CORNELIUS A LAPIDE.

COMMENTARII

IN SCRIPTURAM SACRAM.

Rt. Rev. T. O'Mahoney.

LUGDUNI, EX TYPIS PELAGAUD ET LESNE.

R. P. C.

CORNELII A LAPIDE

È SOCIETATE JESU,

S. SCRIPTURÆ OLIM LOVANII, POSTEA ROMÆ PROFESSORIS,

COMMENTARII

IN SCRIPTURAM SACRAM.

TOMUS VIII,

COMPLECTENS EXPOSITIONEM LITTERALEM ET MORALEM

IN QUATUOR EVANGELIA

MATTHÆI, MARCI, LUCÆ ET JOANNIS,

INDICIBUS NECESSARIIS ILLUSTRATUS.

EDITIO RECENS,

A QUAMPLURIMIS MENDIS, QUIBUS CÆTERÆ SCATEBANT, DILIGENTISSIMÈ EXPURGATA ET CASTIGATA,

ET

ILLUSTRISSIMO DD. A. R. DEVIE, EPISCOPO BELLICENSI,

DEDICATA.

LUGDUNI,

APUD PELAGAUD ET LESNE,

SS. DD. PAPÆ BIBLIOTYPOGRAPHOS.

M.D.CCC.XXXIX.

PROOEMIUM
IN EVANGELIA.

DE

EVANGELIORUM

PRÆ CÆTERIS SACRÆ SCRIPTURÆ LIBRIS

EXCELLENTIA ET MAJESTATE

EX PARALLELIS LEGIS ET EVANGELII.

CAPUT PRIMUM.

Redeo à veteri Testamento ad novum : à Salomone, inquam, ad Christum, quasi à rivulo ad fontem ; à Proverbiis ad Evangelia, quasi à flumine ad Oceanum sapientiæ; ac per ea sacræ Scripturæ novi Testamenti coronidem impono.

Tanta est sacræ Scripturæ dignitas, utilitas, majestas, ut omnes Philosophorum et Theologorum, tam Hebræorum quam Græcorum et Latinorum, libros tantum superet, quantum divina sapientia omnem humanam transcendit. S. Scriptura enim est verbum Dei, ipsa Dei loquela et vox, quâ scilicet Deus suam sapientiam nobis enuntiat, viamque ad virtutem, salutem et felicitatem æternam demonstrat. Quocirca S. Aug. epist. 3. ad Volusianum : *Quæ mens*, inquit, *avida æternitatis, vitæque præsentis levitate permota, contra hujus divinæ auctoritatis culmen lumenque contendat? quæ disputationes, quæ litteræ quorumlibet Philosophorum, quæ leges quarumlibet civitatum duobus præceptis, ex quibus Christus dicit totam legem Prophetasque pendere, ullo modo sint comparandæ : Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et proximum tuum tanquam teipsum?* Deinde asserit S. Scripturam esse scientiarum omnium encyclopædiam, dicens : *Hic Physica : quoniam omnes omnium naturarum causæ in Deo creatore sunt. Hic Ethica : quoniam vita bona et honesta non aliunde formatur, quam cum ea, quæ diligenda sunt, quemadmodum diligenda sunt diliguntur, hoc est, Deus et proximus. Hic Logica: quoniam veritas lumenque animæ rationalis, non nisi Deus est. Hic etiam laudabilis Reipubl. salus : neque enim conditur et custoditur optima civitas, nisi fundamento et vinculo fidei firmæque concordiæ, cum bonum commune diligitur, quod summum ac verissimum Deus est, atque in illo invicem sincerissime se diligunt homines, cum propter illum se diligant, cui, quo animo diligant, occultare non possunt.* Et nonnullis interjectis ita concludit : *His salubriter et prava corriguntur, et parva nutriuntur, et magna oblectantur ingenia. Ille huic doctrinæ inimicus est animus, qui vel errando eam noscit esse saluberrimam, vel odit ægrotando medicinam.*

S. Scriptura ergo est ars artium, scientia scientiarum : ipsa est Pandora et encyclopædia sapientiæ. Nostrâ memoriâ S. Teresia virgo spiritu prophetiæ, æque ac sanctimoniæ et miraculorum gloriâ in Hispaniâ celebris, à Deo didicit omnem noxam Ecclesiæ, omnia mundi damna ex hoc fonte manare, quod mortales clarâ solidâque cognitione, et seriâ consideratione non penetrent veritates S. Scripturæ. Auctor est P. Franciscus Ribera, nobilis S. Scripturæ interpres, in ejus vita. Nam, ut ait S. Basilius hom. in Psal. 1, *S. Scriptura est communis curandarum animarum officina, è qua medelam quisque suo morbo salutarem et accommodam queat seligere :* ipsa ergo est apotheca rebus omnibus instructissima, quæ singulis temporibus, locis, personis, difficultatibus, periculis, morbis, malis pellendis, bonis accersendis, erroribus jugulandis, orthodoxis dogmatibus statuendis, virtutibus inserendis, vitiis propulsandis, pharmaca, arma, instrumenta suppeditat. Ita nimirum Ecclesia à sacra Scriptura, dum agones erant martyrum, hausit constantiam et fortitudinem ; dum secula doctorum, ac facultas docendi discendique, sapientiæ lumina, eloquentiæ flumina ; dum tempora hæreticorum, fidei firmamenta, quibus errores convelleret : in prosperis ex ea didicit humilitatem et modestiam ; in adversis magnanimitatem, in tepore diligentiam et fervorem. Denique si quando tot labentibus annis senio, maculis, nævis deformetur, ex ea morum perditorum restitutionem, reditumque ad pristinam virtutis dignitatem et statum sibi adsciscit.

Porro *inter omnes divinas auctoritates, quæ sacris Litteris continentur*, ait S. August. l. 1 de Consensu Evangelist. c. 1, *Evangelium merito excellit. Quod enim lex et Prophetæ futurum prænuntiaverunt, hoc redditum et completum in*

Evangelio demonstratur. Prophetia ergo est Evangelium velatum, Evangelium vero est prophetia revelata. Audi S. Ambros. lib. 5. Hexaem. cap. 7: *Evangelium est, de quo martyr ascendit. Evangelium est mare, in quo piscantur Apostoli, in quo mittitur rete, cui simile est regnum cœlorum. Evangelium est mare, in quo Christi figurantur mysteria. Evangelium est mare, in quo Hebræus evasit, Ægyptius interemptus est. Evangelium est mare, in quo divinæ gratiæ plenitudo est, et sponsa Christi Ecclesia, quæ super maria fundata est, sicut dixit Propheta : Ipse super maria fundavit eam. Exili super undas, ô homo, quia piscis es, non te opprimat seculi istius fluctus. Si tempestas est, pete altum; si serenitas, lude in fluctibus; si procella, cave à scopuloso littore, ne te in rupem furens æstus illidat.* Quocirca S. Basilius, hom. 16 : *Omnis*, ait, *Evangeliorum vox, reliquis omnibus sancti Spiritus præceptis eminentior esse dignoscitur.* Et Origen. Præfation. in Joannem : *Totius Scripturæ primitiæ*, inquit, *est Evangelium.*

Clamat Christus : *Ego sum lux mundi*, utique per Evangelium, quod quasi lumen diffundo, ut per illud totum orbem illuminem. Evangelium ergo est lumen mundi, et sol terræ; qua de causa, dum illud legitur, cerei accenduntur. Vetus fuit ille mos ante tempora S. Hieronymi; ita enim ipse scribit contra Vigilantium, ad lumina hæc cæcutientem et dormitantem : *Per totas Orientis Ecclesias, quando legendum est Evangelium, accenduntur luminaria, jam sole rutilante, non utique ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demonstrandum : unde et virgines illæ Evangelicæ semper habent accensas lampades suas*, etc., *ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur, de qua in Psalterio legimus : Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine, et lumen semitis meis.* Ps. 118.

Quocirca mira semper fuit omnium non tantum Sanctorum, sed et Christianorum erga Evangelium reverentia, mirus amor, mira veneratio. Constantin. Magnus Evangeliorum codicem auro gemmisque ornatum dono misit S. Nicolao Myreensi Episcopo; uti habet ejus vita. Theodosius Imperator Evangelium propria manu descriptum quotidiè lectitabat bona noctis parte. Testis est Nicephorus, libro 14, capite 3. Synodi Œcumenicæ ambæ Nicænæ, Chalcedonensis, Ephesina, Evangeliorum codicem in medio concilii statuebant, ut ad illum, quasi ad personam Christi converterentur; ac si Christus ipse eis diceret : *Justum judicium judicate*, ait S. Cyrillus in Apolog. Jure canonico sancitum est, ut in solemni juramento per sacrosancta Evangelia, ea manu tangendo, juretur : unde etiamnum rem juramento firmantes dicimus : *Sic me Deus adjuvet, et hæc sancta Dei Evangelia.* Uti ergo per Deum, ita et per Evangelia, quasi per sacrosanctum Dei verbum juramus. Neque orthodoxi duntaxat, sed et hæretici plerique idipsum faciunt, qui licet alios S. Scripturæ libros è S. Canone expunxerint, alios mutilarint, alios depravarint, Evangelia tamen tangere et temerare non sunt ausi; amplius dico, Gentiles Evangelia suspexêre. Quanti ea fecerint Platonici narrat S. Aug. l. 10 de Civit. Dei cap. 29, qui et lib. 7. Confess. 9, docet se in Platonicorum libris legisse initium Evangelii S. Joannis : *In principio erat Verbum*, non vero illud : *Et Verbum caro factum est.* Denique dæmones ipsi ad Evangeliorum codices pavore percelluntur, et sacro quodam horrore concutiuntur : scribit S. Chrysost. hom. 51 in Joannem, dæmones locum illum, in quo aliquis eorum sit codex, ingredi non audere.

Denique per Evangelia plurima Christus edidit miracula. Accipe pauca è multis. Gregorius Turon. de Vita Patrum cap. 6. narrat quod, cum Arverna civitas incendio conflagaret, S. Gallus ecclesiam ingressus diutissime ante sanctum altare Deum exoravit, surgensque apprehenso evangeliorum codice, eoque aperto obviam se igni obtulit, subitoque incendium extinctum est, ut ne favillæ quidem remanerent. S. Martianus, cùm jam flamma serpens ecclesiæ S. Anastasiæ appropinquaret, accepto in manus sacro Evangelio, per tegulas in tectum conscendit, precibusque et lacrymis illæsam ab incendio servavit. Ita refert Nicephor. lib. 5. c. 22. Zonaras item in Basilio Macedone scriptum reliquit, Rhosos, libro Evangeliorum ab igne erepto illæso, fidem Christi amplexos. Itaque Evangelia totius Scripturæ sanctæ divinissima, sublimissima, fecundissima, profundissima pars sunt ac portio, ideoque semper obvia in cathedris, in pulpitis, in controversiis, in officio divino, in omni sermone et publico et privato : quod ergo Theologi et veteres et moderni uno ore toti S. Scripturæ tribuunt, nimirum illam esse omnium librorum, disciplinarum, scientiarum certissimam, augustissimam, efficacissimam, sapientissimam, utilissimam, altissimam, et maximè necessariam, hoc propriè et primo sibi vindicant Evangelia, sive materiam, sive auctorem, sive dicendi rationem et modum spectes.

Materia enim est Deus ipse, tum quà Deus, tum quà homo; scilicet Evangelia describunt verba et acta Christi Domini, quibus tum nos redemit, tum docuit quæ credenda sunt, quæ agenda, quibus itineribus ad vitam beatam tendere debeamus. Itaque hìc agit de præceptis divinis, de consiliis, de perfectione vitæ Christianæ, de virtutibus, de vitiis, de Sacramentis, de fide, spe, charitate, de Trinitate, ideoque de omni materia theologica, ut recte Evangelia definire possis cum S. Hieronymo, *Breviarium, vel Compendium totius Theologiæ*, et doctrinæ, vitæque Christianæ.

Auctor ipse, et quasi in comœdia hac Evangelica choragus, qui pene solus hìc aut agit, aut loquitur, est Christus Dominus, sapientia æterna : *Multifariam, multisque modis*, inquit Apostolus Hebr. 1, *olim Deus loquens Patribus in Prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et secula.* Ergo non Moses, non Prophetæ, non reges, sed Unigenitus, qui è mente Patris arcana sapientiæ divinæ, ipsamque increatam sapientiam totam, quanta quanta est, cum divinitate hausit, eamdem hìc in Evangeliis nobis communicat; ipsum, inquam, verbum omniscium intellectus divini ore proprio hìc sonat, hìc loquitur, hìc eructat mysteria æternis temporibus tacita, et tot figuris legis et Prophetarum adumbrata.

Modus autem, et ratio dicendi atque disserendi in Evangeliis quam admirabilis! S. Dionysius Areopagita in Platonica et Peripatetica philosophia instructissimus, S. Pauli discipulus, et Christianæ Theologiæ facilè princeps, inter alios doctissimos libros tres præcipuos edidit; primum inscripsit de Divinis nominibus, in quo ea tantum nomina, quæ perfectionem aliquam

et excellentiam continent, Deo convenire demonstrat, qualia sunt ens, bonum, pulchrum, perfectum. Secundum scripsit de mystica Theologia, in quo nullum nomen Deo proprie convenire posse, et perfectius cognosci Deum per negantem, quam affirmantem Theologiam, ostendit. Tertium edidit de symbolica Theologia, in quo omnia nomina, quæcumque illa existant, Deo attribui posse ex Scripturis sacris demonstrat. Evangelia triplicem hanc Theologiam sequuntur, sed maximè ultimam symbolicam, ad quam spectant tot metaphoræ, tot similitudines, tot parabolæ, in quibus Deus multas rerum species et hominum imagines, quasi Proteus quidam cœlestis propter nos induit. Jam enim comparatur regi qui fecit nuptias filio suo, aut hero ponenti rationem cum servis suis; aut duci venienti ad bellum cum decem millibus; nunc vero patrifamilias; nunc agricolæ; nunc pastori; nunc piscatori; nunc negotiatori; nunc fœneratori, et aliis permultis, quibus se Christus assimilare voluit, ut seipsum non tam vocibus quam rebus ipsis, ad eruditionem nostram, menti oculisque repræsentaret. Unde hìc advertas in Evangeliis nos tum per verba, tum per facta Christi edoceri : *Omnis* enim Christi *actio*, inquit S. Gregorius, *nostra est instructio*, et Dei proprium est, non tantum verbis, sed et rebus ipsis ac gestis quasi alphabeto quodam, res divinas et Evangelicas menti spectandas exhibere.

Vindicat et aliam sibi hæc Evangelicæ sapientiæ methodus dignitatem. Ita enim est à Spiritu sancto concinnata, ut et rudes et simplices fructu lectionis ejus non destituantur, et magna et excelsa ingenia difficilia multa obscuraque, in quibus exerceri et desudare valeant, inveniant; quia neque semper aperta est, nec semper obscura : *Divinus enim sermo*, ait S. Gregor. Præfat. in Job. cap. 4, *sicut mysteriis prudentes exercet, sic plerumque superficie simplices refovet. Habet in publico unde parvulos nutriat, servat in secreto unde mentes sublimium in admiratione suspendat. Quasi quidam quippe est fluvius, ut ita dixerim, planus et altus, in quo et agnus ambulet, et elephas natet.* Nimirum Christi doctrina facilis et pervia est parvulis et studiosis; difficilis et impervia mentibus superbis, otiosis, sibique præfidentibus. *Confiteor*, ait ipse Christus, *confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis; ita, Pater, quoniam sic placitum fuit ante te.* Matth. 11.

Hæc et plura ad oculum perspicies, si legem cum Evangelio per parallela et antitheta componas et opponas. Sub lege Prophetas cæterosque veteris Testamenti libros accipio, sub Evangelio cæteros novi Testamenti. Evangelium enim est quasi eorum basis et centrum. Sicut enim sol in medio Lunæ, Mercurii, Veneris, Martis, Saturni et Jovis fulgidus resplendet, hique planetæ à sole lumen suum mutuantur, ac circa eum oberrantes quasi chorum, et, ut ita dicam, choream agunt; sic Evangelium quasi sol inter Apostolorum scripta coruscat, eisque suam lucem et fulgorem impertit. Quid enim sunt Petrus, Paulus, Jacobus, Joannes, Judas, nisi præcones et interpretes Evangelii? *Paulus*, ait S. Hieron. epist. 61. ad Pammach., *tuba Evangelii, rugitus leonis nostri, flumen eloquentiæ Christianæ.* Quocirca Evangelii praxin tradunt Acta Apostolorum; doctrinam epistolæ S. Pauli et cæterorum Apostolorum; prophetiam Apocalypsis. Quæ enim Christus prædixit de Elia, Antichristo, judicio, consummatione seculi, signisque illi præviis, hæc fusius enarrat et explicat S. Joannes in Apocalypsi. Christus etenim in Evangelio uti summus est legislator, Apostolus, Evangelista et doctor, ita et divinus est vates et Propheta.

Prima ergo antithesis legis et Evangelii est in auctore, quod legis auctor sit Moses merus homo; Evangelii vero auctor sit Christus verus Deus et homo. Ita Conc. Trident. sess. 4. *Evangelium*, ait, *Dominus noster Jesus Christus Dei Filius, proprio ore primum promulgavit. Lex*, ait Apostolus, Galat. 3. 19, *ordinata est per Angelos in manu mediatoris*, scilicet Mosis, qui medius et mediator fuit inter Deum et populum. Quare quantum Christus Mose et Angelis, quantum Creator creaturis antecellit, tantum Evangelium præcellit legi. Christus enim, ut ait Apost. Hebr. 1. 2, *cùm sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus* (Dei Patris), etc., *sedet ad dexteram Majestatis in excelsis, tanto melior* (præstantior) *Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando Angelorum : Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Et cap. 3. 3 : *Amplioris enim gloriæ iste* (Christus) *præ Moyse dignus est habitus, quanto ampliorem honorem habet domo, qui fabricavit illam.* Et vers. 5 : *Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus tanquam famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant : Christus vero tanquam filius in domo sua.* Christo in Evangelio subservierunt Angeli omnes, velut ejus administratorii Spiritus. Unde S. Cyprian. (vel quisquis est auctor) tract. de Nativitate Christi : *A supernis*, ait, *legationibus* (Gabrielis Archangeli ad B. Virginem, et ad Zachariam patrem Joannis Baptistæ) *incipit Evangelium, cujus primi dictatores Angeli extiterunt.* Cæterum Christus ipse per se Evangelii est conditor. Idcirco enim deitatem suam nostra carne vestivit, ut per illam ore suo Evangelium dictaret : *Nam*, ut ait S. Joannes, c. 1. 17, *lex per Moysen data est : gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Quid ergo est Evangelium? Est liber Christi, philosophia Christi, Theologia Christi, est lætissimum Christi nuntium de redemptione, gratia et æterna salute generis humani è cœlo per ipsum allata, ipsisque credentibus collata. Longe enim sublimiora et diviniora Christus ore suo locutus est, quam per Mosen et Prophetas locutus sit.

Quare Evangelium legere vel audire est ipsissimam vocem Filii Dei legere vel audire. Tanta ergo reverentia audiendum est Evangelium, quanta Christus ipse; uti S. Antonium, S. Basilium, S. Franciscum, similesque Sanctos factitasse legimus. *Nos itaque sic audiamus Evangelium, quasi præsentem Dominum*, ait S. August. tract. 30. in Joannem : *Sursum est Dominus, sed etiam hìc est veritas Dominus.* Quocirca dum Evangelium in templo legitur, omnes ei assurgant quasi Christum in eo venerantes, simulque ad cœlum, quod in eo promittit, anhelantes : idque ex Apostolorum sanctione. Audi S. Clementem lib. 2. Constit. Apost. cap. 61 : *Cum Evangelium legitur, omnes presbyteri, diaconi et laici assurgant cum magno silentio.* Extat et in eam sententiam aliud Anastasii Pontificis decretum ad omnes Germaniæ et Burgundiæ Episcopos, in hæc verba : *Significastis quosdam in*

ecclesia, quando leguntur Evangelia, sedere. Et paulo post : *Quod nullatenus deinceps fieri auctoritate Apostolica mandamus; sed dum sancta Evangelia in ecclesia recitantur, sacerdotes, et cæteri omnes præsentes, non sedentes, sed venerabiliter curvi in conspectu S. Evangelii stantes, Dominica verba intente audiant, et fideliter adorent.* Can. Apost. de Consecr. dist. 1. Hanc assurgendi consuetudinem etiam in Episcopis probat Isid. Pelus. lib. 1. epist. 136. his verbis : *Nam cum ipse verus pastor per adorandorum Evangeliorum apertionem accedit, tum demum Episcopus assurgit, atque imitationis habitum deponit : hinc nimirum Dominum ipsum pastoralis artis ducem, ac Deum et herum adesse significans.* Sozom. lib. 9. hist. tripart. cap. 39. damnat ritum Alexandrinorum, apud quos, præter communem morem, non surgit Episcopus, dum Evangelia leguntur. Porro Synodus 8. Œcumenica, action. 10. can. 3. Evangeliis honorem æqualem illi qui cruci Christi defertur, decernit : *Sacram*, ait, *imaginem Domini nostri Jesu Christi et omnium Salvatoris, æquo honore cum libro sanctorum Evangeliorum adorari decernimus. Sicut enim per syllabarum eloquia, quæ in libro feruntur, salutem consequuntur omnes; ita per colorum imaginariam operationem, et sapientes, et idiotæ cuncti, ex eo quod in promptu est, perfruuntur utilitate. Quæ enim in syllabis sermo, hæc et Scriptura, quæ in coloribus prædicat, et commendat.*

Secunda antithesis consequens ex prima petitur à doctrinæ præcellentia. Evangelii enim doctrina longe excedit eam quæ in Mose et lege reperitur. Lex Deum unum credendum colendumque proponit; Evangelium Deum unum in essentia, sed trinum in personis, amandum adorandumque prædicat : *Euntes*, inquit Christus, *docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Matthæi 28. Fateor in lege et Prophetis extare umbram mysterii S. Trinitatis : unde ex illis hausit Trismegistus suum illud oraculum : *Monas genuit Monadem, et in se reflexit ardorem*, sed mysterii veritatem non intellexit, non penetravit. Idipsum secuti Platonici, sed non assecuti, errore Arianismo simili veritatem contaminarunt, dum unum Deum summum, alios vero deos minores et inferiores statuerunt. Christi ortum, vitam, passionem, crucem, ascensionem, missionem Spiritus sancti, vocationem et conversionem omnium Gentium tenuiter et obscure vaticinantur Prophetæ; at Evangelium solide et clare hæc ipsa annuntiat. Dei præscientiam, providentiam, prædestinationem, omnipotentiam, charitatem immensam, cæteraque attributa distincte et aperte pandit, non lex, sed Evangelium : *Deum*, ait S. Joannes, cap. 1. 18, *nemo vidit unquam : unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.* Ideo enim Christus è sinu Patris in sinum matris factus homo descendit, ut arcana Patris ipsi soli cognita nobis enuntiaret, nimirum hoc est *magnum pietatis sacramentum, quod*, ut ait Apost., *manifestatum est in carne, justificatum est in Spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria;* utique non in lege, sed in Evangelio. 1. Timoth. 3. 20.

Tertia. Lex est veluti umbra; Evangelium vero est ipsa veritas per legis typum adumbrata. Quantum ergo umbræ præstat veritas, verumque corpus, tantum Evangelium præstat lege. *Umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum*, etc., ait Apost. Hebr. 10. 1. Et Cor. 10. 1 : *Patres nostri omnes*, ait, *sub nube fuerunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari, et omnes eamdem escam spiritualem manducaverunt, et omnes eumdem potum spiritualem biberunt; bibebant autem de spirituali consequente eos petrâ; petra autem erat Christus*, etc. *Hæc autem omnia in figura contingebant illis.* Nimirum tot Patriarcharum gesta, tot Prophetarum oracula, tot visionum symbola, tot hostiarum sacrificia, tot baptismatum et cæremoniarum sacramenta, tot legum decreta sanguine animalium sancita, erant umbræ, figuræ et typi, quæ Christo præluderent, eumque quasi in ænigmate et sub velamine rudi populo repræsentarent. Evangelium autem manifeste nobis Christum, ejusque mysteria et sacramenta exhibet. Unde Apostolus 2. Cor. 3. 8 : *Nos vero omnes*, inquit, *revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur, tanquam à Domini spiritu.* Hac de causâ primam ad Rom. epistolam Apostolus ita orditur : *Paulus servus Jesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium, quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio*, etc.

Quarta. Lex erat nuntia timoris, Evangelium vero amoris. Lex enim mortem prævaricantibus intentabat; Evangelium præcipue præmium credentibus ostentat. Quare lex erat servorum; Evangelium est liberorum et filiorum. *Deus*, inquit Paulus, *idoneos nos fecit ministros novi Testamenti, non litterâ, sed spiritu. Littera enim occidit, spiritus autem vivificat. Quod si ministratio mortis* (puta lex minans mortem) *litteris deformata in lapidibus fuit in gloria*, etc., *quomodo non magis ministratio spiritus* (Evangelium ministrans spiritum) *erit in gloria?* 2. Cor. 3. 6. Quid ergo est Evangelium? Est lex libertatis, lex spiritus, lex beneficentiæ et charitatis. Christus enim *pertransiit benefaciendo et sanando omnes oppressos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo.* Actor. 10. 38. Quocirca S. Joannes Eleemosynarius Patriarcha Alexandr., teste Leontio in ejus vita, cap. 22, ad largissimas suas eleemosynas accensus fuit Evangelio, atque exemplo viri Evangelici Serapionis Sidonii, cum in actis ejus legeret ipsum amictum suum dedisse egeno, et iterum paululum processisse illinc et frigus patienti obviasse, et illi tunicam præbuisse, unde quia nudus sedebat tenens sanctum Evangelium, interrogatus à quodam : *Quis te expoliavit, Abba?* demonstrans sanctum Evangelium, ait : *Iste.* Alio quoque tempore, hoc ipsum Evangelium vendidisse, et dedisse eleemosynam : discipulo vero suo dicente : *Abba, Evangelium ubi est?* respondisse illum : *Credo, fili, qui dixit mihi : Vende quæ habes, et da pauperibus : ipsum vendidi, et dedi eis, ut in die judicii habeamus fiduciam abundantiorem apud Deum.* Et quia alias iterum vidua mulier petiisset ab eodem sancto Serapione eleemosynam, quoniam esuriebant filii ejus, et non habente eo aliquid omnino, tradidit se ei, ut venderet eum ad mimos Græcos, quos et Christianos fecit in paucis diebus. Sic et S. Paulinus seipsum pro filio viduæ Wandalis in servitutem tradidit, ut imitaretur Christum, qui, cum esset Dominus gloriæ, in Evangelio propter nos pauperem et servum se fecisse legitur, ut nos suâ paupertate et servitute ditaret, libe-

rosque efficeret. Palladius in Lausiaca cap. 116. narrat Bisarionem Abbatem semper Evangelium sub axillis gestasse, ut ex eo, quid agendum foret, et quâ ratione evangelice vivendum, disceret. Quare, cùm in nudum incidisset, se vestibus suis spoliasse, ut nudum vestiret. Cumque rogaretur : *Quis te nudavit?* protendisse Evangelium : *Hoc*, inquit, *me exuit.* Rursum, cum in alium egenum incurrisset, nec aliud haberet quod daret, ipsum Evangelii codicem vendidisse, pretiumque egeno dedisse. Cumque Dulas ejus discipulus quæreret : *Abba, ubi tuum est Evangelium?* Respondisse : *Ne tristitiâ afficiaris : nam ut illic* (in cœlo) *habeamus fiduciam, vendidi ipsum sermonem, qui mihi semper dicebat : Vende quæ habes, et da pauperibus.*

Quinta. Lex bona terrena et caduca promittebat; Evangelium vero cœlestia et æterna. In lege non audis nisi pollicitationem abundantiæ olei, vini, mellis, pecorum, etc.; in Evangelio vero visionis et possessionis Dei, gaudiorum et bonorum sempiternorum. Josue induxit Hebræos in terram lacte et melle manantem, sed terram morientium; Jesus vero Christianos inducit in terram viventium omni gratiâ et gloriâ splendentem, uti docet Apostolus Hebr. 4. v. 8, unde Rom. 1. fidenter ait : *Non enim erubesco Evangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judæo primùm et Græco*, id est, deinde Gentili. *Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est : Justus autem ex fide vivit.* Virtus ergo Evangelii docet et persuadet fidem, fides justificat, justitia salvat et beat.

Sexta. Lex erat onus grave; Evangelium vero leve. Audi Christum, Matth. 11 : *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Discite à me, quia mitis sum et humilis corde.* Lex enim plurimas sanxit leges, easque triplices, morales, cæremoniales et judiciales, quarum pleræque transgressoribus mortem decernunt; at Evangelium pauca decalogo addidit præcepta, æque ac sacramenta. Insuper eis annexuit copiam gratiæ Spiritus et consolationum cœlestium. Unde Isaias c. 61. Christum ita inducit loquentem : *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me Dominus. Ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, prædicarem captivis indulgentiam et clausis apertionem.*

Septima. Lex erat via ad Christum et Evangelium : hoc vero legis est meta et terminus, nimirum : *Finis legis Christus ad salutem omni credenti.* Rom. 10. 4. Quocirca S. Bernard. hom. 1. super *Missus est*, docet Christum promissionis legis, velut seminis et florum, fuisse fructum. Fructus enim finis est, ad quem semina tendunt, et in quem desinunt. In Christum ergo, ut scopum, collimant Moses et Prophetæ : quare Evangelia pariter eorumdem sunt finis et scopus, omnesque illi ad Evangelia manu ducunt, Evangeliis continentur et explicantur.

Octava. Lex data fuit solis Judæis, Evangelium omnibus Gentibus. Hinc Isaia cap. 49. de Christo vaticinans : *Parum est*, inquit, *ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, et fæces Israel convertendas. Dedi te in lucem Gentium ut sit salus mea usque ad extremum terræ.*

Rursum lex fuit temporaria, duravit enim duntaxat usque ad Evangelium; hoc vero permanebit semper eritque æternum. Audi Apostolum Hebr. 7. 18 : *Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus et inutilitatem: nihil enim ad perfectum adduxit lex. Introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum, etc., per eum qui dixit : Juravit Dominus, et non pœnitebit eum : tu es sacerdos in æternum.* Psal. 109.

Porro ita miro modo à Christo compositum est Evangelium, ut cuique hominum ætati, sexui, gradui conveniat, ut universalis sit liber, ac instar Pandoræ sit universitas sapientiæ. Evangelium enim normam vitæ justæ et sanctæ, imo perfectæ, præscribit viris, feminis, pueris, conjugibus, viduis, virginibus, monachis, pastoribus, doctoribus, Episcopis. Exempli sit instar quod ait S. August. lib. de Vera relig. c. 16 : *Tota vita Christi in terris per hominem, quem suscipere dignatus est, disciplina morum fuit :* omnia enim bona mundi, cum contempsit, contemnenda docuit : omnia mala mundi, dum perpessus est, perpetienda et superanda monstravit. Nihil enim Christus verbo docuit, quod non exemplo monstravit. *Satellites voluptatum divitias perniciose populi appetebant : pauper esse voluit. Honoribus et imperiis inhiabant : rex fieri noluit. Carnales suos filios magnum bonum putabant : tale conjugium prolemque contempsit. Contumelias superbissime horrebant : omne genus contumeliarum sustinuit. Injurias intolerabiles esse arbitrabantur : quæ major injuria, quam justum innocentemque damnari? Dolores corporis execrabantur : flagellatus atque cruciatus est. Mori metuebant : morte mulctatus est. Ignominiosissimum mortis genus crucem putabant : crucifixus est. Omnia, quæ habere cupientes non recte vivebamus, carendo vilia fecit. Omnia, quæ vitare cupientes à semita deviabamus veritatis, dejecit.* Hucusque S. Aug.

Nona. Lex fuit imperfecta, Evangelium vero quaquaversum, sive fidem, sive mores spectes, integrum est et perfectum. Judæi ergo sub lege fuêre quasi alphabetarii : Christiani vero sub Evangelio perfecti evadunt Theologi. Audi Apost. Galat. 4. 3 : *Cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus.* Quocirca S. Cyrillus lib. 9. in Joan. : *Oportebat*, inquit, *per Moysen tanquam puerum erudiri Israelem, qui puerilis adhuc et rudioris mentis erat : at per Christum, in quo omnes sunt thesauri sapientiæ et scientiæ reconditi, descriptam veram et consummatissimam nobis afferri scientiam.* Quinimo Christus Matth. 5. multa legis decreta reformavit, et ad meliorem virtutis pietatisque formam normamque revocavit. *Audistis*, inquit, *quia dictum est antiquis : Non perjurabis, reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum pedum ejus est, etc. Sit autem sermo vester, est, est, non, non : quod autem his abundantius est, à malo est. Audistis, quia dictum est : Oculum pro oculo; et dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere malo : sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram, etc. Audistis, quia dictum est : Diliges amicum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis : Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in*

cœlis est, qui solem suum facit oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. Hac de causa S. Hieronymus (vel potius S. Paulinus, uti stylus indicat) Celantiæ prænobili matronæ, conjugio tamen illigatæ, piæ vitæ regulam flagitanti epist. 14. eidem respondens, Evangelii tramitem ut legat, assignat, ejusque qui dicit : *Ego sum veritas et via. Ad compendiosum*, ait, *quoddam commonitorium illa tibi Evangelii eligenda sententia est, et superscribenda cordi tuo, quæ ad totius justitiæ breviarium Dominico ore profertur : Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, hæc et vos facite illis. Cujus præcepti vires exprimens jungit, ac dicit : Hæc enim lex et Prophetæ.* Et post nonnulla : *Ad omnem igitur actum, ad omne verbum, ad omnem etiam cogitatum hæc sententia retractetur : quæ tibi quasi speculum quoddam paratum, et ad manum semper positum qualitatem tuæ voluntatis ostendat, ac etiam vel de injusto opere redarguat, vel de justo lætificet : quotiescumque enim talem in alterum habueris animum, qualem in te ab altero servari cupis, æquitatis viam tenes ; quoties vero talis erga alterum fueris, qualem in te vis neminem, iter justitiæ dereliquisti.* Idem S. Hier. Epist. ad Gaudentium, cum quâ ratione Pacatulam filiolam educet, instruens : *Cum virgunculam*, ait, *septimus annus exceperit, discat memoriter psalterium, et Evangelia sui cordis thesaurum faciat.*

Decima. Lex præcepta dumtaxat tradit, eaque naturæ conformia : Evangelium verò et præcepta, et consilia, et mixta ex præceptis et consiliis, illaque naturam transcendentia, paradoxa, supernaturalia et divina. Inter præcepta primas tenet illud novæ charitatis : *Mandatum novum*, inquit, *do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut et vos diligatis invicem.* Joan. 13. 34.

Consilia sunt : *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi et alteram.* Et : *Et qui vult tecum judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium.* Et : *Quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo.* Matth. 5. 39. 40. 41. Mixta, id est, partim præcepta, partim consilia, sunt : *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur,* cæteræque octo beatitudines, quas recenset S. Matth. c. 5. v. 3. et seq.

Quocirca S. August. serm. 112. de Tempore, docet beatitudinem hujus vitæ in sacris Litteris et Evangelio consistere, idque demonstrat hoc argumento. Beatitudo, ait, consistit in Dei cognitione et contemplatione. Dei cognitionem haurimus ex sacris Litteris et Evangelio : ergo in iis eorumque studio et meditatione sita est beatitudo; quin et Christus ad Judæos : *Scrutamini*, ait, *Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere.* Joan. 5. 39. Et c. 17. conversus ad Patrem : *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum*, etc. *Ego* enim *sum via, veritas et vita :* sum *via* incipientium, *veritas* proficientium, *vita* perfectorum. Sum *via* sanctæ conversationis, *veritas* doctrinæ divinæ, *vita* beatitudinis sempiternæ, ait S. Leo. Sequamur ergo, inquit S. Bern. serm. 2. de Ascens., *Sequamur, Domine, te, per te, ad te : quià tu es via, veritas et vita : via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio.* Causam dat S. Aug. serm. 112. de Tempore : *Quia*, inquit, *sacrarum lectio Scripturarum divinæ est præcognitio non parva beatitudinis. In his enim, quasi in quodam speculo homo seipsum considerare potest, qualis sit, vel quò tendat, lectio assidua purificat omnia, timorem incutit gehennæ, ad gaudia superna cor instigat legentis. Qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare et legere ; nam cùm oramus, ipsi cum Deo loquimur ; cùm verò legimus, Deus nobiscum loquitur.*

Tota Christiani sapientia, virtus, perfectio et felicitas in eo sita est, ut Christi doctrinam et vitam Evangelio descriptam hauriat, meditetur, et moribus exprimat. Docet Christus veram justitiam, et sanctimoniam, consistere in interna mentis puritate et integritate, non in externa operum specie; in conscientia modesta et sancta coram Deo, non in pompa plausuque hominum ; in humilitate, non in ostentatione; in honorum non ambitu, sed fuga et contemptu. Docet non resistere malo, sed diligere inimicos æque ac amicos. Quis Socrates, quis Aristoteles, quis Plato hæc intellexit? Docet terrena ut vilia et brevia despicere, anhelare ad cœlestia, ut qui mundo et seculo majores esse cœpimus, supra omnes mundi luctantis æstus et turbines mente et vita conversemur in cœlis, vivamus Deo, laboremus æternitati, ideoque in agone justitiæ, Deo et Christo spectante, ad propositam gloriæ palmam alacres procurramus, pro eaque vitam et sanguinem, si opus sit, libenter et generose profundamus. Quis Sophorum hæc cognovit? Secuti sunt, et etiamnum sequuntur mundani famæ et gloriæ fumos, ambiunt honorum culmina, opibus et deliciis inhiant; Christi discipulus hoc fixum habet : *Mihi autem adærere Deo bonum est, mihi vivere Christus est, et mori lucrum.*

Docet Christus se à Patre missum in terras triplici de causa, ut nimirum hominibus esset redemptor, doctor, et vitæ exemplar. Redemptori amorem, doctori disciplinam, exemplari sequelam et imitationem debemus. Hæc est summa Evangelii. Evangelia, inquit S. Basil. in princ. S. Joannis, Christum ipsum nobis repræsentant, quasi spirantem, docentem, mira patrantem, dira patientem. S. Antonius, teste S. Anastasio in ejus vita : *Evangelium*, inquit, *est epistola quædam Dei è cœlo emissa*, docens qua via ad cœlum tendere, quomodo Deo placere, qua ratione bene perfecteque vivere debeamus.

Clare et præclare S. Bernard. serm. 1 de septem panibus : *Evangelium*, inquit, *speculum veritatis, nemini blanditur, nullum seducit : talem in eo se quisque reperiet, qualis fuerit, ut nec ibi timore trepidet, ubi non est timor ; nec lætetur, cum male fecerit.* Eadem metaphora utitur D. Greg. l. 2. Mor. c. 1 : *Scriptura*, inquit, *sacra mentis oculis quasi quoddam speculum opponitur, ut interna nostra facies in ipsa videatur. Ibi enim fœda, ibi pulchra nostra cognoscimus : ibi sentimus quantum proficimus : ibi à profectu quam longe distamus.* Consentit D. Amb. serm. 20. in Ps. 118. circa medium : *Evangelium*, inquit, *non solum fidei doctrina, sed etiam morum est magisterium et speculum conversationis.*

Undecima. Lex nudum præceptum intellectui proponit, Evangelium simul cum præcepto voluntati gratiam ad illud implendum aspirat juxta illud S. Leonis : *Juste instat præcepto, qui prævenit auxilio :* Christus enim, qui in Evangelio loquitur, non tantum exterius insonat auribus, sed et interius menti illabitur, illique soni externi sensum gustumque insinuat, ut quod vox suadet,

hoc spiritus persuadeat : *Verba mea spiritus et vita sunt*, ait ipse Joan. 6, et Jerem. c. 31, quem citat Paulus Heb. 10. *Hoc*, ait, *testamentum, quod testabor ad illos, dicit Dominus; dabo leges meas in cordibus eorum, et in mentibus eorum superscribam eas.* Cum ergo legimus Evangelium, loquitur nobis Christus; cum oramus, nos ipsi loquimur Christo. Potuit una Evangelii vox, *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus*, magnum illum Antonium, jam tum juvenem nobilitate et opibus inclytum, tanto Evangelicæ paupertatis amore incendere, ut è vestigio bonis omnibus, quibus ita impense cæci mortales inhiant, sese exueret, et cœlestem in terris vitam monastica professione complecteretur. Insonat Christus : *Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit.* Matth. 19. 29. *Hæc sunt verba* (ait S. Bern. serm. *Ecce nos reliquimus omnia*) *quæ contemptum mundi in universo mundo et voluntariam persuasêre paupertatem, hæc sunt quæ monachis claustra replent, deserta anachoretis :* hoc classicum in Bethleem et mandras ad vexilla crucis excivit Hieronymos, Antonios, Franciscos; tenerrimas et nobilissimas principes, Paulas, Melanias, Pelagias, et mille agmina corporeorum Angelorum; non miror. Miretur quis placitum S. Bern. qui serm. 1. in Septuag. non dubitat asserere eum, qui verbum Dei cum fructu audit, legit, meditatur, signum habere et tesseram suæ prædestinationis, et ne mirere, rationem affert : *Qui ex Deo est, ait Veritas, verba Dei audit, propterea vos auditis, quia ex Deo estis.* Quocirca S. Cæcilia, Romæ gloria, virginum dux, martyrum antesignana, semper Evangelium Christi gerebat in pectore, quod nec ignes, nec gladii, nec aculei ei extorquere potuerunt; quin per illud virginitatis et martyrii lauream non tantum ipsa sit assecuta, sed et sponsum Valerianum, fratremque Tiburtium, pluresque alias ad eamdem erudierit et efformarit, ut de ea merito canat Ecclesia : *Cæcilia famula tua, Domine, quasi apis tibi argumentosa deservit.* S. Hilarionis hæreditas erat Evangelium propria manu descriptum, quod proinde moriens legavit Hesychio discipulo. *Octogesimo ætatis suæ anno*, ait S. Hier., *cùm absens esset Hesychius, quasi testamenti vice brevem manu propria scripsit epistolam, omnes divitias suas ei derelinquens, Evangelium scilicet, et tunicam, saccum, cucullum, et palliolum.*

Ita cœnobitæ, anachoretæ, sancti omnes ab Evangelio suam quoque vitæ formam hauserunt : multis non alius erat codex. S. Joannes Calybita librum unum Evangelii pro suo censu habuit, nec alium vitæ ducem, non alium doctorem philosophiæ tam sublimis, quâ ita patriæ et parentum affectus vicit, ut cosmopolitanus, ut ἀπάτωρ et ἀμήτωρ videretur. S. Benedictus, S. Franciscus, S. Augustinus, S. Basilius regulas suas, et constitutiones monasticas ab Evangelio mutuati sunt. Hinc et S. Bern. serm. 43. in Cant. Evangelio acceptum refert omnem suum profectum à conversione sua. Hac de causa S. Hieron. S. Eustochio virgini religiosæ præcipit diurnam et nocturnam hanc lectionem, *adeo ut tenenti codicem somnus obrepat, et cadentem faciem pagina sancta suscipiat.* De S. Paula vero quam miram sacrarum Litterarum non tantum scientiam, sed et experientiam usumque commemorat : feminam diceres arcam testamenti, et armamentarium Evangelii. In periculis, ait S. Hieron., loquebatur : *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me.* Cum eversio totius patrimonii nuntiabatur, aiebat : *Quid enim prodest homini, si totum mundum lucrifecerit, animæ vero suæ detrimentum patiatur?* Et : *Nudus exivi de utero matris.* In crebra infirmitate : *Quando infirma sum, tunc fortis sum.* Et : *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, donec mortale hoc induat immortalitatem.* In mœrore cantabat : *Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? spera in Deo.* Invidia et probris appetita : *Cur non*, ait, *patientia livorem superem, cur non humilitate frangam superbiam, et percutienti maxillam offeram alteram?* Cum nimio favore virtutum nonnullis videretur insana : *Theatrum, ait, facti sumus mundo, Angelis et hominibus.* Et : *Nos stulti propter Christum; sed stultum Dei sapientius est hominibus.* Cum eleemosynas profunderet, seque ipsa nudaret : *Beati, ait, misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Et : *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.* In sui contemptu : *Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo :* humilis premi potest, opprimi non potest; palma est, quo eam magis deprimis, eo altius victricem comam attollit. Sola humilitas exaltat. In Parasitos : *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem ;* adulari non possum, palpones odi : Christiana libertas, sinceritas, veritas cum S. Baptista mihi vita sunt cariora. Et quid timeo hominem, qui cras cinis erit et vermis? ac plura, ad singulas vel tentationes, vel virtutes, vel vitia hâc Dei armaturâ pectus obfirmans, prima in Bethleem angelicos virginum choros instruxit : tanti dux femina facti, viros docuit opes, gloriam, regna, plausus, et omnia fortunæ ac mundi ludibria ridere, contemnere, pedibus premere. Hæc et plura S. Hier. sparsim, et iisdem ferè verbis in Epitaph. S. Paulæ.

Duodecima. Lex nullos creavit Apostolos : Evangelium plurimos. Causa est, quam paulo ante assignavi : *Vivus enim est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque et medullarum, et discretor cogitationum, et intentionum cordis.* Evangelium enim hanc vim habet, ut credentem mox sui propagandi satagentem, ideoque præconem et prædicatorem efficiat.

Sanctus Chrysanthus, qui Romam multo suo et suorum sanguine purpuravit, lectione Evangelii assidua à Gentilismo conversus ad Christum, ad eumdem et Dariam conjugem convertit, ac innumeros, ille viros, hæc mulieres, ad fidem et castitatem pellexerunt. Quocirca ipsi à Numeriano imperatore post varia tormenta, ac post lupanar, in qua Dariam à stupro defendit leo à Deo immissus, vivi in terram defossi et saxis obruti gloriosum obière martyrium, anno Domini 284. 25. Octobr., qua die anniversariam eorum memoriam et lauream recolit et celebrat Ecclesia, præsertim Romana, quæ idem certaminis eorum ostendit sepulcrum et trophæum.

Germanorum Apostolus S. Bonifacius, anno à Virginis partu 750, Christi legem cum suis in Germania propagans, jugiter sacrum Evangelii codicem secum deferebat, adeo ut eum nec in martyrio dimitteret : quin cum in ejus caput Frisones ensem vibrarent, hunc codicem quasi spiritualem clypeum objecit, et illustri miraculo, licet ense acuto per medium sectus sit liber, nulla tamen littera eâ sectione abolita est. S. Dominicus fax illa Ecclesiæ, Prædicatorum parens, Evan-

gelium S. Matth. perpetuum habebat comitem; itaque terebat, ut pene totum memoriter nosset, cujus illud axioma : *Sine sacra Scriptura prædicator esse non potest.* Recte S. Gregorius in illud Jobi : *Habet argentum venarum suarum principia.* Argentum, ait, est eloquii vel sapientiæ claritas. Venæ sunt sacræ Scripturæ, ac si aperte dicat : *Qui ad veræ prædicationis verba se præparat, necesse est, ut earum origines à sacris paginis sumat, ut omne quod loquitur, ad divinæ auctoritatis fundamentum revocet, atque in eo ædificium locutionis suæ firmet.* Hac de causa Evangelio S. Joannis immortuus est Ven. Beda, et pene animam agens, ut commentarium hunc absolveret, accito scriba : *Accipe,* inquit, *calamum, et festinanter scribe.* Et tandem : *Consummatum est;* ac cycneum canens : *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto,* placidissime spiritum emisit, pro fide et labore Dei visione beandum, anno Domini 731. Quin et Carolus Imper. uti corpore, ita sacrarum Litterarum et rerum gestarum gloria magnus, sub obitum coronato Aquisgrani Ludovico filio, totum se orationibus, eleemosynis et litteris dedit : ipse scilicet quatuor Evangelia ad Græca et Syra exemplaria egregie correxit, eisque vacavit ad ultimum usque vitæ agonem : codex ejus religiose Aquisgrani, ut ipse vide, asservatur. Idem imitantur hæretici velut Catholicorum simiæ. De uno Philippo Melanchtone celebre est, nusquam eum profectum esse, nusquam consedisse, non cœnasse, non prandisse, nisi à latere ei adesset codex Evangelii; ita profanus, et ater hic terræ filius hac larva, qua sapientiæ, qua sanctimoniæ multis fucum fecit! Sed missis sectariis ad orthodoxos Apostolos redeamus. S. Barnabas primus cum sancto Paulo gentium Apostolus, ad eas iturus, Evangelium S. Matthæi propria manu descriptum quaquaversum circumtulit, ac tandem pro eo martyr in Cypro occumbens, cum eodem quasi cum pignore cœlestis resurrectionis ei promissæ, sepeliri voluit : unde Evangelium hoc in pectore ejus repertum est sub Zenone Imper. uti habet ejus vita. S. Bartholomæus, teste Euseb. libr. 5. Histor. cap. 10. 5., Matthæi Evangelium Hebraice scriptum secum ad Indos detulit, ibique reliquit, ac post centum et amplius annos Pantenus illud ibidem repertum Alexandriam transtulit. Quis Saulum effecit Paulum? utique Evangelium. Isti sunt viri, ait S. Leo serm. 1. de SS. Petro et Paulo, per quos tibi, ô Roma, Evangelium Christi resplenduit : hi Evangelium à Christo sibi creditum tibi in depositum tradiderunt, illudque suo sanguine obsignarunt, ut ipsum purum ac putum conserves, cæterisque Ecclesiis quasi magistra veritatis tradas, et explices. Hoc est, quod tibi inclamat Paulus ad Rom. 15, vers. 16 : *Ut sim minister Christi in gentibus sanctificans* (Græce ἱερουργοῦν, id est consecrans, sacrificans) *Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta et sanctificata in Spiritu sancto.* Evangelium ergo, et Evangelii prædicatio ac interpretatio est sacrificium, victima sunt Romani et Gentes Evangelio credentes; hoc enim quasi victimam gratissimam evangelizando Deo obtulit. Libamen est sanguis Pauli, quo hoc sacrificium rigatum et sancitum est. Idem ad Ephes. c. 3. v. 8 : *Mihi,* ait, *omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi, et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à seculis in Deo, qui omnia creavit, ut innotescat principatibus et potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei.* Paulus ergo fuit doctor Angelorum, docuit principatus et potestates Evangelium Christi, ait ibid. S. Chrysost. Idem 1. ad Cor. c. 9 : *Væ mihi est, si non evangelizavero. Quæ est ergo merces mea, quæ gloria? ut Evangelium prædicans, sine sumptu ponam Evangelium, ut non abutar potestate mea in Evangelio.* Pauli ergo imitatores, asseclæ et cooperatores sunt, qui Evangelium tractant, explicant, prædicant tam indigenis, quam exteris; tam fidelibus, quam infidelibus, quibus merito gratulatur Isaias cap. 52. 7. et Paulus Rom. 10. 15 : *Quam speciosi pedes Evangelizantium pacem, evangelizantium bona!* Superest, ut in mores nostros et alienos hæc Evangelii dogmata conferamus : Evangelium est speculum in quo quisque faciem suam, æque ac alienam intueatur, detergat, poliat et ornet. *Non sit,* ait S. Aug. serm. 112. de Temp., *mora in faciendo, quod intus sapitis intelligendo. Et ille beatissimus est, qui divinas Scripturas vertit in opera,* ut divina Christi verba in divina ejus facta imitando transferat. Audi S. Bern. ad milites Templi cap. 11 : *Vita Christi vivendi mihi regula extitit.* Et D. Greg. lib. 30. Moral. cap. 30 : *Deus,* inquit, *inter nos homo factus est, ut non solum nos sanguine fuso redimeret, sed etiam ostenso exemplo commutaret.* Planius adhuc et plenius D. Basil. in constitutionibus monasticis, cap. 2 : *Omnis actio,* inquit, *omnis item sermo Salvatoris nostri Jesu Christi, excolendæ pietatis, virtutisque obeundæ regula est. Propter hoc enim humanam naturam suscepit, ut in se velut in tabula quadam, veram nobis pietatem ac virtutem depingeret, eamque omnibus nobis ante oculos statutam, unicuique pro viribus imitandam, seu archetypum proponeret.* Christus enim est α et ω, primus et ultimus. Apoc. 1, 4. *Primus æternitate,* ait S. Amb.; *ultimus humilitate.* Unde ab Isaia c. 35. v. 3. vocatur *novissimus virorum.* Hebr. *Desitio vel cessatio virorum. O novissimum,* exclamat S. Bern., *et altissimum! O humilem et sublimem! O opprobrium hominum, et gloriam Angelorum!* Discamus igitur ex Evangelio evangelice, id est angelice vivere. Christus enim quasi Angelus è cœlo descendit, ut homines angelicam doctrinam æque ac vitam doceret, imo ex hominibus Angelos, et quasi deos quosdam efficeret. *Ecce ego,* ait ipse per Malachiam cap. 3, *mitto Angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam, et statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos quæritis, et Angelus testamenti, quem vos vultis.* Quare ab ipso, qui æterna est Patris sapientia, assidue lumen postulandum, spiritus et gratia, ut ipse, qui olim in medio doctorum sacræ scripturæ consedit, Evangelium inchoaturus, etiam nunc idem docentibus æque ac discentibus pandat, ut illud intelligamus, et intellectum actionibus Christianis compleamus. Hoc enim ei est volupe. *Nesciebatis,* ait, *quia in his quæ Patris mei sunt, oportet me esse?* in scripturis utique priscis, quæ mihi et Evangelio præluserunt, de quibus audio et sciscitor Scribas et legis doctores, ut ex iis me Christum et Messiam à Patre missum agnoscant. Dicamus ergo et identidem dicamus, si non pari, certe simili devotionis affectu, cum S. Aug. lib. 4. de Trinit. cap. 1 : *In hoc genere hominum* (qui dolorem habent peregrinationis suæ ex desiderio patriæ, et conditoris ejus beati Dei), *in familia Christi tui, Domine Deus meus, inter pauperes tuos gemo, da mihi de pane tuo respondere hominibus, qui non esuriunt et sitiunt justitiam, sed satiati sunt et abundant. Satiavit autem illos phantasma*

eorum, non veritas tua, quam repellendo resiliunt, et in suam vanitatem cadunt. Ego certe sentio, quam multa figmenta pariat cor humanum. Et quid est cor meum, nisi cor humanum? sed hoc oro Deum cordis mei, ut nihil ex eis figmentis pro solido vero eructem in has litteras, sed inde veniat in eas quidquid per me venire potuerit, unde mihi quamvis projecto à facie oculorum suorum, et de longinquo redire conanti per viam quam stravit humanitati divinitas Unigeniti sui, aurora veritatis ejus aspergitur. Et paucis interjectis: *Omnino enim Dei essentia, quæ est, nihil mutabile habet, nec in æternitate, nec in veritate, nec in voluntate: quia æterna ibi est veritas, et æterna charitas; et vera ibi est charitas, vera æternitas; et chara ibi est æternitas, et chara veritas.*

Aperi nobis, Domine Jesu, arcana veritatis, veræque charitatis tuæ, qui habes clavem David; qui aperis, et nemo claudit; claudis, et nemo aperit; ut illam clarè cognoscamus, cognitam colamus et diligamus, dilectam opere exerceamus, quia tu es amor noster, desiderium nostrum, vita et beatitudo nostra. Amen.

CAPUT II.

DE EVANGELIORUM NUMERO, ORDINE, DISSONANTIA, ET CONSONANTIA.

Permulti olim scripsêre Evangelia, præsertim hæretici, illaque Apostolis supposuerunt, et eorum nomine insignierunt, ut illis indeque suæ hæresi auctoritatem conciliarent: *Unde à diversis auctoribus edita*, ait S. Hieron. prooem. in S. Matth., *diversarum hæreseon fuêre principia, ut est illud juxta Ægyptios, et Thomam, et Matthiam, et Bartholomæum, duodecimque Apostolorum, Basilidis atque Apellis, ac reliquorum, quos enumerare longissimum est: cum tantum impræsentiarum hoc necesse sit dicere, extitisse quosdam, qui sine spiritu et gratia Dei conati sunt magis ordinare narrationem, quam historiæ texere veritatem. Quibus jure potest illud propheticum coaptari: Væ qui prophetant de corde suo, qui ambulant post spiritum suum; qui dicunt: Dicit Dominus: et Dominus non misit eos; de quibus et Salvator in Evangelio Joannis loquitur: Omnes qui ante me venerunt, fures et latrones fuerunt!* Et post plura: *Quibus cunctis perspicue ostenditur, quatuor tantum debere Evangelia suscipi, et omnes apocryphorum nænias mortuis magis hæreticis quàm Ecclesiasticis, cavendas.* Igitur hæc quatuor dumtaxat sunt Evangelia canonica, ut talia enim ea probavit Ecclesia ex doctrina et traditione Apostolorum. Nam Evangelium S. Marci probavit S. Petrus: S. Lucæ Paulus: S. Matthæi chorus Apostolorum, qui abituri in suas provincias, illud secum detulerunt: S. Joannis omnes Asiæ Episcopi, cæterique fideles. Citant Origenes et S. Hieronymus subinde Evangelium secundùm Hebræos, quasi S. Matthæi: quare illud idem fuisse videtur cum Evangelio S. Matthæi, sed additionibus variis, iisque incertis hinc inde

depravatum; unde auctoritas ejus est dubia et incerta: transtulit tamen illud ex Hebræo in Latinum S. Hieronymus. Audi de eo ipsum in catalogo virorum illustrium, in Jacobo fratre Domini: *Evangelium, quod appellatur secundum Hebræos, à me nuper in Græcum Latinumque sermonem translatum, quo Origines sæpe utitur, post resurrectionem Salvatoris de Jacobo sic refert: Dominus autem cum dedisset sindonem servo sacerdotis, ivit ad Jacobum, et apparuit ei; juraverat enim Jacobus se non comesturum panem ab illa hora, qua biberat calicem Domini, donec videret eum resurgentem à mortuis.* Rursusque post paululum: *Afferte*, ait Dominus, *mensam et panem*, statimque additur: *Tulit panem, ac benedixit, et fregit, et dedit Jacobo Justo, et dixit ei: Frater mi, comede panem tuum, quia resurrexit filius hominis à dormientibus.* Hæc Hieronymus, qui in eodem libro de Ignatio loquens, inquit: *Ignatius unam ad Smyrnæos scripsit epistolam, in quâ de Evangelio, quod nuper à me translatum est, super persona Christi ponit testimonium, dicens: Ego vero et post resurrectionem eum in carne vidi, et credo quia sit. Et quando venit ad Petrum et ad eos qui cum Petro erant, dixit eis: Ecce palpate, quia ego dæmonium non sum incorporale; et statim tetigerunt, et crediderunt eum.* Insuper Orig. tom. 2. in Joan. ex Evangelio hoc citat illud: *Dixit Christus: Modo accepit me mater mea, Spiritus sanctus uno capillorum, et me in montem magnum Thabor portavit.* Quæ quidem sententia, nisi candide consideretur, videtur continere hæresim Gnosticorum Valentinianorum asserentium Spiritum sanctum esse matrem Christi.

Origenes tamen hoc ita excusat, quod Spiritus sanctus vocetur mater non generatione, sed imitatione, quia imitatur patrem, ejusque voluntati se conformat: quæ excusatio videtur frigida. Beda quoque hoc Evangelium laudat, et à veteribus probatum asserit. Ut ut est, certum est non esse canonicum, nec habere auctoritatem S. Scripturæ. Porro Evangelium hoc secundum Hebræos vocatur quoque Evangelium Nazaræorum, quia eo Nazaræi utebantur. Audi S. Hieronymum in cap. 12. Matth. v. 13. ubi agitur de manu arida à Christo sanata: *In Evangelio*, inquit, *quo utuntur Nazareni et Ebionitæ (quod nuper in Græcum de Hebræo sermone transtulimus, et quod vocatur à plerisque Matthæi authenticum), homo iste, qui aridam habet manum, cæmentarius scribitur; istiusmodi vocibus auxilium precans: Cæmentarius eram manibus victum quæritans: precor te, Jesu, ut mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibos.*

Porro Nazareni fuêre Judæi ad Christum conversi, qui cum Evangelio servantes legem Mosis, ab Ecclesia ejecti sunt, ac Evangelium Hebraicum S. Matthæi, quod primo purum intactumque servarunt, additionibus quibusdam vitiasse videntur, æque ac fecêre Ebionæi, et Carpocratiani.

Quæres cur præcise quatuor sunt Evangelia et Evangelistæ, non plures, non pauciores? Varii varias dant causas. Primo S. August. lib. 1. de Consensu Evang. cap. 2. respondet id factum esse ob quatuor mundi plagas, quibus prædicandum erat Evangelium: *Quoniam*, inquit, *quatuor sunt partes orbis terræ, per cujus universitatem Christi Ecclesiam dilatari ipso sui numeri exordio quodammodo declararunt.*

Secundo, hi quatuor sunt velut *quatuor columnæ Ecclesiæ, in quibus velut in quadrato lapide sanctæ fidei structura consurgit,* ait S. Gregor. lib. 1. epist 24. Ædificia enim quadrata formâ fiunt, ut sint firma. Unde et cœlestis Jerusalem in quadro posita dicitur. Apoc. 21. 16.

Tertio, quia quaternarius est numerus solidus et quadratus : hic ergo significat Evangeliorum soliditatem et perfectionem. Unde Philo lib. de mundi opificio ait, quaternarium numerum primum solidi naturam ostendere : nam in unitate censetur punctum, in binario linea; ubi accessit latitudo fit superficies ad ternarium pertinens : hæc quominus sit corpus naturâ solidum, unâ destituitur altitudine, quâ junctâ ad ternarium fit quaternarius. D. item Aug. lib. 83. quæstionum, quest. 57: *Progressio,* ait, *à puncto ad longitudinem, à longitudine ad latitudinem, à latitudine ad altitudinem, soliditatem corporis facit, quæ rursus quaternario numero continetur.* Præterea nec illud ignorandum (ait Philo) quod primus numerorum quatuor quadrangulus est, pariter par, mensura æquabilitatis et justitiæ, indeque omnis virtutis. Quocirca Aristoteles lib. 1. Rhetor. cap. 12. virum perfectum comparat quadrato. Nam hic numerus est primus pariter par, tanquam justi æquique mensura. Idem continet trinam solidi corporis cum puncto dimensionem. Denique quaternarius est denarii, qui omnium est perfectissimus, causa, basis, et fons. Nam numeri omnes ab unitate usque ad quaternarium, si eidem addantur, faciunt denarium, scilicet adde 1, 2, 3, 4, efficies decem.

Quarto, alii assignant causam quod totidem, scilicet quatuor litteræ sint in nomine Dei tetragrammato יהוה, quatuor primaria Dei attributa, quæ Evangeliis explicantur, repræsentantes. Alii, quia quatuor sunt flumina paradisi. Ita S. Augustinus 13. Civit. cap. 21. et S. Hieronym. in Prol. S. Matth. Verum hæc omnia mystica et symbolica sunt : unde hisce similes causas, vel potius analogias symbolicas ad viginti recenset noster Joannes de la Haye in apparatu Evangelico, cap. 29.

Quinto ergo ad litteram propria et genuina causa est, quod sicut in aula cœlesti sunt quatuor Cherubini, quasi principes et sapientes Dei; sic in Ecclesia terrestri decuit esse quatuor Evangelistas, quasi principes et Cherubinos Christi. Id ita esse patet Ezech. 1. ubi ipse quatuor hosce Cherubinos cum quatuor stemmatibus quatuor Dei attributa repræsentantibus depingit. Adde, duos Evangelistas initio sui Evangelii duas describere Christi naturas, scilicet Matthæus humanam, Joannes divinam : duo vero reliqui duplicem Christi dignitatem, scilicet Marcus regiam, Lucas sacerdotalem : ita Rupert. in cap. 1. Ezech. cap. 7. *Christus enim est homo nascendo, vitulus moriendo, leo resurgendo, aquila ascendendo,* ait S. Hieronym. Præfat. in Marcum, vel quisquis est auctor, stylus enim indicat non esse S. Hieronymi. Hic ergo currus Cherubicus, est quadriga Evangelii, à quatuor equis, id est, Evangelistis agitata, et toto orbe circumacta. Quocirca per quatuor Cherubinos, quos vidit Ezechiel cap. 1. et S. Joannes Apocal. cap. 4. quatuor Evangelistas significari docent S. Hieronymus, S. Athanasius, S. Augustinus, S. Irenæus, S. Gregorius, S. Ambrosius, Beda, cæterique Patres et Interpretes, unanimi consensu.

Audi S. Hieronymum epist. 103. ad Paulinum : *Matthæus, Marcus, Lucas et Joannes, quadriga Domini, et verum Cherubim, quod interpretatur scientiæ multitudo : per totum corpus oculati sunt, scintillæ emicant, discurrunt fulgura, pedes habent rectos, et in sublime pendentes, terga pennata, et ubique volitantia. Tenent se mutuo, sibi perplexi sunt, et quasi rota in rota volvuntur et pergunt, quocumque eos flatus Sancti Spiritus perduxerit.*

Jam vero Cherubini Ezechielis quaternas habebant facies et formas, scilicet Leonis, Vituli, Hominis et Aquilæ. Unde S. Joannes Apocal. 4. illos vocat quatuor animalia : *Animal primum,* inquit, *simile leoni, et secundum simile vitulo, et tertium simile homini, et quartum simile aquilæ volanti.* Et post paululum : *Plena erant,* inquit, *oculis, et requiem non habebant, die ac nocte dicentia : Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, et qui est, et qui venturus est.*

Leo denotat S. Marcum, cujus facies, id est, initium Evangelii est clamor et rugitus S. Joannis Baptistæ in deserto : *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum.* Vitulus denotat S. Lucam, qui Evangelium suum orditur à sacerdotio veteri (cujus victima erat vitulus) Zachariæ, qui pater fuit Baptistæ. Homo denotat S. Matthæum, qui incipit ab humana Christi genealogia. Aquila denotat S. Joannem, altissime è terra in cœlum instar aquilæ se librantem, et illud divinitatis exordium intonantem : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum,* ut merito S. Dionys. Areopag. epist. ad eumdem S. Joannem, ipsum vocet *Solem Evangelii,* ejusque Evangelium nuncupet memoriam et renovationem Theologiæ illius, quam ipse recumbens in pectore Christi ex eo hausit, ac Evangelio, quasi solis radio, posteris intuendam reliquit. Audi S. Hieron. Proœm. in S. Matth. : *Hæc igitur quatuor Evangelia multo ante prædicta, Ezechielis quoque volumen probat, in quo prima visio ita contexitur : Et in medio sicut similitudo quatuor animalium, et vultus eorum facies hominis, et facies leonis, et facies vituli, et facies aquilæ. Prima hominis facies Matthæum significat, qui quasi de homine exorsus est scribere : Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham. Secunda Marcum, in qua vox Leonis in eremo rugientis auditur : Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. Tertia vituli, quæ Evangelistam Lucam à Zacharia sacerdote sumpsisse initium præfigurat. Quarta Joannem Evangelistam, qui assumptis pennis aquilæ ad altiora festinans, de verbo Dei disputat.* Porro quatuor hæc animalia primaria quatuor Christi attributa, et quasi stemmata significant, nimirum leo fortitudinem regiam, quam vel maxime in resurrectione ex morte et sepulcro ostendit. Sicut enim leo rex est animalium; sic Christus Rex est fidelium, imo omnium hominum et Angelorum. Vitulus notat ejusdem sacerdotium, quod ipse in cruce seipsum in holocaustum et victimam pro peccato Deo Patri offerens, peregit et consummavit. Homo ejusdem humanitatem ex Virgine assumptam, ejusque dicta, factaque. Aquila, divinitatem et ascensum in cœlum. Singula hæc animalia quaternas habebant facies, eo quod initia aliorum trium Evangelistarum, adeoque totam narrationis Evangelicæ seriem quartus quisque complectatur, ut recte notavit Primasius. Vide

dicta Ezech. 1. v. 28. q. et Apocal. 4. Paulo aliter hæc quatuor assignavit S. Aug. l. 1. de Consensu Evang. cap. 3. et l. 4. c. 10. ac S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. et Rupertus: Matthæus, inquiunt, præcipue commendat regiam in Christi humanitate dignitatem, Marcus propheticam, Lucas sacerdotalem, Joannes divinam. Christus enim fuit Rex, Propheta, Sacerdos et Deus.

Jam quoad ordinem temporis, primus Evangelium scripsit S. Matthæus; secundus S. Marcus; tertius S. Lucas; quartus S. Joannes. Audi S. Hieronymum Proœmio in S. Matth. *Primus omnium Matthæus est publicanus, cognominatus Levi, qui Evangelium in Judæa Hebræo sermone edidit ob eorum vel maxime causam, qui in Jesum crediderant ex Judæis, et nequaquam legis umbram succedente Evangelii veritate servabant. Secundus Marcus, interpres Apostoli Petri, et Alexandrinæ Ecclesiæ primus Episcopus: qui Dominum quidem Salvatorem ipse non vidit, sed ea, quæ magistrum audierat prædicantem, juxta fidem magis gestorum narravit quam ordinem. Tertius Lucas medicus, natione Syrus, Antiochensis, cujus laus in Evangelio, qui et ipse discipulus Apostoli Pauli, in Achaiæ Bœotiæque partibus volumen condidit, quædam altius repetens, et, ut ipse in proœmio confitetur, audita magis quam visa describens. Ultimus Joannes Apostolus et Evangelista, quem Jesus amavit plurimum, qui supra pectus Domini recumbens, purissima doctrinarum fluenta potavit, et qui solus de cruce meruit audire: Ecce Mater tua.* Audi S. Aug. l. 1. de Consensu Evang. cap. 2. *Primum*, inquit, *Matthæus, deinde Marcus, tertio Lucas, ultimo Joannes. Unde alius eis fuit ordo cognoscendi, atque prædicandi, alius autem scribendi. Ad cognoscendum quippe, atque prædicandum, primi utique fuerunt, qui secuti Dominum in carne præsentem, dicentem audierunt facientemque viderunt, atque ex ejus ore ad evangelizandum missi sunt; sed in conscribendo Evangelio, quod divinitus ordinatum esse credendum est, ex numero eorum, quos ante passionem Domini elegit, primum atque ultimum locum duo tenuerunt. Primum Matthæus, ultimum Joannes, ut reliqui duo, qui ex illo numero non erant, sed tamen Christum in illis loquentem secuti erant, tanquam filii amplectendi, ac per hoc in loco medio constituti, utroque ab eis latere munirentur. Horum sane quatuor solus Matthæus Hebræo scripsisse perhibetur eloquio, cæteri Græco.*

Insuper tam apposite hi quatuor scripsere dicta gestaque Christi, ut musicam Diatessaron harmoniam efficere videantur; sic enim quisque scribit, ut ab aliis stylo dissonet, sed sensu et reipsa consonet. Quod enim unus tacet, alter supplet; quod hic concise perstringit, alter enucleate exponit; quod ille obscure indicat, iste clare enuntiat. Audi S. Aug. loco jam citato: *Et quamvis singuli suum quemdam narrandi ordinem tenuisse videantur, non tamen unusquisque eorum velut alterius præcedentis ignarus, voluisse scribere reperitur, vel ignorata prætermisisse quæ scripsisse alius invenitur, sed sicut unicuique inspiratum est, non superfluam quoque cooperationem sui laboris adjunxit.*

Plura hac de re dicam in canonibus, quos mox subjungam, ubi quam dispar sit eorum paritas, concors discordia, ostendam, ac simul quam suavem hæc discors eorum concordia efficiat historiæ melodiam et concentum demonstrabo.

Denique hæc Evangelistarum diaphonia *maximum est testimonium veritatis*, ait S. Chrysost. præfat. in Matth.: *Si enim ex toto et omnibus consonarent, et cum nimia diligentia atque cura usque ad tempora et loca omnia, usque ad singula æqualiter verba concurrerent, nemo inimicus credidisset unquam, sed eos communi ad decipiendum consilio congregatos, quasi ex humana quadam compositione Evangelium condidisse; non enim simplicitatis tam sollicitam consonantiam indicarent.* Et post nonnulla: *Sive enim unus quilibet universa dixisset, superfluus jam fuisset numerus cæterorum; sive varia omnia inter se scripsissent, ac nova omnia, nullum potuisset convenientiæ apparere documentum: propterea et communiter multa dixerunt, et nihilominus quisque proprium aliquid ac speciale conscripsit, et ne superflue et importune aliquid videretur adjectum, si nihil adderetur novi; nec tota rerum fides adduceretur in dubium, si omnia diversa dixissent.*

CAPUT III.

DE INTERPRETIBUS EVANGELIORUM.

SYRIACA Evangeliorum ex Græco, ut videtur, interpretatio extat in Bibliis Regiis. Arabica cum traductione latina impressa est Romæ, in typographia Medicea, anno Domini 1591. Utramque crebro citabo.

Romæ pariter in bibliotheca Vaticana, et in nostra collegii Romani reperi Evangelia Coptice sive Ægyptiace, Æthiopice et Persice conscripta, illaque vetusta: mox enim à Christi temporibus Evangelium in Ægyptum illatum est à S. Marco, in Æthiopiam à S. Matthæo, in Persidem à Simone et Juda. Unde in his regionibus floruit tum Evangelica fides, vita et perfectio. Quocirca ibidem extitere tot examina SS. monachorum, æque ac fortissimorum martyrum. Evangelium Persicum à R. P. Hieronymo Xaverio, Societatis Jesu, cognato S. P. Francisci Xaverii, ex civitate Agra, quæ est regia regis Mogor, quasi pretiosum donum, et insigne antiquitatis monumentum transmissum est ad collegium Romanum, ubi illo usus sum. Codex hic ex originali transcriptus est anno 790 Maurorum, quos scilicet Mauri numerant ab ortu suæ sectæ Mahometis, quæ cœpit anno Christi 591. Annus ergo 790 Maurorum, est annus ab ortu Christi 1381, quo transcriptus est hic codex. Sed originale ipsum longe est antiquius: unde et perplura habet vocabula Persica, valde iis quibus nunc Persæ utuntur, dissimilia. His omnibus subinde utar, sed sobrie et cum grano salis: non enim habent istam auctoritatem et fidem, quam obtinent Evangelia Græca et Latina; illa tamen confirmant, et subinde illustrant. Porro Romæ sunt Æthiopes sive Abyssini, ideoque juniores ex eis sacerdotes collegium Romanum frequentant; sunt et aliarum linguarum periti: in urbe enim est orbis. Hi mihi Evangelia suæ gentis et linguæ interpretati sunt, ac præsertim R. P. Athanasius Kircher Societatis nostræ, linguarum Orientalium peritus, uti patet ex earum Lexico, quod nuper edidit.

Porro esto S. Matthæus prædicarit in citeriori Æthiopia, quæ vicinior est Ægypto, hodieque *Sonnar* nuncupatur, ubi nigriores sunt Æthiopes. ...e mortuus dicatur in civitate Luah, ubi etiam nunc templa in honorem S. Matthæi extant:

tamen reliqua Æthiopia, sive Abyssia Evangelia, cæterasque SS. Scripturas, æque ac fidem Christi accepta refert cuidam monacho Æthiopi, cui nomen Aba Salama, id est Pater pacis ; eo quod veram pacem et salutem eis attulerit. Hic educatus apud Arabes Orientales, ab eis Christianam fidem et S. Scripturam hausit , ac deinde universæ Æthiopiæ easdem communicavit; unde ejus habetur Apostolus. Quocirca Æthiopica S. Scripturæ versio cum Arabica , ceu matrice sua , consentit.

Plurimi priscis temporibus , æque ac posterioribus et modernis, Commentarios scripsere in Evangelia (nonnulli in omnia, plures in unum aliquod) illaque suis commentationibus illustrarunt, nimirum Origenes, S. Hieronymus, S. Augustinus, S. Ambrosius, S. Cyrillus, S. Chrysostomus , S. Gregorius, Beda, Theophil., Euthym. Audi S. Hieronymum proœmio in Matthæum : *Legisse me fateor ante annos plurimos, in Matthæum Origenis viginti quinque volumina, et totidem ejus homilias, commaticumque interpretationis genus: et Theophili Antiochenæ urbis Episcopi commentarios, Hippolyti quoque Martyris, et Theodori Heracleotæ , Apollinariique Laodiceni ac Didymi Alexandrini : et Latinorum Hilarii , Victorini , Fortunatiani opuscula : è quibus etiamsi parva carperem, dignum aliquid memoria scriberetur.*

Recentiorum pene infinitus est numerus. Hic ergo interpretum copia parit eligendi inopiam, ut lector dicat cum prisca Niobe :

Inopem me copia fecit.

Inter tam varios enim in sensu evariantes, nescis quem præferas et sequaris. Multi quoque ita prolixi sunt , ut non studiosi modo, sed et doctores qui toti S. Scripturæ vacant, iis evolvendis tempus et otium , æque ac capitis robur viresque requirant. Eminent Alphonsus Tostatus Episcopus Abulensis , qui quatuor ingentes tomos in unum S. Matthæum elucubravit; Cornelius Jansenius Episcopus Gandavensis ; Franciscus Lucas, Decanus Audomarensis; ac è Societate nostra Alphonsus Salmeron , Joannes Maldonatus , Franciscus Toletus , Sebastianus Barradius. Jansenius interpretandi soliditate excellit; Lucas in linguis Græcâ, Hebræâ, Chaldæâ, Syriacâ; Salmeron in adaptandis parabolis. Toletus maturitate judicii; Barradius in Moralibus, quæ meditationi æque ac concioni subserviunt. Novatores quoque ac sectarii plurimi in Evangelia commentati sunt. Tanta enim Evangeliorum apud omnes semper fuit veneratio, ut nostro ævo Lutheri asseclæ nuncupari voluerint Evangelici , cum reverâ essent cacangelici , ac nemo divinam Evangeliorum auctoritatem in dubium revocare ausus sit præter Maniacos , Manichæos , Ebionem, Cerinthum, Carpocram, Marcionem, et nostros Enthusiastas, Anabaptistas, et Servetanos; hæretici, inquam , innumeri Evangelia suis commentis insignierunt, aut potius temerarunt et vitiarunt, ut Lutherus, Calvinus, Zuinglius , Beza, Pelicanus, adeo ut Augustinus Marloratus eorum Symmystes , ex eorum viginti facile celebrioribus , catenam contexuerit.

Hosce ergo evolvi, partim cum Lovanii anno Domini 1600, partim cum Romæ publice in scholis Evangelia pertractarem , docerem , et dictarem ; ac nunc evolvo eos qui posterius in illa scripserunt. Jam enim senior , ætatem pene omnem in hac sacræ Scripturæ palæstra discenda contrivi, ac à quadraginta fere annis illam quà docendo , quà scribendo docere satago. Nemo enim in arte tam vasta , tam sublimi et difficili potest esse magister et doctor, nisi qui ante studendo in ea diu fuerit doctorum discipulus ; nimirum *divinatio in ore doctoris, in doctrina non errabit os ejus.*

Denique bipartitus fuit et est Evangelia explicandi modus et ratio ; prior multorum olim et etiamnum , ut scilicet quatuor SS. Evangelia sibi invicem apte intexentes, ex iis unum Monotessaron pulchrâ harmoniâ contexerent. Fecit id primus Theophilus, septimus à S. Petro Antiochiæ Episcopus, inquit S. Hieronymus ad Algasiam ; deinde Tatianus Eucratitarum parens ; tertio Ammonius, quem, ut ait S. Hieronymus , secutus est Eusebius Cæsariensis : recentiores multi id imitati sunt , sed magna præ cæteris laude Cornelius Jansenius. Posterior est eorum qui Evangelia sigillatim ex ordine sunt prosecuti, et etiamnum prosequuntur : posteriores hosce ego sequar : tum quia hæc methodus magis plana, obvia et ordinata est ; facile enim est locum , quem quæris in Evangelio quolibet, seorsim invenire, difficile vero in Monotessaro, puta in concordia è quatuor in unum conflata , ideoque confusa : tum quia mei muneris est S. Scripturam uti extat explicare, non autem novum Evangelium , aut novam Evangelii harmoniam cudere. Ita tamen id exequar ut uni Evangelistæ illa, quæ alii commemorant, inseram, ad illumque in aliis lectorem remittam, ne idem bis , ter et quater repetere oporteat. Chronotaxin vero, ordinem et seriem omnium quatuor, æque ac singulorum, nunc paucis subjungo, et commentario velut operis synopsin præpono.

MONOTESSARON,

SIVE

CHRONOTAXIS ANNORUM
ET GESTORUM CHRISTI,

IN QUA QUATUOR EVANGELIA RECTO ORDINE TEMPORIS DIGERUNTUR, ET INTER SE ORDINANTUR, UT UNAM VITÆ CHRISTI HISTORIAM EFFICIANT.

INFANTIA, ADOLESCENTIA, ET JUVENTUS CHRISTI,

SIVE

Acta Christi à conceptione usque ad annum trigesimum completum quando à Joanne baptizatus est.

VERBUM, quod erat in principio apud Deum, ideoque lux et vita mundi in tempore creati, factum est caro, puta Dei Filius factus est homo, ut homines Dei filios efficeret, anno à mundi creatione 3950, qui fuit à diluvio annus 2293, ab Abraham 2001, à Roma condita 751, à captivitate Babylonica 591, ab hebdomadibus Danielis 453, à Machabæis 165, ab annis Julianis 43, Augusti Cæsaris circiter 42, Joan. 1; idque hoc modo et ordine contigit.

Archangelus Gabriel missus à Deo, nuntiat Zachariæ conceptionem S. Joannis Baptistæ, qui futurus erat præcursor et index Christi; quare Elisabeth ejus uxor concepit S. Joannem. Idem Gabriel post sex menses die 25. Martii anni jam dicti, nuntiat B. Virgini conceptionem filii Dei; consentit illa, concipitque, ac in ea verbum caro factum est. B. Virgo visitat Elisabetham; ac ipsam cum Joanne implet Spiritu sancto. Nascitur Joannes die 24. Junii. Nascitur Christus in Bethleem die 25. Decembris ejusdem anni, ac die octava, puta prima die Januarii circumciditur, vocaturque Jesus, id est Salvator. Luc. c. 1 et 2. Genealogiam Christi ex Patriarchis et regibus texit Matth. c. 1, et Lucas c. 3.

Die 13. ab ortu Christi, puta die 6. Januarii proxime sequentis, Magi duce stellâ exciti veniunt in Bethleem, Christum adorant, eique offerunt aurum, thus et myrrham; fugientes Herodem, aliâ viâ revertuntur in terram suam. Matth. c. 2. v. 1.

Die 40. ab ortu Christi, puta die 2. Februarii quasi die purificationis puerperæ lege præscripto, B. Virgo puerum Jesum offert in templo, quem S. Simeon in ulnas accipiens, Messiam prædicat, æque ac Anna prophetissa. Luc. 2. 22.

Herodes se delusum videns à Magis, occidit omnes infantes in Bethleem, hoc fine, ut inter eos et Christum occideret; sed is jam Angeli monitu à Joseph et Maria abductus erat in Ægyptum, qui mortuo Herode reducitur die 7. Januarii moraturque in Nazareth; unde Nazaræus cognominatur. Matth. 2. 23.

Christus duodennis ascendens cum parentibus Hierosolymam, ab iis perditus, post triduum repertus est in templo inter doctores, cum quibus reversus in Nazareth, subditus illis, proficiebat ætate, sapientia, et gratia apud Deum et homines. Luc. 2. 42.

A duodecimo anno usque ad trigesimum Christus delituit, et artem fabrilem exercuit. Luc. 3. 23. Marci 6. 3. Matth. 13. 55.

VIRILIS CHRISTI ÆTAS.

Acta Christi à Baptismo usque ad proximum Pascha, puta acta per tres menses proximos, scilicet ab initio Januarii anni 31. Christi, usque ad 25. Martii.

ANNO 15. Tiberii Cæsaris S. Joannes Baptista in deserto juxta Jordanem jussu Dei cœpit prædicare pœnitentiam, et baptizare, viamque Christo præparare. Luc. 3. 1.

Eodem anno Christus, expleto anno ætatis trigesimo, ac trigesimo primo per tredecim dies inchoato, baptizatus est à Joanne die 6. Januarii, eadem scilicet die, quâ ante triginta annos puer adoratus fuerat à Magis, Luc. 3. 21. Matth. 3. 13. Marci 1. 9., tumque à Deo declaratus est quis esset, scilicet filius non Joseph, sed Dei; nam Spiritus sanctus in eum specie columbæ descendit, et vox Patris intonuit: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Matth. 3. 16. Luc. 3. 21. Joan. 1. 23. Ex hac voce Joannes testatus est ipsum esse Messiam Patribus promissum, id est, Redemptorem et Salvatorem mundi. Ibidem.

Illico à baptismo, puta eadem die 6. Januarii, Christus secessit in desertum, ubi, ut se ad opus prædicationis præpararet, per quadraginta dies vacavit orationi et jejunio, post quos esuriens tentatus à diabolo, eum superavit, ac Angeli

ei ut Domino suo, ministraverunt. Matth. 4. 1. Lucæ 4. 1. Marci 1. 12. Cœpit ergo Christus jejunium quadragenarium die 7. Januarii, finiit die 40. quæ fuit 15. Februarii, quo die, victo tentatore diabolo, revertitur in Galilæam, et quindecim diebus manet in Nazareth, ait S. Epiphanius, hæresi 15.

Die 56. à baptismo, ait S. Epiphan. hæresi 51, scilicet die prima Martii (erat enim ille annus bissextilis, ac consequenter Februarius habebat 29. dies), Judæi legatos miserunt ad Joannem, rogantes an ipse esset Messias? negavit ipse, et postero die, quæ fuit 2. Martii, Joannes videns Christum venientem, eumdem digito demonstravit, dicens: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Idem fecit, dixitque Joannes postridie, puta die tertia Martii, quo audito duo ex ejus discipulis secuti sunt illico Jesum, quorum unus Andreas fratrem suum Simonem postridie ad Jesum adduxit. Postridie item, puta die 4. Martii, Jesus vocavit Philippum, qui Nathanaelem adduxit; ita enim hæc per singulos dies enarrat et consignat S. Joannes, c. 1. 2. 29. 35. 43. 45.

Tertiâ exinde die à vocatione Petri et Andreæ, scilicet die 5. Martii, quæ fuit sexagesima à baptismo Christi, ait S. Epiphanius hæresi 51, Christus vocatus ad nuptias in Cana Galilææ, mutavit aquam in vinum, hocque primum ejus fuit miraculum, quo se, quis esset, mundo patefecit. Joan. 2. 1. Mox descendit Capharnaum. Ibidem vers. 12.

ANNUS PRIMUS

PRÆDICATIONIS CHRISTI,

Nimirum acta Christi à primo Paschate post baptismum usque ad Pascha secundum, scilicet acta à die 25. Martii anni 31. Christi, usque ad finem Martii anni 32. Christi.

Christus ex urbe Capharnao, instante Paschate ascendit Hierosolymam, ubi flagello ejiciens ementes et vendentes è templo, ac prædicans, pluraque miracula patrans, multos ad credendum in se pellexit. Joan. 2. v. 13 et 14. Hæc omnia contigerunt in Martio ejusdem anni, qui fuit 31. Christi.

E quibus unus fuit Nicodemus princeps Judæorum, cui Christus spiritualis regenerationis, per baptismum et fidem in Christum crucifigendum, necessitatem ostendit. Joan. 3. 1.

Cœpit ergo Christus anno ætatis trigesimo primo sub Pascha per se prædicare, et per Apostolos sub initium Aprilis in Judæa baptizare: quare multi à Joanne, ipso probante et instigante, ad Christum transierunt. Unde Joannes, quasi suo defunctus officio, Herodem ob adulterium reprehendens, sub Decembrem ab eo conjectus est in vincula. Joan. 3. 22. et 23. Matth. 14. 3. Marci 6. 17. Lucæ 3. 19. Quare Christus Herodem fugiens à Judæa initio anni 32. (ut patet ex eo quod ipse ait: *Adhuc quatuor menses sunt et messis venit.* Joan. 4. 35.), perrexit in Galilæam, ac in itinere transiens per Samariam, Samaritanam adulteram, et per eam ceteros Samaritanos convertit, ac post biduum prosequens iter in Galilæam, à Galilæis benigne exceptus est. Igitur sub initium Februarii egressus in Cana Galilææ, ibi rogatus à regulo, filium ejus febricitantem à febribus liberavit, fuitque hoc secundum Christi ibidem miraculum, quod plura alia secuta sunt, quibus ipse prædicationem suam in Capharnao confirmavit. Matth. 4. 12. et 13. Marci 1. 14. Joan. 3. 22. et c. 4. v. 1. 4. 45. et 46.

Inde ambulans juxta mare Galilææ, per miraculum capturæ piscium Petrum et Andream, mox Jacobum et Joannem ad suî sequelam evocavit, eosque piscatores hominum effecit. Matth. 4. 18. Lucæ 5. 1. Marci 1. 16.

Cum his introiens synagogam Capharnai, prædicans dæmoniacum à dæmone liberavit, et domum Petri ingressus, socrum ejus à febribus, multosque alios à variis morbis sanavit. Postridie orandi causâ secessit in desertum, ubi à Petro, et mox à turbis repertus, ut eas fugeret, jussit discipulos transfretare, et in navi obdormiens, orta tempestate, à discipulis excitatus ventis imperavit et mari. Marci 1. 21. 29. 32. 42. Lucæ 4. 23. 31. 38. 40. 42. Matth. 8. 14. 16. 18. 24. Hæc et sequentia videntur contigisse initio Martii anni Christi 32. ante Pascha.

Transfretans ergo pervenit in regionem Gerasenorum, ubi duos dæmoniacos sanavit: permittens dæmonibus id postulantibus, ut in porcos introirent, qui in eos ingressi eorum duo millia in mari submerserunt; quare rogatus ab incolis ut discederet, rursus transfretans redit Capharnaum, ubi paralyticum, per tectum ad se submissum, curavit. Matth. 8. 28. et c. 9. 1. Marci 5. 1. et c. 2. 1. Luc. 8. 26. et c. 5. 18.

Inde egrediens ad mare, Matthæum ad telonium sedentem ad suî sequelam evocavit. Mox Jairi filiam à morte suscitavit, et in itinere hæmorroissam à fluxu sanguinis curavit, ac duos cæcos illuminavit, et dæmonem mutum expulit. Matth. 9. 9. 18. et 27. Marci 2. 14. et c. 5. 22. Luc. 5. 27. et c. 8. 41.

ANNUS SECUNDUS

PRÆDICATIONIS CHRISTI,

Continens acta à secundo Paschate post baptismum usque ad tertium, puta à fine Martii anni 32. Christi, usque ad finem Martii anni 33. Christi.

Christus à Galilæa profectus Hierosolymam ad secundum Pascha, ægrotum per 38. annos decumbentem ad probaticam piscinam sanavit, jussitque ei grabatum tollere die Sabbati: quare illud opus quasi Sabbati violationem accusant Judæi, sed Christus multis idipsum defendit. Joan. 5. 2. Sic et Pharisæos taxantes ejus discipulos, quod famentes in Sabbato vellerent spicas (sub finem Aprilis anni 32. Christi), confutat. Luc. 6. Matth. 12. 2. Marci 2. 23. Idem præstitit, cum alio Sabbato cuidam manum aridam restituisset. Unde Judæorum iras declinans, contulit se ad mare, ubi turbam docuit et plurimos ægros, ac diabolo possessos curavit. Matth. 12. 9. et 15. Marci 3. 1. et Luc. 6. 6.

Inde sub medium Maii secessit in montem, et pernoctans in oratione, mane duodecim Apostolos elegit, ad quos coram ingenti hominum multitudine habuit sermonem, qui in monte cognominatur, ac summam vitæ Christianæ, et per-

fectionis Evangelicæ complectitur. Marci 3. 13. Luc. 6. 12. et 17. Matth. 5. 1.

Descendens de monte in agro Capharnaensi leprosum mundavit : et urbem ingressus servum Centurionis paralysi liberavit : ac in ingressu Naim filium viduæ à morte suscitavit. Matth. 8. 1. et 5. Marci 1. Luc. 5. et c. 7. v. 1. et 11.

Hæc audiens Joannes in carcere, misit ad eum duos discipulos, ut ab eo discerent, ipsum esse Messiam ; quibus ad Joannem regredientibus Christus laudat Joannem, taxatque Scribas et Pharisæos, quod nec Joanni, nec sibi crederent : quare eis præfert publicanos et meretrices pœnitentes. Luc. 7. 18. et 24. Matth. 11. 2. et 7.

Quocirca prandens apud Simonem Pharisæum, Magdalenæ pœnitenti peccata condonat, eamque Simoni præfert. Luc. 7, 36. Mox Capharnai dæmoniacum, cæcum ac mutum sanat; ac Pharisæos hæc miracula quasi magica carpentes, confutat. Matth. 12. 22. 24. Luc. 11. 14. 15. Marci 3. v. 21.

Advolant cognati, ut eum quasi furiosum ligent, Marci 3. v. 21. Significanti adesse cognatos respondet, fratres et cognatos suos esse eos qui audiunt et custodiunt Verbum Dei. Matth. 13. 4. 3. Marci 3. 31. Luc. 8. 19.

E domo vadens ad mare, ibi turbam docuit per varias parabolas seminis, zizaniorum, sinapis, fermenti, quas domi discipulis explanavit, addens alias, thesauri, margaritæ, et sagenæ missæ in mare. Matth. 13. 1. Luc. 8. 4. Marci 4. 1.

Pergens in Nazareth patriam suam, ibique concionans, à suis non est auditus, imo urbe expulsus, et fere præcipitatus : quare vicinas urbes, ceterosque Galilææ vicos, et civitates, evangelizando, cum suis perambulat. Marc. 6. 6. Luc. 8. 1.

Duodecim Apostolos mittit binos ad regnum Dei prædicandum et sanandum ægros : illi ubique prædicant, dæmones pellunt, ægros oleo ungentes sanant. Idem facit Jesus Galilæam obeundo. Matth. 10. 1. et c. 11. v. 1. Marci 6. 7. 12.

Herodes hæc audiens, suspicatur Jesum esse Joannem, paulo ante à se occisum, et jam à morte suscitatum. Lucæ 9. 7. Matth. 14. 1. Marc. 6. 14. Quare ejus insidias declinans Jesus, secessit cum suis trans mare Galilææ in desertum, ibique turbas affluentes docens et sanans, quinque millia virorum pavit quinque panibus hordeaceis, et duobus piscibus : quare cum turba vellet eum regem creare, jubens discipulos transfretare, ipse solus vespere fugit in montem orandi causa : sed discipulis in mari periclitantibus, ambulans super mare, Petrum ad se venientem, sed fide titubantem, cum jam mergeretur, erexit, et tempestatem sedavit, ac appellens in terram Genesareth, omnes ægros tactu fimbriæ sanavit. Matth. 14. 13. 22. 24. 34. Marc. 6. 30. 45. 48. 53. Luc. 9. 10. Joan. 6. 1. 15. 18.

Postridie, multis eum ob multiplicationem panum sequentibus, eos traduxit ad desiderandum panem spiritualem et cœlestem, qui dat vitam mundo, et sine quo nemo vivere potest ; atque hunc panem se esse asserit : nam suam carnem esse cibum ; et suum sanguinem esse potum ; qui confert vitam æternam. Joan. 6. 24.

TERTIUS ANNUS

PRÆDICATIONIS CHRISTI,

Continens acta ejusdem à tertio Paschate usque ad instans Pascha quartum, puta usque ad suscitationem Lazari; hoc est, acta Christi à fine Martii anni 33. ætatis Christi, usque ad initium Martii anni 34. ejusdem.

Tertio hoc Paschate Jesus non ascendit Hierosolymam, uti ex lege solebat, quia Judæi ei necem machinabantur : secessit ergo in Galilæam, ubi Scribis discipulos ejus arguentibus, quod illotis manibus manducarent, docet non illa quæ in os intrant, sed quæ de corde exeunt, hominem contaminare. Joan. 7. 1. Matth. 15. 1. Marc. 7. 1.

Sub initium Maii, ut videtur, è Galilæa abiit in partes Tyri et Sidonis, ubi Chananææ filiam victus matris precibus à dæmone liberavit, inde regressus in Galilæam multorum languores depulit, ac surdum et mutum digitis in aures immissis, et linguæ saliva contingens, curavit. Matth. 15. v. 21. et 29. Marc. 7. v. 32.

Mox misertus turbæ se sequentis et famentis, rursum quatuor millia virorum pavit septem panibus et paucis pisciculis; deinde consensa navi venit in fines Magedan. Matth. 15. 32. et 39. Marc. 8. v. 1. et c. 7. v. 10.

Ibi curiositatem Pharisæorum signum de cœlo flagitantium retundit. Rursum transfretans monet discipulos, ut caveant à fermento, id est, hypocrisi Pharisæorum; ac veniens Bethsaidam cæcum extra vicum illuminat : inde accedens ad partes Cæsareæ Philippi, ob Petri fidem, quâ dicebat : *Tu es filius Dei vivi*, eum petram Ecclesiæ futurum promittit ; mox mortem crucis se Hierosolymæ subiturum prædicit, quam cum Petrus exhorresceret, à Jesu corripitur, doceturque cuique qui salvari velit, suam crucem esse ferendam. Matth. 16. 1. 13. 21. Marc. 8. 11. 22. 27. 31. Luc. 9. 18. et 22. Id videtur contigisse sub finem Julii : nam

Octava exinde die, quæ fuit sexta Augusti (hac enim die Ecclesia recolit memoriam transfigurationis Christi), transfiguratur coram Petro, Jacobo, et Joanne, ac resplendens ut sol cum Elia et Enoch de sua morte colloquitur. Accessit vox Patris : *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui ; ipsum audite.*

Postridie, puta septima Augusti descendens de monte ad turbas, sanavit dæmoniacum, quem discipuli sanare nequiverant, eo quod hoc genus dæmoniorum non pellatur, nisi oratione et jejunio. Proficiscens per Galilæam, rursum prædicit suam mortem et resurrectionem. Ingrediens Capharnaum jussit solvi publicanis didrachmum, unum pro se, et alterum pro Petro. Matth. 17. 14. 22. 24. Marci 9. 13. 29. Luc. 9. 37. 44.

Ibi revelavit et redarguit ambitionem Apostolorum, qui in itinere de primatu contenderant : docuitque valde cavenda esse scandala, ac modum, quo corripiendus est proximus peccans, eique si peccaverit, veniam esse dandam, idque probat parabolâ servi immisericordis à quo herus omne debitum jam remissum repetiit. Matth. 18. 1. 6. Marci 9. 32. 41. Luc. 9. 46. et c. 17. 1.

Inde in Septembri ascendit Hierosolymam ad festum Tabernaculorum (quod celebratur die 15. mensis Tisri, quæ illo anno videtur incidisse in diem 29. septembris), sed occulte in via male exceptus à Samaritanis, cum Joannes et Jacobus vellent eos perdi fulmine, docuit suum Spiritum non esse ultionis, sed charitatis ; ideoque Samaritanum leprosum curavit, ac gratum præ aliis laudavit. Ingressus Hierosolymam ultimo die festi Tabernaculorum, puta die sexta Octobris, tanta gratia concionatus est, ut ministri ad eum capiendum missi, ipsi caperentur : vespere vero exiit in montem Oliveti. Matth. 19, 1, Joan. 7. 2. et 14. c. 8. 1. Luc. 9. 51. et c. 17. 11.

Ex monte Oliveti postero die regressus in templum, adulteram, pudefactis Scribis eam accusantibus, absolvit : mox docens se esse Dei Filium, cum Judæi eum quasi blasphemum lapidare vellent, secreto exiit è templo. Inde cæcum à nativitate, die Sabbati, oculos luto ex sputo oblinens, illuminavit : mox asserens se esse bonum pastorem, de eo, ac de mercenario, et ovibus fuse disseruit. Joan. 8. 2. 12. et cap. 9. 1. et cap. 10. 1.

Discedens Hierosolyma, peragrat vicos et urbes Judææ, ac 72. discipulos designans, misit eos binos instar Apostolorum cum mandatis in omnem locum, ad quem erat ipse venturus. Quos cum gaudio ad se convertentes, modestiæ admonet et felices prædicat, ac spiritu exultans celebrat Dei sapientiam, quæ sua arcana revelat parvulis, illamque à superbis sapientibus abscondit. Luc. 10. 1. 17. Matth. 11. 25. Hucusque ordo certus est. Ceterorum, quæ sequuntur, ordo probabilis est, at non planè certus.

Jesus à Legisperito tentatus, quæ sit via ad vitam æternam, mandatum dilectionis Dei et proximi assignat : instante illo, quis sit proximus, idipsum per parabolam Samaritani, qui vulnerati curam suscepit, declarat. Luc. 10. 25.

Novembri mense hospitio excipitur à Martha et Magdalena, ac pium hujus otium sollicito illius ministerio præfert. Luc. 10. 38.

Paracta oratione, tradit discipulis normam orandi : *Pater noster*, etc., monetque perseverandum esse in oratione, cujus vim per parabolam importune noctu petentis panes pro hospite amico, ostendit. Luc. 10. 15. et c. 18. 1.

Invitatus à Pharisæo ad mensam Pharisæorum, lotiones, superbiam, hypocrisim, etc., redarguit. Luc. 11. 37.

Interpellatus à quodam dicente : *Dic fratri meo, ut dividat mecum hæreditatem;* avocat ab avaritia et sollicitudine temporalium, et ad curam æternorum spemque divinæ providentiæ, ostendens hujus vitæ brevitatem, et adventûs Domini incertitudinem, multis adhortatur. Luc. 12. 13.

Audiens Galilæos à Pilato occisos, omnes stimulat ad pœnitentiam, ne similiter instar ficus sterilis excidantur. Luc. 13. 1.

Sabbato sanans feminam contractam, ideoque reprehensus ab Archisynagogo, ejus præposteram religionem confutat, ac per parabolam grani sinapis, et alteram fermenti, demonstrat Evangelicam prædicationem à parvis initiis ad magna incrementa processuram. Luc. 13. 10.

Rogatus an pauci salvarentur, affirmavit ; ideo arctam virtutis viam cuique esse capessendam, idque cito, ne clauso cœli ostio frustra illud pulsemus. Eodem die monitus, ut caveret sibi ab Herode, respondit se non ab Herode, sed à Hierosolymitanis occidendum, ideoque illos à Tito esse vastandos. Luc. 13. 22. et 31.

Decembri mense invitatus à principe Pharisæorum ad mensam, die Sabbati sanat hydropicum, idque licere evincit, ac docet invitatos humilitatem, ut imum locum capessant ; invitantes vero misericordiam in egenos. Unde inducit parabolam invitantis ad cœnam, qui, divitibus se excusantibus, vocavit pauperes undequaque collectos, quo significat Judæis ob superbiam rejectis, gentes humiles ad cœleste Christi epulum vocandas. Luc. 14. 1.

Affluentem turbam docet, eum, qui suus velit esse discipulus, debere terrenis affectibus renuntiare, ac suam crucem tollere ; ideoque instar ædificantis et bellantis debere prius vires suas explorare, an ad tam ardua sufficiant. Luc. 14. 25.

Reversus Hierosolymam ad festum Encæniorum, quod celebrabatur die 25. mensis Casleu, quam mathematici censent illo anno incidisse in diem septimam Decembris, rogatus à Judæis, ut clare ediceret an ipse esset Christus, respondit, opera sua idipsum demonstrare, sed illos non credere, eo quod ex ovibus suis non essent ; quare illorum iræ et perfidiæ se subducens, abiit in Bethabara, ubi Joannes baptizarat, cumque eo multi etiam peccatores et publicani confluerent, illos more suo docuit et curavit. Murmurantes Pharisæos, quod peccatores reciperet, confutavit tribus parabolis, scilicet ovis errantis, drachmæ perditæ, et filii prodigi. Joan. 10. 22. 40. 41. Matth. 19. 2. Marc. 10. 1. Luc. 15. 1.

Excitat deinde ad eleemosynam per exempla villici iniqui, et divitis epulonis, Lucæ 16. 1, quibus tacite taxat Pharisæorum avaritiam.

Ibidem disputat cum Pharisæis de divortio, ac cœlibatum præfert conjugio. Matth. 19. 3. Marci 10. 2.

Ineunte Januario monet discipulos de cavendis scandalis, de fide ut grano sinapis, de servo arante, etc. Luc. 17. v. 1. 5. et 7. Mox in Februario Pharisæorum superbiam retundit per parabolam Pharisæi et publicani, qui humiliter confitens se peccatorem, justificatus est præ illo. Item per exemplum parvulorum, quos ipse sibi oblatos, manibus impositis, benedixit : *Sinite*, inquit, *Parvulos venire ad me, talium enim est regnum cœlorum.* Luc. 18. v 9. et 15. Matth. 19. 13, Marci 10. 13.

Adolescentem divitem servantem Dei mandata, hortatur ad consilium paupertatis Evangelicæ : sed ille re tam arduâ perculsus, resiliit. Unde ostendit Christus, quam difficile sit divitem salvari, quamque sapientes sint, qui omnia Dei amore relinquunt, ut Christum sequantur, quibus proindè centuplum, et vitam æternam promittit. Matth. 19. 23. Marci 10. 17. 23. Luc. 18. 18. 24.

Denique per parabolam operariorum diversis temporibus conductorum ad colendam vineam, docet in cœlo primos fore novissimos, et novissimos primos : multos enim esse vocatos, paucos vero electos. Matth. 20. 1.

QUARTUS ANNUS

PRÆDICATIONIS, PASSIONIS, ET RESURRECTIONIS CHRISTI,

Continens acta ejus à suscitatione Lazari, usque ad ascensum in cœlum.

SUSCITATIO hæc Lazari contigit paulo ante quartum et ultimum Pascha, quo crucifixus est Christus, imo ipsa fuit causa, vel potius occasio necis Christi, ut mox dicam : Christus enim vixit 33 annos et tres menses, qui à natali ejus excurrunt usque ad Pascha. Quare quartus hic prædicationis et passionis Christi annus fuit tantum inchoatus, non completus, imo duos tantum menses complectitur, scilicet Martium et Aprilem, ac initium Maii, quibus omnia illa egit, et passus est, quæ à suscitato Lazaro, usque ad Ascensionem in Evangeliis narrantur : Christus enim suscitavit Lazarum post initium Martii; crucifixus est die 25. Martii; resurrexit die 27. Martii; ascendit in cœlum die 5. Maii, anno ætatis suæ 34. inchoato per quatuor menses.

Christus Lazarum mortuum quatriduanum in Bethania à morte suscitat, quo miraculo permoti multi in Christum crediderunt : quare invidentes et Pontifices et Pharisæi, in concilio, cui præerat Caiphas, decernunt eum esse occidendum. Id sciens Jesus, secessit ad fines Judææ in urbem Ephrem; mox instante Paschate, ascendit Hierosolymam, ac in via edixit Apostolis, instare sibi crucem et mortem, seque ultro ad illam pergere. Joan. 11. 17. 46. 54. 56. Matth. 20. 17. Marc. 10. 32. Lucæ 18. 31.

Joannes et Jacobus opinantes Christum ascendere Hierosolymam regni sui ineundi causâ, per matrem postulant ut in regno hoc post eum primas obtineant; sed Jesus pro regno calicem passionis eis propinat. Matth. 20. 20. Marci 10. 35. Lucæ 19. 11.

Jesus transiens per Jericho, Zachæum publicanum se invitantem convertit : inde pergens Hierosolymam, duos cæcos, quorum uni nomen erat Bartimæus, illuminat, ac ante sex dies Paschæ, scilicet die Veneris ante Dominicam Palmarum venit Bethaniam; Lucæ 18. 35. et c. 19. 1. Matth. 20. 29. Marc. 10. 46. Joan. 12. 1.

Ibi postero die, puta Sabbato, in domo Simonis Leprosi cœnat cum Lazaro : Martha ministrat, Magdalena unguentum nardinum in caput ejus effundit : id ægre ferens avarus Judas à Jesu corripitur. Matth. 26. 6. 8. Marc. 14. 3. 4. Joan. 12. 2. 3.

Postridie, puta Dominica palmarum, quæ illo anno incidit in diem 20. Martii, Bethania abiens Bethphage, illinc asino vectus, palliis discipulorum strato, populo cum ramis palmarum applaudente, clamanteque : *Hosanna filio David*, quasi triumphans et Messias Hierosolymam ingreditur; cumque ei appropinquaret, ejus excidium prædicens illacrymavit. Matth. 21. 1. Marci 11. 1. Lucæ 19. 29 et 41. Joan. 12. 12.

Urbem ingressus primo templum adiit, ex eoque ementes et vendentes ejecit, multosque ægros sanavit, frendentibus idcirco Pharisæis : Gentiles excitantur, ut eum videant et noscant. Unde vox de cœlo missa Jesum glorificat. Matth. 21. 12. 15. Marci 11. 15. Lucæ 19. 45 et 39. Joan. 12. 20.

Eadem die, scilicet vespere Dominicæ Palmarum, urbe egressus ivit Bethaniam; postero mane, nimirum feria 2. sive die Lunæ 21. Martii, in urbem regrediens, maledixit ficui ficubus carenti, atque ejecit vendentes è templo : inde cum tota die docuisset in templo, vespere rursus exivit Bethaniam. Matth. 21. 17. Marci 11. 11.

Postero mane, quæ fuit feria 3. sive dies Martis, 22. Martii in urbem revertens; cum discipuli ficum à Jesu maledictam, arefactam mirarentur, quanta esset vis vivæ fidei et orationis ostendit. Inde more suo docens in templo, Pharisæos sibi obstrepentes confutat, eisque excidium intentat. Illi ut eum capiant in sermone, captiosas ei proponunt quæstiones de censu, resurrectione, et mandato maximo, quas omnes ipse prudentissime resolvit, ac vicissim eis quæstionem de Messiæ Deitate proponens, eisdem os occlusit, eorumque hypocrisim, superbiam, avaritiam, aliaque vitia taxavit. Matth. 21. 20. 23. et c. 22. 15. 41. et c. 23. 1. Marci 11. 20. 27. et cap. 12. vers. 13. 15. 38. Lucæ 20. 1. 20. 41. 45.

Mox sedens contra gazophylacium, pauperem viduam duo minuta offerentem cæteris offerentibus prætulit. Egressus templo, ac discipulis fabricam templi admirantibus, ejus ruinam prædixit. Marci 12. 41, et cap. 13. 1. Lucæ 21. 5. Matth. 24. 1.

Templo egressus in montem Olivarum, cum discipuli rogarent : *Quando hæc erunt, et quod signum adventus tui, et consummationis seculi?* edixit signa consummationis tum urbis, tum orbis : diem tamen adventus sui ad judicium fore incertum; ideoque unicuique vigilandum esse, ut ad eum se comparet, docet variis parabolis, virginum sapientium et fatuarum, servi pigri, furis, diluvii Noe. Matth. 24. 3. 36. Marci 13. 5. 32. Luc. 21. 7. 34. Denique formam judicii ultimi graphice depingit. Matth. 25. 31.

Feria quarta, sive die Mercurii, 23. Martii, prædicit Jesus, se post biduum, puta in die Paschæ, crucifigendum. Unde Judas de eo Judæis vendendo, cum eis pretio 30. argenteorum paciscitur. Matth. 26. 1. 3. 1. 4. Marci 14. 1. 10. Luc. 22. 1.

Feria quinta, sive die Jovis, 24. Martii, præmittit Petrum et Joannem in urbem, ut parent Pascha, id est necessaria ad cœnam Agni Paschalis, quos ipse secutus, vespere cum discipulis cœnam Agni celebravit, ac post eam pedes discipulorum lavit, et Eucharistiam instituit, eamque discipulis distribuit. Mox Judæ proditionem prædixit, ac proditorem signo buccellæ Judæ porrectæ, Joanni indicavit : Judas notatum se sentiens, egressus est ad scelus perficiendum. Contendentes rursum de primatu discipulos, præcepto humilitatis repressit, ac novum dilectionis mandatum edidit, comprehensionem sibi instantem, ac discipulorum fugam, Petroque constantiam suam jactanti, trinam negationem prædixit; inde mœstis discipulis valedicens, longum sermonem amore et spiritu æstuantem texit, quem S. Joannes à cap. 14. usque ad 18. fuse describit; denique eos Patri commendans, finit et valedicit. Matth. 26. 17. 20. 26. Marci 14. 12. 17. 22. 28. Luc. 22. 7. 14. 19. 21. 24. 26. 31. Joan. c. 13. v. 21. 20. 34. 36. et cap. 14. c. 15. c. 16. c. 17.

SERIES PASSIONIS CHRISTI.

INDE eadem nocte hymno gratiarum actionis dicto, cœnaculo et urbe egressus, in montem Olivarum oraturus secessit in hortum, ac seorsim coram Petro, Jacobo, et Joanne, ex viva apprehensione instantis passionis cœpit pavere, tædere, contristari, et mœstus esse. Unde orans : *Pater mi*, inquit, *si fieri potest, transeat à me calix iste ; verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat.* Tandem agoniam subiens, sudavit aquam et sanguinem ; ideoque ab Angelo confortatus, mox ultro se Judæ osculandum, et Judæis vinciendum obtulit, Petrumque gladium stringentem cohibuit. Matth. 26. 31. 36. 37. 39. 41. 51. Marci 14. 27. 32. 33. 35. 44. 47. Lucæ 22. 39. 40. 42. 47. 50. Joan. 18. 1. 3. 7. 10.

Vinctus ergo Jesus ductus est primo ad Annam, deinde ad Caipham illius anni Pontificem ; cui libere respondens, à satellite cæsus est alapa : productis falsis testibus, et ob falsitatem rejectis, rogatus ipse Jesus, an esset Messias Dei Filius, cum id assereret, quasi blasphemus damnatur et illuditur. Interim Petrus ab ancilla et Judæis, an Christi foret discipulus interrogatus, ter negavit : sed aspiciente eum Christo, pœnitens, egressus flevit amare. Hæc die Jovis nocte post cœnam gesta sunt. Joan. 18. 13. 19. 16. Matth. 26. 59. 63. 69. 67. Marci 14. 55. 61. 66. 65. Lucæ 22. 56. 63.

Feria sexta, sive die Veneris, 25. Martii, mane concilium à Caipha coactum Jesum iterum damnavit, ac plectendum tradidit Pilato Romanorum Præsidi. Id videns Judas ac desperans, laqueo se suspendit, projectis prius in templo argenteis, quibus Judæi emerunt agrum pro sepeliendis peregrinis. Lucæ 22. 66. et c. 23. 1. 2. Matth. 27. 1. 3. 6. Marci 15. 1. Joan. 18. 28.

Pilatus Jesum, licet à Pontificibus damnatum, ab eis sibi traditum, damnare renuit, nisi cognita ejus causa. Accusant ergo eum, quod se Regem Judæorum fecerit, ac tumultum concitarit à Judæa usque in Galilæam. Pilatus ergo rogat Jesum an vere Rex sit Judæorum ? Asserit ille, sed addit, regnum suum esse cœleste, non mundanum, à quo proinde sibi timere non debeat Tiberius Cæsar, ejusque Præses Pilatus. Quare innocentem et sanctum esse Jesum Pilatus agnoscens, variis modis eum absolvere et dimittere satagit. Primo enim audito nomine Galilææ, rogat an Jesus sit Galilæus ? quo cognito, eum ad Herodem Galilææ Regem, quasi illi subditum amandat, atque hoc honore ei reconciliatur. Herodes à Jesu signa et mirabilia expectans, cum nil tale videret, eum veste alba indutum spernit, et ad Pilatum remittit. Joan. 18. 29. 33. Lucæ 23. 23. 46. 8. Matth. 27. 11. Marci 15. 2.

Secundo, Pilatus Jesum ad se remissum liberare laborat, componens eum cum Barabba seditioso homicida, ut de more in Paschate unum à morte liberaturi, Jesum eligant et liberent : at illi Pontificum suggestu Barabbam liberari postulant, Jesum vero crucifigi. Matth. 27. 15. Marci 15. 6. Lucæ 23. 17. Joan. 18. 39.

Tertio, Pilatus videns Judæorum in Christum rabiem, ut eam sedet, jubet eum flagellari, ac flagellis deformatum, et corona spinea, vesteque purpurea, velut fictum pictumque regem, illusum Judæis spectandum exhibet, ut tam afflicti misereantur : at illi crudeliores effecti, contentis vocibus postulant eum crucifigi, minanturque Pilato, illum non habendum amicum Cæsaris, si Jesum, qui se regem fecit, impune dimittat. Quare Pilatus lotis manibus, innocentiam Jesu testatus ; Judæis succlamantibus : *Sanguis ejus super nos, et filios nostros*, eum Judæis crucifigendum tradidit, licet paulo ante ab uxore monitus esset, ne se morti viri tam justi immisceret. Matth. 27. 28. 19. 23. Marci 15. 17. 14. Lucæ 23. 15. 20. Joan. 19. 1. 7. 13. 15.

Educitur ergo Jesus è prætorio in montem Calvariæ crucem suam humeris gestans, quam, Judæi in exitu portæ, verentes, ne Jesus illi succumberet, Simoni Cyrenæo post Jesum bajulandam imponunt. Sequuntur mulieres piæ plangentes, quas Jesus super seipsas et filios suos plangere jubet, ob imminens urbi Deicidæ excidium. Matth. 27. 31. 32. Lucæ 23. 25. 26. 27. Marci 15. 21.

Ut ventum est in montem Calvariæ, Judæi Christo propinant vinum felle mixtum, et deinde myrrhatum : neutrum ipse bibere voluit : mox vestibus spoliatus, et humi in crucem stratus eidem clavis affixus est hora sexta, puta in meridie : crux deinde erecta est cum titulo causæ, atque ab utroque ejus latere fuere suspensi duo latrones, quasi ipse esset princeps. Denique in conspectu ejus milites vestimenta inter se partiti sunt. Matth. 27. 34. 35. 37. 38. 39. Marci 15. 23. 26. 27. 24. Lucæ 33. 33. 38. 23. 34. Joan. 16. 19. 18. 23.

Principes et populus Jesu crucifixo insultant et conviciantur, ille pro eis orat Patrem. Eidem conviciatur latro à sinistris pendens, quem alter reprehendit, Jesumque Messiam confessus deprecatur, ideoque à Jesu audit : *Hodie mecum eris in paradiso.* Matth. 27. 39. Marci 15. 29. Lucæ 23. 45. 39.

Matrem deinde S. Joanni commendat. A Patre se derelictum queritur. Clamat : *Sitio* ; quare aceto potatur, ac tandem vociferatur : *Consummatum est.* Denique in manus Patris commendans spiritum suum emittit circa horam nonam. Interim sol obscuratur, terra concutitur, petræ scinduntur, monumenta aperiuntur, velum templi scinditur, ut omnes creaturæ Creatoris sui mortem lugere et deplorare videantur ; quibus commotus Centurio, multique è populo spectante percussi suut, et tundentes pectora, domum reversi. Joan. 19. 25. 28. 30. Matth. 27. 45. 46. 49. 51. Marci 15. 33. 34. 37. 38. Lucæ 23. 44. 46. 47.

Mortuo Jesu, Judæi latronum adhuc viventium, ut cito morerentur, crura fregerunt ; Jesu vero minime, sed unus militum lancea latus ejus aperuit, ex quo manavit sanguis et aqua : mox de cruce depositum Christi corpus et unguentis delibutum, honorifice à Josepho ab Arimathæa et Nicodemo sepelitur ; denique sepulchro custodes à Pilato apponuntur, ac sepulchri os lapide clauditur et obsignatur. Joan. 19. 31. 38. Matth. 27. 57. 62. Marci 15. 42. Lucæ 23. 50.

SERIES RESURRECTIONIS CHRISTI.

JESUS die tertia à morte sua, scilicet die Dominica, quæ fuit 27. Martii, è sepulcro gloriosus resurrexit ante auroram, ac lapidem quo sepul-

chrum claudebatur, per dotem subtilitatis penetrans exivit : lapidem deinde removit Angelus, ac custodes exterruit, et in fugam compulit, ut mulieres venturæ sepulchrum ingredi possent. Quare mulieres, quæ emerant et paraverant unguenta ad corpus Jesu ungendum, cum die Dominica summo mane ad sepulchrum venirent, sepulchrum apertum, et corpore Christi sublato, ejus tantum linteamina reperunt, ac ab angelis audierunt Christum resurrexisse. Id ipsæ illico nuntiarunt Apostolis, mox Petrus et Joannes cucurrerunt ad sepulchrum, secutæ sunt eos mulieres cum Magdalena. Petrus et Joannes visis tantum Christi linteaminibus, admirantes redierunt domum : secutæ sunt eos rursum mulieres; sola Magdalena hærens ad sepulchrum, et plorans, meruit prima videre Jesum specie hortulani, at non agnovit; sed audiens ab eo, MARIA, illico cognovit. Mox secuta mulieres, eis narravit se vidisse Jesum, et ecce Jesus omnibus occurrit obvius, dicens : *Avete.* Hæc est prima Christi resurgentis apparitio, quæ in Scriptura extat, facta Magdalenæ et mulieribus. Matth. 28. 1. 2. 3. 5. 9. Marci 16. 5. Lucæ 29. 1. 3. 4. Joan. 20. 1.

Mulieribus testantibus Jesum resurrexisse, cum non crederent Apostoli, secundo apparuit Jesus Petro. Lucæ 24. 34.

Tertio, eadem die, puta Dominica qua resurrexit, apparuit Christus duobus discipulis euntibus in Emmaus, ac vespere in mensa ex fractione panis ab eis fuit agnitus. Luc. 24. 13. Matth. 16. 12.

Quarto, eadem die et vespera, apparuit undecim discipulis in cœnaculo, absente Thoma, eisque se palpandum exhibuit, ac cum eis manducavit, deditque potestatem remittendi peccata. Marci 16. 14. Lucæ 24. 36. Joan. 20. 19.

Quinto, apparuit iisdem octavo die, scilicet die 3. Aprilis, præsente jam Thoma, eique vulnerum cicatrices videndas palpandasque præbuit, quare Thomas jam credens resurrexisse, exclamat : *Dominus meus, et Deus meus.* Joan. 20. 24.

Sexto, apparuit in littore septem discipulis piscantibus in mari Tiberiadis, ab eisque ex ingenti piscium captura fuit cognitus. Ibidem Petro dixit : *Pasce oves meas.* Joan. 21. 1.

Septimo, apparuit Apostolis ceterisque fidelibus in monte Galilææ, quem eis jam ante designarat, ibique jussit eos evangelizare omnes Gentes, ac Evangelium miraculis confirmare. Matth. 28. 19.

Denique quadragesimo à resurrectione die, puta die 5. Maii, illos educens in montem Oliveti, docens et instruens, promittensque Spiritum sanctum in Pentecoste, data benedictione, in cœlum gloriosus ascendit, sedetque ad dexteram Dei, atque inde Ecclesiam suam gubernat, ac sensim illam carpit, et ad se colligit. Marci. 16. 19. Luc. 24. 50.

CANONES

QUI FACEM EVANGELIIS

ET EVANGELISTIS PRÆFERUNT.

PRIMUS Evangelistarum scopus et propositum fuit, non omnia dicta factaque Christi enarrare (hoc enim prolixum fuisset, et penè impossibile), sed pauca è multis, præcipua è communibus seligere, ut per ea doctrinæ et vitæ Christi imaginem, et quasi ideam nobis proponerent, uti diserte asserit S. Joannes in fine Evangelii : nimirum ut ostenderent Jesum beatæ Mariæ filium esse Christum, sive Messiam in lege et Prophetis olim promissum, et nunc ad homines à peccato, morte et inferno redimendos missum; ipsumque non esse merum hominem, sed verum Deum verumque hominem in una persona Filii Dei subsistentem, ac consequenter in Christo attributa Dei attribuenda pariter esse homini; et quæ hominis sunt, danda esse Deo per communicationem idiomatum, ut Deus dicatur natus, crucifixus, mortuus, quia hic homo, puta Jesus, qui simul erat Deus, natus, crucifixus et mortuus est pro hominum salute.

SECUNDUS. Hac de causa sæpe non servant ordinem temporis in recensendis Christi dictis et factis; multa etiam silet unus, quæ alii exprimunt, et tamen sic suam continuat et prosequitur narrationem, quasi nihil sit omissum, ut patet in apparitione Christi post resurrectionem facta mulieribus, quam valde diversimode narrant. Quocirca disparatas non raro jungunt sententias, parabolas, sermones, quæ nullum inter se habent nexum vel ordinem, sed alio tempore, alia occasione, et de alia materia dictæ sunt à Christo.

TERTIUS. Evangelistæ, ne omnino idem dicere videantur, verbis discordant, sed sensu concordant. Inter se ergo conferendi sunt Evangelistæ illi, qui idem Christi factum, dictumve narrant (qui proinde in Bibliis ad marginem adnotari solent), ut ex omnium collatione plena rei historia colligatur : sicubi contrarium dicere videantur, conciliandi sunt, quod aliam et aliam circumstantiam temporis, loci, personarum, etc., ab aliis omissam spectarint, juxta illud : *Distingue tempora, et conciliabimus jura.* Præclare S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evang. cap. 28 : *Per hujusmodi*, inquit, *Evangelistarum locutiones varias, sed non contrarias, rem plane utilissimam discimus et pernecessariam : nihil in cujusque verbis nos debere inspicere, nisi voluntatem cui debent verba servire; nec mentiri quemquam, si aliis verbis dixerit, quod ille voluerit, cujus verba non dicit : neque miseri aucupes vocum apicibus quodammodo*

litterarum putent ligandam esse veritatem, cum utique non in verbis tantum, sed etiam in ceteris omnibus signis animorum, non sit nisi ipse animus inquirendus.

Quartus. Christus priscos sequens sapientes et ethnicos, præsertim Hebræos, doctrinam Evangelicam de moribus per breves gnomas et disparatas sententias tradit, uti fecit Salomon in Proverbiis, et Siracides in Ecclesiastico. Quare in his frustra quæritur connexio, ut patet in sermone Christi habito in monte. Matth. 5. et seq.

Quintus. Christus eamdem sententiam, præsertim si sit proverbium, pluries, et ad plura diversaque proposita accommodat. Exemplum est Matth. 5. 15. ubi per hoc proverbium: *Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt*, Christus docet Apostolos debere publicum dare omnibus virtutis exemplum, unde illud huic applicat, cum illico subjicit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est.* At Lucæ 8. 17. et Marci 4. 21. Christus per hoc idem proverbium docet Apostolos Evangelium non abscondere, sed publice omnibus prædicare debere, unde subdit: *Non enim est occultum, quod non manifestetur, nec absconditum, quod non cognoscatur.* Generice ergo hoc proverbium: *Lucerna ponenda est super candelabrum*, significat doctores ceteris omnibus tam verbo, quam exemplo sanctæ vitæ prælucere debere. Aliud: Christus, Matth. 18. 24., per hoc proverbium: *Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum*, probat Apostolos non debere esse melioris conditionis quam ipse sit, nec honorem et laudem debere expectare à mundo, à quo ipse accepit vituperium; unde subjicit: *Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus!* At Joan. 13. 16. per hoc idem probat Apostolos sibi invicem debere servire et lavare pedes, cum ipse illis eosdem laverit. *Exemplum enim*, inquit, *dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis.* Lucæ vero 16. 40. per hoc idem probat discipulum non esse doctiorem et meliorem magistro: quare si magister sit cæcus, indoctus, et vitiosus, non debere sperare discipulum suum fore oculatum, doctum, et virtute præditum. Igitur hoc proverbium: *Non est discipulus super magistrum*, generice accipiendum est, ut significet discipulum magistro, nec honore, nec commoditate, nec gloria, nec doctrina, nec virtute, etc., esse superiorem.

Sextus. Christus, quia cordiagnostes, et cordium inspector, magis ad mentem et sensa interna eorum qui secum agebant, quam ad interrogationes et verba externa sermonem suum attemperat et accommodat, ait S. Chrysost. in Matth. 9. 3. ubi clarum in se extat exemplum: *Et ecce quidam*, ait S. Matth., *de Scribis dixerunt intra se: Hic blasphemat. Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum, dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Et cap. 12. 25. cum Pharisæi intra se cogitarent: *Hic non ejicit dæmonia, nisi in Beelzebub*, subdit Matth.: *Jesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis*, etc.

Septimus. Deitas una prædicatur in lege à Mose: Dualitas personarum à Prophetis: Trinitas à Christo in Evangelio. Moses enim dicit: *Audi, Israel: Dominus Deus noster, Dominus unus est.* Deuter. 6. 4. Prophetæ prædicunt, et prædicant Patrem missurum Filium in mundum pro salute hominum. Christus vero ait: *Docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Matth. 28. Non quod in lege et Prophetis S. Trinitas negetur, aut nullo modo proponatur, sed quod raro, tenuiter et obscure prædicetur; in Evangelio vero crebro, diserte et clare. Ita S. Epiphan. hæresi 74. post medium: *Deitas una*, inquit, *in Mose maxime denuntiatur: Dualitas in Prophetis vehementer prædicatur: Trinitas autem in Evangeliis manifestatur, amplius juxta temporum occasiones, ac generationes conveniens justo in cognitionem et fidem:* sensim enim in mundo, Deo plura revelante Prophetis et Apostolis crevit fides, et cognitio Dei, et sanctæ Trinitatis, sicut sol crescit ab auroræ caligine, usque in claram lucem meridiei. 2. Petr. 1. 19.

Octavus. In Christo, ait S. Gregor. Nazianz. ad Cledonium, est aliud et aliud, scilicet alia natura divina, alia humana. In S. Trinitate vero est alius et alius, quia in ea sunt tres hypostases, sive personæ, puta Pater, Filius et Spiritus sanctus, quæ tamen in essentia sunt unum, scilicet una deitas.

Nonus. De Deo Patre sæpe dicitur, quod ipse sit Deus unus aut solus, ut Joan. 17. 3: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum*, supple et repete, esse solum Deum verum. Vox enim *Solus* hic non excludit Filium et Spiritum sanctum, sed idola et falsos Gentium deos, qui diversæ à Deo Patre sunt naturæ: Filius autem et Spiritus sanctus ejusdem sunt cum Patre naturæ divinæ, ideoque idem cum eo Deus, qui unus duntaxat est et solus, non multi vel plures: ita S. Chrysost. hom. 72. in Matth. *Quando*, inquit, *in Scriptura, sive veteri, sive nova, dicitur unum esse Deum, et præter eum alium non esse, non ad exclusionem Filii, sed ad exclusionem dictum est idolorum.* Sic et S. Hieron. in Isaiæ cap. 43. ante medium. Nazianz. orat. 4. de Theolog. S. August. lib. de Spiritu et littera, cap. 33. et passim Theologi.

Decimus. Christus certam habet futurorum quorumlibet cognitionem et præscientiam; addit tamen subinde adverbium dubitandi *forte*, vel *forsitan*, non ut rem in se vel sibi dubiam et incertam significet, sed ut ostendat rem futuram esse contingentem, non necessariam, eamque subjacere libero hominum arbitrio, ut homines dubii et incerti de sua perseverantia et salute, magis sint solliciti, et studiosius eam curent. *Forte* ergo non tollit Dei præscientiam, sed notat rei contingentiam, et arbitrii humani libertatem, cujus tamen electionem futuram determinate et certo præscit, ac per immensitatem aciei mentis suæ prævidet Deus. Quare libertas non repugnat præscientiæ Dei, nec præscientia tollit homini libertatem, quia naturâ posterior est re prævisa, et libere ab homine electa. Ideo enim, ut recte ait Damascenus, præscit Deus Petrum, v. g. peccaturum, quia Petrus libere volet peccare; non vero ideo peccabit, quia Deus prævidet eum peccaturum: sicut quia ambulo, hinc Deus videt me ambulantem, non vero è contrario, quia Deus videt me ambulantem, idcirco ego ambulo. *Forte* ergo significat rem non necessario, sed casu et quasi per sortem evenire, si causas secundas, et hominis libertatem spectes: Deo enim nihil est fortuitum, sed omnia certo prævisa et provisa. Id ita esse patet ex

textu Græco, qui pro *forte* habet ἂν, quæ particula expletiva est, et confirmantis, non dubitantis, significans *sane, certe*. Sic Christus ait de Capharnao: *Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte* (Græce ἂν, id est *certe*) *mansissent usque in hanc diem*. Matth. 11. 23. q. d. Si in Sodomis facta essent miracula, quæ ego feci in Capharnao, utique Sodomitæ pœnituissent, et pœnitentia Deum placantes, excidium per conflagrationem evasissent.

Undecimus. Christus ægros sanans, sæpe sanitatem, sive salutem animæ et corporis tribuit fidei, dicens: *Fides tua te salvum fecit*, ubi fidem non solam et nudam intelligit, uti volunt hæretici, sed fidem charitate vestitam, ac per actus spei, pœnitentiæ, amoris, etc., operantem, ut patet in pœnitentia Magdalenæ, quæ ex dilectione et contritione ardentissima in publico convivio lacrymis lavans pedes Christi, capillis tergens, ore osculans, audire ab eo meruit: *Remittuntur tibi peccata*, etc. *Fides tua te salvam fecit. Vade in pace.* Luc. 7. 48. et seq. Nominat tamen solam fidem, tum quia initio prædicationis ejus maxime necessaria erat fides in ipsum, quod scilicet ipse qui exterius videbatur pauper, vilis et despectus, esset verus Messias, orbis doctor et redemptor, tum quia fides principium et radix est spei, pœnitentiæ, charitatis, ceterarumque virtutum. Quare Christus, et ex eo Paulus, sub fide ut principio omnia dona et virtutes, quasi fructus in arbore et radice intelligit per metonymiam: fidem enim opponit, non charitati et gratiæ, sed legi veteri et naturæ viribus, idque ut ostendat necessitatem fidei et gratiæ suæ, quæ initium est justificationis et salutis. Ita S. August. libr. de Fide et Operat. cap. 14. et Trident. sess. 6. cap. 8.

Duodecimus. Verba apud Hebræos actum nunc inchoatum, nunc continuatum, nunc perfectum et consummatum significant, ut: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Matth. 5. 1. *Beati*, scilicet, inchoative, sive in spe, sed necdum in re, quia nimirum sunt in via, quæ tendit et ducit ad beatitudinem æternam. Continuatum, ut cum per miraculum conversionis aquæ in vinum in Cana Galilææ, disciputi dicuntur credidisse in Jesum, Joan. 2. 21: *credidisse*, id est in credendo confirmati fuisse. Jam ante enim in eum crediderant, utpote ejus sequaces et discipuli. Consummatum, ut cum Joan. 20. 17. Jesus ait Magdalenæ: *Noli me tangere*, id est, noli in hoc tactu mei hærere et desidere, sed vade propere, et nuntia Apostolis meis de morte mea mœstissimis, me jam resurrexisse. Et: *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit*, Marci cap. 16. 16, scilicet, qui crediderit perfecte, non tantum corde et ore, sed et opere, ut ea quæ corde credit, ore confiteatur, et opere exequatur, idque continue et perseveranter, usque ad finem vitæ. Si enim quis postquam crediderit, à fide apostataret, aut scelerate vivat, hic utique non salvabitur, sed damnabitur.

Decimus tertius. Affirmantes propositiones, præsertim quæ continent promissiones, benedictiones, beatitudines, præmia, etc., sæpe intelligendæ sunt non absolute et universaliter, sed commode et cum exceptione, scilicet, ut significent virtutem et naturam rei, quantum est ex parte ipsius, nimirum rem esse talem, quæ ad tantum præmium, bonumve, hominem perducere nata sit, nisi quid aliud impediat, aut si cetera requisita adsint. Sic dicit Medicus ægro: *Hæc medicina sanabit te*, id est potens est, et nata curare tuam ægritudinem, scilicet, nisi ejus operatio aliunde, ut per tuam intemperantiam vel imprudentiam, impediatur. Sic Christus salutem æternam rursum tribuit fidei, Joan. 3. 1. Rom. 1. 22. et seq. quia scilicet fides, quantum est ex parte sua, nata est perducere hominem ad spem, timorem, pœnitentiam, charitatem et salutem, nisi ipse hanc ejus operationem sua malitia vel pigritia impediat et incidat. Aliquando vero salus tribuitur invocationi Dei, ut Joan. 2. 32: *Quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit*, scilicet si cetera requisita adsint; nam alibi salus tribuitur charitati, spei, timori, pœnitentiæ, et bonis operibus, ut Lucæ 7. 47. 1. Cor. 13. 2. Isaiæ 40. 31. Alioqui enim, nisi adhibeatur moderatio, concludetur pari modo, nec Sacramenta requiri, et eum qui semel crediderit, salvum fore, etiamsi postea fiat infidelis.

Negantes vero propositiones absolute, et sine alia superaddita conditione intelligendæ sunt, ut: *Non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces.* Rom. 13. 9.

Decimus quartus. S. Matthæus maxime doctrinæ et verbis Christi, ad mores hominum recte formandos idoneis fuse ordinateque recensendis insistit: Lucas vero magis factis gestisque Christi inhæret. Marcus Matthæi est abbreviator, et subinde interpres. Joannes maxime divinitatem Christi astruit; ut per ejus cum Scribis et Pharisæis disputationes et miracula ostendat Christum vere esse Deum, Deique Filium, idque contra Cerinthum et Ebionem, similesque hæreticos jam tum subnascentes, qui docebant Christum merum esse hominem, illumque Deum esse negabant.

Decimus quintus. Christus, Apostoli, et Prophetæ, res spirituales et divinas per corporales et humanas explicant, quia aliter eas homines capere non possent. Quidquid enim homo mente concipit, idipsum prius per sensum aliquem cognovit, juxta illud Aristot.: *Nihil est in intellectu, quod prius non fuerit in sensu.* Quia ergo Deum et divina, uti sunt in se, imaginari nequimus; hinc per imagines rerum corporearum ea adumbrat, et hominibus repræsentat Christus: *Neque enim aliter*, ait S. Dion. c. 1, cœlest. Hierar. sub medium, *fas erat infirmitati nostræ lucere divinum radium, nisi sacrorum varietate velaminum* (*quibus ad superiora ferremur*) *opertum, et his quæ nobis familiaria sunt, providentia paterna naturæ mortalium sese accommodante, vestitum.* Hac de causa, S. Scriptura Deo dat caput, manus, thronum, arma; item situs et passiones, ut sedere, stare, volare, irasci, misereri, tristari ἀνθρωποπαθῶς, qua de re sanctus August. scripsit librum de essentia divinitatis, et Eucherius Lugdun. tract. de Forma Verborum spiritualis intelligentiæ, et Damasc. lib. 1. de Fide, cap. 14. Sic Christus tropice vocatur leo, agnus, ostium, lux, vitis. Sic vita æterna vocatur denarius, thesaurus, nuptiæ Agni, cœna magna, mensa Christi, regnum cœlorum, etc. Sic Angeli in Script. pinguntur quasi juvenes alati. Præclare S. Aug. lib. contra Adimantum cap. 7: *Sacra Scriptura*, inquit, *verbis nostris loquens, etiam per hæc verba demonstrat nihil digne de Deo posse dici. Cur enim non etiam verba ista dicantur*

de illa majestate, de qua quidquid dictum fuerit, indigne dicitur, qui omnes opes linguarum omnium ineffabili sublimitate præcedit?

Decimus sextus. Attributa Dei, ut bonitas, sapientia, omnipotentia, præscientia, providentia, justitia, misericordia, sanctitas, etc., quæ reipsa idem sunt cum simplicissima Dei natura, ideoque una quædam res sunt, unaque essentia singularis, et individua, S. Scriptura effert pluraliter, et in numero plurali, ut significet plures cujusque attributi vires et effectus, imo et affectus, qui in hominibus et Angelis sunt varii et multiplices, sed in Deo uniuntur, unumque sunt cum deitate. Exempla accipe: *Miserationes ejus super omnia opera ejus.* Ps. 18. 9. *Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus.* Ps. 110.

Decimus septimus. Si Christus, Prophetæ, et Apostoli facinus aut flagitium sua voce jubere aut consulere videntur, illa vox non proprie, sed figurate et mystice accipienda est. Tale quoque est omne id quod impossibile, aut quod ad morum honestatem, vel fidei veritatem, vel ad Sacramenta proprie referri non potest, ut: *Si manus tua, vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum et projice abs te*, etc. *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te.* Matth. 18. 8. Quod litteraliter accipiens Orig. castravit seipsum, ut tentationes libidinis evaderet: sed perperam, non enim licet seipsum mutilare: quare hæ sententiæ non ad litteram, ut sonant, sed figurate accipiendæ sunt, ut per manum, pedem, oculum, accipias amicum, familiarem, cognatum, etc., qui tibi instar manus, oculi, pedis, inservit et opitulatur: hic enim si te scandalizat, et ad hæresim, libidinem, aliudve scelus pellicit, omnino à conversatione tua abscindendus et abjiciendus est. Cum vero nullum scelus aut flagitium jubet Christus, tunc proprie, ut sonat, id quod dicitur, intelligendum est: ut cum ait: *Hoc est corpus meum*, etc. *Hic est sanguis meus.* Matth. 26. Nec enim carnem Christi in Eucharistia laniamus, aut sanguinem cruentum vel patentem potamus, uti intelligebant et horrebant Capharnaitæ, sed utrumque sub speciebus panis et vini intectum et latentem instar Angeli sumimus, qua in re nullum est flagitium, nullusque horror.

Tradit hunc Canonem S. Aug. lib. 3. de Doctr. Christ. c. 19: *Quidquid*, inquit, *in sermone divino, neque ad morum honestatem, neque ad fidei veritatem proprie referri potest, figuratum esse cognoscas. Morum honestas ad diligendum Deum et proximum, fidei veritas ad cognoscendum Deum et proximum pertinet.* Et c. 16. *Si præceptiva locutio est, aut flagitium aut facinus vetans, aut utilitatem aut beneficentiam jubens, non est figurata. Si autem flagitium vel facinus videtur jubere, aut utilitatem aut beneficentiam vetare, figurata est.*

Idem de catechizandis rudibus, c. 26: *Hoc autem breviter discet, ut quidquid audierit ex libris canonicis, quod ad dilectionem æternitatis, et veritatis, et sanctitatis, et ad dilectionem proximi referri non possit, figurate dictum vel gestum esse credat, atque ita conetur intelligere, ut ad illam geminam referat dilectionem.* Eumdem Canonem tradit Orig. 4. Periarchon. c. 2.

Decimus octavus. Hebræorum mos est, ut antecedentia et causas taceant, ac consequentia et effectus enarrent; aut vice versâ ex causis quas recensent, effectus quos subticent intelligendos relinquant. Sic Joannes, cap. 1. 43. ait: *In crastinum voluit exire in Judæam, et invenit Philippum. Et dicit ei Jesus: Sequere me*, ubi ex τὸ *invenit*, intelligendum relinquit, quod Christus jam ante quæsierit Philippum, q. d. Ideo Jesus ivit in Galilæam, ut quæreret Philippum; illum enim jam animo destinarat vocare ad Apostolatum, unde invenit eum, quem quærebat, et vocavit, dicens: *Sequere me.* Sic c. 16. 14. ait: *Et invenit Jesus asellum, et sedit super eum;* ubi ex τὸ *invenit* inteligitur jam ante quæsisse eum. Nam ut ait Matth. c. 21. 2, Jesus præmisit duos discipulos in castellum vicinum, ut asinum quærerent, et ad se adducerent. Non ergo casu, sed studio quærendi eum invenit. Pari modo ex responsione colligendam relinquunt præviam interrogationem. Sic Joannes c. 1. 20. ait, Judæos misisse legatos ad Joannem Baptistam, interrogantes: *Tu quis es?* respondit Baptista: *Non sum ego Christus:* ex qua responsione intelligitur Judæos interrogasse eum: *Tune es Messias, sive Christus?* Sic c. 3. 2. ait: *Respondit Jesus* (Nicodemo) *et dixit ei: Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.* Ex qua responsione colligitur Nicodemum prius interrogasse Jesum, qua ratione posset salutem et regnum Dei consequi; sed hanc interrogationem subticet Joannes. Subinde tamen respondere apud Hebræos idem est, quod ordiri sermonem, etiamsi nullius præcesserit interrogatio. Sic apud Græcos, unde illud ab Homero toties iteratum:

Τὸν δ' ἀποκριθόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς,

id est, *huic respondens, locutus est pedibus celer Achilles*, quod usurpat, etiam cum nemo Achillem interrogat.

Simili modo silent nonnulla, quæ tamen dicta esse vel ipsi postea, vel alii dicunt aut insinuant. Sic Joan. c. 6. 36. ait Jesus: *Sed dixi vobis, quia et vidistis me, et non creditis*, ubi et quando id dixerit Jesus, Joannes nusquam expressit, uti notat S. Chrysostomus. Sed ex hoc loco eum id dixisse constat. Sic Joannis 11. 28. Martha ait Magdalenæ: *Magister adest, et vocat te:* cum tamen de hac vocatione antea nulla facta sit mentio in colloquio Marthæ cum Jesu, sed contentus fuit Joannes illam hoc loco dumtaxat per Martham insinuare, uti notant SS. Cyrill. Chrysostomus et Leontius. Ibid. v. 40. ait Jesus Marthæ: *Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei?* puta gloriosam suscitationem Lazari fratris tui, cum tamen ubi et quando id dixerit Jesus, nunquam ante expresserit Joannes.

Decimus nonus. Hebraismo sæpe verbum ponitur sine supposito, maxime apud S. Marcum, quasi hoc ex circumstantiis, puta ex antecedentibus et sequentibus facile intelligi et suppleri possit. Sic cap. 4. v. 26. ait Marcus: *Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo jaciat sementem in terram, et dormiat, et exurgat nocte et die: dormiat*, scilicet homo; *exurgat*, scilicet *sementis:* unde explicans subdit: *Et* (*et* significat *id est*) *semen germinet et increscat, dum nescit ille:* q. d. Sicut dormiente homine seminante sementis ipsa exurgit, crescitque die ac nocte: sic Christo in cœlis quiescente et quasi dormiente, crescit et propagatur assidue Evangelii prædicatio et doctrina: ita explicant S. Hieron. Beda, et Glossa, licet aliter planius interpretentur S. Chrysost. Theophyl. Euthym., ut suo loco dicam. Et cap. 9. 49: *Omnis enim* (supple qui Deo et Christo servire, et se quasi victimam offerre cupit) *igne* (tri-

bulationis) *salietur.* Unde explicans subjicit : *Et omnis victima sale salietur.*

VIGESIMUS. Solet in Evangelio et Scriptura integer numerus exprimi, etiamsi aliquid illi desit, aut supersit : sic numerantur discipuli Christi 70, cum præcise fuerint 72. S. Aug. in quæst. Evangel. quæst. 47. Rursum in eo solet poni numerus definitus pro indefinito. Sic Christus relinquentibus omnia, et se sequentibus, promittit *centuplum.* Matth. 19. 29. quod Lucas c. 18. 30. explicat, dicens : *Recipiet multo plura.*

VIGESIMUS PRIMUS. Christus ex phrasi Hebræorum solet comparationem duorum exprimere per affirmationem majoris, et negationem minoris; id enim quod majus est, et præcessit, affirmat, quod vero minus et inferius est, negat. Quare per negationem tunc non proprie dictam negationem significat, sed tantum id quod negatur, minus esse altero, aut certe ipsum non esse solum in hoc genere indicat, ut : *Misericordiam volo, et non sacrificium*, Matth. 9. 13 : hoc est, misericordiam malo, et præfero sacrificio : alioqui certum est sacrificium quoque ipsi placere, et gratum esse in suo ordine et gradu, puta post misericordiam. Sic Luc. 10. v. 20. ait Christus Apostolis : *Nolite gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur : gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis*, id est plus gaudete, quod scripti sitis in cœlis, quam quod dæmones vobis subjiciantur; nam et de hoc suo modo et gradu gaudendum est. Sic Luc. 12. 44. ait Christus : *Qui credit in me, non credit in me* (scilicet solum, vel præcipue), *sed in eum qui misit me :* q. d. Talis non tantum credit mihi homini dicenti et loquenti, sed multo magis credit Deo Patri, qui me quasi legatum suum misit.

VIGESIMUS SECUNDUS. Cavenda in S. Scripturæ explanatione nimia subtilitas et argutia, æque ac plana, nimiaque crassities et ruditas. Unde sanctus Hieron. in c. 25. Matth. : *Prudentem*, inquit, *semper admoneo lectorem, ut non superstitiosis acquiescat interpretationibus, et quæ commatice pro fingentium dicuntur arbitrio, sed consideret priora, media et sequentia, et nectat sibi universa, quæ scripta sunt.* S. Scriptura ergo inter se collata et composita, optima sui ipsius est interpres.

VIGESIMUS TERTIUS. Evangelistæ sæpe ludunt in verbis elegantiæ causâ, ac idem verbum vel nomen statim aliter et aliter accipiunt, maxime cum ex sensu litterali ad allegoricum, vel anagogicum, assurgunt. Sic Christus ludit in voce *mortuos*, dicens : *Sequere me, et dimitte mortuos* (spiritualiter) *sepelire mortuos* (corporaliter) *suos.* Matth. 8. 22. Nec enim mortui corporaliter possunt alios mortuos sepelire, ut patet. Sic Joan. cap. 2. v. 23. 24. ludit in verbo *credo*, dicens : *Multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa ejus quæ faciebat : ipse autem Jesus non credebat semetipsum eis.* Prius enim *crediderunt* notat fidem divinam, posterius vero *credebat*, notat fidem humanam, sive fiduciam. q. d. Jesus non confidebat eis, quia licet videret eos credere in se, tamen sciebat eos mutabiles, et facile à Scribis posse perverti; unde non diu, nec secure versatus est cum eis. Ita S. Chrysost. Sic Paulus ludit in voce *peccatum*, 2. Cor. 5. 21 : *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.* Ubi *peccatum* priori loco proprie accipit, posteriori vero metonymice, ut significet hostiam pro peccato : q. d. Deus Christum innocentem, et ab omni peccato immunem, fecit *peccatum*, id est hostiam pro peccato, ut nos à peccato liberaret et justificaret.

VIGESIMUS QUARTUS. Palæstinis et Syris (qualis erat Christus) familiare est uti parabolis, proverbiis, et tritis catachresibus, ut suavius in animos audientium influant : qua de causa Christus toties utitur parabolis, easque multiplicat, ut patet Matth. 13. Ita etiamnum Romæ audivimus Maronitas, qui Syri sunt et incolæ montis Libani, ea quæ dicunt, illico allatis similitudinibus et parabolis venustare. Audi S. Hieron. in cap. 18. Matth. ad v. 23 : *Familiare est Syris, et maxime Palæstinis, ad omnem sermonem suum parabolas jungere, ut quod per simplex præceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem exemplorum teneatur.*

VIGESIMUS QUINTUS. Christus coram nasutis et criticis, quales erant Scribæ et Pharisæi, parabolis utitur ambiguis et obscuris, tum quia ipsi indigni erant eas intelligere, tum quia quærebant Jesum capere in sermone, accusare, et occidere; seorsim vero discipulis et amicis suis easdem interpretabatur, ut diserte patet, Matth. 13. 11. et 7. 6. *Nolite*, ait Christus, *sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos.* Hoc factitavit Aristoteles, dum libros suos ita tecte et involute scripsit, ut ab æmulis carpi, confutarique nequeant : unde ipse libros de Physico auditu ad Alexandrum scribit, fuisse conscriptos, et non fuisse conscriptos, eo quod maximis ambiguitatibus et obscuritatibus, quibus ipse quasi sepia se involvit et obtegit, constent.

VIGESIMUS SEXTUS. Sensus litteralis parabolæ non est is, quem voces prima facie ostendunt, sed qui per res vocibus significatas designatur : prior vocum sensus est grammaticalis, qui litteræ corticem, puta verba vocesque explicat; posterior est parabolicus, ideoque in parabola proprius, litteralis, et genuinus; v. g. Matth. 6. 22. et Luc. 14. 16. in parabola Regis invitantis ad nuptias debiles et claudos, eo quod honestiores se excusarent, sensus litteralis non est is, quem γράμματα, id est litteræ et voces ostentant, scilicet quod vere Rex quispiam idipsum fecerit, cum hoc ad scopum Christi sit impertinens, et forte nunquam contigerit; sed ad litteram parabolice significatur, quod Christus ad Ecclesiam, gratiam et gloriam suam vocarit Gentiles idololatras, ideoque viles et abjectos, eo quod Judæi legi Mosi præfisi Christum respuerint.

VIGESIMUS SEPTIMUS. Tres sunt parabolæ, apologi, et fabulæ partes, scilicet προμύθιον, μῦθος, ἐπιμύθιον, hoc est profabulatio, fabula, et affabulatio, sive proparabola, parabola, et epiparabola. Profabulatio est prooemium parabolæ, vel fabulæ, et quasi prologus, sive gustus et prælibatio quædam parabolæ, qui illi præmittitur, ut indicet, quo fine, et contra quos parabola dicenda sit : post quam sequitur ipsa parabola, vel fabula : ac denique subjungitur affabulatio, sive postfabulatio, quasi conclusio et applicatio fabulæ, aut parabolæ, quæ parabolam, vel fabulam explicat, applicatque ad id quod significat, quodque in moribus corrigendum, vel faciendum denotat. Exemplum clarum est Lucæ 18. 9. in parabola Pharisæi et Publicani, ubi προμύθιον, sive profabulatio præmittitur, cum dicitur : *Dixit autem et ad quosdam, qui in se confidebant tanquam justi, et aspernabantur cæteros, parabolam istam.* Ipsam deinde parabolam enarrat. Denique v. 14.

ἐπιμύθιον, sive postfabulationem, quâ mentem fructumque parabolæ ostendit, subjungit, dicens : *Dico vobis : Descendit hic justificatus in domum suam ab illo : quia omnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur.* Idem ad oculum videre est in fabulis Æsopi, in apologis Phædri, in emblematibus Alciati.

VIGESIMUS OCTAVUS. In parabolis sæpe non personæ personis, nec partes parabolæ partibus rei significatæ, sed tota parabola toti rei aut sententiæ comparatur. Exemplum est Matth. 11. 16. *Similis est* (generatio hæc) *pueris sedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus dicunt : Cecinimus vobis, et non saltastis : lamentavimus, et non planxistis ;* ac deinde id applicat prædicationi Christi et Joannis Baptistæ, non per partes, quia Christus et Joannes nequeunt comparari hisce pueris, sed totam parabolam toti rei significatæ adæquat. Sensus enim est, q. d. Videre est in hac generatione simile quippiam illi, quod in parabola et ludo puerorum contingit, ut sicut nec cantu, nec planctu puerorum moventur morosi homines ad saltandum vel lamentandum ; sic Scribæ et Pharisæi nec exemplo laxioris vitæ Christi, nec severioris Joannis Baptistæ provocari potuerint ad pœnitentiam, conversionem, et salutem. Simile est Matth. 13. vers. 24. *Simile*, inquit, *est regnum cœlorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo*, etc., nec enim præcise et per partes seminans similis est regno, sed potius regi. Sensus ergo est, q. d. Similiter agitur in regno cœlorum, perinde ac si quis in agro suo seminet bonum semen, cui deinde inimicus superseminet zizania.

VIGESIMUS NONUS. In parabolis æque ac in similitudinibus non omnia sunt similia, nec applicanda rei significatæ. Multa enim in iis dicuntur ad decorem et elegantiam parabolæ, quæ ut ab aliis rei significatæ applicandis discernas, hunc canonem nota. In parabolis finis et scopus parabolæ spectandus est ; illa enim quæ ad hunc scopum pertinent, parabolæ partes sunt necessario applicandæ rebus per parabolam significatis ; quæ vero ad eum non pertinent, parabolæ sunt emblemata et ornamenta. Ita Origenes et S. Chrysost. in Matth. c. 13. et S. Aug. lib. 16. de Civit. 2. Sic Matth. 25. 15. dicitur rex distribuisse servis suis talenta, *unicuique secundum propriam virtutem*, quia scilicet rex prudens ita facere solet. At Christus non ita, nec enim attribuit gratiam secundum vires dotesque naturæ et liberi arbitrii, uti voluere Pelagiani, ut ingeniosis, divitibus, principibus, det majorem ; rudibus vero, pauperibus et plebeiis minorem. Sic Lucæ 14. 26. in parabola computantis sumptus ad parandum bellum, et ad ædificandum turrim, multa sunt emblemata, ut ibidem patebit. Denique ex parabola, et ex postparabola, puta prologo, æque ac ex conclusione parabolæ venandus est genuinus ejusdem sensus. Audi S. Basilium in regul. brevior. interrog. 55. *Sane*, inquit, *quæ afferuntur similitudines, nequaquam eæ omnino singulis earum rerum, ad quas allatæ sunt, partibus respondent ; sed illud agunt, ut mentem ad id, de quo agitur, argumentum dirigant.* Celebre est Augustini documentum lib. 18. de Civit. c. 2 : *Non sane omnia quæ gesta narrantur, aliquid etiam significare putanda sunt ; sed propter illa, quæ aliquid significant, etiam ea quæ nihil significant, attexuntur : solo enim vomere terra proscinditur ; sed ut hoc fieri possit, etiam cetera aratri membra sunt necessaria : ita in prophetica historia dicuntur et aliqua, quæ nihil significant, sed quibus adhæreant, quæ significant, et quodammodo religentur.*

TRIGESIMUS. In multis parabolis præter id ad quod primo et principaliter assumuntur, Christus secundario mysteria aliqua insinuare voluit, quasi sensu tropologico, vel allegorico, ut patet Lucæ 10. 30. ubi Christus per parabolam Samaritani non tantum ostendere voluit quis sit noster proximus, quem diligere debeamus, quod quærebat legisperitus, sed simul allegorice significavit se esse Samaritanum, qui Adamum, ejusque posteros, peccato primævo saucios, infuso oleo gratiæ suæ, et vino sanguinis sui, sanaret et salvaret.

TRIGESIMUS PRIMUS. Parabolæ sunt duplices, aliæ similes, aliæ dissimiles. In similibus vis argumenti est à pari vel simili ; in dissimilibus, à minori ad majus.

TRIGESIMUS SECUNDUS. Nonnulla dicuntur in Evangelio et Scriptura non ex rei veritate, sed ex opinione hominum illius temporis, quo gesta referuntur. Sic Joseph vocatur pater Christi etiam à B. Virgine ; quia homines illius ævi putabant eum esse patrem, cum revera non esset pater, Lucæ 2. 48. Sic Ananias, Jerem. 28. 10, vocatur Propheta, quia talis æstimabatur à vulgo, cum revera esset Pseudopropheta. Ita S. Hieron. in Jerem. 28.

TRIGESIMUS TERTIUS. S. Scriptura, mutatis licet rebus, eadem tamen pristinaque nomina, quæ prius habuere, servat, rebusque assignat. Sic Joan. 6. caro Christi in Eucharistia vocatur panis ; quæ fuit panis, sed per transsubstantiationem, quæ fit in consecratione, panis mutatus est in carnem Christi. Sic Dina à Sichem corrupta vocatur virgo, quia paulo ante fuerat virgo. Genes. 34. 2. Sic virga Aaronis conversa in serpentem vocatur virga, quia paulo ante fuit virga. Exodi 7. 12. *Devoravit*, inquit, *virga Aaron virgas eorum*, hoc est serpens, in quem virga Aaronis à Mose conversa erat, devoravit serpentes, in quos Magi Pharaonis suas pariter virgas ad ostentationem miraculi converterant. Ita S. Hieron. in Matth. 26.

TRIGESIMUS QUARTUS. Evangelistæ et Apostoli in citanda S. Scriptura veteris Testamenti sæpe illam non verbo tenus, sed quoad sensum citant : ut, *quoniam Nazaræus vocabitur*, Matth. 2. 23, de quo ibidem plura. Sic quod Osee ait cap. 2. 1. *Dicite fratribus vestris, Populus meus : et sorori vestræ, Misericordiam consecuta*, Paulus Roman. 9. 25. citat : *Sicut in Osee dicit : Vocabo non plebem meam, plebem meam ; et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.*

TRIGESIMUS QUINTUS. Scriptura novi Testamenti sæpe alludit ad vetus Testamentum, quia res novi adumbratæ fuere in veteri : *Finis enim legis Christus.* Rom. 10. 4. Moses ergo et Prophetæ fuere πρόδρομοι, et præcursores Christi. Mira igitur, mireque consona est harmonia novi Testamenti cum veteri, cujus artifex et auctor est Spiritus sanctus. Quare ut Scripturam novi Testamenti à radice et fundamentis explices, scrutare et vestiga figuram, prophetiam vel sententiam veteris Testamenti, ad quam alludit, vetus enim lex novæ fuit præludium ; nova veteris est complementum, ut fuse docet S. August. lib. pluribus, quos scripsit contra Faustum Manichæum, et Tertull. lib. quatuor, quos scripsit contra Marcionem.

TRIGESIMUS SEXTUS. Interpres latinus idem

verbum Græcum diversimode vertit, præsertim dum una vox Latina vim verbi Græci non assequitur, nec adæquat : sic ἐπιτιμάω, in Marco fere semper vertit *comminari*, in Luca *increpare*, in Matthæo *imperare* vel *præcipere*, ut Marc. 4. 39 : *Et exurgens*, inquit, *comminatus est vento.* Sed Lucæ cap. 8. 25 : *At ille surgens*, inquit, *increpavit ventum.* Matth. 8. autem v. 26 : *Tunc surgens*, inquit, *imperavit ventis et mari* : quia ἐπιτιμάω significat *præcipere* sive *imperare*, non simpliciter, *sed cum increpatione*, *objurgatione et comminatione*, *additis minis objurgare*, *interminari*, *et interdicere.*

Denique huc spectant Canones 64. quos Epistolis S. Pauli præfixi. Epistolæ enim istæ explicant Evangelium : quia Paulus interpres est Christi.

Trigesimus septimus. Evangelistæ sæpe brevitatis studio rem gestam implicant et convolvunt, quâ de causâ subinde repugnantia dicere videntur : quare res gesta interpreti fusius explicanda et distinctius enucleanda est, ut consonantia appareat. Sic Lucas cap. 7. v. 3. de Centurione mittente legatos ad Christum, ut servum suum sanaret, ait : *Et cum audisset de Jesu, misit ad eum seniores Judæorum, rogans eum ut veniret, et salvaret servum ejus;* cum tamen paulo post subdit eumdem dixisse : *Propter quod et meipsum non sum dignum arbitratus ut venirem ad te*, quia scilicet ego sum Gentilis, ideoque indignus tuo aspectu et alloquio, quare pro me submisi ad te seniores Judæorum : quomodo ergo paulo ante putat eo se dignum, imo rogat ut Christus veniat ad se? Resp. τὸ *rogans*, quatenus refertur ad τὸ *ut salvaret servum ejus*, pertinet ad ipsum Centurionem; quatenus vero refertur ad τὸ *ut veniret*, pertinet ad seniores Judæorum, qui de suo hoc addiderunt, putantes hoc decere, et Centurionem tacite hoc cupere : Lucas tamen tribuit idipsum quoque Centurioni, quia quæ legatus dicit, et petit nomine legantis, hæc legans ipse dicere et petere censetur, de quo plura Matth. 8. v. 6. Sic Lucas c. 19. 9. ait Christum dixisse Zachæo, cum domum ejus ingrederetur : *Quia hodie salus domui huic facta est*, ubi involute significat, Zachæo in Christum credente et converso, totam familiam heri sui exemplum secutam in Christum credidisse, et sanctificatam fuisse, etiamsi paulo ante solius Zachæi credentis meminerit. Sic octo beatitudines, quas recenset Matthæus cap. 5. v. 1. et seqq. Lucas c. 6. 20. in quatuor contrahit.

Trigesimus octavus. Christus sanaturus ægrotos, prius ab eis solet requirere fidem, qua scilicet credant Christum id posse facere, sperentque facturum : quare fides hæc non est historica et nuda, non etiam charitate formata et justificans, sed est fides miraculorum, quæ includit certam spem et fiduciam miraculi, quod scilicet Christus eos sua omnipotenti manu sanabit, qualis fuit fides S. Gregorii, qui idcirco cognominatus est Thaumaturgus, id est, miraculorum opifex. Hanc enim fidem quasi congruam ad miraculum dispositionem, prærequirit Christus, unde de illa ait : *Amen dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic : Transi hinc illuc : et transibit, et nihil impossibile erit vobis.* Matth. 17. 19.

Postremo in Evangeliis solerter expendendum est et secernendum, an id quod Christus ait, sit consilium, an præceptum, an promissio, an permissio dumtaxat (qualis est illa ad Judam proditorem : Quod facis, fac citius), Joan. 13. 27; an parabola, an adagium, an emblema, etc. Quocirca in gratiam lectoris ex singulis Evangeliis collegi (eo quod nemo hucusque id præstiterit), omnia Evangelica consilia, præcepta, promissa, minas, miracula, oracula, sacramenta, paradoxa, parabolas, adagia, emblemata et ænigmata, eaque ordine suo disposita hic subjicio.

Accipe ergo primo omnia Consilia per Evangelium sparsa hic in unum collecta, deinde præcepta Evangelio propria, denique mixta, id est, partim consilia, partim præcepta. Consilia et præcepta voco, quæ ut plurimum sunt talia; nam et consilia in necessitate fiunt præcepta, et præcepta citra necessitatem subinde fiunt consilia, ut patet in præcepto eleemosynæ.

CONSILIA EVANGELICA,

QUÆ OMNIA SUNT DE ACTIBUS HEROICIS VIRTUTUM CHRISTIANARUM, IMO APOSTOLICARUM.

1. SINE modo : sic enim decet nos implere omnem justitiam. *Matth.* 3. 15.
2. Beati pauperes spiritu : quoniam ipsorum est regnum cœlorum. *Matth.* 5. 3.
3. Beati mites : quoniam ipsi possidebunt terram.
4. Beati qui lugent : quoniam ipsi consolabuntur.
5. Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam : quoniam ipsi saturabuntur.
6. Beati misericordes : quoniam ipsi misericordiam consequentur.
7. Beati mundo corde : quoniam ipsi Deum videbunt.
8. Beati pacifici : quoniam filii Dei vocabuntur.
9. Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam : quoniam ipsorum est regnum cœlorum.
10. Beati estis, cum maledixerint vobis, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos mentientes propter me :
Gaudete et exultate : quoniam merces vestra copiosa est in cœlis.
11. Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram. *Matth.* 5. v. 39.
12. Et qui vult tecum judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium. *Ibid.* v. 40.
13. Quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo. *Ibid.* v. 41.
14. Omni petenti te tribue : et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. *Luc.* 6. 30. *Matth.* 5. 42.
15. Estote vos perfecti, sicut et pater vester cœlestis perfectus est. *Matth.* 5. 48.
16. Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos. *Matth.* 8. 22.
17. Vos autem nolite vocari Rabbi : unus est enim Magister vester, omnes autem vos fratres estis. *Matth.* 23. 8.
18. Et patrem nolite vocare vobis super terram : unus est enim pater vester qui in cœlis est. *Ibid.*
Nec vocemini Magistri, quia Magister vester unus est, Christus. *Ibid.*
19. Qui major est vestrum, erit minister vester. *Ibid.*
Qui autem se exaltaverit humiliabitur : et qui se humiliaverit exaltabitur. *Ibid.*
20. Oportet semper orare, et nunquam deficere. *Luc.* 18. 1.
21. Sunt Eunuchi, qui se castraverunt propter regnum cœlorum. Qui potest capere, capiat. *Matth.* 19. 12.
22. De Virginibus autem præceptum Domini non habeo : consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à Domino, ut sim fidelis.
Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse.
23. Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo, et veni, sequere me. *Matth.* 19. 21.
24. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. *Luc.* 10. 42.
25. Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. *Joan.* 15. 13.
26. Mutuum date, nihil inde sperantes. *Luc.* 6. 35.
Benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos. *Matth.* 5. 44.
27. Benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos. *Matth.* 5. 44.
28. Et accedens unus Scriba, ait illi : Magister, sequar te quocumque ieris.
Et dicit ei Jesus : Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos : Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. *Matth.* 8. 19.
29. Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te. Quid ergo erit nobis ? *Matth.* 19. 27.
30. *Denique consilium Evangelicum est, Evangelizare gratis, non accepto ullo prædicationis stipendio aut sumptu, uti fecit S. Paulus labore manuum se suosque sustentans, qui proinde ait :* Quæ est ergo merces mea ? ut Evangelium prædicans sine sumptu ponam Evangelium. 1. Cor. 9. 18. *Jure enim naturæ et divino Apostolus vivere potest ex Evangelio : dignus est enim operarius mercede sua : unde si gratis evangelizat, facit opus liberale et supererogationis, quod consilii est, non præcepti.*
Ex dictis liquet multa esse consilia Evangelica, sed præcipue tria, scilicet voluntariæ paupertatis, castitatis, et obedientiæ religiosæ, uti contra novantes uno ore docent omnes orthodoxi.

PRÆCEPTA EVANGELIO PROPRIA,

NEC IN LEGE VETERI EXPRESSA.

1. POENITENTIAM agite : appropinquavit enim regnum cœlorum. *Matth.* 4. 17.
2. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem qui in cœlis est. *Matth.* 5. 16.
3. Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum. *Matth.* 5. 23.
4. Esto consentiens adversario (*actori et accusatori, quem verbo et verbere læsisti*) tuo dum es in via cum eo, ne forte tradat te adversarius judici, et judex tradat te ministris, et in carcerem mittaris. *Matth.* 5. 25.
5. Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo. *Matth.* 5. 28.
6. Quod si oculus tuus (*vel manus*) dexter scandalizat te, erue eum et projice abs te. *Matth.* 5. 29.

7. Omnis qui dimiserit uxorem suam, exceptâ fornicationis causâ, facit eam mœchari, et qui dimissam duxerit, adulterat. *Matth.* 5. 32.
8. Diligite inimicos vestros, ut sitis filii patris vestri, qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. *Matth.* 5. 43.
9. Qui irascitur fratri suo, reus erit judicio : qui autem dixerit fratri suo raca, reus erit concilio : qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. *Matth.* 5. 22.
10. Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis : alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum, qui in cœlis est. *Matth.* 6. 1.
11. Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio ora patrem tuum in abscondito : et pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. *Ibid. v.* 6.
12. Orantes nolite multum loqui (*ore, sed corde*) sicut Ethnici. *Ibid. v.* 7.
13. Sic ergo vos orabitis : Pater noster, qui es in cœlis : sanctificetur nomen tuum : adveniat regnum tuum : fiat voluntas tua, etc.
14. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, etc., sed in cœlo. *Matth.* 6. 19.
15. Non potestis Deo servire et mammonæ. *Matth.* 6. 24.
16. Ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. *Matth.* 6. 25.
17. Quærite ergo primum regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis. Nolite ergo solliciti esse in crastinum. *Matth.* 6. 33.
18. Nolite judicare, ut non judicemini. *Matth.* 7. 1.
19. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos. *q. d. Nolite sancta dogmata tradere incredulis et obstinatis, qui ea rideant et subsannent.* Matth. 7. 6.
20. Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. *Matth.* 7. 12.
21. Intrate per angustam portam, quia lata porta, et spatiosa via est quæ ducit ad perditionem. *Matth.* 7. 13.
22. Qui dixerit (*verbum*) contra Spiritum sanctum non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. *Matth.* 12. 32.
23. Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii. Ex verbis enim tuis justificaberis : et ex verbis tuis condemnaberis. *Matth.* 12. 36.
24. Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum. *Matth.* 18. 3.
25. Si autem peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum : si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. *Ibid. v.* 15.
26. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. *Ibid.*
27. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ; si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus et publicanus. *Ibid.*

Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo, et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo. *Ibid.*

Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos. *Joan.* 13. 34. *His adde præcepta Sacramentorum, quæ inferius afferam.*

MIXTA, HOC EST, PARTIM CONSILIA,

PARTIM PRÆCEPTA.

1. Ego autem dico vobis non jurare omnino. *Matth.* 5. 34.
2. Sit autem sermo vester, est, est : non, non : quod autem his abundantius est, à malo est. *Matth.* 5. 37.
3. Cum jejunas, unge caput tuum et faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans, sed patri tuo qui est in abscondito. *q. d. Cum jejunas, noli id ostentare, sed cela et dissimula per corporis animique alacritatem et lætitiam. Matth.* 6. 17. *Idem dixit de Eleemosyna. v.* 3. *de Oratione vers.* 6.
4. Petite et dabitur vobis : quærite et invenietis : pulsate et aperietur vobis. *Matth.* 7. 7.
5. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet : et qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet. *Matth.* 10. 41.
6. Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam. *Ibid.*
7. Venite ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite à me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. *Matth.* 11. 28.
8. Quicumque fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, et soror, et mater est. *Matth.* 12. 50.
9. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. *Matth.* 16. 24.
10. Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam. *Lucæ* 12. 33.
11. Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt, et stare ante Filium hominis. *Luc.* 21. 36.
12. Scrutamini Scripturas. *Joan.* 5. 39.
13. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signavit Deus. *Joan.* 6. 27.
14. In hoc cognoscent omnes quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem. *Joan.* 13. 35.

PRÆCEPTA ET CONSILIA A CHRISTO

SEORSIM DATA APOSTOLIS.

1. Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. *Matth.* 4. 19.
2. In viam Gentium ne abieritis, et in civitate Samaritanorum ne intraveritis : sed potius ite ad oves quæ perierunt domus Israel. *Matth.* 10. 5.
3. Euntes autem prædicate dicentes, quia appropinquavit regnum cœlorum. *Ibid.*

4. Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmonia ejicite :
5. Gratis accepistis, gratis date. *Ibid.*
6. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris. *Ibid.*
7. Non peram in via, neque calceamenta, neque virgam : dignus est enim operarius cibo suo. *Ibid.*
8. In quamcumque autem civitatem aut castellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit, et ibi manete donec exeatis. *Ibid.*
9. Intrantes autem in domum, salutate eam dicentes : Pax huic domui. *Ibid.*
10. Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris. *Ibid. v.* 14.
Amen dico vobis : Tolerabilius erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die judicii, quam illi civitati. *Ibid.*
11. Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ. *Ibid. v.* 16.
12. Cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos. *Ibid. v.* 17.
Et ad præsides, et ad reges ducemini propter me in testimonium illis et gentibus. *Ibid.*
13. Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini : dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. *Ibid. v.* 19.
Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. *Ibid.*
14. Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite ad aliam. Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israel, donec veniat Filius hominis. *Ibid. v.* 23.
15. Ne ergo timueritis eos. Nihil enim est opertum, quod non revelabitur : et occultum, quod non scietur. *Ibid. v.* 26.
16. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aure auditis prædicate super tecta. *Ibid.*
17. Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere : sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. *Ibid. v.* 28.
18. Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram, non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam. Et inimici hominis domestici ejus. *Ibid. v.* 34.
19. Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus; et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. *Ibid. v.* 37.
20. Et qui non accipit crucem suam et sequitur me, non est me dignus.
21. Qui invenit animam suam, perdet illam : et qui perdiderit animam suam propter me inveniet eam. *Ibid. v.* 35.
22. Qui recipit vos, me recipit : et qui me recipit, recipit eum qui me misit. *Ibid.* v. 40.
23. Nemini dixeritis visionem (*Transfigurationis*) donec Filius hominis à mortuis resurgat. *Matth.* 17. 9.
24. Ut autem non scandalizemus eos (*exactores didrachmi pro tributo*), vade ad mare et mitte hamum, et eum piscem, qui primus ascenderit, tolle : et aperto ore ejus, invenies staterem : illum sumens, da eis pro me et te (*ô Petre*). *Matth.* 17. 26.
25. Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo, et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo. *Matth.* 18. 18.
26. Quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister.
Et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus. *Matth.* 20. 26.
Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis. *Ibid.*
27. Tristis est anima mea usque ad mortem : sustinete hic et vigilate mecum : Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem. *Matth.* 26. 38.
28. Ego rogavi pro te (*ô Petre*) ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos. *Luc.* 22. 32.
29. Deinde dicit Thomæ : Infer digitum tuum huc, et vide manus meas : et affer manum tuam, et mitte in latus meum ; et noli esse incredulus, sed fidelis. *Joan.* 20. 27.
30. Mittite in dexteram navigii rete, et invenietis, etc. ; afferte de piscibus quos prendidistis nunc, etc. Venite, prandete. *Joan.* 21. 6. *et seq.*
31. Simon Joannis, diligis me plus his? dicit ei : Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei : Pasce agnos meos.
Dicit ei iterum : Simon Joannis, diligis me? Ait illi : Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei : Pasce agnos meos. *Ibid. v.* 15.
32. Euntes docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti : docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis. *Matth.* 28. 19.
Et ego mitto promissum patris mei in vos. Vos autem sedete in civitate, quoad usque induamini virtute ex alto. *Luc.* 24. 49.

PROMISSA EVANGELICA.

1. Ne timeas, Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua, et uxor tua Elizabeth pariet tibi filium, et vocabis nomen ejus Joannem.
Et erit gaudium tibi, et exultatio, et multi in nativitate ejus gaudebunt. *Luc.* 1. 13.
2. Erit enim magnus coram Domino ; et vinum et siceram non bibet, et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ. *Ibid.*
3. Et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum.
4. Et ipse præcedet ante illum in spiritu et virtute Eliæ ; ut convertat corda patrum in filios, et incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam. *Ibid.*
Ne timeas, Maria : invenisti enim gratiam apud Deum.
5. Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum.
Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur : et dabit illi Dominus Deus sedem David patris sui, et regnabit in domo Jacob in æternum. Et regni ejus non erit finis. *Ibid. v.* 30.
6. Beati pauperes spiritu ; quoniam ipsorum

est regnum cœlorum. *Matth.* 5. 3. *Ibid. in seq. Idem regnum aliis titulis et nominibus, ceteris septem beatitudinibus promittitur.*

7. Qui recipit vos, me recipit : et qui recipit me, recipit eum qui me misit. *Matth.* 10. 40.

8. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet ; et qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet. *Ibid.*

9. Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, tantum in nomine discipuli : amen dico vobis, non perdet mercedem suam. *Ibid.*

10. Justi fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. *Matth.* 13. *v.* 43.

11. Beatus es Simon Bar-Jona : quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est. *Matth.* 16. 17.

12. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.

13. Et tibi dabo claves regni cœlorum : et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis : et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis. *Matth.* 16. 17.

14. Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo qui in cœlis est. *Matth.* 18. 19.

Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. *Ibid.*

15. Tunc accedens Petrus ad eum dixit : Domine, quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei ? usque septies ?

Dicit illi Jesus : Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. *Ibid.*

16. Sunt Eunuchi, qui se castraverunt propter regnum cœlorum. *Matth.* 19. 11.

17. Quia hæc dicit Dominus Eunuchis : Qui custodierint Sabbata mea, et elegerint quæ ego volui, et tenuerint fœdus meum,

Dabo eis in domo mea et in muris meis locum, et nomen melius à filiis et filiabus : nomen sempiternum dabo eis quod non peribit. *Isaiæ* 26. 4.

18. Vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo. *Matth.* 19. 21.

19. Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.

20. Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. *Ibid.*

21. In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cœlo. *Matth.* 22. 30.

22. Euge, serve bone et fidelis : quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. *Matth.* 25. 23.

23. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. *Matth.* 28. 20.

24. Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur : In nomine meo dæmonia ejicient : linguis loquentur novis.

25. Serpentes tollent : et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit : super ægros manus imponent, et bene habebunt. *Marci* 16. 17.

26. Habete fidem Dei.

27. Amen dico vobis : quia quicumque dixerit huic monti : Tollere et mittere in mare ; et non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit quia quodcumque dixerit fiat, fiet ei.

28. Propterea dico vobis, omnia quæ orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis. *Marci* 11. 22.

29. Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace. *Luc.* 1. 29.

30. Spiritus Domini super me ; propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde,

31. Prædicare captivis remissionem, et cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, et diem retributionis. *Lucæ* 4. 18.

32. Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici, et nihil vobis nocebit.

33. Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur ; gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in cœlis. *Lucæ* 10. 19.

34. Martha, Martha, sollicita es et turbaris erga plurima. Porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. *Lucæ* 10. 41.

35. Omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei. *Luc.* 12. 8. *Matth.* 10. 32.

36. Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis. *Matth.* 6. 33.

37. Ignem veni mittere in terram ; et quid volo, nisi ut accendatur ? *Lucæ* 13. 49.

38. Injicient vobis manus, etc. Ponite ergo in cordibus vestris, non præmeditari quemadmodum respondeatis.

Ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere, et contradicere omnes adversarii vestri. *Luc.* 21. 13.

39. Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis.

Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus, regnum.

Ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo : et sedeatis super thronos judicantes duodecim tribus Israel. *Luc.* 22. 28.

40. Pax vobis, ego sum, nolite timere. *Luc.* 24. 36.

41. Et ego mitto promissum Patris mei in vos : vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto. *Ibid. v.* 49.

42. Eduxit autem eos foras in Bethaniam : et elevatis manibus suis benedixit eis.

Et factum est, cum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in cœlum. *Ibid.*

43. Et ipsi adorantes regressi sunt in Jerusalem cum gaudio magno.

Et erant semper in templo laudantes, et benedicentes Deum. Amen. *Ibid.*

44. Oves meæ vocem meam audiunt : et ego cognosco eas, et sequuntur me.

Et ego vitam æternam do eis : et non peribunt in æternum : et non rapiet eas quisquam de manu mea. *Joan.* 10. 27.

45. Vado parare vobis locum. Et si abiero, et

præparavero vobis locum, iterum venio, et accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, et vos sitis. *Joan.* 14. 2.

46. Amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet, et majora horum faciet : quia ego ad Patrem vado.

47. Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio. *Joan.* 14. 12.

48. Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum.

Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum ; vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit et in vobis erit.

49. Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos. *Joan.* 14. 16.

50. Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est, qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur à Patre meo ; et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum. *Joan.* 14. 21.

51. Si quis diligit me, sermonem meum servabit ; et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. *Joan.* 14. 23.

52. Jam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus : vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi à Patre meo, nota feci vobis. *Joan.* 15. 14.

53. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, et posui vos ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat : ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis. *Joan.* 15. 15.

54. Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.

Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis. *Joan.* 15. 26.

55. Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem : non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur, et quæ ventura sunt annuntiabit vobis. *Joan.* 16. 13.

56. Sanctifica eos in veritate, etc. Et pro eis ego sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate. *Joan.* 17. 17.

57. Non pro eis autem rogo tantùm, sed et pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me. *Ibid. v.* 20.

58. Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint, ut credat mundus quia tu me misisti. *Ibid. v.* 21.

Et ego charitatem quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus. *Ibid. v.* 22.

59. Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum, ut videant charitatem meam, quam dedisti mihi : quia dilexisti me ante constitutionem mundi. *Joan.* 17. 24.

60. Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo : Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua. *Joan.* 19. 26.

MINÆ EVANGELICÆ.

1. QUICUMQUE non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris.

2. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die judicii, quam illi civitati. *Matth.* 10. 14.

3. Væ tibi, Corozain : Væ tibi, Bethsaida ; quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent. *Matth.* 11. 21.

4. Verumtamen dico vobis, Tyro et Sidoni remissius erit in die judicii, quam vobis. *Ibid. v.* 22.

5. Et tu, Capharnaum, numquid usque in cœlum exaltaberis ? usque in infernum descendes ; quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem. *Ibid.*

6. Verumtamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die judicii, quam tibi. *Ibid.*

7. Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione ista, et condemnabunt eam, quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ, et ecce plus quam Jonas hic. *Matth.* 12. 41.

8. Regina Austri surget in judicio cum generatione ista, et condemnabit eam; quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis ; et ecce plusquam Salomon hic. *Ibid.*

9. Sic erit in consummatione seculi, exibunt Angeli et separabunt malos de medio justorum. *Matth.* 13. 40.

10. Et mittent eos in caminum ignis : ibi erit fletus et stridor dentium. *Ibid. v.* 48.

11. Væ mundo à scandalis. Necesse est enim ut veniant scandala : verumtamen væ illi, per quem scandalum venit. *Matth.* 18. 7.

12. Si autem manus tua vel pes tuus scandalizet te, abscinde eum, et projice abs te : bonum tibi est ad vitam ingredi debilem vel claudum, quam duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. *Matth.* 18. *v.* 8.

13. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia clauditis regnum cœlorum ante homines, etc. *Matth.* 23. 13.

14. Væ vobis, Scribæ, etc., quia comeditis domos viduarum, etc. *Matth.* 23. *v.* 13. *et sequent. ubi continuo usque ad finem capitis. Væ fulmen æternæ damnationis in Scribas, ob eorum superbiam, avaritiam, sævitiam, impietatem, denotat.*

15. Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ quem occidistis inter templum et altare. *Matth.* 23. 35.

Amen dico vobis : venient hæc omnia super generationem istam.

16. Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis Prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti ! Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. *Ibid.*

17. Si autem dixerit malus servus ille in corde suo : Moram facit dominus meus venire ;

Et cœperit percutere conservos suos, manducet autem et bibat cum ebriosis ;

Veniet dominus servi illius in die qua non sperat, et hora quam ignorat.

Et dividet eum, partemque ejus ponet cum hypocritis. Illic erit fletus et stridor dentium. *Matth.* 24. 48.

18. Et ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam. *Matth.* 25. 46.

19. Væ homini illi (*Judæ*), per quem Filius hominis tradetur: bonum erat ei si natus non fuisset homo ille. *Matth.* 26. 24.

20. Væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram.

21. Væ vobis, qui saturati estis, quia esurietis: væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis.

22. Væ cum benedixerint vobis homines: secundum hæc enim faciebant pseudoprophetis patres eorum. *Luc.* 6. 24.

23. Ille autem servus, qui cognovit voluntatem domini sui, et non præparavit, et non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis.

24. Qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis.

25. Omnis autem, cui multum datum est, multum quæretur ab eo, et cui commendaverunt multum, plus petent ab eo. *Luc.* 12. 48.

26. Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. *Luc.* 13. 3.

MIRACULA CHRISTI ORDINE TEMPORIS, QUO PATRATA SUNT, SIGILLATIM DIGESTA.

1. Et factum est, ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth, exultavit infans in utero ejus, et repleta est Spiritu sancto Elisabeth. *Luc.* 1. 41.
2. Et exclamavit voce magna, et dixit: Benedicta tu inter mulieres; et benedictus fructus ventris tui. *Ibid.*
3. Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? *Ibid.*
4. *Christus recenter natus misit Angelum, qui pastoribus; et stellam, quæ Magis nuntiaret suam nativitatem, eosque ad se visendum adorandumque vocaret.* Lucæ 2. v. 9. Matth. 2. 3.
5. *Oblatus in templo fecit, ut Simeon et Anna se ut Messiam agnoscerent, ac de se prophetarent.* Lucæ 2. 25.
6. *In Christum, cum baptizaretur à Joanne, Spiritus sanctus specie columbæ illapsus est, et vox Patris intonuit:* Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. *Matth.* 3. 14.
7. *Christus mox à Baptismo secedens in desertum ibi 40. diebus jejunavit et per miraculum ab omni cibo potuque abstinuit.* Matth. 4.
8. *Christus in nuptiis Canæ Galilææ mutat aquam in vinum.* Joan. 22. 11.
9. *Mox in Paschate omnes vendentes et ementes vultûs sui majestate procellens, flagello ejicit è templo.* Joan. 2. 15.
10. *Filium Reguli ægrum sanat Capharnai.* Joan. 4. 50.
11. *Dæmoniacum ibidem in Synagoga à dæmone liberat.* Marci 1. 23.
12. *Socrum Petri febrientem, multosque ægros curat.* Matth. 8. 15.
13. *Dormiens in navi excitatur à discipulis, ac sedat maris tempestatem, ventisque et fluctibus imperat.* Matth. 8. 15.
14. *Sanat duos dæmoniacos in regione Gerasenorum, ac dæmonibus permittit ingredi in porcos, qui eos præcipitant in mare.* Matth. 8. 28.
15. *Sanat paralyticum per tegulas ante se demissum.* Matth. 9. 2.
16. *Vocat Matthæum à telonio, itaque mentem ejus immutat, ut omnibus relictis illico eum sequatur.* Matth. 9. 9.
17. *Archisynagogi filiam à morte revocat, et Hæmorroissæ fluxum sanguinis sistit.* Matth. 9. 18.
18. *Duos cæcos illuminat, et dæmoniacum mutum curat.* Matth. 9. 27.
19. *Ad probaticam piscinam in Sabbato sanat ægrum per* 38. *annos.* Joan. 5. 2.
20. *Manco manum aridam restituit.* Matth. 12. 13.
21. *Leprosum à lepra mundat.* Matth. 8. 2.
22. *Centurionis servum paralyticum sanat.* Matth. 8. 5.
23. *Filium viduæ in Naim à morte suscitat.* Lucæ 7. 11.
24. *Magdalenam à morte animæ, et à dæmonibus liberat.* Lucæ 7.
25. *Curat dæmoniacum cæcum et mutum.* Matth. 12. 22.
26. *Quinque panibus pascit quinque hominum millia.* Joan. 8. 11.
27. *Ambulat Jesus super mare, et Petrum super illud ambulare facit.* Matth. 14. 25.
28. *Sanat filiam Chananææ à Dæmone vexatam.* Matth. 15. 28.
29. *Sanat surdum et mutum mittens digitos in auriculas, et expuens tangensque linguam ejus, dicens Ephpheta, id est, adaperire.* Marci 7. 34.
30. *Septem panibus pascit quinque hominum millia.* Matth. 15. 36.
31. *Illuminat cæcum in Bethsaida, dicentem:* Video homines sicut arbores ambulantes. *Marci* 8. 24.
32. *Transfigurat se Christus in monte Thabor:* Et resplenduit facies ejus sicut sol, et apparuerunt Moyses et Elias cum eo loquentes. *Matth.* 17. 2.
33. *Ejicit dæmonem lunaticum, quem discipuli ejicere non potuerant; quia* hoc genus, *inquit*, non ejicitur nisi per orationem et jejunium. *Matth.* 17. 14.
34. *Facit ut Petrus in ore piscis inveniat didrachma, illudque pro tributo persolvat.* Matth. 17. 26.
35. *Mundat decem leprosos.* Lucæ 17. 12.
36. *Cæco nato visum restituit.* Joan. 9. 1.
37. *Sanat mulierem contractam.* Luc. 13. 11.
38. *Sanat hydropicum in Sabbato, prandens cum Pharisæo.* Luc. 14. 2.
39. *In festo Encæniorum eripit se è lapidantium manibus.* Joan. 10. v. 31. et 39.
40. *Lazarum quatriduanum è sepulchro evocat et suscitat.* Joan. 11. 1.
41. *Duos cæcos juxta Jericho illuminat, è quibus unus famosior erat, nomine Bartimæus.* Matth. 20. 29. Marci 10. 46. Luc. 18. 35.
42. *Insidens asino gloriose quasi Messias ingreditur Jerusalem, turbis cum ramis palma-*

rum acclamantibus, quin et infantibus: Hosanna Filio David. *Matth.* 21. 9.

43. *Mox cæcos et claudos in templo curat.* Matth. 21. 14.

44. *Ficulneam maledicendo arefacit.* Ibid. v. 19.

45. *Ejicit rursum vendentes et ementes è templo.* Luc. 19. 45. Matth. 21. 12.

46. Apparuit illi Angelus de cœlo confortans eum. Et factus in agonia prolixius orabat. Et factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. *Luc.* 22. 44.

47. Ut ergo dixit eis, ego sum, abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram. *Joan.* 18. 6.

48. A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam. *Matth.* 27. 45.

49. *Christus in passione et cruce fuit miraculum miraculorum; fuit enim portentum, imò abyssus humilitatis, patientiæ, obedientiæ, charitatis, fortitudinis, martyrii, omniumque virtutum.* Matth. 27.

50. *Clamans:* Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, *per miraculum expirat; morientis enim vox, vita, et spiritus deficit.* Matth. ibid. v. 50.

51. Et ecce velum templi scissum est à summo usque deorsum, et terra mota est, et petræ scissæ sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis. Centurio autem, et qui cum eo erant custodientes Jesum, viso terræ motu et his quæ fiebant, timuerunt valdè, dicentes: Verè Filius Dei erat iste. *Ibid. v.* 51.

52. Unus militum lanceâ latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua. *Joan.* 19. 34.

53. *Christus tertio post mortem die seipsum resuscitat, et corpus gloria, ceterisque dotibus beatitudinis condecorat, et beat.* Matth. 28. Marci 16. Luc. 24.

54. Et factum est dum recumberet cum eis, accepit panem, et benedixit, ac fregit, et porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum, et ipse evanuit ex oculis eorum, et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas? *Luc.* 24. 30.

55. *Christus die* 40. *à resurrectione sua, coram Apostolis, è monte Oliveti gloriosus in cœlum ascendit, sedetque à dexteris Dei.* Luc. 24. 51. Marc. 16. 19.

ORACULA ET PROPHETIÆ CHRISTI EX ORDINE, QUO AB IPSO PER SE VEL SUOS EDITÆ SUNT, DISPOSITÆ.

1. Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. *Lucæ* 1. 48.

2. Et tu, puer, Propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus.

3. Ad dandam scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum eorum. *Lucæ* 1. 76.

4. Ecce positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum in Israel, et in signum cui contradicetur.

5. Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes. *Lucæ* 2. 34.

6. Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. *Joan.* 1. 48.

7. Videbitis cœlum apertum et Angelos Dei ascendentes, et descendentes supra Filium hominis. *Ibid.*

8. *Christus ejiciens ementes et vendentes è templo, Judæis petentibus signum assignat suam mortem et resurrectionem; utrumque prædicens primo*, Joan. 2. 19; *secundo, paulo ante, et post transfigurationem suam,* Matth. 17. 21; *tertio, paulo ante mortem, cum ad eam Hierosolymam pergeret*, Matth. 20. 19; *quarto, in ultima cœna paucis horis antequam caperetur.* Matth. 26. 2.

9. *Christus mulieri Samaritanæ edicit occulta, quæ per vitam gesserat: itaque eam et Samaritanos convertit.* Joan. 4. 18.

10. Venit hora et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. *Joan.* 4. 23.

11. Levate oculos et videte regiones, quia illæ jam albæ sunt ad messem. *Joan.* 4. 35.

12. Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me: si alius (*Antichristus*) venerit in nomine suo, illum accipietis. *Joan.* 5. 43.

13. Nonne ego vos duodecim elegi, et ex vobis unus diabolus est? *Scilicet Judas, qui me tradet.* Joan. 6. 71.

14. Multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob, in regno cœlorum: filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores. *Matth.* 8. 11.

15. Tradent enim vos in Conciliis, et in Synagogis suis flagellabunt vos.

16. Et ad præsides et ad reges ducemini propter me, in testimonium illis et Gentibus. *Matth.* 10. 17.

17. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium: et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient.

18. Et eritis odio omnibus propter nomen meum: qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. *Ibid. v.* 21.

19. Amen dico vobis: sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo. *Matth.* 16. 28.

20. Elias venturus est, et restituet omnia. *Matth.* 17. 11.

21. Vade (*ô Petre*) ad mare, et mitte hamum, et eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, et aperto ore ejus invenies staterem: illum sumens, da eis pro te et me. *Matth.* 17. 26.

22. Calicem quidem meum bibetis: sedere autem ad dexteram meam vel sinistram non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo. *Matth.* 20. 23.

23. *Digito scribens in terra, occulta Pharisæorum*

adulteram accusantium scelera pandit, eosque confundit. Joan. 8. 8.

Ite in castellum quod contra vos est, in quod introeuntes invenietis pullum asinæ alligatum, cui nemo unquam hominum sedit: solvite illum, et adducite.

24. Et si vos interrogaverit: Quare solvitis? sic dicetis ei: Quia Dominus operam ejus desiderat.

25. Abierunt autem qui missi erant, et invenerunt sicut dixit illis stantem pullum. *Luc.* 19. 30.

26. Venient dies in te (*ô Jerusalem*), et circumdabunt te inimici tui vallo, et circumdabunt te, et coangustabunt te.

Et ad terram prosternent te, et filios tuos, qui in te sunt, et non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. *Luc.* 19. 43.

27. Ecce ego mitto ad vos Prophetas, et Sapientes, et Scribas, et ex illis occidetis et crucifigetis; et ex eis flagellabitis in Synagogis vestris, et persequemini de civitate in civitatem.

28. Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ, filii Barachiæ, quem occidistis inter templum et altare. *Matth.* 23. 34.

29. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. *Ibid.*

30. Dico enim vobis, non me videbitis amodo, donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini. *Ibid. v.* 38.

31. Multi enim venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus, et multos seducent. *Matth.* 24. 5.

32. Audituri enim estis prælia et opiniones præliorum. Videte ne turbemini: oportet enim hæc fieri, sed nondum est finis. *Ibid.*

33. Consurget enim gens in gentem, et regnum in regnum, et erunt pestilentiæ, et fames, et terræ motus per loca. *Ibid.*

Hæc autem omnia initia sunt dolorum. *Ibid.*

34. Tunc tradent vos in tribulationem, et occident vos: et eritis odio omnibus Gentibus propter nomen meum. *Ibid.*

35. Et tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent et odio habebunt invicem. *Ibid.*

36. Et multi Pseudoprophetæ surgent, et seducent multos. *Ibid.*

37. Et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum. *Ibid.*

38. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. *Ibid.*

39. Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus Gentibus: et tunc veniet consummatio. *Ibid.*

40. Sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cœlo, et virtutes cœlorum commovebuntur. *Ibid. v.* 29.

41. Et tunc parebit signum Filii hominis in cœlo, et tunc plangent omnes tribus terræ, et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multa et majestate. *Ibid.*

42. Et mittet Angelos suos cum tuba, et voce magna: et congregabunt electos ejus à quatuor ventis, à summis cœlorum usque ad terminos eorum. *Ibid.*

43. Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubentes, et nuptui tradentes usque ad eum diem, quo intravit Noe in arcam. *Ibid. v.* 38.

Et non cognoverunt donec venit diluvium, et tulit omnes; ita erit et adventus Filii hominis. *Ibid.*

44. Tunc duo erunt in agro: unus assumetur, et unus relinquetur.

Duæ molentes in mola: una assumetur, et una relinquetur. *Ibid.*

Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. *Ibid.*

45. Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ. *Matth.* 25. 31.

46. Et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hœdis. *Ibid.*

47. Et statuet oves quidem à dextris suis, hœdos autem à sinistris. *Ibid.*

48. Tunc dicet Rex his, qui à dextris ejus erunt: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. *Ibid.*

49. Jerusalem calcabitur à Gentibus, donec impleantur tempora nationum. *Luc.* 21. 14.

50. Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo amphoram aquæ portans: sequimini eum in domum in quam intrat.

51. Et dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi magister: Ubi est diversorium, ubi Pascha cum discipulis meis manducem?

52. Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum, et ibi parate.

Euntes autem invenerunt, sicut dixit illis, et paraverunt Pascha. *Luc.* 22. 10.

53. Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est. *Matth.* 26. 31.

54. Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. *Ibid. v.* 23.

55. Ille est, cui ego intinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Judæ Simoni Iscariotæ.

56. Et post buccellam introivit in eum Satanas. Et dixit ei Jesus: Quod facis, fac citius. *Joan.* 13. 26.

57. Respondens autem Judas qui tradidit eum, dixit: Numquid ego sum, Rabbi? Ait illi: Tu dixisti. *Matth.* 26. 25.

Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. *Ibid.*

Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam. *Ibid.*

Respondens autem Petrus, ait illi: Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor.

Ait illi Jesus: Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis.

58. *Christus tam ante quam post mortem prædixit adventum Spiritus sancti.* Joan. 14. 16. Luc. 24. v. 49.

59. Non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei. *Matth.* 26. 29.

60. Ecce appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus, ecce appropinquavit qui me tradet. *Matth.* 26. 45.

61. Filiæ Jerusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros.

62. Quoniam ecce venient dies, in quibus dicent : Beatæ steriles, et ventres qui non genuerunt, et ubera quæ non lactaverunt.
63. Tunc incipient dicere montibus : Cadite super nos, et collibus : Operite nos.
64. Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? *Luc.* 23. 28.
65. Amen dico tibi : hodie mecum eris in paradiso. *Luc.* 23. 43.
66. Tunc ait illis (*mulieribus venientibus ad Christi sepulchrum*) Jesus : Nolite timere : ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt. *Matth.* 28. 10.

His adde nonnulla ex Joanne præter ordinem.

67. Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili; et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile et unus pastor. *Joan.* 10. 16.
68. Resurget frater tuus, *ait Christus Marthæ de Lazaro mortuo.* Joan. 11. 23.
69. Expedit vobis, ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat. *Joan.* 11. 50.
70. Sinite illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud, *scilicet unguentum Magdalenæ.* Joan. 12. 7.
71. Sciens Jesus quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. *Joan.* 13. 1.
72. Absque Synagogis facient vos; sed venit hora, ut omnis qui interfecit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.
Et hæc facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me. *Joan.* 16. 2.
73. Ecce venit hora, et jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria; et me solum relinquatis, et non sum solus, quia Pater mecum est.
74. Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis : in mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum. *Joan.* 16. 32.

SACRAMENTA A CHRISTO INSTITUTA.

1. BAPTISMUS.
Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei. *Joan.* 3. 5.
Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra.
Euntes ergo docete omnes Gentes : baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.
Docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis : et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. *Matth.* 28. 18.

2. CONFIRMATIO.
His auditis baptizati sunt in nomine Jesu. Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus Sanctus super eos, et loquebantur linguis et prophetabant. *Actor.* 19. 5.
Miserunt ad illos Petrum et Joannem. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum Sanctum : nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu.
Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum. *Actor.* 2. 14.

3. EUCHARISTIA.
Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et ait : Accipite, et comedite, hoc est corpus meum.
Et accipiens calicem, gratias egit, et dedit illis, dicens : Bibite ex hoc omnes.
Hic est enim sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. *Matth.* 26. 26.
Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum : et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. *Joan.* 6. 51.
Sacrificii Eucharistiæ.
Hoc facite in meam commemorationem. *Luc.* 22. 19.
Hic est calix novum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur, qui, *scilicet calix* (*ut patet ex Græco*), *pro vobis offeretur* (*nam liquida solent per effusionem Deo libari et offerri*) *jam jam in hac ultima cœna, cum ego et vos illum bibemus, et bibendo Deo libabimus.* Lucæ 22. 20.

4. POENITENTIA.
Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt. *Joan.* 20. 22.
Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo, et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo. *Matth.* 18. 18.

5. EXTREMA UNCTIO.
Ungebant oleo multos ægros, et sanabant. *Marci* 6. 13.
Infirmatur quis ex vobis? inducat Presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum : et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, remittentur ei. *Jacobi c.* 5. *v.* 14.

6. ORDO.
Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Hæc cum dixisset, insufflavit, et dixit eis : Accipite Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur, etc. *Joan.* 20. 21.
Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum. 2. *Tim.* 1. 6.
Tunc jejunantes, et orantes, imponentesque eis manus, dimiserunt illos. *Actor.* 13. 3.
Constituas per civitates Presbyteros, sicut et ego disposui tibi. *Tit.* 1. 5.

7. MATRIMONIUM.
Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.
Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. *Matth.* 19. 3.
Sacramentum hoc magnum est : ego autem dico in Christo et in Ecclesia. *Ephes.* 5. 32.

PARADOXA EVANGELICA.

1. In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum, etc. Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. *Joan.* 1. 1.
2. In ipso vita erat, et vita erat lux hominum. *Joan.* 1. 4.
3. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit.
In propria venit, et sui eum non receperunt.
4. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus.
5. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. *Joan.* 1. 10.
6. Qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat. *Ibid. v.* 15.
7. Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia.
8. Quia lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est.
9. Deum nemo vidit unquam : unigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarravit. *Joan.* 1. *v.* 16.
10. Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.
11. Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. *Marci* 1. 2.
12. Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. *Joan.* 1. 29.
13. Spiritus ubi vult spirat : vocem ejus audis ; sed nescis unde veniat aut quo vadat : sic est omnis qui natus est ex Spiritu. *Joan.* 3. 8.
14. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo filius hominis, qui est in cœlo.
15. Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis ;
Ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.
16. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. *Joan.* 3. 13.
17. Illum oportet crescere, me autem minui. *Joan.* 3. 30.
18. Qui accepit ejus testimonium, signavit, quia Deus verax est.
19. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur : non enim ad mensuram dat Deus spiritum.
20. Pater diligit filium, et omnia dedit in manu ejus. *Joan.* 3. 33.
21. Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum : qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.
22. Sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. *Joan.* 4. *v.* 13.
23. Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me, ut perficiam opus ejus. *Joan.* 4. *v.* 34.
24. Non potest Filius à se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem : quæcumque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit. *Joan.* 5. 19.
25. Sicut enim Pater suscitat mortuos, et vivificat : sic et Filius, quos vult, vivificat.
26. Neque enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio. *Joan.* 5. 21.
27. Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei.
28. Et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ : qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii. *Joan.* 5. 28.
29. Ego sum panis vitæ : qui venit ad me non esuriet, et qui credit in me, non sitiet unquam. *Joan.* 6. 35.
30. Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum : et ego resuscitabo eum in novissimo die.
31. Et scriptum est in Prophetis : Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audivit à Patre, et didicit, venit ad me. *Joan.* 6. 44.
32. Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam : verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. *Ibid.* 64.
33. Quæretis me, et non invenietis : et ubi ego sum, vos non potestis venire. *Joan.* 7. 34.
34. Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura : Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.
35. Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum : vidit et gavisus est. *Joan.* 8. 36.
36. In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant, et qui vident, cæci fiant. *Ibid. v.* 39.
37. Ego sum resurrectio et vita : qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet : et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in æternum. *Joan.* 11. 25.
38. Qui amat (*Matth. cap.* 10. 30. qui invenit) animam suam, perdet eam : et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. *Joan.* 12. 24.
Beati pauperes spiritu. Beati mites. Beati qui lugent, etc. *Matth.* 5. 1.
39. Nunc judicium est mundi : nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.
40. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.
Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus. *Joan.* 12. 31.
41. Ego sum via, veritas, et vita : nemo venit ad Patrem, nisi per me : si cognovissetis me, et patrem meum utique cognovissetis, et amodo cognoscetis eum, et vidistis eum. *Joan.* 14. 6.
42. Non creditis, quia ego in Patre, et Pater in me est ? *Joan.* 14. 10.
43. Ego sum vitis, et Pater meus agricola est, etc. Ego sum vitis, vos palmites : qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum ; quia sine me nihil potestis facere.
44. Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, et arescet ; et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet.
45. Si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis. *Joan.* 15. 5.
46. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.

47. Ego te clarificavi super terram, opus consummavi quod dedisti mihi, ut faciam.
48. Et nunc clarifica me tu, Pater, apud temetipsum claritate quam habui, priusquam mundus esset, apud te.
49. Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo. *Joan.* 17. 3.
50. Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cœlorum. *Matth.* 19. 24.
51. Omnis qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur. *Lucæ* 18. 14.
52. Noli me tangere : nondum enim ascendi ad Patrem meum. *Joan.* 20. 17.

APOLOGI ET PARABOLÆ EVANGELICÆ,

ORDINE HISTORICO DISPOSITÆ.

1. Parabola *puerorum canentium et lamentantium.* Matth. 11. 16.
2. *Parabola seminantis, in qua semen aliud cecidit secus viam, aliud in petrosa, aliud in spinas, aliud in terram bonam, fecitque fructum centesimum, sexagesimum, trigesimum.* Matth. 13. 4.
3. *Parabola zizaniorum, quæ semini superseminavit inimicus.* Ibid. v. 24.
4. Simile est regnum cœlorum grano sinapis. *Ibid. v.* 31.
5. Simile est regnum cœlorum fermento in farinæ satis tribus. *Ibid. v.* 38.
6. Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro. *Ibid. v.* 44.
7. Simile est regnum cœlorum margaritæ pretiosæ. *Ibid. v.* 45.
8. Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare. *Ibid. v.* 47.
9. *Parabola patrisfamilias, qui à servo in conservum immisericorde debitum decem millium talentorum, jam remissum repetiit.* Matth. 18. 23.
10. *Parabola boni pastoris, mercenarii, et ovium.* Joan. 10. 2.
11. *Parabola Samaritani, curantis eum qui inciderat in latrones, infuso in plagas oleo et vino.* Lucæ 10. 30.
12. *Parabola amici petentis noctu ab amico tres panes pro hospite, docens modum et vim orandi.* Lucæ 11. 5.
13. *Parabola divitis sic dicentis :* Anima, habes multa bona posita in annos plurimos : requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus : Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te : quæ autem parasti, cujus erunt ? *Lucæ* 12. 19.
14. *Parabola servi vigilantis noctu, et dominum à nuptiis revertentem expectantis.* Lucæ 12. 36.
15. *Parabola ficulneæ infrugiferæ, quæ jubetur excidi.* Lucæ 13. 6.
16. Contendite intrare per angustam portam *in cœlum, quia pauci salvantur : et arcta est salutis via.* Lucæ 13. 24.
17. *Parabola de captando inter convivas ultimo loco.* Luc. 14. 7.
18. *Parabola de computandis sumptibus ante bellum, et ante fabricam turris.* Luc. 14. 28.
19. *Parabola ovis centesimæ perditæ, quam pastor relictis* 99. *requisivit.* Luc. 15. 4.
20. *Parabola mulieris quærentis drachmam perditam, eâque inventâ, sibi suisque congratulantis.* Luc. 15. 8.
21. *Parabola filii prodigi.* Luc. 15. 11.
22. *Parabola de villico iniquo, faciente sibi amicos de mammona iniquitatis, ut officio privatus, ab eis reciperetur.* Luc. 16. 1.
23. *Parabola divitis epulonis et Lazari mendici.* Ibid. v. 19.
24. *Parabola iniqui judicis et viduæ.* Luc. 18. 2.
25. *Parabola Pharisæi et Publicani.* Luc. 18. v. 9.
26. *Parabola de operariis in vineam conductis hora.* 1. 3. 6. 9. *et* 11. *ubi in mercede novissimi fiunt primi, et primi novissimi.* Matth. 20. 1.
27. *Parabola de decem mnis in servos ad negotiandum distributis.* Luc. 19. v. 13.
28. *Parabola duorum filiorum, unius pœnitentis et patri obedientis, alterius fingentis se obedire.* Matth. 21. 28.
29. *Parabola locatæ vineæ, cujus conductores occiderunt heri servos, et filium.* Ibid. v. 33.
30. *Parabola invitantis ad nuptias filii, ubi invitati neglexerunt venire, sed abierunt, alius in villam suam, alius ad negotiationem suam : unde herus invitavit omnes obvios, et ingressus in convivium, ejecit eum qui carebat veste nuptiali.* Matth. 22. 1.
31. *Parabola de decem virginibus, quinque prudentibus, quæ acceperunt oleum in vasis cum lampadibus, et quinque fatuis, quæ oleum accipere neglexerunt.* Matth. 25. 1.
32. *Parabola de talentis in servos distributis, cum uni dedit quinque, alteri duo, tertio unum.* Ibid. v. 14.

ADAGIA, GNOMÆ, ET EMBLEMATA EVANGELICA.

1. Vos estis sal terræ : quod si sal evanuerit, in quo salietur ? ad nihilum valet ultra nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus.
2. Vos estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra montem posita.
3. Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. *Matth.* 5. 13.
4. Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. *Matth.* 6. 21.
5. Nemo potest duobus dominis servire. *Matth. Ibid.* 24.
6. Sufficit diei malitia sua. *Ibid. v.* 34.
7. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. *Matth.* 7. 2.
8. Quid vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides ? *Ibid. v.* 3.
9. Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis

margaritas vestras ante porcos. *Matth. Ibid. v.* 6.

10. Quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei?
Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei?
Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester qui in cœlis est, dabit bona petentibus se!

11. Omnia ergo quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. *Ibid. v.* 9.

12. Non est opus valentibus medicus, sed malè habentibus.

13. Euntes autem discite quid est, Misericordiam volo, et non sacrificium. Non enim veni vocare justos, sed peccatores. *Matth.* 9. *v.* 13.

14. Numquid possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt.

15. Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus: tollit enim plenitudinem ejus à vestimento, et pejor scissura fit.

16. Neque mittunt vinum novum in utres veteres; alioquin rumpuntur utres, et vinum effunditur, et utres pereunt; sed vinum novum in utres novos mittunt, et ambo conservantur. *Matth.* 9. *v.* 17.

17. Secundum fidem vestram fiat vobis. *Matth.* 9. 29.

18. Messis multa, operarii autem pauci. *Ibid. v.* 38.

19. Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum. *Matth.* 10. 24.

20. Nihil est opertum quod non revelabitur, et occultum quod non scietur.

21. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aure auditis, prædicate super tecta. *Matth.* 10. 26.

22. Non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista: qui autem minor est in regno cœlorum, major est illo.

23. A diebus autem Joannis Baptistæ usque nunc regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.

24. Omnes enim Prophetæ et lex usque ad Joannem prophetarunt.

25. Et si vultis recipere, ipse est Elias qui venturus est.

26. Qui habet aures audiendi, audiat. *Matth.* 11. *v.* 11.

27. Justificata est sapientia à filiis suis. *Ibid. v.* 19.

28. Confiteor tibi, Pater Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.

29. Ita, Pater, quoniam sic placitum fuit ante te. *Ibid. v.* 26.

30. Jugum meum suave est, et onus meum leve. *Matth.* 11. 30.

31. Omne regnum divisum contra se, desolabitur. *Matth.* 12. 25.

32. Qui non est mècum, contra me est. *Ibid. v.* 30.

33. Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, et soror, et mater est. *Ibid. v.* 50.

34. Omnis Scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera. *Matth.* 13. 52.

35. Non est Propheta sine honore nisi in patria sua. *Ibid. v.* 57.

36. Modicæ fidei, quare dubitasti? *Matth.* 14. 31.

37. Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus.

38. At illa dixit: Etiam, Domine: nam et catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum. *Matth.* 15. 26.

39. Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod exit de ore, hoc coinquinat hominem. *Matth.* 15. *v.* 11.

40. Facto vespere dicitis: Serenum erit, rubicundum est enim cœlum.
Et mane: Hodie tempestas, rutilat enim triste cœlum.
Faciem ergo cœli dijudicare nostis: signa autem temporum non potestis scire? *Matth.* 16. 2.

41. Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? *Matth.* 16. 26.

42. Amen dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc illuc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis. *Matth.* 17. 19.

43. Quicumque humiliaverit se sicut parvulus iste, hic major est in regno cœlorum. *Matth.* 18. 14.

44. Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis illam speluncam latronum. *Matth.* 21. 13.

45. *Scribis petentibus, an liceat tributum dare Cæsari, respondet Christus:* Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium.
Et ait illis Jesus: Cujus est imago hæc et superscriptio? Dicunt ei: Cæsaris.
Tunc ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo. *Matth.* 22. 19.

46. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi.
Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate et facite: secundum opera vero eorum nolite facere; dicunt enim et non faciunt. *Matth.* 23. 2.

47. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. *Matth.* 23. 32.

48. Sicut fulgur exit ab Oriente, et paret usque ad Occidentem, ita erit et adventus Filii hominis.

49. Arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non extinguet. *Matth.* 12. 20.

50. Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. *Ibid. v.* 35.

51. Vigilate, quia nescitis quâ horâ Dominus venturus sit. *Matth.* 24. 42.

52. Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis. *Matth.* 25. 40.

53. Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua. *Matth.* 26. 42.

54. Sabbatum propter hominem factum est, et non homo propter Sabbatum; itaque Dominus est Filius hominis, etiam Sabbati. *Marci* 2. 28.

55. Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. *Matth.* 4. 4.

56. Angelis suis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. *Ibid.*

57. Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei. *Lucæ* 9. 62.
58. Dignus est operarius mercede sua. *Lucæ* 10.
59. Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti.
At ille dixit : Quinimo beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. *Lucæ* 11. 27.
60. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis; ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. *Lucæ* 16. 9.
61. Qui fidelis est in minimo, et in majori fidelis est : et qui in modico iniquus est, et in majori iniquus est.
Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod verum est quis credet vobis?
Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis? *Lucæ* 16. 10.
62. Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala : nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.
63. Et in his omnibus inter nos et vos chaos magnum firmatum est : ut hi, qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare. *Lucæ* 16. 25.
64. Vidit quamdam viduam pauperculam, mittentem æra minuta duo;
Et dixit : Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper plusquam omnes misit.
Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei : hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum, quem habuit, misit. *Lucæ* 21. 2.
65. Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam? *Lucæ* 24. 26.
66. Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet : si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam suam, perdet eam : et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. *Joan.* 12. 24.
67. Si ergo lavi pedes vestros, Dominus et Magister; et vos debetis alter alterius lavare pedes.
68. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis. *Joan.* 13. 14.
69. Quia vidisti me, Thoma, credidisti : beati qui non viderunt, et crediderunt. *Joan.* 20. 29.

ÆNIGMATA EVANGELICA.

1. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni.
2. Cujus ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam : et congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili. *Matth.* 3. 12.
3. Populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam : et sedentibus in regione umbræ mortis lux orta est eis. *Matth.* 4. 16.
4. Lucerna corporis tui est oculus tuus : si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit.
5. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen, quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt! *Matth.* 6. 22.
6. Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. *Matth.* 8. 22.
7. Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærens requiem, et non invenit.
Tunc dicit : Revertar in domum meam, unde exivi; et veniens, invenit eam vacantem, scopis mundatam et ornatam.
Tunc vadit, et assumit septem alios spiritus secum nequiores se, et intrantes habitant ibi : et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. Sic erit et generationi huic pessimæ. *Matth.* 12. 43.
8. Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, etc. Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur : super quem vero ceciderit, conteret eum. *Matth.* 21. 42.
9. Qui habet, dabitur illi : et qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo. *Marc.* 4. 25.
10. Video homines velut arbores ambulantes. *Marc.* 8. 24.
11. Omnis enim igne salietur, et omnis victima sale salietur.
12. Bonum est sal : quod si sal insulsum fuerit, in quo illud condietis? Habete in vobis sal, et pacem habete inter vos. *Marci* 9. 48.
13. Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. *Lucæ* 3. 8.
14. Dicite vulpi illi (*Herodi*) : Ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertio die consummor. *Luc.* 13. 32.
15. Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi. *Matth.* 20. 30.
16. Nunc qui habet sacculum, tollat, similiter et peram : et qui non habet, vendat tunicam suam, et emat gladium. *Lucæ* 22. 36.
17. Modicum, et jam non videbitis me : et iterum modicum, et videbitis me, quia vado ad Patrem. *Joan.* 16. 16.
18. Ubicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur et aquilæ. *Matth.* 24. 28.
19. Et cum venerit ille (*Paracletus*) arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio.
De peccato quidem : quia non crediderunt in me.
De justitia vero : quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me.
De judicio autem : quia princeps hujus mundi jam judicatus est. *Joan.* 16. 8.
20. Noli me tangere : nondum enim ascendi ad Patrem meum. *Joan.* 20. 17.
21. Cum esses junior cingebas te, et ambulabas ubi volebas : cum autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo tu non vis. *Joan.* 21. 18.
22. Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? *Ibid.* v. 22.
23. Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes. *Matth.* 23. 24.
24. Væ vobis, Scribæ, etc., quia mundatis quod deforis est calicis et paropsidis, intus autem pleni estis rapina et immunditia. *Ibid.*

ARGUMENTUM

IN

S. MATTHÆUM.

SANCTUM JESU CHRISTI EVANGELIUM

SECUNDUM MATTHÆUM.

INSCRIBITUR hic liber tam in Latinis, quam Græcis et Syris exemplaribus : *Sanctum Jesu Christi Evangelium secundum Matthæum :* q. d. Hic est liber continens optimum et lætissimum Nuntium adventus Christi, sive Messiæ Patriarchis promissi, puta Incarnationis, Nativitatis, Vitæ, prædicationis, passionis, resurrectionis, ascensionis Christi ac redemptionis, salutis, gratiæ et gloriæ ab eo partæ, et toti orbi allatæ, cujus scriptor fuit S. Matthæus, dictator Spiritus sanctus. Syrus interpres hunc præfigit titulum : *In virtute Domini, Deique nostri Jescua Christi, incipimus scribere librum sacrosancti Evangelii, primumque Evangelium, Matthæi præconium,* hoc est quod Matthæus præconizavit, sive prædicavit. Unde illud sic finit : *Sancti Evangelii præconii Matthæi, quod prædicavit Hebraice in terra Palestinæ, finis.* Arabicus : *Evangelium Jesu Christi sicut scripsit Mar* (id est Dominus) *Matthæus, unus ex duodecim discipulis ejus.* Nunc singula verba pressius expendamus.

SANCTUM.] Evangelium est, et dicitur *sanctum*, quia omnia quæ continet, sancta sunt per eminentiam, scilicet sancta est Christi nativitas ex Spiritu sancto, sancta doctrina, sancta opera, sancta miracula, sancta passio, sancta resurrectio, ascensio, missio Spiritus sancti. Alludit ad illud Daniel 9. 24. ubi dicitur consummandas esse 70. annorum hebdomades usque ad Christum, *ut ungatur Sanctus Sanctorum:* q. d. Hoc libro et Evangelio ostenditur impletam esse prophetiam Danielis de Christo venturo, qui est Sanctus Sanctorum, ideoque sicut olim Jacobo Patriarchæ, sic et nunc asseclis suis Christianis dabit *scientiam Sanctorum;* finis enim ejus est sanctificatio nostra, *ut serviamus illi in sanctitate et justitia coram ipso omnibus diebus nostris.* Luc. 1. 75. Porro quanta et quam admirabilis sit sanctitas et perfectio Evangelii præ lege naturæ et Mosaica, liquet ex cœlestibus præceptis et consiliis, quæ sancit Christus, Matth. cap. 5. 6. et 7. atque ex vitis Sanctorum novi Testamenti : in iis enim videre est quantus fuerit zelus sancti Pauli et Apostolorum ; quam cœlestis vita et contemplatio anachoretarum et religiosorum, quam insuperabilis fortitudo martyrum ; quam angelica puritas Virginum ; quam heroici labores SS. Confessorum, Episcoporum, Pontificum, etc.

JESU CHRISTI.] Jesus est proprium nomen Verbi incarnati, puta hujus hominis Verbo hypostatice uniti, sicut meum nomen proprium est Cornelius, alterius Petrus, Paulus, Jacobus, etc. Dicitur *Jesus* Heb. יהושע *Jehoscua*, et *contracte*, ישוע *Jescua*, id est salvator, quia, ut prædixit Gabriel Archangelus : *Ipse populum salvum faciet à peccatis eorum.* Matth. 1. 21. Lucæ 1. 31.

Christus vero nomen est officii et dignitatis. Jesus enim Hebraice cognominatur משיח *Messias :* Græcè χριστός : Latine *unctus*, quia à Deo Patre unctus et consecratus est in summum orbis Pontificem, Regem, Legislatorem, Prophetam et Doctorem.

EVANGELIUM.] Id est, bonum nuntium, ἀγγέλλω enim est *nuntio*, unde ἄγγελος est nuntius, εὐαγγέλλω est *bona nuntio*, εὐάγγελος et εὐαγγελιστὴς est *bonus Angelus*, sive *lætus nuntius*, εὐαγγέλιον est *jucundum lætumque nuntium.* Ita S. Chrysost. Hic vide Budæum in Pandectas, ubi addit Evangelium per metonymiam significare donarium, vel sacrificium exhibitum pro felici nuntio. Unde Cicero ad Atticum: *O suaves*, ait, *tuas Epistolas, quibus Evangelia deberi fateor: Evangelia*, id est, præmia læti nuntii : Evangelium Hebr. dicitur בשרה *besora* à בשר *basar*, id est, *caro;* quasi *besora* sit lætissimum Incarnationis Verbi nuntium de salute et felicitate æterna, quod Christus Dominus quasi magni consilii Angelus hominibus attulit. Hic vero Evangelium metonymice sumitur pro libro vel scriptura, quæ hoc nuntium historice enarrat.

SECUNDUM MATTHÆUM] Vox *secundum* notat Primo, primum et primarium Evangelii hujus auctorem esse Spiritum sanctum, secundarium vero S. Matthæum : fuit enim ipse quasi organum, instrumentum et calamus Spiritus sancti scribens ea quæ Spiritus sanctus dictabat, juxta illud : *Lingua mea calamus Scribæ velociter scribentis.* Psal. 44.

Secundo, notat unum idemque esse Evangelium, sed diversimode et quadrupliciter à quatuor Evangelistis conscriptum. Igitur *secundum* indicat Evangelium sancti Matthæi non esse aliud ab Evangelio S. Lucæ, Marci et Joannis, nec aliam afferre historiam vel doctrinam, sed tantùm alium fuisse scriptorem, aliumque scribendi modum. Unum enim est Evangelium, sed à quatuor Evangelistis quadruplici modo, ordine, et stylo conscriptum.

Tertio, notat Spiritum sanctum se naturæ et ingenio S. Matthæi attemperasse : illuminabat enim, excitabat et dirigebat eum Spiritus sanc-

tus, ut ea, quæ partim viderat, vel ab Apostolis audierat, partim quæ Deus ei revelabat, scriberet illâ methodo, ordine, sententiâ, conceptu et phrasi, quæ sancti Matthæi genio et ingenio congruebat. Non enim opus erat nova revelatione Dei in his quæ S. Matthæus jam sciebat, quia ea viderat vel audierat, sed tantum assistentia, excitatione et directione Spiritus S., ne ex oblivione aut lapsu mentis, similive fragilitate humana, vel in puncto à veritate aberraret, neve alia vel aliter scriberet, quam Spiritus S. volebat. Hinc S. Lucas initio Evangelii ait, se scribere ea quæ ab Apostolis audierat. Hinc rursum alius est stylus, alia phrasis, alia methodus S. Lucæ, alia S. Matthæi, alia S. Marci, alia S. Joannis, sicut cuique suus est dicendi scribendique genius.

Putant nonnulli hunc titulum suo Evangelio esse præfixum à S. Matthæo, æque ac suo à S. Marco Luca, et Joanne. Sic enim Prophetæ suis prophetiis nomen suum præfixerunt, ut *visio Isaiæ, visio Abdiæ, verba Jeremiæ*, etc.

Verum longe verius est, titulum cuique Evangelio esse præfixum non ab ipsis Evangelistis, sed ab Ecclesia; id enim indicat similitudo inscriptionis. Eadem enim est inscriptio, sive titulus cujusque Evangelii, mutato dumtaxat nomine Evangelistæ qui illud conscripsit. Idem clarius indicat inscriptio tituli Syriaca, quæ sic habet: *In virtute Domini Deique nostri Jeschua Christi, incipimus scribere librum sacrosancti Evangelii, primumque Evangelium, Matai* (Matthæi) *præconium.* Sic et Arabica initio citata. Atque hinc collige irrefragabile argumentum pro auctoritate traditionum, scilicet non sufficere sanctam Scripturam Ecclesiæ ad veram fidem moresque adstruendos, sed insuper opus esse traditionibus Apostolicis: quare eas perperam negari ab Hæreticis. Dic enim sodes, unde scis Evangelium hoc esse S. Matthæi, esseque Canonicam Scripturam potius quam Evangelia Thomæ, Barnabæ, duodecim Apostolorum, quæ olim circumferebantur, nisi ex traditione, sensu et consensu Ecclesiæ? Multi enim libri falsos habent titulos, falsoque aliis auctoribus inscribuntur, ut patet in operibus S. Augustini, S. Hieronymi, S. Cypriani, S. Prosperi, et ceterorum Patrum. Sic enim nonnulla Evangelia ab Hæreticis conficta inscribebantur nomine sancti Bartholomæi, S. Thomæ, S. Barnabæ, etc., qui potuêre eadem arte et fraude falsa adscribere S. Matthæo, uti de facto fecêre Gnostici, qui Evangelium sancti Matthæi suis additionibus immutarunt et vitiarunt. Ut ergo sciamus librum vere adscribi sancto Matthæo, ac magis ut sciamus illum totum esse Evangelium à Spiritu sancto dictatum, accedat oportet declaratio et definitio Ecclesiæ, quæ hunc librum à Pseudepigraphis secernat, et Canonicum esse decernat. Unde sapienter sanctus Augustinus lib. contra Epistolam Manichæi, quam vocant Fundamenti, cap. 4: *Evangelio*, ait, *non crederem, nisi me Ecclesiæ Catholicæ commoveret auctoritas.* Non quod dignior aut major sit Ecclesiæ auctoritas quam S. Scripturæ, cum et sit verbum et oraculum Dei ipsius, sed quod Ecclesiæ sit veram sanctam Scripturam à falsa et supposititia segregare et indicare, ejusque genuinam mentem et sensa explanare. *Cum ergo dicimus*, ait quidam gravis auctor, *Evangelistas et ceteros scriptores sacros, eo modo quo dictum est, ab Ecclesia catholica auctoritatem habere, nullus offendi merito debet quasi Deo Ecclesiam anteponamus. Sic enim dicimus Ecclesiam Scripturis auctoritatem dare, quod eas à Deo datas esse declaret, et ab ipso dictatas esse confirmet. An domino servum præponunt, qui vulgo dicunt litteras regias à Nomophylace, qui sigillum adhibuit, auctoritatem habere? Ecclesia profecto Dei sigillum habet illum ipsum Spiritum, qui Ecclesiæ promissus et datus est, ut cum illa maneret in æternum, quique suam manum scripturamque recognoscit. Hic est qui quatuor hæc Evangelia primum dictavit: deinde nobis eadem à se dictata fuisse per Ecclesiam declaravit.*

MATTHÆUM.] Sanctus Matthæus à telonio vocatus à Christo ad Apostolatum, Matthæi 9, primus omnium scripsit Evangelium. Unde hoc ei elogium dat beatus Petrus Damian. serm. de sancto Matthæo: *Inter omnes plane sanctos, qui cœlesti gloriæ de triumphato mundo victoriæ titulos intulerunt, B. Matthæus mihi videtur insignis atque conspicuus, et quemdam inter eos dignitatis obtinere primatum, atque ut clarius dicam, nemo post Christum est, cui magis debeat sancta universalis Ecclesia. Nam quod mundus vivit, hæc est causa, quia lux nobis Evangelica coruscavit.* Quia, ut idem subdit: *Tanquam dux vexillum sequentibus pertulit, suoque exemplo, ut scriberent, incitavit.* Græce eum scripsisse censent Cajetanus et Anabaptistæ hîc, eo quod nomina Hebraica Græce interpretetur, ut *Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus.* Matth. 1. 23. Et *Eli, Eli lammasabactani, hoc est, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Matth. 27. 46. Verum hæ interpretationes adjectæ sunt ab interprete Græco. Quocirca S. Hieronymus, S. Augustinus, Eusebius ceterique omnes uno ore asserunt sanctum Matthæum scripsisse Hebraice, utpote rogatum à Judæis, ut abiturus ad Gentes, quæ prædicaverat ore, eis scripto relinqueret, uti asserit sanctus Chrysostomus hîc hom. 1. et ex eo Euthymus, et sanctus Hieronymus de Scrip. Eccl. in Matthæo, et Eusebius l. 3. Hist. c. 18. Addit Auctor Imperfecti in prooemio: *Matthæum, inquit, conscribere Evangelium causa compulit talis: cum facta fuisset in Palæstina persecutio gravis, ut periclitarentur dispergi omnes, ut carentes forte doctoribus fidei, non carerent doctrinâ, rogarunt Matthæum, ut omnium verborum et operum Christi conscriberet eis historiam, ut ubicumque essent futuri, totius secum haberent fidei statum.* S. Bartholomæus ad Indos profecturus, Evangelium sancti Matthæi descriptum secum detulit, teste Eusebio libro 5. Hist. cap. 10. et sancto Hieronymo de Script. Eccles. in Pantæno: ac S. Barnabas illud idem sua manu exaratum asportavit in Cyprum, uti initio dixi. Quin et sanctus Hieronymus, loco jam citato in Matthæo, asserit se ejus Evangelium Hebraice conscriptum vidisse Cæsareæ in Bibliotheca S. Pamphyli martyris, indeque illud se descripsisse. Jam tamen Hebræus S. Matthæi textus intercidit. Nam quod nobis obtrusit Sebastianus Munsterus excucullatus apostata, quasi à Judæis acceptum, viris probis et doctis, vel ex auctore Hæretico et traditoribus Judæis, de falsitate suspectum est, et in se spurium olet. Verbotenus enim textum Græcum consectatur, et nimis pueriliter Hebraismos imitatur, et affectat. Adde: plures habet voces et phrases non Hebræas, sed exoticas et Rabbinicas; imo soloecismos et barbarismos. Denique de ejus parum fidâ translatione variæ extant doctorum querelæ, ait noster Gretserus.

Scripsit sanctus Matthæus Evangelium Hebraice, præcipientibus Apostolis, ait sanctus Epiphanius hæresi 51. eodem anno quo Apostoli consilium inierunt de dispersione et profectione ad Gentes, qui fuit annus à nativitate Christi 37, ab ejusdem passione quartus, uti ostendi in Chronotaxi, quam Actis Apostolorum præfixi. Minus ergo verisimile est quod censet Baronius, Matthæum scripsisse anno Christi 41. Minus adhuc probabile est quod censet sanctus Irenæus lib. 3. cap. 1, Evangelium hoc scriptum eo tempore, quo SS. Petrus et Paulus Romæ prædicabant. S. Petrus enim non venit Romam ante annum secundum Claudii Imperatoris, Paulus non ante annum tertium Neronis. Unde sequeretur, quod decimo octavo vel vigesimo ab ascensu Christi in cœlum anno, scripsisset sanctus Matthæus, quod liquet esse falsum.

Porro Evangelium Hebraice scriptum à sancto Matthæo illico conversum est in linguam Græcam, utpote tunc apud gentes quas Apostoli adituri erant, celeberrimam et latissime patentem, idque vel ab ipsomet sancto Matthæo, vel à S. Joanne, Jacobo, aut simili. Unde S. Athanasius in Synopsi S. Scripturæ: *Matthæi Evangelium*, inquit, *Hebraica dialecto conscriptum est à Matthæo, editum Hierosolymis, et interpretante Jacobo fratre Domini expositum.* Theophylactus vero Præfat. in Matth.: *Joannes*, inquit, *hoc ex Hebraica lingua in Græcam, ut ferunt, interpretatus est.* Sunt qui opinantur, Barnabam Apostolum Matthæi Evangelium ex Hebræo in Græcum transtulisse, inter quos est Sixtus Senensis: Anastasius vero Sinaita Antiochen. lib. 8. Hexameron, dicit Lucam et Paulum reddidisse idem Evangelium Græce. Hinc textus Syriacus Evangelii sancti Matthæi non ex Hebræo, sed ex Græco traductus est, ut patet utrumque conferenti. Hinc et sanctus Hieronymus jussu sancti Damasi corrigens quatuor Evangelia, ac inter illa Evangelium S. Matthæi, illa correxit juxta textum Græcum, non Hebræum, atque illa Græcæ fidei reddidit, ut ipse ait præfat. in Evang. ad Damasum, ubi adverte S. Hieronymum jussu Damasi vertisse vetus Testamentum ex Hebræo in Latinum, novum vero non vertisse, sed correxisse ad Græcum autographum. Quare interpres novi Testamenti non fuit S. Hieronymus, sed alius eo antiquior, minus tamen Latinus, ut patet illud decurrenti. Unde non mirum, si subinde, aliter quam ille, vertat hîc S. Hieronymus in Comment.

Quocirca textus Latinus Evangelii S. Matthæi, æque ac S. Marci in vulgata editione non ex Hebræo sed ex Græco traductus videtur, uti diserte asserit Bellarminus lib. de Scriptor. Eccles. in Matth. et Franc. Lucas præfat. in Marcum, idque conferenti textum Græcum cum Latino clare apparebit, scilicet hunc ex illo esse expressum. Adi eumdem Bellarminum lib. 2. de Verbo Dei c. 7. Porro Athanasius loco citato existimat, ab Apostolo Jacobo Matthæi Evangelium in Græcam linguam esse translatum; alii vero Joanni Apostolo, et alii ipsi Matthæo eam translationem tribuunt. Sed cujuscumque sit, ita recepta est illa translatio, ac si eâ linguâ primum scriptum fuisset Evangelium Matthæi. Quocirca non multum egemus Evangelio Hebraico quod Munsterus edidit, nec illo etiam, quod nuper edi curavit Joan. Tilius, in quo multa desunt, multa supervacanea sunt, non pauca etiam immutata cernuntur, et Deus novit utrum id factum non sit ad detrahendam fidem Græcæ et Latinæ editioni, astutiâ videlicet Judæorum, ex quorum promptuariis Evangelium illud prodiit. Porro S. Matthæus cum scripserit Hebraice, in citandis sententiis ex veteri Testamento secutus videtur Hebraicam veritatem, ait sanctus Hieronymus de Scrip. Eccles. in Matth.; sed interpres Græcus ejus loco in Græca sua translatione substituit versionem Græcam Septuag. Interpretum, utpote Gentibus notiorem.

An S. Matthæus scripserit Hebræa dialecto pura, quali scripserunt Moyses et Prophetæ; an vero in captivitate Babylonica per Chaldæos corrupta, puta Syriaca, non constat. Certe Judæi tempore Christi loquebantur Syriace, non pure Hebraice: quare Syriaca tunc eis erat vernacula: unde Albertus Widmanstadius, qui primus novum Testamentum Syriace edidit, et Guido Fabricius, qui illud in Latinum convertit, putant Syram versionem esse autographum S. Matthæi. Sic et Matthæus Galenus Cancellarius Duacensis præfat. in Epistolam S. Pauli ad Hebræos, contendit Syrum textum illius Epistolæ, qui extat in Bibliis Regiis, esse ipsum S. Pauli autographum. Verum hoc parum est verisimile. Constat enim cetera in novo Testamento ex Græco conversa esse in Syrum, idemque omnino videtur horum et illorum fuisse interpres. Idem liquet ex eo, quod Hebræa, quæ citantur in Græco autographo, discrepent à Syris vocibus, quæ in Syra versione S. Matthæi nunc extant. Nam Matth. 27. 8. pro Hebræo *haceldama*, id est, ager sanguinis, Syrus jam habet *aguresca dema*, ubi manifeste græcizat, dum ex ἀγρος, id est, *ager*, format *aguresca.* Sic pro Hebræo *Cephas* habet *Kypho;* pro *Eli, Eli,* vertit *Il, Il*, id est, *Deus, Deus,* sine *meus*, quod est in *Eli.* Matth. 27. 46. pro *Golgota, Golgoulto*, pro *Jacob*, *Jaacoub*, pro *Joseph*, *Jauseph*, et sic consequenter in cæteris discrepat à vocibus Hebraicis, quæ extant in Græco et Latino, quin et ipsas voces Græcas facit Syras, ut ex βουλευτής, id est, consiliarius, format *bulcuta.* Marci 15. 43. et plura talia.

Syri putant interpretem, qui novum Testamentum ex Græco in Syrum vertit, fuisse sanctum Marcum Evangelistam. Verum id difficile est creditu. Nam uterque Cyrillus, Clemens Alexandrinus, S. Anastasius, Damascenus, Theodoretus, S. Ephrem et alii, qui in Syria vel vicina Ægypto vixerunt et scripserunt, illius non meminerunt. Adde quod quædam habeat, quæ doctis vel displicent, vel parum placent. Videtur ergo interpres Syrus Patrum jam citatorum ætate posterior. Hoc tamen boni habet, quod faveat Catholicis contra Hæreticos: sæpe enim in titulis meminit jejuniorum, vigiliarum, festorum, invocationis Sanctorum, etc.

Jam quoad libri partitionem, Evangelium S. Matthæi à variis varie fuit divisum et interpunctum; nam à vetustioribus Latinis secundum S. Hilarii sectionem dividitur in Canones 33, et secundum aliorum partitionem in Canones 67. apud recentiores vero Latinos in 28 capita: apud Græcos autem juxta Euthymium in capita 68: juxta Suidam, in titul. 68, capita 355. Ammonius similiter et Eusebius in capita 355 illud partiuntur.

Denique S. Matthæus ceteris Evangelistis in hisce præcellit: Primo, quia omnium primus Evangelium edidit; hinc plene cuncta et instanter exequitur, ait S. Chrysostomus hom. 4. in Matth. Unde Tertullianus lib. de Carne Christi,

cap. 22, cum nuncupat fidelissimum Evangelii commentatorem.

Secundo, quod regiam Christi dignitatem præ ceteris explicet. Ita S. Augustinus, Beda, Petrus Damian., Rupert. et alii.

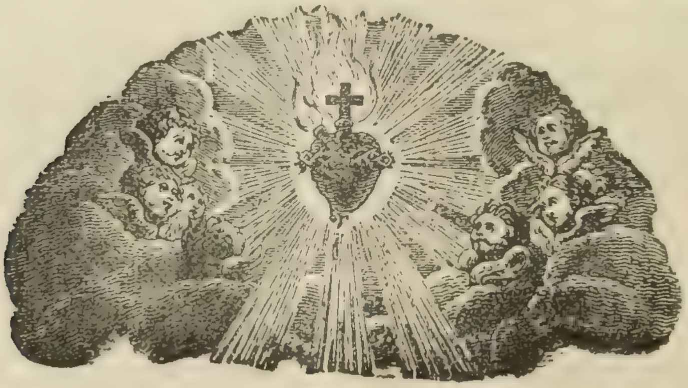
Tertio, quod divina revelatione sit inventum Evangelium ejus Hebræum sub Zenone imperatore ad pectus S. Barnabæ : rursum deinde illud injuria temporum intercidit. Unde Nicolaus V. Pontifex quinque ducatorum millia Evangelium Matth. Hebraicum ad se afferenti promisit, ut scribit Joannes Eckius Lutheromast. homil. de S. Matth.

Quarto, quod S. Matthæus fuerit *Æthiopiæ Apostolus, et virginitatis victima :* occisus enim est ab Hirtaco rege, eo quod Iphigeniam regis Æthiopum filiam, quæ virginitatem Deo voverat, ipsi in uxorem dari nollet.

Quinto, quod S. Matthæus valde usu rerum et experientia excellens (unde et telonio præfectus fuit), ait S. Chrysostomus, ad Christum conversus sit, non ex visis ejus miraculis, non ex audita prædicatione, sed unica ejus voce : *Sequere me*, huic enim promptissime obediens, repente in alium virum, imo Apostolum mutatus est, ut relicto telonio, opibus, familia, etc., Christum secutus sit ejusque mores induerit. Adde eum deinde nunquam à Christo discessisse, testemque ac spectatorem signorum ejus et miraculorum, vitæ etiam imitatorem, itineris socium, atque laborum, curarum et angorum fuisse participem; ut qui toto tempore dispensationis cum eo sit versatus, et in numerum relatus summorum discipulorum, et simul procedentem tempore habens virtutem.

Hinc Matthæus Hebraice idem est, quod *donatus*, aiunt Origines et Isidorus lib. 7. Etymol. cap. 9, aut *donum*, ut vult Pagninus מתן *mattan* enim est donum, licet aliud etymon (unde petitum sit, nescio) det Anastasius Antiochenus l. 8. Hexameron : *Matthæus*, inquit, *interpretatur mandatum Altissimi.* Quocirca S. Greg. 18. moral. c. 16. ad illud Job 28. *Ferrum de terra tollitur. An non Matthæus*, inquit, *in terra inventus est, qui terrenis negotiis implicatus, telonii usibus serviebat ? sed de terra sublatus in fortitudinem ferri convaluit, cujus videlicet lingua quasi acutissimo gladio, Evangelii administratione Dominus infidelium corda transfixit : et qui infirmus prius despectusque fuerat per terrena negotia, fortis postmodum factus est ad cœlestia prædicamenta.* Scripsit de eodem Evangelista Clemens Alexandrinus Pædag. l. 2. c. 1. quod seminibus, baccis et oleribus, non carnibus vesci soleret.

Omitto quod Abdias lib. 3. Histor. Apostol. scripsit S. Matthæum ob Evangelium, quod Myrmidonibus prædicabat, ab idololatris fuisse excæcatum, sed à S. Andrea Apostolo, jussu Angeli, ipsi visum fuisse restitutum. Item S. Matthæum duos magos Zaroen et Arphaxat ope divinâ superasse, aliaque plura : quia Abdias hic apocryphus est. Plura de S. Matthæo vide apud Surium, Baronium, Ribadeneiram, et Joannem de la Haye in Apparatu Evangel. cap. 45. et seq. Denique audi quid S. Matthæus de seipso revelaverit S. Brigittæ oranti ad sepulchrum ejus in urbe Malphi, l. 1. Revel. cap. 229. *Cum illud* (Evangelium) *scriberem, tantus divinæ inflammationis ardor perseverabat mecum, quod si tacere voluissem, nullatenus præ ardore intenso voluissem.*

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DESCRIBITUR GENEALOGIA CHRISTI AB ABRAHAM USQUE AD IPSUM. INDE VERS. 18. EJUSDEM CONCEPTIO EX SPIRITU SANCTO, AC NATIVITAS EX VIRGINE DEIPARA.

Liber Generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham. 2. Abraham
genuit Isaac. Isaac autem genuit Jacob. Jacob autem genuit Judam et
fratres ejus. 3. Judas autem genuit Phares et Zaram de Thamar. Phares
autem genuit Esron. Esron autem genuit Aram. 4. Aram autem genuit
Aminadab. Aminadab autem genuit Naasson. Naasson autem genuit Salmon.
5. Salmon autem genuit Booz de Rahab. Booz autem genuit Obed ex Ruth.
Obed autem genuit Jesse. 6. Jesse autem genuit David regem. David autem
rex genuit Salomonem, ex ea quæ fuit Uriæ. 7. Salomon autem genuit Roboam. Roboam au-
tem genuit Abiam. Abias autem genuit Asa. 8. Asa autem genuit Josaphat. Josaphat autem
genuit Joram. Joram autem genuit Oziam. 9. Ozias autem genuit Joatham. Joatham autem
genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam. 10. Ezechias autem genuit Manassen. Manasses
autem genuit Amon, Amon autem genuit Josiam. 11. Josias autem genuit Jechoniam et
fratres ejus in transmigratione Babylonis. 12. Et post transmigrationem Babylonis, Jecho-
nias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel. 13. Zorobabel autem genuit Abiud.
Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem genuit Azor. 14. Azor autem genuit Sadoc.
Sadoc autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud. 15. Eliud autem genuit Eleazar.
Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem genuit Jacob. 16. Jacob autem genuit Joseph
virum Mariæ: de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus. 17. Omnes itaque genera-
tiones, ab Abraham usque ad David, generationes quatuordecim, et à David usque ad
transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim, et à transmigratione Babylonis
usque ad Christum, generationes quatuordecim. 18. Christi autem generatio sic erat: Cum
esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero ha-
bens de Spiritu sancto. 19. Joseph autem vir ejus cum esset justus, et nollet eam tradu-
cere, voluit occulte dimittere eam. 20. Hæc autem eo cogitante, ecce Angelus Domini ap-
paruit in somnis ei, dicens: Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem
tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. 21. Pariet autem filium, et vo-
cabis nomen ejus Jesum: ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum. 22. Hoc
autem totum factum est ut adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicen-
tem: 23. Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emma-
nuel, quod est interpretatum: Nobiscum Deus. 24. Exurgens autem Joseph à somno, fecit
sicut præcepit ei Angelus Domini, et accepit conjugem suam. 25. Et non cognoscebat
eam, donec peperit filium suum primogenitum: et vocavit nomen ejus Jesum.

Liber generationis] Sic ad verbum habet textus Græcus, Latinus, Syriacus, Arabicus, Ægyptius, Persicus. Æthiopicus vero habet: *Genealogia Jesu Christi.* Porro Matthæus imitatur Moysen. (Audi B. Petrum Damianum, Serm. de S. Matthæo: *Sicut Moyses Prophetis, et omnibus qui aliquid scripserunt in veteri Testamento non absurdè præponitur, ita Matheus omnes jure præcellit qui scripsisse reperiuntur in Novo; ut enim ille nascentis mundi texit originem, sic iste tanquam spiritalis cujusdam mundi orientem descripsit Ecclesiæ novitatem. Unde Spiritu sancto calamum temperante, provisum est ut uterque non diversum, sed unum idemque suis libris præmitteret initium, dicens: Liber generationis.* Hæc Damianus: Moyses enim Genes., capite 5. 1, genealogiam et prosapiam Adæ protoplasti, et posterorum ita orditur: *Hic liber generationis Adam;* Adam enim fuit typus Christi. Sicut enim Adam omnibus hominibus fuit pater vitæ mortalis; sic

Christus fidelibus est pater vitæ immortalis, uti docet Apostolus, Rom. 5, vers. 14 et seq.; 1. Corinth. 15. 47 et seq. Hebr. est ספטר תי לדרת sepher toledoth, id est, liber, sive catalogus et enumeratio generationum Adæ. Nam Genes. 5. plures, imo omnes generationes recensentur, quibus ab Adam usque ad Noe et diluvium propagata est stirps humana. Unde verisimile est S. Matthæum, qui alludit ad Moysen, in Hebræo hic pariter scripsisse *sepher toledoth*, id est *Liber generationum* in plurali. Septuag. tamen Genes. 5. verterunt βίβλος γενέσεως, id est, *Liber generationis*, in singulari, quia una fuit generatio Adæ, quâ ipse quasi totius generis humani Patriarcha genuit Seth, quæ deinde à Seth et posteris continuata et propagata fuit usque ad Noe. Septuag., utpote Græcos, secutus est hic Græcus S. Matthæi interpres, et qui ex Græco traductus est Latinus vulgatus, quia proprie hic describitur generatio et prosapia solius Christi, quæ tamen per plures generationes patrum et avorum, ab Abraham derivatur et continuatur usque ad Christum. Igitur sicut Adam fuit mundi veteris, sic Christus est mundi novi et melioris origo. Unde ab Isaia, cap. 9. v. 6, vocatur *pater futuri seculi*. Hinc et ex Sibylla Cumana Virgilius Eclog. 4. ita de eo cecinit:

> Ultima Cumæi venit jam carminis ætas.
> Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.
> Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna.
> Jam nova progenies cœlo demittitur alto.

Nimirum ut subdit:

> Chara Dei soboles, magnum Jovis (verius Patris) incrementum.
> Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem.

Hæc enim de Christo à Sibylla esse dicta liquet, sed Virgilius vel ignorans, vel adulans, ea transtulit ad Pollionem, Asinii Pollionis, Consulis Romani, filium.

Nota: τὸ *liber* hic idem est quod catalogus, sive enumeratio aut descriptio. Unde Syrus vertit כתבא *ketobo*, id est Scripturæ descriptio. Hoc enim proprie significat Hebr. ספר *sepher*, cui respondet Græcum βίβλος, et Latinum Liber, à rad. ספר *saphar*, id est enumerare, recensere. Unde nonnulli à *saphar* derivant *siphra* vel *cifra*, id est numerus et computus. Simili sensu liber repudii vocabatur charta, in qua repudium uxoris factum à marito describebatur: sic liber justorum vocatur catalogus, in quo justorum nomina et facta notabantur. Sic et liber vitæ est catalogus electorum, qui in mente Dei quasi in libro conscripti sunt, et destinati ad vitam æternam. Sic Cicero librum nominum appellavit catalogum nominum. Sic denique dicitur Psal. 70. 16: *Quoniam non cognovi litteraturam introibo in potentias Domini*. Litteraturam Heb. ספורות *sephorot*, id est libros, catalogos, computos Unde Septuag. vertunt γραμματείας, quod Noster vertit *litteraturam*, pro quo nonnulli legunt, πραγματείας, id est negotiationes. Sensus est, q. d. David: Quoniam non cognovi litteras seculares, computos puta, et negotia hujus seculi, quæ mentem à Deo distrahunt, hinc accedam ad penetrandam et celebrandam Dei potentiam, et beneficentiam erga me.

Nota secundo: τὸ *generationis* Primo et planissime idem est quod *generis* aut *genealogiæ* Christi: hæc enim hic recensetur. Hoc enim significat Hebr. *toledoth* et Syrum *jelidoutho*, cui respondet Græcum γένεσις. Secundo, *generationis*, id est, conceptionis et nativitatis Christi. Hoc sensu enim mox se explicabit vers. 18. dicens: *Christi autem generatio sic erat*, id est, hoc modo contigit. Tertio, Maldonatus: *Generationis*, inquit, id est, vitæ Christi. Matthæus enim hoc Evangelio totum vitæ Christi decursum quasi historiam describit. Sic Gen. 6. 9. dicitur Noe, *perfectus in generationibus suis*, id est, in omnibus partibus vitæ suæ. Verum ibi pro *generationibus suis*, Hebr. non est *toledoth*, sed דורזתין *dorotau*, id est in suis seculis. q. d. Noe inter homines suæ ætatis et seculi corruptissimos, fuit justus et perfectus, quare inter eos velut stella lucidissima emicuit. Quarto, Hebr. *toledoth* proprie significat generationes, quæ plures ab Adam usque ad Christum intercesserunt. Unde in iis toties repetitur τὸ *genuit*. Generationes hasce repræsentarunt gradus in scala Jacob, cui innitebatur Deus, per quos Angeli à terra in cœlum ascendebant. Sicut enim scala hæc quasi jungebat terram cœlo, et Jacobum Deo, sic generationum hæc series omnes Patriarchas univit Christo, qui caro factus, omnes homines sibi Deoque copulavit. Vide dicta Genes. 28. 12.

Filii David] Filii, id est nepotis. Hebræi enim omnes nepotes in recta generationis linea ab avis et abavis descendentes, vocant filios. Davidem præponit Abrahæ: tum quia David erat proximior Christo, ac per eum Christus ad Abraham pertingit; tum quia sic brevius et commodius genealogiæ Christi, sine repetitione series texitur. Si enim præposuisset Abraham, non potuisset subjungere *filii David*: nec enim Abraham fuit filius David. Prolixe ergo dicere debuisset: Qui Abraham fuit pater David, ex quo prognatus est Christus; voluit enim dicere Christum descendere ex Abraham per David. Ita S. Hieronymus. Tertio, et maxime quia promissio Dei facta Davidi de Christo ex posteris ejus nascituro, erat recentior, specialior et honorificentior, uti docet S. Chrysost., Theoph. et Euthym. Hinc Judæi Messiam suum passim vocabant filium David. Unde in Dominica palmarum Christo ingredienti Hierosolymam, quasi Messiæ acclamarunt: *Osanna filio David*, id est, Salva, Domine, nostrum Messiam, quasi Davidis filium et hæredem. Denique nomine *filii David*, innuitur nobilitas stirpis Messiæ, puta Christi, ejusque regnum, quod scilicet ipse velut Davidis regis filius sit futurus rex, juxta illud Archangeli Gabrielis ad B. Virginem oraculum: *Hic erit magnus et filius Altissimi vocabitur, et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis.* Lucæ 1. 31. Hac de causa Prophetæ passim de Christo, quasi de Davidis filio et hærede vaticinati sunt, ut Isaias c. 9. 7, c. 55. 3; Jeremias c. 25. 5, Ezechiel c. 34. 23, et c. 37. 25; Amos c. 9. 11. etc. Porro prima promissio facta Davidi de Christo ex se nascituro et regnaturo in æternum extat 1. Reg. 7. 12. Eadem à Deo corroborata est Psal. 88. et 131. ac repetita Salomoni Davidis filio 3. Reg. 9. 5. Matthæus ergo dicens, *Jesu Christi filii David*, significat hasce omnes promissiones jam in Christo esse expletas. Ita S. Chrysostomus, homil. 2, Theoph., Euthym., Irenæus lib. 8. c. 18; S. Ambr. lib. 3. in Lucam c. 3. et alii.

Filii Abraham] τὸ *filii* tam ad Christum

quam ad Davidem referas : tam enim David quam Christus fuit filius, id est, nepos Abrahæ, utpote ex eo prognatus. Significat ergo Christum per Davidem patrem suum fuisse quoque filium Abrahæ, qui fuit pater credentium et Ecclesiæ veteris, cui primo facta est expressa de Christo promissio, Genes. 22.18. Porro à nativitate Abrahæ usque ad diem natalem Christi fluxere anni 2001. à morte vero Davidis usque ad Christum fluxere anni 1013. Tam antiqua fuere Dei oracula et promissa de Christo, tam constans pariter et certa fuit ejus fidelitas in iis explendis! Atque hæc est causa, cur S. Matthæus studiose genealogiam Christi arcessat ab Abraham, per continuas 42. generationes scilicet, ut Judæis ostendat Jesum Christum verum esse Messiam Abrahæ promissum, ejusque et ceterorum Patriarcharum filium, ideo à Judæis ut talem recipiendum, venerandum et colendum.

2. Abraham genuit Isaac] Hi duo, uti et sequentes, fuere primi patriarchæ, fundatores Synagogæ et populi Dei, ac regni Christi; illi ergo ut typi prælusere. Vide dicta in Genesi, ubi hasce eorum genealogias explicui, quare hîc eas non repetam. Hinc Deus passim se vocat Deum Abraham, Isaac, et Jacob, de eoque gloriatur. Unde et Abrahæ posteritatem, descendentem per Isaac, et Jacob, sibi in familiam et Ecclesiam delegit, ejusque signum et tesseram ei dedit circumcisionem. Quocirca Deus Abrahæ nomen commutavit, ut pro *Abram*, id est pater excelsus, vocaretur *Abraham*, qua אב רב מון *ab rab hamon*, id est pater magnæ multitudinis, scilicet populi fidelis ex se nascituri secundum carnem; sicut ex Christo tam Judæi quam Gentes in eum credentes, nascuntur secundum spiritum. *Isaac* vero, id est, *risus*, immolandus ab Abraham patre in monte Moria, plane repræsentavit Christum, qui in eodem monte crucifixus, salutem et gaudium toti orbi attulit. Genes. 22. v. 2. et seq.

3. Judas autem genuit Phares et Zaram de Thamar] Vide quæ de Thamar dixi Genes 38. vers. 29. Nota in genealogia Christi nullæ (demptâ ejus sanctissimâ matre) nominantur feminæ, nisi quatuor, illæque peccatrices, scilicet tres meretrices : nimirum Thamar, Bethsabee et Raab, de qua Josue 2, et quarta Gentilis, puta Ruth Moabitis. Gentilis quoque fuit Raab, utpote Jerichuntina. At quæ hujus rei est causa? Respondent S. Hieronymus, Chrysostomus, Ambrosius, Euthymius hîc, id fieri, ut significet Christus se, qui propter peccata dissolvenda et dimittenda veniebat, de peccatoribus velle nasci. Hæc ratio vera est, sed allegorica. Litteralis ergo et simplex est, quod hæ mulieres modo non ordinario, uti ceteræ, sed extraordinario et novo accidente viris suis copulatæ sunt, ideoque typus fuerunt Ecclesiæ Christi ex Gentilibus (rejectis Judæis) nova vocatione novoque modo congregandæ. Thamar enim ob negatum, vel potius dilatum Sela maritum, sibi promissum à patre Juda, ei se dolose prostituit, quia ex ejus, utpote Jacobi, Isaac ac Abrahæ stirpe prolem quærebat. Bethsabee uxor Uriæ, Davidi copulata est, primo per adulterium, deinde per conjugium. Raab nupsit Salmon, quia Hebræorum exploratores à Josue in Jericho submissos, hospitio excepit ac protexit, ideoque in eorum fidem et religionem transiit. Ruth nupsit Booz, quia cum Noemi socru ex Moab transiit in Judæam. Vide librum Ruth.

Tropologica causa est, ut ostendatur generis et prosapiæ vanitas, ac nobilitatem non in avorum stemmate, sed in propria indole et virtute consistere. Ita S. Chrysostomus. Quare nemini erubescendum esse de suis natalibus et majoribus obscuris, vel vilibus aut sceleratis, sed dicendum cum Cicerone : *Ego mea virtute meis majoribus præluxi.* Sane non est dubium in cujusque etiam nobilissimi stirpe, si illa ab Adam, imo ab aliquot annorum centuriis dumtaxat repetatur, multos intercurrisse patres et matres ignobiles, abjectas, sceleratas et infames. Certe Plato, teste Seneca, epist. 44. asserit omnes reges ex servis natos, et omnes servos et ex regibus ortos, nullumque olim regem extitisse ligonis expertem, nec contra ligonem, ad quem non aliquando sceptrum pertinuerit. Tritum est Camillum, Curionem, Fabricium et priscos Romanorum duces, à ligone et aratro vocatos ad Romæ regimen et culmen.

Denique Salomon inter alias mundi vanitates et inconstantias hanc recenset : *Quod de carcere catenisque interdum quis egrediatur ad regnum, et alius natus in regno inopiâ consumatur.* Eccles. 4. 14. Vide ibi dicta.

4. Aminadab] Hic fuit dux tribus Juda in egressu filiorum Israel ex Ægypto, qui ceteris trepidantibus ingredi mare rubrum, licet à Deo patefacto alveo divisum et siccum, primus illud animose ingressus, suam tribum per illud incolumem traduxit, quem deinde ceteri duces et tribus secuti sunt, uti tradunt Hebræi, et ex eis Lyranus. Unde Cantic. c. 6. v. 11. de eo dicitur: *Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab.* Vide ibi dicta. Successit ei in Ducatu filius Naason in deserto, ut patet Numer. 1. vers. 7. et sequent.

5. Booz] Plures fuisse Booz censet Lyranus, sed unicum dumtaxat fuisse patet, eum scilicet cujus fit mentio cap. Ruth 4. vers. 21. et 1. Paral. cap. 2. v. 11. et 12.

Jesse] vel aliis punctis *Isai*, pater fuit Davidis, qui suo nomine præfiguravit Jesum Christum ex se nasciturum. Jesse enim et Jesus idem quasi sunt nomen, si utriusque radicem Hebræam (quæ est ישע *iasca*, id est, salvare) spectes, si scilicet *Iesse* addas expunctum ע.

6. Ex ea quæ fuit Uriæ] Græce ἐκ τῆς τοῦ Οὐρίου, id est, *ex ea quæ Uriæ*, scilicet fuerat uxor. Nam Uria mortuo duxit eam David, ex eaque genuit Salomonem, ne quis putet Salomonem natum ex adulterio fuisse spurium, cum sit natus ex conjugio. Hac enim sententia significatur Deum promissa data Davidi, ob ejus adulterium cum Bethsabee, non revocasse, sed ob utriusque pœnitentiam confirmasse. Unde ex Bethsabee ejusque filio Salomone, prognatus est Christus, nimirum Bethsabee pœnitens evasit sancta, ac Salomonem filium sancte educavit, imo spiritu prophetico claruit, ut dixi Proverb. 31. 1. ad illa : *Verba Lamuelis Regis : Visio qua erudivit eum mater sua.*

7. Joram autem genuit Oziam] Non immediate, sed mediantibus tribus generationibus; nam Joram proxime genuit Ochosiam, Ochosias genuit Joas, Joas genuit Amasiam, Amasias genuit Azariam sive Oziam (erat enim binomius), ut patet 1. Paralip. 3. 11. et 2. Paralip. 22. et sequent.

Petes, cur tres medios, scilicet Ochosiam, Joas et Amasiam omittit hîc S. Matth. Respondet S. Hieronymus hîc id eum fecisse, quia ei propositum erat tres tesseradecades generationum præcise assignare, de quo v. 17, et quia Joram se miscuerat impiissimæ Jezabeli, et Achab, ejus sororem Athaliam impiam (utpote quæ omnes suos filios, excepto Joas à sorore abscondito, occidit, ut sola regnaret) in uxorem accipiens. Juraverat enim Deus se omnem posteritatem Acháb ob impietatem et idololatriam deleturum. 3. Reg. 21. 22. Posteritas autem in Scriptura computatur usque ad quartam generationem, ut patet Exodi 20. 5. 4. Reg. 10. 30. Deletur ergo hîc, dum à Matthæo omittitur et oblitteratur. Sic et S. Hilarius, S. Thomas, Jansenius, Salmeron, Barradius, Abulensis et alii. Aliter respondet Gaspar Sanchez in lib. 4. Reg. cap. 14. v. 18, scilicet Matthæum hos tres non omisisse, sed addidisse, scripsisseque hoc modo : *Joram autem genuit Ochosiam, Ochosias autem genuit Joas, Joas autem genuit Amasiam, Amasias autem genuit Oziam :* sed descriptorem Matthæi ob similitudinem Ochoziæ et Oziæ, fallente oculorum jactu, ab Ochosia transiliisse ad Oziam scripsisseque *Joram genuit Oziam*, pro *Ochosiam.* Sic enim v. 12. *Jechonias genuit Salathiel*, transiliit medium Jeconiam, putans eumdem esse cum Jechonia. Verum hic saltus nimis est magnus et enormis, quem etsi unus descriptor fallente oculo commisisset, alii tamen eum deprehendissent et correxissent. Jam autem omnia exemplaria Græca, Latina, Syra, Arabica, etc., habent, *Joram autem genuit Oziam*, non *Ochosiam*, etc. Denique si hi tres, scilicet Ochosias, Joas et Amasias interserantur, erunt generationes septemdecim à Davide usque ad transmigrationem Babylonis, cum tamen Matthæus diserte v. 17. tantum numeret quatuordecim, vimque faciat in trina generationum tesseradecade.

11. Josias autem genuit Jechoniam et fratres ejus] Josias quatuor genuit filios : primus fuit Johanan : secundus Eliakim, qui et Joakim : tertius Joachas, qui et Sullum : quartus Sedecias, qui et Matanias. Porro Joachas, licet tertio genitus, proxime in regno successit Josiæ patri occiso : sed amovit eum Pharao Rex Ægypti, eique suffecit fratrem secundo genitum, puta Joakim ; hunc post undecim annos regni cepit, et occidit Nabuchodonosor rex Babylonis, eique substituit filium nomine Joachin ; quem post tres menses in Babylonem abducens subrogavit ei in regno patruum, puta Sedeciam, quem tandem rebellantem abduxit et excæcavit, in eoque desiit stirps regia Davidis. Unde de Joachin dixit Deus Jerem. cap. 22. 30 : *Scribe virum istum sterilem*, etc., *nec enim erit de semine ejus vir, qui sedeat super solium David.* Jechonias ergo hîc est Joakim secundo genitus Josiæ filius, qui duos fratres habuit reges, fuitque pater Joachin, qui etiam Jechonias vocatur. Lege historiam 1. Paralipom. 3. 15. et 16. et 4. Reg. cap. 23. et 24. Licet ergo pater Joakim proprie dicendus fuisset Jekonias per *k*, filius vero Joachin Jechonias, per *ch*, uterque tamen dictus est Jechonias, nimirum in nominibus propriis multa talia magis immutata videmus. Igitur tam pater Joakim quam filius Joachin vocatur Jechonias, sed hîc pater intelligitur : hic enim tres habuit fratres.

In transmigratione Babylonis] Græce ἐπὶ τῆς μετοικεσίας βαβυλῶνος, id est sub vel circiter transmigrationem Babylonis, id est, sub captivitatem Babylonicam, in qua Judæi capti à Nabuchodonosore abducti sunt in Babylonem. Transmigratio ergo Judæorum Babylonis, id est, Babylonica vel in Babylonem, fuit triplex. Prima enim contigit anno undecimo Joackim regis, in qua abductus fuit Daniel et Ezechiel. Secunda contigit post tres menses, in qua cum rege Joachin, filio Joakim, abductus fuit Mardochæus, Patruus Esther. Tertia et perfectissima accidit post undecim annos, scilicet anno undecimo et ultimo Sedeciæ regis, qua pene omnes reliqui abducti sunt. Vide dicta Daniel 1. 1. et Jerem. 52. 4.

12. Jechonias autem genuit Salathiel] Hic gravis est difficultas, quam Porphyrius, Christi et Christianorum hostis, eis objectabat velut inextricabilem : nimirum quod hic Jechonias pater Salathielis, non fuerit Jechonias filius Josiæ, de quo dictum est vers. præcedenti, sed Josiæ nepos ex patre Joakim sive Jechonia, ac consequenter hîc recenseri tantum tredecim generationes, non quatuordecim, cum tamen quatuordecim numeret S. Matthæus vers. 17. Respondet S. Hieronymus hunc Jechoniam alium esse à Jechonia filio Josiæ, de quo vers. præcedenti : præcedens enim dictus fuit Joakim et Jechonias, ac corrupte Jeconias, fuitque pater hujus ; hic enim proprie dictus fuit Joachin, et Jechonias : Josias enim genuit Joakim sive Jeconiam ; Joakim autem genuit Joachin sive Jechoniam. Quare hîc supplenda est una generatio, nimirum ut ante vers. 12. addas : *Jeconias autem genuit Jechoniam;* uti addunt nonnulli codices Græci et Latini. Id ita esse patet ex 1. Paral. 3. vers. 15. et 16; et 4. Reg. cap. 23. et 24. Omissa est autem ista generatio, sive ab ipso Matthæo, ne bis idem nomen Jechoniæ repeteret, uti censet S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evangel. capite 4, sive potius scriptorum vitio et ignorantia, putantium scilicet eumdem esse Joakim et Joachin, sive Jeconiam et Jechoniam, præsertim cum Jeconiam quoque Jechoniam vocari viderent, quare alterum quasi redundantem expunxerunt. Ita S. Epiph. in secta Epicuræorum.

Salathiel autem genuit Zorobabel] Quis, qualis et quantus fuerit hic Zorobabel, dux Judæorum è Babylone, quasi ex exilio in patriam, putà in Judæam redeuntium, ideoque typus Christi, fuse dixi Aggæi 1. vers. 1.

16. Jacob autem genuit Joseph virum Mariæ] Quæres, quomodo ex genealogia Joseph, hîc colligatur genealogia Christi, cum Christus Mariæ Virginis, non autem Josephi fuerit filius, præsertim cum, ut videtur, B. Maria potuerit nubere viro non suæ, sed alterius tribus, sicut Elisabeth cognata ejus, adeoque orta ex tribu Juda, nupsit Zachariæ sacerdoti, ideoque oriundo ex tribu Levi? Respondetur, feminas quidem apud Judæos potuisse nubere viro alterius tribus; sed tamen si ipsæ, deficiente prole mascula, in hæreditatem patris succedebant, ne illa hæreditas per conjugium ad aliam tribum transiret, debuisse ex lege Num. ult. v. 7. nubere viro ejusdem tribus et familiæ. Joakim autem Pater beatæ Virginis nullos habebat masculos filios, uti præsupponit hîc S. Matthæus, quasi illo ævo sat perspectum et vulgatum : tum ex famâ communi, tum ex tabulis genealogiarum et matrimoniorum, quæ apud Judæos extabant exactis-

simæ. Quare B. Virgo debuit contribuli et ejusdem familiæ viro nubere, puta Josepho. Unde ejus genealogia, pariter est genealogia B. Mariæ, et consequenter Christi Domini. Vide dicta Num. ult. v. 7. Unde Patres docent passim Joseph et B. Mariam fuisse ejusdem tribus et familiæ.

Instabis, cur S. Matthæus retexit potius genus Joseph, quam B. Mariæ, cum ex hac sola, utpote virgine, natus sit Christus? Resp. Primo, quia apud Judæos aliasque gentes genealogia solet texi per patres et viros, non per matres et feminas. Secundo, quia Joseph fuit verus et legitimus Christi pater, ea ratione et modo, quem mox explicabo, ac per Joseph, non per B. Mariam, Christus fuit hæres sceptri et solii Davidis, prout Deus Davidi promiserat, 2. Reg. 7. 12. Psal. 88. et 131. et rursum 3. Reg. 9. 5. Sceptrum ergo Juda non tantum ex Dei promissione et donatione, sed et hæreditario successionis jure per Joseph devenit ad Jesum Christum. Si enim jure communi in hæreditatem parentum succedunt filii, qui dumtaxat per publicam famam censentur filii; item illi qui à parentibus adoptantur; quanto magis Christus successit Josepho patri suo, utpote natus ex ejus conjuge, virtute et dono Spiritus sancti : quare sicut Josephus habebat in Christum jus paternum, puta omnia jura quæ habent patres in filios ; sic vicissim Christus habebat erga Josephum jus filiale, scilicet omnia jura, quæ habent filii respectu parentum, ac consequenter jus quoque regni Judaici post mortem Josephi. Unde c. 2. 2. aiunt Magi : *Ubi est qui natus est rex Judæorum?* quod cum demonstrare vellet S. Matthæus, qui, ut ait S. Augustinus, præ ceteris Evangelistis regiam Christi dignitatem persequitur, idcirco illi fuit genealogia Joseph texenda, non B. Virginis, utpote quæ viris superstitibus (qualis erat Joseph) ex Davide et regibus prognatis, regni hæres esse non poterat. Ita Franc. Lucas, idque satis est probabile. Unde consequenter dicendum est Josephi patrem et avos fuisse primogenitos, aut maximos natu, ut jus regni ad eos devolveretur, Deo scilicet ita ordinante, sicut idem ordinavit, ut Roboam, Asa, Josaphat, ceterique Davidis posteri usque ad Jechoniam essent primogeniti, ex iisque Christus nasceretur, itaque fieret solii Davidis legitimus successor et hæres. Huc enim ordinavit, apteque disposuit Deus omnes hasce generationes, uti et cetera omnia, ad majorem scilicet Christi gloriam ac regni jus regiamque ejus dignitatem. Idque Deo fuit perfacile. Idem enim fecit in Joakim, Sedecia, aliisque impiis regibus, ergo multo magis in Christo. Hoc est quod dicitur Lucæ 1 : *Et dabit ei Dominus sedem David Patris ejus.* Et Genes. 49. 10 : *Non auferetur sceptrum de Juda, nec dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est*, puta Christus, qui sceptrum inique per Herodem ablatum Judæ restituat, sitque rex Judæorum, imo regnum eorum evehat, et in longe sublimiorem statum commutet, ut ex corporali faciat spiritale, ex terrestri cœleste, ex temporali æternum. Ita Franc. Lucas et alii qui profunde hæc scrutati sunt. Quare immerito nonnulli Theologi hanc de Christi hereditario jure ad regnum Judææ sententiam rejiciunt.

Nota τὸ *Joseph virum Mariæ*, id est, maritum Mariæ : Arabicus, *sponsum Mariæ;* ex eo enim collige S. Josephum habuisse omnia jura veri sponsi in virginem, ac consequenter eum jure vereque vocari patrem Christi, uti docet Franc. Lucas, Suarez 3. p. q. 29. disp. 8. sect. 1. et seq. et indicat S. Augustinus.

Probatur id primo, quia Christus fuit fructus conjugii Joseph et Mariæ; natus enim in utriusque conjugio, utrique jure adscribendus est, tanquam patri et matri. Ratio a priori est, quia Joseph per conjugium, corporis B. Virginis quasi dominus effectus est ; ergo et fructus corporis B. Virginis, puta Christus, ad Josephum pertinuit, uti metalla nata in agro, ad dominum agri pertinent. Quod enim in agro meo nascitur, meum est, ait Jurisconsultus.

Dices : Hæc proles, puta Christus natus est ex conjugio Joseph cum Maria, non naturaliter, sed supernaturaliter, puta virtute non Josephi, sed Spiritus sancti fœcundantis virginem : ergo illa Josepho attribui nequit. Resp. negando consequentiam : proles enim quæ ex conjugio legitime nascitur, conjugum est undecumque et quomodocumque nascatur : sicut seges nata in agro meo sterili supernaturaliter, mea est. Sicut ergo Christus vere B. Virginis est filius, etiamsi ex ea naturaliter non sit natus, sed miraculose ; sic et idem jure conjugii est Josephi filius, etiamsi ex conjugio non naturaliter, sed miraculose sit genitus, imo eo magis magisque admirabilis Josephi est filius, quia Deus in præmium virginitatis servatæ in conjugio, hunc miraculosum conjugii virginalis fructum Josepho dedit donavitque ; perinde ac si Deus in agro ejus produxisset messem sine semine, illamque ei dedisset.

Secundo, quia vir et uxor per conjugium fiunt unum, et quasi una persona civilis : quare omnia habent communia, etiam proles legitime natas (excipio enim proles natas ex adulterio ; hæ enim adulterum habent patrem, ejusque sunt). Ergo Christus, Deiparæ filius, fuit quoque filius Josephi, qui erat conjux, ideoque omnium ejus bonorum consors et particeps. Ita Franc. Suarez, loco citato, quæst. 29.

Joseph ergo magis fuit pater Christi, quam pater adoptans fit pater filii adoptati. Hic enim tantum est pater adoptivus, Joseph vero fuit pater matrimonialis Christi. Hinc sequitur, Josephum habuisse quasi patris auctoritatem in Christum, ideoque summum erga eum affectum, curam et sollicitudinem; ac vicissim Christus Josephum ut patrem coluit, amavit, honoravit, eique obedivit, ut patet Lucæ 2. 51 : *Et erat subditus illis.* Et *hæc subjectio*, ait Gerson, *sicut inæstimabilem notat humilitatem in Christo, ita dignitatem incomparabilem signat in Joseph et Maria.*

Tertio, quia Christus proprie pertinebat ad familiam Josephi : pertinebat enim ad familiam matris, mater autem ad familiam Josephi mariti sui. Una ergo in terris dignissima, imo cœlestis et divina erat familia, in qua paterfamilias, ideoque præses et rector erat Joseph, materfamilias B. Virgo, filius vero Christus. In hac igitur erant tres summæ et excellentissimæ totius orbis personæ : prima Christus, utpote Deus et homo : secunda Virgo Deipara Christo conjunctissima, quasi mater naturalis : tertia Joseph, quasi pater Christi matrimonialis. Hac de causa Christo debetur cultus adorationis et latriæ ; B. Virgini hyperduliæ ; Josepho summæ

duliæ. Quocirca errat vulgus hominum, imo multi in seculo sapientes, qui S. Josephum ut simplicem et abjectum fabrum lignarium parvi æstimant : neglectus quidem fuit et incognitus hucusque in terra, sed eo gloriosior fuit in cœlo. Jam tamen viri docti ejus excellentiam ostendentes, multos in ejus admirationem et venerationem rapuere. Unde nuper Gregor. XV. Pontifex festum ejus ritu duplici solemniter à toto populo totaque Ecclesia quotannis celebrari jussit die 19. Martii. Et merito : considera enim quanta ejus fuerit præ omnibus hominibus prærogativa, dignitas et officium ex his quæ subjungo.

Primo, S. Joseph fuit maritus B. Virginis ac pater Christi, uti jam ostendi; fuit ergo ipse caput et superior tam B. Virginis quam Christi, ut homo est. Hinc

Secundo, singularis fuit amor et reverentia tam B. Virginis quam Christi erga Josephum. Unde Joannes Gerson Cancellarius Parisiensis serm. de nativit. B. Virginis : *O miranda prorsus*, inquit, *Joseph, sublimitas tua, ô dignitas incomparabilis, ut mater Dei, regina cœli, Domina mundi appellare te Dominum non indignum putaverit.* Sanctus Gregorius Nazianzenus orat. 11. Gorgoniæ sororis suæ maritum, ejusque excellentiam hoc uno titulo indicat et celebrat, quod Gorgoniæ fuerit conjux et vir : *Vultis*, ait, *uno verbo virum describam? vir illius, id est, Gorgoniæ : nec enim scio quid amplius dicere necesse sit.* Idem dicas de sancto Joseph. Aves scire quis, qualis, quantus fuerit S. Joseph? vir fuit Deiparæ.

Tertio, ministerium et officium Josephi fuit nobilissimum, quia attigit ordinem unionis hypostaticæ Verbi cum carne nostra, uti et maternitas B. Virginis. Joseph enim omnes suos labores et actiones proxime circa Christi personam exercebat. Hinc Christum aluit, fovit, custodivit, ac eum in arte fabrili secum exercenda direxit, ut habet communis Doctorum sententia. Audi Franciscum Suarez 3. part. quæst. 29. disputat. 8. sect. 1. Quædam, ait, ministeria præcise pertinent ad ordinem gratiæ gratum facientis, et in hoc supremum fastigium tenent Apostoli, ideoque indiguerunt pluribus auxiliis gratiæ (præsertim gratis datæ et sapientiæ) quam ceteri. Alia vero sunt ministeria quæ attingunt ordinem unionis hypostaticæ, qui ex suo genere perfectior est, ut patet de maternitate Dei in B. Virgine. Et in hoc ordine est ministerium S. Joseph, quod proinde priorem excedit.

Quarto, Joseph per familiarem et continuam cum Christo et B. Virgine conversationem, factus est secretorum divinorum particeps, et summarum utriusque virtutum quotidianus inspector et imitator.

Quinto, Joseph fuit eximiæ sanctitatis, ac eximiis naturæ et gratiæ dotibus à Deo instructus, adeoque illo seculo non fuit vir sanctior aut dignior, cui mater Dei desponsaretur. Unde Franciscus Suarez 3. part. quæst. 29. disput. 8. sect. 1. probabiliter opinatur Josephum in gratia et gloria antecellere Apostolos et Joannem Baptistam, quia ejus officium illorum officio præcellebat. Plus enim est esse patrem et rectorem Christi, quam præconem et præcursorem ejusdem. Additque Josephum, cum duxit B. Virginem, fuisse ætate matura, non juvenili nec senili, eumque vita functum esse ante mortem Christi, et B. Virginis. Unde in passione Christi nulla Joseph fit mentio. Denique eum post mortem cum Christo inter ceteros Patriarchas resurrexisse, de quibus dicitur Matth. 27. 52 : *Multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt.* His omnibus ipse eminebat.

Porro nostri Barradius et Ribadeneira, in festo sancti Josephi, eum eminentis sanctitatis fuisse, docte solideque probant, primo ex ejus officio, quia ipse fuit pater Christi et sponsus B. Virginis; inter sponsos autem solet esse æqualitas, id est proportio, ut sit matrimonium congruum et commodum : ergo præ omnibus Joseph accessit ad sanctitatem B. Virginis. Unde Patres censent Joseph fuisse virginem, et sua virginitate quasi meruisse, ut fieret conjux Virginis Deiparæ. Audi sanctum Hierônymum contra Helvidium : *Tu dicis Mariam virginem non permansisse : ego mihi plus vindico, etiam Joseph virginem fuisse per Mariam, ut ex virginali conjugio virgo filius nasceretur.* Et sanctus August. serm. 24. in nativitate Domini : *Habe*, ait, *Joseph, cum Maria conjuge tua communem virginitatem membrorum, quia de virginis membris virtus nascitur Angelorum. Sit Maria sponsa Christi in carne sua, virginitate servata : sis autem et tu pater Christi, cura castitatis et honorificentia virginitatis, ut de virgineis membris Genitricis seculis christianis nulla sit zelotypia.* Idem et paulo post : *Gaude itaque, Joseph, nimiumque congaude virginitati Mariæ, qui solus meruisti virginalem affectum possidere conjugii, quia per meritum virginitatis ita separatus es à concubitu uxoris, ut pater dicaris Salvatoris.* Sic et ceteri. Unde B. Petrus Damian. epist. 11. ait Ecclesiæ fidem in eo esse, ut non modo Deipara, sed et Joseph ejus maritus et nutritius Christi, virgo habeatur.

Secundo, quia beata Virgo unica salutatione sanctificavit Joannem Baptistam, eumque quasi Christi præcursorem et paranymphum consecravit : quantum ergo ipsa sanctitatis afflavit Joseph crebra salutatione, imo continua conversatione et alloquio tot annorum!

Tertio, quia Joseph quotidie videns et audiens Christum, divinaque ejus verba, gestus, et spiritus hauriens, mire incendebatur ejus amore et reverentia. Ad hæc Christus nutritus à Josepho corporaliter, vicissim, imo multo magis nutriebat eum spiritualiter, mentemque ejus spiritualibus epulis gratiisque cumulabat.

Quarto, quia omnes Josephi actiones erant circa Verbum incarnatum, ideoque cœlestes et divinæ : fuit ergo ipse Angelus potius quam homo.

Quocirca B. Theresia mira devotione colebat S. Josephum, eumdemque omnibus commendabat, asserens se per intercessionem S. Josephi multa et magna, imo omnia, quæ habebat, à Deo impetrasse.

Plures S. Josephi prærogativas et dignitates recenset noster Sebast. Barradius lib. 6. c. 8.

Denique S. Joseph sanctificatum fuisse in utero matris, censet Gerson homil. de Nativit. B. Virginis, et 3 part. alphabeti 59. lib. 2. ubi ait idipsum asseri in Officio Hierosolymitano, et Jacobus de Valentia scribens super *Magnificat.* Idem de S. Jacobo fratre Domini, qui ea de causa vocatus sit Justus, opinantur Hegesippus apud S. Hieronymum lib. de Script. Eccles. in Jacobo, et Epiphan. hæresi 29. Idem de S. Nicolao, et S. Dominico suspicatur S. Antoninus 3. part. Summæ tit. 18. cap. 15. §. 6. Idem de Jacobo Patriarcha, qui in utero matris collisus fuit cum Esau, illumque supplantavit, censet S. Ambrosius lib. 4. de Fide c. 4. Histor. Eccles. c. 66. in Genes. et Dionys. Carthus. in Gen. c. 25. et 28. ubi pro eadem sententia citat S. Augustinum. Idem de Mose autumat S. Ephrem orat. de Transfig. Christi. Alii idem privilegium dant Samsoni, quia de eo dicitur Judic. 13 : *Et erit Nazaræus* (id est, separatus, et consecratus) *Dei ab infantia sua, et ex matris utero.* Verum hæc incerta sunt, et tantum exemptionis à communi peccati et nativitatis maculatæ lege privilegium nulli dandum est, nisi de eo constet è S. Scriptura, vel traditione. Hic autem nihil tale constat de ullo nisi de Jeremia cap. 1. 5. et de Joanne Baptista, Lucæ 1. 44. Ita Barrad. lib. 7. Concord. Evangel. cap. 12. et Franc. Suarez 1. p. quæst. 27. disp. 8. sect. 1. Excipio Christum ex vi suæ conceptionis, quia conceptus est de Spiritu sancto, et natus ex Maria Virgine. Item B. Virginem, utpote matrem Dei, uti habet traditio Ecclesiæ. Potuit Deus pluribus hoc privilegium dare, sed an de facto dederit, nescimus. Sane si post B. Virginem illud alicui alteri ex initio recensitis dedit, S. Josepho ejus sponso idipsum non negasse videtur.

De qua natus est Jesus] Mutat phrasim, non enim ait : Joseph genuit Jesum, uti de aliis dixit : *Abraham genuit Isaac, Isaac genuit Jacob, Jacob genuit Judam*, etc., nec etiam dicit : *Maria genuit Jesum*, etsi id verum sit, sed : *De qua natus est Jesus*, qua phrasi significat primo Jesum de Maria natum, non virtute naturali, sed supernaturali, vi et operatione Spiritus sancti. Secundo, Jesum non esse genitum à patre Joseph, sed natum ex sola matre, ideoque ex virgine, ac proinde Joseph non aliter pertinere ad genealogiam Christi, quam ratione uxoris, scilicet B. Mariæ, ex qua natus est Christus.

Præclare S. Bernardus hom. 1. super *Missus est: Pulchra*, ait, *permixtio virginitatis et humilitatis : nec mediocriter placet Deo illa anima, in qua et humilitas commendat virginitatem, et virginitas exornat humilitatem : sed quanta veneratione digna est, in qua humilitatem exaltat fœcunditas, et partus consecrat virginitatem!* Et rursum : *Talis*, inquit, *nativitas decebat Deum, ut non nisi ex virgine nasceretur : talis partus decebat virginem, ut non pareret nisi Deum :* tum quia decebat, ut Christus habens patrem in cœlis, non haberet patrem in terris, sed matrem dumtaxat, ut qui in cœlis erat ἀμήτωρ, in terris esset ἀπάτωρ : tum quia conceptus et ortus Christi debebat esse remotissimus à peccato originali, ut nec deberet, nec posset illud contrahere, in eoque superaret matrem, quæ licet concepta sit sine peccato ex singulari Dei præservatione, tamen ex vi conceptionis suæ, qua ex Adam naturali et generatione Joachimi et Annæ prognata est, debebat illud contrahere, nisi à Deo Deique gratia præventa fuisset : tum quia partus hic debebat esse purissimus et divinus : tum denique ut virginitatem et castitatem nobis impense commendaret. Unde S. Gregorius Nazianzenus oratione 38. de Nativitate in Principio : *Christus*, inquit, *ex virgine* (nascitur) : *mulieres, virginitatem colite, ut matres Christi esse possitis.* Et Cyrill. Hierosolymitanus Catechesi 12 : *Christus*, ait, *nascebatur, ut virgines faceret : multo ergo magis debuit virgineum conservare corpus.*

Secundo, hæc phrasis, *de qua natus est Jesus*, significat B. Virginem veram esse matrem Jesu, id est, hujus hominis, qui hypostatice unitus Deo simul est Deus et homo : quare ipsam vere esse matrem Dei : licet enim ipsa non genuerit Deitatem, genuit tamen Deum, quia genuit hunc hominem : atqui hic homo est Deus ; ergo B. Virgo genuit Deum. Ratio à priori est identitas personæ ; quia enim una est persona, eaque divina in Christo, hinc illi competunt attributa utriusque naturæ, fitque communicatio idiomatum, ut hic homo dicatur Deus, ac vicissim Deus dicatur homo, filius Virginis passus, crucifixus, etc., persona enim est suppositum in se suscipiens omnes naturæ utriusque actiones et passiones ; quare persona Filii Dei, quæ est Deus, vere dicitur nata ex Maria Virgine, sed secundum naturam humanam, non divinam. Indicatur ergo hic immensa dignitas B. Virginis ; talis enim est maternitas Dei, per quam Filius Dei ab ipsa suum esse, et substantiam humanam, scilicet carnem, ossa, sanguinem, etc., accepit, ita ut eam coleret, amaret, revereretur quasi matrem, eique ut matri in omnibus obediret, jugiter compellans eam : *Mater mea.* Unde S. Bernard. hom. 1. super *Missus est*, id admirans exclamat: *Utrinque stupor, utrinque miraculum : et quod Deus feminæ obtemperet, humilitas absque exemplo ; et quod Deo femina principetur, sublimitas sine socio.*

Virgo enim Deipara habebat jus et auctoritatem maternam in Christum, uti habent aliæ matres in suos filios, quos genuerunt, imo plusquam aliæ matres, quia ipsa magis fuit mater Christi, quam sint aliæ matres suorum filiorum, ob rationem quam mox afferam. Quocirca sanctus Thomas 1. part. quæst. 25. art. 6. docet, Deum non posse facere opus majus quam sit incarnatio Verbi et maternitas B. Virginis, quia ipsa est mater Dei, quo nil majus concipi potest ; unde Beda : *O beatissima Virgo*, inquit, *in te sola Rex ille dives et prædives exinanitus est ;* maternitas enim Dei est summa affinitas, consanguinitas, et conjunctio cum Deo : per illam ergo B. Virgo tam affinis et consanguinea est Deo, quam mater filio.

Ex hac dignitate maternitatis Dei sequuntur omnia dona et privilegia B. Virgini à Deo præ omnibus hominibus et Angelis concessa. Sicut enim humanitas Christi, quia Verbo unita ab eo accepit dotes et privilegia tali unione et conjugio digna, quæ scilicet talem humanitatem sic exaltatam et Verbo unitam decebant, imo quæ eam exaltarent, et unione cum Verbo quasi dignam efficerent : sic pariter Deus B. Virgini largitus est omnia charismata et decora quæ talem matrem Christi et sponsam Dei decebant. Unde sic con-

clude : B. Virgo est mater Dei ; ergo ipsa longe excellentior est omnibus Angelis, etiam Seraphinis, et Cherubinis. Mater Dei est ; ergo purissima est et sanctissima, adeo ut sub Deo major puritas intelligi nequeat, ait S. Anselm. lib. de Excellentia Virginis. Mater Dei est ; ergo quidquid ulli Sanctorum concessum est privilegii, hoc illa præ omnibus obtinet.

Tertio, τὸ *de qua natus est Jesus*, significat eum ex sola matre natum, ac proinde illam solam Christo dedisse omnem carnem et substantiam, quam ceteris filiis dant pater et mater conjunctim : filii enim partem substantiæ accipiunt à patre, partem à matre, imo plus accipiunt à patre, quam à matre : pater enim potior est causa generationis filii quam sit mater. Quare beata Virgo plus dedit Christo, quam filiis suis dant ceteræ matres, quia ipsa dedit quoque id quod pater dare solet. Unde ipsa magis est; mater Christi, quam sint aliæ matres suorum filiorum, quia ipsa sola fuit pater et mater Christi. Hinc sequitur primo, quod B. Virgo majus jus habuerit in Christum, quam habent ceteræ matres in suos filios. Secundo, quod B. Virgo longe magis amaverit Christum, ac Christus vicissim B. Virginem, quam aliæ matres ament suos filios, ac filii vicissim ament suas matres ; tum quia sola eum genuit, tum quia genuit eum modo non naturali, sed supernaturali et divino. Amor ergo qui in ceteris filiis dividitur in patrem et matrem, in Christo fuit unitus, totusque ferebatur in matrem : mater vicissim duplicato quasi amore patris et matris diligebat Christum, ideoque duplicato quasi sensu sensit dolores Christi in cruce, ac vicissim gaudia in resurrectione.

Quarto, τὸ *de qua natus est*, significat potissimam causam et activitatem nativitatis Christi fuisse Spiritum sanctum, qui in beata Virgine ex purissimis ejus sanguinibus corpus Christi formavit, organizavit, animavit, ac Verbo hypostatice univit in primo conceptionis ejus instanti. B. Virgo tamen quoque ut causa secunda, et vera mater ad generationem Christi, non tantum passive subministrando materiam, sed et active illam formando, disponendo, organizando concurrit. Vide Franciscum Suarez 3. p. q. 32. art. 4. ac q. 33. art. 4. ubi docet generationem Christi ex virgine fuisse supernaturalem quoad modum et velocitatem, quia in instanti perfecta est à Spiritu sancto, velut causa efficiente. Eamdem vero naturalem fuisse quoad materiam, vim originis, et terminum, quia terminus fuit proles, puta Christus natus ex matre, quasi filius ejus naturalis, instar aliorum filiorum, qui ex suis matribus naturaliter oriuntur et nascuntur. Actio ergo pariendi in ea fuit naturalis, sed modus fuit supernaturalis.

Natus est Jesus] q. d. Verbum caro factum est, Deus factus est homo, Filius Dei factus est Filius Virginis. Hoc, ut fuse docet D. Thomas 3. part. quæst. 1. a. 1, fuit omnium Dei operum summum et maximum, ideoque illud stupuerunt et stupent Angeli, Sanctique omnes. In eo enim Deus ostendit summam potentiam uniendo hominem Deo, limum Verbo, terram cœlo : ac summam sapientiam, ut qui divinitate pati et nos redimere non poterat, carnem in Virgine indueret, qua pati, et pro peccatis nostris Deo Patri satisfacere posset : summam quoque justitiam, quia ob dignitatem personæ, ex æquo quasi Dei iræ et vindictæ moriendo in cruce satisfecit : summam etiam bonitatem, quia semetipsum exinanivit, ut nos suis donis repleret : *Ac factus est filius hominis, ut nos efficeret filios Dei*, ut ait S. August. *Natus est in terra, ut homo nasceretur in cœlo*, ut ait S. Gregorius.

Qui vocatur Christus] Hoc est, qui est Messias sive Christus, redemptor orbis Patribus promissus, ac proinde Messias sive Christus suo jure vocari potest et debet, itaque nunc ab omnibus fidelibus reipsa vocatur. De nomine Jesu et Christi dixi in titulo libri.

Quomodo hæc genealogia Christi consentiat cum illa S. Lucæ c. 3. v. 23. ibi enucleabo.

17. Omnes itaque generationes ab Abraham usque ad David, generationes quatuordecim : et a David usque ad transmigrationem (Syrus *usque ad exilium*) Babylonis, generationes quatuordecim : et a transmigratione Babylonis usque ad Christum, generationes quatuordecim.] Ab Abraham ergo usque ad Christum sunt generationes 42, ter enim 14. faciunt 42. Lucas capit. 3. numerat generationes 77, sed nullam vim ponit in numero, uti facit hic S. Matthæus ; S. Augustinus tamen lib. 2. de Consensu Evang. cap. 4. per 77. generationes censet denotari plenam omnium peccatorum remissionem et abolitionem, quæ facta est per Christum : unde Christus jussit fratri peccanti dimittendum esse septuagesies septies. Matth. 18. v. 22. Per *generationes* accipe et numera personas omnes tam generantes quam genitas : hæ enim sunt 14. Græce enim non est γενέσις, id est generatio; sed γενεὰ, id est progenies, genus, familia, et liberi, ætas vitæ unius hominis. Nam generationes ipsæ præcise sunt tantum 13. in prima tesseradecade, ut videbis, si numeres τὸ *genuit* : hoc enim in ea 13. vicibus repetitur : quia in ea sola numeratur primus Abraham, et ultimus David : in secunda vero tesseradecade non numeratur primus in ea David, nec in tertia primus in ea Jechonias, quia hi jam nominati et numerati sunt ut ultimi in secunda et tertia tesseradecade, quapropter in tertia tesseradecade addi debet una generatio, scilicet : *Jechonias autem genuit Jechoniam*, ut in ea conflentur 14. generationes : hoc est, 14. personæ tam generantes, quam genitæ, ut superius dixi. Generationes ergo omnes præcise sunt 41; personæ vero generantes et genitæ sunt 42, quia primi, puta Abrahæ, generatio hic non recensetur, sed ex Genesi nota præsupponitur.

Quæres, quo fine S. Matthæus tam accurate hasce tres tesseradecades generationum enumeret? Respondetur, quia voluit triplicem populi Judaici statum recensere, primum quasi democraticum sub singulis Patriarchis et Judicibus, quales fuere Othoniel, Gedeon, Samson, Heli, Samuel, etc., qui præfuerunt Israeli ab Abraham usque ad David : secundum quasi monarchicum sub regibus, qualis fuit sub David, ejusque posteris usque ad captivitatem Babylonicam : tertium quasi aristocraticum sub ducibus et pontificibus, uti fuêre Judas, Jonathas, Simon,

ceterique Machabæi, qualis fuit à captivitate Babylonica usque ad Christum. Significat ergo Matthæus triplicem hunc populi statum et regimen tertio immutatum; quarto debuisse per Christum mutari, et in Christo, qui regnum attulit æternum, terminari. Ita passim Patres et Interpretes; unde Nazianzenus in carmine de Genealogia Christi ait :

Sic traxit regale genus, sceptrumque superbum.

Addit Maldonatus medicam analogiam : Medici enim in febribus et morbis diem decimumquartum vocant criticum, eumque omnium esse periculosissimum asserunt. Videtur ergo congrue ad naturam hominis, decima quarta quaque generatione, sive hominis ætate et seculo, Deus populi sui statum immutare voluisse, ut una republica quasi ægrotante et deficiente, alia nasceretur et succederet melior, donec optima per Christum subrogaretur, quæ triplicis præcedentis defectus et infirmitates sanaret et corrigeret, ac regnum Ecclesiæ stabiliret vegetum, sanum et æternum.

Denique Matthæus enumerat 42. generationes per tres tesseradecades, ut probabilem lectori conjecturam faciat, debuisse Christum, post exactum hunc numerum generationum, venire. Sicut enim fuerunt generationes 14. ante regnum Judæorum stabilitum, 14. in regno, post quas per 14. generationes sensim planè defecit, ita verisimili conjectura potuit colligi, post 14. hasce generationes regnum hoc deficiens et labascens à Messia in melius fore restituendum. Sicut enim fuerunt 14. generationes ante regnum, et totidem in regno, ita totidem fuerunt post regnum Israelis usque ad Christum. Rursum ante regnum facta est Christi promissio Abrahæ, Isaac et Jacob : in regno Davidi et Salomoni : post regnum eadem repetita est per Aggæum, Zachariam, Malachiam, etc., ut sensus sit, q. d. Omnes prophetiæ factæ de Christo tam ante regnum, quam in regno, et post regnum terminatæ et adimpletæ sunt in Christo. Primam tesseradecadem inchoat Abraham, finit David : secundam inchoat Salomon, finit Joachim, sive Jechonias : tertiam inchoat Joachim, sive Jechonias, finit Christus, qui est finis legis, totiusque populi et mundi captivi liberator. Ita Franciscus Lucas. Judæi enim ex defectu et lapsu suæ reipublicæ ac præsertim ex eo quod ablatum esset sceptrum à Juda per Herodem, ex prophetia Jacob, Genes. 49. 10, sciebant, certoque expectabant adventum Messiæ. Unde ex eodem jam collapso, sceptroque translato, Messiam jam venisse, nec alium esse quam Jesum Christum docet hîc S. Matthæus, ut Judæis fidem in Christum persuadeat.

Symbolice Orig. Homil. 27. in Num. et S. Hier. epistol. ad Fabiolam de 42. mansionibus, notant has 42. generationes respondere 42. mansionibus Hebræorum in deserto, quibus ipsi ad terram Chanaan Abrahæ à Deo promissam pervenerunt. Simili enim modo per hasce 42. generationes ad Messiam, sive Christum, eidem promissum pervenitur, et per eum ad terram viventium Sanctis in cœlo promissam.

Rursum numerus 14. quia geminatum continet septenarium, quo septena Spiritus sancti gratia declaratur, duplicatam in homine designat ejusdem Spiritus largitatem, qualis fuit in Christo, qui proinde eodem symbolo die 14. mensis Nisan, cum luna plena est, puta in Paschate, passus morte sua nos redemit, et gratiarum copiam nobis promeruit. Unde de eo canit Psaltes Psalm. 71 : *Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis, donec auferatur luna.* Audi S. Ambros. orat. in obitu Theodosii Imp. : *In quartodecimo perfectionem hominis accepimus*, etc. *Unde Domini Pascha 14. luna formam celebritatis accepit. Quoniam qui Pascha celebrat, debet esse perfectus, debet amare Dominum Jesum, qui diligens populum suum perfecta charitate sese obtulit passioni. Grande numeri mysterium, quando Pater Filium unicum pro nobis omnibus tradidit, cum pleno luminis sui orbe luna fulgeret. Ita est enim Ecclesia, quæ pie Pascha celebrat, Domini nostri Jesu Christi; sicut luna perfecta in æternum manet, quisquis bene hîc Domini Pascha celebrat, in lumine perpetuo erit.*

Anagogice, numerus 42. constat ex sex et septem; sexies enim septem faciunt 42. Senarius autem notat labores hujus vitæ, quibus pervenitur ad septenarium, puta ad sabbatum quietis et felicitatis æternæ; sex enim primis mundi diebus Deus omnia operatus est in cœlo et in terra; die autem septimo, puta Sabbato, requievit ab omni opere suo. Genes. 1.

Tropolog. quadragenario hoc generationum numero significatur nostra vita corporis, quatuor elementis constantis. Hæc enim in decem mandatorum Dei, quæ quatuor Evangeliis perficiuntur, observatione consistit, duc enim quatuor in decem, efficies quadraginta. Ita Salmeron; imo S. Augustinus, et ex eo Petrus Bongus lib. de Num. mysteriis. Num. 14 : *Tres distinctiones*, ait, *in generatione Christi mystice insinuant fidem S. Trinitatis, quam concorditer astruit doctrina legalis et Evangelica. Tres enim, Trinitatis fidem; quatuor, doctrinam Evangelicam; decem, legis significant institutionem.* Idem quoque paulo post : *Quod autem ter quatuordecim ponuntur, id veram significat religionem. Quatuor enim et decem novum et vetus Testamentum indicant, quia via ad Christum per decem verba legis, et quatuor Evangelia prædicatur; ita tamen, ut quidquid ascribitur Trinitati, quæ Deus est, consecremus, quia nulla præceptio impletur, nisi hic numerus colendi Deum teneatur.* Hoc quoque numeri typo Ezechiel cap. 4. vidit quartodecimo anno percussionis civitatis, novam civitatem, puta Ecclesiam, quam quartadecima generatione post excisam à Chaldæis Jerusalem, nascens, moriensque Christus fundavit : ut notavit Cassiodorus in Psal. 14. sub finem. Denique 42. anno à passione Christi, in ejus vindictam Jerusalem excisa est à Tito et Vespasiano, uti notat S. Hieron. in Psalm. 108. ad illa : *In generatione una deleatur nomen ejus* : tuncque cœpit florere Ecclesia Christi. Hæc Bongus.

18. Christi autem generatio sic erat] q. d. Christi ortus hoc modo contigit : pro *generatio* enim Græce non est γένεσις, id est, generatio proprie dicta, sed γέννησις, id est, ortus, conceptus, generatio, nativitas, quâ quis oritur, concipitur, gignitur, nascitur.

Cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent

(copularentur actu conjugii. Arabicus, *Antequam sese cognoscerent*) INVENTA EST IN UTERO HABENS (uterum ferre, esse prægnans et gravida) DE SPIRITU SANCTO. Syrus : *De Spiritu sanctitatis*, id est, sancto, et sanctitatis omnis auctore et fonte.

Voluit Deus B. Virginem desponderi Joseph, primo, quia Joseph videtur fuisse proximus regni Davidis hæres, ut illud ab eo ad Christum quasi à patre ad filium recto successionis ordine jureque devolveretur, uti dixi vers. 16. Secundo, quia Joseph fuit vir sanctissimus, ut ibidem dixi, similis Patriarchæ Joseph, cujus proinde uti nomen, sic et castitatem virtutemque sortitus est, dictusque *Joseph*, id est, *auctus*, magnisque Dei donis et virtutibus cumulatus. Ita S. Bernardus homil. 2. super *Missus est.* Vide dicta Genes. 30. 24. et c. 39. v. 20.

Quæres, an B. Virgo fuerit hìc despensata Josepho per sola dumtaxat sponsalia, an vero etiam per matrimonium reipsa contractum, et nuptias celebratas : ac consequenter, an Christus incarnatus et conceptus sit ex Virgine desponsata tantum, an vero etiam conjugata? nam ad Virginem sic desponsatam missus est Gabriel nuntians incarnationem Christi. Lucæ 1. 27. Virgoque ejus nuntio consentiens, dicensque : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*, illico eodem instanti concepit Christum. Multi censent B. Virginem tantum desponsatam fuisse per sponsalia, sive per verba de futuro, quibus tantum fit promissio matrimonii. Ita S. Hilarius hìc, S. Basilius hom. de Humana Christi Generatione, Origenes homil. 1. in diversos Evang. locos, Cyrillus catechesi 12, Abulensis et Cajetanus. Verum melius alii censent B. Virginem desponsatam fuisse non tantum per sponsalia, sed etiam per matrimonium per verba de præsenti, et nuptias reipsa contractas. Probatur primo, quia vers. sequenti et vers. 16. Joseph vocatur vir, id est, maritus Mariæ. Jam ergo per matrimonium illam sibi maritârat. Secundo, Joseph voluit eam, utpote gravidam dimittere, ut dicitur versu sequenti. Ergo jam eam acceperat in uxorem : nemo enim dimittit id quod non habet. Tertio, quia *desponsatam* Lucas cap. 2. vers. 5. interpretatur conjugatam, imo eam vocat uxorem Joseph. Erat ergo ipsa jam ducta, et traducta in domum sponsi Josephi quasi uxor, ut scilicet Joseph esset testis virginitatis ejus, ejusque æque ac pueri Jesu esset custos et nutritius. Adde : B. Virgo illico accepto Gabrielis nuntio jam plena Verbo visitavit Elisabeth, ac apud eam mansit tribus mensibus : unde ibi non videtur celebrasse matrimonium cum Josepho, nec post reditum in Nazareth, quia nullum ejus extat vestigium : ergo ante Gabrielis nuntium et Verbi incarnationem matrimonium hoc celebravit : nec decebat Virginem innuptam iter tantum in montana conficere sine marito, vel comite, vel potius directore associante ei ancillam, vel cognatam fidelem. Quarto, quia si non fuisset conjugata, Judæi videntes uterum ejus intumescere, illi notam fornicationis, imo adulterii impegissent, illamque lapidassent. Quinto, quia plane decebat Christum ex conjugata in conjugio nasci, ne à Judæis ut spurius contemneretur, sed ut legitimus acceptaretur. Et hac de causa Joseph vocatur pater Christi. Denique proles est proprius matrimonii fructus. Ita S. Hieronymus, Haymo, et S. Chrysostomus hìc homil. 4, Theophylactus, S. Ambrosius lib. 2. in Lucam, Jansenius, Suarez, et alii passim.

Objicies primo : Angelus hìc ait Josepho : *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam* : ergo nondum eam acceperat in conjugem, sed tantum desponderat per sponsalia. Respondetur, *accipere* hìc idem est quod acceptum habere et retinere : ait enim, vocatque eam *conjugem tuam.* Erat ergo ipsa jam conjugata. Hebræa enim verba sæpe actum non inchoatum, sed continuatum significant, ut dixi Canone 12. Sensus ergo est, q. d. Noli, ô Joseph, dimittere Mariam tuam conjugem, sed acceptam serva et retine. Non enim dimittitur, nisi jam acceptum et habitum.

Objicies secundo : B. Virgo hìc dicitur desponsata antequam convenirent, ergo ante conjugium. Respondetur : Nego consequentiam, quia convenire hìc non significat contrahere matrimonium, nec cohabitare, sed contracto matrimonio uti : notat enim congressum et actum maritalem, de quo mox plura.

Objicies tertio : Cur ergo hìc non dicitur conjugata, sed desponsata? Respondetur : Dicitur desponsata, quia viro incognita perinde ac est sponsa, quæ viro necdum nupta, sed tantum est promissa. Ita S. Chrysostomus. Unde B. Petrus Chrysol. serm. 175 : *Joseph*, ait, *maritus solo nomine, conscientia sponsus*, id est, sponsus per matrimonium ratum, sed non maritus per consummatum, sive per copulam. Et S. Bernard. homil. 2. super *Missus est : Virum nominat, quia homo virtutis erat, non quia maritus.*

Porro verum fuisse matrimonium inter Joseph et B. Virginem, certum est ex dictis, et ex communi Theologorum et Jurisperitorum axiomate : *Matrimonium facit, non copula, sed consensus.* Unde S. August. lib. 1. de Nuptiis et concup. c. 11 : *Nuptiarum*, aït, *bonum impletum est in illis parentibus Christi, proles, fides, Sacramentum* (hæc enim sunt tria matrimonii bona, quæ ex S. Augustino illi assignant passim Theologi) : *prolem cognoscimus, ipsum Dominum Jesum : fidem, quia nullum adulterium : Sacramentum, quia nullum divortium.* Idem fusius docet lib. 5. contra Julianum Pelagianum (qui negabat matrimonium Joseph et Mariæ) c. 9, jus enim matrimonii non repugnat religioni et voto castitatis. Ex matrimonio habeo jus in uxorem, sed ex voto non possum licite eo uti. Si utor, pecco contra votum, non contra matrimonium, id est, facio actum irreligiosum, sed non injustum ; non enim est adulterium, uti esset, si foret uxor copulata matrimonio. Joseph ergo per matrimonium habebat jus in B. Virginem, ut posset uti copula maritalì, sed per castitatis propositum, et, ut videtur, votum, hoc jure suo non est usus, nec uti voluit : hæc enim duo valde distincta sunt, habere jus ad copulam, et copula uti ; prius requiritur ad matrimonium, non posterius.

Jus autem hoc copulæ, et quasi dominium conjugis, in virginibus conjugatis habet aliquos effectus non fictos, sed veros et reales. Primus est, ut conjux virgo non possit alteri nubere. Secundus, ut licet per copulam votum violent, non tamen sit fornicatio. Tertius, ut proles divinitus data et nata (uti Christus hìc conceptus ex

Spiritu Sancto) sit et habeatur legitima, utpote ex legitimo conjugio prognata. Ita Suarez 3. p. q. 29. art. 1. sect. 1.

Ex dictis collige, non tantum verum, sed et licitum, imo sanctum fuisse conjugium B. Mariæ cum Josepho. *Verum*, quia essentia matrimonii consistit in mutua traditione et potestate corporum, etiamsi hæc potestas nunquam in actum redigatur, votum autem virginitatis nemini hoc jus et potestatem adimit, sed tantum illius usum facit illicitum. Sicut ergo dominium separatur ab usu in nonnullis religiosis, qui manent domini hæreditatis paternæ, sed ob votum paupertatis illa uti non possunt: sic idem dominium separatur ab usu in conjugio virginum. *Licitum*, quia licet vovisset virginitatem B. Virgo, licite tamen et sine periculo violandi voti iniit matrimonium cum Josepho; quia ex instinctu Spiritus sancti sciebat Josephum potestate sua et jure maritali nunquam usurum ad votum hoc infringendum. Ita S. Aug. de S. Virg. c. 4. et passim Theologi. Et verisimile est B. Virginem hoc suum votum Josepho ante matrimonium revelasse, et Josephum in illud consensisse. Addunt aliqui et promisisse se illud custoditurum. *Sanctum*, quia per matrimonium hoc Joseph tutatus est famam et virginitatem B. Virginis, ac puerum Jesum custodivit, aluit, educavit. Quid eo sanctius?

Vide S. Thomam 3. p. q. 29. art. 1. in corpore, ubi multas affert causas cur ex Virgine desponsata natus sit Christus. Additque: Potest et quinta ratio esse, quod mater Domini fuit desponsata et virgo: quia in persona ipsius, et virginitas, et matrimonium honoratur contra hæreticos, alteri horum detrahentes. Addit aliam rationem S. Ignatius martyr, quem citat sanctus Hieronymus hic: *Ut partus ejus*, inquit, *celaretur diabolo, dum eum putat non de virgine, sed uxore generatum*, Deo scilicet impediente, ne diabolus videret quod naturaliter videre poterat, quid scilicet ageretur inter B. Virginem et Joseph, videlicet quod viverent caste et intacte.

Tropologice: nota hic in B. Virgine et Joseph summum angelicæ castitatis et virginitatis gradum. Aliæ enim virgines fugiunt viros, et virginitatem in claustris et cœtibus virginum conservant. At B. Virgo in ipso conjugio, assidue versans cum viro virginitatem illibatam servavit, quod tantumdem est, ac inter epulas esurire, inter vestes algere, inter honores se humiliare, imo in igne versari et non ardere. Nam, ut ait S. Bernardus serm. 65. in Cant.: *Cum femina semper esse, et non cognoscere feminam, nonne plus est quam mortuum suscitare?* Quocirca B. Virgo nonnullis eximiis personis sibi devotis, hoc continentiæ in conjugio donum communicavit, ut S. Pulcheriæ, et Martiano Imper., SS. Juliano et Basilissæ, quibus prima nocte post emissum continentiæ votum apparuit hinc Christus stipatus ingenti albatorum choro, inde B. Virgo cincta virginum cœtu. Qui cum Christo erant, succinebant: *Vicisti, Juliane, vicisti.* Quæ cum B. Virgine, occinebant: *Beata es, Basilissa, quæ terrenas nuptias spernens, ad æternam gloriam te præparasti.* Quocirca Julianus innumeros Christo fideles et martyres: Basilissa vero innumeras virgines verbo et exemplo Christo peperit. Ita non sterilis, sed fœcundissima est virginitas conjugum, uti fuit in Deipara, quæ genuit Jesum hominem et Deum. Vide vitam eorum apud Surium die 9. Januarii. Sic S. Eduardus Angliæ rex mire devotus B. Virgini, ejus imitatione cum conjuge Editha illibatum pudicitiæ florem servavit. Unde ab ea per S. Joannem Evangelistam evocatus et assumptus est in cœlum anno Domini 1066. die 5. Januarii. Idem fecit S. Cæcilia cum sponso Valeriano, quibus proinde B. Virgo per Angelos coronas ex liliis et rosis cœlestibus transmisit. Idem S. Henricus I, vel ut alii numerant, secundus, Imper., cum conjuge sua Cunegunde, quam moriens parentibus reddens: *En*, inquit, *virginem à vobis accepi, virginem restituo.*

Symbolice: in hoc matrimonio et familia Joseph cum Maria fuit imago S. Trinitatis: Joseph enim repræsentabat Patrem æternum, B. Virgo Spiritum sanctum, quia ipsa erat sanctissima, et quia ex Spiritu sancto conceperat: Christus seipsum, puta Filium Dei. Unde primo, sicut in S. Trinitate est una essentia deitatis in tribus personis, sic hic unum erat matrimonium, et una familia perfecta è tribus personis, scilicet Joseph, Maria, et Christo. Secundo, sicut in S. Trinitate Pater spiritualiter generat Filium, et spirat Spiritum sanctum; ita hic B. Virgo spiritualiter, non carnaliter, puta per virtutem Spiritus sancti, concepit peperitque Christum. Tertio, in S. Trinitate Pater generat Filium, sicut lux emittit lumen: unde in symbolo canimus: *Lumen de lumine, Deum verum de Deo vero:* ita B. Virgo quasi stella maris peperit Christum, qui est *candor lucis æternæ, et speculum sine macula.* Sap. 7. 25. Unde sicut sine sui corruptione sidus fulgidum evibrat radium; sic absque sui læsione Virgo genuit Christum, qui est lux mundi: *Nec sideri radius suam minuit claritatem, nec Filius Virginis suam integritatem*, ait S. Bernardus hom. 2. super *Missus est.* Unde illud S. Simeonis de Christo: *Lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Israel*, Lucæ 2. 32.

Fuit ergo hæc familia quasi cœlum quoddam terrenum, trium non tam hominum, quam corporeorum Angelorum, imo trium quasi personarum divinarum symbolice. Quare non dubium illam plenam fuisse Angelis ministrantibus Virgini, quasi Reginæ cœlorum; ac Christo, quasi Domino Deoque suo: nimirum stupebant illi, et summe desiderabant videre Verbum incarnatum. Igitur domus illa quasi cœlum erat admirandum celans mysterium, *Nigra* foris, *sed formosa* intus, *sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis*, Cantic. 1. 5, ait Rupert. Unde Joannes Gerson serm. de Nativitat. quasi attonitus exclamat: O quam dilecta Trinitati, Patri, Filio, et Spiritui sancto domus illius Trinitas, Christus, Maria, Joseph! nil charius, nil melius, nil in terris erat excellentius. Invidebat terris tales habitatores cœlum, utique cœlo digniores quam terris.

Tropologice: Conjuges imitentur B. Virginem et Joseph in castitate, sanctitate, patientia, et charitate, ut alter alterius onera portet. Erat enim in familia Joseph, Mariæ et Christi, summa omnium concordia, summus amor, summa reverentia, humilitas, pietas, auxilium, et obsequium mutuum: ab ea procul aberat non tantum rixa, sed et omnis mali vel levissima sus-

picio. Hinc meruerunt gignere Christum Sanctum Sanctorum : nunc sæpe in familiis sunt proles pravæ, inobedientes, superbæ, rixosæ, obscœnæ, quia tales sunt parentes. Patrem enim sequitur sua proles, quæ, quod videt et audit à patre et matre, hoc imitatur et imbibit : proles enim sunt simiæ parentum.

Antequam convenirent] Puta ante congressum et actum maritalem, non quasi postea convenerint, ut inferebat impurus Helvidius, qui negabat B. Virginem semper fuisse virginem, asserebatque eam postea ex Joseph concepisse ac genuisse eos, qui in Evangelio vocantur fratres Domini, quem multis confutat S. Hieronymus, sed tantum ut indiceretur miraculosa Christi ex Virgine sine opera viri conceptio. Sic vulgo dicimus : Talis habuit canos, antequam senesceret, significantes mirum esse, quod viro nati sint cani, etiamsi is postea non senuerit, sed ante senium mortuus sit : significamus enim dumtaxat, quid factum sit ante senium, non quid in senio, vel post senium : illud enim velut impertinens tacemus et prætermimus. Simile est, cum dicimus : Hic puer sapit ante virilem ætatem, hoc est, præcocis est ingenii, etiamsi ante virilem ætatem moriatur, uti sæpè præcoces moriuntur. Porro fratres Domini vocantur cognati Christi. Nam, ut ait S. Hieronymus contra Helvid., fratres dicuntur quatuor modis, naturâ, gente, cognatione, affectu. Naturâ fratres sunt, qui ex iisdem parentibus nati sunt : gente, qui ex eadem gente sunt oriundi. Sic Paulus Judæos vocat fratres suos. Roman. 9. 1. et sequenti : cognatione, quia cognati vocantur fratres in Scriptura : affectu, ut cum Christiani amant se mutuo amore fraterno; hic est enim amor fraternitatis, quem toties commendat S. Paulus.

Inventa est in utero habens (gravida esse, ut vertit Arabic., de spiritu sancto] Nota Josephum ex tumore uteri deprehendisse B. Virginem conjugem suam concepisse, sed an sciverit eam concepisse de Spiritu sancto, dubium est. Affirmant S. Basilius, Origenes, Theophylactus, et alii superius citati. Contrarium verius est, quia Joseph volens eam dimittere, v. sequenti, vetatur ab Angelo, qui ei scrupulum eximens subjicit : *Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Ergo ante revelationem Angeli id nesciebat; si enim id scivisset, noluisset eam dimittere.

Dicitur ergo B. Virgo *inventa in utero habens de Spiritu sancto*, eo quod revera concepisset de Spiritu sancto. Unde *τὸ de Spiritu Sancto* referendum est ad *τὸ in utero habens*, non autem ad *τὸ inventa.* Ita passim ceteri Patres et Interpretes. Addit Origenes eam inventam ab Angelis : hi enim sciebant eam concepisse de Spiritu sancto.

De spiritu sancto] Non quasi de Spiritus sancti substantia decisus sit Christus, uti fit in aliis prolibus, quæ deciduntur à parentibus : nec de Spiritu sancto, ut patre; quia Christus, quà homo, non erat similis Spiritui sancto, qui est Deus in natura; sed de Spiritu sancto, ut figulo et artifice. Ita S. Ambrosius in Lucæ 1. 35. *De Spiritu sancto* ergo, non quasi de Patre, sed quasi de patris concursum supplente; quod enim fecit pater in matre, hoc Spiritus sanctus fecit in Virgine formando Jesum per suam potestatem et operationem, ait S. Ambrosius lib. 2. de Spiritu sancto, c. 5, et S. Aug. in Enchiridio, c. 39. Nam materiam corporis, quam aliis filiis subministrat tam pater quam mater, hanc sola B. Virgo subministravit Filio suo. Vide Franciscum Suarez 3. part. q. 29. art. 1. alioqui propriè *de* significat causam efficientem, *ex* materialem. Unde Christus dicitur in symbolo *conceptus* DE *Spiritu sancto*, *natus* EX *Maria Virgine.*

Quæres cur non æque dicit Matthæus, *in utero habens de Patre æterno*, aut *de Filio*, sicut dicit, *in utero habens de Spiritu sancto?* Respondetur id æque vere eum dicere potuisse. Axioma enim Theologorum est : Opera S. Trinitatis ad extra (in creaturis) omnibus tribus personis divinis esse communia : sed maluit dicere *de Spiritu sancto*, quia sicut potentia appropriatur Patri, et sapientia Filio, utpote Verbo : sic amor, bonitas, gratia, quæ in hoc incarnationis opere maxime elucet, attribuitur Spiritui sancto. Nam Spiritus sanctus à Patre et Filio procedit per spirationem, quasi terminus amoris notionalis Patris et Filii.

Porro S. Thomas 3. part. q. 32. art. 1. et seq. ac ibidem Suarez docent *τὸ de Spiritu sancto* tria significare. Primo, ex puro amore Dei et Spiritus sancti, sine meritis hominum, peractam esse Verbi incarnationem. Secundo, ex eadem gratia Dei et Spiritus sancti conceptum esse, sine præviis ejus meritis. Unde S. August. lib. de Prædest. Sanctor. c. 15. Christum quasi ideam prædestinationis et prædestinatorum proponens : *Ea gratia*, inquit, *fit ab initio fidei suæ homo quicumque Christianus, qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus : de ipso Spiritu et hic renatus, de quo est ille natus : eodem spiritu fit in nobis remissio peccatorum, quo Spiritu factum est ut nullum haberet ille peccatum.* Tertio, Christum ex vi conceptionis suæ fuisse sanctum : sicut enim homo, qui per generationem commuuem propagatur ex Adam peccatore, ex vi conceptionis suæ nascitur peccator : sic Christus, qui conceptus et quasi propagatus est de Spiritu sancto, ex vi conceptionis suæ conceptus est sanctus : quod enim operatur Spiritus sanctus, hoc aliud esse nequit, quam sanctum : sicut ignis non aliud producit, quam calorem et ignem. Quarto, *τὸ Spiritu sancto* significat Spiritum sanctum in efformatione humanitatis Christi, omnem suam sanctitatem in eam transfudisse (quantum creatura capax est, potestque suo creatori assimilari) eamque quasi in se transformasse, ita ut post se fecerit eam quasi exemplar et prototypum sanctitatis, ut ex illo et ad illud omnem deinde sanctitatem omnium tam Angelorum quam hominum quasi expingeret et exprimeret. Humanitas Christi ergo fuit opus eximium, proprium et sanctissimum Spiritus sancti, in quo ipse omnis sanctitatis fontem constituit, qui sua puritate omnes scelerum sordes ablueret, omnesque peccatores (quantum in se est) sanctificaret.

Porro S. Thomas quæst. 32. jam citata, artic. 2, docet præpositionem *de*, cum dicitur *de Spiritu sancto*, significare Christum esse consubstantialem Spiritui sancto quoad divinitatem, non quoad humanitatem, quam in Christo operatus est. Verum negat S. August. in Enchiridio, c. 39 :

nam, inquit, de homine nascitur capillus, pediculus et lumbricus, quorum nihil est filius, quia diversæ sunt ab homine substantiæ : ergo præpositio *de* non significat rem factam esse consubstantialem suo factori.

Articulo vero 4. docet D. Thomas ex Aristotele, et ex utroque Suarez, B. Virginem solum materialiter concurrisse ad generationem Christi subministrando corpori ejus materiam, puta sanguinem, non effective, quia sic decidisset semen, quod videtur repugnare purissimæ ejus virginitati. Verum contrarium censet S. Bonaventura et Scotus ex Galeno, qui docet matrem non tantum materialiter, sed et effective (licet debiliori actione quam pater) concurrere ad generationem prolis : quare valde probabile est B. Virginem effective quoque concurrisse ad generationem Christi, quia sic magis fuit mater Christi, quam si solum materiam subministrasset. Nec id obstat illibatæ ejus virginitati, quia sine omni concupiscentia inoperante Spiritu sancto purissimus ejus sanguis (qui vicem habuit seminis) decisus est ad formandum corpus Christi.

19. Joseph autem vir ejus cum esset justus, et nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam] Primo, S. Chrysostomus hîc, S. Augustinus epistolâ 52. ad Macedonium, S. Justinus contra Triphon., Francisc. Lucas, hîc censent Josephum male suspicatum de B. Virgine, quod ex alio viro concepisset; id enim innuere videtur τὸ *traducere :* sed procul absit hæc suspicio à viro tam probo de virgine tam sancta. Quomodo enim Joseph de tali suspicari potuisset eam adulterium commisisse, vel fornicatam esse in domo parentum?

Secundo, alii censent Josephum ex reverentia voluisse dimittere B. Virginem, quod se indignum censeret illa quam Deus fœcundasset. Unde censent pariter, quod S. Joseph B. Virginem comitatus sit dum visitaret Elisabeth, ab eaque audierit B. Virginem salutari matrem Dei, ideoque ea se putasse indignum. Ita Origenes et S. Basilius locis jam citatis, Theophylactus hîc et S. Bernardus Hom. 2. super *Missus est.* Idipsum sibi revelatum asserit S. Brigitta lib. 7. Revelat. c. 25: unde noster Salmeron lib. 3. c. 30. tredecim rationibus hoc ipsum confirmat.

Tertio, plane et genuine, Joseph videns B. Virginem gravidam, rei novitate fuit attonitus, et suspensus varios animi motus æstusque sentiebat, ex quibus sic ratiocinabatur : Scio hanc Virginem esse sanctissimam; unde illam fidem mihi datam fefellisse non credo. Est tamen gravida, scio quod non ex me; ex quo, nescio. An forte à sponso aliquo priore? an in itinere visitatura Elisabetham ab aliquo vim passa? an dormiens à spiritu quodam illusa? an potius, quod ejus sanctitas suadet, ab Angelo vel Deo ipso imprægnata? si ita est, nolim ego detinere illam, quam Angelus vel Deus sibi ambit : indignus ea sum, quæ digna est Deo vel Angelo : quare illam ei resignabo, et à me dimittam. Id permisit Deus, ut conceptus Virginis ex Spiritu sancto, tum à Josepho, tum ab Angelo omnibus testatus fieret; sicut permisit S. Thomam dubitare de resurrectione Christi, ut ipse tangens Christi vulnera, fieret testis irrefragabilis resurrectionis ejusdem. Joseph ergo vir justus docet conjuges et fideles, ne ob indicia de personis probis et sanctis male suspicentur, sed in indiciis sistant, nec ulterius pergant ad inferendam consequentiam criminis, sed potius illa in meliorem partem interpretentur.

Dices: Cur Joseph non interrogavit B. Virginem, quid sibi vellet uteri tumor, et ex quo esset gravida? Respondetur : Fuit hic primus quasi motus mentis Josephi, quem ex verecundia tacuit; mox præventus fuit ab Angelo, qui pro Virgine respondit, eamque excusavit, dicens eam concepisse ex Spiritu sancto.

B. Virgo autem, ex modestia, noluit ultro secretum hoc divinum Josepho pandere, ne sua dona tanta et tam divina jactare videretur, sed Deo, Deique providentiæ et curæ, cujus totum hoc opus erat, idipsum resignavit, certissime confidens Deum suam innocentiam et famam tutaturum, ac rem totam opportune vel patefacturum, uti paulo ante Elisabethæ cognatæ patefactum esse experta erat, vel directurum omnia ad majorem suam gloriam, et consequenter ad majorem conceptionis hujus honorem et venerationem. Unde vide hîc, et mirare magnanimitatem et magnanimam B. Virginis in Deum resignationem et confidentiam, qua omne hoc suspicionis sinistræ et infamiæ periculum metumque discussit : qua in re rarum dedit exemplum æquanimitatis et constantiæ uxoribus quæ maritos habent zelotypos, æque ac fiduciæ in Deum, ut sperent, quod Deus innocentiam et castitatem eorum pandet, proteget, et celebrabit, uti hîc fecit B. Virgini. Ita S. Hieronymus: *Hoc,* ait, *testimonium Mariæ est, quod Joseph sciens illius castitatem, et admirans quod evenerat, celat silentio, cujus mysterium nesciebat.* Et S. Ambrosius in c. 1. Lucæ : *Maluit,* ait, *Dominus quosdam de sua generatione, quam de matris pudore dubitare.*

Hinc videtur S. Joseph non fuisse comitatus B. Virginem, dum ipsa mox à conceptione Christi visitavit S. Elisabeth : si enim fuisset comitatus, vidisset et audisset magnalia et mirabilia de B. Virgine, quæ omnem ei scrupulum exemissent, nec de ejus dimissione cogitasset : ac præsertim illud quod dixit S. Elisabeth B. Virgini : *Unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini mei ad me?* Inde enim scivisset beatam Virginem non tantum concepisse ex Deo, sed concepisse ipsummet Deum, eumque utero suo gestare. Nota, Joseph hîc vocatur justus, id est, probus, utpote qui ex charitate vellet conjugis suæ famæ, imo et dignitati consulere, dum eam occulte dimittere cogitat, qua se putat indignum. Censent S. Hieronymus et Theophylactus lege veteri præceptum fuisse maritis, ut uxores, si adulterium commisissent, traducerent, et apud judices accusarent, traderentque puniendas. Verum nullum locum, in quo id præceptum sit, afferunt. Nam locus ille, Num. 5. 2, id tantum permittit, non vero præcipit; sed, ut dixi, hoc crimen procul aberat à B. Virgine, et ejus suspicio procul à Josepho.

Traducere] Non in domum suam, ut vult Abul. Græce enim est παραδειγματίσαι, id est, infamare, propalare, publicum exemplum facere, et ut S. August. epist. 50. ad Paulinum verbo tenus vertit, *exemplare.* Solebant enim adulteras in Creta, sicut captivos Romæ, per mediam urbem populo spectandos et deridendos traducere.

inde traducere significat divulgare, diffamare. Unde illa lex olim, et pœna in lenas : *Lenæ et polygami mithellati per publica civitatis loca efferuntur, ut catamidientur et derideantur.* Et Propert. :

Nec sic infamis totam traduceret urbem.

Vide Budæum in Pandectas pag. 263. in verbo καταμιδίζω, id est, derideo, traduco.

Voluit occulte dimittere eam] per secretum divortium dando ei occulte libellum repudii, ait Abulensis hîc q. 39, aut potius et honestius secedendo ab ea prætextu peregrinationis, quasi abiturus in longinquam regionem. Ita Maldonatus. Unde Syrus vertit : *Et cogitabat clam illam derelinquere :* Arabic. : *Cum non vellet eam divulgare, cogitavit de dimissione ejus occulta.*

20. Hæc autem eo cogitante (Non plane decernente ; fuit enim hæc prima cogitatio et quasi primus animi motus) ecce angelus Domini apparuit ei in somnis, dicens : Joseph, fili David, noli timere accipere (id est, acceptam retinere, eique deinceps indivulse connivere, jam enim duxerat in uxorem, ut dixi vers. 18.) Mariam conjugem tuam, quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est] *Natum*, simul scilicet et eodem tempore conceptum, formatum, et animatum : hoc enim proprie dicitur γεννηθὲν, id est, generatum, et natum. Vide Abulensem quæst. 53. et S. Thomam 3. part. q. 33. et 34, ubi docet Christi corpus à Spiritu sancto primo conceptionis suæ instanti quoad omnia membra fuisse : Primo, perfecte formatum et organizatum. Secundo, animatum anima rationali. Tertio, assumptum à Verbo. Quarto, animam Christi fuisse impletam omni sapientia et gratia capitis, quam scilicet influeret in omnia membra, id est, in omnes fideles. Quinto, eamdem vidisse Deum per visionem beatificam. Sexto, eamdem usam ratione extra visionem beatificam, per scientiam infusam, ac per eam cognovisse se unitam Verbo hypostatice, ideoque pro hac unione et exaltatione summas Deo egisse gratias : Deum vero ei revelasse suam voluntatem de ejus morte et cruce, ut per illam homines redimeret et salvaret : ipsam vero mox id acceptasse, seseque Deo in holocaustum et victimam pro peccato ad mundi salutem ultro summa humilitate, obedientia, reverentia, amore, exultatione, et jubilo mentis obtulisse, dicendo : *Ecce venio : in capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam : Deus meus, volui, et legem tuam in medio cordis mei.* Ps. 39. 8. et Hebr. 10. 7. Vide ibi dicta.

De Spiritu sancto] Qui modo ineffabili et divino hæc omnia, quæ dixi, in B. Virgine operatus est. Præclare sanctus August. epist. 54. ad Macedonium : *Apparuit*, inquit, *illi Angelus, qui doceret esse Numinis, quod ille putaverat criminis.* Putat enim Augustinus Josephum voluisse dimittere B. Virginem ob suspicionem adulterii, uti superius dixi.

21. Pariet autem Filium, et vocabis nomen ejus Jesum : ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum] Si Jesus, qui, ut sequitur, est *Emmanuel*, id est, *nobiscum Deus*, est partus et filius B. Mariæ, ut hîc dicitur; ergo ipsa ejusdem est mater, ideoque non tantum Christipara, sed et Deipara, uti definivit Concilium Ephesinum contra Nestorium : mater enim et filius sunt correlativa. Rursum damnatur hîc Valentinus, qui docebat Christum è cœlo corpus cœleste detulisse, ac per B. Virginem tantum quasi per canalem transisse : quia, quæ parit filium, hæc vere mater est filii, eique corpus et membra omnia subministrat, imo efformat.

Jesum] id est, Salvatorem. Hoc nomen fuit proprium Christo, hîc ab Angelo prænuntiatum, sed in circumcisione illi inditum, quod ejus officium, dignitatem, imo totam vitam quasi per compendium significat et repræsentat. Vide quæ de hoc nomine dixi Num. 13. 17, et S. Bernard. serm. 15. in Cant.

22. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem : Ecce Virgo concipiet et pariet Filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus] Syrus : *Et vocabunt nomen ejus Amanuil, quod exponitur nobiscum Deus noster.* Persicus : *Immanuil, id est quod in nobis habitet Deus.* Ægyptiacus : *Et imponent nomen ei Emmanuel, cujus interpretatio est, quod Deus apud nos.* S. Matthæus lectori, vel, ut alii, Angelus Josepho refricat oraculum Isaiæ, cap. 7. 14, ut significet illud jam impletum esse in hoc B. Virginis sponsæ suæ conceptu, et plene implendum in ejus partu : ideoque Josephum nuncupavit filium David, quia idipsum Davidi à Deo promissum fuerat. Porro oraculum hoc exposui Isaiæ 7. Vide ibi dicta, ne idem hîc repetere cogar.

Ecce] Vox est excitans attentionem, considerationem et admirationem. q. d. Ecce, ô Angeli, ô homines universi, videte et admiramini rem novam, admirandam, et omnibus seculis inauditam, quod Virgo concipiet et pariet Emmanuelem, hoc est, Deum hominem factum. Unde Jeremias idem obstupescens exclamat c. 31. 22 : *Creavit Dominus novum super terram : Femina circumdabit virum.* Primus Persarum rex Cyrus, teste Xenophonte, nil admirabatur, suosque docebat, *nil in terris admirari.* Hoc enim esse magni animi et regii, omnia quasi sub se posita despicere, ut parva et minora se. Et Seneca aiebat sapientem nihil mirari, quia terris altior cuncta sub se despicit. At in divinis omnia sunt admiranda, quia magna, imo maxima, præsertim hoc Emmanuelis mysterium, quod est magnum divinæ pietatis sacramentum, ut ait Apostolus 1. Tim. 3. 16. Igitur stupenda et admiranda est pietas magni Dei, qui per viscera misericordiæ suæ visitavit nos oriens ex alto. Ecce ergo Verbum infans, puer sapiens, Deus homo, ait S. Bernardus. Docent Theologi virique contemplativi, hoc mysterium variis modis nos posse considerare et meditari, ut per modum compassionis, gaudii, gratiarum actionis, amoris, imitationis, sed sublimissime per modum stuporis, ut quasi stupentes et attoniti jugiter stemus ad tantam Dei nostri dignationem, qua ad nos terræ vermiculos descendere, et vermis nobiscum fieri dignatus est, idque non propter se, sed propter nos, uti homines velut vermes sibi uniret, faceretque Deos. Ita stupebat illud B. Virgo, S. Paulus, S. Bernardus, S. Franciscus, aliique maximi Sancti, qui plane pleneque mundum, et omnia quæ in mundo sunt, uti exilia, brevia et caduca contempserunt, totumque

amorem, cogitationem, et stuporem defixerunt in Verbo incarnato, jugiterque cum Jesu versati sunt, cetera omnia despicientes.

EMMANUEL] Syrus interpretatur: *Amman Elohan* id est, *nobiscum Deus noster*, sed τὸ *noster* non est in Hebræo *Emmanuel*. Ex Syro liquet potuisse S. Matthæum, si Syriace scripsit (uti multi putant, eo quod Judæi, quibus ipse scribebat, tempore Christi Syriace loquerentur), Hebræum *Emmanuel* interpretari Syriace *Amman Eloha*, id est, *nobiscum Deus;* imo Munsterus, et alii qui Evangelium S. Matthæi ex Latino vertunt in Hebræum, unicam vocem Hebræam *Emmanuel* interpretantur per duas: unde sic habent: *Emmanuel, quod interpretatur*, *Immanu Elohim*, id est, nobiscum Deus.

Alii putant hanc interpretationem factam ab interprete Græco, et deinde Latino. Galli *Emmanuel* per aphæresin decurtarunt in *Noel*, quod in Christi natalitiis decantant et ingeminant. Jam nomen *Emmanuel*, id est, *nobiscum Deus*, significat Verbi incarnationem, et omnem ejus in carne œconomiam. Ita S. Chrysostomus, quia per eam proprie et physice nobiscum fuit Deus per carnem et conversationem; ethice vero per reconciliationem et gratiam.

Dices: Quomodo nomen *Jesus* idem est quod *Emmanuel*, ut innuit hîc S. Matthæus? Respondet Tertullianus libr. contra Judæos, idem esse non sono, sed sensu. Esse enim nobiscum Deum (quod significat *Emmanuel*) idem est quod esse *Jesum*, id est Salvatorem: nec enim alius à Deo poterat nobis esse salvator. Nota Hebraismum, quo *vocari* sumitur pro *esse*. q. d. Jesus *vocabitur*, id est, erit Emmanuel, quia in ipso et per ipsum nobiscum erit Deus, ut ipse jure vocari possit Emmanuel. Est metonymia, cui plane similis est Jeremiæ 23. 6. Zachariæ 8. vers. 3. et Isaiæ 9: 6. *Et vocabitur nomen ejus*, inquit, *admirabilis*, *consiliarius*, *Deus fortis*, *pater futuri seculi*, *princeps pacis*. Hæc enim omnia significantur vel explicite, vel implicite nomine Jesu, id est Salvatoris. Vide ibi dicta.

Nota, Christus ab Isaia et Matthæo non vocatur *Emmanu Jehova*, vel *Emmanu Adonai*, aut *Elohim*, sed *Emmanu El*, cum tamen hæc omnia sint nomina Dei; quia *Jehova* notat Dei essentiam, significatque Deum, quatenus est primum, summum et immensum ens, a quo omnia entia suum *esse* participant. *Adonai* notat Dei dominium, significatque Deum, quatenus ipse supremus est omnium Dominus. *Elohim* notat Dei providentiam, significatque Deum, qua gubernator est, judex et vindex omnium. *El* vero notat Dei robur et omnipotentiam, significatque Deum, qua fortis est et omnipotens; quia Deus in incarnatione et Christo summum robur et potentiam ostendit, dum per Christum debellavit hostes potentissimos, scilicet dæmones, infernum, mortem, et peccatum; imo et peccata et vitia omnia quantumvis enormia et plurima. Hinc et Angelus nuntians hoc mysterium dictus est *Gabriel*, id est, *fortitudo Dei*.

Hinc et Tropologice nota: *Nobiscum est Deus*, non tantum per essentiam, præsentiam, et potentiam, uti est in omnibus et singulis creaturis, sed etiam per incarnationem vere, proprie et realiter nobiscum est quasi frater, vivens, loquens, conversans nobiscum in natura humana à se assumpta; inde secundo nobiscum est, seu caput cum suis membris. Christus enim quasi caput fidelium in eos sensum et motum spiritualem, æque ac directionem et regimen influit. Tertio, idem jam incarnatus in Eucharistia nobiscum est, quasi cibus sua carne nos pascens, et suo sanguine potans. Hæc physice. Quarto, ethice Christus est cum Ecclesia quasi sponsus cum sponsa, ei assistens, protegens, sustentans, ornans, fœcundans. Unde Psaltes: *Si ambulavero*, ait, *in medio umbræ mortis*, *non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Psalm. 22. 4. Fidelis ergo in quavis difficultate, labore, tribulatione invocet Emmanuelem, id est, Deum nobiscum in carne versantem, lætusque dicat: *Dominus regit me, et nihil mihi deerit: in loco pascuæ, ibi me collocavit*, etc.; *deduxit me super semitas justitiæ.* Ibidem vers. 1. Et Psalm. 26. 1: *Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat adversum me prælium, in hoc ego sperabo.* Et cum Paulo: *Si Deus pro nobis* (imo cum nobis), *quis contra nos?* Roman. 8. Jam ergo cuivis fideli, præsertim Sancto aut Martyri, dicere licet id quod Angelus dixit Gedeoni, Judic. 6. 22: *Dominus tecum, virorum fortissime.*

24. EXURGENS (Græce ἐγερθεὶς, id est, expergefactus, excitatus) AUTEM JOSEPH A SOMNO FECIT SICUT PRÆCEPERAT EI ANGELUS DOMINI, ET ACCEPIT, id est, jam acceptam non dimisit, sed retinuit CONJUGEM SUAM] Hoc enim præceperat ei Angelus.

25. ET NON COGNOSCEBAT EAM, DONEC PEPERIT FILIUM SUUM PRIMOGENITUM: ET VOCAVIT NOMEN EJUS JESUM] Primo, S. Hilarius citatus hîc à S. Thoma in Catena, Dionys. Carthusian. et Gagneius sic exponunt, q. d. Sicut Judæi non potuerunt inspicere et cognoscere faciem Mosis ob radios lucis, quos quasi cornua illi Deus afflaverat, dum cum eo colloqueretur in Sina, Exodi 34. v. 29. et seq.; sic nec Joseph poterat intueri et cognoscere B. Virginem, utpote quæ Deum habebat in utero, ideoque facie erat radiantissima; nato autem Christo fulgor hic et gloria faciei desiit, tumque à Joseph videri et agnosci potuit. Ita ipsi.

Secundo, è contrario S. Epiphan. hæresi 30. quæ est Ebionæorum, sic exponit, q. d. Joseph mente non cognovit, nec penetravit sanctitatem et dignitatem B. Virginis suæ sponsæ, donec ipsa peperit Christum. Verum hæc vel aliena sunt, vel symbolica et mystica.

Tertio ergo ad litteram genuine cognoscere conjugem in Scriptura significat copulam maritalem, sive actum conjugalem: hunc enim excludit à Christo, ut significet eum non ex Joseph, sed ex Spiritu sancto conceptum.

DONEC] Hinc inferebant hæretici: Ergo postquam peperit filium, Joseph illam cognovit. Unde negabant B. Virginem semper mansisse virginem, eamque asserebant virginitatem perdidisse post partum. Ita Helvidius, Jovinianus, Ebionæi, ceterique Antidicomariani, quos confutat S. Epiphanius, S. Hieronymus, S. Augustinus, et alii, qui docent τὸ *donec* dumtaxat significare quid ante partem factum sit, non quid post partum; hoc enim ad hunc locum erat impertinens. Hac enim voce *donec* tantum voluit

Matthæus asserere rem miram, inauditam et naturaliter incredibilem, scilicet conceptionem Christi sine patre ex sola matre virgine. Simili modo sumitur τὸ *donec*, vel *usque*, Psalm. 109. 2 : *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum;* non quod tunc ulterius non sedebis, sed quod tunc longe gloriosior, quasi victor et triumphator sedebis ad dexteram meam. Et Matth. 5. 26: *Non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem*, hoc est, nunquam exibis de carcere gehennæ. Et 2. Reg. 23: *Michol filiæ Saul non est natus filius usque in diem mortis suæ*, id est nunquam. Et Genes. 8. 8. de corvo à Noe emisso ex arca dicitur : *Non revertebatur donec siccarentur aquæ*, id est, nunquam est reversus. Sic dicimus : S. Agnes mansit virgo, donec mortua est, id est, semper mansit virgo; nec enim post mortem virginitatem perdere potuit.

Instabis : S. Matthæus ait : *Donec peperit Filium suum primogenitum :* ergo alii deinde fuère ab ea geniti ex Joseph, scilicet qui in Evangelio vocantur fratres Domini. Resp. Nego consequentiam. Primogenitus enim in Scriptura dicitur omnis is, ante quem nemo est natus, etiamsi sit unigenitus, ut patet. Exodi 4. 22. et cap. 13. 2. τὸ enim *primo* negat tantum anteriores fuisse filios, nec requirit aut præsupponit posteriores extitisse : sic etiamnum primogenitus vocatur is, qui est unigenitus.

Igitur B. Virginem semper mansisse virginem dogma est fidei, ut patet Lucæ 1. 34. Ezech. 44. 2. et ex consensu Patrum omnium ac communi Ecclesiæ sensu, jugique traditione. Vide S. Hieronymum contra Helvidium initio tom. 2.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DESCRIBITUR PRIMO MAGORUM PER STELLAM VOCATIO ET ADORATIO CHRISTI. SECUNDO VERS. 13. FUGA CHRISTI IN ÆGYPTUM. TERTIO VERS. 16. INFANTICIDIUM HERODIS. QUARTO VERS. 20. CHRISTI EX ÆGYPTO REDITUS ET SECESSUS IN NAZARETH.

1. CUM ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda in diebus Herodis regis :
ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolymam, 2. dicentes : Ubi est qui
natus est Rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in Oriente, et ve-
nimus adorare eum. 3. Audiens autem Herodes rex, turbatus est, et om-
nis Hierosolyma cum illo. 4. Et congregans omnes Principes sacerdotum,
et Scribas populi, sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur. 5. At illi
dixerunt ei : In Bethlehem Judæ; sic enim scriptum est per Prophetam :
6. Et tu Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda : ex te enim exiet
dux, qui regat populum meum Israel. 7. Tunc Herodes, clam vocatis Magis, diligenter di-
dicit ab eis tempus stellæ, quæ apparuit eis : 8. et mittens illos in Bethlehem, dixit : Ite, et
interrogate diligenter de puero : et cum inveneritis, renuntiate mihi, ut et ego veniens ado-
rem eum. 9. Qui cum audissent regem, abierunt, et ecce stella, quam viderant in Oriente,
antecedebat eos, usque dum veniens, staret supra ubi erat puer. 10. Videntes autem stel-
lam, gavisi sunt gaudio magno valde. 11. Et intrantes domum, invenerunt puerum cum
Maria matre ejus, et procidentes adoraverunt eum : et apertis thesauris suis, obtulerunt ei
munera, aurum, thus, et myrrham. 12. Et responso accepto in somnis, ne redirent ad
Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam. 13. Qui cum recessissent, ecce
Angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens : Surge, et accipe puerum et matrem
ejus, et fuge in Ægyptum : et esto ibi usque dum dicam tibi. Futurum est enim, ut He-
rodes quærat puerum ad perdendum eum. 14. Qui consurgens accepit puerum et ma-
trem ejus nocte, et secessit in Ægyptum. 15. Et ibi erat usque ad obitum Herodis, ut
adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam, dicentem : Ex Ægypto vocavi
filium meum. 16. Tunc Herodes videns quoniam illusus esset à Magis, iratus est valde :
et mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethelehem, et in omnibus finibus ejus, à
bimatu, et infra, secundum tempus, quod exquisierat à Magis. 17. Tunc adimpletum est
quod dictum est per Jeremiam Prophetam, dicentem : 18. Vox in Rama audita est, plora-
tus, et ululatus multus, Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt.
19. Defuncto autem Herode, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Ægypto,
20. dicens : Surge, et accipe puerum et matrem ejus, et vade in terram Israel : defuncti

sunt enim, qui quærebant animam pueri. 21. Qui consurgens, accepit puerum et matrem ejus, et venit in terram Israel. 22. Audiens autem quod Archelaus regnaret in Judæa pro Herode patre suo, timuit illo ire: et admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ. 23. Et veniens habitavit in civitate quæ vocatur Nazareth, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetas: Quoniam Nazaræus vocabitur.

1. Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda, in diebus Herodis regis] *Juda*, ita legendum cum Romanis et Græcis, non *Judæ*, multo minus *Judææ*. Juda vocabatur tribus Juda, cui post schisma decem tribuum creantium sibi regem Jeroboam, adhæsit tribus Benjamin, atque hoc duarum tribuum fuit regnum Juda, in quo regnavit Roboam, ceterique ejus posteri usque ad captivitatem Babylonicam. Addit hoc S. Matthæus ad distinctionem alterius Bethlehem, quæ erat in Galilæa in tribu Zabulon, de qua Josue 19. 15. Ita S. Hieronymus. Porro Herodes hic fuit primus, Antipatri filius, cognomento Ascalonita et Magnus, gente Idumæus, quem Senatus Romanus commendatione Antonii primum subactæ Judææ regem creavit, teste Josepho lib. 14. Antiq. cap. 18. vel juxta aliam distinctionem 26. Matthæus Herodem nominat, ut innuat translatum jam esse sceptrum à Juda in alienigenum, qualis erat Herodes, ac proinde venisse jam Messiam, sive Christum: hoc enim signum adventus ejus fore prædixerat et prophetarat Jacob Patriarcha, Genes. 49. 10. Ita S. Chrys. et Theophyl. Id audiens et advertens Herodes, ut regnum sibi stabiliret, hoc oraculum in se declinavit, voluitque ipse haberi Messias, atque ideo magnificentissimum templum Judæis ædificavit, illudque anniversario regni sui die natali dedicavit, teste Josepho lib. 15. Antiq. cap. 14. et lib. 20. c. 8.

Porro hujus Herodis Ascalonitæ filius fuit Herodes Antipas, qui Joannem Baptistam decollavit, et Christum in passione veste alba induit, et illusit: nepos vero ejus ex Aristobulo filio fuit Herodes Agrippa, qui Jacobum Apostolum fratrem Joannis occidens, ab Angelo percussus interiit. Act. 12. cujus Agrippæ filius fuit Herodes Agrippa junior, coram quo Paulus vinctus causam suam peroravit. Actor. 25. 23. et seq.

Denique noster Salianus, Scaliger et alii censent Christum natum anno regni Herodis 36. et penultimo, regnavit enim 37. annis, de quo plura vers. 16; licet Baronius putet Christum natum anno regni Herodis 20, Abulensis 30, Beda 31, Eusebius 32, Severus Sulpitius 33, Torniellus 34, alii alio, ut nil certi in re tam nova et incerta statui possit.

Ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolymam, dicentes: Ubi est qui natus est Rex Judæorum?] *Magi* est nomen usitatum apud Persas (unde Evangelium Persicum hoc loco habet *Magusan*, hoc est Magi, sapientes, Astrologi) significans sapientes et Philosophos. Videtur autem origine esse Hebræum, ut censet Genebrardus in Psalm. 1. à radice הגה *haga*, id est, meditari, inde מהגים *magim*, q. d. meditantes, speculantes. *Meditatio enim est clavis sapientiæ*, ut ait Ptolomæus in prœmio Almagesti: hinc meditabundi vel sunt vel fiunt sapientes. Hebræos secuti Chaldæi suos Philosophos vocabant Magos, teste S. Hieronymo in cap. 2. Danielis et Eugubino lib. 1. de Perenni Philosophia cap. 3. Inde Arabes, Syri, Persæ, Æthiopes, et alii Orientales (quorum linguæ, vel proles sunt, vel cognatæ et affines linguæ Hebrææ), suos sapientes et Astrologos vocant Magos, teste Plinio lib. 25. cap. 2, et Tertulliano lib. contra Judæos. Magia ergo hæc naturalis, Astrologica, licita et bona fuit, sed ex Astrologorum abusu tam nomen quam res in vitium abiit, æque ac Astrologia judiciaria (imo Astrologos judiciarios fuisse hos Magos, opinatus est Origenes), hinc Magos jam vocamus sagos et incantatores. Quocirca perperam Munsterus in Evangelio Hebræo (quod ipse quasi autographum S. Matthæi nobis obtrudit) pro *magi* vertit מכשפים *mecassephim*, id est *præstigiatores*, *incantatores*. Nam Syrus, Arabicus, Persicus, Ægyptius, æque ac Græcus et Latinus retinent vocem *Magi*: solus Æthiopicus pro *Magi* habet *adoratores*, quia Magi hi venerunt ad adorandum Christum.

Nove quoque et perperam Theodor. Beza Calvinista putat Magos hos oriundos, dictosque à Magia regione Mediæ, de qua Herodotus lib. 1. et 3.

Plura de Magorum nomine vocisque usu vide apud Baronium et Jansenium hic.

Venerunt Hierosolymam] Tum quia Magi Regem Judæorum in urbe regia quærendum censebant. Ita S. Leo: tum quia Hierosolymis erant Pontifices, Scribæ, et legis doctores, qui ex oraculis Prophetarum scire poterant, ubi et quando nasceretur Christus, uti de facto hic responderunt eum nasciturum in Bethlehem. Prudenter enim Magi, licet stellam haberent, voluerunt etiam illos adire quasi animatos Dei interpretes, ideoque stella inanima ibi se subduxit, ut cogeret Magos adire Scribas; vult enim Deus homines per homines, et doctores à se statutos viam salutis edoceri.

Ab Oriente] Græce ἀπὸ ἀνατολῶν, id est, *ab Orientibus*, quasi ex diversis Orientis regionibus vel provinciis venerint hi Magi. Nota: Saba, Madian et Epha, filii Abrahæ ex Cetura, datis muneribus separati sunt à Patre Abraham, ab Isaac filio Saræ hærede suo, hinc ab eo discesserunt ad plagam orientalem, fueruntque incolæ Arabiæ felicis. Genes. 25. 6. Unde in Scriptura vocantur *filii Orientis*. Quocirca Epiphan. in fine Panarii ait, Magos hos fuisse successores Abrahæ patris credentium ex Cetura, habitantes in partibus Arabiæ Magodiæ regionis.

Quæres, ex qua regione venêre Magi? Primo, Clemens Alexand., S. Chrysost., Cyrill., Alexand. et S. Leo, quos citat Baronius, censent venisse ex Persia, hæc enim orientalis est respectu Judææ. Verum obstat distantia nimia. Persia enim trecentis leucis distat à Judæa, quod iter tredecim diebus ægre conficere potuissent Magi. Verum est dromedariis, qui quotidie 40. leucas decurrunt, potuisse absolute hoc iter tot diebus à cur-

soribus peragi : verùm reges deliciis rhedisque suis assueti non sunt cursores, nec solent, imo non possunt ita continuo decurrere. Communior enim Patrum et Doctorum sententia est, Magos die 13. ab ortu stellæ et à navitate Christi, venisse in Bethlehem, Christumque adorasse, idque innuit τὸ *ecce;* et quia ipsi Christum cum parentibus in Bethlehem apud peregrinos adhuc hærentem invenerunt, qui paulo post cum iisdem in Nazareth civitatem suam rediit : ita censent S. August. serm. 1. 2. et 3. de Epiphan. et S. Leo serm. de eadem, ac ceteri : unde et Ecclesia hoc mysterium recolit et celebrat die 13. à natali Christi.

Secundo, alii verisimilius putant Magos fuisse Chaldæos : tum quia Chaldæi erant astrologiæ dediti, sicut Magi hi ex intuitu stellæ agnoverunt Christum : tum quia ipsi posteri erant Abrahæ, qui à Deo è Chaldæa evocatus est in Judæam. Ita opinantur sanctus Hieronymus, Chalcidius Platonicus scribens in Timæum Platonis, Jansen. et Glossa, sive Strabus, hic enim auctor fuit Glossæ.

Tertio, Abulensis in Numer. cap. 24. et noster Sebast. Barradius hîc censent Magos fuisse Mesopotamios, quia inde oriundus fuit Balaam, qui hanc Magorum stellam prædixit. Numer. 24. 27.

Quarto, Navarrus tract. de Oratione cap. 21. asserit se accepisse ad Hieron. Osorio Episcopo Algarbiorum, et celebri scriptore, in vetustissimis Calecutii annalibus haberi, regem Calecutii fuisse unum è Magis, aut certè primarium socium trium Magorum. Credibile est id postea factum, cum Magi ibidem cum S. Thoma Apostolo prædicarunt. Vide Osorium libr. 1. de Gestis Emmanuelis regis Lusitan. ubi asserit ex Indorum traditione regem Cranganoris, quæ non longe distat à Calecutio, fuisse unum è Magis : hunc enim duobus Magis, è Perside et Carmania, stella duce, ad Christum properantibus, tertium se socium adjunxisse, ideoque *Chereperimale*, id est, unum è tribus nominatum. Addit eumdem fuisse colore subnigro, et quasi Æthiopem. Similia habet noster Maffeius lib. 2. Hist. Indicæ : ubi eumdem vocat *Pirimal*, asseritque Culani regem fuisse, ac Sibyllæ Indicæ monitu, duce stellà ad Christum venisse.

Quinto, et verisimillime, Magi hi fuère Arabes orientales. Unde Cornelius Tacitus libr. 5. Histor. ait, Judæam ab Oriente habere Arabiam. Probatur id Primo, quia ita censent S. Justinus, Tertull., Cyprian., Epiphan. et alii, quos citant et sequuntur Baronius, Franc. Lucas, et Suarez. Secundo, quia id proprie respondet vaticinio Isaiæ, qui cap. 60. 6. prædicit Sabæos, Madian et Epha (hi omnes enim sunt Arabes) venturos ad Christum cum muneribus. Et sic videtur vaticinium hoc Isaiæ intelligere Ecclesia, cum idipsum assidue recitat in officio Ecclesiastico Epiphaniæ. Id quoque plane respondet illi oraculo Psaltis, Psal. 71 : *Reges Tharsis et insulæ munera offerent : reges Arabum, et Saba dona adducent.* Tertio, quia Arabia vicinior est Judææ, quam Chaldæa, Persia, India, etc. Quarto, quia Magorum horum typus fuit regina Saba, quæ ex Arabia cum similibus muneribus venit ad Salomonem, Christi antitypum. 3. Reg. 10. Et licet regina hæc dicatur venisse ex Æthiopia, tamen Æthiopia hæc non erat Abyssia, sed pars Arabiæ : nam venerat ex Æthiopia orientali, non occidentali, ut ait S. Anselm. lib. de Imagine mundi c. 19. Arabia ergo complectitur et regiones huic mari adjacentes, ac præsertim vicinam Ethiopiam orientalem. Sic Madianitæ vocautur æthiopes, quia nigri, vel fusci. Unde uxor Mosis Madianitis vocatur Æthiopissa. Num. 12. Inde enim mare Rubrum dicitur sinus Arabicus, non Æthiopicus, quia tam eis quam ultra mare hoc porrigit sese Arabia. Hinc rursum verisimile est unum vel alterum Magorum fuisse nigrum, sive Æthiopem, tum quia vulgo omnes ita sentiunt, itaque adorationem Magorum pingunt pictores : tum quia ex Æthiopia dicitur venisse regina Saba, tum denique quia Psal. 71. dicitur : *Reges Arabum et Saba dona adducent.* Et mox : *Coram illo procident Æthiopes.* Magi vocantur : *Reges Tharsis*, id est, maris Rubri.

Quinto, id patet ex donis, quæ Magi Christo obtulerunt. Nam Arabia abundat auro, thure, myrrhâ : hinc cognominatur *Felix*, utpote aurifera, thurifera, aromatifera : *Thura præter Arabiam nullis*, ait Plinius lib. 1. 2. 24. Et Virgil.

——— Solis est thurea virga Sabæis.

Et 2. Georg.

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.

In hac Arabia quoque myrrhæ et aromatum tanta est ubertas, ut non alia ligna sint in usu, quam odorata, ne ad ignem quidem parandum, ait Plinius lib. 12. c. 17. Ibidem tantum est auri, ut gentis supellex auro argentoque splendeat, imo in Saba Æthiopiæ vincula reorum fiunt ex auro. Unde Mela lib. 3. c. 10 : *Ære*, inqnit, *exornantur, auro sontium vincula fabricant.*

Sexto, quia vaticinium Balaam de hac Magorum stella editum fuit in Moab, quæ erat in Arabia, ut docet S. Hieronymus in locis Hebr. Vide nostrum Pinedam lib. 5. de Rebus Salomonis cap. 14, ubi docet reginam Saba venisse ad Salomonem, et tres Magos ad Christum, ex Saba quæ est in Arabia Felice, ubi habitant Homeritæ (apud quos proinde sub Elysbaam rege mire floruit Christiana religio, quasi avita à patribus et regibus, puta Magis his accepta), non autem ex Saba quæ est in Æthiopia.

Communis fidelium vox et sensus est, Magos hos fuisse reges, id est regulos, sive principes, idque (licet id rideat Calvinus) diserte tradunt S. Cyprianus, S. Basilius, S. Chrysostomus, S. Hieronymus, S. Hilarius, Tertullianus, Isidorus, Beda, Idacius, quos citat et sequitur hic Maldonatus, Baronius, et Barradius. S. Matthæus tamen eos non vocat reges, sed Magos, quia ex stella Christum agnoscere magorum fuit, non regum. Hinc et Psalm. 71. vocantur *Reges Tharsis*, *Reges Arabum et Saba.* Rursum eos numero tres fuisse, secundum tria munerum genera, puta aurum, thus, et myrrham, quæ Christo obtulerunt, docent S. Augustinus serm. 29. et 33. de tempore, S. Leo serm. 1. 3. 5. 6. de Epiphania, idque habet pia fidelium traditio, et innuit Ecclesia in officio Eccles. Epiphaniæ.

Ad hæc auctor operis imperfecti in sanctum Matthæum apud S. Chrysostomum asserit post Christi resurrectionem sanctum Thomam Apostolum adiisse provinciam horum Magorum,

eosque baptizasse, et fecisse sibi socios prædicationis.

Insuper Vener. Beda (penes quem sit fides) in collectaneis non longe à principio, ita eos nominat et depingit: *Primus dicitur fuisse Melchior, senex et canus prolixa barba et capillis : hic aurum obtulit Regi Domino. Secundus Gaspar, juvenis, imberbis, rubicundus, thure, quasi Deo oblatione digna, Deum honoravit. Tertius Fuscus, integre barbatus, per myrrham Filium hominis moriturum professus est.* Alii opinantur Magos singulos terna munera, puta aurum, thus et myrrham Christo obtulisse, ut eum profiterentur simul esse Regem, Deum, et moriturum pro salute hominum, idque verisimilius est, uti inferius ostendam; fieri tamen potuit, ut primus plus auri, secundus plus thuris, tertius plus myrrhæ obtulerit, et hoc videtur voluisse Beda.

Denique Magos hos Christum prædicantes, ab idololatris occisos, et martyrii lauream adeptos, ac seipsos, quasi aurum, thus et myrrham, Christo in holocaustum obtulisse tradunt nonnulli, inter quos L. Dexter in Chronico anno Christi 70. *In Arabia Felice*, inquit, *civitate Sessaniæ Adrumetorum, martyrium SS. Regum trium Magorum, Gasparis, Balthasaris, et Melchioris, qui Christum adorarunt.* Inde sacra eorum corpora translata sunt Constantinopolim, inde Mediolanum, Mediolano (cum illud à Frederico Barbarosa everteretur) Coloniam, ubi hodie magno hominum concursu et religione coluntur, ibique eadem ego ipse sæpe veneratus sum.

Qui natus est Rex Judæorum] Nota hîc, et mirare fidem et magnanimitatem Magorum, qua in urbe regia alium regem quærunt, nec timent iras et vires Herodis, Deo confisi. τὸ *Natus* dupliciter capi potest: Primo materialiter, q. d. Qui natus est, ut sit, vel fiat, Rex Judæorum. Secundo, formaliter, q. d. Qui natus est Rex, qui naturâ, aut nativitate, sive naturalis est Rex Judæorum; ut Christus opponatur Herodi, qui fuit intrusus rex à Romanis. Utrumque verum est: tum quia Christo ob unionem hypostaticam debebatur regnum omne, non solius Judææ, sed totius mundi; tum quia Christus descendens quasi primogenitus ex Davide et Salomone, jure primogenituræ hæres et successor erat regni eorumdem, ut dixi cap. 1. 16. Ita Franciscus Lucas, Jansenius, Maldonat. et alii. *Rex Judeorum* Antonomastice, puta Messias, sive Christus: Unde iis auditis Herodes congregans Scribas, *sciscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur.* Christi enim index erat stella, de qua Magi subdunt: *Vidimus enim stellam ejus.* q. d. Natus est Rex Judæorum, imo cœlorum, quia eum nobis indicavit stella cœlorum, nosque evocavit, imo omnes invitavit, ut eum visitent, honorent, et adorent. In nova enim stella hac in cœlo producta, cœlum quasi stuporem suum tanti Regis, puta Verbi incarnati ostendit. Nato ergo Christo stupet cœlum, stupent Angeli, et attoniti ad hanc Dei sui philanthropiam, canunt jubilantes: *Gloria in Excelsis Deo*, ut homines stupidos ad tantæ dignationis stuporem et venerationem excitent, sicut eadem de causa in passione Christi obscuratus est sol et luna, terra contremuit, petræ scissæ sunt, et monumenta aperta, ut significarent Deum suum mori, seque ob indignissimam ejus necem funditus concuti et indignari. Hoc est, quod prædixit Aggæus cap. 2. 7: *Adhuc unum modicum est, et ego commovebo cœlum et terram, etc. Et veniet Desideratus cunctis gentibus.* Hoc et stupens Habacuc c. 3. 2: *Consideravi*, ait, *opera tua, et expavi: in medio duorum animalium cognosceris* (in præsepio à Magis et pastoribus) uti vertunt Septuag. Quocirca Franciscus Maronitus serm. de Nativitat. docet majus magisque stupendum Dei opus esse incarnationem Verbi, quam sit mundi creatio, quia magis distat homo à Deo, quam homo à nihilo: homo enim est finitus, sed Deus est infinitus. In incarnatione autem Deus unitur homini; in creatione vero homo unitur nihilo, id est, corpori creato ex nihilo.

Denique ex stella hac nomen sibi imposuit impostor ille, qui paulo post Christum sub Adriano Imperatore Messiam se esse simulans, Judæos excitavit ad rebellandum Romanis, ac rebellium dux factus, vocavit se *Barchocabas*, id est Filius stellæ, dicens *se ob salutem eorum sidus magnum cœlo dilapsum, ægris mortalibus longa obscuritate damnatis ferre lucis auxilium*, ait Eusebius lib. 4. Hist. cap. 6: sed cito hæc stella occidit, nam ipse cum suis mox à Romanis interemptus est, uti subjicit Eusebius.

Apposite stella duxit tres Magos reges ad Christum Regem regum, quia stella habet speciem coronæ regiæ, ejusque fulgentis et radiantis, atque ideo stella symbolum est regis et regni. Unde Deus Gen. 15. 5. promittit Abrahæ, dicens: *Numera stellas cœli, si potes, sic erit semen tuum;* ubi inter alia per stellas designavit reges Israel et Juda ex Abraham nascituros, ac præsertim Regem Christum. Hinc Gen. 17. 6. eidem Abrahæ id explicans, diserte ait: *Regesque ex te egredientur.* Quocirca sanctus Fulgentius serm. 5. de Epiphaniâ: *Quis est* inquit, *iste Rex Judæorum? pauper et dives, humilis et sublimis, qui portatur ut parvulus, adoratur ut Deus, parvulus in præsepio, immensus in cœlo, vilis in pannis, pretiosus in stellis.*

Hinc acceptus et vetus militaris ordo regum et principium Franciæ, qui insigne stellæ in veste præ se ferebant, cujus hoc erat emblema:

Monstrant regibus astra viam.

Qui ordo postea à Ludovico XI. Franciæ rege in ordinem sancti Michaelis commutatus est, uti referunt Gaguinus l. 10. et Genebrardus in Chronol. ad ann. Domini 1496. Hic ordo stellifer primitus institutus fuit à Roberto rege Franciæ, sub annum Christi 1022. in honorem B. Virginis, cui rex mire erat devotus, ipso ejus nativitatis festo die 8. Septembris, eo quod ipsa sit stella maris, obsecrans ut ipsa sui regni, ac præsertim nobilitatis esset ductrix, quasi præiens stella. Quare triginta equites è prima nobilitate in hunc ordinem allegit, singulisque torquem aureum cum stella ad pectus dependente, in collum injecit. Vide annales Parisienses Jacobi Broulii.

Vidimus enim stellam ejus] scilicet Regis Judæorum, puta Messiæ, sive Christi recens nati. Hinc videtur, quod stella hæc radios suos clariores et longiores extenderit versus Judæam, uti cometæ suas expandunt caudas in hanc vel illam regionem, ut scilicet Magi scirent quo ire deberent, nempe versus Judæam; ibi enim natum esse Messiam Regem Judæorum; quia hoc innuit τὸ *enim.* Sapienter S. Gregorius hom. 10: *Omnia elementa*, ait, *auctorem suum venisse testata sunt: Deum hunc cœli esse cognoverunt, quia*

protinus stellam miserunt. Mare cognovit, quia sub plantis ejus se calcabile præbuit. Terra cognovit, quia eo moriente contremuit. Sol cognovit, quia lucis suæ radios abscondit. Saxa et parietes cognoverunt, quia tempore mortis ejus scissa sunt. Infernus agnovit, quia hos, quos tenebat mortuos, reddidit. Et tamen hunc, quem Dominum omnia insensibilia elementa senserunt, adhuc infidelium Judæorum corda Deum esse minime cognoscunt, et duriora saxis scindi ad pœnitendum nolunt.

Quæres, quomodo Magi, visa stella, ex ea cognoverunt natum esse Christum?

Primo, Priscillianistæ, teste S. Greg. homil. 10, dicebant stellam hanc esse fatum Christi, ut sicut fatum significat, imo determinat res futuras, sic stella hæc significarit et determinarit Christum : sed hos recte refutat S. Greg. hom. 10. in Evang. dicens : *Dum non puer ad stellam, sed stella ad puerum concurrit, si dici liceat, non stella fatum pueri, sed fatum stellæ is qui apparuit puer fuit.* Et S. August. lib. 5. de Civitat. cap. 1. et seqq. confutat eos, qui dicunt stellas cuique sua fata distribuere. Huc accedunt Astrologi, ut Albumasar, et ex eo Albertus Magnus (si tamen ipse est auctor) in Speculo, ac Petrus de Aliaco Cardin. et Archiepiscopus Cameracensis quæst. 30. in Genes. et libr. de Legibus et sectis, qui censent Deum in astris providentiam suam, et ea, quæ per illam facturus est, certis notis signasse, et quasi scripsisse, ut in iis Astrologi legere potuerint Christi ortum, mores, totamque vitam. Unde Petrus de Aliaco ait sub tempus nativitatis Christi fuisse concursum Jovis cum Saturno in Cancro ; in ipsa vero Christi nativitate Horoscopus, inquit, erat pars Virginis octava, quæ religionis mutationes (et partum Virginis) significat; in culmine vero cœli erat Saturnus ; in imo autem sol. Horoscopum hunc Christi in figura spectandum exhibet Sixtus Senensis l. 6. Biblioth. cap. 10. Hoc de ascensu Virginis, et benigno siderum in Christum nascentem aspectu fidei non repugnat, ait Salmeron. Sic enim cometæ dicuntur portendere mortem regum, et mutationem regnorum, ac nominatim cum cometæ apparent in signo Libræ, portendunt rebellionem populi, uti id contigit in celebri illo, qui apparuit anno Domini 1618. ac præsagus fuit rebellionum et bellorum, quæ hæretici in Germania contra Imperatorem et Catholicos gesserunt, et etiamnum gerunt.

Verum nulla stella potuit ostendere et significare Magis ortum Christi ex Virgine, ejusque mores, miracula et facta singula, præsertim supernaturalia, ut transfigurationem, resurrectionem, ascensionem in cœlum, etc. Primo, quia nulla res naturalis, qualis est stella, significat rem supernaturalem, qualis est partus Virginis, resurrectio, etc.

Secundo, Astrologorum præsagia et prædictiones fiunt experientia, v. g. dicunt Astrologi : Tali anno in concursu Martis cum Jove in Libra experti sumus successisse tot rebelliones et prælia ; ergo hoc anno in simili eorum concursu idem accidet. Hic autem nulla præcessit experientia : nunquam enim virgo pepererat, imo omnes putabant hoc esse ἀδύνατον, et plane impossibile : ergo nullo modo ex stellis id præsagire potuere Astrologi. Adde, stella hæc nullas habebat litteras : litteris enim scribendum erat : *Virgo pariet filium : Christus nascetur, crucifigetur, resurget, ascendet in cœlum,* etc., nullis enim notis, sed solis litteris significari poterat tota series vitæ Christi.

Tertio, conjectant Astrologi ex horoscopo, sive ex concursu stellarum, qui fit dum nascitur puer, v. g. ex ascensu stellæ Jovis, infantem, qui tunc nascitur, fore jovialem et hilarem ; ex ascensu Martis fore pugnacem : ex ascensu lunæ, fore varium et mutabilem : ex ascensu Saturni, fore suspicacem et melancolicum, quia hæ stellæ ad has complexiones, et ad hos effectus naturalem habent ordinem, inclinationem et influxum : sed nulla stella est, quæ habeat ordinem vel influxus ad patranda miracula, verbi gratia, ad partum Virginis, ad Dei incarnationem : hæ enim omnem vim stellarum superant, ac à sola Dei omnipotentia supernaturali peragi queunt.

Quarto Christus est dominus stellarum uti et rerum omnium : ergo eis subdi non debet, sed potius eas sibi subdere.

Denique, *Astra inclinant, non necessitant.* Quare *Sapiens dominabatur astris.* Vide S. August. libr. 2. contra Faustum c. 5. ubi confutat Manichæos dicentes Christum colligatum esse stellis, et esse sub fato stellarum, unde concludit : *Itaque stella illa, quam viderunt Magi, Christo secundum carnem nato, non ad decretum dominabatur, sed ad testimonium famulabatur, nec eum subjiciebat imperio, sed indicabat obsequio.* Et inferius : *Non ideo Christus natus est, quia illa extitit, sed ideo illa nova exorta est, quia Christus natus est. Unde, si dici oporteret, non stellam Christi, sed Christum stellæ fatum fuisse diceremus. Ipse quippe illi, non illa huic nascendi attulit causam. Si ergo sunt fata, quæ à* fando, *id est dicendo appellata sunt, quoniam Christus Verbum Dei est, in quo antequam essent, dicta sunt omnia, non consortium siderum fatum Christi est, sed fatum etiam siderum Christus est, qui et ipsam carnem sub cœlo creatam ea voluntate assumpsit, quâ etiam cœlum creavit, eâ potestate disposuit et recepit, quâ etiam sideribus imperavit.*

Secunda sententia est auctoris imperfecti : Stella hæc, inquit, insignita fuit imagine pueri gestantis crucem, quia fidei lumen ostendit Christi incarnationem et crucem. Verum hoc gratis dicitur : nulla enim historia id narrat aut testatur, nisi libri Sethianorum hæreticorum, de quibus mox.

Dico ergo Magos cognovisse Christum natum ex stellæ indicio : primo, quia id prophetarat Balaam, Num. 24. 17. *Orietur*, inquit, *stella ex Jacob.* Magi autem fuere posteri vel successores Balaam. Sensus est ergo, q. d. Ubinam est qui natus est Rex Judæorum? vidimus enim stellam *ejus*, quem scilicet ex vaticinio Balaam et Sibyllæ, indicio stellæ designandum omnes hactenus expectavimus, et jam eâ visâ, natum credimus. Sibyllæ enim Erythreæ hoc extat oraculum l. 8. Orac. sibyllin.

Divinamque Magi stellam coluere recentem,
Monstratusque Dei præcepta sequentibus infans
Est in præsepi.

Ita ex Balaam et Sibylla Magos cognovisse stellam hanc esse indicem Christi, censent S. Basil., S. Hieron., Origen., S. Leo, Euseb., Prosper, S. Cyprian. Procopius, et alii, quos citavi, Num. 27. 17. Hinc et Suetonius in Vespasiano, ac Cicero lib. 2. de Divinatione, et Orosius l. 6. c. 6. scribit communem tum fuisse famam, ex Judæa proditurum regem, qui omnibus dominaretur, quod Gentiles falso tribuerunt Vespasiano. Idem tradit Chalcidius, qui licet Gentilis et Platonicus Philosophus, commentans in Timæum Platonis ita scribit : *Est alia* (ab Evangelio, scilicet Matthæi) *sanctior et venerabilior historia, quæ perhibet de ortu stellæ cujusdam, non morbos mortesque denuntiantis, sed descensum Dei venerabilis ad humanæ conversionis, rerumque mortalium gratiam : quam stellam cum nocturno itinere suspexissent Chaldæorum profecto sapientes viri, et consideratione rerum gestarum satis exercitati, quæsisse dicuntur recentem Dei ortum, repertaque illa majestate puerili, venerati esse, et vota Deo tanto convenientia nuncupasse.* Addit Auctor imperfect. hom. 2. successores Balaam post hoc ejus oraculum de stella, per singulas generationes aliquos deputasse, qui continuo cœlum contemplarentur, ut observarent stellæ hujus ortum in monte, qui Victorialis dicebatur ; ac tandem cum Magi hi ibidem ejus ortum expectarent : *Apparuit eis*, ait, *descendens super montem illum Victorialem, habens in se formam quasi pueri parvuli, et super se similitudinem crucis : et locuta est eis, et docuit eos, et præcepit eis, ut proficiscerentur in Judæam. Proficiscentibus autem eis per biennium præcedebat stella, et neque esca, neque potus defecit in peris eorum. Cetera autem quæ gesta referuntur ab eis, in Evangelio compendiose posita sunt.* Verum hæc incertæ sunt fidei, et ex Apocryphis Sethianorum libris, uti Auctor fatetur, accepta.

Secundo, potius id cognoverunt ex instinctu et revelatione divina : Magi enim secretiori cœlestis numinis afflatu instincti, hanc quasi cœli linguam, ait S. Augustinus serm. 2. de Epiphan., loquentem (natum esse in Judæa Christum) audierunt, eamque usque ad Bethlehem et ad cunas Christi prosecuti sunt. Nam, ut ait S. Leo serm. 4. de Epiph. *Dedit* (Deus) *aspicientibus intellectum, qui præstitit signum* (stellæ), *et quod fecit intelligi, fecit inquiri, et se inveniendum obtulit requisitus.* Tanta enim claritas et majestas fuit stellæ, ut divinam esse, ac divinum quid portendere Magi intelligerent, scilicet Deum incarnatum esse, uti eis suggerebat Spiritus sanctus.

Denique vultus Christi pueri divinus cœlestis lucis radium evibrabat, qui oculos et magis mentes Magorum feriebat et illustrabat, ut agnoscerent infantem hunc non esse merum hominem, sed verum Deum ; nam, ut S. Hieronymus, in c. 9. Matth. *Fulgor ipse, et majestas divinitatis occultæ, quæ etiam in humana facie relucebat, ex primo ad se videntes trahere poterat aspectu.*

Quæres secundo, qualis, et quanta fuerit hæc stella ? an communis uti ceteræ, an propria et ab aliis diversa ? Primo, Auctor de Mirabil. S. Script. libro 3. c. 40. qui extat tom. 3. S. Augustin. censet stellam hanc fuisse Spiritum sanctum, qui sicut per columbam descendit in Christum, sic per stellam direxit Magos. Secundo, Origenes, Theophyl., S. Chrysostomus et Maldonatus putant stellam hanc fuisse Angelum, quia scilicet Angelus erat motor et quasi auriga stellæ. Tertio, alii putant fuisse verum novumque sidus, simile illi quod apparuit in Cassiopœia, anno Domini 1572. Quarto, alii opinantur fuisse cometam. Verum Resp. : Nova et inusitata fuit hæc stella plane differens a ceteris, easque superans novem privilegiis et quasi portentis, ad hoc ab Angelis efformata, ut Magos raperet in sui admirationem, illique ipsam novum quid et divinum præsagire cognoscerent. Primo enim stella hæc superabat ceteras creatione sive productione, quia ceteræ creatæ sunt quarto mundi die, Gen. 1. 14, hæc vero producta est ipsa nocte nativitatis Christi. Nova ergo fuit, et nunquam antea visa, nec postea. Ita S. Augustinus lib. 2. contra Faustum c. 5.

Secundo, materia : hæc enim in ceteris stellis est cœlestis, in hac autem erat aerea. Angeli enim ex aere condensato, splendorem ei indendo, illam efformarunt.

Tertio, loco : ceteræ enim sunt in cœlo, hæc vero erat in aere ; præibat enim Magis viam ex Arabia in Judæam.

Quarto, motu : quia ceteræ circularem habent motum, hæc vero habebat rectum ; recta enim ibat ex Oriente in Occidentem, puta in Bethleem.

Quinto, tempore : ceteræ enim nocte dumtaxat fulgent ; per diem enim lux solis eas obscurat : hæc vero interdiu splendente sole æque fulgebat ac noctu.

Sexto, duratione : quia ceteræ perpetuæ sunt, hæc vero erat temporanea : tantum enim tempore itineris Magorum, quod fuit tredecim dierum, duravit, et deinde evanuit.

Septimo, magnitudine : ceteræ enim majores sunt terra et luna, hæc vero utraque erat minor : major tamen apparebat, quia citima erat terræ, et Magis vicinior ; sicut luna major apparet stellis fixis, quia nobis vicinior, cum revera iis longe sit minor.

Octavo, varietate : stella enim hæc aliquando se occultabat, uti fecit in Jerusalem, alias vero se ostendebat, eratque dux viæ. Rursum cum ambulantibus Magis ibat, cum quiescentibus quiescebat. Denique stetit super domum, ubi erat puer, ibique quasi peracto jam ostensionis Christi officio evanuit. Nil tale habent ceteræ stellæ.

Nono, fulgore, quo ceteras omnes stellas vincebat. Unde S. Ignatius, qui paulo post Christum vixit, ep. 14. ad Ephesios de stella hac ait : *Stella fulsit, exuperans omnes quotquot ante fuerunt : lux enim illius erat inenarrabilis, et stuporem incussit omnibus aspicientibus eam rei novitas : omnia autem reliqua astra una cum sole et luna, chorus fuere stellæ illius ; ipsa vero claritate exuperabat omnes.* Prudentius in hymno Eccles. Epiphaniæ : *Stella, ait, quæ solis rotam vincit decore et lumine.* Idem docet S. Chrysost. Unde S. Leo serm. 1. de Epiphan. : *Tribus Magis*, inquit, *in regione Orientis stella novæ claritatis apparuit, quæ illustrior ceteris, pulchriorque sideribus, in se intuentium oculos animosque converteret, ut confestim adverteretur non esse otiosum, quod tam insolitum videbatur.*

Fuit ergo hæc stella novum meteorum ab Angelis ex aere efformatum, et luce ingenti informatum, ac motum ab Angelo, perinde ac columna ignis et nubis, quæ dux Hebræorum fuit in deserto in terram promissam, puta in eamdem Judæam. Ita S. Chrysost. hic, S. Fulgentius serm. de Epiphania, S. Basil. hom. de Humana Christi Generatione, D. Thom. 3. p. q. 36. art. 7. ibique Suarez, et alii. Imo illa columna typus fuit hujus stellæ: quare plura ejus prodigia, quæ recensui Exodi 13. 21. et Num. 9. 15. et seq., huic stellæ attribue. Vere S. Chrysost. hom. 16. ex variis in Matth. locis: *Ipse*, inquit, *adventu tuo Magos ab Oriente vocasti, et Evangelistas eos ad sua remisisti*, ut scilicet ipsi Gentibus evangelizarent natum esse Christum orbis salvatorem, seque eum vidisse et adorasse in Bethlehem.

Porro ex libris quibusdam Apocryphis, nomine Seth filii Adæ inscriptis, multa de Magis feruntur, deque stella formam pueri crucem gestantis exprimente, etc. Quæ commenta ab hæreticis Sethianis excogitata videntur. Ita S. Epiphanius hæresi 26. et 39.

Rursum Gregorius Turon. ait Haymo, narrat stellam hanc cecidisse in puteum, ibique etiamnum videri, sed non nisi à virginibus: unde cum tres viri, inquit, ad eam inspiciendam venissent, unus solus, qui erat virgo, illam vidit; sed ceteri duo, quia non erant virgines, illam non viderunt. Verum hæ næniæ sunt et fabulæ, ait S. Anselmus.

Allegor. Christus est stella splendida et matutina, Apoc. 22. 16. Unde S. Ambros. in Lucam c. 2. l. 2: *Christus*, ait, *est stella. Orietur enim stella ex Jacob, et exurget homo ex Israel. Denique ubi Christus, et stella est. Ipse enim est stella splendida et matutina, sua igitur ipse luce se signat.*

Rursum stella maris, id est mundi hujus procellosi, quæ viam nobis per illud ostendit et præit ad portum salutis, est B. Virgo: unde nomen ejus est *Maria*, Hebr. מירם *Mariam*, id est doctrix, sive magistra et ductrix maris. *Aspice stellam, invoca Mariam*, ait S. Bernardus. Hinc et Ecclesia eam invocat, dicens: *Ave, maris stella, Dei mater alma.*

Tropologice stella hominis fidelis, primo est fides; secundo prudentia; tertio præcepta; quarto consilia Evangelica, ac præsertim obedientia ductusque superioris; quinto sanctæ inspirationes à Deo menti immissæ, quibus eam vocat ad actum vel statum perfectiorem; v. g. ad virginitatem, ad martyrium, etc. Vide Barradium et Adamum Sasbout homil. de Stella. Vocat ergo te Deus ad sanctitatem et heroicam virtutem, ad statum perfectionis, ostendit tibi stellam, quæ iter præeat in cœlum; illam intuere, illam sequere, ne stella hæc vocationis divinæ à te visa, sed neglecta, in die judicii coram Deo te accuset et condemnet: *Nil ergo arduum est humilibus*, ait S. Leo serm. 5. de Epiphan., *nihil est asperum mitibus, et facile omnia præcepta veniunt in effectum, quando et gratia prætendit auxilium, et obedientia mollit imperium.*

Audi S. Gregor. hom. 39. in Evang.: *Ecce vocat* (nos Deus) *per se, vocat per Angelos, vocat per Patres, vocat per Prophetas, vocat per Apostolos, vocat per Pastores, vocat etiam per nos, vocat per miracula, vocat plerumque per flagella, vocat aliquando per hujus mundi prospera, vocat aliquando per adversa. Nemo contemnat, ne, dum vocatus excusat, cum voluerit intrare non valeat. Audite quid Sapientia per Salomonem dicat: Tunc invocabunt me, et non exaudiam, mane consurgent, et non invenient me. Hinc est, quod fatuæ virgines tarde venientes, clamant, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis.*

Anagog. Doctores, et quicumque *ad justitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Daniel 12. 3. Apoc. 2. 28. Vide ibi dicta. Quocirca S. Leo serm. 3. de Epiphan, in fine: *Quicumque*, ait, *in Ecclesia pie vivit, et caste; qui ea quæ sursum sunt sapit, non quæ super terram, cœlestis quodammodo instar est luminis. Et dum ipsæ sanctæ vitæ nitorem servat, multis viam ad Dominum quasi stella demonstrat. In quo studio omnes, dilectissimi, vobis invicem prodesse debetis, ut in regno Dei, ad quod recta fide et bonis operibus pervenitur, sicut lucis filii splendeatis.*

Denique stella nos invitat et vocat ad cœlum, ut per vitam cœlestem tendamus ad felicissimum Angelorum, et cœlitum omnium consortium.

VIDIMUS STELLAM EJUS IN ORIENTE] Aliqui τὸ *in Oriente* referunt ad τὸ *vidimus*, q. d. Nos in Oriente existentes, vidimus stellam in Occidente incubantem Judææ, ut Magi scirent eo sibi esse eundum: simili enim modo stella polaris nautis viam, et turris vel mons viatoribus ostendit qua sit eundum. Ita Procopius in Num. c. 24. v. 17. Alii melius τὸ *in Oriente* referunt ad *stellam*, q. d. Nos degentes in Oriente, vidimus ibidem stellam in Oriente fulgentem. Utrumque est probabile. Primo enim stella hæc videtur apparuisse supra Judæam, ut significaret natum ibi esse Regem Judæorum, ibique à Magis quærendum: alioqui unde ex ea scivissent Magi Christum quærendum in Judæa potius, quam in Græcia, Italia, Assyria, India? Unde Num. 24. 17. pro *orietur* Hebr. est דרך *darach*, id est, *incessit*, hoc est incedit *stella ex Jacob*: deinde mox eadem stella apparuit in Oriente, ut Magos inde evocaret ad Christum. Ita Barradius.

Quæres, an stella hæc fixa manserit steteritque in Oriente, an vero inde Magos assidue comitata fuerit usque in Judæam? Nonnulli probabiliter censent eam hæsisse fixam in Oriente. Ita Jansenius, Cajetan., Clarius, Barradius, Francisc. Lucas. Probant primo, quia Magi aiunt: *Vidimus stellam ejus in Oriente*, et S. Matth. v. 9. cum Magi discessere è Jerusalem, ait, *Et ecce stella, quam viderant in Oriente.* Secundo, quia Herodes et Judæi, ac, ut videtur, ceteri homines eam non viderunt; alioqui enim eam secuti cum Magis venissent ad Christum. Tertio, quia Magi ex prophetia Balaam sciebant stellam hanc portendere Regem Judæorum jam esse natum, ipsi autem sciebant iter in Judæam; ergo ad hoc ineundum non erat opus duce stella.

Ex adverso stellam hanc comitatam esse Magos usque in Judæam, censent S. Chrysostomus, S. Leo, Theophyl., D. Thomas, Lyran., Abulensis, Suarez, Maldonatus, Pererius, Conimbrisens. et Chrysologus serm. 156. dicens: *Ambulante Mago, stella ambulat; cedente, stat; dormiente, excubat.* Estque hic communis fidelium

sensus. Probatur primo, quia stella quam viderant in Oriente, postea apparuit in Bethleem, stetitque super domum ubi erat puer. Ergo eo commigravit, non aliter utique quam cum Magis; nisi dicas, Magis exeuntibus è Jerusalem, stellam ex Oriente subito se transtulisse in Bethlehem, ut Magis viam præiret : nesciebant enim ipsi stabulum, in quo erat Christus. Secundo, quia iter ex Arabia in Judæam prolixum erat, incertum, difficile. Ut igitur Magi ad illud capessendum animarentur, opus fuit, ut stella quasi dux iter præiret. Unde Ecclesia in hymno Eccl. canit : *Ibant Magi, quam viderant stellam, sequentes præviam.*

Quod ergo aiunt Magi, *Vidimus stellam ejus in Oriente*, tantum initium visionis stellæ, quod eos ad Christum evocavit, significant. q. d. *Vidimus*, id est, videre cœpimus stellam in Oriente, atque ex hac visione evocati *venimus*, scilicet eâdem stellâ duce, secuti illam iter nobis præeuntem usque Hierosolymam : sed quia ibi stella disparuit, hinc adierunt Herodem et Scribas, ab eisque sciscitati sunt, ubi Christus nasceretur.

Utraque sententia est probabilis, et quasi problema, ac utraque conciliari potest, dicendo quod stella, quæ in Oriente luce fulserat clarissima, teste S. Ignatio ep. 14, ut feriret oculos Magorum (ideoque dicunt Magi : *Vidimus stellam ejus in Oriente*, scilicet mire fulgentem et radiantem), cum deinde eos comitata est, ut viam præiret, obtecta fuerit nube, minusque fulserit, ita ut solis pene Magis esset conspicua : ne, si alii homines et gentes viderent eam ita fulgide coruscantem, et iter præeuntem, ad Magos concurrerent, eosque magno agmine sequerentur in Judæam, itaque concitarent Herodem et Judæos contra Christum, ut eum perderent. Decebat enim plane, ut stella evocans Magos, monstraret eis viam ad Christum ita dissitum et occultum. Simili modo columna ignis et nubis (quæ fuit typus hujus stellæ) erat dux castrorum Hebræorum, illaque præibat, ac noctu eis præfulgebat ut ignis, per diem vero nube tegebatur, imo ipsa ex se spargebat nubem tota castra adumbrantem, et ab æstu solis protegentem, ut dixi Exodi 13. et Num. 9.

Quod aliqui alii præter Magos stellam viderint, est probabile: stella enim magna erat, clara et visibilis Magis, cur non et aliis? quia Deus volebat toti mundo Christum patefacere : sed pauci vel nulli stellam cum Magis secuti sunt, tum quia ejus mysterium ignorabant, tum quia curis domesticis occupabantur. Hinc disce, quam necessaria sit gratia potens et efficax ad quærendum Christum, de qua Christus Joan. 6. 44: *Nemo*, ait, *potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum.* Sic in passione Christi, eclipsis solis visa est Athenis à S. Dionysio Areopagita, qua de causa ipse conversus est à S. Paulo, cum ipse ab eo illius causam didicit, scilicet quod eadem die et horâ crucifixus et mortuus esset Christus.

Addit Franciscus Suarez, quod stella, quæ in progressu erat terræ vicina, tantum lucebat in locis quæ vicina erant Magis per diem; noctu vero elevabatur, minusque erat conspicua, ut ait Nicephorus lib. 1. Histor. 13.

Denique apposite Magi vocantur per stellam, quia ipsi erant Astrologi : unde scire poterant stellam hanc non esse communem, sed prodigiosam, et divinum quid portendere : quocirca ipsi ex novo pulcherrimoque sidere, siderum conditorem et Dominum, cui sidera omnia famulantur, jam natum agnoverunt. Pastores vero vocati sunt per Angelos, quia ipsi erant fideles et probi, utpote Judæi, qualibus gaudent Angeli. Ita S. Gregorius Hom. 10. in Evang. Magi ergo fuere primitiæ Gentium vocati ad Christum per stellam; pastores fuere primitiæ Judæorum, vocati ad Christum per Angelos : unde Ecclesia tanta solemnitate celebrat festum Epiphaniæ, quo Magi vocati Christum adorarunt, quia in ipsis et per ipsos cœpit Gentium vocatio et salus. Quocirca S. Leo serm. 2 : de Epiphan. : *Agnoscamus*, ait, *dilectissimi, in Magis adoratoribus Christi, vocationis nostræ fideique primitias; et exultantibus animis beata spei initia celebremus. Exinde enim in æternam hæreditatem cœpimus introire.* Et S. Aug. serm. 2. de Epiphan. qui est serm. 30 de Tempore : *Illis* (Magis), inquit, *dies iste primus illuxit, anniversaria nobis festivitate rediit. Illi erant primitiæ Gentium, nos populi Gentium. Nobis hoc lingua nuntiavit Apostolorum, stella istis tanquam lingua cœlorum, et nobis iidem Apostoli tanquam alii cœli enarraverunt gloriam Dei.*

3. Audiens autem Herodes rex turbatus est, et omnis Hierosolyma cum illo] Herodes turbatur, quia se regnum Judæorum, nato jam ejus vero et legitimo rege Messia, perditurum metuebat, quasi Messias eum esset regno deturbaturus. *Quid mirum, si nascente pietate turbatur impietas?* ait S. August. serm. 2. de Innoc. Turbatur Hierosolyma, tum quia multi in ea erant faventes Herodi, quasi ejus clientes; tum quia Scribæ et Pontifices suis vacantes commodis, iisque indormientes, non cogitabant de adventu Messiæ, quod is, translato jam sceptro à Juda, natus esset, uti prædixerat Jacob, Genes. 49. 10; tum quia ceteri suis cupidinibus vitiisque addicti, metuebant Messiam, ne is illa castigaret. Sapienter S. Gregor. hom. 10. in Evang. : *Cœli Rege nato*, ait, *rex terræ turbatus est; quia nimirum terrena altitudo confunditur, cum altitudo cœlestis aperitur;* sed in vanum, et frustra. Nam, ut ait S. Fulgentius serm. 1. de Epiph. : *Rex iste non venit reges pugnando superare, sed moriendo mirabiliter subjugare. Nec ideo natus, ut tibi succedat, sed ut in eum mundus fideliter credat. Non capit Christum regia tua* (ait D. Leo serm. 4.), *nec mundi dominus potestatis tuæ sceptri est contentus angustiis; quem in Judæa regnare non vis, ubique regnat, et felicius ipse regnares, si ejus imperio subdereris.*

Porro Herodes, quia Idumæus, in alienum Judææ regnum per fraudem irrepserat, hinc ut illud retineret, legitimos regni hæredes ad unum omnes partim dolo, partim aperta vi occidit, adeoque in universos sæviit, qui in regno sibi assecurando obicem posituri videbantur. Primo ergo occidit Hyrcanum legitimum regni hæredem et Pontificem, mox Aristobulum Hyrcani nepotem et Pontificem; tertio Mariamnem Hyrcani filiam, et suam uxorem; quarto Alexandram Mariamnis matrem; quinto Alexandrum et Aristobulum suos ex Mariamne filios; sexto Antipatrum suum ex alia uxore filium, idque ex metu amittendi regni, quo Herodes usque ad mortem laboravit, ideoque in timoribus, suspicionibus, angoribus miserrimam et crudelissimam egit vitam. Atque hæc fuit causa, cur tot

innocentes parvulos occiderit, ut nimirum inter eos Christum Judææ regem jam natum interimeret, ne ipse sibi regnum auferret. Lege Josephum.

4. ET CONVOCANS OMNES PRINCIPES SACERDOTUM ET SCRIBAS POPULI SCISCITABATUR AB EIS UBI CHRISTUS NASCERETUR] Scribas vocat litteratos, legisque doctores, qui sacris Litteris, puta S. Scripturæ describendæ, legendæ, explicandæ vacabant: unde alibi vocantur legisperiti, qualis fuit Esdras Scriba:

5. AT ILLI DIXERUNT EI: IN BETHLEEM JUDÆ: SIC ENIM SCRIPTUM EST PER PROPHETAM (Michæam cap. 5. 2.)

6. ET TU BETHLEEM TERRA JUDA, NEQUAQUAM MINIMA ES IN PRINCIPIBUS JUDA: EX TE ENIM EXIET DUX, QUI REGAT POPULUM MEUM ISRAEL] Testimonium hoc exposui Michææ 5, quare ibi dicta non repetam.

Tantum adverte triplicem hic esse S. Matthæi cum Michæa antilogiam. Prima est, quod Matthæus nominat *Bethleem*, cum Michæas eam vocet *Ephrata*. Respondetur, Bethleem erat binomia. A conditoribus enim dicta est Bethleem, et Ephrata, quia Ephrata fuit pater Bethleem. 1. Paral. 4. v. 4. Et *Ephrata* Heb. idem est quod *frugifer;* idem significat *Bethleem*, id est, *domus panis*. Vide dicta Gen. 35. v. 16. et 19. Causa litteralis, cur Christus nasci voluerit in Bethleem, fuit ut haberetur filius Davidis qui natus fuit in Bethleem, illi promissus quasi futurus Messias: moralis, ut doceret nos humilitatem, scilicet amplecti humiles natales, humilem patriam, humilem casam. Unde S. Leo serm. 1. in Epiph.: *Qui formam servi susceperat*, inquit, *Bethleem prælegit nativitati* (ut in illo loco obscuro gloriam sui ortus sui occultaret), *Hierosolymam passioni*, ut probrum crucis magis esset publicum. Docuit ergo nos decus abscondere, dedecus nostrum propalare. Docuit hîc nos suo exemplo sapientiam cœlestem, et mundo paradoxam, *viam ad gloriam esse fugam gloriæ*. Christus enim qui est stella, id est, lux et dux ad beatitudinem et gloriam, se suamque deitatem et dignitatem Messiæ abscondit, latens in præsepio Bethleemitico, ideoque Deus Pater illum toti mundo indicat et glorificat per stellam è cœlo radiantem. Igitur si appetis veram gloriam, fuge gloriam, ambi ignominiam: si enim ambis gloriam, perdes eam: si contemnas, vel invitus honoraberis. Verissimum enim est illud paradoxon: *Gloria sequitur fugientem, sequentem fugit, sicut umbra corpus. Gloriam præcedit humilitas*, ait Sapiens Prov. 15. 33. Deus enim humiles exaltat, et superbos humiliat. Unde Christus exinanivit et *humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen*. Philipp. 2.

Secunda antilogia est, quod pro *nequaquam minima es*, ut habet Matth., Michæas dicat contrarium, scilicet *parvulus*, id est, *minimus es*. Respondetur: Apud Michæam tacite adversativam particulam ex nexu sermonis intelligi, ut Psalm. 118. v. 141. et 157. q. d. Minima quidem es, ô Bethleem, ô Ephrata, si muros, si cives, si ædificia, si celebritatem spectes, sed tamen nequaquam minima es, si principes à te datos, et in te natos, vel nascituros spectes. Ex te enim natus est rex David, et ex te nascetur Christus Davidis antitypus. Aliqui legunt per interrogationem in Michæa *parvulus es?* q. d. Nequaquam es minima, sed per Christum evades maxima et celeberrima. Verum Romani codices carent hac interrogatione.

Tertia, pro *in principibus* Michæas habet *in millibus*. Resp. Hebr. אלף *eleph* et principem et mille significat; sed eodem hic redit utraque versio. Nam *in principibus* idem est quod inter principes, scilicet urbes Juda, vel etiam homines, hoc est, in proventu hominum principum, qui ex te prodierunt, vel prodibunt: *in millibus* idem est quod inter civitates, quæ continent multa populi millia, ideoque sunt principes: et ipsæ suos habent principes. Nam in Chiliadas, sive per millia familiarum, distributus à Mose erat populus Israel, quarum quæque suos habebat duces et principes, ut patet Exodi 18. 25 et Judic. 6. 15.

7. TUNC HERODES, CLAM VOCATIS MAGIS, DILIGENTER DIDICIT AB EIS TEMPUS STELLÆ, QUÆ APPARUIT EIS] Fecit id clam, tum ad evitandos rumores et populi Messiam suum expectantis murmur ac tumultus; tum ut penitius et fidentius omnes stellæ circumstantias indagaret à Magis.

Didicit ab eis tempus stellæ, ut ex eo sciret, quo tempore natus esset Christus, ac omnes infantes illo tempore natos occidendo, inter eos etiam Christum occideret. Jam enim animo destinabat infanticidium, ut sibi regnum Judææ assecuraret. Unde Arabicus vertit: *Certior factus fuit ab illis de tempore, in quo apparuit eis stella.*

8. ET MITTENS ILLOS IN BETHLEEM, DIXIT: ITE, ET INTERROGATE DILIGENTER DE PUERO: ET CUM INVENERITIS, RENUNTIATE MIHI, UT ET EGO VENIENS ADOREM EUM] Vulpis hæc vulpina fuit fraus; ut enim Magos sibi redderet obsequentes et fidos, fingit se velle Christum adorare, cum eum jugulare cogitaret. Sic Antonius Caracalla, ut solus imperaret, Getam fratrem consortem imperii anno Christi 214. in sinu matris occidit, utque scelus pietate mitigaret, fratrem inter divos retulit, dicens: *Sit divus, dum non sit vivus.* Ita Spartianus in vita Getæ. Simili modo Herodes ait Magis se Christum adoraturum ut Deum, sed animo destinat se eum ut hominem regemque occisurum.

9. QUI CUM AUDISSENT REGEM ABIERUNT (versus Bethleem, ubi Scribæ dixerant nasciturum Messiam) ET ECCE STELLA, QUAM VIDERANT IN ORIENTE (magno splendore radiantem, eosque evocantem, resumpto simili splendore), ANTECEDEBAT EOS, USQUE DUM VENIENS STARET SUPRA UBI ERAT PUER] Hinc apparet quod stella in Oriente majori fulgore splenduerit; deinde Magos comitans, fulgorem hunc temperavit, ac in Jerusalem plane eum occultarit, tum ut Magos cogeret adire Pontifices et Scribas, ad quærendum ubi nasceretur Christus, itaque eis innotesceret jam natum esse Messiam; tum quia Herodes, ceterique ejus asseclæ, utpote impii, indigni erant qui cœlestem hanc stellam viderent: nam ea abusi fuissent ad quærendum et occidendum Christum. Discedentibus vero è Jerusalem Magis, rursum stella apparuit, et primæva claritate præfulsit, ut Christum, qui lux, imo sol est mundi,

suo fulgore indicaret, certumque locum, puta stabulum, in quo ipse natus degebat, demonstraret, ne Magi per domos eum quærendo, diu et frustra oberrarent.

10. VIDENTES AUTEM STELLAM (ita ut primitus coruscantem) GAVISI SUNT GAUDIO MAGNO VALDE] Id est gaudio maximo. Sic enim Hebræi dicunt גדולה מאוד *gedola meod*, id est magno valde, vel magno nimis, id est maximo; quia ex stella ita radiante, quasi ex certo Messiæ indicio, cognoverunt eum sibi esse vicinum, seque duce stella rectà ad eum tendere.

11. ET INTRANTES DOMUM INVENERUNT PUERUM CUM MARIA MATRE EJUS] Hinc putant aliqui Christum, cum affluens ob descriptionem et censum turba, eo peracto, recessisset, ut multæ domus in Bethleem hospitibus essent vacuæ, Christum, inquam, è stabulo in quo natus erat, in honestam civis alicujus domum fuisse translatum, ibique adoratum à Magis, quia hic dicitur *intrantes domum*. Ita S. Epiphan. hæres. 51. Maldonatus, Franc. Lucas et alii.

Verum alii passim censent, domum hic vocari locum, puta stabulum in quo natus erat Christus: de eo enim dixit v. 9: *Dum veniens staret supra ubi erat puer.* Hebræi enim quemlibet locum, in quo quis degit, vocant domum. Sic Psal. 103. 17. dicitur: *Herodii domus* (id est nidus) *dux est eorum*, scilicet volucrum et avium. Cum enim census ab Augusto toti populo indictus per multos dies, imo septimanas et menses ageretur, per singulos dies, affluente alia et alia divitum censendorum turba, B. Mariæ et Christo, utpote pauperibus, nullus erat locus in diversorio, usque ad diem tertium decimum ab ortu suo, idque ordinavit Deus, tum ad probandam constantiam Magorum, tum ut eos ceterosque doceret Christi regnum situm esse in paupertate, humilitate, contemptu mundi, non in opibus, fastu, palatiis, pompisque hujus seculi. Ita S. August. serm. 1. et 2. de Epiph., Justinus contra Triphonem, S. Chrysostomus, Nyssenus, Rabanus, Euthymius, S. Bernardus, D. Thomas 3. p. q. 36. et ibidem Franc. Suarez sect. 4. qui addit: Constat, inquit, in stabulo mansisse Christum et B. Virginem, utpote puerperam, usque ad purificationem.

Unde S. Hieron. ep. 17. ad Marcellam: *Ecce*, ait, *in hoc parvo terræ foramine cœlorum conditor natus est, hic involutus pannis, hic inventus à pastoribus, hic adoratus à Magis.* Et S. August. serm. de Epiph.: *In præsepi*, ait, *tunc jacebat, et Magos ab Oriente ducebat: abscondebatur in stabulo, et agnoscebatur in cœlo, ut agnitus in cœlo manifestaretur in stabulo.* Utramque sententiam conciliabis, si dicas in Bethleem, utpote urbe parvula, unum dumtaxat fuisse hospitium publicum pro advenis, cujus appendix fuerit stabulum pro illorum equis et jumentis: quare Magos dici ingressos domum sive diversorium, quia ingressi sunt stabulum diversorii. Huic sententiæ favet quod ait Lucas: *Et non erat ei locus in diversorio*, non scilicet communi, non pluribus. Et *invenerunt infantem positum in præsepio*, uno scilicet, unius illius hospitii et stabuli.

Josephi hic nulla fit mentio, vel quia aberat, iveratque in urbem vel agrum, ut cibos aliaque necessaria B. Virgini et Christo procuraret, idque Dei consilio, ne Magi eum Christi esse patrem, Christumque ex eo more ceterorum puerorum gentium putarent: vel si aderat, ut curator Christi æque ac stabuli, sub nomine Mariæ conjugis suæ intelligitur. Sed hac phrasi significat Matthæus ita se gessisse B. Virginem et Josephum coram Magis, ut illi ex Dei instinctu intelligerent Christum natum ex sola Virgine, per virtutem Spiritus sancti, Josephum vero tantum esse eorum administrum. Unde Auctor imperfecti: *Vides*, ait, *ut Joseph ad ministerium Mariæ erat electus.* Quocirca non dubium est Magos cum B. Virgine per se Arabice (quia B. Virgo dono linguarum pollebat) vel per interpretem Hebraice fuisse collocutos, ab eaque didicisse modum conceptionis, partus et nativitatis Christi, ideoque Christum ut Deum Deique Filium adorasse, ac ei terna munera obtulisse, sed majora ab eo spiritualia munera in mente recepisse, puta illuminationes, consolationes, et ardores cœlestes, ut pro Christo usque ad fatigationem laborare, cruciari, et necari optarent. Pro auro ergo quod obtulerunt, receperunt augmentum sapientiæ et amoris ardentis: pro thure, donum orationis et devotionis: pro myrrha, studium puræ et incorruptæ vitæ.

ET PROCIDENTES ADORAVERUNT EUM] Arabicus: *Prociderunt eum adorando.* Erasmus censet Magos non cognovisse Christum esse Deum, ideoque non latria, sed cultu civili eum ut regem Judæorum adorasse, id est veneratos esse: verum contrarium docent Patres et Interpretes, scilicet Magos instinctu Dei agnovisse Christi divinitatem, eamque latria adorasse, ideoque ei thus, quod soli Deo debetur, obtulisse. Ita S. Irenæus l. 3. c. 10, S. Leo serm. 1. de Epiphan. et ceteri passim. Unde sapienter S. Fulgent. serm. de Epiph.: *Attende*, ait, *quid obtulerint, et agnosce quid crediderint.* Hinc dies hic à Græcis vocatur *Epiphania* et *Theophania*, id est Dei apparitio, quod Christus eo die Magis declaratus sit esse Deus, ac ut Deus ab eis adoratus.

ET APERTIS THESAURIS SUIS, OBTULERUNT EI MUNERA (patria et domestica), AURUM, THUS, ET MYRRHAM] Horum enim Arabia est ferax, teste Ezechiele cap. 27. v. 22. et Plinio l. 12. cap. 14, ex qua veniebant Magi. Nam vetus Arabum et Orientalium fuit mos, regem vel principem non adire, nisi cum munere, quasi hic sit vectigalis honor regi debitus, ut patet Genes. 43. 11. 1. Reg. cap. 10. 27. Unde Seneca ep. 17: *Reges Parthos*, inquit, *non potest quisquam salutare sine munere.* Porro Dei lex est, Exodi 23: *Non apparebis in conspectu meo vacuus.* Denique regina Saba pretiosa dedit munera Salomoni, et majora ab eo recepit, 2. Paral. 9. 12. Similiter factum est cum Magis et Christo, qui verus est Salomon.

S. Bernardus in Sententiis censet Magos obtulisse B. Virgini et Christo aurum, ut eorum paupertati sucurrerent; myrrham, ad consolidanda infantilia Christi membra: thus, ad stabuli et animalium fœtorem abigendum. Hic sensus est humilior, et ad litteræ corticem. Nam passim subtilius et sublimius Patres docent Magos illuminatos à Spiritu sancto, obtulisse aurum Christo quasi Regi sapientissimo (sapientia enim confertur et præfertur auro, Prov. 8. 19. *Melior*,

inquit, *est fructus meus auro*): thus quasi Deo, et quasi summo Sacerdoti ac Pontifici, qua homo erat; myrrham quasi homini pro generis humani redemptione morituro, sepeliendo, et die tertia vi divinitatis suæ ad immortalitatem et gloriam æternam resurrecturo: myrrha enim condiuntur mortuorum corpora, ut maneant incorrupta; nam myrrha, cum sicca sit, humiditatem exsiccat, nec sinit gigni vermes. Ita S. Leo serm. 1. de Epiph. *Thus, inquit, Deo; myrrham homini; aurum offerunt regi, scienter divinam humanamque naturam in unitate venerantes; quod cordibus credunt, muneribus protestantur.*

Et S. Ambr. lib. 2. in 2. c. Lucæ: *Aurum regi*, inquit, *thus Deo; myrrha defuncto.* Et S. Greg. hom. 10: *Auro regem; thure Deum; myrrha mortalem prædicant. Pulcherrime*, ait S. Hieron. hic, *Juvencus presbyter munerum sacramenta uno versiculo comprehendit:*

> Thus, aurum, myrrham, regique, hominique, Deoque
> Dona ferunt.

Hinc Grammatici thus derivant à θυόω, id est *odorem facio;* aut, potius à θύω, id est *sacrifico*, quod qui sacrificabant, thure utebantur, imo prima priscorum sacrificia fuere thuris suffumigationes, atque inde *thuris honores* vocantur honores divini, qui soli Deo deferuntur. Hinc rursum Saba, ubi thus nascitur, alludit ad σέβω, id est colo, veneror, et ad Hebr. זבח *zabach*, id est *sacrifico*: licet Priscianus, Varro et Servius *tus* scribentes sine aspiratione, derivent à *tundendo*, quod glebæ tunduntur, cum quibus fluens thus coalescit.

Beda in collectaneis, cujus verba superius recitavi, asserit primum è Magis nomine Melchiorem Christo donasse aurum; secundum nomine Gasparem thus; tertium nomine Balthazarem myrrham.

Verum alii melius censent singulos terna hæc dona Christo obtulisse; singuli enim hisce donis protestabantur fidem suam in Christum, scilicet se credere Christum esse regem totius orbis, ideoque aurum ei obtulere: eumdem quoque esse Deum, ideoque ei thus: ac denique moriturum pro salute hominum, ideoque myrrham addidere; quisque enim credebat Christum esse regem, et Deum, et passibilem, passurumque pro hominibus. Ita Juvencus, Ambrosius, Gregorius locis jam citatis, atque hoc loco Abulensis, Lyranus, Anselmus, Remigius, Dionysius Carthus., Barradius et alii. Unde Glossa: *Divina*, inquit, *inspiratione id factum est, ad significandam in Christo regiam potestatem* (per aurum), *divinam majestatem* (per thus), *et humanam mortalitatem* (per myrrham).

Allegorice hæc tria munera notant Christum, qui Deo Patri seipsum in cruce obtulit ut aurum, dum ex aurea charitate, scilicet ex amore hominum seipsum immolavit; ac ut myrrham amarissimæ passionis dolorum et tormentorum, atque ut thus summæ religionis, submissionis, venerationis et latriæ. Unde eadem feria sexta, qua Christus se obtulit in cruce, Magi quoque hæc tria munera Christo obtulerunt. Traditio enim est, Christum natum esse die Dominico, à quo, si numeres tredecim dies, incides in feriam sextam hebdomadæ sequentis. Magi enim adorarunt eum decimo tertio ab ortu ejus die, quo Ecclesia eorum memoriam recolit. Ita Suarez 3. p. q. 36.

Rursus Christus S. Trinitati trina obtulit dona, puta suam carnem, animam, et divinitatem, æque ac Christiani eidem offerunt actus fidei, spei, et charitatis.

Tropologice, primo aurum est charitas, item sapientia; thus est oratio et devotio; myrrha mortificatio. Unde S. Gregor. Hom. 10: *Aurum*, ait, *offerimus, si sapientiæ lumine splendemus: thus, si orationis studio redolemus: myrrham, si carnis vitia mortificamus.* Hinc Cant. 5. v. 14. de Christo sponso ait sponsa: *Manus ejus tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis.* q. d. *Manus*, id est opera Christi adeo perfecta erant, ac si torno essent elaborata. Rursum *tornatiles*, id est versatiles et agiles ad omne bonum: *aureæ*, quia ornatæ charitate: *plenæ hyacinthis*, quia cœlestium amorem spirantes: aurea ergo opera charitatis faciunt aureas manus: quare quot opera charitatis facis, tot quasi aureos annulos digitis tum tuis, tum Christi inseris. *Bona* autem *opera*, ait S. Bern. de Convers. ad Cleric. c. 15, *sunt semina æternitatis*, et æternæ gloriæ. Zeuxis pictor celeberrimus morose pingebat: rogatus causam dedit: *Pingo*, inquit, *æternitati;* ita et tu, ô fidelis, operare, vive, pinge æternitati, ut opera tua in cœlo coram Deo, Angelis et beatis per omnem æternitatem resplendeant. Porro thus orationem denotare, et myrrham mortificationem, patet ex Cant. 4. 7: *Vadam*, ait, *ad montem myrrhæ, et ad collem thuris.* Et c. 1. 13: *Fasciculus myrrhæ, dilectus meus mihi.* Et c. 4. 14: *Odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris*, id est, exhalans orationem et suspiria ad Deum: *Quia in omnibus operibus suis orat, dum perveniendi ad cœlestia intentione, ea quæ potest, bona operatur*, ait ibidem S. Greg. Idem in c. 3. Cant.: *Sancta anima*, ait, *quasi thuribulum cor suum Deo facit.* Notanda est sententia S. Gregorii Nysseni: *Peccati causa est, Dei auxilium per orationem non implorare.*

Rursum, aurum est voluntaria paupertas; hæc enim ditissima est, et Deo gratissima præ omni auro. Unde Apostolus: *Tanquam nihil habentes, et omnia possidentes.* 2. Cor. 6. 10.

Thus est obedientia, qua homo suam voluntatem et intellectum, imo totum seipsum Deo quasi thus in holocaustum offert.

Myrrha est jejunium, carnis mortificatio, et quæ inde nascitur, castitas. Quocirca multi hic tria religiosorum vota mystice notari censent, scilicet per thus votum obedientiæ, per myrrham votum castitatis, per aurum votum paupertatis.

Insuper tribus hisce donis denotantur tria bonorum operum genera, scilicet eleemosyna, oratio, et jejunium, ad quæ omnium virtutum opera referuntur. Eleemosyna enim proximum juvat: oratio Deum colit et invocat: jejunium hominem in seipso componit. Ad hæc per hæc tria: tria, id est omnia bona nostra Deo offeri-

mus, scilicet per eleemosynam opera, per orationem animam, per jejunium corpus.

Anagogice S. Maximus hom. 3. de Epiphan. censet auro designari redemptionem hominum; thure Christianam religionem; myrrha resurrectionem: *Auro*, inquit, *ostenditur captivitatis nostræ pretiosa redemptio; in thure autem et dæmoniorum superstitio cessatura, et futurus veræ religionis cultus aperitur; in myrrha, qua exanima solent corpora conservari, præfiguratur carnis nostræ reparatio, et resurrectio mortuorum, etc.*

12. ET RESPONSO (id est, oraculo à Deo: χρησμοὶ enim sunt oracula. Vox *responso* innuit Magos in re ancipiti Dei lumen et numen prius implorasse, ac hoc responsum à Deo accepisse) ACCEPTO IN SOMNIS, NE REDIRENT AD HERODEM, PER ALIAM VIAM REVERSI SUNT IN REGIONEM SUAM] Cyrillus monachus, in vita S. Theodosii cœnobiarchæ, narrat Magos fugientes Herodem, publicas vias et publica hospitia declinasse, ac in montibus et speluncis hospitatos esse, atque in iisdem vitam egisse S. Theodosium; quia, inquit, cum statuissent non ingredi Jerusalem, difficile eis fuisset alia via domum reverti, sicut etiamnum videmus eos qui à Bethlehem transeunt per hanc (Jerusalem) proficisci. Auctor imperfecti admirans hîc fidem et constantiam Magorum, exclamat: *O fides Magorum! non contradixerunt angelo admonenti, dicentes: Tantam viam venimus, venientes autem multitudinem civitatum non timuimus, regem terribilem apud illos omnino non expavimus, sed stetimus, et fiducialiter, qui natus fuerat, regem prædicavimus, et quasi Deo munera digna obtulimus: et quasi servos latenter jubes nunc fugere, ut aliâ viâ venientes, aliâ redeamus! sed fideles constituti, nec tunc timuerunt cognosci, nec modo erubuerunt occulte recedere.*

Tropologice, Herodes est diabolus, mundus, et caro; via ad eum est voluptas et cupiditas: qui ergo ab eo ad Christum transeunt, per aliam viam crucis et mortificationis gradiantur, et in patriam suam, puta in paradisum cœlestem, revertantur oportet. Audi Auctorem imperfecti hom. 2: *Qui*, inquit, *à diabolo venit ad Deum, nunquam debet per illam viam ambulare, per quam venit ad diabolum. Venisti per viam fornicationis, ambula de cetero per viam castitatis. Venisti per viam avaritiæ, ambula de cetero per viam eleemosynarum. Si autem per ipsam viam redieris, iterum sub regnum Herodis vadis, et fis proditor Christi.* Et S. Greg. hom. 10: *Regio nostra*, ait, *paradisus est, ad quam, Jesu cognito, redire per viam, quâ venimus, prohibemur. A regione etenim nostra, superbiendo, inobediendo, visibilia sequendo, cibum vetitum gustando, discessimus; sed ad eam necesse est, ut stando, obediendo, visibilia contemnendo atque appetitum carnis refrænando redeamus. Per aliam ergo viam ad regionem nostram regredimur, quoniam qui à paradisi gaudiis per delectamenta discessimus, ad hæc per lamenta revocamur.*

13. QUI CUM RECESSISSENT, ECCE ANGELUS DOMINI APPARUIT IN SOMNIS JOSEPH, DICENS: SURGE, ET ACCIPE PUERUM ET MATREM EJUS, ET FUGE IN ÆGYPTUM, ET ESTO IBI USQUE DUM DICAM TIBI: FUTURUM EST ENIM, UT HERODES QUÆRAT PUERUM AD PERDENDUM EUM] Nota hæc non statim contigisse post adorationem Magorum: nonnulla ergo hic supplenda sunt et interserenda ex Luca c. 2. v. 22, scilicet quod post abitum Magorum, sive post diem 6. Januarii, Christus ductus sit Hierosolymam, ibique præsentatus in templo die 2. Februarii, indeque redierit in Nazareth patriam suam, quæ erat in Galilæa, ut ait sanctus Lucas 2. v. 39, indeque tandem fugerit in Ægyptum. Ita Euthymius et Maldonatus hîc, et Ammonius ac Tatianus in Harmon. Evangel.: licet S. Augustinus, et ex eo Jansenius, censeant Christum ex Judæa, non ex Galilæa fugisse in Ægyptum, ex eo quod Matthæus hîc v. 22. dicat Josephum redeuntem ex Ægypto, cogitasse ire in Judæam: ergo, inquiunt, ex ea fugerat in Ægyptum. Verum id expresse non dicit Matthæus, sed tantum: *Audiens autem*, inquit, *quod Archelaus regnaret in Judæa pro Herode patre suo, timuit illo ire.* Innuit tamen eum cogitasse ire in Judæam, ut scilicet adiret Jerusalem et templum, ibique pro felici reditu Deo gratias ageret; sicut viris piis mos est, cum in aliquem locum appellunt, ut primo adeant templum, Deoque gratias agant, et se suaque commendent, de quo plura v. 22.

Causa cur in Ægyptum potius quam in Assyriam aliamve regionem fugerit Christus: Prima est, quod Ægyptus Judææ sit vicina, eratque illo tempore ab Herode, ceterisque Tetrarchis libera, ac ob Nili rivos, quibus circumdatur, et ob mare, quo aluitur, ab hostium incursu secura. Hinc Judæi fugientes Chaldæos et Assyrios, ibant in Ægyptum.

Secunda, quia Abraham, Jacob et Joseph, adeoque omnes filii Israel, ex quibus prognatus est Christus, per ducentos annos habitarunt in Ægypto, indeque evocati sunt à Deo per Mosem, quæ erat figura et typus revocationis Christi ex Ægypto, juxta illud, quod Matthæus subdit: *Ut adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam* (Osee c. 11.) *dicentem: Ex Ægypto vocavi filium meum:* præsertim quia Hebræi liberati sunt ex Ægypto per sanguinem agni Paschalis, qui typus erat Christi Exod. 12. *Ne sine illa regione pararetur singularis hostiæ Sacramentum, in qua primum occisione Agni salutiferum crucis signum, et Pascha Domini fuerat præformatum*, ait S. Leo serm. 3. de Epiphan.

Tertia, quod Ægyptus plena erat idolis et superstitionibus. Colebat enim canem, crocodilum, felem, vitulum, arietem, hircum, et quid non? Christus ergo eam ingreditur, ut à sordibus hisce eam expurget, et Deo vero dedicet. Audi S. Leonem serm. 2. de Epiph. *Tunc etiam Ægypto Salvator illatus est, ut gens antiquis erroribus dedita, jam ad vicinam salutem per occultam gratiam signaretur; et quæ nondum ejecerat ab animo superstitionem, jam hospitio reciperet veritatem.*

Unde idipsum in sensu mystico prophetans Isaias c. 19. 1: *Ecce*, ait, *Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum, et commovebuntur simulacra à facie ejus.* Unde revera idola in Ægypto ad ingressum Christi corruisse, scribit ibidem S. Hieronymus, Palladius, Ruffinus, quos citavi Isaiæ 19. 1. et 2, ut merito hæc traditio prisca videri possit.

Sozomenus lib. 5. cap. 20. veterem fuisse famam narrat, quod Christo Hermopolim urbem Ægypti ingredienti, arbor præcelsa se inclinarit,

eumque ut Dominum venerata sit. Plura alia narrantur, sed quia ex libro Apocrypho, cujus titulus: *Infantia Salvatoris*, et ex Alcorano accepta, ut de fide suspecta et fabulosa rejicienda videntur.

Futurum est enim, ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum] Sciebat id Angelus ex revelatione Dei; qui sua præscientia, qua infinita mentis suæ acie et vi omne verum etiam occultum et futurum, licet contingens ac liberum, certo cognoscit, id revera certe futurum prævidebat. Idem per se Angelus conjectabat ex Herodis ingenio et ambitione regni. Herodis ingenium suspicax, crudele et ferum, ita describit Josephus lib. 2. de Bello cap. 19: *Timore pavidus erat, et ad omnes suspiciones excitabatur, multosque innocentes metu, ne quem nocentium prætermitteret, in tormenta ducebat.* Hinc et amicos sibi intimos, puta Dositheum, Lysimachum, Antipatrum, et Costobarum occidit, teste Josepho lib. 15. Antiq. cap. 1. Idem lib. 17. Antiq. cap. 10: *Erat in omnes sævus*, ait, *iræ servus, juris dominus.*

14. Qui consurgens accepit puerum et matrem ejus nocte (nota hic promptam obedientiam Josephi) et secessit in Ægyptum] ut Christus eam suo ingressu sanctificaret et benediceret. Hinc in Ægypto adeo floruit fides et sanctitas, ut protulerit Antonios, Paulos, Macarios, et plurima Essæorum, monachorum et anachoretarum, angelicam in terris vitam æmulantium examina, ut patet ex Eusebio, Palladio, S. Hieronymo, S. Athanasio, et vitis Patrum. Unde S. Chrysostomus hic hom. 8. ait Ægyptum à Christo in paradisum esse conversam: *Non ita*, inquit, *cœlum variis astrorum choris refulget, ut Ægyptus innumeris monachorum ac virginum distinguitur et illustratur habitaculis.* Et Trismegistus apud sanctum Augustinum l. 8. de Civitate Dei c. 14. *Ægyptus*, ait, *cœli imago et totius mundi templum.*

Addit ex Brocardo et Saligniaco Adrichomius in descriptione Terræ sanctæ pag. 47. numer. 116. in *Engaddi*, Jesum ex Judæa fugientem in Ægyptum secum transtulisse balsamum. Cleopatra enim amica Antonii, invidens Herodi regi Judææ tantam felicitatem, ab Antonio impetravit facultatem transferendi frutices balsami ex Judæa in Ægyptum, cui ipsa præerat ut regina, teste Josepho lib. 1. Belli cap. 13. Justum fuit hoc Dei vindicis judicium, ut quia Herodes olim balsami possessor persequebatur puerum Jesum, Jesus fugiens in Ægyptum, quasi post se traheret hortum balsami: Jesus enim est verum merumque mentis balsamum, juxta illud: *Unguentum effusum nomen tuum.* Cant. 1. Addit Adrichomius: Hortus hic in Ægypto irroratur à fonte parvo, uberrime tamen fluente, in quo fama est sæpe lotum à beata Virgine puerum Jesum, adeoque ex eo potum sibi et sponsæ suæ sanctum Joseph paravisse, cum in Ægypto esset; atque ideo ab incolis in veneratione et cultu haberi maximo.

Porro Anselmus asserit Christum in Ægypto habitasse in urbe cui nomen Heliopolis, id est *urbs solis.* Denique fuga hæc Christi non formidinis fuit, sed prudentiæ et fortitudinis. Audi Chrysologum serm. 150: *Sicut natus est Christus, ut repararet hominem, sic, ut fugaces revocaret, aufugit. Et si ut revocet errantem ovem in montibus, ipse errat; quomodo ipse non fugiet, fugientes populos ut reducat?* Et paulo post: *Reorum*, inquit, *refugium fugit, auxilium latescit omnium, formidat fortitudo cunctorum, sese universorum defensio non defensat.* Et post pauca: *Bellicosus*, inquit, *miles quod in bello fugit, artis est, non timoris: Deus quando fugit hominem, sacramenti est, non pavoris: potens quando se subducit infirmo, insequentem non pavet, sed foras projicit: vult enim in aperto vincere, qui publicam referre cupit ex hoste victoriam: occultum se non patitur inire conflictum, qui mandare suum seculis vult triumphum.*

Tropologice: Christus fugit in Ægyptum, ut doceret nos exilium contemnere, adeoque nos quasi peregrinos et exules in terra, ad cœlum quasi ad patriam assidue anhelare et contendere. Unde Petrus Chrysolog. serm. 115: *Christus*, inquit, *fugit, ut fugas nostras in persecutionibus temperaret.* S. Greg. Nazianz. orat. 28. *Mihi*, ait, *omnis terra, et nulla terra patria est.* Nulla terra erat Gregorio patria, quia patria illi erat cœlum: omnis terra pariter eidem erat patria, quia totum orbem pro patria ducebat. Sic Socrates rogatus, *cujus esset?* respondit: *Sum cosmopolita*, hoc est, civis mundi. Idem dixit S. Basil. teste Nazianz. orat. 20. Nimirum:

Omne solum forti patria est, ceu piscibus æquor.

15. Et erat ibi usque ad obitum Herodis, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam, dicentem: Ex Ægypto vocavi filium meum] Citat Osee cap. 11. v. 2. ubi hanc prophetiam exposui: tu, lector, si libet, ibi notata consule.

Tropologice Chrysostomus hic homil. 8. docet Deum Christi et Christianorum vitam, quasi coronam ex adversis et prosperis pulchre contexere et variegare. Vidit quippe S. Joseph sponsam gravidam, inquit, incidit in conturbationem maximam: sed affuit repente Angelus suspicionem solvens et timorem expellens: subsecuta est læta adoratio Magorum, sed hanc excepit persecutio Herodis, et fuga in Ægyptum.

Porro non dubium multos Ægyptiorum, visa sanctitate B. Virginis et Josephi, atque ex crebra cum eis conversatione et colloquio Deum verum cognovisse, coluisse et amasse. Martyrologium Romanum reditum Christi ex Ægypto consignat die 7. Januarii: annum alii tertium ab itu, alii quintum, alii septimum, alii octavum, alii alium assignant. De anno ergo hic nil statui potest. Vide Suarez 3. p. q. 87. disput. 17. sect. 2.

16. Tunc Herodes videns quoniam illusus esset a Magis (promiserant enim illi se ad illum redituros, sed monitu Dei cognitâ ejus perfidiâ non redierunt) iratus est valde, et mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem, et in omnibus finibus ejus] Herodes videns Magos non redire, cogitabat eos forte delusos, nec invenisse Christum, ideoque ex pudore non ausos ad se reverti: at ubi audivit ea, quæ in præsentatione Christi in templo die secunda Februarii contigerant, quomodo scilicet S. Simeon et Anna palam professi fuissent illum esse Messiam, hoc est, *lumen ad revelationem Gentium, et gloriam plebis suæ Israel*, vidit se à Magis delusum,

ideoque excandescens, iram in omnes infantes evomuit. Nam, ut ait S. Chrysostomus : *Inextinguibilis est ira, quam regni zelus accendit*, etc.; *ut fera vulnerata quidquid oculis occurrit, tanquam auctorem vulneris dilaniat.*

Immensa regni Judææ servandi augendique cupido et ambitio, ad infanticidium tam barbarum impulit Herodem : quocirca cum ex scribis intelligeret instare tempus Messiæ, eo quod jam translatum esset sceptrum à Juda ad se alienigenam, ipse sibi ambivit nomen Messiæ, dixitque se esse Messiam Judæis promissum, ideoque magnificentissimum, instar Salomonis, templum eis extruxit, de quo Christo dixere Judæi : *Quadraginta sex annis ædificatum est templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud?* Joan. cap. 2. v. 10. Sed incassum et frustra nomen Messiæ ambivit. Messias enim nasciturus erat ex Juda, ac Davidi et Judæis, quasi eorum filius et hæres, erat promissus : Herodes autem oriundus erat non ex Judæis, sed ex Idumæis, qui continui fuere Judæorum hostes. Id sciens Herodes, verum Messiam esse natum, ac indicio stellæ Magis indicatum, hunc destinavit ad necem, cumque ex Scribis didicisset Messiam nasciturum in Bethleem, sed nesciret ex qua familia et domo, hinc infantes omnes in Bethleem occidit; sed vide hic justum judicium Dei, quo effecit, ut Herodes per hoc ipsum regnum Christo stabiliret, et sibi adimeret. Nam in pœnam hujus sceleris ipse Herodes suos filios sibi in regno successuros occidit, ac anno eodem paulo post cædem infantium, et Antipatri filii sui, ipse à vermibus corrosus et interemptus est paulo ante Pascha. Cum enim ob ejus crudelitatem, in ejus necem conjurassent frater ejus Pheroras, et uxor Mariamne, ejusque pater Hyrcanus Pontifex, et mater Alexandra, ac tres filii Alexander, Aristobulus et Antipater, hos omnes occidit, obtenta prius ab Augusto Cæsare illos trucidandi facultate, qui tamen illam Herodis sævitiam salse perstringens : *Malim*, ait, *Herodis esse porcus quam filius*; de quo mox plura. Rursum Christus infanticidium Herodis evasit fugiendo in Ægyptum, indeque sensim crevit ejus nomen, regnum et gloria, imo infantes ab Herode in odium Messiæ occisi, suâ cæde testati sunt jam natum esse Messiam, utpote quem Herodes impie quærebat ad necem; ut enim eum occideret, omnes infantes occidit. Fuse hæc omnia narrat Josephus libro 15. Antiquitatum et sequent.

Tropolog. Herodes est diabolus, qui infantes, id est teneros in fide et virtute, item primas Dei inspirationes, ac bonas cogitationes, antequam roborentur ac crescant, elidere satagit : *Unde si parvulos interficiat*, ait S. Leo serm. 2. de Epiphan., *Jesum sibi videtur occidere, quod utique facere sine cessatione molitur, dum primordiis renatorum Spiritum sanctum eripere, et quamdam teneræ fidei velut infantiam tentat extinguere.*

A BIMATU, ET INFRA, SECUNDUM TEMPUS QUOD EXQUISIERAT A MAGIS] Græce est ἀπὸ διετοῦς, id est *à bimatu*, vel *à bimo* : posterius hoc secutus Syrus cum Arabico vertit : *A filio duorum annorum*; Ægyptiacus : *A duobus annis et infrà*, sic et Persicus. Pro *exquisierat* Græce est ἠκρίβωσε, id est, *exacte scrutatus erat*. Unde Noster vers. 7. vertit : *diligenter didicit.*

Quæres, cur à bimatu, id est, biennes infantes necavit : præsertim cum multi censeant Herodem mox ab abitu Magorum, cum audisset Christum in templo præsentatum à S. Simone et Anna Messiam fuisse celebratum sub Pascha, cum Christus tantum esset trium mensium, occidisse infantes? Respondent Jansen., Maldon., Baronius, et alii, id eum fecisse ex ingenti metu perdendi per Messiam regni; ex eo enim extendisse tempus trimestre nati jam Christi usque ad biennium. Si objicias, Matthæum dicere cædem hanc *à bimatu* factam, *et infra*, *secundum tempus quod exquisierat à Magis*, respondent τὸ *secundum tempus quod exquisierat* à Magis, referendum esse non ad τὸ *à bimatu*, sed ad τὸ *et infra*, ut significet Herodem cædendorum puerorum non initium, sed terminum dumtaxat fecisse *secundum tempus quod exquisierat à Magis*, ut scilicet ulterius non occideret infantes, qui intra illos tredecim dies nati erant post ortum stellæ indicantis Christum jam natum. q. d. Herodes occidit infantes omnes à bimatu, quia nimis erat perspicax et crudelis; et infra bimatum, secundum tempus quod exquisierat à Magis, quia eos solos à cæde excepit, qui nati erant post tempus, quo Magis apparens stella significabat eis jam natum esse Christum : inde enim certo constabat neminem eorum utpote post ortum stellæ natum esse Messiam, à quo sibi Herodes metuebat; hic enim cum ortu stellæ jam natus erat.

Verum vix videtur credibile Herodem adeo ambitiosum et meticulosum, voluisse occidere infantes biennio ante ortum stellæ natos; neglexisse vero eos, ac pepercisse eis qui paulo post ortum stellæ nati fuerant : æqua enim, vel major ratio erat suspicandi, præsertim Herodi timidissimo et suspicacissimo, tam inter hos, quam inter illos nasci potuisse Christum. Unde Herodem occidisse infantes, tam post ortum stellæ, quam ante eum natos, censent Beda, Glossa, Dionysius et Barradius. Et quorsum occidisset infantes biennio fere ante stellam natos? Nulla enim suspicio esse poterat inter eos natum esse Christum, utpote quem stella post biennium secum natum indicabat. Quare eos occidere non tantum inhumanum, sed et irrationale ac stolidum brutumque fuisset, nec nisi summæ crudelitatis infamiam, et odium immane, omniumque execrationem Herodi conciliasset, imo omnes in illum ut tyrannum intolerandum, qui fera potius esset quam homo, involassent.

Dico ergo Herodem non statim, nec eodem anno, quo venere et abiere Magi, occidisse infantes, sed anno sequenti, qui erat secundus à nato Christo, ideoque infantes bimulos occidit. Sensus ergo est q. d. Herodes infantes necavit à *bimatu*, id est, qui duorum erant annorum, *et infrà*, id est eos, qui necdum attigerant biennium, sed unius erant anni, vel aliquot mensium aut dierum dumtaxat, hoc est occidit omnes, qui intra biennium ab ortu stellæ nati fuerant, *secundum tempus quod exquisierat à Magis*, juxta quod currebat annus secundus ab ortu stellæ, tunc cum Herodes occidit infantes hoc biennio natos. Rursum magis stricte et præcise τὸ *secundum tempus, quod*, etc., sic accipi posset, q. d. Herodes biennium hoc non integrum accepit, sed computavit à tempore quo stella Magis apparuit, quod erat tempus biennii inchoati, sed non expleti. Herodes enim occidit pueros anno secundo ab ortu stellæ et Christi circa

Pascha, cum scilicet Christus esset anni unius et trium mensium; nam ab ortu stellæ tantum lapsi erant quindecim menses: quare eos non occidit, qui diu ante ortum stellæ, ante quindecim menses nati erant. Hoc innuit quod ἠκρίβωσε, id est exacte scrutatus erat tempus stellæ, ut illos solos occideret, qui sub tempus stellæ nati fuerant, non autem eos qui diu ante, vel diu post tempus stellæ nati fuerant, ne sine causa plures barbara nimis crudelitate occideret, quam necessum erat ad occidendum Christum cum stella natum. Ergo.

A BIMATU ET INFRA, SECUNDUM TEMPUS, QUOD EXQUISIERAT A MAGIS] Idem est, quod à quindecim mensibus natos; hoc enim est tempus, quo orta fuit stella, quæ ad tredecim dies duravit, quibus Magis iter præivit usque in Bethleem. Herodes ergo videtur tantum occidisse infantes à quindecim mensibus circiter, hoc est paulo ante quindecim menses, vel paulo post quindecim menses sub ortum stellæ natos. Credebat enim cum Magis Christum simul cum stella sui indice natum, non vero diu ante eam natum, vel diu post eam nasciturum: quare non curavit occidi, nisi eos qui simul quasi cum stella nati erant. Hinc colligitur τὸ *à bimatu et infra*, non copulative accipiendum esse, sed copulatim, sicut cum dicimus: Duo et tria sunt quinque; omnes planetæ sunt septem; elementa sunt quatuor, etc.

Infanticidium hoc non tertio mense, sed biennio inchoato, puta decimo quinto mense ab ortu Christi contigisse tradunt Eusebius in Chron., S. Epiphanius hæresi 30, S. Augustinus serm. de Epiphan., Eucherius, Cedrenus, S. Anselmus, Haymo., Hugo Victor., S. Thomas, Lyranus, Abulens., D. Antonius, Dionysius Carthusianus, Barradius, et alii passim: licet ex his nonnulli non recte separarint, vel ortum stellæ ab ortu Christi, dicentes stellam biennio ante natum Christum apparuisse Magis: ita S. Augustinus, Chrysostomus; vel ortum Christi et stellæ, ab adoratione Magorum, dicentes Magos ob longitudinem itineris, biennio post natum Christum appulisse in Bethleem, ibique Christum adorasse. Ita S. Epiphanius lib. 2. hæresi 30. contra Ebionæos, et Auctor imperfecti hîc. Longe enim verius est stellam ortam simul cum ortu Christi, ut ejus esset index, ac quasi signifer et lucifer; atque Magos eodem anno quo natus est Christus, scilicet decimo tertio die ab ejus nativitate venisse in Bethleem: nec enim verisimile est Magos visâ stella tam potenter à Deo vocatos et excitatos, iter hoc confecisse vel distulisse ad biennium, ait Franc. Suarez, Baronius, et alii; sed Herodem infanticidium hoc à se animo destinatum distulisse ad annum sequentem, ob causas quas mox afferam. Hunc sensum exigit plana S. Matthæi narratio, præsertim τὸ *à bimatu*, item rerum post adorationem Magorum factarum, ante fugam Christi in Ægyptum, congeries, quæ non potuit paucis diebus vel mensibus peragi. Nam post abitum Magorum Christus fuit præsentatus in templo Hierorolymæ quadragesimo ab ortu die, scilicet die secunda Februarii, quando Ecclesia hoc mysterium recolit per festum Purificationis. Inde Christus reversus est in Galilæam, ac habitavit in Nazareth: ex quâ tandem fugit in Ægyptum, ut patet Lucæ c. 2. v. 22. et 39, quæ omnia plures hebdomadas, imo menses exigebant.

Huic sententiæ favet quod Nicephorus lib. 1. cap. 14. et Cedrenus in Compendio Histor. scribunt sanctum Joannem Baptistam ob hanc Herodis persecutionem fugisse in desertum, cum esset bimulus, hoc est, cum ageret secundum ætatis annum, sed necdum eumdem explesset: Baptista enim sex mensibus ante Christum natus est, quare in infanticidio erat mensium viginti et unius. Unde Nicephorus l. 1. Histor. cap. 14. ait: *Joannes annum cum dimidio agebat, et cum matre Elisabetha in spelunca quadam montana salvus conservabatur, fortasse Herodis sanguinariam effugiens manum.*

Rursum quod Macrobius ait, non *à bimatu*, sed *intra bimatum* infantes ab Herode esse occisos: *intra bimatum* autem sunt, qui quindecim sunt mensium. Ad hæc Lucius Dexter in Chronico: *Anno tertio Christi*, ait, *urbis Romæ* 754, *Herodes universos pueros in Bethleemitica regione necat.* Fuit enim tertius annus ab ortu Christi, inchoando annum à die prima Januarii: hinc enim fit, ut Christi nativitas, quæ contigit in Decembri anni præcedentis, tertium annum efficiat, cum alias biennium integrum non fluxerit ab ortu Christi usque ad infanticidium.

Quæres, cur Herodes distulit infanticidium usque ad secundum annum ab ortu stellæ et Christi. Respondetur primo, ut sensim magis se de Christi ortu, persona, parentibus, loco informaret. Ita Glossa. Rursum, quia omnes quæsivit modos ad vitandam crudelitatis invidiam, ut solum Christum posset invenire et occidere, ut innuit hîc Matthæus vers. 13. Ita S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evang. cap. 12. et Abulensis hîc.

Secundo, quia ut docent Euthymius, D. Thomas, et Lyranus, Herodes sub finem vitæ accusatus ab Arabibus apud Augustum Cæsarem, ejus indignationem incurrit, adeo ut Augustus ejus legatos semel, iterum et tertio, ne quidem ad alloquium admiserit: tandem tamen mira arte Herodes Cæsarem placavit, uti narrat Josephus lib. 17. Antiq. c. 7. et seq., tumque veniam occidendi infantes, ut videtur, ab eo petiit et impetravit, qua in re non parum culpandus est Augustus, quod veniam hanc dederit. Ita Rupert. lib. 1. de Victor. cap. 2.

Tertio, cædem distulit, ut modum certum inveniret omnes infantes occidendi, ne quis à matre absconderetur, et necem evaderet. Unde Abulensis censet Herodem prius conscribi jussisse parvulos cum nomine et ætate cujusque, ac juxta catalogum singulos evocasse, cumque omnes evocati simul essent congregati, omnes occidisse: congregati, inquam, non in uno loco, v. g. in foro Bethleem, sed in singulis ejus pagis, aut vicis; unde ad singulos misit carnifices, qui quærerent, colligerent et occiderent infantes, uti docet hic S. Matthæus. Porro facile id erat apud Judæos, qui libros genealogiarum conscribebant exactissimos, ut sciretur quod Messias, quem expectabant, ex tribu Juda foret natus, juxta oraculum Jacob Genes. 48. Hinc in circumcisione cujusque infantis, ejus nomen, diem nativitatis, et parentes in libros hosce referebant, sicut modo Parochi eadem conscribunt in Baptismo parvulorum.

Sanctus Antoninus censet Herodem instituisse festum puerorum, et jussisse ut matres omnes parvulos bimulos ad se afferrent, quasi præmium accepturos. Cæterum Herodes per cædem hanc, licet ignorans, infantes summo affecit beneficio, quia dum eos perdere curat, meliorem vitam eis procurat, uti docet S. Chrysostomus, esto præter mentem et intentionem suam.

Porro Herodes ab Augusto obtinuit facultatem tres suos filios, scilicet Alexandrum, Aristobulum et Antipatrum occidendi: unde duos primos anterius necavit; Antipatrum vero paucis, puta quinque diebus ante mortem suam, quæ contigit sub Pascha anno regni ejus 37, ait Josephus lib. 17. Antiquit. cap. 10. 11, quando et infantes occidit. Id discimus ex Macrobio, qui lib. 2. Saturnal. cap. 10. inter jocos Augusti hunc recenset: *Cum audisset*, inquit, *inter pueros, quos in Syria Herodes rex Judæorum intra bimatum jussit interfici, filium quoque ejus occisum, ait: Melius est Herodis porcum esse quam filium;* quia Judæi porcos non mactabant: illorum enim velut animalium immundorum esus erat eis vetitus, Levit. 11. Hunc enim Herodis filium fuisse Antipatrum docet Josephus: si enim fuisset parvulus, et bimulus, hunc utique Herodes non occidisset, sed regni sui hæredem et successorem jam senex optasset.

Ex dictis colligitur, infantes ab Herode occisos fuisse sub Pascha, decimo quinto circiter mense ab ortu stellæ et Christi: Ecclesia tamen celebrat eorum festum mox à Nativitate, quia propter Christum fuere occisi, ut Nativitatem Christi iisdem condecoret et exornet: licet noster Barradius et Emmanuel Sa, illo ipso die anno redeunte ipsos occisos existiment, quo Ecclesia eorum festum celebrat. Infantes ergo ab Herode occisi sunt, cum Christus ageret annum ætatis secundum in vere et Martio: quo tempore olim quoque mortua fuit Rachel eorum avia. Genes. 35. v. 16. Sub idem tempus, scilicet quinto die ante mortem suam, mandavit Herodes occidi filium suum Antipatrum, quasi sibi suoque regno insidiantem.

Eodem tempore concilium magnum Judæorum, quod *Sanedrim* dicebatur, sustulit; ac plures Pharisæos quod eum nollent regem agnoscere, interemit; ceteri coacti sunt ipsi juramentum præstare. Ad hoc eum juvit ejus socer Simon Boethi filius, ab eo factus Pontifex, et fiebant hæc conscio Quintilio Varo Syriæ Præside, Herodis amico. Unde omnes primores Judæorum in carcerem conjicere non est veritus, eosque occidisset, si diutius vixisset. Instante vero sibi morte, jussit sorori suæ Salomæ, ejusque marito Alexæ illos omnes occidere: *Ut*, inquit, *Judæi vel inviti cogantur lugere mortem meam, cum suos occisos lugebunt.* Verum Salome mitior, eo mortuo primores è vinculis solvit, et liberos domum dimisit. Ita Josephus, Josippus, Eusebius et alii. Vide Joseph. 17. Antiq. cap. 8. et seq. et Eusebium lib. 1. Histor. c. 9.

Opinantur nonnulli ex Apocal. cap. 14. v. 1. infantes ab Herode occisos fuisse numero 144. millia: tot enim ibidem visa sunt a Joanne. Verum S. Joannes loquitur de Virginibus, qui Antichristi libidini et persecutioni usque ad mortem et martyrium resistent, non vero loquitur de nostris ab Herode occisis: nec credibile est in loco tam parvo, qualis erat Bethlehem, fuisse 144. millia parvulorum bimulorum tempore Herodis. Verisimilius est quod habent Abyssini in suo Missæ canone, infantes ab Herode occisos fuisse numero quatuordecim millia. Ita noster Salmeron, Franc. Lucas et Genebrardus lib. 2. Chronolog. anno Christi tertio, qui et addit Græcos eumdem numerum in suo Calendario exprimere. Verisimile est enim Herodem suspicacissimum jussisse carnificibus, ut locum à Scribis indicatum (puta Bethlehem) æque ac tempus ortus stellæ ampliarent, ideoque carnifices plures occidisse, quam vel locus, vel tempus stellæ præcise poscebat, ne ullo modo Christus evaderet; quamquam adhuc in loco tam exiguo difficile sit invenire 14. millia infantium; nec enim tot Romæ, Neapoli, Mediolani, aliisque magnis in urbibus reperiuntur.

Nota primo, hos infantes ab Herode in odium Christi occisos vere esse Martyres, ac ut tales ab Ecclesia coli et festo celebrari, idque commune est omnibus infantibus, qui in odium fidei trucidantur ex gratuita et liberali Dei ordinatione.

Unde sequitur martyrium ex opere operato justificare (per illud enim parvuli illi, qui necdum erant circumcisi purgabantur à peccato originali, et justificabantur) ac idem operari, quod operatur Baptismus. Ita passim Patres et Doctores in 4. distinct. 4, imo Ecclesia tota, ut dixi. Vide S. Bernardum serm. de Innocentibus. Hinc Doctores tres classes martyrum statuunt: Prima est horum, qui opere ac voluntate sunt martyres, quales sunt adulti, qui voluntarie mortem à tyranno pro Christo illatam suscipiunt. Secunda eorum, qui solo opere sunt martyres, quales sunt infantes, qui pro Christo occiduntur. Tertia eorum, qui sola voluntate, ut qui optant martyrium, uti optabat S. Franciscus, qui idcirco profectus est ad Soldanum Ægypti: sed hic videns eum virum sanctum, noluit eum occidere. Unde caruit ipse realis martyrii laurea. Hi ergo infantes fuere cruore lacteo loti, ait sanctus Cyprianus. Quocirca sanctus Augustinus serm. de Innocentibus: *O parvuli*, ait, *de vestra corona dubitet, qui parvulis baptismum prodesse non putat.*

Nota secundo miram Dei providentiam, qua primo Bethlehemitas punivit strage puerorum, eo quod ipsi B. Virginem puerperam et puerum Jesum hospitio non excepissent, sed coegissent stabulum adire, ibique parere. Secundo, qua pueros per hanc cædem laurea martyrii decoravit. Tertio, qua fecit ut Christus per fugam in Ægyptum evaderet, et per cædem hanc magis orbi innotesceret, qua re portendebatur *Ecclesiam Dei per furorem crudelitatis* (persequentium) *augeri*, ait S. Leo serm. 6. de Epiphan., *quoniam in suppliciis et mortibus beatorum martyrum, qui putabantur minui numero, multiplicabantur exemplo.* Quocirca *sanguis Martyrum semen est Christianorum*, uti notat Tertullianus in fine Apolog.

Porro Christus qua homo, licet infans, utebatur tamen ratione; quare revelante Verbo sibi unito, hanc parvulorum propter se stragem intimo pietatis affectu dolebat, eisque et parentibus eorum compatiebatur, spiritu vero exultabat de eorum martyrio et gloria : quare illos quasi adventus sui primitias, primasque gratiæ suæ victimas Deo Patri offerebat.

Nota tertio justam in Herodem infanticidam, et quantum in ipso erat, Christicidam, Dei vindictam. Nam ipse post quinque dies ab infanticidio, febri, tussi, dysenteria, hydrope, podagra, phthiriasi (morbo pediculari), putredine verendorum, asthmate et fœtore intolerabili percussus, animam truculentam exhalavit, adeo ut ipse seipsum occidere conatus fuerit. Filii ejus non ad regnum, sed ad regni particulam dumtaxat quasi tetrarchæ fuere admissi, et infeliciter perierunt. Tota quoque ejus posteritas licet numerosissima, intra centum annorum spatium, paucis demptis, consumpta interiit, uti narrat Joseph. lib. 17. Antiquit. c. 8. et sequent. qui et addit omnes censuisse hanc esse justam Numinis vindictam. Sic et ex Josepho Eusebius lib. 1. Hist. c. 8.

Allegorice infantes occisi ab Herode sub Pascha quasi agni Paschales, typus fuere Christi, qui post 32. annos ab Herode, filio hujus Herodis infanticidæ, illusus, et à Pilato in Paschate crucifixus, semetipsum quasi agnum et victimam Paschalem, pro salute mundi Deo Patri obtulit. Audi S. Augustinum serm. 8. de Sanctis, qui est primus de Innocentibus : *Nascente Christo luctus cœpit, non cœlo, sed mundo. Indicitur matribus lamentatio, Angelis exultatio, et infantibus transmigratio. Deus est, qui natus est; innocentes illi debentur victimæ, quia venit damnare mundi malitiam. Agnelli debent immolari, quia agnus futurus est crucifigi, qui tollit peccata mundi; sed oves ululant matres, quia agnos perdunt sine voce balantes. Grande martyrium, crudele spectaculum.* Et Prudentius in Hymno Epiphan. :

Vos prima Christi victima,
Grex immolatorum tener,
Aram ante ipsam simplices,
Palma et corona luditis.

Iidem prælusere et exemplum dedere omnibus martyribus, quolibet seculo pro Christo usque ad mortem generose certaturis. Unde S. Leo serm. 8. de Epiphan. : *In stellæ fulgore*, ait, *Dei gratia; et in tribus viris* (Magis) *vocatio Gentium; et in rege impio crudelitas Paganorum; et in occisione infantium cunctorum Martyrum forma præcessit.* Si enim infantes teneri jugulationem pro Christo patiuntur, quidni eamdem pro eodem patiantur fideles adulti et robusti? Quod enim censent aliqui usum rationis infantibus fuisse acceleratum, eosque elicuisse actum fidei, credendo in Christum, et martyrii, suscipiendo mortem pro Christo, temere et frivole dicitur. Extat tamen idipsum in serm. quodam de Innoc. qui S. Chrysostomo tribuitur; sic enim ait : *Fiunt interea pueri sine Magistro diserti, docti sine doctore, periti sine eruditione. Agnoscunt Christum, prædicant Dominum, non quem persuasio humana docuerat, sed quem divinitas innocentibus inspirabat.* Verum falso hic sermo ascribitur S. Chrysostomo, nam S. Chrysostomus hîc homil. 4. diserte contrarium asserit; verba ejus mox subjiciam. Jam si in parvulis passio propter Christum involuntaria, et, ut ita dicam, invita, parvulis utique reluctantibus, adeo accepta fuit Deo, ut illam æstimarit martyrium, ac patientes infantes laurea martyrii coronaret, quid faciet passio voluntaria, qua quis cupit, imo ambit multa pati et mori pro Christo?

Symbolice, pueri in vere ab Herode occisi fuere quasi verni flores, è terra Bethlehemitica solis justitiæ radiis tepefacta producti, et Christo Nazareno, id est, florido oblati. Unde Prudentius in Hymno Epiphan. et ex eo Ecclesia in Officio :

Salvete, *ait*, flores martyrum,
Quos lucis ipso in limine
Christi insecutor sustulit,
Ceu turbo nascentes rosas.

Et S. Augustinus serm. 2. de Innocent. : *Quam feliciter nati*, ait, *quibus in ipso nascendi limine æterna vita obviam venit?* Et serm. 3 : *Jure Innocentes dicuntur martyrum flores, quos in medio frigore infidelitatis exortos, velut primas erumpentes Ecclesiæ gemmas; quædam pruina persecutionis decoxit.* Et S. Chrysostomus serm. 4 : *Infantia*, ait, *passionis ignara palmas martyrii rapuit, et coronas. Veri isti sunt gratiæ martyres, confitentur tacentes, nescientes pugnant, vincunt inscii, moriuntur inconscii, ignari tollunt palmas, coronas rapiunt ignorantes.* Hosce ergo parvulos Deus prius facit quasi triumphare, quam vivere; prius eos coronis ornat, quam membris.

Tropologice, Christus amat infantes, id est, parvos et humiles, talesque evehit ad summam gratiam, imo ad martyrium. Hinc ipse ait : *Quicumque humiliaverit se, sicut parvulus iste, hic major est in regno cœlorum.* Matth. 18. 4. Audi S. Leonem serm. 7. in Epiphan. : *Unde tota, dilectissimi, Christiana sapientiæ disciplina non in abundantia verbi, non in astutia disputandi, neque in appetitu laudis et gloriæ, sed in vera et voluntaria humilitate consistit, quam Dominus Jesus Christus ab utero matris usque ad supplicium crucis pro omni fortitudine et elegit et docuit.* Et mox : *Amat infantiam, quam primum suscepit et animo et corpore. Amat Christus infantiam humilitatis magistram, innocentiæ regulam, mansuetudinis formam. Amat Christus infantiam, quæ majorum dirigit mores, ad quam senum reducit ætates, et eos ad suum inclinat exemplum, quos ad regnum sublimat æternum.* Et anterius : *Tota victoria Salvatoris, quæ et diabolum superavit et mundum, humilitate est concepta, humilitate est confecta.*

17. et 18. Tunc adimpletum est, quod dictum est per Jeremiam Prophetam dicentem : Vox in Rama audita est, ploratus et ululatus multus. Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt] Quia scilicet occisi ab Herode interierunt quoad corpus, nam quoad animam *erant, qui in æternitatem afferebantur*, ait sanctus Hilarius; locum hunc explicui Jeremiæ cap. 31. v. 15. Vide ibi dicta. Ploratus hosce matrum graphice depingit S. Augustinus serm. 1. de Inno-

cent. et tandem concludit : *Miscebatur lamentatio matrum, et ad cœlum transibat oblatio parvulorum.*

Tropologice : plangit Rachel, id est, ovis necem agnorum (*Rachel* enim Hebr. significat *ovem*), sed plaudunt Angeli, imo et parvuli, quia animæ parvulorum, quasi agnorum, ad societatem transibant Angelorum. Unde S. Augustinus serm. 3. de Innoc. : *Ecce,* ait, *profanus hostis nunquam beatis parvulis tantum prodesse potuisset obsequio, quantum profuit odio.* Causam subdit : *Siquidem ante vitæ perpetuæ adepti sunt dignitatem, quam usuram præsentis acciperent,* etc., *quia incipientis vitæ primordiis, ipse eis occasus initium gloriæ dedit, qui præsentis terminum imposuit.* Nascendo ergo mortui sunt mundo, et moriendo vivere cœpere cœlo. Infantibus hisce igitur proprie competit illud S. Pauli : *Spectaculum* (Græce θέατρον, id est, theatrum) *facti sumus mundo, et Angelis, et hominibus.* 1. Corinth. 4. 9. q. d. In circo, in amphitheatro, ab omnibus spectamur quasi βιοθάνατοι, gladiatoribus, bestiis et feris objecti.

Ubi adverte : hoc infanticidio voluit Deus quasi in scena nos docere, omnem Christiani vitam à puero usque ad mortem esse continuam persecutionem, crucem et mortem, ac fortitudinem et virtutem Christiani magis consistere in ardua patiendo, quam in agendo, puta in constanti patientia magis, quam in pugna : difficilius enim est pati, quam agere et pugnare : *Fortia agere,* ait ille, *Romanum est ; fortia pati, Christianum.* Christus pro nobis patiens : *Corpus meum,* inquit, *dedi percutientibus, et genas meas vellentibus : faciem meam non averti ab increpantibus, et conspuentibus in me.* Isaiæ 50. 5. Parvuli vicissim pro Christo membra sua dedêre laceranda carnificibus. Idem faciat Christianus, ut corpus suum prædæ det Deo, et pro Deo morbis, laboribus, tormentis quibuslibet. Id fecit S. Eusebius Vercellensis Episcopus, qui ad suos scribit : *Ego,* ait, *corpus meum in prædam dedi Arianis.* Unde ab eis excarnificatus gloriosus Christi Martyr et Homousii usque ad mortem propugnator occubuit. Celebrat Ecclesia hunc fidei pugilem et heroem die 15. Decembris. Vere S. Fulgentius de Epiphania : *Ad hoc,* ait, *permisit Deus Herodem infantes occidere, ut illos de Herode faceret triumphare.* S. Cyprianus lib. 4. epist. 6. ad Tibarit. : *Ætas,* ait, *necdum habilis ad pugnam, idonea extitit ad coronam.* Et mox : *Filius Dei passus est, ut nos filios Dei efficeret ; et filius hominis pati non vult, ut esse Dei filius perseveret?*

19. Defuncto autem Herode, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Ægypto.

20. Dicens : Surge, et accipe puerum et matrem ejus, et vade in terram Israel : defuncti sunt enim, qui quærebant animam pueri] Defunctus est Herodes paucis diebus post cædem Antipatri, ait Josephus, ac consequenter et infantum, ut liquet ex Macrobio : quare Christus non videtur hæsisse in Ægypto ultra biennium ; nam eo non ivit, nisi uno anno ante mortem Herodis, et post eam statim Archelao Herodis filio Romam profecto, et mox inde redeunte ac regnante, rediit, ut hic dicitur. Ita Onuphr. Panuinus in Fastis, et ante eum S. Epiphanius hæresi 78., Nicephorus lib. 1. cap. 14. licet Baronius putet Christum rediisse ex Ægypto anno ætatis nono, Ammonius septimo, Jansenius quinto. Vide Pererium lib. 11. in Danielem quæst. 5.

Qui quærebant animam pueri] Puta Herodes, ejusque filii Aristobulus, Alexander et Antipater, qui ambientes regnum, ideoque contra patrem (consequenter et contra Messiam, ut videtur), conjurantes cum Scribis et Pharisæis eis faventibus, ab Herode interfecti sunt, teste Josepho lib. 17. Antiq. c. 8. et sequent.

21. Qui consurgens, accepit puerum et matrem ejus, et venit in terram Israel.

22. Audiens autem quod Archelaus regnaret (non ut rex, sed ut tetrarcha) in Judæa pro Herode patre suo, timuit illo ire : et admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ] Angelus Josepho dixerat : *Vade in terram Israel.* Josephus Judæam intellexit, quia hæc erat potior pars terræ Israel, ac in ea erat templum : illud ergo adire cogitabat, ut Deo pro felici reditu gratias ageret, præsertim, quia Dei jussu masculi omnes Hebræi ter singulis annis debebant adire templum, Exodi 23. 17. Unde S. Augustinus lib 2. de Consensu Evang. cap. 9 ; et ex eo Glossa : *Non determinat* (Angelus), inquit, *in quam partem, ut ad dubitantem iterum revertatur : quia vero non distinxerat, Joseph intellexit Judæam, quæ dignior est pars regni : putavit enim tali puero non nisi Hierosolymis habitandum. Angelus vero Galilæam intellexit.*

Porro Joseph secessit in Galilæam, licet illi præesse sciret Herodem Antipam, Archelai fratrem ; tum quia Archelaus ambitiosior erat et sævior quam Antipas, ideoque ab Augusto pulsus est in exilium ; tum quia infanticidium Herodis Ascalonitæ, qui pater erat Archelai et Antipæ, contigerat in Judæa, puta in Bethleem. Unde illius memor erat Archelaus, ac facile intellexisset Christum reducem in Judæam evasisse infanticidium, ideoque eum ad necem revocasset.

Ut historiam hanc plene et ab ovo, ut dicitur, intelligas, nota ex Josepho, lib. 10. Antiq. c. 10. et seq. : Mortuo Herode anno regni sui 37, cum duo ejus filii superstites Archelaus et Herodes Antipas, qui Christum in Passione veste alba indutum illusit, de regni successione inter se contenderent, Augustus Cæsar litem hanc decidendam commisit Caio Cæsari, suo ex Julia filia nepoti, qui litem sic decidit, ut neutri regnum adjudicaret, sed illud in quatuor tetrarchias dissectum, quatuor, non regibus, sed tetrarchis administrandum assignaret : nimirum Judæam Archelao tradidit ; Gallilæam Antipæ ; Trachonitidem tertio eorum fratri Philippo ; Abilinam Lysaniæ, ut patet Lucæ 3. 1. Cum ergo S. Matthæus ait, *quod Archelaus regnaret,* intellige, non ut rex, vel ut habens titulum regis, sed ut tetrarcha sive toparcha, cum spe tamen regni et nominis regii, si bene se gereret, illi datâ et promissâ ab Augusto Cæsare.

Porro Archelaus post novem annos suæ tetrarchiæ, ob malum regimen pulsus est in exilium anno 37. ab Actiaca Victoria, et septennio ante mortem Augusti. Ita Josephus, Eusebius, Zonaras, Beda, Haymo, Abulensis, Marianus, Scotus, Salmeron, Scaliger, Toletus, Barradius, et alii.

Archelao in exilium acto, Augustus Judææ dedit Præsides, qui eam nomine suo gubernarent. Hi tres fuere, qui septem annis, scilicet usque ad mortem Augusti, Judææ præfuerunt. Primus fuit Coponius, qui simul cum Quirino Syriæ Præside confiscavit opes Archelai. Secundus M. Ambivius. Tertius Annius Rufus. Mortuo post septem annos Augusto, illi succedens Tiberius Cæsar, quartum Syriæ Præsidem creavit Valerium Gratum, ac post eum Pontium Pilatum, qui Christum crucifixit. Pilato ex ordine successere Marcellus, Cumanus, Claudius, Felix, Porcius, Festus, Albinus et Florus, sub quo anno Neronis 12. à morte Christi 35. cœperunt Judæi rebellare Romanis, ac mox excisi sunt à Tito et Vespasiano; nam quinto post anno die octava Septembris Hierosolyma capta est, et vastata à Tito. Fuse hæc narrat Josephus.

Herodi Antipæ vero Tetrarchæ Galilææ tandem à Cæsare concessum fuit nomen regis, cum diademate ceterisque insignibus regiis. Idem concessum fuit Herodi Agrippæ, qui fuit Herodis Antipæ (ex Aristobulo fratre, quem olim pater Herodes Ascalonita occiderat), nepos, ejusque filio Agrippæ juniori, qui rex permansit usque ad excidium Hierosolymæ. Unde horum trium in Evangeliis et Actis crebra est mentio. Antipas enim Joannem Baptistam occidit, et Christum illusit. Agrippa senior Jacobum Apostolum interemit, et S. Petrum in vincula conjecit. Actor. 12. Agrippa junior Pauli auditor fuit et judex. Act. 25. et seq.

Ex dictis lux magna SS. Matthæo et Lucæ affertur, ac imprimis clare liquet cur Matthæus dicat Josephum secessisse in Galilæam metu Archelai regnantis in Judæa, ne scilicet ipse, æque ut pater ejus Herodes, Christum quasi Regem Judæorum quæreret ad necem. Rursum, cur Christus nonnisi duodennis ascenderit in Judæam ad templum, quia scilicet jam Archelaus à Cæsare privatus erat tetrarchia Judææ, et pulsus in exilium. In Archelao autem desiit Herodis stirps in Judæa regnare, à quo metuendum erat Christo, illique successere Præsides Romani, à quibus nil Christo erat timendum, utpote qui Christum non norant, imo nec nomen ejus audierant.

23. ET VENIENS HABITAVIT IN CIVITATE QUÆ VOCATUR NAZARETH, UT ADIMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER PROPHETAS, QUONIAM NAZARÆUS (S. Marcus Latinos imitatus c. 1. 24. habet Ναζαρηνὸς, ceteri vero Evangelistæ scribunt Ναζωραῖος) VOCABITUR] Nazareth urbem ita ex S. Hieronymo, Eusebio, Brochardo, Saligniaco et aliis describit Adrichomius in descript. Terræ sanctæ pag. 241. num. 73 : *Nazareth, inquit, quod interpretatur flos, pulchra ac florens Galilææ civitas est Capharnaum urbi subjacens, ædificata super montem, quem coronæ instar ambit, duabus leucis à monte Tabor, trium autem dierum itinere ab Jerusalem distans. Hîc beata Maria, candens flos virginum, nata est. Hîc Christus Dominus noster et Salvator, gloria et corona nostra, ut flos campi* (*inquit Hieronymus*) *nasceretur in flore virtutum, conceptus et educatus est, ac viginti quatuor annis habitavit. Unde et civitas hæc, civitas sua et patria sua; ipse vero Nazarenus, seu Nazaræus et Galilæus appellatus est. Sed et nos qui nunc à Christo Christiani, apud veteres quasi opprobrio à Nazaræo Nazaræi, et à Galilæo Galilæi dicebamur.*

Porro *Galilæa*, ait Rab., *interpretatur transmigratio; Nazareth flos; quo enim ardentius Ecclesia ad cœlestia transmigrat, eo magis virtutum flore abundat.*

UT ADIMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER PROPHETAS; QUONIAM (id est, *quod*) NAZARÆUS VOCABITUR] Quia Christus à Nazareth, ubi conceptus, et educatus fuit, cognominatus est Nazaræus, vel, ut habet Marcus, Nazarenus. Porro vox *Nazareth* non nominatur in toto veteri Testamento; unde nescimus, an per litteram ז *zain* an per צ *tsade* scripta fuerit. Si per *zain* scribatur, hebr. idem est quod sanctificata, separata, consecrata : si per *tsade*, idem est quod florida vel custodita.

Quæres, à quo Propheta, ubi, et cur Christus vocatus sit Nazarenus? varii varia afferunt. Duo sunt verisimiliora.

Primum, quod Christus dictus sit Nazaræus, hebr. נזיר *nazir* vel *nozeri* per litteram *zain*, id est, separatus, sanctus, consecratus, coronatus, religiosus, quia Christus qua homo, separatus ab omni alia re, hypostatice totus fuit unitus Verbo : radix enim נזר *nazar* significat separare, consecrare, coronare. Unde religiosi veteris legis, qui se à vino et seculo separabant, ac Deo consecrabant, vocabantur Nazaræi, ut patet Numer. 6. 2. et seq. Vide ibi dicta; Christum autem fore sanctum et Deo consecratum, omnes Prophetæ prædixerunt, ac imprimis Daniel cap. 9. v. 24 : *Ungetur*, ait, *Sanctus sanctorum*, scilicet Christus, et sic Samson, qui Christi typus extitit, fuit Nazaræus, Judic. 13. 7, æque ac Joseph, Genes. 49. 2. Sicut enim Joseph post carcerem factus est princeps Ægypti; sic Christus post mortem factus est princeps mundi. Ita S. Ambrosius et Rupertus, quos citavi Genes. 49. 2. Verum tamen est, quod hi Nazaræi Græce vocantur Ναζαραῖοι per α, Christus vero ubique vocatur Ναζωραῖος per ω, ut distinguatur à Nazaræis, quod ipse non ex voto, ut illi, sed ex patria Nazareth dictus sit *Nazaræus.* Christus enim bibit vinum, quod vetitum erat Nazaræis ex voto. Ita S. Hieronymus hîc et Eusebius lib. 7. de Demonstr. cap. 2. demonstr. 5. ubi citat illud Levit. 21. 12. de Pontifice Aaronico, qui typus erat Christi, dictum : *Nec egredietur de Sanctis, quia oleum sanctæ unctionis Dei sui super eum.* Pro *sanctæ* hebr. est נזר *nezer*, id est, consecratio, vel sanctificatio olei unctionis Dei sui super eum est : sic et Leo Castrius in cap. 11. Isaiæ v. 1. et seq. Index vocum hebr. qui Bibliis in fine affigi solet, ac Paulus Burgensis hîc, qui proprie hîc citari putat illud Psalm. 131. 18 : *Super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea*, hebr. נזרי *nizri*, quod S. Hieron. vertit *diadema ejus.* Unde et lamina aurea tiaræ Pontificis affixa, cui insculptum erat *sanctitas Domino*, vocatur נזר *nezer*, id est, corona vel diadema sanctitatis. Exodi 29. 6. Eratque typus, imo index Christi Nazaræi sancti et coronati. Quare huc alludens Apost. hebr. 2. 9 : *Videmus*, ait, *Jesum propter honorem passionis gloria et honore coronatum.* Vide dicta ibidem v. 9. et 10. Audi Eusebium : *Nazer*, ait, *Septuaginta vertunt sanctum; Aquila, Separatio; Symmach., intactum. Itaque ex his Nazaræum nomen significabit aut sanctum, aut segregatum, aut intactum. At vero prisci quidem sacerdotes cum oleo comparato, quod apud Mosen* Nazer *appellatur, ungerentur, ex derivatione à Nazer vocabantur Nazaræi. Sed Salvator et Dominus noster*

suapte natura in se habens et sanctum, et intactum, et separatum, neque alicujus indigens humanæ unctionis, tamen Nazaræi appellationem apud homines obtinuit, non quod ab oleo, quod Nazer vocaretur, Nazaræus extiterit, sed quod quamvis natura quidem talis esset, tamen à Civitate Nazareth apud homines Nazaræus vocatus sit, ubi apud suos, quà homo erat, parentes puerilem educationem obtinuit. Christus ergo fuit Nazaræus, id est, à ceteris hominibus segregatus, sanctificatus, consecratus et coronatus summus mundi Pontifex, legislator, doctor, redemptor et sanctificator.

Huic sententiæ favet character : nam ubique Evangelistæ *Nazaræus* vel *Nazarenus* scribunt per litteram *z*, quæ est in Hebr. *nezir* et *nazir*. Si enim Nazarenus derivaretur à נצר *neser* per *tsade*, ut significet *Floridum*, scribi deberet *Nasarenus* per litteram *s*. Nam in omnibus aliis nominibus littera Hebræa צ *tsade* transfertur per litteram *s*, ut patet in Bosra Asor (de qua Josue c. 11. et 15. quam aliqui putant esse Nazareth); Melchisedech, Sabaoth, Sion, Sephora, Sadoch, Sadducæi. Ex adverso ז *zain* hebr. semper transfertur in *zeta*, ut patet in Zare, Zabulon, Zacharias, Beelzebub, etc.

Adde, dignius est Christum vocari Nazaræum, per *zain*, id est, sanctum, quam Nasarenum per *tsade*, id est floridum; nam נזר *nezer*, id est, sanctitas, consecratio et corona Christi, qua homo est, fuit unio hypostatica, vel potius ipsa Verbi divinitas, quæ humanitatem Christi totam coronavit, sanctificavit, sibique separavit, univit et consecravit, Denique favet huic sententiæ, quod S. Matthæus dicat : *Quod dictum est per Prophetas*, non *per Prophetam*, quo *ostendit se non verba unius Scripturæ, sed multarum sensum dedisse*, ait sanctus Hieronymus, quia scilicet multæ Scripturæ dicunt Christum fore sanctum per antonomasiam.

Secundo, alii passim censent quod Christus dicatur Nazarenus à נצר *neser* per *tsade*, q. d. floridus à flore, aut potius germinans à germine : *neser* enim Theodotion et Aquila, teste S. Hieronymo in Isaiæ 11. 2, verterunt *germen*. Hoc enim nomine proprie vocatur Christus Isaiæ 11. 2 : *Et flos*, inquit, *de radice ejus ascendet* : ubi pro *flos* hebr. est, נצר *neser* per *tsade*. Nazaræus ergo idem est, quod floridus aut germinans, succrescensque in magnam et gloriosam arborem, pretiosos multosque fructus producentem.

Ratio est prima, quia alibi Christus vocatur צמח *tsemach*, id est, *germen*, quod noster vertit *oriens*, scilicet germinans è terra, Zachar. 6. 12. et cap. 3. v. 8, quia scilicet Christus de Virgine ut germen de terra impollutum, et ab omni labe peccati purum, omni virtute virens effloruit, ac suavitatem odoris sui et famæ longe lateque sparsit. Unde S. Ambrosius lib. 2. de Spiritu sancto c. 5 : *Flos*, ait, *avulsus odorem non amittit, contritus accumulat.* Sic et Christus in passione contritus et occisus, vim suæ divinitatis et gratiæ magis ostendit.

Secunda ratio est, quod in titulo crucis Christi, qui Romæ servatur et ostenditur in Basilica sanctæ Crucis in Jerusalem, נצרי *notseri* scribatur per *tsade*, non per *zain*, ait oculatus testis Pagninus, in Explicat. vocum hebr. in voce *Nazareth et Nazarenus*. Sic et Syrus cum Arabico *Nazarenus* scribit per *tsade*, et Rabbini moderni à Christo *notseri*, id est, Nazareno, Christianos vocant *notserim* per *tsade*, id est, Nazarenos. Unde præcise scribendum fuisset Nasarenus per *s*, non Nazarenus per *z*; sed quia littera *tsade* Hebræis sono est duplex, valetque *ds*, vel *ts*, æque ac idem valet apud Græcos et Latinos littera *zeta*, hinc per eam scripsere Nazarenus. Vidi et ego sæpius titulum S. Crucis Christi Romæ, et studiose inspexi, sed litteras ita exesas vidi, ut discernere nequiverim, an Nazarenus in Hebræo scriberetur per *tsade* an per *zain*, imo potius per *zain* quam per *tsade* scribi videretur. Formam hujus tituli exacte in imagine expictam impressit Jacobus Bosius lib. 1. de Cruce triumphante c. 11: inspice illam, et ita, ut dixi, esse censebis. Adde titulum hunc fuisse conscriptum à Pilato Præside Romano, ejusque ministris Romanis, qui parum Hebraice periti, nesciebant an Christus diceretur Nazarenus per *tsade*, an per *zain*, aut certe non curabant hasce litteras distinguere, cum quasi ejusdem sint soni. Porro Nazarenum per *tsade* scribunt explicantque *floridum* Rabanus, Lyranus, Abulensis, Pagninus, Jansenius, Cajetanus, Barradius, Franciscus Lucas, Salmeron; sed multi ex his secuti sunt Pagninum, illique quasi oculato testi, dicenti in Cruce Christi *notseri* scribi per *tsade*, crediderunt.

Verum utraque sententia conciliari et conjungi potest, si dicas Christum Nazarenum dici, si litteras præcise spectes, à נזר *nezer* per *zain*, id est, sanctitas, consecratio, corona; alludere tamen ad נצר *neser* per *tsade*, id est, germen, flos, quia hæ duæ litteræ *tsade* et *zain*, uti charactere, ita et sono sunt vicinæ, et inter se, ac cum aliis quas includunt, subinde commutantur, ut patet in conjugatione Hitpael. Vide Grammaticam Hebræam Bellarmini et aliorum. Quocirca utrumque conjunxit Psaltes psal. 131. 18. dicens : *Super ipsum autem efflorebit* (ecce *Nazarenus*, id est floridus) *sanctificatio mea*, ecce, *nezer*, id est, sanctitas. Sic et S. Hieronymus hic : *Nazaræus*, ait, *sanctus interpretatur. Sanctum autem Dominum futurum, omnis scriptura commemorat. Possumus et aliter dicere, quod etiam eisdem verbis juxta Hebraicam veritatem in Isaia scriptum sit : Exiet virga de radice Jesse, et Nazaræus de radice ejus conscendet.* Denique ut litteris, ita et sensu hæc duo nomina sibi mutuo cognata sunt; qui enim est Nazarenus, id est, separatus à terrenis voluptatibus, hic utique est Nazaræus, id est, floridus virtutibus. Hinc nonnulli Græcum ἅγιος, id est, *Sanctus*, derivant ab α privatio et γή, id est, terra, q. d. sine terra, qui enim à terra semotus cœlestia ambit, hic cœlestis est et sanctus.

Porro Matthæus hoc addit, quia Nazareth oppidum erat exile et vile: hinc Nazareni nomen pariter Judæis et Gentibus videbatur vile et exile, imo ob illud multi absterrebantur à Christo, ne crederent ipsum esse Messiam. Unde Nathanael ad Philippum indicantem ei Christum à Nazareth : *A Nazareth*, inquit, *potest aliquid boni esse?* Joan. 1. 46 ; et Julianus Apostata Christum per contemptum vocabat Galilæum et Nazarenum (Nazareth enim erat in inferiori Galilæa), adeoque telo cœlesti à Christo percussus moriensque : *Vicisti*, ait, *Galilæe, vicisti.* Contrarium ergo hic ostendit Matthæus, scilicet Nazareni nomen gloriosum esse utpote à Prophetis ante tot secula prænuntiatum et Christo attributum.

Sensus igitur est q. d. Licet in Bethleem natus sit Christus, tamen in Nazareth conceptus et educatus est, scilicet in urbe parva et obscura, ut ibi facilius Herodem infanticidam ejusque posteros latere posset, utque nobis daret exemplum humilitatis, et contemptus pomparum mundi. Unde à Nazareth urbe dictus est Nazarenus: sed ita ut non tantum nomen Nazareni, sed et res, puta sanctitas nomine Nazareni significata, illi conveniat, atque ut hoc significaretur, Deus Christum voluit concipi et educari in Nazareth: itaque reipsa impletum est, quod Isaias et prophetæ de eo prædixerunt, scilicet quod Christus *nazir*, id est, *Nazaræus*, id est, *Sanctus;* ac *noseri*, id est, *Nazaræus*, id est, *floridus* omni virtute et gratia, uti revera erit, sic et vocabitur: ac consequenter Nazareni nomen, quod Judæi et alii probro dederunt Christo et Christianis, illustre est, imo nota et index veri Messiæ; hoc enim titulo Messiam indicarunt et insignierunt Prophetæ. Porro Nazareni cognomen primi Christo dederunt dæmones. Lucæ 4. 34. Marci 1. 24. Deinde turbæ. Marci 10. 47. Lucæ 18. 37.

Tropologice Christus Nazarenus, id est separatus à mundo et consecratus Deo, ideoque omni virtute florens, origo, et pater et princeps fuit Nazaræorum, id est, Religiosorum, qui mundum spernentes, totos se Deo dicant, ut virtutibus efflorescant, juxta illud Thren. 4. 7: *Candidiores Nazaræi ejus nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores.* Vide dicta ibidem, et Num. 6. Vide et nostrum Hieron. Platum lib. 2. de Bono status relig. c. 19.

Addit Salmeron: *Nazarenus* idem est quod *Samaritanus*, id est, *custos* (נצר *natsar* enim est servare, custodire) scilicet hominum, vel *custoditus*, scilicet deitate, juxta illud Job 7: *Quid faciam tibi, ô custos hominum?* Et psal. 120: *Non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel.* Sic et Franc. Lucas: *Nazarenus*, inquit, *est custos, servator, defensor.* In Nazareth ergo beata Virgo repræsentatur, ex qua Christus Nazarenus natus est, quia ipsa custodita fuit ab originali peccato, à pudore conceptus, ab onere ventris, à corruptione et dolore partus, à molesta viri subjectione in vita, et ab incineratione in morte. Corpus enim Virginis post mortem non fuit resolutum in cineres, uti fit in ceteris hominum corporibus, sed in cœlos cum anima assumptum ad gloriam. Ita Salmeron. Hæc vera sunt, sed magis symbolica quam litteralia.

Minus recte Isidorus Clarius per Prophetas accipit Interpretes S. Scripturæ, puta Scribas et Pharisæos, qui ex Isaiæ 11. vers. 1. intellexerunt, et dixerunt Christum fore *neser* et *Nazarenum*, id est, florem et floridum, ideoque apte patriam ejus vocatam esse Nazareth, id est, florem, eo quod ipsa florem hunc, scilicet Christum, esset productura.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRÆDICAT JOANNES BAPTISTA POENITENTIAM, UT PER EAM HOMINES PRÆPARET AD CHRISTUM, CHRISTIQUE GRATIAM. UNDE VERS. 13. CHRISTUM BAPTIZAT, QUANDO SPIRITUS SANCTUS IN EUM SPECIE COLUMBÆ DESCENDENS, ET VOX PATRIS: HIC EST FILIUS MEUS DILECTUS, IPSUM ESSE MESSIAM TOTI ORBI DECLARAVIT.

In diebus autem illis venit Joannes Baptista prædicans in deserto Judææ?
2. et dicens: Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cœlorum.
3. Hic est enim qui dictus est per Isaiam Prophetam, dicentem: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. 4. Ipse
autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum, et zonam pelliceam circa lumbos suos: esca autem ejus erat locustæ et mel sylvestre.
5. Tunc exibat ad eum Hierosolyma et omnis Judæa, et omnis regio circa Jordanem: 6. Et baptizabantur ab eo in Jordane, confitentes peccata sua. 7. Videns autem multos
Pharisæorum et Sadducæorum venientes ab baptismum suum, dixit eis: Progenies viperarum,
quis demonstravit vobis fugere à ventura ira? 8. Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ.
9. Et ne velitis dicere intra vos: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. 10. Jam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. 11. Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam: qui autem post me venturus est,
fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare, ipse vos baptizabit in Spiritu sancto
et igni. 12. Cujus ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam, et congregabit
triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili. 13. Tunc venit Jesus
à Galilæa in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo. 14. Joannes autem prohibebat eum, dicens: Ego à te debeo baptizari, et tu venis ad me? 15. Respondens

autem Jesus, dixit ei : Sine modo, sic enim decet nos implere omnem justitiam. Tunc dimisit eum. 16. Baptizatus autem Jesus confestim ascendit de aqua, et ecce aperti sunt cœli : et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se. 17. Et ecce vox de cœlis dicens : Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

1. In diebus autem illis venit Joannes Baptista prædicans in deserto Judææ] q. d. In tempore illo, scilicet quo Christus incarnatus, et natus vitam egit inter homines. Nam hæc contigerunt anno 15. Tiberii, ut ait Lucas cap. 5. v. 1, cum Joannes et Christus agerent annum ætatis trigesimum. Transit ergo Matthæus à pueritia Christi ad virilem ejus ætatem in qua cœpit prædicationis et redemptionis munus, ad quod obeundum à Patre in carnem et mundum missus erat, exercere, ideoque præmisit Joannem Baptistam, ut is illum esse Messiam Judæis indicaret : ne si ex abrupto sine indice aut teste fide digno Christus in Judæa appareret, ab omnibus sperneretur.

Porro Christus delituit (et artem fabrilem exercuit cum Joseph patre) per annos 19. ut insigne humilitatis orbi daret exemplum. Cœpit ergo prædicare anno trigesimo, ut se Judæorum moribus et legibus conformaret : apud Judæos enim nemini munia doctoris aut sacerdotis obire licebat ante annum ætatis trigesimum, ut tradunt Hebræi, et colligitur 1. Paralip. 23. 3. Hinc et Joannes eodem anno trigesimo, sed paulo ante Christum, cœpit prædicare. Tantas et tam longas humilitatis Christi latebras admirans S. Bernardus serm. 1. de Epiphania exclamat : *O humilitas virtus Christi, quantum confundis superbiam nostræ vanitatis! Parum aliquid scio, vel magis scire mihi videor, et jam scire non possum, impudenter me et imprudenter ingerens et ostentans; promptulus ad loquendum, velox ad docendum, tardus ad audiendum. Et Christus cum tanto tempore silebat, cum seipsum abscondebat, numquid inanem gloriam metuebat? Quid timeret ab inani gloria, qui est vera gloria Patris? Utique timebat, sed non sibi. Nobis timebat ob illa, quibus noverat esse timendum : nobis cavebat, nos instruebat. Tacebat ore, sed instruebat opere; et quod postea docuit verbo, jam clamabat exemplo : Discite à me, quia mitis sum et humilis corde.*

In deserto] Non culto et habitato, quasi Joannes in domo paterna, quæ in montanis Judææ erat, commode habitarit, uti volunt nostri delicati novantes et desertores. Nam Isaias 40. v. 3. vaticinans de Joannis deserto, illud proprie accipit pro eremo, ut patet ex circumstantiis. Idem convincit asper Joannis è pilis camelorum vestitus, et cilicium, ac esca sylvestris, scilicet locustæ et mel sylvestre, ita passim Patres Græci et Latini, quos fuse citat noster P. Canisius de Corrupt. Verbi Dei cap. 2. Causa fuit, ut Joannes, velut Moysis et Eliæ æmulus, ac Christi præcursor, in deserto, ab hominum iniquinamentis remotus, cum Deo et Angelis conversaretur, ab eisque magnæ virtutis et Spiritus vim hauriret, ac sanctitatis nomen et famam sibi pareret, cui proinde Christum ostendenti omnes crederent, ac ejus prædicatione compuncti, pœnitentiam agerent : unde Patres crebro S. Joannem vocant Principem monachorum et anachoretarum, ut sanctus Hieronymus epist. 22. ad Eustochium, sanctus Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius hîc, Cassianus collatione 18. cap. 6. Hinc Joannes in deserto cum Angelis angelice vivens, æstimatus fuit Angelus, imo à Malachia c. 3. et à Christo Matth. 11. 10. vocatur Angelus : *Hic est*, inquit, *de quo scriptum est : Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam, ante te.*

Symbolice : S. Joannes prædicans in deserto, significabat Evangelium præcipue fore prædicandum, non in Jerusalem et Judæa, sed in solitudine et deserta Gentium multitudine. Ita S. Hieronymus in cap. 40. Isaiæ.

Tropolog. S. Joannes : suo exemplo docuit viros Apostolicos et prædicatores futuros prius secedere ab hominum tumultu, et in secreto vacare orationi et meditationi, ut in ea magnam vim spiritus cœlitus hauriant, quam deinde prædicando in auditores effundant. Vide quæ de laudibus deserti dixi Osee 2. 18. ad illa : *Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor ejus.* Huc facit illud S. Augustini Epist. 76 : *Non erit bonus Clericus, qui non fuit bonus monachus.* Quocirca SS. Augustinus, Martinus, Chrysostomus, Nazianzenus, Basilius, Gregorius aliique plurimi ex monasteriis in Clerum assumpti, et licet inviti, ad Episcopatus evecti sunt.

Porro hoc desertum Judææ fuit juxta Jordanem prope Ænon et Salim, ut patet Joan. 3. 23, eratque celeberrimum, tum copia aquarum ad baptizandum, tum habitatione et miraculis prophetarum ac virorum religiosorum, qui in libris Regum filii Prophetarum, id est discipuli Eliæ, Elisæi et similium vocantur.

Denique Nicephorus lib. 1. cap. 14. testatur Joannem sesquiannum agentem à matre ductum in desertum, Herodianam forte iram fugiente. Addit Cedrenus in Compendio Histor. eum dilituisse in spelunca quadam, ibique matrem obiisse, Angelum autem Joannis pueri curam suscepisse. Hæc spelunca postea ab Eremitis culta fuit, ut patet ex Joanne Moscho in Prato Spirit. cap. 1, ubi narrat hanc speluncam sitam esse juxta Jordanem, ad eamque casu divertisse Joannem Abbatem ægrotum, ibique à Joanne Baptista sanatum, cum pacto ut speluncam eamdem incoleret. Apparens enim Baptista, ait illi : *Ego sum Joannes Baptista, et ideo tibi jubeo, ut nunquam hinc recedas, nam spelunca ista brevis major est monte Sina, quippe in hanc sæpius Dominus noster Jesus, cum me visitaret, ingressus est. Pollicere ergo mihi, quod hic habitabis, et ego mox sanitatem tibi restituo.* Quod senex audiens, libenter spopondit se in eadem spelunca permansurum. Et continuo sanus effectus, perseveravit ibidem toto vitæ suæ tempore. Speluncam vero illam fecit Ecclesiam, congregavitque ibi fratres. Appellatur autem locus ipse Sapsas.

2. Et dicens : Pœnitentiam agite : appropinquavit enim regnum cœlorum] Ideo Joannes ivit in desertum, ut ibi pœnitentiam et vitam austeram agens, congruus fieret præco pœnitentiæ, utpote qui illam prius doceret exemplo, quam verbo. S. Joannem imitatus sanctus Gregorius Nazianzenus orat. in sancta luminaria

Epiph. post medium : *Officium*, ait, *Magni Joannis, imo potius famulatum subire contendo vel gestio, et licet non sim præcursor, de eremo tamen venio.* Ipse enim cum S. Basilio secessit in solitudinem Ponti, ibique asperam egit vitam, atque inde hausto cœlitus Spiritu, quasi novus Baptista pœnitentiæ præco prodiit. Hoc fuit thema, hæc summa prædicationis Baptistæ : *Pœnitentiam agite :* quia tunc pene omnes erant peccatores, vivebantque in suis vitiis et cupiditatibus; peccatori autem necessaria est pœnitentia, ut gratiam et justitiam à Christo percipiat.

Porro pœnitentia non tantum est morum emendatio, et novæ vitæ inchoatio, ut volunt hæretici; sed et veteris vitiosæ per dolorem detestatio, castigatio et destructio : nec enim nova vita inchoari potest, nisi vetus destruatur : unde Glossa interl. sic exponit, q. d. *Puniat quisque mala prioris vitæ, quia appropinquabit salus, quam perdidimus, et facultas redeundi unde cecidimus.* S. Augustinus lib. de Pœnit. : *Novam vitam*, inquit, *inchoare non potest, quem veteris non pœnitet.* Gloss. : *Hoc*, ait, *præco nuntiat, quod postea veritas. Est autem pœnitere, anteacta deflere, et deflenda non committere. Quem vere pœnitet, punit in se præteritos errores, erigitque animum ad cœlestia : concipitur autem hæc virtus timore, et dicitur pœnitentia à puniendo quod illicite commissum est.* Pœnitentia ergo dicitur quasi pœnæ tenentia. Idem significat Græcum μετάνοια. Unde Ausonius :

Sum Dea quæ facti, non factique exigo pœnas ;
Ut te pœniteat. Sic Metanœa vocor.

Hinc S. Gregorius homil. 34. in Evang. : *Pœnitentia*, inquit, *est præterita mala plangere, et plangenda iterum non committere.* Idem significabat Hebr. הנחם *hinnachem*, scilicet pœnitere et dolere de malo admisso. Unde Deus videns homines à se creatos in scelera ruentes, *pœnituit eum, quod hominem fecisset in terra, et tactus dolore cordis intrinsecus : Delebo, inquit, hominem, quem creavi, à facie terræ.* Genes. 6. 6. Quare minus plene Evangelium Hebraicum, S. Matthæo à Munstero attributum, pro *hinnachem* et *nechumim*, id est, pœnitere et pœnitudines, nude ponit תשובה *tescubu*, id est conversio, vel שובי *scubu*, id est, *convertimini* ad Dominum : pœnitentia enim non est nuda conversio ad Deum, sed et aversio à peccatis, sive dolor, compunctio, et satisfactio, uti docet Apostolus 2. Corinth. 7. v. 10 et 11. et Joel cap. 1. 12. *Convertimini*, ait, *ad me in toto corde, in jejunio, et in fletu, et in planctu.* Unde liquet pœnitentiam tria munia complecti, scilicet dolorem, novam vitam, et castigationem peccatorum, ut Deum placet.

Appropinquavit enim regnum coelorum] quo scilicet Deus regnat in fidelibus in hac vita per gratiam, et in futura per gloriam, ipsosque facit reges et regni sui æterni participes. *Regnum cœlorum primus Joannes prædicavit*, ait Glossa, *quod nunquam Judæi audierant*, ait S. Chrysostomus. Et S. Hieronymus hîc : *Primus*, ait *Baptista Joannes regnum cœlorum prædicat, præcursor Domini hoc privilegio honoretur.* Nota : Judæi expectabant regnum suum sub rege Messia in terra opulentum et splendidum, quale fuit sub Salomone : hujus enim filius et successor fuit Messias sive Christus, et tale etiamnum Judæi expectant à suo Messia. S. Joannes ergo, et post eum Christus, et Apostoli, ordiuntur prædicationem à Regno Messiæ, sed cœlesti, non terrestri, q. d. Jam adest tempus reserati cœli, hoc enim brevi Christus vobis sua morte pandet. Agite ergo pœnitentiam de peccatis præteritis, et in futurum mores corrigite, et in melius mutate, ut ab eo in regnum hoc introduci mereamini : *Ecce nunc tempus acceptabile* (prædictum ab Isaia cap. 94.), *ecce nunc dies salutis*, quo cœlum quatuor annorum millibus clausum aperiatur, ac qui volent, in illud ingrediantur, si videlicet semitam à Christo proponendam, scilicet fidem, spem, charitatem, et vitam cœlestem ineant, atque regnum cœleste sive spirituale in Ecclesia militante inchoent, quod in triumphante lætissime consummabunt. Ita Theophylactus, Jansenius, Maldonatus, et Franciscus Lucas : *Regnum cœlorum*, ait, *vocatur dominatus Christi, ut in Angelos sanctos, ita et in societatem hominum eorum, quorum recte composita vita in terris regentem è cœlis Deum sequatur, in cœlis totam ipsam possidente Deo æternùm fruitur.*

3. Hic enim est de quo dictum est per Isaiam Prophetam (cap. 40. 6.) dicentem : Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini : rectas facite semitas ejus] Hæc fuse explicui Isaiæ 40. 6 : quare ibi dicta hîc non repetam. S. Joannes enim fuit vox Dei : Primo Christum venturum prænuntians ; Secundo eum jam natum demonstrans, et ad pœnitentiam invitans, et ad Christi gratiam præparans. Per τὸ *clamantis, fortitudo prædicationis indicatur*, ait Raban. : clamatur enim longe positis et surdis, idque per indignationem. Apte Beda : *Clamavit quidem per alios Deus, sed et iste solus vox, quia Verbum præsens ostendit. Parate* ergo *viam Domini*, idem est, quod *pœnitentiam agite*, uti præcessit, q. d. Agite, ô Judæi, ô mundi incolæ, quotquot estis, Christo jam jam venturo, et quasi Messiæ Regi vestro inaugurando, vias (uti regibus fieri solet) complanate, hoc est, omnia amovete, quæ eum offendere vel dedecere possent, scilicet errores et peccata tollite per pœnitentiam, atque efficite ut Christus ab omnibus et singulis expedite et cupide recipiatur, ut scilicet singuli corda mentesque suas ad Christi fidem et gratiam, omnemque sanctimoniam pœnitendo studiose se præparent.

4. Ipse autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum] Non undulatum quod vulgo *Camelot* vocant, ut vult Chytræus et delicati Novantes, qui in pulpitis splendide ornantur quasi sponsi Penelopes. Christus enim Joannem commendat ab asperitate vestitus. Matth. 11. 8 : *Quid*, ait, *existis in desertum videre? hominem mollibus vestitum?* quasi dicat, Minime; nam *ecce qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt.* Joannes autem domos Herodis fugit et secessit in desertum, ac caulam prætulit aulæ : fuit ergo hæc ejus vestis vilis, aspera, hirsuta, horrida, eremitica, cilicina, idque ut habitu ipso præferret et concionaretur humilitatem, mundi contemptum ac pœnitentiam : nimirum *de virtute animæ habitus corporis loquebatur*, ait sanctus Chrysostomus, sic et ceteri Patres et Interpretes, ac nominatim S. Anselmus et Eusebius Emissenus homil. 1. de Joanne Baptista, qui aiunt vestem sancti Joannis fuisse cilicium camelinum : in Syria enim copia est camelorum.

Hoc enim domabat carnem in juventute, sanguine et calore bullientem, ne in luxuriam deflueret, sicut faciebat S. Paulus dicens : *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte, cum aliis prædicavero, ipse reprobus efficiar.* 1. Corinth. 9. Cilicium enim suis pilis et setis aculeatis, quasi totidem aciculis carnem pungens, valde eam mortificat, ejusque lasciviam et libidines refrænat, uti norunt experti. Hinc S. Ægidius, unus è primis S. Francisci sociis, rogatus cur S. Joannes, qui nil peccaverat, tam austeram egisset vitam et pœnitentiam? respondit : *Sicut carnes condiuntur sale, ne putrescant, ita corpus Baptistæ conditum fuit pœnitentiâ.* Ita referunt Annales Franciscanorum : *Pœnitentia enim*, ut ait S. Cyprianus serm. de Ratione circumcisionis, *est corrosorium sal, desiccans recrudescentes carnis putredines.* Hinc sanctus Hilarion, sanctus Antonius, sanctus Paulus, sanctus Pachomius, sanctus Barlaam ceterique Anachoretæ, teste sancto Hieronymo, sancto Athanasio, Palladio, Cassiano, et aliis, vestiebantur cilicio vel sacco cilicino, uti nunc vestiuntur Cappucini, atque olim vestiebatur Elias, Elisæus, ceterique Prophetæ, uti ostendi proœmio in Minores Prophetas; imo Deus Adæ fecit tunicas non byssinas, laneas aut lineas, sed pelliceas et duras, ut iis quasi ciliciis carnem domaret, et peccati sui pœnitentiam ageret, ut dixi Genes. 3. v. 21. Celebris est gnome Augusti Cæsaris apud Suetonium : *Vestitus insignis ac mollis, superbiæ vexillum est, nidusque luxuriæ.* Vis exempla? Accipe : S. Ephrem vitam S. Abrahæ Eremitæ ita concludit : *In omnibus quinquaginta abstinentiæ suæ annis, vestem cilicinam, qua indutus fuerat, non mutavit.* S. Clara per 28. annos licet infirma, cilicium è setis porcinis gestavit. S. Josaphat Rex, regnum cum eremo commutans, asperum sibi à Barlaam datum cilicium sub veste ad nudam carnem portabat, teste Damascen. in Histor. cap. 37. Theodor. in Histor. relig. cap. 37. de sancto Abrahamo Eremita ita scribit : *Hunc quoque desideravit videre imperator, et ad se accersivit, et veniens salutavit et excepit; et agreste illud cilicium sua purpura existimavit præstantius.* S. Guilielmus dux Aquitaniæ conversus à S. Bernardo, lorica ferrea carnem suam domabat, et contra tentationes armabat. Idem fecit S. Dominicus, qui ideo Loricati cognomen accepit : durum sane et ferreum cilicium. S. Martini, teste Sulpitio, sententia fuit : *Decet Christianum in cinere mori :* unde ipse recubans in cinere et cilicio mortuus est, æque ac S. Anselmus, S. Carolus Borromæus, pluresque alii. Quin et Josaphat patrem suum Abenner regem in cilicio sepelivit, teste Damasc. in Histor. 1. 35.

Et zonam pelliceam circa lumbos suos] Prophetæ, imo omnes Judæi et Syri longa utebantur veste : unde ne illa difflueret et gressum impediret, zona eam succingebant, ut essent expediti ad iter, et robusti ad opus. Hinc monet Christus, ut lumbis simus succincti. Lucæ 12. 15. Ephes. 6. 14. Vide ibi dicta. Joannes vero insuper lumbos succingebat zona pellicea, ut illa magis vestem cilicinam corpori apprimeret, itaque magis carnem pungeret et mortificaret, ac spiritui subjectam redderet : in lumbis enim est origo seminis et libidinis; qua in re imitatus est Eliam, cujus hoc est elogium : *Vir pilosus, et zona pellicea accinctus renibus.* 4. Reg. 1. 8. Tritum est illud : *Accincta vestis, accincta mens; discincta vestis, discincta mens.* Nam, ut ait Ecclesiasticus cap. 19. 27 : *Amictus corporis, et risus dentium, et ingressus hominis ennuntiant de illo.* Unde Sylla Pompeium et Romanos Senatores monebat, ut male præcinctum puerum caverent, in eo enim multos inesse Marios. Erat is Julius Cæsar, qui tum puer, sed postea vir, Pompeium, senatum et nobilitatem Romanam oppressit. Ita Macrobius lib. 2. Saturnal. c. 9. Vide S. Chrysostomum hìc et Cassianum lib. 1. de Habitu monachi cap. 1. qui ita inchoat : *Itaque Monachum ut militem Christi, in procinctu semper belli positum, accinctis lumbis jugiter opus est incedere*, idque probat exemplo Eliæ, Joannis Baptistæ, Petri et Pauli.

Esca autem ejus erat locustæ, et mel sylvestre] Pro *locusta* græce est, Ἀκρίδες, per quod primo perperam Beza accipit pyra sylvestria : hæc enim non vocantur ἀκρίδες, sed ἀχράδες : ἀχρὰς enim est pyrus sylvestris, spinæ genus, item pyrum agreste. Unde Columella lib. 10 :

> Palmitibusque feris lætatur et aspera sylvis
> Achrados.

Hoc est, Pyraster, sive Pyrus sylvestris. Secundo, perperam quoque nonnulli apud Epiphanium hæresi 30. quæ est Ebionæorum, per ἀκρίδες, accipiunt ἐγκρίδες, id est, bellaria ex melle et oleo confecta.

Tertio, alii Novantes per ἀκρίδες accipiunt cancros marinos. Verum hi non vocantur ἀκρίδες, sed ἀχαρίδες, vel καρίδες apud Athenæum; apud alios vero καρκῖνοι. Et unde, quæso, cancros marinos habuisset Joannes in deserto? Adde cancros, utpote reptantes super terram, lege fuisse Judæis vetitos, Levit. 11. v. 41. Denique cancri hi deliciæ sunt divitum, à quibus abhorrebat Baptista.

Quarto, alii ἀκρίδες vertunt herbas, vel arborum, frondiumque summitates. Unde Æthiopicus vertit : *Esca ejus erant anuota, id est, extremitates herbarum cum melle sylvestri*, in mel intinctæ.

Verum dico ἀκρίδες sunt locustæ, uti vertit noster, Syrus et Arabicus : (Ægyptius vertit *cicadæ*, sed per eas intelligunt locustas : sunt enim locustæ, quæ canunt ut cicadæ) ita dictæ, quod τὰ ἄκρα, id est, summitates aristarum et plantarum advolantes depascantur. Ita Theocritus, et alii passim in Lexicis. Unde Origenes, Hilarius, Ambrosius, Chrysostomus, Augustinus apud Canisium lib. 1. de corruptela Verbi Dei c. 4, per ἀκρίδες accipiunt insecti genus saltando volitans, uti sunt locustæ, quas comedi solitas ab Æthiopibus, Libyis, Pardiis, aliisque Orientalibus docet Plinius lib. 11. cap. 29. et lib. 6. 30. Unde hi à Diodoro Siculo l. 3. c. 3. vocantur ἀκριδοφάγοι, id est, locustivori, et S. Hieronymus lib. 2. contra Jovinianum : *Orientales*, ait, *et Libyæ populos, quia per desertum et calidam eremi vastitatem locustarum nubes reperiuntur, locustis vesci moris est. Hoc verum esse Joannes quoque Baptista probat.* Hinc et locusta, quia salit quasi mundum animal, inter escas Judæis à Deo permissas ponitur Levit. 11. 22. Nec id mirum, cum in historiis legamus Germanos milites olim bombyces frixos comedisse, Italos mustelas, Hispanos testudines domiportas : multi quoque hodie edunt ostrea et conchyilia etiam cruda, quæ ex putredine procreari scimus.

Porro locustas prisci manducabant vel elixas, vel tostas et in pollinem redactas, imo sole, vel sale et fumo duratas in totum annum servabant.

Denique locusta vilis est cibus, temperantiæ, paupertatis et pœnitentiæ index. Hieron. Mercurialis lib. 2. Variar. lect. cap. 20. docet locustas cibum esse siccum et vitam abbreviare, ac pediculos morbosque generare; sed Dei beneficio aliter factum in Joanne Baptista, qui locustis vescens sanus vegetusque vixit, ac validus Dei præco, acer gulæ, luxuriæ omniumque scelerum castigator, et cœlestis regni prædicator exemplo magis quam verbo evasit.

De potu Joannis hîc tacetur, quia constat eum non nisi aquam bibisse; in deserto enim nil aliud reperiebat. Unde Angelus de eo: *Vinum*, ait, *et siceram non bibet.* Lucæ 1. 15.

Et mel sylvestre] Quæres, quodnam et quale hoc mel? Primo, Rabanus censet esse arborum folia candida et tenera, quæ manibus confricata et trita, odorem et saporem quasi mellitum exhibent.

Secundo, Jac. Faber Stabulensis putat mel hoc esse illud, quod Plinius lib. 11. c. 16. inter genera mellis facit tertium, et ericæum vocat ab erica, qui frutex est autumni tempore florens, cum reliquæ herbæ et virgulta deflorent: estque id mel insuave.

Tertio, alii putant mel hoc esse humorem ex arborum foliis collectum.

Quarto, Suidas æstimat esse rorem, qui ex fruticibus et arboribus decerptus, manna dicitur.

Quinto, et genuine, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius hîc, et Isidorus Pelusiota lib. 1. epistol. 5. et epist. 132, censent hoc mel esse agreste ab agrestibus apibus, quæ in arboribus aut lapidum scissuris mellificant, confectum, quod amari et ingrati saporis esse docent Euthymius, et Isidorus Pelusiota. Porro Æthiopicus habet *Sedena*, quæ vox significat mel quoddam particulare communi suavius et sanius, quod conficit certum genus apum, ab Æthiopibus vocatum *tasma*, minus ceteris instar muscæ.

5. Tunc exibat ad eum Hierosolyma, et omnis Judæa, et omnis regio circa Jordanem] *Tunc*, cum scilicet fama vitæ eremiticæ, austeræ et sanctæ S. Joannis, æque ac prædicationis ejus tam seriæ et ardentis, ubique vulgaretur: hac enim fama Joannis, Hierosolymitæ et Judæi exciti, et spiritu Dei impulsi ad eum accurrebant, ut hominem novum quasi cœlo lapsum viderent et audirent. Tanti apud omnes est sanctitas et sanctitatis opinio: quare ea excellant, qui populum ad vitæ mutationem traducere satagunt, oportet. Porro Jordanis hebr. dicitur quasi ירדן מן דן *iored min dan*, id est, *descendens ex Dan* civitate, quæ postea à Philippo tetrarcha ædificiis aucta et illustrata, in gratiam Tiberii Cæsaris dicta est Cæsarea Philippi. *Dan* hebr. significat *judicium*. Unde mystice notat eos qui timent Dei judicium, accurrere ad sanctos prædicatores, qualis erat Joannes, ut ab eis viam salutis ediscant, itaque in die judicii à Christo judice cœlo adjudicentur.

6. Et baptizabantur ab eo in Jordane confitentes peccata sua] Inepte Calvinus τὸ *baptizabantur* interpretatur, *docebantur* baptismum pœnitentiæ. Baptizare enim non est docere, sed corpus aqua abluere, ut patet vers. 13. Baptismus Joannis alius erat à baptismo Christi, ut contra hæreticos docui Actor. 19. 2. Baptismus enim Christi ex opere operato omnia peccata delet, et gratiam justitiamque confert; nil tale faciebat baptismus Joannis, sed tantum erat signum pœnitentiæ, et ad eam excitatio, per quam protestabantur se optare animam suam ablui à peccatis, sicut corpus aqua abluebant. Erat ergo baptismus Joannis dumtaxat protestatio pœnitentiæ, et præparatio ad baptismum Christi, ut eo justificarentur. Hinc erant *confitentes peccata sua.* Pœnitentia enim sive dolor de peccatis facit, ut homo ea confiteatur, eorumque remedium et veniam quærat. Sic Judæi in certis casibus debebant peccata sua confiteri sacerdoti, uti ostendi Levit. 5. 5. et cap. 6. v. 6. et 7. et Numer. 5. vers. 7. Hæc tamen confessio non erat Sacramentum, nec peccata condonabat, uti fit in confessione à Christo instituta; in illa enim quasi in Sacramento sacerdos, potestate sibi à Christo in ordinatione collata, absolvit confitentem à peccatis. Illa ergo Judæorum confessio tantum erat index pœnitentiæ et compunctionis, sive contritionis internæ, quæ si erat perfecta, proficiscens scilicet ex amore Dei super omnia, peccata abolebat et justificabat: *Charitas* enim *operit multitudinem peccatorum.* Jacob. 5. Sin autem contritio hæc esset imperfecta, ut tantum foret attritio manans ex timore pœnarum, peccatum non tollebat, nec gratiam justificantem conferebat, sed ad contritionem disponebat, et attritum excitabat ut per eam justificaretur.

7. Videns autem multos Pharisæorum et Sadducæorum venientes ad baptismum suum, dixit eis: Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira] Primitu, tempore Jonathæ, qui fuit frater Judæ Machabæi, erant tres sectæ Judæorum, scilicet Pharisæi, Esseni, Sadducæi, de quibus ita scribit Josephus, lib. 13. Antiquit. cap. 9: *Hoc tempore* (Jonathæ) *tres Judæorum sectæ erant, quæ de rebus humanis inter se dissentiebant: una Pharisæorum dicta, altera Sadducæorum, tertia Essenorum. Horum Pharisæi quædam, at non omnia fato tribuunt; quædam vero in sua potestate, aiunt, ut vel fiant, vel non fiant. Esseni vero omnia in fati potestate esse affirmant, nec quidquam hominibus præter fati decretum accidere. At Sadducæi fatum omnino negant et è rebus tollunt, dicentes nihil fataliter evenire hominibus, et omnia in nostra ipsorum potestate esse, ut tam felicitatis nobis ipsi auctores simus, quam infortunii, si deteriora consilia secuti fuerimus.* Fusius hasce tres sectas, eorumque dogmata et mores idem prosequitur lib. 2. belli cap. 7. ubi docet Pharisæos certiorem legalium rituum notitiam fuisse professos; Sadducæos negasse numen, sive providentiam, et animarum post mortem præmia vel supplicia, quod unicum est frænum ad cohibendum se à peccato, sancteque vivendum: quo amoto, homines quasi effrænes equi ruunt in omnes voluptates. Unde S. Lucas Actor. 23. 8: *Sadducæi*, inquit, *dicunt non esse resurrectionem, neque Angelum, neque spiritum: Pharisæi autem utraque confitentur.* Sadducæi enim Græcorum (quibus tum suberat Judæa) Sophistarum et Atheorum fabulas secuti, ridebant campos beatorum Elysios, Orcum, Cerberum, gehennam, etc.: hos impugnabant Pharisæi, prisco-

rum Patrum Abrahæ, Moysis et Prophetarum fidem spemque sectantes, eosque secutus est populus. Sadducæos vero optimates, et, ut videtur, Herodes, qui quasi Atheus vixit, effusus in omnem libertatem et sævitiam. Utrique veniente Christo, contra eum quasi communem Judæorum hostem conspirarunt. Contra Sadducæos scriptus est liber Sapientiæ, et liber secundus Machabæorum. Vide dicta in Argumento Sapientiæ. Dicti sunt *Sadducæi*, id est, *justi*, quia justitiæ nomen sibi arrogabant, vel potius à *Sadoc* eorum auctore : dicti sunt Pharisæi, id est, expositores et explanatores legis; aut separati (radix enim פרש *pharas* significat separare, indeque exponere, quia dum partes rei convolutæ singulæ à singulis separantur, tunc res tota distincta ob oculos posita explicatur, aperitur et exponitur) à vulgo, ob doctrinam et sanctitatem, quorum magistri et Principes fuère R. Hillel et Sammai paulo ante Christum, ait S. Hieronymus in cap. 8. Isaiæ. Utrique semper virtuti et veritati fuère adversi. Unde à S. Joanne hîc gravissime increpantur, tum quia erant superbi, vana scientiæ et sanctitatis opinione inflati; tum quia erant hypocritæ, et fictæ quasi sanctitatis studiosi, baptismum cum aliis expetebant à sanctissimo viro Joanne, ut et ipsi sancti à populo haberentur. Ita Origenes tomo 6. in Joannem. Adde hac ratione volebant devincire sibi Joannem, eique os claudere, ne in illorum vitia detonaret. Idem nunc faciunt Politici. Hinc Christus Matth. 21. 26. et toto cap. 23. acriter eorum ambitionem, avaritiam, præposteram et perversam legis explicationem aliaque scelera redarguit, eisque *væ* æternæ damnationis intentat, atque ideo ipsi necem Christo machinati sunt, et reipsa intulerunt, ac post eum sanctum Stephanum et primos Christianos ad necem persecuti sunt, ut patet Actor. 4; tum quia verum est vetus dictum : *Figulus figulo invidet, faber fabro*, doctor doctori : tum quia Christiana sapientia contraria erat, et redarguebat Pharisæorum Judaismum, insipientes eorum legis interpretationes, ac multo magis mores impuros et impios. Soli Esseni ob fidei morumque pietatem Christo et Christianis faverunt, imo Christiani effecti primi monasticen exercuerunt, sub sancto Marco, ut dixi Actorum 5. 2.

Dixit eis : Progenies viperarum] Est Hebraismus, q. d. Vos estis viperæ à viperis geniti, hoc est, pessimorum parentum filii pessimi, noxii plane, callidi et venenati, qui vestros virulentos, quos à parentibus virulentis hausistis et hereditastis, mores et errores in discipulos velut in filios propagatis, quibus eorum animas necatis et perditis. Ita S. Hieronymus in cap. 30. Isaiæ, et S. Gregorius Homil. 20. in Evang. Viperæ enim morsus adeo noxius et exitialis est, ut mortem in septem horis afferat, aut, ut longissime, tertia die. Ita Gesnerus libr. de serpente in Vipera. Sic hæc Joannis verba explicat Christus Matt. 23. 31. dicens : *Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filii estis eorum, qui Prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram Patrum vestrorum. Serpentes et genimina viperarum, quomododo fugietis à judicio gehennæ?*

Addit secundo Plinius lib. 10. c. 62. fœtus viperarum nascendi avidos uterum corrodere, itaque matrem occidendo, in lucem prodire. Audi Plinium : *Viperæ mas caput inserit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terrestrium eadem sola intra se parit ova, unius coloris et mollia, ut pisces. Tertia die intra uterum catulos excludit, deinde singulos diebus singulis parit viginti fere numero.* Idem tradit Nicander, Herodotus, Plutarchus, Galenus, Ælianus, ac S. Hieronymus, et S. Basilius homil. 9. Hexam. quos citat Gesnerus in Vipera. Unde Lucanus :

Viperei coeunt abrupto corpore nati.

Et Cælius Rhodeginus lib. 3. Variat. Lection. cap. 37. ait, hac de causa quibusdam videri, parricidas olim insutos culeo cum vipera præfocatos fuisse, quia vipera matricida est : inde etiam dictam *viperam*, quod *vi pariat*, aut *vi pereat*. Græce vero vipera dicitur, ἐχίδνα, παρὰ τὸ ἔχειν ἐν ἑαυτῇ γονὴν μέχρι θανατοῦ, id est, quod contineat in se fœtus usque ad mortem et interitum, aiunt Lexicographi. Sic sensus magis appositus et profundior erit, q.d. Vos, ô Pharisæi et Sadducæi, estis quasi viperæ, quia sicut vipera matris ventrem erodit et occidit, ut in vitam prodeat; sic vos matrem vestram Synagogam ac patres spirituales, scilicet veros Dei Prophetas et doctores lancinatis et occiditis, ut in vestra cupiditate et ambitione gloriose vivatis. Ita S. Chrysostomus hîc homil. 11. Euthymius, S. Hieronymus epistol. ad Præsidium, Isidorus Pelusiotus lib. 1. epistol. 105. S. Gregorius 15. Moral. capit 9. S. Augustinus serm. 83. de Tempore.

Verum hanc de vipera traditionem, quod nascens, ventrem matris erodat, Gesnerus loco citato, et Matthiolus in Dioscord. lib. 2. cap. 16. ac Albertus Magnus lib. 25. Histor. animal. refellunt multorum experientiâ, qui viperas in capsa, aut vitro parere viderunt more aliorum anomalium, sine matris parientis erosione vel interitu. Idem mihi asseruit Roma noster Collegii Romani Pharmacopœius; qui crebro viperas alit et parientes observat, ex eisque theriacam singularem efficit, quæ à Romanis Italis et Transalpinis avide expetitur. Quare *viperam* dici censet Gesnerus, non quod *vi pereat* sed quasi *viviparam*, eo quod sola inter serpentes non ova, sed vivum animal pariat, teste Theophrasto libr. 7. cap 14. et Aristotele libro 5. Histor. animal. c. 34 qui ait : *Vipera è serpentibus una animal edit, cum intra se primum ova peperit.* Addit Aristoteles fœtus viperæ rumpere secundinas, non uterum matris, sicut pulli gallinæ rumpunt ovi corticem, cui includuntur, ut in lucem prodeant. Audi Aristotelem : *Parit catulos obvolutos membranis, quæ tertia die rumpuntur : evenit interdum, ut qui in utero adhuc sunt, abrosis membranis prorumpant : singulos diebus singulis parit plures quam viginti.* Hæc ex Aristotele transscripsisse more suo videtur Plinius, sed male per *membranas* accipit *latera matris*, cùm *secundinas* intelligat Aristoteles, quibus involuta vipera nascitur, et cùm nata est, extra uterum matris eas rumpit, et lucem aspiciat.

Simili modo olim multa credita sunt, quæ posteritas falsa esse deprehendit, ut quod Salamandra vivat in igne; consumitur enim igne, esto non ita cito, ut alii serpentes, quia frigida est; quod Phœnix una sit in mundo quæ seipsam resuscitet : quod Chamæleon vivat ex aere, vivit enim ex rore et muscis in aere volantibus. Sic

pariter fabula est viperas ore coire; feminam maris caput demordere; fœtus matris uterum erodere, eamque occidendo nasci. Doctores ergo et Patres præsertim Epiphanius hæresi 26. in fine, qui hæc asserunt, secuti sunt vulgatam opinionem, ut ex ea aptam tropologiam contexerent.

Tertio, viperæ amant vinum, adeoque vino ebriæ capiuntur, ait Aristoteles lib. 8. Histor: animal. c. 4. Insuper in libidinem sunt effusæ, ideoque tot catulos generant. Apte ergo S. Joannes per viperas taxavit Pharisæorum intemperantiam, gulam scilicet et luxuriam.

Quarto, Viperæ vorant scorpios, quorum venenum summe est exitiale, ideoque viperarum morsus magis sunt venenati, teste Aristotele l. 8. Histor. animal. cap. 29. ita Pharisæi et Sadducæi è venenatis Rabbinorum suorum dogmatibus, virus suorum errorum augebant. Rursum viperæ notant detractiones et calumnias, quas judæi interserunt in Joannem et Christum. Detractionis enim symbolum est dens serpentinus et viperinus, juxta illud Deuter. 32. in sensu mystico : *Dentes bestiarum immittam in eos, cum furore trahentium super terram atque serpentium.* Fingunt Poetæ *Cadmum Agenoris Phœnicum Regis filium, serpentinos dentes seminasse, et ex eis illico armatos milites natos esse, qui ad invicem contra seipsos insurgentes, cæde mutua corruere omnes.* Hæc dentium fictio repræsentat detractiones, quia dentes à demendo dicuntur, ait Cassiodorus in psal.; quare non improprie detractorum linguæ dentes vocantur, quia sicut dentes partes ciborum demunt, ita hominum famam et honorem jugiter corrodunt detractores. Ex his ergo dentibus à diabolo in mundo seminatis, id est, mediantibus detractoribus, lites, bella, et contentiones oriuntur.

Quinto, S. Ambrosius in Lucam cap. 3. vers. 7. censet in viperis notari prudentiam Pharisæorum, juxta illud Matth. 10. *Estote ergo prudentes sicut serpentes; serpens enim per prudentiam prævidet futura, venenum tamen non deserit: sic isti provida quadam devotione profutura et sponte deposcunt, nempe Joannis baptismum, adhuc tamen non relinquunt noxia et peccata.*

Sexto, Viperæ exempto veneno, anginæ, caligini oculorum, elephantiæ, multisque aliis morbis medentur, teste Dioscoride l. 1. cap. 16. Unde Ægyptii viperas comedebant, teste Galeno l. 3. Aliment. facul. æque ac Indi, teste Plinio l. 7. quin et ex viperis fit theriaca præsentissimum contra venena, pestem, ceterosque morbos remedium. Sic Pharisæi demptis erroribus, populum docebant veram fidem, legem et pietatem. Unde Christus : *Super cathedram Moysi,* ait, *sederunt Scribæ et Pharisæi. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate et facite; secundum opera vero eorum nolite facere : dicunt enim et non faciunt.* Matth. 23. v. 1. et 2.

Quis demonstravit vobis fugere a ventura ira?] *Fugere*, id est, effugere : Hebræi enim per verbum simplex significant omnia composita, utpote quibus carent. Rursum *fugere* hìc denotat actum non inchoatum sed perfectum, idemque est, quod fugiendo evadere Dei iram et gehennam, juxta Canonem 12.

Pro *demonstravit*, græce est, ὑπέδειξεν, quod Primo vertas, *præmonstravit;* Secundo, *suggessit, submonuit;* Tertio, *demonstravit* per rationes et exempla : unde ὑπόδειξις, est demonstratio.

Ventura ira] est non tam excidium Judææ per Titum, quam ira judicis Christi, quam ostendet impiis reprobandis in die judicii, ac ultio et sententia damnationis, quam in eos proferet, ipsaque æterna damnatio et gehenna, ut exponit Christus, Matth. 23. 33. Hanc enim Christi iram iratumque vultum ita expavescent impii, ut dicant *montibus : Cadite super nos, et abscondite nos à facie sedentis super thronum, et ab ira Agni : quoniam dies magnus iræ ipsorum, et quis poterit stare?* Apocal. 6. 16. S. Joannes enim uti præco fuit regni cœlorum, illud pœnitentibus promittens, sic et præco fuit Dei et gehennæ, illam impœnitentibus, quales erant Pharisæi et Sadducæi, intentans. Idem faciat prædicator, uti fecit Isaias cap. 2. v. 19. et Osee cap 10. v. 8. et Christus Luc. 23. 30.

Sensus ergo planus et germanus est, q. d. *Quis demonstravit vobis fugere*, quod effugietis, vel modum effugiendi venturam iram, id est, Christi irati judicium, vindictam et damnationem æternam? Sic enim Joannem explicat Christus, cùm eisdem Scribis et Pharisæis comminatur gehennam, Matth. 23. 33. *dicens : Serpentes, genimina viperarum, quomodo fugietis à judicio gehennæ?* q. d. Minime fugietis, aut fugere poteritis judicium gehennæ, sed in illud certo certius incidetis, quia estis genimina viperarum, id est, innatam et longo usu confirmatam habetis hypocrisim et malignitatem, à qua avelli non potestis, quia non vultis : ficti enim ad me acceditis quasi pœnitentes, cùm vel non credatis Dei providentiam, iram et vindictam, uti non credebant Sadducæi; vel si eam creditis, uti credebant Pharisæi, eam non timetis, quia superbe putatis vos esse justos. Hos ergo Joannes graviter increpat. q. d. Quis vobis promisit, quod evadetis gehennam? falsissima enim est vestra persuasio, ô Sadducæi, quod non sit gehenna. Vanissima quoque est vestra præsumptio et securitas, ô Pharisæi, quod non timeatis gehennam, eo quod superbe æstimetis vos esse justos. Emphasis est in Verbo *demonstravit*, q. d. Ita secure vivitis, et vestris cupiditatibus indormitis, ac si nulla post hanc vitam sit Dei vindicta et scelerum castigatio, aut certe vobis illa non sit metuenda. Unde vobis ista securitas, unde ista demonstratio? Quis vobis id certa et evidenti ratione demonstravit? certe nemo, nisi vestra superba stultaque persuasio.

Aliter Jansenius et Franciscus Lucas, qui censent hæc verba esse Joannis increpantis hypocrisin Pharisæorum et Sadducæorum. q. d. Non credo vos sincere ad baptismum meum accedere; sed ficte et hypocritice; quis enim vobis demonstrare potuisset, fugiendam esse per meum pœnitentiæ baptismum venturam Dei iram, cùm eam vel non credatis, uti Sadducæi; vel non timeatis, uti Pharisæi? incredulis enim et arrogantibus nihil demonstrari vel persuaderi potest, quod eorum opinioni et arrogantiæ sit contrarium : quare vos pœnitentiam ex animo non facitis, sed simulatis et fingitis vos iram Dei fugere.

Aliter quoque Maldonatus, qui censet hæc verba esse Joannis admirantis tantam tamque subitam Sadducæorum et Pharisæorum conversionem, q. d. Quis demonstravit vobis ut Dei judicium et gehennam timeatis, quam antea non credebatis, vel non timebatis? Unde tanta in vobis mutatio? utique non à vobis, sed à potenti Dei gratia et inoperatione, ait sanctus Chrysostomus, ac à mala vestra conscientia, quæ vos quasi reos accusat, cogitque Dei judicium formidare.

Tropologice S. Bernardus in Declamat. docet venturam, vel ut Græce est μελλούσης, id est, futuram iram fugiendam esse per præsentem iram, id est, pœnitentiam, quam quis sibi irrogat, vel irrogatam à Deo acceptat : *Quis enim, miseri,* inquit, *demonstravit fugere à ventura ira? Quid præsentem tantopere fugitis iram* (qua futuram effugitis), *flagellum timetis, declinatis virgam? et quidem in hac die vestra, quæ ad pacem vobis; sed si cognovissetis et vos : mutatis, sed non effugitis pœnitentiam. Nam malum impunitum esse non potest. Non punitur hîc propria voluntate, punietur alibi sine fine. Misera sane et extremæ plena dementiæ commutatio, humanum declinare laborem, et paratum diabolo stridorem eligere sempiternum.* Peccator enim fugiens virgam Patris castigantis incidit in gehennam Dei judicis damnantis.

8. Facite ergo fructus dignos (Græce καρπὸν ἄξιον, id est, *fructum dignum* in singulari) poenitentiæ] id est, dignos pœnitentia. Græcizat Interpres : Græcum enim ἄξιος, id est, *dignus*, græca syntaxi poscit genitivum. Adde genitivum *pœnitentiæ* regi tam à *fructus*, quàm à *dignos*. Docet Baptista modum et medium evadendi futuram iram esse præsentem pœnitentiam, sed dignam, id est, veram, seriam et condignam, q. d. Quia vos, ô Sadducæi, Dei providentiam et iram in impios, scilicet vindictam et gehennam non creditis : vos vero, ô Pharisæi, præfisi vestris operibus, quasi justi illam non timetis; hinc utrique certo in eam incidetis : ut ergo eam evitetis, pœnitentiam agite, ac errores moresque commutate, ut vos, ô Sadducæi, perfidiam atheismi in fidem numinis; vos, ô Pharisæi, superbiam in humilitatem, utrique gulam in abstinentiam, luxuriam in castitatem, avaritiam in eleemosynam; externam et Pharisaicam justitiam, ejusque ostentationem in Christianam et internam sanctitatem transferatis. *Facite* ergo *fructus pœnitentiæ*, non simulatos et fictos, non externos, non tales quales, sed veros, internos et *dignos*, qui scilicet vere pœnitentem decent, ac seriam pœnitentiam indicant, atque ex animo vere pœnitenti proficiscuntur, uti sunt lacrymæ, detestatio et punitio peccatorum, ac vitæ morumque seria conversio. Vide S. Gregorium homil. 20. in Evang.

Adde dignam pœnitentiam esse, cum mensura doloris et pœnæ respondet mensuræ voluptatis et culpæ, ut crescente culpa crescat et pœna, ac gravitas hujus illius quantitati respondeat. Longe enim graviorem pœnitentiam agere debet adulter quam fur, et homicida quam adulter, et parricida quam homicida. Unde singulis peccatis pœnæ ex æquo decretæ, et admensæ sunt in canonibus pœnitentialibus. Ex æquo, intellige respectu criminum et hominum, non respectu Dei. Unum enim peccatum mortale, cum sit offensa Dei, eique, quantum est ex se, rationem summi boni et ultimi finis (hunc enim peccator implicite ponit in creatura, quam amat, ita ut eam Deo præponat) ac consequenter deitatem quasi adimat, ideoque peccatum sit quasi Christicidium et Deicidium, hinc infinitam quamdam malitiam in se continet, quia est offensa, injuria et violatio Dei, qui est immensus et infinitus : quamobrem nulla creaturæ cujuslibet pœna, vel pœnitentia, illi ex æquo et condigne satisfieri potest, imo etiamsi omnes homines et omnes Angeli sponte sua omnia tormenta gehennæ per totam æternitatem paterentur, nunquam pro uno peccato mortali dignam pœnitentiam et satisfactionem Deo offerrent, sed solus Christus id facere potuit, utpote Dei Filius, verusque Deus, cujus proinde pœnitentia et satisfactio ratione personæ, quæ infinitæ est dignitatis, pariter est infinita, et æqualis ac condigna offensæ et injuriæ infinitæ in Deum infinitum admissæ. Tanta est peccati malitia, quam si plene perspicerent homines, utique non peccarent.

Denique dignos pœnitentiæ fructus facit, qui conversus tanto studio servit veritati, quanto antea servivit vanitati et diabolo; ac tam ferventer amat Deum, quam antea amavit carnem et mundum, juxta illud Apostoli : *Sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem.* Rom. 6. 19. Sic fecit S. Magdalena, S. Petrus, S. Paulus, S. Maria Ægyptiaca, S. Pelagia, aliique pœnitentes. Lege eorum vitas, illosque imitare. Ita fiet illud sancti Gregorii : *Plerumque gratior est Deo fervens post culpam vita, quam securitate torpens innocentia.* Vide S. Chrysostomum, Tertullianum, Pacianum tract. de Pœnitentia, Climacum gradu 5. qui est de accurata Pœnitentia, ubi eam ita describit : *Pœnitentia est corporeæ consolationis perpetua et jugis repudiatio. Pœnitentia est voluntaria earum rerum omnium quæ affligunt, toleratio. Pœnitentia est cruciatuum sibi semper opifex. Pœnitentia est valida ventris afflictio, animæque in sensu firmissimo jugis reprehensio.* Lege sequentia, et vivam digne pœnitentium effigiem inspicies.

9. Et ne velitis dicere intra vos : Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ] Pro *ne velitis* Græce est μὴ δόξητε, id est, ne videamini, ne opinemini, ne reputetis, ne gloriemini *dicere intra vos*, in animo cogitare, vobisque blandiri, ut in hac cogitatione innixi secure conquiescatis, et in utramque aurem dormiatis : *Patrem habemus Abraham.* Solebant enim Judæi confidere et gloriari in hoc, quod essent filii Abrahæ; unde illud Christo objecerunt : *Semen Abrahæ sumus.* Joannis 8. 33. Hæc erat eorum superba reputatio, hæc vana confidentia, hæc stulta gloriatio, quam hîc eis extundit S. Joannes. Sensus ergo est, q. d. Abraham fuit Patriarcha sanctissimus, Deique amicus, cui Deus promisit benedictionem et salutem transfundendam in ejus filios, Gen. 12. vers. 2. et capit. 22. 17 : nos autem sumus filii Abrahæ : ergo hæredes sumus benedictionis et salutis, Abrahæ et semini ejus promissæ. Esto ergo libere vivamus, nec pœnitentiam condignam agamus, tamen ex hoc quod sumus filii Abrahæ, salvabimur; tum quia Deus fidelis est in promissis, ut quod pro-

misit, certo præstet; tum quia alioqui Abraham tantus Patriarcha fraudaretur filiis, et filiorum suorum salute, sibi à Deo promissa, ac stirps Abrahæ deficeret. Respondet Joannes, æque ac sanctus Paulus Rom. 9. filios Abrahæ, hæredes benedictionis et salutis ipsi promissæ, non censeri carnali origine, sed spirituali fide et virtute, nimirum filios Abrahæ æstimari, non qui ex Abraham geniti sunt, sed qui fidem et sanctitatem Abrahæ imitantur : quare etiamsi Sadducæi et Pharisæi, cēterique Judæi ob suam impietatem excidant à justitia et salute, Deum tamen suffecturum in eorum locum alios, puta Gentiles, eosque Abrahæ daturos quasi filios, qui in ejus benedictionem, id est, gratiam et gloriam succedant, q. d. Licet vos, ô Judæi, pereatis, non ideo peribit benedictio et salus semini Abrahæ promissa, sed à vobis indignis ad alios dignos transferetur: quare nolite gloriari et objectare : *Patrem habemus Abraham*, imo *magis erubescite, quia patrem non imitamini*, ait S. Chrysostomus : *non enim successio carnis quæritur*, inquit S. Hilarius, *sed fidei hæreditas, dignitasque originis in operum consistit exemplis, et prosapiæ gloria fidei imitatione retinetur.*

QUONIAM POTENS EST DEUS DE LAPIDIBUS ISTIS SUSCITARE FILIOS ABRAHÆ] Græce est τῷ Ἀβραάμ. Vos ergo *Abrahæ* est dativi casus, non genitivi, q. d. Vobis, ô Judæi, pereuntibus non fraudabitur Abraham sua sobole et stirpe benedicta, quia Deus, qui fidelis est in promissis, si opus sit, de lapidibus quos hic in ripa Jordanis acervatim jacere videtis, potest efficere filios Abrahæ. Porro Joannes baptizabat et prædicabat in Bethabara, id est, in domo trajectus, ubi scilicet filii Israel duce Josue transierunt sicco pede Jordanem, miraculose à Deo divisum et siccatum ; unde in memoriam tanti miraculi Josue eodem loco erexit duodecim lapides in medio Jordanis alveo ; atque illos lapides designasse hìc et demonstrasse Joannem censent Remigius, S. Anselmus, ac ex iis Pineda in cap. 1. Job. vers. 1. n. 38. Hi enim lapides erant typus et figura Gentium, errorum et ignorantiæ fluctibus obrutarum, sed tandem per Christum et Apostolos de imo idololatriæ alveo, ad Ecclesiam et filiorum Dei gloriam per baptismum suscitandarum.

Quæres, quomodo hoc sit verum? quomodo enim filii lapidum possunt esse filii Abrahæ jam defuncti; et si ex lapidibus excitati ac animati sint à Deo, quomodo ab Abraham sunt geniti? Multi ad allegoriam confugiunt, sed dico proprie, ut verba sonant, id verum esse. Primo, quia potest Deus ex lapidibus homines efficere, quos ipse sua intentione et voluntate Abrahæ in filios arroget, aut Abraham sibi adoptet, non minus quam potuit Adamum plasmare ex terra, et Evam ex costa Adæ, ac ex sterili Sara Isaacum Abrahæ producere. Gen. 18. 11. Et seq. Alludit ad Isaiæ 51. 1. *Attendite*, inquit, *ad petram* (ecce lapides) *unde excisi estis, et ad cavernam laci de quâ præcisi estis*, hoc est, ut explicans subdit : *Attendite ad Abraham patrem vestrum, et ad Saram, quæ peperit vos*, q. d. Abraham est quasi petra, et Sara quasi caverna laci, de qua vos, ô Judæi, quasi lapides vivi, præcisi, et prognati estis.

Secundo physice et præcise, q. d. Sicut Deus uxorem Lot in statuam salis convertit, ita vicissim potest saxa immediate in homines et filios Abrahæ, qui ex Abraham prognati sunt, convertere ; imo potest Deus per absolutam potentiam quamvis substantiam creatam transmutare in aliam totaliter, puta tam quoad materiam, quam quoad formam. Sufficit enim ad veram conversionem, ut sola accidentia eadem remaneant, ut patet in transsubstantiatione, qua tota substantia panis convertitur in corpus Christi in Eucharistia, solis accidentibus panis remanentibus. Ita S. Thomas 3. p. q. 75. art. 4. Quocirca potest Deus ex lapidibus suscitare filios Abrahæ, etiam jam vitâ functos et mortuos, quia potest convertere lapides in corpora mortuorum, illaque animare, et à morte suscitare.

Comparat S. Joannes Sadducæos et Pharisæos lapidibus, tum ut eorum duritiem et obstinationem in malo denotet, tum ut superbos humiliet, q. d. O tumid Pharisæi, lapidibus non estis meliores, quantum est ex vobis, sed quod lapidibus præcellatis, hoc habetis à Deo; Deus enim vos fecit Abrahæ filios : et si superbiatis, vos ex Abrahæ familia expunget, aliosque in vestrum locum ex lapidibus quoque, si velit, suscitabit. Sic fecisse Pyrrham cum Deucalione marito narrant, vel potius fabulantur poetæ, scilicet illos jecisse post tergum lapides, qui in homines conversi sint, itaque genus humanum diluvio perditum reparasse; nam lapides, quos Deucalion jaciebat, in viros vertebantur, quos Pyrrha, in feminas; unde Ovidius de iis ita canit lib. 1. Metamorph. :

> Et jussos lapides sua post vestigia mittunt, etc.
> Inque, brevi spatio, Superorum numine, saxa
> Missa viri manibus faciem traxêre virorum,
> Et de femineo reparata est femina jactu.
> Inde genus durum sumus, experiensque laborum.
> Et documenta damus, qua simus origine nati.

Hinc Græci nomen λαὸς, id est, populus, derivant à λᾶος, id est, lapis, quod lapides conversi sint in homines, atque ex lapidibus robur ad laborandum, et duritiem ad patiendum traxerint. Porro Joannes in lapidibus hìc sigillat duritiem puniendi in Sadducæis et Pharisæis, q. d. Deus potest saxa durissima mollire et convertere in carnem, ac reipsa uno verbo dicendo : *Fiat*, molliet et convertet quoties volet ; et vos, ô Pharisæi, omnibus hisce meis, imo Dei per me loquentis sermonibus non mollimini, non convertimini; saxis ergo duriores sitis oportet, quia corda habetis adamantina. Tale cor habent obdurati, ut habuit Pharao, de quo plura dixi, Exodi 7. v. 3.

Denique Deus potest lapides quoslibet convertere in homines, eisque in dere fidem et pietatem Abrahæ, itaque eos spirituales Abrahæ filios efficere. Nam, ut ait Apostolus Roman. 9. 7 : *Non qui filii carnis, hi filii Dei, sed qui filii sunt promissionis æstimantur in semine*, id est, æstimantur esse semen et filii Abrahæ. Unde.

Mystice, Deus suscitavit ex lapidibus filios Abrahæ, cum Gentiles qui rudes et impoliti erant ut lapides, et saxa pro diis colebant, ideoque à Davide saxis assimilantur, Psal. 113, v. 16.

præsertim quia in cupiditatibus et vitiis obdurati erant quasi saxa : cùm Gentiles , inquam , per fidei, obedientiæ et pietatis imitationem fecit filios Abrahæ : ipse enim est pater credentium et justorum. Ita S. Hieron. S. Hilarius. S. August. S. Ambrosius, S. Gregor. hom. 20. et omnes veteres. Addit Euthymius id impletum in passione Christi, in qua multi obdurati videntes petras scindi , aliaque prodigia , compuncti pœnituerunt et crediderunt in Christum.

10. JAM ENIM SECURIS AD RADICEM ARBORUM POSITA EST. (ut homines quasi arbores non ferentes dignos pœnitentiæ fructus , succidat , et in ignem mittat) OMNIS ERGO ARBOR , QUÆ NON FACIT FRUCTUM BONUM , EXCIDETUR , ET IN IGNEM MITTETUR] Pro *jam enim* Græcè est ἤδη δὲ καὶ , id est *jam vero etiam*. Est enim hic alius stimulus , quo Joannes Pharisæos pungit ad agendum pœnitentiam , idque cito , nimirum instans periculum succisionis et combustionis in gehenna. Ita S. Chrysostomus, Euthymius et alii, è quibus Euthymius securim , ait , morti , arborem homini, radicem vitæ comparari. Unde Græce pro *excidetur* est ἐκκόπτεται , id est *exciditur* , in præsenti: et pro *mittetur* est βάλλεται, id est *mittitur* , q. d. Jam jam excidetur , et in ignem mittetur. Res ergo vestra , ô Pharisæi , versatur in acie novaculæ. Imminet extremum periculum , instat vobis excidium , mors , et gehenna : illico ergo agite dignos pœnitentiæ fructus, ut illa evadatis. Sensus ergo est , q. d. Securis , id est Dei judicium et vindicta ad radices arborum , id est ad vitam singulorum hominum posita est , ut si sint infrugiferi, nec proferant dignos pœnitentiæ fructus , uti hucusque fecistis vos , ô Sadducæi et Pharisæi , eos propediem per mortem à vita hac succidat, et in ignem æternum mittat. Si vero sint frugiferi, ac pœnitentiæ et bonorum operum feraces , uti sunt pœnitentes et justi , eos brevi per mortem non tam succidet , quàm transferet et transplantabit in cœlestem paradisum , ad perennes æternæ felicitatis , gloriæ , et laudis divinæ fructus producendos.

Dices , hoc etiam verum fuit ante Christum , quomodo ergo post adventum Christi Joannes ait : *Jam enim securis , etc. , posita est ?* Respondetur , quia id verius et clarius est post Christum , quàm fuerit ante Christum : Christus enim ad hoc in mundum venit, ut quasi Judex , Rex et Dominus omnium credentes, sibique obedientes in cœlum transferat , incredulos vero et rebelles morte præsenti et æterna puniat. Ideoque primus Christus per se , per Joannem , et Apostolos clare prædicavit , promisitque piis regnum cœlorum , impiis vero minatus est gehennam , ut scirent in sua manu esse eorum salutem et damnationem , ac ad eum conversi gehennam vitarent, et ab eo cœlo adscriberentur , idque ipsum statim facere posse , ac mox facturum , cùm nulla infirmitatis vel ignorantiæ in hominibus jam sit excusatio, uti erat in Judæis rudibus ante Christum , quibus præmia et supplicia præsentia et temporalia , non futura et æterna à Mose et Prophetis promittuntur vel intentantur.

Secundo et aptius : securis est Christi Regis et Judicis judicium et vindicta , qua arbores non tantum noxias , sed et infrugiferas , hoc est Judæos incredulos illico exscindet ex horto Ecclesiæ , ac à stirpe , salute et benedictione Abrahæ ejusque filiis promissa , illosque in ignem æternum mittet ; atque pro iis Gentes in se credentes , quasi arbores frugiferas inseret paradiso Ecclesiæ suæ , quæ est quasi prædium et hereditas Abrahæ , qui est pater credentium et justorum , ideoque easdem benedictionis et salutis Abrahæ promissæ faciet participes et heredes. Minatur ergo Joannes Pharisæis reprobationem Judæorum , ac vocationem et subrogationem Gentium; quæ paulo post facta est à Christo. Christus enim Pharisæos et Judæos ob incredulitatem rejecit à familia Abrahæ , id est ab Ecclesia fidelium , ac consequenter à regno Dei , eosque addixit morti et gehennæ ; Gentes vero ob fidem Ecclesiæ suæ inseruit , cœloque destinavit.

Porro Toletus in cap. 9. Luc. vers. 9. carpit S. Chrysostomum dicentem securim nec radici pepercisse : dicitur enim , inquit ipse , securis posita ad radicem , nempe inter radicem et truncum , alias non esset abscindere , sed evellere. Sensum ergo esse vult , q. d. Baptista : Adest jam tempus , quando incisio arborum infrugiferarum , et insitio frugiferarum facienda est : prope est Christus , qui quasi securis præcidet incredulos Judæos à radice Abrahæ , eosque in ignem mittet ; radici vero eidem inseret et inoculabit Gentes in se credentes , juxta illud Pauli Rom. 11. *Si aliqui ex ramis fracti sunt , tu autem cùm oleaster esses , insertus es in illis , et socius radicis et pinguedinis factus es : noli gloriari adversus ramos , quod si gloriaris , non tu radicem portas , sed radix te. Dices ergo , fracti sunt rami , ut ego inserar : bene , propter incredulitatem fracti sunt. Merito autem Gentes infideles per lapides ; Judæi vero antequam præciderentur , arbori collati sunt : arbor enim vivit et fructificat , dum radici unitur : sic Judæus per fidem futuri vivebat spiritu , antequam per infidelitatem , quia in advenientem credere noluit , abscissus est.* Hæc Toletus.

Verum Baptista hic tantum incisionem vel potius excisionem Judæorum , non vero insitionem vel inoculationem Gentium in eadem radice Abrahæ , puta in eadem fide et Ecclesia , perurget : inoculatio enim arborum non fit in radice , sed in ramis. Unde Paulus ait : *Fracti sunt rami , ut ego inserar.* Hic autem Baptista ait : *Jam enim securis ad radicem arborum posita est : omnis ergo arbor non faciens fructum bonum excidetur.* Ergo loquitur non de insitione vel inoculatione , sed de excisione , qua arbor infrugifera radicitus ex horto exciditur , et ejus loco alia frugifera in eodem plantatur. Sic enim Judæi excisi sunt ex horto Ecclesiæ, qui est quasi prædium Abrahæ; et Gentes in eodem à Christo et Apostolis plantatæ sunt , juxta illud quod de eisdem Judæis , eorumque synagoga , per metaphoram ficus infrugiferæ ait Christus Luc. 13. 7. *Succide illam , ut quid etiam terram occupat ?* Judæi ergo radicitus excisi sunt ex horto Abrahæ , id est ex Ecclesia , quia fidem , quæ est quasi radix, per quam horto Ecclesiæ infixi erant , perdiderunt.

11. EGO QUIDEM BAPTIZO VOS IN AQUA IN PŒNITENTIAM : QUI AUTEM POST ME VENTURUS EST , FORTIOR ME EST , CUJUS NON SUM DIGNUS CALCEAMENTA PORTARE ; IPSE VOS BAPTIZABIT IN SPIRITU SANCTO ET IGNI] Hæc verba non sunt connectenda præcedentibus , nec immediatè post ea dicta sunt à

Joanne, sed interpolate per occasionem, quam supplet et explicat Lucas, dicens cap. 3. 16. *Existimante autem populo, et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, ne forte ipse esset Christus, respondit Joannes omnibus, dicens : Ego quidem aquâ baptizo vos : veniet autem fortior me, cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum : ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni.* Populus ergo ex sanctitate vitæ et fervore prædicationis, atque ex baptismo suspicabatur Joannem esse Messiam, sive Christum. Nullus enim ceterorum Prophetarum usus est baptismo, nisi Joannes : et Ezechiel cap. 36. baptismum Christo proprium fore prædixerat : *Effundam*, ait, *super vos aquam mundam, et mundamini ab omnibus inquinamentis vestris.* Joannes ergo hanc suspicionem eis eximit, negatque se esse Christum, sed Christi anteambulonem et indicem se esse profitetur, suumque baptismum Christi baptismo præludere, ad eumque præparare significat. Ait ergo :

Ego quidem baptizo vos in aqua] id est aqua sola. Est Hebraismus. Hebræi enim instrumentum denotant per præpositionem seu literam ב, id est *in*, quam Latini subticent, unde dicunt במים *bammajim*, id est *in aqua*, hoc est *aqua ; in pœnitentiam*, ut scilicet excitem vos ad agendam pœnitentiam, vosque abluendo corpore, præparem ad ablutionem animæ recipiendam in baptismo Christi. Baptismus ergo Joannis erat professio pœnitentiæ. Unde baptizandi in eo confitebantur sua peccata, non autem erat condonatio culpæ : hanc enim expectare debebant à Christo per ejus baptismum, aut per veram animi contritionem.

Qui autem post me venturus est] Græce ὁ ἐρχόμενος, id est *qui venit* in præsenti, qui adventat, qui jam imminet, nobisque vicinus est.

Fortior] Græce ἰσχυρότερος, id est robustior, potentior, validior, præstantior est, majoribus viribus et dotibus longe me præcellit : pollet enim cœlesti divinaque vi et efficacia, qua non tantum corpus, uti ego, sed et animam spiritu gratiæ suæ pervadit, illamque ab omni scelere expurgat et emaculat. Unde Isaias cap. 9. inter alia epitheta Christo dat elogium *fortis : Vocabitur*, ait, *nomen ejus admirabilis, consiliarius, Deus fortis. Vere autem fortis fuit, qui admiranda opera divinitatis suæ operatus est, qui diabolum superavit, prædam de ejus manu abstulit, regnum ejus evertit, et in se transtulit, cœli portas aperuit, mortem absorbuit in victoria, peccata delevit, gratiam et gloriam comparavit*, inquit Toletus in Lucæ cap. 3. v. 19.

Rursum, Christus Joanne erat fortior in miraculis, quia solo nutu mortuos suscitabat, dæmones pellebat, ægros sanabat, elementa mutabat ; cum Joannes pœnitentiis carnem domaret, ut eam spiritui subjiceret. Hæc erat virtus Christi, et infirmitas Joannis.

Cujus non sum dignus calceamenta portare.] S. Lucas c. 3. 16. *Cujus non sum dignus corrigiam calceamentorum solvere*, Marcus cap. 1. 7. addit *procumbens.* Utrumque est verum, utrumque est vile ministerium servorum, qui herum suum, præsertim principem, procumbendo ad ejus pedes calceant et excalceant, ac ejus calceos portant, cum ipse ocreas aut crepidas induit. Joannes ergo fatetur hic se esse Christi servum et mancipium, Christum vero esse suum Dominum, imo Deum. Mystice calceus notat humanitatem Christi, cui ut serviat, ut eamque humeris bajulet, vel manibus sustineat, Baptista se indignum profitetur : hæc enim humanitas ex unione cum Verbo summæ, et quasi immensæ erat dignitatis et majestatis. Unde S. Bernardus : *Calceo*, inquit, *humanitatis nostræ calceata fuit Verbi majestas ;* quia enim calceamenta in extrema corporis parte sunt, et ex mortuis fiunt animalibus : idcirco juxta S. Gregorium et S. Hieronymum in Marci cap. 1. v. 7. rectè significant incarnationem Christi, quam se explicare non posse, nec ad hoc dignum esse hic confitetur sanctus Joannes. Theophylactus per calceamenta accipit Christi descensum in terram, et post mortem in limbum Patrum. Tropologice, Joannes humilians se infra pedes et calceos Christi, per hanc humilitatem meruit exaltari super caput Christi, illudque abluere et baptizare.

Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto] id est Spiritu sancto, q. d. Christus Spiritum sanctum cum omnibus suis donis in vos effundet ita copiose, ut eo vos à peccatis omnibus abluat, ac gratia et charitate, ceterisque charismatibus suis impleat, et quasi obruat. Fecit hoc Christus visibiliter in Pentecoste. Unde ipse ascensurus in cœlum ad hæc verba Joannis alludens, idipsumque promittens Apostolis, ait : *Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies.* Act. 1. 7. Invisibiliter vero id facit in Sacramento baptismi et confirmationis, quæ baptismi quasi est perfectio et consummatio. Antithesis ergo Joannis et Christi est, quod Joannes solum baptizavit aqua, Christus vero aqua et Spiritu sancto : quodque Joannes corpus, Christus animam abluat : quantum ergo Spiritus sanctus aquam, ac anima corpus antecellit, tantum præstat baptismus Christi baptismo Joannis, qui tantum fuit rudimentarius. Ita Conc. Trident. sess. 7. can. 1. et passim Patres, quos citat Bellarminus, tract. de Baptismo cap. 21. Hinc Doctores triplicem assignant baptismum, fluminis, flaminis, et sanguinis : Fluminis est, cum quis aqua baptizatur : flaminis sive spiritus est, cum quis catechumenus in carcere vel eremo, ubi non est aqua, de peccatis vere conteritur, optatque baptizari : talis enim justificatur per contritionem, quæ includit votum baptismi : sanguinis est, cum quis necdum baptizatus, pro fide martyr occumbit : hic enim in suo sanguine baptizatur, et ab omnibus peccatis abluitur.

Spiritu sancto et igni.] Ita constanter habent Græcus, Latinus, Syrus, Arabicus, Persicus, Ægyptius, Æthiopicus : Sensus est, q. d. Baptista : Meus baptismus est aqueus, Christi vero est igneus : quantum ergo ignis efficacior est aqua, tantum baptismus Christi potentior est meo. Hinc hæretici dicti Hermiani et Seleuciani baptizabant suos non aqua, sed igne, teste S. Aug. hæresi 59. Dignus sane hæresi et hæreticis fuit igneus hic baptismus, digna talibus tortoribus carnificina : jam non est quod ipsi quærantur hæreticos à Catholicis igne comburi, cum ipsimet suos igne baptizent.

Quæres quis hic ignis? Primo, Origenes homil. 24. in Lucam accipit ignem purgatorii, q. d, Christus suos fideles cum peccatis venialibus decedentes expiabit igne purgatorii, juxta illud: *Uniuscujusque opus ignis probabit.* Et: *Salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* 1. Cor. 3. Sic quoque ex S. Hieronymo et Beda Suarez.

Secundo, S. Hilarius per ignem accipit judicium Christi, quod acre, clarum et horridum erit instar ignis.

Tertio, S. Basilius in cap. 4. Isaiæ, Damascenus libr. 4. de Fide, capite 10. et Toletus in cap. 3. Lucæ, vers. 16. accipiunt ignem gehennæ, quo reprobos Christus punit in inferno; unde explicans subdit: *Paleas autem comburet igni inextinguibili.*

Quarto, Auctor imperfecti per ignem intelligit tribulationes, quibus quasi igne fideles suos affligit, et à peccatis abluit Christus.

Quinto et genuine, *Spiritu sancto et igni*, hoc est, Spiritu sancto igneo et igniente: Spiritu sancto, qui est ignis, id est, qui est similis igni, et quasi ignis urit et ignit. Est hendiadys. Spiritus sanctus enim quasi ignis fideles à peccatis expurgat, illuminat, accendit, sursum ad cœlum rapit, ac roborat, ut omnia adversa superent. Denique eos intime sibi unit, et quasi ignis in se transformat. Hæ enim sunt dotes ignis, purgare, tenebras expellere, lucere, inflammare, sursum rapere, roborare, in se transformare. Hinc in Pentecoste in Apostolos illapsus est Spiritus sanctus per speciem ignis et linguarum ignearum. Unde sanctus Chrysostomus: *Ignis*, ait, *commemoratione adjuncta Spiritus sancti efficacitatem signavit, gratiæ ipsius robur vehemens et invictum.* Sic et Euthymius ac interpretes Æthiopici per ignem accipiunt Spiritum sanctum. Hinc in primitiva Ecclesia sæpe Spiritus sanctus visibili specie ignis descendebat in baptizatos et confirmatos, ut significaretur plena purgatio peccatorum; item ignea charitas, igneique sermones, quos eis inspirabat Spiritus sanctus; juxta illud Deuteronomii 4. 24. *Deus tuus ignis consumens est.* Et illud Jeremiæ 23. 29. *Numquid non verba mea sunt sicut ignis, dicit Dominus; et quasi malleus conterens petram?*

Denique duodecim baptismatum genera, sive species è S. Scriptura colligit ex Damasceno, S. Athanasio, et aliis Toletus in cap. 3. Lucæ annot. 37.

CUJUS VENTILABRUM IN MANU SUA, ET PERMUNDABIT AREAM SUAM, ET CONGREGABIT TRITICUM SUUM IN HORREUM; PALEAS AUTEM COMBURET IGNI INEXTINGUIBILI.] *Ventilabrum* est vannus (vel ut Romæ cribrum) quo agricolæ segetes trituratas ex spicis excussas evannant, ventilant, et in ventum jactant, ut paleis à vento abreptis, sola frumenti grana pura et à paleis separata remaneant. Græce dicitur πτύον, quod paleas quasi expuat: πτύω enim est *expuo.* Ventilabrum repræsentat Christi judicium et potestatem judiciariam; sicut enim ventilabro triticum à palea secernitur, sic Christus in judicio bonos à malis separabit: bonos enim à dextris statuet, malos à sinistris: bonos cœlo, malos tartaro adjudicabit. Area non tam locum, quam frumenta, puta segetes in area collectas significat; hæ enim mundantur, ut palea à tritico separetur. Est metonymia; ponitur enim continens pro contento. Area ergo notat Ecclesiam, sive cœtum fidelium.

Igitur ventilator est Christus Judex, ventilabrum est ejus judicium, quo singulorum cogitata, dicta, factaque ventilabit et examinabit, ac bona bonosque à malis secernet. Area est Ecclesia: palea sunt impii, quos Christus comburet igne gehennæ: triticum sunt justi et sancti, quos Christus colliget in suum horreum, id est, in regnum cœlorum, ut iis quasi tritico pascat et oblectet S. Trinitatem, omnes Angelos, totamque Ecclesiam triumphantem.

Assurgit Joannes à primo gratiæ adventu Christi ad secundum judicii; tum enim omnino permundabit aream, id est Ecclesiam suam, idque ut Sadducæos et Pharisæos hoc judicii et gehennæ terrore concutiat, et ad pœnitentiam adigat. Porro instare, et vicinum esse hoc judicium significat, cùm ait hoc ventilabrum esse in manu Christi, ut scilicet illico eo segetes eventilet, et paleas à tritico, id est, malos à bonis sequestret: ita S. Ambrosius in Lucæ cap. 3. v. 17. licet enim usque ad diem judicii multi supersint centeni anni; tamen hi omnes, si cum æternitate comparentur, modicum et quasi nihil sunt. Adde, Christus Dominus et Judex in manu sua habet cujusque spiritum, animam et vitam, ut eam illico tollat, si velit, judicet, beet, damnet, et in cœlum vel gehennam mittat.

PALEAS (quanto magis zizania) AUTEM COMBURET IGNI INEXTINGUIBILI.] Impii et damnandi vocantur paleæ, quia ut paleæ sunt levissimi, vilissimi, inutilissimi, et ad nihil fere utiles, nisi ad ignem, ut scilicet sint folles et fomenta gehennæ. Pro *inextinguilibi*, Græce est ἀσβέστῳ, id est, *inexstincto*, hoc est æterno. Hinc Asbestus lapis dicitur, qui semper ardet, et non extinguitur: est miosis; parum enim dicitur, et plus significatur. Ignis enim gehennæ dicitur ἄσβεστος, id est, inextinguibilis, non tantum quod extingui nequeat, sed et quod homines impios urendo non extinguat, imo eos perpetuo viventes et sentientes jugiter cruciet, et urere pergat. Damnatur ergo hic error Origenis, qui putavit pœnas inferni non fore perpetuas, sed post magnum Platonis annum (quo omnia renovabuntur) finiendas. Rursum τὸ ἀσβέστῳ, id est, *inextincto*, hoc est, *inextinguibili*, notat ignem gehennæ non consumere vel incinerare corpora damnatorum, nec fomenta carbonum vel lignorum illi suggeri; quæ enim posset esse materia tanta, ut sufficeret ad alendum eum per totam æternitatem? sed ignem illum eumdem omnino numero in eodem sulphure et iisdem corporibus à Deo conservari, ut ea præsertim urat, et nunquam comburat.

Alludit ad Isaiæ cap. 66. v. 24. *Vermis eorum non morietur, et ignis non extinguetur.* Et c. 33. 14. *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?* Vide ibi dicta. Exempla dat sanctus Chrysostomus: *Nonne*, ait, *cernis solem istum semper ardentem, et nunquam prorsus extinctum?* (multi enim censent solem esse ignem) *non legisti* (Exodi 3.) *incensum rubum, nec tamen ipso incendio concrematum?* Et S. Augustinus contra Donatistas lib. Post collationem c. 9. *Jam*

satis, ait, *superius disputavi, posse animalia* (quæ inde Pyraustæ nominantur) *etiam in ignibus vivere, in ustione sine consumptione, in dolore sine morte per miraculum omnipotentissimi creatoris, cui hoc possibile esse qui negat, à quo fit quidquid in naturis omnibus miratur, ignorat.*

Cogita et horresce hunc ignem gehennæ, quem nullæ aquæ, nullæ lacrymæ, imo omnia flumina, omnes abyssi, omnia maria in unum collecta, omnes dæmones, omnes creaturæ totis viribus suis non possunt extinguere, imo nec vel tantillum minuere : *Quia flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam.* Isaiæ 30. 33.

13. Tunc venit Jesus a Galilæa in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo.] *Tunc*, opportune scilicet, cum Joannes Christum prædicaret, sibique præferret, dicens se non esse dignum ejus calceamenta portare; cumque omnes excitaret ad pœnitentiam, et baptizando præpararet ad gratiam à Christo accipiendam, *tunc*, inquam, supervenit Christus, ut quem absentem commendarat, præsentem indicaret, et digito ostenderet; sicut lucifer præit et ostendit solem orientem.

A Galilæa] scilicet *à Nazareth*, ait Marcus cap. 1. 8. patria sua, ubi cum matre hucusque privatus vixerat, et cum patre Josepho artem fabrilem exercuerat usque ad annum ætatis trigesimum. Unde illo jam expleto adiit Joannem, ut ab eo declararetur Messias, hoc est orbis doctor et redemptor, utque publicum hoc docendi, et legem Evangelicam instituendi officium, ad quod à Patre missus erat, habito à Joanne testimonio, inchoaret. *In Jordanem*, hoc est ad Jordanem, puta in Judæam, ad eum Jordanis locum, ubi Joannes baptizabat. Decreverat enim Deus, ut Christus Judæis promissus, in Judæa prædicationem inchoaret : nam alioqui per Galilæam quoque fluit Jordanis.

Ut baptizaretur ab eo.] Quæres quæ fuere causæ prædicationis et baptismi Joannis, et quare Christus à Joanne baptizari voluit? *Triplicem ob causam*, ait S. Hieronymus, *Salvator à Joanne accepit baptismum : Primum, ut quia homo natus erat, omnem justitiam et humilitatem legis impleret. Secundo, ut baptismate suo Joannis baptisma comprobaret. Tertio, ut Jordanis aquas sanctificans per descensionem columbæ, Spiritus sancti in lavacro credentium monstraret adventum.*

Quarta causa est, ut Christus Joanni auctoritatem adderet, ejusque baptismum, cui nonnulli detrahebant, probaret, ait Beda : itaque vicissim majoris auctoritatis testimonium ab eo acciperet, ut scilicet Joannes eum verum esse Messiam omnibus ad se confluentibus ostenderet, juxta id quod ipse ait : *Ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.* Joan. 1. 31. utque homines ad pœnitentiam invitando per baptismum suum præpararet et assuefaceret ad baptismum Christi, ut innuit hic v. 11.

Quinta est, ut in baptismo Spiritus sanctus specie columbæ in Christum descendens, et Pater de cœlo intonans : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*, ipsi irrefragabile testimonium perhiberent. Ita S. Hieronymus.

Sexta est, ut Christus baptismum à Joanne suscipiens suo exemplo omnes ad suum baptismum alliceret, et fructum ejus ostenderet, scilicet Spiritus sancti donationem et illapsum.

Septima, Christus in se peccata nostra susceperat, ergo quasi reus et pœnitens Joanni se sistit, ut ab eo baptizatus, in se quasi luat et abluat peccata nostra. Unde Nazianzenus orat. in sancta luminaria : *Joannes*, ait, *baptizat, et accedit Jesus sanctificans quidem et ipsum qui baptizat, præcipue tamen ut et veterem Adam sepeliat in aquis.* Et mox : *Ascendit Jesus de aqua, secum quodammodo demersum educens et elevans mundum.* Hoc humiliando se coram Joanne meruit Christus, ut nos doceret, ei qui animarum lucro studet, viam prius sternendam esse per multiplicem humiliationem.

Octava, ut Christus, qui novam Christianorum rempublicam condere decreverat, in quam non nisi baptizati adscriberentur, esset et ipse princeps baptizatus, ut sic per omnia fratribus assimilaretur absque peccato. Celebre est illud Catonis : *Patere legem, quem ipse tuleris.*

Nona, ut sicut Abraham olim veteris synagogæ jussu Dei symbolum instituit circumcisionem : sic Christus novæ Ecclesiæ novam tesseram daret, sanciretque baptismum. Quocirca S. Thomas 3. part. quæstione 66. articul. 2. censet Christum, dum baptizaretur, non verbis, sed facto instituisse baptismi Sacramentum, ut esset omnium peccatorum lavacrum : nam tum apparuit tota S. Trinitas, quam in forma baptismi profitemur, dicendo : *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Pater enim apparuit in voce, Filius in Jordane, Spiritus sanctus in forma columbæ. Verius tamen est Christum, dum baptizaretur, designasse tantum suum baptismum, ejusque materiam, scilicet aquam; eum vero paulo post, dum cœpit prædicare publice, instituisse, ut docet Suarez, et alii plures : quare non videtur eum instituisse, dum Nicodemo secreto et nocte ad se venienti dixit : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Joan. 3. 5. Hæc enim secreta fuit ad unum Nicodemum Christi vox : publicum autem baptismi Sacramentum publice fuit instituendum et promulgandum. Indicatus ergo dumtaxat à Christo fuit hic baptismus, mox à se conceptis verbis in publica populi concione et cœtu instituendus. Ex hoc est, quod dicere volunt sanctus Chrysostom. hic, sanctus Augustinus sermone 36. et 37. de Tempore, sanctus Gregorius Nazianzen. orat. in S, Nativitatem, et alii, dum aiunt Christum suo baptismo aquas sanctificasse, et contactu corporis vim regenerativam eis indidisse, non quasi aquis indideret qualitatem physicam, sed moralem, quia scilicet tunc ipso facto ex intentione Christi deputatæ et designatæ sunt aquæ ad sanctificandum homines eis abluendos in baptismi Sacramento, mox à Christo instituendo.

Tropologice Christus suo baptismo hic nos docere voluit viam sanctam et perfectam inchoandam à baptismo, id est, à pœnitentia, lacrymis, et purificatione affectuum, idque maxime facere debere eos, qui alios baptizare, id est, purificare, convertere, et sanctificare destinant, uti sunt doctores et prædicatores.

14. Joannes autem prohibebat eum] Agnovit Joannes Christum ex privato Dei instinctu et revelatione, per quam Christum videns, facie tenus

agnovit, quem ante triginta annos infantem latentem in utero matris, latens et ipse in ventre suæ genitricis per mentem et spiritum agnoverat, salutarat, et exultarat. Luc. 1. 41.

Dices, quomodo ergo Joan. 1. 33. Baptistæ à Deo datur signum, quo Christum agnoscat, scilicet, descensio et mansio Spiritus sancti super eum? Respondetur hoc signum Baptistæ dari, non ut primo Christum cognoscat, sed ut illo plenius se in hac cognitione fideque confirmet, utque eodem quasi certo Dei testimonio Christum populo ostendat et commendet.

Dicens : Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me?] Pro *debeo* Græce est χρείαν ἔχω, id est opus habeo, indigeo *à te baptizari*, id est spiritualiter ablui à levibus peccatis, tuoque spiritu et gratia perfici : non ergo significat debitum præcepti, quasi Baptista obligatus fuerit suscipere baptismum Christi. Hoc enim præceptum baptismi Christi editum et promulgatum fuit à S. Petro post mortem Baptistæ et Christi in Pentecoste. Hinc tamen nonnulli colligunt, Baptistam paulo post à Christo fuisse baptizatum, sicut ab eodem baptizata fuit B. Virgo, S. Petrus, Jacobus, Joannes ceterique Apostoli, uti testatur S. Evodius, qui S. Petro in Cathedra Antiochena successit, epistola quæ inscribitur Τὸ φῶς, id est Lumen : Christum vero non decuit suo baptismo baptizari, quia ipse quasi Hierarcha, baptismum instituit quasi peccati remedium, ac sui suæque Ecclesiæ notam et characterem. Ita D. Thomas, Suarez, et alii passim tract. de Baptismo.

Favent huic sententiæ Nazianzenus orat. 39. versus finem : *Sciebat Christus*, ait, *paulo post futurum, ut ipse Baptistam baptizaret*, item et S. Chrysostomus, qui dicunt Joannem baptizasse Christum aqua, Christum vero baptizasse Joannem spiritu. Unde Auctor imperfecti hîc homil. 4 : *Dum*, ait, *Joanni dicenti : Ego à te debeo baptizari, respondit : Modo interim sine, ostendit, quia postea Christus baptizavit Joannem, quamvis in secretioribus libris manifeste hoc scriptum esset : Joannes quidem baptizavit illum aqua, ille autem Joannem in spiritu.*

Dici posset tamen Christum baptizasse Joannem spiritu, non in Sacramento baptismi, sed spiritu, id est spiritualiter, quia majorem spiritus copiam ei infudit, fecitque ut in gratia et charitate valde proficeret. Unde Abulensis hîc in c. 3. Matthæi q. 78. censet Joannem non fuisse baptizatum à Christo, idque probat ex admiratione discipulorum Joannis, qui paulo post nuntiarunt Joanni Christum, cui Joannes testimonium perhibuerat, baptizare, et omnes ad eum venire. Joan. 3. 26. Hoc enim frustra illi nuntiassent, si Joannes jam à Christo baptizatus erat, idque sane eis Joannes respondisset : nisi dicas post hoc discipulorum nuntium Joannem à Christo petiisse baptismum, ut pariter discipulos suos ad Christum, ejusque baptismum adduceret. Itaque res manet dubia, adeoque problema est, an Joannes baptizatus fuerit à Christo, an non?

15. Respondens autem Jesus, dixit ei : Sine modo (permitte me nunc baptizari à te), sic enim decet nos implere omnem justitiam.] *Nos*, scilicet me suscipiendo, te dando baptismum. Alii, q. d. *nos*, id est quotquot aliorum magistri sumus, decet eos præire exemplo. Nihil quantumvis leviculum est prætereundum : Instituere volo baptismum; præcipientis est quod præcipit præ aliis adimplere. Unde de Christo ait Lucas : *Cœpit Jesus facere*, et deinde *docere*, Actor. 1. v. 1. *Hæc est justitia*, ait S. Ambros. lib. 2. in cap. 3. Lucæ cap. ultimo, *ut quod alterum facere velis, prior ipse incipias, et tuo alios horteris exemplo.* Unde S. Gregor. lib. 31. Moral. cap. 1. *Ex humilitate*, inquit, *vera secura semper auctoritas nascitur.*

Porro non solus Christus recipiens, sed et Joannes conferens ei baptismum, implebat omnem justitiam, tum quia contendens de humilitate, et humili baptismi susceptione cum Christo, sinebat se ab eo vinci, uti par erat : unde victus à Christo humilitate, vincebat quasi Christum obedientia, cedendo et obediendo ei : sicut S. Dominicus volens dare dexteram S. Francisco, cum ille plane obsisteret et occuparet sinistram, ei dixit : *Tu me vincis humilitate, ego te vinco obedientia*, quia tibi cedo et obedio : tum quia Joannes rem valde sanctam, puta baptismum pœnitentiæ exercebat, ut homines præpararet ad gratiam Christi; tum quia cooperabatur summæ humiliationi Christi, dando ei baptismum, quem ipse poscebat, et à nullo alio, quam à Joanne accipere poterat; tum quia causa fuit, ut Christus à S. Trinitate declararetur esse Filius Dei; hoc enim factum est in baptismo. Verisimile quoque est Joannem in ipso baptismo Christum populo demonstrasse : cum enim forma baptismi Joannis fuerit hæc, aut similis : *Baptizo te in nomine ejus qui venturus est.* Vel : *Crede in Messiam jamjam venturum*, ut colligitur c. 19. v. 4, videtur quod Christo veniente et baptismum recipiente, dixerit : *Hic est Messias, quem venturum dixi;* quæ omnia erant sanctissima, ut merito Joannes quoque dicatur hîc implesse omnem justitiam.

Rursum S. Hieron. inquit : *Pulchre dixit : Sine modo, ut ostenderet Christum in aqua, Joannem à Christo in spiritu baptizandum.* Et mox : *Tu me baptizas in aqua, ut ego te baptizem pro me in sanguine tuo*, q. d. Tu me baptizas baptismo fluminis, ego te baptizo baptismo flaminis et sanguinis.

Sic enim decet nos implere (Arabicus, *perficere*) omnem justitiam.] Primo, *omnem justitiam*, Syrus : *omnem rectitudinem :* hoc est quidquid justum est, rectum, sanctum, et Deo gratum, nec quidquam tale recusare, etiamsi humile sit et abjectum, nec ulla lege cautum, sed consilium dumtaxat sit, non præceptum, quale hîc est, ut ego Christus baptizer à te, ô Joannes, qui es servus et creatura mea : omnis ergo justitia est quælibet virtus, sanctitas, et perfectio. Rursum *omnem justitiam*, id est quidquid præcepit Deus Pater, ait Vatabl. Justum enim est, quod Deus sancit et præcipit. Videtur enim Deus Pater Christo, uti moriendi, sic et baptismum à Joanne suscipiendi præceptum dedisse.

Hinc secundo Glossa : Omnis justitia, inquit, est humilitas, quæ se omnibus, id est superioribus et æqualibus, æque ac inferioribus subjicit. Ex adverso omnis injustitia est superbia, quâ quis non modo inferioribus et paribus, sed et superioribus se præponit. Jus enim et subjectionem eis debitam adimit. Sicut enim in omni actu jus-

titiæ, id est virtutis intervenit humilitas, quâ quis rationi et virtuti se submittit: sic in omni actu peccati miscet se superbia, quâ quis rationi, legi et voluntati Dei se suamque voluntatem et cupiditatem anteponit. Humilitas ergo implet omnem justitiam, quia solvit, imo superat omne jus et debitum, quod homo debet Deo, proximo, et sibi. Deo enim se subjicit per religionem, proximo per charitatem, corpus animæ, animam legi Dei. Quocirca humilis cum omnibus pacem habet; superbus cum omnibus dissidium et bellum. Quot hodie sunt dissidia et lites, etiam inter Clericos et Prælatos, de loco, de titulis, de præcedentia, quam utraque pars sibi deberi pertinaciter contendit cum scandalo laicorum, et nullo vel exiguo victoriæ lucro? Quid enim lucraris, si litem vincas, nisi exiguum et inane honoris punctum? et interim longe majorem famæ, pacis, et sæpe conscientiæ jacturam facis. Disce, ô Christiane, à Christo hîc, cedere, imo et ambire locum imum, sic cum Christo exaltaberis et mereberis summum. Christus enim subdens se Joanni, ab eo, imo à tota S. Trinitate declaratus est esse major Joanne, imo Filius Dei. Dic ergo cum Christo : *Sic nos decet implere omnem justitiam*, quam imitatus S. Ignatius fundator Societatis nostræ, aureum hoc axioma dedit:

Nulli vel minimo quavis ratione repugnes,
Cedere te potius, quam superare juvet.

Decus enim, honor et gloria Christiani est humilitas, puta cedere, sinere se vinci, primas alteri dare: quare major est, qui est humilior, qui cedit, qui alterum sibi præfert. Nam, ut ait S. Gregor. lib. 3. Moral. cap. 13. *Malorum locus est superbia, bonorum locus est humilitas.* Docet ergo hîc nos Christus sequi vitam communem, non quærere exemptiones à communi lege et more, haberi ut unus de vulgo, juxta illud : *Si sis egregius, esto quasi unus è grege;* imo ad ima descendere, et omnibus se supponere, juxta illud Eccles. cap. 3. v. 20. *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam; quoniam magna potentia Dei solius, et ab hominibus* (humilibus) *honoratur.* Vide ibi dicta.

Tertio, *omnem justitiam,* id est summam justitiam. Sic Exodi 33. 19. ait Deus Mosi : *Ostendam omne*, id est summum, *bonum*, scilicet meipsum, *tibi:* ima enim justitia est, subdere se suo superiori; media, subdere se æquali; summa, subdere se inferiori, uti Christus subdidit se Joanni: Christus, inquam, qui est Sanctus Sanctorum, inclinavit caput Joanni ad baptismum, quasi petens ab eo purificationem et sanctificationem velut peccator et pœnitens, sicut erant ceteri, qui poscebant baptismum à Joanne. Præclare S. Gregor. 3. parte Pastor. admonit. 18. *Audiant*, inquit, *humiles, quia Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare; audiant elati, quia initium omnis peccati superbia est. Audiant humiles, quia redemptor noster humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem; audiant elati, quod de eorum capite scriptum est: Ipse est Rex super universos filios superbiæ. Occasio igitur perditionis nostræ facta est superbia diaboli, et argumentum redemptionis nostræ inventa est humilitas Dei.* Et paulo post: *Dicatur ergo humilibus, quia dum se dejiciunt, ad Dei similitudinem ascendunt: dicatur elatis, quia dum se erigunt, in Apostatæ Angeli imitationem cadunt. Quid igitur elatione dejectius, quæ dum supra se tenditur, ab altitudine veræ celsitudinis elongatur? Et quid humilitate sublimius, quæ dum se in ima deprimit, auctori suo manenti super summa conjungit?*

Idem alibi : Hæc, ait, est summa justitia et sanctitas, si virtutis merito summi, humilitate simus infimi. S. Thomas Aquinas (ut in ejus vita inter ejus axiomata refertur) rogatus quo indicio vere sanctus et perfectus dignosci posset? respondit *humilitate*, contemptu suî, contemptu honoris et laudis, tolerantia ignominiæ et vituperii. Si enim, ait, videris aliquem, dum negligitur, contemnitur, postponitur, dare sensum doloris vel indignationis, dejicere vultum, nasum contrahere, rugare frontem, scito hunc non esse sanctum, non esse magnum, etiamsi is miracula faceret. Ostendit enim in suî neglectu suam superbiam, tristitiam, iram, impatientiam, ac proinde vilem se facit et contemptibilem. Ex adverso humilis, qui gaudet suo contemptu, dignus est qui ab omnibus laudetur et glorificetur.

Quarto, *omnem justitiam*, id est omne incrementum justitiæ, id est virtutis et sanctitatis: Christus enim licet interius in gratia crescere non posset, erat enim ea plenus à primo instanti suæ conceptionis et unionis cum Verbo, tamen exterius quotidie majora virtutum signa edebat, ac magis magisque se humiliabat. Christus enim è cœlo descendit in uterum Virginis, ex utero in præsepium, è præsepio in Jordanem, è Jordane in crucem, ut nos doceret illud Psalm. 83. 8. *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion.* Sic B. Theresia faciebat omnem justitiam, quia in qualibet re faciebat id quod justius, sanctius, perfectius, et Deo gratius erat, imo ad hoc voto se abstrinxit. Quocirca S. August. epist. 56. ad Dioscorum : *Huic* (Christo et Christianæ disciplinæ), inquit, *te, mi Dioscore, ut tota pietate subdas velim, nec aliam tibi ad capessendam et obtinendam veritatem viam munias, quam quæ munita est ab illo, qui gressuum nostrorum tanquam Deus videt infirmitatem. Ea est autem prima humilitas, secunda humilitas, tertia humilitas, et quoties interrogares, hoc dicerem.* Et post nonnulla: *Itaque sicut Rhetor nobilissimus* (Demosthenes) *cum interrogatus esset, quid ei primum videretur in eloquentiæ præceptis observari oportere, pronuntiationem dicitur respondisse : cum quæreretur quid secundo, eamdem pronuntiationem: quid tertio, nihil aliud quam pronuntiationem dixisse: si interrogares, et quoties interrogares de præceptis Christianæ religionis, nihil me aliud responderes nisi humilitatem, liberet, etsi forte alia dicere necessitas cogeret. Huic humilitati saluberrime, quam Dominus noster Jesus Christus ut doceret, humiliatus est; huic, inquam, maxime adversatur quædam, ut ita dicam, imperitissima scientia.*

Denique implet *omnem justitiam*, qui honore omnes prævenit, qui aliorum mores difficiles, molestos, sibique injurios tolerat, juxta illud Pauli: *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi.* Galat. 6. Item qui amat odientes se, benedicit maledicentibus, benefacit malefacientibus sibi, qui laudat detrahentes sibi, qui honorat spernentes se, qui charitatis ardore vincit inimicos, eosque facit amicos, qui injurias ulciscitur beneficiis, qui cum Paulo optat esse anathema pro hostibus suis, Roman. 9. ac omni-

bus omnia fit, ut omnes Christo lucrifaciat 1. Cor. capite 9. 22. Hæc omnia docuit, et prius fecit Christus.

TUNC DIMISIT EUM] id est, hoc audito cessit Joannes Christo petenti baptismum, eumque baptizavit: *Ut si Deus ab homine accepit baptisma, nullus à conservo dedignetur accipere*, ait sanctus Hieronymus. Et S. Ambrosius lib. 2. in Lucam cap. ult.: *Nemo refugiat lavacrum gratiæ, quando Christus lavacrum pœnitentiæ non refugit.* Pulchre S. Bernardus serm. 1. de Epiphan.: *Acquievit*, ait, *Joannes, et obedivit: baptizavit Agnum Dei, et aquas lavit: nos abluti sumus, non ille, quia nobis lavandis aquæ cognoscuntur ablutæ.*

Porro diem, quo Christus baptizatus est, fuisse Dominicum tradit S. Augustinus sermone 154. de Tempore, licet Joannes Lucidus libro 7. c. 2. censeat Christum baptizatum feriâ sextâ. Certum quasi est ex traditione Christum baptizatum esse die sexta Januarii, eadem scilicet, qua ante triginta annos adoratus fuerat à Magis. Unde Ecclesia eadem die memoriam baptismi Christi recolit. Quocirca Æthiopes die 6. Januarii in memoriam baptismi Christi, aquis se non tantum aspergunt, sed et penitus immergunt. Fideles quoque in Græcia circa mediam noctem, quæ diem sextam antecedit, aquas ex obvio fonte vel fluvio hauriebant, quæ Dei dono multis annis incorruptæ manebant, uti expresse testatur S. Chrysostomus homil. de Baptismo Christi tom. 5. operum Græcorum. Addit S. Epiphanius hæresi 51. illa die Nilum in vinum verti: *Circa ipsam undecimam* (mensis Tybi, qui est sextus nostri Januarii) *post annos triginta factum est primum signum in Cana Galilææ, quando aqua facta est vinum. Quapropter etiam in multis locis usque in hunc diem hoc fit, quod tunc factum est, divinum signum in testimonium incredulis, velut testantur in multis locis fontes ac fluvii in vinum conversi: ut Cibyres quidem urbis Cariæ fons, quâ horâ hauserunt ministri, et ipse dixit: Date Architriclino: testatur et in Gerasa Arabiæ fons similiter. Nos bibimus de Cibyres fonte: fratres vero nostri de eo qui est in Gerasa, in Martyrum templo. Sed et multi de Nilo hoc testantur.* Tres ergo aquas nominat, quæ dicto festo in vinum vertantur, primam, fontem Cibyres; secundam, fontem in Gerasa; tertiam Nilum. Cum igitur tres isti fontes vinoso sapore nunquam fluxerint nisi hoc die, manifestum fit hoc miraculum non esse patratum, nisi ad recolendam memoriam vini ex aqua à Christo in Cana Galilææ producti, ait noster Gretserus in Curopalaten pagina 236. et seq. qui cum S. Epiphanio opinatur Christum in Cana aquam in vinum vertisse die sexta Januarii; alii enim alio die id factum putant, ut dixi in Chronotaxi Monotessari.

Quin et Jordanis aquam à Christi in ea baptismo donum incorruptionis accepisse, docet ibidem Gretserus: Addamus et hoc, inquit, aquam Jordanis, postquam eam Christus contactu et baptismo suo consecravit, incorruptionis munere donatam esse. Id asserit illustrissimus princeps Nicolaus Christophorus Radzivilus in suo Hodœporico Hierosolymitano: *Aquam*, ait, *valde turbidam Jordanis habet, sed salubrem, quæ in vase asservata nunquam corrumpitur, prout in ea, quam attuli mecum, indubitanter sum expertus.*

Rursum videtur Christus à Joanne non solum baptizatus et ablutus in capite, sed et in reliquo corpore, tum quia hic erat ritus Judæorum, et etiamnum est; tum quia totum corpus aquis purificare debebant, ut singula membra, quæ peccarent, abluerent: utque totius animæ, omniumque ejus peccatorum purificationem repræsentarent. Spoliabant ergo se vestibus, et nudi baptizabantur, Jesus ergo dignatus est se nudare coram Joanne, et hanc verecundiam, quam casti erubescunt, pro nobis subire, ut Adæ nostramque nuditatem verecundiamque peccato inductam, suâ gratiâ velaret et valeret. Unde et Ecclesia eodem loci, ubi vestes Christi repositæ fuere cum baptizaretur, erecta est à fidelibus, teste Bedâ de Locis sanctis cap. 13. qui et addit quod ille locus apud Jordanem, in quo baptisatus est Christus, nobili monasterio et Ecclesia in honorem Joannis Baptistæ dedicata, illustratus sit. De eodem ita scribit Gregorius Turonensis libro de Gloria martyrum cap. 17. *In Jordane habetur locus, in quo Dominus baptizatus est. In uno etenim reflexu aqua ipsa revolvitur, in qua nunc leprosi mundantur. Cum enim advenerint, sæpius lavantur in flumine, donec ab infirmitate purgentur; de publico tamen, dum ibi commorati fuerint, victum accipiunt; sanati autem ad propria discedunt. Ipse quoque Jordanis ab eo loco in quinto milliario mari commixtus Mortuo, nomen amittit.*

In eodem loco Christum post baptismum sæpius visitasse S. Joannem ibidem baptizantem, tradit Joannes Moschus in Prato spiritual. cap. 1. Porro Christus in Jordane baptizatus est à Joanne in Ennon juxta Salim, Joan. 3. 23. non longe à Sarthan et Jericho, ubi filii Israel duce Josue sicco pede transierunt Jordanem à Deo miraculose divisum, Josue 3. 16. et 17. ut significaretur eumdem Christum, qui olim Hebræos per Jordanem deduxerat in Terram promissam, fideles suos et Christianos per baptismum pari modo deducturum in cœlum. Unde sicut duce Josue aquæ Jordanis retrorsum conversæ sunt; sic Christo duce baptizato, retrorsum peccata conversa sunt, ait S. August. Rursum Elias divisit aquas Jordanis, quando erat in curru igneo rapiendus in cœlum, 4. Reg. 2. ut significaretur, quod transeuntibus per aquam baptismi Christi, per ignem Spiritus sancti pateret aditus ad cœlum, ait D. Thom. 3. part. q. 39. art. 4.

16. BAPTIZATUS AUTEM JESUS, CONFESTIM ASCENDIT DE AQUA, ET ECCE APERTI SUNT EI COELI, ET VIDIT SPIRITUM DEI DESCENDENTEM SICUT COLUMBAM, ET VENIENTEM SUPER SE] Lucas cap. 3. 21. addit: *Jesu baptizato et orante apertum est cælum, et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba super ipsum.* Unde patet non vi baptismi Joannis, sed merito humilitatis et orationis Christi apertum esse cœlum, et descendisse Spiritum sanctum super eum, orationi enim et orantibus insinuat se Spiritus sanctus.

CONFESTIM] Refer hanc vocem magis ad sequentia, utpote *Aperti sunt ei cæli*, etc., quam ad τὸ *ascendit de aqua.* Nam Christo egresso ex aquis, statim aperti sunt cœli, unde Marcus capite 1. 9. ait. *Et statim ascendens de aqua, vidit cælos apertos.*

ET ECCE APERTI SUNT EI COELI] Marcus: *Vidit cælos apertos. Vidit*, scilicet ipse Jesus: non dubium, quin et Joannes idipsum viderit, ac ceteri

qui aderant, utpote propter quos hæc fiebant. Unde Matthæus ait: *Aperti sunt ei*, id est, propter eum; *cœli*, puta in ejus gratiam et honorem visi sunt aperiri, idque ad hoc primo, ut vox Patris è cœlo labens: *Hic est Filius meus dilectus*, Christi dignitatem Joannis dignitate majorem significaret. Secundo, ut indicaret Deus per Christum cœlum omnibus aperiri. Ita sanctus Chrysostomus. Tertio, ut vis cœlestis baptismi innueretur, scilicet per eum homines carnales fieri spirituales et cœlestes, ac per eum ad cœlum vocari, et quasi manu duci. Ita S. Thomas 3. part. q. 39. art. 5.

Quæres, quomodo Christo aperti sunt cœli? Respondetur cœlorum soliditatem non fuisse realiter apertam et discissam (hoc enim naturaliter est impossibile, supernaturaliter est superfluum: non etiam cœli aperti fuere per solam visionem imaginariam, uti aperti sunt Ezechieli cap. 1. vers. 1.) sed quod in suprema aeris regione sensibiliter visus fuerit quidam hiatus, seu species aperturæ sensibilis, ex quo columba, æque ac vox Patris de cœlo in Christum labi videretur, ita scilicet ut partes aeris extremæ densiores viderentur, eo modo ut ad illas terminari posset visus; aer autem interjectus maneret rarus, nec videretur, sed appareret quasi hiatus lucidus, sive vacuum quoddam, et apertura radios vibrans in Christum, ex qua columba cum voce descendit in Christum. Hac enim arte pictores solent pingere et repræsentare hiatum. Omnia enim hic sensibilia fuerunt. Ita Euthymius, Jansenius, et Suarez 3. part. q. 39. artic. 6. Tales hiatus sæpe apparent in aere, de quibus Aristoteles in Meteoris.

Addit noster Hieron. Prado in cap. 1. Ezech. v. 1. ad illa: *Aperti sunt cœli*, per fulgura et coruscationes visum fuisse quasi ætherem dividi et aperiri, indeque vocem Patris quasi tonitruum erupisse. Semper enim tonitru miscetur cum fulgure, imo fulguris est causa, etsi post fulgur audiatur, quia auditus tonitrui tardior est visu fulguris, eo quod objectum visus citius producat speciem sui, quam sonus: visus enim omnium sensuum est subtilissimus et celerrimus; idque factum esse ad hoc, ut populus fulminis fulgore, et tonitrui terrore excitaretur ad audiendam vocem Patris de cœlo: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Favet illud Psalmi 28. v. 3. et 6. in sensu allegorico. Et Psalm. 76. *Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ.* Sic apud Poetas æthera vel cœlum aperiri, dividi, scindi, rumpi, idem est quod fulgurare. Ita Ovidius 2. Fastor.

Hic tonat, hinc missis abrumpitur ignibus æther.

Silius Ital. lib. 1.

—— ruptoque polo micat ignibus æther.

Statius lib. 1. Thebaid.

—— Abrupta tremiscunt
Fulgura et attritus subita face rumpitur aer.

Manil. lib. 1.

—— Et cœlum fulmine ruptum.

Simili modo vidit S. Stephanus, dum lapidaretur, cœlos apertos. Actor. 7. 35. Vide ibi dicta.

Et vidit (Syrus, *suspexit*) Spiritum Dei descendentem sicut columbam] Ægyptius, *Et vidit Spiritum Dei descendentem in forma columbæ.* Quæres primo, an vera et realis fuerit hæc columba, an tantum species et similitudo columbæ? Veram fuisse columbam censent S. Hieronymus, S. Anselmus, et ex iis D. Thomas 3. p. q. 39. artic. 7. Salmeron, et alii, idque est probabile; æque tamen probabile, imo probabilius est non fuisse veram columbam, sed tantum speciem sive formam columbæ ab Angelo formatam, agitatam et motam ut in Christum descenderet. Ratio est, quia id indicant omnes Evangelistæ; nam Matthæus ait: *Sicut columbam*, Marcus: *Tamquam columbam*, Joannes cap. 1. 22. *Quasi columbam*, Lucas cap. 3. *Corporali specie sicut columba.* Erat ergo species et similitudo dumtaxat, non veritas columbæ, nec enim vera columba opus hic erat, sed similitudine ad symbolicam significationem, ut scilicet per speciem et symbolum columbæ designarentur dotes Christi, quas mox recensebo. Simili modo *cœli aperti sunt*, non realiter, sed per apparentiam et spectrum dumtaxat, uti paulo ante explicui. Ita censent S. Augustinus ep. 102. S. Ambrosius l. 1. de Sacram. cap. 5. S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Lyranus, Cajetanus, Jansenius hic, Abulensis quæst. 84. et 85. Suarez 3. p. q. 39. art. 7.

Instabis: fuitne ergo hoc phantasma et phantastica columba? Respondetur: minime: fuit enim verum solidumque corpus, habens formam columbæ, ut docet S. Augustinus de Doctrina Christiana c. 22. non assumptum hypostatice à Spiritu sancto, sicut humanitas Christi assumpta est à Verbo, uti videtur sensisse Tertullianus libr. de Carne Christi cap. 3. sed tantum Spiritus sancti index et symbolum: quia columba est avis mansuetissima, simplicissima, innocentissima, fœcundissima, summe amabilis et zelotypa: talis pariter est Spiritus sanctus, qui hanc suam mansuetudinem, simplicitatem, innocentiam, fœcunditatem, charitatem et zelum animæ Christi à primo conceptionis ejus instanti perfectissime indiderat, idque nunc externo hoc signo jam à se factum esse, dumtaxat significabat, et publice toti populo declarabat.

Quæres secundo, cur Spiritus sanctus in Christum descenderit specie columbæ, in Apostolos vero specie ignis et linguarum ignearum? Act. 2. Respondet primo S. Chrysostomus, quia Christus venit in carnem et mundum mansuetus ut columba ad remittendum peccata, et solvendum peccatores. In die vero judicii veniet ut severus judex, puniturus impios per ignem. Rursum et magis ad litteram: Apostolis datus est Spiritus sanctus specie ignis, quia eis indebat fervorem et ardorem prædicandi, ait S. Augustinus tractat. 6. in Joannem.

Secundo, quia columba optime repræsentat Spiritum sanctum septuplicem, sive septem ejus dona, quæ Christo infudit, uti prædixit Isaias cap. 11. 2. dicens: *Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini.* Hæc enim omnia apposite notantur per columbam. Nam, ut explicat S. Thomas 3. part. q. 39. artic. 6. ad 4. primo, columba secus fluenta aquarum moratur, in iisque quasi in speculo aspicit accipitrem, eoque viso fugit, per quæ significatur donum sapientiæ: secundo, columba meliora grana in cumulo seligit; ecce donum scientiæ: tertio, columba alienos pullos nutrit;

ecce donum consilii : quarto, columba non lacerat rostro; ecce donum intellectus: quinto, columba caret felle et bile; ecce donum pietatis: sexto, columba nidificat in petris; ecce donum fortitudinis : septimo, columba pro cantu edit gemitum; ecce donum timoris, quo Christus et Sancti gemunt pro peccatis, vel suis, vel alienis, vel utrisque.

Tertio, columba symbolum est reconciliationis et reparationis mundi, quam Spiritus sanctus fecit per Christum : unde ejus symbolum fuit columba afferens ramum virentis olivæ ad Noe, per hoc significans cessasse diluvium iramque Dei, ac siccitatem terræ redditam, et pacem hominibus. Genes. 9. 12. Ita S. Chrysostomus.

Quarto, columba, quia est avis amicabilis et gregalis, notat unionem et societatem fidelium in Ecclesia, quam efficit Spiritus sanctus per baptismum Christi. Ita D. Thomas loco jam citato. Denique columba candida est, suavi odore pascitur, ac mire pullos amat. Sic Christus candidissimus est, virtutum odore pascitur, ac filios suos amat intime.

Hac de causa Spiritus sanctus uti hic in Christum, ita in Christianos insignes, sæpe specie columbæ descendit, ac præsertim Doctores, Episcopos, et Pontifices Ecclesiæ auctoravit, quasi consecravit. S. Eleucadius, sancti Apollinaris Ravennatium Apostoli discipulus, columba in caput ejus advolante, Episcopus Ravennatium ordinatus est, qui sanctitate illustris migravit in cœlum anno Domini 115. Ita Philippus Ferrar. in Catalogo Sanctorum Italiæ.

Sic et columba in caput sancti Aderiti coram clero devolans, eum designavit sancti Apollinaris successorem, et secundum Ravennæ Episcopum.

S. Marcellinus pariter columbæ indicio, ejusdem urbis Episcopus designatus est anno Domini 230. Ita Hieronymus Rabeus in Histor. Ravennæ, et Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ.

S. Fabianus per columbam capiti incumbentem, in Romanum Pontificem electus est.

S. Gregorio libros scribenti, visus est Spiritus sanctus specie columbæ in aurem suggerere ea quæ scriberet.

S. Basilius, qui in eodem Jordane, in quo Christus baptizari voluit, Missam celebrans, cœlesti circumdatus luce, jussit confici columbam ex auro puro, in eamque partem hostiæ consecratæ reposuit, suspenditque eam super altare, idque in specie columbæ illius, quæ apparuit in Jordane Christo baptizato, ait Amphilochius. Additque S. Ephrem vidisse Spiritum sanctum in specie columbæ ignis incumbere S. Basilio, ideoque exclamasse : *Vere columba ignis Basilius, vere Spiritus sanctus loquitur per os ejus.*

Flavianus Patriarcha jussu Angeli ordinans S. Joannem Chrysostomum, eumque sacerdotem consecrans, vidit albam columbam in caput sancti Joannis devolare, uti refert Leo Augustus in ejus vita, et ex eo Baronius anno Christi 456. num. 7.

Hac de causa Mahomet impostor columbam condocefecit et assuefecit, ut advolaret ad aurem suam, ponendo in aure grana, quæ colligeret et comederet columba, ut hac ratione populo persuaderet sibi familiarem esse Spiritum sanctum, eumque sibi suggerere suam legem, et dictare Alcoranum, imo secretissima Dei consilia revelare. Idem effecit, ut columba schedam ad se afferret, in qua aureis litteris scriptum erat: *Quicumque taurum domuerit, rex esto.* Ipse autem taurum, quem antea nutriverat, facile edomuit, ideoque à stulta plebe rex est salutatus. Ita habent auctores vitæ Mahometis.

Et venientem super se] Græcè est ἐπ' αὐτόν, id est, *super eum*, q. d. Joannes vidit Spiritum sanctum specie columbæ descendentem super caput Jesu, illique insidentem. Noster αὐτὸν accepit pro ἑαυτὸν : Hebræi enim idem habent pronomen absolutum et reciprocum, hinc עליו *alau*, tam *super se*, quam *super eum* significat. Utrumque verum, utrumque appositum. Unde Joannes postea aliis et aliis turbis ad ejus baptismum affluentibus Christum demonstrans, dixit : *Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, et mansit super eum.* Joan. 1. 32. Insedit ergo columba hæc sacro Christi vertici, eumque esse Messiam, Ecclesiæ Doctorem et Salvatorem toti orbi declaravit, et quasi promulgavit. Hinc Christus et Ecclesia, animaque sancta sunt quasi columbus et columba, juxta illud Cantici 6. *Una est columba mea, perfecta mea.* Vide ibi dicta.

Apposite pieque 2. Bernardus serm. 1. de Epiphan. *Ne incongrue*, ait, *ad indicandum agnum Dei venit columba, quia nihil melius agno convenit, quam columba. Quod agnus in animalibus, hoc columba in avibus est. Summa utriusque innocentia, summa mansuetudo, summa simplicitas. Quid enim sic alienum ab omni malitia, sicut agnus et columba? Nocere cuiquam nesciunt, lædere non noverunt.*

17. Et ecce vox de coelis dicens : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui] Ex cœlis apertis et coruscis lucida columba dilapsa est in caput Christi, dumque in eo considet, ex iisdem dilapsa est vox : *Hic est Filius meus.* Vox hæc symbolum columbæ explicabat; columba vero ad Christum, cui ipsa insidebat vocem ferri et terminari significabat, non ad Joannem vel quem alium : utroque ergo signo opus fuit ad declarandum orbi Christum. Vox hæc *in persona Patris Angelorum ministerio efformata fuit*, ait Victor Antiochen. in cap. 1. S. Marci. Hic primum orbi revelatur mysterium S. Trinitatis, quod Judæis obscure fuerat insinuatum, dum Pater se ostendit in voce, Filius in carne, Spiritus sanctus in specie columbæ, ut significaretur fides S. Trinitatis jam explicanda, adeoque ejus nomine conferendus Christi baptismus : licet enim hæc omnia, puta cœlorum apertio, formatio vocis, descensus columbæ, utpote opera ad extra, uti loquuntur Theologi, fuerint toti S. Trinitati communia, uti docet S. Augustinus serm. 38. de Temp., tamen speciatim singulæ personæ symbolis jam dictis repræsentabantur.

Hic est Filius] Græce ὁ υἱός, id est, *ille Filius*, Dei Patris scilicet : per eminentiam, puta Filius per naturam, non adoptionem, uti sunt Angeli et homines sancti; ideoque non est creatura, sed creator, Deo Patri ὁμοούσιος et consubstantialis, uti definitum est in Concilio Nicæno, ceterisque sequentibus.

Marcus et Lucas habent aliis verbis, sed co-

dem sensu : *Tu es filius meus.* Et verisimile est ita dictum fuisse, tum quia duo Evangelistæ in eo consentiunt, tum quia consonum erat, ut Jesu in cœlum aspiciente, Patremque orante, ac Spiritu sancto in eum descendente, vox Patris quoque ad eum dirigeretur, eumque quasi Filium complecteretur et compellaret, itaque toti orbi venerandum, amandum, audiendum proponeret. Ita Jansenius, Maldonatus, Franc. Lucas, et alii.

Dilectus] Græce ὁ ἀγαπητὸς, id est, *ille dilectus*, id est, unice et summe dilectus, per quem ceteri diliguntur, nec ullus à Deo diligitur, nisi quem ille dilexerit, suaque gratia donarit; unde Syrus vertit, *dilectissimus.*

In quo mihi complacui] Ita scilicet, ut tu solus, ô Christe, perfecte per omnia, summe et infinite mihi placeas, ac nemo mihi placeat, nisi per te; imo ut per te placatus sim toti generi humano, cui antea ob peccatum Adæ et posterorum offensus fui. Hebr. enim רצה *ratsa, et placere et placari*, sive *reconciliari* significat.

Tu ergo es Filius meus dilectus in quo mihi complacui, ut habent Marcus et Lucas; quia tu solus cum sis *splendor gloriæ, et figura substantiæ* meæ, Hebr. 1. 3. singulariter et immense ita mihi places, ut nihil in te displiceat, sed omnia summe placeant: tu es ille, in quo ego acquiesco, in quo me pasco et oblecto : propter te omnes tui discipuli et asseclæ, puta omnes Christiani et Sancti mihi placent. Alludit ad Noe, qui solus suo ævo placuit Deo, juxta illud : *Noe vir justus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulavit*, Gen. 6. 9. et c. 8. 20. cessante diluvio, *Noe obtulit holocausta super altare : odoratusque est Dominus odorem suavitatis, et ait : Nequaquam ultra maledicam terræ propter homines.* Sicut enim Noe adeo placuit Deo, præsertim dum illi hostiam obtulit, quæ ita eum placavit, ut promiserit se non amplius orbem diluvio perditurum : sic multo magis Christus seipsum Deo offerens in hostiam piacularem, Deum toti generi humano placavit et conciliavit. Hac voce Christus à Deo constitutus est publicus orbis doctor et legislator. Unde cum hæc vox repetita est à Patre in Christi transfiguratione, Matth. 17. v. 5. addit, *Ipsum audite*, q. d. Audite Christum, qui mihi est unigenitus; non Platonem, non Apollonium, non Socratem : Christum, inquam, audite, in ipsum credite, ipsi obedite : ipse è sinu meo vobis enarrabit mea arcana, abscondita à constitutione mundi; ipse vobis pandet viam pacis, viam ad cœlum, viam ad felicitatem; ipse vobis evangelizabit regnum cœlorum et bona cœlestia, imo divina, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt. Hinc Magdalena sedens ad pedes Jesu, eumque assidue et intente audiens, ab eo audivit : *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Lucæ 11.

Præclare S. Leo serm. de Transfiguratione : *Hic est*, ait, *Filius meus, cui ex me, et mecum esse, sine tempore est. Hic est Filius meus, quem à me non separat deitas, non dividit potestas, non discernit æternitas. Hic est Filius meus, non adoptivus, sed proprius; non aliunde creatus, sed ex me genitus. Hic est Filius meus, per quem omnia facta sunt.* Et mox : *Hic est Filius meus, qui eam, quam mecum habet æqualitatem, non rapinâ appetiit, nec usurpatione præsumpsit, sed manens in forma gloriæ meæ, ut ad reparandum genus humanum exequeretur commune consilium, usque ad formam servilem inclinavit incommutabilem deitatem.* Unde concludit : *Hunc ergo, in quo mihi per omnia bene complaceo, et cujus prædicatione manifestor, cujus humilitate clarificor, incunctanter audite, quia ipse est veritas et vita, ipse virtus mea atque sapientia; ipsum audite, quem Prophetarum ora cecinerunt; ipsum audite, qui sanguine suo mundum redemit, qui viam aperit ad cœlum, et per crucis supplicium gradus vobis ascensionis parat ad regnum.*

Denique valde probabile est, Christum hoc loco et tempore cum baptizaretur in Jordane, hoc ipso instituisse Sacramentum baptismi, eique dedisse efficaciam justificandi; necessitatem tamen ejus suscipiendi indixisse post mortem suam in Pentecoste. Ita diserte docet sanctus Thomas 3. part. quæst. 26. articulo 2. Cajetanus et ceteri ejus sectatores, ac idipsum fuse ibidem probat noster Gabriel Vasquez. Idem insinuat sanctus Augustinus sermone 37. de Tempore : *Baptizatur novus homo*, inquit, *ut novi baptismatis constituat Sacramentum.* Patres etiam communiter docent Christum suo baptismo aquas sanctificasse, et eas contactu corporis ejus vim regenerativam accepisse. S. Ambrosius libro 2. in Luc. cap. 31. et serm. 15. et 20. S. Hieron. Dialog. contra Luciferian. S. Chrysost. homil. 2. in Matth. Nazianzenus orat. in S. Nativitatem, et passim Interpretes in hoc cap. 3. Matth. quod ita intelligendum est, non quod aquæ acceperint aliquam physicam qualitatem, sed quia tunc illo facto ex intentione Christi sunt deputatæ ad sanctificandum, sicut enim aliquid instituitur verbis, ita etiam solo facto aliquid institui potest, atque etiam tunc formam baptismi institutam et designatam fuisse credibile est, per hoc quod tota Trinitas tunc apparuit : ergo totum Sacramentum tunc fuit institutum. Confirmatur, quia si Christus verbis tunc dixisset : Volo ut homines baptizentur in aqua in nomine Trinitatis, omnes faterentur ipsum tunc instituisse baptismum : atqui hoc ipsum dixit facto; nam hoc voluit suo facto significare. Accedit S. Chrysostomus homil. jam citata asserens, quod sicut Christus in eadem mensa approbavit umbram, et addidit veritatem, quando in eadem cœna comedit agnum, et instituit Eucharistiam, ita in eodem flumine conjunxit umbram et veritatem, scilicet baptismum Joannis cum baptismo suo.

Probatur secundo, quia statim initio prædicationis suæ Christus per discipulos baptizabat, ut patet Joannis 3. et 4. ergo jam baptismus ejus erat institutus. Atqui non apparet ubi commodius potuerit esse institutus, quam cum Christus contactu sanctissimæ carnis suæ aquam consecravit, et Trinitatis manifestatione formam designavit.

Tertio, quia festum luminum apud Græcos ita celebratur, quasi tunc nostrum baptisma fuerit institutum. Vide Nazianzenum oratione in SS. luminaria. Unde in hymno illius diei canit Ecclesia : *Hodie in Jordane lavit Christus nostra crimina.* Porro hanc baptismi institutionem ipso facto à se factam, Christus verbo explicavit, et promulgavit, cum cœpit prædicare et baptizare. Unde Suarez tunc institutum fuisse baptismum opinatur. Denique Baptismus Christi licet jam institutus, non tamen obligavit homines ad eum suscipiendum usque ad adventum Spiritus sancti in

Pentecoste : nam usque ad illud tempus fuit in consilio, deinceps vero fuit in præcepto. Ratio est, quia in Pentecoste facta est promulgatio legis novæ, cujus initium est baptismus. Usque ad Pentecosten ergo obligavit lex vetus et circumcisio, quæ tunc obligare desiit, cum successit ei lex nova promulgata in Pentecoste. Actor. 2. uti docet S. Augustinus epistol. 19. S. Thomas, et passim Theologi. In Pentecoste enim omnia mysteria Christi et Christianismi adimpleta fuere, unde tunc lex nova obligare cœpit, lex vetus vero obligare desiit, utpote quæ novæ tantum erat typus et figura, sicut umbra desinit præsente veritate et lumine.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describit primo quadragenarium Christi jejunium in deserto, ejusque triplicem a Satana tentationem. Secundo, vers. 13. narrat Christum cœpisse in urbe Capharnao prædicare regnum coelorum. Tertio, vers. 18. Christum ad sui sequelam evocasse Petrum, Andream, Jacobum et Joannem, multosque ad Christum ob ægritudines, quas sanabat, confluxisse.

1. Tunc Jesus ductus est in desertum à Spiritu, ut tentaretur à diabolo.
2. Et cum jejunasset quadraginta diebus et quadraginta noctibus,
postea esuriit. 3. Et accedens tentator dixit ei : Si Filius Dei es, dic
ut lapides isti panes fiant. 4. Qui respondens dixit : Scriptum est :
Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de
ore Dei. 5. Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem, et
statuit eum super pinnaculum templi, 6. et dixit ei : Si Filius Dei es,
mitte te deorsum. Scriptum est enim : Quia Angelis suis mandavit de te, et in manibus
tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. 7. Ait illi Jesus rursum : Scriptum
est : Non tentabis Dominum Deum tuum. 8. Iterum assumpsit eum diabolus in montem
excelsum valde : et ostendit ei omnia regna mundi, et gloriam eorum, 9. et dixit ei : Hæc
omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me. 10. Tunc dicit ei Jesus : Vade, Satana : Scriptum est enim : Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. 11. Tunc reliquit
eum diabolus : et ecce angeli accesserunt, et ministrabant ei. 12. Cum autem audisset
Jesus quod Joannes traditus esset, secessit in Galilæam : 13. et relicta civitate Nazareth,
venit et habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon et Nephthalim : 14. ut
adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam : 15. Terra Zabulon et terra Nephthalim, via maris trans Jordanem, Galilæa gentium : 16. populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam : et sedentibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis.
17. Exinde cœpit Jesus prædicare, et dicere : Pœnitentiam agite : appropinquavit enim
regnum cœlorum. 18. Ambulans autem Jesus juxta mare Galilææ, vidit duos fratres,
Simonem qui vocatur Petrus, et Andream fratrem ejus, mittentes rete in mare (erant
enim piscatores) : 19. et ait illis : Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. 20. At illi continuo relictis retibus, secuti sunt eum. 21. Et procedens inde, vidit
alios duos fratres, Jacobum Zebedæi et Joannem fratrem ejus in navi cum Zebedæo patre
eorum, reficientes retia sua : et vocavit eos. 22. Illi autem statim relictis retibus et patre,
secuti sunt eum. 23. Et circuibat Jesus totam Galilæam, docens in synagogis eorum, et
prædicans Evangelium regni et sanans omnem languorem et omnem infirmitatem in populo. 24. Et abiit opinio ejus in totam Syriam, et obtulerunt ei omnes male habentes,
variis languoribus et tormentis comprehensos. et qui dæmonia habebant, et lunaticos, et
paralyticos, et curavit eos · 25. et secutæ sunt eum turbæ multæ de Galilæa, et Decapoli,
et de Hierosolymis, et de Judæa, et de trans Jordanem.

1. Tunc Jesus ductus est in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo.] Syrus, *ab accusatore :* διάβολος enim Græcis idem est, quod *accusator, calumniator*, qualis maxime est Satanas, qui homines perpetim accusat apud Deum, ut eos sibi suæque potestati addicat in gehenna.

Tunc] scilicet illico à baptismo Christi. Unde Marcus c. 1. 12. ait : *Et statim spiritus expulit eum in desertum.* Et Lucas c. 4. v. 1. *Jesus autem plenus Spiritu sancto, regressus est à Jordane*,

et agebatur à spiritu in desertum. Unde videtur, quod Christus eadem die sexta Januarii, qua baptizatus est, actus sit à spiritu in desertum, eademque die finiente, et septima inchoante, inchoarit jejunium 40. dierum, ideoque illud finierit die 15. Februarii. Celerrimus enim ad omne opus bonum est Spiritus sanctus, æque ac Christus.

Ductus est] Græce ἀνήχθη, id est, subductus et è medio sublatus est, ut scilicet è populi turba, cum qua hactenus conversatus erat, secederet in desertum, ibique orationi et jejunio vacans, sanctitatis famam sibi apud populum pareret, ac majori auctoritate prædicare inciperet, æque ac fecerat ejus prodromus et præcursor Joannes Baptist. Marcus habet: *Expulit eum spiritus:* ubi vox *expulit* significat vim, efficaciam, et alacritatem Spiritus, quæ erat in Christo, ac futura erat in Apostolis ceterisque Christianis, quos possessurus, et ad heroica virtutum opera acturus erat Spiritus sanctus, juxta illud Roman. 8. 14. *Qui Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei.* Ita S. Hieronymus, S. Hilarius, et Auctor imperfecti. *Ductus* ergo est Christus à Spiritu, non per aera raptus, sed pedibus suis alacerrime impulsu Spiritus contendens ad stadium luctæ, cum Satana in deserto ineundæ. Desertum enim Christo fuit orationis, jejunii et vitæ Angelicæ palæstra, ibique duellum iniit cum Lucifero, eumque prostravit. Vide S. Basilium de Laudibus eremi, et ea quæ annotavi Osee 2. v. 14. ad illa: *Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor ejus.*

In desertum] Desertum hoc vocatur Quarantana, quod ita ex Bredembachio, Brochardo et Saligniaco describit Adrichomius in descript. Terræ sanctæ, pag. 19. num. 97. *Quarantana desertum inter Jerusalem et Jericho incipit juxta Anathot, et extenditur super Galgala usque ad desertum Thecuæ et Engaddi, juxta mare Mortuum. Hic commoratus est S. Joannes Baptista, ibique in ejus memoriam exstructa fuit Ecclesia et monasterium, quod Græci monachi inhabitabant, sed temporibus Bredembachii erat desolatum. Ibi venientem ad se, ut baptizaretur, Christum digito demonstravit Joannes, dicens: Ecce Agnus Dei. In hoc Christus jejunavit 40. diebus et 40. noctibus, agens et habitans cum bestiis.* In hoc deserto juxta Jordanem, ejusdem nominis est *Quarantana, mons altus et ascensu difficilis, in quo tentatus est primum Dominus à Satana. In hujus montis cacumine sacellum est ruinosum, jejunio et oratione Christi venerabile.*

Tropologice audi S. Ambrosium lib. 3 de Virgin. *Et nos igitur,* inquit, *procul à luxuria, procul à lascivia, tanquam in arido vitæ istius ac jejunio solo, fugitantem deliciarum Christum sequamur. Non in foro, non in plateis Christus reperitur. Nequaquam igitur quæramus Christum, ubi invenire non possumus. Non est Christus circumforaneus. Christus enim est pax; in fore lites: Christus justitia est; in foro iniquitas: Christus operator est; in foro inane otium: Christus charitas est; in foro obtrectatio: Christus fides est; in foro fraus et perfidia. Christus in Ecclesia est: in foro idola, etc.*

A Spiritu] Non à diabolo, sed à Spiritu sancto: hic enim præcessit cap. præcedenti, v. penultimo, ubi dicitur de Jesu: *Vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se.* Hic ergo Dei Spiritus fuit possessor et auriga Christi, agens eum in desertum. Unde Syrus vertit: *A Spiritu sanctitatis,* id est, à Spiritu sancto, qui est sanctissimus et fons omnis sanctitatis, idque patet ex articulo græco, τοῦ πνεύματος, d. q. *illius Spiritus,* scilicet magni, primi, summi et divini: et quia hic Spiritus opponitur diabolo, qui sequitur quasi antagonista Christi et Spiritus sancti, *ut illuc eum Spiritus suus duceret, ubi eum ad tentandum spiritus malignus inveniret,* ait S. Gregorius homil. 16. in Evang. Denique vox *Spiritus,* cum absolute ponitur, significat Spiritum sanctum, ut notavit ex Didymo magistro suo S. Hieronymus.

Ut tentaretur a diabolo.] Vox *ut* non significat Spiritum sanctum directe intendisse tentationem diaboli intentandam Christo, hoc enim malum et perversum est, sed intendisse dumtaxat tentationem hanc permittere, ob fructum et victoriam Christi, quam certo ope sua futuram prævidebat, ideoque Christum diabolo tentationem hanc optanti objecisse, et quasi athletam ad duellum eidem composuisse et opposuisse.

Primo ergo Spiritus sanctus hoc facto intendit, ut Christus illico à baptismo tentatus, Christianis jam baptizatis et ad Deum conversis vitæ daret ideam, qua discerent tentationibus statim occursantibus resistere, et contra eas se communire. Idem S. Chrysostomus et Hilarius: unde Tertullianus libro de baptismo cap. ultim. docet hic significatum esse, neminem intentatum regnum Dei consecuturum: ac simul ostensum est, quis sit artifex et faber tentationum omnium, ut ait idem libr. de Orat. cap. 8.

Secundo, ut nullam tentationem esse insuperabilem ostenderet, sed omnes vinci gratia à se aspirata, oratione, jejunio, verbis S. Scripturæ, præceptorum et promissionum Dei meditatione, ac constantia, fortitudine et fiducia in Deum suo exemplo demonstraret. Vide dicta Ecclesiastici cap. 2. vers. 1. et seq. ubi multa hac de re annotavi.

Tertio, ut Christus ceteris hominibus, qui crebro à Satana tentantur, quasi fratribus similem se præberet et exiberet, uti docet Apostolus, Hebr. 4. 15.

Quarto, ut futuros in Ecclesia Doctores, prædicatores, præsules, Apostolos primo tentationibus probari, ac oratione et meditatione in solitario secessu firmari oportere, illoque spiritum ingentem à Deo haurire, quem deinde in alios effundant, ostenderet. Qui ergo sapiunt, prius cum Christo in desertum hoc orationis et meditationis secedunt, in eoque cum Deo conversantes ad munus prædicationis, gubernationis et Apostolatus se disponunt et præparant.

Quinto, ut Luciferum ad duellum provocans superaret, et consequenter totum ejus dæmonum exercitum. Porro duellum hoc Christi et diaboli, simile est duello solis cum nubibus eum cingentibus, cum hoc lemmate: *Splendor ex me.* Sol enim (ita dictus, quod solus sit in mundo) est *oculus mundi,* ait S. Ambrosius in Hexam. die 4, *jucunditas diei, pulchritudo cœli, mensura temporum, virtus et vigor omnium stellarum.* Sic est et Christus. Sicut ergo sol nubes dissipat, sic et Christus omnes diaboli tentationes. Rursum sicut sol nubes atras illustrans facit splendidas, sic Christus splendore gratiæ suæ desolationes in consolationes, tentationes

in victorias, prælium in triumphum convertit.

Sexto, ut sua tentatione et exemplo nostras tentationes vinceret, et cum eodem hoste et antagonista suo Satana pugnare et vincere doceret, atque ad id gratiam et fortitudinem nobis promereretur. Licet enim fideles infirmitatis suæ conscii, declinare debeant tentationes quoad possunt, juxta id quod Christus orare nos docuit : *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo*, Matth. 6, tamen cum illæ ingruunt, generose et animose nixi Christo illis resistant necesse est, juxta id quod Christus ait : *Confidite, ego vici mundum.* Joan. 16. 33. Unde S. Augustinus in ps. 90. p. 2. *Ideo*, ait, *tentatus est Christus, ne vincatur à tentatore Christianus.* Sed, ut idem ait in psal. 60. *ut illo vincente, nos quoque vinceremus.* Nam, ut ait S. Ambrosius in c. 4. Lucæ : *Quando tentaris, cognosce quia paratur corona. Tolle martyrum certamina, tulisti coronas : tolle cruciatus, tulisti beatitudines. Nonne tentatio Joseph virtutis est celebratio? Nonne injuria carceris, corona est castitatis.*

Nota : Lucas cap. 4. 1. ait : *Agebatur à Spiritu in desertum diebus quadraginta et tentabatur*, græce πειραζόμενος, id est tentationem patiens, *à diabolo :* ex quo nonnulli colligunt, Christum præter tres diaboli tentationes ab Evangelistis recensitas, plures alias per hos 40. dies passum fuisse, æque ac post hos 40. dies, à Satana. Unde subjicit Lucas v. 13. *Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus.* Ita censent Euthymius, Auctor imperfecti, Jansenius, et Cajetanus hic, Origenes hom. 29. in Lucam, Beda, lib. 1. in Marc. c. 5. Eusebius lib. 9. Demonstrat. c. 7. S. Aug. lib. 2. de Consensu Evang. c. 4.

Videtur tamen Lucas per πειραζόμενος, id est, *tentatus* vel *tentationem patiens*, potissime respicere ad tres celebres Christi tentationes, quas deinde recenset : unde Noster vertit in imperfecto : *tentabatur :* per hoc enim videtur Lucas summarium quasi capitis et tentationum Christi, quas statuit paulo post enarrare, per anticipationem assignare et præmittere voluisse, uti recte advertit Franc. Suarez 3. p. q. 40.

A diabolo, puta à Lucifero : hic enim omnium dæmonum princeps antonomastice vocatur diabolus : et cum hoc congredi par erat Christum, sicut cum eo congressus fuit in cœlo, cum eum unionem hypostaticam ambientem, illamque sibi homini futuro invidentem : dejecit in tartara, ut nonnulli censent. Lucifer ergo tunc ex inferno egressus est, et assumptâ hominis sancti, ait Carthusianus, formâ, Christum tentavit, tum ut exploraret, an ipse esset Filius Dei proprius et naturalis, tum ut eum tentaret, id est, ad peccatum alliceret. Sic diabolus significat Luciferum principem dæmonum, Matth. 25. 41. cum dicitur : *Discedite à me, maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo et Angelis ejus.* Et Apocal. 12. 9. *et projectus est draco ille magnus serpens antiquus, qui vocatur Diabolus et Satanas*, etc. Sicut ergo Lucifer per Evam tentavit Adamum et vicit; sic et tentavit Christum, sed ab eo victus est. Moraliter hic docemur diabolum, cum præsagit aliquem fore eximium Ecclesiæ Doctorem aut Præsulem, solere eum variis tentationibus aggredi, ut eum dejiciat et fructum animarum, quem ipsum facturum prævidet, elidat, ac in ipso quasi semine suffocet; ita hic dæmon Christianos omnes in Christo quasi semine et parente suffocare conatus est.

2. ET CUM JEJUNASSET QUADRAGINTA DIEBUS ET QUADRAGINTA NOCTIBUS POSTEA ESURIIT] Nota : Christus instar Moysis et Eliæ integros 40. dies et noctes sine ullo cibo vel potu (unde Lucas c. 4. 2. ait : *Et nihil manducavit in illis diebus*) jejunavit virtute, non naturali, sed supernaturali, non extrinsecus accepta, uti Elias et Moyses, sed sibi propria et intrinseca, puta divina, uti passim docent Patres.

Quæres, quas ob causas id fecit? Respondetur : Prima fuit, ut oratione et jejunio ad instantem prædicationem et munus docendi se præpararet, idemque nos facere doceret.

Secunda, ut jejunio per consequentem esuriem objective daret occasionem diabolo se tentandi, et eodem contra tentationes instantes se armaret, et nos armare moneret. Ita S. Basilius hom. 1. de Jejunio.

Tertia, ut jejunio carnem macerans, satisfaceret pro Adæ pomum vetitum comedentis, omniumque ejus posterorum gula et deliciis illicitis.

Quarta, ut jejunio ad contemplationem, cui vacavit per 40. dies in deserto, se disponeret, utque ostenderet jejunium esse instar alarum, quibus anima sursum fertur et ad cœlestia contendit, ait S. Chrysostomus hom. 1. in Genesim.

Quinta, ut nos doceret propter spirituales delectationes, corporales spernere; adhæc per rerum divinarum contemplationem et gaudium, quod ex ea nascitur, appetitum voluptatum carnalium extingui, ac memoriam cibi et potus auferri. Unde Joannes Abbas, teste Cassiano Collat. 16. cap. 4. ita deliciis contemplationis pascebatur, ut non recordaretur, an pridie comedisset nec ne.

Sexta et potior, magisque præcisa causa fuit, ut quadragesimale jejunium Christianis ex Apostolica traditione servandum, inchoaret, et suo exemplo sanciret et quasi consecraret. Ita S. Ignatius epist. 7. et passim alii Patres : Ratio fuit : Prima, ut per hoc jejunium quasi decimas dierum totius anni Deo dependeremus. Ita S. Gregorius hom. 16. Evang. *A præsente die*, inquit, *usque ad Paschalis solemnitatis gaudia sex hebdomadæ veniunt, quarum videlicet dies quadraginta duo fiunt, ex quibus dum sex dies Domini abstinentiæ subtrahuntur, non plus in abstinentia quam triginta et sex dies ramanent. Dum vero per trecentos et sexaginta quinque dies annus ducitur, nos autem per triginta et sex dies affligimur, quasi anni nostri decimas Deo damus, ut qui nobismetipsis per acceptum munus viximus, auctori nostro nos in ejus decimis per abstinentiam mortificemus. Unde, fratres charissimi, sicut offere ex lege jubemini decimas rerum, ita ei offerre contendite et decimas dierum*, etc. Alteram dat S. Ambrosius de Quadragesima serm. 34. ut sicut Hebræi per 42. mansiones sive stationes in deserto ingressi sunt terram promissam, ita et nos per 40. jejunii dies ad optatum Paschatis festum gaudiumque perveniamus; qua de causa Tertullianus, Cyprianus, S. Ambr. ep. 25. Veter. edit. et alii jejunium vocant *stationem.* Plura vide apud Petrum Bongum de Numerorum mysteriis in numero 40. ubi inter cetera ait : Ursa fœta dies 14. teste Arist. lib.

6. Histor. animal c. 30. lib. 8. et c. 17. immobilis manet, sine cibo vero diebus quadraginta, tantum pedis dextri linctu se sustentans : hoc remedio utitur in morbo intestinorum. Serpens item, cujus prudentiam nos imitari mandat Jesus in Evangelio, quando senuerit perdit aspectum, et si voluerit redire ad juventutem jejunat quadraginta diebus, ut laxetur pellis ejus, et sic angustum foramen inquirit, ut dum nititur exire inde pellem senectutis deponat. Quid autem est vetusta serpentis pellis, nisi prava et vetus consuetudo carnalis corruptionis? quam si quis appetit deponere, illum oportet carnem suam jejunio quadragesimali castigare. Ita S. Hieronymus ad Præsid. de ratione cerei Paschalis. Addit Bongus 40. diebus terminari morbos chronicos, febres enim 40. die solent cessare, pestis lustratione 40. dierum expiatur, similiter fit in ceteris morbis.

Adde jejunium hoc ante Pascha in vere institutum non tantum sanctitati animæ, sed et sanitati corporis conferre, uti docte ostendit D. Viringus Medicinæ Professor Lovan. in lib. de Jejunio Medico Eccles. : in vere enim ebullit sanguis et humores ceteri, qui febres aliosque morbos procreabunt, nisi jejunii abstinentia et piscium frigore restinguantur.

Symbolice S. Gregorius homil. 16. in Evang. *In hoc*, inquit, *mortali corpore ex quatuor elementis subsistimus, et per voluptates ejusdem corporis præceptis Dominicis contraimus. Præcepta autem Dominica per decalogum sunt accepta. Quia ergo per carnis desideria decalogi mandata contempsimus, dignum est ut eamdem carnem quater decies affligamus.*

Mystice, S. Augustinus in psalm. 113. sub initium et alii docent quadragenarium jejunii numerum significare totum præsentis vitæ tempus, pœnitentiæ et peccatorum expiationi à Deo destinatum, quo pervenimus ad Pascha lætæ resurrectionis, et ad Pentecosten sive quinquagenarium æternæ mercedis et gloriæ.

Porro quam veteres Christiani, Christi exemplum imitati, in hoc jejunio servando fuerint rigidi, docet Baronius anno Christi 57. c. 153. et seq. Unde Lucianus in Philopatro testatur veteres Christianos sic solitos servare jejunium, ut decem soles sine cibo transigerent. Amplius est quod scribit S. Gregor. Nazianz. ad Hellenium de Monachis in Pontica solitudine degentibus, complures ex iis fuisse, qui totos viginti dies, totidemque noctes à cibo abstinerent, dimidia ex parte Christi jejunium imitantes, ex eisque unum sui gregis ovem fuisse testatur. Et S. Augustinus ad Casulanum scribit epist. 86. nonnullos suo tempore repertos esse, qui ultra hebdomam perpetuum servassent jejunium, eosque se novisse tradit, atque addit : *Ad ipsum quadragenarium numerum pervenisse quemdam, à fratribus fide dignis nobis asseveratum est.*

Sane Magnus ille Simeon Stylites, qui 49. vel, ut Baron., 80. annis sub dio perdius et pernox stetit in columna, quadragesimam quotannis transigebat totam sine ullo cibo et potu, idque fecit per 28. annos, uti Theodor. in Philotheo c. 26. aliique in ejus vita testantur, fecit hoc virtute non naturali, sed supernaturali Dei ope et gratia : per quem ipse extitit orbis portentum et vitæ prodigium. Idem nonnulli alii anachoretæ et sancti fecere.

Postea esuriit] Ergo antea per totos 40. dies jejunans non esurierat. Unde sententiam Cajetani, censentis Christum etiam tum esuriisse, temerariam esse censet Suarez 3. p. q. 41. art. 4. disp. 29. serm. 2. Mitius ac proinde probabilius Franc. Lucas opinatur, Christum illis 40. diebus jejunii aliquam quidem famem sensisse, ad majus jejunii meritum et ad aliorum, qui in jejunio famem patiuntur, exemplum, sed non tantam, quantam post 40. dies, quæ scilicet eum incitaret ad quærendum cibum. Fuit ergo Christo, æque ac Moysi et Eliæ per 40. jejunii dies, tam animæ quam corporis pabulum et cibus, oratio et cum Deo colloquium : illi enim dum toti intendunt, illius suavitate et efficacia ita pasti sunt, ut famem non sentirent.

Quæres, an per naturæ vires potuerit Christus vivere 40. dies sine cibo et potu, ac sine esurie?

Dico Primo, per naturæ vires id fieri non potuisse : id docent Medici, et experientia. Experimur enim eos, qui non tantum 40. sed paucioribus diebus cibo abstinent, fame emori. Ratio à priori est, quia deficiente alimento, calor naturalis languet et emoritur, sicut ignis lucernæ, deficiente oleo languet et extinguitur. Corpus quoque ita desiccatum, ineptum est ut anima illud informet, et animales operationes per illas exerceat; hæ enim certam humorum et quatuor primarum qualitatum temperiem, quod vulgo vocant *temperamentum*, requirunt : eo ergo deficiente, deficit pariter vita et anima in corpore. Unde Franciscus Vallesius Philippi II. Hispaniarum regis Medicus, Sacræ Philosophiæ c. 18, ex Hippocrate docet, hominem naturaliter non posse sine cibo ultra septem dies vivere, ideoque Danieli in lacu leonum sine cibo per sex dies degenti, septimo die à Deo missum esse alimentum per Habacuc, ne fame interiret, Daniel. 24. 30. Causam dat Hippocrates lib. de Carnibus, quod intestinum humore chiloso vacans, concrescat, indeque homo emoriatur. Intellige hoc in corpore sano et boni temperamenti; nam aliqui ægroti vel mali temperamenti, v. g. in quibus abundat lentum et viscosum phlegma, ac calor naturalis est debilis, per plures dies sine cibo vivere et durare possunt; nutriuntur enim ex corporis succo et phlegmate, quod calor lentus lente depascitur, imo in quibusdam animalibus per plures menses, ut ursis, qui per hyemem non comedunt, teste Aristotele de histor. anim. c. 17. (Item in nonnullis ægrotis subinde calor naturalis ita sopitus est, ut vis nutritiva quasi dormire videatur.) Idem de apibus, gliribus, hirundinibus docet ibidem Aristoteles c. 14. et 16. ac de serpentibus. c. 15. *Sanguinei generis*, ait, *multa se condunt, ut ea quæ intecta cortice sunt, serpentes dico, lacertas, stelliones, crocodilos fluviatiles. Mensibus quatuor frigidissimis hæc latent : nec per id tempus quidquam comedunt.* Verum in Christo nil tale fuit : habuit enim ipse corpus optimæ complexionis summe temperatum, ac proinde potius sanguineus erat quam phlegmaticus, ideoque sine cibo per 40. dies naturaliter durare non poterat.

Dices : Plinius lib. 7. c. 2. ait, Indos ad

Gangis fontes ex solo halitu et odore pomorum et florum vivere. Rondeletius quoque lib. 1. de Piscibus cap. 13. refert quemdam ex aeris respiratione vixisse per 40. annos. Robertus Bacconius narrat Anglicanam puellam 20. annis simili modo vitam transegisse. Spirensem puellam anno Domini 1540. quatuor annis jejunam vixisse, tradit Simon Portius libr. de Puella German., idemque fecisse sacerdotem quemdam Gallum Romæ per biennium sub Nicolao V. Verum priora illa, præsertim quod aliqui ex solo odore vixerint aut vivant, fabulosa sunt, odor enim cerebrum reficit, sed stomachum non implet. Cetera facta sunt vel vi divina vel arte diabolica, cujus mirum in Arabica puella exemplum refert B. Prosper in dimidio temporis c. 6. Spirensis illa puella laborabat lento, viscoso et chiloso phlegmate, indeque victitavit: sicut Indi herbam Cocam, et Scythæ herbam Hippicen ore gestantes, duodenos dies durant in fame et siti. Vide Delrio lib. 2. Disquis. Magic. quæst. 21. sub finem, et Conimbricenses in lib. 1. de Generat. c. 5. q. 7. art. 1. et 2.

Dico Secundo: Vehemens et longa animi ad alia attentio, qualis est in contenta speculatione Mathematica, Philosophica, Theologica, item in intenta meditatione, contemplatione, extasi, potest quidem aliquamdiu hominem sine cibo conservare, sed non per 40. dies. Ratio est, quod per profundam speculationem et contemplationem actio caloris naturalis ex parte suspendatur, ita ut modice et lente digerat. Anima enim cum fere omnes suas vires exerat in speculationem vel contemplationem, parum habet residui, quod conferat in concoctionem et nutritionem. Unde experimur in studiosis et contemplativis cibi digestionem impediri. Idem liquet ex pulmonum respiratione, quæ in profunda extasi non sentitur. Sed hæc durare nequeunt per 40. dies, semper enim calor naturalis agit. Quare in Christo sola contemplatio non potuisset efficere, ut per 40. dies sine cibo viveret. Contemplatio enim et attentio ad cœlestia suspendere quidem potest actiones vitales et animales, at non naturales, qualis est actio caloris in cibum vel carnem, ita ut nihil prorsus in illum agat. Ita Suarez loco citato. Accedit et alia potior ratio, scilicet quod in speculatione et contemplatione spiritus animales consumuntur; nec aliunde quam cibo reparantur: quare sine cibo speculans et contemplans naturaliter virium defectu tandem collabitur et moritur.

Dico Tertio: Jejunium Christi, Eliæ, Moysis, Simeonis Stylitæ et similium per 40. dies fuit supernaturale, et singulari Dei concursu profectum. Deus enim in eis vel actionem caloris naturalis plane ad 40. dies suspendit, vel interius eos refecit et corroboravit, vel alio modo eis providit, ut sani vegetique sine cibo viverent per 40. dies, uti etiamnum efficit, ut Elias et Enoch per tot annorum millia, fortes et validi sine cibo degant in paradiso terrestri, nec nisi spiritualibus orationis et contemplationis deliciis pascantur. Christus ergo per 40. dies jejunans, non esuriit, quia ejus divinitas corpus sine esurie robustum conservabat, ac suspendebat actionem caloris naturalis, aliarumque contrariarum qualitatum in se mutuo agentium, seseque invicem debilitantium et corrumpentium, atque interius capiti et cerebro vires spiritusque animales suggerebat, ad contemplationem 40. dierum necessarios. Ita Origenes, Hilarius, S. Hieronymus, Chrysostomus, et ex iis Suarez loco citato.

Esuriit] Cum Deus prius impediens esuriem per 40. jejunii dies suo concursu eum subduxit, et corpus Christi suæ actioni et passioni permisit, idque his de causis: Prima, ut Christus se verum esse hominem declararet. Nam, ut ait Chrysologus serm. 11. *Esuriem sentire et vincere est laboris humani, divinæ virtutis est esuriem non habere.* Secunda, ut sua esurie diabolum ad se de gula tentandum objective alliceret, et superaret, sicut duces militum simulando fugam, hostes alliciunt ad se insequendum, ut eos deinde prosternant et proterant; *ut fames Domini pia fraus esset diaboli,* ait S. Ambrosius in c. 4. Lucæ, ut scilicet famis specie lactatus diabolus Christum tentaret, quasi hominem, nesciens esse Deum: *Esuriit*, ait quidam vir sanctus, *humilis Deus homo, ne inimico innotesceret sublimis homo Deus.*

3. Et accedens tentator, dixit ei: Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant] *Accedens*, assumpta scilicet humani corporis forma quasi homo ad hominem, ut eum externa voce alloquendo tentaret. Nam hæc tentatio Christi, sicut et Adami per Evam in statu innocentiæ, facta est per externam tantum vocis suggestionem, non autem per internas phantasiæ cogitationes et commotiones, contra rationem et spiritum insurgentes. In Adamo enim, et multo magis in Christo erat justitia originalis, quæ omnes motus animæ et phantasiæ rationi subjiciebat, ut in eo nulla illicita cogitatio, nullus concupiscentiæ motus à diabolo suscitari posset, uti suscitatur jam in nobis post Adæ peccatum; quia ob illud perdidimus justitiam originalem, et laboramus concupiscentia. Ita Damascenus lib. 3. de Fide cap. 20. et ex eo passim Theologi. Unde S. Gregorius hom. 16. *Tentari*, ait, *per suggestionem potuit, sed ejus mentem peccati delectatio non momordit, atque ideo omnis illa diabolica tentatio foris, non intus fuit.*

Tentator] Diabolus, qui antonomastice vocatur *tentator*, qui inter tentatores est non solus, sed primus et præcipuus. Errant enim qui omnem tentationem à diabolo suscitari autumant. Nam nonnullæ tentationes oriuntur et suggeruntur à propria carne et concupiscentia, aliæ à mundo, id est, ab hominibus mundanis et carnalibus. Unde S. Augustinus vel quisquis est Auctor lib. de Eccl. dogmat. c. 82. *Non omnes*, inquit, *malæ cogitationes nostræ semper malo dæmonis instinctu excitantur, sed aliquoties ex nostri arbitrii motu emergunt.* Idem docet Chrysost. hom. 54. in Acta: *Multi*, inquit, *absque diabolo peccant, non omnia ipse efficit, sed multa etiam fiunt à sola nostra ignavia.* Diabolus tamen sæpe suscitat in nobis concupiscentiam, ejusque tentationes, objecta concupiscibilia phantasiæ repræsentando, et appetitum sensualem ad ea concupiscendum inflammando. Idem suscitat mundum, id est mundanos et animales homines, ut nos tentent vel persequendo, vel ad suas vanitates alliciendo: unde κατ' ἐξοχὴν vocatur *tentator*. Rursum nota hic astutiam diaboli, qua quemlibet tentat ea in re, ad quam propendet, vel

in qua debilis est. Sicut enim aucupes avibus, et venatores feris variis varias, et cuique proprias escas objiciunt, ut eas capiant : sic et diabolus pronis ad gulam, vel esurientibus objicit delicias et escas, uti objicit hic Christo: saturis vero objicit otium, somnum et pigritiam : superbis objicit honores : iracundis lites et rixas : avaris usuras, prædas, iniquos contractus, etc. : curiosis objicit magiam, incantationem, superstitiones, etc. Ita sanctus Gregorius lib. 14. Moral. c. 7. Vide eumdem lib. 3. cap. 19. Denique hæc tentatio Christi contigit die 16. Februarii anno Christi 31. Jejunium enim 40. dierum inchoatum die sexta Januarii finiente et septima inchoante, finiit die 15. Februarii, ac mox, puta 16 Februarii, à Satana tentatus est gula, ceterisque duabus tentationibus. Vide Chronotaxin, quam Commentario præposui.

Si filius Dei es] Audierat diabolus Patris oraculum in baptismo Christi : *Hic est Filius meus dilectus :* audierat quoque Joannis Baptistæ testimonium, quod Christus esset Filius Dei : sed quia alia ex parte eum videbat hominem quasi plebeium, pauperem, imbecillum et aliis similem, idcirco dubitans, an Christus esset Filius Dei naturalis, ipsumque Patris Verbum, an vero dumtaxat adoptivus, sed per excellentiam, ut hoc dubium resolvat, tentat Christum, petitque ut lapides in panes convertat, quibus esuriem suam levet, ut ex hoc miraculo vel miraculi impotentia alterutrum cognoscat. Verbo enim Dei, uti omnia tantum dicendo olim creata sunt, Genes. 1. sic et eodem jam lapides subito et immediate in panes verti poterant. Si ergo Christus id fecisset, credidisset diabolus ipsum esse Dei Verbum et filium. Angeli enim possunt quidem lapides in panes vertere, at non subito et immediate; sed sensim et mediate, applicando activa passivis per prævias multas actiones, alterationes et conversiones; sin id non fecisset Christus, dixissetque se facere non posse, hocque esse opus divinum et Deo proprium, intulisset diabolus : Ergo tu non es Dei Verbum, nec filius naturalis. Probabilis est multorum Theologorum sententia, Luciferi peccatum et superbiam in cœlo fuisse quod, cum Deus illi revelaret filium Dei assumpturum humanam naturam, juberetque ut Christo homini se subderet, invideret Christo, quod scilicet homo sibi, qui erat nobilissimus Angelus, præferretur et assumeretur ad unionem hypostaticam cum Verbo : quare illam sibi ambiverit, ideoque contra Christum et Deum rebellarit. Quocirca videns hunc hominem à Patre et Joanne Baptista vocari Filium Dei, voluit explorare an esset verus Dei Filius, ut in eum pristinam suam invidiam, iram et indignationem effunderet. Ita Suarez. Hæc fuit illi crux, angens et rodens superbum ejus animum : sed illam celat, et velat tegumento charitatis, quod velit per panes succurrere fami Christi. Quare verisimile est, diabolum non crude et quasi ex abrupto Christo dixisse : *Si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant*, sed prius humaniter eum salutasse eique per verba blanda se insinuasse, dicendo, v. g. *Quid hic, mi Domine, agis solus?* Quid rerum meditaris? Vidi te in Jordane à Joanne baptizari. Audivi vocem è cœlo in te delapsam : *Hic est filius Deus :* optarem scire an vere sis Filius Dei per naturam, an tantum adoptivus per gratiam, etc. Video quoque te ex jejunio 40. dierum oppido esurire. Si ergo Filius Dei es, succurre fami tuæ, et lapides istos in panes converte : hoc enim tibi perfacile erit. Quare minus verisimile est quod sanctus Chrysostomus hic homil. 13. ait, diabolum voluisse Christum inducere in incredulitatem, q. d. Audisti in baptismo vocem : *Hic est Filius meus :* ne credas te esse Filium Dei; aut si es, lapides hos in panes converte : stultum enim fuisset velle persuadere Christo, ne crederet se esse Filium Dei, si revera erat Filius Dei talemque se esse sciebat. Simul tamen hac tentatione voluit diabolus Christum allicere ad vanam potentiæ suæ ostentationem, et ad diffidentiam opis Dei Patris, q. d. Pater tuus per 40. dies tui oblitus est, nec tibi cibum submisit : tu ergo tibi ipsi consule, et lapides in panes commuta. Idem ad gulam, qua etiam tentavit Adamum et Evam. Peccatum enim gulæ fuisset hic, etiam ob famem diabolo cedere et obedire, scilicet illi suadenti acquiescere et miraculum patrare, ac lapides in panes convertere. Hoc enim directe est contra religionem, quæ omne cum diabolo commercium et consensum vetat; indirecte est contra temperantiam : quod enim est contra unam virtutem directe, hoc quoque indirecte est contra aliam virtutem, in cujus materia actus ille versatur. Quare peccatum gulæ hic fuisset, si Christus illicito modo, puta suadente diabolo per miraculum cibum sibi comparasset. Imperite ergo Calvinus negat Christum fuisse tentatum de gula. Audi S. Greg. hom. 16. in Evang. ubi docet Christum triplici tentatione, gulæ scilicet, vanæ gloriæ et avaritiæ tentatum, quia iisdem pulsatus victusque fuerat Adam : *Ex gula quippe tentavit, cum cibum ligni vetiti ostendit, atque ad comedendum suasit. Ex vana autem gloria tentavit, cum diceret : Eritis sicut dii : et ex provectu avaritiæ tentavit, cum diceret : Scientes bonum et malum : avaritia enim non solum pecuniæ est, sed etiam altitudinis. Recte enim avaritia dicitur, cum supra modum sublimitas ambitur.* Deinde iisdem tentatum fuisse Christum, sed vicisse ostendit : *Per gulam quippe tentat, cum dicit : Dic ut lapides isti panes fiant. Per vanam gloriam tentat, cum dicit : Si Filius Dei es, mitte te deorsum. Per sublimitatis avaritiam tentat, cum regna omnia mundi ostendit, dicens : Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraveris me; sed eisdem modis à secundo homine vincitur, quibus primum hominem se vicisse gloriatur.*

Symbolice : confitetur hic diabolus, Christi, utpote liberalissimi, proprium esse convertere lapides in panes; ac consequenter diaboli, utpote avarissimi, et Antichristi officium esse panes vertere in lapides. Exemplum audi quod refert ex Sigeberto Baronius anno Christi 605. *Hoc tempore pauper quidam cum à nautis eleemosynam peteret, nec acciperet, dicente nauclero : Desiste eleemosynam petere à nobis, qui nihil habemus præter lapides; cum subjecisset pauper : Omnia ergo vertantur in lapides; quidquid manducabile in navi erat, in lapides conversum est, colore et forma rerum eadem permanente.* Hoc miraculum fecit avaritia suggesta à diabolo.

4. Qui respondens, dixit : Scriptum est : Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei] Est enallage præpositionis : *In omni*, id est, *ex omni* verbo, ut Noster vertit Deuter. 8. 3. quem locum hic citat Chris-

tus, illoque quasi scuto telum tentationis diaboli excipit, repellit et confringit. Hebr. est : *Super omne quod egreditur os Domini, vivet homo*, hoc est, re quacunque, quam jusserit Dominus, vel ordinarit ad vitæ sustentationem, vivet, nutrietur et sustentabitur homo, uti Judeos in deserto sine pane per 40. annos aluit solo manna cœlesti (de manna enim est sermo Deuter. 8. 3.) ac Moysen, Eliam et Christum hic aluit per 40. dies suo alloquio, suaque virtute naturam conservante. Unde recte Abulensis in Deuter. c. 8. v. 3. Si Deus, inquit, mandaret comedere colubros, basiliscos, lapides, æs, etc., melius illis quam delicatissimis cibis nutriremur, quia Deus illa in succum et cibum præstantem converteret; imo, si vellet, sine omni cibo viveremus, uti multos orationi et contemplationi addictos, et spiritualibus delectationibus intentos, iisdem pavit, adeo ut omnem cibum humanum fastidirent, ut patuit in S. Catharina Senensi, S. Maria Oigniacensi, S. Lutgarda, priscisque anachoretis. Sic Joannem Abbatem aluit sola Eucharistia, quam die Dominica sumebat, per tres annos. Unde Angelus ei dixit: *Christus tibi verus erit cibus*, teste Palladio in Lausiaca c. 61. Sic S. Mariam Ægyptiacam fere per 47. annos aluit in deserto sine cibo terestri, pascens eam lacrymis et gaudiis cœlestibus. Sic Magdalenam pavit solo cantu Angelico septies per diem repetito, de qua Petrarcha ita canit :

— Septemque die subjecta per horas,
Angelicos audire choros alterna canentes
Carmina, corporeo de carcere digna fuisti.

Sic magnus ille S. Sabas, ait auctor vitæ ejus, *toto jejuniorum tempore erat jejunus, nihil omnino cibi attingens, nisi quod Sabbatis et Dominicis divina sumebat Sacramenta.*

Mystice, fidelis quisque vivit ex *omni verbo*, id est, ex quolibet alimento verbi cœlestis, ait S. Ambrosius in cap. 4. Lucæ, quo alitur anima, præ quo fames corporis est negligenda. Unde per verbum Dei : Primo accipias Christum, qui est æternum Dei Verbum, et factus homo nos nutrit sua doctrina, gratia, exemplo, ac seipso, suaque carne et deitate in Eucharistia : Secundo, verba Scripturæ sacræ, quæ mentem illuminando et inflammando pascunt : Tertio, orationem et inspirationem Dei ; quod ultimum noster Salmeron hic censet esse litterale, non mysticum, et ad litteram hic significari.

Tropologice S. Gregorius hom. 16. in Evang. admiratur hic mansuetudinem Christi : *Pensate*, ait, *quanta est patientia Dei, et quanta impatientia nostra. Nos si injuriis, aut aliqua læsione provocamur, furore promoti, aut quantum possumus nosmetipsos ulciscimur, aut quod non possumus facere minamur : ecce adversitatem diaboli Dominus pertulit, et nihil ei nisi mansuetudinis verba respondit. Portat, quem punire poterat, ut hoc in laudem ejus altius cresceret, si hostem suum non extinguendo, sed interim patiendo superaret.*

Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem (Jerusalem, in qua sola erat sanctum Dei templum, et unius Dei cultus, ac vera religio, ait S. Hieronymus epist. 150. ad Hedibiam quæst. 8.) et statuit eum super pinnaculum templi.] Vox *tunc* significat, diabolum prima tentatione gulæ à Christo victum, illico hanc secundam vanæ gloriæ ei subjecisse. Dices : Quomodo ergo Lucas cap. 4. hanc tentationem ponit non secundam, sed tertiam? Respondetur, Lucam per hysterologiam hic, uti et alias sæpe, ordinem tentationum neglexisse, quem Matthæus accurate observat et assignat, unde dicens *tunc*, iterum sat significat se ordinem servasse. Estque hic naturæ et tentationum ordo congruus, ut à gula fiat transitus ad vanam gloriam. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Hilarius, et alii. Sic etiamnum Novitii in fide et religione, primo tentari solent gula et carnis stimulis ; quibus superatis, succedit tentatio vanæ gloriæ, ut patet ex Cassiano, Climaco et aliis. Cum enim diabolus quempiam videt spernere gulam, delicias et tentationes carnis, suscitat ei tentationem spiritualem vanitatis et præsumptionis ; gulæ enim obnoxii sunt homines carnales, superbiæ vero excelsi et spirituales.

Assumpsit eum diabolus] Prima hic est sententia S. Cypriani serm. de jejunio et tentat. Christi : consentit hanc diaboli assumptionem Christi non fuisse realem, sed phantasticam, sive imaginariam, quales fuere visiones Ezechieli exhibitæ, et quales sæpe sunt translationes sagarum, dum videntur sibi transferri à diabolo ad epulum vel tripudium solemne, cum revera non transferantur, sed diabolus imaginationi illarum illudat (sicut illudit somnus somniantibus) ut tantum id imaginentur et somnient. Verum indignum est credere, diabolum tam false illusisse phantasiæ Christi, præsertim cum in interiora Christi diabolus nullam habuerit potestatem : unde omnis hæc tentatio Christi facta est solum per vocem externam, non per suggestionem internam, ut ex sancto Gregorio dixi v. 3.

Secundo, Euthymius et Maldonatus opinantur Christum à diabolo pedibus ductum in pinnam templi, idque ne se proderet diabolus, si eum per aera raperet. *Assumpsit* ergo, id est, duxit. Sic et Anselmus et Origenes hom. 31. in Lucam : verum ex deserto et monte Quarantano Jericho vicino, ubi tentatio hæc contigit, longum est iter in Jerusalem et templum, scilicet octo horarum, quod ægre uno die conficitur.

Tertio et verisimillime, Christus ex deserto à diabolo assumptus, id est, raptus est per aera in pinnaculum templi. Ita S. Hieronymus, Gregorius, Auctor imperfecti, Glossa, S. Thomas 3. p. q. 41. art. 4. ad 7. et alii. Hoc enim significat verbum *assumere*, et Græcum παραλαμβάνειν, et quod sequitur : *Statuit eum super pinnaculum.* Neque mirum id Christum diabolo circa se permisisse, qui se permisit à membris illius (impiis Judæis) crucifigi), ait S. Gregorius hom. 16. neque hic se prodidit dæmon, quia velut Angelus lucis Christum transferre poterat, aut certe non multum se hoc raptu prodi curabat diabolus, qui se jam suspectum, imo perspectum esse Christo, suspicabatur et metuebat. Unde in tertia tentatione volens adorari à Christo, plane omnem Angeli lucis larvam deposuit, seseque ac satanicam suam arrogantiam detexit.

Notat Auctor imperfecti, et ex eo S. Thomas, quod licet diabolus sic Christum assumpserit, ut ab omnibus videretur, idque ut cum dæmone consuetudinem habere, et magus esse crederetur ; Christum tamen, diabolo nesciente,

sic egisse invisibiliter, ut à nemine conspiceretur, vel impediendo speciem corporis sui, ne scilicet corpus suum species visivas ex se emitteret, vel non concurrendo cum oculis videntium ad actum visionis corporis sui, ne viderent illud rapi per aera; diabolum ergo volentem sibi illudere, illusit Christus, tum in hoc, tum in ipsa assumptione sui: putabat enim dæmon Christum, si Filius Dei esset, non permissurum se assumi, et per aera raptari à diabolo, indeque se cogniturum, an Filius Dei esset, nec ne: Christus vero dissimulans, et assumi ab eo se permittens, frustratus est dæmonis opinionem, illumque ambiguum reliquit. Quocirca ille nova tentatione præcipitationis sui id explorare aggreditur. Unde S. Chrysostomus censet diabolum putasse Christum invitum et quasi non potentem resistere, à se assumi et rapi, cum Christus posset, sed nollet resistere ad fallendum Satanam.

Statuit eum super pinnaculum.] *Pinnaculum*, ait Sipontinus, *est fastigium et summitas ædificii in acumen tendentis, sive quod veteres pinnam acutam dicebant, sive quod pinnaculis addi pinna consuevit, quæ facili motu ventorum indicet flatum, quod genus nunc vulgo pinnaculum dicimus.* Unde Græce vocatur πτερύγιον, quasi dicat, *parva ala alatum.* Pinnaculum ergo in acumen vergit, habet tamen suam quamdam planitiem et latitudinem, in qua homo pedibus consistere queat, uti in iis consistere videmus fabros cum tecta reficiunt: in eo ergo stare potuit Christus, aut certe in eo illum tenuit et sustinuit diabolus. Verisimile est pinnaculum hoc templi fuisse fastigium, sive cacumen vestibuli et frontispicii templi (puta Sancti, et Sancti Sanctorum; hoc enim solum habebat tectum: nam atrium, in quo degebat populus, erat intectum et sub dio) quod erat instar turris totum ædificium superans, altum 120. cubitis, ita ut si Christus inde cecidisset, lapsus fuisset in atrium sacerdotum, quod erat ante Sanctum, inter vestibulum jam dictum et altare holocaustorum. Suggessit ergo diabolus Christo, ut ex pinnaculo hoc se demitteret in atrium sacerdotum, q. d. Labere et ostende te sacerdotibus ceterisque Deicolis, ac toti populo (hic enim ex atrio laicorum spectabat sacrificia, quæ fiebant in atrio Sacerdotum); ostende, inquam, hoc miraculoso lapsu, quo manes illæsus, te esse Filium veri Dei, quem in atrio hoc omnes adorant, illique sacrificant. Ita Franc. Lucas, Toletus et alii. Voluit enim Satanas Christum hac tentatione, ad vanam sui suæque majestatis ostentationem inducere.

Aliter Jansenius et Maldonatus: notant enim domos et templum Judæorum habuisse tectum non acuminatum, sed planum instar tabulati, ut in eo possent homines ambulare, prandere, confabulari, quin et noctu dormire, ut patet Josue 2. v. 6. Matth. 10. 27. 4. Regum 23. 12. et alibi. Addunt tectum hoc septo quodam quasi muro ad latera quaquaversum circumdatum fuisse, ne quis ambulans forte inde rueret, et ruendo in terram collideretur, idque jussu Dei, Deuter. 22. 8; verisimile autem esse, in hoc peribolo vel septo partes quasdam eminentiores fuisse, v. g. angulares, uti in muris quadratis fieri videmus, easque 'sat planas et latas, ut in iis homo pedibus consistere posset; ac in illis diabolum statuisse Christum. Hasce partes vocari hic pinnacula, Græce πτερύγια, hebr. כנפים *kenaphaim*, id est, alæ, quia eminebant, et in aere veluti alæ expansæ volitabant. Ita Angelomus, Eucherius, Lyranus, et Richardus in 3. Reg. 7. Noster tamen Hieronymus Vilalpandus tom. 2. in Ezech. parte 2. c. 23. negat tale septum fuisse in tecto templi. Quare, inquit, quæ de Christo, et Jacobo fratre Domini ex pinnaculo templi præceps misso dicuntur, vel ad hanc pene infinitam templi celsitudinem non pertinent, vel, quæ à dæmone ejusque satellitibus peracta sunt, aliis non licuerunt. Probat id Primo, quia sacra Scriptura hujus septi in templo non meminit. Respondent adversæ opinionis auctores, S. Scripturam meminisse septi domorum, Deuter. 22. 8. Templum autem erat instar domus, imo revera erat domus Dei. Probat Secundo, quia nulli ne Levitis quidem licitum erat in tecto templi ambulare: frustra ergo illud circumdatum fuisset septo sive muro, ne quis ambulans in eo laberetur in terram. Respondent adversarii, architectis, æditiuis et fabris opus fuisse subinde in eo ambulare, ut illud purgarent, reficerent, polirent; quare ne hi ex eo laberentur, septo protegendos fuisse. Probat Tertio, quia Josephus l. 6. Belli c. 6. de Templo ejusque tecto sic scribit: *Desuper verubus aureis acutissimis horrebat, ne ab insidentibus avibus pollueretur.* Respondetur, hæc verua non fuisse continua, sed hinc inde posita, ita tamen ut inter ea transitus et statio pateret fabris aliisque eo venientibus. Verum prior explicatio uti certior, ita et germanior est.

Et dixit ei: Si Filius Dei es, mitte te deorsum.] Ut te templi et altaris quasi domus tuæ Dominum Deumque sacerdotibus et laicis ostendas, atque ab eis jus adorationis et sacrificii tibi debitum reposcas.

Simili tentatione, uti refert Cassianus Collat. 2. c. 4. pulsavit vicitque Heronem. Cum enim ipse solo pane et aqua viveret, persuasit ei diabolus, eum adeo esse sanctum, Deoque et Angelis curæ et cordi, ut ipsi eum etiam ex alto ruentem, exciperent: præcipitavit ergo sese in puteum, ibique miser periit.

Moraliter, diabolus, qui è cœlo deorsum cecidit in tartara, alios quoque deorsum ad eadem mittere vel trahere molitur. Quare cum quem ad peccatum impellit, non aliud facit quam ut ipse mittat se deorsum. Unde Christus perversis Judæis: *Vos*, ait, *de deorsum estis, ego de supernis sum.* Joan. 8.

Rursum Christus studiose celans diabolum se esse Filium Dei, elusit omnes ejus artes et techas: tenuit enim eum ambiguum et suspensum, ut nesciret qua via Christum aggrederetur et tentaret. Unde disce secreta mentis tuæ non evulgare, ne à diabolo impediantur. In bellis summa victoriæ consistit in celandis suis consiliis, et hostium indagandis. Experientia crebra didici, heroicos virtutum actus facile confici, si illorum destinatio secreta in mente teneatur, subitoque in opus deducatur, antequam dæmon illos odorari et disturbare valeat. Hæc est ars deludendi dæmonem.

Scriptum est enim: Quia Angelis suis mandavit de te (Lucas c. 4. addit, *ut conservent te*) et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.] Citat Psalm. 90. v. 11. Angeli hic singulorum hominum custodes pro-

prie intelliguntur : possunt tamen quilibet alii intelligi, quos Deus ad hominum opem et salutem variis modis mittit. Unde SS. Chrysostomus, Hieronymus, Hilarius hic, et Origenes hom. 24. in Lucam, et Nazianz. Orat. in S. Baptisma, censent hic diabolum falso citare sacram Scripturam : Psaltem enim eo loco loqui de hominibus meris, non de Christo, qui erat homo Deus : hic enim non habebat Angelum custodem, uti habent ceteri homines, quia humanitatis suæ custos erat ipsa ejus divinitas.

Ex adverso S. Ambrosius in cap. 4. Lucæ et Remigius in psal. 90. censent diabolum non abusum hoc loco Psalmi, eumque recte attribuisse Christo : licet enim ipse non haberet Angelum certum custodem, habebat tamen omnes Angelos sibi obsequentes, suoque ministerio deputatos. Abusum tamen eo fuisse diabolum, quia eum detorsit ad malum, puta ad præcipitationem sui. Nam hanc Angelorum tutelam et custodiam promisit Deus justis prudenter et pie agentibus, non temerariis, præsumptuosis et Deum tentantibus, uti est se ex alto in terram præcipitare. Audi S. Bernardum in psal. *Qui habitat* serm. 14. *Quid enim mandavit ? nempe quod in Psalmo sequitur : Ut custodiant te in omnibus viis tuis. Numquid in præcipitiis ? qualis via hæc de pinnaculo templi mittere se deorsum ? Non est via hæc, sed ruina : et si via, tua est, non illius.*

Moraliter idem S. Bernard. in psal. 90. serm. 12. *Angelis suis*, inquit, *mandavit de te : Mira dignatio, et vere magna dilectio charitatis. Quis enim, quibus, de quo, quid mandavit ? etc.* Et post nonnulla : *Quantam tibi debet hoc verbum inferre reverentiam, afferre devotionem, conferre fiduciam! Reverentiam, pro præsentia, devotionem pro benevolentia, fiduciam pro custodia. Caute ambula, ut videlicet cui adsunt Angeli (sicut eis mandatum est) in omnibus viis tuis. In quovis diversorio, in quovis angulo, Angelo tuo reverentiam habe. Tu ne audeas illo præsente, quod vidente me non auderes.* Et pluribus interjectis : *Quoties ergo gravissima cernitur urgere tentatio, et tribulatio vehemens imminere, invoca custodem tuum in opportunitatibus, in tribulatione. Inclama eum, et dic : Domine, salva nos, perimus. Non dormit, neque dormitat, etsi ad tempus quandoque dissimulet, ne forte periculosius ab illius manibus te præcipites, si te eis ignoraveris sustentatum.*

Et in manibus tollent te.] Est catachresis : nec enim Angeli habent manus, sed eas cum corpore subinde assumunt, manus ergo significant opem, vim et ministerium Angelorum, q. d. Ita præsens Angelorum in omni discrimine, malo, periculo, imo casu et lapsu, quamvis præcipiti, senties auxilium, ut eorum manibus gestari videare. Sic S. Benedictus, ait S. Bernardus in Psal. 90. serm. 13. *Dum intentam oculorum aciem in splendore coruscæ lucis habere videretur, vidit Germani animam Capuani Episcopi, in Sphæra ignea ab Angelis in cælum deferri.*

7. Ait illi Jesus : Rursum scriptum est (Deuter. 6. 16.) : Non tentabis Dominum Deum tuum.] Tentat enim Deum, qui petit ab eo miraculum non necessarium, quale hic est, in præcipitium se dantem manibus Angelorum sustinere. Poterat enim Christus ex pinnaculo templi per gradus vel funes descendere, uti descendunt fabri : non ergo necesse erat ut ex eo se præcipitaret. Ergo vitando præcipitium, reliquit diabolum ambiguum, ut ex hac tentatione cognoscere non posset, an ipse esset Filius Dei, necne.

Porro in necessitate licet, majoris præcipitii vitandi causa, in minus se conjicere, si alia via evadendi non suppetat. Prudentis enim est minus malum vel periculum præ majori capessere, et majus minori redimere. Sic multæ sanctæ virgines, ut manus persecutorum, illarum virginitatem violare conantium, effugerent, cum alia via id facere non possent, in flumina se præcipitarunt, malentes mori martyres, quam violari virgines ; majus enim est præcipitium virginitatis quam vitæ ; illius enim præ hac majus est decus, æque ac dedecus. Ita fecit S. Pelagia Antiochena virgo 15. annorum cum sua matre et sororibus, quæ, ut ait S. Ambrosius l. 1. de Virgin. longiuscule post initium : *Hinc persecutoribus imminentibus, inde torrente fluvio exclusæ à fuga, inclusæ ad coronam : Quid veremur? inquiunt : ecce aqua ; quis nos prohibet baptizari ? Et hoc baptisma est, post quod nemo delinquit. Excipiat nos aqua, quæ virgines facit, quæ cælum aperit, inferos tegit, mortem abscondit, martyres reddit. Hæc effatæ, consertis manibus, quasi choros ducerent, in medium progrediuntur alveum. Videres piam matrem stringentem nodo manus. Has tibi, inquit, hostias, Christe, immolo præsules virginitatis, duces castitatis, comites passionis.*

Moraliter disce hic diabolum, uti Christo tentationem præcipitii ingessit, sic similes horrendas Christianis et sanctis ingerere, commovendo phantasmata, sanguinem, et melancholiam, ut sentiant cogitationes tristissimas, terrificas, sanguinarias, desperabundas, blasphemas, etc., quæ nunquam ante eis in mentem venerant : solentur se exemplo Christi, quia Deus id permittit ad majorem eorum humilitatem, virtutem et meritum. Quod ergo Scipio Nasica suasit Romanis, ne Carthaginem jam devictam everterent, ne Romana juventus in pace otio torperet ; sed Carthago bella suscitans, continuo eidem esset cos virtutis. Idem de lucta, quam sancti in hisce tentationibus crebro subeunt, dicas. Sic Paulus, cum esset castissimus et quasi Angelus terrestris, assidue tamen tentatus fuit cogitationibus et stimulis luxuriæ : *Ne magnitudo*, ait, *revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, Angelus Satanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet à me ; et dixit mihi : Sufficit tibi gratia mea ; nam virtus in infirmitate perficitur.* 2. Corinth. 12. 7. Remedium est, animi constantia, fortitudo, et firma in Deum confidentia, qua tentationes quaslibet, licet summe enormes, absurdas, abominandas generose refutes, imo despicias et spernas, atque magnanime pergas incepto virtutis studio et cursu. Occurrit olim dæmon S. Antonio conquerens, omnes homines sibi maledicere. Respondit S. Antonius, id merito et culpa sua fieri : quia tu, inquit, omnes vexas et turbas. Cui dæmon : *Ego nihil efficio, quia in nolentem nihil possum, sed ipsi seipsos ad invicem perturbant : ipsi suo in suggestionem meam consensu sibi mali sunt auctores.* Qui ergo diabolo tentanti non consentit, sed repugnat, hic eum vincit, de eoque triumphat. Animo ergo resoluto in quavis tentatione dicamus : *Quis nos separabit à charitate*

Christi? Certus sum quia neque mors, neque vita, neque Angeli, etc. Roman. 8. et vicimus.

8. ITERUM ASSUMPSIT EUM DIABOLUS IN MONTEM EXCELSUM VALDE, ET OSTENDIT EI OMNIA REGNA MUNDI, ET GLORIAM EORUM.] Mons hic à descriptoribus Terræ sanctæ ponitur vicinus deserto Quarantanæ, ubi jejunavit Christus, et gula tentatus fuit à diabolo, quem proinde *montem diaboli* vocant. Audi Adrichomium in descriptione Terræ sanctæ part. 18. numer. 90. *Mons diaboli distat duobus milliaribus à Quarantana. Est à latere Bethel et Hai australi : in eum deductus fuit à Satana Christus, cùm ostenderet et adpromitteret illi omnia regna mundi, si procidens adoraret se.* Sic et Brocardus et Bredenbach. in descript. Terræ sanctæ, penes quos sit hujus rei fides. Transtulit diabolus Christum ex pinnaculo templi, rapuitque per aera in montem hunc celsissimum, ut ex eo ostenderet illi omnia regna mundi, et *gloriam eorum*, scilicet urbium splendorem, Gentium multitudinem, terrarum pulchritudinem, regum principumque opes, famulos, vestes, rhedas, exercitus, palatia, triumphos, et quidquid in quolibet erat speciosum et magnificum, ut ea concupisceret, et concupiscens se illa promittentem adoraret : sed nulla cupiditas Christi animum pupugit, utpote qui ab omni concupiscentia liber, mentem haberet summe compositam, Deoque subditam, ac proinde terrena omnia spernentem, et cœlestia ambientem.

Quæres, qua ratione diabolus ostendit Christo omnia regna mundi, et gloriam eorum, idque *in momento*, ut addit Lucas? Nota : solus Deus id proprie facere potest. Potest enim Deus primo confortare, acuere et actuare oculos et visum hominis, ut ipse objectum quantumvis remotum, etiam per muros et petras, in seipso sine specie visibili videat, uti confortat lumine gloriæ mentem beatorum, ut Dei essentiam sine specie intueamur : sic oculis corporis S. Anselmus vidit ea, quæ post murum gerebantur, ut habet ejus vita. Simili modo potest facere Deus, ut hic Romæ cernam oculis corporis ea quæ geruntur in cubiculo regis Sinarum. Secundo, potest Deus confirmare et multiplicare species visibiles, ut se spargant per loca opaca et densa, etiam longè dissita et remotissima. Tertio, potest species ab objecto non elicere, sed se solo ubilibet producere. Hoc modo Deus Moysi ex monte Abarim ostendit totam terram promissam, Num. 27. 12. ac S. Benedicti oculis objecit totum mundum spectandum in globo, uti refert S. Gregorius lib. 2. Dialog. c. 36. Nil horum potest diabolus.

Quomodo ergo ipse Christi oculis omnia regna objecit? Primo : Origenes et Rabanus regna mystica accipiunt, sive regna diaboli quibus in nonnullis regnat per iram, in aliis per superbiam, in aliis per gulam, luxuriam, etc. Audi Origenem : *Ostendit et diabolus innumerabiles hominum multitudines, quæ suo tenebantur imperio, et dicit ei : Scio, venisti, ut adversus me dimices, et tollas de imperio meo, quos nunc subjectos habeo ; nolo contendas, nolo nitaris, ne habeas ullam in certando molestiam : unum est quod precor, procidens adora me, et accipe omne regnum quod teneo.* Verum hoc mysticum est, non litterale, nec ad rem, puta ad tentationem Christi de regno corporali propositam facit.

Secundo, alii volunt diabolum cum Christo volasse per omnia orbis regna, et sic coram illa ipsi ostendisse : sed repugnat textus, qui ait : *Tunc assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde, et ostendit ei omnia regna mundi :* ergo ex monte ostendit illa eminus, non cominus volando per ipsa regna.

Tertio, S. Cyprianus tract. de Jejunio et tentat. Christi, censet id factum non sensibili, sed imaginaria visione, scilicet diabolum imaginationi Christi repræsentasse omnia regna : verum hoc rejeci v. 3. ubi dixi omnem hanc tentationem foris, non intus fuisse, nec diabolum potuisse immutare phantasiam Christi. Denique ad hoc non erat opus Christum rapere in montem excelsum, ubique enim potest diabolus phantasiæ hominum illudere.

Quarto, Toletus in c. 4. Lucæ, putat dæmonem species rerum remotissimarum, puta regnorum, vi sua perduxisse ad Christum Christique oculos, sicut ventus perflans vocem longius perducit, quam illa sine vento audiri posset. Verum non potuit dæmon tot tantasque, tam longe et directe per interjectos montes, rupes, sylvas ad oculos Christi perducere ; nec id facere potuit sine aere cui species inhærent : quare debuisset undique plurimum aerem hisce speciebus imbutum ad oculos Christi vehere, quod nimis longum et operosum fuisset : imo nec cum aere id facere potuisset, nisi simul res ipsas deferret ; quæ species illæ ut in fieri, sic et in conservari pendent ab objecto, ut manifestis experientis constat.

Quinto, alii subtiliter imaginantur, quod dæmon per multa specula sibi invicem objecta, species regnorum ex uno speculo in aliud et aliud continuo reflexerit, idque fecerit usque ad oculos Christi, qua arte dicitur Socrates vidisse draconem in monte remoto homines devorantem, quem nemo alius videre poterat. Simili modo nunc per dioptram nauticam remotissima oculis conspicimus. Verum sic dæmon aerem totum implesset speculis, quæ se invicem impedivissent, nec suffecissent ad videndum omnia.

Sexto, ergo melius Auctor imperfecti, Euthymius, et alii cum D. Thoma 3. p. q. 41. a. 4. aiunt ideo dæmonem Christum duxisse in montem excelsum, ut ex eo cujusque regni, saltem confuse plagam et situm Christo ostenderet, v. g. dicendo : Ibi sita est Africa, illic Asia, isthic Europa, hic est Syria, ibi Italia, illic Hispania, etc., idque in momento, ut habet Lucas, id est, brevissimo temporis spatio. Verum quia ex monte hoc diabolus Christo ostendit non tantum omnia regna, sed et *gloriam eorum ;* hinc, Adde ex Theoph., Jansen. et aliis, dæmonem instar pictoris omnium regnorum imagines in aere à se varie condensato, per varias fulgoris solis refractiones, uti fit in Iride, novo quodam modo repræsentasse et quasi pinxisse, fecisseque ut per eas omnia quæ in regnis erant gloriosa et splendida, apparerent et objicerentur oculis Christi. Sicut idem dæmon in aere, certa arte eum densando, contemperando et inficiendo, pinxit multa spectra leonum, ferarum, serpentum, et monstrorum, eaque oculis S. Antonii objecit, ut eum terrefaceret, teste S. Athanasio in ejus vita. Simili arte præstigiatores mira populo spectanda exhibent, quæ licet sæpe sint illusio oculorum et phantasiæ,

tamen subinde vera sunt. Et si dæmon potest ea pingere in phantasia, cur non et in aere? sic colores varii pinguntur in Iride; sic in aere tempore Machabæorum visæ sunt acies militares inter se dimicantes, et alias alia spectra. Unde Franc. Lucas putat dæmonem omnia regna objecisse oculis Christi per artem perspectivæ, vel opticæ, cujus ipse est peritissimus; vel certe perstringendo suis præstigiis oculos Christi, Christo id permittente et tolerante, ut generosius tentatorem vinceret et confunderet. Nota hic potentiam æque ac artem et fraudem dæmonis, qua sæpe Christianos illudit, pingendo in phantasia illorum species magnificas, honorum, opum, deliciarum, quæ in rei veritate vel falsæ sunt et nullæ, vel parvæ et viles.

9. Et dixit ei: Hæc omnia tibi dabo si cadens adoraveris me] Quæres, quomodo diabolus rem tam impiam et indignam ausus fuit proponere Christo? Respondetur Primo, quia ipse ambitiosus jam inde ab initio Deus esse voluit, ac Christo homini divinitatem per unionem hypostaticam invidit, eamque sibi ambivit. Ambitio ergo et invidia eum excæcarunt, ut Christum quasi æmulum suum tam indigne tractaret. Secundo, quia, cum Christum jam semel et iterum miracula detrectantem vidisset, certior quasi sibi videbatur eum non esse Filium Dei. Tertio, quia ex Luca cap. 4. 6. liquet diabolum addidisse: *quia mihi tradita sunt, et cui volo do illa;* unde patet eum finxisse se esse Filium Dei et Deum, ait S. Hilarius, ac consequenter adorandum. Diabolus ergo, Christi, se ab eo in pinnaculum, indeque in montem transferri patientis, modestia et silentio audacior factus, superbior et protervior, suspicans Christum non esse Dei Filium, sed merum hominem, honores divinitatis, quos olim in cœlo ambierat hic à Christo, uti et à ceteris hominibus, postulat. Insita enim plane, et quasi inolita est ei hæc deitatis ambitio, quæ eum excæcat; atque ideo idola, in quibus coleretur, invenit, ait Glossa. Quare simulat se esse Filium Dei, ac ut talis cupit adorari à Christo, ut scilicet Christus victus cupiditate regnandi, illum adoret, itaque peccet idololatria: facile enim scire poterat Christus (etiamsi merus fuisset homo, non Deus) ipsum revera non esse Filium Dei, sed id fingere; simul tamen tacite dæmon hic explorat, an Christus sit Filius Dei: cogitabat enim ipse. Si Christus vere est Filius Dei, ipse mihi indignabitur, qui ipsi hanc dignitatem eripio, meque Filium Dei esse simulo, ac ut talis ab eo adorari postulo: quare iratus et frendens respondebit: Unde tibi hæc arrogantia? Ego sum Filius Dei, tu vero es Satanas: tuum est ergo adorare me: qua fronte ergo audes poscere, ut ego adorem te, qui à me creatus es, mihique subditus?

In duabus ergo prioribus tentationibus directe voluit Satanas explorare, an Christus esset Filius Dei; unde ait: *Si Filius Dei es;* indirecte vero sollicitare Christum ad peccatum gulæ et vanæ gloriæ: in hac tertia vero directe voluit sollicitare Christum ad avaritiam, ambitionem et idololatriam; indirecte vero et tacite explorare, an ipse esset verus Dei Filius. Unde S. Chrysostomus: *Ruptis*, inquit, *ventris et vanæ gloriæ retibus, retia ponit avaritiæ.* Et Remigius: *Quanta jactantia*, ait, *diaboli regna terrena promittentis ei qui dat cœlestia!*

Nota arrogantiam et fastum diaboli, cum ait: *Si cadens adoraveris me.* Vult enim non qualem qualem adorationem, sed cum casu, ut scilicet Christus ita se coram illo humiliet, ut cadens in faciem adoret eum. Ita Abulensis hic quæstione 35.

Symbolice Glossa: Qui, inquit, diabolum adoraturus est, ante corruit, quam adoret. Rursum diabolus quia ex cœlo cecidit, hinc omnes ad casum et lapsum suum, ut socios habeat, sollicitat. Audi S. Irenæum lib. 5. c. 22. urgentem τὸ *cadens: Ipse diabolus confitetur, quoniam adorare eum, et voluntatem ejus facere, est cadere à gloria Dei.* Ipse ergo vanos honores nobis ruinis nostris vendit. Addit Irenæus: *Deinde nec illa ipsa quæ promisit, præstabit ei qui cecidit.*

Tropologice S. Ambrosius in c. 4. Lucæ: *Habet ambitio*, inquit, *domesticum periculum; ut enim dominetur aliis, prius servit, curvatur, obsequitur, ut honore donetur; et dum vult esse sublimior, fit demissior.*

Addit Lucas c. 4. 6. diabolum causam addidisse, et jus suum in omnia regna probasse dicendo: *Quia mihi tradita sunt* (à Deo, sed nomen Dei subticet, tum quia sibi exosum, tum quia ipse volebat haberi et adorari ut Deus, Deo vero excluso) *et cui volo do illa*, ubi dupliciter mentitur dæmon: Primo, quia falsum est Deum omnia regna illi tradidisse: in iis enim nil potest dæmon, nisi quod Deus ei concedit subinde et permittit. Secundo, quia falsum est dæmonem illa dare cui ipse voluerit: unde diabolus non intendebat illa dare Christo, nec dedisset, etiamsi Christus eum adorasset. Nam solius *Domini est terra et plenitudo ejus, orbis terrarum et universi qui habitant in eo.* Psal. 23. 1. Unde ipse solus *dominatur in regna hominum, et cuicumque voluerit dabit illud.* Daniel 4. 14. *Cujus regnum, regnum sempiternum est, et omnes reges servient ei et obedient.* Daniel. 7. 27. qui v. 14. docet Deum illud tradidisse Filio hominis, id est, Christo Filio suo carnem assumenti. Prodidit ergo hic seipsum diabolus, quia hæc ejus pollicitatio, ut recte advertit Toletus in c. 4. Lucæ v. 6. mendax fuit, falsa, arrogans et dolosa: Mendax quidem, quia quæ pollicebatur, dare non intendebat; falsa, quia regna, quæ pollicebatur, dare non poterat; arrogans, quia sua esse profitebatur, quæ non erant ejus, sed Dei; dolosa vero, quia futurum pro præsenti commutat: *dabo*, inquit; adorari vult de præsenti pro spe recipiendi promissa; in futurum enim tempus differebat, quæ dare non poterat, ut sic sperantem, accepto eo quod tentator volebat, deciperet ac confunderet. Simili modo et fraude diabolus conatur persuadere hominibus, ut juventutem et præsens tempus dent voluptatibus et sibi, futurum vero et senectam dent pœnitentiæ et Deo, cum senectus incerta sit, dubia ac inhabilis ad pœnitentiam, uti advertit monetque sanctus Gregorius. Rursum persuadere nititur, ut bona terrena cœlestibus, humana divinis, caduca stabilibus, momentanea æternis stulte anteponant.

Nota primo ordinem et gradationem tentationum; prima enim tentatio, ut Christus ex lapidibus panes faceret, fuit gulæ; secunda, ut ex pinna templi se præcipitaret, fuit vanæ osten-

tationis et gloriæ; tertia, ut se adoraret cum promissione regni totius mundi, fuit avaritiæ, superbiæ et idololatriæ. Secundo, Christum tentatum fuisse per tria, hoc est omnia tentationum genera, ut innuit Lucas c. 4. 13. dicens: *Consummata omni tentatione, diabolus recessit ab eo.* Prima enim tentatio gulæ, fuit concupiscentia carnis; secunda præcipitationis, fuit ostentationis et superbiæ; tertia fuit avaritiæ pariter et superbiæ, ut notat S. Ambrosius, et Origenes in dictum Lucæ locum. Tertio, Christus suo exemplo et responso nos docuit, primam tentationem carnis et famis superandam esse spe in Deum, Deique providentiam; secundam superbiæ et præsumptionis vincendam esse timore Dei; tertiam avaritiæ et ambitionis pellendam esse magnanimitate et contemptu mundi. Ad hoc tres efficaces stimulos suggerit S. Petrus Damian. Opusc. 11. c. 16. dicens: *Victor dæmonum, socius efficitur Angelorum: exul mundi, hæres est Paradisi: abnegator sui, sectator est Christi.*

10. Tunc dicit ei Jesus: Vade, Satana] Sic et Syrus. Græca addunt ὀπίσω μοῦ, id est, *post me*, ac pro *vade* habent ὕπαγε, q. d. Apage, secede, facesse hinc, impie Satan, ne diutius mihi ut Satan, id est, adversarius obsistas, ne amplius ante oculos meos compareas, vade retro post me: nolo enim ulterius te audire vel videre, quia non tantum falsa et fallacia promittis, sed et impia, indigna, blasphema et sacrilega à me postulas, ut scilicet ego qui sum creator tuus, adorem te, qui es creatura mea, sed rebellis, ideoque ad gehennam damnata. Dixit ergo hoc Jesus et justa ira indignans diabolo, ejusque improbitatem objurgans; ideoque diabolus desperans de victoria, et confusus aufugit: unde discant Christiani fortiter repellere suggestiones diaboli, illumque increpare, et fugiet ab eis.

Scriptum est enim (Deut. 6. 13.): Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies] Pro *adorabis* Hebr. est, תירא *tira*, id est, *timebis*: Hebræi enim per timorem significant reverentiam, adorationem, omnemque Dei cultum. Nam, ut ait Statius:

Primus in orbe Deos fecit timor.

Vox *soli* non est in Hebræo, sed subintelligitur in articulo et pronomine *illi*, quod habet emphasim, q. d. *illi, illi*, inquam, *soli*, ut pote qui solus est Dominus Deus tuus, id est, tuus est Creator, conservator, gubernator, etc.; *servies* latria, græce enim est λατρεύσεις. Soli enim Deo datur latria, Sanctis dulia, teste S. Augustino lib. 10. de Civit. cap. 1; B. Virgini Deiparæ hyperdulia.

Moraliter docet hìc Christus hoc respondendum diabolo in tentatione avaritiæ, et quavis alia. Omnis tentatio enim ad hoc tendit et illicit, ut creaturam præponamus creatori, illamque quasi idolum nostrum, imo dæmonis, adoremus, eique præ Deo serviamus. Sic idolum, quod dæmon avaro objicit adorandum, est Plutus, Mammona, opes, possessiones, regna mundi: idolum superbi est honor, ambitio: idolum gulosi, est venter, vina, epulæ: idolum luxuriosi est Venus. Cum ergo hæc objicit, respondendum cum Christo: Deum adoro, non Venerem, non Plutum, etc. Nam, ut ait S. Cyprianus tract. de spect.: *Dejicit se de culmine generositatis suæ, qui admirari aliquid post Deum potest.* Quid enim est totus mundus, omnia regna, omnes creaturæ comparatæ cum Deo, nisi punctum comparatum cum toto universo? Quid est omne tempus respectu æternitatis, nisi instans? Quid sunt omnes voluptates, honores, opes comparatæ cum deliciis, honoribus et opibus cœlestibus, nisi vanitates et umbræ, imo sordes et stercora? Contemne ergo illa præ Deo, illique firmiter adhære, et superasti omnem tentationem. Ita Psaltes: *Mihi*, ait, *adherere Deo bonum est.* Et alius: *Mens mea in Deo fixa et solidata est.* S. Cyprianus de Orat. Dominica: *Cum Dei sint omnia*, ait, *habenti Deum, nihil deerit, si ipsi Deo non desit.*

Simili modo, si minas, metus infamiæ, paupertatis, morbi, verberum et mortis intentet, junge te Deo, Deum adora per firmam spem et invocationem. S. Cyprianus in Exhort. Mart. docet aliquos martyrio excidisse, quia considerabant atrocitatem tormentorum, non virtutem et opem Dei: contra, illos stare et vincere, qui avertunt mentem à tormentis, et figunt in Dei ope, dicuntque: *Omnia possum in eo qui me confortat:* major est Deus tormentis. Ita S. Agnes totam spem et amorem defigens in Christum, vicit omnia tormenta Tyranni: Deus enim infirma mundi eligit, ut confundat fortia, vultque suam virtutem in nostra infirmitate toti orbi ostendere: Deus enim in se sperantes, seque invocantes et adorantes deserere nequit.

Quocirca S. Cyprian. tract. de Moral.: *Adversa*, ait, *non evocant à fidei virtute, sed corroborant in dolore*, etc. Hoc expertus S. Antonius, teste S. Athanasio, dicebat, optimum remedium vincendi omnes dæmonis tentationes esse lætitiam spiritualem, et amorem Christi, cujus uno crucis signo victus aufugit.

11. Tunc reliquit eum diabolus, et ecce Angeli accesserunt et ministrabant ei] Recte Anonymus in Catena: *Ligitime pugnandi*, inquit, *agonum reperitur terminus, quod adversarius vel sua sponte cedat vincenti, vel trino casu deponatur, secundum pugnatoriæ artis decretum.* Qui enim ter in trino conflictu hostem vicit, is plane eum superavit et subjugavit, ideoque de eo triumphat. Nota Christum, post trinam tentationem et victoriam, ex monte in quem eum transtulerat diabolus, rediisse in suum Quarantanæ, ubi 40. diebus jejunarat, desertum, idque non pedibus, sed subitaneo quasi raptu per vim suæ divinitatis et dotem agilitatis, aut certe per Angelorum ministerium. Nam ei quasi victori, Angeli specie humani corporis assumpta (uti et fecerat diabolus tentator) accedentes congratulati sunt, et ministrarunt cibum deferentes, aliaque obsequii debiti officia exhibentes. Porro Concilium Constantinopolitanum, Œcumen. V. in Constitutione Vigil. Papæ pertinente ad collationem 5. adversus quosdam Hæreticos, qui ita exponebant illud Matth. 4. *Et administrabant ei*, ut Angeli Christo inservierint sicut aliis Sanctis, anathema dicit eis, qui volunt Angelos ad Christum descendisse, eique ministrasse tanquam amico et domestico Dei, non tanquam creatori et Domino suo.

Disce hinc eum, qui fortiter vincit diabolum ejusque suggestiones, mereri et præmiari consortio, consolatione et ministerio Angelorum. Nam victor Satanæ est quasi alter Angelus, idque ut per Angelos animetur ad futura cum diabolo certamina; nam ut de Christo hìc ait Lucas

c. 4. 13. *Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus:* unde S. Chrysostomus : Recessit, inquit, diabolus virtute Christi excussus : postea, ait Interlinearis, pugnaturus per Judæos. Scribæ enim et Pharisæi crebro Christum tentarunt, et tandem occiderunt.

Hinc Origenes hom. 31. in Lucam, et Abulensis putant dæmonem de uno vitio tentantem semel ab aliquo perfecte victum, amplius de illo eumdem non tentare. Idem probabile esse, ait noster Salmeron ; quia qui in se perfecte superat per actus intensos et heroicos, habitus pravos ad vitium inclinantes, eidem contrarii virtutum habitus ingenerantur, et profunde radicantur : talem autem aggredi non audet dæmon, ne iterum vincatur. Probabilius est, dæmonem à Christo et Christianis semel perfecte victum, tantum ad tempus discedere, ut hic ait Lucas : quare data occasione iterum ad tentandum simili vel eadem tentatione regredi. Sic enim ipse S. Antonium sæpe de eadem re, et S. Paulum eodem stimulo carnis sæpius diuque tentavit, ut patet 2. Cor. 12. 8. Sic enim duces redeunt ad oppugnandam arcem, cum post longam quietem hostes securos, negligentes et imparatos inveniunt : *Diabolus*, ait S. Ambrosius, *frequentat spicula, ut aut præmio vincat, aut tædio.* Audi eumdem S. Ambros. lib. 4. in c. 4. Lucæ v. 13. *Probe omnium criminum fontes hæc tria genera demonstrantur esse vitiorum. Neque enim consummatam omnem tentationem Scriptura dixisset, nisi in his tribus esset omnium materia delictorum, quorum semina in ipsa origine sunt cavenda. Finis ergo tentationum finis est cupiditatum, quia causæ tentationum causæ cupiditatum sunt. Causæ autem cupiditatum sunt carnis delectatio, species gloriæ, aviditas potentiæ.* Et post pauca : *Vides ergo ipsum diabolum non esse in studio pertinacem, cedere solere veræ virtuti. Et si invidere non desinat, tamen instare formidat, quia frequentius refugit triumphari. Audito itaque Dei nomine, recessit, inquit, usque ad tempus : postea enim non tentaturus, sed aperte pugnaturus advenit.* Denique post multa ita concludit : *Ergo qui vult coronam dare, tentationes suggerit. Et si quando tentaris, cognosce, quia paratur corona. Tolle martyrum certamina, tulisti coronas : tolle cruciatus, tulisti beatitudines. Nonne tentatio Joseph, virtutis est celebratio? Nonne injuria carceris, corona est castitatis? Quemadmodum regni in Ægypto consortium potuisset adipisci, nisi venditus fuisset à fratribus?*

12. Cum autem audisset Jesus, quod Joannes traditus esset, secessit in Galilæam.] Omittit siletque Matthæus, æque ac Marcus et Lucas, legationem Judæorum ad Joannem Baptistam, rogantium, an ipse esset Messias ; item Joannis ad Christum, rogantis per discipulos : *Tu es qui venturus es?* Ad hæc conversionem aquæ in vinum in Cana Galilææ ; ejectionem ementium et vendentium è templo ; Nicodemi accessum ad Christum, etc., quæ omnia facta sunt ante captivitatem Joannis Baptistæ, et à solo Joanne Evangelista cap. 2. vers. 3 et 4. recensentur. Igitur Matthæus orditur hic prædicationem Christi à carcere Joannis Baptistæ. Ante enim ejus incarcerationem Christus eidem munus prædicandi commisit, ut ipse sibi viam sterneret. Joanne vero incarcerato, Christus ei in prædicatione quasi sol lucifero suo successit, tuncque publice et solemniter evangelizare cœpit, uti hic enarrat Matthæus.

Porro Christus audita Joannis incarceratione, ex Judæa secessit in Galilæam, quia fugit Herodem, ne sicut Joannem, ita et se incarceraret. In Galilæa ergo solemniter prædicare orsus est, ut impleret oraculum Isaiæ, de quo mox. Dices : Herodes regnabat in Galilæa, non in Judæa, cur ergo Christus fugiens Herodem, fugit ex Judæa in Galilæam; ibi enim incidebat in manus Herodis? Resp. Id factum idcirco, quod Joannes in Judæa juxta Jericho prædicans et baptizans, convocansque ad se turbas, à Judæis, puta à Scribis et Pharisæis accusatus fuerit apud Herodem; illi enim à Joanne acriter reprehensi, vocatique *progenies viperarum*, Matth. 3. 7, exacerbati suggesserunt Herodi, quem sciebant Joanni offensum, ut Joannem caperet metu novationis rerum, ne scilicet Joannes tumultum et rebellionem populi concitaret : Josephus enim l. 18. Antiquit. cap. 7. docet Herodem occidisse Joannem timore turbationis ex turbis ad Joannem confluentibus. Quis hunc timorem Herodi regi Galilææ de Joanne in Judæa prædicante injecit, nisi Judæi, puta Scribæ et Pharisæi? Hi enim, uti Christo, sed et Joanni Christum ostendenti fuere infensi; uterque enim illorum vitia publice libereque arguebat. Licet enim Romano Præsidi jure proprio tradendus fuisset Joannes, utpote in Judæa baptizans : tamen quia ipse et Galilæos baptizabat, et forte in vicinam Peræam Herodi subjectam, subinde per Jordanem transgrediebatur, hinc Herodes, connivente Præside Romano, agentibus id Pharisæis, Joannem quasi suæ juridictioni subditum incarceravit. Christus id audiens, fugit è Judæa à Judæis in Galilæam, metuens ne ab eisdem traderetur Herodi; apud illum enim, utpote secta Judæum, Pharisæi plurimum poterant, summæque erant auctoritatis. Ipsum autem Herodem solum toti Galilææ dominantem non timuit Jesus, quia eum non offenderat, uti offenderat Joannes reprehendens eum de adulterio. Fuit hic Herodes Antipas filius Herodis Ascalonitæ, qui fuit infanticida.

Fuit hic secessus Christi secundus è Judæa in Galilæam (primus enim fuit Joannis 1. 43.) idemque est cum eo, qui à Marco c. 1. 14. et Luca c. 4. 14. et Joan. cap. 4. v. 3. et 43. recensetur, ut recte Jansen. ex iisdem circumstantiis colligit. Porro Lucas ait : *Et regressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilæam*, non quod aliqua virtus spiritus illi hic indita et addita fuerit à Spiritu sancto, ut videtur velle Origenes : ipse enim à primo sui ortu plenus fuit Spiritu sancto, sed quod virtus Spiritus sancti, quo plenus erat, eum impelleret in Galilæam, ad ordiendam ibi magna efficacia prædicationem, et ad miracula aliaque opera heroica patrandum, quibus prædicationem suam confirmaturus erat, ut patet hic v. 23.

13. Et relicta civitate Nazareth, venit, et habitavit in Capharnaum (civitate) maritima in finibus Zabulon et Nephtalim.] *Relicta*, id est omissa, neglecta, præterita. q. d. Noluit Jesus ingredi Nazareth, licet ipsa esset patria sua, ibique ordiri prædicationem. Causam dat

S. Joan. c. 4. 44. *Quod Propheta, in sua patria honorem non habet.* Secessit ergo in Capharnaum, ibique cathedram prædicandi erexit et fixit.

Nota : Duplex erat Galilæa, scilicet in tribu Issachar et Zabulon, in qua sita erat Nazareth; et superior in tribu Aser et Nephthali, in qua erat Capharnaum, quæ et Gentium dicebatur, eo quod vicina esset Phœnicibus, et quia à multis Gentilibus habitabatur. Magna enim ejus pars à Salomone data fuit Hiram regi Tyri, ob navatam ab eo operam in fabrica templi. 3. Reg. 9. 11. Vide Adrichomium in descript. Terræ sanctæ in Galilæa.

Capharnaum maritima.] Adjacebat enim Jordani (ubi scilicet Jordanis in mare Tiberiadis influit) ac mari Tiberiadis, quod et Galilææ dicebatur: quare per mare evehens et advehens merces, evasit emporium totius Judææ celeberrimum et opulentissimum, ac Metropolis Galilææ, adeo ut opibus, fastu, luxu, pulchritudine ceteras Galilææ urbes longe superaret, indeque nomen accepit. Dicitur enim *Capharnaum*, quasi כופר נעים *copher naim*, id est, *ager jucunditatis et delectationis*, vel *villa pulchritudinis*, ait S. Hier. in Nomin. Hebraic. Pagninus, et alii. Nonnulli vero *Capharnaum* interpretantur *ager pœnitentiæ*, aut *propitiatio pœnitentiæ*, à כפר *caphar*, id est, propitiari, et נחם *nacham*, id est, pœnitere : ibi enim pœnitentiam prædicavit Christus : urbes enim maritimæ ob colluviem undique affluentis turbæ et ob merces opesque multis scatent vitiis, quod et notavit Plato. Verum sic dicendum esset *Capharnaum* per *ch*, uti vertit Syrus : quamquam ח Hebraicum non semper vertatur per *ch;* nam pro *Chabacuc* vertunt *Habacuc :* pro *Chaggai*, *Aggæus :* pro *Chorma*, *Horma :* pro *Chamital*, *Amital.* Porro Capharnaum Christi habitatione longe facta est pulchrior et illustrior; Christus enim relicta patria sua Nazareth, in Capharnao habitationem sibi delegit, accommodatam aut conductam, ut videtur, domum habuit, in qua Evangelicæ prædicationis tempore cum electis suis duodecim Apostolis triennium duxit; indeque Capharnaum sua, sive ejus civitas appellata est. Eademque de causa Christus et Apostoli Capharnaum domumque suam rediisse, ab Evangelistis frequenter memorantur.

In hac urbe igitur Christus cœpit prædicare regnum Dei, luxum et vitia civium castigare, eosque à bonis terrenis, opibus et fastu ad cœlestes opes invitare, tum per sermones, tum per miracula magna et multa. Hic enim in domo sua confertam hominum turbam docens, paralyticum per tectum in lecto ante se demissum, primum à peccatis, deinde et à paralysi verbo curavit. Ibidem duobus cæcis visum reddidit, atque dæmoniacum mutum incolumitati restituit. Hic in platea ambulans à paralysi Centurionis servum sanavit; Hemorrhoissam fimbriam vestis ipsius firma fiducia tangentem, à sanguinis profluvio liberavit, atque mox Jairi Archisynagogi ædes ingressus, duodennem ejus filiam à morte, sua voce excitavit.

Verum cum incolæ divitiis, indeque fastu, superbia ac luxu tumidi, neque cœlestibus ejus vocibus, neque miraculis ad pœnitentiam commoverentur, hanc tandem Christus in eos detonuit sententiam : *Et tu, Carphanaum, quæ usque ad cœlum exaltata es, usque ad infernum demergeris. Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem. Verumtamen dico vobis, quod Sodomis remissius erit in die judicii, quam tibi.* Matth. 11.

14. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam (cap. 9. v. 1.) :

15. Terra Zabulon et terra Nephthalim, via maris trans Jordanem, Galilæa Gentium.] Est appositio, q. d. Terra Zabulon, et terra Nephthalim, quæ est via maris, quæ scilicet vergit et ducit ad mare Tiberiadis, quæque sita est trans Jordanem, et alio nomine dicitur Galilæa Gentium; hæc terra, inquam, alleviata est, ut addit Isaias, scilicet, ut sequitur, populus in ea habitans, ex tenebris suæ ignorantiæ aspexit lucem Evangelii, prædicante Christo. Vox *Gentium* notat Christum Evangelium à Judæis ob incredulitatem, per Paulum et Apostolos translaturum ad Gentes. Ita Chrysost.

16. Populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam, et sedentibus in regione umbræ mortis lux orta est eis.] Hoc oraculum fuse exposui Isaiæ cap. 9. vers. 1. Vide ibi dicta.

17. Exinde coepit Jesus prædicare : Poenitentiam agite : appropinquavit enim regnum cœlorum.] Hæc fuit summa, compendium, finis et scopus prædicationis Christi, scilicet invitare homines ad pœnitentiam, ac mutationem morum, vitamque sanctam, ut regnum et cœlorum jam sua morte aperiendum ingredi mererentur. Idem prædicavit Joannes Baptista, quasi Christi prodromus et præcursor. Vide dicta cap. 3. v. 2. Christus ergo homines à terra cupiditatibusque terrenis, velut vilibus, exiguis et caducis evocabat ad cœlum, ut in eo reges regnarent cum Deo et Angelis in omni felicitate et gloria per omnem æternitatem. Hæc enim est vera sapientia, hic terminus, hæc meta, hoc bonum, hæc felicitas nostra. *Hoc est enim omnis homo.* Eccl. 12. 14. Vere Glossa : *Ad Evangelium*, ait, *pertinet beatitudinis promissio, peccatorum remissio, adoptio, resurrectio, cœlestis hæreditas, Angelorum societas.* Evangelio ergo reges fiunt, et regnum datur, ait Interlin., non terrestre et caducum, sed cœleste et sempiternum. Daniel 7. v. 27.

Quocirca Babylas Mimus habens duas concubinas, audiens legi hæc verba Evangelii : *Pœnitentiam agite : appropinquavit enim regnum cœlorum*, cœlitus à Deo tactus resipuit, ac in cellam se reclusit, pœnitentiam per omnem vitam acturus, suas vero opes reliquit concubinis, quæ ipsius exemplo compunctæ, simili modo in cellas sese concluserunt, ac jugem pœnitentiam egerunt. Ita Joannes Moschus in Prato spirit. c. 31. nimirum, vivus et efficax est sermo Evangelii. Hebr. 4. 12.

Apposite in Galilæa prædicavit hæc Christus, tum quia Galilæa à Gentibus habitabatur, quæ minus resistebant Evangelio, quam Judæi; tum quia copiosa erat et populosa, adeo ut Josephus libro 3. Belli cap. 2. de ea scribat : *In Galilæa crebræ sunt civitates, et ubique multitudo vicorum propter opulentiam populosa, ut qui sit minimus, supra quindecim millia colonorum habeat;* tum quia Galilæa Hebr. idem est, quod tornatilis, volubilis, à גלל *galal*, id est *volvere, convolvere,*

revolvere; ita dicta est Galilæa, à revolutis vicini maris fluctibus vel arenis, qui in littore vi æstus maris ventorumque convolvuntur et conglomerantur. In Galilæa enim Christus revolvit et tornavit perditos hominum mores, eosque quasi circinavit, ut instar globi, terram, et terrena tantum in puncto tangerent; totâ vero reliquâ mole convoluti et rotundi cœlos rotundos tornatosque respicerent. Adhæc è Galilæa, id est è volubilitate mundi hujus evocavit homines ad cœlum et astra.

Rursum, Galilæa idem est quod transmigratio, ait S. Gregorius et alii, à radice גלה *gala*, id est *migravit*. In ea enim Christus docuit homines, mente, affectu et amore à terra et terrestribus migrare ad cœlos et cœlestia. Unde Apostolos non nisi Galilæos, id est transmigrantes (qui scilicet hospites terræ, et cives cœli forent) elegit.

Hæc transmigratio fit per pœnitentiam. Porro quam rigida, longa, duraque fuerit olim in pane et aqua per plures annos peccatorum pœnitentia, liquet ex pœnitentiali Romano, et ex canonibus pœnitentialibus S. Basilii, S. Gregorii Nysseni, Bedæ, Rabani Mauri, et Burchardi, qui conjunctim impressi extant. Denique apud Hispanos ægri et moribundi pœnitentiam agebant, induendo habitum monasticum, et tonsuram suscipiendo, qua ceremonia profitebantur monasticen: unde si convalescerent, in monasterio totâ vitâ degere debebant, nec ad seculum redire poterant, ut patet ex Conc. Toletano 12. c. 2. idque magno posterorum exemplo fecit Wamba rex Hispaniæ sub annum Dom. 674. ut patet ex Mariana et Baronio tom. 8. anno Domini 680. in fine. Hac de causa Romæ pœnitentiarii pontificii virgam manu gestant, tum quia sunt judices Apostoli in tribunali conscientiæ, Judici enim virga recta, quasi index rectitudinis justitiæ præfertur, juxta illud de Christo: *Virga directionis, virga regni tui*, Psal. 44. 7; tum quia in gravioribus publicisque delictis, præsertim habentibus annexam excommunicationem, olim pœnitentiarii recitantes Psalmum *Miserere*, reum virga verberabant, itaque eum absolvebant, uti etiamnum ex prisco Ecclesiæ ritu in canonibus sancito, in solemni ab excommunicatione absolutione fit. Ita S. Anno Archiepiscopus Coloniensis Henricum II. Imperatorem pœnitentem durissimis verberum plagis afflixit anno Domini 1056. ut habet ejus vita apud Surium 4. Decemb. Hicque virgarum, sive, ut vulgo vocatur, disciplinæ, vel à pœnitente sibi ipsi, vel à pœnitentiario pœnitenti inflictæ usus, valde viguit tempore B. Petri Damiani, qui floruit anno Domini 1040. ut patet ex pluribus ejus epistolis, ac ex vita S. Dominici Loricati, ubi centum annorum pœnitentiam fieri ait: vigesies recitando totum psalterium cum continua flagellatione, unum enim psalterium tale conficere quinque annos pœnitentiæ. Ita Henricus II. Angliæ rex, quia occasionem dederat cædis S. Thomæ (uti habet ejus vita) Cantuariensis Archiepiscopi, pœnitens, nudis pedibus venit ad sepulchrum sancti Thomæ, ac in loco cædis ejusdem, prostratus in terram, ad pedes Episcoporum scelus suum cum lacrymis confessus, scapulas nudavit, ab eisque quinquies flagellationem suscepit; à singulis vero monachis, qui numero erant 80. tres disciplinæ ictus subiit sub ann. Domini 1170. Quid nos delicati ad hæc? Quo abiit priscorum pœnitentia?

Audiamus quid de S. Paula scribat S. Hier. in ejus epitaphio: *Lectuli strata non habuit, sed super durissimam humum stratis ciliciis quiescebat: si tamen illa quies dicenda est, qua jugibus pene orationibus dies noctesque jungebat, illud implens de psalterio: Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo: in quo fontes crederes lacrymarum. Ita levia peccata plangebat, ut illam gravissimorum criminum crederes ream. Cumque à nobis crebrius moneretur, ut parceret oculis, et eos servaret Evangelicæ lectioni, aiebat: Turpanda est facies quam contra Dei præceptum purpurisso, et cerussa, et stibio sæpe depinxi. Affligendum corpus, quod multis vacavit deliciis. Longus risus perpeti compensandus est fletu. Mollia linteamina, et serica pretiosissima, asperitate cilicii commutanda. Quæ viro et seculo placui, nunc Christo placere desidero.* Vide eumdem epist. 30. graphice describentem raram Fabiolæ pœnitentiam.

18. Ambulans autem Jesus juxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, et Andream fratrem ejus, mittentes rete in mare (erant enim piscatores).

19. Et ait illis: Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum.

20. At illi continuo relictis retibus secuti sunt eum.

Nota quoad seriem historiæ, multa hic esse supplenda ex S. Joanne cap. I. scilicet quod post baptismum Christi à Joanne susceptum, postque ejus jejunium 40. dierum in deserto, et trinam Satanæ tentationem, Judæi miserunt legatos ad Joannem Baptistam, qui rogarent eum, an ipse esset Christus. Respondit Joannes, se non esse Christum. Postridie venit rursus ad Joannem Jesus, tuncque de eo turbis dixit Joannes: Ecce hic est Christus. Quo audito, duo Joannis discipuli contulerunt se ad Jesum, è quibus unus fuit Andreas, qui illico fratrem suum Simonem Petrum adduxit ad Christum: moxque Christus vocavit Philippum, qui ad eumdem secum adduxit Nathanaelem, ita ut Christus jam quinque haberet discipulos nunc nominatos, qui cum ipso interfuerunt nuptiis in Cana Galilææ: iidem mox relicto Christo rediere ad suam piscationem. Inde Jesus rediit in Judæam, ubi habuit colloquium cum Nicodemo, quod recenset Joannes cap. 3. ibique baptizabat et patrabat miracula, quibus dum inclaresceret, timens invidiam Scribarum et Pharisæorum, quorum accusatione jam captus erat ab Herode Joannes Baptista, iterum reversus est in Galilæam, ibique vocavit Petrum et Andream, Jacobum et Joannem, uti hic narrat Matthæus. Quare solus Joannes enarrat acta primi anni prædicationis Christi: Matthæus vero, Lucas et Marcus inchoant ab anno secundo prædicationis, qui fuit ætatis Christi 32. cum congregavit Apostolos.

Hinc liquet, aliam esse hanc vocationem Petri et Andreæ, ab ea quam recenset Joannes c. I. 36. Ibi enim Andreas à Joanne Baptista necdum capto, missus est cum socio ad Christum, cumque familiariter nosse cœpit, non tamen ei discipulum stabilem se addixit, sed ad sua retia

rediit : hic vero capto jam Joanne, Andreas et Petrus vocati à Christo, se ei discipulos dedunt, constanterque ei adhærent, nec amplius ad propria sunt reversi. Est ergo hæc secunda Apostolorum vocatio. Tertiam vocationem addit S. Augustinus, Lyran., Maldonatus et Toletus, scilicet eam qua post miraculosam capturam piscium vocati à Christo, ei se totos addixerunt, uti recenset Lucas c. 5. v. 10.

Sed verius est illam apud Lucam vocationem eamdem esse cum hac Matthæi : tum quia Petrus et Andreas, non nisi viso illo miraculo in captura piscium, de quo Lucas, vocati et permoti videntur ad indivulse sequendum Christùm : tum quia Lucas æque ac Matthæus dicit eos, relictis omnibus, secutos esse Christum, quod sane absolute intelligendum videtur: neque verisimile est, eos semel plane pleneque vocatos, et Christum secutos, rursum ab eo defecisse, et quasi apostatasse, ut tertio apud Lucam vocari debuerint. Denique τὸ *faciam vos fieri piscatores hominum*, plane idem est cum eo, quod Christus apud Lucam ait Petro : *Ex hoc jam eris homines capiens.* Eadem ergo est vocatio Apostolorum à Matthæo et Luca recensita, sed Matthæus succinte vocationis substantiam assignat, eamque quasi per compendium perstringit; Lucas vero more suo ejusdem seriem et historiam particulatim et prolixe enarrat, uti fuse et præcise per singula ostendit Jansenius c. 26. Concordiæ Evang. Ita censet S. Chrysostomus, Theophyl., Euthym. et alii. Jam singula verba expendamus.

AMBULANS] Non casu, non animi causa, sed ut ad sui sequelam vocaret Petrum et Andream, Jacobum et Joannem; Christus enim nec ambulationem. nec aliam actionem ullam exercebat solius naturæ vel recreationis causa, sed omnes dirigebat ad finem spiritualem, scilicet ad Dei gloriam et aliorum salutem. Imitentur hoc Christiani, præsertim sacerdotes et religiosi; sic nil facient otiosum, sed omnia fructuosa.

JUXTA MARE GALILÆÆ] Cui adjacet Capharnaum urbs, in qua Christus domum sibi delegerat ad prædicandum domi suis discipulis, et in synagogis per Sabbata omnibus Judæis. Mare hoc alio nomine vocatur Tiberiadis, item lacus vel stagnum Genesareth.

SIMONEM QUI VOCATUR PETRUS] Qui scilicet à Christo vocatus est *Cephas*, id est Petra, vel Petrus, Joan. I. 42. quia super eum ædificaturus erat Ecclesiam suam. Matth. cap. 16. 18. *Simon* Hebraice idem est, quod *audiens*, *obediens :* שמע *scama* enim significat audire, obedire. Vide dicta Genes. 29. 33.

ANDREAM.] Andreas est Græcum nomen, quod à Græcis, quibus post Alexandrum Magnum subditi fuere, accepere Judæi, uti et Jason, Eupolemus, Lysimachus, Menelaus, aliaque plura nomina Græca Judæorum, quæ 2. Mach. 4. et seqq. leguntur : Ἀνδρεῖος enim Græce idem est, quod *virilis*, *robustus*, *fortis*, qualis revera fuit S. Andreas in cruce.

MITTENTES RETE IN MARE.] Supple ex Luc. 5. 1. et seq. Christum ascendisse in naviculam Petri, indeque docuisse turbas, mox jussisse Petro, ut mitteret rete in mare, cui illico attraxit ingentem piscium copiam, ita ut rete rumperetur; quo miraculo ad Christum conversus est cum Andrea, Jacobo, et Joanne, qui omnes totos se Christo addixerunt. Tunc ergo quatuor hos discipulos vocavit Christus, tum voce, dicendo : *Venite post me; et faciam vos fieri piscatores hominum*, ut ait hic Matthæus; tum miraculosa captura piscium, ut docet Lucas. Videtur hæc vocatio Apostolorum contigisse anno primo prædicationis Christi ad finem decurrente, puta anno 32. ætatis Christi, in Februario, vel initio Martii ante Pascha, uti dixi in Chronotaxi.

VENITE POST ME] id est sequimini me, meumque vitæ Apostolicæ institutum, ut relicto piscationis, omnique humano officio, totos vos mecum dedatis perfectioni et prædicationi Evangelicæ. Ego enim officium vestrum in longe melius et divinius commutabo. *Faciam* enim *vos piscatores*, non piscium, sed *hominum*. Christiani enim sunt quasi pisces, natantes in aqua baptismi :

Sunt illic merces plagæ; sunt vota rudentes;
Mors, pretium; virtus, prora; carina, salus;
Vincla, fides; malus, pietas; suspiria, venti;
Spes, velum; remus, gratia; rector, amor.

Hæc est navis Ecclesiæ Christi, qua in cœlum enavigamus. Analogias novemdecim piscium et hominum recensui Habacuc 1. 14. quas vide, si libet.

Hinc Christus à priscis vocatur ἰχθύς, id est piscis : unde et nominis ἰχθύς initiales litteræ per acrostichin hanc reddunt sententiam : Ἰησοῦς Χριςὸς Θεοῦ ὑὸς σώτηρ, id est *Jesus Christus Dei filius salvator ;* de qua extat carmen Sibyllæ Erythrææ apud S. Aug. lib. 18. de Civ. cap. 23. Tertullianum lib. de baptismo, et Prosperum 2. part. prædict. c. 39. S. Lucas ait Christum dixisse Petro : *Ex hoc jam homines eris capiens :* Græce ζωγρῶν, id est *vivos capiens*, vel *ad vitam capiens.* S. Amb. vertit, *vivificans*, q. d. Piscatores capiunt pisces ad mortem, ut scilicet eos occidant et comedant; at tu, ô Petre, cum ceteris Apostolis capies homines ad vitam, ut scilicet moriantur vitæ veteri, qua vixerunt in peccatis, et inchoent novam vitam, qua in sanctitate vivant Deo, juxta illud Rom. 6. *Existimate vos mortuos peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu.* Et Coloss. 3. *Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.*

Præclare S. Aug. tract. 7. in Joan. *Volens Christus*, inquit, *superborum cervices frangere, non quæsivit per oratorem piscatorem, sed de piscatore lucratus est imperatorem. Magnus Cyprianus orator, sed prius Petrus piscator.* Nimirum Christus per piscatores convertit oratores, imperatores, et omnes mundi principes. Hoc fuit miraculum miraculorum, et opus proprium Deo. Unde illud prævidens et prædicens Jerem. c. 16. 16. *Ecce*, ait, *ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos.* Hoc est quod admiratur Paulus 1. Corinth. 1. dicens : *Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat fortia*, etc. Causam subdit : *Ut non glorietur coram eo omnis caro, sed qui gloriatur, in Domino glorietur.* Vide ibi dicta.

AT ILLI CONTINUO RELICTIS RETIBUS SECUTI SUNT

EUM.] Tanta vis fuit miraculi capturæ piscium, et vocis Christi vocantis Apostolos eos, tum exterius dicentis : *Venite post me,* tum magis interius mentes eorum sua gratia pulsantis : Apostoli enim hi primarii, ea audita, continuo mutarunt navim, et retia in domum et scholam Christi, ac piscium lucrique cupiditatem in zelum animarum. Fit ergo hic mare, terra; navis, Ecclesia; pisces, homines vagi errantesque in terra, ut pisces in vasto mari.

RELICTIS RETIBUS.] Sub retibus intellige navim, domum, piscandi officium, famulos, parentes, cognatos, domesticos, ceteraque omnia, juxta illud S. Petri ad Christum : *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te, quid ergo erit nobis?* Matth. 19. 27. Quod ergo occiso Christo hi Apostoli Joannis 31. 3. piscationi operam dedisse leguntur, non id fuit animo repetendi piscationis officium, sed ut otium fallerent, et mentem ex Christi nece afflictam hac veteri occupatione recrearent. Hoc exemplum Apostolorum imitentur qui à Christo ad Apostolatum, ad actus heroicos, ad vitam perfectam et religiosam vocantur, ut relictis parentibus, domibus, opibus, etc., continuo eum sequantur, de nulla re solliciti, sed omnes suas sollicitudines in Christum, qui eos vocat, resignantes. Christus enim de omnibus hisce eis abunde providebit, et centuplum, quod Matth. 19. promisit, rependet. Sapienter S. Bernard. ad eos, qui Deum ad ardua vocantem sequi trepidant : *Quid times?* inquit, *quid dubitas? Vocat te magni consilii Angelus, quo nemo est sapientior, nemo fortior, nemo fidelior.* Tropologice Scholiastes in Marci c. 1. apud S. Hieron. Relinquenda sunt, ait, retia aranearum, quibus velut culices tenebrarum, puta vanitates mundi.

21. ET PROCEDENS INDE, VIDIT ALIOS DUOS FRATRES, JACOBUM ZEBEDÆI (filium) ET JOANNEM FRATREM EJUS IN NAVI CUM ZEBEDÆO PATRE EORUM, REFICIENTES (Græce καταρτίζοντας, id est resarcientes, redintegrantes) RETIA SUA (rupta vel vitiata) ET VOCAVIT EOS.]

JACOBUS.] Hebr. idem est, quod *supplantator,* ut patet Genes. 25. v. 26; ipse enim supplantavit mundum et mundana omnia, ut Christum sequeretur.

ZEBEDÆUS, idem est, quod *donans, liberalis, munificus;* ipse enim jam senex duos filios, qui erant baculus senectutis suæ, ultro Christo obtulit et donavit, זבד *zabad* enim est dare, donare, dotare.

JOANNEM.] Joannes idem est, quod *gratia Dei,* hanc enim copiose præ ceteris Apostolis in Joannem effudit Christus. *Hac Apostolorum quadriga,* ait Anonymus, *vehimur ad æthera, his quatuor angulis constituitur prima Ecclesia.* Nimirum Petrus suo exemplo nos monet illico obedire Christo vocanti; Andreas viriliter vocationem prosequi : Jacobus supplantare adversarios; Joannes ad hæc implenda crebro flagitare Dei gratiam.

22. ILLI AUTEM STATIM RELICTIS RETIBUS (Græce et Syriace pro *retibus* est *navi*) ET PATRE, SECUTI SUNT EUM.] Moti tum voce Christi, tum miraculo capturæ piscium in navi Petri, ipsi enim quasi socii Petri, eum, in attrahendo reti tot piscium adjuverant, ut ait Luc. 5. 9.

Nota : Lucas c. 5. v. 11. horum quatuor Apostolorum vocationem in unum convolvit, unaque sententia perstringit, de omnibus dicens : *Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus, secuti sunt eum.* Sed Matthæus illam evolvit, et particulatim enarrat, duplicemque vocationem assignat; priorem Petri et Andreæ; secundam Jacobi et Joannis. Hæc est enim historiæ series : Christus navi Petri vectus, docensque turbas, appulit ad littus, ibique vocavit Petrum et Andream, dicens : *Venite post me.* Mox Paulo ulterius progressus vidit Jacobum et Joannem, socios Petri et Andreæ reficientes tum rete Petri ex captura tot piscium jam ruptum, tum retia sua, ibique eos vocavit, dicens : *Venite post me :* illi hac voce exciti, et miraculo capturæ piscium, cui interfuerant, commoti, et exemplo Petri et Andreæ invitati, illis se adjungentes, illico relicto Patre, et omnibus, Christum secuti sunt. Ita ex S. Aug. l. 2. de Consensu Evangel. cap. 17. Jansenius, Franc. Lucas, et alii.

23. ET CIRCUIBAT JESUS TOTAM GALILÆAM, DOCENS IN SYNAGOGIS EORUM, ET PRÆDICANS EVANGELIUM REGNI, ET SANANS OMNEM LANGUOREM (Græce νόσον, id est morbum, jam habituatum, ait Euthymius, et radicatum, etiam insanabilem) ET OMNEM INFIRMITATEM (Græce μαλακίαν, id est mollitiem, languorem, virium desectionem, lassitudinem, quæ solet morbi esse prænuntia) IN POPULO.] Id fecit Christus, tum ut miraculis hisce Evangelium suum, et novam inauditamque legem, quam in mundum inferebat, confirmaret : Jesus enim *auctoritatem sibi, suæque legationi conciliavit claritate signorum,* ait sanctus Chrysost., tum ut per sanitatem corporis sanaret animam : sanati enim corpore ob hoc beneficium et miraculum credebant et dedebant se Christo. *Evangelium regni,* est lætum nuntium de regno cœlorum jam jam per Christi mortem aperiendo, et de via et modo illud ineundi, et reipsa consequendi : utrumque enim prædicabat Christus assidue et continuo, non equo nec curru vectus, sed pedibus incedens, circumeundo omnes urbes et pagos Galilææ. Mirare hic in Christo indefessum prædicandi studium, ad labores Evangelicos, imo Angelicos, illosque imitare.

24. ET ABIIT OPINIO (Græce ἀκοὴ, id est, auditio, rumor, fama) EJUS IN TOTAM SYRIAM, ET OBTULERUNT EI OMNES MALE HABENTES VARIIS LANGUORIBUS ET TORMENTIS (Græce βασάνοις, id est, *torminibus, cruciatibus,* qui similes sunt iis, quos sentiunt illi, qui in equuleo torquentur et cruciantur : βάσανος enim proprie est *quæstio,* qua reus in equuleo torquetur, ut delictum et complices delicti confiteatur) COMPREHENSOS, ET QUI DÆMONIA HABEBANT (dæmoniacos, obsessos et possessos à dæmonibus) ET LUNATICOS, ET PARALYTICOS, ET CURAVIT EOS.] Lunatici sunt ægri, qui lunæ et lunationibus subjacent, ut juxta eas ægrius habeant, aut delirent, et insaniant. Unde Arabicus vertit : *Et qui agitabantur in principiis lunationum.* Lunatici, ait Apuleius, sunt qui cursum lunæ patiuntur, puta in quos luna agit : hæc enim dominatur humidis, iisque qui humido et debili sunt cerebro : unde in novilunio et plenilunio humores, puta pituitam et melancholiam auget et miscet, itaque cerebrum turbat, agitque in delirium, maniam, phrenesin : quales potissimum sunt Epileptici, qui comi-

tiali morbo laborant (quo agitari illos perhibent, qui nati sunt in interlunio, id est inter deficientem lunam et novilunium, licet id neget Valesius S. Philos. cap. 71.); aut insania, aliove morbi genere quopiam, certis lunæ temporibus gravantur et agitantur: cui malo sæpe se dæmon immiscet, graviusque tales affligit magis concitando humores, præsertim bilem utramque, tam atram quam flavam, id est melancholiam et choleram, imo ipse subinde malum hoc procurat et efficit, ut patebit c. 17. v. 17. et 18. Dæmon enim, ait Glossa, lunæ tempora servat, ut creaturam infamet in creatoris blasphemiam; utque per humores à luna commotos magis phantasiam turbet, hominesque tentet et vexet tristibus et cholericis phantasmatibus, ac subinde adigat ad desperationem et necem sibi inferendam.

Et curavit eos.] A nullo horum fidem requisivit, ait S. Chrysost., nondum enim virtutem suam ostenderat, et venientes à longe parvam adhuc in eum fidem habebant : postea vero ab ægris fidem requisivit, ut patebit in sequentibus. Nubes quasdam signorum, ait Chrysost., Matthæus paucis verbis transcurrit, è quibus nonnulla postea distinctius et fusius enarrabit.

Mystice : lunatici sunt varii, mutabiles et inconstantes, qui nunc Deo et pietati, nunc diabolo et cupiditatibus serviunt, juxta illud : *Homo sanctus in sapientia manet sicut sol, nam stultus sicut luna mutatur.* Eccli. 27. 12. Vide ibi dicta.

25. Et secutæ sunt eum turbæ multæ de Galilæa, et Decapoli, et de Hierosolymis, et de Judæa, et de trans Jordanem.] Secuti sunt multi Christum, ait Glossa, alii ob cœlestia, alii ob curationem, alii fama et curiositate ducti, alii per invidiam, volentes eum in aliquo carpere et accusare. Causam dat S. Bern. serm. 1. de omnibus Sanctis, dicens : *Prædicantem Dominum de civitatibus et castellis, populi sequebantur, quorum salvabat animas, sanabat corpora, et adhærebant ei, affatu pariter et aspectu illius delectati, cujus nimirum vox suavis, et facies decora, sicut scriptum est : Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis : talis est quem nos sequimur, cui adhæremus, totus desiderabilis, in quem non solum populi, sed et ipsi quoque Angeli sancti desiderant prospicere.*

Decapolis.] Est regio decem non tribuum, ut habet Glossa interlinearis, sed urbium : δέκα enim sunt decem, πόλις est *urbs.* Decem harum urbium nomina, teste Brochardo et Adrichomio, hæc sunt : Tiberias, Sephet, Asor, Cedes, Cæsarea Philippi, Capharnaum, Iotapata (cui præfuit Josephus contra Romanos et Titum pugnans), Bethsaïda, Corozaim, Bethsan, sive Scythopolis.

Et de trans Jordanem.] Id est de regionibus ultra Jordanem sitis respectu Galilææ, quæ erat cis Jordanem, in qua prædicabat Christus, uti sitæ sunt Galaad, Trachonitis, Abylina, Seir, Cœlesyria, et Batanæa, olim Basan dicta, quæ fuit ditio Og Regis. Syri enim et Chaldæi sæpe Hebræum *Schin* in *Tau* commutant, ut pro *Basan* dicant *Batan*; pro *scheloscha, telata,* id est tria; pro *schabar, tebar,* id est fregit; pro *scub, tub,* id est reversus est; pro *scor, tor,* id est taurus. Ulterius vero sita erat Arabia triplex, scilicet, Felix, Petræa, et Deserta. Ex his omnibus regionibus multi fama doctrinæ et miraculorum Christi exciti, ad eum confluxerunt, eumque quaquaversum comitati sunt.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Incipit hic sermo Christi in monte, quem hoc capite et duobus sequentibus enarrat Matthæus, quo primo docet octo beatitudines Evangelicas; secundo, vers. 22. corrigit justitiam Scribarum, ac decalogum perfecte docet et explicat, scilicet, eo non tantum externum actum homicidii, adulterii, furti, sed et internam concupiscentiam prohiberi.

1. Videns autem Jesus turbas, ascendit in montem, et cum sedisset, ac-
cesserunt ad eum discipuli ejus; 2. et aperiens os suum docebat eos,
dicens : 3. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlo-
rum. 4. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. 5. Beati qui lu-
gent, quoniam ipsi consolabuntur. 6. Beati qui esuriunt et sitiunt jus-
titiam, quoniam ipsi saturabuntur. 7. Beati misericordes, quoniam
ipsi misericordiam consequentur. 8. Beati mundo corde, quoniam ipsi
Deum videbunt. 9. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. 10. Beati qui persecutio-
nem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. 11. Beati estis
cum maledixerint vobis, et persecuti vos fuerint et dixerint omne malum adversum vos,
mentientes propter me. 12. Gaudete, et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in
cœlis : sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos. 13. Vos estis sal terræ.
Quod si sal evanuerit, in quo salietur? ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, et
conculcetur ab hominibus. 14. Vos estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra
montem posita; 15. Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super can-
delabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. 16. Sic luceat lux vestra coram hominibus,

ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est. 17. Nolite putare, quoniam veni solvere legem, aut Prophetas : non veni solvere, sed adimplere. 18. Amen quippe dico vobis, donec transeat cœlum et terra, iota unum, aut unus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. 19. Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum : qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. 20. Dico enim vobis, quia nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. 21. Audistis quia dictum est antiquis : Non occides; qui autem occiderit, reus erit judicio. 22. Ego autem dico vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo, raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. 23. Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, 24. relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo: et tunc veniens offeres munus tuum. 25. Esto consentiens adversario tuo cito, dum es in via cum eo, ne forte tradat te adversarius judici, et judex tradat te ministro, et in carcerem mittaris. 26. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem. 27. Audistis, quia dictum est antiquis : Non mœchaberis. 28. Ego autem dico vobis, quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo. 29. Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te : expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. 30. Et si dextra manus tua scandalizat te, abscide eam, et projice abs te : expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam. 31. Dictum est autem : Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii. 32. Ego autem dico vobis : Quia omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari : et qui dimissam duxerit, adulterat. 33. Iterum audistis, quia dictum est antiquis : Non perjurabis; reddes autem Domino juramenta tua. 34. Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei est : 35. neque per terram, quia scabellum est pedum ejus: neque per Hierosolymam, quia civitas est magni regis : 36. neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum. 37. Sit autem sermo vester : est, est : non, non : quod autem his abundantius est, à malo est. 38. Audistis, quia dictum est : Oculum pro oculo, et dentem pro dente. 39. Ego autem dico vobis, non resistere malo : sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram. 40. Et ei, qui vult tecum judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium. 41. Et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo. 42. Qui petit à te, da ei : et volenti mutuari à te, ne avertaris. 43. Audistis, quia dictum est : Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. 44. Ego autem dico vobis : Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos : et orate pro persequentibus et calumniantibus vos : 45. ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. 46. Si enim diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne et Publicani hoc faciunt? 47. Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis ? nonne et Ethnici hoc faciunt? 48. Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est.

1. VIDENS AUTEM JESUS TURBAS, ASCENDIT IN MONTEM; ET CUM SEDISSET, ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI EJUS.] Causæ multæ fuerunt, cur Christus ascenderit in montem. Prima, ut instante nocte, ibi se daret quieti : turbæ vero ad vicinas villas se conferrent, ibi pernoctaturæ, et mane ad Christum rediturae. Secunda, ut in monte tota nocte oraret, uti fecit, teste Luca. Tertia, ut ibidem mane facto è discipulis suis eligeret duodecim Apostolos, uti ipsum fecisse narrant Lucas et Marcus. Quarta, ut è monte sublimi sublimem et cœlestem Evangelii doctrinam depromeret. Quinta, ut antitypus responderet suo typo, et veritas suæ figuræ. Lex enim vetus, quæ typus fuit novæ, edita fuit in monte Sina, Exodi 19. Nova autem magis excelsa et ardua est, quam vetus ; in celsiori ergo monte eam prædicari oportuit.

Tropologice Auctor imperfecti homil. 9. dat causam Christi ascensus in montem : *Ut ostendat nobis*, inquit, *quoniam in altitudine spiritualium virtutum consistere debet qui docet justitiam Dei, pariter et qui audit.* Et quod ad doctorem spectat, statim rem confirmat : *Qui docet*, inquit, *verborum suorum sit ipse exemplum, ut magis opere doceat, quam sermone : qui autem ambulat per convalles vitæ terrenæ, et loquitur alios sermones, non alterum instruit, sed seipsum castigat.*

Nemo enim potest in valle stare, et de monte loqui: si in terra est animus tuus, ut quid de cœlo loqueris? Si autem de cœlo loqueris, in cœlo consiste. Quod ad auditorem pertinet non minus eleganter: *Qui*, inquit, *audit justitiam Dei, ideo debet in altitudine bonorum operum consistere, quia discipulus imitator esse debet magistri. Si autem in peccatis vivas, et audias justitiæ verba, judicium tibi, non salutem acquiris: audis enim ne excusationem habeas. Si facere justitiam non vis, ut quid prædicatorem justitiæ audis? ut quid doctorem appellas, cujus non vis esse discipulus?*

Quæres, quis fuit hic mons? *Nonnulli simplicium fratrum*, ait S. Hieron., *putant Christum beatitudines, et cætera quæ sequuntur, in monte Oliveti* (qui est in Judæa, juxta Jerusalem) *docuisse, quod nequaquam ita est: ex præcedentibus enim et sequentibus in Galilæa monstratur fuisse locus, quem putamus esse vel Thabor, vel quemlibet alium excelsum montem.* Chorographi terræ sanctæ, ut Brocardus Itinerario 3. Bredenbachius ibidem. Fretel. pag. 8. Saligniacus tom. 9. c. 8. Adrichomius pag. 111. num. 69. tradunt hunc montem vocari montem Christi, quod Christus in eo solitus sit orare et prædicare, qui ab urbe Capharnao versus Occidentem tribus milliaribus distat, nec procul à mari Galilææ abest, adjacetque urbi Bethsaidæ. Altitudo ejus tanta est, ut inde terra Zabulon, Nephthalim, Trachonitis, Ituræa, denique Seir, Hermon et Libanus montes conspici possint. Naturâ totus herbosus, floridus et amœnus, ac cœlesti philosophiæ convenientissimus. Unde et Christus frequenter in hoc loco oravit et docuit. Hìc divina oratione integras noctes traxit. Hìc omnibus discipulis suis ad se vocatis, duodecim ex eis delegit, quos et Apostolos ordinavit ac nominavit. In hoc ergo monte celso Christus habuit hunc sermonem prolixum, quo summam Evangelii, et perfectionem legis novæ docet, et paucis complectitur. Ostenditur adhuc in eo lapis, ait Adrichomius, in quo Christus prædicans sedit, et loca in quibus Apostoli consedisse memorantur. Hucusque illi.

Nota: voluit Matthæus inchoans à prædicatione Christi summam ejus initio tradere, ut novæ legis præ veteri sublimem doctrinam, sanctitatem et perfectionem statim lectori repræsentaret per sermonem, quem Christus habuit in monte, etiamsi longe posterius is habitus sit. Multa enim eum antecesserunt, quæ in sequentibus recensebit: hæc ergo fuit series historiæ. Christus cum cuidam manum, quæ exaruerat, restituisset die Sabbati, ut habet Matth. c. 12. 15, fugiens iram Scribarum, recepit se ad mare Galilææ, ubi affluente turba, cum multos ægros sanasset, ascendit in montem, in quo cum pernoctasset in oratione, mane duodecim Apostolos constituit. Lucæ 6. vers. 12. Quo facto, ut habet Lucas, descendit è fastigio montis ad locum in eo decliviorem et campestrem, ibique sedens, sequentem habuit concionem, partim ad discipulos, partim ad totam turbam; nam hanc concioni interfuisse patet hic cap. 7. 28. Porro eamdem hanc esse concionem cum illa quam recenset Lucas c. 6. liquet ex eodem utriusque argumento, eodem initio, et fine eodem. Utrobique enim proponitur à Christo summa Evangelicæ prædicationis et perfectionis. Licet enim Matthæus octo numeret beatitudines, Lucas vero quatuor duntaxat; tamen in illis octo hæ quatuor, et in his quatuor illæ octo continentur, ut advertit S. Ambrosius: Lucas enim in rebus gestisque Christi strictior, Matthæus vero in dictis verbisque ejus enarrandis est fusior, magisque se expandit, uti dixi canone 14.

Igitur electio Apostolorum à Christo facta est in cacumine montis: sermo vero sequens habitus est in descensu montis, sive in loco campestri, ut ait Lucas. Ita Jansenius, Franc. Lucas, et alii, licet Maldonatus putet habitum in ipso monte, quodque Christus è loco campestri rursus conscenderit montem, ibique legem novam promulgarit.

Porro Matthæus vocationem Apostolorum, quæ hunc sermonem antecessit, rejicit in cap. 10, quia necdum ipse suam à Christo vocationem enarrarat; hanc enim narrat cap. 9. Certum est autem Matthæum, uti et ceteros Apostolos, huic sermoni Christi interfuisse. Habitus fuit hic sermo à Christo sub medium Maii, cum paulo ante eodem mane electio Apostolorum ab eo facta esset, anno ætatis ejus 32. qui fuit prædicationis Christi secundus, uti dixi in Chronotaxi num. 21.

Et cum sedisset.] Doctoris enim est in cathedra vel altiori loco sedere, ut eminus audiatur; discipuli vero est docenti astare vel subsidere, in humiliori scamno vel loco. Rursum sessio tranquillitatem Christi notat: corpore enim sedente, mens pariter sedata quasi sedet, et apta est rebus divinis meditandis et docendis. Qua de causa S. Bernardo familiare fuit sedere.

2. Et aperiens os suum, docebat eos, dicens:] Aperire os Hebr. idem est, quod loqui: sed hic emphasim habet, q. d. Christus res sublimes, miras et magnas ac divina mysteria, quæ antea tacuerat et mente celarat, jam reserans aperto ore patefecit. Ita S. Hilarius: S. Bernardus vero serm. 1. in festo omnium Sanctorum: *Aperuit*, ait, *nunc os suum, qui prius aperuerat ora Prophetarum*, etc. *Vere apertum est os ejus, in quo omnes thesauri sapientiæ et scientiæ sunt reconditi.*

3. Beati pauperes spiritu (Ægyptius *in spiritu*) quoniam ipsorum est regnum cœlorum.] Christus à beatitudine, quam omnes quærunt et ambiunt, sed pauci inveniunt et nanciscuntur, orditur sermonem, uti et David librum Psalmorum, dicens: *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum*, etc. Psal. 1.

Docet ergo Christus aliis in rebus sitam esse veram beatitudinem, quam vulgus autumet, aut Philosophi tradant, scilicet in paupertate spiritus, in mansuetudine, in siti justitiæ, in sancto luctu, in patientia et pace.

Beati ergo sunt pauperes spiritu. *Beati*, inquam, in spe, sed nondum in re; *Beati*, beatitudine viæ, non patriæ, quia scilicet in recta sunt via tendente ad beatitudinem; *Beati* in inchoatione virtutis et pacis, non in consummatione coronæ et gloriæ. Beatitudo, ait Nyssenus, est dos propria Deo: dum ergo Christus pauperes spiritu facit beatos, facit eos participes divinitatis.

Alludit ad illud Mosis Deut. 33. 29. *Beatus es tu, Israel: quis similis tuî, popule, qui salvaris in Domino?* Pauperes enim spiritu sunt Israel, populus electus, qui suam spem, opes, salutem et felicitatem collocarunt in Domino: quia enim spernunt opes terræ, iisque dominantur; hinc

sunt Israel, id est, dominantes Deo et cœlo : *quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Porro Isidorus l. 10. Orig. littera B. *Beatus,* inquit, *dictus quasi bene auctus, scilicet, ab habendo quod velit, et nil patiendo quod nolit. Ille autem vere beatus est, qui et habet omnia, quæ vult bona, et nihil vult mali. Ex his enim duobus beatus homo efficitur.* Sic et Varro l. 4 de Lingua Latina : *Beatus*, inquit, dicitur, qui multa habet bona, et is *opulentus,* ab ope, cui eæ opimæ. *Dives,* à divo, qui ut Deus nihil indigere videtur. Et Cicero Tuscul. 3. *Beatus est,* inquit, *cui secretis malis omnibus cumulata est bonorum complexio.* Quæ autem vere sint bona, hic ostendit Christus, nimirum paupertatem spiritus, mansuetudinem, sanctum luctum, sitim justitiæ, etc. : quare qui hæc possident, beati sunt, ideoque semper gaudent. Unde Aristoteles lib. 7. Ethices vocem μακάριος, id est, beatus, derivat à χαίρειν, id est, *gaudere,* quasi beatus sit, qui semper gaudet.

Hæ octo beatitudines sunt quasi octo mundi paradoxa. Mundus enim et Philosophi beatitudinem collocant in opulentia, non in paupertate; in sublimitate, non in humilitate; in saturitate, non in esurie; in gaudio, non in luctu, etc. Unde S. Ambrosius l. 1. de Offic. c. 16. *Inde,* ait, *incipit beatitudo judicio divino, ubi ærumna æstimatur humano;* stultam ergo facit hic Christus sapientiam mundi, ut ait Apostolus 1. Cor. 1. *Veritas loquitur,* ait S. Bernardus in festo omnium Sanctorum, *quæ nec falli nec fallere potest, et ipsa est quæ dicit : Quoniam beati pauperes spiritu. Sic vos insensati filii Adam divitias quæritis, divitias desideratis usque adhuc, cum jam beatitudo pauperum divinitus commendata, prædicata mundo, credita sit ab hominibus ? Quærat eas paganus, qui sine Deo vivit. Quærat Judæus, qui terrenas promissiones accepit : sed qua fronte magis, aut qua mente Christianus divitias quærit, postquam Christus beatos esse pauperes prædicavit ?* Et sanctus Gregorius Nazianzenus orat. 12. initio : *Monachorum,* ait, *opes in paupertate, possessio in peregrinatione, gloria in contemptu, potentia in infirmitate, fœcunditas in cœlibatu (siquidem præstantiores fœtus illi sunt, qui secundum Deum existunt, quam qui à carne ortum ducunt), qui deliciis minime studere pro deliciis habent, qui regni cœlestis causa humiles sunt, qui in mundo nihil habent, et supra mundum existunt, qui etiam in carne extra carnem vivunt, qui pro portione Dominum habent, qui propter regnum inopia laborant, et propter inopiam regnant.*

Has Christi beatitudines in templo legi audiens Simeon Stylites, cum oves pasceret, illico iis relictis adiit monasterium, mox columnam conscendit ac stetit in ea perdius et pernox, vix comedens, semper cœlestia meditans, factus orbi portentum, ut beatitudines hasce assequeretur. Menologium Græcorum die prima Septembris asserit eum stetisse in columna 47. annos. Baronius vero supra 80. mortuumque anno Christi 460. Idem Simeon quotidie bis prædicans ad affluentem turbam non aliud concionabatur, quam *Contemnite terrestria, amate et ambite cœlestia, quæ sola vos beabunt,* uti refert Theod. oculatus et auritus testis, in ejus vita.

Porro S. Lucas c. 6. 24. singulis beatitudinibus apponit et opponit singulas infelicitates, comminans illis *væ,* id est æternam damnationem et gehennam, de quo ibidem. Denique has octo beatitudines non distingui à virtutibus ejusdem nominis, nec à donis Spiritus sancti, docet Suarez l. 2. de Necess. gratiæ cap. 22. ubi fuse omnes octo explicat.

Pauperes spiritu.] Pauperes hic vocantur ii, qui carent bonis non naturæ, nec gratiæ, sed fortunæ et opum. Pauperes ergo hic proprie accipiuntur : opponuntur enim divitibus. Luc. 6. 24. *Væ,* inquit, *vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram;* divitiæ enim sunt causa superbiæ, gulæ, luxuriæ, injustitiæ, etc., quæ divites trahunt in gehennam, uti traxerunt divitem epulonem, Lucæ 16. Ideoque hic proprie dictis pauperibus in terra promittuntur divitiæ cœlestes, ipsumque regnum cœlorum. Idque significat vox Græca πτωχοί, id est mendici, ac Hebr. רשים *raschim,* et Syrum מסכנא *meschine.* Unde Italicum *meschino.*

Beati ergo hic dicuntur pauperes non omnes, nec qui invita aut miserabili necessitate sunt pauperes, aut ex vana gloria, aut ex liberius philosophandi studio, ut Diogenes, Aristides, et Crates Thebanus, qui magnum auri pondus, teste S. Hieronymo, projecit in mare, dicens : *Abite, malæ voluptates, mergo vos, ne mergar à vobis :* sed *spiritu,* id est, laudabili voluntate à Spiritu sancto inspirata, et ad spiritualia bona tendenti, cum scilicet paupertas propter Deum et regnum cœlorum sponte suscipitur, uti fit à religiosis, qui eam profitentur et vovent; aut certe patienter toleratur, uti fit à fidelibus, qui à persecutoribus, raptoribus, vel incendio, naufragio, etc., bonis spoliantur. Ita S. Hieronymus, S. Basilius in Regul. brevior. interrog. 207. et S. Bernardus sermone 1. in festo omnium Sanctorum.

Nota : Triplices sunt pauperes : primo, censu, ut mendici; secundo, censu et spiritu, ut Abraham, qui censu erat dives, sed spiritu et affectu pauper; tertio, censu et spiritu, ut religiosi, qui ex affectu et amore paupertatis eam vovent, et bonis omnibus se abdicant. Vice versa triplices sunt divites : primo, censu, ut mercantes; secundo, spiritu, ut avari, qui ambiunt opes; tertio, censu et spiritu, ut divites, qui magis cupiunt ditari : *Vis intelligere,* ait Nyssen. l. de Beatitudinibus, *quis pauper spiritu sit? qui corporalem opulentiam animæ divitiis permutat : qui propter spiritum egenus est : qui terrenas divitias veluti quoddam onus excussit et abjecit, ut sublimis per aerem sursum rapiatur, ut inquit Apostolus in nube una cum Deo per cœlestia tendens. Ponderosa quædam res est aurum, onerosa res omnis, quæ divitiarum causa expetitur : levis vero res quædam et sublimia petens est virtus. Si igitur ad superna nos accedere oportet, ab iis quæ dorsum trahunt inopes, et egeni simus, ut in supernis versemur.*

Vox *spiritu* ergo tria significat : primo enim opponitur carni et censui, et significat hujus paupertatis subjectum esse non corpus, sed spiritum, id est, voluntatem, q. d. Beati pauperes non carne, non censu, sed spiritu, quorum spiritus pauper est, id est amans paupertatis, hoc est contemnens terrena, et amans cœlestia. Hic enim est pauper soli, sed dives cœli. Sic sæpe sumitur *spiritus* in Scriptura, ut cum ait Apostolus Rom. 1. 9. *Testis est mihi Deus, cui servio in spiritu meo.* Et Christus Joan. 4. *Deus spiritus est, et eos qui adorant eum, in spiritu et*

veritate oportet adorare. q. d. Non cæremoniis externis, sed interno spiritu et devotione mentis adorandus est Deus, juxta illud Catonis,

Si Deus est animus, nobis ut carmina dicunt,
Hic tibi præcipue pura sit mente colendus.

Ita S. Bern. serm. 1. in festo omnium Sanctorum : *Pauperes*, ait, *spiritu, id est, spirituali voluntate, spirituali intentione, desiderio spirituali propter solum beneplacitum Dei, et salutem animarum;* idque dicit : *Propter plebeios pauperes necessitate miserabili, non laudabili voluntate.* Secundo, τὸ *spiritu* significat originem hujus paupertatis non esse ex necessitate, ostentatione, vanitate, uti fuit Diogenis, Crateris, Aristidis, sed ex Spiritu sancto; hic enim aspirat nobis voluntatem hujus paupertatis Evangelicæ, facitque ut sit virtus Christiana, imo religiosa et divina. Vere S. Augustinus in Sentent. sententia 250 : *Dives, ait, qui talis est, ut contemnat in se quidquid illud est, unde inflari superbia solet, pauper est Dei.* Et S. Hieronymus : *Spiritu*, ait, id est, *propter Spiritum sanctum voluntarie pauperes.*

Tertio, τὸ *spiritu* significat finem hujus paupertatis, scilicet quod contemptus opum referatur ad spiritum, id est, ad spiritualia bona, ut liberi à terrenis, expeditius capiamus, et tendamus ad cœlestia : pauper ergo censu, fit dives sensu.

Nota τὸ *in spiritu* in sequentibus beatitudinibus subintelligi. q. d. Beati mites, non qui tales sunt ex natura phlegmatica, lenta, feminea, et languida; sed mites *spiritu*, id est, ex virtute spirituali mansuetudinis aspirata à Spiritu sancto, ac tendenti ad spiritualia bona. *Beati qui lugent*, non carne, sed spiritu, id est, ob omissa bona non carnalia, sed spiritualia. *Beati qui esuriunt*, non carne, non ventre, sed spiritu, *justitiam.*

Porro paupertas hæc spiritus conjuncta est, et oritur ex humilitate et contemptu opum et honorum. Hinc recte SS. Hilarius, Augustinus, Chrysost., Ambrosius, Nyssenus, Epiph., Leo, Gregorius, et ex iis Maldonatus, per *pauperes spiritu* intelligunt humiles mente et voluntate. Nam, ut ait S. Chrysostomus, quod rerum necessitate aliqui humiles sint, laus non est, sed quod *spiritu*, id est, libera voluntate et electione. Unde Glossa : Paupertas, ait, cujus nutrix est humilitas, duas habet partes, rerum abdicationem, et spiritus contritionem. Aliam analogiam, aliter explicando τὸ *spiritu*, dat S. Augustinus lib. 1. de serm. Domini in monte : *Vulgo*, ait, *magnos spiritus superbi habere dicuntur. Quis nesciat superbos inflatos dici, tanquam vento distentos? Quapropter recte hic intelliguntur pauperes spiritu, humiles et timentes Deum, id est, non habentes inflantem spiritum.* Initium enim gratiæ et gloriæ, regnique cœlestis est humilitas, sicut initium culpæ et gehennæ est superbia. Eccli. 10. 15. Unde S. Ambr. l. 5. in Luc. 6. 20 : *Oportet*, ait, *te fieri pauperem spiritu : humilitas enim spiritus divitiæ virtutum sunt.* S. Leo hom. in festo omnium Sanctorum : *Quid hac humilitate sublimius, quid hac paupertate locupletius?*

Radix ergo et basis beatitudinis et perfectionis Evangelicæ, est voluntaria paupertas et humilitas, sicut radix omnis peccati est superbia et cupiditas, sive ut Apostolus ait 1. Timoth. c. 6. v. 10. φιλαργυρία, id est, *argenti aviditas.*

Præclare S. Cyprianus tract. de Nativit. Christi : *Pauperes, ait, electi, superbi, neglecti : nec fastus, nec altus, circa Christi discipulatum aliquem obtinent locum. Christus pauper discipulos divites aspernatur. Pauper mater, pauper filius, inops hospitium his, qui in forma scholæ hujus in Ecclesia militant, præbent efficax documentum. Hunc in cunabulis adoravere et parvulum, confitentes Deum.* Hoc Christus docuit nascens in stabulo, vivens in hospitio, moriens in patibulo. Hi *pauperes sunt mundo, sed divites Deo; egentes seculo, sed locupletes Christo*, ait Chromatius in hunc locum.

Denique S. Bern. serm. 1. in festo omnium Sanctorum : *Attende*, ait, *quam sapienter ordinaverit sapientia contra peccatum primum, remedium primum apponens, ac si apertius dicat : Vis obtinere cœlum quod perdidit superbiens Angelus, qui confisus est in virtute sua, et in multitudine divitiarum suarum? paupertatis vilitatem amplectere, et tuum erit.*

Anagog. Franciscus Salesius nuper Episcopus Genevensis, vir valde sapiens æque ac pius et sanctus, libro 12. Theotimi c. 2 : Pauperes, ait, sive mendici spiritu sunt, qui mendicant, id est, esuriunt et sitiunt insatiabiliter spiritum, id est, amorem et zelum Dei ejusque augmenta, ut is in eis assidue magnis incrementis assurgat et inardescat.

Hinc audivi quemdam sic explicantem : *Beati pauperes spiritu*, id est, beati qui faciunt apud Deum, quod faciunt mendici apud divites, qui scilicet tanta humilitate spiritus confitentur suam paupertatem, tantoque affectu mendicant gratiam apud Deum, quanto stipem à divitibus flagitant mendici. Unde S. Chrysostomus ait mendicos docere nos orare, et opem Dei postulare, per *pathos* et affectus, quos vultu, ore, tortis manibus, pedibus ulcerosis, totoque corpore compassionem concitando ostentant.

Editus est libellus quidam spiritualis de perfectione, qui illam collocat in paupertate spiritus, sed mystica : pauper enim spiritu, inquit, est is qui spiritu abnegat, et à se abdicat non solum opes, delicias, honores, sed et omnes res creatas, adeoque etiam ipsam Dei gratiam et gloriam, ut se plane nudum sistat, et quasi in nihilum statuat coram Deo. Probat id ex Taulero. Verum hanc nuditatem suam agnoscere licitum est, at non appetere (ut scilicet quis nudetur et privetur gratia Dei) sicut appetenda est paupertas spiritus. Taulerus nil tale habet, sed tantum duplicem ponit paupertatem, scilicet externam, qualis est abdicatio opum : et internam sive mentalem, quam sitam ait in humilitate et abnegatione omnis solatii creati, ut homo non delectetur ulla re creata, ne gratia quidem, quatenus ipsa est res creata, ut in ipsa conquiescat, sed in solo Deo creatore omne suum solatium, quietem et gaudium constituat. Sed et hoc mysticum est, nec communium fidelium, sed subtiliter contemplantium et extaticorum opus, idque sobrie et cum grano salis exercendum.

Solidius noster Ludovicus de Ponte parte 3. meditat. II. paupertatis spiritus, id est, humilitatis, hosce tres gradus constituit : primus est, exuere et purificare animam ab omni spiritu et vento vanitatis, et ab omni tumore et præsumptione vana, contemnendo omnes mundi pompas. Secundus, meipsum ab omni proprietatis spiritu expoliare, proprium judicium et voluntatem cum omnibus aliis desideriis omnino

exuendo. Tertius et supremus actus est, ita meipsum exinanire, ut adeo pauperem me agnoscam, quod ex meipso nihil prorsus habeam, nisi Deus gratis mihi donet. Nam ne ipsum quidem *esse*, quod habeo, meum est, sed Dei, sine quo nihil sum. Ex me ergo nihil aliud habeo, nisi nihilum naturæ, id est non esse; et nihilum gratiæ, id est peccatum.

Quæres primo, an hæc paupertas spiritus sit præceptum, an consilium evangelicum? Rursus, quot ejus sint gradus et species? Resp. varios ejus esse gradus, quorum alii consilii sunt, alii præcepti. Primus et summus est, omnes opes, omnesque res caducas imitatione et amore Christi relinquere tam affectu interno, quam effectu et opere externo, uti fecere Apostoli, et faciunt religiosi. Hic gradus est consilii, non præcepti. Secundus est, patienter ferre confiscationem bonorum propter Christum et orthodoxam fidem, quod est genus quoddam martyrii; qui enim tollit opes ad vitæ sustentationem necessarias, tollit ipsam vitam. Hinc multi hodie Catholici sunt in Anglia viri divites et nobiles, qui mallent pati mortem, quam spolium bonorum. Durum enim est non tantum te, sed et filios, omnesque posteros tuos privare hæreditate avita, ac nobilitate et prisco stemmate avorum, omnesque redigere ad ignobilitatem, paupertatem et manticam : sed eo gloriosiores sunt, qui id præstant propter Christum : quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Tales fuere Hebræi conversi ad Christum, qui idcirco à Judæis spoliabantur suis bonis, quos dilaudans Apostolus : *Rapinam*, inquit, *bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam. Nolite itaque amittere confidentiam, quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem*, etc. Hic gradus est præcepti. Tenemur enim pro Christo et fide profundere non tantum opes, sed et sanguinem ac vitam.

Tertius paupertatis gradus est, tolerare patienter rapinam bonorum, aut aliam injustitiam à potentioribus vel tyrannis illatam, uti sæpe fit, v. g. cum quis litem justam de prædiis, rebusve sibi debitis, aliudve quidlibet, quod jure suum est, perdit ob potentiam vel tyrannidem partis adversæ.

Quartus est, opibus à Deo datis non affici, sed affectu eas relinquere, et paratum esse ad eas reipsà relinquendum, cum hoc erit ad majorem Dei gloriam. In hoc gradu fuit Abraham, dives censu, sed sensu et spiritu pauper.

Quintus est, malle paucis esse contentum in loco, ubi melius servias Deo, quam abundare in alio, ubi plus reperias opum, sed minus pietatis. Item victu, vestitu, et statu mediocri potius gaudere, quam magnis divitiis, ut amplius Deo servire queas.

Sextus, opes habere, sed eas erogare in pauperes et pios usus, etiam subtrahendo tibi necessaria.

Septimus, malle esse pauperem, quam per injustitiam, irreligionem, vel aliud scelus parare divitias, uti fecit Tobias, qui moriturus hoc documentum dedit filio c. 4. vers. ult. *Noli timere, fili mi, pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus, si timuerimus Deum.*

Ex his gradibus secundus et septimus præcepti sunt, primus vero, quartus et quintus sunt consilii : denique tertius et sextus nunc præcepti sunt, nunc consilii.

Quæres secundo, cur Christus inter beatitudines Evangelicas primum locum assignat paupertati spiritus? Resp. Ratio à priori prima est, quod hæc paupertas evertat et opprimat cupiditatem, quæ est radix et fons omnis peccati et mali, 2. Tim. 6. v. 10. Quare hæc paupertas hominem quasi restituit statui innocentiæ; in quo nihil alicui erat proprium, sed omnia singulis communia. Adami enim et posterorum ejus totus erat mundus, ut ex eo Deum agnoscerent, amarent, laudarent, semota omni proprietate, quæ est radix cupiditatis, rixarum et litium. In pauperibus ergo, *Quod superfluitas tenuissimæ pravitatis inquinat, caminus paupertatis purgat*, ait S. Gregor. hom. 40. in Evang.

Secunda ratio est, quod hæc paupertas liberet hominem à mille distractionibus, curis et sollicitudinibus, quas offerunt opes, opumque desiderium. Quocirca ipsa est *portus tranquillus, palæstra, et gymnasium sapientiæ*, ait S. Chrysost. hom. ult. in Matth. Ipsa enim facit hominem expeditum, ut animum à terrenis desideriis liberum tradat studio, orationi, virtuti et æternitati. Hinc sapienter S. Bern. *Noli*, ait, *amare bona, quæ possessa onerant, amata inquinant, amissa cruciant.* Huc facit illa ratio S. Greg. hom. 32. in Evang. quod *Nudi cum nudis* (dæmonibus) *luctari debemus : nam si vestitus quisquam cum nudo luctatur, citius ad terram dejicitur, quia habet unde teneatur. Quid enim sunt terrena omnia, nisi quædam corporis indumenta? Qui ergo contra diabolum ad certamen properat, vestimenta abjiciat, ne succumbat. Nihil in hoc mundo amando possideat, nullas rerum labentium delectationes requirat, ne unde ad votum regitur, ad casum inde teneatur.*

Tertia, quia hæc paupertas facit, ut homo amorem suum avocet ab omni re creata, eumque totum cum omni sua spe in Deo creatore defigat : in amore autem Dei, pleno et perfecto consistit summa virtutis, veraque hujus vitæ beatitudo. Quocirca de S. Francisco scribit S. Bonav. in ejus vita, cum sæpe à fratribus rogaretur quænam virtus præcipue et maxime nos Christo Domino commendaret, gratosque faceret, eum cum inusitato quodam affectu respondere solitum, paupertatem; eam enim esse viam salutis, humilitatis fomentum; perfectionis radicem, et ab ea multiplices fructus existere, quamquam occultos et paucissimis cognitos.

Pauper spiritu ergo assidue cum Deo et Christo dissuavians, dicit : *Dominus pars hæreditatis meæ : tu es qui restitues hæreditatem meam mihi.* Ps. 15. Et : *Quid enim mihi est in cœlo, et à te quid volui super terram? Defecit caro mea et cor meum, Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum.* Psal. 72. 25. Tu, Domine, es pelagus bonorum omnium, unicusque animæ meæ thesaurus. Excute ergo à me pondus omnium terrenorum desideriorum, ut igne amoris tui solius ardeam, et diluvio charitatis tuæ penitus absorbear. Eia honor meus, gaudium meum, sincera voluptas mea, Jesu, tantam, quæso, amoris tui flammam in penetralibus cordis mei excita, ut deinceps nihil sub sole eligam, nihil concupiscam præter te. O Domine mi, cœlum, terra, et

omnia, quæ in his continentur, sine te sint mihi velut hybernum gelicidium. Tu solus me afficias, solus lætifices, tui solius amor in intimis vivat et ardeat, ac vivus atque ardens permaneat. Posside mentem meam, ô summum et incommutabile bonum, posside eam, ut ipsa possideat te.

Quarta, quia hæ beatitudines propric à Christo dicuntur et assignantur Apostolis et viris religiosis ac Apostolicis, aspirantibus ad perfectionem æque ac prædicationem Evangelicam: quia enim Apostoli totum orbem circuire, et ubique prædicare debebant opes regni cœlorum, hinc pariter debebant ipsimet esse pauperes spiritu, ut expediti, tum sermone, tum potius vità et exemplo præ se ferrent contemptum opum terræ, ne Gentes putarent illos per prædicationem quærere suas bursas potius, quam animas; sed viderent eos homines esse cœlestes et divinos, ac regnum cœlorum, quod ore prædicabant, mente possidere.

Plura hac de re dixi Actor. 4. 32. Vide et Climacum gradu 17. S. Chrysost. lib. 2. contra vituperat. vitæ monasticæ, Salmeronem tom. 5. tract. 5. et Hier. Platum lib. 1. de Bono status relig. c. 9. et lib. 2. c. 3.

Hisce de causis paupertatem hanc spiritus primus verbo et exemplo docuit Christus, deinde B. Virgo, mox Apostoli, item Essæi, imo omnes primi Christiani, de quibus ait Luc. Act. 4. 32. *Nec quisquam eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia;* imo hoc vovebant: unde Ananias et Saphira hoc votum violantes, à S. Petro puniti sunt subita morte. Actor. cap. 5.

Hos secuti sunt viri et Prælati Apostolici, S. Antonius, S. Augustinus, S. Basilius, S. Chrysostomus, S. Gregorius Nazianzenus, S. Hieronymus, S. Gregorius Magnus, S. Paula, S. Paulinus, S. Gallicanus, S. Alexius, qui raro in orbe exemplo opes amplissimas, parentes et sponsam reliquit, ut pauperem Christum pauper et peregrinus in Syriam sequeretur, quasi hospes terræ, et civis cœli; ac tandem in domo paterna incognitus, quasi mendicus viveret et moreretur, factus mundi ludibrium, imo mundum deludens et ludificans. Posteriori ævo eamdem paupertatem amplexati sunt, et sui ordinis alumnos amplexari docuerunt S. Benedictus, S. Bernardus, S. Romualdus, S. Dominicus, sed præcipue S. Franciscus, qui hujus paupertatis Evangelicæ dignitatem profundissime penetravit et adamavit, eamque sui Ordinis fundamentum constituit: unde eam in omni sermone nunc matrem, nunc sponsam, nunc dominam appellabat, sæpe etiam reginam, quod in Rege regum Christo, ejusque Genitrice adeo luculenter effulsisset. Audi quid de ea suis asseclis sanciat in Regula c. 6. *Fratres nihil sibi approprient, nec domum, nec locum, nec aliquam rem, sed tanquam peregrini et advenæ in hoc seculo, in paupertate et humilitate Domino famulantes, vadant pro eleemosyna confidenter. Nec oportet eos verecundari, quia Dominus pro nobis se fecit pauperem in hoc mundo. Hæc est illa celsitudo altissimæ paupertatis, quæ vos charissimos fratres meos hæredes et reges regni cœlorum instituit, pauperes rebus fecit, virtutibus sublimavit. Hæc sit portio vestra, quæ perducit in terram viventium. Cui, dilectissimi fratres, totaliter inhærentes, nihil aliud pro nomine Domini nostri Jesu Christi in perpetuum sub cœlo habere velitis.*

Idem S. Franciscus in rerum inopia exultans, tanto eam spiritus fervore deprædicavit, ut ex facie ignis emicare videretur: *Hæc enim*, inquit, *est virtus de cœlo in nos influens, quæ nos ita instituit et informat, ut terrena cuncta ultro conculcemus, quæque obices omnes è medio tollit, quo humana mens cum Domino Deo suo liberrime atque expeditissime conjungatur. Hæc est, quæ animam adhuc in terris positam facit in cœlis cum Angelis conversari. Hæc est, quæ Christum in cruce associat, cum Christo in tumulo absconditur, cum ipso resurgit, et cum ipso in cœlum ascendit. Hæc est, quæ dotem agilitatis super cœlum volandi animabus ipsam amantibus etiam in hac vita concedit, cum veræ humilitatis et charitatis alas se amantibus impertiat. Eamus proinde rogatum Apostolos sanctissimos, ut hanc gratiam nobis impetrent à Domino Jesu Christo, ut ipse paupertatis forma, et observator præcipuus eam nobis donare dignetur.* Ita Waddingus in Annal. Minor. anno Christ 1216. n. 16. Hac de causa S. Franciscus, uti initio suæ conversionis se denudans, omniaque cum vestibus patri coram Episcopo resignans, vitam religiosam et pauperem cœpit; sic et eamdem in simili nuditate et paupertate finivit: moriens enim se vestibus spolians, nudum in terram prostravit, dicens: *Feci quod meum, quod vestrum est, Christus vos edoceat.* Mox socius ei assistens, Dei instinctu prævidens ejus mortem et paupertatis studium, offerens ei chordam cum femoralibus: *Hæc tibi*, ait, *tanquam pauperi commodo, et tu illa suscipias obedientiæ sanctæ mandato*, quæ cum jubilo excipiens, vir sanctus elatis in cœlum manibus Christo gratias egit, quod exoneratus ab omnibus, liber pergeret ad ipsum, quodque Christo crucifixo, qui nudus in cruce pependit, tam in vita, quam in morte foret conformis. Quocirca de eo ita scribit S. Bonav. in Vita ejus c. 7. *Sanctam paupertatem Filio Dei familiarem considerans, et jam quasi toto orbe repulsam, eam sic studuit sibi charitate desponsare perpetua, quod non solum pro ea patrem matremque reliquit, verum etiam quæ habere potuit universa dispersit. Nemo tam auri, quam ipse cupidus paupertatis, nec thesauri custodiendi sollicitior ullus, quam iste hujus Evangelicæ margaritæ. In hoc præcipue suus offendebatur aspectus, si quidquam videret in fratribus, quod paupertati non per omnia consonaret. Revera à principio religionis usque ad mortem tunica, chordula et femoralibus dives, iis contentus fuit. Christ Jesu paupertatem et Matris frequenter cum lacrymis revocabat ad mentem, et fratribus proponebat in sermone.* Hæc fusius de S. Francisco retuli, quia ipse unus illuminatus, et quasi *Seraph* accensus à Deo, intimum paupertatis Evangelicæ sensum, medullam et apicem à Christo hausit, et moribus expressit.

Quoniam ipsorum est regnum cœlorum.] Par enim est et congruum, ut amore Christi spernentibus opes regni terrestris, retribuantur opes regni cœlestis; ut, qui pauperes sunt in ære, ditentur in æthere, imo et regni terrestris, quod spernendo obtinent, illique dominantur juxta illud Pauli: *Nil habentes, et omnia possidentes.* 2. Cor. 6. Quocirca Climacus gradu 17. non dubitat asserere, pauperem monachum dominum esse mundi, et quia jactavit in Deum curam suam, possidere per fidem omnes gentes in servos. Idemque addit pauperem Dei famulum nullam rem amare vitiose; omnia enim

quæ habet, aut habere potest, reputat quasi non sint; et si recedere contingat, æstimat ut stercora. Audi S. Bern. serm. 21. in Cant. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Non eos æstiment sola cælestia possidere, quia ea sola audiunt in promissione. Possident et terrena, et quidem tanquam nihil habentes, et omnia possidentes, eo pro certo magis domini, quo minus cupidi. Denique fideli homini totus mundus divitiarum est. Totus plane, quia tam prospera, quam adversa ipsius, æque omnia serviunt ei, et cooperantur in bonum: ergo avarus terrena esurit ut mendicus, fidelis contemnit ut dominus. Illi possidendo mendicat, iste contemnendo servat.* Causam dat S. Chrysost. hom. 57. ad pop. quod Deus sit pauperum œconomus; *Deo,* ait, *pascente non est opus nos esse sollicitos. Nam quemadmodum si rex promiserit quotidianum victum ex cellariis suis se præbiturum, jam in futurum confidis, multo magis, cum Deus præbeat, et omnia tibi tanquam ex fonte fluant, convenit te ab omni cura et sollicitudine solutum esse. Si autem pascit omnem carnem, multo magis sibi dicatos.*

Quocirca S. Franciscus, ut ex Thoma Pisano, Cœlano et aliis, refert Lucas Waddingus in Annal. Minor. an. Christi 1210. n. 50. sui ordinis fratribus dictitabat: *Paupertatem noveritis, fratres charissimi, virtutum esse reginam, quia in Rege regum et in Regina matre ipsius tam præstanter effulsit. Paupertatem scitote, fratres, specialem esse viam salutis, tanquam humilitatis fomentum, perfectionisque radicem, cujus est fructus multiplex, sed occultus. Hæc enim est Evangelici agri thesaurus absconditus, pro quo emendo vendenda sunt omnia; et quæ vendi non possunt, illius comparatione spernenda.* Et inferius: *Propter quod pauperum more pauperculas casulas erigite, quas non habitare debetis ut proprias, sed sicut peregrini et advenæ alienas. Leges namque peregrinorum sunt, sub alieno colligi tecto, sitire ad patriam, pacifice pertransire. Evangelica hæc paupertas nostri ordinis est fundamentum: cui substrato primarie sic omnis structura religionis innititur, ut ipsius firmitate firmetur, et eversione funditus evertatur. Quantum itaque fratres declinabunt à paupertate, tantum mundus declinabit ab eis, et quærent, et non invenient. Si dominam meam paupertatem complexi fuerint, mundus eos nutriet, quia mundo dati sunt ad salutem. Commercium est inter mundum et fratres. Debent enim ipsi mundo bonum exemplum, debet eis mundus provisionem necessariam; quando autem ipsi retraxerint bonum exemplum, fide mentita retrahet mundus manum justâ censurâ.* Et sane magni et continui instar est miraculi, videre tot religiosos et religiosas ordinis S. Francisci (sunt facile toto orbe decies centena millia) paupertatem professos, sine censu, sine reditu, honeste tamen et commode ex fidelium eleemosynis vivere: nimirum hic elucet Dei erga suos pauperes providentia. Hic impletur illud Psaltis, quod sanctus Franciscus suis profecturis pro viatico dabat: *Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet.* Ps. 54. 22. Et illud: *Divites eguerunt et esurierunt, inquirentes autem Dominum, non minuentur omni bono.* Psal. 33. Hinc in Hispania Franciscano cuipiam nomine sancti Francisci petenti eleemosynam, nullus audet negare, sed omnes liberaliter sua offerunt. Idem faciunt aliæ nationes Christianæ. Denique S. Aug. serm. 28. de Verbis Apostoli: *Felicitas,* inquit, *magna Christianorum, quibus datum est, ut paupertatem faciant pretium regni cælorum. Non tibi displiceat paupertas tua: nihil ea potest ditius inveniri. Vis nosse quam locuples sit? cælum emit. Quibus thesauris conferri possit, quod videamus paupertati indultum? Ut ad regnum cælorum veniret dives, possessione sua obtinere non potest: nunc obtinet, ut contemptâ perveniat.*

Nota: Christus non dicit: *Ipsis dabitur,* vel *ipsorum erit;* sed *ipsorum est* in præsenti *regnum cælorum,* q. d. Ex hac mea promissione et Dei decreto ad ipsos pertinet regnum cœlorum, ipsi in illud plenum jus habent, adeoque de eo ineundo certi sunt, perinde ac si illud jam manibus tenerent, et in illo quasi reges regnarent. Adeo enim firma est spes promissorum Dei, ut per eam fideles rem ab eo promissam quasi manu prehendant, juxta illud Hebr. cap. 11. v. 1. *Fides est substantia rerum sperandarum,* q. d. Fides est, quæ facit in mente fidelis subsistere bona cœlestia, quæ sperat: adeo enim illa ipsi assecurat, ac si realiter ac substantialiter ipsi exhiberet.

Regnum cœlorum.] Ita vocatur beatitudo cœlestis, ubi beati cum Deo regnant in omni felicitate et gloria per omnem æternitatem. Vox *regnum* significat: Primo, bonorum omnium in cœlo abundantiam. Secundo, honorum, quibus beati à S. Trinitate et ab Angelis omnibus honorantur, celsitudinem. Tertio, regalem dignitatem. Beati enim sunt quasi reges, qui dominantur non uni Hispaniæ, vel Asiæ, aut toti terræ, sed universo orbi, hoc est, omnibus cœli elementis, animalibus, plantis et mixtis, adeoque ipsi gehennæ, omnibusque damnatis et dæmonibus: hoc regnum enim meruerunt per paupertatem spiritus, qua dominati sunt omnibus mundi bonis et cupiditatibus; unde ipsi redimiti coronis aureis, jubilantes perpetim canunt Christo: *Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, et regnabimus super terram.* Apocal. 5. 10. Vide ibi dicta. Regnum cœlorum ergo est regnum Dei: quare beati idem possident regnum, quod possidet ipse Deus, in eoque cum ipso jucundissime et splendidissime regnant perpetim.

4. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.] Hæc est secunda beatitudo in vulgata Latina, quam sequuntur S. Hieronymus, Augustinus, ceterique Latini. In Græcis vero codicibus, quos sequuntur Syrus, Arabicus, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, ceterique Græci, hæc est tertia beatitudo: secunda enim in iis est, *Beati qui lugent.*

Congrue pauperibus spiritu subjunguntur mites, quia pauperes et humiles solent esse mites, sicut vice versa divites et superbi solent esse impatientes et rixosi: vicinæ ergo et cognatæ virtutes sunt, paupertas et mansuetudo: unde vicinæ sunt et Hebrææ voces עָנִי *ani,* id est, pauper, et עָנָו *anau,* id est, mansuetus. Addit Chromatius: *Homo non poterit esse mitis, nisi prius fuerit pauper spiritu.* Causam subdit: *Non fit mare tranquillum, nisi cessaverint venti: non extinguitur ignis, nisi materiam incendii spinarumque sarmenta detraxeris: sic nec animus erit mitis et quietus, nisi quæ exsuscitant et inflammant, fuerint abdicata.* Porro *mites,* ait Chromatius, sunt *mansueti, humiles, modesti, in fide simplices, et ad omnem injuriam patientes, qui præceptis Evangelicis instituti, Dominicæ mansuetudinis imitantur exemplum.* Mites ergo sunt,

qui impatientiæ, iræ, invidiæ, vindictæ, ceterisque turbidis animi motibus et perturbationibus dominantur, ut nec obmurmurent Deo adversa immittenti, nec proximis injurias inferentibus indignentur, nec à lædentibus vindictam expetant, sed omnia placide tolerent in Dei providentiam, omnia hæc ordinantis ad suam gloriam et ipsorum salutem, plane se resignantes et conquiescentes; quare miti hac morum suavitate omnium animos sibi conciliant.

Alludit Christus ad illud Davidis Ps. 36. 11. *Mansueti autem hæreditabunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis.*

Igitur mansuetudo, Primo facit nos gratos Deo et hominibus. Secundo, similes Christo, qui ait: *Discite à me, quia mitis sum et humilis corde.* Matth. 11. Tertio, aptos ad sapientiam et haurienda bona cœlestia: horum enim capax est cor mansuetum, placidum et tranquillum, juxta illud Ps. 24. *Diriget mansuetos in judicio, docebit mites vias suas.*

Porro gradus mansuetudinis, et beatitudinis eam consequentis, sunt: Primo, mansueto corde et ore cum omnibus conversari. Secundo, iras aliorum mansueto responso frangere. Tertio, mansuete tolerare injurias et rapinas sibi factas. Quarto, in iis exultare. Quinto, sua mansuetudine et beneficiis vincere inimici et iracundi malevolentiam, eumque sibi conciliare, et benevolum amicumque efficere.

Denique causam, imo plures causas, cur mites sint beati, dat Climacus gradu 24. dum ait: *Mansuetudo est adjutrix obedientiæ, dux religiosæ societatis, furentium frænum, irascentium expultrix, magistra gaudii, imitatrix Christi, cœlitum proprietas, vinculum et nodus dæmonum, scutum adversus amaritudinem seu animi acerbitatem. In cordibus mansuetorum requiescet Dominus. Anima autem turbulenta nidus est diaboli. Mites hæreditabunt terram, vel potius dominabuntur terris, furiosi autem exterminabuntur à terris suis.*

QUONIAM IPSI POSSIDEBUNT TERRAM.] Græce κληρονόμησουσι, id est, *hæreditate possidebunt*, ut legit S. August. Arab. *hæreditabunt.* Syrus, *hæreditatis jure possessuri sunt terram.* Apposite promittit Christus mitibus terram, quia mites sæpe à rixosis bonis terræ spoliantur. Hanc injuriam ergo hac beatitudine eis sarcit et reparat hîc Christus. At quam terram?

Primo, S. Chrysost. Euthym. Theoph. et S. August. lib. 1. de Serm. Domini in monte, putant hîc mitibus promitti terram præsentem, q. d. Mundus beatos nuncupat potentes et sui vindices, qui injuriam sibi illatam retaliant, imo in duplum et triplum ulciscuntur: at ego beatos dico mites, ac injuriæ et rapinæ patientes, ut bona terræ sibi eripi mansuete tolerent: quia licet tales sæpe à mundo opprimantur, sæpe tamen, Deo dante, stabiliter et quiete sua possident; si non, mansueto totus mundus patria est, et fideli totus mundus divitiarum est. Alludit ad Mosen, qui fuit hominum mitissimus, Numer. 12. ac sua mansuetudine Hebræis impetravit à Deo possessionem terræ promissæ, factam per Josue. Hic sensus verus est, sed non plenus, nec adæquatus, sed sæpe fallit: mites enim sæpe à rixosis exagitantur, bonisque privantur, juxta illud:

Dat veniam corvis, vexat censura columbas.

Adde Mosen Judæis promittere bona terrena; Christum vero Christianis bona cœlestia.

Secundo, ergo melius et plenius cum S. Hieronymo hîc, Nysseno lib. de Beatitud. orat. 2. S. Basilio in Psal. 33. Cyrillo in c. 58. Isaiæ, per terram accipe cœlum, quæ viventium est terra, cum hæc nostra sit morientium, juxta illud Psal. 26. *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Et Ps. 141. v. 6. *Tu es spes mea, portio mea in terra viventium.* Et Isaiæ c. 38. 11. *Non videbo Dominum Deum in terra viventium.*

In cœlo ergo terra quædam est, at non crassa, opaca et terrestris, sed subtilis, lucida et cœlestis. Ibi enim est paradisus rosarum, liliorum, gemmarum, omniumque deliciarum, at non terrestrium, sed cœlestium, quæ mire oculos sensusque beatorum oblectant; alioquin enim corpora sensusque beatorum, quæ tam dura, imo martyria atrocia passa sunt in hac vita, carerent meritis suis oblectamentis, solæque animæ et mentes eorum essent beatæ, quod est absurdum. Unde S. Joannes vidit Apoc. c. 21. et 22. civitatem cœlestem in quadro positam, et fundamenta ejus constructa ex jaspide omnique lapide pretioso. Vide ibi dicta. Hinc et Pythagorici, ait Clemens Alex. lib. 5. Stromat., cœlum vocant ἀντίχθονα, id est terram ex adverso sitam, vel oppositam terræ nostræ. Taceo nonnullos Philosophos censuisse lunam et stellas inhabitari; in luna enim esse opacas civitates vastasque regiones et terras, quas incolant homines à luna lunares dicti, teste Macrobio lib. 1. in Somnium Scipionis, ideoque lunam vocari æthеream, terram vero cœlum terrestre, quod Plato quoque recenset in Convivio.

Singulis ergo hisce beatis et beatitudinibus promittitur regnum cœlorum, sed alio semper nomine et titulo, scilicet pauperibus nomine regni, mitibus nomine terræ, quia hi sæpe fundis suis in terra à rixosis et potentibus spoliantur, q. d. Tolerate, ô mites, hæc terræ spolia, quia vestræ mansuetudini et tolerantiæ rependet Deus aliam terram, non imam hanc instabilem et mobilem, sed supernam, stabilem et cœlestem. Ipsa ergo beatitudo consistens in visione, fruitione et possessione Dei vocatur terra, tum ob stabilitatem, erit enim perennis et æterna; tum quia repræsentata fuit ipsa per paradisum terrestrem, et per terram promissam Judæis. Ita Salmeron. Mites ergo pacifice possidentur à Deo, quia ei in nullo resistunt; hinc vicissim in cœlesti gloria eum possidebunt. Nam, ut ait S. August. de Salutaribus documentis c. 10. tom. 4. *Nullius erit possessio Dei, nisi ejus, quem prius ipse possederit.*

Rursum per terram proprie accipe terram novam, de qua dicitur: *Ecce ego creo cœlos novos et terram novam.* Isaiæ 65. 17. Apoc. 21. 1. et 2. Petr. 3. 13. sive orbem terræ futurum, quem Apostolus Hebr. 2. 5. ait, post judicium generale subjiciendum Christo quasi hæredi, ac consequenter mansuetis ejus cohæredibus: post judicium enim mundus totus, puta cœlum et terra, innovabuntur et glorificabuntur, ac subjicientur Christo, ejusque Sanctis.

Festive quidam vir sanctus, ait Salmeron, dixit: *Humilibus datur cœlum, mitibus terra: quid superest superbis et crudelibus, nisi infernalis miseria?*

Mystice S. Bern. serm. 1. in festo omnium Sanctorum, per terram accipit corpus aut cor, quod possidet anima hominis mansueti regnans super carnis motus, et omnibus suis membris per mansuetudinem imperans.

Anagogice S. Hilar. et S. Ambros. Post resurrectionem, inquiunt, mitis incipiet possidere terram, id est corpus suum per gloriam, ac consequenter quodammodo et corpus Christi per configurationem et fruitionem: *Mitibus*, ait Hilarius, *terræ hæreditatem pollicetur, id est, ejus corporis, quod Dominus assumpsit habitaculum: et quia per mansuetudinem mentis nostræ Christus habitaverit in nobis: nos quoque gloria glorificati ejus corporis vestimur.* Et S. Leo serm. in festo omnium Sanctorum: *Terra*, inquit, *promissa mitibus, et in possessionem danda mansuetis, caro Sanctorum est, quæ ob humilitatis meritum felici resurrectione mutabitur, et immortalitatis gloria vestietur; in nullo jam spiritui futura contraria, et cum voluntate animi, perfectæ unitatis habitura consensum.* Et post nonnulla: *Possidebunt enim illam mites pace perpetua, et nihil unquam de eorum jure minuetur, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem, ut periculum vertatur in præmium; et quod fuit oneri, sit honori.*

Symbol. mites possident terram, id est hominum, qui terreni sunt, corda; nam per mansuetudinem ea sibi conciliant, et quasi obligant, ut ea possidere videantur, juxta illud Eccli. 3. 19. *Fili in mansuetudine opera tua perfice, et super gloriam hominum diligeris.* Vide ibi dicta. Unde S. Chrys. hom. 58. in Genes. *Nihil*, inquit, *mansuetudine est violentius. Nam sicut rogum, cum valde accenditur, aqua injecta restinguit: sic et animum camino magis exardescentem, verbum cum mansuetudine prolatum extinguit.* Vide eumdem homil. 29. ad populum. Quare mansueti possident terram, quia tot habent fundos, quot sunt corda hominum, præsertim amantium Evangelicam mansuetudinem, qui illis, licet exulibus, hæreditate sua spoliatis alimenta ministrent.

Denique modus consequendi mansuetudinem est: Primo, si ejus dignitatem et utilitatem, iræ vero indignitatem et damna sæpe mediteris. Secundo, si iratus nil dicas vel agas, donec iram in corde sedaveris. Unde Clemens Alex. lib. 5. Stromat. refert Athenodorum hoc consilium dedisse Augusto Cæsari, ut iratus nil diceret aut faceret, priusquam 24. litteras Alphabeti secum percurrisset. Tertio, si animo sis excelso: *Princeps*, ait ille, *superior est omni injuria.* Quocirca Augustus Cæsar obtrectantium sibi linguas spernebat, dictitans, in libera civitate liberas oportere esse linguas. Quarto, si cogites exempla mitium ut imiteris, ac præsertim exemplum Christi crucifixi, de quo prædixit Isaias cap. 53. *Sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet.* Et Jerem. c. 11. 19. *Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, et non cognovi.* Ita S. Elzearius Comes Arriani, omnes injurias sibi illatas, meditatione et imitatione passionis et mansuetudinis Christi superabat, adeo ut videretur esse ἀπαθὴς et insensibilis, ut habet ejus vita.

5. Beati qui lugent (Arabicus: *Beati tristes*), quoniam ipsi consolabuntur.] *Qui lugent*, non carne, sed *spiritu*: τὸ enim *spiritu* ex v. 3. in omnibus his beatitudinibus est repetendum. Beati enim sunt, qui lugent ob amissionem non opum, parentum, amicorum, sed rerum spiritualium. Sanctus ergo hic luctus accipitur; opponitur enim ridentibus, et gaudio, omnique mundana prosperitate diffluentibus, quibus ut beatis mundus applaudit, Christus vero *væ* intentat, Luc. cap. 6. 25. *Væ*, inquit, *qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis.* Alludit ad Isaiæ 65. 14. *Ecce servi mei comedent, et vos esurietis. Ecce servi mei bibent, et vos sitietis. Ecce servi mei lætabuntur, et vos confundemini. Ecce servi mei laudabunt præ exultatione cordis, et vos clamabitis præ dolore cordis, et præ contritione spiritus ululabitis.*

Porro hic luctus suos habet gradus, uti et ceteræ beatitudines: beati ergo hic dicuntur lugentes, qui adversitates lugubres à Deo immissas, aut permissas patienter tolerant. Ita Nyssen. de Beatitud. et S. Aug. l. 1. de Serm. Domini in monte. Beatiores sunt, qui sua aut aliena peccata lugent et deflent. Ita SS. Chrysost. Ambros. Hilar. et Hieron. Beatissimi vero sunt, qui præ dolore luctæ assiduæ, quam cum carne et concupiscentia gerunt, præque desiderio cœlestis patriæ, ac præsertim præ amore Dei et Christi, quo perpetim frui summe exoptant, lugent suum hoc in corpore et terra exilium. Ita Nyssen. Jansen. et alii. Sic lugebat Paulus, dicens: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Rom. 7. Et: *Cupio dissolvi, et esse cum Christo.* Philipp. 1. 23. Vide ibi dicta. In luctu hoc excelluit S. Ephrem, qui in omnibus suis scriptis luget, sanctumque luctum et compunctionem legenti aspirat. S. Macarius, ut habet ejus vita, suis dictitabat: *Ploremus, fratres, et producant oculi nostri lacrymas, antequam eamus hinc, ubi lacrymæ nostra corpora comburant. Et fleverunt omnes.* Lacrymæ enim hic lavant, post mortem urunt.

Quoniam ipsi consolabuntur.] Tum sæpe in hac vita, tum semper in futura, ubi erit, ut ait Isai. c. 35. 10. *Lætitia sempiterna super caput eorum: gaudium et exultationem obtinebunt, et fugiet dolor et gemitus.* Sane compunctio ipsa mire mentem compuncti solatur, pascit et reficit: et si est gaudium sincerum in mundo, est in mente compuncta. Experire, et gustabis: *Cor, quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio ejus non miscebitur extraneus*, ait Sapiens Prov. 14. 10. Vide ibi dicta. Huc alludens S. Hieron. describens obitum S. Paulæ, lugentis instar pœnitentis, exclamat: *O beata rerum commutatio! flevit, ut semper rideret: despexit lacus contritos, ut fontem Dominum reperiret: vestita cilicio est, ut nunc albis vestimentis uteretur, et diceret: Scidisti saccum meum, et induisti me lætitia. Cinerem sicut panem manducabat, et potionem cum fletu miscebat, dicens: Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, ut in æternum pane Angelorum vesceretur, et caneret: Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus.*

Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur.] Lucas cap. 6. omittit τὸ *justitiam.* Sic enim habet: *Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini;* quare videtur loqui de corporali esurie, sed quæ ex spiritali oritur, aut certe ad eam dirigitur, uti explicat Matthæus, qui in verbis Christi recensendis est fusior et

plenior, uti Lucas in factis ejusdem. Sensus ergo est, q. d. Beati qui esuriunt cibum et potum, sed *spiritu* (hoc enim repetendum est ex v. 3.), id est, non carnali necessitate, sed virtute spirituali, æque ac spirituali fine et intentione, quia scilicet esuriunt et sitiunt justitiam; nam per esuriem et sitim acquirere, vel augere volunt in se et in proximis justitiam. Unde Maldonat. τὸ *justitiam* exponit *propter justitiam.* Hinc Lucas c. 6. v. 25. hos esurientes opponit saturis, scilicet vino et deliciis: *Væ*, inquit, *vobis, qui saturati estis, quia esurietis*, q. d. Mundus beatos prædicat saturos, ego vero esurientes, sed justitiam, avidosque, ut eam consequantur et augeant, etiam per esuriem, sitim, aliasque carnis macerationes, vel sponte assumptas, vel aliunde illatas, ut innuit Lucas c. 6. v. 21. Ita S. Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Hilarius, Nyssenus, Euthymius, Theophyl. et alii. Sic esuries, sive fames, non corporalis, sed spiritalis intelligitur Amos 8. v. 11. cum ait: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et mittam famem in terram, non famem panis, nec sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini.* Et Eccli. 24. 29. *Qui edunt me, adhuc esurient, et qui bibunt me, adhuc sitient.* Ad quæ loca alludit hìc Christus.

Primus ergo gradus hujus beatitudinis esuriendi et sitiendi est, esuriem et famem ortam ex publica vel privata ciborum inopia patienter tolerare: secundus, esurire et sitire, jejunando sponte, ut per jejunium carnem domes, pro peccatis satisfacias, tibique vel proximis Dei gratiam impetres: tertius, pro fide Christi pati carceres, et in iis famem sitimque, imo fame enecari, uti nonnullis martyribus contigit: quartus, esurire et sitire justitiam, omnisque virtutis augmentum. Unde S. Leo serm. In festo omnium Sanctorum: *Nihil*, ait, *aliud est diligere Deum, quam amare justitiam.*

Porro distinguitur esuries justitiæ ab ejusdem siti, quasi imperfectum à perfecto: esuries enim difficilius expletur, sitis facilius et jucundius. Audi S. Bern. serm. 2. de Annunt. *Verumtamen*, inquit, *donec sapit tibi veritas, non sine difficultate et interiora trajicitur. Ubi vero cœperis in ea oblectari, jam non cibus, sed potus est, et sine difficultate intrat in animam, quo videlicet spiritualis cibus intelligentiæ potu sapientiæ digeratur, ne ipsius interioris hominis artubus, id est affectibus siccitate laborantibus, oneri magis sit quam utilitati.*

Justitiam.] Primo, justitia hìc accipi potest pro speciali virtute, quæ cuique jus suum tribuit, q. d. Beati sunt, qui esuriunt justitiam, hoc est, qui avide exoptant ut justitia, quæ terrena quasi deseruit, (juxta illud Ovid. 1. Metam.

——— Et virgo cæde madentes
Ultima cœlestum terras Astræa reliquit)

et in cœlum fugit, in terram redeat, ac in toto orbe dominetur, et jus suum tueatur. Tales sunt, qui à tyrannis vel potentibus injuste afflicti desiderant, inquit Rupertus, jus suum sibi reddi, uti viduæ et orphani oppressi unice desiderant: item qui videntes alios injuste ab aliis vexari, ex zelo justitiæ optant eos ab hac injustitia liberari, et injustos puniri. Nam ut ait Aristot. 5. Ethic. *Neque Hesperus, neque sol ita lucet ut justitia.* Et Cicero lib. 2. de Offic.: *Tanta est vis justitiæ, ut ne illi quidem, qui maleficio et scelere pascuntur, in eo sine aliqua justitiæ particula vivere possint*, uti fieri videmus in militibus suo principi rebellantibus, qui ut hanc rebellionem tueantur, rigidam inter se exercent justitiam.

Secundo et plenius, justitiam hìc accipe prout generalis est virtus; imo complexio omnium virtutum: hanc enim non simpliciter velle, sed assidue esurire, et ardenter concupiscere debemus, ut iis mentem impleamus: *Non sufficit*, ait S. Hieron. *velle justitiam, sed esurire, ut per hanc famem numquam nos satis justos esse credamus, sed semper justitiæ opera esurire intelligamus.*

Audi S. Bern. ep. 253. ad Garinum, inexplebile in justo proficiendi desiderium explicantem: *Numquam justus arbitratur se comprehendisse, numquam dicit satis est, sed semper esurit sititque justitiam, ita ut si semper viveret, semper, quantum in se est, justior esse contenderet, semper de bono in melius proficere totis viribus conaretur; non enim ad annum vel ad tempus, instar mercenarii, sed in æternum divino se mancipat famulatui.* Et post nonnulla: *Itaque indefessum proficiendi studium, et jugis conatus ad perfectionem perfectio reputatur. Quod si studere perfectioni esse perfectum est, profecto nolle proficere, deficere est. Ubi ergo sunt, qui dicere solent, sufficit nobis, nolumus esse meliores quam patres nostri? O monache! non vis proficere? non vis ergo deficere? nequaquam. Quid ergo? Sic mihi, inquis, vivere volo, et manere in quo perveni, nec pejor fieri patior, nec melior cupio: Hoc ergo vis, quod esse non potest. Quid enim stat in hoc seculo?* Probat exemplo Christi, *qui pertransiit benefaciendo et sanando omnes. Pertransiit ergo sicut non infructuose, ita non remisse, non pigre, non lento gressu, sed quemadmodum item de eo scriptum est: Exultavit ut gigas ad currendam viam.*

Denique concludit per scalam Jacob: *Vidit*, inquit, *scalam Jacob, et in scala Angelos, ubi nullus residens, nullus subsistens apparuit, sed vel ascendere, vel descendere videbantur universi, quatenus palam daretur intelligi, inter profectum et defectum in hoc statu mortalis vitæ nihil medium inveniri, sed quomodo ipsum corpus nostrum continue aut crescere constat, aut decrescere; sic necesse sit spiritum aut proficere semper, aut deficere.* Præclare S. August. tract. 4. in epist. S. Joan.: *Tota vita boni Christiani*, ait, *sanctum desiderium est;* ut eat de virtute in virtutem, ut insatiabiliter opera virtutum sitiat, ut occasiones inserviendi Deo ardenter ubicumque et undecumque captet.

Mystice esuriunt et sitiunt justitiam, qui esuriunt sitiuntque Christum, ut toto amore et spiritu illi jungantur, juxta illud: *Qui adhæret Domino, unus spiritus est.* 1. Cor. 6. Christus enim factus est nobis à Deo sapientia, sanctificatio, et redemptio; ita Nyssen. de Beatitud. S. August. ep. 85. ad Consentium sub finem, et S. Bern. ep. 190. post medium.

Quoniam ipsi saturabuntur.] Tum quia ipsa spiritus esuries ipsummet pascit et saturat; juxta illud:

Ipsa sibi virtus sola est pulcherrima merces.

Tum quia Deus desiderantibus gratiam suam, ejusque augmenta, liberaliter illa offert, quæ ignavis et oscitantibus negat: tum quia in cœlo

adimplebit omnem eorum esuriem per felicitatem et gloriam. Nam ut ait S. Bern. ep. 253. *Sempiterna esuries sempiternam meretur refectionem.* Unde Christus : *Ego*, inquit, *dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo.* Lucæ 22. 29.

Hoc adepta est S. Paula, de qua ita scribit S. Hieron. in ejus epitaphio : *Saturatur, quia esurivit, et læta decantat : Sicut audivimus, ita et vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri : ô beata rerum commutatio ! flevit, ut semper rideret : despexit lacus contritos, ut fontem Dominum reperiret : vestita cilicio est, ut nunc albis vestimentis uteretur, et diceret : Scidisti saccum meum, et induisti me lætitia. Cinerem sicut panem manducabat, et potionem suam cum fletu miscebat, dicens : Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, ut in æternum pane Angelorum vesceretur et caneret : Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus.*

7. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.] Justitiæ jungit misericordiam, quia omne opus virtutis vel est debitum, et est justitia ; vel est indebitum, gratuitumque, et est misericordia, et quia misericordia justitiam temperat et dulcorat. Mundani beatos æstimant, qui pauca dant, sed multa recipiunt, itaque opes coacervant, seseque ditant: at Christi dogma paradoxum, sed verissimum est : *Beatius est magis dare, quam accipere*, Actor. 20. 35. ubi multas beatitudinis hujus causas recensui, ac in primis illam : *Quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Par enim est lege talionis, ut misericordiam facienti fiat vicissim misericordia : quod enim pauperi fit, hoc sibi factum Christus æstimat : quare cur in die judicii electos cœlo sit adjudicaturus, et reprobos gehennæ, non aliam causam affert Matth. 25. quam quod illi in se, id est pauperes suos fuerint misericordes, hi vero immisericordes. Misericordia ergo misericordi hîc promittitur, et promissa præstatur à Christo, tum sæpe in hac vita, tum semper in futura. Beatitudo cœlestis igitur, quam pauperibus promisit nomine regni cœlorum, ab eodem misericordibus promittitur nomine misericordiæ, quia, ut ait Apostolus, vita æterna est gratia. Rom. cap. 6. v. 23. tum quia gratis eam promisit Deus bene operantibus et eleemosynariis; tum quia initium boni operis et meriti est gratia : hæc enim nos prævenit et excitat ad opus bonum, illique divinam dignitatem et vim merendi tribuit. Vita æterna, ait S. Augustinus de Corrept. et Gratia cap. 13. *est gratia pro gratia, id est, pro his meritis, quæ contulit gratia*, juxta illud Ps. 102. *Qui coronat te in misericordia et miserationibus.* Unde Syrus vertit : *Beati misericordes, quoniam super ipsos erunt misericordiæ ;* quasi dicat : Misericordi retribuetur misericordia, non una, sed multæ. Deus enim ab eo non vult vinci, sed eum vincere sua liberalitate. Unde primo, misericordibus pœnitentiam inspirat, et per eam peccata remittit, juxta illud Daniel. 4. 24. *Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum.* Secundo, gratiam frequentem et copiosam eis aspirat, per quam multa bona opera conquirant. Tertio, propter ea confert eis vitam et gloriam æternam, quæ summa est gratia, ideoque nomine misericordiæ hîc significatur. Nam, ut ait S. Augustinus epist. 105 : *Dum Deus coronat merita nostra, nihil aliud coronat, quam munera ;* quia omne meritum nostrum in nobis non facit, nisi gratia. Gradus misericordiæ sunt primo, miseris compati : secundo, miseriam corporalem proximi per eleemosynam levare : tertio, animæ ignorantia, afflictione, aut peccato laboranti succurrere : quarto, miseros prævenire et quærere, ut eis succuras : quinto, tibi subtrahere commoda, vel etiam necessaria, ut aliis opituleris : sexto, pro eis tua et teipsum vitamque impendere, uti fecit Christus, S. Paulus, et S. Paulinus.

Symbolice misericordibus promittitur misericordia, id est, Dei visio et possessio, ipseque Deus, cujus natura non est aliud quam misericordia, juxta illud Psalm. 58 : *Deus meus misericordia mea.* Das ergo pauperi nummum, et accipis Deum, juxta illud : Da nummum, et accipe regnum ; da micam, et accipe massam ; da pretium, et accipe præmium ; da donum, et accipe Deum. Unde S. Leo serm. in festo omnium Sanctorum : *Agnosce*, ait, *ô Christiane, tuæ sapientiæ dignitatem, et qualium disciplinarum artibus, ad quæ præmia voceris, intellige. Misericordem te misericordia, justum vult te esse justitia, ut in creatura sua creator appareat, et in speculo cordis humani per lineas imitationis expressa Dei imago resplendeat. Secura esto operantium fides, aderunt tibi desideria tua, et iis, quæ amas, sine fine potieris.* Eleemosyna ergo non tam est misericordia, quam ingens fœnus et usura cum Deo ; longe enim plus ab eo recipit, quam illi det, unde illud : *Si vis fœnerari, fœnerare Deo :* nam *fœneratur Domino, qui miseretur pauperis, et vicissitudinem suam reddit ei.* Proverb. 19. 17. quia, ut ait Chrysolog. serm. 42 : *Manducat Deus in cœlo panem, quem perceperit pauper in terra. Da ergo panem, da potum, si Deum debitorem, non judicem vis habere.* Nervosius S. Aug. in Psal. 36 : *Attende*, ait, *quod facit fœnerator : minus vult dare certe, et plus accipere ; hoc fac et tu. Da modica, accipe magna. Vide quam late crescat fœnus tuum. Da temporalia, accipe æterna. Da terram, accipe cœlum.* Sis ergo usurarius, sis fœnerator Dei ; hæc usura pia, hoc fœnus sanctum est. Denique S. Chrysost. hom. 32. In ep. ab Hebr. *Eleemosyna*, ait, *est amica Dei, semper ei propinqua, pro quibuscumque voluerit, facile gratiæ munus impetrat.* Et mox confert et præfert eam pavoni, quod magis decora grataque sit oculis Dei, quam pavo oculis hominum, ac de ea subdit : *Virgo est habens alas aureas, circumspecta per omnia, venusteque succincta, vultum habens candidum atque mansuetum ; pennata est, levis, et semper ante solium regale consistit. Quando judicamur, repente subvenit, et nos à suppliciis liberat imminentibus, alis suis nos contegens. Hanc amplius desiderat Deus, quam sacrificia innumera.*

8. Beati mundo corde (S. Aug. de Sermone Domini in monte legit *mundicordes*), quoniam ipsi Deum videbunt.] Primo, mundum cor est mens casta, et pura ab omni libidine et carnis concupiscentia, q. d. Beati sunt, non qui mundo et claro sunt intellectu, ut Philosophi ; nec qui mundo et polito sunt corpore ac vestibus, quod multis est impossibile ; sed qui mundo sunt corde, id est, pura castaque mente, quod

omnibus est possibile. Ita S. Chrysostomus, Theophyl., Euthymius.

Secundo, generalius et plenius: Beati sunt, qui mundo corde, id est, pura sunt conscientia, qui scilicet eam mundarunt ab omni peccato, à pravis cogitationibus et desideriis, à passionibus et perturbationibus, ab omni mala intentione, ac præsertim ab omni duplicitate et hypocrisi. Mundo corde ergo sunt, qui simplici, recta et pura sunt mente, qui omne bonum faciunt semper et cogitant, ait Auctor imperfecti: sicut enim, si fons sit purus et illimis, aquæ ex eo profluentes pariter sint puræ et illimes; sic et, si cor sit purum, omnis actio ex eo promanans erit pura et munda. Ita S. Hieronymus, Hilarius, Nyssenus, et S. Augustinus lib. 1. de Sermone Domini in monte.

Tertio, plenissime et perfectissime, summoque gradu beati sunt mundo corde, qui scilicet cor ab omni creaturarum amore emundarunt, ut mundum sit deitatis speculum et templum instar Angeli, utque totam mentis intentionem, affectum et amorem in Deum transferat.

Puritatis cordis perfectæ indicium dat Cassianus l. 6. de Spiritu fornicat. c. 18. somnium, scilicet si quis dormiens non impura et illicita, sed pura et sancta somniet; hoc enim mentis ad purum à vitiis excoctæ certum est signum. Porro scalam, in qua per gradus ad hanc puritatem sensim ascenditur, ita describit Cassianus et Sulpitius l. 4. de Inst. renunt. cap. 53: *Principium nostræ salutis timor Domini est. De timore Domini nascitur compunctio salutaris: de compunctione cordis procedit contemptus omnium facultatum, ac nuditas: de nuditate humilitas procedit: de humilitate generatur mortificatio voluntatum: mortificatione voluntatum extirpantur omnia vitia: expulsione vitiorum virtutes fructificant atque succrescunt: pullulatione virtutum puritas cordis acquiritur: puritate cordis Apostolicæ charitatis perfectio possidetur.* Quocirca S. Antonius apud S. Athanasium munditiem cordis docet esse viam ad prophetiam: *Si quis*, inquit, *hoc assumat, ut futura cognoscat, habeat purum cor: quia credo animam Deo servientem, si in ea perseveraverit integritate, qua renata est, plus scire posse quam dæmones. Talis erat anima Elisæi, quæ aliis incognitas virtutes faciebat.*

QUONIAM IPSI DEUM VIDEBUNT] facie ad faciem, ideoque visione Dei beabuntur: immundi enim corde habent cor quasi limo et fæce terrena obrutum, ut Deum videre nequeant: *Munditia autem cordis, et conscientiæ puritas*, ait Chromatius, *nullam nubem ad intuendum Deum patietur*, sed illum in se recipiet, sicut speculum purum et tersum in se recipit solem, quem sicut à se excludit speculum impurum et impolitum, sic et cor impurum à se excludit Deum. Audi S. Leonem serm. in festo omnium Sanctorum: *Meritam hæc beatitudo cordis promittitur puritati: splendorem enim veri luminis sordens acies videre non poterit; et quod erit jucunditas mentibus nitidis, hoc erit pœna maculosis. Declinentur igitur terrenarum caligines vanitatum, et ab omni squalore iniquitatis oculi tergantur interiores, ut serenus intuitus tantum Dei visione pascatur.* Hinc patet, ait S. Augustinus, Deum non oculis, sed corde, id est, mente à beatis videri; est enim ipse incorporeus et purissimus spiritus.

Posset secundo hæc Dei visio accipi pura et affectuosa Dei cognitio, quam Deus mundis corde in hac vita sæpe præ aliis majorem impertit: *Agite ergo*, inquit ex Fonteio S. August. l. 83. quæst. q. 11. *ô miseri mortales: hoc agite, ne unquam polluat hoc domicilium malignus spiritus, ne sensibus immixtus incestet animæ sanctitatem, lucemque mentis obnubilet. Serpit hoc malum per omnes aditus sensuales, dat se figuris, accommodat coloribus, adhæret sonis, latet in ira, in fallacia sermonis, odoribus se subjicit, infundit saporibus, ac turbidi motus illuvie tenebrosis affectionibus tenebrat sensus; quibusdam nebulis implet omnes meatus intelligentiæ, per quos expandere lumen rationis radius mentis solet. Et quia radius æthereæ lucis est, in eoque speculum divinæ præsentiæ; in hoc enim Deus, in hoc voluntas innoxia, in hoc recte facti meritum relucet, Deus ubique præsens est. Tunc autem unicuique nostrum simul est, cum mentis nostræ illibata puritas in ejus præsentia patuerit.* Dicat ergo sibi quisque cum Herminio:

Malo mori, quam corde fœdari.

9. BEATI PACIFICI (εἰρηνοποιοί, id est, *pacem facientes*, uti vertit Syrus), QUONIAM FILII DEI VOCABUNTUR.] q. d. Mundus beatos prædicat eos, qui fortiter bella gerunt, et hostes subigunt: at ego beatos prædico eos, qui dissidentes et bellantes conciliant, et ad pacem unionemque inter se et cum Deo revocant, aut revocare laborant et satagunt. Hoc enim est opus arduum et difficile, sed Deo gratissimum. Ita S. Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus, S. Hieronymus, S. Basilius quæst. 215. inter brevior. Vide S. Gregorium 3. parte Pastor. admon. 24.

Gradus hujus beatitudinis sunt: Primo, pacem animæ internam cum Deo habere vel procurare. Secundo, pacem cum vicinis et proximis colere. Tertio, dissidentes et discordes ad concordiam charitatis revocare. Nam, ut ait S. Leo serm. in festo omnium Sanctorum, Christiana pax in uno Deo, Deique charitate fundata est: *Extra dignitatem pacis*, inquit, *sunt improbarum parilitates cupiditatum, fœdera scelerum, et pacta vitiorum.* Quartus gradus est, facere alios sibi similes, scilicet aliis instillare zelum pacis, ut studeant pacificare quoslibet discordes. Atque posset hac de re religio, vel congregatio pia instituti magno Ecclesiæ bono, ut sicut sunt congregationes institutæ ad obeunda cetera misericordiæ opera, v. g. ad serviendum infirmis, ad hospitandum peregrinos, ad alendum pauperes, ad sepeliendum mortuos, etc. Sic etiam instituatur congregatio pacificorum, quorum officium sit omnes in urbe lites sopire, omnesque discordes ad concordiam et pacem revocare. Hoc enim magnæ charitatis est opus, in quo excelluit noster P. Gaspar Barzæus Armusii et Goæ, adeo ut advocati et procuratores dicerent sibi moriendum esse fame, eo quod sopitæ forent omnes lites, ex quarum procuratione ipsi vivebant. Lege ejus vitam scriptam à P. Trigautio. Quin et reipsa in nonnullis urbibus tales congregationes pacificorum erectæ sunt, per quas ingentia expensarum, discordiarum, pugnarum, odiorum damna, quæ lites afferre solent à republica propulsantur.

QUONIAM FILII DEI VOCABUNTUR] id est erunt, ut jure vocari possint filii Dei. Est catachresis vel metalepsis: *filii Dei*, id est, simillimi Deo, illique charissimi: Deus enim pacem maxime amat, ejusque causa misit Filium in mundum, quia ipse per essentiam est pax et unio: unde

ipse tres personas divinas in una eademque individua essentia, ac deitate essentialiter unit, intimeque jungit. Hinc Deus vocatur *Deus pacis*, Philip. 4. Ex adverso diabolus est Deus dissensionis; quare qui eam seminant, sunt filii non Dei, sed diaboli: *In uno enim malo*, ait S. Gregorius 3. part. Pastor. admonit. 24. *innumera peragunt, quia seminando discordiam, charitatem, quæ nimirum virtutum omnium mater est, extinguunt.*

Simili catachresi dicitur v. 44. et 45. *Diligite inimicos*, etc., *ut sitis filii Dei*, id est similes et imitatores *Patris vestri, qui in cœlis est.*

Secundo, pacifici vocabuntur *filii Dei*, quia participabunt officium et nomen Filii Dei, puta Christi, cujus officium est homines reconciliare Deo et sibi invicem, orbique pacem afferre, quam mundus dare non poterat. 2. Cor. 5. c. 18. Colossens. 1. 20. Ephes. 2. v. 14. Unde ejus nomen est *Princeps pacis*. Isaiæ 9. 6. ideoque eo nascente, pax nata est in terra, unde Angeli tunc cecinerunt: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Lucæ 2. Ipse enim natus est ad hoc, ut hominem Deo, terram cœlo, peccatores Angelis reconciliaret, *pacificans per sanguinem crucis, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt.* Coloss. 1. 20. *Quare ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriæ solvens*, etc., *per crucem interficiens inimicitias in semetipso.* Ephes. 2. 14.

Tertio, pacifici proprie et plenissime vocabuntur, eruntque filii et hæredes Dei in cœlesti gloria, quam ob meritum pacis conciliatæ hæreditabunt. In cœlo enim omnes Sancti per gloriam beatificam sunt filii et hæredes Dei: *Hi sunt pacifici*, ait S. Leo serm. in festo omnium Sanctorum, *hi bene unanimes, vocandi æterno nomine Filii Dei, cohæredes autem Christi, quia hoc merebitur dilectio Dei et proximi, ut nullas jam adversitates sentiat, nulla scandala pertimescat, sed finito omnium tentationum certamine, in tranquillissima Dei pace requiescat.*

Porro S. Bernard. ser. 4. de Adventu, fictos pauperes, mites, lugentes, esurientes, misericordes, mundicordes, pacificos ita depingit: *Sunt*, inquit, *qui ita pauperes esse volunt, ut nihil eis desit, et sic diligunt paupertatem, ut nullam inopiam patiantur. Sunt et alii mites, sed quamdiu nihil dicitur vel agitur, nisi pro eorum arbitrio: patebit autem quam longe sint à vera mansuetudine, si oriatur occasio* (si verbo asperiore pulsentur) *Alios quoque lugentes video, sed si de corde procederent istæ lacrymæ, non tam facile solverentur in risum. Alii eam vehementer contra aliorum delicta zelantur, ut videri possent esurire et sitire justitiam, sed semetipsos tam insipienter quam inutiliter palpant. Sunt alii misericordes de his quæ ad ipsos non pertinent, qui scandalizantur, si non detur omnibus abundanter, sic tamen ut ipsi ne in modico quidem graventur. Sunt qui peccata sua sic confitentur, ut videri possent ex desiderio mundandi cordis id agere, nisi quod ea quæ ipsi sponte dicunt aliis, ab aliis patienter audire non possunt. Sunt et alii, qui si viderint quempiam vel leviter scandalizatum, valde solliciti sunt quomodo eum in pacem reducere possint, et viderentur pacifici, nisi quod eorum commotio, si forte quidquam contra eos dictum factumque fuerit, tardius universis difficiliusque poterit sedari*, etc. Singulis hisce deinde Christum in omnibus contrarium, ut verum virtutum speculum opponit.

10. BEATI QUI PERSECUTIONEM PATIUNTUR PROPTER JUSTITIAM, QUONIAM IPSORUM EST REGNUM CŒLORUM.] Hæc octava et summa est beatitudo, in passione et patientia consistens, cum priores in actione sitæ sint. Unde S. Ambros. lib. 5. in c. 6. Luc. v. 22. *Usque ad finem*, ait, *te ducit, usque ad martyrium prosequitur, ibi constituit beatitudinem palmam.* Difficilius enim est dura pati, quam ardua agere, juxta illud: *Fortia agere, Romanum est; fortia pati, Christianum est.* Quare major et perfectior est fortitudinis actus fortia pati, quam agere, uti docet D. Thomas et Philosophi. Persecutio est pertinax insectatio alicujus ad eum proterendum, qua nullus datur quieti aut securitati locus, sed quovis genere, scilicet tam per calumnias, quam per afflictiones; tam per injurias verborum, quam verberum, innocentia vexatur et opprimitur.

Acute et subtiliter Nyssen. de Beatitud. ponderat τὸ *persecutionem*, quæ vox currentium et sequentium est, ac præcedentes cursu, superare contendentium. Itaque meditatur Nyssenus sanctum virum, et tribulationem, sive persecutionem simul currere, sed cum ille persecutioni non cedit, ipsum quasi victorem antecedere et præcurrere, persecutionem vero à tergo sequi, et post eum currere, ideoque vocari *persecutionem*, quia justos, inquit, *inimici persequuntur, sed non assequuntur;* justorum enim patientiâ et constantiâ superantur.

PROPTER JUSTITIAM.] Quia justi, quia Christiani, quia justitiam sequuntur, quia servant Dei legem vel statuta sui ordinis, quia tuentur jus pupillorum vel fidem, aut res et jura Ecclesiæ, quia student reformationi cleri, vel monasterii, etc. Justitia enim hic ample accipitur, et quamlibet virtutem significat, ait Chrysostomus. Licet enim nonnulli Philosophi propter justitiam videantur passi et occisi, ut Socrates, qui necatus est, eo quod diceret plures deos non esse adorandos, sed unum solum, tamen ubi vera non est fides, nec vera et perfecta est justitia, ait S. Augustinus.

Beati ergo sunt, qui patiuntur propter justitiam: primo, quia persecutio nos separat à mundo, et jungit Deo: secundo, quia propter Deum illam patimur: tertio, quia per hoc similes fimus Christo, qui tota vita usque ad mortem crucis à Judæis persecutionem sustinuit: *Exeamus ergo extra castra, improperium ejus portantes.* Heb. 13. Crevit semper in persecutione Ecclesia, in pace decrevit. Sic et ordo quisque.

Hac de causa Deus fidelibus, vel clero, vel religiosis immittit, id est immitti permittit persecutiones, ut vitia quasi zizania in pace subnata resecet, ac primævum virtutis vigorem resuscitet. Ita, sub duobus Philippis, patre scilicet et filio, Imperatoribus Christianis, virtus fidelium elanguit in pace, fidelesque se gulæ, avaritiæ, superbiæ, etc., dedere. Quare Deus immisit Decium et Valerianum Imperatores, qui sua persecutione fidelium virtutem acuerent. Id revelatum fuit S. Cypriano, uti ipse refert l. 4. ep. 4. *Hoc nobis*, inquit, *per visionem exprobratum sciatis, quod dormitemus in precibus, etc. Persecutio ista examinatio est, atque exploratio peccati nostri.* Et mox: *Dic*

illi, securus sit, quia pax ventura est, supersunt adhuc aliqui, qui probentur. Et serm. de Lapsis : *Quia traditam nobis disciplinam pax longa corruperat, jacentem fidem et pene dormitantem censura cœlestis erexit : non in sacerdotibus religio devota, non in ministeriis fides interna, non in operibus misericordia, non in moribus disciplina*, etc. Eamdem causam persecutionis Diocletiani dat Euseb. l. 8. Hist. c. 1.

Quocirca S. Franciscus Borgia, tertius Societatis nostræ Præpositus Generalis, dictitabat tria esse quæ conservant Societatem Jesu. Primum, inquit, est studium orationis : secundum, unio mutua sociorum : tertium, persecutio : causamque dabat, quia oratio nos astringit Deo, unio socios invicem vincit ; funiculus autem triplex difficile rumpitur : persecutio nos à mundo disjungit, cogitque prudenter agere, ne persecutores habeant quod carpant, aut capiant ; ac contra eorum insidias et violentiam, virtutem, nervosque omne exercere. Ita habet ejus vita.

Quoniam ipsorum est regnum cœlorum.] Cœpit beatitudines à regno cœlorum, et in eodem illas terminat : primæ enim beatitudini et ultimæ illud quasi mercedem et præmium assignat, ut indicet illud idem in cæteris sex mediis beatitudinibus tacite intelligi, iisque pari modo velut præmium promitti, sed illud diserte exprimi dumtaxat in pauperibus, et persecutionem patientibus, quia par est, ut utriusque pro paupertate et persecutione regnum, in quo ditentur, et persecutoribus dominentur, velut condignum patientiæ præmium retribuatur ; quamquam S. Ambrosius pauperibus putet promitti regnum cœlorum quoad animam, quæ mox à morte migrat in cœlum : persecutionem vero patientibus quoad corpus, quod post resurrectionem gloria æterna in cœlo donabitur.

Unde notat S. Augustinus lib. 1. de Serm. Domini in monte, omnibus his octo beatitudinibus regnum cœlorum promitti, sed alio et alio nomine, proprietate et titulo, cuique operi congruo, scilicet pauperibus et patientibus nomine et titulo regni ; mitibus nomine terræ ; lugentibus nomine consolationis ; esurientibus nomine satietatis ; misericordibus nomine misericordiæ ; mundis corde nomine visionis Dei ; pacificis nomine adoptionis in filios Dei : in cœlo enim beatis à Deo dabitur, primo, ipsum regnum cœleste : secundo, in eo stabilis terra felicitatis : tertio, omnis consolatio : quarto, omnis saturitas : quinto, omnis misericordia, scilicet omnis gratia et gloria : sexto, visio Dei : septimo, adoptio, filiatio et hæreditas Dei.

Pulchre et punctim S. Aug. in Ps. 93. Deum ita loquentem inducit : *Venale habeo. Quid, Domine? Regnum cœlorum. Quo emitur? Paupertate regnum, dolore gaudium, labore requies, vilitate gloria, morte vita.* Adde, luctu consolatio, esurie saties, miseratione misericordia, munditie visio, pace filiatio Dei.

Porro in hisce nominibus et titulis proceditur per incrementa præmiorum. Est ergo hic climax, sive gradatio, in quasi per scalam virtutum gradatim sursum ascenditur in cœlum, gloriæque cœlestis apicem. Primus ergo beatitudinum gradus est, per paupertatem abjicere curam opum : secundus, per mansuetudinem mores componere motusque animi tranquillare : tertius, peccata lugere : quartus, esurire et sitire justitiæ et virtutum incrementa : quintus, misericordiæ corporalis et spiritualis opera meritaque cumulare : sextus, munditiei mentis plane pleneque vacare : septimus, pacem inter omnes conciliare : octavus, humiliter fortiterque pati omnes persecutionum calumnias et injurias. Hisce virtutum gradibus totidem quasi gradus cœlestis gloriæ ex æquo respondent, et quasi præmia attribuuntur, scilicet primo, paupertati regnum : secundo, mansuetudini stabilis regni æternitas : tertio, luctui gaudium : quarto, esuriei justitiæ ejus saties ; quinto, eleemosynæ plena misericordia : sexto, munditiei cordis visio Dei : septimo, pacificis hæreditas Dei : octavo, persecutionem patientibus et afflictis regnum cœlorum amplissimum et imperiosissimum. Unde S. Ambrosius lib. 5. in cap. 6. Lucæ v. 22. *Hos*, ait, *gradus volunt esse virtutum, per quos ab ultimis ad superiora possimus ascendere. Denique sicut incrementa virtutum, ita etiam sunt incrementa præmiorum. Plus est enim Dei esse Filium, quam possidere terram et consolationem.*

Nota primo, has octo beatitudines inter se esse connexas : nec enim beatus est, qui primam habet, nisi habeat et ceteras septem. Ut ergo omnes in unam contraham nectamque, sensus est, q. d. Beati sunt, qui contemnentes hujus mundi bona per paupertatem spiritus, et honores per mansuetudinem, ac voluptates per luctum, insuper justitiam et misericordiam avide sectantes, perveniunt ad munditiem cordis ; ad hæc alios quoque ad exemplum sui inter se et cum Deo pacificare et conciliare adlaborant : denique qui propter hæc et similia justitiæ opera patiuntur persecutionem : hic enim est apex perfectionis et beatitudinis Christianæ. Cum ergo dicitur in singulis *beati*, intellige, si nihil alioquin dasit, sive si cetera requisita adsint, ut dixi canone 13. Rursum prima beatitudo disponit facitque gradum ad secundam, et secunda ad tertiam, et ita consequenter, uti docent S. Ambrosius, S. Leo, et alii. Nam paupertas spiritus, sive humilitas disponit ad mansuetudinem ; humiles enim sunt mites : mansuetudo disponit ad luctum ; mites enim facile sentiunt sua aliorumque mala, eaque lugent : luctus sive compunctio disponit ad esuriem et sitim justitiæ ; qui enim lugent sua aliorumque peccata, sitiunt justitiam et sanctitatem : esuries justitiæ disponit ad misericordiam ; qui enim cupit crescere in justitia et sanctitate, exercet opera misericordiæ ; per hæc enim valde augetur sanctitas : misericordia disponit ad munditiem cordis, quia eleemosyna extinguit peccata, sicut aqua ignem, augetque charitatem, quæ mundo corde Deum solum diligit : munditics cordis disponit ad pacem tam in se, quam in aliis procurandam, quia sicut lites et bella oriuntur ex immundo corde et cupiditate pleno ; sic, vice versa, pax oritur ex corde puro, et cupiditate vacuo : denique qui hanc pacem ceteraque jam dicta procurant, in multorum pravorum et cupidorum odia incidunt, ab eisque persecutionem patiuntur, quam generose sustinent, itaque coronam harum octo beatitudinum perficiunt, illaque se coronant.

Nota secundo, beatitudines singulas suos habere gradus, minus magisque perfectos, ut jam ostendi, juxta quos partim sunt consilii,

partim præcepti : quare illæ perfectis conveniunt perfecte; omnibus tamen justis conveniunt inchoate suo quodam modo et gradu, ideoque nemo sine eis salvabitur. Quare hic sermo, et hæ beatitudines primario quidem à Christo dictæ et dictatæ sunt Apostolis, proxime sibi astantibus vel assidentibus in monte, eorumque sequacibus viris Apostolicis; secundario tamen omnibus fidelibus, ideoque coram affluente populi turba eas Christus promulgavit, uti dixi vers. 1.

Nota tertio : S. Augustinus libr. 1. de Sermone Domini in monte, septem beatitudines pulchre adaptat septem donis Spiritus sancti. Timor Dei, ait, congruit humilibus, pietas mitibus, scientia lugentibus, fortitudo esurientibus et sitientibus, consilium misericordibus, intellectus mundis corde, sapientia pacificis.

11. Beati cum maledixerint (Græce ὀνειδίσωσιν, id est, *exprobrarint*, ut habet Lucas cap. 6, conviciati fuerint, conviciis, probris et contumeliis affecerint) vobis, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos mentientes propter me.] Quia scilicet meam fidem, meos mores, meam vitam sequimini, illamque prædicatis et propagatis : *Mentientes*, Syrus *in mendacio*, quia scilicet falso calumniantur vos esse turbatores reipublicæ, novatores, verum deorum cultum abolere, eique superstitiosum susbtituere, dum hominem crucifixum Deum facitis, et adorandum prædicatis. Summa ergo beatitudo est, pro Christo, pietate et virtute patienter et generose, imo hilariter ferre calumnias, probra, scommata, dicteria, ceterasque injurias verborum, carcerum et verberum. In hoc situs est apex Christianæ virtutis et perfectionis. Idem secutus Christum docuit nos S. Ignatius fundator Societatis nostræ Regula 11. Summarii Constitut. quæ valde ad rem præsentem facit. Causamque addit, quod per hæc similes fiamus Christo ejusque quasi vestibus et insignibus nos vestiamus, ejus amore et reverentia. Idem docuit ipse exemplo magis, quam decreto. Tota enim vita ejus fuit continua quasi persecutio, in qua ipse exultabat et jubilabat, ac rogantibus *quænam esset via ad perfectionem*, respondebat : *Si multa et magna pro Christo patiamini.* Vide Ribadeneiram in ejus vita lib. 1. cap. 14.

12. Gaudete, et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. Sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos.] q. d. Gaudete in calumniis, falsis testimoniis et persecutionibus, quia per eas beati estis : secundo, quia vos manet ampla merces in cœlis; tertio, quia similes estis Prophetis, qui fuere viri summi et divini, uti fuit Isaias, qui ob sua oracula à Manasse serrâ dissectus est; Jeremias, qui à Judæis lapidibus fuit obrutus, ceterique Prophetæ pene omnes vario mortis genere ab eisdem fuere interempti. Animat ergo eos exemplo Prophetarum, quod eorum fortem in persecutionibus tolerantiam sequendo, eorumdem societatem et gloriam sint adepturi; quo tacite innuit eos in Prophetarum locum succedere, imo illos superare, dum ad altiora vocati, non legem, sed Evangelium toto orbe prædicabunt, cum Prophetæ soli Judææ prædicarint. Unde subdit : *Vos estis sal terræ*, etc.

Nota hic contra modernos hæreticos nomen *merces* : inde enim colligimus merita bonorum operum. Meritum enim est mercedis meritum, et merces est meriti merces. Sic Apostoli *gaudentes ibant à conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.* Actor. 5. 41. Sic Paulus exultat, quod sit *vinctus in Domino*, scilicet propter Christum. Ephes. 3. 1. et cap. 4. v. 1.

Audi S. Cyprian. l. 4. ep. 6. ad Tibaritanos : *Gaudere et exultare nos voluit in persecutione Dominus, quia quando persecutiones fiunt, tunc dantur coronæ fidei, tunc probantur milites Dei, tunc martyribus patent cœli.* Idem in exhortat. ad martyr. Hoc (martyrium), ait, *est baptisma in gratia majus, in potestate sublimius, in honore pretiosius, in quo Angeli baptizant : baptisma, post quod nemo jam peccat : baptisma, quod fidei nostræ incrementa consummat : baptisma, quod nos de mundo recedentes, statim Deo copulat. In aquæ baptismo accipitur peccatorum remissio; in sanguinis, corona virtutum.* Exultandum est ergo fideli in persecutione et martyrio, quia hoc summum est bonum et donum Dei : hinc summa est martyrum laurea. Sic exultavit S. Ignatius Antiochenus Episcopus, cum Romam missus, amphitheatrum generose et alacer ingressus, circumspectans turbam hominum (facile erant centum millia) eam amice salutavit, dixitque : *Ne putetis, ô Romani, me hic damnatum ad bestias ob maleficium, nullum enim commisi, sed quia desidero uniri Christo, quem insatiabiliter sitio.* Cumque audiret rugientes leones; *Frumentum*, inquit, *Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar.* Lege epistolam ejusdem ad Romanos, qua illos precatur, et quasi conjurat, ne martyrium suum impediant, ejusque coronam sibi eripiant, inter cetera ait : *Utinam fruar bestiis, quæ mihi paratæ sunt : si noluerint venire, vim inferam, ego nunc incipio discipulus esse Christi.* Hoc est axioma, quod S. Jacobus velut thema epistolæ suæ proponit : *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis :* ubi multa hac de re dixi. S. Franciscus rogatus in quo consisteret perfecta religiosorum lætitia, respondit, non in magna scientia, non in gratia miraculorum, non etiam in magno sanctitatis et ædificationis exemplo, non denique in conversione omnium infidelium, sed si fame, frigore, nuditate afflicti, innocentes conviciis, injuriis, verberibus exagitemur, illaque cum gaudio amore Christi toleremus. Ibi perfecta est lætitia, quia præ omnibus donis maximum est, propter Deum opprobria sustinere. Nam in ceteris mirabilibus nos gloriari non possumus, quia non sunt nostra, sed Dei; sed in cruce tribulationis et afflictionis gloriari possumus, quia illud est nostrum, et ideo dixit Apostolus : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.* Hæc S. Franciscus.

13. Vos estis sal terræ : quod si sal evanuerit, in quo salietur? Ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus.] q. d. *Vos*, ô Apostoli, qui proxime mihi hic assidetis, quibus octo beatitudines jam dictas primario prædicavi, et quasi appropriavi, *estis* ex mea electione et deputatione (q. d. Elegi et deputavi vos ad hoc, ut sitis) *sal terræ :* illud ergo *estis*, id est, esse debetis, et per meam gratiam reipsa eritis. Transit Christus à beatitudinibus ad sal, tum quia tradit Ethicam more veterum, per breves gnomas

disparatas, sine ordine et nexu certo; tum quia hic facilis est nexus. q. d. Vos, ô Apostoli, quos eligo, ut meo exemplo sitis pauperes spiritu, mites, mundo corde, misericordes, etc., hoc ipso eritis sal terræ.

Syri et Palæstini, uti dixi in canon. gaudent parabolis et metaphoris, ut suavius in aures et animos audientium influant. Sic hic Christus vocat Apostolos sal totius terræ, quo tacite præfert eos Prophetis, qui fuere sal solius Judææ, uti advertit S. Chrysostomus.

Quæres, cur Christus Apostolos vocat potius sal terræ, quam aurum, argentum, gemmas, etc. Resp. Primo, quia sal est res summe utilis, universalis et necessaria : sal enim est quasi balsamum naturæ, quod ipsa pene omnibus mixtis inseruit, ut ea condiat, stringat et à corruptione præservet, ait Anselm. Boethus libro 2. de Lapidibus cap. 302. Sic Apostoli fuere sal, id est balsamum terræ.

Secundo, sal notat officium, vim et dignitatem Apostolorum; sal enim est symbolum sapientiæ, quia, sicut sal condit cibos, ut sapidi sint; sic sapientia condit animos, ut sapientes sint; à sapore enim dicta est sapientia, quod ipsa sit sapor mentis. Unde Comicus : *Si quis, ait, haberet salem, qui in te est :* hinc et vir insipiens vocatur insulsus juxta illud Catulli :

Nulla in tam magno est corpore mica salis.

Apostoli ergo fuere sal, quia sua sapientia insulsos mundi mores correxerunt, sapidosque et sapientes effecerunt.

Tertio, sal, ait Plinius l. 31. c. 10, est igneæ et aqueæ naturæ continens duo elementa, ignem et aquam : ignem, quia acre est instar ignis, et si in ignem projiciatur, eum acuit et accendit : aquam, quia sal inspersâ aquâ, in eam liquefit et resolvitur; licet enim sal uti et sulphur, nitrum, stannum, ceteraque fossilia ex terra generetur, communiter tamen ex partibus aquæ terrestribus calore et vento congelatis, subtilique ipsius aeris in vapores soluto, gigni solet : cumque terrestris sit, ut ipsa terra gravis efficitur, et cum calore adustus est, siccus amarusque redditus, qua ratione ipsum mare significat, juxta illud Poetæ Æneid. 1.

——— Et spumas salis ære ruebant.

Idem Plinius ibid. cap. 9. sole, ait, et sale nihil corporibus est utilius. Hinc à sale indita nomina, indeque Romæ dicta *via salaria*, quod per illam sal in salinos portari consueverat, ait ipse cap. 7. Apostoli ergo fuere sal terræ, quia ignea sua vi eam amore Dei accenderunt, ac aquea sua suaviloquentia et sapientia eam aridam humectarunt, irrorarunt, fœcundarunt, ut fruges bonorum operum et virtutum omnium proferret. Hinc S. Isidor. libro 16. etymol. cap. 2. hæc salis dat etyma : *Sal, ait, quidam dictum putant, quod in igne exiliat, fugit enim ignem, cum sit igneus, sed naturam sequitur, quia ignis et aqua semper inter se inimica sunt. Alii sal à salo et sole vocatum putant : nam aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis littoribus, vel scopulis derelicta, et sole decocta.* Et inferius : *Ex eo omnis victus delectatio, et summa hilaritas, unde et salis nomen accepisse putatur* (sales enim vocantur hilares lepores), *nihil enim utilius sale et sole.* Hinc et illud S. Pauli : *Sermo vester semper in gratia sale sit conditus.* Coloss. 4. 6. Denique Ambrosius Calepinus sal à Græco ἅλς per metathesin deducit : ἅλς enim inverse est *sal.*

Quarto, sal cibum insipidum, ac insuavi suavitate nauseam provocantem, acuit, suaque acrimonia gratum sanumque reddit. Sic Apostoli insipidas et fatuas hominum opiniones, errores et mores acri suo sermone, et vitæ exemplo emendarunt, gratosque effecerunt Deo, Angelis, et hominibus. Ita S. Hieronymus.

Quinto, sicut sal vi sua penetrante carnem à corruptione præservat, exugendo et consumendo humores sanguineos quibus caro infecta est, et à quibus corrumperetur; ita Apostoli carnis desideria menti corruptionem afferentia hominibus exemerunt, eosque æternæ incorruptioni et immortalitati servarunt. Unde Cicero lib. 2. de Natura Deorum : *Sus, ait, quid habet præter escam? cui quidem ne putresceret, animam pro sale datam esse dicit Chrysippus;* sic hominibus qui quasi sues volutabantur in carne et sanguine, Deus dedit Apostolos quasi salem et animam, quæ eos vita spirituali animaret, ne putrescerent.

Sexto, sal sitim excitat : sic Apostoli excitavere sitim rerum cœlestium. Audi S. Hilarium : *Apostoli sunt rerum cœlestium prædicatores, et æternitatis velut satores, immortalitatem omnibus corporibus, quibus eorum sermo aspersus fuerit, afferentes.* Et Euthymius : *Vos, ait, à me electi ad curandam totius mundi putredinem, estis sal terræ.*

Septimo, sal sua acredine mordicat et pungit, siccat et urit. Audi Plinium l. 31. c. 7. et seq. *Salis natura,* inquit, *per se ignea et inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens : corpora vero astringens, siccans, alligans. Defuncta autem ac putrescentia ita vindicans, ut durent ea per secula. In medendo vero mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissolvens.* Simili modo Apostoli acri suo igneoque sermone et vita, vitia hominum momorderunt, pupugerunt, siccarunt, et exusserunt. Audi S. Greg. hom. 17. *Si sal sumus, condire mentes fidelium debemus : quasi inter bruta animalia petra salis debet esse sacerdos in populis, ut quisquis sacerdoti jungitur, quasi è salis petra æternæ vitæ sapore condiatur.* Legant sacerdotes totam illam S. Gregorii homiliam, et aureum invenient vitæ suæ speculum, ut fiant sal terræ. Sapienter S. Chrysostomus : Vis, inquit, scire an probus sit populus alicujus loci? vide, qualis pastor sit. Si enim eum pium, probum, integrum inveneris, cogita talem esse et populum, qui ab eo pascitur, et à sale sapientiæ conditur.

Nuper Carolus Quintus Imp. festive dictitabat, se ex littera triplicis P. conjicere de statu urbis vel reipubl. cujusvis, scilicet se considerare, qualis eo loci esset *pastor*, qualis *præceptor*, et qualis *prætor*. A pastore enim pendet Ecclesia, à præceptore schola et juventus, quæ est seminarium reipubl. à prætore curia et justitia. Pastor ergo est sal Ecclesiæ, præceptor est sal scholæ, prætor est sal curiæ et civitatis. Qualis ergo pastor, talis est Ecclesia : qualis est præceptor, talis est juventus : qualis est prætor, tales sunt cives.

Porro Apostoli et sacerdotes eorum successores plus faciunt quam sal : quia sal solum carnes integras præservat à putredine, jam vero

corruptas et putidas sanare et redintegrare nequit, uti notat S. Chrysostomus : Apostoli vero animas vitiis omnibus corruptas et putidas persanarunt, eisque integritatem, quam nunquam habuerant, indiderunt,

QUOD SI SAL (quod cetera salire et condire debebat) EVANUERIT] Græce μωρανθῇ, id est *desipuerit*, factum fuerit insipidium et insulsum, infatuatum sit : sicut enim *insulsum* à cibo per metaphoram transfertur ad hominem fatuum; ita vicissim τὸ *fatuum* ab homine transfertur ad cibum : cibus ergo fatuus est, qui caret sapore, insipidus, insulsus. Sic Martialis betas vocat fatuas, cum ait :

Ut sapiant fatuæ fabrorum prandia betæ.

IN QUO (id est, quo alio sale) SALIETUR?] scilicet non cibus, sed ipsum sal. q. d. Non est unde sali insulso possit restitui deperdita vis, sapor et acrimonia : non enim salis est sal. q. d. Si Apostolus, si Episcopus, si sacerdos, qui aliorum mores quasi sal condire debebat, per gulam, luxuriam, metum, adulationem, etc., perdat suum salis spiritualis vigorem, quis illum ei restituet? q. d. Nemo; id verum esse patet in nonnullis sacerdotibus et pastoribus præteriti sæculi, qui vel scandalosæ vitæ fuere, vel ignorantes, vel errantes, et in hæresim vergentes, vel negligentes in populo erudiendo : unde in tantum contemptum abiit ordo Ecclesiasticus; indeque ortæ sunt hæreses Lutheri, Calvini, et ceterorum, qui insulsi similes sunt cimicibus, ait Maldonatus : vivi enim mordent, mortui fœtent. Audi S. Aug. l. 1. de Serm. Domini in monte cap. 10. *Si sal infatuatum fuerit, in quo salietur? id est, si vos per quos condiendi sunt quodammodo populi, metu persecutionum temporalium amiseritis regna cœlorum, qui erunt homines, per quos à vobis error auferatur, cum vos elegerit Deus, per quos errorem auferat ceterorum? ergo ad nihilum valet sal infatuatum, nisi ut mittatur foras, et calcetur ab hominibus. Non itaque calcatur ab hominibus, qui patitur persecutionem, sed qui persecutionem timendo infatuatur. Calcari enim non potest, nisi inferior; sed inferior non est, qui quamvis corpore multa in terra sustineat, corde tamen fixus in cœlo est.*

Porro sal, cum quatuor elementis constet, quolibet eorum corrupto corrumpitur et evanescit, puta cœlo, salo, solo, et igne, ait ille : cœlo, id est aere; salo, id est aqua et mari; solo, id est terra. Aere enim humido sal humectatur, eoque corrupto corrumpitur; aqua liquatur; terra fit terrestre; igni aduritur. Ita Prælatus et Pastor evanescit. Primo, si captet aerem, id est auram popularem. Noli, ait Poeta, et ex eo sanctus Hieronymus

Respicere ad fumos, et nomina vana Catonum.

Secundo, aqua et mari, id est, luxuria liquatur. Tertio, terra, id est, avaritia fit terrestris. Quarto, igni, id est, cholera aduritur. Qua ratione enim docebit alios contemnere vanam gloriam, veneres, opes, honores, qui ea quærit et ambit? Quomodo humilitatem persuadebit vanus, castitatem luxuriosus, liberalitatem avarus, mansuetudinem cholericus? Maxime vero sal licet igneæ sit naturæ, evanescit, si aquæ misceatur; tunc enim plane liquatur et solvitur : ita Prælatus, Sacerdos, Religiosus evanescit, mollescit et effeminatur, si familiaris sit mulieribus etiam piis. Audi quid senior ille apud Joannem Moschum in Prato spirituali c. 217. dicat : *Filioli, sal ex aqua est; et si appropinquaverit aquæ, continuo solvitur et deficit. Et monachus similiter ex muliere est : itaque si appropinquat mulieri, solvitur et ipse, atque in id desinit, ut jam monachus non sit.* Evanescit pariter, si nimis agat cum sæcularibus, tunc enim et ipse sæcularescit, atque è religioso fit sæcularis. Ut ergo non evanescat, à sæcularium conversatione se subducat, claudat os et oculos, multa loquatur cum Deo, pauca cum hominibus. Non se accommodet sæcularibus, sed potius illos sibi adaptare et conformare satagat. Cogitet se esse sal, servet suum vigorem, gravitatem, libertatem, acrimoniam in taxandis vitiis. Non pudeat eum profiteri palam, se esse Ecclesiasticum et Religiosum, id est Dei cultorem, virum spiritualem, mundi contemptorem, cœlestium amatorem, et satorem. *Intret cum alieno, exeat cum suo*, ut aiebat noster S. Ignatius, hoc est, initio accommodet se sæcularium ingenio et sermonibus, sed deinde dextere eos transferat ad spiritualia, et ad id quod ipse intendit, scilicet ad mutationem morum vitæque sanctimoniam. Denique sal nitrum sulphuri concoctum in lapidem vertitur, ait Plinius l. 31. c. 10. Sulphur est zelus gloriæ Dei et salutis animarum : hoc zelo lapidescat et obdurescat ad omnia probra, ad omnes blanditias, ad omnes metus, ad omnia promissa, is qui satagit esse sal Christi. Sacerdotes ergo sint sal terræ, ut eam præstent morum integritatem, quæ ceterorum sit censura et disciplina; quod efficient, *si loquantur ut oracula, vivant ut numina.*

14. VOS ESTIS LUX MUNDI] *Estis*, ex mea electione et deputatione, ideoque *estis*, id est esse debetis, et *estis*, id est reipsa eritis, si meæ electioni et voluntati respondeatis, meæque gratiæ, ut par est, cooperemini. *Lux mundi*, ut mundum errorum vitiorumque tenebris obscuratum, luce doctrinæ vitæque Evangelicæ illuminetis. Ita S. Hilarius et alii.

Sensate S. Chrysost. hom. 10. in epist. 1. ad Timoth. in morali : *Idcirco*, ait, *ille nos elegit, ut simus quasi luminaria, et velut fermentum evadamus, ut velut angeli cum hominibus versemur in terra, ut tanquam viri cum pueris, tanquam spirituales cum animalibus agamus.* Sicut ergo sol illuminat cloacas putridas, sed ab iis non sordidatur, Angelus homines, vir puerum, ita et tu, ô sacerdos, ô religiose, ô vir spiritualis, doceas hominem carnalem, ut eum emendes, sed ab eo nullam labem contrahas. Sol est in cœlo, sed inde radios spargit in terram, quibus eam illustrat; ita et tu mente sis in cœlis, corpore in terra, ut eam tuo sermone et exemplo virtutis illumines, calefacias et accendas. Sic eris lux et sol mundi. Addit Chrysostomus rem notandam : *Nemo profecto*, inquit, *Gentilis esset, si ipsi, ut oportet, Christiani esse curaremus : si Dei monitis ac scitis obtemperaremus : si injurias perpessi vicem non referremus : si maledictis lacessiti benediceremus : si pro malis bona redderemus. Nemo esset ita fera bellua, ut non statim ad cultum veræ religionis accurreret, si videret hæc ab omnibus fieri. Atque ut discas ita esse, unus profecto Paulus tam multos ad Dei attraxit notitiam. Si omnes essemus hujusmodi, quot terrarum orbes attrahere et ipsi possemus?*

NON POTEST CIVITAS ABSCONDI SUPRA MONTEM POSITA.] Christus Apostolos hic comparat primo

sali, secundo luci, tertio urbi in monte conspicuæ. Eidem Ecclesiam, id est, Ecclesiæ Prælatos comparat sæpe in Psalmis, ut Psalm. 45. et 47. et 86. Item Isaiæ cap. 60. et 65. Ezech. 40. Sicut ergo urbs in monte sita latere nequit, sed omnium circumcirca degentium oculos ferit; sic et Apostolus, Prælatus et Sacerdos in omnium oculos incurrit, ut si officio suo rite fungatur, Christique Evangelium moribus magis quam sermonibus prædicet, multos ad Christum trahat, et ab omnibus laudetur: sin secus faciat, multos à Christo avertat, et de omnibus vituperetur. Sequitur quarta comparatio lucernæ.

15. Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt.] q. d. Lucerna non solet condi *sub modio*, id est, *sub vase*, ut habet Lucas, Syrus et Hebræus, *sub sato*, quod erat mensuræ vasisque genus, sed alte in candelabris ponitur, ut omnibus in domo nocte præfulgeat: sic et vos, ô Apostoli, alto officii dignitatisque gradu consistitis, ut omnes vestra prædicatione et sanctitate illustretis. Unde parabolam explicans, subdit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, etc.*

Allegorice SS. Hilarius, Ambrosius, et Beda: Significatur hic, inquiunt, lux Evangelii non claudenda modio, id est, modicis Judææ terminis, sed *in candelabro*, id est, in culmine Romæ, Romanique imperii collocanda, ut omnibus Gentibus illi subditis præluceat.

Mystice S. Augustinus: Propter modium, inquit, id est, propter mensuram rerum opumque temporalium, non est tegenda vel celanda lux doctrinæ et veritatis: *Sub modio ergo lucernam ponit, quisquis lucem bonæ doctrinæ commodis temporalibus obscurat et tegit. Super candelabrum autem, qui corpus suum ministerio Dei subjicit, ut superior sit prædicatio veritatis, et inferior servitus corporis.*

Lucerna] Græce λύχνον id est, lampas, tæda, fax, candela, et omne quod lucet: tædæ enim et candelæ proprie imponuntur candelabris, in Italia etiam lampades; has enim habent artificiose turritas, quas proinde campanarias nuncupant. Sic Hebr. לפיד *lappid*, quod Noster vertit *lampas* vel *lucerna*, significat omne id quod dat flammam lucentem, uti sunt faces, titiones ardentes, et proprie dictæ lampades. Hinc cum Judic. cap. 7. 19. dicitur Gedeon cum suis imposuisse lampades lagenis, easque inter se complosisse, per lampades accipe faces vel titiones flammantes: hi enim complosis lagenis emicantes et fulgurantes terruerunt Madianitas: si enim fuissent lampades proprie dictæ, hæ utique complosione hac fuissent extinctæ: unde Madianitas percellere nequivissent. Hinc lucernæ et faces hic, uti et alibi in Scriptura, significant viros sanctos præsertim Apostolicos, qui aliis luce doctrinæ et sanctitatis prælucent et præfulgent, eosque igne charitatis, quo à Deo accensi sunt, inflammant. Unde de Joanne Baptista ait Christus: *Ille erat lucerna ardens et lucens.* Joan. 5. 35. Sic Elias et Enoch. vocantur *duæ olivæ, et duo candelabra.* Apocalyp. 11. 4. Iisdem comparantur Jesus pontifex, et Zorobabel dux Israel. Zachar. 4. 11. Vide utrobique dicta.

16. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in coelis est.] Ecce hic explicat parabolas solis et salis, scilicet lucis ac civitatis super montem positæ, atque lucernæ impositæ candelabro. Harum ergo parabolarum hic est apodosis, sive explicatio et applicatio, q. d. Estote, ô Apostoli, sal, imo sol, ac lucernæ facesque mundi, ut scilicet simili modo luceat lux vestræ doctrinæ et sanctitatis coram hominibus, ut videant opera vestra bona, ex iisque glorificent Deum, qui vobis tanta sapientiæ sanctitatisque bona donavit. *Ut videant.* Particula *ut* partim consequentiam, partim finem, licet non ultimum, denotat. Monentur enim hic à Christo Apostoli, omnesque eorum asseclæ, ut satagant tam verbo, quam exemplo virtutis aliis prælucere, non sibi, sed Deo intendendo, scilicet non suam, sed Dei gloriam, et animarum salutem: ut scilicet opus bonum sit in publico, sed intentio uni Deo placendi sit in occulto, ut ait S. Gregorius: quare hominibus non propter se, sed propter Deum, ut scilicet eos ad Deum trahant, placere studeant, atque sic concilia hunc locum cum c. 6. v. 1. 2. 5. ubi contrarium videtur dicere Christus: *Attendite*, inquit, *ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis;* quæ postrema pars hæc duo loca in speciem contraria conciliat, scilicet vetat ibi Christus Apostolos facere justitiam, id est, justa opera coram hominibus, hoc fine, ut ipsi operantes videantur et glorificentur ab eis, ut scilicet captent vanam hominum laudem; hic enim vult ea fieri coram hominibus hoc fine, ut ex eis homines glorificent Deum. Audi S. Gregor. 3. part. Pastor. admon. 36. *Quid est ergo, quod opus nostrum et ita faciendum est ne videatur; et tamen ut debeat videri, præcipitur? nisi quod ea, quæ agimus, et occultanda sunt, ne ipsi laudemur, et tamen ostendenda sunt, ut laudem cœlestis Patris augeamus. Nam, cum nos justitiam nostram coram hominibus facere Dominus prohiberet, illico adjunxit, ut videamini ab eis. Et cum rursus videnda ab hominibus bona opera nostra præciperet, protinus subdit, ut glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est. Qualiter igitur videnda essent, vel qualiter non videnda ex sententiarum fine monstravit, quatenus operantis mens opus suum et propter se videri non quæreret, et tamen hoc propter cœlestis Patris gloriam non celaret.*

17. Nolite putare, quoniam (ὅτι, id est, quod) veni solvere (καταλῦσαι, id est, dissolvere, irritare, abolere) legem aut Prophetas: non veni solvere, sed adimplere.] Id verissime dixit Christus: Primo, quia ipse semper legem veterem Mosis servavit, etiamsi illa, utpote Deus Deique Filius, non obligaretur. Unde juxta legem circumcisus est, præsentatus in templo, porcina abstinuit, ceterasque legis illius sanctiones stricte observavit. Secundo, quia leges cæremoniales, quæ erant figuræ et umbræ Christi, ipse seipso, suoque corpore, suis actibus, Sacramentisque implevit, quia illa gessit, et passus est, quæ in cæremoniis legis veteris figurabantur. Tunc enim prophetia impleri dicitur, cum fit quod expresse vel tacite per eam prædictum et prophetatum est. Et hoc innuit Christus vers. sequenti, dicens: *Amen dico vobis, donec transeat cœlum et terra, iota unum aut unus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.* Ita Irenæus lib. 4. cap. 27. Tertullianus lib. de Patientia, Hilarius canon. 4. et 5. Augustinus in quæst. novi Testamenti, quæst. 69. Tertio, et maxime, quia

Christus præcepta moralia legis implevit, dum ea explicatius et perfectius docuit et sanxit, ac pro pœnis præmiisque temporariis æternas substituit, atque præceptis Evangelica consilia, quæ perfectiora sunt, adjunxit, ut patet ex seqq. Ita Theophylactus et Euthymius. Quarto, quia legis Mosaicæ imperfectionem supplevit, justificando nos per fidem et Sacramenta legis novæ quæ instituit, quod lex Mosis facere non poterat. Quinto, ut ait S. Augustinus, Christus legem implevit dando gratiam, quæ non tantum jubeat, sed et juvet, vires addat, faciatque nos legem implere. Unde illud S. Augustini : *Domine, da quod jubes, et jube quod vis.* Christus maxime hic secundum et tertium sensum intendit. Vide S. Thomam, 1. 2. q. 107. art. 2.

18. Amen quippe dico vobis, donec transeat cœlum et terra, iota unum aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant.] *Amen*, id est, vere, in veritate : unde Aquila vertit πεπιςομένως, id est, *fideliter, vere, certo*, ut docet S. Hieronymus epist. ad Sophronium. Porro *Amen* est vox non jurantis, sed affirmantis rem à se dicendam, vel confirmantis rem jam dictam. Affirmantis est, cum orationi vel sermoni præponitur : confirmantis est, cum ei postponitur, eamque quasi obsignat, uti videre est Deuteron. 27. 26. et seq. 1. Corinth. 14. 16. Quocirca Septuag. vertunt γένοιτο, id est, *fiat*, q. d. Verum sit, vere fiat, quod opto, obsecro vel approbo. Hoc loco *Amen* est affirmantis et graviter asseverantis.

Porro ipse Christus vocatur *Amen*, Apoc. 3. 14. *Hæc dicit Amen, testis fidelis.* q. d. Hæc dicit Christus, qui est *Amen*, id est, stabilis, verus, constans, fidelis, ipsaque stabilitas, veritas et fidelitas.

Donec transeat coelum] Non natura naturæque interitu, sed qualitate et conditionis mutatione, id est, donec cœlum ab hoc statu corruptionis, quo servit homini mortali, immutetur in statum novum et gloriosum in resurrectione, q. d. Ante finem mundi, quo cœlum et terra transibunt, id est, innovabuntur, necesse est omnia, quæ in lege de me scripta sunt, impleri. Aut potius *donec transeat*, id est, donec omnino pereat cœlum. Est enim hypothetica, et conditionalis sive comparativa propositio, q. d. Citius pereat cœlum, facilius dehiscat terra, crepetque totus mundus, quam minimum legis punctum non impleatur, vel in hac vita, vel in futura : quamdiu ergo stabit cœlum et terra, tamdiu stabit lex tota : stabit jugiter et æternabit cœlum et terra, multo magis stabit et æternabit lex tota; juxta illud Christi : *Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt*, Matth. 24. 35. Unde Græce est in præterito ἕως ἂν παρέλθῃ, id est, donec transierit, defecerit, desierit esse cœlum et terra. q. d. Citius defecerit tota mundi machina, quam Dei lex. Audi Irenæum : *Sed et præcedentis nominis ejus* (Ιησοῦς id est Jesus) *litteras Iota et Eta octodecim* (Iota enim nota est denarii, Eta sive Ita octonarii, quæ juncta faciunt 18.) *Æones significanter manifestare* (asserunt Valentiniani), *decem autem Æonas similiter per Iota litteram, quæ præcedit in nomine ejus, significari dicunt; et propter hoc dixisse Salvatorem : Iota unum, aut unus apex non præteribit, quoadusque omnia fiant.*

Simili phrasi sensuque dicitur Psal. 71. 1. *Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis, donec auferatur Luna.* q. d. Nunquam deficiet Christi justitia et pax, ac citius quam id fiat, lunam lux omnis destituet. Et Ps. 88. 38. *Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum.* q. d. Sol et luna durabunt in æternum, at multo magis æternabit thronus Christi.

Iota unum.] Christus loquens Hebræis dixit *iod unum*, ut habet Syrus et Hebr. Sed interpres Græcus pro *iod* Græcum *iota* æquivalens substituit; Græcum more suo secutus Arabicus pariter habet *iota*. *Iod* enim Hebræis, æque ac *iota* Græcis et *i* Latinis, omnium litterarum est minima. q. d. Nihil vel minimum (quale est *iod* vel *iota*) ex iis quæ in lege scripta sunt de me meisque actibus et mysteriis, præteriri potest, quod non ad punctum adimpleatur. Ex hac littera *iod* licet minima, maximam hæresim construxit Valentinus, teste Irenæo libr. 2. capit. 1. nimirum Æonum suorum nominum portenta verius quam numina.

Aut unus apex.] Apicem legis vocat, non ipsa puncta vel accentus Hebræorum; hæc enim tempore Christi necdum erant, ac diu post Christum à Rabbinis adinventa sunt, sed summitatem aut punctum aliquod, id est, minimam particulam ipsius litteræ legis.

Donec omnia fiant] *Omnia* scilicet quæ de me meisque actibus, Ecclesia, et Sacramentis in lege et Prophetis scripta sunt. Rursum *omnia* quæ in lege præcepta et promissa, vel comminata sunt. q. d. Necesse est omnes homines legi à Deo latæ obedire, quia ad hoc Deus eos arcte et irremissibiliter obstrinxit : multi ergo ei obedient eamque implebunt, itaque promissa legem servantibus à Deo præmia nanciscentur, tum in hac vita, tum magis in futura. Ceteri vero, qui sua libera voluntate et malitia legem violabunt, ejus quidem præcepta non implebunt, sed tamen in eis pariter lex implebitur quoad comminatam à se violantibus pœnam : hanc enim incurrent tum in hac vita, tum in futura : ardebunt enim in æternum in gehenna : qui ergo fugiunt legis observationem, incidunt in ejus condemnationem : unde dum eam non implent obediendo, implent eamdem pœnam sustinendo : significat ergo hac sententia strictam jugemque legis obligationem, vim et robur, quæ exactam omnium obedientiam requirit : ideoque certissimas, jugesque pœnas inobedientibus, et præmia obedientibus statuit et sanxit.

Qui ergo solverit (violarit et transgressus fuerit, vel reprobarit, irritarit, aboleverit) unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno coelorum : qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno coelorum.] *De mandatis istis minimis*, quæ scilicet lex jam dicta præcipit. Ita S. Augustinus lib. 1. de Serm. Domini in monte, aut quibus ego legem jam sum explicaturus et perfecturus : unde subdit : *Dico enim vobis, nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Non ergo significat omnia legis mandata esse minima, sed quod damnandus sit is, qui vel unum de mandatis legis etiam minimis violarit, vel prava interpretatione perverterit, uti pervertebant Pharisæi, docentes externum adulterium lege vetari, non vero internam ejus concupiscentiam; ubi nota mandatum hic presse

sumi, pro præcepto gravi obligante sub peccato mortali, uti sunt præcepta Decalogi; qui enim tale unum solverit, licet Decalogi minimum, hic utique damnandus est: nam levia quædam in lege veteri, licet à Deo præcepta essent, tamen obligasse tantum leviter ad peccatum veniale, et ad pœnam temporariam omnino verisimile est, qualia sunt matrem capere cum pullis in nido, arare cum bove et asino, alligare os bovi trituranti, coquere hœdum in lacte matris, etc., quæ vetantur Deuteronomii 22. vers. 6. et 10. cap. 24. 4. et Exodi 23. 19.

Minima ergo hic vocantur, non levia hæc obligantia ad peccatum veniale, sed quæ minima sunt inter mandata, id est, præcepta gravia obligantia ad peccatum mortale, quale est aspicere feminam ad eam concupiscendam, vel eam interius concupiscere, etsi exterius opus non perpetres, quod Pharisæi censebant esse minimum et vix ullum peccatum; Christus autem docet esse peccatum mortale, lege Decalogi vetitum.

Et docuerit sic homines] Sic scilicet ut ego facio, puta recte, ait S. Hieronymus. q. d. Damnabitur qui solverit unum de mandatis minimis, etiamsi ipse alios recte doceat illud esse servandum, sicut ego doceo. Magis germane SS. Augustinus et Chrysostomus *sic*, scilicet sicut ipse facit. q. d. Qui solverit unum de mandatis, et docuerit alios, *sic*, id est, simili modo illud idem solvere et violare, repete per Hebraismum relativum *qui*. q. d. Qui solverit mandatum: *et* (id est, *item*) qui docuerit alios idem solvere, damnabitur uterque, scilicet et solvens et docens; vel si unus idemque utrumque fecerit, utroque titulo bis damnabitur: qui enim alterutrum facit, scilicet, qui solvit mandatum, aut qui docet alios illud solvere, hic minimus vocabitur, id est, damnabitur. Maxime enim Christus agit de Doctoribus: perstringit enim Scribas et legis Doctores, qui pravas suas legis interpretationes docebant, aliisque instillabant. Aut certe copula *et* conjunctiva capitur pro disjunctiva *aut*. q. d. Qui solverit mandatum, *et*, id est *aut* docuerit alios solvere, hic damnabitur: simile est Exodi 21. 17. in Hebræo: *Qui maledixerit patri suo, et* (id est, *aut*, ut vertit vulgata, sufficit enim alterutri maledixisse) *matri, morte moriatur*. Et: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et* (id est, *aut*) *biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*. Joan. 6. Dicit tamen Christus, *et*, non *aut*, tum quia Scribæ utrumque faciebant, tum, ut constet antithesis, quæ sequitur: *Qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur*. Hic enim τὸ *et* proprie sumitur: requiritur enim utrumque, scilicet facere et docere ad hoc ut quis magnus vocetur.

Minimus vocabitur] Ultimus habebitur, vilis reputabitur, contemptui erit in cœlis Deo et sanctis Angelis, quasi hominum postremus et plane indignus, qui in regnum cœlorum admittatur, ideoque damnabitur et relegabitur ad gehennam. Unde S. Chrysost. et Theophyl. *minimus* interpretantur *nullus*; quia in regno cœlorum non nisi magni esse possunt, ait S. August. utpote reges cœli, filii Dei et cohæredes Christi. Nota, Christus in τὸ *minimus* alludit ad τὸ *minimis mandatis*: ludit enim amphibologice, sed eleganter in voce *minimus*. q. d. Vos, ô Scribæ, mandata gravia legis, qualia sunt non concupiscere opes, uxorem, necem proximi, æstimatis minima minimique momenti, ac minimam, id est, exiguam vel nullam inducere obligationem, culpam et pœnam, ideoque vos in cœlo pariter coram Judice Deo censebimini minimi, id est, nulli, contempti, despecti. Vide Canon. 23.

In regno coelorum.] Proprie dicto. Ita S. Chrysost. et Theoph., licet S. Augustinus, et alii regnum cœlorum interpretentur Ecclesiam: hujus enim regnum inchoatur in terra, sed perficitur in cœlo.

Qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno coelorum.] *Magnus*, scilicet, Doctor, pater et princeps discipulorum, quos docuit. Censentur autem facta omnia legis mandata, quando quidquid factum non fuerit, à Deo ignoscitur, ait S. August. Error enim corrigitur, sarcitur et impletur per pœnitentiam. Nam, ut ait S. Bernard. tract. de Dispensatione et Præcepto: *Pars regulæ est regularis correctio*: hanc ergo dum subit reus, regulam implet.

Moraliter disce hic rectam docendi viam et methodum esse, si doctor prius faciat id quod deinde dicturus est. Ita Christus, ait S. Lucas, cœpit facere et docere prior, imo primus ipse fuit pauper, humilis, mitis, lugens, mundo corde, pacificus, persecutionem patiens, ac deinde docuit: *Beati pauperes spiritu, beati mites, etc.* Examinet ergo suam conscientiam coram Deo Doctor, antequam id doceat, an ipse sit pauper spiritu, mitis, mundo corde, simplici an duplici, simulato, politico, nec doceat alios nisi prius seipsum docuerit; videat, an mente adhæreat mundo an Christo: ut enim sit Christi, debet frangere tesseram amicitiæ cum mundo, renuntiare omnibus mundanis, calcare favores, plausus, risus, probra sociorum, ac dicere cum Paulo: *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.* Et, *Mihi autem pro minimo est ut à vobis judicer, aut ab humano die, etc.: qui autem me judicat, Dominus est. Prima virtus monachi* (et multo magis Apostoli et Doctoris Christi) *est contemnere et contemni*, ait S. Hieron. Idem vidêre Gentiles: unde Lactantius toto lib. 3. de Falsa sapientia ex Seneca, Cicerone, Varrone et aliis, ostendit Philosophos parum fecisse fructus, quia, quæ docebant, illa non faciebant: et philosophia facta erat schola disputandi, non regula vivendi: unde in tales detonat Apost. Rom. 2. 21. dicens: *Qui ergo alium doces, teipsum non doces? qui prædicas non furandum, furaris? etc.* Et v. 1. *In quo alterum judicas, teipsum condemnas, eadem enim agis, quæ judicas.* Vide ibi dicta et Ezech. 1. 8. Præclare S. Thomas Præfat. in Ep. Canon. si ejus est illud opus: *Litteras*, inquit, *mortis suæ portant viri litterati, qui sciunt et docent, et non faciunt: istæ sunt literæ sine sigillo, id est scientia sine vita, et ideo non creditur eis.*

20. Dico enim vobis, quia (Græce ὅτι, id est, *quod*) nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum coelorum.] *Dico*, id est, edico, et graviter, constanterque assevero. *Abundaverit*, abundantior, præstantior, eminentior, plenior et perfectior fuerit, *justitia vestra*, id est, vestra legis observatio: illa enim implet id quod lex justum esse dictat: illa quoque facit nos revera coram Deo justos. Nam, ut ait Apost. Rom. 2. 13. *Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur.*

Nota, Scribæ et Pharisæi, licet à vulgo doctissimi et justissimi sanctissimique haberentur,

tamen à vera justitia multum deficiebant: Primo, quia magis externas actiones quam internas affectiones domabant: satagebant enim coram hominibus apparere legis observatores et justi.

Secundo, quia legis litteram pravo sensu et explicatione pervertebant.

Tertio, quia justitiam suam magis in cæremoniis, ac præsertim crebris lotionibus, quam in vero sanctitatis spiritu collocabant. Contraria prorsus hic docet Christus, ut patet ex sequentibus: ac Christiani etiam minimi et rudes prorsus contraria facere debent, itaque superare justitiam Scribarum, si cœlum ingredi velint. Hæc tria in sequentibus per varia Decalogi præcepta sigillatim demonstrat Christus.

21. Audistis, quia dictum (præceptum) est antiquis: Non occides: qui autem occiderit, reus erit judicio.] *Audistis*, à Scribis legem Moysi docentibus et explicantibus. Hic ostendere incipit Christus, se legem non solvere, sed adimplere, ac justitiam Christianam præcellere debere Judaicæ et Pharisaicæ: utrumque enim Paulo ante asseruit. Igitur Christus hic componit, opponit et anteponit se suamque doctrinam, tum Scribis et Pharisæis, qui per suas δευτερώσεις, id est, traditiones Pharisaicas legem perverse interpretabantur, ut patet ex v. 20. et 43. tum ipsi legi et Moysi: Christus enim legi addidit præcepta fidei explicitæ de Deo trino et uno, deque Christi incarnatione, passione: redemptione, etc., item consilia Evangelica: ad hæc clariorem et expressiorem legis naturæ sive Decalogi explicationem, et hoc ultimum maxime intendit hic Christus, ut patet ex sequent. Licet enim lex naturæ semper extiterit, omnesque obligarit tum eos qui fuerunt ante diluvium, tum eos qui post illud vixerunt, tamen obscurior mansit, nec plane expressa, ideoque paucis plene cognita ante Christum veritatis, justitiæ et perfectionis Magistrum, qui eamdem hic clare, plane et plene explicat. Ita diserte S. Augustinus lib. 1. Retract. cap. 22. S. Hilarius, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, et alii: licet nonnulli cum Maldonato censeant, Christum hic tantum agere contra perversas Pharisæorum legis interpretationes, ideoque ipsum hic non se opponere legi et Moysi, sed tantum Scribis et Pharisæis, eorumque legis interpretationibus: sed prius, quod dixi, verius est, scilicet Christum tam legi, quam Scribis se opponere, et utrorumque imperfectiones et defectus supplere. Lex enim Moysis fuit rudis et imperfecta, utpote rudibus Judæis data, quam proinde Christus per legem Evangelicam expolivit et perfecit.

Non occides.] Multi putabant hac lege dumtaxat vetari homicidium: at Christus hic docet per illam etiam vetari iram, verba, verbera, probra, etc., quæ sunt præludia homicidii, et ad illud recta via ducunt.

Qui autem occiderit, reus erit Judicio.] q. d. Obnoxius et obligatus erit judicio, ut in judicio facinus factumque ejus examinetur, utque judicum examini et censuræ homicida subjaceat, qui juxta legem eum ad mortem condemnent, nisi deprehendant eum fortuito, vel necessitate se defendendi compulsum, invasorem occidisse. Ita S. August. lib. 1. de serm. Domini in monte, et S. Greg. lib. 21. in Job. c. 4.

Rursum reus erit judicio, id est, judicii, id est, condemnationis, pœnæ capitalis, et mortis, qua in judicio condemnabatur et plectebatur homicida, juxta legem Levit. 27. 17. quod enim hic dicitur: *reus erit judicio*, hoc ibi aliis verbis dicitur: *morte morietur*. Ita Euthym. Sic sæpe in Scriptura per metalepsin *judicare* significat condemnare, et *judicium*, significat *condemnationem*.

22. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo, raca, reus erit concilio: qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis.] Hic Christus explicat, implet et supplet legem *non occides*, docetque ea non tantum vetari homicidium, sed et iram tam internam, quam externam, quæ in probra verbaque injuriosa prorumpit. *Ego autem dico*, id est edico, assevero et sancio tanquam legislator omnis legis, tam Evangelicæ quam Mosaicæ, et naturalis.

Omnis qui irascitur.] Græca addunt εἰκῆ, id est, temere, sine causa; sed Codices Romani, ac S. Hieronymus, et S. Augustinus lib. 1. Retract. c. 19. illud omittunt, subintelligitur tamen hoc aut simile. Agitur enim hic de ira illicita: quæ via sit, initium et gradus ad homicidium injustum et illicitum, alioqui enim ira justa de causa v. g. contra peccata et peccatores concepta, est licita et laudabilis, adeoque ira à natura insita est homini, ut sit eos virtutis et fortitudinis, ad eam contra vitia et adversa quælibet acuendam.

Nota: Ira est appetitus vindictæ; ipsa est peccatum mortale, si deliberate inferat, vel optet grave malum corporis, vel bonorum, vel famæ proximo, aut de eo gaudeat, etiamsi is illud mereatur, quia iratus de eo gaudet, ut est bonum non justitiæ, sed vindictæ. Ira vero est veniale peccatum, si leve malum appetat proximo, etiamsi ira sit vehemens et valde interius exteriusque excandescat, ut docet Cajetanus in summula, Verbo *Ira*, et Toletus Instruct. sacerd. lib. 7. c. 57. Hoc enim secundum se non est peccatum mortale, nisi erumpat in grave malum proximi, aut se exponat periculo blasphemiæ, gravis convicii, scandali, aut alterius peccati mortalis. Denique ira nullum est peccatum, si assumatur ex zelo justitiæ ad extirpanda scelera et scelestos, uti eam assumpsit Mathathias occidens Legatum Antiochi, qui cogebat Judæos sacrificare idolis. 1. Machab. 2. 25. et Christus flagello ejiciens ementes et vendentes è templo, Joan. 2. 15. Audi S. Chrysostomum in Psal. 4. ad illa: *Irascimini et nolite peccare: Licet*, inquit, *juste irasci: nam et Paulus Elymæ succensuit.* Actor, 13. 8. *Et Petrus Saphiræ*, Actor. 5. 9. *Sed id non iram dixerim absolute; sed Philosophiam, curam et œconomiam. Irascitur enim pater filio, sed ejus curam gerens. Ille est qui temere irascitur, qui seipsum ulciscitur: qui autem aliena corrigit, is est omnium mansuetissimus. Nam Deus etiam non seipsum vindicans, irascitur; sed nos corrigens. Eum ergo nos quoque imitemur. Ita enim se gerere divinum est; aliter vero humanum. Virum stultum*, inquit Job, *interficit iracundia.* Job 5. 2. Ubi S. Gregorius: *Sciendum* inquit, *est quod alia est ira, quam impatientia excitat; alia quam zelus justitiæ format. Illa ex vitio, hæc ex virtute generatur: si enim nulla ira ex virtute surgeret, divinæ animadversionis impetum Phinees per gladium non placasset. Hanc iram quia Heli non habuit, motum contra se implacabiliter supernæ ultionis excitavit. Nam*

quo contra subditorum vitia, tepuit, eo contra illum districtio æterni Rectoris exarsit. Quin et Aristot. lib. 3. Ethic. *Ira*, ait, *est cos fortitudinis*, citatque illud Homeri : *Virtuti immitte furorem.*

Porro S. Augustinus, Franc. Lucas et Maldonatus putant hic agi dumtaxat de ira quæ sit peccatum mortale : S. Chrysost. vero et Jansenius censent hic agi de ira, quæ sit peccatum veniale. Ego autumo de utraque hic agi, scilicet de omni ira illicita, sive venialis sit, sive mortalis, maxime tamen de mortali, quia hæc proprie ducit ad homicidium; ideoque rea est judicii, id est, pœnæ capitalis.

Reus erit judicio.] Paulo aliter capitur hic *judicio* quam paulo ante v. 21. ubi dicitur : *qui autem occiderit, reus erit judicio;* ibi enim intelligitur judicium humanum, quo homicida à judicibus judicatur et damnatur ad mortem; hic vero intelligitur judicium divinum, quo Deus iram judicat et damnat, venialem quidem ad pœnam temporariam, qualis est purgatorii, mortalem vero ad pœnam æternam, qualis est gehennæ. Ludit ergo analogice in voce *judicio.* Vide Canonem 23. Christus ergo hic uni homicidio lege veteri vetito, et uni pœnæ mortis corporeæ, ab eadem lege sancitæ, triplicem opponit iræ gradum, et consequenter triplicem pœnæ spiritualis, præsertim æternæ gradum et mensuram. Ita S. Augustinus : perstringit enim Scribas, qui in explicando præcepto, *Non occides*, dupliciter errabant. Primo, quod eo putarunt homicidium dumtaxat vetari, non vero iram internam, ideoque illam non esse peccatum; contra quos Christus hic docet, illo etiam iram prohiberi, quia ipsa initium et via est ad homicidium. Secundo, quod homicidio non aliam pœnam assignarent, quam mortis corporalis à judicibus in judicio inflictam; contra quos Christus hic docet non tantum homicidio, sed et iræ in judicio divino à Deo infligendam pœnam spiritualem, vel temporariam in purgatorio, si ira sit venialis, vel æternam in gehenna, si ira sit mortalis; quarum utraque æquatur morti temporali à judicibus homicidæ inflictæ, imo longe illa gravior et acerbior est.

Porro quam prava sit ira, vide S. Basilium et S. Chrysost. hom. de Ira, Senecam lib. de Ira. Ciceronem 4. Tuscul. ubi inter alia ait : *An est quidquam similius insaniæ, quam ira? quam bene Ennius initium dixit insaniæ : color, vox, oculi, spiritus, impotentia dictorum atque factorum quam partem habent sanitatis? Quid Achille Homerico fœdius? Quid Agamemnone in jurgio? Nam Ajacem quidem ira ad furorem mortemque perduxit.* Vide dicta Ephes. 4. 26.

Qui autem dixerit fratri suo raca, reus erit concilio.] *Raca.* Primo, S. Chrysostomus putat *raca* significare *tu*, v. g. Si quis per contemptum dicat proximo : *vade tu, quid vis tu?* quasi Christus hic vetet *tuisare*, id est, vocare aliquem *tu* per despectum.

Secundo, Theophylactus : *raca*, inquit, idem est quod sputo dignus vel conspuendus : רק *roc* enim est sputum : verum hoc convicium tantum, imo amplius est, quam vocare aliquem fatuum, quod tertio et summo loco hic ponit Christus.

Tertio, alii autumant *raca* esse vocem Græcam ῥάκος, id est, pannosus. Inepte Beza hic censet, Christum pro *raca* dixisse רשע *rasca*, id est, *impie.*

Quarto, verosimilius S. Augustinus, Rupertus, Anselmus, et alii opinantur *raca* esse interjectionem spernentis et adversantis per onomatopœiam, ac sub ea omnia malevoli animi signa, sive ea fiant murmurando, sive frendendo, sive expuendo, sive faciem indignanter avertendo, sive frontem rugando, sive nasum suspendendo, intelligi.

Quinto, optime S. Hieronymus et Angelus Caninius in Nomin. Hebræis novi Testamenti et alii censent *raca* esse vocem Hebræam, aut potius Syram derivatam ab hebr. ריק *ric*, id est, *vacuus* (non cerebro, ut vult S. Hieronymus, hic enim est fatuus, sed opibus, ait Jansen.) *inanis fuit*, quasi *raca* idem sit quod homo levis, aut inops et pauper, et ita vertit Noster Judic. 11. 3.

Denique, Georgius Michaelis Maronita in Prooemio Grammaticæ Syriacæ c. de Præstantia linguæ Syriacæ : *Raca*, inquit, Syriacum est, et tria significat. Primo idem est, quod *testudo*, quod animal ita Syris deforme habetur, ut maxime illud nauseant et abhorreant. Sic Itali, cum tardum et deformem notant, dicunt : *pare tartaruga.* Secundo, *raco* à *rac*, id est, *conspuit*, significat conspuentem sive consputum. Syri enim cum volunt alicui ignominiam inurere, vocant eum *raco*, id est, conspuentem, vel consputum, *raco* enim tam active, quam passive sumitur. Aut *raca* idem est quod *rauco*, id est, sputum : et alter alteri hanc vocem forte dicebat, ut significaret se instar sputi illum æstimare. Sic enim Syri ut quem ostendant à se nihil fieri, dicunt : *Tu es instar sputi apud me.* Tertio, *raco* Syris significat contemptum, despectum, vilem, abjectum, sordidum, et in hac significatione arbitror sumi vocem *raca* à Christo. Hucusque Georgius. Favet Æthiopicus, qui vertit : *Qui dixerit fratri suo, quod pauper sit, per contemptum, et laceris vestibus, reus erit concilio.* Persicus et ceteri retinent τὸ *raca*, nec explicant : unde et Ægyptius, sive Copticus habet *cheraka*, *che* enim est articulus; restat ergo *raka*, sive *raca.* Arabicus, *raca* vertit pannosus, lacer, mendicus, qui vestitur centone, sive veste ex centum plagulis consarcinata.

Certum est *raca* plus esse quam irasci, minus quam *fatue*, ac proinde verius est esse interjectionem et signum irati, aut significare hominem inanem, pauperem, miserum, abjectum. Rursum *raca* est ambiguum, potestque esse veniale, potest et esse mortale, ideoque reum concilii : *fatue* vero certum est esse morale, ideoque reum gehennæ ignis : τὸ enim *fatue* significat amentem et emedullati cerebri, qui pecudi confertur. Aufer enim ab homine rationem mentemque, et irrationale pecus efficies.

Reus erit concilio.] Græce συνεδρίῳ, à qua voce Hebræi summum suum concilium vocarunt *sanedrim*, quasi dicat, Obnoxius erit et obligatus concilio, sive judicio summo Sanedrim, ut illorum judicium censuræ subjaceat, ab eisque sententiam damnationis subeat.

Nota, Thalmudici Doctores, et ex iis Franç. Lucas, Maldonatus et alii tradunt apud Hebræos triplex fuisse tribunal. Primum דין ממונא *din mammona*, id est, judicium de re pecuniaria, quod erat Triumvirum; tres enim in illo sedebant judices. Secundum דין משפט *din mispat*, id est, tribunal judicii, scilicet de re capitali, in quo examinabatur, v. g. causa homicidii, et homicida capitis damnabatur, nisi probaret illud fuisse fortuitum, aut in sui defensionem

factum. Hoc tribunal constabat 23. judicibus. Tertium erat *Sanedrim*, quod erat 72. judicum, in quo graves causæ et scelera, ut hæresis, falsi Prophetæ, idololatriæ, apostasiæ, etc. tractabantur. Christus omisso primo hìc alludit ad duo posteriora, ac secundum vocat *judicium*, tertium vocat *συνέδριον*, id est, *concilium*. q. d. Talis est proportio inter iram et verbum contumeliosum, et inter utriusque pœnam, qualis est inter Judicium *mispat* et *sanedrim* sive summum concilium, ut sicut hoc excedit illud, ita et pœnam verbi contumeliosi excedat pœnam iræ: nam cetera omnia in hac similitudine, uti et in ceteris, non est necesse accommodare, imo sæpe id est impossibile. Est ergo hìc catachresis in voce *judicii* et *concilii;* per judicium enim significatur minor iræ culpa, indeque minus examen minorque condemnatio et pœna: per concilium vero major culpa, indeque majus examen majorque damnatio et pœna. Denique per gehennam proprie significatur certa culpa, damnatio et pœna.

Sensus ergo est, q. d. Sicut homicida in lege veteri reus erat judicii, ut scilicet causa hæc ejus criminalis à criminalibus judicibus examinaretur, ac ipse damnaretur ad mortem, nisi judices invenissent ipsum id casu vel necessitate fecisse; ita pariter ira, quæ est primus gradus ad homicidium, est causa criminalis, ac consequenter pertinet ad tribunal non primum *Mammonæ*, sed secundum *Judicii*, non humani, sed divini, ita ut si ira sit perfecta et voluntaria, hoc est, animus deliberatus inferendi cædem vel grave malum proximo ob eam damnetur ad mortem, non præsentem, sed æternam; sin autem ira sit levis vel improvisa et venialis, damnetur ad pœnam et mortem temporalem, ut scilicet luat pœnas in purgatorio, quæ æquiparantur morti temporali, quam infligebant judices homicidæ in tribunali judicii.

Sin autem eruperit ira in verbum asperum, v. g. *raca*, gravius peccat, vel venialiter vel mortaliter, prout illud procedit ex interna ira vel veniali vel mortali. Gravius, inquam, peccat, quia iram signo externo prodit et perficit, ac proinde pertinet ad tribunal Concilii illud judicare et punire (hoc enim de gravioribus criminibus judicabat), ut ab eo gravius puniatur, sed pro ratione et quantitate culpæ, ut si illa sit venialis, graviori quam interna ira, pœna in purgatorio; si mortalis, graviori supplicio in inferno castigetur. Sin autem dixerit *fatue*, id est, verbum aperte et graviter contumeliosum, jam nec judicio, nec concilio est opus, sed certa ejus est damnatio ad gehennam.

Hunc esse genuinum hujus loci sensum probatur: Primo, quia Christus hìc plene explicat Decalogum, scilicet præceptum, *Non occides*, docetque eo non tantum homicidium, sed omnem iram tam venialem quam mortalem vetari: alioqui si solam mortalem intelligeret, non plene et perfecte explicaret hoc præceptum.

Secundo, quia in simili, puta in secundo Decalogi præcepto, *Non pejerabis*, Christus vers. 34. explicat illo non tantum perjurium, sed omne non necessarium juramentum, quod sæpe est veniale tantum, vetari.

Tertio, quia ita explicat S. Gregorius 21. Moral. c. 4. *Per gradus*, ait, *culpæ crevit ordo sententiæ, quia in judicio adhuc causa discutitur; in Concilio autem causæ sententia definitur; in gehenna, ea, quæ de concilio egreditur, sententia expletur.* S. August. lib. 1. de Serm. Domini in monte, cap. 18: Defensioni, ait, datur locus in judicio: in concilio de supplicio, quo afficiendus est reus, deliberatur: in gehenna est certa damnatio.

Ex hoc sensu contra Stoicos et Jovinianum liquet culpas et pœnas esse dispares, scilicet, peccatum unum altero esse gravius, ideoque graviorem pœnam coram Deo mereri: unde aliud esse veniale, aliud mortale; idque rursum suos habere gradus gravitatis et malitiæ: liquet consequenter contra Calvinum, distinctio purgatorii à gehenna.

Porro nonnulli cum Bellarmino l. 1. de Amiss. gratiæ c. 9. tres hosce gradus peccatorum sic assignant, ut in *ira*, quæ est rea judicii, notetur culpa et pœna venialis: in *raca*, quod est reum consilii, notetur culpa major, de qua dubium est an sit venialis, an mortalis, quod à concilio definiendum est: in *fatue* notetur culpa maxima et certo mortalis, quæ proinde gehenna ignis punitur; idque satis est probabile et appositum.

Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis.] q. d. Qui grave convicium vel contumeliam dixerit proximo, per quod fama vel honor ejus graviter lædatur, quale est dicere viro honesto et honorato, Tu fatue; hic peccat mortaliter, ideoque reus erit gehennæ: sub *fatue* intellige reliqua conviciorum, dirarum, calumniarum, probrorum et imprecationum genera, quæ peccata sunt mortalia, si valde proximum dehonorent, aut ex animo graviter nocendi, conviciandi et dehonorandi cupido proferantur. Contumeliæ enim gravitas vel levitas, maxime ex affectu eam proferentis spectanda et metienda est. Unde cum eam dicis joco, aut non animo dehonorandi, sed corrigendi, non formalis, sed materialis dumtaxat est contumelia, ait D. Thomas 2. 2. quæst. 72. art. 2. Hinc parentes licite suos filios, magistri discipulos, domini servos durius per verba contumeliæ pungunt, castigant et increpant, si moderate ad justam correctionem id fiat. Sic Christus Petrum vocat satanam. Matth. 16. 23. Sic Paulus Galatas cap. 3. 1. vocat insensatos. Si enim eos licet flagellare virgis et verberibus, ergo et verbis, ait D. Thomas. Rursum contumeliæ gravitas metienda est ex personæ dignitate. Viro enim gravi et honorato dicere *fatue*, est gravis contumelia: vili vero et stupido, qui revera est fatuus, est levis. Vide Leonardum Lessium lib. 2. de Justitia c. 11. dub. 3. Contumelia ergo æque ac ira est peccatum mortale, si proximo grave malum inferat vel optet; veniale, si leve; nullum, si nullum, præsertim si fiat ad moderatam justamque peccantis correptionem.

Reus erit gehennæ ignis.] Arabicus, *reus erit ignis gehennæ*. Notat S. Hieronymus Christum hìc primo usurpare nomen *gehennæ* pro inferno: nusquam enim in veteri Testamento pro eo usurpatum reperitur. Dicta est autem *gehenna* quasi גיא *ghe*, id est, *vallis* הנם *Hinnom* seu *Ennon*, id est, viri judæi ita nominati, quæ alibi vocatur *geben Ennom*, id est, vallis filii Ennom. Erat vallis hæc amœna prope Jerusalem, in qua parentes filios suos immolabant et concremabant idolo Moloch, atque ne vagitus eorum et ploratus exaudirent, pulsabant tympana: unde locus hìc dictus est *topheth*, id est, tym-

panum : hinc pariter vocatur hîc gehenna ignis, hoc est adeo ardens et ignita, ut non nisi merus ignis, isque infernalis esse videatur. Vide dicta Jerem. 7. 31. et Isaiæ c. 30 v. ult. ubi graphice gehenna ejusque tormenta depinguntur. *Præparata est*, inquit, *ab heri Topheth, à rege præparatà, profunda et dilatata. Nutrimenta ejus, ignis et ligna multa : flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam.* Vide et Apoc. c. 19. v. 20. et c. 21. v. 8.

23. Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te.] Id est, habet quod de te queratur, vel quod tecum expostulet de injuria sibi à te facta (eo enim hæc spectare patet ex voce rationali *ergo*) quod scilicet tu ei iratus fueris, aut dixeris ei *raca* vel *fatue*, similemve injuriam irrogaris. Ita S. Augustinus. Simile est Apoc. 2. vers. 4. Scribæ, ut videtur, docebant omnia peccata, ac præsertim violationem præcepti : *Non occides*, expiari per sacrificia et munera ad altare Deo, ac consequenter sacerdotibus Dei vicariis oblata, etiamsi proximo læso vel injuria affecto nulla fieret satisfactio, ut colligitur ex hoc loco, et ex simili parentum læsione. Matth. c. 15. v. 6.

Contrarium hîc docet Christus, sancitque legem justitiæ et charitatis, qua jubet prius satisfieri proximo, verbo vel verbere à te læso, quam Deo munus offerri. Hoc enim ultroneum est et indebitum, illud vero necessarium, et ex justitia vel charitate debitum. Unde subdit Christus.

24. Relinque munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum.] Quæres, an hoc præceptum sit, an consilium dumtaxat? Respondet Abulensis quæst. 162. esse consilium : non ergo peccat, inquit, ipse qui offert munus et non reconciliatur, sed solum perdit utilitatem muneris (oblationis), ita quod non meretur vitam æternam per illud. Verum dico hoc esse præceptum; charitas enim, æquitas, religio et Deus ipse hoc exigit, ut offendens offenso se statim reconciliet, etiam ante sacrificia, idque, Primo, quia reconciliatio est præcepti, sacrificium vero consilii. Secundo, quia Deus manet nobis offensus, quamdiu nos in proximi manemus offensa. Tertio, quia sacrificium pacis est symbolum et protestatio : quomodo ergo offeres Deo symbolum pacis, nisi prius proximo quem læsisti, te reconciliaveris, ab eoque pacem acceperis? Quarto, quia Deus plus diligit concordiam fidelium, quasi Ecclesiæ suæ civium, imo fratrum, quam munera, ac magis per eam honoratur. Ita Auctor imperfecti : imo Deo non placet, sed displicet discordium sacrificium. Causas congruas dat Tertull. l. de Oratione c. 10. *Quid est*, inquit, *ad pacem Dei accedere sine pace? ad remissionem debitorum cum retentione? Quomodo placabit patrem iratus in fratrem? Nam et Joseph dimittens fratres suos ad perducendum patrem : Et ne, inquit, irascamini in via.* Genes. cap. 45. 24. quasi diceret : Si Josephus patrem ad se evocaturus prius fratres inter se pacificavit, veritus, ne prudens pater inter discordes fratres venire recusaret : quo pacto Christus Dominus se flecti et placari à discordibus fratribus patietur? Est ergo hoc præceptum legis et juris naturæ, vel potius supernaturale et connaturale gratiæ. Hic enim est ordo virtutum, ut reconciliatio, pax et unio præcedat religionem actumque sacrificii, ad eumque sit dispositio : unde hoc præceptum obligavit etiam Judæos in lege veteri : à Christo tamen hîc arctius sancitur, tum quia per incarnationem Verbi ipse nos sibi et ad invicem arctissime univit : illa ergo major per Christum unio, majorem poscit charitatem et unionem fidelium : unde ipse sanxit : *Novum mandatum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*, Joan. 13. 34; tum quia sacrificium Eucharistiæ jam sanctius est, imo est synaxis et communio corporis, quod idem numero omnes participamus, eoque ipsi Christo et nobis mutuo summe unimur : hinc dicitur communio, id est communis omnium unio. Cum ergo Eucharistia sit sacrificium, æque ac Sacramentum et professio mutuæ unionis et pacis, necesse est, ut omnis discordia facessat, et offendentes, eis quos offenderunt, se reconcilient ante hanc sacram synaxim, ne mendaces inveniantur. Mentitur enim reipsa, qui Sacramentum unionis, id est Eucharistiam sumens cum proximo, non unionem, sed simultatem et rancorem gerit in pectore. Pulchre S. August. serm. 16. de Verbis Domini : *Te*, ait, *quærit Dominus magis quam munus : offers munus tuum, et tu non es munus Dei. Plus quærit Christus quem redemit sanguine suo, quam quod tu invenisti in horreo tuo.*

Intellige hæc, quantum fieri potest, si videlicet locus, tempus, et prudentiæ ratio id permittat, ut offendens vadat ad offensum, eique se reconciliet ante sacrificium : nam alioqui non pedibus, ait S. Augustinus, sed affectu, scilicet odium in corde remittendo; et effectu, scilicet pro injuria proximo satisfaciendo, ad offensum ire debemus. Quid si enim offendens sit Romæ, offensus vero in India, an in Indiam eat oportet antequam sacrificet? minime : sufficit enim firmum propositum satisfaciendi læso.

Porro S. Chrysostomus, Euthymius, et Theophylactus hoc intelligunt tam de offenso, quam de offendente, sive jure sive injuria, quasi velit Christus, ut non tantum offendens, qui læsit, sed etiam offensus, qui per injuriam est læsus, adeat offendentem, eique se reconciliet ante sacrificium : sed tunc hoc consilium est, non præceptum. Ita Jansenius, Maldonatus, et alii.

Hac de causa olim in Missa usus fuit, ut ante sanctam communionem Christiani darent sibi mutuo osculum sanctum, quasi reconciliationis et unionis symbolum, cujus loco jam datur osculanda tabella pacis, quam vocant, uti dixi in epist. 2. ad Corinth.

Ita ad litteram S. Joannes Eleemosynarius Patriarcha Alexandrinus, ut hoc Christi præceptum vel consilium impleret, altari astans et Missam celebrans, cum recordaretur clerici cujusdam, qui odium contra se conceperat, licet ab eo offensus, prior tamen ab eo veniam petiit : itaque illi reconciliatus, cum eodem gaudens ad altare rediit, ac sacrificium peregit, dicens cum fiducia Deo : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*, uti narrat Leontius in ejus vita c. 13. et 14. Subdit Leontius c. 14. *Deiferi quidam SS. Patrum dixerunt, Angelorum quidem est nullatenus litigare, sed in omnimoda et perpetua pace consistere : hominum vero est altercari quidem, sed statim reconciliari : dæmonum autem est totum diem litigare, et totum diem transire irreconcilia-*

tos. Addit c. 16. 5. Joannem Missam celebrantem, Damianum Diaconum, cum vellet communicare, repulisse, eique dixisse: *Vade prius reconciliari fratri tuo. Spopondit ille hoc facere, et tunc de sacris mysteriis dedit ei.* Hinc recte colligit S. Greg. l. 4. Dialog. c. 60. aitque: *Qua in re pensandum est cum omnis culpa munere solvatur, quam gravis est culpa discordiæ pro qua nec munus accipitur. Debemus itaque ad proximum, quamvis longe positum, mente ire, eique animum subdere, humilitate illum ac benevolentia placare, ut scilicet conditor noster dum tale placitum mentis nostræ aspexerit, à peccato nos solvat, qui munus pro culpa sumit.*

25. ESTO CONSENTIENS (Græcæ εὐνοῶν, id est, *benevolus;* Syrus, *amicus;* Arabicus, *benignus;* alii, *concors;* S. Hilarius Can. 4. vertit, *benevole reconciliare,* ut præcessit) ADVERSARIO TUO, Græce τῷ ἀντιδίκῳ σου, id est, accusatori et actori tuo; Syrus, בעל דינך *beel dinach,* id est, auctori vel domino litis tuæ; Arabicus, *litiganti tecum;* CITO, DUM ES IN VIA CUM EO: NE FORTE ADVERSARIUS TRADAT TE JUDICI, ET JUDEX TRADAT TE MINISTRO, ET IN CARCEREM MITTARIS] Græce βληθήσῃ, id est, projiciaris, quasi in ergastulum locumque pœnarum.

26. AMEN DICO TIBI (certo tibi assevero), NON EXIES INDE, DONEC REDDAS NOVISSIMUM (Græce ἔσχατον, id est, ultimum) QUADRANTEM.] debiti tui.

Quæres, quis hic adversarius, vel ut græce est, ἀντίδικος, id est, accusator et actor? Primo, Tertullianus lib. de Anima, respondet esse diabolum. Hic enim est Satan, id est, adversarius noster.

Secundo, S. Athanasius (vel quisquis est auctor: videtur enim plane Athanasio esse posterior, ut recte notarunt Sixtus Senensis et Bellarminus de Scriptor. Eccl. in Athanasio) in quæst. S. Script. ad Antiochum quæst. 26. censet esse carnem, hæc enim adversatur animæ: *caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem.* Galat. 5. 17. Verum nec diabolo, nec carni consentire debemus, aut possumus, quod tamen hic suadet Christus.

Tertio ergo melius idem Athanasius ibidem asserit esse conscientiam; hæc enim nobis adversatur, nosque remordet, dum male agimus, donec ei consentiamus, et quod illa dictat faciamus.

Quarto, S. Augustinus, Anselmus, et Beda, opinantur esse Deum aut Dei legem, hæc enim cupiditatibus nostris adversatur: unde ei plane consentire debemus, ne pœnas ab ea intentatas incurramus.

Quinto, S. Basilius in regul. brevior. interrog. 222. censet esse hostem nobis adversantem et injurium. Verum hæc aut aliena sunt aut mystica et symbolica, ut patet ex præcedentibus.

Dico ergo cum S. Hieronymo, Hilario, Ambrosio, Auctore imperfecti, adversarium hic vocari eum, qui injuste à nobis offensus est et læsus, ideoque nos coram Deo accusare et reos peragere potest: huic enim versu præcedenti jussit nos reconciliari.

Ubi nota hoc loco esse Hebraismum, et parabolicum sermonem, in quo proinde non est necesse singula adaptare: quædam enim ad elegantiam ipsius parabolæ spectant, ut dixi canone 28. et 29, sed scopus ejus maxime spectandus est, illique omnia, quæ possunt, adaptanda sunt. Hic autem scopus non tam exprimitur, quam innuitur. Sensus ergo est, q. d. Sicut prudenter facit debitor vel reus ab actore protractus ad judicem, si ante judicium cum creditore et actore conveniat, itaque judicis condemnationem, carcerem, infamiam, integramque et citam debiti totius solutionem evadat: ita omnino fac et tu, ac si fratrem læsisti, eique injuria aliqua, v. g. dicendo *raca* vel *fatue,* te debitorem honoris restituendi constituisti, age cito, ut ei reconcilieris, antequam Dei judici quasi reus tradaris, qui justa vindicta te mancipet carceri, donec omne debitum solvas, vel lethale et æternum in inferno, vel veniale et temporale in purgatorio: ad purgatorium enim inclinat vocula *donec,* quæ finiendam significat pœnam, hæc enim finitur in purgatorio, cum in inferno nunquam terminetur, sitque æterna: quare ibi durat τὸ *donec* in æternum: tamdiu enim durante culpa, tamdiu pariter et durabit hic gehennæ pœna. Id notat S. Hieronymus hic, et Origenes hom. 31 in Lucam, ac S. Ambrosius in c. 12. Lucæ et alii.

Possunt tamen singulæ parabolæ partes singulis rebus significatis adaptari hoc modo, ut adversarius sit is, cui convicium vel injuriam fecimus; via sit hæc vita; judex sit Christus; minister sit diabolus; carcer sit infernus vel purgatorium; quadrans sit minima culpa, si nimirum intelligas adversarium nos tradere, quia ejus loco et causa diabolus nos tradet reos judici Christo, cum in die judicii apud ipsum nos accusabit: nam homines læsi raro apud Christum lædentem accusant, imo si sancti sunt, excusant. Hanc parabolam iterato et ob alium finem, dixit Christus Lucæ 12. 59. de quo ibidem. Vide Canonem 5.

Huic Christi sententiæ similis est gnome R. Ananiæ in Pirke Avoth c. 3: *Vir ille, in cujus spiritu sibi complacent homines, sibi complaceat quoque Deus. Vir ille, cujus spiritus displicet hominibus, displicet et Deo.* q. d. Cui consentiunt homines, consentit et Deus: à quo dissentiunt homines, dissentit et Deus.

QUADRANTEM.] Græce κοδράντην; nimirum vox à Latinis ad Græcos transiit, uti et plures aliæ, quæ ab Evangelistis citantur; quales sunt prætorium, assarius, denarius, centurio, census, custodia, legio, linteum, libertinus, milliare, macellum, membrana, modius, sextarius, sicarius, sudarium, speculator, taberna, forum, titulus, flagellare, flagellum: hæ enim omnes voces Latinæ, ab Evangelistis Græce scribentibus usurpantur. Porro quadrans est quarta pars (Unde in Evangelio Hebræo S. Matthæo adscripto vocatur ריביע *ribbua,* id est, *quartum*) assis, quam à tribus unciis Plinius truncium vocat, Cicero teruncium. As enim vel assis est libra continens duodecim uncias, quarum quarta pars sunt tres unciæ. Varro lib. de Lingua Latina dici putat *as* quasi *æs;* unde varie sumitur. Primo enim *as* erat idem quod libra vel pondo. Ita Budæus l. de Asse. Secundo: minor *as* erat moneta minor, maxime communis et usitata, qualis apud Italos est baiocus, cujus quadrans sive quarta pars est quatrinus: denarius enim inde dictus est quod valeret decem nummos parvos, puta decem baiocos. Denarius enim erat unius drachmæ, et æquipollens nostro Julio Italico, et regali Hispanico, qui apud Italos valet decem baiocos, apud Belgas quinque stuferos:

stuferus enim valet duos baiocos, quadrans ergo est quarta pars baioci et octava stuferi, quam Belgæ vocant *cen negemanneken*, et pro minimo numero vulgari proverbio usurpant. Tertio, si denarium majorem sive duplicem, qui duos Julios sive duos regales valet, accipias, sic continebit decem asses, id est, decem stuferos (unde et Belgæ stuferos vocant asses) ac consequenter quadrans erit quarta pars stuferi, et dimidia baioci. Summa significatur hìc per quadrantem minimi pretii nummus, ac per eum indicatur omne iræ culpæque debitum, etiam minimum, rigide usque ad ultimum obolum cuique luendum et persolvendum esse post hanc vitam, sive in purgatorio sive in inferno : utrobique enim est locus justitiæ, non misericordiæ : quare in hac vita, ubi misericordiæ, compositioni et condonationi est locus, transigendum esse cum adversario, id est, eo quem verbo aut verbere læsimus. In historiis legimus, famulum quemdam vita functum apparuisse suo hero, ac ab eo rogatum de suo statu et loco, respondisse : *Eo loci sum, ubi omne debitum exacte rigideque computatur, et ne vel hilum condonatur.* Doctor Jacobus de Paradiso Carthusianus in lib. 1. de Peccatis mentalibus criminalibus, narrat religiosum quemdam vitâ functum veste vili, mœstoque vultu socio apparuisse, eique dixisse : *Nemo credit, nemo credit, nemo credit, quam districte judicat Deus, et quam severe punit.*

27. Audistis quia dictum est antiquis : Non mœchaberis] Id est, non committes adulterium, sub quo velut majori et scelestiori specie vulgo ab omnibus Gentibus damnata, fornicationem, mollitiem, incestum, ceterasque luxuriæ species prohiberi intellige, ut dixi Deuteron. 5. 18.

28. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendam eam (id est, ita ut eam concupiscat; hoc animo vel fine ut turpi ejus amore capiatur, hoc modo ut optet ea turpiter frui) jam mœchatus est eam in corde suo.] q. d. Jam eam per adulterium in mente corrupit, jam cum ea mentaliter adulterium perpetravit, ideoque coram Deo, qui cor intuetur, est adulter, et ut adulter ab eo punietur.

Transit Christus ab ira ad concupiscentiam, quia hæ duæ in homine sunt passiones potentissimæ : sicut ergo explicuit præceptum *non occides*, vetans iram ; sic hìc explicat præceptum *non mœchaberis*, vetans concupiscentiam. Scribæ enim plures et Pharisæi sicut in illo, sic et in hoc explicando multipliciter errabant. Licet enim scirent præcepto nono Decalogi dici : *Non concupisces uxorem proximi tui*, tamen errabant. Primo, quod hoc intelligebant de concupiscentia non pure interna, sed quæ in tactus, oscula, verba lasciva, etc., ante actum adulterii prorumpere solet, juxta illud : *Lex manum, non animam prohibet ;* sed hoc verum est de lege civili et politica, quæ tantum injurias externas punit et vindicat, non vero internas, utpote quas non videt, nec cognoscit : non vero de lege et judicio Dei, qui intima cordis scrutatur et castigat. In eodem errore fuit Josephus Historicus Hebræus, qui lib. 12. Antiq. c. 13. citans Polybium dicentem, Antiochum Epiphanem misere occubuisse, eo quod Dianæ templum spoliare cupivisset, eumdem redarguit, dicens : *Voluisse enim tantum, ac non etiam perfecisse sacrilegium, non videtur res supplicio digna :* et R. David Kimchi citatus à Genebrardo in Psalm. 66. *Etiamsi*, ait, *viderim iniquitatem in corde meo, quam vel paratus essem in actum perducere, ut sit illa coram Deo, atque si eam labiis protulissem, tamen non audiet eam Dominus, q. d. Non ducet eam mihi sceleri. Cogitationem enim pravam Deus non adjungit operi, nisi certe concepta fuerit in Dei fidem atque religionem.* Sic et hodie è plebe multi sunt, qui dicunt : Cogitare malum, non est peccatum, sed facere malum.

Verum hìc crassus est error, cognitus et confutatus ab Aristotele ceterisque Ethnicis : nam bonitatis et malitiæ, virtutis et vitii proprium subjectum est voluntas libera : hæc enim si bonum honestum appetit, bona est et laudabilis ; si malum, mala et vituperabilis. Quocirca actus externus, v. g. mœchiæ, in se præcise peccatum non est (ut patet in stultis adulterantibus) nisi quatenus à libera voluntate mœchandi procedit : ab ea enim trahit omnem suam formalem malitiam.

Secundo, errabant Scribæ, quod impudicos aspectus, oscula, tactus, etc., putarent non esse peccata mœchiæ, id est, fornicationis vel adulterii, sed concupiscentiæ ; quare illos committi contra nonum præceptum : *Non concupisces uxorem proximi tui*, sed non contra quintum : *Non mœchaberis.* Contra hos Christus hìc contrarium docet ac præceptum explicat, scilicet illos vetari quinto hoc præcepto, quia ipsi sunt dispositio et via ad mœchiam, adeoque initium et inchoatio mœchiæ ; non vero præcepto expresse tantum vetari internam concupiscentiam, quæ in actum externum non prodit.

Tertio, errabant quod hac lege tantum vetari putarent concupiscentiam uxoris alienæ, non vero mulieris innuptæ cujuscumque, quæ tua non sit uxor. Hoc hìc corrigit Christus, docetque hac lege prohiberi omnem obscœnum feminæ, quæ tua non sit uxor, contactum et concupiscentiam.

Nota primo, hac lege non vetari, nec damnari primos et involuntarios concupiscentiæ motus ; hi enim non sunt in hominis arbitrio et potestate ; sed voluntarios, deliberatos et procuratos, ut patet ex præpositione *ad*, cum ait, *ad concupiscendam eam.* Ita S. Augustinus. Ubi tamen adverte τὸ *ad* non tantum significare finem, sed et consecutionem sive sequelam : nam non tantum mœchus est, qui videt et intuetur mulierem hoc fine, ut ejus aspectu et concupiscentia se oblectet, sed et is, qui eam intuetur ex curiositate, dum advertit ex hoc aspectu consequi et excitari in se ejus concupiscentiam, aut quod hoc aspectu concupiscentiæ et peccati periculo se exponat.

Nota secundo, quod hìc de visu dicitur, cum ait, *qui viderit mulierem*, id à pari intelligendum esse de auditu, tactu, cogitatu : visum tamen præ aliis Christus nominat, quia *oculi sunt in amore duces ;* et ut moneat castis maxime illos esse continendos et coercendos. Cum ergo ait : *Qui viderit mulierem*, significat visum esse originem et causam concupiscentiæ et luxuriæ, quia *ascendit mors per fenestras nostras*, Jerem. 9. 21. Et : *Oculus meus deprædatus est animam*

meam, Thren. 3. 51. Quocirca prudenter Job c. 31. *Pepigi*, ait, *fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.* Hinc de Christo mirabantur Apostoli, quod cum muliere, puta Samaritana, loqueretur. Joan. 4. S. Thomas Aquinas accepto ab Angelo cingulo et dono castitatis, studiose tamen cavebat feminas quasi serpentes, causamque dabat: *Quia cum facimus quod in nobis est, Deus nos tutatur: cum autem exponimus nos periculo, Deus nos in illo nobis relinquit*, nam *qui amat periculum, in illo peribit.* Eccli. 3. 27.

Novum et quasi inauditum est quod scribit Petrus Damian. lib. 2. epist. 18. ad Desiderium Cardinalem: *In quodam monte orientis*, inquit, *lapides sunt igniferi, qui masculus et femina nuncupantur, et dicuntur Pyriboli, qui nimirum, cum à se invicem procul sunt, non accenduntur: si vero femina appropinquaverit masculo, protinus ex eis ignis egreditur, ita ut omnia quæ circa montem sunt, flammis vaporantibus, exurantur. Ab ipsis ergo lapidibus edocemur, ut si consumi libidinis incendio nolumus, muliebris aspectus speciem declinemus.* Huc facit festiva, sed vera gnome R. Hillel in Pirke Avoth, hoc est, in Sententiis Patrum c. 2. *Qui multiplicat carnes, multiplicat vermes. Qui multiplicat opes, multiplicat curas. Qui multiplicat servos, multiplicat rapinas. Qui multiplicat feminas, multiplicat sortilegia. Qui multiplicat ancillas, multiplicat fornicationem.* S. Cypr. de Singul. Cler. *De carbonibus*, ait, *scintillæ dissiliunt, de ferro rubigo nutritur, morbos aspides sibilant, et mulier fundit concupiscentiæ pestilentiam, quam Salomon sic comparat, dicens: De vestimentis procedit tinea, et à muliere iniquitas viri.* Et superius: *Quanti et quales Episcopi et Clerici, simul et laici post confessionem victoriarumque calcata certamina, post magnalia et signa, vel mirabilia usquequaque monstrata, noscuntur cum his omnibus naufragasse, cum volunt in navi fragili navigare. Quantos leones domuit una infirmitas delicata, quæ cum sit vilis et misera, de magnis efficit prædam.* Femina enim visu est basiliscus, voce Siren; voce incantat, visu dementat, utroque perdit et necat. Hinc S. Franciscus teste S. Bonaventura studiose suos monebat, ut caverent à feminis: *Quia*, inquit, *colloquium cum femina extra confessionem, eamque brevem, inutile est et periculosum.* Et Noster B. Xaverius: *Majori*, ait, *periculo quam fructu aditur femina.*

29. Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te: expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam.

30. Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, et projice abs te: expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam.] Patet utramque hanc esse parabolam, à duobus membris præstantissimis et homini maxime necessariis, scilicet dextro oculo et manu petitam, qua significat, abjiciendum esse omne id quod ad peccatum nos sollicitat, quantumvis charum, pretiosum et necessarium sit. Oculi autem primo meminit, quia de eo paulo ante dixit: *Qui viderit* (utique oculo) *mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo.*

Primo igitur, S. Chrysostomus homil. 17. per dextrum oculum et manum accipit mulierem amicam, de qua jam sermo præcessit: illa enim abjicienda est, si nos ad libidinem suo aspectu, voce aut gestu provocat. Secundo, S. Augustinus lib. 1. de serm. Domini in monte, per dextrum oculum et manum accipit quemvis amicum et ministrum, etiam necessarium. Tertio, S. Hilarius, Theophylactus hîc, Cyrillus lib. 12. in Joannem cap. 28. S. Athanasius (vel quisquis est auctor) ad Antiochum q. 70. Paschianus epist. 3. accipiunt parentes et cognatos: horum enim conversatio resecanda est, si nos ad peccatum trahit. Quarto, S. Hieronymus accipit affectus et vitia animæ. Quinto, Auctor imperfecti, per dextrum oculum et manum, accipit mentem et voluntatem; per sinistrum, sensum et carnis appetitum: tam enim mens et voluntas à curiosis et noxiis avocanda est, quam sensus et caro à cupiditatibus carnalibus.

Verum simplicius et planius, dextrum oculum et manum hîc proprie accipias, sed ita ut parabolæ subserviat et parabolice explicetur. Est enim hîc continua parabola, in qua Christus alludit et respicit ad concupiscentiam visus, de qua paulo ante egit. Occurrit enim tacitæ objectioni, q. d. Objicies mihi: Si oculus et visus est mœchus, cum videt mulierem ad eam concupiscendum, quid ergo cum oculis, mihi à Deo ad videndum datis, agam?

Rursum est metaphora petita à Chirurgo, q. d. Sicut læsi et ægri curant, ut chirurgus membrum etiam nobilissimum et summe necessarium, quale est dexter oculus et manus, exscindat, si inde pendeat totius corporis salus: ita et vos, ô fideles mei, moneo, ut quodvis damnum prius subeatis, quam culpam et peccatum præsertim lethale committatis, ut scilicet quidquid vobis est offendiculo trahitque ad peccatum, licet tam charum et necessarium sit quam dextra manus vel dexter oculus, id plane à vobis resecetis et abjiciatis, quamtumlibet incommodi et doloris id vobis inferat, v. g. resecetis aspectum oculi etiam alias pudicum, familiaritatem et societatem cognatorum, uxoris, filiorum, parentum alias necessariam, si illa vobis peccati creet periculum, imo si aliter peccatum effugere nequeatis, ipsum oculum et manum vobis resecate: præstat enim monoculum ingredi in cœlum, quam binoculum mitti in gehennam: sed quia semper aliter peccatum vitare possumus, quam membrum resecando, hinc illud resecare, et se mutilare non licet: unde Origenem, qui se castravit pudicitiæ causa, damnavit Ecclesia. Denique concupiscentiæ cuique resecandæ, et mortificandæ, adeo vivaciter et tenaciter oculis et corpori, imo ipsi animæ inhærent insitæque sunt, ut sine ingenti vi et doloris sensu evelli nequeant: quare qui eas resecant, ita dolent ac si ipsum oculum vel dentem sibi eruerent. Norunt hoc experti: inde dicitur mortificatio, quod mortis sensum doloremque pariat.

Ita ad litteram S. Aquilinus et S. Audomarus (ut habet eorum vita apud Surium) cum essent cæci, et per miraculum visus eis à Deo esset restitutus, rursum petierunt à Deo oculos sibi adimi, seseque reddi cæcitati, ut carerent distractionibus, concupiscentiis et tentationibus, quas creant oculi. Amplius ex peculiari Dei instinctu fecit virgo illa apud Sophron. in Prato Spirit., cap. 69., quæ oculos sibi eruit, misitque amasio se persequenti, eo quod oculis ejus

caperetur : quo dono ille compunctus lasciviam oculorum à se resecavit, imo vitam sæcularem in monasticam commutavit.

S. Antonius Didymum cæcum, quem S. Hieronymus vocat suum videntem, id est, præceptorem, rogavit, num doleret de cæcitate? Illo tacente et innuente subjecit : *Vir prudens non debet dolere quod careat oculis, quos habent muscæ et apes, sed gaudere quod eo magis habeat apertos oculos mentis, quibus videat Deum et divina.* Ita Palladius in Laus. in vita Didymi.

Porro licet membrum abscindere contagiosum, ne totum corpus inficiatur, sicut licet civem occidere noxium reip., quia pars per se ordinatur ad bonum totius : quare ipsa se exponere debet morti pro toto. Membri autem abscissio, aut occisio sibi, non ordinatur per se ad evasionem peccati, et salutem, nec ad id est necessaria, quia alia ad hoc sunt media : unde se mutilare vel occidere non licet. Vide Lessium de Homicidio sui.

31. Dictum est autem : Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii.] Vide quæ de libello repudii fuse dixi. Deuteronomii 24. 1.

32. Ego autem dico vobis : Quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari (Arabicus, *dedit eam in fornicationem*), et qui dimissam duxerit, adulterat.] Christus hic corrigit et perficit legem repudii. Primo, quia lex facile concedebat repudium multas ob causas. Christus vero tantum id permittit ob causam fornicationis, si conjux sit fornicata, id est, adulterium commiserit : ab adultero enim innocens discedere potest, juxta illud :

Frangenti fidem, fides frangatur eidem.

Secundo, lex tam repudiatæ, quam repudianti concedebat secundas cum alio nuptias. Christus vero illas utrique negat. Tertio, lex soli viro et marito concedebat jus libelli repudii : Christus vero in hoc jure matrimonii virum et feminam æquat et pares facit, uti docet Apost. 1. Corinth. 7. 4.

Excepta fornicationis causa.] Nonnulli per fornicationem hic accipiunt quodlibet peccatum : hoc enim est spiritalis quædam cum creatura quapiam, relicto Deo creatore animæque sponso, fornicatio. Ita sanctus August., lib. 1. de Serm. Domini in monte, et Origenes hic tract. 7. Verum id nimis est liberale et laxum : unde jure Canonico c. *Quæsivit*, *de Divortiis*, definitum est divortium non licere ob furtum vel aliud crimen. Quocirca sanctus Augustinus idipsum libro 1. Retractat. capite 19 retractat, saltem dubitat.

Alii per fornicationem accipiunt infidelitatem : hæc enim passim à Prophetis vocatur fornicatio scilicet spiritualis et mystica.

Verum interpretes passim prisci et novi proprie hic accipiunt fornicationem, quæ in conjugata est mœchia, sive adulterium : quare per fornicationem hic intellige adulterium, sodomiam etiam cum conjuge, sed renitente, et omnem illicitum concubitum, ut patet c. *Meretrices*, 32. q. 4.

Dices : Licet uxorem dimittere, si ipsa maritum ad aliquod scelus pertrahere conetur, ut habetur cap. *Quæsivit de Divortiis*, et Christus hic satis indicavit vers. 29. Item si ipsa sit venefica, aut mortem marito machinetur; ergo non ob solam fornicationem licet eam dimittere. Resp. Id verum est; Christus tamen hic solam fornicationem divortii causam assignat : tum quia hæc sola est propria divortii causa in conjugio, illique directe repugnans, cum reliquæ causæ generales sint, à quavis societate Christianum liberantes : tum quia repudium adulteræ etiam pœnitentis concessum est perpetuum, adeo ut licet uxor de adulterio pœniteat, maritus tamen non teneatur eam rursum in torum domumque recipere, cum in aliis casibus, post ejus pœnitentiam, teneatur eam in gratiam et torum rursus admittere : tum denique quia Christus hic proprie excludere vult uxoris deformitatem, inopiam, displicentiam, et quidquid citra culpam est, ob quæ Judæi dabant libellum repudii, ad illorum enim mentem loquitur.

Et qui dimissam duxerit, adulterat.] Cajetanus et nonnulli alii repetunt τὸ *excepta fornicationis causa*, quasi fornicationis causa liceat viro dimittenti adulteram, ipsique adulteræ secundas inire nuptias. Verum huic sensui plane repugnat Apostolus 1. Cor. 7. 11. ubi jubet conjugem innocentem manere innuptum, aut nocenti reconciliari. Vide ibi dicta : atque hic est perpetuus Ecclesiæ usus, sensus, et praxis, de quo plura c. 19., vers. 9.

33. Iterum audistis, quia dictum est antiquis : Non perjurabis (Lev. 19. 12. Exodi 20. 7. Deuter. 5. 11. ubi illud explicui) reddes autem Domino juramenta tua.] Habetur hoc posterius Numer. 30. 36. *Reddes*, id est, solves et implebis, quod te facturum juraveris Domino, vel per Dominum. Ita Chrysostomus; juramenta ergo proprie hic vocantur vota juramento confirmata, uti dixi Numer. 30. 3. hæc enim Deo reddere, id est, solvere tenemur. Aliter quoque explicat Suarez, q. d. *Reddes Domino juramenta tua*, hoc est, si jurare velis, jura per Deum verum, non per idola. Ita ipse tom. 2. de Relig. lib. 3. de Juramento, c. 1.

34. Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum ejus, neque per Hierosolymam, quia civitas est magni regis : neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum.] Explicat et perficit hic Christus præceptum secundum Decalogi de non pejerando, quod perperam explicabant Scribæ et Pharisæi. Primo, enim asserebant juramentum esse et obligare, si fiat per Deum, eumque in testem vocet, non vero si fiat per creaturas. Christus hic contrarium docet : in creaturis enim intelligitur creator : illæ enim creatæ sunt à Deo, totumque, quod habent, habent à Deo; et quidquid sunt, Dei sunt. Qui enim jurat, Deum, qui est prima veritas, citat vocatque in testem sui dicti, quod jurat. Jurans ergo per creaturam, vel ipsam facit Deum, quod est scelus idololatriæ, vel in ea creatorem Deum subintelligat oportet.

Secundo, errabant Scribæ, quod putarent hoc præcepto solum vetari perjurium. E contrario Christus hic docet illo vetari omne juramentum, omnemque irreverentiam et abusum nominis Dei.

Tertio, Scribæ docebant eum, qui jurabat per templum vel altare, juramento non obligari; eum vero, qui jurabat per aurum templi vel per donum altaris, obligari, quia aurum et donum hoc cedebat in lucrum sacerdotum, quos confutat Christus. Matth. 23. 16.

EGO AUTEM DICO VOBIS, NON JURARE OMNINO.] Ex hoc loco Pelagiani, teste sancto Augustino epist. 89. quæst. 5. docuerunt nullum juramentum Christianis esse licitum. Idem senserunt Waldenses et Wiclefistæ, ut patet ex Consilio Constantiensi, et nunc idem sentiunt Anabaptistæ, qui ne in judicio quidem à judice coacti jurare volunt.

Verum hic est error in fide, quem damnat perpetuus Ecclesiæ usus, atque exempla ipsius Dei, Pauli et Sanctorum, qui jurasse leguntur, ut patet Psalm. c. 109. 4. Roman. c. 1. 9. Philip. 1. 8. 1. Corinth. 15. v. 31. et alibi. Idipsum evincit ipsa ratio: juramentum enim est honor Dei, ut primæ veritatis: jurans enim invocat Deum in testem, quasi primam et infallibilem veritatem. Quare juramentum est actus religionis, et latriæ, si, ut docet Jeremias cap. 4. v. 2, fiat *in veritate*, scilicet ut non juretur falsum; et *in justitia*, ne juretur quid injustum aut malum; et *in judicio*, ne juretur temere sine magna utilitate aut necessitate.

Dices: Quomodo ergo Christus hic præcipit *non jurare omnino?* Respondet Primo S. Bernardus serm. 65. in Cantic. hoc non esse præceptum, sed consilium dumtaxat.

Secundo, alii fatentur id quidem esse præceptum, sed vetant dumtaxat perjurium, ne scilicet jures falsum.

Tertio, alii putant præcipi *non jurare omnino*, scilicet per creaturas, sed per solum Deum. Id innuit hic S. Hieronymus.

Verum hæc omnia aliena sunt et contorta, et refelluntur ex verbis sequentibus. Nota ergo duplicem fuisse Pharisæorum circa hoc præceptum errorem. Prior erat, Exodi 20. v. 7. ubi dicitur: *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum*, prohiberi dumtaxat perjurium, non autem juramentum leve, temerarium et vanum: quia Hebræa vox שוא *scau*, quam noster et Septuag. ibi vertunt *vanum*, significat quoque *mendacium*. Unde Chald. vertit: *Non assumes nomen Domini Dei tui ad mendacium*, id est, non pejerabis, et sic vertebant et intelligebant Pharisæi. Posterior, licitum esse per creaturas temere jurare et pejerare, ut patet ex sequent. et ex cap. 23. v. 17. Christus ergo utrique eorum errori opponit vocem, *omnino*. q. d. Ego autem dico et edico, non tantum falsum, sed nec verum sive per Deum, sive per templum, sive alia formula per creaturas alias licere jurare: quod intellige ad mentem Pharisæorum, leviter et temere, ut fit in communi hominum sermone, qui crebro habent in ore *per Deum*, *per animam*, *per templum*. Vult enim Christus docere, ut ait S. Augustinus et Chrysostomus, malam esse propensionem ad jurandum, et juramentum, licet bonum sit, oriri tamen à malo, nec esse per se appetendum: itaque non jurandum omnino nisi malum hoc cogat; idque, Primo, ne ex assuetudine jurandi in perjurium labamur, ut plerumque fit. Ita passim Patres et Eccli. 23. v. 9. et 12.

Secundo, quia reverentia nominis divini hoc postulat, quæ ratio innuitur hoc versu.

Tertio, quia ea deberet esse fides et veritas hominum, præsertim fidelium et Christianorum, ut injuratis credi posset, iisque de facto alii crederent. Unde Isocrates ad Demonicum asserit, homines justos fideliores se exhibere jurejurando, ut magis eis credatur injuratis, quam aliis jurantibus; quare addit tantum jurandum esse, ut te crimine vel amicum gravi periculo liberes, non autem ob pecuniam, ut jures v. g. te debitum solvisse, nihilque creditori debere. S. Basilius serm. ad Adolescentes, quomodo ex Græcorum libris capienda sit utilitas, refert de Clinia, amico et familiari Pythagoræ, quod maluerit tria talenta (hoc est octodecim millia aureorum) solvere, quam jurare etiam recte et licite. Plutarch. in Problemat. ait: *Juramentum homini libero pro tormento est.* Romani à servis veritatem extorquebant per tormenta, à cive per juramentum, à sacerdote per solum verbum, nudamque affirmationem vel negationem.

Jubet ergo Christus: *Non jurare omnino*, Primo, quia, ut ait S. Aug. serm. 28. de Verbis Apostoli: *Falsa juratio exitiosa est, vera juratio periculosa est, nulla secura est.* Secundo, *omnino*, id est, *ut quantum in te est, non affectes, non ames, nec quasi pro bono cum aliqua delectatione appetas jusjurandum*, ait S. Augustinus c. 15. de Mendacio. Tertio, quia jurare in se est malum morale ad irreverentiam erga Deum spectans, uti est hominem occidere: sed sicut hoc cum debitis circumstantiis licet, imo est laudabile; sic et jurare, si fiat cum veritate, justitia et judicio, id est, ut non fiat nisi id extorqueat alterius incredula diffidentia. In paradiso ergo non licuit, et in cœlo non licet jurare. Tanta enim est majestas nominis Dei, ut illud in testem vocandum non sit, nisi cogat necessitas. Testari enim res parvas et viles est parvum et vile, perinde ac si quis pro uno aureo vocaret regem in testem. Hinc Sancti cavent jurare. In vita S. Chrysostomi pro magno narratur, quod nunquam jurarit. Idem narratur de S. Joanne Eleemosynario.

Rursum S. August. epist. 89. quæst. 5. ridet eos, qui putabant se tantum jurare si dicerent, Per Deum, non autem si dicerent, Testis est mihi Deus. Idem serm. 11. de Decollatione S. Joannis in fine tomi 10. asserit provocare ad juramentum eum quem scis juraturum falsum, scelus esse gravius homicidio: quia homicida, ait, tantum corpus, ille autem pejerantis animam occidit. Affert exemplum Tutilimeni, qui ob exactum tale juramentum, noctu coram Deo graviter fuit flagellatus.

Quæres: An etiam Christianis licitum sit jurare? Multi enim Patres id videntur negare. Primo enim SS. Hieron., Chrysostomus, Euthymius hic aiunt, juramentum à Deo fuisse permissum Judæis, ne per idola jurarent, non autem Christianis. Secundo, Theophylactus et Euthymius opinantur juramentum fuisse præceptum legale legis veteris, uti erat circumcisio; unde cum ea jam per Christum abolita, pariter esse abolitum. Tertio, alii censent Judæis quasi rudibus, imperfectis et duris ad credendum,

à Deo permissum fuisse juramentum ; Christianis autem esse vetitum, quia eos utpote perfectiores perfectiora decent, et quia hi omnino cavere debent periculum perjurii : sicut Judæis permissus fuit libellus repudii, ne uxores sibi exosas occiderent, quem tamen hìc tollit, et Christianis adimit Christus vers. 32. Ita sentiunt S. Hilarius hìc can. 4. S. Ambrosius in Psalm. 118. serm. 1. S. Basilius in Psal. 14. Chromatius et Origenes hìc tract. 35. Epiphanius, hæresi 19. S. Athanasius serm. de Passione et cruce Domini, S. Chrysostomus hom. 19. ad populum.

Si objicias, Deum subinde jurasse in S. Scriptura, ut Genes. 22. 16, respondent S. Athanasius, Basilius, Ambrosius, illa Dei juramenta non esse proprie dicta juramenta, sed asseverationes dumtaxat et promissiones, vel, ut ait S. Ambrosius, Deus jurare potest, quia implere potest id quod jurat, ac de eo pœnitere non potest : homo autem jurare non debet, quia non habet potestatem certo faciendi id quod dicit, promittit, et jurat.

Si rursum objicias S. Paulum subinde jurasse, ut cum ait : *Testem Deum invoco in animam meam*. 2. Corinth. 1. 23, respondet S. Basilius hoc non esse vere juramentum, sed tantum sermonem simplicem juramenti specie et forma prolatum ad majorem asseverationem.

Verum dico : Non solis Judæis, sed et Christianis licitum est jurare. Est de fide, ut patet ex perpetuo sensu, usu, et praxi Ecclesiæ : *Omnis enim controversiæ eorum* (hominum etiam Christianorum), *finis ad confirmationem est juramentum*, ait Apost. Hebr. 6. 16. Porro in Scriptura nullum extat præceptum jurandi affirmativum, sicut extat præceptum orandi, sacrificandi, amandi et laudandi Deum, honorandi parentes, etc., quia juramentum per se non est appetibile, sed propter aliud et quasi per accidens, quatenus scilicet juramentum est velut medicina incredulitatis. Extat tamen præceptum jurandi negativum, scilicet ut non pejeres, utque non jures per deos falsos, sed tantum per Deum verum. Item extat præceptum conditionatum, ut si velis jurare, non nisi verum, justum et necessarium jures.

Dices : Christus hìc Christianis ait, sancitque, *non jurare omnino*. Resp. Id verum est, quia per se indecorum est et inurbanum, Deum Opt. Max. adducere in testem recularum humanarum ob mutuam hominum diffidentiam, nisi hæc indecentia et inurbanitas excusetur necessitate mutua, uti sæpe excusatur cum non suppetunt testes, aliæque juridicæ probationes.

Ad Patres citatos respondeo, videri eos loqui eodem sensu quo Christus, cum jubet *non jurare omnino :* quia enim ipsi videbant homines crebro jurare falsum, vel iniquum et injustum, aut sæpe sæpius leviter, inaniter et temerarie; hinc ob periculum perjurii vel inaniter jurandi, vetabant et dissuadebant Christianis juramentum, ut ab illo abstinerent quantum possent. Sed si quis hoc periculum caveat, illi utique in necessitate licebit jurare ; id patet ex S. Chrysostomo, qui crebro et assidue in homiliis ad populum Antiochenum acriter insectatur consuetudinem temere jurandi, quæ tunc ibi vigebat, ac id mirantibus respondet : Dico et repeto, quod soleo, quia vos dicitis et repetitis quod soletis : asseritque se ab hac repetitione non destiturum, donec ipsi à jurando desistant ; duro enim nodo durus adhibendus est cuneus, isque continuus.

35. NEQUE PER CŒLUM, QUIA THRONUS DEI EST : NEQUE PER TERRAM, QUIA SCABELLUM PEDUM EJUS EST.] Subaudi *juraveris*, ut sequitur. Videntur Judæi soliti jurare per cœlum et terram, quodque Pharisæi hæc juramenta quasi per creaturas facta, parvi æstimanda censuerint : Christus contrarium hìc docet, scilicet eum qui per cœlum et terram jurat, jurare per Deum creatorem, qui thronum gloriæ suæ constituit in cœlo, et scabellum in terra. Alludit ad illud Isaiæ 66. 3 : *Hæc dicit Dominus : Cœlum sedes mea : terra autem scabellum pedum meorum.* Vide ibi dicta.

NEQUE PER HIEROSOLYMAM, QUIA CIVITAS EST MAGNI REGIS.] Puta Dei. Alludit ad illud Psal. 47. 1. *Magnus Dominus et laudabilis nimis in civitate Dei nostri.* Et mox : *Fundatur exultatione universæ terræ mons Sion, latera aquilonis, civitas Regis magni.* Sensus est, q. d. Noli jurare per sanctos, aut sanctam civitatem Jerusalem, aut alias res sacras, vel per res tuas, aut ullam aliam creaturam, quia hæ omnes sunt Dei, qui in omnibus est præsens, et solus in omnia plenam habet potestatem : ac proinde per Deum jurat, qui per creaturas jurat : intendit enim in testem vocare primam et infallibilem veritatem quisquis jurat : illam ergo aut tribuit ipsis creaturis, et sic est idololatria ; aut certe usu Gentium, creaturas nuncupando, tacite earum creatorem in testem vocat.

Perperam igitur hæretici moderni, ac nominatim August. Marloratus commentans in hæc Christi verba, juramentum per Sanctos damnant idololatriæ. Audi Marloratum : *Ita quisquis olim per Moloch, vel aliud idolum jurabat, tantumdem minuebat ex jure Dei, quod alium ejus loco substitueret cordium cognitorem et judicem in animas, et hodie qui per Angelos vel Sanctos mortuos jurant, spoliato Deo, inane illis numen affingunt.*

Verum hic est error et hæresis, ut patet ex dictis, ac liquet ex verbis Christi hoc loco et cap. 23. 21. Hinc S. Joseph juravit per salutem Pharaonis, Genes. 41. 16. Christus sponsus jurat per capreas cervosque camporum, Cantic. 2. v. 7. Paulus 1. Corinth. 15. 31. jurat per gloriam Corinthiorum, ut patet ex textu Græco. Quod autem Marloratus asserit Orthodoxos, dum jurant per Sanctos, illos facere deos, ac Deum sua deitate spoliare, putidum est mendacium et mera calumnia : honor enim Sanctorum est honor Dei. Deus enim eos fecit Sanctos : quare qui jurat per Sanctos, per Deum eorum sanctificatorem jurat.

NEQUE PER CAPUT TUUM JURAVERIS : QUIA NON POTES UNUM CAPILLUM ALBUM FACERE AUT NIGRUM.] q. d. Ne putes tibi licere per caput tuum jurare, eo quod illud sit tuum, et tibi pleno dominio ad quemvis usum subditum, ut de eo ad libitum disponas, illudque per juramentum diris devoveas, si pejeres, quia revera caput tuum non est tuum, sed Dei : rem autem Dei alteri obligare et devovere non potes, nullum enim in rem Dei jus habes : unde non potes vel unum capitis capillum album facere aut nigrum, sed id solius est Dei. Qui ergo per caput suum jurat, per Deum capitis factorem jurat, atque, quod horribilius est, talis etiam suum

caput vitamque rogat à Deo in pignus accipi, ut si pejeret, à Deo capite vitaque mulctetur.

37. Sit autem sermo vester, est, est: non, non (id est simplex affirmatio vel negatio); quod autem his abundantius (Græce περισσὸν, id est, *amplius*; Syrus et Vatabl., *quod ultra hæc adjungitur*) est, a malo est.] In Evangelio, S. Matthæo adscripto pro *est, est: non, non*, habetur כן כן אין אין *ken, ken: en, en*, id est, *sic, sic: non, non*, vel *recte, recte: non, non*, Græce ναί, ναί, οὔ, οὔ, quod tripliciter accipi potest, Primo, ut notet constantem asseverationem, opponaturque inconstantiæ et fallaciæ. Sic illud usurpat Apostolus 2. Cor. 1. v. 17. 18. 19. Secundo, ut notet veritatem seu id, quod res est, opponaturque falsitati. Sic accipitur ibidem v. 20. tertio, ut notet simplicem affirmationem vel negationem, opponaturque juramento. Sic capitur hic, et Jacobi 5. 12. Sensus ergo est, q. d. Sermo vester sit simplex affirmatio vel negatio: quod enim ultra hæc additur jurando, id à malo est. Ita S. Chrysostomus hic et S. Hieronymus vel Paulinus epist. ad Celantiam.

Hinc S. Bernardus epist. 38. à simplici veracitate commendat Comitem Theobaldum: *Et quidem*, inquit, *in aliis principibus si quando verbum levitatis aut etiam falsitatis deprehendimus, nec mirum reputamus; at vero apud Comitem Theobaldum: Est et Non, nequaquam omnino patienter audimus; cui, ut dicitur, simpliciter dicere, jurare est, et leve mendacium, grave perjurium imputatur: plurima quippe virtutum insignia, quæ vestram plurimum nobilitant dignitatem, et vestrum per orbem clarum reddunt ac celebre nomen, præcipue laudatur in nobis veritatis constantia.*

A malo est.] Græce *ex malo est*. Τὸ *malo* potest accipi in genere vel masculino, vel neutro. Masculino *à malo*, hoc est, à diabolo, qui choragus malitiæ omnisque mali te instigat, ut jures ex abundanti sine necessitate, itaque te sensim inducat, ut præcipitanter jures falsum, quod est scelus perjurii. Ita Theophylact. Maldon. et alii. Neutro, *à malo*, id est, à vitio, sive proprio, sive alieno: q. d. Usus jurandi oritur ex vitio proprio levitatis et irreverentiæ, vel alieno incredulitatis et diffidentiæ: quia enim alter mihi simpliciter aliquid asserenti non credit et diffidit, hinc juramento dicta mea illi confirmo, quod tamen vitium jam post hominis lapsum est necessarium. Ita S. Augustinus lib. 1. de Serm. Domini in monte. Hinc sensus videtur simplicior et planior. Huc accedit Franc. Lucas: *A malo*, inquit, id est, à consuetudine vane et leviter, vel ficte et dolose jurandi. Rursum *à malo*, id est, à consuetudine jurandi orta ex hominum diffidentia. Dum enim videtur homines sibi non credi nisi juratis, cœperunt quibuslibet dictis suis addere juramenta, ut iis fidem conciliarent: sed per hanc jurandi frequentiam hoc promeriti et consecuti sunt, ut jam eis etiam jurantibus non credatur. De periculis et damnis frequentis jurationis vide Salmeronem tom. 5. tract. 40. et Chrysostomum in homil. ad populum.

38. Audisti quia dictum est: Oculum pro oculo, et dentem pro dente.] Scilicet repende. Est hæc lex talionis, quæ jubet, ut, si cui oculum vel dentem effoderis, tibi pariter per judicem oculus vel dens eruatur; hæc enim est justa vindicta et noxæ compensatio. Exodi 21. v. 23. et seq. Vide ibi dicta.

39. Ego autem dico vobis, non resistere malo] Id est, rei malæ, injuriæ, vel malitiæ et noxæ, quæ tibi ab homine malo infertur, q. d. Noli malum malo, noxam noxæ retaliare: aut potius, q. d. Noli *resistere malo* masculine, id est, homini malo tibique injurio, Græce enim est, τῷ πονηρῷ: patet ex seq. Uterque sensus eodem redit.

Nota Primo, veterem talionis legem fuisse justam, sed ejus praxim sæpe injustam et manantem, non ex justitiæ, sed ex vindictæ appetitu, quo læsus, v. g. cui erutus erat oculus aut dens, lædentem talionis reum peragebat, ac à magistratu postulabat, ut eidem simili modo oculum aut dentem erueret: Christus vero hanc legem supplet et perficit, talioni opponendo legem et consilium patientiæ, ac animo vindictæ cupido legem mansuetudinis.

Nota secundo, hanc Christi legem non spectare magistratum, uti volunt Anabaptistæ, qui omne bellum non tantum offensivum, sed et defensivum hic à Christo Christianis vetari putant; sed spectare privatas personas. Magistratus enim officium est sontes punire, ac homicidas morte plectere: ac Principis est damna reipubl. illata bello, si aliter nequit, repetere.

Nota tertio, hanc Christi legem privatis non adimere jus talionis, quod est juris naturæ et Gentium, tum ad justitiæ læsæ reparationem; tum ad rei, qui læsit, correctionem: multo minus adimit jus se defendendi, quo quis ab hoste invasus, vim vi repellit, et si aliter evadere nequit, invadentem occidit; sed tantum vetat vindictæ cupiditatem. Unde,

Nota quarto, Christum hic velle nobis imprimere propensionem ad mansuetudinem et patientiam, ut quantavis injuria lædaris, à pace tamen, charitate et suavitate mentis interna ne vel hilum decedas; utque si charitas proximi et Dei gloria, aut animi proprii tranquillitas et recta ratio in tali rerum peristasi, sive circumstantia, non tantum suadeat ut perfectius, sed absolute id exigat ut necessarium, non resistas malo, sed patienter illud excipias, ac opes et corpus tuum prædæ des invasori, uti contingebat tempore persecutorum primitivæ Ecclesiæ, præsertim in Apostolis virisque Apostolicis: atque hac parte præceptum est, non resistere malo, alias dumtaxat est consilium. v. g. Consilium est non resistere invasori, sed ejus vim et injuriam sustinere, ubi et quando charitas et Dei gloria hoc non exigit, sed suadet tantum velut perfectius, aut ad mortificationis studium, ubi utrimque æqualis est Dei gloria, id facere ad insignem sui victoriam. Idem dico de tribus sequentibus casibus, scilicet: *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi et alteram: qui vult tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium: quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo.* Unde S. Augustinus hic et epist. 5. ad Marcellinum et lib. de Mendacio c. 15. docet ista omnia magis ad internam animi præparationem, quam ad externam operis executionem pertinere.

Hæc ergo communiter sunt consilii: præcepti vero, cum Dei gloria et salus proximi id absolute jubet et præcipit, v. g. si Indi et Japones scirent Christum præcepisse Christianis, ut percutienti unam maxillam præbeant alteram, et nisi hoc

illi faciant ipsi scandalizarentur, et à fide Christi amplectenda averterentur, tunc utique Christianus, præsertim prædicator, ferienti unam genam porrigere debet alteram. Cujus rei litterale exemplum extat in vita S. Francisci Xaverii, Indorum Japonumque Apostoli. Cum enim Japones riderent eum ut peregrinum, ejusque novam de Christo crucifixo doctrinam, contigit ut Japon quidam audiens Joannem Fernandes, qui Xaverii erat socius, in platea concionantem, ex petulantia crassum et virulentum phlegma in faciem ejus expueret : qua injuria nil commotus Fernandes deterso leniter sputo, in concione animose perrexit : quod factum, ac tantam patientiam et sapientiam novorum prædicatorum admirantes Japones, certatim eis se discipulos tradidere, fidemque Christi amplexi sunt. Tam efficax, tam potens est Christiana virtus, patientia, lenitas, et magnanimitas, ut fidem persuadeat, quam omnis sermo persuadere non potuit. Numerantur enim hodie in Japone ad quingenta Christianorum millia, qui primorum Christianorum fervorem et constantiam etiam per lentos ignes imitantur. Patiens ergo non resistens malo, non ab illo vincitur, sed illud vincit : vincit enim iram, vincit et hostem, malum inferentem. Audi sanctum Chrysostom. hom. 85. in Matth. *Hæc apud nos clarissima est victoria, nullibi certe male agentes, ubique mala sufferentes superamus : illa fulgentissima victoria est, qua inferentem patiendo superasti. Sic scopuli fluctibus cæsi, facile illos dissolvunt, etc. Deus eas tibi vires concessit, ut non consertione manuum, sed patientia vincas.*

Denique proprie martyrum est non resistere malo, non se defendere, sed permittere se occidi pro Christo, quia *miles pugnat, martyr non pugnat;* martyr enim est collega passionis Christi, ut scribunt martyres ad S. Cyprianum lib. 5. ep. 12. passio enim Christi est exemplar omnis martyrii.

Quocirca nobilis illa Thebæa plurimorum et fortissimorum militum legio, à Maximiano Imperatore damnata ad mortem, eo quod idolis nollet immolare, immissis in eam militibus cæsoribus noluit se defendere, etiamsi caro vitam suam vendere, magnamque hosti stragem inferre potuisset, sed duce et hortatore S. Mauricio, rejectis armis, velut grex agnorum permisit se pro Christo mactari et immolari. Christus ergo novam hîc docet Philosophiam mundo paradoxam, Philosophis incognitam, hominibus inauditam, sed cœlestem et divinam, eamdemque suo confirmavit exemplo, dum Judæis ultro se tradidit vinciendum, flagellandum, crucifigendum. Unde ipse de se ait : *Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus : faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus.* Isaiæ 49. 6. et c. 53. 7. *Oblatus est, quia ipse voluit, et non aperuit os suum ; sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum.* Fuit enim ipse rex martyrum, et dux patientium. Ratio à priori est, quia in hoc consistit apex patientiæ, magnanimitatis et charitatis. Patientia enim opus perfectum habet, ut ait Jacobus cap. 1. v. 4. Vide ibi dicta. Perfectus autem est, si non resistat injuriis, et injuriantibus, sed iis ultro se offerat. Magnanimitatis est, omnes res hujus vitæ, adversas æque ac prosperas quasi infra se positas despicere. Magnanimus quasi in cœlo positus et in cœlo defixus, contemnit omnia quæ sub Deo sunt, velut parva et exilia, itaque eis dominatur ; sicut Christus dominatus est omnibus injuriis, doloribus et tormentis : quare ipse in passione fuit Rex et Dominus dolorum. Charitas denique pro Deo optat dura et dira pati. Rursum optat injuriantem vincere et convertere sua tolerantia et lenitate, non vero ab eo vinci ; juxta illud : *Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.* Rom. 12. 21. Vide ibi dicta. Vide et sanctum Ambrosium lib. 1. Offic. cap. 41. nimirum :

> Fortior est qui se, quam qui fortissima vincit
> Mœnia, nec virtus altius ire potest.

40. SED SI QUIS PERCUSSERIT DEXTERAM MAXILLAM TUAM, PRÆBE ILLI ET ALTERAM.] Hoc quandoque est præceptum, quandoque consilium Evangelicum, uti jam dixi : proficiscitur vero ex animo generoso prompto ad patiendum (ac præsertim Christi vitam et passionem imitari gestiente. Quocirca viri magni qui Christum proxime sequi conati sunt, idipsum reipsa præstiterunt. Hinc S. Ambrosius lib. 2. de Spiritu sancto in Proœmio, mystice per maxillam accipit patientiam, quæ omnium est victrix. Sicut enim, inquit, Samson maxilla asini occidit mille Philisthæos, sic Christus sua patientia prostravit dæmones, omnesque hostes, et à Christo Christianus et patiens quilibet. Judic. 15. 15. Idem S. Ambrosius in c. 6. Lucæ : *Nonne*, inquit, *omnis indignantis* (si ei præbeas maxillam) *frangitur impetus, ira sedatur? Nonne fit per patientiam, ut sua amplius pœnitentia reverberes verberantem? Ita erit ut et injuriam repellas, et gratiam quæras. Ad sæpe maximæ amoris causæ existunt, cum patientia insolentiæ, gratia refertur injuriæ.*

Ita magnus ille Spiridion Trimituntis in Cypro Episcopus, ob sanctitatis famam vocatus à Constantio Imperatore, cum vili et peregrino habitu regiam ingrederetur, à quodam è famulis irrisus et alapa in gena percussus, mox alteram præbuit, atque hac sua virtute eumdem pudefecit, convertitque, ut prostratus in terram, supplex ab eo veniam peteret, ut habet ejus vita apud Surium die 12. Decembris.

Ita Monachus ille alteram maxillam præbens energumenæ percutienti, ab ea dæmonem effugavit. Audi rem gestam narrantem Auctorem lib. doctrinæ Patrum tractat. de Humilitate, numer. 5. Cum intrasset, inquit, Monachus ille in domum, venit puella illa, quæ à dæmone vexabatur, et mox dedit alapam Monacho : ille autem cenvertit ei et aliam maxillam secundum divinum præceptum ; dæmon autem coactus, clamare cœpit : *O violentia mandatorum Christi! Jesu expellit me hinc.* Et statim mundata est puella illa. Cum autem venisset ad senes, Monachus ille indicavit eis, quod factum fuerat, et glorificaverunt Deum et dixerunt : *Consuetudo est diabolicæ superbiæ, humilitate mandatorum Jesu corruere.*

Simile plane est quod narrat Ruffinus in vitis Patrum lib. 3. numer. 125. *Quidam, inquit, ex senibus monachorum eremita fuit, quem quidem à spiritu malo correptus et spumans fortiter in maxillam percussit ; senex autem præbuit illi al-*

teram maxillam, ut feriret : diabolus autem non ferens incendium humilitatis ejus, statim discessit. Idem pene ad verbum recenset Pelagius in vitis Patrum libello 15. n. 53.

Simili modo S. Albertus Ordinis Carmelitarum, à diabolo per energumenam in dextera maxilla percussus, præbens ei alteram, sua humilitate diabolum crucians expulit, ut habet ejus vita apud Surium die 7. Augusti.

Insuper unus è quinque Franciscanis, qui vivente S. Francisco Marrochii pro fide Christi nobile martyrium obierunt, nomine Otho, invitatus à Principe Sarraceno ad Mahometismum, in ejus et profanæ legis contemptum in terram spuens, gravi alapa ab eo percussus est: at ille memor verborum Christi, alteram maxillam præbuit, dicens: *Ignoscat tibi Deus, quia nescis quid facis.* Ita habet ipsorum vita apud Sur. 16. Cal. Febr.

Cassianus Collat. 19. cap. 1. celebrat patientiam religiosi cujusdam, qui ab Abbate Paulo in conventu multorum ad probandam ejus virtutem, palma in maxilla acriter percussus, ita ut sonitus longe considentium auribus resultaret, non solum non murmuravit, sed ne rubore quidem, ut assolet, vultum perfudit.

Porro de S. Paula ita scribit S. Hieronymus in ejus Epitaph. *Invidia et probris appetita, ait : Cur non patientia livorem superem? cur non humilitate frangam superbiam, et percutienti maxillam offeram alteram?*

Denique S. Eulogius Cordubensis presbyter et martyr, à Sarraceno principe damnatus ad mortem, quod Mahometi malediceret, cum ad martyrium duceretur, à Sarraceno in maxillam percussus, alteram ei præbuit, in eaque alapam recepit: unde mox capite plexus est, et columba corpori ejus insedit quasi columbinæ ejus mansuetudinis, innocentiæ et patientiæ index et vindex, anno Domini 859. die 11. Martii: quo tempore plures ibidem eadem de causa martyrium subiere, quorum generosa certamina et triumphos paulo ante mortem descripserat ipse Eulogius. Ita habet ejus vita scripta ab ejus familiari Alvario Cordubensi, quæ extat in Sur. per Mosandrum adaucto ad diem 11. Martii.

Quod si vero quis hæreticus vel impius te in unam maxillam percutiat, ut tuam Orthodoxam fidem, religionem, virtutem despiciat et despiciendam aliis ostendat, tunc sane non præbenda est ei altera, sed graviter ille increpandus est, uti Christus increpavit Satellitem dantem sibi alapam coram Pontifice, dicens: *Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo : si autem bene, quid me cædis?* Joan. 18. 23. Et Paulus, cum eum Pontifex juberet percuti : *Percutiat*, inquit, *te Deus, paries dealbate.* Actor. 23. 3. Tunc enim faciendum est illud Sapientis : *Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur*, Proverb. 26. 5. ubi festivum hac de re exemplum recensui. Denique Cassianus Collat. 16. cap. 20. irridet vesaniam nonnullorum, qui ut hoc Christi exemplum implerent, ultro jurgia miscebant, aliosque ad iram provocabant, ut ab iratis percuterentur, ac percussi aliam maxillam percutienti feriendam offerebant. Patientis enim est neminem ad impatientiam provocare, ne ipsa patientia fiat impatiens.

40. Et ei, qui vult tecum in judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium.] Pallium est vestis extima et sæpe majoris pretii: tunica vero est vestis interior; unde illud : *Tunica pallio propior :* quare tunica exui detrahique nequit, nisi prius detrahatur pallium. Quocirca S. Lucas cap. 6. 29. ordinem tunicæ et pallii recte invertit, aitque : *Et ab eo qui aufert tibi vestimentum* (Græce ἱμάτιον, id est pallium), *etiam tunicam noli prohibere.* Sed eodem redit sensus, q. d. Unam vestem auferenti, noli in judicio pro veste cum litigatore contendere, sed potius ut litem evadas, dimitte ei vestem quamlibet, adeoque si ipse pallium poscat, dimitte ei et tunicam; si poscat tunicam, adde ei et pallium : præsertim quia, ut notat Euthymius, ἱμάτιον et χιτών, id est, pallium et tunica sæpe inter se confunduntur, ac unum pro alio sumitur. Ratio à priori est, quia *melior est uncia pacis et charitatis, quam libra victoriæ,* uti dictitabat Cardinalis Bellarminus. Unde Apostolus Colos. 3. 15. *Pax Christi*, ait, *exultet* (Græce καταβραβευέτω, id est, tanquam brabeuta imperet et dominetur) *in cordibus vestris.* Fecit hoc ad litteram S. Franciscus, qui ob profusas Eleemosynas à patre protractus ad Episcopum Assisinatem, ut cederet bonis, non tantum iis cessit, sed et vestes patri resignavit, dicens : *Deinceps fidentius dicam : Pater noster, qui es in cœlis.* Ita S. Bonaventura in ejus vita. Hac in re rarum patientiæ et paupertatis exemplum dedit S. Elisabeth, regis Hungarorum filia, quæ mortuo marito Hassiæ Lantgravio, à Vasallis suis et cognatis per summam injuriam domo expulsa, bonis spoliata, et ad extremam paupertatem redacta, læta et alacris secessit in cœnobium Franciscanorum, ibique à Fratribus : *Te Deum laudamus*, in gratiarum actionem Deo decantari postulavit, atque per domos cum prolibus velut mendica oberrans, tandem tugurium ingressa, ubi fumo, æstu, ventis et imbribus exagitata, Deo semper gratias agebat; insuper cognatorum sannas, convicia, scommata hilariter sustinebat, gaudens quod digna esset talia pro Deo pati. Denique cum Pater ejus rex Andreas, eam in Hungariam ad regium vivendi splendorem revocaret, non acquievit, sed in summa paupertate lanificio victum sibi parans, in vilissimis circa pauperes, ulcerosos et leprosos officiis vitam omnem transegit, ideoque sub mortem et Angelorum melodiam, et Christi ad regnum cœleste evocantis, dicentisque : *Veni, electa mea, et cœlesti thalamo, quem tibi ab æterno destinavi, potire*, vocem audire meruit. Ita habet ejus vita apud Surium die 19. Novembris.

41. Et qui te angariaverit mille passus (milliare unum Italicum), vade cum illo et alia duo.] Angariare est vox Persica. Persis enim publici nuntii et veredarii vocabantur *angari*, quibus jus erat equos, homines et navigia usurpandi, et ad sibi serviendum cogendi : unde angariare idem est, quod stringere et cogere : unde nomen *Angariæ* et *Panangariæ* in libris Juris. Nostrates vocant *Postas* quasi *positos* collocatosque in certis locis, et semper in procinctu excubantes. Hinc epistola dicitur Hebr. אגרת *iggheret*, quasi *ingeret*, id est, missa et prolata ab angariis sive cursoribus. Hinc et Græce dicitur ἄγγελος, id est, angelus quasi angarus per commutationem litteræ *r* in *l*, uti pro *Belial* dicitur *Beliar;* sæpe enim littera *l* mutatur in *r*, et quandoque aliæ in alias, ut μιλιτῶ, *me-*

ditor; ἄμυλον, *amido*, Hetrusce; ἔλαφος, ἔδαφος, id est, *cervus*; μονοπωλεῖον, Hispanice *monipodio* pro conspiratione; πάνορμος, *Palermo*. Ita Angel. Canin. in Hellenism.

Sensus est, q. d. Si quis cogat te secum proficisci ad unum milliare, potius quam cum eo contendas, vade cum eo ad duo milliaria: sic enim pacem servabis, patientiam exercebis, et cogentem charitate vinces, tibique amicabis: sin illi resistas, teque vindicare velis, bellum vel duellum cum ipso suscitabis, perdes mentis tranquillitatem, et odia tibi conciliabis.

Porro ne fideles putent hic sibi nimis dura et ardua à Christo præcipi, hinc S. Basilius homil. de legendis Gentilium libris, ostendit Philosophos similia docuisse et fecisse, ut Periclem, qui tota die à quodam probris exceptus, eumdem vespere cum lumine domum deduxit: et Socratem, qui à quodam multis in facie plagis affectus, non aliter ultus est hominem, quam fronti suæ, velut statuæ, nomen ejus, quasi opificis, inscribendo. Et Euclidem, qui, cum quidam juraret se illum occisurum, juravit vicissim se eum placaturum, ac ne in se animo esset hostili, effecturum. De Julio Cæsare, ait Cicero orat. pro Marcello: *Cæsar nil oblivisci solet nisi injurias.* Aristot. l. 4. Ethicor. cap. 3. *Magnanimus*, inquit, *ignominiam hominum contemnit.* Alius: *Magnanimi est oblivisci injuriarum: ut debilis stomachi est cibum duriorem non posse digerere; ita pusilli animi est duriusculum verbum non posse sustinere.* Hæ fuere umbræ virtutis Christianæ, quæ utique longe major et solidior exstitit in S. Paulo, S. Laurentio, S. Vincentio et similibus, qui tortoribus gratias agebant, quod sibi martyrii coronam torquendo pertexerent. S. Cyprianus suo spiculatori, qui caput ipsi erat amputaturus, jussit dari viginti aureos, ait Pontius in ejus vita. B. Juniperus S. Francisci socius probra excipiebat quasi gemmas Christi: unde exprobranti sibi: *Projice*, inquit, *has gemmas in sinum meum: vellem utique talibus gemmis lapidari Romam usque.* In vitis Patrum legimus de Religioso quodam, quod quo quis amplius eum vexabat aut irridebat, tanto magis ille gaudebat, dicens: *Isti sunt qui nobis occasionem præbent ad profectum nostrum: qui autem beatificant nos, conturbant animas nostras. Scriptum est enim: Quoniam hi, qui beatificant vos, ipsi decipiunt vos.*

Climacus Gradu 4. de Obedientia, narrat Religiosum nomine Abbakirum, à sociis varie per annos quindecim tentatum et tribulatum, ita ut è mensa quoque à ministris expelleretur, omnia hæc patienter tulisse, ac interpretatum hæc omnia non serio, sed probandi sui causa fieri, atque instante morte dixisse: *Gratias ago Domino Jesu Christo et vobis, quia propter id, quod me tentastis in salutem, ecce decem et septem annis permansi à dæmonibus non tentatus.* Ibidem commemorat Macedonium senem inter novitios (id ipsomet humilitatis studio petente) relegatum dixisse: *Nunquam sicut nunc evacuationem omnis prælii, et luminis divini dulcedinem in me ipso perspexi.*

42. QUI PETIT A TE, DA EI: ET VOLENTI MUTUARI A TE, NE AVERTARIS.] Græce μὴ ἀποστραφῇς, id est, *ne averseris.* S. Augustinus, *ne aversatus fueris*, scilicet mutuum à te postulantem. Videtur prima fronte hæc sententia non cohærere cum præcedentibus de lege talionis et vindictæ; sed revera optime cohæret, sensus enim est, q. d. Christus: Ego pro lege talionis et maleficentiæ surrogo et figo legem charitatis et beneficentiæ. Quare quicumque petit aliquid abs te, sive is amicus sit, sive inimicus, qui te læsit et in maxillam percussit, aut pallium abstulit, aut aliter angariavit, da illi, quod petit: ac si velit, poscatque abs te mutuum, ne eum ob injurias tibi illatas averseris, faciemque tuam, ut fieri solet, avertas, sed benigne eum ut proximum excipe, ac mutuum ei præbe, perinde ac si nunquam te læsisset. Hunc esse sensum liquet ex τὸ *ne avertaris*, vel ut Græce est, *ne averseris*, et ex eo quod habet Lucas c. 6. 30. *Omnis autem petenti te tribue*, additque: *Et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas.* Unde patet hic agi de eo qui tibi injurius fuit, tuaque velut fur aut raptor abstulit: huic enim concedere id, quod abstulit et rapuit, nec repetere, si ipse eo valde indigeat, præcepti est (si enim non abstulisset, obligaris ei ita indigenti idipsum dare per eleemosynam), alias consilii est; eleemosyna enim, sive illa fiat dando, sive mutuando id quo proximus, etiamsi inimicus, qui nos læsit, indiget, præcepti est in extrema vel gravi ejus necessitate; alias consilii est, sed utilissimi. Intellige, si habes quod ex tuo illi des vel mutues: nam aliena, ac præsertim Deo consecrata, uti sunt bona monasterii, dare vel mutuare non licet sine venia Superioris, uti docet S. Basilius, in Regulis brevior. Resp. 101. Sic S. Spiridion, et nonnulli Anachoretæ furibus ea quæ sibi furati erant, ultro condonabant, quin et plura adjungebant.

Porro apte subjungit Christus hoc præceptum, ut omni petenti demus, præcepto patiendi rapinam, qua tibi ablata est tunica, pallium, etc., quia hæc rapina disponit ad donationem: qui enim patienter suffert sua sibi auferri, facile dabit quæ sua sunt, alteri. Nam, ut ait S. Gregorius 3. parte Pastor. Admonit. 21. *Cum dantis mens ferre inopiam nescit, si multa sibi subtrahit, occasionem contra se impatientiæ exquirit. Prius namque præparandus est patientiæ animus, et tunc aut multa sunt, aut cuncta largienda, ne dum minus æquanimiter inopia irruens fertur, et præmissæ largitatis merces pereat, et adhuc mentem deterius murmuratio subsequens perdat.*

Denique non decrescit, sed accrescit hic Christi sermo et sanctio; licet enim facilius sit in se dare omni petenti, quam percutienti unam maxillam præbere alteram, aut tollenti tunicam dimittere et pallium; tamen difficilius est in connexione, quia, ut jam dixi, supponit illam patientiam, qua illa et illos sufferre obligamur, et superaddit beneficentiam, qua eisdem petentibus dare vel mutuare debemus; difficilius enim est post acceptam injuriam injurianti benefacere, quam ab eo acceptam injuriam dumtaxat pati et sufferre. Ita S. Augustinus l. de Serm. Domini c. 40.

Rationem à priori subdit S. Lucas cap. 6. 31. *Et quodcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter.* Hæc enim est lex, mensura et fons charitatis mutuæ, ut facias alteri, quod tibi vis fieri. Vis tibi egenti dari eleemosynam etiam ab inimico, tu similiter fac illi. Audi Climacum Gradu 26. *Piorum est omni petenti dare: sed magis piorum est, etiam non petenti largiri. Non repetere autem, aut quidquam ab eo exigere qui abs te aliquid abstulit, dum maxime possis, illud*

fortasse non nisi eorum est, qui omnem affectum erga res omnes mortales exuerunt. Praxin hujus præcepti Christi nuper Romæ docuit raro charitatis exemplo B. Philippus Nerius, qui omni petenti dabat omne quod poterat, solatium, consilium et auxilium, ideoque cuique cubiculum suum patere volebat, ut cuilibet liberum ad se qualibet hora daret aditum, dicebatque servum Dei debere esse omnium horarum hominem, ut nullam ex tota die sibi reservet, sed omnes proximis commodet, ut totus sit illorum, non suus: sicut fecit Christus, qui *pertransiit benefaciendo, et sanando omnes oppressos à diabolo*, Actor. 10 et 11, ac se suaque omnia una cum vita pro nobis impendit et profudit: atque Paulus, qui omnibus omnia factus est, ut omnes Christo lucrifaceret. 1. Cor. 9. 22. Nota est S. Joannis Patriarchæ Alexandrini liberalitas; qui hac Christi sanctione stimulatus, omnibus petentibus largas dabat eleemosynas, indeque cognominatus est Eleemosynarius : ac quo plus dabat, eo plus recipiebat, ut cum Deo de liberalitate certare videretur, et Deus cum eo. Vicit enim Joannes Deum, et Deus Joannem vicit multo amplius. Quocirca nolebat Joannes petentes examinari, an divites essent vel pauperes, an digni vel indigni, an pauci vel multi. Persuasum enim habeo, inquit, quod etiamsi totus mundus simul veniret Alexandriam, egens beneficentia, hos Dei thesauros nequaquam in angustum rediget.

S. Franciscus initio conversionis suæ, cum pauperem quemdam petentem eleemosynam præter morem repulisset, repente facti pœnitens, largam ei dedit, vovitque se nunquam deinceps postulanti eleemosynam negaturum, atque hac sua liberalitate vicissim copiosam Dei gratiam in se provocavit, qua ad tantam mox sanctitatem evasit.

Rarum est, quod in Chronicis Ordinis S. Francisci legimus de Alexandro Halensi, qui *vitæ fons* est appellatus, fuitque præceptor S. Bonaventuræ, et ut fertur, S. Thomæ. Hic tanto in Deiparam ferebatur affectu, ut constituerit nulli unquam se negaturum quod nomine Deiparæ peteretur : quod cum intellexisset quidam Franciscanus, videns eum doctorem celeberrimum, cui nullus par in Academia Parisiensi, ad eum accessit, et, *Per S. Mariam*, inquit ad eum, *obsecro te ut nobis accedas.* Is missum à Deo credidit hominem, et illico eum sequitur, fitque S. Francisci alumnus. Fuse rem gestam narrat Lucas Waddingus tom. 1. Annal. Minorum, ad annum Christi 1222. num. 26.

43. AUDISTIS QUIA DICTUM EST : DILIGES PROXIMUM TUUM, ET ODIO HABEBIS INIMICUM TUUM.] Prius, *diliges proximum*, dictum est Levit. 19. 18. at posterius, *odio habebis inimicum*, ubi dictum est ? Respondet Maldonatus id dictum esse Deuteron. 25. 19. *Delebis nomen ejus sub cœlo, cave ne obliviscaris.* Jusserat enim Deus Josue et Hebræis, ut gentem Chananæam impiam prorsus delerent, et eorum terram occuparent; Christum ergo non Scribas, sed legem ipsam hic corrigere, dum jubet inimicos diligere. Verum lex jussit tantum Chananæos occidi, non tamen odio haberi, multo minus alias gentes : sicut judex jubet occidi reum, non tamen eum odit, imo enim amat; curat enim ut culpam et scandalum à se datum emendet, pro eaque Deo et reipublicæ satisfaciat; sic et miles in bello justo hostem cædit, sed non odit. Est enim executor sui ducis, quasi judicis. Nam legem veterem præcepisse non solum amicos, sed et inimicos diligi patet Exodi 23. 3 et Levit. 19. Lex enim naturæ jubet inimicos diligi.

Dico ergo id dictum esse, non à lege, sed à Scribis legem interpretantibus. Hi enim ex eo quod dicitur Levit. 19. 18. *Diliges proximum*, vel ut Noster vertit, *amicum* (Hebr. enim רע *rea* significat socium, amicum, proximum) *tuum*, inferebant : ergo *odio habebis inimicum tuum :* per amicum autem vel proximum ipsi intelligebant proximum cognomine et gente, puta Judæum ex Abraham et Jacob secum prognatum, quasi Judæis soli Judæi essent diligendi; ceteræ vero gentes, præsertim Chananææ, odio habendæ, qui manifestus est error. Quare Christus sensum hunc corrigit legemque explicat, videlicet per amicum vel proximum hic intelligi quemvis hominem, etiam extraneum, gentilem et inimicum : omnes enim homines ad invicem proximi sumus in primo patre Adamo, utpote ex eo progeniti, ideoque fratres; et in secundo parente Christo, per quem regenerati et quasi recreati sumus ad eamdem Dei similitudinem, vocatique ad eamdem Dei Patris hæreditatem in cœlis. Ita S. Hieronymus, S. Augustinus, Theophylactus, et alii.

Porro Origenes hic per inimicos accipit dæmones : hos enim quasi juratos et æternos hostes, sollicitantes nos ad peccatum et gehennam, Vatiniano odio odisse debemus. Verum hoc mysticum est et symbolicum.

44. EGO AUTEM DICO VOBIS : DILIGITE INIMICOS VESTROS, BENEFACITE HIS QUI ODERUNT VOS, ET ORATE PRO PERSEQUENTIBUS (Græcus et Syrus, *qui vexant vos cum militari insultu et violentia*) ET CALUMNIANTIBUS VOS.] Græca addunt εὐλογεῖτε, τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, id est, *benedicite iis qui vobis maledicunt*, ut Christus hic præcipiat inimicos diligi corde, ore, et opere : corde, cum ait, *diligite inimicos :* ore, cum ait, *benedicite iis qui vobis maledicunt :* opere, cum addit, *benefacite his qui oderunt vos.* Præcepit ergo Christus hic : Primo, ut inimicos non odiamus, sed amore interno sinceroque diligamus. Secundo, ut communia amoris signa externa, sive loquendo et salutando, sive benefaciendo eis non negemus : peccatum enim esset, si eleemosynam faciens omnibus pauperibus, qui in urbe vel hospitali sunt, ab ea excludas unum, duos, aut tres, qui te læserunt, vel tui sunt inimici. Tertio, ut inimicis in necessitate positis succurramus, æque ac facimus amicis. Consulit autem, ut benevole eos præveniamus, verbis et beneficiis peculiaribus, itaque eorum odium vincamus, eosque nobis devinciamus et amicemus, juxta illud Pauli : *Vince in bono malum*, Roman. 12. 21. ubi plura hac de re dixi. Hic est apex charitatis Christianæ, scilicet dilectio inimicorum. Vide D. Thomam et Scholasticos, 2. 2. q. 25. art. 8. et 9.

Porro S. Chrysostomus hic homil. 18. hujus dilectionis inimicorum novem gradus constituit. *Primus est,* inquit, *ne prior injuriam ordiaris. Secundus, ubi est injuria cœpta, ne tu eamdem eodem pacto propellas. Tertius, ne par pari referas, sed quiescas. Quartus, ut etiam præbeat se ipsum ad injuriam sustinendam. Quintus, ut etiam ad majora se præbeat, quam vult ille qui*

fecit. Sextus, non odisse à quo ista perpetitur. Septimus, etiam diligere lædentem. Octavus, beneficiis quoque eum libenter afficere. Nonus, etiam Deum pro adversario deprecari.

45. Ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos.] *Ut sitis*, id est, ut ostendatis vos esse filios Dei, aut potius *ut sitis* reipsa filii Dei per imitationem, id est, similes et imitatores Dei, qui jam estis filii Dei per gratiam et adoptionem. Simili sensu dixit vers. 9. *Beati mundo corde, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur.* Jubet ergo, ut in dilectione inimicorum imitemur Deum, qui impiis hostibus suis benefacit, dando eis pluviam, solem, fruges, fructus, etc. Deus enim tam celsi est animi, ut nullam, quantumvis impii et blasphemi, injuriam et læsionem sibi factam putet; nullam enim sentit, nil de honore et gloria sua deperdit: item tam impatibilis est et sanctus, ut nulla in eum cadat ira et vindicta, ac tam bonus et clemens est, ut sua dona effundat in inimicos, eosque gratia sua præveniat alliciens et trahens ad reconciliationem; imo pro eis sibi reconciliandis salvandisque Filium suum unicum dedit in crucem. Hæc imitemur quoad possumus.

Urget S. Aug. τὸ *solem suum*, id est à se creatum: *Ut hinc*, ait, *commoneamur, quanta liberalitate inimicis nostris ex præcepto ejus præstare debeamus quæ nos non creavimus, sed ex munere ejus accepimus.* Stimulos ad diligendum inimicos plures suggerit hic noster Salmeron. tom. 5. c. 43.

46. Si enim diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne et publicani hoc faciunt?] Publicani dicti à publico, quod publica vectigalia exigant et redimant, ideoque rigide à pauperibus plura subinde extorqueant, quam ipsi debeant aut solvere queant: qua de causa apud Judæos habebantur ut iniqui et infames. *Quam mercedem habebitis?* q. d. Nullam: si enim amicos dumtaxat diligatis, non inimicos, ut Publicani faciunt, Deus nullam in cœlo vobis mercedem dabit: tum quia hæc dilectio est naturæ, non gratiæ et charitatis: hæc enim ad inimicos sese extendit; tum quia mercedem ab amico recipitis, scilicet mutuum et vicarium amorem: sin vero tam inimicos, quam amicos diligatis, utrorumque dilectione magnam à Deo gratiam et gloriam merebimini, et reipsa obtinebitis; quia utraque est actus charitatis. Charitas ergo jubet diligi amicos et inimicos, natura corrupta solos amicos: unde P. Sylla jactabat se amicos superare beneficiis, inimicos vero maleficiis, uti C. Marium crudeliter laniavit, teste Plutarcho in ejus vita. Idem fecere alii Gentiles. Quare inter eos stupori fuere nonnulli, sed pauci, qui inimicos etiam dilexerunt, ut Phocion, qui damnatus ad mortem, jam occidendus, rogatus ab amicis, num quid filio nuntiatum vellet, respondit: *Volo, ut illatæ mihi ab Atheniensibus injuriæ obliviscatur.* Lycurgus rex Lacedæmonum à juvene quodam orbatus oculo, illum à populo accepit, ut, quo liberet modo, puniret: ille eum optime instituit, et jam probis moribus instructum, in theatrum produxit, populoque ostendit: *En*, inquit, *quem à vobis injurium et violentum accepi, jam frugi et popularem vobis restituo.* Ita Plutarchus in Lycurgo. Si hoc fecere Gentiles, duce ratione et natura ob gloriam temporalem, quid facere decet Christianum duce fide et gratia, ob bravium beatæ æternitatis.

47. Et si salutaveritis fratres (cognatos, consanguineos, amicos) vestros tantum, quid amplius facitis, nonne et Ethnici hoc faciunt?] Pro *salutaveritis*, græce est, ἀσπάζεσθαι, id est, salutare cum osculo et complexu, qui salutandi mos olim fuit apud Græcos et Romanos, imo apud primos Christianos, juxta illud: *Salutate invicem in osculo sancto.* 2. Cor. 13. 12. Vide ibi dicta. Unde Vatabl. vertit: *Si amplexi fueritis, vel si complectendo salutaveritis fratres vestros, quid amplius præ ceteris etiam publicanis et Ethnicis facitis?* Græce est, τί περισσὸν, quod Vatab. et alii vertunt: *quid eximium facitis?* Nam ut sequitur, *et Ethnici hoc faciunt.* Sic cum Nostro legit S. Chrysostomus scilicet ἐθνικοὶ, jam Græca habent τελῶναι, id est, *Publicani.* Docet ergo hic Christus salutandos esse non tantum fratres et amicos, sed etiam exteros et inimicos. Tam ergo inimicum, quam amicum, si generosi es animi, saluta prior, multo magis salutantem resaluta, ut tu potius accipias humilitatis coronam, et de superbia inimici triumphes, eamque sternas, ut docet S. Chrysost. hom. 18. Sub salutatione cetera omnia benevolentiæ signa accipe. Hoc est, quod ait Apostolus: *Honore invicem prævenientes.* Rom. 12. 10.

48. Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est.] Emphasim habet, τὸ *vos*, q. d. Vos ab Ethnicis estis segregati, et à Deo electi, ut sitis ejus fideles, amici, filii et hæredes: imitamini ergo sanctitatem et perfectionem Patris vestri cœlestis. Τὸ *ergo* refer partim ad proxime præcedentia de dilectione inimicorum. q. d. Ethnici quoque diligunt, sed sibi amicos dumtaxat: Vos ergo, ô fideles, qui estis amici filiique Dei, ideoque Ethnicis præstare debetis, diligite omnes tam inimicos, quam amicos, sicut Pater vester dilectionem suam ad omnes omnino extendit. Estote ergo *perfecti* proprie in dilectione et benignitate, ut neminem ab ea excludatis, sed eam dilatetis et expandatis ad omnes tam inimicos quam amicos, utque tam eos, à quibus nihil speratis, quam eos, à quibus aliquid expectatis, eadem complectamini: partim vero τὸ *ergo* refer ad omnia præcedentia. Hæc enim gnome est omnium hoc capite dictorum finis et complexio. q. d. Hucusque explicui Dei mandata sancientia perfectionem omnis virtutis. Estote ergo perfecti in mansuetudine, munditia cordis, patientia, castitate, charitate omnique virtute, quam præcipit lex, Deique mandata.

Quæres, an perfectio hæc sit consilii an præcepti? Respondetur partim esse consilii, partim præcepti. Primo enim, præceptum est, ut quisque fidelis in Christianismo et suo statu conetur esse perfectus, ut scilicet perfecte diligat inimicos, æque ac amicos, ac perfecte cetera omnia Dei mandata observet. Christus enim hic loquitur omnibus fidelibus, ut patet ex præced. Unde moraliter hinc discimus, omnes Christianos obligari tendere ad perfectionem sui status, officii et gradus: hoc enim requiritur, ut sint filii Patris cœlestis, ut ait Christus. Quisquis ergo cupit esse filius et hæres hujus Patris, eum imitari debet in perfectione. Itaque aut magnæ illius hæreditatis deponenda spes est, aut si filiorum adoptionem tueri volumus, paternæ sanctitatis et perfectionis imitatione tuenda est: quia, ut ait

S. Cyprianus serm. de Bono patientiæ, filios, præsertim talis et tanti Patris, non decet esse degeneres. Quin et S. Jacobus cap. 1. non religiosos, sed fideles omnes compellans: *Ut sitis*, inquit, *perfecti et integri in nullo deficientes.* Et S. Petrus epist. 1. cap. 1. *Ut et ipsi in omni conversatione sancti sitis, quoniam scriptum est: Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum.* Imo Deus ipse ad Abraham: *Ambula*, inquit, *coram me, et esto perfectus.* Genes. 17. Quisque ergo in suo gradu et officio debet esse exactus et perfectus, ut singula opera ad amussim rationis et legis perfecte faciat; juxta illud Eccli. 33. 23. *In omnibus operibus tuis præcellens esto:* pluris enim fit præcellens Grammaticus, quam mediocris Rhetor; ut audias illud sponsi de sponsa: *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis!* Cant. 7. 1. Quia si milites in prælio cupiunt esse strenuissimi, discipuli in schola doctissimi, mechanici in sua arte exactissimi, famuli in serviendo hero obsequentissimi, cur non et Christiani, à Christo vocati ad sanctitatem et perfectionem, cupiant esse sanctissimi et perfectissimi? B. Theresia dictitabat, Deum eos præ ceteris maxime amare, qui sunt perfecti, atque eos facere quasi capitaneos et duces ceterorum, ut multos convertant, salvent et perficiant: unde ipsa votum fecit se in quolibet opere facturam id quod foret perfectius, et ad majorem Dei gloriam. Sic *Noe* Genes. 6. *placuit Deo*, fuitque mundi diluvio perditi restaurator: quia fuit *perfectus in generationibus suis et cum Deo ambulavit.* Vide S. Chrysost. l. 3. contra vituperat. Vitæ monasticæ, ubi docet, præcepta Christi tam sæculares quam religiosos obligare, ideoque utrosque debere perfectioni studere, quemque in suo statu et gradu, juxta illud Dei ad Israel: *Perfectus eris et absque macula cum Domino Deo tuo.* Deuter. 18. 13. Et illud Pauli: *De cetero, fratres, gaudete, perfecti estote.* 2. Corinth. c. 13. Et: *Ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu.* Coloss. 1. 28.

Secundo, perfectio hæc consilii est, quatenus se extendit ad observationem non tantum præceptorum, sed et consiliorum Evangelicorum, ut paupertatis voluntariæ, castitatis et obedientiæ religiosæ, etc., de qua Christus: *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo, et veni, sequere me.* Matth. 19. 21.

Porro perfectio hæc proprie consistit in charitate et dilectione, præsertim inimicorum. Hæc enim est perfectio viæ, cum perfectio patriæ consistat in visione et fruitione Dei. Magna autem debet esse hæc perfectio et sanctitas, præsertim in religiosis, quia magna est in Deo, cui se consecrarunt, quemque imitari debent, ut jubet hîc Christus. Tacite insinuat Christus modum, et rationem pertingendi ad perfectionem et sanctitatem eximiam esse, si quis se exerceat in dilectione inimicorum, tum quia hic est summus et difficilis charitatis actus, tum quia hæc est eximia et summa victoria sui: nam talis generose vincit iram, vindictam ceterasque animæ passiones, totique animo suo potenter dominatur et imperat, tum quia Deus charitati et virtuti tam liberali longe liberaliorem rependit gratiam. Ita virgo illa sancta apud D. Taulerum rogata, qua ratione ad tantam sanctitatem pervenisset, respondit: *Eos, qui mihi molesti vel infesti erant, singulari amore dilexi, atque illi, à quo læsa fueram, peculiare semper beneficium contuli, quod alias ei non contulissem:* nimirum hoc est ulcisci, vincere et obruere maleficentiam beneficiis. Hinc in Christo summæ virtutis fuit, in cruce orare pro suis crucifixoribus, dicendo: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Sic SS. Paulus et Stephanus perfecti evasere orando pro Judæis se lapidantibus et ad necem persequentibus, iisque omni ope et opera prædicando et benefaciendo. Denique hæc perfectio maxime requiritur in Apostolo, viroque Apostolico. Nil enim ita movet animos infidelium ad credendum Christo, ac sanctitas prædicantium; quæ sæpe plus movet quam ipsa miracula. Audi S. Chrysost. hom. 47. in Matth. *Magnos Apostolos effecit verus ac non simulatus gloriæ atque pecuniæ contemptus; et quoniam nullam secularium harum rerum omnino curam habebant. Nam nisi hoc habuissent, si passionibus, veluti nos, servissent, etiamsi à morte innumeros homines suscitassent, non solum nihil utilitatis fecissent, sed etiam deceptorum nomen non effugissent. Vivendi ergo disciplina est quæ ubique fulget.*

Sicut et pater vester cœlestis perfectus est.] Scilicet perfecte omnes omnino diligit, omnibus tam malis quam bonis benefacit, in omnes diffundit radios suæ bonitatis, quasi sol quidam perennis beneficentiæ, qui à nemine quidquam commodi expectat, sed mero amore cupit sua bona aliis communicare, ita ut certet cum hominum malitia et ingratitudine: pauci enim eum tam sui amantem et beneficium redamant, uti par est. Vox *sicut* similitudinem significat, non æqualitatem; nec enim Dei perfectionem æquare possumus, sed illa in infinitum omnem nostram superat et transcendit: quare illam eminus imitari debemus quoad possumus. Præclare S. Leo Serm. 1. de Jejunio 10. mensis: *Invenimus*, inquit, *hominem ideo ad imaginem Dei conditum, ut imitator sui esset auctoris; et hanc esse naturalem nostri seminis dignitatem, si in nobis quasi in quodam speculo divinæ bonitatis forma resplendeat.* Præclarum etiam in hac re illud Gregorii de illo Apostoli dicto, *Nos Dei genus esse: Genus*, inquit, *hominum dicimur, non ex ejus natura editi, sed per spiritum illius voluntarie conditi, et adoptive recreati. Tanto ergo ad hanc nobilitatem quisque erigitur, quanto per acceptam imaginem ad similitudinem illius ex imitatione renovatur.* Ita S. Greg. 20. Moral. c. 16.

Perfectionem ergo à Christiano hîc exigit Christus, non humanam, sed divinam, Deique perfectioni similem, qualem scilicet pater exigit à filio. Ipse enim est pater noster, non tantum per naturam, sed et per gratiam; per hanc enim fimus *divinæ consortes naturæ*, ut ait S. Petrus: ideo efficimur vere filii Dei, ac quasi dii quidam terrestres. Quapropter illud Levit. 11. 44. Christianis quasi speculum proponit S. Petrus epist 1. c. 1. v. 16. dicens: *Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum.* Et Paulus Ephes. 5. 1. *Estote*, ait, *imitatores Dei, sicut filii charissimi.* S. Joan. epist. 1. c. 2. v. 1. *Videte*, inquit, *qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus.* Præclare S. Cyprianus serm. de Zelo et Livore: *Si hominibus*, inquit, *lætum est et gloriosum, filios habere consimiles, et tunc magis generasse delectat, si ad patrem lineamentis paribus soboles successive respondeat; quanto magis in Deo patre lætitia est, cum quis sic spiritualiter nascitur, ut actibus ejus et laudibus divina generositas*

prædicetur? Porro S. August. epist. 85. ad Consentium : *Cogitemus*, ait, *nos tanto similiores Deo, quanto esse poterimus ejus participatione justiores.* Quocirca nervose Christianos extimulat S. Leo serm. 1. de Nativit. dicens : *Agnosce, ô Christiane, dignitatem tuam, et divinæ censors factus naturæ, noli in veterem vilitatem degeneri conversatione redire: memento cujus capitis et cujus corporis sis membrum.* Nam, ut ait Paulus Atheniensibus Act. 17. 39. *Ipsius et genus sumus. Genus ergo cum simus Dei, etc.*

Scripsit in hanc sententiam S. Thomas (vel quisquis est Auctor) opusculum 62. de Moribus divinis, in quo docet fideles imitari debere Deum, ejusque mores divinos induere, atque sigillatim ejus veritatem, sapientiam, mansuetudinem, patientiam, justitiam, liberalitatem, clementiam ceteraque Dei attributa æmulari, et quoad potest creatura, sequi et imitari suum creatorem.

Igitur perfectio Dei consistit primo in amplissima omnium tam bonorum, quam malorum dilectione, quod proprie spectat hic Christus.

Secundo, in mansuetudine, patientia, moderatione et temperie appetituum, ac quæ inde consequitur, summa pace et tranquillitate animi, ut nulla eum tangat injuria, ira, vindicta, sitque ἀπαθὴς, imperturbabilis et impassibilis : sic et nos, si velimus esse perfecti, debemus esse mansueti, tranquilli, et quoad fieri potest, imperturbabiles, ideoque mortificare iram ceterasque animi passiones. Unde S. Ambrosius lib. de Jacob et vita beata c. 8. *Perfecti viri est*, inquit, *quasi fortem militem gravissimorum casuum sustinere incursus, conflictus subire, et quasi providum gubernatorem navem in tempestate regere, atque occurrendo insurgentibus fluctibus magis vitare naufragium sulcando undas, quam declinando.* Et S. Cyprianus de Bono patientiæ citatis hisce Christi verbis : *Sic*, inquit, *perfectos dixit fieri Dei filios, sic consummari ostendit et docuit cœlesti nativitate reparatos, si patientia Dei Patris maneat in nobis, si similitudo divina, quam peccato Adam perdiderat, manifestetur et luceat in actibus nostris. Quæ gloria est similem Deo fieri, qualis et quanta felicitas habere in virtutibus, quod divinis laudibus possit æquari!*

Quocirca medium ad perfectionem singulare et efficacissimum est, si quis solerter indaget animæ suæ statum, et vitium radicale et principale, à quo cetera quasi fibræ è radice promanant : quo cognito, totis viribus illud assidue impugnet, donec extirpet; sic cito evadet perfectus : v. g. in Petro vitium radicale et dominans, à quo cetera pullulant, est superbia, in Paulo est gula, in Jacobo est luxuria, in Joanne est acedia, in Philippo est ira, in Andrea est tristitia, in Matthæo est pusillanimitas; quisque suum vitium cognoscat, et cognitum congruis armis, et mediis mortificet, sic cito perfectus evadet. Quocirca S. Gregorius lib. 5. Moral. cap. 30. illud Sapient. cap. 12. de Deo dictum afferens : *Tu autem, Domine, cum tranquillitate judicas;* hæc adjungit : *Sciendum est quidem nobis magnopere, quia quoties turbulentos motus animi sub mansuetudinis virtute restringimus, ad similitudinem redire conditoris conamur.*

Tertio, Deus terrena omnia ex alto velut vilia et exilia despicit, totique cœlo et cœlestibus gloriose insidet et præsidet : ita et homo ad perfectionem aspirans, opes, delicias et honores terrenos, ob quos tot fiunt lites, rixæ et bella, despicere debet, ut res viles muscarum, culicum et pulicum, ac suspicere et ambire cœlestes, quæ sunt Dei, Heroum et Angelorum. Quocirca S. Basilius serm. 1. de Monachi et Religiosi, qui ad perfectionem aspirat, institutione, asserit illum, qui sæculo nuntium remisit, hoc imprimis cogitare, semperque animo versare debere, se jam ultra humanæ naturæ fines processisse, seque ipsum ei instituto tradidisse, quod sit quam maxime à corpore sejunctum, ac propterea Angelorum conversationem imitandam suscepisse : siquidem hoc Angelicæ naturæ proprium est, liberum esse à vinculis terrenis, nec omnino distrahi ad aliam ullam pulchritudinem contemplandam, sed oculos in Dei vultum assidue defixos habere.

Quarto, Dei mens et voluntas est æquissima, sanctissima et perfectissima; hanc ergo induere debemus, ut fiamus similes Deo, imo unum cum Deo. Audi S. Bernardum serm. ad fratres de Monte Dei. *Unitas*, inquit, *spiritus cum Deo homini sursum cor habenti, proficientis in Deum voluntatis est perfectio, cum jam non modo vult, quod Deus vult: sed sic est non tantum affectus, sed in affectu perfectus, ut non possit velle, nisi quod Deus vult. Velle enim, quod Deus vult, hoc est jam similem Deo esse; non posse autem velle, nisi quod Deus vult, hoc est jam esse quod Deus est, cui velle et esse idipsum est.*

Quinto, Deus est magno et celso animo, qui super omnia transcendit, ac in sua felici et tranquilla æternitate semper sibi constat et conquiescit, ideoque omnia ad se convertit et trahit : sic et nos excelso animo prosperis omnibus et adversis eminere, et dominari debemus : ita fiemus quasi omnipotentes et divini, atque omnes et omnia convertemus ad nos, tanquam dii quidam terrestres, exaltati à terra, et in cœlum evecti.

Audi S. Bernardum ad Fratres de Monte Dei : *Est alia magis Deo propinqua similitudo, in quantum voluntaria, quæ in virtutibus consistit, in qua anima virtutis magnitudine, summi boni quasi imitari gestit magnitudinem; et perseverantiæ in bono constantiâ, æternitatis ejus incommutabilitatem.*

Idem Serm. 11. in Cantic. *Eris*, inquit, *inter adversa, et prospera mutabilium temporum, tenens quamdam æternitatis imaginem, utique hanc inviolabilem et inconcussam constantiæ animi æqualitatem, benedicens Dominum in omni tempore, proindeque vindicans tibi etiam in hujus nutabundi sæculi dubiis eventibus certisque defectibus, perennis quodammodo incommutabilitatis statum, dum te cœperis renovare, et reformare in insigne illud antiquum similitudinis æterni Dei, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio; quippe sicut ipse est, ita et tu eris in hoc mundo, nec in adversis timidus, nec in prosperis dissolutus.*

Et nonnullis interjectis, docens talem sibi indignum ducere conformari labenti huic sæculo, dignum renovari ad similitudinem Dei, ad quam creatus est, addit : *Ac per hoc etiam cogens, ut dignum est, sæculum istud quod propter se factum fuit, versa vice mirum in modum conformari sibi: dum omnia ei cooperari in bonum incipiant, tanquam in propria et naturali forma abjecta degeneri specie, recognoscentia Dominum suum, cui ad serviendum creata fuere. Unde arbitror illum sermonem, quem dixit de se Unigenitus, videlicet, si exaltaretur à terra, omnia traheret ad seipsum,*

cunctis quoque ejus fratribus posse esse communem, iis utique, quos Pater præscivit et prædestinavit conformes fieri imagini Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Et ego si exaltatus fuero à terra (audacter dico) omnia traham ad meipsum. Nec enim temerarie usurpo mihi fratris mei vocem, cujus me induo similitudinem.

Porro omnis hujus vitæ perfectio inchoata est dumtaxat, et imperfecta : concupiscentia enim, ceu Jebusæus, habitans in membris nostris, domari potest, extirpari non potest; sed plena et perfecta erit in cœlo, ubi corruptibile hoc induet incorruptionem, et mortale hoc beatam immortalitatem : ubi concupiscentia et mors absorbebitur à gloria, ac Deus erit omnia in omnibus. 1. Corinth. 15. Ibi enim nulla erit cupiditas, quia omnia occupabit charitas. Unde Apostolus Philipp. 3. 12. de se ait : *Non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim : sequor autem si quo modo comprehendam.* Et mox : *Ad ea vero quæ priora sunt extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu.* Scripsit hac de re S. August. l. de Perfect. justitiæ tom. 7.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, A VERSU PRIMO USQUE AD SEPTIMUM, DOCET CAVENDAM ESSE IN BONIS OPERIBUS OSTENTATIONEM, ET VANAM APUD HOMINES GLORIAM. SECUNDO, A VERSU 7. USQUE AD 16. TRADIT MODUM ORANDI, PRÆSCRIBITQUE OMNIBUS ORATIONEM DOMINICAM. TERTIO, VERS. 16. USQUE AD 19. ASSIGNAT MODUM JEJUNANDI, UT IN EO SATAGAMUS SECRETO DEO PLACERE, NON HOMINIBUS. QUARTO, VERS. 19. USQUE AD 24. DOCET THESAURIZARE CŒLESTIA. QUINTO, A VERS. 24. AD FINEM CAPITIS, VETAT AVARITIAM ET SOLLICITUDINEM DE VICTU, VESTITU, CETERISQUE TEMPORALIBUS, JUBETQUE UT EAM DEO RESIGNEMUS : QUÆRITE, AIT, PRIMUM REGNUM DEI ET JUSTITIAM EJUS, ET HÆC OMNIA ADJICIENTUR VOBIS.

1. ATTENDITE ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini
ab eis : alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in
cœlis est. 2. Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te,
sicut hypocritæ faciunt in synagogis, et in vicis, ut honorificentur ab
hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. 3. Te autem
faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua :
4. ut sit eleemosyna tua in abscondito, et Pater tuus, qui videt
in abscondito, reddet tibi. 5. Et cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant
in synagogis et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus : amen dico
vobis, receperunt mercedem suam. 6. Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum,
et clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito, et Pater tuus qui videt in abscondito,
reddet tibi. 7. Orantes autem, nolite multum loqui, sicut Ethnici; putant enim quod in
multiloquio suo exaudiantur. 8. Nolite ergo assimilari eis : scit enim Pater vester, quid
opus sit vobis, antequam petatis eum. 9. Sic ergo vos orabitis : Pater noster, qui es in
cœlis : sanctificetur nomen tuum. 10. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in
cœlo, et in terra. 11. Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. 12. Et dimitte
nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. 13. Et ne nos inducas in
tentationem. Sed libera nos à malo. Amen. 14. Si enim dimiseritis hominibus peccata eo-
rum : dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra. 15. Si autem non dimiseritis
hominibus : nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra. 16. Cum autem jejunatis, no-
lite fieri sicut hypocritæ, tristes : exterminant enim facies suas, ut appareant hominibus
jejunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam. 17. Tu autem, cum je-
junas, unge caput tuum, et faciem tuam lava, 18. ne videaris hominibus jejunans, sed
Patri tuo, qui est in abscondito : et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.
19. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra : ubi ærugo, et tinea demolitur : et ubi
fures effodiunt, et furantur. 20. Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo; ubi neque
ærugo, neque tinea demolitur : et ubi fures non effodiunt, nec furantur. 21. Ubi enim
est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. 22. Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus
tuus fuerit simplex : totum corpus tuum lucidum erit. 23. Si autem oculus tuus fuerit ne-
quam : totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen, quod in te est, tenebræ sunt :

ipsæ tenebræ quantæ erunt? 24. Nemo potest duobus dominis servire : aut enim unum odio habebit, et alterum diliget : aut unum sustinebit, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire et mammonæ. 25. Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima plus est quam esca : et corpus plus quam vestimentum? 26. Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea : et Pater vester cœlestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis? 27. Quis autem vestrum cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? 28. Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt : non laborant, neque nent. 29. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis. 30. Si autem fœnum agri, quod hodie est, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit : quanto magis vos, modicæ fidei? 31. Nolite ergo solliciti esse, dicentes : Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? 32. hæc enim omnia Gentes inquirunt. Scit enim Pater vester, quia his omnibus indigetis. 33. Quærite ergo primum regnum Dei, et justitiam ejus : et hæc omnia adjicientur vobis. 34. Nolite ergo solliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi : sufficit diei malitia sua.

1. Attendite, ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis, alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui in cœlis est.] Pro *justitiam* nonnulli Codices Græci cum Syro, Vatablo, et aliis legunt δικαιοσύνην, id est, *justitiam*, ut vertit Noster : jam tamen Codices Complut. Regii, aliique legunt ἐλεημοσύνην id est, *eleemosynam* (unde Arabicus vertit *misericordiam*) de qua proxime loquitur Christus : hæc enim κατ' ἐξοχὴν sive per excellentiam commune justitiæ nomen in Scriptura sibi vindicat, uti ostendi 2. Corinth. 9. 10. et Daniel 4. 24. Unde S. Chrysostomus legens *justitiam* per eam accipit *eleemosynam*. Verum melius Noster, et alii legunt *justitiam*: Christus enim postquam cap. præcedenti sigillatim explicuit legis præcepta, quæ omnem justitiam, hoc est, omne quod justum, æquum et sanctum est puta omnia bona opera præscribunt; nunc hoc capite docet modum ea rite sancteque faciendi, scilicet ut ea faciamus recta intentione et studio placendi Deo, non hominibus. Deinde in sequentibus justitiam hanc sigillatim explicat per eleemosynam, orationem et jejunium; incipit autem ab eleemosyna, mox vers. 7. idem docet faciendum in oratione, et vers. 24. in jejunio : in his enim tribus maxime inhabitare solet vana gloria, ait Chrysostomus : alioquin enim si fiant studio placendi hominibus, asserit Christus illa Deo grata non fore, nec ullam ab eo mercedem promeritura.

Ut videamini ab eis.] Vox, *ut*, notat intentionem et finem, non consecutionem et sequelam, q. d. Nolite facere opera justa et sancta hac intentione et hoc fine, ut videamini et laudemini ab hominibus : hæc enim est vana sui ostentatio : non vetat ergo illa fieri publice et eo modo, ut homines illa videant et glorificent Deum. Id enim fieri jussit cap. 5. 16. Unde S. Gregorius homil. 11. in Evang. *Sic*, ait, *opus sit in publico, quatenus intentio maneat in occulto, ut et de bono opere proximis præbeamus exemplum, et tamen per intentionem, qua Deo soli placere quærimus, semper optemus secretum.*

Porro vana gloria omnem dignitatem, vim et meritum boni operis erodit, sicut vermis hederam, Jonæ cap. 4. si scilicet opus bonum ad vanam gloriam quasi ad finem referatur; mala enim intentio sufficit, ut tota ejus malitia in opus derivetur, uti docent Theologi ac nominatim Gabriel Vasquez 1. 2. disput. 71. num. 11. Secus est, si Dei gloriam in opere bono intendenti tantum subrepat, et quasi ex latere comitem se adjungat vana gloria, ut sint duo actus, unus operis boni bona intentione facti, alter vanæ gloriæ se adjungentis, quæ priorem non inficit nec corrumpit.

Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est.] q. d. Vanæ ostentationis et gloriæ merces est plausus et favor humanus, non divinus; qui enim hominibus placere cupit, Deo displicet. Deus enim, utpote bonorum operum auctor, eorumdem vult esse scopus et finis, ut scilicet ad Deum Deique gloriam ea operemur et referamus; hoc enim omne jus et fas exigit. Unde Paulus : *Si adhuc hominibus placerem*, inquit, *Christi servus non essem*, Galat. 1. 10.

Nota : Non dicit Christus : *Alioquin damnabimini*, quia vana ostentatio et gloria sæpe est peccatum veniale dumtaxat, non lethiferum et damnabile, nisi in invidiam, ambitionem, rixas, aliaque scelera hominem impellat, uti non raro fit. Unde à S. Chrysostomo hom. 17. in Epistolam ad Romanos, vana gloria vocatur *mater gehennæ*, et à S. Bernardo serm. 6. in Psalmum *Qui habitat : Subtile malum, secretum virus, pestis occulta, doli artifex, mater hypocrisis, livoris parens, vitiorum origo, criminum fomes, vitiorum ærugo, tinea sanctitatis, excæcatrix cordium, ex remediis morbos creans, generans ex medicina languorem.*

Qui in cœlis est.] Notat boni operis ad Deum relati mercedem esse cœlestem, divinam et æternam, cum merces ejusdem operis ad hominum plausum relati sit terrena, humana et modici temporis. Hinc S. Basilius in Constit. monast. cap. 11. vanam gloriam vocat latronem bonorum operum : *Fugiamus*, inquit, *inanem gloriam, dulcem spiritualium opum spoliatricem, jucundum animarum nostrarum hostem, tineam virtutum, blandissimam bonorum nostrorum deprædatricem, eamdemque mellis illitu fraudis suæ veneni coloratricem, et mortiferi hominum mentibus poculi porrectricem. Quod opinor ea de causa facit, ut vitio se illi avidius ingurgitent, nec ulla*

illius expleantur satietate. Dulce quid, humana imperitis gloria est.

2. Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere (Syrus, *ne clamaveris cornu*) ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis et in vicis (id est, in plateis, ubi est hominum confluxus) ut honorificentur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.] Scribæ et Pharisæi facturi eleemosynam in publicis vicis, vel Synagogis tubicinem præmittebant, qui tuba caneret, vel ipsimet eam, aut cornu inflabant, specie quidem et prætextu, ut tubæ sonitu eliciti pauperes turmatim concurrerent ad accipiendam eleemosynam, sed in rei veritate ad publicam eleemosynæ ostentationem, ut à concurrentibus earum liberalitas videretur et celebraretur. Alludit ad convocationem theatralem : populus enim ad comœdias in theatro spectandas tuba convocatur : hypocrita enim est quasi comœdus et histrio.

Nota : Hypocrisim et hypocritas, qui aliud in corde intendunt, aliud exterius prætendunt et simulant, detestatur S. Scriptura et Prophetæ, sed maxime Christus, quia Christus est ipsa veritas, simplicitas, sinceritas : unde odit omnem falsitatem, duplicitatem, simulationem; hypocritæ enim habent fictum, falsum et quasi duplex cor, unum in ore, alterum in corde : unum enim dicunt, et contrarium sentiunt intenduntque : sunt ergo bicordes et bilingues. Hinc ergo est spiritus aulicus et politicus contrarius Christo, qui os homini dedit, ut per illud cor suum alteri patefaciat, non ut illud celet et dolose obtegat. Nam, ut ait Jerem. c. 17. 9. *Pravum est cor omnium et inscrutabile.* Hinc Momus optabat homini pectus fenestratum, ut illius consilia et arcana non subdole tegi, sed quasi per fenestram apertam cominus inspici possent.

Porro hypocritæ similes sunt monstrosis locustis, quas vidit S. Joannes Apoc. c. 9. hæ enim habebant faciem mulierum, sed caudam scorpionum. Simili enim modo hypocritæ primo vultu blandiuntur et verbis adulantur, sed in fine occulte adversantur, pungunt et feriunt. Verum hi ipsi dum volunt aliis nocere, magis sibi nocent. *Nihil enim opertum est, quod non reveletur.* Lucæ c. 12. 2. Quare facile detegitur eorum fucus, hypocrisis et fraus; quo facto confunduntur, perdunt fidem et famam, fiuntque omnibus odibiles. Quocirca David Psalm. 119. obsecrat, et simul diras hypocritis intentat, dicens : *Domine, libera me à labiis iniquis, et à lingua dolosa. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis.* Vide Jeremiam contra hypocritas detonantem, c. 9. 3. et c. 11. 19. ac Christum, Matth. 23. 13. 14. 15. 23. 25. 27. 29. ubi identidem *væ* damnationis Scribis comminatur, et septies repetit : *Væ vobis, Scribæ hypocritæ*, ac contra tales jubet nos esse prudentes sicut serpentes, simplices tamen sicut columbas. Hinc S. Paulus, Rom. 12. 9. *Dilectio*, ait, *sine simulatione.* Et Joannes, Epist. 1. c. 3. 18. *Filioli mei*, inquit, *non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate.*

Receperunt mercedem suam.] *Suam*, quam scilicet quærebant. Rursum *suam*, id est, sibi suæque vanitati congruam, qua sola ipsi digni sunt, ut fugacissima populi aura, velut chamæleones, vento se pascant. Quam stulti sunt hi mercatores, qui cum eleemosyna emere possint cœlestes et æternas opes, iis neglectis, malunt mercari inanem hominum laudem, hoc est, inania verba, quæ aerem verberant, et illico transeunt!

3. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua.] Omissis variis variorum expositionibus quas hic congerit Maldonatus, dico breviter : Sensus est, q. d. Adeo fuge eleemosynæ et virtutis tuæ ostentationem, et quantum ad te attinet, secretum appete, ne ab hominibus videatur et celebretur tua virtus, ut si per impossibile sinistra manus tua oculos haberet, videre tamen non posset quid dextera tua faciat boni, qualesque et quantas eroget eleemosynas : est hyperbole parabolica, et parabola Syrorum hyperbolica. Similes audivimus cap. 5. vers. 29. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus et alii. Tantopere latentem et secretam vult esse eleemosynam, ut eam non tantum proximum, sed et nos ipsos, quoad fieri potest, celemus, ne illam diutius utraque manu versemus, contemplemur, miremur, celebremus, ejusque intuitu et laude oculos et mentem pascamus et oblectemus. Nam, ut ait S. Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ : *Celata virtus Deo judice gaudet.*

4. Ut sit eleemosyna tua in abscondito, et Pater tuus (cœlestis) qui videt in abscondito, reddet tibi.] Græca addunt ἐν τῷ φανερῷ, id est, *in manifesto*, in propatulo. Ita Syrus, Arabicus, et S. Augustinus, quod S. Lucas cap. 14. 14. explicat *in resurrectione : Beatus eris*, inquit, *quia non habent* (pauperes) *retribuere tibi : retribuetur enim tibi in resurrectione justorum*, cum Dominus, ut ait Apostolus 1. Corinth. 4, *illuminabit abscondita tenebrarum et manifestabit consilia cordium, et tunc laus erit unicuique à Deo.* Justa congruaque merces operis secreti est publica laus in judicio. Christus enim opus tuum secretum publice in judicio coram Deo, Angelis et hominibus propalabit, celebrabit et æterna gloria præmiabit, uti eleemosynam S. Martini, puta dimidium chlamydis, quam sibi absciderat, pauperique dederat, Christus sequenti nocte ea indutus apparens sancto Martino, coram Angelis celebravit, dicens : *Martinus adhuc catechumenus hac me veste contexit.*

Si ergo ostentas tuam eleemosynam, aliudve bonum opus, Deus illud abscondit, ut nemo illud aspiciat, miretur, recordetur : sin tu illud abscondis, Deus idipsum toti mundo ostentabit, præsertim in die judicii. Sic S. Gregorius Angelo specie naufragi eleemosynam iterum et tertio poscenti largam semper et secreto dans, ab eo publicum summumque decus obtinere meruit. Angelus enim postmodum revelavit, illum hac liberalitate meruisse et assecutum esse summum Ecclesiæ Pontificatum, ut habet ejus vita. Sic Christus specie pauperis nudi, petens à S. Catharina Senensi primo tunicam, mox indusium, tertio subuculam, quarto manicas, cum illa liberaliter et secreto omnia tribueret, sequenti nocte eidem apparuit, ostentans tunicam istam gemmis conspicuam, ac promisit se illi daturum vestem invisibilem, quæ omne ab ea frigus arceret (unde postmodum nullum sensit frigus) ac in cœlis publicam et eminentem gloriam. Ita Raymundus in ejus vita.

5. Et cum oratis, non eritis sicut hypocritæ tristes, qui (legit οἱ, id est, *qui*, jam legunt ὅτι, id est, *quia*) amant in Synagogis et in angulis platearum (puta in flexibus viarum, in biviis, triviis, quadriviis, ubi ex duabus, tribus, quatuorve plateis confluit populi multitudo) stantes orare, ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.] Stolida et impudens fuit hæc Scribarum vanitas et ostentatio, qua captabant publicas plateas et trivia, ubi major erat turba populi, ut coram illa stantes ostentarent suam orationem et devotionem, cum potius in oratione quærendus sit locus secretus, in quo orans sine distractione mentem colligat, ut cum solo Deo colloquatur. Quod ergo vulgo dicitur de triplici inani studio: inane est studium in fenestra, in platea, apud focum, ob varias res inibi incidentes, quæ mentem à studio distrahunt; idem multo magis dicas de oratione: inanis est oratio in fenestra, in platea, apud focum.

Stantes orare.] Ex hoc loco et ex Marci cap. 11. 25 ac Lucæ cap. 18. 11. Jansenius opinatur Judæos orasse stando, non genuflectendo. Verum dico Sacerdotes et Levitas stando sacrificasse Deo, et psalmos cecinisse; populum quoque stando ea spectasse: si enim genuflexisset, ob interjectum inter se et altare septum tres cubitos altum, sacrificia videre nequivisset, præsertim in magna hominum turba. Rursum, stabat populus, cum concionem, aut publicam Salomonis vel alterius benedictionem audiret et exciperet: item cum Deo pro victoria similive beneficio solemnis fieret gratiarum actio, uti nos stamus, cum canitur: *Te Deum laudamus:* sic Azarias cum sociis in fornace Babylonica illæsus permanens, canens: *Benedicite, omnia opera Domini, Domino*, stetit. Daniel 3. 25.

Alias vero Judæi orabant genuflexi, præsertim in actu adorationis vel pœnitentiæ, cum à Deo delictorum veniam flagitarent. Ita Salomon in dedicatione templi genuflexus oravit et adoravit: nam *utrumque* (notent hoc Aulici et delicatuli, qui cum Judæis unum genu Christo flectunt) *genu in terram fixerat*. 3. Reg. 8. 54. Daniel cap. 6. 10. ter per diem genua flectens Deum adorabat. Sic Michæas ait cap. 6. 6. *Curvabo genu Deo excelso.* Hic enim est ritus adorationis apud omnes gentes. Unde illud: *Derelinquam mihi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt incurvata ante Baal*, id est, qui non adoraverunt Baal. 3. Reg. 19. 18. Hinc Deus Isai. 45. 23. *Mihi*, ait, *curvabitur omne genu*, ut omnes Gentes me colant et adorent. Et 2. Paral. 29. 30. *Incurvato genu*, ait, *adoraverunt.* Idem fecit Esdras lib. 1. cap. 5. 5. Quin et quinquagenarius missus ab Achab rege, Eliam genuflexo adoravit. 4. Reg. 1. 13. Sic et omnes genuflexi adorabant Aman, præter Mardochæum. Esther 3. 2. Quod ergo Scribæ et Pharisæi stantes orabant, superbi et Pharisaici fuit supercilii, ut patet hic et Luc. 18. 11. ipsi enim sibi videbantur reliquo populo esse digniores et sanctiores.

Porro Christiani jam inde ab initio orare solent genuflexi. Nam Christus iturus ad mortem, genuflexus, imo prostratus in terram oravit in horto. Matth. 36. v. 39. Sic et S. Petrus Actor. 9. 40. et S. Joan. Apocal. cap. 19. 10. et cap. 22. 8. ac S. Paulus Actor. 20. 36. et Ephes. 3. 14. *Hujus rei gratia*, inquit, *flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi.* Christiani ergo orant genuflexi omnibus feriis et diebus, idque ad memoriam lapsus Adæ et omnium posterorum ejus, exceptis Dominicis et tempore Paschali, quando stantes orant in honorem et repræsentationem resurrectionis Christi, ut docet sanctus Justinus quæst. 115. *Unde*, inquit, *talis in Ecclesia consuetudo? quia utriusque nos oportuit jugem obtinere memoriam, et ipsius per peccatum lapsus nostri, et gratiæ Christi nostri, per quam à lapsu resurreximus: quapropter genuum per sex dies inclinatio, symbolum et nota est lapsus per peccata nostra. Quod vero die Dominico genua non flectimus, signum est et designatio resurrectionis, per quam gratia Christi et à peccatis et à morte, quæ ab illo interfecta est, liberati sumus.* A temporibus autem Apostolorum hanc consuetudinem cœpisse, docet S. Irenæus lib. de Paschate. Eamdem consuetudinem inculcat Tertullianus lib. de Corona militis cap. 3.

6. Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum (græce ταμεῖον, id est in locum secretum, in quo quis se vel sua recondit, uti est penus, conclave, cubiculum, Vatabl. vertit *cellam*) tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito, et pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.] Græca rursum addunt ἐν τῷ φανερῷ, id est *in manifesto*, sive in propatulo. S. Augustinus, S. Hieronymus, et S. Ambrosius lib. de Cain et Abel cap. 9. per cubiculum accipiunt cor et mentem, ejusque secretum, quasi hoc orantem ingredi et claudere oporteat, ne distractiones irrepant, quæ mentem à Deo avocent: aut, ut S. Hieronymus: *Claude ostium*, id est, claude labia tua et secreto in mente ora, uti faciebat Anna mater Samuelis 1. Reg. 1. 13. Audi S. Ambrosium loco jam citato: *Salvator ait, Intra in cubiculum, non inclusum parietibus, quo tua membra claudantur, sed cubiculum quod intra te est, in quo includuntur cogitationes tuæ, in quo versantur sensus tui. Hoc orationis cubiculum ubique tecum est, et ubique secretum est, cujus arbiter nullus est, nisi solus Deus*, qui, ut ait Cyprianus tract. de oratione, *non vocis, sed cordis auditor est.* Unde in oratione summa requiritur attentio, ut exclusis omnibus cogitationibus de solo Deo cogitemus, cum eoque reverenter et ardenter colloquamur. Unde post multa subdit S. Cyprianus: *Quæ autem segnitia est alienari et capi ineptis cogitationibus et profanis, cum Dominum deprecaris, quasi sit aliud quod magis debeas cogitare, quam quod Deo loqueris! Quomodo audiri te à Deo postulas, cum te ipse non audias? vis esse Deum memorem tui, cum rogas, quando tu ipse memor tui non sis?* Huc facit dictum sancti Francisci: *Corpus est cella, et anima est eremita, quæ moratur in cella ubicumque sit, etiam inter homines, ad orandum Dominum et meditandum de ipso.* Ita refert Lucas Waddingus in Annalibus Minorum anno Christi 1216. num. 5. Aliam causam dat Cassianus collat. 9. cap. 34. Orandum, inquit, in silentio, ut inimicos nostros (dæmones) lateat petitionis nostræ intentio, ne eam impediant.

Hic sensus verus et appositus est, sed symbolicus potius et mysticus, quam litteralis, nil enim

vetat cubiculum hîc proprie, ut sonat, accipi : per cubiculum autem à pari quemvis locum secretum significat : sed intellige quantum opus est, et attinet ad vanam gloriam et ostentationem vitandam, atque ad mentem colligendam, ut tota uni Deo intendat, præsertim in oratione privata. Audi S. Cyprianum tract. de Oratione : *Secreto nos orare præcipit in abditis et semotis locis, in cubiculis ipsis, quod magis convenit fidei, ut sciamus Deum ubique esse præsentem, audire omnes et videre, et majestatis suæ plenitudine in abdita quoque et occulta penetrare, sicut scriptum est : Ego Deus approximans, et non Deus de longinquo.* Jerem. 23. Non ergo damnat hîc Christus publicam in Ecclesia orationem : quæ communi Judæorum et Christianorum usu laudabiliter recepta est, ut patet 3. Reg. 8. 29. Actor. 1. 24. et cap. 6. vers. 6. Primo enim, publica oratione publice colitur et honoratur Deus. Secundo, in ea quisque ad orationem aliorum exemplo magis excitatur et accenditur. Tertio, in ea quasi junctis animis et precibus vim Deo facimus, et impetramus quod petimus. Unde Tertullianus in Apolog. cap. 30 sic ait : *Illuc* (in cœlum) *suspicientes Christiani manibus expansis, quia innocui, capite nudo, quia non erubescimus.* (Judæi enim præsertim sacerdotes orabant tecto capite, ut dixi in Pentateucho; nostri quoque in China, dum Missam celebrant, tegunt caput ex indulto Pauli V. Pontificis, quia apud Sinas turpe est et dedecus nudare caput) *Denique sine monitore, quia de pectore oramus, precantes sumus semper pro omnibus Imperatoribus.* Et rursum : *Quasi manu facta oramus, hæc vis Deo grata est.* Plura eaque pulchra hac de re habet S. Chrysostomus hom. 3. de incomprehensibili Dei natura. Et Origenes homil. 7. in Josue. Denique templum est proprius orandi locus, in quo omnes et singuli secreto Deum orant, perinde ac si orarent in cubiculo.

Ridicula ergo est hæresis ex hoc loco male intellecto nuper in Hollandia exorta, à quodam novatore, qui rejicit omnia templa, et tantum in cubiculo agit suas suæ sectæ synaxes. Quin et Calvinistæ, dum ante prandium mensæ benedicitur, pileo os contegunt, ut secreto orent : sed pileus non est cubiculum, de quo hîc Christus : atque magis orthodoxi sub facie orant secreto in mente et cubiculo cordis, ut paulo ante ex S. Ambrosio dixi.

Reddet tibi.] Græca, Syrus et Arabicus addunt, *in publico*, q. d. Si ores in secreto, Deus publicam tibi rependet devotæ orationis mercedem, præsertim in die judicii. Unde contra Calvinum disce hinc orationis meritum et mercedem. Audi sanctum Chrysostomum : *Si ergo sic oras, plurimum profecto accipies mercedem. Non, ait, donabit tibi, sed reddet, inquit, debitorem quippe se tibi constituit.*

7. Orantes autem nolite multum loqui, sicut Ethnici : putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur.] Hoc est, propter multiloquium (ponitur διὰ pro ἐν more hebræo) vel ut græce est propter *battologiam*, id est, nugacitatem et futilem verborum profusionem et repetitionem, quasi hac sua Rhetorica Deum de rebus suis informaturi et docturi, simulque flexuri, ut concedat quod postulant : sicut Rhetores sua phalerata oratione informant, flectuntque judices, ut reum absolvant.

Docet ergo hîc Christus orationis essentiam non esse sitam in verbis ore prolatis et profusis, sed in colloquio mentis cum Deo, cujus causa et quasi anima sit desiderium, et pius animi affectus : quam tamen non negat verbis posse exprimi et foveri, tum ut sicut corde interius, sic et exterius ore et lingua Deum laudemus : tum ut voce mentis affectus excitetur, acuatur et continuetur. Disputat de Oratione fuse S. Aug. ep. 121. ad Probam, quæ inscribitur *de Orando Deum :* Jansenius hîc cap. 41. accurate tradit modum orandi, æque ac orationis utilitates.

8. Nolite ergo assimilari eis : scit enim Pater vester, quid opus sit vobis, antequam petatis eum.] q. d. Ethnici putant Deum ignorare, vel certe non considerare, nec æstimare suas miserias et egestates, à quibus, ut liberentur, Deum orant : utuntur ergo multis verbis, ut eas ipsi enarrent, quasi eum de illis docturi. At errant : scit enim Deus, considerat et æstimat illas magis, quam ipsi, qui orant. Vult tamen orari, et sæpe non nisi rogatus succurrit, ut homines suas miserias æque ac Dei miserationes agnoscant, sciantque se non suo merito, sed Dei dono et gratia ab iis liberari. Addit S. August. epist. 121. cap. 8 : *Deum velle exerceri in orationibus desiderium nostrum, quo possimus capere quod præparat dare. Illud enim valde magnum est, sed nos ad accipiendum parvi et angusti sumus.* Et paulo post : *Tanto quippe illud, quod valde magnum est, quod nec oculus vidit, quia non est color; nec auris audivit, quia non est sonus; nec in cor hominis ascendit, quia cor hominis illuc debet ascendere; sumemus capacius, quanto id, et fidelius credimus, et speramus firmius, et desideramus ardentius.*

9. Sic ergo vos orabitis : Pater noster, qui es in cœlis.] Tradit hîc Christus Christianis modum orandi, non tamen præcipit, ut hisce omnino verbis oremus, sed tantum docet res quæ à Deo petendæ sunt, et quo ordine, qualique verborum brevitate petendæ sint. Merito tamen Ecclesia ipsis etiam Christi verbis utitur, utpote divinis, brevissimis, clarissimis et efficacissimis. Unde S. Cyprianus tract. de Orat. Dominica : *Quæ*, inquit, *vera magis apud Patrem precatio, quam quæ à Filio, qui est veritas, de ore ejus prolata est?* Et mox : *Agnoscat Pater Filii sui verba, cum precem facimus, qui habitat intus in pectore, ipse sit et in voce. Et cum ipsum habeamus apud Patrem advocatum pro peccatis nostris, quando peccatores pro delictis nostris petimus, advocati nostri verba promamus. Nam cum dicat, quia quodcumque petierimus à Patre in nomine ejus, dabit nobis; quanto efficacius impetramus, quod petimus in Christi nomine, si petamus ipsius oratione?*

Nota. Hæc oratio Dominica omnes res à Deo petendas complectitur : unde Tertullianus lib. de Orat. c. 1. et eum secutus S. Cyprianus lib. de Oratione, illam vocant *Evangelii breviarium* ; sicut officium Ecclesiasticum, quod sacerdotes quotidie recitant, est totius S. Scripturæ compendium, ideoque vulgo vocatur *Breviarium*.

Porro S. Augustinus epist. 121. et lib. 2. de verbis Domini in monte, ac post eum Theologi

hanc orationem distinguunt in septem petitiones, quarum tres primæ spectant honorem Dei, reliquæ quatuor utilitatem nostram. Primo enim ante omnia nobis quærendus est honor Dei: hic enim est finis noster (æque ac creaturarum omnium) simulque involvit beatitudinem nostram, et media ad illam consequendam necessaria vel opportuna.

PATER NOSTER.] *Appellatio ista et pietatis et potestatis est*, ait Tertullianus lib. de Orat. Per *Patrem* S. Cyprianus, Chrysostomus et Rupertus accipiunt primam S. Trinitatis personam: ad hanc enim velut S. Trinitatis principium, Ecclesia in Missa plerasque orationes sive collectas dirigit, ab eaque per merita Filii exaudiri postulat, dicens: *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum*, etc. Melius alii accipiunt totam S. Trinitatem sive Deum, quia omnes tres personæ æque ad extra omnia operantur, ideoque omnes æque sunt invocandæ. Porro Deus est *Pater noster:* primo creatione, qua nos ex nihilo ad suî similitudinem homines rationales et liberos creavit: secundo redemptione, qua nos per Christi mortem à morte et gehenna redemit: tertio regeneratione, qua nos in baptismo peccato mortuos in novam vitam regeneravit: quarto adoptione, qua nos sibi in filios per gratiam adoptavit: quinto vocatione, qua nos ad cœlestem hæreditatem vocavit, suosque hæredes instituit. Voce ergo *Pater* admonemur omnium Dei beneficiorum eorumque maximorum, ac consequenter summæ reverentiæ, fiduciæ et charitatis, quam Deo debemus, ut illi quasi Patri placere satagamus. Quid enim filio charius esse potest, quam pater, aut cui magis is placere studeat, quam patri? Rursum quid non speret filius à patre? *Patris nomine*, ait S. Aug., *charitas excitatur (quid enim charius filiis, quam pater?) et supplex affectus, et quædam impetrandi præsumptio: quid enim non det filiis, qui dedit, ut filii essent?* ac significatur, ut ait Chrysostomus, peccatorum remissio, adoptio, hæreditas, fraternitas ad Christum, et spiritus largitio. Notat S. Cyprianus tract. de Orat. Dom. miram Dei dignationem, qui nos jubet orare sic, ut *Deum patrem vocemus, et ut est Christus Dei filius, sic et nos Dei filios nuncupemus, quibus æternitas repromittitur.* Unde colligit: *Meminisse debemus, quia quando patrem Deum dicimus, quasi filii Dei agere debemus, ut quomodo nos nobis placemus de Deo Patre, sic sibi placeat et de nobis. Conversemur quasi Dei templa, ut Deum in nobis constet habitare. Nec sit degener actus noster à spiritu, ut qui cœlestes et spiritales esse cœpimus, non nisi spiritalia et cœlestia cogitemus et agamus.*

NOSTER.] Non dicit Christus: *Pater mi.* Hoc enim Christo est proprium, qui unicus est Dei Patris filius per naturam, ait Glossa, sed *Pater noster*, quia omnes alloquitur, ut doceat Deum esse patrem omnium, ac consequenter omnes nos esse fratres, ideoque invicem amare, et pro invicem orare debere, non pro se solo. *Sic*, ait S. Cyprianus tract. de Orat., *orare unum pro omnibus voluit, quomodo in uno omnes ipse portavit.* Et Auctor imperfecti: *Dulcior est ante Deum oratio, non quam necessitas rei transmittit, sed quam charitas fraternitatis commendat.* Addit aliam causam aliudque commodum S. Ambr. lib. de Cain c. 9: *Nunc*, inquit, *quia singuli orant pro omnibus, etiam omnes orant pro singulis*, etc. *Ita magna remuneratio est, ut orationibus singulorum acquirantur singulis totius plebis suffragia.* q. d. Voluit Christus singulos orare pro omnibus, ut omnes orent pro singulis: sic quisque non suas dumtaxat, sed omnium preces lucretur, sibique asciscat, quod sane magnum est spiritale fœnus et usura.

QUI ES IN COELIS.] Quasi dicat: Qui dominaris in cœlis, indeque totum orbem ad nutum moderaris et gubernas. Significat ergo hæc vox: Primo summam Dei potentiam et dominium, ut omnia, quæ petimus, præstare possit et velit tanquam Pater noster, uti optimus, sic et maximus. Secundo, significat hæreditatem nostram, quam ex hac filiatione à Deo Patre speramus esse cœlestem, non terrenam. Tertio, monet ut orans mentem transferat à terrenis ad cœlestia, ubi Deus gloriam suam ostendit Angelis et beatis. Ita S. Chrysostomus. Hinc orantes convertimur ad Orientem, unde cœlum surgit, ait S. Augustinus, ut admoneantur omnes se ad Deum convertere. Quarto, innuit oranti non alia esse petenda, quam quæ ad cœlum conducunt: cetera enim vana sunt, nec nisi fumus et umbra.

SANCTIFICETUR NOMEN TUUM.] Primo S. Cyprianus, et S. Ambrosius exponunt, q. d. Sanctificatio Dei, quam in baptismo accepimus, in nobis permaneat: opus est enim nobis, ait Cyprianus, sanctificatione quotidiana, *ut qui quotidie delinquimus, delicta nostra sanctificatione assidua repurgemus.* Secundo, Tertullianus sic, q. d. Sanctos fac homines. Verum hoc sensu hæc prima petitio esset eadem cum secunda: *Adveniat regnum tuum.* Tertio ergo melius S. Augustinus, Chrysostomus, et alii explicant, q. d. Da, Domine, non ut idolorum, vel dæmonum, vel Mahometis, vel Arii, Lutheri, Calvini, etc., sed tuum nomen sanctum habeatur ab hominibus.

Porro nomen hîc proprie accipi potest, et figurate pro re nominata: idque primo pro ipsa deitate et Deo; quasi dicat: Sanctificetur nomen tuum, id est, sanctificeris tu, ô Domine Deus noster. Secundo, pro fama et gloria Dei; hanc enim petimus ab omnibus celebrari. Tertio, pro Dei attributis, ut omnipotentia, justitia, sapientia, misericordia, etc., ob quæ Deus nominatur et colitur omnipotens, summe justus, sapiens, misericors, etc. Sensus ergo est q. d. Fac, Domine, ut homines cognoscant, colant, sanctificent tuum nomen, id est, teipsum, sive Deum in essentia unum, et in personis trinum, ac tuam famam et gloriam, tuamque omnipotentiam, justitiam, sapientiam, misericordiam, ceteraque attributa; nec quidquam iis sanctius, id est augustius, integrius, divinius, ac proinde nihil magis reverendum, colendum, glorificandum æstiment, ideoque illa perpetuo tum mente, tum lingua, tum vita et moribus celebrent et glorificent, non tantum Christiani, sed et Pagani, Judæi, Hæretici, per veram de te fidem, veramque tui religionem, amorem, latriam et cultum, ut scilicet ad illum ipsos convertas.

Nota: Sanctitas Dei est sacratissima Dei majestas, integritas, perfectio, divinitas; item puritas, liberalitas, fidelitas, bonitas, ceteraque divina attributa, quam videntes et intuentes Seraphini, quasi in extasin rapti, ita admi-

rantur et obstupescunt, ut jugiter non canant aliud, quam *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth; plena est omnis terra gloria ejus.* Isaiæ 6. Vide ibi dicta. Et Psaltes : *Gloria*, ait, *et divitiæ in domo ejus.* Psalm. 111. v. 3, et Ps. 5. v. 6. *Sanctimonia et magnificentia in sanctificatione ejus.* Et Psalm. 144. v. 3. *Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis*, etc. *Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, et mirabilia tua enarrabunt.* Hinc beata Virgo, cum Dei sanctitatem, imo Verbum æternum mente uteroque suo concepisset, stupens jubilansque exclamavit : *Magnificat anima mea Dominum*, etc. *Quia fecit mihi magna, qui potens est, et sanctum nomen ejus.*

Sanctificetur ergo nomen tuum.] Id est, sanctitas tua, ô Domine : tua, inquam, sancta majestas, deitas, omnipotentia, justitia, clementia, etc., celebretur et glorificetur ab omnibus ; quo indirecte et consequenter petimus omnium hominum sanctificationem. Quare dum dicimus, *Sanctificetur nomen tuum*, tam Dei, quam nostram sanctificationem flagitamus. Deum enim in se sanctificare nequimus, imo nec gloriam ejus internam et immensam (qua immensa laude Pater glorificat Filium, et Filius Patrem, ac utrumque Spiritus sanctus, et hi vicissim Spiritum sanctum) augere, nec Deo quidquam addere. Sed dum Deum sanctificamus, nobis ipsis sanctitas accedit et accrescit, puta sancta fides, sancta charitas, sancta religio, sanctus Dei cultus, etc., per quæ nos ipsi sanctificamur intrinsece, et sanctificamus Deum extrinsece, quia per sanctitatem nostram Dei sanctitas apud homines laudatur et celebratur. Denique omnis nostra sanctificatio Dei finita et exilis est : disce ergo modum sanctificandi Deum infinite esse duplicem. Prior est dicendo : *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto, sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in secula seculorum. Amen.* Hoc est, attribuo Deo gloriam ipsi commensam et infinitatem, quam habuit à principio, hoc est, ab æterno, qua scilicet Pater, Filius, et Spiritus jugiter se invicem divina et infinita laude glorificant. Posterior est, qua Deo offerimus Christum crucifixum in Missa : Christus enim, quia Deus et homo, est victima divina, ac Deo commensa et infinita. Itera et frequenta utramque hanc praxim, ut Deum sanctifices quantum meretur, et quantum dignus est sanctificari et glorificari.

10. Adveniat regnum tuum.] Hæc est secunda petitio orationis Dominicæ, qua Deo postulamus regnum, sicut prima eidem postulavimus nominis sanctificationem; quia per hoc regnum sanctificatur et glorificatur Dei nomen.

Porro quadruplex est Dei regnum. Primum est Dominium Dei in omnes omnino creaturas, de quo Psal. 144. *Regnum tuum, regnum omnium seculorum : et dominatio tua in omni generatione et generationem.* Secundum regnum Dei est mysticum, quo per fidem et gratiam regnat in animis fidelium et sanctorum : ac tale regnum hîc nos poscere censent, ut diabolus in mundo regnare desistat, nec peccatum regnet in nostro mortali corpore. Ita S. Hier. Ambros. et Euthymius. Audi S. Ambros. l. 6. de Sacram. c. 5. *Postulatio, ut in nobis sit regnum Christi. Si Deus in nobis regnat, locum habere adversarius non potest, culpa non regnat, peccatum non regnat, sed regnat virtus, regnat pudicitia, regnat devotio.* Tertium Dei regnum est in cœlo, quo feliciter per gloriam regnat in beatis ; ac illud hîc intelligunt Tertull. et S. Cyprianus tract. de Orat. Dominica : *Ut Christo*, inquit, *dominante regnemus, qui ante sæculo servivimus. Bene autem*, ait Cyprianus, *regnum Dei petimus, id est, regnum cœleste, quia est terrestre regnum. Sed qui renuntiavit jam seculo major est et honoribus ejus, et regno; et ideo qui se Deo et Christo dedicat, non terrena, sed cœlestia regna desiderat.* Quartum Dei regnum plenissimum et perfectissimum est, quo devicto et destructo prorsus diaboli regno, peccato et morte, Deus solus perfecte tam amicis suis, scilicet Sanctis, quam inimicis, id est, impiis et reprobis dominabitur, quod fiet in resurrectione et die judicii, durabitque in omnem æternitatem, de quo 1. Cor. 15. v. 28. Ita S. Augustinus, Chrysostomus, Theophylactus, tunc enim tolletur omnis potestas dæmonum et hominum impiorum, qui nunc in mundo dominantur, Deumque et Dei servos persequuntur et impugnant, idque hîc optime intelligitur et petitur : nam, ut dixi, hæ tres primæ petitiones per se et directe tantum Dei honorem spectant, et non nostram gloriam, nisi consequenter. Non est ergo sensus, q. d. Regna tu, Domine, in cordibus nostris per gratiam, aut fac nos regnare cum beatis in cœlo : hoc enim ad nos proprie pertinet, non ad Deum : sed q. d. Precamur, ô Domine, ut tu absolute et sine adversario regnes, ut scilicet omnes omnino creaturæ et homines tibi substernantur, itaque tu gloriose in piis regnes per gratiam et gloriam, in impiis per justitiam et vindictam æternam. Inde tamen consequenter postulamus nobis, ut cito ex hoc mundo, velut è gravi peregrinatione et periculosa militia, transferamur ad regnum gloriæ et felicitatis æternæ, ut cum Christo ut Sanctis ejus in æternum regnemus. Tunc enim Deus plene regnabit in nobis, et nos in Deo, juxta illud Apocal. 5. 10. *Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, et regnabimus super terram.* Et Sap. 5. *Ideo accipient* (justi) *regnum decoris, et diadema speciei de manu Domini : quoniam dextera sua teget eos, et in brachio suo defendet illos.* Tunc enim *Deus erit omnia in omnibus.* 1. Cor. 15. v. 18.

Fiat voluntas tua, sicut in coelo et in terra.] Hæc est tertia petitio, licet Tertullianus, lib. de Orat. eam ponet secundam ; tertiam vero illam, quæ præcessit : *Adveniat regnum tuum.* Spectat et hæc Deum Deique regnum, quia quo magis fit voluntas Dei, eo magis propagatur Dei regnum, dum plures illi se voluntarie subjiciunt. Magnus enim Dei honor, magnum Dei dominium et regnum est, ut omnes et omnia ejus voluntati substernantur, utque illa in omnibus compleatur. Porro duplex est voluntas Dei, scilicet *beneplaciti* et *signi; sive absoluta* et *optativa.* Voluntas beneplaciti in Deo est illa, qua Deus absolute vult aliquid fieri, quæ semper impletur, et quam nulla vis impedire, aut sistere vel retardare potest, juxta illud Ps. 113. *Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit in cœlo et in terra.* Et illud Isaiæ 46. *Omne consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet.* Et illud Esther 13. *Non est qui tuæ possit resistere voluntati.* In hac ergo nobis acquiescendum est, vel congaudendo, vel tolerando adversa quæ nobis immittit.

Voluntas signi est, qua Deus significat quid velit à nobis fieri per suas leges et præcepta, quæ nobis imponit. De hac secunda voluntate omnes Patres intelligunt hanc petitionem. Non ergo est hic sermo proprie de voluntate efficaci et beneplaciti, hæc enim non potest non impleri, sed de voluntate Dei optativa et imperativa, quæ à Theologis signi dicitur. Sensus ergo est, q. d. Da, Domine, nobis tuam copiosam et efficacem gratiam, qua ita alacriter, integre et concorditer per omnia tam in agendo, quam in patiendo tuis jussis et desideriis obediant homines, sicut Angeli iisdem in cœlo obediunt. Ita S. Hieron. Chrysost. Theophylactus, Euthymius hic, et S. August. lib. 2. de Serm. Domini in monte. Alludere videtur Christus ad illud Psal. 102. v. 20 et 21. *Benedicite Domino, omnes Angeli ejus, potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum ejus. Benedicite Domino, omnes virtutes ejus, qui facitis voluntatem ejus.* Angelorum ergo promptitudinem, celeritatem, efficaciam, perfectionem in implenda Dei voluntate imitari debemus, ut illam veneremur et honoremus, ac consequenter nobis ipsis benefaciamus. Nam, ut ait Apost. 1. Thess. 4. *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra.* Et Christus, Matt. 12. *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ille meus frater, et soror, et mater est.* Audi S. Cyprian. tract. de Orat. Dominica: *Voluntas Dei est, quam Christus et fecit et docuit: humilitas in conversatione, stabilitas in fide, verecundia in verbis, in factis justitia, in operibus misericordia, in moribus disciplina, injuriam facere non nosse, et factam posse tolerare, cum fratribus pacem tenere, Deum toto corde diligere, amare in illo quod pater est, timere quod Deus est, Christo nihil omnino præponere, quia nec nobis quidquam ille præposuit: charitati ejus inseparabiliter adhærere, cruci ejus fortiter ac fidenter assistere: quando de ejus nomine et honore certamen est, exhibere in sermone constantiam, qua confitemur: in quæstione fiduciam, qua congredimur: in morte patientiam, qua coronamur; hoc est, coheredem Christi esse velle; hoc est præceptum Dei facere, hoc est voluntatem Patris adimplere.*

Nota primo: Voluntas optativa Dei, quæ *signi* dicitur, duplex est, una *præcipiens*, qua aliquid fieri jubet aut vetat: hanc semper implere tenemur: *suadens* et *consulens*, qua consulit paupertatem spiritus, virginitatem, statum perfectionis, etc.: hanc non tenemur implere: nam possumus nolle ob aliquam causam particularem honestam, verbi gratia, infirmitatem, tentationem, obligationem succurrendi parentibus vel reipublicæ, id quod Deus in genere consulit. Ratio est, quia Deus id quod consulit, neque absoluta voluntate vult, neque etiam me vult ad hoc obligare: unde non teneor illud implere: secus est in voluntate Dei præcipiente.

Nota secundo: Voluntas nostra debet esse conformis voluntati divinæ, primo effective, quia ut voluntas nostra sit bona, debet velle id quod eam velle vult Deus, puta, ut velit id quod lex Dei vult eam velle et facere. Nostra enim voluntas subjicere se debet legi et voluntati divinæ, tanquam omnium creatrici et imperatrici.

Secundo objective: Debet enim voluntas nostra consentire divinæ in objecto formali, sive in ratione volendi. Ut enim sit recta, debet velle id quod honestum est ac conforme rectæ rationi idque voluntati divinæ; hæc enim vult omne honestum, et id quod recta ratio faciendum dictat. Lex enim æterna, quæ est in mente et voluntate Dei, est norma et regula omnis honesti, omnisque virtutis, quam recta ratio dictat.

Tertio: Voluntas nostra, ut sit bona, non debet sese conformare divinæ in objecto sive volito materiali, etiam cognito. Patet hoc exemplis S. Scripturæ. Deus enim volebat Sodomam subvertere; et Abraham, quantum in se erat, hoc nolebat: unde Dominum rogavit, ne id faceret. Deus volebat infantem, quem susceperat David ex adulterio mori, David autem de hoc vehementer dolebat. Deus nolebat Christum venire in carnem ante quatuor millia annorum evoluta: Prophetæ autem desiderabant eum venire citius. Volebat gentem Judaicam deserere, et suam beneficentiam convertere ad gentes, sed Paulus ita de hoc dolebat, ut vellet esse anathema à Christo. Denique hoc adeo verum est, ut Deus possit mihi præcipere, ut velim aliquid, quod tamen ipse non vult, sicut præcepit Abraham, ut vellet interficere filium, quem tamen ipse nolebat interfici. Ratio est, quia id quod Deus vult, potest homini esse incommodum et detrimentosum: aliud enim Deo, aliud homini congruit, ut ait S. Augustinus, Enchir. 101: unde quatenus est incommodum, potest homo illud nolle, et de eo dolere, et hæc affectio erit consentanea divinæ voluntati in generali ratione volendi, quæ est ratio honesti. Charitas enim et pietas dictant honestum esse, ut nostram nostrorumque salutem desideremus, et quoad possumus, procuremus: quod si deinde videamus nihilominus Dei voluntatem absolutam esse, ut contrarium fiat, illi repugnare non debemus, nec ei obmurmurare, sed potius ei humiliter nos subjicere, in eaque conquiescere, ac dicere, cum Christo in horto: *Non mea voluntas, sed tua fiat.* Prior ergo voluntas nostra dissonans à voluntate Dei in volito materiali, velleitas potius est, quam absoluta voluntas: unde in ea vel explicite vel implicite addenda est hæc conditio: Si id placeat Deo, aut, Si id permittat divina voluntas; aut q. d. Vellem Deum velle hoc, quod mihi meisque commodum est, si id ei placeret. Nam si is absolute id nolit, in ejus voluntate æquissima et sanctissima conquiescendum est.

Hinc ulterius sequitur, non teneri nos, ut ea velimus, quæ ex sola Dei permissione eveniunt, imo quædam neque posse nos velle, ut sunt peccata, quia etiam Deus hæc nullo modo vult: alia vero quæ peccata non sunt, non tenemur velle, sed toto affectu possumus desiderare, ut non eveniant; et quantum in nobis est, amoliri, ut sunt cædes, eversiones urbium, violationes virginum, quæ pati peccatum non est, et à Deo non sunt absolute decreta, saltem ante prævisionem causarum secundarum. Sanctius tamen videtur in his quoque dicere cum Psalte: *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum.* Quare melius est, ut plurimum, considerare justo Dei judicio ea permitti ad Dei gloriam, et acquiescere in divina ordinatione, quam de eis multum dolendo se vexare, quia hoc juvat ad patienter ferenda quælibet mala, præsertim cum non semper constet an illa sit voluntas permittens, an ordinans et decretoria, licet

negandum etiam non sit, displicentiam quamdam istorum effectuum, et ipsi naturæ et pietati et charitati esse consentaneam; solum adhibendus est modus.

Possumus ergo illa nolle, quatenus ex eis tot mala sequuntur: possumus etiam illa velle, quatenus Deus ea vult fieri ad justam scelerum castigationem. Hæc enim est Dei voluntas absoluta, quæ beneplaciti dicitur, cui in bonis congaudendo et congratulando consentire debemus; in malis tolerando, et non obmurmurando, sed humiliter Dei flagella excipiendo, ut cum Deus nos peste, fame, bello castigat. Unde Maldonatus: Petimus, ait, ut voluntas Dei fiat à nobis, sed etiam in nobis: majoris enim momenti est, voluntatem etiam minimam Dei impleri, quam omne bonum creaturæ, qua est creaturæ. Et S. Cyprianus tract. de Mortalitate, cum hortaretur populum, ut æquo animo ferret mortalitatem, quæ tunc in illa provincia grassabatur: *Meminisse, inquit, debemus voluntatem nos non nostram, sed Dei facere debere, secundum quod nos Dominus quotidie jussit orare.*

Sic Actor. 21. cum discipuli non possent retinere S. Paulum, ne pergeret Hierosolymam, ubi vinciendus erat, dixerunt: *Voluntas Domini fiat*, quia, ut ait S. August. serm. 109. de Tempore: *Mentem suam sublimi et divino statuto devotissime subdiderunt.* Sic S. Maria Oigniacensis, cum audivisset à Deo matrem suam ob bona injuste possessa esse damnatam ad gehennam, dixit: *Fiat voluntas Dei*, fiat quod Deus juste decrevit, uti refert Jacobus Cardinalis de Vitriaco in ejus vita, quæ extat apud Surium tom. 3.

Memorabile est quod in vita S. Christinæ Mirabilis (apud Surium ante diem 24. Junii) cap. 20. legimus, ea die, qua à Saladino et Saracenis capta est Jerusalem, Christique crux et sepulcrum, ipsam in Belgio degentem Deo revelante id cognovisse, ideoque non contristatam, sed exultasse in spiritu, causamque rogatam hanc dedisse: *Christus pro illata ipsi contumelia dignum censuit, ut terra illa hac ignominia afficiatur, quamvis ipsius passione sanctificata, attamen in fine mundi cum ipso reditura: quando illius recuperandæ causa animæ semper victuræ, ejusque sanguine redemptæ, ab iniquitate ad justitiæ studium convertentur, fundentque homines sanguinem suum, et quamdam morti Salvatoris vicem cum multa devotione rependent.* Sic cum videmus urbes capi à Turcis vel hæreticis, non nos affligamus, sed conquiescamus, in Dei voluntate et providentia, cujus partim justitia, partim misericordia ibi glorificatur: *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine*, ait Psaltes Psal. 100. v. a.

Adde quod infideles subinde honestius vivunt, minusque Deum offendunt, quam fideles, qui Deum melius norunt, et majora ab eo beneficia perceperunt. Quocirca terram sanctam ob multiplicia, eaque enormia, qualia nec Turcæ committebant, Christianorum eam incolentium scelera à Deo traditam fuisse Saladino et Saracenis, graphice enarrando ostendit Marinus Sanutus Venetus, in libro cui titulus *Secreta fidelium crucis*, lib. 3. part. 8. c. 2. 5. 6. et seq.

Denique stolide Lutherus hinc inferebat, Turcæ non esse resistendum: quia Turca, inquit, est flagellum Dei, Deique voluntate nos invadit et castigat. Resp. Turca est flagellum Dei non positivum, quale est flagellum magistri flagellantis negligentem discipulum, sed permissivum dumtaxat: vult enim Deus permittere, ut Turca tyrannice nos invadat et affligat; sed simul vult ut ejus tyrannicæ invasioni resistamus, nimirum ut pugnando et vincendo Turcam, discamus pugnare contra vitia, illaque superare.

Denique præclare R. Gamaliel in Pirke Avoth. c. 2. *Fac, inquit, voluntatem Dei perinde ac tuam, imo, relinque tuam, ut Dei adimpleas. Sic enim Deus pariter aliorum voluntates tuæ concordabit.* Hoc enim congruum obedientiæ est præmium, ut sicut obedimus voluntati divinæ, sic alii obediant et consentiant voluntati nostræ.

Sicut in cœlo et in terra.] q. d. Sicut Angeli in cœlis promptissime et plenissime faciunt voluntatem Dei, sic eamdem quoque faciant homines in terra, ut sicut à beatis ex amore puro, constanter et perseveranter ad Dei gloriam, Deo servitur in cœlo; sic et serviatur à mortalibus in terra: *Jubet*, ait Chrysostomus, *hic degentes conversationem cum cœli habitatoribus habere communem, et antequam superna illa præstetur habitatio, cœlum quodammodo vult fieri et terram, aliosque nobis Angelos terram monstrare*, ut scilicet ita obediamus Deo in terra, perinde ac si inter Angelos versaremur in cœlo.

Hinc hieroglyphicum orationis est catena aurea è cœlo emissa cum hoc lemmate: *Ad sidera sic trahimur.* Catena enim dicta est, quod se capiendo teneat, quia in ea annulus annulum capit. Catenam auream è cœlo pendere finxit Homerus à Jove emissam, ut ceteri dii, qui in terris commorabantur ad eam appensi, ipsum è cœlo traherent, qui omnes toto virium conatu egregium hoc opus aggredientes, inconsiderate in cœlum veluti per scalam ascenderunt. Symbolum hoc est orationis. Est enim oratio ascensus mentis in Deum, et hanc D. Dionysius affirmabat esse catenam auream, qua Deum ipsum ad nos trahimus, nosque ad eum trahimur, dum velle nostrum infallibili et æquissimæ ejus voluntati subjicimus, et is est orationis nostræ præcipuus effectus, huncque ipsemet Christus in oratione Dominicali nobis expressit illis verbis: *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo et in terra.*

Mystice primo S. Augustinus, Tertullianus et Cyprianus per cœlum accipiunt spiritum, per terram carnem. q. d. Quoniam caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, fac, Domine, ut caro subdat se spiritui, ut sicut spiritus servit legi Dei, sic et caro non serviat amplius legi peccati, sed legi Dei.

Secundo, S. Cyprianus per cœlum accipit justos, per terram peccatores. q. d. Fac, Domine, ut peccatores faciant voluntatem tuam, sicut faciunt justi.

Tertio, S. Augustinus per cœlum accipit Christum, qui è cœlis descendit in terram, ut terram id est Ecclesiam terrestrem sibi desponderet et copularet in incarnatione, quasi dicat : Fac, Domine, ut sicut Christus facit tuam voluntatem in omnibus, sic faciat et Ecclesia; hæc enim est sponsa Christi, quam proinde sponso suo Christo in omnibus conformari decet.

Moraliter sanctitas, quies, lætitia, perfectio Christiani consistit in abnegatione voluntatis suæ, ejusque in omnibus tam adversis, quam prosperis, conformatione cum voluntate divina : nam ait S. Bern. serm. 3. de Resurrectione : *Quid odit aut punit Deus præter propriam voluntatem? Cesset voluntas propria, et infernus non erit. In quem enim ignis ille desæviet, nisi in propriam voluntatem?* Quocirca prisci ascetæ, et religiosi perfectionis studiosi, continue se exercebant in hac conformitate, ut nihil vellent, nisi quod Deus vult atque hanc unicam ad quietem et perfectionem esse viam dictitabant : *Talis enim conformatio maritat animam verbo*, ait S. Bern. serm. 28. in Cant. Sicut ergo sponsa nil vult, nisi quod vult sponsus, itaque semper fit, quod ipsa vult; sic anima, quæ suam voluntatem exuit et induit divinam, experitur semper id fieri quod ipsa vult. Illud D. Taulerum docuit instructor ille suus, uti fuse enarravi Rom. 12. v. 2. Quocirca S. Gertrudis hæc verba : *Fiat voluntas tua;* subinde trecenties sexagies quinquies pientissime recitabat, et iterabat, hocque gratissimum Deo sacrificium esse intelligebat. Unde ipsa jussa à Deo eligere sanitatem aut morbum, respondit : *Vehementissime desidero, ut non facias voluntatem meam,* sed tuam. Et hoc pacto in altissima pace et gaudio permanebat. Nam qui in Deo scit se habere omnia ceteraque nihil æstimat, et considerat voluntatem illius esse optimam, potentissimam et utilissimam, omnino in ea conquiescit, dicitque cum Psalte : *In pace in idipsum dormiam et requiescam.* Et cum S. Aug. l. 1. Confess. c. 1. *Fecisti nos, Domine, ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* Deus enim est omne bonum, adeoque unicum et dulcissimum solatium, ac quies et centrum animæ sibi unitæ : hæc ergo fixa in Deo, quasi rerum vertice, unum undique Deum et super omnia, subtus se appetitum suum, omniaque cetera intuetur, et in divina voluntate, quasi in sinu Dei conquiescit. Extat hac de re dialogus brevis, sed insignis S. Catharinæ Senensis, quo summam pacem et perfectionem consistere docet in conformitate cum voluntate divina, ut quis in eam voluntatem suam, imo totum se suaque omnia in omnibus et per omnia plane pleneque resignet, dicatque semper et ubique in quolibet rerum eventu : *Fiat voluntas tua.* Quocirca ipsa in corde suo fabricarat cubiculum ex tabulis voluntatis divinæ concameratum, in eoque quasi in cœlo jucundissime et sanctissime assidue habitabat, seseque concludebat, ut nihil cogitaret, loqueretur aut faceret, nisi quod Deo placere Deique voluntatis esse crederet, ideoque illam, quidquid agendum erat, edocebat Spiritus sanctus. Audierat enim à Deo : *Crede, filia, Deum tuum, magis posse, scire et velle bonum tuum, quam tu, ideoque omnia prospera et adversa ordinare et dirigere ad bonum tuum multo magis, quam pater et mater per omnia curant, et omnibus modis procurant bonum filii sui unice dilecti.*

11. Panem nostrum supersubstantialem (multi legunt *quotidianum*) da nobis hodie.] Hæc est quarta petitio, qua uti et tribus sequentibus post tres primas petitiones ad Deum spectantes petimus ea quæ ad nos pertinent, ac in primis *panem nostrum*, hoc est, non Angelis, non etiam jumentis, sed nobis hominibus à te, Domine, deputatum : non etiam alienum, aut raptum, sed nobis per nostros labores, census, eleemosynas aliterve à te datum aut dandum. Hinc S. Chrysostomus hanc petitionem connectit præcedenti hac ratione, q. d. Christus : Jussi petere, ut fiat voluntas Dei à vobis, sicut fit ab Angelis, non tamen vos Angelis æquo : vos enim pane indigetis, illi non indigent, quia illi sunt immortales et impassibiles, vos estis mortales et fragiles. Hinc rursum Rupertus lib. 17. in Gen. c. 25. colligit omnes homines, etiam divites, principes et reges esse mendicos Dei, et ab eo quotidie mendicare panem. Sicut enim Deus filiis Israel per 40. annos in deserto quotidie pluebat manna è cœlo, eoque aluit sexcenta hominum millia : sic quotidie dum mensæ assidemus, Deus quasi pluit singulis escam de cœlo. Hinc David licet rex, dicebat : *Ego autem mendicus sum et pauper, Dominus sollicitus est mei.* Psal. 39. 18. *Dicamus ergo, mendici omnes,* ait Rupert. *ante fores divinæ gratiæ : Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Audi S. Aug. ser. 15. de Verbis Domini secundum Matth. : *Petit te mendicus, et tu es Dei mendicus : omnes enim, quando oramus, mendici Dei sumus, ante januam magni Patris familias stamus, imo etiam prosternimur, supplices ingemiscimus, aliquid volentes accipere, et ipsum aliquid est ipse Deus. Quid à te petit mendicus? Panem : et tu quid petis à Deo, nisi Christum, qui dicit : Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi?*

Nostrum.] Panis, ait S. Gregor. lib. 24. Moral. cap. 7. Dei est ex munere, noster autem per acceptionem. S. Chrysostomus vero : Qui de justitia, ait, acquisitum manducat, suum panem manducat; qui autem cum peccato, alienum.

Supersubstantialem.] Quæres quis est panis supersubstantialis! Resp. Græce est ἐπιούσιον (quæ vox alibi non reperitur, quam hîc et Luc. 6. 22.), quod primo Angelus Caninius lib. de Nomin. Hebraicis novi Testamenti, vertit *crastinum :* nam ἐπιοῦσα ἡμέρα dicitur sequens vel crastina dies. q. d. Sicut in Parasceve, sive feria sexta Hebræi in deserto colligebant manna pro Sabbato, quo quiescendum erat; ita tu, Domine, da nobis hodie panem in crastinum : nam ulterius non sumus solliciti, sed post crastinum expectamus, et quasi præparamus nos ad Dominicam resurrectionis, et ad jubilæum æternum. Sarcinas ergo colligimus, et tantum petimus panem in crastinum. Favet quod scribit S. Hieron. in Evang. hebræo Nazaræorum haberi מחר *machar*, id est *crastinum.* Unde S. Athanasius tract. de Incarnatione Verbi censet nos hîc petere Spiritum sanctum, qui est panis divinus, quo vesci et frui speramus in cœlo, et cujus primitias accipimus et libamus in Eucharistia.

Secundo, S. Hieronymus ἐπιούσιον explicat περιούσιον, id est, præcipuum, egregium, eximium,

peculiarem; Symmachus vertit *electum:* aut qui super omnes substantias est, et universas superat creaturas. Sic et Cassianus collat. 9. cap. 20. et Cyrillus catech. 5. Mystag. et S. Ambrosius lib. 5. de Sacram. c. 4. qui per panem hunc intelligunt Eucharistiam, quæ à Zacharia cap. 9. v. ult. vocatur *frumentum electorum.*

Tertio, ad litteram, ἐπιούσιος, idem est quod οὐσιαςής, id est, ad substantiam pertinens, puta panis subtantialis, essentialis, substantivus, qui ad conservandam hominis substantiam et vitam quotidie est necessarius. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, et S. Basilius in qq. compendio explicatis quæst. 252. S. Cyrillus catechesi 5. Mystag. et alii multii qui cum Suida ἐπιούσιον interpretatur, ἐπὶ τὴν ἡμῶν οὐσίαν καὶ τροφὴ ἐπαρκοῦντα, id est, nostræ substantiæ et nutritioni congruentem et sufficientem, qui scilicet non serviat voluptati, sed necessitati, nec delicatior aut copiosior sit, sed frugalis et moderatus, id est, quotidianus; illud enim quod quotidie necessarium est ad sustentationem, et quo quotidie indigemus, hoc vocamus quotidianum. Unde Syrus vertit, *panem indigentiæ nostræ;* Arabicus, *panem sufficientem* (sic et Ægyptius, Æthiopicus et Persicus) quem Latini *cibarium* vocant, unde et Latinus Interpres in Luc. cap. 11. v. 3. clare vertit *quotidianum,* et ita hoc loco Matthæi *quotidianum* vertunt leguntque Patres, qui versionem S. Hieronymi antecesserunt, ut S. Cyprianus, S. Ambrosius, l. 5. de Sacram. c. 4. S. Augustinus Enchir. c. 115. et alii, imo Ecclesia recitans in Officio et Missa *Pater noster*, juxta S. Matthæum, dicit oratque ex veteri ante S. Hieronymum versione; *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, itaque fideles orare docet.

Porro S. Hieronymus, qui jussu Damasi Latinam versionem novi Testamenti ad Græcum textum emendavit, pro *quotidianum* hoc loco posuit *supersubstantialem*, ut fideliter ad verbum vim vocis Græcæ exprimeret. Dicitur enim ἐπιούσιον ab ἐπὶ οὐσίαν, id est, *super substantiam*, id est, juxta, vel ad substantiam pertinens, qui scilicet substantiæ nostræ substentandæ est conveniens et necessarius, puta non supervacaneus, delicatus, curiosus, sed substantialis, simplex, vulgaris. Audi Nyssenum tract. de Orat. *Panem da, non luxum, non delicias, non ornamenta aurea, non lapidum fulgores, non agros, non gentium præfecturas, non pannos sericos, non musica acroamata, non quidquam, quo anima à divina et potiori cura abstrahatur, sed panem.* Et infra: *Exiguum est, quod naturæ debes, cur adversus temetipsum multiplicas tributa? Est autem venter perpetuus tributorum exactor. Dic ei, qui educit panem de terra: dic corvos pascenti, qui omni carni cibum dat, qui manum aperit, et omne animal bona voluntate replet: A te mihi vita est, à te quoque mihi vitæ subsidium contingat. Tu da panem, id est, ut ex justis laboribus cibum adipiscar. Nam si Deus justitia est, non habet à Deo panem, qui ex re fraudulenter parta cibum habet.*

Rursum ἐπιούσιον derivari potest ab ἔπειμι et ἐπιέναι, id est, accedo, advenio, insto, ut significet panem instantem, id est, hodiernum, quem scilicet mane petimus quotidie pro adveniente die, et instante prandio vel cœna. Ita noster Lessius lib. 2. de Justitia cap. 37. dubio 4. et favet S. Ambrosius lib. 5. de Sacram. cap. 4. ubi nota Evangelistas subinde novare, novasque voces formare, præsertim ubi res est nova, uti in Evangelio sunt Eucharistia, baptismus, ἐπιούσιον, περιούσιον, etc., idque simili compositione illi, qua Græci ab οὐσία formarunt ὑπερούσιος, ἑτερούσιος, ὁμούσιος, etc.

Panis ergo supersubstantialis idem est, qu panis quotidianus, quo scilicet quotidie substantiam nostram conservare debemus, quem Evangelium Matthæi Hebr. nuper editum vocat מירי *temidi,* id est, jugem, quo scilicet continue egemus; hæc enim vox ficta est à תמיד *tamid,* id est, semper, jugiter. Alii vocant דבר יום *debar iom*, id est, *verbum*, sive *rem diei*, hoc est, panem quotidianum, quem quotidie ut necessarium sustentationi à Deo petere debemus. Vetat enim mox Christus, ne solliciti simus de crastino, de quo incerti sumus, an simus victuri: *Volens*, inquit Chrysostomus, *nos undique accinctos esse, et quibusdam velut fidei pennis instructos, semper ad cœlestia subvolare, nec amplius indulgere naturæ, quam à nobis ipse necessitatis usus exposcit.* Et S. Cyprianus tract. de Orat. Dominica: *Merito*, ait, *Christi discipulus victum sibi in diem postulat, qui de crastino cogitare prohibetur, quia et contrarium sibi sit et repugnans, ut quæramus in sæculo diu vivere, qui petimus regnum Dei velociter advenire.* Per *quotidianum* ergo excluditur sollicitudo crastini. Rursum S. Hieronymus vertit *supersubstantialis*, ut innueret maxime hic peti panem cœlestem, qualis est Eucharistia, de quo mox.

Quæres secundo, quis in particulari est hic panis supersubstantialis, sive quotidianus? Calvinus lib. 3. Instit. cap. 20. 44. et Philippus Melanchton in locis communibus tit. de Invocatione et precatione, solum corporalem accipiunt. Catholici nonnulli solum spiritualem intelligunt. Sane hunc solum exprimunt S. Hieronymus, Cyrillus, Ambrosius, Cassianus locis mox citandis. Verum dico panem hic tum materialem corpori sustentando necessarium, tum spiritualem et cœlestem animæ nutriendæ idoneum, uti est Verbum Dei et Eucharistia, postulari: utroque enim indigemus: quare utrumque petere debemus, et tanto magis secundum, quam primum, quanto anima præstat corpore; idque significat vox *supersubstantialis*, quam S. Hieronymus interpretatur præcipuus, eximius, et omnes substantias creatas superans, eo quod, ut Cassianus ait collat. 9. cap. 20. sublimitas magnificentiæ ejus et sanctificationis excedat omnia creata. Sic et S. Cyrillus catech. 5. Mystag. Unde in Græco additur, imo geminatur articulus τὸν, cum ait τὸν ἄρτον, τὸν ἐπιούσιον, q. d. Da nobis panem non communem, sed illum singularem, eximium, cœlestem et divinum. Alludit enim ad manna datum Hebræis in deserto, quod fuit typus Eucharistiæ. De manna enim dicitur Ps. 77. 24. *Panem cœli dedit eis. Panem Angelorum manducavit homo.* Sicut ergo manna erat cibus ἐπιούσιος, puta cœlestis et Angelicus; sic multo magis est Eucharistia. Unde Sapient. 19. 20. utraque in Græco vocatur *ambrosia*, quæ à Poetis dicitur esse deorum cibus. Hic ergo est panis proprie supersubstantialis. Ita per panem hic tam spiritualem, quam corporalem accipiunt S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Augustinus, Tertul-

lianus, et Cyprianus tract. de Orat. Dominica. Quocirca S. Ambr. l. 5. de Sacramentis, c. 4. per panem supersubstantialem accipiens Eucharistiam: *Si*, inquit, *panis est quotidianus, cur post annum tantum eum sumis? Sic vive, ut quotidie merearis accipere*, uti primi fideles quotidie communicabant, ut patet Actor. 2. 46. Et S. Cyprianus de Orat. Dominica: *Hunc*, ait, *panem dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, et Eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo graviori delicto, dum abstenti et non communicantes à cœlesti pane prohibemur, à Christi corpore separemur, ipso prædicante et monente: Ego sum panis vitæ, qui de cœlo descendi. Si quis ederit de meo pane, vivet in æternum.* Joan. 6.

Nota sub pane phrasi Hebræa per synecdochen accipi quidquid victui, vestitui, habitationi et vitæ tum corporis, tum animæ sustentandæ est necessarium; omne enim hoc petimus hîc nobis dari, vel si nobis divitibus jam datum sit, conservari et custodiri. Sufficientiam petimus, ait S. Augustinus epistol. 121. nomine panis totum significantes.

Da nobis hodie.] Τὸ *da* non tantum dari postulat panem, sed et salutarem vim vigoremque nutriendi et roborandi pani inseri, ut panis corpori prosit ad sanitatem et robur, quo corpus melius animæ serviat in Dei famulatu et obsequio. Ita S. Chrysostomus. Tum etiam, ut docet S. Augustinus serm. 135, quoniam cupimus cibum de manu Dei accipere, id est, ab illo sanctificatum, temperatum, dimensum, ut corpori prosit, et animæ non obsit, si de corporali agatur; et contra, mentem nutriat, et corpus non destruat, si de spirituali tractetur.

Hodie] Quia omni momento aliquo Dei sustentaculo egemus.

12. Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.] Arabicus: *Et dimitte nobis peccata nostra, sicut nos dimittimus his qui peccaverunt in nos.* Hucusque in quatuor petitionibus fuit apprecatio bonorum; jam in tribus ultimis sequitur deprecatio malorum. *Debita*, hæc Lucas cap. 11. 4. interpretatur ἁμαρτίας, id est, peccata; peccatum enim est summum debitum ob summam injuriam quam irrogat Deo, quæ, quia est infinita, hinc pro ea ejusque debito nec homo, nec Angelus, ex rigore justitiæ satisfacere potuit, sed solus Christus, qui est Deus et homo. Debita ergo hæc sunt culpæ, quæ inducunt reatum sive obligationem pœnæ et gehennæ: hujus enim debitorem constituunt hominem dum peccat; peccator ergo debet animam dæmoni, morti, et inferno: Deo autem debet mille, imo infinitas animas, mortes et gehennas, si eas haberet, vel sustinere posset.

Hinc Patres contra Pelagianos probant neminem esse sine peccato. Respondebant Pelagiani, justos orare, ac dicere: *Dimitte nobis debita*, non pro se sed pro aliis, puta proximis, qui peccarunt: aut si pro se id dicant, id dicere non ex veritate, sed ex humilitate et modestia. Utrumque confutat S. Augustinus lib. 2. de Peccat. meritis, cap. 10. et lib. 2. contra Epistolam Parmenian. cap. 10. Nam non dicimus: Dimitte aliis debita aliena, sed *dimitte nobis debita nostra.* Absit autem, ut coram Deo mentiamur; hæc enim non est humilitas, sed hypocrisis et fictio. Unde S. Cyprian. de Orat. Dominica: *Ne quis*, inquit, *sibi quasi innocens placeat, et se extollendo plus pereat, instruitur et docetur peccare se quotidie, dum quotidie pro peccatis jubetur orare.* Denique Concil. Milevit. II. cap. 1. Anathema dicit iis, qui verba Dominicæ orationis: *Dimitte nobis debita nostra*, ita volunt à Sanctis dici, ut humiliter, non veraciter hoc dicatur: *Quis enim*, inquit, *ferat orantem, et non hominibus, sed ipsi Domino mentientem, qui labiis sibi dicit dimitti velle, et corde dicit, quæ sibi dimittantur debita, non habere.* Idem habet Concilium Africanum iisdem verbis c. 76.

Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris] scilicet debita non pecuniæ, nec restitutionis famæ et honoris, sed injuriæ nobis illatæ, ita ut propter illam non prosequamur eos odio, nec velimus vindictam privatam, nec etiam publicam, nisi quando bonum publicum, aut recta ratio aliud postulat. Τὸ *sicut* non significat regulam vel mensuram, quam Deus in dimittendis peccatis sequatur: plura enim debemus, petimusque dimitti nobis à Deo, quam alii debeant nobis, sed causam inductivam, quæ Deum moveat ad dimittendum. Unde Lucas c. 11. 4. habet: *Dimitte nobis debita nostra, siquidem et nos dimittimus debitoribus nostris.* Hæc est enim conditio, quam Deus à nobis requirit, qua posita facile dimittit: si vero ea desit, non dimittit, juxta id quod sequitur: *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra; si autem non dimiseritis, non dimittet.* Hoc est ergo quasi pactum Dei cum peccatore: Si dimittis, dimitto: si non dimittis, non dimitto. Ita S. Aug. Enchir. 73. Unde S. Cyprian. de Orat. *Addidit*, inquit, *legem, certa nos conditione et sponsione constringens, ut sic nobis peccata dimitti postulemus, secundum quod et ipsi debitoribus nostris dimittimus. Quale crimen est* (nolle dimittere) *quod martyrio non potest exorari!* Sic enim legimus Sapritium excidisse martyrio, quod jam quasi in manibus habebat. Cum enim in fide constans jam capite plectendus esset, juberetur que genua flectere, abnegavit; eo quod Nicephoro petenti veniam, offensam nollet condonare; qui proinde in ejus locum se substituens, martyrii palmam illi eripuit et obtinuit, uti habet ejus vita apud Surium die 9. Februarii. Ita *Vita Sanctorum est interpretatio Scripturarum*, ut ait S. Hieronymus. Quocirca S. Joannes Eleemosynarius, ut principem iram servantem ad reconciliationem adduceret, Missam coram eo celebrans, dicensque, *Dimitte nobis debita nostra*, illico siluit, idque studio; prosequutus ergo est princeps: *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Tum Patriarcha ad eum conversus: *Vide*, ait, *in quali terribili hora, quid dicas Deo, Quoniam sicut ego dimitto, ita et tu dimitte mihi;* qua voce quasi fulmine ictus princeps: *Quæcumque jusseris, Domine*, inquit, *faciet servus tuus*, illicoque inimico reconciliatus est. Ita Leontius in ejus vita c. 38.

Qui ergo nolunt proximis injuriam dimittere, mentiuntur coram Deo, et se hîc tacite condemnant, ac se remissione indignos ostendunt, atque quasi contra se sententiam pronuntiant, scilicet, quod Deus eis sua debita non remittat. Censent aliqui hoc mendacium, quia fit Deo,

esse grave peccatum. Unde aliqui nolentes dimittere recitando *Pater noster*, hanc petitionem omittunt, sed perperam et contra Christi institutum. Ita Cassianus collat. 9. cap. 22. et noster Salmeron tom. 5. tract. 51. ubi docet eos illam recitando non peccare, quia id dicunt in persona Ecclesiæ, quæ debitoribus debita dimittit: et quia per hoc incitantur ad remittendum, ac tacite postulant gratiam à Deo, qua idipsum faciant: igitur *sicut et nos dimittimus*, id est, sicut multi ex nobis suis debitoribus dimittunt. Adde recitative hæc verba accipi, tanquam formulam precandi à Christo præscriptam, ut ea moneamur dimittere nostris debitoribus. Insuper *dimittimus*, id est, sicut debemus et optamus dimittere; sed quia infirmitas nostra id præstare non valet, tu, Domine, da robur, et cor nostrum immuta, ut id præstemus. Est ergo hîc tacita oratio, qua petimus à Deo gratiam dimittendi injurias nobis illatas. Ita explicabat S. Franciscus, cujus verba inferius recitabo.

Denique si rigide accipiantur hæc verba, mendacium sonant, sed ut videtur veniale dumtaxat: nulli enim perniciosum est. Sicut ergo si quis in confessione, quæ fit sacerdoti, quasi Dei vicario, dicat falsum in re parva, peccat venialiter, modo det materiam veram absolutionis, puta confiteatur peccata, quæ vere commisit: ita etiam in hoc casu videtur dicendum. Talis enim omnes petitiones vere postulat à Deo, sed mentitur in unius circumstantia dumtaxat.

13. Et ne nos inducas (Græce εἰσενέγκῃς, id est, *inferas*) in tentationem.] *Inducas*, non impellendo, ut vult Calvinus: *Deus enim intentator malorum est, ipse autem neminem tentat*, Jacobi 1. 13. sed permittendo induci. Ita Patres et Catholici omnes. Subinde enim Deus dicitur facere quod permittit; quia fieri, nisi ipso annuente, et manum omnipotentiæ suæ laxante, non potest. Sensus ergo est, q. d. Primo: Ne permittas nos induci in tentationem, ita nimirum, ut ea capiamur et superemur, sicut pisces et aves inducuntur in rete, cum illo concluduntur et capiuntur. Ne scilicet, ut explicat S. Aug. epist. 121. *deserti tuo adjutorio, alicui tentationi vel consentiamus decepti, vel cedamus afflicti*. Secundo; q. d. Ne permittas ut tentatio nobis obveniat: licet enim in Vitis Patrum nonnullos Sanctos legamus optasse tentationes, quasi materiam augendæ virtutis et meriti, ex magna animi fortitudine et fiducia in Deum, unde Jacobi c. 1. 1. ait: *Omne gaudium existimate, fratres, cum in varias tentationes incideritis* (vide ibi dicta): tentatione enim probamur, exercemur, certamus, proficimus ac perficimur; tamen ordinarie tutius est tentationes fugere et deprecari. Monet ergo nos Christus infirmitatis nostræ, et ut ob eam nos tentationibus non ingeramus, sed eas, quoad fieri potest, arceamus et deprecemur. Ita Tertullianus, SS. Cyprianus, Ambrosius, Chrysostomus de Orat. Dominica, et S. Augustinus de Bono persev. c. 6. Hinc disce dæmonem nil posse in tentando, ni Deus id ei permittat. Ita S. Cyprianus. Exemplum clarum est in Job cap. 1. quem, ut tentaret dæmon, tertio facultatem petiit à Deo. Rursum tentationes non posse à nobis vinci, nisi per opem et gratiam Dei: quare illa cuilibet in tentatione assidue et ardenter est invocanda. Unde B. Petrus Chrysol. serm. 44. ait: *Ad tentationem vadit, qui ad orationem non vadit*. Et S. Gregor. Nyssenus orat. 1. de Orat. Dominica: *Si oratio negotium præcedit*, inquit, *peccatum adversus animam aditum non invenit*.

Sed libera nos a malo.] Hoc est à tentatione; de hac enim sermo præcessit. Secundo, *à malo*, id est, à diabolo, qui præses et artifex est tentationis, inquit Tertullianus et Chrysost.: hic enim Græce vocatur ὁ πονηρὸς, ut 1. Joan. 5. *Malignus* (ὁ πονηρὸς) *non tanget eum*; 1. Joan. 2. *Vicistis malignum*, et alibi: diabolus enim per malos homines, perque carnem et mundum omnes tentat. Tertio, generalius et plenius S. Cyprianus de Orat. omne malum hîc accipit, quod scilicet vel ad peccatum trahit, vel virtutis et perfectionis est impedimentum. Et sic clarius liquet hanc petitionem à præcedenti distingui, esseque septimam et ultimam. Audi S. Cyprianum: *Quando dicimus: Libera nos à malo, nihil remanet, quod ultra adhuc debeat postulari, quando semel protectionem Dei adversus malum petamus, qua impetrata, contra omnia, quæ diabolus et mundus operantur, securi stamus et tuti. Quis enim ei de sæculo metus est, cui in sæculo Deus tutor est?*

Anagogice S. Augustinus epist. 121. docet nos hîc petere, ut liberemur à malo, id est, à concupiscentia, omnique miseria per gloriam felicitatis æternæ: *Cum dicimus*, inquit, *Libera nos à malo, nos admonemur cogitare nondum nos esse in eo bono, ubi nullum patiemur malum. Et hoc quidem ultimum, quod in Dominica oratione positum est, tam late, tamque evidenter et manifeste patet, ut homo Christianus in qualibet tribulatione constitutus, in hoc gemitus edat, in hoc lacrymas fundat, hinc exordiatur, in hoc immoretur, ad hoc terminet orationem*. Idem lib. 2. de Peccat. mer. et rem. cap. 4. *Deinde*, ait, *addimus quod perficietur in fine, cum absorbebitur mortale à vita: sed libera nos à malo. Tunc enim nulla talis erit concupiscentia, cum qua certare, et cui non consentire jubeamur*. Unde Franc. Lucas hasce tres ultimas petitiones refert ad concupiscentiam, quasi sic oremus: Ignosce, Domine, nobis ea, in quibus sumus abstracti à concupiscentia; hæc enim maxima est tentatio: aufer à nobis concupiscentiam, hæc enim ingens est malum, quod non nisi in cœlo auferetur à nobis. Hasce septem petitiones S. Augustinus libr. 2. de Sermone Domini in monte, adaptat septem donis Spiritus sancti, et octo beatitudinibus, singulas singulis.

Amen.] Hoc, ait S. Hieronymus, signaculum Dominicæ orationis, approbantis et optantis, ut ita fiat. Unde Septuag. Psal. 71. v. ult. et alibi vertunt γένοιτο, id est, *fiat*.

Nota. In Græcis codicibus hîc additur: *Quoniam tuum est regnum, et potestas, et gloria in sæcula*. Et ita legunt Syrus, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius: sed videntur id Græci addidisse ex pia et solemni consuetudine, sicut iidem salutationi Angelicæ addunt: *Quia tu peperisti Salvatorem nostrum*. Et Psalmis: *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*. Nam codex Græcus Vaticanus, et Roberti Stephani, item Latini Tertullianus, Cyprianus, S. Hieronymus, Augustinus, Ambrosius id non legunt.

Rursum adverte: In hac oratione nulla fit mentio ingenii, sanitatis, sapientiæ, roboris, uxoris, familiæ, prolium, opum, honorum,

aliorumque bonorum naturæ, quia hæc indifferentia sunt, et tantum petenda, quatenus ad salutem nostram et aliorum conferunt. Et sic comprehenduntur sub pane quotidiano, vel sub prima petitione: *Sanctificetur nomen tuum;* ut scilicet Deum sanctificemus. Denique non est necessum hæc petere, quia nobis ultro adjicientur, si primum quæramus Dei regnum, uti Christus promittit v. 33. *Neque enim*, ut ait S. Augustinus epist. 121, *in tempore utiliter vivitur, nisi ad comparandum meritum, quo in æternitate vivatur, etc. Ut quid ergo per multa dispargimur, ac non potius cum Psalm. 26. dicimus: Unam petii à Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.*

Porro tomo 5. Bibliothecæ SS. Patrum extat expositio orationis Dominicæ paraphrastica, concinnata à S. Francisco, quæ partim litteralis est, partim mystica, quam, quia sublimis est, sapida et fervens, ac Deo, ut videtur accepta (fuit enim ipse θεοδίδακτος) visum est hic attexere.

Sanctissime Pater noster, *creator, redemptor noster, salvator noster, consolator noster.* Qui es in cœlis, *in Angelis, in Sanctis, illuminans eos ad tui cognitionem, quia tu es, Domine, lux, inflammans eos ad amorem tuum divinum; quia tu, Domine, amor es, inhabitans et implens eos ad beatitudinem: quia tu, Domine, summum bonum es, et æternum bonum, à quo omnia bona, sine quo nullum bonum.* Sanctificetur nomen tuum. *Clarificetur in nobis notitia tua, ut cognoscamus, quæ sit latitudo beneficiorum tuorum, longitudo promissorum, sublimitas majestatis, et profundum judiciorum.* Adveniat regnum tuum, *ut regnes in nobis per gratiam tuam, et facias nos venire ad regnum tuum, ubi est tui visio manifesta, tui dilectio perfecta, tui societas beata, tui fruitio sempiterna.* Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra, *ut amemus te ex toto corde, te semper cogitando, ex tota anima te semper desiderando, ex tota mente omnes intentiones nostras ad te dirigendo, et honorem tuum in omnibus quærendo, et ex omnibus viribus nostris omnes vires, sensusque animæ et corporis in obsequium tui amoris, et non in alio exponendo: et proximos nostros amemus sicut nos ipsos, omnes ad amorem tuum pro viribus trahendo, de bonis aliorum sicut de nostris gaudendo, in malis compatiendo, et nemini ullam offensam faciendo.* Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. *Dilectum Filium tuum Dominum nostrum Jesum Christum da nobis hodie in memoria, in intelligentia et reverentia amoris, quem ad nos habuit, et eorum, quæ pro nobis fecit, dixit et sustinuit.* Et dimitte nobis debita nostra, *per tuam misericordiam et ineffabilem passionis dilecti Filii tui Domini nostri Jesu Christi virtutem, et beatissimæ Mariæ Virginis et omnium electorum merita et intercessiones.* Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. *Et quia non plene dimittimus, tu, Domine, fac plene dimittere, ut inimicos propter te diligamus, et pro eis apud te devote intercedamus, nulli malum pro malo reddamus, et omnibus in te prodesse studeamus.* Et ne nos inducas in tentationem, *occultam sive manifestam, subitam vel importunam.* Sed libera nos à malo, *præterito, præsenti, et futuro.* Amen, *spontanee et gratis.* Supradicto modo dicebat hic beatus *Pater noster*, ad omnes horas.

14. Si enim remiseritis hominibus peccata (Græce ἁμαρτίας, id est offensas) eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra.] Si scilicet cetera ad hoc alibi requisita adsint, scilicet contritio et confessio.

15. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.] Τὸ *enim* dat causam ejus quod præcessit, non proxime, sed remotius v. 12. more Hæbræo, cur scilicet dixerit: *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris;* quia nimirum hæc est quasi conditio et lex talionis, ut quod proximo facimus, hoc nobis pari quasi jure faciat et rependat Deus, ut ibi dixi. Remittentibus ergo injurias, remittuntur offensæ; vindicantes vicissim Dei vindictam sibi accersunt. Unde Eccli. cap. 28. v. 3. admirans, imo indignans, ait: *Homo homini reservat iram, et à Deo quærit medelam? In hominem similem sibi non habet misericordiam, et de peccatis suis deprecatur? etc.* Unde Glossa hîc: In nostra, ait, potestate posuit, qua conscientia judicium Dei provocemus erga nos, et sententiam temperemus: non aliud exigit judex, quam ut qualem eum volumus erga nos, tales nos præstemus fratribus.

16. Cum autem jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes: exterminant enim facies suas, ut appareant hominibus jejunantes.] Arabicus: *Jejunia eorum.* Docuit Christus modum orandi; nunc docet modum jejunandi (quia infirma est oratio sine jejunio, ait sanctus Chrystomus), scilicet, ut fiat alacriter et secreto, studio placendi Deo, non hominibus, uti dixit. v. 1. de Eleemosyna, et v. 5. de Oratione. Pro *tristes* Græce est σκύθρωποι, id est, vultuosi, obscuri, tristes, austeri, tetrici, vultu tetrico et scythico trucique, quibus opponuntur ἱλαροὶ, id est, alacres et læti. Dicuntur σκύθρωποὶ, quasi σκυθροὶ, id est, mœsti, turbidi, τὸν ὦπα, id est, vultu; vel à σκύζεσθαι, id est, irasci, vultu tristi et obnubilo incedere, quasi bibissent acetum; vel alludit ad χύθρα, id est, *olla*, vel *cacabus*, quod ὦπα, id est, faciem habeant atram, nigram et tetram instar cacabi et ollæ: jejunium enim, quia corpus desiccat, acuit bilem utramque, facitque homines melancholicos et cholericos; cibus vero utramque diluit, facitque suaves, amœnos, benevolos. Quocirca qui res arduas aliis persuadere conantur, eos adeunt non jejunos, quia tum morosi sunt et difficiles, sed in prandio, vel post prandium, cum cibo et potu exhilarati faciles sunt, joviales et jucundi. Porro hypocritæ affectabant et induebant vultum tetricum, ut viderentur jejunasse; hoc hîc carpit Christus, monetque, ut omnem vultus mœstitiam discutiant, faciemque ostendant amœnam et lætam, quæ hilaritatis et hilaris jejunii sit indicium, aut potius dissimulatio, ut non jejunasse, sed laute convivati esse videantur. *Hilarem enim datorem diligit Deus.* 2. Corinth. 9. 7.

Exterminant.] Græce ἀφανίζουσι, quod sanctus Hieronymus vertit, *demoliuntur*, S. Hilarius *conficiunt*, Syrus et Chrysostomus *corrumpunt.* Alii propius *obscurant facies suas*, affectando scilicet et induendo vultus severitatem, pallorem, mœrorem. Alii *labefactant, oblitterant, perdunt, et velut è medio tollunt*, ut quasi non appareat, quod Noster vocat *exterminant.* Est enim ἀφανίζειν obscurare, ac quasi è conspectu tollere, velut qui fucis utuntur, celant faciem

suam, sic et qui ficta macie, tristique pallore luridi sanctimoniam simulant, id est hypocritæ, quales erant Scribæ. Audi sanctum Hieron.: *Exterminantur exules, qui extra terminos mittuntur.* Deinde *exterminant* exponens per *demoliuntur*, id explicat, subdens: *Demolitur autem hypocrita faciem suam, ut tristitiam simulet, et animo forte lætante, luctum gestet in vultu.*

17. TU AUTEM CUM JEJUNAS, UNGE CAPUT TUUM, ET FACIEM TUAM LAVA.

18. NE VIDEARIS HOMINIBUS JEJUNANS (Arabicus: *Ne appareant hominibus jejunia tua)* SED PATRI TUO, QUI EST IN ABSCONDITO (qui suam essentiam et majestatem celat et abscondit, quique tam est in locis absconditis, quam publicis, tamque videt abscondita cordis, quam ostenta operum). ET PATER TUUS, QUI VIDET IN ABSCONDITO, REDDET TIBI.] Sufficit, ait Remigius, ut qui est inspector conscientiæ, sit remunerator. Familiare fuit Palæstinis, imo omnibus Orientalibus, diebus festis et lætis ungi, faciemque lavare et expolire, præsertim in conviviis, idque tum ad refrigerium, tum ad nitorem, tum ad coloris et odoris suavitatem.

Cum enim Palæstina sit in climate calido et æstuoso, hinc fit ut incolæ sudent, sudorque faciem deturpet, et fœtentem efficiat: lavant ergo faciem, ut sudorem abluant: ungunt, ut fœtorem abigant. Hæc patent ex Ruth 3. vers. 3; Judith 10. vers. 3; 2. Reg. 12. 20; Lucæ 7. 46. Ungebantur igitur, tum sanitatis, tum recreationis, tum deliciarum, tum fragrantiæ et mollitiei causa. Unde illud de Magdalena ungente Christum: *Et domus impleta est ex odore unguenti.* Joan. 12. 3. In tristitia vero et luctu abstinebant ab unctione et lotione.

Nota hic esse catachresin, cui similem audivimus c. 3. 6. et alibi; non enim veram unctionem hic præcipit Christus, sed tantum hilaritatem et dissimulationem jejunii; q. d. *Unge caput*, hoc est, esto hilaris, et præ te fer lætitiam, quasi unctus esses oleo, id est, unguento, quod est lætitiæ causa et symbolum, juxta illud: *Ut exhilaret faciem in oleo*, Psal. 103. 15. imo ut jejunium dissimules, et convivium simules; adhibe symbola convivantium, scilicet, unctionem et lotionem. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Euthymius. Audi S. Hieronym. *Juxta ritum Palæstinæ loquitur, ubi diebus festis solent ungere capita. Præcipit igitur, ut quando jejunamus, lætos et festivos nos esse monstremus.* Huc facit aurea S. Syncleticæ in Vitis Patrum lib. 5. libello 8. n. 19. sententia: *Sicut*, inquit, *thesaurus manifestus cito expenditur; ita et virtus quælibet, cum innotuerit, vel publicata fuerit, exterminabitur. Sicut enim cera solvitur à facie Ignis, ita et anima laudibus inanitur, et amittit virtutum rigorem.*

Mystice S. August. tract. 2. de serm. Domini in monte c. 20. per unctionem capitis accipit lætitiam mentis, quæ adhibenda est in omni bono opere: sanctus Hieronymus vero accipit ipsam virtutum operationem.

19. NOLITE THESAURIZARE (Syrus: *Ne reponatis.* Alii: *Ne congregetis* vel *coacervetis)* VOBIS THESAUROS IN TERRA, UBI ÆRUGO ET TINEA DEMOLITUR, ET UBI FURES EFFODIUNT ET FURANTUR.] Transit ab ostentatione ad avaritiam, eamque taxat usque ad finem capitis. Utraque enim laborabant Scribæ et Pharisæi, imo longe major pars hominum, qui non nisi opes corradere omni labore satagunt, ac non raro per fas et nefas, quæ ingens est vanitas et cæcitas. Ostendit ergo hic Christus, quæ sint veræ opes, quæ falsæ, nimirum, veras esse cœlestes, falsas esse terrestres, ut non has, sed illas ambiamus, nec in hisce, sed in illis cor mentemque defigamus. Opes enim in terra *ærugo et tinea demolitur.* Græce est σὴς καὶ βρῶσις, id est, *tinea et comestura*, uti est rubigo ferro, ærugo æri et auro; utrumque enim sensim exedit, corrodit et consumit. Notat tres corruptionis modos; tinea enim exedit vestes, ærugo aurum et argentum; fures cetera omnia furantur et rapiunt.

Christus hic tribus argumentis avocat homines à studio divitiarum. Primum est, quod ipsæ fluxæ sint et corruptibiles. Secundum, vers. 22. quod mentem obtenebrent et excæcent. Tertium vers. 24. quod ipsæ mentem totam ad se rapiant, ut Deo servire nequeat: quia nemo potest duobus dominis, scilicet Deo et Mammonæ servire.

20. THESAURIZATE AUTEM VOBIS (non filiis, non nepotibus, non ingratis hæredibus, sed *vobis*, id est animæ vestræ) THESAUROS IN CŒLO, UBI NEQUE ÆRUGO, NEQUE TINEA DEMOLITUR, ET UBI FURES NON EFFODIUNT, NEQUE FURANTUR.] q. d. Opes gloriæ cœlestis sunt incorruptibiles, inamissibiles, stabiles et æternæ: in illis ergo cor mentemque figite, illas omni virtutum studio comparate, non vero terrenas, quæ exiles sunt et caducæ, variisque modis citò corrumpuntur et pereunt; sed eas erogate pauperibus: *Quæ stultitia,* ait S. Chrys., *illic relinquere unde exiturus es, et non illuc præmittere quo iturus es! Thesauriza ubi patriam habes.* Idem hic hom. 48. sub finem: *Si*, inquit, *intueri volueris animam hominis aurum amantis, invenies eam, ut vestimentum à decem millibus vermium corrosum, ita eam perforatam undique à sollicitudinibus, et à peccatis putrefactam, et ærugine plenam. Verum haud talis est anima pauperis voluntarii, sed potius fulget ut aurum, splendet ut gemma, efflorescit ut rosa. Non est illic tinea, neque fur, neque sollicitudo negotiorum hujus vitæ, sed sicut Angelus ita conversatur. Non subjacet dæmonibus, non assistit regi, sed assistit Deo: non militat cum hominibus, sed cum Angelis: non habet thesaurum, terram, sed cœlum: non indiget servis, magis autem habet servorum loco passiones; habet servos appetitus, qui regibus dominantur, ut nec respicere audeant. Quid igitur hoc paupere melius? at non habet equos et currum. Quid vero his opus est ei, qui super nube vehi debet, et esse cum Christo?*

21. UBI ENIM EST THESAURUS TUUS, IBI EST ET COR TUUM.] *Thesaurus tuus*, id est, quod habes in pretio, id quod amas, quod æstimas, quo delectaris, id quod tibi est charissimum, in quo omne tempus et studium collocas: *ibi est et cor tuum. Hoc non solum de pecunia*, ait S. Hieron., *sed et de cunctis passionibus sentiendum est. Gulosi Deus venter est: ibi ergo habet cor, ubi est thesaurus. Luxuriosi thesaurus epulæ sunt: lascivi ludicra, amatoris libido. Huic servit unusquisque, quo vincitur.*

Vis ergo scire, quis sit thesaurus tuus, quid ames, quid æstimes? Adverte quid sæpius in

corde verses, quid mente agites et cogites. Si crebro cogitas et ruminas cœlestia, cœlum amas; si terrestria, thesaurus tuus est in terra, in terra cor tuum quasi talpa sepelivisti. Si ergo sapis, *mens tua non sit in ære, sed in æthere.*

Huc facit quod S. Antonius de Padua (ut habet ejus vita) in exequiis cujusdam usurarii concionaturus, hoc thema accepit: *Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum*, dixitque: *Mortuus est hic dives, et sepultus est in inferno. Ite ad thesaurum ejus, et in medio illius invenietis cor ejus.* Abierunt amici, et cor adhuc calidum in medio nummorum ejus invenerunt.

Sanctius et sapientius S. Paulinus Nolæ Episcopus, Nola capta à Wandalis, Deum orabat: *Domine, non excrucier propter aurum et argentum: ubi enim omnia mea sint, tu scis*, quia scilicet cor habebat fixum in Deo, non in auro.

22. Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit.] *Lippientes oculi*, ait S. Hieron., *solent lucernas videre numerosas: simplex oculus et purus simplicia intuetur et pura.*

23. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen, quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt!] Dicitur oculus simplex, qui sanus est, et externis humoribus, qui visum perturbant, non miscetur, ideoque purus est, sincerus et clarus. q. d. *Si oculus tuus fuerit simplex*, id est, purus, candidus, et mundus; totum corpus tuum lucidum erit, et quasi oculatum, quia prævia oculi sui luce et directione omnes actiones suas recte obibit: *Si autem oculus tuus fuerit nequam*, Græce, πονηρὸς, id est male affectus, et vitioso humore imbutus, ideoque impurus et obnubilatus, *totum corpus tuum tenebrosum erit*, quia carebit luce et duce, puta illustratione et directione oculi sui. *Si ergo lumen* oculare, *quod in te est*, id est, esse debebat, jam offuscatum, non lumen, sed tenebræ et cæcitas sit, *ipsæ tenebræ quantæ erunt!* id est, ipsum reliquum corpus natura sua tenebrosum, ac, ut ita dicam, cæcum, cum nullum nisi ex oculis lumen habeat, jam oculis suis et luminibus, quasi ducibus orbum, quam tenebrosum erit, quamque in tenebris errabit, palpabit, et cespitabit? *Quantas*, ait S. Hilarius, *necesse est ipsarum in te tenebras esse tenebrarum!*

Est parabola, uti et pleræque aliæ Christi gnomæ hic. Per oculum ergo cum S. Hieronymo, Chrysostomo, Jansenio, Maldonato, Toleto in c. 11. Lucæ, et aliis, mentem et sensum internum accipe, q. d. ait S. Chrysostomus: A corporalibus interiora disce, quod enim oculus est corpori, hoc intellectus est animæ. Sicut enim oculus dirigit corpus; sic intellectus practicus animam: quod enim hic sentit et gustat, hoc sentit et gustat anima. Unde error et vitium animæ in operando nascitur ex errore et vitio intellectus, quod tamen vitium sæpe oritur ex prava inclinatione et cupiditate affectus. Quod enim affectus concupiscit, eodem trahit intellectus, ut judicet illud sibi bonum et prosequendum. Hoc est quod paulo ante dixit: *Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.* Illud enim cor hic explicat vocatque oculum mentis, hoc est, intellectum practicum, qui omnes actiones luce sua præit et dirigit. Vult enim docere Christus animum non posse esse purum et rectum, ac consequenter nec actiones ab eo manantes esse puras et rectas, ubi cor est avaritia et auri cupiditate obcæcatum: de hoc enim egit in præcedentibus, et aget in sequentibus. Sensus ergo est q. d. Sicut oculus purus clare illuminat regitque corpus, corporisque motus omnes: sin vero oculus crasso pravoque humore obnubiletur, obtenebratur totum corpus, ut illud in tenebris oberret, et cespitet; sic pariter si mens hominis sit pura, illuminabit totam animam omnesque ejus actiones, ut rite recteque fiant: sin mens sit pravo affectu et cupiditate avaritiæ imbuta et occæcata, eodem afficiet totam animam omnesque ejus operationes, ut non nisi terram et terrenas opes spectent et ambiant, iisque quasi talpæ sese oppleant et excæcent. Ex affectu enim pecuniæ mens multis erroribus et ignorantiis practicis obtenebratur, ut putet sibi licere quod revera est illicitum, esseque utile, quod est damnosum, atque has cæcitates suas cæcis et effrænatis suis passionibus, affectibus et actibus communicat, ut cæce ruant in rapinas, fraudes, usuras, aliaque scelera, quæ mens ipsa corrigere et frænare debuerat, itaque eos in se cæcos magis ipsa mens excæcat, agitque in cæcas peccatorum ruinas.

Potest secundo cum S. Augustino et S. Gregorio lib. 28. Moral. cap. 6. ac Beda per oculum accipi intentio mentis; hæc enim mentem et intellectum movet, regit et flectit quocumque vult; atque hæc ipsa, si pure intendat Deum et divina, velut finem et scopum suum, faciet ut opus ex ea manans (intellige si illud in se sit bonum, aut certe non malum) totum sit purum et sanctum: sin intentio sit prava et impura, faciet ut opus ex ea manans, licet in se bonum, sit impurum, malum et vitiosum. Nam toto capite à vers. 1. hucujusque Christus egit de recta intentione, eamque requisivit in eleemosyna, oratione et jejunio, hoc est, in omni opere bono. Nonnulla huic parabolæ addit Lucas c. 11. v. 36. quæ ibi velut loco proprio explicanda sunt.

24. Nemo potest duobus dominis servire.] Non tantum contrariis, sed etiam disparatis, sive diversis dumtaxat. Est adagium significans rarum et difficile esse duobus dominis, qui fere adversis sunt moribus et humoribus, satisfacere, aut æque eis addici, servire, et obsequi. Non ait *famulari*: subinde enim quis duobus dominis famulatur, sed *servire*, id est, se addicere, amare per omnia, obsequi et obedire. Id Christus applicat avaritiæ et religioni, Deique cultui, q. d. Non potestis servire Deo et Diti, cœlo et cœno, ætheri et æri, numini et nummis. Quare si Deo servire, et cor addicere placet, illud ab ære et auro avellendum est. Est hoc tertium Christi argumentum ceteris efficacius, quo Scribas omnesque homines avocat à studio divitiarum, quod scilicet impossibile sit eis servire et Deo. Vis ergo servire Deo? noli servire Mammonæ.

Aut enim unum odio habebit, et alterum diliget: aut unum sustinebit, et alterum contemnet.] Pro *sustinebit* S. Augustinus legit *patietur*, idque exponit de Mammona. q. d. Mammona, id est, opes, est Dominus tam imperiosus et difficilis, ut avari duram sub eo serviant servitutem nec eum ament, sed sustineant et patiantur ejus herile et durum imperium. Franc. Lucas vero censens interpretem legisse in Græco

ἀνέξεται, id est, sustinebit, patietur, sic disjunctivam hanc exponit, q. d. Servus, qui duobus dominis servit, aut unum odiet, et alterum diliget; aut si neutrum diligat, sed utrumque oderit, unius imperium feret et sustinebit, alterius contemnet. Verum Græci hic, æque ac Lucæ 16. 13, constanter habent non ἀνέξεται, id est, patietur, sed ἑνὸς ἀνθέξεται, id est, *uni adhærebit*, ut vertit Noster Lucæ c. 16. 13. Syrus et Arabicus, *unum honorabit*. Vatablus, *uni se dedet*, uni cor suum affiget, uni obsequium impendet, id est, unum diliget, ut paulo ante dixi. Sensus enim hujus positionis disjunctivæ est, q. d. Servus duobus dominis serviens, ambobus non serviet, sed aut hunc odio habebit, illum diliget; aut vice versa hunc diliget et sustinebit, illum odiet et contemnet, v. g. Si odiat herum Jacobum, diliget herum Joannem; sin diligat Jacobum, odiet Joannem; cui enim mores unius placent, huic mores alterius, utpote diversi et sæpe contrarii, displicent: quare illum amabit, illi obediet et serviet, hunc odiet, nec prompte ei obedire aut servire volet.

SUSTINEBIT.] Ergo hic idem est quod favebit, tuebitur, fovebit, sustentabit. Sic Cicero 1. Offic. ait: *Magistratus esse sustinere dignitatem et decus civitatis.* Et orat. pro Flacco: *Vos rempublicam humeris vestris judices sustinetis.* Et pro Rabirio: *Labentem excepit, corruere non sivit, fulsit, et sustinuit, re, fortuna, fide, hodieque sustinet.* Et Brutus epist. ad Ciceronem: *Apuleium*, inquit, *tu auctoritate sustinere debes.* Sic matres sustinent, id est alunt et sustentant suos infantes, magistri discipulos, heri servos, et vicissim filii parentes, discipuli magistros, servi heros. Unde Virgil. 2. Georg.

> Hinc patriam, parvosque nepotes
> Sustinet.

Sic et Livius ait: *Milites fluviatili pisce et herbis sustinebantur*, id est sustentabantur.

NON POTESTIS DEO SERVIRE ET MAMMONÆ] q. d. Non potestis vos addicere Deo simul et studio opum, ut cor vestrum affigatis utrique, ut utrique curas, operas, et labores vestros impendatis; præsertim quia Deus ita vult coli et amari supra omnia, ut nullum rivalem patiatur, nec sinat aliquem sibi in amore æquari aut comparari. Vice versa opes, ita cor et curas divitis avari ad se rapiunt, ut non sinant illa Deo impendi.

Nota: Hebr. מטמון *matmon*, Chald. *mamon*, Syriace *mamona*, ait S. Hieronymus, vocantur divitiæ et thesauri, quos in arcis recondunt divites, à radice טמן *taman*, id est, *abscondere*. Aut ut Angelus Caninius in nomin. Hebr. Novi Testamenti, à radice אמן *aman*, id est, *firmare, stabilire*. Nam, ut dicitur Proverb. 10. 15. *Substantia divitis, urbs fortitudinis ejus.* Sic opes Hebraice vocantur חיל *chaiil* à robore, quod divitem faciant valentem et potentem: sed tum potius scribendum esset *mamon* et *mamona* per simplex *m*, quomodo in libris Chaldæis et Syris scriptum habetur. Hinc et lucrum Punice (Punica enim lingua est affinis Hebrææ) vocatur *mammon*, ait S. Augustinus lib. de Serm. Domini in monte cap. 22. Hinc quoque Persicus pro *Mammonæ* vertit *divitiis et bonis caducis*.

Porro S. Irenæus lib. 3. cap. 10. *mammonas* interpretatur *cupidum*, quod interpres ejus exponit, quasi S. Irenæus *Mammona* derivet ex מום *mum*, id est, macula; et הון *hon*, id est opes, ut *mammona* sit idem quod *macula divitiarum;* talis enim est cupiditas vel avaritia, quæ maculat, imo perdit opes, eas recondendo, ut ab ærugine comedantur; non vero erogando eas in egentes, quæ est quasi opum vita, salus, finis et felicitas, quæ ad hunc usum à Deo et natura creatæ sunt.

Nota: Non dicit: Non potestis opes habere et Deum: utrumque enim habuit Abraham, Isaac, Jacob, David, Salomon, multique Sancti, qui divitiis non affixere cor, quia eis usi sunt ad pia opera: sed *non potestis Deo servire et Mammonæ;* qui enim servit Mammonæ, opum est servus, quare eas non regit ut dominus, sed ab eis regitur quasi mancipium, ut omnes labores et dolores suscipiat quos cupido opum illi suggerit. Sane dura et miserabilis est hæc servitus: *Servire* vero *Deo regnare est.* Vere S. Bernardus serm. 21. in Cant. *Avarus*, ait, *terrena esurit ut mendicus; fidelis contemnit ut dominus. Ille possidendo mendicat; iste contemnendo servat.* Igitur:

> Imperat aut servit regina pecunia cuique.

Imperat avaro, servit liberali. Et quid est aurum et argentum, nisi terra rubra et alba? ait S. Bernardus.

Opponit Deum Mammonæ apposite, quia Mammona sive Plutus, vel Pluto (πλοῦτος enim vocantur divitiæ) qui et Dis dicebatur, à Gentilibus colebatur quasi divitiarum Deus. Unde Cicero lib. 2. de Natura deorum: *Terrena*, inquit, *vis omnis atque natura Diti Patri dedicata est, qui dives, ut apud Græcos πλούτων, quia et recidant omnia in terras, et oriantur è terra.* Avari ergo Deus est Mammon, sive Pluto, qui eum secum ad inferos (ibi enim est regnum et regia Plutonis) deducet.

Audi S. Augustinum libro 4. de Civit. cap. 21. Gentiles commendabant se *deæ Pecuniæ, ut pecuniosi essent: deo Æsculano, et filio ejus Argentino, ut haberent æream aureamque pecuniam. Nam ideo patrem Argentini Æsculanum posuerunt, quia prius ærea pecunia in usu esse cœpit, post argentea. Miror autem, quod Argentinus non genuit Aurinum, quia et aurea subsecuta est. Quem deum, si isti haberent, sicut Saturno Jovem, ita et patri Argentino, et avo Æsculano Aurinum præponerent.* Causa cur pecunia facta sit dea, est ejus potentia et imperium: nam, ut ait Eccles. c. 10. *pecuniæ obediunt omnia;* pecunia enim comparantur dignitates, vina, epulæ, vestes, equi, currus, et quid non? unde Osee c. 12. 8. de talibus ait: *Veruntamen dives effectus sum, inveni idolum mihi.* Hinc et Juvenal. Satyra 1.

> Inter nos, inquit, sanctissima divitiarum
> Majestas.

Et Petronius Arbiter eas Jovi pares facit vel superiores:

> Quidvis, inquit, nummis præsentibus opta,
> Et veniet: clausum possidet arca Jovem.

Et Auctor Anthologiæ:

> Nunc vulgus superos vix putat esse deos.
> Nimirum ingenti congesta pecunia cura,
> Est Deus: humanas nunc regit illa vices.

Vide Aristophanem in Pluto.

Præclare S. Hieronymus epist. 28. ad Lucinium: *Non potestis*, inquit Dominus, *Deo servire*

et Mammonæ. Aurum deponere, incipientium est, non perfectorum. Fecit hoc Crates Thebanus, fecit Antisthenes; seipsum offerre Deo, proprie Christianorum est et Apostolorum; qui duo cum vidua paupertatis suæ in gazophylacium æra mittentes, totum censum, quem habuerunt, Domino tradiderunt, et merentur audire: Sedebitis super duodecim solia, judicantes duodecim tribus Israel. Denique divitiæ dictæ sunt, eo quod dividant distrahantque mentem, ait S. Ambrosius lib. de Abraham, sicut diviserunt Abraham à Lot. Genes. 13.

25. Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini.] *Animæ:* illa enim eget cibo, non præcise pro se, sed ut in corpore re fineatur illudque animet et vegetet. Rursum in anima est omnis cibi sensus, gustus et delectatio. Aut *animæ*, id est, vitæ, ait S. Augustinus, anima enim est causa vitæ.

Pro *ne solliciti sitis*, Græce est μὴ μεριμνᾶτε, id est, ne anxie cogitetis, ne cum cura, anxietate et ærumna solliciti sitis: μεριμνᾶτε enim dicitur à μερίζειν τὸν νοῦν, quod studium congregandi opes animum dividat, et in varias cogitationes, curas, sollicitudines, anxietates distrahat, et quasi dissecet. Non ergo prohibet hic Christus providam diligentiam et laborem procurandi sibi suisque necessaria ad vitam, uti voluerunt Euchitæ (qui volebant semper orare, et nunquam laborare) contra quos sanctus Augustinus scripsit librum de Opere monachorum: sed vetat eorum sollicitudinem anxiam, præoccupatam, intempestivam, timidam, Deo diffidentem, cor in terra defigentem, et à Dei servitio distrahentem.

Atque ut eam confutet, nobisque eximat, adhibet septem rationes sive argumenta: Prima est hoc versu in verbis proxime sequentibus, petiturque à cura corporis nostri, quam gerit Deus. Secunda vers. 26. ab avibus, quas Deus curat et pascit. Tertia vers. 27. quod omnis nostra sollicitudo inanis sit sine Deo. Quarta vers. 28. à liliis et fœno, quæ vestit et ornat Deus. Quinta vers. 22. quod hæc sollicitudo paganorum sit, non Christianorum. Sexta vers. 32. quia ad Dei scientis omnia, et gubernantis providentiam pertinet de victu nobis providere, ut quærentibus regnum Dei alimenta adjiciat. Septima vers. 34. quia sufficit diei malitia sua. Tot argumentis utitur Christus, quia longe major hominum pars laborat hac nimia sollicitudine, adeoque à mane in vesperam non aliud cogitat, non aliud laborat, quam ut cibum et vestitum sibi suisque comparet, quæ est magna miseria, et plusquam asininus labor.

Nonne anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum?] Est hæc prima ratio contra anxiam et nimiam sollicitudinem rerum temporalium, petita à minori, sive à minus verisimili ad id quod magis verisimile, q. d. Deus qui nobis animam et corpus dedit, imo ex nihilo creavit, et continue conservat, et quasi creat, hic utique etiam dabit quæ minora sunt, puta escas et vestes, sine quibus corpus et anima non possunt subsistere. Ita S. Augustinus, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius. Vere S. Chrysostomus homil. 57. ad populum: *Deo*, ait, *pascente, non est opus nos esse sollicitos.* Nam *divites eguerunt et esurierunt: inquirentes autem Dominum, non minuentur omni bono.* Psal. 33.

26. Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: et Pater vester cœlestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis?] Græce μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν, id est, magis differtis ab illis? multum præcellitis illis?

Est secundum argumentum, quo probat Christus nos non debere esse sollicitos de victu et vestitu, petitum ab avibus, ideoque à minori ad majus, q. d. Si Deus aves irrationales de victu non sollicitas, nec pro eo laborantes, sed otiosas, ac subinde odiosas, v. g. corvos, ut habet Lucas c. 12. 24, pascit, datque eis illaboratum granum et cibum: quanto magis pascet vos, qui estis homines rationales, creati ad imaginem ejus, imo filii ejus et hæredes, Christi sanguine redempti, pro quibus proinde tot agricolas procurat, quos facit serere, metere et triturare, ac tot molitores molere, tot pistores pinsere panem! etc. comparat homines non bobus terrestribus, sed avibus cœlestibus, ut doceat eos debere esse cœlestes, et instar avium è terra in cœlum mente avolare, indeque cibum tum corpori, tum animæ necessarium, quotidie à Deo expectare et postulare. Aves enim quotidiana annona contentæ, de crastina non sunt sollicitæ, sed in Dei providentia placide conquiescunt, tantumque volatui et cantui vacant. Poterat Christus, ait Chrysostomus, *hominum proferre exempla, ut Mosen, Eliam, Joannem, qui de victu non fuere solliciti; sed ut magis audientium conscientias verberaret, de irrationalium illos securitate commonuit.* Cur enim homo non faciat, quod faciant aves? cur sollicitus sit, cum non sint sollicitæ aves?

Quocirca S. Franciscus mire delectabatur avibus, præsertim alaudis, easque ad Dei laudes concinendas invitare solebat. Unde et illi mox à morte suo cantu parentarunt alaudæ. Magna enim copia ad tectum domus, in qua mortuus erat, advolantes, diu cum insolita jubilatione gyrantes, Sancti laudes et gloriam celebrarunt. Solitus erat ipse fratres sui Ordinis comparare alaudis, et ut eas imitarentur adhortari. Nam alauda, inquit, cristam habet instar galeri, unde et galerita vocatur, teste Plinio libro 11. c. 37. Sic et Minoritæ cucullum gestant sive caputium, ut meminerint se puerorum, qui cucullis caput suum involvunt, innocentiam et humilitatem imitari debere. Secundo, alauda est cinerei coloris; cinerea est et tunica fratrum, ut recordentur illius dicti à Deo ad protoplastum: *Memento, homo, quia pulvis,* sive *cinis es, et in cinerem reverteris.* Tertio, alaudæ vivunt in paupertate, sine sollicitudine grana, quæ terra præbet, carpentes; sic et fratres profitentur paupertatem, mendicato vivunt sine sollicitudine, in Dei providentia et fidelium charitate spem annonæ reponentes. Quarto, alaudæ mox ut granum invenerint et comederint, in cœlum feruntur volatu directo et sublimi, ita ut aciem intuentium fugiant, canentes, et quasi gratias agentes Deo omnium parenti, et altori. Idem faciunt fratres, *quia panem Angelorum manducavit homo,* id est, panem ex eleemosyna quæsitum, ad quem fratribus mendicantibus dandum Angeli instigant eos, qui sunt divites. Quinto, alaudæ dicuntur *à laude,* quod assiduo cantu Deum laudent; sic et fratres terrena despiciant, cœlestia appetant, quasi hospites terræ et cives cœli, sciantque

se à Deo vocatos ad hoc, ut jugiter Deum laudent, tum psalmodia, tum prædicatione et sanctitate vitæ. Ita refert Lucas Waddingus in Annal. Minorum anno Christi 1226. n. 39. et alii. Audi S. Ambr. ser. in cap. 1. Malachiæ, qui extat in fine tom. 2. *Aves*, inquit, *propter viles escas gratias agunt; tu pretiosissimis epulis pasceris, et ingratus es? Quis igitur non erubescat sensum hominis habens, sine psalmorum celebritate diem claudere, cum ipsæ aves ad gratificandum psalterii suavitate persultent; et ejus gloriam non versuum dulcedine personare, cujus laudem volucres modulata cantilena pronuntiant? Imitare ergo, frater, minutissimas aves, mane et vespere creatori gratias referendo. Et si es devotior, imitare lusciniam, cui quoniam ad dicendas laudes dies sola non sufficit, nocturna spatia pervigili cantilena decurrit. Et tu igitur tuis laudibus diem vincens, operi tuo adde nocturna curricula, et insomnem suscepti laboris industriam psalterii serie consolare.*

Denique idem S. Ambr. in Lucam c. 12. ad illa v. 24. *Considerate corvos, quia non seminant*, etc., *et Deus pascit illos*, ex hoc loco docet causam inopiæ nostræ esse avaritiam: *Etenim*, inquit, *illis* (*corvis*) *idcirco inelaborati pabuli usus exuberat, quod fructus sibi communes ad escam datos speciali quodam nesciunt vindicare dominatu. Nos communia amisimus, cum propria vindicamus, nam nec proprium quidquam est, ubi perpetuum nihil est; nec certa copia, ubi incertus eventus. Cur enim divitias tuas æstimes, cum tibi Deus etiam victum cum ceteris animantibus voluerit esse communem? Aves cœli speciale sibi nil vindicant, et ideo pabulis indigere nesciunt, quia aliis invidere non norunt.*

27. Quis autem vestrum cogitans (Græce μέριμνων, id est sollicitus, sollicite cogitans, anxie curans, hoc est, sollicita sua cogitatione, disquisitione et molitione: *sollicitudo* enim *est ægritudo* (inquietudo, anxietas) *animi cum cogitatione*, ait Cicero Tuscul. 4.) potest adjicere ad staturam suam cubitum unum?] Est tertium argumentum à majori sive magis verisimili ad minus. Unde Lucas cap. 12. 26. addit: *Si ergo quod minimum est non potestis, quid de cetero sollicitis estis?* q. d. Si frustranea est cogitatio, sollicitudo et labor, qua quis vellet excogitare modum adjiciendi staturæ suæ cubitum unum, ut scilicet longior et altior fieret quam sit, cubito uno; licet enim mille annos cogitaret, et cogitando se discruciaret, nunquam id perficeret: quanto magis inanis est anxia sollicitudo, qua quis vitam per escam anxie conservare, et prologare suapte industria molitur; solius enim Dei est, uti corpus à se creatum augere, ut ad justam staturam excrescat, ita multo magis vitam, quam dedit, conservare, et ad finem à se statutum producere, ac consequenter alimenta ad hoc necessaria, paterna sua providentia procurare et subministrare.

Notat Euthymius hic nominari cubitum, quia cubitus est propria mensura staturæ humanæ. Omnis enim homo recte formatus suorum cubitorum quatuor habet in altitudine, et quatuor in latitudine; scilicet, si extensis sit brachiis, ut hæc extensio latitudini addatur: extensio enim brachiorum est mensura staturæ cujusque hominis: atque hac ratione homo est quadratus, hoc est, tam latus, quam longus, ut discat esse quadratus et solidus in constantia et virtute.

28. Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri, quomodo crescunt: non laborant, neque nent.

29. Dico autem vobis: Quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est (Græce περιεβάλετο, id est, amictus, indutus fuit; Arabicus *vestitus fuit*) sicut unum ex istis.] Est quartum argumentum ab elegantia liliorum. Si enim Deus lilia tanto candore, decore et pulchritudine vestit et ornat, quanto magis homines in se confidentes veste necessaria donabit!

Innuit, lilia dum crescunt et nutriuntur, suis involucris quasi vestibus obvolvi. Porro mira est liliorum venustas, fulgor, fragrantia, ordo, decor, elegantia, celsitudo, quibus ea condecorat Deus, de quibus Plinius lib. 21. cap. 5.

Meminit Christus liliorum, et vestis sive paludamenti Salomonis, quia hoc erat candidum, floridum et liliatum, scilicet intertextum, vel opere phrygionico acupictum liliorum effigiebus, et liliorum candentium fulgorem æmulabatur; hoc enim suo candore, decore et pulchritudine est elegantissimum, ideoque fuit vestis regum et principum. Audi Pausaniam in Eliacis lib. 5. cum Jovis describit simulacrum: *Cui præter alia pallium erat aureum: in eo cum diversa animalia, tum ex omnibus florum generibus, lilia in primis cælata erant.* Et Marcellinus lib. 14. invectus in luxum vestium: *Longiori*, inquit, *fimbriæ tunicæ perspicua lucent varietate liliorum, effigiatæ in species animalium multiformes.* Hinc et suam illam nobilissimam candidissimamque togam, donatam sibi à Parthenio, cubiculi Domitiani præfecto, cum liliis comparat Martialis l. 8. 28.

Lilia tu vincis: nec adhuc dilapsa ligustra,
Et Tiburtino monte quod albet ebur.
Spartanus tibi cedet olor, Paphiæque columbæ,
Cedet Erythræis eruta gemma vadis.

Ita Pineda lib. 6. de rebus Salomonis, cap. 5.

Anagogice lilia et liliata vestis repræsentant stolam immortalitatis et gloriæ qua suos electos in cœlo amiciet Christus. Unde Psal. 44. inscribitur: *Pro liliis*; sive, *pro iis, qui commutabuntur*, scilicet à morte in immortalitatem, à miseria in gloriam. Quocirca Hilarius hic per *lilia non laborantia neque nentia* significari intelligit *Angelorum cœlestium claritates, quibus extra humanæ scientiæ eruditionem à Deo gloriæ candor inductus est: et cum in resurrectione similes omnes Angelis erunt, sperare nos cœlestis gloriæ voluit operimentum, exemplo Angelicæ claritatis. Lilium enim etiam avulsum à radice et à terra, ex se efflorescit et virescit, et rursum suo honore vestitur. Ita sane Angelorum virtutes ex sua origine, ut sint semper, accipiunt.*

Porro quam illa sint speciosa, deceantque principes sponsos, præsertim Salomonem et Christum: proinde quam iis delectaretur Salomon, patet ex ejus canticis, ubi sæpius ait de sponso: *Qui pascitur inter lilia.* Et cap. 2. 16. et cap. 6. 2. et cap. 7. 2. *Venter tuus*, inquit, *sicut acervus tritici vallatus liliis.* Imo cap. 2. 1. *Ego*, inquit, *flos campi et lilium convallium.*

Porro Christus præfert liliorum pulchritudinem liliatis ex filo argenteo Salomonis vestibus, quia illa utpote naturalis et nativa omnem artis elegantiam, quasi adumbratam et imitatione expressam superat. Ars enim imitatur naturam, sed non adæquat : hinc major est pulchritudo naturæ, quam artis. Ars enim est quasi simia naturæ : sicut ergo simia imitatur hominem et hominis gestus, sed non assequitur, nunquam enim fit homo, sed *simia est simia, licet aurea gestet insignia*, sic et ars nunquam pertingit ad dignitatem et decorem naturæ. Ars enim est quasi fucus naturæ, quasi umbra et imago naturæ : quantum ergo præstat veritas fuco, umbra imagini, tantum natura præstat arti. Ita sanctus Chrysostomus : *Quantum*, inquit, *distat à veritate mendacium, tantum inter illorum amictus, et horum florum discrimen interjacet*. Et S. Hieronymus : *Revera*, inquit, *quod sericum, quæ regum purpura, quæ pictura textricum potest floribus comparari? Quid ita rubet ut rosa? quid ita candet ut lilium? Violæ vero purpuram nullo superari murice, oculorum magis quam sermonis judicium est.*

Denique flos naturæ est flos verus et vivus, flos vesti intextus est flos pictus et exanimis : tantum ergo inter se differunt, quantum homo verus et homo pictus. Ars enim est pictura et adumbratio naturæ. Vetus est dictum : *Pulchros esse fœtus artis, aureos naturæ*. Tacite hic notat Christus, quam exiles et viles sint vestes aureæ, sericæ, purpureæ, in quibus opulenti vane gloriantur, quasque tanto labore et sollicitudine ambiunt. Quid enim, ut ait S. Bernardus, est aurum et argentum, nisi terra alba et rubra? quid margaritæ, nisi excrementa concharum? quid purpura, nisi sanguis vilis pisciculi, qui purpura dicitur? quid bombycina, nisi netus et stamina vermium, puta bombycum?

Tropologice Glossa : Lilia, ait, sunt virgines, qui per augmentum virtutum in Deo crescunt, et induuntur gratiæ vestibus in præsenti, et gloriæ in futuro. Hinc illud Cant. c. 2. v. 1. *Ego flos campi, et lilium convallium. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias*. Et c. 6. 2. *Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia*. Vide ibi dicta.

30. Si autem (Arabicus : *Si enim*) fœnum agri, quod hodie est, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit : quanto magis vos, modicæ fidei?] Liliis pulchris addit vilem herbam et fœnum, ad majorem energiam. Pro *fœnum* enim Græce est χόρτον, id est, *herbam*, q. d. Si Deus herbam in agro tanto virore, tamque pulchris foliculis et involucris vestit, quæ hodie est et viret, cras demittitur et siccatur, fitque fœnum, ac in clibanum sive furnum mittitur, ut eum succendat et calefaciat ad coquendos in eo panes ; *quanto magis vos*, qui estis homines fideles, amici et filii sui, Deus vestiet? Vos, inquam, qui sine causa estis *modicæ fidei*, Græce ὀλιγόπιστοι, id est, *parum fidentes* in Deo, Deique paterna providentia.

Nota : hac increpatione Christus ostendit vulgarem de cibo et veste sollicitudinem nasci ex nimia et non ferenda divinæ providentiæ diffidentia ; si enim illi plane confiderent homines, non essent adeo solliciti, sed in ea secure conquiescerent, tumque Deus moderate laborantibus, sibique fidentibus de necessariis omnibus provideret.

31. Nolite ergo solliciti esse, dicentes : Quid manducabimus, aut quid bibemus aut quo operiemur?] qua veste tegemus corpus nudum contra aeris injurias?

33. Hæc enim omnia Gentes inquirunt.] Est quintum argumentum, quod hæc terrenorum, puta cibi, potus, vestitus sollicitudo pagana sit, non Christiana, ideoque congruat paganis, qui Deum Deique providentiam ignorant, non Christianis, qui utramque credunt et sperant, imo in dies sentiunt et experiuntur.

Scit enim Pater vester (Græca et Syrus addunt οὐράνιος, id est, *cœlestis*) quia (quod, quantum et quamdiu) his omnibus indigetis.] Est sextum argumentum, q. d. Nolite esse solliciti et anxii in vestra cibi vestisque indigentia ; nam Deus probe illam novit, imo videt et intuetur, quia Deus est : ergo eidem providebit, quia amat curatque vos tanquam filios, quia Pater vester : idque facere potest, quia cœlestis est et omnipotens. Quin ergo in eum sollicitudinem vestram omnem devolvitis? Scit enim, vult et potest vestræ necessitati succurrere : scit, quia Deus ; vult, quia Pater ; potest, quia Rex cœlestis in cœlo et terra pleno jure dominatur. Addit S. Lucas cap. 12. 29. *Et nolite in sublime tolli*, Græce μὴ μετεωρίζεσθε, id est, nolite in meteora aut alia præsidia humana respicere, de quo ibidem plura. Unde S. Franciscus suis non aliud dabat viaticum, quam illud Psaltis 54. 23. *Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet*, ubi pro *curam tuam* Hebr. est יהבך *iehabcha;* quod Chald. vertit *spem tuam*, S. Hieronym. *charitatem tuam;* Vatabl. *pondus vel sarcinam tuam*, hoc est, tua negotia, tuas sollicitudines, tuas ærumnas, tuam paupertatem, et quidquid te onerat et gravat; Psaltes Rom. *cogitatum tuum*. Radix יהב *iahab* significat affectum postulantis, q. d. tuum *ea*, quidquid tibi sollicitudinem, aviditatem, precem anxiam movet et elicit, *et ipse te enutriet*, Hebr. *sustentabit, perficiet, curabit*. Quin et S. Petrus in epist. 1. c. 5. vers. 7. *Omnem*, inquit, *sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis*. Et S. Paulus Philipp. 4. v. 6. *Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione et obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum*. Vide ibi dicta. Nobis enim mens est arcta, humeri, et vires exiles : Deus autem latissimos habet providentiæ oculos, æque ac humeros : ipse enim est verus Atlas, qui cœlum et terram humeris sustinet, Ita Deus castra Hebræorum (erant in iis facile duo milliones hominum præter equos, boves, feraque animalia) in sterili deserto aluit manna vestesque eorum incorruptas servavit, imo fecit ut illæ cum pueris crescentibus sensim crescerent : idem fecit de calceis, idque per 40. annos. Sic etiamnum Deus ubivis gentium mirabiliter providet, alitque tot pauperes opifices, qui numerosam habent prolem et familiam, ad quam alendam quotidianus eorum labor et lucrum exile nullo modo sufficit; præsertim quia sæpe male valent ; aut si sani sunt, non inveniunt quod operentur et lucrentur : quod velut certum divinæ providentiæ argumentum admiratur et celebrat alibi S. Chrysostom. Fac enim computum, ac rationes subduc tam lucri quam expensi, invenies longe plus eos expendisse, quam lucrati sint. Facit ergo illis Deus, quod faciebat Hebræis colli-

gentibus manna in deserto; qui enim minus collegerant, quam mensuram Gomor, his Deus insensibiliter plus addebat, tantum scilicet, quantum sufficeret ad implendum, gomor. Exodi 16. 18. *Gomor* enim erat mensura diurni victus cuique sufficiens. Quocirca Psaltes : *Dominus*, ait, *regit me* (hebr. *Dominus pastor meus*, vel *pascit me*) *et* (idcirco, *nihil mihi deerit : in loco pascuæ, ibi me collocavit.* Psal. 22. Cur ergo de crastino es sollicitus? cur Deo non fidis? injuriam facis Deo : divinam providentiam et curam Deo quasi adimis, et tibi arrogas. Merito ergo te deseret Deus, teque vacuum, egenum, famelicum et nudum relinquet. Longe ergo satius est *sollicitum ambulare cum Deo solo*, Michææ cap. 6. 8. eique dicere : *Ego autem sum mendicus et pauper, Dominus sollicitus est mei.* Dei enim sollicitudo pro nobis multo major est omni cura, quam pro nobis ipsimet gerere possumus. Est enim in Deo divina et immensa.

33. QUÆRITE ERGO (Grece δὲ, id est, *autem*) OMNIA PRIMUM REGNUM DEI ET JUSTITIAM EJUS, ET HÆC OMNIA ADJICIENTUR (Grece προστεθήσεται, id est, *apponentur*, ut legunt S. Cyprianus, et S. Augustinus, sicut panis et cibus pauperi famelico in mensa à divite apponitur) VOBIS.] *Primum*, non tam tempore, quam dignitate, ait S. Augustinus, item æstimatione et appretiatione, q. d. Maxime et præcipue quærite regnum Dei, illud præ ceteris æstimate, et summi pretii ducite, parvi vero bona temporalia, utpote quæ tantum in ordine ad regnum Dei quærenda sunt, quæque à Deo mantissæ loco adjiciuntur, scilicet ubi hominum saluti id expedit. Errant ergo qui dicunt :

O cives, cives, quærenda pecunia primum.
Virtus post nummos.

Tales errores sunt et hodie eorum, qui pinguia officia, beneficia, dignitates et prælaturas omni diligentia quærunt et procurant, parum de onere et aptitudine sua, ac de salute æterna cogitantes.

REGNUM DEI (cœleste, puta æternam beatitudinem et gloriam) ET JUSTITIAM EJUS.] Scilicet Dei (Græce enim est masculinum αὐτοῦ), hoc est, media, quæ ducunt ad regnum Dei, scilicet Dei gratiam, virtutes, et bona justaque opera, quibus coram Deo fimus justi vel justiores, quæque Deus nobis præscripsit et mandavit, ut nimirum ei ejusque præceptis obediamus.

ET HÆC OMNIA ADJICIENTUR VOBIS.] Ergo ipsa non erunt merces bonorum operum, quia hæc tota nobis servatur in cœlo, ait S. Aug., sed *adjicientur*, quasi mantissa, et auctoramentum exiguum ad pondus mercedis adjectum : ipsa enim sunt bona infima, ait sanctus Chrysostom., respectu cœlestium, ubi *supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus* expectamus. 2. Cor. 4. 17.

34. NOLITE ERGO SOLLICITI ESSE IN CRASTINUM (in tempus futurum), CRASTINUS ENIM DIES SOLLICITUS ERIT SIBI IPSI], hoc est de seipso : videtur legisse ἑαυτῇ, jam legunt τὰ ἑαυτῆς, id est de rebus suis, sed eodem redit sensus. Est septimum argumentum. q. d. Sinite crastino, id est, futuro tempori curam et sollicitudinem crastini, id est sui ipsius, ut quid ante tempus vultis esse anxii et miseri? licet enim hodie curas crastini vobis accersatis; nihil idcirco minus curarum vobis secum afferet dies crastinus, quibus sibi sollicitus et vobis molestus sit, ita ut non sitis illius onera leviora redditur i, sed hodiernum diem nova crastini fascis injectione dumtaxat oneraturi : suo ergo tempori sua servetur sollicitudo, hodierno hodierna, crastino crastina : ita sollicitudo in partes divisa minuetur, fietque levior, et portatu facilior. Sane, si anima ingrediens in corpus hominis, dum nascitur, videret universas egestates, molestias, dolores et angores, quos per omnem vitam, per singulos dies, horas et momenta est subitura, exhorresceret, desperaret, nec in corpus ingredi sustineret. Quocirca Deus celat et abscondit futuras ærumnas, quæ nobis obveniunt, ut singulis diebus singulas carpamus, et divisas carptim sustineamus : quod factu longe facilius est. Sapienter S. Chrysost. hic : *Nequaquam*, inquit, *ulterioris diei cura te conterat : cujus enim diei spatium te visurum nescis, quam ob causam illius sollicitudine torqueris?* Et sanctus ille θεοδίδακτος : *Quid prodest sollicitum esse de futuris contingentibus, quæ forte nunquam evenient?*

Nota primo τὸ *hodie* significat tempus præsens; *crastinum* quodvis tempus futurum. Ita S. Hilarius et Hieronymus : simile est vers. 6. et cap. præced. v. 27. et 29.

Secundo, per prosopopœiam crastino hic tribuitur sollicitudo, quia videlicet dies crastinus suggerit homini materiam novæ sollicitudinis, quæ pro tempore et re nata curari debet. Ita S. Chrysostomus. Simili schemate ait Poeta :

Nescis quid serus vesper vehat.

Et Psaltes : *Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam.* Psal. 18. 3.

Tertio, Christus hic non prohibet omnes crastinas, imo menstruas et annuas provisiones frumenti, vini, olei, etc., has enim prudentia œconomica requirit, ideoque has prudenter fecit Joseph in Ægypto. Gen. 41. 35. et Apostoli Actor. 11. 29. Unde S. Antonius apud Cassianum collat. 2. cap. 2. ait nonnullos nihil in crastinum servare volentes fuisse deceptos, nec potuisse arreptum opus congruo exitu terminare. Vide S. Augustinum lib. de Operibus monachorum capite 23. et 24. Sed tantum vetat sollicitudines de futuro inutiles, anxias et intempestivas, videlicet, cum quis sollicitus est circa ea, quorum cura secundum rectam rationem non congruit præsenti tempori, sed futuro : talis enim tantum diei præsenti et sibi ipsi onus curasque frustra accersendo et aggravando injuriam facit, et frustraneam molestiam creat.

Sollicitudo ergo est duplex : Prior moderata et sedula, quam recta ratio tali rei vel negotio adhibendam dictat, quæ à Græcis dicitur ἀκρίβεια, id est, *diligentia*, et σπουδή, id est, *studium*. Unde Isidorus lib. 2. Etymol. *Sollicitus*, inquit, *dicitur quasi solers citus : quantum scilicet aliquis ex quadam solertia animi velox est ad prosequendum ea quæ sunt agenda;* unde *solers* dicitur quasi *solus ars*, ait Festus, id est, totus artificiosus, industrius, et ingeniosus. Hæc ergo sollicitudo est laudabilis et necessaria in omni prudentia et virtute : posterior est immoderata, nimia, anticipata, impertinens, qua homo timidus vel cupidus frustra se discruciat et affligit de futuris eventibus, qui plane incerti sunt, nec prævideri vel impediri possunt, hæc Græcis dicitur μέριμνα, quæ vox hic est in Græco (id est, anxia

cura, anxietas) ærumna; hanc vetat hic Christus, ut dixi vers. 25. Unde Glossa interlinearis: *Non labor*, inquit, *et providentia damnatur, sed sollicitudo mentem suffocans.*

Sufficit diei malitia sua.] *Malitia*, id est, molestia, cura et afflictio *sua*. q. d. Quisque dies suam homini affert molestiam et sollicitudinem : utquid ergo frustra alias, sibi de crastino et futuro accersit? Græcum ergo κακία, id est, malitia, sumitur pro κακώσει, id est, mali illatione sive afflictione. Sic Jacob ait Pharaoni : *Dies peregrinationis meæ 130. annorum sunt parvi et mali*, id est, miseri. Gen. 47. 9. Sic vice versa bonitas vel bonum sumitur pro læto, hilari et jucundo, ut : *Ecce quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum.* Psal. 132. 1. Ita S. Hieron., Chrysostom., Theoph., Euthymius et S. Augustinus lib. 2. de Serm. Domini in monte, ubi totum hunc Christi sermonem fuse explicat. Causam dat sanctus Chrysostom. *Ut enim eos acrius increparet*, inquit, *ipsum pene tempus animavit, et velut afflictum ab omnibus introduxit, quasi quod contra illos de imposita sibi afflictione superflua clamaret.* Audi et S. August. *Necessitatem vocat malitiam, quia pœnalis est nobis : pertinet enim ad mortalitatem, quam peccando meruimus. Cum videmus servum Dei providere necessaria, non putemus agere contra Domini præceptum; nam et Dominus propter exemplum loculos habuit, et in Apostolorum Actis legimus procurata necessaria in futurum, ob imminentem famem; non prohibemur ergo procurare, sed ob ista militare.*

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prohibet Christus, ne alios judicemus, et ne sanctum demus canibus. Secundo, vers. 7. docet insistendum esse orationi. Tertio, vers. 13. asserit viam in cœlum esse arctam, et a paucis iniri. Quarto, vers. 15. monet fugiendos esse falsos prophetas et doctores, qui in vestimentis ovis celant lupum. Quinto, vers. 24. pronuntiat sapientem esse eum, qui ita audit verba sua, ut illa faciat, et opere impleat; ideoque similem esse ædificanti domum, non in arena, sed in petra, quæ ventis et procellis omnibus resistit.

1. Nolite judicare, ut non judicemini. 2. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini : et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. 3. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides? 4. Aut quomodo dicis fratri tuo : Sine ejiciam festucam de oculo tuo : et ecce trabs est in oculo tuo? 5. Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui. 6. Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos. 7. Petite, et dabitur vobis : quærite, et invenietis : pulsate, et aperietur vobis. 8. Omnis enim qui petit, accipit : et qui quærit, invenit : et pulsanti aperietur. 9. Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei? 10. Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei? 11. Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris : quanto magis Pater vester, qui in cœlis est, dabit bona petentibus se! 12. Omnia ergo quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. Hæc est enim lex, et Prophetæ. 13. Intrate per angustam portam : quia lata porta et spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem, et multi sunt, qui intrant per eam. 14. Quam augusta porta, et arcta via est, quæ ducit ad vitam : et pauci sunt, qui inveniunt eam. 15. Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. 16. A fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus. 17. Sic omnis arbor bona fructus bonos facit : mala autem arbor malos fructus facit. 18. Non potest arbor bona malos fructus facere. Neque arbor mala bonos fructus facere. 19. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. 20. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos. 21. Non omnis, qui dicit mihi : Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum : sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum. 22. Multi dicent mihi in illa die : Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? 23. Et tunc confitebor illis :

Quia nunquam novi vos : discedite à me, qui operamini iniquitatem. 24. Omnis ergo qui audit verba mea hæc, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram, 25. et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit : fundata enim erat super petram. 26. Et omnis qui audit verba mea hæc, et non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificavit domum suam supra arenam : 27. et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina illius magna. 28. Et factum est cum consummasset Jesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina ejus. 29. Erat enim docens eos, sicut potestatem habens, et non sicut Scribæ eorum et Pharisæi.

1. NOLITE JUDICARE (temerarie et maligne) UT NON JUDICEMINI] Nota : Christus non prohibet hic publicum magistratus judicium, quo reos condemnat, innocentes absolvit; hoc enim necessarium est in omni republica, sed tantum privatum, cum scilicet temerarium est, aut curiosum, aut detractorium : hoc enim charitati et justitiæ, ipsique Deo, cujus judicium usurpamus, repugnat; proximo enim dati sumus non judices, sed socii : quare si temerarie malam de eo habemus opinionem, injuriam ei facimus, eique famam in animo nostro, et apud alios, si eam ore proloquamur, eripimus. Fama autem ingens est bonum, majusque quam sint opes. Ita S. Hieronymus, Beda, S. Basilius in Reg. brevior. reg. 164. et S. Augustin. *Quæ dubium est quo animo fiant*, inquit, *in meliorem partem vult nos interpretari.* Nam φιλαυτία, id est, amor proprius et invidia impellunt hominem, ut in deteriorem partem illa interpretur. Unde Glossa : *Vix quisquam*, ait, *invenitur hoc vitio carens, ut suis favens, aliena facile reprehendat.* Audi S. August. serm. 202. de Tempore : *De istis ergo, quæ sunt Deo nota, et nobis incognita, periculose nostros proximos judicamus. De ipsis enim Dominus dixit : Nolite judicare, ut non judicemini. De illis vero, quæ aperta sunt, et publica mala judicare et redarguere, cum charitate tamen et amore, et possumus et debemus, odio habentes non hominem, sed peccatum, non vitiosum, sed vitium detestantes, morbum potius quam ægrotum. Nam publicus adulter, raptor, assidue ebriosus, proditor, superbus, si judicati vel castigati non fuerint, implebitur in eis illud, quod beatissimus martyr Cyprianus de talibus dixit: Qui peccantem verbis adulantibus palpat, peccati fomitem subministrat.* Causam perversitatis temerarii judicii dabat S. Antonius, dictitans nos sæpe falli in ratione gestorum : aliud esse Dei cuncta cernentis judicium, qui non ex superficie corporum, sed ex mentium judicat arcanis. Æquum autem esse nos nobis compati et invicem onera nostra portare, ut concesso examine salvatori proprias conscientias nosmetipsos judicantes intueremur. Ita S. Athanasius in ejus vita.

UT NON JUDICEMINI.] Temerarie scilicet et maligne, vel severe et rigide, uti jam dixi; neque ab hominibus, neque à Deo. q. d. Ita fiet, ut plurima aliorum iniqua judicia effugiatis, aut saltem ut severum Dei judicium non experiamini. Nota : hoc ut plurimum est verum, non tamen semper. Christus enim, Apostoli et Sancti, qui neminem temere judicarunt, à Pilato et Judæis temere et injuste judicati et condemnati sunt : semper tamen id verum est de judicio Dei. Audi sanctum Augustinum de Sermone Domini in monte : *Temeritas, qua punis alium, ipsa te puniet; nocet semper iniquitas injuriam facienti.*

Vide hujus rei appositum et illustre exemplum apud Anastasium Sinaitam orat. de S. Synaxi, quod recensui Jacobi 4. 11.

Nonnulli codices cum Maldonato, hic addunt : *Nolite condemnare, et non condemnabimini;* sed id delent Græca, Roman., Tertullianus, S. Ambrosius, August., Chrysostomus, et alii : esto id habeatur Luc. 6. 37.

Narrat Leontius Episcopus Cypri in vita S. Joannis Eleemosynarii c. 35. Vitalium, qui multas convertebat meretrices, à quodam alapa cæsum, et fornicarium judicatum, sed hunc judicem vicissim alapam accepisse à dæmone, ab eoque possessum, nec potuisse liberari, nisi supplicem in cella Vitalii jam vita functi, ubi et in pavimento cœlitus scriptum legerunt : *Viri Alexandrini, nolite ante tempus judicare, quoadusque Dominus veniat.* Porro quam ipse S. Joannes caveret, ne quem judicaret, idemque alios cavere doceret, pluribus idem narrat Leontius. Sapienter S. Bernardus serm. 40. in Cant. *Excusa intentionem*, inquit, *si non potes opus, puta ignorantiam, puta subreptionem, puta casum.*

2. IN QUO ENIM JUDICIO JUDICAVERITIS, JUDICABIMINI : ET IN QUA MENSURA MENSI FUERITIS, REMETIETUR VOBIS.] *In quo*, et *in qua*, id est, *quo* et *qua*, hoc est, mali judicio judicaveritis alios, tale et vos subibitis, scilicet temerarium, curiosum, infamans ab hominibus : à Deo autem curiosum, exactum, rigidum et severum. Deus enim temerarius esse nequit : sin autem candide et benigne dicta factaque aliorum judicaveritis, in meliorem partem illa interpretando, etiam candidum et benignum de dictis factisque vestris judicium Dei et hominum experiemini : *Ut enim peccata examinentur tua*, ait S. Chrysostomus, *legem prius ipse posuisti, severius de his, quæ proximus peccaverat, judicando : quia judicium sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam.* Jacobi 2. 13. Plura de damnis et remediis judicii temerarii vide apud S. Augustinum serm. 202. de Tempore, et fusius apud nostrum Alphonsum Rodriguez tractat. 4. de Perfectione, qui est de charitate fraterna, cap. 15. et sequent. ac Joannem Busæum in Panario vers. *Judicium temerarium.* Sane Cassianus lib. 5. de Institut. renunt. cap. 30. Machetem Abbatem de se narrantem inducit, quod in tres defectus, de quibus alios judicaverat, ipsemet justa Dei permissione inciderit, deiisque judicatus sit. S. Dorotheus doctrina 6. qui totus est de non judicando, narrat Angelum detulisse animam adulteri cujusdam ad senem, qui illum condemnarat, eique dixisse : *En quem judicasti, vitâ functus est : quo me jubes igitur animam deferre, ad superosne, an ad inferos?* Tu enim judicem mortuorum te fecisti, et Christi judicis locum usurpasti; judica ergo ut judex hanc animam. Qua voce compunctus senex veniam petiit, totaque vita pœnitentiam egit. De-

nique quam noxium sit judicare facta aliorum, et quam utile judicare seipsum et sua, pulchris plurium Sanctorum gnomis et exemplis demonstrat noster Matthæus Raderus in Viridario part. 3. cap. 1. vers. 2. ubi inter alia hæc aurea est: *Mendosa amussis etiam recta depravat*, nimirum melancholia, indequé nata proclivitas ad male suspicandum de aliis est mendacissima, ac in se graviter fallitur, indeque alios fallit. Quare qui hoc morbo laborat, discat ex experientia suarum suspicionum illas plerumque esse falsas et fallaces; ideoque dicat: Ego vobis amplius non credam, quia hucusque expertus sum vos esse mendaces. Sic qui laborat vertigine capitis, ut videantur omnia gyrare volvique, sibi dicit: Erras, non gyrant res ipsæ, sed gyrat cerebrum tuum: vertigo tua te gyrat.

Et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.] Est adagium idem significans, q. d. Quali modo et mensura judicaveris alios, tali et ipse vicissim judicaberis, tum ab hominibus, tum à Deo; qualem te aliis exhibueris, tales et alii se tibi exhibebunt, scilicet, si benignus fueris, benignos: si severus, severos: si temerarius, temerarios. Mensuram intellige similem, non æqualem. Nam nostra divinæ æquari nequit. Dei enim censura sive severitas et misericordia longe nostram superat, licet severitas ejus de meritis et culpis nostris sit minor. Deus enim peccata punit citra condignum. Christum Dominum secutus S. Jacobus cap. 4. v. 11. *Nolite*, ait, *detrahere alterutrum, fratres. Qui detrahit fratri, aut judicat fratrem suum, detrahit legi, et judicat legem.* Vide ibi dicta.

3. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides?] Græce οὐ κατανοεῖς, id est, *non animadvertis. Festucam*: Græce τὸ κάρφος, id est, festuca, stipula, surculus, palea, ligni particul subtilis, quæ in oculos facile insilit, vel involat: hæc enim recte opponitur trabi crassæ. Festuca proprie est arboris novellæ, sive cujusque sati pullulus, id est, primum germen tenue ex ea pullulans et ebulliens: inde res minimas et tenuissimas significat, quales hic sunt culpæ et defectus leves: trabs vero illi opposita notat crimina graviora. Eleganter alludit ad visionem oculi. Oculus enim non videt seipsum, suosque nævos, sed alienos. Simili modo critici non vident, nec censent suos defectus, sed alienos: sibi ergo cæci sunt, ut talpæ; aliis oculatissimi, ut lynces; aliorum vel minimis vitiis offenduntur: suis, licet maximis, blandiuntur. Hoc hominum genus eleganter simili schemate perstringit Horatius, dicens:

> Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis,
> Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
> Quam aut aquila, aut serpens Epidaurius?

Huc facit vetus adagium: *Non videmus id manticæ, quod in tergo est*, de quo extat Apologus apud Æsopum: Singuli homines, inquit, duas habent manticas, hoc est, peras vel saccos, alteram ante pectus, alteram à scapulis tergoque pendentem: sed in priorem aliena vitia immittunt, in posteriorem sua. Unde Persicus:

> Ut nemo in sese tentat descendere, nemo,
> Sed præcedenti spectatur mantica tergo:

hæc est innata hominibus φιλαυτία.

Eodem Apologo criticos anachoretas taxavit et correxit Abbas Prior in Vitis Patrum l. 5. libello 9. n. 9. Nam saccum multa implens arena conjecit in tergum: modicam autem sportam parum arenæ continentem manu ante se gestabat: rogatus cur hoc faceret? respondit: *Saccus ille, qui multum habet arenæ, mea peccata sunt; et quoniam multa sunt, posui ea supra dorsum, ne doleam pro ipsis, et plorem; ista autem arena modica peccata sunt istius fratris, et sunt ante faciem meam, et in ipsis exerceor judicans fratrem.* Ibidem n. 8. Abbas Pastor hanc vitæ regulam cuidam dedit: *Nullum spernas, neque condemnes, et nulli obloquaris, et Deus præstabit tibi requiem, et erit sessio tua sine perturbatione.* Ibidem num. 3. Abbas Isaac, cum quemdam judicasset, astitit ei Angelus, dixitque: *Deus me misit, ut dicerem tibi: Ubi vis ut mittam fratrem illum, quem addixisti;* quo audito, veniam supplex petiit Isaac, cui Angelus: *Surge, ignoscit tibi Deus, sed custodi de cetero, ne adjudices quemquam, priusquam Deus adjudicet eum.*

4. Aut quomodo dicis fratri tuo: Sine ejiciam festucam de oculo tuo, et ecce trabs est in oculo tuo?] q. d. Qua fronte, qua impudentia vis leve-vitium proximi carpere et corrigere, cum ipse trabale et immane scelus in mente tua toveres?

5. Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere (Græce διαβλέψεις ἐκβαλεῖν, id est, dispicies, vel perspicies, ut ejicias) festucam de oculo fratris tui.] q. d. Sicut impossibile est, ut qui habet trabem in oculo, videat carpatque exilem festucam ex oculo fratris sui: trabs enim oculum occupat et excæcat, ut festucam dissitam videre nequeat; sic pariter fieri vix potest, ut quis gravi scelere mentem rationemque velans et opprimens, recte videat corrigatque aliorum culpas minimas. Quomodo enim potes odisse minimas, qui maximas amas, et in teipso foves? Quomodo potes videre minimas in aliis, qui maximas in te non advertis? Purga ergo prius oculum mentis tuæ à maximis, ut deinde minores in aliis recte dijudicare et emendare addiscas.

6. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos.] Christus more suo pergit docere per parabolas et adagia, ut dixi canone 24. Est hic duplex adagium idem significans: utrumque recte connectitur præcedentibus; cum enim paulo ante ostenderit, qui et quales esse debeant qui alios corripiunt, hîc vicissim docet, qui corripi debeant et doceri, qui non. Idem ergo hîc significat sanctum, quod margaritæ, scilicet pretiosam cœlestemque doctrinam Evangelii, fidei, et veritatis, consequenter etiam SS. Sacramenta. Jam per canes et porcos iidem notantur, scilicet perversi et obstinati, idque propter immunditiam, quâ similes sunt porcis, et propter rebellem oblatrationem, quâ similes sunt canibus. Vetat ergo Christus, ne quis eos, qui in sceleribus suis obstinati sunt, et incorrigibiles, ut canes et porci, docere velit et corripere. Rationem addit, quia illi velut porci famelici, stolidi et impudentes, sanctas doctrinas, quæ animæ cibi sunt, suis appetitibus et immunditiis contrarias contemnunt et calcant; deinde vero acuuntur in sermonis auctorem, eumque vel verbis, vel verberibus lacerant, Græce ῥήξωσιν

id est, laniant. Intellige hoc per se : nam per accidens Christus Dominus, S. Stephanus, S. Paulus, et alii perversissimis et obstinatissimis Judæis prædicarunt Evangelium, eorumque incredulitatem acriter corripuerunt et castigarunt, licet scirent se idcirco ab eis occidendos. Id enim fecerunt, tum ut publicum perhiberent testimonium veritati et gloriæ Dei; tum ad contestationem inexcusabilis impietatis improborum; tum propter aliorum astantium utilitatem, et vitandum scandalum. Tunc enim sancta non dantur porcis, sed potius Deo et electis ejus. Ita S. Augustinus, qui per canes accipit impugnatores veritatis; per porcos, contemptores. S. Chrysostomus vero per canes accipit Gentiles summe immundos; per porcos, hæreticos ventri deditos; per Sanctum accipit Baptismum et Eucharistiam, quæ non debet dari canibus et porcis, id est, immundis et indignis; margaritæ sunt mysteria veritatis inclusa divinis verbis in maris profunditate, id est, S. Scripturæ altitudine.

7. Petite, et dabitur vobis : quærite, et invenietis : pulsate, et aperietur vobis.] Redit ad orationem, de qua cœpit agere cap. 6. 5. et seqq. ad eamque instanter adhortatur.

Petite.] Scilicet per orationem à Deo ad ea, quæ hactenus docui, quasi vobis necessaria, sed ardua et difficilia, ac præsertim quæ in oratione Dominica c. 6. 7. petenda præscripsi; nam ad illam hæc refert Lucas c. 11. 9.

Nota : Hæc tria *petite, quærite, pulsate*, idem significant, scilicet instantissimam petitionem : nam petere significat fiduciam in oratione cum primis necessariam : quærere, studium et diligentiam; qui enim aliquid quærit, totum mentis studium intendit in id, quod requirit : pulsare, perseverantiam. Significat ergo orandum esse fidenter, ardenter, diligenter et perseveranter. Ita S. Augustinus, qui id, quod dixerat libro 2. Serm. Domini in monte cap. 33. *petite* pertinere ad impetrandas vires, quibus præcepta Dei impleamus; *quærite*, ad inveniendum veritatem; *pulsate*, ad aperiendum cœlum, quo tendimus, quia *possessio ipsa aperitur pulsanti* : idipsum retractans libr. 1. Retract. c. 19. *Operose*, inquit, *tria ista quid inter se differant, exponendum putavi, sed longe melius ad instantissimam petitionem omnia referuntur. Hoc quippe ostendit, ubi eodem verbo cuncta conclusit, dicens : Quanto magis Pater vester, qui in cœlis est, dabit bona petentibus, et quærentibus, et pulsantibus.*

Huc accedit S. Chrysostomus, qui et addit : Petite, inquit, precibus die ac nocte orantes : quærite studio et labore : donum enim non datur negligentibus : pulsate oratione, jejuniis et eleemosynis; qui enim ostium pulsat, manu pulsat.

Rursum tria hæc notant auxesin et incrementum orationis, quæ gradatim crescere, suumque affectum augere et intendere debet : petitur enim aliquid, primo loquendo; mox, si non respondeatur, clamando : si clamor non sufficiat, quæritur modus, quo exaudiatur, et impetret id quod petit, v. g. rima, per quam vocem in domum ad herum immittat; si nec id sufficiat, pulsatur ostium, pulsuque excitatur herus domus, ut respondeat. Sic pariter orans, vocem non tam oris, quam cordis, sensim intendere debet, ut primo petat orando et clamando ad Deum : deinde quærendo modos omnes Deum quasi excitandi et commovendi, ut concedat quod petitur : denique ingenti et intentissimo desiderio, pulsando quasi cœlum, ipsumque cor Dei, ut illud aperiat, indeque dona, quæ petuntur, large effundat. Hinc Remigius sic explicat : Petimus orando, quærimus recte vivendo, pulsamus perseverando. Alii, q. d. Petite fide, quærite spe, pulsate charitate. Oratio enim proprie est actus spei, quæ incipit à fide, et charitate perficitur. Denique Climacus gradu 28. *Pete*, ait, *per luctum, quære per obedientiam, pulsa per longanimitatem.*

Mystice S. Bern. in Scala Claustralium : *Quærite*, inquit, *lectione, invenietis meditatione; pulsate oratione, et aperietur vobis contemplatione. Lectio apponit ori solidum cibum, meditatio frangit, oratio saporem conciliat, contemplatio est ipsa dulcedo, quæ jucundat et reficit.* Hæc quatuor vero ita definit : *Meditatio est studiosa mentis actio, occultæ veritatis notitiam ductu propriæ rationis investigans. Contemplatio est mentis in Deum suspensæ elevatio, æternæ dulcedinis gaudia degustans. Lectio inquirit, meditatio invenit, contemplatio degustat, oratio postulat.*

8. Omnis enim qui petit, accipit : et qui quærit, invenit : et pulsanti, aperietur.] Hoc enim meretur orationis instantia et perseverantia. Intellige, si petat, quod oportet, et quomodo oportet; ac nisi magis expediat, non accipere id quod petitur : subinde enim petimus ea quæ salutaria videntur, sed Deus videt ea nobis fore noxia, quare clementer et sapienter illa negat : sicut mater puero petenti cultrum, quo se lædet, dare renuit. Audit ergo et exaudit Deus preces nostras, non ad voluntatem, sed ad salutem.

Eleganter et vere S. Augustinus (vel quisquis aut auctor) lib. de Salutar. monitis c. 28. *Oratio justi*, ait, *clavis est cœli : ascendit precatio, et descendit Dei miseratio.* Idem S. Augustinus in lib. Sentent. apud Prosperum sent. 87. *Quid*, ait, *infirmo sit utile, magis novit medicus? Itaque Deus aliquando misericorditer non audit.* Idem ad Paulinum epist. 43. *Negat Dominus sæpe quod volumus, ut tribuat quod mallemus.* Idem de Serm. Domini : *Cum Deus tardius dat, commendat bona, non negat, diu desiderata dulciora, cito data vilescunt : petendo et quærendo appetitus crescit ut capias.* Glossa : *Non negat se petentibus, qui sponte obtulit se non petentibus : et quærentes invenient eum, qui non quærentibus dedit ut invenirent, et pulsantibus aperiet qui clamat : Ecce ad ostium sto et pulso.*

9. Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei?] Pro *aut* Græce est ἢ, id est, *an*, quod hoc loco clarius est : Noster tamen vertit *aut*, quia quoque *aut* significat. Sic *aut* pro *an* ponitur, cum est nota interrogationis, præsertim efficacis, bicornis, et dissectæ, uti hic est. Sic Comicus in Eunicho ait : *Aut* (id est, *an*) *ego nesciebam quorsum tu ires?* Efficacius vero est *aut* quam *an*, q. d. aut Deus dabit nobis filiis suis id quod petimus, si homo det filiis panem quem petunt, non vero lapidem : aut si Deus non det, utique nec homo dabit. Deus enim liberalior est homine. Tò ergo *aut* combinat Deum cum homine, eumque homini anteponit.

10. Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei?] Serpens enim speciem formamque habet piscis, ut dolose pro pisce substitui possit, sed non nisi ab hoste invido, qualis non est pater. Idem dicit alia similitudine, sed efficaciori : nam si pater filio poscenti panem, daret lapidem, daret rem dumtaxat inutilem et incomestibilem : sin vero poscenti piscem det serpentem, non tantum dat rem inutilem, sed et noxiam et venenatam; serpens enim comestus à filio, eum suo veneno perimet : quare impius parricida foret pater, qui id faceret, quod remotissimum est à pietate et amore paterno erga filios : unde illud hic ut ordinarie et moraliter impossibile, à Christo proponitur.

11. Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data (Græce δόματα, id est, dona) dare filiis vestris; quanto magis Pater vester, qui in cœlis est, dabit bona petentibus se!] *Cum sitis mali*, tum naturali proclivitate in malum, quam contraxistis ex natura per peccatum corrupta. Genes. 8. 21. Ita sanctus Hieronymus. Tum propria voluntate et moribus : tacite enim eos eorumque malos mores perstringit. Unde patet hæc ad plebem dici, non ad Apostolos. Apostoli enim boni erant; in plebe autem multi erant mali, et vitiis irretiti. Unde S. Augustinus : Multos, ait, vocat sæculi dilectores. Aliter S. Chrysostomus : Ad comparationem Dei omnes, licet boni, inquit, videntur mali, sicut ad comparationem solis omnia, licet lucida, videntur obscura.

Nostis] id est, consuevistis. Est metalepsis : quia enim rite novimus ea, quæ facere consuevimus, hinc nosse significat consuescere. Sic dicitur Psal. 103. *Sol cognovit occasum suum.* q. d. Sol scit ubi soleat occumbere, sed toties tritum à se iter optime novit; unde per illud quotidie pergit ad locum in quo occumbat, q. d. Sol quotidie ibi occumbit, ubi solet occumbere.

Dabit bona.] Lucas habet : *Dabit spiritum bonum;* omnia enim bona per gratiam Spiritus sancti dantur, ait Remigius. *Bona*, vera et solida intellige quæ ducunt ad beatitudinem. Unde S. Augustinus : *Aurum*, inquit, *et argentum bona, non quod te faciant bonum, sed unde facias bonum.*

12. Omnia ergo quæcumque vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis : hæc est enim lex et Prophetæ.] Τὸ *ergo* nonnulli censent hic non habere vim illationis, sed quasi encliticum redundare; sic enim cum sermonem concludimus, vel novum dicendi argumentum ordimur, dicimus : Ergo, ut concludam, sit hæc summa dictorum; vel : Ergo sit novum rei probatæ argumentum : unde τὸ *ergo* omittit Syrus, quin et Lucas cap. 6. v. 31.

Potest tamen τὸ *ergo* hic proprie sumi ut illativum, sed ita ut conclusionem inferat non ex iis, quæ proxime præcesserunt, licet id velit S. Chrysostomus (qui sic explicat, q. d. Ergo ut bona, quæ orando petitis, à Deo Patre impetretis, vos quoque bona, quæ proximi à vobis petunt, illis tribuite, sicut vultis vobis eadem tribui); verum eam inferat ex ulterioribus et remotius dictis more Hebræo, puta ex iis, quæ tum cap. 5. et 6. tum initio hujus capitis dixit de dilectione proximorum, etiam inimicorum, de danda eleemosyna, de danda venia offendentibus, de non judicando. Unde Lucas capite 6. vers. 30. illis hæc ita connectit : *Omni*, inquit, *petenti te tribue, et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas : et prout vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter;* ac verisimile est Christum hæc ita dixisse et connexisse, ut habet Lucas. Sensus ergo est, q. d. Quæ hactenus sparsim dixi de diligendo proximo, deque danda eleemosyna, illa omnia ex hoc primo naturæ dictamine, et primo philosophiæ moralis principio oriuntur, atque hac æquitate nituntur, ut quod tibi fieri velis, id aliis facias, ac quod ab aliis pati nolis, id alteri non irroges. Intellige quod *velis et nolis* recte et honeste, juxta judicium rectæ rationis : nam gulosus, v. g. qui vult sibi propinari vinum usque ad crapulam, non potest licite aliis illud ita propinare : sed sicut hoc sibi perperam vult, ita et perperam facit illud aliis propinando. Alludit ad monitum, quod Tobias moriens dedit filio cap. 4. v. 16. dicens : *Quod ab aliquo oderis fieri tibi, vide ne aliquando alteri facias.*

Hæc est enim lex et Prophetæ.] q. d. Hoc spectat, hoc per varia præcepta jubet lex et Prophetæ : hæc est summa legis et Prophetarum. Nam ex hoc principio : *Quod tibi vis fieri, hoc alteri fac; et quod nolis tibi fieri, alteri ne facias*, recte particulatim elicitur et concluditur : tu non vis tibi eripi vitam, uxorem, famam, opes, etc. : ergo eadem aliis non eripito, sed conservato et foveto. Ita S. Augustinus.

Nota : Non dicit Christus totam legem hoc spectare, quia lex etiam spectat sancitque dilectionem Dei, idque vel maxime : potest tamen hoc quoque vere dici, quia scilicet dilectio proximi includit dilectionem Dei, ex eaque procedit, sicut ramus ex radice : nec enim proximus charitate diligitur, nisi propter Deum primo et per se dilectum. Simile est Galat. 5. 14. et Rom. 13. 8. *Qui*, inquit, *diligit proximum, legem implevit.* Simili phrasi ait Eccles. 12. 13. *Deum time, et mandata ejus observa : hoc est enim omnis homo.* Vide his locis dicta.

13. Intrate per angustam portam : quia lata porta et spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam.] *Angusta porta*, qua intratur in cœlum ad beatitudinem et convivium gloriæ cœlestis, est lex Dei, ait S. Augustinus, quæ cupiditates nostras arctat et constringit : item obedientia, continentia, mortificatio, crux quotidiana, quam lex vel fieri vel portari jubet : *Porta lata*, quæ ducit ad perditionem vel gehennam, est concupiscentia, libertas nimia, gula, libido, etc. Respicit Christus ad suas legum partim sanctiones, partim interpretationes, quas recensuit statuitque c. 5. dicens : *Qui dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde. Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum. Ego autem dico vobis, non jurare omnino*, etc., *non resistere malo : sed si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi et alteram. Qui petit à te, da ei. Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Estote perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est*, etc. Hæc omnia enim sunt ardua et arcta. q. d. Videor vobis meis præceptis arctasse viam salutis, sed scitote illam in se esse arctam, ideoque me eam non arctasse, sed talem, qualis re-

vera est, descripsisse dumtaxat : via enim ad gloriam cœlestem est puritas et sanctitas, quæ in statu hoc naturæ corruptæ in arcta cupiditatum refrænatione et mortificatione consistit : quia enim per libertatem et voluptatem lapsus est Adam, et in eo nos omnes in peccatum, indeque in omnem concupiscentiam : hinc omnium horum remedium non est aliud, quam arcta continentia, crux, et mortificatio : contraria enim contrariis curantur. S. Ambrosius in Psalm. 1. *Duæ*, inquit, *sunt viæ : una justorum, altera peccatorum: una æquitatis, altera iniquitatis. Justorum via angustior est, injustorum latior: illa sobrietatis angustior, hæc ebrietatis latior, ut possit capere fluctuantes.* Et paulo post comparans hanc viam latam cum angusta : *Hic*, inquit, *libertas cupiditatum, illic servitutis injuria : hic convivium, illic jejunium: hic intemperantia gaudiorum, illic perseverantia lacrymarum: hic saltatio, illic oratio : hic cantus dulces, illic gemitus graves.* Clemens Alexandrinus lib. 4. Strom. citat laudatque illud Hesiodi : *Sudor ante virtutem est positus, via longa est atque declivis ad ipsam.* Et illud Simonidis : *Fertur virtus habitare in rupibus aditu difficilibus.* S. Basilius in psalm. 1. *Via*, inquit, *illa facilis et lata, pronoque cursu declivis habet decipientem dæmonem malum, qui per voluptatem se sequentes ad perditionem trahit: asperæ vero et acclivi et arduæ Angelus præsidet bonus, qui per strenuos pro paranda virtute labores ad finem beatum sequaces suos deducit.* Quocirca Lucas c. 13. 24. habet : *Contendite intrare per angustam portam;* ubi pro *contendite* Græce ἀγωνίζεσθε, id est, agonizate, et quasi in agone, et agonia contendite, extremas summasque vires velut agonizantes exerite, quasi pro vita, si vincitis, vel morte, si vincimini, luctaturi, juxta illud Apostoli : *Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet : et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.* 1. Cor. 9. 25. Agonem ergo obimus, et in eo agonizamus certamusque pro cœlo vel inferno, pro gloria vel gehenna, pro æternitate beatissima vel miserrima. Quisque videat, quomodo tantum agonem agonizet; nam stadium et via ad vitam est crux : stadium et via ad perditionem est voluptas. Via ad perditionem est concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, et superbia vitæ : via ad vitam est continentia, paupertas spiritus et humilitas; via ad perditionem est amor mundi et mundanorum : via ad vitam est contemptus mundi et mundanorum. Quocirca S. Barlaam Josaphat regi dixit viam ad vitam esse martyrium vel sanguinis, vel voluntatis, et pœnitentiæ; hanc enim viam inivit, nobisque præivit Christus : hac de causa primos Christianos, ejusque sequaces ultro se obtulisse martyrio; sequentes vero, cessante persecutione, voluntarium sibi indixisse martyrium austeræ vitæ in cœnobiis, in desertis et speluncis. Ita refert Damascenus in histor. c. 12.

Sic S. Perpetua (quam celebrat S. Augustinus in Psalm. 47. et alibi) vidit scalam auream; sed undique circumseptam cultris et gladiis, per quam scandendum erat in cœlum, atque hac visione cognovit sibi suisque portendi martyrium. Vidit enim S. Satyrum, unum è sociis, per illam animose ascendentem, ceterosque ad se sequendum exhortantem, uti habet ejus vita apud Surium die 7. Martii.

Hinc rursum ex hac Christi sententia S. Wilhelmus ex duce Aquitaniæ pœnitens eremita colligebat, resecatis omnibus superfluis, indulgendum esse corpori in solis necessariis : *Quanti fratres, inquit, in Ægypto, quam multis annis Domino sine piscibus servierunt! Quantis tyrannis in inferno positis abunde sufficeret extra infernum saccus Hieronymi, tunica Benedicti, mattula Eulalii, lacrymæ Arsenii, nuditas Apostoli, olla Elisæi! sed væ nobis miseris, qui fortitudine mentis enervati, et fragilitate corporis prægravati, superfluitatem convertimus in necessitatem. Jam non est, quo se immisceat charitas, ubi totum occupavit vanitas. Dicebat insuper servum Dei omni horâ cogitata, dicta, gesta, debere ciscumspicere, ne in ipsis contingeret oculos creatoris offendere. Servum Dei semper aut orare, aut laborare, aut cœlestia cogitare debere.* Ita Theobaldus Episcopus in ejus vita cap. 23. Extat apud Surium die 10. Februarii.

Vidit idipsum per umbram Pythagoras, qui dictitabat, viam virtutis initio esse arctam et strictam, sed deinde sensim dilatari : viam vero voluptatis initio esse amplam, sed sensim magis magisque arctari : *Tribulatio enim et angustia in animam omnis hominis operantis malum : gloria autem, honor et pax omni operanti bonum.* Roman. 2. Charitas enim et gratia Christi dilatant cor, ut fidenter dicat fidelis cum Psalte : *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.* Psal. 118. 32.

Symbolum Pythagoræ hac de re erat littera Y, quod eleganti epigrammate explicuit Virgilius, dicens :

Littera Pythagoræ discrimine secta bicorni,
Humanæ vitæ speciem præferre videtur.
Nam via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilemque aditum primum spectantibus offert,
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via lata : sed ultima meta
Præcipitat captos, volvitque per ardua saxa.
Quisquis enim duros casus virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudemque decusque parabit;
At qui desidiam luxumque sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incautâ mente labores,
Turpis inopsque simul miserabile transiget ævum.

14. Quam angusta porta et arcta via est, quæ ducit ad vitam : et pauci sunt, qui inveniunt eam!] Idem dicit repetitque ad majorem emphasim, ut id altissime cordibus nostris imprimat, ut notat S. Basilius in Brevior. reg. 241. Hæc est vox æternæ sapientiæ : qui sapit ergo, et serio animam suam salvare satagit, arctam viam capessat. Unde Theophylactus et Euthymius censent hanc esse vocem Christi admirantis, q. d. Papæ! quam angusta est via ad vitam!

Mensuram hujus angustiæ et arctitudinis viæ ad cœlum æque, ac paucitatis eorum qui illam capessunt et salvantur, æstima ex typis, quorum primus est Lot, qui solus cum duabus filiabus evasit incendium Sodomæ et Pentapolis, ceteris omnibus ob libidinem eo concrematis. Mundus enim est instar Sodomæ, ardetque cupiditate et luxuria : quocirca longe major pars eorum qui damnantur, ob pollutiones et libidines damnantur, ait Toletus, imo id revelatum est S. Christinæ Mirabili, ut habet ejus vita. Secundus typus est in diluvio : hoc enim solus Noe

evasit cum septem animabus, ceteros ob peccata diluvium absorpsit. In mundo enim est exundatio et diluvium scelerum, indeque pœnarum et ærumnarum omnium. Tertius est in ingressu terræ promissæ, quæ erat typus cœli: hanc enim ex sexcentis millibus Hebræorum duo soli, puta Josue et Caleb ingressi sunt. Num. 14. 30. Quartus typus est Isaiæ c. 17. v. 5. ubi Propheta Damascenos salvandos à strage Chaldæorum comparat paucis spicis post messem, et paucis uvis post vindemiam remanentibus, imo duabus vel tribus olivis post excussionem oleæ reliquis: hi sunt typus paucitatis salvandorum. Quinto, id patet ex irrefragabili Christi sententia, dicentis: *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* Matth. 20. Sapienter enim monet Cassianus: Vive cum paucis, ut inter paucos inveniri salvarique merearis. Multitudo denique damnatorum liquet ex magnitudine inferni, quæ est stadiorum 1600. Apocal. c. 14. 20. hoc est, ducentorum milliarium Italicorum (octo enim stadia faciunt unum milliare idque quaquaversum, scilicet, ut infernus profundus sit 200. milliaribus Italicis, totidem longus, et totidem latus, quod spatium capiet multa millena millia millionum damnatorum, qui in inferno compingentur sicut haleces et pisces in vase. Vide dicta Apoc. 14. 20.

Porro hæc sententia vera est, si omnes omnino homines accipias. Longe enim major hominum pars est infidelium, Turcarum, Saracenorum, hæreticorum. Sed et de fidelibus S. Chrysostomus hom. 40. ad populum, censet vix millesimum quemque salvari; ait enim: *Quot esse putatis, qui in civitate nostra* (Antiochia) *salvantur? infestum quidem est quod dicturus sum; dicam tamen: Non possunt in tot millibus* (facile erant Antiochiæ centum millia et plura) *centum inveniri, qui salventur, quin et de his dubito. Quanta enim in juvenibus est malitia! quantus in senibus torpor! nemo zelum habet, multitudo sumus fœni, inordinatum mare.* Et S. Augustinus libro 4. contra Crescent. cap. 53. Ecclesiam comparat areæ, in qua plures sunt paleæ quam grana tritici, puta plures mali quam boni, plures damnandi quam salvandi. Verum alii mitius probabiliter censent majorem partem fidelium salvari, quia major pars moritur perceptis sanctis Sacramentis, quæ justificant peccatores, etiam attritos dumtaxat, non contritos. Hoc verum videtur de iis, qui non vixerunt in peccatis continuis, et quasi habituatis, ut concubinatus, usuræ, odii, rixarum, etc. Hi enim ægre concipiunt serium et efficax emendationis propositum; aut si illud concipiant, mox eos rursum in morte, juste permittente Deo in vindictam scelerum præteritorum, tentat dæmon illecebrosa præteritæ, et crebro usurpatæ voluptatis illicitæ memoria, eam refricando et acuendo, cui proinde homo infirmus ex habitu facile cedit et consentit, itaque peccat et damnatur, cujus rei plura extant exempla. Plura de numero electorum et reproborum dixi Jacobi cap. 2. 13. ad illa: *Superexaltat autem misericordia judicium.*

15. Attendite (Græce προσέχετε, id est, cum attentione cavete, attente servate vos. Syrus, *Custodite vos*) a falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.] Transit Christus ad saluberrimum de cavendis falsis doctoribus monitum, qui docent viam in cœlum non esse arctam, sed laxam, ideoque suos sequaces non ad cœlum, sed ad tartara transmittunt. Docent enim non esse jejunandum, non confitendum, non esse servandam virginitatem, nec vota religionis, omnemque carni libertatem indulgent, ac bonis operibus omnem merendi vim adimunt.

Nota: Propheta in Scriptura non tantum vatem, qui futura prænuntiat, sed et multa alia per catachresin significat, scilicet, nunc virum sanctum et religiosum, nunc cantorem, nunc miraculorum operatorem, nunc et sæpius doctorem. Olim enim Prophetæ erant doctores populi, qua de re plura dixi 1. Corinth. 14. initio capitis, et Eccli. 48. 14. Propheta ergo est doctor, qui officium vivendi et cognoscendi ea quæ aliis non sunt manifesta, profitetur, sive futura prædicat, sive non. Propheta enim Hebr. vocatur *videns*, quod videat arcana et aliis abscondita, qualia sunt in primis futura. Falsi Prophetæ ergo sunt falsi doctores, sive illi hæretici sint, sive Gentiles et Pagani, sive alii quilibet, qui nos ab arcta et recta salutis via in latam et perversam sollicitant: quare similes sunt lupis oves laniantibus et devorantibus.

Porro vestes ovium, quas induunt hi lupi, sunt prætendere et obvelare suo errori et hæresi, primo libertatem conscientiæ; secundo sententias S. Scripturæ in speciem suæ hæresi faventes; tertio reformationem morum Ecclesiæ, præsertim cleri et Ecclesiasticorum; quarto mansuetudinem, simplicitatem et simulationem pietatis; quinto blandiloquentiam et facundam garrulitatem, quibus tegunt suam lupinam sævitiam, seseque in animos audientium callide insinuant, ut eos deinde suo errore inficiant et interficiant, eorumque crumenas emungant, opesque devorent: ut enim suo ventri serviant, animas sectatorum perdunt mittuntque in tartara, quæ sane lupina est voracitas et feritas.

Qui veniunt.] A seipsis sponte sua se ingerentes, et munus docendi usurpantes, cum ab Episcopis et Prælatis Ecclesiæ non sint vocati, nec missi, nec approbati, de quibus Jerem. c. 23. 21. dicitur: *Non mittebam Prophetas, et ipsi currebant.*

16. A fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus?] *Colligunt*, non falsi Prophetæ, sed homines, v. g. agricolæ. *Colligunt* ergo, id est, *colliguntur*, q. d. Sicut è spinis non solent gigni et colligi uvæ, nec è tribulis ficus; sic ab hæresi et hæreticis nullus fructus bonus et suavis, sed malus, asper et spinosus colligitur. Fructus hic est duplex: primus falsæ et impiæ doctrinæ: secundus pravorum morum et scelerum ex ea consequentium. Exempla hujus sæculi dedere Lutherus et Calvinus. Lutherus enim docet vota non obligare religiosum, hominem non habere liberum arbitrium, agi fato, necessario peccare, fidem solam justificare, opera bona nil apud Deum mereri. Calvinus docet Deum esse auctorem malorum, Christum in cruce desperasse: sensisse pœnas inferni, etc., quæ prorsus sunt blasphema, ac contra legem ac rationem naturalem; item fidem, id est, perfidiam suam armis esse tuendam et propagandam, depositis, vel occisis legitimis principibus, et regibus, Episcopis, sacerdotibus, et Catholicis illi obsistentibus. Unde in Gallia, Anglia, Germania audivimus, et quasi oculis spectavimus tot sacerdotum

et Catholicorum cædes, rapinas, exilia, ac immane iniquitatis diluvium, et probitatis quasi incendium universale, nimirum SS. Sacramenta profanari, sacro-sanctum Sacrificium aboleri, Sanctos contemni, vota violari, templa comburi, sacros canones irritari, sanctas virgines corrumpi, viros probos eliminari, improbos exaltari et dominari, etc. Nam, ut recte aiebat Joannes Fischerus Episcopus Roffensis, gloriosus cum Thoma Moro in Anglia sub Henrico VIII. martyr: *Libido est mater hæreseos, æque ac filia* et sine merito quis dat se pœnitentiæ, mortificationi, eleemosynæ, arduisque virtutum operibus. Comedamus ergo et bibamus, omni voluptati fræna laxemus, quasi cras morituri, et ebrii cœlum ingressuri.

17. Sic omnis arbor bona fructus bonos facit: mala (Græce σαπρόν, id est inutilis, vitiosa, putrida, ait Euthymius) autem arbor malos fructus facit.] *Non enim ex foliis, neque ex floribus, sed ex fructu arbor bona malave dignoscitur*, ait S. Bernardus ep. 107. *Arbor*, scilicet, fructifera; ceteræ enim dant folia et ramos sine fructu. Sub arbore frutices omnes intellige, quales sunt spinæ et tribuli, de quibus sermo præcessit, quem hîc continuat, ut patet ex τὸ *sic*, quæ hanc habet vim, q. d. Sicut ex spinis non colliguntur uvæ, sed spinæ; nec ex tribulis ficus, sed tribuli (tribulus est spinæ genus, à semine triangulari sic dictum, vel quod cuspidatim trifariam feriat, unde dicta tribulatio), sic ex omni arbore (ex frutice) bona boni nascuntur fructus, ex mala mali. Sic plane res se habet. Sic ubique fieri videmus. Ita Glossa Interlinearis.

Nota primo, per arborem hîc ad litteram non accipi voluntatem bonam, sive charitatem; nec per arborem malam voluntatem malam, sive cupiditatem, uti censent S. Augustinus, Chrysostomus, Theophylactus et Lyranus; sed doctorem bonum vel malum, id est, verum vel falsum, de hoc enim sermo præcessit; hîc enim tantum de fide et doctrina agitur. S. Lucas tamen cap. 6. v. 43. arborem malam interpretatur hypocritas, quia falsi doctores sunt maximi hypocritæ, tum quia hæc sententia etiam de omnibus hypocritis vera est. Nam Lucas omittit falsos doctores, quos Matthæus apte hîc nominat et interserit: propter illos enim proprie hæc parabola affertur à Christo: quare ex Matthæo supplendus et interpretandus est Lucas.

Nota secundo, per fructus arboris, id est doctoris, accipi tum ejus doctrinam, ut ait S. Lucas c. 6. 45, quæ à vero vera, à falso falsa promanat: tum ejus opera cum S. Hieronymo, Chrysostomo, Augustino: licet enim falsi doctores et hæretici aliquando sanctitatem in bonis operibus præ se ferant, tamen per se et natura sua fides prava in doctore pravo, pravos mores et opera progignere nata est, et plerumque reipsa progignit, quod tantum nos hîc docere vult Christus: intendit enim dare vulgare et commune signum pravi doctoris et doctrinæ, quia vix fieri potest, ut diu hîc lupus sub ovina pelle deliteat, quin per opera tandem se prodat: vice versa fides bona in doctore bono natura sua nata est sanctam vitam sanctosque mores et opera producere, et in multis producit, etiamsi subinde per accidens contrarium fiat, ut v. g. hæreticus sit largus in dandis eleemosynis ex naturali benignitate et compassione: hujus ergo benignitatis, non autem hæresis vel erroris, tunc fructus est eleemosyna: hæc enim producitur à corde benigno, non vero ab hæresi. Nam alioqui ex uno hoc, v. g. hæreticorum principio, *sola fides justificat*, sequitur, ergo frustra

18. Non potest arbor bona malos fructus facere: neque arbor mala bonos fructus facere.] q. d. Non potest spina producere uvas, nec tribuli ficus, sed spina spinas, tribuli tribulos, uti dixi v. 16, ac vice versa non potest vitis producere spinas, sed uvas; nec ficus tribulos, sed ficus; ac licet ipsæ uvæ et ficus subinde non maturescant, ideoque acerbæ sint; id tamen non provenit ex vitio vitis et ficus, sed ex aeris intemperie, et solaris caloris defectu; sic pariter non potest Propheta, id est, doctor verus falsa docere vel prava agitare: nec falsus doctor potest vera docere vel recta sanctaque peragere. Intellige in sensu composito et formali, quatenus scilicet bonus vel malus est; nam in sensu diviso et materiali potest doctor bonus à bonitate sua deficere, pravaque docere vel facere, uti Scribæ recta docebant, sed prava faciebant; hoc enim eis objicit Christus Matth. 23. 2.

Perperam ergo hac gnome Christi plures hæretici abusi sunt, eamque detorserunt ad suas hæreses stabiliendas. Primo enim Manichæi ex ea probare conabantur, alios homines natura sua esse bonos, alios vero malos, sive duas esse rerum naturas, unam bonam, quæ homines hos faceret bonos; alteram malam, quæ alios faceret malos, teste S. Hieronymo hîc. Secundo, Jovinianus ex hac gnome contendebat, hominem natum ex Deo non posse peccare, teste S. Hieronymo contra Jovinianum. Tertio, Pelagiani ex ea inferebant, non esse peccatum originale, quod ex bono conjugio ceu arbore bona, tam malus peccati fructus nasci non possit, teste S. Augustino lib. 2. de Nuptiis et Concup. c. 26. Quarto, Donatistæ ex ea colligebant, malos sacerdotes ceu arbores malas non bene baptizare, teste S. Augustino lib. 3. contra litteras Petiliani cap. 44. Quinto, Calvinistæ ex ea concludunt in homine non esse liberum arbitrium, ad producendum bona opera vel mala. Sexto, iidem ex ea inferunt bonis operibus nos non justificari, sed tantum justos declarari; sicut arbor non fit bona ex bonis fructibus, sed iis bona esse declaratur. Verum hæc omnia perperam inferuntur: sunt enim hoc loco parerga et impertinentia. Christus enim proprie hanc gnomen applicat dumtaxat Prophetis, id est, doctoribus veris et falsis, uti dixi.

Potest tamen hæc gnome cum S. Augustino, Chrysostomo, Theophylacto, Lyrano et Jansenio accipi generalius, et applicari voluntati bonæ vel malæ, quia plerumque bona vel mala voluntas operum, non omnium, sed aliquorum, ad quæ magis inclinat, bonitate vel malitia se prodit. Sequitur enim homo frequentius appetitum in se dominantem. Dices, Ergo bona voluntas non potest mala opera producere, nec mala bonos. Respondeo, parabolas non significare quid semper, sed quid sæpe et plerumque fiat, uti crebro ostendi in Ecclesiastico et Proverbiis. Rursum in Parabolis non possunt omnia accommodari rei per parabolam significatæ: sufficit enim ea adaptari, in quibus parabolæ vis sive similitudo constituitur, ut dixi Canone

29. quæ in hac parabola constituitur in eo, quod sicut arbor bona bonos fructus producit, mala malos; sic pariter bona voluntas ex habitu bono plerumque bona opera producat, mala malos; sed dissimilitudo est in eo, quod arbor bona vel mala sit causa naturalis, ideoque determinata ad suum fructum bonum vel malum: voluntas vero fit causa libera, quæ licet ex consuetudine et habitu sit proclivior in bonum vel malum, semper tamen manet libera et indeterminata ad bonum vel malum, donec ipsa se determinet ad hoc vel illud, quod ipsa elegerit, tumque ipsa actu sit bona vel mala ex electione et operatione bona vel mala, quam eligit et exercet. Quocirca non ait Christus, Arbor bona non potest fieri mala, nec arbor mala potest fieri bona, sed: *Non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonos*, quia dum voluntas bona est et virtuti incumbit, bona opera producit: dum vero mala est, et vitio incumbit, mala opera profert; sed sicut ipsa potest se facere bonam et virtuti incumbere; ita consequenter potest et bene operari, bonosque operum fructus producere, ac vice versa potest se facere malam; et vitio studere, itaque vitiosos scelerum fructus edere. Ita SS. Hieronymus, Chrysostomus, Augustinus, et alii.

19. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur.] Hanc gnomen repetit et inculcat Christus, nam eam audivimus cap. 3. v. 10. ubi illam explicui. Græce est *exciditur et mittitur*, in præsenti, id est, exscindi et mitti solet, idque statim et cito.

20. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos.] Scilicet Prophetas, id est, doctores, an veri et boni sint, an falsi et pravi. Est conclusio collecta ex parabola arboris bonæ et malæ, cujus sensus patet ex jam dictis.

21. Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum: sed qui facit voluntatem Patris mei (et consequenter meam: nam eadem est voluntas Patris et Filii, sed Christus qua homo modestiæ causa nominat voluntatem Patris, non suam) qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum.] Ecce hic clare fructum arboris bonæ, id est, boni doctoris et Christiani assignat Christus, scilicet facere voluntatem Patris cœlestis, ut nimirum non tantum credas in eum, ejusque legem à Christo propositam, sed ut eamdem opere perficias et per omnia impleas. Ita S. August. lib. 2. de Serm. Domini in monte sub finem. Ait ergo: *Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine*, id est, non omnis, qui in me velut Dominum et Deum credit, meque ut talem invocat, ait sanctus Hieronymus, Euthymius, Theophylactus, quique me crebro in ore habet, ac me nominat, meumque nomen suis dictis, suæque doctrinæ præfert, quasi prædicet fidem veram Christi, purumque ejus Evangelium, uti jactant hæretici: hic, inquam, non intrabit in aulam et regnum Patris cœlestis, sed qui ejus fecerit voluntatem, id est, ejus præcepta impleverit, quæ sunt duo, scilicet: Primo, credere in Christum fide orthodoxa; Secundo, Christi mandatis obedire, eaque opere exequi: *Regnum enim cœlorum sola verborum officia non obtinent*, etc.; *de nostro est beata æternitas promerenda, præstandumque aliquid de proprio*, ait S. Hilarius. Atque *iter regni Dei est obedientia, non nominis nuncupatio*, ait Glossa. Unde S. Chrysost. *Qui*, inquit, *non conversatur secundum verbum Christi, non intrabit in regnum cœlorum.*

22. Multi dicent mihi in illa die.] Puta in die judicii, quæ ultima et summa erit mundi dies, ideoque singularis, eximia et decretoria, utpote quæ erit janua æternitatis, ac eos, qui bona opera fecerunt, ad beatam in cœlis; qui mala, ad miserrimam in gehenna æternitatem transmittet: *Quando*, ut ait S. Chrysostomus, *singulorum opera loquentur et ora tacebunt, nec alter pro altero interveniet.*

Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus?] Id est, nonne tuo lumine, gratia, et virtute futura prædiximus? Unde sequitur, *et virtutes*, id est miracula, *multas fecimus:* ita Maldonatus. Rursum *in nomine tuo prophetavimus*, id est, Spiritu sancto afflati ex tua commissione et auctoritate veram fidem docuimus et prædicavimus. Ita Jansenius.

Et virtutes multas fecimus.] *Virtutes* vocat miracula, eaque vera et sincera. Ex hoc versu liquet Deum subinde etiam per malos prophetare, id est, facere miracula, ut fecit per Judam proditorem, Luc 10. 17 et seq. et Caipham. Joan. 11. 49. ac Balaam ariolum. Num. 24. 3. nam, ut ait S. Hieronymus, *Virtutes facere interdum non est ejus meriti qui operatur, sed invocatio nominis Christi hoc agit ad aliorum utilitatem.* Unde colligit S. Gregor. lib. 20. Moral. 8. *Probatio sanctitatis*, ait, *non est signa facere, sed proximum ut se diligere, de Deo vera, de proximo meliora quam de se sentire.* Hinc disce gratias gratis datas, ut sunt miracula, prophetiæ, sapientia, multum distare à gratia gratum faciente; hæc enim sanctificat animam, illa vero alios dumtaxat juvant et erudiunt.

Nota. Licet impii et falsi doctores ex dono Dei possint prophetare et miracula facere, non tamen ea possunt facere ad confirmandam falsam doctrinam. Miraculum enim, etiam unicum dumtaxat, modo verum sit et evidens, est argumentum non tantum probabile, sed moraliter certum veræ doctrinæ: unde eo ut certo et invicto utuntur Christus et Apostoli ad probandam Christianam fidem. Neque unquam miraculum ullum in confirmationem hæresis vel erroris factum legimus. Et ratio à priori id evincit. Miraculum enim est singularis, supernaturalis et propria solius Dei operatio, qua, quasi sigillo suo, Deus sua dicta, rectamque fidem et veritatem obsignat: quare si Deus falsum doctorem, invocantem se pro miraculo ad stabiliendum errorem exaudiret, videretur illi cooperari et errori attestari, ac per consequens mentiri et fallere, quod est impossibile; Deus enim est prima veritas, ipsaque veracitas et fidelitas, qui proinde potestatem faciendi miracula sibi soli reservavit, ut per eam, quasi proprium sibi testimonium, sua dicta, suasque veritates obsignaret, testareturque illa à se promanare: miraculum ergo est quasi vox Dei operantis et attestantis se loqui, suaque dicta hoc quasi sigillo obsignare: cetera enim Deo cum Angelis et dæmonibus sunt communia: quare in iis incertum est, an Deus, an Angelus, an diabolus loquatur et operetur. Ita D. Thomas 2. 2. q. 178. artic. 2. et passim Theologi. Unde S. Augustinus

lib. contra epist. fundamenti cap. 4. dicit se teneri in Ecclesia vinculis miraculorum. Et Richardus de Sancto Victore libro 1. de Trinitate cap. 2. *Domine*, inquit, *si error est quod credimus, à te decepti sumus : ista enim in nobis iis signis et prodigiis confirmata sunt, quæ non nisi à te fieri potuerunt.* Vide Bellarm. lib. 4 de Notis Ecclesiæ cap. 14.

Adverte hic tamen, si cui gratia miraculorum per modum quasi habitus permanentis antea à Deo ob aliam causam esset collata, ille postea posset ea abuti, et miraculum facere ad malum finem, v. g. ad vanam gloriam, ad quæstum, ad confirmationem falsi. Tunc enim Deus concurrit quidem ad ipsum miraculum, non tamen ad abusum et malum finem ejus, qui patrat miraculum : hunc enim tantum permittit. Sic Deus concurrit cum impio sacerdote ad consecrationem et transsubstantiationem Eucharistiæ, etiamsi is intendat ea abuti ad veneficia, ad blasphemiam, imo ut illam Judæo irridendam et transfigendam vendat. Quod dixi, impium posse abuti gratia miraculorum ad malum et confirmationem falsi, intellige, cum passim constat gratiam hanc illi collatam à Deo ad alium finem, ipsumque illa abuti ad malum vel falsum : sicut constat sacerdoti impio datam à Deo potestatem consecrandi alio fine, esto ipse ad malum ea abutatur. Pertinet enim ad Dei providentiam, non permittere hominem impium abuti gratia miraculorum ad alios decipiendum, et in hæresim inducendum, si hic abusus sit plane occultus, ita ut hominibus constare, vel ab eis deprehendi nequeat. Tunc enim homines sine sua culpa, ex auctoritate quasi attestantis Dei inducerentur in errorem, quod est impossibile, neque Deus hunc errorem per aliud miraculum corrigere, et emendare posset. Dicerent enim homines: Si prius miraculum factum est ad confirmationem falsi, pari jure secundum fieri potuit ad confirmationem falsi : quare Deus tunc quasi se exarmaret, privaretque se sua auctoritate ac fidelitate dicendi et attestandi verum, ac confutandi falsum : hæc enim consistit in operatione miraculi. Sic in iis, quos vulgus *Salvatores* vocat, licet subinde malæ sint vitæ, constat, ait Navarrus in Manuali, à Deo datam gratiam curandi morbos ad commune Ecclesiæ bonum, qua tamen illi ad malum possunt abuti. Sic in Flandria aiunt natos in die Parasceves ; item masculum septimum, continua masculorum generatione à parentibus prognatum, curare strumas, eas tangendo : sed prius à Deo datum est diei sanctæ Parasceves, et mysterio passionis mortisque Christi ; secundum conjugio, ut scilicet id honoretur, et à Deo institutum, ac à Christo in Sacramentum erectum ostendatur : quare si quis hac potestate ad malum uteretur, omnes scirent illum potestate sua abuti, nec Deum ad malum hoc cooperari, sed tantum ad curationem illam miraculosam alio fine illi datam. Sic regibus Franciæ et Angliæ eadem potestas dicitur à Deo collata, ob merita sancti Eduardi Regis, aliorumque ; imo Tokerus quidam Novator, libellum conscripsit de strumis ab Elisabetha nuper Angliæ regina curatis, sed eum valide confutat Delrio in Magicis lib. 1. cap. 3. q. 4.

Denique hucusque nullum extat exemplum, quo doceatur hæreticum patrasse miraculum, etiam ex habitu, ad confirmationem hæresis falsæque doctrinæ, nisi quod Calvinus in confirmationem suæ hæresis volens resuscitare quemdam, qui se fingebat mortuum, cum revera esset vivus, Deo fictionem puniente, ex vivo fecerit mortuum ; sed talia miracula, quasi perfidiæ indicia, damnant hæresim, veramque fidem stabiliunt. Quod enim Caiphas prophetarit, dicendo : *Expedit vobis, ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat*, Joan. 11. 50, illaque prophetia abusus sit ad confirmationem falsi, scilicet, ad damnationem Christi, impertinens est : nec enim populus vel sacerdotes sciebant Caipham hic prophetare, sed putabant eum ex propro suo sensu judicioque loqui. Quod enim Spiritus sanctus per os ejus dictabat, scilicet expedire Christum mori, ad hoc, ut ejus morte redimeretur genus humanum, hoc Caiphas non intelligens, suo sensu detorsit ad Christi velut malefici, blasphemi et seditiosi condemnationem, quæ in reipsa fuit falsissima et injustissima. Vide Franc. Suarez 3. part. quæst. 44. disput. 31. sect. 2.

23. Et tunc confitebor (profitebor, libere et palam asseverabo) illis, quia (quod) nunquam novi vos : discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem.] q. d. Ego Christus doctoribus falsis et impiis, qui in nomine meo prophetarunt, docuerunt et fecerunt miracula, dicam in die judicii : Novi quidem vos, ut meos Prophetas, doctores et miraculorum patratores ; at non novi vos, ut meos amicos et filios, quos prædestinavi ad meam hæreditatem et gloriam, hoc est, non amo, non diligo vos, quia voluntatem et legem Patris cœlestis, quam alios voce docuistis, ipsimet opere non implestis. Ite ergo, maledicti, in ignem æternum, quia operati estis iniquitatem. Ita S. Augustinus serm. 23. de verbis Domini, ubi interrogans, ait : *Non novit illos, qui novit omnia? quid est ergo, non novi vos? improbo vos, reprobo vos. Hoc est autem magnum, et nescit vitia, et judicat vitia; nescit faciendo, et judicat arguendo.* Et S. Gregor. hom. 12. in Evang. *Velut incognitos*, inquit, *deserit, quos per vitæ meritum non cognoscit.* Quocirca Apostolus signacula, quibus Deus suam prædestinationem et amorem erga electos obsignat, duo hæc 2. Timoth. 2. 19. assignat : *Firmum*, ait, *fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc. Cognovit Dominus, qui sunt ejus, et discedat ab iniquitate omnis qui invocat nomen Domini.* Vide ibi dicta. Est ergo hæc notitia in Deo non speculativa, sed practica, amorosa et affectuosa, qua dicimur nosse eum quem diligimus, non nosse eum quem non diligimus, sed odimus et rejicimus ; quia amor parit familiaritatem, indeque notitiam rei amatæ ; odium vero parit aversionem, indeque ignorantiam rei exosæ. Est Catachresis et Metalepsis. Hinc à contrario colligit Glossa Interlin. Si Deus non novit eos, qui Dei mandata non servant ; ergo novit, diligitque illos, qui ea custodiunt quasi filios lucis. Nam ut ait Glossa : *Non novit lux tenebras, id est, non aspicit ; quia si aspiceret, tenebræ non essent.*

24. Omnis ergo qui audit verba mea hæc, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam super petram.] Est Epilogus, quo Christus prolixum sermonem habitum in monte à cap. 5. vers. 1. hucusque concludit. q. d.

Hucusque vos docui, quomodo vitam prudenter et sancte juxta legem et voluntatem Dei instituere debeatis, si velitis ad Dei regnum et felicitatem æternam pervenire : quia hæc ad illam est directa via, et præter illam non est alia : quare si illa, quæ docui, opere præstetis, similes eritis viro prudenti, *qui ædificavit domum suam super petram*, ut in ea firmiter fundata, ventis omnibus et procellis irruentibus invicta resistat et immota consistat. Simili enim modo vos faciendo quæ docui, construetis quasi fabricam sanctæ conversationis, et domum perfectionis in soliditate animi, solidaque et constanti mandatorum Christi observatione et obedientia, quasi in petra fundatam, quæ omnibus tentationibus generose obluctetur ac perduret in æternum.

Alludit ad Proverb. cap. 10. 25. *Quasi tempestas transiens non erit impius : justus autem quasi fundamentum sempiternum.* Et c. 9. v. 1. *Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem.*

Nota : domus spiritualis animæ est perfectio virtutum ; sicut enim domus materialis construitur magno labore, ordine, varietate, sensim crescendo ex variis lapidibus, tignis et trabibus : sic spiritualis ædificatur ex variis virtutibus et sanctis operationibus, idque longo labore, ordine, varietate et lento incremento sensim crescendo. Longitudo ejus est longanimitas; latitudo charitas; altitudo spes. Quatuor parietes sunt quatuor virtutes Cardinales, scilicet : Prudentia, Justitia, Fortitudo, Temperantia. Pavimentum est humilitas ; tectum patientia ; fenestra desiderium cœlestis gloriæ, per quam venit et intrat lux Evangelii. Ostium est obedientia mandatorum. Ostiarius est timor sanctus. Custodes sunt sancti Angeli. Turris est contemplatio ; canis vigil et improbis motibus moribusque allatrans est synderesis ; Dominus est mens et intellectus ; sponsus est voluntas ; filii sunt bona opera ; servi sunt sensus obsequentes menti ; mensa est S. Scriptura ; panis est Eucharistia ; vinum est sanguis Christi ; aqua viva est Spiritus sanctus; oleum est misericordia ; lectus est animi quies et pax ; medicinæ sunt Sacramenta ; medici sacerdotes ; hospites sunt Pater, Filius et Spiritus sanctus. Ita Salmeron. Vide S. Bernardum tract. de Interiori domo, id est, de conscientia ; ubi fuse ostendit, quomodo hæc domus particulatim singulis virtutibus sit exædificanda et perficienda.

Denique nota hic primo contra Novatores, fidem sine bonis operibus, quæ fides facienda præscribit et dictat, non sufficere ad salutem. Christus enim hic fundamentum arenarium, sive in arena fundatum vocat solam fidem ex auditu prædicationis conceptam, quæ instar arenæ arida est, inutilis et diffluens ; petram vero vocat fidem bonis operibus solidatam. Nota secundo, ordinem Christi ; nam primo vers. 15. docuit necessitatem veræ fidei et verorum doctorum. Secundo v. 21. et seq. necessitatem etiam bonorum operum et vitæ sanctæ. Mystice petra est Christus, unde Glossa : *Ille*, ait, *ædificat in Christo, qui, quod audit ab illo, facit.*

25. ET DESCENDIT PLUVIA, ET VENERUNT FLUMINA, ET FLAVERUNT VENTI ; ET IRRUERUNT IN DOMUM ILLAM, ET NON CECIDIT : FUNDATA ENIM ERAT SUPER PETRAM.] Arab. *quoniam fundamenta ejus firmata erant super petram.* Pluvia, venti, flumina sunt quævis adversitates et tentationes tum à mundo, tum à carne, tum à dæmone ingruentes : item condemnatio, quam Christus in improbos detonabit et fulminabit in die judicii : hæc enim sæpe in Scriptura nomine tempestatis et procellæ exprimitur, ut Isaiæ 28. 2. *Ecce validus et fortis Dominus sicut impetus grandinis ; turbo confringens sicut impetus aquarum multarum inundantium, et emissarum super terram spatiosam.* Simile est Psalm. 49. 3. et Sapient. 5. 18. et seq. ubi graphice ira et vindicta Dei in reprobos per procellas, fulmina et grandines depingitur.

Fidelis ergo in Christo Christique lege, timore et amore velut in firmissima petra fundatus, non curat flabra persecutionum, nec fluctus adulationum, nec zephyros promissionum, nec aquilones minarum, nec nimbos probrorum, nec procellas verberum, sed in vocatione et officio suo, in timore et amore Dei inconcussus consistit, sicut Marpesia cautes, sicut rupes, quæ maris fluctibus undique tunditur, ventis agitatur, grandine et fulmine feritur, et tamen immota invictaque persistit. Exemplum fuit S. Petrus, qui in petra, id est, Christi amore solidatus, omnia adversa pervicit. Unde Actor. 4. 20. à Principibus Sacerdotum jussus cessare à prædicatione Christi, respondit : *Non possumus quæ vidimus et audivimus non loqui*, quem locum citans S. Chrysostomus hic serm. 25. *Considerasti*, inquit, *grande mentis invictæ excelsum. Vidisti petram undarum murmura deridentem. Vidisti domum contra ventorum flatus prorsus immobilem. Quod enim multo est amplius admirandum, non modo deterriti per adversa non sunt, verum etiam majorem inde assumpsere constantiam, et persecutores suos in trepidationem maximam compulerunt. Quicumque enim adamantem percutit, magis ipse percutitur ; et qui adversus stimulum calcitrat, sine dubio ipse compungitur, suisque propriis ictibus vulneratur ; et qui impugnat virtutem tenentes, ipse profecto subruitur, et malitia tanto efficitur infirmior, quanto contra virtutem diutius præliatur. Et sicut qui ignem obligat in vestimento, illum quidem non extinguit, vestem vero comburit ; ita etiam qui in virtute positos persequebantur, comprehendebant, ac sæpius colligabant, illos quidem reddebant ex his omnibus clariores, se autem omnino perdebant. Etenim quantacumque ob justitiam passus fueris adversa, tanto ingentior efficeris et firmior.*

Simili schemate S. Gregorius Nazianzen. Orat. 28. pingit Christianum philosophum : *Est quædam in fabulis arbor*, inquit, *quæ cum cæditur, viret, et adversus ferrum certat, morte vivit, et sectione pullulat, atque cum absumitur, crescit.* Non vera, sed fabulosa est hæc arbor, ait scholiastes Nazianzeni : si tamen vis veram, accipe vitem, quæ quo plus putatur, eo magis pullulat et fructificat. Talis quoque est lex Horatiana, quæ duris tonsa bipennibus, ab ipso ducet opes animumque ferro. Pergit Nazianzenus : *Talis plane esse vir Philosophus videtur. Floret enim inter cruciatus, ac vitæ molestias virtutis segetem existimat, atque in adversis gestit et gloriatur : sic nimirum se comparans, ut nec ob dextera justitiæ arma efferatur, nec ob sinistra inflectatur,*

sed in diversis rebus idem semper, suique similis permaneat, atque adeo probatior, tanquam aurum in fornace reperiatur. Particulatim deinde per varias hominum sortes et conditiones idipsum ostendit, ac denique concludit tria esse insuperabilia, scilicet Deum, Angelum, et Philosophum : *Duo hæc,* inquit, *arripi ac superari nequeunt, Deus et Angelus : tertium est Philosophus, in materia expers materiæ, in corpore incircumscriptus, in terra cœlestis, in passionibus impatibilis, omnibus rebus vinci se facile ferens, præterquam animi magnitudine, eo ipso quod vinci se patitur, eos qui superiores sibi esse videntur, devincens.*

26. ET OMNIS QUI AUDIT VERBA MEA, ET NON FACIT EA, SIMILIS ERIT VIRO STULTO, QUI ÆDIFICAVIT DOMUM SUAM SUPER ARENAM.] Recte instabilitas et inobedientia ejus qui audit verba Christi et non facit, comparatur arenæ. Primo, quia sicut arena mollis est, mobilis et fluida, ut fundamenti solidi vicem subire nequeat, ac proinde quod arenæ inædificatur irruentibus undis et ventis, cedit ac prolabitur : sic pariter animus instabilis et inobediens fundamentum solidæ virtutis et perfectionis esse nequit, sed ingruenti tentationi illico succumbit et corruit, unde fabrica virtutum illi innixa illico collabitur, uti Christus explicat v. sequenti.

Secundo, arena est sicca, unde *arena* dicitur ab *ariditate*, inquit Varro, vel ab *hærendo*, quod sibi per particulas adhæreat : sic animus instabilis, qui non facit ea quæ audit, aridus est, et veritatis spiritusque divini succo vacuus, ac terræ et terrenis affixus adhæret.

Tertio, sicut arena vento difflatur et dispergitur in omnes partes : sic et animus levis et inconstans omni cupiditatum et tentationum æstu raptatur in omnem concupiscentiam.

Quarto, sicut arena est minutissima, et milliones arenularum sive granulorum complectitur : sic cor instabile mille cogitationibus et desideriis rerum exilium, et minutarum est refertum et dissectum.

Tropologice, stultus et mundanus ædificat super arenam, id est, super creaturam, ait Salmeron, quæ instar arenæ sterilis est ad bonum; et fluida, ut in peccatum cadat; et fluctibus concussa, quia laboribus et tentationibus agitatur. Est enim sicca, sive bibula et insatiabilis, quia creaturæ hominem satiare non possunt. Est etiam multiplex, quia impii innumerabiles sunt, et stultorum infinitus est numerus. Arena ergo est omnis diaboli populus, sterilis et minime unitus, magnis laboribus agitatus et sine numero, quemadmodum populus Dei unitus est, ut petra, et fortis et fructuosus : quia etsi multi sint vocati, pauci tamen electi.

Hinc Elias Cretensis in orat. 1. Nazianz. Arena, ait, est superbia, inanis de se opinio, vanæ gloriæ cupiditas : cui quidquid inædificatur, levi adversitatis vente difflatur et corruit.

Denique Glossa : *Omnis,* ait, *conscientia, non fixa spe in Deum, in tentationibus non subsistit.* Radix enim et fomes omnium tentationum, est mentis inconstantia et diffidentia in Deum, ut ostendi Eccli. 2. 6. ad illa : *Crede Deo, et recuperabit te : et dirige viam tuam, et spera in illum.*

27. ET DESCENDIT PLUVIA, ET VENERUNT FLUMINA, ET FLAVERUNT VENTI, ET IRRUERUNT (græce προσέκοψαν, id est, impegerunt : Arabicus, *percusserunt*) IN DOMUM ILLAM, ET CECIDIT, ET FUIT RUINA ILLIUS MAGNA.] Pluvia notat tentationem mundi; flumina, carnis; venti, diaboli. Pluvia enim ex alto descendens, terramque irrigans, inflans, tumentemque efficiens et fœcundans, notat ambitionem honorum et cupiditatem opum, quas offert mundus homini vano et inconstanti, quibus ille illectus, à Dei lege, et subinde à fide deficit et apostatat.

Flumina, quæ ex terra oriuntur, et domum circumlambunt, notant tentationes carnis, puta gulam et libidinem, quæ ex ipsa carne oriuntur, eamque oblectando et blandiendo quasi circumlambunt, ut à continentia et puritate, quam Dei lex præscribit, desciscat.

Venti, qui ex aere lateraliter et invisibiliter in domum sufflant, notant tentationes dæmonis, qui est spiritus invisibilis, et princeps aeris hujus; hic enim mille pravas cogitationes et affectiones phantasiæ nostræ ingerit et insufflat, ita latenter ut nescias sæpe an ab Angelo, an à diabolo proveniant. Satanas enim transfigurat se in Angelum lucis, 2. Corinth. 11. 14, quare ipse homines leves et inconstantes agitat et rotat ad libitum, ut ab observatione mandatorum Dei ad cupiditates suas deflectant, itaque ruant in tartara; sicut domus arenæ inædificata, flabris ventorum agitata, magno fragore collisa cadit, corruitque in subjectam vallem, vel voraginem.

28. ET FACTUM EST CUM CONSUMMASSET JESUS VERBA HÆC, ADMIRABANTUR TURBÆ SUPER DOCTRINA EJUS] Adeo nova, clara, solida, paradoxa, inaudita, cœlesti, divina, æque ac super novo divinoque docendi modo. Pro *admirabantur*, Græce est, ἐξεπλήσσοντο, id est, *excutiebantur*, scilicet mente, hoc est, obstupescebant, percellebantur ita ut videretur eis mens animusque eripi et excuti.

TURBÆ] Id est vulgaris populus, non principes, ait S. Chrysostom., unde liquet hunc sermonem à Christo habitum coram populo, uti dixi initio c. 5, licet S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evangel. cap. 19. *Forte,* ait, *intelligitur turba discipulorum, ex quibus duodecim elegerat.*

Hic ergo finitur totus sermo Christi in monte, continens totam legem et perfectionem Evangelicam; ac licet in ea disparata sint præcepta, nec inter se connexa, si quis tamen eorum inter se ordinem et aliqualem connexionem desideret, legat Bellarm. lib. 4. de Justificatione cap. 3. in fine.

29. ERAT ENIM DOCENS (solebat docere : significat enim phrasis docendi consuetudinem et frequentiam) SICUT POTESTATEM (ἐξουσίαν, id est, *auctoritatem;* Syrus, *dominium;* alii *jus;* aliii *libertatem*) HABENS, ET NON SICUT SCRIBÆ EORUM ET PHARISÆI] Primo, quia Christus docebat magna auctoritate res serias, graves, et summi ad salutem momenti, ipsamque veritatem : Scribæ vero docebant leviter res frivolas et nugosas, ut ritus et cæremonias, crebrasque lotiones manuum, corporis, et calicum.

, Secundo, quia Christus id quod sermone docebat, hoc opere faciebat, magisque docebat exemplo quam verbo. Magna enim auctoritas doctrinæ, docenti accedit, si bonum quod docet, reipsa perficiat. Longum, ait Seneca, ad virtutem iter est per præcepta; breve et efficax per exempla. Audi S. Gregorium 23. Moral. 7. *Cum imperio quippe docetur, quod prius agitur quam dicatur. Nam doctrinæ subtrahit fiduciam, quando conscientia præpedit linguam. Non ergo potestatem ei elatæ locutionis, sed bonæ fiduciam insinuavit actionis. Unde etiam de Domino scriptum est: Erat enim docens sicut potestatem habens, non sicut Scribæ et Pharisæi; singulariter namque ac principaliter solus ex potestate bona locutus est, quia ex infirmitate mala nulla commisit. Ex divinitatis quippe potentia habuit id, quod nobis per humanitatis suæ innocentiam ministravit.*

Tertio, Christus docebat magno spiritu et fervore, magnaque vi et efficacia ad persuadendum : Scribæ aride, frigide et superficialiter.

Quarto, Christus doctrinam confirmabat miraculis : nil tale poterant Scribæ. Rursum Christus miram habebat dicendi gratiam, juxta illud : *Mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ejus.* Lucæ 4.

Quinto, Scribæ docebant ut legis interpretes; Christus vero ut legislator è cœlo missus, cœlesti sapientia et majestate ; ipse ergo jus proprium docendi habebat. Ita Beda et Theophylactus. Unde Christus Joan. 3. *Quod scimus*, ait, *loquimur, et quod vidimus testamur.* Et Joannes Baptista ibidem de Christo : *Qui de sursum venit*, inquit, *super omnes est. Et quod vidit et audivit, hoc testatur.*

Sexto, Christus docendo dumtaxat quærebat Dei gloriam et hominum salutem : Scribæ vero suam gloriam et hominum plausum.

Septimo, Christus exterius docendo, interius sua sancta inspiratione et luce gratiæ illuminabat mentem, et inflammabat affectum auditorum, ut homines etiam rudes et stupidos faceret doctos, ac torpidos et frigidos faceret ferventes.

Denique Christi doctrina erat rectissima, utilissima, integerrima, sublimissima, perfectissima, plenam et consummatam in rebus omnibus, quæ ad mores pertinent, perfectionem continens. Unde legis interpretationes à Scribis prolatas velut mancas, inutiles, imperfectas, imo falsas et erroneas correxit cap. 5.

Christum in hisce imitetur Christianus orator et concionator, ut magis vita doceat, quam verbo, instar sancti Basilii, de quo scribit sanctus Gregorius Nazianzenus orat. 20. *Sermo Basilii erat tonitru, quia vita ejus erat fulgur.* Sic sua libertate, auctoritate et nervo dicendi utatur, ut quasi Doctor agat cum discipulis, sitque efficax in docendo et persuadendo. Talis erit possessor cathedræ, dominus pulpiti; talis docebit et prædicabit, ut potestatem habens, instar Christi, sicut fecit S. Paulus et Apostoli. S. Malachias, ait S. Bernardus in ejus vita, feminam quamdam iracundam et furibundam, ideoque omnibus intolerabilem, adeo mansuefecit, ut videretur nequire irasci, idque uno verbo, dicendo : In nomine Domini Jesu jubeo, ne amplius irascaris : quod S. Bernardus præfert suscitationi mortui factæ ab eodem S. Malachia, *eo quod exterior quidam ibi, hic vero interior revixerit homo.* Sic B. Franciscus Borgia dicebat de sancto Ignatio de Loyola : *Loquebatur tanquam potestatem habens,* quia efficax erat ejus sermo, et quocumque volebat homines impellebat. Testis est Ribadeneira in ejus vita.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

CHRISTUS DOCTRINAM EVANGELII, QUAM A CAP. 5. HUCUSQUE DOCUIT, CONFIRMAT ET OBSIGNAT MIRACULIS. ITA S. HIERONYMUS. PRIMO ERGO, VERS. 1. SANAT LEPROSUM. SECUNDO, VERS. 5. CURAT PUERUM CENTURIONIS. TERTIO, VERS. 14. SOCRUM PETRI LIBERAT A FEBRI. QUARTO, VERS. 18. DUOS SE SEQUI VOLENTES JUBET OMNIBUS TAM OPIBUS, QUAM PARENTIBUS RENUNTIARE, EO QUOD FILIUS HOMINIS NON HABEAT UBI CAPUT RECLINET. ET DIMITTE, AIT, MORTUOS SEPELIRE MORTUOS SUOS. QUINTO, VERS. 23. SEDAT TEMPESTATEM IN MARI. SEXTO, VERS. 28. SANAT DUOS DÆMONIACOS, DÆMONESQUE OBSECRANTES PERMITTIT INGREDI IN PORCOS, QUI MOX EOSDEM IN MARI SUBMERGUNT.

1. CUM autem descendisset de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ : 2. Et
ecce leprosus veniens, adorabat eum, dicens : Domine, si vis, potes
me mundare. 3. Et extendens Jesus manum, tetigit eum, dicens : Volo,
Mundare. Et confestim mundata est lepra ejus. 4. Et ait illi Jesus :
Vide nemini dixeris : sed vade, ostende te sacerdoti, et offer munus,
quod præcepit Moises, in testimonium illis. 5. Cum autem introisset
Capharnaum, accessit ad eum Centurio, rogans eum, 6. Et dicens :
Domine, puer meus jacet in domo paralyticus, et male torquetur. 7. Et ait illi Jesus : Ego
veniam, et curabo eum. 8. Et respondens Centurio, ait : Domine, non sum dignus, ut in-
tres sub tectum meum : sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus. 9. Nam et ego

homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, et dico huic : Vade, et vadit; et alii : Veni, et venit; et servo meo : Fac hoc, et facit. 10. Audiens autem Jesus miratus est, et sequentibus se dixit : Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel. 11. Dico autem vobis, quod multi ab Oriente, et Occidente venient, et recumbent cum Abraham, et Isaac, et Jacob in regno cœlorum. 12. Filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores : ibi erit fletus, et stridor dentium. 13. Et dixit Jesus Centurioni : Vade, et sicut credidisti, fiat tibi. Et sanatus est puer in illa hora. 14. Et cum venit Jesus in domum Petri, vidit socrum ejus jacentem, et febricitantem : 15. et tetigit manum ejus, et dimisit eam febris, et surrexit, et ministrabat eis. 16. Vespere autem facto, obtulerunt ei multos dæmonia habentes : et ejiciebat spiritus verbo : et omnes male habentes curavit : 17. ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam, dicentem : Ipse infirmitates nostras accepit : et ægrotationes nostras portavit. 18. Videns autem Jesus turbas multas circum se, jussit ire trans fretum. 19. Et accedens unus Scriba, ait illi : Magister, sequar te, quocumque ieris. 20. Et dicit ei Jesus : Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos : filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. 21. Alius autem de discipulis ejus ait : Domine, permitte me primum ire, et sepelire patrem meum. 22. Jesus autem ait illi : Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos. 23. Et ascendente eo in naviculam, secuti sunt eum discipuli ejus : 24. et ecce motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus, ipse vero dormiebat. 25. Et accesserunt ad eum discipuli ejus, et suscitaverunt eum, dicentes : Domine, salva nos, perimus. 26. Et dicit eis Jesus : Quid timidi estis, modicæ fidei? Tunc surgens imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna. 27. Porro homines mirati sunt, dicentes : Qualis est hic, quia venti et mare obediunt ei? 28. Et cum venisset trans fretum in regione Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis exeuntes, sævi nimis, ita ut nemo posset transire per viam illam. 29. Et ecce clamaverunt dicentes : Quid nobis, et tibi, Jesu Fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos? 30. Erat autem non longe ab illis grex multorum porcorum pascens. 31. Dæmones autem rogabant eum, dicentes : Si ejicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. 32. Et ait illis : Ite. At illi exeuntes abierunt in porcos, et ecce impetu abiit totus grex per præceps in mare : et mortui sunt in aquis. 33. Pastores autem fugerunt, et venientes in civitatem nuntiaverunt omnia, et de eis, qui dæmonia habuerant. 34. Et ecce tota civitas exiit obviam Jesu : et viso eo rogabant, ut transiret à finibus eorum.

1. Cum autem descendisset de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ.] Excitæ vel voce, vel fama doctrinæ et concionum ejus : docebat enim ut potestatem habens, uti paulo ante audivimus. Jam dixi initio cap. 5. ex Luca, sermonem illum Christi hucusque ab eo habitum post descensum è vertice montis in loco campestri, puta in medio montis, ubi planities erat campestris; ex quo Christus finito jam sermone, descendit in subjectam et imam vallem. Ita Franc. Lucas.

Aliter Jansenius, qui censet Matthæum hic per hysterologiam posterius ponere descensum Christi è monte, quia Christum alio migrasse narrat : nam descensus Christi è monte hucusque non meminit Matth., sed Lucas dumtaxat initio sermonis Christi jam recensiti, quem ipse c. 6. 17. asserit habitum in loco campestri.

2. Et ecce leprosus veniens adorabat eum, dicens : Domine, si vis, potes me mundare] Idem miraculum describitur à Marco c. 1. 4. et Luca c. 5. 12. ex utroque videtur colligi hoc miraculum non contigisse statim à descensu in radice montis : nam Lucas ait, id contigisse *in una civitatum;* et quia Lucas cap. 4. 23. et Marcus cap. 1. 23. prius alia miracula à Christo patrata enarrant. Verum magis ordinata videtur narratio S. Matthæi, juxta quam dicendum hoc miraculum Christi fuisse primum à descensu montis. Ita sanctus Hieronymus, Jansenius, et alii; quod ergo ait Lucas, id contigisse *in una civitatum*, intellige juxta unam civitatum. Nam lege Levit. c. 13. vers. 45. et 48. jubentur leprosi omnino separari, arcerique ab urbibus et castris, ne incolis lepram suam affricent : licet alii censeant ibi vetari tantum, ne morentur in urbibus, non autem ne per eas transeant; quare leprosum hunc in transitu civitatis videri à Christo curatum. Hæc civitas, ut colligitur ex versu 5. fuit Capharnaum, juxta quam videtur curatus hic leprosus : huic enim civitati adjacet mons, ex quo descendebat Christus, ut dixi cap. 5. vers. 1. Vide Chronotaxin, quam commentario huic præfixi, *p.* 15.

Quantus, quamque incurabilis et contagiosus morbus sit lepra, inde liquet, quod leprosi et lege veteri et usu omnium gentium à consortio hominum arceantur. In leprosis enim contagium est cum seminario, quo sanos attactu, ulcerum fetore et respiratione putida inficere possunt. His proinde à contagio et morbi labe deturpatur facies, pili decidunt, dilatantur nares, exeduntur ossa, lingua tumet, fetet respiratio, omne denique morbi genus, omneque symptoma in leproso comitatu et satellitio reperitur. Morbum ergo Elephanticum fucari quidem posse,

jure docent Medici curari nunquam. Quomodo, ait Avicenna, curabitur lepra, cum sit cancer universalis, quando cancer particularis medicinam nescit? Porro regiones calidæ, saxosæ, salsæ, caloribus et algoribus inæqualiter impetitæ, morbis melancholicis, et præsertim lepræ subjacent. Talis est Judæa et pars Ægypti. Unde Galenus 2. ad Glauc. ait : *Itaque in Alexandria plurimi Elephantia, tum ob victus rationem, tum ob regionis caliditatem laborant.* Medici lepræ remedia præscribunt vinum viperinum, hydrargyrum, theriacam, aurum potabile; sed horum non est ea vis, ut lepram formatam et habitu firmatam tollant, leprososque tota membrorum compage fœdatos, cute et carne innovent.

Adorabat] scilicet in genua et faciem cadendo, nam Marcus addit γονυπετῶν, id est, *accidens ei ad genua.* Lucas πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, id est, *cadens in faciem.* Fecit id leprosus non tantum ut civilem honorem, sed potius ut religiosum cultum latriæ Christo exhiberet, ut patet ex tam humili tantæque fidei ejus petitione: non enim dixit, Si rogaveris Deum, ut Moyses, sed, *Si vis, potes me mundare.* q. d. Scio te paris esse cum Deo Patre potestatis, et consequenter morborum Dominum, ut lepræ herili jure imperare, eamque solo jussu à me depellere possis. Rogo ergo, ut id facere velis et digneris; si velis, res acta est, sanus sum. Ita S. Chrysost. homil. 26. Theophyl. Euthymius, Maldonatus, et alii. Unde S. Chrysostomus : *Spirituali medico*, ait, *spiritualem offert mercedem, scilicet fidelem orationem, qua nihil dignius Deo offerimus.* Et Glossa Interlinearis : *Voluntas*, ait, *potestatem tribuit :* nam quanta est voluntas, tanta est et potestas Dei; quidquid enim vult, hoc illico facere potest, juxta illud : *Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit in cœlo et in terra.* Psal. 134. 6. In Deo enim voluntas, potentia, ceteraque attributa sunt paria et æqualia, quia divina, immensa et infinita. Habuit ergo leprosus fidem divinitatis Christi, partim ex ejus interna illuminatione et inspiratione, partim ex miraculis, quæ plura jam Christus patrarat primo anno prædicationis suæ. Leprosus enim hic anno secundo sanatus est, uti dixi in Chronotaxi, *p.* 15. Rursum, τὸ *si vis*, notat desiderium curationis mixtum cum resignatione: resignat enim et submittit se voluntati Christi, ut si velit, curet; si nolit, non curet. Morbi enim et lepræ sæpe animæ saluti sunt utiles vel necessarii, idque scit Deus, sed nescit homo: quare se Dei judicio et voluntati resignet oportet, nec ea postulare debet absolute, sed conditionate, si videlicet Deo placeat, et animæ saluti id profuturum sit.

3. Et extendens Jesus manum, tetigit eum, dicens: Volo: mundare.] *Extendens*, Primo, ut se ostenderet esse supra legem, quæ leprosi contactum vetabat, Levit. 13, utpote qui leprosum non contaminandi (Deus enim est incontaminabilis), sed curandi causa tangeret, ait Tertullianus lib. 4. contra Marcion. cap. 9. et ut ait S. Chrysostomus, non corporis, sed animæ lepra impedimentum est ad virtutem. Porro lex non vetabat contactum leprosi, nisi ob periculum contagionis, ne scilicet tangens eadem inficeretur : hoc autem periculum non erat in Christo, sed potius certitudo curationis leprosi. Ergo Christus idcirco tangens leprosum non faciebat contra, sed potius juxta mentem legis. Ita sanctus Chrysostomus et Tertullianus loco citato.

Secundo, tetigit eum benevolentiæ causa, ut suum in eum affectum ostenderet. Unde Glossa interlin. *Extendit manum*, inquit, *qui misericordiæ tendit effectum*, scilicet, *quando auxilium divinæ misericordiæ impendit*, ait Remigius.

Tertio, tetigit eum, ut salvifica vis carnis Christi patesceret, ait S. Cyrillus, utpote quæ solo tactu manus lepram pelleret. *Manus* enim dicitur à *manando*, quod è brachio *manet*, et ex manu *manent* digiti et opera: sic ex manu Christi manabant miracula et beneficia, et ipsius virtus manabat ex Deo, cui hypostatice uniebatur. Unde Victor. Antioch. in c. 1. Marci : *Verbum*, inquit, *indivulsam secum carne societatem habere persuasum volens, pleraque miracula et signa per corporis ministerium edidit.* Et Beda: *Extendit*, ait, *Deus manum et contigit humanam naturam in incarnatione, et ejectos è castris populi Dei* (leprosos) *templo reddidit, ut possint offerre corpora sua hostiam viventem illi, cui dicitur: Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech.* Psal. 109.

Volo : mundare.] Ita hæc dispunge per comma vel colon intermedium, ut Christus *primum dicat :* Volo, *deinde imperet :* Mundare, ait S. Hieronymus. Τὸ ergo *mundare*, non est Infinitivus activus, sed Imperativus verbi Passivi, *mundor*, significans, *mundator* vel *munderis.* Hebr. enim est הטהר *hittaher*, Græce καθαρίσθητι, id est, *esto mundus.* Hinc Patres probant Christi omnipotentem divinitatem : citat eos fuse Maldonatus. Unde S. Ambrosius in S. Lucæ cap. 5 vers. 12. *Dicit*, inquit, *Volo, propter Photinum· imperat, propter Arium; tangit, propter Manichæum.* Photinus enim docebat, Christum esse merum hominem, nec esse Deum, cui proprie est omnipotens voluntas, qua dicat : *Volo* a *mundare.* Arius docet Christum minorem esse, Patre, ac proinde non imperare, sed imperia Patris excipere. Manichæus docebat Christum habere carnem, non veram, sed phantasticam, ideoque vere nec tangere posse nec tangi. Hæc omnia hic confutat Christus tum verbis, tum factis.

Notat S. Hieronymus Christum pertinenter et ex æquo respondere duplici petitioni leprosi. Primo enim petierat, *Si vis*, id est, utinam velis; respondet Christus: *Volo.* Secundo, *potes me mundare;* respondet Christus: *Mundare*, id est, munderis, estoque mundus : Plus ergo tribuit Christus, quam ipse expresse petat, eodem enim instanti ipsum plane curavit, imo vegetum, alacrem, validumque effecit tum corpore, tum magis animo: quos enim Christus sanavit corpore, sanavit et animo, ac justos sanctosque effecit, ut plenam eis mentis et corporis integritatem largiretur. Dei enim perfecta sunt opera : ac Christus sua liberalitate merita supplicum excedit et vota, ut nos ab eo discamus idem facere, ac liberalissimi esse tum erga Deum, tum erga proximos.

Et confestim mundata est lepra ejus.] q. d. Et illico mundatus est homo à lepra sua, ut vertit Arabicus. Nil medium fuit inter Christi præceptum et opus. Dixit enim, et facta sunt omnia, Genes. 1. quia voluntas ejus est omnipotens, ideoque est ipsa ejus omnipotentia. Est hypallage sive inversus sermo; nec enim lepra mundari potest, utpote in se plane immunda et contagiosa, sed homo à lepra. Hoc facto ostendit Christus se quasi medicum venisse in mundum, ut omnes ægritudines curet omnesque sordes expurget.

Nota τὸ *confestim*, inde enim liquet, Christum leprosum curasse non pharmacis naturalibus: hæc enim sensim operantur, et lente sanant, sed virtute divina, quæ in instanti operatur, juxta illud: *Ipse dixit, et facta sunt.* Psal. 148. 5. Dei enim dicere et jubere est efficax, idemque, quod facere: quia ejus voluntas idem prorsus est cum ejus omnipotentia.

4. ET AIT (Marcus: *Comminatus est*, id est, severo et minaci vultu jussit. Ita Euthymius.) ILLI JESUS: VIDE NEMINI DIXERIS.] Id jussit ad vitandam ostentationem, et ut nos doceret virtutes dotesque nostras non jactare, sed celare. Ita Chrysostomus. Si enim id fecerimus, nobis tacentibus efficiet Deus, ut prodamur inviti, idque magna cum ædificatione audientium, et majore gloria operantium. Unde addit Marcus cap. 1. 45. *At ille* (leprosus) *cœpit prædicare et diffamare sermonem; ita ut jam non posset manifeste introire in civitatem, sed foris in desertis locis esset, et conveniebant ad eum undique.*

SED VADE, OSTENDE TE SACERDOTI (Marcus: *Principi sacerdotum*, qui tempore vicis suæ præerat ceteris sacerdotibus actu in templo ministrantibus) ET OFFER MUNUS, QUOD PRÆCEPIT MOYSES IN TESTIMONIUM ILLIS.] *Mittit ad sacerdotes*, ait S. Hieronymus, *ob humilitatem, ut eis deferre videatur: deinde ut illi vel credentes salventur, vel fiant inexcusabiles: denique ne legem infringere videatur.* Et Origenes: *Mittit*, ait, *ad sacerdotes, ut cognoscant non legis consuetudine, sed gratiæ operatione mandatum, etc. Ut omnes, qui vident portari munus, miraculum crederent.*

Munus à leprosis lepra mundatis sacerdoti offerendum erat agnus, vel si leprosus pauper foret, duo turtures, aut duo pulli columbarum. Levit. 14. 13. et seq.

IN TESTIMONIUM ILLIS] scilicet sacerdotibus; nam princeps sacerdotum, licet unus, multos tamen habebat asseclas sacerdotes minores. Nonnulli per *testimonium* accipiunt legem, q. d. Offer munus jam dictum, ut impleas legem, quam Moyses præcepit Levit. 14. sacerdotibus et populo servandam in expiatione leprosi: lex enim sæpe psal. 118. et alibi vocatur *testimonium*, scilicet voluntatis divinæ, quia testatur quid à nobis velit fieri Deus. Verum nil vetat *testimonium* hic proprie accipi.

Planius ergo et germanius τὸ *in testimonium* refer ad verbum *ostende, et offer*, q. d. Ostende te sacerdotibus, eisque munus lege præscriptum offer, ut illi videntes te à lepra liberum, ideoque munus mundatis præscriptum offerre, ex hoc oculari testimonio cognoscant te vere sanatum, itaque ipsi sanitatis tuæ sint testes, ac populo testentur te vere à lepra curatum, ideoque eorum testimonio juxta legem restituaris communi hominum societati et convictui.

Erat ergo duplex, imo triplex hoc testimonium. Primum, quod leprosus præbebat sacerdotibus de se ipso à lepra curato, quod erat ostensio et inspectio ocularis corporis et membrorum, quam faciebant sacerdotes, ac si videbant vere curatum, munus ab eo in gratiarum actionem Deo oblatum acceptabant: si non, refutabant.

Secundum testimonium erat, quod ipsi sacerdotes populo perhibebant de leproso vere curato; unde eidem adhibebant lustrationem sive expiationem lege Levit. 14. præscriptam, quæ erat legalis cæremonia tollens irregularitatem legalem ab immunditia lepræ contractam, hominemque lepra mundatum restituens convictui hominum, ac templo et sacrificiis, ut iis jam mundus cum ceteris libere interesse posset.

Tertium testimonium erat maximi momenti, nimirum, jussit Christus leprosum se jam curatum ostendere sacerdotibus, ut illi ex hoc miraculo agnoscerent ipsum esse Messiam; aut certe inexcusabili hoc testimonio convicti, incredulitatis condemnarentur. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, et S. Ambrosius in c. 5. Luc. v. 14.

Tropologice: Lepra significat peccatum mortale, præsertim contagiosum, quale est imprimis hæresis, ob summam feditatem et contagionem. Ita S. Augustinus libr. 2. quæst. Evang. q. 40. Theodor. Radulphus, et alii in cap. 14. Levit. Hinc mundatio lepræ symbolum est Sacramenti pœnitentiæ et confessionis sacramentalis, quâ peccata expiantur, cujus proinde vim et efficaciam ex lepræ typo contra hæreticos probant S. Hieronymus in cap. 16. Matthæi (ubi ex eo probat oportere sacerdotes cognoscere peccatorum species et varietates) et S. Chrysostomus lib. 3. de Sacerdotio, ubi docet officium sacerdotum Christianorum longe efficacius et præstantius esse, quam olim fuerit Aaronicorum, eo quod hisce lepram non curare, sed curatam dumtaxat ostendere; illis vero peccata non curata ostendere, sed vere curare et condonasse concessum sit. Atque hac de causa Christus primum hoc à descensu è monte, ubi legem Evangelicam docuerat, miraculum esse voluit curationem leprosi, tum quia in Syria et Judæa communis et frequens erat hic lepræ morbus, multique erant leprosi: tum quia lepræ conditiones optime per tropologiam repræsentant peccati feditatem et noxam, æque ac lepræ curatio peccati remissionem: ideoque Christus in passione leprosi formam assumpsit, ut lepram animæ nostræ in se susciperet et curaret. Unde Isaias cap. 55. v. 4. *Vere*, ait, *languores nostros ipse tulit et dolores nostros ipse portavit: et nos putavimus eum quasi leprosum, et percussum à Deo et humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra.* Vide quæ de lepra dixi Levit. 13. et 14. Hac de causa Christus in forma leprosi apparuit Martyrio Monacho, et ejus humeris usque ad fores Monasterii bajulari se permisit, ibique disparuit: sed ita ut Martyrius pondus non sentiret, quia portantem se portabat, ait S. Gregorius homil. 39. in Evang.

In eadem leprosi forma Christus apparuit S. Ludovico Tolosatum Episcopo, qui fuit nepos S. Ludovici Regis Franciæ, ac ab eo pedes sibi lavari permisit, ut habet ejus vita.

5. CUM AUTEM INTROISSET CAPHARNAUM, ACCESSIT AD EUM CENTURIO, ROGANS EUM.] Hoc est secundum Christi miraculum, quo doctrinam in monte editam confirmavit. Ita S. Hieronymus. Ex hoc loco colligimus leprosum primo à Christo sanatum fuisse juxta Capharnaum, uti paulo ante dixi. Porro leprosus erat Judæus; Centurio vero ethnicus, puta ex Romanorum (tunc enim Judæa à Pompeio, Julio Cæsare et Augusto subjugata, Romanorum ducum militumque præsidio tenebatur) legione dux centum militum, et subinde etiam plurium, ut docet Vegetius l. 1. de Re milit., quare in eo Gentium vocatio præsignata et inchoata fuit. L. Dexter in Chronico, quod nuper in lucem prodiit, ait hunc Centurionem

fuisse C. Cornelium Centurionem Hispanum, cujus filius C. Oppius pariter Centurio Christo in cruce quasi satelles et custos astitit, vidensque signa, quæ in cœlo, sole, terra et petris tunc contigerunt, conversus est ad Christum : uterque Christum et in Judæa et in Hispania prædicavit. Hæc Dexter. De cujus auctoritate et fide fusius egi in fine Chronotaxis, quam Actibus Apostolorum præfixi.

Accessit.] Est hic prima antilogia : nam Lucas c. 7. 1. idem miraculum aliter narrat. Non enim dicit Centurionem ipsum accessisse ad Christum, sed ad eum misisse primum Judæos, deinde amicos suos, qui hanc gratiam, puta sanitatem puero suo peterent et impetrarent. Quare in Luca ex Matthæo hoc loco supplendum est, quod post Judæos et amicos tandem Centurio ipse ultimus ad Christum jam appropinquantem accurrerit, sive honoris causa, sive ob morbi paroxismum et instans mortis periculum, uti volunt S. Chrysostomus homil. 26. Theophylactus et Euthymius : nisi dicas Centurionem hic asseri ad Christum accessisse, eique supplicasse et respondisse, non per se, sed per legatos et amicos suos, uti censent Beda et S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evangelist. cap. 20. Porro Judæi commendarunt Centurionis postulationem Christo, dicentes : *Quia dignus est, ut hoc illi præstes. Diligit enim gentem nostram, et Synagogam ipse ædificavit nobis*, ut ait Lucas c. 7. 4.

6. Et dicens : Domine, puer meus jacet in domo paralyticus, et male torquetur.] *Puer*, id est, *servus*, ut habet Lucas c. 7. v. 3. Servi enim apud heros subjectione, obedientia et reverentia sunt instar puerorum. Est catachresis. Porro hic servus Centurioni erat charus et *pretiosus*, ait Lucas.

Jacet in domo paralyticus.] Quasi cadaver in lecto *omnibus undique artubus fluidis, et ad consistendi officium agendique corruptis*, ait sanctus Hilarius : Paralysis enim est resolutio nervorum, ait Celsus lib. 2. cap. 1. Est enim morbus, in quod dimidia pars corporis resolvitur, motu sensuque interceptis, ait Galenus Commentar. lib. 4; unde à Græcis vocatur *hemiplexia*, id est, semiapoplexia, cum scilicet in alteram tantum corporis partem malum id incubuit; nam cum totum afficitur, apoplexia nominatur : nunc utrumque, inquit Celsus lib. 3. cap. 27, paralysin appellari video.

Et male torquetur.] Græce, δεινῶς βασανιζόμενος, id est, *graviter afflictus, vehementer cruciatus* (ut vertit Arabicus) ideoque *moriturus*, ut ait Lucas. Subita et acuta fuit hæc paralysis, quæ cum cruciatu periculum vitæ crearit: nam alioqui communes paralyses sunt lentæ, ideoque et gravi cruciatu et periculo carent. Cruciatus hic videtur fuisse convulsio et retractio nervorum, qui à cerebro oriuntur : hi enim, cum præter naturam contorquentur aut distenduntur, gravissimos excitant dolores, uti ex Galeno ostendit Guilielmus Ader Medicus libr. de Ægrotis et morbis à Christo sanatis cap. 2. ubi probat omnes illos fuisse desperatos, et naturaliter incurabiles, ideoque eorum curam Christo quasi Archiatro à Deo fuisse reservatam : talis fuit hæc paralysis. Idem docet S. Ambrosius epist. 75. *Eos*, inquit, *sanavit Dominus Jesus, quos nemo curaret*, id est, curare potuisset.

Porro Lucas paulò aliter rem gestam enarrat : Sic enim ait c. 7. v. 3. *Et cum audisset de Jesu, misit ad eum seniores Judæorum, rogans eum, ut veniret et salvaret servum ejus.* Est hic secunda antilogia : Lucas enim ait, *rogans eum, ut veniret :* Matthæus vero, imo et Lucas v. 6. subdit eum contrarium dixisse, scilicet : *Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo* (id est, jube absens) *et sanabitur puer meus.* Respondetur, τὸ *rogans et misit*, quatenus refertur ad τὸ *veniret*, pertinere ad Judæos Centurionis legatos, qui minoris erant fidei et humilitatis, quam ipse Centurio : hic enim solum petebat ut Christus sanaret puerum; Judæi vero de suo addiderunt, ut veniret, et veniendo tangendoque sanaret eum. *Misit* ergo seniores ad Christum *rogans* per se, *ut sanaret :* per seniores vero, *ut veniret.* Quod enim legatus dicit, hoc censetur dicere is, qui legatum misit. Lucas igitur more suo (ut patet cap. 19.) brevitatis studio convolvit dicta factaque Centurionis et Judæorum, quæ proinde respective explicanda sunt, ut quædam à Judæis, quædam à Centurione dicta sint. Vult enim Lucas dicere, quod seniores Judæorum missi à Centurione dixerint Christo : Centurio rogat te, ut venias, et sanes puerum ejus : ubi addunt ex suo τὸ *ut venias*, putantes id decere, idque tacite cupere Centurionem. Quod ergo subdit Lucas: *At illi cum venissent ad Jesum, rogabant eum sollicite, dicentes ei*, etc., significat eos suam hanc petitionem, ut veniret et sanaret puerum, instanter ursisse, allegantes : *Quia dignus est, ut hæc ei præstes*, quæ verba plane significant petitionem seniorum fuisse illam, quæ præcessit, quam ob brevitatem Lucas convolvit, dicens : *Rogans, ut veniret et salvaret servum ejus.* Illis igitur verbis simul missionem Centurionis et ejus petitionem, æque ac seniorum, licet postea factam, per anticipationem complexus est : unde eam non iterat, nec uti reipsa facta est enarrat.

Aliter respondent nonnulli, scilicet Centurionem, cum mitteret Judæos, per eos rogasse Christum, ut veniret, et veniens sanaret puerum; sed post Judæorum abitum ad Christum, illuminatum à Deo, crescente fide et humilitate, pœnituisse, ac optasse dixisseque, ut Christus non veniret, sed absens curaret puerum. Sed tunc dicendum est Centurionem esse mentitum, cum, ut ait Lucas vers. 7. per Judæos legatos prius à se missos dixit : *Propter quod et meipsum non sum dignum arbitratus, ut venirem ad te.* Si enim ipse putabat se dignum, ut Christus veniret ad se, multo magis putabat se dignum, ut veniret adiretque Christum. Rursum dicendum est, eum non credidisse Christum esse Deum. Deo enim non fuisset ausus mentiri, utpote quem mendacii conscium sciret.

Denique Centurio prius misit seniores Judæorum ad Christum honoris causa, quia ipse, utpote Gentilis, æstimabat se indignum conspectu et alloquio Jesu, Judæi enim, Gentiles, utpote idololatras, æstimabant viles et impuros quasi canes, ut patet Matth. 15. 26.

Et ait illi Jesus : Ego veniam, et curabo eum.] Nota promptum Christi animum ad benefaciendum et sanandum paralyticum, quo plus offert Centurioni quam ipse petierat, sed nimirum volebat hac oblatione è pectore Centurionis elicere fidem et reverentiam, quæ mox ab ipso prosiliit. Dixit Christus, et fecit; unde Lucas v. 5. ait, *Jesus autem ibat cum illis.*

8. ET RESPONDENS CENTURIO AIT : DOMINE, NON SUM DIGNUS, UT INTRES SUB TECTUM MEUM (in domum meam); SED TANTUM DIC VERBO, ET SANABITUR PUER MEUS.] Dixit hoc primo Centurio per amicos Christo, cum Christus jam ad domum ejus accederet, ut ait Lucas c. 7. 6. deinde ipse accurrens ad Christum venientem, idem per se dixit, et protestatus est, ut ait hic sanctus Matthæus : urbanitas enim et civilitas id omnino exigebat, ut ipse personaliter Christo occurreret, ipsumque venientem et jam vicinum exciperet. *Dic verbo*, id est, jube sermone. q. d. Non est opus, ut præsens tangas servum meum, sed absens jube dumtaxat, et illico sanabitur. Credidit ergo Centurio Christum esse Deum, qui ubique quasi præsens imperat et operatur quodlibet, aut certe Christum eximium esse Prophetam Deo charissimum, puta Messiam Judæis promissum, qui nomine Dei in Judæa rebus omnibus ad libitum imperaret : *Quoniam ipse dixit, et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt.* Ps. 32. 9.

9. NAM ET EGO HOMO SUM SUB POTESTATE CONSTITUTUS, HABENS SUB ME MILITES, ET DICO HUIC : VADE, ET VADIT : ET ALIO (alii, alteri : Sic *alio* pro *alii* usurpat Plautus) : VENI, ET VENIT : ET SERVO MEO, FAC HOC, ET FACIT.] *Sub potestate*, id est, in potestate, in regimine, in magistratu *sum constitutus*, puta sum Centurio, imperans centum militibus. Ita Auctor imperfecti, qui à pari tendit hic argumentum Centurionis, q. d. Si ego parvam habens potestatem in paucos milites, illis ad nutum impero : quanto magis tu, o Christe, qui plenam omnium habes potestatem, morbis imperabis ? Verum τὸ *sub potestate* proprie hic accipi liquet ex Græco, qui habet, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν, et ex eo quod subdit, ἔχων ἐπ' ἐμαυτὸν στρατιώτας, id est, *habens sub me milites.* Ergo sicut Centurio vere et proprie habebat sub se milites sibi subditos, sic vicissim ipse erat sub potestate altiori sui Tribuni, vel Cæsaris Romani, scilicet Tiberii. Ita sanctus Chrysostomus, Leontius, Glossa, Maldonatus, Jansenius Franc. Lucas, et alii. Est argumentum à minori ad majus, q. d. Si ego, licet sub potestate Cæsaris constitutus, impero tamen ad libitum militibus mihi subditis, *et dico huic, Vade, et vadit; et alio, Veni, et venit;* quanto magis tu, o Christe, qui sub nullius es potestate, sed Deus es omnipotens, omnium Dominus, poteris imperio tuo facere quidquid volueris, ut si etiam absens dicas, jubeasque morbo (paralysi servi mei) *Abi*, illico abibit : si idem dicas, *Veni*, illico veniet : morbi enim sunt quasi milites et satellites tui, quod ad nutum in reos immittis, et à pœnitentibus supplicibusque revocas. Ita S. Augustinus de verbis Domini secundum Matthæum serm. 6. *Si ego*, inquit, *homo sub potestate jubendi habeo potestatem, quid tu non possis, cui omnes serviunt potestates ?* Ponderat S. Hieronymus Centurionis *Fidem, in eo quod credidit*, inquit, *ex Gentibus, paralyticum à Salvatore posse sanari : Humilitatem, quod se judicavit indignum, cujus tectum Dominus intraret : Prudentiam, quod intra corporis tegmen divinitatem latentem videret, sciens non id sibi profuturum, quod etiam ab incredulis videbatur, sed id, quod latebat intrinsecus.*

Moraliter : Si vis esse in potestate, disce esse sub potestate ; si vis imperare, disce prius imperanti obedire. Audi S. Bernardum epist. 42. *Ut secure præesse possitis, subesse et vos, sic cui debetis, non dedignemini : dedignatio quippe subjectionis, prælationis reddit indignum : videant in vobis subditi, quod redhibeant.* Probat idipsum exemplo Centurionis : *Dicturus quippe : Habens sub me milites, præmisit, Homo sum sub potestate. Jam quidquid subinferat, suspectam non habemus jactantiam. Præmissa siquidem est humilitas, ne altitudo præcipitet. Nec enim locum invenit arrogantia, ubi tam clarum humilitatis insigne præcessit. Quia non confusus est de subjectione, jure ex prælatione meruit honorari. Non erubuit super se potestatem, et ideo dignus, qui haberet et sub se milites. Dedit prius honorem præpositis, ut jam à subditis juste reciperet.* Sic symbolice, si anima velit imperare corpori, prius se subdat Deo ; quod si illi rebellet, sentiet et sibi corpus rebelle, uti sensit Adam, violans præceptum Dei de non comedendo pomo vetito. Sic pœna superbiæ et inobedientiæ est lapsus carnis et luxuria.

AUDIENS AUTEM JESUS, MIRATUS EST] Tantam fidem, humilitatem, reverentiam et devotionem Centurionis, qui non erat Judæus, sed Gentilis. Unde Origenes : *Attende*, ait, *quantum sit, aut quale, quod Deus unigenitus miratur. Aurum, divitiæ, regna, principatus in conspectu ejus sunt tanquam umbra, vel flos decidens. Nil ergo horum in conspectu Dei mirabile est, quasi magnum, vel pretiosum, sed tantum fides ; hanc miratur honorificans, hanc acceptabilem sibi æstimat.*

Quæres, an in Christo vere fuerit admiratio ? Suppono ex communi Theologorum sententia, in Christo, præter divinam scientiam, quam habebat qua Deus, triplicem fuisse scientiam, qua homo erat : Primo, *beatificam*, per quam Dei essentiam intuebatur, eaque fruens beabatur. Secundo, *infusam*, qua per species animæ suæ à Deo inditas ab ipso conceptionis suæ instanti omnia cognoscebat. Tertio, *experimentalem*, qua illa, quæ faciebat per scientiam infusam, quotidie per experientiam videbat, audiebat et sentiebat.

Respondeo ergo : In Christo proprie et absolute non fuit admiratio, quæ scilicet ex imo corde ejusque fundo manaret. Ratio est, quia admiratio oritur et fit in nobis ex eo, quod aliquid novi, insoliti et incogniti videamus, vel audiamus : Christus autem per scientiam infusam, jam omnia, antequam fierent, cognoscebat : unde nil ei, utpote omniscio, erat novum, incognitum vel inopinatum et admirabile. Excitavit tamen Christus in se per scientiam experimentalem, cum aliquid magni et novi experiretur, aliquem quasi superficialem actum interiorem et gestum exteriorem admirationis, ut alios idem admirari doceret. Ita sanctus Augustinus, quem audi, lib. de Genesi contra Manichæos c. 8 : *Quis autem in illo fecerat illam fidem, nisi ipse, qui admirabatur ? quod si et alius eam fecisset, ut quid miraretur qui præscius erat ? Quod ergo miratur Dominus, nobis mirandum esse significat, quibus adhuc opus est sic moveri : omnes enim tales motus ejus non pertubati animi signa sunt, sed docentis magisterium.* Sic et S. Thom. 3. p. q. 15. a. 8. Hinc sapiens nihil miratur. Et Cyrus rex Persarum docebat suos nil mirari, quod Rex altior sit et

superior omni re mundi. Qui cum S. Paulo conversatur in cœlo, nil miratur in terra. Præclare S. Cyprianus tract. de Spectaculis : *Nunquam*, ait, *humana opera mirabitur, quisquis se cognoverit filium Dei. Dejicit se de culmine generositatis suæ, qui admirari aliquid post Deum potest.*

Et sequentibus se dixit : Non inveni tantam fidem in Israel.] Arabicus, *in uno ex Israel.* Græce est nervosius : *Nec in Israel tantam fidem inveni*, quantam in Centurione Gentili, intellige, *non inveni*, scilicet in communi populo à tempore prædicationis meæ : nam major sine dubio erat fides in beata Virgine, Abraham, Moyse, Joanne Baptista, etc., Aut, ut Chrysostomus, non inveni tantam, scilicet proportionabiliter, quia hic erat Ethnicus et Centurio, ceteri erant Israelitæ et fideles : unde eadem fides in illo magis erat mira et miranda, quam in hisce. Idem Chrysostomus præfert fidem Centurionis fidei Apostolorum, quam habuerunt initio vocationis : Origenes vero fidei Marthæ etiam et Magdalenæ. Audi S. Chrysostom. *Credidit Andreas, sed Joanne dicente : Ecce Agnus Dei. Credidit Petrus, sed evangelizante sibi Andrea. Credidit Philippus, sed legendo Scripturas : et Nathanael prius signum divinitatis accepit, et sic fidei confessionem obtulit.* Audi et Originem : *Jairus Israelis princeps pro filia sua petens non dixit : Dic verbo, sed veni velociter. Nicodemus de fidei Sacramento audiens, ait : Quomodo hoc potest fieri ? Maria et Martha dicunt : Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus ; quasi dubitantes quod ubique posset adesse Dei potentia.*

11. Dico autem vobis, quod multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraham, et Isaac et Jacob, in regno coelorum.] *Ab Oriente et Occidente*, id est, ab extremis Gentium regionibus. Occasione enim Centurionis, qui erat Gentilis, prædicit Gentium (quarum primitiæ erat hic Centurio) vocationem et Judæorum reprobationem. Alludit ad Isaiæ cap. 43. v. 5. et sequent. ubi à quatuor mundi plagis prædicitur Gentium vocatio, gratia et gloria. *Recumbent*, id est, requiescent, ait S. Hilarius et Euthymius. Verum græce est, ἀνακλιθήσονται, id est, *discumbent*, quasi in triclinio accumbent, quasi convivæ epulabuntur in opiparo convivio : huic enim regnum cœlorum, ac cœlestis gloria et felicitas Christi et Sanctorum sæpe comparatur, ob summam quietem, lætitiam, securitatem et satietatem. Alludit ad illud in Psal. 16. 15 : *Satiabor, cum apparuerit gloria tua.* Et Psal. 35. 9. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ : et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Hoc cœleste convivium quasi nuptiale Agni, id est Christi, graphice depingit S. Joannes cap. 19. v. 7. et sequent. ac Christus Lucæ cap. 22. v. 29.

Cum Abraham, et Isaac, et Jacob.] Hi tres præ aliis sanctis Patriarchis et Prophetis hic et alibi nominantur, et celebrantur. Primo, quia hi tres fuêre primi Patres et Patriarchæ Judæorum, ad hoc singulariter electi et selecti à Deo. Secundo, quia iidem erant capita Reipublicæ et Ecclesiæ Dei. Tertio, quia hi singularia dedere fidei et religionis exempla. Quarto, quia hi tres promissionis de terra Chanaan à posteris possidenda, in typum regni in cœlis eisdem eorumque asseclis promissi, fuere hæredes. Unde et Deus se vocat Deum Abraham, Isaac et Jacob, eorumque nomine apud Judæos gloriabatur.

Filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores : ibi erit fletus et stridor dentium.] *Filii regni*, id est destinati ad regnum, vocantur Israelitæ ; quia hi prognati erant ex Abraham, Isaac et Jacob, quibus, et quorum semini, Deus promiserat regnum uti terrenum Judææ, sic et spiritale æternæ gloriæ in cœlis. Simili Hebraismo vocantur filii mortis, gehennæ et resurrectionis, qui ad mortem et gehennam comminatam, aut ad resurrectionem promissam à Deo destinati et deputati sunt.

Moraliter si filius regni es, fac opera regni, fac opera digna cœlo, vive ut Angelus. Sic enim Christus dixit Judæis : *Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.* Joan. 8.

In tenebras exteriores] gehennæ. Persistit in metaphora convivii in regno cœlesti, ideoque lucidissimi ; circa quod nota plerosque veterum non prandisse, aut non nisi parce et tenuiter per modum jentaculi, sed cœnasse duntaxat, tumque se exsatiasse et exhilarasse ; ideoque convivia non in prandio, sed in cœna celebrasse, idque otii et libertatis causa, et ut diem, ut ait Horatius lib. 1. Ode 1. non frangerent, sed totum negotiis darent, atque inde triclinia dicta sunt cœnacula. De Hebræis id liquet ex S. Scriptura, ubi passim fit mentio cœnæ et cœnaculi, raro prandii, ut patet in cœna *Darii*, 3. Esdræ 3. 1 ; *Holophernis*, Judith. 12. 10 ; *Herodis*, Marci 6. 21 ; *Marthæ*, Joan. 13. 2. et 1. Corinth. cap. 11. vers. 20. De Essenis idem docet Philo lib. 21 de Vita contemplativa ; imo prandii in veteri Testamento nulla est mentio, nisi apud Tobiam cap. 2. 1. et Danielem c. 13. 13. et Estherem, cum Judæi adducti in Assyriam et Babylonem, ibi inter Gentes degerent, earumque more comederent. Excipio unum Jeroboam Regem Israel, qui Prophetam, sibi manum restituentem, invitavit ad prandium, 3. Regum. 13. 7. Sed rex hic fuit idololatra, et auctor aurifexque vitulorum aureorum, quos coluerunt Israelitæ. Unde non mirum, si gulosior prandia celebrarit. Hoc est, quod laudat Boetius de Consolatione :

> Felix, *ait*, nimium prior ætas,
> Nec inerti perdita luxu,
> Facili quæ sera solebat
> Jejunia solvere glande.

De Græcis id docet Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædag. c. 2. Athenæus de Cœnis sapientium, Hippocrates lib. de Aere et aqua, Plutarch. libr. 8. Symposiac. quæst. ubi ait, infames fuisse eos, qui ante cœnam manducarent ; Hippocrates vero ait, eos non rectam vivendi normam servare. Addit Plutarchus cœnam dici quasi κοινήν, quod communis esset omnibus, cum prandium seorsim à privatis quasi obiter sumeretur. Hinc Plato, teste Cicerone Tuscul. 5. cum stomacho miratus est priscos Italos et Siculos bis in die cibo impleri. Leonidas Græcorum dux contra Xerxem et Persas innumeros, cum paucis apud Thermopylas pugnaturus : *Prandete*, inquit, *commilitones, apud inferos cœnaturi.* Alexander Magn. dictitabat prandium

condire nocturnas profectiones, cœnam vero prandii tenuitatem.

De Romanis idem docet Plutarchus loco citato. Martialis libro 4. Epigrammat. ad Euphemium.

Surgite, inquit, *jam pueris vendit jentacula pistor.* Horat. lib. 1. Satyr. 5.

Pransus non avide, quantum interpellet inani
Ventre, diem durare.

Idem lib. 2. Satyra 5.

Ille salubres
Æstates peraget, qui nigris prandia Moris
Finiet.

Plura vide apud Alexandrum ab Alexandro lib. 5. Genial. c. 21. et Ciacconum, ac Fulvium Ursinum lib. de Triclinio.

Porro primos Christianos usque ad vesperam jejunasse docet Tertullianus lib. de Jejuniis c. 10. et alii, quos ibidem citat Pamelius, imo adhuc tempore S. Thomæ Aquinatis, qui floruit anno Domini 1290. jejunabant usque ad nonam; nam in jejunio non nisi post officium vesperarum, puta post tres horas à meridie, quando Christus in cruce expiravit, licebat cibum sumere, et qui prius sumpsisset, censebatur non jejunasse, idque ex decreto Concilii Cabilonensis, ut habetur de Consecr. dist. 1. c. *solent.* Vide D. Thom. 2. 2. q. 147. art. 7. ubi tamen pro *Cabilonensis* irrepsit *Chalcedonensis.*

Denique S. Antonium, S. Hilarionem, S. Paulum eremitam, ceterosque priscos Ascetas et Anachoretas quotidie jejunasse, nec cibum sumpsisse ante vesperam patet ex eorum vita. Audi et Virgilium:

Pendent lychni laquearibus aureis
Incensi, et noctem flammis funalia vincunt.

Nimirum comedere æstimabant rem animalem et vilem, ideoque indignam luce et dignam tenebris; unde de ea erubescebant cavebantque, ne sol eos comedentes aspiceret.

Quia ergo olim non prandebant in meridie, sed cœnabant vespere et noctu, idcirco copioso utebantur lumine: unde Lucretius lib. 2.

Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur.

Sic et Horatius lib. 3. Ode 2. In cœnaculis ergo et conviviis lux erat, extra ea vero erant tenebræ, quæ proinde hic vocantur *exteriores*, quia extra convivium sitæ. Græce enim non est ἐσχάτας, id est, extremas, sed ἐξώτερον σκότος, id est, externa caligo, quæ scilicet exterius et extra convivii locum reperitur. Unde Lucas c. 13. 28. habet: *Videbitis vos expelli foras.* Sensus ergo est, q. d. Filii regni, id est Judæi, in Patribus Abraham, Isaac, et Jacob destinati ad regnum cœleste, ob suam perfidiam, qua in Christum credere noluerunt, à regno epuloque cœlesti expellentur in gehennæ tenebras exteriores, Græce ἐξωτέρας, id est, à luce cœlestis convivii regnique extorres, alienissimas, et remotissimas, nimirum profundissimas, et obscurissimas. Gehenna enim est in centro terræ, quod à superficie terræ distat tribus millibus milliarium et amplius: quare tanta terræ opacitas magnas causat in gehenna tenebras. Id ita esse patet: Primo ex eo quod Hebr. חיצון *chitson* quod hîc est in Matthæo, dicatur à חוץ *chuts*, sicut Græcum ἐξώτερον ab ἔξω, id est, exterior ab extra; quia scilicet hæ tenebræ sunt extra regnum et convivium cœleste, in quo epulantur et regnant beati quasi filii lucis. Secundo, quia simili modo Christus cap. 22. 13. servum non habentem vestem nuptialem, ejecit è convivio in tenebras exteriores. Tertio, quia pari ratione ait Joannes de gehenna et damnatis Apocal. c. 14. 20. *Calcatus est lacus extra civitatem, et exivit sanguis de lacu usque ad frænos equorum per stadia mille sexcenta.* Nam post diem judicii duo tantum erunt loca hominum, scilicet cœlum pro electis et beatis, ac gehenna, sive lacus et tartarus pro reprobis et damnatis: quare qui à cœlo, ubi erit civitas regni et convivii lucidissima, excludentur, hi extra illud relegabuntur in lacum et tartarum obscurissimum. Et hoc est quod ait Lucas 13. 28. *Cum videris Abraham, etc., in regno Dei, vos autem expelli foras.* Et v. 25. *Cum intraverit paterfamilias et clauserit ostium, incipietis foris stare.* Et Christus Joan. 6. 37. *Eum, qui venit ad me, non ejiciam foras.* Et c. 15. 6. *Mittetur foras sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet.* Et Apocal. 3. 12. *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur amplius.* Et c. 11. 2. *Atrium autem, etc. ejice foras.* Et c. 22. 15. *Foris canes et venefici.* Ita S. Hier. Quare minus recte Cajetanus censet tenebras exteriores opponi interioribus, quæ animum obscurant: exteriores ergo esse sensibiles, quæ lucem sensibilem excludunt; interiores vero esse spirituales, quæ luce interna mentem spoliant.

Porro *exterior* licet sit comparativus, tamen vicem habet positivi, quia positivo caret, aut potius superlativi, ut vult Jansenius; exterior ergo, id est extimus, extra domum vel locum longe positus. Tenebræ igitur exteriores sunt tenebræ à cœlo et luce remotissimæ, tartareæ, profundissimæ. Magna enim erit pœna damnatis cœlo, id est consortio Dei, Angelorum et Beatorum excludi, ac relegari cum diabolis in tenebrosum gehennæ ergastulum, imo tartarum: quæ à Theologis vocatur pœna damni, et æquiparatur, imo à multis præponitur, quasi gravior et acerbior, pœnæ sensus, puta igni et combustioni, quæ tamen hic per tenebras exteriores quoque intelligitur. Denique regnum cœlorum, qui est locus Beatorum lucidissimus et felicissimus, vocatur convivium, quia plenum omni voluptate et gaudio omnibusque deliciis, quibus perpetim quasi epulantur Sancti. Per tenebras enim exteriores denotat carcerem inferni ejusque tormenta, per synecdochen et metonymiam, quia ibi ignis uti ferventissimus, ita et fumosissimus ac tenebrosissimus, damnatos torquet, teste S. Basilio in priori exposit. Psal. 28, atque ad hoc tantum lucet ignis ille, ut damnati suas pœnas suorumque sociorum videant et augeant, uti docet S. Gregorius lib. 9. Moral. c. 48. et 49.

Denique per tenebras hîc accipe tum corporales, tum spirituales. Unde S. Augustinus in Psal. 6. per tenebras has accipit cæcitatem mentis, ex judicio practico in damnatis falsissimo, et perversissimo, atque ex summo Dei vindicis odio manantem, indeque consequentem obstinationem et impœnitentiam. Damnati enim ex odio et rabie in Deum, eo quod eos adeo cruciet in gehenna, judicant Deum, virtutes,

omniaque, quæ Deus amat, sibi esse odienda; unde nil nisi malum amare possunt ex summa in Deum rabie ac salutis suæ desperatione.

IBI ERIT FLETUS ET STRIDOR DENTIUM.] Hac phrasi significatur summus damnatorum in gehenna cruciatus; scilicet, per fletum summus dolor, per stridorem summus horror: qui enim horrende torquentur et cruciantur, hi oculis flent, voce ejulant, dentibus strident.

Quæres, an vere damnati in gehenna, resumpto in die judicii corpore, flebunt, et lacrymas fundent? Affirmat Maldonatus: melius alii negant, tum quia ignis gehennæ ardentissimus lacrymas omnes, si quæ essent, cohiberet et illico desiccaret; tum quia ad æternas has lacrymas per omnia sæcula duraturas infinita flumina non sufficerent: tum quia eadem semper corpora sine nutrimento, mutatione et excretione fæcium vel lacrymarum, in æterno igne à Deo integra conservabuntur; alioqui enim sensim totum corpus, imo infinita corpora in lacrymas resolvi deberent. Per fletum ergo et lacrymas hic catachristicῶς accipe singultus, gemitus, ejulatus, omnesque complorantium gestus et lamenta, quæ fletui conjungi solent.

Quæres secundo, an in gehenna vere erit stridor, quo damnati dentibus strideant? Respondetur affirmative: stridor enim hic oritur ex acerbitate et horrore pœnarum: qui enim in equuleo torquentur, dentibus strident, eosque inter se collidunt. Addunt aliqui, in gehenna esse stridorem ex summo frigore; ex eo enim proprie oritur stridor dentium: licet enim Jansenius et alii, in gehenna censeant esse merum summumque ignem, ideoque negent ibi esse frigus; tamen multi contrarium opinantur, scilicet, ibi quoque esse summum frigus, illoque cruciari et uri damnatos, juxta illud Job cap. 24. 19. *Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium.* Ita Philippus presbyter, Beda, Lyranus, et D. Thomas ibidem, ac S. Augustinus lib. de triplici habitac. cap. 2. et S. Hieronymus in cap. 10. S. Matth. qui ait *triplicem esse gehennam, nimii ignis et frigoris, in Job* (c. 24. 16.) *plenissime legimus*, quasi ideo dicatur gehenna ignis, quod sit et gehenna frigoris. Sed hac de re plura in Job c. 24. 13.

13. ET DIXIT JESUS CENTURIONI: VADE, ET SICUT CREDIDISTI (Arab., *secundum fidem tuam*) FIAT TIBI. ET SANATUS EST PUER IN ILLA HORA.] Eodem momento, quo Jesus dixit, *fiat: vade*, id est, redi lætus et alacer domum tuam. Est particula annuentis et concedentis id quod petitur; unde sequitur: *Et sicut credidisti, fiat tibi:* Credidisti me absentem solo verbo posse servum tuum curare, curetur ergo absens verbo meo, *fiat.* Hinc videtur quod Christus non sit ingressus domum Centurionis, nec servum ejus tetigerit, aut allocutus sit, sed in loco ubi ei occurrit Centurio, dicens: *Domine, non sum dignus, etc. Sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus*, illico eum curavit, ut eum in fide confirmaret, seseque Messiam, imo Deum esse ostenderet, nimirum: Magna fides magna meretur, magna fiducia magna impetrat: quantum à Deo speras, tantum obtinebis. Unde S. Bernardus serm. 15. in Psal. *Qui habitat*, illud Dei ad Josue cap. 1. promissum: *Omnem locum quem calcaverit vestigium pedis vestri, vester erit*, tropologice explicans, ait: *Sperate in Deo, omnis congregatio populi: quemcumque enim locum calcaverit pes vester, vester erit: pes vester utique spes vestra est, et quantumcumque illa processerit, obtinebit, si tamen in Deum tota figatur, ut firma sit et non titubet:* quia Deus cum sit liberalissimus, ac fiducia, quam in eo collocamus, valde honoretur, non patitur se fiducia nostra vinci, sed eam superare destinat. Unde illud ejusdem sancti Bernardi serm. 3. de Annunt. *Sola spes apud te* (Domine) *miserationis obtinet locum, nec oleum misericordiæ nisi in vase fiduciæ ponis.*

Tropologice, à Centurione dicant heri, quantam servis curam impendere, quantoque pretio eos habere debeant; illi enim hic servus erat *pretiosus*, ut ait Lucas, ideoque Christum tanto seniorum et amicorum impendio ad eum curandum evocavit: sic vicissim servi heris majori studio, amore et reverentia obsequentur. Audi Ecclesiastic. 33. 31. *Si est tibi servus fidelis, sit tibi quasi anima tua, quasi fratrem sic eum tracta.* Vide ibi dicta. Sapienter Seneca, licet Gentilis, epist. 47: *Servi*, inquit, *sunt? sed homines. Servi sunt? imo contubernales. Servi sunt? imo homines amici. Servi sunt? imo conservi, si cogitaveris tantumdem in utroque licere fortunæ.* Deinde subdit exempla servorum, qui bene ab heris habiti pro eis *parati* erant *porrigere cervicem, et periculum imminens in caput suum avertere.* Quare falsum est quod jactatur vulgo: *totidem esse hostes, quot servos.* Nam *non habemus illos hostes*, inquit, sed *facimus* inhumaniter eos tractando. Quare quilibet herus superior et prælatus id faciat suis servis et subditis, quod hic Centurio fecit famulo suo, præsertim ut eos ad Christum magis à morbis animæ quam corporis, sanandos adducat.

Mystice, Centurio est quilibet homo, qui suis membris, sensibus, viribus et potentiis quasi militibus præest, ut militent et serviant Deo. *Militia* enim *est vita hominis super terram.* Job. 7. Quare si quis in eo sensus vel appetitus languet, et paralysi gulæ, acediæ, luxuriæ, superbiæ, etc., laboret, adeat, invocetque Jesum cum humilitate et fiducia per amicorum, id est, Sanctorum intercessionem, nec desistat, donec illi sanitatem impetret.

14. ET CUM VENISSET IN DOMUM PETRI, VIDIT SOCRUM EJUS JACENTEM ET FEBRICITANTEM.] Est hysterologia sive inversus ordo. Hoc enim miraculum et cetera Christi gesta, quæ deinceps narrat Matthæus usque ad finem capitis noni contigerunt ante curationem leprosi et servi Centurionis, imo ante ascensum et sermonen Christi in monte, ut colligitur ex Marco cap. 1. 22. et 29. ac Lucæ cap. 4. 32. et 38. atque ex ipso Matthæo: sermo enim Christi in monte habitus fuit coram duodecim Apostolis, ac consequenter coram ipso S. Matthæo, qui tamen suam vocationem post hæc describit cap. 9. v. 9. Nimirum voluit Matthæus initio prædicationis Christi breviarium conscribere doctrinæ editum à Christo in monte, ac deinde miracula, quibus eamdem Christus tam ante sermonem, quam post eum confirmavit, ordine pertexere; quia hoc miraculum curationis socrus Petri contigit Capharnai, ubi et contigit curatio leprosi et servi Centurionis, sed hæc post sermonem, illud ante eum, ut dixi. Hæc ergo est series rei

gestæ, ut patet ex Marco et Luca : Christus cum a piscatione Petrum et Andream vocasset ad sui sequelam, uti narravit Matth. cap. 4. 18, ingressus Capharnaum, ibi in Synagoga prædicavit et sanavit dæmoniacum, indeque pergens ad domum Petri, ibi socrum ejus febricitantem sanavit. Hoc ergo miraculum et cetera sequentia usque ad finem c. 9. Matthæi, recto historiæ ordine anteponenda forent, et inferenda cap. 4. Matthæi statim post v. 22.

In domum Petri.] Quæ Petri et Andrææ, ut habet Marcus c. 1. v. 29, paulo ante fuerat : jam enim uterque omnia reliquerat, Christumque pauperem pauper secutus erat. Domus ergo hæc erat Bethsaidæ: hæc enim erat patria Petri, Joan. c. 1. v. 44, ac Bethsaida vicina erat urbi Capharnaum; ab ea enim distabat tantum itinere sesquihoræ : aut certe domus hæc erat ipsius socrus Petri, quæ habitabat in ipsa urbe Capharnao, apud quam proinde urbem ingrediens divertere solebat Petrus : Capharnai enim hæc contigisse insinuant Marcus et Lucas. Socrus hæc erat mater uxoris sancti Petri : ipse enim à conjugio vocatus est à Christo, tumque reliquit uxórem et filiam ex ea genitam, quæ postea à Patre Petro dicta est Petronilla, ac secutus est Christum : in Evangeliis autem nemo Apostolorum legitur habuisse uxorem, nisi solus Petrus. Porro uxor S. Petri vocabatur Perpetua, ait Molanus die 4. novembris, licet alii Concordiam, alii Mariam nominatam dicant, quæ ad Christum conversa, cum ob ejus fidem duceretur ad martyrium, corroborata fuit à sancto Petro, dicente : *O conjux me, memento Domini*, Christi scilicet, qui pro te mortem crucis alacriter sustinuit, ut pro eo vicissim generose sanguinem profundas, uti narrat Clemens Alex. lib. 2. Strom. et ex eo Eusebius lib. 3. Histor. cap. 30. Petronilla autem ob egregiam formam à Flacco Comite in conjugem appetita, cum tres induciarum dies postulasset, tertio die à Nicomede sacerdote percepta sacra Synaxi, in virginitate animam Deo reddidit, ac inter sanctas virgines relata, extat in tabulis Ecclesiasticis ultima die Maii, ejusque sacra lipsana hîc Romæ veneramur in Basilica S. Petri.

Vidit socrum ejus jacentem.] Græce βεβλημένην, id est dejectam et prostratam, viribus eam omnino deficientibus ex gravitate tum morbi, tum ætatis (erat enim vetula), ideoque in periculo mortis constitutam. Acutas et ardentes fuisse has febres, ideoque in vetula incurabiles, ex Hippocr. docet Guilielm. Ader medicus lib. de Ægrotis à Christo sanatis, c. 8.

Et febricitantem.] *Magnis febribus*, ait Lucas c. 4. 38. Græce πυρέσσουσαν, id es febrientem, æstuantem. Græce enim πύρετος, dicitur à πυρ, id est ignis, sicut Latine febris à fervendo, ait Servius, febris enim est calor exæstuans et versus in ignem. Hinc Tropologice febris animæ est ignis concupiscentiæ, puta ardor et æstus libidinis, gulæ, superbiæ, invidiæ, etc. Audi S. Ambrosium lib. 4. in Lucæ c. 4. 38. *In typo socrus Simonis et Andreæ, variis criminum febribus caro nostra languebat, et diversarum cupiditatum immodicis æstuabat illecebris. Nec minorem febrem amoris esse dixerim quam caloris. Itaque illa animum, hæc corpus inflammat. Febris enim nostra avaritia est; febris nostra libido est, eo quod ignitæ sint cupiditates. Unde et Apostolus ait: Si non se continent, nubant: melius est nubere quam uri. Febris nostra luxuria est: febris nostra iracundia est. Quæ licet corporis vitia sint, ignem tamen ossibus implicant, mentem, animum, sensumque pertentant.* Subjicit luxuria febrientis exemplum Theotimi; qui audiens à medico se perditurum oculos, si uxori misceretur, libidine victus exclamavit : *Vale, amicum lumen.* Sic *febre*, ait S. Ambr., *libido flagrantior est, graviusque præcipitat et inflammat. Sed ubi quis resipuerit à furore, tunc conscientiæ interioris aperitur visus, factique pœnitentia succedit, et pudenda sui quisque facinoris erubescit. Tunc Deus timetur, et peccator se cupit celare, sed non potest; tunc caro arguitur, diabolus accusatur: hæc quasi lena vitiorum, ille quasi auctor erroris.*

Christus ergo è cœlo medicus venit, ut æstum hunc febris concupiscentiæ in nobis rore gratiæ suæ restinguat et sanet, quæ proinde sic febrienti assidue invocanda est.

Quicumque ergo laboras febri luxuriæ, non dico ut monasticam vitam capessas, non ut corpus ciliciis et disciplinis conficias, non ut aquam bibas, sed rem facilem et efficacem suggero : sæpe sume sacram Synaxin, et per illam induc Christum in domum animæ tuæ : ipse est virgo et virginis filius, ac virginea sua carne æstum hunc restinguet. Sane hoc potentissimum esse contra luxuriam remedium, et S. Scriptura docet, et SS. Patres testantur, et experientia quotidiana comprobat. Hoc est enim *frumentum electorum, et vinum germinans virgines,* de quo Zachar. c. 9. v. ult. Vide ibi dicta.

Porro novem sunt analogiæ febris corporis et animæ. Primo, febris fit, cum noxius humor et vitiosus calor, naturali calori repugnans, cor afficit vel inficit : sic febris animæ fit, cum voluntas hominis noxio amore concupiscentiæ, qui Dei amori repugnet, imbuitur.

Secundo, sicut febris tollit temperiem humorum et qualitatum in corpore : sic febris animæ tollit temperiem passionum, affectuum et actionum ejusdem.

Tertio, sicut febris ex pulsu inordinato dignoscitur : sic febris animæ ex cogitationibus et sollicitudinibus nimiis, mentem crebro pulsantibus.

Quarto, febris excitat sitim, quam febrientes bibendo non extinguunt, sed acuunt et augent : sic febris animæ excitat sitim opum, honorum, voluptatum, quæ eas hauriendo non extinguitur, sed augetur, juxta illud :

Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

Quinto, febris ex frigore oritur, et desinit in calorem et æstum : sic febris animæ sæpe oritur ex negligentia, otio et torpore : inde enim cupiditas ardorque luxuriæ, gulæ, superbiæ, accenditur et inardescit.

Sexto, febris gustum vitiat ut dulcia et mellea ei videantur amara, eo quod ipse pravo humore infectus sit: sic febris animæ facit, ut res divinæ, conciones, lectiones spirituales, colloquia pia, monita sancta ei desipiant.

Septimo, febris corpus sanum, pulchrum, vegetum facit infirmum, pallidum, deforme, exsuccum et horridum : sic febris animæ eamdem facit debilem, turpem, spiritu vacuam, enervem et horridam.

Octavo, febris hominem agitat, nec quies-

cere sinit, sive pronus, sive supinus, sive in latus decumbat: sic febris animæ facit hominem inquietum, ut nusquam consistat figatque mentem, sed ab una cupiditate, utpote brevi et instabili, labatur in aliam et aliam.

Nono, febris una subinde gignit aliam et aliam; sic unum vitium parit aliud et aliud; nam acedia parit gulam, gula luxuriam, invidiam, etc. Denique febre pestilente laborat hæreticus; hectica et lenta otiosus et acedus; quotidiana gulosus; tertiana inconstans; quartana luxuriosus; tumida superbus; sitibunda avarus.

15. Et tetigit manum ejus, et dimisit eam febris, et surrexit, et ministrabat eis.] Marc. cap. 1. 31. *Apprehensa*, ait, *manu elevavit eam.* Lucas c. 4. 39. *Stans super illam*, non quod pede illam calcarit, sed *super*, id est juxta illam, scilicet modice inflexo capite versus illam, quasi incubuit super eam, velut compellans, jubensque elevata manu ut surgeret, ac febri, ut discederet. Addit Lucas *imperavit febri.* Græce, ἐπετίμησε τῷ πυρετῷ, id est, *increpavit febrim*, hoc est cum valida auctoritate et quasi comminatione jussit febri, ut facesseret. Unde Euthymius: Ἐπετίμησε, ait, *non est hic proprie increpavit, sed præcepit.* Præclare B. Petrus Chrysol. serm. 18. *Videtis*, inquit, *quomodo dimittit febris, quem tenuerit Christus: ibi non stat infirmitas, ubi auctor salutis assistit: accessus illuc mortis nullus est, ubi vivificatoris ingressus est. Tenuit*, inquit, *manum ejus. Quæ necessitas tangendi erat, ubi inerat jus jubendi? Sed Christus tenuit manum mulieris ad vitam, quia Adam de manu mulieris acceperat mortem. Tenuit manum ejus, ut quod manus præsumentis amiserat, manus repararet auctoris. Tenuit manum ejus, ut acciperet indulgentiam manus, quæ carpserat de morte sententiam.*

Et dimisit eam febris, et surrexit.] Continuo, ait Lucas, scilicet eodem instanti, quo Christus eam tetigit, non tantum curata est à febri, sed ita valida effecta ut resurgeret, et Christo cum Petro et sociis ad mensam accumbenti ministraret, nimirum sanitate recepta sapienter usa est, non ad otium, sed ad Christi sanantis obsequium. Tropologice: Cum aliquo animæ morbo et vitio laboras, Christum adi et invoca, ut sanet te, faciatque ut sanatus non otiose vivas, sed sedulo ei servias.

16. Vespere autem facto, obtulerunt ei multos dæmonia habentes, et ejiciebat spiritus verbo (solo jussu, dicens: Exite) et multos male habentes curavit.] *Manuum impositione*, inquit Lucas cap. 4. 40. scilicet non dedignatus est Christus manibus suis purissimis et divinis tangere ulcerosos, saniosos, scabiosos, leprosos, etc., ut contactus sui divini vim et efficaciam ostenderet, illico omnes sanando. Porro Deus permisit tempore Christi multos ægrotare, et à dæmone possideri, ut Christo daret materiam exercendæ misericordiæ, et omnipotentiæ suæ in eis sanandis declarandæ.

17. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam, dicentem (cap. 53. vers. 4.): ipse infirmitates nostras accepit, et ægrotationes nostras (Arabicus, *dolores nostros*) portavit.) Verba hæc Isaiæ duplicem habent sensum: Primus est de morbis animæ, id est peccatis, eorumque pœnis, quas in se suscepit et in cruce exolvit Christus, et hoc maxime intendit Isaias; ut patet ex sequent. et ex verbo *portavit.* Secundus est de morbis corporis, qui typi sunt æque ac effectus morborum animæ, quos Matthæus hîc ait Christum portasse; non quod eos in se susceperit, hoc enim indecens fuisset, et impedimentum Christo ad circumeundum Judæam, in eaque prædicandum, sed quod portarit eos per compassionem, sublatis scilicet ipsis morbis morbidisque persanatis, sicut medicus dicitur per compassionem et curam portare et sustentare ægros, dum eorum ægritudines lenit, curat et sanat. Unde Syrus vertit: *Ægritudines nostras sustinebit:* quomodo Apostolus ait: *Alter alterius onera portate*, Galat. 6, præsertim quia Christus tot cruciatus ipsamque crucis mortem pertulit, ut omnes infirmitates ipsamque mortem vel in hac vita, vel in resurrectione aboleret, hoc est, peccatum cum omni sua prole et pœna tolleret. Sicut ergo Christus peccata nostra portavit, sic et morbos pœnasque nostras: hæ enim è peccato manarunt, adeoque Christus habuit potestatem morbos curandi ex eo, quod eos ipse in se luendos et in cruce expurgandos suscepit. Ita sanctus Chrysostomus, et Origenes. Vide dicta Isaiæ cap. 53. 4.

18. Videns autem Jesus turbas multas circum se, jussit ire trans fretum.] Jesus prædicans sanansque ægros juxta mare Galilææ, sive stagnum Genesareth, cum turba plurima afflueret, eumque obrueret, ut eam effugeret jussit discipulis ut navim conscenderent, et secum stagnum hoc trajicerent, docens nos in bonis operibus studiose auram popularem et vanam gloriam vitare debere, ac mystice amaros sæculi fluctus pertransire, ait Glossa.

19. Et accedens unus Scriba (id est legisperitus sive doctor) ait illi: Magister, sequar te, quocumque ieris.] Scriba hic videns Jesum parare abitum, ut transfretaret, motus ejus prædicatione, miraculis et populi applaudentis concursu, cupivit ei associari; unde ait, *Sequar te*, velut discipulus magistrum; ut faciunt Apostoli ceterique tui sequaces. q. d. Cupio velut discipulus me tibi tradere in disciplinam, ut à te velut summo sapientiæ magistro erudiar, former et dirigar ad omnem sapientiam, honorem et gloriam.

20. Et dixit ei Jesus: Vulpes foveas (Græce φωλεοὺς, id est cavernas, speluncas) habent, et volucres cœli nidos (Græce κατασκηνώσεις, id est umbracula ex ramis et frondibus arborum contexta. Sanctus Cyprianus lib. 1. ad Quirinum cap. 11. et S. Augustinus lib. 22. contra Faustum cap. 48. vertunt *diversoria*), filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.] q. d. Vilia, inutilia et noxia animalia, uti sunt vulpes et aves, præsertim rapaces, habent suos nidos: at filius hominis, id est ego natus ex virgine et factus homo, nil habeo proprii, ne pulvinar quidem, aut lectum, vel scamnum, in quo fessum caput corpusque reclinem: me ergo ditiores sunt vulpes et aves, ac plus commoditatis habent, quam habeam ego. Putas me commode lauteque vivere, falleris; nam ego ne quidem tantum habeo proprii, quantum aves et vulpes, quæ parvas et pauperrimas habent domos ad quiescendum, suos catulos vel pullos educandum.

Detegit latens avaritiæ ulcus in Scriba. q. d. Tu cupis me sequi, quia vides me populo esse gratum ob sanitates et beneficia, quæ ei confero. Unde speras te in mei sequela posse rem tuam augere, et multa bona corradere, quasi ego ex Evangelio me meosque locupletem, sed erras; quia ego velut perfectionis magister, pauper sum et paupertatis studiosus, talesque volo esse meos discipulos, ut expediti à cura rerum temporalium, toti vacent mihi et Deo, ac prædicationi, in qua satagant verbo et exemplo, omnes ad cœlestia ipsumque cœlum traducere. Quod audiens, siluit, ac spe sua frustratus, ab oculis Christi se subduxit, ut tacito hic innuit Matthæus. Simili modo Christus filiis Zebedæi per matrem primas in regno suo petentibus, respondit, propinavitque suum calicem passionis et martyrii : *Potestis*, inquit, *bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* Matth. 20. 22. Ita S. Hilarius, Theophylactus, Euthymius, et S. Hieronymus : *Quid*, inquit Hieronymus, *me propter divitias, et sæculi lucra sequi vis, cum nec hospitiolum habeam?* Et S. Augustinus de verbis Domini : *Elatus*, ait, *et dolosus non me sequeris.* Idem sanctus Augustinus de Quæst. Evang. quæst. 5. *Intelligitur*, inquit, *hic miraculis motus, Christum ob jactantiam sequi voluisse, quam significant aves, et discipuli obsequium finxisse, quæ fictio vulpis nomine significata est.* Et Interlin. : *Elatio*, ait, *nidum fecit cor tuum.*

Hac Christi sententia S. Hieronymus epist. 1. ad Heliodorum, eum ad suam in Syria eremum invitans, extimulat : *Filius hominis*, inquit, *non habet ubi caput reclinet, et tu amplas porticus, et ingentia tectorum spatia metiris? Hæreditatem expectans sæculi, Christi cohæres esse non poteris.* Et paulo ante : *Cur timido animo Christianus es? Respice à Petro relictum rete : respice surgentem de telonio publicanum statim Apostolum*, etc. *Servus Christi nihil præter Christum habet.*

Hoc Christi exemplum imitentur religiosi, per professionem paupertatis Deo se unientes, et ab ejus providentiæ alimoniam expectantes. Unde S. Franciscus ad eam suos exhortans, ne erubescerent mendicare : *Nolite*, inquit, *vereundari petere eleemosynam, quia Dominus pro nobis fecit se pauperem in hoc mundo, cujus exemplo elegimus viam verissimæ paupertatis. Si enim ipsius amore viam paupertatis elegimus, non debemus confundi stipem mendicare : arrham cœlestis hæreditatis erubescere, nequaquam convenit regni cœlorum hæredibus. Hæc est enim hæreditas nostra, quam acquisivit et reliquit nobis Dominus Jesus Christus, et omnibus qui suo exemplo vivere volunt in S. paupertate.* Addebat petentes stipem plura offerre dantibus, quam ab iis reciperent : *Quoniam*, inquit, *offertis eis amorem Dei dicentes : Amore Domini Dei faciatis nobis eleemosynam, cujus comparatione nihil est cœlum et terra.* Et rursum : *Evangelica hæc paupertas*, ait, *nostri ordinis est fundamentum, ut ipsius firmitate firmetur, et eversione funditus evertatur. Quantum itaque fratres declinabunt à paupertate, tantum mundus declinabit ab eis, ac quærent et non invenient. Si dominam meam paupertatem complexi fuerint, mundus eos nutriet, quia mundo dati sunt ad salutem : debent enim ipsi mundo bonum exemplum, debet eis mundus provisionem necessitatum; quando autem ipsi retraxerint bonum exemplum fide mentita, retrahet mundus manum justa censura.* Ita Annales Franciscanorum.

Ex hoc ergo loco refellitur hæresis damnantium voluntariam paupertatem, quam profitentur religiosi, cujus auctor fuit quidam Desiderius Longobardus tempore Alexandri IV. Pontificis, et alius eodem tempore dictus Guilielmus de S. Amore, quos valide confutarunt S. Thomas et S. Bonaventura. Perperam tamen ex adverso ex hoc eodem loco inferebant hæretici, dicti Apostolici, paupertatem hanc omnibus Christianis esse necessariam ad salutem, teste S. Augustino hæresi 40. Perperam quoque ex eodem concluserunt Vadiani sive Anthropomorphitæ, ac Waldenses sive pauperes de Lugduno et Wicleff. Episcopis et sacerdotibus non licere habere possessiones, sed eos debere ex eleemosynis solis vivere, quia ex eis vixit Christus ; Christus enim hoc fecit, et consuluit ut perfectius, non autem præcepit, ut necessarium ad salutem. Unde hic error multis decretis et Conciliis refutatur 12. quæst. 1. 2. 3. 4. 5.

Rursum ex hoc loco patet paupertatem ejusque vim et medullam in eo consistere, ut quis nil habeat proprii, nec ulli rei quasi propriæ, afficiatur ; sed affectum ab omni re propria liberum soli Deo servet et resignet, cui non repugnat, imo conforme est possidere in communi res ad vitam necessarias. Unde religiosi omnes, præter Franciscanos, ex decreto Concilii Tridentini sess. 35. capite 3. possunt habere bona etiam immobilia in communi; ne cogantur mendicare, esseque solliciti de victu quotidie conquirendo, neve fidelibus sint graves et onerosi; Christus enim cum Apostolis habuit bona in communi, quorum receptor et dispensator erat Judas, ut patet Joan. 12. 6. Eadem habuere et haberi jussere religionum fundatores sanctissimi et doctissimi, ut S. Augustinus (qui epistol. 109. jubet monialibus, ut si quid in sæculo habuerint, id in monasterio velint omnibus esse commune); S. Basilius, S. Benedictus, S. Bernardus, S. Bruno et ceteri. Vide S. Thomam 2. 2. quæst. 188. art. 7. quin et Justinianus Imper. in Authent. Collat. 1. Constit. 5. §. *Illud;* et collat. 9. Constit. 15. §. *Si qua*, edidit legem, qua jubet ut eorum bona, qui monachi fiunt, eo ipso ad monasteria pertineant.

Tropologice S. Gregor. 19. Mor. cap. 1. *Vulpes fraudulentæ*, inquit; *in specubus absconduntur, et tortuosis anfractibus currunt : aves volatu se sublevant : significantur ergo fraudulenta et elata dæmonia in illius corde habitare, nec posse Christi humilitatem in superba mente quiescere.* Et Raban. *Hæretici, ut vulpes, versuti; ut volucres, id est, maligni spiritus, in Judæorum cordibus nidos habebant.*

Symbolice S. Bern. in declamat. *Prudentiam carnis*, ait, *in fovea vulpis; in nido volucris arguit cordis elationem. Prudentia carnis est, qua aliqui abrenuntiantes sæculo, totos sese divino committere nutui formidantes, aliquid sibi reservant, quod totam massam corrumpit.*

Tritum est illud sancti Basilii ad Senatorem sæculo renuntiantem, sed ea lege, ut aliquid è bonis sibi reservaret : *Senatorem perdidisti, et monachum non effecisti*, quod citat laudatque Cassianus et alii.

Filius hominis.] Id est, homo ab homine prognatus : ita passim se vocat Christus studio

humilitatis, quia ipse, cum esset Deus, pro nobis dignatus est incarnari fierique homo.

Sed cujus hominis filius est Christus? Primo Gentiles per hominem intelligebant Joseph; unde cum ex semine Joseph, non ex Spiritu sancto genitum natumque esse contendebant, ut testatur S. Justinus q. 66. ad Orthodoxos. Verum ex Scriptura et Symbolo constat Christum conceptum esse ex Spiritu sancto, et natum ex Virgine Maria.

Secundo, Theophylatus: Christus, ait, est filius hominis, id est, filius B. Mariæ virginis et matris suæ: *homo* enim est communis generis, tamque de femina, quam de viro dicitur, æque ac Græcum ἄνθρωπος. Verum obstat articulus masculinus τοῦ ἀνθρώπου, id est, hominis viri.

Tertio, melius alii: Christus, inquiunt, vocatur filius hominis, id est, filius Abrahæ vel Davidis: his enim promissum est, quod ex eorum posteris nasceretur Messias, sive Christus: unde horum filius in Scriptura vocatur Christus.

Quarto, alii: Christus, inquiunt, est filius hominis, id est, hominum puta Patriarcharum et regum, ex quibus genealogiam Christi Matth. contexuit, cap. 1.

Quinto et optime, Christus est filius hominis, scilicet Adæ, quia ex Adam æque ac ceteri homines prognatus est. Adam enim absolute vocatur homo, quia primus fuit homo et parens ceterorum: unde Adam Hebr. idem est, quod homo; alludit enim ad Ezechiel. c. 2. v. 1. ubi Ezechiel, qui fuit Christi typus, vocatur *filius hominis*, Hebr. בן אדם *ben Adam*, id est filius Adæ. Unde sanctus Gregorius Nazianz. Orat. 4. de Theolog. Christus, ait, dicitur filius Adam, ut sonant Hebræa, ut se patrem hominem non habere ostendat, sed per Virginem matrem ex Adam usque genus traxisse. Nasci enim voluit ex Adam, ut Adami et posterorum in eo lapsum repararet. Unde et sanctus Augustinus lib. 2. de Consensu Evang. cap. 1. *Commendat nobis*, inquit, *quid misericorditer dignatus sit esse pro nobis, et velut mysterium commendans admirabilis incarnationis suæ, nomen hoc sæpius auribus nostris insinuat.*

Plus autem significat filius hominis, quam homo, quia homo potest creari à solo Deo, uti creatus est Adam; filius autem hominis significat prognatum ex Adam communi parente, ut significetur primo immensa Christi humilitas, qua ex peccatore nasci dignatus est, ejusque miserias et mortem in se suscipere in terreno corpore à sese assumpto. Adam enim dicitur ab *Adama:* sicut *homo* ab *humo; mortalis à morte.* Vide dicta Ezechiel. cap. 2. v. 1. Secundo, mira Christi cum hominibus fraternitas et charitas, qua ex eodem communi omnium parente Adamo nasci voluit in Bethlehem, ut fieret hominum omnium frater et consanguineus, utque intime insereretur et uniretur naturæ humanæ, hominumque cœtui per humanam generationem, et naturalem ex homine nativitatem, eo modo, quo explicui cap. 1. 18. juxta illud: *Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis.* Isaiæ c. 9. v. 6. Filius ergo hominis notat Christi summam mansuetudinem, familiaritatem et demissionem æque ac amoris blanditias, quibus se hominibus offert quasi filium hominis, ac parvulum parvulis, ut cum eo quasi dulcissimo puerulo, ac suavissimo fraterculo delicientur, et suavientur, juxta illud: *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum.* Proverb. 8. Quid times, ô homo, accedere ad Jesum? Ecce filius hominis est: quid metuis ô peccator, Dei iram? accurre ad Jesum hominis filium, et factum pro te parvulum; non est in orbe dulcior eo puerulus, non est blandior filiolus; factus est enim filius hominis, ut hominibus se in pretium mortis, æque ac delicium amoris daret: *Venit enim filius hominis quærere, et salvum facere quod perierat.* Lucæ 19. 10. Et: *Non venit filius hominis ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis.* Matth. 20. 28.

Filius hominis ergo est nomen proprium, vel potius appropriatum Christo; hoc fuit portentum dignationis, portentum charitatis, portentum sæculorum omnium, quod filius Dei unigenitus pro hominibus dignatus sit fieri filius hominis, ut cum hominibus conversaretur, eosque doceret viam salutis, ac cruce sua redimeret, salvaret et bearet in cœlis: Ἄνθρωπος enim (id est *homo*) ut ait Plato in Cratylo, dicitur quasi ἀναθρῶν ἃ ὄπωπε, id est, *contemplans quæ vidit.* Alii quasi ἄνω ῥέπων, id est, *sursum vergens*, scilicet in cœlum. Hinc Christus ait de se: *Nemo ascendit ad cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis, qui est in cœlo.* Joan. 1. 13. Ipse ergo vere est ἄνθρωπος, ac suos asseclas pariter facit ἀνθρώπους, qui relicta terra non nisi cœlestia spectent et ambiant, juxta illud: *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite.* Coloss. 3. 1.

Quocirca S. Hieronymus epistol. 26. ad Pammachium, Patricium Romanum, monachi vitam professum, ita ad perseverandum extimulat: *Quantumcumque te dejeceris, humilior Christo non eris. Esto incedas nudis pedibus, fusca tunica vestiaris, æqueris pauperibus, inopum cellulas dignanter introeas; cæcorum oculus sis, manus debilium, pes claudorum; ipse aquam portes, ligna concidas, focum extruas: ubi vincula? ubi sputa? ubi alapæ? ubi flagella? ubi patibulum? ubi mors? Et cum omnia quæ dixi feceris, ab Eustochio tua Paulaque vinceris, si non opere, certe sexu.*

21. Alius autem de discipulis ejus ait illi: Domine, permitte me primum ire, et sepelire patrem meum.] Discipulus hic non fuit unus è duodecim apostolis, sed alius vocatus à Christo ad sui sequelam: supplendum est enim hìc ex Lucæ c. 59. Christum eidem prius dixisse: *Sequere me:* ille vocationem Christi non respuit, sed expleta pietate paterni funeris, vult liberior sequi, ait Glossa. Ex responsione ergo discipuli, quam narrat hìc Matthæus, intelligenda et supplenda est interrogatio et vocatio Christi, quam assignat Lucas, juxta Canonem 18.

Domine.] Reverenter et obsequenter compellat Christum, vocatque Dominum, quasi ejus servituti se subdere volens, cum prior Scriba audaculus Christum vocavit Magistrum, ut merito ille relictus, hic acceptus sit. Quantum in Scriba mali, tantum in hoc homine boni fuit, ait S. Augustinus serm. 7. de verbis Domini.

Permitte me primum ire, et sepelire patrem.] Theophylactus in cap. 9. Lucæ, et ex eo Franc. Lucas, putant adhuc patrem fuisse vivum, q. d. Permitte me manere apud pa-

trem jam senem, ejusque senectuti inservire, donec moriatur, tunc pietatis officio perfunctus sequar te. Longiores ergo petiit inducias. Planius et præcisius sanctus Chrysostomus et alii censent patrem fuisse mortuum : non enim sepelitur, nisi mortuus : opportune ergo et suavissime cum vocavit Christus, q. d. Mortuus est jam pater tuus, sequere me: ego ero tibi pater longe melior : ille tua, tu mea indiges opera : ille vitam carnalem tibi dedit, ego dabo tibi spiritualem et æternam : ille te similem sibi in corpore formavit, ego te similem mei in anima, puta in gratia et gloria efficiam : faciam enim te mei Evangelii prædicatorem et Apostolum.

Clemens Alexand. lib. 3. Stromat. c. 2. opinatur Philippum, postea Apostolum, fuisse illum cui Christus dixit: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos.* Verum obstare videtur, quod jam pridem Philippus vocatus erat à Christo, eumque sequebatur, ut patet Joan. c. 1. 43, nisi dicas Philippum jam ante secutum fuisse Christum, sed cum audisset patrem suum vita functum,eum sepeliendi facultatem à Christo petiisse, sed non impetrasse; unde et hic vocatur discipulus : *Alius,* inquit, *de discipulis ejus ait illi : Domine, permitte me primum ire et sepelire patrem,* ut eo sepulto plane tibi adhæream, et per omnia constanter te sequar, idque satis est verisimile, præsertim quia Clemens idipsum pro certo habet.

22. Jesus autem ait illi : Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos.] Iterato vocat eum Jesus, iterans τὸ *sequere me*, scilicet ante excusationem ejus, et post illam, quia efficaciter volebat eum sibi discipulum : unde impedimentum ab illo objectum discutit, vetatque redire ad patrem sepeliendum, sed ita ut causas suæ vetationis justissimas alleget, quibus vocatum erudiat, soletur et animet ad vocationem illico sequendam; ait ergo : *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos :* ubi nota, Christum non damnare sepulturam mortuorum, quod est opus misericordiæ laudatum in Tobia, sed velle docere, Deo vocanti statim esse obediendum : scit enim Deus impedimenta nostra, ac dum eum iis nos vocat, vult nos illa abrumpere, ac gratiam opemque suam ad id faciendum tacite promittit et spondet: quare jubet sequelam et vocationem Dei præferendam esse sepulturæ, etiam parentum, id est divina humanis, pietatem naturæ, Deum homini. Ludit Christus in voce *mortuos :* prius enim *mortuos* spiritualiter, puta infideles, et fide gratiaque Dei destitutos significat, ait S. Chrysostomus, Hieronymus, et Augustinus, quæst. 6. in Matthæum: posterius *mortuos* corporaliter intelligit; sicut enim corpus ab anima separatum est mortuum, sic anima à Deo separata est mortua : sicut enim corporis vita est anima : sic animæ vita, est Deus, ait sanctus Augustinus. Sensus ergo est, quasi dicat : Sine *mortuos,* id est infideles (id est Judæos fidem meam respuentes) immersos peccato et mundo, ac gratia Dei et spiritu destitutos, *sepelire suos,* id est sibi analogice similes; aut suos, id est sibi cognatos et affines *mortuos* corporaliter, forte enim spiritualiter: te enim volo me, qui vera sum vita, sequi, et mecum vivere hic per gratiam illustrem et perfectam, ac in futuro per gloriam eximiam, atque utramque aliis evangelizare, ut addit Lucas.

Audi S. Ambrosium lib. 7. in Lucæ cap. 9. 59. *Paterni funeris sepultura prohibetur, ut intelligas humana posthabenda divinis. Bonum studium, sed majus impedimentum. Nam qui partitur studium, derivat affectum : qui dividit curam, differt profectum. Ergo prius obeunda quæ maxima sunt. Nam et Apostoli, ne occuparentur studio dispensandi, ministros pauperibus ordinarunt : et ipsis, cum à Domino mitterentur, neminem in via salutare præscriptum est; non quo benevolentiæ displiceret officium, sed quo persequendæ devotionis intentio plus placeret.*

Prima ergo causa, quam suæ vocationis et sequelæ hic prætendit Christus, ut vocatus illam illico sequatur, eamque præferat sepulturæ patris, est, quod alii fratres vel cognati supersint, qui patrem sepeliant, ad quos decentius ejus sepultura pertineat, quam ad hunc à Christo vocatum, eo quod et ipsi sint mortui, idque pejori morte, scilicet infidelitatis et peccati. q. d. Sine mortuos agere cum mortuis; decet enim infideles sepelire infidelem: te vero viventem in fide mea et charitate decet agere cum vivis, puta mecum, et cum meis fidelibus et Apostolis. Secunda causa est periculum, ne si mortuis, id est infidelibus te immisceas, cum iisque converseris, efficiaris unus ex eis, ac moriaris mystice fiasque infidelis. Tertia, ne dum sepulturæ patris indulges, post eam intersis resignationi testamenti ceterisque negotiis funeralibus, quibus à mei sequela retarderis, ne scilicet cum fratribus et cognatis impliceris in dividenda hæreditate, in solvendis debitis, in exequendo testamento, aliisque multis tricis et litibus, quæ in domo mortuaria occurrunt, et plures menses, imo annos exigunt, antequam expediantur. Hæc omnia prudenter adolescenti succidere voluit Christus; sicut enim fragum serit fragum, sic lis serit litem, trica tricam. Ita S. Chrysostomus, hom. 28. Sane experientia didici eos qui vocantur ad sequelam Christi in religione, si testamentis suorum sese implicent, ad plures annos retardari, fieri sæculares et perdere vocationem, ut nunquam vitam religiosam capessant.

Tropologice significat Christus mortuos, et rei mortuæ vacare eos, qui incumbunt legatis et negotiis parentum vel cognatorum : vacant enim domi mortuariæ, id est parentibus, filiis, cognatis mortuis et morituris, q. d. Tu destinas vivere Deo, ac illi per gratiam vivus esse cœpisti, perge ergo illi vivere, ac servi Deo vivo : quare mortuis et morituris relinque mortua et moritura. Ita S. Hieronym. *Si mortuum*, ait, *sepelit mortuus, non debemus habere curam mortuorum, sed viventium, ne dum solliciti sumus de mortuis, nos quoque mortui appellemur.* Hinc S. Basilius in Constitution. Monast. cap. 21. ex hoc loco ostendit, quantum damni viris spiritualibus et religiosis afferat affectus erga parentes, cum eisque familiaritas.

Et S. Chrysostomus : *Quod si nunc*, inquit, *ad tam breve tempus propter sepeliendos parentes abesse à spiritualibus vetitum est, perpende quo supplicio digni sint, qui semper ab iis, quæ digna sunt Christo, rebus recedunt, quia vilia nimium et abjecta sæcularium rerum negotia necessariis anteponunt, nullo urgente.*

Symbolice, sanctus Gregor. lib. 4. Moral. 25. *Mortui*, inquit, *mortuos sepeliunt, cum pecca-*

tores peccatorem favoribus premunt (dum ei in peccatis favent, et adulando fovent): *quid est enim aliud peccare, quam occumbere; et sepelire, quam abscondere; sed qui peccantem laudibus prosequuntur, extinctum sub verborum suorum aggere abscondunt.* Unde addit tales velut sepultos vix à peccatis resurgere. Lazarum vero resurrexisse, quia à sororibus non mortuis, sed per charitatem vivis, sepultus erat.

Addit Lucas c. 9. v. 60. *Tu autem vade, et annuntia regnum Dei*, qua scilicet via perveniatur ad regnum cœlorum, puta per fidem, et vitam conformem Evangelio, quod attulit Christus: *Quando*, ait S. Aug. serm. 7. de Verb. Domini: *Dominus parat homines Evangelio, nullam excusationem vult interponi carnalis hujus, temporalisque pietatis.* Nam, ut ait S. Chrysost., *Multo melius est regnum Dei promulgare, et alios à morte retrahere, quam mortuum, qui nulli usui est, sepelire, maxime cum sint, qui hæc omnia obeant.* Hoc idem S. Gregor. lib. 19. Moral. c. 14. docuit: *Aliquando*, inquit, *in actionibus nostris minora bona prætermittenda sunt pro utilitate majorum nam quis ignoret esse boni operis meritum mortuum sepelire? et tamen cuidam, qui ad sepeliendum patrem se dimitti poposcerat, dictum est: Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: tu autem vade et annuntia regnum Dei: postponendum namque erat obsequium hujus ministerii officio prædicationis, quia illo carne mortuos in terram conderet, isto autem anima mortuos ad vitam resuscitaret.*

23. Et ascendente eo in naviculam (ad transfretandum, ut dixit vers. 18.), secuti sunt eum discipuli ejus.] Græce εἰς πλοῖον, id est, *in navim.* Noster vertit *naviculam*, quia parvæ solent esse naves, quæ adhibentur ad transfretandum vel piscandum. Addit Marc. c. 4. 36. *Assumunt eum ita ut erat*, scilicet, docens turbas consistentes in littore, docens, inquam, *in navi* et ex navi, q. d. Ex loco maris littori vicino assumpserunt, et duxerunt Christum in altum mare: *Et aliæ naves erant cum illo.*

24. Et ecce motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus: ipse vero dormiebat.] Marcus: *Et facta est procella magna venti, et fluctus mittebat in navim, ita ut impleretur navis.* Lucas: *Et complebantur*, scilicet undis fluctuum, ipsi discipuli in navi et cum navi, *et periclitabantur* de submersione et morte. Beda et Strabus sive Glossa (hanc enim Strabus Monachus Fuldensis ex Scriptis Rabani magistri sui conflavit anno Domini 840.) opinantur hac tempestate solam Christi navim fuisse jactatam, non vero ceteras ejus comites, ut scilicet Christus ostenderet, se esse auctorem tam ortæ quam sedatæ tempestatis. Sed verius est etiam alias fuisse jactatas; erant enim vicinæ, imo proximæ navi Christi, idque voluit Deus, ut ostenderetur major vis tempestatis, majorque Christi eam compescentis potestas. Porro permisit, imo per causas naturales, ut vapores et ventos, cum eis naturaliter concurrens Christus excitavit et immisit hanc procellam.

Primo, ut declararet potentiam suam, seque tam maris quam terræ esse Dominum, ait Origenes homilia sexta in diversos. Hinc Angelus apparens sancto Joanni, posuit dextrum pedem super mare, quasi illi imperans. Apocalyp. cap. 10. v. 2. Angelus enim hic repræsentabat Christum, ait ibidem Beda, Richard. de S. Victore, Pannonius, et alii.

Secundo, ut discipulos exerceret ad perferendas uti persecutiones hominum, sic et procellas ventorum, pluviarum, procellarum, etc., quas crebras et magnas experturi erant, orbem evangelizando circuituri. Ita Theophylactus. Unde etiam Chrysostomus hanc dat causam, *ut athletas orbis terrarum tentationibus et timoribus exerceret.*

Tertio, ut discipuli ceterique vectores per miraculum sedatæ tempestatis in ipsum crederent, ipsum scilicet esse Deum omnipotentem.

Quartam causam addit S. Ambrosius, et ex eo Beda, quia navis hæc impium vehebat Judam; sed incertum est, an Judas tunc fuerit impius, an postea talis evaserit.

Tropolog. turbatio hæc maris, ait Chrysostomus, typus fuit futurarum in Ecclesia tentationum; navis enim in fluctibus est Ecclesia, et anima in tentationibus, quibus illa acuitur et proficit. Vita enim sine tentatione est quasi mare mortuum, ait Seneca ep. 67. Sic et homo carens tentatione est instar sopiti et mortui: tentatio ergo eum excitat, ut vires exerat ad illam superandam. Rursum sicut tempestas naves impellit, ut ad optatum portum citius appellant, sic et tentatio hominem stimulat ad majus studium virtutis, quo vehatur in cœlum. Ad hæc: *Gubernatoris peritiam*, ait Chrysol. serm. 20, *non probat temperies serena, sed procellosa tempestas: aura blandiente navim regit ultimus nauta, in confusionem ventorum primi quæritur ars magistri.* Tempestas ergo fluctuum et ventorum est tentatio superbiæ, gulæ, luxuriæ, invidiæ, etc., uti pulchre docet S. August. hom. 3. inter 17.

Porro is, qui pulsatur tentatione, faciat id quod faciunt nautæ in tempestate. Primo enim contrahunt vela, ne vento furente navim abripiant, rotent et mergant. Sic tentatus contrahat vela voluptatum, detque se jejunio et pœnitentiis.

Secundo, nautæ fugiunt in altum mare, ne in scopulos et rupes navim allidant: sic tentatus fugiat mundum et mundana, ac ad Deum velut salutis asylum recurrat, dicatque cum Psalte: *Renuit consolari anima mea; memor fui Dei, et delectatus sum.* Psal. 76.

Tertio, nautæ vasa et merces projiciunt in mare, ut navim onere levent: sic tentatus per contritionem et confessionem evomat grave peccatorum pondus, ut animam alleviet. Hinc Doctores docent, illos qui navigaturi mare conscendunt, præsertim longum et periculosum, teneri confiteri, ut se in statu gratiæ constituant, utpote adituri mortis periculum et articulum, non unum, sed crebrum et multiplex.

Quarto, navarchus magno consistens animo et præsenti pollens consilio, modos omnes indagat ad evitandum periculum. Idem faciat mens tentati. *Gubernator*, ait S. Cyprian. tract. de Mortal., *in tempestate dignoscitur, in acie miles probatur. Adversa non avocant à fidei virtute, sed corroborant in dolore. Quanta sublimitas inter ruinas generis humani stare erectum!*

IPSE VERO DORMIEBAT.] Sponte fuit à Christo assumptus hic somnus, naturalis tamen. Primo, ut augerentur venti, cresceretque tempestas, in cujus proinde sedatione magis ejus potentia appareret, majorque ostenderetur auctoritas. Ita Chrysostomus.

Secundo, *exprimitur*, ait sanctus Ambrosius in cap. 8. Luc. vers. 24, *securitas potestatis, quod omnibus timentibus, solus intrepidus quiescebat*, ut in quavis simili tribulatione ad eum confugientes, in eoque spe defixi, idem faciamus, justa illud Proverb. 12. *Non contristabit justum quidquid acciderit ei.* Et capite 28. *Justus quasi leo confidens absque terrore erit.* Et illud poetæ :

Etiam si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

Porro *cervical*, in quo, teste Marco, dormiebat Christus, mystice est primo bona conscientia : secundo resignatio in Dei voluntatem : tertio fiducia de Dei ope et providentia; in hac enim fidelis in quavis adversitate securus quiescit, et quasi indormit.

Tertio, Origenes hom. 6 in diversos: Christus, ait, dormiebat corpore, vigilabat deitate, ut disciputi, ait Lyranus, in periculo positi, ardentius ad eum recurrerent opemque implorarent. Hujus rei figura Jonas cap. 1. dormiebat, ceteris in navi periclitantibus. Vide ibi dicta. Porro qualis fuerit somnus Christi, et quam diversus à nostro, vide apud Toletum in c. 8. Lucæ Annotat. 43.

Tropologice Glossa : Dormit Christus, inquit, cum negligentius agimus, et ideo tempestas : si vero fides resurgit, imperat ventis et fluctibus.

25. ET ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI EJUS ET SUSCITAVERUNT EUM, DICENTES : DOMINE, SALVA NOS, PERIMUS.] Arabicus, *Domine, libera nos, profecto perimus.* Non debebant timere, qui secum vehebant Salvatorem, imo salutem et vitam, sed modica adhuc in eis de Christo erat fides et spes. Marcus significantius habet cap. 4. v. 38. *Magister, non ad te pertinet, quia perimus?* q. d. Non est tibi curæ, quod perimus? itane sine cura dormis, sinisque nos tecum mergi?

26. ET DIXIT EIS : QUID TIMIDI ESTIS, MODICÆ FIDEI?] Græce est nervosius, ὀλιγόπιστοι, id est parum fidentes.

DIXIT.] Hoc ante sedatam tempestatem, ut narrat hic Matthæus, licet post eam id narrent Lucas et Marcus. Decebat enim prius sedari discipulorum pavorem extremum, quam maris tempestatem, atque eorum fidem prolapsam erigi, ut hæc mereretur miraculum sedandæ procellæ. Ita Jansenius, Toletus et alii.

MODICÆ FIDEI.] Tum quia non videmini perfecte credere me esse Deum; tum quia non speratis in mea providentia, nec creditis me dormientem posse, aut scire, et velle vos liberare à periculo. Ita S. Chrysostomus.

Fides hic primo accipi potest proprie dicta; secundo pro fiducia : hanc enim parit acuitque fides. Porro timor causa est modicæ fidei; modica autem fides causa est modicæ fiduciæ. Lucas efficacius habet : *Ubi est fides vestra?* Græce ἡ πίςις, id est, illa fides, scilicet, perfecta in me, quam toties vobis inculcavi, quamque præ vobis tulistis, cum relictis omnibus, me vocantem secuti estis. Christus equidem in miraculis exigit hanc fidem, ut doceat eam in tentationibus maxime requiri, ac contra eas præsentissimum esse remedium. Audi S. Bern. serm. 9. in Ps. Qui habitat: *Si sæviat mundus*, inquit, *si fremat malignus, si ipsa caro adversus spiritum concupiscat, in te ego sperabo. Quis enim speravit in eo et confusus est?* Et mox : *Ut quid si hæc sapimus, ut quid cunctamur abjicere omnes spes miseras, vanas, inutiles, seductorias, et huic uni tam solidæ, tam perfectæ, tam beatæ spei, tota devotione animi, toto fervore spiritus inhærere? scriptum est enim : Adjuvabit eos, quia speraverunt in eo.*

TUNC SURGENS IMPERAVIT VENTIS ET MARI, ET FACTA EST TRANQUILLITAS MAGNA.] Pro *imperavit* Græce est, ἐπετίμησε, quod respondet Hebr. גָּעַר *gaar*, id est increpavit (ut vertit Arabicus), objurgavit, ceu herus famulum. Unde Marcus habet : *Comminatus est vento, et dixit mari: Tace, obmutesce*, id est, quiesce, tuosque fremitus, fluctusque reprime. Lucas : *Increpavit ventum et tempestatem aquæ.*

Hisce vocibus significatur magna vis maris fluctibus agitati et exæstuantis, quam nulla vis humana, sed solum divina compescere et sedare valeat; hæ ergo voces significant magnum dominium et imperium Dei, imperantis mari cum summa auctoritate et potestate : rugiens enim et fremens furensque mare procellosum, magna vi Dei reprimendum sedandumque est. Hic ergo Christus se Deum esse ostendit, utpote qui mari et ventis quasi Dominus imperaret : mare enim illi imperanti velocius cessit cessavitque, quam servus ab hero suo increpitus. Christus ergo dormit ut homo, imperat ut Deus, ait Interlinearis.

Tropolog. Quomodo Christus mente cogitatus et invocatus imperet persecutionibus Ecclesiæ et tentationibus animæ, docet S. Aug. hom. 3. inter 17. quæ extant in fine tom. 10. *Audisti convicium?* inquit, *ventus est: iratus es? fluctus est. Vento igitur flante, fluctu surgente periclitatur navis, periclitatur cor tuum, fluctuat cor tuum. Audito convicio vindicari desideras. Et ecce vindicatus es, et malo alieno cedens fecisti naufragium. Et quare hoc? quia dormit in te Christus. Quid est, dormit in te Christus? Oblitus es Christum. Excita ergo Christum, recordare Christum. Evigilet in te Christus, considera illum. Quid volebas? vindicari. Excidit tibi, quia ipse cum crucifigeretur, dixit: Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt? Qui dormiebat in corde tuo noluit vindicari. Excita illum, recole illum.* Et nonnullis interjectis : *Ergo compescam me ab iracundia mea, et redibo ad quietem cordis mei. Imperavit Christus mari, facta est tranquillitas. Quod autem dixi ad iracundiam, hoc tenete regulariter in omnibus tentationibus vestris. Nata est tentatio, ventus est: turbatus est, fluctus est : excita Christum, loquatur tecum.*

Allegorice et Anagogice Beda : *Navicula* cum antenna *est arbor crucis, cujus beneficio adducti maris, id est, mundi fluctibus emersi obtinemus littus patriæ cœlestis : ascendunt et discipuli, ait enim : Si quis vult venire post me, tollat crucem suam, etc. Obdormit Christus, tempore scilicet passionis; exorta est tempestas, id est persecutio dæmoniacis flatibus excitata. Excitant Dominum discipuli, cujus mortem viderant, resurrectionem*

optantes. Surgit celeri resurrectione, ventum increpat, id est, superbiam diaboli; sedat tempestatem, id est, insultantium Judæorum rabiem labefactat, increpat discipulos: exprobravit enim post resurrectionem incredulitatem eorum.

Et facta est tranquillitas magna.] Nam, ut ait S. Hieronymus, *sentiunt omnes creaturæ creatorem, et quæ apud nos insensibilia sunt, illi sunt sensibilia. Magna potestas, quia de magna potestate fit magna tranquillitas.* Origenes: *Decet magnum magna facere.* Et Chrysostomus in hom. *Confestim soluta est tempestas, et nihil turbationis mansit, impletumque illud : Dixit et stetit spiritus procellæ.*

Porro homines mirati sunt, dicentes : Qualis est iste, quia venti et mare obediunt ei?] *Homines*, non discipuli, sed nautæ et ceteri qui erant in navi, ait Interlinearis, navibusque eam comitantibus. Nam, ut ait Origenes, nunquam sine honore nominantur discipuli. Addit S. Hieronymus: *Si quis contendat significari discipulos, dicendum appellari homines, quia nondum noverant potentiam Salvatoris.* Pro *qualis*, Græce est, ποταπος, quæ vox est non simpliciter interrogantis, sed cum emphasi admirantis, q. d. Quis, qualis, cujas est iste? Non videtur similis aliis hominibus, sed alterius esse generis; non videtur è terra natus, sed è cœlo lapsus, quia non tantum terrigenæ eorumque morbi, sed et cœli eorumque venti obediunt ei, quasi hero et domino suo. Unde Græce est : *Quia etiam venti et mare obtemperant ei.* Quis ergo, qualis et quantus est hic novus in Palæstina Æolus, ventorum Deus et Imperator? Ita ipsi, necdum scientes Christum verum merumque esse Deum.

Tropologice sanctus Augustinus homil. 3. jam citata : *Magis*, inquit, *imitare ventos et mare : obtempera creatori sub jussione Christi : mare audit, et tu surdus es? mare audit, et ventus cessat, et tu sufflas? Quid? dico, facio, fingo : quid est aliud, nisi sufflare, et sub verbo Christi nolle cessare? Non vos vincat fluctus in perturbatione cordis vestri.*

28. Et cum venisset trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo dæmonia habentes.] *Duo*, Marcus c. 5. 2. et Lucas c. 8. 27. unum tantum recensent, quia scilicet unus ille nobilior et famosior erat, ut vult S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evang. c. 24. et quia ille truculentior erat : obsidebatur enim à legione dæmonum, ut habet Lucas. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et alii.

Reliqua de his dæmoniacis à Christo curatis, luculentius enarrat Lucas c. 8. v. 27. usque ad versum 40. quare ibi commodius et plenius illa explicabo.

29. Venisti huc ante tempus torquere nos?] Hinc aliqui putarunt, dæmones necdum recepisse ultimum demeritorum suorum supplicium, nec ante diem judicii esse damnandos, ut in gehenna torqueantur : ita videtur hic sentire S. Hilarius can. 8. dicens : *Proclamabat*, ait, *cur sedem invideat, cur ante tempus judicii infestet?* Eadem sententia à nonnullis tribuitur S. Irenæo, Justino, Lactantio, Eusebio et Nicephoro, sed nil tale apud eos reperi, nec Hilarii verba id significant, sed tantum idipsum quod verba Matthæi.

Certum est ex Scriptura et Patribus dæmones ab initio mundi mox ut peccarunt fuisse damnatos, igneque gehennæ cruciatos, quo igne cruciantur etiam absentes, dum inferno egressi in hoc aere versantur, per Dei omnipotentiam. Ignis enim gehennæ, quia est instrumentum supernaturale Dei omnipotentis, hinc Deo volente in distantissima agere potest

Quod ergo aiunt Christo : *Venisti ante tempus torquere nos*, non antiquam, perpetuam et irrevocabilem ignis gehennæ torsionem, sed novum quod à Christo timebant tormentum, deprecantur. Novum hoc erat expulsio à corpore hominis, quod possidebant, uti docet S. Chrysostomus homil. 29, ac dominii in tentandis vexandisque hominibus diminutio : item relegatio ad carcerem gehennæ. Dæmones enim gaudent, dum permittuntur in hoc aere versari, tum quia aliquid in eo libertatis habent ad vagandum per varias provincias, ac concitandum tempestates, sterilitatem, morbos, pestes, etc. ; tum quia in eo facultatem habent homines tentandi et affligendi. Quare tormentum eis est relegari in infernum : hæc enim est eorum quasi incarceratio (arctissimus enim et molestissimus carcer est infernus) et summa coarctatio, ad quam damnabuntur in perpetuum à Christo in die judicii, in quo fiet publica eorum reprobatio et damnatio quæ erit summa eorum pœna et confusio coram omnibus Angelis et Beatis. Videntur ergo hi dæmones timere ne diem judicii quem ipsi remotum putabant, Christus anticipet, ac velut judex in eo illos ad tartara illico condemnet, aut certe seorsim eo ipsos ableget. Ita Maldonatus, Toletus, et Suarez lib. 8. de Angelis cap. 2. num. 13. Unde Glossa hic : *Torquentur dæmones*, inquit, *dum de corporibus ejiciuntur, in quorum tortura delectabantur.* Addit sanctus Hieronymus : *Præsentia Salvatoris tormenta sunt dæmonum.* Et sanctus Chrysostomus : *Ab experientia*, inquit, *clamant : flagellabantur enim invisibiliter, intolerabilia patientes ex præsentia Christi.*

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus primo paralyticum sanat, tum in anima, tum in corpore. Secundo, vers. 9. vocat Matthæum. Scribis obmurmurantibus, quod cum Publicanis ageret, respondet se quasi medicum animarum missum esse ad curandos peccatores. Tertio, vers. 14. discipulis Joannis Baptistæ crebro jejunantibus dat causam, cur discipuli necdum jejunent. Quarto, vers. 18. sanat hæmorrhoissam, et a morte suscitat filiam Jairi. Quinto, vers. 27. illuminat duos cæcos, et vers. 32. muto loquelam restituit, omnesque infirmos sanat, ac videns multam populi messem, multos in eam optat mitti operarios.

1. Et ascendens in naviculam, transfretavit, et venit in civitatem suam.
2. Et ecce offerebant ei paralyticum jacentem in lecto. Et videns Jesus
fidem illorum, dixit paralytico : Confide, fili, remittuntur tibi peccata
tua. 3. Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se : Hic blasphemat. 4. Et
cum vidisset Jesus cogitationes eorum, dixit : Ut quid cogitatis mala in
cordibus vestris? 5. Quid est facilius dicere : Dimittuntur tibi peccata
tua; an dicere : Surge, et ambula? 6. Ut autem sciatis, quia filius hominis
habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico : Surge, tolle lectum
tuum, et vade in domum tuam. 7. Et surrexit, et abiit in domum suam. 8. Videntes autem
turbæ timuerunt et glorificaverunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus. 9. Et,
cum transiret inde Jesus, vidit hominem sedentem in telonio, Matthæum nomine. Et ait
illi : Sequere me. Et surgens secutus est eum. 10. Et factum est discumbente eo in domo,
ecce multi publicani et peccatores venientes, discumbebant cum Jesu et discipulis ejus.
11. Et videntes Pharisæi, dicebant discipulis ejus : Quare cum publicanis et peccatoribus
manducat Magister vester? 12. At Jesus audiens, ait : Non est opus valentibus medicus,
sed male habentibus. 13. Euntes autem discite quid est : Misericordiam volo, et non sa-
crificium. Non enim veni vocare justos, sed peccatores. 14. Tunc accesserunt ad eum dis-
cipuli Joannis, dicentes : Quare nos, et Pharisæi, jejunamus frequenter : discipuli autem
tui non jejunant? 15. Et ait illis Jesus : Numquid possunt filii sponsi lugere quamdiu cum
illis est sponsus? Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt.
16. Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus : tollit enim
plenitudinem ejus à vestimento, et pejor scissura fit. 17. Neque mittunt vinum novum in
utres veteres : alioquin rumpuntur utres, et vinum effunditur, et utres pereunt. Sed vi-
num novum in utres novos mittunt, et ambo conservantur. 18. Hæc illo loquente ad eos,
ecce princeps unus accessit et adorabat eum, dicens : Domine, filia mea modo defuncta
est : sed veni, impone manum tuam super eam, et vivet. 19. Et surgens Jesus, sequebatur
eum, et discipuli ejus. 20. Et ecce mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim
annis, accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti ejus. 21. Dicebat enim intra se : Si te-
tigero tantum vestimentum ejus, salva ero. 22. At Jesus conversus, et videns eam, dixit:
Confide, filia, fides tua te salvam fecit. 23. Et salva facta est mulier ex illa hora. 24. Et cum
venisset Jesus in domum principis, et vidisset tibicines et turbam tumultuantem, dicebat:
Recedite : non est enim mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum. 25. Et cum ejecta
esset turba, intravit : et tenuit manum ejus. Et surrexit puella. 26. Et exiit fama hæc in
universam terram illam. 27. Et transeunte inde Jesu, secuti sunt eum duo cæci, clamantes,
et dicentes : Miserere nostri, fili David. 28. Cum autem venisset ad domum, accesserunt
ad eum cæci. Et dicit eis Jesus : Creditis, quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei : Uti-
que, Domine. 29. Tunc tetigit oculos eorum, dicens : Secundum fidem vestram fiat vobis.
30. Et aperti sunt oculi eorum : et comminatus est illis Jesus, dicens : Videte ne quis sciat.
31. Illi autem exeuntes, diffamaverunt eum in tota terra illa. 32. Egressis autem illis, ecce

obtulerunt ei hominem mutum dæmonium habentem. 33. Et ejecto dæmonio, locutus est mutus, et miratæ sunt turbæ, dicentes : Nunquam apparuit sic in Israel. 34. Pharisæi autem dicebant : In principe dæmoniorum ejicit dæmones. 35. Et circuibat Jesus omnes civitates, et castella, docens in Synagogis eorum, et prædicans Evangelium regni, et curans omnem languorem et infirmitatem. 36. Videns autem turbas, misertus est eis : quia erant vexati, et jacentes sicut oves non habentes pastorem. 37. Tunc dicit discipulis suis : Messis quidem multa : operarii autem pauci. 38. Rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.

1. ET ASCENDENS IN NAVICULAM (Græce πλοῖον, id est navem) TRANSFRETAVIT (navigando rediit in citerius maris Galilææ littus, ex quo venerat, ut patet c. 8. 18.) ET VENIT IN CIVITATEM SUAM.) Sedulius intelligit Bethleem, in qua natus erat Christus. S. Hieronymus vero accipit Nazareth; in hac enim fuit educatus. Melius S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Jansenius, Maldonatus, et alii passim, accipiunt Capharnaum, in qua frequentius versatus est Christus : nam c. 4. 13. ibi, relicta Nazareth, Christum habitasse dixit Matthæus : et miraculum paralytici sanati, quod sequitur, in Capharnao contigisse docet Marcus cap. 2. 3 : sicut enim Christus nobilitavit Bethleem sua nativitate, Nazareth educatione, Ægyptum sua fuga, Jerusalem sua passione, sic Capharnaum decoravit sua habitatione, prædicatione et miraculorum operatione.

2. ET ECCE OFFEREBANT EI PARALYTICUM JACENTEM IN LECTO.] Paralysis enim ita nervos (qui motus sunt instrumenta) corporis dissolvit, ut homo impotens fiat ad ambulandum, imo ad se movendum, fiatque quasi animatum cadaver, non nisi ad pœnam suam vivens, ideoque fere immedicabile, et in lecto quasi in vivo sepulchro recondendum. Marcus cap. 2. v. 3. paralyticum portatum dicit à quatuor portitoribus : à quibus disce non tantum tuam, sed et proximorum curare salutem, idque impense; tum quia charitas id exigit, tum quia sæpe Deus flagellat bonos cum malis, eo quod boni malorum peccata corripere, impedire, et emendare negligant, uti docet S. Augustinus lib. 1. de Civit. cap. 9.

ET VIDENS JESUS FIDEM ILLORUM, DIXIT PARALYTICO : CONFIDE, FILI, REMITTUNTUR TIBI PECCATA TUA.] *Illorum*, scilicet, qui Christo offerebant paralyticum : hi enim cum præ turba non possent paralyticum inferre in domum ad Christum, portarunt eum in tectum (tecta enim domorum in Palæstina non sunt acuminata, ut in Germania, sed plana, et longe planiora, quam sint in Italia), mox tectum aperuerunt, imo sublatis tegulis fregerunt et perfoderunt : nam Marcus c. 2. 4. ait : *Nudaverunt tectum*, indeque ægrotum ex alto per fascias et funes ante Christum demiserunt, quæ omnia arguunt magnam eorum fidem, spem et devotionem erga Christum. *Illorum* ergo, id est offerentium, ait S. Ambros., Haymo et Hieronym. Addit S. Chrysostomus, Theophylactus et Euthymius etiam ipsius paralytici : nam ex hac fide ad Christum portari, et per tectum demitti ante ipsum voluit : nec audisset à Christo : *Remittuntur tibi peccata tua*, nisi fidem habuisset. Porro fides hæc est miraculorum, quæ includit certam fiduciam futuri miraculi, et sanitatis à Christo consequendæ. Vide Canonem 38. Moral. disce hic, quod mensura orationis est fides et spes : quod enim speras à Christo, hoc impetrabis : quo enim magis dilatas sinum animæ per spem, eo illam capaciorem et digniorem efficis, ut Deus illam donis suis impleat, juxta illud : *Dilata os tuum, et implebo illud*. Psalm. 80. 11. Et : *Os meum aperui, et attraxi spiritum*. Psal. 118. 131. Hac de causa dixit illi Christus :

CONFIDE, FILI.] Syrus, *bono sis animo*, scilicet, confide te à me miraculose sanandum, idque prius in anima à peccatis, deinde consequenter in corpore à paralysi; nam ob peccata morbo hoc te Deus afflixit. Ita S. Hieronym., Theophyl., Euthymius. Nota : Paralyticus hic jam habebat fidem et spem in Christum, ut paulo ante ostendi : sed Christus jubet, ut illam corroboret et adaugeat. Porro Christus hac voce externa : *Confide, fili*, et magis interno gratiæ suæ afflatu, instinctuque, paralyticum excitavit ad actum magnæ fidei, spei, doloris de peccatis commissis, ac firmi propositi de nova sanctaque vita capessenda, item amoris Dei super omnia, ut sic capax fieret remissionis peccatorum, ad eamque se disponeret : has enim dispositiones alibi requirit Scriptura : Christus tamen hic et alibi solam fidem nominat et requirit, ac fidei tribuit sanitatem, præsertim corporis, quia fides prima est radix et origo spei, timoris, doloris et amoris Dei; ac fides in Christum, maxime tunc erat inculcanda. Vide Canon. 11. Nihil ergo hic habent hæretici, qui probent solam fidem proprie justificare ; maxime quia hic agitur de fide miraculorum et sanitatis, quam etiam ipsi à fide justificante distinguunt. Adde, Christum tam vel magis loqui de fide offerentium, quæ ægrum justificare non poterat, quam ipsius ægri et paralytici.

FILI.] Nam vere filius Dei est, cui dimittuntur peccata, ait Haymo. Nota hic Christi benignitatem, qua dulcissimis verbis paralyticum compellat, dicens : *fili*. Unde S. Hieronymus exclamat : *O mira humilitas! despectum et debilem, totis membrorum compagibus dissolutum, filium vocat, quem sacerdotes non dignabantur attingere.*

REMITTUNTUR TIBI PECCATA TUA.] *Tibi*, ita per meam inspirationem jam contrito, et ad remissionem justificationemque disposito, ut dixi. Græce ἀφέωνται, id est remissa sunt, id est remittuntur. Est Hebræa enallage temporis. Similis est Lucæ 7. 17.

Notat S. Chrysost. Christum prius remisisse peccata paralytico, deinde eum sanasse, ut occasione calumniæ Pharisæorum, quam ex hoc suo dicto factoque secuturam prævidebat, divinitatem suam eis probaret, idque triplici miraculo quasi invincibili argumento, scilicet : Primo enuntiando et propalando arcanas eorum cogitationes et murmura contra Christum, di-

centium intra se : *Hic blasphemat.* Secundo, sanando paralyticum. Tertio, hoc miraculum sanitatis patrando ad eumdem finem, scilicet, ut per illud se habere potestatem remittendi peccata probaret et demonstraret.

Ad litteram tamen magis vicina et genuina causa erat, ut ostenderet paralyses, ceterosque morbos sæpe non tam à causis naturalibus, quam à peccatis oriri; prius ergo peccata dimittit, deinde sanat paralyticum, quia prius auferenda est causa, ut ea sublata, tollatur effectus, puta paralysis et morbus, q. d. Recto naturæ ordine volo prius tollere causam paralysis, scilicet peccata, deinde ipsam paralysim curare : *Ut demonstraret propter peccata præterita percussum esse infirmitate corporali*, ait Haymo; et Theophylactus : *Declarans*, ait, *quod paralysis ex peccatis esset.* Sic et S. Hieronymus, Euthymius, et alii.

Hinc jure canonico sancitum est, ut medici prius animæ, quam corporis ægroti salutem procurent, ut patet cap. *cum infirm.* de Pœnit. et remiss., idque Romæ stricte servatur, ubi medici post tertium ægritudinis, præsertim periculosæ, diem, infirmo adesse nequeunt, nisi is illico sacramentali confessione animam à peccatis expiet. Nam, ut ait S. Basil. Reg. 55. inter, fusius disputatas : *Sæpe morbi velut quædam peccatorum flagella sunt, quibus nil aliud agitur, nisi ut vitam nostram in melius commutemus.* Vide dicta Eccli. 38. v. 1. et seq.

Rursum ex hoc loco colligunt Interpretes, eos, qui corporaliter à Christo sanati sunt, communiter etiam spiritualiter ab eo fuisse sanatos et justificatos, id enim contigit huic paralytico : tum quia hoc decebat liberalitatem Christi, ut non dimidiatam, sed integram perfectamque daret salutem : *Dei enim perfecta sunt opera*, Deut. 32, tum quia salus corporis refertur ad salutem animæ; tum quia salus corporis sæpe pendet ex salute animæ; tum denique quia Christus maxime ad spiritualem salutem conferendam in mundum et carnem venerat. Hoc est, quod ait Christus Joan. 7. 23. de alio paralytico à se sanato : *Totum hominem sanum feci in Sabbato.* Idipsum diserte docet S. Thomas 3 p. q. 44. art. 3. ad 3. Maldonatus, Barradius, et alii.

3. Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se (Syrus, *in anima sua*, id est, in mente sua) : Hic blasphemat.] Quia Deo propriam potestatem condonandi peccata adimit, eamque sibi arrogat : quæ sane gravis est in Deum contumelia, ideoque blasphemia. Ita ipsi : putabant enim Christum non esse Deum, sed merum hominem : hic enim fuit perpetuus et obstinatus eorum error, qui eos adegit ad continuam Christi persecutionem, usque ad cædem et crucem. Unde Marcus cap. 2. 7. addit eos dixisse : *Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?* Peccatum enim est offensa in Deum commissa, ac divinæ majestatis violatio : hanc autem nemo nisi Deus ipse condonare potest.

4. Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum, dixit : Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris?] Marcus addit cap. 2. 8. Jesum id *spiritu suo* cognovisse et vidisse, q. d. Jesus arcanas Scribarum blasphemias cognovit et vidit non alio revelante, uti cognoverunt Prophetæ, sed per se et spiritum suum omnia pervadentem et penetrantem : ex quo recte Patres contra Arianos probant Christi divinitatem, eo quod Christus sit cardiagnostes, id est, cordium inspector, quod soli Deo est proprium. Ita S. Hieronymus, qui et addit : *Et quodammodo tacens, loquitur : Eadem potentia et majestate, qua cogitationes vestras intueor, possum et hominibus peccata dimittere.* Sic et S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, et alii. Unde Chrysol. serm. 50. *Cape*, ait, *Christi divinitatis insignia, aspice eum ad cogitationum tuarum latebras pervenisse.*

Dices : Scribæ excipere potuissent, ac dicere : Tu, ô Jesu, arcanas cogitationes nostras cognoscis quidem et revelas, at non tuo spiritu (nullo enim argumento id nobis probas) sed alieno, puta Dei : ergo Propheta quidem es, sed non idcirco es Deus, ut remittas peccata; aut ea remittis, non tua, sed Dei virtute. Respondeo : Si Scribæ agnoscebant Jesum esse Prophetam, utique credere debebant eum non mentiri, sed verum dicere, cum diceret se ex seipso habere potestatem remittendi peccata, ideoque esse Deum. Rursum in veteri Testamento nulli Prophetæ data est potestas remittendi peccata, sed soli Messiæ id per Prophetas promissum fuit; ergo ex hoc debebant agnoscere Jesum esse Messiam, ac consequenter esse Deum, ut patet ex aliis Scripturæ locis, maxime accedente miraculo sanationis paralytici, ceterisque, quæ Christus multa et magna patrabat hoc fine, ut probaret se esse Deum.

Denique quia Christus solo jussu et propria auctoritate uti sanavit paralyticum, sic et ei peccata dimisit, adeoque in omnibus aliis miraculis ita se gessit, et ad hoc omnia sua direxit, ut probaret et persuaderet se esse Messiam, id est, Dei Filium in carne assumpta, et mundi Salvatorem, ac peccatorum redemptorem à Mose et Prophetis promissum. E contrario Prophetæ et Sancti, cum patrant miracula, vel remittunt peccata, vel arcana vel futura revelant, id facere se Deo revelante, vel invocato palam protestantur, vel certe sat superque subindicant.

5. Quid est facilius dicere : Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere : Surge, et ambula?] *Dicere* est jubere, et jubendo efficaciter efficere. Est metalepsis.

Quæres, utrum horum duorum absolute sit difficilius?

Dico primo : per se difficilius est remittere peccata, quam sanare paralyticum, imo quam creare cœlum et terram. Ratio à priori est : Prima, quia peccatum et peccator, utpote hostis Dei, longe magis distat à Deo, quam paralysis et paralyticus, imo quam omnes res creatæ, utpote in se bonæ, imo quam ipsum nihil, ex quo creatæ sunt; nihil enim negative dumtaxat et privative opponitur enti et Deo; peccatum vero ex diametro adversatur, et contrarie repugnat Deo : nulla enim contraria magis sibi adversantur, quam summa bonitas et summa malitia, hoc est, Deus et peccatum.

Secunda, quia remissio peccatorum est altioris ordinis, quam sit natura, omnesque res naturales : spectat enim ad ordinem supernaturalem gratiæ, illamque secum adducit. Gratia autem est summa participatio divinitatis : per gratiam enim fimus *divinæ consortes naturæ.* 2. Petri 1. vers. 4. Ita diserte docent S. Augustinus tract. 72. in Joannem, et S. Chrysostomus hic, ac S. Thomas 1. 2. q. 113. art. 9.

Dico secundo : Christus tamen è contrario vi-

detur hic proponere remissionem peccatorum ut faciliorem, quam sit paralytici sanatio, quasi hoc sit difficilius illo : tum quia difficilius erat respectu Judæorum : hominibus enim res naturales et corporeas magis quam spirituales et occultas capientibus ita videtur : tum quia minus periculosum est illud, quam sit hoc; nam qui dicit : *Remitto tibi peccata*, mendacii argui non potest, sive ea revera remittat, sive non ; quia nec peccatum, nec peccati remissio oculis videri potest; qui autem dicit paralytico : *Surge, et ambula*, se et famam suam evidenti falsitatis periculo exponit : reipsa enim, si paralyticus non surgat, falsitatis, imposturæ, et mendacii ab omnibus arguetur et convincetur. Sic dicimus : Facilius est scribere res Tartaricas, quam Italicas, quia hic à multis, ille à nemine falsitatis argui potest. Unde signanter Christus non ait : *Quid est facilius*, remittere peccata, an sanare paralyticum, sed *dicere : Dimittuntur tibi peccata, an dicere : Surge, et ambula?* Nota τὸ *dicere :* facilius enim et minus periculosum est dicere : Remittuntur tibi peccata, quam dicere : Surge, et ambula, ob rationem, quam adduxi.

Denique sanatio paralytici est opus physicum, et physice difficilius, quam sit remissio peccatorum, quæ per se tantum est ens morale, sicut et peccatum, sive culpa et offensa, tantum est ens morale.

Addit Jansenius, respectu Dei utrumque æque esse facile et divinum : utrumque enim est miraculosum, ideoque infinitam Dei virtutem et omnipotentiam requirit.

Porro licet minus in se sit opus sanatio paralytici, quam remissio peccati, tamen valide ex illo probat hoc, scilicet ex sanatione probat se habere potestatem remittendi peccata, quia vel unum miraculum, quale est subita sanatio paralytici, certum est argumentum veritatis, si ad illam probandam edatur et fiat, ut dixi c. 7. 22.

6. Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem (Syrus *dominium*) in terra dimittendi peccata (tunc ait paralytico) : Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam.] Nota τὸ *Filius hominis :* Christus enim remisit peccata, non tantum qua Deus per suam omnipotentiam, sed etiam qua homo auctoritative et meritorie; quia enim ejus humanitas hypostatice conjuncta erat divinitati, et subsistebat in persona divina Filii Dei, idcirco mereri et satisfacere potuit ex æquo pro peccatis totius mundi ; qua de causa hæc primaria post Deum auctoritas, et potestas excellentiæ remittendi peccata illi data est, quam etiam aliis, puta sacerdotibus à se institutis, ceu ministris suis communicare posset, eatenus scilicet, ut queant remittere peccata : unde D. Thomas 3. part. quæst. 64. art. 3. Potestas excellentiæ Christi, inquit, in quatuor consistit. Primo, quod meritum et virtus passionis ejus operetur in Sacramentis. Secundo, quod in ejus nomine Sacramenta sanctificentur. Tertio, quod ipse, qui dedit virtutem Sacramentis, potuit illa instituere. Quarto, quod effectum Sacramentorum (puta remissionem peccatorum et gratiam) possit conferre sine Sacramento. Hæc potestas soli Christo, qua homo est, propria est, ideoque nulli sacerdoti vel Pontifici, imo nec sancto Petro communicata fuit.

Tunc ait Paralytico.] Hæc verba sunt Evangelistæ, volentis simul rem gestam et verba Christi intexere. Unde à Syro et nonnullis Latinis parenthesi includuntur. Significant autem Christum à Scribis obmurmurantibus ad paralyticum sanandum sermonem animumque convertisse.

Surge, tolle lectum suum, et vade in domum tuam.] *Surge* excussa paralysi sanus et vegetus, utque id probes, et Scribis totique populo declares : *Tolle lectum tuum*, ut jam curatus portes eum, qui te paralyticum paulo ante portavit, juxta illud Sedulii hoc loco :

Mercedem ipse suam grata mercede revexit.

Pro *lectum* Marcus cap. 2. 8. habet *grabatum. Grabatus*, ait Sipontinus, est exiguus lectus, in quo meridiari solemus, dictus quasi *carabatus*, quod in eo capite recumbamus : κάρα enim caput βάτον pervium Græci appellant. Unde Martial.

Ibat tripes grabatus, et tripes mensa.

7. Et surrexit, et abiit in domum suam.] *Surrexit* subito; dictum enim Christi fuit factum. *Et abiit* sublato in humeros lecto, uti jusserat Christus, idque in signum perfectæ sanitatis à Christo recuperatæ.

Hoc Christi exemplum et miraculum imitatus est S. Simeon Stylites, uti habet ejus vita, quam ex Theodoreto recenset Surius tomo 1. Cum, inquit, quidam Saracenorum tribunus obtulisset ei quemdam è suis paralyticum, rogans ut eum sanaret : *Vir sanctus cum illum in medium afferri jussisset, imperat, ut majorum suorum impietatem detestetur. Cum his dictis obtemperasset, rogatus an Patri, et unigenito Filio, ac Spiritui sancto crederet? ait se credere : Si credis, inquit, surge. Qui cum surrexisset, jussit ut Tribunum illum, virum sane maxime corpulentum, sublatum humeris, usque ad tentorium ferret : qui subiens onus, confestim abstulit, quo jussus erat. Quo sane miraculo spectatores stupefacti, Deum laudabant. Hoc autem jusserat illi Domini exemplo, qui paralytico, ut grabatum tolleret, imperaverat.* Simili modo S. Bern. rogante Rege Franciæ paralyticum cruce signans curavit, jussitque ut grabatum suum tolleret.

Tropologice S. Gregorius homil. 12. in Ezechielem : *Per* lectum sive *grabatum*, inquit, *in quo carnis est requies, ipsa caro signatur; per domum vero conscientia figuratur. Tolle* ergo *grabatum tuum, id est, porta lectum, in quo portatus es : quia necesse est, ut sanatus quisque portet contumeliam carnis, in qua prius jacebat ægrotus. Quid est ergo dicere : Tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam, nisi porta tentationes carnis, in quibus hactenus jacuisti; ac revertere ad conscientiam tuam, ut videas quæ fecisti?* Justo enim Dei judicio fit, ut peccator, qui prius tentationi consensit libens, postea pœnitens eamdem sentiat invitus. Pœnitentia enim tollit quidem peccatum, at non habitus et pravas inclinationes ad peccatum, quos ipse mala consuetudine sponte contraxit et induit. Hinc S. Maria Ægyptiaca post conversionem per 17. annos sensit acres luxuriæ stimulos, quia per totidem annos turpiter in eadem vixerat, uti habet ejus vita, auctore Zozymo.

8. Videntes autem turbæ timuerunt et glorificarunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus.] Pro *timuerunt*, Græce est ἐθαύμασαν, id est, admiratæ sunt; admirationis autem effec-

tus est timor, sive reverentia; unde Lucas c. 5. 26. *apprehendit*, inquit, omnes ἔκστασις, id est, *extasis*, puta sacer quidam timor et pavor ex stupore tanti miraculi manans, et in Dei glorificationem erumpens. Unde Marcus addit eos dixisse: *Quia nunquam sic vidimus.* Lucas: *Quia vidimus mirabilia hodie.* Erat enim paralyticus per totum corpus. Nam Marcus addit, quod portabatur à quatuor, quia erat universalis paralysis serpens per totius corporis membra. Paralyticus iste alius est ab illo, cujus meminit Joan. 5. 2. sanato ad probaticam piscinam, quia ille in Jerusalem sanatus est, hic in Capharnaum: ille hominem non habebat, hic portabatur à quatuor: ille non credebat ut iste, cui dictum est: *Confide, fili.*

Tropologice: Paralysis est quodvis animæ vitium, sed præsertim carnis voluptas, ex eaque nascens acedia, quæ ita animam prosternit, ut impotens sit se erigere ad virtutem, ad cœlum, ad Deum: quare anima hoc morbo laborans à portitoribus, id est, à pastoribus, prædicatoribus, confessariis, etc., evehenda est in tectum, id est, ad studium salutis rerumque cœlestium, indeque per tegulas ad pedes Christi demittenda, ac supplici et ardenti prece postulandum, ut ipse eam sua gratiâ sanet, motumque et sensum rerum spiritualium ipsi restituat: ipsa deinde sanata, Christo salvatori suo gratias agat, nec desideat, sed abeat in domum mentis et conscientiæ suæ, ut illam à vitiis expurget, et omnium virtutum actibus adornet. Ipsa ergo debet confidere in Domino, quia ipse solus potest omnia imperfecta sua supplere. Debet surgere à somno peccati, et à pravæ lecto consuetudinis, considerando ubi prostratus fuerat, quod fit per confessionem. Ut enim qui surgit, ita et qui confitetur, se prodit: debet tollere lectum, quod pertinet ad satisfactionem, quæ cum injungitur, quasi onus quoddam portatur. Caro etiam, quæ ut lectus delectabat, et portabat spiritum mortuum, post remissionem et satisfactionem, debet esse homini instar oneris, ut illi erat, qui dicebat: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Rom. c. 7. 24. Ita Salmeron, Jansenius, Toletan., Vincent. Reg. et alii.

Anagogice hæc accipe de cœlesti gloria, de qua ait Psaltes Psal. 121. *Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus.* Dicet enim in resurrectione Dominus: *Surge* (scilicet à morte) *tolle lectum tuum* (id est, corpus gloriosis dotibus ornatum assume) *et vade in domum tuam*, id est, in æternam et cœlestem mansionem.

Porro multæ sunt analogiæ paralysis et acediæ. Prima: Sicut paralysis oritur ex frigore et crassis lentisque humoribus, cum illi nervos obsident, sic ut impediatur transitum spirituum vitalium et animalium ad sensuum instrumenta, quo fit, ut motus et sensatio impediatur, uti docet Galenus lib. 2. de Symptomatum causis cap. 1. sic et acedia ex spirituali frigore et defectu charitatis oritur, per quod homo fit insensibilis ad divina, et immobilis ad bona opera.

Secunda: Paralysis est nervorum resolutio. Si in cerebro ipso læsio incidat, statim omnibus partibus homo impotens insensibilisque efficitur. Si in omnes corporis nervos, illico totum corpus sensu motuque privat, ac mortem celerem respirationis privatione infert: quare paralysis in eodem genere cum torpore est, sed ab eo magnitudine differt, ait Galenus ibidem libr. 1. cap. 5. nam torpor est levis quædam paralysis, ait idem inferius sub finem libr. 1. Sic acedia est torpor et paralysis animæ, quæ omnes ejus vires ita occupat et torpefacit, ut ad omnia pietatis officia impotens esse videatur: quare certam animæ per peccatum mortem inducit. Sicut ergo pisciculus, qui à torpore, quem inducit, dicitur torpedo sive remora, quia naves, quibus se affigit, licet vento agitatas, remoratur et sistit: sic acedia omnes animæ vires et actiones remoratur et inhibet, illasque torpore suo quasi stupefacit, hebetat et obtundit.

Tertia: Paralysis in corpore sequitur ad dominium phlegmatis; eadem est passio atræ bilis, sive melancholiæ: unde contingit conceptis in horis melancholiæ, ait Galenus. Sic acedia oritur ex phlegmaticis et fluidis carnis voluptatibus, ex vini crapula et fluxu luxuriæ. Rursum ex melancholicis cogitationibus et affectibus, qui in morosa superbiæ, iræ, luxuriæ, vindictæ desideria hominem, etiam nescientem, inducit.

Quarta: Paralysis, ait Galenus, sequitur apoplexiam. Rursum paralysis est totius corporis apoplexia. Sic acedia facit ut anima viva quasi mortua, et apoplexia icta videatur.

Quinta: Ad paralysin, ait Galenus, tendit pulsus stupidus: sic cum homo nullum rerum spiritualium habet sensum aut pulsum, signum est instantis acediæ summæ et lethiferæ.

Sexta: Paralysis, ait Galenus, causat gravitatem, ut corpus ponderosum et plumbeum esse videatur, ideoque in grabato decumbit. Sic acedia mentem gravem plumbeamque efficit, ut infelici cupiditatum carnis grabato affixa videatur; hinc in otium et somnum, æque ac in gulam et luxuriam est proclivis. Vide Cassian. l. 10. Inst. c. 2. et 3.

Septima: Apoplexia sive sideratio (et consequenter paralysis) maxime contingit senibus, et in hyeme, et in pluviarum multitudine, ait Hippoc. Aphorismo 16. 23. et 31. sect. 3. Sic acedia veteranos invadit, cum novitius ardor deferbuit. Longitudo enim temporis parit laborum tædium, præsertim cum fervor charitatis, æque ac ætatis intepuit, ac cogitationum variarum sensualium, velut pluviarum multitudine obruitur.

Octava: Apoplexiam (et paralysin) fortem curare est impossibile; levem vero difficile, ait Hippoc. Aphorismo 42. sect. 2. Idem dicas de acedia et tristitia. Audi S. Chrysost. epist. 8. ad Olympiam: *Tristitia animarum crudele tormentum est, dolor quidam inexplicabilis, et judicium omni judicio vindictaque deterius. Nam et vermi est similis venenato, non solummodo carnem, sed et animam ipsam perimens. Et tinea non solum ad ossa, sed ad corda pertingens: et perpetuus quidam carnifex, non animam dilacerans, sed vires animæ consumens: et jugis nox, ac tenebræ profundæ, et tempestas, et turbo, febris non apparens, omni igni validius incendens, et pugna requiem non habens.*

Nona: Paralysin curant aut minuunt res calidæ, ut saliva et euphorbium, ait Galenus; item exercitium corporale. Sic acediam superat charitas, id est, Dei amor, et fervor; item exercitatio tum corporis, tum mentis. Nam, ut ait Cassianus libr. 10. de Instit. c. ult. *Experimento probatum est, acediæ impugnationem non declinando fugiendam, sed resistendo superandam.* Acedia ergo laborans vi torporem excutiat, et ad

laborem violenter se cogat, oportet; quod si fecerit, acediam superabit et sanabit.

9. ET CUM TRANSIRET (id est, discederet, abiret, pergeret. Ita Euthymius) INDE JESUS, VIDIT HOMINEM SEDENTEM IN TELONIO, MATTHÆUM NOMINE, ET AIT ILLI : SEQUERE ME; ET SURGENS SECUTUS EST EUM.] Τέλος, Græcis est vectigal, inde telonium vocatur locus seu domus, in quo nautæ et mercatores solvebant navium merciumque vectigal. Unde in ea sedebant telonarii publicani, id est, vectigalium redemptores et exactores, (hinc Persicus pro *in telonio*, vertit *in domo solutionis*: Æthiopicus *in foro;* quia in loco publico, quale est forum, merces, et mercium vectigalia pendebantur) qualis erat Matthæus, (unde verisimile est domum ejus fuisse Capharnai, ad littus maris Galilææ; eo enim naves et merces appellebant) qui publica Senatus populique Romani tributa et vectigalia à subditis pendenda, certo constituto pretio redemerant, illaque à prætemavigantibus et applicantibus exigebant. Ita Adrichomius in descript. terræ sanctæ p. 114. n. 92. Addit Jansenius in cap. 33. Concordiæ Evang. eos, qui accuratius terram sanctam perlustrarunt, asserere locum, unde vocatus fuit Matthæus, extra Capharnaum circa mare etiamnum demonstrari. Marcus et Lucas dicunt Matthæum sedisse ad telonium, quia per telonium accipiunt non domum, sed mensam, in qua numerabant pecuniam pro vectigali solvendam. Mystice τὸ *sedentem in telonio,* urget B. Petrus Chrysolog. ser. 29. *Sedebat utique, quia stare non poterat pondere cupiditatis oppressus, et ipsa totus conscientia fraudis incurvus. Aurum natura grave, gravius fit avaritia nimis. Hinc est, quod plus habentem deprimit, quam serentem, et vehementius aggravat corda, quam corpora. Nascitur in terra profunda, perque ima venarum cæcis discurrit anfractibus, et dum suam semper repedat ad naturam, cœlestes animos ad inferna deponit.* Contra vero Zachæus, ubi animum à terrenis opibus exoneravit, stare dicitur: *Stans,* inquit, *Zachæus dixit ad Jesum: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus.* Luc. 19. 8.

MATTHÆUM NOMINE.] Nominat se Matthæus, tum humilitatis studio, ut se publicanum et peccatorem fuisse toti orbi confiteatur, tum gratitudinis ergo, ut eximiam Christi erga se gratiam deprædicet, æque ac facit S. Paulus 1. Tim. 1. 15. *Fidelis,* ait, *sermo, et omni acceptione dignus, quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum.* Vide ibi dicta.

SEQUERE ME.] quem jam audisti in Capharnao cœlestem doctrinam prædicare, eamque multis confirmare miraculis, ac in primis recenti paralytici sanatione. Vocat Matthæum *miraculorum jam fama perdomitum,* ait Chrysostomus. Vide hic dignationem Christi, qua Matthæum publicanum, ideoque apud Judæos infamem, non tantum ad gratiam, sed et ad familiam suam, intimamque amicitiam et Apostolatum vocat.

ET SURGENS SECUTUS EST EUM.] Nota hic efficaciam vocationis Christi, æque ac promptam Matthæi obedientiam. Audi S. Hieron. hic : *Arguit in hoc loco Porphyrius, et Julianus Augustus, vel imperitiam historici mentientis, vel stultitiam eorum, qui statim secuti sint Salvatorem, quasi irrationabiliter quemlibet vocantem hominem sint secuti, cum tantæ virtutes, tantaque signa præcesserint, quæ Apostolos, antequam crederent, vidisse non dubium est. Certe fulgor ipse et majestas divinitatis occulta, quæ etiam in humana facie relucebat, ex primo ad se videntes trahere poterat aspectu. Si in magnete lapide et succinis hæc esse vis dicitur, ut annulos et stipulam et festucas sibi copulent; quanto magis Dominus omnium creaturarum ad se trahere poterat, quos volebat?*

Sicut ergo magnes trahit ad se ferrum, ambra paleas, sol vapores; sic Christus ad se traxit Matthæum, atque hoc tractu suas ei virtutes communicavit, ac præsertim eximium Dei amorem, contemptum mundi, studium paupertatis, zelum animarum, ardorem prædicandi, etc. Vide quæ de efficacia et effectibus gratiæ, qua Christus ad se traxit Saulum, fecitque Paulum, dixi Act. 9. v. 6.

Audi modum conversionis S. Matthæi, quem ipse revelavit S. Brigittæ, oranti ad sepulchrum ejus Malphi l. 1. Rev. c. 129. *Voluntas mea talis erat eo tempore* (telonii) *quod neminem defraudare volui, sed desiderabam invenire viam, qua separarem me ab officio isto, et toto corde adhærerem Deo soli. Prædicante igitur amatore meo Jesu Christo, tunc inflammabatur sicut ignis verbum vocationis suæ in corde meo, sic dulciter sapuerunt verba sua mihi, quod de divitiis et honoribus non plus cogitabam, quam de paleis : imo mihi magis flere placuit, et gaudere quod Deus meus tantillum et tantum peccatorem vocare voluit ad gratiam. Adhærens quoque Domino meo, verba ejus ardentius cœpi infigere cordi meo, quæ nocte et die quasi cibum suavissimum gustando cogitabam.*

10. ET FACTUM EST, DISCUMBENTE EO IN DOMO, MULTI PUBLICANI ET PECCATORES VENIENTES DISCUMBEBANT CUM JESU ET DISCIPULIS EJUS.] *In domo* ipsius Matthæi, qui humilitatis studio de se silet, quod virtutis est; prodit, quod vitii, scilicet quod fuerit publicanus. Id liquet ex Luca c. 5. 29. ubi ait: *Et fecit ei convivium magnum Levi* (ita vocabatur quoque Matthæus : erat enim binomus, ut et alii multi Judæorum) *in domo sua.* Unde ad illud à Matthæo invitati fuere socii ejus publicani, similesque peccatores, ut Christi benevolentia et doctrina allecti, ad illam sequendam pari modo traducerentur. Nam Pharisæi eos, ut peccatores, aversabantur, nec cum eis edere aut loqui dignabantur : quare publicani malebant sequi Christum, quam Pharisæos. Signum enim veræ conversionis est, satagere alios ab iisdem vel similibus peccatis convertere. Bonum enim est sui diffusivum : et charitas instigat ad aliorum perditorum salutem procurandam, cum quis illam ejusque suavitatem in se ipso expertus est.

Porro publicanorum officium, licet ex se justum sit, et sine peccato exerceri possit, quia tamen illud sæpe obibant homines quæstui et avaritiæ plane addicti, qui vectigalia majora æquo, præsertim à pauperibus extorquebant, hinc apud Judæos publicani erant infames, et quasi publici peccatores habebantur, perinde ut apud Christianos habentur publici usurarii. Accedit, quod olim Judæi contenderent se velut populum Deo dicatum non debere subjici Romanis, utpote Gentilibus et idololatris, nec eis tributa pendere: hoc enim esse contra libertatem et dignitatem filiorum Dei : quare publicanos tributa exigentes detestabantur, imo hæc fuit causa rebellionis Judæorum, ob quam excisi sunt à Tito et Vespasiano, ut patet ex Josepho.

PECCATORES.] Hi distinguuntur hic à publica-

nis, velut socii à sociis. Quare peccatores hic videntur vocari Judæi dissoluti, qui parum curantes legem et religionem Judaïcam, cum Gentibus gentiliter vivebant, vel ad Gentilismum deficiebant : unde publicanis erant familiares; quare Judæis exosi erant, ut publicani. Judæi enim se vocabant populum fidelem et sanctum, quia sic eos vocarat Deus. Exodi 19. v. 6. Quare à se suaque lege Apostatantes vocabant peccatores.

11. Et videntes Pharisæi, dicebant discipulis ejus : Quare cum publicanis et peccatoribus manducat magister vester?] Non interrogantium, sed accusantium vox est, q. d. Christus magister vester facit contra legem Dei et Patrum traditiones, ut quid ergo eum auditis et sequimini? Versatur enim cum peccatoribus, quare eorum vel peccata, vel infamiam vobis afflat : quin ergo eum infamem et vos infamantem dimittitis? Hic erat paralogismus Pharisæorum, quem diluit et dissolvit Christus.

12. At Jesus audiens (ex relatu discipulorum; nec enim Pharisæi audebant Christo id objectare) ait : (non discipulis, sed Pharisæis : ad eos enim, à quibus obmurmuratio profecta erat, sese convertit, ut patet ex sequent.) Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus.] q. d. Non egent medico, qui recte valent, sed qui male. Sicut ergo medicus non inficitur morbo ægrotorum, sed potius morbum vincit, et ab iis depellit, ideoque non dedecus, sed decus medici est versari cum ægris, eosque curare, eoque majus, quo major est eorum ægritudo : sic pariter ego, qui è cœlo in terras à Deo Patre missus sum, ut sim medicus peccatricium animarum, conversando cum eis, morbis et peccatis eorum non contaminor, sed potius ea curo et sano, quæ mihi summa est laus (æque ac summum eorum bonum) eoque major, quo peccata sunt majora et graviora. Ego ergo peccatorum sum medicus, non socius. Vos vero, ô Pharisæi, peccatorum estis non medici, sed socii, ideoque contaminati infames et vituperio digni : vultis tamen à populo haberi justi et sancti, ideoque vobiscum (uti velletis) non versor; tum quia valentes, id est justi, quales vos esse dicitis, non egent medico spirituali; tum quia vestram simulationem et hypocrisin aversor.

13. Euntes autem (q. d. Abite à me, facessite è conspectu meo : est enim vox repellentis et repudiantis) discite, quid est (quod ait Osee cap. 6. 6.) Misericordiam volo, et non sacrificium.] Id est misericordiam malo, quam sacrificium, licet hoc nobilius sit, et nobilioris virtutis, puta religionis actus, q. d. Misericordiam sequimini, sicut ego, ut peccatores salvetis. Malo, inquam, misericordiam, et misereri miserorum peccatorum, quam vobiscum hostias offerre Deo ob causas quas recensui Osee 6. v. 6. Vide ibi dicta ubi de dignitate et præcellentia misericordiæ annotavi.

Merito exclamat hic S. Bern. serm. 16. in Cant. *O sapientia, quanta arte medendi in vino et oleo animæ meæ sanitatem restauras ! fortiter suavis, et suaviter fortis : fortis pro me, et suavis mihi! Oleum effusum nomen tuum, non vinum effusum : nolo enim ut intres in judicium cum servo tuo. Sed oleum, quia coronas me in misericordia et miserationibus. Oleum plane, quod dum supernatat cunctis quibus immiscetur liquoribus, liquido illud designat nomen, quod est super omne nomen.*

Non enim veni vocare justos, sed peccatores.] Græca addunt εἰς μετάνοιαν, id est, *ad pœnitentiam :* sicque habet Lucas et Arabicus hic. Alioqui enim Christus quoque vocavit Nathanaelem, qui jam erat justus, ad sui sequelam. Item B. Virginem, S. Joannem et Elisabetham, qui jam erant sancti, vocavit ad majorem sanctitatem et perfectionem : sed tamen prior quoque horum, quin et primorum Patrum, ut Abrahæ, Mosis, Davidis, sanctitas manavit ex prævisis meritis Christi : qua de causa S. Augustinus libro 3. contra duas epistolas Pelag. cap. 4. Abraham et omnes priscos sanctos vocat filios non tam veteris, quam novi Testamenti : hoc est, Christi discipulos et Christianos : omnes enim quasi filii Adæ peccatoris eguerunt redemptione, fide, et gratia Christi : *Omnes enim peccaverunt et egent gloria* (gloriosa gratia) *Dei.* Roman. 3. 23. Ita S. Chrysostomus.

Aliter S. Hilarius, Hieronymus, Beda, Theophylactus, et Euthymius, q. d. Non veni vocare justos, eos scilicet, qui superbe, sed falso se justos æstimant et jactitant, cum revera sint peccatores et hypocritæ, quales vos estis, ô Scribæ et Pharisæi.

14. Tunc accesserunt ad eum discipuli Joannis, dicentes; Quare nos et Pharisæi jejunamus frequenter, discipuli autem tui non jejunant?] *Tunc*, significat paulo post hæc contigisse : idem insinuat Marcus c. 2. 18. et Lucas cap. 5. 33. qui omnes hanc narrationem præcedenti murmuri proxime subnectunt. Pharisæi ergo justa ratione confutati à Christo, aliam hic moliuntur criminationem, illamque non discipulis, sed ipsi Christo intentant. Subornant ergo discipulos Joannis, ut occasione jejunii sibi cum eis communis criminentur Christum, quod cum suis discipulis non jejunet. Id ita esse indicat Marcus c. 2. 18. dicens : *Et erant discipuli Joannis et Pharisæi jejunantes, et veniunt, et dicunt illi : Quare,* etc. Erat hoc jejunium non lege præscriptum (hoc enim et cetera legis exacte servabat Christus cum suis) sed vel à magistris ordinatum, vel à discipulis hortatu magistrorum sponte assumptum. Unde Lucas cap. 5. 33. ait, eos dixisse : *Quare discipuli Joannis jejunant frequenter, et obsecrationes faciunt, similiter et Pharisæorum : tui autem edunt et bibunt?* q. d. Tu vis esse reformator noster et magister perfectionis, cur ergo nos jejunamus, tu cum tuis genio indulges? *Discipuli Joannis* cum Pharisæis, ut habet Marcus; ita scilicet ut Pharisæi discipulos Joannis instigarent et animarent ad proponendum idipsum Christo, unde Pharisæorum tantum meminit Lucas; discipuli vero Joannis nomine suo et Pharisæorum, rem Christo proponerent, unde eos solos nominat hic Matthæus. Premunt vero urgentque Christum Joannis Baptistæ auctoritate (hæc enim summa erat apud Judæos), sed imperite et præsumptuose : *Fuit* ergo hæc *superba interrogatio*, ait Interlinearis, *et plena supercilio Pharisæorum : Reprehendendi enim*, ait S. Hieronymus, *sunt Joannis discipuli, et ob jejunii jactantiam, et quia se jungebant Pharisæis à Joanne damnatis, et quia calumniantur à Joanne prædicatum.* Sic superbus ille Pharisæus non tam Deum orabat, quam se jactabat, dicens : *Jejuno bis in Sabbato*, id est, in hebdomada. Lucæ cap. 18. vers. 12. Porro discipulos Joannis hæc dixisse ex zelo magistri sui Joannis in invidiam Christi, ut Joannem præferrent

Christo, colligitur ex Joannis capite tertio vers. 26. Similem zelum etiamnum subinde videmus in viris alioqui probis, qui suum fundatorem vel patronum ceteris omnibus præferre satagunt, qua in re adhuc animales sunt ac pueriles, produntque occultam vanitatem et arrogantiam, qua per magistrum ipsimet ceteris antecellere contendunt. Tales erant Corinthii, dicentes: Ego sum Pauli, ego Cephæ, ego Apollo, quos acriter quasi animales castigat Apostolus 1. Corinth. 3. 3. *Cum*, inquit, *sit inter vos zelus et contentio, nonne animales estis, et secundum hominem ambulatis*, etc.

15. Et ait illis: Numquid possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? Venient autem dies, cum auferetur (Syrus, *tolletur*, Arabicus, *sublevabitur*) ab eis sponsus, et tunc jejunabunt.] Sponsus est Christus, quia humanam naturam, et per eam Ecclesiam sibi in incarnatione despondit, ac perpetuo conjugii vinculo copulavit. Hoc conjugium Christus inchoavit per gratiam in terra. Matth. 22. v. 2. sed per gloriam cum electis consummabit in cœlo, ubi erunt perpetuæ nuptiæ Agni, Apoc. cap. 19. 7. Hinc Joannes Baptista vocat se amicum sponsi, id est Christi, Joan. 3. 29, idque audierant discipuli Christi: unde sciebant sponsum vocari Christum. *Filii sponsi*, Græce υἱοὶ νυμφῶνος, id est, filii thalami nuptialis, et *nuptiarum*, ut habet Marcus c. 2. 19, id est, qui nuptiis et thalamo sponsi gaudent, et nuptialibus gaudiis perfruuntur, scilicet familiares sponsi, ejusque intimi amici, qui ad secretum ejus cubiculum et thalamum admittuntur, ut familiariter cum eo agant, ejusque secreta audiant. Noster vertit *filii sponsi*, quia νυμφὼν et sponsum, et cubiculum nuptiale, sive thalamum, ut vertit Suidas et Syrus, significat. Simili Hebraismo vocantur filii obedientiæ, qui obedientiam adamant eaque gaudent: filii iniquitatis, qui iniquitatem diligunt: filii superbiæ, qui eam impense sectantur, valdeque sunt superbi. *Lugere*, id est, jejunare. Est catachresis: in luctu enim jejunabant, et jejunium facit homines mœstos, sicut cibus et vinum facit joviales et hilares. Luctus ergo est luctuosum jejunium. Sensus est, q. d. Mirum non est discipulos meos non lugere, ac per consequens non jejunare, cum me sponso, meisque nuptiis fruantur; in nuptiis enim decent modestæ epulæ et convivia, dedecent jejunia: filios autem servi, scilicet discipulos Joannis Baptistæ, qui meus est servus, quique austeram et tristem vitam degit, ut homines inducat ad pœnitentiam, atque onerosam Mosis legem (utpote adhuc vigentem) suis imponit: hos, inquam, decet luctus, austeritas et jejunium; hi enim per luctum et aspera jejunii pœnitentiæque opera ostendebant, et parabant peccatoribus viam ad lætas nuptias sponsi Christi; at morietur aufereturque sponsus Christus, tuncque discipuli ejus lugebunt et jejunabunt. Alludit ad veterem morem lugendi mortuos, adhibito jejunio: solent enim, qui lugent, cibo abstinere. Ita Hebræi luxerunt Saulem mortuum, jejunando septem diebus 1. Reg. 13. 13; ac cæsos in prælio, Judic. cap. 20. 26; ac Jonathan, 1. Reg. 7; ac cladem illatam ab Antiocho, 1. Mach. 3. 47.

Significat hic Christus novitios in fide et religione leniter et blande tractandos, utpote teneros adhuc et quasi pueros in spiritu, donec crescant et adolescant in virtute, ne si initio dura et ardua eis imponantur, desperent, aut deserant inchoatam virtutis viam. Ita exemplo Christi tractantur benigne novitii in religionibus bene constitutis, ibique quasi lactantur consolationibus divinis et humanis, tum à Deo, tum à præfecto suo et magistro. Quocirca S. Pachomius, qui regulam ordinis sui ab Angelo accepit, voluit novitios per triennium in ea sensim instrui et perfici, sicut Christus Apostolos in sua schola per triennium lactavit et erudivit. Idem graviter castigavit cocum, quod junioribus jentaculum à se præscriptum non præparasset, ut habet ejus vita. Hic est ordo naturæ; pueri enim lacte, adulti cibo solido duroque nutriendi sunt.

Huc facit exemplum prisci Abbatis probatissimi, qui hospites ante canonicam refectionis horam prandio excepit, ac rogatus causam dixit: *Jejunium, fratres, semper est mecum: vos autem continuo dimissurus, mecum jugiter tenere non potero. Itaque Christum in vobis suscipiens reficere eum debeo: et cum vos deduxero, districtionem jejunii in memetipso potero compensare. Non enim possunt filii sponsi jejunare, donec cum illis est sponsus; cum autem decesserit, tunc licite jejunabunt.* Ita referunt Cassianus et Sulpitius lib. 4. in Vitis Patr. c. 32. Simile fecit ille Magnus S. Spiridion Trimytuntis Episcopus.

Porro post mortem Christi Apostoli sæpe jejunarunt, et fame sitique laborarunt, ac vitam austeram egerunt in continuis peregrinationibus, laboribus, persecutionibus, fame et siti, uti de se fuse narrat Apostolus 2. Cor. 11. Sic in vita S. Petri legimus, eum asperam egisse pœnitentiam, ut non nisi panem cum olivis comederet, aut, ut ait S. Gregorius Nazianz. orat. de Amore pauperum, non nisi pane cum lupinis, vel herbis, aut leguminibus vesceretur.

Hinc in Ecclesia Orientali, ait S. Epiphanius, hæresi 75. sub finem, Christiani jejunant feria 4. et 6. sive die Mercurii et Veneris, uti etiamnum fit in Græcia, Polonia, Hollandia. Ceteri vero Occidentales feria sexta et Sabbato carnibus abstinent, quia sponsus feria quarta proditus est à Juda Judæis: feria sexta crucifixus est et mortuus, Sabbato sepultus, planeque ablatus, uti docet S. Augustinus epist. 86. ad Casulanum. Addit Innocentius I. epist. ad Eugubinum cap. 4. feria sexta et Sabbato jejunandum esse, quia eo biduo mœsti Apostoli ob Christi mortem jejunarunt. Addit Epiphanius Christianos olim in jejunio non comedisse nisi panem, salem et aquam, idque ex decreto Apostolorum.

Ex hoc loco Montanus hæresiarcha secundam post Pascha (in quo occisus et mortuus est Christus) et Pentecosten induxit quadragesimam, in speciem, quod mortem Christi lugendam diceret: sed sic oporteret Christianos, Christo suo jam mortuo, tota vita jejunare. Montanum secutus Tertullianus in ejus hæresim jam prolapsus, ut ejus jejunium propugnaret, scripsit librum de Jejuniis contra Psychicos, id est, Christianos animales et carnales, uti ipse eos nominabat.

Tropologice S. Hieronymus: Cum sponsus Christus, ait, à nobis propter peccata discesserit, tunc maxime suscipiendus est luctus et jejunium.

S. Hilarius vero et S. Ambros. Sponsum Christum, inquiunt, præsentem habemus, et assidue ejus corpore pascimur in Eucharistia: illi vero, quibus sponsus non est præsens (per gratiam, uti sunt, qui vivunt in peccato mortali), jugiter jejunant et esuriunt, eo quod cibo vitæ careant. Addit S. Ambr. in c. 5. Lucæ explicans τὸ *auferetur* ab illis sponsus: *Nemo tibi Christum potest auferre, nisi ipse te auferas illi: non ergo te auferat jactantia tua, non te auferat arrogantia.*

Symbolice significat Christus se salutis et lætitiæ publicæ totius mundi non solum esse nuntium, sed et auctorem, uti sponsus est auctor convivii et symphoniæ, lætitiæque nuptialis.

16. Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus: tollit enim plenitudinem ejus a vestimento (Arabicus addit *veteri*) et pejor scissura fit.] Nota primo: Pro *commissuram* Græce est ἐπίβλημα, id est additamentum et assumentum. S. Augustinus et Tertullianus lib. de Orat. cap. 1. vocant *plagulam.* Syrus *frustum panni.* Alii *panniculum.* Flandri clare *een lap.* Itali *un Pezzo.* Unde S. Franciscus volebat suos fratres gestare vestes *rappeciatas*, quasi pauperes. Sic enim videmus mendicos vestes ex multis panniculis, et sæpe diversicoloribus consarcinatas gestare, ut si omnes numeres, sub inde centum invenias, indeque centones dicti.

Panni rudis,] id est panni impoliti et impexi, qualis est cum à textoribus ad fullones præparandus et tingendus defertur. Patet ex Græco ἄγναφος; α enim est privativum, γναφεὺς est fullo; unde hæresiarcha ille olim addens Trisagio: *Qui crucifixus est pro nobis;* quasi tota Trinitas sit crucifixa, aut tota Trinitas sit Christus, dictus est Petrus Gnaphæus qui arte erat fullo. Lucas habet *commissuram novi vestimenti:* tale enim est pannus novus et rudis: unde Itali vestes vocant pannos: fieri etiam potest, ut utraque phrasi, scilicet panni et vestis usus sit Christus.

Plenitudinem (vocat integritatem) ejus (id est suam) a vestimento,] scilicet veteri: si enim assuas frustum panni novi vestimento veteri, tolles ejus integritatem, ut jam non unum vetus esse videatur, sed duo, scilicet partim vetus, partim novum.

Nota secundo: Sensus parabolæ est, q. d. Vestis vetus, si sit lacera, simili veteri assumento, pannique frusto resarcienda est, non novo: hoc enim novum, si assuatur veteri, tollit plenitudinem, id est integritatem *ejus*, id est *suam*, à vestimento, scilicet veteri, cui assuitur, ut scilicet non videatur unum plenum, id est integrum et homogeneum esse vestimentum, sed heterogeneum et multiplex, quia partim vetus, partim novum, ideoque illud deformat et deturpat: quare qui tale supplementum vel assumentum novum veteri assuerit, videns ejus deformitatem, statim illud detrahit et aufert, ut habet Marcus c. 2. v. 21.

Et (sic) pejor scissura fit] quam scilicet ante fuerat, cum vestis esset lacera: *scissura*, inquam, id est divisio partium veterum sibi similium per novi assumentum, et rursum per detractionem illius. Pejor ergo scissura fit, quia quod additum fuit ad eam resarciendam, hoc eam lacerat magis: unde iterum ex eo exscinditur, tumque major scissura fit.

Simili schemate de Julio Cæsare dixit Tullius: *Cæsar cum quosdam* (indignos senatoria dignitate) *ornare voluit, non illos honestavit, sed ornamenta ipsa turpavit,* ait S. Hieronymus ad Pammachium; perinde ac qui asino torquem auream circumdat, non honestat asinum, sed torquem dehonestat.

Aliter Jansenius cum Syro, quasi dicat *tollit*, scilicet herus vestis, cum offensus dissimilitudine et deformitate panni novi et veteris, aufert *plenitudinem* suam, id est supplementum sive frustum suum novum, quod assuerat veteri, ut ejus scissuram impleret à veteri vestimento, et sic eo ablato major et pejor fit scissura in illa veste. Verum hoc remotius est à versione Latina vulgati interpretis.

Nota tertio: Addit Lucas c. 5. v. 36. *Alioquin et novum rumpit, et veteri non convenit commissura à novo*, quasi dicat: Alioqui fit novi panni ruptura (quia scilicet ex novo panno præscinditur assumentum assuendum ad vetus vestimentum) et simul perditur ipsum novum assumentum, quod Lucas vocat commissuram, quia cum illud veteri assutum, ibi nullum habeat usum, sed plane dedeceat, rursum detrahitur et abjicitur.

Nota quarto: Parabola hæc ita est accommodanda rei propositæ, quasi dicat: Sicut novum pannum nemo assuit veteri vesti, sed novum novæ, veterem veteri: sic ego qui sum prudentissimus et suavissimus animarum medicus, perspiciens discipulorum meorum, qui sunt vestimentum vetus, et utres veteres, ut sequitur, veterem et pristinam consuetudinem, infirmitatem et libertatem, necdum eis impono tam duras et rigidas pœnitentias ac jejunia (cum illa non sint lege præscripta, sed voluntaria et libera), ne et doctrinæ meæ fructus apud ipsos pereat, et ipsi desperatione acti, me et salutem suam deserant: sed expecto dum innoventur spiritu cœlesti à me mittendo in Pentecoste, ut vetustate et infirmitate deposita, innovati novam austeritatem novaque jejunia suscipiant; idque non coacte et ex metu pœnarum, uti faciebant Judæi, sed sponte et ex amore: lex enim nova Christi amoris et libertatis est, sicut lex vetus fuit timoris et servitutis: sic Apostolos post Pentecosten crebro jejunasse, patet Actor. 13. v. 2. et 3. 2. Cor. c. 6. 5. Actor. 27. 9. et alibi. Ita Euthymius, Theophylactus, Maldonatus, Jansen. et alii. Minus apposite Tertullianus, lib. de Orat. cap. 1. et lib. 3. contra Marc. c. 15. per vetus vestimentum et veteres utres accipit legem veterem; per pannum vero rudem et novum intelligit legem novam sive Evangelium: lex enim nova veterem reformavit, et quasi novam effecit. Nam præcise et adæquate per vetus vestimentum et novum, intelliguntur Apostoli, jam adhuc ex veteri comedendi libereque vivendi consuetudine vetusti, sed in Pentecoste spiritu temperantiæ et austeritatis innovandi, ut dixi.

17. Neque mittunt vinum novum in utres veteres: alioquin rumpuntur utres, et vinum effunditur, et utres pereunt; sed vinum novum in utres novos mittunt (vinitores), et ambo conservantur.] Christus probat, discipulis suis se præsente non esse jejunandum, triplici si-

militudine, sive parabola: Prima sponsi et nuptiarum, v. 15. Secunda, vestis veteris et novæ, vers. 16. Tertia, vini novi, et utrium novorum, hic. Sensus est, q. d. Sicut vinum novum, sive mustum bullientis spiritus, æstuantisque caloris violentia rumpit utres veteres, utpote debiles et tritos; unde duplex fit damnum, primo, quod utres frangantur; secundo, quod vinum effundatur: quare vinum novum in novos utres infundendum est, utpote qui novi et robusti ferant vim musti: nec eo effervescente dissiliant: sic prorsus novæ austeritates et jejunia discipulis meis adhuc vetustis imponenda non sunt, ne ipsi animo frangantur et abeant, sed expecto dum per Spiritum sanctum in Pentecoste innoventur, fiantque spiritu robusti et ferventes: tum enim sponte sua illa capessent, uti dixi v. 16. Vere dixit Horat.

Sincerum est nisi vas, quodcumque infundis, acescit.

Sic quoque austera et perfecta vita, non nisi purgato à vitiis animo; puro et novo convenit, alioqui acescit et amarescit tam austeritas, quam ipse animus.

Huic parabolæ simile est vetus proverbium: *Novum cribrum, novo paxillo*, quod citat Nonius ex Varronis Eumenidibus, ubi dicitur primus Zeno novam hæresim novo paxillo suspendisse, quia Zeno Athenis invenit novam sectam Stoicorum, idque novis rationibus et paradoxis. Et illud: *Nova hirundo, novum ver;* unde Rhodii, teste Theognide apud Athenæum libr. 8. quotannis publicis vocibus sub ver invitabant hirundinem, vociferantes: *Veni, veni, hirundo, pulchra tempora adducens, ac pulchros annos.*

Hisce oppositum est adagium: *Nova Hymettia, falerna vetera*, dici solitum, cum res diversæ, puta novæ et veteres optime miscentur. Hymetia enim sunt mella, quæ in Hymetto, qui mons est Atticæ, colliguntur, præstantissima, teste Plinio lib. 11. cap. 13. Unde Martial. l. 7. 87.

Pascat et Hybla meas, pascat Hymettus apes.

Mel enim optimum est recentissimum, vinum vero optimum est vetustissimum, teste Macrobio lib. 7. Saturn. Si utrumque misceas, erit potus delicatissimus. Unde adagium: *Mulsum quod probe temperes, miscendum est novo Hymettio* (melle) *falerno* (vino) *vetulo.*

18. HÆC ILLO LOQUENTE AD EOS, ECCE PRINCEPS UNUS ACCESSIT, ET ADORABAT EUM, DICENS: DOMINE, ECCE FILIA MEA MODO DEFUNCTA EST: SED VENI, IMPONE MANUM TUAM SUPER EAM, ET VIVET.] *Princeps* scilicet *synagogæ*, ut addit Lucas, qui synagogæ Capharnaensi præerat. Hæc enim gesta sunt in littore maris Galilææ, vicino urbi Capharnaum, ut patet Marci 5. 21. 22. Marcus ait: *Archisynagogorum unus;* plures enim præerant uni synagogæ, qui scilicet eam, et populum ad eam convenientem moderabantur, docebant et regebant, ut faciunt nunc sacerdotes in templis. Nomen illi erat *Jairus*, ut habet Marcus cap. 5. 22. *Jairus*, vel ut Hebræi dicunt, *Jair*, idem est, quod splendebit, vel *illuminabit*, à radice אור *or*, id est *luxit*. Jairus enim velut Archisynagogus populum illuminabat, legemque docebat.

ADORABAT EUM,] scilicet *procidit ad pedes ejus*, ut habent Marcus et Lucas.

FILIA MEA (annorum duodecim, ut habet Lucas) MODO DEFUNCTA EST; SED VENI.] Matthæus brevitati studens, rei gestæ substantiam perstringit potius, quam historiæ seriem enarret. Nam ut patet ex Luca et Marco, necdum mortua erat filia, cum primo venit ad Christum pater Jairus, rogans et dicens: *Veni, impone manum tuam super eam, et vivet;* cumque simul progrederentur, accurrit quidam Jairo, nuntians mortem filiæ, monensque eum, ut re jam desperata Christum relinqueret. Unde Christus, ut videtur, eum in fide vacillantem confirmat, et ad firmam fidem, spemque sanandæ filiæ erigit: ille in spem erectus, Christum sequitur, et domum suam deducit, rursum tacite, vel expresse et conceptis verbis rogans Christum, ut filiam jam mortuam suscitaret, ut habet hic Matthæus.

Aliter S. Chrysostomus et Theophylactus: Defuncta est, inquiunt, id est morti proxima: solent enim miseri ærumnas suas augere, et calamitates exaggerare, ut facilius opem, quam implorant, impetrent. Addit S. Augustinus lib. 2. de consensu Evang. cap. 28. quod conjicere poterat pater filiam, quam agonizantem reliquerat, tempore itineris sui esse defunctam: *Ita enim desperaverat*, ait S. Aug., *ut potius vellet eam reviviscere, non credens vivam posse inveniri, quam morientem reliquerat.*

SED VENI, IMPONE MANUM.] Viderat, vel audierat Jairus, Christum plures ægros Capharnai impositione manus sanasse, idem ergo sperabat facturum filiæ suæ: impositio enim manus est tum potestatis et dominii, tum voluntatis propensæ et attentæ ad sanandum. Minor fuit fides Jairi, quam Centurionis credentis, Christum absentem solo verbo posse sanare suum famulum. c. 8. v. 8.

19. ET SURGENS JESUS, SEQUEBATUR EUM, ET DISCIPULI EJUS.] Græce ἐγερθεὶς, id est *cum surrexisset.* Verisimile est enim Christum sedendo docuisse turbas, indeque à Jairo rogatum surrexisse. Nota hic Christi facilitatem et promptitudinem ad benefaciendnm et opitulandum afflicto. Idem imitentur Christiani: Mira, ait S. Chrysostom., Christi humilitas et mansuetudo, statim sequentis rogantem. Prælati etiam hic sollicitudinem demonstravit. Addit S. Chrysost. quod Christus primus interpellatus à Jairo, tardius incedebat, et plura sit locutus mulieri à sanguinis fluxu curatæ, ut moreretur interim puella, et manifesta fieret resurrectionis demonstratio.

20. ET ECCE MULIER, QUÆ SANGUINIS FLUXUM PATIEBATUR DUODECIM ANNIS, ACCESSIT RETRO, ET TETIGIT FIMBRIAM VESTIMENTI EJUS.] *Mulier* ex Cæsarea (quæ prius *Dan*, postea *Paneas*, deinde à Philippo filio Herodis tetrarcha amplificata, in gratiam Tiberii Cæsaris dicta est *Cæsarea*) Philippi, ut patet ex historia, quam de eadem narrat Eusebius Cæsariensis l. 7. Hist. c. 14. Cetera de muliere hac à Christo sanata fusius narrat Marcus capite 5. quare ibi commodius explicabuntur.

23. ET CUM VENISSET JESUS IN DOMUM PRINCIPIS, ET VIDISSET TIBICINES ET TURBAM TUMULTUANTEM. *Tibicines*, qui ut ait S. Amb. in cap. 8. Lucæ v. 52. in funere conducti, triste modulantes carmen et nænias amicis et vicinis luctum et lacrymas

ciebant ob mortem defuncti, idque faciebant non tantum viri, sed et feminæ lamentatrices, de quibus Jerem. 9. 17. *Vocate*, ait, *lamentatrices, et veniant*, etc., *et deducant super nos lamentum: deducant oculi nostri lacrymas, et palpebræ nostræ defluant aquis.* Hic erat mos apud Judæos: idem fuit apud Gentiles, qui in morte suos habebant planctores et planctrices, quas Nonius Marcellus, Festus Pompeius et Varro Præficas vocant, eo quod planctui præficerentur; de quibus Ovid. lib. 6. Fastor.

Cantabat mœstis tibia funeribus.

Notat Lactantius Placidius in lib. 6. Statii et Theoph. hic veteres in funere virorum, tuba, in funere puerorum et virginum (qualis erat filia Jairi hic) tibia cecinisse, idque in signum virginitatis, ait Theoph. Unde Statius lib. 6. Thebaidos:

Tibia cui teneros suetum deducere manes.

Vide de Præficis Alexand. ab Alexand. lib. 3. Genial. c. 7. et ibi Tiraquellum.

24. Dicebat: Recedite (discedite à luctu et lamentis), non est enim mortua puella, sed dormit.] Vere mortua erat puella, ut patet ex v. 18. Christus tamen id negat, aitque eam dormire: Primo, quia, ut ait S. Hieron. et Theophyl., Deo et sibi, cui omnia vivunt, non erat mortua: et quia resuscitanda erat in resurrectione communi, quæ fiet in die judicii: qua de causa passim in Scriptura mortui vocantur dormientes, tum ut horror mortis, et immodicus luctus mortuorum leniatur nomine somni, tum ob spem resurrectionis, atque inde manavit pius Christianorum sermo, ut cum quis mortuus est, dicant: *Obdormivit in Domino.* Vide S. Paulum 1. Thess. 4. vers. 12. et seq. Secundo, et melius, quia hæc puella non erat mortua eo modo, quo turba putabat, scilicet omnino et absolute, quasi ad vitam revocari non posset, cum tamen secundum extraordinariam Dei providentiam id fieri posset, ac reipsa statim futurum esset: unde non tam esse mortua, quam dormire dumtaxat ad modicum tempus videbatur. Sic Lazarum defunctum, sed mox à se resuscitandum, Christus ait dormire. Joan. 11. vers. 11. Ita Maldonatus, Jansen., Franc. Lucas, Toletus, et alii. Denique vicina et cognata sunt mors et somnus: nam mors videtur esse somnus diuturnus, et somnus videtur esse mors: unde Poeta:

Stulte, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?

Porro anima hujus puellæ defunctæ, uti et animæ aliorum, quos Christus et Sancti à morte suscitarunt, non fuit judicata, nec damnata ad gehennam vel purgatorium, sed à Deo suspensum fuit ejus judicium, quia volebat eam Deus mox resuscitare.

Addit Chrysost. Christum hac phrasi ostendere sibi tam facile esse suscitare mortuos à morte, quam dormientes à somno: ideoque non timendam esse mortem, quia, ipso accedente, mors non mors, sed somnus est.

25. Et deridebant eum.] Quia animales non capiebant divinum Christi spiritum, vim et consilium. Permisit hoc Christus, ut testatior esset mors puellæ, ait S. Chrysostomus, indeque major admiratio suscitationis ejusdem, ideoque in Christum eam suscitantem crederent.

Et cum ejecta esset turba, intravit (cum puellæ parentibus, ac Petro, Jacobo et Joanne, ait Marcus: hos enim primarios Apostolos voluit esse testes, uti suæ transfigurationis, passionis, mortis et resurrectionis, sic et hujus stupendæ suscitationis puellæ) et tenuit manum ejus, et surrexit puella.] Ejecit ergo Christus turbam; non enim digni erant, ait Interlinearis, videre quod non credebant: et ut ait S. Hieron., *indigni erant*, qui viderent mysterium resurrectionis; suscitantem enim irriserant. Docet nos Christus, cum magni aliquid molimur, turbas mentem distrahentes ac tumultus vitare, ut mens collecta tota operi intendat, ac orationi, Deoque invocando vacet. Tropologice S. Gregor. 18. Moral. c. 28. Ejicienda, ait, est de corde sæcularium curarum multitudo, ut anima mortua resurgat. Symbolice Glossa: Reprobatis irrisoribus, inquit, intravit Christus in electorum mentes. Anagogice S. Hilarius: Ut rarus, ait, electorum numerus intelligatur, turba expulsa est.

Tenuit.] Græce ἐκράτησε, id est prehendit, vi tenuit, occupavit, sicut prætor injicit manum in reum, cum eum apprehendit, vincit, sibique captivum domat et subjugat. Notat ergo hæc vox efficacitatem, vim et imperium Christi, qua tenuit manum mortui cadaveris, tanquam illi dominans, imperans, et potenter efficiens, ut à morte ad vitam resurgeret. Manu enim corpus jacens è terra elevavit, animamque ex inferno in illud revocavit, ut viva resurgeret, Syriace ei dicens et imperans: *Talitha cumi*, id est, puella, surge, ut habet Marcus cap. 5. 41. *Sicut enim Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius, quos vult, vivificat.* Joan. 5. 21.

Et surrexit puella.] Græce ἠγέρθη, id est experrecta est, evigilavit, q. d. Tam facile eam suscitavit Christus, atque si dormientem expergefecisset. Addit Marcus. *Et jussit illi dare manducare* (ut magis suscitatio ejus vera esse appareret), *et obstupuerunt parentes ejus, quibus præcepit, ne alicui dicerent quod factum erat.* Id præcepit Christus tum modestiæ et humilitatis studio, ut doceret nos præclara nostra facta non ostentare, sed occultare; tum vitandæ iræ et invidiæ Pharisæorum causa, ne eam tot miraculis à se patratis accensam, tanto miraculo magis inflammaret.

Et exiit fama (miraculi hujus) in universam terram illam.] Puta in totam Galilæam. q. d. Omnes divulgarunt et celebrarunt hanc suscitationem puellæ à Christo factam, velut opus novum, inauditum et divinum, ac consequenter Christum velut Prophetam, imo Messiam deprædicarunt.

Allegoriam de Ecclesia habet S. Hilar. Ambr. Hieron. Hæmorrhoissa, inquiunt, à fluxu sanguinis curata vers. 22. significat populum Gentium, qui præripuit sanitatem et salutem animæ ante filiam Archisynagogi, id est ante Judæos, qui postquam plenitudo Gentium intraverit in Ecclesiam, convertentur ad eamdem, et salvabuntur in fine mundi. Unde Glossa: Jairus, inquit, id est *illuminans*, vel *illuminatus* est Moses, qui videns Dominum in carne venturum, rogat pro filia, id est synagoga, quæ lege et Prophetis educata, erroribus languens, in peccatis moritur; in domo tamen, id est in Dei cultu. Et S. Hier. *Usque hodie*, inquit, *jacet mor-*

tua synagoga: et qui videntur magistri (Rabbini Judæorum) *tibicines sunt, carmen lugubre canentes: et turba Judæorum non credentium est, sed tumultuantium.*

Tropologice: Tam Hæmorrhoissa à fluxu sanguinis curata, quam filia Jairi suscitata à Christo, significat animam peccatricem, quam Christus à morte peccati suscitat ad vitam gratiæ: sed prius expelli debent amici et tibicines, id est pravi socii et maligni spiritus, tristi eam carmine demulcentes, et in morte peccati detinentes, dum adulando suggerunt, et occinunt peccatum non esse grave, aut ætati indulgendum, aut in senio per pœnitentiam expiandum, etc. Tunc Christus eam tangit; Græce κρατεῖ, id est magna potentia, vi et imperio eam apprehendit, vivificat et elevat à profundo mortis ad apicem vitæ. Mox jubetur ambulare ad facienda bona opera, et comedere, id est pasci Eucharistia, quæ eam corroboret, vitamque confirmet. Intersunt soli tres Apostoli primarii, Petrus, Jacobus, et Joannes, ut significetur Christum per Apostolos et Apostolorum successores peccatores à morte suscitaturum, hancque esse primariam et summam Apostolorum potestatem, de qua ait Christus: *Accipite Spiritum S.: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt.* Joan. 20. 23. Ita Raban. Puella in domo mortua, inquit, est anima mortua in cogitatione: dicitur dormire, quia potest per pœnitentiam suscitari: tibicines sunt adulatores: suscitatur in domo coram paucis, Lazarus coram multis, juvenis extra portam: publica enim noxa publico eget remedio, levis leviori, et secreta potest deleri pœnitentia.

Denique Christus legitur tres dumtaxat mortuos suscitasse. Prima est hæc puella duodennis, quam defunctam mox suscitavit. Secundus est adolescens filius viduæ, quem suscitavit in Naim, cum deferretur ad sepulcrum. Luc. 7. 11. Tertius est Lazarus, quem quatriduanum è sepulcro evocavit. Joan. 11.

Prima puella notat eos, qui ex ætate (quia juvenes fervidi et inexperti) fragilitate vel infirmitate prolabuntur in peccatum, sed mox tacti à Deo, videntes suum lapsum, facile pœnitent et resurgunt; sicut puella hæc elevatione manus Christi illico resurrexit. Secundus adolescens notat eos, qui peccatum iterarunt, ut vergant ad peccandi consuetudinem: hi difficilius revocantur: unde potentiori et efficaciori Christi gratia et impulsu indigent; sicut Christus jussit portitores adolescentis stare, loculumque tangens imperiose dixit: *Adolescens, tibi dico: Surge.* Tertius Lazarus notat inveteratos in peccatis; hi difficillime revocantur: unde efficacissima Dei gratia et vocatione indigent, cujus rei symbolo Christus fremens, lacrymans, magnaque voce clamans; *Lazare, veni foras*, eumdem suscitavit. Quocirca symbolice Rabanus, et alii, in puella suscitata censent notari pœnitentiam ejus, qui cogitatione dumtaxat, et morosa mentis delectatione peccavit: in adolescente pœnitentiam ejus, qui cogitationem opere perpetravit: in Lazaro pœnitentiam ejus, qui peccandi habitum et consuetudinem induxit. Denique docet hic Christus, peccata occulta et leviora, occulta pœnitentia deleri, ideoque puellam in domo quasi occulte coram paucis suscitavit: publica vero crimina publico remedio; ideoque adolescentem et Lazarum publice coram turbis revocavit ad vitam.

27. ET TRANSEUNTE INDE (à Jairi domo exeunte) JESU, SECUTI SUNT EUM DUO CÆCI, CLAMANTES ET DICENTES: MISERERE NOSTRI, FILI DAVID.] Cæci hi fidem et spem visus recuperandi à Christo conceperunt ex miraculis, quæ jam plurima ab eo patrata audierant: unde magna voce clamarunt *Miserere nostri*, ut miseriam cæcitatis nostræ, quæ summa est, abigas, nobisque lumen oculorum, cœli et solis restituas. Credimus enim te esse filium David, id est Messiam, cui hæc cæcitatis et morborum ceterorum curatio à Prophetis promissa est, præsertim ab Isaia cap. 35. vers. 5. et cap. 61. 1. Davidi enim promissus erat Messias, quasi filius ex posteris ejus nasciturus, unde eum omnes ex semine ejus expectabant, translato jam sceptro à Juda ad Herodem alienigenam tempore Christi, juxta oraculum Jacob Genes. 49. 10, ideoque Messias à Judæis passim vocabatur filius David. Ergo cæci hi oculis, oculati fuerunt mente, sicut Deus supplet non raro defectum visus, per visum et acumen mentis: unde exclamat quidam hic: *O igitur tenebræ omni luce clariores! ô acutissimi cæcitatis aspectus!* Quocirca Didymus præceptor S. Hieronymi fuit cæcus, sed in explicatione S. Scripturæ oculatissimus. Unde S. Hieronymus eum vocat suum videntem, et S. Antonius visitans et consolans Didymum ob cæcitatem mœstum: *Nihil te,* inquit, *offendat, ô Didyme, quod carnalibus oculis fueris orbatus. Desunt enim oculi illi, quos mures et muscæ et lacertæ habent; sed lætare, quia habes oculos, quos Angeli habent, è quibus Deus videtur, per quos tibi magnum scientiæ lumen accenditur.* Ita Ruffinus libr. 11. Hist. Eccl. cap. 7. ubi Didymum, velut lampadem quamdam divina luce fulgentem, Alexandrinæ scholæ præfectum, seque ejus auditorem fuisse testatur.

28. CUM AUTEM VENISSET DOMUM, ACCESSERUNT AD EUM CÆCI, ET DICIT EIS JESUS: CREDITIS, QUIA HOC POSSUM FACERE VOBIS? DICUNT EI: UTIQUE, DOMINE.] *Domum*, scilicet suam, quam Christus Capharnai conduxerat et inhabitabat, ut dixi c. 4. 13. Christus in itinere clamantibus, lumenque poscentibus cæcis non respondit, sed distulit, donec domum veniret. Idque primo, ut eos probaret, eorumque fidem ac desiderium sanitatis accenderet. Secundo, ut perseverantiam orationi necessariam esse doceret: *Creditis, quia hoc* (quod petitis, scilicet ut vos illuminem) *possum facere;* non dicit: *Quia hoc facturus sum*, sed *possum facere?* quia fides proprie est de omnipotentia Dei; unde in symbolo dicimus: *Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cœli et terræ;* hæc vero fides excitabat spem, ut cæci sperarent Christum, id quod facere poterat, reipsa facturum. Exigit Christus: *Ut sicut fides illuminat mentem, ita oculis restituat lucem*, ait Interlin. Apage ergo fides Novantium, qua credunt sibi in particulari ob Christi merita remissa esse peccata, seque esse justos et filios Dei. Credunt, inquam, in sua falsa opinione, qua se fide divina firmissime id credere autumant, cum id dumtaxat imaginentur et somnient. Credi enim nequit id, quod non est revelatum à Deo. Atque tibi, ô Luthere, non est revelatum te esse justum, ergo id credere nequis.

29. TUNC TETIGIT OCULOS EORUM, DICENS: SE-

CUNDUM FIDEM VESTRAM FIAT VOBIS.] Tactu manus suæ sanat Christus, ut salvificam manuum suarum vim ostendat, aliasque ob causas superius dictas. *Secundum fidem vestram fiat vobis*, q. d. Creditis me vos posse illuminare, ac speratis me vos reipsa illuminaturum : illuminamini ergo, uti creditis et speratis. Vide canonem 11. *Confessio oris tactum meretur pietatis*, ait Glossa Interlin.

30. ET APERTI SUNT OCULI EORUM.] id est, videre cœperunt. Est catachresis : nam cæci jam ante apertos habebant oculos, sed visu destitutos, ac proinde erant, quasi clausi fuissent. Christus autem facultatem videndi eis restituit; unde dicitur eos aperuisse. Sic aperire aures est, apertis auribus audiendi facultatem reddere. Marc. 7. 35.

ET COMMINATUS EST ILLIS JESUS, DICENS : VIDETE, NE QUIS SCIAT.] Græce est ἐνεβριμήσατο, id est, cum fremitu et increpatione graviter interminatus est, ut ostenderet, quam aversaretur miraculorum ostentationem et vanam gloriam, eamdemque nos aversari doceret.

31. ILLI AUTEM EXEUNTES DIFFAMAVERUNT EUM IN TOTA TERRA ILLA.] *Diffamavérunt*, id est, famam et gloriam ejus sparserunt. Græce enim est διεφήμησαν αὐτὸν, id est, *divulgaverunt eum*, famam ejus ubique celebrarunt, ut vertit Vatablus : non peccarunt cæci contra Christi comminationem, divulgando hoc ejus miraculum, ut vult Calvinus, quia persuadebant sibi prudenter Christum id non præcepisse absolute, sed tantum modestiæ et honestatis causa severius dixisse, ob causam jam dictam : nec mirum, nam et Patres ita Christum dixisse sibi persuadent. Audi S. Chrysostomum : *At alteri*, inquit, *dicit : Annuntia gloriam Dei. Nempe docet prohibendos, qui nos volunt laudare propter nos, non autem si propter Domini gloriam.* Et Gregor. 19. Moral. c. 18. *Exemplum dat servis, ut virtutes suas occultari desiderent, tamen ut aliis prosint exemplo, prodantur inviti : propter memoriam gratiæ non possunt tacere.* Et S. Hieronymus : *Dominus*, ait, *propter humilitatem fugiens, jactantiæ gloriam hoc præceperat, et illi propter memoriam gratiæ non possunt tacere beneficium.* Et Theophylactus : *Vides*, ait, *quomodo fastum fugerit : illi vero non ut inobedientes, sed ut grati divulgaverunt.*

32. EGRESSIS AUTEM ILLIS, OBTULERUNT EI HOMINEM MUTUM, DÆMONIUM HABENTEM.] Græcum κωφὸν magis surdum, quam mutum denotat, sed in Scriptura indifferenter utrumque significat, ait S. Hieronymus, et qui surdi sunt à nativitate, solent esse muti : qui enim nil audiunt, non possunt dicere voces et verba, quæ loquantur; nil enim discimus, nisi quod audimus. Auditus enim est sensus disciplinæ, ait Aristoteles; quare, qui nil audit, nil habet, quod articulare loqui et significare possit. Unde ab hoc Christus fidem non exegit, uti exegit ab aliis. Ita S. Chrys., Theoph., Euthymius. Porro τὸ *mutum* non ad *dæmonium*, ut vult Cajetanus, sed ad hominem referendum est, ut patet ex græco δαιμονιζόμενον, id est, *dæmoniacum.* Unde Syrus clare vertit : *Obtulerunt ei mutum, in quo erat dæmonium.*

Alius est hic dæmoniacus ab eo, de quo Lucas cap. 11. 14. nam de illo agit Matthæus c. 12. 22. Ita Jansenius, licet Maldonatus utrobique unum eumdemque esse velit. Hic implevit Christus illud Isaiæ cap. 35. de se oraculum : *Tunc aperientur oculi cæcorum et aures surdorum patebunt, et aperta erit lingua mutorum.*

33. ET EJECTO (Christi jussu) DÆMONE, LOCUTUS EST MUTUS.] Hinc videtur, quod dæmon fecerit eum surdum et mutum, cum à natura non esset talis, impediendo scilicet usum linguæ et aurium : unde eo expulso, statim audivit et locutus est mutus, ita S. Chrysostomus. Mira Christi benignitas et misericordia, qua hominem non petentem nec cogitantem, imo nec loqui aut cogitare potentem (erat enim possessus à dæmone), ad preces dumtaxat offerentium eum sanitati restituit; nimirum, ubi major est calamitas, ibi vicinior est Christi miseratio et opitulatio, juxta illud : *Abyssus* miseriæ nostræ *abyssum* divinæ misericordiæ *invocat*, Psal. 41. 8.

Tropologice cæcitas est error in fide vel moribus : omnis enim cupiditas inducit errorem judicii practici, ut homo judicet, v. g. gulam, luxuriam, usuram sibi eligendum præ Deo, Deique lege. Unde dicitur Proverb. 14. *Errant qui operantur malum.* Hanc curat Christus, dum per lucem sapientiæ et prudentiæ, quam menti infundit, ostendit æterna præferenda esse caducis, divina humanis, cœlestia terrenis. Mutum mystice curat, cum linguam cæci peccatoris, quæ prius à dæmone tenebatur ligata, laxat, ut peccata confiteatur, utque Deum invocet, laudet, celebret : ideoque prius Christus cæcos illuminavit, deinde muto loquelam restituit, quia oportet, ut prius apertis mentis oculis per fidem Christum cognoscamus, deinde in laudes ejus lingua nostra laxanda est.

ET MIRATÆ SUNT TURBÆ, DICENTES : NUNQUAM APPARUIT SIC IN ISRAEL?] In populo Israelitico, puta Judæis in Judæa, q. d. Nec Moses, nec Elias, nec Isaias, nec quis alius Prophetarum tot tantaque miracula fecit, quot fecit Jesus. Ergo ille iis major, ideoque Messias sive Christus sit oportet. Præponebant, ait S. Chrysost., ceteris Christum, quia velociter curabat, et infinitas ægritudines, et insanabiles.

34. PHARISÆI AUTEM DICEBANT : IN PRINCIPE (per principem, ut habet interpres Syri) DÆMONIORUM EJICIT DÆMONIA] Sicut inter Angelos, sic et inter dæmones alii sunt inferiores, alii superiores et principes, scilicet ii, qui ex altioribus ordinibus ceciderunt, ideoque naturæ sunt nobilioris (naturalia enim in dæmonibus post lapsum manserunt integra). Hinc qui ex ordine Seraphim, Cherubim, Thronorum, ceciderunt, sunt principes eorum, qui ex inferioribus ordinibus Dominationum, Principatuum, Potestatum prolapsi sunt. Et hi consequenter sunt principes eorum, qui ex ordinibus inferioribus Virtutum, Archangelorum et Angelorum ceciderunt. Sic in militibus, dum rebellant, sunt signiferi, capitanei, colonelli : sine his enim exercitus ordinari regique nequit, adeoque nulla respublica sine ordine et subordinatione consistere potest. Omnium vero dæmonum princeps est Lucifer, sicut Angelorum est S. Michael, uti dixi Apocal. 12. Daniel 12. Isaiæ 14. Nota hic quam dispar fuerit ingenium Pharisæorum et turbarum : turbæ enim ex simplici candore magnificabant Christi miracula, quasi patrata à viro divino, et à Messia : Pharisæi vero invidentes et indignantes Christo, dicebant eum esse Magum, et habere dæmonem familiarem, cujus arte magica tam mira faceret, non autem

per virtutem divinam. Hæc ingens fuit blasphemia, quam valide refellit Christus cap. 12. v. 25. et seq. Verum hæc animose æque ac mansuete tolerans ac contemnens Christus, pergit in benefaciendo, et blasphemias novis miraculis compensat et confutat. Unde Chrysostomus : *Post contumelias beneficia præstat Dominus.* Sequitur ergo :

35. Et circuibat Jesus omnes civitates et castella, docens in synagogis eorum, et prædicans Evangelium regni, et curans omnem languorem et omnem infirmitatem.] *Et quos sanabat corpore, sanabat et mente*, ait Remigius. Christus domum fixerat Capharnai : inde egrediebatur, et pedibus circuibat prædicando et sanando omnes circumcirca urbes et pagos Galilææ mira sedulitate, charitate, zelo, labore, humilitate, patientia, et fortitudine. Addit hoc Matthæus, ut paucis perstringat Christi labores et opera, ne sigillatim ea cogatur enumerare, quod fuisset prolixum, et quasi impossibile.

Et castella.] Castrum est locus muris cinctus major castello, et minor oppido; inde diminutive dicitur castellum, quasi parvum castrum, parvum oppidum. Castella ergo sunt arces, vel minora oppida muris cincta; inde tamen dilatata significatione denotant vicos et pagos, qui muris carent; hoc enim significat græcum κώμας : et sic hîc et alibi accipitur; q. d. Christus non tantum cives et honestos in urbibus, sed et pauperes et rusticanos homines in pagis degentibus visitavit, docuit, et curavit. Hoc Christi exemplum imitentur sacerdotes et religiosi. Hæc enim est vita Apostolica circuire civitates et castella, ac ubique omnibus sine discrimine opem ferre, et prædicare regnum Dei, sive viam salutis, qua tendant ad regnum cœleste. Noli ergo, ô concionator, ambire cathedras magnificas magnarum urbium, Christus enim tam in pagis et villis, quam in urbibus docuit, adeoque paucorum pauperum et rusticorum fuit catechista et prædicator, æque ac redemptor. Reliqua exposui cap. 4. 23.

36. Videns autem turbas, misertus est eis, quia erant vexati et jacentes, sicut oves non habentes pastorem.] Pro *misertus est*, græce ἐκπλαγνίσθει, id est, ex intimis visceribus commiseratus est, quod Hebræi dicunt רחם *racham:* רחם *rechem* enim significat σπλάγχνα, id est, viscera. *Vexati*, græce ἐσκυλμένοι, id est, variis molestiis, malisque afflicti. Syrus *fatigati ;* Remigius, *Attriti infirmitatibus et languoribus ;* Raban. *Vexati per varios errores dæmonum.* Alii legunt ἐκλελυμένοι, id est, dissoluti et dissipati. *Jacentes* sparsim. Græce ἐῤῥιμμένοι, id est, disjecti, abjecti, sparsi, projecti : ῥίπτω enim est projicio; Syrus, *dispersi ;* Arabicus, *errantes ;* Interlinearis, *jacentes* interpretatur, vana securitate torpentes : *Sicut oves non habentes pastorem.* Nullum animal est magis simplex, incurium, stolidum, improvidum, prædæ luporum et ferarum expositum, ideoque magis egens pastore, quam sit ovis. Notat Scribas et Sacerdotes non studuisse saluti populi, ut eum viam salutis docerent, ideoque non fuisse pastores, sed laniones ovium, qui lac et lanam, id est, sua dumtaxat ex populo lucra captarent, cum tamen populus simplex quasi ovis maxime egeret doctore et ductore. Scribæ ergo populo non tam erant pastores, quam lupi, ait S. Chrysostomus, quia prava et perversa docendo tam verbo quam exemplo perdebant simplicium animas, præsertim dum Christum vocantes magum, illas in Christum pronas ab ipso avertebant.

37. Tunc dicit discipulis suis : Messis quidem multa, operarii autem pauci.] Messem vocat multitudinem populi, paratam ad recipiendum Evangelium et doctrinam salutis, cujus semina jecerunt Prophetæ. Unde Christus Joan. 4. v. 35. *Videte*, ait, *regiones, quia albæ jam sunt ad messem*, id est, maturæ ad capessenda dogmata salutis, ut inferantur in horreum Ecclesiæ. Hinc S. Aug. serm. 42. de Sanctis cap. 1. Apostoli, ait, in Judæis quidem messuerunt, in Gentibus autem seminaverunt, quia prima fidei dogmata quasi semina iis tradiderunt. *Operarii autem pauci*, quia solus Christus et Joannes Baptista laborabant in docendo populum ; Scribæ vero otiosi suis lucris et deliciis vacabant.

38. Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.] Scilicet, ut mittat vos, ô Apostoli, vestrosque adjutores et successores, nempe viros Apostolicos, eisque sapientiam, spiritum et zelum ad efficaciter prædicandum et laborandum assidue, in tanta animarum messe, suggerat et inspiret, ne tam copiosa messis pereat. *Dominum messis :* ita se tacite Christus nominat : ipse enim est Dominus Ecclesiæ, non tantum qua Deus (sic enim Dominus quoque est Deus Pater, et Spiritus sanctus), sed etiam qua homo, sic enim eam suo sanguine redemit et emit ; quare ipsius est mittere Apostolos quasi operarios, qui hanc messem cum labore et sudore metant, et in horreum Ecclesiæ colligant, uti de facto cap. 10. et seq. Apostolos dimittit. Ipse ergo invocandus est, ut etiamnum operarios strenuos et infatigabiles in messem hanc, quæ multis in locis albescit, et matura est, emittat. Unde S. Chrysostomus : Ostendit, ait, primo magnum donum esse decenter prædicare, dum dicit hoc esse orandum. Secundo, latenter se Dominum ostendit; misit enim Apostolos metere, quæ per Prophetas seminaverat. Addit Remigius: Auctus est numerus operariorum, designatis aliis 72. discipulis, et quando Spiritus sanctus descendit in Pentecoste in fideles 120. Actor. 2. Denique Christus hac voce tacite stimulat Apostolos, ut offerant sese Christo ad operandum in hac messe, dicantque cum Isaia cap. 6. 8. *Ecce ego, mitte me.*

Hic finitur pueritia Christi, et acta ejusdem à baptismo suo, et primo Paschate, usque ad secundum Pascha, scilicet acta unius anni et aliquot mensium. Fuit hic annus 31. ætatis Christi. Vide chronotaxin, quam commentario huic præposui. Quocirca Jansenius hîc finit primam partem concordiæ suæ. Verum tamen est Matthæum hîc cap. 5. 6. 7. et initio cap. 8. inseruisse sermonem Christi in monte, qui habitus est posterius, scilicet, post secundum Pascha anno Christi 32. ac miracula nonnulla, quibus Christus eum confirmavit, ut sanationem servi Centurionis, et curationem leprosi; quia per anticipationem voluit Matthæus statim initio dare summam totius doctrinæ Christi et legis Evangelicæ, uti dixi c. 5. v. 1. quare hic sermo Christi in monte æque ac vocatio Apostolorum, coram quibus habitus est, recto temporis ordine ponendus est initio capitis 10. proxime sequentis.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hoc caput recto ordine historiæ jungendum esset proxime electioni Apostolorum, et sermoni Christi in monte, uti jam dixi : quare nectendum esset cap. 8. post vers. 13. et ponendum post curationem famuli Centurionis. Ita Glossa : Relata, inquit, a curatione socrus Petri hucusque facta sunt ante sermonem in monte habitum, quod patet ex electione Matthæi ; fuit enim electus in monte. Hic ergo redit ad ordinem rei post curatum Centurionis servum. Igitur Christus hoc capite mittit duodecim Apostolos (quorum nomina hic recensentur) quasi operarios in messem ad prædicandum, eisque primo dat potestatem ejiciendi dæmones, et curandi infirmos. Secundo, vers. 5. dat eis duodecim præcepta, inter quæ præcipua sunt hæc : primum, ut Judæis, non Gentibus evangelizent : secundum, ut gratis et in paupertate prædicent : tertium, ut pacem hospitibus suis apprecentur : quartum, ut sint prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ. Tertio, vers. 17. prædicit eos passuros multas infidelium persecutiones. Quarto, vers. 27. contra eas illos animat, multisque corroborat ad intrepidam fidei professionem et propagationem. Quinto, vers. 40. recipientibus Apostolos amplam promittit mercedem, perinde ac si ipsimet Christum recepissent.

1. Et convocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum
immundorum, ut ejicerent eos, et curarent omnem languorem, et
omnem infirmitatem. 2. Duodecim Apostolorum nomina sunt hæc :
Primus, Simon, qui dicitur Petrus, et Andreas frater ejus, 3. Jacobus
Zebedæi, et Joannes frater ejus, Philippus, et Bartholomæus, Thomas,
et Matthæus publicanus, Jacobus Alphæi, et Thaddæus, 4. Simon Chananæus, et Judas Iscariotes, qui et tradidit eum. 5. Hos duodecim
misit Jesus, præcipiens eis, dicens : In viam Gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis : 6. sed potius ite ad oves, quæ perierunt domus Israel. 7. Euntes
autem prædicate, dicentes : Quia appropinquavit regnum cœlorum. 8. Infirmos curate,
mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones ejicite : gratis accepistis, gratis date.
9 Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris : 10. non
peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam : dignus enim est
operarius cibo suo. 11. In quamcumque autem civitatem aut castellum intraveritis, interrogate, quis in ea dignus sit : et ibi manete, donec exeatis. 12. Intrantes autem in domum, salutate eam, dicentes : Pax huic domui. 13. Et si quidem fuerit domus illa digna,
veniet pax vestra super eam : si autem non fuerit digna, pax vestra revertetur ad vos.
14. Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros : exeuntes foras de
domo, vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris. 15. Amen dico vobis : Tolerabilius erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die judicii, quam illi civitati. 16. Ecce
ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbæ. 17. Cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, et in
synagogis suis flagellabunt vos : 18. et ad præsides, et ad reges ducemini propter me, in
testimonium illis, et Gentibus. 19. Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut
quid loquamini : dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini. 20. Non enim vos estis,
qui loquimini, sed Spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. 21. Tradet autem frater
fratrem in mortem, et pater filium : et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient :
22. et eritis odio omnibus propter nomen meum : qui autem perseveraverit usque in
finem, hic salvus erit. 23. Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam
Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israel, donec veniat Filius hominis. 24. Non

est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum. 25. Sufficit discipulo, ut sit sicut magister ejus, et servo, sicut dominus ejus. Si patrem familias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus! 26. Ne ergo timueritis eos. Nihil enim est opertum, quod non revelabitur; et occultum, quod non scietur. 27. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: et quod in aure auditis, prædicate super tecta. 28. Et nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potiùs timete eum qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. 29. Nonne duo passeres asse veneunt: et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro. 30. Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt. 31. Nolite ergo timere: multis passeribus meliores estis vos. 32. Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est: 33. qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est. 34. Nolite arbitrari, quia pacem venerim mittere in terram: non veni pacem mittere, sed gladium. 35. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam: 36. et inimici hominis domestici ejus. 37. Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus: et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. 38. Et qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus. 39. Qui invenit animam suam, perdet illam: et qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. 40. Qui recipit vos, me recipit: et qui me recipit, recipit eum, qui me misit. 41. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: et qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet. 42. Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem suam.

1. Et convocatis duodecim discipulis (Apostolis) suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, et curarent omnem languorem et infirmitatem.] Nota: Christus proxime ante sermonem in monte habitum, è turba discipulorum selegit duodecim Apostolos, ut diserte docet Lucas c. 16. 13. *Vocavit*, ait, *discipulos suos, et selegit duodecim ex ipsis, quos et Apostolos nominavit, Simonem quidem cognominavit Petrum*, etc. Elegit ergo duodecim Apostolos, id est, legatos suos primarios, quos cum plena auctoritate et potestate legavit et misit per totum orbem, ut Evangelium suum annuntiarent omnibus gentibus: alios enim 72. quoque elegit, sed hos non Apostolos, sed discipulos nuncupavit, licet et hi à veteribus subinde Apostoli, id est, legati Christi vocentur, ac revera tales fuerint, sed cum minore potestate, utpote subjecti et subordinati 12. Apostolis. Hos igitur duodecim Christus jam mittit, ut officium, ad quod ab eo vocati erant, exequi incipiant, ejusque sub se magistro adhuc vivente tyrocinium ponant, quod postea facti sacerdotes et Episcopi, post mortem suam plenissime obeant et consumment. Quocirca Christus Apostolos constituit principes Ecclesiæ, qui omnes fideles tam martyres, quam confessores et virgines, uti officio et dignitate, sic et gratia ac sanctitate præcellerent: super ipsos enim fundavit Ecclesiam, ut patet Ephes. 2. 20. et Apocal. 21. 19. Ita D. Thomas in c. 8. ad Roman. v. 23. ad illa: *Nos ipsi primitias spiritus habentes.*

Porro potestas Apostolorum in Ecclesia fuit maxima, ac longe major quam sit Episcoporum; Apostoli enim edocti et missi sunt immediate à Christo Domino, quasi Christi legati *à latere* cum absoluta potestate per totum orbem, et cum summa auctoritate in totam Ecclesiam, ut scilicet ubique possent primo prædicare Evangelium, idque dono linguarum et miraculis firmare, æque ac conscribere: Apostoli enim habebant potestatem scribendi libros canonicos, uti de facto Matthæus et Joannes scripsere Evangelia, Epistolas canonicas, et Apocalypsin. Secundo, ut possent ubique fundare Ecclesias, ac pascere et regere fideles omnes ubivis gentium. Tertio, ut possent instituere et ordinare sacerdotes et Episcopos, totumque ordinem hierarchicum, cæremonias etiam sacrificii Eucharistiæ et Sacramentorum omnium.

Adverte, in hac triplici potestate Apostoli pares et æquales erant inter se et cum S. Petro, ei tamen suberant quasi capiti et superiori suo, unde Petrus v. 2. inter eos ponitur, imo nominatur *primus*.

Dedit illis potestatem spirituum immundorum (id est, dæmonum) ut ejicerent eos.] Sicut enim Angeli sunt mundi et sancti, sic dæmones sunt immundi et scelesti, ideoque turpissimi, utpote pleni superbia et odio Dei: ac ira et invidia in homines, ut eos in luxuriam et immunditiam (ad quæ sciunt homines esse promptissimos) omniaque scelera, indeque in gehennam pertrahant.

Et curarent omnem languorem.] Græce νόσον id est, morbum: utraque hæc potestas data fuit Apostolis, per modum habitus permanentis, non quod Deus eis inderet habitum physicum, quo curarent omnes ægritudines (hic enim dari nequit) sed quod omnipotentia sua illis promissa ita semper assisteret, ut quoties vellent dæmones ejicere, vel ægritudines curare, illico Deus illas ejiceret, et sanitatem conferret. Porro data fuit eis hæc potestas ad auctoritatem prædicationis, ut scilicet illam miraculis confirmarent, et populis persuaderent. Ita Glossa.

2. Duodecim autem Apostolorum nomina sunt:

Primus Simon, qui dicitur Petrus (Syrus *Kipho*, hoc est *Cephas*, id est Petra vel Petrus); et Andreas frater ejus, Jacobus Zebedæi et Joannes frater ejus.] Causa, cur præcise Christus duodecim elegerit Apostolos, non plures, nec pauciores, est, ut ipsi responderent duodecim Patriarchis, qui fuerunt filii Jacob. Sicut enim hi Judæorum, sic Apostoli Christianorum omnium fuere parentes. Ita S. Hieronymus, Augustinus, Chrysostomus, et passim Patres. Alia hujus numeri mysteria affert Rabanus, et ex eo D. Thomas in Catena: *Duodenarius*, inquit, *consurgens ex ternario et quaternario* (in se ductis et multiplicatis) *significat eos prædicaturos Trinitatis fidem per quatuor mundi partes: significatus in duodecim filiis Jacob: duodecim principibus filiorum Israel: duodecim fontibus Helim: duodecim lapidibus rationalis: duodecim panibus propositionis: duodecim exploratoribus: duodecim lapidibus, unde factum est altare: duodecim lapidibus sublatis ex Jordane: duodecim bobus sustinentibus mare æneum: duodecim stellis in corona sponsæ, de quibus in Apocalypsi: duodecim fundamentis civitatis: duodecim portis.* Plura vide apud Toletum in c. 6. Luc. annot. 19.

Primus Simon, qui dicitur Petrus.] Beza, ut tollat primatum Petri, et Pontificum Romanorum illi succedentium, putat mendose legi τὸ *primus*, ideoque expungendum: sed constanter id legunt omnes codices Græci, Latini, Syri, quin et Hebræus, quem Munsterus Novator ipsum Matthæi autographum esse contendit: nec credibile est hunc locum corruptum esse à Græcis, ut ipsi addiderint πρῶτος, id est, primus: ipsi enim sunt schismatici, negantque Petri primatum: unde potius τὸ πρωτος expunxissent, si id honeste facere potuissent. Denique ubique in Scriptura ab hominibus recensentibus nomina Apostolorum, Petrus ponitur primus, et Judas ultimus, cum in ceterorum ordine discrepent et varient, ut patet Marci 3. 16. Lucæ 6. 14. et Actor. 1. 13.

Porro Petrus vocatur Apostolorum *primus* non ætate, quia eo senior erat Andreas, teste Epiphanio hæresi 51. sub medium: non etiam vocatione, quia prior eo vocatus à Christo fuit Andreas, ut patet Joan. 41. 1; non etiam dilectione, quia præ omnibus à Christo dilectus fuit S. Joannes, ideoque in ultima cœna ipse in pectore Christi recubuit. Superest ergo, ut Petrus Apostolorum sit primus excellentia et auctoritate, quia scilicet eorum fuit caput, superior, et rector: unde in ceteris nullus ponitur ordo, nec hic vocatur secundus, ille tertius, quia omnes fuere pares, pariterque Petro subjecti; atque à τὸ *primus* dictus est primatus Petri, quem omnes veteres Græci et Latini confessi sunt. Audi S. Chrysostomum: *Apostolorum omnium primus, et quasi vertex, indoctus ille erat ac rudis.* S. Hieronymus lib. 1. contra Jovin. c. 14. *Propterea*, ait, *inter duodecim Apostolos unus eligitur, ut capite constituto schismatis tolleretur occasio.* Ambrosiastes in 2. Cor. 12. *Prior secutus est Andreas Servatorem, quam Petrus: et tamen primatum non accepit Andreas, sed Petrus.* Plura vide apud Bellarminum lib. 1. de Roman. Pontif. c. 18. Petrus ergo, quasi Apostolorum primus et primas, poterat Apostolis præcipere, atque eos, si errarent in fide et moribus, corrigere, lites eorum dirimere, provincias dividere, eis, si laberentur, alios substituere, uti Judæ proditori substituit Matthiam, Actor. 1. Hæc enim subordinatio Apostolorum, Episcoporum, et fidelium omnium sub uno capite et Pontifice necessaria erat ad unionem, concordiam, stabilitatem, et bonum regimen Ecclesiæ, uti docet S. Cyprianus lib. de Unitate Ecclesiæ: *Primatus*, inquit, *Petro datur, ut una Christi Ecclesia et cathedra una monstretur*, etc. Hinc secundo solus inter Apostolos Petrus habuit potestatem ordinariam, cui proinde in illa succedunt Romani Pontifices. Romæ enim pontificiam sedem statuit B. Petrus, in eaque sedit, et martyr occubuit: alii vero Apostoli habuere potestatem à Christo delegatam, quibus proinde nemo in eadem successit. Dices: Episcopi dicuntur Apostolis succedere. Respondeo: Id tantum dicitur per analogiam et accommodationem quamdam, quia scilicet Episcopi ab Apostolis participant ordinem et jurisdictionem Episcopalem, et quia Episcopi similiter eminent aliis sacerdotibus, sicut duodecim Apostoli 72. discipulis: alioqui episcopi carent potestate Apostolica, illaque triplici, quam initio capitis assignavi; atque Episcoporum potestas non nisi ad ipsorum diœceses extenditur, Apostolorum vero ad omnes gentes toto orbe dispersas.

Simon, qui vocatur Petrus.] Christus mutavit nomen Petri, cumque prius vocaretur Simon, vocavit eum syriace *Cepha* vel *Cephas*, id est, *Petra* vel *Petrus*, quia destinabat eum post se facere petram et fundamentum Ecclesiæ, juxta illud Christi ad Petrum: *Tu es Simon filius Jona: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus* Joan. 1. 42. *Simon* Hebr. idem est quod *audiens, obediens*, qualis fuit Petrus, qui Christo vocanti ad suam sequelam, illico relictis retibus obedivit, supra cap. 4. 20.

Et Andreas frater ejus, Jacobus Zebedæi, et Joannes frater ejus.] Marcus præponit Jacobum et Joannem Andræ, eumque facit quartum. Idem facit Lucas Actor. 1. 13. Sed in Evangelio cap. 6. 14. Andream utrique præponit, æque ac Matthæus hìc. Sic et in aliis nonnullis Apostolis ordo ab aliis Evangelistis variatur, ut doceat inter eos certum non fuisse ordinem, sed eos per omnia fuisse pares dignitate et officio. Unde Cajetanus hic: *Solus Petrus*, ait, *hìc ordine insignitur et describitur primus, ad insinuandum valde spectare ad Christianam notitiam scire primatum Petri, nulliusque momenti nosse Apostolorum ordinem inter se.* Probabilior est tamen ordo, quem Apostolis hic assignat Matthæus: ipse enim exactus est Christi historicus, et temporis custos. Christus ergo in monte è discipulis ad Apostolatum (nam ad discipulatum Christi prius ab eo expresse evocatus legitur Philippus Joan. 1. 43.), primo, ait Abulensis, hìc q. 28. et 29. et Ribera in Apoc. c. 21. v. 16. evocavit et nominavit Petrum: secundo Andream, tertio Jacobum, quarto Joannem, et consequenter ceteros eo ordine, quo assignat hic Matthæus, nisi quod ipse modestiæ causa se postponat Thomæ, cum illi sit præponendus, uti præponunt Lucas et Marcus, idque docent S. Hieronymus, Chrysostomus, Euthymius, et alii: atque hoc Matthæi ordine S. Joannes Apoc. 21. 19. duodecim fundamenta cœlestis Jerusalem ponens duodecim Apostolos, singulis suum locum cum gemma assignat: *Fundamentum primum*, ait, *jaspis; secundum sapphirus, tertium calcedonius, quartum smaragdus, quintum sardo-*

nyx, sextum sardius, septimum chrysolithus, octavum beryllus, nonum topazius, decimum chrysoprasus, undecimum hyacinthus, duodecimum amethystus. Primus jaspis notat Petrum, ob firmitatem fidei: secundus sapphirus Andream, ob cœlestem vitam et mores: tertius calcedonius sive carbunculus Jacobum, zelo ardentem: quartus smaragdus Joannem, virentem, et virginem: quintus sardonyx Philippum, ob candorem animi; sextus sardius rubeus Bartholomæum excoriatum: septimus chrysolithus marini coloris Matthæum pœnitentem: octavus beryllus politus Thomam, à Christo in fide resurrectionis expolitum et solidatum: nonus topazius Jacobum Minorem, aurea sanctitate radiantem: decimus chrysoprasus Judam Thaddæum, qui instar porri acri sapientia insectatur hæreticos: πράσον enim est porrum: undecimus hyacinthus Simonem Chananæum, ob mores suavissimos: duodecimus amethystus humilem, minimumque Matthiam. Fuse hac de re egi Apocal. cap. 21. v. 16. et seq. ac Exodi cap. 24. v. 17. ubi eædem gemmæ duodecim ornant rationale Pontificis, puta pectus Christi.

Denique inter hos duodecim Apostolos non nominantur, nec fuerunt Paulus et Barnabas, quia hi duo à Christo, non vivente in terris, sed jam glorioso et regnante in cœlis vocati sunt ad Apostolatum, unde parem cum duodecim Apostolis potestatem et spiritum habuere.

Andreas.] Græce idem est, quod *virilis*, fortis, heros: ἀνήρ enim est vir, et ἀνδρεία est virilitas, fortitudo: Judæi enim plures, quia subjecti jam Alexandro Magno et Græcis, græce didicerunt, et græca nomina assumpserunt, uti ostendi c. 4. v. 18. Ita Pagninus, Caninius, et alii. Talis fuit Andreas, scilicet virilis et heroicus in prædicatione et passione, ex robore amoris Christi anhelans ad crucem: prius fuerat unus de discipulis S. Joannis Baptistæ, imo inter omnes primus, ait Gaudentius Brixiensis tract. de Dedic. Basil. et à S. Joanne missus ad Christum primus eum nosse cœpit, ad eumque fratrem suum Petrum adduxit Joan. cap. 1. Unde Epiphanius hæres. 51. eum Petro seniorem fuisse putat, licet Beda juniorem æstimet, eo quod hic vocetur frater Petri.

Jacobus Zebedæi.] Scilicet filius, ut patet Luc. cap. 5. v. 10. Jacobus hic, cognomento Major, Hispaniarum et Apostolus et protector, primus Apostolorum pro fide Christi martyr occubuit, capite plexus ab Herode Agrippa, de quo plura dixi Actor, 12. v. 2.

Joannes frater ejus.] Hic est dilectus Christi discipulus, de quo fuse egi proœmio in Apocal. Epist. et Evangelium ejusdem. *Jacobus* Hebr. idem est, quod supplantator; *Joannes* idem, quod *gratiosus* et misericors, vel *in quo est gratia*, vel *Domini gratia*, ait S. Isidor. lib. 7. etymol. cap. 9. *Amplius enim eum ceteris Apostolis dilexit Jesus.* Sed de nomine Joannis plura dicam Luc. v. 13. Hi sunt filii *Zebedæi*, id est, liberalis et munifici. Ita Pagninus et Angelus Caninius in Nomin. Novi Testamenti c. 13.

3. Philippus et Bartholomæus, Thomas et Matthæus publicanus, Jacobus Alphæi et Thaddæus.] Syrus *Philippus et Bar Thoulmai et Thoumo, et Mathai publicanus, et Jaacoub filius Chalphai, et Labbi cognominatus Thaddi. Philippus* græce est φίλος ἵππων, id est, amator equorum, equestris, bellicosus. Ita Pagninus et Caninius. Hebræi enim jam subjecti Græcis græca usurpavere nomina, uti dixi; Philippus enim fuit quasi equus bellicosus Christi contra Judæos, infideles et impios, de quo Apocal. 6. 2. *Ecce*, inquit, *equus albus: et qui sedebat super illum, habebat arcum, et data est ei corona, et exivit vincens, ut vinceret.* Vide ibi dicta. Licet S. Hieronymus in Nominibus (vel quisquis est auctor; constat enim non esse S. Hieronymi, quia auctor ostendit se græcæ linguæ et hebrææ imperitum, et in cap. 14. et 15. multa scribit inepta et falsa) *Philippus* interpretetur *os lampadis* à פה *pe*, id est *os*, et לפיד *lappid*, id est *lampas*, quia os ejus velut lampas orbem illuminavit, ait Emissenus.

Bartholomæus.] S. Hieronymus in Nom. Hebr. et ex eo Pagnin. *Bartholomæus* interpretantur *filius suspendentis aquas*: בר *bar* enim est *filius*, תלה *thala suspendit*, מים *maiim* sunt *aquæ*. Unde Rupertus in cap. 1. Joannis, et Osorius in serm. de S. Joanne, putant Christum occasione Bartholomæi, aquas in vinum convertisse in nuptiis Canæ Galilææ, quasi ipse in iis fuerit sponsus: quod alii confutant. Verius est hebr. *Bartholomæi* idem esse, quod *filius Tholmai*, ut habet Syrus, vel Tholomæi: *Thomai* enim crebrum et priscum fuit nomen Hebræis, ut patet Josue 15. 14. 2. Reg. 3. 3. Minus apte nonnulli *Bartholomæus* interpretantur *filius Ptolomæi*, quasi oriundus fuerit ex Ptolomæis regibus Ægypti, quos confutat Abulensis hic. Sic Bartimæus idem est, quod filius Timæi, et *Barjona* est filius Jonæ, sive Joannis.

Thomas.] Græce δίδυμος, id est *geminus*: תאם enim est geminare, de quo Joan. 20. v. 24.

Matthæus publicanus.] Nota humilitatem Matthæi, qui ceteris tacentibus se publicanum, id est, peccatorem publice profitetur. De eo dixi initio Commentar. et cap. 9. vers. 9. *Matthæus* Hebr. idem est, quod *donatus*, aut *donum Dei*, græce *Dosithæus* vel *Theodorus*, ait Caninius. Idem dictus est Levi, id est, additus, appositus Christo et Apostolis Marci c. 2. v. 14. Ita Beda, Euthymius, Pagninus, Caninius.

Jacobus Alphæi.] Scilicet filius, ut habet Arabicus et Syrus. *Alphæus* hebr. idem est, quod *doctus*, vel *doctor*. Hic Alphæus pater Jacobi, alius fuit ab Alphæo patre Matthæi. Marci 2. 14. Hic enim fuit maritus Mariæ Cleophæ, quæ dicitur soror Mariæ matris Domini. Joan. 19. v. 25. Unde Helecas Episcopus Cæsaraugustanus, qui continuavit Chronicon L. Dextri, et alii, censent Alphæum eumdem esse cum Cleopha, licet Baronius id neget, de quo dicendum Joannis 19. v. 25. Alphæus ex Maria genuit Jacobum et Judam. Hic Jacobus dictus est Minor, quia scilicet ætate (ut volunt aliqui) vel potius vocatione junior erat Jacobo Majore, qui fuit frater Joannis. Dictus quoque est frater Domini, quia cognatus Christi, illique simillimus, auctorque fuit epistolæ S. Jacobi, ac primus Episcopus Hierosolymorum, de quo multa dixi Præfat. in epistolam Jacobi.

Thaddæus.] Est hic Judas auctor epistolæ Canonicæ, qui fuit trinomius, cognominatus enim est *Thaddæus*, id est mammeus, et *Judas Jacobi*, scilicet Minoris frater Judæ 1. 1. et *Lebbæus*, ut habet hic Græcus et Syrus, id est, *corculum*, ait Hieronymus לב *leb* enim est cor. Sic et Angelus Caninius in Nomin. novi Testamenti c. 13. vel ut alii, *Leoninus*: לביא *labi* enim est Leo,

quia primus Judas patriarcha, filius Jacob, dictus est Leo Genes. cap. 49. v. 9. De Juda hoc dixi præfatione in ejus epistolam.

4. SIMON CHANANÆUS, ET JUDAS ISCARIOTES, QUI ET TRADIDIT EUM.] Simon hìc dicitur Chananæus, quia oriundus non ex Chananæis, ut vult Munsterus, qui in Evang. Hebræo S. Matthæi eum nominat כנעני *kenaani*, id est, *Chananæum*, à Chanaan oriundum : sed perperam ; omnes enim Apostoli fuere Judæi. Dicitur ergo Chananæus, quia natus in Cana (unde præcise Canæus dicendus esset, ait Caninius) Galilææ, imo Nicephorus lib. 8. cap. 30. et Baronius censent ipsum fuisse sponsum in nuptiis, ad quas vocatus Christus, aquas vertit in vinum. Joan. 2. Verum quia *Cana* Hebr. significat *zelum*, hinc *Cananæus* quoque, id est, *zelotes*, dictus est, ait S. Hieronymus, allusione ad urbem Cana, æque ac ad zelum ejus. Sicut si quem virum fortem Valentiæ natum, Valentinum vel valentem voces, ut significes eum Valentiæ natum, et simul viribus pollere. Simili modo Simon vocatur Chananæus, id est, Zelotes, quia in Cana natus est, et ingentem habuit קנאה *kina*, id est, zelum.

ET JUDAS ISCARIOTES.] ita dictus quasi איש קריות *Isch krioth*, id est, *vir ex Carioth*, urbe tribus Juda oriundus, de qua Josue cap. 15. v. 25. Ita Angelus Caninius in nomin. Hebr. cap. 13. unde Syrus vertit *Ihoudo Scarioutho*. Melius alii censent eum ita dictum, quia oriundus erat ex vico Iscarioth in tribu Ephraim, non longe à Samaria. Ita sanctus Hieronymus hìc et in Isaiæ 28. v. 1. Maldonatus, et Adrichomius in descript. terræ sanctæ p. 28. num. 60. *Iscariotes* Hebr. idem est, quod *mercenarius* : שכר *sachar* enim est merces, idque apposite competit Judæ, qui mercede 30. denariorum vendidit Christum. Ita S. Hieronymus. Elegit Judam Christus, licet sciret eum fore suum proditorem, tum quia proditionem ejus pati volebat, illamque addere ad cumulum passionis suæ, quia volebat illam esse plenissimam in omni genere, ideoque voluit pati quoque à discipulis, et prodi à suo Juda, voluit enim pati omne genus tormentorum, et ab omni hominum genere : tum ut doceret nos non tantum bonis et gratis, sed et malis ac ingratis benefacere. Audi S. Ambrosium lib. 5. in Lucam : *Eligitur et Judas, non per imprudentiam, sed per providentiam, scilicet ab eo prodi voluit Christus, ut tu, si à socio desertus, si à socio proditus fueris, moderate feras tuum errasse judicium, periisse beneficium.* Vide S. Hieron. in Isaiæ 28. v. 1. ubi illud : *Væ coronæ superbiæ, ebriis Ephraim, et flori decidenti, gloriæ exultationis ejus*, pro quo Septuaginta vertunt : *Væ coronæ injuriæ mercenarii Ephraim, flos cadens de gloria super verticem montis pinguis*, mystice accipit de Juda proditore : *Qui*, inquit, *de tribu Ephraim, et de vico ejusdem tribus Iscarioth, Dominum pretio vendidit, qui vero flos Apostolicæ gloriæ cecidit super montem pinguissimum, de quo dictum putamus : Manducavit et bibit Jacob, et saturatus est, et impinguatus, et recalcitravit dilectus. Sive juxta Hebraicum : Super vallem pinguium, id est, Gessemanim, in qua etiam nomen loci significatur, in quo Judas Dominum tradidit.* Et post nonnullam : *Ebrius autem fuit proditor non vino, sed avaritia, et furore aspidum insanabili, et diaboli cibo, qui post buccellam intravit in eum, et penitus devoratus est, quia oratio ejus versa est in peccatum, et ne pœnitentia quidem ejus fructum salutis habuit.*

Nota Primo : Christus Apostolos omnes combinat, et cuique socium assignat, adeoque sex paria Apostolorum constituit, Petro enim associat Andream, Jacobo Joannem, Philippo Bartholomæum, Matthæo Thomam, Jacobo Minori Judam, Simoni Judam Iscariotem, ut quisque à socio haberet adjutorium prædicationis, æque ac testimonium ; hac de causa misit eos binos. Lucæ 10. Marc. 6. 7.

Rursum Christus inter Apostolos elegit trinum par fratrum, scilicet Petrum et Andream, Jacobum et Joannem, Jacobum Minorem et Judam ; addunt aliqui et Simonem Chananæum, quem Jacobi et Judæ fratrem fuisse autumant, ut doceret, quam sibi chara sit φιλαδελφία, id est, amor fratrum, juxta illud Eccli. cap. 25. v. 1. *In tribus placitum est spiritui meo, quæ probata coram Dei et hominibus : concordia fratrum et amor proximorum, et vir et mulier sibi consentientes.* Et Proverb. c. 18. 19. *Frater, qui adjuvatur à fratre, quasi civitas firma.* Vide utrobique dicta.

Secundo, nota, plures ex Apostolis fuisse Christi cognatos et consobrinos, ut Jacobum et Joannem, Jacobum Minorem et Judam : quia Christus elegit Apostolos, non ut essent principes opulenti et lauti, sed ad labores, paupertatem, cruces, aculeos, et martyria. Unde eis dedit copiam bonorum non temporalium, sed spiritualium, uti charitatis ordo exigit, juxta quam parentibus et cognatis majorem, quam aliis gratiam et sanctitatem optare et curare oportet. Adde, decebat, ut Verbum carnem assumens, eos, qui sibi carne magis erant conjuncti, magis quoque divinitati suæ per gratiam uniret, ideoque fecit, ut sua mater esset sanctissima, deinde S. Joseph, utpote pater nutritius, mox Joachim et Anna, quasi avus et avia ; Joannes Baptista et Elisabeth, Jacobus et Joannes, Jacobus Minor et Judas, quasi cognati ejus et consobrini : hi enim quia magis per cognationem carnis fuere vicini humanitati Christi, hinc et divinitati ejusdem per gratiam fuere conjunctiores : sicut caro et humanitas Christi divinitati fuit conjunctissima, imo unita hypostatice. Igitur in Christo hìc nullum fuit vitium acceptationis personarum, uti est in Prælatis, qui præter fas nepotes et cognatos dignitatibus, præbendis, et opibus onerant verius, quam honorant.

Denique Apostolorum primarii fuere tres, scilicet Petrus, Jacobus (inde Major dictus) et Joannes, quos Christus testes suæ transfigurationis et passionis in horto, aliorumque secretorum adhibuit : unde hi fuere quasi tres Ecclesiæ columnæ, et Apostolorum triumviri, ut dixi Actor. 12. 2.

5. HOS DUODECIM MISIT JESUS PRÆCIPIENS EIS, DICENS : IN VIAM GENTIUM (Syrus, *profanorum*) NE ABIERITIS, ET IN CIVITATES (legit interpres πόλεις : jam legunt εἰς πόλιν, id est, *in civitatem*, id est, in civitates, vel in ullam civitatum : est enallage numeri) SAMARITANORUM NE INTRAVERITIS.

6. SED POTIUS AD OVES, QUÆ PERIERUNT DOMUS ISRAEL.] *In viam Gentium*, id est, ad Gentes ; via enim Gentium tendit et ducit ad Gentes. Est Hebraica catachresis et metalepsis. Similis est Jerem. 2. 18. *Et nunc quid tibi vis in via Ægypti?*

q. d. Cur vadis in Ægyptum, cur Ægyptiorum opem imploras?

Primum est hoc Christi præceptum, quod ipse Apostolos mittens prædicatum, eis assignat, scilicet, ne Gentes et Samaritanos adeant, sed Judæos; cujus vera ratio erat, quod Christus volebat primo suum adventum et Evangelium prædicari Judæis: hi enim erant filii regni, ac filii Abraham, Isaac, Jacob, Davidis, etc., quibus à Deo promissus erat Messias, id est, Christus: alioqui enim Judæi contra Christum et Apostolos excipere potuissent, ac dicere: Tu non es verus Messias, quia evangelizas Gentibus et Samaritis: Messias enim nobis Judæis à Prophetis promissus est, non Gentibus. Hoc præceptum fuit temporarium dumtaxat; duravit enim solum toto tempore vitæ Christi: nam post passionem et resurrectionem suam, Christus misit Apostolos evangelizare Gentibus per totum orbem; tunc enim sublatum est dissidium Judæorum et Gentium, et ex utrisque factum est unum ovile et unus Pastor, ut patet Matth. 28. v. 19. et Actor. 1. 8. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Euthymius, et alii passim. Hoc est, quod ait Paulus: *Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis* (id est, circumcisorum, puta Judæorum) *propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones Patrum.*

7. Euntes autem prædicate, dicentes: Quia appropinquavit regnum cœlorum.] Secundum est hoc Christi ad Apostolos præceptum, idque præcipuum: scilicet ut circumeundo Judæam prædicent, invitent, et impellant homines ad regnum cœlorum, q. d. Ego brevi morte mea patefaciam hominibus cœlum, tot millibus annorum ob peccatum Adæ clausum: itaque viam aperiam ad illud ingrediendum: invitate ergo omnes, ut hanc viam capessant, regnumque cœlorum animose, terrenas cupiditates calcando, invadant et occupent. Vide dicta cap. 3. v. 2. et cap. 4. v. 17. Hæc fuit summa et compendium prædicationis Christi et Apostolorum, in quo includitur prædicatio pœnitentiæ, et abnegationis vitiorum, rerumque omnium, quæ homines à regno cœlorum arcent vel impediunt. Ad hæc fuit hæc declaratio, quod tempus dandi regnum cœlorum advenerit, brevique sit implendum: item quanta alacritate et diligentia omnes et singuli se præparare debeant ad gratiam hanc regni cœlestis jam oblatam obtinendam; quamque grave supplicium maneat illos, qui tantam gratiam non receperint, vel neglexerint. Ita Jansenius.

8. Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones ejicite.] Tertium est hoc Christi præceptum, quo jubet, ut potestate miraculorum sibi v. 1. data ad commune orbis bonum liberaliter utantur, itaque miraculis prædicationem suam non humanam, sed divinam esse ostendant: ac fidem, quam prædicant, à Deo manare toti orbi demonstrent, atque per sanitatem corporum inducant sanitatem, imo æternam salutem animarum: ideo enim dedit eis potestatem sanandi corpora, ut per eam fidem Christi persuaderent, et ab infidelitate sanarent animas.

Gratis accepistis, gratis date.] Quartum est hoc Christi præceptum. Per *τὸ gratis accepistis*, excludit occasionem superbiæ, ait sanctus Chrysostomus, cum sciant se hanc potestatem non à se habere, sed à Deo gratis sine suo merito accepisse: sicut *τὸ gratis date*, excludit occasionem avaritiæ, et simoniæ, ne scilicet miracula sua accepto pretio vendant. Rursum monentur esse liberales in exercenda hac potestate, utpote quam gratis à Deo sine labore et merito acceperunt, hoc fine, ut ipsi liberaliter illam in aliorum utilitatem expendant: quæ enim gratis accipimus et copiose, illa liberaliter elargimur instar fontium, qui, quo plus aquæ foras emittunt, eo plus interius admittunt et recipiunt. Sensus ergo est, q. d. Donum illud sanandi ægros, suscitandi mortuos, etc., tale et tantum est, ut illud non potueritis vestro labore et industria assequi, sed gratis sit à Deo vobis elargitum, ac proinde gratis eo uti debetis, ut non tantum illud pretio non vendatis, sed nec munera pro eo oblata recipiatis, uti Elisæus curans Naaman à lepra, ejus munera respuit, Giezi ea secreto accipientem lepra punivit, 4. Reg. cap. 5. v. 16. Hoc est, quod de Christo prædixit Isaias cap. 55. 1. *Omnes sitientes venite ad aquas, etc. Venite, emite absque argento et absque ulla commutatione vinum et lac;* hæc enim liberalitas decebat summum Regem et Principem, puta Christum Dominum, ideoque voluit Apostolos ab omni specie, imo umbra simoniæ et avaritiæ esse alienissimos, ut nullum munus acciperent, ne homines putarent eos quærere suas opes et bursas, ideoque à fide Christi averterentur: quocirca peccassent Apostoli, Christique præceptum violassent, si ob prædicationem munera accepissent. Sic S. Hilarion, teste S. Hieronymo in ejus vita, cum plurimos ægros curaret, nulla admittebat eorum dona, imo nec fragmen panis, dicens: *Gratis accepistis, gratis date.* Et cuidam primario (cui nomen Orionus) quem à legione dæmonum liberarat, urgenti instantique ut munus acciperet saltem ut in pauperes distribueret, respondit: *Noli contristari, fili, quod facio, pro me et pro te facio. Si enim hæc accepero, et ego offendam Deum, et ad te legio revertetur.*

Porro Conc. Constantinopolitanum Provinciale in epistola Synod. *τὸ Gratis accepistis, gratis date*, de Sacerdotio exponit, ne illud per simoniam vendatur: hoc enim inter cetera spiritalia Dei dona, hîc quoque vendi prohibetur.

Nota: Causa præcisa, cur Apostoli gratis dare debeant charismata sibi à Deo data, non est hæc, quod illa gratis à Deo acceperint: qui enim scientiam vel artem naturalem à Deo infusam accepisset, uti accepit Beseleel opifex tabernaculi, Exodi 31, hic utique posset eam vendere, aliosque eamdem accepto pretio docere, uti faciunt alii artium magistri. Causa ergo præcisa est hæc, quod hîc res talis sit, tamque sublimis, ut non possit humana industria haberi, sed solo Dei munere gratis accipienda sit, eo quod sit divina, ideoque omne pretium longe superans et transcendens, et hoc significat *τὸ gratis accepistis;* quare eam velle pretio æstimare et vendere, est eam velut profanam indigne tractare, illique ac Deo, à quo ipsa suam sanctitatem habet, indignam vilitatem et injuriam facere, ideoque est scelus simoniæ ac sacrilegii.

Hinc patet hoc præceptum non esse juris positivi, puta divini, sed esse juris naturæ, præsertim quia Christus in novo Testamento nulla sanxit nova præcepta positiva, nisi fidei et Sa-

cramentorum, uti passim docent Theologi ex sancto Thoma 1. 2. q. 100. art. 3. et q. 107. art. 2. et 3.

Dices : Ergo pariter qui rem sacram cum alia re sacra permutat, est simoniacus jure naturæ et divino, quia non dat eam gratis. Admittit id Adrianus Quodlibeto 9. ad 4. conclus. lit. E, sed respond. negando consequentiam : Gratis enim dare hic est dare sine mercede vel pretio temporali, ut colligitur ex sequent. *Nolite possidere aurum*, etc. ; res sacræ autem non habent pretium temporale : hoc autem non exigitur vel accipitur, quando res sacra cum alia sacra commutatur. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, et alii. Vide Lessium. tract. de Simonia dub. 3. Hoc Christi præceptum imitentur viri religiosi et Apostolici, quia ad Christi gloriam et conversionem animarum facit quam maxime, uti manifeste experientia 40. annorum didici. Quocirca S. Ignatius fundator Societatis nostræ merito regula 17. Summarii constit. ita sancit : *Omnes, qui sub obedientia sunt Societatis, meminerint se gratis dare debere quæ gratis acceperunt, nec postulando, nec admittendo stipendium vel eleemosynas ullas, quibus Missæ, vel confessiones, vel prædicationes, vel quodvis aliud officium ex iis, quæ Societas juxta nostrum institutum exercere potest, compensari videatur, ut sic majori cum libertate possit, et proximorum ædificatione in divino servitio procedere.*

Verum est illud Chilonis apud Laertium l. 1. *Aurum cotibus exploratur; mentes hominum auro.* Et illud Tullii lib. 2. Offic. *Homines maxime admirantur eum, qui pecunia non movetur;* imo illam ut venenosum serpentem aversatur et fugit. Quocirca S. Antonius ingenti auri massa in itinere conspecta, magnitudinem admiratus radiantis metalli, rapido cursu, quasi quoddam vitaret incendium, ad montem usque perrexit. Abbas Pambo trecentas argenti libras à Melania delatas repudiavit. B. Barlaam roganti Josaphat, ut pro se exiguum pecuniæ in victum et vestitum acciperet, qui pro sodalibus nihil acceperat, renuit ac respondit : *Si pecuniarum possessio bona esset, illis certe ante me eas impertiissem : quoniam autem exitiosam earum possessionum esse scio, nec illos, nec me item hujusmodi laqueis implicabo.* Pecunia quoties offerebatur S. Vincentio Ferrerio per castella prædicanti, vetabat à sociis suis accipi. S. Franciscus, teste S. Bonaventura in ejus vita cap. 7. *Pecunia*, ait, *servis Dei nihil aliud est, quam diabolus et coluber venenosus.* Denique S. Petrus Simoni Mago offerenti pecuniam : *Pecunia tua*, ait, *tecum sit in perditionem.* Actor. 8. 20.

9. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris.] *Neque pecuniam*, scilicet ullam aliam, v. g. æneam ; unde Græce est μηδὲ χαλκὸν, id est, neque æs. Triplex enim est pecunia, aurea, argentea, et ænea, imo omnis pecunia, ait Budæus de Asse, primo ænea fuit, deinde argentea, demum aurea. *In zonis*, id est, *in marsupiis vel crumenis*, ut vertit Syrus. Olim enim bursas et crumenas ad zonas appendebant, aut zonæ intexebant, vel attexebant, præsertim milites et itinerantes : unde proverbium : *Zonam perdidit*, de eo, cui nihil est pecuniæ : inde loculi dicti sunt zonæ. Vide Nebrissensem quinquagena 50. Unde et Gracchus apud Gellium lib. 15. cap. 12. *Cum Roma profectus sum*, inquit, *zonas, quas plenas argenti extuli, eas ex provincia inanes retuli.* Alexander Imperator, apud Lampridium : *Miles*, ait, *non timet, nisi vestitus, calceatus, armatus, et habens aliquid in zona.* Pescennius Niger, apud Spartianum, vetuit ne milites zonam secum deferrent in bellum : sed si quid haberent pecuniæ, publice commendarent, recepturi post prælium, simul et ipsis luxuriei materiam eripiens, et hosti prædam, si quid adversi evenisset.

Quintum est hoc præceptum de non possidendis opibus, à Christo datum Apostolis tribus de causis. Prima, ut omni terreno affectu, æque ac sollicitudine expediti, toti à Dei providentia penderent confidentes et securi, quod illa de omnibus necessariis abunde eis provideret. Secunda, ut toti Evangelio insisterent, ad illudque prædicandum omnes cogitationes et curas converterent. Tertia, ut omnibus gentibus illustre darent exemplum simplicitatis, sobrietatis, paupertatis, contemptus opum, sanctitatis animique excelsi et cœlestis, quo per Angelicam hanc vitam, ait S. Chrysostomus, et Euthymius, omnes in sui amorem et admirationem raperent : *Nihil enim*, ait Euthymius, *ita admirandos reddit, sicut vita frugalis, ac quibuslibet obviis contenta.* Quare Christus hic non tantum vetat Apostolis præparationem pecuniarum ad viaticum, ut vult Jansenius, sed omnem omnino possessionem, ut patet ex τὸ *nolite possidere :* hæc enim possessio multo magis sui curâ distraxisset et impedisset Apostolos, quam viaticum. Ita Maldonatus. Dices : Lucæ cap. 9. vers. 3. explicatur hoc Christi præceptum, dicendo : *Nihil tuleritis in via*, Græce *in viam*, id est, pro via et itinere conficiendo. Respondit Maldonatus, per viam totam eorum peregrinationem et legationem, ac consequenter vitam omnem intelligi, juxta illud v. 5. *In viam Gentium ne abieritis.* Simplicius dicas, Christum expresse quidem vetare tantum Apostolis, ne ferant secum pecuniam ad viaticum, implicite tamen sub hoc vetare omnem rei temporariæ, et pecuniæ æstimabilis possessionem : qui enim, v. g. agrum possidet vel domum, hoc ipso virtute pretium et pecuniam possidet : domus enim vel ager pretio et pecunia est æstimabilis. Unde Matthæus plenius ait : *Nolite possidere.* Christus autem id hic diserte non expressit, quia illud jam factum ab Apostolis præsupponit. Apostoli enim vocati à Christo, relictis omnibus etiam navi et retibus, secuti sunt Christum.

Symbolice S. Hieronymus : *Aurum*, ait, *sæpe legimus pro sensu, argentum pro sermone, æs pro voce* (accipi) : *hæc nobis non licet ab aliis accipere, sed data à Domino possidere.*

Quæres, an hæc Christi præcepta de non possidenda pecunia, calceis, virga, et duabus tunicis data Apostolis fuerint perpetua, an temporalia dumtaxat? S. Hilarius, S. Hieronymus, S. Ambrosius lib. 9. in Lucam, S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evang. c. 30. et ex iis Maldonatus censent fuisse perpetua, ita ut Apostoli per omnem vitam, qua prædicarunt Gentibus, obligati fuerint hac forma et specie paupertatis. Alii passim censent fuisse temporalia, ac obligasse eos dumtaxat eo tempore, quo vivente Christo prædicabant Judæis.

Dico Primo, proprie et præcise hæc præcepta fuere data Apostolis, dumtaxat pro tempore, quo primo missi sunt bini à Christo prædicare per Judæam, ut Judæis hoc opum contemptu, atque hac vita Angelica et cœlesti persuaderent se esse Apostolos veri Messiæ, id est, Christi, qui è cœlo in carnem descendens, omnes ad cœlestem vitam et gloriam spretis rebus terrenis vocabat. Id patet primo ex vers. 5. ex quo sequentia hæc præcepta pendent : *In viam Gentium*, inquit, *ne abieritis, etc.*, *sed potius ite ad oves, quæ perierunt domus Israel.* Primo enim Judæis ostendendus et persuadendus erat Messias, ut illis eum recipientibus, Gentes facilius eum reciperent.

Secundo, id patet ex Luc. 22. 35. ubi de præterita hac missione et præcepto loquens Christus : *Quando*, inquit, *misi vos sine sacculo, et pera, et calceamentis, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt : Nihil. Dixit ergo eis : Sed nunc, etc.*, ubi τὸ *misi* significat elapsum jam esse hoc præceptum; et τὸ *nunc* significat aliud diversum nunc eis præcipi, scilicet, ut tollant peram, et emant gladium.

Tertio, quia Apostoli per Gentes proficiscentes ibant ad infideles, qui eos quasi hostes deorum suorum prima fronte aversabantur, nec eis hospitium et cibum dare dignabantur, donec per miracula et sanctitatem vitæ eis fidem adhiberent : ergo antequam eis fidem persuaderent, debebant sibi de victu providere, præsertim quia sæpe magno comitatu catechistarum, interpretum, et aliorum coadjutorum incedebant. Unde Paulum proficiscentem Hierosolymam comitati sunt Sopater, Aristarchus, Secundus, Caius, Timotheus, Tychicus, et Trophimus, ut patet Actor. 20. 4.

Quocirca Apostoli permittebant mulierem piam, honestam et divitem se comitari, quæ eos aleret. Id diserte patet 1. Cor. 9. *Numquid non habemus potestatem mulierem sororem* (Christianam) *circumducendi, sicut et ceteri Apostoli?* Idipsum fecit Christus, qui permisit Magdalenam, aliasque pias feminas à se conversas more gentis se comitari, ac se suosque sustentare, ut patet Lucæ 8. v. 3. Imo Judas *loculos habebat*, etc., *et ea quæ mittebantur, portabat.* Joan. 12. 6. Et Joan. 6. discipuli aiunt Christo : *Unde ememus panes, ut manducent hi?*

Instabis : Cur Christus præceptum, quod dedit Apostolis de non portandis pecuniis, ipse non servavit? Respond. Christus in se servavit, quia ipse non portabat loculos, sed Judas, ac cum initio solus cœpit prædicare, loculis omnino caruit, ut patet ex illo : *Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos : Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Matth. 8. 20. Quoad Apostolos vero 12. et discipulos 72. quos secum ducebat, alendos, permisit Judam portare loculos : quia alias eos alere fuisset impossibile. Quis enim tantam hominum multitudinem hospitio excipere, et continuo sustentare voluisset, aut potuisset? Apostolos autem ipse per Judæam misit binos dumtaxat : bini autem facile apud aliquem virum pium hospitium et victum reperire poterant. Simili modo S. Franciscus Xaverius proficiscens ad Indos, nil viatici in navim intulit, imo oblatum à rege Lusitaniæ refutavit, sed cibum à nautis et navigantibus quotidie mendicavit, quia solus erat. At jam, cum quinquageni et centeni è Societate Jesu, et aliis ordinibus in Indias evangelizaturi sæpius mittuntur, viaticum apud se aut alium habeant oportet. Quis enim nautarum aut vectorum, omnes illos per sex navigationis menses quotidie pascere posset aut vellet? Sic S. Vincentius Ferrerius, qui more Apostolico Europæ provincias evangelizando obivit, secumque centenos, imo millenos ducebat, habebat suos procuratores, qui singulis de victu aliisque necessariis providerent. Nec enim indigenæ hos sumptus præstare potuissent.

Quarto, idipsum patet ex Actor. 4. et 5. ubi primi fideles omnes suas facultates offerebant Apostolis, ex quibus ipsi et ceteri omnes vivebant. Quin et Paulus, qui alias animo excelso, se suosque labore manuum suarum, faciendo tabernacula, eaque vendendo, sustentabat, in carcere tamen Romano, et subinde alias ex eleemosynis Philippensium vixit, ut patet Philipp. c. 4. v. 14. et seq.

Quinto, ita docet S. Chrysostomus hom. 9. in epist. ad Philipp. *Præcepta*, ait, *illa temporalia erant, et non perpetua.* S. Thomas et S. Anselmus, Hugo, Dionysius Carthus., Jansenius, Barradius, Toletus, Franc. Lucas hic, et Bellarminus lib. 1. de Clericis cap. 26. Audi S. Thomam : *Ante passionem*, inquit, *missi sunt Apostoli ad Judæos. Apud Judæos autem consuetudo erat, quod suis debebant providere magistris : ideo Christus nihil ferre præcepit Apostolis, cum mitteret eos ad Judæos. Sed ista non erat consuetudo in Gentibus. Ideo cum missi sunt ad Gentes, data est eis licentia portandi sumptus : portabant igitur, quando prædicabant aliis quam Judæis.*

Dico secundo : Hæc tamen præcepta quoad eorum substantiam et scopum, qui erat ostendere animum alienum ab avaritia, ac præ se ferre magnum contemptum rerum omnium terrenarum, et desiderium cœlestium, æque ac fiduciam in Deum, Deique providentiam : hæc enim hisce præceptis Apostolis imprimere voluit Christus, atque hæc Apostoli reipsa præstiterunt, cum recepto Spiritu sancto in Pentecoste, non nisi cœlestia cogitabant, dicebant, agebant. Quocirca hæc Christi præcepta non tantum quoad scopum, sed etiam quoad modum præcise ad litteram servarunt Apostoli, quandocumque et ubicumque id facere potuerunt : imo Paulus hisce præceptis consilium addidit, ut sumptus sustentationis à fidelibus non acciperet, sed labore manuum sibi victum pararet. Et hoc tantum voluere Patres initio citati. Hoc paupertatis Apostolicæ exemplum imitatus S. Franciscus, cum suos fratres binos evangelizatum mittebat, non aliud viaticum eis dabat, quam hoc : *Jacta cogitatum tuum in Domino, et ipse te enutriet.*

10. Non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam. Dignus est enim operarius cibo suo.] Pera est marsupium, vel sacculus viatorius, in quo itinerantes deferunt panes et escas, quos in via comedebant; unde adagium : *mendici pera non impletur.*

Neque duas tunicas.] Mutatorias intellige, scilicet, duo paria tunicarum, ait D. Thomas, ut nunc unum, nunc alterum induas : alioqui frigoris aut necessitatis causa, duabus simul indui tunicis non vetat, nam et ipse Christus duabus

Indutus fuit, ut patet Joan. 19. 23. Ita S. Hieronymus, Jansenius, et Maldonatus.

Simplicius Lyranus, Toletus, et Barradius, absolute unicam hic tunicam præcipi intelligunt; una enim in Judæa, utpote regione calida, tunica sufficit. Unde et Christus unicam tantum externam habuit: nam illa inconsutilis interna erat loco indusii, vel subuculæ: externæ deinde pallium injiciebant. Unde Euthymius in Matth. cap. 27. docet Christum tria tantum habuisse vestimenta, scilicet subuculam, tunicam, et superius indumentum; quale apud nos est toga vel pallium.

S. Franciscus in Ecclesia S. Damiani, audiens in Missa recitari Evangelium hoc, quo Christus discipulis ad prædicandum mittendis, formam tribuit Evangelicam vivendi, ne videlicet possiderent aurum, nec in zonis pecuniam, nec peram in via, nec duas tunicas, nec calceamenta, nec virgam, finita Missa clarius ea sibi explicari petiit, quo facto incredibili perfusus lætitia: Hoc est, inquit, quod cupio, hoc quod totis præcordiis concupisco. Hoc fuit initium, hæc fuit causa conversionis ejus: hoc institutum ejus, ad æmulandam paupertatem Apostolicam. Quare statim hæc omnia executioni dedit Christi discipulus, ut Christo et Evangelio plene obsequeretur, seque coaptaret: calceamenta ergo solvit de pedibus, deposuit baculum, peram rejecit, pecuniam execratus, unaque contentus tunica, rejecta corrigia, pro cingulo funem sumpsit, idque per omnem vitam. Ita S. Bonaventura c. 3. vitæ ejus, et alii: unde vivens et moriens diserte asseruit: *Ipse Dominus revelavit mihi, quod deberem vivere secundum formam S. Evangelii.*

NEQUE CALCEAMENTA.] Duplicata, sive duo paria calceorum, æque ac tunicarum, ait S. Thomas, et Cajetanus, et innuit S. August. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 30. Euthymius vero vult Christum primo hic apud Matthæum Apostolis vetuisse calceos, deinde vero postea apud Marcum indulsisse eis sandalia. Verum de eodem loco et tempore agit Marcus, de quo Matthæus hic, ut patet conferenti utrumque.

Simplicius dicas, calceos hic vetari, qui pedem totum tegant, non sandalia, hoc est, soleas, quæ plantam pedis dumtaxat muniunt, ne in saxa impingant: hæc enim Apostolis concessa docet Marcus cap. 6. vers. 9. Judæa enim aspera et saxosa est regio, æque ac calida: quare sandalia pedes contra saxa protegunt, et calorem arcent, eo quod superne pedes relinquant nudos. Ita S. Hieronymus, Euthymius, Jansenius, Toletus, Maldonatus, et S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evang. cap. 30: calcei vero pedem stringunt, et quasi incarcerant, ut minus sit liber et expeditus ad iter, atque eumdem sæpe nimis calefaciunt. Calceos ergo vetuit Christus Apostolis per Judæam peregrinantibus, ut expeditiores forent ad iter, utque eis nimiam pedum curam adimeret. Calcei vero Græce vocantur ὑποδήματα, id est, subligacula, quia olim superne ligaculis stringebantur, uti etiamnum apud multos fit. Porro sandaliis Apostolos post Christi ascensionem usos, patet Actor. 12. ubi Angelus ad Petrum: *Calcea, ait, te caligas tuas,* Græce *sandalia tua.* Et tale est sandalium S. Andreæ, quod Treviris in cathedrali Ecclesia à R. D. Præposito mihi ostensum fuit. Talia quoque gessere Isaias, Jeremias et Ezechiel Prophetæ, ut patet ex antiquis eorum imaginibus in codice Basilii Porphyrogeniti Imper. quæ extant in Vaticano, quas curavi expingi et præfigi Prophetis majoribus. Talia denique exhibet imago B. Virginis Romæ depicta à S. Luca: puer enim Jesus in ejus brachiis pingitur cum sandaliis, quæ superne per ligacula circumligantur pedi, ita ut pedes et digiti pedum Christi sint intecti, prorsus et nudi, planta vero pedum solea tegatur. Talia quoque exemplo Christi gestavit S. Franciscus; et ejus sequaces Capucini.

Hoc Christi et Apostolorum exemplum secuti multi è primis Christianis, incesserunt sine calceis. Id docet Lucianus in Philopatro, ubi habitum Christiani describens: *Pallium putre, ait, sine calceis et tegmine, capite nudo incedens, detonsa coma. Sic et Plato,* ait S. Hieronymus hic, *præcepit duas corporis summitates* (caput et pedes) *non esse velandas, nec assuefieri debere mollitiei capitis et pedum. Cum hæc enim habuerint firmitatem, cetera robustiora sunt.* De pallio vero Christianorum olim erat adagium: *A toga ad pallium;* id est, à Gentilismo transiit ad Christianismum: Gentiles enim toga amiciebantur, Christiani pallio. Unde Tertullianus lib. de Pallio c. 5. *Calceos,* ait, *nihil dicimus, proprium togæ tormentum, immundissimam pedum tutelam, veram et falsam. Quam enim non expediat in algore et ardore rigere nudipedem, quam in calceo uncipedem. Magnum incessus munimentum sutrinæ. Veneriæ prospexere perones* (calceos) *effeminatos.* Clarissime vero Clemens Alexand. lib. 2. Pædagog. c. 11. *Viro,* ait, *pulchre convenit nullos habere calceos, præterquam si militet. Calceatum enim esse non parvam habet affinitatem cum eo, quod est esse ligatum. Optimum est exercitationis genus nudis uti pedibus, et ad sanitatem et ad expeditam facilitatem, ubi non prohibeat necessitas; quod si iter non ingrediamur, nec nudis incedere pedibus pati possumus, soleis utendum est; eas autem Attici vocant κονίποδας, quod pedes quantum ego conjicio, terræ appropinquarent. Tenuis ac simplicis calceaturæ testis Joannes sufficit, qui dicebat se non esse dignum solvere corrigiam calceamentorum Domini, non enim curiosos is habebat calceos, qui veræ philosophiæ typum Hebræis ostendebat.*

Symbolice S. Aug. l. 2. de Consensu Evang. c. 30. *Marcus,* inquit, *dicit calceatos sandaliis vel soleis, quibus scilicet pes, nec tectus desuper, nec nudus ad terram; nempe volebat Dominus non occultandum Evangelium, nec terrenis commodis innitendum.*

Rursum Glossa: Apostolo abjicienda sunt, inquit, aurum, id est, sapientia sæcularis: argentum, id est, facundia: pecunia zonæ, id est, sapientia abscondita: pera, id est, onus sæculi: calceamenta, id est, mortuorum operum exempla. Audi S. Hieronymum epist. 24. ad Marcellam de Obitu Leæ: *Hæc,* inquit, *quam unius cubiculi secreta vallabant, quæ pauper videbatur et tenuis, cujus vita putabatur amentia, Christum sequitur et dicit: Quæcumque audivimus, ita et vidimus in civitate Dei nostri, et reliqua. Quapropter moneo flens, gemensque contestor, ut dum hujus mundi viam currimus, non duabus tunicis, id est, duplici vestiamur fide: non calceamentorum*

pellibus, mortuis videlicet operibus prægravemur: non divitiarum nos pera ad terram premat: non virgæ, id est, potentiæ sæcularis quæratur auxilium: non pariter et Christum velimus habere et sæculum, sed pro brevibus et caducis æterna succedant, et cum quotidie (secundum corpus loquor) præmoriamur, in ceteris non nos perpetuos existimemus, ut possimus esse perpetui.

NEQUE VIRGAM.] Dices: Marcus cap. 6. v. 9. contrarium habet, scilicet, *sed virgam tantum.* Resp. S. Marcum loqui de משען *mischan*, id est, virga, seu baculo, et fulcimine, cui innitaris. Hic enim est symbolum viatorum pauperum, qui baculo innixi incedunt, ut fatigationem levent, sicuti incessit Jacob peregrinans in Mesopotamiam. Genes. 32. 10. Matthæus vero hic loquitur de מטה *matte*, id est, virga defensoria, vel vindicatoria, quam Christus Apostolis vetat; pro quo nota Græcum ῥάβδος, id est, *virga*, tria significare, primo insigne honoris et potestatis, quale est sceptrum regum, fasces consulum, virga prætorum et judicum, quæ Hebr. dicitur שבט *scebet*, unde *sceptrum*: de qua David Psal. 2. *Reges eos in virga ferrea.* Et Psal. 44. *Virga æquitatis, virga regni tui.* Et Isaias cap. 14. *Contrivit Dominus baculum impiorum, et virgam dominantium.* Hinc et ῥαβδοφόροι, id est, *virgiferi* vocabantur lictores et viatores, per quos magistratus denuntiabant, quid vellent fieri: horum enim insigne erat virga, quam gestabant. Sic et Judæorum doctores virgam manu ferebant, ait Lyranus, velut doctrinæ insigne, uti nunc ludimagistri ferunt ferulam. Hanc Apostolis vetat Christus, quia jubet eos præ se ferre modestiam, humilitatem, non auctoritatem et potestatem imperiosam. Talem enim virgam gestavit Moses legislator durorum Judæorum, qua et Pharaonem per decem plagas contrivit, et rebelles Judæos castigavit: at non Christus, cujus lex est spiritus amoris et suavitatis.

Secundo ῥάβδος significat *matte*, id est, virgam, seu baculum, quo alios ferias et percutias, sicut præceptores virgis flagellant discipulos, de qua Ps. 88. *Visitabo in virga iniquitates eorum.* Et Exodi 21. v. 20. *Qui percusserit servum suum, vel ancillam virga;* imo rusticorum et pauperum arma sunt virgæ et baculi. Unde David contra Goliath processit non aliis armis instructus, quam baculo et funda. 1. Reg. 17. Et Ezechiel cap. 39. agens de cæde Gog: *Comburent*, ait, *arma, clypeum et hastam, arcum et sagittas, baculos manuum et contos.* Et Isaias cap. 10. *Virga furoris mei Assur.* Per virgam ergo hic synecdochice quælibet arma intellige: hæc enim Christus vetat Apostolis, quos jubet non armis, sed Deo fidere, ac divinæ tutelæ esse testes et præcones; atque fidem, non pugnando, sed patiendo propagare. Nam, *qui Domini habet auxilium, cur quærat baculum?* ait S. Hieronymus.

Tertio ῥάβδος significat משען *mischan*, id est fulcimen, virgam et baculum, cui incumbas, et hanc Apostolis permisit Christus, tum quia insigne est pauperum viatorum, tum quia facit ad levamen itineris et laboris.

Porro Joannes Alba lib. Electorum pag. 337. per virgam accipit eam, cui insculpta erat contesseratio et signum amicitiæ, ut virga sit idem quod tessera amicitiæ, quam ostendebant, cum ad amicos incognitos divertebant, ut ex ea reciperentur quasi amici; unde cum renuntiabant amicitiæ, dicebantur frangere tesseram amicitiæ, puta virgam contesserantem amicitiam; ut sensus Christi sit, q. d. Nolite humanis niti præsidiis, nolite ferre tesseram amicitiæ, ut ex ea recipiamini: Deus enim vobis providebit de hospitio et hospite. Verum nulla hic tesseræ vel amicitiæ fit mentio, sed virgæ dumtaxat.

Symbolice virga notat potestatem Apostolorum, ait S. Aug. lib. 2. de Cons. Evang. cap. 30.

DIGNUS EST ENIM OPERARIUS CIBO SUO.] Causam dat, cur vetuerit viaticum, etc. Quia, inquit, Judæi, quibus prædicabitis, vos alent: dignus est enim prædicator cibo suo, quo significat et Judæos debere eos, qui sibi Evangelium prædicant, sustentare, et prædicatores jure suo inde posse vivere. *Accipiant prædicatores*, ait S. Chrysostomus, *sustentationem à populo, mercedem à Deo.* Alibi tamen hæc sustentatio vocatur merces à similitudine operariorum, quibus illa quasi pars mercedis tribuitur, etsi in prædicatoribus proprie non sit merces, quia prædicatio omne pretium, et omnem mercedem humanam longe superat et transcendit. S. Paulus 1. Cor. 9. vocat stipendium à similitudine militum, quibus datur non ut merces (quantula enim est ad periculum, quod subeunt!) sed ut sustentatio debita. Operamini ergo in vinea Domini, ô Apostoli, et prædicate strenue, nec solliciti sitis de cibo, id est victu et vestitu, quia Deus de illo vobis abunde providebit, vel per hospites vestros, vel aliunde ex ditissimis providentiæ suæ thesauris.

11. IN QUAMCUMQUE AUTEM CIVITATEM, VEL CASTELLUM INTRAVERITIS, INTERROGATE, QUIS IN EA DIGNUS SIT, ET IBI MANETE, DONEC EXEATIS.] *Dignus*, scilicet aptus et congruus Evangelio, et vobis hospitibus, id est, qui sit timens Deum, religiosus, probatæ vitæ, avidus salutis, hospitalis maxime erga pauperes et pios, præsertim prædicatores; quique, ut ait S. Hieronymus, *magis se noverit accipere gratiam, quam dare*, vos hospitio recipiendo, quod scilicet à vobis recipiat fidem, gratiam, et salutem, ac vestræ prædicationi ad multorum conversionem cooperetur, quæ longe majora sunt, quam hospitium quod ipse dat vobis.

Sextum est hoc præceptum, quod Apostolis per Judæam prædicaturis dat Christus de hospite, ut scilicet non divertant apud aliquem, vel à fide Christi aversum, ne ab illo male tractentur, vel infamem, ne is suam infamiam eis afflet, sed apud virum probum et propensum ad pietatem et hospitalitatem, qui et eorum prædicatione libens cooperetur, et bonum nomen apud cives suos eis conciliet. *Hospes*, ait S. Hieron., *fama deligendus est populi, et judicio vicinorum, ne prædicationis dignitas suscipientis infamia deturpetur.*

ET IBI MANETE, DONEC EXEATIS.] Cur? Resp. Prima causa est, ne si Apostoli non maneant, sed mutent hospitium, ipsi leves et inconstantes esse videantur. Ita S. Chrysostomus, et Victor Antiochenus in Marci cap. 6. Secunda, ne hospitem priorem contristent, vel dedecore afficiant, si ab eo ad alium digniorem commigrent. Ita S. Ambrosius, et Chrysost. Tertia, ne quis dicat eos gulosos, lautiores ditiorum mensas quærere. Ita Theodoretus. Quarta, ne vagentur, et per

domos oberrent, itaque in incommodas et periculosas incidant. Audi S. Ambrosium serm. 32. *Reprehensibile est, ut vir qui Evangelium annuntiat, et docet errandum non esse, ipse per diversos incipiat oberrare, et domum, cui pacem dixerat, deserere, hospitemque cui benedictionem intulerat, contristare.* Intellige, nisi nimis diu in eodem loco manerent, ut hospiti graves forent, aut alia justa migrandi causa occurreret : tum enim charitas et prudentia suaderent hospitium commutandum.

12. INTRANTES AUTEM IN DOMUM, SALUTATE EAM, DICENTES : PAX HUIC DOMUI.] Syrus : *pacem precamini illi.* Est salutatio vetus Hebræorum, qua pacem, id est, omnia pacifica et prospera (hæc enim secum affert pax, aufert vero bellum) hero et domesticis apprecantur; Hebræi temporalia intelligebant, sed Christus spiritualia, scilicet gratiam, salutem, gloriam, et felicitatem æternam. Christus enim in terram venit, ut pacem inter Deum, homines et Angelos conciliaret. Unde eo nascente cecinerunt angeli : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Lucæ 2.

Septimum est hoc præceptum, ut pacem hospiti apprecentur, apprecando explorent, an hospes sit dignus et congruus. Id enim intelligent, si is salutationem æque ac salutantes gratanter acceptet, benigne resalutet, et ad hospitium invitet. Apostoli ergo precantur hospiti pacem primo cum Deo, secundo cum domesticis, vicinis, et ceteris omnibus. Unde S. Hier. *Pacem*, ait, *imprecamini hospiti, et quantum in vobis est, discordiæ bella sedate.* Tertio pacem, id est, omnia prospera, omnia bona, tam præsentia, quam futura et æterna. Addit S. Chrysostomus Apostolorum salutationem non nudam et verbalem fuisse, sed realem et efficacem, et benedictionis vires obtinuisse, ut hospiti, si is dignus erat, pacem, id est, fidem, gratiam, et salutem reipsa conferrent.

13. ET SI FUERIT QUIDEM DOMUS ILLA DIGNA, VENIET PAX VESTRA SUPER EAM; SI AUTEM NON FUERIT DIGNA, PAX VESTRA REVERTETUR AD VOS.] *Digna*, scilicet, si, ut paulo ante dixi, hospes sit dignus, quia amans pacis, id est Evangelii et salutis : sive, ut Jansenius, quia à Deo præordinatus et prædestinatus ad pacem, id est, ad fidem, gratiam, et vitam Evangelicam : tunc utique *veniet pax vestra super eam*, quia hospes cum suis domesticis acceptabit fidem et gratiam Christi, quam illi apprecamini, et paulo post distinctius eidem explicabitis et prædicabitis.

SI AUTEM NON FUERIT DIGNA,] quia hospes salutationem vestram, et pacis Evangelicæ apprecationem refutat et repellit, *pax vestra revertetur ad vos;* Græce ἐπιστραφήτω, id est, *revertatur*, hoc est, revertetur, ut explicat Noster hîc, et Lucas cap. 18. v. 6. Hebræi enim sæpe imperativum usurpant pro futuro. Nota prosopopœiam : pax enim inducitur hîc quasi persona ab hospite repulsa, alio vadens, Apostolosque deducens, q. d. Si hospes vestram pacis salutationem repellat, non tamen idcirco infructuosa erit vestra salutatio, quia vobis eveniet quod illi precati eratis, scilicet pax, id est, omnia prospera; itaque fiet, ut pax ab indigno hospite repulsa, ad vos quasi redeat, vosque ad alium hospitem dignum deducat, qui illam avide à vobis vobiscum hospitio excipiat, ac vestræ prædicationi credat, fiatque Christianus te sanctus, dignusque cœlo et vita æterna. Similis est phrasis Psalm. 34. 12. et 13. ad quam hîc alludit Christus : *Retribuebant*, ait, *mihi mala pro bonis*, etc. *Et oratio mea in sinu meo convertetur.* q. d. Ego David, et antitype ego Christus, pro hostibus meis Judæis, eorumque salute oravi, sed illi fuere mihi ingrati et rebelles : quare oratio mea eis ob ipsorum malitiam non profuit : ad me ergo reversa videtur, quia mihi, meisque fidelibus ex Gentilitate in me credentibus profuit. Ita Eusebius, S. Athanasius, et Hesychius in Ps. 34. *In sinum Christi*, inquit, *id est, in Ecclesiam Gentium à Judæis reflexu Christi oratio recidit.* Hoc est quod Judæis ait Paulus : *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei; sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes.* Actor. 13. 46. Et Isaias cap. 9. 8. *Verbum misit Dominus*, inquit, *in Jacob, et cecidit in Israel;* quia, ut explicat S. Gregorius 2. Moral. cap. 30. *Christum, quem ad se venientem Judaicus populus respuit, hunc repente populus Gentilis invenit.* Esto et alius sit illius loci sensus magis litteralis, ut ibidem dixi.

Itaque salutatio et pax ab hospite repulsa redit ad Apostolos, non tantum quoad meritum, ut vult S. Hieronymus, q. d. Merces et meritum vestræ salutationis, benevolentiæ et charitatis, ad vos redibit, quia hoc meritum proprie non redit, sed manet apud salutantem, sive salutatu dignus sit et gratus, sive indignus et ingratus, sed etiam redit proprie; sicut legatus repulsus ab eo ad quem mittitur, redit ad herum qui eum misit, quia scilicet salutatio repulsa ab indigno rediens quasi ad Apostolos, in eorum potestate est, et quasi in eorum manu seipsam sistit, ut offerant eam dignis, qui eam magna reverentia et gratiarum actione cum Apostolis salutantibus hospitio tum domus, tum mentis suæ excipiant, seseque totos dedant Christo et apostolis, quasi Christi legatis et vicariis.

14. ET QUICUMQUE NON RECEPERIT VOS, NEQUE RECEPERIT SERMONES VESTROS : EXEUNTES FORAS DE DOMO, VEL DE CIVITATE, EXCUTITE PULVEREM DE PEDIBUS VESTRIS.] Lucas et Marcus addunt : *In testimonium illis.*

EXCUTITE PULVEREM,] vel sandalia excalceando, eaque inter se collidendo, ut pulvis ex iis excutiatur, sicut ait Abulensis quæst. 83. qui vult Apostolos bis id fecisse, semel in urbe, secundo extra urbem : vel sandalia applodendo ad terram, aut ea affricando ad lapidem, vel lignum aliquod, ut pulverem extergerent.

Quæres cur hoc? Resp. Primo S. Hier. *Pulvis*, inquit, *excutitur in testimonium laboris, quod ingressi sint civitatem, et prædicatio Apostolica ad illos usque pervenerit.* Et Theophyl. *Vel quod testantur*, inquit, *se illorum nomine magnum iter confecisse, nihilque illis profuisse.* Sic et S. Chrysostomus.

Secundo, *excutite pulverem*, quasi impium propter impios incolas, ut significetis eos esse quasi anathema, nec vos quidquam cum illis quasi execratis, ac maledictioni et condemnationi æternæ addictis, vel habere commune, ne pulverem quidem. Ita S. Hieronymus, Theophylactus hîc, et S. Ambrosius in c. 9. Lucæ, et S. Aug. in quæst. Evang. et Matth. quæst. 7.

Tertio, ut hic pulvis à nobis excussus, in die judicii sit testis eorum incredulitatis et impietatis, ac coram Christo eos accuset, et gehennæ reos peragat. Et hoc est, quod ait Lucas : *In testimonium illis*, hoc est, contra illos. Ita S. Hilarius et Origenes in Gen. cap. 18. hom. 4. *Signo pulveris pedibus excussi*, inquit Hilarius, *æterna maledictio relinquitur.* Ita pulverem pedum excusserunt Barnabas et Paulus, repulsi à Judæis Antiochiæ Pisidiæ, Actor. 13. 51. Alludit ad Prophetam, qui à Deo missus in Bethel ad Jeroboam idololatram, ab eo rejectus, in eum pulverem pedum excussit, hoc ipso, quo jussu Dei alia via quam venerat, reversus est domum suam, 3. Reg. 13. 9.

Octavum est hoc præceptum Christi jubens Apostolis, ut in eos, qui prædicationi resistunt, pulverem excutiant, ut eis indignitatem suæ inhospitalitatis ostendant, ac terrorem incutiant, et æternam gehennæ excidium comminentur. Quo tacite jubet Apostolos esse animosos ne percellantur, cum viderint Judæos Evangelium rejicere, sed in eos acriter velut vindices divini insurgant, eosque quasi anathemati subjiciant.

15. AMEN DICO VOBIS, TOLERABILIUS ERIT TERRÆ SODOMORUM ET GOMORRHÆORUM IN DIE JUDICII, QUAM ILLI CIVITATI.] q. d. Gravius punientur et damnabuntur, qui repellunt Apostolos, quam Sodomitæ, qui igne cœlesti conflagrarunt horrendo Pentapolis totius incendio, et terrifico sæculorum omnium exemplo, quia gravius iis peccant.

Quæres, quomodo hoc sit verum, cum sodomia gravissimum sit scelus contra naturam, et clamans in cœlum? Resp. sodomiam numerari inter gravissima scelera, sed in spicie libidinis, sive contra legem naturalem continentiæ dumtaxat; nam alioquin constat graviora esse peccata hæresim, infidelitatem, blasphemiam, sacrilegium, desperationem, odium Dei, etc., quam sit sodomia. Repellentes ergo Apostolos, Christique fidem, gratiam et salutem, longe gravius quam Sodomitæ peccabant, idque non uno, sed multiplici peccato, scilicet primo, infidelitatis; secundo, inobedientiæ; tertio, ingratitudinis; quarto, inhospitalitatis; quinto, rebellionis, et contumaciæ in Deum contra legem naturalem et divinam, ac gratiam ejus tam benevole et liberaliter oblatam, totque miraculis et beneficiis confirmatam, inhumane et barbare respuebant. Ita S. Hilarius, Hieron., Beda, Theophyl. et alii.

Hoc etiam suo modo locum habet in iis, qui respuunt Dei verbum, vel vocationem et sanctas inspirationes, contra quos detonat Deus Proverb. 1. 24. *Quia vocavi, et renuistis, etc., ego quoque in interitu vestro ridebo.* Vide ibi dicta.

Hinc S. Hieronymus probat contra Jovinianum non esse æquales omnium damnatorum pœnas, ac per consequens nec culpas : Anastasius etiam Nicænus in quæst. S. Scripturæ quæst. 17. hinc ostendit nonnullos impios punire tam in hac vita, quam in futura, uti Sodomitæ puniti fuere in hac vita, et rursum punientur in die judicii damnandi ad gehennam.

Porro apposite Christus repellentes Apostolos comparat Sodomitis. Primo, quia sicut hi inhumani et barbari fuerunt inhospites; unde Angelos divertentes ad Loth voluerunt violare et incestare, Genes. 19 : sic illi inhumanos et barbaros se ostendunt erga Apostolos hospites suos. Secundo, sicut hi admoniti fuere à Loth, sed eum spreverunt : sic illi admonentur ab Apostolis, quos Christus legavit ad eorum salutem, ut eos benevolentissime ad Christi fidem et gratiam invitarent; quare longe inhumanius illos aspernantur, quam Sodomitæ Loth. Tertio, sicut Sodomitæ puniti sunt igne et sulphure è cœlo, sic hi punientur igne et sulphure in gehenna, sed longe gravius : quia si Sodomitæ audissent prædicationem Christi et Apostolorum, ac vidissent eorum signa et miracula, credidissent, et pœnitentiam egissent, uti ait Christus c. 11. v. 23.

16. ECCE EGO MITTO VOS, SICUT OVES (Lucas cap. 10. 3. *Sicut agnos*) INTER LUPOS.] S. Hieronymns per lupos accipit Scribas et Pharisæos, alii quoslibet hostes et persecutores. Nullum animal tam inerme et debile, quam ovis. Sic Christus mittit Apostolos sine armis, imo sine virga et viatico, ut suam in eis virtutem et potentiam ostendat. Non mittit eos quasi leones, ait Chrysostomus, sed quasi oves, ut ipsi mira sua vi et efficacia superent lupos, eosque in oves convertant. Audi Chrysost. *Erubescant, qui quasi lupi adversarios suos prosequuntur, cum videant lupos innumeros ab ovibus superari paucissimis. Et certe quousque sumus oves, facile hostes vincimus : cum vero in naturam luporum transimus, tunc superamur : tunc enim nullum nobis à pastore patrocinium adest, qui non lupos, sed oves pascit.* Nota S. Chrysost. et ex eo Theophyl. et Euthymius Christum Apostolis hîc prædicere futura mala et persecutiones, quatuor de causis. Prima est, ut discant ejus præscientiam : secunda, ne putentur hæc illis ex infirmitate magistri accidere : tertia, ne inopinantes opprimantur : quarta, ne turbentur tempore crucis, sed hac missione et promissione Christi sese corroborent ad omnia generose ferenda et superanda. Christus ergo hîc suos animat, q. d. Agite, ô mei Apostoli, ablego vos ad Judæos, Scribas et infideles, qui vos vexabunt et persequentur; sed cogitate, quia *ecce ego mitto vos* : ego, inquam, qui olim Eliam, Elisæum, Isaiam, ceterosque Prophetas ad Achab, Jezabelem, Manassem, aliosque impios reges misi, animavi, roboravi, protexi, et cum opus fuit liberavi, ac tandem ab eis permisi occidi, ut sanguine suo meam fidem et religionem obsignarent, ac martyrii lauream consequerentur. Idem ego nunc mitto vos, eademque imo majora vobiscum facturus sum : ego vobis ubique adero, ubique assistam, ut et in vita per ovinam innocentiam, et in morte per ovinam mansuetudinem et tolerantiam omnes et omnia superetis. Sic Absalon jubens suis occidere Amnon fratrem suum, ait : *Nolite timere : ego enim sum, qui præcipio vobis : roboramini, et estote viri fortes.* 2. Reg. 13. 28.

Igitur hac voce : *Ecce ego mitto vos*, significatur divina Christi auctoritas, potestas, assistentia, protectio, efficacia, quæ Apostolos, quasi oves innocentes et inermes, luporum, id est hostium prædæ et lanienæ expositos tutatur, ut eos vel prædicando convertant, vel generose moriendo superent. Vide S. Chysost. hom. de Pentecoste tom. 3. Apostolos vero jubet esse oves et agnos : primo, per innocentiam; secundo, per humilitatem et man-

suetudinem ; tertio, per patientiam, ut omnium injuriis, ipsique morti pro Christo corpus omniaque membra exponant. Qui ergo vult verus esse Christi servus, discipulus et Apostolus, cogitet se mitti quasi ovem inter lupos, ac proinde sit prodigus vitæ, æstimet se perditum, sit paratus et resolutus ad labores et cruces, ac ad mortem pro Christo ultro subeundum. Dux Albanus Capitaneus Generalis exercitus Caroli V. habebat 400. Juvenes animosos et resolutos quos vocabat prodigos vitæ et perditos, vulgo *enfants perdus.* Hos in conflictu immittebat seorsim in latus hostium fortius : illi, ut audacissimi et pugnacissimi, certique mori, turbabant ordines hostium, eosque rumpendo ordinarie pariebant victoriam. Talem se perditum et prodigum vitæ æstimet Christi præco et Apostolus, ut infideles et impios Christo victori subjiciat. Talem se reputabat B. Xaverius, vadens in Indiam, ac suis flentibus dicebat : *Mercatores tantis impendiis et periculis navigant in Indiam prodigi vitæ mercium temporalium studio; Ego non ibo eodem Dei et animarum causa?* imo prodigam libens mille vitas. Nimirum habebat illud præmeditatum : *Anima mea in manibus meis semper,* ut eam cuilibet auferre volenti offeram.

Tropolog. S. Greg. et ex eo S. Thomas in Catena : *Qui,* ait, *locum prædicatoris suscipit, mala inferre non debet, sed tolerare, ut ex ipsa sua mansuetudine iram sumentium mitiget, et peccatorum vulnera ipse in aliis afflictionibus vulneratus, sanet. Quoniam et si quando zelus rectitudinis exigit, ut erga subditos sæviat, furor ipse de amore sit, non de crudelitate, quatenus et jura disciplinæ foris exhibeat, et intus paterna pietate diligat, quos foris castigat. Multi autem cum regiminis jura suscipiunt, ad lacerandos subditos inardescunt, terrorem potestatis exhibent, domini videri appetunt, patres se esse minime cognoscunt, humilitatis locum in elatione dominationis immutant, et si quando extrinsecus blandiuntur intrinsecus sæviunt, de quibus dicitur : Veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Contra quæ nobis considerandum est, quia sicut oves inter lupos mittimur : sensum ergo servantes innocentiæ, morsum malitiæ non habeamus.*

Estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ.] Primo, *ut per prudentiam,* ait S. Hieron., *devitent insidias, per simplicitatem non faciant malum. Et serpentis astutia ponitur in exemplum, quia toto corpore occultat caput, ut illud, in quo vita est, protegat. Ita nos toto periculo corporis caput nostrum, qui Christus est, custodiamus, id est fidem integram et incorruptam servare studeamus.* Secundo Rabanus : Solet, ait, etiam serpens eligere strictas rimas, per quas transiens, veterem pellem exuat : similiter prædicator transiens per angustam viam, veterem hominem omnino deponat. Audi Isidorum Pelus. 1. ep. 26. *Serpens,* ait, *arte ac versutia vetustatem exuit, in arcta quadam et augusta rima sese comprimens, ac senium deponens. Vult igitur nos quoque per arctam viam et afflictionem veterem hominem exuere, ac pro eo novum induere, qui ad ejus imaginem renovatur.* Tertio Remigius : Pulchre etiam Dominus, ait, prædicatores serpentis prudentiam monet habere, quia primus homo per serpentem deceptus est, ac si diceret, Quia hostis calidus fuit ad decipiendum, vos prudentes sitis ad liberandum : ille laudavit lignum, vos laudate crucis virtutem. Addit Hilarius : Ille falsam promisit immortalitatem et divinitatem, dicendo : *Eritis sicut Dii;* vos veram promittite, ac Angelis similes futuros esse, qui credant. Quarto, serpentes dum senescunt, per angustum foramen gliscendo, vetustam pellem detrahunt, ut novam induant, teste Aristot. lib. 8. Histor. animal. c. 17. Ita vos, ô Apostoli, senectam mentis per innovationem spiritus, et meditationem æternitatis exuite. Via enim in cœlum angusta est, et virtute semper innovanda, ait S. August. lib. 2. de Doct. Christ. c. 16. Quinto, *Prudentia serpentis est,* ait Beda, *quod unam aurem petræ opponit, alteram cauda claudit, ne audiat incantantes.* Et S. August. in Ps. 57. 5. ad illa : *Sicut aspidis surdæ et obturantis aures suas : Allidit,* ait, *serpens unam aurem terræ, et de cauda obturat alteram :* ita Christi discipulus et Apostolus, contra diaboli et impiorum suggestiones claudat aures cauda et terra, id est meditatione finis, puta mortis et sepulchri, sibique dicat : *Memento, homo, quia pulvis es, et in pulverem reverteris.*

Sexto, serpens acutissime videt, unde adagium : *Serpentis oculus.* Sic Apostolus omnia acuto mentis intuitu prospiciat, ut mala avertat et bona accersat. Rursum serpens est astutissimus : unde quod agit, non robore, sed astutia sua agit ac prudentia : quare venenum suum non nisi cautissime, et maxime ad nocendum opportuno tempore effundit : sic et Apostolus prudenter observet prædicandi occasiones, ac videat quid cuique loco, tempori et personis conveniat, quidque ad persuadendum sit efficacissimum. Ita Basil. in regul. brevior. interrog. 245.

Et simplices sicut columbæ.] Quia, ut ait Remigius, *simplicitas sine prudentia facile decipi potest, et prudentia periculosa est, nisi simplicitate temperetur.* Et, ut ait S. Greg. l. 4. ep. 31. ad Mauritium : *Ut serpentis astutia columbæ simplicitatem acueret, et columbæ simplicitas serpentis astutiam temperaret.*

Pro *simplices,* Græce est, ἀκέραιοι, quod si à κέρας (id est cornu) et α privativo derives, idem est, quod sine cornibus, sine noxa, sine vindicta, innocentes, innoxii, ait S. Basilius loco citato : si vero à κεράννυμι, id est *misceo,* et α privativo, id est, quod *sine mixtione,* impermixti, candidi, sinceri, qui quod corde sentiunt, hoc sine fuco ore proferunt. Primo ergo jubet, *ut per prudentiam devitet insidias, per simplicitatem non faciat malum,* ait S. Hieron. Columba enim caret fellet, nec ulli nocet.

Secundo, S. Chrysost. Ira, ait, per iram non extinguitur, sed per mansuetudinem : non sufficit pati mala, sed nec turbari conceditur, quod est columbæ.

Tertio, notant Theophyl. et Euthym. columbas, licet pullis orbentur, ad eosdem tamen nidos et dominos redire. q. d. Christus : Sic et vos, ô Apostoli, nolite esse memores injuriarum vobis factarum, sed placidi et amantes redite ad eos juvandos et convertendos, à quibus læsi vexatique estis. Nonum est hoc Christi præceptum, sequitur decimum.

17. Cavete autem ab hominibus : tradent enim

vos in conciliis.] Græce εἰς συνέδρια, id est in concilia, in consessus magistratuum et judicum, ut ab iis quasi blasphemi in Deum, vel potius in Deos, judicemini et condemnemini. Syrus : *Tradent vos in domum judiciorum*, hoc est in prætoria. *Cavete ab hominibus :* Primo fictis et proditoribus, qui vos deferent ad concilia, tradentque judicibus puniendos ; sicut eos summe hac de causa cavent jam sacerdotes in Anglia, Scotia, et Japonia : Secundo, *ab hominibus*, scilicet, insidiatoribus, qui vobis per interrogationes perplexas et politicas, insidias tendent, ut ex ore vestro eliciant aliquid contra leges vel reges dictum, ut apud eos vos accusent : Tertio, *ab hominibus*, scilicet, persecutoribus, qui vos ad necem quærent. *Cavete* ergo, id est, caute vos gerite quoad, salvo officio vestro, fieri potest, ut declinetis illorum proditiones, insidias et persecutiones ; maxime vero lapsum, ne eorum suasionibus et minis cedatis, ut Christum negetis et illorum perfidiæ consentiatis ; quin potius pro Christo constanter vos flagellis exponite, et mortem oppetite.

Moral. disce hìc cuique cavendum esse ab hominibus, imo à seipso ut homo est, quia *homo homini lupus.*

Nemo ergo dicat : Infelix ego sum ac infausto tempore natus ; neque enim possum fieri martyr, quia cessat hominum persecutio, nullus jam est Nero, nullus Decius ; nam quilibet fieri potest martyr, si suis cupiditatibus, timoribus, tentationibus generose ex Dei amore resistat : tua cupiditas tuus est Decius ; tuus timor tibi est Nero ; tua tentatio tibi est Julianus. Persequitur te socius, irridet, probris afficit, calumniatur, cruciat te febris, catharrus, asthma. Sic hæc Dei amore patienter toleras, martyres patientiæ, uti fuit Job. Instigat te gula, ut vino et deliciis te ingurgites ? Repugna, et martyr es abstinentiæ, uti fuit Daniel. Sollicitat te ambitio, ut præ ceteris te extollas, dignitates primas ambias ? Evelle illam è mente tua, et martyr es humilitatis ac modestiæ, uti fuit S. Franciscus. Superior tibi dura, tuisque sensibus repugnantia jubet ? Obedi, vince teipsum, et martyr es obedientiæ, uti fuit Abraham, offerendo suum Isaac. Gen. 22. Titillat te luxuria ? Illam jejuniis mortifica, et ciliciis crucia, erisque martyr castitatis, uti fuit Joseph. Stude, doce, concionare, labora, ad Indos proficiscere, ut tot animas pereuntes salves, et martyr es charitatis, uti fuit B. Xaverius.

18. Et in synagogis (ubi lex legebatur, et legis violatores castigabantur) suis flagellabunt vos.] Sic in iis flagellati sunt Petrus et Apostoli. Act. 5. 40. et Paulus 2. Cor. 11. 24. *A Judæis*, inquit, *quinquies, quadragenas, una minus, accepi; ter virgis cæsus sum*, etc.

Et ad præsides (provinciarum) et ad reges ducemini propter me, in testimonium illis, et Gentibus.] Syrus, *in testimonium tum ipsorum, tum Gentium.* Sic Paulus ductus est captivus, quasi reus ad Felicem et Festum præsides Judææ. Actor. 23. 24. et seq. Jacobus Minor ad Ananum Pontificem, à quo jussus occidi : Petrus et Jacobus Major ad regem Agrippam, qui Jacobum capite plexuit. Act. 12. 23. Idem à Judæis per Græciam et totum orbem sparsis, ubique persecutionem passus est, et protractus ad præsides provinciarum, ut patet ex Actis Apost. c. 13. 45. et sequent. Petrus et Paulus ducti sunt ad Neronem, à quo tandem perempti, gloriosum obiere martyrium. Sic S. Andreas ductus est ad Ægeum Achaiæ proconsulem, ab eoque crucifixus. S. Joannes ad Domitianum Imperatorem, à quo dolio ferventis olei impositus, ex eo splendidior exivit. Sanctus Matthæus ductus est ad Hirtacum regem Æthiopiæ, S. Thomas ad Brachmanes, S. Bartholomæus ad fratrem Polemonis regis Indiæ, à quo vivus excoriatus est. Hinc patet hæc non tam ad primam Apostolorum in Judæam missionem (tunc enim nil tale passi leguntur) quam ad ceteras per omnem eorum vitam deinceps obitas spectare. Ad illas ergo hìc Christus extendit et dilatat sermonem suum.

Propter me.] Quia meam fidem et religionem prædicatis, me scilicet esse Messiam Dei Filium, Salvatorem mundi : unicuique malorum, ait S. Chrysost., mitigationem adjungit, nam non parva consolatio est, pati propter Christum. Quocirca Apostoli flagellati *ibant gaudentes à conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.* Actor. 5. 41.

In testimonium] Tum veræ fidei meæ, quam prædicatis ; hujus enim illustre testimonium erit vestrum martyrium. Unde multi videntes constantiam Apostolorum et martyrum in tormentis, ad Christum conversi sunt ; ita S. Hilarius : tum persecutorum perfidiæ, obstinationis et condemnationis : *Illis*, scilicet Judæis et Gentibus, quæ pariter vos persequentur, et ad quarum præsides protrahemini. Notat Apostolos non tantum à Judæis in Judæa, sed et Gentibus, cum ad eas post mortem suam proficiscentur, multa passuros. Porro τὸ *illis et Gentibus*, proprie est q. d. Contra illos, scilicet Judæos, et contra Gentes. q. d. Vestra productio ad tribunalia, liberaque meæ fidei confessio, ideoque condemnatio et punitio, publicum erit testimonium toti orbi ostendens, juste Judæos et Gentes, tum in hac vita, tum in die judicii exscindi et damnari, eo quod vestræ prædicationi increduli fuerint, ac vos veros Dei præcones persecuti fuerint et occiderint. Unde Euthymius : *In testimonium*, inquit, hoc est ad redargutionem Judæorum et Gentium, ne postmodum dicere possint, quod vestram prædicationem non audierint. Et Theophylact. *In testimonium*, ait, id est in notam et reprenhensionem eorum, qui non credunt.

19. Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini : dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini.] Undecimum est hoc Christi præceptum, quo jubet Apostolos non esse sollicitos de responsione ad interrogationes præsidum, quia hanc se illis suggesturum pollicetur : *Nolite cogitare*, intellige Sollicite, anxie, intempestive, quasi vobis solis, vestræque prudentiæ fisi, Christo Deoque (cujus causa, honor, et voluntas hìc agitur) diffidatis. Unde Græce est, μὴ μεριμνήσατε, id est, ne sitis anxii et solliciti, uti vertit noster Interpres apud Lucam cap. 12. v. 11. Non ergo prudentem responsionis præmeditationem vetat, sed anxiam, nimiamque sollicitudinem. Simili sensu vetuit sollicitudinem victus crastini c. 6. v. 25. ut discant fideles à Dei providentia pendere, eamque suppliciter quotidie invocare. Quocirca Martyri in quæstio-

nibus et tormentis assidue invocandus est Deus, ut sapientiam ad respondendum, et animos ad tolerandum suggerat. Hoc est quod Luc. 21. ait, Christum dixisse et promisisse : *Ego dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri.* Sic S. Steph. ait Luc. Act. 6. *Non poterant resistere sapientiæ et spiritui, qui loquebatur.* Ita S. Franciscus spe martyrii profectus in Syriam ad Sulthanum Babyloniæ, *tanta mentis constantia*, ait S. Bonav. in ejus vita c. 9, *tanta virtute animi, tantoque fervore spiritus prædicavit illi Jesum Christum, ut Evangelicum illud in ipso claresceret veraciter esse completum : Ego dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri. Nam et Sulthanus* (antea Christo infensissimus) *libenter ipsum audiebat, admirando in viro Dei fervorem spiritus, conspiciens et virtutem, et ad moram contrahendam eum eo instantius invitabat.*

Illustre ad litteram extat exemplum in vita S. Luciæ Syracusanæ, quæ à Paschasio præfecto jussa diis immolare, cum audacter id refutaret, præfectus minando, dixit. *Cessabunt verba cum ventum fuerit ad verbera :* Cui virgo : *Dei servis verba deesse non possunt, quibus à ChristoDomino dictum est : Cum steteritis ante reges et præsides nolite cogitare quomodo aut quid loquamini : dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini : non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus S. qui loquitur in vobis.* Quam cum Paschasius interrogasset : *Estne in te Spiritus sanctus?* Respondit : *Caste et pie viventes templum sunt Spiritus S.* At ille : *Jubebo te ad lupanar duci, ut te Spiritus S. deserat.* Cui virgo : *Si invitam jusseris violari, castitas mihi duplicabitur ad coronam.* Quare Paschasius ira inflammatus, Luciam eo trahi jussit, ubi ejus virginitas violaretur : sed divinitus factum est, ut firma virgo ita consisteret, ut nulla vi de loco dimoveri posset. Vide hic admirandam virginis prudentiam, qua ad singula interrogata tam sapienter et cordate respondit, ut præfectus obmutesceret : nimirum loquebatur in ea Spiritus sanctus.

Tropolog. S. Aug. lib. 4. de Doctr. Christ. cap. 15. docet prædicatorem ante concionem orare debere et studere : *Ad horam vero ipsius dictionis*, ait, *illud potius bonæ menti cogitet convenire quod Dominus ait : Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini : non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.*

20. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis.] q. d. Loquemini præsidibus, non ex vobis vestraque prudentia et animo, sed ex Spiritu sancto, qui vobis suggeret sapientiam et animos, ut præsidibus sapienter et animose respondeatis ; quare in vobis non tam vos ipsi, quam Spiritus sanctus loquitur : sicut in asina Balaam loquebatur Angelus. Num. 22. 28. Ita in Petro et Apostolis locutus est Spiritus sanctus coram Pontificibus. Actor. 4. 13.

21. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium, et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient.] Quia in me credunt, vel me prædicant. Præmunit Christus Apostolos et fideles prædictione futurarum persecutionum, quas passuri sunt etiam à cognatis, fratribus et parentibus infidelibus, qui naturalis cognationis et pietatis obliti fidem et fideles ad necem persequentur, ut in iis constantes sint, ac tormenta, carceres et mortem ipsam ab iis illatam generose tolerent potius, quam Christum et fidem negent. Unde Beda : *Prædixit*, ait, *futuram perturbationem, ut quasi ante cognitam levius portarent.* Nam tela prævisa minus feriunt, et, ut ait S. Hilarius : *Multum profecit ad tolerantiæ assumptionem, verum imminentium cognitio.* Sic S. Barbara à proprio patre ob Christi fidem interfecta est. Sic et S. Christina. S. Lucia Martyr à proprio filio Euprepio de Christiana fide accusata est, et à judice martyrio laureata die 16 septembris anno Domini 303. S. Paulus primus Eremita, ne proderetur à fratre, id est, à marito sororis suæ, fugit in eremum, teste Hieronymo. S. Venceslaus princeps Bohemiæ, à Boleslao fratre, et Drahomira matre, infidelibus, proditorie peremptus est. Denique Domitianus Imperator Flavium Clementem Consulem Romanum, patruelem suum, et Flaviam Domitillam cognatam suam, ob Christianam fidem interfecit. Maximianus Imperator Artemiam sororem suam Christianam ; Diocletianus Serenam uxorem, S. Caium Pontif. ejusque fratrem S. Gabinium cum filia sancta Susanna, cognatos suos, quia Christianos, martyrio affecit.

Hæc non tam in prima, quam in secunda missione Apostolorum per Judæam et totum orbem, post mortem Christi contigerunt. Quare Jansenius putat hic esse hysterologiam : hæc enim à Christo esse dicta, non tunc, sed paulo ante mortem, ut habet Lucas cap. 21. 16.

Verum alii melius censent Matthæum, qui ordinis est tenax, hæc suo loco et ordine, quo dicta sunt à Christo, consignasse ; sed Christum illa rursum paulo ante mortem Apostolis refricasse et inculcasse, cum proxime futura erant, ut eos ad constantiam in adversis imminentibus animaret. Nam nonnulla ex his iterat repetitque Matthæus inferius cap. 24. v. 10. et 13. velut dicta à Christo ituro ad mortem.

22. Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum : qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.] *Omnibus*, id est, multis, passim omnibus, uti fiebat in conciliis, judiciis et theatris martyrum : Christi enim crucifixi fides et prædicatio initio toti orbi erat nova et paradoxa. Unde passim Judæi suo Moysi, et Gentiles suis diis assueti affixique, insurrexerunt contra Apostolos illam prædicantes, et contra paucos fideles ad illam conversos. Sic sæpe τὸ *omnis* in scriptura significat multos. Sic enim vulgo loquimur, ut cum plurimos cernimus quid facere dicamus omnes id facere, id est, plerosque.

Qui autem perseveraverit.] In patientia. Græce enim est, ὁ ὑπομείνας, id est, *qui sustinuerit*, scilicet has persecutiones et adversitates, *usque in finem*, tum persecutionem, tum vitæ : *hic* omnis et solus *salvus erit*, salute, felicitate et gloria æterna, quasi patientiæ suæ præmio et corona donabitur. Non satis est semel, secundo, tertio tolerasse et vicisse, sed ad coronam necesse est tolerare et vincere usque in finem, juxta illud Apoc. 2. *Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitæ.* Vide ibi dicta : *Ut autem toleres in finem, jugiter respice finem.* Patientiæ enim corona est perseverantia. Audi S. Bernardum epist. 129. *Perseverantia meretur viris gloriam, coronam virtutibus. Vigor est virium, virtutum consummatio, nutrix ad meritum, mediatrix ad præmium, soror patientiæ, propugnaculum sanctitatis. Tolle perseverantiam, neque ob-*

sequium mercedem habet, neque beneficium gratiam, neque laudem fortitudo.

23. CUM AUTEM PERSEQUENTUR VOS IN CIVITATE ISTA, FUGITE IN ALIAM.] *Non timendo passionem,* ait Beda, *sed declinando, ut tribulationis occasio seminarium fieret Evangelii,* ne scilicet prædicatoribus occisis succideretur prædicatio fidei, sed iis fugientibus alibi spargeretur, sitque fugientes, Evangelio et aliis locis, imo eidem loco ex quo fugiebant, vel absentes, vel redeuntes consulerent. Fuga ergo hæc erat victoria; fugiebant enim non ex timore, sed ex amore Christi, ut ejus fidem propagarent. Sic Tartari fugiendo jaciunt sagittas in hostes insequentes, eosque configunt et occidunt.

Quæres, an hoc sit præceptum, an permissio dumtaxat? Resp. Partim est præceptum, scilicet cum Ecclesiæ et fidei necessitas fugam exigit, aut lapsus proprii periculum: nam *Christum fugiendo non negat, qui ideo fugit, ne neget,* ait S. Chrysostomus. Ita S. Nazianzenus Orat. 1. in Julian. et S. Athanasius lib. de Fuga sua. Si enim ipse non fugisset rabiem Arianorum, ipsi in Oriente de fide Homosii (quæ in uno Athanasio stare videbatur) triumphassent. Partim est consilium, quando scilicet ex fuga major propria, aut aliena utilitas et perfectio speratur. Partim est permissio, ut cum quis tormenta valde metuit et horret, nec in loco ubi persecutio viget manere, necessitate aut obligatione aliqua (v. g. quia est Episcopus aut pastor) obstringitur, de quo vide sanctum Augustinum epist. 180. ad Honoratum, et S. Thomam, secunda secundæ, quæst. 785. artic. 5. et Abulensem hic quæstion. 110. Alias fugere est illicitum, si videlicet fidei, justitiæ, Sacramentis et ovibus, puta fidelibus, inde creetur salutis periculum, aut scandalum, ut patet Joan. cap. 10. vers. 11. et 12. Atque hæc quæ dixi sunt juris non positivi, sed naturæ et divini. Duodecimum ergo est hoc Christi præceptum, datum Apostolis ituris ad prædicandum.

Hinc exemplo Christi, Apostolorum, S. Athanasii, et aliorum, qui in persecutione fugerunt, refellitur Tertullianus, qui libro de Fuga contendit fugam esse illicitam. Unde S. Hieronym. in Catalog. Scriptor. Ecclesiast. in Tertulliano, docet hunc ejus librum esse unum ex iis, qui ab eo jam hæretico et Montanista scripti sunt contra Ecclesiam. Porro Tertullianus Christianis objicientibus Christum hic fugam jubere, respondebat hoc Christi præceptum fuisse temporale, datum Apostolis in prima missione per Judæam, quia præcessit v. 5. *In viam Gentium ne abieritis;* et sequitur: *non consummabitis civitates Israel,* etc. Idem censuerunt S. Hieron. Chrysost. Euthym. sed alii passim docent hoc præceptum Christi esse perpetuum, uti et alia hic. Et patet, quia id est juris naturæ, ut dixi. Licet enim v. 5. Christus Apostolos tantum in Judæam mittat, tamen eadem occasione dat illis præcepta in omnem vitam. Quocirca Matth. 18. et Actor. 1. Christum post resurrectionem jam in cœlum abeuntem, alia eis præcepta dedisse non legimus, maxime cum omni tempore in Apostolis horum præceptorum servandorum par fuerit ratio. Ita Origenes hom. 9. in librum Judicum, S. Athanasius in ep. ad Orthodoxos, Nazianz. orat. 1. in Julian., Jansenius, Maldonatus, et alii.

AMEN DICO VOBIS, NON CONSUMMABITIS CIVITATES ISRAEL, DONEC VENIAT FILIUS HOMINIS.] Græce οὐ μὴ τελέσητε, id est non absolveritis, non finieritis, scilicet peragrando et convertendo civitates Israelis, id est Judæorum. Primo S. Chrysostomus, et ex eo Theophylactus et Euthymius exponunt de prima missione Apostolorum in Judæam. q. d. Fugite à civitate vos persequente in aliam et aliam, quia non prævenietis me circumeundo Palæstinam, sed antequam eam circumiveritis ego redibo ad vos, vosque rursum ad me assumam. Verum in prima missione Apostoli benigne à Judæis fuere excepti: unde eis non fuit fugiendum, sed gaudentes reversi sunt ad Christum, ut patet Luc. 10. vers. 17.

Secundo, Beda exponit, q. d. Non convertetis Israelitas ante meam resurrectionem, postquam ego ad vos redibo, vosque mittam ad Gentes toto orbe dispersas, ubi perpetuus circumeundi et prædicandi erit locus, et jugis laborandi campus. Sic et Glossa Interlin. D. Thom. Lyran. Abulens. Dion. et Cajet.

Tertio, alii, q. d. Non percurretis Judæam fugiendo et prædicando, donec ego ad illam redeam quasi vester ultor et vindex, ut per Titum et Vespasianum Judæos, qui vos persecuti sunt, exscindam et deleam.

Quarto et genuine, *non consummabitis,* id est non perambulabitis, aut potius perambulando non perficietis in fide Evangelii et religione Christiana civitates Israelis, id est populum Israeliticum, ad quem jam vos mitto, ut dixi v. 5. ante secundum adventum filii hominis, puta Christi ad judicium, quia ut docet Paulus Roman. 11. oportet, ut prius in Ecclesiam Christi plenitudo Gentium, id est omnes Gentes intrent, et tunc omnis Israel salvus fiet. q. d. Cum vos persequentur, fugite de una civitate in aliam, quia semper vobis fugæ erit locus, ubi operam vestram utiliter collocare possitis apud Judæos, et multo magis apud Gentes: non enim deerunt Judæi nec Gentes convertendi, et in fide instruendi usque ad finem mundi et diem judicii. Unde Rupertus *Israel* accipit spiritualiter et mystice, id est fideles quoslibet, qui semper futuris sæculis per omnes Gentes supererunt convertendi. Innuit Christus Judæos fore Evangelio incredulos usque ad finem mundi, sed tum paulo ante judicium convertendos ab Elia et Enoch. Ita S. Hilarius.

Hucusque præcepta Christi data Apostolis, sequuntur jam promissa et stimuli, quibus eos animat ad generose superandum persecutiones. Primus stimulus est vers. 24. Christi exemplum, qui à Judæis majora sustinuit. Secundus est v. 26. quod Deus veritatem Evangelii post persecutiones sit patefacturus ad Christi et Apostolorum gloriam. Tertius vers. 28. quod magis timendus sit Deus animæ Dominus, quam persecutor corporis. Quartus vers. 29. quod Deus singularem eorum habebit curam. Quintus vers. 32. quod Deus coram Angelis eos honorabit et glorificabit in æternum.

24. NON EST DISCIPULUS SUPER MAGISTRUM, NEC SERVUS SUPER DOMINUM SUUM.] Christus animat hic discipulos ad fugæ et persecutionum tolerantiam seipso, ait Chrysostomus, id est suo exemplo. q. d. Discipulus et servus, quales vos mihi estis, ô Apostoli, non debet appetere majorem honorem et plausum populi, quam habuit ejus

magister et dominus, qualis sum ego. Si ergo ego à Judæis tantas calumnias et persecutiones passus sum, et majores patiar, ut tandem ab eis crucifigar; parate vos pariter, ut similia ab eis et Gentibus patiamini. Hunc esse sensum patet ex versu sequent. *Multum*, ait S. Hilarius, *proficit ad tolerantiæ assumptionem rerum imminentium cognitio, maxime si patientiæ voluntas præsumatur exemplo.* Addit S. Hieronymus, *ut gloriæ loco ducant, si Domino vel passionibus adæquentur.*

25. SUFFICIT DISCIPULO, UT SIT SICUT MAGISTER EJUS, ET SERVO SICUT DOMINUS EJUS. SI PATREM FAMILIAS BEELZEBUB VOCAVERUNT, QUANTO MAGIS DOMESTICOS EJUS!] q. d. Si me, qui sum Christus magister et Dominus, imo paterfamilias vester (erat enim familia 12. Apostolis constans, cujus Christus erat caput, rector et pater), Judæi irriserunt, calumniati sunt, et vocaverunt Beelzebub, id est amicum et socium Beelzebub, dicentes : *In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia;* Matth. cap. 12. vers. 24, imo augescente ira et odio ipsum Christum vocarunt Beelzebub, ut hic dicitur; si, inquam, in me, qui eis per tot miracula me Messiam et filium Dei esse probavi, hoc ausi sunt, quanto magis eadem audebunt in vos domesticos meos, discipulos et famulos! Et si ego hæc ab eis modeste et fortiter toleravi, quanto magis vos eadem simili modo tolerare debetis, imo in iis gaudere quod pro me ista toleretis, quodque in hac tolerantia mihi assimilemini, meisque quasi vestibus et insignibus ornemini!

Audi S. Hilar. hic Can. 10. *Omnia injuriarum et contumeliarum genera nihil nos terreant, gloriæ potius loco amplectentes, si Domino nostro vel passionum conditionibus adæquemur.* Et Tertull. lib. de Bono martyrii cap. 9. *Cum magister*, ait, *et Dominus ipse perpessus sit persecutionem, et traditionem, et occisionem, multo magis servi et discipuli eamdem expendere debebunt, ne quasi superiores, exempti de iniquitate videantur, quando hoc ipsum sufficere eis ad gloriam debeat, æquari passionibus Domini et magistri.* Nam, ut ait sanctus Chrysost. hom. 11. in ep. ad Roman. *Magna corona est communionem habere cum Domino.* Unde S. Ambrosius l. 2. de Abraham cap. 7. *Exercitata*, inquit, *mens non aquilarum præfert imagines, nec dracones : sed in cruce Christi, et in Jesu nomine progreditur ad prælium, hoc signo fortis, hoc vexillo fidelis.*

Moraliter discant hic fideles, cum se pietati dant, cum Christo et Apostolis irridendos fore et subsannandos, sed generose probra omnia tolerent et contemnant, dicantque cum Paulo : *Mihi pro minimo est, ut à vobis judicer, aut ab humano die.* Hinc S. Hieron. ep. 39. ad Marcellam, loquens de Blesilla S. Paulæ filia, quæ mortuo marito monachæ vitam professa, à mundanis ridebatur : *Blesilla nostra*, ait, *ridebit, nec dedignabitur loquacium ranarum audire convicia, cum Dominus ejus dictus sit Beelzebub.* Graviter Epictetus in Enchirid. cap. 26. *Sapientiæ*, ait, *studium suscipere cupis; statim te para, quasi futurum sit, ut deridearis, ut multi te subsannent. Sed si quid proficere vis, ne recusa, quominus ob res externas amens et fatuus habearis.* Similiter Lactant. in Epitom. divin. instit. c. 1. *Teneamus*, ait, *innocentiam, teneamus justitiam, subeamus imaginem stultitiæ, ut veram sapientiam tenere possimus.*

Quin et Isaias in nomine suo, cæterorumque Prophetarum et Apostolorum ait cap. 8. *Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in portentum.* Et S. Paulus : *Spectaculum*, ait, *facti sumus mundo, Angelis et hominibus.* 1. Cor. 4. Vide utrobique dicta.

Quæres, quis et qualis fuit Beelzebub? Resp. fuit Deus et idolum Accaronitarum, ut patet 4. Reg. 1. 2. 3. 6. ita dictus quasi בעל זבוב *baal zebub*, id est *dominus muscæ*, vel *habens muscam*, eo quod adversus muscarum pestem coleretur et invocaretur. Sic enim apud Græcos Jovis cognomen erat ἀπόμυος, q. d. *amusca*, quod eum colerent ad fugandas muscas. Sic Cyrenaici cum muscarum multitudo pestilentiam afferret, Achorem Deum muscarum ad eas abigendas invocabant, teste Plinio l. 8. cap. 28. Sic denique Arcades et Elæi *Myagrum* sive *Myodem* (quo nomine Josephus l. 9. Antiq. c. 1. vertit vocatque Beelzebub) quasi muscarum venatorem et interemptorem adorarunt, teste Plinio lib. 10. cap. 28. et Pausania in Arcadicis. Vide Giraldum, de Diis Gentium. Hinc et idolum Beelzebub videtur habuisse caput muscæ. Nam Septuag. *Beelzebub* vertunt, *Deum muscam.* Simili enim modo Ægyptii Apin Deum bovis capite et specie, Anubin canis, Hammonem arietis, vel hirci, Æsculapium serpentis, alios deos et idola leonis, equi, aquilæ et avium forma pinxerunt et coluerunt. Hinc ergo Judæi et Luciferum principem dæmoniorum partim irrisionis, partim abominationis causa vocarunt Beelzebub, id est Deum muscam, vel muscarium, talemque dixerunt esse Christum per summam contumeliam et sacrilegium. Plura de Beelzebub dicam 4. Reg. 1. v. 2.

Porro Græci Codices tam hic, quam Marci 3. v. 22. et Luc. 11. v. 15. 18. 19. æque ac Theophylact. Euthym. Vatabl. constanter pro Beelzebub habent Beelzebul, quod nonnulli interpretantur *Baal* aut *Jupiter stercorarius (zebul* enim Heb. *habitaculum*, sed Chald. Syriace et Arabice *zebel* significat *stercus*, quia diabolus per peccatum est immundissimus, ideoque homines ad omnes immunditias, præsertim crapulæ et libidinis, excitat, atque in sepulchris, patibulis locisque immundis, ut plurimum cum suis sagis versatur), idque ad contemptum, cadaveribus enim et stercoribus muscæ insident. Atque hinc forte *zebuli* nomen, quod S. Hilarius aliique veteres dant diabolo, nisi malis Æolice *za* poni pro Δια, ut *zabulus* dicatur pro *diabolus.* Verum legendum est Beelzebub, non Beelzebul : sic enim legunt Codices Hebræi, Chald., Syri, Arab., S. Hieron. et alii passim. Sic enim Septuag. legisse liquet ex 4. Reg. 1. ubi Beelzebub vertunt *Baal* (id est Jovem vel Deum) *muscam : zebub* enim muscam significat, non *zebul.*

26. NE ERGO TIMUERITIS EOS : NIHIL ENIM EST OPERTUM, QUOD NON REVELABITUR, ET OCCULTUM, QUOD NON SCIETUR.] Græce est pulchra paranomasia : *Nihil enim est tectum, quod non sit retegendum; nihil coopertum, quod non sit discooperiendum.*

Sensus est, q. d. Licet Judæi vos calumnientur quasi non Dei, sed Beelzebub, id est Luciferi Apostolos et Legatos; nolite tamen eorum probra, irrisiones et sannas timere, quia tandem Deus vestram innocentiam, fidem et veram religionem patefaciet, non tantum in die judicii, sed etiam in hac vita, facietque ut ii, qui vos

ante persequebantur ut diabolicos, cognita veritate, ut divinos Deique nuntios honorent, colant, credant, obediant. Ita S. Chrysost. Theophylact. Euthym. Nimirum virtus patitur fumum invidiæ et infamiæ, sed eluctans in flammam claritatis et gloriæ erumpit, ac diu pressa laus majori cum luce effulgurat.

Posset secundo sic exponi, q. d. Ne timeatis aut refugiatis, ô Apostoli, prædicare meum Evangelium, quia licet initio pauci credant, ut videatur illud esse opertum et occultum, tamen sensim serpet, et tandem toti orbi ejus veritas innotescet, clarescet et splendescet.

Audi S. Ambros. lib. 1. de Jacob et vita beata cap. 8. *Perfecti*, ait, *est viri non succumbere iis, quæ plerisque terribilia et formidolosa videntur, sed quasi fortem militem, gravissimorum casuum sustinere incursus, conflictus subire, et quasi providum gubernatorem, navem in tempestate regere, atque occurrendo insurgentibus fluctibus, magis vitare naufragium sulcando undas, quam declinando. Non iste in persecutione pavidus, non in tormentis mollior : sed quasi athleta fortis qui repercutiat verberantem, si non cædis, certe sermonis flagello, dicens : Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum. Qui cum gravissimo licet dolore luctetur, non miserabilem se præbeat, sed ostendat tanquam in laterna lumen, et inter asperas procellas et gravissimos flatus, suam lucere, nec extingui posse virtutem animi.* Sic olim suis in cruciatibus Vincentius tyrannum repercutiebat, dicens : *Videbis me plus posse dum torqueor, quam ipse dum torques.* Sic Apostoli in persecutionum tenebris clarius radiabant. De quorum virtute D. Bernard. ser. 27. in Cantica : *Quomodo*, inquit, *stellæ in nocte lucent, in die latent : sic vera virtus, quæ sæpe in prosperis non apparet, eminet in adversis.*

27. QUOD DICO VOBIS IN TENEBRIS, DICITE IN LUMINE : ET QUOD IN AURE AUDITIS (Syrus, *quod in aures vestras auditis*; Arabicus, *quod audistis auribus vestris*) PRÆDICATE SUPER TECTA.] In Judæa enim sunt tecta plana, ut in eis ambulare, cœnare, dormire, atque ex iis velut ex alto suggestu concionari liceat. q. d. Quæ privatim vobis dico, hæc publice prædicate. Est catachresis; nam *in tenebris* et *in aure* idem est, quod privatim et secreto : *in lumine* et *super tecta* idem est, quod palam et publice coram omnibus. Ita S. Chrysost. et S. Hieron. qui triplicem affert sensum : primum, q. d. Quod audistis in mysterio, hoc apertius prædicate : secundum, quod didicistis abscondite, hoc publice loquimini : tertium, quod in uno Judææ angulo vos docui, hoc in toto mundo libere et audacter evangelizate.

Mystice, S. Augustinus lib. quæst. in Matth. cap. 2. Quod dico in tenebris, id est in timore, inquit, hoc in lumine, id est in fiducia veritatis prædicate.

28. ET NOLITE TIMERE EOS, QUI OCCIDUNT CORPUS; ANIMAM AUTEM NON POSSUNT OCCIDERE : SED POTIUS TIMETE EUM, QUI POTEST ET ANIMAM ET CORPUS PERDERE IN GEHENNAM.] Arabicus, *in ignem gehennæ.* q. d. Nolite metu mortis quam vobis intentabunt persecutores, negare meam fidem, aut cessare ab ejus prædicatione vobis à me imperata, vel aliquid ea indignum committere, quia si id feceritis, incurretis mortem tum corporis, tum animæ longe atrociorem et diuturniorem, scilicet æternam in gehenna, ubi damnati moriuntur morte immortali, quia jugiter in tormentis mortiferis, quasi in morte vitali et vita moribunda vivunt et perdurant, juxta illud : *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur.* Isaiæ 66. 24. Vere S. Chrysost. hom. 5. ad Pop. *Gehennam*, ait, *continue timens nunquam in gehennæ ignem decidet, continue castigatus hoc metu.*

Hæc Christi gnome proprie respicit rem necessariam et præceptam, scilicet jubet ut metu tyrannorum fidem Deo datam, ejusque legem non violemus. Extendi tamen potest ad res consultas, non præceptas; sed tunc consilii est, non præcepti. Sic S. Clemens Pontifex eam extendit ad consilium virginitatis. Cum enim SS. Nereus et Achilleus, famuli S. Flaviæ Domitillæ, quæ jam desponsa erat Aureliano consulis Romani filio, persuasissent virginitatem, peterentque à S. Clemente ut illam velaret, Deoque Virginem consecraret; animose respondit Clemens : *Vobis, illi, et mihi, ut video, paratur palma martyrii : sed quia Christus sanxit, ut non timeamus eos qui occidunt corpus, contemnamus hominem mortalem, ut auctori vitæ immortalis plane pleneque pareamus.* Consecravit ergo Domitillam Virginem; quod audiens sponsus ejus Aurelianus, SS. Nereum et Achilleum varie tortos jussit plecti capite, S. Domitillam in Pontiam relegavit, quæ tandem martyrium per ignem obiit, ac demum S. Clemens in mare demersus eamdem palmam obtinuit. Ita hi quatuor gloriosæ fuere virginitatis victimæ. Fuit hic eorum actus heroicus : potuissent enim licite suadere Domitillæ ad evadendam persecutionem, ut nuberet Aureliano; sed vicit amor castitatis et Christi. Ita habent eorum Acta apud Surium die 12 Maii.

Hac eadem Christi sententia S. Stephanus I. Pontifex et martyr, fideles ad constantiam in fide animavit sub Valeriano Imperatore, qui octavam persecutionem contra Christianos suscitavit, edicens, ut quisquis Christianum quempiam accusasset, ejus bona possideret, et dignitates in exercitu quas posceret obtineret. Pavidos ergo Christianos S. Stephanus hac Christi gnome confirmavit, ut opes terrenas præ cœlestibus contemnerent, et vitam pro Christo spe vitæ æternæ profunderent. Atque dicta factis stabilivit, suisque quasi dux ad martyrium præivit. Missam enim celebrans, audito satellitum strepitu, immotus et imperterritus perrexit : qua finita considens in sede, intrepide caput carnifici amputandum obtulit anno Domini 260. Ita habet ejus vita apud Surium die 2. Augusti. Idem prorsus dixit et fecit S. Cornelius Pont. et martyr anno Domini 255. die 14. Septemb., ut patet ex epistola ejus ad Lupicinum.

IN GEHENNAM.] Hic gehennæ metus et vitæ æternæ spes acerrimus fuit stimulus Apostolis et martyribus ad generose superandum equuleos, ignes, leones, omniaque tormenta, ut patet in Machabæis 2. Mach. c. 7.

Victor. Uticensis lib. 3. Wandal. persecut. narrat. Dionysiam matronam, cum ab Arianis excelso loco tota nudaretur, et virgis acerrime cæderetur, animose respondisse : *Ministri diaboli, quod ad opprobrium meum facere computatis, ipsa est laus mea.* Cumque videret unicum suum filio-

lum ad tormenta expallescentem, eum animavit recordatione gehennæ, nequando rex dicat ministris: *Mittite in tenebras exteriores, ubi erit fletus oculorum, et stridor dentium. Illa desideranda vita, quæ semper habetur. Talibus itaque filium solidans verbis velociter martyrem fecit.* Hucusque Victor. Ibidem narrat Victorianum Carthaginis proconsulem, à legatis regis Hunerici sollicitatum ad Arianismum respondisse: *Securus de Deo et Christo Domino meo, dico quæ regi dicatis. Subrigat ignibus, adigat bestiis, excruciet generibus omnium tormentorum, si consensero, frustra sum in Ecclesia Catholica baptizatus. Nam si hæc præsens vita sola fuisset, et aliam, quæ vere est, non speraremus æternam, nec ita fecissem ad modicum, atque temporaliter gloriari, et ingratus existere, qui suam fidem mihi contulit creditori. Ad quod tyrannus excitatus, quantorum temporum, et quantis eum afflixerit pœnis, humanus sermo non poterit explicare. Qui tripudians in Domino, feliciterque consummans, martyrialem coronam accepit.* Hæc Victor. Sapienter S. Flavianus martyr apud Surium in fine Februarii: *Corpus*, ait, *tormenta non sentit, cum animus in cœlo est, et Deo se tota mente devovit.* Et S. Ambrosius: *Sapiens*, ait, *non frangitur doloribus corporis, sed etiam in ærumnis beatus manet.*

29. Nonne duo passeres asse veneunt, et unus ex illis non cadet super terram sine patre vestro.] *Asse*, Græce *assario*, quod vocabulum est Romanum, et diminutivum. q. d. Parvus assis, cujus meminit Varro lib. 1. de Analogia. Fuit autem assarius dimidia pars assis, non illius veteris, qui erat libralis (as enim erat libra æris, auri, vel argenti) sed recentioris, qui erat semuncialis, cusus est lege Papyria, teste Plinio libro 33. capite 3. Quare *assarius* erat quarta unciæ pars, quæ in nummo æreo exigui erat valoris et pretii, adeoque duo quatrini Romani ex ære (uti meis oculis vidi) ponderant fere quartam unciæ partem, imo eam plane adæquant duo quatrini cum medio, qui valent dimidium baiocum, id est, quartam stuferi belgici partem, quam ipsi vocant *een oort.* Nam Julius, sive regalis Hispanicus valet decem baiocos, id est, quinque stuferos: baiocus enim est dimidius stuferus. Quare assarius est dimidius baiocus, sive quarta stuferi pars. Porro baiocus Romæ continet quinque quatrinos. Porro assarius dictus quoque est assis, ut vertit hic interpres, scilicet minor, sive dimidiatus: sic enim regales alii sunt duplices, alii simplices, et quasi dimidiati. Vatabl. assem interpretatur quatuor denariolos, qui valent circiter duos quatrinos cum dimidio Romano. *Asse* ergo, id est, vili et minimo pretio *veneunt*, id est venduntur, *duo passeres.* (Unde Euthymius *assarium* interpretatur *terunciolum*, vel *minimum obolum.*) Hoc erat eorum pretium in Judæa tempore Christi. Ita Georgius Agricola lib. 2. de Externis ponderibus.

Non cadet super terram.] Id est, non peribit, non morietur. Aves enim cum vivunt, in aere degunt et volant: sagittis vero confixæ, vel alia ratione morientes, in terram decidunt: *Sine patre vestro*, id est, sine providentia, cura, voluntate, et decreto patris vestri. q. d. Si Deus tantam habet passerculorum curam et providentiam, quantam habebit vestri? utpote qui proprie sit pater vester, non passerculorum: vos enim ad similitudinem suam rationales formavit, et per Christum reformavit, Christoque similes, sanctos et Apostolos effecit: quare non permittet vos lædi, vel occidi à persecutoribus, nisi ut per martyrium meliori, imo felicissima vita et corona vos donet.

Symbolice S. Hilarius duo passeres, ait, sunt corpus et anima, quæ quasi passeres nata sunt, ut pennis spiritualibus volent in cœlum; sed peccator ea asse, id est modica voluptate, vendit diabolo, ut descendant in tartara.

30. Vestri autem capilli (Syrus, *pili*, *Capillus* enim dicitur quasi *capitis pilus*; nam et pili sunt in aliis membris) capitis omnes numerati sunt] q.d. Deus ab æterno, non tantum membrorum, sed et capillorum vestrorum numerum statuit et decrevit: quare illum exacte novit, et capillos sub numero hoc diligenter custodit, ne vel unus pereat sine peculiari ejus providentia, ut ait Lucas: quæ enim alicui numerata, et sub certo numero commendata sunt, hæc ille exacte custodit, ne vel unum depereat, sed eodem numero conservet, ut eodem suo tempore restituat. Ita facit Deus nobis in capillis.

Allegorice, Capilli Christi primo sunt omnes electi et salvandi, ait S. Hieronymus, hi enim Christum ornant, sicut capilli caput. Tropologice: capilli sunt omnes cogitationes, locutiones et actiones fidelium et sanctorum. ita S. Cyrillus lib. 8. in Levit. Rursum capilli sunt minutissimæ cogitationes et intentiones sanctorum, quas Deus exacte novit, custodit, animat, dirigit, perficit et præmiat. Ita Damasc. in Historia Barlaam et Josaphat. cap. 9.

31. Nolite ergo timere, multis passeribus meliores (Syrus, *præstantiores*) estis (Græce διαφέρετε id est, præstatis, antecellitis, excellitis) vos.] q.d. Si Deus passerum habet curam: ergo multo magis vestri: quare in ejus paterno providentiæ sinu securi conquiescite in quavis persecutione et tribulatione: ipse enim ab omni vos liberabit vel eripiendo, vel martyrio in morte laureando, et in cœlum transferendo, ubi non erit amplius labor aut dolor.

Porro si passeres, qui ob garritum, et quia domos conspurcant triticumque furantur, à domibus fugantur, et ob carnes quæruntur ad necem, incurii tamen vivunt sine vitæ cura, eamque Deo resignant, idque ex solo naturæ instinctu, cum Dei providentiam non cognoscant; quanto magis vos, qui eamdem et ratione cognoscitis, et fide creditis, et experientia quotidie sentitis, imo quasi manibus palpatis, eidem vos totos fidenter committere debitis: vos, inquam, qui ejus causam agitis, ejusque fidem et cultum propagatis! Horum enim, si ullorum, Deus curam habet quam maximam.

32. Omnis ergo qui confitebitur (ab hac voce olim *martyres* vocati sunt *confessores*) me coram hominibus, confitebor et ego eum coram patre meo, qui in coelis est.] *Confitebitur me*, Græce ἐν ἐμοὶ, id est *in me.* Et mox: *Confitebor et ego eum*, Græce ἐν αὐτῷ, id est *in eo*, id est, eum, et sic legit Tertullianus in Scorpiaco, capite 9. Sic quoque habet Lucas cap. 12. vers. 5. in Græco. Est Hebraismus. Hebræi enim verba contactus, sive corporalis, sive spiritualis et mentalis (qualis est confiteri et profiteri aliquem), construunt cum præpositione ב id est, *in*, di-

cunque בי חודה *hoda bi*, id est, confessus est in me, id est confessus est me, ut patet ex antithesi, quam subjicit : *Qui autem negaverit me, negabo et ego eum.* Aliter Maldonatus : *Confitebitur*, inquit, id est, gloriabitur *in* me, ut respondeat Hebr. התודה *hit vadde*, quod cum sit *Hit pael*, significat actionem inagentem reflexam, puta confiteri in seipso, hoc est, gloriari. Denique τὸ *in me* habet emphasim, multaque notat.

Sensus enim est, q. d. Omnis qui coram tyrannis de fide interrogatus, ingenue, libere et constanter professus fuerit se credere in me, quasi in Messiam, Dei filium, Salvatorem orbis, seque mihi meæque doctrinæ mordicus adhærere, ac pro ea tuenda velle mortem oppetere; itaque me, meumque nomen et religionem palam honorarit et celebrarit, hunc pariter ego coram Deo, Angelis et hominibus profitebor esse meum discipulum, confessorem et martyrem, ac ut talem honorabo et celebrabo, atque martyrii laurea coronabo. Hoc est, quod ait Apostolus Rom. 10. *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Unde S. Basil. hom. de Quadraginta martyribus, narrans eos unanimi voce coram præside professos se esse Christianos, exclamat : *O beatas linguas, quæ sacram illam vocem emiserunt, quam aer quidem excipiens sacer est factus, Angeli audientes plauserunt, diabolus vero cum dæmonibus magnam accepit plagam, Dominus postremo in cœlo descripsit.*

Martyrium ergo est confessio Christi, et professio Christianismi usque ad equuleos et necem violentam, ideoque est summus honor et amor Christi. Unde Apostoli virique Apostolici ardentissime desiderarunt martyrium. S. Ignatius ep. ad Rom. *Amor meus*, ait, *crucifixus est : non est in me ignis mundanæ, sed cœlestis materiæ, et aqua viva, quæ intus dicit : Veni ad patrem.* Idem : *Pulchrum est à mundo occidere ad Deum, ut ad ipsum exoriar :* S. Basilius hom. 19. in S. Gordium martyrem : *Martyres*, ait, *cœlestem gloriam violenta immaturaque morte præveniunt. Velociter ex hac vita, quæ potius est interitus longus dicenda, brevi quidem labore commigrare contendunt, supremum ætatis finem inutilem, sterilem, infructuosum, stultum, vanum expectare fastidiunt.* Mortem ergo non vocant mortem, sed, ut ait S. Sophia ad Anastasiam filiam apud Surium die 28. Octobris. *Bonum ex malo mundo discessum, lætitiam, gaudium, voluptatem, splendorem, pulchritudinem, lucem longe ac luce dulciorem et pulchriorem.* S. Antonius teste S. Athanasio, cum futuri martyres in persecutione Maximiani ducerentur Alexandriam, spe martyrii proripiens se è monasterio, sequensque futuras Christi victimas : *Pergamus*, ait, *ad gloriosos fratrum triumphos, ut et ipsi congrediamur.* Sanctus Dionysius Areopagita, surrogato sibi Athenis Episcopo, martyrii desiderio Romam adiit, inde Gallias, ut cum Apostolis martyr occumberet : unde gloriosum pro Christo agonem fortiter obiit juxta Parisios.

Tertullianus Apologeticum pro Christo et Christianis ita concludit : *Sed hoc agite, boni præsides, meliores multo apud populum, si illis Christianos immolaveritis. Cruciate, torquete, damnate, atterite nos, probatio est enim innocentiæ nostræ iniquitas vestra. Ideo nos hæc pati Deus patitur, nam et proxime ad lenonem damnando Christianam, potius quam ad leonem, confessi estis labem pudicitiæ apud nos atrociorem omni morte reputari, nec quidquam tamen proficit exquisitior quæque crudelitas vestra, illecebra est magis sectæ : plures efficimur, quoties metimur à vobis, semen est sanguis Christianorum.* Et paucis interjectis : *Quis non, ubi requisivit, accedit? ubi accessit pati exoptat? ut totam Dei gratiam redimat, ut omnem veniam ab eo compensatione sanguinis sui expediat? omnia enim huic operi delicta donantur. Inde est quod ibidem sententiis vestris gratias agimus, ut est æmulatio divinæ rei et humanæ : cum damnamur à vobis, à Deo absolvimur.*

Idem Tertullianus contra Gnosticos, docentes posse in tormentis Christum ore negari, modo ejus fides corde retineatur (idem postea docuerunt Priscillianistæ, quorum tessera erat :

Jura, perjura, secretum prodere noli),

scripsit Scorpiacum, id est pharmacum contra Scorpios, puta Gnosticos, quo toto agit de Bono martyrii. Tertullianum quasi magistrum de more secutus S. Cyprianus mire extollit martyres et martyrium, exhortat. ad mart. *Martyrii*, ait, *inæstimabilis gloria, infinita mensura, immaculata victoria, inæstimabilis titulus, triumphus immensus.* Idem ibidem et in ep. ad martyres, inter alia his eos elogiis sparsim ornat : *Martyr efficitur collega passionis Christi. Martyres præstant magisteria morum, Confessores initia virtutum. Martyres cum Christo futuri judices. Martyres regnum cœlorum sine cunctatione obtinent. Martyres fructum centenarium percipiunt. Martyrum triumphus gloriosus. Martyrum fides et fortitudo inexpugnabilis. Martyrum corona eo sublimior quo longior. Martyrum oratio meretur à Deo exaudiri. Martyrum triumphis lætatur Ecclesia. Martyrum prærogativa possunt lapsi apud Deum juvari. Martyrum memoria, passiones, et dies anniversaria sacrificiis in Ecclesia celebrari solita. Martyribus patent cœli tempore persecutionum. Martyrium est in Dei dignatione, non in hominis potestate. Martyrium jam libenter appetunt, qui mortem contemnere discunt. Martyrium per baptisma sanguinis omnium excellentissimum. Martyrii initium ab Abel. Martyrii subeundi adjutor, testis et probator Christus. Martyrio statim patet ingressus ad regnum cœlorum.*

Denique Antesignanus, Princeps et Dux martyrum est Christus. Hac de causa primi Antistites et Patres (quod et invitus fatebatur Julianus Apostata) *omnes ad martyrium quasi apes ad alvearium volabant*, ait S. Chrysostomus, Orat. in Juvent. et Maxim. Mart. tom. 3. in fine. Sanctus Hubertus, sancto Lamberto martyri in Leodiensi Episcopatu succedens, ingemiscebat, quod et eidem in martyrio non succederet : *O me infelicem*, inquit, *cujus peccata se in tantam sustulere congeriem, ut non idoneus dignusque possim reperiri consortio tanti viri, martyrii triumphum subeuntis, palmamque martyrii invadentis !* Ita habet vita ejus apud Surium die 5. Novembris. Sanctus Dominicus vix instituto à se Ordine Prædicatorum, cupiditate martyrii ad Saracenos profectus est, anno Domini 1217. Sanctus Franciscus ad martyrium ita anhelabat, ut teste S. Bonaventura, cap. 9. vitæ ejus, ter in Orientem ejus potiundi spe sit profectus.

Primo, in Syriam, anno sexto conversionis suæ. Secundo, anno septimo ab instituto Minorum ordine, in Africam ad regem Marochi. Tertio in Terram sanctam ad Sulthanum Babyloniæ, sed irrito semper conatu, Deo nimirum ipsum ad nobilius sacrorum Christi stigmatum martyrium destinante.

Plura de Martyrio annotavi Osee cap. 11. in fine capitis. Vide Victorem Uticensem lib. 2. 3. Wandal. Persecut. ubi inter alia narrat ab Hunerico rege Ariano plurimos orthodoxos, quasi agmina locustarum, compactos fuisse in angustum carcerem, ubi locus non erat secedendi, quare omnia stercoribus et urina scatebant, ut ille tunc fetor et horror universa pœnarum genera superaret: et tamen martyres hymnum cum exultatione Domino decantabant: *Hæc est gloria omnibus sanctis ejus.*

33. QUI AUTEM NEGAVERIT ME CORAM HOMINIBUS, NEGABO (Syrus *abnegabo*) ET EGO EUM CORAM PATRE MEO, QUI IN COELIS EST.] Subjicit hoc Christus, ut qui non movetur magnifica promissione, percellatur terribili comminatione, quod sicut Christus confitebitur confitentem, ita negabit negantem se, dicens: *Nunquam novi vos, discedite à me, qui operamini iniquitatem*, Matth. 7. 23, hoc est, ite ad Luciferum, cui servistis, in gehennam. Matth. cap. 25. v. 12. et sequent.

34. NOLITE ARBITRARI, QUIA (quod) PACEM VENERIM MITTERE IN TERRAM: NON VENI PACEM MITTERE, SED GLADIUM.] *Pacem*, scilicet terrenam et mundanam; nam pacem spiritualem mentis, et pacem unionis fidelium inter se, ac cum Deo et Angelis ejus, quæ ducit ad pacem et felicitatem æternam in cœlis, Christum allaturum prædixit et promisit Isaias capite 9. vers. 6. et 7. et cap. 65. vers. 25; et hanc Angeli, Christo nato, hominibus nuntiarunt, Lucæ c. 2. v. 14.

SED GLADIUM.] Id est, *separationem*, ut habet Lucas c. 12. v. 51. et discordiam in fide et religione, scilicet fideles meos Christianos proprie per fidem separem ab infidelibus; hi vero inde et occasione accepta se separent à fidelibus infideli odio, eosque libertate, bonis et vita mulctent; et hoc posterius maxime intendit hic Christus, idque optime respondet Michææ capite 7. v. 6. ex quo hæc sumpsit Christus. Ita S. Augustinus lib. 1. Retract. cap. 19. et alibi, imo sic explicat Lucas capite 12. vers. 51. et patet ex sequentibus; sequitur enim:

35. VENI ENIM SEPARARE (Syrus ut *faciam dissidere*) HOMINEM ADVERSUS PATREM SUUM, ET FILIAM ADVERSUS MATREM SUAM, ET NURUM ADVERSUS SOCRUM SUAM:

36. ET INIMICI HOMINIS, DOMESTICI EJUS.] Syrus: *Et inimicos habebit vir filios domus ipsius.* Quia, ut ait S. Chrysost. hom. 2. contra Judæos, eveniet ut in eadem domo unus sit fidelis, credatque in Christum, alter maneat infidelis, ac pater velit filium à fide retrahere ad pristinam impietatem. Hoc prædicens, ait: *Veni separare*, etc. q. d. Adeo vincet potestas Evangelii, ut filii quoque contemnant parentes suos, filiæ matres suas, et parentes liberos, imo et animam (vitam) et omnia pro pietate exponant. Hæc Chrysostomus. Porro alludit, imo citat Christus Michææ 7. 6. Putant nonnulli Christum alio sensu et causa abuti verbis Michææ, sed respondeo, Michæam ad litteram loqui de calamitate obsidionis impiæ Jerusalem per Chaldæos, uti docet ibidem S. Hieronymus, qua ejus incolæ adeo gladio, fame, peste vexati et afflicti fuere, ut etiam frater fratri, filius parenti, uxor marito panem, domum, arcem eriperet et præriperet, ut sibi uni consuleret. Allegorice autem, hæc Judæorum pugna significat discordiam et pugnam infidelium, etiam parentum, fratrum, conjugum, contra fideles Judæos et Gentes tempore Christi, maxime quando propter eos periculum famæ, bonorum et honorum, vel etiam vitæ incurrebant: tunc enim fratres, filii, ceterique domestici fiebant inimici fratrum et parentum fidelium. Et hoc sensu allegorico verba Michææ citat hic Christus; nec enim necesse est in Allegoria vel parabola omnia omnino adaptare. Vide dicta Michææ 7. 6.

37. QUI AMAT PATREM AUT MATREM PLUS QUAM ME NON EST ME DIGNUS: ET QUI AMAT FILIUM AUT FILIAM SUPER ME, NON EST ME DIGNUS.] Scilicet, non est dignus, qui me habeat Dominum et magistrum, non est dignus meo nomine, consortio, gratia, regno, ceterisque præmissis meis. Lucæ cap. 14. 26. *Non potest meus esse discipulus*, non est dignus me præceptore. Ratio est quia Christus, utpote Deus, Dominus, Salvator et Redemptor noster, longe præferendus est parentibus et filiis: quare qui illis eum postponit, ut propter eos à fide vel lege Christi desciscat, hic indigne tractat Christum, eique summam ignominiam irrogat; quare indignum se facit ut in Christi familia et schola recenseatur. Ita S. Hieronymus et alii. Ita S. Saturus, cum ei minaretur Hunericus rex, ni Arianus fieret, se uxorem ejus camelario in conjugium traditurum, cumque uxor id horrescens, obsecraret Saturum ut regi consentiret, ipse quasi alter Job respondit: *Tanquam una ex insipientibus mulieribus loqueris. Formidarem, mulier, si sola esset hujus vitæ amara dulcedo: artificio, Conjux, diaboli ministraris. Si diligeres maritum, nunquam ad secundam mortem attraheres proprium virum. Distrahant filios, separent uxorem, auferant substantiam, mei Domini ego securus de promissis, verba tenebo: si quis non dimiserit uxorem, filios, agros aut domum, meus non poterit esse discipulus.* Ita Victor Uticensis l. 1. Wandal. persec. Idem l. 3. Matrona, ait, nomine *Victoria, dum in conspectu vulgi continuato suspendio cremaretur, à marito jam perdito, filiis præsentibus, taliter rogabatur: Quid pateris, conjux? Si me despicis, vel horum, quos genuisti, miserere, impia, parvulorum. Quare oblivisceris uteri tui, et pro nihilo ducis, quos cum gemitu peperisti? Ubi sunt fœdera conjugalis amoris? ubi societatis vincula, quæ inter nos dudum honestatis jure tabulæ conscriptæ fuerunt? Respice, quæso, filios ac maritum, et regiæ jussionis implere festina præceptum, ut et imminentia adhuc tormenta lucreris, simul et mihi doneris et liberis nostris. Sed illa nec filiorum fletus, nec serpentis audiens blandimenta, affectum multo altius elevans à terra, mundum cum suis desideriis contemnebat.*

38. ET QUI NON ACCIPIT (de manu Domini in humeros suos, ut instar Christi eam bajulet et æquo animo ferat) CRUCEM SUAM, ET SEQUITUR ME, NON EST ME DIGNUS.] *Crucem*, ut scilicet paratus sit pro Christo ferre opprobria, verbera, carceres et mortem etiam durissimam et ignominiosissimam, qualis est mors crucis, quam Christus

pro nobis sustinere dignatus est; quia, ut ait S. Chrysostomus, in persona Christi: sicut ego summam vobis attuli beatitudinem; sic singularem obedientiam et affectionem à vobis postulo, imo reposco, ut in mea acie sitis leones. Allùdit Christus ad bajulationem suæ crucis futuræ: omnino enim par est et justum, ut post Christum crucem pro nobis bajulantem, nos quoque crucem nostram ejus amore et reverentia bajulantes sequamur, et tendamus in cœlum. Hunc esse genuinum litteræ sensum patet ex sequentibus. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus et alii. Potest tamen generatim per *crucem* hic accipi omnis tribulatio à Deo immissa. Crux enim à cruciatu dicitur, ait S. Gregorius, hæc Christianis Christi ducis sui amore et exemplo fortiter ferenda est.

Mystice crux est mortificatio. Ita S. Gregorius hom. 32. in Ev. Beda et alii. Audi Euthymium: *Crucem*, inquit, *vocat Christus mortem ad ea quæ mundi sunt, quia mortis instrumentum erat crux. Oportet enim eum, qui Christum sequitur, mortuum esse ad mundanas voluptates.* Audi et Glossam: *Crux duobus modis portatur, vel cum per abstinentiam corpus afficitur, vel cum per compassionem proximi, animus affligitur, peccata proximorum frixorium sunt sanctorum.*

Simili modo S. Hilarius et alii hæc accipiunt de cruce et martyrio spirituali: qua quis carnem concupiscentiam et vitia crucifigit, et à se resecat. Idem dico de sententia proxime sequenti. Addit sanctus Chrysostomus Christum meminisse crucis, ut sensim ad crucem et passionem suam animos discipulorum præparet.

Denique S. Hieronymus: *In alio Evangelio*, inquit, *scribitur: Qui non accipit crucem suam quotidie; ne semel putemus ardorem fidei posse sufficere, semper crux portanda est, ut semper nos Christum amare doceamus.*

39. Qui invenit animam suam, perdet illam: et qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.] Τὸ *invenit*, est præteritum, non præsens. Græce enim est ὁ εὑρών. Sensus est, q. d. Qui animam, id est, animæ et vitæ suæ salutem corporalem et temporalem (ne sit amphibologia cum sequenti) in periculo mortis ob fidem meam apud tyrannos constitutam, per fidei et mei nominis negationem (hoc enim supplendum esse patet ex sequenti antithesi) *invenit*, id est, acquisivit et lucratus est, is perdet animam, id est, animæ suæ salutem æternam, quæ sola vera est salus, ibitque in gehennam. Et è contrario, qui perdiderit præsentem animæ vitam ob professionem mei nominis et fidei, ut pro ea mortem oppetat et martyrium; hic inveniet vitam, salutem, felicitatem et gloriam animæ æternam. Ita Theophylactus et alii. Simile est c. 16. 25. et Luc. c. 17. v. 33. Ita et Tertullianus in Scorpiaco c. 11. *Animam*, ait, *ille invenit, qui negarit Christum lucrifaciendo vitam, sed perdet in gehennam, qui se putat in negando lucrifacere eam. Perdet autem eam ad præsens, qui confessus occiditur, sed inventurus eam in vitam æternam.*

Qui ergo indulget animæ suæ, perdit eam; qui mortificat, salvat. Vide hic paradoxon: vita hic sita est in morte, et mors in vita. Si enim pro Christo morieris, vives: sin Christum neges, ut vivas, morieris in æternum. Unde Tertullianus in Scorpiaco c. 5. *Voluit*, ait, *Deus mortem morte dissolvere, tormentis tormenta discutere, vitam auferendo conferre, carnem lædendo juvare, animam eripiendo servare.* Quare non potes meliore usu vitam expendere, quam si eam pro Christo prodigas. *Nam pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.* Psal. 115. *Pretiosa*, ait S. Cyprianus ep. 11. *mors hæc est quæ emit immortalitatem pretio sanguinis*, juxta illud Sapient. 3. *Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est.*

Nota. Hebr. מצא *matsa*, id est, *invenit*, subinde significat, *acquisivit, nactus est, comprehendit, assecutus est*, uti vertunt Sept. Job c. 3. v. 22. et Nost. 1. Reg. 31. v. 3. Pari modo Græcum εὑρίσκω id est invenio, sæpe idem est quod impetro, obtineo, eruo, libero, assequor, comparo. Et latinum invenire est quasi in aliquid venire, aliquid acquirere et adipisci, ait Donatus. Sic Cicero Phil. 1. ait: *Qui propter hæsitantiam linguæ, stuporemque cordis cognitionem ex contumelia invenit*, id est, acquisivit. Plinius in præfat. *Inde nomen divinum invenit*, id est adeptus est. Sic dicitur quis invenire laudem, mortem, famam, id est acquirere. Sic Luc. 1. ait Gabriel B. Virgini. *Invenisti gratiam apud Deum*, id est, venisti in gratiam Dei, ejus gratiam inivisti, ejus amorem nacta et adepta es. Sic Apostolus Rom. 4. 1. *Quid ergo dicemus invenisse*, id est, assecutum esse *Abraham Patrem nostrum?* Genes. 26. 12. dicitur: *Sevit Isaac in terra illa et invenit*, id est, acquisivit *in ipso anno centuplum.* Ratio est, quia quod quis in fundo suo natum invenit, hoc sibi acquirit. Sic hic, *qui invenit animam*, id est, qui vitam suam in persecutione mortis periculo expositam et quasi perditam, lucratur, acquirit, et quasi de novo facit ad se venire; negando Christum, hic *perdet eam* in altera et beata vita. Res enim perdita si inveniatur, æstimatur quasi de novo acquisita. Est catachresis. Qui enim vitam, quam tyrannus petit, negando fidem conservat, hic eam quasi invenisse et de novo adeptus videtur.

Rursum מצא *matsa*, id est, *invenit*, subinde significat *quæsivit* per metalepsin, quia presse non invenitur, nisi quod quæsitum est. Sic sensus est, *qui invenit*, id est, qui quærit vitam suam conservare, et quærendo acquirit, ac conservat. Sic Jonathas ait famulo: *Vade, et affer mihi sagittas*, ubi in Hebr. *matsa*, hoc est, *vade et inveni*, id est, quære mihi sagittas, 1. Reg. 20. 21.

Ad hæc *matsa* subinde notat libertatem, sufficientiam, copiam, facultatem, potentiam. Ut Psal. 20. 9. *Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis*, id est, sufficiat, potentior sit et fortior inimicis tuis. Sic hic invenire animam, est acquirere animæ, id est, vitæ libertatem rerumque copiam et potentiam per negationem fidei: hæc enim reges et tyranni negantibus Christum promittebant.

40. Qui recipit vos, me recipit: et qui me recipit, recipit eum, qui me misit.] Qui enim recipit legatum, in legato recipit regem, qui eum legavit, ut per eum loquatur et agat. Apostoli autem sunt legati Christi, et Christus Dei: qui ergo eos recipit, Christum in iis recipit, et in Christo ipsum Deum, juxta illud Pauli: *Pro Christo legatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos.* 2. Corinth. 5. Ita fecerunt Galatæ Paulo: *Testimonium*, ait ipse ad eos cap. 4,

vobis perhibeo, quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis et dedissetis mihi. Et Rursum : *Non me respuistis, sed sicut Angelum Dei excepistis, sicut Christum Jesum.* Proponit Christus hic præmia recipientibus Apostolos, ut Apostolis in paupertate, quam eis præcipit, v. g. prædicantibus, consulat, in eaque confirmet, utque hospites ad eos libenter excipiendum invitet.

41. QUI RECIPIT PROPHETAM IN NOMINE PROPHETÆ, MERCEDEM PROPHETÆ ACCIPIET : ET QUI RECIPIT JUSTUM IN NOMINE JUSTI, MERCEDEM JUSTI ACCIPIET.] *Prophetam*, id est, doctorem et prædicatorem Evangelii, quales erant Apostoli. Olim enim Prophetarum munus erat, non solum prædicere futura, sed et populum docere, ac prædicare legem ac verbum Dei : *In nomine Prophetæ*, id est, quia Propheta, id est, doctor et prædicator Christi. Ita S. Chrys. Theophyl. Beda. Vide c. 7. 15.

MERCEDEM PROPHETÆ ACCIPIET.] Primo, aliqui sic explicant, q. d. Mercedem à Propheta accipiet, eamque hospitio et hospitalitate longe majorem, quia à Propheta, id est, prædicatore recipiet fidem et gratiam Christi, item orationes ejus apud Deum pro suo hospite.

Secundo, Euthymius : *Mercedem Prophetæ accipiet*, hoc est, inquit, erit Prophetæ et prædicatori æqualis in præmio, et æqualibus cum eo honoribus dignus habebitur. Hoc subinde verum est, cum scilicet hospes tanta charitate recipit prædicatorem, quanta ipse prædicat, eique magno fervore cooperatur, et causa est, ut plurimos convertat. Mensuræ enim charitatis respondet mensura gloriæ cœlestis, et beatitudinis essentialis. Quantum enim quis amat Deum, tanta visione Dei beabitur. Gradus enim visionis et gloriæ correspondent, et commensurantur gradibus charitatis. Alias verum non est : plus enim est prædicare Christum, ac proinde majoris meriti et præmii, quam sit prædicatorem hospitio excipere.

Tertio et genuine, *Mercedem Prophetæ accipiet*, quia sicut cooperatur Prophetæ, eumque juvat, quia Propheta et prædicator est, ita particeps erit laboris, meriti et præmii Prophetæ non æqualiter, sed proportionaliter, scilicet, secundum proportionem cooperationis et charitatis, qua prædicanti cooperatur. Sic enim jure communi receptatores latronum et furum, simili cum iis pœna plectuntur, licet non æquali. Qui enim alienæ virtuti, vel crimini cooperatur, illius alieni operis naturam et meritum, indeque præmium vel supplicium in se trahit. Sic explicat S. Chrysost. *Mercedem Prophetæ accipiet illam*, inquit, *quam decens est, ut is capiat, qui Prophetam recipit;* alii: *Particeps erit mercedis Prophetis promissæ.* Simile dat S. Gregor. hom. 20. in Evang. *Quia*, inquit, *etsi ulmus fructum non habet, uvam tamen cum fructibus portans, hæc sua efficit, quæ bene sustentat aliena.* Sic enim hospes, per Prophetam quem recipit, prophetat et prædicat, ideoque Prophetæ meritum et præmium percipit.

Huc facit vetus militiæ lex : *Æqua pars erit descendentis ad prælium, et remanentis ad sarcinas, et similiter divident hostium spolia.* 1. Reg. 30. 24. Mercedem ergo Prophetæ, id est, prophetiæ, sive prædicationis recipiet, quia eam adjuvit, et promovit : sine eo enim prædicator (utpote carens victu) prædicare non potuisset.

Denique per *mercedem Prophetæ* nonnulli accipiunt donum prophetiæ, quod Abdiam Prophetam meruisse censet S. Hieronymus in Abdiam, eo quod ipse Prophetas in persecutione Jezabelis pane et aqua sustentasset. *Hic*, inquit, *quia centum Prophetas aluerat, accepit gratiam prophetalem, et de duce exercitus fit dux Ecclesiæ. Tunc in Samaria parvum gregem paverat; nunc in toto orbe Christi pascit Ecclesias.* Censet enim ipse Abdiam, qui Prophetas sub Achab latitantes aluit, 3. Reg. 18. 13, eumdem esse cum Abdia, qui quartus est inter minores Prophetas. Idem censent S. Epiphanius, S. Dorotheus, S. Isidorus et alii, etsi verius sit alium fuisse ab eo, uti ostendi proœmio in Abdiam. Simili modo SS. Marius et Martha cum filiis, aliique plures, martyrium adepti sunt, eo quod martyres visitassent et aluissent in carcere, de quo mox plura.

Ex hac sententia colligit S. Ignatius epist. ad Smyrnenses, eum qui recipit martyrem mercedem martyris recepturum : *Nimirum*, inquit, *qui honorat vinctum Jesu Christi, martyrum mercedem accipiet.* Hinc in historiis martyrum legimus multos fideles, qui martyres visebant, vel alebant, vel confortabant, vel sepeliebant, vel quovis alio modo fovebant, hoc ipso martyrium meritos; et reipsa martyres evasisse, ut patet in S. Vitale martyre, patre SS. Gervasii et Protasii, qui confortans S. Ursicinum in morte et martyrio nutantem, captus et martyrio affectus est. Idem contigit S. Sebastiano confortanti SS. Marcum et Marcellianum, et SS. Mario et Marthæ cum duobus filiis visitantibus et adjuvantibus martyres Romæ in carcere detentos, et plurimis aliis.

QUI RECIPIT JUSTUM IN NOMINE JUSTI (quia justus est) MERCEDEM JUSTI RECIPIET.] Eo modo, quo jam dixi de Propheta, imo si sit in peccato, gratiam pœnitendi obtinebit, fietque justus. Id enim sæpe Sancti suis hospitibus verbo et exemplo persuadent, ac oratione apud Deum impetrant. Ita S. Franciscus Celani à milite hospitio exceptus, prædixit illi instantem mortem, confessionem persuasit, et apud Deum impetravit gratiam et salutem æternam; nam miles illico confessus, initio refectionis expiravit. Vide S. Bonav. in Vita ejus cap. 11. et Wading. in Annal. Minor. anno Christi 1225. num. 10.

42. ET QUICUMQUE POTUM DEDERIT UNI EX MINIMIS ISTIS CALICEM AQUÆ FRIGIDÆ, TANTUM IN NOMINE DISCIPULI; AMEN DICO VOBIS, NON PERDET MERCEDEM SUAM.] *Aquæ frigidæ*, quæ res vilissima, estque pauperrimorum: *ne*, ut ait S. Hier., *in calida quis sumptum lignorum causari possit*, nec in calice magnitudinem vasis; non enim dicit congium, nec amphoram, sed calicem, sive cyathum : quis enim adeo debilis, vel pauper est, qui cyathum aquæ dare, aut ferre nequeat? Et S. Augustinus serm. 62. de Tempor. *Quis erit*, inquit, *qui se possit excusare, cum etiam pro calice aquæ frigidæ mercedem se Dominus redditurum promiserit? Et quare frigidæ dixit? Ne forte se posset aliquis pauper de lignorum penuriâ excusare, aut certe dicere se vasculum, ubi aquam calefaceret, non habere.*

IN NOMINE DISCIPULI.] Id est, quia meus discipulus est; quia mihi meæque doctrinæ adhæret; quia in me credit, quia fidelis est Christianus, hoc est in honorem meum, meique intuitu et respectu. Hic enim Christi intuitus intentionem dantis, ipsumque opus rectificat, nobilitat et exaltat ut Christo factum videatur, quod Chris-

tiano collatum est, adeoque Christus sibi factum æstimet, et tale magna mercede remuneret. Si enim alio intuitu idem opus facias, v. g. quia tuus servus, cognatus, vel amicus est, parvi vel nullius apud Deum erit pretii et meriti: hæc enim est eleemosyna actusque misericordiæ naturalis, prior vero est actus misericordiæ supernaturalis. Ita Suarez et Theologi. Audi Suarez l. 2. de Necessitat. gratiæ c. 16. 10. Hisce Christi verbis insinuatur, quod opus misericordiæ, si fiat homini solum, quia homo est, sit ordinis naturalis; si vero fiat, quia fidelis est, et civis Sanctorum ac domesticus Dei, sit opus misericordiæ superioris ordinis, sive supernaturalis.

Exemplum illustre est in vita (extat apud Surium die 28. octobris) S. Anastasiæ virginis et martyris. Hæc enim, cum ei lingua præscinderetur et dentes evellerentur, viribus deficiens sitiensque poposcit aquam. Illam ei præbuit Cyrillus quidam, qui poculo aquæ frigidæ emit coronam martyrii. Cum enim Probus præses intellexisset id ab eo quasi Christiano factum Christianæ, morte et martyrio eum affecit.

Ex hac Christi sententia nonnulli Theologi cum Suarez probabiliter colligunt gratiam in justo augeri per actus remissiores, ut si justus, v. g. habeat gradus gratiæ intensos ut octo, eliciat autem actum eleemosynæ, dando v. g. calicem aquæ frigidæ pauperi actu remisso, ut tria, hoc tamen actu ipsum promeriturum augmentum gratiæ habitualis intensæ ut octo, ut additis tribus gradibus, intensa, vel extensa sit ut undecim.

Probatur primo, quia recipere Prophetam est facile et obvium, perinde ac recipere pauperem vel hospitem; hic tamen, licet jam justus et sanctus, recipiet mercedem Prophetæ, quæ est gloria æterna, scilicet certos gradus visionis beatificæ, ac proinde recipiet prius in hac vita gradus gratiæ illi respondentes, gradus enim gloriæ respondent gradibus gratiæ. Ponamus ergo, eum habuisse gradus gratiæ octo: jam per hoc opus intensum tantum ut tria, accedent ei alii tres gradus gratiæ; ergo minus remissum opus auget gratiam intensiorem.

Secundo, dare calicem aquæ frigidæ est opus minimum et facillimum, ac proinde communiter remissa intensione fit: nam dare, v. g. aureos decem vel vigenti, longe majus est et difficilius; ac proinde requirit majorem conatum et intensionem voluntatis: et tamen illud, licet minimum, habet mercedem, ut ait hic Christus, scilicet, certos gradus gloriæ, et consequenter totidem gradus gratiæ ei respondentes. Justus ergo, qui sæpe actus charitatis intensiores elicuit, et per eos habitum gratiæ accepit intensum ut viginti, si det calicem aquæ frigidæ per actum remissum ut duo, hujus operis mercedem accipiet, scilicet duos gradus gloriæ, ac consequenter totidem gradus gratiæ illis commensos: hi ergo duo gradus augebunt gradus gratiæ viginti, ut fiant 22.

Tertio, si opus objective, et quasi essentialiter minus, quale est dare calicem aquæ frigidæ, auget gratiam acceptam ex opere, quod majus est essentialiter et objective, quale est dare centum aureos pauperi: cur non pariter (imo magis) opus quod tantum accidentaliter est minus, puta remissius in intensione, augeat gratiam acceptam ex opere, quod tantum accidentaliter fuit majus, quia scilicet fuit intensius et ardentius? Ita Suarez tom. 3. de Gratiâ lib. 9. cap. 3. n. 36.

Denique significat hic Christus, nullum opus, licet minimum, prædicatori impensum, cariturum sua mercede. Talia autem sunt opera remissa, qualia plurima faciunt justi, ac proinde plurimorum operum mercedem perderent, si opera remissa non augeant gratiam intensiorem (pauci enim tam intensos actus eliciunt, ut habitum adæquent vel excedant), cujus tamen contrarium hic docet Christus.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Joannes Baptista per discipulos quærit a Christo, an ipse sit Messias? Christus, non per verba, sed per facta, puta per miracula respondet se esse Messiam. Secundo, vers. 7. Christus laudat Joannem quasi Angelum, quo inter natos mulierum nullus sit major. Tertio, vers. 16. arguit Judæos, quod tam se, quam Joannem exploserint. Quarto, vers. 21. diras intentat civibus Corozaim et Capharnai, quod eo toties audito, visisque tot signis, non crediderint. Quinto, vers. 25. docet Deum se suaque non nisi humilibus et mitibus revelare et communicare.

1. Et factum est, cum consummasset Jesus, præcipiens duodecim discipulis suis, transiit inde ut doceret, et prædicaret in civitatibus eorum. 2. Joannes autem cum audisset in vinculis opera Christi, mittens duos de discipulis, 3. ait illi: Tu es, qui venturus es, an alium expectamus? 4. Et respondens Jesus ait illis: Euntes renuntiate Joanni quæ audistis, et vidistis. 5. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur: 6. et beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me. 7. Illis autem abeuntibus, cœpit Jesus dicere ad turbas de Joanne: Quid existis in desertum videre? arundinem vento agi-

tatam? 8. Sed quid existis videre? Hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt. 9. Sed quid existis videre? Prophetam? Etiam dico vobis, et plusquam Prophetam. 10. Hic est enim de quo scriptum est : Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. 11. Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista, qui autem minor est in regno cœlorum, major est illo. 12. A diebus autem Joannis Baptistæ usque nunc, regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. 13. Omnes enim Prophetæ et lex usque ad Joannem prophetaverunt : 14. et si vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus est. 15. Qui habet aures audiendi audiat. 16. Cui autem similem æstimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus 17. dicunt : Cecinimus vobis, et non saltastis : lamentavimus, et non planxistis. 18. Venit enim Joannes, neque manducans, neque bibens, et dicunt : Dæmonium habet. 19. Venit filius hominis manducans et bibens, et dicunt : Ecce homo vorax, et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus. Et justificata est sapientia à filiis suis. 20. Tunc cœpit exprobrare civitatibus, in quibus factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quia non egissent pœnitentiam. 21. Væ tibi, Corozain, væ tibi, Bethsaida : quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent. 22. Verumtamen dico vobis, Tyro et Sidoni remissius erit in die judicii, quam vobis. 23. Et tu, Capharnaum, nunquid usque in cœlum exaltaberis? usque in infernum descendes : quia, si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem. 24. Verumtamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die judicii, quam tibi. 25. In illo tempore respondens Jesus, dixit : Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis. 26. Ita Pater : quoniam sic fuit placitum ante te. 27. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. Et nemo novit Filium, nisi Pater : neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. 28. Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. 29. Tollite jugum meum super vos, et discite à me, quia mitis sum, et humilis corde : et invenietis requiem animabus vestris. 30. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve.

1. Et factum est, cum consummasset Jesus, præcipiens duodecim discipulis suis.] Est Græcismus. Ponitur enim participium pro infinitivo vel gerundio, *præcipiens* pro præcipere. q. d. Cum finem fecisset præcipiendi, vel, ut Græce est, διατάττειν, id est, *ordinandi*, et instruendi Apostolos, tam præceptis, quam consiliis, tam malorum prædictionibus, quam bonorum promissionibus. Ita Maldon. Jansenius, Franc. Lucas, Barradius et alii.

Transiit inde.] Separans scilicet se ab Apostolis, quos seorsim misit evangelizare : tum ut ipsi Christo secuturo viam præpararent docendo et miracula patrando; tum ut ipsi sui suæque virtutis periculum facerent in hac missione, separati à Magistro. Porro quid fecerint Apostoli ita à Christo missi et dimissi, tacet Matthæus, sed narrat Lucas c. 9. v. 6. et Marcus c. 6. 12.

Ut doceret et prædicaret in civitatibus eorum,] Scilicet Galilæorum, sive Judæorum, ad quos cap. præcedenti misit Apostolos; sed ita, ut ipse quoque seorsim ab iis iret per urbes eorumdem prædicatum. Nota Hebraismum : Hebræi enim pronominis relativi vel demonstrativi (quale τὸ *eorum*) antecedens non exprimunt diserte, sed illud ex circumstantiis et quasi notum lectori, vel auditori intelligendum relinquunt. Simile est Ps. 98. 8. 4. Reg. 17. 24. 3. Reg. 5. 3. et alibi.

2. Joannes (Baptista) autem cum audisset in vinculis opera Christi.] *Cum audisset* à discipulis suis, ut ait Lucas cap. 7. vers. 18. ex quo pariter liquet hic esse hysterologiam, et quæ hic de Joanne narrat Matthæus à v. 2. ad 20. contigisse ante missionem Apostolorum, quam ipse recensuit c. 10.

In vinculis.] Syrus, *in domo vinctorum*, puta in carcere, cui eum incluserat Herodes, eo quod ipsius cum Herodiade adulterium reprehendisset. Igitur paulo ante suam mortem et martyrium, Joannes misit hos discipulos ad Christum, anno 32. ætatis Christi, qui fuit annus secundus prædicationis ejusdem, cum jam Christus per doctrinam et miracula inclaresceret, ut ab illo discerent ipsum esse Messiam sive Christum, ac se occiso et mortuo, ad illum transirent : alioqui enim schisma à Christo facere potuissent, præponentes Joannem velut magistrum suum Christo; nam majora ipsos sensisse de Joanne quam de Christo liquet Matth. 9. 14. Sicut ergo cursores in stadio decursa meta, alteri ad cursum sequenti lampada tradunt; sic Joannes defunctus suo munere et prædicatione, illam resignavit Christo. Et sicut aurora occumbens desinit in solem orientem, sic Joannes desiit in Christum; fuit enim ipse Lucifer solis justitiæ, puta Christi. Quare adeo non invidit Christo gloriam orientem cum suo occasu, ut in eo gavisus sit; imo occumbere optavit, ut Christus oriretur; non enim ipse suam, sed Dei Christique gloriam ambiebat; unde ait : *Illum oportet crescere, me autem minui.* Joan. cap. 3. 30.

3. Ait illi : Tu es qui venturus es, an

ALIUM EXPECTAMUS?] *Qui venturus es*, Græce, ὁ ἐρχόμενος, id est, *ille veniens*, hoc est, *venturus*, magnus scilicet ille Propheta, redemptor Israelis, et salvator mundi, puta Messias ab omnibus Prophetis promissus, et à Patribus avidissime desideratus, qui hoc tempore expletis de eo prophetiis, quasi jam jam venturus ab omnibus expectatur. Alludit ad oraculum Patriarchæ Jacob Gen. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda, etc., donec veniat qui mittendus est*, puta Messias.

Ex his Joannis verbis Tertull. lib. de Baptismo c. 10. et l. 4. contra Marcion. c. 18. et Justinus q. 38. ad orthodoxos, opinantur Joannem dubitasse de Jesu, an ipse esset Messias sive Christus; sed perperam: nam jam in baptismo Christi, Joannes eum baptizans, viderat Spiritum sanctum specie columbæ in eum descendentem, ac vocem Patris audierat: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Matth. 3. 17. Quocirca Joannes clarissimum dederat ipsis testimonium, dicens: *Ecce Agnus Dei.* Joan. 1. 32.

Alii opinantur Joannem non dubitasse quidem quin Jesus esset Christus, sed interrogare hic dumtaxat, an ipse post mortem sit venturus in limbum, ut se propediem post mortem eo abiturum, ac Patres in eo degentes visitet et liberet. Ita S. Hier. quem audi: *Non ait, Tu es, qui venisti, sed Tu es, qui venturus es. Et est sensus: Manda mihi, quia ad infernum descensurus sum, utrum te et inferis debeam nuntiare, quia nuntiavi superis? an non conveniat Filio Dei, ut gustet mortem, et alium ad hæc Sacramenta missurus es?* Et S. Gregor. hom. 6. *Non dubitat*, ait, *esse mundi redemptorem, sed quærit, an sit ad inferni claustra descensurus.* Verum hoc quoque minus appositum et probabile videtur.

Dico ergo: Joannes mittit discipulos, ac rogat Jesum, an ipse sit ille, *qui venturus est*, id est, an ipse sit Messias, non quod de eo dubitaret, sed quod morti vicinus, discipulos de eo dubitantes voluerit instrui, et ad Christum traduci. Ita S. Hilarius, Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, Euthymius, Rupertus, et alii: ubi nota prudentiam S. Joannis: ipse enim nomine suo interrogat Jesum, an ipse sit Christus, quia discipuli ex se non fuissent ausi hoc proponere Christo: nimirum optimus est medicus, qui ut ægrotum curet, se quoque fingit ægrotare, et medicinam austeram sumit. Unde S. Paulus: *Quis infirmatur*, inquit, *et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror?* 2. Cor. 11. vers. 29.

4. ET RESPONDENS JESUS, AIT ILLIS: EUNTES RENUNTIATE JOANNI QUÆ AUDISTIS, ET VIDISTIS.] *Quæ audistis*, scilicet, ab astantibus narrari miracula à me facta: *et vidistis*, quæ scilicet præsentibus vobis feci, ut vestræ quæstioni non verbo, sed facto et reipsa responderem. Testimonium enim à rebus efficacius et credibilius est, ait S. Chrysost., hæc enim miracula, quæ vidistis me facientem, sunt indices veri Messiæ assignati ab Isaia c. 35. 5. et c. 61. 1. Unde Luc. c. 7. 21. addit: *In ipsa autem hora multos curavit à languoribus, et plagis et spiritibus malis, et cæcis multis donavit visum.* Nec enim Elias, nec Elisæus, nec Moyses, nec quis alius Propheta tot ac tanta fecit miracula, quot Christus; ut ex iis ipse agnosceretur ceteris omnibus esse major, esseque Messias ab Isaia hoc indicio præmonstratus. Unde S. Cyrillus l. 2. Thesauri c. 4. *Christus*, inquit, *miraculorum magnitudine simul et multitudine ostendit se Messiam esse;* adde et beneficentia. Hæc enim Christi miracula omnes infirmitates et infirmos sanabant: Moyses vero, licet miracula plura ediderit in decem plagis Ægypti, tamen iis non sanavit, sed potius afflixit et occidit Ægyptios. Exod. 7. et seq. Christus vero *transiit benefaciendo, et sanando omnes oppressos à diabolo.* Actor. 10. 38. Hoc ergo fuit certum indicium ipsum esse Messiam. Quocirca manus illius dicuntur *tornatiles*, id est versatiles et agiles ad benefaciendum omnibus, *plenæ hyacinthis*, id est cœlestibus operibus, miraculis et beneficiis. Cant. 5. 14. Vide ibi dicta.

5. CÆCI VIDENT, CLAUDI AMBULANT, LEPROSI MUNDANTUR, SURDI AUDIUNT, MORTUI RESURGUNT, PAUPERES EVANGELIZANTUR.] Alludit, imo citat illud Isaiæ 35. *Deus ipse veniet, et salvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum.* Et cap. 16. v. 1. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, et prædicarem captivis indulgentiam, et clausis apertionem, etc.*

PAUPERES EVANGELIZANTUR.] Theophylactus et Euthymius τὸ *evangelizantur* capiunt active. q. d. Pauperes Apostoli evangelizant et prædicant Evangelium: verum εὐαγγελίζονται, id est, *evangelizantur*, est verbum passivum, non activum; unde Syrus: *Pauperibus evangelizatur.* Sensus ergo est, q. d. Ego evangelizo pauperibus, iisque prædico Evangelium, ipsique illud avide recipiunt, cum divites illud respuant; pauperes enim cum sint inopes in terra, sperant, ambiuntque opes cœlestes, quas promittit Evangelium. Alludit, imo citat illud Isaiæ 61. 1. *Ad annuntiandum mansuetis misit me*, ubi Septuag. pro ענוים *anavim*, id est mansuetis, legentes עניים *aniim*, id est pauperibus, vertunt *ad evangelizandum pauperibus misit me.* q. d. Pauperibus non coactis, sed pauperibus spiritu et voluntariis, ac consequenter mitibus et mansuetis, ut vertit S. Hieronymus Isaiæ 61. annuntiatur et promittitur gratia, ceteraque bona Evangelii, et regnum in cœlis æternum, quod ut mundo paradoxum est et valde mirum, ita proprium est Messiæ indicium ab Isaia assignatum. Simplicius per pauperes accipias inopes, scilicet Apostolos, discipulos et turbas: hisce enim prædicabat Christus, ut ostenderet animas pauperum coram Deo tam pretiosas esse, quam divitum, ideoque Christum utrosque æquare in Evangelio. Ita S. Hieronymus. Vide dicta Isaiæ 61. 1. Vis ergo Christum imitari? pauperes doce, dirige, solare, juva.

6. ET BEATUS EST, QUI NON FUERIT SCANDALIZATUS IN ME.] Qui, scilicet, non fuerit mea humili conversatione et abjectione offensus. Syrus: *Felix ille, qui non impegerit in me;* quia, ut ait S. Greg. hom. 6. *Mira quidem facio, sed abjecta perpeti non dedignor.* Tacite notat discipulos Joannis, qui illa offendebantur, ac significat se eorum corda et mentis arcana perspicere. Ita S. Chrysost. et S. Hieronym. ad Algasium ep. 151. q. 1. *Non Joannem*, ait, *sed discipulos ejus percutit.* Unde Glossa τὸ *Qui non fuerit scandalizatus* exponit, Qui de divinitatis meæ potentia non dubitaverit. Et S. Greg. hom. 6. in Evang. ait, infideles scandalizatos fuisse in Christo: cum post tot miracula morientem in cruce vide-

runt. Sic et S. Hilar. *Quia futura erat crux plurimis scandalum*, ait, *beatos eos professus est Christus, quorum fidei nihil tentamenti deferret crux, mors, sepultura.*

7. Illis autem abeuntibus.] Ne turba putaret Christum adulari Joanni, ejusque gratiam captare, ait sanctus Chrysostomus, si coram ejus discipulis ipsum laudasset, ideo permisit eos prius abire, deinde coram populo eum laudavit, ut populus testimonio Joannis, quo testatus erat ipsum esse Christum, fidem adhiberet, dum intelligit à Christo Joannem esse virum divinum, et quasi Angelum è cœlo lapsum.

Cœpit Jesus dicere ad turbas de Joanne : Quid existis in desertum videre ? Arundinem vento agitatam ?] Græce σαλευόμενον, id est, *undantem et fluctuantem*, instar undarum et fluctuum maris. Simili metaphora segetem vocamus fluctuantem, dum vento impellente huc illucque agitatur. Christus removet suspicionem, quæ populo ex hac legatione Joannis obrepere potuisset, scilicet, Joannem mutasse sententiam suam de Jesu, ut cum prius eum putarit esse Messiam, jam de eo dubitet, ideoque discipulos id interrogatum ad Jesum miserit. q. d. Ne putetis, ô Judæi, Joannem aliter de me nunc sentire, quam ante senserit: Joannes enim non est arundo, quæ vento huc et illuc agitatur, ut leviter aliquid asserat, ac postea idipsum ob dicta hominum reciprocet et revocet; sed est velut quercus, quæ immota in veritate et constantia contra omnia laudantium et detrahentium flabra consistit, ut quod prius, cum liber esset, tanta libertate de me sensit et testatus est, idipsum nunc carceri ab Herode inclusus pari fortitudine sentiat et testetur, nec ob metum Herodis sententiam mutet, ideoque discipulos suos ad me misit, ut ipsi reipsa ex miraculis videant testimonium ejus de me esse verum, meque esse Messiam. Quin et vos ipsi qui Joannem toties loquentem et prædicantem audistis, creditis illum non esse virum levem, qui mutetur ut arundo, sed serium et constantem, qui à Deo agitatur, ut quod semel dixit, hoc semper dicat; ideo enim è domibus vestris in desertum Joannem visuri et audituri existis, utique non exituri, nisi illum talem crederetis. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Cyrill., Beda, et alii.

Per arundinem ergo primo, cum sancto Gregorio hom. 9. in Ezech., mentis instabilitatem; secundo, cum S. Chrysost., inde nascentem doctrinæ et prædicationis inconstantiam accipe. Arundo enim est, qui leviter quid credit ob rumores hominum, ideoque ob contrarios rumores leviter discredit, et sententiam mutat. Arundo est, qui ob laudes hominum pietatis officia colit, sed ob irrisionem aliorum mox eadem omittit. Arundo est, qui ob lauta promissa doctrinam veram prædicat, sed ob aliorum minas eamdem subticet, vel in dubium revocat. Arundo ergo est inconstantiæ et inconstantis imago et symbolum, æque ac polypus, vespertilio, Euripus, ventus, mulier; unde adagia : Polypi mentem habet : Euripus homo : mulieris animus : vento, chamæleonte, Proteo, vespertilione mutabilior : cothurno versatilior : duabus sedet sellis : aliud dicit stans, aliud sedens.

Tropologice, Arundo est homo levis, varius et jactabundus; qui primo nunc verbis adulantium et laudantium impulsus aliquid asserit, nunc verbis vituperantium et minantium adactus idem negat, sicut arundo ventis contrariis in contraria agitatur. Secundo, qui veritate, virtute et constantia est vacuus, sicut arundo inanis est et medulla vacua. Tertio, qui nullum boni operis fructum edit, sicut arundo est infrugifera. Quarto, qui fluxu mundi, et fluxis ejus voluptatibus oblectatur et pascitur sicut arundo: quia arundo sicca, juxta aquas crescit et pascitur : unde ejus epithetum est, ut vocetur *fluvialis arundo;* qua de re eleganter et pie scribit S. Aug. in Psal. 136. 1. ad illa : *Super flumina Babylonis illic sedimus et flevimus, cum recordaremur Sion ; Flumina*, ait, *Babylonis* sunt omnia quæ hic amantur et transeunt : *Sedes super flumina, noli sedere in flumine, noli sedere sub flumine. Ecce in Babylonia pulchra sunt, quæ tenent, non te teneant, non decipiant*, etc. Audi Auctorem Imperfecti : *Omnis homo carnalis, vacuus in fide, levis in sensu, mollis in passionibus, arundo est.*

Audi S. Greg. hom. 6. in Evang. *Quid per arundinem, nisi carnalis animus designatur? Qui mox ut favore vel detractione tangitur, statim in partem quamlibet inclinatur. Si enim ab humano ore aura favoris flaverit, hilarescit et extollitur, totumque se quasi ad gratiam inflectit. Sed si inde ventus detractionis eruperit, unde laudis aura veniebat, mox eum quasi in partem alteram ad vim furoris inclinat. Sed arundo vento agitata Joannes non erat : quia hunc nec blandum gratia, nec cujuslibet detractionis ira asperum faciebat : nec prospera hunc erigere, nec adversa noverant inclinare. Arundo ergo vento agitata Joannes non erat, quem à status sui rectitudine nulla rerum varietas inflectebat.*

Unde eum nobis imitandum proponens subdit : *Non nos prospera elevent, non adversa perturbent, ut qui in soliditate fidei figimur, nequaquam rerum transeuntium mutabilitate moveamur.*

Audi S. Ambros. l. 5. in c. 7. Luc. v. 24. *Negat Dominus in desertum, id est in mundum esse prodeundum, ut mente carnis inflatos, vacuosque virtutis internæ nobis putemus imitandos, quos procellis mundi hujus obnoxios vita mobilis inquietat, jure arundini comparandos, in quibus solidæ justitiæ nullus est fructus, qui forensibus criniti phaleris, nodis obsiti, vacuo oris strepitu sonori, nulla sui utilitate, frequenti etiam offensione, intus inania, foris speciosa sectantur. Arundines sumus, nullæ validioris naturæ radice fundati; et si levis aspiraverit prosperioris aura successus, vago motu proximos verberamus, inopes ad suffragandum, faciles ad nocendum. Arundines fluvios amant, et nos labentia mundi caducaque delectant. Tamen hanc arundinem si quis de terræ evellat plantariis, et superfluis exuat, expolians veterem hominem cum actibus ejus, et Scribæ velociter scribentis manu temperet, incipit non arundo esse, sed calamus, qui præcepta cœlestium scripturarum penetralibus imprimat mentis, tabulis cordis inscribat.*

Subdit deinde Ambrosius bonam arundinem esse Christum, de quo prophetatum est Isaiæ 42. *Arundinem quassatam non confringet : quoniam carnem, quam peccata quassaverant, resurrectionis virtute solidavit. Bona arundo caro Christi, quæ serpentis caput, et mundanæ cupiditatis illecebras patibulo crucis affixit.*

8. Sed quid existis videre ? Hominem mollibus

VESTITUM? ECCE QUI MOLLIBUS VESTIUNTUR IN DOMIBUS REGUM SUNT.] *Mollibus*, scilicet vestibus, ut addunt Græca et Syrus. Mollibus vero vestiri, est deliciose vivere et epulari (uti faciebat dives epulo, qui quotidie induebatur purpura et bysso, et epulabatur splendide, Lucæ cap. 16, ut ex hoc mollis et lascivus videri possit, ideoque mutabilis, quasi dicat : Joannes non est mollis et delicatus, non ambit mensas divitum Scribarum opiparas, ut eas ambiens, illisque adulans sententiam de me editam mutet et revocet : quia ipse non urbes et aulas, sed desertum quærit; non mollibus vestitur et alitur, sed pilis camelorum, locustis et melle sylvestri, ait S. Hieronymus, quare ipsum nec aula, nec aulica mollities, adulatio vel ambitio in transversum agent, quia ipse omnis mundanæ gloriæ, æque ac voluptatum, velut eremita et cœlicola, est contemptor, iisque longe superior, utpote in ipsa veritate, ipsoque Deo et cœlo mente defixus. Deliciæ enim adulationis et falsitatis sunt magistræ, asperitas autem veritatis et sanctitatis est doctrix. Unde Tertullianus in lib. ad Martyres : *Virtus*, ait, *duritia extruitur, mollitie vero destruitur.* Et S. Chrysostomus : *Qui mollibus*, ait, *vestiuntur in domibus regum sunt; qui vero talia non habent, in cœlis sunt.*

Sic S. Franciscus, ait S. Bonaventura in ejus vita cap. 5, vestis horrebat mollitiem, asperitatem amabat, asserens propter hoc Joannem Baptistam ore divino fuisse laudatum. Si quando vero in data sibi tunica lenitatem sentiret, chordulis eam contexebat interius : quia non in casulis pauperum, sed in palatiis principum, vestium dicebat requirendam esse mollitiem. Addebat dæmones asperitate terreri; mollitie invitari. Lege vitas Sanctorum, ac intuere et imitare eorum austeritatem vitæ, quæ multum valet ad sanctitatem, et sanctitatis famam apud alios conciliat, ut libere et efficaciter eis viam pœnitentiæ, mortificationis et virtutis prædicare, et suo exemplo persuadere valeat.

9. SED QUID EXISTIS VIDERE ? PROPHETAM ? ETIAM DICO VOBIS ET PLUSQUAM PROPHETAM.] Syrus, *propheta præstantiorem.* Objicies : Joannes ipse negat se esse Prophetam. Joan. cap. 1. v. 21. Respondetur. Id dicit ex humilitate, sed vero sensu. Propheta enim proprie dicitur, qui futura prædicit, uti facit Isaias, Jeremias, ceterique Prophetæ : Joannes autem Christum non futurum prædixit, sed præsentem ostendit. Christi ergo fuit index potius, quam propheta, ideoque Christus eum ait esse plus quam prophetam : Primo, quia ita Christum venturum prædixit, ut mox eum præsentem digito indicaret : fuit ergo ipse non solum propheta, sed et demonstrator Christi. Secundo, quia divino spiritu illustratus, Christum Christique in carne œconomiam clarius, plenius et perfectius, quam aliquis prophetarum cognovit. Tertio, quia ipse fuit Angelus, id est legatus et præcursor ipsius Christi, et immediate ab eo missus, idque coram eo et ante faciem ejus, juxta illud Malach. : *Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te*, uti subjicit Christus. Quarto, quia ipse major fuit omnibus omnino prophetis, uti asserit Christus v. 11.

10. HIC EST ENIM DE QUO SCRIPTUM EST : ECCE EGO MITTO ANGELUM MEUM ANTE FACIEM TUAM, QUI PRÆPARABIT VIAM TUAM ANTE TE.] Citat Christus verba Malachiæ c. 3. v. 1. Vide ibi dicta : attuli enim ibidem causas et analogias, cur Joannes vocetur Angelus, ideoque multi putarunt eum revera non esse hominem, sed Angelum, teste Eusebio lib. 1. Demonstr. c. 5. Unde Auctor Imperfecti hic : *Mirabilis*, ait, *fuit qui humana natura Angelicam sanctitatem transgressus est et obtinuit, quod non habuit natura per gratiam Dei.*

11. AMEN DICO VOBIS, NON SURREXIT INTER NATOS MULIERUM MAJOR JOANNE BAPTISTA : QUI AUTEM MINOR EST IN REGNO CŒLORUM, MAJOR EST ILLO.] Luc. 7. 27. addit, *propheta : Non surrexit*, ait, *major propheta.* Unde Toletus ibidem ex S. Ambrosio et Hilario notat Joannem majorem à Christo dici non absolute, sed prophetam dumtaxat : quia Apostoli eo majores fuere, vel certe ei omnino suppares. Verum ex *τὸ propheta* Christus intelligendum relinquit, nullum alium Joanne fuisse majorem : quia prophetæ olim habebantur, et revera erant viri sanctissimi ; inde prophetæ vocati sunt sancti quilibet, ut religiosi illi, qui in libris regum nuncupantur filii prophetarum, quia ergo nullus prophetarum major fuit Joanne, inde colligendum relinquit neminem alium eo fuisse majorem.

Tacite ergo Christus hic Joannem vocat omnium maximum, alioqui enim non recte hinc concluderet Joannem esse plusquam prophetam, quod tamen probare intendit. Intellige hoc de hominibus veteris testamenti, præcedentis scilicet sæculi usque ad Christum. Non ergo Joannes hic comparatur cum Christo, B. Virgine vel Apostolis, qui Christum secuti sunt, et ob dignitatem Apostolicam Joanne non fuere minores, sed potius majores. Dices, Moyses fuit major Joanne, quia de Moyse dicitur Deut. ult. v. 10. *Et non surrexit ultra propheta in Israel, sicut Moyses.* Resp. Ibidem additur : *Quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis et portentis, quæ misit per eum, ut faceret in terra Ægypti Pharaoni.* q. d. Non fuit similis propheta Moysi, similis, inquam, in isto familiari Dei alloquio et potentia, qua tot plagis percussit Ægyptum, in aliis autem rebus Joannes similis, imo major fuit Moyse ceterisque prophetis.

Primo, quia Joannes in utero matris fuit sanctificatus, et reipsa prophetavit : exultans enim in utero, nuntiavit matri et reliquis, Christum jam esse incarnatum in utero B. Virginis. Ita S. Chrysostomus, et Euthymius. Id autem non legimus de Moyse vel alio propheta.

Secundo, quia solus Joannes Baptismum pœnitentiæ instituit, eoque Christum baptizavit.

Tertio, ipse primus prædicavit regnum cœlorum, multosque convertit et in illud induxit.

Quarto, ipse missus fuit à Deo, ut esset Christi præcursor et Paranymphus, eumque toti mundo ostenderet, ipsumque esse Messiam et unicum Dei Filium testaretur, quod officium et dignitas omnia prophetarum officia et dignitates longe transcendit.

Quinto, ipse à Malachia comparatus est Angelis, et multo ante nativitatem promissus, ac per Eliam aliosque prophetas fuit adumbratus, illi enim fuere typi Joannis.

Sexto, abundantior et sublimior fuit spiritus, prophetia, vita et gesta Joannis, quam ceterorum prophetarum, teste sancto Hieronymo, et S. Augustino libro 2. contra advers. legis et pro-

phetæ cap. 5. Joannes enim fuit quasi continuum miraculum, in conceptione, in utero, in nativitate, in vita Angelica : miraculo enim ex parentibus sterilibus conceptus fuit : miraculo, Christum in utero agnovit, salutavit et adoravit : miraculo nascens, communc omnibus gaudium afflavit : miraculo in circumcisione patri muto loquelam reddidit, miraculo puer abiit in desertum, ibique tota vita vixit quasi Angelus. Unde de eo canit Ecclesia.

O nimis felix, meritique celsi,
Nesciens labem nivei pudoris,
Præpotens Martyr, eremique cultor,
Maxime Vatum.

Habet ergo Joannes lauream virginitatis, prophetiæ, doctoratus et martyrii. Audi B. Petrum Chrysologum serm. 27. *Joannes schola virtutum, magisterium vitæ, sanctitatis forma, norma justitiæ, virginitatis speculum, pudicitiæ titulus, castitatis exemplum, pœnitentiæ via, peccatorum venia, fidei disciplina : Joannes major homine, par Angelis, legis summa, Evangelii sanctio, Apostolorum vox, silentium Prophetarum, lucerna mundi, præco Judicis, præcursor Christi, metator Domini, Dei testis, totius medius Trinitatis.* Vide decem prærogativas S. Joannis, quas recenset S. Bernard. serm. de Privilegiis Joannis Baptistæ, et alias 28. quas enumerat noster Barradius l. 8. c. 3. et 4. ac homil. S. Chrysost. de eodem.

Qui autem minor est in regno coelorum, major est illo.] Joanne Baptista. Primo, q. d. Minimus beatus in cœlo major, id est beatior, perfectior, excellentior et gloriosior est Joanne, utpote adhuc mortali et viatore. Addit hoc Christus, ut acuat auditores ad prosequendam beatitudinem, et salutem suam per legem Evangelicam, quam ipse attulit : hoc enim est regnum cœlorum, ex quo prædicationem suam cœpit et continuavit Christus. Unde de eo subdit v. 12. *Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.* Ita sanctus Hieronymus, Beda, et sanctus Augustinus l. 2. contra Advers. legis et Prophet. cap. 5. Accedit sanctus Ambrosius, qui sic explicat, q. d. Angelus minimus in cœlo major est Joanne et quolibet sancto, qui portat corpus quod corrumpitur, et aggravat animam, ait S. Augustinus lib. 2. contra Advers. legis cap. 5.

Secundo, magis proprie, presse et nervose dicas cum S. Chrysost., Theophyl., Euthymio, Salmerone et Jansenio, Christum se hic opponere ac una parte se supponere, sed alia anteponere Joanni. q. d. Dixi inter natos mulierum non fuisse majorem Joanne in veteri Testamento, at ne putetis illum esse maximum, esseque Messiam; addo Christum, qui Joanne est junior et in schola adhuc minor, ipso tamen esse majorem. Alludit Christus ad illud Joannis de seipso dictum : *Qui post me venturus est, ante me factus est*, id est mihi prælatus et antepositus est, velut me major. Joan. 1. 15. Aut q. d. Ego Christus, qui ætate et opinione vulgi sum minor Joanne in prædicando, tamen in regno cœlorum major sum illo, quia ita prædico, ut simul gratiam aspirem, qua fideles mihi regnum hoc reipsa consequantur : unde comma ponendum videtur post τὸ *minor*, non post τὸ *regnum cœlorum*, ut recte advertit Francisc. Lucas, græce enim Christus vocatur ὁμικρότερος, id est minor, junior, humilior, depressior Joanne, aut *minor* hebr. הקטן *haccaton*, id est *ille parvus*, hoc est minimus, humillimus, abjectissimus, qualis fuit Christus, dicens : *Ego autem sum vermis et non homo : opprobrium hominum, et abjectio plebis*, Psal. 21. Sæpe enim comparativus ponitur pro superlativo. Hinc exponit S. August. loco jam citato, q. d. Ego Christus, qui Joanne minor sum ætate, eodem tamen major sum majestate, æternitate, potestate, gratia et gloria. Huc accedit S. Cæsarius frater S. Greg. Nazian. Dial. 3. qui sic explicat, q. d. Christus, qui in regno cœlorum Angelis est minor humana natura (Heb. 2. v. 7.), hic tamen major est Joanne.

Tertio, noster Maldonatus consequenter ad secundum sensum jam datum sic explicat, q. d. *Minor*, id est minimus Christianus in regno cœlorum, id est in Ecclesia, quæ prædicat et ducit ad regnum cœlorum, major, id est dignior et sublimior est Joanne. Major est, inquam, ratione status Ecclesiæ, et ex Evangelii natura major potest esse Joanne Baptista : lex enim nova Christi est lex gratiæ, quam semper augere possumus. Unde Joannes Baptista, et omnes veteres gratiam suam à Christo et lege nova acceperunt. Ecclesia enim nova sive Evangelica, vocatur regnum cœlorum, vel, ut Lucas ait, regnum Dei, quia ipsa est via et inchoatio vitæ et beatitudinis cœlestis. Sic fere S. Cyril. lib. 2. Thesauri cap. 4. et Isidorus Pelusiota lib. 1. epist. 68.

Symbol. S. Cæsarius dialog. 3. jam citato. Minor, inquit, est Apostolorum junior, S. Joannes Evangelista, qui Joanne Baptista major est, quia Apostolus et Evangelista super pectus Christi recubuit.

12. A diebus autem Joannis Baptistæ regnum coelorum vim patitur (Syrus, *cum violentia accipitur*) et violenti rapiunt illud.] Luc. 16. 16. *Ex eo regnum Dei evangelizatur, et omnis in illud vim facit.* Pertinet hoc quoque ad laudem Joannis, ostenditque ipsum esse plusquam Prophetam, q. d. Joannes primus cœpit prædicare regnum cœlorum, adeoque efficax fuit ejus prædicatio, conjuncta cum sanctæ et Angelicæ vitæ exemplo, ut multi ab eo baptizati pœnitentiam egerint, vitam mutarint, et ad cœlum magno studio contenderint; hoc studium ego succedens Joanni, per me et Apostolos promovi, et in dies promoveo, ac deinceps promovebo.

Quare nunc regnum cœlorum βιάζεται, id est *vim patitur*. Vatabl. *Vi invaditur*, vi occupatur, ad illud vi tenditur. Primo, quia magna multitudine, studio, aviditate, impetu, alio alium prævertere satagente, ad illud obtinendum, imo rapiendum homines à Joanne excitati concurrunt; sicut merx aliqua rara, v. g. vinum creticum, vel saccharum, cum ab hominibus avide emitur, rapi dicitur.

Secundo, quia non naturali propagine, ut volebant Judæi, non etiam naturæ pondere et virtute, sed supernaturali vi gratiæ, quæ naturam superat, hoc regnum jam ab omnibus ambitur, et quasi invaditur, adeoque peccatores, ut publicani, meretrices, et Gentiles ipsis Pharisæis et Judæis, qui sibi solis quasi filiis Abrahæ hoc debitum putabant, fervore Spiritus et pœnitentiæ illud præripiunt, eripiunt et quasi vi auferunt, quasi q. d. Certant pro regno cœlorum Pha-

risæi et Christiani, sed Christiani illud eis vi extorquent. Unde S. Hilarius et S. Ambros. sub finem lib. 5. in Luc. *Rapitur Christus*, inquiunt, *cum aliis nascitur, aliis deligitur et suffragatur.* Addit Ambr. *Rapuit Ecclesia à Synagoga regnum. Regnum meum Christus est. Rapitur ergo regnum cœlorum, cum Christus à domesticis denegatur, à Gentibus adoratur. Rapitur, cum ab illis repudiatur, à nobis colitur.*

Tertio, quia propter regnum cœlorum terreni homines sibi et suis vitiis vim inferunt per pœnitentiam, paupertatem, continentiam, mortificationem. Unde Lucas habet : *Omnis in illud vim facit.* Ita S. Chrysost. Hieron. Gregor. hom. 6. in Evang. Theophyl. Euthym. Beda et S. Basil. Orat. de Abdicatione rerum.

In vitis Patr. (extat in editione nostri P. Hereberti pag. 590. n. 40.) narratur visio Anachoretæ cujusdam, qui vidit discipulum suum una nocte septem in cœlo coronas meruisse, eo quod septies cogitationibus suis, et cupiditati somni viriliter restitisset : unde intellexit, quod quoties quis cogitationibus et cupidinibus suis obluctatur, toties coronetur à Deo. Etenim scriptum est : *Regnum cœlorum vim patitur, et violenti diripiunt illud.* Hæc ibi.

Quarto, S. Hier. ad Algasiam ep. 152. q. 1. *Regnum cœlorum*, ait, *vim patitur;* quia proprium est Angelorum, utpote cœlestium spirituum. Vis ergo illi quasi fit, cum à terrenis hominibus invaditur, uti olim à gigantibus invasum fuisse fabulantur poetæ : nunc enim per Joannem, et magis per Christum fit, *ut qui homo natus est, Angelus esse desideret, et terrenum animal cœleste quærat habitaculum,* ait S. Hier., sicut violentum esset, si pisces relicto naturali maris elemento in terra, et vice versa crassi boves in mari cuperent habitare.

Porro S. Ambr. sub fin. lib. 5 in Lucam, et fusius serm. 5. pro *vim patitur,* vertit *cogitur,* id est densatur, quia ingredientibus peccatoribus et Gentilibus, turba introeuntium fit densior. Verum græcum βιάζεται proprie significat *vim patitur,* etsi eodem redeat sensus; nam ex turba densata irruente et se comprimente vim patitur.

Præclare vero in eodem serm. S. Ambr. *Vim*, ait, *facimus Domino, non compellendo, sed flendo; non provocando injuriis, sed lacrymis exorando : non blasphemando per superbiam, sed per humilitatem mœrendo. O beata violentia, quæ non indignatione percutitur, sed misericordia condonatur! Beata, inquam, violentia, quæ vim patienti bonitatem elicit, et utilitatem tribuit inferenti. Mala res admittitur, et de injuria nemo causatur : vis admittitur, et religio propagatur. Quisquis enim violentior Christo fuerit, religiosior habebitur à Christo. Aggredimur in itinere Dominum (siquidem ipse est via), et more latronum suis eum spoliare nitimur, cupimus illi auferre regnum, thesauros et vitam; sed ille tam dives et largus est, ut non abnuat, non resistat, et cum omnia dederit, nihilominus omnia possideat.* Deinde modum et arma hujus violentiæ subjicit, dicens : *Aggredimur illum non ferro, non fuste, non saxo, sed mansuetudine, bonis operibus, castitate. Hæc sunt arma fidei nostræ, quibus in congressione certamus. Ut autem his armis uti in vi inferenda possimus, ante corporibus nostris quodammodo faciamus, expugnemus membrorum vitia, ut virtutum præmia consequamur : prius enim ipsi regnare debemus in nobis, ut regnum possimus diripere Salvatoris.*

Et violenti rapiunt illud.] *Violenti*, scilicet, in regnum cœlorum, qui scilicet illi vim inferunt, illudque vi invadunt, eo sensu, quo jam dixi. Alludit ad civitatem opulentam in monte sitam, quæ magna vi superanda et expugnanda est, ac reipsa à militibus, qui ejus opibus inhiant, confertim irruentibus expugnatur : maxime vero alludit ad regnum Chananææ, sive terræ promissæ, quod Josue et Hebræi vi et armis expugnarunt; hoc enim erat typus regni cœlorum. Simili enim modo cœlum à terrigenis, magna vi in altum per conversationem cœlestem scandentibus, superandum est. Cœlum empyreum adeo altum est, sublime et elevatum à terra, ut si quis viveret per octo annorum millia, et quotidie directe in altum scanderet per centum milliaria, tamen per 8000 jam dicta, necdum eo perveniret, uti ex P. Clavio ostendi, Gen. 2. 16. Et quia hoc erat homini impossibile. Deus concessit, ut ad illud non pedibus corporis, sed affectibus mentis contenderemus. Rursum nobis non tantum eundum est in altum, sed et multi anfractus, saxa et spinæ superandæ sunt, imo eundum est per hostes et hastas, puta per multas tentationes, difficultates, persecutiones, adversa, quæ omnia magna vi magnoque animo vincenda sunt, quia ergo cœlum per hanc vim à fidelibus occupatur, hinc ab iis vis fieri cœlo dicitur. Quantam vim intulit cœlo S. Paulus 1. Corinth. 11! quantam S. Stephanus! quantam S. Laurentius, ceterique martyres, virgines, anachoretæ, sanctique omnes!

In vita S. Perpetuæ et sociorum martyrum, ad diem 7. Martii, legimus ipsam per visum præmonitam de martyrio. Vidit enim scalam auream à terra in cœlum porrectam, undique cultris et gladiis acutis obsitam et circumdatam, per quam in cœlum scandendum erat; inferne vero draconem horribilem, qui scandentes impediret : porro vidit unum è sociis, Satyrum nomine, generose per scalam ascendentem, sociosque ad se sequendum invitantem : qua visione sociis enarrata, omnes intellexerunt sibi parari martyrium, quod et singulis obtigit. Idem æstimet fidelis quisque, sibi per scalam cultris obsitam, magna vi eluctandum esse in cœlum.

Jam vero si milites illecti spe prædæ, tanta alacritate, vi, ardore et impetu invadunt, imo involant per saxa, per ignes, in urbem opibus spoliisque refertam, si illa à duce ipsis prædæ detur, dum alii fossas fascibus implent, alii afferunt scalas, alii bombardis cives à muris abigunt, alii denso agmine galeati confertim mœnia conscendunt, et in muros insiliunt : quanta alacritate, vi, fervore et animo par est fideles invadere cœlum, ubi sunt opes cœlestes et æternæ, quas oculus non vidit, nec auris audivit, nec minima illarum pars in cor hominis ascendit!

13. Omnes enim Prophetæ et lex usque ad Joannem prophetaverit.) Commodius Luc. 16. 16. hanc sententiam præponit præcedenti hoc modo : *Lex et Prophetæ usque ad Joannem* (scilicet, prophetaverunt), *ex eo regnum Dei evangelizatur, et omnis in illud vim facit.* q. d. Lex Moysis et Prophetæ omnes ante Joannem, et usque ad Joannem prophetaverunt, id est obscure et per ænigmata prædixerunt, et promise-

runt Christum, ejusque regnum cœlorum, promittendo bona terrena, scilicet, abundantiam vini, frumenti et olei, regnumque temporale pacificum et opulentum, simile regno Salomonis, quod erat figura et typus regni cœlorum afferendi per Christum; at Joannes primus clare et diserte cœpit prædicare regnum cœlorum mox reserandum à Christo, eumque Judæis digito ostendit: quæ causa fuit, ut Judæi felicitatem et gloriam regni cœlestis ponderantes, illius consequendi certa spe excitati illud omni studio ambirent, et in illud vim facerent eo sensu, quo dixi v. præced. Ita Theophyl. Jansenius hic, et Suarez lib. 9. de Legibus cap. 12. in fin. *Prophetaverunt*, inquit, hoc est promiserunt bona terrena.

Rursum, q. d. Vetus testamentum, quod lege sive Pentateucho et Prophetis, sub quibus Hagiographa (puta Psalmos et libros Sapientiales) constat, usque ad Joannem prophetavit, id est docuit rudes Judæos, Deum non tam amare quam timere, spe bonorum temporalium et regni terreni, eumque colere per sacrificia, ritus et cæremonias externas, quæ fuere umbræ et typi Christi: at Joannes cœpit prædicare novam doctrinam pœnitentiæ et amoris Dei, spe regni cœlorum, ac bonorum cœlestium consequendorum per actus internos contritionis, pietatis, adorationis et cultus Dei, quibus vere et perfecte justificamur per Christum, quem Joannes digito ostendit, ab eoque justitiam et salutem flagitandam demonstravit.

Opponit enim et anteponit Christus prophetiam, id est doctrinam Joannis prophetiæ, id est doctrinæ legis et prophetarum, ut patet ex verbis Luc. 16. 16. jam citatis: Joannes enim medius fuit inter novum Testamentum et vetus, ac quasi utriusque horizon, dividens et disterminans novum à veteri, ait Salmeron: fuit enim ipse quasi Lucifer Evangelii, qui umbris et nocti obscuræ legis veteris finem, ac diei claræ legis novæ initium dedit. Ita Theophyl. Jansen. et alii.

Paulo aliter Maldonat. *Omnes Prophetæ*, inquit, *et lex prophetaverunt*, id est officio suo functi sunt, et durarunt usque ad Joannem; non quod tunc statim omnino lex desierit, ut volunt Centuriatores Magdeburgenses, sed quod mori et desinere cœperit: lex enim vetus, ejusque obligatio duravit usque ad promulgationem legis novæ, quæ facta est post resurrectionem et ascensionem Christi in Pentecoste. Act. 2.

14. Et si vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus est.] q. d. Si vultis in Joannem recipere, eique credere, uti debetis (unde Syrus vertit in Imperativo: *Si vultis, recipite*), ipse erit vobis Elias, quia spiritu et virtute Eliæ præditus vos ad Deum et Christum convertet, uti Elias vestros nepotes et posteros in fine mundi ad eumdem Christum simili zelo, ac vitæ austeritate et puritate convertet. Ita S. Hier. hic et ep. 151. ad Algasiam, q. 1. *Ipse* (Joannes), inquit, *est Elias, qui venturus est, non quod eadem anima, ut hæretici suspicantur, et in Elia et Joanne fuerit, sed quod eamdem habuerint S. Spiritus gratiam, zona cinctus, ut Elias; vivens in eremo, ut Elias; persecutionem passus ab Herodiade, ut ille sustinuit à Jezabel; ut quo modo Elias secundi præcursor adventus est, ita et Joannes venturum in carne Dominum salvatorem, non solum in eremo, sed etiam in matris utero salutarit, et exultatione corporis nuntiarit.*

Alludit ad Malach. c. 4. v. 5. *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam.* Vide ibi dicta. Judæi etiamnum ex hoc Malachiæ testimonio Eliam expectant avide, ut ipse eis ostendat Christum, omniaque legis dubia resolvat, ideoque eum maximi faciunt: eaque de causa Christus illi Joannem comparavit et æquavit.

Nota: Christus plura illustria Joannis dat elogia, quibus probat, ipsum esse plusquam Prophetam, ut Judæi ipsi Christum ostendenti fidem adhibeant. Primo enim v. 10. dicit eum esse Angelum à Malachia promissum. Secundo, v. 11. quod inter natos mulierum non surrexit major Joanne. Tertio, v. 12. quod ipse primus prædicarit regnum cœlorum; ideoque illud affluente turba vim patitur. Quarto, v. 13. quod lex et Prophetæ fuerint quasi prodromi et præcursores Joannis, quodque usque ad Joannem prophetarint. Quinto, v. 14. quod ipse sit Elias, non in persona, sed in virtute et spiritu.

15. Qui habet aures audiendi audiat.] *Audiendi*, id est *ad audiendum*, ut vertit Syrus, hoc est, ad intelligendum et obediendum. Arabicus, *aures audientes.* Hebræi enim, quia verbis compositis carent, hinc simplicibus utuntur pro compositis, ut per audire significent obedire. Sensus est, q. d. qui habet aurem et mentem docilem et obedientem, hic audiat, intelligat et obediat iis quæ dico, scilicet, credat Joanni quasi Prophetæ, imo plusquam Prophetæ, asserenti me esse Messiam, ac proinde me ut Dei filium, mundique salvatorem recipiat et colat: proprie vero respicit id quod dixit, Joannem esse Eliam: *Hoc enim mysticum erat, et egens intelligentia*, ait S. Hieronym. Solet Christus in re gravi, hac phrasi excitare attentionem auditorum.

16. Cui autem similem æstimabo generationem istam?] Pharisæorum et Scribarum, qui Dei consilium et baptismum prædicationemque Joannis spreverunt, ut ait Lucas cap. 7. v. 29. et 30.

17. Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus dicunt: Cecinimus vobis, et non saltastis: lamentavimus, et non planxistis.] Erat illo ævo, ait Theophylact. in cap. 7. Lucæ, et S. Cyrillus hic in catena S. Thomæ, apud Judæos tale ludi genus. Pueri in duas partes et quasi duos choros divisi, vitam hominum quasi in scena repræsentabant, et deridebant instar Heracliti illam semper deflentis, et Democriti illam semper ridentis: illi enim omnia quæ agimus miseriæ; huic ineptiæ esse videbantur. Alii enim ex uno choro lamentabantur, alii ex adverso tibiis canebant. At neque lamentantes curabant illi, qui erant ex adverso canentium choro; neque tibicines curabant illi, qui erant ex lamentantium parte: utrosque vero velut in comœdia audiebant spectatores, sed neque ad planctum, neque ad saltum movebantur.

Sensus parobolæ, ut patet ex vers. sequent. 18. et 19. est, q. d. Christus: Videre est in hac generatione, et hoc Pharisæorum Scribarumque genere simile quippiam illi, quod in parabola puerorum contingit, ut sicut eorum nec planctu, nec cantu moventur ad flendum vel saltandum morosi spectatores, qui hæc ut ludicra, et comice ad recreationem audientium composita, otiose contemplantur. Sic pariter Scribæ et Pharisæi, nec exemplo austerioris vitæ Joannis, nec laxioris et remissioris Christi provocari po-

tuere (quia noluere) ad vitæ mutationem, conversionem et salutem, quam prædicabant Joannes et Christus. Comparat enim totam parabolam toti rei per eam significatæ, non vero partem parti, uti dixi Canon. 28. Eleganter et sapide S. Ambr. lib. 2. de Pœnitentia c. 6. *Non ergo*, ait, *illa deliciarum comes atque luxuriæ prædicatur solatio; sed qua unusquisque corpus attollat impigrum, nec humi pigra jacere membra, vel tardis sinat torpere vestigiis. Saltabat spiritualiter Paulus, cum se pro nobis extenderet, et posteriora obliviscens, priora appetens, contenderet ad bravium Christi. Tu quoque cum ad baptismum venis, manus elevare, pedes, quibus ad æterna conscendas, velociores habere moneris. Hæc saltatio fidei socia, gratiæ comes. Hoc est ergo mysterium. Cantavimus vobis novi utique canticum Testamenti, et non saltastis, hoc est, non elevastis animum ad spiritalem gratiam. Lamentavimus, et non plorastis, hoc est non egistis pœnitentiam.* Alludit ad illud Ezech. c. 33. v. 32. *Et es eis quasi carmen musicum, quod suavi dulcique sono canitur, et audiunt verba tua, et non faciunt ea.* Scribæ enim audiebant Joannem et Christum, non ut vitam mutarent, sed ut aures sapientiæ novitate et pulchritudine pascerent, perinde ac si cantorem vel histrionem audissent. Vide ibi dicta, ac præsertim Apologum tibicinis.

Allegorice S. Ambr. l. 4. ep. 30. ad Sabinum: *Dixit*, ait, *Dei filius: Cantavimus vobis, et non saltastis. Derelicti itaque sunt Judæi, qui non saltaverunt, qui nescierunt manibus suis plaudere: adscitæ sunt Gentes, quæ spiritalem Deo plausum dederunt. Stultus enim complexus est manus suas, et devoravit viscera sua, id est corporalibus se implicavit negotiis, et devoravit viscera sua sicut mors prævalens, et ideo non inveniet vitam æternam. Sapiens autem attollens opera sua, ut lucerent coram patre suo, qui in cœlis est, non assumpsit, sed elevavit viscera sua usque ad resurrectionis gratiam. Hæc gloriosa sapientis saltatio, quam saltavit David, et ideo usque ad sedem Christi sublimitate spiritalis saltationis ascendit, ut videret atque audiret dicentem Dominum Domino suo: Sede à dextris meis.*

18. Venit enim Joannes, neque manducans neque bibens.] Id est non comedens et bibens jucunde, more communi aliorum hominum, sed jejunans, et austere locustis victitans, ut non tam homo, quam Angelus esse videretur, ut hac ratione Scribas compungeret, terreret, suoque exemplo moveret ad pœnitentiam. *Et* tamen de eo *dicunt* Scribæ: *Dæmonium habet.* Arabicus: *cum illo sunt dæmonia*, q. d. A dæmone possessus est Joannes, cujus vi et energia tantum vitæ rigorem sufferre potest: sic austeritatem vitæ Joannis, quam ipsorum causa assumpserat, (cum ipse purus et innocens ea non indigeret) ut daret eis exemplum pœnitentiæ, attribuebant dæmoni, quæ insignis fuit ingratitudo et malitia.

Rursum *dæmonium habet*, id est lunaticus est, emotæ mentis et insanus, uti sunt qui aguntur à dæmone, utpote qui stulte corpus suum ita affligat, et vitæ hujus jucunditatem repudiet, qualis fuit Timon ille Atheniensis melancholicus et maniacus, indeque μισάνθρωπος, id est osor hominum cognominatus, teste Cicerone lib. de Amicitia, et Tuscul. 4. Sic dum S. Paulinus cum sua conjuge Terasia honoribus, opibus et deliciis mundi valedicentes, vitam inchoarent solitariam, pauperem et austeram, multi dicebant, ipsos laborare melancholia, vel mania, quam suscitare solet dæmon. Unde Ausonius S. Paulini amicus ep. 25. eum suggillat, quod atræ bilis (melancholiæ) morbo velut alter Bellerophontes laboraret, ideoque secessisset, et musas penitus abdicasset. Sic et Rutilius, et ipso Ethnicus, idem monachis insulæ Capraiæ objectat, aitque:

> Sic nimiæ bilis morbum assignavit Homerus
> Bellerophonteis sollicitudinibus.

Ecce Christus hîc parabolam applicat: Joannes enim austere vivens significatur per chorum puerorum lamentantium: Christus vero remissius vivens et familiarius conversans, notatur per chorum canentium, sed utrumque risere et explosere Scribæ et Pharisæi, ut suis voluptatibus et licentiosæ vitæ libere sine censore vacarent.

19. Venit filius hominis manducans et bibens (vulgari mensa et modo cum hominibus vivens, et familiariter cum eis conversans), et dicent (Scribæ et Judæi in malo obstinati): Ecce homo vorax et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus.] Joannes austeram in deserto vitam egit, Christus communem ceterorum hominum, ut quos Joannis austeritas terrebat, illius humanitas ad se alliceret. Christus enim ad hoc in mundum venerat, ut omnibus hominibus daret perfectum humilitatis, omnisque virtutis exemplum, quod singuli pro suo gradu et statu imitarentur, ac præsertim ut peccatores à vitiis ad Deum converteret. Quare necesse fuit, ut cum eis conversaretur, ederet et biberet, itaque eos ad sui amorem et sequelam alliceret. Ita D. Thom. 3. part. quæst. 40. art. 2. Suarez et alii ibidem. Aliam causam dat S. Augustinus, lib. 3. de Doct. Christ. cap. 12., ut ostenderet, *quod in omnibus talibus* (cibo, potu, vestitu, etc.) *non usus rerum, sed libido utentis in culpa est*, itaque doceret divites in suis divitiis posse honeste vivere et salvari. Verum Scribæ hanc Christi facilitatem calumniabantur, et gulositatem interpretabantur, quæ sane ingens fuit maledicentia, ingratitudo et blasphemia.

Et justificata est sapientia a filiis suis.] Syrus, *à servis suis. Justificare* duo significat, scilicet, justum facere et justum declarare, hic secundo modo sumitur. *Justificata ergo*, id est justa, irreprehensibilis, ab omni calumnia libera, plena et omnino perfecta declarata, et pronuntiata est Dei sapientia, quam in Joanne et Christo ostendit, quia nil saluti hominum conveniens intentatum reliquit; ut enim haberent austeræ vitæ et pœnitentiæ exemplum, dedit eis Joannem: ne vero multi hac austeritate territi virtutem et salutem desperarent, dedit communis vitæ et virtutis exemplum in Christo. *A filiis suis*, puta à studiosis sapientiæ et virtutis, scilicet fidelibus Christo et Joanni auscultantibus et obedientibus, q. d. Sapientia Dei, quam superbi Scribæ et insipientes Judæi in Christo et Joanne contempserunt, justificata, id est honorata et laudata est ab omnibus vere sapientibus. Ita S. Chrysostomus, Euthymius, S. Hilarius, S. Hieronymus, S. Augustinus, Theophylactus, et alii. Itaque si qui jam pereunt, sua culpa pereunt, quia Joanni et Christo credere et obedire nolunt: sibi ergo suam perditionem imputent, Deum autem justificent, juxta illud Psal. 50. *Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum*

judicaris. Simili sensu ait Apostol. 1. Tim. 3. v. ult. *Magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu,* id est declaratum et ostensum est in mundo, justum fuisse, sanctum, sapiens, Deoque dignum incarnationis Verbi opus et mysterium. Hunc esse sensum liquet ex Luc. 7. 29. qui occasionem hujus parabolæ, indeque ejus intentionem et scopum per proparabolam, sive per præfabulationem ita enarrat : *Et omnis populus audiens et Publicani, justificaverunt Deum baptizati baptismo Joannis. Pharisæi autem et legisperiti consilium Dei spreverunt in semetipsis non baptizati ab eo.* Ac mox subjicit parabolam puerorum cantantium et lamentantium, contra eos intortam à Christo, quam paulo ante explicui.

Paulo aliter Maldonatus hic, et Toletus in Luc. 7. v. 34. et 35. *Justificata,* inquiunt, est *sapientia Dei à filiis suis,* id est à Judæis (hi enim erant filii legis, fidei, et sapientiæ Dei) Judæorum enim nonnulli magistram sapientiam credendo, alii non credendo justificarunt, quia illis per tot signa juste meritoque credentibus; hi sua culpa non credendo seipsos condemnarunt, sapientiam vero hi illique credentes justificarunt ipso facto : credentium enim salvatio, et non credentium condemnatio, est sapientiæ justificatio : quia credentes salvantur, eo quod sapientiæ à Joanne et Christo prædicatæ crediderint : non credentes condemnantur, quia eidem credere, itaque se salvare noluerunt. Simili phrasi Ezech. 16. v. 51. et 52. ait, *Justificasti sorores tuas in omnibus abominationibus tuis.* Vide ibi dicta.

Rursum S. August. l. 2. de Doctrina Christiana c. 11. ante medium arctius sic exponit : *Justificata est sapientia à filiis suis, quia scilicet sancti Apostoli intellexerunt regnum Dei non esse in esca et potu, sed in æquanimitate tolerandi, quos nec copia sublevat, nec deprimit egestas.* Christum enim non sublevavit copia, Joannem non depressit egestas.

Denique sanctus Hieronymus hic, et sanctus Ambrosius in cap. 7. Lucæ vers. 35. notant, in quibusdam Græcis Codicibus legi : *Et justificata est sapientia ab operibus suis. Sapientia quippe non quærit oris testimonium, sed operum,* ait S. Hieronymus.

20. Tunc coepit exprobrare civitatibus, in quibus factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quia non egissent poenitentiam.] *Tunc,* cum scilicet Apostolos misisset prædicatum per Galilæam, et ipse seorsim prædicasset, sed parvo fructu et paucorum conversione, *cæpit exprobrare* summam ingratitudinem et obstinatam malitiam *civitatibus,* puta civibus, apud quos ab eo *factæ sunt plurimæ virtutes,* id est miracula, quibus Christus suam prædicationem et doctrinam novam de more confirmabat, ut eos à vitiis ad pœnitentiam et virtutes alliceret, *quia* (quod) post tot miracula, tot exhortationes, tot minas inferni, tot promissa regni cœlorum, *non egissent pœnitentiam.*

21. Væ tibi, Corozain, væ tibi, Bethsaida : quia si in Tyro et Sidone (Gentilium urbibus, in vicina Palæstinæ Phœnicia) factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere poenitentiam egissent.] Corozain inclyta est Galilææ civitas, quæ inter decem celebriores Decapoleos urbes numeratur. Sita est è regione Capharnai, ad mare Galilææ, ubi scilicet Jordanis in mare hoc influit, à Capharnao distat duobus milliaribus, sive duobus passuum millibus. Unde Christus, qui sedem et domum fixerat Capharnai, sæpe ad Corozain et Bethsaida, et ad alias vicinas urbes prædicatum excurrebat, ibique virtutes, id est miracula patrabat. Hinc *Corozaim* Chaldaice idem est quod *co,* id est *hic raza,* id est *secretum.* Apposite, quia Christus ibi prædicabat arcana fidei , et abscondita à constitutione mundi, sed civibus mercaturæ, lucro et deliciis addictis, quasi surdis canebat : unde eis hic Dei vindictam intentat, quæ eis etiam in præsenti sæculo obvenit. Testatur enim sanctus Hieronymus, in locis Hebr. sua ætate Corozain fuisse desertam, atque etiamnum antiquæ ejus dumtaxat ruinæ supersunt. Sunt qui putant Antichristum in Corozain nasciturum, ibique nutriendum, quem tamen in Babylone generandum plures opinantur ex illo Jerem. 1. *Ab Aquilone* (id est Babylone, quæ Aquilonaris est respectu Jerusalem) *pandetur omne malum,* puta Nabuchodonosor regnorum vastator, et ejus antitypus Antichristus. Ita ex Fretello Adrichom. in descriptione Terræ sanctæ. Verum utrumque plane est incertum.

Væ tibi, Bethsaida.] Bethsaida pariter erat primaria civitas Galilææ, et Decapoleos, adjacens mari juxta Capharnaum, ab eo distans itinere trium horarum, ita dicta, quod in ea habitarent piscatores, *beth* enim est *domus, saida* est piscatio : צד *sud* enim Hebraice significat *venari,* sed Syriace *piscari,* quia venatio in mari est piscatio : unde *saiade* sunt piscatores. Ita Franc. Luc. Ex hac civitate orti sunt S. Apostoli Petrus, Andreas et Philippus ; unde ipsa in Evangelio civitas Andreæ et Petri appellatur. Verisimile est in hac civitate fuisse domum Petri et Andreæ, quam Christus ingressus, socrum Petri in lecto decumbentem, graviterque febricitantem manu apprehendisse, ac dicto sanasse, Evangelistæ describunt : ubi quoque post solis occasum, oblatos sibi ante januam multos male habentes, ac variis morbis afflictos, atque à dæmoniis vexatos curaverit. Ita Adrichom. Sed vide quæ dixi Matth. 8. 14. Hic etiam Christus cæco cuidam in oculos expuens, impositis manibus visum restituit, prius quidem imperfectum, deinde vero perfectum. Marc. 8. Quare Christus hic Bethsaidæ merito exprobrat, quod visis tot suis miraculis in se non crediderit, ideoque ei exitium minatur tum futurum, tum præsens, quod ei reipsa obvenit. Nam cum hæc civitas olim opibus et ædibus floreret, nunc ita deserta est, ut vix sex habeat domos, ait Adrichom. in descript. Terræ sanctæ p. 137. n. 18. in fine.

Quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes (signa et miracula) quæ factæ sunt in vobis.] Subintellige, Accedente ad signa externa interna Dei gratia, scilicet, illuminatione intellectus et impulsu voluntatis, iis signis congruente et proportionata, qualem ordinarie dare solet Deus : sine gratia enim interna, quæ mentem moveat, frustranea est omnis prædicatio externa : *olim in cinere et cilicio pœnitentiam egissent,* uti fecerunt Ninivitæ ad prædicationem Jonæ c. 3. Nota τὸ *olim,* q. d. Jam diu pœnituissent, nec tamdiu expectassent, sicut vos expectastis, ô cives Corozain et Bethsaidæ. Tyrus urbs

est munitissima Phœniciæ, in rupe maris sita, ideoque Hebr. *Tsor*, id est rupes, vocatur. Vide quæ de ea dixi Ezech. c. 26. Sidon est vicina Tyro, ita dicta, vel à Sidone primogenito Chanaan conditore, Gen. 10. 15; vel à piscatione, pisciumque copia, uti paulo ante dixi de Bethsaida.

Hic Theologi colligunt Deum certo scire propositiones conditionatas liberas, licet nunquam eventuras, eo quod conditio non ponatur in rerum natura: Christus enim hic certo asseverat Tyrios et Sidonios pœnitentiam acturos fuisse, si Christi signa vidissent, quæ tamen non viderunt, ideoque pœnitentiam non egerunt. Ratio à priori est, immensitas mentis divinæ, scilicet infinita acies et vis intellectus Dei, quæ omnia omnino etiam secretissima, ac nominatim libertatem hominis, liberasque cujusque cogitationes et volitiones, sive absolute, sive conditionate futuras, comprehendit, penetrat et pervidet, ideoque est omniscia, nec quidquam potest illam fugere, quin illud plane pleneque cognoscat et perspiciat. Objectum enim ejus est omne verum, præteritum, præsens et futurum, sive absolute, sive conditionate: quare omne hoc clare intuetur et pervidet infinita acie mentis suæ. In futuris enim conditionatis altera pars contradictionis est vera, sicut in absolutis: posita enim conditione vel erit, vel non erit id quod dicitur. Vide dicta Jerem. 38. 17. et Sapient. 4. v. 11. ad illa: *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus.*

Rursum S. August. lib. de Bono persever. c. 9. et 10. ex hoc loco recte refellit Semipelagianos, qui dicebant, Deum prædestinare hos vel illos homines, quia prævidebat eos gratia, si daretur, bene usuros. Nam Tyrii bene fuissent usi gratia, et tamen hæc eis data non fuit.

Denique ex hoc loco ne colligas Tyriis defuisse gratiam sufficientem, sed copiosam et abundantem, qualem habuere hi Galilæi.

22. Verumtamen dico vobis, Tyro et Sidoni remissius erit (Arab. *remissio erit major*) in die judicii, quam vobis.] q. d. Punientur quidem Tyrii et Sidonii, ob sua scelera, sed vos, ô cives Corozain et Bethsaidæ gravius puniemini: Primo, quia majorem habuistis Dei legis et virtutis cognitionem; vos, utpote Judæi et fideles, quam Tyrii Gentiles et infideles. Secundo, quia me prædicantem, et ad pœnitentiam exhortantem sæpius audistis, ac plura miracula facientem vidistis, cum Tyrii nil horum audierint vel viderint. Tertio, quia Tyrii, utpote in corde maris siti (uti jam sunt Genuenses, Veneti, Lisbonenses), ideoque mercibus et opibus abundantes, longe majorem superbiæ, avaritiæ et luxuriæ occasionem habuere, quam vos, ô Galilæi, et tamen vos superbiores, avariores et luxuriosiores estis Tyriis.

Moraliter, simili modo in die judicii gravius punientur Christiani quam Judæi; Romani, quam Indi; sacerdotes quam laici; religiosi quam sæculares, si impie vixerint, quia majorem à Deo cognitionem, gratiam aliaque beneficia et salutis adminicula acceperunt, sed iis uti noluerunt, imo iis abusi sunt ad majorem suam damnationem.

23. Et tu, Capharnaum, numquid usque in cœlum exaltaberis? (q. d. Minime; sed usque) in infernum descendes.] Legit Interpres ἡ ὑψωθείση, id est *numquid exaltaberis*, jam legunt ἡ ὑψωθεῖσα, id est *quæ es exaltata;* Arabicus, *elevata :* quomodo etiam habet Luc. 10. v. 15. sed eodem redit sensus. q. d. Numquid tu, ô Capharnaum, quæ meis miraculis, doctrina et prædicatione magis, quam mercibus et opibus tuis exaltata es, et celebris ac gloriosa effecta apud Deum et homines; numquid, inquam, semper ita exaltaberis? q. d. Non, sed in die judicii ad inferna detraheris, et descendes in ejus fundum profundissimum, ut sub Tyriis et Sidoniis, qui minus quam tu peccarunt, degas in ipso centro gehennæ, ibique flammantia ejus incendia præ aliis sentias, crucieris et comburaris: plerique enim cives et incolæ tui damnandi sunt, et in fundum gehennæ relegandi. Hinc S. August. serm. 42. de Sanctis τὸ *exaltaberis*, vel, ut Lucas habet, *exaltata*, sic exponit, q. d. *Nimium tibi felix videris, nimium potens, nimium superba es*, ideoque me, omnesque te monentes respuis et despicis : qua de causa in certum tui ipsius ruis exitium.

Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem.] Τὸ *forte* non est *dubitantis :* nam Græce est ἂν, quæ expletiva et confirmantis est particula, significans certe, utique. Unde eam omisit Interpres v. 21. et alibi passim, ubi tamen est in Græco. Τὸ enim ἂν quater tantum vertit *forte*, scilicet, hic et Joan. 5. 46. et Psal. 80. 15. et 2. Cor. 7. 5. in ceteris omnibus locis, quæ plurima sunt, omisit τὸ ἂν, quod est in Græco, et simpliciter vertit assertive, ut Matth. 3. 18. et c. 5. 18. et 6. 5. et c. 10. 12. ac plurimis aliis locis, quæ videre est in Concordantiis Græcis. Sic quoque τὸ *forte* hoc v. 23. omittunt Vatab. Pagnin. et alii, ac asseveranter vertunt *mansissent. Forte* ergo non significat Christum dubitasse de Sodomorum mansione, sed eam licet certo futuram, libere tamen, ideoque quasi casu et fortuito eventuram prævidisse. *Forte* enim idem est quod casu, et velut per sortem; opponitur enim naturali et necessario. Sic Comicus in Andria: *Forte*, ait, *aspicio militem, aggredior hominem.* Et Livius l. 1. *forte evenit* : et infra, *forte ita acciderat.* Sensus ergo est, q. d. Si Sodomitæ audissent meam prædicationem et exhortationem ad pœnitentiam, meaque miracula, quæ in ejus confirmationem tot tantaque apud vos, ô Capharnaitæ, patravi, conspexissent, utique compuncti fuissent, et pœnitentiam egissent, ac mansissent usque in hodiernum diem, intellige, Nisi ipsi vel posteri eorum post pœnitentiam in eadem vel similia scelera relapsi, rursum iram Dei provocassent, quæ simile excidium eis irrogasset. Si enim perstitissent in sua pœnitentia et mutatione vitæ, mansissent usque in hanc diem. Et hoc innuit τὸ *forte.* Unde Francisc. Luc. ἂν ἔμειναν, quod noster vertit *forte mansissent*, exponit per modum potentialem, vertitque *mansisse potuissent.*

24. Verumtamen, dico vobis, quia terræ Sodomorum (Sodomitis) remissius erit (Arab. *inveniet remissionem majorem;* Syrus, *tranquilliores erunt*) in die judicii, quam tibi.] q. d. Mitius punientur Sodomitæ, quam Capharnaitæ, ob causas quas recensui v. 22. Hæc Christi de Ca-

pharnao sententia, etiam juxta litteram impleta cernitur. Quamvis D. Hieronymus in suam usque ætatem Capharnaum oppidum exstitisse testetur: tamen postea et etiamnum adeo desolata est, ut vilis et humilis existens vicus, vix septem piscatorum habeat casas. Ita Adrichom. et alii in descriptione Terræ sanctæ.

25. IN ILLO TEMPORE RESPONDENS JESUS DIXIT: CONFITEOR TIBI, PATER, DOMINE (Syrus, *Dominator*) COELI ET TERRÆ, QUIA ABSCONDISTI HÆC A SAPIENTIBUS ET PRUDENTIBUS, ET REVELASTI EA PARVULIS.] Apte hæc cohærent præcedentibus. Dat enim hic Christus causam, cur Capharnaitæ, Scribæ, sacerdotes et Pharisæi spreverint Christum, ejusque prædicationem, quia scilicet erant superbi, sibique videbantur sapientes esse et prudentes: quare ad humilitatem Christi et Evangelii noluerat superbas cervices inclinare, sed id fecerant humiles Apostoli, discipuli et turbæ. Adhæc hæc gnome significat Christum dolorem suum, quem ex eorum superba incredulitate conceperat, lenivisse et abstersisse consideratione et laudatione justi judicii decretique divini, quo à superbis quasi indignis hæc abscondit, et parvulis sive humilibus ea revelavit. Unde Lucas addit: *Exultavit Spiritu S.*, id est per Spiritum sanctum, qui hanc considerationem, ex eaque lætitiam ei suggerebat, *exultavit*, Deumque laudibus celebravit. Idem Christi imitatione faciamus et nos, ut dum operam nostram apud superbos et indignos perdimus, mœstitiam abstergamus consideratione divinæ voluntatis et providentiæ, quæ superbos aspernatur, et humiles eligit, elevatque ad suam gratiam et gloriam.

RESPONDENS.] Id est, dicens novumque sermonem orsus; nec enim hic apparet ulla interrogatio, cui proprie respondeat. Est Hebraismus. Vide Canon. 18.

CONFITEOR.] Id est laudo et gratias ago; hoc enim significat Hebr. ידה *iada* in Hiphil, puta הודה *hoda*, unde sacrificium תודה *toda*, id est *confessionis*, est laus et gratiarum actio. Hinc Lucas addit: *Exultavit Spiritu sancto.* Sic passim in Psalmis dicitur: *Confitebor tibi in toto corde meo*, id est, laudabo te. *Confitemini Domino, quoniam bonus*, etc., id est laudate Dominum.

TIBI, PATER (qui me filium tuum unice amas, omniaque ad tuam, meamque gloriam disponis et ordinas), DOMINE COELI ET TERRÆ.] Addit hoc, ne quis impotentiæ vel infirmitati Christi tribuat, quod non potuerit domare, sibique subjugare superbos Capharnaitas et Pharisæos. q. d. Tu, ô Pater mi, cum sis Dominus cœli et terræ, omniumque corda in manu tua habeas, potuisti solo nutu superborum mentes flectere, mihique subdere, sed justa tua ordinatione noluisti.

Porro nomine *cœli et terræ* significantur omnes creaturæ, ideoque omnes homines et Angeli; quo innuitur: Primo, Deum non solos Judæos, sed et Gentes curare et regere, ac revocare ad Evangelii gratiam et salutem per Christum. Secundo, Deum suos fideles è terra in cœlum suum deducere, utpote cœli æque ac terræ Dominum: ipsius ergo est cœlum suis amicis aperire. Tertio, Deum, sicut humiles Apostolos discrevit à superbis Scribis in terra, sic et humiles Angelos discrevisse à superbo Lucifero, ejusque asseclis in cœlo. Ita Toletus in Luc. 10.

Audi Tertull. l. 1. contra Marcion. c. 13. *Plenitudo est divinitatis ipsius, exhibens Deum perfectum, Patrem et Dominum: Patrem clementia, Dominum disciplina: Patrem potestate blanda, Dominum severa: Patrem diligendum pie: Dominum timendum necessarie: Diligendum, quia malit misericordiam quam sacrificium, et timendum, quia nolit peccatum: Diligendum, quia malit pœnitentiam peccatoris, quam mortem, et timendum, quia nolit peccatores sui jam non pœnitentes. Ideo lex utrumque definit: Diliges Deum et timebis Deum. Aliud obsecutori proposuit, aliud exorbitatori.*

HÆC (Mysteria gratiæ et gloriæ, quæ ego prædicavi et prædico) A SAPIENTIBUS ET PRUDENTIBUS.) Scilicet, à Capharnaitis et Scribis, qui in mercibus, mundique negotiis præ aliis sapere videntur; unde à me instrui, et discere viam salutis dedignantur: juste ergo à nolentibus recipere lucem Christi tui, eam ab indignis retraxisti. Ita S. Hier. Chrysost. et Ambr. serm. 17. in Psal. 118.

ET REVELASTI EA PARVULIS.] Syrus, *puerulis*, Græce νηπίοις, id est *infantibus*, ut vertit Arabicus, id est idiotis, imperitis, infacundis, puta Apostolis, discipulis et turbis, qui Scribis et mundanis videntur esse rudes et insipientes velut infantes, ut in eis ostendas vim lucis et gratiæ tuæ, qua linguas horum infantium ita fecisti disertas, ut in omnem terram exierit sonus eorum, et in fines terræ verba eorum. Ps. 18. Alludit ad illud Ps. 8. 3. *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem.* Dei enim electio et dispositio plane contraria est mundo: mundus enim ambit et eligit divites, sapientes, potentes: Deus vero eligit pauperes, rudes, infirmos, eosque facit præ omnibus mundanis spiritu divites, sapientes et potentes. Quare? *Ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus, sed qui gloriatur, in Domino glorietur.* 1. Cor. 1. 29. et 31. Vide ibi dicta.

Ex hoc loco S. August. de Præd. Sanct. c. 6. et de Bono persever. c. 8. ac S. Greg. 25. Moral. cap. 13. docent, quod cum audita prædicatione Evangelii hi credunt, illi non credunt, esse opus gratiæ et justitiæ Dei. Qui enim credunt, ita congrue per gratiam Dei in mente illuminantur, ut credant: qui vero non credunt, justo Dei judicio ob suam superbiam, aliaque peccata non ita congrue à Deo illuminantur, ut de facto credant, licet, si vellent illuminationi, quam Deus eis suggerit, consentire, et cooperari, possent credere, et reipsa crederent.

26. ITA, PATER, QUONIAM SIC PLACITUM FUIT ANTE TE. Id est] tibi, Græce significantius ναὶ ὁ πατήρ, id est etiam, vel recte, ô Pater (Græci enim sæpe nominativum usurpant pro vocativo), q. d. Utique, ô Pater, quod fecisti, rectissime fecisti, quia sic placuit tibi humiliare superbos, et exaltare humiles. Docet prædestinationis et electionis fidelium, æque ac reprobationis infidelium et impiorum causam originalem non esse aliam, quam Dei beneplacitum, quare in eo nos conquiescere debere, nec alias rationes quærere; cum illud unum fideli sufficiat, et instar mille rationum sit. Hinc beati in cœlo dum vident suos filios, parentes, nepotes ob demerita damnari, non dolent, sed approbant, laudantque justum Dei judicium.

27. OMNIA MIHI TRADITA SUNT A PATRE MEO. ET NEMO NOVIT FILIUM NISI PATER, NEQUE PATREM QUIS NOVIT, NISI FILIUS, ET CUI VOLUERIT FILIUS REVELARE.] Dixit Christus, Patrem suum esse Deum omnipotentem, eumque quasi Dominum cœli et terræ superbos Pharisæos rejecisse, humilibus vero Apostolis se, suamque gratiam revelasse: nunc, ne quis Christum ipsum putet esse Patre minorem, nec esse Deum omnipotentem, docet contrarium, scilicet, Patrem omnia sua communicare Filio, imo non nisi per Filium operari, docere, prædicare, donaque sua conferre. Ad hunc enim finem misit Deus Filium in carnem et in mundum, ut per eum velut doctorem et salvatorem omnes doceret et salvaret.

Porro τὸ *omnia mihi tradita sunt à Patre, ita intelligi debet, ut tamen omnia Christus secundum naturam habuisse censendus sit. Sicut cum sit secundum naturam vita, vivificari dicitur à Patre; ac cum sit gloriæ Dominus, dicitur gloriam accepisse,* ait Conc. Ephes. ex Cyrillo, in defens. Anathem. Sensus ergo est, q. d. Omnia quæ habet Pater, scilicet, divina natura, imperium et potestas, ait S. Hilar. et August., ac consequenter (quod magis hic spectat Christus) *omnia*, id est omnium rerum, sed præsertim hominum dominium, potestas, gubernatio et dispensatio, à Patre ab æterno data fuit mihi, quasi filio per æternam generationem, et in tempore eadem mihi data fuit quasi homini, per hypostaticam unionem, ut possim, quos velim, v. g. humiles Apostolos eligere, illuminare, prædestinare, salvare; quos vero nolim, ut superbos Capharnaitas rejicere, negligere, reprobare, damnare: in manu enim mea est omnium prædestinatio, vel reprobatio, salus vel damnatio, q. d. Constitutus sum à Deo Patre mundi salvator et redemptor, et in manu mea ac potestate posuit Pater universa, ut ea reparem et restaurem; ut sicut per me ut Deum omnia creavit, sic et per me in carne assumpta omnia recreet et reparet. Ad hoc veni, et ad hoc sum homo factus. Abscondita igitur sunt à sapientibus sacramenta, scilicet, legatio mea, incarnatio mea, finis adventus mei, officium meum; parvulis autem ex parte jam revelata, postmodum vero perfecte revelanda sunt. Abscondita, inquam, sunt à superbis, et revelata humilibus, tam à me, quam à Patre meo: quia Pater omnia mihi tradidit, meæque potestati et arbitrio commisit. Christus enim hic suum officium, dignitatem et auctoritatem edocet et stabilit, ut omnes ei quasi doctori et legato Patris auscultent, credant et obediant. Sicut vicerex vel gubernator demonstrat populo sibi hoc munus à rege esse demandatum, ut sibi auctoritatem et civium obedientiam conciliet.

ET NEMO NOVIT FILIUM NISI PATER, NEQUE PATREM QUIS NOVIT NISI FILIUS, ET CUI VOLUERIT FILIUS REVELARE.] Lucas c. 10. 22. *Et nemo scit, quis sit Filius, nisi Pater; et quis sit Pater, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare.* Respicit id quod dixit v. 25. *Et revelasti ea parvulis*, q. d. Ego à Patre sum missus, ut sim doctor et salvator mundi, ut scilicet doceam homines veritatem et viam ad salutem, puta ad Deum Patrem, qui est increata salus et felicitas: hæc enim, cum sit supernaturalis, à nullo homine vel Angelo naturaliter cognosci potuit; quare sicut nemo novit Filium nisi Pater, et cui voluerit Pater revelare sic vicissim Patrem nemo novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare: Pater enim sicut naturam, sic et sui cognitionem omniaque quæ habet, communicat Filio, et per Filium ceteris hominibus. Qui ergo ad veritatem, gratiam et salutem, quæ in Deo Patre sita est, accedere cupit, per me accedat, meque docentem audiat, et in me credat oportet. Ego enim sum via, veritas et vita. Mea doctrina est doctrina Dei Patris: per me ergo habebitis accessum ad Patrem. Ego vos ad eum, ejusque gloriam deducam.

Porro dum dicitur, *nisi Filius*, non excluditur Spiritus sanctus; multo minus cum dicitur, *nisi Pater*, excluditur Filius. Regula enim Theologorum est, particulas exclusivas additas uni personæ divinæ in attributis essentialibus, non excludere ceteras duas personas, sed tantum creaturas, seu id, quod alterius est essentiæ. Ita S. August. l. 6. de Trinit. c. 9., sanctus Cyrillus, D. Thomas ceterique Patres et Scholastici. Nota Christum primo Apostolis et discipulis revelasse cognitionem duarum primarum personarum, scilicet Patris et Filii, ac deinde sub discessum, cum iret ad mortem, inculcasse fidem tertiæ personæ, puta Spiritus S., ut patet Joan. 16. 7. Sensim enim hoc divinissimum Trinitatis mysterium rudibus Apostolis patefaciendum fuit.

Advertit solerter S. Chrysostomus hom. 39. non dici, Qui jussus est à Patre revelare, sed *cui voluerit revelare*, ut Filius Patri in dominio et potestate æqualis ostendatur: licet enim Christus revelet ut homo, sive per naturam humanam et os, tamen hæc natura subsistit in persona divina, ideoque hic homo, puta Christus, est Deus, et Deo Patri æqualis.

Porro S. Chrysost. et Irenæus l. 4. c. 14. ut Marcioni vetus Testamentum, ejusque Deum rejicienti, dicentique: Si Deus Pater non fuit agnitus ante Christi incarnati revelationem; ergo non fuit agnitus in veteri lege: ergo illius auctor et Deus, non fuit Deus verus; respondeant, τὸ *nemo novit Patrem nisi Filius*, exponunt de scientia divina, per quam Filius, qua Deus comprehendit Patrem, et Pater Filium. Planius tamen accipias de scientia communicata naturæ humanæ Christi: hæc enim illius mysteria revelavit Prophetis et Patribus, hæc divinitatis et Trinitatis mysteria. Sic eadem post incarnationem revelavit Apostolis et fidelibus qua homo. Nemo enim est fidelis et Christianus, nisi à Christo et per Christum incarnatum: *Aliud est enim*, ait Hieron., *naturæ æqualitate nosse quod noveris* (uti Filius novit Patrem), *aliud revelantis dignatione*, uti nos novimus Deum per revelationem Christi.

28. VENITE AD ME, OMNES QUI LABORATIS ET ONERATI ESTIS (Syrus, *qui fessi estis, et bajulantes onera;* Arabicus, *labore attriti, et gravati onere*), ET EGO REFICIAM VOS.] Ostensa deitatis suæ majestate, ne quis ea absterreatur, Christus addit humanitatem, et humanissime omnes ad se invitat. In legislatore et principe, cui summa inest potentia et majestas, summa virtus et benevolentia et mansuetudo. Sic Moyses legislator et dux Hebræorum fuit mortalium mansuetissimus. Numer. 12.

VENITE (Non tam pedibus corporis, quam affectibus fidei, spei, amoris, religionis, devotionis et pietatis) AD ME] Cui omnia Pater dedit in manus : quemque misit quasi medicum peritissimum et officiosissimum, ac suavissimum tam moribus, quam pharmacis, ut omnibus omnino corporis, et animæ infirmitatibus mederetur : nemo enim præter eum iis mederi potest.

OMNES QUI LABORATIS] Nemine excluso : nemo enim est, qui non aliquo morbo laboret, et Christi medela indigeat. Omnibus ergo Christus se offert, ut ab eo sanitatem et salutem petant et recipiant. Sic blande correxit, erexit, curavitque Magdalenam, Matthæum, Paulum, Petrum. Sic etiamnum in Eucharistia omnes invitat, aitque : Venite ad me, infirmi, esurientes, afflicti, ego reficiam vos.

QUI LABORATIS.] Græce οἱ κοπιῶντες (id est, qui molestiam patimini) ET ONERATI ESTIS] scilicet fatigati et depressi ; ac succumbentes oneri, tum peccatorum, ita S. Chrysostomus, S. Hieronymus, S. Augustinus ; tum legis Mosaicæ, ita Theophylactus ; tum ærumnarum et tentationum hujus vitæ. *Nam corpus, quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.* Sapient. c. 9. vers. 15. Vide ibi dicta.

ET EGO REFICIAM VOS.] Græce ἀναπαύσω, id est refocillabo, fessis *requiem dabo*, ut vertit Syrus, recreabo, in omni quiete constituam, ait sanctus Chrysostomus, per verba blandissima, per Sacramenta quasi pharmaca efficacissima, per gratiam et consolationes internas suavissimas, denique per gloriam felicissimam in cœlo. Audi sanctum August. serm. 10. de Verbis Domini secundum Matth. *Venite ad me, omnes qui laboratis : Quare enim omnes laboramus, nisi quia sumus mortales, fragiles, infirmi lutea vasa portantes, quæ faciunt invicem angustias ? Sed si angustiantur vasa carnis, dilatentur spatia charitatis. Quid ergo dicit : Venite, omnes qui laboratis, nisi ut non laboretis? Denique promissio ejus in promptu est, quoniam laborantes vocavit. Quærent forte, qua mercede vocati sunt ? Ecce ego vos, inquit, reficiam.*

29. TOLLITE (Syrus, *bajulate*) JUGUM MEUM SUPER VOS] q. d. Tulistis grave et pene intolerabile jugum, et onus legis veteris, peccati et concupiscentiæ, venite ad me, ego illud tollam et commutabo in suave jugum legis Evangelicæ, gratiæ et charitatis. Reficiam ergo vos per jugum meum, quod jugum quidem est, quia est lex obligans animas, sed simul pharmacum est, imo lectus, in quo suaviter quiescatis, præsertim per humilitatem, quam docet et præcipit ; quæ unica et singularis est medicina omnium morborum tam animæ, quam corporis, omniumque onerum levamen et requies. *Nihil enim asperum est mitibus, nil arduum humilibus*, ait S. Leo. Sicut enim lana bombardarum globos excipit, ac sua mollitie impetum eorum infringit ; sic mititas et humilitas omnia dura et aspera sua lenitate frangit et mollit : jugum ergo hoc Christi est Evangelium et lex Evangelica, sive lex gratiæ. Unde S. Bernardus sermone 15. in Psalm. *Qui habitat : Laborantes*, inquit, *ad refectionem invitat, ad requiem provocat oneratos, non tamen onus subtrahit aut laborem : magis autem onere alio, alio labore commutat ; sed onere levi, suavi jugo, in quibus requies aut refectio, etsi minus appareat, tamen inveniatur.*

ET DISCITE A ME, QUIA MITIS SUM ET HUMILIS CORDE (id est, *cordis affectu, id est voluntate*, ait S. Bernardus serm. 42. in Cant., multi enim sunt humiles ore, sed pauci corde) ET INVENIETIS REQUIEM ANIMABUS VESTRIS.] q. d. Imitamini meam humilitatem et mansuetudinem : estote mites et humiles, ac sentietis, quam suave sit jugum Dei. Ita S. Chrysostomus (et S. Augustinus sermon. de Verbis Domini secundum Matthæum, quem audi : *Tollite jugum meum super vos, et discite à me non mundum fabricare, non cuncta visibilia et invisibilia creare, non in ipso mundo mirabilia facere, et mortuos suscitare ; sed quoniam mitis sum et humilis corde. Magnus esse vis, à minimo incipe. Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis, de fundamento prius cogita humilitatis. Et quantam quisque vult et disponit superimponere molem ædificii : quanto erit majus ædificium, tanto altius fodit fundamentum.* Sapienter Climacus gradu 25. *Humilitas*, inquit, *est gratia animæ nominis expers, solis nominata iis, qui ejus experimentum ceperunt, inexplicabilis thesaurus, à Deo nomen sortita, singulare munus Dei : Discite, inquit, non ab Angelo, non ab homine, non ex libro, sed à me, hoc est, ex mea in vobis habitatione, illustratione et operatione, quia mitis sum et humilis corde, et cogitatione, et sensu, et invenietis bellorum interiorum requiem animabus vestris, et levamen cogitationum vestrarum.* Et post plura, humilis dotes et fructus hos assignat : *Qui cum hac velut sponsa sponsus copulatus est, lenis, placidus, pronus in compunctionem, misericors, super omnia vero serenus et tranquillus, lætus et alacer, obsequens, omnium molestiarum expers, vigil et impiger est, et ut uno verbo complectar omnia, imperturbatus.*

Secundo, et magis genuine Auctor imperfecti, Maldonatus et Jansenius, quasi dicat : Discite à me, id est, ne vereamini ad me accedere, et jugum mei Evangelii in collum vestrum suscipere, quin venite et illud suscipite : discetis enim, et reipsa experiemini in me, me non esse tyrannum, aut regem severum et rigidum, sed dominum humilem, mitem, clementem, et benignum. Hunc sensum exigit ratio, quam subjicit : *Jugum enim meum suave est, et onus meum leve.* Et illud : *Et invenietis requiem animabus vestris ;* hanc enim solus præstat Christus. Porro Christus tantæ fuit humilitatis et mansuetudinis in sufferendis Scribis, discipulis, turbis, injuriis, probris, irrisionibus, flagellis, cruce et morte, ut etiamsi nullum fecisset miraculum, tanta tamen mansuetudine sat superque probasset, se esse hominem cœlestem, et verum Prophetam à Deo missum. Ego sane magis miror divinam Christi mansuetudinem, quam miracula, et mortuorum suscitationem.

Moral. disce hic, quanta, et quam chara Christo sit humilitas. Primo, ex eo quod sit summa et coronis vitæ, doctrinæ, et perfectionis Christi, q. d. Discite à me non mundum creare, non miracula facere, non subtilia de Deo et sancta Trinitate disputare, non Herculeos labores et facinora patrare, sed quia mitis sum et humilis corde ; hic est apex et breviarium meæ doctrinæ et Evangelicæ perfectionis.

Secundo quod humilitas sit sedes pacis: *Et invenietis*, inquit, *requiem animabus vestris*: nusquam quies animi, nisi in humilitate; vis ergo requiem, amplectere humilitatem, humilem locum, humile officium, humilem victum, vestitum, etc.; impossibile est, ut superbus habeat pacem animæ, qui semper majora desiderat et ambit, ac sæpe assequi nequit.

Tertio quod humilitas tollit ab homine omnem laborem, et omnia onera: *Venite*, inquit, *ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos*, à labore et onere sublevando: qua ratione; Domine? per humilitatem: *Tollite*, ait, *jugum meum super vos, et discite à me, quia mitis sum et humilis corde.* Humilitas ergo est levamen omnis laboris et oneris, et refectio virium, ut quidam Doctor merito dixerit: *Humilitas est pharmacum contra omnes morbos, ac sanitas animæ et corporis*; morbum enim tolerando lenit et superat. Quin et Hippocrates dixit τὰ ἄχολα μακρόβια, hoc est, animalia, quæ felle carent, ut cervi, sunt longæva: mites ergo et humiles sunt sani et longævi: mansuetudo enim, uti mores, ita et humores contemperat, quos distemperat bilis, unde morbi.

Quarto humilitas est virtus Christi: *Discite*, ait, *à me*: hæc mea, mihi propria, mihi præ ceteris chara est virtus, quam descendendo è cœlis in imam terram ad extremam paupertatem, ad infamem mortem et crucem ita ostendi, ut nulla sit illustrior et mirabilior in vita et morte mea. Sic ex diverso superbia est peccatum Luciferi. Humilitas ergo facit nos simillimos Christo; quid dignius? quid optabilius?

Quinto, eadem facit jugum Christi suave, et legem levem. q. d. Discite à me esse humiles et mites, et in jugo meo non sentietis pondus, sed experiemini illud esse suave et leve. Quocirca S. Franciscus dictitabat Christum non aliam ob causam è cœlo in terram descendisse, quam ut nos doceret humilitatem. Vide S. Bonaventuram cap. de Humilitate S. Francisci.

Præclare S. August. epist. 112. Qui, inquit, didicerunt à Domino Jesu mites esse et humiles corde, plus orando et meditando proficiunt, quam legendo et audiendo.

Denique Christus jungit hic mitem cum humili, quia mansuetudo et humilitas sunt quasi duæ sorores invicem associatæ, vel sicut mater et filia. Unde S. Bernardus serm. 2. in illud Apoc. 12. *Signum magnum*: *Sicut*, ait, *mater præsumptionis est elatio, sic mansuetudo vera non nisi ex vera humilitate procedit.* Idem de Verbis Apostoli: *Non est regnum Dei esca et potus; Mitis*, ait, *pertinet ad charitatem, quia charitas patiens est, benigna et humilis.* 1. Cor. 13.

Audi Climacum gradu 24. *Solem matutina lux auroræ præcurrit, humilitatem mansuetudo præcedit. Itaque lucem Christum prius audiamus, quæ eas ita per gradum disponit: Discite, inquit, à me, quia mitis sum et humilis corde.* Deinde mansuetudinem ita definit: *Mansuetudo est immutabilis animi status, qui in omni fortuna honorum et contumeliarum æqualem animi habitum conservat. Mansuetudo est pro aliis te perturbantibus sine perturbatione sincere et ex animo precari. Mansuetudo est prominens adversus iram maris rupes: quæ omnes illisos fluctus dissolvit ac frangit, nec ipsa interim movetur aut frangitur.* Denique ejus effectus et dotes per elogia ita assignat: *Mansuetudo est stabilimentum patientiæ, charitatis janua, imo vero parens, prudentiæ argumentum: Docebit enim, inquit Dominus, mites vias suas; procuratrix veniæ, peccatorum fiducia in precibus, Spiritus sancti domicilium: super quos enim respiciam, nisi super mansuetum et quietum?* Isaiæ 66.

30. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve.] Jugum et onus Christi est Evangelium, ait S. Hilarius, et Beda, et alii. Evangelii ergo lex est jugum quia disciplinæ nos alligat, ne quis à justitia discedat; hoc suave Græce est non γλυκὺς, id est, dulce instar sacchari, sed χρηστὸς id est, commodum, humanum, placidum, benignum (Arabicus *bonum*) præ lege veteri. Primo, quia pauciora et faciliora habet præcepta. Secundo, quia majorem dat gratiam, quæ valde alleviat onus mandati. Tertio, quia amore nos regit, ut filios; non timore, ut servos, sicut faciebat lex vetus. Quarto, quia mortem non intentat nec infert, uti lex vetus, sed aufert. Quinto, quia promittit sui observatoribus vitam felicissimam, eosque quasi manu ducit ad æternam cœlestium gaudiorum dulcedinem, juxta illud: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Psalm. 35. 9. Causam dat S. Paulus, et ex eo S. August. serm. 10. de Verbis Domini secundum Matthæum. *Quia non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Quare, quæ dura sunt laborantibus, eisdem ipsis mitescunt amantibus: omnia sæva et immania prope nulla facit amor.* Ait ergo: *Tollite jugum meum super vos*, quasi in jugo divinæ servitutis perfecta consolatio et refectio includatur. Unde D. Ambrosius libro de Helia et jejunio c. 22. *Suscipite*, inquit, *jugum Christi. Nolite timere, quia jugum est: festinate, quia leve est. Non conterit colla, sed honestat. Quid dubitatis? quid procrastinatis? Non alligat cervicem vinculis, sed mentem gratia copulat. Non necessitate constringit, sed voluntatem boni operis dirigit.* Audi S. Bernardum ep. 72. *Libet admirari, quam leve sit onus veritatis, quod non solum non onerat, sed etiam portat omnem, cui portandum imponitur. Hoc onus potuit uterum gravidare virgineum, sed non gravare. Hoc onus ipsa quibus se præbuit sustentandum Simeonis brachia sustentabat. Hoc etiam Paulum in gravi scilicet et corruptibili corpore positum, rapiebat usque ad tertium cœlum.* Imo David: *Propter verba*, inquit, *labiorum tuorum, ego custodivi vias duras.* Psal. 16. 4. Ubi D. Augustinus lib. de Natura et gratia c. 69. *Duræ*, inquit, *sunt timori, leves amori.*

Meum.] Quod scilicet ego Christus vobis impono, sed et vobiscum fero, onerique succollo, imo totum onus, et vos ipsos bajulo et porto: jugum enim dicitur, quod duo jumenta juncta subeunt; jugum enim à *jungendo* nuncupatur. Christus ergo jugi, id est, legis Evangelicæ unam dumtaxat partem collo nostro imponit, alteram et potiorem ipse subit, itaque nobiscum jugum hoc trahit, et nobis vires animosque trahendi sua gratia, æque ac suo exemplo suggerit: uti nuper quidam in Japone è Societate Jesu sacerdos, mortem atrocem pro Christo

generose obiens, dictitabat. Christus ergo facit computrescere jugum à facie olei. Isaiæ 10. v. 27. Ex adverso gravia esse onera peccati, ait S. Hieron. Zachar. c. 5. dicens iniquitatem sedere super talentum plumbi. Vide dicta utrobique.

Huc facit, quod in vita S. Mechtildis legimus, ipsam, cum gravibus capitis doloribus torqueretur, ut nusquam posset quiescere, audivisse à Christo ostendente vulnus lateris sui: *Nunc intra, ut pauses:* quæ statim cum gaudio intravit. Et visum est ei tot cervicalia serica se habere, quot ictus dolorum tunc sensit capiti suo advenire. Et ait Dominus: *Bombyces sericum gerunt, et de me scriptum est: Ego sum vermis, et non homo. Hucusque in laboribus mihi devote servivisti, amodo in virtutum exercitiis exemplo meo placitis mihi servire studebis; et quæ tibi fuerint importabilia, ego ea tecum feram.* Hæc ad verbum stylo simplici, sed candido, auctor vitæ ejusdem.

Jugum ergo hoc Christi non tam jugum est, quam cervical bombycinum; quia non molestia nos premit, sed à pondere rerum terrenarum exonerat, et in cœlos attollit.

Quocirca apposite S. Bernard. onus hoc comparat plumis avium: sic enim scribit epist. 341. ad Monachos: *In via vitæ quo citius, eo facilius curritur; et leve Salvatoris onus, quo crescit amplius, eo portabilius. Nonne et aviculas levat, non onerat pennarum sive plumarum numerositas ipsa? Tolle eas, et reliquum corpus suo pondere fertur ad ima. Sic disciplinam Christi, sic suave jugum, sic onus leve quod deponimus: eo deprimimur ipsi, quia portat potius, quam portatur.* Et S. August. serm. 24. de Verbis Apost. *Hæc sarcina*, inquit, *non est pondus onerati, sed ala volaturi. Habent enim et aves pennarum suarum sarcinas. Portant illas, et portantur. Portant illas in terra; portantur ab illis in cœlo. Tu, si misericordiam velis præbere avi, præsertim æstate, et dicas: Miseram istam aviculam onerant pennæ, et detrahas onus hoc, in terra remanebit, cui subvenire voluisti.* Et rursum lib. de Perfectione justitiæ circa med. in fine 7. tomi: *Laborant*, inquit, *in Dei præceptis, qui ea timendo conantur implere: sed perfecta charitas foras mittit timorem, et facit præcepti sarcinam levem, non solum non prementem onere ponderum, verum etiam sublevantem vice pennarum.*

Addit S. Ambros. in Psal. 118. serm. 3. *Portare Christi jugum*, inquit, *suave est, si ornamenta putes cervicis tuæ esse, non onera. Attolle ergo oculos ad Dominum Deum tuum, et quære Deum, et invenies. Erige cervicem, redimicula, non vincula geris. Multa quoque animalia redimiculis gaudent, et phalerari sibi magis, quam nudari videntur, genæ sicut turturis præferent insignia verecundiæ, redimicula cervicis libertatis attollent fiduciam. Leve est ergo jugum Christi, et ideo cervix eo non premitur, sed levatur. Non mirum quidem, si jugum illud leve sit, quoniam homini gloriæ cupido omnia gloriosa et honorifica levia et suavia putantur; nihil autem est isto Christi jugo gloriosius.*

Denique S. Bernard. serm. 15. in Psal. *Qui habitat*, per jugum et onus accipit onus donorum et beneficiorum Dei: quia onus impositæ legis, gratiæ donum est, cujus observantia perfecta cetera in animam dona invehit. Audi eum: *Grave onus iniquitas sedens super talentum plumbi. Sub hac gemebat sarcina, qui dicebat: Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, et sicut onus grave gravatæ sunt super me. Quod ergo onus Christi, quod onus leve? Ut quidem ego sentio onus beneficiorum: dulce onus, sed ei qui sentit, ei qui experitur.* Et post nonnulla: *Onerat nos, cum exonerat nos Deus; onerat beneficio, cum exonerat peccato. Vox onerati: Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Vox onerati: Semper enim quasi tumentes super me fluctus, timui Deum. Vox onerati: Exi à me, quia peccator sum, Domine.*

Porro superbis et carnalibus Christi jugum et lex humilitatis, abstinentiæ, continentiæ, mortificationis videtur gravissima et intolerabilis, quia carent spiritu, nec nisi carnem et carnalia amant et cogitant. Unde S. Bernard. tract. de Præcepto et dispens. *Christi jugum*, ait, *et onus est, et omnino importabile, nisi Christi æque spiritui*, sed et his ipsis superbis et carnalibus longe gravius jugum est ipsa ambitio, et carnis concupiscentia: *Asperum quippe jugum*, ait S. Gregor. 40. Moral. c. 12, *et duræ servitutis pondus est, subesse temporalibus, ambire terrena, retinere labentia, velle stare in non stantibus, appetere quidem transeuntia, sed cum transeuntibus nolle transire. Dum enim contra votum cuncta fugiunt, quæ prius mentem ex desiderio adeptionis afflixerant, post ex pavore amissionis premunt.* Vere S. Chrys. hom. 14. in 1. ad Cor. *Aspera*, inquit, *virtus est, si ad imbecillitatem nostram comparetur; nam quod facilis et levis sit, audi Christum testantem: Jugum meum suave est, et onus meum leve. Quod si non intelligis, nulla te admiratio teneat: non enim forti animo es: ut enim cum animi vis adest, gravia levia fiunt; sic cum abest, levia gravia. Quid, quæso, mana suavius? quid magis in promptu? ægre tamen Judæi tulerunt, cum eo in delieiis vescerentur; quid fame et ceteris, quos Paulus est perpessus, laboribus gravius? gaudebat tamen ille et exultabat, dicens: Nunc glorior in infirmitatibus meis; quæ igitur horum causa? animi diversitas, quem, si qualem esse oportet, institueres, facilitatem virtutis dignosceres.*

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus contra Scribas probat Sabbato licere discipulis suis vellere spicas, et sibi licere curare ægros. Secundo, vers. 22. sanat dæmoniacum, probatque se id non facere ope Beelzebub, sed in digito Dei : quare Scribas id Beelzebub tribuentes, committere blasphemiam in Spiritum sanctum, ideoque irremissibilem. Tertio, vers. 39. petentibus signum, dat signum Jonæ, quodque Ninivitæ et regina Saba Judæos sibi incredulos condemnabunt in die judicii. Quarto, vers. 46. suos fratres et matres asserit esse eos, qui faciunt voluntatem Patris sui.

1. In illo tempore abiit Jesus per sata Sabbato, discipuli autem ejus esu-
rientes cœperunt vellere spicas, et manducare. 2. Pharisæi autem videntes,
dixerunt ei : Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere Sabbatis.
3. At ille dixit eis : Non legistis quid fecerit David, quando esuriit, et
qui cum eo erant : 4. quomodo intravit in domum Dei, et panes pro-
positionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his qui cum eo
erant, nisi solis sacerdotibus? 5. Aut non legistis in lege, quia Sabbatis
sacerdotes in templo Sabbatum violant, et sine crimine sunt? 6. Dico autem vobis, quia
templo major est hic. 7. Si autem sciretis quid est : Misericordiam volo, et non sacrifi-
cium : nunquam condemnassetis innocentes. 8. Dominus enim est filius hominis etiam
Sabbati. 9. Et cum inde transisset, venit in synagogam eorum : 10. et ecce homo ma-
num habens aridam; et interrogabant eum, dicentes : Si licet Sabbatis curare? ut accu-
sarent eum. 11. Ipse autem dixit illis : Quis erit ex vobis homo, qui habeat ovem unam;
et si ceciderit hæc Sabbatis in foveam, nonne tenebit et levabit eam? 12. Quanto magis
melior est homo ove! Itaque licet Sabbatis benefacere. 13. Tunc ait homini : Extende ma-
num tuam. Et extendit, et restituta est sanitati sicut altera. 14. Exeuntes autem Pharisæi,
consilium faciebant adversus eum, quomodo perderent eum. 15. Jesus autem sciens, re-
cessit inde, et secuti sunt eum multi, et curavit eos omnes : 16. Et præcepit eis, ne ma-
nifestum eum facerent. 17. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam, di-
centem : 18. Ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo bene complacuit animæ
meæ. Ponam Spiritum meum super eum, et judicium gentibus nuntiabit. 19. Non con-
tendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus : 20. arundinem quas-
satam non confringet, et linum fumigans non extinguet, donec ejiciat ad victoriam judi-
cium : 21. et in nomine ejus Gentes sperabunt. 22. Tunc oblatus est ei dæmonium habens,
cæcus et mutus, et curavit eum, ita ut loqueretur et videret. 23. Et stupebant omnes
turbæ, et dicebant : Nunquid hic est filius David? 24. Pharisæi autem audientes, dixe-
runt : Hic non ejicit dæmones, nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. 25. Jesus autem
sciens cogitationes eorum, dixit eis : Omne regnum divisum contra se, desolabitur : et
omnis civitas, vel domus divisa contra se, non stabit. 26. Et si Satanas Satanam ejicit,
adversus se divisus est : quomodo ergo stabit regnum ejus? 27. Et si ego in
Beelzebub ejicio dæmones, filii vestri in quo ejiciunt? ideo ipsi judices vestri erunt. 28. Si
autem ego in Spiritu Dei ejicio dæmones, igitur pervenit in vos regnum Dei. 29. Aut
quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius
alligaverit fortem? et tunc domum illius diripiet. 30. Qui non est mecum, contra
me est : et qui non congregat mecum, spargit. 31. Ideo dico vobis : Omne peccatum et
blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemia non remittetur. 32. Et
quicumque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei : qui autem dixerit contra
Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. 33. Aut fa-

cite arborem bonam, et fructum ejus bonum : aut facite arborem malam, et fructum ejus malum : siquidem ex fructu arbor agnoscitur. 34. Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? ex abundantia enim cordis os loquitur. 35. Bonus homo de bono thesauro profert bona : et malus homo de malo thesauro profert mala. 36. Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii. 37. Ex verbis enim tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis. 38. Tunc responderunt ei quidam de Scribis et Pharisæis, dicentes : Magister, volumus à te signum videre. 39. Qui respondens, ait illis : Generatio mala et adultera signum quærit : et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ : 40. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus, et tribus noctibus : sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, et tribus noctibus. 41. Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione ista, et condemnabunt eam : quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ. Et ecce plus quam Jonas hic. 42. Regina Austri surget in judicio cum generatione ista, et condemnabit eam : quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis. Et ecce plus quam Salomon hic. 43. Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, et non invenit. 44. Tunc dicit : Revertar in domum meam, unde exivi : et veniens invenit eam vacantem, scopis mundatam et ornatam. 45. Tunc vadit et assumit septem alios spiritus secum nequiores se, et intrantes habitan tibi : et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. Sic erit et generationi huic pessimæ. 46. Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus et fratres stabant foris, quærentes loqui ei. 47. Dixit autem ei quidam : Ecce mater tua et fratres tui foris stant, quærentes te. 48. At ipse respondens dicenti sibi ait : Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei? 49. Et extendens manum in discipulos suos, dixit : Ecce mater mea, et fratres mei. 50. Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, et soror, et mater est.

1. In illo tempore abiit Jesus per sata (per segetes albescentes vel maturas) Sabbato : discipuli autem ejus esurientes cœperunt vellere spicas, et manducare.] Addit Lucas cap. 6. vers. 1. hoc Sabbatum fuisse secundo primum, quod quale fuerit ibidem dicam. Est rursum hic hysterologia : hæc enim contigisse videntur ante missionem Apostolorum, de qua c. 10. v. 1. et sequent. atque ideo ante sermonem Domini in monte, de quo cap. 5. v. 1. ut colligitur ex Marco c. 2. 22. et Lucæ 6. 1. *Quod autem spicas segetum manibus confricant, et inediam consolantur*, ait S. Hieronymus, *vitæ austerioris indicium est, non præparatas epulas, sed cibos simplices quærentium.*

2. Pharisæi autem videntes dixerunt ei : Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere Sabbatis.] Lucas cap. 7. 2. habet *dixerunt illis*, scilicet discipulis Christi, quia nimirum primum discipulis, deinde Christo hoc objectarunt.

Nota : Non carpunt discipulos quod spicas vel uvas vellant : hoc enim lege permissum erat Deuter. 25. 25. sed quod id faciant die festo, scilicet Sabbato. Vellere enim spicas videtur opus servile, ideoque violans quietem et sanctitatem Sabbati, cujus præ aliis festis apud Judæos summa erat observantia et religio.

Allegorice S. Hilarius, Ambrosius, et Beda hoc facto significatum putant, quod Apostoli in Sabbato secundo primo, id est Evangelico, ex semine et segete prædicationis collecturi erant grana, id est, fideles ex omnibus Gentibus electos, quorum fide et pietate et profectu se pascerent, donec eos secum conderent in horreo cœlesti : sed Pharisæi et Judæi videntes Gentes sibi in Evangelio præponi, eis invidentes, frustra Apostolis obstrepunt et obmurmurant.

Tropologice Beda : Per sata, ait, ambulant cum Domino, qui eloquia sacra meditari delectantur. Esuriunt, cum in eis panem vitæ invenire desiderant; et hoc in Sabbatis, cum sopita mente à turbulentis cogitationibus vacare gaudent. Vellunt spicas, et contritas purgant, donec ad escam perveniant, cum testimonia Scripturarum, ad quæ legentes perveniunt, meditando assumunt, et tamdiu discutiunt, donec in eis medullam dilectionis inveniant. Verum hæc mentium refectio stultis displicet, sed à Domino approbatur. Hinc S. Augustinus lib. 1. de Genesi ad litteram cap. 20. carpit eos, qui S. Scripturæ floribus inhiant, sed segetem ejus meditando non confricant, donec ad virtutis escam perveniant.

3. At ille dixit eis : Non legistis quid fecerit David, quando esuriit, et qui cum eo erant?] Videtur hoc ultimum repugnare 1. Reg. 21. ubi dicitur David fuisse solus. Resp. David fugiens Saülem solus abiit ad Achimelech (quem Marcus vocat Abiatar) Pontificem, ab eoque petiit et accepit panes, sed eos detulit ad socios fugæ, quos alibi expectantes reliquerat, ut patet tum ex hoc loco, tum ex 1. Regum 21. v. 2. ubi David ait Pontifici : *Pueris* (famulis meis) *condixi in illum et illum locum.* Ita S. Hieronymus.

4. Quomodo intravit in domum Dei (in atrium tabernaculi; nec enim laicis, qualis erat David, sed solis sacerdotibus licebat ingredi Sanctum, et soli Pontifici Sanctum Sanctorum, idque semel dumtaxat in anno) et panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque

HIS, QUI CUM EO ERANT, NISI SOLIS SACERDOTIBUS.]

PANES PROPOSITIONIS.] Vocantur panes propositi semper in Sancto ante arcam et Sanctum Sanctorum, quod erat quasi thronus Dei residentis super propitiatorium, hoc est, panes propositi ante faciem Dei. Unde Septuag. vocant ἄρτους ἐνωπίους, id est, *panes faciales*, Syrus, *panem mensæ Domini.* Hebr. vocant לחמ יפנים *lachme panim*, id est, *panes facierum.* Erant enim duodecim, seni in una parte mensæ, seni in altera, sicut duæ sunt genæ in facie. Hisce duodecim panibus protestabantur duodecim tribus Israel se à Deo continue pasci alique. Unde thus eis imponebant, ut patet Levit. c. 24. Thus enim symbolum erat eos Domini esse, et Domino esse oblatos. Vicissim Deus hac gratitudine oblationis duodecim panum se duodecim tribuum meminisse, easque ante faciem et oculos semper habere ostendebat. Vide dicta Exodi 25. 30. Jusserat Deus panes hos sacros innovari quolibet Sabbato; tunc enim recentes ponebantur in mensa, et veteres auferebantur ac comedebantur à solis sacerdotibus, idque in tabernaculo dumtaxat, ut patet Lev. 24. v. 8. et 9. Vis argumenti est hæc: David vir secundum cor Dei in necessitate famis usurpavit, et comedit panes propositionis sanctos, quos alias laicis edere non licebat, sed solis sacerdotibus, quia prudenter judicavit legem positivam de non comedendis his panibus à laicis, cedere debere legi, jurique naturæ, quod dictat in gravi necessitate famis conservandam esse vitam comedendo quoslibet panes et cibos etiam Deo consecratos, ideoque S. Paulinus, S. Laurentius et alii, calices et vasa Deo consecrata vendiderunt, ut per eorum pretium succurrerent gravi necessitati famique pauperum. Ergo pariter, imo multo magis licet mihi meisque discipulis vellere spicas in Sabbato, ut elicitis inde granis fami nostræ succurramus: sanctitas enim Sabbati prohibens opus servile, uti est vellere spicas, est juris divini positivi, quod cedere debet juri naturæ dictanti, in fame vitæ esse consulendum quolibet cibo etiam sacro. Est hæc prima ratio. Sequitur secunda.

5. AUT NON LEGISTIS IN LEGE, QUIA SABBATIS SACERDOTES IN TEMPLO SABBATUM VIOLANT, ET SINE CRIMINE SUNT?] Arabicus: *Et non est eis peccatum. Violant.* Syrus, *profanant*, victimas jugulando, excoriando, dissecando, lavando, componendo ligna, accendendo ignem, quo victimæ in honorem Dei comburantur, quæ opera in se nude spectata servilia sunt, et violant Sabbatum, ni pietas et sanctitas excuset, ac ex servilibus et profanis sacra et divina efficiat, ut in hoc casu sit. Sensus est, q. d. Uti Davidem necessitas, et sacerdotes pietas, ita utrumque discipulos meos excusat à violatione Sabbati, per hanc spicarum vellicationem: ipsi enim me quasi Prophetam et Messiam sequuntur, meæque sacræ doctrinæ adeo intenti sunt, ut panum et ciborum parandorum obliti fuerint. Cur ergo famem ex opere tam pio contractam non levent vellicatione spicarum in Sabbato?

Nota τὸ *legistis*: hæc enim ad verbum nusquam leguntur in S. Scriptura, sed quoad rem et sensum habentur Numer. 28. et alibi, ubi sancitur ritus sacrificandi in Sabbato. Hinc Judæorum axioma est: *In templo non esse Sabbatum*, id est, vacationem ab operibus, quia in templo continuo sacrificatur, hoc est jugulatur, excoriatur, dissecatur, lavatur, comburitur victima. Sacerdotes enim tunc erant laniones.

6. DICO AUTEM VOBIS, QUIA TEMPLO MAJOR EST HIC] Qui vellere spicas permittit suis discipulis, puta ego; loquitur enim Christus de se in tertia persona modestiæ causa. Sensus est, q. d. Si templi sanctitas excusat sacerdotes sacrificantes à violatione Sabbati: ergo eadem me meosque vellicantes spicas in Sabbato excusat ab ejus violatione: quia ego major et sanctior sum templo, imo Dominus sum templi, cui scilicet victimæ omnes in templo immolantur et sacrificantur. Quare ego intrinsece sanctus, adeoque ipsa increata et immensa sanctitas sum, temploque omnem externam istam sanctitatem impertior.

7. SI AUTEM SCIRETIS QUID EST: MISERICORDIAM VOLO, ET NON SACRIFICIUM; NUNQUAM CONDEMNASSETIS INNOCENTES.] Syrus, *non condemnassetis eos* (discipulos meos) *cum insontes sint.* Citat Osee cap. 9. vers. 13. Vide ibi dicta. Vis argumenti est, q. d. Misericordia potior est præstatque sacrificio et Sabbato; ergo ob eam licet violare quietem Sabbati. Perperam ergo, ô Scribæ, accusatis et condemnatis hac in re meos discipulos, cum ipsi in ea sint innocentes, vacentque omni culpa ob misericordiam hic exercitam. Misericordia hæc est, qua ergo miseris et famelicis meis discipulis permisi vellicare spicas in Sabbato: item ea, quam ipsis instillo et inculco tam verbo, quam exemplo: itaque eos præparo, ut misereantur tot miserarum animarum pereuntium, earumque salutem docendo, monendo, orando omni cura et studio procurent. Huc pertinet aurea Simeonis justi (quem Hebræi censent illum esse, qui Christum in ulnas suscepit, cygnæum canens: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, etc.*) gnome in *Pirke avoth*, hoc est, *in sententiis Patrum: Mundus tribus rebus incumbit et sustentatur: primo, lege; secundo, cultu divino; tertio, misericordia.* Porro Arabicus posteriorem partem legit in singulari: *Non judicaretis super eum, cui non est peccatum*, id est, non judicaretis me innocentem, qui hæc Apostolis permisi. Est hæc tertia apologiæ Christi pro discipulis ratio. Sequitur quarta.

8. DOMINUS EST ENIM FILIUS HOMINIS, ETIAM SABBATI.] q. d. Ego, qui per naturam sum filius Dei, et per dignationem factus sum filius hominis, id est, homo; hoc ipso sum Dominus, id est, auctor et legislator totius legis Mosaicæ, ac consequenter et Sabbati: ergo in ea dispensare possum cum meis discipulis. Quintam rationem addit Marcus c. 2. v. 27. *Sabbatum*, inquit, *propter hominem factum, et non homo propter Sabbatum;* de quo ibi.

9. ET CUM INDE TRANSISSET, VENIT IN SYNAGOGAM EORUM.] Addit Lucas cap. 6. vers. 6. hoc factum altero Sabbato. Diem enim Sabbati studio ad novum miraculum captavit Christus, ut hunc errorem Scribarum, scilicet Sabbato non licere ægros sanare, iterum iterumque confutaret. Tam chara fuit illi veritas, liberaque veritatis prædicatio, ut eam ubique captarit, etiamsi sciret propterea Scribas sibi machinaturos mortem, ideoque sibi in cruce esse moriendum.

10. Et ecce homo habens manum (*dextram*, ut habet Lucas) aridam (Syrus, *cujus manus aruerat*) et interrogabant eum, dicentes : Si licet Sabbatis curare? ut accusarent eum.] Addit S. Hieronymus : *In Evangelio quo utuntur Nazareni et Ebionitæ (quod nuper in Græcum de Hebræo sermone transtulimus, et quod vocatur à plerisque Matthæi authenticum) homo ille, qui aridam habet manum, cæmentarius scribitur, istiusmodi vocibus auxilium precans : Cæmentarius eram manibus victum quæritans : precor te, Jesu, ut mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibos.* Sub manu intellige brachium, χείρ enim, id est manus, Hippocrati à scapulis ad digitos protenditur : brachium ergo hoc laborat duplici morbo : primo, convulsione nervorum; secundo, atrophia, ob defectum enim alimenti exaruerat, ideoque naturaliter erat incurabile, uti ostendit Guilielmus Ader medicus, lib. de Ægrotis Evangelii cap. 11.

Porro manus est organum tam nobile, ut Deus soli homini manus dederit exporrectas, belluis denegatas, quibus facile prosequatur quæcumque mens jusserit. Ita Galenus lib. 1. de usu partium.

Et interrogabant eum,] scilicet Christum, Scribæ et Pharisæi, an liceret ægrum in Sabbato curare? Deinde, ut narrat Marcus c. 3. v. 4. et Lucas c. 6. 9. Christus vicissim interrogavit Scribas aliam quæstionem, quæ interrogationem eorum solveret, scilicet an liceret Sabbato *benefacere*, et manum aridam curare; *an malefacere*, id est, non curare et nocere? tacite significans, misero non benefacere, cum possis, esse illi malefacere; et animam sive vitam non servare, cum possis, esse illam perdere : ac proinde, cum hoc lege naturæ permissum, imo jussum sit, non esse vetitum lege positiva Sabbati : hoc enim esset irrationale si lex positiva vetaret beneficentiam in Sabbato jure naturæ permissam, aut præciperet maleficentiam et noxam, jure naturæ vetitam.

Ut accusarent eum.] Apud vulgus quasi impotentem vel immisericordem, si ægrum non curaret : sin curaret, quasi Sabbati violatorem et sacrilegum, apud Pontificem et Principes sacerdotum.

11. Ipse autem dixit illis : Quis erit ex vobis homo, qui habeat ovem unam; et si ceciderit hæc Sabbatis in foveam, nonne tenebit et levabit eam?] q. d. Vos Scribæ docetis non violari Sabbatum, si quis ovem lapsam in fossam Sabbato apprehendat et extrahat, ne ovicula tota die Sabbati cogatur in fossa manere, esurire, et incommode habere. Ergo multo magis licet Sabbato hominem ægrum et afflictum ægritudine sua levare et sanare. Ita sentiebant Scribæ tempore Christi, et jam nonnulli Judæi ita superstitiose quietem in Sabbato observant, ut eo die nec hominem in cloacam aut latrinam lapsum extrahere velint, nec lapsi ipsi extrahi se permittant. Lepidum est quod narrat Volaterranus lib. 3. Geograph. sub finem : Tempore Henrici III. Regis Angliæ, inquit, qui regnare cœpit anno Domini 1208, Judæus quidam Terksburi in Anglia in cloacam lapsus Sabbato, ob diei religionem extrahi noluit. Id videns comes loci Christianus, nec in sequenti die eum extrahi permisit ob Dominicæ reverentiam : quare ille, antequam extraheretur, extinctus et suffocatus est. Dicebat enim :

Sabbata sancta colo, de stercore surgere nolo.

Cui vicissim comes :

Sabbata nostra (Christiana, puta Dominicam) *quidem Salomon celebrabis ibidem.*

12. Quanto magis (Græce *quanto igitur*) melior (præstantior, dignior, nobilior) est homo ove! Itaque licet Sabbatis benefacere.] Arabicus : *Itaque licet operatio boni in Sabbatis.* Si licet ovem ærumna sua levare in Sabbato, cur non hominem, præsertim cum in ovis levatione magno multorum molimine, labore, tempore, funibus, vel scalis opus sit : Christus vero in instanti solo verbo vel jussu, sine pharmacis hominem ægrum curaturus esset? Quodnam hic est opus servile? Quare id vetare stolidum, ferum, barbarum est. Unde addit Marcus : *Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum, dicit homini : Extende manum tuam.*

13. Tunc ait homini : Extende manum tuam; et extendit (Christo imperante et dante ei virtutem), et restituta est sanitati sicut altera.] Syrus, *sicut socia ejus.* Christus prius ratione, nunc facto, scilicet miraculo, confutat Scribarum inscitiam et invidiam, suamque sapientiam et beneficentiam toti populo testatam facit, et illustrem reddit. Audi S. Athanas. homil. de Semente, quæ extat sub fin. tom. 1. *Tum dixit illi Jesus : Extende manum tuam; nam ego te non tango, ne habeant Judæi quod calumnientur, ne attingere illis idem sit quod operari : verbo tantummodo ago. Non enim prohibitum est à Deo, ne quis in Sabbato loquatur. Quod si autem verbum opus efficiat, admirationi sit ille, qui hoc verbum dixit : Extende manum tuam. Vide jam mihi discrimen facti. Petrus in Speciosa porta paralyticum sanans, apprehensa ejus dextra, illum erexit : Dominus contra tantum jubet : Extende manum tuam, tibi do vim et efficaciam sanitatis, et verbis jubendo, hanc potestatem tibi insero Extende manum tuam. Sic ille dixit, sic iste fecit et restituta est ipsa manus.*

Allegorice, Primo Beda : Adam, inquit, carpens pomum vetitum, manum humani generis arefecit, id est potentiam operationemque hominis fœcunditate boni operis privavit : at Christus eam restituit, extendens manus suas in cruce.

Secundo, S. Hieronymus : *Usque ad adventum Salvatoris, ait, arida manus in Synagoga fuit Judæorum, et Dei opera non fiebant in ea : postquam ille venit in terras, reddita est in Apostolis credentibus dextera, et operi pristino restituta.*

Tropologice, in Synagoga et congregatione doctorum, ubi major est scientia, manum dexteram habet aridam, qui eam ad Deum per orationem, ad proximum per misericordiam, ad seipsum, per bona opera, quibus sibi merita et præmia in cœlis accumulet, non extendit. Ita S. Athanasius homil. jam citata, Beda, Euthymius, Theophyl. Manum ergo, quam torpefecit acedia, contraxit avaritia, arefecit inertia, Christus sua gratia facit, ut extendat alacritas, dilatet liberalitas, vegetet zelus et

fervor ad omne bonum opus exequendum. Audi S. Anselmum : *Sananda manus arida jubetur extendi, quia infructuosæ animæ debilitas nullo melius ordine, quam eleemosynæ largitate curatur. Unde Joannes Baptista turbis sciscitantibus, quid facerent, ut non velut arbores aridæ mitterentur in ignem, hoc solum præcipit : Qui habet duas tunicas, det non habenti : et qui habet escas, similiter faciat.* Luc. 3. 11. *Et in Ecclesiast., dicitur: Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, et ad dandum collecta.* Eccli. 4. 36. *Frustra enim manus ad Deum pro peccatis rogaturus expandit, qui non has ad inopem rogantem beneficium laturus extendit.*

14. EXEUNTES (è Synagoga, relicta turba, apud quam mutire non audebant confusi, ait Franc. Lucas) AUTEM PHARISÆI CONSILIUM FACIEBANT ADVERSUS EUM, QUOMODO PERDERENT (id est occiderent) EUM.] Magna fuit hæc Pharisæorum invidia, ingratitudo et malitia, auctori vitæ machinari necem, ut quia ipse tot ægris sanitatem restituebat, mortem illi rependerent.

15. JESUS AUTEM SCIENS (virtute divina cognoscens arcana eorum contra se consilia) RECESSIT INDE, ET SECUTI SUNT EUM MULTI, ET CURAVIT EOS OMNES.] Qui scilicet ægri erant, et sanatione egebant, quos multos fuisse ait Marcus c. 3. v. 10. Ubique suam potentiam et beneficentiam commendat Christus. Sicut enim solis est illuminare omnes, qui obicem non ponunt; sic Christi et Christiani est benefacere omnibus qui beneficium poscunt.

16. ET PRÆCEPIT EIS, NE MANIFESTUM EUM FACERENT.] Græce ἐπετίμησε, id est increpavit, comminatus est, cum minis præcepit, ne divulgarent miracula ab eo patrata, tum ne Scribas offenderet, et ad majorem invidiam iramque concitaret; tum ut ostenderet, quam remotus esset à captanda hominum gloria.

17. UT ADIMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER ISAIAM PROPHETAM DICENTEM : c. 42. 1.]

18. ECCE PUER MEUS (*Messias*, ait Chaldæus) QUEM ELEGI, DILECTUS MEUS, IN QUO COMPLACUIT ANIMÆ MEÆ. PONAM SPIRITUM MEUM SUPER EUM.] Dona Spiritus sancti illi indam in ejus conceptione. *Puer meus*, Hebr. עבד *abdi*, id est servus meus : unde patet Isaiam loqui de Christo, non qua Deus est, sed qua homo : sic enim est servus Dei.

Probat, Christum reipsa docendo et sanando ægros, implevisse Isaiæ de se suaque modestia, misericordia et æquitate vaticinium; ac proinde ipsum esse Messiam ab Isaia prædictum, et hisce dotibus ceu notis et indiciis insignitum. Pro *quem elegi*, Hebr. est : *Suscipiam eum.* Septuag. *assumam eum.* Chald. *admovebo eum.*

ET JUDICIUM GENTIBUS PROFERET.] *Judicium*, id est id quod justum et æquum est: hoc enim rectorum judicum est judicium, q. d. Christus quasi legislator legem Evangelicam justissimam, rectissimam et sanctissimam, non solis Judæis, ut Moses, sed omnibus omnino gentibus per Apostolos evangelizabit.

19. NON CONTENDET, NEQUE CLAMABIT, NEQUE AUDIET ALIQUIS IN PLATEIS VOCEM EJUS.] Notatur Christi mansuetudo, et mansuetus placidusque et lenis docendi modus. Et hac de causa hoc Isaiæ testimonium profert Matthæus.

20. ARUNDINEM QUASSATAM NON CONFRINGET, ET LINUM FUMIGANS NON EXTINGUET.] Syrus et Arabic. *Et lucernam ad extinctionem tendentem non extinguet.* Est geminum proverbium idem significans, scilicet Christum infirmos et debiles in fide, spe et charitate, non contentiose cum clamoribus increpiturum et oppressurum, sed sua mansuetudine, lenitate et patientia magis roboraturum et accensurum. Ita S. Hilar. et S. Hieron. Omnia enim hæc commendant admirabilem et divinam Christi mansuetudinem. Audi Patres. S. Hieron. *Qui peccatori non porrigit manum, nec portat onus fratris, quassatum calamum confringit : qui scintillam fidei contemnit in parvulis, lignum extinguit fumigans.* S. August. 20. de Civit. c. 30. *Persecutores Christi, perdita integritate, quassato calamo, et amisso lumine, lino fumanti comparantur, quibus pepercit, quia non venit judicare.* S. Hilarius: *Ostendit se posse eos facile frangere, ut arundinem contritam, et eorum furorem extinguere.* Rabanus : *Quassatæ gentes non sunt contritæ, sed in salute reservatæ, nec Judæi à vento agitati condemnati statim, sed supportati patienter. Gentes, quæ extincto naturalis legis ardore, fumi amarissimi, et oculis noxii, tenebrosæque caliginis involvebantur erroribus, à Christo sunt in maxima incendia suscitati.*

DONEC EJICIAT AD JUDICIUM VICTORIAM.] Id est donec perducat *judicium*, id est justitiam, sive fidem et sanctitatem Evangelicam *ad victoriam*, ut illa scilicet toto orbe dominetur. Unde Noster in Isaia vertit : *Ponet* ipse, quasi Dominus et victor, *in terra judicium*, scilicet quasi reginam et dominam omnibus imperantem. Hebr. est : *Proferet judicium ad veritatem*, id est proferet judicium verum.

ET IN NOMINE EJUS GENTES SPERABUNT.] Pro *Gentes*, Hebr. est *Insulæ*, q. d. Gentes remotissimæ in Insulis habitantes, omnes spes suas collocabunt in Christo Salvatore. Fusius hæc omnia explicui Isaiæ 42. 1. Vide ibi dicta.

22. TUNC OBLATUS EST EI DÆMONIUM HABENS, CÆCUS ET MUTUS, ET CURAVIT EUM, ITA UT LOQUERETUR ET VIDERET.] Lucas cap. 11. v. 14. tantum dicit fuisse mutum (unde S. Aug. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 37. opinatur Lucam de alio dæmoniaco loqui), sed non negat fuisse et cæcum, quod asserit hic Matthæus. Fuit autem non à nativitate aut ex morbo cæcus et mutus, ut vult Abulensis hic q. 50. et Barradius, sed à dæmone eum possidente oculorum et aurium usu privatus. Dæmon ergo non eum excæcaverat, nec facultatem loquendi ei ademerat, sed tantum oculorum et linguæ exercitium usumque impediebat; unde dæmone ejecto, sine alia operatione vel miraculo, statim cœpit loqui et videre. Ita S. Chrysostomus, Euthymius, Lyranus, Jansenius, Maldonatus. Audi S. Chrysostomum : *O pestiferam dæmonis astutiam : utramque viam occupavit atque obstruxit, quibus ille erat crediturus, visum atque auditum.* Hinc S. Lucas ait : *Illud* (dæmonium) *erat mutum*, scilicet effective, quia hominem à se possessum efficiebat mutum : unde et ipse dæmon, licet interrogatus vel adjuratus, per os ejus non loquebatur, nec respondebat, quasi fuisset elinguis et mu-

tus, qui aliis solet esse loquax, et loquaces facere, quia in loquacitate multa committuntur peccata. Fuit ergo proprie et per se unum tantum miraculum, scilicet ejectio dæmonis; consequenter tamen et in effectu fuit triplex. Nam ut ait S. Hieronymus : *Tria signa simul in uno homine perpetrata sunt : cæcus videt, mutus loquitur, possessus à dæmone liberatur.*

Tropologice S. Hieron. *Quod tunc*, inquit, *carnaliter factum est, quotidie completur in conversione credentium, ut expulso dæmone primum fidei lumen aspiciunt, deinde in laudes Dei tacentia prius ora laxentur.* Et S. Hilarius : *Non autem sine ratione, cum turbas omnes curatas in communi dixisset, nunc seorsum dæmonium habens, cæcus, et mutus offertur. Oportebat enim ut postquam manus aridæ homo oblatus est, qui in synagoga curabatur, in unius hujusmodi hominis forma gentium salus fieret : ut qui erat habitatio dæmonii, et cæcus et mutus, Deo capax pararetur, et Deum contineret in Christo, et Christi opera Dei confessione laudaret.* S. August. *Dæmonium enim habens, cæcus et mutus est, qui non credit : et subditus est diabolo, qui non intelligit, et non confitetur ipsam fidem, vel qui non dat laudem Deo.* Hæc Aug. l. 1. q. Evang. q. 3. Dæmon ergo facit homines mutos, ne peccata confiteantur, sicque venenum expuant, ne laudent Deum ; ne proximos doceant vel corripiant, sed Christus sua gratia laxat ora ad confitendum, laudandum, docendum et monendum, quando oportet. Sapienter S. Bernardus in Sententiis : *Cur*, ait, *te pudet peccatum tuum dicere, quod non puduit facere ? aut cur erubescis Deo confiteri, cujus oculis non potes abscondi ? quod si forte pudor est tibi, uni homini, et peccatori, peccatum tuum exponere, quid facturus es in die judicii, ubi omnibus exposita tua conscientia patebit ?*

Porro contigit hæc historia, ut et ea quæ narrat Matthæus cap. 13. ante missionem Apostolorum, nam quæ c. 14. narrat, statim à reditu Apostolorum ad Christum contigisse, liquet ex Marco et Luca. Ita Jansenius, Franc. Lucas, et alii. Maldonatus tamen et Barradius aiunt non esse necesse facilem hic historiæ ordinem invertere et turbare, præsertim cum Patres eum servent, ut patebit v. 27. Sed Patres rei et historiæ intenti, de ordine parum sunt solliciti.

23. Et stupebant omnes turbæ, et dicebant : Numquid hic est filius David ?] Græce ἐξίςαντο id est, admirabantur attoniti, ita ut extra se in extasin quasi raperentur, visis tot tantisque Christi miraculis ; unde dicebant : Nullus Propheta tot tantaque fecit prodigia, quanta fecit Jesus. Ergo iis omnibus est major : ac consequenter ipse filius David, id est, Messias Davidi promissus, quasi filius ex ejus semine nasciturus, quem omnes avide expectamus, sit oportet.

24. Pharisæi audientes dixerunt : Hic non ejicit dæmonia, nisi in Beelzebub principe dæmoniorum.] Pharisæi invidia et odio Christi excæcati, quia miracula ejus tam clara et testata negare non poterant, calumniantur illa magica esse, nec à Deo, sed à Beelzebub patrari. Faciunt ergo Christum magum, qui dæmonem habeat familiarem : cujus vi mira efficiat. Quis fuerit Beelzebub, dixi c. 10. 25.

25. Jesus autem sciens cogitationes (multo magis blasphema verba, quæ contra Christum absentem in circulis dixerunt vers. 24.) eorum dixit eis : Omne regnum divisum contra se, desolabitur : et omnis civitas vel domus divisa contra se, non stabit.] q. d. Omne regnum, imo omnis urbs et domus, cujus incolæ mutuis dissidiis contra se invicem pugnant, stare nequit, sed cito intestina seditione et bello evertetur : *Uti concordia res parvæ crescunt, ita discordia maxime dilabuntur*, ait S. Hieronymus. Concordia enim est quasi calx quæ partes domus unit et conglutinat : tolle calcem, lapides dilabentur, et corruet tota domus : tolle concordiam, diffluent cives, et discordes se invicem periment. Centrum unit in se omnes lineas circuli diametrales : tolle centrum, omnes illæ diffluent. Centrum urbis, domus, et collegii est unio et concordia. Ita Romanum imperium perdidit discordia, cum populus in magistratum, milites contra senatum, senatus in se divisus contra seipsum pugnavit. Lege Livium, Lucanum et alios de Civilibus bellis, præsertim Julii Cæsaris et Pompeii.

26. Et si Satanas Satanam ejicit, adversus se divisus est : quomodo ergo stabit regnum ejus ?] q. d. Stare nequiret regnum Satanæ in terra, si Satanas, id est dæmon unus assidue contra alterum hostiliter insurgeret, et adverso Marte depugnaret, ut superior inferiorem, vel inferior superiorem ex hominibus (in quibus dæmones adeo regnare, regnumque suum stabilire appetunt) continuo ejiceret, uti vos, ô Scribæ, videtis me continuo et assidue, hostiliter, et adversa fronte persequi dæmones, eosque ex mentibus et corporibus hominum expellere : ergo non ope Beelzebub, ut vos dicitis, sed virtute Dei illos ejicio. Neque enim Beelzebub tam stolidus est, ut dæmones sibi subditos inter se committat, ut unus alium expellat : sic enim ipse regnum eorum, suumque destrueret : unde et milites seditiosi, cum suo rebellant principi, summe inter se uniuntur et consentiunt, quia sciunt, si dissentiant, se à principe facile occupandos et evertendos fore. Dixi *hostiliter* : nam Apollonius Thyanæus, teste Philostrato in ejus vita, et magi subinde dæmones ejiciunt, sed ex composita collusione, ut homines ad magos, et magiam, id est, societatem cum dæmone pertrahant : nullam autem societatem se cum dæmone habere probat Christus in sequentibus. Dixi *assidue* : nam subinde lis et pugna inter ipsos dæmones de homine possidendo oritur. Narravit mihi Romæ sacerdos senex fide dignus qui per plures annos officio exorcistæ functus fuerat, dæmonesque expulerat, se suis oculis vidisse, et suis auribus audivisse, duos à dæmonibus possessos, in templo S. Matthæi inter se contendentes et decertantes. Dæmon enim possidens unum erat altioris ordinis, et superior altero, hic alterum, quasi se inferiorem, ex homine quem possidebat, ejicere volebat. Sed adversa fronte restitit inferior, variaque in superiorem probra conjecit, et inter alia dixit : Tu es dæmon infernalis, ac justo Dei judicio in inferno relegatus : longe gravius puniris quam ego, qui non sum dæmon infernalis ; sed in hoc aere versari permittor, quia non rebellavi Deo ut tu, sed Lucifero, quasi subditus superiori meo nude dumtaxat adhæsi, et consensi. Sed hæc perrara sunt, et tandem in pacem desinunt, ut duo inter se contendentes, paulo post posuere lites, quieverunt, et tacuerunt. Licet enim damnati et dæ-

mones ardeant superbia, ira et odio contra se invicem et ringantur rixenturque in inferno ut canes; tamen in terra, ut regnum suum dominatumque in homines stabiliant, inter se consentiant oportet.

27. ET SI EGO IN BEELZEBUB EJICIO DÆMONES, FILII VESTRI IN QUO EJICIUNT? IDEO IPSI JUDICES VESTRI ERUNT.] Est hoc secundum Christi argumentum, quo probat se ope Dei, non Satanæ ejicere dæmones. Per filios vestros primo S. Hilarius, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius accipiunt vestros Apostolos, qui erant filii Judæorum. Censent enim ipsi hæc contigisse post missionem Apostolorum factam à Christo, in qua Apostoli ope Christi dæmones expulerunt, et miracula plura patrarunt. Verum quia verius est, ut dixi v. 22, hæc contigisse ante missionem Apostolorum, hinc melius per filios accipias exorcistas Judæorum, qui arte à Salomone tradita, teste Josepho l. 8. cap. 2., expellebant dæmones, quales fuere septem filii Scevæ principis sacerdotum, Actor. 19. 14. Ita Jansenius, Toletus, Franc. Lucas, et alii.

IDEO IPSI JUDICES VESTRI ERUNT.] q. d. Ideo in die judicii ipsi vos suo facto et exemplo condemnabunt, quod tam perversum de ipsis et me judicium tuleritis, scilicet quod judicaveritis ipsos ope Dei expulisse dæmones, me autem ope diaboli, cum tamen longe majora præsentiæ et operationis Dei in me indicia videritis, quam in vestris exorcistis. Quis enim eorum tot ægros sanavit, tot mortuos suscitavit, quot ego sanavi et suscitavi? Quis eorum tam sublimem et divinam doctrinam prædicavit, sicut ego prædico? Quis eorum tam puram et sanctam vitam egit, sicut ego ago? Sic regina Saba et Ninivitæ ipso facto, id est, sua fide et pœnitentia, in die judicii condemnabunt Judæos Christo incredulos et impœnitentes, versibus 41. et 42.

28. SI AUTEM EGO IN SPIRITU DEI EJICIO DÆMONES, IGITUR PERVENIT IN VOS REGNUM DEI.] q. d. Si ego virtute Dei et Spiritus sancti, non Beelzebub, expello dæmones, uti jam probavi; ergo verum est, et ipse Spiritus sanctus miraculoso suo ad mea miracula et expulsionem dæmonum concursu aperte testatur verum esse, quod ego et Joannes Baptista caput et summam prædicationis nostræ posuimus, scilicet, *Appropinquavit regnum cœlorum.* Videtis enim dæmonis regnum passim per me, et verbis et factis, in corporibus et animabus hominum destrui, sicque inchoari regnum Dei per gratiam, quod in cœlo perficietur, ubi Deus in Sanctis regnat per gloriam. Hoc est, quod ait Joannes epist. 1. c. 3. *In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli.* Nam, ut ait S. Leo sermon. 10. de Passione: *Clavi illi, qui manus Domini pedesque transfoderunt, perpetuis diabolum fixere vulneribus, et sanctorum pœna membrorum inimicarum fuit interfectio potestatum.*

29. AUT QUOMODO POTEST QUISQUAM INTRARE IN DOMUM FORTIS (Syrus, *strenui*) ET VASA EJUS DIRIPERE, NISI PRIUS ALLIGAVERIT FORTEM, ET TUNC DOMUM ILLIUS DIRIPIET?] Pro *aut*, Græce est, ἢ, quod Pagninus vertit *Alioqui;* Arabicus *et;* alii *nam;* alii *an*, ut superius dixi. Proponitur hic nova ratio, puta tertia qua probat Christus se ope Dei, non Beelzebub, ejicere dæmonia, petiturque à comparatis, q. d. Sicut qui invadit arcem vel domum alicujus fortis vel potentis viri, vel tyranni, v. g. Samsonis aut Herculis, ut eam expoliet, id facere nequit, nisi ipsum herum fortem prius domet et alliget; alioqui enim ipse sua defendet, et spolium armata manu prohibebit: sic pariter ego Christus, qui Satanæ regnum expolio, dum peccatores illi subditos ad pœnitentiam et salutem traduco, necesse est, ut Satanam ipsum domuerim et alligarim; alioqui enim ipse non ferret hoc spolium à me fieri: hostis ergo mihi, et à me domitus est Satanas, non amicus, non socius in ejectione dæmonum, ut vos calumniamini. Fortis ergo hic est diabolus; domus est mundus; vasa sunt arma; instrumenta supellex: arma diaboli sunt artes, fraudes, illecebræ; quibus homines allicit ad vitia, uti sunt opes, honores, voluptates: item dæmones inferiores, et impii homines, ait sanctus Chrysostomus, quibus diabolus utitur contra nos, ut nos teneat et vexet. Supellex sunt peccatorum animæ, et corpora à dæmone possessa: item Patrum animæ in limbo ante Christum detentæ: hæc omnia diripuit et eripuit illi Christus, alligato in gehenna diabolo; unde Lucas cap. 11. v. 21. *vasa* exponit *arma et spolia.*

Porro diabolus hic vocatur *fortis*, quia instar leonis rugientis circuit quærens quem devoret, ait S. Petrus; unde ejus robur et fortitudinem depingit Job c. 40. et 41. sub specie Behemoth et Leviathan. Diabolus hic et alibi vocatur caput et princeps malignorum spirituum, qui eos in mundum immittit, ut eum sibi subjiciat. *Fortem* ergo accipe Luciferum, qui est princeps dæmonum, ideoque antagonista Christi, et S. Michaelis. Lucifer enim à Christo in cruce victus, detrusus est in tartara, ut ibi personaliter degat ligatus usque ad diem judicii; tum enim ad modicum tempus solvetur, uti ait Joannes Apocal. 20. 2. et sequent. itaque docent S. Gregorius, Ambrosius, Lactantius, Andreas Cretensis, Viegas et Ribera, quos ibidem citavi, ac Franc. Suarez lib. 8. de Angelis c. 17. numero 8. Lucifer enim in scriptura vocatur draco, serpens antiquus, diabolus, satanas per antonomasiam. Porro ita ligatus est Lucifer in inferno, ut non tantum per se exire non possit, sed etiam per suos dæmones, quos in terram emittit, non tantum hominibus nocere possit, quantum antea: Christus enim eorum vires et facultates valde restrinxit, minuit et arctavit, ut ipse hic et Apocal. 20. 2. alibique significat. Vide dicta Apocal. 20. 2. Idipsum edoctus per longam experientiam S. Antonius, teste Athanasio, in ejus vita cap. 6. et seq. prolixe edocet: *Diabolus*, inquit, *hamo crucis, ut draco aduncatus à Domino est, et capistro ligatus et quasi mancipium fugitivum vinctus: circulo et labia armilla perforatus nullum omnino fidelium devorare permittitur. Nunc miserabilis ut passer ad ludum irretitus à Christo est; nunc comites suos quasi scorpiones et serpentes calcaneo Christianorum substratos gemit. Ille qui universa maria à se deleta plaudebat, ille qui orbem terrarum manu sua teneri pollicebatur, ecce à vobis vincitur, ecce me adversum se prohibere non potest disputantem.* Et cap. 20. idipsum ex confessione diaboli confirmat: *Vidi*, ait, *hominem*

enormi sublimitate, porrectum caput usque ad cœlum. Cum ab hoc, quisnam esset, inquirerem, ait: Ego sum Satanas. Et ego: Quid, inquam, hic quæris? Respondit: Cur mihi frustra imputant monachi? Cur mihi omnes Christianorum populi maledicunt? At ego: Juste faciunt; tuis enim frequenter molestantur insidiis. At ille ait: Nihil ego facio, sed ipsi se invicem turbant. Nam ego miserabilis factus sum. Rogo, nonne legisti: Quia defecerunt inimici frameæ in finem, et civitates eorum destruxisti? En nullum jam habeo locum, nullam possideo civitatem, jam mihi nulla sunt arma: per omnes nationes, cunctasque provincias Christi personat nomen, solitudinesque monachorum stipantur choris. Ipsi se, quæso, tueantur, et me sine causa non lacerent. Subdit diabolum inertibus tantum prævalere: *Nam quales*, ait, *nos et nostras repererint cogitationes, tales se nobis præstare consueverunt. Et siquid in pectoribus malæ mentis et pavoris semen invenerint, quasi latrones, qui deserta obtinent loca, cœptos cumulant timores, et crudeliter imminentes, infelicem puniunt animam.* Unde concludit: *Una est ergo ratio vincendi inimicum, lætitia spiritualis et animæ semper Dominum cogitantis jugis recordatio, quæ dæmonum ludos quasi fumum expellens, persequetur adversarios potius quam timebit.*

30. QUI NON EST MECUM, CONTRA ME EST: ET QUI NON CONGREGAT MECUM, SPARGIT.] Primo, S. Hilarius, S. Hieron., S. Chrysost., Theophylact., Euthymius et Toletus in Lucæ c. 12. v. 23. de forti, id est diabolo, exponunt, q. d. Diabolus adeo mecum non est, ut contra me sit, et ea, quæ ego congrego, dispergere conetur. Est ergo hic novum, quartumque Christi contra Scribas argumentum, estque tale: Quorum opera sunt contraria, illi sunt contrarii: at mea et diaboli opera sunt contraria; ergo ego et ipse sumus contrarii: nam, ut ait S. Hieron. *Ille* (diabolus) *cupit animas hominum tenere captivas; Dominus liberare: ille prædicat idola; hic unius Dei notitiam: ille tradit ad vitia; hic ad virtutes revocat. Quomodo ergo possunt inter se habere concordiam, quorum opera diversa sunt?*

Secundo, simplicius cum S. Chrysost. et Theophylacto hæc generatim accipias, proprieque applices Pharisæis, q. d. Sicut cum in regno vel urbe oritur seditio, et una pars in aliam insurgit, ut maligni homines rempublicam occupare et spoliare conentur, uti fecit Romæ Catilina cum suis conjuratis; tunc necesse est ut probi cives rempublicam defendant, adeoque qui id non facit, sed neutralis esse vult, censetur esse hostis et socius seditiosorum illam impugnantium: quia illo casu cives omnes civitatem et rempublicam omni studio et vi propugnare tenentur: sic pariter ego, qui universale bellum Satanæ indixi, ut eum mundi imperio, quod ipse tyrannice occupavit, depellam; omnes homines velut mundi cives, utpote mihi quasi legitimo principi subditos et obstrictos, qui mecum in hoc bello non sunt, nec sub me militant, mihi contrarios et hostes meos deputo et decerno, atque ut tales persequar, puniam et plectam. Tales autem estis vos, ô Pharisæi, qui cum primi, utpote mei subditi et quidem cæteris doctiores, me tanquam Messiam et Christum in vestra lege et Prophetis præsignatum, deberetis recipere, meque apud populum ut talem commendare, clanculum tamen mihi adversamini, palam autem dissimulatis, quasi judices inquisituri de mea doctrina et vita. Quare vos habeo ut hostes mihi contrarios, et cum Satana in mei exitium conspirantes, quia homines, quos ego colligo ad unitatem fidei, ad charitatem, ad unius Dei religionem, vos ad multiplices vestras cæremonias, traditiones, superstitiones, errores trahitis et dispergitis, ac à me, à salute, à Deo avertitis, uti faciunt hæretici et schismatici, quibus apposite hanc gnomen adaptat S. Cyprian. lib. 3. ad Quirinum n. 86. et S. Ambrosius lib. 2. de Pœnitentia c. 4.

Quare hæc Christi sententia non est contraria illi ejusdem Christi apud Lucam c. 9. 50. *Qui non est adversum vos, pro vobis est;* ibi enim loquitur de eo, qui reipsa in doctrina cum Apostolis consentit, ideoque cum iis et pro iis est, licet id explicite ob justam causam non profiteatur, ut ibi patet.

Porro Franc. Lucas censet posteriori membro hujus sententiæ idem prorsus significari, quod priori, uti sæpe fit in Psalmis et Proverbiis. Sic enim ipse explicat: Christus neminem pro suo agnoscit, qui non integro sinceroque animo ipsi adhæreat; diabolus omnes absque delectu ad sua castra admittit, quantumvis diversos atque adversos, modo Christo non faveant. Vide supra cap. 6. v. 10. *Qui ergo non congregat mecum*, id est non se aggregat mihi non adhæret mihi; *spargit*, sive ut habet Syrus, *spargendo spargit*, hoc est omnino spargit, elongat se à me, abit in dispersionem cum Satana, adversarium se mihi constituit. Hæc Franciscus Lucas.

Verum aliud est congregare cum aliquo, aliud aggregare se alicui: quare prior sensus, quem dedi, est germanior.

31. IDEO DICO VOBIS: OMNE PECCATUM ET BLASPHEMIA REMITTETUR HOMINI: SPIRITUS AUTEM BLASPHEMIA NON REMITTETUR.] Τὸ *spiritus* est genitivi casus, ut patet ex Gr. πνεύματος. Blasphemia ergo spiritus, est blasphemia contra Spiritum sanctum; unde Arabicus vertit: *Blasphemia in Spiritum sanctum;* Syrus: *Blasphemia in Spiritum sanctitatis.*

Quæres, quænam est hæc? Primo, Philastrius in hæresi Rethorii censet esse hæresim, præsertim Eunomii, qui negabat Spiritum sanctum esse Deum. Sic et S. Ambrosius lib. 1. de Spiritu sancto cap. 3. et Epiphan. hæresi 50.

Secundo, S. Hilarius censet blasphemiam in Spiritum sanctum esse eam, qua quis negat Christum esse Deum: *Peccatum*, ait, *in Spiritum sanctum est, Deo virtutis potestatem negare, et Christo substantiam adimere æternitatis: per quem quia Deus in hominem venit, homo rursus fiet in Deum, cum ceteris Deus veniam largiatur, hoc solum extra veniam est.*

Tertio, S. Ambrosius lib. 2. de Pœnitentia c. 4. censet esse schisma; item simoniam, qua v. g. Simon Magus pecunia volebat emere Spiritum S. à S. Petro, Actor. 8.

Quarto, Origenes ait esse omne peccatum mortale post baptismum, putat post gratiam Spiritus sancti in baptismo acceptam, commissum. Porro Gelasius Papa de Anathematis vinculo, peccatores, qui nec in hoc, nec in futuro sæculo absolvuntur, eos dumtaxat intelli-

git, qui peccatores permanent, neque resipiscere volunt: Ipse enim, inquit, in se insolubilem fecit esse sententiam, qui talis permanere delegit, qualis veraciter non potest absolvi.

Quinto, sanctus Cyprian. lib. 3. ad Quirinum. n. 28. blaphemiam in Spiritum sanctum, ait esse omne peccatum in Deum commissum: blasphemiam vero in filium hominis, esse omne peccatum in hominem perpetratum.

Sexto, idem S. Cyprian. lib. 3. ep. 14. blasphemiam in Spiritum sanctum censet esse negationem fidei in persecutione.

Septimo, Richardus de S. Victore, tractat. de blasphemia in Spiritum sanctum, ait esse odium et convicium Dei. Octodecim Patrum expositiones, scilicet undecim Patrum Latinorum, et septem Græcorum sigillatim recenset Toletus in Lucæ cap 12. annonat. 17. quas universas ego, septem jam recensitis, summatim comcomplexus sum.

Denique Theologi (et ex iis Catechistæ) ex variis S. Augustini expositionibus colligunt sex peccata in Spiritum sanctum, scilicet præsumptionem, desperationem, agnitæ veritatis impugnationem, fraternæ charitatis invidiam, impœnitentiam et obstinationem, hæcque dici aiunt peccata in Spiritum sanctum, quia fiunt ex certa malitia contra bonitatem Dei, quæ appropriatur Spiritui sancto: sicut peccata, quæ fiunt ex infirmitate, dicuntur fieri contra Deum Patrem, quia illi appropriatur potentia; et quæ fiunt ex ignorantia, dicuntur fieri contra Filium, quia illi appropriatur sapientia. Hæc vera sunt, sed huic loco non congruunt, suntque impertinentia.

Nota ergo, Christum hic non loqui de omni peccato in Spiritum sanctum, sed solum de blasphemia in Spiritum sanctum: quæ verbis fit (eadem tamen cogitationis et operum est ratio) cum scilicet quis calumniatur opera manifeste divina et miraculosa, ac pia et sancta Dei, ad salutem hominum ab eo facta, quibus ipse fidem et veritatem confirmat, uti est ejectio dæmonum, quæ cum sint opera bonitatis et sanctitatis Dei, attribuuntur Spiritui sancto, qui ex vi processionis et spirationis suæ à Patre et Filio procedit, ut amor, bonitas et sanctitas: cum, inquam, quis hæc calumniatur, eaque scienter ex malitia adscribit spiritui immundo, puta diabolo, ut faciebant hi Pharisæi, tunc dicitur committere blasphemiam in Spiritum sanctum; talis enim directe injuriatur Deo, illique adimit suam sanctitatem et munditiem, quæ appropriatur Spiritui sancto, adeoque ex Deo facit diabolum. Id enim recte hac ratiocinatione concluditur:

Auctor miraculorum, quæ patrat Christus, juxta vos, ô Scribæ, est Beelzebub:

Atqui Deus et Spiritus Sanctus revera est auctor horum miraculorum:

Ergo secundum vos, Deus et Spiritus Sanctus est Beelzebub.

Quo quid atrocius dici potest? quæ blasphemia major et injuria in Deum excogitari? Ita S. Hieronymus, S. Chrysostomus, S. Ambrosius, locis citatis, S. Athanasius tract. de Blasphemia in Spiritum sanctum, S. Pacianus epist. 1, S. Basilius in Regul. brevior. interrog. 273. Jansenius, Maldonatus, Toletus, Franc. Lucas, et alii passim. Addit S. Basilius: Tales etiamnum sunt, qui fructus et actiones Spiritus sancti adscribunt contrario spiritui immundo. Id quod plerique facimus, inquit, dum strenuum appellamus ambitiosum, et ei qui justa indignatione et zelo movetur, iracundiæ calumniam impingimus, et ad eumdem modum alia iniquis adducti suspicionibus, ementitis nominibus de aliquo dicimus.

Porro opponit Christus hanc blasphemiam in Deum et Spiritum sanctum blasphemiæ in filium hominis, qua nonnulli humana conversatione et convictu Christi offensi, facta ejus humana calumniabantur, vocantes eum vini potatorem, amicum peccatorum et publicanorum, eo quod viderent Joannem Baptistam abstemium, rigidum, austeram et solitariam agere vitam: quæ proinde excusabilior erat: et minus venia indigna, quia hominem tangebat, non Deum.

Non remittetur.] Arabicus: *Non relaxabitur*, id est difficulter et raro remittetur et relaxabitur. Est enim hæc blasphemia in Spiritum sanctum atrocissima, inexcusabilis, et plene venia indigna, ac, quantum est in seipsa, omnem medicinam et modum perveniendi ad remissionem aufert et excludit: opponit enim se directe et ex diametro Spiritui sancto, eumque à se abigit, imo blasphemat, Spiritum sanctum, inquam, à quo solo absolvi, curari et sanctificari poterat et debebat. Simili phrasi vocamus morbum incurabilem illum, qui medicinam non admittit, et cibum omnem respuit. Blasphemus tamen non claudit manus Deo, quin ejus subinde licet indigni, misereatur, eumque convertat, uti convertit S. Paulum, qui se blasphemum in Deum fuisse confitetur. 1. Timoth. c. 1. 13.

32. Et quicumque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro.] Idem dicit et inculcat clarioribus et gravioribus verbis. *Verbum* (aliquod injuriosum, probrosum, blasphemum) *remittetur ei*, remissibile est, et pœnitenti facile remittitur. Hinc patet contra Novatianos, lapsos quoslibet in peccata enormia, admittendos esse ad pœnitentiam.

Qui autem dixerit (verbum injurium et blasphemum) contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro.] Syrus: *Quisquis autem in Spiritum sanctitatis obloquetur, non remittetur ei, nec in hoc sæculo, nec in sæculo futuro.*

Hic primo damnatur Origenes, lapsis omnibus pœnitentiam, veniam et salutem concedens post hanc vitam. Dicebat enim post magnum Platonis annum omnia restituenda fore in integrum, ut et Judas salvetur, et Lucifer cum dæmonibus et damnatis cœlo restituatur.

Secundo, S. Augustinus 21. Civit. 24. S. Gregorius 4. dialog. 39. Isidorus, Beda, S. Bernardus, et alii apud Bellarminum lib. 2. de Purgat. cap. 4. ex hoc loco evincunt esse purgatorium post hanc vitam. Vanum enim et otiosum esset dicere: *Non remittetur ei, neque in hoc sæculo,*

neque in futuro, si in futuro nullum peccatum remittitur, sicut vane et inepte quis diceret: Omnino non ducam uxorem, nec in hoc sæculo, nec in futuro, cum in futuro nulla duci possit uxor. Licet enim Marcus cap. 3. 29. nude dicat: *Non habebit remissionem in æternum*, tamen Matthæus diserte et expresse explicat, dividitque æternum in duas partes, scilicet in præsens sæculum, et futurum. Addit Marcus, dictumque aggravat: *Sed reus erit æterni delicti.* Porro mortalia peccata in purgatorio expiantur quoad pœnam dumtaxat, venialia vero quoad culpam et pœnam simul.

33. Aut facite arborem bonam, et fructum ejus bonum; aut facite arborem malam, et fructum ejus malum; siquidem ex fructu arbor agnoscitur.] Arabicus: *Aut ponitis arborem bonam, et fructum ejus bonum; aut arborem malam, et fructum ejus malum*, etc.

Est argumentum quintum Christi, idque cornutum, et, ut ait S. Hieronymus, ἄφυκτον, id est, inevitabile. Primo et plane arbor hæc est Christus: *facite*, id est statuite, decernite, asserite: q. d. Aut me simul cum operibus meis, quæ vobis laudabilia videntur, probate, et laudate; aut me tanquam arborem malam cum operibus damnate. q. d. Vos, ô Pharisæi, mea opera laudatis, et tamen me eorum auctorem damnatis. At si opera laudatis, et auctorem laudare debetis. Aut si hunc damnatis, et opera damnare debetis, alioqui dicitis ἀσύςατα et contraria: quare cum opera mea non possitis culpare, sed cogamini ea probare, fateamini me bono spiritu agi. Ita S. Hilarius, Chrysostomus, Theophyl. et Euthymius.

Secundo, S. Hieronymus per arborem accipit diabolum, cui Scribæ tribuebant opera et micula Christi, q. d. Si opera mea laudatis, ergo et diabolum, cui ea ascribitis, laudare debetis, quod est absurdissimum.

Tertio, S. August. serm. 12. de Verbis Domini, et Maldonatus, per arborem accipiunt ipsos Pharisæos, q. d. Si vultis esse et haberi boni, bona opera facite, scilicet bonos et bona laudate: si enim mala facitis, uti revera facitis, cum me meaque divina opera damnatis, malos et improbos calumniatores vos esse fateamini oportet. Ex calumniis enim cognoscitur calumniator, sicut ex fructu arbor. Unde sequitur: *Progenies viperarum*, etc. Omnes hi sensus sunt probabiles, et eodem redeunt. Hinc morale documentum colligit S. August. *Prius*, ait, *mutandus est homo, ut opera mutentur. Si enim manet homo in eo quod malum est, bona opera habere non potest; si manet in eo quod bonum est, mala opera habere non potest.*

34. Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? ex abundantia enim cordis os loquitur.] Vocat Pharisæos viperas, æque ac Joannes Baptista cap. 3. v. 7. ob causas ibi dictas; sed hic proprie, eo quod quasi viperæ vipereos proferrent sermones et calumnias, quibus Christum infamare, et è medio tollere conabantur. Habebant enim cor viperinum veneno invidiæ, id est plenum superbiæ, malitiæ, et odii in Christum, quod viperinas et lethiferas has calumnias eructabat.

Ex abundantia enim cordis (id est, ex eo quod in corde abundat, quod sæpe cor volvit, cogitat, amat) hoc os loquitur.] Si cor, id est mens et voluntas abundet bonitate et charitate, loquitur bona et amorosa; si felle malitiæ et invidiæ, loquitur fellea, livida et mordacia, ut vos contra me facitis, ô Pharisæi. Sicut enim stomachus eructat id, quod comedit, adeoque ex halitu et ructu cognoscis, quid quisque comederit; qui enim comedit allia, olet allia; qui vinum bibit, olet vinum, etc.: sic pariter ex ore cognoscitur cor, puta ex loquela mentis affectus. Unde S. Chrysost.: *Si dicta ab istis*, inquit, *ita sunt mala, quantum putamus, habebant in corde malitiæ, ubi solus Deus est testis! Quare cum audieris hominem male loquentem, multo ampliorem æstimes nequitiam, quam verba demonstrant. Quod enim exterius dicitur, est superfluentia ejus, quod intus est, in quo vos vehementer tetigit. Si enim quod dictum est ab eis ita est malum, excogitata radix verborum quam magna est!* Vis ergo scire quid quisque habeat in corde, et quis affectus in eo abundet, vide quid loquatur, quid crebro in ore habeat, hoc enim abundat in corde, et ex corde in os eructat.

35. Bonus homo de bono thesauro profert bona, et malus homo de malo thesauro profert mala.] Explicat abundantiam cordis per thesaurum, id est acervum et cumulum. Bonus ergo homo de bono acervo bonarum cogitationum et affectionum, quas in mente coacervat et accumulat, profert bona verba et opera: malus vero de malo thesauro et cumulo malarum affectionum, profert mala verba et opera. Audi S. Chrysost. *Vel ipsos Judæos Deum blasphemantes ostendit, de quali thesauro blasphemiam proferant. Vel cum superiore quæstione hæret sententia, quod quomodo non possit bonus homo proferre mala, nec malus bona: sic non possit Christus mala, nec diabolus bona opera facere.*

36. Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem (Arabicus, *responsum*) de eo in die judicii.] *Reddent rationem* Christo judici, id est, Christus ab eis exiget rationem verbi otiosi, quam quia reddere non poterunt (otiosum enim est, quod sine causa dicitur), hinc ab eo punientur. Est catachresis et metalepsis, patet ex vers. seq. Ita S. Hilarius, Chrysostomus, Hieronymus, et alii. Est Hebræa syntaxis. Hebræi enim ponunt relativum cum suo antecedente in nominativo, *Omne verbum otiosum*, id est, de omni verbo otioso reddent rationem. Sensus est, q. d. ait S. Hieronymus: *Si otiosum verbum, quod nequaquam ædificat audientes, non est absque periculo ejus, qui loquitur, et in die judicii reddet unusquisque rationem sermonum suorum: quanto magis vos, qui opera Spiritus sancti calumniamini, et dicitis me in Beelzebub ejicere dæmonia, reddituri estis rationem calumniæ vestræ!* Rursum sicut otiosum verbum, sic et otiosa cogitatio, volitio, actio quælibet est peccatum, saltem veniale.

Quæres, quodnam est verbum otiosum? Græce ἀργὸν, quasi ἀεργὸν, id est iners, sine arte et opere, carens fructu et utilitate. Primo, Theophylactus et Euthymius otiosum vertunt calumniatorium. Hauserunt hoc ex S. Chrysostomo, qui ait: *Otiosum verbum est, quia mendax est, quia calumniam habet.* Addit tamen: *Quidam dicunt: Quoniam et vanum, quale est quod risum movet inordinatum, vel turpe, vel verecundum.*

Secundo et genuine verbum otiosum est vanum, frivolum, ludicrum, quod nec loquenti, nec audienti utilitatem affert, etiamsi nulli sit noxium, nec in se reprehensibile. Ita sanctus Hilarius verbum otiosum interpretatur ineptum, et inutile. S. Hieronymus : *Otiosum verbum est*, inquit, *quod sine utilitate et loquentis dicitur, et audientis, si omissis seriis de rebus frivolis loquamur, et fabulas narremus antiquas. Cæterum qui scurrilia replicat, et cachinnis ora dissolvit, et aliquid profert turpitudinis, hic non otiosi verbi, sed criminosi tenebitur reus.* S. Greg. hom. 6. in Evang. sub finem : *Otiosum*, inquit, *verbum est, quod aut utilitate rectitudinis, aut ratione justæ necessitatis caret. Otiosa ergo colloquia ad ædificationis studium vertite : quam celerrime hujus vitæ tempora fugiant, considerate : quam districtus veniat judex, attendite.* Idem 3. parte Pastor. admon. 15. *Otiosum*, ait, *verbum est, quod aut ratione justæ necessitatis, aut intentione piæ utilitatis caret.* S. Bern. serm. de Triplici custodia manus, linguæ et cordis : *Otiosum*, ait, *verbum est, quod nullam rationabilem causam habet; quam rationem de eo reddere poterimus, quod est præter rationem? Nemo nostrum, fratres, parvi æstimet tempus, quod in verbis consumitur otiosis. Si quidem tempus acceptabile est, et dies salutis. Volat verbum irrevocabile. Volat tempus irremeabile, nec advertit insipiens quid amittat. Libet confabulari, aiunt, donec hora prætereat. O donec prætereat hora! ô donec pertranseat tempus! Donec hora prætereat, quam tibi ad agendam pœnitentiam, ad obtinendam veniam, ad acquirendam gratiam, ad gloriam promerendam miseratio conditoris indulget, donec transeat tempus, quo divinam tibi repropitiare debueras pietatem, properare ad Angelicam societatem, suspirare ad amissam hæreditatem, aspirare ad promissam felicitatem, excitare remissam voluntatem, flere commissam iniquitatem.* Verbum ergo otiosum, teste S. Bernardo est, quod caret rationabili causa. Tale igitur non est, quod festive dicitur, ut afflictos soletur, vel ægros mœstosque exhilaret : aut quod prudentiam humanam decet, ut cum narrantur dicta vel facta aliorum eo fine, ut ex iis prudenter agere et loqui discamus. Ulterius S. Basilius, ut verbum non sit otiosum, requirit piam intentionem. Verum loquitur religiosis, quorum professio est pia tractare et loqui : *Otiosum verbum est*, inquit, *quod ad propositum in Domino usum, hoc est, ad ædificationem fidei non facit : tale enim contristat Spiritum Sanctum.* Sicut enim hominis est juxta normam rectæ rationis, et Christiani juxta legem Christi; sic religiosi est juxta dictamen religionis et pietatis agere et loqui. Unde S. Bern. de Consider. *Consecrasti*, ait, *os tuum Evangelio, jam talibus* (ludicris) *aperire illicitum est, assuescere sacrilegium.*

Primo ergo absolute non requitur pia intentio, ne sit otiosum, sufficit ut quomodolibet conducat ad usum et prudentiam humanam. Sic :

Navita de ventis, de bobus narrat arator :

alioqui enim fere omnia opificum, mercatorum et secularium verba essent otiosa. Hoc dictum sit de actu in specie, nunc dicamus de sermone et actu individuo.

Secundo ergo Gabriel Vasquez 1. 2. disp. 52. in fine docet verbum otiosum non esse illud, quod profertur hoc fine dumtaxat ut infirmitati alicui vel indigentiæ naturæ consulatur, v. g. si in frigore tantum ob naturæ indigentiam quis dicat : Ego frigeo, cupio ignem, ut frigoris sensum à me depellam. Censet enim ipse dari actum in individuo indifferentem, qui scilicet nec bonus sit, nec malus, puta, cum eo appetitur aliquid ad commodum et exigentiam naturæ. Idem docet Bonavent. et Scotus in 2. distinct. 41. Occam in 3. q. 13. Gabriel et Almainus tract. 2. Moral. c. 14.

Verum id negat D. Thomas 1. 2. quæst. 18. art. 9. ejusque sequaces, item Durandus in 2. distinct. 40. quæst. 1. Ariminensis in 2. distinct. 38. et alii passim. Cum quibus discendum est, otiosum in particulari actum (sive cordis, sive oris, sive membrorum ceterorum : eadem enim volitionis et actionis est ratio, quæ verbi et locutionis) esse omnem illum, qui non refertur ad bonum rationis, puta ad bonum aliquod honestum. Ergo cum dicis : Ego fameo, ego frigeo, detur mihi cibus, paretur ignis; ut hic actus et sermo non sit otiosus, sed honestus, debes illum explicite vel implicite referre ad aliquem finem honestum, scilicet ad hoc ut melius studere, orare, aliaque tua officia obire, et Deo servire valeas. Multo magis actus et sermo otiosus est, si dicas : Ego hoc ago, vel loquor solum ideo, quia mihi placet, vel quia ista actio vel sermo me delectat. Hæc enim actio et sermo caret debito suo fine, æque ac mensura, ideoque est otiosa : delectatio enim non est regula nostrarum actionum; unde eam adhibere tanquam regulam, est contra rectam rationem, ac proinde malum, saltem veniale. Quare malum est velle quid ob solam delectationem, præsertim quia contra institutionem delectationis est, appetere illam propter se : nam instituta est ipsa ob aliud, nimirum ob operationem, cui conjungitur : ordinatur ergo ad majus bonum.

Ratio à priori horum omnium est, quod homo, qua homo, sit animal rationale, quod proinde in omnibus juxta rationem vivere, agere, et loqui debet. Regula enim et mensura actionis et vitæ illi data à natura et Deo, est recta ratio, quam in omnibus sequi debet. Ergo inordinatum est, ut homo adhibeat ad operationes suas aliam mensuram et regulam, quam judicium rectæ rationis, v. g. delectationem, sanitatem, commodum naturæ, aut quid simile. Confirmatur primo, quia licet bonum naturale multum conferat naturæ, tamen ab homine non est expetendum per se, sed referendum est ab bonum rationis, quod proprie est bonum hominis, ut homo est, quodque ad finem hominis est utile : nam bonum naturæ conveniens vel delectabile non est per se honestum, sed ex accidenti. Confirmatur secundo, quia homo, qua rationalis est, tenetur operari secundum dictamen rectæ rationis; hoc autem dictat homini non nisi bonum honestum esse amandum et prosequendum. Ratio enim est quasi lucerna totius hominis, et omnium operationum ejus, ut ait Christus Matth. 6. 22. Sicut ergo qui in tenebris ambulat sine prævia lucerna, se periculo offendendi exponit; sic et qui operatur sine prævio dictamine rationis, ideoque peccat. Confirmatur tertio, quia qui sic vult, et operatur, exponit se periculo er-

randi : nam non utitur recta regula rationis : unde ex vi talis voluntatis posset velle, quod inhonestum est, ut servare vitam, quando pro fide est profundenda, oblectare se illa re, vel illo modo, loco et tempore, qui lege est vetitus. Denique talis appetitio est otiosa, quia nihil confert ad finem ultimum vitæ humanæ comparandum.

Secundo, hæc otiositas verborum, cogitationum et operationum est quædam prodigalitas temporis, et actionum humanarum, quæ ceteris paribus major est, quam opum et fortunarum. Modicum enim vitæ tempus nobis datum est à Deo, ad comparandam beatam æternitatem, et singulis ejus momentis bene cogitando, loquendo, operando, possumus maximos beatitudinis et gloriæ gradus et thesauros nobis comparare, quos omnes prodigimus per otiositatem verborum, et operum, uti recte annotavit S. Bern. verbis supra citatis: tempus enim semel otiose elapsum est irrevocabile et irreparabile, ut mirum sit tempus tam pretiosum adeo otiose à multis transigi, et rebus vilibus, nugisque impendi.

Tertio, quia quisque tenetur omnia sua facere et dicere taliter, ut apta sint ad Deum referri, nimirum ut apta sint, quibus illi placeamus et obediamus, juxta illud Apostoli, *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud aliquid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* 1. Cor. 10. 31. Alioqui sunt otiosa, id est inutilia ad finem hominis. Ad hoc autem requiritur ut recta ratione dirigantur, ut sint honesta. Omne enim et solum honestum Deo placet.

Quarto, quia Deus nobis os dedit, ut eum oremus et laudemus; utque ea, quæ nobis, vel proximis sunt utilia et salutaria loquamur; qui ergo otiosa et inutilia loquitur, ore suo abutitur, præter mentem et institutionem Dei : *Neque enim*, ut ait S. Ambr. in Ps. 118. serm. 22, *parvi periculi est de rebus secularibus et otiosis loqui, cum tam mirabilia Dei opera habeamus, de quibus loquamur. Ac proinde statuat justus apud se cum S. Davide : Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum, quia omnia mandata tua æquitas;* sicque otiose omnia à se excludat.

Ex dictis liquet, à plerisque hominibus plurima dici et agi otiosa, de quibus Deo reddenda eis erit ratio. Quare, ut huic malo remedium opponant, discant et assuescant nil agere et loqui, nisi præmeditatum, et prius à ratione expensum. Secundo, assuefaciant se loqui parce, nec nisi de rebus bonis et salutaribus. Tertio, ad aliquot dies mentem colligant, ac vitæ suæ actiones, rationes, fines et intentiones considerent serio, ut si pravæ vel otiosæ sint, eas corrigant, et toti vitæ suæ, omnibusque suis actionibus debitum finem præscribant, ut in omnibus intendant Dei gloriam ac suam salutem et perfectionem, atque ad utrumque ordinent omnes suos sermones et actiones. Porro hanc intentionem quotidie mane concipiant, Deoque offerant, illamque per diem sæpius renovent, ut ita habitum induant omnes illas ad hunc finem referendi, ex quo deinceps semper virtualiter saltem ad illum referantur, etiamsi actu de eo non cogitent. Intentio ergo bona mutat sermones et actiones ut ex indifferentibus et otiosis fiant honestæ, sanctæ, et meritoriæ cœlestis gloriæ. Vide dicta c. 9. v. 22. Cassianus lib. 5. de Institut. renuntiat. c. 29. et 31. refert Machetem Abbatem, qui, cum otiosa narrarentur, incidebat in somnum, cum spiritualia evigilabat, dictitasse auctorem otiosorum sermonum esse diabolum, idque hac experientia comprobasse. Disserens enim de rebus spiritualibus, vidit plerosque omnes indormiscere; mox otiosam narrans fabulam, vidit omnes evigilare ; unde ingemiscens : Quis, ait, hujus rei est auctor, nisi ille, cui otiosa placent, spiritualia displicent; qui illis adgaudet, hæc impugnat, nimirum diabolus?

37. Ex verbis enim tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis.] Arabicus : *Judicium dabitur contra te.* q. d. Non solùm operum, sed et verborum magna habenda est cura, et tam horum, quam illorum Deo reddenda erit ratio ; quia utraque sunt fructus ejusdem arboris, id est voluntatis bonæ vel malæ : quare verba tua non minus quam opera te vel justificabunt, si sint justa et sancta ; vel condemnabunt, si sint prava et perversa : justificabunt, inquam, id est, non tantum justum te declarabunt, sed et justum vel justiorem efficient, si ex Dei amore vel compunctione proficiscantur : condemnabunt vero, et reum pœnæ efficient, si sint otiosa, luxuriosa, calumniatoria, rixosa, etc. Vide quæ de commodis et noxis dixi Eccli. 28. 29. Proverb. 21. 23. Jacobi 3. 2. et seq. Damnati enim à Christo in die judicii non solum ob peccata mortalia, sed etiam venialia, punientur : sed pro gravitate et merito cujusque gravius vel levius.

38. Tunc responderunt ei quidam de Scribis et Pharisæis, dicentes : Magister, volumus a te signum (*de cœlo*, ut addit Lucas cap. 11. 16.) videre.) Fuerunt hi ex illis, qui calumniati fuerunt Christum ope Beelzebub ejicere dæmones, ut patet ex Luc. capite 11. v. 16. hi enim refutati à Christo, cum nollent videri victi et convicti, instant, ut id ipsum signo, id est, miraculo aliquo cœlesti confirmet, q. d. Tu dicis te ope Dei, non dæmonis, patrare miracula. Si ita est, fac, ut Deus è cœlo testetur id verum esse, signo aliquo cœlesti, quo significet te ab eo missum, ideoque ejus virtute ejicere dæmones. Verum eis sufficere debebant tot morborum sanationes, tot mortuorum suscitationes factæ à Christo, hoc fine, ut ostenderet se esse Messiam à Deo Patre missum ; sed incredulis et calumniosis nil sufficit, ac dato uno, per effugium aliud, et aliud sine fine postulant. Sensus ergo est, q. d. Tua, ô Christe, miracula in terra terrena sunt ; at nos volumus videre in cœlo cœlestia ; in cœlo enim habitat Deus, quem tu auctorem tuorum miraculorum esse asseveras. Fac ergo, ut ignis de cœlo descendat, uti fecit Elias 3. Reg. 18. vel ut cœlum novis mirisque tonitruis et fulminibus coruscet, uti fecit Samuel 1. Reg. 7. 10. aut ut sol suo loco consistat, uti fecit Josue cap. 10. 13. Ita S. Hieronymus : Tacite ergo Christi miracula in terra facta, quasi dæmonis præstigia perstringunt, tentantque Christum, ut calumnientur. Etsi enim simile in cœlo signum edidisset, illico aliud effugium quæsissent, aliudque rursus signum requisissent. Hoc enim est curiosorum et cavillatorum ingenium, sed maxime infidelium et hæreticorum.

39. Qui respondens, ait illis : Generatio

MALA ET ADULTERA SIGNUM QUÆRIT; ET (id est *sed*) SIGNUM NON DABITUR EI, NISI SIGNUM JONÆ PROPHETÆ.] *Generatio* (Græce γενεὰ, id est, natio, gens) *adultera*, id est, infida et infidelis, quia relicto Deo sponso, cui olim in circumcisione se despondit, adhæret dæmoni, ejusque suggestioni : hinc infidelitas et idololatria ab Ezechiele capite 16. et aliis, sæpe vocatur adulterium. Ita S. Hieron., Chrysostom., Euthymius, et Theophylactus, qui ait : *Adulteram generationem vocat, quia desciscebant à Deo, et adhærebant dæmoni.* Secundo, *adultera*, id est, adulterina et degener à fide et moribus Abrahæ, Isaac, et ceterorum Patriarcharum : illi enim crediderunt in Messiam, hi præsentem, et tot miraculis probantem se esse Messiam, agnoscere nolunt. Messias enim erat sponsus synagogæ Judæorum, et nunc est sponsus Ecclesiæ Christianorum, ut patet Ephes. cap. 5. 32. Ita Barradius, Maldonatus, Francisc. Lucas, et alii. Sic enim Hebræi בני נכר *bene nechar*, id est, *filios alienos*, vel potius, *alieni*, scilicet patris, puta adulteri, vocant spurios, id est degeneres.

ET SIGNUM NON DABITUR EI, NISI SIGNUM JONÆ PROPHETÆ.] q. d. Prava hæc Judæorum natio poscit à me signum de cœlo, sed ego non dabo ei, nisi signum de terra, hoc est de profundo, non de sublimi, ait Glossa Interlin. passionis et sepulturæ per tres dies, non gloriæ, quod tamen non terminabitur in signum cœleste, scilicet in resurrectionem, quæ facta est virtute cœlesti, et postquam Christus gloriose in cœlum conscendit, q. d. Non assignabo Judæis aliud signum, quam quod olim assignavi Joannis cap. 2. 19. dicens : *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud : ille autem dicebat de templo corporis sui*, scilicet signum resurrectionis, quod est signum Jonæ Prophetæ, quia in Jona fuit præfiguratum, et reipsa prophetatum. Hoc enim clare ostendit, quis ego sim, cur mortuus, cur crucifixus, in quo ipsi scandalizantur : nimirum, quod ergo sim Messias mortis et peccati domitor, mundi salvator, ac cœli terræque Dominus. Custodes enim sepulchri nuntiarunt Judæis Christum è sepulchro resurrexisse, ac ipsi Judæi viderunt sepulchrum vacuum, et Apostoli Christi resurrectionem multis miraculis comprobarunt. Quocirca multi Judæi tunc, et postea omnes gentes in Christum jam redivivum crediderunt. Judæi enim expectabant Messiam non humilem et pauperem, sed divitem et gloriosum : talem autem viderunt Christum in resurrectione, ascensione, et missione Spiritus sancti : unde tunc eum agnoverunt, et quasi Messiam receperunt, juxta illud Christi Joan. 8. *Cum exaltaveritis filium hominis* (in cruce), *tunc cognoscetis quia ego sum;* nam è cruce et morte gloriosus resurgam. Judæi vero increduli ipsum esse Messiam, tunc pariter coacti cognoverunt, quia Christus post resurrectionem è cœlo misit Titum et Vespasianum, qui Jerusalem et Judæam exscinderent ob necem injuste sibi à Judæis illatam. Ita S. Chrysost. Tunc enim plenum fuit gentis excidium, quod usque nunc durat, et durabit usque ad finem mundi; quod utique non nisi ob summum scelus, scilicet ob Christicidium Deus justus et vindex eis irrogavit. Hoc ergo excidium dignum est clarissimum, Jesum ab eis occisum fuisse Messiam sive Christum. Unde Christus v. 41. hoc signum Jonæ affert, quasi signum condemnationis Judæorum per Ninivitas, qui crediderunt Jonæ, et pœnitentiam egerunt, cum Judæi Christo credere noluerint ideoque excisi et damnati sunt. Quocirca Maldonatus censet Christum Judæis petentibus signum de cœlo ad ostentationem, dare signum de terra ad eorum condemnationem : sic enim dolose petentes signum decebat ab eo retundi et confundi.

40. SICUT ENIM FUIT JONAS IN VENTRE CETI TRIBUS DIEBUS, ET TRIBUS NOCTIBUS : SIC ERIT FILIUS HOMINIS IN CORDE TERRÆ TRIBUS DIEBUS, ET TRIBUS NOCTIBUS.] *In corde*, id est, *in imo terræ*, hoc est intra terram, sicut cor est intra corpus hominis : quia Christus in cruce mortuus quoad corpus positus fuit in sepulchro, quoad animam descendit in limbum Patrum, qui est juxta centrum terræ. Ita S. Hieronymus, Chrysost., Theoph., Euthymius, S. Irenæus lib. 5. c. 31., Tertull. lib. de Anima, c. 55. et alii.

Quæres, quomodo Christus tribus diebus et noctibus fuerit in sepulchro et limbo? nam sola nocte Sabbati et Dominicæ in eo fuit, et illico in aurora resurrexit. Primo, Alcuinus lib. de Divinis officiis cap. de Cœna Domini, et Paulus Forosemproniensis, teste Marcello, lib. de Horis canonicis cap. 50, ex hoc loco colligunt Christum jacuisse in sepulchro tres integros dies et noctes, hoc est 72. horas, ac consequenter resurrexisse in fine feriæ secundæ. Verum hic certus est error. Communis enim Ecclesiæ traditio et sensus, est Christum resurrexisse in die Dominica, idque patebit Matth. ult. v. 1.

Secundo, Gregor. Nyssen. orat. 1. et 2. de Resurrectione, hos tres dies computat à feria quinta, sive à die Jovis : putat enim ipse, quod, dum illo die vespere Christus instituit Eucharistiam, seipsum sub speciebus panis et vini Deo immolavit per sacrificium incruentum, animam Christi separatam fuisse à corpore, sicut fiebat in immolationibus boum, quando Deo sacrificabantur et mactabantur, sed id factum esse arcana et invisibili ratione, tumque animam Christi ivisse ad inferos : sicque prævenisse mortem suam, quam postridie, scilicet die veneris sancto, Judæi cruce ipsi visibiliter erant illaturi. Sed et hic error. Nam anima Christi viventis realiter est in Eucharistia, puta in suo corpore et sanguine sub speciebus panis et vini contentos; est, inquam, ibi, non quidem ex vi verborum consecrationis, sed per naturalem concomitantiam : Christus enim in Eucharistia est animatus et vivus, sicut est extra eam, ut definit Conc. Trident. sess. 13. c. 2. Secus fuisset, si S. Petrus, vel quis alius Apostolus celebrasset, et consecrasset Eucharistiam in triduo passionis et mortis Christi : tunc enim Christi corpus et sanguis fuissent in ea separata ab anima, quia sic revera erat in ipso Christo jam sepulto. Erat enim tunc Christus mortuus, non vivus.

Dico ergo τὸ *tribus diebus, et tribus noctibus*, hîc tantum esse periphrasin et descriptionem diei naturalis, sive usualis. Hujus enim duæ partes integrantes sunt dies et nox, sive lux et tenebræ : utitur vero illâ periphrasi Christus, quia eadem usus erat Jonas ejus antitypus cap. 2. vers. 1. et ne quis tres hosce dies intelligeret artificiales, qui opponuntur noctibus,

quasi per tres dies, quibus lux est, et sol est supra horizontem, Christus fuerat in sepulchro : hoc enim falsum est. Jam vero tres hosce dies naturales accipe non integros : sed partiales per synecdochen, scilicet partem ultimam diei Veneris, qua Christus de cruce depositus sepultus est; totum Sabbatum, ac partem diei Dominicæ; nam illius aurora elucescente resurrexit. Hebræi enim licet dies civiles ab uno solis ortu ad alterum numerarent, uti et faciunt Chaldæi et Persæ, teste Beda de ratione temporum, idque colligitur ex Genes. cap. 1. v. 5, tamen dies sacros (qualis hîc erat Pascha, et dies azymorum, quibus Christus passus est et resurrexit) computabant à vespera in vesperam. Ita hosce tres dies explicant et adaptant S. Hieron. Theophyl. Euthym. et S. August. epist. 49. q. 6 et passim interpretes. Hinc alibi passim simpliciter dicitur Christum resurrexisse tertia die, vel post tres dies, nulla facta noctis mentione.

Verum quia juxta hunc computum duæ tantum noctes reperiuntur, quibus Christus fuit in sepulchro, scilicet nox Sabbati, et nox Dominicæ; hîc autem diserte dicitur, *tribus noctibus;* planius et plenius alii respondent, hos tres dies et noctes computari more Romanorum, qui tempore Christi Judææ imperabant, et in civilibus suum calendarium ibidem induxerunt. Romani enim à media nocte in aliam diem computabant, uti et faciunt Christiani in festis et jejuniis. Testis est Macrobius lib. 1. Saturn. c. 3. Gellius lib. 3. c. 2. Plinius lib. 2. c. 77. et alii. Hoc computu clarum est Christum fuisse in sepulchro tribus diebus et noctibus partialibus : sepultus est enim die Veneris ante solis occasum, mansitque in sepulchro usque ad mediam noctem, quæ pertinebat ad diem Veneris : inde à media nocte incipiebat Sabbatum, quo toto permansit in sepulchro per integrum diem et integram noctem : successit dies Dominica pariter à media nocte, qua reliqua per sex fere horas permansit in sepulchro usque ad auroram, cum incepit lux et dies, in qua resurrexit, ita ut tota media nocte Dominicæ, et parte aliqua auroræ, sive diei et diluculi, Christus fuerit in sepulchro, donec aurora crescente, magisque illucescente resurrexit. Erat enim tunc Pascha circa æquinoctium, in quo dies æquales sunt noctibus, ac proinde noctes æque ac dies sunt duodecim horarum. Anima vero Christi illico, ut ipse in cruce expiravit hora nona, id est, tertia pomeridiana, descendit ad Limbum, mansitque ibi cum Patribus usque ad auroram Dominicæ. Porro Judæos usos fuisse hoc computu Romanorum colligitur tum ex aliis, tum ex eo quod ipsi à Castrensibus Romanorum horis et vigiliis acceperint quatuor vigilias noctis, ut patet Matthæi 14. 25. et alibi. Varia enim fuerunt diei apud varias gentes initia. Persæ et Babylonii diem numerabant ab ortu solis ad alium ejus ortum. Athenienses et Itali à solis occasu ad occasum. Astronomi à meridie in meridiem. Ægyptii tamen et Romani sacerdotes à media nocte in alteram mediam noctem, quæ consuetudo in Ecclesia Romana permansit. Ita Christoph. Clavius in cap. 2. Sphæræ, et Alexander ab Alexandro lib. 4. Genial. c. 20. Hebræi ergo tempore Christi Ægyptiorum, et Romanorum, quibus subjecti erant, calculum sunt secuti. Quare Franc. Lucas docet Judæos dies non festos à media nocte in mediam noctem computasse, uti faciunt Christiani. Ita à media nocte in mediam noctem hos tres dies computat S. Anselmus hîc, Isidorus Pelusiota lib. 1. epist. 114. et 212. D. Thom. 3. p. q. 46. art. 9. ad 1. Franc. Suarez 3. p. q. 53. disp. 46. sect. 3. in fine. Et Baron. anno Christi 34.

Denique voluit Christus tres dies manere in sepulchro, ut ostenderet se vere mortuum, ac consequenter se tertio die vere à morte resurrexisse. Ita Beda et Anselmus hîc, et S. Augustinus lib. 4. de Trinit. cap. 3. et serm. 181 de Temp. Plures alias hujus rei causas assignavi, Osee 6. v. 3. ad illa : *Vivificabit nos post duos dies.*

41. Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione ista, et condemnabunt eam : quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ : et ecce plusquam Jonas hic.] q. d. Ninivitæ, qui cum suo rege Sardanapalo projecerant se in scelera, totosque se dederant veneri et ventri, cum audirent Jonam in illa detonantem, et excidium minitantem, illi crediderunt, et pœnitentiam egerunt : hi ergo in die judicii accusabunt et condemnabunt Scribas et Judæos, qui Christo Deo et Domino per tot miracula credere, et pœnitentiam agere noluerunt : condemnabunt, inquam, non tam verbis, quam factis, scilicet suo fidei et pœnitentiæ exemplo. Hinc tamen non sequitur Ninivitas fuisse salvatos, quia paulo post pœnitentiam redierunt ad vomitum : unde cum suo rege Sardanapalo ab Arbace Medo subacti et subjugati sunt. Jonas enim prophetavit sub Jeroboam rege Israel, et Ozia rege Juda, qui fuere coævi Sardanapalo, et regnarunt paulo ante initia Romæ, cum Procas Sylvius avus Romuli regnaret in Latio, Teste Eusebio in Chronico. Adde : post Jonam ad Ninivitas missus est Nahum, qui eos relapsos castigaret, eisque excidium per Chaldæos intentaret : unde et reipsa excisi sunt à Nabuchodonosore rege Chaldæorum. Vide dicta in proœmio Jonæ et Nahum.

Et ecce plusquam Jonas hic.]. Jonas enim erat Propheta et servus : Christus vero Messias et Dominus. Jonas in ceto vivens, vivus egressus est : Christus ex morte et inferno resurrexit, et redivivus prodiit. Jonas reluctans, et invitus : Christus sponte prædicavit. Jonas apud Ninivitas fuit peregrinus : Christus fuit cognatus Judæorum. Jonas subversionem Ninivæ comminatus est : Christus regnum cœlorum promisit. Jonas nullum fecit miraculum : Christus plurima. De Jona nullus, de Christo omnes Prophetæ vaticinati sunt. Jonas vociferatus est : *Adhuc quadraginta dies, et Ninive subvertetur :* Christus per Apostolos clamavit : *Adhuc quadraginta anni, et Jerusalem evertetur à Tito.* Plures analogias Jonæ et Christi collegit Euseb. Emissenus hom. 2. de Pascha, et S. August. ep. 49. q. 6. quas recensui Jonæ 2. v. 20.

42. Regina Austri surget in judicio cum generatione ista, et condemnabit eam ; quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis. et ecce plusquam Salomon hic.] Ægyptius, *Regina Australis.* Persicus, *Regina Themanitica : Theman* enim Hebræis, indeque aliis Orientalibus Austrum significat. Æthiopicus, *Regina Aseb.* Videtur ergo nomen hujus reginæ fuisse Aseb, sumptum à loco regni, puta à Saba, q. d. Sabæa. Ita aliqui suspicantur. Verum dico *Aseb* æthiopice idem est quod latine *Austri,* uti Romæ mihi Æthiopes asseruerunt. Hæc est regina

Saba, quæ est Australis Judææ. 3. Reg. 10. Saba autem est regio, estque duplex; una in vicina Arabia: altera in remota Æthiopia, ejusque Metropolis, quæ postea à Cambyse nomine sororis suæ dicta est Meroe, teste Josepho lib. 2. Antiq. cap. 10. et Strabone lib. 16. Hæc regina multis videtur potius ex Æthiopica Saba venisse, quam ex Arabica, quia Æthiopica est remotissima, et quia Josephus lib. 8. Antiq. cap. 2. vocat eam reginam Æthiopiæ et Ægypti. Unde postmodum fama Scripturæ, et Dei veri Hebræorum apud Æthiopes permansit. Ex iis enim venit Hierosolymam adorare Deum Hebræorum Eunuchus Candacis reginæ Æthiopum. Actor. 8. Reginas enim Æthiopibus imperasse, et *Candaces* fuisse dictas, sicut Romani suos principes vocabant Cæsares, testis est Plinius lib. 6. cap. 29. Imo Æthiopum sive Abyssinorum Imperator scribit se filium Salomonis. Tradunt enim Æthiopes reginam Saba ex Salomone quasi marito concepisse, indeque natos reges Abyssinorum, qui nunc Prete-Jannes dicuntur, licet hanc traditionem confutet Pineda lib. 5. de Rebus Salomonis c. 14. num. 8. Addunt Abyssini, reginam hanc Azeb regnasse in Tigre, quod regnum est Abyssinæ amplissimum, ac filium ejus vocatum Menile, id est similis, eo quod patri Salomoni esset simillimus. Ita hanc reginam ex Æthiopia venisse censent Euthymius, Jansen., Maldon., Toletus, Barradius, Franc. Lucas hîc, et S. Augustinus serm. 252. de Temp.; Nazianzenus orat. 40, Nyssenus homil. 7. in Cant.; Orig. hom. 1. in Cant. et alii. Verum alii probabiliter censent illam venisse ex Saba, quæ est in Arabia Felici, ubi sunt Homeritæ: in ea enim abundant aromata, et aurum, æque ac cameli. Rursum dicitur hæc *venisse à finibus terræ;* tum quia Arabia Sabæa distat à Jerusalem 606. leucis gallicis, teste Adrichomio, in descript. Terræ sanctæ, in Manasse; tum quia ipsa est extrema regio terræ ad mare Indicum, sive Arabicum, ibi enim finitur terra, et incipit mare; hinc sæpe in Script. vocatur terra longinqua, ut Jerem. 6. Isaiæ 43. et alibi. Unde Niceph. lib. 8. cap. 35. ait Felicem Arabiam esse Sabæam, ejusque fines ad extremum oceanum pertingere. Ita S. Hier., Cyrillus, Theodor., Eucherius, Cæsarius, Salmeron, Pererius, Eugubin., Cajet., et alii, quos citat et sequitur, fuseque probat Pineda lib. 5. de rebus Salom. cap. 14. n. 5. et seq.

Audire sapientiam Salomonis, et ecce plusquam Salomon hic.] *Hic*, id est ego; loquitur enim Christus de se in tertia persona modestiæ causa, q. d. Regina Saba credidit Salomoni; ac Judæi mihi credere nolunt, qui sum longe major et sapientior Salomone, quia sum Messias eorum, Deique filius. Ergo regina ista suo facto in die judicii condemnabit duritiem et incredulitatem Judæorum. Porro comparatio hæc reginæ Saba cum Judæis magnas habet emphases, quas nervose exprimit Franc. Lucas: Mulier, inquit, Gentilis in scola Dei minime educata, regni vero amplissimi negotiis districta, fama sapientiæ, quæ de Salomone ferebatur, excitata, difficillimum arripuit iter ex remotissimis terræ partibus Hierosolymam, ut ejus sapientiæ periculum faceret; quam admirata supra modum, licet non nisi de terrenis atque humilibus rebus dissereret Salomon, consilia excepit illius: Judæi vero legis divinæ alumni, sacris litteris addicti, Christum Dei virtutem ac sapientiam, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ ac scientiæ reconditi, summum suum unicumque doctorem regni cœlorum, æternæque salutis mysteria à seculis abscondita, ac veram Dei sapientiam depromentem, ultro se offerentem, rogantem, atque invitantem non recipiunt, imo rejiciunt plane, etiam dato illo resurrectionis gravissimo signo, quando sapientiam illam suam credentibus atque obedientibus sibi communicavit et impertivit: quare solus ipse admirandus est. Quantum ergo regina Saba antecelluit Judæis, ac quanto jure et pondere eis in die judicii suam obstinationem, ingratitudinem, incredulitatem, et inobedientiam Christus in faciem exprobrare poterit! Hoc exemplum reginæ Saba, æque ac prius Ninivitarum diserte ostendit in die judicii quemque pro mensura beneficiorum, et gratiarum à Deo acceptarum, quæ ipse neglexit vel contempsit, acrius castigandum à Christo judice. Videant ergo sacerdotes, religiosi, et ceteri, qui gratiis Dei abundant, ut iis recte et sedulo utantur; alioquin enim eo gravius punientur quo majores perceperunt: imo laici in die judicii insultabunt iis, sicut et Gentiles Turcæque Christianis, quod si illas habuissent, longe iis religiosius sanctiusque vixissent. Audiant S. Greg. hom. 9. in Evang. *Lectio S. Evangelii* (de talentis cuique à Deo distributis), *fratres, sollicite considerare nos admonet; ne nos, qui plus ceteris in hoc mundo accepisse aliquid cernimur ab auctore mundi, gravius inde judicemur. Cum enim augentur dona, rationes etiam crescunt donorum. Tanto ergo esse humilior, atque ad serviendum promptior quisque debet ex munere, quanto se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione.*

43. Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærit requiem, et non invenit. Tunc dicit: Revertar in domum meam, unde exivi, et veniens invenit eam vacantem, scopis mundatam et ornatam: tunc vadit, et assumit septem alios spiritus nequiores se, et intrantes habitant ibi, et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. Sic erit et generationi huic pessimæ.] Hîc explicatur tota parabola, et sententia, quæ tota simul recensenda, et paucis explicanda est.

Nota, Christum persistere in materia expulsionis dæmonum: energumeni enim quos ipse sanabat, possidebantur à dæmone corporaliter; sed Scribæ et Judæi calumniantes miracula Christi, spiritualiter in anima. Porro hîc, uti et alias, sæpe non proprie, sed parabolice more Syrorum loquitur. Sensus ergo est, q. d. Sicut homo exul et profugus per arida et inculta loca vagatur; ita diabolus per legem Dei pulsus ab homine, puta à vobis, ô Judæi, qui fuistis populus Dei (in quo scilicet habitabat et colebatur, seque per oracula et miracula ostendebat), vagatur per loca deserta, et requiem quærit, sed cum eam non habeat, nisi in homine, videatque jam vos Dei gratiam per me oblatam contemnere, itaque sibi in vobis, quasi in domo vacua, et scopis mundata, locum parari et ornari, avidus ad vos recurrit, septem, id est, multis aliis sociis se nequioribus assumptis, tum ut simul hac domo, id est, animabus vestris jucunde perfruantur, tum ne facile rursum expellantur, tum denique ut vos nequiores efficiant; uti revera efficiunt, dum vos blasphemare faciunt me, meam doctrinam, et miracula, ut dicatis me in Beelzebub ejicere dæmonia, utque assidue me

ad mortem persequamini, et tandem crucifigatis, quod scelerum omnium est summum et maximum. Quocirca Deus vos puniet extremo excidio per Titum, facietque ut sitis absque Deo, absque Messia, absque lege, absque templo, absque sacrificio, absque regno, absque fide, imo ut perfidiam et cæcitatem vestram obstinate putetis veram esse fidem et lucem. Ita S. Hilar., S. Hier., Beda, et alii, et patet ex applicatione parabolæ, cum ait : *Et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. Sic erit et generationi huic pessimæ.*

Porro vacua est domus, id est anima, quia caret Deo, Deique gratia ; ac proinde capax est et apta, ut fiat domus diaboli. Scopis mundata est, quia eversa est ex ea omnis virtus, pietas, bonitas, ac sparsa aconita impuritatis, et aulæa superbiæ. Hæc enim est munditles, id est immunditles, quæ munda est, placetque diabolo, cui nil nisi fetidum olet, nil nisi immundum et putidum sapit.

Rursum dæmones à Deo et Sanctis pelluntur in loca deserta ne hominibus noceant, vel pulsi et mœsti sponte eo concedunt. Sic Raphael ligavit Asmodæum in deserto superioris Ægypti, Tobiæ 8. Sic Isaias c. 13. 21. et c. 34. 14. ait Babylonem vastandam à Persis, et redigendam in desertum, ut ibi habitent pilosi, id est, Satyri et Onocentauri, id est, dæmones in hircorum et monstrorum forma. Sed ibi quietem non invenit, quia, ut ait Abulensis, *Dæmon non potest quiescere, quia in æternum cruciabitur, sed quærit quietem suæ malæ voluntatis ; est enim invidus, et desiderat nocere homini : et quando nocere potest, quiescit aliquo modo.* Et Chrysol. Serm. 92. *Diabolus*, ait, *hominum damnum suum computat lucrum, et quod perierit hominibus, hoc se æstimat acquisisse;* idque facit tum ex invidia, qua homini invidet cœlum et felicitatem, ex qua ipse decidit ; tum ex odio Dei, quo ardet; quia enim ipsi Deo nocere nequit, hinc nocet homini, qui est Dei creatura et imago, ut vel sic Deo noceat, quoad potest, uti pulchre exemplo pardi, qui, cum hominem lædere nequit, ejus imaginem dilacerat, ostendit S. Basilius homil. 21. in aliquot Scripturæ locos.

Mystice loca arida sunt animæ Gentilium, in quibus per Christi gratiam siccatus est humor concupiscentiæ. Audi S. Hieron. *Immundus spiritus exivit à Judæis, quando acceperunt legem, et pulsus à Judæis ambulavit per Gentium solitudines, quæ, cum postea Domino credidissent, ille non invento loco in nationibus dixit : Abibo ad Judæos.* Et S. Greg. 33. Moral. c. 3. *Loca*, inquit, *arentia et inaquosa sunt corda justorum, quæ per disciplinæ fortitudinem ab omnis carnalis concupiscentiæ humore siccantur.* Et Euthymius : *Significat Dominus Sanctorum animas nullum affectionis humorem habentes*, etc. Sicut ergo porcus non invenit requiem in arido, sed in luto : sic dæmon non quiescit in corpore per jejunia et castitatem arido, sed cœno gulæ et luxuriæ conspurcato.

Et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus.] Arabicus : *Et fiet novissimum illius hominis pejus principio ejus.* Hic est finis et scopus parabolæ, ut scilicet doceatur, relapsum in peccatum pejorem esse lapsu : sicut *pejor est morbo recidiva morbi.* Causam dat Tertull. lib. de Pœnit. cap. 5. quia *pœnitens dum in pristina peccata redibitur, eaque quasi canis vomitum relambit, diabolum Domino præponit. Comparationem enim videtur egisse, qui utrumque cognoverit, et judicato pronuntiasse eum meliorem, cujus se rursus esse maluerit. Ita qui per delictorum pœnitentiam instituerat Domino satisfacere, diabolo per aliam pœnitentiæ pænitentiam satisfaciet.* Hinc S. Aug. ep. 137. *Simpliciter*, ait, *fateor coram Domino Deo nostro, qui testis est super animam meam, ex quo Deo servire cœpi, quomodo difficile sum expertus meliores, quam qui in monasteriis profecerunt ; ita non sum expertus pejores, quam qui in monasteriis ceciderunt; ita ut hinc arbitrer in Apocalypsi scriptum : Justus justior fiat, et sordidus sordescat adhuc.* Apoc. 22. Sic Lucifer, qui erat pulcherrimus Angelus, factus est teterrimus dæmon : sic Judas ex Apostolo factus est apostata, et proditor Christi : sic olim Nestorius, Eutyches, Pelagius, Arius, Jovinianus, et hoc ævo Lutherus, Calvinus, Menno, et ceteri eorum symmystæ, ex monachis et sacerdotibus facti sunt apostatæ et hæresiarchæ : vulgo dicitur ex optimo vino fit acerrimum acetum : ex pulchro Angelo fit teterrimus diabolus : ex viro sanctissimo fit homo nequissimus, si cadat, et in casu perseveret.

Sic erit generationi huic pessimæ.] q. d. Sicut diabolus facit aliis hominibus, ut pulsus ab iis ad eos redeat nequior cum majore comitatu, furore, et impetu : sic prorsus faciet Scribis et Pharisæis, ut eos adigat in extremam invidiam, odium, et rabiem, ut me, id est Messiam et Deum suum occidant, eo quod illorum scelera taxem et culpem : quare puniet eos Deus extremo excidio, tum corporis per Titum, tum animæ in gehenna per ipsosmet dæmones, quorum furiis aguntur in tanta scelera.

46. Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus et fratres stabant foris, quærentes loqui ei.] Quæres, quinam in Evangeliis vocantur fratres Christi ? Respondebat spurcus hæresiarcha Helvidius fuisse eos, qui ex eadem matre B. Virgine post Christum erant nati. Negabat enim eam perpetuo mansisse virginem ; sed eum acriter et docte refellit S. Hieronymus lib. contra Helvidium.

Secundo, Græci passim cum Eusebio lib. 2. Hist. c. 1. et è Latinis S. Hilar. et Ambros. quos citat Baronius in Apparatu Annal. c. 46. putant fuisse eos, qui nati sint ex priori matrimonio Joseph, antequam B. Mariam duceret in conjugem. Verum Joseph non aliam habuisse uxorem, quam B. Virginem, ac cum ea jugiter mansisse virginem, docent S. Hier. contra Helvidium, S. August. serm. 14. de Nativ., Theodor. in c. 1. ad Galat., Beda, Anselm., Rupert., D. Thom. et passim alii Latini hic ; adeo ut B. Petrus Damiani. ep. 11. c. 4. ad Nicolaum Romanum Pontificem, dicat hanc esse Ecclesiæ fidem.

Tertio, Hugo de S. Victore, et Glossa in c. 1. ad Galat., Eckius homil. de S. Anna (et favet Beda Actor. 1.), censent hos fuisse progenitos ex S. Anna Matre B. Virginis; S. Annam enim præter Joachimum, ex quo genuit B. Virginem, duos alios habuisse maritos, ex quibus geniti sint hi, qui fratres Domini vocantur. Verum S. Annam unicum tantum habuisse maritum Joachimum, et ex eo unicam prolem B. Virginem, docet S. Hippolytus apud Nicephorum l. 2. c. 3. idque multis probat noster Christophorus à Castro lib. de Deipara cap. 1. et Baronius in

Apparatu, cap. 46. et seq., et Suarez, 3. parte q. 28. art. 1. disp. 5. sect. 4.

Dico ergo hos proprie non fuisse fratres Christi, nec ex B. Virgine, vel Josepho, aut S. Anna esse progenitos, sed dici fratres, id est consobrinos, patrueles, et cognatos Christi, phrasi Hebræis familiari: nimirum erant hi cognati, aut vere fratres S. Joachimi, vel S. Annæ, aut potius erant filii fratrum, vel sororum S. Joachimi, vel S. Annæ, puta filii Cleophæ, qui erat frater Josephi sponsi B. Virginis, teste Hegesippo, qui fuit vicinus Apostolorum ævo, apud Eusebium lib. 3. Histor. cap. 11. Joseph enim et Cleophas fuere filii Jacob, qui erat frater S. Annæ, de quo plura c. 13. v. 55. et Lucæ 3. sub finem. Audi S. Hieron. hic: *Nos*, ait, *sicut in libro, quem contra Helvidium scripsimus, continetur, fratres Domini, non filios Joseph, sed consobrinos Salvatoris, Mariæ liberos intelligimus, materteræ Domini, quæ esse dicitur mater Jacobi, et Joseph, et Judæ.* Idem asserunt Isidorus lib. de Vita et morte SS. Patrum, Beda super 1. cap. Actor. et Anselmus 1. Corint. 9. et ad Gal. 1.

Stabant foris.] Miserunt ergo nuntium ad Christum in domum, qui eum evocaret.

Quærentes loqui ei.] Non ex ambitione et fastu, ut viderentur esse consanguinei tanti doctoris et Prophetæ, qualis erat Christus, ut volunt S. Chrysost. et Theoph., sed ut eum comprehenderent, secumque abducerent in Nazareth. Dicebant enim eum in furorem versum esse, ut ait Marcus cap. 3. 21. *Neque enim fratres ejus credebant in eum.* Joan. 7. 5. (licet postea plures ex iis crediderint Christo) sive hoc dixerint, quod vere furere putarent, sive ficte et simulate, ut eum è manibus Pharisæorum, ne ab eis opprimeretur, eriperent; hac enim vel simili de causa B. Virginem evocasse Christum, nemo pius dubitet. Si voluerunt eum comprehendere quasi furiosum, celarunt hoc suum consilium B. Virginem, illamque adduxerunt secum specie honoris, ut facilius et secretius Christum evocarent, secumque abducerent. Certum enim est B. Virginem optime scivisse Christum esse sanæ sanctæque mentis; quare non nisi ejus visendi studio comitatam fuisse hosce Christi fratres, id est cognatos. Christum Dominum imitata est S. Paula, quæ ut scribit S. Hieron. in ejus epitaphio: *Cum pro nimio fervore virtutum quibusdam videretur insana, et cerebrum illius dicerent confovendum, respondit: Theatrum facti sumus mundo, et Angelis, et hominibus. Et nos stulti propter Christum; sed stultum Dei sapientius est hominibus. Unde et Salvator loquitur ad Patrem: Tu scis insipientiam meam. Et iterum: Tanquam prodigium factus sum multis, et tu adjutor fortis: ut jumentum factus sum apud te, et ego semper tecum. Quem in Evangelio et propinqui quasi mentis impotem ligare cupiebant, et adversarii sugillabant, dicentes: Dæmonium habet, et Samaritanus est. Et: In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia.*

47. Dixit autem quidam: Ecce mater tua et fratres tui foris stant, quærentes te.] Hoc est, *quærentes tibi loqui*, ut habet Græcus et Syrus: *quidam*, hic fuit nuntius à fratribus ad Christum evocandum missus.

48. At ipse dicenti sibi ait: Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei?] Nota Christum ita loqui, non quasi neget se veram habere matrem, quasi Christus non fuerit verus homo, sed phantasticus, sive phantasma ex phantasmate natus, uti docuit Marcion, et Manichæi; nec etiam quasi eum suæ matris et fratrum pauperum puduerit; sed vel quia nuntius hic nimis audacter, et importune eum à prædicatione jam inchoata avocando, interpellabat, uti vult sanctus Chysost. et Epiphan., vel potius, *Ut paternis*, ait S. Ambr., *se ministeriis* (sic legendum videtur, non mysteriis) *amplius, quam maternis affectibus debere ostenderet*, et spiritualem cognationem carnali præferret, in qua non est sexus, non ordo, sed omnes proxime et omnimode contingunt Christum quasi pater, soror, et frater. Hoc enim est, quod de Christo subjicit Matthæus.

49. Et extendens manum in discipulos (manu indicans notansque discipulos. Unde Arabicus: *Et annuit manu sua versus discipulos*) suos, dixit: Ecce mater mea, et fratres mei.]

50. Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, et soror, et mater est.] Spiritualis, uti jam dixi, non carnalis. Dicit *frater et soror* propter utrumque sexum: fideles enim viri sunt fratres Christi, feminæ vero fideles sunt sorores Christi, ut docet S. Gregorius. Fidelis ergo Deo obediens, est Christi frater adoptivus, quia per gratiam est filius ejusdem Dei Patris. Idem est mater Christi, quia Christum in se et aliis docendo, hortando, consulendo parit. Ita S. Gregorius, Beda, Euthymius. Audi S. Gregorium hom. 3. in Evang. *Sed sciendum nobis est, quia qui Christi frater et soror est credendo, mater efficitur prædicando. Quasi enim parit Dominum, quem cordi audientis infuderit. Et mater ejus efficitur, si per ejus vocem amor Domini in proximi mente generatur.* Subjicit exemplum S. Felicitatis, quæ septem filios, quos carne pepererat mundo, Spiritu parturivit Deo, dum eos in persecutione roboravit, et ad martyrium animavit. Et S. Augustinus de S. Virginit. c. 3. *Mater ejus* (Christi) *est omnis anima pia*, inquit, *faciens voluntatem Patris ejus, fœcundissima charitate, in iis quos parturit, donec in eis ipse formetur. Maria ergo faciens voluntatem Dei, corporaliter Christi tantummodo mater est, spiritualiter autem et soror, et mater. Ac per hoc illa una femina non solum spiritu, verum etiam corpore et mater est, et virgo.* Causam subdit: *Sed plane mater membrorum ejus, quod nos sumus, quia cooperata est charitate, ut fideles in Ecclesia nascerentur, quæ illius capitis membra sunt: corpore vero mater ipsius capitis.* Hoc Christi oraculum secuta S. Victoria virgo et martyr sub Diocletiano Imperat. cum proconsul eam interrogaret: *Vis ire cum Fortunatiano fratre tuo?* (qui Gentilis erat), respondit: *Nolo, quia Christiana sum: et illi sunt fratres mei, qui Dei præcepta custodiunt.* Quocirca carceri cum aliis martyribus inclusa, ibique fame enecta martyrii lauream obtinuit. Ita habent Acta ejus apud Surium die 11 Februarii.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus Evangelium, ejusque vim, fructum et impedimenta explicat per varias parabolas : Primo, seminis et seminantis vers. 3. Secundo, zizaniorum, vers. 24. Tertio, grani sinapis, vers. 31. Quarto, fermenti, vers. 33. Quinto, thesauri absconditi, margaritæ pretiosæ, et sagenæ missæ in mare, vers. 43.

1. In illo die exiens Jesus de domo, sedebat secus mare. 2. Et congregatæ
sunt ad eum turbæ multæ, ita ut in naviculam ascendens sederet : et
omnis turba stabat in littore : 3. et locutus est eis multa in parabolis,
dicens : Ecce exiit qui seminat, seminare. 4. Et dum seminat, quædam
ceciderunt secus viam, et venerunt volucres cœli, et comederunt ea.
5. Alia autem ceciderunt in petrosa, ubi non habebant terram mul-
tam : et continuo exorta sunt, quia non habebant altitudinem terræ.
6. Sole autem orto æstuaverunt : et quia non habebant radicem, aruerunt. 7. Alia autem
ceciderunt in spinas : et creverunt spinæ, et suffocaverunt ea. 8. Alia autem ceciderunt
in terram bonam : et dabant fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud tri-
gesimum. 9. Qui habet aures audiendi, audiat. 10. Et accedentes discipuli, dixerunt ei :
Quare in parabolis loqueris eis? 11. Qui respondens, ait illis : Quia vobis datum est nosse
mysteria regni cœlorum : illis autem non est datum. 12. Qui enim habet, dabitur ei, et
abundabit : qui autem non habet, et quod habet, auferetur ab eo. 13. Ideo in parabolis
loquor eis : quia videntes non vident, et audientes non audiunt, neque intelligunt. 14. Et
adimpletur in eis prophetia Isaiæ dicentis : Auditu audietis, et non intelligetis : et videntes
videbitis, et non videbitis. 15. Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus graviter
audierunt, et oculos suos clauserunt, ne quando videant oculis, et auribus audiant, et
corde intelligant, et convertantur, et sanem eos. 16. Vestri autem beati oculi, quia
vident : et aures vestræ, quia audiunt. 17. Amen quippe dico vobis, quia multi Prophetæ
et justi cupierunt videre quæ videtis, et non viderunt : et audire quæ auditis, et non au-
dierunt. 18. Vos ergo audite parabolam seminantis. 19. Omnis qui audit verbum regni,
et non intelligit, venit malus, et rapit quod seminatum est in corde ejus : hic est qui secus
viam seminatus est. 20. Qui autem super petrosa seminatus est, hic est qui verbum audit,
et continuo cum gaudio accipit illud : 21. non habet autem in se radicem, sed est tempo-
ralis : facta autem tribulatione et persecutione propter verbum, continuo scandalizatur.
22. Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbum audit, et sollicitudo seculi
istius, et fallacia divitiarum suffocat verbum, et sine fructu efficitur. 23. Qui vero in ter-
ram bonam seminatus est, hic est qui audit verbum, et intelligit, et fructum affert, et
facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud vero trigesimum.
24. Aliam parabolam proposuit illis, dicens : Simile factum est regnum cœlorum homini,
qui seminavit bonum semen in agro suo. 25. Cum autem dormirent homines, venit ini-
micus ejus, et superseminavit zizania in medio tritici, et abiit. 26. Cum autem crevisset
herba, et fructum fecisset, tunc apparuerunt et zizania. 27. Accedentes autem servi patris
familias, dixerunt ei : Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Unde ergo
habet zizania? 28. Et ait illis : Inimicus homo hoc fecit. Servi autem dixerunt ei : Vis,
imus, et colligimus ea? 29. Et ait : Non : ne forte colligentes zizania, eradicetis simul
cum eis et triticum. 30. Sinite utraque crescere usque ad messem, et in tempore messis
dicam messoribus : Colligite primum zizania, et alligate ea in fasciculos ad comburendum :
triticum autem congregate in horreum meum. 31. Aliam parabolam proposuit eis, dicens :
Simile est regnum cœlorum grano sinapis : quod accipiens homo seminavit in agro suo :
32. quod minimum quidem est omnibus seminibus; cum autem creverit, majus est om-

nibus oleribus, et fit arbor, ita ut volucres cœli veniant, et habitent in ramis ejus.
33. Aliam parabolam locutus est eis : Simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum. 34. Hæc
omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas, et sine parabolis non loquebatur eis :
35. ut impleretur quod dictum erat per Prophetam dicentem : Aperiam in parabolis os
meum, eructabo abscondita à constitutione mundi. 36. Tunc dimissis turbis, venit in
domum; et accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes : Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. 37. Qui respondens ait illis : Qui seminat bonum semen, est filius hominis.
38. Ager autem, est mundus. Bonum vero semen, hi sunt filii regni. Zizania autem, filii
sunt nequam. 39. Inimicus autem qui seminavit ea, est diabolus. Messis vero, consummatio seculi est. Messores autem, Angeli sunt. 40. Sicut ergo colliguntur zizania, et igni
comburuntur : sic erit in consummatione seculi. 41. Mittet filius hominis Angelos suos,
et colligent de regno ejus omnia scandala, et eos qui faciunt iniquitatem : 42. et mittent
eos in caminum ignis. Ibi erit fletus et stridor dentium. 43. Tunc justi fulgebunt sicut
sol in regno Patris eorum. Qui habet aures audiendi, audiat. 44. Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro : quem qui invenit homo, abscondit, et præ gaudio
illius vadit, et vendit universa quæ habet, et emit agrum illum. 45. Iterum simile est
regnum cœlorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas. 46. Inventa autem una
pretiosa margarita, abiit, et vendidit omnia quæ habuit, et emit eam. 47. Iterum simile
est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, et ex omni genere piscium congreganti.
48. Quam, cum impleta esset, educentes, et secus littus sedentes, elegerunt bonos in
vasa, malos autem foras miserunt. 49. Sic erit in consummatione seculi : exibunt Angeli,
et separabunt malos de medio justorum, 50. et mittent eos in caminum ignis : ibi erit
fletus et stridor dentium. 51. Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei : Etiam. 52. Ait illis :
Ideo omnis Scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patrifamilias, qui profert
de thesauro suo nova et vetera. 53. Et factum est, cum consummasset Jesus parabolas
istas, transiit inde. 54. Et veniens in patriam suam, docebat eos in synagogis eorum, ita
ut mirarentur, et dicerent : Unde huic sapientia hæc, et virtutes? 55. Nonne hic est fabri
filius? Nonne mater ejus dicitur Maria, et fratres ejus, Jacobus, et Joseph, et Simon, et
Judas? 56. et sorores ejus, nonne omnes apud nos sunt? Unde ergo huic omnia ista?
57. Et scandalizabantur in eo. Jesus autem dixit eis : Non est Propheta sine honore, nisi
in patria, et in domo sua. 58. Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem
illorum.

1. IN ILLO DIE EXIENS JESUS DE DOMO, SEDEBAT SECUS MARE.] Syrus : *Super littus maris.* Christus cum de more in domo, id est, in hospitio, quod pro habitatione et prædicatione Capharnai conduxerat, ut dixi cap. 4. v. 13, prædicasset, dimisit turbas, ut se suaque curarent; utque se et discipulos quiete et cibo reficeret; mox cum sciret turbas, quæ ab ore ejus pendebant, utpote cœlesti ejus doctrina et spiritu inescatas, majore numero affluxuras, ut domus eas non caperet, domo egressus est ad littus capacissimum vicini maris Galilææ, ibique per parabolas sequentes prædicavit.

2. ET CONGREGATÆ SUNT AD EUM TURBÆ MULTÆ, ITA UT IN NAVICULAM ASCENDENS SEDERET, ET OMNIS TURBA STABAT IN LITTORE.] Ob copiam turbæ Christus è littore ascendit in navim, ex eaque quasi è suggestu concionatus est ad turbam innumeram circumfluentem, et littus maris occupantem.

ET LOCUTUS EST EIS MULTA IN PARABOLIS] id est, per parabolas more illius gentis et ævi, ut dixi can. 26. et seq. q. d. Locutus est eis parabolice, id est, figurate et obscure.

3. DICENS : ECCE EXIIT QUI SEMINAT, SEMINARE.] Ad seminandum. Arabicus, *ut seminaret,* Græce ὁ σπείρων, id est, *seminans,* sive seminator. Nota : Apposite doctrina et prædicatio Evangelica comparatur semini, et ex eo prodeunti messi : quia sicut ad messem corporalem opus est semine, terra, sole, pluviis, et ventis : sic etiam similibus opus est ad messem Evangelicam et spiritualem : semen enim est verbum Dei, sive Evangelium, ejusque prædicatio : terra est liberum cujusque audientis arbitrium : sol est gratia præveniens, illuminans, et inflammans liberum arbitrium, ut verbum Dei excipiat, digerat, indeque fructus charitatis et virtutum omnium producat : pluvia est gratia rigans, conservans, et promovens hosce bonos arbitrii actus et motus : venti sunt tentationes, qui illos agitando magis radicant et roborant : denique opus est *patientia.* Græce ὑπομονῆ, id est, sustinentia in laboribus et afflictionibus arandi, seminandi, occandi, sarriendi, etc., ac longanimi messis, id est, fructus et præmii expectatione.

Adverte : finis et scopus, adeoque summa hujus parabolæ est, ut doceat Christus se esse seminatorem, id est, prædicatorem Evangelii in terra, id est, apud homines, sed dispari apud dispares fructu. Primo enim non omnes, qui

audiunt Evangelium, illud acceptant, illique credunt; sicut semen, licet in terra seminatum, non tamen ubique, v. g. in via, vel juxta viam à terra calcata et dura excipitur, nec ullas in ea radices agit. Secundo, non omnes qui credunt, in fide perseverant, sed aliqui suadente tentatione recedunt; sicut semen in terra petrosa germinans, illico ad solis ardorem arescit. Tertio, non omnes, qui in fide perseverant, fructum bonorum operum proferunt; sicut spinæ semen in terra alias bona belle progerminans suffocant, ne fructum producat. Quarto, hæc fiunt non vitio seminis, id est doctrinæ, sed terræ, id est auditorum culpa, illaque varia, scilicet quædam ob petras, quædam ob spinas : petra est caro, spina est mundus, via est trita sæcularis et licentioris vitæ consuetudo, ubi volucres cœli, id est dæmones instar avium velocissimi, diligentissimi, et animarum voracissimi semen auditum, id est doctrinam prædicatam è memoria et mente abripiunt, dum eos, qui secus viam versantur, id est, homines naturæ, et naturali prudentiæ, communique consuetudini et modo vivendi intentos, vagos, item otiosos et curiosos avertunt à consideratione et penetratione doctrinæ auditæ, et ad vanitates solitas distrahunt. Quinto, semen, id est doctrinam in terra bona, hoc est in corde bono suscipiunt, qui illud ruminare incipiunt, in eoque proficiunt : in optimo, qui totis viribus ejus executioni, et virtutum perfectioni incumbunt. Sexto, illud semen fert fructum minorem, aliud majorem, aliud maximum : puta aliud trigesimum, aliud sexagesimum, aliud centesimum, idque ob majorem vel seminationem, id est prædicationem et illuminationem rerum spiritualium, ac gratiæ affluxum, vel ob majus liberi arbitrii cum gratia studium, cooperationem et conatum. Hæc est summa totius parabolæ, ex qua facile est illam, omnesque ejus partes intelligere : quare singulas breviter pertractemus.

Moraliter prædicator cum Christo, qui è domo, imo è cœlo et sinu Patris impulsus vi amoris exiit in terram, exeat è domo contemplationis in agrum prædicationis, ut quod in oratione à Deo hausit, magno spiritu in populum effundat, obeundo urbes et pagos, magisque prædicet sanctæ vitæ exemplo, quam verbo : *Præbeat aliis exemplum, et sit ejus quasi copia dicendi, forma vivendi*, ait S. August. lib. 4. Doctr. Christian. cap. 29. Rursum invocat Deum, ut quod ipse loquitur in aure, Deus loquatur in mente. Nam, ut ait S. Greg. lib. 11. Moral. c. 5. *Plerumque fit, ut cum audientis cor, exigentibus culpis, Dei gratia non repletur, incassum exterius à prædicatore moneatur. Quia mutum est os omne quod loquitur, si ille interius in corde non clamet, qui aspirat verba quæ audiuntur.*

4. Et dum seminat, quædam (semina, vel seminis grana) ceciderunt secus viam, et venerunt volucres cœli, et comederunt ea.] *Secus viam*, scilicet in oram sive limitem agri viæ conterminam, quæ assidue à viatoribus pedibus teritur et calcatur, ac proinde semini concipiendo non est idonea, sed illud nudum servans avibus rapiendum exponit. Est gradatio; ab ineptiore enim terra, in qua seminatur, gradatim ascendit ad minus ineptam, aptiorem et aptissimam. Ineptissima enim ad semen terra est, quæ in via, vel juxta viam omnium pedibus calcatur; minus inepta est terra petrosa; aptior est terra bona, sed spinis admista; aptissima est, quæ tota terrea est, pinguis, et succosa. Porro via est mens malis cogitationibus trita et arefacta, ait Rabanus : hæc enim doctrinam Evangelii suis consuetis cupiditatibus contrariam non capit, non sentit, non intelligit, quia tota suis carnis illecebris intendit. Unde Glossa Interlinearis : Tales, ait, sunt qui nec prædicatione compunguntur, nec bene agere incipiunt.

5. Alia autem ceciderunt in petrosa, ubi non habebant terram multam, et continuo exorta sunt, quia non habebant altitudinem (Græce βάθος, id est profunditatem) terræ.] q. d. Alia ceciderunt in terram petrosam, quæ, quia in ea parum habebant terræ et multum petræ, non potuerunt profundas agere radices; quare illico ebullire et germinare cœperunt, ac ante tempus exorta sunt. Hinc velut præcocia mox defecerunt : *Quod enim cito fit, cito perit.* Causam subdit.

6. Sole autem orto æstuaverunt (Græce ἐκαυματίσθη, id est, caumate, sive æstu solis exusta sunt, æstu perierunt, tam semina, quam germina ex eis præcociter erumpentia) et quia non habebant radicem, aruerunt.] Quia enim tenuem habebant terram, cui mox succedebat petra, hinc partim defectu humoris, partim vi solis ad petram radios suos reflectentis, itaque æstum augentis et intendentis, arefacta et exusta sunt. Porro petra est durities protervæ mentis, ait Rabanus, in qua non est altitudo, id est, profunditas terræ, id est profunda lenitas animæ obedientis, et disciplinis cœlestibus institutæ. Unde tales dulcedine tantum auditi verbi, et promissionis cœlestis ad horam delectantur; sed radicem desiderii salutaris non figunt, ideoque ardore solis, id est, fervore persecutionis uruntur per impatientiam; quia verbum Dei firmiter non hæserat menti, ideoque exarescunt, id est, virorem fidei perdunt, ait Interlinearis. Rursum S. Chrysost. *In animabus*, ait, *quæ petra est, potest fieri terra pinguis; et quæ via, non conculcari; et spina, destrui. Omnibus Christus loquebatur, etsi prævideret futura, ut posset dicere, Quid me oportuit facere, et non feci? in quo docet discipulos, ne desides sint, etiamsi plures audientium pereant.*

7. Alia autem ceciderunt in spinas : et creverunt spinæ, et suffocaverunt ea.] *In spinas*, id est, in terram germinantem spinas : inter spineta : *Et creverunt*, Græce ἀνέβησαν, id est, *ascenderunt*, id est citius excreverunt, seseque dilatarunt, quam bona semina, quæ sensim et tarde exurgunt (lolium enim facile crescit, triticum difficile, ideoque à lolio suffocatur) itaque ea jam in culmos germinantia suffocaverunt, tum quia humorem et alimentum eis per radices suas præripuerunt; tum quia auram liberam, locumque crescendi, seseque dilatandi eis ademerunt : spinas has Christus vers. 22. interpretatur divitias.

8. Alia vero ceciderunt in terram bonam, et dabant fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud trigesimum.] Arabicus : *Pro uno centum, et pro alio sexaginta, et pro alio triginta.* Hæc disparitas fructus oritur ex disparitate tum terræ, tum culturæ. Terra enim pinguis, si bene colatur, ex uno grano profert centum grana : alia minus pinguis sexaginta, alia

sterilior, triginta. Porro terra bona est fidelis et devota conscientia, ait Interlinearis.

Nota : sola quarta pars, sive sors seminis, scilicet quæ cecidit in terram bonam, fecit fructum : reliquæ enim tres seminis sortes, scilicet quæ cecidere in viam, in terram petrosam, et in spinas, periere, nec fructum fecere ; ita ex auditione concionis pauci proficiunt, sed longe plures nullum faciunt fructum.

9. Qui habet aures audiendi, audiat.] Utitur hac phrasi Christus, cum res est obscura et symbolica, aut ardua et difficilis, ut attentionem et studium auditorum excitet. *Aures audiendi*, id est, ad audiendum habet, qui sedulo audit, et attendit verbis Christi ea mente, ut illa capiat et ruminet, illisque obediat, et opere exequatur. Multi enim audiebant Christum ex curiositate, ut audirent aliquid novi, docti, sublimis, elegantis; non autem ut illa quæ audiebant, menti imprimerent, et opere perficerent. Ili non habebant aures ad audiendum. Tales etiamnum sunt multi, qui audiunt conciones ob elegantiam vel doctrinam, non ut vitam mutent, de quibus Deus Ezechielis c. 33. *Es eis*, ait, *quasi carmen musicum, quod suavi dulcique sono canitur, et audiunt verba tua, et non faciunt ea.*

10. Et accedentes discipuli dixerunt ei : Quare in parabolis loqueris eis ?] q. d. Turbæ rudes non capiunt sermones parabolicos et symbolicos, ut quid ergo eos illis ingeminas? Cur non clare eis sensa tua pandis, ut ea intelligant?

11. Qui respondens, ait illis : Quia vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum, illis autem non est datum.] Arabicus, *Vos donati estis cognitione mysteriorum regni cœlorum, et illi donati non sunt.* Causa, cur Christus loquebatur turbis in parabolis, erat, quia plerique ex illis vel adhuc erant incapaces doctrinæ cœlestis et Evangelicæ, vel illi non credebant, imo nonnulli irridebant : Scribæ etiam cum suis calumniabantur, Christumque habebant pro impostore falsoque Propheta : quare non habebant *aures audiendi*, quas, v. 9. exegit Christus. Ubi autem non est auditus, ne effundas sermonem, ait Sapiens. Tacite ergo stimulat eos Christus, ut aures audiendi induant, ac sermones suos parabolice dictos scrutentur; eorumque explicationem humiliter studio obsequendi ab eo efflagitent, itaque se capaces Evangelicæ prædicationis efficiant. Quod ubi fecerint, spondet se clare explicaturum ea, quæ parabolice hic enuntiat.

Porro indicat Christus capacitatem hanc non posse obtineri viribus propriis, sed à Deo suppliciter postulandam; Dei enim esse donum, quod ipse discipulis Christi dederit, aliis negarit, eosque in sua cæcitate et perfidia reliquerit, q. d. Vestra, ô Apostoli, est hæc gratia et felicitas, quod Deus vobis dederit fidem in me, quodque ea de causa ego ejus mysteria clare vobis enuntiem, cum ceteris loquar dumtaxat in parabolis. Fides enim est donum Dei. Vos ergo de eo jugiter Deo gratias agite, ac pro ceteris Deum orate, ut eis pariter det aures audiendi, sicut dedit vobis : tunc enim parabolas meas clare edisseram, uti edissero vobis. Unde Marcus c. 4. v. 11. habet : *Illis, qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt*, id est, incredulis, qui sunt extra fidem et Ecclesiam, omnia à me dicuntur et aguntur parabolice, id est, obscure per symbola et ænigmata, ne ea contemnant, rideant, cavillentur. Nam, ut Beda : *Non solum ea, quæ loquebatur Dominus, verum etiam quæ faciebat, parabolæ fuerunt, id est, rerum mysticarum signa*, ab incredulis Scribis et Judæis abscondita, juxta illud : *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* Matth. 7. 8. Quocirca addit Marcus : *Ut videntes videant, et non videant* (non intelligant), *et audientes audiant, et non intelligant : nequando convertantur, et dimittantur eis peccata.* q. d. Excæcati sunt et obstinati, ideoque in sua cæcitate et perfidia perseverant, nec lumen veritatis, quod offero, admittunt. Cæcitas autem hæc est pœna præcedentium peccatorum, quæ commiserunt. Hæc omnia magis patebunt ex sequentibus.

Nota : Τὸ *ut*, cum ait Marcus : *Ut videntes videant, et non videant*, significat non causam et intentionem, sed consecutionem et effectum. Non enim Christus parabolice loquens intendebat positive eos excæcare, sed permittere dumtaxat id, quod ex parabolis Christi sequebatur, scilicet ut Scribæ et Judæi invidia et concupiscentia occæcati, videntes tot Christi miracula, et audientes cœlestem ejus sapientiam, illi tamen non crederent, nec visa et audita intelligerent; sed similiter se haberent, perinde ac si ea non vidissent nec audissent.

12. Qui enim habet, dabitur ei, et abundabit : qui autem non habet, et quod habet, auferetur ab eo.] Arabicus : *Et qui habet aliquid, dabitur, et addetur : et qui non habet, etc.* Gnome est habens speciem proverbii, ait Salmeron, Franc. Lucas, Maldonatus et Jansenius, estque verissima; ditioribus enim datur, pauperibus semper aufertur. Simili enim modo Deus fideles et electos suos, quales erant Apostoli, in dies cumulat novis gratiis et beneficiis, ut in virtute et sanctitate abundent : ab infidelibus autem, ingratis et indignis, quos negligit et despicit, quales erant Judæi, sensim sua dona tam gratiæ, quam naturæ aufert.

Sensus est primo, q. d. Qui habet fidem, dabitur ei mysteriorum regni Dei cognitio; hæc enim sine fide cognosci nequeunt; qui vero non habet fidem, ab eo auferetur bonum quod habet, q. d. Vobis, ô Apostoli, quia in me quasi Messiam creditis, datum est assidue et clare à me audire mysteria Dei et cœli, quibus in ejus spem et amorem in dies magis rapiamini. At Judæis et Scribis, qui in me quasi in Messiam suum credere nolunt, Deus auferet tenuem, quam de Deo et cœlo habent cognitionem et sensum ; imo privabit eos Ecclesia, regno, pontificatu, templo, sacrificio, patria omnique re sacra et civili, ut profani et perfidi, vagabundi et miseri toto orbe oberrent. Ita S. Hieronymus, Euthymius et Hilarius, qui sic exponit, q. d. Habens fidem, mysteria fidei percipiet. At Judæi fidem non habentes, legem quoque, quam habuerant, perdiderunt.

Secundo, q. d. Qui habent aures audiendi, hoc est ad audiendum, nimirum qui ad me afferunt sincerum affectum, scilicet purum fidei et veritatis desiderium et studium, uti vos ex Dei dono affertis, ô Apostoli, his ego clare veritatem cœlestem aperiam, eosque in via virtutis, spiritusque, qua ad regnum Dei perveniant, assidue promovebo : at qui hoc purum veritatis desiderium non habent, sed suis cupiditatibus,

superstitionibus et erroribus indulgent, uti facitis vos, ô Judæi et Scribæ, ab his parva illa quam habent de Deo rebusque divinis, cognitio sensim auferetur; fientque cæci omnino, ideoque vobis, ô Judæi, ego Christus loquor non clare, sed obscure in parabolis, uti sequitur : *Qui enim parvam boni scintillam habet, et eam non excitat accenditque per spiritum et spiritalia, necesse est eam extingui,* ait Theophylactus : studium enim est, quod promovet studiosos uti in literis, sic et in virtutibus : quod si studium auferas, deficiet sensim scientia et virtus, etiam jam acquisita. Ita S. Chrysostomus, Beda, Remigius, D. Thomas et alii.

Tertio, S. Augustinus lib. 1. de Doctr. Christ. c. 1. τὸ *habet* exponit per *utitur*, applicatque prædicatoribus, q. d. Prædicator, qui doctrinam habet, id est, doctrina sibi à Deo data utitur, strenueque eam prædicat, aliisque communicat, hunc nunquam doctrina, verbaque, quæ dicat et prædicet, Deo suggerente, deficient : at si quis doctrina non utatur, sensim ipse ejus obliviscetur, illamque amittet. Sic enim *habere* pro *uti* sumitur c. 25. v. 29. Ita experimur strenuos concionatores, quo plus concionantur, eo plus verbis spirituque abundare, instar fontium, è quibus quantum aquæ effluit, tantumdem aliunde rursum affluit.

13. Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, et audientes non audiunt, neque intelligunt.] Ecce hic clare Christus aperit causam, quam vers. 11. attuli, cur ipse Judæis et Pharisæis loqueretur in parabolis, quia scilicet ipsi Christum antea clare de pœnitentia, et via ad regnum cœlorum docentem et prædicantem audire, id est, intelligere, obedire et credere noluerunt, ac videntes ejus sanctitatem et miracula, ex iis ipsum pro Messia agnoscere et colere detractarunt. Merebantur ergo, ut obscure et per parabolas eis loqueretur Christus. Ipse enim docebat Carpharnai, ubi erant mercatores opulenti, suis opibus, luxui, et pompæ incubantes : alii erant Scribæ et Pharisæi, vel eorum asseclæ, hi doctrinam Christi de cœlo, de opum contemptu, de humilitate, paupertate, pœnitentia, etc., aspernabantur, imo ridebant et calumniabantur : quare Christus studio confugit ad parabolas, quas cum non intelligerent, ridere et calumniari non poterant : locutus est ergo eis in parabolis, non idcirco quod absolute essent reprobi, sed quia erant indigni, ingrati et incapaces; nam eum simpliciter et clarissime docentem et prædicantem, magis curiositatis et calumniæ causa, quam credendi studio audierant, ut patet ex cap. præcedenti v. 2. 10. 14. 24. 38. et c. 11. v. 23. ubi Christus *væ* æternæ damnationis in cives Capharnai detonat : *Usque in infernum,* inquit, *descendes : quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem.* Ita S. Hilarius, Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus et Beda. Fateor tamen inter hanc infidelium Judæorum turbam admistos fuisse plures, qui boni, vel misti erant desiderii audiendi Christum salutis suæ causa : sed quia hi immixti erant turbæ infidelium Christo adversantium, hinc cum ea non nisi parabolas audire ipsis datum est, ut ex iis, licet non intellectis, saltem admirationem et reverentiam in Christum conciperent; quæ deinde ulterius eos promoveret et instigaret; imo, ut ait S. Chrysostom., Pharisæis et Scribis omnibus, quantumvis malignis et obstinatis, Christus loquebatur in parabolis hac mente et hoc fine, ut ipsis eas scrutandi, ac Christo credendi, seque salvandi desiderium sincerum injiceret, injectumque acueret, atque ut cæcitatem temporaneam passi in parabolis, quas non capiebant, avidius verum lumen Christum requirerent, et parabolarum explicationem ab eo flagitarent. Et hoc innuit Marcus cap. 4. 23. dicens : *Multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire,* ut scilicet, qui possent eas intelligere et capere, caperent; qui vero non possent, stimularentur ad explicationem earum vestigandam, et à Christo flagitandam.

14. Et adimpletur in eis prophetia Isaiæ dicentis : Auditu audietis, et non intelligetis : et videntes videbitis, et non videbitis.] Id est non intelligetis id, quod in Christo videtis et auditis.

15. Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus graviter audierunt (Arabicus : *Et gravatæ sunt aures eorum*) et oculos suos clauserunt : nequando videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sanem eos.] Citat Isaiam c. 6. v. 9. et 10. ubi pro *incrassatum* Noster vertit *excæca,* id est, excæcabis (Chald. *infatua cor populi hujus.* Hebr. est הַשְׁמֵן *husmen,* id est, impingua, incrassa cor populi hujus, et aures ejus aggrava. Unde nota excæcationem, incrassationem, obdurationem tribui tum Deo hominem excæcatum, incrassatum et obduratum deserenti, et in sua excæcatione relinquenti, ejusque occasiones ingerenti : tum homini, quia proprie ac sponte sua seipsum excæcat, incrassat, obdurat, dum suis tenebris et vitiis mordicus adhærescens, ad lumen divinum oculos claudit, et ad doctrinam Christi mentis aciem obfirmat et occludit. Unde Septuag. Isaiæ 6. quos sequitur Noster, legentes aliis punctis הִשְׁמַן *huscheman,* vertunt clariore et penitiore sensu : *Incrassatum est cor populi hujus,* scilicet, directe à seipso, indirecte à Deo; præsertim, qui præcedentia significant eos non tam à Deo, quam à propria sua cupiditate, superbia, malitia, odio et invidia in Christum excæcatos fuisse. Vide dicta Isaiæ 6. v. 9. et 10. ubi fuse hæc explicui.

16. Vestri autem beati oculi, quia vident (Arabicus, *quia ipsi perspiciunt*), et aures, quia audiunt.] *Oculi et aures* tum corporis, tum potius mentis accipe. q. d. Beati estis, ô Apostoli, quia mysteria regni cœlestis à me hauritis oculis et auribus, tum externis corporis, tum internis animi; oculis enim corporis videtis meos sanctos mores, gestus, mysteria, miracula : auribus auditis cœlestia mea dogmata : sed, quod longe potius est, oculis et auribus mentis, Deo illam illuminante, eadem capitis, creditis, et intelligitis, quod non faciunt Judæi : animus enim, æque ac corpus, suos habet oculos et aures, imo ipse totus est oculus, totus est auris, ut quælibet visa et audita percipere et intelligere valeat.

17. Amen quippe dico vobis, quia multi Prophetæ et justi cupierunt videre quod videtis, et non viderunt; et audire quæ auditis, et non audierunt.] Nam, ut ait Christus Joan. 8. 56. *Abraham exultavit, ut videret diem meum : vidit et gavisus est.* Jacobi vox et votum est : *Salutare tuum expectabo, Domine,* Gen. 49. 18; et Isaiæ, c. 45. 8. *Rorate, cœli, desuper, et nubes pluant justum. Aperiatur terra et germinet salvatorem.* Idem fuit sensus, idem desiderium omnium Patriarcha-

rum, omnium Prophetarum, omnium Sanctorum veteris Testamenti, scilicet, cernere et audire Messiam mundi redemptorem, doctorem et salvatorem.

Fertur S. Augustinum tria in votis habuisse; Primum, videre Christum in carne conversantem: Secundum, cernere Romam in splendore Imperii triumphantem: Tertium, audire Paulum in cathedra fulminantem. Idem multorum fuit, et etiamnum est votum.

18. VOS ERGO AUDITE PARABOLAM (explicationem parabolæ) SEMINANTIS. OMNIS QUI AUDIT VERBUM REGNI (cœlorum, scilicet, quantum et quale illud sit, quibusque viis et mediis occupandum) ET NON INTELLIGIT, VENIT MALUS (ὁ πονηρὸς, id est, ille malus per excellentiam, puta diabolus) ET RAPIT QUOD SEMINATUM EST IN CORDE EJUS: HIC EST QUI SECUS VIAM SEMINATUS EST.] Clarius Lucas cap. 8. vers. 12. *Semen*, inquit, *est verbum Dei. Qui autem secus viam, hi sunt qui audiunt; deinde venit diabolus, et tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant.*

Apposite verbum Dei sive Evangelium, ejusque prædicatio comparatur semini et seminationi: Primo, quia sicut verbum ore prædicantis; sic semen manu seminantis spargitur et seminatur. Secundo, sicut verbum aure et corde audientis; sic semen visceribus terræ suscipitur et concipitur, ut pariat germina. Tertio, sicut semen omnium frugum et fructuum, sic et verbum Dei omnium bonorum operum parens est et causa. Quarto, sicut terra sine semine non nisi urticas, lolia et spinas progerminat, sic et mens hominis sine verbo Dei non nisi vana, vitiosa et noxia profert. Quinto, sicut semen, ut fructificet, debet seminari, et recipi in terra non dura nec saxosa, arida aut spinosa, sed molli, humida, pura et succosa; sic et verbum Dei, ut fructus spirituales proferat, debet suscipi corde molli, flexili, puro et ad virtutem pietatemque propenso. Hoc est, quod ait Jacobus c. 1. v. 21. *In mansuetudine suscipite insitum verbum.* Vide ibi dicta.

Rursum Palladius lib. 2. de Re rustica tit. 35. ne semina à talpis, muribus, formicis, campis, locustis rodantur, remedium suggerit, ut semina prius rebus austeris et amaris macerentur. *Serpentes*, ait, *prope omni austeritate fugantur, et nocentes spiritus innocentia fumi graveolentis exagitat. Uramus galbanum, vel cervi cornua, radices lilii, capræ ungulas. Hoc genere monstra omnia prohibentur.* Sic et Plinius lib. 19. c. 10. docet cicer arcere erucas ab oleribus, additque: *Semen olerum in succo ejus* (absinthii) *madefactum seratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt.* Vide eumdem de seminum vitiis et remediis lib. 18. c. 17. ubi inter alia ait: *Vino ante perfusa semina minus ægrotare existimant.* Pari modo, ut semen verbi et gratiæ Dei, in corde et voluptatum corrosione intactum servemus, macerandum est sobrietate, jejunio, pœnitentiis, cæteraque vitæ austeritate: hæc enim à mente omnem putredinem et corruptionem deliciarum arcet. Sexto, sicut terra debet arari, stercorari, occari, sarriri, runcari, etc., ut semen in ea germinet et fructum edat; sic et cor hominum debet subigi, purgari, excoli laboriosis actibus pœnitentiæ, mortificationis, obedientiæ, aliarumque virtutum, ut verbum Dei in eo fructum proferat. Hoc est, quod ait Isaias cap. 32. 20. *Beati qui seminatis super omnes aquas, immittentes pedes bovis et asini.* Vide ibi dicta. Septimo, sicut semen, ut pullulet, eget pluvia, sole et cœlo; sic et ut verbum Dei in mente radicetur, et germina bonorum desideriorum et operationum producat, debet irrigari gratia, et calefieri charitate cœlesti. Hoc est, quod ait Isaias cap. 61. 11. *Sicut terra profert germen suum, et sicut hortus semen suum germinat; sic Dominus Deus germinabit justitiam* (per verbum Evangelii à Christo et Apostolis sparsum) *et laudem coram universis Gentibus.* Octavo, sicut semen in terra susceptum, ut fructificet, debet resolvi, frangi, aperiri et mori; sic et verbum in corde hominis, ut fructificet, oportet, ut meditando resolvatur, comminuatur, conteratur et quasi moriatur, utque cor ipsum pariter comminuat et mortificet, juxta illud Christi: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Joan. 12. 24. Rursum, terra ut ex semine fructum ferat, debet pati aratrum, occationem, pluvias, grandines, ventos, etc.; sic fidelis, ut ex verbo Dei fructum edat, debet multa adversa sustinere. Nono, semen prius debet radices agere in terra, deinde in germina, et ramos progerminat, mox in flores efflorescit, et ex iis denique fructus producit; sic et verbum Dei prius radicari debet in mente, deinde germina bonarum cogitationum et flores bonorum desideriorum proferre, ut tandem fructus bonorum operum producat. Decimo, vis tota arboris, fruticis et plantæ est in semine: ex illo enim tota arbor et planta omnesque ejus partes et membra (quæ proportionaliter similia habet membris animalis et hominis) prodeunt: quocirca multi censent semen animatum esse; idque innuit Aristoteles l. 2. de Generat. anim. c. 1. Semen enim in terra jactum, mox quasi vivens viva producit germina. Pari modo tota vis virtutis, perfectionis et sanitatis, qua homo fit spiritualis, sanctus et perfectus, continetur in verbo Dei quasi in semine: hoc enim in mente se explicans et germinans, omnes omnium virtutum actiones producit. Undecimo, diversa semina diversos fructus producunt, ut semen pyri pyrum, pruni prunum, cerasi cerasum, tritici triticum, hordei hordeum, etc. Sic diversæ sententiæ Evangelii diversos in mente affectus pariunt, ut gnomæ humilitatis pariunt humilitatem, patientiæ patientiam, pœnitentiæ pœnitentiam. Duodecimo, sicut ad generandum prolem concurrit pater et mater; sic ad fructum producendum concurrit semen et terra, sed ita, ut terra totam vim hunc, illumve fructum producendi, hauriat à semine. Simili modo ad bonum opus concurrit verbum Dei, tum externum, tum magis internum ac liberum hominis arbitrium, quod verbo Dei cooperari debet, sed ita, ut totam vim producendi opus spirituale, supernaturale et divinum, quod sit Deo gratum et meritorium vitæ æternæ, hauriat à Dei verbo et gratia, ut docet Concilium Tridentinum sess. 6, sicut à libero arbitrio haurit libertatem, sive quod sit opus liberum, non coactum, nec necessarium: verbum enim internum, quod Deus loquitur in anima, eam excitans et corroborans ad actus pœnitentiæ, patientiæ, charitatis, religionis, etc.; non est aliud quam ipsa gratia Dei intellectum illuminans, et affectum sive voluntatem roborans, et accendens ad opera divina virtutum. Hoc autem verbum internum, puta, hanc gratiam, Deus solet addere verbo prædicationis externo, itaque illud quasi animare, quod alio-

qui sine gratia esset, quasi inanime, inefficax et invalidum ad tanta opera. Quod ergo prædicator loquitur exterius in aure, hoc Deus interius in corde loquatur oportet, ut fiat fructus.

Denique sicut ex potentiori et efficaciore semine, atque ex meliore terra melior producitur fructus, v. g. melius triticum, melius hordeum; sic pariter ex potentiori prædicatione, Deique gratia, ac ferventiori cooperatione liberi arbitrii producitur præstantior virtutis actus, opusque magis excellens et heroicum. Audi Plinium l. 18. c. 24. *Semen optimum anniculum* (unius anni), *bimum deterius, trimum pessimum, ultra sterile: quod in ima area subsedit, ad semen reservandum est. Id enim optimum, quoniam gravissimum: optimum granum, quod rubet, et dentibus fractum eumdem habet colorem: deterius, cui plus albi inest.* Deinde serendi leges hasce præscribit. Primo: *sationem locis humidis celerius fieri; ratio est, ne semen imbre putrescat: siccis serius, ut pluviæ sequantur, ne diu jacens, atque non concipiens vanescat.* Secundo: *artis est æqualiter spargere. Manus utique debet congruere cum gradu, semperque cum dextro pede.* Tertio: *non transferendum est semen ex locis frigidis in calida, neque ex præcocibus in serotina.* Quarto: *pingui solo plus serito, gracili minus.* Quinto: *oraculum illud custodiendum, segetem non defruges*, id est, ne nimia fœtura fructum omnem exhaurias; nam, ut ait Columella, *constat segetem nimia defrugatione exinaniri.* Sexto addit Plinius: Serendum est, *cum luna est in Ariete, Geminis, Leone, Libra, Aquario. Virgilius triticum et far à vergiliarum occasu seri jubet, hordeum inter æquinoctium et brumam: viciam vero, faseolos et lentem Boote occidente.* Hæc omnia mystice adapta Prædicatoribus sationis Evangelii.

Et non intelligit.] Non advertit, non capit, non penetrat vim et sensa verbi Dei, eo quod alia occupatio, desiderium vel cura, aut ipse dæmon animum ad alia cogitanda divertat et distrahat.

Hic est, qui secus viam seminatus est.] Id est, semen verbi Dei excepit, q. d. Hic, et hujus cor significatur per illam terræ partem, quæ in via vel juxta viam existens semen seminantis suscepit: unde Vatablus per hypallagen sic vertit: *Hoc* (semen) *est, quod juxta viam seminatum est.* Sicut enim semen in via, vel juxta viam cadens, à terra calcata et dura respuitur, ideoque in terra patulum ab avibus rapitur: sic pariter semen verbi Dei in corde consuetudine peccandi obdurato non suscipitur, sed illico à dæmone cor ad consueta peccata impellente, rapitur. Talis ergo reipsa, non agri, sed viæ; non auditoris, sed contemptoris nomen speciemque et formam obtinet: quare irritus prorsus et cassus est in eo, utpote tam duro et inepto, omnis seminis verbi Dei jactus.

Porro terræ in via calcatæ ad semen ineptitudo tollitur, si ipsa aratro, deinde ligone bene subigatur, fiatque mollis et tenera, ut semen concipiat: aratio enim viam exteret, et sepes transitum calcantium occludet; deinde stercoretur, sed moderate et congrue. Nam, ut ait Plinius lib. 18. c. 23. *Ager, si non stercoretur, alget: si nimium stercoratus est, aduritur: satiusque est id sæpe, quam supra modum facere. Quo calidius solum est, eo minus addi stercoris, ratio est.* Simili modo cordis vitiosa consuetudine, quasi callo, obdurati ineptitudo ad verbum Dei tollenda est compunctione, quæ duritiem cordis scindat et molliat, ac ligone continentiæ, quæ vitiosas cupiditates frangat, et rectæ rationi legique Dei subjiciat.

20. Qui autem super petrosa seminatus est (semen excepit: sicut enim dicitur seminari semen, sic et terra; sed semen objective, terra passive) hic est qui verbum audit, et continuo cum gaudio accipit illud.] Vatabl. *Quod autem in petrosa seminatum est, hoc significat eum qui*, etc.

21. Non habet autem in se radicem, sed est temporalis; facta autem tribulatione et persecutione propter verbum, continuo scandalizatur.] Hæc est secunda terræ semen recipientis conditio, priore, quæ præcessit, melior. Prior enim in via plane dura semen respuebat, hæc vero habens aliquid terræ mollis semen recipit et concipit, sed ad modicum tempus. Sensus est ergo, q. d. Terræ petrosæ seminatæ simile est cor auditoris illius, qui verbum Dei audit, et cum gaudio illud mente accipit, concipit, ruminat, probat; quia delectatur illius pulchritudine, rectitudine, æquitate, sanctitate et spe consequendæ felicitatis, juxta illud: *Justitiæ* (leges et præcepta) *Domini rectæ, lætificantes corda.* Psal. 18. 9. hinc cito erumpit in herbam, id est, in pium erga fidem affectum et reliqua pietatis opera. Verum hic quia in corde parum habet terræ et plus petræ, hoc est, quia plus habet pravæ consuetudinis in voluptatibus suis obduratæ et lapidescentis, quam terreæ propensionis ad res pias, hinc verbum Dei in eo profundam radicem agere nequit: sed est *temporalis*, id est, non est constans in fide, sed ad modicum tempus, ut vertit Arabicus, credit; qui dum sentit verbum Dei suis cupiditatibus et vitiis, quibus assuevit, adversari, illud instar terræ duræ et petrosæ elidit et rejicit. Unde Lucas ait c. 8. 14. Hi sunt *qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt*, à Dei verbo et fide, aut certe à lege, quam fides sequendam dictat: quare facta tribulatione à privatis, vel persecutione à publicis magistratibus, quæ ei vitam, opes, voluptates aut honores, quibus assuevit et amore affixus est, ob Dei verbum et fidem adimere minantur, continuo scandalizatur, id est, Syrus, *offenditur*, offensusque à fide vel fidei professione et exercitio resilit, et, ut Lucas ait, *recedit*, deficit, apostatat. Exemplum dat S. Gregor. hom. 15. in Evang. *Petrosa terra*, inquit, *humorem non habuit: quia hoc, quod germinaverat, ad fructum perseverantiæ non perduxit. Multi namque cum verbum contra avaritiam audiunt, eamdem avaritiam detestantur, rerum omnium contemptum laudant: sed mox, ut viderit animus quod concupiscat, obliviscitur quod laudabat. Multi cum verbum contra luxuriam audiunt: pollutiones carnis non solum perpetrare non appetunt, sed etiam perpetratas erubescunt: sed mox ut carnis species eorum oculis apparet, sic mens ad desideria rapitur, ac si adhuc ab ea nihil sit contra hæc eadem desideria deliberatum: et damnanda agit, quæ, quidquid egisse se meminit, jam et ipsa damnavit. Sæpe etiam contra culpas compungimur, et tamen post fletum ad easdem culpas redimus.*

22. Qui autem seminatus est (semen verbi Dei excepit) in spinis, hic est, qui verbum audit (Vatablus: *semen, quod seminatum est inter spinas significat eum, qui*, etc.) et sollicitudo sæculi istius, et fallacia divitiarum suffocat verbum, et sine fructu efficitur. Tertia est hæc terræ

semen recipientis sors et conditio, secunda tanto melior, quanto minus impedimenti ad germinandum afferunt spinæ, quam petræ. Terra ergo hæc notat cor auditoris, quod divitiis et curis sæculi quasi spinis obsitum est; hæ enim semen verbi Dei progerminans eliduntet suffocant, antequam maturos virtutum fructus producat. Nota: divitiæ apte comparantur spinis, quia instar spinarum mentem distrahunt, pungunt, cruciant, ut de rebus divinis diviti sæpe cogitare non libeat. Audi Rabanum: *Recte spinæ vocantur, quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant, et quasi strangulando, spirituales virtutum fructus gignere non permittunt.*

Audi et S. Hieronymum: *Mihi videtur et illud, quod juxta litteram ad Adam dicitur: Inter spinas et tribulos panem tuum manducabis, hic significare mystice, quod quicumque sæculi se dederit voluptatibus, curisque istius mundi, panem cœlestem et cibum verum inter spinas comedit.*

Et S. Gregorium homil. 15. in Evang. *Quis mihi unquam crederet, si spinas divitias interpretari voluissem, maxime, cum illæ pungant, istæ delectent? Et tamen spinæ sunt, quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant, et cum usque ad peccatum pertrahunt, quasi inflicto vulnere cruentant.*

Sollicitudo sæculi.] Id est, rerum sæcularium et temporalium, v. g. cura uxoris, prolium, familiæ, status, officii, dignitatis, quæ habet, vel quæ sibi aut suis ambit; hæc quasi spina aculeis suis mentem lacerat, id est, distrahit, turbat, mordet, vulnerat, exedit, juxta illud:

Res est solliciti plena timoris amor;

Cum ex diverso sollicitudo salutis et rerum divinarum mentem colligat, serenet, sanet, vegetet: Audi S. Gregorium hom. 15. *Suffocant, quia importunis cogitationibus guttur mentis strangulant: et dum bonum desiderium intrare ad cor non sinunt, quasi aditum flatus vitalis necant. Notandum etiam quod duo sunt, quæ divitiis jungit, sollicitudines videlicet, et voluptates: quia profecto et per curam mentem opprimunt, et per influentiam resolvunt.*

Fallacia.] Id est, seductio *divitiarum*, sunt ipsæ fallaces divitiæ, quæ mentem à Deo et salute seducunt ad vanas et noxias opes, quæ multorum peccatorum et sæpe damnationis sunt causa, per fas et nefas conquirendas: fallaces ergo sunt, quia, quod promittunt, non præstant, voluptatem scilicet et jucunditatem, ut Interlinearis: imo pro ea æternas gehennæ pœnas sæpe homini accersunt. Audi S. Hieronymum: *Blandæ sunt divitiæ, aliud agentes, aliud pollicentes. Lubrica est illarum possessio, dum huc illucque circumferuntur, et instabili gradu vel habentes deserunt, vel non habentes referciunt. Unde et Dominus divites asserit difficulter intrare in regnum cœlorum, suffocantibus divitiis verbum Dei, et rigorem virtutum emollientibus.*

Et S. Gregorius homil. 15. in Evang. *Fallaces sunt*, inquit, *quæ nobiscum diu permanere non possunt: fallaces sunt, quæ mentis nostræ inopiam non expellunt. Solæ autem divitiæ veræ sunt, quæ nos divites virtutibus faciunt. Si ergo fratres charissimi divites esse cupitis, ad regnum cœleste tendite. Si gloriam dignitatis diligitis, in illa superna Angelorum curia adscribi festinate.*

23. Qui vero in terram bonam seminatus est (semen verbi Dei excepit) hic est, qui audit verbum, et intelligit, et fructum affert: et facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud vero tricesimum.] *Terra bona*, ait ex Remigio S. Thomas in Catena, *est fidelis conscientia electorum, sive mens sanctorum: qui verbum Dei cum gaudio et desiderio et cordis devotione suscipit, et inter prospera et adversa viriliter conservat, et ad futura perducit, unde sequitur: Et facit fructum aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud vero tricesimum.*

Intelligit (mente considerat, ruminat, penetrat, probat, gustat, retinet) et fructum affert.] Tum bonorum operum, quæ verbum et lex Dei facienda præcipit aut consulit, tum iis respondentis mercedis et gloriæ in cœlo. Unde addit Lucas, *in patientia*, Græce ἐν ὑπομενῇ, id est, *in longanimitate*, scilicet more agricolæ, longanimiter post sementem bonorum operum et laborum patientiæ, ex ea sperans et expectans fructum et messem cœlestis præmii. *Terra bona*, ait S. Gregorius hom. 15, *fructus per patientiam reddit. Uva calcibus tunditur, et in vini saporem liquatur; oliva contusionibus expressa, amurcam suam deserit, et in olei liquorem pinguescit: per trituram areæ à paleis grana separantur, et ad horreum purgata perveniunt*, etc. Hinc S. Bonaventura in cap. 8. Lucæ ait, bonum auditorem verbi Dei se totum illi mancipare, omnesque animæ suæ potentias, scilicet intellectum, voluntatem sive affectum, memoriam, operandi facultatem et patiendi. Intellectum mancipat et voluntatem, quia verbum recipit in corde bono et optimo. Memoriam, quia verbum retinet; operandi facultatem et patiendi, quia fructum affert in patientia. Ex adverso mali auditores custodiunt verbum Dei sicut frumentum in area, ait Hugo, hoc est, in quaternionibus et libris, nunquam seminantes et nunquam inde comedentes; et ideo nunquam metent, etc.

Et facit (fructum) aliud (semen) quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud vero tricesimum.] Syrus: *Profertque alius* (homo seminatus, id est, qui semen verbi Dei excepit, producit vi istius seminis fructus) *centenos, alius sexagenos, alius denique tricenos. Notandum*, ait S. Hieronymus, *quod sicut in terra mala tres fuere diversitates, scilicet, secus viam, petrosa et spinosa loca: sic in terra bona trina diversitas est, centesimi, sexagesimi et fructus tricesimi. Et in illa, aut etiam in ista non mutatur substantia, sed voluntas: et tam incredulorum quam credentium corda sunt, quæ semen recipiunt.*

Porro, fructus verbi Dei centesimus vocatur maximus, sicut maximus fructus seminis est, si ex uno grano aut uno modio colligatur messis centum granorum aut modiorum, uti collegit Isaac Genes. 26. 12. Fructus sexagesimus vocatur mediocris et medius, tricesimus magnus, sed infimus, hoc enim dumtaxat præcise ad litteram intendit hic Christus. Ponitur enim numerus definitus pro indefinito: alioqui potuisset addere, *aliud facit fructum quadragesimum, aliud vicesimum, aliud quinquagesimum*, etc. Unde contra Jovinianum et Calvinum ex hoc loco recte probatur inæqualitas meriti, et consequenter præmii bonorum operum in cœlo. Ita S. Chrysost. hom. 45. S. Augustinus de Virgin. cap. 46. Na-

zianzen. orat. 28. quæ est in Maximum, et alii. Verum Patres, quidquid rideat et occlamet Calvinus, hæc speciatim vere applicant diversis statibus. Primo S. Hieronymus hic et lib. 1. contra Jovin. ac S. Athanasius epist. ad Ammon. Monachum, et alii fructum centesimum assignant Virginibus; sexagesimum viduis; tricesimum honestis sanctisque conjugibus.

Secundo, S. Cyprianus lib. de Habitu virginum, et S. Augustinus l. 1. quæst. Evang. quæst. 9. tom. 4. fructum centesimum tribuunt martyribus, sexagesimum virginibus, tricesimum conjugibus. Audi S. Augustinum: *Centesimum* assero esse *martyrum propter sanctitatem vitæ vel contemptum mortis; sexagesimum virginum, propter otium interitus, quia non pugnant contra consuetudinem carnis: solet enim otium concedi sexagenariis post militiam, vel post actiones publicas; tricesimum conjugatorum, quia hæc est ætas præliantium: ipsi enim habent acriorem conflictum, ne libidinibus superentur.*

Tertio, Auctor Imperfecti hic hom. 31. centesimum dat martyribus; sexagesimum paupertatem et consilia Evangelica sectantibus; tricesimum iis, qui sola præceptorum observatione contenti sunt.

Quarto, Euthymius et Theophyl. tricesimum dant incipientibus, sexagesimum proficientibus, centesimum perfectis. Sic et Nazianzenus oratione 28. A trigesimo, inquit, ad sexagesimum progressus in centesimum desiit, ut novos subinde progressus faciens velut Isaac Gen. 26. magnus tandem fiat de virtute in virtutem ambulans, Psal. 83; et Cantica graduum canens, atque ascensiones in corde suo ponens.

Quinto, Remigius: Semen, ait, fructum facit tricesimum, quando bonam cogitationem gignit; sexagesimum, quando bonam locutionem; centesimum, quando ad fructum boni operis perducit.

24. Aliam parabolam (Syrus addit *ænigmatice*) proposuit illis, dicens: Simile est regnum cœlorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo.] Hoc est, similiter agitur in regno cœlorum atque in agro, cum quis eum seminat, et inimicus ejus superseminat zizania. Unde Marcus 4. 26. ita habet: *Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo jaciat sementem in terram, et dormiat*, etc. Comparatur enim tota parabola toti rei significatæ, non pars parti: alioqui enim homo seminans proprie non est similis regno, sed regi cœlorum. Simile est cap. 11. v. 16. Vide Canonem 28.

25. Cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus, et superseminavit zizania in medio tritici, et abiit.] q. d. Noctu, cum homines dormiunt, clam omnibus venit inimicus ejus, qui invidens felicitati et felici segeti sui æmuli, tam prospere succrescenti, ut illam perderet, superseminavit zizania. Τὸ *cum dormirent*, additur ad elegantiam parabolæ; dormientibus enim has fraudes et hæc damna machinari solent invidi. q. d. Cum æmulo opportunum tempus visum fuit segetem vitiare, quod solet esse cum agricola dormit, tunc clanculum venit, et inspersit zizania.

Symbolice S. Hieronymus, et S. Augustinus quæst. 11. in Matth. per hanc dormitionem accipiunt negligentiam, et incuriam Episcoporum et pastorum Ecclesiæ, aut mortem Apostolorum, hac enim occasione usi hæretici et impii, seminarunt sua hæreseon et scelerum zizania. Hinc moraliter discant fideles, præsertim pastores, vigilare et invigilare tam gregi suo, quam lupis, ne inserant zizania. His in primis convenit illud: *Vita mortalium vigilia.* Nam, ut ille ait, *plus dormire quam vigilare vita est glirium, non hominum.*

Zizania.] In Evang. Hebræo habetur חרולים *charulim*, id est urticæ, cardui. Porro *zizania* est vox Evangelica, Ciceroni et Demostheni incognita, significans lolium, et omne impurum segetem vitians et adulterans, quales sunt avenæ, juxta illud Virgil. Georg. 1.

Infelix lolium et steriles dominantur avenæ.

Avenæ enim dictæ *quasi avidæ*, ab aviditate occupandi omnia, sicut *habenæ*, quæ sunt retinacula equorum, *ab habendi* potestate, ait Agratius. Omnis immunditia in semine zizania dicitur, ait S. Augustinus in quæst. Evang. in Matth. Tertullianus lib. de Præscript. adversus Hæret. c. 31. zizania interpretatur avenas: *Parabola*, inquit, *quæ bonum semen frumenti, à Domino seminatum primo constituit, avenarum* (zizaniorum) *autem sterilis fœni adulterium ab inimico diabolo postea superducit*: unde colligit: *Posteritatem* hæresis *mendacitati deputandam.* Hinc lib. de Anima cap. 16. zizaniorum seminatorem vocat *avenarum superseminatorem, et frumentariæ segetis nocturnum interpolatorem.* Audi S. Isidorum lib. 17. Etymol. c. 9. in fine: *Zizania, quod poetæ semper infelix lolium dicunt, quod sit inutile et infæcundum. Fœnum dictum, quod eo flamma nutritur; φῶς enim flamma est. Manipulum dicimus fascem fœni: et dictus manipulus, quod manum impleat.*

Zizania ergo sunt lolium segetibus inimicum, et quidquid tritico adversatur. Audi Plinium lib. 18. cap. 17. *Nam lolium et tribulos, et carduos lappasque, non minus quam rubos, inter frugum morbos potius, quam inter ipsius terræ pestem numeraverim.* Etymologus vult ζιζάνιον, dici quasi σιτοιζάνιον, quod frugibus assideat, et cum iis succrescat; σῖτος enim est frumentum, ἰζάνω est assideo. Alii malunt esse vocem Syram; nam et Syrus hic habet זיזנא *zizane*. Arab., זואן, *zauan*. Chald. זן est nutrire est זין *species figura*. Habet enim speciem alimentariæ frugis sed non est. Verum Syrus et Arabicus ex Græco Evangelio traducti sunt; unde græcizant, et subinde voces Græcas usurpant, uti hic usurpant *zizane*, quod plane à Græco ζιζάνια deductum videtur: quare hæc vox potius Græca videtur quam Syra. Galli *ivraie* vocant, Saxones *dolck*, Germani *droncacert*, quia inebriat: parit enim esitantibus vertigines, stupiditatem et velut temulentiam quamdam. Hinc zizania mystice significant Hæreticos et peccatores, præsertim qui alios verbo vel exemplo vitiant et corrumpunt, uti docet S. Augustinus, S. Chrysostomus, S. Gregorius et alii: zizania enim tritico nocent, illudque suffocant et enecant, tum quia alimentum, puta succum terræ exugunt triticoque præripiunt; tum quia sua amaritie, et malignitate terram, et consequenter triticum ex ea germinans inficiunt, corrumpunt, et strangulant. Hæc est secunda Christi parabola zizaniorum, per quam tacite perstringit Scribas et Pharisæos, suos æmulos, qui suo verbi Dei semini, id est prædi-

cationi Evangelicæ superseminabant zizania calumniarum, dicendo Jesum adversari Moysi, non servare Sabbatum, versari cum peccatoribus et meretricibus, habere familiaritatem cum dæmone, et in Beelzebub ejicere dæmonia, etc.; per quæ inferebant, Jesum non esse Messiam, sed magum et impostorem, itaque populum ab eo, ejusque Evangelio, quod avide audiebat, avertebant, ac bona fidei et pietatis semina, et desideria in eorum cordibus à Christo jacta elidebant, et suffocabant. Quocirca ipsi erant zizania, id est, semina prava diaboli.

26. Cum autem crevisset herba et fructum fecisset, tunc apparuerunt et zizania.] Nam prima germina zizaniorum et tritici similia sunt, ut unum ab alio discerni nequeat; cum autem creverint, tunc sua dissimilitudine se produnt, ut facile zizania à tritico secernas.

27. Accedentes autem servi patris familias dixerunt ei : Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Unde ergo habet zizania?

28. Et ait illis : Inimicus homo hoc fecit. Servi autem dixerunt ei : Vis imus et colligimus ea?

29. Et ait : Non, ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis et triticum.] Zizania enim radicibus tritici se innectunt et implectunt, ut si illa velis evellere, debeas et triticum evellere.

30. Sinite utraque crescere usque ad messem, et in tempore messis dicam messoribus : Colligite primum zizania, et alligate ea in fasciculos ad comburendum : triticum autem congregate in horreum meum.] *Crescere.* Græc. συναυξάνεσται, id est, simul crescere, pariter augeri. *Colligite*, post demessam segetem separate ab ea zizania, ut comburantur; nam nimis longum et operosum esset ante messem, immixta segeti hinc inde zizania sigillatim demetere vel evellere. Hæc est parabola, quam explicabit Christus v. 37.

31. Aliam parabolam proposuit eis dicens : Simile est regnum cœlorum grano sinapis, quod accipiens homo seminavit in agro suo.

32. Quod minimum quidem est omnibus seminibus : cum autem creverit, majus est omnibus oleribus, et fit arbor, ita ut volucres cœli veniant, et habitent in ramis ejus.] Arabicus : *adeo ut volucres cœli obumbrentur sub ramis ejus.* Hæc est tertia Christi parabola grani sinapis, cujus occasionem et causam assignat S. Chrysostomus : *Quia Dominus dixerat*, inquit, *quod de semine tres partes pereunt et salvatur una, et in ipsa rursus, quæ salvatur, multa efficitur jactura propter zizania quæ superseminantur, ne dicerent : Qui ergo erunt et quanti fideles? consequenter hunc timorem aufert per parabolam grani sinapis, et ideo dicitur : Aliam parabolam proposuit eis dicens : Simile est regnum cœlorum grano sinapis, quod accipiens homo*, etc.

Quæres primo, quodnam hic vocatur regnum cœlorum, quod simile est grano sinapis? Primo, sanctus Hilarius hic Canone 13. accipit ipsum Christum : *Grano sinapis*, ait, *se Dominus comparavit acri maxime et omnium seminum minimo, cujus virtus ac potestas tribulationibus et pressuris accenditur. Granum hoc igitur postquam in agro satum fuerat, id est, ubi à populo comprehensus et traditus morti, tanquam in agro satione quadam fuit corporis consepultus, ultra mensuram omnium olerum excrescit, et universam Prophetarum gloriam excedit. Oleris enim vice, tanquam ægroto Israeli data est prædicatio Prophetarum : sed jam in ramis arboris ex solo in sublime prolatæ, cœli volucres inhabitant; Apostolos scilicet, ex Christi virtute protensos, et mundum inumbrantes in ramis intelligimus : in quos Gentes in spem vitæ advolabant, et aurarum turbine, id est, diaboli spiritu flatuque vexatæ, tanquam in ramis arboris requiescent.* Sic et S. Gregorius lib. 19. cap. 11. quem audi totam hanc parabolam per singulas partes de Christo explicantem : *Ipse quippe est granum sinapis, qui in horti sepultura plantatus, arbor magna surrexit. Granum namque fuit, cum moreretur : arbor, cum resurgeret. Granum per humilitatem carnis : arbor per potentiam majestatis. Granum, quia vidimus eum, et non erat aspectus : arbor autem, quia speciosus forma præ filiis hominum. Hujus arboris rami, sancti prædicatores sunt. Et videamus quam late tendantur. Quid enim de eis dicitur? In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. In istis ramis volucres requiescunt, quia sanctæ animæ, quæ quibusdam virtutum pennis à terrena cogitatione se sublevant, in eorum dictis atque consolationibus ab hujus vitæ fatigatione respirant.* Similia habet S. Augustinus serm. 33. de Sanctis.

Dices, quomodo Christus vocari potest regnum cœlorum, cum ipse non sit regnum, sed rex cœlorum? Respondetur : Sicut rex est quasi caput in regno, sic regnum vicissim ut corpus est in rege, ut suo capite. Quare rex repræsentat totam rempublicam et regnum. Hinc juxta regulam Ticonii sæpe in Script. quæ sunt Ecclesiæ (quæ est regnum Christi) tribuuntur Christo, et vice versa. Respondetur, Secundo : Sensus planus est. q. d. Similiter agitur in regno cœlorum, atque si quis in eo velut in agro Dei seminet granum sinapis, id est, Christum, qui altissime excrescat et quaquaversum se propaget. Similem phrasim audivimus v. 24.

Secundo planius et aptius, regnum cœlorum et granum sinapis est Ecclesia, præsertim primitiva. Ita S. Chrysostomus, ait fides, ut vult S. Augustinus, aut potius Evangelium et doctrina Evangelica (quamquam hæc omnia eodem fere redeant), ut volunt S. Hieronymus, S. Ambrosius, Beda, et alii : hanc enim primo, comparavit semini, vers. 3. et 24. Secundo, grano sinapis, hoc vers. Tertio fermento, vers. 33. Quarto, thesauro abscondito in agro, vers. 44. Quinto, margaritæ pretiosæ, vers. 46. Sexto, sagenæ missæ in mare vers. 47. Hæc dicitur regnum cœlorum, quia per illam Deus regnat in nobis, et nos ad suum regnum in cœlis perducit.

Quæres Secundo, cur Evangelium comparetur grano sinapis, et quæ utriusque sint analogiæ? Respond. Prima est, quod Christus per hanc parabolam intendat significare ingentem vim, fructum, et propaginem Evangelicæ prædicationis, utpote quæ à tenui initio cum Christo cœpit, et per paucos Apostolos in totum orbem se dilatavit. Granum enim sinapis est *minimum omnibus seminibus*, id est, omnium seminum, ut habet Syrus et Arabicus. Græce, μικρότερον πάντων σπερμάτων, id est, *minus omnibus seminibus : minus*, id est, minimum; intellige hoc juxta

morem loquendi vulgarem hominum, quo minimum vocamus id, quod valde parvum est et unum è minimis; nam alioqui præcise semen papaveris, rutæ, salviæ, basilici et aliarum herbarum, minus est grano sinapis; sic Evangelica prædicatio primo stetit in Christo et paucis Apostolis, fuitque minima.

Secundo, Granum sinapis præsertim in Syria crescit in arborem, ita ut in ramis ejus *habitent*, Syrus *nidificent, volucres cœli;* sic Evangelium crevit et totum orbem occupavit, ita ut in ramis ejus habitent volucres cœli, id est, homines scientia et sensu sublimes; item reges et principes, uti patet Daniel. c. 4. v. 9. et 19. nonnulli Angelos accipiunt, hi enim sunt alati et celerrimi. Audi S. Augustinum serm. 33. de Sanctis : *Ramus est Petrus, ramus est Paulus, ramus est beatus Laurentius, cujus hodie natalitia celebramus. Rami sunt omnes Apostoli vel martyres Salvatoris, ad quos si quis se fortiter tenere voluerit, fluctibus sæculi minime mergitur, quin potius sub umbra illorum latitans, gehennæ non patietur ardorem, securusque de diabolicæ tempestatis procella erit, et de die judicii exurentis incendio.*

Tertio et maxime, in Sinapi notatur ignea vis et efficacia Evangelii: *Pythagoras enim*, ait Plinius l. 20. c. 22, *sinapi principatum habere ex his, quorum in sublime vis feratur, judicavit; quoniam non aliud magis in nares et cerebrum penetret.* Granum sinapis ad fervorem fidei pertinet, ait S. Augustinus : *Pharisæorum enim dogmata,* ait S. Hieronymus, *cum creverint, nihil mordax, nihil vitale demonstrant, totum flaccidum marcidumque ebullit in olera et in herbas : quæ cito arescunt et corruunt. Prædicatio autem Evangelica, quæ parva videbatur in principio, cum vel in animam vel in totum mundum sata fuerit, non exurgit in olera, sed crescit in arborem.*

Quarto, Sinapi conteri debet; contritum enim igneam vim et halitum expirat: sic mille pressuris et persecutionibus contrita fuit in Apostolis Evangelica prædicatio, tuncque igneam suam vim et fortitudinem exhalavit.

Quinto, Sinapi, teste Plinio lib. 20. v. 22, acre et mordax lacrymas ciet; purgat pituitam, et cerebri superfluitates, excretiones faciles facit, ad dentium dolorem manditur, tritum cum aceto ad ictus scorpionum et serpentum illinitur, fungorum venena discutit, stomacho utilissimum contra animæ vitia, ac pectori pulmonibusque, valet contra epilepsiam, hydropem, asthma, lethargum, alopecias, psoras, calculos, pluresque alios morbos : sic Evangelium venena, id est, peccata expellit vomitu confessionis; acre est et mordax : quia pœnitentiam docet et crucem; lacrymas compunctionis ciet, omnibus animæ potentiis medetur et opitulatur, ac præsertim concupiscentias desiccat, vitia expellit, virtutes acuit : *Amaritudo* enim *sermonum medicina est animarum*, ait S. Augustinus serm. 33. de Sanctis.

Sexto, Sinapi sua acredine cibos condit, sapidosque efficit: sic et Evangelium omne, quod durum et arduum est, sapidum efficit exemplo Christi, et spe futuræ gloriæ, quam promittit. Hæc fere omnia docet S. Augustinus serm. 31. et 33. de Sanctis, qui sunt de S. Laurentio secundus et quartus : iidem sermones extant apud S. Ambrosium tom. 5. serm. 19. et 20. in Dominica 6. post Epiphaniam, sed stylus magis redolet phrasim S. Augustini. Ibi ergo sic ait : *Granum sinapis magnum est, non specie, sed virtute : Prima fronte speciei suæ parvum est, vile, despectum, non saporem præstans : non odorem circumferens, non indicans suavitatem; at ubi teri cœperit, statim odorem suum fundit, acrimoniam exhibet, cibum flammei saporis exhalat, et tanto caloris fervore succenditur, ut mirum sit in tam frivolis tantum ignem fuisse conclusum, cum etiam semen in cibum homines, hiemis præcipue tempore, magna pro suavitate percipiunt, quatenus repellant frigora, humores egerant, viscerum interna calefaciant. Sæpe etiam ex hoc capiti adhibent medicinam, ut si quid invalidum, si quid ægrotum fuerit, sinapis igne curetur.* Deinde has sinapis dotes applicans Evangelio et fidei Christianæ, subjungit: *Ita ergo et fides Christiana prima fronte videtur esse parva, vilis et tenuis, non potentiam suam ostendens, non superbiam præferens, non gratiam subministrans. At ubi diversis tentationibus teri cœperit, statim vigorem suum prodit, acrimoniam indicat, calorem dominicæ credulitatis aspirat, et tanto divini ignis ardore jactatur, ut et ipsa ferveat, et participantes sibi ardere compellat. Sicut in sancto Evangelio duo ex discipulis dixerunt, dum cum ipsis post passionem suam Dominus loqueretur : Nonne cor nostrum ardens erat in nobis in via, dum aperiret nobis Scripturas Dominus Jesus? Ergo granum sinapis membrorum viscera calefacit, fidei autem vigor cordium peccata comburit; Et illud quidem asperum algorem frigoris removet, hæc autem delictorum diabolicum frigus expellit. Sinapis, inquam, granum humores decoquit corporum, fides autem libidinum fluenta consumit. Et per illud medicina capitis procuratur : per fidem autem spiritale caput nostrum, quod est Christus Dominus, sæpius refovetur, sed et fidei juxta comparationem sinapis, sancto odore perfruitur, sicut ait Apostolus beatus : Quoniam Christi bonus odor sumus Deo.*

Tropologice hæc omnia adaptes animæ fideli, ac præsertim Apostolo, vel patienti, ac martyri verbum Dei velut granum sinapis audienti, ruminanti, prædicanti, et in cor tam suum, quam aliorum transmittenti. Unde sancto Laurentio, cui hoc Evangelium adaptat Ecclesia in ejus festo, ita hæc attribuit sanctus Augustinus loco jam citato : *Igitur sanctum martyrem Laurentium grano sinapis possumus comparare, qui diversis attritus passionibus, per totum orbem gratia meruit fragrare martyrii. Qui ante constitutus in corpore erat humilis, ignotus et vilis, posteaquam vexatus, laceratus, exustus est, universis per totum mundum Ecclesiis odorem suæ nobilitatis infudit. Recte igitur huic comparatio copulatur : si quidem granum sinapis, cum teritur, accenditur : Laurentius, cum patitur, inflammatur. Illud fervor attritionis suæ movet, hic ignem plurima vexatione suspirat. Sinapis, inquam, in vasculo calido decoquitur : Laurentius in craticula flammarum igne torretur. Ardebat itaque extrinsecus beatus Laurentius martyr tyranni sævientis incendiis, sed major illum intrinsecus Christi amoris flamma torrebat.* Arabum est Proverbium : *Granum piperis prævalet multis magnisque cucurbitis,* quia si conteratur, vim igneam exerit, omniumque naribus ingerit. Idem dicas de grano sinapis. Fidelis ergo sit granum piperis vel sinapis, ut ubique spiret ignem divinum, cumque omnibus

aspiret, itaque omnes piperet, suique similes, efficaces scilicet et ardentes in Dei amore efficiat.

33. Aliam parabolam locutus est eis : Simile est regnum coelorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum] Hæc est quarta Christi parabola fermenti, qua, sicut et per parabolam sinapis ostendit vim et efficaciam Evangelicæ prædicationis et doctrinæ. q. d. ait sanctus Chrysostomus : *Sicut fermentum multam farinam transmutat in suam virtutem, ita et vos* (ô Apostoli) *totum mundum transmutabitis.* Notat sanctus Chrysostomus τὸ *abscondit*, q. d. *Ita et vos cum subjecti fueritis impugnatoribus vestris, tunc eos superabitis : et sicut fermentum suffoditur quidem, non autem destruitur, sed paulatim ad suum habitum omnia transmutat; sic et in prædicatione vestra continget. Non itaque quia multas dixi superventuras vobis vexationes, timeatis; ita enim fulgebitis, et omnes superabitis.*

Quæres, cur Christus Evangelium comparat fermento? Respondetur : Fermentum est portio farinæ subactæ acidæ, ita dictum, quod fervendo crescat. Audi Plinium lib. 18. cap. 11. modum, quo fit fermentum, describentem : *Nunc* (nam olim alio modo fiebat, uti idem paulo ante narravit) *fermentum fit ex ipsa farina, quæ subigitur prius, quam addatur sal, ad pultis modum, et relicta, donec arescat : vulgo vero, nec suffervefaciunt, sed tantum pridie asservata materia utuntur. Palamque natura est acore fermentari, sicut et validiora esse corpora quæ fermentato pane alantur ; quippe cum apud veteres ponderosissimo cuique tritico præcipua salubritas perhibita sit.*

Rursum fermentum, ait Albertus Magnus, licet modicum, calore suo humidum totius massæ farinæ maturat; subactum quasi totum in se convertit et fermentat, acore suo elevat, et quasi spiritale aereumque efficit, sapidum reddit, digestumque præparat, ut fiat panis salubris hominem alens, sustentans, et corroborans. Simili modo Evangelium, per paucos Apostolos multa tribulatione et morte subactos, totum mundum ad se convertit, et cor cujusque facit amore Dei fervens, Deo sapidum, gratum, maturum, perfectum, illudque à terrenis elevat ad cœlestia. Mulier fermentans est Ecclesia, vel Dei potentia et sapientia, ait sanctus Augustinus l. 1. Quæst. Evangel. quest. 12. et Cæsarius dialogo 4.

Tropologice S. Augustinus lib. 1. qq. Evang. quæst. 12. *Fermentum*, inquit, *dicit dilectionem, eo quod fervescere facit et excitat. Mulierem, sapientiam dicit. In farinæ autem satis tribus, intelliguntur vel tria illa in homine, ex toto corde, ex tota anima, et ex tota mente; vel tria illa fructifera, centesimum, sexagesimum, et tricesimum; vel tria illa genera hominum, Noe, Daniel et Job.* Addit Rabanus : *Dicit autem, Donec fermentatum est totum : quia charitas in mente nostra recondita eo usque crescere debet, ut totam mentem in sui perfectionem commutet : quod hic quidem inchoatur, in futuro vero perficitur.*

Porro quomodo Christus, Apostoli et similes sint fermentum Ecclesiæ, imo totius mundi, audi docentem sanctum Ambrosium serm. 21. in Dominica 6. post. Epiphan. *Fermentum cum sit magnitudine parvum, specie simplex, natura commune, tantam fortitudinem intrinsecus gerit, ut cum reconditum fuerit in farina, succus hic totam massam faciat esse quod ipse est, et ita semper universum cumulum aspersionis suæ vigore diffundit, ut omnem ipsam magnitudinem pollinis faciat fermentum, ac sic res ipsa fortitudine sua molem sibi proprii vigoris acquirit. Hoc autem faciunt mulieres, ut viris suis salubriorem panem et cibum utilem diligenter exhibeant.* Deinde hæc applicans Christo : *Ergo si triticum Dominus* (ut ipse ait Joan. 12. 24.), *et Dominus est fermentum, quia fermentum non nisi de tritico fieri solet : recte ergo fermento Dominus comparatur, qui cum esset specie homo, humilitate parvus, imbecillitate dejectus, tanta intrinsecus sapientiæ virtute pollebat, ut doctrinam ipsius mundus ipse vix caperet; qui cum se cœpit per totum orbem divinitatis vigore diffundere, statim omne hominum genus in substantiam suam sui potestate protraxit, ut et jugum Spiritus sui sancti infunderet omnibus, hoc est, Christianos cunctos faceret esse, quod Christus est.* Addit quod sicut fermentum confringitur, et per totam farinæ massam dispergitur, ut illum fermentet, sic Christus *diversis passionibus confractus, laceratus et dissolutus est, et succus ejus pro salute nostra, qui est pretiosus sanguis, effusus est, ut admixtione sui omne genus humanum solidaret quod per diversa antra resolutum jacebat.* Vide et S. Chrysostomum hic hom. 47. ubi inter alia ait : *Si duodecim homines* (Apostoli) *totam pene farinam orbis fermentarunt, diligenter animo versa, quanta sit nostra malignitas atque ignavia, qui cum jam innumeri simus, has gentium reliquias convertere non possumus, qui vel mille mundis satisfacere deberemus.* Idem deflebat S. Bonifacius Germanorum Apostolus, cujus hoc erat dictum : *Olim sacerdotes aurei celebrabant in vasis ligneis : nunc sacerdotes lignei celebrant in vasis aureis.*

In farinæ satis tribus.] *Satum*, vel ut Hebraice est, *sea*, genus est mensuræ aridorum, æquale bato, quæ est mensura liquidorum, continens modium Italicum, vel, ut sanctus Hieronymus et Josephus 15. Antiq. cap. 11, modium cum dimidio. Sanctus Hieronymus satum alibi vertit modium. Cum ergo tres modii facerent unum ephi, ut patet Ruth. 2. v. 17, sicut decem gomor faciebant unum ephi, ut patet Ezechiel 45. v. 11, hinc sequitur satum fuisse tertiam partem ephi, et trigesimam cori. Denique satum continebat tres modios Atticos, ait Josephus. Jam farina tota significat omnes homines fide Christi, quasi fermento spirituali conditos et fermentatos.

Tria sata sunt tres mundi partes, scilicet, Asia, Africa, Europa. Has designant tres filii Noe : posteri enim Sem inhabitarunt Asiam, Cham Africam, Japhet Europam. Ita Cæsarius frater sancti Gregorii Nazianzeni Dialogo 4. et S. Augustinus serm. 32. de Verbis Domini secundum Lucam.

Mystice sanctus Ambros., Theophyl. et sanctus Hieronymus : Evangelium, inquiunt, fermentat sibique unit tria sata, id est, tres hominis partes, scilicet spiritum, animam, et corpus, item tres appetitus, puta rationalem, irascibilem, et concupiscibilem, *ut in ratione*, ait S. Hieronymus, *possideamus prudentiam, in ira odium contra vitia, in desiderio cupiditatem virtutum.*

Symbolice S. Hilarius : Gratia Evangelii, inquit, abscondita fuit in lege, Psalmis et Pro-

phetis, nunc apparuit in S. Trinitatis fide, spe, charitate, ut *quod lex constituit, Prophetæ nuntiaverunt, idipsum Evangeliorum profectibus expleatur;* vel ut alii, in triplici Dei ope, scilicet creationis, redemptionis et glorificationis confirmetur. Aut ut alii, quia Evangelium triplices facit fideles, scilicet, incipientes, proficientes, et perfectos, affertque fructum trigesimum, sexagesimum, et centesimum.

Allegorice S. Bernardus libr. 5. de Consider. B. Virgo, ait, in utero suo tria sata, id est, tres Christi naturas, scilicet animam, corpus, et divinitatem uni hypostasi Verbi junxit et univit.

Anagogice Cæsarius dialogo 4. Mulier fermentans, inquit, est Dei potentia et sapientia, puta Deitas Christi; farinæ sata tria sunt: *Primum universa mortalium natura, secundum mors, tertium orcus*, id est, infernus et sepulchrum, in quo absconditum Christi corpus fermentavit omnia in resurrectionem et vitam.

34. Hæc omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas, et sine parabolis non loquebatur eis (q. d. nil loquebatur eis nisi per parabolas, hoc est parabol.), v. 35. ut impleretur quod dictum erat per Prophetam dicentem: Aperiam in parabolis os meum: eructabo abscondita (Hebr., חידות *chidot*, id est, ænigmata, ut vertit Chald. et sanctus Hieronymus Psalm. 77. 2.) a constitutione mundi] Arabicus: *Et loquar abscondita ante constitutionem mundi.* Citat Christus Davidem Psal. 77. v. 2. qui toto illo Psalmo ad litteram commemorat et celebrat beneficia à Deo præstita Synagogæ, id est, populo Israelitico, ab initio; id est, ab egressu ex Ægypto duce Moyse, transituro per mare rubrum in terram promissam, usque ad Davidem; ut per ea excitet populum ad gratitudinem, Deique amorem et cultum: Mystice vero, ait sanctus Hieronymus, David ibidem fuit typus Christi hic, qui beneficia à Deo Ecclesiæ per se præstita, et abscondita olim, de promissa eidem in cœlis terra, mysteria per parabolas eructat et celebrat; ubi nota pro parabolis (Hebr. est משל *mascal*, quod significat quamvis sententiam gravem, illustrem et aliis quasi prædominantem משל; *mascal* enim significat dominari (ideoque obscuram et reconditam, sive ea sit ænigma, sive allegoria, sive parabola, sive sententia proprie dicta, ut patet hic cap. 15. v. 15. Vide dicta Proverb. 1. v. 1. Itaque illo Psalmo 77. non sunt parabolæ proprie dictæ, sed graves dumtaxat sententiæ: hic vero similes sunt graves sententiæ, sunt et parabolæ proprie dictæ: et sic utrovis modo hic versus Psalmi competit Christo cum uno tantum modo competat Davidi: in scriptura enim multa dicuntur, quæ magis et plenius conveniunt rei per allegoriam significatæ, quam ipsi allegoriæ ejusque sensui litterali: patet hoc in magnificis promissionibus à Deo factis Davidi de regno Salomonis, quasi filii sibi in regno successuri. Multa enim tam ampla in eis dicuntur, ut plene et perfecte competant soli Christo, typice vero et exiliter Salomoni, qui typus erat Christi. Vide illa 2. Regum 7. 13. Idem fit hoc loco.

36. Tunc dimissis turbis venit in domum (id est, rediit in hospitium Capharnai à se conductum, unde mane egressus fuerat vers. 1.) et accesserunt ad eum discipuli ejus dicentes: Edissere nobis parabolam zizaniorum agri.] Hæc enim ceteris videbatur obscurior et duriores continere minas.

37. Qui respondens ait illis: Qui seminat bonum semen, est filius hominis.] q. d. Ego sum seminator boni seminis, puta Evangelii et verbi Dei; hoc enim semino, id est, prædico non solum per me, sed et per meos Apostolos, sed ita, ut illi dumtaxat sint mea organa, meæ voces, meique præcones; ego vero sim solus prædicationis auctor, qui quod illi ex mea doctrina prædicant exterius, prædico interius in mentibus audientium, facioque, ut ipsi eadem intelligant, ament, amplectantur et opere exequantur per gratiam meam, qua intellectum illorum illumino, et voluntatem eorum inflammo.

38. Ager autem est mundus: bonum vero semen, hi sunt filii regni, zizania autem, filii sunt nequam.] *Mundus:* nam *in omnem terram exivit sonus eorum.* Psalm. 18. Ager ergo est mundus, non Ecclesia; nam per zizania hujus agri multi intelligunt hæreticos, qui non sunt in Ecclesia, præsertim cum sunt manifesti et publici.

Filii regni.] Hi sunt fideles, justi, et in justitia perseverantes, ideoque à Deo electi, ut sint hæredes regni cœlorum. Unde vers 43. eos vocat justos dicens: *Tunc fulgebunt justi.* Hi sunt *filii* Patris cœlestis, *qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Joan. 1. v. 13.

Nota: *Justi* hic vocantur *semen*, quia licet semen, quod proprie seminat Christus, sit ipsum verbum Dei, tum exterius ore per loquelam, tum interius in corde per gratiam ab eo satum, juxta illud Lucæ 8. v. 12. *Semen est verbum Dei,* tamen quia seminis hujus fructus est conversio, et justificatio fidelium, hinc fideles justi vocantur quoque semen, id est, seminis fructus, et messis per metonymiam, qua per causam significatur effectus. Unde semen hoc per messem et messores, in quos desinit, explicat Christus v. 39.

Zizania autem filii sunt nequam.] Græc. υἱοὶ τοῦ πονηροῦ, id est, *filii illius mali,* vel maligni, scilicet diaboli: ita Syrus, et Arabicus, ideoque et ipsi mali, et nequam, nam patrem sequitur sua proles; quare sicut filii Dei sunt boni et divini, sic filii diaboli sunt mali, nequam, et diabolici, quia imitatores diabolicæ falsitatis, ait S. Augustinus.

Nota: Per zizania et filios nequam, nonnulli accipiunt hæreticos, quia hi maxima sunt, maximeque nociva zizania, utpote qui fideles, fidemque à fundamentis suffocent, et evertant. Ita sanctus Chrysostomus, Euthymius, et sanctus Augustinus, lib. Quæst. in Matth. quæst. 11, qui tamen idipsum retractat lib. 2. Retract. cap. 28. ac docet ex sancto Cypriano, zizania notare omnes malos qui sunt in Ecclesia. Idem docent S. Gregorius, S. Ambrosius, Theophylactus et S. Augustinus serm. 39. de Sanctis: Omnes enim mali sua mala vita nocent fidelibus et Ecclesiæ, sicut zizania nocent tritico illudque suffocant, ideoque vocantur *nequam*; *nequam* enim est homo nullius pretii, *quod ne tanti quidem sit, quam quod habetur minimi*, ait Festus; vel ut Varro: *nequam* dicitur quasi *nequidquam*, vel ut alii, à *nequeo*, quod nihil queat, nullique rei sit aptus. Vide Gellium lib. 7. c. 11. Quare perperam ex hoc loco v. 29. ubi Christus vetat evelli hæc zizania, subditque vers. 30.

Sinite utraque crescere, Novantes inferunt, hæreticos non esse plectendos et extirpandos, quia pari modo ex eodem concluderent homicidas et fures non esse plectendos : hi enim quoque sunt zizania. Dico ergo Christum hic non prohibere absolute, ne hæc zizania evellantur, sed ne quis evellere conetur omnia omnino, neque tunc, cum à tritico dignosci nequeunt, sive cum periculum est, ne cum iis simul evellatur et triticum, uti explicat ipse Christus v. 29. quod locum non habet, cum quis manifestus est hæreticus, et maxime si dogmatizet, aliosque sua hæresi inficiat : talis enim gravius lædit fideles et Ecclesiam, quam homicida; hic enim corpus, ille animam occidit. Vide 1. Corinth. 5. 13. Galat. 5. 12. ubi Apostolus impios, præsertim falsos doctores auferri et extirpari jubet. Ita Origenes, et S. Augustinus, qui licet initio senserit, hæreticos non esse occidendos imo ne cogendos ad fidem, quam in baptismo professi sunt, resumendam; postea tamen experientia edoctus, quam hæretici sunt obstinati et perversi, contrarium docuit, ut patet lib. 2. contra Parmen. cap. 2. et 2. Retract. cap. 5. *Quia nondum*, ait, *expertus eram, vel quantum mali auderet eorum impunitas, vel quantum eis in melius mutandis conferre posset diligentia disciplinæ.*

Tropologice Auctor imperfecti homil. 13. Zizania, ait, sunt concupiscentiæ, v. g. cupiditas vanæ gloriæ furtim adrepens bono operi, quæ invito toleranda est, nec ob eam bonum opus relinquendum.

39. Inimicus autem, qui seminat ea, est diabolus.] Cujus est semper veritati inserere errorem, ait S. Chrysostomus.

Messis vero consummatio sæculi est.] Tunc enim demetet Deus per Angelos omnes homines, tam malos, quam bonos, eosque in die judicii discriminabit, ac bonos in horreum cœleste congregabit, malos tradet urendos igni gehennæ : unde sequitur :

Messores autem Angeli sunt.] Messis enim, ait Remigius, est dies judicii, in quo separandi sunt boni à malis, quod fiet ministerio Angelorum; unde infra dicitur, quod veniet filius hominis cum Angelis judicare.

40. Sicut ergo colliguntur zizania, et igni comburuntur, sic erit in consummatione sæculi; mittet filius hominis angelos suos :

41. Et colligent de regno ejus omnia scandala.] Mali, quos Christus prius vocavit zizania, et filios diaboli, eosdem hic vocat scandala, quia mali suis sceleribus tam sibi quam aliis fuerunt scandalo et ruinæ : fuerunt enim causa, ut ruerent in gehennam, unde explicans subdit, *et eos, qui operantur iniquitatem;* nam τὸ *et* est exegeticum, idemque valet, quod *id est.* Notat sanctus Chrysostomus hic duplicem impiorum pœnam denotari, scilicet, damni, cum dicitur : *Colligent de regno*, ne scilicet in regnum ejus intrent, sed cœlo excludantur; et sensus, cum dicitur, *et mittent eos in caminum ignis.* S. Chrysostomus : *Vide*, ait, *ineffabilem Dei amorem ad homines : Est enim ad beneficia promptus, et ad pœnam tardus. Cum enim seminat, per seipsum seminat; cum autem punit, per alios : mittit enim ad hoc Angelos suos.* Addit Christus vers. 30. *Alligate ea in fasciculos ad comburendum*, quod explicans sanctus Gregorius 4. Dialog. c. 35. *Messores Angeli*, inquit, *zizania ad comburendum in fasciculos ligant, cum pares paribus in tormentis similibus sociant, ut superbi cum superbis, luxuriosi cum luxuriosis, avari cum avaris, fallaces cum fallacibus, invidi cum invidis, infideles cum infidelibus ardeant. Cum ergo similes in culpa ad tormenta similia deducuntur, quia eos in locis pœnalibus Angeli deputant, quasi zizaniorum fasciculos ad comburendum ligant.*

42. Et mittent eos in caminum ignis.] Caminus notat damnatos, utpote plurimos, in gehenna quasi in camino arctari, sicut ligna et favillæ arctantur in camino. Secundo, eosdem igne convolvi et sursum deorsumque jactari, sicut fumus et scintillæ in camino et fornace. Unde Isaias c. 32. 14. *Quis*, ait, *poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?*

Ibi erit fletus, et stridor dentium.] Significatur, ait Remigius, duplex pœna inferni, scilicet, nimii caloris, et nimii frigoris. Vide dicta cap. 8. vers. 12. Quam dispar, et mœsta hæc commutatio! Impii enim regnum cœli cum igne inferni commutabunt.

43. Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno patris eorum.] *Tunc*, quia nunc, ait Remig., justi fulgent in exemplum aliorum, sed tunc fulgebunt sicut sol ad laudandum Deum. Alludit ad Daniel. 12. 3. *Qui autem docti fuerint*, Hebr. משכילים *maskilim*, id est, sapientes et prudentes qui, scilicet, prudenter, sapienterque vixerint, *fulgebunt sicut splendor firmamenti, et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Vide ibi dicta. Hinc olim nonnulli hæretici putarunt, in resurrectione corpus nostrum transformandum in globum, ut esset simile corpori solari. Hanc hæresim ascribit Origeni, eamque damnat Justinianus Imper. in sua Constit. quam recitat Baronius tomo 7. anno Christi 538. Pag. 289. et 293. Nam figura rotunda non est figura corporis humani, nec corporis Christi gloriosi, cui nos conformandos in resurrectione docet Paulus, Philipp. 3. 21.

Qui habet aures audiendi (Arabicus, *aures audientes*) audiat.] Hoc est, ait Rabanus, *Qui habet intellectum intelligat, quia mystice hæc omnia intelligenda sunt.*

44. Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo, abscondit, et præ gaudio illius vadit, et vendit universa quæ habet, et emit agrum illum.] Qui enim scit alicubi latere thesaurum, et emit locum, antequam eruat, efficitur dominus thesauri : quia eruit illum jam ex loco proprio, utpote à se empto; nec tenebatur domino priori indicare, sed poterat uti scientia sua ad suum commodum, emendo agrum tanti, quanti valet secundum communem æstimationem, ad quam nihil facit thesaurus absconditus, latens et incognitus, uti ex D. Thoma, Navarro, et Soto, docet noster Lessius l. 2. de Justitia cap. 5. dub. 15. in fine.

Quem qui invenit homo.] Græce est præteritum : Est enim Aoristus εὑρὼν quod alii vertunt, *quem inventum*, imo Noster vers. 49. *inventa au-*

tem una pretiosa, etc., ibi enim est εὑρὼν; τὸ *abscondit* est emblema, spectans ad elegantiam parabolæ, ac proinde non necessario accommodandum rei significatæ.

Nota : Christus præcedentibus quatuor parabolis, scilicet, seminantis, seminis, grani sinapis et fermenti declaravit naturam, vim et efficaciam Evangelii, id est, prædicationis et doctrinæ Evangelicæ, nunc duabus sequentibus, scilicet, thesauri et margaritæ, declarat ejusdem pretium, quod tantum est, ut omnium rerum jactura merito sit comparandum. Ita S. Chrysostomus, Hilarius, Jansenius, Maldonatus et alii. Simili modo Sapientia apud Salomonem Prov. 8. v. 11. de se ait : *Melior est sapientia cunctis pretiosissimis, et omne desiderabile ei non potest comparari.* Et v. 19. *Melior est fructus meus auro, et lapide pretioso, et genimina mea argento electo.*

Ad litteram : Per thesaurum hunc S. Hieronym. accipit ipsum Christum, et S. Scripturam, quam quoque hic intelligit S. Augustinus lib. Quæst. Evang. in Matth. quæst. 13. *Quem cum quis*, inquit, *ex parte intellectus attigerit, sentit ille magna latere mysteria, et vadit, et vendit omnia sua, et emit illum, id est, contemptu temporalium comparat sibi otium, ut sit dives cognitione Dei.* Verum, ut dixi, proprie thesaurus hic est Evangelium, ejusque doctrina et fides.

Tropologice S. Gregorius hom. 11. in Evangel. per thesaurum accipit cœleste desiderium : *Inventus thesaurus*, inquit, *absconditur, ut servetur quia studium cœlestis desiderii à malignis spiritibus custodire non sufficit, qui hoc ab humanis laudibus non abscondit. In præsenti etenim vita quasi in via sumus, qua ad patriam pergimus : maligni autem spiritus iter nostrum quasi quidam latrunculi obsident. Deprædari ergo desiderat, qui thesaurum publice portat in via.*

45. Iterum : Simile est regnum cœlorum homini negotiatori, quærenti bonas (Syrus *optimas*) margaritas.] Arabicus : *quærenti bonam gemmam.* q. d. Tanto studio fideles debent sibi comparare doctrinam vitamque Evangelicam, quæ via est, et pretium regni cœlorum, quanto mercator quærit margaritas, emitque unam ex eis pretiosissimam : nam alioqui regnum cœlorum sive Evangelium proprie comparatur ipsi margaritæ, non autem negotiatori illius. Similem phrasin audivimus vers. 14.

46. Inventa autem una pretiosa (Syrus *pretiosissimi pretii*) abiit, et vendidit omnia quæ habuit, et emit eam.] Sicut enim hæc margarita omne pretium superat, sic et Evangelium. Vide Plinium de pretio margaritarum lib. 9. cap. 35. ubi inter alia ait : *Margaritis cœli societas major quam maris.* Additque Cleopatram Antonii amicam, unam margaritam aceto liquefactam coram Antonio potando hausisse, quæ valebat plusquam centum millibus aureorum. Vide dicta Apocal. 21. vers. 21. ubi tredecim margaritarum dotes recensui, quas omnes longe superat Evangelium, ejusque doctrina, virtus et gratia, quæ maxime in viris Apostolicis et Religiosis resplendet.

Symbolice, margarita pretiosa est Christus, item B. Virgo, item religionis status, item charitas : *Charitas enim est margarita pretiosa, sine qua nihil tibi prodest quodcumque habueris : quam si solam habeas, sufficit tibi*, ait sanctus Augustinus tract. 5. in Joannem : charitas enim est monile Christi : item margarita pretiosa est vita contemplativa, de qua Magdalenæ ait Christus : *Maria optimam partem elegit*, Lucæ 11. Margarita quoque est anima cujusque hominis; item felicitas æterna, uti apposite ostendit noster Salmeron tom. 7 tract. 11; hæc enim omnia sunt partes illustriores regni cœlorum, id est, doctrinæ Evangelicæ. Talis quoque est humilitas, nimirum ut docet noster Thomas θεοδίδακτος de imitat. Christi lib. 1. cap. 2. *Si vis utiliter aliquid scire, et discere, ama nesciri, et pro nihilo reputari. Hæc est altissima et utilissima scientia, sui ipsius vera cognitio, et despectio.* Hæc est margarita Evangelica pretiosissima, sed ejus pretium passim à superbis Adæ filiis ignoratur. Talis quoque est Christi crux, et pati pro Christo, cujus pretium callebat sanctus Ignatius, dicens : *Amor meus crucifixus est*, et S. Paulus : *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.* Galat. 6. Et Habacuc cap. 3. *Cornua*, ait, *in manibus ejus, ibi abscondita est fortitudo ejus.*

Porro prima et pretiosissima margarita, à qua omnes virtutes, omnesque sancti quasi margaritæ progignuntur, suumque habent decorem et pretium, est ipse Christus. Ejus enim deitas in humanitate, est quasi margarita in concha abscondita, quæ ex materia virginea, et rore Spiritus sancti concepta, prodiit candidissima, per vitæ innocentiam; lucidissima, per sapientiam; rotundissima, per omnis perfectionis possessionem; habens pondus conscientiæ, lævorem militatis, pretium beatitudinis : *Margaritarum enim omnis dos consistit in candore, magnitudine, orbe, lævore, pondere*, ait Plinius lib. 9. cap. 35. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, et S. Augustinus in lib. Quæst. Evang. ex Matthæo quæst. 13. quem audi : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum : Est enim verbum Domini lucidum candore veritatis, et solidum firmitate æternitatis, et undique sui simile pulchritudine divinitatis : qui Deus penetrata carnis testudine intelligendus est.* Hanc ergo Christi margaritam, ait noster Salmeron, humilitate parvam, valore pretiosam, portatu facilem gestemus in capite mentis nostræ, ad ornamentum; in fronte per confessionem fidei; in auribus per obedientiam legis, Deo in se, et in superioribus præstandam; in collo et pectore per amorem, et gustum; in brachio per bonorum operum exercitium; in annulis digito impositis per donum discretionis spirituum; in cingulo per castitatem; in vestimentis per modestiam et sanctam æternæ vitæ rationem, ut et ipsi efficiamur margaritum pretiosum, quo alios ad honestatem et virtutem inducamus, et ad imitationem arripiendam sanctissimæ vitæ Domini nostri Jesu Christi.

Denique Christus non tantum est margarita pretiosissima, sed et gemma gemmarum : ipse enim est carbunculus, quia lux et flamma mundi; ipse est smaragdus, quia suo virore gratiæ visum delectat Angelorum; ipse fortis et invictus, ut Adamus : gaudium parit, ut sardius; lepram peccati sanat, ut chrysoprassus : ipse juvat ad partum bonorum operum, quasi spiritalis jaspis; acuit ingenium, ut beryllus; ipse cœlestis est coloris, et vitæ, ut sapphirus; resistit somno et ebrietati, ut amethystus; ac cuilibet animi

infirmitati, ut hyacinthus; ipse limas passionum sustinuit, ut topazius; ipse candore et nitore est sardonyx; aurea charitate est chrysolithus. Unde hisce duodecim gemmis strata sunt fundamenta cœlestis Jerusalem, quorum singula singulos notant Christi Apostolos. Apocal. 21. vers. 19. et 20. Vide ibi dicta.

47. ITERUM SIMILE EST REGNUM CŒLORUM SAGENÆ (Arabicus *reti*) MISSÆ IN MARE, ET EX OMNI GENERE PISCIUM CONGREGANTI.] Duæ præcedentes parabolæ, scilicet thesauri, et margaritæ pretiosæ ostenderunt pretium et dignitatem Evangelii, hæc ostendit ejusdem capacitatem et amplitudinem, scilicet, quod quaslibet orbis gentes et homines, easque tam malas, quam bonas complectatur. Proponit autem Christus eam hoc fine, ut non mirentur Apostoli, et sancti, si inter fideles videant nonnullos male vivere, sicut in regno amplo nemo miratur inveniri homicidas, fures, adulteros. Rursum, ne quis sibi blandiatur, quod sit Christianus, fidelis, et filius Ecclesiæ, cum in ea multi sint improbi, sed satagat in ea esse probus, et sanctus. *Regnum cœlorum* est Evangelium, hoc est, Evangelii prædicatio et doctrina; item Ecclesia, hæc enim illam continet: in Ecclesia enim verum Dei Evangelium prædicatur, et per illud in ea regnat Deus, eamque ad regnum cœleste perducit.

SAGENÆ.] Sagena est vox Græca significans genus retis, quod vulgo dicitur verriculum, vel everriculum à verrenda aqua, vel mari, ut pisces capiat. Proprie tamen sagena est sinus retis, in quem capti pisces deveniunt. Hinc σαγήνη, ait Etymologus, vocatur γωγγαμῶν, id est, cavum illud in medio ventre vel umbilico, sic dictum, quod illic more sagenæ nervi implicentur: pari modo Evangelii et Ecclesiæ quasi materno sinu pisces, id est fideles omnes, excipiuntur, foventur, aluntur, conversantur.

ET EX OMNI GENERE PISCIUM CONGREGANTI.] Sic enim Evangelium omnibus gentibus prædicatur, et ex iis coalescit Ecclesia. Pisces ergo sunt fideles, piscatores sunt Apostoli, sagena est Evangelium et Ecclesia. Porro pisces apte repræsentant homines, ob viginti analogias, quas recensui Habac. 1. 14. ad illa: *Et facies homines quasi pisces.*

48. QUAM, CUM IMPLETA ESSET, EDUCENTES, ET SECUS LITTUS SEDENTES, ELEGERUNT (Græce, συνέλεξαν, id est, *collegerunt*) BONOS IN VASA, MALOS AUTEM FORAS MISERUNT.] Abjecerunt in mare, vel in littus. Arabicus: *Collegerunt selecta in vasis suis, et mala projecerunt foras.* Vasa notant diversas in domo patris mansiones, ut ait Christus Joan. 14, sive varias cœli cellas, quæ alibi æterna tabernacula nuncupantur: *Malos*, Græce σαπρὰ, id est, putrida, marcida, spurca, puta pisces putidos, fetentes, mortuos. Ex hoc loco recte S. Augustinus contra Donatistas probat, in Ecclesia non tantum esse bonos (et prædestinatos, ut vult Calvinus), sed etiam malos et reprobos.

49. SIC ERIT IN CONSUMMATIONE SÆCULI (Arab. *in fine hujus temporis*, puta in die judicii): EXIBUNT ANGELI, ET SEPARABUNT MALOS DE MEDIO JUSTORUM.] Id est, à justis: est Hebraismus.

50. ET MITTENT EOS IN CAMINUM (Arabicus *in fornacem*) IGNIS: IBI ERIT FLETUS, ET STRIDOR DENTIUM.] Vide dicta v. 42.

51. INTELLEXISTIS HÆC OMNIA?] Has omnes parabolas et sermones meos? Syrus et Græcus præponunt: *Dicit ei Jesus.* Sed in suo exemplari id non legit noster Interpres; id enim ex dictis intelligitur. Continuantur enim hic verba Jesu.

DICUNT EI: ETIAM.] Jam enim parabolas seminis et zizaniorum, quæ ceteris erant difficiliores, eis explicuerat Christus.

52. AIT ILLIS: IDEO OMNIS SCRIBA DOCTUS IN REGNO CŒLORUM, SIMILIS EST HOMINI PATRI-FAMILIAS, QUI PROFERT DE THESAURO SUO NOVA ET VETERA.] *Ideo*, q. d. Quia vos, ô Apostoli, meis hisce parabolis intellexistis Evangelium, quod ducit ad regnum cœlorum, tantum esse thesaurum; ideo ex hoc thesauro omnia depromere debetis, ut eum aliis, imo toti mundo communicetis. Ita S. Augustinus quæst. 16. in Matth. Rursum: quia intellexistis meum modum docendi ea quæ sunt cœli, suntque hominibus nova et inaudita, per parabolas à rebus veteribus et usu tritis petitas; vos eodem modo eadem docete et prædicate, ut ex veteribus, quæ intelligunt, capiant et intelligant nova, quæ prædicatis.

SCRIBA (id est, doctor, prædicator) DOCTUS (Græce μαθητευθεὶς, id est, instructus, eruditus, edoctus) IN REGNO (id est ad regnum) CŒLORUM], ut habet Syrus, scilicet, prædicandum: Arab. *Scriba, qui docet pro regno cœlorum.* q. d. Doctor Evangelicus probe instructus ad annuntiandum Evangelium, ducens fideles ad regnum cœlorum, quales estis, vel eritis, vos ô Apostoli, à me et Spiritu sancto plene instructi. Opponit enim suos Scribas, id est, doctores et prædicatores, puta Apostolos Scribis Judæorum: hi enim legem Moysi, et ex ea bona terrena prædicabant; Apostoli vero annuntiabant Evangelium, et regnum cœlorum in eo promissum.

PROFERT DE THESAURO SUO NOVA, ET VETERA.] Est adagium, significans omnes cibos, omnem substantiam, omnem supellectilem familiæ alendæ necessariam vel utilem; quædam enim vetera sunt meliora, quædam nova. Unde adagium: *Nova Hymetta* (mella), *vetera falerna*, id est, vina; mel enim optimum, quod recentissimum; vinum vero optimum, quod vetustissimum, ait Macrobius lib. 7. Saturn. Hinc et illud Pindari Olymp. hymno 9. *Lauda vinum vetus, sed novorum hymnorum flores.* Sensus est, q. d. Sicut paterfamilias familiam instruit novis et veteribus, id est, omni re necessaria et utili; sic doctor Evangelicus promere debet congruo tempore pro captu auditorum varium sermonem, varii et omnis generis scientiam, ac præsertim curare, ut mysteria Evangelii nova et inaudita doceat per vetera exempla, parabolas et similitudines, quas auditores capiunt et norunt. Sic enim per vetera et nova cognoscent nova et incognita. Porro veteres, ait SS. Chrysostomus, Augustinus, Hieronymus, Hilarius et Beda, *vetera et nova*, accommodant veteri Testamento et novo. Optime enim prædicatur, cum novum Testamentum confirmatur et illustratur ex veteri, illique per omnia typice conforme demonstratur. Vetus enim fuit typus novi, novum veteris est antitypus.

Objicit Abulensis, quod cum hæc diceret Christus, nondum scriptum erat novum Testamentum. Resp. Illud jam dictum et doctum erat à Christo, ac paulo post à Matthæo, Joanne, Luca, Marco scribendum, idque sciebat Christus; unde jubet Apostolis, ut ipsi à se dicta et audita, posteri vero eadem ab Evangelistis scribenda prædicent.

53. Et factum est, cum consummasset Jesus parabolas istas, transiit inde.] Scilicet, ex domo sua, quam habebat Capharnai, ut dixi vers. 16, transiit ad alias urbes et castella, ut latius Evangelium disseminaret.

54. Et veniens in patriam suam docebat eos (cives patriæ suæ) in Synagogis eorum.] Patriam vocat, non Bethlehem, in qua natus erat, hæc enim longe aberat à Capharnao, sed Nazareth vicinam, in qua conceptus et educatus erat Christus, ut explicat Lucas c. 4. 16. Ita Sanctus Chrysostomus, Hieronymus, Theophylactus, Euthymius.

In Synagogis.] In concione, aut cœtu, qui singulis Sabbatis fiebat in Synagoga, ut apud nos fit in Ecclesia vel templo. In Nazareth enim, utpote parva urbe, videtur una tantum fuisse Synagoga. Fusius hæc narrat Lucas c. 4. 16.

Ita ut mirarentur (Arabicus, *obstupescerent* Nazareni, concives Christi) et dicerent : Unde huic sapientia hæc, et virtutes?] Id est miracula. Arabicus : *Unde ei hæc sapientia et virtus*, patrandi tanta miracula?

55. Nonne hic est fabri (Arab. addit *lignarii*) filius.] Marcus c. 6. 3. *Nonne hic est faber. Nec mirandum est*, ait S. August. l. 2. de Consens. Evang. cap. 42, *cum utrumque dici potuerit. Eo enim et fabrum credebant, quo fabri filium.* Adde, quia et videbant eum cum Joseph fabricantem. Videtur ergo Christum cum patre Joseph artem fabrilem exercuisse usque ad annum trigesimum, quo cœpit docere et prædicare. S. Hilarius et Ambrosius censent Christum fuisse fabrum ferrarium; Hugo, murarium, vel aurificem. Communis sententia est, Christum fuisse fabrum lignarium, uti ex S. Chrysostomo docet S. Thomas, et S. Justinus, dialog. contra Triphon. *Erat*, ait, *aratra et juga boum conficiens.* Hinc prædicans Christus sæpe ab eis petit similitudines, ut cap. 11 : *Tollite jugum meum super vos. Et nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei*, Lucæ 9. v. 62. Hinc et Christianus ille à Gentili irrisore rogatus, *quid faceret fabri filius?* puta Christus, argute respondit : *Juliano* (Apostatæ) *fabricat feretrum:* nam paulo post occisus est Julianus. Ita Sozomenus, lib. 6. cap. 2. Nonnulli tamen negant Christum fabrilem exercuisse, censentes eum instar religiosi abstractum vexisse, ac vacasse orationi et jejuniis usque ad annum 30. Ita Paulus Burgensis, Simon de Cassia, et noster Barradius : de quo plura Lucæ c. 2 v. 51. ad illa : *Et erat subditus illis.*

Mystice, S. August. serm. de Nat. *Est*, ait, *pater Christi faber Deus, qui totius mundi opera fabricatus est, arcam Noe disposuit, Moysis tabernaculum ordinavit, arcam Testamenti instituit. Fabrum dixerit, qui mentem rigidam explanat, ac cogitationes superbas excidit.* S. Hilarius : *Fabri*, inquit, *etiam hic erat filius, ferrum igneâ vincentis ratione, sæculi virtutem judicio decoquentis, massamque formantis in omne opus utilitatis humanæ, formam scilicet corporum nostrorum in diversa membrorum ministeria, et ad omnia æternæ vitæ opera fingentis.* Porro *Christus erat fabri filius*, ait Chrysolog. serm. 48, *sed illius, qui mundi fabricam fecit non malleo, sed præcepto : qui elementorum membra, non ingenio, sed jussione compegit : qui massam sæculi auctoritate, non carbone conflavit : qui solem, non terreno igne, sed supremo calore succendit : qui lunam, tenebras, noctem formavit, et tempora : qui stellas variata luce distinxit : qui cuncta fecit ex nihilo, et fecit, ô homo, tibi, ut opificem operis æstimatione pensares.*

Nonne mater ejus dicitur Maria : et fratres ejus Jacobus, et Joseph, et Simon, et Judas?] *Fratres*, id est patrueles et consobrini, ut dixi cap. 12. 46. At cur S. Mariam pauperem in matrem elegit Christus, et non Liviam Augusti, aut Mariamnem Herodis uxorem? Respondet Theodotus tom. 6. in Concil. Ephes. in Appendice 5. c. 2. de Nativ. Christi : *Si filius esset imperantis, potestati utilitatem adscriberent : si legislatoris factus fuisset filius, præceptis utilitatem adscriberent; sed quid fecit? Omnia paupera et vilia elegit, omnia mediocria, et plurimum obscura, ut divinitas sola cognosceretur orbem transformasse terrarum.*

Jacobus.] Hic est Minor, cognomento Alphæi, Apostolus, et primus Episcopus Hierosolymorum, auctor Epistolæ Canonicæ, ubi plura de eodem dixi in prooemio. Alter ergo et diversus est hic à Jacobo Majore, filio Zebedæi, et fratre Joannis, cujus corpus colitur Compostellæ, cum Minoris colatur Romæ, in Ecclesia SS. Apostolorum.

Et Joseph.] Græca habent Ἰωσῆς, id est Joses, sic et Syrus : unde eum Josetem vocat S. Hieronymus, lib. contra Helvidium. Hic fuit unus ex 72. Christi discipulis, quem combinarunt cum S. Matthia ad Apostolatum, cum sors cecidit super Matthiam. Hic postea factus est Episcopus Eleutheropolis, ac inter Sanctos relatus, colitur die 22. Julii, de quo plura Actor 1. 23.

Et Simon.] Multi ex Abdia, Sophronio, Isidoro et Beda putant hunc esse Simonem Cananæum Apostolum, quasi ille fuerit frater Jacobi Minoris et Judæ : sed hic Simon ortus fuit ex Cana Galilææ : isti autem fratres, id est cognati Christi, orti fuere ex Nazareth, æque ac ipse Christus : unde cives Nazarethani hic mirantur, unde tanta scientia sit in Jesu cive suo, cum norint ejus fratres et cognatos quasi simplices et idiotas, ut patet Marci 6. 1. et sequent. Verius ergo videtur, hunc Simonem esse S. Simeonem, qui S. Jacobo in Episcopatu Jerosolymæ successit. Hic enim fuit filius Cleophæ ejusque uxoris Mariæ, teste Hegesippo apud Eusebium libro 3. Histor. cap. 11, quem proinde fratrem fuisse Jacobi Minoris docet S. Chrysostomus, Theophylactus, Beda, et ex iis Christophor. à Castro, lib. de Deipara cap. 1. licet Hegesippus et Epiphanius hæres. 66. censeant eum non fuisse fratrem, sed patruelem sive consobrinum Jacobi. Hic est ille Simeon, qui anno 10. Trajani, hoc est anno 109. Christi, crucifixus, cum esset 120. annorum, omnes sua constantia et fortitudine stupefecit. Unde sequitur, cum undecim annis natum fuisse ante Christum, Christoque

fuisse seniorem. Ex dictis constat errare Abdiam libr. 6. Hist. Apost. Sophronium apud S. Hieronymum, de Script. Eccles.; Isidorum de Vita et morte Sanctorum, et Bedam in caput primum Actor., qui censent Simonem Chananæum eumdem esse cum Simeone Episcopo Hierosolymitano et crucifixo. Unde Beda ibidem id retractat.

Et Judas.] Hic est frater Jacobi Minoris, et auctor Epistolæ Canonicæ, de quo plura ibidem in prœmio.

Quæres, an hi quatuor fuerint proprie dicti fratres, ex eodem patre et matre geniti? In primis constat Jacobum et Joseph fuisse fratres, ut patet ex Matth. c. 27. 56. De reliquis duobus, scilicet Simone et Juda, censent nonnulli eos fratres fuisse Jacobi et Joseph, sed uterinos dumtaxat. Matrem enim eorum fuisse Mariam, quæ primo nupta Alphæo, ex eo genuerit Jacobum et Joseph, ideoque Jacobum vocari Alphæi, scilicet filium, deinde mortuo Alphæo nuptam Cleophæ, genuisse ex eo Simonem et Judam. Ita S. Thomas in c. 1 ad Galat. lect. 5.

Secundo, Baronius in apparatu Annal. c. 46. et sequent. tres ponit Marias sorores, id est consobrinas B. Virginis: Primam Mariam Alphæi, scilicet matrem Jacobi et Judæ Apostolorum, ac Joseph: Secundam Mariam Cleophæ, quæ ex Cleopha marito genuit S. Simeonem, qui S. Jacobo successit in Episcopatu Jerusalem, et crucifixus est anno 120. ætatis, uti jam dixi: Tertiam Mariam Salome uxorem Zebedæi, ex qua nati sunt Joannes et Jacobus Apostoli.

Verum unam eamdemque esse Mariam Alphæi cum Maria Cleophæ liquet, si quis conferat S. Joannis cap. 19. 25. cum Matth. c. 27. v. 56. et Marci 16. 40. Nam Joannes ait: *Stabant autem juxta crucem Jesu, mater ejus, et soror matris ejus Maria Cleophæ, et Maria Magdalenæ:* Matthæus vero ait: *Inter quas erat Maria Magdalenæ, et Maria Jacobi, et Joseph mater, et mater filiorum Zebedæi;* Marcus autem: *Inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi Minoris et Joseph, et Salome.* Vides hic clare, quod illa, quæ à Joanne vocatur *Maria Cleophæ,* à Matthæo et Marco vocetur, *Maria Jacobi et Joseph mater;* Jacobi inquam, qui non Zebedæi, sed Alphæi, scilicet filius, vocatur Act. 1. et Matth. cap. 10. Eadem ergo est Maria Cleophæ et Maria Alphæi, Cleophas enim alio nomine dictus est Alphæus more Hebræorum, nisi malis cum nonnullis unum horum duorum fuisse maritum, alterum patrem hujus Mariæ. Eadem dicta est Maria Jacobi, scilicet Minoris, mater. Ita S. Chrysostomus, Hieron. Theodoret., Beda, quos citat et sequitur Christoph. à Castro lib. de Deipara c. 1.

Rursum, vides hic, ut illa quæ à Marco vocatur Salome, à Matthæo vocatur *mater filiorum Zebedæi:* hæc ergo vocata fuit Salome. Ita sanctus Gregorius, Theophylactus, Euthymius et S. Epiphanius hæresi 59. et 78. Videtur ergo eadem Maria Cleophæ, sive Alphæi, genuisse hos quatuor, scilicet Jacobum, Joseph, Simonem et Judam: nam eam matrem Jacobi et Joseph vocat Matthæus et Marcus, loco jam citato: Judas autem fuit frater Jacobi, uti ait ipse initio suæ Epistolæ: Simon etiam sive Simeon, qui successit Jacobo fratri in Episcopatu Hierosolymitano, ejusdem fuit frater; nam fuit filius Cleophæ ejusque uxoris Mariæ, ut diserte ait Hegesippus apud Eusebium l. 3. Histor. cap. 11. Porro Mariam hanc non fuisse filiam, sed uxorem Cleophæ, diserte asserit idem Hegesippus, S. Chrysostomus, Euseb., Theodoretus, Euthymius, et ex iis à Castro loco citato, ac Suarez part. 3. quæst. 28. art. 1. disp. 5. sect. 4. Cleophas autem fuit frater Joseph sponsi B. Virginis, ait idem Hegesippus. Hic est ille Cleophas, cui cum socio in Emmaus Christus in fractione panis se revelavit, ac in eadem domo ob Christi confessionem à Judæis occisus, martyr occubuit die 25. Septembris, ut habet Martyrologium Romanum.

Dices, Cur ergo Matthæus et Marcus hanc *Mariam* vocant matrem Jacobi et Joseph, non autem Simonis et Judæ? Resp. Brevitatis causa id faciunt, et quia duo primi, scilicet Jacobus et Joseph, primi et insigniores tunc habebantur præ duobus ceteris. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, S. Gregorius, S. Epiphanius hæresi 59. et 78. et Nyssenus orat. 2. de Resurrect. Porro Maria hæc, tot Sanctorum filiorum et filiarum mater, sancte mortua est in Judæa die 9. Aprilis, inde translata est Verulas in Italia, ibique magno honore colitur, ut habet Martyrologium Romanum ad diem 25. Maii, et ibidem Baronius in notis.

56. Et sorores ejus nonne omnes apud nos sunt?] In Nazareth. Sorores Jacobi, Joseph, Simonis et Judæ ab Hippolyto apud Nicephorum lib. 2. c. 3. vocantur Esther et Tamar: sed à S. Epiphanio hæresi 78. et Theophylacto vocantur Maria Salome, quæ fuit uxor Zebedæi, et mater S. Joannis et Jacobi Majoris Apostolorum, qui proinde fuere nepotes ex sorore Jacobi Minoris, Joseph, Simonis et Judæ, uti ostendam ad oculum in tabula genealogiæ Christi, quam affigam ad c. 3. Lucæ. Vide Christophorum à Castro de Deipara c. 1. ubi docet Salomen seniorem fuisse Jacobo et Juda fratribus suis: nam ipsa genuit Joannem et Jacobum, qui à Christo cum Jacobo et Juda avunculis eorum, electi fuere in Apostolos; Joannes enim videtur tribus dumtaxat annis fuisse junior Christo, natusque anno tertio Christi. Hinc etiam soli Jacobus, Joseph, Simon et Judas, filii Cleophæ, vocantur fratres, id est patrueles Christi: Joannes vero et Jacobus filii Zebedæi, non vocantur fratres Christi, quia non fuerunt ejus patrueles, sive consobrini proprie et in primo gradu, sed consobrina Christi fuit dumtaxat eorum mater Salome. Rursum hinc idem Christophor. à Castro colligit Jacobum Minorem, qui frater fuit Salome, seniorem fuisse Jacobo Majore, filio Salome et Zebedæi, novem vel decem annis, ut minimum; Minor enim Majoris erat avunculus: Minorem ergo eum dici, respectu non ætatis, sed vocationis Christi. Plures alios cognatos vel affines habuisse Christum non est dubium, sed hi præ ceteris nominantur, quia et sanguine proximiores, et quia in eum tandem crediderunt, factique sunt ejus Apostoli.

Unde ergo huic omnia ista? et scandalizabantur in eo.] Hoc est, offendebantur et indignabantur, quod Christus, cum esset faber, faceret se doctorem et prophetam, sicut jam offenderentur et indignarentur homines, si quem è fabrili officina et malleo viderent pro-

silire in cathedram, agereque doctorem; insimularent enim eum summæ arrogantiæ vel stultitiæ; sed nesciebant Nazarethani Christum esse Dei filium, qui inter fabros nasci, et cum eis fabrum agere, ex immensa charitate non est dedignatus, ut nos redimeret; et exemplo suo doceret humilitatem. Quare charitas hæc Christi et humilitas, quæ debebat esse admirationi et venerationi, eis fuit scandalo, quia eam non capiebant, nec credebant Deum se tantopere velle humiliare et exinanire.

57. JESUS AUTEM DIXIT EIS : NON EST PROPHETA (doctor, prædicator) SINE HONORE, NISI IN PATRIA SUA, ET IN DOMO SUA.] *Sine honore*, Græce ἄτιμος, id est *inhonorus*, vel *inhonorabilis*, ut vertit Hilarius. Syrus *vilis*, vel *despectus*. Arabicus, *habetur vilipendio*. Vatabl. *contemptus*, Alii, *expers honoris*. *Et in domo*, id est in familia et cognatione *sua;* quia, *nec fratres*, id est cognati et affines, *credebant in eum*. Joan. 7. 5. Est hoc Proverbium vulgo usitatum, et communiter verum, at non semper : Joannes enim Baptista, æque ac Isaias, Elias, Elisæus, Daniel, Osee, etc., apud suos Judæos in magno fuere honore.

Porro causa, cur Propheta, id est doctor, sæpe apud suos non honoretur, sed vilipendatur, prima est, quam dat S. Hieronymus : *Quod propemodum*, ait, *naturale sit cives semper civibus invidere : non enim considerant præsentia viri opera : sed fragilis recordantur infantiæ, quasi non et ipsi per eosdem ætatum gradus ad maturam ætatem venerint.* Rursum cives non ferunt civem sibi præferri, præsertim juniorem seniori, pauperem diviti, plebeium senatori : *Quia suam confusionem existimant gloriam contribulis*, ait Theophylact. in Joannem. Audi S. Ambrosium in c. 4. Lucæ : *Non mediocris invidia proditur, quæ civicæ charitatis oblita in acerba odia causas amoris inflectit. Simul hoc exemplo pariter et oraculo declaratur, quod frustra opem misericordiæ cœlestis exspectes, si alienæ fructibus virtutis invideas. Aspernator enim Dominus invidorum est, et ab iis, qui divina beneficia in aliis persequuntur, miracula suæ potestatis avertit.*

Secunda, quia nimia familiaritas parit contemptum, ait S. Chrysost. hom. 34. Et S. Cyrill. *Quia solemus*, ait, *quod tritum est, ac quotidianum, etiamsi magnum sit, parvi pendere*, etc. Theophylactus etiam : *Consuevimus*, ait, *ea contemnere, quæ valde familiaria sunt, semper magis attendentes alienis et insolitis*, etc., juxta illud Alexis apud Athenæum lib. 3. *Alienum amamus, proximum contemnimus.* Miramur enim peregrina et exotica, aspernamur domestica et familiaria, cum subinde domi habeamus meliora. Sic medicos nostros fastidimus, licet eruditos, peregrinos et barbaros suspicimus : Flores et herbas ex India advectos care emimus, cum meliores, imo iidem subinde in sylvis nostris nascantur : nimirum, *grata est novitas.*

Tertia, quod ex quotidiana conversatione cum hominibus facile vitia morum, vel infirmitates naturæ cujusque detegantur, quæ reverentiam minuunt, et vilipendium pariunt : secus est in conversatione cum Deo, quæ quo major est, eo majorem Dei reverentiam gignit : quia, *quanto plus homo in cognitione Dei proficit, tanto magis perfectionis ejus excellentiam admiratur, et magis eum reveretur*, ait D. Thomas hic. Sic Nazarethani videntes Christum comedere, bibere, dormire, fabricare, more aliorum, eum contempserunt, præsertim quia videbant ejus cognatos esse pauperes et abjectos, ac præsertim S. Josephum, quem putabant verum esse ejus patrem; nec enim cogitare aut credere poterant eum natum ex virgine, solumque Deum habere patrem. Doctor ergo et prædicator familiaritatem hominum fugiat, ne spernatur; nam, ut ait S. Cyrillus : *Prædicatio ibi fructum facere non potest, ubi prædicator contemnitur.* Romæ quidam è nostris, vir sapiens, concionatori cuidam Transalpino ad suos redeunte hoc monitum dedit : *Domi te contine, abstractus vive, cum Deo versare, non cum hominibus, ita ut Dei oraculum audieris.* Et videmus eos, qui id faciunt, ob opinionem sanctitatis ab omnibus coli, amari, audiri.

58. ET NON FECIT IBI VIRTUTES (miracula) MULTAS PROPTER INCREDULITATEM EORUM.] Arabicus, *propter parvitatem fidei eorum.* Hæc enim faciebat eos indignos miraculis, utpote quæ Christus non nisi ad fidem sibi conciliandam et augendam patrare solebat. Aliam causam dat S. Hieronymus : *Ne multas*, ait, *faciens virtutes, cives incredulos condemnaret, itaque pœnam eis augeret*, ait S. Chrysostomus. Gravius enim peccat, qui plura miracula videt, et tamen non credit, quam qui pauca, ideoque gravius damnatur et punitur in gehenna. Hac de causa Christus *pauca signa fecit apud Judæos*, ait S. Hieronymus ; *Majora signa quotidie in Gentibus per Apostolos facit, non tam in sanatione corporum, quam in animarum salute.* Jansenius cum suis post hoc caput ponit missionem Apostolorum factam à Christo, quam Matthæus narravit cap. 10; deinde decollationem Joannis Baptistæ, quam narrat Matthæus c. 14. proxime sequenti, ac reversionem Apostolorum ad Christum, Christique secessum in desertum, secutus Lucam et Marcum, qui hunc ordinem insinuant; licet aliter sentiat Maldonatus et alii. Vide Chronotaxin.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo decollatur ab Herode S. Joannes Baptista. Secundo, vers. 13. Christus id audiens, fugiens Herodem secedit in desertum, ibique quinque panibus et duobus piscibus pascit quinque hominum millia. Tertio, vers. 22. dimissa turba ascendit in montem, ut oret, mox ambulans super mare venit ad discipulos fluctibus jactatos; Petrumque ad se evocatum, et venientem, cum ipse fluctus metuens mergeretur, erigit, dicens : Modicæ fidei, quare dubitasti? illicoque ventum fluctusque sedat. Unde exclamant, qui erant in navi : Vere Filius Dei es : quare ex locis circumquaque vicinis ad eum confluunt ægri, quos ipse attactu suo sanat.

1. In illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam Jesu : 2. et ait pueris
suis : Hic est Joannes Baptista : ipse surrexit à mortuis, et ideo virtutes
operantur in eo. 3. Herodes enim tenuit Joannem, et alligavit eum :
et posuit in carcerem propter Herodiadem uxorem fratris sui. 4. Dice-
bat enim illi Joannes : Non licet tibi habere eam. 5. Et volens illum
occidere, timuit populum : quia sicut Prophetam eum habebant. 6. Die
autem natalis Herodis saltavit filia Herodiadis in medio, et placuit He-
rodi. 7. Unde cum juramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset ab eo. 8. At
illa præmonita à matre sua : Da mihi, inquit, hîc in disco caput Joannis Baptistæ. 9. Et
contristatus est Rex : propter juramentum autem, et eos qui pariter recumbebant, jussit
dari. 10. Misitque et decollavit Joannem in carcere. 11. Et allatum est caput ejus in disco,
et datum est puellæ, et attulit matri suæ. 12. Et accedentes discipuli ejus, tulerunt corpus
ejus, et sepelierunt illud : et venientes nuntiaverunt Jesu. 13. Quod cum audisset Jesus,
secessit inde in navicula, in locum desertum seorsum : et cum audissent turbæ, secuti
sunt eum pedestres de civitatibus. 14. Et exiens vidit turbam multam, et misertus est eis,
et curavit languidos eorum. 15. Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli ejus,
dicentes : Desertus est locus, et hora jam præteriit : dimitte turbas, ut euntes in castella,
emant sibi escas. 16. Jesus autem dixit eis : Non habent necesse ire : date illis vos man-
ducare. 17. Responderunt ei : Non habemus hîc nisi quinque panes, et duos pisces.
18. Qui ait eis : Afferte mihi illos huc. 19. Et cum jussisset turbam discumbere super
fœnum, acceptis quinque panibus, et duobus piscibus, aspiciens in cœlum benedixit, et
fregit, et dedit discipulis panes, discipuli autem turbis. 20. Et manducaverunt omnes, et
saturati sunt. Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos. 21. Man-
ducantium autem fuit numerus, quinque millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis.
22. Et statim compulit Jesus discipulos ascendere in naviculam, et præcedere eum trans
fretum, donec dimitteret turbas. 23. Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare.
Vespere autem facto solus erat ibi. 24. Navicula autem in medio mari jactabatur fluctibus:
erat enim contrarius ventus. 25. Quarta autem vigilia noctis venit ad eos, ambulans super
mare. 26. Et videntes eum super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes : Quia phan-
tasma est. Et præ timore clamaverunt. 27. Statimque Jesus locutus est eis, dicens : Habete
fiduciam : ego sum, nolite timere. 28. Respondens autem Petrus, dixit : Domine, si tu
es, jube me ad te venire super aquas. 29. At ipse ait : Veni. Et descendens Petrus de
navicula, ambulabat super aquam ut veniret ad Jesum. 30. Videns vero ventum validum,
timuit : et cum cœpisset mergi, clamavit, dicens : Domine, salvum me fac. 31. Et con-
tinuo Jesus extendens manum apprehendit eum : et ait illi : Modicæ fidei, quare dubi-
tasti? 32. Et cum ascendissent in naviculam, cessavit ventus. 33. Qui autem in navicula
erant venerunt, et adoraverunt eum, dicentes : Vere Filius Dei es. 34. Et cum transfre-
tassent, venerunt in terram Genesar. 35. Et cum cognovissent eum viri loci illius, mi-
serunt in universam regionem illam, et obtulerunt ei omnes male habentes : 36. et
rogabant eum ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent. Et quicumque tetigerunt, salvi
facti sunt.

1. In illo tempore audivit Herodes Tetrarcha famam Jesu.] Hæc omnia quæ spectant decollationem S. Joannis, fusius et plenius præ omnibus Evangelistis narrat S. Marcus cap. 6. v. 14. quare ibi commodius illa explicabo. Herodes hic fuit Antipas, filius Herodis magni infanticidæ. Matth. 2. 16.

12. Et accedentes discipuli ejus tulerunt corpus ejus, et sepelierunt illud.] *Corpus:* Syrus, *selado,* id est truncum corporis sine capite, quia, ut ait Niceph. l. 1. c. 19. *Herodias Joannis reprehensionem etiam post capitis resectionem verita, conjungereque id reliquo corporis timens, apud se remotis arbitris in abstrusiore regiæ loco sepeliendum duxit;* idem asserit Beda, Ruffinus lib. 11. Histor. cap. 28. et Histor. Tripart. lib. 9. cap. 43. Vide hic panicos timores malæ conscientiæ : Herodias enim verebatur, si caput Joannis corpori jungeretur, quod resurgeret, rursusque animaretur, et contra incestas suas cum Herode nuptias prædicando detonaret; sicut Herodes putabat Joannem resurrexisse in Christo, in eumque transisse. Adeo caput illud invictum Baptistæ, licet resectum, Herodiadi terrori fuit et horrori.

Et venientes nuntiaverunt Jesu.] Joannes enim ante mortem jusserat discipulis, ut se mortuo transirent ad Jesum, imo jam adhuc Joanne vivo nonnulli ad Jesum transierant, ut patet de Andrea, Joan. 1. 40, adeoque ipse Joannes discipulos suos ad Jesum miserat sciscitatum', an ipse esset Messias? Matth. 11. 3.

13. Quod cum audisset Jesus, secessit inde in navicula in locum desertum seorsum.] *Quod cum audisset Jesus*, scilicet Joannem ab Herode decollatum, ac Herodem, qui hucusque partim desidia, partim bello contra Aretam regem Arabiæ (hic enim filiam suam, teste Josepho, lib. 18. Antiq. c. 7, Herodi desponderat, ideoque ejus repudium ob Herodiadem factum, bello, quo Herodis exercitum cecidit, vindicavit) occupatus, neglexerat dicta factaque Jesu : Herodem, inquam, jam fama tot tantorumque miraculorum Jesu increbrescente de iis inaudisse, serioque ad ea animadvertere cœpisse, ut narravit Matthæus initio hujus capitis et historiæ, indeque suspicari Jesum esse Joannem resuscitatum : idcirco Jesus secessit in desertum, idque Primo, ut Herodis furorem declinaret, qui sicut Joannem decollaverat, ita jam putans eum suscitatum in Jesu, eumdem rursus decollasset, præsertim cum facile ei obrepsisset, vel suggesta fuisset à Pharisæis suspicio, ipsum vel esse, vel venditare se Messiam regem Judæis promissum, et per tot sæcula expectatum : quare metuens ab eo regno privari, eum peremisset, uti pater ipsius Herodes Ascalonita Christum cum infantibus in Bethlehem occidere sategerat, Matth. c. 2. vers. 16. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius. Secundo, ut Apostolos à sua missione et prædicatione redeuntes, ac multo labore fessos quiete aliqua recrearet, uti docet Marcus c. 6. v. 31. Tertio, ut exemplo suo doceret, prædicatoribus et thaumaturgis fugiendum esse plausum populi, et vanam gloriam.

In navicula.] Ut per eam proficisceretur trans mare Galilææ sive Tiberiadis, ut patet Joannis 6. 1. Marci 6. 45. Eadem enim est hæc historia cum illa, quam fuse narrat Joannes c. 6. ex quo liquet, hæc circa Pascha contigisse. Volebat ergo Christus navicula effugere turbarum ad se confluxum, qui ipsi carceris et vitæ periculum apud Herodem creasset.

In locum desertum.] Addit Lucas cap. 9. 10. *qui erat Bethsaidæ.* Adrichomius in descript. Terræ sanctæ, Jansenius et alii nonnulli censent hoc desertum, in quo Christus quinque panibus pavit quinque millia hominum, dici Bethsaidæ, non quod fuerit juxta Bethsaidam ad latus et littus urbis, sed in opposito littore trans mare Galilææ situm inter Juliadem et Dalmanutha. Probant, quia Joannes c. 6. 1. ait Christum abiisse trans mare Galilææ, ac Matthæus cap. 14. 34, eum transfretasse. Bethsaidæ enim ditio extendebat se ultra mare in desertum hoc transmarinum. Ita ipsi.

Verum dico hoc desertum fuisse juxta Bethsaidam in eadem ripa, adeoque fuisse inter Bethsaidam et Tiberiadem. Probatur primo, quia id diserte ait Lucas c. 9. 10. *Secessit,* ait, *seorsum in locum desertum, qui est Bethsaida.* Arabic. *in locum desertum prope civitatem quæ vocatur Saida* decurtate, id est *Bethsaida.*

Secundo, idipsum clare testatur Burchardus et alii in descript. Terræ sanctæ, scilicet locum hunc fuisse vicinum Tiberiadi, dictumque *Mensa.*

Tertio, quia Nicephor. lib. 8. cap. 3. scribit S. Helenam, Constantini Magni matrem, Tiberiade δωδεκάθρονον, id est duodecim thronorum, templum erexisse eo loco, quo Christus quinque hominum millia pavit.

Quarto, quia Christus facta hac panum in deserto multiplicatione fugiens turbam, quæ eum volebat creare regem, jussit discipulos navigare Bethsaidam, tanquam vicinam. Rursum Joannes 6. 23. ait, *Aliæ supervenerunt naves à Tiberiade, juxta locum ubi manducaverant panem, gratias agente Domino :* ergo locus hic erat juxta Tiberiadem, puta inter Tiberiadem et Bethsaidam : cumque eum ibi non invenirent, recto itinere per mare navigarunt, ubi eum invenerunt, uti subdit Joannes.

Ad argumentum respondeo, Christum dici transfretasse et abiisse trans mare, id est mare navi transmisisse, sive ivisse per mare, non in adversum littus, sed ex una terra, per mare intermedium, in aliam, ex uno sinu anfractus, in alium : nam per terram flexuosum erat iter, quare recto itinere eo pergentibus transeundum erat mare, non in adversum littus, sed in adversum sinus flexum. Ita Franc. Luc. Maldon. et alii. Vide dicta Matt. 4. 15. Sinum hunc videtur fecisse mons in quem secessit Jesus, ac deinde ex eo ad turbas eum sequentes descendit, uti narrat Joannes cap. 6. et seq. Denique *trans* idem est quod *ultra,* et ample sumitur, diciturque cum de uno loco in alium, de uno maris sinu vel portu in alium transitionem facimus.

Et cum audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres de civitatibus.] Quæres, quomodo pedestres poterant sequi Christum navi euntem trans mare? Respond. Turbas secedente Christo in naviculam, ejus famam passim per vicina loca sparsisse : qua exciti multi undequaque confluxerunt, Christumque navi recta trans mare euntem pedibus insecuti sunt, circumeundo mare Tiberiadis, sive stagnum Genesareth usque ad Bethsaidam, et inde usque

ad Capharnaum, ubi Christum invenerunt, uti narrat Joannes c. 6. v. 24. et 25.

Tantæ enim turbæ licet longior, commodior tamen erat hic pedestris circuitus, eo quod naves ad tantam turbam vehendam deessent. Secessus Christi desiderium turbarum non retudit, sed acuit ad eum per invia et avia sequendum; quia videbant eum virum sanctum, beneficum, divinum, fugientem plausum, cum Deo conversantem. Ita honor sequitur fugientes, sicut umbra sequitur corpus : sic et secedant prædicatores, et vacent orationi, ita plus eos colet et requiret mundus.

14. Et exiens (ex secreto deserti Bethsaidæ, in quod secesserat) Vidit turbam multam, et misertus est eis (*quia erant sicut oves non habentes pastorem*, ait Marcus cap. 6. v. 34. Scribæ enim non erant pastores, sed mercenarii, quærentes sua lucra, non ovium salutem), et curavit languidos (Græce ἀῤῥώςους, id est infirmos, ægrotos) eorum.] Inter eos, qui scilicet se Christo offerebant, vel ab aliis offerebantur postulantes sanitatem. Disce hîc à Christo, aliorum curam et commoda præferre tuæ quieti et orationi.

15. Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli, dicentes : Desertus est locus, et hora (prandii, tempus cibi sumendi) jam præteriit, dimitte turbas, ut euntes in castella (Græce εἰς κώμους, id est in vicos, in villas) emant sibi escas.] Ut suæ fami succurrant : mane enim jejuni domo eggressi, ut à te docerentur et curarentur, usque ad vesperam jejuni permanserunt.

16. Jesus autem dixit eis : Non habent necesse ire (Græce ἀπελθεῖν, id est abire in villas ut emant escas), date illis vos manducare.] Sternit Christus viam ad miraculum multiplicationis panum, ideoque turbas detinuit usque in vesperam, ut discipuli demissionem illarum peterent, quibus ipse jubet dare illis cibum, ut eo testatius sit miraculum, eoque Christi beneficium gratius accidat, quo magis vident se esse in actis, ciboque omni ad tantam turbam in deserto alendam destitui. Addit sanctus Joannes c. 6. quod Jesus *dixit ad Philippum : Unde ememus panes, ut manducent hi? Hoc autem dicebat, tentans eum : ipse enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei Philippus : Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat.*

Philippum præ aliis rogavit Christus, quia Philippus præ ceteris docilis erat et candidus, sed, non ita acutus et subtilis, ideoque multa alias manifesta rogare solitus, uti Joan. 14. 8. rogavit Christum, dicens : *Domine, ostende Patrem, et sufficit nobis.* Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, et S. Cyrillus, in cap. 6. Joannis. Porro denarius idem est quod Julius Romanus, vel regalis Hispanicus, qui ponderat drachmam argenti : quare ducenti denarii faciunt 50. florenos Brabanticos, sive 20. aureos Romanos. Denarius enim dictus est, quod decem asses contineret. As erat Baiochus Romanus, sive medius stuferus. Vide ea quæ de priscis monetis et ponderibus annotavi in fine Pentateuchi. Viginti aureis multi panes emi poterant. Nam Romæ jam unus panis albus octo, et subinde decim unciarum emitur uno baiocho, qui fere uni sufficit ad unam refectionem : quare uno Julio sive denario, qui continet decem baiochos, poterant emi tales decem panes, et consequenter ducentis denariis empta fuissent duo millia panum, quæ fere suffecissent ad duo millia hominum reficienda : hic autem erant quinque hominum millia, præter mulieres et parvulos; quare tria millia omni pane caruissent. Adde multos in fame et jejunio esse edaces, ut eis unus panis non sufficiat, sed duos et subinde tres requirant. Vere ergo dixit Philippus, ducentorum denariorum panes non sufficere ad tantam turbam alendam.

17. Responderunt ei : Non habemus hic nisi quinque panes, et duos pisces.] Pisces hi jam cocti erant et parati in cibum : statim enim ab Apostolis distributi fuerunt, jubente Christo, sine alia coctione. Explicat id Joannes c. 6. 8. aitque : *Dicit ei unus ex discipulis, Andreas frater Simonis Petri : Est puer unus hîc qui habet quinque panes hordeaceos, et duos pisces; sed hæc quid sunt inter tantos?* Panes hos Apostolorum fuisse censet S. Chrysost.; melius Euthymius putat fuisse venales.

18. Qui ait : Afferte mihi illos huc.] Ut illos benedicendo multiplicem. Paruere Apostoli, et attulere illos, atque hæc prompta eorum obedientia et fiducia, æque ac charitas et studium succurrendi fami tot millium hominum, elicuit hoc à Christo miraculum.

19. Et cum jussisset turbam discumbere super foenum (Arabicus, *ut sederet super herbam*), acceptis quinque panibus, et duobus piscibus, aspiciens in coelum benedixit, et fregit, et dedit discipulis panes, discipuli autem turbis.] Prius membrum plenius enarrat S. Marc. cap. 6. v. 39. dicens : *Et præcepit illis, ut accumbere facerent omnes secundum contubernia super viride fœnum.* Contubernia hæc erant diversi hominum cœtus, in unum collecti ad prandendum. Unde Lucas c. 9. 14. ea vocat convivia, id est convivarum cœtus, in quibus honestatis causa viri cum viris, ac mulieres seorsim cum suis parvulis discumbebant, ut innuit hîc Matthæus : olim enim non assidebant mensæ in scamno, sed discumbebant, id est jacebant in lectulis mensalibus, qui juxta mensam sternebantur, unde lectisternia dicta, quorum loco hîc erat fœnum. Jussit vero Christus per contubernia eos discumbere, tum ut magis appareret discumbentium multitudo, tunc ut ordinate omnia fierent, tum ut nemo præteriretur, qui non suam panis et piscis partem acciperet.

Aspiciens in coelum benedixit.] S. Joan. cap. 6. 11. sic habet : *Accepit ergo Jesus panes, et cum gratias egisset, distribuit discumbentibus.* Unde heretici τὸ *benedixit* exponunt per *gratias egit* : sed perperam; Christus enim more suo prius gratias egit Patri, deinde panes benedixit : Marcus enim c. 6. 41. ait : *Intuens in cœlum benedixit, et fregit panes.* Et Lucas cap. 9. 36. *Respexit in cœlum, et benedixit illis,* scilicet panibus, *et fregit, et distribuit.* Christus ergo hic *benedixit*, tum Deum, illum landando et gratias agendo, ut habet Joannes cap. 6, quæ prima debet esse orationis pars, ut Dei laude nobis benevolentiam conciliemus, ad impetrandum id quod deinde sumus postulaturi; tum ipsos

panes *benedixit*, hoc est divinam gratiam eis imprecatus est, per quam multiplicarentur, et vim roburque conciperent ad tantam turbam copiose valideque alendam, roborandam et exhilarandam, perinde ac si opiparo carnium et vinorum epulo pasti fuissent. Christus ergo hac benedictione virtutem aliquam, non physicam, sed moralem panibus indidit, scilicet deputationem suam, et ordinationem ad miraculosam multiplicationem, per quam manum, id est, virtutem suam divinam, quasi panibus apposuit, ut illico reipsa multiplicarentur, nimirum aerem vicinum, vel aliam materiam sensim inter distribuendum, sed insensibiliter, et continue in panes convertendo: Deus enim nihil de novo creat ex nihilo, sed ex materia initio mundi creata omnia producit et transformat. Simili modo multiplicavit farinam et oleum viduæ Sareptanæ, ob merita Eliæ 4. Reg. 17. 14. et alterius, ob merita Elisæi 4. Reg. 4. v. 5. Panes hos optimos et sapidissimos fuisse, magnaque vi nutriendi, roborandi et exhilarandi præditos, liquet ex eo, quod erant panes divini à Christo per miraculum producti: Dei enim perfecta sunt opera. Sic vinum ex aqua in Cana Galilææ conversum fuit optimum, ut patet Joannis cap. 2. 10. Sic Deus dum singulis rerum speciebus à se initio mundi creatis benedixit, hoc ipso vim generandi, ac se propagandi multiplicandique eis indidit, dicens: *Crescite et multiplicamini.* Gen. 1. Sic Christus in ultima cœna instituens Eucharistiam, benedicens panem, eum in corpus suum transmutavit. Matth. c. 26. 26. Atque hujus in Eucharistia transmutationis typus, et præambula quasi dispositio fuit hæc panum per Christi benedictionem multiplicatio; nam paulo post eam Christus de Eucharistia sermonem prolixum instituit, quem narrat Joannes c. 6. ac Eucharistiam cum manna contulit et prætulit, dicens: *Non sicut manducaverunt patres vestri manna, et mortui sunt: qui manducat hunc panem, vivet in æternum.* Joan. c. 6. v. 59. Causam dat S. August. tract. 24. in Joannem: *Unde*, ait, *multiplicat* (Deus) *de paucis granis segetes, inde in manibus suis multiplicavit panes: potestas enim erat in manibus Christi. Panes enim illi quinque quasi semina erant, non quidem terræ mandata, sed ab eo qui terram fecit multiplicata.* Unde S. Chrysostomus: *Multiplicabantur*, ait, *in discipulorum manibus quinque illi panes, ac fontis in morem scaturiebant*, dum, ut ait S. Hilarius, *Fragmentis fragmenta succedunt, et fallunt semper perfracta frangentes. Frangente enim Domino, seminarium fit ciborum*, ait S. Hieronymus: *Vidisses*, inquit S. Ambrosius, *incomprehensibili quodam rigatu inter dividentium manus, quas non fregerant, fructificare particulas, et intacta frangentium digitis sponte sua fragmenta subrepere: quemadmodum videmus liquidis fontibus continuos fluere successus, et quidquid de illis auferas, usurario quodam reparari meatu.*

Tropologice, Christus hic suo facto docet panes et opes, tam corporales quam spirituales, in eleemosynam egentibus datos non minui, sed multiplicari, imo centuplicari et millecuplari. Sic S. Joannes ob liberalitatem cognominatus Eleemosynarius, Patriarcha Alexandrinus, dicebat se quotidiana experientia discere, quod quo plus daret pauperibus, eo plus à Deo reciperet: unde aiebat: *Videbo, Domine, quis citius deficiat, an tu mihi dando, an ego egenis distribuendo.* Ita Leontius in ejus vita: simili modo Sanctulus Presbyter multiplicavit panem operariis, uti narrat sanctus Gregorius 3. Dialog. 37. Hadrianius II. Pontifex, qui Nicolao primo successit anno Domini 914. ac octavam Synodum Generalem Constantinopoli indixit, in eaque Photium invasorem sedis ejecit, ac S. Ignatium legitimum Patriarcham restituit. Hic, inquam, Hadrianus, ait Platina, Sergio Pontifici familiaris fuit, à quo cum aliquando denarios quadraginta dono accepisset, domum rediens, dispensatori mandavit, ut eos peregrinis et pauperibus, qui in vestibulo domus suæ stabant, erogaret. Facere ille mandata conatus, cum videret ne minimæ quidem parti tantula re satisfieri posse, ad Hadrianum rediens, rem ipsam exponit. Tum Hadrianus accepta pecunia ad pauperes veniens, et ternos denarios singulis præstitit, et totidem sibi rei familiari satisfacturus reservavit, admirante dispensatore miraculum rei. Cui Hadrianus: Vides, inquit, quam benignus et largus sit Dominus, his præsertim, qui liberales et munifici in pauperes sunt? Hac, et aliis virtutibus tanto in pretio apud omnes fuit, ut cum de Pontifice creando sermo haberetur, certatim omnes unicum Hadrianum deligerent.

Sancti Lydwina Hollanda, singulare patientiæ et charitatis speculum, cum esset pauper, studiose tamen egenis succurrebat: quocirca paucos habens in bursa nummos, dum eos liberaliter erogaret, assidue alii cœlitus surrogabantur, ita ut nunquam deficerent, sed crescerent jugiter, ideoque hæc ejus *bursa Jesu* cognominata est. Lege ejus vitam apud Surium in Aprili. Vide 2. Corinth. cap. 9. v. 6. et seq. *Qui parce seminat*, ait, *parce et metet, et qui seminat in benedictionibus* (id est benedictiones, id est beneficentias multas) *de benedictionibus* (beneficentias multas) *metet.* Est Hebraica syntaxis. Hebræi enim verba contactus, quale est seminare, construunt cum ablativo prævia præpositione: unde dicunt tangere in manu, id est tangere manum. Quare dum pauperi das panem vel Julium, non eum perdis, sed seminas; quia sicut ex uno seminis grano multa succrescunt, sic ex uno pane vel Julio multi.

20. Et manducaverunt omnes.] Quinque millia virorum cum mulieribus et parvulis, quorum ingens erat numerus; mulieres enim devotæ magis sunt, æque ac magis curiosæ, ut videant novum Prophetam, qualis erat Christus, quam viri.

Et saturati sunt.] Dices, Nulla hic vini fit mentio: quomodo ergo saturati sunt, qui nil biberant: sine potu enim sitibundum et caninum est prandium. Respondeo, Christum non dedisse eis vinum, quia vicini erant aquarum fontes, ad quos pro potu accedere poterant. Potus enim aquæ est naturalis et sanus, ac naturæ sufficit. Ulterius vero gulam irritare vino Christus nolebat. Dat enim cibum Deus ad necessitatem et satietatem, non ad voluptatem et lasciviam. Sic Angelus Eliæ detulit panem, et vas aquæ, non vini in deserto, 3. Reg. 19. 6. Sic corvus jussu Dei quotidie deferebat dimidium panem ad S. Paulum primum Eremitam, sitim vero ex vicino aquæ fonte eum levare volebat, teste S. Hieronymo in ejus vita. Idem fecit Deus aliis sanctis. Imo ab Adamo usque ad diluvium

per 1600. annos usque ad Noe, qui primus vitem plantavit, homines religiosiores non comederunt carnes, nec biberunt vinum, sed fructus edebant et bibebant aquam, et tamen vivebant per 900. annos. Abstinentia ergo mater est sanitatis, æque ac sapientiæ et sanctitatis. Vide dicta Genes. 9.

Et tulerunt reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenos.] Ergo retulerunt plus panis, quam initio ad Christum attulerant, nimirum quinque, sed triginta et plures panes continebant. Verisimile est Christum, primo quinque panes manibus suis fregisse, et frangendo multiplicasse, ac eos in hos cophinos distribuisse, qui deinde ejus jussu dum ab Apostolis per contubernia in turbas distribuerentur, sensim magis et magis multiplicabantur: quare tot cophinos fragmentorum ad Christum retulerunt, quot cophinos panum primo ab eo acceperunt. Ita Maldonatus; Cedrenus in Compend. Histor. narrat duodecim hos cophinos religiose repositos fuisse in templo duodecim Apostolorum, quod Constantinopoli exædificavit Constantinus Magnus.

Porro Judæis ob olim familiares fuere cophini: Unde Juvenalis:

Judæis, ait, quorum cophinus fœnumque supellex.

Unde liquet cophinum tantæ capacitatis esse, ut capiat tantum, quantum manus vel brachium, viri v. g. Judæi, portare potest.

21. Manducantium autem fuit numerus quinque (Græce ὡσεὶ πέντε, id est, *quasi quinque*) millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis.] Putant nonnulli mulieres et parvulos exæquasse numerum virorum; sed hoc difficile est creditu, quia desertum hoc Christi longe aberat ab urbibus et villis frequentioribus, iter autem tam longum facere, multis minoribus fuisset difficile. Hanc quinque millium virorum, per quinque panes à Christo benedictos et multiplicatos refectionem, ad verbum prædixit Sibylla, cujus versus recitat Lactant. lib. 4. c. 15.

22. Et statim compulit Jesus discipulos ascendere in naviculam, et præcedere eum trans fretum (trans mare Galilææ, iterum enim iterumque illud trajiciebat Christus ad fugiendum turbas) donec dimitteret turbas.] Id fecit Christus, Primo, quia volebat secedere, ut solus quietius et instantius oraret, ut patet ex vers. seq. Secundo, ut hac ratione facilius effugeret turbam, quam sciebat ipsum velle facere regem, ob multiplicationem et distributionem panum ab eo factam, uti docet Joan. 6. 15. Tertio, ut sequentis miraculi in sedanda maris tempestate daret occasionem.

23. Et dimissa turba (ei valedicens et bene precatus, jubensque ad sua redire) ascendit in montem solus orare: vespere autem solus erat ibi.] Repetit hoc Matthæus, ut sternat viam ad sequens miraculum, quod scilicet Christus ex monte venerit, et ambularit super mare, ut discipulis in navi vento jactatis succurreret. Solus orat Christus, ut moneat fideles in oratione fugere turbas et strepitus, ac in secreto et silentio mente collecta Deum precari. Secundo, ut doceat prædicatores subinde secedere, ut animum colligant, ac cum Deo agant, petantque ut ea quæ prædicarunt Deus confirmet, ac verbi sui semina, quæ ipsi in mentibus auditorum sparserunt, irriget, foveat, promoveat et perficiat; utque novum eis spiritum indat, quo instructi novo et majori fervore redeant ad prædicandum.

24. Navicula autem in medio mari jactabatur (Græce βασανιζόμενον, id est vexabatur) fluctibus: erat enim contrarius ventus.] Syrus: *Jam recesserat à terra stadiis multis cum agitaretur plurimum.* Arabic. *Agitabant eam fluctus.* Sicut contra fluctus constanter ibat navis, et validius remigabant nautæ: sic contra tentationes fortius eundum est, juxta illud:

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.

Ambulabant, ait S. August. tract. 25. in Joannem, *promovebant Apostoli, nec venti illi, et tempestates, et fluctus, et tenebræ id agebant, ut vel navis non promoveretur, vel soluta mergeretur, sed inter omnia illa mala ibat.*

Porro tempestas cuique est non tantum adversitas, sed nimia prosperitas. Audi S. Aug. serm. 13. de Verbis Domini secundum Matth. *Unicuique suæ cupiditas, tempestas est. Amas Deum, ambulas super mare, sub pedibus tuis est timor sæculi. Amas sæculum, absorbebit te; amatores suos vorare novit, non portare. Sed cum fluctuat cupiditate cor tuum, ut vincas tuam cupiditatem, invoca Christi divinitatem.* Et inferius: *Magnæ virtutis est, cum felicitate luctari; magnæ felicitatis est, à felicitate non vinci.*

25. Quarta autem vigilia (Græce, φυλακῇ, id est *custodia*) noctis venit ad eos ambulans super mare.] Romani noctu singulis ternis horis mutabant excubias, id est vigiles et custodes urbis vel exercitus, tum ne illi ex nimis longa vigilia in somnum inciderent, tum ne fraudi alicui et proditioni esset locus; et hæc vocabantur vigiliæ vel custodiæ. Quare noctem si brevis erat, in ternas; si longa, in quaternas vigilias sive custodias dividebant. Quarta ergo vigilia incipiebat decima noctis hora, et durabat usque ad duodecimam. Porro hæc contigerant paulo post multiplicationem panum et pastum turbæ, quæ facta est circa Pascha, ut patet Joan. cap. 6. 4. Unde colligas, hanc tempestatem, et hanc ejus sedationem factam à Christo, contigisse circa æquinoctium paschale, sive vernum, quando nox æqualis diei est duodecim horarum. Duravit ergo hæc maris tempestas per novem horas, scilicet per tres vigilias noctis usque ad quartam, qua Christus venit ad discipulos mari jactatos, *Quarta vigilia noctis ad eos venisse Dominum, ostendit tota nocte periclitatos*, ait S. Chrysostomus: illi ergo continue navigantes tres vigilias, id est per novem horas vix confecerunt 25. vel 30. stadia (ut ait Joannes cap. 6. v. 19.), id est milliaria Italica circiter tria: nam octo stadia faciunt unum milliare; stadium enim continet 125. passus, milliare vero mille passus. Igitur Apostoli novem horis navigantes vix dimidium maris Galilææ trajecerant: ejus enim latitudo est sex milliarium, longitudo vero sedecim, teste Plinio lib. 5. cap. 15. Imo Joseph lib. 3. Belli c. 18. ait illud latum esse 40. stadiis, id est 5. milliaribus, longum vero 100. stadiis, id est milliaribus duodecim cum dimidio. Hoc verum est, si cum Adrichomio, Jansen. et aliis dicas Apostolos totam

maris latitudinem transisse. Nam alii verius censent, eos illud in longum sulcasse: desertum enim hoc situm erat inter Bethsaidam et Tiberiadem, ex quo versus Bethsaidam et Capharnaum in longum maris hujus navigarunt, uti ostendi v. 13. hujus capitis. Permisit Christus discipulos tot horis tempestate jactari : Primo, ut assuescerent pati adversa et dura. Secundo, ut opem Dei ardentius flagitarent. Tertio, ut suavior et gratior eis accideret procellæ tam difficilis et longæ sedatio, mox facienda à Christo. Ita sanctus Chrysost., Theophylact. et alii.

Audi Lactant. lib. 4 de Vera sapientia cap. 15. *At illi* (discipuli Christi) *urgente jam vespere profecti contrario vento laborare cœperunt, cumque jam medium fretum tenerent, tum pedibus mare ingressus consecutus est eos, tanquam in solido gradiens : non ut poetæ Orionem mentiuntur in pelago incedentem, qui demersa corporis parte humero sustinet undas.* Profert deinde Sibyllæ carmina, quibus illa prædixit Christum ventos et mare furens pacaturum, morbos curaturum, et mortuos suscitaturum. Audi S. Hieronymum : *Stationes et vigiliæ militares in terna horarum spatia dividuntur. Quando ergo dicit quarta vigilia noctis venisse ad eos Dominum, ostendit tota nocte periclitatos, et extremo noctis, atque in consummatione mundi eis auxilium præbiturum.* Audi et S. August. serm. 14. de Verb. Domini secundum Matthæum : *Quarta vigilia noctis, extrema pars noctis. Vigilia una tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigilias habet, ternis horis per singulas vigilias distributis. Quarta ergo vigilia noctis, hoc est, pene jam nocte finita. Sic veniet in fine sæculi, iniquitatis nocte transacta, ad judicandos vivos et mortuos.*

Ambulans super mare.] Per virtutem divinam, quam habebat ut Deus, et per dotem agilitatis, quam ad tempus assumpsit ut homo, inquit Joannes Major hic : sicut idem Christus in tempore nativitatis assumpsit dotem subtilitatis, penetrando clausum virginis matris uterum ; ac dotem claritatis in tempore transfigurationis ; denique dotem impassibilitatis in jejunio 40. dierum, qua factum est, ut nullam famem pateretur aut sentiret.

26. Et videntes eum super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes : Quia phantasma est.] Syrus, *quia visio mendax*, id est spectrum est : tum quia talia noctu et in tenebris obambulare, apparere et homines territare vexareque solent, uti multis exemplis docet Delrio in Magicis : tum quia præ tenebris non agnoscebant ambulantem hunc esse Jesum, præsertim, quia ut ait Marcus c. 6. 48., *Volebat præterire eos;* quasi eos non curans, nec ad eos pertinens, sed alio pergens, ut in eis metum et clamorem excitaret, quo excitus se eis cognoscendum daret. Unde sequitur :

Et præ timore clamaverunt.] Confusus fuit hic clamor elicitus à pavore, qualis esse solet navigantium, cum in naufragii periculum incidunt, ut de vita quasi desperent. Duplex erat hic discipulorum timor. Ad metum enim fluctuum maris minantium naviculam obruere, accedebat metus phantasmatis, ne illud navim iisdem plane submergeret.

Permisit hoc Christus, ut discipuli discerent metus et tentationes sustinere, etiam dum illi augentur et duplicantur, utque eo suavior eis accederet liberatio et consolatio mox ab eo afferenda, quo major præcesserat desolatio, et quasi salutis desperatio. In arctis enim cum res est in acie novaculæ, Deus illico ex alto succurit. Unde sequitur:

27. Statimque Jesus locutus est eis, dicens : Habete fiduciam (Græce θαρσεῖτε, id est animum lapsum resumite, respirate, confidite, animosi et fidentes estote : Syrus, *bono estote animo;* Arabicus, *estote fortes)*: Ego sum (magister vester, quem nostis, cujusque beneficentiam et omnipotentiam in tot miraculis à me patratis experti estis ; qui proinde non vos illudo ut phantasma, sed tempestate et metu liberare destino), nolite timere.] Græce, *Ne timeatis*, vel à spectro, vel à fluctibus. Hac voce Christi tum externa auribus insonante, tum potius interna animis discipulorum ingesta, Christus eis ademit pavorem, ac serenitatem, securitatem et lætitiam indidit, ut plane confiderent se à Christo omni periculo liberandos.

Ex hoc loco disce hoc esse discrimen boni et mali spiritus, quod bonus initio terreat, mox consoletur, serenet et lætificet, uti facit hic Christus : malus vero initio gaudium sensuale ingerat, sed mox mœrorem, angorem et desperationem immittat.

28. Respondens autem Petrus dixit : Domine, si tu es (Jesus, magister et Dominus noster), jube me ad te venire super aquas.] Calvinus Petrum temeritatis et stultitiæ accusat : Dubitabat enim Petrus, inquit, an qui apparebat esset Christus, an vero spectrum dæmonis. Potuisset enim dæmon simulans se esse Christum jubere Petro, ut veniret ad se, itaque eum mergere in mari, uti plura spectra fecisse narrat Delrio in Magicis. Respondent Patres et Interpretes in hunc locum dupliciter. Primo, Petrum ex voce, gestu, habitu, et multo magis ex interiore Christi instinctu agnovisse hoc non esse phantasma, sed ipsummet Christum, ut dixi v. 27 ; quod ergo ait, *si tu es*, non est vox dubitantis, sed lætitia gestientis, ulteriusque optantis ad Christum cito venire, ut illi, quem summe amabat, per mare miraculose accedenti, quam proxime jungatur. Ita S. Hilarius : *In Petro*, ait, *considera fide eum ceteros anteisse.* Et S. Chrysost. *Vides*, ait, *quod vehementer Petrus arderet? vides quanta fides ipsius etiam nunc esset? Nemo ita ut ipse Jesum amabat. Non solum charitatem, sed fidem etiam ostendit. Quia enim credebat non tantummodo Christum super mare ambulare, verum etiam id aliis posse concedere, ausus est hoc petere, ut cum eo citius esse posset.* Et S. Hieron. *Eodem*, ait, *fidei ardore quo semper, nunc quoque ceteris tacentibus credit se posse facere per voluntatem magistri, quod ille poterat per naturam. Jube me venire ad te super aquas. Tu præcipe, et illico solidabuntur undæ : leve fiet corpus, quod per se grave est.* Vide Abulensem hic quæst. 166. ubi asserit Petrum certo scivisse, eum qui ambulabat super mare esse Christum; ideoque eo vocante et jubente audacter mare ingressum, ac cum mergeretur eum fidenter invocasse, dicendo : *Domine, salvum me fac.*

Secundo, si omnino velis τὸ *si tu es*, esse dubitantis, dicendum per τὸ *jube me venire ad te*

super aquas, Petrum postulasse id sibi juberi non simpliciter, sed cum efficacia : ita scilicet, ut Christus non tantum exterius, sed et interius sibi juberet, ac hac sua jussione inderet animo suo tantam audaciam, fiduciam et securitatem : ut non dubitaret, quin Christo jubente securus ambularet super aquas : unde mox eo jubente, juxta navim tentans aquam pedibus, illico sensit eam non cedere, sed se super illam ambulare ; quare fidens et securus super aquas perrexit ad Christum. Ita Jansenius. Solus enim Deus potest mente illabi, illique suæ præsentiæ certa signa dare, licet nobis incognita, nec nisi experienti cognita, quibus animam certam facit se illi interius loqui, non Angelum, vel dæmonem; qualia habuerunt Prophetæ, cum à Deo audirent futura : alioqui enim tam Deum, quam seipsos ludibrio exposuissent, cum enuntiabant aliquid futurum quasi sibi revelatum à Deo, nisi de eo certi fuissent ; illud scilicet sibi vere à Deo, non autem à diabolo speciem Dei assumente esse revelatum. Ita hic factum Petro : petit enim ipse à Christo signa securitatis interna æque ac externa, quæ omne dubium ab anima excludant, illaque ei præstitit Christus, dicens : *Veni.* Ex illis ergo certus erat Petrus hanc esse vocem Christi, non alicujus phantasmatis, vel dæmonis. Id magis patebit ex v. 30.

Si tu es, jube me ad te venire super aquas.] Festive S. August. serm. 14. de Verbis Domini secundum Matth. Petrum ita loquentem inducit : *Si tu es, non miror, quod solidam carnem super liquentis elementi terga suspendis. Quid enim mirum, si conditori suo creatura famulatur? Hoc ego non miror: fac quod mirer, ambulet Petrus. Fac quod mirer; jube me venire ad te super aquas*, etc. Et inferius : *Tu Deus es, ego homo sum. Voluisti de meo habere infirmitatem in carne quam portas; habeam et ego de tuo potestatem, ut unda me portet. Domine, si tu es, jube me venire ad te super aquas. Quomodo enim mihi in mari non erit via, si tu jusseris, qui propter nos factus es via?*

29. At ipse ait : Veni.] Hac voce Christus certitudinem et securitatem indidit menti Petri, uti jam dixi. Unde sequitur :

Et descendens Petrus de navicula, ambulabat super aquam, ut veniret ad Jesum.] Factum est hoc, modo uno è tribus, scilicet quod Christus vi divina detineret Petrum, ne mergeretur, sicut Angelus capillis detinuit Habacuc, rapuitque in Babylonem, Daniel 14. 35 ; aut non concurrerit cum gravitate corporis Petri, ut eum gravidaret, et sub aquis deprimeret ; aut quod non concurrerit cum aqua, ut loco cederet, sed ut solida firmaque sub pedibus Petri instar glaciei, vel crystalli consisteret. Ita Joannes Major hic.

30. Videns vero ventum validum, timuit, et cum cœpisset mergi clamavit, dicens : Domine, salvum me fac.] Arabicus : *Vidit autem validitatem venti, et timuit, et prope erat ut mergeretur, et exclamavit.* Validitas ergo venti injecit Petro metum, metus diffidentiam, diffidentia periculum. Quem enim fides vehebat super aquas, diffidentia mersit. Causa fuit modica fides in Petro, uti ei objicit Christus : timebat enim, ne tanto vento et fluctibus, Christo permittente mergeretur : necdum enim receperat fidei et charitatis robur à Spiritu S. quod postea recepit in Pentecoste. Hinc et in passione Christi valido pulsatus tentationis Judæorum vento, cecidit, negavitque Christum, cujus hæc tentatio fuit typus, et quasi præambula significatio. Ita Theophylactus.

Permisit hoc Christus, ut Petrus suam suæque fidei infirmitatem agnosceret, seque humiliaret, ejusque argumentum à Christo posceret, fieretque petra fidei, juxta illud : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, Matth. 16. Et : *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Luc. 22. 32. Ita S. Hieronymus, Theophylact. et alii. Petrus, ait S. Chrysost. hom. 51. *Quod majus erat super maria, scilicet de navigio descendere, magno animo fecit. Vi autem ventorum et impetu fluctuum, quod erat minus, superatus timuit. Naturæ quippe humanæ hæc conditio est, ut difficilioribus nonnunquam superatis, succcumbat in minoribus.* Denique S. Augustinus serm. 11. de Verbis Domini : *In Petro*, ait, *ambulante super aquas, figurantur in fide firmi, in dubitante infirmi.*

Domine, salvum me fac.] Hinc liquet id quod dixi v. 28. Petrum non dubitasse, quin is, qui apparebat, esset Christus ; alioquin enim eum in tanto periculo non invocasset, sed Deum, qui est in cœlis, uti solent facere naufragi ; sed dubitasse tantum, an Christus permitteret ventum suæ naturæ suisque viribus, ut se in fluctibus ambulantem iisdem obrueret : cum tamen et Christus fidem dedisset, dicendo, *veni*, qua voce eum assecurabat quod non mergeretur : sed validitas venti quatiens latera Petri, hanc ei fidem excussit et difflavit. Pulchre S. Augustinus serm. 14. jam citato : *Titubatio ista, fratres, quasi mors fidei fuit. Sed ubi exclamavit, fides iterum resurrexit. Non ambularet nisi crederet, sed nec mergeretur, nisi dubitaret. In Petro itaque communis omnium nostrum consideranda conditio est, ut si nos in aliquo tentationum ventus conatur subvertere, vel unda submergere, clamemus ad Christum.*

31. Et continuo Jesus extendens manum apprehendit eum, et ait illi : Modicæ fidei (Syrus : *O exigua fide prædite*), quare dubitasti.] Græc., εἰς τί ἐδίστασας, id est, *in quid animum in duo divisisti?* duplicia considerasti, ambiguus inter duo hæsisti et hæsitasti? duo enim Petro hic objiciebantur, scilicet validitas venti incutiens illi timorem submersionis, et Christi vox ingerens illi fiduciam et securitatem à submersione; sed validitas venti magis sensibilis, ideoque magis vehemens fuit voce Christi : rapuit enim Petri animum ad se, ut illi uni intentus, nec de promissione Christi cogitans, titubaret metueretque mergi, cum potius debuisset totus auscultare, et intendere voci Christi eum assecuranti, itaque resistere tentationi et pavori, quem validitas venti incutiebat ; proprie ergo in Petro hic erat defectus fiduciæ, sed hic ex defectu fidei oriebatur. Idem contingit cuilibet tentato in quavis tentatione.

Fere enim omnis tentatio oritur ex diffidentia Dei, quod homo fidens sibi, vel humanis auxiliis, Deo diffidat ; nec ad eum statim per orationem recurrat. Hinc ergo discat tentatus, ut animum à re, quam tentatio ingerit, avertat, eumque totum convertat ad Deum, in eoque defigat, et ejus opem supplex imploret. Pulchre vereque

S. Chrysostomus: *Sicut si pullus,* inquit, *cum antequam volare queat, nido exiens in terram decidat, mater velociter raptum in nidum restituit: sic tunc Christus cum Petro peregit.* Tentatus ergo Christum invocet, sic tentationi resistet, eamque superabit. Hinc fides Græce dicitur πίστις, quia ipsa est περὶ τὸ ὂν στάσις, id est, circa id, quod est statio et quies; quoniam ipsa mentem nostram in dubiis sistit, quæ prius jactabatur et fluctuabat. Ita Clemens Alex. lib. 5. Stromat. *Fides enim est substantia rerum sperandarum.* Heb. 11. 1. vide ibi dicta. Quin et fides Latine sic appellata est, *quod fiat id, quod dictum est,* ait Cicero 1. Offic. Si enim credidisset dicto Christi Petrus, non dubitasset, nec cœpisset mergi.

32. Et cum ascendissent (Christus et Petrus ambulantes super mare) in naviculam, cessavit ventus.] Joannes c. 6. vers. 21 ait: *Voluerunt* (discipuli navigantes) *accipere eum in navim.* Unde S. Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus opinantur Christum id noluisse, sed una cum Petro, ut ejus fidem confirmaret, magno spatio super aquas ambulasse: cum vero prope terram essent, in navim ascendisse. Verius Jansenius et alii: *Voluerunt*, inquiunt, quia ex voce Christum agnoscentes, et certi non esse phantasma (hoc enim in navim recipere noluissent), *voluerunt*, id est invitarunt Christum in navim; ac Christus voluntati et invitationi eorum obsecundans, cum Petro ingressus est navim. Sicut ergo *voluerunt*, sic et reipsa acceperunt Christum *in navim*, putantes se eo præsente feliciter, sed more solito pedetentim navigaturos. Verum Christus in navi præsens effecit id, quod subdit immediate Joannes: *Et statim* (Christo in navim recepto) *navis fuit ad terram,* in quam ibant, puta Bethsaidam, ut ait Marc. c. 6. 48. quæ erat patria Petri. Novum fuit hoc Christi miraculum, quod ex medio mari Galilææ, iter trium milliarium, subito et quasi in momento confecerint, applicuerintque ad littus Bethsaidæ. Quatuor ergo hic fuere Christi miracula. Primum, quod ipse ambularit super aquas. Secundum, quod Petrum pavidum et incipientem mergi erexerit, feceritque secum ambulare. Tertium, quod ingressus navim illico ventum et tempestatem sedarit. Quartum, quod subito navim ex medio mari ad littus transtulerit. Sic mystice Christus sua gratia facit nos calcare altitudinem sæculi, sedat tentationes, dat portum felicitatis æternæ.

Tropolog. Theophylactus: Si Christum in navicula nostra, id est in corde susceperimus, ait, statim inveniemur in terra, ad quam ire volumus, id est in cœlo.

33. Qui autem in navicula erant (discipuli cum nautis obstupefacti tot Christi miraculis) venerunt et adoraverunt eum, dicentes: Vere Filius Dei es.] Arabicus: *Tu es in veritate Filius Dei.* Opinantur Cajetanus et Jansenius, turbam nautarum rudem non agnovisse mysterium Trinitatis, ac proinde ipsos Jesum vocare Filium Dei, non per naturam, sed per virtutis et dignitatis excellentiam, q. d. Credimus te esse Messiam, quem scimus vocari Dei Filium, ob singularem ejus dignitatem et charitatem, qua præ aliis eximie Deum amabit ut patrem, et vicissim ab eo amabitur ut filius. Verum ut demus nautas sic intellexisse, certe Apostoli, qui erant vectores in navi, quique cum Christo jam diu vixerant, ex tot ejus sermonibus et miraculis sciebant ipsum esse Filium Dei naturalem et unigenitum, ait Abulensis, in eoque ac in illa fide confirmati per novum hoc sedatæ tempestatis miraculum, exclamaverunt: *Vere Filius Dei es,* scilicet per naturam.

Allegorice et Tropolog. S. Aug. serm. 14. de Verbis Domini secundum Matth. *Naviculam,* ait, *Ecclesiam* (et animam fidelem) *cogitate: mare, hoc sæculum; ventum et fluctus, persecutiones; quia insurgunt fluctus, potest ipsa navicula turbari; sed quia Christus erat, non potest mergi; sed in his tentationibus erigatur antenna, ut suspensa arbori crucem figuret: huic antennæ, id est cruci Christi, simplex conversatio et pura confessio, quasi candentia vela religentur, et vela nostra fluctibus abluantur, vestisque tendatur, ut sine macula et ruga inveniatur.* Unde tandem concludit: *Denique posteaquam navis hæc ædificata est in Jerusalem, atque in medio pelagi hujus frementis emissa est, æstuantium volumina undarum, et furentium flabra ventorum, dum eam huc illuc circumferunt, omnium gentium littoribus appulerunt, peregrinas merces quascumque invenit, advexit.* Hucusque S. Augustinus ad verbum, sed verbis nonnullis brevitatis studio omissis.

34. Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesar.] Marcus, *in terram Genesareth.* S. Chrysostomus et Lyranus opinantur hanc esse terram Gerasenorum, cujus incolæ Christum, ob submersos ab eo in lacu porcos, à se ablegarunt, Matth. 8. in fine, quasi illi jam fama miraculorum Christi percrebrescente resipuerint, Christumque avide exceperint, ideoque Christus id sciens, ad eos quasi ad messem jam Evangelio maturam redierit. Verum aliud est Gerasa, de quo Matth. 8, aliud Genesar, de quo hic; Gerasa enim, sive Gergesa erat trans mare Galilææ versus Arabiam: Genesareth autem erat cis mare juxta Capharnaum et Bethsaidam; Christus enim cum in deserto Bethsaidæ quinque panibus pavisset quinque hominum millia, qui idcirco ipsum regem creare volebant, Christus, inquam, eos fugiens jussit discipulos transfretare, et in citeriorem sinus, sive montis Bethsaidæ, ut dixi vers. 13, ripam, ubi erat terra Genesareth, puta Bethsaidam et Capharnaum redire. Hinc Marcus ait c. 6. *Coegit discipulos ascendere navim, ut præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam.* Cum enim Bethsaida in regione Genesar esset, qui versus Bethsaidam navigabant, in terram Genesar navigabant. Joannes cap. 6. ait discipulos etiam venisse Capharnaum, quæ civitas in eadem erat ripa. Itaque omnia recte consentiunt. Nomen Genesareth significat vallem floridam. Prius dicebatur urbs hæc, indeque tota vicina regio, Cenereth vel Ceneroth: inde molli inflexione dicta est Genesar et Genesareth, à qua lacus, sive mare Galilææ illi adjacens, dictum est mare Cenereth, sive stagnum Genesareth. Nam Chaldæus pro *Cenereth,* vertit *Genesar.* Ita Andreas Masius in Josue c. 19. v. 35. Audi Joseph. lib. 3. de Bello c. 18. *Ad lacum Genesar ejusdem nominis terra protenditur, natura simul et pulchritudine admirabilis. Præter aeris lenitatem fonte irrigatur uberrimo, qui Capharnaum ab indigenis appellatur. Longitudo autem regionis secundum littora cognominis lacus, 30. stadiis extenditur et lati-*

tudo 20. Adrichomius censet, et S. Hieronymus in locis Hebr. innuit, *Cenereth*, sive *Genesareth* esse urbem Tiberiadem, sed repugnat Chaldæus, Franc. Lucas et alii. Adde Tiberiadem longe abesse à Capharnao et Bethsaida. Denique Cenereth erat in tribu Nephthali, ut patet Josue 19, 35. Tiberias autem in tribu Zabulon. Denique Cenereth sita erat juxta Carpharnaum, ut dixi v. 13.

35. Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam, et obtulerunt ei omnes male habentes, et rogabant eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent. Et quicumque tetigerunt, salvi facti sunt.] Græce, διεσώθησαν, id est *servati sunt*. Syrus, *sanati sunt*. Significat amplitudinem fidei infirmorum, æque ac beneficii et miraculi Christi : facile enim erat cuilibet, Christum se offerentem tangere : ejus autem tactus sanabat omnes tangentes. Pro *fimbriam*, Syrus vertit *alam*, id est, ut Arabicus, *extremitatem vestimenti*. Caro enim Christi adeo est efficax et salutifera, ut et vesti qua tegitur, suam virtutem communicet. Hinc colligit S. Chrysostomus, Si illi, qui fimbriam Christi tetigerunt, sanati sunt, quanto magis qui totum Christum tangunt, imo manducant in Eucharistia! quæ enim theriaca efficacior carne et deitate Christi? Narrat sanctus Gregorius Nazianzenus, orat. 11. Gorgoniam sororem suam, tactu Eucharistiæ à gravissimo et incurabili morbo fuisse curatam.

Denique Christus occasione miraculi multiplicationis panum, quibus aluit quinque hominum millia, subtexuit sermonem illum sublimem de pane spiritali et Eucharistico, quem fuse narrat S. Joannes c. 6.

Atque hic finiuntur acta Christi, à secundo Paschate usque ad tertium, id est, acta secundi anni prædicationis Christi, ut colligitur ex Joannis 6. vers. 1. ubi ait, hæc contigisse circa Pascha. Erat enim hoc tertium Pascha Christi jam prædicantis. Primum enim ejus Pascha recensuit Joan. cap. 2. vers. 13. Secundum autem cap. 5. vers. 1. Tertium denique cap. 6. vers. 1. jam citato. Superest ergo annus tertius et ultimus prædicationis Christi, scilicet acta ejusdem à tertio Paschate usque ad quartum, quo passus et crucifixus est, ut patet Joan. 13. 1. Matth. 26. 1. Luc. 22. 1. quæ enarrat Matth. à cap. 15. usque ad finem sui Evangelii.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus reprobat lotiones, et alias traditiones frivolas Pharisæorum, quas ipsi legi Dei anteponebant, ac contra eos statuit hoc axioma : Non quod intrat in os, sed quod procedit de corde et ore, hoc coinquinat hominem. Secundo, vers. 22. obsecrante Chananæa ejus filiam sanat, ob matris fidem et obsecrandi constantiam. Tertio, vers. 30. sanat multos mutos, cæcos et claudos; ac vers. 32. septem panibus cibat quatuor hominum millia.

1. Tunc accesserunt ad eum ab Hierosolymis Scribæ, et Pharisæi, di-
centes : 2. Quare discipuli tui transgrediuntur tradionem seniorum?
non enim lavant manus suas, cum panem manducant. 3. Ipse autem
respondens, ait illis: Quare et vos transgredimini mandatum Dei
propter traditionem vestram? Nam Deus dixit : 4. Honora patrem et
matrem. Et : Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. 5. Vos
autem dicitis : Quicumque dixerit patri, vel matri, Munus quod-
cumque est ex me, tibi proderit, 6. et non honorificabit patrem suum, aut matrem suam:
et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram. 7. Hypocritæ, bene pro-
phetavit de vobis Isaias, dicens : 8. Populus hic labiis me honorat : cor autem eorum
longe est à me. 9. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum.
10. Et convocatis ad se turbis, dixit eis : Audite et intelligite. 11. Non quod intrat in os,
coinquinat hominem : sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. 12. Tunc ac-
cedentes discipuli ejus, dixerunt ei : Scis quia Pharisæi audito verbo hoc, scandalizati
sunt? 13. At ille respondens, ait : Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cœ-
lestis, eradicabitur. 14. Sinite illos : cæci sunt, et duces cæcorum, cæcus autem si cæco
ducatum præstet, ambo in foveam cadunt. 15. Respondens autem Petrus, dixit ei : Edis-
sere nobis parabolam istam. 16. At ille dixit : Adhuc et vos sine intellectu estis? 17. Non
intelligitis, quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur?
18. Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, et ea coinquinant hominem : 19. de

corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. 20. Hæc sunt quæ coinquinant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem. 21. Et egressus inde Jesus, secessit in partes Tyri, et Sidonis. 22. Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egressa clamavit, dicens ei : Miserere mei, Domine, fili David : filia mea male à dæmonio vexatur. 23. Qui non respondit ei verbum. Et accedentes discipuli ejus rogabant eum, dicentes : Dimitte eam, quia clamat post nos. 24. Ipse autem respondens ait : Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel. 25. At illa venit, et adoravit eum, dicens : Domine, adjuva me. 26. Qui respondens ait : Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus. 27. At illa dixit : Etiam, Domine : nam et catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum. 28. Tunc respondens Jesus, ait illi : O mulier, magna est fides tua : fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia ejus ex illa hora. 29. Et cum transisset inde Jesus, venit secus mare Galilææ : et ascendens in montem, sedebat ibi. 30. Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, et alios multos : et projecerunt eos ad pedes ejus, et curavit eos : 31. ita ut turbæ mirarentur, videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes : et magnificabant Deum Israel. 32. Jesus autem, convocatis discipulis suis, dixit : Misereor turbæ, quia triduo jam perseverant mecum, et non habent, quod manducent : et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via. 33. Et dicunt ei discipuli : Unde ergo nobis in deserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam? 34. Et ait illis Jesus : Quot habetis panes? At illi dixerunt : Septem, et paucos pisciculos. 35. Et præcepit turbæ, ut discumberent super terram. 36. Et accipiens septem panes et pisces, et gratias agens, fregit, et dedit discipulis suis, et discipuli dederunt populo. 37. Et comederunt omnes, et saturati sunt. Et quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas. 38. Erant autem qui manducaverunt quatuor millia hominum, extra parvulos et mulieres. 39. Et, dimissa turba, ascendit in naviculam, et venit in fines Magedan.

1. Tunc accesserunt ad eum ab Hierosolymis Scribæ et Pharisæi, dicentes.] Scribæ enim Hierosolymis, quasi in matrice fidei et religionis residentes, arrogabant sibi censuram novorum doctorum, novæque doctrinæ, qualis erat Christus. Miserunt ergo crebro exploratores, qui indagarent, quis, et qualis doctor esset Christus, quidve doceret, ut eum carperent, sibique subjicerent. Scribæ enim venditabant legis scientiam, Pharisæi sanctitatem, rigidamque legis extremæ observationem : utrique ergo invidebant Christo jam doctrina et miraculis inclarescenti, eumque deprimere, et sibi subjicere satagebant. Vide dicta c. 3. v. 7.

2. Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? non enim lavant manus suas cum panem (panis per synecdochen Hebræis omnem cibum significat) manducant?] Nota Mosen in lege veteri jussu Dei sanxisse, ut Judæi abstinerent à contactu morticini (cadaveris mortui) avium rapacium, et immundarum; item leprosi, menstruatæ, ac multarum rerum similium; ac si quis ea casu tetigisset, censeretur immundus et irregularis, ita ut non liceret illi ingredi templum, nisi prius lotione lege præscripta, hanc legalem immunditiem et irregularitatem purgando expiasset, ut per lotiones hasce corporales adumbraret, et excitaret crassos Judæos ad lotiones spirituales animæ faciendas per contritionem et pœnitentiam. Vide dicta Levit. 11. vers. 31. Judæi ergo, et præsertim Pharisæi, qui volebant ceteris haberi religiosiores, totam suam sanctitatem in externa hac lotione constituentes crebro ante cibum, imo in ipsa mensa, ut hic et alibi innuit Scriptura, se lavabant, ideoque in nuptiis Canæ Galilææ positæ erant sex hydriæ ad hanc purificationem, Joan. 2. 6. (sic Heliogabalus Imperator ad singula fercula lavabat manus, teste Lampridio), ut si forte inscii, vel incogitantes aliquo fortuito contactu immunditiam hanc et irregularitatem corporalem contraxissent, eam abluerent : hac de causa, crebro quoque lavabant calices et paropsides, è quibus bibebant et comedebant, quin et lectulos mensales, ut patet Marci 7. vers. 4, solliciti nimirum et anxii, ne si immunda essent hæc vasa, cibos ipsos, et consequenter comedentes ex eis (ut patet hic vers. 11.) contaminarent et polluerent : hæc autem consuetudo, ut consuetudo, non vero ut lex fuit habita (lex enim nil tale præscribit), sed à religiosis, imo superstitiosis Pharisæis instar legis fuit inducta, et more recepta. Unde.

Nota secundo, hanc Pharisæorum et Judæorum consuetudinem nimis scrupulosam fuisse parvæ, aut potius nullius pietatis vel utilitatis; totos enim eos occupabat in lotione externa : quare eos avocabat ab interiore cura, et lustratione animi à peccatis. Neque Deus tam anxiam lustrationem externam ab eis exigebat, quin potius eam vetuisse videtur Deuter. 4. 2. Christus ergo legi veteri, et maxime vanis et frivolis, noxiisque hisce traditionibus finem impositurus, volensque ad animi lustrationem curam omnem dirigi, noluit hæc servare, nec discipulis lotiones præscribere, licet id expresse Pharisæis non respondeat, ad vitandam eorum invidiam, accusationem, et calumniam. Frustra igitur hunc locum hæretici objiciunt Catholicis contra traditiones Apostolicas et Ecclesiasticas. Hæ enim utilissimæ sunt, spirituales, et ad perfectius

servandam Dei legem ab Apostolis, eorumque successoribus institutæ et traditæ, cum istæ essent Pharisaicæ, id est futiles, erroneæ, et legi Dei contrariæ, imo eas Scribæ præponebant legi Dei, ac præ illa observabant, ut patet vers. 11. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, et alii. Id plane liquet ex Thalmudicis, qui in libro, cui titulus : *Centum Benedictiones*, tradunt manus primum abluendas esse et tergendas : alioquin, inquiunt, panis, qui comeditur, immundus judicatur : et mox fundenda est aqua tribus vicibus super manus : in prima fusione digiti sursum sunt lavandi, in posterioribus manus simul lavandæ : denique oportet ut in ablutione manuum, sinistra quasi famula subserviat dextræ. Hæc et plura nugarum plena isti nugivenduli. Quocirca Pharisæi, teste S. Justino, contra Triphon., vocati sunt Baptistæ. Vide S. Epiphanium lib. 1. hæresi 17. ubi docet fuisse quoddam genus Scribarum et Pharisæorum, qui singulis anni diebus baptizabantur, eaque de causa appellatos esse *Hemerobaptistas*, eo quod censerent hominem non posse vivere, nisi singulis diebus in aqua mergeretur, ac ita ablueretur et sanctificaretur ab omni culpa. Similes etiamnum sunt apud Judæos inter Rabbinos. Verum hæc est anatum potius, et piscium vita, quam hominum.

3. Jesus autem respondens, ait illis : Quare et vos transgredimini mandata Dei propter traditionem vestram?] Arabicus : *Propter statuta vestra.* Pro *propter* nonnulli vertunt *per*, sed eodem redit sensus, q. d. Vestræ traditiones spernunt violantque legem Dei : ergo erroneæ sunt, impiæ, Deo contrariæ, nec observandæ. Frustra ergo accusatis meos discipulos, quod eas non servent.

Nota τὸ *vestram*, q. d. Traditiones vestræ non sunt institutæ à Deo, nec à Sanctis, priscisque Patriarchis et Prophetis, sed nuper à crassis Scribis et Pharisæis antecessoribus vestris adinventæ, quas vos tueri vultis, non illorum amore et reverentia, sed quia in illorum locum successitis, ut similes traditiones novas sanciendi potestatem, et auctoritatem vobis arrogetis. Divinæ vero et Patriarchales traditiones sunt, ideoque omnino observandæ; libros Mosis, Isaiæ, Jeremiæ, Danielis, ceterorumque Prophetarum esse canonicos; Deum esse unum in essentia, sed trinum in personis; vera plenaque contritione ex amore Dei expianda esse peccata; parvulos contrahere peccatum originale, ideoque Sacramento à Deo instituto esse expiandos, etc., quas vos, ô Scribæ, occupati vestris baptismatibus, vel ignoratis, vel parvi facitis.

4. Nam Deus dixit (Græce ἐνετείλατο, id est *mandavit.* Exodi 20. vers. 12.) Honora patrem et matrem.] *Honora*, id est reverere, obedi, et sustenta patrem et matrem, si indigent. Honor enim hic, et alibi in Scriptura, non tantum reverentiam, sed et opem, eleemosynam, et sustentationem complectitur, ut patet ex seq. et ex Marci c. 7. v. 12. Honor ergo tria continet, et tria jubet parentibus à filiis exhiberi reverentiam, obedientiam, et beneficentiam. Vide dicta Deut. 5. 16. et 1. Timoth. 5. v. 3.

Et qui maledixerit patri vel matri (Arabicus : *Qui dicit verbum malum in patrem suum, vel matrem suam*) morte moriatur.] Id est, omnino moriatur, certa plenaque morte absque ulla spe veniæ plectatur. Citat Levit. 20. 9. Sensus est, q. d. Si is, qui verbis tantum maledicit patri vel matri, ex lege reus est mortis, quanto magis reus mortis est is, qui eisdem malefacit, surripitque jure naturæ debitam sustentationem, nec tantum ipse surripit, sed et alios ex cathedra quasi doctor surripere docet, uti facitis vos, ô Scribæ, docentes *Corban*, de quo vers. sequenti. Ita S. Chrysostomus.

5. Vos autem dicitis : Quicumque dixerit patri vel matri : Munus quodcumque est ex me tibi proderit.] Subaudi benefacit, et legem Dei de honorandis parentibus implebit. Est aposiopesis : *Munus quodcumque est ex me*, id est, munus quodcumque ego Deo obtulero vel vovero, hoc tam mihi, quam *tibi* (ô pater, vel ô mater) in animo et corpore *proderit.* Deus enim hoc munere illectus, vicissim sua munera mihi tibique liberaliter elargietur, ac de alimentis providebit. Hac enim multiplici religionis aut voti specie et fuco docebant Scribæ parentibus alimoniam, etiam necessariam esse denegandam, si illa, vel illius pretium Deo offerretur, idque faciebant hoc fine, ut suo quæstui et lucro studerent. Plerique enim Scribarum et Pharisæorum erant sacerdotes, qui oblationes Deo factas quasi ministri Dei recipiebant, iisque se et suos alebant. Qua in re manifeste errabant; quia vinculum et jus pietatis, quo filii obligantur alere parentes pauperes, est legis naturæ, cui proinde omne votum, omnis oblatio, omniaque vincula jure divino vel humano inducta cedere et postponi debent. Sic si quis vovisset Deo sua bona, et pater ejus incideret in egestatem, bona ejus patri danda forent, non templo; imo filius religionem ingredi nequit in gravi necessitate parentum, adeoque ingressus illam egredi tenetur in extrema eorum inopia, ut illis succurrat, ut docet D. Thomas, Sylvester, Navarrus, Toletus, et alii doctores casuum in explicat. quarti præcepti. Quocirca S. Augustinus, teste Possidonio in ejus vita cap. 14. hereditates à nonnullis suæ Ecclesiæ oblatas recusavit, quoniam justum et æquum esse videbat, ut à mortuorum vel filiis, vel parentibus, vel affinibus magis possiderentur, quibus ab eis deficientes, dimittere noluerant : nonnullas quoque à parentibus oblatas, sed postea per filios repetitas reddidit. Addebatque : *Legata magis offerenda esse, quam exigenda.* Hucusque Possidonius.

Nota, *Munus* hoc Hebr. dicitur קרבן *Corban*, ut habet Marcus cap. 7. 11. cujus crebra est mentio in Levitico cap. 1. 2. 3. et seq. ubi agni, hirci, vituli Deo oblati in holocaustum, aut victimam pacificam, vel pro peccato, vocantur *corban*, id est, oblatio. Hinc gazophylacium, in quod inferebantur oblationes à populo, metonymice dicitur *corban* vel *corbana*, Matth. 27. 6. Avari ergo et impii Scribæ docebant populum, ut sua offerrent Deo et templo, ac parentibus inopia laborantibus dicerent *corban*, quod tantummodo erat dicere, quantum apud Belgas pauperibus eleemosynam petentibus est dicere : *Godt helpe u;* et apud Gallos : *Dieu vous aide;* et apud Italos : *Dio t'aiuti*, hoc est, Deus te adjuvet : nam ego te adjuvare, et eleemosynam dare nequeo vel nolo. Dicere *corban* igitur erat petitionem refutare, negare subsidium. Porro dicendo *corban*, parentibus cibum postulantibus occludebant os, injiciendo eis scrupulum conscientiæ, et metum religionis, ne Deo suum *corban*, suumque holocaustum eriperent. q. d. Res hæc est sancta, utpote vota vel dicata Deo : vide

ergo ne tu, ô pater, eam ad usus tuos flagitando profanes, et sacrilegium committas. Quo audito perculsi, et quasi fulmine icti obmutescebant parentes, malentes fame emori, quam esse in Deum sacrilegi. Vide quo impietas Scribarum adigebat pios parentes.

6. Et non honorificabit patrem suum, aut matrem suam.] q. d. Itaque hac ratione filius licite poterit non honorare, id est, non alere patrem vel matrem egentem, si videlicet Deum illi præponat, ac honoret illo munere, quod parentibus dandum erat. Planius enim est, ut hæc verba adhuc sint Scribarum, quam Christi. Ita Maldonatus, licet Jansenius censeat esse Christi, nec improbabiliter. Unde Marcus habet: *Et ultra non dimittitis eum quidquam facere patri suo, aut matri.*

Et irritum fecistis (Græce ἠκυρώσατε, id est exauctorastis, antiquastis, abrogastis) mandatum Dei (*Honora patrem et matrem*) propter traditionem vestram.] Qua docetis filios dicere parentibus indigis *corban*. Nota τὸ *vestram:* triplices enim sunt traditiones. Primæ sunt divinæ, quas scilicet Deus præcepto suo sanxit, esto id nusquam in Scriptura conscriptum sit: talis est baptizandos esse parvulos, hoc enim nusquam scriptum extat, sed traditione Ecclesiæ constat. Secundæ sunt Ecclesiasticæ, quas scilicet Ecclesia, id est Pontifices et Prælati Ecclesiæ suo mandato statuerunt, uti sunt cæremoniæ Sacramentorum, et sacrificii Eucharistiæ; item jejunia, festa, similesque sanctiones: hæ enim non tam humanæ sunt, quam divinæ, quia Ecclesia regitur à Spiritu sancto. Tertiæ sunt civiles, aut certorum hominum, eæque duplices, bonæ scilicet, aut malæ, Deique legi contrariæ, quales erant hæ Scribarum, et de his tantum loquitur hic Christus, ideoque ait τὸ *vestram*, qua scilicet vos docetis filios dicere *corban* parentibus, eisque debitum ex decalogo honorem et alimoniam negare.

7. Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Isaias, dicens:] Scribas vocat hypocritas, quia exterius præ se ferebant sanctitatem, videbanturque religiosiores ceteris, cum interius essent irreligiosi, avari, et impii; nam suæ avaritiæ prætexebant *corban*, id est, Dei oblationem, et cultum.

8. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.] Arabicus: *Hic populus propinquus est mihi ore suo, et honorat me labiis suis, et cor ejus est distans à me.*

9. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas, et mandata hominum.] Arabicus: *Et colunt me frustra, et docent doctrinam mandatorum hominum.* Citat Isaiæ c. 29. v. 13. ubi illa explicui.

10. Et convocatis ad se turbis, dixit eis: Audite, et intelligite.] Ego vos docebo de vera animæ munditie vel immunditie, ut dediscatis quod Scribæ vos docuere, scilicet animam fieri immundam ex manibus vel cibis immundis.

11. Non quod intrat in os coinquinat (Græce κοινοῖ, id est *communicat;* communem facit, id est coinquinat: cibi enim immundi et coinquinati communes erant omnibus, etiam immundis, mundi vero proprii erant solis mundis; hi soli enim iis vesci poterant. Hinc commune idem est quod immundum, ut patet Act. 10. 15.) hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.) q. d. Scribæ vos, ô populi, docent, non licere illotis manibus comedere, eo quod illotæ manus et immundæ immundum faciunt cibum: cibus autem immundus faciat animam immundam, id est, Deo ingratam, et invisam. Verum errant, quia non quod extrinsecus intrat in os, sed quod intrinsecus exit de ore, et consequenter de corde, si immundum sit, hoc coinquinat hominem, uti explicat Christus v. 19. Peccatum enim adeo debet esse voluntarium, ut, nisi sit voluntarium, non sit peccatum, ait S. Augustinus; sic et virtus, nisi sit voluntaria, non est virtus.

Error hic Scribarum oriebatur ex eo, quod Levit. 11. caro porcina, ceterique cibi ibidem vetiti, ideoque immundi, vocantur execrabiles et abominandi, dicunturque polluere animam. Unde v. 42. sancitur: *Nolite contaminare animas vestras* esu immundorum. Et vers. 40. *sancti*, id est mundi *estote* in comedendo, *sicut ego sanctus*, id est mundus, *sum*. Et mox: *Ne polluatis animas vestras in omni reptili* comedendo, quæ omnia crasse accipiebant Scribæ, quasi ipsi cibi immunditiem afflarent animæ, eo quod anima illos tangat in stomacho, dum eos digerit; sicut immunda animalia lege veteri, immundum legaliter et irregularem faciebant eum, qui illa tangebat. Verum errabant, tum quia illa immunditia erat legalis et corporea, nec animam peccato inquinabat: tum quia cibus non est capax peccati, sed sola voluntas. Cum ergo cibus nullum in se habeat peccatum, quomodo illud afflabit animæ et voluntati?

Sic Pythagoras et Plutarchus tract. de Esu carnium et lib. 8. Sympos. cap. 10. docent abstinendum esse à carnibus et fabis, quod hæc animam contaminent. Idem dicunt Turcæ de vino sibi à Mahomete in Alcorano vetito. Refert Buisbequius Legatus Imperatoris apud Turcarum Imperatorem, se vidisse Turcam, qui, cum ei propinaretur vinum, cujus ille erat avidus, ingentem clamorem edidit. Rogatus cur? Inclamo, inquit, animæ meæ, ut à stomacho in pedes secedat, ne vino lege nostra vetito, quod bibiturus sum, polluatur. Sic tempore Christi et Apostolorum primi hæresiarchæ, ex Judæis oriundi, et judaizantes, ut Simon Magus, Saturninus, Ebion, ac postea Manichæus, Marcion et Eucratitæ docuere vinum et carnes non esse creatas à Deo, sed à diabolo, ideoque natura sua esse malas et cavendas, eorumque esuet usu animam maculari et contaminari: præsertim quod nonnulli ex eis dicerent, cum carnibus animalis animam ipsam comedi, illamque esse rationalem, ideoque piam, vel impiam. Audi S. Epiphanium hæresi 64. *Edentem carnes Manichæus animam edere dicit, et esse ipsum reum, ut et ipsi tale quid fiat: si taurum edat, ut taurus fiat: si porcum edat, porcus fiat; et sic de reliquis. Quapropter ab animatis abstinent isti:* Contra hos ait Apostolus venturos impostores, qui doceant *abstinere à cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione, etc. Quia omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur.* 1. Timoth. 4. 4. Vide ibi dicta. Quare perperam hoc loco abutuntur hæretici contra jejunia ab Ecclesia indicta: Ecclesia enim non prohibet carnes die jejunii, eo quod ipsæ in se malæ sint, sed ad refrænandam gulam et luxuriam, et ad exercendam pœnitentiam simul cum obedientia. Si quis ergo in die jejunii comedat carnes, peccat, non quod carnes, sed quod ipsa inobedientia

et intemperantia comedentis coinquinent animam. Simili enim modo olim Judæi comedentes carnem porcinam, vel alium cibum lege vetitum, peccabant et polluebant animam, non per carnem, sed per inobedientiam, juxta illud paulo ante citatum : *Nolite contaminare animas vestras*, Levit. 11.

12. TUNC ACCEDENTES DISCIPULI EJUS, DIXERUNT EI : SCIS QUIA (quod) PHARISÆI AUDITO VERBO HOC SCANDALIZATI SUNT?] *Tunc*, quando scilicet dimissis turbis Christus cum suis in domum venerat, ut patet Marci 7. v. 17. *Scandalizati*, id est, offensi sunt, quia Pharisæi omnem suam sanctitatem ponebant in externis lotionibus manuum, etc. quare audientes illas à Christo despici et confutari, indignati sunt quod illis nomen sanctitatis adeo ab ipsis expetitum adimeret. Non tamen ausi sunt hiscere, et Christo contradicere, quia nimis solida ratione ab illo fuerant convicti, tum hic, tum paulo ante in *corban*, nec satis intelligebant sententiam Christi, utpote qui more suo eis parabolice, hoc est obscure loquebatur, dicens : *Non quod intrat in os, sed quod procedit de ore coinquinat hominem.*

13. AT ILLE RESPONDENS AIT : OMNIS PLANTATIO, QUAM NON PLANTAVIT PATER MEUS COELESTIS, ERADICABITUR.] *Plantatio*, id est planta, semen, frutex, arbor, per quam S. Hilarius, Chrysost. et Theophyl. accipiunt doctrinam, q. d. Doctrina Pharisæorum de cibis immundis animam polluentibus, à me confutabitur et eradicabitur. Melius alii per plantam accipiunt homines : hi enim sunt plantæ plantatæ à Deo in paradiso, sed vitiatæ à serpente replantantur ab eo cum Christo, qui est arbor vitæ, per fidem et gratiam inseruntur; tuncque proferunt fructus bonorum operum vitæ æternæ meritorios, secus autem manent arbores steriles, vitiatæ et corruptæ, ideoque eradicandæ, et in ignem æternum mittendæ, uti eisdem Pharisæis comminatus est Joannes Baptista Matth. 3. v. 10. Ipsi enim Christo, ac consequenter Deo Patri, quasi hostes jurati semper se opposuere. Jansenius per plantas has à Deo non plantatas accipit reprobos. Verum non est verisimile Christum eos, cum nobis incogniti et incerti sint, voluisse hoc sermone demonstrare, aut hujus Pharisæorum malitiæ causam in Dei reprobationem rejicere, itaque illam quasi excusare. Homines ergo perversos, scilicet Scribas et Pharisæos, qui se malas plantas propria voluntate fecerunt, ideoque exscindendæ, et in ignem gehennæ mittendæ sunt, ni convertantur, intelligit. Ita S. Hieronymus et Origenes hom. 1. in Jeremiam, Maldonatus et alii.

14. SINITE ILLOS, CÆCI SUNT, ET (Græca, Syrus, Arabicus, et Latini aliqui omittunt τὸ *et*, ut sermo sit strictior et nervosior) DUCES CÆCORUM : CÆCUS AUTEM, SI CÆCO DUCATUM PRÆSTET, AMBO IN FOVEAM CADUNT.] q. d. Sinite Scribas scandalizari, nolite curare quod offendantur mea doctrina et correctione, quia ipsi sunt cæci; non enim vident lumen veritatis, legis et fidei à me exhibitum, sed in sua cæcitate et errore, quo sanctitatem in lotionibus, ceterisque rebus externis collocant, sunt obstinati et incorrigibiles, suntque *duces cæcorum*, scilicet populorum et turbarum, quos hunc errorem docent, et in foveam gehennæ secum trahunt. Quare ego apud turbas, quæ adhuc illuminari et corrigi possunt, hunc eorum errorem palam ostendi et redargui, ut eum caveant. Docet hic Christus contemnendum esse scandalum Pharisæorum, scilicet cum quis sua malitia et perversa obstinatione scandalizatur et offenditur. Nam, ut ait S. Greg. hom. 7. in Ezech. *Si de veritate scandalum sumitur, utilius permittitur nasci scandalum, quam veritas relinquatur.*

15. RESPONDENS AUTEM PETRUS (quasi antesignanus Apostolorum) DIXIT EI : EDISSERE NOBIS PARABOLAM ISTAM.] id est, istum obscuriorem sermonem (vide dicta c. 13. 35. et Proverb. 1. 1.) quo dixisti : *Non quod intrat in os, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.* Quid est enim ex ore procedens, quod coinquinat hominem? et si foras emittitur, quomodo interna animæ coinquinat.

16. AT ILLE DIXIT : ADHUC ET VOS SINE INTELLECTU ESTIS?] Græce ἀσύνετοι, id est, expertes intelligentiæ, insipientes, non intelligentes, q. d. Cap. 5. et 6. fuse vos docui, quibus in rebus mentis puritas vel impuritas consistat, ac speciatim verba iracunda, maledica, contumeliosa, perjura, quæ ex ore procedunt, contaminare hominem : quomodo ergo id obliti estis, nec intelligitis?

17. NON INTELLIGITIS, QUIA (quod) OMNE, QUOD IN OS INTRAT, IN VENTREM (stomachum) VADIT, ET IN SECESSUM EMITTITUR.] Ex hoc Christi dicto, Porphyrius et Julianus Apostata calumniabantur Christum, tanquam Physicæ ignarum, teste S. Hieronymo, eo quod non omnis cibus, qui in os intrat, in secessum emittatur, sed pars ejus melior vertatur in substantiam comedentis, eumque alat et augeat. Quibus respondet S. Hier. aitque : *Hi, dum volunt alterius imperitiam reprehendere, ostendunt suam. Quamvis enim tenuis humor et liquens esca in corpus fundatur, tamen cum in venis et artubus concocta fuerit, et digesta per occultos meatus corporis, quos Græci πόρους vocant, ad inferiora dilabitur, et in secessum vadit.*

Verum hoc caute et cum grano salis accipiendum, scilicet quod pars aliqua per poros evanescat, vel in secessum emittatur. Omnis enim cibus non totus, sed secundum aliquam sui partem impuriorem et fæculentiorem in secessum emittitur. Prima enim cibi digestio et conversio in chylum fit in stomacho, ubi partes crassæ et ineptæ nutritioni corporis egeruntur per fæces in secessum. Secunda digestio fit in hepate, ubi chylus vertitur in sanguinem, partium vero inutilium secretio et egestio fit per urinam. Tertia digestio fit in singulis membris, quæ sanguinem ex hepate per venas acceptum sibi assimilant, convertuntque in carnem, ubi egestio partium inutilium fit per poros, per quos partes sanguinis ad carnem ineptæ expelluntur per sudores, vapores, et exhalationes. Unde Marcus cap. 7. vers. 19. addit : *Exit in secessum, purgans omnes escas.* Sensus ergo Christi est, q. d. Adeo cibus illotus vel immundus non inquinat animam, uti docent Scribæ, ut omne id, quod in cibo immundum et impurum est, homo per fæces ejiciat, et in secessum emittat : quod ergo restat, purum est, et in purum chylum, sanguinem, carnemque vertitur. Ergo illum, et per illum animam inquinare nequit.

Porro docent medici, ipsaque experientia constat, in stata ætate, puta in viris, signum sanitatis esse, cum quis tantum fere per fæces, urinam et sudores egerit, quantum per cibum ingessit; quia tunc corpus est in statu, ita ut non augeatur, nec crescat, sed prioribus carnis partibus calore naturali resolutis et diffluentibus, succedunt aliæ meliores et novæ ex alimento et cibo : quare hic totus non egeritur saltem tunc; nam in carnem versus suo tempore consumetur, diffluet, et egeretur, uti ceteræ priores carnis partes. Addit S. Chrysostomus et Salmeron, Christum alludere et argumentari ad hominem, scilicet ad errorem Judæorum, qui censebant cibum immundum ex se exhalare tetrum odorem ad cor, in quo solo putabant Judæi animam residere, itaque per cor animam ipsam polluere : quare hominem non esse mundum, nisi plene facta cibi digestione et egestione; omnem enim cibum, uti ingestus est, ita vicissim egeri, q. d. Christus : Omnis cibus secundum vos, ô Judæi, tandem egeritur in secessum : ergo secundum vos nequit inquinare animam, utpote quæ eum à se repellat, et rejiciat.

Ex hac Christi sententia ortus est error Magistri sententiarum, qui lib. 2. dist. ult. in fine docet singulos homines ex Adamo trahere exiguam carnis particulam, ac per eam contrahere ex eodem peccatum originale, *in quo omnes peccaverunt*, Rom. 5; hanc autem particulam multiplicari in se, et per seipsam augeri (utpote quæ sola cuique homini sit substantialis), non vero ex cibo, cibum enim tantum esse fomentum hujus particulæ, non vero alimentum vel augmentum, sed totum in secessum emitti, ut ait hic Christus : ideoque hanc particulam solam resurrecturam in die judicii. Hinc rursum colligit Christum, licet natum ex Adamo, non tamen ex eo contraxisse peccatum originale, quia particula, quam ipse traxit ex illo, pura fuit et immunis ab omni vitio et peccato. Hæc omnia probare nititur ex hisce Christi verbis. Verum hæc fuse confutat D. Thomas 1. part. quæst. ult. art. 1. et Scholastici ibidem. Etiamsi enim Adam habuisset corpus instar montis, non tamen illud suffecisset ad continendum tot particulas, quot tot millenis millionibus hominum, qui ex eo assidue nascuntur, sigillatim suggerendæ forent. Rursum particulæ illæ deberent esse incorruptibiles, cum tamen caro omnis cito corrumpatur. Quare plerique hominum nil prorsus materiæ trahunt ex Adamo, contrahunt tamen ex eo peccatum originale : quia in eo fuerunt causaliter secundum seminalem rationem, quia scilicet ex eo per continuam generationem propagantur ut filii.

Denique impure et inepte hæc Christi verba torquet Œcolampadius contra realem præsentiam carnis Christi in Eucharistia, dicens : Si caro Christi est cibus noster; ergo ut cibus in secessum emittitur, quod absit. Sed respondet Roffensis lib. 5. contra eum cap. 29. Christi corpus, cum in Eucharistia sit modo indivisibili et impatibili, à nobis comedentibus in se non dividi, non alterari, non concoqui, ut caro communis concoquitur, ac consequenter non habere fæces, quæ emittantur; omnis enim concoctio et mutatio fit in speciebus panis et vini, non in corpore Christi.

Tropologice disce hic, quam contemnenda sunt oris et gustus nitores, lautitiæ et deliciæ, utpote quæ illico in spurcum ventrem vadant, qui illas corrumpit, et in fæces sordesque convertit adeo abominandas, ut nemo eas videre, tangere vel odorari sustineat, sed in latrinas projiciat. Quare ne sit tibi curæ, de quam pretiosis cibis stercus conficias, ait S. Hieron. : nam quo pretiosiores et delicatiores sunt cibi, eo post digestionem et egestionem magis sunt fetidi et abominabiles. Exemplum illustre recenset B. Petrus Damian. libr. 7. epist. ad Blancam comitissam de uxore ducis Venetorum, quæ in summis delicis nutrita, adhuc vivens computruit, adeo ut nemo intolerabilem ejus fetorem ferre posset. Unde concludit : *Quid ergo sit caro, doceat ipsa caro; quodque perhibet mortua, testetur et viva.*

18. QUÆ AUTEM PROCEDUNT DE ORE, DE CORDE EXEUNT, ET EA COINQUINANT HOMINEM.] *De corde*, id est ex ratione et voluntate, cujus symbolum, imo sedes et officina est cor. Cor enim subministrat spiritus vitales et animales intellectui necessarios ad intelligendum, et voluntati ad amandum : imo Galenus docet sensum communem, qui intellectui proxime subservit, esse in corde, licet Aristoteles verius censeat eum esse in cerebro; sed cor cerebro subservit, et spiritus submittit.

19. DE CORDE ENIM EXEUNT COGITATIONES MALÆ, HOMICIDIA, ADULTERIA, FORNICATIONES, FURTA, FALSA TESTIMONIA, BLASPHEMIÆ.] Sicut enim ex fonte ebulliunt aquæ, sic ex corde, id est ex voluntate, pravo affectu luxuriæ, vel iræ imbuta, scaturiunt malæ cogitationes libidinis, vel vindictæ quæ ex corde in os ebulliunt, dum easdem eloquimur; et ex ore in opus erumpunt, dum easdem reipsa perpetramus.

HÆC SUNT QUÆ COINQUINANT HOMINEM, NON LOTIS AUTEM MANIBUS MANDUCARE NON COINQUINAT HOMINEM.] Hæc est conclusio, et quasi ἐπιμύθιον, id est postfabulatio, sive postparabola pandens finem et scopum parabolæ, qui hic est ostendere, quod manus illotæ, et cibi illoti vel immundi non contaminant hominem, sed sola impura et prava voluntas. Hinc liquet Scribas existimasse, quod ipse cibus illotus vel immundus pollueret comedentis animam, uti dixi vers. 2. et 3. Nam alioqui Christus hic non vituperat lotionem manuum ante mensam in se, cum ille ab olim omnium Gentium usu sit recepta, tum ad munditiem, tum ad sanitatem, tum ut internæ puritatis convivas admoneat. Unde Virgilius, Æneid. 1.

Dant manibus famuli lymphas, Cereremque canistris
Expediunt, tonsisque ferunt mantilia villis.

Hinc illotis manibus accumbere, sordidum, illiberale et agreste putatur, ac convivis nauseam creat. Quocirca olim non solum sacerdotes, sed et fideles omnes ante orationem lavabant manus. Unde illud : *Levantes puras manus.* 1. Tim. 2. 8. Nam olim fideles Eucharistiam non ore, sed manu excipiebant, et ori admovebant. Vide ibi dicta.

Moraliter disce hic quam cuilibet formandum, ornandum et custodiendum sit cor, utpote quod sit officina omnis mali et boni, omnis vitii et virtutis. Quocirca senex ille apud Moschum in Prato spirit. c. 110 hoc singulare suis dabat monitum : *Esto janitor cordis tui*, ut nil nisi te conscio tuaque ratione probante, in illud ingrediatur, vel egrediatur. Et Salomon : *Omni*, ait, *custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit.* Proverb. 4. v. 23. Vide ibi dicta.

21. Et egressus inde Jesus secessit in partes Tyri et Sidonis.] Ut declinaret iras et odia Scribarum, utque Gentilibus, quales erant Tyrii, suam doctrinam et miracula, quæ Judæi et Scribæ aspernabantur, impertire inciperet; sicque reprobatis Judæis, utpote incredulis et perfidis, prædicationem et Ecclesiam suam transferret ad Gentes, reipsa docens Apostolos, ut id facerent, uti et fecerunt. Actor. c. 13. vers. 46. Voluit tamen hoc latere, ut ait Marcus, tum quietis causa, ut ait Euthymius, tum ut honorem et gloriam fugeret, tum ne gravius contra se Judæos concitaret, eisque ansam cavillandi daret, quod ipse non esset Messias Judæis promissus, utpote qui iis relictis ad Gentes diverteret. *In partes.* Syrus, *in fines.* Phœnicia enim, cujus caput erat Tyrus, confinis erat Judææ. Tyrus vergebat ad Austrum, Sidon vero ad Aquilonem. Unde utrimque multi ex Tyro et Sidone exciti fama doctrinæ, et miraculorum Christi, ad eum turmatim confluebant.

22. Et ecce mulier Chananæa a finibus illis egressa clamavit, dicens ei : Miserere mei, Domine fili David : filia mea male a dæmonio vexatur.] *Chananæa* non ex Cana Galilææ, sed ex Chananæis posteris Chanaan filii Cham, filii Noe oriunda : Chananæi enim fuere populus unus è septem, qui Palæstinam juxta mare, ut patet Numer. 13. v. 30. olim incoluere, et ab Hebræis duce Josue fuere expulsi, sed non ex tota; nam mansere in Phœnicia, puta in Tyro et Sidone, quam nunquam expugnare potuere Hebræi. Unde Chanaan filii Cham primogenitus filius vocatus est Sidon, Sidonis urbis conditor, Genes. 10. v. 15. Chananæi ergo idem sunt quod Phœnices. Sic enim Septuag. Josue 5. v. 1. pro *reges Chanaan* vertunt *reges Phœniciæ*. Hinc Marcus cap. 7. v. 26. *Chananæam* hanc vocat *Syrophœnissam* (Syrus, ex *Punicia Syriæ*, id est ex *Phœnicia*, ut habet Arabicus), vel ut quædam Græca habent *Syram Phœnissam*, quia scilicet erat ex illa Phœniciæ parte, quæ Syriæ est contermina; aut potius quia Syria complectebatur Phœniciam, vicinasque regiones omnes quæ à mari mediterraneo usque ad Euphraten interjacent. Erant enim et alii Phœnices extra Syriam, ut Libyophœnices et Pœni, sive Afri, qui Punica lingua, quæ Hebraicæ est vicina, teste S. Hieronymo et Augustino, utebantur, quos ex Phœnicibus oriundos nomen pariter ab eisdem traxisse, non est dubium. Rursum Marc. Chananæam hanc vocat Ἑλληνίδα, id est *Græcam*: Arabicus, *Græcam Syram*; licet enim Phœnicissa esset et Syra ; dicitur tamen Græca, quia in novo Testamento, maxime apud Paulum, ut patet ad Rom. 1. v. 17. Gal. 3. v. 28. omnes Gentiles vocantur Græci, quia Græci olim dominabantur Phœniciæ et Syriæ; ideoque lingua eorum Græca latissime, et ad Syriam usque porrigebatur. Ita S. Augustinus epist. 200. Nam Alexander Magnus difficili et longa septem mensium obsidione, cepit Tyrum in mari sitam, ideoque duo millia Tyriorum crucifixit, teste Q. Curtio, lib. 4.

Clamavit (magna vox magni affectus et desiderii est index) : Miserere mei, id est meæ filiæ : ipsam enim amo ut me : quare ipsius cruciatus est meus cruciatus, imo mallem ipsa cruciari, quam videre illam torqueri. Quare misericordiam liberationis à dæmone, quam ipsi contuleris, mihi contuleris. Parentes enim magis amant filios, quam ab iis amentur ; cujus rei causam dat Aristoteles in Œconom. quod amor descendat, quodque parentes optent filios sibi superesse ut post mortem in iis quasi vivant, et quasi immortales sint, ac æternitatem quamdam, quam in seipsis habere nequeunt, in filiis et nepotibus assequantur. Hic est maternus pietatis affectus, qui filiæ sanitatem à Christo meruit, et impetravit.

Fili David.] Id est, ô Messia, cujus proprium est opus miserorum misereri, ac ex iis dæmones ejicere, et homines sibi Deoque restituere, uti prædixerunt Prophetæ, et communi voce prædicant Judæi. Chananæa cognovit Christum esse Messiam, partim ex fama communi, partim ex instinctu Dei.

Filia mea male a dæmonio vexatur.] Arabic. : *Malum habebat dæmonium.* Gr. δαιμονίζεται, id est, est dæmoniaca, à dæmone agitatur. Dæmon enim membra eorum, quos possidet, distorquet, laniat, cruciat cum ingenti possessorum dolore, et intuentium horrore : animam vero horrendis phantasmatibus et spectris, ac timoribus, mœroribus, et angoribus affligit : dæmon enim in Deum, ac consequenter in hominem, qui est imago Dei, immensum habet odium : unde eum lædit et cruciat quantum potest. Chananæa non addit, Veni, et libera eam : sed tantum malum filiæ Christo repræsentat, reliquum ejus prudentiæ et charitati committit, confidens illum opem filiæ modo convenienti allaturum : qua in re magnam tum animi resignationem, tum fiduciam in Christum ostendit.

23. Qui non respondit ei verbum.] Ut ejus fidem, spem, humilitatem, et constantiam probaret, augeret, et, ut ait Chrysostomus, aliis patefaceret, imitandamque proponeret.

Et accedentes discipuli ejus rogabant eum, dicentes : Dimitte eam (concedendo ei quod petit, scilicet filiæ à dæmone liberationem.) quia clamat post nos.] Arabic. : *In vestigiis nostris*; iis enim insistit, assidueque sequitur nos clamando et obtestando pro salute filiæ : libera ergo et illam à dolore et labore clamandi, ac te et nos à molestia audiendi, ne nobis aures obtundat. Verum *ex corde desiderante ac fervente gemitus inenarrabiles emittuntur, quibus velut suavi musica Christus demulcetur*, ait S. Augustinus, epist. 121. c. 15.

Dices : Marcus cap. 7. v. 2. dicit eam intrasse in domum, ibique ad pedes Christi procidisse. Respondet S. August. l. 2. de Cons. Evang. c. 49. Chananæam prius in domo Christum obsecrasse, ut ait Marcus, deinde Christo exeunte domo illum secutam idem à Christo flagitasse.

verius tamen videtur illam prius in via, ut hic dicitur, deinde in domo, ut indicat Marcus, supplicasse Christo. Ita Jansenius, Salmeron, et alii.

24. IPSE AUTEM AIT : NON SUM MISSUS, NISI AD OVES, QUÆ PERIERUNT (Arabicus, *errantes*) DOMUS ISRAEL. [Syrus, *quæ aberrarunt à domo Israel*, ut scilicet solis Israelitis, quibus quasi ovibus pascendis à Deo promissus est Messias, quasi pastor corporalem mei præsentiam, ac per consequens Evangelii et miraculorum meorum gratiam exhibeam. Unde Christus à Paulo Rom. 15. 8. vocatur minister circumcisionis, id est circumcisorum, sive Judæorum doctor. Ita S. Hilar. et S. Aug. tract. 31. in Joannem.

25. AT ILLA VENIT, ET ADORAVIT (supplex flexis ante Christum genibus) EUM DICENS : DOMINE, ADJUVA ME] Chananæa à Christo repulsam passa non restitit, nec spem abjecit, sed fortius institit majoremque spem concepit, ac validius clamavit, imo constanter Christum secuta est usque in domum, ut habet Marcus cap. 7. v. 24. et 25. atque hac sua constantia, humilitate et perseverantia meruit exaudiri. Deus enim invocatus sæpe initio non exaudit, ut orans preces et vota continuet et augeat, utque beneficium, quod petitur, eo gratius accidat, quo magis fuit desideratum, et diutius postulatum : persevera ergo in oratione, et impetrabis : perseverantibus enim Deus nil negat, ut patet in Chananæa hac : fuit enim ipsa *pertinax in precibus, sapiens in responsis, fidelis in verbis*, ait S. Ambrosius lib. 5. in Lucam sub finem.

26. QUI RESPONDENS AIT : NON EST BONUM (Græc. καλὸν, id est honestum, decens, congruum) SUMERE PANEM FILIORUM, ET MITTERE (Græce βαλεῖν, id est *projicere : Syrus objicere*) CANIBUS.] Loquitur Christus more Judæorum, qui Gentiles (qualis erat Chananæa) quasi vilissimos idololatras appellabant canes. Est hæc secunda Chananææ repulsa à Christo facta, illaque priore acrior; pungit enim illam vocando canem, cui projici solet frustum panis. *Panem* intelligit non corporalem, sed spiritalem, scilicet Evangelii et miraculorum suorum gratiam: hæc enim Judæis solis, quasi fidelibus et filiis à Deo erat promissa. Unde Marcus c. 7. v. 27. addit Christum dixisse : *Sine prius saturari filios*, q. d. Sine, ut prius sanem omnes Judæos à me opem postulantes. Pari modo Christus sæpe animas sanctas, dum aliquid desiderant, pungit, humiliat, et mortificat, ut humilius, et ardentius idipsum postulent, itaque impetrent. Sapienter S. Chrysost. hom. 30. in Gen. *Sive*, inquit, *consequamur quod petimus, sive non consequamur, perseveremus semper in oratione. Et non solum gratias agamus, si consequamur, sed etiamsi repulsam passi fuerimus. Nam cum Deus aliquid nobis denegat, non minus est, quam si concessisset. Nescimus enim nos quæ nobis conducant, sicut ipse novit.*

27. AT ILLA DIXIT : ETIAM, DOMINE : NAM ET CATELLI EDUNT DE MICIS, QUÆ CADUNT DE MENSA DOMINORUM SUORUM.] Tò *etiam* confirmantis est. Gr. est ναί, id est certe, profecto, q. d. Omnino ita est, verissimum dicis, mi Christe. Agnosco enim me esse vilem canem, nec par esse, ut panis filiorum, id est gratiam miraculorum Messiæ Judæis promissi, mihi Gentili quasi cani detur, sed tamen canes et catelli (Græce enim eadem est vox κυνάρια) solent edere de micis panum, quæ cadunt de mensa dominorum, et filiorum suorum : nutri ergo me ut catellam tuam, quia non possum relinquere mensam Domini mei, cujus catella sum ; quod si pede vel fuste abigas, secedam, sed per aliam portam ut catella rursum intrabo, verberibus non cedam. Nullum erit verbum aut verber tam asperum, quod à te me abigat, aut divellat : non te dimittam, donec mihi des quod postulo. Da igitur, ô Domine benignissime, tantum micam, id est minimam gratiam sanitatis filiæ meæ, quæ velut una mica obiter tibi apud nos Tyrios et Gentiles excidat, et à me colligatur. Mihi, inquam, Gentili detur à te mica gratiæ et misericordiæ ; Judæis vero filiis servetur integer panis promissionis et justitiæ. Stringit enim Chananæa Christum prudenter, modeste et nervose sua ipsius sententia, atque humili fide et ratiocinio ipsum vinci volentem oratione et ratione vincit, ait S. Chrysost.; imo Christum suis verbis irretit, comprehendit, et capit. q. d. *Si canis sum, non sum aliena*, inquit Chrysost.; *canem me dicis, ergo nutri me ut canem, non possum relinquere mensam Domini mei.* Et S. Hieron. *Mira*, ait, *hujus mulieris fides, patientia, et humilitas prædicatur : fides, qua credebat sanari posse filiam suam : patientia, qua toties contempta in precibus perseverat : humilitas, quod se non canibus, sed catulis comparat. Scio, inquit, me filiorum panem non mereri, nec integros capere posse cibos, nec sedere ad mensam posse cum patre, sed contenta sum reliquiis catulorum, ut per humilitatem micarum ad panis integri veniam magnitudinem.* Rursum S. Chrysost. hom. 17. ex variis locis in Matth. *Non respuo opprobrium*, inquit, *tantum accipiam vel escam canis. Tu fac quod debetur cani, quia canem me vocas, da mihi micas. O Domine, factus es advocatus meæ postulationis, abnegando promittis.* Et Victor Antioch. in Marci cap. 7. *Magni*, ait, *beneficii loco duco, vel in canum ordine haberi. Tantæ enim sunt mensæ Dominicæ opes, ut abunde mihi sat sit, si justorum tuorum micis frui liceat.*

Moraliter contemplare hic ideam perfectæ orationis, illamque imitare : Chananæa enim hæc docet nos orare : Primo cum magna *humilitate*, dum canem se agnoscit. Secundo, *fide*, quod Christum vocet filium David, id est Messiam, Deum et salvatorem Judæis promissum. Tertio, *modestia*, quod jus canum et suam miseriam proponit Christo, non tamen ex eo conclusionem inferat, ut Christus sanet filiam, sed in Christo faciendum relinquat. Quarto, *prudentia*, qua ipsum Christum suis verbis comprehendit ac rationem contra se factam in ipsum leniter retorsit, illamque vertit in argumentum impetrandi. Quinto, *reverentia*, religione et devotione, quia genibus flexis supplicavit. Sexto, *resignatione*, qua non dixit : Sana filiam meam, *sed adjuva me* eo modo, quo tibi melius visum fuerit. Septimo, *fiducia*, qua Gentilis licet, serio speravit se à Christo exauditum iri. Octavo, *ardore*, quo clamavit ad Christum. Nono, *charitate*, qua pro filia, quasi pro seipsa sollicita intercessit, dicens : *Miserere mei.* Decimo, *constantia* et perseverantia, qua licet secundo à Christo repulsa perstitit, et vehementius orando institit. Vere Chrysol. serm. 100. *Merito*, inquit, *quæ se canem confessa est, in hominem commutatur. Merito adoptatur in filiam, levatur et honoratur ad mensam, quæ se sub mensa*

laudabili humilitate dejecit. Chananæam hanc imitatur S. Lurentius Justinianus, primus Venetorum Patriarcha, moriturus sic Deum orabat : *Felicium spirituum sedes affectare non ausim, qui speciem intuentur S. Trinitatis : portio tamen aliqua creaturæ tuæ postulat micas suavissimæ mensæ tuæ. Nimium mihi fuerit, et heu ! quam nimium ! si subtus calceos infimi electi tui loculum aliquem huic pusillo servo tuo non negaveris.* Ita habet vita ejus apud Surium ad diem 8. Januarii cap. 11.

28. Tunc respondens Jesus, ait illi : O mulier, magna est fides tua : fiat tibi sicut vis.] Marcus c. 7. *Propter hunc sermonem, vade, exiit dæmonium* (me expellente) *à filia tua.* Non potuit Christus dissimulare, seque continere, sed victus ratione et oratione Chananææ, quasi admirans exclamat : *O mulier, magna est fides tua; ideo*, ait S. Chrysost. *eam repulerat, ut ad hanc vocem rerum consequentia conveniret, at fulgente corona mulierem ornaret. Magna*, id est, rara et eximia est fides tua, tum in se, qua, licet gentilis, credis me esse Messiam et salvatorem mundi; tum in suis effectis, puta virtutibus, scilicet humilitate, reverentia, charitate, constantia, et ceteris jam recensitis, quas ex se parit et producit fides magna; quare meruit impetrare quod petebat, et audire : *Fiat tibi sicut vis*, id est petis. Hæc verba, ait Chrysostomus, sunt similia illis : *Fiat firmamentum, et factum est.* Genes. 1. Unde sequitur : *Et sanata est filia ejus ex illa hora.* Vide hic efficaciam ferventis orationis, qua Jacob luctans cum Angelo eum vicit, ab eoque obtinuit benedictionem, quam flagitabat, ideoque pro labore dictus est Israel, id est, dominans Deo. Gen. 38. vers. 28. Oratio ergo facit nos Israeles, id est dominantes Deo.

Tropologice filia vexata à dæmonio est anima tentata à diabolo, et peccato polluta, ait Rabanus, quæ proinde illico debet suis viribus diffidere et fidere Christo, eumque invocare cum humilitate et compunctione, ut se canem, id est vilem peccatricem agnoscat, sed ita ut non desperet de venia, imo vero eo magis speret de Christi misericordia, quo major est ejus miseria. Magnum enim medicum decet magnos morbos curare, et magnum Deum magna operari, et magnum Christum magnos peccatores sanctificare et salvare.

Allegorice filia hæc Gentilis est Ecclesia Gentium, quæ à salute exclusa per Dei justitiam, in eam per fenestram misericordiæ irrupit effractis regni cœlorum portis. Ubi magna facta est conversio : nam Judæi, qui prius erant filii, ob infidelitatem in Christum facti sunt canes, juxta illud : *Circumdederunt me canes multi*, Psalm. 21, ideoque quasi canes comederunt ossa, id est litteram S. Scripturæ : Gentes vero, quæ erant canes, facti sunt filii, comeduntque de mensa Christi panem Eucharistiæ, et sensum reconditum S. Scripturæ quasi medullam et adipem frumenti. Ita S. Hieronymus.

Et sanata est filia ejus ex illa hora] Marcus cap. 7. *Et cum abiisset domum, invenit puellam* (liberam à dæmone, sed ejus vexatione fatigatam) *jacentem super lectum*, quasi jam quiescentem securam et lætam. Sic Theophylactus : Anima peccatrix per absolutionem Christi liberata à peccato, quiescit in lecto tranquillæ, serenæ et hilaris conscientiæ. Moralia perplura documenta ex historia colligit Jansenius in fine cap. 6. Concordiæ Evang. et Salmeron lib. 6. cap. 29. ad calcem, et Barradius lib. 10. c. 16. et Vincentius Regius dilucidat. Evang. p. 3. lib. 5. cap. 2. Digress. morali 1. et 2.

29. Et cum transisset inde Jesus, venit secus mare Galilææ : et ascendens in montem, sedebat ibi.] Tum secreti et quietis causa, tum ut monte omnibus conspicuus, expectaret multitudinem ad se confluxuram, vel prædicationis, vel sanationis causa : omnibus ergo Christus se promptum ad benefaciendum exhibet et offert. Mystice Glossa : *Mare*, inquit, *juxta quod venit, turbida hujus sæculi volumina significat, quod est Galilææ, cum homines à vitiis ad virtutes transmigrant.* Et S. Hieronymus : *Ascendit*, ait, *in montem, ut quasi avis teneros fœtus provocet ad volandum.* Et Rabanus : *Ut scilicet auditores suos erigat ad superna et cœlestia meditanda, sedebatque ibi, ut demonstraret non nisi in cœlestibus requiem esse quærendam.*

30. Et accesserunt ad eum turbæ multæ habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, et alios multos, et projecerunt eos ad pedes ejus, et curavit eos.] *Debiles*, Græc. κυλλούς, id est mancos, membris captos. S. Joannes cap. 5. vers. 3. vocat ξηρούς, id est aridos, qualis erat ille habens manum aridam. Matth. 12. 13. Unde Arabicus hic pro *debiles* habet *aridos. Et alios multos*, aliis morbis et vitiis corporis obnoxios : *et curavit eos* omnes. Ecce hic implet quod dixit vers. 26. nimirum Judæos quasi filios saturat pane miraculorum : cum Gentilibus quasi canibus ut Chananææ, micam tantum dederit sanitatis.

Mystice Glossa : *Muti sunt*, inquit, *qui non laudant Deum : cæci, qui non intelligunt viam vitæ : surdi, qui non obtemperant : claudi, per devia boni operis non recte euntes : debiles sunt, qui infirmi sunt in bonis operibus.* Præclare B. Petrus Chrysol. serm. 50. *Christus*, inquit, *venit suscipere infirmitates nostras, et suas nobis conferre virtutes : humana quærere, præstare divina : accipere injurias, reddere dignitates : ferre tædia, deferre sanitates : quia medicus, qui non fert infirmitates, curare nescit : et qui non fuerit cum infirmo infirmatus, infirmo non potest conferre sanitatem.*

31. Ita ut turbæ mirarentur, videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes, et magnificabant Deum Israel.] Quod exhibuisset eis Messiam tot beneficiorum et miraculorum patratorem, Israeli, id est Jacobo ac Abrahæ, eorumque posteris Israelitis promissum. Græca et Syra addunt κυλλοὺς ὑγιεῖς, id est debiles, seu mancos sanos, hoc est usui membrorum restitutos.

32. Jesus autem convocatis discipulis dixit : Misereor turbæ, quia jam triduo perseverant mecum, et non habent quod manducent : et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via.] Christus ægros sanarat, jam tam sanatis, quam sanis fame laborantibus cibos exhibet. *Vult enim*, ait S. Hieronymus, *pascere quos curaverat, et ablatis debilitatibus jam sanis offerre cibos.* Ita perfecta sunt misericordiæ Christi opera, ut nos similia facere doceat. *Misereor*, Græce σπλαγχνίζομαι ; Heb. אני מרחם *merachem ani*, vel

נכמרו רחמי *nichmeru rachamai*, id est intimis visceribus commoveor et misereor turbam hanc mei causa famentem: me enim jejuna sequitur toto triduo. Vide hic ardens populi studium erga Christum, qui ita ejus doctrinæ intendit, ut cibi suique obliviscatur, ac vicissim indefessum Christi erga eos laborem et ardorem, quod toto triduo sine quiete, refectione et somno prædicet, et sanet ægros quoslibet in turba. Porro Christus curat primo animas, deinde corpora. Idem faciat Prælatus, et pastor. Ad Christi enim providentiam pertinet implere illud à se sancitum: *Quærite primum regnum cœlorum et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis.* Matth. 6. 33. Sic S. Carolus Borromæus sui obliviscens, totum se sui populi obsequiis impendebat. Unde tempore orationis 40. horarum, integras 40. horas in templo prædicando, orando, celebrando, etc., sine somno et cibo perdurabat, ut habet ejus vita; nimirum mens Deo et divinis operibus intenta, famem non sentit, quia fide et charitate pascitur, juxta illud Christi Samaritanam instruentis: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, ut perficiam opus ejus.* Joan. 4. 34.

QUIA TRIDUO JAM PERSEVERANT MECUM, ET NON HABENT QUOD MANDUCENT.] *Etsi enim*, ait S. Chrysost., *quando venerunt, cibos habuerunt; tamen consumpti jam erant, et propter hoc non in prima aut secunda die hoc fecit, sed in tertia; quando jam omnia erant consumpta, ut prius ipsi in necessitate constituti, cum ampliori desiderio susciperent quod fiebat.* Verum in tanta multitudine verisimile est multos nil ciborum tulisse secum, ideoque per triduum mansisse jejunos, utpote illectos charitate et dulcedine Christi: *Deficient in via: quidam enim ex eis de longe venerunt*, ait Marcus c. 8. v. 3.

Mystice Remigius: *Peccatores*, ait, *per pœnitentiam conversi, in cursu labentis seculi pereunt, si absque sacræ doctrinæ pabulo dimittantur.* Glossa vero: *Prius*, ait, *Dominus aufert debilitates, et postea cibat, quia prius removenda sunt peccata, et postea anima verbis Dei nutrienda.*

33. ET DICUNT EI DISCIPULI: UNDE ERGO NOBIS IN DESERTO (comparemus) PANES TANTOS, UT SATUREMUS TURBAM TANTAM?] Arabicus: *Unde inveniemus panem in deserto, qui satiet hanc turbam? Tantos*, id est, tam multos, æque enim multitudo, sive numerus est quantitas, ac magnitudo: quantitatis enim duæ sunt species: dividitur enim quantitas in continuam, qualis est magnitudo; et discretam, qualis est multitudo, sive numerus. Discipuli humana ratione rem metientes, putabant esse impossibile tot panes reperire in deserto, sed Christus in necessitate, cum deficiunt humana præsidia, sufficit divina: interim discipulorum æstimatio impossibilitatis, illustravit hoc Christi miraculum.

ET AIT ILLIS JESUS: QUOT HABETIS PANES? AT ILLI DIXERUNT: SEPTEM, ET PAUCOS PISCICULOS.] Syrus: *Modicum piscium minutorum.* Panes hi videntur fuisse Apostolorum, q. d. *Quot habetis panes*, ad familiam nostram alendam comportatos? quia enim Christus crebro secedebat in desertum, hinc Apostoli aliquid annonæ secum deferebant, sed modicum et exile. Vide c. 16. v. 7.

SEPTEM.] In priore panum multiplicatione cap. 14. v. 17. erant quinque panes dumtaxat, hic vero sunt septem; sed Christo tam facile fuit multiplicare hos quam illos: voluit enim variari numerum tam panum, quam hominum, ne unum idemque videretur utrobique miraculum, sed duo.

Mystice S. Bernardus serm. de Septem panibus, per eos accipit septem dona Dei. *Primus panis*, inquit, *verbum Dei, in quo vita hominis est, sicut et ipse testatur. Secundus panis obedientia est: Quoniam meus cibus est, inquit, ut faciam voluntatem ejus qui misit me. Tertius panis meditatio sancta, de qua scriptum est: Cogitatio conservabit te. Et quæ alio in loco nominari videtur panis vitæ et intellectus. Quartus panis ovantium lacrymæ. Quintus vero pœnitentiæ labor est. Sextus panis est jucunda unanimitas socialis: panis, inquam, ex diversis granis confectus, fermentatus utique sapientia Dei. Porro septimus panis est Eucharistia: Quoniam panis, inquit, quem ego do, caro mea est pro mundi vita.* Idem sequenti sermone septem panes de Dei misericordiis interpretatur. Prima misericordia Dei, inquit, est quod me à multis peccatis præservavit in qua alioquin incidissem: secunda, quod peccantem et peccata dissimulavit: tertia, quod ad pœnitentiam excitavit: quarta, quod pœnitentem recepit in gratiam: quinta, quod dederit gratiam continendi, ne in pristina peccata relaberer: sexta, quod dederit munus bene conversandi: septima, quod indigno dederit ex tot beneficiis ad cœlestia speranda præsumere. Idem serm. 3. simili modo mystice septem misericordiarum fragmenta assignat.

35. ET PRÆCEPIT TURBÆ, UT DISCUMBERET SUPER TERRAM.] Sedendo eo modo et situ, quo solent pransuri, sed sine mensa, vasisque mensalibus, uti fiebat in statu legis naturæ tempore Adæ. Christus enim suos reficit ad sufficientiam et ad necessitatem, non ad voluptatem et luxum.

36. ET ACCIPIENS SEPTEM PANES ET PISCES, ET GRATIAS AGENS, FREGIT ET DEDIT DISCIPULIS SUIS, ET DISCIPULI POPULO.] *Gratias agens*, Græce, εὐχαριστήσας, id est, cum gratias egisset, invocando Dei Patris opem ad novam gratiam multiplicationis panum. Syrus, *laudavit Deum.* Qui enim gratus est, gratiasque agit de beneficio accepto, novum meretur accipere. Per synecdochen ergo sub gratiarum actione, velut una et prima orationis specie et parte, ceteras omnes intellige, ac præsertim postulationem novi concursus, ad novum hoc miraculum patrandum. Poterat Christus ut Deus, per se, suoque nutu multiplicare panes, sed qua homo more suo orat Deum, ut vim ad hoc miraculum suggerat. Quare plane videtur Christus post gratiarum actionem, signando panes cruce, eos benedixisse, ac benedicendo multiplicasse sensim et continue inter frangendum et distribuendum, uti fecit cap. 14. vers. 19. *Aspiciens in cœlum*, inquit, *benedixit, et fregit, et dedit.* Unde Arabicus hic pro *gratias agens* vertit *benedixit*, scilicet panem et pisces.

37. ET COMEDERUNT OMNES, ET SATURATI SUNT: ET QUOD SUPERFUIT DE FRAGMENTIS, TULERUNT SEPTEM SPORTAS PLENAS.] Tot scilicet, quot fuerant panes; ac proinde tantum panis superfuit, quantum initio Christo oblatum fuit, imo amplius: quælibet enim sporta (quæ onus est

justum hominis, sive manus portantis) plusquam unum panem continebat, imo Franc. Lucas opinatur sportam, Græce σπυρίδα fuisse duplicem cophini, esseque onus, quod à duobus portatur. Arabicus tamen pro *septem sportas* vertit *septem cophinos.* Voluit Christus colligi fragmenta et micas, tum in memoriam miraculi, tum ut nihil de donis Dei deperiret, tum ut doceret nos esse frugi, et frugaliter Dei creaturis cibisque uti. Ex hoc Christi jussu in religionibus nonnullis statutum est, ut post mensam quisque micas suas in lancem colligat. Audi quid in vita S. Odonis Abbatis Cluniacens. cap. 14. narratur (extat apud Surium die 28. Novemb.) *Micas ex panum sectione decidentes singuli diligenter colligebant, et ante lectionis finem cum benedictione sumebant : finita lectione, nec illas, nec cibum ullum quispiam capere ausus erat. Has autem micas aliis cibis sacratiores existimabant propter miraculum.* Hoc autem miraculum sic se habuit : Monacho moribundo, qui micas, pro consuetudine, non comedebat, cum bene valeret, sed sinebat à mensa cadere, dæmon sacculum micarum plenum ostentavit sæpius terrens hominem, et se crucis signo munire ac vociferari cogens. Ex eo digne magno studio micæ illæ colligebantur. Ibidem cap. 17. narratur aliud miraculum, scilicet micas in manu religiosi eas studiose asservantis, in margaritas fuisse conversas, quæ postea ornamento cuidam Ecclesiæ intextæ sunt. S. Franciscus in visu vidit se micas panum colligere, ac cœlitus jussus ex omnibus unam hostiam conficere, eamque in fratres distribuere, vidit eos qui illum respuebant, lepra notari, mox visioni explicationem hanc à Deo accepit : Micæ sunt verba Evangelica, hostia est regula, lepra est iniquitas. Ita S. Bonaventura in ejus vita cap. 3. in fine. Vide nostrum Julium Nigronium tract. de Cura minimorum.

38. ERANT AUTEM QUI MANDUCAVERANT QUATUOR MILLIA HOMINUM EXTRA (præter) PARVULOS ET MULIERES.] Vide dicta cap. 14. v. 21. Moralia, quæ ibidem versibus præced. recensui, etiam huic loco et miraculo adaptanda sunt.

39. ET DIMISSA TURBA ASCENDIT IN NAVICULAM, ET VENIT IN FINES MAGEDAN : Græce *Magdala* : Arabicus *Magedal.* Sæpe enim litteræ M et N liquescunt in L, uti ostendi Cantic. 6. 12. in voce *Sunamitis* et *Sulamitis. Magedan* est oppidum ultra mare Galilææ, situm juxta Gerasan; nunc Magedena regio dicitur, ait S. Hieronymus in locis Hebr. Marcus c. 8. v. 10. pro *Magedan* habet *Dalmanutha*, sive quod unus idemque locus fuerit binomius, ut vult S. Augustinus, unde et nonnulii codices in Marco pro *Dalmanutha* habent *Magedan :* sive potius quod hæc erant duo loca, sive oppida, sed vicina, ac Christus venerit in fines utriusque, quia appulit ad littus, quod utrique oppido vicinum erat. Perperam Brocardus Itiner. 2. censet *Magedan* esse *Medan,* id est aquas Dan, nimirum fontem illum, ex quo Jordanis oritur, quem Josephus Phialam vocat; nam Medan et origo Jordanis longissime distat à mari Galilææ, qui adjacebat Magedan. Perperam quoque nonnulli censent *Magedan* esse *Mageddo*, ubi cæsus est Josias rex Juda; nam Magedan est ultra Mageddo cis mare Galilææ, ac longe ab eo distat : adjacet enim torrenti Cison, ac vicinum est Cæsareæ et mari mediterraneo. Vide tabulas Geograph. Adrichomii. Hic versus spectat ad caput sequens. Unde multi ab eo inchoant cap. 16. In Magedan enim contigit Scribarum petitio signi de cœlo, quæ sequitur.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, PHARISÆI A CHRISTO PETUNT SIGNUM È COELO, QUIBUS IPSE DAT SIGNUM JONÆ. SECUNDO, VERS. 6. MONET DISCIPULOS UT CAVEANT A FERMENTO, ID EST MALA DOCTRINA PHARISÆORUM. TERTIO, VERS. 13. EOS ROGAT, QUEM SE ESSE CENSEANT? PETRUS RESPONDET : TU ES CHRISTUS FILIUS DEI VIVI : QUARE CHRISTUS PROMITTIT EI ECCLESIÆ PETRAM, ET CLAVES COELI. QUARTO, VERS. 21. PRÆDICIT SUAM PASSIONEM ET RESURRECTIONEM, SUOSQUE VOCAT AD CRUCEM.

1. ET accesserunt ad eum Pharisæi, et Sadducæi tentantes; et rogaverunt eum, ut signum de cœlo ostenderet eis. 2. At ille respondens, ait illis : Facto vespere dicitis : Serenum erit, rubicundum est enim cœlum. 3. Et mane : Hodie tempestas, rutilat enim triste cœlum. 4. Faciem ergo cœli dijudicare nostis : signa autem temporum non potestis scire? Generatio mala et adultera signum quærit : et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ. Et relictis illis abiit. 5. Et cum venissent discipuli ejus trans fretum, obliti sunt panes accipere. 6. Qui dixit illis : Intuemini, et cavete à fermento Pharisæorum, et Sadducæorum. 7. At illi cogitabant intra se dicentes : Quia panes non accepimus. 8. Sciens autem Jesus, dixit : Quid cogitatis intra vos, modicæ fidei, quia panes non habetis? 9. Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum in quinque millia hominum, et quot cophinos sumpsistis? 10. neque

septem panum in quatuor millia hominum, et quot sportas sumpsistis? 11. Quare non
intelligitis, quia non de pane dixi vobis : Cavete à fermento Pharisæorum, et Sadducæo-
rum? 12. Tunc intellexerunt, quia non dixerit cavendum à fermento panum, sed à doc-
trina Pharisæorum, et Sadducæorum. 13. Venit autem Jesus in partes Cæsareæ Philippi :
et interrogabat discipulos suos, dicens : Quem dicunt homines esse Filium hominis?
14. At illi dixerunt : Alii Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero Jeremiam, aut
unum ex Prophetis. 15. Dicit illis Jesus : Vos autem, quem me esse dicitis? 16. Respon-
dens Simon Petrus, dixit : Tu es Christus, filius Dei vivi. 17. Respondens autem Jesus,
dixit ei : Beatus es Simon Bar-Jona : quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater
meus, qui in cœlis est. 18. Et ego dico tibi : Quia tu es Petrus, et super hanc petram
ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. 19. Et tibi
dabo claves regni cœlorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in
cœlis : et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis. 20. Tunc præcepit
discipulis suis, ut nemini dicerent, quia ipse esset Jesus Christus. 21. Exinde cœpit Jesus
ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Hierosolymam, et multa pati à senioribus,
et Scribis, et principibus sacerdotum, et occidi, et tertia die resurgere. 22. Et assumens eum
Petrus, cœpit increpare illum, dicens : Absit à te, Domine : non erit tibi hoc. 23. Qui
conversus, dixit Petro : Vade post me, satana, scandalum es mihi : quia non sapis ea, quæ
Dei sunt, sed ea, quæ hominum. 24. Tunc Jesus dixit discipulis suis : Si quis vult post
me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. 25. Qui enim
voluerit animam suam salvam facere, perdet eam : qui autem perdiderit animam suam
propter me, inveniet eam. 26. Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur,
animæ vero suæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro
anima sua? 27. Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis : et
tunc reddet unicuique secundum opera ejus. 28. Amen dico vobis, sunt quidam de hîc
stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno
suo.

1. ET ACCESSERUNT AD EUM (in Magedan cap. 15. ult.) PHARISÆI, ET SADDUCÆI (de quibus dixi cap. 3. 7.) TENTANTES : ET ROGAVERUNT, UT SIGNUM DE COELO OSTENDERET EIS.] Idem rogarunt capite 12. 38. Sed hic rursum rogant occasione miraculi multiplicationis panum, quod paulo ante Christus patrarat. Cum enim hoc viderent passim à turbis, quæ præsentes, et panum participes fuerant, celebrari, ut illud apud populum elevarent, dixerunt illud signum esse terrestre, posseque à dæmone, qui in terra dominatur, fieri : insinuabant ergo Christum esse Magum, et ope dæmonis multiplicasse panes, ceteraque sua mira patrasse, ut colligitur ex cap. 12. v. 24. Petunt igitur à Christo signum de cœlo, ut Deus, qui regnat in cœlo, per illud attestetur Christo, eum à se missum, et cœlestem ejus esse doctrinam : quod si fecerit, se credituros in eum quasi Messiam, et populum in eamdem fidem inducturos. Sed Sadducæi, utpote Athei, censebant, nullum posse dari signum è cœlo à Deo, qui illorum opinione nullus erat : Pharisæi censebant posse dari hoc signum, sed non dandum à Christo, utpote qui vel non erat Messias, vel si erat, nollet eorum petitioni annuere, uti noluerat cap. 12. vers. 38. quare putabant se populo persuasuros, Christum non posse edere signum de cœlo, ac consequenter non esse missum à Deo, sed à dæmone. Cetera vide explicata cap. 12. 38. Aliter Lyranus, qui censet Judæos astrologiæ judiciariæ deditos, petiisse à Christo signum, quo ex astris ostenderet se esse Messiam : in astris enim designasse, et quasi scripsisse Deum omnem suam providentiam circa res humanas, totumque ordinem universi. Verum nihil tale hic innuit Matthæus. Proprie videntur Pharisæi allusisse ad manna, ut colligitur ex Joan. 6. v. 30. 31. q. d. O Jesu, multiplicasti quidem panes in terra, sed da signum è cœlo, scilicet plue manna de cœlo, uti fecit Moses, sic ostendes te Mosi esse similem, novumque Evangelii tui legislatorem à Deo missum. Ita Remigius, Beda, Abulensis.

2. AT ILLE RESPONDENS, AIT ILLIS : FACTO VESPERE DICITIS : SERENUM ERIT (crastino mane), RUBICUNDUM EST ENIM COELUM.] Ratio physica est, quod rubor cœli, id est aeris, indicet nubes esse raras, ideoque facile tota nocte consumendas, vel dissipandas, ac consequenter mane fore serenum, utpote nube vacuum. Rubor enim est medius color inter nigredinem et albedinem. Nigredo nubium significat nubes esse spissas et densas, utpote per quas radii solis penetrare nequeant, ideoque opacas, et solutu difficiles : albedo indicat eas esse rarissimas, utpote per quas radii solis transparent et tralucent : rubedo indicat eas nec esse plane densas, nec rarissimas, sed rarescere, ideoque partim solem per eas transparere, partim excludi; rubedo enim habet aliquid nigredinis, et aliquid albedinis; ex utraque enim commista est : quatenus accedit ad nigredinem, solis radios excludit; quatenus accedit ad albedinem, eosdem admittit, et transmittit.

3. ET MANE : HODIE TEMPESTAS (erit pluviæ aut venti), RUTILAT ENIM TRISTE COELUM.) Græce est idem verbum, quod præcessit vers. 2. πυῤῥάζει, id est, *rubicundum est;* στυγνάζων, id est, *mæs-*

titiam afferens cœlum. Rutilat ergo, id est, *rubet*, ut vertit Syrus et Arabicus. Rutilus enim color est rubeus, quia rubedo rutilat, id est splendescit. Sic Ovid. 5. Metamorph. *Cruor rutilus*, inquit, id est rubeus: et *capilli rutili*, id est rubei. 2. Metam. *Et Mars rutilus*, id est rubeus et cruentus, apud Ciceronem in Somnio Scipionis: *Et flamma rutila*, id est rubea et splendens. 2. Fast. Ratio physica est, quod cœlum, si vespere rubeat, indicet raras esse nubes, ideoque nocte, utpote quæ prolixa est, consumendas: sol enim occidens et abiens nequit eas liquare: sin mane rubeat, indicat nubes esse raras quidem, sed tamen ita densas, ut à sole oriente nequeant consumi, sed illi resistant: quare mox à sole increscente et incalescente resolvendas in pluviam aut ventum. Ex eo enim quod per penetrationem radiorum solis rarefactæ sunt, liquet eas viciniores esse, ut in pluviam aut ventum resolvantur à sole, quam ut ab eo alio propellantur. Audi de Præsagiis temporum Plinium lib. 18. cap. 35. *Si sol purus occidit, serenitatis signum est. Si occubuit pridie nitido cœlo, et oritur eodem, tunc certius argumentum serenitatis. Si sol in ortu appareat major, quam solet: si quasi cæruleo colore imbutus prodeat vel occidat, imbrem; si igneo, Euros nuntiat. Cum ante illius ortum rubescunt nubes, venti erunt: cum expallescunt, vel nigræ rubentibus interm iscentur, pluviam spondent.* Ex luna similia hæc accipe præsagia: *Si splendens exorta puro nitore fulsit, serenitatem; si rubicunda, ventos; si nigra, pluvias portendere creditur*, aiunt nostri Conimbricenses in Meteor. tract. 7. cap. 3. Aliam causam planiorem horum duorum dissimilium, cur scilicet rubor cœli vespertinus sit index serenitatis matutinus vero tempestatis, dat Abulensis hic quæst. 8. Ratio, inquit, primi est, quia rubor, qui apparet ad vesperum in aere, signat desiccationem aeris, et ideo materia grossa vaporum, quæ in aquam vertibilis erat, est jam desiccata, ita ut inflammetur, quod est rubefieri; et ita non est proxime disposita, ut pluvia ex illa fiat: et sic est signum propinquum serenitatis. Ratio secundi est, quia quando cœlum mane rutilat, est materia inspissata; et non est illa desiccata, quia non est rubea sicut nubes rubeæ, quæ apparent occidente sole, sed est materia turbida aliqualiter et aliqualiter rubea, et ita est materia irregularis, quæ calore solis soluta stillat in pluvias, quantum ad partem turbidam et grossam, vel solvitur in ventos, quantum ad partem aliqualiter desiccatam et rutilantem; vel propter humidam materiam circumstantem totum simul vertitur in pluvias, et ita fit tempestas, quia tempestas non solum dicit pluvias, sed etiam ventos impetuosos cum aqua: atque hoc innuit Noster, dum sagaciter vertit *rutilat*.

Symbolice idem Abulensis quæst. 9. In primo, ait, adventu Christi fuit serenitas gratiæ; in secundo ad judicium erit tempestas vindictæ et gehennæ, quam in reprobos detonabit Christus judex. Sic et S. August. in quæst. Evang. hic.

Faciem (externam formam et speciem) ergo cœli dijudicare nostis; signa autem temporum non potestis scire.) *Signa temporum* vocat signa temporis adventus Messiæ, sive *temporum*, id est 70. hebdomadarum Danielis, vaticinii Patriarchæ Jacob, Genes. 49. v. 10. et ceterorum Prophetarum. Hæc enim vaticinia uti et miracula, quæ per singulos dies patrabat Christus, plane convincebant Messiam jam venisse, ipsumque esse Messiam. Hic versus legendus est per interrogationem, non sine ea assertive, uti legit Lyranus, qui sic explicat, q. d. Vos Judæi dediti astrologiæ, vultis ex astris cognoscere tempus adventus Messiæ: at erratis. Ex astris enim possunt sumi præsagia serenitatis, vel tempestatis, at non adventus Messiæ. Sed hoc parergum est: est enim hic argumentum à minori ad majus. q. d. Si ex signis cœli, ô Pharisæi, nostis dijudicare futuram serenitatem, vel tempestatem: ergo multo magis ex oraculis Prophetarum, meisque miraculis potestis et debetis agnoscere me esse Messiam. Hæc enim illis sunt clariora et certiora. Ita S. Hilarius, Hieronymus, Euthymius: et sat patet ex Luc. 12. vers. 56. ubi Christus ait: *Hypocritæ faciem cœli et terræ nostis probare; hoc autem tempus* (adventus mei, qui sum Messias) *quomodo non probatis?* Sic et hodie multi sunt in rebus terrenis lynces, in divinis talpæ; prudentes in sæculo, insipientes in cœlo; oculatissimi in congerendis nummis, ignorantissimi in colendo numine. Hi sapiunt in bursa, desipiunt in conscientia. Aliter explicat S. Chrysostomus homil. 54. hæc *signa temporum*. q. d. Alia sunt signa temporis præsentis, alia futuri: signa curationum, quæ ego edo, sunt temporis præsentis; signa vero temporis futuri, erunt signa in cœlo, quæ vos postulatis, ô Scribæ: tunc enim erunt signa in sole, luna, et stellis, Lucæ 21. Facitis ergo sicut Thales, qui cœlum contemplans eundo, in foveam incidit: sic et vos futura spectantes, et præsens gratiæ tempus negligentes, ruitis in gehennam.

4. Generatio mala et adultera signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ.] Hunc versum iterat Christus, jam enim eum audivimus cap. 12. v. 39. ubi eum explicui.

Et relictis illis abiit.] Ex Magedan conscensa navi trajecit mare Galilææ, et in citeriorem ejus ripam, unde venerat, rediit, ut patet ex v. sequenti. Unde Marcus c. 8. v. 13. ait: *Et dimittens eos, ascendit iterum navim, et abiit trans fretum.* Iterum enim, iterumque hoc mare trajiciebat Christus, ultro citroque meabat et remeabat, ut Galilæos tam cis mare, quam ultra mare habitantes erudiret, juxta oraculum Isaiæ cap. 9. vers. 1. quod citavit Matth. c. 4. v. 14.

5. Et cum venissent discipuli ejus trans fretum, obliti sunt panes accipere.] *Cum venissent*, Græce ἐλθόντες, id est, *cum ivissent*, puta cum navim conscendissent ad transfretandum: in navi enim hæc contigisse patet ex circumstantiis. in navi enim et navigatione longiore egebant pane et cibo; nam in portu eum abunde erant inventuri. Idem patet ex Marci 8. 16. et sequent. Est Hebraismus; Hebræa enim verba sæpe actum non perfectum, sed inchoatum, vel destinatum significant, ut dixi in Canonibus. Sic hic *cum venissent*, id est, cum venire cœpissent, cum proficiscerentur: *obliti sunt*, quia eis reficiendi corporis necessitas, intentione Dominici comitatus, et dulcedine veri panis, qui cum eis erat, id est Christi, mente exciderat, ait Anselmus.

Trans fretum.] Trans mare Galilææ, scilicet Bethsaidam, ut ait Marcus c. 8. v. 22.

6. Qui dixit illis: Intuemini (Græce ὁρᾶτε, id est *videte*, ut vertit Noster in Marco) et ca-

VETE A FERMENTO PHARISÆORUM ET SADDUCÆORUM.] *A fermento*, id est à doctrina, ut explicat vers. 12. ab hac caveri jubet, non quatenus Pharisæi legem Mosis docebant et explicabant: sic enim eos audiri, eisque obediri jubet cap. 23. 2; sed quatenus illam suis vanis, et legi Dei contrariis traditionibus, quasi acido fermento, inquinabant, ac per eas inficiebant et vitiabant mentes auditorum, quam Lucas cap. 12. 1. vocat hypocrisim : *Attendite*, ait, *à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis;* quia Pharisæi externas tantum cæremonias, et apparentem sanctitatem spectabant, neglecta interna animi puritate, ait Beda. Audi Hieronymum : *Hoc est fermentum, de quo Apostolus loquitur : Modicum fermentum totam massam corrumpit. Istiusmodi fermentum (quod omni ratione vitandum est) habuit Marcion et Valentinus, et omnes hæretici. Fermentum hanc vim habet, ut si farinæ mixtum fuerit, quod parvum videbatur, crescat in majus, et ad saporem suum universam conversionem trahat; ita et doctrina hæretica, si vel modicam scintillam in tuum pectus jecerit, in brevi ingens flamma crescit, et totam hominis possessionem ad se trahit.*

7. AT ILLI COGITABANT INTER SE (Marcus habet cap. 8. 16. διελογίζοντο πρὸς ἀλλήλους, id est, disputabant, vel disceptabant ad invicem) DICENTES : QUIA PANES NON ACCEPIMUS.] Hugo et Dionysius sic exponebant, q. d. Ideo Christus dixit: Cavete à fermento Pharisæorum, quia panes non accepimus, nec vult nos panes accipere à Pharisæis. Simplicius alii, q. d. Discipuli, audita mentione fermenti facta à Christo, recordati sunt se oblitos esse panes in navim inferre, ac metuentes, ne Christus in desertum locum more suo navigaret, solliciti erant quomodo panes ibidem necessarios compararent, ac inter se hac de re disceptabant, et forte unus in alterum culpam oblivionis panum conjiciebat; ubi dupliciter peccabant. Primo, quod nimis de panibus essent solliciti, nec satis fiderent Christo, cum tamen paulo ante experti essent ejus potentiam, et providentiam in multiplicandis panibus. Secundo, quod censerent Christum loqui de corporali fermento et pane, cum ille de spirituali loqueretur : unde de utroque corripiuntur et corriguntur à Christo, uti sequitur.

8. SCIENS AUTEM JESUS, DIXIT : QUID COGITATIS INTER VOS, MODICÆ FIDEI, QUIA (quod) PANES NON HABETIS?] Græc., ὀυκ ἐλάβετε, id est, *non accepistis:* sic et Syrus. *Sciens*, per vim divinitatis suæ; non enim audierat eos hac de re colloquentes. *Modicæ fidei*, quasi ego de panibus corporeis locutus sim, de iisque velim vos esse sollicitos; aut quasi ego de iis vobis nequeam, aut nolim providere in mari, vel in deserto?

9. NONDUM INTELLIGITIS (tum phrasim meam de fermento, tum meam curam de providendo vobis panes) NEQUE RECORDAMINI QUINQUE PANUM IN QUINQUE MILLIA HOMINUM (scilicet distributorum. Græce : *Neque recordamini quinque panes quinque millium*, quibus scilicet quinque millia hominum pavi) ET QUOT COPHINOS (reliquiarum) SUMPSISTIS] Utique duodecim, q. d. Ego qui tunc non tantum multiplicavi, sed et restitui panes in fragmentis, quæ feci esse residua, idem nunc et quovis tempore possum facere.

10. NEQUE SEPTEM PANEM IN QUATUOR MILLIA HOMINUM (Græce τετρακισχιλίων, id est, quatuor millium, quibus scilicet quatuor millia hominum alui) ET QUOT SPORTAS SUMPSISTIS?] Utique septem, tot, quot fuerant panes. Constanter tam Matthæus quam Marcus hîc nominant sportas, in priori vero miraculo cophinos : unde liquet sportas aliud vasis et mensuræ genus fuisse à cophinis.

11. QUARE NON INTELLIGITIS, QUIA (quod) NON DE PANE DIXI VOBIS (cum dixi id quod sequitur) : CAVETE A FERMENTO SCRIBARUM ET PHARISÆORUM?] Ex fermento enim fit panis communis et usualis. q. d. Debueratis ex meis sermonibus et actibus cognoscere me non loqui de fermento et pane terreno, utpote vili et exili, sed spirituali, qualis est doctrina.

12. TUNC INTELLEXERUNT, QUIA (quod) NON DIXERIT CAVENDUM A FERMENTO PANUM, SED A DOCTRINA PHARISÆORUM ET SADDUCÆORUM.] Correptio enim Christi acuit discipulorum mentem, et vexatio dedit intellectum.

13. VENIT (Græc. ἐλθὼν, id est, cum venisset) AUTEM JESUS IN PARTES (Syrus, *in loca*) CÆSAREÆ PHILIPPI : ET INTERROGABAT DISCIPULOS SUOS, DICENS : QUEM DICUNT HOMINES ESSE FILIUM HOMINIS?] Cæsarea Philippi urbs est Phœniciæ sita ad radices Libani, quæ primo dicta est *Dan*, eo quod à Danitis, id est, à tribu Dan astu sit capta, Judic. cap. 18, quodque ibi sit confluxus duorum rivulorum, scilicet *Jeor* et *Dan*, qui juncti Jordanem efficiunt : ibi ergo origo est Jordanis. Verum quia Gentilibus notior erat *Pan* Deus pastorum, quam *Dan* Tribus Hebræa, hinc ab eis dicta est Paneas; deinde Philippus Herodis Ascalonitæ filius ac Itureæ et Trachonitidis tetrarcha, eamdem à se auctam suæ tetrarchiæ metropolim constituit, et in gratiam Cæsaris Tiberii Cæsaream nuncupavit, imitatus patrem suum Herodem Ascalonitam, qui urbem à se conditam in loco prius dicto *Turris Stratonis*, inter Doram et Joppem, juxta mare mediterraneum, in honorem Cæsaris Augusti Cæsaream nuncupavit, quæ uti antiquior et nobilior erat, sic et absolute Cæsarea Palestinæ vocatur in Actis Apostolorum, et à Josepho : quare ad ejus distinctionem hæc dicta est Cæsarea Philippi, quæ erat terminus terræ Chanaan Judæis à Deo promissæ ad Septentrionem, sicut Bersabee erat ejusdem terminus ad Meridiem. Unde toties in Scriptura dicitur *à Dan* (id est, Cæsarea Philippi) *usque ad Bersabee.* Hac de causa multi vicini Gentiles, præsertim Phœnices ad hanc urbem confluebant, uti in limitibus regionum fieri solet : ideoque Christus ad illam hîc secessit, tum ut Gentiles pariter ac Judæos doceret, tum ut liberius de Messia, quem Judæi quasi regem suum expectabant, loqueretur. In Judæa enim periculosum fuisset hac de re loqui: ac Scribæ Christum apud Præsides Romanos affectati regni accusassent, eumque reum majestatis apud Tiberium Cæsarem peregissent. Rursum hæc Cæsarea olim *Dan* dicta, sedes fuerat idololatriæ, ut patet Judic. 18. 29. et sequent. Christus ergo ab hac labe voluit eam expurgare, et Dei cultricem, imo initium et matricem Gentium Christianarum efficere : unde hujus urbis civis fuit hæmorrhoissa, quam Christus à fluxu sanguinis sanavit, cujus miraculi imago quotidianis miraculis illustris ab hæmorrhoissa ibidem erecta, perstitit usque ad Julianum Apostatam, qui in odium Christi illam dejecit, teste

Eusebio l. b. 5 c. 20. postea hæc urbs ab Herode Agrippa aucupante gratiam Neronis, dicta est *Neronia*, sive *Neronias*, nunc à Turcis occupata *Belima* nuncupatur.

QUEM DICUNT HOMINES ESSE FILIUM HOMINIS?] Ita legendum cum Romam sine *me*, quod nonnulli ex græco addunt; hoc enim intelligitur in τῶ *Filium hominis*, id est me, qui studio humilitatis soleo me Filium homini nuncupare, ut dixi cap. 8. et maxime hic ita me voco, ut explorem vestram, ô Apostoli, de me fidem. Unde Lucas cap. 9. 18. habet: *Quem me dicunt esse turbæ?* Neque enim vis facienda est in articulo Græc. τῶ, ut vult Beza, qui vertit *illum Filium hominis*, scilicet Messiam Judæis promissum. Minus recte Syrus hæc dividit, legitque per interrogationem hoc modo: *Quid dicunt de me homines, quod sim Filius hominis?* Christus enim hic non rogat, sed asserit, vocatque se Filium hominis; sed ulterius quærit quid de se sentiant homines, id est vulgus hominum.

14. AT ILLI DIXERUNT: ALII JOANNEM BAPTISTAM, ALII AUTEM ELIAM, ALII VERO JEREMIAM, AUT UNUM EX PROPHETIS.] Videbat vulgus Judæorum jam aliquot centenis annis, puta paulo post captivitatem Babylonicam (quando prophetarunt Zacharias et Malachias, qui fuere ultimi Prophetæ) apud Judæos defecisse prophetiam et Prophetas, æque ac arcam testamenti, et oraculum ex propitiatorio. Quare Christum putabant non esse novum Prophetam, sed aliquem ex veteribus: horum enim virtutes, miracula, et doctrinam videbant in Christo. Pauci vero erant illi, qui certo credebant ipsum esse Messiam: longe plures enim id non credebant, offensi Christi paupertate, et humilitate: putabant enim Messiam venturum cum pompa regia quasi filium Salomonis, uti etiamnum putant et expectant Judæi; quare quod subinde dixerunt aliqui populo visis tot Christi miraculis: *Numquid hic est Filius David?* Matth. 12. Et: *Hic est vere Propheta, qui venturus est in mundum.* Joan. 6. Transiens et subitanea fuit eorum vox, elicita ex præsenti miraculo, non perseverans et constans sententia. Vulgus enim est mobile, et ad omnem auram flectitur. Ita Abulensis. Putabant ergo animam alicujus è Prophetis migrasse in Christum per μετεμψύχωσιν, id est, transanimationem Pythagoræ, qua anima defuncti censebatur migrare in aliud corpus melius vel vilius secundum merita prioris vitæ. Ita Jansenius, Cajetan. et Baronius. Vel potius putabant aliquem è Prophetis resurrexisse, ipsumque esse Jesum, quasi Jesus reipsa esset Joannes Baptista, Elias, vel Jeremias. Credebant enim Judæi et Pharisæi mortuorum resurrectionem, ut patet 2. Machab. 7, licet eam negarent Sadducæi, Actor. 23. 8. Id ita esse liquet ex sententia Herodis de Christo: *Hic*, inquit, *est Joannes, ipse surrexit à mortuis; et ideo virtutes* (miracula) *operantur in illo.* Existimabant enim animam Prophetæ post mortem fieri sublimiorem, potentiorem et diviniorem ad patranda miracula. Credebant ergo aliquem è Prophetis in Jesu resurrexisse, ideoque potentiora quam ante operari: transanimationem vero Pythagoricam, ut Gentilium figmentum horrebant. Porro alii putarunt Jesum esse Joannem Baptistam, quia ætate, sanctitate et prædicatione videbatur ipsi persimilis, ac Joannes paulo ante injuste occisus ab Herode, versabatur in eorum memoria, dignusque resurrectione censebatur. Alii putarunt Christum esse Eliam ob similem utriusque zelum; et quia Elias necdum est mortuus, ac rediturus ab omnibus etiam Judæis expectatur, ex oraculo Malachiæ c. 4. 5. *Ecce*, inquit, *ego mittam vobis Eliam Prophetam.* Putabant ergo Eliam rediisse, ac Eliam esse Jesum. Alii opinati sunt Christum esse Jeremiam, quia Jeremias fuit vir sanctissimus, ac speculum patientiæ et charitatis: et quia nonnulli putarunt Jeremiam cum Elia rediturum ad prædicandum Judæis, moti illo: *Prophetam in Gentibus dedi te.* Jerem. 1. 5. Sed alius illius loci est sensus, ut ibi dixi.

15. DICIT ILLIS JESUS: VOS AUTEM, QUEM ME ESSE DICITIS?] S. Hieronym. ex τῶ *vos autem*, per antithesin ad *homines*, colligit Apostolos hic tacite deos quosdam à Christo vocari: *Illis*, inquit, *quia homines sunt humana opinantibus, vos, qui estis dii, quem me esse existimatis?* Quoad rem vero S. Chrysost. *Hæc*, inquit, *secunda interrogatione monuit Dominus discipulos, ut majora de ipso cogitarent. Ipso enim interrogandi modo ostendit, illas vulgares opiniones multum à sua dignitate abesse.* Ait ergo: *Vos, qui mecum semper versantes plura me fecisse vidistis, qui meo nomine complures virtutes ipsi quoque fecistis, quem me esse dicitis?*

16. RESPONDENS SIMON PETRUS, DIXIT: TU ES CHRISTUS, FILIUS DEI VIVI.] *Simon Petrus*, qui in circumcisione nominatus est Simon, à Christo vocatus est Cephas, id est Petrus. Putant nonnulli Petrum quasi os Apostolorum non pro se solo, sed pro omnibus respondisse. Ita S. Hieronymus: *Petrus*, inquit, *ex persona omnium Apostolorum profitetur: Tu es Christus, filius Dei vivi.* Sic et S. Anselmus, S. Thomas, Glossa, Dionysius, Lyranus, Jansenius, et S. Augustinus de Verbis Domini serm. 13. et S. Ambrosius lib. de Incarn. cap. 4. Melius S. Hilarius, Abulensis, Maldon., Franc. Lucas, Barradius et alii censent Petrum pro se et ex suo sensu locutum. Tacentibus enim Apostolis et hæsitantibus quid essent responsuri, Petrus ceteris sapientior (utpote illustratus et doctus à Deo) et ferventior, ne quis indignius quippiam de Christo responderet, prior responsum præripuit, ac pro omnibus respondit: non quod sciret omnium hanc esse mentem (nam cum nullo de hac re erat collocutus) sed quod suam sententiam vellet omnibus esse communem, utque omnes ita sentire debere, uti ipse sentiebat, ostenderet: atque hoc tantum voluit sanctus Hieronymus, et ceteri jam citati, scilicet quod Petrus quasi jam designatus, et post resurrectionem reipsa constituendus princeps Apostolorum et totius Ecclesiæ, altius præ aliis edoctus et inspiratus à Deo cognoverit Christi divinitatem, ac de ea responderit id, quod alii omnes respondere debuissent, quodque ipse responsuros putabat ferventius, quam verius, ut colligitur ex Joan. 6. v. 69. et seq. Id liquet ex eo, quod soli Petro ob meritum hujus confessionis, Christus promittat amplissimum præmium et prærogativam: ait enim ipsi nominatim præ ceteris Apostolis: *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est. Et ego dico tibi quia tu es Petrus, et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam.*

TU ES CHRISTUS, FILIUS DEI vivi.] Græc. ὁ Χριστὸς, id est, *ille Christus*, scilicet Messias à Deo ante tot sæcula Adæ, Abrahæ, Mosi, et Davidi promissus, quem omnes Patriarchæ et Prophetæ avidissime expectarunt, hodieque omnes expectant. Tu, inquam, es Christus sive Messias, id est, unctus à Deo unctione gratiæ unionis hypostaticæ cum Verbo, ac hoc ipso consecratus summus orbis Doctor, Pontifex, Propheta, et Rex: *Doctor*, ut doceas homines Dei voluntatem et legem: *Pontifex*, ut te in sacrificium Deo offerendo, mundum Deo reconcilies: *Propheta*, ut arcana Dei enunties, et futura prædicas, ac præsertim reposita in cœlis piis præmia et in gehenna impiis supplicia prædices, cunctisque inculces: *Rex*, ut domineris cœlo et terræ, omnibusque quæ in eis sunt.

FILIUS DEI.] Non per gratiam et adoptionem, ut sunt omnes Sancti, sed per naturam et deitatem tibi à Deo Patre per generationem æternam communicatam. Unde Græce est articulus habens emphasim, ὁ υἱὸς, id est *ille filius*, scilicet unicus, naturalis, et ὁμούσιος patri; alioqui enim etiam Joannes Baptista, Elias, et Prophetæ erant filii Dei adoptivi, quibus tamen opponit et anteponit hic Christum. *Vivi*, qui ita formaliter vivit vitam divinam, increatam et beatam, ut causaliter omnibus rebus à se creatis suam vim et vigorem, ac viventibus animam et vitam inspiret. Ab ipso enim velut à fonte et sole vitali, manat omnis lux et vita omnium Angelorum, hominum, animalium et plantarum. Vide dicta Joan. 1. 4. ad illa: *In ipso erat*. Ita S. Leo serm. de Transfiguratione: *D. Petrus*, ait, *per revelationem summi Patris, corporea superans, et humana transcendens, vidit mentis oculis Filium Dei vivi, et confessus est gloriam Deitatis*. Sic et S. Chrysostomus, Hilarius, Theophilactus, Euthymius, S. Augustinus serm. 33. de Verbis Apostoli, et S. Athanasius serm. 3. contra Arianos, et alii passim, qui ex hoc loco probant divinitatem Christi. Perperam ergo Erasmus censet illam ex hoc loco non posse clare probari, nimirum ipse hic et alibi jecit semina Arianismi, quæ ejus sequaces excluserunt.

Porro S. Hilarius, S. Chrysostomus et alii censent S. Petrum primo omnium confessum esse Christi divinitatem. Alii id negant, dicentes Nathanaelem ante Petrum eadem esse confessum, dicendo: *Rabbi, tu es filius Dei, Rex Israel*. Joan. 1. 49. de quo ibidem dicendum. Sane Apostolos ante hanc Petri confessionem agnovisse Christum esse Deum ex ipsis ejus verbis, et tot tantisque miraculis ad hoc probandum factis, liquet ex verbis Petri, Joan. 6. 69. *Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes, et nos credidimus et cognovimus, quia tu es Christus Filii Dei*. Et ex verbis ipsorum Apostolorum: *Vere Filius Dei es*. Matth. 14. 33. Et ex continua Christi cum Judæis hac de re coram Apostolis disputatione, quam recenset S. Joannes cap. 5. et seq. Verum Apostoli, uti erant adhuc rudes, conceptum valde tenuem et confusum hac de re in mente sibi formabant, credebantque in genere Christum vere esse Filium Dei præ aliis Prophetis, imo esse Deum; sed qua ratione id esset, an per generationem æternam, an per alium modum vel denominationem, ignorabant, et distincte concipere explicareque non poterant. Petrus autem id distincte, clare, et sublimiter à Deo illuminatus agnovit, et primus hac de re interrogatus palam, constanter idipsum confessus, et professus est hoc loco, quod scilicet Christus proprie esset Filius Dei, id est, per generationem æternam genitus à Deo Patre, ideoque illi consubstantialis, ac verus æternusque Deus. Exegit hanc de se fidem Christus à Petro et Apostolis (Apostoli enim tacendo approbaverunt confessionem Petri, taciteque idem professi sunt), tum quia ipsa est fundamentum justificationis nostræ, tum quia instabat Christo passio et mors, in qua necesse erat Apostolos hac fide divinitatis Christi sustentari, ne ipso mortuo putarent fidem et cetera omnia cum ipso esse mortua, ut patet vers. 21. et sequent.

17. RESPONDENS AUTEM JESUS, DIXIT EI: BEATUS ES, SIMON BAR-JONA, QUIA CARO ET SANGUIS NON REVELAVIT TIBI, SED PATER MEUS, QUI IN CŒLIS EST.] q. d. Beatus et felix es, ô Petre, ob hanc novam de me fidem; hæc enim ingens est bonum et donum, non carnis et sanguinis, id est naturæ, sed gratiæ Dei tibi idipsum inspirantis et revelantis; fides enim hæc est initium et basis omnis gratiæ et gloriæ, ideoque hæc te et multos per te tuumque exemplum et prædicationem ducet ad beatitudinem æternam. Beatitudo enim viæ consistit in fide et amore Christi: beatitudo vero patriæ in ejusdem visione et fruitione, juxta illud Joan. 17. 2. *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti, Jesum Christum*. Hinc Synodus Ephesina actione 3. *Ter beatissimus*, inquit, *et omni laude dignus Petrus Apostolus, qui est petra et crepido Catholicæ Ecclesiæ, et rectæ fidei fundamentum*. Hinc et inolevit consuetudo fidelium, ut Pontifici loquentes dicant: *Beatissime Pater*. Unde S. Hieronymus ad Damasum Pontificem: *Ego*, inquit, *beatitudini tuæ, hoc est, cathedræ Petri consocior*.

SIMON BAR-JONA.] id est, filius Jona. Pater enim Simonis Petri vocabatur *Johanna*, id est *Johannes*, ut patet Joannis 21. vers. 15. id est, *Deus donavit* vel *Deus misertus est*, aut, *Dei donum*, gratia, et misericordia, à יה *ia*, quod est contractum *Jehova*, id est Deus: et חנן *chanan*, id est, misertus est, donavit. Fuit ergo Petrus filius *Johanna*, vel *Johannis*, id est gratiæ Dei, quia Deo gratissimus, et gratiâ ejus plenissimus: sicut Gentiles eum, qui donis omnibus erat cumulatus, vocabant filium gratiarum. Porro per crasin pro *Johanna* dicitur *Jona*, quod proprie columbam significat. Sic *Emmanuel* contrahitur in *Manuel* et *Noel*. Sic *Jesaiahu*, *Jirmiahu*, *Eliahu*, similiaque Hebraica nomina contrahuntur in *Isaias, Jeremias, Elias*. Sic pro *Joannes* Germani contracte dicunt *Hans*, Belgæ *Jan*, Hispani *Juan*, Franci *Jean*. Nisi malis *Johonnan* et *Jona* esse duo nomina inter se diversa: differunt enim tam voce, quam significatione; sed ita ut Jona alludat ad Johanan, et occasione Johanan inditum sit Petro: sic ut pater Petri fuerit binomius, priusque dictus sit Johanan, deinde brevioris pronuntiationis causa quasi alio vel alienato nomine dictus sit Jona. Sic enim plura nomina deflexa et decurtata sunt, ut alia plane esse videantur. Notat S. Chrysostomus Christum Simoni addere τὸ *Barjona*, non

solum more Hebræorum, qui filiis semper addunt nomen patris; sed ob peculiarem respectum ad responsionem Petri, quasi eam confirmet Christus dicatque: Vere dixisti, ô Petre, me esse Filium Dei, quia sicut tu es *Barjona*, id est filius Jona, utpote ab eo naturaliter quoad substantiam genitus quasi homo ab homine, sic ego sum Filius Dei Patris, utpote ab æterno naturaliter ab eo generatus quasi Deus de Deo, ejusdem cum illo substantiæ et deitatis.

Symbolice *Jona*, id est, *columba*, symbolum est Spiritus sancti, qui in specie columbæ in Christum devolavit, Matth. 3. 16. hic enim in Petrum quoque descendit, eique revelavit Christum esse vere et proprie Filium Dei. Ita S. Hieronymus: *Ex confessione*, ait, *Petrus sortitur vocabulum, quod revelationem ex Spiritu sancto habeat, cujus et filius appellandus sit. Siquidem Barjona in lingua nostra sonat filium columbæ. Quia caro et sanguis non revelavit tibi*, id est carnales parentes, amici, et quivis homines, qui carne et sanguine constant, non revelarunt tibi me esse Filium Dei, utpote quod omnem naturam et naturalem cognitionem omnium hominum et Angelorum longe transcendit, sed Pater meus cœlestis suæ gratiæ illustratione id tibi patefecit: *Quod caro et sanguis revelare non potuit, Spiritus sancti gratia revelatum est*, ait S. Hieronymus. Sic caro sumitur pro homine carneo synecdochice Galat. c. 1. 16. Joan. c. 1. 13. et 1. Corinth. 15. 50. S. Hilarius vero per carnem accipit carneos Petri oculos: hi enim nuntiabant Petro Christum esse hominem, eum vero esse Deum, non nisi revelatio Patris illi intimavit. Licet enim Petrus exterius audiret verba Christi, dicentis se esse Filium Dei, idque per miracula confirmantis, tamen ad credendum opus fuit interna Spiritus sancti illuminatione et gratia.

18. ET EGO DICO TIBI: QUIA (quod) TU ES PETRUS, ET SUPER HANC PETRAM ÆDIFICABO ECCLESIAM MEAM.] *Et ego*, Græce κἀγώ. id est, *sed et ego*, vel *ego autem* loco mercedis tibi rependo, et vicissim dico, promittoque: nam, ut ait S. Hieronymus, *Testimonio de se Apostoli reddit vicem. Petrus dixerat: Tu es Christus, Filius Dei vivi: mercedem recepit vera confessio*, scilicet hanc *Tu es Petrus*. Ego ergo, qui sum verus Dei Filius, uti professus es, tanquam Dei Filius tibi dico, et certo assevero; ac dicendo facio et constituo te Petrum, ut scilicet post me sis petra Ecclesiæ: Christus promiserat hoc nomen Simoni, Joan. 1. 42. dicens: *Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus*, hic vero promissum præstat, ac reipsa ei nomen *Petrus* indit. Rursum S. Leo serm. 3. in Annivers. Assumptionis suæ sic explicat: *Et ego dico tibi, hoc est, sicut meus Pater tibi manifestavit divinitatem meam, ita et ego notam facio tibi excellentiam tuam, quia tu es Petrus, id est cum ego sim inviolabilis petra, etc., tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione communia.*

TU ES PETRUS, ET SUPER HANC PETRAM ÆDIFICABO ECCLESIAM MEAM.] Sensus est, q. d. Tu es Petrus, id est petra Ecclesiæ: super te enim quasi super petram firmissimam ædificabo Ecclesiam meam: τὸ enim *et* dat causam cur sit *Petrus*, q. d. Tu es Petrus, quia super te quasi petram ædificabo Ecclesiam meam. S. August. tract. 27. in Joannem, et lib. 1. Retract. cap. 1. *Super hanc petram*, hoc est, inquit, super meipsum, quia *petra erat Christus*, 1. Corinth. 10. 4. Quod avide sequitur Calvinus lib. 4. Institut. cap. 6. §. 6. et hæretici, ut Petri et Papæ auctoritatem et primatum evertant. Verum ipsum Petrum hic dici petram, reliqui omnes Patres quasi universim conspirant, quos fuse citat hic Calvinomastix Maldonatus et Bellarminus libr. 1. de Romano Pontif. cap. 10. Sensus ergo est, q. d. Tu es Kepha sive Cephas, id est petra, sive saxum durissimum, et firmissima cautes (hanc enim significat Hebr. כף *keph*, et Chaldæum Syrumque כיפא *kepha*) à me designata et destinata, ut post mortem meam, recepto in Pentecoste Spiritu sancto, plane solidata et roborata sis fundamentum Ecclesiæ, quam super te ædificabo: nam ante adventum Spiritus sancti Petrus necdum petra erat Ecclesiæ, imo Christum in passione ex timore negavit. Vox ergo Petri et petræ notat S. Petri quasi principis Ecclesiæ, et successorum ejus Pontificum soliditatem, constantiam in fide et religione Christi, uti inter alios docet Angelus Caninius in nomin. Heb. novi Testamenti c. 13. 1.

Porro Petrum hic vocari petram probatur: Primo ex pronomine *hanc*, cum ait: *Super hanc petram*; hoc enim, cum sit demonstrativum, sic intelligi debet *hanc*, scilicet quam jam dixi, et cui loquor. q. d. Tu es Petrus, id est petra Ecclesiæ, et super te quasi super petram ædificabo Ecclesiam meam. Nullius enim alterius petræ facta est mentio, quam demonstrare possit pronomen *hanc*, nisi Petri; secus est 1. Corinth. 10. ibi enim dicitur: *Bibebant de spiritali consequente eos petra: petra autem erat Christus*, præcessit enim vox *petra*, quam explicans ait eam fuisse, typice scilicet, id est repræsentasse Christum; sicut si Gallice locutus fuisset Christus, dixisset: *Tu es Pierre, et sur cette pierre je bâtirai mon Eglise.*

Dices: Christus non dicit: *Tu es Petra*, sed tu *es Petrus*. Ergo pronomen *hanc* nequit referre Petrum. Resp. Christum Syriace locutum dixisse: Tu es *kepha* et super *hanc Kepha* ædificabo, etc. *Kepha* enim dicitur petra, et inde Petrus Syriace dictus est *Kepha*. Verum Græcus Interpres, eumque secutus Latinus, nomen ei quasi viri dederunt masculinum, scilicet Petrus, potius quam petra, quod est femininum; sed Πέτρος, Græce æque ac πέτρα, petram sive lapidem significat. Petrus ergo idem est, quod petra, sed interpres elegantiæ causa variavit, vertitque: *Tu es Petrus, et super hanc petram*, non super hunc Petrum (uti vero et proprio sensu dicere potuisset), tum quia petra usitatius lapidem vel saxum, quam Petrus significat Græcis: tum quia domus proprie ædificantur super saxa, non super homines. Fatetur id Beza hic: *Dominus*, ait, *Syriace loquens, nulla usus est agnominatione, sed utrobique dixit* Cepha: *quemadmodum et vernaculum nomen* Pierre, *tam de proprio, quam de appellativo dicitur. In Græco quoque sermone* πέτρος *et* πέτρα, *non re, sed terminatione tantum differunt.* Hucusque recte, sed perperam quod subdit: *Sed videtur Matthæus (aut si quis ejus fuit interpres) hoc terminationis discrimine voluisse Petrum (qui par,*

ædificii) ab ipsa petra, cui innititur ædificium, id est à Christo ipso distinguere, ipsumque adeo Petrum à fidei promissione, quæ toti Ecclesiæ est communis, quod veteres etiam aperte testantur, ut plane sit ridiculus Antichristus (ita vocat hæreticus Romanum Pontificem) *cum ex hoc loco tyrannidem suam stabilire conatur.* Quam hoc petulanter et falso dicat, vide et disce ex locis ipsis originalibus Patrum, quos citat Bellarmin. et Maldonat., ut dixi. Rursum Interpreti præferendus est ipse Scripturæ textus, nec aliud voluit Interpres Græcus, quam quod ipse Syriacus textus, uti paulo ante dixi. Mitto alia plura, quæ jam ex dictis vel mox dicendis falsa esse constabit.

Secundo, idipsum patet ex eo, quod nulla sit connexio dicere : *Tu es Petrus, et super me petram ædificabo Ecclesiam meam.* Imo est imminutio sermonis, et beneficii dati eversio. Diceret enim Christo Petrus : Ego sum Petrus, id est petra Ecclesiæ : quomodo ergo non super me, sed super te ædificas Ecclesiam tuam?

Tertio, quia omnia antecedentia et sequentia non nisi Petrum spectant, et respiciunt : *Et ego,* inquit, *dico tibi,* ô Petre, hoc est tantæ fidei et confessionis præmium, et prærogativum tibi do et assigno, ut post me meamque mortem et resurrectionem te facturus sim petram et fundamentum Ecclesiæ; hoc enim significat τὸ *ædificabo Ecclesiam meam.*

Quarto, quia versiones originales et orientales in hoc conspirant, ut *Petrus* sit idem quod *petra,* et *petra* idem quod *Petrus;* unde idem nomen *Kepha* dant *Petro* et *Petræ :* Christus ergo, inquit Angelus Caninius in nomin. Hebraicis novi Testamenti capite 13. Syriace sic dixit : צבורי אנת כפא ועל כפא הדין אבני ית *Ant kepha, Veal kepha hadden ebne iat tsibburi;* vel ut jam habet Evangelium Syriacum : *Ant hu kipha, Veal hada kipha ebne leidti,* id est, *Tu es Cepha,* id est petra, *et super hanc Cepha,* id est petram (hoc est super te, qui es Petrus sive petra) *ædificabo Ecclesiam meam.* Quin et Evangelium Hebraicum, quod quasi authenticum et autographum Matthæi edidit Sebastianus Munsterus, simili modo habet : הרת מקהלי אתה כיפא ועל כיפא הזאת אבנה *Atta kepha, Veal kepha hazzot ebne eth macheli.* Sic et Evangelium Armenorum : *Isbim,* inquit, *e vera ais bim,* id est, es rupes, et super hanc rupem ædificabo, etc. Et Evangelium Arabicum : *Ant alsachra, val ala hada alsachra abni baiati :* Tu es saxum, et super illo saxo ædificabo Ecclesiam meam. Æthiopicum Evangelium habet : *Anta quoqueh va dibazati, quoqh annesa lebeita Christianei,* id est, *Tu es rupes, et super hanc rupem fabricabo domum Christianam,* id est Ecclesiam. Ægyptium vero Copticum : *Ego vero dico tibi, quia tu es hic Petrus, fundabo Ecclesiam meam super hanc petram,* quæ non alia est, quam hic Petrus, alioqui non est connexio : dat enim causam τὸ *quia,* cur super petram fundabit Ecclesiam, quia scilicet Petrus erit petra solida, cui secure tota Ecclesia quasi fundamento firmo fundata incumbat. Persicum autem : *Ego dico tibi, quia tu es sanac, id est petra, et super hanc sanac,* id est petram, *ædificabo Ecclesiam meam.* Porro paraphrastes Persicus *sanac,* id est petram explicat, addens : *Tu es petra, id est fundamentum et judex.* Vide Petrum Victorem in Annotat. ad novum Testamentum pag. 101. et 102. ubi omnes hasce versiones fuse enarrat.

Ad S. Augustinum respondetur ipsum deceptum fuisse ignoratione linguæ Hebraicæ et Syriacæ, ideoque putasse Petrum aliud esse à petra, et ab ea denominative dici quasi Petreium, cum ex Syro constet idem esse Petrus quod petra. Rursum S. Augustinus admittit ut probabilem eorum expositionem, qui dicunt Petrum esse petram Ecclesiæ, quo jugulat Calvinum, qui censet id dicere esse blasphemiam in Christum. Audi S. Augustinum in serm. de Cathedra Petri : *Denique pro soliditate devotionis Ecclesiarum Petra dicitur; sicut ait Dominus : Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Petra enim dicitur, eo quod primus nationibus fidei fundamenta posuerit, et tanquam saxum immobile totius operis Christiani compagem molemque contineat. Petra ergo pro devotione Petrus dicitur, et petra pro virtute Dominus nuncupatur; sicut ait Apostolus : Bibebant de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus, recte consortium meretur nominis, qui consortium meretur et operis. Petrus fundamentum ponit, Petrus plantat, Dominus incrementum dat, Dominus irriguum subministrat.* Idem Augustin. serm. 16 de Sanctis : *Dignus certe,* inquit, *qui ædificandis Dei populis Petrus esset ad fundamentum, columna ad sustentaculum, clavis ad regnum.*

Denique etiamsi admitteretur illa expositio S. Augustini, quæ tamen non est genuina, nimirum petram denotare Christum, tamen inde convincetur Petrum post Christum, qui est petra et lapis angularis Ecclesiæ, proximam esse petram fundamentalem Ecclesiæ. Sensus enim esset : Ego sum Petra, super quam ædificabo Ecclesiam : tu vero, ô Petre, mihi es proximus et proxima petra Ecclesiæ, super quam proxime post me ædificabo Ecclesiam meam, ideoque te solum voco Petrum, cum antea vocareris Simon. Iisdem argumentis refelluntur Centuriatores Magdeburg. lib. 1. Cent. 1. cap. 4. et Genevenses ministri, qui in suis Bibliis sic exponunt : *Super hanc petram,* id est super hanc confessionem vel fidem, scilicet quod ego sim filius Dei. Nusquam enim antea hæc confessio vocata est petra, sicut Petrus immediate ante vocatus est Cephas, id est petra.

Dices : Nonnulli Patres per petram accipiunt fidem, quam confessus et professus est Petrus. Ita S. Chrysostomus, S. Hilarius lib. 6. de Trinit., S. Cyrillus libr. 4. de Trinit., S. Ambrosius libr. 6, in Lucam cap. 9. Resp. Hi patres fidem non abstracte accipiunt, sed fidem prout erat in Petro, ac consequenter ipsum Petrum faciunt petram Ecclesiæ, uti ipsi mox diserte explicant. Volunt enim dicere Petrum ob meritum fidei accepisse dignitatem petræ in Ecclesia, uti expresse ait S. Hilarius et S. Chrysostomus, ob illam enim meruisse, ut ipse sit fundamentum Ecclesiæ, ejusque fides deficere nequeat, ut ipse alios in fide confirmet et sustentet. Lucæ 22. vers. 32. Ecclesia enim non ex fide, sed ex ipsis hominibus fidelibus quasi conflatur et integratur (Ecclesia enim non est aliud, quam cœtus fidelium); quare et ipsum

Ecclesiæ caput, ut sit corpori homogeneum, homo fidelis, puta Petrus et Pontifex sit oportet. Fidelis ergo est ratio fundandi, fundamentum vero est ipse Petrus. Ita S. Chrysost. Cyril. lib. 4. de Trinit. et S. Ambros. lib. 6. in Lucam cap. 9. Bellarm. lib. 1. de Pontif. cap. 10. ubi pariter refellit Erasmum et Chytræum, qui, ex Origene more suo allegorizante, per petram accipiunt omnes fideles. Sic enim tota Ecclesia esset petra; tota Ecclesia non aliis constat, quam fidelibus; ubi ergo erunt parietes, tabulata, et tectum Ecclesiæ? Ex quibus illa ædificabuntur? Vide et Gretserum in defensione Bellarmini lib. 3. c. 5.

Denique Christus hoc tribuit Petro, ut Pontifici futuro Ecclesiæ: quare idem tribuit ceteris Pontificibus ejus successoribus: idque in bonum Ecclesiæ, ut scilicet illa ab eis quasi à Petra, in fide et religione Christiana solidetur. Quocirca S. Bernardus lib. 2. de Consider. ad Eugenium Pontificem: *Quis es?* inquit, *Sacerdos magnus, summus Pontifex. Tu princeps Episcoporum, tu hæres Apostolorum, tu primatu Abel; gubernatu Noe; patriarchatu Abraham; ordine Melchisedech; dignitate Aaron; auctoritate Moyses; judicatu Samuel; potestate Petrus; unctione Christus. Tu es cui claves traditæ, cui oves creditæ sunt.*

Et super hanc petram. [Hinc patet, quod sicut *Cephas* dicitur à *Cepha*, sic Petrum dici à petra, imo idem esse quod petra, uti jam ostendi. Quare quod Optatus Milevit. lib. 2. contra Parmen. et alii *Cephas* derivant à Græco κεφαλή, id est *caput*, per allusionem congruam, non per veram nominis etymologiam est factum. Simili allusione S. Gregorius Nazianzenus orat. 2. de Pascha, Phase sive Pascha, quæ Hebræa est vox, ut omnes norunt ex Exodi cap. 12. derivat à Græco, πάσχειν, id est pati. In Paschate enim contigit passio Christi, ejusque quasi agni Paschalis immolatio. Porro Christus hoc nomen petræ, præ aliis nominibus columnæ, turris, anchoræ, basis, etc. Petro indidit, quia ipsius Christi nomen in Scriptura decantatum est petra, Isaiæ 28. 16. psal. 117 22. Matth. 21. 42. et alibi: nomen ergo suum cum dignitate et officio Petro communicavit. Ita S. Hieronymus. Et S. Gregorius in psalm. 7. pœnit. *Christus, ait, est petra, à qua Petrus nomen accepit et super quam se ædificaturum dixit.* Audi S. Leonem serm. 3. in Annivers. assumpt. suæ, qui Christum ita ad Petrum loquentem inducit: *Cum ego sim petra, ego lapis angularis, qui facio utraque unum, ego fundamentum, præter quod nemo potest aliud ponere: tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, tua sint mecum parti ipatione communia: et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: super hanc inquit, fortitudinem æternum extruam templum*, etc.

Ædificabo Ecclesiam meam.] q. d. Ideo voco te Petrum et petram, quia sicut super petram ædificatur domus, ut illi innixa sit firma et immobilis contra omnes ventorum flatus; sic ego super te, Petre, quasi super petram firmissimam ædificabo Ecclesiam meam, ut tibi innixa firma consistat contra omnes hæreticorum et impiorum insultus, utque tu eam in vera fide et cultu Dei contineas et sustentes, sicut petra quasi fundamentum sustinet, et continet totam domum in ea ædificatam. Ita S. Ambros. serm. 4. *Petra, ait, dicitur Petrus, eo quod tanquam saxum immobile totius operis Christiani compagem, molemque sustineat.*

Dices: Fundamentum Ecclesiæ sunt omnes Apostoli, ut patet Ephes. 2. 20. et Apoc. 21. 19. Ergo non solus Petrus est petra Ecclesiæ. Respondeo Petrum esse petram et fundamentum totius Ecclesiæ, omniumque omnino fidelium, adeoque ipsorum Apostolorum: Petri enim quasi primatis et principis erat, Apostolos in fide, religione et officio continere, dirigere, firmare, et sicubi errarent, corrigere. Unde S. Hieronymus lib. 1.contra Jovin. *Propterea*, ait, *inter duodecim unus eligitur, ut capite constituto schismatis tolleretur occasio.* Et S. Cyprianus tract. de unitate Ecclesiæ: *Primatus*, ait, *Petro datur, ut una Christi Ecclesia et cathedra una monstretur.*

Nota: Christus hic duabus metaphoris promittit, ut ait S. Hieronymus, Petro Ecclesiæ principatum dandum illi post suam mortem ac resurrectionem, Joannis 21. v. 16, cum illi dixit: *Pasce oves meas.* Prima metaphora est fundamenti, sive petræ fundamentalis. Quod enim in ædificio est petra et fundamentum, hoc in corpore est caput, in civitate rector, in regno rex, in Ecclesia Pontifex. Secunda est clavium: claves enim non nisi regibus vel gubernatoribus dantur.

Nota secundo: Ædificare Ecclesiam super hanc petram, duo significat. Primo: huic lapidi rationali, scilicet Petro quasi capiti omnium Apostolorum et totius Ecclesiæ curam et regimen proxime post Christum incumbere. Ita S. Chrysost. hom. 55. S. Ambrosius serm. 47. S. Gregorius libr. 4. epist. 32. Secundo, Ecclesiam Petro, ut vicarius est Christi, velut fundamento inniti et solidari, ut in fide errare non possit. Unde Petrus propter tam sublimem fidei confessionem meruit à Christo fieri et institui hæc petra fundamentalis. Et hoc tantum volunt S. Hilarius, Chrysostomus, Cyrillus, et Nyssenus in fine libri contra Judæos, cum dicunt Ecclesiam à Christo ædificatam esse super fidem et confessionem Petri, ut superius exposui. Porro S. Chrysostomus hic urget τὸ *ædificabo*, aitque simile esse illi, *dixit Deus*, Genes. 1, quo omnia creata sunt, et subsistunt. Similiter enim, ait, τὸ *ædificabo*, omnia operatus est, etiam tyrannis oppugnantibus, militibus arma moventibus, populis insanientibus, obluctante consuetudine. Sermo enim Dei velut ignis validus advenlens spinas consumpsit, agros repurgavit, solum præparavit, ædificium in altum eduxit, etc. Quocirca S. Hieronymus epist. 57. dum consulit Damasum Pontificem, an in S. Trinitate dicendæ sint tres hypostases, an una dumtaxat? sic ei loquitur: *Cum successore piscatoris et discipulo crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum sequens, Beatitudini tuæ, hoc est cathedræ Petri communione consocior, super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est: si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio.*

Et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.] Ecclesiam scilicet, quia hæc fundata est

in Petro, ejusque successoribus, quasi in petra firmissima.

Portæ inferi.] Id est, civitas inferorum, puta totus infernus cum omni suo dæmonum exercitu, cumque omni potentia regis sui Luciferi: hanc enim opponit civitati suæ et Dei, scilicet Ecclesiæ. Unde S. Augustinus scripsit libros de Civitate Dei, in quorum initio duas constituit civitates sibi oppositas: unam Dei, quæ est Ecclesia; alteram diaboli, id est dæmonum et impiorum: maxime tamen per portas inferi intelligit hæreses et hæresiarchas: hi enim fidem Petri et Ecclesiæ ex professo oppugnant, prodeuntque ex inferno, et suscitantur à diabolo. Ita S. Epiphanius in Ancorato non longe post initium. Est synecdoche et metonymia; per portas enim intelligit totam urbem, tum quia per portam est ingressus in urbem: tum quia munimenta et robur præcipuum civitatis solet esse in portis; unde iis murisque vicinis salva est urbs, iis captis capta est urbs.

Non prævalebunt.] Hebr. לא יוכלו לה *lo iuchelu la*, id est, non poterunt ei (Ecclesiæ) scilicet resistere. Ita S. Hilarius, et Maldonatus. Simplicius, *non prævalebunt*, id est non vincent, non superabunt, non evertent Ecclesiam. Hoc enim est Græcum οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Est miosis; parum enim dicitur, sed plus significatur, nimirum quod Ecclesia adeo non vincetur, ut ipsa vincat, sibique subjuget omnes hæreticos, tyrannos, cetérosque hostes, uti debellavit Arianos, Nestorianos, Pelagianos, Neronem, Decium, Diocletianum, etc. Igitur hac voce Christus primo Ecclesiam animat, ne sit pusillanimis, cum videt se omnibus viribus à Satana et impiis oppugnari. Secundo, illi classicum canit, ut semper excubet armata contra tot hostes, internecinis odiis illam prosequentes. Tertio, illi æque ac capiti ejus Petro, id est, Pontifici promittit de omnibus victoriam et triumphum. Ratio est, quia Christus ei assistit, et pro ea pugnat. Rursum Christus et Spiritus sanctus peculiari cura assistunt capiti ejus Romano Pontifici, ut in fide non erret, sed firmus sit, ut adamas, ait S. Chrysostomus, utque Ecclesiam recte administret et regat, dirigatque in viam salutis, sicut direxit Noe et arcam, ne mergeretur diluvio. Quocirca S. Chrysost. hom. 4. de Verbis Isaiæ: *Facilius*, inquit, *est solem extingui, quam Ecclesiam obscurari.* Et tom. 5. in orat. de non contemnenda Ecclesia: *Quid Ecclesia Dei potentius esse potest? Mœnia Barbari destruunt: Ecclesiam vero ne dæmones quidem superant. Cum oppugnatur, vincit: cum appetitur insidiis, superat.* S. August. in Psal. contra partem Donati: *Numerate*, inquit, *sacerdotes vel ab ipsa sede Petri. Ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ.* Id maxime patuit in conversione omnium gentium, et præsertim Romæ, et Romanorum. Roma enim caput orbis, æque ac idololatriæ, ubi omnium gentium colebantur idola, ab iis conversa est à S. Petro, ejusque successoribus, ac superbum caput subjecit cruci Christi, quod miraculum fuit miraculorum maximum.

19. Et tibi dabo claves regni coelorum.] *Tibi*, quatenus es una persona, scilicet Bar-Jona, sive filius Jonæ; ut patet ex omnibus antecedentibus et sequentibus. Non ergo hic Petro in persona Ecclesiæ, hoc est ipsi Ecclesiæ primario à Christo promissæ sunt claves cœli, ut volunt hæretici, sed ipsimet Petro, tanquam capiti Ecclesiæ, et per eum Ecclesiæ ejusque ministris, uti et eidem speciatim illæ datæ et consignatæ sunt à Christo post resurrectionem, cum dixit: *Pasce oves meas.* Joan. ult. Ita passim Patres Græci et Latini, quorum verba recitat Bellarminus lib. 1. de Pontifice cap. 12. ubi pariter fuse ostendit, non aliud voluisse S. Augustinum, cum ait, Petrum gessisse figuram Ecclesiæ, quia scilicet Petrus repræsentabat Ecclesiam, sicut rex regnum; sic enim se explicat ipse S. August. tract. ult. in Joannem, dum ait: *Cujus Ecclesiæ Petrus Apostolus, propter Apostolatus sui primatum gerebat figurata generalitate personam.* Et in Psal. 108. *Cujus* (Ecclesiæ) *ille agnoscitur gessisse personam propter primatum, quem in discipulis habuit;* quia propter bonum Ecclesiæ Petrus velut ejus caput claves à Christo accepit: ex quibus etiam patet Christum promittere claves Petro, ut futuro Pontifici, ac consequenter easdem promittere reliquis romanis Pontificibus Petri successoribus. Christus enim hoc loco prospexit Ecclesiæ suæ perpetuo duraturæ de re maxime necessaria, et summi momenti, scilicet de capite perpetuo, ac optimum et perpetuum in ea regimen instituit, scilicet monarchicum, ut ab uno Romano Pontifice una Christi regatur Ecclesia, uti docet S. Cyprianus de Unitate Ecclesiæ, S. Hieronymus lib. 1. contra Jovin. et alii passim. Cavillationes novatorum Calvini posterorum circa hunc locum recte diluit, et confutat noster Gretserus, et post eum Adamus Contsen, insignes hæresomastiges.

Claves.] Quæres, quidnam hic significent claves? Respondet Calvinus lib. 4. Instit. §. 3. ejusque sequaces, significare potestatem annuntiandi tum Evangelium, tum remissionem peccatorum ei, qui dumtaxat credit Evangelio illam promittenti. Verum hoc insulsum est et ridiculum. Clavibus enim aperiuntur ostia, non ora prædicantium. Unde claves insigne sunt regum et regentium, non doctorum et docentium, vel prædicantium. Quare significant proprie jus regendi, ad quod pertinet non sola potestas prædicandi Evangelii, sed et absolvendi à peccatis, præcipiendi, ordinandi sacerdotes, interpretandi S. Scripturam, excommunicandi ceteraque omnia, quæ ad bonum regimen Ecclesiæ spectant, peragendi.

Dico ergo: Per *claves* hic significatur summa potestas tum ordinis, tum jurisdictionis in totam Ecclesiam, Petro hic à Christo promissa et tradita. Joan. ult. vers. 16. Hoc enim fine traduntur claves urbium regibus et principibus. Et ita claves explicat Christus in sequentibus, dicens: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis*, etc. Qui enim claves habet domus vel civitatis, illius est et dominus, ut ad libitum eam aperiat vel claudat, et quos velit, in illam admittat; quos nolit, excludat. Alludit ad Isaiæ cap. 22. ubi Deus Eliakim Pontifici veteris Testamentis, principatum Synagogæ promittens, ait: *Et dabo clavem domus David super humerum ejus: et aperiet, et non erit qui claudat: et claudet, et non erit qui aperiat.* Vide ibi dicta. Porro Eliakim typus fuit Christi Pontificis, de quo dicitur Apoc. 21. 2. *Vidi civitatem sanctam Je-*

rusalem novam, descendentem de cœlo à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. Sensus ergo est, q. d. Christus ego, ô Petre, dabo tibi quasi Pontifici ac consequenter Pontificibus ceteris tibi succedentibus, claves regni cœlorum, id est, summam potestatem regendi universam Ecclesiam toto orbe dispersam, ut clavibus, id est potestate tua aperiendo, vel claudendo hominibus Ecclesiam, eisdem pariter aperias, vel claudas cœlum. Ubi nota non dixisse Christum: Dabo tibi claves regni terrarum, ne terrena et temporalis putaretur hæc potestas, sed *regni cœlorum*, ut significaretur hæc potestas proprie et directe extendi ad spiritualia, quæ spectant ad regnum cœlorum: ad temporalia vero non nisi indirecte, quatenus scilicet ad spiritualia, ut necessaria, vel valde utilia referuntur. Ita S. Chrysost. hic homil. 55. docet, per hasce claves Petro à Christo traditas, Petri curæ et regimini commissum esse universum mundum, ipsumque creatum esse pastorem et caput totius Ecclesiæ. Sic et S. Gregor. lib. 4. epist. 32. *Cunctis*, ait, *Evangelium scientibus liquet, quod voce Dominica sancto et omnium Apostolorum principi Petro, totius Ecclesiæ cura commissa est.* Ac rationem statim subjicit: *Ipsi quippe dicitur: Tibi claves cœlorum.* Sic et S. Hilarius hìc et S. Leo serm. 2. in Annivers. assumpt. et alii passim. Audi S. August. serm. 28. de Sanctis: *Solus Petrus inter Apostolos meruit audire: Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Dignus certe qui ædificandis in domo Dei populis lapis esset ad fundamentum, columna ad sustentaculum, clavis ad regnum.* Hinc S. Ambros. l. 20. epist. 13. ad Marcellinam sororem, narrans luctam, quam habuit cum Arianis, qui postulabant tradi sibi claves Basilicæ Mediolani, cui præerat Ambrosius, idque jussu Imper. Valentiniani junioris, quem regebat Justina mater Ariana: *Mandatur*, inquit, *Trade basilicam. Respondeo: Nec mihi fas est tradere, nec tibi accipere, Imperator, expedit. Domum privati nullo potes jure temerare, domum Dei existimas auferendam? Allegatur, Imperatori licere omnia, ipsius esse universa. Respondeo: Noli te gravare, Imperator, ut putes te in ea, quæ divina sunt, imperiale aliquod jus habere. Noli te extollere, sed si vis diutius imperare, esto Deo subditus. Scriptum est: Quæ Dei Deo, quæ Cæsaris Cæsari: ad Imperatorem palatia pertinent, ad sacerdotem Ecclesiæ. Publicorum tibi mœnium jus commissum est, non sacrorum.* Sic Hosius Episcopus Cordubensis, præses Concilii Nicæni Constantio Imperatori Ariano, idem postulanti constanter respondit, ipsi deberi claves urbium, claves vero Ecclesiæ soli Pontifici: *Tibi, inquit, Deus imperium commisit; nobis, quæ Ecclesiæ sunt, credidit.*

Tropologice: Claves notant industriam, dexteritatem, et sapientiam regendi, quæ debet esse in Pontifice: nam clavis dextere seræ imponi, aptari, et circumagi debet, ut ostium aperiatur; sic *ars artium est regimen animarum*, ait S. Gregorius in Pastorali.

Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis: et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis.] *Quodcumque*, id est quemcumque; sed dicit *Quodcumque*, quia genus neutrum amplius et universalius est genere masculino. Nam Pontifex non tantum homines ligat et solvit, sed et peccata, vota, juramenta, etc. Transit à metaphora clavium ad metaphoram vicinam ligandi et solvendi: vicina enim sunt aperire et claudere, ligare et solvere. Unde per eam idem significat, quod per claves: et per petram, nimirum summam potestatem Petri et Pontificum in regenda Ecclesia. Potestas ergo ligandi amplissima est, et varie exercetur à Petro et Pontifice. Primo, culpam et peccatum non absolvendo, sed retinendo ac absolutionem sacramentalem in Pœnitentiæ Sacramento, ei, qui indignus et indispositus est, negando, æque ac Eucharistiam, aliaque Sacramenta. Joan. 20. 21. Secundo, pœnitentiam lapsis injungendo. Tertio, excommunicationes aliisque censuris ecclesiasticis reum innodando. Quarto, legibus et præceptis, v. g. festorum, jejuniorum, decimarum, etc. fideles constringendo. Quinto, obligando Christianos definitionibus fidei, dum Pontifex ex cathedra definit et declarat quid credendum sit: quid ut erroneum et hæreticum respuendum: quæ religio bona sit, quæ non: quis status vitæ honestus sit et licitus, quis non, etc. Hinc à contrario liquet, quid sit solvere, scilicet ab obligationibus hisce jam dictis absolvere et liberare.

Explicat ergo Christus potestatem clavium per metaphoram, non aperiendi et claudendi (quæ duo sunt propria clavium officia), sed per aliam efficaciorem, scilicet vinculorum, iis homines ligando, vel ligatos absolvendo; quam in omnes omnino homines totius orbis à Christo accepit S. Petrus, et ei succedens Romanus Pontifex, qui tamen illam derivat, prout ei libuerit, in Episcopos, pastores, aliosque ministros Ecclesiæ sibi subditos; ideoque Christus ceteris quoque Apostolis dixit Matth. 18. v. 18. *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo: et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo;* quibus verbis eadem potestas datur Apostolis à Christo in totum orbem, quæ datur hìc Petro; sed peculiariter eadem hìc datur soli Petro, ut significetur ipsum in hac potestate esse primum et principem, ut ceteros Apostolos quasi sibi subditos, suæque curæ commissos, in ea dirigere, arctare, corrigere possit, et subinde debeat, imo eamdem, si opus foret, eis adimere et auferre. Unde Synodus Alexandrina, cui præsedit S. Athanasius, ex sententia Concilii Nicæni scribit Felici Papæ: *Romanæ sedi ab ipso Domino potestatem ligandi et solvendi, speciali privilegio super alios esse concessam.*

Super terram.] Nota: Potestas Petri et Pontificis etiam se extendit ad eos, qui sunt sub terram in inferno vel purgatorio; ut cum quem, ob scelus in vita admissum, post mortem jam vita functum excommunicat, privatque Ecclesiæ suffragiis, uti excommunicat hæreticos: aut cum quem in vita excommunicatum, post mortem ab excommunicatione absolvit, uti ab ea absolvit S. Gregorius monachum cum pecunia defectum, teste Joanne Diacono in ejus vita lib. 2. cap. 45. Item cum dat indulgentias pro defunctis, sive eas det per modum solutionis dumtaxat, qua pœnas, quas illi debent, ex thesauro Ecclesiæ, puta ex pœnis Christi et Sanctorum Deo exolvat; sive etiam eas det per modum juridicæ absolutionis, absolvendo eos à pœnis, quas debent, uti volunt nonnulli cum Michaele Medina.

Dices: Quomodo ergo hìc dicitur *super terram?*

nam qui sunt in purgatorio, sunt sub terra, non super terram. Resp. Primo *τὸ super terram* referendum esse ad *τὸ ligaveris et solveris*, puta ad Petrum ligantem et solventem; non vero ad res vel homines ligandos et solvendos, q. d. Quidquid tu, ô Petre, existens super terram ligaveris vel solveris, hoc Deus ratum habebit, censebitque ligatum vel solutum in cœlo. Opponit enim judicium Petri in terra judicio Dei in cœlo : nam alioqui in cœlo nulla est res liganda; sicut ergo *τὸ in cœlo* referendum est ad Deum ligantem vel solventem, non ad rem ligatam vel solutam : sic et *τὸ super terram*, quod illi opponitur, referendum est ad Petrum ligantem vel solventem, non ad rem ligatam vel solutam. Ne quis enim Petri judicium velut terrestre contemneret, Christus asseverat idem esse judicium cœleste Dei, quodque, ut ait S. Chrysostomus : *Quamvis Petrus homo sit mortalis, cœlesti tamen polleat potestate*, ut quod ipse judicarit in terris, Deus idem judicaturus sit in cœlis. Judicium enim Dei sequitur præjudicium Petri : ejus enim præjudicatam sententiam Deus non revocat, sed ut suam approbat et confirmat. Unde exclamat S. Hilarius : *O beatus cœli Janitor, cujus arbitrio claves æterni aditus traduntur, cujus terrestre judicium præjudicata auctoritas sit in cœlo.*

Secundo, potest tamen *τὸ super terram* referri quoque ad res, puta ad homines ligandos vel solvendos, ut verba Christi completum habeant sensum : sed tunc *τὸ super terram* comprehendit quoque eos, qui sunt in terra, vel sub terra : opponitur enim *τὸ in cœlo*, quia Græcum ἐπὶ, et Latinum *super*, ac Hebræum על *hal* ample accipitur; unde hic potest accipi pro *in*, hinc Syrus vertit, *in terra*. Sic enim directe opponitur solutio in terra Petri solutioni Dei in cœlo. Simili modo Græci dicunt, ἐπιξένης εἶναι, id est, *in peregrina terra esse.* Aliter Salmeron : Mortui, inquit, quoad aliquid sui, scilicet quoad famam et corpus, sunt super terram : unde in his à Pontifice plecti possunt super terram. Verum non tantum corpus, sed et anima eorum, quæ est sub terra, à Pontifice ligari vel solvi potest, uti paulo ante ostendi. Porro Gelasius Pontif. 24. q. 2. cap. 2. *Igitur;* ex hisce Christi verbis probat eum, qui in excommunicatione est defunctus, non posse ab Ecclesia, id est à Pontifice absolvi. Unde videtur proprie *τὸ super terram* accipere : sed loquitur de pervicaci, qui in contumacia sua obiit; hic enim, utpote impœnitens, absolvi nequit, quia incapax est absolutionis. Talis ergo absolvi nequit nisi vivens super terram pœnituerit, seseque converterit. Quare in tali proprie accipiendum est *τὸ super*, cum ait *super terram.* Et sic universim verum est, Pontificem non posse quem sub terra ligare vel absolvere, nisi eum, qui dum viveret super terram, meruerit ligari vel absolvi, ac ligatione dignum, vel absolutionis capacem se fecerit.

Denique verius est Pontificem juridice dumtaxat viventes in terra ligare et solvere, non vero mortuos. Dat ergo ipse indulgentias defunctis, non per modum juridicæ absolutionis, quia defuncti illi amplius non sunt subditi, sed *per modum suffragii*, uti ipse diserte in bullis solet exprimere, solvendo scilicet pro illis tantum ex thesauro Ecclesiæ, cujus ipse est dispensator, quantum pœnarum defuncti Deo debent. Hic enim thesaurus est super terram, estque in manu et potestate Pontificis. Ita sentiunt S. Thomas, Bonaventura, Alensis, Gabriel, Major, Richardus, Cajetanus, D. Soto, Navarrus, et Bellarminus tract. de Indulgentiis, quos citat et sequitur Suarez de Pœnitentia disputat. 53. sect. 2. numer. 4. et seqq. qui et addit Pontificem proprie et directe non excommunicare defunctos, nec eos ab excommunicatione absolvere, sed tantum indirecte, quia scilicet directe vetat viventibus, ne pro defuncto orent, aut iis permittit, ut pro eo orent; hoc ipso enim defunctos indirecte privat suffragiis Ecclesiæ, perinde ac si forent excommunicati; vel illa iis indulget, perinde ac si ab excommunicatione eos absolveret. Cum ergo Christus ait hic Petro : *Quæcumque solveris*, etc., per solutionem intelligitur non tantum juridica absolutio, sed etiam omnis dispensatio, favor et gratia, ex vi potestatis illius à Christo ipsi collatæ : at talis est hæc dispensatio thesauri Ecclesiæ, quem per modum suffragii Pontifex expendit et applicat defunctis. Hæc ergo, quæ dixi, significat *τὸ super terram.*

20. TUNC PRÆCEPIT DISCIPULIS SUIS, UT NEMINI DICERENT, QUIA IPSE ESSET JESUS CHRISTUS.] Nonnulli Græci et Syrus omittunt *τὸ Jesus*, tuncque planius fluit oratio. Sciebant enim omnes ipsum vocari Jesum, sed nesciebant ipsum esse Messiam, sive Christum, verum Dei filium. Noluit Christus Apostolos hoc aliis dicere et prædicare, tum quia ipsi hac de re necdum satis erant instructi, et in ea confirmati : nam alioqui ipse Christus palam prædicavit se esse Christum filium Dei, ut patet Joan. 5. et seq., ac pro hujus veritatis confessione occisus est, martyrque occubuit, Joan. 18. 37; tum quia Christus mox passurus erat, crucifigendus, et occidendus à Judæis : quare Judæi scandalizati fuissent, si Apostoli prædicassent ipsum esse Messiam et Deum, eisque dixissent: Abite cum Christo vestro in malam crucem, qui nos facitis Christicidas et Deicidas, uti jam Christianis dicunt Judæi; quare semel abjecta fide Christi, eam, licet postea miraculis testatam, amplius audire noluissent. Ergo expectanda fuit Christi mors, resurrectio et gloria, ut tunc prædicarent ipsum esse Messiam et Filium Dei, idque per miracula confirmarent, ac si rem tantam populo persuaderent, uti fecerunt in Pentecoste. Actor. 2. juxta illud : *Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, et infernorum.* Philip. 2. 9. Ita S. Chrysostomus, Theophyl., Euthymius. Sic et sanctus Hieronymus : *Tunc*, ait, *me prædicate, cum ista passus fuero, quia non prodest Christum publice prædicari, et ejus vulgare in populis majestatem, quem post paululum flagellatum visuri sunt, et crucifixum.* Addit S. Chrysostomus : *Quod enim semel radicatum est, et postea evulsum, si iterum plantetur, difficile retinebitur apud multos; quod autem infixum semel est et mansit, postea immobile facile provehitur ad augmentum.* Hæc magis patebunt ex sequentibus.

21. EXINDE CŒPIT JESUS OSTENDERE DISCIPULIS, QUIA (quod) OPORTERET EUM IRE HIEROSOLYMAM, ET MULTA PATI A SENIORIBUS, ET SCRIBIS, ET PRINCIPIBUS SACERDOTUM, ET OCCIDI, ET TERTIA DIE RESURGERE.] *Exinde*, Græce ἀπὸ τότε, id est ab illo tempore, quo scilicet illis divinitatem suam patefecerat, cœpit eos docere de sua passione et

morte; tum ut perfecte eos in fide instrueret: duo enim sunt fidei principia, scilicet Christi divinitas, et Christi humanitas, ejusque passio et crux, per quam redemit orbem: tum ne Apostoli audientes vel videntes Christum occidi et mori, de ejus divinitate dubitarent, ait Theophyl., tum ut ostenderet hoc esse congruum: Primo, Deo Patri, ut ejus voluntati et justitiæ per peccatum Adæ et posterorum læsæ et offensæ, per Christi mortem ex æquo satisfaceret. Secundo, Christo, quem decebat per passionem intrare in gloriam suam. Lucæ 24. v. 26. Tertio, hominibus, quos Christi morte decebat redimi, et instrui ad imitandam ferendamque ejus crucem.

22. Et assumens eum Petrus, cœpit increpare eum.] *Assumens*, seorsim scilicet (quasi familiarius et secretius eum increpiturus ex vehementi amore, quod coram aliis non audebat) Christum retrahens. Ita S. Chrysostomus, Euthymius, et S. Hieronymus, quem audi: *Qui* (Petrus) *non vult destrui confessionem suam* (qua dixerat: *Tu es Christus, filius Dei vivi*) *nec putat posse fieri, ut Dei filius occidatur, assumit eum in affectum suum, vel separatim ducit, ne præsentibus ceteris condiscipulis videatur magistrum arguere: et cœpit illum increpare amantis affectu, et optantis dicere: Absit à te, Domine; vel, ut melius habetur in Græco: Propitius sis tibi, Domine, non erit hoc; quasi necessariam*, ait S. Thomas, *haberet propitiationem: cujus affectum suscipiens quidem Christus, ignorantiam exprobrat.*

Absit a te, Domine, non erit tibi hoc.] Non accidet tibi mors tam indigna. Quis enim ferat Filium Dei crucifigi et mori? Græce est ἵλεώς σοι, id est *propitius tibi*, scilicet sis, aut sit Deus. Ita solent Septuaginta vertere Hebr. חלילהלך *halilalach*, id est *prohibitio tibi* sit, quod vulgo olim dicebant: Dii prohibeant, dii meliora. Syrus: *Parce tibi.* Loquitur Petrus ex humana prudentia et affectu, non ex divina, ex qua paulo ante dixerat: *Tu es Christus, filius Dei vivi.* Hic ergo sibi relictus deficit, ideoque à Christo redarguitur.

23. Qui conversus dixit Petro: Vade post me, satana, scandalum es mihi (Syrus, *offendiculo es mihi*) quia non sapis ea, quæ Dei sunt; sed ea, quæ hominum.] S. Hilarius τὸ *vade post me*, refert ad Petrum: τὸ vero *satana*, *scandalum es mihi*, refert non ad Petrum, sed ad diabolum, qui suggesserat Petro, ut diceret: *Absit à te, Domine.* Audi eum: *Sciens enim Dominus diabolicæ artis instinctum, Petro ait: Vade retro post me, id est ut exemplum suæ passionis sequatur. In eum vero, per quem opinio hæc suggerebatur conversus, adjecit: Satana, scandalum es mihi: non enim convenit existimare Petro, satanæ nomen et offensionem scandali deputari, post indulta illa beatitudinis et potestatis tanta præconia.* Verum ceteri omnes τὸ *satana* jungunt cum *vade post me*, totumque Petro dictum arbitrantur. Ait ergo Christus Petro: *Vade post me*, id est, recede à me, facesse hinc, abi à conspectu meo; quia hac in re non mihi es amicus, sed satan, id est adversarius (hoc enim significat Hebr. שטן *satan*, et sic vertit Noster 2. Reg. 19. 22. et 3. Reg. 5. 4.) et *scandalum*, id est, offendiculum et impedimentum es mihi. Vis enim impedire passionem meam, et consequenter redemptionem et salutem hominum, quam per passionem meriturus et procuraturus sum. Ita S. Chrysost. Euthym. et S. Hieronymus, quem audi: *Meæ voluptatis est et Patris, ut pro hominum salute moriar: tu tuam tantum considerans voluntatem, non vis granum tritici cadere in terram, ut multos afferat fructus: Et ideo*, ait D. Thomas, *quia contrarius voluntati meæ, debes adversarius appellari: satanas enim interpretatur adversarius, sive contrarius; non tamen, ut plerique putant, eadem satanas et Petrus sententia condemnantur; Petro enim dicitur: Vade retro me, satana, id est, sequere me, qui contrarius es voluntati meæ. Ille audit: Vade satana, et non ei dicitur Retro, ut subaudiatur, Vade in ignem æternum.*

Objicit Calvinus ejusque sequaces: Christus hic Petrum vocat satanam: ergo paulo ante non vocavit eum petram, nec constituit eum caput Ecclesiæ. Respondet S. Hieronymus Petrum vocari satanam, id est adversarium pro præsenti tempore, quo adversabatur Christo volenti pati et crucifigi: petram vero constitui pro tempore non præsenti, sed futuro, scilicet ut post mortem et resurrectionem Christi fiat petra et caput Ecclesiæ. Secundo, S. August. serm. 13. de Verbis Domini secundum Matthæum et Theophyl. respondent Petrum dici beatum, et petram Ecclesiæ constitui, quatenus à Deo revelante illuminatus, confessus erat Christum, filium Dei vivi; ideoque ab eo petra Ecclesiæ constitutus: satanam vero hic dici, quatenus à Deo Deique decreto (quod ipse ignorabat) recedens, humanum sequebatur affectum, quo nolebat Christum à se ita amatum mori. Porro Concilium Constantinop. Œcum. V. in Constitut. Vigilii Papæ, anathema dicit iis, qui illud Christi: *Vade post me, satana*, dictum fuisse volunt ad Petrum, ne dissuasione ejus animus Christi perturbatus fugeret passionem, eo quod passione sua sibi proficeret, ideoque mortem ipsius nobis æternæ vitæ præmia contulisse non credunt. Simili modo B. Petrus Damian. lib. 1. epist. 16. ad Alexand. II. Pontificem Hildebrandum Cardin. qui postea creatus fuit Pontifex Gregorius Septimus, vocat *suum sanctum satanam. Satanam*, quia sibi adversabatur, ne renuntiaret Cardinalatui, ut ad suam eremum Camaldulensem rediret. *Sanctum*, quia id faciebat sancto fine, quia scilicet videbat Petri operam perutilem fore Ecclesiæ.

Quia non sapis (Arabicus, *non cogitas*) ea, quæ Dei sunt, sed ea, quæ hominum.] Hic est fons et causa erroris Petri, et ceterorum hominum, *quia non sapis.* Græce οὐ φρονεῖς, id est, non capis, non sapis, non probas tam intellectu, quam affectu tuo, ea quæ placita sunt Deo, sed quæ hominibus humana suggerit prudentia, hoc est caro et sanguis. Vis enim consulere carni et vitæ meæ, ac exinde tuæ humanæ consolationi, contra Dei decretum, quo sapientissime decrevit mihi moriendum esse pro hominum salute. Ita homines peccant, dum exile carnis judicium præponunt sublimi et sapientissimo Dei judicio. Nam: *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei; stultitia enim est illi, et non potest intelligere.* 1. Cor. 2. 14.

24. Tunc Jesus dixit discipulis suis: Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me.] Hoc pharmacum abnegationis et crucis opponit Christus amori proprio et naturali, quem Petrus erga Christum ostenderat v. 22. volens impedire ejus passionem; ideoque non soli Petro, sed convo-

catis ceteris Apostolis, imo et turbis, ait Marcus cap. 8. 24. hoc edixit, et quasi axioma Christianæ scholæ statuit, dicens : *Si quis vult venire*, etc. q. d. ait Chrysostom. *Tu, ô Petre, dicis mihi : Propitius esto tibi* (parce vitæ tuæ) : *ego autem dico tibi, quoniam non solum prohibere me à passione nocivum tibi est, sed neque salvari poteris, nisi patiaris et moriaris, et vitæ abrenunties semper.* Vult enim Christus stabilire quod dixerat, moriendum sibi esse ex Dei decreto pro hominum salute, et insuper hanc mortem et crucem cuique fideli imitandam esse, si ejus assecla et discipulus haberi velit. Tria autem præcipit, ait Chrysostomus : primum est, *abneget semetipsum;* secundum, *tollat crucem;* tertium, *sequatur me.*

Si quis vult post me venire.] Non cogit Christus, nec vim infert, ait Chrysostomus, sed volentes invitat, eoque blandius et vehementius allicit, trahitque. Quis enim non aveat, ardeatque sequi Christum Dei filium? Sed sicut Deus jubet omnibus hominibus, ut sequantur Christum : sic pariter jubet ut abnegationem, quam hic sancit, libere eligant et complectantur. Rursum allicit omnes Christus, dicendo : *Venite post me.* q. d. Non eritis primi in cruce, morte, et martyrio. Ego dux vobis præibo ; quare me præeuntem sequimini dumtaxat, quia ego vobis non tantum exemplo, sed et adjutorio antecedam, ac certos vos faciam de triumpho et corona, si me dumtaxat sequi, et gratiæ meæ strenue cooperari velitis. Sic Cato præiens militibus per arenas Libycas aiebat : *Pericula vestra prætentate meo;* nihil enim jubebo, nisi quod prius ipse fecero; nil præcipiam, nisi ejus vobis ipse dux et ductor fuero ; magnus militi est stimulus prævium ducis exemplum.

Abneget semetipsum.) Id est, abdicet à se suum judicium, et affectum humanum : hoc enim in homine vivit, quod homini charissimum est, in quo homo oblectatur et pascitur, ut illud censeatur ésse ipse homo. Homo est enim id quod in homine viget et vivit. Jubet ergo, ut quisque suos affectus et amores naturales et sensuales, Dei legi et voluntati repugnantes, deponat, mortificet et resecet, ac Dei legem et voluntatem assumat, induat, et per omnia sequatur. Vide dicta c. 10. 38. et 39. Dicit enim hoc Christus occasione Petri, qui per affectum naturalem erga Christum volebat ejus mortem impedire, ut eum in ipso et ceteris hominibus castiget, q. d. Si vis post me venire, meque sequi, ô Petre, abnega, et abdica à te humanum hoc tuum de me judicium et affectum, ut Dei, qui me pati et mori vult, decretum et voluntatem sequaris et amplectaris. Idem ac in ceteris omnibus tuis judiciis, desideriis, affectibus, ac nominatim in morte crucis, quam tibi Deus decrevit, ut eam amplectaris, licet natura et naturalis affectus illam fugiat et exhorreat, juxta illud : *Cum esses junior cingebas te, et ambulabas ubi volebas : cum autem senueris, extendes manus tuas* (in cruce) *et alius cinget te, et ducet quo tu non vis.* Joan. 21. 18. Unde Origenes, *abneget semetipsum*, exponit, q. d. Abneget vitam suam, càpessendo mortem pro me meaque fide, uti ego capessam mortem crucis pro Deo. Pari modo quivis fidelis *abneget semetipsum*, id est sua desideria, suas imaginationes, suos concupiscentiæ pruritus, suas rationes humanas, suam voluntatem, eamque per omnia invertat et conformet voluntati Dei : v. g. suggerit tibi visus, auditus, gustus, ut videas, audias, gustes curiosa, detractoria, delicata, ut iis te oppleas et inebries ; nega eis has suas cupidines à Deo vetitas, eisque dicito : Nolo ista videre, audire, sapere, quia volo Dei legem sequi, Deoque placere, non autem meis sensibus et appetitibus carnalibus satisfacere. Sic mater sapiens puero (concupiscentia enim est instar pueri, qui sensu, non ratione ducitur, ait Aristot. in Ethicis) negat petenti noxia, v. g. cultrum, quem quia manu debili regere nequit, eo se lædet.

Notat S. Gregorius hom. 32. in Evang. non dicere Christum, Abneget suas opes, sed *abneget semetipsum*, ut homo abeat à se, et fiat alienus à se, imo desinat esse quod erat, et incipiat esse quod non erat, fiatque quasi novus et alter homo : *Minus quippe*, ait S. Gregorius, *est abnegare quod habet : valde autem multum est abnegare quod est, id est, non sufficit nostra relinquere, nisi relinquamus et nos.* Objicit sibi deinde Gregorius : *Quo ibimus extra nos?* ac respondet : *Aliud sumus per peccatum lapsi, aliud per naturam conditi : aliud quod fecimus, aliud quod facti sumus. Relinquamus nosmetipsos, quales peccando nos fecimus : et maneamus nosmetipsi, quales per gratiam facti sumus. Ecce etenim, qui superbus fuit, si conversus ad Christum humilis factus est, semetipsum relinquit. Si luxuriosus quisque ad continentiam vitam mutavit, abnegavit utique quod fuit. Si avarus quisque ambire jam desiit, et largiri didicit propria, qui prius aliena rapiebat, procul dubio semetipsum reliquit. Ipse quidem est per naturam, sed non est ipse per malitiam.* Declarat idipsum exemplo Pauli : *Pensemus*, inquit, *quomodo se Paulus abnegaverat, qui dicebat : Vivo autem jam non ego; extinctus quippe fuerat sævus ille persecutor, et vivere cœperat pius prædicator. Vivit vero in me Christus. Ac si aperte dicat : Ego quidem à memetipso extinctus sum, quia carnaliter non vivo : sed essentialiter mortuus non sum, quia in Christo spiritaliter vivo. Dicat ergo veritas, dicat : Si quis vult post me venire, abneget semetipsum : quia, nisi quis à semetipso deficiat, ad eum, qui super ipsum est, non appropinquat : nec valet apprehendere quod ultra ipsum est, si nescierit mactare quod est.*

Similitudine idipsum illustrat S. Chrysostomus hom. 56. *Si intelligis*, ait, *quid sit alium abnegare, tunc recte percipies, quid sit abnegare semetipsum. Quid aliud abnegavit, si cædi eum virgis videat, si coerceri vinculis, quidquid aliud mali pati eum conspexerit, non occurrit, non auxiliatur, non flectitur, nec prorsus ullo modo movetur, ceu ille, qui penitus ab eo alienatus est. Sic igitur nullo nos pacto corpori nostro parcere vult, ut neque si cæditur, neque si pellitur, neque si uritur, neque si quid aliud hujusmodi patitur, ei parcamus.* Addit Victor Antioch. in Marci cap. 8. *Non dixit ille, ne nimium indulgeat; aut ne nimium carni suæ parcat : sed vehementius insurgens, abneget vel abjuret semetipsum, hoc est, nihil cum seipso vel sua carne commercii habeat, verum ita se gerat, ac si non ipse, sed alius quispiam crucem tolleret.* Ubi nota τὸ *abjuret :* sicut enim in baptismo abrenuntiamus Satanæ, et quasi eum abjuramus ; sic abnegare plane, et quasi abjurare debemus nosmetipsos, id est nostras cupiditates : hæ enim magis nobis nostræque

saluti sunt hostes, quam sint ipsi dæmones: dæmonem enim per se horremus, sed cupiditates blanditie sua nos decipiunt, nosque iis quasi nostris amicis gratulamur et adulamur. Majus enim periculum est ab insidiatore occulto, quam aperto. Porro non solis Apostolis, religiosis, clericis, sacerdotibus, sed cuivis fideli dicit Christus, jubetque, ut abneget semetipsum, id est, suum sensualem nimiumque amorem erga suam carnem, suum honorem, suam uxorem, suos filios, suos cognatos, etc. eumque subjiciat Dei amori, legi, et voluntati. Religiosi vero ulterius abnegare debent omnia sæcularia negotia, propriam voluntatem, dominium et proprietatem, ceteraque votis, et professioni religiosæ, et perfectionis vitæ adversantia, ut non solum Christi legi, sed et consiliis ejus Evangelicis sese conforment. Hæc abnegatio debet se extendere ad ipsam vitam, et mortem etiam ignominiosissimam crucis, ait S. Chrysost., ut illam potius subeamus, quam à Dei voluntate vel ad punctum recedamus; unde subdit: *Et tollat crucem suam:* Quocirca S. Basilius in Regulis fusius explicatis ad interrog. 6. abnegationem sic definit: *Abnegatio sui nihil est aliud, nisi summa rerum omnium vitæ superioris* (in vitiis exactæ) *oblivio, atque à sui ipsius voluntatibus recessio*, et ad Dei voluntatem accessio. Idem ad interrogat. 8. *Perfecta*, ait, *renuntiatio in eo sita est, si quis id assecutus fuerit, ut de vita sua, ne minimum quidem affectus sit, quamvis habeat mortis responsum.* Et inferius: *Renuntiatio nihil aliud est, quam vinculorum terrenæ hujus ac temporalis conversationis solutio, quæ dum nos anxiis, et humanam vitam comitantibus negotiis subducit, promptiores et magis idoneos reddit ineundæ vitæ ad Dei contemplationem.* In Vitis Patrum lib. 5. libello 1. de Profectu Patrum num. 7. Abbas Joannes hæc dat abnegationis et vitæ sanctæ documenta: *Esto injuriam patiens, et non irascens: pacificus, et non reddens malum pro malo: non attendens ad vitia aliorum, neque teipsum exaltans, sed esto subditus et humilior omni creaturæ: renuntiando omni materiæ corporali, et his, quæ secundum carnem sunt, in cruciatu, in certamine, in humilitate spiritus, in jejunio, in patientia, in fletu, in fame et siti, in frigore et nuditate, in laboribus, includens se sepulchro tanquam jam mortuus, ut videatur tibi esse proxima mors omni die.* S. Ægidius, socius S. Francisci, vir valde sanctus, et à Deo illuminatus, hæc abnegationis sensuum dabat paradoxa:

Si vis bene videre, erue oculos tuos, et esto cæcus.
Si vis bene audire, esto surdus.
Si bene loqui, esto mutus.
Si bene ambulare, abscinde tibi pedes.
Si bene operari, mutila tibi manus.
Si bene amare, habeas te odio.
Si vis bene vivere, te mortifica.
Si bene lucrari, disce perdere.
Si vis esse dives, esto pauper.
Si vis esse in deliciis, affige te.
Si vis esse securus, semper esto in timore.
Si vis exaltari, humilia te.
Si vis honorari, despice te, et honora te despicientes.
Si vis habere bonum, sustine malum.
Si vis esse in quiete, labora.
Si vis benedici, desidera maledici.

O quam magna hæc sapientia, scire hæc facere! et quia magna sunt, non omnibus data sunt. Nemo debet aliquid audire vel loqui, nisi ad utilitatem, nec ultra ullo modo procedere. Idem hanc dabat viam salutis et perfectionis per abnegationem:

Si vis salvari, ne petas rationem ab humana creatura de his, quæ tibi accidunt.

Si vis salvari, satage te separare ab omni consolatione et honore, quæ potest tibi dare aliqua creatura.

Væ illis, qui volunt honorari de sua malitia.

Si quis tecum contendit, si vis vincere, perde; alioquin quando credideris te vicisse, perdidisti. Et mox hæc subdit antistropha:

Si amas, amaberis.

Si times, timeberis.

Si servies, servietur tibi.

Si bene te gesseris erga alios, alii se bene gerent erga te.

Beatus qui amat, et non desiderat inde amari.

Beatus qui servit, et non desiderat serviri. Et quia hæc magna sunt, stulti ad hæc non pertingunt.

Tria potissimum animo tuo hærere debent: Primum est, si omnem tribulationem, quæ accidit, libenter sustineas. Secundum, si de omnibus, quæ facis et recipis, magis humilieris. Tertium est, si fideliter diligas illa bona, quæ videri non possunt corporeis oculis. Ita habet Historia Seraphicæ rel. lib. 1. p. 65. Plura vide apud Climacum, Dorotheum et Cassianum, qui inter alia lib. 5. de Instit. renunt. c. 28. narrat Joannem Abbatem jam moriturum, hoc suis perfectæ abnegationis exemplum et documentum dedisse: *Nunquam*, ait, *meam feci voluntatem, nec quemquam docui, quod prius ipse non feci.*

Et tollat crucem suam.] Sicut ego tuli meam, ut me Christum quasi primum cruciferum, et crucigerorum antesignanum ac ducem, qui crucem meam, in qua crucifigendus eram, dolens et gemens meis humeris tuli in montem Calvariæ, ipse cruciger Christianus animose et alacriter sequatur assidue, usque ad mortem crucis, et inde ad gloriam paradisi: unde Lucas addit *quotidie*, ut significet omni die, et sæpe omni hora aliquid molesti cuilibet occursurum, quod patienter et fortiter tolerare oporteat, idque continue per totam vitam, ac proinde cuilibet vivendum esse in cruce, et moriendum in cruce cum Christo: *Tollit crucem suam*, ait S. Hieronymus, *qui mundo crucifigitur; cui autem mundus crucifixus est, sequitur Dominum crucifixum.* Crux hæc primo, est persecutio et martyrium; secundo, afflictio et tribulatio quævis à Deo inflicta; tertio, tentatio à dæmone immissa, et à Deo ad nostram probationem, humilitatem, virtutem, et coronam augendam permissa; quarto, sui abnegatio, et cupiditatum mortificatio. Ita S. Hieronymus.

Suam.] id est, primo, sibi propriam: cuique enim sua propria est crux; uni ab uxore, filiis, cognatis; alteri à moribus; tertio ab æmulis; quarto ab infortuniis; quinto à paupertate; sexto ab exilio, carcere, vinculis, et ita deinceps.

Secundo, *suam*, id est, suis viribus, æque ac concupiscentiis commensam. Deus enim, *Non patitur vos tentari super id quod potestis*, ait Paulus 1. Corinth. 10. 13, sed cuique pro vitio, quo laborat, crucem quasi medicinam immittit vel

permittit: sic prono in superbiam, vel aliqua in re excellenti, permittit aliquod vilipendium, vel tentationem carnis, quæ eum humiliet, uti permisit in S. Paulo, 2. Corinth. 12. 7; avaro immittit mercium et opum jacturam; pulchro et vegeto immittit morbum; docto permittit lapsum in aliquem errorem vel in infamiam, ne infletur, et de se præsumat.

Tertio, *suam*, id est sibi ad suum bonum à Deo ab æterno decretam. Cum ergo sentis crucem, ac sæpe novam, cogita de Deo, illique eam resigna, ac dicito: Domine, hanc crucem de paterna manu tua libens accepto: hæc enim ab æterno crux mihi fixa est, et à te decreta ad rubiginem vitiorum meorum defricandam: quare pro ea immensas tibi gratias ago. Scio enim, et credo eam mihi à te ex amore paterno constitutam, ut me filio tuo dilecto Christo crucifixo assimiles hic in patientia, et postea in gloria. Nam: *Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus*, etc. Rom. 8. 29.

Quarto, *suam*, id est quam quisque in se habet per passionem, vel sibi irrogat per abnegationem, aut quam suam fecit per compassionem. Nam, ut ait S. Greg. hom. 32. in Evang. *Duobus modis crux tollitur, cum aut per abstinentiam afficitur corpus, aut per compassionem proximi affligitur animus. Pensemus qualiter utroque modo Paulus crucem suam tulerit, qui dicebat: Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte aliis prædicans, ipse reprobus efficiar. Ecce in afflictione corporis audivimus crucem carnis: audiamus nunc in compassione proximi crucem mentis; ait enim: Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? Perfectus quippe prædicator, ut exemplum daret abstinentiæ, crucem portabat in corpore. Et quia in se trahebat damna infirmitatis alienæ, crucem portabat in corde.*

Et sequatur me.] Per crucem ad mortem, et per mortem ad beatam immortalitatem. Perseverandum enim nobis est in cruce cum Christo per totam vitam, usque ad mortem et coronam: *Qui enim perseveravit usque in finem, hic salvus erit.* Audi S. Chrysost. hom. 56. in c. 16. Matth. *Latrones*, ait, *multa talia patiuntur. Ne igitur credas ipsius passionis naturam per se sufficere, causam ejus subjecit. Quam ipsam? quæ dicta sunt universa faciens atque patiens ipsum sequaris, ut scilicet propter ipsum omnia sustineas, utque omnem virtutis numerum habeas. Is enim Christum sequitur, qui non in periculis modo fortitudinem adhibet, sed modestiam, sed humilitatem, et omne sublimioris Philosophiæ genus complectitur. Id enim est recte Dominum sequi, ut et propter ipsum cuncta sufferas, et alias virtutes non negligas. Multi diabolum sequentes, multa patiuntur et vitam propter ipsum perdunt, quam nos propter Christum, imo vero propter nos ipsos perdamus.*

25. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.] Quia crux acerba est et cruciat, hinc ad eam tollendam fideles animat Christus, ait Chrysostomus, per ingens ejus præmium et coronam gloriæ; ac si agricolæ dicatur, ait S. Gregor. hom. 32. *Frumentum si servas, perdis; si seminas, renovas. Quis enim nesciat, quod frumentum, cum in semine mittitur, perit ab oculis, in terra deficit? sed unde putrescit in pulvere, inde virescit in renovatione.* Origenes dupliciter exponit hanc sententiam: primo sic, q. d. Si quis, inquit, amator vitæ præsentis parcit animæ suæ, timens mori, et putans animam suam, per hanc mortem perire, ille volens hoc modo salvare animam suam, perdet eam, alienam illam faciens à vita æterna. Si quis vero contemnens vitam præsentem, usque ad mortem pro veritate certaverit, perdet quidem animam suam, quantum ad vitam præsentem; sed quoniam propter Christum perdet eam, magis eam salvam faciet in vitam æternam. Alio modo sic: Si quis intelligit, quæ est vera salus, et acquirere vult eam ad salutem animæ suæ, iste abnegans semetipsum, perdit, quantum ad voluptates carnales, animam suam propter Christum; et perdens animam suam hoc modo, salvat eam per opera pietatis: dicendo enim, *Qui voluerit*, præcedentem et sequentem unum sensum esse ostendit; si ergo quod superius dixit, *Abneget semetipsum*, de morte corporali dixit: consequenter hoc de sola morte intelligere debemus dictum esse; si autem abnegare seipsum est carnalem conversationem rejicere, et perdere animam, est deponere voluptates carnales. Hucusque Origenes. Prior expositio videtur magis genuina, sed amplianda hoc modo, q. d. Qui in hac vita fugiens crucem et abnegationem sui, vult servare animam suam, id est vitam suam, ideoque negat me, meamque fidem in persecutione; aut vult salvare animam suam, id est desideria animæ suæ, q. d. Qui suis concupiscentiis vult satisfacere, hic in futura vita perdet animam suam in gehenna; qui autem perdiderit animam suam in hac vita propter Christum, vel moriendo in persecutione pro eo, vel ejus amore abnegando suas concupiscentias, hic in futura vita animam, quam perdidit moriendo, vel mortificando, salvam inveniet in æterna gloria, et in sinu Christi, qui eam pro se morti expositam resuscitabit, et glorificabit. Hunc sensum exigit antithesis inter perdere, et salvam facere, sive invenire, scilicet integram et salvam; item id quod sequitur: *Quid enim prodest homini, si universum mundum lucretur; animæ vero suæ detrimentum patiatur*, id est animam suam perdat in gehenna?

26. Quid enim prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ vero suæ (id est *sui ipsius*, ut explicat Lucas cap. 9. vers. 25.) detrimentum patiatur?] Græce ζημιωθῇ; id est jacturam faciat, mulctetur, q. d. Quid te juvabit (hoc enim est Græcum ὠφελεῖ) acquisivisse omnes opes, honores, delicias totius mundi, si propter hoc teipsum perdas, et anima tua, quam unicam et intimam habes, mulcteris ad æterna gehennæ tormenta? juxta illud:

Omnia si perdas, animam servare memento.

Opes enim, honores, et delicias perditas recuperare potes: animam semel perditam in æternum recuperare non poteris. Illa extrinseca sunt, et exterius tantum sensus titillant; hæc intrinseca tibi est et intima: unde ejus dolor vel gaudium tibi pariter intrinsecus est, summus et intimus: illa temporalia sunt et caduca, hæc immortalis et æterna. O stulti ergo filii Adæ, cur hæc caduca ita adamatis, ut propter ea animam perdatis, et æternis gehennæ incendiis tradatis?

O insensati, qui gutta voluptatis vel honoris emitis sempiternos dolores, et perenne inferorum opprobrium! utique vili et exili nimis pretio eas emitis, cujus vos sero pœnitebit in æternum. Ego tanti pœnitere non emo.

AUT QUAM DABIT HOMO COMMUTATIONEM PRO ANIMA SUA?] Græce ἀντάλλαγμα, id est compensationem, permutationem, pretium, lytrum. Unde Syrus vertit, *permutationem animæ suæ*. q. d. Anima tua omne pretium, omnem compensationem superat; empta enim et redempta est pretioso sanguine Christi Domini Dei nostri; quare pro unius hominis anima universus mundus sufficiens pretium non est, ait Euthym. in Ps. 48. Quocirca si semel eam perdideris, et gehennæ tradideris, nullo pretio eam redimere poteris, nec valebis animam tuam alia anima redimere, quia non habes nisi unam, et licet plures haberes, propter eas tamen gehenna animam tuam, quam in sua manu jam habet, non dimitteret: hic potest anima suos lapsus redimere pœnitentia, lacrymis, et bonis operibus; at in die judicii nullus amplius pœnitentiæ et redemptioni erit locus. Vide ergo fraudem Satanæ, et stultitiam hominis, qui animam peccatoris ab eo emit vilissima, brevissima voluptate gulæ, luxuriæ, etc. *Porrigit pomum, et surripit paradisum*, ait S. Bern. tract. de Gradu humilit. c. de Curiositate. Lucas c. 9. 26. addit: *Nam qui me erubuerit* (uti Christum ejusque legem velut vilem et pauperem erubescunt Judæi, et Gentilium multi,) *et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua, et Patris, et sanctorum Angelorum suorum: pro quo Matthæus habet id, quod sequitur.*

27. FILIUS ENIM HOMINIS VENTURUS EST IN GLORIA PATRIS SUI CUM ANGELIS SUIS, ET TUNC REDDET UNICUIQUE SECUNDUM OPERA EJUS.] Arabicus, *secundum operationem suam*, id est juxta id, quod operatus est, non juxta id, quod scivit, intellexit, credidit.

VENTURUS EST (in die judicii, ut homines ex operibus dijudicet) IN GLORIA (id est cum gloria et majestate, ut habet Lucas) PATRIS.] Tum creata, quam scilicet ut homo sibi à Patre infusam in corpore et anima accepit, vel exterius in comitatu omnium Angelorum effusam in die judicii accipiet; tum illa, quam ut Deus cum Patre ejusque essentia et deitate communem habet, tumque toti mundo se habere ostendet. Ita S. Chrysostomus et Euthymius. Est hic acer stimulus ad opera heroica abnegationis: crucis et virtutis, ad quæ omnes excitavit Christus v. 24. q. d. Agite, ô Apostoli, ô fideles mei, abnegate vos ipsos, tollite crucem vestram, meque sequimini, quia ob hæc opera vestra ardua et heroica in die judicii coram toto mundo vos laudabo, vobisque meam felicitatem et gloriam regni cœlestis communicabo: eos vero, qui fugerint abnegationem, crucem, meique sequelam, secuti autem fuerint suas voluptates et concupiscentias, increpabo, et adjudicabo gehennæ, idque in perpetuum. Eligenda vobis est una ex hisce duabus sors: alterutra enim vos infallibiliter manet. Quocirca S. Hieronymus epistola 1. ad Heliodorum, cum ad vitam solitariam, ejusque crucem sic invitat: *Paupertatem times? sed beatos Christi pauperes appellat. Labore terreris? at nemo athleta sine sudore coronatur. De cibo cogitas? sed fides famem non timet. Super nudam metuis humum exesa jejuniis membra collidere? sed Dominus tecum jacet. Squalidi corporis horret inculta cæsaries? sed caput tuum Christus est. Infinita eremi vastitas te terret? sed tu paradisum mente deambula.* Et nonnullis interjectis: *Delicatus es frater, si et hic vis gaudere cum sæculo, et postea regnare cum Christo. Veniet, veniet illa dies, qua corruptivum hoc et mortale incorruptionem induat, et immortalitatem. Beatus servus, quem Dominus invenerit vigilantem. Tunc ad vocem turbæ pavebit terra cum populis, et tu gaudebis. Judicaturo Domino lugubre mundus immugiet: tribus ad tribum pectora ferient: potentissimi quondam reges nudo latere palpitabunt: exhibebitur cum prole sua vere tunc ignitus Jupiter: adducetur et cum suis stultus Plato discipulis; Aristotelis argumenta non proderunt: tunc tu rusticanus et pauper exultabis, et ridebis, et dices: Ecce crucifixus Deus meus: ecce judex, qui obvolutus pannis in præsepio vagiit, etc., ut his tum interesse contingat, pro quibus nunc labor durus est.* Hucusque S. Hieronymus pathetice, sed vere.

28. AMEN DICO VOBIS: SUNT QUIDAM DE HIC STANTIBUS, QUI NON GUSTABUNT MORTEM, DONEC VIDEANT FILIUM HOMINIS VENIENTEM IN REGNO SUO.] Syrus, *in regnum suum*. Sæpe enim hæc duo in Script. confunduntur, idemque significant. Promisit Christus mercedem in regno cœlesti dandam pro operibus bonis, abnegationis et crucis: nunc ne quis illud longe abesse et in multa sæcula differendum causetur, occurrit illudque vicinum esse reipsa demonstrat, dum nonnullis adhuc viventibus post paucos dies, illud ipsum in transfiguratione ostendit.

NON GUSTABUNT MORTEM.] Id est non morientur. Est metaphora à calice mortifero, qui damnato ad mortem datur, ut veneno moriatur: hic enim non hauritur jucunde, sed ægre gustatur, ut amarus et felleus.

IN REGNO SUO.] Quæres quodnam hoc Christi regnum, et quando illud viderint nonnulli Apostolorum astantium Christo? Respondet S. Gregorius homil. 32. in Evangel., et Beda, regnum hoc Christi esse Ecclesiam, ejusque per omnes gentes propagationem, quam utique viderunt, imo effecerunt Apostoli. Id dicit Christus, ait S. Gregorius, ut ex propagatione regni Ecclesiæ, quam visuri erant, dicerent quanta futura esset eorum gloria in regno cœlesti, quod in hac vita est invisibile; alioqui enim homines sola visibilia æstimant, invisibilia non appetunt, quia nec esse suspicantur. Deus ergo per visibilia, quæ exhibet, firmat spem promissorum invisibilium. Secundo, alii id fore censent in resurrectione et die judicii, de quo versiculo præcedenti locutus est Christus. Verum dico id factum esse in transfiguratione Christi: in illa enim regnum Christi gloriosum quasi per transennam viderunt, et prægustarunt tres Apostoli, scilicet Petrus, Jacobus et Joannes, et ita esse patet ex sequentibus: nam omnes Evangelistæ, qui hujus rei meminerunt, scilicet Matthæus, Marcus et Lucas post hoc Christi promissum, subjungunt statim illud fuisse impletum, scilicet sexto post die. Ita S. Hilarius, S. Chrysostomus, S. Hieronymus, S. Ambrosius, Theophylactus, Euthy-

mius, et alii passim. Unde S. Leo serm. de Transfigur. *In regno*, inquit, *hoc est, in regia charitate.* In transfiguratione enim Christus Apostolis dedit specimen gloriæ, claritatis, magnificentiæ, gaudii, et felicitatis, quam obtinebunt Sancti in regno cœlesti, ut per illam animarentur ad labores et dolores Evangelicos, ad crucem et martyrium, aliosque ad eosdem animarent. Ita per illam S. Hieronymus ad eosdem animat Eustochium epist. 18. de Custodia virgin. in fine: *Egredere*, ait, *paulisper de carcere, et præsentis laboris ante oculos tuos tibi pinge mercedem, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Qualis erit illa dies, cum tibi Maria mater Domini choris accurret comitata virgineis! cum post rubrum mare submerso cum suo exercitu Pharaone, tympanum tenens præcinet responsuris? Cantemus Domino, gloriose enim honoratus est: equum et ascensorem projecit in mare. Tunc Thecla in tuos læta volabit amplexus, tunc et ipse sponsus occurret, et dicet: Surge, veni, proxima mea, speciosa mea; quia ecce hiems transivit, pluvia abiit tibi. Tunc Angeli mirabuntur, et dicent: Quæ est ista prospiciens quasi diluculum, speciosa ut luna, electa ut sol.* Et post nonnulla: *Tunc parvuli, etc., palmas victoriæ sublevantes, consono ore cantabunt: Hosanna in excelsis. Benedictus qui venit in nomine Domini. Hosanna in excelsis. Tunc centum quadraginta quatuor millia in conspectu throni, et conspectu, seniorum tenebunt citharas, et cantabunt canticum novum.*

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO CHRISTUS TRANSFIGURATUR IN MONTE, ET ELIAM PARTIM VENISSE, PARTIM VENTURUM DOCET. SECUNDO, VERS. 14. SANAT LUNATICUM, AITQUE AD HOC OPUS ESSE ORATIONE ET JEJUNIO. TERTIO, VERS. 21. PRÆDICAT INSTARE SIBI PASSIONEM ET MORTEM. QUARTO, VERS. 24. SOLVIT DIDRACHMA PRO SE ET PETRO, ETSI AD ID SE NON TENERI OSTENDAT.

1. ET post dies sex assumit Jesus Petrum et Jacobum, et Joannem fratrem
ejus, et ducit illos in montem excelsum seorsum : 2. et transfiguratus
est ante eos. Et resplenduit facies ejus sicut sol : vestimenta autem
ejus facta sunt alba sicut nix. 3. Et ecce apparuerunt illis Moyses et
Elias cum eo loquentes. 4. Respondens autem Petrus, dixit ad Jesum:
Domine, bonum est nos hîc esse : si vis, faciamus hîc tria taberna-
cula, tibi unum, Moysi unum, et Eliæ unum. 5. Adhuc eo loquente,
ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube, dicens . Hic est Filius meus di-
lectus, in quo mihi bene complacui : ipsum audite. 6. Et audientes discipuli ceciderunt in
faciem suam, et timuerunt valde. 7. Et accessit Jesus, et tetigit eos : dixitque eis : Sur-
gite, et nolite timere. 8. Levantes autem oculos suos, neminem viderunt, nisi solum
Jesum. 9. Et descendentibus illis de monte, præcepit eis Jesus, dicens : Nemini dixeritis
visionem, donec Filius hominis à mortuis resurgat. 10. Et interrogaverunt eum discipuli,
dicentes : Quid ergo Scribæ dicunt, quod Eliam oporteat primum venire? 11. At ille res-
pondens, ait eis : Elias quidem venturus est, et restituet omnia. 12. Dico autem vobis,
quia Elias jam venit, et non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quæcumque voluerunt.
Sic et Filius hominis passurus est ab eis. 13. Tunc intellexerunt discipuli, quia de Joanne
Baptista dixisset eis. 14. Et cum venisset ad turbam, accessit ad eum homo genibus pro-
volutus ante eum, dicens : Domine, miserere filio meo, quia lunaticus est, et male pa-
titur : nam sæpe cadit in ignem, et crebro in aquam : 15. et obtuli eum discipulis tuis,
et non potuerunt curare eum. 16. Respondens autem Jesus, ait : O generatio incredula
et perversa, quousque ero vobiscum? usquequo patiar vos? Afferte huc illum ad me.
17. Et increpavit illum Jesus, et exiit ab eo dæmonium, et curatus est puer ex illa hora.
18. Tunc accesserunt discipuli ad Jesum secreto, et dixerunt : Quare nos non potuimus
ejicere illum? 19. Dixit illis Jesus : Propter incredulitatem vestram. Amen dico vobis, si
habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic : Transi hinc illuc, et trans-
ibit, et nihil impossibile erit vobis. 20. Hoc autem genus non ejicitur, nisi per orationem
et jejunium. 21. Conversantibus autem eis in Galilæa, dixit illis Jesus : Filius hominis
tradendus est in manus hominum : 22. et occident eum, et tertia die resurget. Et contris-
tati sunt vehementer. 23. Et cum venissent Capharnaum, accesserunt, qui didrachma
accipiebant, ad Petrum, et dixerunt ei : Magister vester non solvit didrachma? 24. Ait :

Etiam. Et cum intrasset in domum, prævenit eum Jesus, dicens : Quid tibi videtur, Simon? Reges terræ, à quibus accipiunt tributum vel censum? à filiis suis, an ab alienis? 25. Et ille dixit : Ab alienis. Dixit illi Jesus : Ergo liberi sunt filii. 29. Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, et mitte hamum : et eum piscem, qui primus ascenderit, tolle : et aperto ore ejus, invenies staterem : illum sumens, da eis pro me et te.

1. ET POST DIES SEX ASSUMIT JESUS PETRUM, JACOBUM ET JOANNEM FRATREM EJUS, ET DUXIT ILLOS IN MONTEM EXCELSUM SEORSUM.] Videtur hic esse analogia cum Luca, qui cap. 9. 20. ait : *Factum est autem post hæc verba fere dies octo.* Respondet S. Hieronymus : *Facilis est solutio, quia hic medii ponuntur dies, ibi primus additur et extremus.* Matthæus ergo et Marcus non numerant primum diem, quo Christus hæc, quæ audivimus, dixit, et promisit suam transfigurationem, quia imperfectus erat, nec ultimum et octavum, quia illo mane summo transfiguratus est Christus, sed tantum sex intermedios; Lucas vero omnes numerat tam plenos, quam non plenos et imperfectos, idcirco ait *fere.* Ita S. Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus, et S. Aug. lib. 1. de Consensu Evang. cap. 56. Distulit Christus promissam transfigurationem per sex dies. *Ut reliqui discipuli*, ait Chrysostomus, *nihil patiantur humanum, id est, aliquem invidiæ motum, vel ut horum dierum spatio vehementiori concupiscentia repleti, qui assumendi erant, sollicita mente accederent.* Secunda causa dilationis fuit, quod Christus volebat transfigurari in monte Tabor, qui à Cæsaræa Philippi distat 20. leucis sive horis. Christus ergo hoc spatium sensim progrediendo, et more suo per villas, pagos et castella prædicando confecit sex diebus. Tertiam causam analogicam dat Rabanus, ut significaretur, quod post sex mundi ætates futura sit resurrectio, cujus typus et specimen futura erat transfiguratio. Quartam symbolicam dat Origenes, ut significetur, quod solus ille, qui transcendit omnes res mundi (hic enim per sex dies factus est Genes., 1.) potest ascendere super montem excelsum, et gloriam aspicere Verbi Dei. Quintam chronologicam dat S. Hilarius : Post sex dies, ait, gloriæ Dominicæ, sex millium annorum temporibus evolutis, regni cœlestis honor præfiguratur. Multorum enim Patrum et Doctorum sententia est, mundum duraturum per sex millia annorum, et tum fore judicium, uti dixi in Apocalypsi.

PETRUM, JACOBUM ET JOANNEM.] *Ideo hos tres*, ait Chrysostomus, *assumpsit, quoniam aliis potiores erant;* non enim congruebat tantum mysterium statim initio propalare, et omnibus Apostolis ostendere, sed selectioribus dumtaxat. Selegit ergo hos tres quasi Apostolorum primores iisque ostendit suam gloriam, quia iisdem ostendere volebat suam infirmitatem, et agoniam passionis in horto, ne illa offenderentur, sed per illam scirent Christum gradum facere ad gloriam sibi ostensam. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Remigius, et alii in caput 26. Matthæi. Ex hac enim gloria, et ex voce Patris : *Hic est Filius meus*, certo scire poterant, Christum vere esse Deum, sed deitatem suam velo carnis tegere, ac proinde licet in cruce pateretur et moreretur, deitatem tamen ejus non pati, nec mori. Quare eum mortem et crucem suscipere, non ex infirmitate et necessitate coactum, sed sponte ex dignatione et charitate ad redimendos homines. Qui enim tantam hic gloriam corpori communicabat, poterat utique et illud à morte eximere, si voluisset. Audi Damascenum orat. de Transfig. *Petrum assumit, volens testimonium, quod testatus fuerat, ei ostendere per Patris testimonium confirmari, et quasi præsidem futurum totius Ecclesiæ; sed Jacobum assumpsit tanquam moriturum pro Christo; Joannem vero tanquam Theologiæ purissimum organum, ut visa gloria Filii Dei, quæ non subjacet tempori, insonet illud : In principio erat Verbum.*

Symbolice Hilarius : In tribus assumptis, ait, de trium origine, Sem, Cham, et Japhet, futura electio populi Dei ostenditur. Anagogice Rabanus : *Tres*, ait, *solummodo discipulos secum ducit, quia multi sunt vocati, pauci vero electi. Vel quia qui nunc fidem sanctæ Trinitatis incorrupta mente servant, tunc æterna ejus visione lætantur.*

JACOBUM ET JOANNEM FRATREM EJUS.] Fuit ergo hic Jacobus Major, qui primus Apostolorum martyr occubuit. Actor. 12. Lapsus ergo memoria videtur S. August. in cap. 2. ad Galat. qui censet hunc Jacobum esse fratrem Domini : hic enim fuit Minor, et primus Hierosolymorum Episcopus, auctorque Epistolæ Canonicæ.

Mystice hi tres notant triplicis ordinis esse eos, quos Deus præ ceteris sua visione et gloria dignatur. Petrus notat charitate ferventes; illa enim ipse fervebat. Joannes virgo notat virgines. Jacobus primus ex Apostolis martyr notat patientes et martyres. Rursum Petrus notat eos, qui sunt petræ, id est, fortes et constantes in fide et virtute. Joannes notat castos. Jacobus, id est, supplantator notat eos, qui vitia calcant et supplantant. Hi enim digni sunt visione Dei. Ita S. Anselmus. Vis ergo videre Deum? esto Petrus, id est, firmus in virtute; esto Joannes per castitatem ; esto Jacobus per vitiorum mortificationem. Hinc rursum nonnulli censent in Petro notari firmam fidem, in Jacobo sublimem spem, in Joannem ardentem charitatem; hisce enim quasi terrenis alis ad Deum subvehimur.

IN MONTEM EXCELSUM SEORSUM.] Syrus, *solos*, ut scilicet mons hic sua celsitudine repræsentaret celsitudinem cœli empyrei, et gloriæ cœlestis, utque tropologice doceret, ait Remigius : *Quia necesse est omnibus, qui Deum contemplari desiderant, ut non in infimis voluptatibus jaceant, sed amore supernorum semper ad cœlestia erigantur : et ut ostendat discipulis suis, quatenus gloriam divinæ claritatis, non in hujus sæculi profundo quærant, sed in cœlestis beatitudinis regno. Ducuntur autem seorsum, quia sancti viri toto animo et fidei intentione separati sunt à malis, funditusque separabuntur in futuro; vel quia multi vocati, pauci vero electi :* Nam, ut ait Beda, qui resurrectionis fructum expectant, mente in excelsis inhabitare, et continuis precibus debent incumbere.

Quæres, quis fuit mons? Communiter censent fuisse montem Tabor. Refellit hoc Franc.

Lucas; Quia, inquit, Tabor est in Galilæa: Christus autem non videtur transfiguratus in Galilæa, eo quod Marcus cap. 9. 30. dicat, post transfigurationem Christum cum Apostolis prætergressum esse Galilæam: quare videri Christum transfiguratum in Libano monte amœnissimo, quia Cæsarea Philippi, ubi eam promisit Christus cap. præcedenti vers. 13. adjacet Libano. Verum hæc ratio non urget, nec cogit, ut à sententia adeo communi recedamus, imo potius illi favet, illamque confirmat: vult enim dicere Marcus, Christum transfiguratum fuisse in monte Tabor, qui est in Galilæa, indeque descendentem adjacentes Galilææ urbes, et villas, prædicando et sanando, more suo obiisse et pertransiisse, ut ad urbem suam, id est Capharnaum, ubi sedem ad prædicandum fixerat, perveniret, uti mox eum pervenisse narrat Matthæus vers. 23. Unde Marcum explicans Matthæus hic v. 21. ait: *Conversantibus autem eis in Galilæa, dixit illis Jesus.* Ergo jam versabantur in Galilæa: ergo in Galilæa transfiguratus est Christus: Galilæa enim fuit locus prædicationis, miraculorum et mysteriorum Christi. Et Galilæa significat Hebraice transmigrationem, scilicet à peccato in gratiam, à terra in cœlum, ab ærumna in gloriam. Hæc est sententia Patrum et fidelium, ut videatur Ecclesiæ traditio: ideoque mons Tabor Christianis sanctus, et peregrinatione celebris effectus, teste S. Hieronymo epist. 27. Omnes enim qui peregrinantur in Terram sanctam, visitant Tabor, æque ac Bethleem, montem Calvariæ et Oliveti. Ita ante 1200. annos S. Paula visitans loca sancta, visitavit Tabor: nam, ut diserte ait S. Hieronymus in ejus epitaphio: *Scandebat montem Tabor, in quo transfiguratus est Christus.* Sic in Tabor transfiguratum esse Christum expresse docet S. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 12. et Damascenus serm. de Transfiguratione, Beda et Euthymius, Abulensis, Maldonatus, Jansenius, Barradius, Toletus, Brochardus, Adrichomius in descript. Terræ sanctæ, et alii passim. Confirmat Damascenus ex illo Ps. 88. *Tabor et Hermon in nomine tuo exultabunt.* Hermon enim exultavit, cum in Baptismo Christi vocem Patris de cœlo audivit: Tabor vero, cum eum in se transfiguratum vidit, tuncque ait Damascenus, Tabor certavit cum cœlo empyreo illius simulacrum, et quasi gloriæ cœlestis theatrum. Sicut enim Beati vident in cœlo gloriam Dei, sic Apostoli viderunt in Tabor gloriam Christi. Addit Beda tract. de Locis sanctis c. 17. in transfigurationis Christi coram Elia et Mose memoriam, in monte Tabor ædificatas esse tres Ecclesias juxta votum Petri dicentis: *Faciamus hic tria tabernacula: tibi unum, Moysi unum, et Eliæ unum.* Addit Nicephorus lib. 8. cap. 30. et ex eo Adrichomius S. Helenam in Tabor ob memoriam transfigurationis pulcherrimum extruxisse templum, illudque amplis redditibus ad ministros alendos dotasse. Huic templo duo postea accessere monasteria, unum Græcorum Eliæ consecratum, alterum Mosi dedicatum.

Porro Tabor elegit Christus, ut in eo gloriam suam ostenderet. Primo, quia Tabor vicinus est Nazareth, in qua ipse conceptus est, et Verbum caro factum: vicinus quoque est Capharnao, ubi habitabat et prædicabat Christus; prædicationem enim suam confirmavit in gloria transfigurationis. Secundo, quia mons Tabor vicinus est Saron, de quo cecinit Isaias c. 35. 2. *Gloria Libani data est ei, decor Carmeli et Saron: ipsi videbunt gloriam Domini, et decorem Dei nostri.* Tertio, quia Tabor est mons valde excelsus: Nam, ut ait Joseph. lib. 4. de Bello c. 2, altitudo ejus est triginta stadiorum, hoc est quatuor fere milliarium Italicorum; stadium enim est octava pars milliaris; continet enim 125. passus, cum milliare contineat mille. Quarto, quia, ut ait Beda loco citato, mons Tabor in medio Galilææ campo à Genesareth tribus millibus passuum ad Boream distat, ex omni parte rotundus et æqualiter assurgens, herbosus, floridus, et valde amœnus; unde speciem habet paradisi et cœli. Addit Adrichomius ex Brochardo et Bredenbachio: Tabor cœli temperie est saluberrimus; vineis, olivis, variisque arbustis, et fructiferis arboribus totus undique consitus: rore perpetuo vividus, arborum frondibus, versicoloribusque herbis semper viridis, atque suavi omnigenum florum odore fragrantissimus. Hinc magna ferarum, maximeque avium hic est frequentia, quarum et grato concentu amœnissimus est, et venatu celebris. Denique Tabor est mons extruendis ad terram sanctam defendendam munitionibus aptissimus: unde Judic. 4. ex Tabor descendit Barac cum suis, ac profligavit Sisaram. Porro in ipso Dominicæ transfigurationis loco jam hortus est arboribus consitus, et fontibus irriguus, qui muro ambitur: quo, qui pedem montis accolunt propter religionem, atque observantiam loci, neminem accedere permittunt. Hucusque Adrichom. Unde et à S. Petro epist. 2. v. 18. Tabor vocatur mons sanctus, quia Christi transfiguratione, Eliæ et Mosis cum eo colloquio, ac patris de eo testimonio consecratus.

Symbolice Tabor Hebr. idem est, quod thalamus puritatis et lucis תא *ta* enim est thalamus, אור *or* lux, ב *beth* medium significat *in*, q. d. Thalamus in luce, id est lucis: vel ut S. Hieronymus in cap. 5. Osee: *Tabor* idem est, quod *veniens lumen*, quia in *Tabor* Christus thalamum suæ gloriæ et splendoris constituit. Rursum Tabor verti potest תא *ta*, id est thalamus, בור *bor*, id est cisternæ et sepulchri, ait Pagninus in nomin. Hebraicis, quia in Tabor Moses et Elias locuti sunt de excessu, id est morte et sepultura Christi, Luc. 9. 31. Hac enim via Christo eundum fuit ad gloriam et cœlum, eademque nobis eundum est. Addit Lucas cap. 9. 28. Christum in montem conscendisse, ut oraret, et inter orandum fuisse transfiguratum: *Ascendit*, inquit, *in montem ut oraret, et facta est dum oraret, species vultus ejus altera;* ut nos doceret fructum orationis, scilicet in oratione, nos luce cœlesti perfundi, et quasi transfigurari, ut ex terrenis fiamus cœlestes et divini; atque ex hominibus Angeli. Hujus rei typo, cum Moses accepturus tabulas legis, cum Deo colloqueretur in monte Sina, apparuit ei gloria Domini, eique cornua, id est radios suæ lucis affixit. Exodi 33. et 34. Ita Hilarius. Sed Mosi ab externo, puta ab alloquio Dei: Christo vero ab interno, hoc est à deitate et gloria animæ interna hic splendor processit. Sic S. Antonius, S. Ignatius, aliique Sancti ex assiduo cum Deo in oratione colloquio faciem accepere splendentem, et radios lucis evibrantem.

2. Et transfiguratus est ante eos, et resplenduit facies ejus sicut sol: vestiment[a]

AUTEM EJUS FACTA SUNT ALBA SICUT NIX.] Græce μετεμορφώθη, id est, *transformatus est;* ita Syrus. Unde Ovidius et Poetæ hominum inanimalia transformationes vocant metamorphoses. Arabicus : *Ostendit gloriam suam coram eis.*

Quæres, qua ratione et modo transfiguratus sit Christus? Suppono ut certum, non fuisse hic phantasma, aut phantasticum quid, sive illusionem imaginariam, quali dæmon sagas et magos in lupos, porcos, aves, feles transfigurat, sicque apparet subinde sagis; ut ipsæ putent dicantque se cum Angelis colloqui, canere, jubilare. Nil tale potuit esse in Christo.

Dico primo : Christus non ita transfiguravit se coram tribus Apostolis, ut eis ostenderet suam divinitatem, sicut ostendit Sanctis in cœlo, itaque eos beat. Hæc enim oculis corporeis per omnem potentiam videri nequit : ita passim Patres : quare Tertull. S. Chrysost. S. Leo, et Damascenus, qui aliter loquuntur, tantum volunt dicere, Christum Apostolis ostendisse gloriam externam corporis, quæ divinitatis erat index, ut per eam quasi per rimam, sed corpore velatam, aliquo modo gloriam et majestatem Deitatis aspicerent.

Dico secundo : Christus in transfiguratione non mutavit vultus sui essentiam aut formam, imo nec figuram, colorem, vel alias qualitates, sed, ut recte ait Euthymius, assumpsit ingentem splendorem quasi divinum, ut fulgeret instar solis; imo ut sole esset augustior et fulgidior. Unde Matthæus explicans τὸ *transfiguratus est*, mox subjicit : *Et resplenduit facies ejus sicut sol; et* enim significat *id est.* Et Lucas : *Facta est*, inquit, *species vultus ejus altera*, scilicet luminosa et fulgida. Ita Patres et Interpretes. Vide S. Thomam 3. p. q. 45. Transfiguratio ergo dicitur, eo quod Christus in ea figuram, id est formam et speciem externam faciei, assumpto splendore, in clariorem et augustiorem transformarit. Non enim hic Christus assumpsit dotes alias corporis gloriosi, scilicet impassibilitatis, agilitatis et subtilitatis, sed claritatis dumtaxat; hæc enim sola Apostolis erat visibilis.

Ubi nota primo, splendorem hunc non aeri, non etiam oculis Apostolorum, sed faciei Christi, imo manibus et toti corpori realiter inhæsisse, uti diserte docet S. Hieronymus, epist. 61. ad Pammachium contra errores Joannis Hierosol. et alii passim. Licet enim Abulensis hic 47. Salmeron, et Toletus in Lucæ 9. v. 29, putent solam faciem Christi resplenduisse : hanc enim solam nominant Matthæus et Marcus, melius tamen alii passim opinantur totum corpus Christi resplenduisse, quia plena et perfecta fuit Christi transfiguratio : unde ex corpore in vestes emanavit : sub facie ergo, utpote magis spectabili, cetera membra intelligunt Matthæus et Marcus. Ita S. Ephrem orat. de Transfigurat. *Facta sunt*, inquit, *vestimenta ejus alba. Etenim ostendit Evangelista, quod ex toto ejus corpore ejus gloria scaturiit, et ex tota ejus carne resplenduit ejus facies, et ex totis ejus membris resplenduerunt radii*, etc. Item : *Christus toto suo corpore tanquam sol suis radiis resplenduit gloria suæ divinitatis.* S. August. (vel quisquis est auctor) lib. 3. de Mirab. S. Script. cap. 10. *Ut per carnem*, ait, *divinitas foris illuxit, sic et caro illuminata de divinitate per vestimenta radiavit.* Idem sentiunt S. Ambr. in Symb. cap. 22. S. Hieronymus jam citatus, S. Augustinus 22. de Civit. cap. 9. Origenes in cap. 9. Levit. (qui et addit eo tempore Mosen quoque non in vultu solum, sed in toto corpore clarificatum fuisse), D. Thomas, Barradius, Suarez, et alii, quorum aliqui censent splendorem hunc totum corpus Christi penetrasse, illudque fecisse perspicuum et pellucens; alii melius cum Suarez tom. 2 disp. 42. sect. 2. putant splendorem hæsisse in superficie corporis exteriori, idque significat vox *transfiguratio*, id est figuræ, quæ in superficie exteriori est, immutatio. Porro splendor hic erat cœlestis, imo plusquam cœlestis, scilicet divinus et beatificus, qualis est corporum gloriosorum : unde instar solis erat aureus, magnificus, elegans, oculosque summe recreans; ac cum esset summus, nativæ effigiei Christi conspectum Apostolis non eripiebat : secus est de luce nostra, v. g. solari, quæ visum tam recreat, quam hebetat.

Nota secundo, novum hunc splendorem fuisse dotem claritatis, quæ uti et ceteræ dotes corporis beati (puta agilitas, subtilitas, impassibilitas) debitæ erant corpori Christi, et animæ ejus, utpote beatæ et Deo unitæ, idque toto tempore vitæ à primo instanti conceptionis ejusdem in utero Virginis; sed tamen, ut pati posset Christus, et cum hominibus conversari, hæc claritas, ceteræque dotes jam dictæ, toto reliquo vitæ ejus tempore repressæ fuerunt in beata Christi anima, ne ex ea per physicam, vel potius moralem (nam lux animæ est spiritalis, lux vero corporis est longe diversa et corporalis) emanationem in corpus sese diffunderet : alioqui enim per corpus, uti lux per laternam emicasset. Illa ergo repressio miraculum fuit, hic vero cessatio ab hac repressione, ac splendoris interni in corpus de more emanatio, fuit cessatio miraculi : hominibus tamen visa est miraculum, quia nova, et quia ejus causam ignorabant. Quocirca Christus hanc corporis sui gloriam, licet duplici titulo, scilicet unionis hypostaticæ, et beatitudinis animæ sibi debitam, tertio titulo meriti adeptus est : per tot enim passiones et labores meruit hanc corporis gloriam, eamque in resurrectione accepit perpetuam, ut passim docent Theologi. Nec aliud vult Damascenus serm. de Transfiguratione, ubi ait Christi corpus semper habuisse gloriam, licet Apostolis absconditam, in transfiguratione vero eam ostendisse; nam per gloriam intelligit unionem hypostaticam, quæ erat fons et origo omnis gloriæ et claritatis. Idem dico de S. Epiphan. hæresi 69. et de S. Nazianz. orat. 49. et S. Anselmo in Elucidario. Quare quod nonnulli opinati sunt, Christum semper has dotes et hunc splendorem in corpore habuisse, sed illum non fuisse visum ab hominibus ob debilitatem visus humani; sicut nonnulli dicunt claritatem in corpore beatorum glorioso fore invisibilem oculis mortalium, nisi nova eis vis videndi addatur : hoc, inquam, improbabile est, cum illa lux corporis gloriosi sit corporea et summa, ideoque summe oculo cuilibet visibilis.

Denique transfiguratio Christi contigit die sexta Augusti, quo Ecclesia quotannis illam celebrat. Ita Wandebertus, qui vixit anno Christi 850, in suo Martyrologio, licet Petrus Canisius

in suo Martyrolog. illam factam dicat die 27. Julii. Porro Ammonius, Baronius, Jansenius, Adrichomius, Suarez, et alii consentiunt illam accidisse anno 33. ætatis Christi, qui fuit tertius et ultimus prædicationis ejusdem : sequenti enim anno vertente in Paschate sub die 25. Martii crucifixus est. Vide chronotaxim, quam commentario præposui.

Quæres secundo, cur transfiguratus sit Christus? Respond. primo, ut per hanc claritatem et gloriam, ac per testimonium Eliæ et Mosis Apostolis divinitatem suam probaret, illamque sub humanitate occultatam atque velatam ostenderet. Secundo, ut præmuniret discipulos, ne caderent animo, cum ipsum visuri essent in monte Calvariæ cruci affixum. Tertio, ut se hac forma judicem venturum cum potestate magna et majestate indicaret, et quasi repræsentaret. Ita S. Ephrem, Cyrillus, et Damascenus de Transfigur. S. Basilius in Psal. 44. et alii. Unde et Elias apparuit, qui erit præcursor Christi venientis ad judicium; idem censent nonnulli de Mose. Quarto, ut fidem et spem, animumque et zelum Apostolorum, ceterorumque fidelium, ad certamen et cruces quaslibet pro Evangelio fortiter subeundas, spe similis gloriæ in resurrectione obtinendæ excitaret et acueret. Ita S. Leo serm. de Transfig. *Transfiguratus est*, inquit, *Dominus, ut de cordibus discipulorum crucis scandalum tolleret, et ne conturbaret eorum fidem voluntariæ humilitas passionis, quibus revelata esset absconditæ excellentiæ dignitas.* Et sanctus Chrysostomus hic, qui addit minimum beatum in cœlo majorem habere claritatem et gloriam, quam Christus hic; quia Christus illam hic debilibus oculis, et captui Apostolorum adhuc mortalium attemperavit. Quare quibus hæc gloriæ cœlestis irradiat veritas, his omnis mundi et pompæ mundanæ vilescit vanitas. Quocirca S. Franciscus dictitabat : *Tanta est gloria quam expecto, ut omnis me pœna delectet.*

Symbolice : Hæc transfiguratio repræsentavit miras et varias Verbi incarnati, quasi divini Protei transformationes. Christus enim quater transfiguratus est : Primo, in incarnatione, cum Verbum caro factum, in ea quasi lux in laterna resplenduit. Secundo, in cruce, in qua ita flagris, clavis, sputis, etc., deformatus fuit, ut de eo dicebat Isaias c. 53. *Non est species ei neque decor, et vidimus eum, et non erat aspectus.* Tertio, in resurrectione, cum gloria et honore coronatus est. Quarto, in Eucharistia, ubi latens sub speciebus panis et vini, in eos quasi transfigurari videtur, transsubstantiatio enim est quasi accidentium transfiguratio.

Anagogice : Voluit hic Christus dare ideam nostræ resurrectionis et gloriæ, in qua ipse corpus nostrum reformabit configuratum corpori claritatis suæ.

Tropologice : Voluit Christus primo hic typum dare transfigurationis animæ peccatis nigræ in lucem gratiæ, per quam Christo configuramur. Transfiguratio enim nostra consistit in configuratione cum Christo, ut Christo in omni humilitate, charitate, obedientia, religione, etc., conformemur; ut simus vivæ imagines vitæ et sanctitatis Christi, quasi nostri exemplaris; ut cogitemus, loquamur, operemur ea pietate, gravitate, zelo, qua Christus; ut quicumque nos viderit, putet se in nobis Christum cernere. Rursum Christus hic dat ideam transfigurationis, qua anima à minori sanctitate transit ad majorem : Christus enim jam sanctus transfiguratus est, atque hæc transfiguratio sæpe priore est difficilior et rarior : Sancti enim sæpe sibi de sanctitate blandiuntur, et in ea quasi securi conquiescunt, nec ad majorem aspirant, uti peccatores et pœnitentes aspirant ad justitiam. Rarius est, ait ille Pater, ut à sanctitate minori ad majorem, quam ut à peccato quis ad sanctitatem transfiguretur. Idem asserit S. Bernardus, S. Bonaventura, et alii : hoc tamen subinde fit in monte et secessu cum Christo, puta in crebra et ferventi oratione ac meditatione. In ea enim mens illustratur à Deo, ac per eam quasi fistulam haurit lumen cœleste, quo illustrata concipit novos ardores ad reformandos mores, imo ut transformet se in Christum, ut cum Paulo dicat : *Mihi mundus crucifixus est. Vivo ego, jam non ego; vivit vero in me Christus.* Et cum sancto Ignatio ep. ad Romanos : *Amor meus crucifixus est.* Et cum S. Francisco quinque corporis Christi stigmata, si non corpori, certe animæ suæ infigat et imprimat medullitus.

Oratio ergo est animæ transfiguratio : Primo, quia in ea anima lumen à Deo accipit, ut clarius eum, æque ac seipsam, suaque omnia cognoscat et lustret.

Secundo, in ea à Deo petit, impetratque gratiam ad maculas et vitia, quibus deformata est, eluenda et reformanda, atque ad tentationes quaslibet superandas. In ea pro desolatione accipit consolationem, ex debili fit fortis, ex pigra fervens, ex perplexa intelligens, ex tristi læta, ex pusillanimi animosa.

Tertio, in ea supra se levatur, et ad Deum in cœlum attollitur, ubi discit, imo videt res omnes terræ esse viles, exiles, et fragiles, itaque eas, ut pueriles, quasi ex alto despicit et contemnit. Cernit enim non nisi in cœlo esse veros honores, veras opes, veras delicias.

Quarto, ibi audit, videtque pariter parvas et exiles esse omnes mundi cruces, omnem paupertatem, omnem morbum, omnem famem, omnem persecutionem. Quare ea omnia fortiter sustinere, et parvi æstimare decernit, dicitque cum Paulo : *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*, etc. Ergo :

> Etiamsi fractus illabatur orbis,
> Impavidum ferient ruinæ.

Quinto, in ea unit se Deo : *Quia autem adhæret Domino, unus spiritus est.* 1. Corinth. 6. 17. Hinc S. Francisc. orans rapiebatur in altum, ac subinde usque ad altitudinem fagorum, imo usque ad nubes quasi ad Deum ascensurus, nec aliud dicebat, cogitabat, et amabat, quam : *Deus meus, et omnia. Da mihi, Domine, amore amoris tui mori, qui pro amore amoris mei dignatus es mori.* Hoc est, quod ait Paulus : *Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu.* 2. Corinth. 3. 18.

Denique Christum non sedentem, nec genu-

flexum, sed stantem fuisse transfiguratum innuit Marcus dicens : *Evigilantes viderunt majestatem ejus, et duos viros stantes cum eo,* scilicet pariter stantes. Unde sequitur Christum non sublatum in aera, uti nonnulli pictores pingunt, sed in terra, illi pedibus insistentem, fuisse transfiguratum. Ita Thyræus c. 9. de Transfig. in fine.

VESTIMENTA AUTEM EJUS FACTA SUNT ALBA SICUT NIX.] Aliqui legendum putant *sicut lux;* nam Græca jam habent ὡς τὸ φῶς, id est, *sicut lux;* sic et Syrus et Arabicus. Accedit Ægyptius, qui vertit : *Et rutilavit facies ejus sicut sol, vestimenta quoque splenduerunt forma solis.* Æthiopicus : *Vestimenta ejus sicut crystallus.* Verum Noster legit cum Persico ὡς χιών, id est, *sicut nix*, et sic legunt hic nonnulli codices, imo omnes Marc. 9. 2. Nix enim proprie dicitur alba, lux vero fulgida; quamquam nix non solum candet, sed et fulget. Candor enim ejus tantus est, ut fulgeat, fiatque fulgor. Porro hic habitus, et color symbolum est lætitiæ et gloriæ Beatorum, Apoc. 4. 4. et passim alibi. Abulensis quæst. 42. et seq. ac noster Salmeron opinantur vestibus Christi candorem hunc vere et realiter fuisse inditum; quare colorem vestium fuisse immutatum, ut, si illæ prius erant nigræ in se, factæ sint albæ, sin vero prius erant albæ, ut Abulensis putat, factas fuisse albiores ; peracta vero transfiguratione, eas ad pristinum colorem et statum rediisse. Favet S. Marcus, dum ait : *Vestimenta ejus facta sunt splendentia, et candida nimis, velut nix, qualia fullo non potest super terram facere candida.* Vestes ergo Christi duo habebant, scilicet candorem niveum, quasi fullonis, et splendorem à Deo immissum, utrumque supernaturalem : splendor enim hic non poterat à carne Christi per vestes, utpote opacas, eminere. Ita ipsi. Alii passim censent candorem idem fuisse cum splendore : splendor enim est candidus, sed candori addit fulgorem, eumque Deo agente ex carne Christi emanasse in vestes, ut fit in corporibus gloriosis, ideoque splendorem hunc obruisse, et quasi absorpsisse nativum vestium colorem, si alius erat, ne tantisper appareret : quare splendor hic in facie et corpore Christi erat aureus et fulvus, uti est in sole; transfusus vero in vestes factus est albus, uti alba apparet luna, cum radiis solis illuminatur, et ipse sol per nubes transparens apparet albus : magnus enim splendor, si per obscurum corpus, quale sunt vestes, percipiatur, non tam rutilans fulgor, quam albicans candor apparet; eo quod objectu intermedii corporis, radii ejus frangantur, et quasi debilitentur. Ita Tertullianus l. 4. contra Marcion. cap. 22. S. Ephrem, et Auctor de Mirabil. Script. jam citati, Euthymius hic, Alensis 3. p. q. 21. Albertus in Marci et Lucæ cap. 9. Lyrannus, Glossa, Cajetanus, Franc. Lucas, Suarez, Lorinus in 2. Petr. 1. v. 16. sic et Petrus Thyræus de Apparit. Christi l. 1. de Transfigur. n. 42. per *candida* intelligit splendida; uti et Evangelistæ alibi splendida vocant candida. Favet Marcus, cum ait : *Splendentia et candida nimis velut nix.* Intelligit ergo per splendorem candorem instar nivis splendentem : nam alioqui dixisset *candida et splendentia.* Plenus erit sensus et omnia adæquans, si utramque sententiam jungas, et utrumque factum dicas, scilicet vestes Christi et factas esse candidas ut nix per candorem niveum quasi fulloneum illis à Deo de novo inditum, et pariter splendidas per splendorem ex facie et carne Christi radiante in eas diffusum. Hoc enim significat Lucas, dicens : *Et vestitus ejus albus et refulgens*, Græce ἐξαστράπτων, id est, *effulgurans*, hoc est, radios instar fulguris evibrans. Unde liquet non solum candorem niveum in eis fuisse, sed et splendorem fulgureum. Candor enim est color perfectissimus, et lux sive splendor omnium qualitatum sensibilium nobilissima, ac fulgur est igneum, et rerum omnium efficacissimum. Ita Barradius et Toletus.

Tropologice : Vestes Christi sunt sancti : hi enim eum ornant ut vestes, suntque candidi et frigidi ut nix, quia casti, et puritate fulgidi. Ita S. Gregorius 32. Moral. c. 7.

3. ET ECCE APPARUERUNT EIS MOYSES ET ELIAS CUM EO LOQUENTES.] Quæres, cur hi duo præ aliis Prophetis apparuerunt? Respond. Maldonatus, quia hi duo præcedent secundum Christi adventum ad judicium, qui erit cum magna majestate, cujus proinde typum et figuram dedit Christus in hac sua transfiguratione : de Elia id verum est, sed falsum de Mose, uti ostendi Apoc. 11. vers. 3. et 4. ubi probavi Enoch venturum cum Elia contra Antichristum, non Mosen.

Dico ergo causam fuisse, quod Moses fuerit legislator legis veteris ; Elias vero princeps prophetiæ et Prophetarum : quare ipse repræsentavit totum Prophetarum chorum. Hi ergo duo apparuerunt, ut ostenderent Christum vere esse Messiam, Salvatorem mundi à se in lege et Prophetis promissum. Per Mosen igitur ostenditur lex, per Eliam prophetia, in Christum conspirare, ac utramque jam officio suo perfunctam terminari, et dare locum Christo novo legislatori, et Prophetæ à Deo misso ; atque per omnes Prophetas, ac nominatim per Mosen promisso Deuter. 18. 18. *Prophetam, inquit, suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, et ponam verba mea in ore ejus.* Ita S. Hier., Chrys., Ambr. et Euth. Addit S. Hieronymus l. 2. contra Jovin. Mosen et Eliam hanc visionem meruisse, quia æque ut Christus 40. diebus jejunarunt in monte. Hinc Tertullianus, Origenes, Nazianzenus, et alii censent hanc visionem humanitatis Christi in transfiguratione repræsentatam (æque ac repræsentata fuit Eliæ in spiritu auræ tenuis, quo se illi ostendit Deus. 3. Reg. 19. ait Abulensis) et promissam fuisse Mosi à Deo, cum ei cupienti petentique faciem Dei videre, Deus respondit, dixitque : *Posteriora mea videbis, faciem autem meam videre non poteris.* Exodi 33. 23. Quod in sensu litterali verum esse nequit, sed tantum in symbolico, ut ibidem ostendi. Nam in sensu litterali Moses vidit ibidem dorsum Dei in corpore luminoso et glorioso, ab Angelo Dei vicario assumpto : quæ visio, teste S. Hilario, fuit typus transfigurationis Christi, in qua Moses vidit gloriam humanitatis Christi.

Sex alias causas dat S. Thom. 3. p. quæst. 45. art. 3. ad 2. quas audi : Prima est hæc, quia enim turbæ dicebant eum esse Eliam, vel Jeremiam, aut unum ex Prophetis, capita Prophetarum secum ducit, ut saltem hinc appareat differentia servorum et Domini. Secunda ratio est, quia Moyses legem dedit, Elias pro gloria Domini æmulator fuit : unde per hoc, quod simul

cum Christo apparent, excluditur calumnia Judæorum accusantium Christum, tanquam transgressorem legis et blasphemum, Dei sibi gloriam usurpantem. Tertia ratio est, ut ostendat se habere potestatem mortis et vitæ, et esse judicem mortuorum et vivorum, per hoc quod Moysem jam mortuum, et Eliam adhuc viventem secum ducit. Quarta ratio est, quia sicut Lucas dicit : *Loquebantur cum eo de excessu, quem completurus erat in Jerusalem*, id est, de passione et morte sua; et ideo, ut super hoc discipulorum animos confirmaret, inducit eos in medium, qui se morti exposuerunt pro Deo. Nam Moyses cum periculo mortis se obtulit Pharaoni : Elias vero regi Achab. Quinta ratio est, quia volebat, ut discipuli sui æmularentur Moysi mansuetudinem, et zelum Eliæ. Sextam rationem addit Hilarius, ut ostenderet scilicet se per legem, quam dedit Moyses, et per Prophetas, inter quos fuit Elias præcipuus, esse prædicatum. Denique Elias æquatur Mosi affectu, non effectu : plura enim gessit Moses, quam Elias. Audi S. Ambrosium l. 1. de Jacob et vita beata c. 8. *Operationes*, inquit, *bono commendantur affectu. Neque enim minus beatus Elias quam Moyses; cum alter cibi indigus, melotide vili, sine filiis, sine sumptu, sine comite : alter populi ductor, lætus sobole, succinctus potentia, diverso genere meritum æquale fundaverint, quando cum Domino in resurrectionis gloria refulserunt. Videtur enim parem his quasi paribus gloriæ suæ testibus dedisse mercedem.*

Quæres, qua ratione et modo hic apparuerit Moses et Elias? De Elia omnes conveniunt, ipsum in proprio corpore apparuisse; Elias enim raptus est curru igneo in cœlum, et adhuc vivit ut veniat, certetque pro Christo contra Antichristum. Ex paradiso ergo vel loco, in quem à Deo translatus est, Elias subito per Angelum translatus fuit in montem Tabor, ibique in transfiguratione Christi extitit collocutor et testis. De Mose variæ sunt sententiæ, quas recensuit Deut. ultim. vers. 5. Certum est, ut ibi ostendi, Mosen esse mortuum, nec hucusque resurrexisse. Quare nonnulli putabant hic non Mosen verum apparuisse, sed Angelum in specie et forma Mosis. Verum hoc falsum est, imo erroneum, ait Suarez, quia Moses inducitur hic ut testis Christi : testis autem in propria persona debet ferre testimonium. Unde nemo interpretum est, qui dicat non fuisse Mosen, sed Angelum, nisi Glossa in Lucæ cap. 9. v. 30. quam S. Thomas desumptam putat ex auctore de Mirabil. Sanctæ Scripturæ, lib. 3. c. 10. et 13. Sed hic auctor nil tale habet, imo asserit omnium sententiam esse, quod fuerit verus Moses. Probabilius ergo Jansenius opinatur hanc Glossam petitam esse ex S. August. lib. de Cura pro mortuis, ubi dubitat Augustin. an mortuorum apparitiones vere fiant per ipsos, an per Angelos, an potius, inquit, per utrosque, non tamen dubitat de Mose nostro hic; imo Calvinus, licet dicat probabile esse, fuisse spectrum Mosis, tamen addit probabilius esse fuisse veram animam Mosis. Mosis igitur anima è limbo per Angelum translata est in terram, ibique egressa, venit in Tabor ad Christum; assumpsit corpus, vel aereum formante illud Angelo, ut volunt Lyranus, Salmeron, Abulensis, et S. Thomas, 3. p. q. 45. art. 3. ad 2; vel certe proprium corpus resumpsit, et resurrexit, ita ut anima Mosis è limbo per Angelum deducta sit ad ejus sepulchrum, ibique collectis ab Angelo Mosis cineribus, Deus illis animam Mosis inseruerit, et univerit, ut verus vivusque fuerit Moses, quem idem Angelus ex sepulchro transtulit in Tabor. Decebat enim, ut in hoc Christi testimonio omnia essent vera et solida; et sic Christus hic resuscitando Mosen, ostendit se judicem et dominum vivorum esse et mortuorum. Sic opinantur Tertullianus, Origenes, Iren. et alii, quos citat et sequitur Suarez 3. p. q. 45. disp. 22. sect. 2. ac Petrus Thyræus de Apparit. Christi, lib. de Transfigur, c. 2. §. 36. quorum uterque multis rationibus probabilibus idipsum confirmat. Si hoc sequaris, censeasque Mosen resurrexisse, necesse est ut dicas eum rursum esse mortuum, ac rursus cum aliis post Christi resurrectionem resurrexisse : nam primus resurgentium ad vitam immortalem fuit Christus.

Nota : Christus Mosi et Eliæ suum splendorem et gloriam afflavit et communicavit, æque ac vestibus suis. Unde Lucas ait cap. 9. 31. *Erant autem Moses et Elias visi in Majestate*, Græce ἐν δόξῃ, id est, *in gloria*. Ita Tertullianus, Origenes, Damascenus, D. Thomas, Abulensis, et alii passim. Oportebat enim, ut viderent Apostoli conservorum gloriam, ut fortificarentur in laboribus. Denique hac de causa, ait Beda de locis Sanctis, in Tabor ædificata fuere duo monasteria, unum in honorem Mosis, alterum in honorem Eliæ.

Cum eo loquentes.] Lucas addit : *Et dicebant excessum ejus, quem completurus erat in Jerusalem.* Pro *excessum* Græce non est ἔκστασις, quasi significetur hic extaticus amor Christi, qui eum adegit ad passionem et crucem, ut aliqui pii hic imaginantur; sed est ἔξοδος, id est exitus, scilicet ex Jerusalem, et ex hac vita per mortem crucis in monte Calvariæ, quem Moses et Elias hic audientibus Apostolis prædixerunt Christo, ut scandalum et horrorem crucis Christi, tam iis, quam nobis eminerent. Unde nonnulli cum Chrysostom. pro ἔξοδον, legunt δόξαν, id est gloriam; nam in cruce maxime Christus suam potestatem et gloriam ostendit : unde tunc sol obscuratus est, petræ scissæ sunt, terra contremuit, etc. Porro sermo ipsorum cum Christo familiaris fuit de rebus notis, non disciplinalis, non doctrinalis; sed tamen didicisse aliquid testes potuerunt; Christus aliquid cognovisse ab ipsis singulare. Quid vero? Illi tempus passionis : hic grati animi significationem, et præterea, desiderium, quo petierunt perfici opus redemptionis humanæ. Est et hoc probabile, quod gratias egerint Domino, tanquam insigni humani generis Redemptori : et propositis eximiis fructibus, Dominum ad sumendum passionis calicem animarint; quemadmodum in horto animavit Angelus. Ita Thyræus.

4. Respondens autem Petrus, dixit ad Jesum : Domine, bonum (jucundum, suave, et beatum) est nos hic esse. Si vis, faciamus hic tria tabernacula : tibi unum, Moysi unum : et Eliæ unum.] Petrus hic gloria exultans, et quasi ebrius, volebat in ea hærere et permanere, ut jugiter illa frueretur; unde Arabicus vertit : *Bonum est ut maneamus hic.* Votum hoc Petri implevere posteri, ædificantes in Tabor tres Ecclesias, teste Beda. Sapienter Damascenus : *Non est*, inquit, *tibi bonum, ô Petre, quod Christus ibi moretur : non enim obtineres claves regni, nec*

mors abolita esset tyranni, ne quæras ante tempus felicia, ut Adam deificationem.

Tropologice ludens in hisce verbis more suo S. Bernardus serm. 6. de Ascens. *Quomodo*, inquit, *jam bonum est nos hic esse? Imo vero molestum est, grave est, periculosum est. Nimirum, ubi malitiæ plurimum, sapientiæ modicum; si tamen vel modicum invenitur, ubi viscosa omnia, omnia lubrica, operta tenebris, obsessa laqueis peccatorum, ubi periclitantur animæ, ubi spiritus affliguntur sub sole, ubi tantum vanitas et afflictio spiritus est.* Rursum Theophylactus: Ne dixeris, inquit, cum Petro: Bonum est nos hic esse; nam oportet semper proficere, et non permanere in uno gradu virtutis et contemplationis, sed ad alia transire.

Quæres, unde Petrus agnovit hos duos loquentes cum Jesu esse Mosem et Eliam? Respond. Primo potuisse eum ipsos agnoscere ex colloquio cum Christo. Videtur enim Moses dixisse Christo: Salve, Messia salvator noster. Tu es ille, cujus passionem ego tot sacrificiis, ac præsertim occiso agno, et perfecto Pascha præfiguravi. Elias vero: Tu es cujus resurrectionem ego in filio viduæ, quem ad vitam revocavi; ac cujus ascensionem ego curru igneo raptus in cœlum repræsentavi, etc. Forte etiam Christus eos, aut ipsi se invicem suis nominibus appellabant et nominabant.

Secundo, potuit eos agnoscere Petrus ex specie et habitu, qua eorum imagines pingebantur, vel (si hæc pictura imaginum ob metum idololatriæ, non erat apud Judæos in usu) certe describebantur in Sancta Scriptura et Traditione Majorum: v. g. Elias agnosci potuit ex zona pellicea et melote, qua vestiri solebat. 4. Reg. 1. Moses ex facie cornuta, imo si Drutmaro hic et Origeni id asserenti credimus, apparuit Moses cum tabulis legis, Elias cum curru igneo.

Tertio, et maxime eos agnovit Petrus ex inspiratione divina. Ita Tertullianus, et alii superius citati.

Quæres, cur Petrus petiit fieri tria hæc tabernacula, cum Beati non egeant tabernaculis? Resp. Petrum hoc dixisse sub finem transfigurationis, cum jam Moses et Elias pararent abitum, ut eos retineret, ne abirent. Nam Lucas ait: *Et factum est, cum discederent ab illo*, scilicet Moses et Elias à Jesu, *ait Petrus ad Jesum: Bonum est nos hic esse, faciamus*, etc. q. d. O quam suave et delectabile est in hac visione commorari! quare, ô Christe, ne patiaris Mosen et Eliam discedere; ac, ut eos retineamus, faciamus eis habitaculum et tabernaculum cuique suum, in quo commorentur. Non meminit tabernaculi sui, Jacobi et Joannis, quia, ut dixi, Mosen et Eliam abeuntes volebat retinere: unde de iis, non de se et sociis erat sollicitus. Addit Abulensis q. 64. Petrum cogitasse, quod eodem tabernaculo, quo Christus, utpote ejus discipuli exciperentur: aut certe, ut Lyranus, Petrus sibi destinabat tabernaculum Christi, Jacobo tabernaculum Mosis, Joanni tabernaculum Eliæ. Addit Marcus: *Non enim sciebat quid diceret;* et Lucas: *Nesciens quid diceret*, q. d. Petrus dulcedine hujus visionis ebrius, ut eam continuaret, quasi rationis impos dicebat incongrua, mente aberrabat, et quasi delirabat. Idque primo, quia putabat Christum gloriosum, item Mosen et Eliam egere tabernaculis, iisque tribus, quasi unum tribus non sufficeret. Rursum Mosen et Eliam æquabat Christo. Secundo, quia oportebat Christum in Tabor manere, nec redire ad discipulos, quare Christum, qui est bonum universi, concludere volebat in hoc monte. Rursum felicitatem quærebat in terra, quæ est locus exilii et ærumnarum, cum illa quærenda sit in cœlo; hoc enim nobis est patria et paradisus. Tertio, quia Christum à prædicatione, passione, et cruce, ac consequenter à redemptione mundi avocabat, suam voluptatem præponens saluti omnium hominum, et voluntati Dei. Quarto, quia adhuc mortalis et passibilis, solus cum Jacobo et Joanne beatitudine perfrui volebat, ad quam tamen Deus per Christum innumeros post hanc vitam perducere destinarat. Quinto, quia volebat gloriam ante laborem, coronam ante certamen, bravium ante meritum, gaudium ante passionem et crucem; cum prius oporteret Christum et Christianos pati, et ita intrare in gloriam suam. Lucæ 24. Crux enim est via et scala ad felicitatem, et

Dulcia non meruit, qui non gustavit amara.

Hinc Christus per summum crucis opprobrium summam adeptus est gloriam. Hinc et Poeta gloriam laboris filiam nuncupat, ac vicissim S. Gregorius in Job cap. 7. vers. 2. labores vocat pignora gloriæ. Sexto, quia felicitatem in visione gloriosæ humanitatis Christi, non vero in visione deitatis collocabat. Si ergo Petrus conspexisset divinitatis gloriam, et gaudiorum bonorumque omnium abyssum, quid dixisset? Hæc enim Petri visio et voluptas erat sensibilis et corporea, eratque dumtaxat una mica, stilla et gutta respectu voluptatis et gaudii, quod percipiunt Beati in videndo et fruendo Deo, cum in eo quasi in mari deliciarum se immergunt, eoque absorbentur; juxta illud Psal. 35. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Porro visio hæc gloriæ Christi, Mosis et Eliæ in discipulis magnam ciebat non solum voluptatem, sed et admirationem et reverentiam, ac sacrum quemdam horrorem. Unde Marcus ait: *Non enim sciebat quid diceret: erant enim timore exterriti.*

5. Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos.] *Obumbravit*, id est circumdedit, et complexu suo cinxit eos, scilicet Christum, Mosen, Eliam, et tres Apostolos, inquit Abulensis, ita ut cerni non possent: quia nubes ampla erat, et valde densa, æque ac fulgida et coruscans.

Nota: Lucas c. 9. 34. sic habet: *Hæc autem illo* (Petro) *loquente facta est nubes, et obumbravit eos: et timuerunt intrantibus illis in nubem*, quod Toletus sic ex Damasceno explicat, q. d. Dum Petrus dicit: *Faciamus hic tria tabernacula*, nubes ei contradicens se mediam interposuit inter Christum, Mosen et Eliam ex una parte, et discipulos ex altera, itaque *obumbravit eos*, scilicet discipulos, ut fulgor Christi oculos discipulorum perstringens, hac nubis umbra intermedia temperaretur, itaque facilius à discipulis conspiceretur: *Et timuerunt intrantibus illis in*

nubem, id est timuerunt discipuli, cum viderent nubem complecti Christum, Mosen et Eliam, se vero ab illis per nubem excludi; *Timuerunt*, inquam, quia videbant se extra nubem illa obumbratos, ac solos deseri, ne si quid mali eis eveniret, nullum haberent, qui eis succurreret. Vel *timuerunt*, ne Christus cum Mose et Elia abiret alio, vel raperetur in cœlum, uti olim raptus erat Elias curru igneo. Cum Toleto consentit Petrus Tyræus lib. de Apparit. Christi, tract. de Transfigur. can. 4. n. 16. Estque hæc sententia probabilis.

Secundo, Barradius censet nubem venisse post discessum Mosis et Eliæ; nam ante v. 33. dixerat de iis Lucas: *Et factum est, cum discederint ab illo.* Tunc ergo *nubes obumbravit eos*, scilicet Christum cum discipulis, qui soli manserant reliqui, ideoque *timuerunt*, quia viderunt se in nubem ingredi, illaque se undique cingi, nescientes quid inde eis eventurum esset.

Tertio, optime Franc. Lucas censet hanc nubem obumbrasse, id est umbra sua circumdedisse, et cinxisse tam Christum, Mosen et Eliam, quam tres discipulos, utpote Christo vicinos, sed ita ut circa Mosen et Eliam se condensans, eos in se intrantes complectens, ex oculis discipulorum subduxerit et abduxerit, uti censet Euthymius, et Syrus, qui pro *intrantibus illis in nubem*, vertit: *Cum viderent Mosen et Eliam, qui ingrediebantur nubem;* ideoque *timuerunt*, uti explicabo v. 6. Sic et nubes suscipiens Christum ascendentem in cœlum, subduxit eum ab oculis Apostolorum. Actor. 1. Quod ergo paulo ante dixit Lucas: *Et factum est, cum discederent ab illo*, sic intellige *cum discederent*, id est cùm discessum pararent, cùm signum darent abitus, cum Jesu valedicerent, quasi mox abituri. Mox enim supervenit nubes, quæ eos complexa seorsim duxit et abstulit. Unde Arab. vertit: *Et cum vellent discedere ab eo.*

Quæres, unde et cur hæc nubes? Respondetur: Facta est à Deo per Angelum ex condensatione aeris et vaporum, ut per eam corrigeret Petri votum de tribus tabernaculis fabricandis, ostendendo Christum iis non indigere, utpote cujus thronus sit nubes lucida et gloriosa. Quocirca verisimile est Petrum, Jacobum et Joannem fuisse intra hanc nubem, non extra; tum quia vicini erant Christo, ut dixi, erantque de ejus domo et familia: tum quia nubes hæc, si solum Christum complexa fuisset, debuisset esse valde parva et demissa; jam autem magna fuit et alta, ut esset symbolum magnitudinis, celsitudinis, et magnificentiæ Dei: tum quia ideo à Christo hi tres Apostoli erant adducti in Tabor, ut essent testes certi apud ceteros Apostolos, et fideles eorum, quæ in nube circa Christum gerebantur, ac præsertim vocis Dei Patris: *Hic est Filius meus.* Ergo hæc coram et clare, sine velo et nube spectare, et audire debebant, ut essent oculati et auriti testes omni exceptione majores. Porro nubes est symbolum, æque ac velum gloriæ Dei. Hinc olim in nube, quia ipsa cœlestis est, et impervia visu, solebat Deus incomprehensibilem suam majestatem, quasi obtectam eminus, et velut per umbram Hebræis demonstrare, ut patet Exodi c. 19. v. 9. cap. 24. v. 15. et c. 34. v. 5. Unde nubes vocatur ascensus, sive vehiculum Dei. Psal. 103. 3. Item tabernaculum, thronus et sedes, non tantum majestatis, sed et omnipotentiæ, summæque efficaciæ Dei, nam ex nubibus in hostes jaculantur grandines, turbines, tonitrua, fulmina. Psalm. 17. v. 12. et seqq. Psalm. 67. v. 35. Psal. 88. v. 7. Hinc et Christus cum majestate judicaturus orbem veniet in nubibus cœli, Matth. cap. 24. v. 30. Nubes hæc ergo voci Dei Patris fuit quasi instrumentum: Christo, decus et ornamentum: Mosi et Eliæ, vehiculum: Apostolis, umbraculum. Addit Abulensis quæst. 75. et ex eo Thyræus, nube hac tegi voluisse Christum, ut ea tegeretur, dum deponeret splendorem transfigurationis suæ, ne id viderent Apostoli, sicut non viderunt ejus initium, cum primo illum assumpsit, quia dormiebant. Addit tertio S. Ambrosius in c. 9. Lucæ, quod nubes hæc splendorem corporis Christi, quem alioqui fragiles Apostolorum oculi ferre non potuissent, moderata est et temperavit. Porro ex nube hac opinatur Tolet. in Luc. c. 9. v. 34. Christum transfiguratum fuisse nocte, tempore somni: unde Apostolorum oculos gravatos fuisse, ait Lucas, ideoque mirabiliorem apparuisse Apostolis Christi transfigurationem. Splendor enim tantus mirabilior est noctu, quam diu. Verisimiliter quoque alii putant mane in aurora Christum esse transfiguratum, tum ne viderentur esse hæ præstigiæ et spectra nocturna; tum quia Christus venit ad opera lucis; Apostolorum autem oculi gravati erant ex fatigatione, ut inferius dicam vers. 8. Denique aurora est confinium lucis et tenebrarum, estque amœna, ideoque gloriæ symbolum.

Lucida fuit primo, quia gloriæ Christi erat index: unde Cajetanus censet lucem nubi huic afflatum à luce et splendore corporis Christi, aut potius, quia per eam majestas et gloria Patris loquentis repræsentabatur. Unde Petrus epist. 2. c. 1. vers. 17. nubem hanc vocat magnificam gloriam Patris ex ea loquentis, qui tamen per eamdem ornabat, et augebat gloriam transfigurationis Christi: fuit ergo nubes hæc plena majestatis et gloriæ.

Secundo, ut significaretur differentia legis veteris et novæ. In veteri enim Deus apparebat Hebræis in nube caliginosa, quia illa lex plena erat umbris et terroribus: in nova vero apparet in nube lucida, quia lex nova veritatem affert, claritatem et amorem. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus et Damascenus de Transfiguratione.

Et ecce vox (Dei Patris ad Christum) de nube, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite.) Nota primo cum S. Chrysostomo, Ambrosio, Toleto, Jansenio et aliis, patere ex Luca cap. 9. vers. 33. et seqq. hanc vocem ex nube altius à terra elevata (unde S. Petrus epist. 2. cap. 1. ait, *de cœlo*) insonuisse post discessum Eliæ et Mosis, idque hoc fine, ut Apostolis clarissimum esset et certissimum, hanc vocem ad solum Christum dirigi, non ad Mosen, vel Eliam, utpote jam absentes. Vox hæc, cum fuerit opus *ad extra*, ut loquuntur Theologi, formata est à tota S. Trinitate per Angelum, (his enim quasi ministris ad exteriora opera utitur Deus, Hebr. 1. ult.) ut repræsentaret Deum Patrem: in hujus enim persona Angelus formavit hanc vocem, uti et illam: *Ego sum Dominus Deus tuus.* Exodi 20.

Nota secundo hic, æque ac in baptismo Christi,

symbolice repræsentatam fuisse S. Trinitatem. Nam Spiritus sanctus apparuit in nube, Pater in voce, Filius in divino splendore et gloria, in quo pariter apparebat Verbi incarnatio. Videbatur enim Christus homo, et per splendorem vocemque Patris significabatur idem esse Deus, Deique Filius. Spiritus sanctus per nubem adumbratus est, quia ipse ut nubes fulgida hominem illuminat, tegit, obumbrat, fœcundat ad omne opus bonum. Ita S. Ambrosius, Origenes, Beda, et S. Thomas. Adde quod idem beat et glorificat. Hinc in baptismo Christi Spiritus sanctus apparuit in specie columbæ, quia in baptismo dat innocentiam : in transfiguratione vero, quæ est typus resurrectionis, apparuit in specie nubis, quia tunc dedit, dabitque ab omnibus malis securitatem. Paulo aliter Beda : Illic, ait, Spiritus sanctus in columba, hic in nube, quia qui fidem simplici corde servat, clare postea, quod credidit, videbit.

Hic est Filius meus.] *Duo grata vocabula,* inquit B. Cyprian. serm. de Baptismo, *Filius et dilectus*, ipso Deo dictante, *nostris sensibus imprimuntur, ut communio nominum nos associet collegio munerum, et tantæ dulcedinis nomina nostrum emolliant animum, accendantque devotionis affectum.* Porro, *non dixit* (*Deus Pater*) *In hoc est filius meus, ne alter ab altero seorsum per se positus, hoc est, divisus intelligatur, sed quo secundum dispensatoriam unionem unus idemque simpliciter accipiatur ; hic, ait, est filius meus*, ait Concil. Ephes. ex prosphonet. Cyrill. ad Imperat.

Dilectus (Syrus, *dilectissimus :* Alludit ad illud Ps. 28. 4. *Vox Domini in magnificentia*, etc., *et dilectus, quemadmodum filius unicornium*, quod de Christo per multas unicornis et Christi analogias exposui 2. Petri 1. vers. 17.) in quo mihi complacui.] In quo omnem et summam habeo complacentiam, qui solus mihi infinite placet, propter quem mihi placent quicumque placent. Vide dicta Matth. 3. 17.

Ipsum audite.] Non Mosen, qui jam abiit, sed ipsum Christum, quasi novum legis novæ legislatorem. *Audite*, ipsique et ejus mandatis per omnia credite, et obedite. Alludit ad Deuter. 18. 15. ubi Moses de Christo ait : *Prophetam de gente tua, et de fratribus tuis, sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audias.* In baptismo Christi non fuit dictum : *Ipsum audite*, quia tunc primum mundo demonstratus fuit Christus, hic vero propositus fuit ut doctor et legislator. Igitur teste Tertull., S. Leone, Damasceno, et aliis superius citatis, significatur hic abrogatio legis veteris et novæ institutio. Item Christi passio in excessu, quam de Christo loquebantur Moses et Elias, ejusque ressurrectio, ascensio, et gloria repræsentatur in ipsa transfiguratione, infernus vero et limbus in Mose, qui è limbo prodit in Tabor.

6. Et audientes discipuli, ceciderunt in faciem suam, et timuerunt valde.] Primo, quia nubes hæc videbatur eis novum quid, magnum et divinum parturire. Secundo, quia, ut habet Syrus, videbant Mosen et Eliam abeuntes intrare in nubem, ac per eam ex oculis eorum evanescere. Timebant enim, ne Moses è nube fulmina et tonitrua jacularetur, uti olim fecerat accipiens à Deo, et dans populo legem in Sinai, Exodi 19. 16; ac ne Elias è nube jacularetur ignes, uti olim fecerat, 4. Reg. 1. 10. Tertio, *audientes timuerunt*, quia vox è nube, ait Abulensis, instar tonitrui fortiter, sed suaviter resonans, et reboans, eos terrefecit et perculit. Ita S. Ephrem orat. de Transfigur. *Ad hanc*, ait, *vocem proni ceciderunt Apostoli in terram, erat enim tonitru terribile. Quamobrem voce ejus tremuit terra, et ii ceciderunt in terram.* Sic ille. *Humana fragilitas*, ait S. Hieron., *conspectum majoris gloriæ ferre non sustinet, ac toto animo ac corpore contremiscens, ad terram cadit.* Addit Origenes, Chrysost., Euthym., eos timore perculsos cecidisse in faciem, ut Deum adorarent, illique supplicarent, ne scilicet fulmen aut tonitru eos afflaret, vel aliud quodpiam malum in eos ingrueret.

7. Et accessit Jesus, et tetigit eos, dixitque eis : Surgite, et nolite timere.] Apostolos tres, quos Dei intonantis vox et majestas prostraverat, Christi humanitas erigit, ut erectos rursum sistat Deo. Ad hoc enim venerat ipse, qui est mediator Dei et hominum.

8. Levantes autem oculos suos, neminem viderunt, nisi solum Jesum.] Disparuerat ergo nubes cum Elia et Mose, Jesus quoque transacta jam transfiguratione, in pristinam faciei formam et figuram redierat.

Symbolice : Significabatur disparuisse legem et Prophetas, umbrasque legis veteris præsente Christo, ipsique locum cessisse, ac ipsum solum superesse, qui veram Evangelicæ legis lucem hominibus afferat. Unde Origenes : *Facti*, ait, *fuerunt unum Moses, id est lex, et Elias, id est Prophetæ, conversi ambo in Evangelium Christi, et non sicut prius fuerant tres, sic et manserunt, sed tres unum sunt facti;* qui transierunt in Christum, sicut lex et Prophetæ in Evangelium. Rursum cito transiit hæc gloria et delectatio transfigurationis, ut ostenderet Christus omnia in hoc mundo, etiam excelsa et divina esse brevia, sed in cœlo fore æterna, ut ad illud anhelemus; in terra enim omnia mensurantur tempore (quod fluxum est et breve), in cœlo vero stabili æternitate.

Nota : Historiam transfigurationis varie narrant S. Matthæus, Marcus, et Lucas; sed hæc fuit rei gestæ series et ordo, qui Evangelistas omnes inter se conciliat. Primo, Christus oravit : interim discipulis ex labore conscensi montis, et ex prolixitate orationis Christi somno gravatis ac dormientibus, transfiguratus est Christus. Secundo, accesserunt Moses et Elias, loquentes cum Christo de excessu (morte crucis) quem completurus erat in Jerusalem. Tertio, Apostoli è somno, hoc fulgore et colloquio excitati, viderunt gloriam Christi, cum eoque colloquentes Mosen et Eliam. Quarto, finito hoc colloquio, cum signum darent abitus, S. Petrus hac voluptate quasi ebrius, dolens eos parare abitum, petiit fieri tria tabernacula, unum Christo, secundum Moysi, tertium Eliæ. Quinto supervenit nubes subducens Moysen et Eliam, cum voce ad Christum : *Hic est filius meus dilectus*, etc., quibus territi S. Petrus, Jacobus et Joannes ceciderunt in terram, sed mox à Christo confortati et erecti, levantes oculos suos, solum viderunt

Jesum. Interim Moyses ad limbum, Elias ad locum suum per Angelum, uti adductus, ita et reductus est.

Et descendentibus illis de monte, præcepit eis Jesus dicens : Nemini dixeritis visionem : donec Filius hominis a mortuis resurgat.] *Nemini*, non tantum plebeio, ut vult S. Hieronymus, sed et Apostolo, ne cui ex eis tristitiæ, et invidiæ causam daret, dolenti scilicet, quod cum Petro, Jacobo et Joanne transfigurationi non interfuisset. Ita Damascenus, qui ait : *Ne proditorem invidiæ rabies in furorem ageret.* Unde Marcus c. 9. ait ipsos ita fecisse : *Et verbum continuerunt, in apud se.* Idem asserit Lucas. Causa cur Christus eis silentium indixerit usque ad resurrectionem, fuit, quia tunc erat futurum tempus opportunum hoc mysterium revelandi, tuncque illud intellecturi et credituri erant Apostoli, quando post passionem et mortem, in qua scandalizandi erant et turbandi, jam peractam, visuri erant ipsum resurgentem in gloria, cujus hæc transfiguratio erat typus. Unde S. Hieronymus : *Non vult*, inquit, *hoc*, scilicet transfigurationem, *in populis prædicari, ne et incredibile esset pro rei magnitudine, et post tantam gloriam, apud rudes animos sequens crux scandalum faceret.* Sic et S. Chrysost. Beda et alii. Ex resurrectione enim Christi certo cogituri erant, Christum non coactum, sed sponte ex nimio amore pro nobis crucem et mortem subiisse, ac jam gloria donatum, cum eadem judicem venturum in fine mundi, eademque gloria coronaturum eos, qui ipsius exemplo et præcepto sese abnegaverint, crucem tulerint, ipsumque secuti animas suas ejus amore perdiderint.

Tropologice Christus crucis suæ opprobrium propalans, gloriam vero transfigurationis abscondens, docet nos celare dotes et dona Dei nobis collata usque ad mortem, uti Paulus celavit suas revelationes, 2. Corinth. 12. 6; ne ob ea laudati intumescamus, et ob superbiam illis privemur. Unde Eccli. 11. 30. *Ante mortem ne laudes hominem quemquam.* Causas ibi dixi.

10. Et interrogaverunt eum discipuli, dicentes : Quid ergo scribæ dicunt, quod Eliam oporteat primum venire?] Occasio hujus interrogationis fuit, quod tres hi Apostoli in transfiguratione viderint Eliam, eumque abeuntem conspexerint. Mirantur enim, cur discesserit, cum manere debuisset, ut Christum Christique regnum et gloriam præcurreret, juxta vaticinium Malachiæ cap. 4. 6. quod citabant docebantque Scribæ; sed errabant in confusione temporum : non enim distinguebant primum Christi in carne adventum à secundo ejus adventu glorioso ad judicium. Hunc enim secundum adventum præcurret Elias, sicut Joannes Baptista præcucurrit primum. Verum Apostoli, etsi primum Christi adventum à secundo distinguerent, viderant enim primum, at necdum viderant secundum, tamen et hunc propediem fore sperabant : quia enim audierant à Christo fieri mentionem resurrectionis suæ imminentis, ejusque typum viderant in transfiguratione, putabant (sed falso) post eam statim Christum gloriose regnaturum, ac regnum gloriæ suæ, quod fiet in secundo adventu, illico inituram, ideoque mirantur et rogant, cur Elias abierit et non manserit, ut illum præeat et præcurrat. Ita S. Hieronymus, Maldonatus, Jansenius.

11. At ille respondens ait eis : Elias quidem veniet, et restituet omnia.] Id est, Judæos ad Christum quasi Messiam, ipsis et patribus promissum, convertet, quod Malachias c. 4. 6. ait : *Et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum.* Vide ibi dicta. Nam ibi Septuag. quos more suo sequitur hîc Matthæus, pro *convertet* vertunt ἀποκαταστήσει, id est, *restituet.* Unde Arabicus vertit : *Docebit vos omnia.*

12. Dico autem vobis, quia Elias jam venit, et non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quæcumque voluerunt. Sic et Filius hominis passurus est ab eis.] Salit Christus à litterali Elia ad mysticum, id est, Joannem Baptistam, juxta Canonem 23. de Baptista enim Angelus Gabriel prædixerat patri ejus Zachariæ Lucæ 7. 17. *Ipse præcedet ante illum* (Christum) *in spiritu et virtute Eliæ, ut convertat corda patrum in filios, et incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam.*

Perperam ergo Calvinistæ hæc omnia referunt ad primum Christi adventum, et Eliam eumdem utrobique (v. 11. et 12.) accipiunt, scilicet Joannem Baptistam. Censent enim Eliam, quem Malachias c. 4. v. 5. prædixit venturum, esse Joannem Baptistam Præcursorem Christi, nec alium venturum, qui cum Enoch præcurrat secundum Christi ad judicium adventum, quos multis refutavi Malach. 4. 5.

Voluit enim Christus hîc dumtaxat explicare illud Scribarum axioma ex Malachia desumptum: *Elias veniet, et vobis ostendet Christum*, quod Malachias dixerat de secundo Christi adventu, etiam mysticè posse applicari primo suo adventui. Scribæ enim non distinguebant primum adventum à secundo, uti etiamnum non distinguunt Judæi, ideoque Christum venisse negant, et venturum expectant, quia nondum apparuit Elias eum ostendens : ut ergo Christus Scribis plene et plane condescendat, et satisfaciat, concedit Eliam aliquem præcursurum utrumque Christi adventum, sed in primo fore typicum, in secundo litteralem et verum Eliam. Vult enim dicere, non per hoc, quod necdum venerit Elias, stare quo minus Judæi in se quasi Messiam credant, sed per hoc, quod perversi sint et obstinati in sua malitia ; Elias enim ille, qui ante primum Messiæ adventum promissus fuerat, id est Joannes Baptista, jam venerat et Messiam Scribis digito ostenderat : sed illi Joanni credere noluerant : unde subdit Christus : *Et non cognoverunt eum*, id est noluerunt agnoscere, ipsum esse præcursorem et indicem Christi à Deo missum ; *sed fecerunt in eo quæcumque voluerunt*, id est, eum sua vitia taxantem, ex ira et odio persecuti sunt, et tradiderunt Herodi, qui eum quærebat ad necem, ac tandem occidit ipsis applaudentibus. Matth. cap. 4. v. 12. et c. 14. v. 5. 9. 10. *Sic et Filius hominis passurus* (Syrus, *vim passurus*) *est ab eis*, id est pari modo me, ipsorum scelera castigantem, persequuntur, et persequentur, crucifigent, et occident.

13. Tunc intellexerunt discipuli, quia de Joanne Baptista dixisset eis.] Quod ipse esset Elias mysticus, et præcursor Christi.

14. Et cum venisset ad turbam, accessit ad eum homo genibus ante eum provolutus (Græce γονυπετῶν αὐτῷ, id est, *accidens ei ad genua*, velut supplex, et supplicans pro salute filii) dicens.] Lucas c. 9. 17. addit: *Factum est autem in sequenti die descendentibus illis de monte* (Tabor) *occurrit illi turba multa.* Unde patet postridie transfigurationis, hunc lunaticum à Christo esse sanatum.

15. Domine, miserere filio meo, quia lunaticus est, et male patitur.] Misere affligitur. Græce σεληνιάζεται, id est, lunationibus afficitur, juxta lunæ mutationes, epilepsia corripitur, in pleniluniis, et noviluniis morbo comitiali agitatur, non à natura, sed à dæmone, qui eum obsidet. Arabicus: *Vexatur valde in principiis lunationum.* Unde Marcus c. 9. 17. ait: *Magister, attuli filium meum ad te, habentem spiritum mutum* (causaliter, quia filium faciebat mutum) *qui ubicumque, eum apprehenderit, allidit illum, et spumat, et stridet dentibus, et arescit,* uti faciunt epileptici. Et Luc. 9. 40. *Respice*, ait, *in filium meum, quia unicus est mihi: et ecce spiritus apprehendit eum, et subito clamat, et dissipat eum cum spuma, et vix discedit dilanians eum.* Hinc Origenes, SS. Chrysostomus et Hieronymus hìc docent, epilepsiam communem non tam lunæ et humorum commotioni, quam dæmoni esse tribuendam, qui ad eam lunæ mutationibus, et incrementis vel decrementis utitur. Unde Mahomet auctor Mahometismi, epilepsia laborans, fingebat se corripi, docerique à Spiritu sancto, cum ageretur à dæmone. Hinc etiamnum Turcæ epilepticos, quasi actos Spiritu sancto, et fatidicos venerantur, cum ab humoribus à luna commotis id contingat. Luna enim in novilunio et plenilunio auget et commovet humores, præsertim melancholicos, et phlegmaticos cerebri, quibus ipsa dominatur; itaque facit ut illi cerebrum turbent, ac clamores, spumas, et totius corporis agitationes et collisiones excitent. Qui enim mania et epilepsia laborant, ex atra bile, id est, ex melancholia, maxime illa exagitantur in plenilunio, quia luna tunc plus luminis et caloris affert, sed debilioris quam fit solis: hic autem atram bilem resolvit, et commovet, nec tamen consumit: atra vero bilis commota ciet has spumas, clamores et stridores. Epileptici vero ex pituita, ac crudis et incoctis humoribus, magis exagitantur decrescente luna, et maxime in novilunio, quia tunc luna minimum habet luminis et caloris; pituita autem et pituitosi humores maxime crescunt per frigus, præsertim immoderatum. Vide Franc. Valesium sacræ Philosoph. cap. 71. Vide etiam quæ dixi cap. 4. 24. Tropologiam lunatici afferam in fine v. 21.

Nam sæpe cadit in ignem et crebro in aquam.] Dæmon enim eum agit *in ignem*, ut comburat; *in aquam*, ut mergat et suffocet.

16. Et obtuli eum discipulis tuis, et non potuerunt curare eum.] Culpam suam, puta fidei defectum, transcribit in Apostolos more hominum. Causam cur non potuerunt affert Christus, v. 20. et 21.

17. Respondens autem Jesus ait: O generatio incredula (Arabicus, *infidelis*) et perversa, quousque ero vobiscum? usquequo patiar vos? afferte illum ad me.] Origenes censet hæc dici ad novem Apostolos, qui, tribus cum Christo in Tabor ascendentibus, in valle cum turba remanserant: nam hi soli lunaticum hunc curare tentaverant eo tempore, quo tres reliqui cum Christo transfigurando in mortem secesserant. In hisce enim novem videtur fides Christi satis fuisse imminuta, tum quia in ejus præsentia nulla signa et miracula edebant, sed tantum cum absentes ab eo in missione versabantur; tum quia Christo in monte cum tribus commorante, reliquis novem quasi cum plebe derelictis, torpor quidam fidei obrepserat, ait S. Hilarius, tum quia à patre lunatici audiebant, imo oculis cernebant mali magnitudinem, et dæmonis in lunatico furentis vim et rabiem. Verum melius S. Hieronymus, Hilarius, Chrysostomus, Theophylactus, censent hæc dicta patri lunatici, ac Judæis et Scribis: in hos enim magis incredulitas, et consequenter culpa non ejecti dæmonis conferenda, quam in discipulos, ut sat colligitur ex Marco c. 9. v. 22. 23. ubi pater rogatus à Christo, an in se crederet, ait: *Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam.* Licet et Apostolos minoris, quam in re tanta opus erat, fidei privatim Christus arguat v. 20, Judæis ergo et Scribis ait Christus: *O generatio incredula et perversa*, id est, distorta, nesciens rectis incedere gressibus, ait S. Cyrillus, q. d. O duri et rebelles Judæi, durorum et rebellium ab olim patrum filii, quasi duritiem innatam, et à patribus insitam accepistis, qui cum videritis me tot, tantaque miracula patrare, tamen in me non creditis, imò illa sugillatis, quasi per Beelzebub facta, uti vobis persuadent Scribæ; quid hìc ago vobiscum? quousque improbos vestros mores, sannas et calumnias tolerabo? quousque beneficia et miracula mea in vos incredulos et ingratos, profundam et perdam? Causa, cur discipuli mei non potuerint curare filium tuum, ô Judæe, non est impotentia mea vel illorum. Dedi enim eis potestatem ejiciendi dæmones: sed causa est incredulitas tua et tuorum Judæorum, quæ obicem ponit gratiæ Dei; quia non credis, sed hæsitas, et dubitas, an ego et illi possimus illum curare. Ita S. Cyrillus. Sunt verba Christi indignantis ad Scribarum et Judæorum pervicaciam, duritiem et cæcitatem; sed mox motum hunc reprimit, et viscera misericordiæ sibi consueta assumit et exerit, sanatque lunaticum perinde ac medicus, ait S. Hieronymus, *si ægrotum videat contra sua præcepta gerere, dicat: Usquequo ad domum tuam accedam? quousque artis perdam industriam, me aliud jubente, et te aliud perpetrante? In tantum autem non est iratus homini, sed vitio, et per unum hominem Judæos arguit infidelitatis, ut statim intulerit: Afferte eum ad me.*

Afferte huc illum ad me.] Addit Marcus fusius rem gestam enarrans c. 9. 19. *Et attulerunt eum. Et cum vidisset eum, statim spiritus* (malus, puta dæmon possidens lunaticum) *conturbavit*, exagitavit *illum, et elisus in terram volutabatur spumans.* Dæmon postquam sensit Dominum, concutit puerum, ait Titus Bostrensis in Lucæ c. 9. nam irritatus præsentia Jesu, eumque metuens, ne ab eo expelleretur, cœpit furere, et lunaticum horrende vexare et torquere. Pergit Marcus: *Et interrogavit* (Christus) *patrem ejus: Quantum temporis est, ex quo ei hoc accidit? at ille ait, Ab infantia: et frequenter eum in ignem*

et in aquas misit, ut eum perderet; sed si quid potes (Ecce incredulitatem, quam Christus taxavit; dubitat enim de potentia Christi) adjuva nos misertus nostri: Jesus autem ait illi: Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. q. d. Credendo in me poteris à me impetrare sanitatem filii. Congrue Christus exegit fidem in se; non enim congruebat, ut non credentes vel dubitantes de se curaret, ac beneficia sua indignis à se aversis obtruderet. Pergit Marcus: *Et continuo exclamans pater pueri cum lacrymis aiebat: Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam.* q. d. Credo, sed in fide sum infirmus et debilis, tu ergo eam adauge et robora, ut per eam quidquid in me est incredulitatis vel hæsitantiæ, auferatur; itaque merear obtinere à te hoc sanitatis beneficium. Non dubium est, preces tam humiles et ferventes exaudisse Christum, omnemque incredulitatem ei exemisse: nam mox filium ejus, utique jam credentis, sanavit.

18. Et increpavit illum Jesus, et exiit ab eo dæmonium, et curatus est puer ex illa hora.] Marcus addit: *Et cum videret Jesus concurrentem turbam* (ut illam per hoc miraculum induceret ad credendum in se, quasi in Messiam) *comminatus est spiritui immundo, dicens illi: Surde et mute spiritus* (qui hominem hunc fecisti surdum et mutum), *ego præcipio tibi, exi ab eo, et amplius ne introeas in eum: et exclamans, et multum discerpens, exiit ab eo, et factus est sicut mortuus, ut multi dicerent, quia mortuus est. Jesus autem tenens manum ejus elevavit eum, et surrexit.* Hinc patet valde potentem et malignum fuisse hunc dæmonem, qui ausus fuit Christo adeo resistere et obstrepere ut lunaticum pene ad mortem adegerit. Quocirca verisimile est, eum non fuisse ex infimo Angelorum ordine, sed aliquo superiori: et hi enim homines invadunt et possident: unde dæmones in obsessis per exorcismos adjurati fatentur ex quo ordine sint, et subinde altiorem nominant. Hac de causa discipuli Christi non potuerunt eum ejicere, sed ejectio hæc servabatur Christo, qui magna vi, imperio, et molimine eum expulit. Hoc enim est Græcum, ἐπετίμησε, id est, increpavit, et increpando ac comminando imperavit dæmoni dicendo: *Ego præcipio tibi, exi ab eo*, quod ni feceris, ego acriter te puniam, ac invitum ex homine extrudam. Hinc et Christus Apostolis rogantibus, cur eum non potuerit ejicere, ait *Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione et jejunio*, ut habet Lucas.

19. Tunc accesserunt discipuli ad Jesum secreto et dixerunt: Quare nos non potuimus ejicere illum?

20. Dixit illis Jesus: Propter incredulitatem vestram.] Arabicus: *Propter parvitatem fidei vestræ.* Habebant Apostoli fidem; sed ad dæmonem tam potentem et ferum ejiciendum major requirebatur fides, quæ Apostolis deerat: unde Syrus versum sequentem sic vertit: *Si fuisset in vobis fides instar grani sinapis, diceretis monti huic, Decede, et decederet.*

Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic (Tabor, ex quo descendo: ita Abulensis): Transi hinc illuc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis.] Hæc est fides miraculorum, quæ non est diversa à fide justificante, ut volunt hæretici, sed eadem: una enim tantum est fides, Ephes. 4. 50. Est tamen hæc fides conjuncta cum certa fiducia divinæ opis ad miraculum, quod tentatur patrandum; quæ fiducia oritur primo ex libertate sanctæ et familiaris Deo conscientiæ, quæ familiariter quasi Deo utitur, et ad thesauros gratiæ ejus penetrat, ut illis fruatur; juxta illud 1. Joan. 3. 21. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, et quidquid petierimus, accipiemus ab eo.* Sic S. Dominicus impetrabat à Deo quidquid petebat.

Secundo, ex interno Dei instinctu quasi animantis, excitantisque homines ab hoc opus prodigiosum, ac tacite promittentis suam opem ad illud perficiendum. Vide Franc. Suarez tract. de Fide disp. 8. sect. 1. ubi docet fidem miraculorum quoad substantiam et essentiam esse actum Catholicæ fidei, quo credimus Deum esse omnipotentem et fidelem in promissis, ita elicitum et applicatum ad hoc particulare factum, ut possit generare fiduciam illam necessariam ad patrandum miraculum: unde collige, quod sicut hæc fides et fiducia est in arbitrio et potestate nostra cum gratia Dei (quam ipse dare solet), sic est quodammodo in potestate nostra facultas faciendi miracula, ac quo quis magis crescit in fide et fiducia, eo magis et crescit in hac facultate: quo quis enim Deo est familiarior, eo plura ab eo impetrat, idque significat hic Christus, et idipsum patet ex vita et praxi Sanctorum. Sic S. Bernardus docet, nos posse potiri dono prophetiæ, ut sciamus secreta Dei, si videlicet insinuemus nos in intimam Dei amicitiam, de hac enim Christus ait Joan. 15. 15. *Vos autem dixi amicos, quia omnia, quæ audivi à Patre meo, nota feci vobis.* Absolute tamen potest hæc fides esse sine charitate. Unde Paulus: *Si habuero*, ait, *omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.* 1. Corinth. 13. 2. Vide ibi dicta. Quomodo fidei tribuenda sit operatio miraculorum, docet D. Thomas de Potentia, q. 9. artic. 9.

Fidem sicut granum sinapis.] Id est, fidem exiguam specie, sed insignem virtute et efficacia, scilicet fidem humilem, nec se jactantem, ideoque parvam hominum judicio, sed in se vivam, acrem, vehementem, perfectam, ardentem instar grani sinapis: non enim solum à parvitate, uti fecit cap. 13. 31. sed et ab acredine fidem hanc comparat grano sinapis: hæc enim humilitati juncta, tollit omnem incredulitatis umbram, hæc est thaumaturga et transfert montes: ex adverso miraculorum patrationem impedit æque superba præsumptio, atque incredula diffidentia. Ita Origenes et Beda. Hæc fides eluxit in S. Gregorio Neocæsareæ Episcopo, qui montem templi fabricam impedientem, hac fide orando alio transtulit, teste Nysseno in ejus vita, et Euseb. lib. 7. Histor. cap. 25. pluraque alia miracula patravit: unde *Thaumaturgi*, id est, miraculorum opificis cognomen accepit. Simili fide similem montem in Tartaria fuisse translatum, cum Tyrannus id exigeret à Christianis ex hoc Christi promisso, narrant Epistolæ Afraticæ, et Marcus Paulus Venetus in Tartaria. Simile exemplum narrat S. Hieronymus de S. Hilarione in ejus vita. Hic enim, cum mare per terræ motum exundans undarum moles et montes gurgitum littoribus inferret, itaque mi-

naretur urbi Epidauro excidium, à civibus statutus in littore quasi obex maris, *Cum tria crucis signa pinxisset in sabulo, manusque contra tenderet, incredibile dictu est, in quantam altitudinem intumescens mare ante eum steterit, ac diu fremens et quasi ad obicem indignans, paulatim in semetipsum relapsum est. Vere illud quod ad Apostolos dictum est : Si credideritis, dicetis huic monti : Transi in mare, et fiet, etiam juxta litteram impleri potest. Quid enim interest, utrum mons descendat in mare, an immensi undarum montes repente obriguerint, et ante senis tantum pedes saxei, ex alia parte molliter fluxerint.* Hucusque S. Hieronymus.

Mystice : mons est gravis tentatio, præsertim ambitionis et superbiæ, uti docet S. Hieronymus, quæ maxime vincitur fide et spe, puta orando, sibi diffidendo et fidendo Deo : unde S. Franciscus magna et molesta tentatione spiritus pulsatus, intendens orationi, cum lacrymis, audivit è cœlo vocem : *Francisce, si habueris fidem ut granum sinapis, et dixeris monti ut transeat, transibit.* Ignarus ille sensus oraculi, clamans addidit : *Domine, qualis hic mons ?* Cui responsum : *Mons est tentatio.* Et Franciscus magno lacrymarum impetu subjunxit : *Fiat mihi, Domine, sicut dixisti :* ac statim sublata omni tentatione, perfectam obtinuit spiritus tranquillitatem. Ita Waddingus in Annalibus Minorum anno Christi 1218. num. 2.

21. Hoc autem genus non ejicitur nisi per orationem et jejunium.] Est secunda ratio, cur discipuli non potuerint ejicere hoc dæmonium : prima enim fuit ob incredulitatem petentium, et parvam fidem Apostolorum.

Nota primo, *hoc genus* non significat omne dæmonum genus, ut vult S. Chrysostomus et Euthymius, sed certum, scilicet altioris ordinis, potentissimum, perversissimum, obstinatissimum, malitiosissimum, quale erat hoc hominem obsidens, eumque faciens lunaticum et epilepticum, ac mire distorquens et exagitans, adeoque nunc in ignem, nunc in aquam cum projiciens, et perdere volens, idque ab infantia. Ita Salmeron, Jansenius, Maldonatus et alii. Addit Abulensis q. 172. apud Judæos pessimum fuisse habitum dæmonem surdum et mutum, uti hic erat, idque colligit ex eo, quod Judæi mirati sunt à Christo ejici dæmonem surdum et mutum, dixerintque : *Nunquam apparuit sic in Israel*, ut patet Matth. 9. 33. et cap. 12. vers. 22. et 23. Causa est, quod nescias, quid cum surdo et muto agere debeas, quave ratione eum juvare : cum enim sit surdus, nil eorum, quæ rogas, intelligit : cum sit mutus, nihil respondet. Ita Thyræus lib. de Dæmoniacis, part. 4. cap. 51. qui et addit difficilius expelli eos, quibus à Deo data est potestas major in corpus hominis, uti huic lunatico data fuit. Sunt enim alii dæmones minus validi, minusque pertinaces, et rebelles, nec adeo maligni, uti sunt joculares illi Lares et Lemures, qui specie parvulorum in domibus habitant, ac noctu suos jocos, vanos strepitus, et tumultus similesque ludicras terrificationes exercent. De quibus vide Delrio in magicis, et Petrum Thyræum lib. de Terrificationibus nocturnis.

Nota secundo, hoc genus dæmonum non nisi oratione et jejunio expelli : tum, quia hæc duo hominem à carne elevant ad Deum, eumque faciunt spiritalem, imo quasi Angelum carne et dæmone superiorem : tum quia oratio postulat, et jejunium meretur hanc fugationem, et ex se dæmonem cruciando fugat. Ita S. Chrysostomus : Jejunium, ait, majoris philosophiæ singulare est opus ; et hominem quasi Angelum constituit, et incorporeas potestates impugnat. Et Eusebius Emissenus homil. de initio Quadragesimæ : Homo, ait, per abstinentiam, Angelicam potest expugnare naturam, uti fecere S. Antonius, S. Hilarion, S. Macarius, et alii.

Denique oratio condita jejunio et carnis afflictione magna impetrat à Deo. Ita Abulensis, q. 173. Legi vitas multorum Sanctorum, ac deprehendi nullos fere claruisse miraculis, nisi eos, qui erant abstinentes et austeræ vitæ. Audi S. Chrysostomum hic : *Qui orans jejunat, binas possidet alas, quibus ventos ipsos volando prætervehitur : non enim oscitat, nec extenditur, nec torpet orando, quæ multi patiuntur, sed igne ardentior et terra superior est ; quare terribilis hostis dæmonibus redditur. Nihil enim est homine probo orante potentius.*

Nota tertio, Christus requirit orationem et jejunium non in utroque, scilicet in eo, qui patrat miraculum, et in eo, qui illius fructum percipit, ut vult S. Chrysostomus et Theophylactus ; sed in eo, qui illud patrat dumtaxat, uti notavit Origenes, licet dubium non sit, quin fructum percipientis oratio quoque et jejunium multum rem adjuvet, uti advertit idem Origenes, Jansenius, Maldonatus et alii.

Dices : Christus ejiciens hunc dæmonem non legitur orasse, et jejunasse. Resp. Eum paulo ante orasse et jejunasse, cum transfiguraretur in Tabor : quia in montis descensu curavit hunc lunaticum. Adde : oratio et jejunium requiruntur in puris hominibus, non in Christo, qui erat Deus, ac ut Deus solo verbo poterat dæmones omnes fugare, imo annihilare. Ita Abulensis hic quæst. 170. Porro jejunii semina hic jacit in discipulos Christus, ait S. Chrysostomus.

Tropologice Glossa : Hoc genus, ait, dæmonii lunaticorum, id est, ista carnalium voluptatum mutabilitas non vincitur, nisi spiritus oratione confirmetur, et caro per jejunium maceretur. Luna enim ob assiduas mutationes symbolum est stultitiæ et inconstantiæ, juxta illud Eccli. cap. 27. 12. *Homo sanctus in sapientia manet sicut sol : nam stultus sicut luna mutatur.* Vide ibi dicta. Vide et Ambrosium serm. 82. Audi Bedam : *Dæmoniacum hunc Matthæus lunaticum, Marcus surdum et mutum describit : significantur ergo hi, qui ut luna mutantur ; nec fidei sermonem audiunt, nec fidem confitentur : eliditur autem puer accedens ad Dominum, plerumque enim gravius à dæmonibus pulsantur ad Dominum conversi, ut odium virtutis incutiant, vel suæ expulsionis injuriam vindicent : increpat Dominus dæmonium, vitium enim arguendo et odiendo depellere debet, qui peccantem emendare desiderat, hominem vero amando fovere donec emendatum Ecclesiæ precibus reddere possit. Spumant autem, cum stultitia tabescunt. Stultorum namque est spumas salivarum ex ore dimittere. Strident dentibus, cum iracundiæ furore flammescunt. Arescunt, cum otio torpente languescunt, et nulla virtutis industria confortati enerviter vivunt.*

22. CONVERSANTIBUS AUTEM EIS IN GALILÆA, DICIT ILLIS JESUS : FILIUS HOMINIS TRADENDUS EST IN MANUS HOMINUM.] Iterat Christus suam de passione et cruce prophetiam primitus à se editam in Cæsarea Philippi c. 16. 22. ut discipuli ea præsente non terrerentur, nec scandalizarentur, nec à fide in ipsum desciscerent, quasi ipse non esset Messias, qui tam infami morte occubuisset : crux enim Apostolis fuit scandalo, adeo ut omnes eo relicto diffugerent : igitur crux identidem prædicanda et inculcanda fuit eis, ut scirent Christum non invitum nec coactum, sed sponte sua, ut patris voluntati obediret, et homines redimeret, voluisse crucifigi et mori, ideoque illud toties prædixisse. Porro iteravit hanc prædicationem *in Galilœa*, scilicet cum rediret à sua transfiguratione facta in monte Tabor, postquam sanasset lunaticum, ideoque magnam ei laudem et plausum dedissent Galilæi, ut patet ex Marco et Luca, tum ut huic laudantium calori frigidam injiceret, eumque mentione passionis et crucis temperaret, ne in vanam discipulorum gloriam erumperet; tum quia ex Galilæa pergebat in Judæam, ut patet Marci 9. 30. ubi paulo post crucifigendus erat.

23. ET OCCIDENT EUM, ET TERTIA DIE RESURGET. ET CONTRISTATI SUNT VEHEMENTER.] Ob mentionem occisionis et mortis, quia nolebant Christum mori, et per mortem se ab illo avelli ; ut hanc eorum tristitiam leniat Christus, addit, *Et tertia die resurget*. Sed ipsi hæc Christi verba et promissa non intellexerunt, nec capere potuerunt. Unde de ejus resurrectione diu dubitarunt ; ideoque Christus per multas apparitiones et signa se vere resurrexisse, probare eis debuit, ut dubium hoc ex animis eorum evelleret.

24. ET CUM VENISSENT CAPHARNAUM ACCESSERUNT, QUI DIDRACHMA (Syrus addit, *capitatim*, id est, à singulis capitibus) ACCIPIEBANT (Arabicus *vectigales*, id est, publicani exactores vectigalis), AD PETRUM, ET DIXERUNT EI : MAGISTER VESTER NON SOLVIT DIDRACHMA ?] Arabicus, *non solvit debitum*? Non asserunt, sed interrogant, quia hi exactores erant novi, vel certe novos habebant famulos, qui non sciebant, vel non recordabantur Christum elapso anno, quo habitarat Capharnai solvisse didrachma more ceterorum.

DIDRACHMA.] Didrachma erat dimidium sicli, id est, duo Regales Hispanici, sive duo Julii Italici : Siclus enim ponderabat quatuor didrachmas, id est, quatuor Julios ; erat enim argenteus. Vide dicta Exodi 30. 13. Censent Baronius, Franc. Lucas et alii, hoc didrachma fuisse sacrum, quod pendendum erat templo juxta legem à Deo latam Exodi 30. 13. Ibi enim sancit Deus, ut singuli à viginti annis et supra, cum initur census sive numerus populi, solvant didrachma templo. Judæi deinde sponte sua ex devotione, ut huic legi plenius satisfacerent, statuerunt, ut singuli singulis annis didrachma hoc solverent templo, ad sustentandos tot Levitas et Sacerdotes, ad reparanda sarta tecta, ad victimas aliaque ad usum et ornatum templi opportuna comparanda. Id patet ex eo, quod Joas rex hunc morem iniquitate temporum neglectum, vel intermissum revocarit, ut patet 2. Paral. 24. v. 5. 6. 7. 9. et ex Josepho, qui id diserte docet lib. 7. Belli c. 26. in fine. Idem lib. 18. Antiq. cap. 12. docet Judæos extra Judæam in Babylone habitantes, sacrum hoc didrachma collegisse, et Hierosolymam ad templum misisse. Verum hoc didrachma non fuisse sacrum et pendendum templo, sed profanum et pendendum Romanis vel Herodi Antipæ, qui à Romanis constitutus erat rex Galilææ, patet ex verbis Christi ad Petrum vers. sequenti : *Reges terræ à quibus accipiunt censum ?* Ergo hic census erat regius, et pro rege vel Imperatore exigebatur. Idem patet ex cap. 22. v. 21. ubi Herodiani, id est, Herodis asseclæ tentantes, quærunt à Christo, an liceat censum dare Cæsari an non ? Causa et origo hujus tributi et census fuit, quod paulo ante Christum, cum Hircanus et Aristobulus, nepotes Simonis Machabæi, de Pontificatu et regno contenderent, Pompeius ab eis arbiter interpellatus Hircano causam adjudicavit, sed Hierosolymitæ, qui Aristobulo favebant, ei restiterunt. Quare Pompeius Hierosolymam vi cepit, illamque et consequenter totam Judæam Romanis subjecit, illique annuum tributum indixit, uti diserte docet Josephus l. 14. Antiq. cap. 8. Porro quia Judæi templo pendebant didrachma, jussi sunt à Romanis pariter sibi pendere didrachma, ut ex hoc loco liquet, donec rebellante rursum Hierosolyma, eam obsedit cepitque Vespasianus, templumque evertit ; tunc enim didrachma solitum pendi templo, ipse jussit pendi Romano Capitolio. Audi Josephum lib. Belli 7. cap. 26. in fine de Vespasiano : *Stipendium Judæis ubicumque degerent, indixit, binasque drachmas singulis annis deferre in Capitolium jussit, ita ut antehac Hierosolymorum templo pendebant.* Hoc tributum ægre Romanis utpote Gentilibus pendebant Judæi, dicentes se esse populum Dei (ideoque liberum) illique debere pendere censum, non Cæsari : unde sub tempus Christi orta est secta Galilæorum, auctore Juda Galilæo, qui omne vectigal et dominium Cæsaris abnuebant, quæ tandem in apertum bellum erupit, quo à Vespasiano Judæa rursum subacta et excisa est. In hujus sectæ suspicionem vocatus est Christus et Apostoli, utpote origine Galilæi, ac novi cœlestis regni præcones, et doctores, ideoque ut se ab illa alienum Christus ostenderet, solvit hic didrachma, illudque Cæsari solvendum edixit, cap. 22. 21. Vide dicta Actor. 5. vers. 36. Ita S. Hieronymus, Beda, Jansenius, Maldonatus et alii. Exactores ergo hi tributi non ausi interpellare Christum ob sanctitatis, doctrinæ et miraculorum famam, seorsim rogant Petrum, dicuntque : *Magister vester non solvit*, id est non solet solvere, *didrachma?* An ex aliquo principis privilegio, sive aliquo alio exemptionis titulo non obligatur solvere tributum, quod quotannis viritim singuli solvunt Romanis eo loco, quem quisque incolit ? uti Christus hic incolebat Capharnaum, ideoque ibidem hoc tributum ab eo exigunt.

AIT : ETIAM.] Petrus annuit, et ex consuetudine Christi, quam viderat præcedentibus annis, respondet omnino Christum solere solvere hoc tributum.

ET CUM INTRASSET IN DOMUM (à Christo Capharnai conductam, ut dixi c. 4. 13.) PRÆVENIT EUM JESUS DICENS : QUID TIBI VIDETUR, SIMON ? REGES TERRÆ A QUIBUS ACCIPIUNT TRIBUTUM VEL CENSUM

A FILIIS SUIS, AN AB ALIENIS?] Id est, ab aliis subditis, qui non sunt filii: alienos enim opponit filiis. Ita Chrysostomus.

26. ET ILLE DIXIT: AB ALIENIS. DIXIT ILLI JESUS: ERGO LIBERI SUNT FILII.] Cum Petrus vellet domi seorsim referre Christo quæsitum exactorum de tributo, Christus arcani ejus cum ipsis collequii conscius, utpote qui in spiritu jam illud viderat et audierat, *prævenit*, id est, prior eum hac de re interrogavit, ostenditque se non obligari ad hoc tributum, aitque, *reges terræ*, etc. Est argumentum à minori ad majus, uti docet S. Chrysostomus: q. d. Regum filii cum sua familia jure communi immunes sunt à tributo per regem indicto: Ergo multo magis ego cum meis Apostolis meaque familia; ego, inquam, qui regis regum, id est, Dei ipsius naturalis, et unigenitus sum filius, immunis sum ab omni omnino tributo, quod reges terræ suis subditis indicunt. Ita sanctus Hieronymus, S. Chrysostomus et alii. Et sic intellige S. Augustinum lib. 1. quæst. Evang. c. 23. Quare ex hac Christi ratiocinatione, non recte colligunt nonnulli Canonistæ, jure divino Clericos esse immunes et liberos ab omni tributo. Pari enim ratione colligeretur, ab eodem immunes esse omnes Christianos, uti volunt Anabaptistæ. Christiani enim sunt filii Dei adoptivi, renati in baptismo per gratiam; quod tamen falsum esse docet Apost. Rom. 13. 7. et tota Ecclesia: nam hæc adoptio altioris est hæreditatis et ordinis, scilicet cœlestis, non terreni. Ita S. Hilarius, Chrysostomus, Euthymius et alii. Recte tamen et apposite ad hoc Christi dictum, reges et principes à tributo exemerunt Ecclesiasticos, qui sunt quasi de domo et familia Christi. Et hoc tantum vult hic S. Hieronymus et Canones, dum dicunt Clericos, non tantum jure humano, sed et divino exemptos esse à tributo; quia scilicet jus divinum dictat hanc exemptionem à principibus esse concedendam. Vide Lessium de Justitia lib. 2. cap. 33. dubio 4. ubi ostendit exemptionem Clericorum à tributo, esse juris, non divini, sed humani.

27. UT AUTEM NON SCANDALIZEMUS EOS, VADE AD MARE, ET MITTE HAMUM, ET EUM PISCEM, QUI PRIMUS ASCENDERIT, TOLLE, ET APERTO ORE EJUS INVENIES STATEREM, ILLUM SUMENS DA EIS PRO ME, ET TE.] q. d. Ne exactores offendantur, putentque nos Tiberium Cæsarem Romanum, quasi Gentilem aspernari, ejusque imperium ac tributum abnuere, itaque Judæos ad illi rebellandum concitare, uti fecit Judas Galilæus, vade, piscare, et staterem, quem in ore primi piscis invenies, tolle, eumque pro me et te publicanis persolve. *Stater* Græce idem est, quod Hebr. *siclus*; scilicet *pondus*: olim enim pecunia non consignata stato pondere appendebatur, et solvebatur. Porro siclus erat tetradrachmus, id est, ponderabat quatuor drachmas, id est, quatuor Regales Hispanicos sive quatuor Julios Italicos. Siclus ergo argenteus idem erat, quod Florenus Brabanticus.

Nota, Christus hic elicuit actum heroicum justitiæ, æque ac humilitatis et obedientiæ, dum solvit principi tributum, à quo jure naturæ et divino erat exemptus, ut doceret Christianismum à se institutum non esse contrarium Politiæ et regimini Politico, sed potius illud juvare eique obsecundare.

ASCENDERIT.] Ad escam hami inescatus, q. d. Quem primum hamo attraxeris. Curaverat enim Christus per Angelos poni hunc staterem in ore piscis, ut in eo ipsum Petrus piscans reperiret.

ILLUM SUMENS DA EIS PRO ME ET TE.] Quæres, cur Christus pro se solo et Petro solvit hoc tributum? Respond. Quia illud, ut dixi, viritim, sive ut Syrus habet, *capitatim* solvendum erat à singulis, non transeuntibus, ut vult Titelmanus, sed incolis et civibus. Pro ceteris discipulis non solvit, vel quia, ut vult Lyranus, ad hoc tributum obligabantur solum capita familiarum, non autem singuli de familia, vel quia discipuli Christi pauperes erant. Unde Christus eos apud exactores tacite voluit titulo inopiæ esse excusatos, ut vult Franciscus Lucas, vel quia ipsi aliunde erant oriundi, ac jam ante in alias urbes à Christo dimissi ad evangelizandum, non censebantur incolæ Capharnai, ac proinde ibi pendere tributum non tenebantur. Denique Abulensis quæst. 200. censet pro singulis Apostolis, qui habebant uxores, et liberos, ideoque erant capita familiarum, quales erant plerique præter Joannem et Jacobum, solutum fuisse didrachma ex communibus loculis, quos portabat Judas, vel ex eleemosynis amicorum idque Matthæum hic præsupponere et præterire, ut rem parvi momenti et notam; narrare vero solum didrachma Christi, quia illud per miraculum invenit in ore piscis, ut ostenderet, se ad illud non obligari, nec Cæsari esse subjectum. Pro Petro tamen Christus solvit præter debitum, tum quia Petrus exactionis hujus, æque ac solutionis erat administer; tum quia Petrus domum et familiam habebat Capharnai, ait Abulensis, ut patet Matthæi c. 8. v. 5. et 14. et Lucæ c. 4. v. 31. et 38; tum honoris causa, ut innueret ipsum suæ familiæ et Ecclesiæ vicarium, ac ceterorum Apostolorum omnium caput et principem à se destinari. Ita S. Chrysostomus, S. Hieronymus, Origenes et alii.

Moraliter, disce hic studium paupertatis in Christo, utpote qui non haberet domi vel unum siclum ad solvendum tributum, sed illud per miraculum à pisce acceperit, ut doceret Deum per pisces ceterasque creaturas pauperibus spiritu providere de necessariis, sicut Eliæ providit de victu per corvum, quasi per miraculum.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, DOCET MAJORES IN COELO ESSE EOS, QUI APUD SE SUNT PARVULI ET HUMILES. SECUNDO, V. 7. DOCET PARVULOS NON ESSE SCANDALIZANDOS, QUIA ANGELI EORUM SEMPER VIDENT FACIEM DEI PATRIS. TERTIO, VERS. 12. AD HOC PROBANDUM INDUCIT PARABOLAM OVIS ERRANTIS. QUARTO, VERS. 15. ASSIGNAT ORDINEM SERVANDUM IN CORREPTIONE FRATERNA, AC APOSTOLIS DAT POTESTATEM LIGANDI ET SOLVENDI. QUINTO, VERS. 23. OSTENDIT INJURIAS MUTUAS EX ANIMO ESSE CONDONANDAS PER PARABOLAM SERVI DEBITORIS, A QUO DEBITUM DECEM MILLIUM TALENTORUM JAM REMISSUM, RURSUM EXACTUM EST, QUIA IPSE CONSERVO SUO DEBITUM CENTUM DENARIORUM CONDONARE NOLUERAT.

1. In illa hora accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes : Quis, putas,
major est in regno cœlorum? 2. Et advocans Jesus parvulum, statuit
eum in medio eorum, 3. et dixit : Amen dico vobis, nisi conversi fue-
ritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum.
4. Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est major in
regno cœlorum. 5. Et qui susceperit unum parvulum talem in nomine
meo, me suscipit. 6. Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis qui
in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in
profundum maris. 7. Væ mundo à scandalis. Necesse est enim ut veniant scandala : verum-
tamen væ homini illi, per quem scandalum venit. 8. Si autem manus tua, vel pes tuus
scandalizat te, abscide eum, et projice abs te : bonum tibi est ad vitam ingredi debilem,
vel claudum, quam duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. 9. Et
si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te : bonum tibi est cum uno oculo
in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. 10. Videte
ne contemnatis unum ex his pusillis : dico enim vobis, quia Angeli eorum in cœlis
semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est. 11. Venit enim Filius hominis salvare
quod perierat. 12. Quid vobis videtur? si fuerint alicui centum oves, et erraverit una ex
eis : nonne relinquit nonaginta novem in montibus, et vadit quærere eam quæ erravit?
13. et si contigerit ut inveniat eam: Amen dico vobis, quia gaudet super eam magis quam
super nonaginta novem, quæ non erraverunt. 14. Sic non est voluntas ante Patrem ves-
trum, qui in cœlis est, ut pereat unus de pusillis istis. 15. Si autem peccaverit in te frater
tuus, vade, et corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem
tuum : 16. si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos, ut in ore duorum
vel trium testium stet omne verbum. 17. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ : si au-
tem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. 18. Amen dico vobis,
quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo : et quæcumque solveritis
super terram, erunt soluta et in cœlo. 19. Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consen-
serint super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cœlis
est. 20. Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.
21 Tunc accedens Petrus ad eum, dixit : Domine, quoties peccabit in me frater meus, et di-
mittam ei, usque septies? 22. Dicit illi Jesus : Non dico tibi usque septies; sed usque sep-
tuagies septies. 23. Ideo assimilatum est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem
ponere cum servis suis. 24. Et cum cœpisset rationem ponere, oblatus est ei unus, qui debebat
ei decem millia talenta. 25. Cum autem non haberet unde redderet, jussit eum Dominus
ejus venumdari, et uxorem ejus, et filios, et omnia quæ habebat, et reddi. 26. Procidens
autem servus ille orabat eum, dicens : Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi.
27. Misertus autem Dominus servi illius, dimisit eum, et debitum dimisit ei. 28. Egressus
autem servus ille, invenit unum de conservis suis, qui debebat ei centum denarios : et tenens
suffocabat eum, dicens : Redde quod debes. 29. Et procidens conservus ejus, rogabat

eum, dicens: Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. 30. Ille autem noluit: sed abiit, et misit eum in carcerem, donec redderet debitum. 31. Videntes autem conservi ejus quæ fiebant, contristati sunt valde: et venerunt, et narraverunt Domino suo omnia quæ facta fuerant. 32. Tunc vocavit illum Dominus suus, et ait illi: Serve nequam, omne debitum dimisi tibi quoniam rogasti me; 33. nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum? 34. Et iratus Dominus ejus tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet universum debitum. 35. Sic et Pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.

1. IN ILLA HORA (in illo tempore) ACCESSERUNT DISCIPULI AD JESUM DICENTES: QUIS PUTAS MAJOR EST IN REGNO COELORUM?] *Accesserunt.* Videtur repugnare Marcus c. 9. vers. 31. ubi ait discipulos in via de hac quæstione disputasse, deinde domi Christum eos prævenisse ac interrogasse, quid in via tractassent. Respondent S. Chrysostomus, et Euthymius, Apostolos sæpe inter se hanc quæstionem agitasse, ac tandem Christum eos interrogatione jam dicta prævenisse: quare cum ipsi viderent suas cogitationes Christo esse cognitas et patefactas, ultro rem aperuerunt, et quæstionem inter se agitatam Christo resolvendam proposuerunt. Occasio quæstionis fuit varia, sed proxima hæc, quod pro solo Petro Christus didrachma solverit: unde eum sibi prælatum viderunt et inviderunt, ac quisque de se inter primos promovendo sollicitus esse cœpit: sic enim in cœtibus, si unus præferatur, ceterorum statim oritur æmulatio et ambitio. Ita S. Hieronymus, Origenes, Chrysostomus et Euthymius. Audi sanctum Hieronymum: *Quia viderant pro Petro et Domino idem tributum redditum ex æqualitate pretii arbitrati sunt Petrum omnibus Apostolis esse prælatum, qui in redditione tributi Domino fuerat comparatus: ideo interrogant, quis major sit in regno cœlorum? Vidensque Jesus cogitationes eorum, et causas erroris intelligens, vult desiderium gloriæ humilitatis contentione sanare.* Rursum viderant Petrum, Jacobum et Joannem seorsim à Christo abductos in Tabor: doluere ergo, quod et ipsi non fuerant abducti. Denique audierant Christum brevi moriturum, ac post mortem resurrecturum, regnumque gloriæ suæ initurum; mature ergo præoccupant quæruntque modum, quo in eo primi evadant. Ita Maldonatus.

QUIS PUTAS MAJOR EST (Syrus, *maximus*) IN REGNO COELORUM.] Puta in regno Messiæ, quod Apostoli in terris quidem, sed cœleste et divinum à Christo instituendum expectabant, hoc est in Ecclesia (in hac enim quasi in regno suo regnat rex Christus) ac consequenter in ipso regno cœlorum; ad hos enim assurgit Christus v. 3. quia Ecclesia militans in terris tendit ad Ecclesiam triumphantem in cœlis, quasi ad regnum sibi à Christo promissum. Maldonatus per *regnum cœlorum*, accipit Ecclesiam. q. d. Qui minor, id est, humilior est in Ecclesia, hic major est in Ecclesia, ideoque major erit in cœlo. Ludit enim Christus voce *regni cœlorum.* Probat id primo, quia occasio hujus quæstionis, fuit, quod Apostoli ex eo quod Christus pro solo Petro solverit didrachma, conjecerint Petrum fore caput Ecclesiæ. Secundo, quia Christus taxat hanc quæstionem velut ambitiosam; ambitiosum autem est primas expetere in Ecclesia, non autem in cœlo. Charitas enim suadet primas optare in cœlo. Hæc sententia est probabilis. Simplicius tamen accipias proprie ipsum *cœlorum regnum*, ut patet ex eo quod ait: *Nisi efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum.* Porro taxantur à Christo Apostoli de ambitione, quia putabant regnum cœlorum simile esse regno terreno et pompatico, quod per superbiam sæpe ambitur, et per superbiam sui exaltationem, imo per vim et arma occupatur: dum ergo primas obtenturum suspicarentur Petrum, illi ex æmulatione et ambitione quadam primas hasce ambiunt, cum per humilitatem primas in eo aucupari deberent, uti eos corripiens docet hîc Christus.

2. ET ADVOCANS JESUS PARVULUM (Græc. παιδίον, id est, *puellum;* Syrus *puerulum*) STATUIT EUM IN MEDIO EORUM.] Marcus cap. 9. vers. 36. addit Christum eum in ulnas accepisse. Putatur puellus hic, ait Jansenius, fuisse sanctus Martialis, qui postea discipulus sancti Petri existens, ab eo prædicandi Evangelii causa in Galliam missus, convertit Lemovicenses, Burdegalenses et Tolosanos, de quo vide Glossam in caput unicum *de Sacra Unctione.* Sed quia alii S. Martialem constituunt unum è 72. Christi discipulis, ideoque, jam tum non puerum, sed natu grandem, non satis certa est hæc traditio. Alii S. Martialem putant fuisse puerum sive juvenem istum, de quo Andreas ait ad Christum: *Ecce puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos et duos pisces.* Joan. 6. 5.

ET DIXIT: AMEN DICO VOBIS: NISI CONVERSI FUERITIS ET EFFICIAMINI SICUT PARVULI (Syrus *sicut puerculi*), NON INTRABITIS IN REGNUM COELORUM.) *Conversi*, scilicet ab hac æmulatione et ambitione vestra, quæ saltem veniale peccatum est; ideoque impediens ingressum in regnum cœlorum, et purgatorio prius expiandum.

SICUT PARVULI.] Qui communiter non invident aliis, nec ambiunt primas, sed simplices sunt, humiles, innocentes, et candidi. Dico communiter, nam sanctus Augustinus lib. 1. Confess. cap. 7. testatur se vidisse puerum sugentem ubera matris, ex invidia expallescentem, quod videret collactaneum suum eadem matris ubera sugere: *Vidi ego*, inquit, *et expertus sum zelantem parvulum: nondum loquebatur, et intuebatur pallidus amaro aspectu collactaneum suum.* Verum nullus est *parvulus*, qui ambiat regnum vel primas in regno, uti hîc ambiebant Apostoli.

Jubet ergo Christus nos esse sicut parvulos, ait Origenes hîc: *Ut sicut pueri carent passionibus, sic et nos: sicut*, inquit, *est parvulus puer ad tristitiam, qui interdum in tempore mors tui patris vel matris ridet, et ludit, talis fiat vir,*

habitudinem puerilem, circa tristitias repellendas, perfectioris animæ ratione commutans. Similiter dices circa extollentias, quibus irrationabiliter extolluntur homines, qui non sunt Dei, quas pueri non patiuntur, nec qui conversi fuerint sicut pueri. Et nulla pene passio cadit in pueros, antequam absolute incipiant loqui. Si autem nulla, manifestum est, quia neque timor, nisi forte levis et transitorius : pueri enim malum timorem non patiuntur, ut, puta, si quis puero comminetur, ne mammam petat, vel ne ploret, terretur quidem, sed timor ejus stabilis non est. Si quis autem puerum terreat et dicat, Nisi hoc feceris occido te, numquid timet puer?

Brevius : puerorum dotes fideli cuique imitandas, ita punctim perstringit S. Hilarius : *Hi*, inquit, *patrem sequuntur, matrem amant, proximo velle malum nesciunt, curam opum negligunt : non insolescunt, non oderunt, non mentiuntur, dictis credunt, et quod audiunt, verum habent. Revertendum est igitur ad simplicitatem puerorum : quia in ea collocati, speciem humilitatis Dominicæ circumferemus.*

Via ergo in cœlum est humilitas, aditus et ostium cœli est humilitas; quia non nisi per eam patet in cœlum ingressus. Vidit in spiritu sanctus Antonius totum mundum plenum esse laqueis, ac animas cupientes in cœlum evolare, iis capi, et illaqueatas à dæmonibus in tartara detrudi. Quare ingemiscens exclamavit : *Domine, quis tot tantosque laqueos evitabit?* atque responsum audit : *Humilitas hosce laqueos omnes subterfugiet.* Ita sanctus Athanasius in ejus vita. Christus, ut zelum ambitionis Apostolorum sanet studio humilitatis, ad eam persuadendam tribus utitur rationibus. Prima est hoc versu, quod ea destitutus nequeat cœlum ingredi. Secunda est versu sequenti, quod humilitas exaltet, ut si velis fieri major in cœlo, debeas esse minor et humilior in terra. Tertia vers. 5. quod humilitas sit conformitas Christi, qui se humiliavit infra omnes Angelos et homines, usque ad mortem; ideoque qui humilem suscipit, Christum suscipit. Prima ergo ratio petitur ex pœna superborum, secunda ex præmio humilium, tertia ex conformitate humilis cum Christo.

4. QUICUMQUE ERGO SE HUMILIAVERIT SICUT PARVULUS ISTE, HIC EST MAJOR (Syrus, *sicut puerulus iste, hic maximus est*) IN REGNO COELORUM.] *Humiliaverit*, ut scilicet humilis sit per virtutem, sicut iste est per ætatem, sive ut sit parvus animo, sicut iste est parvus corpore. Jubet ergo Christus, nos parvulis fieri similes non in insipientia et imprudentia, sed in simplicitate et innocentia, ac proprie et directe in humilitate. Sic et Apostolus 1. Corinth. 14. 20. *Fratres*, inquit, *nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote, sensibus autem perfecti estote.* Causam dat Origenes : *Nec enim magnum aliquid sapere cadit in puerum, neque jactantia generis vel divitiarum. Unde videmus, quod infantes usque ad tertium vel quartum annum, licet fuerint generosi, similes se præbent pueris degeneribus, nec amplius diligunt divites pueros quam pauperes.*

Moraliter disce hìc paradoxon sapientiæ Christianæ, nimirum viam ad excellentiam esse contrariam viæ mundi, scilicet esse hanc, tendere non ad excelsa, sed ad demissa et humilia. Si vis ergo magnus esse in cœlo, ama in terra nesciri, et parvus esse inter homines, ab eisque contemni, negligi et vilis reputari. Si cupis elevari ad primos thronos in empyreo, demitte te ad imos inferni, ac te colloca sub pedibus Judæ, ut faciebat B. Franciscus Borgia, quo enim minor et humilior fueris in terra, eo major et gloriosior eris in cœlo, quia sola humilitas exaltat. Æterna enim Dei lege fixum sanctumque est : *Omnis, qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur*, Lucæ cap. 18. vers. 14. Visa est olim sedes alta et gloriosa inter Seraphinos, et vox audita : *Hæc sedes humili servatur Francisco.* Ita S. Bonaventura in ejus vita. Ratio à priori est, quod humilis profundissime se demittendo, Deum summe revereatur, honoret, et colat : quare meretur ab eo summe exaltari. Unde Ecclesiastici cap. 3. vers. 21. *Magna*, ait, *potentia Dei solius, et ab hominibus* (Græce *ab humilibus*) *honoratur.* Vide ibi dicta et Isaiæ, cap. 66. vers. 2. ad illa : *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos.*

Humilitas ergo grata et honorata est Deo, Angelis et hominibus. Quin et si politice agatur, humilitas ambienda est, quia illa ab omnibus colitur; superbia vero ab omnibus deprimitur. Hinc Aulici licet ambitiosi, se tamen mire verbis et gestu humiliant; sed quia occulta in mente laborant arrogantia difficile est animi factum non prodere vultu, quin per signa et gestus erumpat. Quocirca sanctus Hieronymus (vel potius sanctus Paulinus) epist. 14. ad Celantium : *Nihil*, ait, *habeas humilitate præstantius, nihil amabilius, hæc est enim præcipua conservatrix, et quasi custos quædam virtutum omnium : nihilque est quod nos ita et hominibus gratos et Deo faciat, quam si vitæ merito magni, humilitate infimi simus? propter quod Scriptura dicit : Quanto magnus es humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam.* Porro sanctus Hieronymus epist. 45. ad Antonium : *Dominus noster*, inquit, *humilitatis magister, disceptantibus de dignitate discipulis, unum apprehendit è parvulis, dicens : Quicumque vestrum non fuerit conversus sicut infans, non potest introire in regnum cœlorum. Quod ne tantum docere, nec facere videretur, implevit exemplo, dum discipulorum pedes lavat, dum traditorem osculo excipit, dum loquitur cum Samaritana, dum ad pedes sibi sedente Maria de cœlorum disputat regno, dum ab inferis resurgens primum mulierculis apparet. Satanas autem ex Archangelico fastigio, non aliam ob causam, nisi ob contrariam humilitati superbiam ruit.* Humilitas ergo ex homine facit Angelum, sicut superbia ex Angelo facit diabolum, imo Luciferum. Primum donum, quod ex divini luminis aspectu homini datur, est cognitio sui ipsius, ait sanctus Dionysius epist. 7. ad Titum, hoc est humilitas. Humilitas enim est virtus, qua qui sibi ex sui cognitione vilescit, ac se omnibus inferiorem reputat, sive quod se omnibus viliorem, fragiliorem et miseriorem æstimet; sive quod alios majori gratia, ceterisque Dei donis præ se dotatos pie opinetur. Aurea est gnome beati Nili : *Beatus cujus est vita excelsa, spiritus autem humilis.* Et illa S. Chrysostomi : *Nihil æque Deo gratum, atque se cum infimis numerare.* Et illa Climaci gradu 26. *Omnium ferarum venenatarum sensibilium interemptor est cervus; intellectualium vero humilitas interfectrix est.* Et illa Cæsarii hom. 30. *Sicut*

de fonte terreno et de corporali fluvio non potest aliquis bibere, nisi voluerit se inclinare, ita et de vivo fonte Christo et sancti Spiritus fluvio nemo aquam vivam haurire poterit, nisi se humiliter inclinare voluerit, propter illud quod scriptum est : Deus superbis resistit. Denique humilitatis speculum S. Hier. dat S. Paulam, de qua ita scribit in ejus Epitaphio : *Hæc sicut inter multas gemmas pretiosissima gemma micat, et jubar solis parvos igniculos stellarum obruit et obscurat : ita cunctorum virtutes et potentias suas humilitate superavit, minimaque fuit inter omnes, ut omnium major esset; et quanto se plus dejiciebat, tanto magis à Christo sublevabatur : latebat et non latebat; fugiendo gloriam, gloriam merebatur; quæ virtutem quasi umbra sequitur, et appetitores sui deserens appetit contemptores.*

5. Et qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit.] *Susceperit*, hospitio, mensa, patrocinio, vel quolibet auxilio aut favore : per *suscipere* enim hîc significatur omne genus beneficii, charitatis et benevolentiæ; *parvulum talem*, id est, qui talis est moribus, scilicet simplicitate, innocentia, et maxime humilitate, qualis hic parvulus est ætate et statura. Unde Syrus Lucæ 9. 48. vertit, *puerum tanquam istum*, id est, puero huic similem, scilicet humilitate et moribus. Patet ex antithesi versus sequentis; ibi enim pusilli vocantur non tam parvi in fide, ut vult S. Hieron., quam vere simplices et humiles; ideoque contempti et abjecti. Ita Jansen. et alii. Nota, Lucas habet *puerum istum*. Unde liquet, Christum loqui primo de puero vere parvulo, secundo de parvulo mystice, scilicet de humili et abjecto; ab illo enim ad hunc assurgit, ludit enim in voce *parvulus*. Vide Canonem 23. Sensus ergo est, q. d. Adeo humilitas, quæ fundamentum est et mensura spiritualis perfectionis, mihi placet, ut ego etiam pueris parvulis, eo quod humilitatem præ se ferant statura, ætate, et innocentia, delecter, uti iisdem ob eamdem causam (æque ac agnis, repræsentantibus Christum Agnum Dei) delectabatur sanctus Franciscus : atque velim omnes meos discipulos parvulos effici, parvulos imitari, itaque ab omnibus suscipi merebuntur : cogitabunt enim homines se in iis me suscipere, quia propter me eos suscipiunt. De me enim prædixit Isaias cap. 9. *Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis.* Similis est de parvulis vox Christi capite sequenti vers. 14. ubi ait : *Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire, talium est enim regnum cælorum. Et cum imposuisset eis manus* (benedicendo iis) *abiit inde.* Notat S. Hieronymus dici parvulum : *Quia*, inquit, *qui scandalizatur, parvulus est : majores enim scandala non recipiunt.* Addunt Marcus et Lucas : *Qui autem me suscipit, recipit eum qui misit me.* Denique causam adjicit Lucas dicens : Nam *qui minor est inter vos omnes*, id est, qui omnium vestrum est humillimus, *hic major est.* Græce hîc μέγας, id est, magnus est, scilicet per excellentiam, hoc est maximus est, scilicet apud me et Patrem meum in regno cælorum. *Humilis est*, ait S. Augustinus tract. de Pœnitentia, *qui eligit abjici in domo Domini magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum.* Hanc Christi sententiam medullitus animo impresserat S. Elisabeth, regis Hungariæ filia, quæ quotidie nongentos alebat pauperes, eisque serviebat, atque ægros, horridos, scabiosos, ulcerosos, leprosos suis manibus abluebat, saniem abstergebat, ulcera osculabatur, atque in his officiis exultabat dicebatque : *Quam bene et feliciter nobiscum agitur, quibus Dominum lavare, detergere, reclinare, atque contegere permissum est.* Ita habet vita ejus c. 26. Addebatque, sibi fixum esse, vilissima humilitatis et charitatis officia erga pauperes et infirmos exercere, adeoque, si quod vilius officium aut vitæ genus sciret, se illico illud amore Christi amplexuram. Par et æqualis sanctæ Elisabethæ fuit ejus matertera S. Hedwyg. Ducissa Poloniæ, de cujus studio in pauperes, miseros et abjectos, mira reperies in vita ejus apud Surium die 15. Octobris.

6. Qui autem scandalizaverit unum (Syrus, *offendiculo fuerit uni*) de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in (de) collo ejus, et demergatur in profundum maris.] *Scandalizaverit*, id est, ut Theophylactus, *injuria affecerit*, et, ut Chrysostomus, *despexerit.* Opponitur, enim τὸ *susceperit* vers. 5. Ita Maldonatus. Verum præstat cum Jansenio scandalum hîc proprie dictum accipere : nam ita patet accipi in sequentibus, et sic sat adhuc constat antithesis cum τῷ *susceperit*, q. d. Qui parvulum in nomine meo susceperit, id est, in mea fide, pietate, amore et cultu foverit, ac promoverit, hic me suscipit; qui vero unum ex istis pusillis scandalizaverit, id est pravo verbo, vel exemplo à me, meoque amore et cultu averterit, satius ei foret in mare demergi.

Expedit ei.] Id est, ut habet Lucas 17. 2. *Utilius est ei, si lapis molaris imponatur circa collum ejus, et projiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis.* q. d. Præstat mergi in mare, quam scandalizare parvulos in terra, quia mersio est mors corporis, scandalum vero est mors animæ, tam propriæ, quam aliorum quos scandalizat, et in peccatum inducit. Matthæus ergo relinquit Antapodoton, sive redditionem vel alteram partem comparationis, quam exprimit Lucas dicens : *Quam ut scandalizet unum de pusillis istis.* Aliter S. Hieronymus : *Expedit ei*, inquit, *quia multo melius est pro culpa brevem recipere pœnam, quam æternis servari cruciatibus : non enim vindicabit Dominus bis in idipsum.*

Quæres, quomodo hic versus nectitur præcedenti, et quid scandalum hoc pertinet ad Apostolos? Respondet S. Hieronymus : *Quanquam generalis possit esse sententia adversus omnes, qui aliquem scandalizant; tamen juxta consequentiam sermonis, etiam contra Apostolos dictum intelligi potest, qui interrogando quis major esset in regno cælorum, videbantur inter se de dignitate contendere : et si in hoc vitio permansissent, poterant eos, quos ad fidem vocabant, per suum scandalum perdere, dum Apostolos viderent inter se de honore pugnare. Quod autem dixit : Expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collum ejus, secundum ritum provinciæ loquitur, quo majorum criminum ista apud veteres Judæos pœna fuerit, ut in profundum ligato saxo demergerentur.* Mola asinaria est, quam in Palæstina, ait S. Hilarius, et Ambrosius, circa rotam gyrando vertunt volvuntque asini. Unde Syrus vertit : *Mola asini : Mola* vocatur lapis

molaris, uti vertit Interpres in Luca : hæc vocatur *asinaria*, id est, gravis et grandis, utpote quæ non ab homine (uti fit in minori, ideoque trusatili) sed ab equo, vel asino circumagi debeat; aut certe intelligitur hic inferior lapis molaris, qui superiore est major, utpote circa quem immotum lapis superior rotatur. Hic enim inferior Græce vocatur ὄνος, id est asinus, eo quod instar asini omne superioris onus, pondusque sustineat. Sic Hebræi superiorem lapidem molarem vocant רכב *recheb*, id est equitem, quod inferiori lapidi ceu equo inequitet. Hic lapis superior Latine *catillus*, inferior vero *meta* vocatur. Notent hoc clerici et religiosi illi qui inter se de honore, et primo loco ambitiose contendunt : hæc enim contentio scandalizat sæculares et laicos, ac clericatus et religionis ingens est dedecus et probrum : expediret ergo eis lapide molari mergi in mare, quam ita contendere cum scandalo populi, ut ait hic Christus.

7. Væ mundo a scandalis.] Arabicus, *per scandala*, q. d. *Væ*, id est, grandia summaque mala, tam præsentia, quam futura ex Dei ira et vindicta imminent hominibus mundi, propter scandala activa, æque ac passiva; qui enim scandalizant alios sua ambitione, et pravo vitæ exemplo, aliosque ad illud sequendum tacite alliciunt, rei sunt gehennæ; qui vero scandalizantur, et aliorum prava exempla sequuntur, hi quasi reorum sequaces et socii damnantur, ac sic utrique plectuntur et pereunt. Porro mundus plenus est scandalis, quia plenus hominibus improbis, aut libertinis, impudentibus, et cupidis, qui ut suis cupiditatibus satisfaciant, omnes scandalizant : quare major et potior pars hominum ob scandala damnatur : unde sequitur, *necesse est*, etc. Porro scandala, de quibus proprie Christus hic agit, sunt persecutiones, irrisiones, et læsiones justorum : item mala exempla, doctrinæ erroneæ, imprudenter dicta aut facta; multa enim sunt in se bona et licita, sed quia importuno loco et tempore coram rudibus indiscrete fiunt, pariunt apud eos offensionem et scandalum.

Necesse est enim, ut veniant scandala : verumtamen væ homini illi, per quem scandalum venit.] *Necesse est*, non absolute et ex se, sed ex suppositione. Nam prævisa, et supposita tam varia tot hominum indole, et corruptione; ac horum curiosa levitate, ambitione, cupiditate; illorum pravitate, et libera malitia fieri non potest, quin aliquando à nonnullis, imo crebro à multis, saltem indeterminate et in confuso fiant scandala, id est scelera, vel res tales, quæ alios præsertim pusillos scandalizent. Sic ait Paulus 1. Corinth. 11. 38. *Oportet hæreses esse.* Sic necesse est in genere, et in confuso, ut homo etiam justus aliquando peccet venialiter, licet singuli particulares ejus actus sint liberi, non necessarii, ideoque sigillatim singula peccata venialia vitare possit, sed non omnia simul; quia esto in singulis possit adhibere illam attentionem et curam, ut non peccet, tamen impossibile est, ut in omnibus simul sumptis illam adhibeat, quin aliquando illam remittat, deficiat, labatur et cespitet. Hæc enim est infirmitas mentis humanæ post lapsum. Sic necesse est, ut peritissimus sagittarius, qui certo configit scopum, quoties ei lubet, aliquando ab eo aberret, si sæpius et sæpius in illum sagittas ejaculetur. Hæc est enim fragilitas humana, ut oculi, manus et mens non possint continuare diu rigorem attentionis suæ, ut centum continuis vicibus scopum configat, sed necesse sit ut aliquando ab eo aberret.

Verumtamen væ homini per quem scandalum venit.] Quia ipse determinate et libere in hoc illove actu particulari improbo vel indiscreto dat pusillis scandalum, itaque graviter peccat, reumque se facit gehennæ. S. Hieronymus et Beda hæc attribuunt Judæ, qui summum orbi dedit scandalum, dum prodidit Christum. Verum generalis est hæc Christi sententia, quia omnibus, qui dant scandalum, væ æternæ damnationis intentat. Docet hic Christus de scandalis tria, scilicet, primo, quantum illorum sit momentum, pondus, et gravitas. Secundo, quanta sit eorumdem copia, et necessitas saltem in genere. Tertio, quanta diligentia sint cavenda, unde de tertio hoc subdit :

8. Si autem manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscide eum, et projice abs te : bonum tibi est ad vitam ingredi debilem vel claudum, quam duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum.

9. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te : bonum tibi est cum uno oculo in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.] Utrumque hunc versum audivimus cap. 5. v. 30. ubi eum explicui.

10. Videte ne contemnatis unum ex his pusillis.] Humilibus et abjectis, quos mundus quasi viles, invalidos et impotentes, miseros et inopes contemnit : quia licet ipsi sint invalidi, validos tamen habent Angelos custodes, qui vos apud Deum Patrem, quem semper vident, quasi ejus familiares et intimi, accusent, ac ejus jussu, scandala et injurias ipsis, utpote suæ curæ à Deo commissis, irrogata acriter castigent et vindicent. Prima hæc est ratio, qua probat pusillos, et abjectos, non esse contemnendos.

Dico enim vobis, quia Angeli eorum in coelis semper vident faciem Patris mei, qui in coelis est.] Ex hoc loco et ex Genes. 48. v. 16. et Actor. 12. 15. ac ex communi Patrum traditione doctores docent, Christianos omnes, imo homines omnes habere Angelum ad sui custodiam ab ortu usque ad mortem à Deo deputatum. Audi S. Hieron. *Magna dignitas animarum, ut unaquæque habeat ab ortu nativitatis suæ in custodiam sui Angelum delegatum.* Et inferius : *Salvandorum igitur per Christum orationes Angeli quotidie offerunt : ergo periculose ille contemnitur, cujus desideria ad æternum et invisibilem Deum, Angelorum famulatu ac ministerio pervehuntur.* Idem docent ceteri prisci et Neoterici doctores, quos citat Suarez l. 6. de Angelis c. 17. num. 8. et sequent., ubi contra Calvinum, et Magdeburgenses ostendit, temerarium et erroneum esse, negare, singulis hominibus à Deo dari Angelum custodem, non solum fidelibus et justis, ut videtur sentire Origenes, et Auctor Imperfecti hic; sed etiam infidelibus, impiis, et reprobis. Unde et Antichristus suum

habebit Angelum custodem, ut docet D. Thomas 1. part. quæst. 113. art. 4. ad 3. Idem Suarez c. 18. num. 7. docet, Angelos singulorum hominum custodes ordinarie esse ex nono et infimo ordine, qui communi nomine Angelorum nominatur : nonnullis tamen personis eximiis vel dignitate, vel publico officio, uti Apostolis, Prophetis, Patriarchis, Pontificibus, Episcopis, Regibus, custodes dari ex octavo ordine, qui Archangelorum dicitur. Hinc B. Virginis custos fuit Gabriel, quem multi putant esse ex ordine Seraphinorum, uti ostendi in Daniele cap. 9. vers. 21. Igitur omnes omnino homines (etiam B. Virgo) habuerunt, vel habent Angelum custodem. Excipio Christum, quia is Angelo non eguit, cum humanitatis sufficiens custos esset ipsa ejus divinitas. Habuit tamen Christus semper ad manum plures Angelos quibus quasi administris ad usus quoslibet uti poterat. Ita Suarez. Caute hîc legendus est Origenes, qui dicit Angelos custodes subinde custodia hac per negligentiam peccare, ideoque privari quandoque visione Dei, et sua beatitudine; Angelos autem parvulorum semper eos diligenter custodire, ideoque semper frui Dei visione, et beatitudine, et hoc velle hîc Christum. Hic enim est error. Angeli enim omnes sunt beati, ideoque immutabiles et impeccabiles. Ad beatitudinis enim rationem pertinet ejus constantia, continuatio, et perennitas. *Beatitudo* enim, uti eam definit Boetius, *est status omnium bonorum aggregatione perfectus :* ingens autem bonum est beatitudinis constantia, certitudo, et securitas; ergo illa in beatitudinis natura includitur.

Porro munia et actiones Angelorum custodum sunt : Primo, pericula tam corporis, quam animæ avertere : Secundo, suum clientem illuminare, instruere, et impellere ad opera bona : Tertio, coercere dæmonem, ne ei pravas cogitationes suggerat, aut peccandi occasiones offerat : Quarto, ejus orationes Deo offerre : quinto, pro eo orare : Sexto, si peccat, eum corripere : septimo, morienti assistere, eumque ad ultimam luctam confortare, et variis modis adjuvare : Octavo, post mortem animam in cœlum deducere, vel si purgatione indigeat, ad purgatorium comitari, ibique subinde eam consolari, donec ea peracta illam ad cœlum evehat. Vide Suar. loco citato c. 19. Denique officia et beneficia omnia ab Angelis collata hominibus, quæ in sacra Scriptura continentur, collegi et recensui Exodi 23. 20. et sequent. Plura vide apud Andream Victorellum l. 2. de Custodia Angelorum, ubi censet summum Pontificem summos Angelos, scilicet Michaelem et Gabrielem habere custodes.

Quæres quid connotat τὸ *Angeli eorum*, scilicet pusillorum, qui in me credunt, uti præcessit, æque ac ceterorum hominum omnium? Respondet S. Chrysostomus notare Angelos non quosvis, sed supereminentes, quasi parvulorum cura Angelis supremis sit commissa, quod S. Thomas 1. p. q. 113. art. 3. ad 1. interpretatur de supremis, non in primo et summo Seraphinorum, sed in nono et infimo ordine Angelorum, ita ut in illo supremi sint custodes hominum, medii sint custodes animalium, infimi vero sint custodes arborum, frugum, et plantarum. Huc accedit Maldonatus qui censet majores esse parvulorum quam aliorum hominum : per parvulos etiam accipit non pueros, sed humiles et justos, quorum Deum curam majorem, quam aliorum hominum habere, tota Scriptura testatur. Majores autem et honorabiliores esse parvulorum, quam aliorum hominum Angelos ex effectu probat, quia semper vident faciem Dei : non quod alii Angeli eam non videant, sed quod ea phrasi Hebræi significent, Deo aliquem esse propinquum et familiarem. Sumpta est enim ex aulæ consuetudine metaphora, ubi quo quis honoratior est, eo propinquior est regi, eoque frequentius in ejus conspectu versari solet. Ita loquitur Regina Saba de servis Salomonis 3. Reg. 10. 8. *Beati servi tui, qui stant coram te semper, et audiunt sapientiam tuam.*

Secundo, τὸ *Angeli eorum*, notat Angelos parvulorum, peculiarem eorum habere curam, præ aliis Angelis virorum et senum : parvulorum, inquam, tum eorum, qui ætate, tum qui in fide, tum qui in sorte et conditione sunt parvuli, id est, debiles, viles, humiles et abjecti. Hi enim cum minus valeant judicio et prudentia, hinc majori Angelorum indigent cura et custodia. Vulgi est axioma : *Infantes et amentes magis ab Angelis custodiri :* Sane nisi Angeli infantium haberent curam singularem, sæpius in ignem vel aquam caderent, et à porcis et bestiis læderentur, ab equis et curribus protererentur.

Tertio, *Angeli eorum* vocantur, quasi parvulorum proprii, familiares et peculiares amici : parvulos enim et humiles mire Angeli amant quasi suos, sibique persimiles : ipsi enim sunt humillimi, ac sua humilitate vicerunt superbiam Luciferi, dicentes cum duce suo S. Michaele מיכאל *mi ca el*, id est, quis ut Deus? Multis id exemplis ostendit noster Philippus Berlemont in Paradiso puerorum.

Moraliter disce hîc primo, magnam esse dignitatem animarum, ut ait S. Hieronymus, utpote quæ Angelos habent custodes : magnam vicissim esse dignationem Dei, qui nobis tam nobiles assignat pædagogos. Ipsi enim sunt de quibus dicitur Psal. 103. *Qui facit Angelos suos Spiritus, et ministros suos ignem urentem :* magnam denique esse humilitatem et charitatem Angelorum, qui nos pueros ita curant et dirigunt, nec id dedignantur, sed amant et ambiunt, quia vident Deum et Dominum suum hominem factum, ut ait S. Bernard. Quocirca idem S. Bernard. in Psal. *Qui habitat*, serm. 12. ad illa : *Quoniam Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis : Quantam,* inquit, *tibi debet hoc verbum inferre reverentiam, afferre devotionem, conferre fiduciam! Reverentiam pro præsentia, devotionem pro benevolentia, fiduciam pro custodia. Caute ambula, ut videlicet cui adsunt Angeli (sicut eis mandatum est) in omnibus viis tuis. In quovis diversorio, in quovis angulo Angelo tuo reverentiam habe : tu ne audeas illo præsente, quod vidente me non auderes.*

Rursum cum Angeli satagant nos purgare, illuminare, et perficere, par est ut eis obsequentes ad magnam sanctitatem et perfectionem totis viribus contendamus; ut Angelorum vitam et mores æmulemur, ut in carne vivamus quasi homines cœlestes, et Angeli terrestres, utpote mox socii et cives eorum futuri in cœlo. Nam, ut ait Apostolus Ephes. 2. *Jam non estis hospites et advenæ, sed cives Sanctorum et domestici Dei.* Et Hebr. 12. *Accessistis ad civitatem Dei viventis, ad multorum millium Angelorum frequentiam.* Quare omnem immunditiam carnis et spiritus,

ac præsertim superbiam et lites procul à nobis ablegemus. Nil ita ad indignationem provocat Angelos, atque dissensiones et scandala (uti docet hìc Christus) : sunt enim ipsi Angeli pacis et ædificationis, ait S. Bernard. *Exhibent enim Angeli justitiam Deo, pacem inter se, gaudium sibi*, ait idem serm. 2. de Verbis Apostoli: *Non est regnum Dei esca. Velut fumus apes fugat, et fœdus odor columbas expellit : sic Angelum vitæ nostræ custodem abigit, multa lacrymarum aspergine dignum, ac grave olens peccatum*, ait S. Basilius in Psal. 33. Rursum : *Angelica plane vita virginitas est : et qui non nubent, neque nubentur, similes erunt Angelis Dei*, ait S. Bernardus serm. de Nativit. B. Mariæ.

Denique cum Angelis nostris crebro in spiritu conversemur, et colloquamur. Unde S. Bernardus serm. 12. in Psal. *Qui habitat: Habetote*, ait, *familiares Angelos, fratres mei, et frequentate eos sedula cogitatione, et devota adoratione, qui semper vobis adsunt ad custodiam et consolationem.*

Semper vident faciem Patris.] Id est, essentiam Dei fulgidam. Angeli vident semper clare sine velo, quasi facie ad faciem : *Angeli*, ait S. August. lib. 9. de Civit. cap. 22, *incommutabili et ineffabili pulchritudine* (Dei) *cujus sancto amore inardescunt, omnia, quæ infra sunt, seque ipsos inter illa contemnunt, ut ex toto, quod boni sunt, eo bono, ex quo boni sunt, perfruantur.* Facies ergo Dei est decor et fulgor ipsius divinitatis clare se manifestans, et videndum exhibens Angelis, itaque eos beatos efficiens ; alioqui Deus proprie, uti non habet corpus, sic nec habet faciem.

Qui in coelis est.] Notant S. Gregorius 2. Moral. cap. 2. et S. Bernardus serm. 5. de Dedic. Eccles. Angelos, etiam dum cœlo exeunt, semper videre faciem Dei ; quia Deus est ubique ; sunt enim beati ubicumque sunt, ideoque ubicumque sunt, in cœlis esse dicuntur : ubi enim est Dei visio et gloria, ibi est cœlum et paradisus. Unde infert S. Gregorius : *Et mittuntur igitur, et assistunt, quia per hoc, quod circumscripti sunt, exeunt; et per hoc, quod intus quoque præsentes sunt, nunquam recedunt. Et faciem ergo Patris semper vident, et tamen ad nos veniunt; quia et ad nos spiritali præsentia foras exeunt, et tamen ibi se per internam contemplationem servant.* Et paulo ante : *Quid enim de his, quæ scienda sunt, nesciunt, qui scientem omnia sciunt?* Non ergo revocantur à custodia humilium ex desiderio redeundi ad Deum, quia à Deo nunquam distrahuntur, nec abeunt, sed ubique eum præsentem habent et vident, ac propter Deum, et in Deo, omnia agunt, et parvulos custodiunt. Nam, ut vir doctus ait : *Sic exterius implent ministerium, ut tamen interius nunquam desint per contemplationem : nam quolibet missi veniunt, intra ipsum currunt, qui ubique est.*

11. Venit enim Filius hominis salvare quod perierat.] Græce τὸ ἀπολωλὸς, id est, ut Arabicus, *quod perditum erat*, scilicet totum genus humanum Adæ patris sui peccato perditum. Est hæc secunda Christi ratio, cur pusilli et humiles non sint contemnendi, nec scandalizandi : prima enim petita fuit ab offensa Angelorum, qui pusillos custodiunt. Sensus ergo est, q. d. Ego, qui sum Christus et Filius Dei, tanti facio parvulos et humiles, ut pro eorum salute me summe humiliarim, et à cœlo me inclinarim usque ad terram, ibique carnem eorum assumpserim : quare eorum salus mihi, æque ac Patri meo singulare attulit gaudium, ut patebit ex parabola ovium, quam subjiciam vers. sequenti. Cavete ergo studiose, ne parvulos, quos ego tanto sudoris et sanguinis mei impendio redemi et salvavi, vos scandalo vestro perdatis, alioqui non tantum Angelos, sed et me, ac Patrem meum, hostes et vindices experiemini, quia injuriam et damnum, quod parvulis per scandalum irrogatis, mihi irrogatis. Ego enim parvulos amo ut meos filios, imo ut meos intimos, et singulariter electos et dilectos. Illi ergo sunt quasi meum peculium ; quod si illud mihi per scandalum adimitis, et Satanæ traditis, ego à vobis hoc damnum, ut meum repetam, et perditi gravis ultor existam.

12. Quid vobis videtur, si fuerint alicui centum oves, et erraverit una ex eis, nonne relinquit nonaginta novem in montibus (ubi de more pascuntur, juxta illud Virgilii :

Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ)

et vadit quærere eam, quæ erravit ?

13. Et si contigerit, ut inveniat eam : amen dico vobis, quia gaudet super eam magis, quam super nonaginta novem, quæ non erraverunt. Sic non est voluntas ante Patrem vestrum, qui in coelis est, ut pereat unus de pusillis istis.] Parabolæ sunt tres partes, scilicet promythium, mythos, et epimythium, hoc est, profabulatio, fabula, et postfabulatio, sive proparabola, parabola, et postparabola. Has tres partes est hìc videre ; proparabola enim, sive titulus et argumentum parabolæ est illud v. 11. *Venit enim Filius hominis salvare quod perierat.* Parabola est vers. 12. et 13. Postparabola est vers. 14. ubi ait : *Sic non est voluntas ante Patrem vestrum, qui in cœlis est, ut pereat unus de pusillis istis.* Vide Canonem 27.

Tripliciter hæc parabola applicari et explicari potest : primo generatim de Angelis et hominibus : secundo particulatim de solis hominibus ; tertio speciatim de solis parvulis. Primo ergo multi generatim, per nonaginta novem oves pascentes in montibus, accipiunt sanctos Angelos in cœlis Deo fruentes, qui nunquam peccarunt ; per ovem vero centesimam, quæ erravit, accipiunt totum genus humanum, quod in Adamo peccavit, quod ut redimeret, et in viam salutis reduceret Christus, relictis quasi Angelis, de cœlo descendit in terram factus homo. Ita S. Hilarius, Theophyl., Anselmus hìc, et Gregorius hom. 34. in Evang. Cyrillus catech. 15. S. Ambrosius in Apolog. David cap. 5. Irenæus lib. 3. cap. 21. Origenes hom. 2. in Genes. et alii plures. Hinc collige quanta sit multitudo Angelorum, quæ tantum excedit numerum omnium hominum, qui fuerunt, sunt, et erunt, quantum nonaginta novem excedunt unitatem.

Dices : Oves hæ sunt oves filii hominis, Christus autem ut homo non pavit Angelos, sed homines dumtaxat ; imo Christus necdum erat homo, cum ovem centesimam, id est, hominem quæsiturus, in mundum et carnem nostram descendit. Respondetur, Angelos esse oves Filii hominis : Primo materialiter, quia sunt oves Filii Dei, qui idem est filius hominis. Unde in postparabola non nominatur Filius hominis, sed Deus Pater, cum ait : *Sic non est voluntas ante Patrem vestrum*, etc., *ut pereat unus de pusillis istis.*

Secundo, etiam formaliter: quia Christus qua homo, est salvator quoque Angelorum; sed non redemptor, uti est hominum: nam Angelis meruit omnem gratiam et gloriam, hoc est, electionem, prædestinationem, vocationem, auxilia omnia excitantia, adjuvantia, sufficientia, et efficacia; ac denique omne meritum et augmentum gratiæ et gloriæ. Quare Christus fuit causa meritoria gratiæ et gloriæ Angelorum, ac vicissim Angeli habuere fidem vivam Christi incarnati, atque per eam justificati sunt. Ita Richardus, Albertus, Catharinus, Galatinus, et alii, quos citat et sequitur Franc. Suarez 3. p. q. 19. disp. 42. sect. 1. licet Paludanus, Durandus, Bonaventura et Alensis contrarium sentiant, scilicet Christum hominibus solis, non Angelis, meruisse gratiam et gloriam. Sic ergo Christus quasi pastor pavit Angelos.

Secundo, particulatim per oves accipi possunt soli homines, sed ita ut iis applicetur tota parabola simul non autem singulæ ejus partes, juxta canonem 28. et 29. Scopus enim Christi, sive id, in quo ipse comparationem ponit, et parabolam applicat, dumtaxat spectandus est, scilicet, q. d. Sicut pastor ovium quærit ovem errantem etiam unicam, eaque reperta gaudet, sic et Christus quæsivit genus humanum, eoque reducto gavisus est. Simul tamen proprie et directe intendit, ut patet ex postparabola v. 14. significare suum optimi pastoris zelum, scilicet quod si centum dumtaxat essent homines, è quibus unus solus errasset, ipse nonaginta novem relicturus esset, ut illum unicum errantem quæreret. Qua de re pulchra extat visio S. Carpi apud Dionysium Areopag. epist. 8. ad Demophilum. Et sic hanc parabolam explicat Christus Lucæ 15. 4. Ita Jansenius, Maldon. et alii.

Tertio, speciatim hæc parabola applicanda est pusillis, id est pauperibus, vilibus, rudibus, simplicibus, humilibus, qui pusilli sunt in sapientia, honore et opibus, virtute et prudentia. His enim applicat Christus v. 14. et ad pusillos spectant omnia præcedentia; quare pusillos velut oviculam errantem opponit 99. ovibus non errantibus, hoc est iis, qui magni sunt opibus, prudentia, virtute, auctoritate, aut magnos se æstimant: hi enim minus errare et peccare æstimantur: solent enim oves pusillæ, v. g. agni, utpote simplices et inexperti, facilius errare, quam oves grandes, quæ pastorem et socias intueri et sequi solent. Sensus ergo est, q. d. Sicut pastor habens nonaginta novem oves, si centesima pusilla, puta agnus quis, à grege aberrarit, relinquit nonaginta novem, et agnum errantem quærit: sic Christus eos, qui per gratiam suam jam in fide et virtute magni sunt, aut magnos se æstimant, quorum ingens est numerus, sibi, suorumque curæ relinquit. At vero si parvulus quis in fide, virtute et prudentia à via salutis aberret, eum per se, et per suos Angelos, doctores et prædicatores quærit, ut in viam reducat: singularis enim ipsi de pusillis, utpote ab aliis desertis, et sibi derelictis, est cura, amor, et providentia. Hunc genuinum esse sensum liquet ex dictis, et ex eo, quod Christus parabolam hanc iterans Lucæ 15. 4. ita eam explicet, nisi quod per nonaginta novem oves accipiat justos, per centesimam errantem accipiat peccatorem: hic vero per nonaginta novem accipiat magnos, per centesimam errantem vero pusillos, uti dixi, sed hoc eodem redit; magni enim sunt justi, pusilli vero sunt peccatores. Ita fere Franc. Lucas.

Gaudet super eam magis, quam super nonaginta novem, quæ non erraverunt.] Habitu magis gaudet pastor super 99. ovibus, utpote pluribus, quam super una. Unde si rogaretur, Mavisne perdere 99. oves, quam solum unam illam errantem, diceret, Nequaquam; malo enim unam perdere, quam nonaginta novem: actu tamen hic et nunc magis gaudet super una, quæ erraverat, reperta, et in viam salutis reducta; tum quia hæc nova reductio novum ingensque ciet gaudium; tum quia pellit tristitiam ex unius perditione conceptam, magis enim sentitur gaudium, quod repente succedit tristitiæ, cum ipsa tristitia in gaudium vertitur. Id patet quotidiana experientia. Referunt historiæ Romanæ matrem, quæ mœrebat ob necem filii, qui in Cannensi pugna dicebatur cæsus, cum repente eum redivivum conspexisset, præ gaudio fuisse exanimatam. Sic si urbs aliqua, vel provincia ab hæresi vel paganismo convertatur ad fidem, magis ob id exultamus, quam de ceteris urbibus, aut provinciis jam pridem conversis. Novitas enim rei magnæ et difficilis, præsertim inopinatæ, ingens ciet in mente pathos. Ab assuetis enim non fit passio, ut ait Philosophus. Hæc est quasi tertia ratio, qua Christus per parabolam probat parvulos non esse spernendos.

Sic non est voluntas ante Patrem vestrum.] Id est, sic non est beneplacitum coram Deo, sic Deus non vult, nec placet ei. Est redditio comparationis sive parabolæ, q. d. Sicut pastor non vult, nec sinit perire unam è suis oviculis, licet minimam, v. g. unum agnellum, eumque plus quærat et quærit, quam 99. magnas et validas; sic et Deus non vult perire unum ex pusillis, sed magis eum curat, quam multos magnos.

Si autem peccaverit (Syrus, *erraverit*, ut alludat ad ovem errantem, de qua sermo præcessit) in te frater tuus, vade, et corripe eum inter te et ipsum solum; si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.] Transit Christus apposite à pusillis ad peccatores, quia hi pusilli sunt, id est viles et abjecti: quid enim vilius peccato et peccatore? sicut ergo docuit non contemnendos esse pusillos, qui scandalizantur: sic nunc docet pariter non contemnendos esse peccatores, qui alios scandalizant et lædunt, nec ulciscendos esse ob illatam injuriam, sed ex charitate corripiendos, ut Dei gratiæ, et suæ saluti restituantur. Ita Chrysostomus et Theophylactus. Dat ergo Christus hoc remedium, quo tollatur scandalum, scilicet correptionem ejus, qui scandalum dedit, eoque alios læsit.

15. Si autem peccaverit in te.] Novatores quidem τὸ *in te* exponunt *te solo sciente*, q. d. Si quis peccavit secreto et privatim, secreto eum corripe; nam publice peccans, publice corripiendus est ad aliorum exemplum. Verum nusquam τὸ *in te* accipitur pro *te solo conscio*. Et Lucas τὸ *in te* exponit *contra te*. Ait enim cap. 17. 3. *Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum: si autem pœnitentiam egerit, dimitte illi*, scilicet id quod in te, id est, contra te peccavit. Sic et intellexit S. Petrus, qui vers. 21. ex hoc Christi dicto subinfert et quærit: *Quoties peccavit in me frater meus, et dimittam ei?* Alludit Christus ad illud Levit. 19. v. 7. *Non oderis fratrem in corde*

tuo, sed publice argue eum. q. d. Noli occultum fovere odium et vindictam contra proximum, qui te læsit, sed aperte et palam significa illi, te ab illo læsum, ut se emendet, læsionem tollat, tibique et Deo pœnitendo satisfaciat. Unde Tertullianus lib. 4. contra Marcionem cap. 35. hunc locum Levitici accipit de correptione fraterna, quasi illa Judæis fuerit præcepta.

Dices : Ergo solum in injuriis nobis illatis corripiendus est proximus, non autem in aliis peccatis contra Deum admissis. Respond. Neg. consequentiam, quia per synecdochen Christus sub injuriis nobis illatis, cetera omnia peccata intelligit; nam eadem, imo major aliorum peccatorum est ratio. Si enim corripiendus est proximus in injuriis nobis illatis, ergo multo magis in ceteris offensis, quibus Deum, quantum in se est, læsit. Magis enim Deum, quam nos amare debemus; ac consequenter magis ejus, quam nostras injurias avertere. Christus tamen meminit solius peccati contra nos admissi, ut vindictæ frenum injiceret, illique surrogaret charitatem, ex eaque fraternam correptionem. q. d. Si frater, id est, proximus tuus quippiam contra te commisit, te offendit et læsit, noli id ex spiritu iræ publicare et vindicare, sed prius amanter et secreto eum corripe; subintellige, Si spes est emendationis, scilicet quod ipse privatim à te monitus, se emendabit et corriget : alioqui si hæc spes non subest, omissa privata correptione eundum est ad correptionem coram testibus : quod si nec in hac sit spes, denuntiandus est Ecclesiæ, id est, pastori, vel prælato : si nec in eo sit spes emendationis, correptio hæc omnino omittenda est, et Deo relinquenda. Ratio à priori est, quod sicut charitas me obligat, ut succurram proximo in gravi necessitate corporali constituto; sic magis me obligat, ut succurram ei in spirituali necessitate, qualis est status peccati et damnationis : hic enim longe pejor est statu famis, carceris, vel mortis. Porro recte Suarez 2. 2. q. 33. Præter spem fructus, inquit, ut obliget hoc præceptum, necesse est, ut proximus indigeat mea correctione; quia videlicet probabiliter timeo, nisi corrigam proximum, similia peccata commissurum, vel certe longo tempore, et cum gravi damno suo in eo peccato permansurum. Probatur, quia hoc est præceptum affirmativum misericordiæ; ergo non obligat, nisi juxta regulas similium præceptorum : ergo tantum in articulo necessitatis. Quare S. August., Chrysostomus, Hieronymus, Basilius, Theophylactus, quos citat et sequitur hic Salmeron tom. 4. tract. 11. pag. 8. qui præceptum hoc correptionis tantum accipiunt de corripiendo eo, qui nos offendit, intelligendi sunt, q. d. Id expresse dumtaxat hic à Christo nominari et præcipi; sed non negant implicite sub una peccati specie, totum reliquum peccati genus subintelligi. Causam dat S. Chrysostomus : *Facilius*, ait, *sustinet correptionem, qui fecit injuriam, ab eo, qui passus est, cum videt eum suam salutem quærere, et non vindictam, maxime si solus corripiat.* Ut hoc plenius intelligatur,

Quæritur, an hæc correptio sit præcepti, an consilii dumtaxat. Rursum an omnes fideles obliget, an sacerdotes tantum et superiores? Primo, S. Augustinus, Chrysostomus, Hilarius, Basilius, Theophylactus, Michael Medina, Bonaventura, et ex iis Salmeron, jam citati, censent correptionem, de qua Christus hic agit, tantum spectare eos, qui in nos peccarunt, q. d. Eum, qui te læsit, noli ulcisci, sed amanter corripe, et sic correptionem hanc esse consilii potius, quam præcepti. Multis rationibus id probat hic Salmeron, qui caute et acri oculo hic est legendus, imo totus perlegendus. Videtur enim tract. 11. hunc correptionis modum à Christo sancitum convellere, et reprobare quasi inutilem, obscurum, et sæpe perniciosum. Verum loquitur ipse ex sententia non sua, sed aliorum citatorum, ut ipse expresse profitetur initio c. 11. Rursum non convellit sententiam Christi, sed Interpretum et Scholasticorum, qui sententiam Christi extendunt ad omnes omnino casus, ut velint hunc ordinem corripiendi servari in omnibus omnino peccatis, et peccatoribus, cum Christus expresse tantum eum sanciat in correptione eorum, qui in nos peccarunt. Ostendit enim ipse hunc ordinem sæpe non posse servari, nisi cum pernicie reipublicæ, ut clare patet in hæresi, quæ ut cancer serpit. Idem ostendit Gregorius de Valentia 2. 2. quæstion. 33. ubi sex casus recenset, in quibus ordo hic à Christo in correptione sancitus, servari nequit. Et Suarez tom. 4. de Religione lib. 10. cap. 7. ubi fere argumentis Salmeronis utitur, ex iisque docet, probabilem esse istorum sententiam, qui dicunt Christum hic tantum sancire, ut illos, qui nos læserunt, non ulciscamur, sed fraterne corripiamus. Denique Salmeron tractat. 10. communem Interpretum de corripiendis peccatoribus quibuslibet explicationem et doctrinam sequitur, multisque confirmat.

Secundo, Joannes Andreæ apud Panormit. in caput. *Novit* de Judiciis, et Armacanus in quæstion. Armenorum, censent correptionem præcipi sacerdotibus, et prælatis dumtaxat : laicis vero et subditis consuli, non præcipi. Favet capit. *Sed illud*, distinct. 45. et Glossa in capit. *Si quis peccaverit*, 2. quæstion. 1. ubi durum esse dicitur, omnes ad hoc præceptum teneri : quia omnes transgressores ejus constitueret, cum vix aliquis illud servet, exceptis prælatis. Favet, quod Christus mox solis Apostolis dicat : *Quæcumque alligaveritis super terram*, etc. Huc accedit Franciscus Majoris (videtur legendum Mayronis, qui à Parisiensibus Doctor Illuminatus nuncupatur) citatus à Salmerone, qui commentans in lib. 1. S. Augustini de Civit. Dei cap. 9. ait : *Nunquam est peccatum mortale correptionis omissio, nisi cum eam omittens peccato alterius consentit, aut cooperatur. Si autem malum alterius dissimulet, vel in ipso citra consensum delectetur, est veniale.* Verum hoc nimis est laxum.

Tertio, alii censent correptionem hanc solis justis præcipi, quia non congruit, ut peccatorem corripiat is, qui eodem aut simili peccato est obnoxius. Favere videtur huic opinioni Abulensis. Verum dico correptionem hic à Christo sancitam non tantum consilii esse, sed et præcepti, ac omnes fideles obligare : nam licet Christus expresse tantum dicat corripiendos eos, qui in nos peccarunt : tamen à pari vult illud extendi ad quoslibet peccatores. Ita passim Interpretes et Scholastici omnes cum D. Thoma 2. 2. quæst. 33. ac fuse Suarez tom. 4. de Religione, lib. 10. c. 7. num. 11. Patet ex τῷ *frater* : Frater enim significat quemvis fidelem et Christianum, ac potius æqualem, quam superiorem. Licet enim infideles quandoque quoque corri-

gendi sint : tamen Christus hîc tantum agit de fidelibus, utpote suis, suæque Ecclesiæ subditis : nam infideles ab Ecclesia puniri vel excommunicari nequeunt, cum ei non subsint.

Ratio à priori est, quia hoc correptionis præceptum tam quoad substantiam, quam quoad modum et ordinem, non tam positivum est et juris divini (utpote à Christo, qui Deus est, hîc sancitum) quam juris naturæ, connaturale scilicet charitati et gratiæ. Charitas enim exigit, ut proximum peccantem in viam salutis corripiendo reducamus, atque ut pudori (*Ne, si semel pudorem atque verecundiam amiserit, permaneat in peccato*, ait S. Hieronymus) et famæ ejus consulamus : primo secreto; deinde, si id non juvet, coram uno aut altero teste eum corrigamus. Agitur enim hîc de correctione non publica et judiciali, quæ ad justam scelerum punitionem ac damni, per illa reipub. illati, reparationem et satisfactionem refertur; sed de privata, quæ ad proximi peccantis emendationem et salutem dirigitur et tendit. Hanc rationem dat urgetque S. Augustinus serm. 16. de Verbis Apostoli : *Corripe*, ait, *inter te et ipsum solum intendens correctioni, parcens pudori. Forte enim præ verecundia incipit defendere peccatum suum, et quem vis correctiorem, facis pejorem.* Et nonnullis interjectis : *Obliviscere injuriam tuam, non vulnus fratris tui, nec sinas eum tuo silentio perire. Si solus nosti, et vis coram pluribus arguere, non es corrector, sed proditor.*

Quare ut hæc correptio, quæ ex se est odiosa, sit fructuosa et efficax, duo maxime requiruntur, scilicet charitas et prudentia, sive discretio. Charitas, ut is, qui peccat, sentiat correptionem proficisci non ex odio vel fastu, sed ex amore et compassione. Prudentia, ut fiat modeste, leniter, ac eo loco, tempore et modo, quo putatur is, qui peccavit, eam grato animo accepturus, et se emendaturus, juxta illud Apostoli Galat. 6. 1. *Instruite in spiritu lenitatis*, etc. Sapienter S. Gregorius Nazianzenus orat. de Modestia in disputationis fervore servanda : *Hanc rationem*, inquit, *tene, ut partim illum corrigas, idque leniter et humane, non ut hostis, neque ut durus et rigidus medicus, neque ut sectionibus tantum et cauteriis adversus morbum sciens grassari; partim teipsum accuses, infirmitatisque tuæ tibi conscius sis.* Et S. Leo epist. 84. ad Anastasium Thessalon. Episcopum cap. 1. *Plus*, inquit, *erga corrigentem agat benevolentia, quam severitas; plus cohortatio, quam commotio; plus charitas, quam potestas.*

Porro tanta est mutuo nos corrigendi necessitas, ut quidam sanctus Pater dicere solitus sit mundum nulla alia de causa magis perire, quam ob omissionem correptionis fraternæ, et ob violatum vitandæ fornicationis præceptum. Et sanctus Augustinus lib. 1. de Civit. Dei. cap. 9. ob omissionem fraternæ hujus correptionis testatur, in hoc mundo bonos cum malis gravissimis calamitatibus affligi. S. Gregorius lib. 7. ep. 117. et citatus distinct. 8. cap. 5. *Consentire videtur erranti*, inquit, *qui corripienda, ut resecari debeant, non occurrit.* Unde Glossa : *Ita peccat*, ait, *qui videns fratrem peccare, tacet, sicut qui pænitenti non indulget.* Causas accusantes vel excusantes à correptione dat S. Augustinus lib. 1. de Civit. cap. 4. *Plerumque enim*, ait, *à malis docendis, admonendis, aliquando etiam objurgandis et corripiendis male dissimulatur, vel cum laboris piget, vel cum eorum inimicitias devitamus, ne impediant et noceant in istis temporalibus rebus, sive quas adipisci adhuc nostra cupiditas appetit, sive quas adhuc amittere formidat infirmitas. Si autem propterea quisque objurgandis et corripiendis male agentibus parcit, quia opportunius tempus inquiritur, vel eisdem ipsis metuit, ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonam vitam et piam erudiendos impediant alios infirmos, aut premant, atque avertant à fide, non videtur esse cupiditatis occasio, sed consilium charitatis. Longe autem graviorem habent causam Ecclesiarum Præpositi, qui in Ecclesiis constituti sunt, ut non parcant objurgando peccata.* Hanc correptionem docet nos ipsa elementorum natura : sic enim ignis castigat, et urendo purgat aerem : aer per flabra ventorum castigat, purgatque aquam : aqua pariter terram. Accedit vocis etymon : *Corrigere* enim est simul *cum alio regere :* qui enim à se solo regi nequit, necesse est, ut ab alio se adjuvante et corripiente regatur. Singulares in corrigendo extitere Moyses, populum idololatram capite plectendo ; Phinees, Helias, Joannes Baptista, et Christus Dominus, qui de templo, flagello facto ex funiculis, bis ejecit vendentes et ementes : neque charitas Christiana in aliquo esse potest, nisi fratri peccanti medicamentum correptionis adhibeat.

Denique ordinarie correptio fraterna obligat dumtaxat, cum peccatum est grave et mortale : licet enim Cajetanus, Valentia et D. Soto censeant nos obligari etiam ad corripiendum, cum peccatum est veniale : tamen id communiter non videtur verum, nec in praxi usitatum, nisi ex veniali sequatur grave damnum vel scandalum : alioqui enim ad singula venialia corripere, et corripi, esset onus corripienti, æque ac correpto intolerabile, imo moraliter impossibile. Ita Abulensis, Adrianus, Paludanus, Gabriel, Sylvester, quos citat et sequitur Suarez 2. 2. tract. de Charitate, disput. 8. sect. 2. et Dom. Bannes 2. 2. quæst. 33. art. 2.

Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.] q. d. Pereuntem salvasti, ac lucratus es Deo et cœlo eum, qui erat reus gehennæ et Satanæ, imo lucratus es eum tibi, quia et tu et ille damnum passi eratis ex discordia, ait S. Chrysostomus : *Per salutem enim alterius nobis quoque acquiritur salus*, ait S. Hieronymus.

16. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos (vel seorsim et vicissim nunc unum, nunc alterum, ut ait S. Hieronymus, vel potius utrumque simul) ut in ore duorum vel trium testium stet (Syrus, *constet*) omne verbum.] Jubet Christus, ut si correptus secretam monitionem respuat, corripiatur coram uno aut duobus, duabus de causis. Prima est, ut qui coram uno non erubuit, erubescat coram pluribus, utque plures testes eum de peccato facilius et efficacius convincant, ac emendationem persuadeant. Ita S. Chrysostomus, Theophilactus, et S. Augustinus serm. 16. de Verbis Domini. Secunda, ut si nec coram eis velit audire, seseque corrigere, illi sint testes, qui idipsum Ecclesiæ attestentur.

Ut in ore duorum, etc.] Citat Deuter. c. 19. vers. 15. Vide ibi dicta. Requisivit duos testes;

cum ergo hic ait *trium*, annumerat ipsum correptorem.

17. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ.] Hic est tertius gradus in ordine correptionis servandus, ut scilicet qui nolunt audire monentem, nec testes, deferatur ad Ecclesiam, id est, ad pastorem et superiorem, sive Prælatum, tanquam ad patrem spiritualem, æque ac judicem, ut tanquam paterne, sed majori auctoritate et pondere peccatum corripiat et feriat, itaque emendet: sin ille nolit corrigi, eum à cœtu fidelium ut judex excludat et abscindat. Quinque actus, ait Suarez, notandi sunt in hoc ordine ex Matth. 18. Primus, est admonitio secreta: *Corripe eum inter te et ipsum solum.* Secundus, correptio: *Coram uno vel duobus adhibitis.* Tertius, denuntiatio: *Dic Ecclesiæ.* Quartus, correptio Prælati: *Si Ecclesiam non audierit.* Quintus, coactio per excommunicationem: *Sit tibi tanquam Ethnicus.* Qui omnes actus per se singuli cadunt sine dubio in præceptum, quia eodem tenore omnes proponuntur, et omnes fundantur in charitate et misericordia.

Porro varias ob causas hic ordo omitti vel inverti potest, ac subinde debet, ut is, qui peccavit, statim deferatur ad superiorem, uti ostendit Salmeron hic, et Gregorius de Valentia 2. 2. q. 33. Prima causa et casus est, cum peccatum est publicum, ut famæ ejus, qui peccavit, per secretam monitionem consuli nequeat, multo minus scandalo publico, quod peccans peccando dedit. Secundo, cum peccatum est noxium tertiæ personæ, vel reipublicæ, uti est hæresis, quæ ut cancer serpit, ideoque statim summa vi per pastorem et Episcopum inhibenda et recidenda est. Tertio, si constet monitionem secretam, vel coram testibus non profuturam; nam, ut ait Adrianus: *Frustra niti, et nihil aliud laborando, quam odium quærere, extremæ dementiæ est.* Quarto, si correptus cedat juri suo, suæque famæ, ac contentus sit ut peccatum suum illico deferatur ad superiorem, uti in Societate Jesu, qui eam ingrediuntur, expresse rogantur hac de re in examine, ac rogati respondent se contentos esse, ut id fiat. In Societate ergo et aliis religionibus similibus, recte et perfecte per omnia ordinatis, alius corrigendi ordo præscribitur, scilicet ut statim res deferatur ad Superiorem, quia religiosis proponitur hæc regula in ingressu; unde ipsi cedunt juri famæ suæ: non ergo illis fit injuria. Ratio est prima, quia ad bonum publicum expedit, ne peccatum inficiat alios, ut à Superiore statim ei obvietur: defectus enim noxius religioni vix potest efficaciter corrigi sine superiore, imo vix est spes emendationis perfectæ sine superiore. Secundo, quia religio est schola humilitatis, mortificationis, contemptus honoris, et famæ. Tertio, quia religiosi sunt fratres; qui autem corripit, videtur agere superiorem alterius: eum enim docet, corrigit, instruit. Unde hæ correptiones æqualium in religione sæpe sunt odiosæ, et lædunt charitatem. Hinc regula nostra jubet, ne quis alium reprehendat. Quarto, quia in Societate nostra singuli tenentur reddere rationem conscientiæ, suosque exponere defectus superiori: ergo et pati, ut alii, si viderint illos, eidem aperiant. Quinto, quia directio religionis est spiritualis et paterna: ut ergo superior singulos et omnes dirigere possit in spiritu et pace, expedit eum omnes singulorum defectus nosse. Ita docet S. Bonaventura in c. 17. Lucæ et in Regul. S. Francisci, qui fuit magister generalis ordinis Minorum; imo sub eo celebratum fuit capitulum generale, in quo jubetur incarcerari, qui aliter docuerit. Et S. Augustinus ep. 109. in regula monacharum sancit, ut si monacha alterius petulantem oculi jactum viderit, secreto moneat; si iteret petulantiam, imo ex veniali forte fiat mortalis, deferat ad superiorem. Similia habet S. Basil. in regulis fusius explic. reg. 46. Temere ergo hoc statutum religionum carpserunt nonnulli: Statuta enim hæc probata sunt à Sede Apostolica. Idem diserte decernunt statuta ordinis Prædicatorum dist. 1. c. 18. Ita S. Thomas, Richardus, Angelus, Salmeron, Suarez, et alii. Vide Suarez tom. 4. de Relig. c. 7. ubi addit in Societate et ceteris religionibus servari quoque hunc ordinem Christi, ut si spes certa sit, secretam monitionem emendaturam proximi defectum, non deferatur ad superiorem. Porro in visitationibus Episcoporum et Abbatum alius quoque servatur ordo. Ipsi enim sub censuris jubent peccata sibi denuntiari. Verum hi procedunt non per modum correptionis fraternæ, sed judiciariæ inquisitionis, vel accusationis, de quo hic non agit Christus. Vide Lessium de Justitia et Jure.

Denique hic notandi sunt tres canones, qui si serventur, non peccabitur in ordine correptionis fraternæ. Primus est, bonum publicum, v. g. reipub. vel communitatis præponderat, ideoque præponendum est bono privato. Secundus, bonum animæ et salutis proximi præponderat, et præponendum est bono famæ ejusdem. Tertius, famæ proximi semper consulendum est, quantum salvo bono communi et animæ proximi fieri potest.

Dic Ecclesiæ.] Proprie, id est, pastori proprio, qui Ecclesiæ tuæ præest: ut hoc plenius intelligatur, Quæritur, quid hic significet Ecclesia? S. Hieronymus et S. Anselmus hic, ac S. Gregorius lib. 4. epist. 38. intelligunt fidelium cœtum et multitudinem; quasi Christus hic velit, ut coram ea talis arguatur, ut pudefiat, itaque emendetur. Hoc avide Zuinglius et Novantes sequuntur, ut democraticum et populare Ecclesiæ regimen sanciant, itaque populo adulentur. Unde Castalion pro *dic Ecclesiæ*, profane vertit *dic reipub.* Alii, *dic communitati.* Verum S. Chrysost., Theophyl., Euthymius et alii, passim per Ecclesiam accipiunt Ecclesiæ pastores et Prælatos, qui Ecclesiam sive seorsim, sive in synodo et Concilio repræsentant; sicut magistratus repræsentat rempublicam, et rex regnum. Et probatur primo, quia Christus jubet hic Ecclesiam audiri, id est, Ecclesiæ obediri à reo, alioqui hoc ipso habendum pro excommunicato, imo pro Ethnico. Hæc autem obedientia Prælatis tantum Ecclesiæ defertur, ut patet, imo hæc ratio persuasit Calvino, id quod dicimus. Secundo, quia Christus Ecclesiam explicans, subdit: *Quæcumque alligaveritis*, vos, scilicet ô Apostoli Ecclesiæ principes, et qui vobis succedent, Episcopi, et pastores. Tertio, quia perpetua Ecclesiæ praxis ita habet, ut ad pastores, Episcopos, Pontificem, aut Concilium generale Episcoporum talis deferatur, non autem ad populum. Quarto, quia contrarium facere, esset contra jus naturæ, essetque gravis injuria in proximum: esset enim eum infamare, si ejus crimen sit occultum. Calvinistæ

ergo illi, qui suos adulteros, eorumque adulteria, aliaque crimina publice in Ecclesia promulgant et traducunt, quasi Christus idipsum hic præceperit, graviter errant, peccantque contra charitatem, ac subinde contra justitiam, cum scelus est occultum; quia famam fidelibus adimunt, eosque publico probro et contumelia afficiunt. Sensus ergo est q. d. Si frater correptus noluerit corripienti secreto, vel etiam coram duobus testibus auscultare, deferatur ad Ecclesiæ Præsulem, qui quasi rector Ecclesiam repræsentat, ut qui privatos despexit, Prælatum saltem revereatur, eique corripienti obediat: quod si facere nolit, Prælatus, qui non tantum privati corripiendi, sed et totius Ecclesiæ curam gerit, ut illi provideat, ne correpti contumacia et scelus in fideles Ecclesiæ proserpat, deposita persona patris assumat personam judicis, eumque ab Ecclesia, velut ovem contagiosam à grege separet, excommunicet, et expellat. Hinc patet contra eosdem Novantes Ecclesiam esse visibilem, utpote quæ adiri debeat à corripiente, ac videri et audiri à correpto.

Dices: Ergo si ipsi Prælati peccent, ac præsertim ipse Papa, debebit pariter deferri ad Ecclesiam, id est, ad Concilium generale: ergo illi Papa est subjectus, ac consequenter Ecclesiæ regimen est Aristocraticum, non monarchicum. Ita Abulensis hic q. 108. Panormitanus, Gerson, Almainus, et alii, qui ex hac sententia, in Concilio Basileensi de Papatu deposuerunt Eugenium IV. Pontificem. Verum hoc temerarium eorum factum paulo post reprobavit et retractavit Concilium Florentinum. Resp. ergo negando consequentiam, quoad Papam (Episcopi enim, si peccent, deferendi sunt ad Papam, ab eoque corripiendi.) Hæc enim non pertinent ad Papam, sed ad alios omnes, qui habent superiores: nec enim Papa in terra habet superiorem, ne Ecclesiam quidem, aut Concilium generale; cum ipse totius Ecclesiæ sit caput, ut cum Concilio Lateran. sub Leone X. sess. 11. perpetuus habet Ecclesiæ usus et sensus. Unde illud olim à Concilio 180. Episcoporum Sinuessæ S. Marcellino Pontifici post lapsum pœnitenti acclamatum est: *Tuo te ore, non nostro judicio judicas, nam prima sedes à nemine judicatur*, teste S. Damasc. et Platina in ejus vita et habetur distinct. 21. can. 7. *Nunc autem.* Papa enim in Ecclesia plus est, quam rex in regno: hic enim à repub. suam accipit potestatem, Papa vero suam potestatem non accipit ab Ecclesia, sed immediate à Christo: quare nullo casu ab Ecclesia deponi potest, sed tantum declarari excidisse Pontificatu, si v. g. incideret (quod absit) in publicam hæresim, ideoque ipso facto desineret esse Pontifex, imo fidelis, et Christianus.

Quod si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus et publicanus.] Qui enim Ecclesiæ Præsulem monentem contemnit, totam Ecclesiam, quam ille repræsentat et regit, contemnit: ac proinde hoc ipso ostendit se nolle Ecclesiæ esse filium et civem: quare non fidelis et Christianus, sed Ethnicus et publicanus, id est, publicus peccator habendus est. Publicani enim apud Judæos ob rapinas, perjuria, ait S. Hieronymus, et pauperum oppressiones, habebantur infames et scelesti; ab Ethnicorum vero, velut idololatrarum, consortio plane abstinebant Judæi.

Rursum: *Sit tibi sicut Ethnicus*, id est, ab Ecclesia per ejus Præsulem ejiciatur, excommunicetur et separetur, ne suum scelus et contumaciam fidelibus contagione sua affricet, sed habeatur tanquam Ethnicus, id est infidelis et paganus, Dei fide, cognitione, religione et lege privatus, ita ut nec cibum cum eo sumas, uti jubet Paulus 1. Cor. 5. 11. nec ei dicas ave, id est, nec eum salutes, ut jubet S. Joan. ep. 2. v. 10. ut ex hac ignominia confundatur, scelus agnoscat, et ad Ecclesiam pœnitens redeat. Excommunicatio enim irrogatur peccanti, non ut pereat, sed ut emendetur. Nam ut ait S. August. *Et ipsos Ethnicos in numero quidem fratrum non deputamus, sed tamen eorum salutem semper inquirimus.* Hunc esse sensum liquet ex eo, quod Christus subdit: *Amen amen dico vobis, quæcumque alligaveritis*, etc. Ita S. Chrysostomus, Hilarius, Augustinus, Glossa, et alii passim.

18. Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlis: et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlis.] Hic explicat Christus Ecclesiam ejusque vim et potestatem, scilicet per Ecclesiam accipi Apostolos et Prælatos Ecclesiæ, quibus ipse plenam dedit potestatem ligandi et solvendi, tum à peccatis, tum ab excommunicatione, adeo ut, quem illi à peccatis absolverint in terris, Deus illum absolvat in cœlo; quem illi excommunicando ejecerint è cœtu fidelium, Deus eumdem deleat de libro vitæ, et ejiciat de numero Beatorum: *Ad terrorem*, ait S. Hilarius, *metus maximi, quo in præsens omnes continentur, immobile Apostolicæ severitatis judicium præmisit.* Nam: *quia poterat*, ait S. Hieron., *contemptoris fratris hæc esse responsio vel tacita cogitatio, Si me despicis, et ego te despicio, potestatem tribuit Apostolis* (et Prælatis eorum successoribus) *ut sciant, qui ab ipsis condemnantur, hominum sententiam divina sententia roborari.*

Quæcumque alligaveritis.] Origenes, Theophylactus, et Anastasius Nicænus quæst. 74. (extat tom. 6. Bibliothecæ SS. Patrum), putant hæc quoque ad correptionis præceptum, ac proinde ad omnes Christianos pertinere, q. d. Quibus pœnitentibus offensam in vos, ô fideles, commissam remiseritis, remittet eamdem ipsis Deus in cœlis: quibus vero non remiseritis, nec Deus remittet. Verum hanc explicationem plane absonam, ineptam, et falsam esse liquet ex eo, quod Christus Ecclesiam opponat privatis peccatoribus, et eos corripientibus: ergo per Ecclesiam intelligit ejus Prælatos, non fideles communes. Rursum, quod Ecclesiæ tribuat judicium et tribunal (hoc enim solis competit Prælatis) cui obedire oporteat, alioquin velut Ethnicus habearis; ac deinde ad illud Ecclesiæ judicium referat generalem hanc ligandi et solvendi potestatem, tum internam in foro conscientiæ, tum externam in foro externo per excommunicationem, quæ posterior maxime hic Christi scopo et proposito convenit, quamquam et prior conveniat. Ideo enim peccator defertur ad Ecclesiæ pastorem, ut ab eo ad pœnitentiam et confessionem inducatur; itaque ab eo à peccato absolvatur, ut sic emendetur et justificetur: quod si facere nolit, impœnitens, et contumax ab eodem excommunicetur. Ita S. Chrysost., Hilarius, Augustinus, Glossa, et alii passim. Unde recte Theologi ex

hoc loco excommunicandi potestatem, ac etiam Sacramentum pœnitentiæ, per modum judicii et absolutionis colligunt et evincunt. Vide Bellarminum, et Suarez tract. de Pœnitentiæ Sacramento. Hinc hoc intellexit Theodosius Imperator, qui ob cædem Thessalonicensem à S. Ambrosio templo expulsus, ingemuit : *Servis*, inquit, *et mendicis ad templum patet accessus, mihi præclusus est. Scio enim Dominum dixisse : Quæcumque ligaveris super terram, erunt ligata et in cœlo.* Quare supplex S. Ambrosio factus petiit absolutionem, quam et obtinuit, ac pœnitentiam ab eo injunctam explevit. Ita habet vita S. Ambrosii conscripta à Cardinale Baronio. Jam Concilium Basileense in orat. Henrici adversus 3. art. Bohemorum, ad illud Matth. 18. *Quæcumque alligaveritis*, etc., notat ex S. Thoma tres à Catholicis agnosci ligandi et solvendi potestates : prima est auctoritatis, quæ soli Deo competit : secunda excellentiæ, quæ Christo est propria : tertia ministerii, quæ solis sacerdotibus à Christo concessa est. Porro potestas ligandi et solvendi amplissima est, multaque complectitur, uti ostendi cap. 16. 19. Ex generali enim hac potestate, quam Apostolis confert Christus, colligit specialem, scilicet excommunicandi, atque à peccatis æque ac excommunicatione absolvendi. Analogice enim similis est utraque potestas, atque utraque ex una et eadem radice generica oritur. Peccatum enim ligat animam, æque ac eam ligat excommunicatio, quæ infertur ob peccatum : utraque enim privat hominem usu Eucharistiæ et Sacramentorum. Quare ligare peccatum, nec absolvere, reipsa est idem, quod peccatorem quasi excommunicare, id est communione Sacramentorum privare : ac vicissim absolvere à peccatis idem est, quod absolvere quasi ab excommunicatione, et peccatorum communioni Sacramentorum restituere. Interna ergo et sacramentalis in Sacramento pœnitentiæ peccatorum alligatio et solutio, analogice similis est externæ excommunicationi, et ab ea absolutioni, ideoque utramque hic sub metaphora alligandi et solvendi intelligit Christus. Ita Maldon.

Nota hic pulchrum ordinem discursus Christi. Ipse enim Apostolis et majoratu et primatu contendentibus initio capitis, quasi frænum objicit humilitatem parvulorum, eosque monet, ne sua ambitione populum similicem, et in fide Christi adhuc parvulum offendant, caveantque à scandalo : inde v. 15. remedium scandali dat, correptionem fraternam : atque hæc omnia dixit Apostolis, quatenus ipsi repræsentabant personam omnium fidelium. Verum quia in correptione ultimum ejus gradum statuit, ut dicatur Ecclesiæ, id est Prælato Ecclesiæ, subjungit ad conciliandam ei auctoritatem : *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo*, etc. Ubi Apostolos alloquitur, quatenus sunt Præsules Ecclesiæ, ideoque quatenus Prælatos, non vero fideles subditos repræsentabant. Prælatorum enim est ligare et solvere, non vero ceterorum fidelium.

Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis a Patre meo, qui in cœlis est.] Difficilis est horum verborum cum præcedentibus nexus; ideoque varie à variis assignatur. Primo aliqui putant hæc pertinere ad duos testes, quos vers. 16. jussit Christus adhibere ad corripiendum peccantem. Unde Glossa exponit, q. d. Si duo ex vobis consenserint super terram, vel pœnitentem recipiendo, vel superbum abjiciendo, vel de alia re, quam petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cœlis est. Secundo, Jansen. sic nectit, q. d. Si quidquid duo petierint à Deo, id Deus eis concederet, quanto magis idem ipse Ecclesiæ ligantis vel solventis judicium ratum habebit! Rursum Maldon. sic, q. d. Ut in judicio ligandi et solvendi non erretis, præmittite orationem; quia si meo nomine judicetis, quidquid à Patre meo nomine petieritis, impetrabitis; juxta illud : *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Joan. 14. 13. et c. 16. 23. Tertio Franc. Lucas sic, q. d. Vobis, ô Apostoli, do non tantum potestatem ligandi et solvendi, sed et aliud donum ingens, scilicet ut si duo ex vobis consentiant, petantque aliquid à Deo, idipsum sint impetraturi. Quarto, plane et genuine S. Hieronymus, Hilarius, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, hæc referunt ad bonum concordiæ, cujus meminit v. 15. ubi ob hoc instituit præceptum correptionis fraternæ. q. d. Ideo sanxi, ut si quis in te peccaverit, eum non odio prosequaris, sed benevole corripias, et cum eo in gratiam redeas : quia bonum concordiæ tantum est, adeoque Deo curæ et cordi, ut si duo (præsertim antea dissentientes et discordes) consentiant et concordent, ac concorditer aliquid petant à Deo, illud sint impetraturi. Audi S. Hier. *Omnis superior sermo ad concordiam nos provocaverat : igitur et præmium pollicetur, ut sollicitius festinemus ad pacem, cum se dicat inter duos vel tres medium fore.* Sic Christus stetit se in medio duorum discipulorum euntium in Emmaus, cum de se loquerentur, Luc. 24, et in medio discipulorum ipsa die resurrectionis, Joan. 20. Sic Apostoli unanimiter perseverantes in oratione, impetrarunt Spiritum sanctum in Pentecoste. Actor. 1. 14.

Si duo.) S. Chrysostomus et Euthymius id arctant ad solos Apostolos. Anastasius Nicænus q. 74. ad correptionem et correptum. Origenes ad virum et uxorem. q. d. Si vir et uxor consenserint abstinere usu conjugii, ut vacent orationi, quidquid oraverint, impetrabunt. Verum dico hæc ad quosvis fideles et Christianos pertinere : horum enim personam sustinent hic Apostoli, qui soli tunc Christo aderant.

Consenserint in nomine meo (de quo vers. sequenti) super terram.] q. d. Adeo potens grataque Deo et concordia, et concors concordium oratio, ut si quid petant ipsi degentes in terra, ubi longissime distant à cœlo, Deus tamen in cœlo auditurus sit eorum postulata, eaque completurus; Deus enim licet sit in cœlo, tamen oculum, auremque suam admovet concordibus in terra orantibus.

De omni re.] Honesta, sive ea parva sit vel magna, sive facilis vel difficilis : intellige, dummodo illa fide, spe, humilitate, perseverantia petant, qua par est, et si illa res eis expediat : si enim eis non expediat, Deus non id quod petunt, sed quid melius et salubrius eis est daturus.

20. Ubi enim sunt duo vel tres consentientes in nomine meo, ibi sum in medio eorum.] *In nomine meo*, id est, propter me, mei respectu, mei intuitu, mei causa, mei amore, nil nisi me et meam gloriam quærentes. Ita S. Chrysostomus et Euthymius.

Ibi sum in medio eorum.] q. d. Ibi assisto, cooperor, et dirigo eorum desideria et vota, illaque adimpleo: sum ergo in medio eorum, sicut Spiritus sanctus est in medio Patris et Filii, quasi utriusque amor et nexus. Causam dat sanctus Hilarius : *Ipse enim*, inquit, *qui pax et charitas est, sedem atque habitationem in bonis atque pacificis voluntatibus collocabit.* Et Origenes dicens nos sæpe non exaudiri à Deo, quia inter nos sumus discordes; causam subdit : *Sicut enim in musicis, nisi fuerit harmonia et convenientia vocum, non delectat audientem : sic Ecclesia, nisi consensum habuerit, non delectatur Deus in ea, nec audit voces eorum.* Alludit Christus ad illud Eccli. 25. 1. *In tribus placitum est spiritui meo, quæ probata coram Deo et hominibus : concordia fratrum, et amor proximorum; et vir et mulier bene sibi consentientes.* Vide ibi dicta.

Ex hoc loco nonnulli à majori ad minus non male probant Conciliorum auctoritatem. Est enim hæc sententia generalis, ac proportionaliter magis in iis, quam in aliis locum habet. Si enim est Christus in medio duorum; ergo multo magis est in medio totius Ecclesiæ suo nomine congregatæ, quam Concilium Prælatorum et Episcoporum repræsentat. Concilia enim proprie congregantur in nomine Christi, id est auctoritate et virtute Christi, ut Christi nomen, fidem, et gloriam ubique augeant, propagent, illustrent: quare quod in nomine Christi petunt, ut in fide non errent, ut mores fidelium reforment, ut Spiritum sanctum habeant assistentem, id sane impetrant. Hoc maxime verum est in Conciliis Œcumenicis; derivatur tamen idipsum quoque ad concilia provincialia, cum legitime fiunt, et à Pontifice approbantur.

Mystice S. Hier. *Possumus*, ait, *hoc spiritualiter intelligere, quod ubi spiritus et anima, corpusque consenserint, et non intra se bellum habuerint voluntatum, de omni re, quam petierint, impetrent à Patre : nulli enim dubium est, quin bonarum rerum postulatio sit, ubi corpus vult habere ea, quæ spiritus.*

Qui in cœlis est.] Glossa: Per hoc, inquit, Deum super omnia esse ostendit, et per hoc complere eum posse, quod petitur. Vel *in cœlis est*, id est, in sanctis: quod valet ad probandum, quod fiet illis quidquid petierint, quod dignum sit, quia illum apud se habent, à quo petunt.

21. Tunc accedens Petrus ad eum, dixit : Domine, quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei? usque septies?] Quærit hoc Petrus occasione ejus, quod à Christo audivit v. 15. *Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum*, ut habet Matthæus, aut potius occasione ejus, quod Christum addidisse tunc exprimit Luc. c. 17. 4. dicens : *Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum: et si pœnitentiam egerit, dimitte illi. Et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te dicens : Pœnitet me, dimitte illi;* ubi *septies* idem est, quod plures et semper. q. d. Toties dimitte, quoties peccans dicit: *Pœnitet me.* Petrus ergo audiens τὸ *septies*, non satis intellexit, an τὸ *septies* definite et præcise, an indefinite pro toties quoties accipiendum foret. Instat ergo et rogat Christum, ut τὸ *septies* explicet, dicatque quoties præcise offensa fratri sit remittenda. Aut certe admirans hoc rogat, q. d. Itane, Domine, septies uno die peccanti, et septies pœnitenti, septies dimittam? Videtur enim toties peccans tam multiplici venia indignus, adeoque facilis hæc venia videtur novæ culpæ illecebra, eamque provocare; nimirum pectus Petri adhuc angustum, et in carne arctum et carneum, non capiebat immensam divinæ in Christo naturæ clementiæ abyssum. Unde illud dilatans, subjicit Christus.

22. Dixit illi Jesus : Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies.] Id est innumerabiliter, et innumerabilibus vicibus offensam fratri, qui peccavit, si pœniteat, dimitte. Hoc enim intellexi, cum dixi, Luc. c. 17. 4. *Septies*, etc., *dimitte illi*, scilicet per *septies* intellexi *septuagies*, id est semper et innumeris vicibus. Cum enim septenarius sit symbolum universitatis; septuagenarius vero numerus ita septenarium excedat, ut eum contineat decies (nam decies septem faciunt septuaginta), hinc significat multo amplius, et quasi infinitum et innumerabile. Ita S. Chrysostomus, et S. August. serm. 15. de Verbis Domini secundum Matthæum, quem audi : *Audeo dicere : Etsi septuagesies octies peccaverit, ignoscas, et si centies: et omnino quoties peccaverit, ignosce. Si enim Christus millia peccatorum invenit, et tamen omnia donavit, noli subducere misericordiam. Ait enim Apostolus : Donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam, sicut Deus in Christo donavit vobis.*

Symbol. S. August. serm. 15. de Verb. Domini secundum Matthæum, et S. Gregorius l. 32. Moral. c. 12. docent *undecim* esse symbolum peccati, quia hic numerus unitate transgreditur denarium decalogi, sive legis divinæ. Septenarius vero est symbolum totius; quia septem primis mundi diebus Deus creavit et ornavit totum hoc universum: rursum septem diebus assidue volvitur totum et omne tempus : jam septies undecim faciunt 77. ergo 77. omnia omnino peccata esse remittenda significat. Hic ergo numerus symbolum est plenæ et totalis remissionis peccatorum omnium, toties quoties peccatorem pœnitet. Alludit Christus, ait S. Hilarius, ad Lamech, qui homicidium suum confitens, ait: *Septuplum ultio dabitur de Cain, de Lamech vero septuagesies septies.* Genes. 4. 24. Vide ibi dicta : nempe sicut in 77. generationibus (Lamech enim habuisse 77. filios, qui omnes diluvio perierunt, docet Josephus) punitus est Lamech, ita Christus salvator noster, per quem omne peccatum abolitum est, in 77. generatione natus est : nam in genealogia Christi, quam texit Lucas cap. 3. vers. 23. à Deo et Adam usque ad Christum inclusive numerantur 77. generationes. Ita S. August. serm. 15. de Verbis Domini secundum Matthæum, et Julianus Pomerius lib. 3. contra Judæos post initium.

Moraliter disce hic latitudinem cordis, et abyssum charitatis Christi, qua vult nos 77. id est

innumeris vicibus, adeoque toties quoties fratri peccanti et pœnitenti ignoscere. Si enim nos homulos tantæ vult esse charitatis, et liberalitatis, quantam ejusdem in ipso abyssum contineri existimabimus! Apposite S. Augustinus serm. 15. jam citato: *Peccat semel, ignovi; peccat secundo et tertio, ignovi; quarto, vapulet. Corripiamus verbis, et si opus est, et verberibus; sed delictum dimittamus, culpam de corde abjiciamus, ut si per charitatem imponatur disciplina, de corde lenitas non recedat.* Porro longe major erit hic numerus, si cum Origene præcise ipsos numeres urgeamus, non enim ait Christus *septuagies et septies*, sed *septuagesies septies*, et Græce clarius ἑβδομηκοντάκις ἑπτά, id est, *septuagesies septem*, hoc est 490. vicibus: multiplica enim 70. per septem, fient 490. Toties ergo Christus vult pœnitenti offensam dimitti. Sic erit allusio ad 70. hebdomades Danielis: nam hæ faciunt annos 490. quot fluxerunt à decreto reædificandæ Jerusalem usque ad Christum, per quem fit plena peccatorum omnium remissio. Vide dicta Danielis 9. 24.

23. Ideo assimilatum est regnum coelorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis.] q. d. Similiter agitur in cœlis, perinde ac si rex computum iniret cum suis servis sibi debitoribus. Comparatur enim tota parabola toti rei significatæ; non autem partes partibus: nam alioqui regnum non recte comparatur regi, sed rex terræ Regi cœli. Vide dicta c. 11. v. 16. et canonem 28.

Nota: Scopus et significatio parabolæ hujus patet ex postparabola v. 35. ubi dicitur: *Sic et Pater vester cœlestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.* Huc enim refertur tota parabola, et quæ huc spectant, applicanda sunt rei significatæ; cetera emblemata sunt pertinentia ad decorem et ornatum parabolæ; quæ proinde rei significatæ non conveniunt, nec eidem sunt applicanda juxta canonem 29. Emblemata ergo hic sunt illa, quæ dicuntur vers. 25. de venditione uxoris et filiorum, et v. 31. de conservis servum crudelem accusantibus. Rursum hic scopus innuitur per τὸ *ideo*, quod respicit præcedentem versum eumque statuit quasi proparabolam, sive titulum parabolæ. Ejus ergo hæc est vis, q. d. Ut sciatis, quam Deo gratum, et ab eo sancitum sit, ut fratri in nos peccanti toties condonemus, quoties ipsum peccati pœnitet, ideo subjungo parabolam, quia assimilo regnum cœlorum regi rationem ineunti cum servis suis.

24. Et cum coepisset rationem ponere, oblatus est ei unus, qui debebat ei decem millia talenta.] Talentum Atticum, teste Budæo lib. de Asse, valebat sexcentos aureos, sive coronatos. Unde centum talenta valent centies sexcentos aureos, id est, sexaginta millia aureorum: mille talenta valent sexcenta millia aureorum: denique decem millia talenta faciunt summam sexagies centum millium aureorum, id est, sex milliones aureorum, ait Jansenius, Maldonatus, et alii: quæ summa est ingens et immanis, ac plebeio et pauperi insolubilis. Longe, imo vigesies major erit summa, si sequamur supputationem et valorem talenti Hebraici: hoc enim continebat tria millia siclorum, id est, duodecim millia drachmarum auri, hoc est, duodecim millia aureorum, sive coronatorum Francicorum, uti ex Septuaginta evici, Exod. c. 38 v. 25. aureus enim Francicus est unius drachmæ, valetque 12. Julios Romanos, sive 12. Regales Hispanicos. Ergo decem millia talentorum auri sunt milliones aureorum Francicorum (sive drachmarum) centum viginti. Christus enim non loquitur Græcis, sed Hebræis: Hebraico ergo utitur talento, non Græco. Cogita ergo Deum hic à peccatore, qui vel unum peccatum mortale commisit, plus exigere, quam si à servo paupere vel mendico herus exigeret 120. milliones aureorum, quia unum peccatum mortale, utpote contra Deum admissum, Deoque injurium, imo quantum in se est, Deum spolians sua divinitate, longe major est Dei injuria, quam sit omnis injuria in omnes reges commissa; ac longe majus debitum, quam sint omnia omnium hominum debita, quæ ab iis aliis hominibus debentur. Sicut enim Deus longe superat omnes, imo infinitos homines; sic injuria in Deum superat omnes injurias in homines admissas, paritque reatum et debitum pœnæ infinitum. Igitur hæc tanta debiti summa magis pertinet ad rem significatam, puta ad peccatum mortale, quam ad ipsam servi parabolam. Quis enim servus contrahat debitum 120. millionum, nisi vel ærarium regis furetur aut succendat, vel integrum regnum perdat, vel prodat. Porro si unum peccatum mortale est debitum 120. millionum, quot millionum debitum erit illius, qui centum et mille, imo multa millia peccatorum mortalium commisit! Jam vero hoc apte convenit cum *septuagies septies.* q. d. Si Deus vobis remittit tantam multitudinem et magnitudinem peccatorum, quæ longe superat decem millia talentorum; ergo multo magis nos, omnes proximorum contra nos offensas eis remittere debemus, quæ et pauciores sunt, et minoris longe momenti, præsertim quia Deus hac lege et conditione nobis nostras culpas maximas, et plurimas dimittit, ut et nos proximis parvas et paucas dimittamus. Matth. 6. 14. Ratio à priori est, quod sicut Deus est summum bonum, ita peccatum, quod repugnat divinæ bonitati, est summum malum. Quare sicut Deus est bonum infinitum, ita quoque peccatum, immensum quoddam est malum. Crescit enim magnitudo offensionis ex magnitudine personæ offensæ: quo enim persona offensa dignior, eo injuria est gravior. Si ergo persona sit infinitæ dignitatis, peccatum quoque malitiam quodammodo infinitam habebit. Hinc fit, ut nulla pura creatura pro peccato mortifero, ex æquo satisfacere possit, imo nec omnia Sanctorum opera, vel unum peccatum valeant compensare; ideoque ad satisfaciendum ex æquo pro peccato, necesse fuit Filium Dei incarnari, et pati, ut docent Patres. Denique recte peccatum comparatur talento, quia instar talenti et ponderis plumbei hominem degravat, deprimitque in tartara. Vide dicta Zach. 5. 6.

25. Cum autem non haberet unde redderet, jussit eum dominus ejus venumdari, et uxorem ejus, et filios, et omnia quæ habebat, et reddi.] Debitum juris et moris fuit apud nonnullas gentes, ut si debitor solvendo non esset, creditor eum venderet cum uxore et liberis, ut ex pretio debitum reciperet. Id apud Judæos in usu fuisse patet 4. Reg. 4. 1. ubi uxor Prophetæ

cujusdam mortui ait Elisæo : *Ecce creditor venit, ut tollat filios meos ad serviendum sibi.*

Mystice S. Hieronymus : Sicut uxor justi, inquit, dicitur sapientia, sic et uxor injusti et peccatoris appellatur stultitia, cujus filii sunt malæ cogitationes. Et Remigius : Uxor stulti, ait, est stultitia et carnis voluptas, seu cupiditas.

26. PROCIDENS AUTEM (in genua, vel in faciem) SERVUS ILLE ROGABAT (legit Interpres παρεκάλει, uti et nunc nonnulli codices habent: plures tamen jam legunt προσεκύνει αὐτῷ, id est, *adorabat eum.* Sic et Syrus) EUM, DICENS : PATIENTIAM HABE IN ME, ET OMNIA REDDAM TIBI.] Syrus : *Longanimis esto erga me, et omnia restituam tibi.* Arabicus : *Patiens esto, et ego dabo tibi, quod tuum est.* Servus hic, ut servitutem et venditionem sui suorumque evadat, aureos pollicetur montes : Omnia, ait, quæ tibi, ô here, debeo, reddam tibi. Hoc erat ei impossibile : quomodo enim pauper servus, et ad institas redactus, solvisset 120. milliones aureorum? Sed nimirum tempus extrahit, ut moram nactus, suis officiis, et amicorum precibus, flectat animum regis, quem sciebat liberalem esse, et magnanimum ad debitum ei condonandum. Nec eum fefellit sententia. Unde sequitur :

27. MISERTUS AUTEM DOMINUS SERVI ILLIUS DIMISIT EUM, ET DEBITUM DIMISIT EI.] Hæc dicuntur parabolice, ut significetur quam grata sit Deo humilitas, humilisque peccati confessio, et veniæ petitio : illico enim illam servus humilians se obtinuit. Rursum ut significetur quanta, et quam immensa sit Dei misericordia et clementia, quæ statim immane hoc peccatorum debitum servo deprecanti dimisit, ut nos doceat et stimulet ad minores offensas proximis in nos peccantibus condonandum. Hic enim est scopus parabolæ. Ratio à priori est, quod Deus per essentiam sit bonus et benignus, adeoque sit ipsa increata et immensa bonitas et benignitas, cui proprium est omnibus benefacere, indulgere, parcere, sicut ignis proprium est calefacere, et solis illuminare. Unde Eccl. orat : *Deus, cujus proprium est misereri, etc.*

28. EGRESSUS AUTEM SERVUS ILLE INVENIT UNUM DE CONSERVIS SUIS, QUI DEBEBAT EI CENTUM DENARIOS, ET TENENS SUFFOCABAT EUM, DICENS : REDDE QUOD DEBES.] Denarius est Julius, vel Regalis Hispanicus, ita dictus, quia valebat decem asses, id est nummos minores, puta decem baiocos : hi enim faciunt Julium : centum ergo denarii faciunt decem aureos Romanos; horum enim quisque continet decem Julios; decies autem decem faciunt centum; quare decem aurei Romani faciunt valentque centum denarios, id est Julios : sed quid sunt decem aurei ad decem millia talentorum, sive ad 120. milliones aureorum Francicorum, quos ipse suo debebat hero? Vide hic angustias et avaritiam pectoris humani, ad latitudinem et liberalitatem cordis divini; illud enim decem aureos sibi debitos rigide et crudeliter reposcit : hoc vero 120. milliones ultro condonat.

29. ET PROCIDENS CONSERVUS EJUS ROGABAT EUM, DICENS : PATIENTIAM HABE IN ME, ET OMNIA REDDAM TIBI.] Humiliat se servus coram conservo, iisdemque verbis postulat ab eo sibi dimitti centum denarios, quibus ipse à Domino postularat, et impetrarat 120. million. condonationem, ut hujus condonationis eum submoneat, illiusque imitandæ tacite admoneat. Sed frustra tundit servile et crudele pectus conservi, utpote à quo nec unius denarii vel teruncii remissionem impetravit.

30. ILLE AUTEM NOLUIT, SED ABIIT, ET MISIT EUM IN CARCEREM, DONEC REDDERET DEBITUM.] Jure suo servus hic avare et rigide utitur; ideoque abutitur, immemor misericordiæ et clementiæ sibi à domino exhibitæ, ideoque ejusdem justitiæ rigore et immisericordia in se provocavit, et reipsa sustinuit.

31. VIDENTES AUTEM CONSERVI EJUS QUÆ FIEBANT, CONTRISTATI SUNT VALDE, ET VENERUNT, ET NARRAVERUNT DOMINO SUO OMNIA, QUÆ FACTA FUERANT.] Hoc spectat ad emblema et ornatum parabolæ. Sic enim faciunt servi in domibus herorum et aulis principum, non vero convenit rei per parabolam significatæ : nec enim Sancti et Beati apud Deum deferunt et accusant hominum crudelitatem et scelera, sed potius ea tegunt et excusant, pro eisque supplicant.

32. TUNC VOCAVIT ILLUM DOMINUS SUUS, ET AIT ILLI : SERVE NEQUAM, OMNE DEBITUM DIMISI TIBI, QUONIAM ROGASTI ME.

33. NONNE ERGO OPORTUIT ET TE MISERERI CONSERVI TUI, SICUT ET EGO TUI MISERTUS SUM?] Arab. *Secundum misericordiam meam erga te?* q. d. Misericordia à me tibi exhibita debebat tibi esse stimulus, et mensura misericordiæ conservo tuo exhibendæ. Mensura, inquam, non æqualis, sed proportionalis, et mea longe inferior; quia ego 120. milliones tibi remisi; tuum vero erat centum denarios remittere; sed hactenus æqualem exigo, ut sicut ego totum debitum tibi dimisi, sic tu totum (licet longe minus) proximo dimitteres.

34. ET IRATUS (summa et implacabili ira. Syrus, *excanduit*), DOMINUS EJUS TRADIDIT EUM TORTORIBUS, QUOADUSQUE REDDERET UNIVERSUM DEBITUM.] Constat ex historiis, et ex jure civili apud Romanos Gentiles, quibus Judæi tempore Christi erant subjecti, solere debitores à creditoribus tradi tortoribus in carcerem trudendos, et verberibus flagellandos : nam primus Constantinus Imperator ex Christiana benignitate, à plumbatarum flagellis debitores absolvit. Porro tortores sunt dæmones, ait Remigius, qui animas peccatorum mille modis gravissime torquent et cruciant in gehenna. *Quoadusque redderet*, id est, in æternum torquendum : nunquam enim tantum debitum 120. millionum exsolvere poterit. Ita S. Chrys., Theoph., Euthymius.

Quæritur hic : An ergo tota culpa et pœna à Deo peccatori pœnitenti et supplici jam remissa, ob talem immisericordiam et ingratitudinem à Deo revocetur, ac peccatori rursum imputetur. Id enim videtur in hac parabola asseri.

Dico primo : Parabola hæc vera est in foro humano, in eoque juridice, uti parabolice sonat, accipienda est, præsertim quia jure civili ob ingratitudinem donatarii rescindi potest à donatore donatio, et promissio jam facta. Tanti enim servi talis nequam et ingrati superbia et crudelitas apud homines æstimatur, ut omnes cen-

scant eum mereri præcedentium etiam debitorum culpam et pœnam luere, non quasi illa jam condonata reviviscant, sed quod virtute contineatur in sequenti illa crudelitate, quæ adeo est impia, et hominibus exosa. Debebat enim servus ille, si non alia de causa, certe ob misericordiam sibi præstitam, etiam aliorum pauperum misereri, eisque debita condonare. Et sic videmus principes eos, qui se offenderunt, quibusque pepercerunt, si postea ingrate et arroganter contra illos se gerant, omnium etiam præcedentium delictorum pœnas ab eis deposcere : unde censentur eis quasi conditionate condonasse dumtaxat, si videlicet se emendent, sintque grati, et modeste se gerant.

Dico secundo, id similiter non esse verum in foro divino, et in re per parabolam significata. Nec enim Deus peccatori, cui omnia peccata dimisit, si is postea alteri homini offensam in se commissam condonare nolit, peccata dimissa revocat, rursumque imputat et imponit. Ratio est, quia Deus pro infinita sua clementia non conditionate, sed omnino absolute et irrevocabiliter pœnitenti peccata dimittit, juxta illud : *Sine pœnitentia sunt dona et vocatio Dei* Rom. 11. vers. 29. Quare licet peccator, accepta jam venia et gratia, relabatur in eadem, vel alia scelera, ac nolit proximo injuriam condonare, itaque Deo sit ingratus : tamen hæc ingratitudinis circumstantia non adeo peccatum aggravat, ut propter eam omnia peccata jam remissa revocentur, et peccatori rursus à Deo imputentur : Deus enim, cum sit summa bonitas et sanctitas, non potest peccatum abolitum revocare et restaurare. Sic enim esset peccati auctor et opifex. Adde hanc ingratitudinem non esse speciale peccatum, sed circumstantiam tantum generalem, et indirecte dumtaxat à peccatore volitam : generalem, inquam, omnium omnino peccatorum, in omnibus enim et singulis est quædam erga Deum ingratitudo. Quare in foro Dei optimi et clementissimi hæc ingratitudo non ita aggravat peccatum, cui annectitur, sicut aggravat in foro terreno apud homines. Quamobrem in hoc non est ponenda parabolæ similitudo et comparatio, séd in eo, in quo Christus illam collocat, et parabolam applicat vers. 35. scilicet Deum iis, qui proximis suis offensas non remittunt, offensas in se etiam admissas jure talionis non remissurum : offensas, inquam, quas adhuc habent, vel aliunde contraxerunt, aut quas hoc ipso, quo fratri pœnitenti offensam nolunt condonare, sed in eum varie et atrociter sæviunt, contrahunt. Quocirca peccata semel à Deo dimissa, semper esse dimissa, nec ullo casu à Deo revocari docent Theologi cum D. Thoma 3. p. q. 88. art. 1. et 3.

Dico tertio : Hæc vera sunt, sed non sufficiunt, nec exhauriunt fundum, vim et nervum hujus parabolæ ; in ea enim expresse dicitur : *Et iratus dominus tradidit eum tortoribus, donec redderet universum debitum*, scilicet decem millium talentorum jam dimissum v. 24. et 27. ac subdit : *Sic et Pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris*, ut scilicet revocet omnia præterita vestra peccata jam remissa, sicut dominus revocavit præteritum servi debitum jam remissum.

Dicitur ergo debitum hoc et culpa jam remissa revocari, et redire per immisericordiam hanc, et ingratitudinem subsequentem : Primo, quia immisericordia hæc est peccatum mortale : nolle enim remittere offensam proximo, est fovere odium, iram et vindictam contra proximum, quod liquet esse peccatum mortiferum ; ac proinde per illud idem status peccati et reatus gehennæ redit, qui erat prius : nolens enim remittere, fit reus iræ Dei et gehennæ, sicut erat ante ob alia scelera. Cum enim quis damnatur, perinde est ob quod peccatum damnetur. Hoc autem peccatum est irremissibile, quia quamdiu quis non vult proximo remittere offensam, tamdiu Deus illi non remittet culpam propriam. Hoc ipso ergo, quo simile novum immisericordiæ peccatum committitur, per illud quodammodo præteritæ in Deum offensæ reviviscere et revocari videntur, quia reviviscit status peccati, et reatus gehennæ.

Secundo, quia ingratitudo hæc valde aggravat peccatum, adeoque mortaliter, si credimus D. Soto in 4. dist. 32. art. 3. qui proinde illam pœnitenti in confessione necessario esse exprimendam asseverat. Alii tamen mitius censent ingratitudinis circumstantiam tantum venialiter aggravare peccatum, cui annexa est : nec enim ingratitudo hæc tanta est, quantum est ipsum beneficium, aut quantum est peccatum, cui conjungitur. Hæc enim ingratitudo cuilibet peccato annexa est : crescit tamen ejus malitia et culpa proportionaliter, ut quo majus fuit beneficium, aut peccatum illi remissum, eo major sit sequens ingratitudo, sed intra suos limites jam dictos ; ingratitudo ergo acceptæ remissionis præterita peccata quodammodo revocat, hoc ipso, quo sequens peccatum aggravat. Porro Theologi docent illam maxime cerni et æstimari in quatuor peccatorum speciebus, scilicet in odio, apostasia, obstinatione, et impœnitentia : hæc quatuor enim directe repugnant principio remissionis peccatorum, scilicet fidei, aut charitati, aut pœnitentiæ.

Fratres odit, apostata fit spernitque fateri,
Pœnituisse piget, pristina culpa redit.

Ita D. Thomas 3. p. q. 88. art. 1. et 3.

Tertio, licet hæc ingratitudo in se subinde non sit mortale peccatum, tamen sæpe mortalium peccatorum est causa. Deus enim ob hanc ingratitudinem majora gratiæ auxilia peccatori subtrahit, ac permittit hominem gravius à carne et dæmone tentari : unde fit, ut in peccata mortalia plura et gravia prolabatur, per quæ redit illa prior culparum et pœnarum multitudo, per decem millia talenta significata. Hæc enim in illis virtute quasi continetur. Tantumdem enim ab illo repetet Deus, quantum erat prius debitum, perinde ac si illud nunquam ei remissum fuisset : ipse enim hac remissione ingratum et indignum se præbuit, dignumque effecit, qui in pristina debita, licet per alia scelera, relaberetur, ut in eo impleatur illud : *Judicium sine misericordia ei, qui non fecit misericordiam.* Jacobi 2. v. 13. Ita Franc. Suarez, et alii cum D. Thoma 3. p. q. 88. art. 1. et 3. fuse hac de re agit Ecclesiasticus 28. v. 1. et seq. ubi multis probat, offensas in proximum esse condonandas, sicut Deus nostras nobis condonat. Vide ibi dicta.

35. Sic et Pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.] Scilicet offensas et peccata. Syrus, *errata ejus. Sic*, nimirum sicut herus

ille, qui à servo non tantum debita crudelitatem ejus sequentia, sed antecedentia jam dimissa repoposcit, uti jam ostendi. *De cordibus vestris*, q. d. Ex imo cordis fundo, multi enim ore dimittunt, sed non corde : felle ergo rancoris ex imo cordis ejecto, jubo substitui Christus mel amoris. Igitur hæc parabola docet, quam grave, sit Deoque invisum, servare iram, rancorem, et vindictam in animo adversus proximum, qui nos offendit; ac vice versa, quam pium Deoque gratum sit, illa deponere, ac in amorem convertere, uti Deus peccatorem pœnitentem in gratiam, et charitatis suæ viscera recipit, omniumque præteritorum delictorum, perinde ac si nunquam commissa essent, obliviscitur. Porro id non semel, sed septuagies septies, id est semper, et toties, quoties proximum offensæ pœnitet, faciendum est. Ad hoc enim probandum, Christus induxit parabolam decem millium talentorum, id est, debiti plurimi et maximi. Imitemur ergo nos, qui sumus homuli et homunciones, Deum, qui quotidianas nostras contra eum offensas, illasque graves et plurimas, quotidie, adeoque quoties nos pœnitet, ex animo condonat, ideoque quotidie, imo sæpe per diem jubet nos orare : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Vide dicta c. 6. v. 12. et 14.

CAPUT DECIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo Pharisæi quærunt a Christo, an liceat quacumque ex causa dimittere uxorem? Respondet Christus negative, ac revocat libellum repudii permissum a Mose, atque matrimonium ad primam sui institutionem et insolubilitatem reducit. Secundo vers. 11. commendat cælibatum, eumque præfert matrimonio. Tertio, v. 13. parvulis applaudit et benedicit, promittitque regnum cœlorum. Quarto, vers. 15. cuidam inquirenti viam in cœlum, assignat observationem mandatorum, eidemque perfectiora postulanti suggerit, ut suas opes det pauperibus. Ille hoc audiens abiit tristis : unde elicit Christus ægre divites salvari. Denique vers. 27. Christus Apostolis pauperibus se pauperem sequentibus promittit thronos duodecim ad judicandum duodecim tribus Israel : ceteris vero sua et suos amore Christi relinquentibus, promittit centuplum et vitam æternam.

1. Et factum est, cum consummasset Jesus sermones istos, migravit à Ga-
lilæa et venit in fines Judææ trans Jordanem, 2. et secutæ sunt eum
turbæ multæ, et curavit eos ibi. 3. Et accesserunt ad eum Pharisæi,
tentantes eum, et dicentes : Si licet homini dimittere uxorem suam,
quacumque ex causa? 4. Qui respondens, ait eis : Non legistis, quia
qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos? et dixit :
5. Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori
suæ, et erunt duo in carne una. 6. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo
Deus conjunxit, homo non separet. 7. Dicunt illi : Quid ergo Moyses mandavit dare libel-
lum repudii, et dimittere? 8. Ait illis : Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri per-
misit vobis dimittere uxores vestras : ab initio autem non fuit sic. 9. Dico autem vobis,
quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœcha-
tur : et qui dimissam duxerit, mœchatur. 10. Dicunt ei discipuli ejus : Si ita est causa
hominis cum uxore, non expedit nubere. 11. Qui dixit illis : Non omnes capiunt verbum
istud, sed quibus datum est. 12. Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt : et
sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus : et sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt
propter regnum cœlorum. Qui potest capere, capiat. 13. Tunc oblati sunt ei parvuli, ut
manus eis imponeret, et oraret. Discipuli autem increpabant eos. 14. Jesus vero ait eis :
Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire; talium est enim regnum cœlorum.
15. Et cum imposuisset eis manus, abiit inde. 16. Et ecce unus accedens, ait illi : Magister
bone, quid boni faciam, ut habeam vitam æternam? 17. Qui dixit ei : Quid me interro-
gas de bono? Unus est bonus, Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata.
18. Dicit illi : Quæ? Jesus autem dixit : Non homicidium facies : Non adulterabis : Non fa-

cies furtum : Non falsum testimonium dices : 19. Honora patrem tuum, et matrem tuam : et diliges proximum tuum sicut teipsum. 20. Dicit illi adolescens : Omnia hæc custodivi à juventute mea, quid adhuc mihi deest? 21. Ait illi Jesus : Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo : et veni, sequere me. 22. Cum audisset autem adolescens verbum, abiit tristis : erat enim habens multas possessiones. 23. Jesus autem dixit discipulis suis : Amen dico vobis, quia dives difficile intrabit in regnum cœlorum. 24. Et iterum dico vobis : Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cœlorum. 25. Auditis autem his, discipuli mirabantur valde, dicentes : Quis ergo poterit salvus esse? 26. Aspiciens autem Jesus dixit illis: Apud homines hoc impossibile est : apud Deum autem omnia possibilia sunt. 27. Tunc respondens Petrus dixit ei : Ecce nos reliquimus omnia et secuti sumus te : quid ergo erit nobis? 28. Jesus autem dixit illis : Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. 29. Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. 30. Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi.

1. ET FACTUM EST, CUM CONSUMMASSET JESUS SERMONES ISTOS, MIGRAVIT A GALILÆA, ET VENIT IN FINES JUDÆÆ TRANS JORDANEM.] Eadem est hæc historia cum ea, quam narrat Marcus c. 10. 1. et Lucas c. 9. vers. 51. et ut videtur cum ea, quam narrat Joannes c. 7. vers. 1. Ita Jansenius, Franc. Lucas et alii, licet de illa Joannis neget Maldonatus, cujus argumenta ex ipsa contextus explicatione solventur. Ex Joanne liquet, hæc contigisse sub festum Scenopegiæ sive Tabernaculorum, quod celebrabatur in Septembri ; ad illud enim tendebat Christus, ut sensim pararet se ad mortem ; sequenti enim Martio Hierosolymæ fuit crucifixus. Vide Chronotaxin. Addit Lucas Christum per Samariam iter fecisse ; unde sequitur, Christum ex Samaria, relicta via recta ducente Hierosolymam, et in fines Judææ ab Aquilone, profectum Jordanem versus, eoque trajecto, petivisse Peræam fines Judææ ab ortu, ubi cum hæsisset minimum, turba populi sanata ac dimissa, profectum Hierosolymam ad mediam jam Scenopegiam, quod habet Joan. 7. 14. Ita Franc. Lucas. Hinc intelliges quid sit τὸ *trans Jordanem.*

TRANS JORDANEM.] Tam Judæa, quam Galilæa, non trans, sed citra Jordanem erat, sed dicta est *trans Jordanem* à primo ejus trajectu, quo Israelitæ profecti ex Ægypto transierunt Jordanem, veneruntque in Judæam et Galilæam, vel certe trans, id est, cis Jordanem. Vide dicta c. 4. 15. Ita Maldon., aut potius, quia Christus relicta recta Hierosolymæ via, perrexit ad Jordanem, eumque trajecit et venit in Peræam sive transamnanam regionem, uti jam dixi : τὸ enim *trans Jordanem*, referendum est ad τὸ *venit*, non autem ad *fines Judææ*, ut patet ex Marco. Christus enim circa fines Judææ trajecit Jordanem, ut longius abesset ab oculis et auribus Pharisæorum, cum turbas doceret et sanaret. Peræa enim erat trans Jordanem, unde à Guilielmo Tyrio, Adrichomio et aliis passim, Peræa vocatur regio trans Jordanem, vel regio transamnana.

2. ET SECUTÆ SUNT EUM TURBÆ MULTÆ, ET CURAVIT EOS IBI.] *Secutæ sunt*, non tam ex Galilæa, ibi voluit enim iter suum latere, ut ait Marcus et Joannes, quam ex aliis regionibus quas pertransibat, vel quæ vicinæ erant; secutæ sunt autem excitæ fama Christi, ut eum prædicantem audirent, et ab eo à morbis suis sanarentur. *Ibi*, scilicet in finibus Judææ, ibique eos domum remisit : noluit enim cum tanta populi turba Hierosolymam ingredi, ne Pharisæorum animos jam sibi necem machinantes, magis irritaret, neve eis occasionem daret, accusandi se de commotione et seditione populi excitata : hoc enim illi coram Pilato objecerunt.

3. ET ACCESSERUNT AD EUM PHARISÆI TENTANTES EUM, ET DICENTES : SI LICET HOMINI DIMITTERE UXOREM SUAM QUACUMQUE EX CAUSA ?] Nam aliqua gravi de causa id licere non dubitabant ex Deuteronomio 24. 1. Ita Origenes, sanctus Hieronymus, et Beda. *Accesserunt*, non tunc cum Jesus ex finibus Judææ perrexit Hierosolymam ad celebrandum festum Tabernaculorum, ut ait Joannes c. 7. 1, sed cum celebrato ibi festo, rediit ad fines Judææ, et Jordanem rursum trajecit, uti patet Joan. 10. 40. Matthæus enim silet tam abitum Christi in Jerusalem, quam inde reditum. Porro Joannes sic habet : *Et abiit iterum trans Jordanem in eum locum, ubi erat Joannes baptizans primum,* scilicet in Ænnon juxta Salim, Joan. 3. 23, ut nimirum ex hoc loco refricaret turbis memoriam testimonii, quod Joannes ibidem Christo perhibuerat, scilicet ipsum esse Messiam : verumque Dei filium. Videtur hæc quæstio de dimissione uxoris tempore Christi, uti et jam, valde fuisse controversa, ac cornuta, et captiosa, ideoque eam Christo proposuerunt Pharisæi, ut eum tentarent, caperent, et carperent. Si enim Christus diceret, non licere uxorem dimittere, in multorum divitum et carnalium, qui contrarium faciebant, invidiam incurrebat : si vero diceret id licere, suggillassent doctrinam ejus, velut imperfectam et carnalem : ejus, inquam, qui perfectionis et spiritus volebat esse magister, quasi doctor è cœlo missus. Sic etiamnum Æthiopes sive Abyssini crebro dimittunt uxores, aliasque ducunt, imo eas habent subinde annuas vel menstruas dumtaxat. Vide Damianum Goes in Æthiop.

QUI RESPONDENS AIT EIS : NON LEGISTIS, QUIA

QUI FACIT HOMINEM, AB INITIO MASCULUM ET FEMINAM FECIT EOS.] Nonnulli ex hoc loco putant Adamum à Deo creatum esse hermaphroditum, ac utrumque habuisse sexum, ut simul esset masculus et femina: sed apage has nugas. Sensus ergo est, q. d. Cum S. Scriptura Gen. 1. 27. in aliis animalibus non dicat Deum fecisse masculum et feminam, sed in solo homine, hoc ipso significat conjugium solius hominis à Deo esse institutum, idque inter unum masculum tantum et unam feminam, puta inter Adamum et Evam, ut ille hanc dimittere, et aliam ducere non posset. Ita S. Chrysost., Hieron., Theoph., Euthym. Rursum ex eo, quod ex uno Adamo facti sunt duo, scilicet Adam et Eva, atque ex eo quod Eva ex Adamo sit formata, ostenditur eadem monogamia, scilicet uxorem non debere separari à viro, cum ejus sit quasi pars et membrum; quia, ut ait Plato Dial. de amore: ex viro uno et muliere una, quasi ex duabus imperfectis partibus unus perfectus fit homo. Ita S. Augustinus lib. 14. de Civit. cap. 22. Sicut ergo membrum, v. g. caput, non potest separari ab homine origine et formatione, matrimonium unius viri et unius feminæ debere esse perpetuum et insolubile, ita ut solvi nequeat nisi per mortem, sicut in homine anima vel caput à corpore solvi nequit nisi per mortem. Unde explicans subdit: *Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ.* Addit Plato, et ex eo S. Basilius lib. de Virginit. post initium, hac de causa virum adeo appetere mulierem, tanquam partem à se præcisam, ut sicut magnes ad se trahit ferrum, sic femina attrahat virum.

5. ET DIXIT: PROPTER HOC DIMITTET HOMO PATREM ET MATREM, ET ADHÆREBIT UXORI SUÆ. ET ERUNT DUO IN CARNE UNA.] *Et dixit*, scilicet Deus, per os Adæ, quasi prophetæ, instituens matrimonium in Adamo et Eva, ejusque stabilitatem sanciens. Genes. 2. 24. Vide ibi dicta: *Propter hoc*, quod scilicet mulier formata ex viro, puta Eva ex Adamo, sit caro de carne ejus, et os de ossibus ejus, uti in Genesi præcessit, *dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit*, Græce προσκολληθήσεται, id est *agglutinabitur*, id est intime, indi vulse adhærebit uxori suæ, quasi arctissimo matrimonii glutino cum ea copulatus, ut relicta societate, et sæpe domo patris et matris, cohabitet uxori suæ. Quare impertinens, imo ineptus est sensus Hugonis, qui sic explicat, q. d. *Dimittet homo patrem et matrem*, id est, excepto patre et matre, cum reliquis omnibus poterit quis matrimonium inire. Talis quoque est aliorum, qui sic exponunt, q. d. Plus diliget homo uxorem, quam patrem et matrem, uti dicitur, Esdræ 4. 25. Hoc enim licet subinde verum sit, huic tamen loco non convenit.

ET ERUNT DUO IN CARNE UNA.] Græc. εἰς σάρκα μίαν, id est, *in unam carnem*, ut scilicet sint una caro, ut explicat Christus vers. sequenti: vulgo per corporum commixtionem hoc fieri censent: purius et simpliciori Hebraismo vir et uxor sunt *una caro*, ut vertit Syrus, id est, sunt unus homo, et una persona civilis: caro enim per synecdochen notat totum hominem, q. d. Sicut ergo pars corporis, v. g. cor, vel venter, non debet separari à corpore, ita nec vir ab uxore. Hinc moraliter sequitur, quod vir et uxor se mutuo amare debeant, sicut cor et anima amat suum corpus, et corpus suum cor et animam. Ephes. 5. 28. Rursum hinc sequitur una et communis utriusque corporis potestas, quod scilicet vir habeat jus in corpus uxoris quasi suum, et vice versa, uti docet Apostolus 1. Cor. 7. 4. Plura de hoc loco dixi Genes. 2. 24. Symbolice et metonymice S. Hieronymus, Beda et S. Thomas: Vir et uxor, inquiunt, sunt una caro, quia generant eumdem filium, qui una utriusque parentis communis est caro.

6. ITAQUE JAM NON SUNT DUO, SED UNA CARO (id est, unus homo, una persona civilis, uti jam dixi) QUOD ERGO DEUS CONJUNXIT HOMO NON SEPARET.] Pro *conjunxit*, Græce est συνέζευξε, id est, conjugavit, sive in unum jugum conjunxit: unde σύζυγες dicuntur conjuges, quia sicut duo equi ad unum jugum copulantur in curru, ut eum protrahant, sic duo conjuges copulantur ad idem jugum matrimonii, ut illud sustineant ex eoque proles procreent et educent. Duplex est hic ratio, qua Christus probat viro non licere dimittere uxorem. Prior, q. d. Dimissio uxoris, et ab ea viri divortium est contra naturam, sicut contra naturam est, ut una caro et unus homo dividatur in duos; ergo id fieri non debet. Posterior, divortium hoc est contra Dei institutionem; ergo si fiat, impie fit: distrahitur enim id, quod Deus conjunxit. Quis audeat temerare, quod Deus sanxit? Quis audeat dividere, quod Deus sociavit et conjunxit? Quis audeat opus Dei creatoris, puta unum hominem, discerpere, aut carne et membro suo truncare et mutilare? Perperam ergo Erasmus in 1. Corinth. 7. Hoc, inquit, Deus conjunxit quod recte conjungitur: hoc Deus dirimit, quod recte dirimitur: quasi possint separari conjugia male et inconsulte inita, suasore, non Deo, sed diabolo. Christus enim loquitur de natura, ac naturali et primaria matrimonii institutione, secundum quam matrimonium semel initum, quomodocumque, vel cujuscumque suasu initum, est indissolubile. Hoc enim exigit natura, ut proles alia post aliam continuo ex matrimonio subnascens, commode ab utroque parente educari possit: quæ educatio in homine difficilis est et lenta, duratque ad annum ætatis vigesimum et ultra: secus est in bestiis, quæ statim intra paucos menses, imo hebdomadas, plane adolescunt et perficiuntur, ut educatione patris et matris amplius non indigeant: quare tunc solvitur eorum conjugium. Ratio ergo à priori, cur matrimonii insolubilitas sit juris naturæ: et cur contra naturam sit fornicatio, pollutio, divortium et polygamia, est hæc, quod Deus, qui est Dominus naturæ, ac matrimonii et corporum nostrorum, ita primitus in Genesi et prima mundi rerumque omnium productione instituit, limitavit et sanxit, ac nobis ad copulam tantum conjugalem jus et usum corporum dedit; et si aliter iis utamur, contra voluntatem Dei, qui est summus Dominus, et contra jus ab eo datum, iis abutamur. Id ita esse liquet ex eo, quod olim in lege naturæ et Mosaica, Deo in jure hoc primitus à se sancito dispensante, et novum jus dante, licita fuerit polygamia, et libellus repudii. Sic Osee cap. 1. jussu Dei uxorem duxit fornicariam. Sic et nunc Deus posset dare alicui uxorem tantum ad unum vel alterum actum copulæ; ac consequenter facere, ut actus qui alias esset fornicatio, jam non sit fornicatio, sed usus conjugii. Vide dicta Osee 1. Porro finis et causa, cur Deus primitus sanxerit tantam matrimonii insolubilitatem, Prima

fuit, ut esset major unio, et amor conjugum inter se. Secunda, quia natura in homine ordinarie hoc quasi exigit, ut proles commode ab utroque parente possint educari. Hæc enim educatio in homine est ardua, et longa, cum interim aliæ, et aliæ proles subnascantur, quæ similiter ab utroque educandæ sunt. Tertia causa fuit allegorica, ut scilicet matrimonium insolubile esset typus et figura insolubilis conjugii, et unionis Verbi divini cum carne nostra, et per eam cum Ecclesia, uti docet Apostolus Ephes. 5. 32. *Sacramentum hoc magnum est*, inquit, *ego autem dico in Christo et Ecclesia.* Vide ibi dicta.

7. Dicunt illi : Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii, et dimittere?] Pharisæi *dicunt* et objiciunt *illi*, scilicet Christo : *Quid ergo Moyses mandavit?* ut fortior sit objectio dicunt, *mandavit;* cum tamen, ut recte invertit Christus vers. sequenti, Moyses hunc libellum repudii tantum permiserit. Erat tamen hic aliquod mandatum, non absolutum, sed conditionatum. Mandarat enim Moyses, ut si Judæi vellent dimittere uxores, id non facerent nisi dato libello repudii. De hoc libello, quis et qualis fuerit, ac quibus casibus et cæremoniis fuerit licitus, quisque ejus fuerit finis et effectus, fuse dixi Deuteron. 4. 1. et sequent. Supple hic ex Marco 10. 2. Christum Pharisæis rogantibus, an liceret uxorem dimittere, primo respondisse et dixisse : *Quid vobis hac de re præcepit Moyses? Qui dixerunt : Moyses permisit libellum repudii scribere, et dimittere.* Mox Christus, ut ait hic Matthæus vers. 14. primam matrimonii institutionem et insolubilitatem à Deo institutam explicuit. Replicarunt Pharisæi : *Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii et dimittere?* Respondit Jesus, Moysen id permisisse ob duritiem cordis eorum; ab initio autem non fuisse sic. Sic ergo præponendo verba, quæ habet Marcus, ac subtexendo verba, quæ habet Matthæus, eumdem cum Marco concilia.

8. Ait illis : Quoniam Moyses ad duritiem cordis vestri permisit (ecce hic invertit τὸ *mandavit* in *permisit*) vobis dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic.] q. d. Moyses permisit dimittere uxores vobis exosas, ne eas occideretis, si eas non possetis dimittere : hæc enim fuit duritia et carnalitas cordis vestri, ut malletis illas necare, quam carere voluptate novi et exoptati conjugii.

Ab initio autem non fuit sic.] Quia Deus ab initio mundi inter Adamum et Evam instituit sanxitque inviolabile, et insolubile conjugium. Ab initio ergo naturæ recte à Deo institutæ sic fuit; vitiata vero hominis natura per peccatum, hanc Dei institutionem mutavit, et corrupit, ac libellum repudii, et polygamiam induxit.

9. Dico autem vobis, quod quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur : et qui dimissam duxerit, moechatur.] *Dico :* bis hoc dixit Christus : Primo, publice hoc loco Judæis et Pharisæis : unde hic novam hanc legem promulgavit, per quam sustulit libellum repudii, ac matrimonium ad primævam suam institutionem, et insolubilitatem revocavit. Secundo, paulo post privatim idipsum dixit et repetiit coram discipulis. Marci cap. 10. 10.

Dico.] Ergo, id est, edico, et quasi novus novæ legis legislator, veterisque reformator sancio, ac matrimonium ad originalem suam rectitudinem et firmitatem reduco, statuoque, ut qui uxorem suam dimiserit, et aliam duxerit, habeatur, et reipsa sit adulter.

Nisi ob fornicationem.] Id est, nisi ob adulterium : quæ enim in solutis est fornicatio, in conjugatis est adulterium, quod solvit matrimonium, quoad thorum, non quoad vinculum. Adulter enim non servat fidem, quam dedit conjugi : unde à conjuge potest dimitti, juxta illud :

Frangenti fidem fides frangatur eidem.

Ex hac exceptione Græci, teste Guidone Carmelita tract. de Hæresibus, ac moderni hæretici colligunt et concludunt : *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur.* Ergo à contrario, qui dimiserit uxorem suam ob fornicationem, et aliam duxerit, non mœchatur. Unde censent ipsi per adulterium solvi matrimonium, non tantum quoad thorum, sed etiam quoad vinculum; ita ut aliam uxorem ducere, et aliud matrimonium contrahere liceat. Ita Lutherus, Calvinus, Erasmus ac passim Lutherani, Calvinistæ, Anabaptistæ, atque è Catholicis Catharinus, et Cajetanus; itaque in praxi faciunt hæretici et Græci. Verum hic est error damnatus à continua traditione Ecclesiæ, et à S. Paulo Rom. 7. 1. et 1. Cor. 7. v. 10. et 11. ac diserte à Concil. Trident. sess. 24. can. 6. et 7. Ad argumentum ergo à contrario petitum, respondet Paulus Burgensis hic additione 2. ad Lyranum (quem sequitur noster Ribera in Malachiæ c. 2. num. 36.) admittendo sequelam; sed addit Christum loqui dumtaxat de lege veteri, in qua ob fornicationem licitum erat dare libellum repudii, per quem matrimonium solvebatur, ut liceret aliam uxorem ducere : sed huic responsioni obstat, quod Christus hic æque ac Matthæi 5. diserte sua dicta, id est, legem Evangelicam opponit Moysi et legi veteri, imo libellum repudii, quem Moyses præmiserat, aufert v. 8. et 9. *Moyses*, inquit, *ad duritiem cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras*, etc. *Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur.* Ecce hic clare Christus Moysis permissioni in libello repudii opponit suum dictum, suamque sanctionem, qua libellum hunc revocat, illoque utentem, damnat adulterii.

Dico ergo : Melius S. Augustinus lib. 1. de Adult. conjug. cap. 9. τὸ *nisi* accepit negative, ut τὸ *nisi ob fornicationem* idem sit, quod extra causam fornicationis. Favent Græca et Syrus, quæ habent : *Non adulteram;* quasi Christus tantum velit affirmare, uxorem fidam et castam non posse dimitti; de infida vero, id est, incesta et adultera, nil velit dicere, ad vitandam invidiam Pharisæorum, et populi, cui illo tempore licita et usitata erant adulterorum repudia, et novæ cum aliis nuptiæ.

Secundo, τὸ *nisi* accipi potest proprie et exceptive, sed tunc non ad id, quod sequitur *et aliam duxerit*, sed tantum ad id quod præcessit : *quicumque dimiserit uxorem suam*, referendum est, ut ab illo dumtaxat excipiat casum fornicationis, q. d. Quicumque dimiserit uxorem, quod non licet, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, hic mœchatur. Favet Æthiopic. qui vertit : *Quicumque aliam ob causam, quam ob fornicationem, dimiserit uxorem, et aliam duxerit, mœchus est.* Et Persicus : *Omnis, qui dimittit uxorem suam, et non propter adulterium, et aliam ducit, mœchus est.*

Tertio, planissime et aptissime cum Theophylacto et S. Augustino lib. contra Adimantum c. 3. hanc exceptionem ad utrumque referas, tam ad id, quod sequitur, quam ad id, quod præcessit, q. d. Quicumque dimiserit uxorem nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur; mœchatur, inquam, tum dimittendo uxorem, tum aliam ducendo, hoc est, bis mœchatur: Christus enim utrumque respondet; quia utrumque quæsierant Pharisæi, et utrumque est verum. Nam etiamsi vir solum dimittat uxorem castam, et innoxiam, nec aliam ducat, mœchatur, tum quia violat jus matrimonii et uxoris suæ, quod est quoddam mœchari; mœchia enim significat vitium directe repugnans matrimonio, quale est dimissio uxoris insontis: tum quia *mœchatur*, id est, facit eam mœchari, uti explicat Christus Matthæi c. 5. 33. Verba enim Hebræa conjugationis *Cal* sæpe per *Hiphil*, id est, activa simpliciter per duplicem actionem exponenda sunt, uti norunt Hebraice periti. Unde tantum à contrario sic inferas: *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur.* Ergo qui dimittit uxorem ob fornicationem, et aliam ducit, non mœchatur quidem dimittendo fornicariam, mœchatur tamen aliam ducendo. Simile est, si dicas: Qui jejunium violat sine dispensatione, et se inebriat, hic peccat. Ergo qui non jejunat cum dispensatione non peccat, sed inebriando se peccat. Similis phrasis est Matthæi 5. v. 19. ut ibi dixi.

Dico Secundo: Christus concedit hic viro divortium, quoad thorum ob fornicationem uxoris, non autem matrimonii solutionem, ita ut ei liceat aliam ducere; patet id Primo, quia Marcus et Lucas generalem omnino habent sententiam (illaque vera esse debet) et hanc exceptionem omittunt: sic enim habet Lucas c. 16. 18. *Omnis, qui dimittit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam:* facit enim ei gravem injuriam, quia fidem ei datam violat.

Dices, cur ergo hanc exceptionem addit Matthæus? Respond. Quia Pharisæi duas quæstiones tacite proposuerant Christo: Prima erat, an quacumque ex causa liceret uxorem dimittere? Secunda, an dimissa uxore per libellum repudii, solutum esset matrimonium, et posset aliud iniri? ideo enim dimittebant suam, ut ducerent aliam. Christus ergo utrique quæstioni respondit, idque, ut videtur, duabus propositionibus. Prima: Quicumque dimiserit uxorem nisi ob fornicationem, mœchatur. Secunda: Quicumque aliam duxerit, mœchatur: sustulit enim cum libello repudii etiam polygamiam, sive pluralitatem uxorum olim licitam. Itaque hic repetendum est τὸ *quicumque*, hoc modo: Quicumque dimiserit uxorem nisi ob fornicationem, et quicumque aliam duxerit, mœchatur: Matthæus ergo hic, ut et alibi, brevitati studens, subintelligit τὸ *quicumque*, et utramque Christi responsionem in unam sententiam conflat; voluit enim utramque presse et concise una propositione complecti; unde hic verum est illud: *Dum brevis esse laboro, obscurus fio.* Simile ostendi cap. 9. vers. 18. Probatur idipsum Secundo ex præcedentibus, ubi Christus absolute ex natura et prima institutione matrimonii, quam non tollit fornicatio, probavit matrimonium plane esse insolubile. Tertio, quia in sequenti casu hæc exceptio intelligi nequit, ut dicatur: *Et qui dimissam, nisi ob fornicationem, duxerit, mœchatur.* Sic enim melioris conditionis esset dimissa ob fornicationem, utpote libera et potens aliud matrimonium inire, quam dimissa citra culpam suam; cum hæc non possit alium maritum ducere. Quarto, quia ita explicat Paulus 1. Corinth. 7. vers. 10. et 11. ac Patres passim. S. Hieronymus, Chrysostomus, Beda hic, S. Augustinus libris duobus de Adulterinis conjugiis, quos hac de causa scripsit, Innocentius I. epist. ad Exuper. Conc. Milevitan. can. 17. Forojuliense can. 10. Nannetense can. 10. Florentin. in instruct. Armen. et Trident. sess. 14. can. 6. Imo Origenes hic tract. 7. acriter perstringit nonnullos sui ævi Episcopos, tanquam indoctos, quod cum Tertulliano lib. 4. contra Marc. et Ambrosiastro in 1. Corinth. concedebant uxoribus secundas nuptias ob virorum adulteria, dicentes conjugi insonti licere conjugem sontem et adulteratam dimittere, ac alteri copulari. Idem habetur in Concilio Elibertino, 31. quæst. 1. cap. *Si qua mulier*, et in Conc. Aurelian. 1. cap. 10. Sed hæc Conciliorum decreta aut apocrypha sunt, aut mutile et imperfecte citantur à Gratiano. Aliter respondet Maldonatus, scilicet Concilia hæc permittere conjugi insonti secundas nuptias, post mortem uxoris adulteræ; uxori vero in pœnam adulterii non permittere secundas nuptias post mortem viri. Verum cap. *Si qua mulier*, expresse agit de uxore adhuc vivente. Vide Thomam Sanchez lib. 10. de Divortio, disp. 2. et sequenti. Reliqua huc pertinentia audivimus cap. 5. vers. 32. ubi ea explicui.

10. Dicunt ei discipuli, si ita est causa hominis (viri) cum uxore, non expedit nubere.] *Causa*, id est, *res et negotium*, ut vertit Syrus, q. d. Si ita se res habet conjugum, si tanta est conjugii insolubilitas, si tam arcte vir alligatus est uxori, ut nulla nisi fornicationis causa possit eam dimittere, sed cum ea, licet odiosa, rixosa, deformi, spurca, etc., debeat vivere et assidue conversari usque ad mortem, *non expedit nubere*, id est, uxorem ducere, ut vertit Syrus. Græcum enim γαμῆσαι, tam viris quam mulieribus competit. Forte Noster vertens *nubere* allusit ad servitutem et subjectionem, qua vir astringitur mulieri, ac non raro, si velit habere pacem, debet ei quasi se subdere, atque patienter ferre ejus ineptias, querelas, jurgia, rixas, etc. Unde Comicus ait:

Uxori nubere nolo meæ.

Causam dat S. Chrysostomus, *levius enim est*, inquit, *contra concupiscentiam præliari, et contra seipsum, quam contra mulierem malam.* Viderunt idipsum Gentiles. Unde Cato: *Mulier*, ait, *est malum necessarium*, et vere infidelibus malum hoc fuit necessarium: fidelibus vero est liberum et voluntarium, quia hi per Christi gratiam possunt colere virginitatem et cælibatum, qui infidelibus Christi fide et gratia destitutis, est impossibilis. Sola enim natura concupiscentiam, et carnis tentationem superare nequit. Hinc illustris ille Thomas Morus, non μῶρος, sed sapiens, sub Henrico VIII. Angliæ rege martyr, rogatus cur parvam duxisset uxorem? festive respondit: *Ex malis elegi minimum.* Ita Stapleton in ejus Vita. Archidamas quoque rex Lacedæmonum, teste Plutarcho in Apophth., mirantibus cur pusillam duxisset conjugem: Pariet enim (inquiebant illi) nobis regulos, non reges, idem respondit: *Malorum selegi minimum.* Denique *conjugium est cu-*

rarum abyssus, uti docet S. Basilius Constit. Monast. c. 1.

11. Qui dixit illis : Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.] Arabicus, *nisi qui donati sunt*, scilicet Deo et continentiæ. Sic in religionibus conversi vocantur donati, scilicet Religioni.

Non capiunt.] Origenes et Nazianzen. orat. 31. de tribus Eunuchorum generibus Græcum οὐ χωροῦσιν vertunt, *non sunt capaces*, sed capacitatem vocant propensionem naturalem ad cælibatum et castitatem, quam non omnes habent. Verum melius οὐ χωροῦσιν vertas cum Nostro, *non capiunt*, ut vasa arctiora in se non suscipiunt, non approbant, non comprehendunt, non amplectuntur tantum, tamque arduum cælibatus consilium, sed ii soli *quibus datum est* magnum hoc continentiæ donum à Deo. Ubi nota, licet non omnes fideles habeant donum continentiæ, quo actu contineant, sicut non omnes justi habent donum perseverantiæ, quo actu in justitia perseverent; tamen sicut omnes justi habent donum perseverantiæ, quo in Dei gratia perseverare possint, si velint : sic pariter omnes fideles habent donum continentiæ in actu primo, quo possint continere, si velint, si videlicet vires et gratiam ad continendum assidue à Deo efflagitent, ac Dei gratiæ per custodiam oculorum, fugam otii, macerationem carnis, etc. cooperentur. Ita S. Chrysostomus, Origenes, Theophylactus, Euthymius et Hieronymus hic, S. Augustinus in Psal. 137. S. Ambrosius lib. 3. de Viduis, Tertullianus lib. de Monogamia, et alii, et patet ex hoc loco : Christus enim hic, æque ac Paulus 1. Cor. 7. v. 7. cuilibet fideli suadet et consulit continentiam : nihil autem suadetur et consulitur, nisi quod in hominis est arbitrio et potestate cum gratia Dei, quam scilicet Deus cuilibet postulanti præparat et offert. Secus est de dono prophetiæ, linguarum, curationum, miraculorum : hoc enim Deus non omnibus præparat et offert, sed paucis dumtaxat à se electis ad commune fidelium bonum. Audi S. Hieron. *His datum est, qui potuerunt, qui voluerunt, qui ut acciperent, laboraverunt.* Sic et Euthymius : *Datum est*, inquit, *his, qui petiverunt*, (*petite enim, ait : et dabitur vobis*) *petentibus, inquam, non simpliciter, sed ferventer et perseveranter, et ut semel dicam, sicut oportet. Significatum est ergo virginitatem Dei donum esse datum his, qui petunt, ut oportet.* Theophylactus : *Hoc loco*, ait, *Datum est, valet, quibus cooperatur Deus. Illis autem datum est, qui petunt : Petite enim, inquit*, etc. Auctor Operis imperfecti : *Quod autem dicit : Quibus datum est, non hoc significat, quoniam quibusdam datur, quibusdam non datur; sed illud ostendit, quia nisi auxilium gratiæ acceperimus, nihil ex nobis valemus. Quoniam autem volentibus gratia non denegatur, in Evangelio Dominus dicit : Petite*, etc. S. Chrysost. *Sed si electionis opus est id, inquies, quomodo incipiens statim dixit : Non omnes capiunt, sed quibus datum est? at singulare id esse certamen perdiscas, non ut sorte datam necessitatem suspiceris. His enim datum est, qui sponte id eligunt : quod ideo dixit, ut ostenderet superiori nobis auxilio esse opus* (*quod quidem omnibus illud expetentibus paratum est*), *si volumus in hac lucta superiores evadere.* Addit S. Chrysostomus, licet aliqui à continentia excidant, non debemus in proposito castitatis fieri pigriores : sicut milites, qui in pugna cadunt, non exanimant ceteros, sed potius ad fortius pugnandum acuunt et accendunt. Denique idem Chrysostomus considerationem suggerit, per quam cælibatus cuique non tantum possibilis, sed et facilis ostenditur : *Cogita tecum*, inquit, *si aut à natura eunuchus esses, aut injuria hominum effectus, quid faceres, cum et hujusmodi voluptate careres, et nullam carendo mercedem consequereris? Gratias igitur Deo agas, quia magna præmia rutilantesque coronas accipies, si ita vives, quemadmodum sine aliquo illi præmio : imo vero multo facilius, tutius atque jucundius, tum quia spe retributionis roboraris, tum quia conscientia virtutis gaudes, et ad hæc non ita ingentibus cupiditatis fluctibus jactaris. Non enim sic amputatio membri, quemadmodum rationis frænum, imo vero sola ratio hujusmodi fluctus comprimit. Non enim à cerebro, aut à lumbis illum inquietissimum œstrum proficisci dixerim, sed à lascivia mentis et cogitationis neglectu.* Porro Auctor lib. de Castitate, qui falso S. Sixto Pontifici inscribitur (fuit enim Auctor hic Pelagianus) τὸ *datum* refert non ad *castitatem*, sed ad *verbum*, q. d. Non omnes capiunt verba mea, sed ii, quibus datum est audire me ea explicantem; nam castitas, inquit, non est donum Dei, sed virtus proprii arbitrii et voluntatis. Si enim esset donum Dei, fatalis esset castitas iis, quibus hoc donum Deus dat, aliis vero impossibilis. Rursum quomodo castitate meremur regnum cœlorum, si esset donum Dei, et non electio liberi arbitrii? Ita hic Pelagianus, sed imperite. *Verbum* hoc non est aliud, quam consilium castitatis, ut patet intuenti. Castitatem esse donum Dei, patet 1. Corinth. 7. 7. et Sapient. 8. 21. Vide S. Augustinum lib. 6. Confess. c. 11. cujus celebre est illud : *Domine, da quod jubes, et jube quod vis. Jubes continentiam, da continentiam.*

12. Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt : et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus : et sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum cœlorum. Qui potest capere, capiat.] Qui cum possint esse viri propter Christum, fiunt eunuchi, ait S. Hieronymus. Triplices hic eunuchos, id est castratos, et impotentes ad generandum, assignat Christus, scilicet Primo, qui à natura sunt tales; Secundo, qui ab arte, qui scilicet sunt exsecti, ut custodiant reginas et matronas nobiles à stupro; Tertio, qui *seipsos castraverunt propter regnum cœlorum.* Alludit Christus ad Is. 56. 3. ubi eunuchos hos sub Christo futuros prædicit, eisque promittit nomen melius à filiis et filiabus, nomen, inquam, sempiternum. Vide ibi dicta.

Castraverunt.] Hæc vox duo significat : Primum, nostri arbitrii esse cum Dei gratia nos castrare, id est, castos et cælibes efficere, idque perpetuo voto firmare et servare. Hoc enim significat vox *eunuchi*, et vox *castraverunt*, scilicet impotentiam moralem ad generandum, alioqui enim dixisset : Sunt qui se castrant, vel castrare nituntur; jam dicit, *castraverunt*, id est, potentiam sibi abstulerunt, seque quasi exsecuerunt et inhabiles ad generandum effecerunt, scilicet per votum continentiæ. Ita S. Epiphanius hæresi 58. S. Fulgentius l. de fide ad Petrum. c. 3. S. Augustinus lib. de Sancta Virgin. c. 30. Secundo, τὸ *castraverunt*, significat continentiam hanc in continente non fieri sine ingenti carnis lucta et dolore, perinde ac si ei genitalia execarentur. Ita Nazianzenus, orat. 31.

Porro Origenes hoc ad litteram accepit. Unde reipsa castitatis amore ipse seipsum castravit et membrum execuit, sed perperam; tum quia non licet se castrando mutilare; tum quia libido castratione non restinguitur, sed acuitur. Audi Chrysostomum: *Cum autem dicit, Qui se castraverunt, non membrorum dicit abscissionem, sed malarum cogitationum interemptionem; maledictioni enim obnoxius est, qui membrum abscindit, etc., neque concupiscentia mansuetior ita fit, sed molestior.* Eunuchi enim peccant cogitatione et desiderio libidinis, dolentque, se illam non posse experiri, et explere. Vide dicta Eccli. c. 20. 2. et c. 30. 21.

Propter regnum coelorum.] Per virtutem continentiæ promerendum. Ita Origenes, Hilarius, Chrysostomus, Euthymius hic, et S. Augustinus de S. Virgin. c. 23. Perperam ergo hæretici sic exponunt, *propter regnum cœlorum*, scilicet prædicandum, q. d. Sunt Eunuchi, qui se castrant, id est, continent ab uxore, ut expeditiores sint ad prædicandum Evangelium, aut ut careant molestiis, quas parit res uxoria: non enim solum hisce de causis laudanda, et optanda est continentia, sed etiam præcise in se, quia ipsa ingens est virtus, suique victoria, qua homo vincit libidinem, mentemque attollit ad cœlestia meditanda et prosequenda: quare ipsa ex hominibus facit Angelos. Vide S. Augustinum, S. Basilium, S. Chrysostomum et alios, qui de Virginitate scripserunt, ubi miris eam encomiis celebrant.

Qui potest capere capiat.] Arabicus: *Qui potest portare portet.* Nota hic consilium Evangelicum cœlibatus à Christo promulgatum, et omnibus propositum, imo consultum, sed non præceptum. Hæc enim verba, *qui potest capere capiat*, sunt hortantis et animantis ad cœlibatum, ait S. Hieronymus et Chrysostomus, ac proinde significant, illum à Christo consuli, ideoque eumdem esse in nostro arbitrio et potestate, si gratiam Dei invocare, illique strenue cooperari velimus. Nec obstat quod dicit, *qui potest;* hoc enim significat dumtaxat cœlibatum esse rem arduam, q. d. Qui vult sibi vim inferre, qui vult libidini generose resistere, qui vult ad arduum continentiæ culmen conscendere, ille eamdem amplectatur, *capiat*, et capessat. Sic adolescens nolens ducere quamdam sibi displicentem apud Comicum ait, *non possum, mater,* id est, nolo eam ducere: hoc enim mihi valde difficile est, ideoque quasi impossibile: omnes ergo fideles habent potentiam non proximam, sed remotam ad continendum. Ita Patres citati v. 11. Audi unum ex omnibus et pro omnibus S. Chrysost. *Ideo non omnes capere possunt, quia non omnes volunt: palma proposita est; qui concupiscit gloriam, non cogitat de labore. Nemo vinceret, si omnes timerent periculum.* Audi et S. Hieron. l. 1. contra Jovin. *Proponit agonotheta præmium, invitat ad cursum, tenet in manu virginitatis bravium, ostendit purissimum fontem, et clamat: Qui sitit, veniat ad me et bibat: qui potest capere capiat.* Hinc liquet, quam carnalis et bruta sit Calvini expositio, quæ talis est, q. d. Vos, ô Apostoli, censetis bonum esse sine uxore vivere, sed ego prohibeo, ne quis ita facere conetur, nisi certus sit, se id facere posse, id est, sine uxore vivere: Christus enim non prohibet, sed hortatur ad cœlibatum; nec quis de eo certus esse potest, nisi aut revelationem à Deo habeat, quod est paucissimorum; vel suam constantiam continendo experiatur, et probet: prius ergo continentiam experiri quis debet, antequam de ea certus sit; quomodo ergo prius de ea certus esse debet, antequam eam experiatur? ut vult Calvinus. Pejus Lutherus docuit tam impossibile esse homini carere uxore, quam cibo et potu; nimirum ipsis et hæreticis, hoc est impossibile, at non orthodoxis, Christi fide et gratia roboratis.

13. Tunc oblati sunt ei parvuli, ut manus eis imponeret, et oraret. Discipuli autem increpabant eos.] Quod Christum rebus majoribus, puta viris docendis adeo occupatum, ad parvulos, rationis usu carentes, avocarent; quasi vile et indignum Christo tanto Prophetæ esset cum pueris agere. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Jansenius, Maldonatus et alii. *Parvuli*, Græce παιδία, id est, *pueruli.* Lucas cap. 18. vers. 15. habet βρέφη, id est, *infantes;* infantia autem durat usque ad septennium.

Moraliter discant hic principes à Christo, qui est *Rex regum et Dominus dominantium,* omnibus etiam pauperibus, feminis, pueris ad se facilem dare aditum, eorumque preces et vota benigne audire et exaudire. Hoc fecere præ aliis è Romanis Imperatoribus, licet Gentilibus, Primo Adrianus, de quo Spartianus: *In colloquiis*, inquit, *etiam humillimorum civilissimus fuit, detestans eos, qui hanc voluptatem humanitatis, quasi servantes fastigium principis, sibi inviderent.* Secundo Titus Vespasian. cujus teste Sueton. hæc erat vox: *Non oportere quemquam à sermone Principis tristem discedere:* et quo die nulli benefacerat gemens aiebat: *Diem perdidi.* Tertio Trajanus, de quo Plin. in Panegyr. *Non tu*, inquit, *civium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec osculum manu reddis: hæret latere tuo quisquis accessit, finemque sermoni suus cuique pudor, non tua superbia facit.* Et paulo inferius: *Nulla in audiendo difficultas, nulla in respondendo mora, audiuntur statim, dimittuntur statim.* Et de eodem Eutropius: *Culpantibus*, ait, *amicis quod nimis circa omnes comis esset, respondit: Talem debere Imperatorem esse privatis, quales esse sibi Imperatores privatus optasset.* Quarto, Alex. Severus, de quo Lampridius: *Moderationis*, inquit, *tantæ fuit, ut nemo unquam ab ejus latere submoveretur: ita se omnibus blandum affabilemque præbebat, ut amicos non solum primi et secundi loci, sed etiam inferioris ægrotantes inviseret.* Denique, è Christianis Theodosius Senior Imp. *Creber egressu*, ait Pacatus in ejus Panegyr., *expectantibus populis te fateris, nec videri modo patiens, sed facilis adiri: è proximo accipis vota omnia tuorum.*

Ut manus eis imponeret.] Ut manuum impositione eis benediceret, ac benedicendo divinam gratiam eis imprecaretur et imploraret; itaque pro eis oraret, ut in viros sapientes et sanctos adolescerent. Hanc priscam Hebræorum fuisse consuetudinem, colligitur ex Gen. c. 48. v. 14. ubi Jacob, cancellatis in formam crucis manibus, benedixit Ephraim et Manasse, parvulis Josephi filiis. Et ex Eccli. c. 3. v. 11. ubi ait: *Benedictio patris firmat domos filiorum, maledictio autem matris eradicat fundamenta.* Vide ibi dicta. A Christo mos hic derivatus est ad Christianos, ut laici, maxime pueri, à senioribus et sacerdotibus petant, et obtineant benedictionem etiam

extra Ecclesiam, uti fit in Belgio, ubi pueri certatim ad sacerdotes et viros religiosos transeuntes accurrunt, ab eisque petunt cruce se signari, et benedici : itaque facere docentur à Catechistis, æque ac à parentibus; quam consuetudinem laudat hic Auctor imperfecti. Addit Remigius, hanc consuetudinem apud Judæos fuisse ante Christum. Magnus ille Thomas Morus, Angliæ decus et martyr, existens regni Cancellarius, publice à patre sene postulavit benedictionem, teste Stapletonio in ejus vita. Porro hanc cæremoniam impositionis manuum, exemplo Christi usurpat Ecclesia in Baptismo, Ordine, Pœnitentia, et quandocumque hæretici in Ecclesiam recipiuntur : est enim ipsa, quasi imprecatio et collatio Spiritus sancti.

14. JESUS VERO AIT EIS : SINITE PARVULOS, ET NOLITE EOS PROHIBERE AD ME VENIRE : TALIUM EST ENIM REGNUM COELORUM.] Causam cur Christus adeo amet parvulos, quinque naturales eorum dotes assignat hic Victor Antiochenus, scribens in Marci cap. 10. 13. *Est enim parvuli*, ait, *anima candida, et ab omnibus vitiosis affectibus libera : quandoquidem puerulus tristia passus, aut injuria à quopiam affectus, neque injuriarum reminiscitur, neque vindictam meditatur : verum quasi nihil incommodi tulerit, ad eum qui læserat tanquam ad amicum ultro accedit. Pari modo licet graviter à matre cædatur, accurrit nihilo secius præ ceteris ad ipsam, unamque illam aliis omnibus mulieribus potiorem ducit. Et si reginam diademate redimitam ostenderis, non anteponit eam matri quantumlibet vilibus pannis indutæ, avetque magis illam videre pannis obsitam, quam reginam splendido corporis cultu ornatam. Ad hæc nihil prorsus plus exigit, quam naturæ necessitas deposcit. Quare ut primum mammarum succu sese explevit, statim materna ubera deserit. Præterea de earum rerum jactura, quas nos maximi facere consuevimus, ut sunt pecuniæ, gemmæ, aliaque ejusmodi, nihil prorsus movetur aut contristatur. Denique non stupet, nec rapitur ob corporum venustatem, ut ceteri mortalium solent. Propter hæc ergo Dominus dixit : Talium est regnum cœlorum : nempe per hoc nos admonens, ut studio certaque voluntatis electione talia faciamus, talemque affectum induamus, qualem ipsi ex naturæ suæ qualitate induti sunt.* Sic Christus S. Edmundum Cantuar. postea Episcopum, S. Nicolaum, S. Catharinam Senensem, et alios eminentes sanctos à puero sibi selegit, et benedixit. Gelasius puer Placentinus, cum S. Opilium fraterculum suum in cubiculo orantem invenisset, Angelorum multitudinem cum eo colloquentem, propriis oculis vidit vocemque audivit : *Sinite parvulos venire ad me : talium enim est regnum cœlorum.* Cum autem ætate cresceret, vitæ quoque sanctitate crescebat, ac tanquam oliva fructifera in domo Domini, uberes bonorum operum fructus proferebat : sicque tenera adhuc ætate migravit ad Christum. Ita habet officium Ecclesiæ Placentinæ Romæ approbatum, et ex eo Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem 4. Februarii. S. Babylas Patriarcha Antiochenus, et martyr illustris sub Numeriano Imperatore ab eo ad mortem damnatus, tres pueros, quos in fide et pietate educarat, voluit ante se capite plecti, ne à quopiam seducerentur, sed eos Christo offerens velut innocentes victimas aiebat : *Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum et portentum*, uti habetur in Vita sancti Artemii apud Surium. Vide dicta Isaiæ c. 8. v. 18. et Hebr. c. 2. v. 14. Plura exempla amoris, et curæ Christi, ac B. Virginis erga parvulos, recenset noster Philippus Berlemontius in Paradiso puerorum.

Moraliter disce hic, quanta cura pueri educandi sint, docendi et catechizandi, ut puri permaneant. Nam

> Quo semel est imbuta recens servabit odorem
> Testa diu.

Fecit hoc studiose Joannes Gerson existens Cancellarius Parisiensis, qui et librum hac de re conscripsit, ex quo nonnulla citavi Galat. cap. 6. v. 6. Vide Petrum Ribadeneiram in Vita S. Ignatii lib. 3. c. 24. ubi multas et graves affert causas, et utilitates, ob quas Societas Jesu complexa sit scholas, et instructionem puerorum.

Imo S. Basilius idipsum faciendum esse ex hisce Christi verbis probat. Nam in regulis brevior. disp. interrog. 292. quærit : *An conveniat, ut inter fratres magister sit puerorum sæcularium?* ac respondet affirmative : *Servetur*, inquit, *quod præceptum est à Domino, qui dixit : Sinite parvulos venire ad me : talium est enim regnum cœlorum.* Parvuli enim in viros et cives evadunt, et quod didicerunt pueri, hoc retinent grandævi. Parvuli ergo sunt seminarium Ecclesiæ et reipublicæ.

TALIUM (Syrus, *eorum qui sunt sicut isti*) ENIM EST REGNUM COELORUM.] *Talium*, scilicet qui parvulis humilitate, simplicitate, candore, innocentia sunt similes, uti jam dixi ex Victor. Antiocheno. Unde Lucas addit : *Quicumque non acceperit regnum Dei ut puer, non potest intrare in illud.* Ita Origenes, S. Hieronymus, Theophylactus et Euthymius. Sensus est, q. d. Christus : Mea dignitate non est indignum pueris benedicere, quia per benedictionem meam apti fiunt regno cœlorum, cum vos, ô Judæi adulti, qui toties me docentem audistis, ob superbiam aliaque vitia, in quibus occaluistis, ad illud adhuc sitis inepti. Quare ut apti fiatis, parvulos hosce vobis imitandos statuo. Omnis enim animi volentis se præparare ad regnum cœlorum, Christi gratia obtinendum, exemplum et idea est puerilis simplicitas. Audi S. Ambr. l. 8. in c. 18. Luc. *Ætas hæc*, inquit, *infirma est viribus, invalida ingenio, immatura consilio. Non igitur pueritia, sed æmula puerilis simplicitatis bonitas designatur.* Et mox symbolice : *Quis ergo puer imitandus est Apostolis Christi? Ille, de quo Isaias dicit : Puer natus est nobis, filius datus est nobis. Ipse enim tibi puer dicit : Tolle crucem tuam, et sequere me. Et ut agnoscas puerum : cum malediceretur, non maledixit : cùm percuteretur, non repercussit. Hæc est enim perfecta virtus : itaque et in pueritia est quædam venerabilis morum senectus, et in senectute innocens pueritia.* Hinc patet perperam Anabaptista arcere parvulos à baptismo, ac consequenter à Christo et regno cœlorum, eo quod parvuli non utantur ratione, nec possint credere : licet enim actu non credant, habitu tamen credunt; quia in baptismo infunditur eis habitus fidei, gratiæ et charitatis : credunt quoque actu in fide Ecclesiæ, id est,

parentum et fidelium Ecclesiæ qui crebro actus fidei eliciunt pro se, et suis omnibus.

15. ET CUM IMPOSUISSET EIS MANUS, ABIIT INDE.] Manus Christi erant vivificæ et salvificæ. Unde Lucas cap. 40. v. 40. ait : *At ille singulis* (infirmis et ægris) *manus imponens, curabat eos.* Ratio est, quia manus est organum organorum, quare divinitas Christi per manus divinam suam vim et gratiam exerebat in eos, quos tangebat, salutem eis corporis animique dans, vel in circumcisione, aliasve datam adaugens, ac occulta sua virtute eos sanctificans, Deoque offerens, et quasi consecrans. Unde non est dubium, hos parvulos à Christo benedictos evasisse in viros sapientes et sanctos, qui deinde Ecclesias erexerunt, et fidem Christi propagarunt. Ita Franciscus Lucas.

16. ET ECCE UNUS ACCEDENS AIT ILLI : MAGISTER BONE, QUID BONI FACIAM, UT HABEAM VITAM ÆTERNAM?] *Unus*, S. Hieronymus putat fuisse legisperitum, de quo Lucas c. 10. 25; ideoque tentandi animo ad Christum accessisse. Melius S. Chrysostomus censet, hunc alium esse ab illo Lucæ, qui candido corde, ut pueris se similem redderet, juxta Christi præceptum, ab eo animo sincero petiit, qua ratione vitam æternam parvulis, eorumque similibus paulo ante à Christo promissam, consequi posset; unde hic est ille, cujus meminit Lucas c. 18. v. 18. Id ita esse patet utrumque conferenti. Idipsum magis patebit ex sequentibus, præsertim ex v. 22. ubi dicitur quod audita Christi doctrina de perfectione : *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus*, abierit tristis, eo quod esset dives; quod signum est, eum sincero salutis suæ animo et studio hæc postulasse à Christo.

MAGISTER BONE.] Est hæc simplex salutandi et compellandi phrasis Hebræorum, qua benevolentiam doctoris et prophetæ captant. q. d. Rabbi, scio te esse bonum, tum virum, tum doctorem, tum prophetam, qui me et alios optime doceas ea, quæ vere bona sunt, et ad beatitudinem ducunt. Dic ergo mihi, quid boni præ ceteris faciam, ut summum bonum in cœlo consequar? Ludit enim in voce *bonum.*

17. QUI DIXIT EI : QUID ME INTERROGAS DE BONO?] Legit Interpres, τί με ἐρωτᾷς περὶ ἀγαθοῦ, sic quoque legit S. August. et S. Hieron. in Comment.; jam vero legunt, τί με λέγεις ἀγαθὸν, id est, *quid me dicis, vel vocas bonum?* Utramque lectionem ponit Origenes. Causam subdit dicens:

UNUS EST BONUS, DEUS.] Scilicet natura sua, et per essentiam. Retorquet Christus humiliter laudem et bonitatem suam in Deum, ut nos idem doceat facere : quia hic interrogans non habebat plenam de Christo fidem, nec credebat eum esse Deum. Ad hanc ergo fidem, eum quasi objurgando attollere et extimulare voluit Christus. q. d. Si me vocas bonum, crede me esse Deum, nemo enim per se bonus nisi Deus. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Euthymius. Porro Deus solus per essentiam est bonus, quia sicut ipse solus verum, solidum et plenum habet esse (unde ipse ait Exodi 3. *Ego sum, qui sum*, q. d. Vos ergo, ô angeli, et homines non estis, si mecum comparemini, quia meum esse tantum et tam plenum est, vestrum vero tam exile et diminutum, ut mei respectu potius non esse, quam esse videamini), ita pariter solus Deus est bonus, sapiens, potens, justus; quia ab eo omnes angeli et homines participant guttam, vel potius umbram quamdam bonitatis, sapientiæ, potentiæ, justitiæ. Vide dicta Amos 6. v. 13. et Exodi 3. v. 14.

Porro bonum idem est, quod perfectum, et bonitas ejus rei est perfectio. Deum autem perfectum esse pluribus probat S. Dionys. de Divin. nomin. cap. 13. In Deo enim est immensa perfectio tam naturæ quam sapientiæ, potentiæ, sanctitatis, et virtutis. Est ergo in eo summa bonitas, tum naturalis, tum moralis, tum supernaturalis. Quocirca ipse est fons omnis bonitatis, in qua omnia creaturarum bona sunt collecta, et infinities meliora, quam sint in creaturis. Quare in Deo eminenter est auri decor, gemmarum splendor, deliciarum sapor, musicæ harmonia, hortorum amœnitas, et quidquid in creaturis est pulchrum, amabile, jucundum, deliciosum. Hinc à Deo mel haurit suam dulcedinem, sol suos radios, stellæ suum lumen, cœli suum decus, angeli suam scientiam, homines suam virtutem, animalia suum sensum, plantæ suam vitam, cetera omnia quidquid habent boni, imo totum suum esse à Dei bonitate et essentia, velut guttam è pelago emendicant. In Deo igitur est omne bonum, idque in perfectissimo et immenso gradu : in Deo est omnis amoris illicium, omnis desiderii consummatio, omnis appetitus satietas : cur ergo, ô miser homo, per exilia hæc bona creata vagaris, ideoque non satiaris? quære bonum in quo omne bonum, ama, et ambi Deum : hic solus tuam sitim et appetitum plane et plene exsatiabit, tum in hac vita per gratiam, tum magis in futura per gloriam, imo per seipsum; in cœlo enim Deus seipsum quasi summum bonum Beatis videndum, gustandum et fruendum exhibet.

SI AUTEM VIS AD VITAM INGREDI, SERVA MANDATA.] Calvinus stolide æque ac impie censet Christum hic per ironiam irridere adolescentem, suis legalibus operibus confisum : nec enim viam in cœlum esse observationem mandatorum, utpote homini impossibilem, sed fidem. Quot hic sunt verba, totidem errores sunt, et hæreses, imo blasphemiæ, quæ Christi sensui et sententiæ ex diametro adversantur, eamque funditus subvertunt. Unde liquet Calvinum agi spiritu non Christi, sed Antichristi. Vide nostros Maldonatum et Adamum Contzen, qui ex professo in Evangelia commentantur, ut Calvinum et Novantes confutent : nos ad alia Orthodoxis utiliora pergamus. Docet ergo hic Christus, non solam fidem justificare, et salvare, sed et opera bona requiri, quibus legem implendo, mereamur bravium æternæ vitæ et gloriæ, legem implentibus à Deo promissum. Instat Calvinus : Saltem Christus per mandata Dei hic excludit præcepta, et traditiones Ecclesiæ, puta Pontificum et Prælatorum. Respond. ea contineri quarto Dei mandato : *Honora patrem et matrem*, scilicet tam spiritalem, uti sunt Pontifices et Prælati, quam carnalem.

18. DICIT ILLI : QUÆ? JESUS AUTEM DIXIT : NON HOMICIDIUM FACIES : NON ADULTERABIS : NON FALSUM TESTIMONIUM DICES : HONORA PATREM TUUM ET MATREM TUAM; ET DILIGES PROXIMUM TUUM SICUT TEIPSUM.] Syrus : *sicut animam tuam.* Hæc mandata exposui Deuteron. cap. 5. vers. 6. et seq. Porro

Christus proponit hic dumtaxat præcepta secundæ tabulæ proximum spectantia, quia in illis includuntur præcepta primæ tabulæ Deum concernentia. Nam amor Dei producit amorem proximi : hunc enim amamus propter Deum, quare amor proximi manat ex amore Dei. Rursum difficilius est amare proximum quam Deum. Quis enim non amet Deum præsertim religiosus, qualis erat hic juvenis?

20. DICIT ILLI ADOLESCENS : OMNIA HÆC CUSTODIVI A JUVENTUTE MEA (Syrus et Arabicus *à pueritia mea.* q. d. A puero in lege Dei educatus et gratia Dei præventus, servavi studiose omnia præcepta Dei. Rarum hoc est juventutis exemplum) QUID ADHUC MIHI DEEST?] (Syrus, *in quo defectuosus sum*) boni et bonitatis? ut in ea perficiar et *habeam vitam æternam* (uti petiit v. 16.) non quomodocumque, uti habent omnes, qui servant præcepta, sed secure et certo ac in magno, imo in primo perfectoque felicitatis et gloriæ gradu. Tu enim, ô Christe, quasi cœlestis virtutis magister, videris illius altiorem præ nostris Scribis tradere semitam et doctrinam : dic ergo mihi quænam illa sit; ego enim salutis et perfectionis avidus, cupio illam capessere. Porro S. Hieron. censet, hunc adolescentem hic esse mentitum : Si enim, inquit, dilexisset proximum suum sicut seipsum, omnia sua vendidisset et dedisset pauperibus. Verum hæc ratio non plane convincit; quia diligere proximum sicut seipsum, est præcepti; sed dare omnia sua pauperibus, est consilii. Unde Christus, ait Marcus, intuitus eum dilexit, et consilium hoc de dando sua pauperibus, ut eum ad perfectionem subveheret, suggessit.

21. AIT ILLI JESUS : SI VIS PERFECTUS ESSE, VADE ET VENDE QUÆ HABES, ET DA PAUPERIBUS, ET HABEBIS THESAURUM IN COELO, ET VENI, SEQUERE ME.] Est hoc Evangelicum non præceptum, sed consilium. Unde ait, *Si vis*, q. d. Non jubeo, sed consulo, et ad summum perfectionis culmen te extimulo. Ita S. Hieron. August. Hilar. Chrysost. et alii passim. Vide S. August. serm. 61. de Tempore, et cap. 14. de Sancta Virgin. ubi pulchre contra hæreticos consilia à præceptis distinguit. Marcus cap. 10. vers. 21. addit : *Jesus autem intuitus dilexit eum, et dixit ei : Unum tibi deest : vade, quæcumque habes vende, et da pauperibus.* Hanc Christi vocem in missa legi audiens S. Antonius, reliquit omnia, Christumque nudus secutus est, ait S. Athanasius. Idem plane fecit S. Prosper Regiensis postea Episcopus, tempore S. Leonis, ut habet ejus vita apud Surium die 25. Junii. Sic et sanctus Franciscus. Audi S. Bonaventuram in vita ejus cap. 3. *Primus*, inquit, *qui se socium S. Francisci adjunxit fuit Bernardus. Hic enim servi Christi paupertate comperta, ipsius exemplo disponens perfecte contemnere mundum, ab eodem, qualiter id perficeret, requisivit consilium. Quo audito, Dei famulus pro propriæ prolis conceptu sancti Spiritus consolatione repletus : A Deo est, inquit, hoc consilium requirendum. Intraverunt proinde Ecclesiam S. Nicolai mane jam dicto : et oratione præmissa, cultor Trinitatis Franciscus ter Evangeliorum librum aperuit, trino à Deo exposcens testimonio, sanctum Bernardi propositum confirmari. In prima libri apertione illud occurrit : Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quæ habes, et da pauperibus. In secunda : Nihil tuleritis in via. In tertia vero : Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Hæc est*, ait *vir sanctus, vita et regula nostra, omniumque qui nostræ voluerint societati conjungi. Vade igitur, si vis perfectus esse, et perfice quæ audisti.*

Merito ergo S. Bernardus in Declamat. sub initium. *Hæc sunt verba*, ait, *quæ contemptum mundi in universo mundo, et voluntariam hominibus persuasere paupertatem. Hæc sunt, quæ monachis claustra replent, deserta anachoretis. Hæc, inquam, sunt verba, quæ Ægyptum spoliant, et optima quæque ejus vasa diripiunt. Hic sermo vivus et efficax convertens animas, felici æmulatione sanctitatis, et veritatis promissione fideli. Dixit enim Simon Petrus ad Jesum : Ecce nos reliquimus omnia.* Quocirca sanctus Hieronymus hac Christi voce quasi tuba suos passim, et nos omnes ad studium paupertatis extimulat. Unde epist. 150. ad Hedibiam : *Vis*, inquit, *esse perfecta, et in primo stare fastigio dignitatis? fac quod fecerunt Apostoli. Vende quæ habes, et da pauperibus, et sequere Salvatorem, et nudam solamque crucem virtute nuda sequaris.* Idem S. Hieronymus in epist. 8. ad Demetriadem : *Apostolici fastigii est*, ait, *perfectæque virtutis, vendere omnia et pauperibus distribuere, et sic levem atque expeditum cum Christo ad cœlestia subvolare.* Luculentius idem epist. 24. ad Julian. *Et hoc hortor*, ait, *si vis esse perfectus, si Apostolicæ dignitatis culmen cupis, si sublata cruce Christum sequi, si apprehenso aratro non respicere post tergum, si in sublimi tecto positus pristina vestimenta contemnis, et ut evadas Ægyptiam Dominam sæculi pallium derelinquis. Unde et Elias ad cœlorum regna festinans non potest ire cum pallio, sed mundo immunda vestimenta dimittit. Sed hoc, ais, Apostolicæ dignitatis est, et ejus qui velit esse perfectus? Cur autem et tu nolis esse perfectus? cur qui in sæculo primus es, non in Christi familia primus sis?* Idemque paulo post : *Quod si teipsum, inquit, Domino dederis, et Apostolica virtute perfectus sequi cœperis Salvatorem, tunc intelliges, ubi fueris, et in exercitu Christi quam extremum tenueris locum.*

Nota : perfectio Christiana primo et primario consistit in charitate : in paupertate tamen et consiliis Evangelicis à Christo collocatur, tanquam in mediis et instrumentis appositis ad charitatem acquirendam. Vide S. Thomam 2. 2. q. 184. art. 3. Hanc perfectionem sectantur omnes religiosi qui omnia bona abdicant, ut nudum Christum nudi sequantur : non tamen omnes initio statim perfectionem hanc adipiscuntur, sed sensim eo tendunt et assidue proficiendo tandem ad eam perveniunt. Hinc sapienter Clim. in Gradu 26. tres eorum gradus constituit, scilicet incipientium, proficientium et perfectorum. Incipientibus hoc Alphabetum 24. non litterarum, sed virtutum, ediscendum mentique imprimendum tradit : *Optimum*, inquit, *omnium elementorum alphabetum hoc est, obedientia, jejunium, cilicium, cinis, lacrymæ, confessio, silentium, humilitas, vigiliæ, fortitudo, frigus, labor seu fatigatio, ærumna, contemptus, contritio, injuriarum oblivio, fraterna charitas, lenitas, fides simplex et incuriosa, mundi neglectus, parentum odium minime odiosum, liber ab omnibus rebus affectus, simplicitas cum innocentia conjuncta, voluntaria vilitas.* Proficientibus deinde hæc majorum virtutum dogmata assignat : *Proficientium vero sors et ratio est, de inani gloria et iracundia victoria, bona spes salutis, quies animi, discretio, firma et*

fixa judicii extremi memoria, misericordia, hospitalitas, modesta objurgatio, oratio omni vitioso carens affectu. Perfectis denique hos plenæ sanctitatis apices tradit : *Cor ab omni captivitate liberum, perfecta charitas, fons humilitatis, mentis è mundi vanitate emigratio, Christi immigratio, lucis et orationis divinæ thesaurus à prædonibus securus, illustrationis divinæ copia, mortis desiderium, odium vitæ, corporis fuga.* Addit deinde virum perfectum adeo sanctum Deoque gratum esse debere, ut sit *legatus seu patronus et advocatus mundi, qui Deum quodammodo cogere possit, Angelorum collega et symmysta, profundissima scientiæ altitudo : cœlestium mysteriorum domicilium, custos divinorum arcanorum, sive Deo ab secretis, hominum salus, dæmonum Deus, vitiorum dominus, imperator corporis.*

Vade, vende omnia.] Quæres, cur paupertas est propria via et instrumentum perfectionis Evangelicæ? Respondet S. Bonaventura in Apol. pauperum, quia radix omnium malorum est cupiditas : hæc igitur est fundamentum civitatis Babylonicæ : ex ea enim nascitur ambitio, gula, ceteraque vitia : hanc cupiditatem Christus succidit per paupertatem : paupertas ergo primo succidit et tollit opes, honores, delicias, quæ sunt materia et fomes omnium vitiorum. Deliciæ enim effeminant animos, et mulieres decent, non viros. Virile ergo robur abhorret à deliciis. Secundo, paupertas parit humilitatem, quæ est fundamentum sanctitatis. Unde S. Francisc., ait S. Bonavent., rogatus à suis, quænam virtus nos maxime Christo Domino commendaret, gratosque faceret, insolito quodam affectu respondit, Paupertas : ea enim est via salutis, humilitatis fons, perfectionis radix, et ab ea multiplices fructus existunt, licet occulti et paucissimis cogniti. Tertio, pauper spiritu cum non habeat alias curas, totus studet virtutibus congerendis, quasi apis melli suo. Ita S. Antonius ab opum cupiditate liber, insatiabile habebat desiderium virtutum, ideoque ab hoc discebat patientiam, ab illo silentium, ab alio abstinentiam, ab alio constantiam, orationem, etc. Hinc prisci religiosi pauperes vocabantur *Ascetæ*, id est, *exercitatores*, quia toti erant in edomanda ira, gula, aliisque passionibus, in exercitatione arduarum et heroicarum virtutum : unde aliqui biduo, alii triduo semel tantum sumere cibum assuescebant; alii vix dormire, ut illi qui versabantur in monasterio Acemetarum, id est, vigilantium, non dormientium. Quarto, quia perfectio consistit in charitate Dei et proximi; ad hanc autem dirigit paupertas : tollit enim meum et tuum ex quo omnes lites et bella oriuntur inter proximos, ait Chrysostom.; eadem avellit animum ab omni cura et amore rerum terrenarum, itaque eum totum in Deo defigit; quod enim ait de conjugato Apostolus 1. Corinth. 7. *Qui cum uxore est, cogitat quæ mundi sunt, quomodo placeat uxori, et divisus est;* hoc congruit et diviti. Hic enim divisus est, dividit enim curas et cogitationes inter Deum, et mammonam sive opes suas. Paupertas ergo facit hominem superiorem mundo et carne, quasi Angelum versantem cum Angelis, suspirantem ad cœlum, facitque illud Apostoli : *Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram,* ut totam mentem, amorem, cogitationem, curam transferat in Deum, fiatque cum eo quasi unus spiritus. Perfectio igitur consistit in eo, ut mens plane avellatur à rebus caducis, et figatur in bono æterno, id est Deo, quod præstat paupertas.

Dices : Ad hoc sufficit, relinquere omnia affectu, non reipsa et effectu, uti fecit Abraham. Resp. cum S. Hieron. contra Vigilant. Iste unus est gradus paupertatis, sed inferior; nam summus est, relinquere etiam effectu, tum quia hic dat totum, puta affectum et effectum; tum quia non potest plane affectu relinquere, nisi et effectu. Sicut enim qui cubans in lecto vel sedens in sede, si quis secreto eum sedi alliget, nescit se ligatum donec surgat : ita qui habent opes, occultum habent affectum, quo eis colligantur, quem non sentiunt, nisi dum illas perdunt vel relinquunt. Ita S. Gregorius epist. ante lib. Moral. se in sæculo deceptum esse narrat : *Aperiebatur, ait, mihi jam tunc de æternitatis amore quod quærerem, sed inolita consuetudo me devinxerat, ne exteriorem cultum mutarem. Cumque adhuc me cogeret animus præsenti mundo quasi specie tenus deservire, cœperunt multa contra me ex ejusdem mundi cura succrescere, ut in eo non jam specie, sed, quod est gravius, mente retinerer.* Vide Hieronym. Platum lib. 3. de Bono Status Relig. cap. 22. Vide ea quæ annotavi Actor. 4. 32.

Vade, vende quæ habes. Hinc Pelagiani docebant, nullum divitem posse salvari, nisi sua divenderet daretque pauperibus, ac fieret pauper; contra quos scribit S. Augustinus epist. 89. ad Hilarium, docens, hoc esse consilium, non præceptum : unde hunc suum errorem revocare coactus est Pelagius, teste S. Augustino, epistol. ad Paulinum.

Extant tres libelli nuper recusi nomine S. Sixti Pontificis. Primus est de divitiis, quo ex hoc loco probat fidelem non posse salvari, nisi eas relinquat, et fiat pauper. Secundus de operibus fidei, in quo docet ea requiri ad salutem; sed esse opera liberi arbitrii, non gratiæ Dei. Tertius de castitate, in quo asserit, castitatem esse opus liberi arbitrii, non donum Dei. Ex quibus liquet auctorem hujus libri non fuisse S. Sixtum, sed Pelagianum aliquem, uti recte adverterunt Doctores Lovanienses, Lindanus, Baronius, Possevinus, et Parisienses in tomo 5. Biblioth. SS. Patrum, ubi hos libellos inseruerunt cum censura jam dicta : *Vende quæ habes, et da pauperibus.* Marcus cap. 10. v. 16. et Lucas cap. 18. v. 22. addunt : *Omnia quæcumque habes vende, et da pauperibus.* Unde hic arguitur error Vigilantii, et Calvini, qui docent melius et perfectius esse suas opes retinere, iisque moderate uti, ac pro loco et tempore dare eleemosynas, quam simul omnia relinquere, quem confutat S. Hieron. lib. contra Vigilant. Nam, ut ait S. Anselmus : *Plus est dare arborem cum fructibus, quam solos fructus.* Rursum Asceta, qui partem opum suarum dat pauperibus, partem vero sibi retinet, nec piscis est, nec caro, id est, nec renuntians sæculo, nec sæcularis, sed amphibium quid. Unde S. Basilius cuidam capessenti vitam religiosam, sed quædam sibi reservanti dixit : *Senatorem perdidisti, et monachum non fecisti,* teste Cassiano et aliis. Adhæc talis non plene fidit Deo, sed partim Deo, partim opibus, quas sibi reservat. Unde non vere et plene est pauper spiritu, nec se liberat cura, distractione, et tentatione, quam ingerere solent divitiæ. Qua de causa S. Antonius cuidam

sic sæculo renuntiare volenti, ut aliqua in tempus necessitatis sibi reservaret, jussit ut nudo corpori suo carnes à se emptas imponeret, quod cum ille fecisset, certatim canes et aves ad carnem hanc rapiendam accurrentes, totum ejus corpus lacerarunt. Tunc Antonius : *Qui non renuntiant omnibus, sic*, inquit, *lacerantur à dæmonibus*, uti refert Ruffinus in vitis Patrum lib. 3. num. 68. Quocirca S. Hilarion, teste S. Hieron. in ejus vita opes sibi ab Oriono, à quo legionem dæmonum expulerat, oblatas, ut eas in pauperes distribueret, respuens : *Multis*, inquit, *nomen pauperum occasio avaritiæ est, misericordia vero artem non habet : nemo melius erogat, quam qui sibi nihil reservat.* Nam, ut sapienter in simili re ait sanctus Leo, serm. 12. de Quadragesima : *Per licitos usus ad immoderatos transitur excessus, dum per curam salutis irrepit delectatio voluptatis, et non sufficit concupiscentiæ, quod potest satis esse naturæ.* Rationem à priori dat S. Gregorius hom. 20. id Ezechielem longius ante finem : *Cum enim*, inquit, *quis suum aliquid Deo vovet, et aliquid non vovet, sacrificium est. Cum vero omne quod habet, omne quod vivit, omne quod sapit, omnipotenti Deo voverit, holocaustum est. Nam sunt quidam, qui adhuc mente in hoc sæculo retinentur, et tamen ex possessis rebus subsidia egentibus ministrant, oppressos defendere festinant : isti in bonis quæ faciunt, sacrificium offerunt : quia et aliquid de actione sua Deo immolant, et aliquid sibimetipsis reservant. Et sunt quidam qui nihil sibimetipsis reservant, sed sensum, vitam, linguam, atque substantiam, quam perceperunt, omnipotenti Domino immolant. Quid isti nisi holocaustum offerunt? imò magis holocaustum fiunt.* Idem docent S. Augustinus, Diadochus, Cassianus, et alii, quos citat noster Hieronymus Platus lib. 3. de Bono Status relig. c. 2. et S. Thomas 2. 2. q. 86. art. 3.

Da pauperibus.] Non dicit Christus, Da cognatis, vel amicis divitibus, ait Remigius, hic enim est actus amoris naturalis, et parentelæ, quo à te opes non abdicas, sed tuis quasi asservandas tradis : quare sic sæculum non relinquis, sed illi te magis immergis. Excipe, nisi cognati pro sua conditione et statu iis indigeant; tunc enim in suo gradu censentur pauperes. Sed *da pauperibus*, à quibus nil retributionis expectas, sed à solo Deo : quare hic est actus purus eleemosynæ, æque ac paupertatis, et abdicationis opum. Addit Origenes, qui pauperibus, inquit, tradidit bona sua, ipsorum orationibus adjuvatur. Quocirca S. Hieronymus, S. Paulino, postea Nolæ Episcopo, sæculo renuntiare volenti ita præcipit epist. 13. *Tu considera, ne Christi substantiam imprudenter effundas, id est, ne immoderato judicio rem pauperum tribuas non pauperibus, et secundum dictum prudentissimi viri, liberalitate pereat. Noli respicere ad phaleras, et nomina vana Catonum. Quid tibi cum splendore familiæ, qui sæculi pompis renuntiasti?*

Et habebis thesaurum in cœlo.] *In thesauro*, ait S. Chrysost., *copia et permanentia retributionis ostenditur.* Et S. Hilarius : *Jactura substantiæ terrenæ*, ait, *cœlorum opes emuntur.* Præclare sanctus Augustinus, serm. 28. de Verbis Apostoli : *Felicitas*, inquit, *magna Christianorum, quibus datum est, ut paupertatem faciant pretium regni cœlorum. Non tibi displiceat paupertas tua : nihil ea potest ditius inveniri. Vis nosse quam locuples sit? cœlum emit. Quibus thesauris conferri possit quod videmus paupertati indultum? ut ad regnum cœlorum veniret dives possessione sua obtinere non potest, nunc obtinet ut contempta perveniat.* Vende ergo cœnum, et eme cœlum; da obolum, et compara thesaurum.

Et veni, sequere me.] In paupertate peregrinantem, et evangelizantem regnum Dei : *Multi enim*, ait S. Hieronymus, *etiam divitias relinquentes Dominum non sequuntur, nec hoc ad perfectionem sufficit, nisi post contemptas divitias Salvatorem sequantur, id est, relictis malis faciant bona. Facilius enim sacculus contemnitur, quam voluntas. Et ideo sequitur : Et veni, sequere me.* Idem S. Hieronymus ad Rusticum : *Christum nudum*, inquit, *nudus sequere.* Rursum *sequere me*, ut vitam activam jungas contemplativæ. Triplex enim est vitæ sanctæ genus : primum et imum est vita activa; secundum est vita contemplativa; tertium et perfectissimum est jungere actionem contemplationi, ut quod in contemplatione à Deo hausimus, id deinde doceamus alios. Talem enim vitam egit Christus et Apostoli. Ita S. Thomas 2. 2. q. 186. art. 6. Causam dat S. Ambrosius in explicatione tituli Psal. 38. *Christus*, inquit, *est finis omnium quæ pia mente deposcimus. Sive enim sapientiam quæras, sive virtuti studeas, sive veritati, sive viæ atque justitiæ, sive resurrectioni, in omnibus tibi sequendus est Christus, qui est virtus Dei atque sapientia, veritas, via, justitia, resurrectio. Ad quem igitur contendas, nisi ad perfectionem omnium, summamque virtutem? Et ideo tibi dicit : Veni, sequere me, hoc est ut ad consummationem virtutum pervenire merearis. Ergo qui sequitur Christum, ipsum pro possibilitate sua debet imitari, ut præcepta ejus secum ipse meditetur, et divinorum exempla factorum.*

Nota, hoc capite Christus proponit tria præcipua consilia Evangelica, scilicet cælibatus et continentiæ v. 12. paupertatis v. 21. dicens : *Vende quæ habes, et da pauperibus*; obedientiæ, cum ait : *Sequere me*, id est, mihi meoque instituto obedi, teque accommoda, ac meam obedientiam ad mortem usque imitare.

22. Cum audisset autem adolescens abiit tristis : erat enim habens multas possessiones.] Sapienter S. Augustinus epist. 43. ad Paulinum et Terasiam : *Nescio*, ait, *quomodo cum superflua terrena diliguntur, arctius adepta, quam concupita constringunt. Nam unde juvenis iste tristis discessit, nisi quia magnas habebat divitias? Aliud est enim nolle incorporare quæ desunt, aliud jam incorporata divellere. Illa enim velut extranea repudiantur : ista velut membra præciduntur.* Porro in Evangelio S. Matthæi secundum Hebræos, quod citat Origenes plura hic adduntur : sic enim habet : *Dixit ad eum alter divitum : Magister, quid bonum faciens vivam? dixit ei : Homo, leges et prophetas fac. Respondit ad eum : Feci. Dixit ei : Vade, vende omnia quæ possides, et divide pauperibus, et veni, sequere me. Cœpit autem dives scalpere caput suum, et non placuit ei. Et dixit ad eum Dominus : Quomodo dicis, Legem feci et prophetas? quoniam scriptum est in lege : Diliges proximum tuum sicut teipsum, et ecce multi fratres tui filii Abrahæ amicti sunt stercore, morientes præ fame, et domus tua plena est multis bonis, et non egreditur ex ea omnino aliquid ad eos. Et conversus dixit Simoni discipulo suo sedenti*

apud se : Simon fili Joannæ, facilius est camelum intrare per foramen acus, quam divitem in regnum cælorum.

23. Jesus autem (occasione accepta ex tristitia adolescentis divitis) dixit discipulis suis : Amen dico vobis : quia dives difficile intrabit in regnum coelorum.] Tum quia cupido divitiarum facit eas coacervari per fas et nefas ; tum quia eadem ita mentem auro alligat, ut nequeat cogitare de cœlo ; tum quia divitiæ sunt materia et stimulus ad superbiam, gulam, luxuriam, omniaque scelera, juxta illud :

Effodiuntur opes, irritamenta malorum.

Audi sanctum Augustinum serm. 28. de Verbis Apostoli : *Aurum, quod ærumna perquirit, quod avaritia cupit, quod sollicitudo custodit ; aurum materia laborum, periculosa res possidentium ; aurum enervatio virtutum, aurum malus dominus, proditor servus*, etc. ; *aurum, quod in perniciem domini fulget ; aurum, cujus inquisitio damnatos habet, cujus amor Judam facit*, etc. Denique avaritia est idolorum servitus. Coloss. cap. 3. Paupertas ergo opumque contemptus pandit cœlum, quod opulentia et cupiditas occludunt.

24. Et iterum dico vobis, facilius est camelum per foramen acus (Arabicus : *Ingressio cameli in foramen acus facilior est*) transire, quam divitem intrare in regnum cœlorum.] *Et iterum*, græc. πάλιν δέ, id est, *iterum autem*. Christus enim adaugendo quasi corrigit id, quod dixit, q. d. Dixi, difficile esse divitem salvari, nunc addo, quod amplius est, facilius esse camelum per foramen acus transire, quam divitem in cœlum intrare. Per *divitem* Remig. accipit confidentem in divitiis, qui in iis omnem spem suam collocat, quod multi divites faciunt. Simplicius tamen quemlibet divitem accipias.

Quæres, quis sit hic camelus, et quomodo possit per foramen acus transire ? Aliqui apud Theophyl. in græco per camelum intelligunt funem nauticum, qui græce dicitur κάμηλος, id est, camelus. Alii cum Glossa intelligunt portam Hierosolymitanam, quæ quia erat valde humilis et demissa, dicta sit *camelus*, eo quod ingredienti per eam opus fuerit sese demittere, et curvare instar cameli.

Verum dico, intelligi hic animal gibbosum et altum, quod vulgo camelus dicitur. Ita Syrus, Arabicus, Origenes, S. Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, et alii passim. Ubi nota apud Judæos hoc fuisse proverbium, ut volentes significare rem esse impossibilem, dicerent, Facilius transibit camelus per foramen acus, quam ista res fiat. Unde hoc proverbio utuntur etiamnum Thalmudistæ, teste Caninio in nom. Hebr. novi Testamenti. Similia proverbia significantia rem esse impossibilem sunt hæc : facilius testudo leporem præverterit : prius lupus ovem ducat uxorem : citius locusta bovem pariet : aquilam testudo vincet : terra volat : sursum flumina : citius elephantem sub ala celes : prius sine pennis volabis : scarabeus citius faciet mel : prius cœlum ruat : mare facilius vitem tulerit, salsedo enim frugibus adversa est, sed vitibus inimicissima : citius mulieri verba deerunt : facilius ventos pasces,

Porro hic est hyperbole ; impossibile enim dicitur id, quod est valde difficile : unde divitem salvari, quod hic Christus ait esse impossibile, versu præcedenti dixit esse difficile. Ita sanctus Hieronymus : *Non*, inquit, *impossibilitas prætenditur, sed raritas demonstratur.* Ita quoque Jansenius, Maldonatus et alii. Sic v. 12. dixit : *Qui potest capere, capiat*, significans nonnullos non posse capere, id est, difficulter capere consilium cælibatus. Et Jerem. cap. 13. 23. ait : *Si mutare potest æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas, et vos poteritis benefacere, cum didiceritis male*, et tamen hoc fieri potest, sed ægre et difficulter. Sic impossibile, id est, difficile est divitem salvari, æque ac camelum per foramen acus transire : absolute tamen id fieri potest, si v. g. camelus in minutissimas partes et quasi atomos concidatur, quorum singuli per foramen acus sensim, sed lente et operose traducantur ; aut si acus quæpiam fiat tam magna et crassa, ut sit instar turris et pyramidis ; tunc enim foramen in ea tantum fieri potest, ut per illud transeat integer camelus. Denique Emmanuel Sa foramen acus exponit, quod habet acus, aut quod facit acus ; potest enim ipsa sensim facere ingens, et magnum foramen.

Rursum *impossibile* hic proprie capias ; nam divitem salvari impossibile est apud homines, Deo autem est possibile, ut ait Christus v. 26. quia scilicet id viribus naturæ est impossibile, sed viribus gratiæ à Deo datis est possibile, æque ac camelum per foramen acus transire ; hoc enim Deo esse possibile patet ex simili, scilicet ex quantitate corporis Christi quæ in Eucharistia est tota in parva hostia, imo in quolibet ejus puncto : si enim Deus potest corpus Christi totum ponere in puncto hostiæ consecratæ ; ergo potest et camelum per foramen acus traducere. Illustratur id exemplo circuli : nam à quolibet circuli puncto possunt lineæ rectæ et diametrales duci ad centrum, sive medium circuli punctum. Centrum igitur continet in se, et terminando excipit omnes hasce lineas : ergo ipsum solum respondet, et quasi æquatur omnibus circuli punctis, à quibus lineæ ducuntur ad centrum : et consequenter respondet, et quasi adæquatur ipsi toti circulo ejusque peripheriæ : simili enim modo punctum hostiæ in Eucharistia capit omnes lineas corporis Christi, omnemque ejus quantitatem et peripheriam.

Apposite vero et eleganter ait Franc. Lucas, dives turgens ac tumens opibus, cujus dorso longæ latæque divitiarum sarcinæ incumbunt, quæ frequenter oneri sunt ipsi magis, quam usui, ut quas bajulet aliis potius, quam sibi, camelo comparatur : et angusta porta, qua intratur ad vitam, foramini acus, ut intelligas eos, quibus divitiæ affluunt superbia fastuque magis turgere, quam ut se ad angustias, in quibus Deus continet suos, redigi sinant. Plures cameli et divitis analogias recensui Eccli. cap. 13. vers. 11.

Hac ergo cameli, et acus similitudine significat Christus, opes diviti non tam commodo esse, quam oneri et impedimento ad virtutem, et ad regnum cœlorum ; quare sapienter se adolescenti consilium dedisse, ut eas daret pauperibus, et se pauperem pauper sequeretur. Hinc

Mystice, camelos, id est, divites hosce opibus tumidos et superbos, per gratiam Christi deposito superbiæ gibbo, ingressuros in Ecclesiam quasi per foramen acus, id est, per angustias

humilitatis et legis Evangelicæ prædixit Isaias cap. 60. v. 6. dicens : *Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian et Epha.* Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Procopius ibidem. Audi S. Hieronymum : *Talis fuit sanctæ memoriæ mater tua, Paula, fraterque Pammachius, qui per foramen acus, id est, arctam angustamque viam, quæ ducit ad vitam, transierunt, latamque viam cum sarcinis relinquentes, quæ ducit ad tartarum, quidquid habebant, in Domini dona portarunt, implentes illud, Redemptio viri propriæ divitiæ; quæ enim apud homines impossibilia, apud Deum possibilia sunt.*

Allegorice, S. Augustinus lib. 2. quæst. c. 47. et S. Gregorius lib. 35. Moral. cap. 17. per camelum accipiunt Christum; per acum, passionem, q. d. Facilius est Christum pati pro dilectoribus sæculi, quam dilectores sæculi ad Christum posse converti. Audi S. Gregorium : *Camelus per foramen acus transit, cum Redemptor noster usque ad susceptionem mortis per angustias passionis intravit, quæ passio velut acus extitit, quia dolore corpus pupugit : facilius autem camelus foramen acus, quam dives regnum cœlorum ingreditur, quia nisi ipse prius per passionem suam formam nobis humilitatis ostenderet, nequaquam se ad humilitatem superba nostra rigiditas inclinaret.*

Symbolice et anagogice auctor Imperfecti apud S. Chrysostomum homil. 33. *Gentium animæ,* inquit, *assimilatæ sunt tortuosis camelis, in quibus erat gibbus idololatriæ : quia cognitio Dei erectio est animarum. Acus autem est Filius Dei : cujus prima pars subtilis est secundum divinitatem, alia vero grossior secundum incarnationem ejus. Tota autem recta est, et nullam habet deflexionem, per cujus vulnus passionis, Gentes ingressæ sunt in vitam æternam. Hac acu consuta est immortalitatis tunica : ipsa est acus, quæ spiritui consuit carnem. Hæc acus Judaicum populum junxit et Gentium : hæc acus amicitiam Angelorum et hominum copulavit. Facilius est ergo Gentiles transire per foramen acus, quam divites Judæos intrare in regnum cœlorum.*

25. Auditis autem his, discipuli mirabantur valde, dicentes : Quis ergo poterit salvus esse?] Quia pauci, et vix ulli tunc erant, qui non cuperent esse divites : omnes enim inhiabant lucro, uti et nunc multi inhiant. Nam ut ait S. Augustinus in Quæst. Evang. hic : *Omnes, qui divitias cupiunt, in divitum numero habentur.*

26. Aspiciens autem Jesus, dixit illis : Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt.] Imo facilia. Græce, ἐμβλέψας, id est, *intuitus;* addit Syrus *eos*, scilicet discipulos, q. d. Jesus benigno suo intuitu aspiciens Apostolos, timidam et anxiam discipulorum mentem mitigavit et pacavit : ita Chrysostomus. *Apud homines*, q. d. Humanis naturæ viribus impossibile est diviti, opibus suis intricato, salutem consequi, eo quod salus hæc sit beatitudo supernaturalis, quam proinde sine similibus supernaturalibus gratiæ viribus consequi non possumus. Deo autem omnia possibilia sunt, quia Deus est auctor et fons uti naturæ, sic et gratiæ ac gloriæ, facitque ut per gratiam omnes naturæ difficultates et remoras generose et facile superemus, ac quod ad rem præsentem pertinet, facit, ut divites divitiis suis non afficiantur, iisque recte utantur, imo ut non pauci iis relictis ambiant et sequantur Evangelicam Christi paupertatem : hoc enim fecere primi omnes Christiani, qui omnia habebant communia, ut patet Actor. 4. v. 32.

27. Tunc respondens Petrus, dixit ei : Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te : quid ergo erit nobis?] Arabicus, *quid ergo prope est ut sit nobis? Quid*, scilicet præmii in cœlo, et gloriæ in vita æterna. Petrus sequens consilium paupertatis Christi, quod adolescens spreverat, animosior factus animat Apostolos, quod ipsi fere soli secuti sint consilium paupertatis, datum à Christo; ac, ut magis eos exhilaret, rogat, quæ et quanta eum, ceterosque Apostolos Christum pauperem sequentes in evangelizando regno cœlorum, merces et gloria in eo maneat, ut in proposito sancto se et socios confirmet, promoveat et accendat.

Reliquimus omnia.] Quæ habebamus, scilicet navim et retia, quibus piscando, victum quærebamus, quæ licet in se pauca et parva forent, tamen, ut ait S. Gregorius homil. 5. in Evang. et ex eo S. Bernardus tract. in hæc Christi verba : *Multum deseruit, qui voluntatem habendi dereliquit : à sequentibus Christum tanta relicta sunt, quanta à non sequentibus desiderari potuerunt.* Pauper enim spiritu, licet censu sit inops, tamen sensu est dives, quia amore Christi omnia, quæ habere, sperare et consequi posset per omnem vitam in mundo, imo totum mundum, et omnia quæ in eo sunt, reliquit, ut totum cor tradat Deo, qui est actus heroicus paupertatis, æque ac charitatis et religionis, qua homo se totum Deo in holocaustum offert, imo fit ipse animatum et juge Dei holocaustum.

Audi S. Augustinum in Psal. 103. conc. 3. *Petrus non solum dimisit quidquid habebat, sed etiam quidquid habere cupiebat. Quis autem pauper non turgescit in spe sæculi hujus? quis non quotidie cupit augere quod habet? Ista cupiditas præcisa est. Ibat in immensum, accepit modum; et nihil dimissum est? Prorsus totum mundum dimisit Petrus, et totum mundum Petrus accepit. Quasi nihil habentes, et omnia possidentes.*

28. Jesus autem dixit illis : Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.] *In regeneratione*, id est, in baptismo : hic enim est regeneratio spiritualis, quo morientes peccatis, nascimur vitæ spirituali, cœlesti et divinæ. Ita S. Hilarius, q. d. Vos, qui secuti estis me per regenerationem baptismi, sedebitis mecum quasi judices duodecim tribuum Israel. Verum omnes alii passim per *regenerationem* accipiunt resurrectionem communem, futuram in die judicii : hanc enim, quia corporis, totiusque hominis, æque ac mundi erit renovatio, et quasi secunda ad gloriam generatio, hinc recte hic et alibi *regeneratio* vocatur. Unde Syrus vertit, *in sæculo novo;* Arabicus, *in generatione ventura;* tunc enim erit novum cœlum et nova terra, Isaiæ 65. vers. 17. Apocal. 21 v. 1. et 2. Petri 3. vers. 13.

Cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ.] Arabicus, *gloriæ suæ*. S. Chrysostomus, Theophylactus et Euthymius per sessionem censent significari potestatem judiciariam. Judicum

enim est sedere, ut sedate et tranquille, sine perturbatione et præcipitatione judicent. Hoc verum est, sed insuper τὸ *sederit* et *sedebitis*, significat proprie Christum in judicio sessurum, et cum eo Apostolos, eorumque similes, idque in thronis nubium aeris et splendidissimis, sed quemque juxta suum meritum et dignitatem. Unde sacra Scriptura passim Christo judicaturo sedem et sessionem tribuit; sessio enim est communis apud omnes gentes, et quasi naturalis judicum situs. Ita Maldonatus, licet id neget Jansenius, et nonnulli, qui censent corporis gloriosi, quale habet Christus, proprium situm esse stare potius, quam sedere. Verum uterque hic glorioso competit, scilicet stare ad pugnandum, et sedere ad judicandum.

Sedebitis et vos super sedes duodecim.) Richard. Victor. tract. de Potestate judiciaria, Maldonatus, et nonnulli alii putant hæc à Christo solis promitti duodecim Apostolis, quia illi primi fuerunt Christi asseclæ, q. d. Quisque vestrum duodecim, suam sedem in judicio habebit; etiam Judas, ait Chrysostomus, si in sua vocatione persistat. Verum melius alii passim censent hæc promitti etiam Apostolorum sequacibus et posteris, puta Religiosis, qui omnia relinquentes, Christum et Apostolos regnum Dei evangelizantes, proxime sequuntur. Ponitur ergo hic numerus definitus pro indefinito, scilicet duodecim pro omnibus: Christus enim loquitur duodecim Apostolis, sed ita ut in eis eorum asseclas alloquatur: qui enim parem suscipiunt cum Apostolis laborem, parem cum eis merentur honorem. Christus ergo sedes hasce judiciarias promittit iis, qui relinquunt omnia, et ipsum evangelizantem sequuntur. Hoc autem faciunt Religiosi, præsertim qui animarum lucro se dedicant. Unde S. Bernardus sermone de Ingratitud. *Apostolicam*, ait, *omnes nos vitam professi sumus.* Hinc Nazianzenus oratione 1. in Julianum ostendit monachorum esse, sedere super thronos. Idem diserte docent Origenes hic tract. 8. S. Augustinus 20. Civitat. c. 5. Cyrillus in c. 60. Isaiæ, S. Hieronymus epist. 28. S. Gregorius 10. Moral. cap. 17. S. Anselmus epist. 10. Abulensis hic quæst. 205. S. Bernardus in illud: *Ecce nos reliquimus omnia.* Probat id sanctus Augustinus in Psal. 86. *Nam si duodecim tantum sellæ ibi futuræ sunt, non erit ubi sedeat tertius decimus Paulus Apostolus; et non erit quomodo judicet, qui tamen judicaturum se dixit non homines modo, sed et Angelos. Non solum ergo*, inquit, *illi duodecim, et Apostolus Paulus, sed quotquot judicaturi sunt, propter significationem universitatis ad sedes duodecim pertinent.* Et S. Bernardus serm. de S. Benedicto: *Justa prorsus*, inquit, *retributio, ut qui hic pro Christo humanæ gloriam celsitudinis neglexerunt, illic à Christo judices glorificati singulariter cum eo assideant. Nemo autem putet duodecim tantum Apostolos, quia pro Juda prævaricante Matthias electus est, tunc esse judicaturos, sicut nec duodecim solæ sunt tribus Israel judicandæ, alioquin tribus Levi, quæ tertia decima est, injudicata recedet: et Paulus, qui tertius decimus est Apostolus, judicandi sorte privabitur; cum ipse dicat: Nescitis, quia Angelos judicabimus? Sciendum namque est omnes, qui ad exemplum Apostolorum sua reliquerunt omnia, et secuti sunt Christum, judices cum eo venturos, sicut etiam omne mortalium genus esse judicandum: quia enim duodenario sæpe numero solet in Scripturis universitas designari, per duodecim sedes Apostolorum omnium universitas judicantium, et per duodecim tribus Israel universitas eorum, qui judicandi sunt, ostenditur.* Idem fuse demonstrat S. Thomas tract. contra retrahentes à Religione cap. 6. et 7. ubi docet hanc sessionem promissam esse paupertati Evangelicæ, indeque evincit, quam sublimis grataque Deo sit hæc paupertas, utpote quæ præ aliis virtutibus hoc judiciariæ potestatis culmen et thronum mereatur. Causam dat S. Gregorius 26. Moral. 20. ubi interpretans illud Job 36. *Judicium pauperibus tribuit. Quia*, inquit, *quanto huic mundo magna humilitate despecti sunt, tanto tunc acceptis sedibus majore culmine potestatis excrescunt.* Dignum enim est primo, ut Religiosi, qui superiores mundo vixerunt, de mundo judicent. Secundo, ut qui in mundo quasi aquilæ aspectu cœlestium bonorum, et despectu terrestrium ceteros transcenderunt, ceterorum sint judices et principes. Tertio, ut qui doctores fuerunt mundi, mundum examinent et judicent, an juxta hanc suam doctrinam vixerit. Quarto, ut qui fatui judicati sunt à mundo, mundum fatuum judicent, eumque fatuitatis arguant et condemnent, Sap. 5. 4.

Quocirca merito hanc eorum excellentiam admirans exclamat S. Bernard. serm. 8. in Psal. *Qui habitat*: *O familiaritatis gratiam, ô honoris culmen, ô fiduciæ privilegium, ô prærogativam securitatis perfectæ! Quid enim tam pavendum, quid tam plenum anxietatis, et vehementissimæ sollicitudinis, excogitari potest, quam judicandum adstare illi tam terrifico tribunali, et incertam adhuc expectare sub tam districto judice sententiam?* Et mox: *Felix plane, quæ tam securos, imo gloriosos faciat in illo singulari fragore elementorum, in illo tremendo examine meritorum, in illo tanto discrimine judiciorum.* Porro gloriosa hæc sessio judiciaria coram toto mundo, imo de toto mundo à Christo promittitur singulis illis, qui relictis omnibus Christum pauperem pauperes ferventi et perfecta (ita sanctus Augustinus et Gregorius jam citati: unde ex eis S. Antonius et Franc. Suarez 3. part. quæst. 59. disp. 57. sect. 4. negant hoc præmium dandum Religiosis imperfectis, sed tantum perfectis, idque merito) imitatione secuti fuerint, ejusque Evangelium et regnum propagarint. Cum enim, ut ait S. Bernardus in illud: *Ecce nos reliquimus omnia: In paupertate duo insint incommoda, primum humilitas et abjectio, deinde etiam multorum laborum perpessio: nimirum merito hoc esse à Domino institutum, ut pro laboribus sessio, pro contemptu celsitudo tantæ potestatis redderetur.*

Vox ergo *sedebitis* significat primo, pauperum Evangelicorum securitatem; secundo, munus judicandi; tertio, dignitatem et eminentiam præ ceteris; quarto, locum Christo proximum, summamque cum eo conjunctionem; quinto, principatum gratiæ, felicitatis et gloriæ, utpote qui quasi principes regni cœlorum jus habeant judicandi ceteros, ac dignos in illud admittendi, et indignos ab eo excludendi.

Tropologice, auctor Imperfecti per hanc sessionem et potestatem judiciariam censet promitti iis, qui relinquunt omnia, et sequuntur Christum, dominium cordium, ut scilicet dominentur cordibus, mentibusque hominum, in iisque collocent thronum et regnum Christi, in

quo ipsi sedeant, ut quasi reges cordibus hominum imperent, illaque per omnia faciant obsequentia Christo. Unde Apostoli, et viri Apostolici, relinquentes omnia, quales fuere viri religiosi et monachi, amore Dei flagrantes, converterunt orbem, uti fuse ostendit Hieronymus Platus lib. 2. de Bono status Religiosi cap. 30. *Quicumque* enim, ait auctor Imperfecti, *Christum credendo* (et perfecte imitando) *in se suscipiunt, sedes sunt majestatis ejus.* Et : *Quicumque susceperit verbum Petri, fit thronus Petri, et Petrus sedet in eo.*

Judicantes duodecim tribus Israel.] *Judicantes,* non tantum collatione vestri cum impiis, uti exponit S. Hieronymus, Chrysost., Euthym., et eleganter auctor Imperfecti; quomodo regina Austri et Ninivitæ dicuntur in die judicii condemnaturi Judæos, scilicet suo facto et exemplo, eo quod, prædicante Jona, pœnitentiam egerunt; cum Judæi, prædicante Christo, pœnitere noluerint. Matth. 12. vers. 40. et 41. Nec etiam approbatione sententiæ Christi dumtaxat; quomodo omnes Sancti judicabunt : approbabunt enim justam Christi in pios, æque ac impios de cœlo et inferno sententiam; sed multo honorificentius et gloriosius, quasi regni cœlestis primores et principes, doctores et judices, et quasi assessores Christi judicis cum eo in suis thronis considentes, sicut Cardinales cum Papa, proprie judicabunt, et sententiam ferent eamdem, quam Christus, qua probos cœlo, improbos inferno, adjudicabunt, arguentes et increpantes eos, qui suam doctrinam, vitæque sanctæ exemplum neglexerint, et probantes laudantesque eos, qui utrumque coluerint, et imitando expresserint. Illos enim decet hæc judici aureola. Ita Jansen. Maldon. Suarez, et alii.

Duodecim tribus Israel.] Non quasi Apostoli, virique Apostolici in die judicii judicaturi sint solos Judæos, uti exponunt Theophylactus et Euthymius; sed quod sub duodecim tribubus, omnes gentes intelligat.

Ubi nota, duodecim dici tribus Israel : licet enim tribus Joseph bipartita esset, ac divisa in Ephraim et Manasse, duos Josephi filios, utpote quos sibi in filios adoptavit, ceterisque suis filiis in successione et hæreditate æquavit Jacob, communis omnium tribuum pater (ipse enim genuit duodecim filios, quorum quisque cum posteris ex se prognatis, unam constituit tribum, unde omnes simul junctæ sunt duodecim) Genes. 48. 16. ac consequenter juxta hunc computum tribus Levi esset non duodecima, sed decima tertia; tamen ad ipsam primam tribuum originem respiciendo, scilicet ad duodecim Patriarchas Jacobi filios, non nisi duodecim erant tribus, quia totidem erant Patriarchæ, sive Jacobi filii.

Nota Secundo, has 12. tribus dici Israel, quia ab Israele, id est, Jacobo Patriarcha, per 12. ejus filios sunt prognatæ et propagatæ. Porro hæ 12. tribus olim erant populus fidelis et electus, puta Ecclesia Dei, etiam tempore Christi, imo hoc erat regnum Israelis Messiæ promissum : unde gentes, quæ Christo crediderunt, in hanc Ecclesiam et populum Judaicum, puta in 12. tribus Israelis, quasi insertæ sunt, et quasi civitate donatæ, ut non jam Gentes, sed Judæi, id est, confitentes, credentesque; ac Israelitæ, id est, dominantes Deo, appellentur, uti docet Apostolus Rom. 11. vers. 17. et seq. Hinc S. Joannes Apoc. 21. vers. 12. in portis cœlestis Jerusalem, ait se vidisse inscripta nomina 12. tribuum Israel. Omnes ergo Christiani omnium gentium, in 12. tribus Israelis jam dictas divisi et distributi sunt, ut alii censeantur esse de tribu Juda, alii de tribu Joseph, alii de tribu Levi, etc. secundum diversitates animarum et virtutum: ad Juda enim pertinent magistratus, reges, et principes; ex Juda enim nati sunt reges et principes Israelis, juxta oraculum Jacob Genes. 49. 10. Ad Joseph pertinent virgines, casti, et cælibes : talis enim fuit Joseph ante principatum Ægypti. Ad Levi pertinent sacerdotes, diaconi, Religiosi: tales enim erant Levitæ, et sic de ceteris.

Nota tertio : Gentes infideles proprie non pertinent ad 12. tribus Israel, utpote fideles : quare tacite hac infidelium omissione hic significatur, ipsos in die judicii non fore judicandos; quia *qui non credit, jam judicatus est,* Joan. 3. 18. quod intellige de judicio dubii examinis; hoc enim solo judicabuntur fideles : de his enim dubium esse potest, an sint damnandi, an salvandi, quod dubium resolvetur ex examine operum cujusque: nam alioqui infideles quosque in die judicii comparituros, et similiter judicandos esse, ac cuique pro demeritis majorem vel minorem in gehenna pœnam decernendam esse, apud omnes in confesso est, et patet ex Joelis 3. v. 2. et Matth. 25. 32.

29. Et omnis, qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit.] Nota, in singulis hisce membris poni conjunctionem disjunctivam *aut,* quia loquitur Christus non de iis qui ipsum sequentes relinquunt omnia, sed de iis qui aliqua dumtaxat abdicant propter se et Evangelium, ait Marcus, ut scilicet Evangelii doctrinam, leges et sanctiones observent. Ita Origenes, S. Hieronymus, Maldonatus, et alii: licet sanctus Chrysostomus secus sentiat, putetque hic idem à Christo promitti ceteris fidelibus, quod paulo ante promisit duodecim Apostolis, q. d. Omnes fideles, qui idem fecerunt quod duodecim Apostoli, scilicet ut omnibus relictis me sequantur, eumdem honorem recipient, ac sedem unam è duodecim inter Apostolos nanciscentur, ac in ea judicabunt duodecim tribus Israel. Verum prius, quod dixi, verius est, idque exigit disjunctio *aut.*

Qui reliquerit domum.] Vel quia domo spoliatur, agiturque in exilium à tyranno; vel quia sponte domum relinquit ob scandala et tentationes, quas in ea reperit; vel quia relicta domo, confugit ad monasterium vel templum, ut totum se Dei obsequio mancipet. Idem dico de fratribus, sororibus, patre, matre, uxore, filiis : nam et hi, cum sunt infideles et improbi, fidelem à fide vel probitate avocare satagunt : unde si uxor virum à fide et pietate avocet, suadet Christus, ut vir ab ea faciat divortium : satius enim est deserere uxorem, quam Christum : sponte vero eosdem relinquunt, qui perfectioris vitæ studio ad religionum claustra confugiunt. Et hoc significat τὸ *propter nomen meum,* id est, propter me, mei

amore, et reverentia, ut mihi melius et plenius serviat, seseque totum mancipet.

Centuplum accipiet.] Græce ἑκατονπλασίονα, id est *centuplicia*, scilicet singula, ut pro una domo, quam Christi causa relinquit, recipiat centum; pro uno fratre, sorore, filio, patre, matre, recipiat centum fratres, sorores, filios, patres, matres. Syrus, *unum in centum*, scilicet auctum, et cum centuplo fœnore multiplicatum. Sic et Ægyptius, Arabicus, Æthiopicus, Persicus, qui fere inter se consentire solent, præsertim Æthiopicus cum Persico, et Ægyptius cum Arabico, ut hic ex illo traductus videatur. Ægyptii enim primitus à S. Marco, S. Petri discipulo conversi, Evangelium acceperunt. *Centuplum* ergo, id est plura, et multis partibus majora. Unde Lucas habet *multiplicia;* ponitur enim numerus definitus pro indefinito, ut magnitudo et multitudo recompensæ significetur.

Quæres, quodnam sit hoc *centuplum* iis, qui sua pro Christo relinquunt, ab ipso promissum? Primo, Chiliastæ, sive Millenarii, per centuplum intelligunt mille annos, quibus hi Sancti post communem resurrectionem in terra hac deliciabuntur, omnique voluptate fruentur. Verum hic est error, quem confutavi Apoc. 20. illique repugnat Marcus c. 10. v. 31. dicens : *Accipiat centies tantum nunc in tempore hoc.* Audi S. Hieronymum : *Ex occasione hujus sententiæ, quidam introducunt mille annos post resurrectionem, dicentes : Tunc nobis centuplum omnium rerum quas dimisimus, et vitam æternam esse reddendam : non intelligentes, quod si in ceteris digna sit repromissio, in uxoribus appareat turpitudo : ut qui unam pro Domino dimiserit, centum recipiat in futuro.*

Secundo, S. Gregorius hom. 18. in Ezech. *Centuplum*, inquit, recipiet, quia Deus faciet, ut talis multo magis gaudeat paupertate, aut rerum suarum abdicatione, utpote amore Christi facta, quam divites gaudeant omnibus suis opibus et commodis. Idque revera ita fieri experiuntur ii, qui pro Christo suis se abdicant.

Tertio, S. Hieronymus, Beda, et, alii centuplum accipiunt in bonis non temporalibus, sed spiritualibus, puta in pace, gaudio, consolationibus divinis, ceterisque donis et gratiis, quibus Deus eos mulcet et cumulat, quæ longe magis superant omnia terrena bona et gaudia, quam numerus centenarius superat unitatem. Verum quia Marcus particulatim explicans τὸ *centies tantum* subdit *domos, et fratres, et sorores, et matres, et filios, et agros*, hinc,

Quarto, et magis genuine Origenes, Theophylactus, Euthymius, Cassianus, et Franc. Lucas centuplum exponunt sic, quod relinquens sua et suos propter Christum, Christo procurante, inveniat alios centum, id est, plurimos, qui illi amorem, opem et curam fratrum, uxorum et matrum longe majori charitate et suavitate impendant, ita ut non res suas amisisse, vel reliquisse, sed in Christi providentia deposuisse, ibique magno fœnore multiplicasse videatur. Suaviores enim sunt affectus spiritus, quam naturæ; et magis amat pollens amore cœlesti, quem conciliavit pietas, quam imbutus amore terreno, quem adjunxit nativitas. Quare, qui unam domum pro Christo relinquit, centum et plures piorum domos inveniet ipsi paratas et apertas, quæ ipsum amanter et gaudenter excipiant. Experiuntur hoc sacerdotes, et qui è domo sua fugiunt ob persecutionem in Japone, Anglia, Scotia : hi enim omnium fidelium domos ad hospitium promptas reperiunt, ac de domo in domum crebro commigrant. Sic religiosus, qui unam patris domum pro Christo relinquit, centum invenit non domos, sed collegia et monasteria maxima et pulcherrima, quæ ipsum ex affectu materno excipiant. Sic, qui unum agrum pro Christo reliquerit, centum Christi cultorum agros inveniet, è quibus alatur, idque sine suo labore et cultura, cum suum colere debuerit. Similiter, pro uno fratre relicto, plurimi erunt Christiani instar fratrum fraterno ipsum amore prosequentes, et spiritali glutino suavius adhærentes : pro una sorore, plurimæ adolescentulæ caste diligent, observabuntque ut fratrem : pro uno patre, senes plurimi tanquam filium fovebunt : pro una matre, matronæ plurimæ affectu materno necessitatibus illius prospicient : pro una uxore, centum aliorum uxores, casto spiritu ipsi conjunctæ, paratæ erunt per se aliosque servire valetudini, commoditatibusque illius non secus, quam si forent uxores illius : denique pro filio aut filia una, innumeri reverebuntur eum ut patrem, et ab ejus doctrina sana, consiliisque pendebunt, ex quibus majorem illius animus accepturus est voluptatem, quam acciperet ex germanis liberis. Hoc est quod ex Salomone ait S. Augustinus epist. 89. quæst. 4. *Fideli totus mundus divitiarum est.* Audi Cassianum collat. ult. cap. ult. *Centuplam fratrum, patrumque, parentumque recipiet quantitatem. Quisquis patris unius, vel matris, seu filii pro Christi nomine charitate contempta, in omnium, qui Christo serviunt, dilectionem sincerissimam transit, pro uno scilicet tot patres, fratresque ferventiore, ac præstantiore sibi affectu devinctos. Multiplicata etiam domorum, atque agrorum possessione ditabitur, quisquis una domo pro Christi dilectione rejecta, innumera monasteriorum habitacula, tanquam propria possidebit in quacumque orbis parte, velut in suæ domus jure succedens. Quomodo enim non centuplum, et si Domini nostri sententiæ superadjici aliquid fas est, plusquam centuplum recipit, qui decem vel viginti servorum ministeria infida et coactitia derelinquentes, tot ingenuorum atque nobilium spontaneo fulcitur obsequio?* Experti sunt hoc centuplum Apostoli; et primi Christiani in fervore primitivæ Ecclesiæ, de quibus ait Paulus : *Nihil habentes, et omnia possidentes.* Et Lucas Actor. 4. 32. *Nec quisquam, inquit, eorum, qui possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia.* Et mox : *Neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes offerebant pretia eorum, quæ vendebant, et ponebant ante pedes Apostolorum : dividebantur autem singulis, prout cuique opus erat.* Id etiamnum experiuntur boni religiosi; quod si quando secus accidat, et cuiquam aliquid corpori necessarium desit, tunc Deus defectum hunc corporalium supplet, et compensat copia spiritualium donorum, et gaudiorum.

Exemplum illustre est in Peregrino Philosopho qui finxit se esse Christianum, ac ut talem in persecutione obtulit se Præsidi et carceri, ut ope et opibus Christianorum ei succurrentium frueretur : nec eum fefellit opinio, ibi enim cer-

tatim Christianis illi sua offerentibus, suffarcinatus auro impostor in patriam rediit, uti fuse narrat Lucianus in Peregrino, et ex eo Baronius anno Christi 75. c. 7.

Denique S. Ambros. in psal. 118. littera *chet*, sive octonario 8. per centuplum accipit ipsum Deum, ac consequenter totum mundum, qui est Dei peculium. Deus enim iis, qui omnes et omnia propter se relinquunt, est pater, mater, uxor, frater, soror, et omnia. Matth. 12. 49. *Quoniam*, inquit Ambrosius, *qui omnia reliquerit, Deum possidere incipit, et ipse merces utique perfecta virtutum, qui non centupli enumeratione, sed perfectæ virtutis æstimatione censetur.* Affert etiam exemplum Leviticæ tribus, quæ quia Domini jussu nullam inter alias tribus terræ partem habuerat, ideo Dominus ipse ita promisit, et sæpius confirmavit, se ejus partem et possessionem fore. Unde hac aurea gnome concludens subjicit: *Cui portio Deus est, totius possessor est naturæ. Pro agris ipse sibi satis est, habens bonum fructum, qui non possit perire. Pro domibus satis est sibi, ut sit habitatio Dei, et templum Dei, qua nihil potest esse pretiosius. Quid enim pretiosus Deo? Ea est portio quam terrenæ partes æquare non possunt. Quid magnificentius hospite cœlesti? quid beatius possessione divina?* Et Cassianus collat. ult. cap. ult. *Pro lætitia*, inquit, *illa, quam in unius agri ac domus possessione quis habuit, centuplo majore divitiarum gaudio perfruetur, qui in adoptionem transiens filiorum Dei, universa, quæ æterni sunt Patris, ut propria possidebit, et affectu atque virtute ad imitationem veri illius filii proclamabit: Omnia, quæ habet Pater, mea sunt, nec jam cum ulla pœnali distensionis aut sollicitudinis cura, sed securus ac lætus velut in propriis ubique succedit, audiens quotidie ab Apostolo sibi prædicari: Omnia vestra sunt, sive mundus, sive præsentia, sive futura: et à Salomone: Fidelis viri totus mundus divitiarum est.* Hæc ergo est congrua et condigna merces paupertatis, ut nihil habens, nihil ei desit, sed omnia possideat. Id expertus sanctus Franciscus, suosque ad eam exhortans: *Filii*, inquit, *charissimi, magna et inenarrabilia sunt erga nos Dei nostri beneficia, qui adeo flectit erga humiles et inutiles servos suos corda fidelium. Ex acceptis quotidie accipienda speremus: si parva videntur concessa, adjiciet majora, dum in divinorum mandatorum observantia persstiterimus. Jactate ergo cogitatum vestrum in Domino, et ipse vos enutriet in monte hoc* (Alverniæ) *qui Eliam in deserto, Antonium et Paulum in eremo nutrivit. Illud certissime scitote, nullum nobis relevandæ necessitati securius esse refugium, quam nullum habere. Si enim veri et Evangelici fuerimus pauperes, mundus nostri miserebitur, et affluenter nos pascet. Si autem à paupertate defecerimus, mundus nos fugiet, et indigentias illicito modo repellentes, majores patiemur penurias.* Ita refert Waddingus in Annal. Minorum anno Christi 1212. numer. 14. Addit Marcus c. 10. v. 30. centuplum hoc reddendum *cum persecutionibus:* quod quomodo fiat, ibidem dicam.

Tropologice, Cassianus loco jam citato, centuplo majus gaudium conversorum esse asserit de virtute, quam fuerit antea de cupiditate et vitio: *Si*, inquit, *pro iræ et furoris perturbatione jugem animi lenitatem: pro sollicitudinis ac distensionis angore securitatis quietem: pro infructuosa hujus sæculi pœnalique tristitia, salutaris tristitiæ fructum: pro vanitate lætitiæ temporalis, gaudii spiritualis appenderis ubertatem, retributionem in horum affectuum commutatione centuplam pervidebis.*

Anagogice, S. Antonius, teste S. Athanasio in ejus Vita, per centuplum accipit regnum cœlorum, in quo centuplo majora sunt bona, quam sint in terra: *Qui totius orbis dominium reliquit*, inquit, *centuplum de melioribus præmiis in sublimi sede recipiet.* Pro caducis enim reddentur ei stabilia, pro vilibus eximia, pro parvis magna, pro terrenis cœlestia, pro humanis divina, pro momentaneis sempiterna.

ET VITAM ÆTERNAM POSSIDEBIT.] Syrus, *hæreditate possidebit;* Arabicus, *hæres fiet vitæ æternæ.* q. d. Qui suam hæreditatem, æque ac suos parentes, fratres, sorores, etc. Christi causa reliquerit, pro eis recipiet centuplum in hoc sæculo, et hæreditatem vitæ æternæ in futuro. Hæc enim est amplissima hæreditas, in qua Beati erunt hæredes Dei, ac cohæredes Christi: ideoque non solum cœlum et terram, et omnia, quæ in eis sunt; sed etiam Deum ipsum, et omnem honorem, omnes opes, omnem gloriam, omnem suavitatem, omnes delicias, omnia gaudia, denique omnia bona in Deo possidebunt, non quasi usufructuarii, sed quasi hæredes et domini hæreditate perpetua, et in æternum, quamdiu Deus erit Deus, duratura. Hæc omnia significantur et involvuntur in vita æterna. Porro hanc vitam æternam obtinebunt omnes, qui servant Dei mandata, ut dixit Christus vers. 17; plenius tamen et gloriosius eam obtinebunt, qui præceptis addidere consilia: unde iis solis Christus hic illam promittit et assignat. Qua phrasi tacite innuit difficile esse vitam æternam consequi per observationem solorum præceptorum, sine observatione consiliorum; quia illa sine hac est difficilis; difficile est enim servare omnia Dei præcepta, nisi serventur et consilia præsertim paupertatis: nam, ut ait Christus v. 23. difficile, et quasi impossibile est divitem salvari.

30. MULTI AUTEM ERUNT PRIMI NOVISSIMI, ET NOVISSIMI PRIMI.] Nota apposite Christum hanc sententiam præcedentibus à se dictis subjungere: nam ipse hoc capite pene toto opposuit se, suamque gratiam et consilia evangelii, Pharisæis, et legi veteri; unde consequenter hic opponit præmium illius præmio hujus, ut patebit cap. sequenti: proprie autem respicit illa, quæ immediate ante dixerat de sedibus duodecim judiciariis, de centuplo, de vita æterna dandis suis sequacibus: ac videtur occurrere tacite objectioni Apostolorum. Poterant enim ipsi intra se cogitare: Qui fieri poterit, ut nos viles, pauperes, ignorantes, ignobiles sedeamus super duodecim thronis, judicantes 12. tribus Israel? in quibus sunt viri plurimi dignitate, opibus, nobilitate, scientia, fama, auctoritate eminentes, uti sunt Scribæ et Pharisæi, et adolescens ille dives et splendidus, simul ac legis observator, de quo vers. 16. Occurrit Christus, asseritque illos quidem in hoc sæculo esse eminentes et primos, sed in cœlo et vita æterna fore novissimos, id est, nullo loco habendos, sed ab ea rejiciendos et excludendos (simili phrasi dixit cap. 5. 19. *Qui solverit unum de mandatis istis minimis, etc.; minimus*, id est nullus, *vocabitur in regno cœlorum;* ac novissimos hic vocari à regno cœlorum remotissimos, patet ex Luca c. 13. 30.) eo quod Christum quasi pauperem aspernati sint: Apos-

tolos vero, aliosque similes, qui relictis omnibus secuti Christum in hoc sæculo videbantur esse pauperrimi et novissimi hominum, in vita æterna fore primos, utpote Christo cœlorum regi charissimos, et in vita ac moribus, præsertim in paupertate et zelo prædicandi simillimos. Ita S. Hieronymus, Beda, S. Thomas, Franc. Lucas, et alii, ac Victor Antiochenus in cap. 10. Marci. Dicit autem *multi*, non *omnes*, quia aliqui hic sunt primi, qui et in cœlo erunt primi, uti sunt sancti reges, principes, doctores, Episcopi, Pontifices, qui licet opibus abundent, tamen pauperes sunt affectu et spiritu : ac vicissim aliqui hic sunt novissimi, qui et in cœlo erunt novissimi, ut sunt pauperes et mendici, qui furtis, rapinis, aliisque sceleribus incumbunt, ut suam inopiam levent, fiantque divites et opulenti.

Summa hac gnome significat Christus divites et eos qui bonis terrenis inhiant, à cœlo excludendos; pauperes vero, qui cœlestia ambiunt, in cœlo fore primos. Respicit enim ad id, quod dixit adolescenti diviti v. 21. *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo.* Et vice versa ad illud v. 23. *Dives difficile intrabit in regnum cœlorum.* Et ad illud Petri v. 27. *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te, quid ergo erit nobis?* Sic Christus in cœlo est primus, quia in terra fuit novissimus, juxta illud Isaiæ 53. *Vidimus eum, et non erat aspectus : et desideravimus eum, despectum et novissimum virorum.* Vide ibi dicta. Proxima Christo est B. Virgo, quia post Christum inter homines fuit novissima; sequuntur Apostoli, de quibus ait Paulus : *Puto quod Deus nos novissimos ostendit, tanquam morti destinatos : quia spectaculum facti sumus mundo, angelis et hominibus.* Et mox : *Tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc.* 1. Cor. 4. 9. et 13. Sic de S. Martino, cujus hodie festum celebramus, canit Ecclesia : *Martinus Abrahæ sinu lætus excipitur, Martinus pauper et humilis cœlum dives ingreditur, hymnis cœlestibus honoratur.* Visa est cuidam viro sancto sedes sublimis et gloriosa in cœlo, ac miranti cujusnam illa foret, audivit : *Hæc sedes humili servatur Francisco.* Ita habet ejus Vita.

Denique multi Patres et Doctores Scholastici, quos citabo cap. seq. vers. 1. τὸ *novissimi et primi* præcise accipiunt in ipsa *vita æterna*, q. d. Divites, qui in hac vita honestam, sed commodam egere vitam, servantes duntaxat præcepta Dei (qualis fuit adolescens ille v. 21.), in cœlo erunt novissimi : pauperes vero, qui præceptis adjunxere consilia Evangelica, ac in paupertate evangelizando, secuti sunt Christum, hi in cœlo erunt primi, de quo plura cap. sequenti. Amplior et plenior, omniaque, quæ in sequenti parabola dicuntur, adæquans erit sensus, si τὸ *novissimi* utroque modo accipias, scilicet ut significet tam excludendos à cœlo, quam novissimos in cœlo. Nam Apostoli, qui quasi primi judicabunt 12. tribus Israel, quasi novissimos, multos ex iis, utpote justos, adjudicabunt cœlo, plures tamen, utpote injustos, inferno. Porro hanc gnomen : *Multi erunt primi novissimi, et novissimi primi,* Christus explicat per sequentem parabolam operariorum, ad vineam excolendam conductorum capite sequenti. Hæc ergo gnome est proparabola, id est, titulus et argumentum illius parabolæ, cui subnectitur ista postparabola, sive scopus et applicatio parabolæ cap. 20. vers. 16. *Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi : multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Unde liquet postparabolam respondere ex æquo proparabolæ, imo unum idemque cum illa esse : *electi* ergo vocantur *primi : vocati* vero duntaxat, nec electi vocantur *novissimi.*

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PROPONIT CHRISTUS PARABOLAM OPERARIORUM CONDUCTORUM AD COLENDAM VINEAM È QUIBUS NOVISSIMI VOCATI FIUNT PRIMI IN MERCEDE ET PRÆMIO. SECUNDO, VERS. 16. PRÆDICIT SUAM PASSIONEM. TERTIO, VERS. 20. JACOBO ET JOANNI AMBIENTIBUS PRIMAS SEDES IN REGNO CHRISTI PROPONIT CALICEM PASSIONIS, DOCETQUE MAJOREM ESSE EUM, QUI CUPIT ESSE MINOR. QUARTO, VERS. 30. DUOS CÆCOS ILLUMINAT.

1. SIMILE est regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane
conducere operarios in vineam suam. 2. Conventione autem facta cum
operariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam. 3. Et egressus
circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos, 4. et dixit
illis : Ite et vos in vineam meam, et quod justum fuerit, dabo vobis.
5. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa sextam et nonam horam :
et fecit similiter. 6. Circa undecimam vero exiit, et invenit alios stantes, et dicit illis : Quid hic statis tota die otiosi? 7. Dicunt ei : Quia nemo nos conduxit.
Dicit illis : Ite et vos in vineam meam. 8. Cum sero autem factum esset, dicit Dominus
vineæ procuratori suo : Voca operarios, et redde illis mercedem, incipiens à novissimis
usque ad primos. 9. Cum venissent ergo qui circa undecimam horam venerant, acceperunt

singulos denarios. 10. Venientes autem et primi, arbitrati sunt quod plus essent accepturi : acceperunt autem et ipsi singulos denarios. 11. Et accipientes murmurabant adversus patrem familias, 12. dicentes : Hi novissimi una hora fecerunt, et pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei et æstus. 13. At ille respondens uni eorum, dixit : Amice, non facio tibi injuriam : nonne ex denario convenisti mecum? 14. Tolle quod tuum est, et vade : volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi. 15. Aut non licet mihi quod volo, facere? an oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? 16. Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi : multi enim sunt vocati, pauci vero electi. 17. Et ascendens Jesus Hierosolymam, assumpsit duodecim discipulos secreto, et ait illis : 18. Ecce ascendimus Hierosolymam, et Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, et Scribis, et condemnabunt eum morte, 19. et tradent eum Gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum, et tertia die resurget. 20. Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans et petens aliquid ab eo. 21. Qui dixit ei : Quid vis? Ait illi : Dic ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, et unus ad sinistram in regno tuo. 22. Respondens autem Jesus, dixit : Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Dicunt ei : Possumus. 23. Ait illis : Calicem quidem meum bibetis : sedere autem ad dexteram meam, vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo. 24. Et audientes decem, indignati sunt de duobus fratribus. 25. Jesus autem vocavit eos ad se, et ait : Scitis quia principes gentium dominantur eorum : et qui majores sunt, potestatem exercent in eos. 26. Non ita erit inter vos : sed quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister : 27. et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus. 28. Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam, redemptionem pro multis. 27. Et egredientibus illis ab Jericho, secuta est eum turba multa. 30. Et ecce duo cæci sedentes secus viam, audierunt, quia Jesus transiret : et clamaverunt, dicentes : Domine, miserere nostri, fili David. 31. Turba autem increpabat eos ut tacerent. At illi magis clamabant, dicentes : Domine, miserere nostri, fili David. 32. Et stetit Jesus, et vocavit eos, et ait : Quid vultis ut faciam vobis? 33. Dicunt illi : Domine, ut aperiantur oculi nostri. 34. Misertus autem eorum Jesus, tetigit oculos eorum. Et confestim viderunt, et secuti sunt eum.

1. Simile est regnum cœlorum homini patri familias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam.] *Simile est*, id est, similiter agitur in regno cœlorum, perinde, ac si herus conduceret operarios in vineam suam ; nam alioqui præcise et proprie regnum cœlorum non ipsi patrifamilias, sed ejus domui et familiæ simile est. Vide canonem 28. Ut totam hanc parabolam paucis genuine et clare explicem,

Notandum est, scopum illius esse ut per eam probet Christus ultimam propositionem capitis præcedentis : *Multi erunt novissimi primi, et primi novissimi :* Christus enim hanc propositionem immediate præmittit parabolæ, quasi proparabolam, sive titulum parabolæ : ac rursum eamdem ipsi subjungit, quasi postparabolam hic v. 16. Unde et quidam codices Latini sic habent : *Simile est enim.* Scopus ergo Christi hic est ostendere ex Dei gratia, et sine ulla injustitia, vel injuria fore, ut qui hic cujuspiam primas tenere visi sunt, in die novissimo postremas teneant, et qui hic postremas, ibi primas, hoc est, ut Apostoli, et abjecti fideles sequaces Christi, in regno cœlorum Scribis et Pharisæis præferantur; ac Gentiles credentes in Christum præponantur Judæis, qui primo tempore Abrahæ, Jacob et Mosis vocati fuerunt à Domino, ut primas in regno Dei, id est, in Ecclesia tam militante in terris, quam triumphante in cœlis, obtinerent, sive filios novi testamenti, præsertim Apostolos in duodecim sedibus sessuros in die judicii anteferendos esse filiis veteris testamenti, qui sub umbris legalium sacrificiorum, cæremoniarum et figurarum laboriosissime serviebant; quia scilicet hi legi et operibus præfisi, falso ex illis hoc Dei regnum sibi arrogabant, ideoque Christum, Christique fidem repellebant; unde merito à regno hoc exciderunt ; illi vero Christo, ejusque fidei et gratiæ, quam longe Judæis uberiorem acceperunt, humillime se subdiderunt, et strenue ferventerque illi cooperati sunt, ideoque Judæis prælati, et præ illis electi sunt ad gratiam, æque ac ad gloriam. Hunc esse scopum patet primo, ex proparabola, et ex ipsa parabola, ejusque clausula, sive postparabola, vers. 16. *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Secundo, idipsum patet ex Luca : qui c. 13. vers. 29. et 30. primos fore novissimos, et novissimos fore primos sic explicat, quod Gentiles cœlum ingredientur, Judæi vero ab eo excludentur, eo quod illi Christum receperint, hi eum repulerint. Tertio, quia alioqui non potest explicari murmur primorum, vers. 11. in cœlis enim inter Beatos nullum est murmur, sed illud est in inferno inter damnatos : nec etiam dura ibi Domini increpatio, vers. 15. *An oculus tuus nequam*, id est invidus *est* et parcus, *quia ego bonus*, id est beneficus et liberalis, *sum?* Ita censent Jansenius, Barradius, Hesselius, et Franc. Lucas hic, ac Ludovicus Molina, et Ga-

briel Vasquez 1. part. quæst. 12. articul. 6. Igitur quæcumque in parabola hac ad scopum jam dictum pertinent, annotanda et explicanda sunt; quæ vero ad eum non pertinent, in explicatione parabolæ omittenda sunt, adduntur enim duntaxat, ut emblemata ipsius parabolæ juxta canonem 29. Per vineam ergo significatur Ecclesia, per forum mundus; per primo, hora prima, tertia et sexta vocatos significantur Judæi jam in avis suis Abraham Jacob et Mose vocati ad Dei fidem et cultum, ut eum, in Ecclesia Dei bene operando, augeant et propugnent: per novissime vero, hora undecima vocatos, significantur Gentiles, ultimo per Christum et Apostolos vocati ad Christum et Ecclesiam; per vesperam, significatur dies extremi judicii, in quo singulis assignabitur et adjudicabitur sua merces, vel jam in hac vita eis data (uti data est Judæis) vel tum danda, uti danda est Gentilibus in cœlo; per denarium, significatur integra merces diurna, sive merces laboris, qua quis per totum diem in vinea laboravit. Denarius enim, teste Plinio, Budæo et aliis, appendebat drachmam Atticam, id est, Regalem Hispanicum, sive Julium Italicum: unde denarius illo ævo erat statum diurni laboris pretium. Dictus denarius, quod appenderet decem Baiocos Romanos. Porro denarius omnibus tam primo, quam ultimo vocatis datur idem in genere, seu in confuso, id est, datur omnibus et singulis integra diurni laboris merces, in genere par et eadem, sed in specie et in particulari valde dispar et diversa. Denarius enim erat nummus communis, qui multas sub se continebat nummorum species et formas. Denarius enim alius erat æreus, alius argenteus, alius aureus. Rursum alius erat simplex, alius duplex, alius triplex, alius quadruplex; perinde ac jam sunt Regales Hispanici. Disparem enim hic datam fuisse operariis mercedem liquet ex eo, quod novissimi, qui hora undecima venerunt, prælati sunt ceteris, qui hora prima, tertia et sexta venerunt; quia licet hi diutius laborarint, illi tamen majori gratia et diligentia fervoreque laborarunt: quare uti primos in fervore potius, quam in labore, sic et in mercede superarunt.

Dices: Ergo hic majori labori minor datur merces. Resp. Verum id est, sed non majori merito; huic enim semper major debetur, daturque merces. Majus autem meritum facit major non labor, sed gratia, et gratiæ cooperatio. Majorem autem gratiam habuere Apostoli, quam Scribæ, Christiani, quam Judæi; ac magis, quam illi gratiæ cooperati sunt: ideoque major denarius, id est, major merces eis promissa est. Nam Judæis per tot mundi, ætates diu, operose et moleste laborantibus in Dei cultu et Ecclesia, denarius à Deo promissus erat merces temporalis, scilicet abundantia rerum temporalium, frumenti, olei et vini: Gentilibus vero Christianis unica et ultima mundi ætate laborantibus, promissus est à Christo denarius, id est, merces spiritualis longe nobilior, et omnem laborem superans, scilicet vita æterna: Judæi ergo acceperunt denarium, id est, drachmam æris vel argenti; Christiani vero auri; alioqui enim, si denarius eamdem omnino significaret mercedem, repugnaret proparabolæ et postparabolæ, in quibus asseritur, quod *erunt novissimi primi, et primi novissimi.* Hoc enim significat Christianos et Apostolos præferendos Judæis in præmio cœlesti: imo quod ipsi judicabunt et condemnabunt Judæos. Respicit enim Christus ad id, quod dixit c. præced. v. 28. *Sedebitis vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.* Unde Judæi, qui in hac vita erant primi et ditissimi, in die judicii apparebunt novissimi, et à cœlo remotissimi: Gentiles vero Christiani in hac vita abjecti et pauperes, in die judicii erunt primi in regno cœlorum; ideoque Judæi contra Gentiles Christianos murmurabunt, quod eos olim viles idololatras, tunc sibi in fide gratia et gloria prælatos videbunt: sicut in hac vita Scribæ assidue murmurabant contra Christum et Apostolos, quod ipsi in Evangelio, id est, in prædicatione, fide, gratia et promissione regni cœlestis, Judæis, id est, populo à Deo olim electo, præferrent Gentiles, olim ob idola et scelera infames.

Ut ergo verbo dicam, tota parabola non significatur aliud, quam Gentiles credentes in Christum præferendos esse Judæis, Mosi et legi pertinaciter adhærentibus, ideoque Christum spernentibus: præferendos, inquam, tam in gratia et Ecclesia militante, quam in gloria et Ecclesia triumphante; ideoque Judæos contra Christum et Christianos murmuraturos, quod cum vocatione, labore, synagoga et dignitate populi fidelis essent potiores, et antiquiores, jam tamen in his et ceteris Gentilibus post ponantur. Et hoc est quod docet passim Paulus, præsertim tota epistola ad Romanos, ac Christus ipse: *Publicani*, inquit, *et meretrices præcedent vos in regno Dei*, Matth. 21. 31. Et: *Cum videritis Abraham et Isaac et Jacob, et omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras.* Et, *venient ab Oriente, et Occidente, et Aquilone, et Austro* (ex quatuor plagis orbis et Gentium) *et recumbent in regno Dei;* ac statim subjungit id, quo tota hæc parabola refertur: *Et ecce sunt novissimi* (puta Gentiles) *qui erunt primi* (in cœlo), *et sunt primi* (puta Judæi in hac vita) *qui* in die judicii *erunt novissimi.* Reliqua, quæ in hac parabola adduntur, emblemata sunt addita ad elegantiam parabolæ, juxta canon. 29.

Juxta hunc sensum primi sunt salvandi, novissimi sunt damnandi. Alio vero sensu, quem nunc subjungam, primi futuri novissimi sunt illi qui primi vocati sunt, sed ultimi ad præmium perveniunt: novissimi vero futuri primi sunt illi, qui ultimo vocati, primi fiunt in præmio. Unde de his vulgo à Patribus et Doctoribus Scholasticis hæc parabola aliter tractatur et explicatur, quasi Christus dicere velit, tam primos, id est primo vocatos, quam novissimos, id est ultimo vocatos ad fidem et gratiam, puta tam Judæos, quam Christianos Deo servientes, eamdem vitam æternam accepturos (dicuntur enim vel potius subintelliguntur ex anteced. et seqq. tam novissimi quam primi fore in ipsa vita æterna, sive in cœlo), nec obfore cuipiam, quod in fine mundi vel ætatis suæ sit vocatus, aut venerit ad vineam Ecclesiæ vel animæ suæ excolendam, imo cum ceteris, qui diu ante vocati sunt aut venerunt, fore præferendum in gloria cœlesti, si gratiæ majori sibi à Deo datæ majori labore, studio et fervore cooperetur. Ita explicat S. Hieronymus, Chrysostomus, S. Augustinus, S. Thomas, Maldonatus, Gregorius de Valentia 1. p. quæst. 12. art. 6. Bellarminus l. 3. de Justificatione cap. 16. Suarez fuse 1. p.

libro 2. de Attrib. Dei negat. cap. 20. Estque hæc applicatio valde probabilis, illique valde favet primo, quod sic melius explicatur quomodo idem denarius detur omnibus operariis. Passim enim Patres per denarium accipiunt vitam æternam. Ita sanctus Hieronymus, Chrysostomus, Anselmus hic, et S. Augustinus serm. 59. de Verbis Domini, Tertullianus de Monogam. cap. 13. Nazianzenus orat. 40. Gregor. hom. 16. in Ezech. Valentia, Bellarminus et Suarez jam citati.

Dices : Quomodo in denario hoc pares sunt primi et novissimi, cum primi majores sint in felicitate et gloria vitæ æternæ, quam novissimi? Respondetur, eumdem denarium notare eamdem beatitudinem genericam et objectivam, scilicet eamdem divinam essentiam, quæ est objectum beatitudinis, et gloriæ Beatorum ; hæc enim una et eadem est, quæ omnes Beatos sui ostensione beat ; sed tamen visio et fruitio ejus est dispar pro disparitate meritorum ; qui enim majori gratia et labore Deo serviverunt, uti fecerunt novissime vocati, hi clarius et perfectius Deum videbunt, ideoque magis ejus amore, ceterisque dotibus fruentur, eruntque magis beati, quam illi, qui minori gratia et labore Deo serviverunt. Ita S. Gregorius 4. Moral. c. 31. aut juxta aliam editionem 43. sanctus Augustinus de S. Virgin. c. 26. sanctus Hieronymus hic, S. Thomas 1. p. quæst. 12. art. 6. Valentia, et alii : *Omnibus*, ait S. Augustinus, *datur vita æterna : sed eorum mansiones multæ sunt, honoratur enim alius alio clarius.* Huc accedit Bellarminus loco jam citato ; nam denarius ille significat, inquit, *æqualitatem æternitatis, non gloriæ et excellentiæ.* Pulchre S. Augustinus l. 7. in Lucam exponens caput decimum quintum : *Æqualem*, inquit, *dignaris solvere mercedem vitæ, non gloriæ. Itaque datur omnibus idem denarius, quoniam Sancti omnes sine fine regnabunt, quamvis non omnes eadem eminentia regnabunt. Quemadmodum commune stellis omnibus est perpetuo fulgere in cœlo, tametsi aliæ aliis clarius micent.* Et Glossa Interlin. eumdem denarium interpretatur, eamdem æternitatem beatam, quæ omnibus Beatis eadem datur : omnes enim in æternum erunt beati, de eoque certi sunt. Rursum huic sententiæ favent illa, quæ dixit Christus cap. 19. v. 21. et seq., quorum occasione et intuitu hanc parabolam subtexuit : ibi enim juveni diviti dicenti se præcepta Dei servasse, addit, consulitque paupertatem Evangelicam, dicens : *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo ;* quam, cum juvenis tristis abnueret, intercessit Petrus, dicens : *Ecce nos reliquimus omnia, etc. : quid ergo erit nobis ?* Cui Christus : *Sedebitis vos super thronos duodecim judicantes duodecim tribus Israel.* q. d. Vos, ô Apostoli, præferemini illi adolescenti, et similibus, qui tantum servant præcepta Dei, quia vos insuper servatis consilia Evangelica, et secuti estis me in evangelizando : quare licet illi in hoc sæculo videantur esse primi, tamen in cœlo erunt novissimi : vos vero, qui in hoc sæculo videmini novissimi, in cœlo eritis primi. Multi enim è Judæis ante Christum quavis ætate timuerunt Deum, ejusque præcepta servarunt, et ideo salvati sunt. Jam, ut juxta hunc sensum singula applicemus, per diem accipe mundi cursum, et tempus : per horas varias, accipe diversas mundi ætates, ut prima hora sit prima ætas mundi, ab Adam usque ad Noe ; secunda à Noe ad Abraham ; tertia ab Abraham ad Mosen ; sexta à Mose ad Christum ; undecima hora sit à Christo usque ad finem mundi. Ita sanctus Hilarius, sanctus Gregorius et Theophylactus. Aut dies est ætas vitæ cujusque hominis, cujus hora prima est infantia ; tertia est pubertas ; sexta, ætas virilis ; nona, senilis ; undecima, decrepita. Ita S. Hieronymus, S. Basilius in Reg. brevior. inter. 224. et S. Fulgentius epist. 7. Porro non tantum tota vita cujusque, sed totum hoc sæculum præsens, quod per tot millia annorum ad finem decurrit, unus duntaxat dies dicitur : *Magnus quidem quantum ad nos, modicus autem quantum ad Dei vitam*, ait Origenes, ejusque æternitatem. Per murmur, cum Theophylacto, Salmerone, Suarez, Vasquez et aliis, accipe admirationem Sanctorum, cum scilicet illi, qui minores erunt in gloria, et tamen plus hic laborarunt, uti fuere Judæi, mirabuntur alios, qui hic minus laboraverunt, sed majori excelluerunt gratia et spiritu, sibi in gloria anteponi : ut hic Christus injiciat aculeum diligentiæ, et ei, qui cito venit, ne torpore suo aliis postponatur ; et ei, qui tarde venit, ut fervore tarditatem compenset, ac primos æquet vel superet, studendo perfectioni et consiliis Evangelicis, uti suasit Christus cap. præcedent. v. 21. Denique plenus et adæquatus erit sensus, si secundum hunc sensum conjungas cum primo, et utrumque confles in unum : nam, ut dixi in fine cap. præced. *novissimi* hic utroque modo accipi possunt, scilicet, ut significent novissimos tam extra cœlum, ideoque damnandos, quam in ipso cœlo, ideoque salvandos ; prioribus competit primus sensus, in iisque plane explicat eorum murmur ; posterioribus competit secundus sensus in iisque plane explicat denarium, quomodo scilicet idem denarius, nimirum eadem vita æterna omnibus detur, tam novissimis, quam primis ; quare secundus sensus supplet primum, et vicissim primus supplet id, quod deest secundo : junge ergo utrumque, et omnia adæquabis.

Tropologice : Vinea est anima cuique excolenda : moraliter ergo hinc disce nos vocatos, ut simus operarii in vinea, id est, anima et Ecclesia Dei. Sanctus Bernardus quotidie se interrogabat : *Bernarde, dic quare hic ?* Vocatus es non ad otium, sed ad laborem, ut excolas vineam, id est, animam tuam virtutibus, et Ecclesiam sanctis exemplis. Et sanctus Petrus epist. 2. 1. *Magis satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis.* Porro cultores hujus vineæ non æstimantur tempore et antiquitate laboris, sed diligentia, fervore et spiritu. Hi enim primis præferuntur. Quocirca sanctus Hieronymus epist. 13. ad Paulinum, *Noli*, ait, *fidem pensare temporibus, nec me idcirco meliorem putes, quod prior in exercitu Christi cœperim militare ; Paulus Apostolus de persecutore mutatus, novissimus in ordine, primus in meritis est ; quia extremus licet, plus omnibus laboravit : subitus calor longum vincit teporem.* Idem epist. 34. ad Julianum : *Felix*, ait, *et omni dignus beatitudine, quem senectus Christo occupat servientem, quem extrema dies Salvatori invenerit militantem, qui non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta.* Vere Sapiens c. 4. *Consummatus*, ait, *in brevi, explevit tempora*

multa. Ita S. Xaverius undecim annis quanta fecit in India! Quisque ergo operarius est vineæ (id est animæ) suæ et vineæ proximi. Hinc sponsa ait Cant. 1. *Posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodivi.* Essentia animæ est vinea, plantata in terra hujus corporis, cujus facultates, ordinatæ sunt vites; cujus vinum sunt opera charitatis, vites alligandæ sunt palo crucis, cujus pedi foveam facimus, dum mortem instare, et foveam sepulturæ cognoscimus. Servanda est hæc vinea, ab apro exterminatore de sylva, Psal. 79, id est, de vitio obscœnæ voluptatis, quæ omnia bona exterminat; et à singulari fero, id est à vitio superbiæ quæ singularem hominem facit: à vulpe astutæ adulationis, à lupo voracitatis, à cane detractionis. Rogandus Dominus, ut huic vineæ suæ mittat pluviam doctrinæ suæ, et calorem charitatis suæ, et stercora, id est, memoriam mortis filii sui, et SS. Martyrum. Revirescit anima tanquam vinea per flores et folia, id est, per sancta desideria et sermonem ædificantem; producit lacrymas compunctionis, emittit odorem virtutis, juxta illud Cantic. 2. *Vineæ florentes dederunt odorem suum*, edit maturas uvas bonorum operum. Ita Salmeron. Rursus quæ facit vinitor in vinea, hæc faciat fidelis in anima. Ille putat, sarrit, aggerat, plantat, ablaqueat, defrondat, etc. Idem faciat mystice fidelis in anima sua. Porro *Sicut mercenarius*, ait sanctus Chrysostomus, *totum diem circa Domini opus impendit, unam autem horam circa suum cibum, sic et nos omne tempus vitæ nostræ debemus impendere circa gloriam Dei; modicam autem partem circa usus nostros terrenos. Et sicut mercenarius ea die, qua opus non fecerit, erubescit intrare in domum, et petere panem; quomodo tu non confunderis intrare in Ecclesiam, et stare ante conspectum Dei, quando nihil boni in conspectu Dei gessisti?* Jam sigillatim versus singulos breviter percurramus.

2. CONVENTIONE AUTEM FACTA CUM OPERARIIS EX DENARIO DIURNO, MISIT EOS IN VINEAM SUAM.] Denarius argenteus erat Julius Romanus, sive regalis Hispanicus, qui Romæ valet decem baiocos, in Belgio quinque stuferos.

Objiciebat olim Jovinianus, et nuper Calvinus, justos omnes esse pares in præmio, id est, in denario vitæ æternæ; ergo et pares esse in merito; ergo omnia opera bona esse paria. Verum jam respondi, omnes in vita æterna generice et abstracte esse pares, quia omnes sunt beati, certique de sua beatitudine, ejusque æternitate, quod scilicet vivunt in omni felicitate vitam æternam: sed in hoc ipso erunt gradus intentionis et remissionis, ut alii magis, alii minus videant Deum; ideoque illi magis, hi minus sint beati et gloriosi; quocirca illi in cœlo vocantur, et revera erunt primi, hi novissimi.

3. ET EGRESSUS CIRCA HORAM TERTIAM, VIDIT ALIOS STANTES IN FORO OTIOSOS.] Romani, ait Rhodiginus lib. 12. cap. 9. indeque Judæi jam Romanis per Pompeium subjecti, dividebant uti noctem, sic et diem, in 12. horas, per quatuor partes, quas noctu in castris vigilias (eo quod initio earum vigiles mutarent) vocabant. Prima hora, sive vigilia, incipiebat ab ortu solis, tertia tribus horis ab ortu, sexta sex horis ab eodem, puta in meridie, nona tribus horis post meridiem, duodecima in vespera et solis occasu. Porro in hieme hæ horæ erant breviores per diem, longiores per noctem, quia in hieme dies sunt breviores, noctes vero longiores; vice versa in æstate, hæ horæ erant longiores per diem, breviores vero per noctem, quia tunc dies longiores, noctes vero breviores.

4. ET DIXIT ILLIS: ITE ET VOS IN VINEAM MEAM, ET QUOD JUSTUM FUERIT, DABO VOBIS: ILLI AUTEM ABIERUNT.] His promittit non denarium, sed *quod justum fuerit*, q. d. Denarius erat merces diurni laboris, dabaturque laborantibus ab hora prima, id est, à solis ortu usque ad occasum. Hi autem hora tertia vocati tribus horis serius venerunt ad laborandum in vinea: quare non totum denarium, sed tres quartas dumtaxat denarii, puta septem baiocos cum medio, sive tres stuferos Belgicos, cum tribus quadrantibus, merebantur: sed liberalior fuit herus, qui eis vespere integrum denarium persolvit.

Nota: τὸ *justum* significat meritum bonorum operum, quod quasi ex justitia meretur mercedem, quam Deus cuique operi ex justitia distributiva promittit, rependit, et distribuit.

5. ITERUM AUTEM EXIIT CIRCA SEXTAM ET NONAM HORAM, ET FECIT SIMILITER.] Notatur sollicitudo heri quærentis operarios ad excolendam vineam, quæ notat sollicitudinem Dei, volentis ut homines omnes et singuli sint operarii in vinea suæ animæ et Ecclesiæ, ut utraque omni fructuum genere resplendeat.

6. CIRCA UNDECIMAM VERO EXIIT, ET INVENIT ALIOS STANTES (Græca et Syrus addunt, *otiosos*) ET DICIT ILLIS: QUID HIC STATIS TOTA DIE OTIOSI?] Nota τὸ *tota*, quia undecima hora est ultima hora diei, dies enim finitur hora duodecima, ut dixi vers. 3. quare hac hora vocati per unam horam dumtaxat laborarunt in vinea. Porro vocati hora prima, tertia, sexta, nona, notant Judæos et ceteros priores; vocati vero undecima, notant Christianos, uti dixi. Unde Origenes hora prima, ait vocatum Adamum, hora undecima, Paulum.

7. DICUNT EI: QUIA NEMO NOS CONDUXIT.] S. Chrysostomus ait, hanc esse futilem pigrorum excusationem: Quia, inquit, Deus omnes vocat à pueritia ad virtutem, puta ad sui et Ecclesiæ suæ obsequium. Hinc vers. 1. exiit primo mane. Sic et sanctus Gregorius, et Glossa Interlinearis. Porro conductio, ait Chrysostomus, est promissio vitæ æternæ; Gentes vero nec Deum, nec Dei promissa sciebant: unde dicunt se non fuisse conductos, id est vocatos, per prædicatores, licet per legem et lumen naturæ essent vocati.

DICIT ILLIS: ITE ET VOS IN VINEAM MEAM.] His ex rigore temporis et laboris, duodecima tantum denarii pars debebatur, utpote una, id est, duodecima, hora diei in vinea dumtaxat laborantibus: sed Deus liberalis integrum, imo præstantissimum vitæ æternæ denarium eis retribuit.

8. CUM SERO AUTEM FACTUM ESSET, DICIT DOMINUS VINEÆ PROCURATORI SUO: VOCA OPERARIOS, ET REDDE ILLIS MERCEDEM, INCIPIENS A NOVISSIMIS USQUE AD PRIMOS.] τὸ *sero* notat fidem mundi, et diem judicii quo Christus judex singulis pro

merito mercedem retribuet, idque per se: unde τὸ *procuratori* est emblema parabolæ. Christus enim non eget procuratore.

Symbolice tamen Origenes per procuratorem accipit SS. Angelos, ut S. Michaelem, per quem Christum particulare judicium animarum, in morte cujusque exercere, vel animæ intimare, nonnulli autumant, ut dixi Daniel. 12. 1. Remigius vero per procuratorem accipit Christum, qui qua homo procurator est Dei Patris, ejusque nomine judicabit vivos et mortuos. S. Irenæus autem lib. 4. contra hær. cap. 90. sub finem, per procuratorem accipit Spiritum sanctum, quia hic dispensat uti gratias et dona, sic et gloriam, et præmia. Ita et Glossa.

Mercedem.] Quia merces respondet præcise non labori, sed merito; meritum autem facit gratia, et liberum arbitrium gratia excitatum, ipsique gratiæ per gratiam cooperans: qui autem undecima hora venerunt, puta Gentes per Apostolos ad Christum vocatæ, plus habuerunt gratiæ et charitatis, magisque gratiæ cooperatæ sunt, ideoque Judæos prius vocatos, et diutius in vinea Dei laborantes in præmio antecesserunt, primasque in cœlo obtinent. Disce hic praxin facilem augendi merita et gloriam, esse, si quis crebro exerceat actus charitatis, eosque ardentes et intensos, imo si omnia opera externa faciat ex charitate et amore Dei. Sic enim plus merebitur, quam rustici et milites, qui magnos subeunt labores, ac plus quam Religiosi, qui arduas subeunt pœnitentias, si ex majori charitate, quam ipsi, sua opera licet in se minus difficilia exerceat.

Incipiens a novissimis.] Qui minori tempore, sed majori fervore et spiritu laborarunt. Vide dicta v. 1. Quibus adde S. Chrysostomum: *Nimia misericordia, ait, ordinem non respicit.* Auctor lib. de Spiritu et littera apud S. Augustinum c. 24. *Velut priores*, ait, *reperiuntur hi, qui minus dilati sunt.* S. Gregorius: *Plerumque ante remunerantur qui ultima ætate vocati sunt, prius enim de corpore exeunt ad regnum, quam qui in pueritia vocati.* Glossa: *A novissimis incepit, dum prius latronem quam Petrum in paradisum introduxit.*

9. Cum venissent ergo qui circa undecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios.] Græce ἀνὰ δηνάριον, id est, *secundum denarium*, hoc est, *singuli denarium*, ut vertit Syrus, Arabicus, Vatablus, et alii: ἀνὰ enim significat æquam proportionem, sive æqualem distributionem mercedis. Porro denarius hic in genere erat idem et par, sed in specie diversus et dispar, ut dixi vers. 1. et hoc videtur significare τὸ ἀνὰ δηνάριον, id est, juxta denarium, scilicet sibi competentem et debitum. q. d. Hora undecima venientes, id est, Apostoli et Christiani, ultima mundi ætate vocati, acceperunt denarium meliorem et pretiosiorem, suo labori et merito congruentem et debitum; quia enim ipsi majori gratia, fervore et spiritu laborarunt in Ecclesia Dei, hinc meliorem denarium, id est, majorem gloriam acceperunt, ceterisque Judæis prius vocatis, et plus laborantibus prælati sunt.

Dices: Prius vocati murmurarunt, eo quod eumdem denarium cum posterius vocatis acciperent; unde aiunt, *Pares eos nobis fecisti;* ergo idem denarius plane fuit datus his et illis: si enim alius et major fuisset denarius, dixissent: *Superiores eos nobis fecisti;* ac longe magis murmurassent.

Resp. Vespere in tenebris solet distribui operariis post operas diurna merces, puta denarius: itaque tum non satis dignoscere potuerunt sequentes, quis et qualis esset denarius, qui præcedentibus daretur, sed tantum in genere audierunt à procuratore singulis dici: Accipite vestrum denarium; aut si eum viderunt, non satis in tenebris discreverunt, quod ipsi acciperent denarium, id est, drachmam in cupro; priores vero eamdem acciperent in auro: cuprum enim, præsertim aurichalcum, rubore et fulgore simile est auro; uti videre est Romæ in medalliis æreis adeo splendidis, ut aurea videantur: unde putarunt eumdem in specie illis dari denarium, qui sibi dabatur, idque ægre tulerunt, quod scilicet qui pauciori tempore, imo una hora dumtaxat, laborassent, æquarentur sibi in mercede, qui toto die laborarunt. Quæ omnia parabolice significant invidiam Judæorum erga Gentes; illi enim ægerrime tulerunt Gentes sibi æquari in Dei cultu, Ecclesia, Christianismo, gratia et gloria sui Messiæ, sive Christi; putabant enim hæc omnia sibi solis proprie et ex asse deberi, reliquis vero Gentibus, per quamdam gratuitam tantum dispensationem, eo quod Messias ipsis quasi solis videretur à Deo per Prophetas promissus, ac consequenter omnia ejus dona, et gratiæ. Unde illa lis et rixæ Judæorum contra sanctum Petrum, prædicantem Evangelium sancto Cornelio Gentili, Actor. 10; ac magis ardens et continua contra S. Paulum, utpote doctorem Gentium, ut patet ex Actis Apostolorum, et passim ex epistolis S. Pauli.

Si ergo quæras, cur Christus non dixit expresse quod hora undecima venientes, majorem denarium, id est, majorem gloriam reciperent, quam venientes hora prima, sexta, nona, id est, cur majorem Apostoli et Christiani gloriam acceperint, quam Scribæ et Judæi?

Respondeo, quia Christus hic id non agebat, sed tantum intendebat Judæis evellere opinionem et arrogantiam primatus in regno Dei jam dictam. Unde contra eam docet quod novissimi erunt primi, et primi novissimi, id est, quod Apostoli erunt primi in cœlo, Scribæ vero et Judæi erunt ultimi. Vult enim confirmare suum promissum Apostolis factum, scilicet: *Sedebitis vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.* Sic enim Apostoli erunt primi in cœlo, utpote futuri judices ceterorum: Judæi vero erunt ultimi, utpote ab eis judicandi. Per hoc tamen implicite satis ostendit, quod Apostoli in æterna vita plus felicitatis et gloriæ consequentur, quam Scribæ et Pharisæi: qui enim sunt primores et judices in cœlo, hi pariter majores sunt in felicitate et gloria. Ita Suarez et Maldonatus.

Moraliter S. Chrysostomus: *Undecima hora vocantur*, ait, *qui in senectute vocantur. Composita est ergo hæc parabola, ut eos avidiores faceret, qui in ultima senectute convertuntur, ne existimarent se minus aliquid habituros.* Hæc Chrysostomus. Scopus enim hujus parabolæ est, ut per illam ostendat Christus, in præmio cœlesti non haberi rationem antiquitatis temporis, nec diuturnitatis laboris, sed majoris gratiæ et fervoris: ideoque præponi eos, qui parvo tempore, sed fervide laborarunt, iis, qui longo, sed tepide.

11. Et accipientes murmurabant adversus patrem-familias.

12. Dicentes : Hi novissimi una hora fecerunt, et pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei et æstus.] Quid fuerit hoc *murmur*, explicui vers. 1. Quibus adde : *Per murmur*, inquit S. Chrysostomus, *significatur mercedis et gloriæ magnitudo, quæ tanta est in Apostolis, ut ceteri ex Judæis electi et beati eis inviderent et murmurarent, si invidia et murmur in beatos cadere posset.* Aliter S. Gregorius : *Quia patres*, ait, *ante Christum non sunt ducti ad regnum, hoc ipsum murmurasse est.* Denique S. Chrysostomus censet hoc murmur esse emblema duntaxat parabolæ, ideoque non applicandum rei per illam significatæ. Insuper Glossa : *Non omnes*, inquit, *murmurabant, sed quidam; mali scilicet, qui bonum, quod inceperant, ad finem non perduxerunt, ideoque præmio privati murmurant.* Et S. Hieronymus : *Judæi*, inquit, *Gentilibus invident, et in Evangelii torquentur gratia.*

Portavimus pondus diei et æstus.] Id est, diu sub onere legis sudavimus, et longiora carnis tentamenta sustinuimus. Ad hæc Scribæ et Pharisæi plerique jejunabant bis in sabbato, decimas omnium dabant Deo, populum docebant, regebant, corrigebant, circuibant mare et aridam, ut facerent unum proselytum. Habuerunt ergo laborum pondus, sed sæpe inutile.

13. At ille respondens uni eorum, dixit : Amice, non facio tibi injuriam : nonne ex denario convenisti mecum ?

14. Tolle quod tuum est, et vade : volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi.

15. Aut non licet mihi quod volo, facere ? an oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum ?] Præter dicta vers. 1. adde : Græca et Syrus nervosius habent : *An non licet mihi in meis facere quod volo? In meis*, scilicet rebus, id est, *de meo*, uti interpretatur sanctus Augustinus serm. 50. de Verbis Domini. Arabicus, *de bonis meis. Oculus nequam*, est oculus lividus et invidus. Sensus est, q. d. Cum hora undecima venientibus feci gratiam, dando eis denarium, tibi non feci injuriam : *Tolle* ergo *quod tuum est, et vade.* Poterat herus respondere murmuranti, Hora undecima venientes majori gratia et fervore laborarunt, plusque una hora effecerunt, quam tu toto die, ideoque plus meriti sunt, ac primi meliorem denarium acceperunt. Sed non decuit herum ex æquo, et quasi ex justitia cum servo contendere : quin potius ejus murmur retundere per obtentum summi sui dominii, liberalitatis et gratiæ.

Objicies : S. Prosper videtur hic tollere omne meritum, et totum præmium assignare Dei gratiæ. Sic enim ait lib. 2. de Vocat. Gentium cap. 5. vel juxta aliam editionem cap. 17. *Ideo in parabolis, de his qui laborant in vinea, legimus dari idem præmium, eamdemque mercedem omnibus operariis, sive multum, sive parum laboraverint, ut ii, qui multo labore sudarunt, nec amplius, quam novissimi acceperunt, intelligant donum se gratiæ, non operum accepisse mercedem.* Respondet Bellarminus l. 5. de Justificat. cap. 6. Considerat S. Prosper vitam æternam, ut est una et eadem, sive ut est æqualis in omnibus Beatis. Neque enim alius longius, alius brevius, sed omnes in æternum vivent. Dicit autem hanc vitam æternam donum esse gratiæ, non operum mercedem, eo sensu, quo dixit Augustinus : Dona sua coronat Deus, non merita tua, videlicet non est in vita æterna merces operum, quæ sint nobis à nobis, sed quæ sunt nobis à gratia Dei : atque ut hoc intelligeretur, ideo voluit Deus vitam æternam tribuere iis qui multum, et iis qui parum laboraverant : ne qui multum laborant, de suis viribus extollantur. Unde Glossa Interlinearis sic explicat, q. d. Gratia et misericordia est, quod vobis, ô Judæi, coæqualis et concorporalis fiat populus Gentilis.

Tolle quod tuum est (tuum denarium) et vade.] q. d. Tolle, ô Pharisæe et Judæe, tuas opes, delicias et honores, quos tibi in hac vita dedi, et quos præ vita æterna ambivisti, iis ergo contentus esto, et abi. Præter dicta vers. 1. Remigius sic explicat : *Tolle quod tuum est, et vade*, id est, recipe mercedem tuam, et vade in gloriam.

Volo autem et huic novissimo (id est, Gentili populo) dare (secundum meritum) sicut et tibi.] Origenes vero sic : *Forsitan autem Adæ dicit : Amice, non facio tibi injuriam : nonne ex denario convenisti mecum? tolle quod tuum est, et vade. Tuum est salus, quod est denarius : volo autem et huic novissimo dare, sicut et tibi.* Non incredibiliter potest quis arbitrari hunc novissimum esse Apostolum Paulum, qui una hora operatus est, et similiter omnes, qui ante eum fuerunt. Alii sic explicant : *Tolle* damnationem tibi ob murmur debitam, et vade in gehennam.

16. Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi : multi enim sunt vocati, pauci vero electi.] Juxta primum parabolæ sensum, quem assignavi v. 1, novissimi futuri in cœlo primi, sunt electi : primi vero futuri in cœlo novissimi, sunt vocati duntaxat, qui vocationem suam non sunt secuti, vel eam deseruerunt, ideoque sunt damnati. Hi multi sunt, si cum electis et salvandis, qui pauci sunt, conferantur, Matthæi 7. v. 14 : pauci enim gratiæ et vocationi Dei cooperantur, in eaque usque ad mortem perseverant. Juxta secundum vero sensum, quem dedi v. 1, posterior gnome, *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi*, diversa est à prima, *Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi;* ac difficile est eas inter se connectere. Maldonatus sic connectit : *Ex speciali sententia*, inquit, *qua dixit primos fore novissimos, et novissimos primos, nunc generalius concludit, non omnes, qui vocati sunt, mercedem accepturos, quia plerique vocati venire nolunt.* Sicut cap. præcedenti v. 23. ex occasione unius adolescentis, qui divitiis suis inhærens, consilium paupertatis sequi noluerit, generalem intulit sententiam, de omnibus divitibus, et non jam de consiliorum, sed de præceptorum observatione conclusit, difficile esse divitem in regnum cœlorum intrare. Pressius et nervosius Suarez censet esse argumentum non ab æquivalenti, sed à fortiori, q. d. Non miremini primos fore novissimos, et novissimos primos, cum multi sint vocati, pauci vero electi, ideoque ceteri omnes damnandi, quod magis mirandum, et horrendum est : nam si multi sint vocati, qui non salvantur, quid mirum, quod multi sint vocati, qui non sint in præmio primi, etiamsi aliquid consequantur.

Porro *multi*, id est omnes, *sunt vocati* ad vitam æternam; dicit tamen *multi*, quia omnes

sunt multi, et quia eos opponit paucis, qui erunt electi. *Vive ergo cum paucis*, ait Cassianus, *ut cum paucis eligi et inveniri merearis in cœlo.* Notum est illud : *Loquendum ut multi, sapiendum* (imo vivendum) *ut pauci.*

Denique nonnulli sic exponunt : *multi*, id est omnes, *sunt vocati* ad gratiam, et ad observationem mandatorum, sed *pauci electi* ad gratiam eximiam, et observationem consiliorum Evangelicorum.

Huc accedunt Scholastici illi, qui ponunt duos ordines prædestinatorum et electorum : unum communem eorum, qui ex prævisione meritorum electi sunt ad gloriam ; alterum eorum, qui ad gloriam electi sunt ante prævisa merita, quos proinde vocant eximie prædestinatos, illosque censent hic notari, cum dicitur, *Pauci vero electi.* Tales enim pauci sunt, scilicet B. Virgo, Apostoli et pauci alii; priores vero longe plures sunt, ideoque de illis dici *multi sunt vocati.* Ita Gabriel in 1. distinct. 41. quæst. 1. art. 2. Ockam ibidem art. 1. Catharinus lib. 1. de Prædest. c. ult. et lib. 3. c. 1. et 2. et alii nonnulli. Catharinum acriter impugnant D. Soto in c. 9. ad Roman. Antonius Cordub. lib. 11. quæst. 56. et Camerar. in Dial. Cathol. cap. 10. sed æquo acrius Catharinum perstringunt, uti ostendit Gabriel Vasquez 1. part. disp. 90. cap. 3. Peccat tamen Catharinus primo, quod taxet S. Augustinum. Secundo, quod illos solos, qui ante merita ex mera Dei gratia eximie electi sunt, vocet prædestinatos, et ad eos arctet illud Pauli ad Rom. 8. *Quos præscrivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui.* Tertio, quod iisdem eximie electis imponat necessitatem perseverandi in gratia, ita ut ab ea libere excidere non possint. Nam S. Paulus, qui ex iis fuit, si quis alius, de se dicit : *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.* 1. Corinth. 9. Poterat ergo ipse à gratia excidere et reprobari.

Denique Arabicus vertit, *quam multi sunt vocati, et pauci electi;* quæ verba sunt Christi quasi exclamantis, admirantis, et miserentis multitudinem vocatorum, et paucitatem electorum, ac consequenter multitudinem reproborum, et damnandorum.

Hic finiuntur acta anni tertii prædicationis Christi; nam paulo post hanc parabolam operariorum, Christus à morte suscitavit Lazarum, quæ suscitatio facta est in Martio, postquam eodem mense et anno (qui fuit Christi 34. et ultimus) Christus crucifixus est et mortuus. Igitur sequentia omnia, quæ narrat Matthæus usque ad finem Evangelii, contigerunt hoc Martio paulo ante passionem Christi, vel paulo post eam, uti contigit Christi resurrectio et ascensio in cœlum. Ita Jansen. Franc. Lucas et alii. Vide Chronotaxin.

17. Et ascendens Jesus Hierosolymam assumpsit duodecim discipulos secreto, et ait illis.] Hic fuit ultimus Christi ascensus, id est, ultima profectio Hierosolymam, quam narrant Matth. hic, ac Lucas cap. 18. 31. Marc. c. 10. 32. et Joan. c. 11. vers. 54. et seq. Ex Joanne liquet, quod Christus suscitato Lazaro, fugiens invidiam et odia Pharisæorum, secesserit in civitatem Ephrem, ex qua imminente jam Paschate, quo occisus est à Judæis, juxta legem ascendit Hierosolymam. Fuit ergo hic Christi ascensus paulo ante mortem ejus, imo ascendit ut crucem et mortem sibi in Jerusalem destinatam et paratam, pro redemptione mundi ex decreto Patris capesseret, et ultro quasi invaderet. Vide Chronotaxin.

Duodecim discipulos.] Ergo etiam Judam, ait Origenes, et forte hinc Judas accepit occasionem prodendi Christum, ex eo quod Christus prædiceret sibi moriendum esse in Jerusalem. Certus enim erat Christum verum dicere, ac proinde proditionem ejus ex animo sibi successuram sperabat, nec quidquam post mortem Christi ab eo sibi timendum, avaritia excæcatus existimabat.

18. Ecce ascendimus Hierosolymam, et Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, et condemnabunt eum morte.

Ascendimus.] Id est, proficiscimur et revera ascendimus, quia Jerusalem, ac præsertim ejus arx et templum erat in monte Sion. Rursum *ascendimus* ad crucem Hierosolymæ subeundam, juxta illud : *Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum*, Joan. 12. 32. Rursum dicit : *Ecce ascendimus*, quia hic est sermo constantiæ, q. d. ait S. Chrysost. *Videte, quia voluntarie vado ad mortem. Cum ergo videritis me in cruce pendentem, ne æstimetis me hominem esse tantum : nam etsi posse mori hominis est, velle tamen mori hominis non est.*

Denique *ascendimus*, quasi triumphaturi in Capitolio Solymæ et Calvariæ : in cruce enim Christus triumphavit de morte, peccato, diabolo et inferno, uti docet Apostolus Coloss. 2. 15.

Filius hominis tradetur principibus sacerdotum.] *Tradidit enim*, ait Rabanus, *Judas Dominum Judæis, et ipsi tradiderunt eum Gentibus, id est, Pilato, et potestati Romanorum. Ideo autem Dominus in mundo noluit prosperari, sed gravia pati, ut ostenderet nobis, qui per delectationem cecidimus, cum qua amaritudine redire debeamus. Unde sequitur : Ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum.*

Et condemnabunt eum morte.] *Omnis salus hominum*, ait Chrysost., *in Christi morte posita est : nec est aliquid propter quod magis Deo gratias agere debeamus, quam propter mortem ipsius. Ideo duodecim Apostolis in secreto, mortis suæ annuntiavit mysterium, quia semper pretiosior thesaurus in melioribus vasis includitur.* Et rursum : *Tribulatio enim cum supervenerit expectantibus nobis, levior invenitur quam esset futura, si repentina venisset.*

19. Et tradent eum Gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum, et tertia die resurget.] Sæpius jam ante Christus prædixerat Apostolis suam crucem et mortem, ne ea turbarentur, putarentque ipsum non esse Messiam orbis redemptorem : nunc vero morte instante, eamdem prædixit, ut Apostolos in fide sua suæque passionis et resurrectionis firmaret. Ita S. Hieron., Chrysost. et alii.

Ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum.] Tres enim hæ fuere primariæ passionis Christi partes : passus enim est illusiones ignominiosissimas, flagella atrocissima, et crucem acerbissimam.

Et tertia die resurget.] Hoc est mel resurrectionis, quo conditur fel passionis. Unde S. August. lib. 18. de Civit. quem citat S. Thomas in Catena: *Passione*, ait, *ostendit* (Christus) *quid sustinere pro veritate; resurrectione, quid sperare in Trinitate debeamus: unde dicit: Et tertia die resurget.* Et S. Chrysostom.: *Dictum est quidem et ad multos, ut cum tristia viderint, resurrectionem expectarent.* Unde subdit: *Et tertia die resurget.* Causam dat S. Augustinus loco jam citato dicens: *Una enim mors, scilicet Salvatoris, secundum corpus, duabus mortibus nostris saluti fuit, scilicet animæ, et corporis, et una ejus resurrectio duas nobis resurrectiones præstitit.* Hæc ex Chrysostomo et Augustino citat S. Thomas in Catena.

Moraliter Christus suis suam passionem sæpe refricat, ut suum amorem, quem in ea summum eis exhibuit, commendet, ut eum vicissim redament, ac amorem amori, sanguinem sanguini, mortem morti rependant. Crux enim Christi, est fornax et incendium amoris. Quocirca S. Bern. serm. de Quadruplici debito: *Primo*, inquit, *Christo Jesu debes omnem vitam tuam, quia ipse vitam suam posuit pro tua, et cruciatus amaros sustinuit, ne tu perpetuos sustineres.* Addit deinde multa in hanc sententiam, quæ sic ad extremum concludit omnia: *Cum ergo ei donavero quidquid sum, quidquid possum, nonne istud est sicut est stella ad solem, gutta ad fluvium, lapis ad montem, granum ad acervum?* Idem S. Bern. tract. de Diligendo Deo: *Si totum*, ait, *me debeo pro me facto, quid addam jam pro refecto, et refecto hoc modo? nec enim tam facile refectus quam factus; nam qui semel, et tantum dicendo fecit, in reficiendo profecto, et dixit multa, et gessit mira, et pertulit dura, nec tantum dura, sed et indigna. In primo opere me mihi dedit, in secundo se; et ubi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo et redditus, me pro me debeo, et bis debeo. Quid Deo retribuam pro se? nam etiamsi millies me rependere possem, quid sum ego ad Deum?*

Pro Christo ergo probra, calumnias, tormenta, cruces et ignes sustinere non recusemus, sed amemus et ambiamus, ut illusiones illusionibus, flagella flagellis, crucem cruci rependamus, imo reddamus. Ipsius enim est vita nostra, et omne quod sumus; ipse enim emit et redemit nos, non auro, sed divino sanguinis sui pretio.

Eleganter et pie, sed vere S. Leo serm. 8. de Passione: *Crux tua* (ô Christe), ait, *omnium fons benedictionum, omnium est causa gratiarum, per quam credentibus datur virtus de infirmitate, gloria de opprobrio, vita de morte.*

20. Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis adorans et petens aliquid ab eo.] Tunc scilicet cum audissent à Christo instare ipsi mortem, et post mortem resurrectionem, post quam expectabant regnum Christi gloriosum: unde præoccupant, petuntque, ut ipsi præ ceteris Apostolis, in eo primas obtineant. Ita S. Hieron., Beda, Euthymius.

Mater filiorum Zebedæi.] Nomine Salome. Ita enim nominat Marcus cap. 15. 40. illam, quam Matthæus cap. 27. 56. vocat matrem filiorum Zebedæi. Hæc enim uxor Zebedæi, ex eo genuit Jacobum et Joannem, quos Christus sibi adscivit, et Apostolos creavit. *Adorans*, hoc est inclinando se reverentiam, ei exhibens.

Et petens.] Dices, Marcus cap. 10. 35. ait non matrem, sed filios ipsos, id petiisse à Christo. Resp. Matris petitio ex filiorum petitione processit. Cum enim ipsi verecundarentur primas petere à Christo, subornarunt matrem, ut ipsa id peteret. Quare filii sunt locuti per os matris, et forte ejus petitioni suam quoque adjunxerunt. Ita S. Chrysostom., Theophylactus, S. Gregorius homil. 27. in Evangel. et S. Augustinus libr. 2. de Consensu Evang. cap. 64. Aliter Maldonatus, qui censet matrem suo instinctu et motu proprio id petiisse à Christo; dici tamen à Marco filios id ipsum postulasse, quia mater non pro se, sed pro filiis id postulabat. Favet S. Hilarius et S. Ambrosius, de quo mox.

Aliquid.) In genere et in confuso, scilicet dicentes, ut habet Marcus: *Magister, volumus ut quodcumque petierimus facias nobis.* Timebant enim, ne si suam primatus ambitionem exprimerent, Christus eam abnueret illico et refutaret. Volunt ergo prius universali petitione concedendi ea quæ petierint, ligare Christum, ut deinde cum particulatim illam exprimerent, Christus eam negare non possit. Hic est mos feminarum dum suos femineos appetitus, quos ardenter concupiscunt, hac arte impetrare satagunt. Sic Bethsabee, 3. Reg. 2. 20. petitura à Salomone filio suo Abisag dari uxorem Adoniæ præmisit, dicens: *Petitionem unam parvulam ego deprecor à te, ne confundas faciem meam.* Annuit Salomon, sed mox ut ipsa illam expressit, abnuit, dicens: *Postula ei et regnum.* Astute enim Adonias postulabat Abisag, quæ uxor fuerat Davidis, dari sibi uxorem, ut per eam quasi reginam invaderet regnum, seque regem faceret excluso Salomone.

21. Qui dixit ei: Quid vis?] Prudenter Christus generalem petitionem abnuit, et vult ut particulatim eam exprimat, ne ineptum vel se indignum quid petat, quod eam facturam præsciebat, ut nos idem facere doceat. Memorabile est quod de S. Pulcheria scribit Nicephorus, et ex eo Baronius anno Christi 446. sub finem; scilicet illam, ut periculosam Theodosii Imperatoris fratris sui oscitantiam, qua passim libellis supplicibus etiam non lectis subscribebat, falso joco castigaret, porrexisse Theodosio libellum supplicem, in quo asserebat Eudoxiam, uxorem Theodosii à se emptam, dummodo ipse emptionem probaret; subscripsit libello non lecto, more suo, Theodosius: mox illa Eudoxiam ad se vocavit, et diutius detinuit. Revocante uxorem Theodosio, respondit Pulcheria, illam à se emptam, ipsumque emptionem probasse, ac simul ei submisit libellum, hac de re ab eo subscriptum: quem legens Theodosius erubuit, et suam nimiam subscribendi facilitatem damnavit.

Ait illi: Dic (præcipue, statue, ordina, decerne) ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, et unus ad sinistram, in regno tuo.] Occasionem hujus petitionis sagaciter hanc dat S. Chrysostomus. *Volebant*, inquit, *ut ego conjicio, quoniam super duodecim sedes sessuros discipulos audierunt, primatum hujus consessus impetrare, et præponi quidem se ceteris præterquam Petro sciebant, Petrum vero sibi præferri formidantes, dicere ausi sunt: Dic ut unus à dextris, alter à sinistris sedeat; ita urgebant dicentes Dic,* ut quasi primores regni tui utrumque tuum latus, utramque tuam aurem, adeoque te totum

occupent, nec quis ad te nisi per eos accedere, aut aliquid à te petere possit, uti nonnulli hodie (et omni ævo) aures et animos regum principumque occupant, ut nil nisi per eos ab illis obtineri possit. Hi regum sunt reges, imo pædagogi. Tritum est illud Caroli Martelli, avi Caroli Magni, qui oblato sibi Franciæ regno respondit: *nolle se regem esse, sed velle regibus imperare.* Disce hic quam audax, cæca, et insatiabilis sit ambitio, et ambitiosa petitio; ad quam duos hosce Apostolos incitavit, quod ipsi se ceteris Apostolis, à Christo antepositos vidissent in transfiguratione, quæ erat quasi inchoatio regni Christi, Matth. 17. 1. æque ac in suscitatione filiæ Jairi, Lucæ 8. 51.

Sed excusanda est mater, quod jure cognationis à Christo cognato suo, id postulet pro filiis, quos ut se, imo plusquam se diligebat. Ita S. Hieronymus: *Postulat*, inquit, *mater errore muliebri, et pietatis affectu, nesciens quid poteret,* Et plenius sanctus Ambrosius lib. 5. de Fide cap. 2. *Considerabat* (Christus), inquit, *matris dilectionem, quæ filiorum mercede, grandævam solabatur senectam, et desideriis licet fessa maternis, charissimorum pignorum tolerabat absentiam. Considerate etiam feminam, hoc est sexum fragiliorem, quem Dominus propria nondum confirmaverat passione. Considerate, inquam, Evæ illius primæ mulieris hæredem transfusa in omnes immoderatæ cupiditatis successione labentem, quam Dominus adhuc proprio sanguine non redemerat, nondum inolitam affectibus omnium, immodici contra fas honoris appetentiam, suo Christus cruore diluerat. Hæreditario igitur mulier delinquebat errore.*

Simili ratione filios ejus excusat S. Chrysostomus: *Non turbetur,* ait, *quisquam, si adeo imperfectos dicimus Apostolos fuisse: nondum enim mysterium crucis erat consummatum, nondum gratia Spiritus in corda ipsorum infusa. Quare si studia virtutis ipsorum discere cupis, quales post datam gratiam Spiritus fuerint considera, et videbis omnem ab illis turbationem animi fuisse superatam. Hac enim de causa eorum modo imperfectio revelatur, ut aperte percipere possis, quales subito per gratiam effecti fuerint.*

22. Respondens autem Jesus, dixit: Nescitis quid petatis.] Græce αἰτεῖσθε, id est, *petitis.* Ecce hic Christus respondet, non matri, sed filiis, quia sciebat filios in matre, et per matrem locutos. *Nescitis quid petatis*, quia scilicet nescitis primo, quale sit regnum meum, scilicet spirituale et cœleste, non carnale et terrenum, in quo sit pompa regalis throni, assessorum, principum, famulorum, etc., uti vos putatis. Secundo, quia petitis triumphum ante victoriam. *Regnum enim cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.* Matth. 11. Ita auctor Imperfecti. Tertio, quia vos existimatis, regnum hoc petentibus jure sanguinis dari, cum non detur nisi merentibus, et certantibus. Hoc pariter exemplo Christi, respondeant Episcopi et principes suis amicis, servis, et filiis et feminis importunis, dum ab eis petunt præbendas, dignitates et officia, ad quæ minus sunt apti: *Nescitis quid petatis.* Præbendæ et officia mea, non sunt mea, ut scilicet ex libidine ea dare possim cognatis, vel servis, quia sic volo: dispensator eorum sum, non dominus, Deus rigidam dispensationis à me rationem reposcet, an dignis ea contulerim. Gravis enim est injuria Christi, Ecclesiæ, reipubl. et dignorum, ac multorum malorum causa; si officia et beneficia, ob consanguinitatem vel amicitiam dentur indignis, vel minus dignis. Agrippina mater Neronis, ait Cornelius Tacitus, ambiens imperium Neroni, consuluit hac de re Chaldæos, sive astrologos; reponderunt illi: *Imperabit Nero, sed matrem occidet;* tum illa: *Occidat,* ait, *dum imperet.* Quam vesana ambitio! sed luit eam mater; nam à Nerone occisa est. Sic ambitiosi indigni, ambientes beneficia, sibi ambiunt veneficia, quia illa eis causa sunt damnationis et gehennæ.

Et quid, quæso, est cognatio, nisi externa relatio, quod filii vel nepotis caro decisa sit ex tua? Quid ad me quod tunica mea ex eodem panno decisa sit, ex quo tua?

Romæ, teste Livio, templum erat Honori positum, sed post templum Virtutis, ut in illud Honoris non pateret ingressus nisi per templum Virtutis, ut docerent nemini patere aditum ad honores nisi per virtutes, quas solas prisci Romani spectabant; ideoque imperium tam amplum, dives et magnificum obtinuerunt, donec per posticum ædificato ibidem profano ambitionis et largitionis fano, multi per illud ad honores evaserunt; itaque seditionibus rempubl. æque ac seipsos perdiderunt.

Nescitis quid petatis.] Arabicus *quid vultis, quid petitis?* q. d. Nescitis quid velitis et petatis, idque primo, et plane ad litteram, quia putatis meum regnum esse terrenum et pomposum, quale fuit Davidis et Solomonis, cujus ego sum filius et hæres, cum illud sit spirituale et cœleste. Ita S. Chrysostomus: *Hoc dicit,* ait, *ostendens quod nihil spirituale petebant.* Et Theophylactus: *Non est*, inquit, *hoc quod creditis, quod sim temporaliter in Jerusalem regnaturus, sed omnia hæc quæ ad regnum pertinent supra intellectum sunt.* Sic et Abulensis q. 71. Secundo alii; Quia, inquiunt, petebant id quod eis datum jam et promissum erat, scilicet assidere Christo, et cum eo judicare duodecim tribus Israel. Ita S. Hilar. *Nesciunt*, ait, *quid petant, quia nihil de gloria Apostolorum ambigendum erat: judicaturos enim eos superior sermo exposuit.* Sed inter duodecim hosce thronos, ipsi videntur petiisse primos, et Christo vicinos, qui necdum eis specialim à Christo promissi erant. Tertio, quia petebant id quod superabat eorum dotes et merita. *Nam sedere ad dextram tam magnum est, ut superexcedat superiores virtutes,* ait ex Chrysostomo et Theophyl. Beda: *Nesciunt*, ait, *quid petant, qui sedem gloriæ à Domino, quam nondum merebantur, inquirunt;* primæ enim in cœlo debentur iis, qui majoris, imo maximi sunt meriti. Quarto, quia incongruo tempore id petebant, imminente scilicet passione Christi, quando lugendum erat. Ita Chrysostomus: *Vos*, inquit, *de honore loquimini, ego vero de agonibus et sudoribus disputo; non est enim hoc præmiorum tempus, sed occisionis, præliorum et periculorum.* Quinto, quia petunt id quod contrarium erat eorum vocationi et professioni. Vocati enim erant à Christo, ad sequendam ejus paupertatem, humilitatem et crucem, non ad ambiendos honores. Sexto, quia prius petere debebant crucis labores, per quos mererentur honores. Unde Christus id eis osten-

dens subdit : *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* Septimo, quia petunt sedere ad sinistram, æque ac ad dexteram. Sinistra autem in malam partem accipitur. Nam ad sinistram Christi stabunt in judicio damnati, q. d. ait Chrysostomus : *Ego vos vocavi ad partem dexteram, et vos vestro consilio de dextra curritis ad sinistram ;* sed hoc mysticum est et symbolicum. Ex his germaniores sensus sunt, primus, tertius et sextus : nesciebant enim hoc regnum spirituale esse, non carnale; nec carni et sanguini dari, sed virtuti; nec precibus, sed meritis illud obtineri.

Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?] q. d. Per passionem et crucem mihi tendendum est ad regnum; ergo et vobis illud ambientibus eadem calcanda est via. Audi S. Bernardum serm. 11. ex Parvis. *Ipse,* inquit (Christus), *tanquam pius et laudabilis medicus prius bibit potionem quam parabat suis, id est, passionem et mortem sustinuit, et sic sanitatem immortalitatis accepit et impassibilitatis, docens suos ut confidenter biberent potionem, quæ generat sanitatem et vitam.* Per catachresim Christus passionem suam vocat calicem : causam hanc dat S. Chrysostomus, Euthymius et Theophylactus, quod Christus tam libenter et avide passionem subierit, ac si sitiens vini calicem epotasset. Verum quia Christus ait, *potestis bibere,* non autem, desideratis bibere ; hinc melius hæc generatim accipias. Pro quo nota, calicem passim in Scriptura æque ac apud profanos, significare cujusque hominis sortem, sive bonam, sive malam, quæ ei à Deo decernitur, et immittitur, ac quasi propinatur. Ducta est hæc metaphora à veteri convivantium ritu, quo Symposiarcha sive convivii præfectus vinum pro suo arbitrio et prudentia contemperabat, ac cuique suam portionem, quam exhaurire deberet statuebat, uti ostendi, Eccli. 32. v. 1. Forte etiam, ait Maldonatus, alludit ad calicem veneni, qui nonnullis ad mortem damnatis dabatur, uti datus est Socrati ab Atheniensibus, eo quod unum Deum colendum diceret, pluribus diis exclusis.

Præclare S. Cyprianus libr. 4. epist. 6. ad Tibarit. per calicem accipiens martyrium : *Gravior,* ait, *et ferocior pugna nunc imminet* (quia S. Cyprianus ex Dei revelatione didicerat instare persecutionem Valeriani et Galieni Imper. in qua ipse martyrii lauream obtinuit) *ad quam virtute robusta parare se debent milites Christi, considerantes idcirco se quotidie calicem* (quia tunc communicabant quotidie, idque sub utraque specie panis et vini) *sanguinis Christi bibere, ut possint et ipsi propter Christum sanguinem fundere.* Quocirca S. Chrysostom. solerter notat : *Respice,* inquit, *qualiter ipso interrogationis modo, et hortatur et allicit. Non enim dixit : Potestisne vestrum effundere sanguinem? Sed, Quonam pacto potestis bibere calicem? Deinde alliciens inquit : Quem ego bibiturus sum, ut communicatione laborum cum ipso promptiores redderentur.* Hinc S. Joannes pingi solet cum calice; et quia ipse calicem veneni absque damno hausit, uti testatur S. Isidorus de Patribus novi Testam. cap. 74. et sanctus Augustinus in Soliloq. c. 22. *Pro tua dulcedine gustanda,* inquit, *veneni poculum intrepidus Joannes potavit.* Idem testatur Aldhelmus Occidentalium Saxonum Episcopus, libr. de Laudibus virgin. cap. 11. Unde et in festo S. Joannis solebat fieri benedictio vini contra venenum, uti testatur Albertus Castellanus in Sacerdotali Romano.

✝ Nota Græca hic et Marci cap. 10. 38. addunt : *Aut baptismo quo ego baptizor baptizari?* Arabicus hîc, *et tinctura qua tingar tingemini?* hæc tinctura fuit sanguinis, qua purpuratus est Christus. Ubi Christus suam passionem, quam prius vocavit calicem, alia metaphora vocat Baptismum, quia in illam totus immersus et submersus, id est, mortuus est. Hoc enim proprie est baptizari. Addunt Origenes, Chrysostomus, Theophyl., Christum passionem suam vocasse Baptismum, eo quod nos per illam abluerit, purificarit et sanctificarit, uti fit in Baptismo.

Dicunt ei : Possumus.] Videntur Joannes et Jacobus intellexisse significationem calicis, scilicet per illum intelligi passionem, et tamen uti ambitiose petierunt primatum, ita temere respondent, se calicem posse bibere, cum revera id necdum possent, sed postea potuerint per gratiam Christi receptam à Spiritu sancto in Pentecoste. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Jansenius, et alii ; licet Maldonatus : Possumus, ait, id est, volumus, et parati sumus pro te mortem oppetere, idque satis est appositum, et probabile. Sic *posse* subinde sumitur pro velle, præsertim ibi res est ardua, quæ magno voluntatis conatu et robore indiget. Unde illud cap. 19. 12. *Qui potest* (id est, qui vult) *capere, capiat* consilium cælibatus.

23. Ait illis : Calicem quidem meum bibetis (Addunt Græca : *Et baptismo, quo ego baptizor, baptizamini;* et Arabicus, *et tinctura mea tingemini*), sedere autem ad dexteram meam, vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo.] Est hoc oraculum Christi, de Jacobi et Joannis passione et martyrio. S. Jacobus enim ferventius ceteris Apostolis prædicans Christum, primus pro eo martyr occubuit, gladio percussus ab Herode, Actor. 12. Joannes item hunc calicem bibit, cum Romæ ante portam Latinam à Domitiano in dolium ferventis olei immissus, vegetior inde exivit, et novo virtutis miraculo martyr in vita, non moriens, sed vivens extitit, indeque ad suscipiendam coronam Christi athleta processit, ait S. Hieronymus. Et Tertullianus lib. de Præscript. cap. 36. *Habes,* inquit, *Romam, unde nobis quoque auctoritas præsto est. Statu felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt ; ubi Petrus passioni Dominicæ adæquatur, ubi Paulus Joannis exitu coronatur, ubi Apostolus Joannes posteaquam in oleum igneum demersus nihil passus, in insulam relegatur.*

Rursum S. Joannem propriè bibisse calicem veneni (unde et cum calice hoc pingi solet) sibi ab impiis propinatum, sed sine noxa, docet non tantum Prochorus ejus discipulus, in Joannes Vita (cujus fides merito Baronio et viris doctis de fictione est suspecta) ; sed etiam sanctus Isidorus in libr. de Patribus novi Testamenti. Denique tota Joannis vita continua fuit passio, et continuum martyrium. Vixit enim ipse diutissime, post omnes Apostolos usque ad annum Domini 101. ac 68. post mortem Christi anno, vitâ functus est, quæ sane dilatio et absentia tam longa à Christo dilecto suo, ad quem assidue

suspirabat, prolixum illi æque ac B. Virgini, cui in filium in cruce à Christo datus erat, fuit Martyrium.

Porro S. Joannes singulare martyrium obiit, dum cum B. Virgine in monte Calvariæ astans Christo crucifixo, vidit vitam suam, id est Christum, quem plusquam vitam suam amabat, acerbissimos crucis dolores, per tres continuas horas pati, ibique quasi lento cruciatus igne assari. Hic enim clavi et dolores medullitus animum ejus penetrabant, magisque cruciabant, quam si ferro sectum fuisset ejus corpus, adeoque doloribus hisce fuisset exanimatus, nisi Christus quasi per miraculum eum in vita servasset.

SEDERE AUTEM AD DEXTERAM MEAM, VEL SINISTRAM, NON EST MEUM DARE VOBIS.] Ariani censebant, hic dici hoc dare non esse Christi, sed paternæ potestatis, ac proinde Christum non esse ὁμούσιον Patri; sed errant. Christus enim hic ponit antithesin, non inter se et Patrem, sed inter Jacobum et Joannem ambitiose petentes primatum in regno Christi, et eos quibus primatus hic jure debetur. Vis enim argumenti est in τὸ *vobis*, quod licet non legant Græci, Syrus et Arabicus, legunt tamen Romani et Latini, q. d. Non vobis petentibus, sed certantibus et merentibus hoc regnum debetur. Unde Remigius: *Non est meum*, ait, *dare vobis, id est, superbis, quales vos estis, sed humilibus.* Et Beda: *Non est meum dare vobis, id est, superbis. Hoc enim adhuc erant: sed aliis paratum est. Et vos alii estote, id est, humiles, et vobis paratum est.* Rursum non est meum dare vobis, eo modo quo vos petitis, scilicet ut detur vobis tanquam cognatis meis, qua homo sum, cum Deus illud paraverit aliis, scilicet merentibus. q. d. Cœlum dare non est potestatis humanæ, sed divinæ. Ita sanctus Augustinus lib. 1. de Trinit. cap. 1. et Abulens. quæst. 80. Datur enim illud non personæ, sed vitæ, ait S. Hieronymus, non ex favore, sed ex merito.

Nota. Christus non annuit expresse, quod hi duo petunt, ne ceteros Apostolos quasi excludendo irritet; nec etiam abnuit, ne hos duos contristet. Ita S. Hieronymus: *Non dixit*, ait, *Non sedebitis, ne duos confunderet; neque etiam dixit, Sedebitis, ne ceteros irritaret;* sed omnibus ostendendo bravium, omnes ad certandum pro eo animavit. Simile est, ait Theophylact. in cap. 10. Marci, si justus rex agoni à se instituto præsidens, accedentibus cognatis et amicis, dicentibusque: Da nobis bravium, et coronam, jure meritoque responderet: Non est meum vobis dare bravium, sed quibus illud paratum et decretum est, scilicet in agone certantibus et vincentibus. Audi S. Ambrosium libr. 5. de Fide c. 2. *Non dixit*, inquit, *Non est meum dare: sed, non est meum dare vobis: non sibi potestatem deesse asserens, sed meritum creaturis. Accipe aliter: Non est meum dare vobis, quod est, non est meum, qui veni humilitatem docere: non est meum, qui veni non ministrari, sed ministrare: Non est meum, qui justitiam servo, non gratiam. Denique ad Patrem referens addidit: Quibus paratum est, ut ostenderet Patrem quoque, non petitionibus deferre solere, sed meritis, quia Deus personarum acceptor non est.*

Porro Christi quoque esse dare hoc regnum, patet diserte Lucæ 22. 29. *Et ego dispono*, inquit, *vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo, et sedeatis super thronos judicantes duodecim tribus Israel.* Christus tamen hic dicit, id potius esse Patris, tum quia Christus, ut homo, semper se Patri subjicit, et omnia in ipsum resignat, ipsique accepta refert: tum ut honesto titulo à se repellat hosce ambitiose primatum petentes, eosque ad Patrem amandet, ut sub eo se humilient, et verecundentur id petere; tum denique quia sicut sapientia et opera sapientiæ approprianlur Filio, et opera bonitatis Spiritui sancto: sic opera potentiæ et providentiæ, cujus pars est prædestinatio ad regnum cœlorum, approprianlur Patri.

SED QUIBUS PARATUM EST A PATRE MEO.] Arabicus, *sed, qui præparavit eis, Patris mei cœlestis.* Ita habet Latinus Interpres Arabici Romæ impressus; sed perperam, vertendum enim est, *Sed quibus splendide præparavit eis Pater meus cœlestis.* Arcta est hic expositio Euthymii, qui, τὸ *quibus* exponens, Hoc est, inquit, DD. Petro et Paulo. Arctior est sancti Hilarii: *Quibus*, inquit, hoc est, Moysi et Eliæ: putat enim alludi ad transfigurationem, in qua Moyses et Elias viderunt gloriam regnantis Christi, ejusque fuere participes. Arctissima est sancti Chrysostomi, qui τὸ *quibus* exponit *nullis*: Quia nemo, inquit, potest assurgere ad dexteram Christi, utpote qui solus sedet ad dexteram Dei Patris. Verum hæc nimis arcta sunt: Christus enim generatim loquitur de omnibus ad regnum cœleste ejusque culmen electis. *Quibus* ergo, scilicet summe certantibus, et vincentibus: his enim à Deo paratum est, et decretum ab æterno hoc regni culmen. Quare per dextram et sinistram non situm aut positionem ad dextram et sinistram, sed præeminentiam in regno, quam Joannes et Jacobus ratione cognationis et familiaritatis cum Christo ambiebant, intelligit, q. d. Vultis primas tenere in regno meo cœlesti, primas ergo hic mecum tenete in humilitate, charitate, patientia, et zelo evangelizandi: majoribus enim et heroicis virtutibus, major debetur gloria et primatus in cœlo: qui enim primi sunt in meritis, hi primi erunt in præmiis. Simili modo Abbas Athanasius raptus in cœlum, audivit choros laudantium Deum, cumque vellet ad eos ingredi, audivit: *Nemo huc ingreditur negligens: abite, certate et contemnite vanitates sæculi.* Ita Joannes Moschus in Prato Spirit. cap. 130. et sanctus Furseus apud Bedam lib. 3. Histor. Angl. cap. 19. raptus in cœlum audivit angelos et Beatos concinentes: *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.* Proficiamus ergo de virtute in virtutem, et scandemus de gloria ad gloriam; ab angelis ad Cherubim et Seraphim, ab imo ad primum et summum regni solium.

24. ET AUDIENTES DECEM INDIGNATI SUNT DE DUOBUS FRATRIBUS.] Arabicus, *murmuraverunt contra duos fratres.* Quæres, ex quo, et unde duorum fratrum petitionem audierint ceteri Apostoli? Primo, putant aliqui ipsos fuisse præsentes, et audiisse matrem petentem primas pro filiis à Christo. Secundo, Abulensis censet aliquem, qui præsens matrem petentem audiit, ejus petitionem nuntiasse Apostolis. Verum plane verisimile est matrem secreto id petiisse à Christo, ne filiis verecundiam, et ceteris

invidiam concitaret. Tertio ergo verisimilius Franc. Lucas : Privatim, inquit, loquebatur Christo mater cum filiis; sed Jesus ita respondit, ut ceteri et quid diceret audirent, et ex responso quid duo illi peterent, intelligerent. Cum enim sciret uno et eodem ambitionis morbo omnes ipsos laborare, voluit ipsis simul omnibus mederi, unumque responsum simul omnibus servire. Adde, ipsos, cum eadem cupiditate laborarent, odoratos fuisse cupiditatem duorum. Quod enim quisque cupit et ambit, hoc alios cupere et ambire æstimat : ex se enim suoque affectu ceteros metitur. Et est quædam occulta in his sympathia, qua, ut vulgo dicitur, fur furem, lupus lupum, ambitiosus ambitiosum, ex habitu, vultu et gestu agnoscit.

Indignati sunt.] Non tam vitio et ambitioni Jacobi et Joannis, quam quod per eam metuerent eis postponi : ambiebant enim et ipsi primas in regno Christi : sic indignantur, rixantur et ringunt canes alias amici, dum idem os rodere satagunt, juxta illud :

Dum canis os rodit, socium quem diligit, odit.

Et illud : *Figulus figulo invidet, et faber fabro.* Vivum hujus rei exemplum est in Pompeio et Julio Cæsare, qui sua imperii Romani ambitione rempublicam, et seipsos perdiderunt, de quibus Lucanus lib. 1. Pharsal.

Nec quemquam jam ferre potest, Cæsarve priorem,
Pompeiusve parem.

Mimirum ambitio parit invidiam, invidia iram et indignationem in eum, qui eumdem honorem ambit, ne eum sibi præripiat. Hic verum est illud S. Job cap. 5. 2. *Parvulum occidit invidia :* ubi sanctus Gregorius 5. Moral. cap. ult. *Cum devictum, ait, cor livoris putredo corrumpit, ipsa quoque exteriora indicant, quam graviter animum vesania instigat : color quippe pallore afficitur, oculi deprimuntur, mens accenditur, et membra frigescunt. Fit in cogitatione rabies, et in dentibus stridor,* etc. *Et quamvis per omne vitium quod perpetratur, antiqui hostis virus infunditur; in hac tamen nequitia, tota sua viscera serpens concutit, et imprimendæ malitiæ pestem vomit.* Porro efficax invidiæ remedium suggerit sanctus Basilius hom. de invidia : *Quid ergo faciendum, ut hanc animi pestem invidiam, ab initio minime patiamur, aut ab ea liberemur? Primum quidem, ut nihil rerum humanarum magnum, aut supra naturam æstimemus, non opes, non gloriam.* Et inferius : *Omnino autem, qui res humanas rationi subjecerit, et ad veram pulchritudinem laudemque se converterit, multum abfuerit ab eo, ut in rebus humanis quemquam putet esse felicem, vel æmulandum; et qui ita fuerit animatus, ut nihil usquam humanum admiretur, huic procul dubio dominari invidia nullo modo poterit.*

25. Jesus autem vocavit eos ad se, et ait : Scitis, quia principes gentium dominantur eorum.] Id est, earum, vel eis, scilicet gentibus. Est antiptosis. Respexit Interpres hic uti et alias ad Græcum ἔθνος, id est, gens, quod est generis neutri.

Nota. Christus hic non culpat, nec vetat auctoritatem et potestatem civilem vel Ecclesiasticam, quam habent Principes et Episcopi, ut volunt Anabaptistæ : hæc enim in omni republica ad regimen politicum est necessaria, ideoque sancita jure naturæ, divino et humano; sed tantum taxat ambitionem, et ex ea sequentem tyrannidem, quam in suos exercere solebant.

Principes gentium.] Unde græce est, κατακυριεύουσιν αὐτῶν, id est, *dominantur in eas*, vel contra eas; Syrus, *domini sunt eorum;* Arab. *dominantur eas;* id est, imperiose dominantur subditis : quasi domini mancipiis, eos calcando et proterendo. Tyrannis enim, non subditorum, sed sui ipsius bono et honori in regendo consulit; adeoque subditis quasi servis abutitur : veri principes vero subditis consulunt potius, quam sibi : quare magis ministri sunt reipublicæ, quam domini, uti docet Aristoteles in Polit. Hinc Antigonus rex Macedonum, conspiciens filium insolentius regentem subditos : *An ignoras, ait, fili, regnum nostrum esse splendidam servitutem?* Ita Plutarchus in ejus vita.

Et qui majores sunt, potestatem exercent in eos.] In eas, scilicet gentes : græce, καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν, id est, Et magni imperiosa potestate utuntur in eas, vel, Et magni auctoritatem licenter exercent adversus illas, atque ambitiose eis imperant.

26. Non ita erit inter vos, sed quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister : et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus.] Arabicus, *sit vobis minister et servus.* Vulgatæ consentiunt Syrus, Ægyptius, Persicus et Æthiopicus. Hæc non est pœna ambientis primatum, quasi jubeat eum dejici et relegari ad ministerium, fierique omnium ministrum et servum; sed est sanctio, qua præcipit eum quasi major in Apostolatu, Episcopatu, Prælatura aliis præfertur, modeste se gerere et humiliare, ut subditis non imperiose dominetur, sed demisse obsequatur, eorumque saluti et commodis consulat, itaque se gerat ut eorum potius videatur esse minister et servus quam dominus. Rursum hisce verbis docet Christus, non tam qua via et ratione perveniendum sit ad primatum Ecclesiæ, quam quomodo primus vel primas Ecclesiæ, in ea se gerere debeat, scilicet ut omnium minimum, ac consequenter per hanc humilitatem, deterret Apostolos à contraria illi ambitione primatus. Hunc esse sensum liquet, ex eo quod hoc versu sit antithesis cum præcedentibus. Opponit enim modestum, benevolum et salutiferum suum regimen imperioso et tyrannico imperio Gentilium. Vide S. Gregorium 2. part. Pastor. cap. 6. ubi pulchre docet, quomodo Prælatus auctoritatem cum modestia copulare, ac contra præfractos imperio, erga obedientes comitate uti debeat : *Si, inquit, rector, bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum justitiæ erectus,* etc.

Simul tamen his verbis ostendit Christus qua via ad cœlum ejusque culmen, ut ad dexteram et sinistram Christi sedeamus (quod ambiebant Joannes et Jacobus, ceterique Apostoli) tendere debeamus, nimirum via humilitatis : qui enim hic minimi sunt et humillimi, hi maximi et celsissimi erunt in cœlo, uti docuit Christus cap. 18. 4.

Ex hac Christi sanctione, summus Pontifex hunc titulum præfert, *Servus servorum Christi.* Hoc est quod Christi vicarius sanctus Petrus, verbis et factis docuit Ecclesiæ pastores, dicens

epist. 1. cap. 5. 2. *Pascite qui in vobis est gregem Dei, etc., neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo*, ubi plura hac de re dixi. Hæc est respub. Ecclesiæ, hoc regimen Christianum à Christo hic institutum, ac Gentium tyrannidi contrapositum.

Ex hoc pariter Christi instituto, S. Franciscus, inquit S. Bonaventura c. 6. Vitæ ejus, prælatos sui Ordinis voluit dici Ministros, et Fratres Minores, ut et verbis uteretur Evangelii, quod observare promiserat, et ex ipso nomine discerent discipuli, quod ad discendam humilitatem, ad scholas humilis Christi venissent : Christus enim humilitatis magister, ut informaret discipulos ad humilitatem perfectam, dixit : *Quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister, et quicumque voluerit inter vos primus esse, erit vester servus.*

27. Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem (græc., λύτρον, id est, *lytrum*, sive pretium redemptionis) pro multis.] q. d. Ideam modesti regiminis Ecclesiæ meipsum accipite, qui sum princeps et fundator Hierarchiæ Ecclesiasticæ : ego enim nil jubeo, quod prior ipse non fecerim. Ego quippe veniens in mundum, ita me gessi et gero, ut nolim mihi ministrari, sed velim omnibus ministrare, quasi omnium minimus, et servus; imo non tantum opes et operas, sed vitam et sanguinem pro iis statuerim profundere, ut eos à morte, peccato, gehenna et diabolo redimam, et liberem. Hæc imitentur Pontifices, Episcopi, Pastores, etc.

Exemplum rarum hujus rei dedit, et antiquatam quasi humilitatem Christi revocavit hoc ævo S. Franciscus Xaverius, qui cum à summo Pontifice creatus esset Legatus Apostolicus per Indias, ministrum tamen nullum habere voluit, etiamsi plures ei offerret regis Lusitaniæ Procurator, urgeretque ut eos acciperet; sed ipse omnibus ministravit, tam in corporalibus ministeriis quam in spiritualibus, iisque vilissimis et abjectissimis; ipse ægrorum confessiones audiebat, mœstos solabatur, corporum sordes extergebat, pannos abluebat, pharmaca ministrabat, rudes et pueros catechismum docebat, quin et comitum equos curabat, eisque pabulum præbebat. Cumque quidam diceret hæc indigna esse Legato Apostolico, respondit : *Nihil dignius esse humilitate et charitate Christiana, quæ omnibus omnia fit, ut omnes lucrifaciat, quam Christus assidue verbis et exemplis tota vita sancivit.* Quare hac arte auctoritatem non amisit, sed auxit, cum omnes eum, ut virum sanctum et quasi novum hominem, imo angelum è cœlo lapsum suspicerent. Lege ejus Vitam. Denique Christus Rex regum, et Dominus dominantium, ne unum quidem in terris habuit servum, sed ipse se omnium fecit servum; non enim venit ministrari, sed ministrare : et tu, ô Christiane, servorum greges accumulas? Præclare sanctus Chrysostomus homil. 40. in epist. 1. ad Corinth. *Paulum*, inquit, *audi : Necessitatibus meis*, inquit, *et eorum qui mecum sunt ministraverunt manus istæ.* Actor. 20. 34. *Ille orbis præceptor, et vir cœlis plane dignus, servire mortalibus innumerabilibus veritus non est. Tu nisi multos post te servorum greges trahas, turpe putas : haud videns hoc esse, quod te vehementer deturpat. Hac manus contulit Deus, hæc pedes, ne servis scilicet egerimus. Examina servorum quid sibi volunt?*

Redemptionem pro multis.] Non quasi Christus pro solis prædestinatis mortuus sit, ut voluere hæretici, olim inde dicti Prædestinatiani, ac nuper Calvinus : Christum enim pro omnibus omnino hominibus passum et mortuum esse, diserte docet sanctus Paulus 2. Corinth. cap. 5. vers. 14. et S. Joannes epistol. 1. cap. 2. vers. 2. Sed *pro multis*, hoc est pro omnibus, ait Euthymius, quia omnes hi fuere non pauci, sed multi. Sic τὸ *multi*, accipitur pro hominibus, hoc cap. vers. 16. et cap. 26. vers. 28. et Roman. cap. 5. vers. 19. et alibi. Aut certe *pro multis*, quia licet Christus pro omnibus mortuus sit, omnibusque media ad salutem sufficientia postularit, impetrarit, et dederit; tamen fructus mortis ipsius, et perfecta salus tantum ad justos, et eos qui in justitia usque ad mortem perseverant, pervenit. Ita S. Hieron. Jansen. Maldon. et alii.

Hoc humilitatis et charitatis Christi exemplum movit S. Paulinum Nolæ Episcopum, ut animam suam daret redemptionem pro multis : ut enim filium viduæ è captivitate redimeret, seipsum pro eo in servum tradidit Wandalis. Unde factum est, ut omnes suos Nolanos cives ex eadem servitute redimeret, quod proinde, ut heroicum et vere Christianum tanti Præsulis opus, miris laudibus celebrant S. Gregorius, S. Augustinus, et alii passim.

29. Et egredientibus illis ex Jericho, secuta est eum turba multa : et ecce duo cæci, etc.] Christus ex civitate Ephrem, per Jericho interjacentem, tendebat Hierosolymam, ad crucem et mortem.

Jericho ab Hierosolyma distat 150. stadiis, à Jordane vero ubi erat Ephrem 60. stadiis, ait Josephus libr. 5. Belli cap. 4. Porro octo stadia faciunt unum milliare Italicum, quod constat mille passibus : stadium enim continet 125. passus, quæ per octo multiplicata faciunt mille : tria autem milliaria Italica faciunt leucam, sive iter unius horæ : quare 150. stadia faciunt circiter septem leucas : sexaginta vero stadia faciunt duas leucas cum dimidia. Iter à Jordane ad Jericho est planum et facile, à Jericho vero usque Hierosolymam, est montosum, acclive, et declive, ideoque difficile.

Jericho hebr. dicta est vel à ירח *iareach*, id est, luna, quod formam haberet lunæ; vel à ריח *reach*, id est odor, quod ibi dumtaxat nasceretur balsamum, cujus odor est suavissimus.

Symbolice Rabanus : Jericho, ait, quæ interpretatur luna, defectum nostræ mutabilitatis et mortalitatis significat, ideoque ibi inventi sunt hi cæci : luna enim est cæca et tenebrosa, sicut mortalitas hæc suis umbris et cupiditatibus homines excæcat. Rursum S. Gregorius hom. 12. in Evang. *Jericho*, inquit, *luna interpretatur : luna autem in sacro eloquio pro defectu carnis ponitur, quia dum menstruis momentis decrescit, defectum nostræ mortalitatis designat. Dum igitur conditor noster appropinquat Jericho, cæcus ad lumen redit : quia dum divinitas defectum nostræ carnis suscipit, humanum genus lumen, quod amiserat, recepit. Unde enim Deus humana patitur, inde homo ad divina sublevatur.*

Mystice Origenes : *Per Jericho*, ait, *intelligitur mundus, in quem Christus descendit : Qui autem sunt in Jericho, nesciunt de sapientia mundi, nisi viderint non solum Jesum exeuntem de Jericho, sed etiam discipulos ejus. Hæc ergo videntes secutæ sunt eum turbæ multæ, mundum et mundana omnia contemnentes, ut Christo duce ascendant in Jerusalem cœlestem.*

30. Et ecce duo cæci.] Eadem est historia hæc cum illa quam narrat Marcus cap. 10. 46. utraque enim contigit, egrediente Christo ex Jericho. Dices, Marcus unum dumtaxat nominat cæcum, eumque vocat Bartimæum, id est, filium Timæi. Respond. sanctus Augustinus lib. 2. de Consensu Evang. cap. 65. duos hic cæcos extitisse, sed unum fuisse in illa civitate famosissimum ; idque ex hoc satis apparet, quod et nomen ejus et patris ejus Marcus commemoravit; *Bartimæus enim Timæi filius*, ait sanctus Augustinus, *ex aliqua magna felicitate dejectus, notissimæ et famosissimæ miseriæ fuit, qui non solum cæcus, verum etiam mendicus sedebat. Hinc est ergo quod ipsum solum voluit commemorare Marcus, cujus illuminatio tam claram famam huic miraculo comparavit, quam erat illius nota calamitas.* De nomine Bartimæi dicam Marci 10. 46.

Porro hunc cæcum à Christo illuminatum, alium esse ab eo de quo agit Lucas cap. 18. 35. censent sanctus Augustinus, Jansenius, et alii ex eo, quod ille Lucæ in ingressu Jerichuntis, hic vero Matthæi et Marci in egressu curatus dicatur. Verum cum cetera omnia, quæ de hoc cæco narrat Lucas, consentiant cum iis quæ habet hic Matthæus et Marcus, dicendum est unum eumdemque fuisse hunc cæcum, qui prius in ingressu urbis petierit illuminari à Christo, verum ob turbam non audiretur, et Christus se audire dissimularet, ut ejus fidem et spem acueret, postridie stitit se ad portam urbis, ibique à Christo egrediente rursum visum postulavit, et impetravit. Ita S. Ambrosius in Lucæ cap. 18. sub finem, Dionysius Carthusianus, Maldonatus, Franciscus Lucas et alii.

Allegorice, Origenes, et ex eo S. Ambrosius in cap. 18. Lucæ sub finem : *Duos cæcos*, ait, *possumus dicere, Judam, et Israel, qui ante Christi adventum cæci fuerunt, quia non videbant verbum verum, quod erat in lege et Prophetis, tamen sedentes secus viam legis et Prophetarum, et secundum carnem tantum intelligentes, clamabant tantum ad eum, qui factus est ex semine David secundum carnem.*

Rabanus vero cum S. Augustino tract. 10. de Verbis Domini secundum Matth. per duos cæcos accipit Judæos et Gentiles : utique enim ignorabant viam salutis. S. Chrysostomus accipit solos Gentiles, quia hi partim ex Cham, partim ex Japhet prognati sunt, sicut Judæi ex Sem : hi enim tres fuere filii Noe.

Tropologice, per duos cæcos, accipe duplicem cæcitatem, affectus scilicet et intellectus : cæcus enim affectus secum rapit intellectum, eumque excæcat, ut judicet agendum ob cupiditatem, quod vetitum est per charitatem.

Symbolice, S. Gregorius homil. 2. in Evang. *Cæcum*, inquit, *est genus humanum, quod in parente primo à paradisi gaudiis expulsum, claritatem supernæ lucis ignorans, damnationis suæ tenebras patitur : sed tamen per redemptoris sui præsentiam illuminatur, ut internæ lucis gaudia, jam per desiderium videat, atque in via vitæ boni operis gressus ponat.*

Idem Gregorius 1. p. Pastor. cap. 11. *Cæcus est*, ait, *qui supernæ contemplationis lumen ignorat ; qui præsentis vitæ tenebris pressus, dum venturam lucem nequaquam diligendo conspicit, quo gressus operis porrigat, nescit.*

Sedentes secus viam audierunt quia (quod) Jesus transiret, et clamaverunt dicentes : Domine, miserere nostri, fili David.] Id est, ô Messia, quem ex David nasciturum prædixerunt Prophetæ : Messiæ enim est, miserorum misereri, ac nominatim illuminare cæcos, uti de eo vaticinatus est Isaias cap. 35. 5. *Tunc*, inquit, *aperientur oculi cæcorum.* Credimus te esse Messiam ; Messiæ ergo munus nobis exhibe, nosque illumina, ut ex eo ceteri omnes te esse Messiam agnoscant, credant et colant.

31. Turba autem increpabat eos ut tacerent.] Increpabat, religiose et amanter, ne Christum homines viles obturbarent, forte jam docentem, neve ejus et tanti populi iter remorarentur. Ita Euthymius.

Mystice, S. Gregorius homil. 2. in Evang. per turbam accipit desideriorum carnalium turbas, tumultusque vitiorum, qui prius quam Jesus ad cor nostrum veniat, tentationibus suis cogitationem nostram dissipant, et voces cordis in oratione perturbant. Turbæ hæ, clamore contentæ orationis superandæ sunt, uti subdit sanctus Gregorius.

At illi magis clamabant dicentes : Domine (Syrus, *moran*, id est, *Domine noster*), miserere nostri, fili David.] *Magis clamabant*, tum quia turbæ vetatio non sopivit, sed magis accendit eorum desiderium, recipiendi visus à Christo, ideoque eumdem à Christo sua constantia et contentione impetrarunt; tum quia majore clamore opus erat, ut turbæ vetantis strepitum et voces superaret, itaque audirentur à Christo. Unde S. Thomas in Catena : *Oportebat*, inquit, *ut tantum clamarent, donec resistentis sibi turbæ strepitum vincerent, id est, tam perseverando, animum intenderent orando, atque pulsando, quousque consuetudinem desideriorum carnalium, quæ tanquam turba obstrepit cognitioni, lucem veritatis æternæ videre conanti : vel ipsam hominum carnalium turbam studia spiritualia impedientem, fortissima intentione superarent.*

Moraliter S. Augustinus de Verbis Domini serm. 18. *Bonos*, inquit, *Christianos nolentes facere præcepta Dei, Christiani mali et tepidi prohibent : clamant tamen illi non deficientes; cum enim quisque Christianus cœperit bene vivere, mundumque contemnere, in ipsa sui novitate patitur reprehensores frigidos Christianos ; sed si perseveraverint ipsi, jam obsequentur qui ante prohibebant.* Volenti ergo servire Deo vincendus est pudor humanus, dicteria et irrisiones turbarum. Multos enim à pietate deterret hæc pudoris larva : Si hoc egero, quid de me dicent homines ? ero vulgi fabula. Prima Christiani virtus est, contemnere et contemni, ait S. Hieron. Cogita hominum voces et risus, graculorum esse garritus, et sic inane hoc judiciorum mundi idolum, quod plerosque percellit, conteres, imo velut ludicrum puerorum μορμολύκειον, et phantasticum timidorum terriculamentum instar fumi difflabis.

Denique S. Hilarius : *Fides*, ait, *quando vetatur, magis accenditur, et ideo in periculis secura est, et in securitate periclitatur.*

32. Et stetit Jesus, et vocavit eos, et ait : Quid vultis ut faciam vobis ?] *Et stetit.* Causam litteralem dat sanctus Hieronymus; *Ideo*, ait, *stetit Jesus, quia cæci, quo pergerent ignorabant : multæ foveæ erant in Jericho, multæ rupes et prærupta in profundum vergentia, idcirco Dominus stat, ut venire possint.*

Symbolicam dat S. Gregorius hom. 2. in Evang. *Transire*, ait, *humanitatis est, stare divinitatis. Cæcum igitur clamantem Dominus transiens audivit, sed stans illuminavit : quia per humanitatem suam, vocibus nostræ cæcitatis compatiendo misertus est, sed lumen nobis gratiæ per divinitatis potentiam infudit.*

Mystice, Origenes : *Jesus*, ait, *non pertransit, sed stat, ut stante eo non transfluat beneficium, sed quasi de fonte stante misericordia defluat usque ad eos.*

Anagogice, S. August. libr. 1. Quæst. Evang. cap. 8. *Stetit Jesus : Fides enim*, inquit, *incarnationis temporalis, ad æterna intelligenda nos præparat, temporalia transeunt, æterna stant.* Stetit ergo tanquam æternus, et dator beatæ æternitatis, ac lucis æternæ, in qua omnia stant et permanent in æternum.

Et vocavit eos.] *Vocari jubet*, ait S. Hieron., *ne turbæ prohibeant, et interrogat quid velint, ut ex responsione eorum manifesta debilitas appareat, et virtus ex remedio cognoscatur.*

Addit Marcus : *Et vocant cæcum dicentes ei : Animæquior* (bono et fidenti animo) *esto, surge, vocat te. Qui projecto vestimento suo, exiliens venit ad eum.* In quæ verba tropologice S. Hieronymus ibidem (vel quisquis est auctor; non enim videtur esse S. Hieronymus) : *Exilire*, ait, *nudus veteri homine dicitur, ut hinnulus saliens super colles*, Cant. 2. *Exiliens super montes, segnitiem deponens, Patriarchas, Prophetas, et Apostolos in altis considerans, ad superna se extendit.*

Quid vultis ut faciam vobis ?] *Non ignorat, sed vult audire confessionem qui noverat intentionem*, ait Glossa Interlin., ut vehemens sanitatis desiderium et postulationem in eis excitet, itaque capaces et dignos tanti beneficii et miraculi efficiat.

Nota hic liberalitatem, et liberalem oblationem Christi, qua se offert nobis ultro, ad præstandum ea quæ volumus, et ardenter petimus.

33. Dicunt illi : Domine, ut aperiantur oculi nostri.] Arabicus, *ut aperias oculos nostros :* hi enim in cæcis sunt clausi. Marcus : *Domine, ut videam.* Nihil enim homini ita naturaliter est desiderabile, ac videre; ita ut videre, vita; non videre sive cæcum esse, mors esse videatur et mœror assiduus, uti testatur Tobias cap. 5. v. 12. Audi S. Ambrosium de Noe et arca c. 7. *Quam deformes*, inquit, *sunt oculi cæcorum ! Et quid mirum si vultus hominis absque oculis deformis est, quando ipsum cælum sine sole, non habet suum decorem? Tristes sine sole dies ducimus, noctes sine luna non placent. Ipsi enim sunt quidam mundi oculi. Detrahe stellarum lumina, et quædam est in cælo ipso cæcitatis deformitas.*

Quocirca sanctus Augustinus in hæc verba scribens serm. 18. de Verbis Domini secundum Matth. *Tota igitur vita*, inquit, *est sanare oculum cordis, unde videtur Deus. Ad hoc sacrosancta mysteria celebrantur, ad hoc sermo Dei prædicatur, ad hoc exhortationes Ecclesiæ morales, id est, pertinentes ad corrigendos mores, ad emendandas carnales concupiscentias, ad renuntiandum, non voce tantum, sed mutata vita huic sæculo, ad hoc quidquid agunt divinæ sanctæque litteræ, ut purgetur illud interius ab ea re, quæ nos impedit ab aspectu Dei.*

Mystice S. Hieronymus loco jam citato : *Unam*, ait, *petiit à Domino, hanc requirit, ut videat voluptatem Domini, et inde videns, visitet templum ejus.* Psal. 26.

Dicat ergo homo, peccato, vel concupiscentia cæcus : Da, Domine, ut videam peccati turpitudinem, concupiscentiæ vilitatem, voluptatis exilitatem, gehennalis ignis atrocitatem, virtutis pulchritudinem, paradisi felicitatem, gloriæ æternitatem, ut concupiscentiam omnem despiciam, virtutem vero suspiciam et ambiam.

34. Misertus autem eorum Jesus tetigit oculos eorum, et confestim viderunt, et secuti sunt eum.] *Considerans Jesus*, ait S. Hieronymus, loco jam citato, *promptam voluntatem, completione desiderii remunerat. Unde et alias dicit : Omne quodcumque petieritis in oratione, credentes accipietis.* Joan. 15.

Hi cæci curati à Christo, ordine sunt quinti. Primi enim cæci illuminati à Christo, fuere duo illi de quibus egit Matthæus cap. 9. 27. Secundus fuit dæmoniacus et mutus, de quo egit Matth. 12. 22. Tertius fuit cæcus à Christo curatus in Bethsaida, dicens : *Video homines sicut arbores ambulantes*, Marci 8. 24. Quartus fuit cæcus ille à nativitate, quem Christus curavit, Joan. 9. Quinti fuere duo hi de quibus Matth. hic. Sexti fuere illi, qui paulo post à Christo sanati sunt in templo, Matth. 21. 14.

Et secuti sunt eum.] *Hi cæci*, ait S. Chrysostomus, *sicut ante dationem fuere perseverantes, ita et post donationem non fuerunt ingrati.* Bonum enim munus obtulerunt Christo sanati; scilicet sequelam ipsius. Hoc est enim quod Deus à te requirit, *sollicitum* te *ambulare cum Deo tuo*, Michææ 6. 8.

Tropologice, quomodo Christum sequi debeamus, per mortificationem cupiditatum et crucem, docet sanctus Gregorius homil. 2. in Evang. sub finem.

Addit Lucas c. 18. 43. *Et confestim vidit, et sequebatur illum magnificans Deum, et omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo.*

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

CHRISTUS IN DOMINICA PALMARUM, QUASI REX MESSIAS ASINA VECTUS, CUM TRIUMPHO JERUSALEM INGREDITUR. SECUNDO, VERS. 12. EJICIT VENDENTES ET EMENTES A TEMPLO. TERTIO, VERS. 19. FICULNEAM INFRUGIFERAM MALEDICENDO DESICCAT, ET NECAT. QUARTO, VERS. 23. RESPONDET SCRIBIS EXPOSTULANTIBUS, SE HÆC FACERE EX DEI POTESTATE ET IMPERIO, IDEOQUE V. 28. DAT EIS PARABOLAM DUORUM FILIORUM : UNIUS PATRI OBEDIENTIS, ALTERIUS INOBEDIENTIS, AC VERS. 33. PARABOLAM AGRICOLARUM CONDUCENTIUM VINEAM, ET OCCIDENTIUM HERI FILIUM, AC CONSEQUENTER VINEÆ HÆREDEM. UTRAQUE HÆC PARABOLA SIGNIFICAT ECCLESIAM DEI, A JUDÆIS CHRISTUM OCCISURIS AD GENTES TRANSFERENDAM.

1. ET cum appropinquassent Hierosolymis, et venissent Bethphage ad montem Oliveti : tunc Jesus misit duos discipulos, 2. dicens eis : Ite in castellum, quod contra vos est, et statim invenietis asinam alligatam, et pullum cum ea : solvite, et adducite mihi : 3. et si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet : et confestim dimittet eos. 4. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem : 5. Dicite filiæ Sion : Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, et pullum filium subjugalis. 6. Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit illis Jesus. 7. Et adduxerunt asinam, et pullum : et imposuerunt super eos vestimenta sua, et eum desuper sedere fecerunt. 8. plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via : alii autem cædebant ramos de arboribus, et sternebant in via : 9. turbæ autem, quæ præcedebant, et quæ sequebantur, clamabant, dicentes : Hosanna filio David : benedictus, qui venit in nomine Domini : Hosanna in altissimis. 10. Et cum intrasset Hierosolymam, commota est universa civitas, dicens : Quis est hic? 11. Populi autem dicebant : Hic est Jesus propheta à Nazareth Galilææ. 12. Et intravit Jesus in templum Dei, et ejiciebat omnes vendentes, et ementes in templo : et mensas nummulariorum et cathedras vendentium columbas evertit : 13. et dicit eis : Scriptum est : Domus mea domus orationis vocabitur : vos autem fecistis illam speluncam latronum. 14. Et accesserunt ad eum cæci et claudi in templo : et sanavit eos. 15. Videntes autem principes sacerdotum et Scribæ mirabilia, quæ fecit, et pueros clamantes in templo, et dicentes : Hosanna filio David : indignati sunt, 16. et dixerunt ei : Audis quid isti dicunt? Jesus autem dixit eis : Utique, nunquam legistis : Quia ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem? 17. Et relictis illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam : ibique mansit. 18. Mane autem revertens in civitatem, esuriit. 19. Et videns fici arborem unam secus viam, venit ad eam : et nihil invenit in ea nisi folia tantum, et ait illi : Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et arefacta est continuo ficulnea. 20. Et videntes discipuli, mirati sunt, dicentes : Quomodo contino aruit? 21. Respondens autem Jesus, ait eis : Amen dico vobis, si habueritis fidem, et non hæsitaveritis, non solum de ficulnea facietis, sed et si monti huic dixeritis, Tolle, et jacta te in mare, fiet. 22. Et omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis. 23. Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentem principes sacerdotum, et seniores populi, dicentes : In qua potestate hæc facis? Et quis tibi dedit hanc potestatem? 24. Respondens Jesus dixit eis : Interrogabo vos et ego unum sermonem : quem si dixeritis mihi, et ego vobis dicam in qua potestate hæc facio. 25. Baptismus Joannis unde erat? è cœlo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se dicentes : 26. Si dixerimus, E cœlo, dicet nobis : Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus, Ex hominibus, timemus turbam : omnes enim habebant Joannem sicut prophetam. 27. Et respondentes Jesu, dixerunt :

Nescimus. Ait illis et ipse : Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio. 28. Quid autem vobis videtur ? Homo quidam habebat duos filios, et accedens ad primum, dixit : Fili, vade hodie operare in vinea mea. 29. Ille autem respondens, ait : Nolo. Postea autem, pœnitentia motus, abiit. 30. Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens, ait : Eo, domine, et non ivit. 31. Quis ex duobus fecit voluntatem patris ? Dicunt ei : Primus. Dicit illis Jesus : Amen dico vobis, quia publicani et meretrices præcedent vos in regnum Dei. 32. Venit enim ad vos Joannes in via justitiæ, et non credidistis ei : publicani autem et meretrices crediderunt ei : vos autem videntes nec pœnitentiam habuistis postea, ut crederetis ei. 33. Aliam parabolam audite : Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam, et sepem circumdedit ei, et fodit in ea torcular, et ædificavit turrim, et locavit eam agricolis, et peregre profectus est. 34. Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas, ut acciperent fructus ejus. 35. Et agricolæ, apprehensis servis ejus, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidaverunt. 36. Iterum misit alios servos plures prioribus, et fecerunt illis similiter. 37. Novissime autem misit ad eos filium suum, dicens : Verebuntur filium meum. 38. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se : Hic est hæres, venite, occidamus eum, et habebimus hæreditatem ejus. 39. Et apprehensum eum ejecerunt extra vineam, et occiderunt. 40. Cum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis ? 41. Aiunt illi : Malos male perdet : et vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis. 42. Dicit illis Jesus : Nunquam legistis in Scripturis : Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli : A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris? 43. Ideo dico vobis, quia auferetur à vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus. 44. Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur : super quem vero ceciderit, conteret eum. 45. Et cum audissent principes sacerdotum et Pharisæi parabolas ejus, cognoverunt quod de ipsis diceret. 46. Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam sicut prophetam eum habebant.

1. Et cum appropinquassent Hierosolymis, et venissent Bethphage, ad montem Oliveti, tunc Jesus misit duos discipulos.] Marcus cap. 11. vers. 1. habet : *Et cum appropinquarent Hierosolymæ et Bethaniæ, ad montem Olivarum, mittit duos ex discipulis.* Lucas cap. 19. vers. 29. *Cum appropinquasset ad Bethphage, et Bethaniam*, etc., *misit duos discipulos.* Sed Marcus et Lucas loquuntur in genere et in confuso, quia Bethphage, Jerusalem, et Bethania sibi mutuo vicina erant. Nam alioqui particulatim ex S. Joanne cap. 12. vers. 1. et 12. liquet Christum præcedenti sabbatho cœnasse et pernoctasse in Bethania, ac sequenti die (quæ erat Dominica palmarum) vicinius accessisse ad Jerusalem, scilicet ad Bethphage, et inde misisse discipulos ad adducendam asinam cum pullo : Bethphage enim erat vicinior Jerusalem. Unde ex Bethania, per Bethphage, montem Oliveti, et vallem Josaphat ibatur Jerusalem ; nam urbi Jerusalem immediate adjacet vallis Josaphat, quam interluit torrens Cedron ; post vallem sequitur mons Oliveti, post montem vicus Bethphage, et inde Bethania.

Bethphage.] Hebr. idem est quod *domus oris*, seu *in ore vallis* (*Beth* enim est domus, *pha*, os, *ge*. vallis), ait Franc. Lucas, et Pagnin. in Nomin. Hebr. quia vicus hic Bethphage situs est in valle ad radices montis Oliveti in quadam montis cavitate, et quasi ore. Rursum hic vicus situs erat quasi in ore vallis Josaphat, quod os efficit via brevis et stricta, per quam ex Bethphage per montem Oliveti ibatur in vallem Josaphat, indeque per portam Auream in templum. Unde verisimile est quod ait Jansen. et Adrichom. Bethphage fuisse vicum sacerdotum, in eoque agnos, capras et boves pro sacrificiis templi ali solitos : quare ex Bethphage sacerdotes solebant educere agnos paschales, aliasque victimas in templo (cui adjacebat Bethphage) offerendas. Eaque de causa Christus ex Bethphage cum triumpho deduci voluit, per portam Auream in Jerusalem et templum ; ut ostenderet se esse agnum qui tollit peccata mundi, quem agni paschales figurabant.

Rursum triumphans voluit transire vallem Josaphat, ut innueret in eadem valle se in die judicii peracturum illud tremendum omnium omnino hominum judicium : ac sibi fideles et obedientes cœlo, infideles vero et inobedientes inferno adjudicaturum, uti ostendi Joelis c. 3. 2. Jam ergo cum triumpho quasi Messias per hanc vallem obequitans Hierosolymam, velut ejus rex et dominus, regni sui quasi possessionem capit, quod deinde gloriose perficiet in die judicii, q. d. Agnoscite, ô Judæi, me ut vestrum Messiam, mihique credite et obedite ; ut in die judicii, quod in hac valle Josaphat peragam, vos cœlo adjudicem : si enim persistatis in vestra infidelitate, vos inferno tunc addicam. Hac de causa venio ex Bethania, ubi ante paucos dies à morte suscitavi Lazarum, uti omnes vidistis et obstupuistis, ut ex hoc miraculo (quod vobis per hoc iter meum tacite refrico, et in memoriam revoco) ceterisque similibus à me patratis, cognoscatis me esse vestrum Messiam, mundi salvatorem et redemptorem.

Tunc Jesus misit duos discipulos.] S. Hilarius, auctor Imperfecti, Beda et Glossa putant, hos fuisse Petrum et Philippum. Origenes vero et

Theophyl. censent fuisse Petrum et Paulum, scilicet Typice, hoc est hos duos à Christo missos significasse et repræsentasse Petrum, qui futurus erat Apostolus Judæorum, et Paulum, qui futurus erat Apostolus Gentium: necdum enim Paulus conversus erat ad Christum, sed post ascensum Christi in cœlum conversus est, Actor. 9. Verisimilius Jansenius opinatur hos duos fuisse Petrum et Joannem: quia paulo post, hos præmisit Christus ad parandum agnum Paschalem: nil tamen certi hic definiri potest.

2. DICENS EIS: ITE IN CASTELLUM, QUOD CONTRA VOS EST.] Græce εἰς κώμην κατέναντι ὑμῶν, id est, in vicum qui ex opposito, vel è regione vestri est: unde patet non significari hic Jerusalem, ut vult Lyranus; sed vel Bethphage, ut vult Jansenius, vel certe vicum aliquem oppositum Bethphage, ut vult Adrichomius; nam Christus jam venerat Bethphage, ut dixi v. 1, nisi τὸ *cum venisset* ibidem exponas, q. d. Cum appropinquasset *Bethphage*.

ET STATIM INVENIETIS ASINAM ALLIGATAM, ET PULLUM CUM EA: SOLVITE, ET ADDUCITE MIHI.] Christus hic res absentes, puta asinam et pullum alligatos, intuebatur ut præsentes: quare certo eas Apostolis revelabat per donum prophetiæ, quod humanitati suæ contulerat ejusdem divinitas. Quare hic divinitatis suæ dedit argumentum, ejusdem enim virtutis, scilicet divinæ, est prædicere futura et revelare arcana, qualia sunt absentia. Eadem virtute Christus vidit et revelavit ea, quæ Nathanael secreto egerat sub ficu, Joan. c. 1. v. 48.

Audi singula hæc Tropologice adaptantem conversioni peccatoris, B. Petrum Damiani homil. in Dominica Palmarum: *Bethphage interpretatur domus buccæ, et est intellectus sacerdotum, per quam designatur confessio. Ad hanc Dominus venit, quia ad confitendum corda accendit. Castellum quod est contra Dominum et ejus discipulos, est animus obstinatus propriæ deditus voluntati. Duo discipuli ad aliud missi, sunt spes et timor. Asina et pullus alligati, humilitas et simplicitas. Hujusmodi enim animus aliquando novit quid sit humilitas, quid simplicitas, et quod simpliciter et humiliter est vivendum; sed quasi eas alligat et reponit dum non vult eas opere exercere. Terret hunc timor ubi à malo resipuerit, minans eis tormenta. Confortat eum spes, si pœnituerit, præmia pollicendo. Compungitur his duobus animus. Solvitur asina et pullus, cum obviam Domino eundo, Bethphage confitetur se peccasse, et promittit se deinceps humiliter et simpliciter victurum. Et sic qui erat prius castellum diaboli, efficitur urbs fortitudinis nostræ Sion. Salvator ponitur in ea murus et antemurale. Murus humilitas est, antemurale patientia. Egrediamur igitur, charissimi, obviam Domino Bethphage, compuncti timore pœnæ, et spe cœlestis vitæ firmati, confitendo peccata humiliter et simpliciter, ambulando substratis vestibus nostræ carnalitatis, ut in nobis dignetur sedere Dominus, et nos secum in cœlestem Jerusalem introducere.*

3. ET SI QUIS VOBIS ALIQUID DIXERIT, DICITE QUIA DOMINUS (scilicet ego qui sum Messias, Deus et Dominus omnium) HIS OPUS HABET, ad solemnem ingressum in Jerusalem, ut quasi rex ejusdem ibidem inauguretur.) ET CONFESTIM DIMITTET (Arabicus, *mittet*) EOS.] Noluit Christus invitis auferri asinam cum pullo, quod jure suo summo facere poterat, quia ejus providentia operatur uti fortiter, sic et suaviter: quare eadem virtute divinitatis suæ, eorum inflexit animos, ut solventibus Apostolis asinam cum pullo assentirentur, imo cooperarentur.

Voluit Christus, qui hucusque per tres annos continuo pedes incesserat, et totam Judæam circumeundo perambularat, ostendere se regem esse Judææ, puta Messiam, Davidis filium et hæredem, ideoque regali pompa Jerusalem, quæ Judææ erat metropolis, ingreditur: at non vehitur equo phalerato, vel curru aurato cum nobilium adequitantium turba, tubis clangentibus, purpura fulgens, uti faciunt reges terræ: sed vehitur asina, ut ostendat suum regnum esse alterius ordinis; scilicet spirituale et cœleste, ideoque mite et humile, situm in contemptu pompæ, quamquam in Judæa asini sint nostris meliores et valentiores instar mulorum. Unde filii principum asinis inequitabant, ut patet Judic. 12. 14. ubi 70. filii et nepotes Abdon principis Israel dicuntur totidem asinis vecti. Sedet Christus, ait auctor Imperfecti, *super asinam tranquillitatis et pacis, oneris patientissimam ac laboris. Non autem vides in circuitu ejus splendentes gladios, aut cetera ornamenta terribilium armorum. Sed quid? ramos frondentes, testimonia pietatis. Venit ergo mansuetus, non ut propter potentiam timeretur, sed ut propter mansuetudinem amaretur.*

4. HOC AUTEM TOTUM FACTUM EST, UT ADIMPLERETUR, QUOD DICTUM EST PER PROPHETAM (Zachariam cap. 9. 9.) DICENTEM:

5. DICITE FILIÆ SION.] Putant aliqui hæc verba petita esse ex Isaiæ cap. 62. 11. quasi Matthæus hoc testimonium conflet ex Isaia et Zacharia. Simplicius Franciscus Lucas et alii censent, Christum citare solum Zachariam, sed non tam ejus verba, quam sensum proferre. *Dicite* ergo *filiæ Sion*, idem est quod *exulta satis* (Hebr. מאד *meod*, id est valde), *filia Sion, jubila, filia Jerusalem*, ut habet Zacharias c. 9. 9. quia rex tuus Messias te ingreditur, ut te salvet, uti sequitur. Zacharias enim hortatur cives Jerusalem, ut Jesum asina vectum velut suum Messiam et salvatorem avide excipiant.

Nota. Jerusalem vocatur filia Sion, vel per synecdochen, qua à Sion parte urbis excelsiore et montana urbs tota dicitur Sion; vel per metaphoram, qua urbs Jerusalem subjecta monti Sion, ab eoque protecta, et in ejus sinu quasi filia requiescens, filia Sionis dicitur. Porro per Jerusalem, intelligit cives et incolas Jerusalem metonymice: hos enim ad exultandum, et jubilandum in Christi adventu invitat. Mystice hæc vera sunt in Ecclesia Christiana, quæ ut Jerusalem et filia Sion, est visio pacis, ideoque cum Christo suo jugiter exultat.

ECCE REX (Messias) TUUS VENIT TIBI MANSUETUS, SEDENS SUPER ASINAM, ET PULLUM FILIUM SUBJUGALIS.] Zacharias habet *filium asinæ*: hæc enim est subjugalis, quia jugum viri, vel principis in ea sedentis et equitantis, sive asinantis, sustinet.

Reliqua quæ hanc prophetiam pertinent explicui Zachariæ 9. 9. unde petita sunt.

6. EUNTES AUTEM DISCIPULI FECERUNT SICUT PRÆCEPIT ILLIS JESUS.] Prompta discipulorum obedientia notatur, quæ meruit promptum heri

obsequium, ut is sineret ab eis suam asinam cum pullo abduci, ut Christus prædixerat, non dubitans eos sibi remittendos fore. Unde Marcus cap. 11. 4. et Lucas cap. 19. 33. idipsum satis exprimunt.

7. Et adduxerunt asinam et pullum; et imposuerunt super eos vestimenta (græce ἱμάτια, id est, pallia, sive extimas vestes quasi stragula, ad ornatum et pompam) sua, et eum desuper sedere fecerunt.] Legit interpres ἐκάθισαν, jam multi cum Syr. legunt κάθισεν, id est, *sedit;* Syrus habet, *sedit super illum*, scilicet pullum. Verius est Christum tam asinæ, quam pullo insedisse non simul, sed successive, ut dixi Zachar. 9. 9. Prius asina usus est Jesus, ait Franc. Lucas, deinde pullo: pullus forte par non fuisset ferendo sessori in montis ascensu descensuque, asina minus decuisset ingressum in urbem; itaque foris asina sequente pullo, pullo in civitatem sequente asina vectus est. Præcipue vero mysterii causa, his duobus jumentis voluit uti, ut significaret non solis iis, quibus promissus fuerat, scilicet Judæis, sed toti se mundo, id est, duobus populis, quibus constat mundus, regnaturum; Judæis Mosaicæ legis jugo assuetis, quos asina; et Gentibus, sine Dei lege viventibus hactenus, quos pullus figuraret. Nam *sicut peccatores equi sunt diaboli*, ait actor operis Imperfecti, *ita et Sancti equi dicuntur Christi;* quamquam mites asinos potius amet Christus, quam feroces ac superbos equos.

Discipuli hi æque ac turba populi instincta et acta à Spiritu sancto, sive ab ipsa deitate Christi, totam hanc regalem pompam adornavit, asinamque suis palliis quasi stragulis regalibus instravit; iisque Christum insidere fecit, ut ipsi quasi Messiæ obsequeretur, eumque velut regem Judææ Hierosolymæ inauguraret: tota enim hæc pompa facta agente, instigante et dirigente Christo, qui voluit hic præter morem equitare, ut regni sui aliquod specimen daret, conjunctum tamen paupertati et humilitati, ideoque asina vectus est vili et abjecta.

Ubi nota: Christus regalem hanc sibique insolitam pompam et ingressum in Jerusalem adornare voluit variis de causis. Prima fuit, ut daret regiæ suæ potentiæ et magnificentiæ indicium quoddam et specimen, quia cum ea Messiam suum quasi alterum Salomonem venturum Judæi putabant, et etiamnum putant. Hac ergo specie et pompa objecit se eis Christus, ne eum ut pauperem adversarentur et despicerent, uti fecerunt: ita tamen ut humilitatis et mansuetudinis mistis argumentis ostenderet, regnum Messiæ magis esse spirituale, quam temporale; ideoque à Zacharia hæc omnia voluit prædici, ne Judæi hunc regem sine fastu regio venientem aspernarentur. Ita S. Chrysostomus et auctor Imperfecti, et Eusebius lib. 8. Demonstr. cap. 4. Secunda et comitans causa fuit, ut Christus objiceret Pharisæis et Scribis in hoc regali ingressu seipsum, quem agnoscere hoc facto possent et deberent, esse Messiam, utpote à Zacharia hoc loco promissum et prædictum: sciebat tamen ipsos inde magis exacerbandos, et necem crucis ipsi machinaturos, quod ipse permittere statuit, ut sic mortis adeo expetitæ compos fieret, per eamque nos redimeret: ita auctor Imperfecti. Tertia fuit, ut responderet typo agni paschalis. Hic enim decimo die mensis primi solemni pompa inducebatur in urbem, immolandus die decimo quarto. Ita Christus quasi agnus Dei, qui tollit peccata mundi, die decimo, puta in die Palmarum, ingressus est Jerusalem immolandus die decimo quarto: ingressus est autem cum pompa et faustis turbæ acclamationibus, ut quia certus erat de victoria mortis, peccati, inferni et dæmonum, triumphum duello præciperet, et triumphans duellum iniret.

Quarta causa fuit tropologica, ut scilicet hoc facto rideret, et ridendam proponeret mundi gloriam, utpote cum sciret se quinto post die ab iisdem, à quibus in ingressu ita honorabatur, crucifigendum, eosdemque qui jam clamabant, *Hosanna filio David*, q. d. Vivat rex noster Messias Davidis filius et hæres, post quatuor dies in tribunali Pilati clamaturos, *Crucifige, crucifige eum;* ideoque urbem à Tito et Romanis funditus evertendam: qua de causa in hoc læto, licet ingressu suo, videns eam, ejusque cladem prævidens flevit, ut habet Lucas cap. 19. 41. Rursum ut doceret suum suique sequacium regnum et gloriam in hac vita consistere in passione et cruce; ideoque eam non aversandam, sed ambiendam esse; ac læto animo et solemni cum pompa adeundam. Quocirca Martyres, Christi asseclæ, ad martyria quasi ad epulas, imo regnum et triumphum ibant gaudentes, albati et stipati fidelium choro, uti ibat S. Agatha, S. Cæcilia, S. Agnes, S. Laurentius, S. Vincentius, etc.

8. Plurima autem turba straverunt vestimenta (pallia) sua in via (ut illæso pede incederet), alii autem cædebant ramos de arboribus (palmarum, olearum, aliisque fructiferis, quibus mons Oliveti plenus est, ait S. Hieronymus) et sternebant in via], ut regi inaugurando plateæ solent insterni tapetibus, ramis, frondibus, ad eum honorandum; sed turba hæc, cum non haberet tapetes, pallia sua Christo stravit; iis se spolians et nudans, quod magnum fuit observantiæ et reverentiæ erga Christum indicium. Contigere hæc die 20. Martii, cum in Palæstina, utpote regione calida arbores ramis et frondibus virent et decorantur; nam die 25. Martii passus et crucifixus est Christus, puta die Veneris, qui sequitur Dominicam Palmarum.

Tropologice, Remigius, et ex eo S. Thomas, in Catena: *Dominus*, ait, *super asellum sedens, Hierosolymam tendit, quia præsidens sanctæ Ecclesiæ vel animæ fideli, et eam in hoc sæculo regit, et post hanc vitam ad visionem cœlestis patriæ introducit. Apostoli autem et ceteri doctores vestimenta posuerunt super asinam, quia gloriam, quam acceperunt à Christo, Gentibus dederunt: turba autem vestimenta sternebat in via, quia credentes ex circumcisione, gloriam, quam habebant ex lege contemnebant; ramos autem de arboribus præcidebant, quia ex Prophetis acceperunt exempla, de Christo quasi de arbore virentibus. Vel turba quæ vestimenta stravit in via, significat Martyres, qui vestimenta sua, id est, corpora, quæ tegumenta sunt animarum, pro Christo ad martyrium tradiderunt, vel significantur illi, qui corpora sua per abstinentiam domant; illi autem ramos arborum præscindunt, qui dicta et exempla sanctorum Patrum quærunt ad suam vel filiorum salutem.*

9. Turbæ autem quæ præcedebant et sequebantur, clamabant, dicentes: Hosanna filio David.] S. Joannes cap. 12. v. 12. ait, *In Cras-*

tinum (id est, postridie sabbati, quo Jesus venerat Bethaniam, puta in Dominica palmarum) *turba multa, quæ convenerat ad diem festum* (Paschæ instantis), *cum audissent, quia venit Jesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, et processerunt obviam ei, et clamabant, Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini rex Israel*, id est Messias, quem velut regem divinum, per tot millia annorum, hucusque avide expectamus. Unde turba procedit ei obviam, cum ramis palmarum, tanquam victori et triumphatori; palma enim olim victores in agone donabantur. Ita explicat Ecclesia, dum in benedictione palmarum ita canit: *Palmarum igitur rami de mortis principe triumphos expectant: surculi vero olivarum spiritalem unctionem advenisse quodammodo clamant: intellexit enim jam tunc illa hominum beata multitudo præfigurari, quia Redemptor humanis condolens miseriis, pro totius mundi vita cum mortis principe esset pugnaturus, ac moriendo triumphaturus. Et ideo talia obsequens administravit: quæ in illo et triumphos victoriæ et misericordiæ pinguedinem declararent.* Erat enim Christus post quatuor dies in Parasceve, in cruce de peccato, morte, diabolo et inferno triumphaturus, quod licet turba nesciret, sciebat tamen Christus, ideoque palmis hunc suum triumphum à turba præsignari voluit, idque palam et solemni pompa, nimirum quinto die ante festum Paschæ, quo turba plurima, quæ undique Hierosolymam, ad illud celebrandum, convenerat, magno agmine prodibat in Bethphage, ut inde agnos paschales in Paschate (quod illo anno in vesperam diei Jovis incidebat) immolandos et comedendos Hierosolymam educeret: quare inauguratio hæc Christi in regem Judææ magno populi comitatu, studio et devotione gloriose celebrata est. Inducebant enim Christum quasi agnum qui tollit peccata mundi, die Veneris proximo in cruce immolandum pro salute mundi, cujus agni paschales erant figuræ et typi, etsi ipsi mysterium hoc tunc ignorarent, sed Deus omnium præscius hæc dirigebat et ordinabat ad Christi gloriam et nostram salutem, utque Judæi mentem reflecterent ad hanc Christi pompam, ex eaque ipsum esse Messiam agnoscerent; nam hac pompa Messiam ingressurum Jerusalem prædixerat Zacharias c. 9. v. 9. et David ps. 117. 25. ideoque utrumque hic citat Matthæus, ut Judæi nolentes Christo credere, sint inexcusabiles. Omnia hæc facta sunt juxta legem Exodi 12. v. 3. et 6. ubi jubetur agnus paschalis seligi die decimo mensis primi, et apparari, ut die 14. immoletur. Decima enim dies Nisan sive mensis primi, illo anno erat Dominica palmarum, quæ nostro computu erat dies 20. Martii: nos enim utimur mensibus solaribus; Judæi vero lunaribus.

Hosanna filio David.] Sic et Ægyptius ac Arabicus; Syrus vero, *Ouschano filio David;* Æthiopicus, *Husanna filio David;* Persicus, *Husiana filio David.* Quæres, quid est *Hosanna?* Primo, S. Hilarius hic, et ex eo S. Ambrosius in cap. 19. Lucæ, censent *Hosanna* significare redemptionem domus David: sed hoc refellit S. Hieronymus epist. ad Damasum. *Hosanna* enim non significat redemptionem, ejus tamen est quoddam indicium; salus enim à Christo allata, fuit redemptio nostra, et hoc tantum videntur voluisse SS. Hilarius et Ambrosius.

Secundo, S. Augustinus tract. 51. in Joannem, putat *Hosanna* esse interjectionem gaudentis et obsecrantis, qualis est euge, eia.

Tertio, Euthymius ait *Hosanna* significare laudem, ut derivetur ab עז *hoz*, id est, fortitudo, quod Noster et Septuaginta alibi vertunt laudem, et חנה *channa*, id est, gratia. Unde et Græci *Hosanna* efferunt per duas dictiones.

Verum dico cum S. Hieronymo, Theophylacto, Pagnino, Caninio, Jansenio, Francisco Luca, Barradio et aliis, *Hosanna* compositum et conflatum (quod perperam negat Abulensis q. 134.) esse ex הושע *hoscha*, id est, *salva*, et נא *na*, id est, *quæso;* dicendum ergo esset *hoscana*, id est, *salva, quæso*, vel *salva nunc;* sed pro *hoscana*, vulgo dicitur *hosanna*, quia littera ע *ain*, quæ ultima est in *hoscha*, versa est in γ *gamma*, et γ *gamma* in ν *nu* (id est in litteram *n*) ob sequens ν *nu* in voce *na*, uti fit apud Græcos per euphoniam. *Hosanna* ergo est acclamatio et apprecatio salutis, id est, prosperitatis et felicitatis; illius enim est nota, perinde ac apud nos in victoria est *io pæan, io triomphe.* Unde et ipsum nomen *Hosanna*, licet sit Hebræum, mansit tamen apud Græcos et Latinos.

Alludit, imo citat Psalm. 117. v. 25. *O Domine, salvum me* (τὸ *me* non habent Hebr. videtur enim esse vox, non Christi, sed populi Christo salutem apprecantis) *fac: ô Domine, bene prosperare, benedictus qui venit in nomine Domini.* Symmach. vertit, *obsecro, Domine, salvum me fac, obsecro;* Hebr. est. הושיעה נא אנא יהוה הצליחה נא אנא יהוה *anna Iehovah hoscia na: anna Iehovah hatslicha na*, id est, *ô Domine, salva, quæso: ô Domine, prospera, quæso*, regem nostrum Davidem, ejusque antitypum Messiam: da illi felix regni sui exordium, feliciorem progressum, et felicissimum finem. *Hosanna* ergo acclamatur Messiæ, quasi novo regi Israelis, in ejus inauguratione, uti nos acclamamus: Vivat rex, vivat princeps.

Hinc et psalm. illo 117. v. 24. præcedit: *Hæc dies quam fecit Dominus: exultemus et lætemur in ea.* Causa præcessit v. 21. *Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris.* Ubi Chaldæus de Davide vertit: David primo rejectus, deinde factus rex populi, quasi lapis angularis nectens sibi Judam et Jerusalem, id est, tam duas, quam decem tribus. Melius S. Matthæus de Christo hæc explicat, q. d. Christus à Judæis in vita et morte rejectus et crucifixus, factus est lapis angularis Ecclesiæ post resurrectionem, utpote qui totum Ecclesiæ ædificium contineat et connectat uniendo Judæos et Gentes in eodem Ecclesiæ suæ sinu, ideoque illi *Hosanna* decantamus et apprecamur.

Nonnulli censent *Hosanna* sumptum esse ex festo Tabernaculorum, quo Judæi exultantes cum ramis arborum crebro ingeminabant et vociferabantur *Hosanna*, ac in precibus et Litaniis Deo plebs tota identidem responsabat, *Hosanna*, id est, salva nos; sicut Christiani in Litaniis ad singula pestis, famis, belli, etc. mala, et flagella responsant: *Libera nos, Domine.* Quocirca Judæi ipsos quoque ramos vocabant *Hosannas*, uti ex Chaldæo, Thalmud et Elia ostendit Angelus Caninius tract. de Nomin. Hebr. cap. 4. et ex eo Jansenius, Franc. Lucas, et

alii. Verum hoc *Hosanna* Chaldæi et Thalmudicorum, posterius est nostro *Hosanna* Christi: nam Thalmudici et Chaldæus posteriores fuere Christo; quare potius istud ex hoc, quam hoc ex illo desumptum est. Adde *Hosanna* festi Tabernaculorum esse *Hosanna* afflictionis et deprecationis; *Hosanna* vero Christi hic esse exultationis, jubilationis et triumphi: hoc ergo ab illo differt tantum quantum Litania à triumpho.

Turba ergo hæc Dei instinctu in hanc acclamationem, *Hosanna*, quæ lætantium et triumphantium est, in Christi laudem erumpit, æque ac infantes vers. 15. licet occasio illius fuerit memoria magni illius miraculi, scilicet suscitationis Lazari, quæ paulo ante ibidem, puta in Bethania, facta fuerat à Christo, ut patet Joan. 11. v. 15. et c. 12. v. 9. 17.

Filio David.] Messiæ sive Christo, Davidis regis filio et hæredi: multi veteres hæc ad turbam referunt, quasi ipsa salutem poscat à suo Messia, q. d. Hosanna filio David, id est, salus nostra est à filio David, vel salus nobis obtingat à filio David, puta ab hoc Messia nostro. Ita Origenes, S. Hieronymus, Beda, Hilarius hic, S. Ambrosius in c. 19. Lucæ, et Irenæus lib. 4. cap. 4.

Secundo, alii τὸ *filio David* referunt non ad *Hosanna*, sed ad *dicentes*, q. d. Dicebant filio David, id est, Christo, salva me, qui sum populus tuus, ô fili David, id est, ô Messia rex noster. Τὸ enim *me* habent Latini codices, psalm. 117. 25. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Eusebius et Genebrardus in psal. 117.

Verum dico populum hic directe acclamare *Hosanna*, non sibi, sed Christo regi suo, illique apprecari salutem, indirecte tamen et consequenter sibi quoque eamdem flagitare; salus enim regis est salus populi.

Hosanna ergo *filio David*, idem est, quod *salva, quæso, filium Davidis*. Sic enim vertendum fuisset, juxta Latinam syntaxin; sed Interpres Græcus, æque ac Latinus, secutus est hebraismum. Hebræi enim verbum הושע *hosca*, id est, *salva* construunt aliquando cum ל *lamed*, qui est articulus casus dativi, ac subinde accusativi. Petit ergo turba rogatque Deum, ut salvet et prosperet Messiam, ut sub eo salvi et felices vivant omnes, sicut novo regi populus acclamat, *Vivat rex*. Aut potius et simplicius, *Hosanna filio David*, id est, solemne illud *Hosanna* Davidicum Jesu, quem promissum, et hactenus expectatum Davidis filium agnoscimus, sit, contingat, acclametur unanimiter à nobis. Quæ est vox acclamatioque populi sancti Spiritus instinctu agnoscentis Jesum filium David, id est, Messiam, eique congratulantis; tanquam regnum Davidis patris, cujus per ipsum restauratio jam diu foret expectata, ineunti; denique salutem, prosperitatem, faustaque omnia illi à Deo precantis, eademque sibi ipsi per illum læte promittentis. Ubi enim Christus filius David appellatur, illic respectus est ad regni Davidici restitutionem. Ita Franciscus Lucas.

Porro Caninius, loco jam citato, sic exponit, *Hosanna filio David*, id est, manibus gestamus *hosannas*, id est, ramos palmarum, *filio David*, ut scilicet eum velut regem Messiam honoremus, ipsumque quasi victorem et triumphantem ovantes comitemur. Vel *hosanna filio David*, id est, præscindite ramos, quos quasi hosannas filio David offeratis; sicut Poeta dixit, *Manibus date lilia plenis*. Verum aliud erat *hosanna* festi tabernaculorum, scilicet instar Litaniæ cujusdam, aliud turbæ hic per *hosanna* Christo triumphum acclamantis et gratulantis, uti paulo ante dixi.

Planius et plenius dicas, à populo hic Christo acclamari, *Hosanna filio David*, q. d. O Domine, non tantum salva Messiam nostrum Davidis filium et hæredem, sed et ipsi vim salvandi fideles omnes in ipsum credentes ipsique subditos, tribue, ut salus tua divina à te in Christum tam abunde derivetur, ut ipse eamdem in nos emanet et effundat. Verba enim conjugationis Hiphil sunt summe activa, unde sæpe duplicem actionem significant; *hosca* ergo, id est salva, significat salva Christum, simulque fac, ut ipse subditos suos salvet, ut scilicet ipse, uti vocatur, sic revera sit *Jesus*, id est, salvator mundi. *Jesus* enim derivatur à ישע *iasca*, id est salvavit, quod in Hiphil adaucta actione habet הושע *hosca*. Hac de causa Interpres vertit, *filio David*, in dativo, cum alias vertendum esset, *filium David*, in accusativo. Dativus enim significat, Christo à Deo datam salutem, id est, vim salvandi omnes, quasi ipsi soli propriam. Hoc nota, quia à nullo quod sciam, animadversum est.

Hic ergo Christus, quasi rex Israelis gloriosus, potens et triumphator, cui nemo resistere valeat, quasi inauguratur in Jerusalem, civitate regia, in qua olim gloriose regnarat David et Salomon patres Christi, ut ipse regnum eorum collapsum restituat, imo perficiat, et ex terreno cœleste, ex humano divinum, ex temporali æternum efficiat, cui proinde plebs per *hosanna* partim applaudit, partim apprecatur salutem, id est, felicitatem, omneque bonum. Hoc est quod ait Marcus c. 11. v. 9. *Et qui præibant, et qui sequebantur, clamabant, dicentes: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini: benedictum quod venit regnum patris nostri David, hosanna in excelsis.*

Porro hoc suum Ecclesiæ regnum quasi iniit Christus quinto post die, scilicet in Parasceve Paschæ, dum in cruce de peccato, mundo, dæmone et inferno triumphavit, omnesque gentes eorum potestate, quantum est ex parte sua, exemit et subjugavit: quocirca Ecclesia in Missa votiva de passione Christi illi accinit: *Tibi gloria, hosanna; tibi triumphus et victoria; tibi summæ laudis et honoris corona, alleluia.* Tunc enim *regnabit à ligno Deus*. Hinc rursum Ecclesia in benedictione palmarum Deum orat, *ut portantes palmas et ramos olivarum, bonis actibus occurramus obviam Christo, et per ipsum in gaudium introeamus æternum.*

Benedictus (supple, sit) qui venit (græce, ὁ ἐρχόμενος, id est, ille veniens, qui venturus scilicet erat, vel expectabatur) in nomine Domini.] q. d. Deus benedicat, secundet, prosperet, et gloriosum efficiat regnum Messiæ regis nostri, ipse enim venit ad nos *in nomine Domini*, id est, auctoratus, missus et donatus à Domino. Sic Jerem. c. 4. 16. dicitur: *Locutus es ad nos in nomine Domini*, id est, jussu, auctoritate et vice Dei. Et cap. 3. 17. *Congregabuntur ad eam* (Jerusalem) *omnes gentes in nomine Domini.*

Alludit ad psalm. 44. 4. ubi David de Christo vaticinans ait: *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime, etc.; intende, prospere procede,*

et regnat. Christus enim est rex Israel, ait sanctus Augustinus in Joan. cap. 12. 23. *eo quod mentes regat, quod in æternum consulat, quod in regnum cœlorum credentes, sperantes amantesque deducat.*

Tropologice Remigius : Christus, ait, venit in nomine Domini, quia in omnibus bonis operibus non suam, sed Patris gloriam quæsivit.

Hosanna in altissimis.] Jansenius explicat, q. d. Salva Messiam, tu Domine, qui es et habitas in cœlis altissimis. Melius Franc. Lucas, Maldonatus, et alii præpositionem, id est, *in*, pro מן *min*, id est *de*, more Hebræo accipiunt. q. d. Tu, ô Domine, de cœlo, imo de altissimo cœlorum culmine, salva et fortuna regem Messiam. Apprecantur enim Messiæ salutem, non ab homine terrenam et caducam, sed à Deo divinam, cœlestem et æternam, ut scilicet Deus divinitus eum salvet, eique vim salvandi alios tribuat : ut nimirum Christus per gratiam suam, omnes suos fideles et sanctos ad æternam salutem, felicitatem, regnum et gloriam perducat. Hinc Origenes *Hosanna* explicat restitutionem in vitam æternam; hoc enim innuit τὸ *in altissimis*, vel, ut ipse legit, *in excelsis*, scilicet salutem hanc quæri non in terra, sed in cœlis. Rursus sanctus Hieronymus : *Ostenditur*, ait, *adventus Christi totius mundi salus esse, terrena jungens cœlestibus.* Addit Glossa *in excelsis*, quia Christus etiam angelorum est salus, quorum numerum implet. Unde Emm. Sa addit, etiam angelos, qui in excelsis sunt, hic invitari ad triumphum et laudem Messiæ. Quocirca Lucas cap. 19. 38. pro *Hosanna* habet *pax in cœlo*, id est, salus, prosperitas, omneque bonum (hoc enim Hebræis notat pax) de cœlo in Messiam, et per eum in nos à Deo dimanet et depluat, *et gloria in excelsis*, supple, sit Deo Messiæ datori. Aut potius *gloria* scilicet regni, firma, magna et continua, hoc est gloriosum regnum : *in*, id est *de excelsis*, puta de cœlo divinitus detur Messiæ nostro. Ita Franc. Lucas. Rursum sublimius : *Pax* (sit) *in cœlo*, ut scilicet Deus hucusque hominibus offensus, Christo, et per Christum nobis sit propitius, atque angelos hominibus, cœlum terræ, Deum Synagogæ reconciliet. *Hinc nonnulli*, ait S. Chrysostomus, *Hosanna interpretantur gloriam, alii resurrectionem; nam et gloria illi debetur, et redemptio illi competit, qui omnes redemit*, q. d. Gloria et laus sit Deo universorum, qui est in excelsis. Idem cecinerunt angeli in nativitate Christi. Verum *Hosanna* proprie non gloriam, sed salutem significat : sed salus nostra per Christum fuit gloria Dei. Alio sensu, in Præfatione sacrificii Missæ, Trisagio, Sanctus, Sanctus, Sanctus, additur : *Hosanna in excelsis : Benedictus, qui venit in nomine Domini;* ut scilicet non Christo, sed nobis per Christum salutem precemur, postulando ut et ipse ab omnibus benedicatur, colatur, laudetur, ac vicissim benedictiones et gratias suas copiose in nos effundat. Addit Lucas cap. 19. 41. *Et ut appropinquavit videns civitatem, flevit super eam, dicens : Quia si cognovisses et tu*, etc., quia prævidit et prædixit horrendum ejus supplicium, et excidium per Titum et Vespasianum.

10. Et cum intrasset Hierosolymam, commota est universa civitas dicens : Quis est hic?] Qui cum tanto honore, plausu, congratulatione, quasi rex Israelis Hierosolymam ingreditur, idque spectantibus Scribis et Pharisæis, imo Romanis Tiberii Cæsaris militibus, qui non ferebant alium Judææ regem dici, quam Cæsarem. Quare Christus hic se ut regem gerens, certum adiisset capitis periculum; nisi ipse vi suæ divinitatis, omnes tam Judæos quam Romanos obstupefecisset, eosque quasi attonitos reddidisset, ut nemo in eum manus injicere auderet, imo nec de injiciendo cogitaret. Ita Abulensis, et alii.

11. Populi autem dicebant : Hic est Jesus Propheta a Nazareth Galilææ.] Græce, ὁ προφήτης, id est, ille Propheta, scilicet per excellentiam, qui omnes Prophetas prædicatione, sanctitate, potentia et miraculis longe superat et transcendit, ideoque est Messias rex Israelis. *A Nazareth :* licet enim Jesus esset natus in Bethleem, tamen in Nazareth erat educatus. Christus hac sua gloria dedit occasionem suæ necis : Scribæ enim per illam ad ejus invidiam et odium concitati, post quatuor dies eum crucifixerunt. Nimirum Deus omnium præscius, hæc omnia partim positive, partim permissive ordinabat, ut ex iis eliceret majus bonum, scilicet redemptionem mundi per Christi mortem faciendam. Malitia ergo Scribarum implevit Dei consilium et decretum de morte Christi, et redemptione mundi, uti docet S. Petrus Actor. 2.

12. Et intravit Jesus in templum Dei, et ejiciebat omnes vendentes.] Jesus ingrediens Jerusalem, non arcem Sionis, quasi alter David, sed templum adiit, ut ostenderet se esse filium Dei Patris, qui in templo colebatur, illique honorem hic sibi à populo attributum, omnemque gloriam suam acceptam referret; quem non alio fine susceperat, quam hoc, ut homines ad Deum adduceret. Quocirca non est dubium, Christum in templo Deo Patri gratias egisse, quod se velut Messiam toti urbi patefecisset, imo totius populi applausu glorificasset. Rursum prima Jesu, utpote Pontificis et Messiæ, cura erat templi. Unde ingrediens urbem, illud primo adiit, ut nos idem facere doceret. Hac de causa iter suum adornavit per Bethaniam (ubi suscitarat Lazarum) et Bethphage; quæ erant ex opposito templi, ut per illa statim pergeret ad templum. Nam ut dixi vers. 1. Christus ex Bethphage transiens montem Oliveti, inde per vallem Josaphat directe perrexit ad portam Auream (quæ tam templi erat, quam urbis) juxta quam erat aquila aurea erecta ab Herode : quare per portam hanc illico ingressus est in templum. Vide Adrichomium in descript. Jerusalem, iter hoc Christi graphice delineantem, qui et addit tradi à nonnullis, auream hanc portam solere esse clausam, sed ad adventum Christi quasi per miraculum fuisse reseratam.

Nota, per templum hic intelligi non Sanctum, nec Sanctum sanctorum (in hoc enim soli Pontifici, in illud solis sacerdotibus fas erat ingredi), sed atrium templi, in illud enim intrabant laici oraturi et spectaturi sacrificia, quæ fiebant in atrio sacerdotum ante Sanctum : hoc enim atrium erat quasi populi templum. Christus enim non erat sacerdos Leviticus, quia non erat prognatus ex Levi et Aaron : quare Sanctum ingredi non poterat, nec atrium sacerdotum, sed tantum atrium populi. Quare quæ de genealogia Christi, quasi oriundi ex tribu Levi ejusque sacerdotio Levitico, confinxit Faustus Manichæus apud S. Augustinum lib. 23. contra eumdem Faustum, item Theodosius Judæorum princeps tempore

Justiniani Imperatoris, quæ recitat Suidas verbo, *Jesus Christus*, à Suida et nonnullis nimis temere credita, ut somnia et errores fabulosissimos, nemo doctus non jam ridet; imo Vilalpando tom. 2. lib. 3. cap. 9. censet hoc atrium fuisse Gentium. Quis enim credat, hos negotiatores intima penetrasse, cum in extimis commode sua vendere possent? præsertim quia Christus eodem die et loco egit cum Gentibus, ut patet Joan. 12. 20. Gentiles autem non poterant ingredi atrium Judæorum, sed Gentium, quod erat ante atrium Judæorum. Hoc atrium ergo erat porticus Salomonis, puta pars orientalis porticus Salomonis in atrio Gentium, in quo vendebantur columbæ, oves, et agni immolandi in templo, quos Christus ex eo ejecit. Atrium enim Gentium erat quasi templum Gentilium, in quo proinde non decebat emi et vendi

Et ejiciebat omnes vendentes et ementes in templo.] Non in ipso die Palmarum, sed postero die : nam Marcus cap. 11. v. 11. qui exacte et sigillatim hæc Christi à Dominica Palmarum, usque ad diem Veneris, quo passus et crucifixus est, acta per dies singulos consignat, dicit *altero die* à Dominica Palmarum quo hic solemnis Christi ingressus in urbem contigit, hoc est, feria secunda, sive die Lunæ hæc à Christo in templo esse peracta. Christus ergo Dominica Palmarum solemni pompa ingressus est urbem et templum, in eoque oravit, et Deo gratias egit; deinde sub vesperam ex urbe egressus est Bethaniam cum duodecim Apostolis; ac postero die Lunæ in urbem et templum regressus, ex eo ejecit ementes et vendentes, uti narrat Marcus c. 11. v. 11. 12. et 15. Quare hic in Matthæo est hyperbaton, sive inversus historiæ ordo; voluit enim ipse cum ingressu Christi in templum jungere ejectionem ementium è templo, brevitatis studio, ne rursum ingressum Christi in templum postridie factum narrare cogeretur. Porro eos ejecit Christus è templo, id est, atrio templi, duabus de causis. Prior est, quod non deceret res illas vendi in templo, sed in foro. Templum enim est domus orationis, non negotiationis, ut ait Christus. Posterior, erat avaritia et usura sacerdotum. Hi enim per suos vel famulos, vel institores, oves, hœdos, columbas vendebant caro iis, qui illa offerre volebant in templo; præsertim peregre venientibus, et pauperibus, à quibus ob dilationem solutionis, lucrum per usuram extorquebant. Unde à Christo vocantur latrones. Ita S. Chrysostomus, et alii. Denique bis ejecit Christus ementes è templo: Primo, initio prædicationis suæ. Joan. 2. 14. Secundo, sub finem ejusdem, quatuor diebus ante mortem suam, ut patet ex hoc loco. Ita S. Chrysostomus, Augustinus, Euthymius, Theophylactus, Jansenius, Maldonatus, Toletus, et alii.

Et mensas nummulariorum (Syrus, *trapezitarum*) et cathedras vendentium columbas evertit.] *Nummulariorum*, græce, κολλυβιστῶν : *Collyba* autem, ut ait S. Hieronymus, dicuntur, quæ nos appellamus *tragemata*, vel *vilia munuscula : verbi gràtia, frixi ciceris, uvarumque passarum, et poma diversi generis; igitur quia usuras accipere non poterant collybistæ, qui pecuniam fœnerati erant, pro usuris accipiebant varias species, ut, quod in nummo non licebat, in his rebus exigerent, quæ nummis coemuntur; quasi non hoc ipsum Ezechiel prædicaverit, dicens : Usuram et superabundantiam non accipietis.* Ezech. 22.

Verisimilius Jansenius et alii ex Hesychio et Polluce censent, hos collybistas non mutasse pecuniam, sed commutasse dumtaxat monetam, ut pro aurea darent argenteam, pro majore minorem, pro peregrina domesticam; idque cum auctario et lucro; collybistæ ergo erant campsores ita dicta à κόλλυβος, id est, exigua moneta, aut nummus, quem dabant pro contrectanda pecunia.

Tropologice, nummularii sunt simoniaci, imo quivis peccatores, qui animam suam, quæ templum est Dei, suis luxuriis et sceleribus profanant, juxta illud : *An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti?* 1. Cor. 6. v. 19. Et : *Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus*, 1. Corinth. 3. 17. Ita S. Hieronymus, Origenes, et auctor Imperfecti.

Et cathedras.] Id est, *sedes*, ut vertit Syrus, in quibus sedebant venditores et venditrices columbarum : hæ enim à feminis vendi solent, quæ, quia debiles snnt, ut diu stare nequeant, hinc sedes sibi procurant, juxta illud Martialis :

> Inter femineas tota quæ luce cathedras
> Desidet.

Mirum est uni homini pauperi, qualis est Christus, omnia sacerdotum lucra in templo subvertenti, neminem eorum restitisse. Unde sanctus Hieronymus censet hoc maximum fuisse Christi miraculum; quod solus ipse potuerit *ad unius flagelli verbera tantam ejicere multitudinem, mensasque subvertere et cathedras confringere, et alia facere, quæ infinitus non fecisset exercitus. Igneum enim quiddam atque sidereum radiabat ex oculis ejus, et divinitatis majestas lucebat in facie.* Hucusque S. Hieronymus. Christus ergo hic ingentem religionis et templi ostendit zelum implevitque illud Psalmi 68. 10. *Zelus domus tuæ comedit me*, ut ait Joannes c. 2. 17.

Mystice vendunt columbas, qui pecunia vendunt gratiam Spiritus sancti, puta ordinationem, sacerdotia, et beneficia : columba enim est symbolum Spiritus sancti. Ita Origenes.

13. Et dicit eis : Scriptum est (Isaiæ 56. 7.) Domus mea, domus orationis vocabitur : vos autem fecistis illam speluncam latronum.] Arabicus, *speluncam latronibus. Latro enim est*, ait S. Hieronymus, *et templum in latronum convertit speciem, qui lucra de religione sectatur, cultusque ejus non tam cultus Dei, quam negotiationis occasio est;* quia scilicet sacerdotes hi, toti lucro intenti, honesta templi specie, quasi in spelunca latitantes, cara venditione, usuris, aliisque fraudulentis modis et artibus peregrinos et pauperes expoliabant, imo expilabant, uti faciunt latrones. *Latro enim*, ait S. Isidorus l. 10. Etymol. littera L, *insessor est viarum à latendo dictus : melius autem latro est quasi latero, quia à latere insidiatur viæ.* Et Varro lib. 6. de Lingua Latina : *Latrones*, ait, *diciti à latere, quod circa latera haberent ferrum.* Et Sextus Pompeius de Verb. signif. littera L. *Latrones*, ait, *eos antiqui dicebant, qui conducti militabant*, ἀπὸ τῆς λατρείας (id est à mercede); *at nunc viarum obsessores dicuntur latrones, quod à latere adoriantur, vel quod latenter insidientur.*

Alludit ad Jeremiæ 7. 11. ubi ait Deus : *Numquid ergo spelunca latronum facta est domus mea, in qua invocatum est nomen meum in oculis vestris? ego, ego sum : ego vidi, ait Dominus.* Puta-

bant enim hi Semiathei se suaque scelera abscondere, ne à Deo viderentur, sicut latrones abscondunt se, latentque in speluncis.

Nota : Templum dicitur domus Dei, non quasi in eo, velut in domo, Deus corporaliter inhabitet (hoc enim negat S. Paulus, Actor. 17. 24.), sed quia templum est locus deputatus ad colendum et orandum Deum, in quo Deus preces orantium exaudit : templum vero Christianorum specialiter dicitur domus Dei, quia in eo corporaliter habitat in S. Eucharistiæ Sacramento Christus Dominus, ait S. Thomas.

Tropologice, templum est domus, non confabulationis, non speculationis, non potationis, non comessationis, sed orationis. Videant ergo quam à Christo flagellandi sint, qui illud garriendo, circumspiciendo, lasciviendo, potando profanant. Nam, ut ait Beda in cap. 2. Joan. *Videbantur licite vendi in templo, quæ ad hoc emebantur, ut in eodem templo offerrentur Domino : sed nolens ipse Dominus aliquid in domo sua terrenæ negotiationis, ne ejus quidem quæ honesta putarentur, exhiberi, dispulit negotiatores injustos, et foras omnes simul cum iis, quæ negotiabantur, ejecit. Quid ergo, fratres mei, quid putamus faceret Dominus, si rixis dissidentes, si fabulis vacantes, si risu dissolutos, vel alio quolibet scelere reperiret irretitos, qui hostias, quæ sibi immolarentur, ementes in templo vidit, et eliminare festinavit?* Præsertim quia hi ementes et vendentes non degebant in ipso templo proprie, sed in atrio templi dumtaxat, imo in atrio omnibus gentibus communi, et tamen inde à Christo ejecti sunt; quid ergo faciet Christianis, in templo ipso coram V. Sacramento hæc ipsa et indigniora patrantibus?

Hinc disce quanta reverentia debeatur templo, scilicet quæ debetur domui Dei : de eo enim dicit Christus, *Domus mea;* quare sicut herus injuriam domui suæ factam, ut sibi factam persequitur et ulciscitur : sic et Christus injuriam templo illatam, sibi illatam æstimat, ac ut talem punit et vindicat. Quare apposite monet S. Augustinus in Regula : *Nemo*, inquit, *in oratorio aliquid agat, nisi ad quod factum est, unde et nomen habet.* Vide dicta Isaiæ 56. 7. et Levit. 9. in fine capitis.

14. ET ACCESSERUNT AD EUM CÆCI ET CLAUDI, ET CURAVIT EOS.] Ut per hæc miracula ostenderet se esse Messiam, imo Deum, ideoque merito hac populi acclamatione et pompa fuisse decoratum. Hæc enim miracula patraturum Messiam prædixit Isaias c. 35. v. 5. atque hæc digna erant Christo, æque ac templo : quæ proinde pro avaris pecorum venditionibus et nundinationibus Christus substituit.

15. VIDENTES AUTEM PRINCIPES SACERDOTUM ET SCRIBÆ MIRABILIA QUÆ FECIT, ET PUEROS CLAMANTES IN TEMPLO, ET DICENTES : HOSANNA FILIO DAVID, INDIGNATI SUNT.] Tum quia invidebant Christo hanc gloriam, tum quia ægre ferebant suas nundinationes et lucra è templo fuisse ejecta.

16. ET DIXERUNT EI : AUDIS QUID ISTI DICUNT? JESUS AUTEM DIXIT EIS : UTIQUE. NUNQUAM LEGISTIS, QUIA EX ORE INFANTIUM ET LACTENTIUM PERFECISTI LAUDEM?] Ps. 8. 3. Hebr. est יסדת עז *iissadta oz*, id est, *fundasti fortitudinem;* Aquila, *fundamenta jecisti potentium;* Sexta editio, *constituisti robur;* Tertullianus lib. de Anima. c. 19. *expedivisti laudem;* Syrus, *direxisti laudem;* Arabicus, *parasti laudem*, hoc est, probasti, confirmasti, perfecte laudabilem fecisti potentiam tuam, dum ex ore infantium elinguium, et necdum fari loquique potentium, laudem et gloriam tuam exprimis. Fecisti enim ut in die palmarum infantes cum populo acclamarint Christo: *Hosanna filio David.* S. Hilarius et auctor Imperfecti per infantes accipiunt pueros jam fari loquique potentes. Verius S. Chrysostomus, Euthymius et Theophylactus censent hos vere fuisse infantes fari nescios, uti hic expresse dicitur. Unde Syrus vertit, *ex ore puerulorum et infantium direxisti laudem;* ideoque addit Lucas c. 19. 40. Christum dixisse : *Si hi tacuerint, lapides clamabunt :* quo significatur divino instinctu et miraculo actos et impulsos infantes, æque ac pueros Christo acclamasse, *Hosanna*, quod non intelligebant, imo quod infantes naturaliter effari necdum poterant. Causa fuit, quam subdit Psaltes Psal. 8. *Ut destruas inimicum et ultorem*, ut scilicet per ora infantium confundas Scribas et Pharisæos Christi inimicos, doceasque ipsos esse amentes et insipientiores infantibus, qui Jesum ut Christum agnoscunt, laudant, glorificant. Sed hæc ultima Psalmi verba studio subticuit Christus, ne Scribas nimium exasperaret. Simul innuit hic Christus infantes præveniendos esse, ut, cum loqui incipiunt, doceantur pia proloqui, ac prima eorum vox sit, *Hosanna, Jesus, Maria*, etc. Sic S. Hieronymus scribit ad Blæsillam, ut Paulam filiolam (S. Paulæ quasi aviæ neptem), primum ut fari incipit, *Alleluia* effari et pronuntiare doceat; uti noster B. Franciscus Borgia, prima, cum infans esset, verba sonare *Jesus, Maria*, edoctus est, teste Ribaden. in ejus Vita. Sic Trisagion, puta, *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus sabaoth*, revelatum fuit puero rapto in aera, cum Constantinopoli grassaretur terræmotus, qui cessavit mox, ut populus à puero edoctus, Trisagion conclamavit, anno Christi 446. sub Theodosio Imperatore, teste Damasceno tract. de Trisagio. Gaudet enim Deus puris puerorum laudibus : pueri enim dicuntur à puritate, ait Varro, quod impuberes sint, et puri quasi angeli terrestres.

Arias Montanus in Psalm. 2. advertit infantes in quacumque gente vocem יה *iah* sonare, quod est nomen Dei, et abbreviatum *Jehove*, sicque nominis sui admirabilis initia et fundamenta, vel ab ipso infantium ore firmiter jacta, Deum sibi vindicare. Ibidem Arnobius negat quemquam esse hominem, qui non cum Dei notione diem primæ nativitatis intraverit, imo bruta, arbores et saxa, si loqui possent, clamatura, cunctorum Dominum Deum. Sic Plato lib. 10. de Republ. et Cicero lib. 1. de Natura deorum, docent nos cum lacte matris sugere Dei cognitionem et laudem. Lyranus distinguit triplicem puerorum Deum laudantium ordinem. Primi sunt qui laudant Deum morte, non ore, uti fuere innocentes pro Christo ab Herode occisi. Secundi, qui ore, non morte, uti fuere hi canentes Christo *Hosanna.* Tertii, qui ore simul et morte laudarunt Deum, uti fuere S. Agnes 12. annorum, S. Pancratius 12, S. Vitus, Celsus, et alii. Vide nostrum Philippum Barlaymont in Paradiso puerorum, c. 13. et 14, ubi Dei elogia et oracula ore infantium edita recenset.

Nota. Psalmus octavus, licet ad litteram loqui

videatur de magnificentia Dei, quam ostendit in creatione totius universi, in qua hominem fecit rerum omnium dominum, tamen magis proprie et profunde ad litteram loquitur de magnificentia Dei, quam ostendit in recreatione et redemptione mundi, in qua effecit Christum peccati et mortis victorem, ac mundi redemptorem et universorum Dominum, qui proinde primus est homo, et omnium hominum nobilissimus. Id patet primo, ex eo, quod Christus hic ita eum explicet, æque ac Paulus Hebr. 2. 7. Secundo, quia magnificentia tanta, quam ibi celebrat Psaltes, hominis miseriæ, qui post lapsum in peccatum jam perdidit dominatum in bestias, non ita competit ut Christo. Tertio, quia hic versiculus, *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem*, multo clarius et verius competit Christo quam aliis. Simile est Deuter. 18. 18. ut ibi dixi. Quod enim Maldonatus id de Davide explicat, quasi is respectu Goliath, cui caput amputavit, se infantem appellet, certum est eum tum vere infantem non fuisse, sed juvenem animosum et bellicosum. Unde Nicephorus in Psal. 8. *Magnificentia Dei*, inquit, *est incarnatio Verbi.*

17. Et relictis illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam, ibique mansit.] Syrus et Arabicus, *pernoctavit in Bethania.* Vide hic ingratitudinem et mutabilitatem populi : qui enim eodem mane acclamarat Christo, *Hosanna*, jam vespere ejusdem diei ob metum Scribarum Christum deserit, ita ut nemo inventus sit, qui eum ad hospitium invitaret; ideoque Christus urbe egredi coactus est, ad Martham et Magdalenam hospites suos in Bethaniam.

18. Mane autem revertens in civitatem, esuriit.] Contigit ergo hoc postridie Dominicæ palmarum, feria secunda, sive die Lunæ ; hoc est, die 11. mensis primi Nisan, quæ nostro computu est 21. Martii; nam post tres dies, puta die Veneris in Paschate, quæ tunc incidebat in diem 25. Martii, crucifixus et immolatus est Christus.

Esuriit.] Non esurie naturali, sed sponte excitata in se fame, ait S. Chrysostomus et Abulensis quæst. 103. erat enim mane, et pridie vespere Christus apud Martham cœnaverat, ut tam cito esurire non posset. Excitavit ergo hanc in se esuriem, ut per eam haberet occasionem maledicendi ficui infrugiferæ; unde et ficus in ea quæsivit, licet sciret tum tempus ficorum non esse, ut habet Marcus cap. 11. 14. erat enim die 21. Martii, ut dixi, cum nondum ficus apparent.

Nota. Hæc esuries Christi, et arefactio ficus, contigit antequam ejiceret ementes et vendentes è templo; hoc enim eodem die Lunæ, sed post ficus arefactionem effecit, ut patet ex Marco cap. 11. 14. et seq. ubi particulatim per singulos dies acta Christi consignat.

19. Et videns fici arborem unam secus viam, venit ad eam, et nihil invenit in ea nisi folia tantum, et ait illi : Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et arefacta est continuo ficulnea.] Christus maledixit ficui, eamque arefecit, ut ostenderet potestatem suam, qua posset similiter proterere et arefacere Scribas et Judæos hostes suos, si vellet : quare se ab eis mox crucem et necem passurum non invitum, sed volentem. Nota hanc Christi maledictionem non fuisse propriam, sed per catachresin abusivam ; maledictio enim hæc enim tantum significat Christum ficui precatum fuisse malum, scilicet arefactionem, quod rebus inanimis justa de causa precari licet, præsertim Christo, cujus sunt omnes omnium hominum arbores et prædia. Vide dicta Jerem. 20. 14. et Job 3. 1. Simili modo S. Franciscus maledixit junipero arbori plantatæ à B. Junipero, uno è primis sociis suis, in pœnam ejus inobedientiæ, quæ proinde nec latum quidem unguem crevit à die quo terræ infixa est, quæ etiamnum visitur Carinulæ, sive Caleni, Campaniæ felicis civitate, juxta Mondragonium, in monasterio Minorum ; dum enim B. Juniperus plantandæ huic junipero intenderet, vocatusque à S. Francisco, quousque cœptum perfecisset opus, parere detrectasset, maledixit S. Franciscus arbori, quod inobedientiæ occasio et objectum extitisset; eique præcepit, ne in posterum cresceret, idque protinus factum est, ut arbor obediens Sancto, suo malo homines doceret obedientiam. Ita Waddingus in Annal. Minorum anno Christi 1222. num. 11.

Mystice esuriit Christus, ut ostenderet famem spiritualem, quam habebat salutis Judæorum, imo peccatorum : sed quia ipsi huic fami et voto Christi non satisfaciebant, idcirco ipsos subtracto gratiæ humore, siccandos fore et maledicendos à Deo. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Hilarius, Beda et Abulensis quæst. 117.

20. Et videntes discipuli, mirati sunt dicentes : Quomodo continuo aruit ?] *Hæc ficus*, uti addunt Græca et Syrus. Contigit hoc postero die : Christus enim die Lunæ, ex Bethania regrediens in Jerusalem, maledixit ficui ; inde è templo ejiciens ementes, ibidem docuit ; vespere ex urbe regressus est Bethaniam ; postero mane diei Martis ex Bethania cum eo regredientes discipuli Hierosolymam, viderunt ficum arefactam; tumque mirantes dixerunt : *Quomodo continuo aruit?* Hæc hoc ordine contigisse patet ex Marco cap. 11. v. 19. et 20.

Symbolice, Christus maledixit ficui, quia ficus fuit arbor à Deo vetita, ex qua Adam comedens, se suosque posteros perdidit, uti viri docti probabiliter opinantur, quos citavi Genes. cap. 2. v. 9.

Allegorice, ficus arefacta notat Judæos, qui veniente Christo increduli humorem fidei et gratiæ perdiderunt, ideoque nullos bonorum operum fructus proferunt. Ita Origenes.

Tropologice, ficus foliata, sed carens ficubus, notat fideles qui habent folia professionis fidei, sed carent solis virtutum fructibus, ideoque à Christo maledicentur. Ita Origenes.

21. Respondens autem Jesus, ait eis : Amen dico vobis, si habueritis fidem (illam excellentem et efficacem instar grani sinapis, de qua cap. 17. 19.) et non hæsitaveritis, non solum de ficulnea facietis (quod jam à me factum videtis, patet ex græco), sed et si monti huic dixeritis, Tolle (scilicet te, ut sequitur : græce, ἄρθητι, id est, ut Syrus, *tollitor*, evellitor è terra) et jacta te (græc. βλήθητι, id est, *projicitor*, Syrus, *cade*,) in mare, fiet.] *Et non hæsitaveritis ;* Græc. μὴ διακριθῆτε, id est non disceptaveritis quasi dubii et hæsitantes : non discreveritis, an quod petitis sic factu facile, an difficile. Multi enim, quia putant id, quod petunt, esse arduum et difficile, hinc diffidunt se à Deo id impetraturos, ideoque non impetrant : qui vero non dis-

cernunt inter facile et difficile, cogitantes id, quod sibi est difficile, Deo esse facile; ideoque confidunt divinæ omnipotentiæ, bonitati et promissioni, qua promisit à se omnia, quæ certa fide et fiducia ab eo petimus, nos impetraturos; quare suam mentem et spem erigunt supra suam infirmitatem, eamque collocant in Deo, certo ab eo expectantes orationis suæ finem et fructum; hi impetrant quæcumque et quantumcumque ab eo postulant. *Monti huic*, Oliveti; juxta eum enim pergens in Jerusalem dixit hæc Christus. Ita Abulensis quæst. 134. Franc. Lucas, et alii. Cetera, quæ huc spectant, dixi cap. 17. 19.

Sic ob infidelitatem Turcarum, qui terræ sanctæ dominantur, Angeli ex Galilæa et Nazareth anno Domini 1291. transtulerunt domum B. Virginis, in qua ipsa, angelo nuntiante, concepit Filium Dei, in Dalmatiam; et inde anno Domini 1294 in Italiam (Lauretum) ubi sedes et caput est fidei ac fidelium; ideoque ob fidem illam innumera ibidem patrat miracula, quæ recenset noster Horatius Tursellinus in historia Lauretana.

22. Et omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis.] *Credentes*, id est, si credideritis, et confisi fueritis, vos illa à Deo impetraturos; juxta illud Jacobi 1. 6. *Postulet in fide nihil hæsitans.* Vide ibi dicta.

Præclare S. Bernardus serm. 15. in Psal. *Qui habitat;* tropologice explicans illud Dei ad Josue cap. 1. *Quemcumque locum calcaverit pes vester, vester erit: Pes vester*, ait, utique *spes vestra est; et quantumcumque ista processerit, obtinebit; si tamen in Deum tota figatur, ut firma sit, et non titubet.* Ratio à priori est Dei liberalitas et munificentia, quæ non patitur se spe nostra vinci, sed eam longe superat et transcendit.

23. Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentem principes sacerdotum, et seniores populi, dicentes: In qua potestate hæc facis? Et quis tibi dedit hanc potestatem?

In qua potestate.] Græce ἐξουσίᾳ, id est, auctoritate, q. d. Quis dedit tibi jus et auctoritatem docendi in templo, ex eoque ejiciendi ementes et vendentes, ac populum convocandi, ut tibi quasi doctori et Messiæ acclamet Hosanna?

24. Respondens Jesus, dixit eis: Interrogabo vos et ego unum sermonem: quem si dixeritis mihi, et ego vobis dicam in qua potestate hæc facio.] Vulgo dicitur:

Non litem solvit, qui litem lite resolvit.

Sic enim malæ fidei causidici, cum causæ suæ diffidunt, aliam causam litemque intexunt, ut tergiversentur et condemnationem suffugiant. Sic et hæretici cum argumentis Catholicorum respondere nequeunt, alia argumenta eis objiciunt, ut hæresis et ignorantiæ suæ effugium quærant. At Christus non ita hic agit, sed interrogationem aliam interserit, ex qua pendebat quæstionis à Scribis propositæ solutio. q. d. Mihi non creditis, dicenti me ex Deo potestatem accepisse: credite ergo Joanni Baptistæ, qui mihi testimonium perhibuit, me à Deo ad hæc peragenda esse missum.

25. Baptismus Joannis unde erat? e coelo, an ex hominibus? Christus per baptismum Joannis, ejus de se testimonium, doctrinam, omnemque prædicationem intelligit. Est synecdoche. Est hoc Christi argumentum appositum ad Scribas, et irrefragabile, q. d. Vos quæritis à quo potestatem habeam, à Deo, an ab hominibus? Ego vicissim quæro à vobis, à quo prædicandi et baptizandi potestatem habuit Joannes Baptista, à Deo, an ab hominibus? Si ille istam à Deo habuit, uti omnes confitentur, ergo et ego eamdem à Deo habeo; hoc enim de me testificatus est Joannes, docens se esse servum, me autem Messiam filium Dei, idque cum vos hac de re legatos ad eum ex professo misissetis, sciscitatum ab eo an ipse esset Messias? Joan. cap. 1. v. 20. et 26.

E coelo.] A Deo profectus. Ubi nota. Hebræi per metonymiam, qua continens pro contento ponitur, Deum vocant שמים *scamaim*, id est, cœlum. Hoc secuti Græci Poetæ Saturni Patrem οὐρανόν vocarunt, uti Latini cœlum. Ita Caninius de Nominib. Hebraic. cap. 2. Hinc Judæi cœlum et astra pro Deo coluerunt: unde Christiani à Christianismo ad Judaismum olim apostantes dicti sunt cœlicolæ; contra quos extant rescripta Theodosii et Honorii Imperat. lib. 18 de Judæis et cœlicolis. Vide Baronium anno Domini 408. Hinc et de Judæis canit Poeta:

Qui puras nubes et cœli numen adorant.

Cœlum enim sua vastitate, pulchritudine, motu, ornatu, influxu, omnes rapit in sui admirationem: unde cœlum dicitur quasi cœlatum stellis et sideribus, ait Sipontinus: licet Varro lib. 4. de Lingua Latina cœlum à κοῖλον, id est cavo, derivet, quod sua cavitate omnes res creatas complectatur. Hinc Deus est quasi Atlas cœli et mundi, de quo Virgil. lib. 6. Æneid.

Ubi cœlifer Atlas
Cœlum humeris torquet, stellis ardentibus aptum.

Quocirca multæ gentes cœlum ut Deum coluerunt. Unde Cicero lib. 2. de Divinat. *Ego*, ait, *Deum genus esse semper dixi, et dicam, cœlitum.* Idem in Somnio Scipionis: *Et grates tibi ago, summe sol, vobisque reliqui cœlites.* Et Plinius lib. 7. cap. 33. *Divinitas*, ait, *et quædam cœlitum societas nobilissima ex feminis in Sybilla fuit.* Audi et S. August. lib. 10. de Civit. cap. 1. *Et ipsos deos non ob aliud appellant cœlicolas, nisi quod cœlum colant, non utique venerando, sed inhabitando tanquam cœli quosdam colonos.* Denique cœlum est thronus Dei, ac sedes majestatis et gloriæ ejusdem, æque ac SS. Angelorum et hominum beatorum.

Hinc disce cœlum ambire, cœlum suspirare, terram et terrena despicere, ac dicere cum nostro S. Ignatio: *Quomodo sordet mihi terra, cum cœlum aspicio!* Qui enim cœlum ambit, paradisum ambit, felicitatem ambit, beatam æternitatem ambit, Deum cœlitum ambit: *O Israël, quam magna est domus Dei, et ingens locus possessionis ejus!* Baruch 3. 24. Vide ibi dicta.

At illi cogitabant inter se, dicentes.] Græce, διελογίζοντο, id est, cogitabant et conferebant inter se, deliberantes quid Christo responderent, quasi anxii et perplexi.

26. Si dixerimus, E coelo, dicet nobis: Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus, Ex hominibus, timemus turbam; omnes enim habebant Joannem sicut Prophetam.]

QUARE ERGO NON CREDIDISTIS ILLI?] Asserenti me esse Messiam, suadentique ut per pœnitentiam vos præparetis ad meam gratiam et salutem. *Timemus turbam*, scilicet *ne lapidet nos*, ut addit Lucas cap. 20. v. 5. *Sicut Prophetam* : τὸ *sicut*, est nota veritatis, non similitudinis, q. d. Omnes habebant Joannem, ut verum magnumque Prophetam, ideoque à Deo missum : Propheta enim, legatus, vates et interpres est Dei. Sic Joannis 1. de Christo dicitur : *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre :* ubi τὸ *quasi* veritatem notat, non similitudinem, q. d. Vidimus gloriam ejus, ut vere unigeniti Filii Dei, sive ejus qui verus et unigenitus erat Dei.

27. ET RESPONDENTES JESU, DIXERUNT : NESCIMUS.] Mentiuntur, quia viderant vitam Joannis, æque ac prædicationem sanctissimam et divinam, morte pro castitate obita, et martyrio jam obsignatam; sed improbitas mavult mentiri, quam falsitatis argui, et improbitatis convinci.

AIT ILLIS ET IPSE : NEC EGO DICO VOBIS IN QUA POTESTATE HÆC FACIO.] q. d. Non vultis ad meam quæstionem respondere, quare nec ego respondebo ad vestram; quia ex mea pendet vestra solutio. Sed vos dicitis illam vos nescire, et mentimini. Ego dico me scire nolleque dicere, ac veritatem dico, ut vestram proterviam confundam et contundam. Hoc enim responso Christus Scribis os obturavit, ut quasi mures silerent, nec ultra hiscere auderent. Unde S. Hieronymus, *Ostendit*, ait, *illos scire, sed respondere nolle; et se nosse, sed non dicere, quia quod sciunt tacent.*

28. QUID AUTEM VOBIS VIDETUR?] Christus per sequentem parabolam Scribas et Pharisæos dicentes se nescire, an baptismus Joannis esset è cœlo, an ex hominibus, coarguit summæ improbitatis et pervicaciæ; quod, cum vellent haberi filii Dei, tamen Joannem à Deo missum recipere noluerint, nec ejus prædicationi crediderint, et pœnitentiam egerint. Porro Christus hic, ait Chrysostomus, *reos ipsos judices facit, magna fiducia justitiæ, ubi adversario causa committitur; utitur autem parabola ut non intelligant, quomodo contra se sententiam dicant.*

HOMO QUIDAM HABEBAT DUOS FILIOS, ET ACCEDENS AD PRIMUM, DIXIT : FILI, VADE HODIE, OPERARE IN VINEA MEA.

29. ILLE AUTEM RESPONDENS, AIT : NOLO; POSTEA AUTEM, PŒNITENTIA MOTUS, ABIIT.

30. ACCEDENS AD ALTERUM, DIXIT SIMILITER. AT ILLE RESPONDENS, AIT : EO, DOMINE; ET NON IVIT.

31. QUIS EX DUOBUS FECIT VOLUNTATEM PATRIS? DICUNT EI : PRIMUS. DICIT ILLIS JESUS : AMEN DICO VOBIS, QUIA PUBLICANI ET MERETRICES PRÆCEDENT VOS IN REGNUM DEI.

32. VENIT ENIM AD VOS JOANNES IN VIA JUSTITIÆ, ET NON CREDIDISTIS EI : PUBLICANI AUTEM ET MERETRICES CREDIDERUNT EI; VOS AUTEM VIDENTES, NEC PŒNITENTIAM HABUISTIS POSTEA, UT CREDERETIS EI.

Parabola hæc explicatione vix indiget, quia eam Christus applicat et explicat. Nimirum primus filius initio nolens obedire patri, sed mox facti pœnitens, obediens et vadens operatum in vinea, notat publicanos et meretrices, qui primo suis sceleribus voluntatem et legem Dei repulerunt, sed postea ad Joannis prædicationem resipuerunt, et pœnitentiam egerunt, ac caste justeque juxta legem Dei vixerunt. Secundus filius dicens patri se iturum in vineam, sed fallens, nec vadens, notat Scribas et Pharisæos, qui legem Dei semper in ore habebant, quasi ejus studiosissimi et religiosissimi observatores; cum tamen reipsa eam non implerent, sed contra eam libidines, rapinas, usuras, etc., committerent. Quare gravem in se Dei offensam et iram provocaverunt, tum per ipsa scelera, tum per suam hypocrisim et ementitam legis simulationem. Videri enim volebant esse zelotæ legis, cum essent ejus prævaricatores. Hæc enim hypocrisis et duplicitas animi valde Deum irritat.

PRÆCEDENT.] Græc. προάγουσιν, in præsenti, id est, *præcedunt*, q. d. Publicani et meretrices vos, ô Scribæ, præcedunt, id est, ante vos eunt in via Dei et virtutis, tenduntque ad cœlum per fidei, pœnitentiæ et mutationis vitæ exemplum, ideoque reipsa præcedent, et ante vos introibunt in regnum cœlorum, quod nunquam vos scelerati introibitis : introire tamen possetis, si velletis pœnitere et mores mutare. Sic c. 5. 20. *Minimi in regno cœlorum* vocantur, impii et reprobi ab eo excludendi.

IN VIA JUSTITIÆ.] Syrus, *in via rectitudinis incedens*; hoc est, agens vitam perfecte justam, rectam, sanctam et irreprehensibilem.

NEC POENITENTIAM HABUISTIS.] Id est, egistis; græce, οὐ μετεμελήθητε, id est, non pœnituistis, non resipuistis.

Mystice, publicani et meretrices denotant Gentes, quæ primo idolis et vitiis servierunt; deinde, per Apostolorum prædicationem conversæ, Deum et virtutes coluerunt. Pharisæi et Scribæ notant Judæos, qui videbantur Deum colere, sed revera eum spreverunt, dum Christum ab eo missum aspernati sunt, et in hac perfidia mentem obstinarunt. Unde de his parabolam hanc interpretantur S. Hieron. Chrysost. Origenes, S. Athanasius, Beda, Euthymius, Maldonatus, Jansenius, et alii passim.

Tropologice, ostendit Christus, ait S. Chrysostomus, meliores esse populares et plebeios, qui aliquando convertuntur, quam sacerdotes, qui nunquam.

Tropologice, Primo filio similes sunt Christiani communes et laici, qui sanctitatis desiderio impulsi servant consilia Evangelica, etsi ex voto et professione ad ea non obligentur. Secundo filio similes sunt sacerdotes, monachi, et Religiosi, qui vota paupertatis, castitatis et obedientiæ Deo nuncuparunt, sed ea deinde violant.

33. ALIAM PARABOLAM AUDITE. HOMO ERAT PATER FAMILIAS, QUI PLANTAVIT VINEAM, ET SEPEM CIRCUMDEDIT EI, ET FODIT IN EA TORCULAR, ET ÆDIFICAVIT TURRIM, ET LOCAVIT EAM AGRICOLIS, ET PEREGRE PROFECTUS EST.

34. CUM AUTEM TEMPUS FRUCTUUM APPROPINQUASSET, MISIT SERVOS SUOS AD AGRICOLAS, UT ACCIPERENT FRUCTUS EJUS.

35. ET AGRICOLÆ, APPREHENSIS SERVIS EJUS, ALIUM CECIDERUNT, ALIUM OCCIDERUNT, ALIUM VERO LAPIDAVERUNT.

36. Iterum misit alios servos plures prioribus, et fecerunt illis similiter.

37. Novissime autem misit ad eos filium suum, dicens : Verebuntur filium meum.

38. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se : Hic est hæres, venite, occidamus eum, et habebimus hæreditatem ejus.

39. Et apprehensum eum ejecerunt extra vineam, et occiderunt.

40. Cum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis ?

41. Aiunt illi : Malos male perdet; et vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis.

Christus hanc parabolam contra Scribas et Pharisæos adversarios suos intorquens, mutuatur eam ex Isaiæ cap. 5. 1. ut illi pondus addat, quod ipsos premat et convincat. Isaias enim ibidem illa usus est, et eadem Christum usurum prædicit, uti hic Christus ea utitur. Sic enim c. 5. incipit Isaias : *Cantabo dilecto meo* (Christo incarnando) *canticum patruelis mei vineæ suæ : vinea facta est dilecto meo in cornu filii olei*, id est, in cornu oleato, hoc est, in Judea, quæ robusta et alta est ut cornu, ac fertilis et pinguis est instar olei. Fuse hæc explicui Isaiæ 5. quare ibi dicta hic summatim repetam, et paucis totam parabolam perstringam.

Primo, homo plantans vineam, est Deus fundans Ecclesiam, sive Synagogam, juxta illud psal. 79. 9. *Vineam de Ægypto transtulisti, ejecisti gentes* (ex Chananæa, ibique) *plantasti vineam*, id est, Synagogam, sive populum Judæorum.

Secundo, sepes, torcular et turris erecta in vinea, significant Deum Ecclesiæ suæ abunde de omnibus rebus necessariis providisse, distincte tamen per sepem grammatice murum Hierosolymæ, cum S. Hieronymo : item fortes principes, uti fuere David et Machabæi, ait Interlinearis. Theologice angelorum custodiam, cum Origene, S. Ambrosio et Hieronymo; vel legem, cum auctore Imperfecti, et S. Irenæo lib. 4. cap. 70. accipe. Unde pro *sepem circumdedit ei*, Syrus vertit, *undequaque obvallavit eam maceria.*

Torcular est altare, quo victimarum sanguis exprimebatur. Ita Origenes, S. Hieron., Beda, Theophyl., Euthym. Dicitur autem fodisse torcular, quia olim exscindere aut fodere solebant lacunas ; vel, ut ait Marcus cap. 12. v. 1. *lacum*, quo vinum novum ex uvis in torculari expressum excipiebant, uti patet Isaiæ cap. 5. 2. Tropologice torcular, ait S. Hieronymus, notat Martyres. Unde psalm. 8. 80. et 83. inscribuntur in titulo, *Pro torcularibus.* S. Hilarius vero censet notari Prophetas, in quos ubertas Spiritus sancti ferventius influxit. S. Chrysostom. autem per torcular accipit verbum Dei, quod premit et cruciat hominem contradicente carne.

Turris vineæ, id est, Synagogæ, erat templum Hierosolymitanum, Deique cultus in eodem. Ita Origenes, Chaldæus, S. Hilarius, Beda, Theophyl., Euthymius. Mystice turris erant Prophetæ, doctores et pastores, æque ac reges et principes populi; hi enim quasi è turri erant speculatores populi. Ita iidem. Unde S. Hilar. Turris, ait, notat eminentiam legis, quæ et in cœlum proveheret, et ex qua speculari Christi adventus posset.

Tertio, coloni vineæ erant principes populi : horum enim est populum regere et excolere ; operari in vinea, est justitiam facere, ait sanctus Chrysostomus.

Quarto, peregre profectus est Deus, quia, ut ait Origenes, cum legem et pacta Judæis dedisset, apparens eis in monte Sina, postea eis non apparuit quasi alio profectus.

Quinto, tempus fructuum, id est, observationis legis et Dei cultus erat tempore Davidis, Salomonis, Josaphat, Ezechiæ, Josiæ, etc. cum Judæi quiete sibi et Deo vivere poterant et debebant. Aut potius hoc tempus agebatur jugiter, quia jugiter Deo servire et bonorum operum fructus producere tenebantur. Unde Maldonatus censet hoc pertinere ad emblema et ornatum parabolæ.

Sexto, servi à Deo in vineam, id est, ad Synagogam missi, ut fructus ejus colligerent, fuere Isaias, Jeremias, Ezechiel, ceterique Prophetæ, quos Judæi ut vitiorum suorum castigatores occiderunt, ac nonnullos, ut Jeremiam, lapidarunt. Misit autem eos secundo, et plures prioribus, ut sua diligentia et charitate vinceret colonorum improbitatem. Unde S. Chrysost. *Per singulos, ait, gradus malitiæ Dei misericordia addebatur, et per singulos gradus misericordiæ Dei, Judæorum malitia crescebat.* Quocirca Deus tandem misit ad eos filium suum, puta Christum jam incarnatum, quem Scribæ velut Synagogæ hæredem pariter occiderunt et crucifixerunt extra civitatem, id est, extra Jerusalem in monte Calvariæ, ut ipsi Synagogæ præessent et dominarentur, ex eaque se ditarent et magnificarent. Pro *verebuntur filium meum*, Syrus vertit, *erubescent propter filium meum.*

Tropologice, vinea cuique excolenda est anima, Pastori est parochia, Episcopo diœcesis, regi regnum, magistratui respublica, ut fructus bonorum operum et virtutum proferat. Sepes sunt leges et statuta ; custodes sunt angeli : turris est ratio, meditatio, providentia : torcular est mortificatio, tribulatio, crux. *Servus mittitur,* ait Rabanus, *cum lex, psalmus, aut prophetia legitur; ejicitur, cum contemnitur, vel blasphematur ; hæredem occidit qui Filium Dei conculcat, et spiritui gratiæ contumeliam facit; vinea alii datur, cum gratiam à superbo spretam humilis accipit.*

Porro homo plantans vineam, est Deus, qui homo dicitur, ait S. Chrysostomus, similitudine, non veritate : natura Dominus est, benevolentia pater, juxta illud Isaiæ c. 5. *Vinea Domini sabaoth domus Israel est.*

Aiunt illi (Scribæ) : Malos male perdet.] Dices : Marcus et Lucas asserunt Christum id dixisse; quomodo ergo Matthæus idipsum attribuit Scribis ? Respondetur cum S. Chrysostomo et Euthymio, primo Scribas id dixisse, deinde Christum idipsum repetiisse et confirmasse eo modo et gestu, ut inde ac ex antecedentibus et sequentibus (ut recte advertit Abulensis quæst. 200.) satis Scribæ id de se dici intelligerent, ac tunc eos subjunxisse, *absit*, ut habet Lucas c. 19.

Malos male perdet.] Malos scilicet vineæ, id est, Ecclesiæ colonos, puta Scribas cum suis asseclis, qui Prophetas et Christum occiderunt,

perdet Deus per Titum et Vespasianum in hac vita, ac per dæmones in gehenna.

Et vineam suam locabit aliis agricolis (Apostolis, eorumque successoribus) qui reddant ei fructum temporibus suis.] Fructus hic vineæ, id est, Ecclesiæ Dei, patet in conversione totius orbis ad Christi fidem et sanctitatem, ac præsertim in constantia tot millium Martyrum et virginum; prædicitur enim hic reprobatio Judæorum, et conversio Gentium, uti docet Christus v. 43.

Moraliter disce hic, quod, sicut vinea producit bonas uvas, etiamsi mali sint ejus coloni, ita Ecclesia ejusque fideles producant bona virtutum opera, etiamsi subinde mali sint ejus pastores et doctores, uti erant Scribæ. Plura tamen et majora proferent, si pastores sint boni, uti patuit in Apostolis, quorum virtutes Apostolicas imitati primi fideles excelluere in castitate, charitate, patientia, omnique virtute. Id repræsentat emblema Zeuxis, pictoris insignis. Hic enim pinxit puerum cum canistro uvarum ita scite et belle, ut aves falleret : aves enim ad illas quasi ad veras uvas advolabant, easque mordicabant ut iis vescerentur; tum Zeuxis verecunde : Melius, ait, pinxi uvas, quam puerum, quia ad uvas advolant, et puerum astantem quasi pictum non timent aves : ita pastores et custodes Ecclesiæ subinde pravi sunt praveque expicti; at uvæ, id est, opera plebis melius habent, et speciosiora sunt : custodum, id est, pastorum incuria accidit ut avium, id est dæmonum, fiant præda, ab iisque devorentur.

42. Dicit illis Jesus : Nunquam legistis in Scripturis : Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli : A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris.] Citat Christus Psalm. 177. v. 22. ubi David de Christo loquitur et prophetat, idque sciebant Scribæ : unde intellexerunt se hac sententia à Christo, æque ac à Davide notari et taxari : sensus enim est, q. d. Scribæ, sacerdotes et Pharisæi quasi architecti Synagogæ, id est, Ecclesiæ Judaicæ, Christum ut lapidem inutilem ab ea rejecerunt, imo ut illi contrarium damnarunt et occiderunt; Scribas enim, quos superius vocavit operarios et agricolas, nunc vocat ædificatores, ait S. Hieronymus. Sed hic lapis à Judæis reprobatus, à Deo *factus est in caput anguli*, id est, positus est in capite anguli, factusque est lapis capitalis et omnino fundamentalis Ecclesiæ, isque angularis, ut scilicet duos parietes Gentium et Judæorum in se velut angulo jungeret et connecteret, in eadem Ecclesiæ fabrica et domo; ita S. August., S. Basilius, Euthymius, Cassiodorus, Abulensis, Jansenius, Maldonat. ceterique Patres et Interpretes, vel hic, vel in psal. 117. 22. Imo S. Petrus epist. 1. c. 2. v. 6. et seq. ubi fuse hunc locum explicui. Crebro enim in Scriptura fabrica Ecclesiæ comparatur ædificationi domus, quæ solido fundamento, v. g. petræ inædificatur. Sic enim Ecclesia inædificatur et incumbit Christo; Christus ergo est prima Ecclesiæ petra, qui hoc nomen cum reipsa communicavit S. Petro; ut post Christum esset petra Ecclesiæ, ac deinde ceteris Apostolis, quos pariter constituit fundamenta Ecclesiæ, ut patet Apocal. 21. 19. Ephes. 2. 20. et alibi. Porro arroganter, æque ac inepte et impie Calvinus asserit se esse hunc lapidem, utpote qui reprobatus à Papa et Ecclesia Romana, factus sit fundamentum sectæ Calvinicæ. Ita superbus ille thraso audet se æquiparare Christo, imo Christo suffurari suum oraculum et titulum. Verum det ipse signa, quibus se ad hoc à Deo missum esse doceat : det, inquam, miracula, prophetias, Scripturas, quæ dedit Christus. At nunquam ea dedit, nec unquam dabit; ergo ipse Ecclesiæ non reformator est, sed deformator.

43. Ideo dico vobis, quia auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus.] Regnum Dei in Evangelio passim vocatur Ecclesia, quia in ea regnat Deus in fidelibus per fidem et gratiam, eosque deducit ad regnum cœleste, ut in eis regnet per gloriam.

Ecce hic est quasi ἐπιμύθιον, sive postparabola et affabulatio, in qua Christus tres parabolas jam à se allatas, scilicet primam de duobus filiis, uno obediente, altero inobediente; secundam de vinea, cujus coloni occiderunt servos et filium heri; tertiam de lapide reprobato, qui factus est in caput anguli, clare explicat et applicat ipsis Scribis et Judæis eorum asseclis, q. d. Vos, ô Scribæ, estis filii Deo Patri inobedientes, quia me Filium ejus unigenitum ab eo missum persequimini : vos pariter estis coloni vineæ, qui me ejus hæredem occidetis. Vos denique estis ædificantes Synagogam, qui me quasi lapidem ab ea rejicitis, sed Deus me faciet basin et fundamentum Ecclesiæ suæ, qui eam à vobis auferet et transferet ad Gentes, qui avide me recipient et colent, ideoque gratia et gloria à me donabuntur. Omnes enim hæ Christi parabolæ eo tendunt, ut significent reprobationem Judæorum et electionem Gentium, eo quod Judæi repulerint Christum, quem Gentes acceptarunt. Hisce parabolis Christus ita pupugit Scribas, ut ei crucem pararint.

44. Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur : super quem vero ceciderit, conteret eum.] Syrus, *dissipabit eum*, q. d. Qui restiterit Christo, eumque persecutus fuerit, uti facitis vos, ô Scribæ, frustra id faciet, ac sibi in animo, æque ac in corpore perniciem accerset : ita tamen, ut adhuc per pœnitentiam reparari et restaurari possit.

Super quem vero ceciderit.] Hic lapis : id est, cui Christus totus gravi sua ultione incubuerit, v. g. damnandis in die judicii (uti vos, ô Scribæ, nisi pœniteatis, damnabimini), huic nulla superit spes eum reparandi et restaurandi : sicut si lapis grandis in testam decidat, eam in minutissima frusta comminuit, ut nullo modo reparari et redintegrari queat. Minatur ergo Christus hic Scribis æternum et irreparabile excidium, puta gehennæ incendium. Ita S. Augustinus lib. 1. Quæst. Evang. q. 30. Abulensis, Barradius, Jansenius, Maldonatus, et alii. Audi S. August. *Cadunt super eum, qui modo contemnunt, vel injuriis afficiunt : cadet vero super eos, cum veniet in judicium perditurus, ut sint impii tanquam pulvis, quem projicit ventus.*

45. Et cum audissent principes sacerdotum et Pharisæi parabolas ejus, cognoverunt quod de ipsis diceret.

46. Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas : quoniam sicut Prophetam eum habe-

BANT.] Cognoverunt Scribæ partim ex ipsis psalmi verbis, partim ex dictis et gestibus Christi hæc ab eo contra se dici, unde frementes et frendentes in eum, volebant eum capere et torquere, sed metuentes turbam, id facere non sunt ausi. Ecce ita paulatim Christus per reprehensiones Scribarum stravit sibi viam ad crucem et mortem : hanc enim post tres dies ei intulere Scribæ. Ita impletum est consilium Dei de redimendis hominibus per Christi mortem.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

CHRISTUS PRIMO, DAT PARABOLAM INVITATORUM AD NUPTIAS, ET NON HABENTIS IN EIS VESTEM NUPTIALEM. SECUNDO, VERS. 15. PHARISÆIS QUÆRENTIBUS, AN LICEAT CENSUM DARE CÆSARI, RESPONDET : REDDITE QUÆ SUNT CÆSARIS CÆSARI, ET QUÆ SUNT DEI DEO. TERTIO, VERS. 23. SADDUCÆIS NEGANTIBUS RESURRECTIONEM, EAMDEM PROBAT. QUARTO, VERS. 34. LEGISPERITO ROGANTI QUOD SIT MAGNUM LEGIS MANDATUM, RESPONDIT ESSE HOC : DILIGES DEUM EX TOTO CORDE TUO. QUINTO, VERS. 42. QUÆRENS A PHARISÆIS QUOMODO DAVID CHRISTUM FILIUM SUUM VOCET DOMINUM, EORUM EX SILENTIO IGNORANTIAM COARGUIT, EISQUE OS OBTURAT.

1. ET respondens Jesus, dixit iterum in parabolis eis, dicens : 2. Simile
factum est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo.
3. Et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias, et nolebant venire.
4. Iterum misit alios servos, dicens : Dicite invitatis : Ecce prandium
meum paravi, tauri mei et altilia occisa sunt, et omnia parata : venite
ad nuptias. 5. Illi autem neglexerunt : et abierunt, alius in villam suam,
alius vero ad negotiationem suam : 6. reliqui vero tenuerunt servos ejus,
et contumeliis affectos occiderunt. 7. Rex autem, cum audisset, iratus est : et missis
exercitibus suis perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succendit. 8. Tunc ait servis
suis : Nuptiæ quidem paratæ sunt; sed qui invitati erant, non fuerunt digni. 9. Ite ergo ad
exitus viarum, et quoscumque inveneritis, vocate ad nuptias. 10. Et egressi servi ejus in
vias, congregaverunt omnes quos invenerunt, malos et bonos : et impletæ sunt nuptiæ
discumbentium. 11. Intravit autem rex, ut videret discumbentes : et vidit ibi hominem
non vestitum veste nuptiali. 12. Et ait illi : Amice, quomodo huc intrasti, non habens
vestem nuptialem? At ille obmutuit. 13. Tunc dixit rex ministris : Ligatis manibus et pe-
dibus ejus, mittite eum in tenebras exteriores : ibi erit fletus et stridor dentium. 14. Multi
enim sunt vocati, pauci vero electi. 15. Tunc abeuntes Pharisæi, consilinm inierunt ut
caperent eum in sermone. 16. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicentes :
Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces, et non est tibi cura de ali-
quo : non enim respicis personam hominum : 17. dic ergo nobis quid tibi videtur : licet
censum dare Cæsari, an non? 18. Cognita autem Jesus nequitia eorum, ait : Quid me
tentatis, hypocritæ? 19. ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium.
20. Et ait illis Jesus : Cujus est imago hæc, et superscriptio? 21. Dicunt ei : Cæsaris. Tunc
ait illis : Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo. 22. Et audientes
mirati sunt, et relicto eo abierunt. 23. In illo die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt
non esse resurrectionem : et interrogaverunt eum, 24. dicentes : Magister, Moyses dixit :
Si quis mortuus fuerit, non habens filium, ut ducat frater ejus uxorem illius, et suscitet
semen fratri suo. 25. Erant autem apud nos septem fratres : et primus, uxore ducta, de-
functus est : et non habens semen, reliquit uxorem suam fratri suo. 26. Similiter secundus
et tertius usque ad septimum. 27. Novissime autem omnium et mulier defuncta est.
28. In resurrectione ergo cujus erit de septem uxor? omnes enim habuerunt eam. 29. Res-

pondens autem Jesus, ait illis : Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei. 30. In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei in cœlo. 31. De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est à Deo dicente vobis : 32. Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed viventium. 33. Et audientes turbæ, mirabantur in doctrina ejus. 34. Pharisæi autem audientes quod silentium imposuisset Sadducæis, convenerunt in unum : 35. et interrogavit eum unus ex eis legis doctor tentans eum : 36. Magister, quod est mandatum magnum in Lege? 37. Ait illi Jesus : Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua. 38. Hoc est maximum, et primum mandatum. 39. Secundum autem simile est huic : Diliges proximum tuum, sicut teipsum. 40. In his duobus mandatis universa lex pendet, et Prophetæ. 41. Congregatis autem Pharisæis, interrogavit eos Jesus, 42. dicens : Quid vobis videtur de Christo? cujus filius est? Dicunt ei : David. 43. Ait illis : Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens : 44. Dixit Dominus Domino meo : Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? 45. Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est? 46. Et nemo poterat ei respondere verbum : neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.

1. Et respondens (pergens respondere Scribis, eorumque incredulitatem confutare) Jesus, dixit iterum in parabolis (per parabolas, parabolice) eis, dicens : Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo.] q. d. Similiter agitur in regno cœlorum, id est, in Ecclesia militante in terris et tendente in cœlum, perinde ac si rex faceret nuptias filio suo, etc. Nam alioqui regnum cœlorum directe et præcise non est simile homini regi, sed humano regno. Vide canonem 28. Fuse hanc parabolam pertractat S. Gregorius homil. 38. in Evang.

2. Similis est hæc parabola illi quam recenset Lucas cap. 14. 16. Unde Maldonatus censet hanc esse eamdem cum illa : Matthæum enim hic non servasse ordinem historiæ. Verius S. Aug. l. 2. de Consensu Evang. c. 71. S. Gregorius, S. Thomas, Jansenius et alii censent aliam esse hanc parabolam ab illa Lucæ; vel certe eamdem, sed bis aliterque repetitam; conferenti enim utramque patet plura in iis esse diversa. Nam, ut alia taceam, Lucas asserit illam à Christo dictam in domo Pharisæi, Matthæus vero hic publice in templo, ut patet ex cap. 21. 23. Rursum Lucas nuptias has cœnam vocat; Matthæus vero prandium : nisi respondeas cum S. Gregorio homil. 38. jam citata, ipsum prandium cœnam vocari, quod apud antiquos hora nona, quæ ad vesperam et cœnam vergit, prandium fieret.

3. Et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias, et nolebant venire.

4. Iterum misit alios servos, dicens : Dicite invitatis : Ecce prandium meum paravi, tauri mei et altilia occisa sunt, et omnia parata : venite ad nuptias.

5. Illi autem neglexerunt : et abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam.

6. Reliqui vero tenuerunt servos ejus, et contumeliis affectos occiderunt.

7. Rex autem cum audisset, iratus est : et missis exercitibus suis perdidit homicidas illos.

Pro *nuptias*, Syrus vertit semper, *convivium*, scilicet nuptiale, nimirum prandium, ut explicat v. 4. Pro *negotiationem*, Syrus vertit, *mercaturam;* pro *iratus est*, *excanduit;* pro *veste nuptiali*, vertit, *vestem convivialem.*

Tota parabola sic est explicanda et applicanda.

Primo, homo rex est Deus Pater : filius regis sponsus, est Filius Dei incarnatus, puta Jesus Christus, cujus sponsa est Ecclesia : utriusque nuptiæ inchoatæ sunt in Christi incarnatione : in ea enim Christus humanam naturam sibi hypostatice, et per eam Ecclesiam, id est, ceteros homines fideles, quasi sponsam mystice sibi despondit per gratiam; sed in cœlo hæ nuptiæ consummabuntur per gloriam. Ita Origenes, S. Hilarius, S. Hieron., S. Gregorius et alii. Unde Tropologice, Origenes : Nuptias, ait, intellige conjunctionem Christi cum anima; partum vero et proles, bona opera.

Secundo, Deus Pater Christo fecit nuptias, id est, nuptiale convivium, cum in Judæa, totoque mundo per Christum proposuit mensam Evangelicæ doctrinæ et Sacramentorum, præsertim Eucharistiæ. Ita Origenes, Euthymius, auctor Imperfecti.

Tertio, ad has nuptias à Deo primo per Mosen et Prophetas, quasi Dei servos invitati fuere Judæi, tum ante, tum post incarnationem Christi; ut eam futuram, vel jam factam crederent : itaque in Christum sperantes, pœnitentes et supplicantes ab eo gratiam, justitiam et salutem consequerentur. Ita S. Hieron., Gregor., Origen., Theophyl.

Quarto, tauri et altilia in genere tantum significant convivium opipare esse apparatum, quæ dogmatum Evangelii magnitudinem significant, ait S. Hieronymus, æque ac Sacramentorum, ac præsertim Eucharistiæ.

Porro *altilia* non sunt alites, id est, volucres et aves, sed tauri, vituli, ceteraque animalia, quæ saginantur, ut pinguescant, dicta sunt altilia ab alendo, quasi alitilia vel alita, ait sanctus Gregorius. Græce enim est σιτιστὰ, id est, alitilia, saginata, uti vituli, oves et boves lacte et rapis saginantur, ut impinguentur : σιτίζω enim

est alio, nutrio, pasco; et σιτεύω, est sagino et frugibus pinguefacio. Unde Arabicus vertit, *et vituli mei saginati jam occisi sunt;* græc. τεθυμένα, id est, immolati sunt. Olim enim (uti etiamnum) nuptias à sacrificio auspicabantur, ac nuptialia convivia epulis victimisque in sacrificio mactatis et immolatis agebantur. Sic et nuptiale Christi convivium, quod hic parabolice describitur, à sacrificio crucis sumpsit initium. Symbolice S. Gregorius per tauros accipit patres veteris testamenti, qui ex permissione legis, inimicos suos virtutis corporeæ cornu feriebant. q. d. Patrum mores aspicite, et remedia vitæ vestræ cogitate. Altilia vero sunt, inquit, Patres novi testamenti, à terrenis ad sublimia contemplatione sublevati. Chrysostomus autem: Altilia, ait, sunt Prophetæ; tauri, qui Prophetæ fuerunt et sacerdotes: ut enim tauri gregis duces, ita sacerdotes principes populi. S. Hilarius insuper: Tauri, ait, sunt Martyres, qui tanquam hostiæ immolati; altilia, homines spiritales tanquam cœlesti pane saginati. Denique Origenes: Prandium, ait, est Dei eloquium; quæ fortia sunt, tauri; quæ suaviora, saginata vocantur.

Quinto, ager et villa, in quem abiere invitati, negligentes invitationem, significant bona temporalia, quæ Judæos à fide et lege Christi bonisque cœlestibus ab eo promissis avocarunt, ideoque ipsi Dei servos, id est, Apostolos primosque fideles, imo ipsum Christum occiderunt. Quocirca Deus misit Titum et Vespasianum qui Judæos quasi homicidas perdidit et occidit, ac civitatem, id est, metropolim eorum, puta Jerusalem cum templo Salomonis, quod erat orbis miraculum, succendit. Ita S. Chrysost. S. Hieron. Euthym. et alii.

Alludit Christus in hac convivii sui parabola ad Isaiæ cap. 25. vers. 6. *Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc, convivium pinguium, convivium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ.* Et ad c. 30. 22. *Et panis frugum terræ erit uberrimus et pinguis: pascetur in possessione tua in die illo agnus spatiose: et tauri et pulli asinorum, qui operantur terram, commistum migma comedent.* Vide utrobique dicta. Hinc disce, Christum in Ecclesia jugiter nobis apponere opiparum spirituale convivium sacræ doctrinæ et gratiæ, multipliciter conditum sacris lectionibus, concionibus, exhortationibus, ac innumeris Apostolorum, Martyrum, Confessorum, Virginum in omni virtutum genere exemplis, crebra oratione, meditatione, et Sacramentorum, præsertim Eucharistiæ (quæ *frumentum est electorum, et vinum germinans virgines*, ut ait Zachar. cap. 9. 17.) sumptione frequenti; S. Missæ sacrificii, cum tanto SS. ministrorum, altarium, templorum ornatu, ac musicorum et organorum cœlesti quasi harmonia, celebratione, et aliis plurimis, quæ mentem fidelium spiritalibus deliciis pascunt, oblectant, inebriant, ut christianismus piis non aliud sit quam juge festum et epulum; juxta illud Isaiæ 66. 23. *Et erit mensis ex mense* (festum neomeniæ continuum) *et sabbatum ex sabbato.*

Denique Christus ipse jam incarnatus, perenne est fidelium pabulum et gaudium: ipse enim per incarnationem non tantum omnia gratiæ suæ dona, sed et totum seipsum quantus quantus est, adeoque suam deitatem realiter illis communicat, imo gustandam, comedendam fruendamque exhibet, juxta illud Joan. 6. 51. *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi: si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.* Hac de causa Isaias, delicias et felicitatem Ecclesiæ novæ ex Christo incarnato obventuram prænuntians, passim exultat et jubilat, omnesque Christianos ad jugiter exultandum et jubilandum invitat, ut patet c. 2. c. 7. c. 30. c. 35. c. 60. c. 61. c. 62. et seq. Videat ergo Christianus, præsertim Sacerdos et Religiosus, ut hisce epulis mentem pascat et satiet, ac in sanctitate et justitia serviens Christo, perpetim cum eo dissuavians vitam agat jucundam, lætam, beatam, ac felicitatem perennem hic inchoet et prælibet, quam mox perficiet et consummabit in cœlo. Hinc pariter discat, quam insipientes sint illi, qui hisce epulis cœlestibus præferunt terrenos agros et villas, hoc est porcorum siliquas, regum deliciis.

8. Tunc ait servis suis: Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui invitati erant, non fuerunt digni.] Est hæc altera et posterior pars parabolæ invitatorum. *Tunc*, scilicet cum invitati, puta Judæi, nollent venire ad mensam nuptialem Evangelicæ doctrinæ Christi, eo quod illa *non fuerunt digni*, quia scilicet illam contemnendo, eadem se fecerunt omnino indignos: *ait* rex, scilicet Deus, *servis suis*, puta Apostolis:

9. Ite ergo ad exitus viarum, et quoscumque inveneritis, vocate ad nuptias.] Pro *exitus viarum*, Arabicus, *strata viarum* vertit. Græce est, διεξόδους ὁδῶν, id est, decursus, digressus, transitus, exitus, permeationes viarum. q. d. Perambulate et percurrite omnes vias omnesque viarum flexus, angulos, fines et terminos; nullus sit angulus, nullus finis viarum, quem non permeetis, hoc est, omnes mundi vias, ô Apostoli, perambulate, totum orbem, omnesque Gentium regiones obite, ut iis evangelizetis Christi fidem et gratiam, ad eamque omnes omnino gentes et homines vocetis. Jubet enim Apostolis, ut ab invitatis, id est Judæis, Evangelium transferant ad omnes Gentes; unde subdit:

10. Et egressi servi (Apostoli) ejus in vias.] Idem ergo sunt *exitus viarum* quod *viæ*, sive ductus et flexus viarum. Sic Aristoteles lib. de Mundo διεξόδους πλανητῶν, vocat cursus lunæ ceterarumque stellarum errantium permeationes, errores, gyros et flexus. Jubet ergo Christus Apostolis, ut omnes gentes et regiones, adeoque ultimos terræ fines adeant, iisque Christum evangelizent: iuxta illud: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* Psal. 18. Mystice, servi sunt angeli præpositi Gentium conversioni, ait Origenes.

Symbolice, *Viæ* Primo, sunt errores varii et contrarii, sectæque Gentium, quos dispulerunt Apostoli. Ita Remigius. Secundo, S. Chrysost. Viæ, inquit, sunt variæ professiones hominum in mundo, ut Philosophiæ, militiæ, etc. Jubet ergo cujuscumque conditionis homines invitari ad fidem. Tertio, *Via*, ait S. Hilarius, *est tempus sæculi; jubentur ergo ire ad exitus, quia omnibus retroacta donantur.* Quarto S. Gregorius: Viæ, ait, sunt actiones; exitus, defectus: plerumque enim facile conveniuntur, quibus prospere non succedit.

Congregaverunt omnes quos invenerunt, bonos

Et malos.] Hoc est emblema parabolæ, tantumque significat universim omnes homines, sine discrimine vocatos esse ad fidem Christi.

Et impletæ sunt nuptiæ discumbentium.] Impleta est Ecclesia omnium gentium et fidelium numero et copia.

Intravit autem rex ut videret discumbentes,] Eosque lustraret et examinaret. Hoc fiet, cum Deus veniet ad judicium universale in fine mundi, ut omnes examinet, judicet, præmiet vel puniat, beet vel condemnet. Ita Origenes, S. Chrysostomus, et alii.

Et vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali.] Arabicus, *veste nuptiarum;* Syrus, *veste conviviali.* Vestis nuptialis, id est, munda, pretiosa et splendida, non est fides, ut volunt hæretici: omnes enim in hoc Ecclesiæ convivio habebant fidem, imo non nisi per fidem in illud ingredi poterant; ergo vestis hæc est charitas morumque probitas et sanctitas : vita enim pura et sancta est instar vestis mundæ, et cycladis splendidæ, ex virtutibus et bonis operibus contextæ, quæ mire hominem exornat. Ita S. Hieronymus, Hilarius, Chrysostomus, Tertullianus, et alii. Unde S. Gregorius, non habentem vestem nuptialem, explicat fidem habentem, non opera charitatis, per quam Dominus ad sociandæ sibi Ecclesiæ nuptias venit. S. Augustinus vero lib. 2. contra Faust. c. 19. explicat suam, non Domini gloriam quærentem. S. Hilarius autem. Vestis nuptialis, ait, est gratia Spiritus sancti, et candor habitus cœlestis, qui bona interrogatione confessionis susceptus, usque in cœlestem cœtum immaculatus est reservandus. S. Hieronymus denique ait, Opera quæ complentur ex lege et Evangelio, novi hominis efficiunt vestimentum.

Porro plures in die judicii à Christo reperientur fideles, carentes hac veste charitatis et sanctitatis, unus tamen dumtaxat nominatur, tum quia obiter hoc tantum et quasi παρέργως additur. Scopus enim Christi proprius et directus est, hac parabola, uti et præcedentibus tantum significare, reprobatis Judæis incredulis vocandas ad Christum esse Gentes : tum quia hic unus, omnes illi similes significat : hic enim unus est instar omnium, sive exemplar et speculum cunctorum impiorum : tum denique ut significet, ne unum quidem impium in die judicii latere posse, vel impune abiturum.

12. Et ait illi : Amice (Syrus, *socie mi*) quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem?] Vox *amice* significat Deum hæc impiis dicturum, non ex odio et studio condemnationis, sed amice ex zelo justitiæ. Addit S. Hieronymus: Amicum vocat, quia invitatus fuit ad nuptias, ideoque eum impudentiæ arguit, quod amice invitatus ad nuptias, rustice venerit sine veste nuptiali. Unde S. Gregorius hom. 38. *Mirandum est*, inquit, *quod hunc et amicum vocat et reprobat, ac si apertius dicat : Amice, et non amice, amice per fidem, sed non amice per operationem.*

At ille obmutuit.] Quia ibi locus negandi non est, ait S. Hieronymus : nam Deus ibi *illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium :* juxta illud, *Scrutabor Jerusalem in lucernis.* Sophon. 1. 12. Unde S. Gregorius 38. in Evang. *Obmutuit*, inquit, *quia in illa districtione ultimæ increpationis omne argumentum cessat excusationis, quippe quia ille foris increpat, qui testis conscientiæ intus animam accusat.*

13. Tunc dixit rex ministris.] Angelis suis, ut patet Matth. 13. 39. unde Daniel de iis c. 7. ait : *Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.*

Ligatis manibus et pedibus ejus.] Est emblema, significans damnatos non posse resistere Dei sententiæ et ultioni, nec quidquam boni deinceps posse facere, perinde ac si manus et pedes, imo os et mentem, judicium et voluntatem, haberent colligata. Nam, ut ait S. August. lib. 11. de Trinit., *pravarum voluntatum implicatio, est vinculum.* Et S. Gregorius homil. 38. *Tunc*, ait, *ligat pœna, quos modo à bonis operibus ligavit culpa*, etc.; *qui ergo nunc sponte ligantur in vitio, tunc in supplicio ligantur invite.* Glossa vero : Singula, ait, membra pœnis subjicientur, quæ hic singulis servitiis servierunt.

Mittite eum in tenebras exteriores : ibi erit fletus et stridor dentium.] Qui (dentes) de edacitate gavisi sunt, ait Gloss. Interl., ex S. Greg. De his dixi cap. 8. v. 12. Apposite S. Gregorius : *Interiores tenebræ*, ait, *sunt cæcitas cordis; exteriores tenebræ, æternæ damnationis nox.*

14. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.] Quia rejecti sunt omnes primi qui invitati venire noluerunt, puta omnes Judæi Christo increduli, quo proprie spectat hæc parabola, uti et præcedentes cap. 20. et 21. Ad hæc rejectus est unus ille ex iis qui vocati venerunt, sed intravit non habens vestem nuptialem, qui omnes fideles impios repræsentat. Quia enim Christus proprie hic illos significare non intendebat, hinc suffecit ei per unum hunc obiter indicare, non omnes qui venerunt, sive qui Christo crediderunt, fore salvandos, sed eos dumtaxat qui fidem veste nuptiali, id est, charitate, sanctisque operibus ornarint, ceteros vero rejiciendos. Ita Glossa, Maldon. et alii. Hæc Christi sententia magnum cuique injicere debet timorem; nemo enim scit an electus sit an reprobus. Satagere ergo quisque debet, ut per bona opera certam suam electionem et vocationem faciat, uti monet sanctus petrus.

Exemplum dat S. Gregorius hic hom. 38. tres amitas suas, quarum prima, scilicet Tharsilla, cum in sancta virginitate egisset, à S. Felice Pont. avo suo jam beato, in cœlum evocata est, cum ei diceret : *Veni, quia in hac te lucis mansione suscipio.* Unde illa sursum respiciens, Jesumque videns, clamansque : *Recedite, recedite, Jesus venit,* spiritum ei tradidit æterna vita beandum. Secunda vero Æmiliana, à sorore sua Tharsilla in cœlum ad festum Epiphaniæ evocata, cum illa de tertia sorore Gordiana sollicita replicaret : *Et si sola venio, Gordianam cui dimitto?* ab ea tristi vultu audivit : *Veni, Gordiana enim inter laicas deputata est :* quæ proinde mox oblita virginalis suæ consecrationis, honoris et pudoris, villicum suum accepit in maritum. Addit alterum exemplum monachi, qui irreligiose vixerat, ac moriens draconi ad devorandum traditus fuit; sed precibus fratrum liberatus, conversus dignam egit pœnitentiam, ideoque inter electos recenseri meruit.

15. Tunc abeuntes Pharisæi, consilium inierunt, ut caperent eum in sermone.] Pro *cape-*

rent, Græc. est, παγιδεύσωσιν, id est, *illaquearent:* παγίδες enim sunt laquei; Syrus vertit *aucuparentur*. Sicut enim aucupes capiunt aves laqueo, sic vafri capiunt simplices captiosa quæstione. q. d. Quæsi erunt Pharisæi captiosas quæstiones, quas proponerent Christo, ut quidquid responderet reprehensionem incurreret, itaque sua responsione se quasi illaquearet, eaque capi et redargui posset, ac reus læsæ majestatis vel humanæ vel divinæ perageretur: *Bicipiti complexione insidiantes*, ait S. Augustinus lib. 1. contra Crescon. c. 17, *ut quodlibet eligens caperetur. Si licere responderet, tanquam reus esset adversus populum Dei: si autem diceret, non licere, tanquam Cæsaris adversarius perimeretur.*

16. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicentes: Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo: non enim respicis personam hominum.

Cum Herodianis.] Syrus, *cum iis qui erant de domo Herodis*, id est, qui erant Herodis fautores, familiares, domestici.

Secta hæc erat Judæorum, Romano Cæsari ejusque tributo faventium, ita dicta à primo Herode Ascalonita infanticida, qui totus erat Cæsarianus, utpote rex Judææ à Romano senatu et Cæsare Augusto creatus, quique, ut ait Josephus, tributis Cæsaris in Judæa præerat. Ita S. Hieronymus, Origenes, et alii. Addunt S. Epiphanius lib. 1. hæresi 20. Tertullianus lib. de Præscript. S. Hieronymus Dialogo contra Luciferianos, et ex iis Baronius in Apparatu Annalium, Herodianos fuisse sectarios sive hæreticos Judæorum, qui Herodem Ascalonitam censebant esse Messiam, sive Christum à Prophetis promissum, eo quod viderent in ipso defecisse sceptrum de Juda, juxta oraculum Jacobi, Genes. 49. 10. Avide hos adulatores adjuvit fovitque Herodes; ideoque occidit infantes in Bethlehem ut interficeret Christum, ne alius quam ipse haberetur Christus: atque ea de causa magnificentissimum Judæis exædificavit templum veteri destructo, quod cum templo Salomonis certare videbatur, ut docet Josephus lib. 15. Antiquit. cap. 14. Audi S. Hieronymum sectas Judæorum breviter enarrantem Dialog. contra Lucifer. *Taceo de Judaismi hæreticis, qui ante adventum Christi legem traditam dissiparunt; quod Dosithœus Samaritanorum princeps, Prophetas repudiavit; quod Sadducœi ex illius radice nascentes, etiam resurrectionem carnis negaverunt; quod Pharisœi à Judœis divisi propter quasdam observationes superfluas, nomen quoque à dissidio susceperunt; quod Herodiani Herodem regem suscepere pro Christo.* Idem censent Theophylactus et Euthymius hic, ac Philastrius lib. de Hæresibus; nisi quod hi pro Herode Ascalonita substituant ejus filium Herodem Antipam, qui patri mortuo succedens, jam tum regnabat, et Joannem Baptistam occidit, ac Christum veste alba indutum illusit. Verum quod Antipas à Judæis habitus sit Messias, nec Josephus, nec Hegesippus, nec quis alius veterum meminit, imo diserte negat hic S. Hieronymus.

Herodianos ergo hosce Pharisæi (qui in contrariam partem, scilicet Herodem non esse Messiam, nec Cæsari Romano dandum esse tributum, quasi vindices legis Mosaicæ et libertatis Judaicæ, propendebant, ut patet ex Josepho 18. Antiquitatum, cap. 1.) subornant, ut cum discipulis suis eant ad Jesum, quasi novum Judææ Prophetam et doctorem; eique quæstionem hanc de tributo Cæsari dando, illo tempore inter se controversam proponant, ut ille litem dirimat; sed hac fraude et astuto consilio, ut, si Christus asserat dandum esse Cæsari tributum, plebis Judaicæ invidiam incurrat; si neget, in Cæsaris et Romanorum iram ac reatum incidat, qui in eum quasi seditiosum et perduellem manus injiciant, eumque vita mulctent. Erat ergo cornuta et captiosa hæc quæstio, ac dilemma biceps.

Magister.] Hebr. *rabbi*. Rabbi autem significat non solum legis doctorem, quales sunt Rabbini, sed etiam virum primarium auctoritate præditum, potentem et principem. Ficte adulantur Christo: nam eum vocant magistrum, cujus nolunt esse discipuli, quem magisterio, fama et vita privare moliuntur.

Scimus, quia verax es, et viam, id est legem, Dei in veritate doces.] Lex enim est via, qua tendimus ad Deum, ejusque gratiam et gloriam; lex enim docet quid Deo placeat, quid velit à nobis fieri, ut illi grati simus, ab eoque justificemur et beemur.

Et non est tibi cura de aliquo.] Non metuis iras Herodis, nec potentiam Cæsaris, ut hoc metu impediaris ne verum respondeas, et pro Judæis tuis sententiam feras, etiamsi per hoc scias te offensam Herodis et Cæsaris incursurum, uti Herodis adulterium castigans Baptista, ejus offensam incurrere non detrectavit. Putabant enim ipsi omnino quod Christus pro Judæis, utpote fidelibus, contra Cæsarem, utpote infidelem, sententiam ferret. Ita S. Chrysost. *Adulatione*, inquit, *putant eum ita inflare et audacem reddere, ut contra institutas leges, et præsentem rerum statum quidpiam dicat*, etc., ut scilicet *Cæsarem offendat affectatæ rebellionis suspicione.*

Non enim respicis personam (Syrus, *faciem*) hominum.] Ut videas an facies vel persona sit divitis et principis, an pauperis et plebeii, ac principi adulando pro eo respondeas, plebemque condemnes; sed clausis quasi oculis sententiam pro veritate et justitia pronunties, dicasque: *Amicus Cæsar, sed magis amica veritas.* Unde Arabicus vertit, *non respicis in faciem hominis.* Græcum enim πρόσωπον et personam et faciem significat, quia ex facie persona quælibet dignoscitur.

17. Dic ergo nobis quid tibi videtur: licet censum (Syrus, *pecuniam capitatim*: censum enim solvebant singula capita) dare Cæsari, an non?] Judæi, utpote populus fidelis Deoque devotus, abhorrebant à Gentilibus quasi idololatris, ideoque multi eorum censebant non licere Judæis Cæsarem agnoscere pro Domino, eique tributum pendere, eo quod solus Deus esset eorum Dominus, cui decimas et annuum censum solvebant: Cæsarem intellige, non Augustum, utpote jam vita functum, sed Tiberium, Augusti ex Livia uxore privignum et successorem, jam tum regnantem ab annis octodecim, ut patet Lucæ 3. 1.

Porro occasio hujus questionis proponendæ Christo, fuit, quod sub id tempus Judas quidam Galilæus docuerit, non licere Judæis subesse et dare tributum Romanis utpote Gentilibus;

Christus autem et Apostoli erant Galilæi (Christus enim conceptus et educatus est in Nazareth: unde Nazarenus et Galilæus est cognominatus) ideoque dogmatis et erroris Judæ Galilæi, quasi civis sui, à Judæis fuere insimulati: atque hac de causa ipsi errorem hunc sæpe à se amoliti sunt et confutarunt, ut dixi Actor. 5. 37. Audi sanctum Hieronymum in c. 3. ad Titum, v. 1. *Hoc præceptum*, inquit, *propterea puto ab Apostolo editum, quia Judæ Galilæi per illud tempus dogma adhuc vigebat, et habebat plurimos sectatores, qui inter cetera hoc quasi probabile proferebat, ex lege nullum debere Dominum, nisi solum Deum, vocari, et eos qui ad templum decimas deferrent, Cæsari tributa non reddere. Quæ hæresis in tantum creverat, ut etiam Pharisæorum et multam partem populi conturbaret, ita ut ad Dominum quoque nostrum referretur hæc quæstio: Licet Cæsari dare tributum an non? Quibus Dominus prudenter cauteque respondens, ait: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo. Cui responsioni S. Paulus congruens docet, principibus et potestatibus credentes debere esse subjectos.*

18. Cognita autem Jesus nequitia (græce πονηρία, id est, *malitia*, qua fraudulenta simulatione volebant eum Romanis necandum objicere) eorum, ait: Quid me tentatis, hypocritæ?] Simulatis enim vos amicos, et religionis ac bonæ conscientiæ studiosos, ut sciatis quid recte et juste ex lege Dei in hoc casu agere debeatis, cum sitis inimici mei æque ac Dei, et meum sanguinem sitiatis, eumque fraudulenter et dolose mihi extorquere satagatis. *Prima,* ait S. Hier., *virtus respondentis est cognoscere interrogantis mentem*, illique responsionem accommodare. Hi enim Pharisæi et Herodiani quasi hypocritæ, *blandiuntur*, ait auctor Imperfecti, *ut perdant*: Christus vero eos increpat, ut salvet. *Utilior enim est Deus iratus, quam homo propitius.*

19. Ostendite mihi numisma census (q. d. Ostendite mihi nummum, quem pro censu et tributo Cæsar à singulis capitibus exigit. Unde Syrus pro censu vertit, *argenti capitis;* Arabicus, *ostendite mihi figuram denarii.*) At illi obtulerunt ei denarium.] Dices: Ex c. 17. 17. liquet Judæos pro censu solvisse didrachmum, sive dimidium sicli: denarius autem Romanus, unius dumtaxat erat drachmæ, eratque id quod nunc est Julius Romanus, vel Regalis Hispanicus, qui Romæ decem baiocos; Antverpiæ, quinque stuferos valet: quare denarius erat dimidia pars didrachmi, et quarta pars sicli: siclus enim valebat quatuor Julios. Respond. didrachmum commoditatis causa fuisse divisum in duos denarios, ac singulos pro censu solvisse duos denarios, hoc est, didrachmum. Ita Jansenius, Maldonatus et alii: nisi malis denarium hunc fuisse duplicem, ideoque fuisse didrachmum, sicut duplicem Regalem 10. stuferorum vocamus etiam Regalem. Denique videtur Tiberius, uti et ceteri Imperatores, ejus pretii denarium cudi jussisse, quem vellet sibi à Judæis in censum dari, quia, ut ex Lampridio docet Baronius, solebant Romani cudere numismata eo pretio et pondere, quo illa sibi volebant in tributum pendi, quod pro ratione temporum et necessitatum mutabatur, et aliquando erat majus, aliquando minus.

20. Et ait illis Jesus: Cujus est imago hæc et superscriptio?] Græce, ἐπιγραφή, quod Interpres in Marco vertit, *inscriptio*. Solent enim nummi insigniri tam nomine, quam imagine vel effigie principis, qui eos cudit. Unde Arabicus vertit, *cujus est figura hæc et inscriptio?*

21. Dicunt ei, Cæsaris.] Tiberii, qui tunc imperabat. Sciebat jam ante id Christus, sed interrogat, ut ex ore eorum eliciat responsum, quod in eos intorqueat, illosque convincat. Cæsaris cognomen primo datum est Julio Cæsari, à quo ad sequentes Imperatores transiit. Audi S. Isidorum libr. 9. Etymol. cap. 3. *Cæsarum nomen à Julio cœpit, qui bello civili commoto, primus Romanorum singularem obtinuit principatum. Cæsar autem dictus, quod cæso matris suæ mortuæ utero, prolatus eductusque fuerit; vel quod cum cæsarie natus sit, à quo et Imperatores sequentes Cæsares dicti, eo quod comati essent.* Servius vero, et Spartianus, et ex iis Carolus Sigonius lib. de Nomin. Rom. *Cæsar*, inquit, *dictus ab elephanto primum cæso: nam lingua punica Cæsar elephas dicebatur; quare in quibusdam argenteis nummis apud me videre est, ab altera parte elephantem cum hac inscriptione*, Cæsar, *ab altera autem instrumenta quibus elephantos Romani perimebant.*

Tunc ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo.] q. d. Quandoquidem vos, ô Judæi, jam Cæsari subjecti sitis, ideoque ejus moneta passim utamini, alioqui ea non usuri, cum à Gentium ritibus et symbolis prorsus abhorreatis, cumque Cæsar non nisi temporalia, scilicet denarium sua effigie et nomine inscriptum, quasi suum à vobis sibi deposcat; non tam date, quam *reddite* ei denarium suum pro censu: spiritualia vero, scilicet cultum et pietatem, date Deo hæc enim jure suo Deus sibi exigit; ita fiet, ut nec Deum, nec Cæsarem offendatis.

Nota, Christum nolle hic disputare, an Judæi juste Romanis sint subditi factique vectigales, et tributarii; an vero injuste et tyrannice. Anceps enim hæc erat quæstio. Prima enim facie negativa pars, scilicet quod non juste, videtur verior. Pompeius enim qui primo Judæam Romanis subjecit, fecitque vectigalem, vocatus fuit dumtaxat ab Hyrcano et Aristobulo fratribus (nepotibus Simonis pontificis, qui fuit frater Judæ Machabæi) de principatu et pontificatu Judææ inter se contendentibus, ut litem inter eos dirimeret: quo jure ergo, iis exclusis, principatum Judææ ab eis ad Romanos transtulit? Hoc enim est jus Turcicum, nam Turca vocatus in auxilium à Christianis principibus inter se dissidentibus, utrumque occupat et subjugat. Penitius tamen rem gestam inspicienti, affirmativa pars probabitur, scilicet Pompeium et Romanos jure justi belli occupasse Judæam. Cum enim Pompeius litem adjudicasset Hyrcano, idque juste, utpote seniori, ideoque Judææ principatum cum pontificatu illi assignasset; Aristobulus frater ejus junior, ut utrumque dolo et vi occuparet, Hierosolymam Judææ metropolim insedit, suisque asseclis et militibus implevit, qui Hyrcano et Pompeio restiterunt. Quare Pompeius vi urbem expugnavit, eamque Hyrcano consentiente Romanis subjecit. Hyrcanus enim solus eam tueri et retinere nequivisset, unde se suaque tradidit Pompeio. Accessit deinde consensus seniorum et potiorum Judæorum, qui malebant Romanis subesse quam Hyrcano et Aristobulo.

Videbant enim sine Romanis rempublicam Judæorum abituram in schismata et seditiones, cum et hi fratres inter se summe dissentirent, et cives ab utroque, uti narrat Josephus lib. 24. Antiquit. c. 5. et sequent. Unde S. Hieronymus : *Et erat*, inquit, *in populo magna seditio, dicentibus illis pro securitate et quiete, quia Romani pro omnibus militarunt, debere tributa persolvi : Pharisæis vero, qui sibi applaudebant in justitia, è contrario nitentibus, non debere populum Dei (cui decimas solveret et primitias daret, et cetera, quæ in lege scripta sunt) humanis legibus subjacere.*

Denique Romanis favebat præscriptio : jam enim ipsi ab annis fere centum pacifice et bona fide, populo Judæorum tacente, taciteque consentiente, possederant Judæam; quare præscriptione hac videbantur juste occupare dominium Judææ. Rursum in dubio melior est conditio possidentis : unde in dubio nemo possessione sua privandus est. Quare Pharisæis, si Romanos hac possessione privare volebant, incumbebat onus probandi et evincendi ipsos injuste occupasse Judæam, esseque malæ fidei possessores. Quod cum facere non possent, Romani suam possessionem juste retinebant : accusatore enim non probante crimen, reus absolvitur : actori enim incumbit probatio criminis; reo sufficit, si crimen neget. Actores autem hic erant Pharisæi, rei vero Romani, quos Pharisæi possessione suâ depellere volebant. Christus ergo hoc dominium Romanorum in Judæos, et tributum eis impositum hic non vult examinare, an justum sit, an injustum; sed præsupponit factum in se quasi justum, utpote tot titulis jam dictis roboratum et confirmatum : quia Pharisæi in quæstione hac census Romanis dandi, suæ immunitati ab hoc censu non prætendebant justitiam, sed religionem et pietatem, scilicet non licere nec decere, ut populus Dei (qualis erant soli Judæi) Cæsari Gentili et idololatræ subsit, pendatque tributum. Unde in sua quæstione, quam Christo proponunt, non dicunt : An obligamur dare censum Cæsari? sed *licet censum dare Cæsari, an non?* q. d. Nobis videtur id non licere, quia hoc videtur cedere in Dei contemptum, Judæorum dedecus, et religionis fideique injuriam. Ita ipsi; sed Christus respondet contrarium, scilicet non esse Deo et fidei injurium, nec gentis fidelis vilipendium, si populus Dei subsit Gentili Cæsari, ipsosque Judæos commode, utiliter et honeste posse tam Deo, quam Gentili principi subesse et obsequi, si cuique reddant quod debent; idque prudenter facturos, ne vel Deum vel Cæsarem contra se concitent, ut Gentem totam quasi sibi rebellem evertat, uti paulo post ob eamdem causam fecere Titus et Vespasianus Romani Imperatores; præstat enim nummum dare, quam vitam et omnia perdere.

Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo.] q. d. Cæsari date didrachma, quod jure suo pro censu à vobis exigit ad sustinenda reipublicæ onera, ac præsertim ad alendos milites, qui vos ab incursu hostium tueantur; Deo vero date didrachma, decimas, oblationes et victimas, ait S. Hieronymus, Levitico præscriptas, quas ipse supremi dominii jure à vobis, quasi creaturis et fidelibus suis sibi deposcit. *Nec enim ex eo quod reddit quis Cæsari quæ Cæsaris sunt, impeditur reddere Deo quæ Dei sunt*, ait Origenes. Alia enim sunt jura Cæsaris, alia Dei, sed sibi neutiquam adversa vel contraria : nec enim politia adversatur religioni, nec vicissim religio politiæ. Quare cum Tiberius Cæsar apud vos regnet, vosque illi sitis subditi, ut patet ex eo, quod ipse apud vos habeat jus cudendi monetam, imo jus cudendi numisma census, puta denarium eo pretio et pondere quo ipsi visum fuerit : idcirco vos, et monetam et numisma census à Tiberio Cæsare quasi Principe vestro recipientes, hoc ipso profitemini vos ipsi esse subditos et vectigales, ideoque eidem debere pendere numisma census ab eo cusum et indictum. *Quod ore locutus est Christus*, ait sanctus Bernardus epist. 42. *opere implere curavit. Conditor Cæsaris non cunctatus est Cæsari reddere censum*, Matth. 17. 26. Audi Tertullianum l. de Idololatria c. 15. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo, id est, imaginem Cæsaris Cæsari, quæ est in nummo, et imaginem Dei Deo, quæ in homine est, ut Cæsari quidem pecuniam reddas, Deo temetipsum.* Et S. Chrys. *Tu autem cum audis reddenda esse Cæsari quæ sua sunt, illa solum dici non dubita, quæ pietati et religioni nihil officiunt; nam quod fidei ac virtuti obest, non Cæsaris, sed diaboli tributum et vectigal est.* Et S. Hilarius : *Si enim nihil quod Cæsaris est penes nos resederit, conditione reddendi ei, quæ sua sunt, non tenebimur. Porro autem si rebus illius incubamus, si jure potestatis suæ utimur extra querelam injuriæ est redhiberi Cæsari quod Cæsaris est.* q. d. Si vultis esse immunes à tributo, renuntiate omnibus quæ possidetis, uti ego feci et Apostoli, ubi enim nihil est, ibi nihil juris habet Cæsar : si autem vestra retinere vultis, ac inter ea numismata à Cæsare cusa, et vobis quasi subditis ab eo indicta ad sustinenda reipublicæ onera, tunc omni jure æquum est, ut illa quasi sua illi reddatis.

Politice, Christus hic tacite monet Cæsares et principes, ut suis contenti, Dei et Ecclesiæ negotiis sese non ingerant. Sapienter et pie Constantinus Magnus Imperator, teste Eusebio in ejus Vita l. 4. c. 24. ad Ecclesiæ Præsules : *Vos*, ait, *intra Ecclesiam Episcopi, ego extra Ecclesiam Episcopus constitutus sum à Deo.* Et Valentinianus senior : *Mihi*, ait, *qui unus è numero laicorum sum, non licet me ejusmodi negotiis interponere.* Ejus vero filius Valentinianus junior, cum matris Justinæ Arianæ impulsu ecclesiam pro Arianis posceret à S. Ambrosio (ut ipse refert Epistol. 33. ad Marcellinam sororem) ab eo audivit : *Noli te gravare, Imperator, ut putes te in ea, quæ divina sunt, imperiale jus habere. Noli te extollere, sed si vis diutius imperare, esto Deo subditus : scriptum est : Quæ Dei Deo, quæ Cæsaris Cæsari. Ad Imperatorem palatia pertinent, ad sacerdotem Ecclesiæ : tibi mœnium jus concessum est, non sacrorum.* Et Hosius Cordubensis ad Constantium Imp. Arianum : *Ne te*, inquit, *immisceas Ecclesiasticis, neque nobis in hoc genere præcipe, sed potius ea à nobis disce. Tibi Deus imperium commisit, nobis quæ sunt Ecclesiæ concredidit.* Theodosius junior epist. ad Concil. Ephesinum : *Nefas est*, inquit, *qui SS. episcoporum catalogo adscriptus non est, eum Ecclesiasticis negotiis et consultationibus se immiscere.*

Moraliter docet nos hîc Christus, prudentiam, ut apud captiosos ita sapienter loquamur, et sermonem temperemus, ut neutram partem offen-

damus; sed inter duas aquas natemus, ac inter Scyllam et Charybdim enatemus.

Tropologice, sanctus Hilarius : *Deo etiam ea quæ Dei sunt, reddere nos oportet, id est, corpus et animam et voluntatem; numisma autem Cæsaris in auro est, in quo est ejus imago depicta; Dei autem numisma, homo est, in quo est Dei imago figurata; ideo divitias vestras date Cæsari, Deo autem innocentiæ vestræ conscientiam servate.* Sic et Origenes: *Deo*, ait, *reddenda sunt quæ virtutis sunt, Cæsari quæ politiæ et census.* Et sanctus Augustinus libr. 1. contra epist. Parmen. c. 7. *Deo*, ait, *reddendus est christianus amor, regibus humanus timor.* Sanctus Bernardus vel quisquis est auctor, libr. de Passione Domini cap. 3. *Reddite*, ait, *Cæsari denarium, Cæsaris habentem imaginem; reddite Deo animam, quam ad imaginem et similitudinem suam creavit, et justi fueritis.* Vide S. Bernardum tract. de Quadruplici debito, quo Deo obstringimur.

Symbolice, auctor serm. ad Fratres in eremo apud sanctum Augustinum tomo 10. serm. 7. *Tunc*, ait, *reddimus ea quæ sunt Cæsaris Cæsari, cum Sanctis impendimus duliam eis debitam, et quæ sunt Dei Deo, cum Deo tribuimus latriam illi soli propriam.*

Denique S. August. in Sententiis, sentent. 15. hæc recte applicat votis et voventibus : *Quisquis*, ait, *bene cogitat quæ voveat Deo, et quæ vovendo persolvat, seipsum voveat et reddat. Hoc exigitur, hoc debetur. Imago Cæsaris reddatur Cæsari, imago Dei reddatur Deo.* Id jubet Psaltes dicens : *Vovete et reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu ejus affertis munera*, Psal. 75. 12.

22. ET AUDIENTES MIRATI SUNT, ET RELICTO EO ABIERUNT.] Mirati sunt sapientiam et dexteritatem Christi, quâ è laqueo hoc, qui Pharisæis videbatur inevitabilis et inextricabilis, tam facile se extricavit, illumque in Pharisæorum sibi insidiantium collum retorsit, eoque ipsos se captantes constrinxit, juxta illud Psalm. 9. 16. *Laqueo illo quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.* Pharisæi enim et negabant censum Cæsari et cultum Deo, ut patebit cap. 23. eos ergo tacite perstringit taxatque Christus, et utrumque eis faciendum edicit ; quia *non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum*, Proverb. 21. 30.

23. IN ILLO DIE ACCESSERUNT AD EUM SADDUCÆI (de quibus dixi cap. 3. vers. 7.) QUI DICUNT NON ESSE RESURRECTIONEM, ET INTERROGAVERUNT EUM.] Hi audierant Christum docere resurrectionem; ac per eam persuadere hominibus pœnitentiam et vitam sanctam. Oppugnant ergo eum hac quæstione, quæ eis pariter videbatur inextricabilis, ut Christum ejusque doctrinam confutent, intricent et evertant, per absurditatem quæ ex ea ipsis sequi videbatur.

24. DICENTES : MAGISTER, MOYSES DIXIT : SI QUIS MORTUUS FUERIT NON HABENS FILIUM, UT DUCAT FRATER EJUS UXOREM ILLIUS, ET SUSCITET SEMEN FRATRI SUO.] *Semen*, id est, posteritatem, filium (ita Syrus) qui scilicet nomine defuncti appelletur, ut sic defunctus in eo quasi filio superesse et æternare videatur. Lex hæc habetur Deuter. 25. 5. ubi eam explicui.

25. ERANT AUTEM APUD NOS SEPTEM FRATRES, ET PRIMUS, UXORE DUCTA, DEFUNCTUS EST : ET NON HABENS SEMEN, RELIQUIT UXOREM SUAM FRATRI SUO.

26. SIMILITER SECUNDUS, ET TERTIUS, USQUE AD SEPTIMUM.

NOVISSIME AUTEM OMNIUM ET MULIER DEFUNCTA EST.

27. IN RESURRECTIONE ERGO CUJUS ERIT DE SEPTEM UXOR ? OMNES ENIM HABUERUNT EAM.] Sadducæi putabant hac quæstione Christum confundere. Si enim diceret mulierem hanc unius fore uxorem, ceteros fratres concitasset ad iram et invidiam, et ad lites perpetuas : non enim apparet ratio, cur huic potius hæc uxor detur quam alteri. Primus enim ejus maritus, qui potius jus habere videbatur, illud per mortem perdidit : homine enim moriente, omnia ejus jura pariter cum eo moriuntur. Sin dixisset Christus uxorem hanc septem fratribus fore communem, eum ut doctrinæ turpissimæ, et publici incestus auctorem accusassent, q. d. Hæc absurda ex resurrectione sequuntur, si ea ponatur ; ergo illa non est ponenda, nec asserenda, uti tu, ô Christe, eam ponis et asseris. Ita isti homunciones putant se sapere cum summe desipiunt : quare hoc eorum telum velut araneæ telam verbo difflat Christus, quo eis suam ignorantiam ostendit, addendo tertium membrum ab eis omissum; utpote hominibus crassis et carnalibus inopinatum, scilicet quod vidua hæc in futuro sæculo nullius erit uxor.

29. RESPONDENS AUTEM JESUS AIT : ERRATIS NESCIENTES SCRIPTURAS.] Quæ crebro et clare resurrectionem astruunt, ut Job cap. 19. 25. et 2. Machab. 7. 9. et sequent. et c. 12. 44. Isaiæ 26. 19. et cap. 66. 14. Ezech. 37. 1. et 9. Daniel. 12. 12. et alibi.

NEQUE VIRTUTEM DEI.] Græc. δύναμιν, id est, vim, robur, potentiam, q. d. Nescitis Deum esse omnipotentem, ideoque posse corpora mortua et incinerata ad vitam resuscitare, sicut eadem primitus ex nihilo creavit; major enim virtus requiritur ad aliquid creandum ex nihilo, quam ad resuscitandum ex mortuo. Ad vitam, inquam, spiritalem, gloriosam et æternam, ut instar angelorum vivant; Sadducæi enim negabant Deum Deique potentiam et providentiam, ac consequenter animæ immortalitatem et corporum resurrectionem, ut patet Actor. 23. 8. Tangit Christus duplicem erroris Sadducæorum radicem : prima est ignorantia Scripturarum, quæ clare docent resurrectionem ; altera, ignorantia vel inconsideratio omnipotentiæ Dei, quæ faciebat, ut Scripturas resurrectionem astruentes de mystica à vitio ad virtutem resurrectione interpretarentur.

30. IN RESURRECTIONE (id est, in futuro sæculo, ut explicat Lucas cap. 20. 35. puta in cœlo et cœlesti beatitudine) ENIM NEQUE NUBENT, scilicet viri, NEQUE NUBENTUR.] Id est, non dabuntur nuptui. Græcizat Interpres ; græc. enim est, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐκγαμίζονται, id est, *neque ducunt uxorem*, scilicet viri, *nec dantur nuptui*, scilicet feminæ. Unde Interpres in Luca c. 20. 35. vertit, *neque traduntur ad nuptias.* Feminæ enim quæ probæ et verecundæ sunt, non eligunt maritos, sed à parentibus dantur maritis, quos ipsi elegerint. Syrus, *neque accipiunt mulieres, neque uxores sunt viris.* Græcum enim γαμεῖν tam viris

quam mulieribus tribuitur, uti et Latinum *nubo* apud antiquos utrisque dabatur, teste Nonio Marcello et Tertulliano libr. de Resurrect. carnis. Proprie tamen uxori nubere dicitur, qui illi servit et ab ea quasi regitur. Hinc illud Martialis l. 8. 10. ad Priscum :

Uxorem quare locupletem ducere nolim,
  Quæritis? uxori nubere nolo meæ.
Inferior matrona suo sit, Prisce, marito :
  Non aliter fiunt femina virque pares.

Sed erunt sicut angeli (Syrus, *instar angelorum*) Dei in coelo.] q. d. Beati post resurrectionem in cœlo erunt similes angelis, non quoad naturam; sed, Primo, quoad puritatem; Secundo, quoad vitam spiritualem; vivunt enim cibo non corporali, sed spirituali; Tertio, quoad incorruptionem et immortalitatem; Quarto, quoad felicitatem et gloriam, in qua perennabunt in omnem æternitatem æque ac angeli. Quocirca ibi non erit opus nuptiis et generatione; utpote quæ ad perpetuandam speciem et individuum non in se, sed per filium à natura adinventæ et institutæ sunt. Quia enim pater moritur, hinc generat filium, ut post mortem in filio quasi vivat et superstes sit. In cœlo autem nemo morietur, sed quisque vivet et beabitur in æternum; frustra ergo ibi forent nuptiæ et procreatio filiorum. Unde Lucas cap. 20. 35. subdit : Neque enim ultra mori poterunt. Apposite sanctus Augustinus in Quæst. Evang. ad hunc locum Lucæ: *Connubia*, ait, *sunt propter filios, filii propter successionem, successio propter mortem : ibi ergo mors non est, neque connubia.* Addit Beda : *Etiam peccatores sine nuptiis erunt in sæculo illo, sed Dominus ut ad resurrectionis gloriam inquirendam animos excitaret, de electis tantum voluit facere sermonem.* Igitur sicut electi similes erunt angelis, sic reprobi similes erunt dæmonibus, qui cum sint spiritus, immortales erunt, sed in pœna et gehenna, sicut angeli in gloria.

Subjicit Lucas : *Et sunt filii Dei, cum sint filii resurrectionis*, q. d. Beati resurgentes tam corpore quam animo similes erunt Deo, puta spirituales, gloriosi, immortales, et æterni sicut est Deus, tanquam filii ex resurrectione orti, et rursum nati procreatique ad vitam beatam et perpetuam; quare procreatione filiorum nec egebunt, nec delectabuntur : de quo plura Lucæ 20. 35.

Ex hoc loco auctor Imperfecti hic docet nullam virtutem esse tam angelicam quam castitatem; de hac enim hic ait Christus : *Erunt sicut angeli Dei :* hi enim nesciunt per experientiam quid sit libido. Et Cyrillus Hierosol. catechesi 12. *Virginitatem* vocat *angelorum conversationem, et incorporeæ naturæ puritatem.* Unde sanctus Basilius de Virginit. cap. 79. docet virginitatem esse semen futuræ incorruptionis, imo virgines futuram illam in cœlo cum angelis similitudinem hic prævenire, et inchoare; ejusque perfectionem in cœlis donandam, assidua hic cum carne lucta et victoria promereri. Addit sanctus Basilius, castitatem nos non tantum angelis, sed et ipsi Deo assimilare, juxta id quod addit Lucas : *Et sunt filii Dei. Magnam quid*, ait sanctus Basilius, *et præclarum est virginitas, quæ hominem incorruptibili Deo simillimum facit, ut similitudinem Dei in se velut in speculo mundissimo ab ipso Deo cum gratiis suis, in morem suavissimi radii influentem suscipiat.* Audi S. Basilium ulterius : *Et hi profecto, qui continentiam servant, angeli sunt, qui viventes in carne corruptibili mortalium vitam illustrando tuentur. Sunt autem angeli non ex infimo quovis ordine, sed certe illustrissimi et nobilissimi. Illi enim carneis nexibus liberi integritatem suam in cœlis servant, et loco et natura inviolabiles, et apud summum regem omnium Deum constituti. At vero illi in terra carnis illecebris et voluptatibus diu reluctantes, ac diaboli tentamenta perpetua exercitatione vincentes, incorruptionem angelicæ puritati parem, virtute præcipua ante Creatoris oculos custodierunt.*

Eleganter et pie sanctus Bernardus epist. 42. *Quid*, ait, *castitate decorius, quæ mundum de immundo conceptum semine, de hoste domesticum, angelum denique de homine facit? Differt quidem inter se homo pudicus et angelus, sed felicitate, non virtute. Sed et si illius castitas felicior, hujus tamen fortior esse cognoscitur. Sola est castitas, quæ in hoc mortalitatis loco et tempore statum quemdam immortalis gloriæ repræsentat. Sola inter nuptiarum solemnia morem beatæ illius vindicat regionis, in qua neque nubent, neque nubentur, præbens quodammodo in terris cælestis jam illius conversationis experientiam.* Idem serm. 2. in illud : *Hæc est generatio quærentium Dominum : Quis*, inquit, *cælibem istam vitam, cælestem et angelicam dicere vereatur? Aut quod in resurrectione futuri sunt omnes electi, quomodo non jam nunc estis sicut angeli Dei in cælo, à nuptiis penitus abstinentes? Amplectimini, fratres, pretiosissimam margaritam, amplectimini sanctimoniam vitæ, quæ vos efficit Sanctorum similes, et domesticos Dei, dicente Scriptura : Incorruptio facit esse proximum Deo*, Sapient. 6. 20. Vide ibi dicta.

Denique ex hoc loco sanctus Hilarius hic, et sanctus Athanas. serm. 3. contra Arian. sanctus Basilius in Psalm. 114. sanctus Hieronymus in cap. 4. ad Ephes. vers. 13. ex illo quod ibi dicitur, *Donec occurramus omnes*, etc. *in virum perfectum*, videntur asserere post resurrectionem in cœlo non fore sexum femineum, sicut non est in angelis; quare omnes feminas commutandas fore in viros, et resurrecturas in sexu virili. Idem sua ætate multos sensisse testatur S. August. libr. 22. de Civit. cap. 17.

Verum contrarium ibidem docet ipse S. Augustinus, æque ac S. Chrysostomus hic, et Tertullianus lib. de Resurrect. carnis, S. Hieronymus epist. 61. ad Pammach. contra errores Joannis Hierosolymitani, et passim Scholastici in 4. distinct. 44. Ratio à priori est, quia sexus femininus non est vitium, sed natura et naturalis conditio; unde erat etiam in statu innocentiæ, puta in paradiso. Eva enim mater viventium à Deo creata est femina, sicut Adam vir. In resurrectione autem eadem omnino natura in quolibet homine resurget, eadem, inquam, numero, sive in individuo : ad hoc autem multum facit sexus diversitas et proprietas; ergo illa tunc remanebit, ne aliud individuum, et alius homo ab eo, qui in hac vita fuit, resurgere videatur. Idem liquet ex eo quod ait hic Christus : *Non nubent, neque nubentur : non nubent*, scilicet viri ; *non nubentur*, scilicet feminæ ; igitur tunc erunt feminæ æque ac viri, sexu inter se discreti. Christus ergo non negat tum fore feminas, sed potius

cas fore præsupponit, ita tamen ut sexu suo ad usum nuptiarum et generationem non utantur, ut recte advertit Beda. *Nemo enim dicit de rebus, quæ non habent membra genitalia, Non nubent, neque nubentur,* ait S. Hieronymus. Et hoc tantum voluêre Patres initio citati, qui contrarium dicere videntur. Tantum enim significare volunt, in cœlo non fore sexuum diversitatem quoad usum, sed quoad substantiam eam non negant, imo fore præsupponunt. Plura hac de re dixi, Ephes. 4. 13.

31. De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est a Deo dicente vobis :] Exodi 3. vers. 5. Vide ibi dicta.

32. Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed viventium.] Christus non contentus solvisse Sadducæorum objectionem contra resurrectionem, insuper eamdem illis probat ex dicto Dei ad Moysen : *Ego sum Deus Abraham*, etc. Licet enim potuisset clariora resurrectionis petere testimonia ex Job, Machabæis, Isaia, Ezechiele, Daniele, quæ citavi v. 29. maluit tamen hoc petere à Moyse et Pentateucho, quia hoc solum recipiebant Sadducæi, Prophetas vero respuebant. Ita Origenes, S. Hieronymus, Beda et alii. Unde Josephus lib. 18. c. 2. de Sadducæis ait : *Nec quidquam præter legem servandum existimant :* licet ibi Josephus proprie videatur legem opponere traditionibus, non vero Prophetis, sed eos sub lege comprehendere; alioqui enim ipsi manifesti fuissent hæretici, et à Judæis omnibus explosi, ut notat Franciscus Lucas : quare potior causa citationis videtur esse hæc, quod apud Judæos major et antiquior esset auctoritas Moysis quam Prophetarum. Summa item veneratio Abrahæ, Isaac et Jacob Patriarcharum et patrum suorum, quos proinde non esse mortuos, sed apud Deum vivere, curamque posterorum suorum Hebræorum agere existimabant; unde nemo eos plane interiisse ausus fuisset dicere.

Ego sum Deus Abraham, etc.] Primo, q. d. Ego sum Deus qui glorior de Abraham, Isaac et Jacob quasi de sanctis Prophetis, fidelibus meis amicis et cultoribus, quique fœdus cum eis inivi de danda eis (id est, eorum posteris) terra Chanaan, pro quo ipsi in limbo patrum degentes me assidue sollicitant, egoque illis fidem quam dedi, reipsa mox per Moysen et Josue præstabo : ita autem de eis non gloriarer nisi ipsi viverent, maxime ego qui sum Deus vivus et vivificans. Vivunt ergo ipsi secundum animam, ac consequenter secundum corpus in resurrectione vivent, idque brevi et cito, scilicet post paucos dies cum ego à morte resurgam, tunc enim et ipsos à morte suscitabo, et mecum cum triumpho in cœlos traducam. Matth. cap. 27. v. 52.

Ubi Nota, Sadducæos et Philosophos Epicureos negasse resurrectionem, eo quod negarent animæ immortalitatem; sunt enim hæc duo inter se connexa. Si enim anima est immortalis, cum illa naturaliter propendeat ad corpus, cujus est forma, utique illud resurgat oportet : alioqui anima perpetuo existeret in statu violento, ac dimidiatam quasi existentiam, vitam et subsistentiam duntaxat obtineret. Hac de causa Christus hic, æque ac S. Paulus 1. Corinth. cap. 15. et Auctor lib. 2. Machab. cap. 43. ex animarum immortalitate probant corporum resurrectionem.

Secundo, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, et Irenæus lib. 4. c. 11. Abraham, inquiunt, Isaac et Jacob, non significant solas eorum animas, sed totos homines. Hi ergo licet hominibus sint mortui; Deo tamen vivunt, et quasi dormiunt, quia brevi eos Deus à morte quasi à somno, excitabit ad vitam beatam et æternam. Unde Lucas c. 20. 28. explicans addit : *Omnes enim vivunt ei,* scilicet Deo.

33. Et audientes turbæ mirabantur in doctrina ejus.] Tam clara, sancta et solida, qua summos eorum Rabbinos, Pharisæos et Sadducæos erroris convincebat, ut contra hiscere non auderent.

34. Pharisæi autem audientes quod silentium imposuisset Sadducæis, convenerunt in unum.] Ut eum de victoria à Sadducæis relata tumidum et elatum (ut ipsi putabant) deprimerent, ac ignorantiam Scripturarum quam ipse Sadducæis objecerat, in ipsummet retorquerent; sed stolidi homines contra stimulum calcitrant, ut semel victi à Christo iterum turpius ab eo vincantur. Ipse enim est veritas et sapientia æterna, qui singulis suas inscitiæ tenebras revelat et ostendit.

35. Et interrogavit eum unus ex iis legis doctor tentans eum.] Hic unus obtulit se Pharisæis quærentibus Jesum capere in sermone, dicens se in promptu habere quæstionem difficillimam, quam Jesu proponeret, ut ex ejus responsione tentaret, quam Jesus esset peritus legis et Scripturæ, non tantum in speculativis, uti erat illa quæstio Sadducæorum de resurrectione, sed etiam in practicis : τὸ *ergo tentans*, idem est quod probans et experimentum capiens : hic enim licet fingeret coram Pharisæis, se velle Jesum irretire et capere; tamen in animo suo cupiebat experiri et audire quid Jesus ad quæstionem hanc tam difficilem, in qua ipse dubius hærebat, esset responsurus. Cupit ergo à Jesu doceri. Unde audiens Jesum respondere, maximum mandatum esse dilectionis Dei et proximi, illico responsum hoc probavit et laudavit dicens : *Bene, Magister, in veritate dixisti*, etc. Unde *Jesus videns quod sapienter respondisset, dixit illi : Non es longe à regno Dei*, scilicet à vera fide et gratia, quæ fideles ducit ad regnum cœleste, Marci 12. 34.

36. Magister, quod est mandatum magnum in lege?] Erat hæc quæstio, ait Beda in Marc. c. 12. tempore Christi apud Judæos valde controversa : multi enim primum mandatum legis censebant esse de sacrificiis et victimis, Deo ex lege Levitic. c. 1. et sequent. offerendis : hisce enim proprie colitur Deus ut summus omnium Dominus. Unde propterea jubebant Pharisæi filiis, ut parentibus dicerent *corban*, id est, munus quo te alere destinabam, vovi Deo : illi ergo ipsum dandum est, non tibi, Matth. cap. 15. v. 6. Hinc et Legis doctor hic audito Christi responso de dilectione Dei et proximi, illam laudans subjecit : *Diligere* (Deum et) *proximum tanquam seipsum, majus est omnibus holocautomatibus et sacrificiis*, Marci 12. 33.

37. Ait illi Jesus : Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua.] Moyses Deuteron. cap.

6. v. 5. et ex eo Marcus et Lucas addunt, *et in tota fortitudine tua;* Syrus, *et in tota virtute tua*, id est, ex toto conatu cordis et mentis tuæ. Idem enim hic significant *cor, anima, mens.* Æthiopicus, *ex tota virtute tua, et ex tota potentia quæ tibi;* Persicus, *ex tota nimietate mentis tuæ:* hoc enim respondet Hebræo *meodecha*, Deuteronom. c. 6. v. 4. ut ibi dixi.

Nota contra Calvinum et hæreticos, hoc Dei præceptum cuivis homini servatu esse possibile : non enim præcipitur hic, totus vel summus amor Dei extensive aut intensive, sed tantum comparative, finaliter et appretiative. Diliges ergo Deum ex toto corde, sive ex tota anima et mente, idem est, ac si dicat : Diliges Deum ex tota voluntate tua, scilicet Primo, comparative, ut nullam partem amoris tui des idolo, aut rei cuipiam Deo contrariæ. Secundo, finaliter, ut generatim velis Deum esse finem totum et ultimum omnium tuarum cogitationum, actionum et amorum, ipsumque ut summum bonum finemque ultimum, rebus omnibus præferas et anteponas; ac consequenter Tertio, appretiative, ut nihil ita æstimes, tantoque loco et pretio habeas, quanto habes Deum, ac proinde ut totum cor, id est, voluntatem applices, ut tota et omnia ejus præcepta impleas, eique per omnia obedias, etiamsi propterea opes, honores, famam, amicitiam, vitamque ipsam perdere debeas. Unde quod hic dicitur, *Ex toto corde*, alibi dicitur, *Ex corde integro et perfecto.* Hinc illud toties iteratum : *Cor ejus perfectum erat cum Deo : Incessit in omnibus mandatis Domini : Secutus est Dominum in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu ejus*, etc. 3. Reg. 14. 8. Vide dicta Deuteron. cap. 6. 4. ubi fuse hoc præceptum explicui. Hoc est quod ait S. Bernardus tract. de diligendo Deo : *Modus diligendi Deum, est diligere sine modo.* Immensa enim Dei bonitas immensum meretur amorem, ut sine fine, modo et mensura quasi immense diligatur. Quocirca Victor Antiochenus in Marci c. 16. 32. *Homo*, inquit, *tanto Dei amore flagrare debet, ut nihil prorsus in ullam animæ facultatem irrepere sinat, quod suam erga Deum dilectionem excludat aut diminuat, aut alio transferat; sed in omnibus illi soli magis magisque assidue placere satagat, nec alteri personæ aut rei creatæ nisi propter Deum.*

38. Hoc est maximum et primum mandatum.] Arabicus, *hoc est mandatorum primum maximum.* Maxima enim virtus, et virtutum omnium regina est charitas, 1. Corinth. 13. Quare charitas nobilior est religione : nobilius enim est diligere Deum ex toto corde, quam eidem offerre sacrificia. Adde : charitas quasi regina imperat sacrificia, ceterosque religionis aliarumque virtutum actus. Denique amor, nobilissimus est affectus et actus qui præcellit timore, honore, ceterisque omnibus, cujus præcellentiæ octo causas recensui Deut. 6. 4

39. Secundum autem simile est huic : Diliges proximum tuum sicut te ipsum.] Syrus, sicut *animam tuam*, id est, sicut te ipsum. *Secundum*, ordine non legislationis : multæ enim aliæ leges et præcepta ante hoc à Deo lata et sancita sunt, sed dignitatis et perfectionis, licet longe impar et inferius primo, quod est de diligendo Deo : Deus enim longe magis diligendus est, quam omnes angeli, homines et creaturæ universæ; sed post Deum inter res creatas, præ omnibus diligendus est proximus. *Simile*, in dilectione et affectu, ejusque officiis et actibus. Sicut enim diligimus Deum, sic et proximum; imo ratio diligendi proximum est dilectio Dei ; proximum enim diligimus propter Deum, quia scilicet Deus jubet nobis, ut diligamus proximum tanquam sui imaginem.

Omittit hic Christus dilectionem sui ipsius, quia hæc omnibus insita est, et quasi naturalis, ut, si habeas erga alios charitatem, illam primo in teipsum exerceas. *Qui* enim *sibi nequam, cui bonus?* Unde illam hic Christus præsupponit, imo dilectionem sui statuit ideam et quasi mensuram dilectionis proximi, dicens, *Sicut teipsum* amas et diligis. Unde S. Augustinus lib. 1. De Doctrina Christiana cap. 27. *Non est hic*, inquit, *tui dilectio prætermissa : dicitur enim ut diligas proximum sicut teipsum.*

Primo ergo loco diligendus est Deus super omnia ex toto corde. Secundo, propria persona, scilicet propria anima et corpus. Tertio, proximus, quare cum ait : *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, τὸ *sicut* non æqualitatem, sed similitudinem dilectionis significat : magis enim nos ipsos quam proximum amare debemus, sed tamen similia his quæ nobis optamus, proximo optare et præstare debemus. Citat Levit. cap. 19. v. 18. ubi hanc legem explicui; quibus adde Hebræum רע, *rea* proprie socium significare. Noster tamen vertit, *proximum*, ut magnum cuique ingerat dilectionis stimulum, quia omnis homo, qui hic intelligitur, nobis est proximus, et conjunctissimus et quasi frater, tum creatione et natura, quia ab eodem Deo Patre creatus est homo; tum recreatione, quia ab eodem Patre Christo regeneratus est in Baptismo, ejusque corpore et sanguine alitur in Eucharistia, ceterisque Sacramentis, donis et gratiis assidue, æque ac alii, pascitur. Vide dicta Levit. cap. 19. vers. 18.

Jubet ergo Deum diligi ex toto corde, proximum vero non ex toto corde, sed *sicut teipsum*, ut scilicet, Primo, non te solum diligas et proximum negligas, quod suadet amor proprius ex natura peccato corrupta nobis insitus, sed amorem quo te diligis, ad proximum extendas. Secundo, ut, sicut te non ficte nec frigide, sed sincere et ardenter diligis, sic pariter diligas et proximum, atque bona corporis et animæ quæ tibi optas, optes et proximo. Hoc est quod dixit sanxitque Christus cap. 7. 12. *Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis;* sive, quod Tobias moriens mandavit filio cap. 4. v. 16. *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias : ea enim est regula dilectionis*, ait S. Augustinus de Vera religion. capit. 46. *ut quæ homo vult sibi bona provenire, et proximo velit ; et quæ sibi accidere mala non vult, et illi nolit.* Non vis tibi eripi opes, honorem, uxorem, vitam ? nec tu illa aliis eripias. Vis eadem tibi dari et conservari? tu quoque eadem aliis dato et conservato.

40. In his duobus mandatis universa lex pendet, et Prophetæ.] q. d. Omnia legis et Prophetarum præcepta his duobus dilectionis Dei et proximi præceptis nituntur et fulciuntur, imo

ex illis nascuntur et eliciuntur, sicut rami multi nascuntur pendentque ex una arbore et radice : quare in his duobus summatim continentur, sicut conclusiones continentur in suis principiis et præmissis : omnia enim præcepta comprehenduntur Decalogo. Decalogus autem non continet nisi præcepta de diligendo Deo et proximo : tria enim primæ tabulæ præcepta spectant ad dilectionem Dei, cetera vero septem secundæ tabulæ spectant ad dilectionem proximi, ait S. Augustinus lib. 8. de Trinit. c. 7. Quamobrem Apostolus Rom. cap. 13. vers. 8. *Qui*, inquit, *diligit proximum, legem implevit. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur : Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Vide ibi dicta. Quocirca omnia misericordiæ, ceterarumque virtutum naturalium et supernaturalium præcepta, referuntur ad hæc duo dilectionis Dei et proximi, in iisque continentur : nam præcepta fidei, spei, charitatis, religionis continentur in præcepto dilectionis Dei : præcepta vero justitiæ, veritatis, fidelitatis, amicitiæ, misericordiæ, gratitudinis, etc., continentur in præcepto dilectionis proximi. Significat ergo Christus, hæc duo præcepta cuique semper in mente et ob oculos versari debere, ut ab ea omnes suas cogitationes, sermones et actiones dirigat, totamque vitam suam exigat et componat.

41. Congregatis autem Pharisæis (in templo, ut patet ex Marco cap. 12. vers. 35.) interrogavit eos Jesus.] Utitur hic Christus occasione Pharisæorum se tentantium, ad eos instruendos de Messiæ persona et dignitate, ut doceat nos malum retorquere in bonum, et tentationem convertere in instructionem, hypocrisin in doctrinam, maleficium in beneficium. Pharisæi ergo *qui ad tentandum Jesum fuerant congregati, et veritatem fraudulenta interrogatione carpere nitebantur, occasionem præbuerunt confutationis suæ*, ait S. Hieronym. Docuit ergo eos Messiam sive Christum, non esse purum hominem, ut ipsi putabant, sed esse hominem Deum, sive subsistentem in persona divina Verbi. Unde non mirari debere, si ipse asserat se esse Filium Dei.

42. Dicens : Quid vobis videtur de Christo? (Messia vobis in lege promisso) cujus filius est? Dicunt ei, David.] Dicere debuissent, Christus qua Deus, erit Dei filius, juxta illud, *Filius meus es tu : ego hodie genui te*, Psal. 2. sed qua homo, est filius Davidis. Verum prius vel ignorabant, vel non credebant Pharisæi : unde posterius tantum respondent, sed ex eo Christus prius quoque elicit et evincit. Petrus rogatus à Christo quem ipsum esse censeret, instinctus à Deo respondit : *Tu es Christus filius Dei vivi.* Matth. 16. Sed hoc instinctu divino carebant Pharisæi : unde non nisi humana sapientes, credebant Christum non nisi hominem esse.

Nota. Hæc paulo aliter narrant Lucas et Marcus ; sed hi cum Matthæo conciliandi sunt, ut velint dicere Christum primo interrogasse Pharisæos, cujus filius foret Christus : illi responderunt, Scribas, id est, legis doctores, dicere Christum esse filium Davidis. Tum Christus subjecit : Quomodo Scribæ dicunt Christum esse filium Davidis, cum David eum vocet Dominum suum?

43. Ait illis : Quomodo ergo David in spiritu (instinctus à Spiritu sancto, ab eoque actus et impulsus, imo eo plenus : Spiritus sanctus enim Psalmos dictavit Davidi, eorumque affectus et sensa viva ipsi indidit, ideoque non tam David in spiritu, quam Spiritus in Davide locutus est) vocat eum Dominum?] Filius enim minor et junior est suo patre ; quare non pater filium, sed filius patrem vocare solet suum Dominum, ut fit apud Italos aliasque gentes. Ex hoc loco confutantur Rabbini moderni, qui hunc psalm. 106. non de Messia et Christo, sed de Abrahamo, vel Davide, vel Ezechia interpretantur. Nam Pharisæi et Scribæ tempore Christi intelligebant eum de Christo, censebantque psalmum hunc esse oraculum de Christo : alioqui enim statim respondissent Christo, ipsum male psalmum hunc de Messia citare et intelligere, cum intelligendus esset de Abrahamo, Davide aut Ezechia. Idem patet ex vers. 4. ejusdem psalmi : *Tecum principium* (principatus : hoc enim est Hebr. נדבות *nedabot*, et Græcum ἀρχὴ) *in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum : ex utero ante luciferum genui te.* Hoc enim nulli nisi Christo competit. Denique Jonathan Chald. R. Barachias, R. Levi, ac veteres Rabbini, teste R. Moyse et Genebrardo in palm. 109. illum non nisi de Christo intelligunt.

44. Dicens : Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?] Ex hoc versu Psal. 109. colligit evincitque Christus, Messiam (qualis ipse erat) non esse purum hominem, uti credebant Pharisæi, sed esse Deum, ac proinde Davidis Dominum. Sensus ergo est, q. d. David : *Dixit Dominus* Deus *Domino meo*, puta Christo, *Sede à dextris meis*, cum scilicet post crucem, mortem et resurrectionem Christi, eum resuscitabit, et exaltabit super omnes potestates et principatus, atque proximum sibi in cœlo constituet, ut regnet in summa felicitate, auctoritate, gloria et imperio in universas creaturas. Vide dicta Ephes. 1. 20. et Coloss. 3. v. 1. ubi fuse explicui, quid sit sedere Christum à dextris Dei.

Porro *dixit* hebr. est נאם *neum*, id est dictum, pronuntiatum, effatum, oraculum, decretum Domini de Christo Domino meo, idque fixum, certum et immutabile. *Neum* enim per metathesin idem est, quod *Amen*, id est certo, fideliter, constanter futurum, uti fusius dixi 1. Timoth. 1. 15. ad illa, *Fidelis sermo*. q. d. Deus Pater ab æterno certo, firmiter et inviolabiliter dixit, pronuntiavit, decrevit de Christo filio suo non qua Deus est, sed qua incarnatus et factus homo (hoc enim innuit Hebr. אדני *Adoni*, id est, *Domino meo* : nam cum Deus significatur, dicitur אדני *Adonai*) : qui titulo, tum unionis hypostaticæ, tum redemptionis in cruce peractæ, omnium hominum, et consequenter meus, id est Davidis, est Dominus. Dixit, inquam, interius in mente sua ab æterno ; exterius vero *dixit*, id est, dicet in tempore ascensionis Christi, quando Christo cum triumpho scandenti in cœlum dicet : Veni et sede à dextris meis, id est, mihi proximus, et in summa majestatis meæ gloria regna et triumpha. Ita S. Hieronymus et Theodor. et alii ibidem. Psal-

mus enim ille 109. celebrat Christi regnum summum et amplissimum, tam in cœlo quam in terra, quo Christus post suam resurrectionem et ascensionem, ex Sion et Jerusalem cœpit regnare in omnes gentes, easque per Apostolos suæ fidei et cultui subjicere, donec omnes inimicos suos, id est, omnes impios et reprobos calcet et conterat in die judicii.

DONEC PONAM INIMICOS TUOS SCABELLUM PEDUM TUORUM.] q. d. Regna mecum in omni gloria, usque ad diem judicii, quando omnes inimicos, id est impios, tibi plane subjiciam, ut eis quasi mancipiis domineris, imo eos calces quasi scabellum pedum tuorum, quod signum est infimæ et vilissimæ servitutis. Unde Sapor, rex Persarum, Aurelianum Imperatorem à se bello captum fecit sibi scabellum : ascensuro enim in equum, Aurelianus dorsum suum, quasi scabellum per quod in equum conscenderet, Sapori præbere debebat. Idem fecit Tamberlanus Tartarorum Imperator, Bajazeti Imperatori Turcarum, cum eum prælio vicisset et cepisset.

Τὸ ergo *donec*, non significat finem, sed continuationem et amplificationem sessionis et regni. q. d. Regna mecum etiam, donec inimicos tuos tuis supponam pedibus, etiam tempore, quod tuo regno videtur oppositum et contrarium, etiam quando illi videbuntur regnare, etiam antequam hostes tuos tuis pedibus substernam, tuoque libito subjiciam, diabolo, morte, impiis, peccatis funditus eversis et extirpatis. Nempe inter medias cruces, persecutiones, impietates, motus et turbas Satanæ ac ministrorum ejus regna : nam de alio tempore non est dubium, quin regnet Christus. Ita Genebrardus. Sic sumitur *donec*, Matth. 1. v. ult. et alibi. Addit hoc Christus, ut tacite perstringat Pharisæos suos inimicos, q. d. Vos, ô Pharisæi, me persequimini, imo me occidetis et crucifigetis, sed scitote quod tertio die resurgam, et quadragesimo die ascendam in cœlum, indeque judex omnium hominum redibo, ac vos ceterosque infideles et impios inimicos meos condemnabo, calcabo et deprimam in tartara.

46. ET NEMO POTERAT EI RESPONDERE (Syrus, *rationem reddere.*) VERBUM (quia, ut dixi, credebant Messiam merum fore hominem), NEQUE AUSUS FUIT QUISQUAM EX ILLA DIE EUM AMPLIUS INTERROGARE.] *Conticuerunt igitur*, ait S. Chrysostomus, *lethali vulnere perfossi. Maluerunt enim*, inquit S. Augustinus in psalm. 109. v. 1. et 2. *inflata taciturnitate disrumpi, quam humili confessione edoceri.*

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus primo, jubet Judæis, ut Scribarum et Pharisæorum doctrinam sequantur, sed non vitam et mores; utpote improbos, inhumanos, jactabundos et arrogantes. Secundo, vers. 13. væ maleditionis eis intentat, ob eorum hypocrisin, avaritiam, superstitionem, aliaque scelera, quæ recenset. Tertio, v. 32. prædicit ab eis occidendos suos fideles et Apostolos; ideoque Hierosolymæ et Judææ extremum per Romanos excidium intentat.

Videtur hoc esse ultimum et cygnæum Christi oraculum, quo crucem et mortem sibi instantem præsagit, imo parat et ambit. Hac enim acri et libera victorum castigatione, adeo offendit Scribas et Pharisæos, ut non jam verba, sed verbera ei pararent : unde post tres dies (hæc omnia enim acta et dicta sunt a Christo die Martis post Dominicam palmarum, ut dixi in Chronotaxi), eum ceperunt et crucifixerunt. Prævidebat hoc Christus, sed eorum malitiæ parcere noluit, nec debuit, sed eam acriter reprehendit, utpote legislator et morum censor a Deo in mundum missus, etiamsi sciret se propterea ab eis occidendum : quia mortem hanc pro salute hominum Deo Patri offerre desiderabat, ut hac ratione mira Dei providentia, quæ decreverat homines per Christi crucem salvare, in ipso et per ipsum impleretur. Christi libertatem imitatus est S. Stephanus, qui acri sua reprehensione viam sibi stravit ad martyrium adeo exoptatum, Actor. 7.

1. Tunc Jesus locutus est ad turbas, et ad discipulos suos, 2. dicens : Su-
per cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi. 3. Omnia ergo
quæcumque dixerunt vobis, servate, et facite : secundum opera vero
eorum nolite facere : dicunt enim, et non faciunt. 4. Alligant enim
onera gravia, et importabilia, et imponunt in humeros hominum :
digito autem suo nolunt ea movere. 5. Omnia vero opera sua faciunt
ut videantur ab hominibus : dilatant enim phylacteria sua, et magni-
ficant fimbrias. 6. Amant autem primos recubitus in cœnis, et primas cathedras in syna-
gogis, 7. et salutationes in foro, et vocari ab hominibus Rabbi. 8. Vos autem nolite vocari
Rabbi : unus est enim Magister vester, omnes autem vos fratres estis. 9. Et patrem nolite
vocare vobis super terram : unus est enim pater vester, qui in cœlis est. 10. Nec vocemini
magistri : quia magister vester unus est, Christus. 11. Qui major est vestrum, erit mi-
nister vester. 12. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur : et qui se humiliaverit, exalta-
bitur. 13. Væ autem vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ : quia clauditis regnum cœlorum
ante homines : vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare. 14. Væ vobis, Scribæ
et Pharisæi hypocritæ : quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes : propter
hoc amplius accipietis judicium. 15. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ : quia cir-
cuitis mare et aridam, ut faciatis unum proselytum : et cum fuerit factus, facitis eum
filium gehennæ duplo quam vos. 16. Væ vobis, duces cæci, qui dicitis : Quicumque
juraverit per templum, nihil est : qui autem juraverit in auro templi, debet. 17. Stulti et
cæci : quid enim majus est, aurum, an templum, quod sanctificat aurum ? 18. Et qui-
cumque juraverit in altari, nihil est : quicumque autem juraverit in dono, quod est super
illud, debet. 19. Cæci : quid enim majus est, donum, an altare, quod sanctificat donum ?
20. Qui ergo jurat in altari, jurat in eo, et in omnibus quæ super illud sunt. 21. Et qui-
cumque juraverit in templo, jurat in illo, et in eo qui habitat in ipso : 22. et qui jurat in
cœlo, jurat in throno Dei, et in eo qui sedet super eum. 23. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi

hypocritæ, qui decimatis mentham, et anethum, et cyminum, et reliquistis quæ graviora sunt legis, judicium, et misericordiam, et fidem: hæc oportuit facere, et illa non omittere. 24. Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes. 25. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ : quia mundatis quod deforis est calicis et paropsidis : intus autem pleni estis rapina et immunditia. 26. Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis et paropsidis, ut fiat id, quod deforis est, mundum. 27. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ : quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ aforis parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia. 28. Sic et vos aforis quidem paretis hominibus justi : intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate. 29. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulchra Prophetarum, et ornatis monumenta justorum. 30. Et dicitis : Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine Prophetarum. 31. Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filii estis eorum, qui Prophetas occiderunt. 32. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. 33. Serpentes genimina viperarum, quomodo fugietis à judicio gehennæ? 34. Ideo ecce ego mitto ad vos Prophetas, et sapientes, et scribas, et ex illis occidetis, et crucifigetis, et ex eis flagellabitis in synagogis vestris, et persequemini de civitate in civitatem : 35. ut veniat super vos omnis sanguis justus qui effusus est super terram, à sanguine Abel justi, usque ad sanguinem Zachariæ, filii Barachiæ, quem occidistis inter templum et altare. 36. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam. 37. Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis Prophetas, et lapidas eos, qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti? 38. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. 39. Dico enim vobis, non me videbitis, amodo, donec dicatis : Benedictus qui venit in nomine Domini.

1. Tunc Jesus locutus est ad turbas, et ad discipulos suos.] *Tunc*, scilicet, cum suis sapientissimis responsionibus, quæstionibus et rationibus jam sæpius confutasset Scribarum et Pharisæorum errores et ignorantiam; eisque multis probasset se esse Messiam, Dei Filium, etiam per miracula, ac cerneret Scribas iis adeo non moveri ad fidem in ipsum, ut potius irritarentur magis ad eum perdendum. *Tunc*, inquam, effrontem eorum pervicaciam hac efficaci et pathetica oratione contundit, qua externam et fictam sanctitatis eorum larvam, ne populus eam imitetur, detegit, ac latentem sub ea improbitatem ostendit, ut eam plebs devitet.

2. Dicens : Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi.] Per *cathedram*, metonymice intelligit honorem, gradum, dignitatem, auctoritatem docendi et jubendi, quam apud Judæos habuit Moyses, quam Scribæ post Moysen acceperant. Est catachresis. Nam non tantum sedendo, sed stando Scribas docuisse satis colligitur ex Luca c. 4. vers. 16. et Act. 13. 16. Sic cathedra sancti Petri vocatur ipsa potestas et auctoritas Pontificia docendi et regendi omnes fideles totius orbis, in qua sancto Petro succedunt Romani Pontifices: nam alioqui in lignea ista cathedra, in qua sedit S. Petrus, nullus Pontificum amplius sedet, sed illa religionis ergo asservatur, et populo quotannis in festo Cathedræ S. Petri in ejus basilica veneranda ostenditur. Hinc S. Hieronymus ad Damasum : *Ego*, ait, *beatitudini tuæ, id est cathedræ Petri, communione consocior*. Pontifex enim licet ut privatus homo errare possit, tamen cum ex cathedra, id est ex auctoritate Pontificia, aliquid de fide definit, errare nequit ob assistentiam Spiritus sancti.

Nota. Scribæ erant legis doctores et interpretes, qui legem populo proponebant et explanabant; Pharisæi vero regebant populum, et in magistratum adlegebantur, rejectis Sadducæis, ut satis insinuat Josephus libr. 18. Antiq. cap. 2. quocirca Sadducæi hic non nominantur. Porro multi ex Scribis et Pharisæis erant sacerdotes vel Levitæ : horum enim erat docere populum, Malach. 2. 7. Sed Christus eos noluit nominare sacerdotes, ob honorem sacerdotii, ne illi derogaret.

3. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis (ex lege facienda) servate, et facite : secundum opera vero eorum nolite facere : dicunt enim, et non faciunt.] *Omnia*, scilicet Mosi et legi non contraria. Contrarium enim legi dicenti : *Honora patrem et matrem*, erat dogma Scribarum, docentium parentibus dicere *corban;* uti docuit Christus cap. 15. vers. 4. Sic contrarium legi dicenti : *Non pejerabis*, erat dogma eorumdem docentium, si quis per templum vel altare juraret, non obligari juramento, quod taxat hic Christus vers. 16. Contrarium pariter legi et Mosi erat docere, Jesum non esse Messiam sive Christum, quod docebant Scribæ : Jesus enim illa signa et miracula edebat, quæ à Mose et Prophetis prædicta erant, edenda fore à Messia; et quicumque illa ederet, acceptandum esse tanquam Messiam. Unde cap. 16. v. 12. jussit Christus : *Cavete*, inquit, *à fermento Pharisæorum*, puta ab eorum doctrina, propria scilicet et privata, ac Moysi legique contraria. In his ergo populus sequi non poterat doctrinam Scribarum, nec illis obedire; in ceteris vero, quæ passim Moysi et legi consona docebant, obedire eis poterat, et sæpe tenebatur. Monet ergo hic eum Christus, ut omnia alia Scribarum dogmata legi non repugnantia, etiamsi vana et

futilia, ac proinde non obligantia (lex enim ut obliget, debet præcipere rem honestam et utilem, non futilem, uti docent Jurisperiti et Theologi tract. de Legibus, ac D. Thomas 1. 2. quæst. 9 5. art. 3.), uti erant crebræ manuum corporisque ablutiones et purificationes; illa tamen servet ad obedientiæ cæcæ et simplicis meritum, ac ordinis sacerdotalis et doctoralis reverentiam. Ita Jansenius, Franc. Lucas et alii, licet Maldonatus τὸ *omnia* ad sola illa quæ à Moyse in lege sunt præcepta, restringat; quæ certe Christus hic maxime intelligit. Unde Syrus vertit, *quæcumque dixerint vobis ut servetis, servate et peragite.*

Dicunt (præcipiunt) enim, et non faciunt.] q. d. Bene docent et jubent, sed male vivunt, tum quia legem violant, tum quia suo exemplo subditos scandalizant, et ad violandam pariter legem impellunt. Nam, ut ait ille,

Regis (*et doctoris*) ad exemplum totus componitur orbis.

Plus enim credunt homines factis quam dictis. Hoc Christi præceptum et monitum servent Christiani, cum vident subinde aliquos Episcopos, Pastores et magistratus non vivere juxta legem Christi, ad quam ipsi subditos cogunt.

4. Alligant (Syrus, *ligant*) enim onera gravia et importabilia, et imponunt in humeros hominum (Arabicus, *imponunt ea portanda super colla hominum*): digito autem suo nolunt ea movere.] *Alligant*, græce, δεσμεύουσι, id est, ligant, colligant, ac velut in cumulos coacervant, q.d. Tam multitudine quam magnitudine et gravitate præceptorum et tributorum populum onerant, deprimunt, et pene opprimunt.

Importabilia.] Græce, δυσβάστακτα, id est difficilia ad portandum: si enim fuissent omnino impossibilia ad portandum, non obligassent subditos: nemo enim tenetur ad impossibile, sive ad id quod facere non potest. Talia erant rigidæ legis interpretationes, ac insuper plurima alia quæ præter legem ipsi præcipiebant populo; præsertim circa oblationes, decimas, primitias, etc., quæ ipsi rigidissime à populo exigebant. Considera vel solam rigidam sabbati observationem ab eis præscriptam, ut nec Christum ægros sabbato curare permitterent, nec discipulos ejus famelicos spicas vellere et comedere, Matth. 12. 2. et seqq.

Digito autem suo nolunt ea movere.] Syrus, *tangere. Dicebant enim*, ait Arias Montanus, *se scire quid sibi facto opus sit.* Quocirca S. Chrysostomus: *Duplicem*, ait, *nequitiam eorum ostendit, tum quia sine venia exquisitissime multitudinem vivere volunt, tum quia nimium sibi ipsis indulgentes, magnam assumunt licentiam: quorum opposita in optimo principe requiruntur, ut scilicet adversus seipsum nulla utatur venia, sed severum sui se judicem exhibeat, erga subjectos autem mitior, et ad dandam pronior veniam sit.*

5. Omnia vero opera sua faciunt ut videantur (Græce, θεαθῆναι, id est *spectentur;* ita Syrus) ab hominibus.] Notat vanam eorum sanctimoniæ ostentationem, qua orabant in publicis plateis, quaque facturi eleemosynam canebant tuba, et jejunantes exterminabant facies suas, ut dixit Christus c. 6. Tangit Christus radicem incredulitatis Scribarum, cur non credant in Christum, quia scilicet quærebant vanam gloriam, ostentationem et plausum populi. *Impossibile enim est*, ait S. Chrysostomus, *ut credat Christo cœlestia prædicanti, qui gloriam hominum concupiscit terrenam.*

Dilatant enim phylacteria sua, et magnificant fimbrias.] Syrus, *producunt fimbrias palliorum suorum.* Nota, Judæos nimis ad litteram interpretantes verba Deut. 6. v. 8. *Ligabis ea* (præcepta Dei) *quasi signum in manu tua, eruntque et movebuntur ante oculos tuos*, membranas quasdam gestasse circum brachia et frontem (unde *brachialia et frontalia* dicebantur), ut jugiter oculos et frontem verberarent, et verberando mentem admonerent legis divinæ cogitandæ et servandæ, quibus inscribebant verba illa Deut. 6. 4. *Audi, Israel, Dominus Deus noster, Deus unus est. Diliges Dominum Deum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua.* Has vocabant *phylacteria*, q. d. *conservatoria* (à φυλάττω, id est *custodio, conservo*) quia ad legis observationem eos perpetuo commonebant. Vide dicta Deut. 6. v. 8. et Exodi 13. v. 9. et 16.

Eadem de causa jussit Dominus Num. 15. 38. et Deut. 22. 12. ut Judæi fimbrias sive fila quædam ex infirma ora vestis dependentia gestarent, easque hyacinthinis, sive cœlestis coloris, quasi qui cœlestem vitam in legis custodia profiterentur et agerent. Addit S. Hieron. Judæos pientiores hisce fimbriis inseruisse spinas acutissimas, ut ambulantes earum punctura legis divinæ semper admonerentur. Hæc omnia majora et latiora præ cæteris gestabant Pharisæi, ut viderentur omnibus religiosiores et exactiores legis custodes, cum tamen in animo suo eamdem parvi facerent, nec observarent. *Non intelligentes*, ait S. Hieron., *quod hæc in corde portanda sint, non in corpore, alioquin et armaria et arcæ habent libros, et notitiam Dei non habent.* Porro S. Chrysostomus per *phylacteria* accipit amuleta sanitatis: talia enim censebant Scribæ esse membranas legis jam dictas. Sicut Christiani nonnulli Evangelium S. Joannis collo appendunt, quasi amuletum et conservatorium salutis.

6. Amant autem primos recubitus in cœnis, et primas cathedras in synagogis.] q. d. Ambiunt ubique primas, ideoque dilatant phylacteria, suasque orationes et eleemosynas ostentant, ut omnes eis quasi viris sanctis et sapientibus primas deferant.

7. Et salutationes in foro.] Græc., ἐν ἀγοραῖς, id est in foris et plateis, q. d. Ambiunt, ut omnes ipsos quasi sanctos profunda reverentia, aperto capite et flexis poplitibus salutent. Unde Chrysost. *Primas*, inquit, *salutationes amant, non solum in tempore, ut eos primum salutemus; sed etiam in voce, ut clamantes dicamus, Ave, Rabbi; et in corpore, ut flexis capitibus eis incurvemur; et in loco, ut in publico salutentur; unde dicit: Et salutationes in foro.* Sapienter R. Matthias in *Pirke avoth*, c. 4. *Esto primus*, ait, *in salutando, ut prior quemlibet salutes. Esto cauda leonum, et non caput vulpium, hoc est, esto infimus inter bonos et generosos, non summus inter fraudulentos, superbos et impios.*

Et vocari ab hominibus Rabbi.] רב *Rab* (unde *rabbi*) idem est quod multus, id est magnus,

eo quod vir magnus sit instar multorum, qualis est Rabbinus, sive legis doctor, utpote eruditione, auctoritate et virtute ceteris antecellens : *Vocari volunt Rabbi*, ait Chrysostom., *et non esse : nomen appetunt, et officium negligunt.* Prudenter R. Benzoma in *Pirke avoth*, c. 4. *Quis*, ait, *est sapiens? qui libenter ab omnibus discit, juxta illud: Super senes intellexi, quia mandata tua quæsivi.* Ps. 118. *Quis potens? qui dominatur iræ et animo suo, juxta illud : Melior est patiens viro forti : et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium.* Prov. 16. 32. *Quis dives? qui suis est contentus, juxta illud : Labores manuum tuarum manducabis, beatus es, et bene tibi erit.* Ps. 127. *Quis honoratus? qui alios honorat, juxta illud : Quicumque glorificaverit me, glorificabo eum : qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.* 1. Reg. 2. 30.

8. Vos autem nolite vocari Rabbi : unus est enim Magister vester, omnes autem vos fratres estis.] Vetat ambitionem et arrogantiam, qua Scribæ et Pharisæi captantes auram popularem cupiebant ceteris eminere, honorari et vocari Rabbi præ Christo, imo excluso Christo; alioqui gradum doctoratus appetere licet, velut testimonium scientiæ, ut illo auctoritatem docendi prædicandique apud populum quis sibi conciliet, itaque majorem in eo fructum docendo et prædicando efficiat. Unde Concil. Trid. sess. 24. c. 12. præcipit, *ut dignitates omnes, et saltem dimidia pars canonicatuum in Cathedralibus Ecclesiis et Collegiatis insignibus, conferantur tantum Magistris et Doctoribus; aut etiam Licentiatis in Theologia, vel Jure Canonico.* Quocirca Christus non ait, Nolite esse, sed *nolite vocari Rabbi.*

Gradum doctoratus ergo non vetat Christus, sed superbum nominis ambitum, fastum et arrogantiam, qua quis nomine Doctoris sibi placet, se magnifice circumspicit præ cæteris, vane se extollit, imo ceteros despicit, quasi scientiam et doctrinam habeat à se, non à Christo, uti faciebant Scribæ. Unde causam subdit : *Unus est enim Magister vester, omnes autem vos fratres estis*, q. d. Unus summus omnium Rabbi, id est, Magister, est Christus, cujus ceteri omnes sunt discipuli, inter se pares quasi fratres : nemo ergo eorum se superbe præ ceteris extollat, arroganterque velit vocari Rabbi; quasi ex se sit doctor et magister aliorum : hoc enim est injurium Christo, qui solus ex se habet omnem scientiam, solusque summus omnium doctor, ipsos etiam doctores constituens et docens : si enim natura æque ac gratia estis fratres, ideoque pares; ergo non estis magistri alii in alios, superbe aliis imperantes et dominantes, uti faciunt Scribæ. Alioqui enim Paulus ipse, ait S. Hieronymus, modeste vocat se doctorem Gentium, Ephes. 2.

9. Et patrem nolite vocare vobis super terram : unus enim est Pater vester, qui est in cœlis.] Transit à magistro ad patrem, quia vers. præced. dixit, omnes nos esse fratres; scilicet filios ejusdem Dei Patris. Ait ergo : Nolite vocare vobis super terram *Patrem*, scilicet quasi præcipuum vitæ auctorem, alimentorum et hæreditatis curatorem; ita ut ab eo toti pendeatis, vel certe tam ab eo quam à Deo; uti faciunt Gentiles et athei aliique, non Deo, sed hominibus fidentes. Hunc esse sensum patet ex ratione quam subjicit : *Unus est enim Pater vester, qui est in cœlis, à quo omnis paternitas nominatur in cœlo et in terra.* Ephes. 3. vers. 15. Vide ibi dicta. Deus ergo solus vere et plene est pater omnium, utpote qui solus animam et vitam singulis aspirat, creat, conservat, auget, cujus comparatione patres terreni abusive, ait S. Hieronymus, et umbratice dumtaxat sunt patres, ideoque filiis insolenter imperare non debent, sed se cum filiis humiliter Deo summo omnium Patri summittere : *Non enim*, ait sanctus Chrysostomus, *initium vitæ habemus ex parentibus, sed transitum vitæ per eos accipimus.*

10. Nec vocemini (ne ambiatis vocari) magistri (græce, καθηγηταί, id est institutores, magistri, gubernatores, moderatores; Syrus, *rectores*; Arabicus, *gubernatores* : quia magister, græce, καθηγητής, id est viæ et vitæ institutor, dux et gubernator (Syrus, *rector*; Arabicus, *gubernator*) vester unus est Christus.] Ipse enim, Primo, per se nos docet, præit et ducit per viam virtutis ad cœlum, felicitatem et gloriam : ceteri vero docent prius ab ipso edocti. Secundo, ceteri docendo tantum verba et voces exterius auribus insonant, velut cymbalum tinniens : sed Christus eorum sensa interius mentibus pandit, easque luce doctrinæ suæ illuminat : *Non enim homo intellectum homini præstat docendo*, ait S. Chrysostomus, *sed à Deo præstitum per admonitionem exercet.* Tertio, ceteri tantum ostendunt, quid lex jubeat, quidque Deus à nobis exigat : at Christus gratiam voluntati inserit, ut illa quæ agenda sunt audientes, reipsa fortiter et constanter opere adimpleamus.

Hac de re S. Augustinus scripsit librum de Magistro, de quo ipse lib. 3. Confess. cap. 2. *Sub idem tempus*, ait, *scripsi librum de Magistro, in quo disputatur, quæritur et invenitur, Magistrum non esse qui docet hominem scientiam, nisi Deum, secundum illud quod in Evangelio scriptum est : Unus est magister vester Christus.* Unde cap. 11. idipsum sic demonstrat : *De universis*, ait, *quæ intelligimus, non loquentem qui personat foris, sed intus ipsi menti præsidentem consulimus veritatem, verbis fortasse, ut consulamus admoniti. Ille autem qui consulitur, docet, qui in interiore homine habitare dictus est Christus, id est, incommutabilis Dei virtus, atque sempiterna sapientia : quam quidem omnis rationalis anima consulit; sed tantum cuique panditur, quantum capere propter propriam, sive malam, sive bonam voluntatem potest.*

11. Qui major est vestrum, erit minister vester.] Syrus, *fiat minister in vobis. Morbum inanis gloriæ*, ait S. Chrysost., *quem fugiendum esse dixerat, docet per humilitatem esse fugiendum.* Et Origenes : *Si quis*, ait, *ministrat verba divina, sciens quia Christus in eo fructificat, nequaquam se magistrum, sed ministrum profitetur; unde sequitur : Qui major est vestrum*, etc., *quoniam et ipse Christus, cum esset vere magister, ministrum se esse professus est, dicens : Ego sum in medio vestrum quasi qui ministrat : bene autem post omnia, quibus vanæ gloriæ vetavit concupiscentiam, addidit dicens : Qui autem se exaltaverit, humiliabitur; et qui se humiliaverit, exaltabitur.*

Erit minister.] Præveniat, ait Glossa, obsequendo, non superbe dominando : rectorem et matrem exhibeat pietas, et patrem disciplina :

cavendumque ne aut districtio rigida, aut pietas sit remissa.

12. QUI AUTEM SE EXALTAVERIT, HUMILIABITUR; ET QUI SE HUMILIAVERIT, EXALTABITUR.] Syrus, *quicumque efferet seipsum, deprimetur; et qui seipsum depresserit, efferetur,* apud Deum, ait Remigius, et etiam apud homines: hi enim humiles extollunt, superbos humiliant. *Gloria enim sequitur fugientes, sequentes fugit. Insolentiam,* ait S. Hilarius, *Deus humilem effecturus est, et humilitatem elaturus in gloriam.* Vide dicta Jacobi cap. 1. v. 9. et 1. Petri cap. 5. v. 5. et 6. Praxim hujus axiomatis Christi ostendit humilis Evangelii discipulus, imo doctor S. Franciscus, per omnes vitæ suæ actiones, uti ostendit sanctus Bonaventura in ejus vita.

Porro sicut quælibet virtus tres habet gradus, quorum primus est, propositum, quo homo firmiter proponit virtutem capessere, et opere exequi. Secundus, fortitudo, ut omnes tentationes, adversitates, impedimenta, quæ in executione virtutis occurrunt, fortiter superet, et constanter transcendat. Tertius, alacritas, ut alacriter hæc faciat, illaque appetat, et in iis gaudeat, exultet et triumphet. Sic pariter humilitatis primus gradus est, seipsum suique vilitatem agnoscere, ideoque se despicere: secundus, fortiter ferre sui contemptum undecumque veniat: tertius, in eo gaudere et exultare.

Exemplum memorabile recenset B. Petrus Damianus epist. 15. (in alia editione 36.) Quidam, ait, clericus audax et bellicosus, suo fastu et armis magnus evasit, ideoque de prædiis quibusdam litem habuit cum alio viro potente, quem prælio decidere statuit; utrimque ergo cohortes in aciem deducuntur. Clericus ante prælium adiens templum, audiensque Missam, cum legeretur: *Qui se exaltaverit, humiliabitur,* etc., insolenter dixit, imo blasphemavit: *Hæc sententia falsa est in me: si enim ego me humiliassem, nunquam tam magnus evasissem.* Mox inito prælio, cum equus ejus sitibundus ad aquam vicinam ipso invito procurreret, ipseque scutum in equum impingeret, ut illum in aciem revocaret, ecce ibi gladius hostilis os ejus blasphemum fulminis more transfixit, eumque occidit, ut superbum humiliaret et sterneret, veramque esse Christi sententiam ostenderet.

13. VÆ AUTEM VOBIS, SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRITÆ, QUIA CLAUDITIS REGNUM CŒLORUM ANTE HOMINES: VOS ENIM NON INTRATIS, NEC INTROEUNTES SINITIS INTRARE.

Nota. Sicut Christus octo consignavit beatitudines, quasi totidem piorum benedictiones, octies repetens τὸ *beati,* dicensque: *Beati pauperes spiritu, beati mites, beati qui lugent,* etc. Matth. 5. sic vice versa hic octo assignat impiorum Scribarum maledictiones, octiesque repetit τὸ *væ.* Imitatur Christus legislator novus, Mosem legislatorem veterem, qui benedictiones plurimas servantibus legem promittit, ac totidem maledictiones eam non servantibus intentat, Deuter. 27. v. 12. Ita Origenes.

Porro τὸ *væ* Christi partim est prædicentis, ut vult Origenes, grave supplicium sceleribus Scribarum imminens; partim condolentis et commiserantis. Unde Basilius citatus in Catena Luc. 11. 52. *Hæc vox væ,* ait, *quæ intolerabilibus profertur doloribus, eis convenit, qui paulo post detrudendi erunt in grave supplicium,* puta in mortem et excidium, tum præsens, tum futurum in gehenna. Væ ergo præsupponit culpam mortalem: illi enim intentat minas æternæ damnationis et gehennæ, uti Christus explicat v. 33.

QUIA CLAUDITIS REGNUM CŒLORUM ANTE HOMINES.] q. d. Ego jam aperio singulis regnum cœlorum; prædico enim: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum;* quia hoc per Adæ peccatum quatuor millibus annorum clausum, ego morte mea expians Adæ peccatum, jam aperiam, ut qui in me credit, meamque vitam sequitur, illud quasi apertum ingrediatur: quare multi Judæorum prædicatione mea excitati, illud ingredi satagunt. Vos vero, ô Scribæ, illos avertitis, cœlumque eis clauditis, tum per vanas et perversas traditiones vestras, quibus illos imbuitis: nam, ut ait S. Chrysostomus, regnum cœlorum est S. Scriptura, vel beatitudo, ad quam illa ducit: janua est intellectus S. Scripturæ, vel Christus: clavicularii sunt Scribæ et sacerdotes: clavis est verbum scientiæ: apertio est ejus interpretatio: tum quia vestris sceleribus eos scandalizatis, vestroque exemplo in eadem ipsos trahitis: tum denique quia me calumniando et persequendo, ipsos à me meaque fide, quæ via est ad cœlum, abstrahitis; ego enim sum ostium, quia per me solum ingressus patet in cœlum, Joan. 10. v. 9. Tropologice, Origenes: *Claudunt,* inquit, *regnum cœlorum, qui sine ratione aliquem excommunicant.*

VOS ENIM NON INTRATIS, NEC INTROEUNTES SINITIS INTRARE.] q. d. Non sufficit vobis vestra malitia et damnatio, sed in eamdem quoque alios pertrahere satagitis. Hoc grave est scelus. Si enim doctoris (quales erant Scribæ) est errantes revocare, ait S. Chrysostomus, qui ad salutem tendentes in errorem inducit, is perditus omnino atque pestifer, imo ipsa pestis est; quare doctor tot gehennas meretur sibique accersit, quot animas corrumpit et perdit: quia non est doctor et promotor salutis, sed proditor, inquit S. Chrysostomus.

14. VÆ VOBIS SCRIBÆ, ET PHARISÆI HYPOCRITÆ, QUIA COMEDITIS DOMOS VIDUARUM, ORATIONES LONGAS ORANTES: PROPTER HOC AMPLIUS ACCIPIETIS JUDICIUM.] q. d. Væ vobis, Scribæ, quia comeditis, et, ut Syrus, *exeditis,* id est exhauritis substantiam viduarum, dum ab eis emungitis pecunias, vendendo scilicet eis cum sanctitatis simulatione longas publicasque vestras orationes: hoc est enim quod explicans subdit, *Longas orationes orantes;* græce, προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι, id est, *prætextu longa orantes,* id est prætextu quod prolixe oretis. Unde Marcus habet, *obtentu longæ orationis;* Arabicus, *ob causam longitudinis orationum vestrarum.* Ita S. Chrysost., Jansenius, et alii.

VIDUARUM.] Viduæ enim, ait Chrysost., cum careant marito quasi consiliario, facilius decipiuntur, et proniores sunt ad sua largiendum hypocritis sanctitatem præferentibus et promittentibus.

PROPTER HOC AMPLIUS ACCIPIETIS JUDICIUM.] Hoc est, majorem condemnationem. Unde Syrus vertit, *habituri estis judicium supremum;* tum quia pauperes viduas expilatis; tum quia simulatis sanctitatem, cum sitis scelerati; tum quia, ut ait

Chrysost., *avaritiam religionis colore depingitis, ut ametur iniquitas, dum pietas existimatur;* tum quia viduas vestris erroribus et sceleribus imbuitis; quocirca debetis pœnam proprii peccati, et alienæ ignorantiæ reatum, ait S. Hilarius.

15. VÆ VOBIS, SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRITÆ, QUIA CIRCUITIS MARE ET ARIDAM, UT FACIATIS UNUM PROSELYTUM : ET CUM FUERIT FACTUS, FACITIS EUM FILIUM GEHENNÆ DUPLO QUAM VOS.] Pro *hypocritæ*, Syrus hic et in seq. semper vertit, *acceptores vultus. Proselytus* græce, idem est quod latine *advena*, vel *adventitius*, qui scilicet ex gentilismo conversus ad judaismum accedit, venitque ad Judæos, eorumque Ecclesiam et religionem : hebr. vocantur גרים *gerim*. Christiani tales vocant Neophytos. Scribæ enim satagebant multos Gentiles efficere Judæos, tum ambitionis, tum avaritiæ causa, ut suas oblationes augerent. *Mare et aridam*, id est totum orbem : *ut faciatis unum;* quia cum essent inefficaces ad aliorum salutem, multo labore indigebant ad unius conversionem, ait S. Chrysostomus.

FACITIS EUM FILIUM (id est reum, dignum, obnoxium) GEHENNÆ DUPLO QUAM VOS.] Græce, διπλότερον ὑμῶν, id est duplicius quam vos, quia, ut ait Euthymius, ita natura comparatum est, ut in vitiis discipuli magistros facile superent : *Quia*, ut ait Chrysost., *malo exemplo magistrorum provocati, eis pejores fiunt, præsertim cum ad ea à magistris verbo vel exemplo excitantur.* Rursum, quia multi proselyti, dum vident vestra vitia, revertuntur ad gentilismum et idololatriam. Ita S. Hieron. Hic enim relapsus, majus et quasi duplex est peccatum.

Vere Origenes : *Sicut*, ait, *justus secundum numerum justitiarum suarum augetur in gloria, ita peccator secundum numerum peccatorum in pœna.*

16. VÆ VOBIS, DUCES CÆCI, QUI DICITIS : QUICUMQUE JURAVERIT PER TEMPLUM, NIHIL EST (ad nihil obligatur): QUI AUTEM JURAVERIT IN AURO TEMPLI, DEBET.] Aurum, quod juravit et vovit solvere. Arabicus pro *debet*, vertit, *peccavit*, videlicet si non præstiterit id quod juravit. Alii vertunt, *reus est* sui juramenti.

Nota, ex dictis Matth. 5. v. 34. Scribas ex eo quod Deus jusserat, ut per se (per Deum) dumtaxat jurarent, putasse juramentum factum per creaturas non esse juramentum, nec obligare; sed avaritia excæcati, excipiebant illa, quæ oblata Deo illorum loculos implebant quasi hæc sola sanctissima haberentur: unde jure à Christo vocantur *duces cæci.* Arguit enim eos stultitiæ et fraudulentiæ, ait S. Hieronymus, quia putabant magis esse aurum sanctificatum, quam templum sanctificans, ait Interlinearis.

Porro dicebant Scribæ, sanctiora esse oblata ipso templo, ut homines promptiores facerent ad oblationes quam ad preces, ait Glossa. *Aurum templi* vocat aurum, quod offertur et injicitur in gazophylacium templi, ad alendos ejus ministros, puta sacerdotes, quales erant Scribæ. Ita S. Hier. Beda, Jansen. Maldon. et alii. Vere Glossa : *Qui jurat*, ait, *per creaturam, jurat per divinitatem præsidentem creaturæ.*

17. STULTI ET CÆCI : QUID ENIM MAJUS EST, AURUM, AN TEMPLUM, QUOD SANCTIFICAT AURUM?] Ratio hæc Christi clara est, et stoliditatem Scribarum convincit et confutat. Proprie sanctitas est interior virtus et gratia animam sanctificans. Templum vero dicitur sanctum metonymice, quia an res sanctas, puta ad preces et sacrificia Deo id illo offerenda, dedicatum. Hæc ergo externa tantum erat sanctitas, quam templum rebus aliis in se Deo oblatis communicabat, et quasi afflabat; quare sanctius erat templum ipsa oblatione templi, ac proinde sanctius magisque obligans erat juramentum factum per templum, quam per aurum in templo oblatum.

18. ET QUICUMQUE JURAVERIT IN ALTARI (per altare) NIHIL EST (nihil jurat, et ad nihil tenetur): QUICUMQUE AUTEM JURAVERIT IN DONO (per donum) QUOD EST SUPER ILLUD, DEBET.] Donum, quod juravit et vovit solvere; qui enim jurat se oblaturum in altari centum aureos, hoc ipso vovet Deo, cujus est altare, centum aureos. Eadem est ratio altaris, quæ templi jam dicta.

19. CÆCI : QUID ENIM MAJUS EST, DONUM, AN ALTARE, QUOD SANCTIFICAT DONUM?] Syrus pro *sanctificat*, hic et in seq. vertit, *consecrat :* donum enim Deo oblatum proprie non sanctificatur, ut ipsum in se fiat justum et sanctum, sed dicitur sanctificari extrinsece; quia scilicet Deo offertur et consecratur.

20. QUI ERGO JURAT IN ALTARI (per altare) JURAT IN EO, ET IN OMNIBUS (per omnia) QUÆ SUPER ILLUD SUNT.] Et consequenter per aurum et donum in altari oblatum; magis ergo tenetur juramento, quam is qui per solum aurum templi juravit.

Mystice, S. August. lib. 1. Quæst. Evang. c. 34. Templum et altare est Christus; aurum et donum, laudes et sacrificia in eo et per eum oblata. Origenes : Altare, ait, est cor; dona, orare, jejunare, etc. quæ sancta facit cor.

21. ET QUICUMQUE JURAVERIT IN TEMPLO (per templum), JURAT IN ILLO, ET IN EO QUI HABITAT IN IPSO.] q. d. Qui jurat per templum, jurat per Deum habitantem in templo. Jurat enim per templum, quasi per domum et solium Dei, hoc est, jurat per Deum, qui solium suum habet in templo, ut ibi adoretur et colatur : sacra enim majestas et sanctitas Dei, ab hominibus censetur habitare in templo. Unde B. Nilus : *Ecclesiam* (templum), inquit, *ut cœlum adito.*

22. ET QUI JURAT IN COELO (per cœlum : Hebræi enim ב, id est *in*, usurpant pro *per*, præsertim in juramentis) JURAT IN THRONO (per thronum) DEI, ET IN EO (per eum, puta Deum) QUI SEDET SUPER EUM.] Ex communi enim hominum usu et sensu, qui jurat Deum, qui solus est infallibilis, ipsaque increata veritas, vocat in testem sui dicti vel promissi : quare qui jurat per cœlum, per Deum cœli regem et præsidem jurat, eumque in testem vocat.

23. VÆ VOBIS, SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRITÆ, QUI DECIMATIS MENTHAM, ET ANETHUM, ET CYMINUM, ET RELIQUISTIS QUÆ GRAVIORA SUNT LEGIS, JUDICIUM, ET MISERICORDIAM, ET FIDEM : HÆC OPORTUIT FACERE, ET ILLA NON OMITTERE.] Decimæ enim sunt in lege à Deo sancitæ. Unde R. Achiva in *Pirke avoth* cap. 3. dicit : *Decimæ sunt murus opum* (quia eas tuentur et conservant), *traditio est murus legis, votum est murus abstinentiæ, silentium est murus sapientiæ.* Sed Pharisæi nimis minuti et exacti erant in exigendis decimis herbarum, lege non expressarum, idque tacite hic taxat Christus.

MENTHAM.] Nota, est herba boni odoris, calida

et sapida, qua Tramontani carnem jurulentam condiunt.

ANETHUM.] Est herba odorata, de qua Plinius lib. 18. c. 20. *Anethum*, ait, *ructus movet, tormina sedat, alvum sistit.*

ET RELIQUISTIS QUÆ GRAVIORA SUNT LEGIS, (scilicet) JUDICIUM, (id est jus et æquitatem in judicando, injustam ferentes sententiam, ut amicis vel dona offerentibus faveatis, et causam adjudicetis. Erant enim ipsi judices, ut dixi cap. 5. v. 22.) ET MISERICORDIAM, (quia rigide et crudeliter à viduis et pauperibus extorquetis decimas, oblationes et victimas;) ET FIDEM.] Id est fidelitatem in dictis, pactis et conventis, vel *fidem* in Deum et Christum ab eo missum; hunc enim negatis, ideoque estis infideles carentes fide, spe et charitate, quæ longe majoris sunt momenti, quæque longe magis Deus à vobis requirit, juxta illud Michææ 6. 8. *Indicabo tibi, ô homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat à te, utique facere judicium, et diligere misericordiam, et sollicitum ambulare cum Deo tuo. Hæc*, scilicet graviora, judicium, misericordiam, fidem, *oportuit facere* præ ceteris, *et illa* (decimationes herbarum) tamen *non omittere:* utpote lege præcepta vel permissa.

24. DUCES CÆCI EXCOLANTES (græce διυλίζοντες, id est, liquantes, defæcantes, à fæcibus expurgantes, sicut per colum, v. g. per linteum guttatim colatur et purgatur vinum, lac, mel, oleum à culicibus, aliisque fæcibus insidentibus. Unde Apuleius in Florid. de Gymnosophistis: *Non illi norunt*, ait, *arvum colere, vel aurum colare*) CULICEM, CAMELUM AUTEM GLUTIENTES.] Perperam Cajetanus pro *camelum* ponit *asilum*, quod insecti est genus horrisonum sonum edens; unde à Belgis vocatur *horselen*. Nam omnes codices Græci, Latini, Syri et Arabici habent *camelum*, qui recte opponitur culici, tanquam maximum minimo. q. d. Si parvus culex in vinum vel potum vestrum inciderit, vinum excolando, et per colum stillatim transmittendo, culicem in colo retinetis et abjicitis, ne eum bibendo hauriatis; interim tamen vastum camelum, ingenti oris rictu fauciumque hiatu dilatato transglutitis. Est proverbium, q. d. Res minimas, puta decimationes herbarum, utpote vobis lucriferas, exacte curatis, ne quis vos in minimo defraudet; sed interim injustitias, rapinas, aliaque scelera instar cameli grandia et gravia, sine scrupulo committitis, et quasi potando transglutitis; juxta illud Job 15. v. 16. *Qui bibit quasi aquam iniquitatem. Irridet* ergo Christus, ait Hilarius, Scribarum *in colandis culicibus diligentiam: quorum in glutiendis camelis esset incuria.* Irridet, inquam, præposterum Scribarum studium, quod committerent maxima delicta, caventes minima, ait Origenes, quod in rebus minimis essent meticulosi, in maximis securi; in nugis scrupulosi, in solidis sceleribus liberi et audaces; in cæremoniis et lotionibus suis superstitiosi, sed vera religione et charitate vacui, utpote viduas et pauperes excoriantes. Tales etiamnum sunt inter fideles, qui scrupulos crecitant rosarium, jejunant in honorem B. Virginis, etc.; interim sine scrupulo luxuriantur, rapiunt, furantur, etc.

Similia adagia idem fere significantia sunt: Fonti aquam detrahis, ut mare impleas; Nudum spolias, ut vestitum ornes; Candelæ lumen adimis, ut soli addas; Leone venaris canem, bove leporem.

Mystice, S. Gregorius per *culicem* accipit Barabbam, per *camelum* vero Christum; sic enim ait l. 1. Moral. c. 6. *Liquantes culicem, camelum autem glutientes: culex enim susurrando vulnerat, camelus autem sponte se ad suscipienda onera inclinat. Liquaverunt ergo Judæi culicem, quia seditiosum dimitti latronem petierunt: camelum vero glutierunt, quia eum qui ad suscipienda nostræ mortalitatis onera sponte descenderat, extinguere clamando conati sunt.*

25. VÆ VOBIS, SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRITÆ, QUIA MUNDATIS QUOD DEFORIS EST CALICIS ET PAROPSIDIS; INTUS AUTEM PLENI ESTIS RAPINA ET IMMUNDITIA.] *Paropsides* sunt disci et patinæ, quibus cibus in mensa apponitur. Est parabola in qua Christus hominem vocat calicem et paropsidem, corpus et bona externa vocat id *quod deforis est calicis et paropsidis;* animam et conscientiam vocat id quod intus est, sive interiorem calicis et paropsidis partem. q. d. Vos, ô Pharisæi, studiose lavatis et mundatis vestras manus, corpora, lances, scyphos, è quibus comeditis et bibitis; at conscientiam vestram repletis rapina omniumque scelerum immunditia, cum tamen conscientiæ puritas maxime sit curanda; utpote quæ sola nos coram Deo mundos efficit, et à quo omnis operum rerumque omnium mundities dimanat: à conscientia enim profluit omnis omnium actionum bonitas vel malitia; quare conscientia mundata cetera mundantur, omniaque illi munda sunt. Sic Apostolus sæpe distinguit hominem interiorem ab exteriore, uti dixi Rom. cap. 7. 22.

Posset secundo, breviter et simpliciter sic exponi. q. d. Studiosi estis ut paropsides et calices externos, è quibus editis et bibitis, mundetis; calices vero internos conscientiæ sceleribus fetidos et putidos eluere, et per pœnitentiam mundare negligitis; cupitis habere lances mundas et mentem immundam. Hic sensus in idem cum priore recidit, esto calicem et paropsidem proprie accipiat. Verum illa improprie et parabolice hic accipi patet ex v. 26.

PLENI ESTIS RAPINA.] *Hoc ipsum*, ait S. Chrys., *et Prophetæ sæpius prædicaverunt, quod principes eorum rapaces essent, socii furum, in judicando nullam justitiæ rationem, sed munera et retributiones sequerentur.* Lege Isaiam c. 1. v. 23. et 24.

ET IMMUNDITIA.] Legit Interpres in Græco, ἀκαθαρσίας, jam legunt ἀδικίας, id est *injustitia*, vel ἀκρασίας, id est intemperantia. q. d. Putatis vos pollui, si bibatis ex calice immundo; at non censetis vos pollui intemperantia, dum vos inebriatis, cum tamen intemperantia mentem polluat, non autem calix immundus.

26. PHARISÆE CÆCE, MUNDA PRIUS QUOD INTUS EST CALICIS ET PAROPSIDIS, UT FIAT ID, QUOD DEFORIS EST, MUNDUM.] q. d. O Pharisæe, qui alios doces, et in te ipso cæcutis, munda prius tuam mentem et conscientiam internam: tunc enim omnia externa tibi fient munda: ex puritate enim mentis, suam puritatem et bonitatem moralem hauriunt omnes actiones et res externæ; sed res externæ, puta calices mundi, non possunt mundare internam mentem ebrietate, rapina, aliove scelere maculatam et immundam. Vide dicta vers. 25.

27. VÆ VOBIS, SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRITÆ: QUIA SIMILES ESTIS SEPULCHRIS DEALBATIS, QUÆ AFORIS PARENT HOMINIBUS SPECIOSA, INTUS VERO

PLENA SUNT OSSIBUS MORTUORUM, ET OMNI SPURCITIA.

28. SIC ET VOS AFORIS QUIDEM PARETIS HOMINIBUS JUSTI, INTUS AUTEM PLENI ESTIS HYPOCRISI ET INIQUITATE.] Græce, ἀνομία, id est legis prævaricatione, q. d. Exterius simulatis legis studium, cum interius eam spernatis et prævaricemini. Apposite auctor Imperfecti apud Chrysostomum: *Dicito mihi*, ait, *ô hypocrita, si bonum est esse bonum, ut quid non vis esse quod vis apparere? nam quod turpe est apparere, turpius est esse: quod autem formosum est apparere, formosum est esse.*

Porro *plurimi hodie similes sunt Pharisæis*, ait S. Chrysostom., et ex eo Titus Bostrenus in Luc. cap. 11. 44. *qui munditiei et ornatus exterioris maximam curam gerunt; animæ vero decoris nullam, quinimo vermibus ac sanie, indicibilique graveolentia: cupiditatibus, inquam, absurdis atque improbis animam replent.*

29. VÆ VOBIS, SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRITÆ, QUI (græc., ὅτι, id est *quia*) ÆDIFICATIS SEPULCHRA PROPHETARUM, ET ORNATIS MONUMENTA JUSTORUM.] Licet enim hoc in se sanctum sit et religiosum, tamen in Scribis erat vitiosum et impium. Triplicem causam dat S. Chrysostomus: Primo, non accusat, inquit, opus, sed intentionem; ad pompam enim faciebant, sed quid prodest eis ad pompam laudari ubi non sunt, et ubi sunt (in gehenna) torqueri? Secundo, quia sine causa justos honorat qui justitiam spernit: nec possunt Sancti amici esse iis, quibus Deus est inimicus. Tertio, quia non gaudent Martyres ex iis pecuniis honorari, in quibus pauperes plorant; quia scilicet Scribæ eas exigebant à pauperibus quos affligebant, et ob inopiam plorare cogebant, ut iis magnifica sepulchra Prophetis, et magis sibi, gloriæ monumenta extruerent. Adde, Quarto et maxime, taxat hic Christus Scribas ædificantes sepulchra Prophetis, eo quod dum hoc facerent, simul alios majores Prophetas occidebant, aut occidere cogitabant, uti Christum ejusque asseclas, atque hac ratione videbantur ipsi homicidia, imo sacrilegia, patrum suorum imitari, eisque tacite consentire, dum cum simili occidendi Christum affectu, sepeliebant Prophetas à patribus suis occisos, q. d. Sepelitis Prophetas à patribus vestris occisos, similem affectum me occidendi, meque sepeliendi habetis: quare apposite sepelitis Prophetas, quos patres vestri occiderunt; sicut latronum filii sepeliunt homines à parentibus occisos, ut latrocinium lateat. Simili enim modo vos consentitis sceleri et propheticidio parentum vestrorum, dum me, qui Prophetarum sum princeps, occidere et sepelire destinatis: idem enim facitis quod patres vestri fecerunt. Ita Origenes, S. Hieronymus, Euthym. et alii, et patet ex sequentibus, præsertim v. 32. ubi explicans, ait: *Et vos implete mensuram patrum vestrorum.*

Adde, τὸ *hypocritæ* innuit quod non per veram, sed per fictam pietatem et hypocrisim ædificarint sepulchra Prophetis, scilicet ut per eam tegerent sua scelera, et viderentur esse justi, et religiosi legis tutores, ideoque et zelo justitiæ Christum persequi ad necem, quasi legis violatorem et hostem, quæ major, imo duplex erat iniquitas: scilicet prima, machinationis necis Christi; secunda, hypocrisis, quod eam se pie inferre Christo simularent, ut legem et Prophetas à Christi injuria et contemptu (ut ipsi dicebant et mentiebantur) vindicarent. Ita Toletus in Lucæ c. 11. v. 48. ubi hunc sensum innuit Lucas, dicens: *Profecto testificamini quod consentitis operibus patrum vestrorum, quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulchra:* hoc fine, ut videamini religiosi, ideoque pie me persequi et occidere. Sic Antoninus Caracalla Imp. cum fratrem suum Getam in sinu matris occidisset, suasum est ei à domesticis, ut ad parricidium hoc velandum et honestandum, Getam inter deos referret; quibus ille: *Sit divus*, ait, *modo non sit vivus*, teste Spartiano. Ita Scribæ nolebant Christum et Prophetas esse vivos, ne ab eis scelera eorum carperentur: maluerunt ergo eos occidere, et ad scelus tegendum occisos magnifice sepelire, et inter divos referre. Unde auctor Imperfecti: *Semper*, ait, *Judæi præteritorum Sanctorum cultores fuerunt, et præsentium contemptores, magis autem persecutores.* Tales etiamnum sunt inter Christianos, qui Sanctos vita functos venerantur, vivos aversantur, utpote qui verbis et exemplis improbos eorum mores sugillant. Hinc illud:

Pascitur in vivis livor, post fata quiescit.

30. ET DICITIS: SI FUISSEMUS IN DIEBUS PATRUM NOSTRORUM, NON ESSEMUS (græce, οὐκ ἂν ἦμεν, id est *non fuissemus*) SOCII EORUM IN SANGUINE PROPHETARUM.] Id est non occidissemus Prophetas, nec consensissemus, aut cooperati fuissemus patribus nostris, eos occidentibus. Falluntur et mentiuntur: sic enim Christum Prophetarum Principem occiderunt, eo quod eorum vitia taxaret, utique et Prophetas occidissent, qui eadem taxare solebant.

31. ITAQUE TESTIMONIO ESTIS VOBISMETIPSIS, QUIA (quod) FILII ESTIS EORUM QUI PROPHETAS OCCIDERUNT.] q. d. Vos ipsi de vobis et contra vos testificamini, quod sitis filii homicidarum, imo propheticidarum; ac consequenter quod eumdem cum patribus vestris habetis genium, eamdem indolem, eamdem inclinationem et propensionem, occidendi scilicet Prophetas vestrorum vitiorum castigatores: nam *patrem sequitur sua proles*: pater enim in filium suas inclinationes, dotes et vitia cum semine transfundere solet. Hinc *filii patrissant.* Adde institutionem et exempla parentum, quibus filios ad eadem facienda provocant et impellunt. Quare solent filii actus parentum imitari, ut perficiant id quod parentes inchoarunt. Unde subdit Christus:

32. ET VOS IMPLETE (Arabicus, *impletis*) MENSURAM PATRUM VESTRORUM.] Me scilicet et Apostolos occidendo, sicut patres vestri occiderunt Prophetas, ut mensuram scelerum et cædis Prophetarum ab iis cœptam impleatis. Hæc Christi vox non est imperantis, sed permittentis et prædicentis. q. d. Non impero, sed permitto, certoque prædico, quod vos, ô Scribæ et Judæi, me meosque occidendo implebitis mensuram scelerum propheticidiorum, quæ commiserunt patres vestri: quare mensura hac impleta, Deus omnia tam patrum, quam vestra scelera, semel et simul castigabit per extremum excidium, quod per Titum et Vespasianum Hierosolymæ et Judææ infliget. Ita S. Chrysost. *Occulte*, ait, *insinuat malitiæ similitudinem.*

Ex hoc versu, et ex vers. 35. et 36. Theologi docent, Deum regnis, rebus publicis, civitatibus,

et privatis hominibus, certam statuisse et decrevisse peccatorum mensuram, antequam ea plene et perfecte puniat : sed mox, ubi illa completa fuerit, tunc omnia simul plenissime punire. Sic hic Christus expectavit cædem suam suorumque Apostolorum, antequam everteret Jerusalem. Sic Genes. 15. 16. Deus ait Abrahæ: *Necdum completæ sunt iniquitates Amorrhæorum*, sed post 400. annos complebuntur, tumque per Mosen et Josue illos delebo, ac in eorum regionem Hebræos introducam : *Omnis enim gens vel civitas*, ait auctor Imperfecti, *non cum peccaverint, statim punit eas Deus, sed expectat per multas generationes, et modo mandat, modo minatur, interdum ex parte castigat, ut quanto diutius eos expectaverit, tanto et Dei judicium justius sit, et illorum dignior pœna. Quando autem placuerit Deo perdere civitatem illam aut gentem, videtur omnium generationum præcedentium peccata reddere illis : quoniam quæ illæ omnes generationes merebantur, hæc sola passa est.* Sic Deus jussit Saüli delere posteros Amalec, ob scelera parentum, et hostilitatem perpetuam contra Judæos, 1. Reg. 15. 16. Causa est, quod filii et posteri æstimatione civili censeantur esse unum quid cum suis parentibus; hinc merita vel demerita parentum in filios redundant, cum scilicet filii parentum scelera et mores imitantur : tunc enim impleta scelerum mensura à Deo præfinita, ipsi luunt tam sua quam patrum suorum peccata. Ita interpretes, ac nominatim Abulensis quæst. 253. et 259.

Ubi tamen adverte, tunc filios non puniri gravius, quam propria eorum peccata mereantur : sed quia ipsi parentum suorum impiorum peccata imitantur, itaque cumulum peccatorum à Deo definitum et designatum implent, hinc fit ut Dei ira in eos desæviat, quæ alioquin in eos tam graviter non sæviisset, nisi parentum peccata ad hunc cumulum conficiendum et integrandum præcessissent. Atque hoc sensu, et hac de causa tunc dicuntur filii luere peccata parentum, quia Deus ad utrosque, et ad utrorumque demerita in puniendo respicit, juxta illud Deuteron. 5. v. 9. *Deus æmulator, reddens iniquitatem patrum super filios, in tertiam et quartam generationem his qui oderunt me, et faciens misericordiam in multa millia diligentibus me.* Vide ibi dicta.

33. Serpentes, genimina viperarum (proles geniti à viperis). quomodo fugietis a judicio gehennæ?] Quo in die judicii ego vos quasi christicidas et deicidas judicabo et condemnabo ad gehennam. Scribas vocat *serpentes* et *viperas*, ob serpentinam et vipeream eorum indolem, astutiam, malitiam nocendi, et se suosque Apostolos occidenti studium. Nam *sicut de viperis nascuntur viperæ, sic de homicidis patribus vos nati estis homicidæ*, ait S. Hieronymus. Vide dicta cap. 3. 7.

34. Ideo ecce ego mitto ad vos Prophetas, et sapientes, et scribas, et ex illis occidetis, et crucifigetis, et ex eis flagellabitis in synagogis vestris, et persequemini de civitate in civitatem.] Nota τὸ *ideo*; quod ex versu præced. quasi effectus ex causa elicitur, q. d. Quia vos quasi serpentes et viperæ me Messiam vestrum occidetis, ob quod scelus excidemini et ad gehennam condemnabimini; ego misertus vestri, ut hoc excidium et condemnationem à vobis avertam, post mortem meam mittam ad vos meos discipulos et Apostolos, ut vos ad pœnitentiam et fidem in me excitent, sed prævideo quod et hos occidetis, ac hac ratione implebitis mensuram patrum vestrorum, ut ego prædixi v. 32. quo facto Deus vos exscindet per Titum, et condemnabit ad gehennam, uti jam comminatus sum, et futurum prædixi. Patet ex sequent.

Ego mitto.] Lucas cap. 11. 49. ait : *Sapientia Dei dixit : Mittam ad illos. Sapientia Dei*, scilicet ego ipse Christus, qui sum Dei sapientia, utpote Verbum Patris.

Prophetas, et sapientes, et scribas.] Lucas : *Prophetas et Apostolos.* Ita vocat Christus suos discipulos. *Notat*, ait sanctus Hieronymus, *varia dona discipulorum Christi : Prophetæ qui ventura prædicunt : sapientes, qui norunt quando debent proferre sermonem : scribæ, in lege docti.* Et Hilarius : *Apostoli*, ait, *revelatione futurorum Prophetæ, Christi agnitione sapientes, legis intelligentia scribæ.*

Et ex illis occidetis, uti S. Stephanum lapidando, Jacobum Majorem gladio truncando, Actor. 12. Jacobum vero Minorem ex pinna templi præcipitando, teste Euseb. l. 2. c. 23. *Et crucifigetis*, uti S. Simeonem Hierosolymorum Episcopum, successorem S. Jacobi, teste Eusebio l. 2. Histor. cap. 32. *Et ex eis flagellabitis*, uti Petrum et Apostolos, Act. 4. et 5. *Et persequemini de civitate in civitatem*, uti Saulum et Barnabam, Act. cap. 13 et 14.

Tropologice, Origenes hom. 23. in Numeros : *Et ego*, inquit, *hodie si Prophetæ non audiam verba, si monita ejus spernam, lapido Prophetam, et quantum in me est, occido, cujus tanquam mortui verba non audio.*

Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel justi, usque ad sanguinem Zachariæ, filii Barachiæ, quem occidistis inter templum et altare.] q. d. Ita per vestram malitiam et obstinationem fiet, ut in vestrum caput redundet pœna et vindicta.

Omnis sanguis justus.] Id est justorum, ut vertit Syrus, qui scilicet ceteros homines ad juste sancteque vivendum, tam verbis quam exemplis cohortati sunt. Unde Lucas habet, *sanguis Prophetarum. Propheta* enim sæpe in Scriptura idem est quod vir justus et sanctus, præsertim qui alios quoque justos et sanctos efficere satagit uti faciebant Prophetæ. Causam dat sanctus August. tract. 1. in Psalm. 118. *Nam malorum imitatio facit, ut non solum sua, sed etiam eorum, quos imitati sunt, merita sortiantur.* Porro S. Chrysostomus : Sicut, inquit, illa quæ meruerunt singulæ generationes præcedentes, illis donata sunt, qui receperunt Christum : ita quæ pati meruerunt præcedentes iniqui, super novissimos Judæos venerunt.

Qui effusus est super terram, a sanguine Abel justi, usque ad sanguinem Zachariæ.] Quia licet Cain, qui fratrem Abel occidit, non fuerit Judæus gente et genere, fuit tamen Judæus mania et malæ vitæ exemplo : occidendo enim justum Abel, dedit exemplum Judæis ad hoc sequendum propensissimis, ut simili modo occiderent justos Prophetas. Sic ergo Cain fratricida, non naturalis, sed moralis et symbolicus fuit pater Judæorum, suos fratres, scilicet Christum et Prophetas occidentium. Simili analogia diabolus dicitur pater omnium superborum et

impiorum. Quia ergo Judæi Caini fratricidium, etiam postquam divinam in eum ultionem è Scriptura cognovissent, aliorumque qui justos et Prophetas occiderunt, propheticidia plenissime et perfectissime imitati sunt, imo ea superarunt, et longe transcenderunt, occidendo Christum Dei Filium, ejusque Apostolos; nec tantum superarunt, sed et omnimode ea consummarunt et impleverunt. Hinc quasi filii eorum spirituales et mystici, dicuntur luituri ipsorum quasi parentum mysticorum scelera, eo modo quo dixi vers. 32. licet non tam proprie, quam filii naturales dicuntur luituri carnalium parentum peccata. Adde, quod licet Cain non fuerit pater, fuit tamen patruus Judæorum: fuit enim frater Seth, ex quo prognatus est Abraham et Judæi. Imo Cain vere fuit avus Judæorum per filias. Nam posteri Seth duxerunt filias Cain, Genes. 6. v. 2. ex quibus prognati sunt Judæi, ait Abulensis q. 260. Est hoc probabile, at non certum. Scriptura enim ait dumtaxat ex iis prognatos esse gigantes, qui causa fuere diluvii, quo periere, non negat tamen alios quoque ex eis fuisse prognatos. Judæi ergo quia non sanctitatem Seth, sed parricidium Cain, qui fratrem suum justum Abel suam impietatem redarguentem, ut dixi Genes. 4. occidit, imitati sunt, hinc non Seth, sed Caini vocantur filii. Unde Cain fuisse typum Judæorum, Abel vero Christianorum, docet Tertullianus libr. contra Judæos cap. 5. et fuse S. Augustinus libro 12. contra Faustum cap. 9.

Denique fuere qui fratricidium Caini laudarunt, indeque dicti sunt Caiani, de quibus S. Augustinus l. de Hæresibus c. 18. *Caiani*, ait, *propterea sic appellati, quoniam Cain honorant, dicentes eum fortissimæ esse virtutis: simul et Judam traditorem divinum aliquid putant esse, et scelus ejus beneficium deputant: asserentes eum præscisse, quantum esset generi humano Christi passio profutura, et occidendum Judæis propterea tradidisse: illos etiam qui schisma facientes in primo populo Dei terra dehiscente perierunt, Core, Dathan et Abiron, et Sodomitas colere perhibentur.*

Zachariæ, filii Barachiæ, quem occidistis inter templum et altare.] Quæres, quis his Zacharias? Triplex est hic sententia. Prima est S. Chrysost. hom. de S. Joanne Baptista, Vatabli, Ariæ Montani, Gasparis Sanchez, et Franc. Riberæ Præfat. in Zachariam, qui censent Zachariam hunc esse illum, qui inter duodecim Prophetas est penultimus: hic enim fuit filius Barachiæ: sed quod occisus sit inter templum et altare, nusquam legimus.

Secunda et verior certiorque est, Zachariam hunc fuisse filium Joiadæ pontificis, qui à Joas rege ingrato occisus est immani sacrilegio in loco sanctissimo: scilicet in atrio sacerdotum, quod erat inter templum, sive Sanctum, et altare holocaustorum: hoc enim altare erat in atrio sacerdotum. 2. Paral. cap. 24. vers. 21. Ita Abulensis quæst. 215. S. Hieronymus, Beda, et passim alii cum Jansenio et Maldonato, Tertullianus in Scorpiaco cap. 8. quem audi: *Zacharias inter altare et ædem trucidatur, perennes cruoris sui maculas silicibus assignans.* Licet enim alii Prophetæ post hunc Zachariam à Judæis occisi sint, tamen hic ultimus est, cujus S. Scriptura meminit, sive cujus cædem commemorat. Adde: solius Abelis et Zachariæ hujus sanguinis ultionem exprimit S. Scriptura. Abelis, Gen. 4. 10. *Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Zachariæ, 2. Paral. 24. v. 22. *Qui* (Zacharias) *cum moreretur, ait: Videat Dominus, et requirat. Abelis meminit,* ait Chrysostomus, *ut ostendat illos ex invidia Christum et Apostolos occisuros, sicut ex invidia Cain occidit Abelem: Zachariæ vero, quia Sanctus in loco sancto interfectus est.*

Dices, Zacharias hic fuit filius Joiadæ, non Barachiæ. Respondet S. Hieronymus, Joiadam alio nomine dictum fuisse Barachiam, forte quod Barachias Hebr. significat benedictum Domini; talem autem fuisse Joiadam virum sanctissimum liquet. Unde S. Hieron. addit: *In Evangelio quo utuntur Nazareni, pro filio Barachiæ, filius Joiadæ reperimus scriptum.*

Tertia est, Zachariam hunc esse patrem Joannis Baptistæ, quem tradunt occisum esse à Judæis, eo quod Christi prædicarit adventum, dicens in suo Cantico: *Et tu, puer, Propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus;* quodque Joannem filium suum ab Herode infanticida quæsitum ad necem, ob mirabilia quæ in ejus nativitate acciderant, neci subduxerit et absconderit. Hic enim Zacharias fuit ultimus Prophetarum: nam Joannes ejus filius magis fuit index præsentis Christi, quam Propheta futuri. Rursum hunc Zachariam fuisse filium Barachiæ testatur S. Hippolytus Martyr, citatus à Nicephoro lib. 2. Histor. cap. 3. Rejicit hanc sententiam Hieronymus velut apocrypham; sed tamen eamdem tradunt asseruntque S. Cyrillus contra Anthropomorphitas, Petrus Alexand. in Regul. Eccles. can. 3. S. Epiphanius lib. de Vita et obitu Prophet. Baronius in Apparatu Annal. S. Thomas in Catena, Dionysius Carthus. et Franc. Lucas hic, ac Christophor. à Castro præfat. in Zachariam. Addunt Origenes, Theophil., Euthim, hic, et S. Basilius hom. de Humana Christi generatione, Zachariam hunc à Judæis occisum esse, eo quod B. Virginem post partum Christi, quasi virginem inter virgines in templo collocasset. Quod si verum est, Zacharias fuit victima virginitatis, quia pro virginitate B. Mariæ Martyr occubuit. Hoc tamen difficile est creditu ob rationes, quas adducit Baronius et Abulensis hic q. 255.

36. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam.] q. d. Horum scelerum vindicta, corripiet Judæos hujus ætatis, qui post paucos dies me occident, meosque Apostolos persequentur; ideoque post paucos annos à Tito et Romanis excidentur.

37. Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis Prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti!] Ingeminat *Jerusalem* ad vehemens pathos compassionis, doloris et deplorationis. Duplicatio miserentis est, et valde diligentis. q. d. O Jerusalem civitas Dei, præ omnibus urbibus ab eo electa et dilecta, quam ipse tot gratiis et beneficiis ornavit, lege, templo, doctrina, sacerdotio, regno, Prophetis, miraculis dotavit, tu his omnibus ingrata semper extitisti, Prophetas ejus occidisti, et mox me Dei filium, meosque Apostolos occides. Quocirca facta es civitas

scelerata, perdita, exitio et incendio Romanorum à Deo destinata. Per civitatem, cives, sive cœtum civium, ac præsertim magistratuum et sacerdotum (hi enim Prophetas et Christum occiderunt) intelligit: non enim saxa, sed homines plangit, patris affectu, ait S. Hieronymus.

Quæ occidis Prophetas.] Quæ scilicet eos vis occidere, ait Chrysostomus, quæ hoc titulo, æque ac scelere ceteras urbes et gentes antecellis, imo gloriaris, quod Prophetas à Deo missos ad castigandum tuos mores et vitia, occidas. Unde Christus Luc. c. 13. 33. ait: *Non capit Prophetas perire extra Jerusalem.* q. d. Proprium Hierosolymæ opus est occidere Prophetas.

Quoties volui, et olim per Prophetas, et nunc per me et Apostolos, *congregare* in sinum meum, et ad unum Deum unamque ejus fidem et cultum reducere, *filios tuos*, id est cives tuos in varios errores dispersos, et in gehennæ pericula sese præcipitantes: *Nihil enim adeo dispergit ut peccatum, et nihil ita ad Deum aggregat sicut virtus*, ait Theophyl. *Quemadmodum gallina congregat pullos suos*, in diversa vagantes, *sub alis*, ut eos foveat, calefaciat, et à milvis defendat.

Comparat Christus se suumque amorem, providentiam et sollicitudinem salvandi Judæos gallinæ pullos sub alis foventi: Primo, quia gallinæ præ aliis avibus ferventi amore diligunt pullos suos, et eximiam circa eos habent providentiam et protectionem, ait Chrysost.: hinc assidue gallina gemit et clocitat, ut etiamsi pullos non videas, matrem tamen ex voce et singultu agnoscas, cum passeres, hirundines, ciconias, ceterasque aves non agnoscas esse matres, nisi dum pullis in nido incubant. Sic Christus summo amore dilexit nos, *factus ipsemet tandem quasi terrena et domestica avis*, ait S. Hilarius, assidue per omnem vitam pro nobis sollicitus, docens, dolens et gemens, ut nos salvaret.

Secundo, nec passeres, nec turdi, nec anates, nec aliæ aves sic infirmantur cum pullis suis, sicut gallina, in qua *raucescit vox*, ait S. Aug. in Psalm. 58. *fit hispidum totum corpus, demittuntur alæ, laxantur plumæ, et vides circa pullos nescio quid ægrotum; et ea est materna charitas, quæ invenitur infirmitas*, etc. Sic Christus *congregavit omnes gentes, tanquam gallina pullos suos, qui infirmatus est propter nos, accipiens carnem à nobis, id est à genere humano, crucifixus, contemptus, alapis cæsus, flagellatus, ligno suspensus, lancea vulneratus. Ergo hoc maternæ infirmitatis est, non amissæ majestatis, ut ex eo quod nobiscum communicavit infirmitatem, solveret nostram iniquitatem.*

Tertio, idem S. August. in Psal. 90. ad illa: *Et sub alis ejus sperabis;* et ex S. Augustino, fusius Aldrovandus in Gallina: *Si gallina*, ait, *protegit pullos suos sub alis, quanto magis tu sub alis Dei tutus eris, et adversus diabolum et angelos ejus, quæ aereæ potestates, tanquam accipitres circumvolitant, ut infirmum pullum auferant!* etc. *Erit enim nobis tanquam gallina protegens pullos suos, non est enim injuriosum nomen gallinæ. Nulla sic avis infirmatur cum pullis suis, quomodo gallina. Attendat charitas vestra: hirundines, passeres et ciconias videmus extra nidos suos, nec cognoscimus utrum fœtus habeant: at gallinam cognoscimus in infirmitate vocis, et in relaxatione plumarum, tota mutatur à fœtu pullorum; quia illi infirmi sunt, infirmam sese facit. Quia ergo et nos infirmi eramus, infirmam se fecit sapientia Dei, quia Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, ut sub alis ejus speremus.*

Quarto, gallina voce fracta, quassa, lassa et languida, per omnia accommodat se parvulis suis. Sic et Christus: *Ovum ergo nostrum, id est spem nostram sub alis illius gallinæ ponamus*, ait S. August. de verbis Domini secundum Lucam serm. 29. *Vere* enim *languores nostros ipse tulit, et peccata nostra ipse portavit.* Isaiæ 53.

Quinto, Græce hic est ὄρνις, quæ vox, et avem in genere, et gallinam in specie significat: aptius tamen Noster vertit, *gallina*, quam *avis*. Nam, ut ait S. August. *Mirus est amor omnibus fere avibus ad confovendos et protegendos pullos, sed præcipue gallinis, quæ pullos colligunt sub alas, id est summo cum desiderio et sollicitudine eos fovent.*

Sexto, gallina cum ramo rutæ sub alis, hieroglyphicum est securitatis, ait Pierius, et ex eo Aldrovandus: siquidem Afranius, in iis quæ de re agraria Constant. Cæsar colligi mandavit, ait gallinas à fele tutas fore, si rutæ sylvestris ramusculus sub ejus alam applicetur. Quin Democritus etiam tradit eo præsidio munitas, neque à vulpibus, neque ab infesto quopiam alio animali contingi. Hanc securitatem, imo longe majorem suis præstat Christus.

Septimo, gallina symbolum est fœcunditatis. Ipsa enim sæpe quotidie ovum parit, et aliquando gemina singulis diebus, atque ex uno ovo subinde duos pullos excludit. Quid fæcundius Christo?

Rursum gallus et gallina sunt symbolum vigilantiæ et custodiæ. Quid vigilantius Christo? Hæc Aldrovandus in Gallina.

Tropolog. gallina est Ecclesia; ejusque sacerdotes: nam, ut ait Auctor Imperfecti: *Sicut gallina habens pullos, vocando illos non cessat, ut assidua voce vagositatem corrigat pullorum: sic et sacerdotes in doctrina cessare non debent, ut studio et assiduitate doctrinarum suarum, negligentiam populi errantis emendent. Et quemadmodum gallina habens pullos, non solum suos calefacit, sed etiam cujusque volatilis filios, exclusos à se, diligit quasi filios suos: ita et Ecclesia, non solum Christianos suos studet vocare, sed sive Gentiles, sive Judæi, si suppositi illi fuerint, omnes fidei suæ calore vivificat, et in baptismo regenerat, et in sermone nutrit, et materna diligit charitate.*

Octavo, extat emblema gallinæ, cum lemmate: *Nil Christo triste recepto;* estque hoc:

Bruma fremebat atrox, pennas gallina reliquit,
Frigus ut à natis pelleret, atque obiit.
Hinc, Medea ferox, hinc, Progne, discite: nempe hæc
Bis vitam pullis præbuit, ac moritur.

Nono, gallinam ejusque ova esse medica, ac valere ad sistenda menstrua, ad fœtum mortuum ex utero educendum, ad ignem sacrum, ad scabiem, ad fistulas, ad dolores oculorum, ad podagram, ad ambusta, aliosque morbos, docet idem Aldrovandus. Sic medicus animarum infirmitatum omnium efficacissimus est Christus.

Decimo, gallina, cum de se agitur, sibique soli à milvo, fele vel cane metuit, fugit: si vero pullis metuat, illos sub alas colligens, vindicare ab injuria omni ope nititur, et supra quam vires patiuntur, sæpe alis, rostro, pedibus, totoque corpore dimicat. Ita Oppianus lib. 3. de Venat. Sic Christus pro nobis contra diabolum et peccatum usque ad mortem, et mortem crucis, certavit.

Et noluisti.] Quia Prophetas et me internecino odio ad mortem persequeris, nec permittis cives tuos ad me et Deum suum converti. Maxime enim Scribas et magistratus alloquitur, uti dixi.

38. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.] *Domus*, id est templum, ait S. Hieron. et Theophil., aut potius urbes Jerusalem, et tota regio, puta Judæa. in pœnam tantæ ingratitudinis et tot scelerum exscindetur et desolabitur à Deo per Titum et Romanos, ut ipsa fiat *deserta*, et ut talis relinquatur deseraturque, tum à suis incolis et civibus, tum à Deo, tum à me meoque patrocinio, ait S. Chrysost.: nam hoc ultimum innuit particula rationalis *enim*, quæ sequitur vers. seq. Alludit ad illud Jerem. 12. 7. *Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam;* Jerusalem enim derelicta à Deo, facta est synagoga Satanæ, ideoque præda aquilæ Romanæ, puta Titi et Vespasiani, qui Judæos partim occiderunt, partim captivos abduxerunt, partim per totum orbem disperserunt.

39. Dico enim (Lucas, *dico autem:* in Scriptura enim sæpe *enim* et *autem* inter se commutantur) vobis, non me videbitis amodo (ex hoc tempore) donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini.] Τὸ *enim* probat id quod dixit, q. d. Dixi quod *relinquetur domus vestra deserta* à me, et consequenter à Deo Patre meo, quia in pœnam vestræ incredulitatis, qua me docentem et miracula patrantem agnoscere noluistis quasi Messiam, ego me à vobis subducam in cœlum, ut me amplius non sitis visuri in terra usque ad diem judicii, quo ego vestram incredulitatem condemnabo. Nonnulli hunc versum accipiunt, de solemni Christi ingressu in Jerusalem, cum in die palmarnm Judæi ei acclamarunt: *Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini.* Verum id dici nequit: jam enim ingressus ille præterierat, ut patet c. 21. 1. et seqq. Hæc enim dicta sunt à Christo post Dominicam palmarum, tribus diebus ante suam mortem et crucem, scilicet die Martis post Dominicam palmarum, uti dixi in Chronotaxi. Ita passim Patres et interpretes.

Dico ergo, loqui Christum de fine mundi et die judicii, q. d. inquit S. Chrysost. Theophyl. Euthym. et S. August. lib. 2. de Consensu Evang. c. 75. Vos, ô Scribæ, qui assidue mihi contradicitis et calumniamini me non esse Messiam et Dei Filium, sed in Beelzebub ejicere dæmonia, *non me videbitis amodo*, id est post breve hoc tempus paucosque dies, quibus in hac carne usque ad mortem meam vobiscum versabor (quia ingrati et indigni estis mea doctrina, gratia, salute) usque ad diem judicii, quando vel inviti cogemini, me Messiam Dei Filium judicemque vestrum omniumque hominum agnoscere, ac *Hosanna*, quod jam in pueris et turbis subsannastis c. 21. v. 16. si non ore, certe animo et mente inviti dicetis: tunc enim videbitis, me fuisse et esse benedictum illum, qui venit in nomine Domini, scilicet qui fuit missus à Deo Patre, ad redimendum et salvandum omnes homines; tumque me ut talem colere, revereri et adorare debebitis. Tunc enim, ait Glossa, confitebuntur Dei Filium, quem nunc crucifixerunt.

Potest, Secundo, hic locus accipi de Judæis, qui in fine mundi per Eliam ad Christum convertentur, ideoque Christum paulo post ad judicium venturum agnoscent ut Messiam, à Domino benedictum. q. d. Vos, ô Judæi, non vultis me agnoscere ut Messiam atque ut pseudomessiam persequimini usque ad necem et cruorem; at filii et posteri vestri me ut talem in fine mundi agnoscent et colent, ideoque illos mea gratia et gloria donabo, vos vero ad gehennam condemnabo, quæ insignis erit mea laus, decus et gloria; vestrum vero dedecus, probrum et exitium sempiternum. Hoc enim stimulo pungit dura et incredula Judæorum corda. Prædictum id fuit ab Osee c. 3. 4. et seq. quo hic alludit Christus, ait enim: *Quia dies multos sedebunt Filii Israel sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine altari, et sine ephod, et sine teraphim; et post hæc revertentur filii Israel, et quærent Dominum Deum suum, et David regem suum, et pavebunt ad Dominum, et ad bonum ejus in novissimo dierum.* Vide ibi dicta.

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DISCIPULIS FABRICAM TEMPLI OSTENDENTIBUS ET MIRANTIBUS, PRÆDICIT ILLIUS TOTIUSQUE URBIS PER TITUM, QUIN ET ORBIS UNIVERSI IN FINE MUNDI EXCIDIUM. MOX VERS. 5. SIGNA PRÆVIA, SED COMMUNIA UTRIQUE EXCIDIO ASSIGNAT, SCILICET BELLA, PSEUDOPROPHETAS, FAMEM, TERRÆMOTUS, PESTEM AC PRÆDICATIONEM EVANGELII PER TOTUM ORBEM. INDE V. 15. PROPRIUM SIGNUM PRÆVIUM EXCIDIO URBIS HIEROSOLYMÆ DAT, ABOMINATIONEM DESOLATIONIS STANTEM IN LOCO SANCTO. PROPRIA VERO SIGNA PRÆVIA EXCIDIO ORBIS V. 29. DAT SOLIS ET LUNÆ OBSCURATIONEM, STELLARUM DE COELO CASUM, VIRTUTUM CŒLESTIUM COMMOTIONEM. DENIQUE V. 36. MONET, UT OMNES STRENUE SE PARENT AD ILLUM DIEM UNIVERSALIS EXCIDII ET JUDICII EXTREMI, EO QUOD DIES HIC PLANE INCERTUS SIT, ET NULLI COGNITUS, SED IMPROVISUS HOMINIBUS INCOGITANTIBUS OBVENIET, EOSQUE SECUROS SUBITO OCCUPABIT.
DIXIT HÆC CHRISTUS JAM FERVENS PERGENSQUE AD MORTEM, DIE MARTIS POST DOMINICAM PALMARUM, CUM POST TRES DIES CRUCIFIGENDUS FORET, UT DIXI IN CHRONOTAXI.

1. ET egressus Jesus de Templo, ibat. Et accesserunt discipuli ejus, ut
ostenderent ei ædificationes templi. 2. Ipse autem respondens, dixit
illis : Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis
super lapidem qui non destruatur. 3. Sedente autem eo super montem
Oliveti, accesserunt ad eum discipuli secreto, dicentes : Dic nobis,
quando hæc erunt? et quod signum adventus tui, et consumma-
tionis sæculi? 4. Et respondens Jesus, dixit eis : Videte ne quis vos
seducat : 5. multi enim venient in nomine meo, dicentes : Ego sum Christus : et multos
seducent. 6. Audituri enim estis prælia et opiniones præliorum. Videte ne turbe-
mini : oportet enim hæc fieri : sed nondum est finis. 7. Consurget enim gens in
gentem, et regnum in regnum : et erunt pestilentiæ, et fames, et terræmotus per
loca. 8. Hæc autem omnia initia sunt dolorum. 9. Tunc tradent vos in tribulationem,
et occident vos : et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. 10. Et tunc
scandalizabuntur multi, et invicem tradent, et odio habebunt invicem. 11. Et multi
pseudoprophetæ surgent, et seducent multos. 12. Et quoniam abundavit iniquitas,
refrigescet charitas multorum. 13. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus
erit. 14. Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium
omnibus gentibus : et tunc veniet consummatio. 15. Cum ergo videritis abomina-
tionem desolationis, quæ dicta est à Daniele Propheta, stantem in loco sancto :
qui legit, intelligat : 16. tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes : 17. et qui
in tecto, non descendat tollere aliquid de domo sua : 18. et qui in agro, non re-
vertatur tollere tunicam suam. 19. Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis
diebus. 20. Orate autem ut non fiat fuga vestra in hieme vel sabbato. 21. Erit
enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque
fiet. 22. Et nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro : sed prop-
ter electos breviabuntur dies illi. 23. Tunc si quis vobis dixerit : Ecce hic est Christus,
aut illic : nolite credere. 24. Surgent enim pseudochristi et pseudoprophetæ, et dabunt
signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi.
25. Ecce prædixi vobis. 26. Si ergo dixerint vobis : Ecce in deserto est, nolite exire; ecce
in penetralibus, nolite credere. 27. Sicut enim fulgur exit ab Oriente, et paret usque in
Occidentem : ita erit et adventus Filii hominis. 28. Ubicumque fuerit corpus, illic
congregabuntur et aquilæ. 29. Statim autem post tribulationem dierum illorum, sol
obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cœlo, et virtutes
cœlorum commovebuntur : 30. et tunc parebit signum Filii hominis in cœlo : et

tunc plangent omnes tribus terræ : et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multa, et majestate. 31. Et mittet angelos suos cum tuba et voce magna : et congregabunt electos ejus à quatuor ventis, à summis cœlorum usque ad terminos eorum. 32. Ab arbore autem fici discite parabolam : cum jam ramus ejus tener fuerit, et folia nata, scitis quia prope est æstas : 33. ita et vos cum videritis hæc omnia, scitote quia prope est in januis. 34. Amen dico vobis; quia non præteribit generatio hæc, donec omnia hæc fiant. 35. Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. 36. De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli cœlorum, nisi solus Pater. 37. Sicut autem in diebus Noe, ita erit et adventus Filii hominis. 38. Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubentes et nuptui tradentes, usque ad eum diem, quo intravit Noe in arcam : 39. et non cognoverunt, donec venit diluvium, et tulit omnes : ita erit et adventus Filii hominis. 40. Tunc duo erunt in agro : unus assumetur, et unus relinquetur : 41. duæ molentes in mola : una assumetur, et una relinquetur. 42. Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. 43. Illud autem scitote, quoniam si sciret pater familias qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam. 44. Ideo et vos estote parati : quia qua nescitis hora Filius hominis venturus est. 45. Quis, putas, est fidelis servus et prudens, quem constituit dominus suus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore ? 46. Beatus ille servus, quem cum venerit dominus ejus, invenerit sic facientem. 47. Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum. 48. Si autem dixerit malus servus ille in corde suo : Moram facit dominus meus venire : 49. et cœperit percutere conservos suos, manducet autem et bibat cum ebriosis : 50. veniet dominus servi illius, in die qua non sperat, et hora qua ignorat : 51. et dividet eum, partemque ejus ponet cum hypocritis. Illic erit fletus et stridor dentium.

1. Et egressus Jesus de templo ibat.] more suo sub vesperam in montem Olivarum ad pernoctandum, cibumque sumendum in Bethania apud Martham et Magdalenam, cum per totum diem docuisset in templo jejunus.

Et accesserunt discipuli ejus, ut ostenderent ei ædificationes templi.] Occasio fuit, quod Christus in fine capitis præcedentis, prædixerat Hierosolymæ, et consequenter templi excidium et desolationem. Discipuli ergo hanc desolationem tantæ urbis admirantes stupentesque, ut Christum excitent ad commiserationem, et ad revocandam excidii sententiam, ostendunt ei admirandam templi fabricam, pulchritudinem, magnificentiam, quæ æternitatem mereri videbantur. Erat enim templum hoc orbis miraculum : nam, ut ait Josephus lib. 6. Belli c. 6. *Exterior ejus facies nihil, quod animi et oculi mirarentur, non habebat : crustis enim aureis gravissimis undique tecta, ultra primos ortus igneo splendore relucebat, ut, cum intuerentur contuentium oculi, quasi solis radiis averterentur.* Vide eumdem lib. 15. Antiq. c. 14. et Vilalpandum de Templo. Ita S. Hilarius : *Post comminationem,* ait, *deserendæ Jerusalem, tanquam commovendus ambitione templi esset, magnificentia ei extructionis ostenditur.* Sic et Origenes, S. Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus, Jansenius, Maldonat. et alii. Verum nil movit Christum omnis hæc magnificentia, sed in sententia excidii perstitit. Simili enim modo Deus ob scelera omnem magnificentiam Ninives, Babylonis, Tyri, Alexandriæ, Antiochiæ et Romæ evertit, tum ob incolarum scelera, tum ut ostenderet omnem hanc magnificentiam caducam, brevem et exilem esse, ac hominum oculos et animos ad spectandam ambiendamque cœli magnificentiam longe majorem, eamque perpetuam traduceret.

Vere pieque S. Augustinus : *Non erit magnus,* inquit, *magnum putans si cadunt ligna et lapides, et moriuntur mortales :* qua sententia se suosque solari solebat S. Augustinus, obsessa à Wandalis Hippone, cujus ipse erat Episcopus, quæ et post mortem ejus à Wandalis capta est, incensa, et incolis destituta, ait Possidon. in ejus Vita.

2. Ipse autem respondens dixit illis : Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur.] *Non relinquetur lapis super lapidem.* Est hyperbole. q. d. Funditus exscindetur et diruetur. Neque enim tam curiosi vel otiosi fuere Romani in excidio Hierosolymæ et templi, ut lapidem non relinquerent super lapidem; fuit tamen Jerusalem à Romanis incensa et plane eversa, ac solo adæquata, imo aratrum in eam immissum, teste S. Hieronymo in cap. 8. Zachar. Josepho et aliis, et hoc est quod significat hic Christus.

Audi Josephum lib. 7. Belli c. 18. *Jubet eos Cæsar* (Titus) *totam funditus jam eruere civitatem ac templum : relictis quidem turribus, quæ præter alias eminebant, Phaselo, et Hippico, et Mariamne : murique tantum, quantum civitatem ab Occidente cingebat. Id quidem ut esset castrum illic custodiæ causa relinquendis : turres autem ut posteris indicarent, qualem civitatem, quamque munitissimam Romanorum virtus obtinuisset. Alium vero totum ambitum civitatis ita complanavere diruentes, ut qui ad eam accessissent, habitatam aliquando esse vix crederent.*

3. Sedente autem eo super montem Oliveti,

ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI SECRETO, DICENTES : DIC NOBIS QUANDO HÆC ERUNT? ET QUOD SIGNUM ADVENTUS TUI, ET CONSUMMATIONIS SÆCULI?] *Discipuli*, Marcus cap. 13. v. 3. et 4. ait fuisse quatuor; scilicet Petrum, Jacobum, Joannem et Andream, qui Christo erant familiariores, ejusque secretorum conscii. *Secreto*, seorsim non tantum à turbis, sed et à ceteris Apostolis; Syrus, *inter se et eum :* erat enim periculosum ob Scribas et magistratus de templi excidio vaticinari, imo loqui et interrogare : ob hoc enim S. Stephanum lapidarunt Judæi, ut patet Actor. 6. 14.

Dic nobis, quando hæc erunt, quæ dixisti de excidio Hierosolymæ et templi? *Et quod signum adventus tui, et consummationis sæculi,* de quo nobis sæpius locutus es, ut cap. 13. vers. 40. cap. 16. v. 27. cap. 19. v. 28. Duo interrogant; primum, quando exscindenda sit Jerusalem; secundum, quando exscindendus sit orbis, et futurus dies judicii, quo ipse venturus sit judicare omnes homines. Putabant enim Apostoli, quod Jerusalem et templum diruenda essent in glorioso Christi adventu et regno, in fine mundi, quasi ipse in pœnam et ultionem suæ cædis et necis eam esset eversurus. Putabant ergo hæc tria eodem tempore eventura, scilicet excidium urbis, excidium orbis, et diem judicii : atque quia ex verbis Christi cognoverant imminere excidium urbis, opinabantur pariter imminere excidium orbis, et diem judicii. Id sibi videbantur colligere ex dictis Christi Matth. 22. v. 7. et 8. cap. 23. et v. ult. et penult. ubi Christus videtur hæc omnia conjunxisse, id est, conjunctim de omnibus locutus esse.

Videtur etiam Christus, nunc sedens in monte Olivarum contra templum, ait Marcus, quippiam iterum hac de re prolocutus, ex quo Apostoli hæc interrogandi occasionem sumpserint, licet id non exprimant Evangelistæ.

4. ET RESPONDENS JESUS, DIXIT EIS : VIDETE (providete et cavete) NE QUIS VOS SEDUCAT] à meaque fide, Evangelio, lege.

5. MULTI ENIM VENIENT IN NOMINE MEO, DICENTES : EGO SUM CHRISTUS : ET MULTOS SEDUCENT.] Tales fuere Primo, Theodas ille, de quo Actorum 5. 36. Secundo, Ægyptius ille impostor, de quo Josephus lib. 2. Belli cap. 12. et Lucas Actorum 21. 38. Tertio, Simon Magus, de quo Actorum 8. 10. qui, teste S. Hieronymo, aiebat : *Ego sum sermo Dei, ego speciosus, ego paracletus, ego omnipotens, ego omnia.* Hic enim Simon teste Irenæo lib. 1. cap. 20. aiebat, se in Judæa apparuisse ut Filium, in Samaria ut Patrem, in Gentibus ut Spiritum sanctum descendisse. Dicebat ergo superbus hic Titan, et alter quasi Lucifer, se non solum esse Messiam, sive Christum, sed et esse totam sanctam Trinitatem; qui et suis magicis spectris ita Neronem et Romanos dementavit, ut Romæ inter duos pontes ei posita fuerit statua hoc titulo : *Simoni Deo magno.* Quarto, tales fuere Menander, Saturninus, Carpocras, Gnostici, ceterique è familia Simonis prognati, de quibus Irenæus lib. 1. cap. 21. Denique talis erit Antichristus, qui se Judæis pro Christo venditabit, juxta illud Christi Joannis 5. 43. *Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis,* quod de Antichristo omnes intelligunt, ait S. Augustinus serm. 45. de Verbis Domini.

6. AUDITURI CUM ESTIS PRÆLIA ET OPINIONES (græce, ἀκοάς, id est, auditiones, id est, rumores; Arabicus, *nova*) PRÆLIORUM.] Quæ sæpe prælio ipso sunt tristiores, magisque animos metu malorum etiam non futurorum, excruciant, juxta illud :

Pejor est bello timor ipse belli.

Pro *enim* græce est δὲ, id est *autem, enimvero :* aliud enim signum à pseudoprophetis 5. prævium excidio urbis et orbis hic assignatur à Christo, scilicet tumultus, bella, seditiones, etc. quales ante excidium Jerusalem graves in Judæa extitisse docet Josephus lib. 2. de Bello cap. 11. et lib. 20. Antiq. cap. 4. *Duplex enim bellum,* ait Chrysostomus, *futurum asserit, unum à seductoribus, alterum ab hostibus.*

VIDETE (cavete) NE TURBEMINI.] Ut vel metu hostium à fide mea desciscatis, vel desperatione fructus à prædicatione Evangelii cessetis; sed generoso animo timori et tumultibus omnibus obluctantes, pergatis fidem in me meumque Evangelium prædicare. Causam cur non debeant Apostoli turbari, subjicit, dicens :

OPORTET ENIM HÆC (græce, πάντα, id est, *omnia;* Syrus, *hæc omnia,* scilicet prælia et opiniones præliorum) FIERI, SED NONDUM EST (id est, erit) FINIS.] Jerusalem et templi, ac multo minus sæculi, itemque præliorum et malorum utriusque excidio præviorum : nam unius prælii malique finis, alterius majoris erit principium, uti Hierosolymæ contigisse narrat Joseph. libr. 3. de Bello c. 15. q. d. Ne turbemini ut animo cadatis, sed majores assumite animos, ut vos comparetis ad majora mala, quæ sequentur, sustinendum et superandum, ne speretis pacem in terra, sed per tolerantiam malorum in terra, tendite ad perennem beatamque quietem in cœlo.

7. CONSURGET ENIM GENS IN GENTEM, ET REGNUM IN REGNUM, ET ERUNT PESTILENTIÆ, ET FAMES, ET TERRÆMOTUS PER LOCA] ante excidium urbis, æque ac orbis : nam, ut recte advertit S. Hieronymus, Beda, et S. Augustin. epist. 80. ad Hesychium, Christus Apostolis confuse de urbis et orbis excidio rogantibus, confuse et mistim (unum cum alio jungendo et miscendo) respondet, usque ad vers. 15. Idque facit hoc fine, ut Apostoli et fideles semper suspensi ad utrumque studiose se comparent, obarment et præmuniant. Inde à vers. 15. distincte agit de excidio urbis Jerusalem, ejusque signa prævia assignat, usque ad vers. 29. ubi deinceps usque ad finem capitis, agit de signis quæ præibunt excidium orbis, sive finem mundi. Porro de urbis et orbis excidio mistim, hoc versu et seq. usque ad 15. agi liquet ex ipsis ejus signis, quæ utrumque excidium præibunt. Quocirca hæc de orbis excidio ejusque signis accipiunt S. Hilarius, S. Gregorius hom. 1. in Evang. et Irenæus lib. 5. cap. 25. Illud enim præibunt gravissimi tumultus, fames, pestes, terræmotus, pseudochristi. Rursum de urbis excidio hæc recte quoque intelligunt S. Chrysost., Euthymius, Theophylactus; idque patet ex Lucæ cap. 21. v. 8. et 12. ubi ait : *Sed ante hæc omnia injicient vobis manus suas, et persequentur trahentes in synagogas:* quod Apostolis contigisse ex Actis Apostolorum liquet, ante excidium Jerusalem. Ante illud ergo primo surrexit gens in gentem : quia postquam Hiero-

solymitani suum Romanorum militum præsidium ceperunt et trucidarunt, mox Ascalonitæ, Ptolemaidenses, Damasceni, Alexandrini, Syri, Romani et omnes vicinæ gentes, certatim in bella contra Judæos surrexerunt, idque continuo usque ad miserrimum Hierosolymæ per Titum excidium, de quibus Josephus fuse agit lib. 2. Belli c. 11. usque ad finem lib. 7 et Hegesippus lib. 2. c. 11. 14. 16. 17.

Secundo, ante excidium Judæam afflictam fuisse fame, patet Actor. 11. 28. et ex Josepho lib. 20. Antiquit. cap. 2. et 3. ubi scribit reginam Adiabenorum fami huic succurrisse.

Tertio, de peste et terræmotu nil habet Josephus; sed ex hoc Christi oraculo certum est illa extitisse, quia utrumque bellum et famem, comitari et sequi solet.

Addit Lucas cap. 21. 9. *Terroresque de cœlo, et signa magna erunt :* hæc enim præcessura excidium orbis, patet ex Apoc. cap. 8. et 9. Vide ibi dicta, et dicenda hic v. 29. Hæc pariter præcessisse excidium urbis Hierosolymæ certum est. Nam primo, horribilis cometes, forma gladii, Hierosolymæ integro anno ante excidium è cœlo incubuit. Secundo, in Paschate, confluente populo, hora nona nocturna lux meridiana in templo per mediam horam fulsit. Tertio, bos immolandus in templo agnum peperit. Quarto, Orientalis porta templi ænea et gravissima, ut vix à viginti viris claudi posset, hora noctis sexta ultro patefacta est. Quinto, in aere visæ fuere armatæ acies, currus, et pugnantium prælia. Sexto, audita in Pentecoste vox angelorum in templo, *migremus hinc.* Septimo, plebeius quidam et rusticus nomine Jesus, Anani filius, repente exclamare cœpit : *Vox ab Oriente, vox ab Occidente, vox à quatuor ventis, vox in Hierosolymam et templum, vox in maritos novos, novasque nuptas, vox in omnem populum :* atque hæc interdiu noctuque clamitans omnes civitatis vicos circuibat, adeoque per septem annos, quasi attonitus horrenda voce, assidue intonabat : *Vœ, vœ Hierosolymis ;* donec cincta à Tito urbe, in muro fortius solito clamans : *Vœ Hierosolymis, templo, populo et mihi*, lapide hostili ictus interiit : de quibus omnibus vide Josephum lib. 7. Belli cap. 12. et Eusebium lib. 3. Histor. cap. 8.

8. HÆC AUTEM OMNIA INITIA SUNT DOLORUM.] Græce, ὠδίνων, id est *parturitionum,* ut vertit S. Hieronymus in Comment.; hoc est, summorum dolorum, ac similium iis quos patiuntur mulieres in partu, in quo non paucæ doloribus enecantur. Sicut enim in morituris, sensim et gradatim accrescunt dolores et morbi, donec adeo ingravescant ut perimant : sic pariter creverunt bella, fames, pestis, etc. sub excidium urbis, ut patet ex Josepho lib. 6. et 7. Belli. sicque fiet pariter sub excidium orbis : *Nam quia in occasu sæculi sumus, præcedent quædam ægritudines mundi*, ait S. Ambrosius in Lucæ cap. 21. v. 9. Vide dicta Apocal. cap. 8. et 9. et cap. 16.

9. TUNC TRADENT VOS IN TRIBULATIONEM (Syrus, *oppressioni*) ET OCCIDENT VOS : ET ERITIS ODIO OMNIBUS GENTIBUS PROPTER NOMEN MEUM.] Syrus anteponit odium oppressioni : hanc enim parit odium, q. d. Tunc vos ita affligent et tribulabunt, ut tribulationi addicti deditique videamini : quare variis tormentis vos cruciabunt et affligent, atque ubique omnes gentes vos persequentur, utpote deos ipsorum vituperantes, et novum Deum Christum crucifixum prædicantes. Factum id est sub Nerone, qui primam persecutionem contra Christianos movit, adeoque primates Apostolorum occidit, scilicet S. Petrum crucifixit, S. Paulum gladio percussit, multosque Christianos in circo flammis tradidit, adeo ut nonnulli sebo, adipe ac pice obliti, facium instar in usum nocturni luminis arserint, ait Tacitus Annal. lib. 15. Eadem, imo atrociora faciet Antichristus in fine mundi.

10. ET TUNC SCANDALIZABUNTUR MULTI.] Id est, scandalum patientur, offendent, cadent; Syrus, *impingent*, ita ut metu persecutionum et tormentorum à fide Christi deficiant et apostatent, uti multos defecisse ex Eusebio et aliis liquet.

ET INVICEM TRADENT.] q. d. Apostatæ jam dicti et alii Gentiles, ut gratiam Imperatorum et principum Christianos persequentium ineant, Christianos sibi amicos, cognatos vel notos *prodent*, ut vertit Syrus, uti jam fit in Anglia, Scotia, Japonia. Hi sunt falsi fratres, de quibus sibi insidiantibus queritur Paulus 2. ad Corinthios cap. 11. vers. 26. *Vides*, ait S. Chrysostomus, *hic bellum triplex futurum, unum ab hostibus, alterum à seductoribus, tertium à falsis fratribus.*

11. ET MULTI PSEUDOPROPHETÆ (falsi doctores, hæresiarchæ, ut Simon Magus, Menander, Arius, Nestorius, Luther., Calvin., omniumque caput Antichristus) SURGENT ET SEDUCENT MULTOS.] Non seducentium virtute, sed negligentia seductorum, ait auctor Imperfecti. Idem prædixit Paulus Actor. 29. 30. dicens : *Ego scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi, et ex vobisipsis exurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se.*

12. ET QUONIAM ABUNDAVIT (græce, πληθυνθῆναι, id est, *ob multiplicatum esse*, scilicet *tunc*, hoc est quia multiplicabitur et abundabit, uti multi hic legunt ; Syrus, *propter multitudinem iniquitatis*) INIQUITAS, scilicet infidelitas, hæresis, persecutio, tyrannis, omnisque impietas, REFRIGESCET (Syrus, *elanguescet;* Arabicus, *diminuetur*) CHARITAS MULTORUM.] Imo fides quoque et spes, q. d. Qui prius fervebant charitate in Christum et Christianos, videntes tot Christianorum persecutiones et afflictiones, defervescent, imo frigescent, ut amorem in teporem, imo in odium et horrorem convertant. Prædicit hæc Christus, ut suos fideles contra omnia dura exacuat et magnanimitate corroboret, ac confortationibus quasi adamantinos reddat, ait Euthymius.

13. QUI AUTEM PERSEVERAVERIT (in fide et charitate Christi) USQUE IN FINEM, tum persecutionis et tribulationis, tum vitæ, tum invictæ patientiæ, ut nullis terroribus, blanditiis, tormentis cedat. Unde Syrus vertit, *qui sustinuerit usque in finem*, HIC SALVUS ERIT.] q. d. Horum omnium malorum unicum remedium et victoria, est generosa in fide et charitate constantia, et continua perseverantia : hæc enim omnia tolerando vincit et superat, uti patuit in Apostolis, in S. Laurentio, Vincentio, Sebastiano, ceterisque Martyribus. Hic ergo fideli illud usurpandum,

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.

14. ET PRÆDICABITUR HOC EVANGELIUM REGNI (quo

regnum cœlorum nuntiatur appropinquare, juxta dicta cap. 3. 2.) IN UNIVERSO ORBE, IN TESTIMONIUM OMNIBUS GENTIBUS : ET TUNC VENIET CONSUMMATIO.] Hoc factum esse ante excidium urbis Jerusalem, idque *in testimonium omnibus gentibus*, quo scilicet Deus omnibus gentibus testaretur et patefaceret suum in Judæos amorem, et Judæorum in Christum perfidiam, ideoque Gentium in eorum locum surrogationem et vocationem justam esse, censet S. Chrysostomus, et ejus assecla Theophylactus, probatque ex illo Pauli Roman. 1. 8. *Fides vestra annuntiatur in universo mundo;* et, *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* Et ex illo Coloss. 1. 6. *Quod* (Evangelium) *pervenit ad vos, sicut et in universo mundo est, et fructificat, et crescit.*

Verum hoc intellige vel per hyperbolem, vel per synecdochen, quod scilicet Evangelium ante excidium Jerusalem per Titum, prædicatum et divulgatum sit per plurimas et præcipuas orbis partes ac provincias, non tamen per singulas minores, minusque notas et celebres. Quocirca S. Hieronymus, Beda et alii veteres docent, hoc plane et plene fore ante consummationem orbis; hæc enim absolute dicitur *consummatio ;* et ante hanc, Evangelium in omnes omnino gentes divulgabitur et propagabitur, ita ut apud omnes gentes fundentur Ecclesiæ, instituantur Parochi et Episcopi, omnisque ordo hierarchicus; quod factum non esse ante excidium Hierosolymæ in confesso est, idque fiet *in testimonium omnibus gentibus*, quo scilicet Deus testetur paternam suam in omnes gentes providentiam et diligentiam, æque ac dilectionem, qua nullam gentem licet barbaram et impiam à Christi fide, salute et gratia exclusit, sed omnes dilexit, curavit, vocavit congruis statisque temporibus, adeoque nihil omisit, quod opus erat ad salvandas omnes gentes : quo proinde pariter in die judicii condemnet omnes, qui illi credere et obedire noluerunt.

Unde ex hoc Christi oraculo S. Hieronymus, Franc. Suarez et alii passim docent, hoc fore certum signum instantis finis mundi, scilicet prædicationem Evangelii per totum orbem, talem tantamque scilicet ut ubique fundetur Ecclesia, quæ ubique habeat suos Christianos, suos Clericos, sua templa, suos sacerdotes, etc. licet id neget Maldonatus et Franc. Lucas, qui tantum hic a Christo asseri censent, quod ante finem mundi omnibus gentibus prædicandum sit Evangelium; sed incertum esse an cum simul ab omnibus prædicatum fuerit Evangelium, venturus sit statim mundi finis. Et sane hoc quoque verum est : nam Ecclesia per omnes gentes fundanda, aliquanto tempore apud eas stare et stabiliri debet, antequam veniat mundi finis. Quantum autem futurum sit hoc tempus, incertum est, solique Deo notum. Vide dicta Rom. 10. 18.

Porro quia jam à 150. annis, videmus ab Hispanis inventum novum orbem, cum scilicet Americus (a quo Americæ nomen) Vesputius et Christophorus Columbus, navigando detexerunt Indiam Occidentalem, quæ plane dimidia est pars totius orbis : atque ibi passim propagari Evangelium per omnes provincias, exceptis nonnullis regionibus Australibus adhuc incognitis; hinc colligere possumus, nos sensim appropinquare ad finem mundi. Ex reliquo enim orbe nihil superest, quod aliquando fidem Christi non receperit, nisi forte China, ubi tamen olim fuisse Christianos Christique Ecclesias, certis testimoniis ostendit noster Nicolaus Trigaultius l. de Fide in China propagata, idemque probat inscriptio lapidis nuper in China inventa, quæ plane testatur Evangelium in ea prædicatum à viris Apostolicis.

15. CUM ERGO VIDERITIS ABOMINATIONEM DESOLATIONIS (id est, desolationem abominabilem; Syrus, *portentum immundum vastationis*) QUÆ DICTA EST A DANIELE PROPHETA, STANTEM IN LOCO SANCTO : QUI LEGIT INTELLIGAT : TUNC QUI IN JUDÆA SUNT, FUGIANT AD MONTES.] Quænam sit abominatio hæc desolationis, fuse disputavi Daniel. 9. 27. Per illam enim nonnulli accipiunt idolum positum in templo : alii ipsum Antichristum, qui in templo volet adorari ut Deus : alii peccata sacerdotum commissa in templo : alii melius accipiunt, castra Romanorum Jerusalem obsidentium, quæ paulo post eam captam abominande vestarunt et desolarunt; item profanationem templi per homicidia aliaque scelera in templo commissa, factam à seditiosis homicidis, et sceleratis Judæis, qui se legis et libertatis Zelotas nuncupabant. Vide dicta Daniel. 9. 27.

Hucusque Christus Apostolis dedit signa communia, quæ futura erant prævia excidio tam urbis Hierosolymæ, quam totius orbis; nunc proprie assignat signa prævia excidio urbis; scilicet obsidionem Jerusalem per Titum, et templi profanationem per Zelotas : nam post hæc duo excisa et desolata fuit Jerusalem. Quocirca monet Judæos æque ac Christianos hic Christus, ut, visis hisce signis, illico fugiant ad montes, non Judææ (hos enim occuparunt milites Romani, teste Josepho libr. 3. Belli cap. 12. et libro 4. capite 2.) sed extra Judæam sitos, ut clades et excidium Hierosolymæ imminens effugiant; sicut Christianos, reipsa hujus moniti Christi memores, idipsum effugisse, ac Dei oraculo monitos, teste Eusebio lib. 3. Histor. 15. secessisse in urbem Pellam trans Jordanem sitam, docet S. Epiphanius hæresi 29. et 30. imo et supellectilem suam eo transtulere, quin et cathedram Episcopalem S. Jacobi. Nam eam usque ad sua tempora integram servatam fuisse docet Eusebius libro 7. Histor. 15. Si enim hæc Hierosolymis mansisset, utique cum ceteris conflagrasset. Ita Baronius tom. 1. anno Christi 68. cap. 45. et 51. Hic videre fuit singularem Dei erga Christianos curam, circa Judæos vero iram : nam adventante Romano exercitu, Galilæi et Judæi turmatim confugerunt Hierosolymam, quasi ad asylum, putantes ibi se fore tutos; sed Deus illos ibidem congregavit, ut mactarentur à Romanis.

17. ET QUI IN TECTO (Marcus, *super tectum :* Judæorum enim tecta erant plana quasi tabulata, ut in iis ambulare, cœnare, dormire solerent) NON DESCENDAT TOLLERE ALIQUID DE DOMO SUA.] Sed subito fugiat, ut vitam salvet et cetera sua perdat. Tanta enim et tam repentina erit hæc Judææ et Hierosolymæ per Romanos vastatio, ut satius sit nudum effugere, quam volendo sua salvare, se illius periculo exponere. Est hyperbole, significans celerrime fugiendum, ob imminentem summam calamitatem, q. d. Qui est in tecto, ex eo non per solitas scalas sensim

descendat, sed unico saltu desiliat, aut fune celerrime se demittat, ut cladem effugiat : nam alioqui plusculum temporis ad fugiendum habuere Judæi. Primo enim Cestius Gallus missus à Nerone obsedit Hierosolymam; sed is à Judæis in fugam actus est. Inde post sex menses Vespasianus ab eodem Nerone missus, Galilæam sensim expugnavit, ceterasque Judææ urbes, una excepta Hierosolyma, qua in re tres annos insumpsit : cumque eam obsidere destinaret, supervenit nuntius de morte Neronis : quare Vespasianus ab exercitu acclamatus Imperator, Romam, ut reipubl. consuleret, rediit, obsidionem Hierosolymæ et totius belli confectionem committens filio suo Tito, qui post sesquiannum Hierosolymam obsedit in Paschate, eamque post sex menses cepit, incendit, vastavit. Hoc sesquianno intermedio, cum Romani lentius in Judæa rem agerent, Judæi ipsi inter se internecinis odiis dimicarunt. Nam Primo, Zelotæ templum occupantes, illud suorum civium cædibus et cadaveribus implevere. Hisce successit novæ conspirationis princeps Simon Gerasenus, qui à populo in Jerusalem intromissus, ut Zelotas compesceret, similiter ac illi rapinis et cædibus in cives grassatus est. Fuit ergo ab adventu militum Romanorum Judæis tempus sufficiens, ad se suaque convasandnm et fugiendum : sed Christus illico fugiendum suadet, tum ut gravissimam fore calamitatem significet, tum quia præsente jam milite Romano in Judæa, ac per eam discurrente, nusquam erat tutus fugiendi locus : fugientes enim in milites Romanos incidebant, ab iisque spoliabantur et mactabantur, ut fuse narrat Josephus libro de bello Judaico.

Quocirca funestissimum hoc excidium Jerusalem, expressus fuit typus et præludium excidii orbis, æque ac fuit diluvium Noeticum, conflagratio Sodomæ, et submersio Pharaonis cum toto exercitu in mari Rubro.

Mystice, Hadrianus 1. Pontif. epist. ad Carolum regem Francorum Actor. 4. *In tecto est*, ait, *qui excedens carnalia, tanquam in aura libera spiritualiter vivit. Hujus ergo spiritualis viri jam vasa ista vacant in domo, quia mente corpori supereminens, per aciem intelligentiæ tanquam in tecto positus, perspicuitate sapientiæ velut cælo apertissimo fruitur.*

18. Et qui in agro, non revertatur (domum) tollere tunicam suam.] Græce, ἱμάτιον, id est, pallium, sive extimam vestem, qua se à pluvia, frigore, aliisque aeris injuriis defendat. Solent enim agricolæ et laborantes in agro, pallium et tunicam deponere domi, aliove loco, ut seminudi expeditiores sint ad laborandum. q. d. Simili modo imminente excidio Judææ et Hierosolymæ, celerrime et seminudi (si sitis) fugite, ut tantam tamque repentinam cladem evadatis. Est hyperbole, et proverbium simile priori : utroque figurate significat Christus, ocyssime fugiendum esse omnibus relictis, etiam vestibus, idque ut gravitatem instantis calamitatis insinuet : hac enim phrasi in simili re uti solent Prophetæ, ut Jerem. cap. 46. 5. in strage Ægyptiorum facta per Chaldæos : *Vidi*, inquit, *pavidos et terga vertentes, fortes eorum cæsos : fugierunt conciti, nec respexerunt : terror undique, ait Dominus : non fugiat velox, nec salvari se putet fortis.* Et cap. 48. 6. in strage Moabitarum, *Fugite*, ait, *salvate animas vestras, et eritis quasi myricæ in deserto.* Alludit ad Lothum fugientem incendium Sodomæ, cui proinde angelus ait Gen. 19. 17. *Salva animam tuam, noli respicere post tergum.*

19. Væ autem prægnantibus et nutrientibus (græce, θηλαζούσαις, id est, *mammantibus*, ut legit S. Augustinus in Psalm. 39. 1. θηλὴ enim est mamma, hoc est, lactantibus, scilicet puerperis, quæ suis infantibus dant lac mammæ) in illis diebus.] Quia scilicet prægnantes onere embryonum, quos utero gestant; nutrientes sive lactantes, sarcina infantium lactentium gravatæ, fugere non poterunt : unde ab hoste Romano irato et sæviente capientur, et cum suis parvulis trucidabuntur. Ita sanctus Chrysostomus hic, Hilarius et alii. Addit Theophylactus alludi hic ad gravitatem famis, qua coactæ matres nonnullæ, in obsidione Jerusalem comederunt suos infantes, teste Josepho libro 7. Belli cap. 8. Declarat Christus gravitatem vindictæ et cladis Jerusalem, quod in ea ne quidem prægnantibus et infantibus parcetur, ut in iis urbium obsidionibus et expugnationibus fieri solet : ipse enim sexus femininus matrum, et ætas infantilis puerorum, hostibus quatumvis iratis movent misericordiam.

20. Orate autem ut non fiat fuga vestra in hieme, vel sabbato.] *Hieme*, quia in ea ob frigus, nives, pluvias, lutum, ventos, aliaque aeris et viarum incommoda, fuga est difficilis, et ægris ac senibus sæpe impossibilis, aut lethalis. *Sabbato*, quia in eo Judæis non licebat ultra mille, imo ultra septingentos passus ambulare, uti ostendi Actor. 1. v. 12.

Dices, Sabbatum uti et cetera legalia, tempore excidii Jerusalem per Titum, jam erat abrogatum à Christo et Apostolis in Pentecoste, per promulgationem legis Evangelicæ, Actor. 2. et etiamsi non fuisset abrogatum, jure naturæ licuisset, in eo per plura passuum millia fugere ad salvandam vitam.

Resp. Christus loquitur de Judæis et Christianis adhuc judaizantibus, qui nimia religione tam arcte sabbatum observare solebant, ut mallent mori quam fugere, et sua exportare, aut se contra hostes invadentes defendere in sabbato, ut patet 1. Machab. 2. 34. et seq. Judæi autem et judaizantes in excidio Jerusalem, suum observaturi erant sabbatum, licet à Christo abrogatum. Adde, legalia à Christo abrogata in Pentecoste, tum quidem fuisse mortua, nec ulterius obligasse, non tamen statim fuisse mortifera; sed permissum fuisse Judæis ad Christum conversis ea adhuc servare, ad reverentiam legis et Mosis, per plures annos, donec plane libertatem Evangelicam edocti, in plenam unionem cum Gentibus in Ecclesia Christi transirent, uti dixi Galat. 2. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius.

Alludit Christus ad captam, vel potius capiendam à Tito Jerusalem in die sabbati, ut testatur Dio Cassius in Nerone. Imo noster Gaspar Sanchez in Zachar. capite 14. numero 27. ad litteram sic accipit, quasi Christus hic prædicat in sabbato fugiendum esse Judæis, eo quod illo die à Romanis capienda sit Jerusalem. Verum Christus hic dat signa prævia excidio Jerusalem, ut ante illud fugiant et effugiant, uti dixi v. 15. nam in obsidione et excidio ejus, Titus ita illam muro undique cinxit, ut ex ea fugere esset impossibile, teste Josepho.

21. Erit enim tunc tribulatio magna (in Jerusalem totaque Judæa ex ultione divina, patet Lucæ 21. vers. 23.) qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet.] Nonnulli cum sancto Augustino epist. 80. ad Hesychium, τὸ *qualis non fuit, etc. neque fiet*, arctant ad Judæos; de Judæis enim hactenus egit, q. d. Judæi nec in captivitate Ægyptiaca, nec Assyriaca, nec Babylonica, nec Syriaca sub Antiocho Epiphane, tantas clades passi sunt, quantas patientur à Tito et Romanis, imo nec deinceps tantas patientur, quia Titus extremum eis afferet excidium et desolationem, quæ durabit usque ad finem mundi, uti prædixit Daniel c. 9. v. ult.

Plenius alii censent hoc Judæorum per Titum excidium et supplicium in atrocitate conferri et anteferri quibuslibet excidiis et suppliciis particularibus quarumcumque gentium : nam Judæi non fuerunt ab initio mundi, sed cœperunt ab Abraham et Jacob. Sensus ergo est, q. d. Nec conflagratio Sodomæ, nec submersio et Pharaonis et Ægyptiorum in mari Rubro, nec Chananæorum eversio per Josue, nec Ninives, Babylonis, Persarum, Græcorum, aliarumve gentium vastatio, tam atrox et horrenda fuit vel erit, quam futurum est excidium Judææ per Titum. Dixi *particularibus;* nam generale totius mundi excidium per diluvium tempore Noe, et per conflagrationem in fine mundi, communi omnium clade, ejusque atrocitate superat unius Judææ excidium. Similiter atrocior erit persecutio Antichristi; utpote universalis omnium Christianorum ex omnibus gentibus credentium Christo.

Comparat ergo Christus excidium unius gentis Judaicæ, cum excidio alterius cujusque gentis, non autem omnium gentium, totiusque mundi. Id ita contigisse liquet ex Josepho lib. 7. quos de Bello Judaico exaravit, qui inter cetera diserte ait l. 6. c. 11. *Ut autem breviter dicam, neque aliam civitatem unquam talia perpessam puto, neque ullam nationem post hominum memoriam, seditiosis malitia ferociorem fuisse.* Et l. 7. c. 17. *Superat omnem humanam et divinitus emissam pestem numerus peremptorum, quos partim palam occidere, partim cepere Romani.*

Causam tantæ atrocitatis excidii Judaici assignat S. Chrysostomus atrocitatem criminis, quo ipsi suum Messiam, puta Christum Dei filium indignissime tractarunt et crucifixerunt. Unde ex hoc excidio et desolatione perpetua gentis Judaicæ, convincas Judæos, doceasque Christum jam venisse, esseque illum qui ab eis occisus est. Nam nullum aliud crimen Deus unquam tam atrociter punivit apud Judæos vel alias gentes, sicut punivit punitque assidue Judæos, propter hoc christicidium et deicidium. Unde recte auctor Imperfecti : *Usque ad Christum*, inquit, *Judæi etsi peccatores, ut filii sunt habiti, et ut filii castigati : crucifixo Domino, desierunt esse filii, et facti sunt hostes, et ut tales eradicati absque ulla salutis spe reliqua : sicut enim illi tale facinus commiserunt, quale nunquam commissum est, nec est committendum : sic et super illos talis sententia venit, qualis nunquam venit, nec veniet.* Hoc est quod ait Luc. c. 21. v. 22. *Quia dies ultionis* (christicidii) *hi sunt, etc. erit enim pressura magna super terram, et ira populo huic.* Addit Josephus l. 7. Belli c. 16. Titum hanc Dei ultionem agnovisse, illique non suis viribus expugnationem Hierosolymæ tribuisse. Captam enim Jerusalem ingressus, videns munitionem et turrium altitudinem et soliditatem, exclamavit : *Deo plane adjuvante pugnavimus, et Deus erat qui detraxit ab istis munimentis Judæos. Nam quæ hominum manus, aut quæ machinæ ad istas valerent?* Idem Josephus lib. 6. Belli c. 14. et ex eo Eusebius lib. 3. Hist. c. 5. *At cum Titus*, ait, *circumiens vidisset repletos mortuorum cadaveribus vallos, cum ingenti gemitu elevatis ad cœlum manibus Deum invocat testem, hoc suum opus non esse.*

Addit Lucas c. 21. v. 24. Primo, *Et cadent in ore gladii*, id est, per aciem gladii Romanorum necabuntur. Unde Josephus libro 7. Belli c. 17. asserit, præter alios innumeros per totam Judæam cæsos, in sola Hierosolyma tempore obsidionis ejusdem, mortua esse fame, peste et gladio undecies centena hominum millia.

Secundo, *Et captivi ducentur in omnes gentes*, quia, ut ait ibidem Josephus, tum 97. millia Judæorum capta fuere. Additque tum Hierosolymis ad Pascha confluentem ex toto orbe Judæorum turbam, fuisse ad vicies centena et septingenta millia, id est duos milliones et 700. millia hominum. Unde subdit : *Tunc velut in carcerem tota gens fato conclusa est, et farta hominibus civitas bello obsidebatur. Itaque superat omnem humanam et divinitus immissam pestem numerus peremptorum, quos partim palam occidere, partim cepere Romani. Rimantes enim cloacas, et sepulchra eruentes, quos offendissent, jugulabant. Inventi autem sunt ibi quoque plusquam duo millia, quorum alii manu sua, plures autem mutuis se vulneribus interfecerant, cum alios fames corrupisset.*

Tertio, *Et Jerusalem calcabitur à Gentibus, donec impleantur tempora nationum*, sive gentium, id est, usque ad finem mundi, omniumque gentium : impleto enim Gentium numero à Deo decreto, finietur omnis gentium populus et numerus cum mundo. Ita Euthymius : vel, ut Beda, q. d. Donec plenitudo Gentium intret in Christi Ecclesiam : nam hoc facto *tunc omnis Israel salvus fiet*, ut ait Apostolus Rom. 11. quod fiet in fine mundi. Respicit enim Christus ad desolationem Jerusalem, de qua dixit vers. 20. quod illa prædicta sit à Daniele c. 9. v. ult. ubi Daniel ait : *Usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio*, ut scilicet Jerusalem solo æquata et desolata à Tito, non sit amplius urbs regia Judæorum, sed Gentium, et deinde Christianorum, ac postea Saracenorum et Turcarum, uti jam est, idque usque ad finem mundi, quando Antichristus rex et Messias Judæorum, Hierosolymæ sedem regni sui constituet, ut patet Apocal. 11. v. 8. tumque Elias et Henoch Antichristo resistentes, multos Judæorum ad Christum convertent : occiso vero Antichristo, Judæi omnes per asseclas Eliæ et Henoch ad Christum traducentur, publiceque Christum Hierosolymæ colent, ut satis colligitur ex Apocal. 20. v. 8. Vide ibi dicta.

Addit Eusebius lib. 4. Histor. cap. 6. Adrianum Imperatorem, qui Vespasiano post Domitianum, Nervam et Trajanum imperio successit, gravi edicto sanxisse, ut omnes omnino Judæi procul à Judæa abirent, nec cuiquam eorum vel eminus fas esset Judæam conspicere ; ac deinde subdit :

Ita factum est, ut civitas post interitum Judaicæ gentis, incolis mox in eam peregrinæ nationis confluentibus, permutatis civibus, etiam ipsa Ælia appellaretur, ex cognomento Imperatoris Ælii Adriani : et ut in Romanorum jus conversa, ritum pariter mutaret et nomen. Ecce hoc est quod prædicit Christus : *Et Jerusalem calcabitur à Gentibus.*

Ex hisce Christi verbis, recte S. Cyrillus Hierosolymit. confutavit Judæos, qui urgente Juliano Apostata, templum Hierosolymitanum reædificare moliebantur : prædixit enim omnem illorum laborem fore irritum, eo quod Christus ex Daniele edixerit, desolationem Jerusalem et templi duraturam usque ad finem mundi. Et verus fuit vates. Nam ignis cœlitus delapsus, cuncta artificum instrumenta consumpsit, et terræmotus ingens lapides fundamentales evulsit; ac cunctos cum contiguis ædificiis dispersit : sequenti vero nocte signa crucis instar radii solaris splendentia, vestibus Judæorum impressa comparuerunt, quæ extergere nullo pacto potuerunt. Ita Socrates libro tertio; c. 20. vel juxta aliam editionem, 27.

22. Et nisi breviati (græce, ἐκολοβώθησαν, id est, accisi, decurtati, imminuti, *à Domino*, ut addit Marcus cap. 13. 20.) fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro, sed propter electos breviabuntur dies illi.] Duplices sunt electi, scilicet ad gratiam, uti sunt omnes fideles et justi; et ad gloriam, uti sunt omnes salvandi. Utrique hic accipi possunt, sed maxime secundi : hi enim perfecte sunt electi; et quicumque electi sunt ad gratiam finalem, ut in ea ad finem vitæ perseverent, hi quoque electi sunt ad gloriam. Sensus est, q. d. Nisi Deus ab æterno pauciores fore decrevisset, et in tempore pauciores exhibuisset dies vastationis Judææ : pauciores, inquam, quam et Judæorum culpa, et Romanorum ira exigebat, omnes omnino Judæi periissent. Nam si tempus obsidionis Jerusalem et stragis Judææ diutius durasset, omnis caro, id est, omnes Judæi non salvarentur, sed peste, fame et bello fuissent consumpti. Fremebant enim Romani in Judæos, quasi in gentem rebellem et obstinatam, et nisi Titi lenitas eos repressisset, ac Jerusalem Deo ita disponente cito capta fuisset, Romani omnes Judæos mactassent. Deus ergo dies hos stragis Judaicæ breviavit, id est, pauciores effecit, *propter electos*, id est, partim propter Christianos, qui è Jerusalem fugere vel non poterant, vel noluerant; partim propter Judæos, qui in obsidione tanta clade perculsi, conversi fuere ad Christum, aut postea convertendi erant : item propter nascituros ex eis, et convertendos, eosque omnes quidem, sed maxime propter perseveraturos ex eis in Christi fide et gratia, ac consequenter à Deo electos, uti ad gratiam et perseverantiam, sic et ad gloriam. q. d. Si tribulatio hæc Judæorum diutius duraret, nemo ex eis perseveraret in vita, ideoque nec in fide et gratia hujus vitæ, ac consequenter nemo ex eis superesset, qui foret salvus et electus; ut ergo aliqui supersint, qui à Deo Deique prædestinatione salventur, sintque electi, puta illi quos Deus prævidet et præordinat in hac tribulatione duraturos, aut nascituros, et ad Christum convertendos, ac si tribulatio hæc remittatur, perseveraturos in fide et gratia, ideoque salvandos; hac de causa Deus breviabit et contrahet hos calamitatis dies.

Id ita accidisse patet ex Josepho, qui libro 7. Belli c. 15. testatur plusquam quadraginta millia Judæorum, cladi et excidio Hierosolymæ illato per Titum superfuisse, salvaque mansisse. Ubi adverte Deum propter fideles et electos, etiam servasse in vita multos ex Judæis non electos, sed in judaismo obstinatos et reprobos. *Igitur ne dicant Judæi*, ait S. Chrysost., *mala hæc propter prædicationem et adorationem Christi sibi accidisse : non solum non fuisse causam malorum fideles ostendit, verum etiam nisi fideles fuissent, interemptione universos necandos fuisse asserit. Nam si dilatio belli, permissione divina facta fuisset, nullæ Judæorum extarent reliquiæ; sed, ne cum infidelibus Judæis fideles interimerentur, citius ei bello finem imposuit.* Denique maxime propter Judæos omnes, qui in fine mundi salvabuntur, Deus breviavit hos dies.

Tropol. disce hic, quantus sit amor et cura Dei erga suos fideles et electos, propter hos enim pepercit multis Judæis : propter electos enim Deus totum mundum et omnia quæ in eo sunt creavit et conservat, imo propter eos Christum filium suum hominem effecit, ac crucifigi morique voluit. Unde Paulus 1. Cor. 3. 22. *Omnia*, ait, *vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura.*

23. Tunc si quis vobis dixerit : Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere.] Nonnulli putant Christum hic transire à signis excidii urbis Hierosolymæ, ad signa prævia excidio orbis; sed melius hæc referas ad signa excidii urbis, de quibus hactenus egit : hoc enim significat *τὸ tunc.*

Ecce hic est Christus.] Sciebant Judæi jam tunc instare tempus adventus Messiæ, sive Christi, eo quod translatum esset sceptrum à Juda ad alienigenam Herodem et Romanos, juxta vaticinium Jacobi, Genes. 49. 10. Unde tunc multi adulantes Vespasiano, dixerunt ipsum, utpote victorem Judææ, esse Messiam, teste Suetonio in Vespasiano. Alii adulantes Herodi, dixerunt ipsum esse Messiam. Insuper tunc in Hierosolyma, teste Josepho et S. Hieron., tres fuere factiones, quæ singulæ suos habebant duces, qui se venditabant pro Messia, qui Judæos defenderet contra Romanos. Hi duces fuere Eleazarius filius Simonis, Joannes filius Leviæ, Simon filius Goriæ, inter se de principatu decertantes. Talis quoque fuit impostor ille, qui sub Adriano Imper. finxit se esse Messiam, ideoque vocari voluit Barchochabas, id est, filius stellæ, quasi in eo impleretur illud Balaam de Messia vaticinium : *Orietur stella ex Jacob*, Num. 24. 17. De quo Euseb. l. 4. Hist. c. 6. *Tempore*, inquit, *quo ista gerebantur, ducebat exercitum Judæorum Barchochabas quidam, quod nomen significat stellam, ceterum vir crudelis et scelestus. Sed et vocabulo suo velut vilibus mancipiis persuadebat, se os salutem eorum sidus magnum, ægris mortalibus et longa obscuritate damnatis ferre lucis auxilium.* De eodem vide et Galatinum l. 4. de arcanis fidei c. 21.

Tales nostro hoc ævo fuere David Georgius et Joannes Leydanus rex Anabaptistarum, qui occupato Monasterio urbe Westphaliæ, ibi se Christum regem constituit, ac duodecim Apostolos creavit, quos ad omnes vicinas urbes misit, ut ad suum Christum omnes adducerent; sed à Catholicis obsessus et captus, vivus in crate

viminea ex apice turris suspensus, à muscis, avibus et vespis corrosus interiit anno Domini 1536. Historia impressa extat. Plures tales erunt sub tempora Antichristi. Tales etiam Tropologice sunt hæresiarchæ, qui alium Christum nobis venditant, hoc ipso quo alia dogmata afferunt, quæ non sunt Christi, sed Antichristi. Ita Origenes et S. Aug. epist. 80. ad Hesychium. Licet enim *τὸ tunc* proprie notet tempus excidii urbis Hierosolymæ, tamen accipi potest indefinite et confuse, ut extensive notet tempus quodlibet, quod erit ab excidio Hierosolymæ usque ad finem mundi, uti notat S. Chrysost. hom. 77. Causam dabo vers. 29. Porro inepte hæretici per *τὸ si quis vobis dixerit : Ecce hic est Christus*, censent notari Catholicos, qui de Eucharistia dicunt : *Ecce hic est Christus*. Loquitur enim Christus de hæreticis et pseudoprophetis visibilibus, qui se dicent esse Christos, ut discipulos post se adducant; non autem de Eucharistia, ubi Christus est invisibilis.

24. Surgent enim pseudochristi et pseudoprophetæ (jam dicti) : et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi.] *Signa*, per artem magicam ope diaboli, quem multi hæresiarchæ habuere paredrum, id est, assessorem et familiarem, uti ostendi 1. Timoth. 4. 1. Talis fuit eorum primus et princeps Simon Magus, qui suis signis et mirabilibus dementavit Neronem et Romanos, adeo ut Romæ ei statuam posuerint; sed ipse tandem ope dæmonis volans per aera, precibus S. Petri præcipitatus in terram, genua ad saxum allidens confregit, *ut qui volare tentaverat, ambulare non posset; et qui pennas assumpserat, plantas amitteret*, ait sanctus Maximus hom. 5. de SS. Petro et Paulo. Vide dicta Actor. 8. 9. et Matth. 7. 22.

Ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi.] Errorem finalem intellige, q. d. Ut electi à fide et gratia desciscant, ideoque reprobentur et damnentur. Nam non est certius reprobationis signum, quam si quis à fide apostatet. Perperam ergo hinc Calvinus infert, electos sive prædestinatos non posse peccare : peccant enim, sed pœnitent et resurgunt; ut in gratia decedant.

Si fieri potest.] q. d. Tanta erit tribulationis et tentationis pseudochristorum et hæreticorum vis, fraus, fucus et species, ut, si fieri posset, ab eis seducerentur, et in eorum errorem hæresimque transirent etiam electi, ideoque à fide exciderent et damnarentur. Sed hoc fieri non potest ob fortiorem Dei protectionem, et infallibilem Dei prædestinationem, ait S. Augustinus lib. 20 de Civit. cap. 19. juxta illud Christi : *Ego vitam æternam do eis, et non peribunt in æternum, et non rapiet* (oves meas) *quisquam de manu mea*, Joan. 10. 28. Fieri enim non potest, ut electi cadant et reprobentur, ex necessitate non physica et absoluta, sed morali quæ nititur Dei præscientia et prædestinatione, eamque componit et combinat cum rerum futurarum eventu, quæ est necessitas, in sensu composito, non diviso, ut loquuntur Theologi. Etsi enim electi liberi sint, libereque possint peccare, errari et damnari; tamen posito quod Deus prædestinarit et præsciverit eos non peccaturos, nec erraturos et damnandos, fieri nequit ut peccent, errent et damnentur : Dei enim prædestinatio et præscientia certissima est, et falli nequit. Quocirca hæc duo simul stare nequeunt, quod homo sit prædestinatus, et tamen damnetur; quod Deus præsciat hominem in gratia Dei moriturum, salvandumque, et tamen is in peccato moriatur et pereat. Simili modo de Judæis ait Joannes cap. 12. 39. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias : Excæcavit oculos eorum;* non quasi Isaiæ prædictio causa fuerit, cur Judæi non crederent Christo : sed quod simul stare non posset Isaiæ prædictio de Judæorum incredulitate cum eorum credulitate. Et Paulus 1. Tim. 2. 19. *Firmum fundamentum* (de electis) *Dei stat habens signaculum hoc : cognovit Dominus qui sunt ejus.* Vide ibi dicta.

Porro Theologi illi, qui dicunt electos ad gloriam fuisse homines ante omnem prævisionem operum, ex mero Dei beneplacito, necessitatem hanc salvandi eos, constituunt in vi divini decreti : sed et hi, ut libertatem hominis non lædant, debent id accipere pariter in sensu composito : componere enim debent electorum constantiam et perseverantiam, cum Dei, de constantia hac eis eo modo ab eo suggerenda, ut libertatem non lædat, decreto, ejusque in tempore executione, dando scilicet in tempore gratiam eis congruam et efficacem, qua efficaciter, sed libere resistant hæreticis, ac in fide et gratia Dei perseverent. Neque magis mirum est, non posse cadere eos quos Deus non vult cadere (voluntati enim ejus quis resistit?) quam non posse cadere eos, qui à Deo præsciti sunt quod non cadent. Tam enim infallibilis est Dei præscientia, quam voluntas.

Arctius nonnulli cum Ambrosio Catharino per *electos*, hic accipiunt eximie dilectos et electos à Deo, qui idcirco dirissima à dæmone, hereticis et impiis pati solent, sed fortissime et constantissime resistunt et superant, q. d. Tanta erit tunc tentatio, ut etiam viri sanctissimi, Religiosi et Apostolici, qui eximie à Deo dilecti sunt, à fide exciderent, si fieri posset, nec obstaret potentior Dei gratia, et certior electio.

25. Ecce prædixi vobis.] Tum futuros seductores, ut ab eis caveatis, tum futuras Hierosolymæ clades, ut eas vel fugiendo declinetis; vel fortiter sustinendo superetis.

26. Si ergo dixerint vobis : Ecce in deserto est (Christus), nolite exire.] Notat hic Christus Simonem Gerasenum, Goriæ filium, qui in desertis et montibus collegit turbam prædonum et militum, quasi Messias Judæos contra Romanos defensurus, ac in urbem Jerusalem admissus, ut Zelotas tumultuantes compesceret, æque ac illi tyrannice in cives grassatus est, teste Josepho lib. 5. Belli cap. 7.

Ecce in penetralibus (Syrus, *in cubiculis*, id est, in intimis abditisque templi locis, ubi Deus suam Judæis præsentiam opemque exhibere solet, ut eos nunc per suum Messiam à Romanis protegat), nolite credere.] Notat hic Christus Eleazarum et Joannem Zelotarum duces, qui interiorem templi aditum insederunt, prætextu ut urbem contra Romanos tuerentur, sed revera ut urbi dominarentur, eamque expilarent. Ita Josephus lib. 6. Belli cap. 1. et 4. qui et lib. 7. cap. 11. scribit ardente templo, multos Judæorum confugisse in porticum extra templum, eo quod pseudopropheta quidam, eo die prædicas-

set salvos fore, tutante Deo, eos qui ad templum confugissent; sed hos omnes vel flammis, vel gladio Romanorum periisse.

Addit Lucas cap. 17. 22. *Venient dies, quando desideretis videre unum diem Filii hominis, et non videbitis*, id est, veniet tempus, quo desideretis meam præsentiam, quam jam habetis, tum ad vestram in tanta tribulatione consolationem, tum ad hæresum et errorum qui orientur, declarationem et confutationem.

27. Sicut enim fulgur exit ab Oriente, et paret usque in Occidentem: ita erit et adventus Filii hominis.] q. d. Non est quod credatis erronibus dicentibus, Messiam salvatorem Judæorum contra Romanos, esse abditum et occultum in locis desertis, aut in templi penetralibus: quia cum ipse in secundo suo adventu redibit ad judicium, ut sanctos beet, impios condemnet, non occulte, sed publice toti mundo gloriosus, ut judex omnium, velut fulgur apparebit, in summa majestate et gloria, qua omnium oculos perstringet, et in se convertet, ut nemo de eo quin sit Messias, et Christus mundi salvator, dubitare possit, q. d. Adventus, id est, reditus meus ad judicium, instar fulguris erit, Primo, subitus; Secundo, inexpectatus; Tertio, omnibus manifestus; Quarto, gloriosus; Quinto, efficax, ut nemo ei resistere valeat; Sexto, non in terra, sed in aere, sicut est fulguris, quod non in angulo, sed in aere toti orbi in momento conspicuum se exhibet. Respondet enim Christus Apostolis ad eorum mentem et opinionem: ipsi enim opinabantur Christum, gloriosum suum regnum inchoaturum in terra statim post excidium Hierosolymæ. Ita sanctus Chrysostomus: *Sicut*, inquit, *fulgur non indiget præcone aut nuntio, sed in momento omnibus apparet, sic adventus ille ubique semper splendere statim videbitur.* Et auctor Imperfecti: *Sicut fulgur*, ait, *in ictu oculi universa pertransit, sic et Filius Dei non veniens adhuc, sed etiam venisse videbitur. Si enim sol, qui ad ministerium nostrum creatus est, tantam habet splendoris virtutem, ut in quacumque parte cœli fuerit, ubique appareat quasi præsens, quanto magis sol spiritualis Christus, cum venerit, in toto videbitur mundo, magis autem mundus in eo videbitur!*

Addit etiam Auctor, fulguris hic meminisse Christum, eo quod fulgura præibunt eum gloriose venientem ad judicium, juxta illud psal. 96. 3. *Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus. Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ: vidit, et commota est terra, montes sicut cera fluxerunt à facie Domini.* Fulgur enim proprie est illa coruscatio et luminis vibratio, quæ ante cernitur, quam tonitruum audiatur, cum simul fiant, eo quod visus celerior sit auditu, quia lux sonitu est velocior, ait Plinius lib. 2. cap. 43. Additque: *Si in nube luctetur flatus aut vapor, tonitrua edi; si erumpat ardens, fulmen; si longiori tractu nitatur, fulgetra. His findi nubem, illis perrumpi.*

28. Ubicumque fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilæ.] Alludit ad Job 39. 33. *Et ubicumque cadaver fuerit* (hebr. *occisi fuerint*) *statim adest.* Post metaphoram fulguris subjicit parabolam aquilæ, tum quia aquila fulgure non tangitur, sicut electi non tangentur fulmine sententiæ et maledictionis, qua Christus in die judicii impios damnabit ad tartara: tum ne Apostoli putarent gloriosum Christi adventum, instar fulguris transiturum et abiturum, dicerentque: Quid ergo ex eo nobis præmii accidet? occurrit Christus, se quidem omnibus appariturum ut fulgur, sed cum electis permansurum, eosque gloria sua pasturum, sicut aquila pascitur corpore, quasi præda et esca sua.

Corpus.] Videtur Interpres legisse σῶμα, uti et nonnulli jam legunt, sed plures legunt πτῶμα, quod proprie significat ruinam et casum, indeque cadaver: dicitur enim πτῶμα à πίπτειν, sicut cadaver à cadendo. Noster tamen Salmeron πτῶμα accipit pro præda et venatione, sive pro corpore avis, leporis alteriusve animalis, quod venatur aquila: hoc dicitur πτῶμα, quia quæ capiuntur animalia ab aquila, ea in terram illa prosternente cadunt: nam aquila adeo generosa est, ut non vescatur cadavere aut morticino, nisi eo, quod ipsa vivum ceperit et necarit.

Aristoteles tamen lib. 9. Histor. anim. cap. 32. recensens sex species aquilarum, inter eas numerat γυπάετον, id est, aquilam vulturinam, sive ὑπάετον, id est, subaquilam, quæ vulturis sectatur cadavera, iisque pascitur. Unde Septuag. Job 39. 33. vertunt vulturem, à Plinio lib. 10. cap. 3. περκνόπτερος, id est, alis nigris alata dicitur, quia scilicet alæ ejus nigris distinctæ sunt maculis. Et de hac Christum hic loqui censet Aldrovandus in Aquila, et alii. Utraque significatio et lectio huic loco congruit, uti mox ostendam.

Est parabola ænigmatica, sive ænigma parabolicum, significans rem latere non posse, q. d. Christus: Sicut aquilæ suam prædam, sive corpus quod prædantur, illico ex alto cernunt, in illudque involant: et sicut aquila vulturina odoratur cadaver etiam remotissimum, ad illudque advolat: sic pariter meus gloriosus in mundum ad judicium adventus et reditus, non erit occultus, sed omnibus manifestus; quare tunc fideles et justi, velut aquilæ acutissimi visus, et velut subaquilæ sagacissimi odoratus, per vim divinam me odorabuntur, id est, præsentient, imo oculis cernent, et ad me advolabunt, ut me meaque gloria felicissime reficiantur, pascantur et beentur in æternum: ac proinde tunc non opus erit inquisitione, ubi sit Christus; utpote cujus adventus erit gloriosus, et toti mundo conspicuus. Hoc est quod ait Paulus: *Rapiemur in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus*, 1. Thessal. 4. 17.

Cadaveri se comparat Christus, ut notet suam mortem, per quam nobis gloriam meruit: corpori quoque redivivo, ut notet gloriosam suam resurrectionem, qua electos suos pascet et beabit. Unde S. Hilarius ex hoc loco colligit judicium Christi universale futurum eo loco, ubi Christi cadaver pependit in cruce, ac sepultum est, puta prope Jerusalem in valle Josaphat, uti docet Joel cap. 3. vers. 2. Audi S. Hilarium: *Sanctos de volatu spiritualis corporis aquilas nominavit, quorum congregantibus angelis conventum futurum in loco passionis ostendit: et digne illic claritatis adventus expectabitur, ubi nobis gloriam æternitatis passione corporeæ humilitatis operatus est*, etc. Sic et S. Hieronymus: *Aquilæ*, ait, *sunt qui assumunt pennas, ut ad Christi veniant passionem.* Ratio est, quia congruum est, ut Christus ibi judicet omnes, ubi pro omnibus ipse inique judicatus est; ibique conspiciatur

ejus majestas, ubi antea visa est ejus abjectio et humilitas; ut ibi descendat de cœlo, unde ad cœlum ascendit; et sic totum opus salutis nostræ eodem loco, quo inceptum et provectum est, compleatur et terminetur.

Porro sancti recte comparantur aquilis: primo, quia aquila est rex avium, sicut leo animalium: sic et Sancti, reges sunt non terræ, sed cœli. Audi Orig.: *Non dixit, Ubicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur vultures, aut corvi; sed Aquilæ, volens ostendere magnificos et regales omnes, qui in passione Domini crediderunt.*

Audi quoque auctorem Imperfecti, qui per aquilas intelligit vultures: *De vulturibus enim dicit Scriptura in Job: Quoniam ubicumque fuerit corpus, illic invenientur vulturum pulli. Hoc enim naturale est vulturum, sicut dicunt quidam, ut etiam transmarina cadavera sentiant. Quoniam ergo turpes aves sunt vultures, ideo vulturinis quidem moribus aptavit nomina aquilarum, ut in moribus quidem vulturum, Sanctorum congregatio ostendatur ad Christi adventum; in aquilis autem regalibus regalis dignitas ostendatur: ideo enim Sancti aquilis assimilantur, quia sicut filii aquilarum ad solem probantur, ut, si quidem recto aspectu intendere potuerint contra radios solis, intelligantur esse legitimi; si autem non potuerint, cognoscantur adulterini: sic et filii Dei ad Christi justitiam comprobantur: si enim potuerint pleno corde justitiæ verba suscipere, intelliguntur esse legitimi; si autem non potuerint, cognoscuntur de diabolo esse nati.*

Secundo, quia, ut ait S. Ambr. in Lucæ c. 18. aquilæ se renovant, sic et Sancti se renovant, hic per gratiam, in futuro per gloriam, juxta illud: *Renovabitur ut aquilæ juventus tua*, Psal. 102. 5.

Tertio, quia aquila aliquid habet divini, unde Aristoteles lib. 9. Hist. anim. cap. 32. *Aquilæ*, ait, *volant sublimes, ut perquam maxime procul aspiciant: quapropter homines solam avium omnium aquilam divinam esse perhibent.* Hinc sanctus Chrysostomus per aquilas intelligit angelorum, Martyrum, ceterorumque Sanctorum multitudinem, qui omnes, quasi divini spiritus, congregabuntur ad Christum Deum suum in die judicii, ut cum eo in cœlum gloriosi conscendant.

Quinto, Sancti sunt aquilæ, quia volant super terram, et in cœlum conscendunt, ut cœlestia aspiciant, et terrena quasi longe infra se, et in imo posita despiciant: unde cum Paulo dicunt: *Nostra conversatio in cœlis est*, Philip. 20. Vide ibi dicta. Vide et S. Gregor. lib. 31. Moral. cap. 19. ubi explicans illud Job cap. 39. *Numquid ad præceptum tuum elevabitur aquila, et in arduis ponet nidum sibi?* ubi inter alia ait, quod electi quasi aquilæ *cuncta quæ præterfluunt sub sese videant, atque omne quod in mundo eminet, amore æternitatis calcent.*

Quinto, sicut aquilæ firmi et acuti sunt visus, adeo ut irretortis oculis fixe solem intueantur: sic Sancti acutis mentis oculis assidue Christum, qui sol est justitiæ, contemplantur.

Allegorice, corpus Christi est Ecclesia, ubi sunt aquilæ, id est, homines spirituales, qui cœlestis sunt doctrinæ et vitæ: è contrario hæretici sunt quasi corvi atri, et garrulæ picæ, et sicut talpæ, qui toti terræ et terrenis incumbunt. Audi S. Ambrosium in Luc. cap. 17. v. ult. paucis sensus jam datos, aliosque plures perstringentem: *Nonne tibi videntur aquilæ circa corpus, quando veniet in illa die cum intelligibilibus nubibus Filius hominis, et videbit eum omnis oculus, et qui eum compunxerunt? Est etiam corpus, de quo dictum est: Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. Circa hoc corpus veræ aquilæ sunt, quæ alis circumvolant spiritualibus. Sunt et circa corpus aquilæ, quæ credunt Jesum in carne venisse: quia omnis spiritus, qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, de Deo est. Ubi ergo fides, ibi sacramentum, ibi diversorium sanctitatis: est etiam corpus Ecclesia, in qua per baptismi gratiam renovamur spiritu, et occidua senectutis in redivivas reparantur ætates.*

Anagogice, Beati, post resurrectionem, in die judicii, ad corpus, id est, ad Christum jam redivivum et gloriosum congregabuntur, quasi aquilæ, ut cum eo in cœlum ad vitam beati evolent: in aquilis enim notatur dos agilitatis Beatorum, juxta illud Isaiæ 40. ult. *Volabunt ut aquilæ.* Vide ibi dicta. Unde ex S. Gregor. S. Thomas in Catena sic exponit: *Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ.* q. d. *Quia cœlesti sedi incarnatus præsideo, electorum animas cum carne solvero, ad cœlestia sublevo.* Et S. Ambros. in Psal. 48. sub finem pro *corpus*, legens *ruina* (hanc enim significat græcum πτῶμα): *Ubi ruina*, ait, *ibi et aquilæ, id est, ubi ruina, ibi et resurrectio. Ruina vacua firmitatis est: resurrectio plenitudo vivendi est; adeoque nos Adæ illius ruina vacuavit, sed Christi replevit gratia.* Rursum aquila symbolum est æternitatis beatæ Sanctorum: ipsa enim vivit diutissime, et cum senescit, renovando se juvenescit. Unde proverbium, *Aquilæ senectus.*

Symbolice, aquila, quia acuti est visus, symbolum est veritatis. Unde S. Ambrosius de Fide resurrectionis: *Ubi corpus*, inquit, *illic aquilæ: ubi Christi corpus, ibi veritas.* Rursum aquila symbolum est angelorum, ob celeritatem. Unde S. Ambrosius lib. 1. de Sacram. cap. 2. hæc accipit de Eucharistia, q. d. In Eucharistia, ubi corpus est Christi, assistunt aquilæ, id est angeli, item sacerdotes et Sancti, qui sunt quasi aquilæ et angeli cœlestes. Idem lib. 4. cap. 2. *Forma corporis*, inquit, *altare est, et corpus Christi est in altari: aquilæ vos estis, renovatæ ablutione delicti.*

29. Statim autem post tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de coelo, et virtutes coelorum commovebuntur.] Transit Christus ab excidio urbis ad excidium orbis, illiusque signa prævia, è quibus instare cognoscatur, assignat.

Tribulationem intellige tum persecutionem et tentationem, quam afferent pseudoprophetæ et hæresiarchæ, de qua egit vers. 23. Ita sanctus Chrysostomus: tum potius tribulationem Judæorum in obsidione Jerusalem, obsidente eam Tito et Romanis: hanc enim solam vocavit tribulationem paulo ante vers. 21. Ubi nota cum S. Chrysost., Hieronymo, Theophyl., Euthymio et aliis, Christum ut discipulos suos eorumque posteros, expectatione adventus sui et diei judicii suspensos teneat, ad eumque assidue se comparare stimulet, videri errorem Apostolo-

rum fovere, ac ita loqui quasi statim post excidium urbis foret excidium orbis; idque alio quam Apostoli intelligebant sensu, eoque vero: tum quia licet 1560. anni jam fluxerint ab excidio Jerusalem, ac plures fluent usque ad finem mundi; tamen omne hoc tempus, licet nobis, qui angustis brevis ævi et vitæ terminis claudimur, longissimum videatur, cum æternitate tamen Dei, qui verus temporum est mensor, comparatum, valde modicum est, et instar momenti. Ita respondet S. Petrus ep. 2. cap. 3. vers. 8. et 9. *Unus dies, inquit, apud Dominum sicut mille anni, et mille anni sicut dies unus. Non tardat Dominus promissionem suam.* Hac de causa Prophetæ et Apostoli tempus Christi et legis Evangelicæ vocant *novissimum* et *horam novissimam*, ut patet 1. Joan. 2. 18. 1. Cor. 10. 11. Jacobi 5. 8. Hebr. 10. 37. Eadem de causa Aggæus cap. 2. v. 4. ait modicum fore tempus usque ad Christum, cum tamen ab Aggæo ad Christum fluxerint 517. anni: tum quia statim post hanc urbis tribulationem succedet tribulatio orbis, cujus illa fuit typus et præludium, eo quod nulla insignis et antonomastica Judæorum tribulatio media intercesserit, vel intercedet inter tribulationem urbis et tribulationem orbis; sed hæc illi proxime successura sit non tempore, sed typo, similitudine, paritate et atrocitate. Hac de causa Isaias, Jeremias, ceterique Prophetæ describentes excidium Babylonis, Tyri, Ægypti, Judææ per Chaldæos, illico ab illo transeunt et saliunt ad ejus antitypum, scilicet ad excidium orbis, quasi mox futurum; ac acerbitatem unius, per signa et horribilia, quæ futura sunt in altero, explanant, ut patet Isaiæ 13. 19. Jerem. 15. 9. Amos 8. 9. Joelis 2. 10.

Ex dictis liquet, minus genuine Alcazarium in Apoc. cap. 6. v. 12. ex τῷ *tunc*, colligere hæc omnia ad litteram pertinere ad excidium, non orbis, sed urbis Jerusalem, de quo hucusque egit Christus. Quocirca ipse per solis et lunæ obscurationem, ac stellarum casum ad litteram accipit Judæorum excæcationem, calamitates et clades illatas per Titum et Romanos; per virtutum cœlorum commotionem, accipit Christianorum fugam è Jerusalem imminente obsidione: hi enim sua sanctitate urbem sustentabant: unde iis fuga lapsis, urbs impia cœli à Deo addicta ruit et periit. Verum nemo non videt hæc esse mystica et symbolica, non litteralia.

SOL OBSCURABITUR.] Nota hoc signum et sequentia non fore post generalem resurrectionem, uti censent S. Hieronymus et Chrysostomus, sed ante eam, ut patet ex Luca cap. 21. 26. et ex Joele cap. 2. v. 31. Jam quoad sensum, S. Augustin. epist. 80. ad Hesychium: *Sol*, ait, id est Ecclesia, *obscurabitur*, quia in tanta tribulatione et tentatione, quanta erit in fine mundi, multi cadent à fide et gratia, qui videbantur esse illustres firmique ut sol et stellæ. Hic sensus allegorice probus est et appositus: nam hæc plane ad litteram, uti sonant, accipienda esse patet ex Luca, et idipsum passim docent Patres et Interpretes.

Quæres, unde manabit hæc tanta solis sub diem judicii et finem mundi obscuratio? Respondet S. Hilarius, Hieronymus, Chrysostom., Theophylactus, ex eo quod tanta erit claritas corporis Christi gloriosi, ut solem obscuret. Verum jam dixi hæc signa fore ante communem resurrectionem, et consequenter ante Christi adventum ad judicium. Resp. ergo solem obscurandum ex eo, quod Deus subducendo soli concursum suum, non quidem lumen, sed vim illuminandi, radiosque suos spargendi illi adimet, quo fiet, ut in sole sit lux, in terra vero meræ tenebræ, uti fecit in passione Christi, ut ejus indignitatem ostenderet; utpote quam sol, luna, terra, petræ, omniaque elementa lugere viderentur, imo indignati et fremere in Judæos christicidas, velleque quasi in eos insilire ac exterminare. Rursum Deus inducto fumo et nube densissima solem occultabit; forte etiam ad hoc accedent extraordinariæ et miraculosæ eclipses, ut colligitur ex Lactantio lib. 7. cap. 16. Plura hac de re dixi Apoc. 6. v. 12. ad illa: *Sol factus est niger tanquam saccus cilicinus.*

Hujus solis in fine mundi obscurandi typus fuere, calamitas et prodigia facta ex excidio Babylonis, Tyri, Ægypti, Idumææ, Moabitarum, etc. ideoque Prophetæ, cum de iis loquuntur, per catachresin dicunt, in eo solem fuisse obscuratum, lunam quoque et stellas, ut significent atrocitatem cladis, quia videlicet ita incolæ et cives illarum urbium et regnorum, tunc afflicti fuere, ut iis perculsis et attonitis, sol omneque cœlum obscurari et atra caligine subduci, tremere et concuti videretur: atrocitas enim calamitatis hominibus inducit vertiginem et caliginem; at tristibus et afflictis omnia tristia et afflicta videntur: et quia harum urbium clades, præludia erant et typi cladium futurarum in excidio orbis, ubi revera ad litteram sol, luna et stellæ obscurabuntur. Vide dicta locis Isaiæ, Jeremiæ, Amos et Joelis paulo ante citatis.

ET LUNA NON DABIT LUMEN SUUM.] Sole enim obscurato, necesse est lunam obscurari; utpote quæ à sole suum lumen haurit: unde ad solem accedens apparet plena, recedens semiplena et corniculata. S. Joannes Apocal. 6. 12. ait: *Et luna tota facta est sicut sanguis.* Vide ibi dicta.

Symbolice auctor Imperfecti: *Patrefamilias moriente*, ait, *tota domus ejus turbatur, omnis familia plangit, et conscissis tunicis suis, nigris se operiunt vestimentis: sic et humano genere, propter quod omnia fuerunt creata, circa exitum constituto, totus contristatur mundus, universa cœli ministeria lugent, et candore deposito, pro vestibus, luctuosis tenebris vestiuntur. Nam sol obscurabitur, et luna non dabit lumen.*

ET STELLÆ CADENT DE CŒLO.] Primo, quia stellæ sub finem mundi obscurabuntur (æque ac sol et luna, à quibus planetæ, et, ut nonnulli putant, ceteræ quoque stellæ, lumen suum mutuantur) ut videantur hominibus cœlo excidisse. S. Scriptura enim sæpe loquitur de rebus non uti in se sunt, sed uti hominibus videntur et apparent. Ita S. Hieronymus, Beda et passim Scholastici.

Secundo, *stellæ*, id est cometæ et similes stellæ, quæ in aere gignuntur, tunc ex eo in terram decident; colligitur id ex Joelis 2. 30.

Addit S. Chrysostomus et Euthymius in fine mundi proprie dictas stellas et sidera è cœlo casura. Quod intellige de stellis minimis, quæ proinde non apparent, nobisque sunt invisi-

biles : nam alioqui stellæ visibiles majores sunt tota terra, ideoque in eam cadere nequeunt, uti docet P. Clavius et alii in Sphæra. Vide dicta Apocal. 6. 13. et cap. 8. v. 10. et 12.

Et virtutes cœlorum commovebuntur.] Origenes, S. Chrysost., Theophyl., Euthymius, per *virtutes* intelligunt septimum angelorum chorum, sive ordinem, qui dicitur *virtutes*, eo quod vi et robore polleat, q. d. Hi angeli, licet potentissimi, videntes tamen solem lunamque obscurari, et stellas de cœlo cadere, pluraque horrenda prodigia in fine mundi multiplicari, quasi attoniti ad tantas mutationes et terrores obstupescent.

Huc accedit Franc. Suarez 3. p. quæst. 59. artic. 6. disp. 56. sect. 3. Virtutes cœlorum, ait, sunt angeli, qui magna vi cœlos gyrant et movent : hi commovebuntur, quia ipsi quasi ministri divinæ justitiæ et vindictæ in impios, mutabunt ordinem et modum solitum movendi cœlos : qua de causa omnia inferiora miscebuntur, ac sursum deorsum ibunt.

Verum simplicius per *virtutes cœlorum*, accipias ipsa sidera eorumque influentias, sive vires influendi in hæc inferiora, q. d. In fine mundi astra cœli maxima et validissima, mutabunt suos motus, aspectus, influentias, itaque omnia in terris perturbabuntur, ut terra insolitis motibus quassetur, mare exundet, aer nubibus, cometis, fulgetris, tonitruis, aliisque meteoris et tempestatibus ita concutiatur, ut omnia everti videantur.

Denique plenissime per *virtutes cœlorum* accipias polos et cardines, qui sunt quasi δυνάμεις, Hebr. גבורות *gibburoth*, id est, robora, fortitudines et firmamenta cœlorum, q. d. Cœli omnes in fine mundi concutientur, et è suis polis et cardinibus convellentur, ut deorsum ruere videantur, idque ut hominibus impiis terrorem injiciant, ac Christi irati indignationem repræsentent. Hoc enim facere Deo est facile, ac terrori illius diei, impiorumque et mundi excidio congruum. Fusius hac de re egi apoc. 6. v. 14. Alludit ad Job cap. 26. 11. *Columnæ cœli contremiscunt, et pavent ad nutum ejus;* et ad Isaiæ cap. 34. 4. *Tabescet omnis militia cœlorum, et complicabuntur sicut liber cœli, et omnis militia* (omnia sidera) *eorum defluet, sicut defluit folium de vinea.* Vide ibi dicta. Nam, ut ait Beda in Luc. cap. 21. vers. 25. et seq. *Quomodo impulsæ ad casum arbores fragoris motusque sui præmittere solent indicia; sic termino mundi appropinquante, quasi paventia nutabunt ac trement elementa*, et cœli, ut per ignem conflagrationis ardentia et quasi morientia, cum Sanctis resurgant, et in gloriosum felicitatis statum innoventur. Multo plura mundi perituri indicia signaque prævia, assignat Joannes Apoc. toto cap. 8. et 9. et 16. Vide ibi dicta.

30. Et tunc parebit signum Filii hominis in cœlo : et tunc plangent omnes tribus terræ : et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli, cum virtute multa, et majestate.] Syrus et Arabicus, *gloria.* Quæres, quodnam est signum Filii hominis, id est, Christi incarnati? Resp. Est crux : hæc enim est signum, quia ipsa est vexillum Christi, et causa victoriæ fidelium; infidelium vero et impiorum olim fuit scandalum; sed eorumdem in die judicii erit condemnatio et tormentum. Ita S. Chrys., Hieronym., Hilar., Beda, Theophil., Euthym., Jans., Maldon. et alii passim hic, S. Leo epist. 97. et fuse S. Aug. serm. 13. de Tempore, imo Ecclesia quæ in Officio sanctæ Crucis canit : *Hoc signum crucis erit in cœlo, cum Dominus ad judicandum venerit.* Causæ cur crux apparebit, sunt tres : Prima, ut significetur, Christum per crucem sibi hanc gloriam et potestatem judiciariam meruisse. Secunda, ut indicetur Christum pro salute omnium fuisse crucifixum, ac proinde ingratos esse et inexcusabiles, qui tantam ejus gratiam et charitatem neglexerint. Tertia, ut ostendatur omnes Christi crucifixi cultores, jam cum ipso esse exaltandos in cœlum, et omnes ejus osores dejiciendos in gehennam.

Ex hoc ergo Christi dicto, valde probabile est ipsissimam Christi crucem, in die judicii apparituram in cœlo, ad consolationem Sanctorum, qui per illam salvati fuere, ideoque Christo crucifixo se in vita per patientiam et mortificationem conformare studuerunt, ac condemnationem et exprobationem impiorum, qui crucem Christi aspernati, illique ingrati, voluptates suas cruci et mortificationi antetulerunt. Ita censet S. Chrysostom. hom. de cruce et latrone, ac Thomas Waldens. tom 3. de sacramentis tit. 20. c. 198. Idem prædixit Sibylla lib. 6. carminum, dum de cruce ita canit :

> O lignum felix, in quo Deus ipse pependit;
> Nec te terra capit, sed cœli tecta videbis,
> Cum renovata Dei facies ignita micabit.

Contrarium tamen censet S. Anselm. in Elucidario, Abulensis et Jansen. hic; scilicet in die judicii non comparituram veram Christi crucem, sed signum sive imaginem crucis in aere ab angelis formatum et pictum; ac favet vox *signum.*

Porro S. Chrysost. et August. loco jam citato, ac Cyrillus catechesi 15. docent, hoc crucis vexillum ab angelis deferendum ante conspectum Christi judicis, descendentis ad judicium quasi trophæum victoriæ, ac insigne regale summæ potestatis et imperii.

Insuper noster Salmeron : *Credunt*, ait, *Doctores Ecclesiæ cum cruce etiam columnam, flagella, spineam coronam, claveos, spongiam, lanceam, et reliqua passionis instrumenta, ob causas jam dictas apparitura in die judicii. Unde D. Thom. opusc. 2. c. 244. asserit, quod veniente Domino ad judicium, signum crucis, et alia passionis indicia demonstrabuntur.* Hoc probabile est, at non certum, quia nusquam expressum.

Denique tunc signum crucis apparebit in singulis electorum frontibus, juxta illud Apoc. 7. 3. *Signemus servos Dei nostri in frontibus eorum :* et illud Ezech. 9. 4. in sensu allegorico : *Signa thau* (id est signum crucis) *super frontes virorum gementium et dolentium*, ut significetur illos per crucem pervenisse ad gloriam, et merito crucis cœlum possidere. Vide ibi dicta. Audi S. Aug. serm. 130. de tempore : *Considerasti quanta virtus sit signi, hoc est crucis : sol obscurabitur, luna non dabit lumen suum : crux vero fulgebit et obscurabit luminaria cœli, delapsisque sideribus sola radiabit, ut discas quoniam crux et luna lucidior, et sole erit præclarior, quoniam splendorem, divini luminis illustrata*

fulgore, superabit. Quemadmodum enim ingrediente rege in civitatem, exercitus antecedit, præferens humeris signa atque vexilla regalia, et ambitum præparationis armisonæ, annuntiat regis introitum; ita Domino descendente è cœlis, præcedet exercitus angelorum, qui signum illud, id est, triumphale vexillum sublimibus humeris præferentes, divinum regis cœlestis ingressum terrestrium mentibus nuntiabunt. Et inferius : *Sed quare crux apparebit tunc? ut cognocant consilium iniquitatis.*

Plura de hoc crucis signo vide apud Suarez. 3. p. tom. 2. disp. 57. sect. 2.

Et tunc plangent omnes tribus terræ.] Id est, multi ex omnibus tribubus, scilicet omnes reprobi et damnandi plangent, quod salutem suam quæ Christo tam caro stetit, ut crucifigi debuerit, neglexerint : electi enim gaudebunt et jubilabunt, quod per crucem se salvatos et beatos videant. Est ergo hic distributio pro generibus singulorum, non pro singulis generum, ut loquuntur Logici. Causam planctus dat S. August. serm. 130. de Tempor. dicens : *Quia tunc plangent omnes tribus terræ, videntes accusatorem suum, id est, ipsam crucem, et in ipso arguente cognoscent peccatum suum; sero et frustra fatebuntur impiam cæcitatem. Quid autem miraris si crucem afferens veniet, ubi et ipsa vulnera ostendet?* Et S. Chrysost. *Et tunc*, ait, *plangent se omnes tribus terræ : visa enim cruce considerabunt quod mortuo eo nihil profecerunt, et quoniam crucifixerunt eum quem adorari oportebat.* Et S. Hieron. *Recte autem dicit, Tribus terræ : Hi enim plangent qui municipatum non habent in cœlis, sed scripti sunt in terra.* Rursum audi Chrysost. hic hom. 77. *Crucem autem secum habet, ut peccatum ipsorum sine accusatione condemnetur, veluti si quis lapide percussus ipsum lapidem, vel cruentas vestes in testimonium ostendat.*

Porro plangent, quia, ut ait auctor Imperfecti hom. 49. tunc Christus impiis dicet et exprobrabit : *Ego propter vos homo factus sum, propter vos alligatus, et delusus, et cæsus, et crucifixus sum, ubi est tantarum mearum injuriarum fructus? Ecce pretium sanguinis mei, quem dedi pro redemptione animarum vestrarum : ubi est servitus vestra, quam mihi pro pretio sanguinis mei debetis? Ego super gloriam meam vos habui, cum essem Deus apparens homo, et viliorem me omnibus rebus vestris fecistis. Nam omnem rem vilissimam terræ amplius dilexistis, quam justitiam meam et fidem.* Et nonnullis interjectis : *Merito plangent se, quia tunc neque pecuniæ divitibus prosunt ad eleemosynam faciendam, neque parentes justi pro parentibus intercedunt, neque ipsi angeli pro hominibus, sicut solebant, faciunt verbum, quia non recepit natura judicii misericordiam, sicut nec tempus misericordiæ judicium, dicente Propheta : Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine. Misericordia in priori adventu, judicium in secundo.*

Audi plangentem, imo horrescentem S. Bern. serm. 16. in Cant. *Paveo gehennam, paveo judicis vultum ipsis quoque tremendum angelicis potestatibus. Contremisco ab ira potentis, à facie furoris ejus, à fragore ruentis mundi, à conflagratione elementorum, à tempestate valida, à voce Archangeli, et à verbo aspero. Contremisco à dentibus bestiæ infernalis, à ventre inferi, à rugientibus præparatis ad escam. Horreo vermem rodentem, ignem torrentem, fumum, et vaporem, et sulphur, et spiritum procellarum. Horreo tenebras exteriores.* Unde ingemiscens subjicit : *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lachrymarum; ut præveniam fletibus fletum et stridorem dentium, et manuum pedumque dura vincula, et pondus catenarum prementium, stringentium, urentium, nec consumentium? Heu me mater mea, ut quid me genuisti filium doloris, filium amaritudinis, indignationis et plorationis æternæ! Cur exceptus genibus, cur lactatus uberibus, natus in combustionem et cibus ignis?*

Denique noster Lud. Alcazar in Apocal. cap. 6. sub finem, ex Forerio hæc omnia ad litteram accipit de excidio Judæorum per Titum : *Tunc enim*, inquit, *plangent omnes tribus terræ*, id est, omnes gentes ad Christum traducentur, et pœnitendo plangent peccata sua, ac *videbunt filium hominis in nubibus;* cum scilicet Christus eis per Apostolos gloriam prædicationis Evangelicæ, velo sermonis quasi obtectam ostendet. *Et mittet angelos cum tuba*, id est, suos concionatores, cum tuba prædicationis Evangelicæ; *et congregabunt electos à quatuor ventis*, scilicet eos prædicatione sua ad Christum convertent. Fatetur tamen Alcazar Christum alludere ad diem judicii, indeque sumere comparationem. Verum ad litteram hic agi de excidio orbis, non urbis, liquet ex dictis et ex Patrum interpretumque consensu : quare illa Alcazarii explicatio symbolica et ingeniosa est accommodatio, non litteralis explanatio.

Et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli.] Causæ sunt, Prima, ut nubes temperet eximiam claritatem corporis Christi, quæ alioqui oculos reproborum excæcaret. Secunda, quia nubes symbolum est arcanæ divinitatis. Tertia, quia nubes sedes est, æque ac vehiculum et umbraculum gloriæ Christi. Hinc passim in veteri testamento Deus Moysi et Prophetis apparebat in nube, ut patet Ezech. 1. 4. Exodi 19. vers. 9. et 18. Alludit ad Dan. 7. 13. *Ecce in nubibus cœli, quasi filius hominis veniebat.* Vide quæ hisce locis annotavi.

Cum virtute multa et majestate.] Græce, *cum magna fortitudine et gloria;* Luc. c. 21. v. 27. *cum potestate magna.* Sicut enim Christus in primo suo in carnem mundumque adventu, venit in magna carnis infirmitate, vilitate et contemptu : sic eodem meruit, ut in secundo veniat cum magno robore, gloria et majestate. Robur ejus et fortitudo apparebit in eo, quod ipso jubente, omnes mortui à morte resurgent in momento; quod omnes homines, angeli et dæmones ipsum ut Deum, Dominum et judicem suum suspicient et venerabuntur; quod in omnes pro meritis feret sententiam, eamque efficacem, cui nullus resistere aut contradicere audeat. Majestas apparebit in immenso corporis splendore, in angelorum omnium ipsum stipantium multitudine et decore, in nubis coruscantis amictu, item in præviis tubis, tonitribus, fulguribus, terræ motibus, etc. Unde Suarez 3. part. tomo 2. disputatione 57. sect. 3.

31. Et mittet angelos suos cum tuba, et voce magna : et congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis cœlorum usque ad terminos

EORUM.] Est hysteron proteron, sive inversus ordo : nam prius Christus mittet angelos cum tuba, imo tubis multis toto orbe personantes, ut omnes mortuos et sepultos ad vitam evocent, et ad judicium citent. Canente enim hac tuba, angeli plurimi singulorum mortuorum cineres colligent, ex iisque speciem corporis humani efformabunt, quod deinde organizabit et animabit Deus; animatos deinde, si sint sancti et electi, glorificabit et beabit : quare jam Beati ipsi per dotem agilitatis sibi inditam, illico ex quibuslibet mundi partibus transferent se comitantibus vel ducentibus angelis in vallem Josaphat ad judicium : reprobi vero, quia carebunt dote agilitatis, vel à dæmonibus, vel potius ab angelis rapientur. Plura de hac tuba dixi 1. Thessal. 4. 15. Ea, si lubet, consule.

A QUATUOR VENTIS.] Id est, à quatuor, sive ab omnibus mundi plagis, à quibus totidem venti spirant. Nam Eurus spirat ab Oriente, Zephyrus ab Occidente, Auster à Meridie, Aquilo à Septentrione. Unde explicans subdit :

A SUMMIS COELORUM, USQUE AD TERMINOS EORUM.] Græce ἀπ' ἄκρων ἕως ἄκρων, id est, ab extremo ad extremum, hoc est à termino uno cœli et terræ, usque ad alium eorumdem terminum, v. g. ab Oriente usque ad Occidentem : ἄκρα enim significat extrema quælibet, sive sint summa, sive infima, sive dextra, sive sinistra. Marc. cap. 13. vers. 27. habet : *A summo terræ usque ad summum cœli*, quod idem est cum eo quod habet Matthæus, q. d. Ab uno extremo terræ usque ad aliud extremum cœli et terræ. In extremitatibus enim suis, terra aspicientibus videtur jungi et cohærere cœlo : in horizonte enim apparet terræ æque ac cœli finis, quasi ibi terra cœlo copuletur, ac cœlum in terram arcuando desinat, terræque insistat. Nil tamen obstat, quin *Extrema cœli* hic proprie capiantur. q. d. Angeli congregabunt electos ubicumque sint, sive in cœlo, sive in terra. Nam corpora Patriarcharum, qui cum Christo resurrexerunt, sunt in cœlo : unde è cœlo descendent in vallem Josaphat tempore judicii extremi.

Prius tamen videtur germanius, quia magis consentit cum verbis Matthæi, et cum quatuor ventis : Marcus enim sequi solet Matthæum.

32. AB ARBORE AUTEM FICI DISCITE PARABOLAM.] q. d. A ficu accipite similitudinem, discite ex fici analogia, id quod dixi de signis excidii orbis, cum illud imminebit. Fici præ aliis arboribus meminit Christus, quia ficus non nisi instante calore germinat frondes et grossos, eo quod succus ejus sit dulcissimus, ideoque concoctus; ad hoc autem opus est calore æstatis. Hinc Aristoteles libro 9. Histor. animal. docet apum, quæ non nisi æstate volant et mellificant, cibum esse ficum, indeque conficere mel : ficus enim non aliud est quam bursa mellis. Idem lib. 8. cap. 21. asserit, porcos præcipue ali et saginari ficubus, et cap. 7. ait, boves pinguescere dulcibus, ut ficu et passa. Idem libr. 3. cap. 10. docet, ficum similem esse lacti, illudque coagulare : *Cogitur lac*, inquit, *succo ficulneo et coagulo. Succus lana exceptus pauxillo lacte abluitur, quod injectum lactis copiam densat atque collustrat :* ejus enim succus est lacteus, ait Plinius. Rursum ficus non floret, sed ex fronde immediate fructus producit, eoque illico maturat. Unde Plinius lib. 15. cap. 18. *Admirabilis*, ait, est *pomi hujus* (fici) *festinatio, unius in cunctis ad maturitatem properantis arte naturæ.* Adhæc, ficus præ omnibus fructibus suavis est, percocta, nil habens cruditatis, ideoque sapidissima et sanissima. Unde idem libro 15. c. 19. *Ficis*, ait, *mollis omnibus tactus : maturis frumenta intus, succus maturescentibus lactis, percoctis mellis.* Additque, *panis simul et obsonii vicem siccatæ implent ; utpote cum Cato cibaria ruris operariis justa ceu lege sanciens, minui jubeat perfici maturitatem, cum et obsonii vicem habeant recentes ficus.* Insuper ficus est fertilissima, adeo ut in Hyrcania singulæ ficus quotannis proferant modios 270. ait Plinius ibidem c. 18. Additque Romulum et Remum sub ficu nutritos à lupa, adeoque ficum Romæ coli in foro.

Symbolice ergo per ficum innuit Christus, Sanctos et electos debere proferre dulcissimos et plurimos bonorum operum fructus, ut per eos mereantur in æstate resurrectionis gustare dulcedinem, et copiam cœlestis gloriæ in omnem æternitatem.

Ficus denique causa fuit excidii Carthaginis : Cato enim, ait Plinius libr. 15. c. 18. *cum clamaret omni senatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in curiam præcocem ex ea provincia ficum. Ostendensque patribus, Interrogo vos, inquit, quando hoc pomum demptum putatis ex arbore? Cum inter omnes recens esse constaret : Atqui tertium, inquit, ante diem scitote decerptum Carthagine, tam prope à muris habemus hostem : statimque sumptum est Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta est.*

Simili modo signa hæc, quæ Christus comparat ficui, erunt causa excidii orbis.

CUM JAM RAMUS EJUS TENER FUERIT, ET FOLIA NATA, SCITIS QUIA PROPE EST ÆSTAS.] Ob causam jam dictam, quia scilicet succus fici dulcissimus, in hieme se colligens, latensque in radice, sub æstatem per calorem aeris elicitus, se dispergit in ramos, ibique in frondes et ficus erumpit. Unde sicut arbor morus non germinat nisi post transacta frigora (ne ab eis germina lædantur) appetente jam calore et æstate, sic et ficus; indeque dicta est morus quasi μῶρος, id est fatua, eo quod minime sit fatua, sed arborum sapientissima.

33. ITA ET VOS CUM VIDERITIS HÆC OMNIA (signa jam dicta), SCITOTE QUIA PROPE EST IN JANUIS.] Imminet, imo quasi per januam, jam in terram ingreditur Christus judex, ejusque gloriosum regnum, ac vestra *redemptio* (ut habet Lucas), hoc est resurrectio et gloria sempiterna. *Redemptio* enim significat liberationem ob omnibus malis et miseriis, quæ erit messis et post hiemem hanc æstas lætissima electis omnibus, ut innuit hæc parabola. q. d. Sicut frondente ficu imminet æstas, quæ suavissimos ficus, ceterosque fructus producit, sic cum videritis electos frondere tanta patientia, in hieme tantarum tribulationum, quæ eis accident in fine mundi, scitote quod instet eis patientiæ merces, scilicet æstas resurrectionis et felicitatis, quæ omnium bonorum fructus et dotes eis cumulate afferet, beante et glorificante eos Christo judice.

34. AMEN DICO VOBIS, QUIA NON PRÆTERIBIT GENERATIO HÆC, DONEC OMNIA HÆC FIANT.] *Generatio hæc*, scilicet hominum omnium, id est, hoc sæculum, quod deinceps erit usque ad

finem mundi. ita S. Hieronymus, q. d. Ante finem mundi hæc omnia ut dixi evenient.

Secundo, Origenes S. Hilarius, et Chrysostomus pressius accipiunt *generationem*, ut significet genus fidelium sive Christianorum recens à Christo genitum, cui Christus in Apostolis loquebatur, juxta illud : *Hæc est generatio quærentium Dominum.* Psal. 23. 6. q. d. Christianismus, quem induxi, non finietur, donec Christiani qui mihi fideliter servierunt, à me præmientur, beentur et coronentur in die judicii.

35. Coelum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.] *Transibunt*, id est mutabuntur, esse desinent, peribunt secundum præsentem conditionem et statum, ut in meliorem transeant, ac cum Beatis glorificentur.

Addunt nonnulli cœlos in fine mundi mutandos, quoad formam et substantiam, de qua re fuse disputavi. 2. Petri 3. 13. et Isaiæ 34. 4.

Denique posset hæc gnome accipi, non assertive, sed comparative, q. d. Citius cœli transibunt et peribunt quam mea verba transeant et pereant. Sicut ergo cœli, utpote solidissimi, qui quasi ære fusi sunt, ut ait Job, nunquam peribunt, sic multo magis verba, id est oracula et decreta mea non excident, sed reipsa complebunt; quia cœlis ipsis sunt solidiora et firmiora. Ita Jansen. Ego enim verbo meo cœlos creavi et solidavi. Ita S. Chrysost.

36. De die autem illa (adventus mei gloriosi ad judicium, ut electos beem, et ad regnum cœleste traducam) et hora nemo scit, neque angeli coelorum (incolæ, motores et præsides) nisi solus Pater.] q. d. Nolite, ô Apostoli, quærere ex me quando sim rediturus judex, ac qua die futurum sit judicium universale, quia nemo id scit nisi Deus, qui alium quemvis id scire non vult. *Repressit eos*, ait sanctus Chrysost. *ne discere vellent quod angeli nesciunt.* Porro de tempore finiendi mundi variæ sunt sententiæ.

Primo, multi opinantur, mundum finiendum, postquam steterit sex millibus annorum, sicut sex diebus idem conditus est Genes. 1. juxta illud Eliæ dictum vel oraculum : *Sex millia mundus.* Hæc opinio est probabilis, uti fuse ostendi Apocal. 20. v. 4.

Secundo, alii putant tot fore annos mundi post Christum, quot fuere ante eum. Id ab eis colligitur ex illo Habacuc cap. 3. v. 2. *Domine, opus tuum, in medio annorum vivificat illud. In medio annorum notum facies.* Sed alius illius loci est sensus, ut ibidem ostendi.

Tertio, alii censent, tot jubileos annorum in Christi corpore mystico, puta in Ecclesia Christiana, fore, quot annos ipse complevit, puta 34. qui multiplicati per 50. (hic est enim numerus jubilei) faciunt annos 1700. Tot annis ergo putant duraturum Christianismum, ac deinde fore militantis Ecclesiæ mundique finem, ac triumphantis initium. Ita Cardin. Cusanus tract. de hac re.

Quarto, Christianus Druthmarus, qui floruit anno Christi 800. Scripsitque in Matthæum : *Majores nostri*, inquit, *scriptum reliquere*, *quod octavo Calendas Aprilis (die 25. Martii) mundus factus est, Dominus conceptus et passus; et similiter mundus destruendus erit, sed quo anno id futurum sit, non dicunt.* Verum hæc incerta sunt, et sine fundamento asseruntur.

Quinto, nuper novus calculator, verius joculator, asseruit diem judicii instare, ac fore anno Domino 1666. Nasciturum enim Antichristum anno Christi 1626. regnaturum ut Monarcham anno Christi 1656. moriturum anno Christi 1660. ac denique finem mundi fore anno 1666. tumque futurum judicium. Probat id Primo, ex eo, quod hic annus Christi 1666, sit annus à creato mundo 6666. qui numerus est perfectus, ac proinde illo perficietur cursus mundi. Secundo, quod veterum sit sententia, mundum duraturum per sex millia annorum. Tertio, quod prima mundi consummatio per diluvium tempore Noe facta sit anno à mundo creato 1656. Ergo secunda mundi per ignem conflagratio, pariter fiet anno à mundo per Christum recreato 1656. quia scilicet tunc regnabit Antichristus, qui paulo post finem mundi inducet anno Christi 1666. Quarto, quia S. Joannes Apocal. capite 13. vers. 18. numerum bestiæ, id est, Antichristi, ait fore 666.

Si objicias dictum Christi : *De die autem illa nemo scit*, respondet *nemo scit*, scilicet in præsenti, q. d. Nemo nunc scit diem judicii, cui non obstat quod postea quis, sive per revelationem, sive aliunde id sciturus sit.

Verum hæc frivola et anilia sunt, uti fuse ostendit Remaclus de Vaux libro contra hunc calculatorem edito, cui titulus *Harpocrates* sive *silentium*, ubi ostendit τὸ *nemo scit* ad sequentia tempora extendi. q. d. Nemo scit, nec sciet; nam, ut ait Theophyl. *Hoc dum dicit : etiam prohibet eos anniti*, *ut discant postea.* Quod enim Christus nescit, quis sciet?

Porro calculator ille errat in fundamento : nam necdum exacta sunt sex millia annorum à condito mundo : quare annus Christi 1666. non erit annus mundi 6666. ut ipse ait, sed 5606. Quare acquiescamus Christo dicenti, *De die illa autem et hora nemo scit*, *neque angeli cœlorum*, *sed solus Pater.*

Sed solus Pater.] Qui ab æterno in mente sua tempus hujus diei statuit et decrevit, illudque apud se secretum servat. Porro per τὸ *solus*, non excluditur Filius, nec Spiritus sanctus : nam et ipsi sciunt diem et horam judicii æque ac Pater, cum eadem omnibus sit essentia, majestas, voluntas, mens, potestas, intellectus et scientia. Regula enim Theologorum est, quod τὸ *solus*, si addatur attributis essentialibus Dei (quale est scientia) tribuaturque uni personæ divinæ, non excludat reliquas duas, sed tantum creaturas, quæ alterius sunt essentiæ et naturæ : at in attributis notionalibus, τὸ *solus*, excludit alias personas divinas, ut cum dicitur. Solus Pater generat, solus Filius generatur, etc.

Dices, Marc. 13. 32. addit, *Neque Filius* : Sic enim habent Græcus, Latinus, Syrus, Arabicus, Ægyptius, Æthiopicus, Persicus. Varii hic varie respondent. Optima responsio est communis illa Patrum ; scilicet Filium et ut Deum, et ut hominem, per scientiam infusam scire diem judicii, et consummationis sæculi ; hoc enim scire ad ipsum qui judex mundi est constitutus, pertinet. Negat tamen Christus id se scire ut homo est, et ut Dei legatus erat ad nos, quia non ita sciebat ut revelare illum hominibus posset, sive illud revelare non habebat in mandatis à Patre. Sicut legatus si rogetur de secretis regis sui, vere respondet se ea nescire, etiamsi illa sciat, quia illa nescit ut legatus : ut

legatus enim tantum refert illa, quæ illi à rege dicenda commissa sunt : secreta enim ab eo taceri jussit rex.

Sensus ergo est, q. d. Solus Deus scit, quo anno, die et hora futurus sit finis mundi, diesque judicii, ac licet Deus me Christum ut homo sum, idem scire fecerit, me inquam, ut homo privatus sum, quia Verbo unitus, non tamen ut sum publicus ejus ad homines legatus, quia Pater noluit me diem illum hominibus revelare, sed voluit me illum servare secretum, ut homines semper suspensos teneat, incitetque ad illum continue se comparare : quare nolite, ô Apostoli, curiose de illius tempore à me exquirere, quod vobis dicere non possum, et ut legatus nescio. Simile est Joannis 15. 15. Ita S. Hieron., Chrysost., Origen., Beda, Theophyl., hic, et S. August. libr. 83. Quæst. q. 61. et Franc. Suarez 3. part. qu. 10. artic. 2.

Huc referuntur illi, qui sic explicant, q. d. Christus qua homo nescivit diem judicii, scivit tamen eum qua homo-Deus. q. d. Christus homo scivit diem judicii vi non humanitatis, sed divinitatis suæ. ita S. Athanasius serm. 4. contra. Arian. Nazianz. orat. 4. de Theolog. Cyrillus libr. 9. Thesauri cap. 4. Ambrosius libr. 5. de Fide cap. 8.

Aliter respondet Maldonatus, scilicet Christum, etiam qua Deus est, non scire diem judicii, quasi ex officio, quia solius Patris officium est prædestinare, decernere et constituere diem judicii, ac consequenter illum nosse et revelare cum voluerit : Patri enim appropriatur providentia, cujus pars est prædestinatio. Sed hæc expositio est acutior et abstrusior : prior vero jam data solidior est, et planior.

Porro Agnoetæ, hæretici habiti sunt, quod dicerent Christum diem judicii ignorasse, teste Damasceno lib. de Hæresibus. Dicti sunt Agnoetæ, id est ignorantes : horum auctor fuit Theophronius (qui et Themistius dictus est) tempore Valentin. Imp. et Liberii Pontificis sub annum Domini 365. Ita Nicephorus lib. 18. cap. 50. Vide Gabrielem Prateolum de Hæresibus libr. 1. cap. 19. Ad eos ex parte alludit Origenes tract. 30. in Matthæum, qui censet Christum, cum hæc diceret, ignorasse diem judicii, scivisse vero eum post suam resurrectionem : tunc enim constitutus à Patre est judex vivorum et mortuorum. Verum hic quoque est error : Christus enim ab initio conceptionis suæ fuit plenus sapientia et gratia : quare in neutra crescere potuit.

37. Sicut autem (fuit, contigit, vel accidit) in diebus Noe, ita erit (continget et accidet) et adventus Filii hominis.] q. d. Sicut inopinatum et subitum fuit diluvium quod omnes obruit, sic inopinatus et subitus erit adventus meus, qui omnes comprehendet. Patet ex sequent.

38. Sicut enim erant in diebus ante diluvium, comedentes et bibentes (epulantes et convivantes sine cura et sollicitudine, *et tanquam nullo venturo malo lascivientes,* ait Chrysost.) nubentes et nuptui tradentes (Græc. γαμοῦντες καὶ ἐκγαμίζοντες, id est, *ducentes uxores, et ad nuptias dantes*, filias, sorores vel cognatas suas *viris* in uxores) usque ad eum diem quo intravit Noe in arcam.

39. Et non cognoverunt, exitium et submersionem sibi imminentem, donec venit diluvium, et tulit omnes : ita erit et adventus Filii hominis.] subitus, inexpectatus et occupans incautos.

Dices, Ex solis et lunæ obscuratione, stellarum casu, aliisque signis horrendis cognoscent homines instare finem mundi. Unde ait Lucas, *Arescentibus hominibus præ timore et exspectatione eorum, quæ supervenient universo orbi :* ergo finis mundi non erit eis inopinatus. Resp. Post solis et lunæ obscurationem, reliquaque signa prævia, dabit Deus aliquod tempus quietis et pacis, ac tum homines obliti signorum, dabunt se voluptatibus, gulæ et luxuriæ, ut ante : quare tunc Deus finem illis mundoque inducet, omnesque subito interitu obruet. Simili modo moribundi subinde revalescere videntur, sed illico in morbum recidunt ac moriuntur; perinde ac candela deficiens, extremum conatum exerens, flammulam, quasi spiritum emittit, ac illico extinguitur. Rursum tanta tunc erit multorum impiorum duritia et improbitas, ut, etiamsi videant solem et lunam obscurari, ceteraque signa; tamen gulæ et luxuriæ quibus assueverant, inhient, nec cogitent de fine mundi et die judicii instante, uti fecit Baltassar convivans cum suis ea nocte, qua Cyro obsessus et occisus est, donec vidit manum fatalem sibi exitium describentem, per *Mane, tekel, phares,* Daniel. 5. Vide ibi dicta. Unde S. Augustinus epist. 80. docet pios in fine mundi ob hæc signa fore mœstos, impios vero genio indulturos et exultaturos. Et S. Chrysostomus hic : *Pax*, ait, *et lascivia insensatis erit, justi vitam in tribulatione trahentes mærebunt.* Quocirca subjicit Christus ;

40. Tunc duo erunt in agro : unus assumetur, et unus relinquetur.] q. d. In die judicii Christus separabit socium à socio, vicinum à vicino, v. g. agricolam ab agricola, ac eum qui juste pieque vixit, assumet secum ad gloriam in cœlum, alterum qui impie vixit, relinquet in sceleribus, ac reprobabit damnabitque ad pœnas æternas. Nam ut ait S. Ambros. in Lucæ cap. 17. 35. *Qui assumitur, rapitur obviam Christo in aera; qui autem relinquitur, improbatur.* Dicit hoc Christus, tum ne quis fidat bonæ societati, quod inter pios vivat; tum ut ostendat quam subtile et exactum sit futurum judicium, quod patrem à filio, uxorem à marito, fratrem à fratre secernet et dividet.

41. Duæ molentes in mola : una assumetur, et una relinquetur.] Idem dicit, per aliud exemplum molentium : olim enim utebantur molis, non aqua vel vento circumactis, sed trusatilibus, quas versabant servi et ancillæ, itaque farinam conficiebant, ut patet Exodi 11. 5. *In mola;* græce, ἐν τῷ μύλωνι, id est, *in pistrino :* ibi enim erant molendina, ut molitam farinam mox pinserent, et panes conficerent.

42. Vigilate ergo quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit.] q. d. Vigilantes, assidue cogitate mortem esse certam, diem vero mortis incertum. Idem dico de die judicii tum particularis, quod in morte cujusque peragitur; tum universalis, quod fiet in fine mundi : quare ad utramque vos comparate assidue, virtutibus et bonis operibus incumbendo. Nam ut ait S. Hieronymus in cap. 2. Joelis : *Quod in die judicii futurum est omnibus, hoc in singulis die mortis impletur.* Et sanctus Augustinus epist. 80. *In quo quemque statu,* inquit, *invenerit suus novissimus*

dies, in hoc eum comprehendet mundi novissimus dies : quoniam qualis in die isto quisque moritur, talis in die illo judicabitur. Unde refert : *Ac per hoc vigilare debet omnis Christianus, ne imparatum eum inveniat adventus Domini. Imparatum autem inveniet ille dies, quem imparatum invenerit suæ vitæ hujus ultimus dies.*

Porro causa cur Deus voluerit hunc diem nobis esse incertum, est, ut hæc incertitudo nobis assidue sit acer stimulus ad omne virtutis studium. Nam ut ait S. Chrysost. et ex eo Euthymius : *Si scirent homines, quando sunt potissimum morituri, ea prorsus hora pœnitere studerent, et diligentiam circa illam horam ostenderent. Ne igitur illo solummodo tempore, sed continue diligentes sint, perque totam vitam, magno studio satagant se paratos tenere ad communem omnium finem, et eum qui cuique proprius est, fecit Deus ut ignorarent, furisque instar venturum prædixit.*

Idcirco diabolus, ut hunc incertitudinis stimulum hominibus eripiat; cum per partes concidit et elidit, ac singulis persuadet vitam saltem unius anni, atque eo finito, sequentis, et ita deinceps sine fine : facit enim ut videantur sibi homines adeo vegeti et valentes, ut facile adhuc annum unum vivere queant. Singulis ergo annis hoc renovat, ac menti eorum ingerit : Tu recte vales, ideoque hoc anno non morieris; quo fit, ut quasi certi de vita, singulis annis pœnitentiam et bona opera negligant, differantque ad annum quo morientur : unde cum annus ille, qui morti singulorum à Deo decretus est advenit, illo pariter se non morituros sibi persuadent; hinc fit, ut semper imparatos et securos, tandem mors certa et dies ultimus invadat et obruat. Quare hoc diaboli principium, ut erroneum elidendum est, et contrarium menti infigendum, ut quisque sibi initio cujuslibet anni, imo diei dicat : Vita tibi brevis est, mors certa, dies mortis incerta. Ut ergo incerta te non præoccupet, certam quotidie expecta, tibique dicito : *Tu hoc anno, hoc die forte morieris : sic ergo vive, quasi hoc die moriturus.* Hoc documentum suis dabat S. Antonius teste S. Athanasio; *Cum*, inquit, *excitati à somno, ad vesperam nos pervenire dubitemus, et quieti corpora concedentes de lucis non confidamus adventu*, etc., *non delinquemus, aut aliqua fragili cupidate raptabimur, nec irascemur quidem, nec terrenos congregare thesauros ambiemus, quin potius metu quotidiani processus, omnia caduca calcabimus.* Barlaam quoque idem docuit suum Josaphat : *Hodie*, inquit, *te vitam Religiosam inchoasse cogita, hodie quoque finiturum.* Ita Damascenus in Histor. S. Hieronymus : *Sic vive*, ait, *quasi quotidie moriturus : sic stude tanquam victurus.* S. Marcella, ait S. Hieronymus epist. 16. ad Principiam, *laudabat illud Platonicum, qui philosophiam meditationem mortis esse dixit; et præceptum Satyrici : Vive memor leti, fugit hora. Sic ergo vixit, ut semper se crederet esse morituram : sic induta est vestibus, ut meminisset sepulchri, offerens se hostiam rationabilem, vivam, placentem Deo.* Quin et poeta :

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.

43. Illud autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias, qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam.] Supplenda est hic altera et adversa parabolæ pars, quæ subintelligitur, hoc modo, sed quia hanc horam ignorat, nec ceteris omnibus vigilare vult aut potest; hinc fur more suo, illa hora venit, qua eum non vigilare, sed dormire putat, itaque eo dormiente domum ejus spoliat et diripit. Hunc esse sensum liquet ex Græco; hic enim in præterito sic habet : *Si scivisset paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilasset utique, et non permisisset perfodi domum suam.* Supple q. d. Quia autem hanc horam nescivit, ideo non vigilavit, et permisit domum suam à fure perfodi et diripi. Hinc fur dicitur à furvo, id est atro, quod per obscuras et atras noctes furetur, ait ex Varrone Nonius.

Par furem S. Hilarius accipit zabulum, id est diabolum : *Furem*, inquit, *esse ostendit zabulum ad detrahenda ex nobis spolia pervigilem, et corporum nostrorum domibus insidiantem, ut ea incuriosis nobis et somno deditis consiliorum suorum, atque illecebrarum jaculis perfodiat. Paratos igitur esse nos convenit, quia diei ignoratio intentam sollicitudinem suspensæ expectationis exagitat.* Verum melius accipias Christum : sic enim explicat ipse Christus, applicans sibi hanc furis parabolam v. sequenti, dicensque :

44. Ideo et vos estote parati, quia qua nescitis hora Filius hominis veniet.] Ad judicium, tum particulare animæ vestræ in hora mortis, tum universale omnium hominum in fine mundi. Christus ergo comparat se furi, non quoad actum furandi, sed quoad silentium et secretum, quo fur captat horam, qua putat herum abesse vel dormire, itaque incautum clam invadit, domumque ejus perfodit et spoliat. Simili enim modo Christus incautos et inopinatos, vocat ad mortem et judicium. Unde Apoc. cap. 16. 15. singulos præmonens ait : *Ecce venio sicut fur.* Et Paulus 1. Thessal. 5. 4. *Vos autem fratres*, inquit, *non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam fur comprehendat : omnes enim vos filii lucis estis, et filii diei*, etc. *Igitur non dormiamus sicut et ceteri, sed vigilemus et sobrii simus.* Vere dixit sapiens : *Vita mortalium vigilia.*

Hujus sententiæ Christi veritas, quotidiana liquet experientia. Videmus enim plerosque homines rapi ad mortem eo tempore, quo sibi sani esse videntur, ac magna animo moliuntur, ut mortem longe à se abesse putent, vitamque sibi multos annos promittant. Quare tum ex hac experientia, tum ex hoc Christi monito, contrarium facere debent; ut cum sibi sanissimi videntur, mortem stare in limine domus absconditam arbitrentur, ac tum se morituros credant, cum longioris vitæ cogitationes et spes vel à diabolo, vel à concupiscentia suggeruntur. Ita fiet, ut nunquam fallat eos dies mortis incerta, nec eos ut fur comprehendat.

Ita fecere viri sapientes et sancti in Vitis Patrum. Lib. 5. libello 3. de compunctione n. 2. Abbas Ammon hoc cuidam dat salutis monitum : *Cogita sicut faciunt iniqui, qui sunt in carcere : Illi enim interrogant homines, Ubi est judex, et quando veniet? et in ipsa exspectatione pœnarum suarum plorant. Ita et monachus debet semper suspectus esse, et animam suam objurgare dicendo : Væ mihi, quomodo habeo adstare ante tribunal Christi, et quomodo habeo ei actuum meorum reddere rationem? Si igitur semper sic meditatus*

fueris, poteris salvus esse. Et num. 3. Abbas Evagrius : *Illud divinum*, ait, *horrendum atque terribile imaginare judicium. Adhuc ad medium repositam peccatoribus confusionem; quam passuri sunt in conspectu Christi et Dei, et coram Angelis et Archangelis, Potestatibus, et universis hominibus sed et supplicia omnia, ignem æternum, vermem immortalem, tartarorum tenebras, et super hæc omnia dentium stridores, et timores et tormenta. Adduc etiam et bona quæ sunt justis reposita, fiduciam ante Deum Patrem et Christum ejus filium, coram Angelis et Archangelis et Potestatibus, atque omni plebe, regnum cœlorum et dona ejus, gaudium et requiem*, etc. Et num. 4. Abbas Elias ait : *Ego tres res timeo. Unam, quando egressura est anima mea de corpore; aliam, quando occursurus sum Deo; tertiam, quando adversum me est proferenda sententia.* Sanctæ memoriæ Theophylus Archiepiscopus cum moriturus esset, dixit : *Beatus es, Abba Arseni, quia semper hanc horam ob oculos habuisti.* Ibidem num. 22. senex alius hoc dat monitum : *In omni re increpa animam tuam, dicendo ei : Memor esto quia te oportet Deo occurrere.* Et num. 23. *Vidit senex quemdam ridentem, et dixit ei : Coram cœli et terræ Domino rationem totius vitæ nostræ reddituri sumus, et tu rides?*

45. QUIS PUTAS (Græc. τίς ἄρα, id est, quisnam, quis profecto, quis utique) EST SERVUS FIDELIS ET PRUDENS, QUEM CONSTITUIT DOMINUS SUPER FAMILIAM SUAM, UT DET ILLIS CIBUM IN TEMPORE?] Prima facie videtur hic esse hiulcum, ἀνανταπόδοτον sive interrogatio carens responso, sed revera non est. Verba enim sic ordinanda sunt : Quis putas est servus, quem constituit dominus super familiam suam, ad hoc ut det illis (qui sunt in familia) cibum in tempore, fidelis et prudens? utique is est fidelis et prudens, qui idipsum ad quod constitutus est præstat, qui scilicet singulis de familias dat cibum in tempore; hoc est cuique famulo et domestico suum cibum demensum distribuit, sive ut annonam, sive ut mercedem laboris. Olim enim cum rara esset pecunia, merces famulis solvebatur per annonam. *Utraque enim*, ait Chrysost. *re opus est, ut scilicet quæ domini sunt ad proprios usus rapiamus, et ut opportune omnia dispensemus : nam si horum alterum absit, ejus absentia, alterum omnino claudicat.*

Proprie hac gnome Christus tangit Episcopos et Pastores : his enim incumbit pascere Ecclesiam, quæ est familia ipsorum, imo Christi, ut singulis pabulum sacræ doctrinæ pro captu cujusque distribuant : quare has in re vigilantes, æque ac prudentes et fideles sint oportet. Ita sanctus Hilarius : *Quamquam*, ait, *in commune nos ad indefessam vigilantiæ curam adhortetur, specialem tamen populi principibus, id est Episcopis, in exspectatione adventuque suo sollicitudinem mandat. Hunc enim servum fidelem atque prudentem præpositum familiæ significat, commoda atque utilitates commissi sibi populi curantem : qui si dicto audiens, et præceptis obediens erit, id est, si doctrinæ opportunitate et veritate infirma confirmet, disrupta consolidet, depravata convertat, et verbum vitæ in æternitatis cibum alendæ familiæ dispendat*, etc.

Interrogatio ista, *quis putas*, innuit paucos esse tales servos, puta Episcopos et pastores, qui per omnia in cura gregis Christo sint fideles et prudentes. Unde illud S. Hieronymi : *Sacerdotes multi, sacerdotes pauci.* Et illud S. Bonifacii Apostoli Germaniæ et Martyris : *Olim sacerdotes aurei celebrabant in vasis ligneis; nunc sacerdotes lignei celebrant in vasis aureis.* Ita Titus Bostrenus in Lucæ 12. v. 43. *Non ignorans*, inquit, *dixit, Quis putas est? sed ut quod rarum est, et multo honore dignum demonstraret.* Unde sequitur :

46. BEATUS ILLE SERVUS, QUEM CUM VENERIT DOMINUS EJUS, INVENERIT SIC FACIENTEM.] Assidue scilicet et continuo usque ad mortem diemque judicii particularis, et consequenter universalis, ut scilicet quique fideli Ecclesiæ suæ congruum cibum, id est doctrinam et Sacramenta, præsertim Eucharistiæ, ad alendam in fide et pietate animam tempore opportuno distribuat. *Beatus* ergo est Episcopus, qui id præstat, quia non tantum ob suam sanctitatem, coronam justitiæ à Christo accipiet, sed et tot coronas nanciscetur, quot fideles in eadem aluit et promovit, juxta illud Daniel. cap. 12. *Qui ad justitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Unde Christus causam cur beatus sit eritque, subdit dicens :

47. AMEN (id est, in veritate, vere et certo assevero, etc.) DICO VOBIS, QUONIAM (quod) SUPER OMNIA BONA SUA CONSTITUET EUM.] Alludit ad servum qui ob meritum, quo familiam heri fideliter et prudenter rexit, meretur ab eo exaltari, ac omnibus ejus bonis præfici, ut iis cum hero quasi consors et socius, et pene æqualis fruatur, uti Joseph à Pharaone præpositus fuit Ægypto, ut reipsa (etsi non nomine) esset rex Ægypti, Gen. 41. 40. Simili enim modo Deus beabit et exaltabit prudentes et fideles Episcopos, qui fideles suos bene rexerint, et direxerint ad æternam salutem, ut eos majori gloria donet, quam fideles privatos, adeoque eos non tantum illis præficiat, sed et faciat cœli ac terræ totiusque mundi reges et dominos. Ita Remigius : *Bonos auditores*, ait, *faciet discumbere, ut Lucas dicit, bonos prædicatores super omnia bona constituet : magna enim distantia ut meritorum, ita et præmiorum.* Et Origenes : *Conregnabit*, ait, *cum Christo, cui omnia Pater tradidit.* S. Hilarius : *Super omnia bona constituetur*, inquit, *id est, in Dei gloria collocabitur, quia nihil sit ultra quod melius sit.* Hoc est quod dicitur Apoc. 4. 10. *Procidebant viginti quatuor seniores* (Prælati et Episcopi) *ante sedentem in throno, et adorabant viventem in sæcula sæculorum, et mittebant coronas suas ante thronum*, dicentes Agno, id est Christo, ut ait c. 4. *Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, et regnabimus super terram.* Vide ibi dicta. Quod de Episcopo dixi, applica cuilibet patrifamilias; hic enim domi suæ est quasi Episcopus, ut ait S. Augustinus, æque ac fidelis quisque sui ipsius.

In vita S. Amandi qui tempore Dagoberti regis Francorum fuit Episcopus Trajectensis, claruitque anno Domini 870, ac Gaudenses, Sclavos, Vascones, multosque alios ad Christum convertit, narratur, quod ea ipsa hora, qua vita functus est, apparuerit S. Aldegundi in gloria circumdatus turba albatorum, cumque illa nesciret quidnam hæc significarent, audivit ab angelo : Vir Dei Amandus, gloriosus ad gaudia

cœlestia pertransit. Turba albatorum sunt illi, qui per instantiam prædicationis ejus ascripti sunt cœlo, ac proinde super eos ipse princeps in æternum apparebit. Nam ejus discipuli illustriores fuere S. Landoaldus, S. Bavo, sanctus Amantius, S. Gertrudis, S. Maurontus, S. Andreas, S. Florebertus, pluresque alii. Ita habet ejus Vita apud Surium di Februarii.

SUPER OMNIA BONA SUA CONSTITUET EUM.] Græce, *super omnia quæ ipsius sunt*, ut vertit Syrus. *Bona* Dei sunt duplicia, scilicet, primo, externa et creata, ut cœlum, terra, omnesque creaturæ iis contentæ, ita Origen. Secundo, interna et increata, ut sunt immensa ejus majestas, bonitas, suavitas, sapientia, potentia, honor, gloria; ceteraque ejus attributa, tum essentialia, tum personalia, uti sunt paternitas, filiatio et spiratio Spiritus sancti. Deus enim est oceanus, uti rerum, ita bonorum omnium; super utraque constituet Deus fidelem servum, puta Episcopum et Pastorem, quia faciet eum quasi dominari, non tantum creaturis omnibus, sed et bonis omnibus immensis et infinitis quæ Deus in se continet, ut cum Deo ipsis fruatur, beetur et glorificetur in æternum. Si enim Jacob luctans cum angelo Dei, cumque valentem vincens, dictus est Israel, id est, dominans Deo, Genes. 32. 28. multo magis beati Episcopi sua virtute vincentes quasi Deum, vocabuntur eruntque Israeles, id est, dominantes Deo, *ut æterna hæc præmia habeant, tum pro sua vita, tum pro gregis custodia*, ait Rabanus: quia enim ipsi recte præfuerunt gregi Dei, hinc meriti sunt, ut bonis Dei, ipsique quasi Deo, ab ipso Deo per miram ejus dignationem, suo quodam modo præficerentur: Deus enim seipsum tradit in possessionem et peculium, juxta illud; *Dominus pars hæreditatis meæ et calicis mei*, psalm. 15.

48. SI AUTEM DIXERIT MALUS SERVUS ILLE (id est hujusmodi, constitutus scilicet ab hero super familiam suam) IN CORDE SUO: MORAM FACIT DOMINUS MEUS VENIRE.] q. d. Si cogitarit Episcopus: Longe à me abest dies mortis et judicii, quare utar et abutar vita, et officio meo ad omnem luxum et ambitionem. Unde explicans subdit:

49. ET CŒPERIT PERCUTERE CONSERVOS SUOS, MANDUCET AUTEM ET BIBAT CUM EBRIOSIS.] Id est ebrietati deditis; Græca, *cum ebriis. Percutere*, scilicet injuste. Nam, ut ait auctor Imperfecti: *Qui propter justam causam percutit, etiamsi percutiat, percutere tamen non videtur. Sicut enim justa ira non est ira, sed diligentia: sic justa percussio non est percussio, sed correctio*, uti pater et præceptor percutit et flagellat suos filios et discipulos, ut corrigat.

Indicat hic Christus Prælatorum duo esse capitalia vitia, ex quibus cetera omnia scaturiunt, scilicet audaciam imperiosam et tyrannicam, ac cupiditatem sive studium voluptatum, gulæ et luxuriæ. Hoc est quod Pastores et Episcopos admonet S. Petrus epist. 1. c. 5. 2. *Pascite qui in vobis est gregem Dei, providentes non coacte, sed spontanee secundum Deum, neque turpis lucri gratia, sed voluntarie, neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam.* Vide ibi dicta.

50. VENIET DOMINUS SERVI ILLIUS IN DIE QUA NON SPERAT, ET HORA QUA IGNORAT.] *Non sperat*, id est, non putat, non timet: græce οὐ προσδοκᾷ, id est, non exspectat. Sic Virgil. 1. Æneid.

At sperate (id est, timete) deos memores fandi atquo nefandi.

Et libr. 4.

Hunc ego si potui tantum sperare (timere) dolorem.

51. ET DIVIDET EUM, PARTEMQUE (sortem et conditionem) EJUS PONET CUM HYPOCRITIS: ILLIC ERIT FLETUS, ET STRIDOR DENTIUM.] Pro *dividet*, græce est διχοτομήσει, id est dissecabit, scilicet animam à corpore in morte et post mortem, animam tradendo gehennæ et dæmonibus, corpus sepulchro et vermibus. *Dividet*, ait S. Hieron. *non quod gladio eum dissecet, sed quod à Sanctorum consortio eum separet.* q. d. Christus talem Episcopum, non solum ab officio suo amovebit, sed et separabit à consortio Beatorum et angelorum, cœli et Dei, ac tradet diabolo jugiter cum damnatis cruciandum in inferno.

CUM HYPOCRITIS.] Id est, cum pigris servis, qui quasi hypocritæ ad oculum domini serviunt, alias otiosi: nam extra oculos heri positi, vacant somno et poculis, ideoque mittendi sunt in ergastulum inferni, ubi est locus pigrorum. Sic passim in Proverbiis *hypocrita* significat impium, qui pigre Deo, sed fervide suis cupiditatibus servit, ut ibi dixi. Alludit ad illud Job 20. 29. *Hæc est pars hominis impii à Deo.* Et cap. 8. 13. *Spes hypocritæ peribit.* Et cap. 13. 16. *Non enim veniet in conspectu ejus omnis hypocrita.* Et Isaiæ 33. 14. *Conterriti sunt in Sion peccatores, possedit tremor hypocritas: quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?*

Probavit Christus cuique fideli semper esse vigilandum, ut per bona opera se paret ad certum Domini ad judicium adventum, eo quod dies ejus sit incerta, ne illa ipsum incautum et imparatum obruat, cum certo damnationis periculo. Probavit id primo, v. 37. exemplo diluvii, quod sub Noe omnes inopinato submersit. Secundo, v. 43. per parabolam heri qui vigilat, ut furem noctu et clam irrepentem repellat. Tertio, v. 45. per parabolam servi fidelis et alterius infidelis, quorum ille amplum à domino recipit præmium, hic acre supplicium. Quarto, cap. seq. vers. 1. per parabolam virginum prudentum, quæ acceperunt oleum in lampadibus. Quinto, ibidem v. 14. per parabolam talentorum, quæ herus in servos distribuit, ac cum eis strenue negotiantes gloriose remunerat, pigros vero et otiantes plectit.

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit Christus fideles monere, et stimulare ad assiduam vigilantiam, et bonorum operum studium, ut semper sint parati ad incertum ejus adventum, diemque judicii, ut patet ex v. 12. et Ex c. præced. v. 42. Quocirca primo, inducit parabolam decem virginum, quinque fatuarum et quinque prudentium, quarum illæ carentes oleo exclusæ sunt a nuptiis sponsi; hæ vero admissæ, quia oleum habebant in lampadibus. Secundo, v. 14. inducit parabolam talentorum, quæ herus famulis suis distribuens ad negotiationem et lucrum, rediens deinde ab eis exegit, ac negotiosos præmiis, pigros et otiosos suppliciis affecit. Denique v. 31. rem ipsam aperit, totamque judicii extremi ideam, ac sententiam tam in impios, quam in pios ferendam, oculis subjicit.

Ultima hæc fuere Christi monita, ideoque prægnantia et efficacia: nam post biduum captus et occisus est, ut patet c. 26. v. 2. Dixit ergo hæc Christus feria tertia, sive die Martis, cum sequenti feria quinta Eucharistiam instituit, et feria sexta crucifixus est. Vide Chronotaxim.

1. Tunc simile erit regnum cœlorum decem virginibus: quæ accipientes
lampades suas, exierunt obviam sponso et sponsæ. 2. Quinque autem
ex eis erant fatuæ, et quinque prudentes: 3. sed quinque fatuæ
acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum: 4. prudentes vero
acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus. 5. Moram autem fa-
ciente sponso, dormitaverunt omnes et dormierunt. 6. Media autem
nocte clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obviam ei. 7. Tunc
surrexerunt omnes virgines illæ, et ornaverunt lampades suas. 8. Fatuæ autem sapientibus
dixerunt: Date nobis de oleo vestro: quia lampades nostræ extinguuntur. 9. Res-
ponderunt prudentes, dicentes: Ne forte non sufficiat nobis et vobis, ite potius ad
vendentes, et emite vobis. 10. Dum autem irent emere, venit sponsus: et quæ paratæ
erant, intraverunt cum eo ad nuptias, et clausa est janua. 11. Novissime vero ve-
niunt et reliquæ virgines, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis. 12. At ille res-
pondens ait: Amen dico vobis, nescio vos. 13. Vigilate itaque, quia nescitis diem,
neque horam. 14. Sicut enim homo peregre proficiscens, vocavit servos suos, et
tradidit illis bona sua. 15. Et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero
unum, unicuique secundum propriam virtutem, et profectus est statim. 16. Abiit autem
qui quinque talenta acceperat, et operatus est in eis, et lucratus est alia quinque. 17. Si-
militer et qui duo acceperat, lucratus est alia duo. 18. Qui autem unum acceperat, abiens
fodit in terram, et abscondit pecuniam domini sui. 19. Post multum vero temporis
venit dominus servorum illorum, et posuit rationem cum eis. 20. Et accedens qui
quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens: Domine, quinque
talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum. 21. Ait illi dominus ejus:
Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam,
intra in gaudium domini tui. 22. Accessit autem et qui duo talenta acceperat, et ait: Do-
mine, duo talenta tradidisti mihi, ecce alia duo lucratus sum. 23. Ait illi dominus ejus:
Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam,
intra in gaudium domini tui. 24. Accedens autem et qui unum talentum acceperat, ait:
Domine, scio quia homo durus es, metis ubi non seminasti, et congregas ubi non spar-
sisti: 25. et timens abii, et abscondi talentum tuum in terra: ecce habes quod tuum est.
26. Respondens autem dominus ejus, dixit ei: Serve male et piger, sciebas quia meto ubi

non semino, et congrego ubi non sparsi : 27. oportuit ergo te committere pecuniam meam nummulariis, et veniens ego recepissem utique quod meum est cum usura. 28. Tollite itaque ab eo talentum, et date ei qui habet decem talenta. 29. Omni enim habenti dabitur, et abundabit : ei autem qui non habet, et quod videtur habere, auferetur ab eo. 30. Et inutilem servum ejicite in tenebras exteriores : illic erit fletus et stridor dentium. 31. Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ : 32. et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hœdis : 33. et statuet oves quidem à dextris suis, hœdos autem à sinistris. 34. Tunc dicet rex his, qui à dextris ejus erunt : Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. 35. esurivi enim, et dedistis mihi manducare : sitivi, et dedistis mihi bibere : hospes eram, et collegistis me : 36. nudus, et cooperuistis me : infirmus, et visitastis me : in carcere eram, et venistis ad me. 37. Tunc respondebunt ei justi, dicentes : Domine, quando te vidimus esurientem, et pavimus te : sitientem, et dedimus tibi potum? 38. quando autem te vidimus hospitem, et collegimus te : aut nudum, et cooperimus te? 39. aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, et venimus ad te? 40. Et respondens rex, dicet illis : Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis. 41. Tunc dicet et his, qui à sinistris erunt : Discedite à me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus. 42. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare : sitivi, et non dedistis mihi potum : 43. hospes eram, et non collegistis me : nudus, et non cooperuistis me : infirmus, et in carcere, et non visitastis me. 44. Tunc respondebunt ei et ipsi, dicentes : Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, et non ministravimus tibi? 45. Tunc respondebit illis, dicens : Amen dico vobis : Quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis. 46. Et ibunt hi in supplicium æternum; justi autem in vitam æternam.

1. TUNC SIMILE ERIT REGNUM COELORUM DECEM VIRGINIBUS, QUÆ ACCIPIENTES LAMPADES SUAS, EXIERUNT OBVIAM SPONSO ET SPONSÆ.] Τὸ *sponsæ* non habent Græca, nec S. Chrysost. Theophyl. Euthymius; legendum tamen est cum Romanis, Syro, Origene, Hilario et S. Augustino epist. 120.

TUNC.] Cum scilicet inopinate redibo ad judicium, ut omnes pro meritis dijudicem, præmiem vel puniam.

REGNUM COELORUM.] Id est, Ecclesia militans, quæ tunc futura est triumphans. q. d. Tunc similiter agetur cum fidelibus Ecclesiæ, perinde ac si decem virgines pararent se ad festum nuptiale, etc. Licet enim reprobi, utpote jam damnati in gehenna non amplius sint membra Ecclesiæ, tamen quia in hac vita fuerunt ejus membra, ideo ut talia hic inducuntur ut judicentur, sed ita ut per sententiam judicis ab Ecclesia excludantur, et in tartarum relegentur. Infidelium hic non fit mentio : *Quia qui non credit, jam judicatus est*, Joan. 3. 18.

Nota. Olim uti et nunc, sponso honoris causa addebantur comites juvenes egregii, et ornati, sponsæ vero virgines eæque sæpe decem numero. Porro nuptias celebrabant noctu : quocirca sponsus vespere adibat domum sponsæ, ubi honorifice et laute à parentibus sponsæ exceptus, inde sponsam in ædes suas, aut, si illæ angustæ forent, in amplam convivii nuptialis domum deducebat, ibique nuptias celebrabat et consummabat : juvenes autem et virgines utrique adventanti honoris causa obviam prodibant, proferentes tædas pronubas, præsertim ex spina alba, easque quinque, teste Plutarcho in Problem. Vide Alex. ab Alexandro lib. 2. Genial. c. 5. et ibi Tiraquellum, ac Salmeronem hic tomo 7. c. 38. Judæi autem non videntur olim habuisse usum ceræ ad lumina, cerearumque tædarum, sed olei. Unde in Scriptura crebro est mentio lampadarum et lucernarum, nulla candelarum, imo in candelabro templi erant lucernæ cum oleo, non candelæ ex cera vel sebo.

Jam ut parabolam particulatim applicem et explicem, sponsus est Christus, sponsa est Ecclesia, cujus in hac vita aguntur sponsalia, sed in futura resurrectionis gloria erunt æternæ nuptiæ. Virgines sunt omnes fideles, sive Christiani, quia fide sinceri et integri, juxta illud Pauli : *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo*, 2. Cor. 11. 2. ubi plura hac de re dixi.

Porro S. Chrysostomus, Theoph., Euthymius, S. Aug. et S. Gregorius, per virgines accipiunt solas et omnes, quæ vere et proprie virgines sunt : sed hoc arctius est præ scopo et mente Christi, qui per virgines intelligit omnes fideles, ut dixi. Recte tamen Ecclesia in Officio divino hæc adaptat virginibus, quia illæ hic grammatice nominantur, et ad litteram præ ceteris significantur. ita Jansenius Maldon. et alii. Hinc B. Anatolia desponsa Aureliano vidit angelum sibi inclamantem : *O virginitas, quæ morte non vinceris. O virginitas, quæ non in operibus tenebrarum, sed semper in lumine versaris, etc. Virginitas purpura regalis est, quam qui induit*, reliquis

fit eminentior. Virginitas gemma est pretiosa. Virginitas thesaurus est Regis immensus. Huic fures insidias tendunt. Hanc tu evigilans custodi sollicite: quantumque te plus habere cognoscis, instantius custodi, ne perdas. Quibus verbis ipsa incitata generosum pro virginitate obiit agonem. Ita Ado in Martyrol. ad diem 29. Decembr.

Decem numerantur, quia denarius multitudinis et universitatis est symbolum, ac familiaris est S. Script. ob decalogum legis divinæ, ut patet Gen. 31. 7. Levit. 26. v. 26. Num. 14. 22. Ita Origen. S. Hieron. et alii.

Arithmetica et symbolica ratio liquet ex Platone lib. 5. de Legibus, ubi docet solere quinque amicos et quinque amicas convocari ad convivium nuptiale, eo quod quinarius sit numerus compositus ex primo pari, puta ex binario, et ex primo impari, puta ternario (nam duo et tria faciunt quinque) ideoque apposite significat conjunctionem maris et feminæ, quæ fit in nuptiis sponsi et sponsæ.

Quæ accipientes (græce, λαβοῦσαι, id est, cum accepissent) *lampades suas* nuptiales *accensas*, inquit Origenes, *sed ad tantum iter obviam exeundi sponso oleum non acceperunt, ut eas perpetim accensas conservarent. Nam quæ lampades suas queruntur extingui, ostendunt eas ex parte lucere*, ait S. Hieronymus.

Porro in Scriptura *lappidim*, id est, lampades vocantur faces et tædæ. Hæ enim in nuptiis noctu præferuntur sponso et sponsæ, quia hæ resistunt aeri et ventis, cum lampades, id est, lucernæ statim iis extinguantur. Hic tamen fuere lampades proprie dictæ, quia olei fit mentio, atque hæ sunt virginum, sicut tædæ virorum. Unde Virgilius ecloga 4.

Mopse, novas incide faces, tibi ducitur uxor.

Idem lib. 4. Æneid.

Si non pertæsum thalami tædæque fuisset.

Martial. lib. 12.

Præluxere faces, velarunt flammea vultus.

Catullus in Epithalamio Manlii et Juliæ, ubi ait:

Pelle humum pedibus, manu spineam quate tædam.
Tollite, ô pueri, faces.

Plinius l. 16. c. 18. sic ait: *In eosdem ritus comitatur et spina nuptiarum facibus auspicacissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabinas, ut auctor est Massurius: nunc facibus carpinus et corylus familiarissimæ.* Plura vide, si libet, apud Alex. ab Alexandro, Tiraquellum, Ciacconum, ac fuse docteque apud Brissonium lib. de Ritu nuptiarum.

2. Quinque autem ex eis erant fatuæ, et quinque prudentes.] *Fatuæ*, quia imprudenter et stulte egerunt: nam cum obviam irent sponso cum accensis lampadibus, neglexerunt oleum necessarium ad fovendum lumen lampadarum: unde lampades earum extinctæ fuere, et ipsæ confusæ sine lumine in tenebris occurrerunt sponso: prudentes vero acceperunt oleum: unde accensas semper tenuere lampades, cum eisque sponso obviavere: prudenter ergo se gesserunt. Hinc sequitur:

3. Sed quinque fatuæ acceptis lampadibus (accensis) non sumpserunt oleum secum:

4. Prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis (oleariis) cum lampadibus.] Primo S. Hier. et Hilarius per *virgines*, accipiunt omnes homines: per *fatuas*, Judæos et hæreticos; per *prudentes*, Christianos.

Secundo, ex adverso S. Chrysost. et alii jam citati solas proprie dictas virgines accipiunt, ex quibus prudentes sunt, quæ cum virginitate habent oleum charitatis, exercendo opera misericordiæ: fatuæ, quæ hoc oleo carent.

Tertio, Lyranus: Virgines prudentes, inquit, sunt contemplativi et religiosi, qui habent oleum charitatis et rectæ intentionis, qua uni Deo placere student: fatuæ vero sunt qui oleo hoc carent, ac vanam hominum laudem et gloriam aucupantur.

Quarto, et genuine, *virgines*, sunt quilibet fideles; *prudentes*, illi qui habent fidem cum operibus misericordiæ, charitatis, aliarumque virtutum; *fatuæ*, qui solum fidem habent sine bonis operibus. Ita Origenes, S. Hilarius, auctor Imperfecti. Unde harum lampades extinguuntur, imo ut Syrus vertit, *extinctæ sunt*, juxta illud Jacobi cap. 2. *Fides sine operibus mortua est.* Lampas ergo est mens fidelis, sive ipsa fides, ut volunt S. Hieron., Hilarius, Origenes: oleum sunt bona opera, sine quibus fides est mortua et quasi extincta, cum iis vero viva et accensa: lux sive ardor lucernarum est charitas: hæc enim alitur studio bonorum operum, sicut flamma lampadarum alitur oleo: vas est conscientia vel anima fidelis: atque hac de causa moribundis candelam ardentem in manus damus significantes vel optantes, ut habeant fidem cum operibus, ut quasi sponsæ cum lampade accensa Christo Domino, quasi sponso decenter digneque occurrant.

Symbolice et physice, nuper Philosophus quidam Genuæ scripsit librum de hac Christi parabola, in quo illam sic explicat: Beatitudo, ait, consistit in hoc, quod sponsus copuletur sponsæ, id est, intellectus agens patienti, post intellectionem omnium rerum materialium, admissis quinque prudentibus virginibus, id est, quinque sensibus internis habentibus lampades, id est, sensoria organa in cerebro, et oleum, id est, objecta rerum sensibilium, exclusis quinque fatuis, id est, quinque sensibus externis non illustratis, propter objectarum rerum absentiam.

Verum hæc sunt acumina philosophica, quæ longe absunt à mente Christi, ac ex Gnosticorum somniis manarunt, teste Tertulliano lib. de Anima c. 28. ubi sic ait: *Hinc enim arripiunt* (Gnostici ex ideis Platonis) *differentiam corporalium sensuum et intellectualium virium, quam etiam parabolæ decem virginum adtemperant, ut quinque stultæ sensus corporales figuraverint, stultos videlicet, quia deceptui faciles: sapientes autem intellectualium virium notam expresserint, sapientium scilicet, quia contingentium veritatem illam arcanam et supernam, et apud pleroma constitutam, hæreticarum idearum sacramenta: hoc enim sunt et* αἰῶνες, *et genealogiæ illorum.*

5. Moram autem faciente (græce χρονίζοντος, id est, tardante) sponso, dormitaverunt omnes, et dormierunt.] Mora Christi sponsi, est tempus pœnitentiæ et bonorum operum, quod elu-

gulis in hac vita concedit, ideoque differt mortem diemque judicii : dormitare est mori, dormire est mortuum esse. q. d. Dum differt Christus diem judicii, interim fideles sensim mori cœperunt, ac tandem omnes mortui sunt. Ita sanctus Hilarius : *Mora sponsi, ait, pœnitentiæ tempus est, exspectantium somnus, credentium quies est, et in pœnitentiæ tempore mors temporaria universorum.*

6. Media autem nocte clamor factus est (Arabicus, *mediata est nox, et exclamavit vox*, emissa à præeuntibus sponsi comitibus, dum is ex domo sponsæ deducens illam, domui suæ appropinquavit) : Ecce sponsus venit, exite obviam ei.] Clamor hic significat tubam Archangeli suscitantis mortuos è sepulchris, de quo cap. præced. vers. 31. Ita Origenes, S. Chrysostom., Hieron. et alii.

Huc alludens S. Laurentius Justinianus, primus Patriarcharum Venetorum, jam moriturus : *Hactenus*, inquit, *filii per jocum res acta est, jam serio agitur. Prope est sponsus, eundum ei obviam.* Et sublatis in cœlum oculis : *Venio*, ait, *ad te, bone Jesu*, etc. *Hunc diem semper ante oculos habui : tu scis, Domine ;* ac mox hilari mente et vultu purum Deo spiritum reddidit, obviam iturum Christum in cœlum. Ita habet Bernardus Justinianus ejus cognatus, testis oculatus, in Vita ejus capite 10. et sequent. quæ apud Surium extat tomo 1.

Porro ex eo quod clamor hic dicitur factus *media nocte*, S. Chrysost. S. Hieron. et Euthymius probabiliter opinantur, secundum Christi adventum ad judicium fore media nocte, ut homines inopinatos et dormientes obruat, ideoque cap. præced. monuisse nos, ut jugiter vigilemus, adeoque S. Hieron. asserit hanc esse traditionem Apostolicam, atque ea de causa in Paschate olim, populum ante mediam noctem ex Ecclesia dimittere non licuisse : quia Christus sicut olim tempore mediæ noctis in Ægyptum ad cædem primogenitorum, ac liberationem Hebræorum venit, Exodi 11. v. 4. et Sapient. 18. 14. ita pariter eadem ad judicium universale venturus crederetur. Verum hæc res incerta est : unde alii æque vel magis probabiliter, censent Christum mane venturum ad judicium : ipse enim est pater lucis, ac judicium palam in luce spectante toto mundo peraget, ne quis in tenebris fuco, illusioni, fugæ, aut latibulo sit locus. Ita Franc. Suarez 3. part. tom. 2. disput. 50. sect. 10. Quod ergo ait, *media nocte*, per catachresin idem est, quod inopinate, inexspectate, hominibus non cogitantibus et quasi dormientibus, veniet Christus judex. Ita Origenes, S. Hier. et Chrysost. Rursum nocte vel sub auroram insonabit tuba Archangeli, fietque resurrectio, ac mox Christus ipso mane descendet ad judicium.

7. Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, et ornaverunt lampades suas.] q. d. Ad clamorem et tubam Archangeli, omnes fideles resurgent, et solliciti erunt qua mente et conscientia pergant ad judicem Christum, scilicet, ut ait auctor Imperfecti : *Aspicient et discutient fidem suam, considerabunt opera sua, interrogabunt conscientias suas*, quia ut dicit S. Aug. serm. 23. de Verbis Domini : *Nihil aliud est, Cœperunt aptare lampades suas, quam parare Deo operum suorum reddere rationem.* S. Hilarius vero c. 27. in Matth. *Lampadum assumptio*, ait, *animarum est reditus in corpora, earumque lux, conscientia boni operis elucens, quasi vasculis corporum continetur.*

Hoc lucernarum per visionem symbolo martyrii omen à Deo accepere S. Montanus ejusque socii Martyres, discipuli S. Cypriani, ut habent eorum acta apud Surium ad diem 24. Februarii : quidam enim ex eis, cui nomen Reno, *in somno vidit produci singulos, quibus prodeuntibus lucernæ singulæ proferebantur : cujus autem lucerna non præcesserat, nec ipse sequebatur. Et cum processimus nos cum lucernis nostris, expergefactus est ; et ut nobis retulit, lætati sumus, fidentes nos cum Christo ambulare, qui est lucerna pedibus nostris, et sermo Dei, et continuo rapti sumus ad procuratorem*, etc. Hæc ibi ad verbum.

8. Fatuæ (Arabicus, *insipientes*) autem sapientibus dixerunt : Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguuntur.] Pertinet hoc et sequentia ad emblema parabolæ : nam quoad rem per eam significatam, reprobi in die judicii non petent oleum bonorum operum ab electis, utpote scientes eos id sibi tunc non daturos, nec dare posse : tunc enim quisque judicabitur ab operibus quæ gessit in hac vita ante mortem. Inducitur ergo hoc emblema, ut per illud notetur et culpetur sera reproborum pœnitentia, qui post mortem videntes terribile sibi Dei judicium et damnationem imminere, sero dolebunt se in hac vita fuisse negligentes in studio virtutum, ac tum optarent se fuisse diligentes, sed frustra, quia nec opera, nec opem electorum sibi poterunt comparare. Tunc enim nec tempus erit operandi, nec auxilium, aut subventio, vel oratio Sanctorum eis prodesse poterit, imo, ut ait auctor Imperfecti, in tam horrendo judicio nemo erit qui sibi satis confidat, satisque bonorum operum habere videatur.

Quia lampades nostræ extinguuntur.] Jam revera erant extinctæ, quia mortui erant ipsi in statu peccati mortalis, ideoque non cœlo, sed tartaro à Christo adjudicandi. Dicunt tamen, *extinguuntur*, quia in hac vita mentes eorum hominibus exterius per communem veræ fidei professionem, et communionem Sacramentorum, speciemque honestæ vitæ ardere videbantur : sed tunc in morte scilicet et judicio, iis omnibus evanescentibus, videbunt illas extingui, ac omnem speciem et spem virtutis et salutis deperire. Ita S. August. serm. 23. de Verbis Domini : *Antequam*, inquit, *dormirent virgines illæ, non est dictum quia extinguebantur lampades earum : quare tunc ardebant? quia non deerant laudes hominum : at coram sponso, id est, judice Christo, extinguentur, quia Christus illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc laus erit unicuique à Deo*, 1. Cor. 4. 5. non ab hominibus ; pigris vero et reprobis summa erit confusio. Unde addit S. Aug. *Quorum facta aliena laude fulciuntur, eadem substracta deficiunt*, hoc est, *extinguuntur.*

Vox *extinguuntur*, significat charitatem, quæ est flamma lampadarum, id est mentium, ali bonis operibus velut oleo, unde iis subductis extingui ; tum quia multa opera virtutum sunt à Deo præcepta, uti sunt omnia quæ continentur in Decalogo : si quis autem non impleat id quod præceptum est à Deo, sed illud violet, perdit Dei gratiam et charitatem : tum quia charitas sine exercitio bonorum operum marcet et languet, fitque torpida, pigra et ægra : unde facile

tentatione aliqua pulsante homo labitur in peccatum mortale, quo charitas deperditur. Vis ergo assecurare tibi Dei gratiam, imo augere Dei amicitiam et charitatem? incumbe assidue bonis virtutum operibus; hisce enim continuo nutritur, roboratur, crescit, augescit charitas.

9. RESPONDERUNT PRUDENTES, DICENTES : NE FORTE NON SUFFICIAT (Arabicus, *non est nobiscum quod sufficiat*) NOBIS ET VOBIS ; ITE POTIUS AD VENDENTES, ET EMITE VOBIS.] Emblema est, ut dixi, pertinens ad elegantiam parabolæ, significans electos in die judicii non flectendos miseria reproborum, nec eos ullo modo adjuturos, imo nec adjuvare posse, quin potius tacite eis exprobraturos, quod tempus præsentis vitæ datum à Deo ad bene operandum neglexerint. Unde S. Aug. serm. 23. de Verbis Domini : *Non consulentium*, inquit, *sed irridentium est ista responsio : non enim sapientes de suo erant, sed illa in illis erat sapientia, de qua scriptum est* Prov. 1. 24. *Quia vocavi, et renuistis, etc. ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis id quod timebatis, advenerit.* Et S. Hier. hic : *Non possunt*, inquit, *in die judicii aliorum virtutes, aliorum vitia sublevare.* Addit Glossa Interlin. *Non avaritia hoc dicunt, sed timore, quia in illo die testimonium cujusque vix sufficiet sibi, nedum sibi et proximo.* Rursum, q. d. *Modo videamus quid vos adjuvent, qui vobis humanas laudes vendere consueverant.* Hæc Interlin. ex S. Greg. hom. 12. in Evang. qui addit : *Venditores quippe olei adulatores sunt. Qui enim accepta qualibet gratia, vanis suis laudibus nitorem gloriæ offerunt, quasi oleum vendunt. De quo profecto oleo Psalmista dicit : Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

10. DUM AUTEM IRENT EMERE, VENIT SPONSUS : ET QUÆ PARATÆ ERANT, INTRAVERUNT CUM EO AD NUPTIAS (Syrus, *in domum chori :* In nuptiis enim sunt chori cantantium et tripudiantium) ET CLAUSA EST JANUA.] Emblema hoc quoque est, significans in hac vita bene agendi, pœnitendi et merendi esse tempus; hoc vero claudi in morte (tunc enim *in ictu oculi clauduntur omnia*) et clausum fore in die judicii : *Non enim post judicium patet precum aut meritorum locus*, ait S. August. Et S. Hieron. *Excesserat*, ait, *emendi tempus, nec adveniente die judicii locus erit pœnitentiæ.* Et Origenes : *Qui*, inquit, *quando debuerant utilia discere, neglexerunt, in exitu vitæ dum discere volunt, comprehenduntur à morte.* Additque : Vendentes sunt doctores, emptio est acceptio : pretium perseverantia, amor discendi et diligentia. Porro quia apud homines nuptiale gaudium est summum, hinc illi comparatur cœlestis electorum felicitas. Unde S. Hilarius : *Nuptiæ*, ait, *immortalitatis assumptio est*, ubi, ait Interlin., anima Verbo Dei copulatur quasi Sponso.

Audi quid de S. Opportuna Abbatissa narret S. Adelinus Episcop. in ejus Vita, apud Surium die 22. Aprilis : *Cum S. Opportuna graviter ægrotaret, ad eam venerunt SS. Cæcilia et Lucia, ad quas illa blando sermone : Avete, sorores Cæcilia et Lucia, quid præcipit ancillæ suæ omnium Regina virgo Maria? Expectat, inquiunt illæ, adventum tuum in cœlo, ut filio ejus conjungaris. Itaque ornata corona gloriæ, et accensa lampade, debes obviare sponso et sponsæ.* Igitur ipsa hilaris cum videret adventantem B. Virginem, quasi eam amplexans, in ejus manus tradidit spiritum æterna gloria beandum.

11. NOVISSIME VERO VENIUNT ET RELIQUÆ VIRGINES, DICENTES : DOMINE, DOMINE, APERI NOBIS.] *Dolore repulsionis compulsæ appellationem ingeminant dominationis*, ait S. Gregor. Sed *quid prodest*, ait S. Hieron., *voce invocare quem operibus neges?* Significat ergo reprobos tum summe fore anxios et perculsos, ut in omnem partem se versent, nunc summis precibus implorando misericordiam judicis, nunc deplorando negligentiam vitæ præteritæ, nunc desperando spem salutis. Ita auctor Imperfecti : *Nihil eis proderit*, ait, *anxietas illa tunc incipientibus bene agere, cum tempus bene agendi concluditur. Nihil proderit ex necessitate repetita confessio ejus, qui ex voluntate nec semel confessus est.* Lege patheticas reproborum voces et complorationes, quas graphice depingit Sapiens c. 5. v. 1. et seq.

12. AT ILLE RESPONDENS AIT : AMEN DICO VOBIS, NESCIO VOS.] Id est, vos pro meis non cognosco, respuo, reprobo, damno : quia vos in die vestra noluistis agnoscere me, ut vestrum Deum et Dominum, nec ego vos in hac die mea agnosco, ut meos fideles servos, et filios : servistis diabolo, non Deo, in voluptate : nunc servite illi in gehenna. Ita S. Hieron. *Novit*, ait, *Dominus qui sunt ejus; et qui ignorat, ignorabitur.* Et Interl. *Ideo*, ait, *vos desero, quia per vitæ meritum non recognosco.* Et S. Chrysost. *Cum dixerit, Nescio vos, nihil aliud quam gehenna et intolerabilis cruciatus relinquitur : imo vero etiam gehenna istud verbum gravius est;* quia quem nescit Deus, hunc nescit cœlum, nesciunt Angeli, nesciunt Beati, sed scit diabolus, scit mors, scit gehenna, ad eum jugiter cruciandum. Adde, Christus adeo indignabundum et terribilem vultum in die judicii ostenuet reprobis, ut dicant *montibus : Cadite super nos à facie sedentis super thronum, et ab ira Agni; quoniam venit dies magnus iræ ipsorum, et quis poterit stare?* Apoc. 6. 16. Vide ibi dicta. Vox ergo Christi judicis erit quasi tonitru et fulmen, detonans æternam maledictionem in improbos, eosque detrudens in tartara.

13. VIGILATE ITAQUE, QUIA NESCITIS DIEM, NEQUE HORAM.] Arabicus et Syrus, *Quia non scitis illam diem, neque illam horam*, scilicet extremam illam et *ultimum momentum ex quo pendet æternitas vestra, vel beatissima, vel miserrima.* Hæc est epiparabola sive affabulatio, ostendens scopum, finem et fructum parabolæ, scilicet illam eo induci et dirigi, ut fideles omnes stimulet ad vigilantiam et studium bonorum operum, quibus se comparent ad diem mortis et judicii, utpote instantem, sed incertum. q. d. ait S. Hier. *Quia ignoratis diem judicii, lumen bonorum operum præparate. Nam qui pœnitenti veniam spopondit, peccanti diem crastinum non promisit*, ait S. Gregorius hom. 12. in Evang. *Nescitis diem, neque horam, non modo ultimi illius temporis*, ait S. Aug. serm. 22. de Verbis Domini, *quo venturus est sponsus, sed et suæ quisque dormitionis diem et horam nescit. Quisquis autem paratus est usque ad somnum, id est usque ad mortem, quæ omnibus debetur, paratus invenietur etiam cum illa vox media nocte sonuerit, qua omnes evigilaturi sumus.* Vide dicta c. 24. v. 42.

Sapienter R. Achabia in *Pirke Avoth. c. 3. Considera tria*, inquit, *ut non pecces. Primum, unde venisti; Secundum, quo vadis; Tertium, cui red-*

diturus es vitæ rationem. Unde venisti? ex materia fetida. Quo vadis? ad locum cineris et vermium. Cui reddes rationem? Regi regum, sancto et benedicto. Sapientius S. August. hom. 13. inter 50. *Promisit*, inquit, *tibi Deus, quoniam quo die conversus fueris, obliviscitur mala tua præterita, sed nunquam vitam crastini diei promisit tibi.* Et mox : *Deus diem mortis incertum salubriter constituit : diem ultimum suum quisque salubriter cogitet. Misericordia Dei est, quia nescit homo quando moriatur. Latet ultimus dies, ut observentur omnes dies.* Nota ultimam hanc S. Augustini gnomen.

14. SICUT ENIM HOMO PEREGRE PROFICISCENS VOCAVIT SERVOS SUOS, ET TRADIDIT ILLIS BONA SUA.] Scilicet opes suas et facultates, ut eas custodirent et negotiando augerent, supple, ex præcedenti : Sic erit adventus filii hominis ad judicium. Τὸ *enim* significat scopum parabolæ, scilicet Christum velle per eam probare id quod dixit v. præced. *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.*

Scopus ergo parabolæ hujus, est ostendere, quam exactam donorum suorum rationem exacturus sit Christus in die judicii ab otiosis, et quod quantumque præmium daturus sit negotiosis, qui donis suis strenue ad Dei gloriam usi sunt. Similis est hæc parabola illi, quam recenset Lucas cap. 19. 11. sed in nonnullis discrepat; alio enim tempore, fine et modo dicta est à Christo. Illa enim Lucæ dicta est ante Dominicam palmarum, hæc vero post eam, scilicet feria tertia, quæ præivit feriam sextam, in qua Christus fuit crucifixus. Unde S. Chrys. Euthym. Jansen. et alii censent, diversas esse has Lucæ et Matthæi parabolas, vel potius unam diversimode repetitam : nam pro talentis Lucas habet minas, additque nonnulla v. 14. et 27. uti mox patebit.

Porro homo hic est Christus. Christus enim profectus est peregre, cum in cœlum ascendit, quasi longo tempore à terra et Ecclesia abfuturus. Ita Origen., S. Hieron., Beda. Alii Christum peregre profectum interpretantur, quando à Judæis transtulit prædicationem Evangelii per Apostolos ad Gentes, ac apud eos regnum Ecclesiæ suæ constituit. Nec male, præsertim apud Lucam c. 19. ubi hæc parabola inducitur propter Zachæum publicanum et quasi Gentilem, in cujus domum ingressus Christus, salutem ei attulit, relictis Judæis. Verum tunc tota parabola hæc servorum et talentorum ad solos Judæos arctanda est : talenta enim servis suis herus hic distribuisse dicitur antequam peregre (ad Gentes) proficisceretur. Quocirca prior explicatio uti amplior, ita et germanior est : servi enim hic omnes fideles intelliguntur, sive ex Judæis, sive ex Gentibus oriundi sint. Bona sunt talenta, de quibus vers. seq. sive quod herus hic, instar mercatorum et campsorum omnes suas facultates habuerit in pecuniis, puta in talentis auri et argenti; sive quod talenta vocentur census et prædia, quæ æstimabantur partim uno, partim duobus, partim quinque talentis : sicut à Latinis pecunia vocatur, quidquid pecunia æstimatur et comparatur. Unde et Græci vocantur χρήματα, id est, opes, pecuniæ, quasi χρήσιμα, id est utilia. Sed prius est aptius, nam v. 27. hæc talenta vocantur pecunia.

15. ET UNI DEDIT QUINQUE TALENTA, ALII AUTEM DUO, ALII VERO UNUM; UNICUIQUE SECUNDUM PROPRIAM VIRTUTEM (Arabicus, *juxta posse virtutis suæ;* Syrus, *juxta facultatem suam*); ET PROFECTUS EST STATIM.] Pro *talentis*, Lucas habet, *mnas*, id est, *minas : mna* autem hebraice, idem est quod numeratum, sive definitum, scilicet pretium, vel pondus auri vel argenti : radix enim מנה *mana*, idem est quod numeravit. Unde *Mane, tekel, phares*, Daniel. 5. 25. Mina Attica et Romana continebat drachmas centum, Hebræa vero drachmas 240. sive uncias 30. hoc est duas libras cum media. Drachma auri est coronatus Francicus; drachma argenti est Julius Romanus, sive Regalis Hispanus. Quare mina Hebræa auri continebat 240. coronatos Francicos : mina vero argenti 240. Julios sive Regales. Talentum Atticum continebat sex millia drachmarum, id est, minas Atticas 60. Talentum vero Hebræum duplo erat majus, continebat enim duo millia drachmarum, hoc est minas Hebræas 60. Atticas vero 120. Romanas libras 25. Libra auri continet uncias auri 12. id est drachmas, sive coronatos Francicos 96. Talentum auri ergo apud Hebræos continebat duodecim millia coronatorum Francicorum : talentum vero argenti duodecim millia Juliorum, sive Regalium. Quare quinque talenta auri continebant sexaginta millia coronatorum Francicorum, argenti vero sexaginta millia Juliorum, quæ faciunt sex millia aureorum Romanorum. Aureus enim Romanus continet decem Julios : duo vero talenta auri apud Hebræos continebant 24. millia coronatorum Francicorum, argenti vero 24. millia Juliorum, id est, duo millia aureorum Romanorum. Vide ea quæ tractavi de Mensuris in fine Pentateuchi.

Per talenta intellige quælibet Dei dona, sine quibus nihil operari possumus. Dona, inquam, Primo, gratiæ tum gratum facientis, uti sunt fides, spes, charitas, virginitas, ceteræque virtutes; tum gratis datæ, uti sunt potestas faciendi miracula, apostolatus, episcopatus, sacerdotium, donum linguarum, discretio spirituum, prophetia, etc. Secundo, dona naturæ, uti sunt subtile ingenium, acre judicium, firma sanitas, robur, prudentia, industria, scientia, eloquentia. Tertio, dona et bona externa, uti sunt opes, honores, status, v. g. magistratus, principatus, regnum, etc. Ita S. Chrysostomus. Hæc omnia enim Deus, uni quinque, alteri duo, tertio unum, id est, impariter et inæqualiter, pro libito distribuit, hoc fine, ut quisque iis utatur ad Dei gloriam, et suam aliorumque salutem : sic enim illa adaugebit, tum in se (omnis enim habitus per actuum exercitium crescit), tum in merito et præmio. Addentur enim illi coronæ et aureolæ cœlestes, v. g. virginitatis, doctoratus, martyrii. Porro nullus est homo qui non unum aliquod, imo plura ex his Dei dona acceperit, sed alius plura, alius pauciora. Nam, ut ait S. Gregorius homil. 9. in Evang. *Nullus est qui veraciter dicat, Talentum minime accepi, non est unde rationes ponere cogar. Talenti enim nomine cuilibet pauperi etiam hoc ipsum reputabitur, quod vel minimum accepit.* Multis enim majus Dei donum, et ad salutem utilius est paupertas quam opulentia, infirmitas quam sanitas, humilis status quam sublimis. Exemplum sit in S. Paulo, S. Timotheo, et S. Onesimo. S. Paulus enim quasi quinque talenta, id est dona, à Deo accepit, scilicet donum linguarum, potestatem

miraculorum, apostolatum, zelum animarum, efficaciam prædicandi : Timotheus vero quasi accepit duo, scilicet scientiam Scripturarum, et Episcopatum Ephesinum; Onesimus vero unum, scilicet studium ministrandi sancto Paulo Romæ incarcerato, per quod meruit plura alia, scilicet Episcopatum Colossensem, et multorum conversionem, et martyrium, uti dixi in epist. ad Philemonem.

Quæres, quomodo hæc talenta, sive dona sua Deus distribuit *secundum propriam cujusque virtutem?* Græce δύναμιν, id est, potestatem, robur et vires. Respond. Hoc partim est emblema, pertinens duntaxat ad elegantiam parabolæ. Sic enim apud homines solent prudentes heri bona sua dividere et credere suis servis, ut plura credant ei, qui majori pollet prudentia et industria; pauciora illi, qui minori. Nam certum est contra Pelagianos gratiam primam non dari secundum naturales vires et merita, imo nullam esse in natura dispositionem ad gratiam.

Partim vero hoc pertinet ad propositum : quia gratias gratis datas et status, ut magistratum, Episcopatum, Apostolatum, Sacerdotium, etc. sæpe Deus viribus naturæ contemperat, nec aliquem ad statum aliquem aut gradum eligit, nisi ei ferendo par sit, et natura idoneus, aut quem ipse idoneum faciat. Idem hominibus faciendum esse cum quem in pastorem, Episcopum vel Prælatum eligunt, docet D. Thom. 2. 2. quæst. 63. articul. 2. et alibi. Imo cum Deus quodvis donum permanens cupiam elargiri decernit, prius ei donat capacitatem, seu dispositionem proportionatam naturalem, vel supernaturalem, aut meritum, quo ad hoc donum fiat idoneus, vel ad illud idonee se comparet. Sic Moysi dedit zelum suæ gentis, ut eo se disponeret ad illius præfecturam, et ex Ægypto liberationem. Sic Paulo dedit zelum legis Mosaicæ, ut eo deinde purgato et castigato uteretur ad propagationem legis Christianæ, uti docet S. Augustinus lib. 22. contra Faustum cap. 70. Sic Magdalenæ et sancto Petro ingentem indidit de peccatis contritionem, ut per illam ad ingentem sanctitatem eos disponeret. Sic quos Deus eligit et destinat ad virginitatem, religiosam vitam, martyrium, missionem Indicam, etc. prius vehemens illius desiderium eis ingerit, quo se ad illam aptent et præparent.

Denique S. Thomas 1. p. quæst. 62. art. 6. docet Deum angelis distribuisse dona gratiæ et gloriæ secundum dona naturæ: quare eos qui sublimiores sunt natura, sublimiores quoque esse in gratia et gloria. Additque idem subinde facere in hominibus. Ait enim : *Hoc autem etiam in hominibus contingit : quia secundum intentionem conversionis in Deum, datur major gratia et gloria.* Sæpe tamen Deus facit contrarium, ut idiotis, rudibus, vilibus et abjectis, majora det dona gratiæ, quam litteratis, ingeniosis, honoratis, opulentis, uti dedit S. Francisco, S. Catharinæ Senensi, S. Simeoni Stylitæ, et pluribus similibus. Simili modo subinde Deus distribuit dona gratiæ gratis datæ, ob arcana sua consilia et judicia. Multi enim præsunt, ait Franc. Lucas, qui minime digni aut idonei sunt: multi sunt sacerdotio inepti, etc. In nullis tamen natura ejusque dotes sunt meritum, vel dispositio ad gratiam.

Ergo ex hoc Christi dicto non sequitur, *singulis conferri Dei dona secundum meriti sui modum*, quod Calvinus Catholicis hic per calumniam affingit : aliud enim est natura capacem esse donorum Dei, aliud mereri dona Dei: aliud posse habere charitatem, aliud habere charitatem, quemadmodum docet Prosper lib. 2. de Vocatione Gentium cap. 2. ubi illud *secundum propriam virtutem*, interpretatur, *secundum propriam et naturalem possibilitatem :* sicut et aliud est esse habilem aptumque ad accipienda Dei dona, aliud ea mereri.

Et profectus est statim.] q. d. Christus à Judæis abiit ad Gentes, aut potius in cœlum, ut dixi. Addit Lucas cap. 19. 13. Christum, antequam abiret, partitis in servos suos mnis, vel talentis, dixisse : *Negotiamini dum venio*, ut scilicet talenta hæc mea strenue per totam vitam laborando adaugeatis, et eorum lucrum mihi offeratis cum ego ad judicium redibo ; ac mox subjicit : *Cives autem ejus oderant eum, et miserunt legationem post illum, dicentes : Nolumus hunc regnare super nos.* Cives Christi sunt Judæi qui noluerunt *hunc*, scilicet Christum, agnoscere pro suo rege et Messia, cum coram Pilato clamarunt: *Non habemus regem nisi Cæsarem*, ideoque Christum ad crucem postularunt. Rursum cum post mortem et resurrectionem Christi, ejus Apostolos et Christianos regnum Christi prædicantes et propagantes, et plagis et litteris contra eos scriptis, quas per totum orbem sparserunt, persecuti sunt. Unde de justa eorum castigatione subdit Lucas vers. 27. Christum dixisse : *Verumtamen inimicos meos, qui noluerunt me regnare, adducite huc, et interficite ante me.* Fecit hoc Christus, cum Judæam vastavit, et Judæos occidit per Titum Imper., magisque id faciet in die judicii, cum eos in gehenna æterna morte mulctabit.

16. Abiit autem qui quinque talenta acceperat, et operatus est in eis (per ea) et lucratus est alia quinque.] Lucrari talenta, est dona Dei augere per eorumdem usum et exercitium, maxime autem est per bona opera et auxilium proximorum, gratiam Dei in se et aliis adaugere et accumulare. Innuit hæc parabola quemque gratiæ Dei ex æquo et totis viribus cooperari et collaborare debere, ut, v. g. qui habet quinque gradus charitatis, eliciat actum ejusdem intensum ut quinque : sic enim lucrabitur alios quinque gradus, accipietque à Deo habitum charitatis intensum ut decem ; cui si iterum ex æquo cooperetur, eliciatque actum charitatis ut 10. lucrabitur alios decem charitatis gradus, accipietque habitum charitatis intensum ut viginti; cui rursum si ex æquo collaboret, eliciatque actum charitatis ut viginti, merebitur et accipiet habitum charitatis intensum ut 40. et ita consequenter assidue duplicando mire multiplicabit lucrum talentorum suorum, puta graduum charitatis. Esto ergo ipse paucos aut nullos sua charitate ad Christum prædicando converteret, habebit tamen idem meritum et præmium prædicationis et charitatis suæ, perinde ac si multos convertisset : conversio enim aliorum sæpe non est in nostra potestate, meritum autem semper est.

Nota ex Luca cap. 19. v. 16. et 18. eadem mna, id est, idem gradus gratiæ, in uno operatur et lucratur decem mnas, in alio vero quinque

duntaxat, quia scilicet ille majori fervore, studio et conatu voluntatis, gratiæ cooperatus est, quam ille.

Porro ex hoc versu et seq. colligunt Theologi Deum ex merito actionum nostrarum, habitus earum supernaturales statim augere et intendere, etiamsi actiones habitum à quo manant, non superent : nam qui quinque talenta acceperat, operando lucratus est alia quinque.

Moraliter S. Gregorius homil. 9. in Evangel. *Lectio Evangelii*, inquit, *sollicite considerare nos admonet, ne nos, qui plus ceteris in hoc mundo accepisse aliquid cernimur, ab auctore mundi gravius inde judicemur. Cum enim augentur dona, rationes etiam crescunt donorum. Tanto ergo esse humilior, atque ad serviendum promptior quisque debet ex munere, quanto se obligationem esse conspicit in reddenda ratione.*

17. Similiter et qui duo talenta acceperat, lucratus est alia duo.] q. d. Hic quoque studiose et ex æquo talento, id est, gratiæ suæ, cooperando illam duplicavit.

18. Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, et abscondit pecuniam domini sui.] Arabicus, *sepelivit argentum domini sui.* Defodere talentum, est ex negligentia et desidia, gratia sibi à Deo collata non uti, non operari. Ubi Nota, defossionem hanc talenti tribui illi, qui unum tantum accepit, non quod alii qui plura acceperunt, sæpe idem non faciant, sed ut intelligatur ex eo, quod tam acriter à Domino exceptus et castigatus est is, qui uno tantum talento abusus est, longe acriorem fore Domini censuram et castigationem in eos, qui pluribus abutuntur et majoribus. Quocirca Paulus : *Exhortamur*, inquit, *vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis*, 2. Corinth. 6. 1. Et : *Gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi*, 1. Corinth. 15. 10. Et : *Væ mihi est, si non evangelizavero*, ibidem c. 9. 16.

Notent hoc, qui ingenio, doctrina, prudentia, aliisque dotibus sibi à Deo datis non utuntur ad suam aliorumque salutem, ob desidiam vel metum peccandi, aliave simili de causa : ab his enim eorum rationem exactam reposcet Christus in die judicii. Adde, eos qui pauca talenta acceperunt, sæpe per socordiam illa otiosa relinquere, et quasi defodere : nam qui plura acceperunt, iis stimulantur, ut iis utantur; quare vel iis recte utuntur ad meritum, vel abutuntur ad vanitatem, itaque puniuntur, non ob talentorum otium, sed abusum vanitatis. Ita fere videmus eos qui pollent magno ingenio, si eo ad honesta non utantur, ad inhonesta abuti.

19. Post multum vero temporis venit dominus servorum illorum, et posuit rationem cum eis.] Hanc rationem et computum cum quolibet privatim init Christus in morte et judicio particulari cujusque animæ, publice vero inibit in die judicii universalis.

20. Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens : Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum.] Audi S. Gregorium homil. 17. in Evangel. pathetice hæc depingentem : *In illo tanto examine electorum omnium et reproborum multitudo deducetur, et unusquisque quid sit operatus, ostendetur. Ibi Petrus cum Judæa conversa, quam post se traxit, apparebit. Ibi Paulus conversum, ut ita dixerim, mundum ducens. Ibi Andreas post se Achaiam, ibi Joannes Asiam, Thomas Indiam in conspectum sui judicii conversam ducet. Ibi omnes Dominici gregis arietes cum animarum lucris apparebunt, qui sanctis suis prædicationibus Deo post se subditum gregem trahunt. Cum igitur tot pastores cum gregibus suis ante æterni Pastoris oculos venerint, nos miseri quid dicturi sumus, qui ad Dominum nostrum post negotium vacui redimus, qui pastorum nomen habuimus, et oves quas ex nutrimento nostro debebamus ostendere, non habemus? Hic pastores vocati sumus, et ibi gregem non ducimus.*

21. Ait illi dominus ejus : Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui.] Lucas cap. 19. v. 19. habet : *Et tu esto super quinque civitates.* Est parabola sumpta à rege, qui solet servos fideles remunerare gubernaculis plurium civitatum. Significat autem per catachresim, sanctos qui strenue usi sunt gratia sibi à Deo data, fore consortes gloriæ, regni et gaudii Dei, sed majoris vel minoris pro labore et meritis cujusque.

Noster Salmeron opinatur hîc innui, taciteque promitti, quod Sancti certis locis, quibus in vita laborarunt, in cœlo à Deo præficiantur, ut ibi plus boni operentur, v. g. ut morbis medeantur, aliaque miracula patrent, quia hoc labore suo meruerunt. Sic S. Jacobus miracula patrat Compostellæ et in Hispania, S. Dionysius Parisiis et in Gallia, S. Ambrosius Mediolani et in Italia, S. Bonifacius in Frisia et Germania.

22. Accessit autem, et qui duo talenta acceperat, et ait : Domine, duo talenta tradidisti mihi, ecce alia duo lucratus sum.

23. Ait illi dominus ejus : Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui.] Arabicus vertit, *et hæc sunt quinque talenta quæ lucratus sum*, quasi ea servus hero ostenderit et obtulerit. Patent hæc ex dictis v. 20. et 21. Idem enim dicitur, nisi quod ibi quinque sint talenta, hic duo : quia, ut ait sanctus Hieronymus, *Non tam considerat Dominus lucri magnitudinem, quam studii voluntatem.* Ac fieri potest ut is qui duo accepit, strenue et continue cum iis negotiando plus mereatur et accipiat, quam is qui quinque nactus est, si tepide et raro iis utatur. Sic S. Nicolaus Tolentinus, qui sanctam in jugi oratione et austeritate egerat vitam, adeoque feria secunda, quarta, sexta, et sabbato in honorem B. Virginis jejunabat, solo pane et aqua contentus, ac ferrea catena corpus castigabat, sex mensibus ante mortem quotidie ad vesperam melodiam audivit angelicam, qua ad nuptias Agni cœlestis invitabatur. Demum sub mortem miro perfusus gaudio, et causam rogatus, dixit : *Dominus meus Jesus Christus, suæ matri et nostro Patri Augustino innixus dicit mihi : Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui.* Ac mox junctis sursum manibus, oculisque ad crucem sublatis : *In manus tuas, Domine*, inquit, *commendo spiritum meum.* Itaque jucundo et hilari vultu animam Deo resignavit anno Domini 1306. ut habet ejus Vita apud Surium die 10. Septembris.

24. Accedens autem et qui unum talentum

ACCEPERAT, AIT : DOMINE, SCIO QUIA HOMO DURUS ES, METIS UBI NON SEMINASTI, ET CONGREGAS UBI NON SPARSISTI :

25. ET TIMENS ABII, ET ABSCONDI TALENTUM TUUM IN TERRA : ECCE HABES QUOD TUUM EST.

Emblema est spectans ad ornatum parabolæ.

Sic enim servi pigri suam desidiam, domini severitate excusant, ait Franciscus Lucas, q. d. Tu non vis perdere, sed solum lucrari; et, si lucrum non adfertur, tollis tibi res servorum tuorum pauperum quavis ratione, jure vel injuria. *Qui simpliciter inertiam debuit confiteri*, inquit S. Hieronymus, *et orare patremfamilias, veniam, è contrario calumniatur, et considerata rapacis Domini avaritia, prudenti consilio se ab omni negotiatione abstinuisse præfatur.*

Notat reprobos in die judicii, cum videbunt Sanctos, à Christo adeo præmiari, se vero damnari ad gehennam, idque in æternum, ex desperatione, odio et rabie in Christum judicem insurrecturos, illique severitatem nimiam impudenter exprobraturos, indeque suæ damnationis culpam impie, et blaspheme in eum conjecturos. Sic enim ipsi in gehenna ex tormentorum acerbitate et æternitate in furorem acti, assidue blasphemant Deum, Christum et Sanctos omnes, utpote à quibus torquentur, vel effective, vel objective.

26. RESPONDENS AUTEM DOMINUS EJUS, DIXIT EI : SERVE MALE ET PIGER, SCIEBAS QUIA METO UBI NON SEMINO, ET CONGREGO UBI NON SPARSI.

27. OPORTUIT ERGO TE COMMITTERE PECUNIAM MEAM NUMMULARIIS, ET VENIENS EGO RECEPISSEM UTIQUE QUOD MEUM EST CUM USURA.

Hoc pariter emblema est, tantum significans omni modo et opera, saltem faciliori et qui fere caret periculo, gratiam Dei cuilibet augendam esse. Ubi nota, nummularios vocari eos, qui ex cambio vel mutuo lucrum faciunt, uti sunt campsores et usurarii. Hoc lucrum in cambio licitum est, in mutuo illicitum, et peccatum usuræ. Estque hic lucrandi modus certus, obvius et facillimus. Unde Dominus hic non tam ex rei in se justitia loquitur, quam parabolice, partim ex gentium consuetudine et usu : apud multas enim gentes usuræ habitæ sunt licitæ, ac præsertim apud Judæos, qui sibi illas apud Gentes permissas à Deo putant Deuter. 23. 19. partim ex consequentia verborum servi desidis, qui duram avaritiam extorquendi lucrum per fas et nefas, tam à se quam ab aliis domino suo impingebat. Potest tamen hoc rei per parabolam significatæ adaptari sic, quod Deus gratiæ et donorum suorum lucra, quasi usuras, sed æquissimo jure debitas à nobis exigat, longe majores gloriæ usuras redditurus in cœlo : unde illud, *Si vis fœnerari, fœnerare Deo.* Nam, ut dicitur Proverb. 19. 17. *Fœneratur Deo, qui miseretur pauperis, et vicissitudinem suam reddet ei.* Vide ibi dicta.

TOLLITE ITAQUE AB EO TALENTUM, ET DATE EI QUI HABET DECEM TALENTA.] Ex dono enim meo primus habuit quinque talenta, deinde ex iis lucratus est alia quinque : ergo universim habet jam decem. Emblema hoc quoque est. Retundit Dominus criminationem servi pigri, accusantis se de avaritia. q. d. Ecce ut videas, ô serve piger, me hæc lucra non mihi avare, sed servis ipsis liberaliter quærere, meum talentum tibi datum ad me revocans, illud non mihi in arcam recondo, sed erogo ei qui quinque suis bene usus, lucratus est alia quinque. Hic enim hoc tuum, imo meum talentum quasi auctarium sui laboris et lucri meretur.

Hoc quoque partim emblema est parabolæ, partim applicandum rei per parabolam significatæ. Nam in die judicii revera Deus tollet gratias suas à reprobis, qui ipsis vel non usi, vel ad malum abusi sunt. Idem sæpe facit in hac vita, imo semper gratiam gratum facientem tollit, ab eo qui peccat mortaliter, v. g. dum per desidiam negligit implere aliquod Dei præceptum obligans sub peccato mortali. Emblema vero est quod addit, *Et date ei qui habet decem talenta.* Quo tamen tacite innuit Primo, Sanctos qui diligenter gratia Dei utuntur, dignos esse majori, et illa quam indigni et otiosi habent, idque non raro fieri in hac vita, ut ipsa ex his in illos transferatur, juxta illud Apocal. 3. 11. *Tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam.* Vide ibi dicta. Secundo, innuit Sanctos in cœlo gavisuros, et de suis talentis et de reproborum, quatenus suis se melius usos quam reprobos, aut se reproborum coronas accipere gaudebunt. Tertio, quod Deus in cœlo omnia dona omnesque dotes et gratias, etiam illas quas reprobi habuerunt in hac vita, conferet in Beatos : quia beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus, ut ait Boetius. Illas intellige easdem non numero, sed specie, id est, similes illis quas reprobi habuerunt. Unde subjicit et concludit Christus :

29. OMNI ENIM HABENTI DABITUR, ET ABUNDABIT : EI AUTEM QUI NON HABET, ET QUOD VIDETUR HABERE, AUFERETUR AB EO.] Arabicus, *quia ei qui habet dabitur, et addetur ; et ab eo qui non habet, auferetur quod est cum eo ;* Syrus, *id etiam quod habet, adimetur ei.*

OMNI HABENTI.] Scilicet lucrum talentorum et gratiæ, per strenuam cooperationem suam partæ adauctæque, plus talentorum et gratiæ ac gloriæ dabitur. Secundo, S. Chrysostomus hic et S. Augustinus lib. 2. Quæst. Evang. quæst. 46. *Omni habenti*, id est, omni bene utenti talento suo. Ille enim vere habet talentum, qui eo recte utitur : otiosus enim qui eo non utitur, videtur illud non habere ; perinde enim apud illum iners ac otiosum est, ac si illud non haberet.

EI AUTEM QUI NON HABET, scilicet lucrum talentorum et gratiæ à se partum, vel *qui non habet*, id est, qui non utitur talento suo, uti jam dixi, ET QUOD VIDETUR HABERE, id est, talentum suum quod quidem *habet*, ut dictum est cap. 13. 12. sed quia otiosum illi erat, potius non habere quam habere videbatur, AUFERETUR AB EO.] Juxta sensum quem paulo ante dixi. Simili phrasi ait Comicus : *Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet*, quia eo non utitur, sed in arca recondit et sepelit, quare arca illud habet, non ipse. Avarus enim non tam habet et possidet aurum, quam ab auro habetur et possidetur : est enim auri servus et mancipium.

Hinc Theologi sumpsere suum illud axioma : *Facienti quod in se est, Deus non deest*, nec denegat gratiam, cui si strenue cooperetur, majorem addet semper et majorem, usque ad donum perseverantiæ et gloriæ, quod quomodo acci-

piendum sit, vide Suarez, Vasquez, Valentiam, Bellarminum et alios tract. de Gratia.

Iteravit hanc gnomen Christus cap. 13. v. 12. sed ad alium finem et scopum, uti ibi ostendi.

31. Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ.] Syrus, *super thronum gloriæ suæ*, quasi judex omnium, sedens in splendida et gloriosa nube. Vide dicta c. 24. 30. Hic Christus graphice depingit ideam et formam judicii extremi, ut illud omnes suæ menti imprimant, ejusque jugi recordatione ad vitæ puritatem et studium bonorum operum se continuo excitent et extimulent. Porro Christus sedebit in aere juxta Jerusalem supra vallem Josaphat, quæ adjacet monti Oliveti, ubi pati cœpit in horto, et ex quo gloriose in cœlum conscendit, ut docet Joel c. 3. 2. Vide ibi dicta.

Majestas Christi judicis elucebit, Primo, in prævio horrisonæ tubæ Archangeli clangore, qui tam sonorus erit, ut per totum orbem audiatur. Secundo, in præviis fulguribus, tonitribus, grandinibus, procellis, terræmotibus, juxta illud psal. 96. 3. *Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus. Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ, vidit et commota est terra.* Tertio, quod Christus apparebit in corpore glorioso ac magis radiante, quam sol, juxta illud Isaiæ cap. 24. *Erubescet luna, et confundetur sol, cum regnaverit Dominus exercituum*, in sensu mystico. Nam alius illius loci est sensus litteralis, ut ibi ostendi. Quarto, quod veniet cum nubibus, ac sedebit judex in nube gloriosa. Quinto, quod è cœlo descendet stipatus innumeris angelorum omnium legionibus. Sexto, quod ante eum judicandi stabunt, omnes Imperatores, Pontifices, Reges, Prælati, Principes, Philosophi, Oratores, omnesque omnino homines et gentes. Septimo, quod eos judicabit, non ut alienos subditos, uti faciunt gubernatores regum, sed ut proprios servos: omnes enim homines et angeli sunt servi Christi, non tantum qua Deus est jure creationis, sed etiam qua homo est jure unionis hypostaticæ cum Verbo, ac jure meriti: hoc enim meritus est Christus sua humili obedientia usque ad mortem crucis, juxta illud Apostoli Philipp. 2. *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.* Homines vero Christi servi sunt proprio jure redemptionis: eos enim morte et inferno redemit, et emit Christus pretioso sanguinis sui pretio.

Et omnes angeli cum eo.] Ergo in die judicii ne unus quidem angelus manebit in cœlo, sed omnes omnino cum eo descendent, eumque quasi Deum, Dominum et Salvatorem suum honoris causa quasi famuli comitabuntur, ut Christum qua homo est et judex, stipent, illique ministrent. Quocirca unus ex eis Christo præferet crucem, quasi insigne triumphi et regni: ut patet cap. 24. 30. Porro probabile est angelos tunc assumpturos corpora ex aere condensato, in iisque splendidis gloriose apparituros: alioqui enim hæc Christi angelis stipati gloria et potestas, non posset videri ab impiis et reprobis, quorum tamen causa maxime exhibebitur, neque externam ejus majestatem (quam describere vult hic Christus) ille angelorum exercitus augeret. Ita Suarez tom. 2. disp. 57. Cum ergo innumerabilis sit angelorum multitudo, tunc longe lateque supremas aeris regiones undique per multa millia milliarium, usque ad cœlos ipsos replebunt, et immensi exercitus speciem præbebunt. Hæc erit majestas et gloria Christi ad gaudium electorum, et terrorem reproborum.

Valde etiam credibile est, dæmones quoque in corporibus assumptis, sed tetris, horridis et terrificis apparituros, vel quia alioqui ab impiis videri non possent, vel quia pertinent ad Christi, qua homo est et judex, gloriam, et impiorum confusionem, ut videantur. Ita noster Leon. Lessius lib. 13. de Perfect. divinis cap. 22. Hac ratione fiet, ait auctor Imperfecti, *ut etiam mali ipsum confiteantur inviti, et qui contempserunt in humilitate, agnoscant in potestate.*

32. Et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hœdis.] Id faciet per angelos quasi administros suos, juxta illud cap. 13. 49. *Tunc exhibunt angeli, et separabunt malos de medio justorum.*

Omnes gentes.] Id est, homines à primo Adam prognati, usque ad ultimum, cujuscumque familiæ et gentis sint, quantumvis feræ et barbaræ, etiam parvuli et infantes, licet de infantium causa et sententia hic proprie non agatur; sed tantum de adultorum, qui suis bonis vel malis operibus cœlum vel infernum promeriti sunt. Quocirca erunt tunc plurimi milliones hominum, quos omnes vallis Josaphat non capiet, quare tunc Deus montem Olivarum aliosque complanabit, ut locus sit qui capiat tot hominum myriades: reprobi enim omnes in terra consistent, Sancti vero præsertim illustres, ut Apostoli, ac viri Religiosi et Apostolici in aere attollentur, imo Christo judici assidebunt, Matth. 19. 28.

Porro parvulos comparituros in die judicii, licet id neget Durandus in 2. disp. 33. quæst 3. valde est probabile. Primo, quia Christus omnium omnino hominum erit judex: ergo etiam parvulorum. Secundo, quia parvuli æque ac adulti resurgent, idque *in virum perfectum*, ut ait Apostolus Ephes. 4. vers. 13. hoc est, in ætate et statura virili: videbunt ergo et cognoscent omnes homines secum resurgentes, sisti coram tribunali Christi, ut ab eo judicentur. Tertio, quia multi ex infantibus per baptismum, vel martyrium, effecti sunt Sancti et Martyres, uti fuere innocentes occisi ab Herode. Hi ergo cum adultis audient è Christo: *Venite, benedicti Patris mei.* Quarto, quia infantes mortui in peccato originali per tot millia annorum, ubivis gentium, erunt plurimi, adeo ut Lessius de Perfect. divin. cap. 22. numer. 143. putet numerum eorum fore mille milliones. Hi autem abscondi non poterunt, sed in terra resurgentes comparebunt, videbuntque omnes secum resurgere et judicari à Christo. Quare hi quoque segregati ab aliis, suam à Christo sententiam accipient, mediam scilicet inter adultos et reprobos: nam nec damnabuntur ad ignem gehennæ, ut adulti reprobi; nec adjudicabuntur cœlo ad videndum Deum, uti adulti electi.

Separabit eos ab invicem, sicut pastor separat oves ab hœdis.] Electos comparat ovibus, ob innocentiam, humilitatem, simplicitatem, modestiam, obedientiam, patientiam; reprobos hœdis, quia hoc animal fetet, est asperum, immundum, petulcum, lascivum, per præcipitia incedens, rixosum; quales sunt impii. Unde et in lege veteri, hœdi quasi victimæ pro peccato offerri solebant.

Hujus separationis typus præcessit in separatione benedictionum in eos qui servant legem, et maledictionum in eos qui legem violant, facta à Mose in monte Garizim, Deut. c. 27.

33. Et statuet oves quidem a dextris suis, hoedos autem a sinistris.] Dextra enim symbolum est felicitatis, gloriæ, regni, victoriæ et triumphi: sinistra vero infelicitatis, opprobrii, servitutis, calamitatis et miseriæ. Addit S. Thomas: *A dextris*, inquit, id est honoratiori et nobiliori loco, scilicet in aere consistent electi, inde mox in cœlum cum Christo conscensuri; juxta illud, *Rapiemur in nubibus obviam Christo in aera*, 1. Thessal. 4. 16. Reprobi vero erunt *à sinistris*, id est, humiliori et viliori loco in imo terræ, ut inde hiante terra absorbeantur in tartara.

34. Tunc dicet Rex iis, qui a dextris ejus erunt: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.] *Venite* de tenebris ad lucem, de servitute ad libertatem filiorum Dei, de labore ad requiem perennem, de bello ad pacem, de morte ad vitam, de malorum societate ad angelorum consortium, de agone ad triumphum, de solo et salo tentationum, ad solem gloriæ, et juge cœlum gaudiorum æternorum.

Pathetice hoc verbum exaggerat S. Hippolytus Martyr tract. de Consummat. sæculi in fine, descendendo ad singulos Sanctorum ordines. *Venite*, ait, *Prophetæ propter nomen meum expulsi: Venite, Patriarchæ, qui ante adventum meum obtemperastis mihi, regnumque meum desiderastis: Venite, Apostoli, mearum afflictionum participes, dum inter homines agerem propter Evangelium: Venite, Martyres, qui confessi me coram tyrannis, tormenta multa atque supplicia pertulistis: Venite, Pontifices, qui puræ mihi sacrificium die nocteque obtulistis, ac pretiosum corpus et sanguinem meum immolastis quotidie: Venite, Sancti, qui in montibus, in speluncis et cavernis terræ exercuistis vos, qui per continentiam, preces et virginitatem serviistis nomini meo: Venite, adolescentulæ, quæ thalamum meum exoptastis, nec præter me sponsum alium dilexistis; quæ per martyrium et pietatis exercitationem mihi immortali ac incorruptibili sponso copulatæ estis: Venite, qui dilexistis pauperes et peregrinos: Venite, qui charitatem meam servastis, sicut sum ego charitas: Venite, socii pacis: ego enim sum ipsa pax.*

Porro prius Christus judicat præmiatque electos, quam puniat reprobos; tum quia electi digniores sunt reprobis; tum quia Christi proprium est præmiare, alienum punire; tum ut reprobi *acrius doleant videntes quid amiserint*, ait S. Bernardus serm. 8. in psal. 90.

Rex.] Christus judex habens in femore suo scriptum, *Rex regum, et Dominus dominantium*, Apoc. 19. 16.

Benedicti Patris mei.] Quos scilicet Pater meus, cui appropriatur omnipotentia, imperium et prædestinatio, *benedixit omni benedictione spirituali in cœlestibus*, per sanguinis mei meritum, Ephes. 1. 3. scilicet quos ab æterno dilexit et prædestinavit, in tempore justificavit, nunc vero glorificabit: quibus dedit gratiam, bona opera, et in iis perseverantiam usque ad finem vitæ, ideoque eis pro meritis nunc præmium cœlestis gloriæ per me attribuit. Venite ergo, benedicti, terque quaterque beati, quos Deus amavit et prædestinavit ante mundum, vocavit de mundo, mundavit et sanctificavit in mundo, nunc magnificabit post mundum, ut ait in Soliloquiis S. Augustinus.

Nota. Judicium Christi extremum non peragetur in instanti, sive in momento temporis, uti peragetur generalis omnium resurrectio, 1. Corinth. 15. 52. sed aliquanto tempore durabit. Nam Primo, fiet singulorum examen, et conscientiarum apertio, qua Christus cuique hominum sua et aliorum omnium facta, per illuminationem internam patefaciet et revelabit, ac sententiam cuique suam pro meritis dictabit, facietque ut omnes videant illam in singulis esse æquissimam et justissimam, nec ullum exceptioni vel tergiversationi dari locum, uti ostendi Apocalyp. 20. 12. ac fuse docet hic Abulensis quæst. 334. et seq. *Fiet enim*, ait S. Aug. lib. 20. de Civit. cap. 14. *virtute divina, ut cuique opera sua, vel bona, vel mala, in memoriam revocentur; et mentis intuitu mira celeritate cernantur, ut accuset vel excuset scientia conscientiam.* Hæc enim fient in tempore, sed perbrevi. Deinde generalem in omnes Sanctos, voce sensibili, ut videtur, proferet æternæ felicitatis sententiam, dicendo: *Venite, benedicti Patris mei*, etc. mox in reprobos æternæ damnationis fulmen denotabit, dicens: *Ite, maledicti, in ignem æternum*, etc.

Possidete.] Græc. κληρονομήσατε, id est, *hæreditate* (ita Arabicus) velut hæreditatem vestram occupate. *Si enim filii, et hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi*, Rom. 8. *O quantæ gloriæ*, ait Chrysostomus, *quantæ beatitudinis hæc verba sunt! nec dicit, Accipite, sed, Hæreditate, quasi propria, quasi paterna, quasi vestra quæ vobis à principio debebantur.*

Paratum vobis regnum a constitutione mundi.] *Regnum*, puta cœlum empyreum, omniaque ejus bona, uti sunt visio et fruitio Dei, societas angelorum et Beatorum, dotes animæ et corporis, copia bonorum omnium, non humanorum, sed divinorum.

A constitutione mundi.] Arabicus, *ante constitutionem mundi*, scilicet ab æterno. Significat cœlum totumque mundum creatum esse à Deo propter Beatos, ut ipsi in eo perpetim beentur, glorientur, regnent et triumphent. Porro, hæc gloria Sanctis parata et prædestinata fuit. Primo, ab æterno: ideo enim Deus ab æterno statuit condere Sanctos et mundum, ut ipsos in eo bearet, omniumque bonorum suorum consortes efficeret. Secundo, à creatione mundi: cœlum enim empyreum mundumque creavit Deus hoc fine, ut esset sedes et regnum Beatorum. Quocirca S. Chrysost. homil. 1. in epist. ad Titum: *Ostenditur*, inquit, *ex his nobilitas nostra, quod non nuper, sed olim atque ab ipsis initiis dilecti sumus.* Et hom. 34. in Genesim: *Vide bonitatis Dei*

excellentiam, quanta erga nostrum genus misericordia usus sit, ut et ante jacta fundamenta mundi nobis regni cœlorum fruitionem præparare dignatus sit.

O quam suavis et beata electis accidet hæc vox Christi! quantas illi agent gratias! quomodo jubilabunt! Non dubium quin profundissima reverentia se demittent, ac prostrati vel genuflexi illum adorabunt, confitentes et exultantes se ejus sanguine et meritis ad tantam felicitatem evectos, ut patet Apocal. cap. 5. et 7. ubi videre est et audire eorum jubilos, doxologias, et epinicia, quæ Deo et Christo pleno ore et corde accinent.

Quocirca audita hac Christi voce, conversus, imo Martyr effectus est S. Apronianus. De eo enim sic legimus in Martyrol. Rom. die 2. Februarii: *Romæ via Salaria passio S. Aproniani Commentariensis, qui adhuc Gentilis, cum S. Sisinium è carcere educeret, ut Laodicio Præfecto præsentaret, vocemque è cœlo factam audiret: Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est à constitutione mundi, credens baptizatur, et postea in confessione Domini finem vitæ capitali sententia accepit.* Eadem voce audita S. Mechtildis moriens evocata est ad cœlum, uti habet ejus Vita.

35. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare (Syrus, *quod manducarem*): sitivi, et dedistis mihi bibere: hospes eram, et collegistis me.] In vestram domum, vel aliam hospitalem.

Nota. Christus hic unam speciem bonorum operum, quibus Sancti æternam gloriam illis à Christo in judicio decretam meruerunt, ponit pro toto genere: tantum enim affert opera misericordiæ, tum quia illa sunt quasi naturalia, et ubique sunt obvia, et ad communitatem maxime pertinent: plurimi enim ubique sunt miseri: tum quia homines plebeii et vulgares magni illa faciunt, eo quod ad orationes, jejunia et alia sublimiora minus sunt idonei: tum quia ab eis nemo facile se excusare potest: tum ut ea nobis velut utilissima ad impetrandam Dei misericordiam commendet, ait S. August. serm. 39. Inter novos, S. Chrysostomus et alii. Audi S. Basilium conc. 4. de Eleemos. *Esurientis*, ait, *est panis ille quem tu apud te detines: nudi, vestis illa quam in cella tibi servas: discalceati, calceus ille qui domi tuæ putredine corrumpitur; egeni, argentum quod humi defossum habes. Itaque tot injuria afficis, quot tuis rebus, dum licet, non juvas.* Idem asseverant S. Hieron. S. August. S. Chrysost. S. Ambrosius et S. Bernardus, quorum verba recitavi Eccli. c. 4. 1. *Jucundus homo*, inquit David, *qui miseretur et commodat, disponet sermones suos in judicio*, Psal. 111. v. 5. seu, ut legit D. Chrysost. *rationes suas.* q. d. Vitæ suæ rationem optimam reddet; suam causam apud supremum judicem egregie perorabit. *Neque enim*, inquit D. Chrysost. *fieri potest ut anima dives misericordia, obruatur unquam à gravibus animi perturbationibus.* Et D. Chrysol. serm. 40. *Sine causa*, inquit, *accusant peccata, quem pauper excusat. Excusari non potest, quem fames pauperis excusarit. Videbit diem malum, qui diem judicii sine advocatione paupertatis intrarit. Qui fœnerat pauperi, ipsum sibi judicem præstitit debitorem.* Rursum S. Chrysost. homil. 5. de Pœnitentia: Christus, inquit, hic tacet alia virtutum opera, *non quod memoria sint indigna, sed quod à clementia sint secunda.* Denique S. Augustinus serm. 25. de Verbis Domini: *Via*, ait, *cœli est pauper; incipe erogare, si non vis errare.*

Porro non dubium est, quin multi propter alias virtutes et peccata majoris momenti sint salvandi vel damnandi: nam multi vix possunt opera misericordiæ exercere, ut pauperes, pueri, Religiosi, qui tamen majora præstant, ut castitatem, obedientiam, paupertatem Evangelicam, contemplationem, conversionem animarum, etc. ob quæ majora à Christo præmia consequentur, juxta illud cap. 5. 1. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*, etc.

Quocirca Christus non videtur hæc sensibili voce prolaturus, uti proferet ipsam sententiam salutis vel damnationis, sed spiritali instinctu cuique ea revelabit et dictabit. Ita Franc. Lucas et noster Lessius loco citato n. 142. Hinc patet electos propter bona opera à Christo eligi et adjudicari cœlo: ergo bona opera merentur cœlum et cœlestem gloriam. Igitur gloria hic datur Sanctis à Christo quasi hæreditas, tanquam filiis; et simul quasi merces, tanquam meritis et dignis: Deus enim non dat filiis regnum, sive eo digni sive indigni sint, ut sæpe fit apud homines, sed dignis tantum, et merentibus.

Porro sex sunt præcipua corporalia misericordiæ opera, quæ Christus hic recenset; scilicet esurientes cibare, sitientes potare, peregrinos hospitio excipere, nudos vestire, infirmos visitare, captivos solari et redimere, quibus adde septimum, scilicet sepelire mortuos in Tobia commendatum. Totidem sunt spiritualia, quæ sub corporalibus hic subintelligit Christus: illa vero tanto corporalibus præstant, quanto spiritus præstat corpore: quæ sunt peccantes corrigere, ignorantes docere, dubitantibus recte consulere, pro salute proximi Deum orare, consolari mœstos, ferre patienter injurias, offensam remittere, de quibus vide P. Petrum Canisium in Opere catechistico. Excelluit in operibus misericordiæ S. Gregorius, qui proinde nunc angelum, nunc Christum ipsum forma pauperis et peregrini hospitio et mensa excipere meruit, ut refert Joannes Diaconus in ejus Vita l. 2. c. 22. et 23.

36. Nudus, et cooperuistis me: infirmus, et visitastis me: in carcere eram, et venistis ad me.] Hoc est quod dixit Christus cap. 9. v. 13. *Misericordiam volo, et non sacrificium.* Misericordia enim tegit, et quasi redimit culpas et miserias misericordis. Audi sanctum Augustin. serm. 33. de Diversis: *Scriptum est, Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum*, etc. *Proinde illis quos coronaturus est, solas eleemosynas imputabit, tanquam dicens: Difficile est, ut, si examinem vos et appendam vos, et scruter diligentissime facta vestra, non inveniam unde vos damnem: sed ite in regnum: esurivi enim, et dedistis mihi manducare. Non ergo itis in regnum, quia non peccastis; sed quia peccata vestra eleemosynis redemistis.* Vide viginti fructus eleemosynæ, quos recensui Deuter. 26. 12.

37. Tunc respondebunt ei justi, dicentes (non tam ore quam corde admirantes Christi erga se munificentiam): Domine (Syr., *Domine noster*), quando te vidimus esurientem, et pavimus te; sitientem, et dedimus tibi potum?

38. Quando autem te vidimus hospitem, et collegimus te? aut nudum, et cooperuimus te?

39. Aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, et venimus ad te?] Voce *quando*, significatur profunda humilitas, admiratio et exultatio Sanctorum, eo quod audiant opera sua exigua et exilia tanti fieri à Christo, ut ea sibi facta æstimet Christus, quæ pauperibus Christi amore fecerunt. Unde Euthymius putat hoc esse emblema parabolæ, ad hoc inductum, ut ex hac eorum interrogatione cognoscatur responsio Christi : quod verum est, si de vocali Sanctorum interrogatione hæc accipias, non vero si de mentali.

40. Et respondens Rex (Christus judex) dicet illis : Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.] Tò *his* proprie denotat Apostolos, et eis similes viros Religiosos et Apostolicos, qui Christo judici assidebunt (et in hoc mundo habiti sunt *minimi*, et abjectissimi, ac sibi ex humilitate visi sunt omnium *minimi*) eo quod voluntariam paupertatem spiritus amplexi, totos se Christo Christique fidei, prædicationi et cruci manciparint. Consequenter tamen notantur omnes pauperes Christiani, qui regenerati in baptismo per gratiam effecti sunt filii Dei, ideoque fratres Christi. Ubi Nota : Infideles et reprobos, licet olim fratres Christi fuerint, hic Christus nec nomine dignos censet : non tamen vetat eis fieri eleemosynam. Præclare S. Cyprianus tract. de Eleemosyna : *Quid*, inquit, *potuit nobis majus Christus edicere? quomodo potuit magis justitiæ ac misericordiæ nostræ operam provocare, quam quod præstari id dixit sibi, quidquid egenti præstatur et pauperi? ut qui respectu fratris in Ecclesia non movetur, vel Christi contemplatione moveatur : et qui non cogitat in labore et egestate conservum, vel Dominum cogitet, in illo ipso quem despicit, constitutum.*

Hac de causa S. Ludovicus Rex Franciæ in Festis et Vigiliis sua manu cibum porrigebat ducentis pauperibus, eisque die sabbati pedes lavabat. Quotidie vero mensæ suæ adhibebat tres senes pauperes, ac subinde eorum reliquias ipse comedebat. Cumque nonnulli objicerent, hoc dedecere majestatem regiam, respondebat : *Ego in pauperibus revereor Christum, qui dixit : Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Addebatque : Pauperes cœlum sibi comparant per patientiam, divites vero per eleemosynam et reverentiam, qua pauperes ut membra Christi amant et venerantur. Ita habet ejus Vita apud Surium die 25. Augusti. O regem sapientem et sanctum! imitentur eum reges et principes.

Ex hac sententia S. Franciscus suos hortabatur ad libere petendam eleemosynam : *Ite*, ait, *charissimi filii, pro eleemosyna, quoniam hac novissima hora Fratres Minores commodati sunt mundo, ut electi in eis impleant, unde à supremo judice commendentur, illud audientes suavissimum verbum : Quamdiu fecistis ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Quocirca ipse in Festis præcipuis mendicare solebat, dicens in sanctis pauperibus illud Psaltis impleri : *Panem angelorum manducavit homo*, Psal. 77. v. 25. Illum enim panem angelicum esse dicebat, quem pro Dei petitum amore, et beatis suggerentibus angelis, pro ipsius charitate largitum, sancta paupertas colligit ostiatim. Ita S. Bonaventura et alii in ejus Vita.

41. Tunc dicet et his qui a sinistris erunt : Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus.] Nota antithesin : Christus enim electis dicit, Venite ad me et meam gloriam ; reprobis vero, Discedite à me ad dæmonem et gehennam, quia in vita dæmoni adhæsistis, non mihi. Vox ergo *discedite*, significat pœnam damni, quæ est privatio gloriæ cœlestis in æternum : vox vero *in ignem*, significat pœnam sensus, scilicet concremationem : ignis enim gehennæ non tantum corpora, sed et animas impiorum jugiter adurit, et tamen nunquam ea comburit et consumit. Porro pœna hæc gravissima est. Ablegari enim à Deo, Christo, cœlo, Sanctis, omnique bono sine ulla spe redeundi, ingens est tormentum, adeo ut S. Chrysost. Parænesi 1. ad Theodorum lapsum, censeat privationem visionis Dei magis torquere damnatos, quam ignem gehennæ, licet alii aliter sentiant. Unde Isaias cap. 26. 10. *Impius*, ait, *non videbit gloriam Domini. Maledicti*, quibus Deus quasi hostibus suis maledicet, id est malefaciet, ut omnia suppliciorum et malorum genera in eos intorqueat. *In ignem.* Ergo in inferno verus est ignis, isque longe acrior, et alterius materiæ ac conditionis, quam sit noster, uti docent S. Ambrosius in cap. 14. Lucæ, S. Hieron. in cap. 65. et 66. Isaiæ, Damasc. lib. 4. cap. ult.

Porro hic ignis alitur sulphure, quod idem numero Deus conservabit in æternum, ut jugiter ardeat, et impios urat, ut dixi Isaiæ 30. et 33. De hoc igne Moses Judæis minans, ait Deut. 32. 22. *Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima.* Vide ibi dicta. Audi S. Chrysost. hic hom. 44. *In ignis fluvium atque pelagus intrudentur, pelagus impertransibile, atque magnitudine acerbissimum, in quo ignei fluctus instar montium eriguntur; ignei dico, non hujus ignis, sed ignis certe multo quam hic horribilioris, cujus flamma maximam conficit abyssum, ita ut undique ignis immanissimæ similis feræ transcurrere videatur.* Et paulo post : *Nam si acerrimos, quos iste ignis et hæc flamma dolores infert, ratione assequi non possumus, quid de illo dicemus? præsertim cum hic uno temporis momento in ignem positus homo exspiret, ibi autem crematur et dolet, sed nequaquam quod crematur consumitur.*

Æternum.] Errat ergo Origenes qui pœnas inferni cessaturas, et impios ex iis post annum Platonicum, id est, post aliquot annorum millia, liberandos censuit. Significatur enim hic æternitas pœnarum in gehenna. Ita Beda, Theophylactus et alii passim. Ingens hæc erit pœna, quæ damnatos adiget ad desperationem, furorem, rabiem, ad blasphemandum Deum, parentes, socios et omnes creaturas : quia quandiu erit cœlum, quandiu erit infernus, quandiu erit mundus, quandiu erit Deus, reprobi ardebunt in gehenna, *et cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum*, Apocal. 20. 10. Hoc incendium cogita, dum te libido, ambitio, aut alia tentatio sollicitat, dicasque tibi : *Ego tanti pœnitere non emo*, nolo modica voluptate emere ignem æternum.

Hæc Christi verba pathetice exaggerat S. Hippolytus Mart. tract. de consumm. sæculi sub finem, ubi Christum beneficia sua impiis, qui

iis abusi sunt, ita exprobrantem inducit : *Ego vos formavi, et adhæsistis alteri. Ego terram, mare et omnia propter vos creavi, et vos iis in mei contumeliam abusi estis. Discedite à me, operarii iniquitatis, non agnosco vos : alterius domini operarii facti estis, hoc est diaboli. Possidete cum eo tenebras, atque ignem qui non extinguitur, et vermem qui non dormit, ac stridorem dentium.* Et nonnullis interjectis : *Aures vestras condidi, ut audiretis Scripturas, et vos parastis eas ad cantica dæmonum, citharas et ridicula. Oculos vestros creavi, ut perspiceretis lumen præceptorum meorum, eaque exsequeremini; at vos ad stupra, impudicitias, et ad reliquam immunditiam ipsos aperuistis. Os vestrum composui ad glorificandum et laudandum Deum, et psalmos cantionesque spiritales pronuntiandas, lectionisque continuam meditationem; at vos aptastis illud ad convicia, pejerationes et blasphemias, dum sedentes obtrectabatis proximis vestris. Manus vestras feci, ut ad preces et obsecrationes extenderetis eas; at vos ad rapinas, cædes et mutuas occisiones expandistis*, etc.

Post latam hanc sententiam, illico Christus eos à se per dæmones propellet in tartara, imo omnia elementa cum cœlis in eos insurgent. Nam, ut ait Sapiens c. 6. 18. *Armabit creaturam ad ultionem inimicorum*, etc. *et pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. Ibunt directe emissiones fulgurum*, etc. *excandescet in illos aqua maris, et flumina concurrent duriter. Contra illos flabit spiritus virtutis, et tanquam turbo venti dividet illos.* Vide ibi dicta.

Qui paratus est diabolo (primo principi, cæterorumque capiti, puta Lucifero) et angelis (Arabicus, *exercitibus*) ejus.] Illi, Deo superbe rebellanti, consentientibus. Hinc patet, ignem inferni primo et per se paratum fuisse à Deo dæmonibus, postea vero consequenter etiam hominibus dæmonis factum et inobedientiam imitantibus. Porro paratus fuit hic ignis à Deo ab æterno, post prævisum Luciferi et dæmonum peccatum : tunc enim decrevit Deus illum condere ad ejus castigationem et supplicium : in tempore vero paratus, id est conditus, fuit à Deo primo die mundi, mox ut Lucifer cum suis peccavit, ante creationem hominis, quæ facta est die sexto, ut dixi Genes. 1. 4.

Porro qua ratione ignis gehennæ corporeus urat et cruciet dæmones, qui sunt spiritus incorporei, velut instrumentum Dei ad hoc ab eo aptatum et elevatum, disputant Scholastici : varii enim varios modos assignant. Vide Scholasticos 3. part. quæst. 64. item in 2. sent. dist. 6. et in 4. dist. 50. ac nominatim Franc. Suarez lib. 8. de Angelis c. 12. num. 2. et seq. ubi docet ex S. Basilio ignem gehennæ non lucere, sed torquere, non per solam imaginationem et apprehensionem falsam, nec per solam actionem intentionalem, sed per realem et physicam efficientiam, qua dæmonibus imprimit qualitatem spiritualem doloriferam, quæ qualis sit hic concipere non possumus : nec enim potest eis imprimere calorem sensibilem; hujus enim spiritus non sunt capaces.

Syrus pro *diabolo*, vertit, *criminatori* : hunc enim significat Græc. διάβολος, et talis est Lucifer cum suis, qui homines etiam sanctos accusat, omniaque eorum opera, licet justa, criminatur et calumniatur coram Deo : unde ipse est diabolus, id est criminator, per antonomasiam. Hinc in Actis S. Montani et sociorum Martyr. apud Surium die 24. Februarii accusator et criminator Martyrum vocatur diabolus : quia ejus partes agebat in tribunali judicum infidelium, reos agendo eos qui Christum colebant. Vere S. Cyprianus lib. 4. epist. 2. ad Antonianum : *Quod*, inquit, *quædam de illo* (S. Cornelio Pontif.) *inhonesta et maligna jactantur, nolo mireris, cum scias hoc esse opus semper diaboli, ut servos Dei mendacio laceret, et opinationibus falsis gloriosum nomen infamet, ut qui conscientiæ suæ luce clarescunt, alienis rumoribus sordidentur.*

42. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare : sitivi, et non dedistis mihi potum : 43. hospes eram, et non collegistis me : nudus, et non cooperuistis me : infirmus, et in carcere, et non visitastis me.] Τὸ *enim* dat causam cur damnentur ad ignem paratum diabolo, quod scilicet, ut ait Euthymius, *imitati sint immisericordem inhumanumque diabolum.* Nam, ut ait Theophyl. *Compassionis expertes sunt diaboli, et hostiliter atque inimice erga nos affecti.* Damnantur hi ob omissa opera misericordiæ : tum quia ad hæc obligatur quisque, cum videt proximum in extrema vel gravi necessitate constitutum, quod sæpe occurrit : tum quia neglexerunt alia peccata eleemosynis expiare, juxta illud Daniel. c. 4. v. 24. ad Nabuchodonosorem : *Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum.* Unde S. August. asserit nonnullos sine eleemosynis non posse salvari. Vide ibi dicta. Jam, *si tanta pœna mulctabitur qui non dedisse convincitur*, ait S. Gregorius, *quanta pœna feriendus est qui redarguetur abstulisse aliena !* qui uxorem proximi violavit, qui famam vel vitam alteri abstulit, qui Deum et Sanctos blasphemavit ! etc.

Porro singula verba habent emphasim et peculiarem ingratitudinem reprobis exprobrant. *Esurivi*, ego qui sum Deus, Dominus et redemptor vester; *et non dedistis mihi*, id quod ego vobis dederam ; *manducare*, non perdices et capones, quos vos manducavistis, sed panem cibarium, etc. *Singula*, ait S. Chrysost. *ad condemnationem illorum sufficiunt : petitionis scilicet facilitas, et dandi potestas : panis enim petitur : petentis miseria, quia pauper atque mendicus : retributionis expetenda magnitudo, regnum enim promittitur : terror pœnarum, gehenna enim incutitur : accipientis dignitas, Deus enim pauperum manibus accipit : honoris cumulus, quia tantum descendere dignatus est : jus tribuendi, summa enim justitia est de suis ei concedere. Verum ab his omnibus cupiditate habendi retracti sunt.* Cetera dixi v. 35.

44 Tunc respondebunt ei et ipsi, dicentes : Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, et non ministravimus tibi ?] Dicent hoc impii cogitatione, non locutione : non enim permittet Christus eos sententiæ suæ obloqui, quia conscientia propria eos condemnabit. *Dicentes*, arroganter, indignanter et desperabunde, quasi accusantes Chistum judicem falsitatis et iniquitatis. Unde auctor Imperfecti : *In judicio*, ait, *stant, et peccare non cessant.*

45. Tunc respondebit illis, dicens : Amen dico vobis, quandiu non fecistis uni de minoribus (Syrus, *parvulis*) his, nec mihi fecistis.] Vide dicta vers. 40. Disce hic quanti faciendi

sint viles et pauperes, præsertim Sancti, Religiosi et Apostolici, quos suos quasi suum peculium vocat hic Christus. Quocirca S. Franciscus quemdam è suis detrahentem cuidam mendico, dicentemque quod forte interius voluntate esset dives, et mente superbus, acriter castigavit, jussitque ut nudus flexis genibus ab eo veniam peteret. Causam addidit : *Non tam in pauperem*, inquit, *fili mi, quam in Christum peccasti. Etenim in paupere tanquam in speculo Christus nobis objicitur. Quotiescumque ergo tibi pauperes aut infirmi occurrunt, inopiam et infirmitates, quas pro nobis Christus dignanter assumpsit, pie considera, et humiliter venerare.* Ita Waddingus in Annal. Minor. anno Christi 1215. num. 18. Vide eumdem anno 1216. num 2. in fine.

Porro hunc formidabilem judicii extremi diem semper suos ob oculos obversari volebat S. Eligius Noviomensis Episcopus, qui floruit anno Domini 650. usque ad 665. quo vita functus est teste Sigeberto in Chronico, tempore Cleotharii regis Francorum, et Martini I. Pontificis Romani. Unde Christum sic illo die impios compellaturum asserebat : *Ego te, homo, de limo terræ formavi manibus meis, et in paradisi deliciis immeritum collocavi : sed tu me et mea jussa contemnens impostorem sequi maluisti. Unde etiam juste damnatus es. Sed tamen ego misertus tui carnem assumpsi, in terris inter peccatores habitavi, contumelias et verbera propter te pertuli : ut te eriperem à pœnis, colaphos et sputa toleravi: ut tibi paradisi delicias redderem, acetum felle mixtum bibi. Propter te spinis coronatus, crucifixus, lancea vulneratus sum. Propter te mortuus et in sepulchro positus, ad inferna descendi, ut te ad paradisum reducerem. Ecquid ulterius facere debui, et non feci?* Unde Christus terribilem in eos sententiam subjungit : *Quæ ergo ultro elegistis, ea nunc accipite. Contempsistis lucem, sint ergo vobis tenebræ. Amastis mortem, abite in perditionem. Secuti estis diabolum, ite cum illo in ignem æternum. Quis tunc putamus, charissimi, mæror erit, quis luctus, quæ tristitia, quæ angustia, cum hæc fuerit prolata adversus impios sententia?* Ita Audoenus Rothomagensis Episcopus in ejus Vita lib. 2. cap. 16. Extat apud Surium die 1. Decembris.

46. Et ibunt (græc. ἀπελεύσονται, id est *abibunt*, scilicet à Christo, Deo, Sanctis, cœlo, in tartara) hi in supplicium (Syrus, *cruciatum*) æternum; justi autem, in vitam æternam.] *Supplicium*, ignis et concremationis. Unde S. August. tract. 21. in Joannem legit, *in ambustionem*, q. d. Amburentur in gehenna, sed non comburentur, nec consumentur ut annihilentur, quod optabunt damnati. Ibunt ergo in ignem gehennæ, quasi in suam domum et habitationem perennem, ut in ea jugiter ardeant. Sic vice versa dixit Christus servo fideli vers. 21. *Intra in gaudium Domini tui.*

Æternum.] quia Deum æternum gravissime offenderunt. Peccatum enim mortale, quia Deo immenso est injurium, in se habet malitiam infinitam : meretur ergo supplicium infinitum. Verum, quia infinitum intensive dari nequit, nec ab homine sustineri ; hinc dabitur reprobis pœna infinita extensive, quæ scilicet extendatur per omnia sæculorum sæcula. Modum dat Lactantius lib. 7. c. 21. *Idem*, ait, *divinus ignis, una eademque vi atque potentia et cremabit impios et recremabit, et quantum è corporibus absumet, tantum reponet, ac sibi ipsi æternum pabulum subministrabit, quod Poetæ in vulturem Titii transtulerunt, ita sine ullo reviviscentium corporum detrimento aduret tantum, ac sensu doloris afficiet.*

Hæc est sententia Lactantii. Facilius et verius alii censent, corpora damnatorum Deo conservante in igne manere incorruptibilia, ita ut nullæ partes consumantur, quæ reparari debeant, sed omnes omnino eædem in igne jugiter ardentes perseverent in æternum, sicut asbestus lapis, indeque confecta tela, in igne ardet, sed nullam sui partem deperdit. Acerbitatem hujus supplicii graphice depingit Auctor libri de Spiritu et anima apud S. Aug. tom. 3. c. 56. *Quapropter*, inquit, *miseris mors est sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu : quia et mors semper vivet, et finis semper incipiet, et defectus deficere nesciet : mors perimet, et non extinguet : dolor cruciabit, et pavorem non fugabit : flamma comburet, sed tenebras non discutiet. Erit enim in igne obscuritas, in obscuritate pavor, in combustione dolor. Ita reprobi ignibus inferni traditi, in suppliciis dolorem sentient : et in doloris angustia pavore ferientur, et semper tolerabunt, et semper timebunt, quia sine fine semper cruciati vivent, sine spe veniæ et misericordiæ, quod est miseria super miseriam. Si enim post tot millia annorum quot capillos habuerunt omnes quicumque fuerunt et erunt, pœnas suas finiri sperarent, multo levius eas sustinerent : sed quia spem non habent, nec habebunt, desperatione deficient, et ad tormenta non sufficient.*

Fuse de his disserit hic Abulensis, qui et addit quæst. 778. et 779. (tot enim præcise in hoc caput quæstiones conglomeravit) animas post mortem ituras in cœlum, vel Purgatorium, vel limbum Patrum, eo deduci per angelos : ituras vero in infernum vel limbum puerorum, eo deduci per dæmones.

Audi S. Cyprian. serm. de Ascensione Domini sub finem : *Incorruptibiles flammæ*, inquit, *nudum corpus allambent : ardebit purpuratus dives*, etc. *In proprio adipe frixæ libidines bullient, et inter sartagines et flammas miserabilia corpora cremabuntur.* Et in lib. de Laudib. martyrii c. 5. *Paradisus*, inquit, *Dei testibus floret, negatores gehenna complexa, æternus ignis inardescit.* Latius vero c. 12. idem exponit, dicens : *Sæviens locus, cui gehenna nomen est, magno plangentium murmure et gemitu, et eructantibus flammis per horrendam spissæ caliginis noctem, sæva semper incendia camini fumantis expirat : globus ignium arctatus obstruitur, et in varios pœnæ exitus relaxatur. Tunc sæviendi plurima genera, tum in se ipse convolvit, quidquid ardoris causa eadem flamma cruciarat.*

Prosper l. 2. de Vita contemp. c. 12. ubi de damnatis agit : *Non videndi*, ait, *sensum habituri sunt, sed dolendi : quorum continuus gemitus, cruciatus æternus, dolor summus torquent animam, non extorquent ; puniunt corpora damnata, non finiunt. Quos ideo ignis extinguibilis sibi deputatos non extinguit, ut permanente sentiendi vita, pœna permaneat.*

Ex dictis meditari et imaginari licet, quam acerbum, mæstum et funestum sit futurum æternum hoc damnandorum a salvandis divor_

tium, quo hi in cœlum ad perennem felicitatem ascendent, illi in gehennam ad perenne incendium descendent, nunquam amplius Sanctos, licet amicos, fratres, parentes, visuri in æternum: *chaos enim magnum firmatum est* inter utrosque, ut aiebat Abraham ad divitem epulonem, in inferno ardentem, Lucæ cap. 16. 26. Qui ergo sapis, quotidie ascende in cœlum, et descende in tartara, ut hic tibi sit stimulus ad fugam vitiorum, et studium virtutum. Vere S. Chrysostomus hom. 2. in Epist. 2. ad Thessal. *Nemo eorum*, ait, *qui gehennam ob oculos habent, in gehennam incidet: nemo gehennam contemnentium judicium effugiet.* Et quia major hominum pars gehennam parum cogitat et quasi contemnit, hinc damnatur. Nam ut cecinit, imo planxit, S. Bruno Carthusiæ fundator:

Sic vivunt homines tanquam mors nulla sequatur,
Et velut infernus fabula vana foret.

Crebro horrorem judicii et gehennæ suis lectoribus objicit graphiceque depingit S. Ephrem, præsertim tract. de Compunctione, de Pœnitentia, de Judicio, etc. Idem faciat doctor et prædicator. Unde idem S. Ephrem tract. de Patientia: *Simus*, ait, *tanquam incudes: et si cædamur, non tamen cedamus*, dicentes cum S. Diethelmo apud V. Bedam in Histor. Anglorum. *Asperiora vidi, deteriora in gehenna conspexi.* Sic quamlibet tentationem, persecutionem, infirmitatem, tribulationem, confusionem metu judicii et gehennæ fortiter sustinebimus et superabimus. Graphice quoque horrorem diei judicii describit Joel cap. 2. 31. et Sophonias c. 1. 15. ubi plura hac de re dixi.

In vitam æternam.] Nomine *vitæ æternæ* omnem sanitatem, omne robur, omnem honorem, omnem gloriam, omnem satiem, omnem voluptatem, omne gaudium, omnem bonorum omnium affluentiam accipe. Hæc enim gustant viventes in vera vita: nam qui in fame, siti, morbo, ignominia, dolore vivunt, non tam vivunt quam moriuntur assidue.

CAPUT VIGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describit unctionem Magdalenæ, qua ipsa unxit Christum in Bethania paulo ante mortem, cujus pretium ambiens Judas vendidit Christum. Secundo, vers. 17. enarrat ultimam Christi cœnam et institutionem Eucharistiæ. Tertio, v. 30. ejusdem passionem, scilicet orationem in horto, captivitatem, accusationem, condemnationem, colaphizationem, trinam Petri negationem, et mox pœnitentiam.

1. ET factum est: cum consummasset Jesus sermones hos omnes, dixit
discipulis suis: 2. Scitis quia post biduum Pascha fiet, et Filius hominis
tradetur ut crucifigatur. 3. Tunc congregati sunt principes sacerdotum,
et seniores populi, in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur
Caiphas: 4. et consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent et occiderent.
5. Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in
populo. 6. Cum autem Jesus esset in Bethania in domo Simonis
Leprosi, 7. accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, et effudit super
caput ipsius recumbentis. 8. Videntes autem discipuli, indignati sunt, dicentes: Ut quid
perditio hæc? 9. Potuit enim istud venumdari multo, et dari pauperibus. 10. Sciens
autem Jesus, ait illis: Quid molesti estis huic mulieri? opus enim bonum operata est in
me. 11. Nam semper pauperes habetis vobiscum: me autem non semper habetis. 12. Mit-
tens enim hæc unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. 13. Amen dico
vobis, ubicumque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur et quod hæc
fecit in memoriam ejus. 14. Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotes,
ad principes sacerdotum: 15. et ait illis: Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum
tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. 16. Et exinde quærebat opportunita-
tem ut eum traderet. 17. Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum,
dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere Pascha? 18. At Jesus dixit: Ite in civitatem ad
quemdam, et dicite ei: Magister dicit: Tempus meum prope est, apud te facio Pascha
cum discipulis meis. 19. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Jesus, et paraverunt
Pascha. 20. Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis. 21. Et eden-
tibus illis, dixit: Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est. 22. Et con-

tristati valde cœperunt singuli dicere : Numquid ego sum, Domine? 23. At ipse respondens, ait : Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. 24. Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo : væ autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur : bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. 25. Respondens autem Judas, qui tradidit eum, dixit : Numquid ego sum, Rabbi? Ait illi : Tu dixisti. 26. Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et ait : Accipite, et comedite : hoc est corpus meum. 27. Et accipiens calicem, gratias egit : et dedit illis, dicens : Bibite ex hoc omnes. 28. Hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. 29. Dico autem vobis : Non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei. 30. Et hymno dicto, exierunt in montem Oliveti. 31. Tunc dicit illis Jesus : Omnes vos scandalum patiemini in me, in ista nocte. Scriptum est enim : Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. 32. Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam. 33. Respondens autem Petrus, ait illi : Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. 34. Ait illi Jesus : Amen dico tibi : quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis. 35. Ait illi Petrus : Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter et omnes discipuli dixerunt. 36. Tunc venit Jesus cum illis in villam, quæ dicitur Gethsemani, et dixit discipulis suis : Sedete hic, donec vadam illuc, et orem. 37. Et assumpto Petro, et duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari et mœstus esse. 38. Tunc ait illis : Tristis est anima mea usque ad mortem : sustinete hic et vigilate mecum. 39. Et progressus pusillum, procidit in faciem suam, orans, et dicens : Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste, verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. 40. Et venit ad discipulos suos, et invenit eos dormientes, et dicit Petro : Sic, non potuistis una hora vigilare mecum? 41. Vigilate et orate ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. 42. Iterum secundo abiit, et oravit, dicens : Pater mi, si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua. 43. Et venit iterum : et invenit eos dormientes : erant enim oculi eorum gravati. 44. Et relictis illis, iterum abiit, et oravit tertio, eumdem sermonem dicens. 45. Tunc venit ad discipulos suos, et dicit illis : Dormite jam, et requiescite : ecce appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum. 46. Surgite, eamus : ecce appropinquavit qui me tradet. 47. Adhuc eo loquente, ecce Judas unus de duodecim venit, et cum eo turba multa, cum gladiis et fustibus, missi à principibus sacerdotum, et senioribus populi. 48. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum, dicens : Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. 49. Et confestim accedens ad Jesum, dixit : Ave Rabbi. Et osculatus est eum. 50. Dixitque illi Jesus : Amice, ad quid venisti? Tunc accesserunt, et manus injecerunt in Jesum, et tenuerunt eum. 51. Et ecce unus ex his qui erant cum Jesu, extendens manum, exemit gladium suum, et percutiens servum principis sacerdotum, amputavit auriculam ejus. 52. Tunc ait illi Jesus : Converte gladium tuum in locum suum : omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. 53. An putas, quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorum? 54. Quomodo ergo implebuntur Scripturæ, quia sic oportet fieri? 55. In illa hora dixit Jesus turbis : Tanquam ad latronem existis cum gladiis et fustibus comprehendere me : quotidie apud vos sedebam docens in templo, et non me tenuistis. 56. Hoc autem totum factum est, ut adimplerentur Scripturæ Prophetarum. Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt. 57. At illi tenentes Jesum, duxerunt ad Caipham principem sacerdotum, ubi Scribæ et seniores convenerant. 58. Petrus autem sequebatur eum à longe, usque in atrium principis sacerdotum. Et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut videret finem. 59. Principes autem sacerdotum, et omne concilium, quærebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent : 60. et non invenerunt, cum multi falsi testes accessissent. Novissime autem venerunt duo falsi testes, 61. et dixerunt : Hic dixit : Possum destruere templum Dei, et post triduum reædificare illud. 62. Et surgens

princeps sacerdotum, ait illi : Nihil respondes ad ea, quæ isti adversum te testificantur? 63. Jesus autem tacebat. Et princeps sacerdotum ait illi : Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus filius Dei. 64. Dicit illi Jesus : Tu dixisti. Verumtamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cœli. 65. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens : Blasphemavit : quid adhuc egemus testibus? ecce nunc audistis blasphemiam : 66. quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt : Reus est mortis. 67. Tunc expuerunt in faciem ejus, et colaphis eum ceciderunt, alii autem palmas in faciem ejus dederunt, 68. dicentes : Prophetiza nobis, Christe, qui est qui te percussit? 69. Petrus vero sedebat foris in atrio : et accessit ad eum una ancilla, dicens : Et tu cum Jesu Galilæo eras. 70. At ille negavit coram omnibus, dicens : Nescio quid dicis. 71. Exeunte autem illo januam, vidit eum alia ancilla, et ait his qui erant ibi : Et hic erat cum Jesu Nazareno. 72. Et iterum negavit cum juramento : Quia non novi hominem. 73. Et post pusillum accesserunt qui stabant, et dixerunt Petro : Vere et tu ex illis es : nam et loquela tua manifestum te facit. 74. Tunc cœpit detestari et jurare quia non novisset hominem. Et continuo gallus cantavit. 75. Et recordatus est Petrus verbi Jesu, quod dixerat : Prius quam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras, flevit amare.

1. ET FACTUM EST CUM CONSUMMASSET JESUS SERMONES HOS OMNES, DIXIT DISCIPULIS SUIS.] Græc. ὅτε ἐτέλεσεν, id est, cum finivisset, complesset *sermones omnes* jam recensitos, de excidio urbis Hierosolymæ et totius orbis, de die judicii, de vigilia et studio bonorum operum, tunc accinxit se ad instantem suam passionem, eamque prædixit; ne, qui longe futura prophetarat, sibi mox eventura videretur ignorare ; ac ne discipuli morte ejus scandalizarentur, putarentque illa Christo nescio et invito accidere; sed scirent illam ab eo prævisam, præordinatam et electam ad hominum salutem. Sensus ergo est, q. d. ait S. Thomas : Cum Christus officium explesset doctoris, cœpit se comparare ad officium redemptoris et salvatoris.

2. SCITIS QUIA POST BIDUUM PASCHA FIET, ET FILIUS HOMINIS TRADETUR (prodetur à Juda Judæis, ab eisque tradetur Pilato) UT CRUCIFIGATUR.] *Post biduum* : dixit ergo hæc, uti et proxime præcedentia c. 25. Christus feria tertia, sive die Martis, ad vesperam, quando more Hebræo incipiebat feria quarta; sive dies Mercurii, dies, inquam, legalis, puta quoad festa : nam, ut ait Pererius, in Genes. 1. v. 5. ad ista : *Factumque est vespere et mane dies unus : Prope certum est apud Judæos fuisse olim in usu triplex genus dierum, diem scilicet legalem à vespera in vesperam, diem naturalem ab ortu solis ad ortum, diem usualem à media nocte ad mediam noctem.* Quare vere ait Christus: *Post biduum pascha fiet,* quia post duos dies, scilicet Mercurii et Jovis, ad vesperam diei Jovis, cum jam inciperet feria sexta sive dies Veneris, factum est Pascha.

PASCHA.] Hebr. idem est quod transitus vel transultus, scilicet angeli percutientis primogenita Ægyptiorum. Hic enim angelus transiliebat domos Hebræorum, et insiliebat in domos Ægyptiorum, eorumque primogenita occidebat, qua strage coegit Pharaonem et Ægyptios, liberos ex Ægypto dimittere Moysen et Hebræos : פסח *pasach* enim est transire. Syri vero *pascha* scribunt, non per ס *samech*, ut Hebræi, sed per צ *tsade*, et tunc Pascha significat gaudium et hilaritatem, festum enim Paschæ erat, et etiamnum est, summæ hilaritatis et lætissimum. Nazianzenus vero πάσχα derivat à Græco πάσχειν, id est *pati*, quod in Paschate passus sit Christus: agnus enim paschalis, qui immolabatur in Paschate, repræsentabat Christum in eodem immolandum pro redemptione hominum. Vide dicta Exodi 12. toto cap.

3. TUNC CONGREGATI SUNT PRINCIPES SACERDOTUM, ET SENIORES POPULI IN ATRIUM PRINCIPIS SACERDOTUM, QUI DICEBATUR CAIPHAS.] *Tunc*, scilicet cum hæc dixisset Jesus, suamque passionem prædixisset, ut illico prædictionis ipsius veritas ac ordinationis et decreti ejus infallibilitas et efficacia, quo decreverat in Paschate pro salute hominum pati, ostenderetur. Rursum *tunc*, scilicet in Paschate, quo agnus paschalis, per quem ex Ægypto redempti fuerant Hebræi, mactabatur. Eodem enim mactatus est Christus quasi victima mundi, ut figura et typus veritati suoque antitypo congrueret.

Tunc ergo, id est, mane feriæ quartæ, sive diei Mercurii, cum pridie ad vesperam idipsum prædixisset Christus, *congregati sunt principes sacerdotum et seniores* (Lucas cap. 22. 4. habet στρατηγοί, id est, duces exercitus ; sed Lucas sic vocare solet magistratus, ut Noster ibidem vertit, sive præfectos et prætores, uti ostendi Actor. 4. 1.) *populi*, ut de Christo palam jam prædicante, et principum vitia acriter carpente (ut patet ex toto cap. 23. Matth.) capiendo et occidendo tractarent. Quare Judas id resciens eodem mane ipsos adiit, Christumque eis vendidit, pacto triginta denariorum pretio, uti habet communis Ecclesiæ sensus, idque ex narratione Matthæi satis colligitur. Unde ob hoc Judæorum concilium, et Judæ venditionem Christi, hoc die factam, veteres Christiani solebant eadem feria quarta, sive die Mercurii, jejunare, uti testatur S. August. epist. 86. sub finem. Theophil. et Victor. Antioch. scribentes in c. 14. S. Marc. vers. 1. et 2. Quin et Græci, Poloni, Hollandi permulti eadem de causa die Mercurii etiamnum esu carnium abstinent, eo quod illa die vendita sit caro Christi.

Nota. Ex narratione Matthæi colligitur Christum hoc biduo, scilicet die Mercurii et Jovis,

non venisse Hierosolymam, uti venerat die Dominica, Lunæ et Martis ad docendum in templo, sed hoc biduo mansisse in Bethania, atque sub vesperam diei Jovis inde regressum in Jerusalem ibi Pascha celebrasse, ac mox ad passionem se comparasse. Ita Jansenius, Maldonatus et alii.

4. Et consilium fecerunt (græc. συνεβουλεύσαντο, id est, simul consultarunt, inter se unanimiter consilia inierunt) ut Jesum dolo tenerent, et occiderent.] *Dolo*, quia timebant ne Christus, si eum capere vellent, è manibus eorum elaberetur, uti alias fecerat. Dolum ergo quærunt quo eum capiant, ut elabi nequeat. Rursum dolum quærunt, ut sine tumultu populi eum comprehendant. Verebantur enim ne populus ab ore Christi velut novi summique Prophetæ pendens, et tot sanitates recipiens, pro eo pugnaret, nec sineret eum capi, sibique eripi, Unde sequitur:

5. Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.] Non ergo ob religionem festi, sed ob metum populi noluerunt Jesum capere in die festo Paschæ instantis: hoc enim festo infinita turba Judæorum confluebat Jerusalem ad celebrandum Pascha, inter quos multi erant qui à Christo salutem corporis vel animæ acceperant, ideoque eum ut Prophetam colebant: quos pro ipso staturos et pugnaturos Judæi metuebant. Quare *non student devotioni, sed facinori*, ait S. Hieronymus. Dicunt ergo, *Non in die festo*, q. d. Non in Paschate, ne fiat tumultus populi, et ne Pascha festum lætissimum atroci Jesu cæde funestemus, sed post Pascha, quando festum tam sacrum transierit, et populus ad sua redierit, Jesum capiamus et occidamus. Ita S. Chrysost. Sic Herodes Agrippa non nisi transacto Paschate voluit plectere S. Petrum Act. 12. Pascha enim Judæis erat festum libertatis et gaudii, utpote quo recolebantte et celebrabant beneficium liberationis è servitute Ægyptiaca. Unde eodem solebant reos dimittere liberos, uti dimisere Barabbam. Principes ergo decreverant Christum capere et occidere post Pascha; sed ex proditione Judæ mutarunt consilium. Nam cum Judas in Paschate eum ipsis in manus daret, ipsi eodem die ipsum ceperunt et crucifixerunt. Dei enim consilium et decretum erat, ut Christus moreretur in Paschate, hoc fine ut ostenderet antitypum respondere suo typo. Immolatio enim agni quæ fiebat in Paschate, typus erat Christi eodem festo immolandi. Hac ergo festi circumstantia significabat Deus, Christum esse verum agnum paschalem, qui pro redemptione mundi in cruce assabatur.

6. Cum autem Jesus esset in Bethania, in domo Simonis Leprosi.] Altius repetit hæc Matthæus quæ jam ante contigerant, ut enarret occasionem et modum comprehensionis et passionis Christi. Judas enim occasione hujus unguenti, motus fuit ad prodendum Christum Judæis, ut ejus proditione pretium unguenti recuperaret, et quasi fur in loculos suos reconderet. Nam hoc convivium Christi in domo Simonis contigit pridie Dominicæ Palmarum, scilicet sabbato, cum postridie, nimirum ipsa die Dominica, cum palmis quasi ovans ingressus fuit Jerusalem, ut patet Joan. 12. 1. ubi dicitur, Jesus *ante sex dies Paschæ*, id est, sex diebus ante Pascha, puta die Veneris, *venit Bethaniam*. Additque: *Et fecerunt*, scilicet Simon cum suis, *ei cœnam*, scilicet sequenti sabbato, ac postridie, scilicet, Dominica Palmarum, Jesus vectus asello solemni pompa, quasi rex et Messias ingressus est Jerusalem.

In domo, assidens mensæ; utpote à Simone invitatus ad convivium.

Simonis Leprosi.] Patres opinantur Leprosum dici, quod talis fuerit, sed à Christus curatus sit à lepra. Alii putant τὸ *leprosi*, esse commune agnomen familiæ Simonis, sive quod à leproso descenderit, sive ob alium cum leproso quopiam respectum. Sic enim Romæ erat familia Claudiorum, Cæcorum, Balborum, etiamsi multi ex iis non essent claudi, cæci, balbi.

7. Accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, et effudit super caput ipsius recumbentis.] Idem hoc est convivium cum eo quod narrat Joannes c. 12. 1. ut patet Matthæum cum Joanne conferenti. Per recapitulationem ergo illud hic recenset Matthæus, ut occasionem exponat, quæ movit Judam ad Christum Judæis prodendum, ut dixi.

Objicies: Joannes ait, *Fecerunt ei cœnam*, *et Martha ministrabat*. Ergo hoc convivium factum fuit in domo Marthæ, non Simonis. Resp. negando consequentiam: non enim dicit Joannes, Fecerunt ei Martha et Magdalena (licet ita explicent S. Chrysost. et Euthymius) convivium in domo sua, sed simpliciter, *fecerunt ei cœnam*, scilicet cives Bethaniæ amici Jesu, inter quos primarius erat hic Simon Leprosus, quem multi cum Jansenio putant antea à lepra per Christum fuisse curatum, ideoque ei obstrictum. Martha autem in cœna hac ministrabat, sive quia vicina, sive quia cognata aut familiaris erat Simoni.

Mulier.] Maria Magdalena, uti exprimit Joannes c. 12. 3. quæ uti ante biennium cum primo pœnituit, lacrymisque lavit pedes Jesu, eosdem unxit unguento, ita hic sex diebus ante Pascha et mortem Christi idem fecit, partim ex devotione, partim ex Dei instinctu, quasi præsagiens instantem Christi necem et sepulturam, ut patebit v. 12.

Alabastrum.] Vas erat unguentarium factum ex alabastrite, sive onyche lapide marmorei generis, quem ad vasa unguentaria cavari docet Plinius l. 36. c. 8. quod optime unguenta incorrupta servet. Unde non mirum cavum hoc vas, tenue et subtile instar vitri, facile à Magdalena impacto clavo vel malleolo frangi potuisse, ut unguentum totum in Christi caput effunderet: nisi malis ex Suida, alabastrum vocari vas tersum et sine ansa, pharmacopolarum, qui talibus vasis apothecas suas replent, in iisque aromata, unguenta et pharmaca sua recondunt.

Aliter S. Epiphanius lib. de Mensuris: *Alabastrum*, ait, *unguenti vasculum est vitreum, capiens libram olei, mensura vero est sextarii dimidii: alabastrum vero dictum propter fragilitatem.* Hæc ille.

Unguenti.] Unguentis odoratis usos fuisse Judæos ex more Arabum, Persarum, Syrorum, cæterorumque Orientalium in conviviis ad lautitiam, ad refrigerium, et ad impediendam ebrietatem, ostendi Eccles. 9. 8. Porro unguenta hæc sæpe non erant spissa, qualibus chirurgi ungunt plagas et vulnera, sed liquida, scilicet erant liquores ex herbis odoriferis confecti et

commixti, quibus cerebrum totumque corpus irrigabant, reficiebant et recreabant, deliciarum causa inventi : unguentum ergo hoc erat liquor nardi, ut patet ex Joannis cap. 12. 3. Nardus odorata est, et in Syria abundat. Unde Tibullus :

> Jam dudum Tyrio (*vel potius* Syrio) madefactus tempora nardo.

De nardi præstantia et significato dixi Cant. 4. 13. Certum est ex nardo oleo delibuta, fieri unguentum pretiosissimum, quo prisci capita ungebant, teste Plinio l. 13. c. 1. et 2. et l. 12. c. 12. ac Dioscor. l. 1. c. 6.

Pretiosi.] Græc. βαρυτίμου, id est, gravis pretii. Olim enim aurum et argentum non signabatur in pecunia, ut jam fit, sed ad certum pondus, v. g. ad drachmam, unciam, libram, appendebatur. Unde quod gravius erat et ponderosius, hoc majoris erat pretii. Syrus addit, *suavissimi;* Marcus addit, *spicati;* Joannes, *pistici :* quæ duo quid significent, dicam Joan. 12. 3.

Et effudit super caput ipsius recumbentis.] Dices, Joannes c. 12. 3. habet : *Unxit pedes Jesu, et extersit pedes ejus capillis suis.* Resp. Magdalenam unxisse pedes Jesu, deinde totum vas effudisse super caput Jesu : vas enim angusti oris fregit, ut habet Marcus, ut totum unguentum magno devotionis affectu in caput Jesu effunderet. Ita S. August. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 79. Addit Joannes : *Extersit pedes ejus*, scilicet antequam eos ungeret, utpote ex pulvere sordidos (nudis enim superne pedibus incedebat Christus, ut dixi cap. 10. 10.) : prius ergo pulverem pedum abstersit capillis, deinde pedes ejus nardo unxit. Ita Toletus. Si quis tamen post unctionem pedes Christi, utpote liquore madidos abstersos velit, non repugno. Addit Joannes, ut unguenti præstantiam et fructum explicet : *Et domus impleta est ex odore unguenti.* In Magdalena ergo impletum fuit illud Cant. 1. *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum*, ut ibi dixi; et in Christo illud : *Oleum effusum nomen tuum*, ibidem. Unde Hilarius hic c. 29. *Mulier hæc*, inquit, *omnem curam corporis sui* (quod solebat ungere) *et totum pretiosæ mentis affectum in honorem Dei laudemque transfudit.*

Tropologice Origenes : Oleum sive unguentum est opus virtutis, præsertim misericordiæ, quod si fiat ex naturali compassione, non propter Deum, ut fit ab infidelibus, ipsum quidem Deus acceptat, sed non ad vitam æternam; si autem ex Dei amore fiat, est oleum excellens boni odoris. Rursum si opus bonum fiat ad sublevandam inopiam pauperum, unctio est pedum Domini : sicut enim pedes in corpore sunt infimi, sic pauperes in Ecclesia sunt imi. Si autem ad Dei gloriam fiat, ut dum studetur castitati, jejuniis et orationibus, unctio est capitis Domini, et unguentum pretiosum, cujus odore tota Ecclesia repletur, et hoc proprium opus perfectorum.

Secundo Glossa : Mulier hæc, inquit, ungens caput et pedes Christi, significat Ecclesiæ fidem, quæ dum Christi deitatem prædicat et invocat, caput ungit; dum vero humanitatem, pedes. Caput enim, ait Alcuinus, est divinitatis sublimitas; pedes humilitas incarnationis; vel caput est ipse Christus; pedes sunt pauperes, qui sunt membra ejus.

Denique ungit pedes, qui in vita activa proximis servit, caput vero qui per contemplationem Deo adhæret, unusque cum eo fit spiritus. Sic fere Origenes. Rursum caput ungit, qui alta de Christo prædicat; pedes, qui infima veneratur. Ita Glossa ex Origene.

8. Videntes autem discipuli, indignati sunt dicentes : Ut quid perditio hæc?] Scilicet, hæc inanis profusio unguenti tam pretiosi. Dices, S. Joannes c. 12. ait, solum Judam murmurasse. Respondent aliqui cum Maldonato, esse numeri enallagen et syllepsin : *discipuli*, id est, discipulus, puta Judas. Planius S. Augustin. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 59. respondet Judam fuisse choragum et incentorem hujus murmuris, qui alios Apostolos specie miserationis pauperum, ad indignationem ex vero misericordiæ affectu manantem excitarit; cum ipse fictus ex avaritia indignaretur, quod pretium hujus unguenti non in loculos suos, sed in Christi caput fuisset effusum.

9. Potuit enim istud venumdari multo (*plusquam trecentis denariis*, id est Juliis, sive regalibus, ut habet Marcus) et dari pauperibus.] q. d. Unguentum hoc, non ad delicias et luxuriam in caput Christi, sed ad necessitatem in sinum multorum pauperum effundendum fuit. Idem fuit sensus Calvini, qui, ne quis exemplum Magdalenæ trahat ad probandum honorem funerum per lumina, suffitus, aliosque ornatus, ait, hoc Magdalenæ factum non esse probandum, nec imitandum, sed tantum excusari eo nomine, quod peculiari Spiritus sancti instinctu peractum sit; alioqui præstitisse hoc pretium dari pauperibus. Verum, quis non videt hic eumdem esse spiritum Judæ et Calvini, adeoque Satanam loqui per Calvinum, idem quod locutus est per Judam, quem proinde hic confutat Christus.

10. Sciens autem Jesus (vi divina et spiritu prophetico prævidens secretum eorum murmur, directe quidem contra mulierem ungentem, indirecte vero contra se ungi permittentem, excitatum) ait illis : Quid molesti estis huic mulieri? (Arabicus, *quid reprehenditis mulierem?*) opus enim bonum operata est in me.] *Bonum*, græce καλὸν, id est pulchrum, egregium, eximium et insigni laude dignum. Quid enim pulchrius, dignius, excellentius, quam ungere pedes Dei? Christus enim tam Deus erat, quam homo : quis non beatum se diceret, si pedes Christi tangere, et osculari illi licuisset?

11. Nam semper pauperes habetis vobiscum : me autem non semper habetis.] q. d. Pauperibus semper abundat mundus, iis ergo semper benefacere potestis : at ego post sex dies morior et abeo in cœlum, nec unquam ullum officium mihi præstare, imo nec me videre, audire et tangere poteritis. Obsequium ergo hoc erga me mulieri permittite, frustra illud post sex dies optaturi.

12. Mittens enim hæc unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit.] Poterat Christus excusare Magdalenam per excellentiam personæ suæ divinæ, quæ ab ea ungebatur, ob quam melius erat et majoris meriti illi impendere pretium hujus unguenti, quam illo pauperes plurimos alere, ut docet Theoph. quod etiamnum locum habet in ornatu templorum, altarium, calicum, vestium sacerdotalium, etc. Hic enim fit in ho-

norem personæ Christi, ad provocandam aliorum erga eum devotionem et reverentiam, cum singularis aliqua pauperum necessitas non occurrit. Poterat quoque eam excusare, et laudare ejus affectum Christus, quod ex gratitudine, pietate, humilitate, reverentia, devotione hanc unctionem perageret. Verum modestiæ causa noluit his titulis uti, sed tantum excusat eam *quod ad sepeliendum me fecit*, ut mortem sibi instare significaret, seque non inscium et invitum, sed conscium et volentem mori, imo ad mortem suam hanc unctionem disposuisse, indeque consequentem Judæ proditionem permisisse. Valde enim mortem optabat Christus ad Dei gloriam et redemptionem hominum, simul ejus stimulo pungit Judam, q. d. ait Chrysost. in cap. 12. Joan. *Molestus sum et gravis, sed exspecta paulisper, et migrabo : sed tu vide ne me prodendo mortis meæ opifex existas, ne tibi ipsi mortem et gehennam adsciscas.* Syrus addit, *tanquam ad sepeliendum me fecit.* Non enim intendebat Magdalena Christum ungere ad sepulturam, utpote quæ de ejus morte et sepultura nil sciebat, nec cogitabat; sed Spiritus sanctus eam præsciens id intendebat, ideoque Magdalenam ad ungendum Christum interius impellebat : hanc enim unctionem omnimode merebatur Christi Domini mors et sepultura.

Excusat ergo eam Christus ex interno affectu charitatis, ex raritate hujus occasionis et unctionis, ac maxime ex instinctu Spiritus sancti, quo ipsa, licet nesciens, acta, ungendo quasi præsagiit et divinavit proximam Christi mortem et sepulturam. Unxit enim eum quasi jamjam sepeliendum : nec enim mortuum ungere potuit, quia præventa fuit à Josepho ab Arimathia, et ab imminente sabbato, ac postea per accelerationem resurrectionis Christi, postero mane diei Dominicæ Christum ungere non licuit. Unde Marcus clare habet : *Quod habuit*, id est, quod potuit, *hæc fecit : prævenit corpus meum ungere in sepulturam.* Joan. c. 12. Habet : *Sine illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud*, id est, sine servare vel servasse illam hoc unguentum in diem sepulturæ meæ. Ita Toletus et Jansen. Græce enim est in præterito, *servavit illud in diem sepulturæ meæ*, ut scilicet tacite indicet illam instare, ait Vatab. q. d. Sine, ô Juda, illam suæ devotioni servire, ut me vivum, sed brevi moriturum ungat, nam mortuum ungere non poterit. Aliter Maldonatus, *ut servet illud*, inquit, q. d. Ita collocavit hoc unguentum ungendo, ut perdere non posset : sicut si pecuniam servasse dicas eum, qui illa agrum emerit : si enim in arca condidisset, perdere potuisset, expendendo ergo servat.

Aliter quoque Franc. Lucas : *ut servet illud*, Hoc est, inquit, ut illud servasse probetur, declaretur, ostendatur. Vide eumdem. Sæpe enim Hebræi verba realia per vocalia exponunt; atque id fieri dicitur, cum res jam facta ostenditur et propalatur. Aliter denique Nonnus Panopolitanus, qui pariter cum Nostro legit, ἵνα τηρήσῃ, id est, *ut servet*. Unde hunc versum sic paraphrastice explicat : *Missum fac donum feminæ ab omni reprehensione alienæ, ut thesaurum corporis nostri servet, donec occisionis et sepulchralis hora parentationis nostræ veniat.*

Planius, ut dixi, exponas, *ut servet*, id est, servare et servasse, sive ut servet et servarit. Unctio enim hæc Christi referebatur à Spiritu sancto ad indicandam et honestandam ejus mortem et sepulturam : quare ad illam servari et dirigi videbatur à Spiritu sancto, perinde ac si in ipsa sepultura unctus fuisset Christus.

13. Amen dico vobis, ubicumque prædicatum fuerit hoc Evangelium (Evangelica hæc meæ vitæ historia) in toto mundo, dicetur (Arabicus, *memorabitur*) et quod hæc fecit, in memoriam ejus.] Scilicet Magdalenæ, non Christi, ut patet ex Græco αὐτῆς, quod est femininum. q. d. Celebrabitur hæc unctio, et hoc pietatis obsequium, ad publicam per totum orbem et perennem Magdalenæ laudem, ac Judæ eam vituperantis infamiam et contumeliam. Ita Beda. q. d. ait Victor Antiochenus in cap. 14. Marci vers. 9. *Tantum abest ut ego illam condemnem quasi male fecerit, aut reprehendam quasi minus recte fecerit, ut factum hoc nullo unquam tempore latere permissurus sim. Etenim quod domi et in occulto ab illa factum est, hoc universus terrarum orbis cogniturus est; quoniam mente pia et ferventi fide, atque animo contrito factum est : non enim tam propter impensas gratum fuit, quam propter fidem, quam una cum unguento obtulit. Hæc enim fragrantissimi odoramenti instar mihi fuit.*

14. Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotes, ad principes sacerdotum.] *Tunc*, refer hoc partim ad proxime præcedentia, partim ad consilium principum de capiendo Christo vers. 16. q. d. Sabbato ante Dominicam palmarum, cum Judas murmuris auctor à Christo se perstringi audiret, non resipuit uti ceteri Apostoli à Juda in murmur adducti : sed *tunc* frontem perfricuit, impudentiam induit, atque avaritia et scelere furens destinavit Christum Judæis prodere, et vendere : quare feria quarta, sive die Mercurii, proxime sequenti, cum principes consilium agitarent de modo capiendi Christum, eos adiit, modum suggessit, ac se eum in manus illorum daturum pacto 30. argenteorum pretio spopondit.

Unus de duodecim.] Apostolis. q. d. Unus hic non erat ex 70. Christi discipulis, quod tolerabilius erat; sed erat unus ex duodecim Apostolis Christi familiarissimis et intimis, quos Christus ad summum Apostolatus gradum evexerat : quare fuit hæc insignis Judæ ingratitudo et impietas, quæ Christi cor pupugit, ut diceret : *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique, etc. Tu vero, homo unanimis, dux meus et notus meus. Qui simul mecum dulces capiebas cibos : in domo Dei ambulavimus cum consensu*, Psal. 54. 13. Quocirca S. August. tract. 61. in Joan. et S. Hier. (vel quisquis est auctor; stylus enim plane abhorret à S. Hieronymo) in c. 14. Marci : *Unus*, inquiunt, *vocatione, non prædestinatione; numero, non merito; corpore, non animo; specie, non virtute.*

Abiit.] Intrante in eum Satana, ut habet Marcus, non quod Satanas illapsus sit animæ Judæ, ejusque intellectum et voluntatem inclinarit ad prodendum Christum. Solus enim Deus illabi potest animæ, ut recte docet Didymus tract. 3. de Spiritu sancto. Non etiam quod Satanas corporaliter Judam possederit, uti possidet energumenos, sed quod rationes ejus imaginationi congruentes objecerit, quibus illi persuasit proditionem Christi, ut explicat S. Joan. c. 13. 2. Idem tamen Joannes ibidem v. 27. post cœnam,

cum Judas à Christo accepisset buccellam, in eum intrasse Satanam scribit, ut scilicet meditatam, animoque jam ante destinatam Christi proditionem reipsa exequeretur, et opere perficeret : Judas enim sicut die Mercurii ad machinandum hoc scelus, sic die Jovis sequenti, noctu ad idem consummandum, suadente diabolo perrexit. Significat autem hæc phrasis sceleris atrocitatem et immanitatem, quasi homo ad illud patrandum non suffecerit, sed opus fuerit ope et instigatione diaboli. Tantum enim fuit hoc facinus, ut non hominis, sed Luciferi fuisse videatur.

15. Et ait illis : Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam?] Arabicus, *quid dabitis mihi, ut ego eum vobis tradam? Infelix Judas,* ait S. Hier. *damnum quod ex effusione unguenti se fecisse credebat, vult magistri pretio compensare. Nec certam tamen postulat summam, ut saltem lucrosa videretur proditio : sed quasi vile tradens mancipium, in potestate ementium posuit quantum vellent dare.* Hæc S. Hier. qui putat Judam non exegisse certum pretium, nec licitatum esse de eo cum principibus, sed eorum arbitrio illud permisisse. q. d. Date mihi quod vultis. Verius alii autumant hic licitari Judam cum principibus. q. d. Ego vobis vendam Christum, sed pro tanto viro tamque vobis exoso, condignum exigo pretium. Quantum ergo pro eo mihi vultis dare?

At illi constituerunt ei triginta argenteos.] Pacti sunt cum eo pretio 30. argenteorum. Vide hic indignam Judæ vilitatem, tam vili æstimantem et vendentem Christum mundi salvatorem, magistrum et dominum, quæ vilitas Christum pupugit et magno dolore affecit. Unde S. Ambrosius l. 3. de Spiritu sancto c. 18. *O Juda proditor*, inquit, *unguentum passionis ejus trecentis denariis æstimas, et passionem ejus triginta denariis vendis : dives in æstimatione, vilis in scelere.*

Quæres, quanti ponderis et pretii fuerint hi argentei? Primo, S. Ambrosius verbis jam citatis censet fuisse unius drachmæ : denarius enim est Regalis Hispanicus, sive Julius Romanus, qui pendit drachmam. Quare 30. argenteos fuisse 30. Julios, qui faciunt tres aureos Romanos, sive 7. florenos Brabanticos cum dimidio. Verum hoc valde exile est pretium, quo ager figuli emi non potuisset.

Secundo, Baronius anno Christi 34. p. 175. ex Helia in Tisbi, R. David et aliis recentioribus Rabbinis (qui proinde minoris sunt fidei, et de fabulis suspecti) opinatur argenteum apud Zachariam et Prophetas, ac consequenter hic apud S. Matthæum (hic enim respicit ad Zachariam, ut patebit c. 27. 9.) sumi pro argenti libra. Ergo cum una uncia argenti sit unus Philippicus dalerus, qui valet 10. Regales sive Julios, si libram accipias communem, quæ 12. uncias, sive 12. Philippicos, hoc est 30. florenos Brabanticos continet, 30. argentei facient 900. florenos Brabanticos; sin libram accipias majorem 16. unciarum, facient 1200. florenos, quibus facile emi potuit ager figuli. Verum quis credat Judæos avaros, vili Judæ operam suam eis ultro offerenti, non ad venditionem, sed ad proditionem, et indicium dumtaxat hominis quotidie obvii, tantum pretium consignasse, præsertim cum Patres et Zachar. cap. 11. vers. 12. hoc pretium quasi parvum, vile et indignum mirentur?

Tertio, probabilius Maldonatus, Pererius, Franc. Lucas, Salmeron et alii, per argenteos intelligunt siclos. Christus ergo à Juda venditus videtur 30. siclis, hoc est 30. florenis Brabanticis, quo pretio servi occisi vita æstimabatur, et redimenda erat ab occisore, juxta legem Exodi 21. 32. Servo ergo ejusque vitæ, Christus ejusque vita æquiparatur hic à Juda et Judæis.

Verum quia Jeremias c. 32. 9. staterem, id est siclum, ut habent Hebræa, distinguit ab argenteis : ait enim : *Appende ei argentum septem stateres, et decem argenteos :* et quia Budæus lib. 5. de Asse, quem sequitur Suarez, Ribera et alii, asserit se Parisiis vidisse nummum quo venditus est Christus, eumque appendisse tantum duas drachmas Atticas, sive duos Julios aut duos Regales Hispanicos; hinc verisimilius videtur, argenteum fuisse dimidium sicli, et duplum denarii. Argenteus ergo sunt duo Julii, vel duo Regales, puta dimidius florenus Brabanticus. Quocirca Christus venditus 30. argenteis, venditus fuit 15. florenis Brabanticis, sive sex scutis, hoc est, sex aureis Romanis. In hac sententia magis confirmatus sum Romæ, ubi in templo S. Crucis in Jerusalem, cum parte sanctæ crucis, clavo et spinis à S. Helena eo delatis, vidi nummum unum ex hisce 30. argenteis, quibus venditus est Christus. Hic enim est instar duorum Regalium, imo minor Regali duplici decem assium, sive stuferorum, sed paulo crassior. Hinc quoque Zacharias hoc pretium per ironiam vocat *decorum*, id est, indecorum et vilissimum.

Dices, Quomodo 15. florenis Brabanticis emi potuit ager figuli? Resp. Hebr. שדה *sade*, et Syrum חקל *chakel*, id est, ager, significare campum sive terram quamvis, licet sabulosam, petrosam, muricosam et sterilem, uti sunt arenaria; qualis videtur hic fuisse, scilicet ad arandum et alios usus inepta, illaque exigua : tantum enim servivit sepulturæ peregrinorum, quæ exigui solet esse pretii, uti sunt cœmeteria Judæorum extra urbes in Germania : forte etiam reliquum pretii quod 30. argenteis deerat, suppleverunt et addiderunt principes ex corbona.

Nota. Typus venditionis Christi fuit venditio Joseph, facta à fratribus : sed Joseph venditus fuit 20. argenteis, Christus vero 30. quia non decebat servum æquari domino. Non enim par erat, ait S. Hieronymus, tanti servum, quanti dominum vænire.

Nota Secundo, Judas juxta S. Ambrosium accepit decimam partem pretii unguenti, quo unctus est Christus; hoc enim æstimabatur trecentis denariis, Judas vero Christum vendidit 30. denariis, qui sunt decima pars trecentorum. Multiplica enim 30. denarios per decem, et habebis trecentos : sed verius est Judam non decimam, sed quintam partem accepisse. Nam argenteus non est denarius, sed duplum denarii : quare 30. argentei faciunt 60. denarios, qui sunt quinta pars 300. *Tam vili auctione vult æstimari se Christus, ut ab omnibus ematur, ne quis pauper deterreatur*, ait S. Ambros. in c. 7. Lucæ sub finem.

Tertio, quia tam vili pretio venditus fuit Christus, hinc meruit ipse fieri pretium redemptionis

totius mundi, æque ac peccatorum omnium. Peccatum enim et peccator rem vilem cum Deo, imo præ Deo appretiat et æstimat. Sic Tropol. vili vendunt Christum, qui Sacramenta, beneficia, justitiam, castitatem suam parvo pretio vendunt : Christus enim est sanctitas, veritas, justitia, castitas, etc. quæ omne terræ pretium superat.

Quarto, propter hos 30. argenteos, quibus emerunt Christum Judas et Judæi, triginta maledictionibus à Deo feriuntur Ps. 108. quarum prima est : *Constitue super eum peccatorem.* Secunda, *Diabolus stet à dextris ejus.* Tertia, *Cum judicatur, exeat condemnatus.* Quarta, *Oratio ejus fiat in peccatum.* Quinta, *Fiant dies ejus pauci.* Sexta, *Episcopatum ejus accipiat alter*, etc. Hinc denique, ait Hegesippus, Judæi capti à Tito, triginta venditi sunt uno denario, hoc est uno Regali, sive Julio.

16. Et exinde quærebat opportunitatem ut eum traderet.] Illamque invenit postero die Jovis, qui fuit primus azymorum, ut sequitur. Audi Origenem : *Qualem autem opportunitatem quærebat, Lucas manifestius explanavit dicens : Et quærebat opportunitatem tradendi eum eis sine turba, id est quando populus non erat circa eum, sed secretus erat cum discipulis suis ; quod et fecit, eum tradens nocte post cœnam, cum secretus esset in prædio Gethsemani.*

17. Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes : Ubi vis paremus tibi comedere Pascha?] Id est agnum paschalem, qui pro transitu in festo Paschatis Deo immolabatur, et immolatus assatusque à singulis comedebatur : Pascha enim proprie transitum, inde metonymice agnum pro transitu immolatum, ac rursum diem et festum, quo agnus immolabatur, significat. Porro quia agnus hic comedi debebat cum panibus azymis, id est, puris et non fermentatis, ex lege Exod. 12. idque per septem dies, qui proinde dies azymorum dicebantur, hinc prima dies azymorum eadem erat cum die et festo Paschatis : cum Paschate enim incipiebat usus et esus azymorum, ut dixi Exodi 12. Pascha autem celebrabatur die 14. mensis primi ad vesperam, puta in plenilunio mensis primi Nisan dicti, qui erat is in quem cadebat plenilunium incidens in æquinoctium vernum, vel illud proxime sequens : quare Nisan respondet partim nostro Martio, partim Aprili.

Hæc ergo est chronotaxis ultimorum octo dierum vitæ Christi. Christus feria sexta, sive die Veneris, quæ fuit octava dies mensis Nisan, ex Ephrem venit in Bethaniam. Postero die sabbati cœnavit in domo Simonis Leprosi, ubi unxit eum Magdalena murmurante Juda, quod unguenti hujus pretium non accepisset, ideoque de Christo prodendo cogitante. Sequenti die Dominica, quæ fuit dies decima mensis Nisan, Christus solemni pompa cum ramis ingressus est Jerusalem. Undecima die Nisan, sive postera die Lunæ, sterili ficui maledixit, et in templo docuit. Duodecima die Nisan, sive die Martis, docens in templo, disputavit cum Scribis et Pharisæis, ac eis multoties *væ* interminatus est, Matth. 23. atque de tempore excidii orbis et urbis Hierosolymæ vaticinatus est, ac utriusque signa prævia prædixit, ideoque variis parabolis omnes ad vigilantiam et studium bonorum operum est adhortatus, Matth. 24. et 25. Decima tertia die Nisan, sive die Mercurii, principes consilium inierunt de Christo capiendo : in quo Judas illum eis vendidit trigenta argenteis. Decima quarta Nisan, sive die Jovis ad vesperam, fuit festum Paschæ, in qua Christus agnum paschalem cum suis comedit, Eucharistiam instituit, ac mox orans in Gethsemani à Juda proditus, et à Judæis comprehensus est. Decima quinta die Nisan, sive die Veneris, crucifixus et occisus est. Decima sexta die Nisan, sive sabbato requievit in sepulchro. Decima septima die Nisan, sive die Dominica, è sepulchro gloriosus resurrexit.

Prima autem die azymorum.] Id est, quarta decima Luna, sive plenilunio, sive die 14. primi mensis Nisan, Christus ante vel sub meridiem misit ex Bethania duos discipulos Jerusalem, ad parandum et assandum agnum paschalem, ut vespere eum cum suis comederet. Ubi Nota, primum diem azymorum aliquando vocari diem 14. mensis Nisan, aliquando vero diem 15. Nam vespera illa qua Judæi celebrabant phase, cum quo incipiebant dies et esus azymorum, secundum computum dierum naturalem, pertinebat ad diem præcedentem, puta ad diem 14. Nisan, eadem vero secundum computum sacrum, qui servabatur in festis, pertinebat ad diem sequentem, qui erat dies 15. Nisan. Festa enim Hebræorum incipiebant à vespera, et finiebantur in vespera sequenti. Ita S. Aug. ep. 86. ad Casulanum.

Quæres, Qua die præcise Christus celebravit Pascha, et instituit Eucharistiam, an eodem die quo Judæi celebrarunt Pascha, an alio? Suppono Christum passum et crucifixum feria sexta, sive die Veneris, ut patet ex Luca et Joanne, et ex totius Ecclesiæ sensu et consensu : pridie ergo, id est die Jovis ad vesperam, cœnavit agnum, et Eucharistiam instituit. Jam,

Primo, Enthymius et Græci autumant Christum celebrasse Pascha Luna 13. sive 13. mensis Nisan : ipsum enim prævenisse tempus Paschæ à lege statutum, ob suam passionem, quæ postero die quo Judæi celebrabant Pascha, futura erat. Et quia postero die cum Paschate incipiebat usus azymorum, censent Christum ante azyma instituisse Eucharistiam in pane non azymo, sed fermentato, ideoque ipsi celebrant in fermentato, dicuntque hoc esse præceptum. Unde Latinos celebrantes in azymo damnant, vocantque hæreticos et azymitas, et eorum altaria abluunt, quasi pane azymo polluta, antequam in eis celebrent. Probant ex S. Joanne, qui c. 13. v. 1. et 2. ait, *Ante diem festum Paschæ ;* id est, ante 14. Lunam, cum incipiebatur azyma, Christum fecisse cœnam, scilicet agni paschalis et Eucharitiæ.

Secundo, Rupertus, Joan. Lucidus, Gagneius, Jansenius, Maldonatus, et fuse Salmeron tract. 9. tom. 4. censent Christum juxta legem celebrasse Pascha lunatione 14. sive die 14. Nisan, Judæos vero illud distulisse in diem 15. Nisan (quibus favere videtur S. Joannes) : Traditio enim erat, ait Burgensis ex *Seder Olam*, ut, si Pascha incideret in feriam sextam, sive in Parasceven, transferretur in sabbatum, ne duo festa solemnia, scilicet Paschæ et sabbati, concurrerent. Verum hæc traditio et consuetudo recentior est, cœpitque post Christum, ut ex

Thalmud et Aben Esra, ac ex S. Epiphanio et Asianis probat Bellarm. lib. de Eucharistia c. 8. ac Toletus, Suarez, D. Thomas, Abulensis et alii.

Cum quibus dico, Christum et Judæos eadem die a lege præscripta celebrasse Pascha, scilicet die 14. mensis Nisan ad vesperam. Id ita esse patet ex Matthæo, Marco et Luca, qui aiunt Christum celebrasse Pascha primo die azymorum, quo *necesse erat* (ex lege) *occidere pascha*, et quo die *immolabant pascha*, scilicet Judæi. Alioqui enim Judæi Christum, quasi legis et Judaismi transgressorem et apostatam arguissent, et damnassent.

Objicies Primo, si Christus celebravit pascha die 14. Nisan, quomodo ergo Matthæus, Marcus et Lucas aiunt ipsum illud celebrasse prima die azymorum; hæc enim incidebat in diem 15. Nisan. Resp. Jam dixi, primum diem azymorum partim esse et dici diem 14. Nisan, partim 15. Nam vespera illa qua Judæi celebrabant phase, cum quo incipiebant dies et usus azymorum, secundum computum naturalem dierum, pertinebat ad diem quæ vesperam præcedebat, scilicet ad diem 14. Nisan: eadem vero secundum computum sacrum festorum pertinebat ad diem sequentem, quæ erat 15. Nisan, quia Judæi festa celebrabant à vespera in vesperam. Et hoc sensu ait Joannes Christum cœnasse agnum *ante diem festum paschæ*, hoc est die 14. Nisan ad vesperam, quæ præcedit diem Paschæ, id est diem 15. Nisan, quæ est prima azymorum, juxta computum sacrum.

Objicies Secundo, Joan. 18. 28. dicitur, Judæos non ingressos fuisse prætorium, ne contaminarentur, sed ut puri purum comederent pascha. Resp. Pascha ibi non significat agnum paschalem, hic enim jam erat immolatus et comestus vespera præcedente, sed significat alias victimas paschales, quæ per septem consequentes dies, ac præsertim primo die azymorum, id est, mane diei 15. Lunæ ex lege immolari solebant.

Objicies Tertio, Joannes c. 19. 21. diem decimum quintum Nisan, quo Christus celebravit cœnam agni, vocat parasceven paschæ. Resp. *paschæ*, id est sabbati paschalis, seu sabbati quod intra hebdomadam Paschæ occurrebat, ideoque ceteris sabbatis erat sanctius et celebrius. Unde Joannes ibidem explicans subdit: *Erat enim magnus dies ille sabbati.* Patet id ex Marco, qui cap. 15. 42. Paracesven hanc vocat prosabbatum: *Erat*, inquit, *parasceve*, *quod est ante sabbatum.* In parasceve enim, puta die Veneris, parandi erant cibi et cetera necessaria pro sabbato postridie futuro. Sabbato enim, upote sanctissimo, cessandum erat ab omni opere, ut nec cibos coquere liceret, quod tamen aliis festis licebat.

Objicies Quarto, Principes dicunt Matth. 26. 5. *Non in die festo*, capiamus et occidamus Christum. Resp. eos postea per proditionem Judæ mutasse consilium, ac Christum ipso festo Paschæ cepisse et occidisse.

Objicies Quinto, Pentecoste illo anno quo mortuus est Christus, incidit in diem Dominicam: in Dominica enim descendit Spiritus sanctus in Apostolos: ergo si ab hac Dominica retro dies 50. computes, Pascha incidit in diem sabbati. Ad hoc argumentum fuse respondi Act. 2. v. 1.

Accesserunt discipuli (*duo*, ait Marcus, scilicet *Joannes et Petrus*, ait Lucas) ad Jesum, dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere pascha?] *Ubi*, non quærunt de oppido vel urbe, sed, de domo vel hospitio. Certi enim erant ex lege Deut. 16. v. 5. 6. et 7. Pascha non posse immolari nisi in Jerusalem, utpote urbe electa à Deo ad sui cultum et templum. Unde Titus, Dei vindicta, obsidens Jerusalem in Paschate, omnes Judæos, qui ex tota Judæa eo ad celebrandum Pascha confluxerant, constrinxit et cepit, vel occidit: quanquam agnus Paschalis non in templo à sacerdotibus, sed domi immolabatur à quolibet patrefamilias, qui ad hoc retinebat jus priscum sacerdotii, olim datum primogenitis familiarum. Id diserte docet Philo l. de Decalogo sub finem: *Pascha*, inquit, *populariter singuli sacrificant non expectatis sacerdotibus, ipsi permissu legis hic fungentes sacerdotio.* Nam sacrificium agni paschalis magis in ejus comestione (unde aiunt discipuli, *comedere Pascha*) quam immolatione consistebat. Hinc et mactari, immolari, excoriari et assari poterat, non quidem à publicis et profanis lanionibus, sed vel à sacerdote, vel à quopiam è familia, quem paterfamilias designasset, uti Petrus et Joannes hic missi à Christo agnum mactarunt, immolarunt, assarunt, pararuntque panes azymos et lactucas agrestes, cum quibus comedendus erat agnus. Porro agnus solebat mactari hora nona, hoc est, tertia pomeridiana, teste Josepho lib. 7. de Bello cap. 17. ut juxta legem Exodi 12. vespere comedi posset.

18. At Jesus dixit: Ite in civitatem (Jerusalem: hinc patet Christum hæc dixisse in Bethania) ad quemdam, et dicite ei: Magister dixit: Tempus meum prope est, apud te facio pascha cum discipulis meis.] *Ad quemdam*; Syrus, *levath pelon*, id est, *ad talem*; Hebræi dicunt, *peloni almoni* (unde Hispani suum *fulano* acceperunt); cum aliquem designant quem non nominant. Porro quibus notis eum designarit, significat Marcus dicens: *Occurret vobis homo lagenam aquæ bajulans: sequimini eum, et quocumque introierit, dicite domino domus, Quia magister dicit: Ubi est refectio* (locus refectionis) *mea, ubi pascha cum discipulis manducem? Et ipse ostendet vobis cœnaculum grande stratum, et illic parate nobis. Et abierunt discipuli, et venerunt in civitatem, et invenerunt sicut dixerat illis, et paraverunt pascha.* Idem habet Lucas c. 22. 10

Ubi Nota, hunc lagenæ bajulum et domus indicem, alium fuisse ab hero vel domino domus, ux patet ex verbis Marci. Hic enim herus videtur fuisse vir honestus et dives, habens amplas ædes, et, ut videtur, amicus et discipulus Christi. Traditio est hanc domum fuisse Joannis, qui cognominatus est Marcus, fuitque socius Pauli et Barnabæ in profectione et prædicatione Evangelii. Unde in hac eadem domo latuere Apostoli post necem Christi, ibique Christus post resurrectionem ipso die paschatis vespere eis apparuit, ibi quoque orantes receperunt Spiritum sanctum in Pentecoste. Unde Petrus è carcere Herodiano liberatus ab angelo, ad fideles in hac domo congregatos sese recepit, teste Luca Act. 12. 12. Quocirca hæc domus versa est in Ecclesiam. In ea enim

ædificata est Sion, omnium Ecclesiarum maxima et sanctissima. Quæ omnia docet Alexander in Vita S. Barnabæ Apostoli, quem sequuntur Baronius. Jansen. Adrichom. et noster Canisius lib. 5. Marialis cap. 1. Pro *ubi est refectio mea*, ut vertit Interpres in Marco, Græc. est κατάλυμα, id est, *diversorium*, ut vertit Interpres in Luca et Syrus, idque clarius est. Pro *cœnaculum*, græce est, ἀνώγεων, q. d. Tabulatum vel solarium, supra solum sursum elevatum, qualia videmus Romæ ab honestioribus habitari. Unde hoc fuit typus Ecclesiæ, quæ à terra in cœlum tendit, ac mente in cœlis versatur.

Tempus meum prope est.] *Tempus*, scilicet moriendi, et legationem meam consummandi, ut per mortem et resurrectionem ad Patrem, qui è cœlis in carnem et terram me misit, redeam.

Apud te facio Pascha] Id est, facere decrevi, facere cupio.

19. Et fecerunt discipuli (Petrus et Joannes) sicut constituit (græce συνέταξεν, id est, ordinaverat, præceperat) illis Jesus, et paraverunt pascha.] id est, agnum paschalem mactarunt, excoriarunt, assarunt. Porro agnus assandus referebat ideam Christi crucifixi. Nam, ut docet S. Justinus contra Tryphon., perfodiebatur corpus agni veru, pedes vero tam posteriores qui pedum, quam priores qui manuum sunt loco, distendebantur, divaricabanturque bacillis infixis in volas : tanquam si veru stipitem crucis, bacilli vero transversum lignum præsignassent, una cum clavis in divini agni manus pedesque infixis; nam ignis afflictionis hic non minor fuit, quam illic flammeus. Nescio autem quid vulnerum perpetuo gerant agni in mediis pedum volis, non absimili modo, quo Salvator noster ex cruce reservat in manibus et pedibus fixuras clavorum, ait Franc. Lucas. Quocirca Christus veniens domum vidensque agnum assari, in eo quasi in viva sui imagine intuebatur suam crucifixionem, in qua ipse simili modo distendendus, clavis affigendus, et igne tum doloris, tum magis amoris, postero die assandus erat in cruce. Quare agnum hunc quasi sui typum, et magis seipsum magno intimi ardoris sensu Deo Patri offerebat in holocaustum, et quasi victimam pro peccatis totius mundi. Idem intellexerunt Apostoli postquam viderunt Christum crucifigi.

20. Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis.] Vespere enim juxta legem comedendus erat agnus, idque à stantibus, ut significarent Hebræi se paratos ad iter, ac ex Ægypto proficisci in terram promissam, scilicet in Chanaan. Vide dicta Exod. 12. Dicitur tamen Jesus cum suis hic discubuisse, quia veteres cœnaturi in thoris, id est lectulis mensalibus, discumbebant, id est, prono deorsum corpore jacebant, sursum vero innixi cubitis quasi sedebant juxta mensam. Ex quo ritu etiamnum mansit phrasis, qua dicimur accumbere mensæ, id est accubare mensæ cum illi more nostro assidemus. Marcus cap. 14. v. 17. *Vespere autem facto venit cum duodecim*, id est, cum toto collegio Apostolorum; ex quo tamen duos jam ante ad omnia præparandum præmiserat : ergo præcise venit cum decem reliquis dumtaxat : dicitur tamen venisse cum duodecim, quia duo illi paulo ante eo mittente jam venerant.

Quæres, an Judas proditor interfuerit celebrationi Paschæ et Eucharistiæ, illamque sumpserit? Negant S. Hilarius, et Theophylactus hic, ac Clemens Romanus lib. 5. Constit. cap. 16. et ibi Turrianus ac Innoc. III. Pont. l. 4. de Mysterio Euchar. cap. 13. Rupertus lib. 10. in Matth. in fine. Favere videtur S. Dionys. de Eccles. hierarch. cap. 3. initio, et ita eum ibidem explicant S. Maximus et Pachymerus; sed idem S. Dionysius pro contraria sententia facile explicari potest, pro qua eum citat S. Thomas, Dion. Carthus. et alii; Theophylactum quoque pro utraque sententia exponere licet. Ratio eorum est, quia proditor indignus erat tantis mysteriis, et à sacra Synaxi arcendus.

Verum Judam interfuisse Paschæ, et Eucharistiæ, ac cum ceteris Apostolis communicasse, communis est ceterorum Patrum et Doctorum sententia, scilicet Origenis, Cyrilli, Chrysost., S. Ambros., S. Leonis, S. Cypriani, S. Augustini, Rabani, Bedæ, S. Thomæ, et aliorum, quos citat et sequitur Suarez 3. part. quæst. 73. art. 5. disp. 41. sect. 3. ubi ostendit etiam S. Dionysium idem sentire. Ait enim sic Dionysius : *Et ipse auctor symbolorum* (Christus) *justissime separat eum, qui non sicut ipse, nec pari modo simplicitate sacra concœnaverat.* q. d. Christus separat Judam à suo Apostolorum consortio, dicens, *Quod facis fac citius*, eo quod indigne sacram Eucharistiam secum sumpsisset et cœnasset : mox enim post indignam communicationem intravit in eum Satanas, eumque ad proditionem Christi perficiendam impulit, uti docet sanctus Chrysostomus hom. 1. et 2. de proditione Judæ, S. August. in Psal. 10. et Cyril. catechesi 13.

Probatur hæc sententia Primo, quia Matthæus hic ait, Christum discubuisse ad cœnam agni et Eucharistiæ cum 12. Apostolis; ergo etiam cum Juda : nam hic erat unus è duodecim. Unde v. 21. sequitur : *Et edentibus illis dixit : Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est.* Secundo, quia Marcus c. 14. 23. de calice Eucharistiæ ait : *Et biberunt ex illo omnes,* scilicet 12. Apostoli, quos ad cœnam hanc cum Christo venisse paulo ante dixerat v. 17. Tertio, quia Lucas cap. 22. 21. ait Christum post consecrationem calicis Eucharistiæ illico subjecisse : *Verumtamen ecce manus tradentis me mecum est in mensa;* ergo aderat Judas. Quarto, quia Joannes c. 13. narrans Christum ante Eucharistiam lavisse pedes Apostolorum, significat v. 10. et seq. etiam lavisse pedes Judæ, dicendo : *Vos mundi estis, sed non omnes. Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum.* Si Christus Judæ lavit pedes; ergo eidem dedit Eucharistiam, quæ mox ab eo instituta est : ad hanc enim dirigebatur hæc lotio. Quinto, quia Christus post cœnam Eucharistiæ dixit, unum ex mensæ secum accumbentibus, puta Judam, esse suum proditorem, ut patet Joan. 13. v. 12. 18. et seq. cumque Joannes à Christo peteret, quisnam esset proditor? respondit Christus ibidem 26. *Ille est cui intinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Iscariotæ.* ac subdit v. 30. *Cum ergo accepisset ille buccellam, exivit continuo,* ad prodendum Judæis Christum.

Ratio à priori est, quia, etsi Christus licite posset peccatum et proditionem Judæ Apostolis

occultam detegere, ad divinitatis et charitatis suæ manifestationem, tum quia ipse erat dominus famæ Judæ; tum quod proditio Judæ alibi, puta apud principes et siniores, esset publica, ac apud Apostolos paulo post ipso facto, et proditionis executione foret evulganda; noluit tamen id facere Christus, ut perfectæ charitatis daret exemplum, utque per eam Judam ad pœnitentiam alliceret. Denique ut doceret occultos peccatores non esse prodendos, publice traducendos et infamandos, ideoque nec à sacra Synaxi arcendos. Quare cum Christus instituendo Eucharistiam, Apostolos crearit sacerdotes et Episcopos, cum dixit : *Hoc facite in meam commemorationem*, sequitur eum Judam quoque qui præsens erat, creasse sacerdotem et Episcopum. Unde de eo dicitur Psal. 108. *Et episcopatum ejus accipiat alter.* Hoc enim de Juda interpretatur S. Petrus Actorum 1. licet enim ibi pro *episcopatum* Hebr. sit פקדתו *peccuddato*, id est, *præfecturam ejus*, scilicet apostolatum ejus, tamen *episcopatum* proprie dictum accipi nil vetat, uti accipit Suarez 3. part. quæst. 73. art. 5. disput. 41. sect. 3. Denique non alios quam 12. Apostolos interfuisse huic cœnæ et Eucharistiæ, hinc liquet : hic enim 12. dumtaxat nominantur et censentur : quod nota contra Euthymium, qui alios quoque interfuisse arbitratur.

21. Et edentibus illis, dixit : Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est.] Græce παραδώσει, id est *prodet* me Judæis meis hostibus. Sic et Syrus. Matthæus id Christum dixisse narrat ante institutionem Eucharistiæ; Lucas vero c. 22. 21. post eam, idque verius est. Noluit enim Christus animos discipulorum ante Eucharistiam tam funesto nuntio turbare, sed totos ad considerationem tanti Sacramenti intentos devotosque colligere et erigere. Quare Matthæus usus est prolepsi et anticipatione, licet Euthym. et S. Aug. libr. 3. de consensu Evang. c. 1. bis id à Christo dictum putent, scilicet tam ante, quam post Eucharistiam. *Traditurus est*, proditurus post paucas horas. Prædixit id Christus, tum ut se proditionis conscium ostenderet, ac se non ignoranter, nec invitum, sed ultro pati significaret. Unde non fugit, sed proditori sese obtulit : tum ut Judæ conscientiam pungeret, et ad pœnitendum stimularet. Ita S. Hier. *Mittit*, ait, *crimen in numero, ut conscius agat pœnitentiam.* Judam non nominavit Christus tribus de causis. Primo, ut ejus famæ consuleret, nosque idem facere doceret. Secundo, ne Petrus et Apostoli in Judam insurgerent, eumque discerperent. Tertio, ut Judam hac lenitate et charitate ad pœnitentiam provocaret. Unde S. Leo serm. 7. de Passione ait : *Notam sibi esse proditoris conscientiam demonstravit, non aspera, nec aperta impium increpatione confundens, sed leni ac tacita admonitione convincens, ut facilius corrigeret pœnitendo quem nulla deformasset objectio.* Et mox : *Redi in integrum, et deposito furore resipisce. Clementia invitat, salus pulsat, ad vitam vita te revocat.*

22. Et contristati valde (Syrus, *et ægre fuit eis vehementer*) coeperunt singuli dicere : Numquid ego sum, Domine?] Syrus *mori*, id est, *Domine mi*, scilicet dulcissime et desideratissime. Summe enim dolebant Christum Dominum, patrem et magistrum suum, à quo toti pendebant, sibi eripi et mori, idque per proditionem, eamque faciendam per unum è suo Apostolorum collegio, quæ summa erat injuria, indignitas et collegii totius infamia. Unde hæc Christi verba instar gladii dolore transfixerunt eorum corda, ut *semimortui fierent*, ait sanctus Chrysostomus.

Singuli.] Ergo et Judas, ne, si solus taceret, se ceteris Apostolis silentio suo proderet, aut sceleris suspectum redderet, Nam, ut ait Origenes : *Existimo quia in primis putavit latere quasi hominem, qui postquam vidit conscientiam suam notam Christo, amplexus est occultationem positam in verbis ipsius, quorum primum infidelitatis erat, secundum autem impudentiæ.* Ceteri vero Apostoli dixerunt pariter : *Numquid ego sum, Domine?* quia licet eos conscientia tanti criminis non argueret, tamen, ut ait S. Chrysost. (qui id accipit à S. Basil. in Regul. brevior. reg. 301.) magis verbis Christi, quam conscientiæ suæ fidebant, præsertim quia, ut alibi ait S. August. *Non est peccatum quod fecit homo, quod non faciat alter homo, si desit rector à quo factus est homo.*

23. At ipse respondens ait : Qui intingit mecum manum in paropside (*in patina*, ita Syrus) hic me tradet.] Syrus, *proditurus est;* græce, ὁ ἐμβάψας, in aoristo, *qui intinxit*, qui intingere solet. Videtur Judas, ut proditionem dissimularet, et Christo se magis amicum ostenderet, sæpius cum ipso in patinam alicujus jusculi, aceti, vel salsamenti panem vel carnem intinxisse : sed quia idem faciebant subinde alii Apostoli, hinc ex hisce verbis Christi Judam proditorem ab eo designari, certe cognoscere nequiverunt. Unde aliis interrogationibus id à Christo explicari sategerunt.

Ubi Nota, ad concordiam Evangelistarum, qui diversimode designationem Judæ proditoris narrant, hunc fuisse ordinem Historiæ, qui omnes Evangelistas inter se conciliat. Primo, Christus ante Eucharistiam, ut patet ex Matthæo et Marco, prædixit se prodendum ab aliquo Apostolorum; sed generatim et indefinite, proditorem non nominando, nec designando. Deinde singulis Apostolorum interrogantibus : *Numquid ego sum, Domine?* Christus respondit eum esse proditorem, qui intingeret secum manum in paropside : quia veteres sicut terni vel quaterni in lectulis mensæ accumbebant, uti dixi Esther 1. v. 6. ita et terni vel quaterni communem habebant paropsidem, imo et eadem habere poterant qui accumbebant in lectulis oppositis vel lateralibus. Igitur, quia plures Apostoli eamdem habebant paropsidem, hinc hisce verbis non definite indicavit Christus, quis esset proditor. Christus deinde instituit Eucharistiam : quo facto rursus ait proditorem secum esse in mensa, ut diserte narrat Lucas, de quo plura Joan. 13. v. 21. Quocirca Petrus innuit Joanni recumbenti in sinu Christi, ut roget eum quis definite et nominatim sit proditor. Joanni id roganti respondet Christus, eum esse cui daturus sit buccellam, ac mox eam dat Judæ : ille ea accepta, ex conscientia sceleris, et hoc indicio Christi, sentiens se notari, impudenter et obstinate rogat : *Numquid ego sum, Rabbi?* Christus respondet, *Tu dixisti*, id est, *tu es;* quare ipse omnino detectum et infamatum se videns, quasi amens et furens, egreditur ad proditionem Christi perficiendam, abitque in domum Caiphæ,

ut ab eo lictores et satellites postulet, qui Christum comprehendant.

24. FILIUS QUIDEM HOMINIS VADIT, SICUT SCRIPTUM EST DE ILLO : VÆ AUTEM HOMINI ILLI, PER QUEM FILIUS HOMINIS TRADETUR : BONUM ERAT EI, SI NATUS NON FUISSET HOMO ILLE.] Quia *multo melius est non subsistere, quam male subsistere. Pœna prædicitur, ut quem pudor non vicerat, corrigant denuntiata supplicia*, ait S. Hieronym. Minatur enim ei væ damnationis et gehennæ: longe enim satius est non esse, quam ad hoc tantum, ut semper miserrimus sit, et perpetim ardeat in gehenna, uti ostendi Eccles. c. 4. v. 2. et 3. Sapienter S. Hier. epist. ad Furiam : *Non quæruntur*, ait, *in Christianis initia, sed finis. Paulus male cœpit, sed bene finivit : Judæ laudantur exordia, sed finis proditione damnatur.*

VADIT.] *Hisce verbis*, ait Victor. Antioch. in c. 14. Marci v. 21. Christus *mortem suam transitioni aut discessui cuipiam similiorem ostendit, quam veræ morti. Significat per eamdem vocem quoque sponte se ad mortem abire.* Porro proditio Judæ fuit immane sacrilegium, in ipsam Christi et Dei personam directe admissum : quare fuit vere christicidium et deicidium. Quocirca Judam profundissime juxta Luciferum in gehenna degere, ibique acerbissime torqueri, valde est verisimile. Et hoc innuit *τὸ væ*, quod hic ei Christus præ aliis reprobis intentat. Hinc B. Franc. Borgia in meditatione summe se humilians, collocabat se ad pedes Judæ, id est profundissime in inferno, dictitans se alibi locum sibi congruum, suisque peccatis debitum, nec in cœlo, nec in terra, nec sub terra invenire. Ita habet ejus Vita.

25. RESPONDENS AUTEM JUDAS, QUI TRADIDIT EUM (Arabicus, *Judas traditor ipsius ;* Syrus, *Judas proditor*) DIXIT : NUMQUID EGO SUM, RABBI (ô Magister) AIT ILLI (Christus) TU DIXISTI.] Franc. Lucas probabiliter putat Judam id rogasse, postquam Christus buccella panis ei porrecta, eum proditorem Joanni designasset, Joan. 13. 26. uti dixi v. 23.

Porro rogat id Judas ex fastu et impudentia, ut scelus tegeret, et *audacia bonam conscientiam mentiretur*, ait S. Hieron., putabat enim Christum ex modestia et lenitate auctorem sceleris non nominaturum. q. d. *Numquid ego sum* tuus, ô Christe, proditor, qui tibi fideliter tot annis servivi, familiam tuam alui, omniaque negotia procuravi? Nam, ut ait S. Leo serm. 7. de Passione, *corpore tantum cum cœnantibus recumbebat, mente autem sacerdotum invidiam, testium falsitatem et furorem imperitæ plebis armabat.*

TU DIXISTI.] Est modesta Hebræorum responsio, qua confirmant id quod rogatur. q. d. Non est quod ego dicam, et te proditorem nominem : tu enim talem te dicis et nominas, ac verum dicis, quia vere es proditor. Unde S. Chrysost. extollit mansuetudinem Christi, qui ex justa ira non ait, Tu sceleste, tu sacrilege, tu ingrate proditor, necem mihi machinaris; sed leniter: *Tu dixisti : Ita terminos nobis ac regulas tolerantiæ et oblivionis fixit injuriarum*, ait Chrysost. et ex eo Titus. Unde hac lenitate, lenique et submissa voce, ac magis interna gratia Christus frænavit Joannem et Petrum, et si qui alii id audiverunt, ne insurgerent in Judam, eumque laniarent, præsertim quia Christus non clare dixit, *tu es*, sed obscure, *tu dixisti.*

26. CŒNANTIBUS AUTEM EIS, ACCEPIT JESUS PANEM, ET BENEDIXIT, AC FREGIT, DEDITQUE DISCIPULIS SUIS, ET AIT : ACCIPITE, ET COMEDITE, HOC EST CORPUS MEUM.] Sic et Syrus, Arabicus, Persicus : Æthiopicus vero significantius vertit, *Hæc ipsa caro mea.* Ægyptius addit *enim : Hoc enim corpus meum :* ceteri ergo *τὸ enim* subaudiunt : hoc enim supplendum esse hic, satis liquet ex consecratione vini versiculo 28. *Hic est enim sanguis meus.* Vox *enim* dat causam cur manducare, et bibere debeant, quia scilicet corpus et sanguis Christi eis, ab illo manducanda et bibenda offeruntur. Quis enim cibum et potum tam pretiosum et divinum avidissime non accipiat?

CŒNANTIBUS.] Id est, post cœnam, ut habet Lucas et Paulus, agni paschalis scilicet, sed dum adhuc mensæ epulis stratæ accumberent, ideoque Matthæus ait *cœnantibus.* Ubi Nota triplicem hic fuisse Christi cœnam, primam sacram agni paschalis, quam juxta legem Exodi 12. Christus et Apostoli peregerunt stantes; secundam communem aliorum ciborum post agnum, quam cœnarunt discumbentes in lectulis more communi gentis suæ : nec enim ex solo agno saturari poterant omnes personæ familiæ, præsertim si illa ampla erat et numerosa; quare post cœnam agni, addebatur cœna communis sive usualis aliorum ciborum ; Christus vero tertiam addidit sacerrimam, imo divinam, scilicet institutionem Eucharistiæ. Nam Christus ante Eucharistiam cœnavit agnum et cœnam usualem, quia decebat ut typus agni præiret veritatem Eucharistiæ, utque ultimum memoriale morituri, velut summum amoris pignus esset Eucharistia ; hoc est quod aiunt Lucas et Paulus, *Post cœnam.* Ita Jansenius, Maldonatus, Franc. Lucas et alii : licet Suarez loco mox citando censeat, cœnam Eucharistiæ fuisse mediam inter cœnam agni et usualem. Jam vero ob reverentiam tanti Sacramenti, Apostolica traditio habet, ait S. August. epist. 128. ut Eucharistia non nisi à jejunis sumatur. Quare perperam et dolose hæretici Eucharistiam vocant cœnam, esto primi Christiani aliquandiu in cœna exemplo Christi Eucharistiam celebrarint, ut colligitur ex Paulo 1. Corinth. 11. 25. Porro in locum et memoriam secundæ cœnæ usualis et communis, quam Paulus Dominicam vocat, successit apud Christianos olim Agape, id est, epulum omnibus commune in signum et fomentum charitatis, sed post sumptam Eucharistiam. Denique Christus post cœnam agni, et communem sive usualem, ante institutionem Eucharistiæ lavit pedes discipulorum, etiam Judæ, ut significaret qua puritate ad tanta mysteria accedendum sit, ut patet Joan. 13. v. 4. Lotione peracta panem et vinum, quæ adhuc in mensa erant, consecravit, ac in Eucharistiam, id est, in suum corpus et sanguinem convertit. Unde colligitur, quod Christus instituit Eucharistiam sub horam noctis primam, vel secundam. Nam agnus qui vespere comedendus erat, una hora comedi poterat, imo citius, et altera hora pedes Apostolorum à Christo facile lavari poterant, ita ut sub horam noctis secundam Eucharistiam instituerit. Initio enim noctis id factum patet ex iis, quæ deinde nocte illa gesta sunt. Nam post Eucharistiæ sumptionem Judas exiit, ut ministros principum accerseret, qui Christum comprehenderent. Christus interim prolixum habuit sermonem : quem Joannes recenset cap. 14. 15. 16. et 17. Quo finito exiit in montem Olivarum, ibique prolixe oravit,

ac deinde à Juda proditus, et à Judæis captus, et ex Gethsemani retractus Jerusalem, ductus est ad Annam, deinde ad Caipham, demum magna parte noctis reliquæ, à ministris sacerdotum alapis cæsus, consputus et illusus fuit, à ministris, inquam, qui lucem et diem exspectabant, ut Christum Pilato damnandum sisterent. Ergo videtur Christus Eucharistiam instituisse sub initium noctis diei Jovis. Ita Suarez 3. part. quæst. 73. art. 5. disp. 41. sect. 4.

Denique audi Concilium Tridentinum sess. 22. c. 1. *Christus celebrato veteri paschate, quod in memoriam exitus de Ægypto multitudo filiorum Israel immolabat, novum instituit pascha, seipsum ab Ecclesia per sacerdotes sub signis visibilibus immolandum, in memoriam transitus sui ex hoc mundo ad Patrem, quando per sui sanguinis effusionem nos redemit, eripuitque de potestate tenebrarum, et in regnum suum transtulit.*

Accepit Jesus panem.] Nota hic quinque actiones Christi. Primo, Christus accepit panem; Secundo, gratias egit Patri; Tertio, panem benedixit, ut habet S. Matth. cap. 26. v. 26. Quarto, panem fregit; Quinto, porrexit et inter porrigendum dixit : *Accipite et manducate, hoc est corpus meum.* Hæc enim verba tam porrigentis sunt quam consecrantis. Hinc ruit argumentum Calvini : Omnia, inquit, verba hæc, scilicet accepit, benedixit, fregit, dedit, respiciunt et referunt panem : ergo panem acceperunt et comederunt Apostoli, non corpus Christi. Respondeo ad antecedens : Hæc verba referunt panem, non qui manebat panis, sed qui inter dandum vi verborum et consecrationis Christi, convertebatur in corpus Christi. Sic dicere potuisset Christus in Cana Galilææ : Accipite et bibite, hoc est enim vinum, si per hæc verba mutare voluisset aquam in vinum. Sic vulgo dicimus, Herodes S. Joannem incarceravit, occidit, sepelivit vel sepeliri permisit, cum tamen non incarceravit eumdem quem sepelivit : quia hominem incarceravit, cadaver vero occisi sepelivit. Talis ergo, et consequenter æque vulgaris est hæc Evangelistarum et Pauli de Eucharistia locutio.

Nota Secundo, ex eo quod Christus ait : *Accipite, hoc est enim*, etc. hinc videri Christum unum panem accepisse, eumque inter consecrandum fregisse in duodecim partes, simulque singulis Apostolis unam distribuisse, quam quisque videtur manu accepisse. Unde et diu in Ecclesia Christianis fidelibus Eucharistia in manus data fuit, ut patet ex Tertull. lib. de Spectaculis, ex Cyrillo Hierosol. catechesi 5. mystag. ex S. August. serm. 244. Postea tamen periculi et reverentiæ causa, in os data est Eucharistia.

Denique Apostoli ad tam insolitam Christi actionem, tamque novum et mirum Sacramentum mirati et turbati non sunt, duplici de causa. Prima, quia jam ante fuerant instructi et præmoniti, Joan. 6. ut Chrysost. docet homil. 83. in Matth. Altera, quia idem Christus qui mysteria tradebat, mentem eorum fide illustrabat, ut simpliciter crederent. Nam multa alia mirabiliora sine turbatione audierant, et crediderant; quale erat in primis, hominem illum, quem videbant comedere, bibere, dormire, fatigari, esse verum Deum; etiam tunc esse in cœlo cum loqueretur in terris, diceretque Joan. 3. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo.*

Benedixit.] Nota, Christum ante consecrationem Eucharistiæ, Primo, gratias egisse Deo Patri, uti habent Lucas et Paulus, idque oculis de more suo in cœlum elevatis, uti habetur in Canone nostro et Liturgia S. Jacobi. Unde hoc Sacramentum dictum est Eucharistia, id est, gratiarum actio, quia ipsum maxima est gratia, ac consequenter cum maxima gratiarum actione sumendum.

Secundo, Christum benedixisse non Patrem, ut volunt hæretici, sed panem et vinum, ut expresse habet hic Paulus dicens : *Calix benedictionis, cui benedicimus*, etc. 1. Corinth. Benedixit autem Christus panem et calicem, hoc est Dei benedictionem et omnipotentiam super panem et vinum invocavit, ut præsto esset etiam et in futuris omnibus consecrationibus, ad panem convertendum in corpus, et vinum calicis in sanguinem Christi, quando legitime pronuntiantur verba consecrationis. Similis fuit benedictio panum Lucæ 9. v. 16. Non ergo benedictio, hæc fuit consecratio, licet id velit D. Thom. 3. part. quæst. 78. art. 1. ad 1. sed prævia oratio. Ita Conc. Trident. sess. 13. c. 1. unde in Liturgia S. Jacobi, Basilii et nostra, Christi exemplo petimus, ut Deus benedicat hæc dona, ut divina virtus in panem et calicem descendat, ad perficiendam consecrationem : et hinc dicitur *calix benedictionis*, id est, à Christo benedictus. Unde Paulus 1. Corinth. 10. 16. *Calix benedictionis*, inquit, *cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est?*

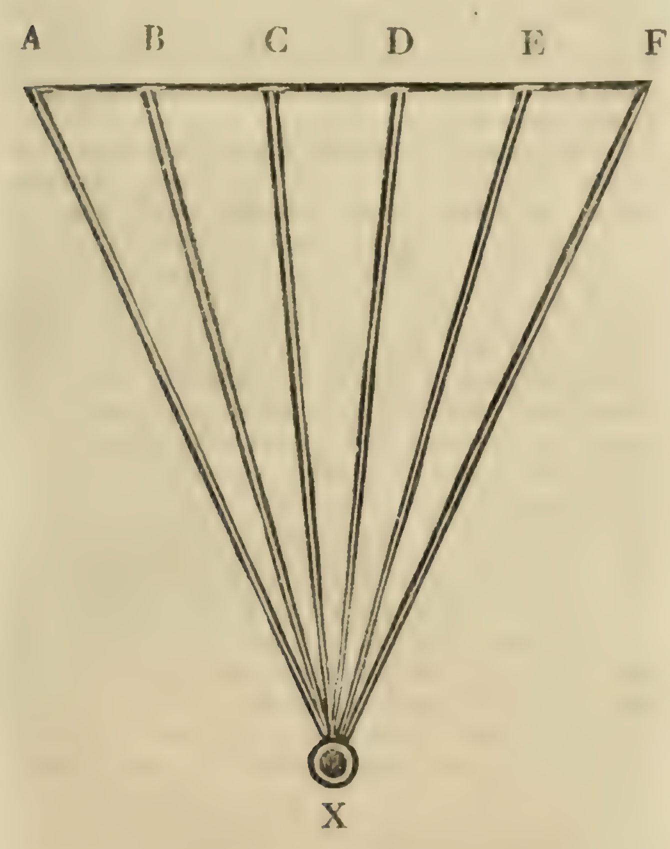
Denique videtur Christus signum crucis formando super panem, eum benedixisse, et benedicendo invocasse Dei opem, ad futuram consecrationem et transsubstantiationem. Nam ex usu Ecclesiæ, sacerdotes in consecratione panem et vinum signo crucis benedicunt, idque faciunt exemplo Christi.

Hoc est corpus meum.] Hinc patet in Eucharistia non esse figuram corporis Christi, uti pervertunt Novantes, sed verum et proprium corpus Christi, quod ex B. Virgine natum et in monte Calvariæ crucifixum est, uti omnibus sæculis credidit Ecclesia, et in plurimis Conciliis definivit, sicuti multis ostendi 1. Corinth. 11. 24. ubi Paulus iisdem verbis institutionem Eucharistiæ à Christo factam repetit, et enarrat. Quibus adde, nonnullos à fide hac avelli, eo quod comprehendere nequeant, quomodo corpus Christi tam altum et magnum, possit contineri totum sub parvula hostia : sed hi cogitare debent Deum esse omnipotentem, qui ut naturam instituit, ita contra eam supernaturaliter cum vult sæpe operatur, ut naturæ rerumque omnium se Dominum et Deum ostendat. Quare quidquid est in natura proprietatis, hoc à Deo inverti et everti potest, ac consequenter facere potest Deus, ut quantitas magna parvo loco, imo puncto contineatur. Hæc est ratio Theologica. Verum, ut infirmis nonnullorum mentibus plene satisfaciam, duo evidentia hujus mysterii, quod possibile sit, argumenta subjungam, quæ vim habent ex simili analogia.

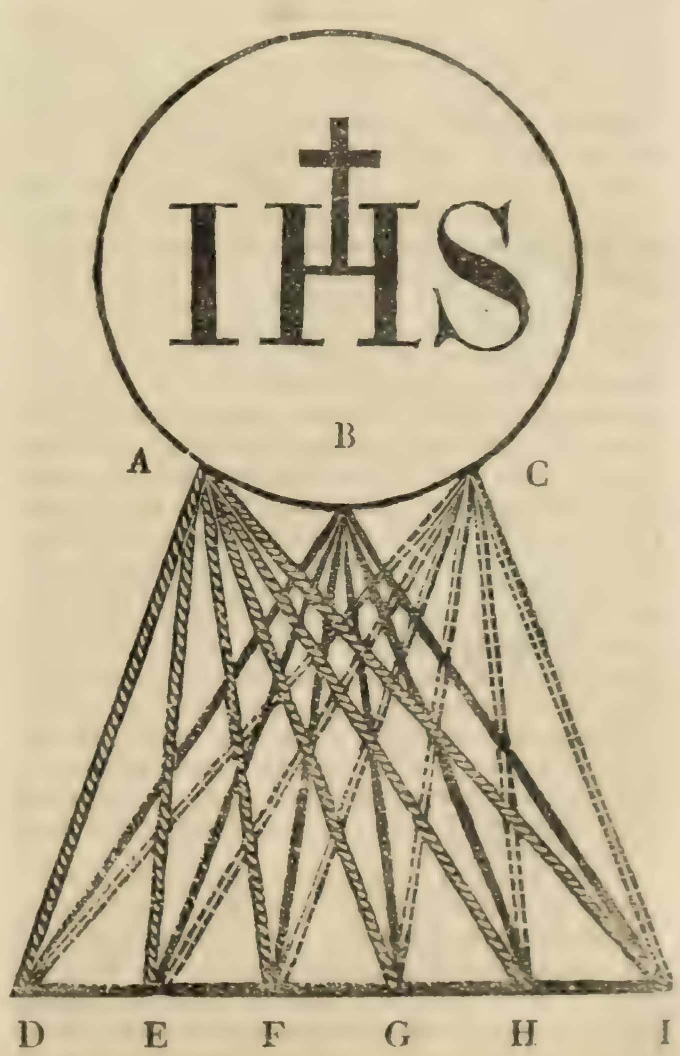
Accipe ergo hujus rei analogicam quasi demonstrationem, primo physicam, secundo mathematicam. Physica est in speculo et in oculo. Tam enim speculum, quam oculus exiguus, in se recipiunt integram quantitatem maximorum non tantum hominum, sed et domorum, tem-

plorum, arborum, montium, etc. eamque integram clare referunt et repræsentant. Quidni ergo parva hostia, Deo agente, totum exhibeat Christum? Dices, hoc in oculo et speculo fieri spiritaliter per species intentionales opticas sive visivas. Resp. Pari modo Christi corpus in Eucharistia accipit spiritalem modum existendi, ut quasi spiritus spiritualiter sit in puncto hostiæ. Adde, ipsas species intentionales, non ita esse spirituales, quin revera sint entitates naturales et physicæ, imo corporeæ : inhærent enim corpori, scilicet aeri : harum tamen plurimas, et quasi infinitas videmus simul in speculo et oculo recipi, et comprehendi. Si hoc quotidie fit naturaliter in speciebus oculo receptis, multo magis idem facere potest omnipotentia Dei supernaturaliter, in corpore Christi per miraculum in Eucharistia.

Accipe nunc ejusdem rei analogicam quasi demonstrationem mathematicam, ut videas quomodo magna quantitas in parva, imo in quolibet ejus puncto, tota excipi possit. Accipe, inquam, duplicem hanc figuram, trianguli solius, et trianguli cum circulo; prius triangulum solum, deinde eum cum circulo inspiciamus : hostia enim in Eucharistia est circularis, imo circulus.

In hoc triangulo A F X in angulo X concurrunt omnes lineæ ductæ à latere A, F, scilicet linea A, linea B, linea C, linea D, linea E, linea F, itaque angulus X, ejusque conus sive punctum, respondet et excipit omnes hasce lineas, eodemque modo excipiet mille, imo infinitas alias, quæ à costa A, F, in quolibet ejus puncto educi possunt usque ad X : nam à quolibet puncto ad quodlibet punctum potest duci linea recta, ut habet principium Euclidis et omnium Mathematicorum. Vides ergo unum punctum X excipere omnes hasce lineas, itaque quasi commensurari et adæquari singulis lineis, et consequenter toti lineæ A, F, ac consequenter idem punctum X quasi adæquari toti superficiei quæ in triangulo hoc includitur; hæc enim superficies constat et conflatur ex lineis plurimis et continuis, quæ omnes recipiuntur in hoc puncto X. Ponamus nunc hanc longitudinem A, F, esse longitudinem corporis Christi, X vero esse punctum hostiæ consecratæ; dico pari modo, tota longitudo corporis Christi est in hoc puncto hostiæ, sicut tota longitudo A, F, per lineas ex illa derivatas est in puncto X. Quod si Novantes, imo Physici et Mathematici comprehendere nequeunt, quomodo una tanta linea recipiatur in puncto indivisibili, ac consequenter quomodo tota superficies, quæ ab ejus extremitate utrimque per triangulum ad idem punctum ducitur, eidem puncto per lineas ad illud ductas commensuretur, et quasi adæquetur, quod tamen naturale est; quid mirum si non comprehendant, quomodo quantitas corporis Christi possit recipi in puncto hostiæ per supernaturalem Dei actionem et omnipotentiam, quæ naturam et ingenium omne transcendit?

Jam circuli hic depicti formam inspiciamus, eamque cum triangulo comparemus, longitudo lateris trianguli D, E, F, G, H, I, integra recipitur per suas lineas in circulo hostiæ, ejusque puncto A; eadem tota per alias suas lineas recipitur in puncto C; eadem tota pari modo per

alias lineas recipietur in quolibet alio puncto circuli designati. Sicut ergo in hac figura tota longitudo D, I, in quolibet puncto circuli, sive hostiæ, per suas lineas eo ductas, in eoque simul concurrentes recipi potest; ita tota longitudo corporis Christi recipi potest, et de facto recipitur in quolibet puncto hostiæ consecratæ. Si enim in naturalibus videmus lineam D, I, commensurari puncto C in circulo A, B, C; item puncto A, et puncto B, et cuivis alteri: cur non in supernaturalibus Eucharistiæ mysteriis Deus idem facere posset? ut scilicet tota quantitas corporis Christi, sit in hoc puncto hostiæ, et tota sit in illo, et tota sit in quolibet alio hostiæ puncto. Ut id clarius videas, concipe animo circulum hostiæ rotari et volvi per puncta A, B, C, tunc ecce singula puncta hujus circuli successive tangent conum, imo ipsa erunt conus sive punctum tam A quam B et C: ergo tunc ipsa puncta A, B, C, excipient omnes lineas à costa D, I ad se ductas: quod hic fieret successive, hoc simul et semel fit in hostia Eucharistiæ, omnibusque ejus punctis respectu corporis Christi, quod totum singula hostiæ puncta excipiunt. Circulus enim hostiam, triangulus vero corpus Christi repræsentat.

Adde hic tertiam demonstrationem ex condensatione et rarefactione, quam recensui 1. Corinth. 11. v. 23. Aqua enim in olla per frigus densata dimidium tantum ollæ occupat, per ignem vero calefacta rarescens et ebulliens totam ollam implet, cum tamen eadem sit aqua quoad materiam, molem, et ut multi magnique philosophi volunt, quoad quantitatem intrinsecam: nihil enim aquæ per rarefactionem additur, nisi extensio ad majorem locum: si hoc naturaliter fit, cur supernaturaliter idem facere nequeat Deus omnipotens in corpore Christi, ut illud in se intrinsece extensum ad sex pedes, extrinsece tamen commensuretur parvæ hostiæ, ad ejusque locum et quantitatem contrahatur? Sicut aqua per calorem ignis rarefacta, occupansque totam ollam, per frigus deinde densata contrahitur ad dimidium ollæ: nam aquæ nihil quantitatis accedere per rarefactionem, nec decedere per condensationem, sed eamdem quantitatem quæ prius erat, sese magis dumtaxat explicare, et ad majorem locum extendere, censent S. Thomas, Gregorius, Ægidius, Capreolus, Soncinas, quos citant et sequuntur nostri Conimbricenses lib. 1. de Generat. cap. 5. quæst. 17. art. 3.

Addit Lucas cap. 22. 17. *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur*, id est, mox dabitur in crucem et mortem. Paulus 1. Cor. 11. *Quod pro vobis tradetur*, græce κλώμενον, id est, *quod frangitur*. Vide ibi dicta.

Addit rursum Lucas Christum dixisse: *Hoc facite in meam commemorationem.* His verbis Christus dedit Apostolis, et sacerdotibus ab eis ordinandis, potestatem (æque ac præceptum) consecrandi et transsubstantiandi panem in corpus, et vinum in sanguinem suum. Quare his verbis Christus Apostolos constituit et ordinavit sacerdotes, uti docet Concil. Trident. sess. 22. cap. 1. æque ac Episcopos. His enim verbis jussit Apostolis, quasi Episcopis, ordinare sacerdotes, qui continuo et jugiter per omnia sæcula celebrarent tam Sacramentum quam sacrificium Eucharistiæ, quod hic instituit, tum ad perennem laudem et cultum Dei, tum ad fidelium refectionem spiritualem, tum ut per illud omnem à Deo gratiam postularent, et Ecclesiæ impetrarent, ut habet dogma et fides totius Ecclesiæ. *Hoc facite* ergo, scilicet quod ego facio. q. d. Consecrate, sacrificate, panem et vinum transsubstantiate, comedite, sicut ego eadem consecravi, sacrificavi, transsubstantiavi, comedi. Insuper sacerdotes ordinate et Episcopos, qui jugiter continua successione idem faciant usque ad finem mundi, sicut ego nunc vos hac de causa sacerdotes et Episcopos instituo et ordino.

In meam commemorationem.] Ut scilicet in consecratione et sumptione Eucharistiæ commemoretis, et ut ait Paulus 1. Corinth. 11. 26. annuntietis mortem meam. Vide ibi dicta. Nec enim sacerdotes consecrantes jubentur hic meminisse dumtaxat mortis Christi, sed et eamdem populo Christiano in memoriam revocare, ut tanti beneficii tantæque Christi dignationis et redemptionis jugiter sint memores et grati, ac per eam omnem à Deo gratiam postulent et obtineant.

27. Et accipiens calicem gratias egit, et dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes.] Bellarminus lib. 4. de Eucharistia cap. 27. ad 2. et Joan. Hessels tract. de Commun. sub utraque specie opinantur, Christum non statim post consecratum panem consecrasse calicem, sed plura intercessisse, plures scilicet actiones et locutiones: probant id ex eo, quod de pane dicat Matthæus: *Cœnantibus autem illis;* de calice vero dicat Lucas et Paulus: *Similiter et calicem, postquam cœnavit.*

Verum longe verius est, Christum immediate consecrationi panis subjecisse consecrationem calicis, tum quia ita narrant Matthæus, Marcus et Lucas: tum quia id exigebat ratio Sacramenti et sacrificii Eucharistiæ, ut illud non divideretur, nec interrumperetur, sed totum simul perficeretur. Ad rationem enim sacrificii pertinet consecratio tam vini quam panis. Christus enim hoc sacrificium instituit per modum refectionis et convivii, ad quod requiritur tam vinum ad potum, quam panis ad cibum. Sic et in veteri testamento, sacrificio *mincha*, id est farris et panum, æque ac victimarum animalium, v. g. boum, agnorum, hædorum, addebatur libamen, sive effusio vini et olei. Sacrificium enim Deo offertur, ut sit refectio Dei; ad refectionem autem tam requiritur potus quam cibus, puta tam vinum quam panis, uti ostendi in Levit. cap. 1. et seq. Idem fuit ritus Gentilium, qui à Moyse et Hebræis hoc et multa alia mutuati sunt.

Gratias egit.] Ritum Hebræorum in gratiis Deo agendis post refectionem, recensui Eccli. 32. 17.

Bibite ex hoc omnes.] Dixit hoc Christus ante consecrationem calicis. Quare in Marco c. 14. 23. est hysterologia, dum ait: *Et biberunt ex illo omnes;* ac mox Christum consecrasse narrat, dicendo: *Hic est sanguis meus novi testamenti;* cum certum sit ex Matthæo et Luca, prius Christum calicem consecrasse, deinde Apostolis bibendum dedisse: alioqui Apostoli bibissent merum vinum, non sanguinem Christi.

Nota. Christus panem consecratum in tredecim partes divisit, quarum unam primus ipse sumpsit, ceteras deinde duodecim singulis Apostolis singulas sumendas divisit et dedit. In calice vero utpote liquido, id fieri non poterat. Quocirca Christus prior ex eo jam consecrato

bibit, deinde eum ad bibendum dedit suo vicino, v. g. S. Joanni, vel Petro, jubens, ut ille suo vicino eumdem resignaret, et ita consequenter, ut calix iret in orbem, omnesque Apostoli ex eo biberent. Quare hinc non sequitur quod Hussitæ et Lutherus volunt, laicis quoque dandum esse calicem, eosque communicare debere sub utraque specie, quia sub utraque communicavit Christus et Apostoli, idque esse præceptum Christi: hoc enim præceptum bibendi, cum ait, *Bibite ex hoc omnes* (uti omni tempore intellexit Ecclesia), tantum pertinebat ad Apostolos, qui soli tum præsentes erant, quia Christus eos tunc consecrabat sacerdotes, eisque jussit consecrare Sacramentum et sacrificium Eucharistiæ sub utraque specie, et utramque speciem sumere, ut perfectum sacrificium conficiant. Id ergo non jussit laicis, quibus, cum non sacrificent, sed tantum sumant Eucharistiam ut Sacramentum, sufficit ut illud sumant sub una specie, quia sub ea integrum Sacramenti effectum fructumque percipiunt; præsertim quia in tanto numero laicorum communicantium facile calix effunderetur, et sanguis Christi eo contentus in terram difflueret, quod magnæ foret irreverentiæ. Simili modo præceptum Christi dicentis: *Hoc facite in meam commemorationem*, qua parte consecrationem respicit, ad solos pertinet sacerdotes; ad laicos vero tantum spectat quoad panis consecrati sumptionem, ut patet. Præceptorum enim, cum plura miscentur, varietas limitanda est et distribuenda, juxta conditionem personarum, et mentem legislatoris, qui hic est Christus, cujus interpres est Ecclesia.

Notat S. Cyprianus (vel quisquis est auctor) tract. de Cœna Domini, olim sanguinis animalium esum potumque vetitum fuisse Judæis, ut patet Hebr. 9. 22. Levit. 4. 6. et seq. Christi vero sanguinem à sacerdotibus jam bibi: Primo, quia Christi sanguis vivificus est; Secundo, quia illo redempti sumus; Tertio, quia illo spirituales effecti, animalis vitæ peccata quasi impurum sanguinem horremus.

28. Hic est enim sanguis meus novi testamenti (Syrus, *novi fœderis*) qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.] Sic et Arabicus, Persicus, Ægyptius: Æthiopicus vero nervosius, *hic ipse sanguis meus*, etc. q. d. In hoc calice, per hanc consecrationem meam, vinum vertitur in sanguinem meum: quare in fine hujus consecrationis jam in eo non est vinum, sed sanguis meus, quo sancitur et confirmatur novum testamentum et fœdus, mediante me inter Deum et homines initum: Christus enim hoc sanguine suo in morte mox effundendo meruit et confirmavit nobis jus et spem ad æternam hæreditatem in cœlis, quæ fuit summa et ultima Christi testatoris voluntas: atque hoc jus nobis applicant Sacramenta, præsertim Eucharistia, sicut testamentum hæredi in eo scripto dat jus ad testatoris bona.

Nota. Matthæus et Marcus habent: *Hic est enim sanguis meus novi testamenti*: Lucas vero et Paulus 1. Cor. 11. 25. *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine*: sed idem utriusque phrasis est sensus. Christus tamen potius videtur dixisse eo modo, ut narrant Matthæus et Marcus, quia illa phrasis clarior est. Vide dicta 1. Cor. 11. 25. Christus in ultima cœna potius quam in cruce, instituendo Eucharistiam, condidit et sanxit suum testamentum et fœdus cum Ecclesia. Erant enim hic præsentes omnes Apostoli, qui Ecclesiæ personam gerebant et repræsentabant: erat Christus liber, proximus tamen morti: erat victima et sanguis, quo sanciri solent fœdera.

Nota Secundo. In forma consecrationis calicis, qua jam utimur in sacrificio Missæ, adduntur hæc verba, *æterni testamenti*, *mysterium fidei*, quæ traditione esse accepta à S. Petro, qui nostræ Liturgiæ est auctor, docet Leo IX. epist. ad Michaelem Imp. cap. 9. et S. Thom. 3. p. q. 78. art. 2. ad 4. Licet enim non spectent ad essentiam formæ (etsi id dicere videatur S. Thomas in 1. Cor. 11.) unde in Liturgia S. Jacobi, S. Chrysostomi, S. Clementis, et S. Basilii illa omittuntur; tamen pertinent ad plenam ejus integritatem. Estque hic sensus communis totius Ecclesiæ Latinæ, quæ in Missa et forma consecrationis calicis, hæc verba quasi à Christo dicta, et ab Apostolis præcepta, eodem tenore et modo, quo cetera, scribit et pronuntiat.

Ubi nota. Τὸ *mysterium fidei*, significat Primo, sanguinem Christi sub speciebus vini latentem, esse rem arcanam, quæ sola fide cognoscatur et credatur. Secundo, ipsum sanguinem Christi, quatenus in passione effusus est, esse objectum fidei, qua justificamur: credimus enim nos justificari, et à peccatis purgari per meritum sanguinis et mortis Christi.

Qui pro multis.] Id est pro omnibus hominibus; hi enim omnes sunt valde multi; Lucas habet *pro vobis*.

Effundetur.] Græce tam apud Matthæum, quam apud Marcum et Lucam est ἐκχυνόμενον in præsenti, id est *effunditur*, id est offertur et libatur, scilicet in sacrificio hoc Eucharistiæ sub specie vini, et paulo post in sua specie et forma naturali et sanguinis effundetur in cruce. Solebat enim sanguis victimarum in ipso sacrificio effundi, itaque Deo libari. Unde ipsa effusio vocatur libatio vel libamen: quocirca calix hic sanguinis Christi velut libamen sacrificii Christi, effusus fuit in ora Christi et Apostolorum ejus. Atque hac de causa sumptio et consumptio specierum tam panis quam vini, pertinet ad rationem et perfectionem sacrificii.

Hinc ergo liquet, Eucharistiam non tantum esse sacramentum, sed et sacrificium, idque unicum novæ legis, quod veteribus omnibus successit, illaque omnia eminenter in se continet, ideoque Christus dicitur *sacerdos secundum ordinem Melchisedech*, non Aaron, quia Aaron oves et hœdos, Melchisedech vero panem et vinum obtulit, æque ac Christus transsubstantiando illa in corpus et sanguinem suum, Psalm. 109. 4. Hebr. 5. vers. 6. et 7. Eucharistia ergo, Primo, est holocaustum; Secundo, victima pro peccato: Tertio, victima pacifica; Quarto, est *mincha* sive sacrificium farreum, Levit. 1. et seq.

Id ita esse patet Primo, quia Christus non ait de sanguine suo, *qui infunditur multis*, ut Sacramentum; sed *qui effunditur pro multis*, ut libamen et sacrificium.

Secundo, quia græce est ἐκχυνόμενον, in præsenti, apud omnes tres Evangelistas, id est *effunditur*, scilicet nunc in hac cœna et consecratione Eucharistiæ: ergo loquitur de præsenti sacrificio Eucharistiæ, non tantum de futuro in cruce, et ita legit et intelligit S. Ambros. in

Psalm. 37. v. 1. Noster tamen vertit, *effundetur*, quia respicit ad sacrificium crucis paulo post futurum, in quo clarissime et perfectissime fusus fuit sanguis Christi pro peccatorum salute, cujus typus et figura erat hæc Sacramentalis sanguinis Christi effusio in Eucharistia, adeoque hæc cum illa una et eadem fuit typice.

Tertio, quia Lucas, et ex eo Paulus, in consecratione panis, *Hoc est corpus meum*, addunt, *Quod pro vobis datur*, id est offertur in sacrificium; Paulus, *Quod pro vobis frangitur*, scilicet tum sub speciebus panis in Eucharistia, tum proprie in seipso mox flagris et clavis ac lancea frangetur in cruce. Unde Paulus Eucharistiam vocat *panem quem frangimus*, scilicet in Sacramento, nimirum species panis frangentes et comedentes, ac in sacrificium Deo offerentes, sumendo illas et consumendo, quorum nihil factum est in cruce. Ergo frangere panem significat sacrificium, non crucis, sed Eucharisticum.

Quarto, quia Lucas diserte habet τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματι μοῦ, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον, id est, *hoc poculum est novum testamentum in meo sanguine, quod*, scilicet poculum, *pro vobis effundetur*. Τὸ enim ad ποτήριον referri debet, non ad αἵματι, cum αἵματι sit dativi casus, τὸ vero nominativi. Ergo poculum, sive calix sanguinis Christi pro nobis effusus est: atqui calix sanguinis effusus est in Eucharistia, non in cruce (ibi enim nullus fuit calix): ergo effusio sanguinis est libamen et sacrificium.

Hinc liquet, hæc magis proprie spectare ad sacrificium Eucharisticum quam crucis, illudque contra Novantes evincere.

Sacrificium Eucharistiæ ergo est holocaustum, quia totum Christum in consecratione et manducatione offerimus Deo. Eadem est victima pacifica, quia per illam, pacem, id est omnia bona à Deo poscimus et impetramus. Eadem est victima pro peccato, quia offertur et impetrat à Deo remissionem peccatorum venialium, et pœnarum temporalium, quæ peccatori restant luendæ pro lethalibus ejus culpis remissis: ipsarum autem culparum lethalium remissionem impetrat mediate, quia impetrat à Deo gratiam prævenientem et contritionem, qua illæ delentur. Vide Concil. Tridentinum sess. 22. q. 2. Vide et D. Thomam et Scholasticos tract. de Eucharistiæ sacrificio.

Denique, sanguini Christi potius, quam corpori, tribuitur remissio peccatorum, licet utrique competat: tum quia in veteri testamento sanguini tribuitur expiatio; et in victima pro peccato sanguis ejus effundebatur: tum quia sanguinis effusione significatur mors Christi, quæ fuit condignum pretium, expiatio et satisfactio pro morte præsenti et æterna peccatis nostris debita.

Causa ergo Prima, quæ movit Christum ad instituendam Eucharistiam, fuit, ut præstantissimum, imo divinum in lege nova institueret Sacramentum quo fideles cibo divino pasceret, imo quo Ecclesia Deum summe et condigne coleret, ac jugiter honoraret, et latria adoraret, condigne, inquam, id est, tantum quantum coli et honorari meretur Deus. Victima enim quæ in Eucharistiæ sacrificio Deo offertur, est immensi pretii, estque ipsi Deo commensa et æqualis. Victima enim est ipse Christus, qui tam Deus est quam homo; Deo ergo Deus ipse offertur. Quare cum omnis alius noster, utpote creaturarum, cultus sit exilis et vilis, hinc Christus seipsum victimam fecit in Eucharistia, ut per illam, utpote Deo æqualem, æqualem Deo cultum impenderemus, ac tantam ei latriam et cultum exhiberemus, quanto ipse dignus est, et quantum ipse jure suo poscit. Porro sacrificium hoc maxime consistit in consecratione: per illam enim Christus mystice occiditur, dum corpus ejus et sanguis seorsim sub speciebus panis et vini collocantur, uti ex S. Gregorio, Irenæo, Nysseno et aliis docet Suarez et Lessius lib. 12. de Perfect. divinis cap. 13. n. 94. et seq. *Seorsim*, intellige, quantum est ex vi consecrationis: nam, per concomitantiam, ubi est corpus Christi, ibi est et sanguis, ac vice versa.

Secunda causa fuit, ut jugiter nobis ideam vitæ et passionis suæ testamento relinqueret, quæ singulis jugem tantæ redemptionis et dignationis memoriam refricaret: in Eucharistia enim seorsim consecratur sanguis, et seorsim corpus Christi, ut significetur passio ejusdem, in qua sanguis Christi fuit effusus et separatus à corpore; species ergo vini sanguinem Christi effusum, species vero panis exanime Christi corpus repræsentant. Hoc est quod ait Christus: *Hoc facite in meam commemorationem;* et Paulus 1. Corinth. 11. v. 26. *Quotiescumque*, ait, *manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.*

Tertia causa fuit, magnitudo amoris Christi erga suos fideles, qua sicut carnem nostram in incarnatione hypostatice deitati suæ univit, ita eamdem cum deitate sacramentaliter in Eucharistia cuique fideli communicanti unit, et quasi incorporat, ut ipse fiat divinus, et quasi alter quidam Christus ac Deus. Hoc est quod de ipso Eucharistiam instituturo, ante lotionem pedum ait Joan. cap. 13. 1. *Sciens Jesus quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos. In finem*, tum vitæ, tum amoris, id est extremo summoque amore dilexit eos, dum seipsum eis in Eucharistia reliquit, ut eum semper præsentem habeant cum quo versentur, cum quo colloquantur, quem consulant, cui omnes suas difficultates, tentationes et tribulationes aperiant, opem poscant et impetrent. Nam, ut ipse ait Prov. 8. 31. *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum.* Hinc, ut canit Ecclesia ex S. Thoma.

Se nascens dedit socium,
Convescens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in præmium.

ut summo hoc amore nos ad se vicissim ardenter redamandum alliceret, imo cogeret. *Magnes* enim *amoris est amor.* Illi ergo totos nos demus, qui prior, cum esset Deus, totum se nobis donavit, et in dies donat. Quocirca sanctus Cyprianus lib. 4. ep. 6. ad Thibar. de Exhortatione martyrii: *Gravior*, ait, *nunc et ferocior pugna imminet, ad quam virtute incorrupta, et fide robusta parare se debent milites Christi, considerantes idcirco se quotidie calicem sanguinis Christi bibere, ut possint et ipsi propter Christum sanguinem fundere.* Hic fuit stimulus acer, S. Laurentio ad ignes, S. Vincentio ad equuleos S. Sebastiano ad sagittas, S. Ignatio ad leones,

ceterísque Martyribus ad quælibet tormenta et dolores fortiter tolerandos et superandos, ut amorem amori, vitam vitæ, mortem morti Christi redderent: hac de causa ambiebant martyria, in eisque exultabant et triumphabant. Atque hic fuit effectus Eucharistiæ. Hæc enim ipsis robur et gaudium suggerebat in omnibus tentationibus et suppliciis. Quocirca olim tempore persecutionum Christiani omnes quotidie communicabant, ut se roborarent ad martyrium, imo Eucharistiam domum deferebant, illamque mane suis manibus sumebant (uti fecit nuper Maria Stuarta Scotiæ regina, dum in Anglia captiva detineretur, nec sacerdotem secum habere posset.) Hac de causa Christus ante passionem Eucharistiam instituit, ut per eam Apostolos ad tentationes in illa obventuras armaret.

Quarta causa fuit, ut Christus in Eucharistia daret nobis exercitium cujuslibet virtutis: in ea enim exercetur fides nostra, dum credimus totum verum Deum et hominem sub parva hostia invisibiliter, sed realiter et vere latere et contineri: spes exercetur, quia dum credimus Christum seipsum nobis dare, speramus eum et cetera, quæ longe minora sunt, daturum. Charitas exercetur, quia Eucharistia est fornax amoris, quem Christus exhalat, nobisque afflat ut eum redamemus. Religio exercetur, quia eum latria adoramus et invocamus, illique sacrificamus ipsummet Christum. Humilitas exercetur, quia oculos et sensus nostros ac judicium naturale, quæ suggerunt nobis in Eucharistia non nisi esse panem et vinum, abdicamus, ac humiliter subjicimus Christo dicenti: *Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus.* Gratitudo exercetur, quia per illam summas Deo pro omnibus beneficiis gratias agimus, ideoque ipsa dicta est Eucharistia, id est gratiarum actio. Abstinentia, quia non nisi jejunis communicare fas est. Patientia et mortificatio, quia vivum utriusque speculum et calcar est Christus passus et crucifixus. Et ita de ceteris.

Tropologica causa fuit, ut carne sua divina nos pascendo et oblectando, avocaret à carne terrena, ejusque deliciis et concupiscentiis, ut vitam non carnalem, sed spiritalem et divinam agamus, dicamusque cum Paulo: *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus,* Galat. 2. 20. Ita ergo vivere, loqui, operari debet Christianus, perinde ac si non ipse, sed in eo vivat, loquatur et operetur Christus. Vivat ergo angelice: nam *panem angelorum manducavit homo,* psalm. 77. Hinc S. Cyrillus Hierosolymit. catechesi 4. mystag. ait, in S. Synaxi nos fieri concorporeos et consanguineos Christi: nam, ut Christus ait: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo,* Joan. 6.

Porro S. Chrys. hom. 36. in 1. ad Corinth. *Ubi,* ait, *est Christus in Eucharistia, ibi etiam non deest angelorum frequentia: ubi autem est talis rex et talis princeps, ibi est cœleste palatium, imo ipsum cœlum.* Quocirca in Vitis Patrum legimus de S. Ammon., quod eo celebrante angelus visus sit astare altari, et communicantes signare, eorumque nomina in libro describere. S. Chrysost. vero lib. 3. et 6. de Sacerdotio narrat angelorum choros circa altare visos, qui inclinato capite profundam regi suo Christo exhiberent reverentiam, ac horrendos ederent clamores. Cum ergo communicamus, aut Missam celebramus, vel audimus, cogitemus nos Christo in ultima cœna assidere, cum eoque cœnare, imo cogitemus Christum per os sacerdotis loqui, celebrare, transsubstantiare panem et vinum in corpus suum et sanguinem, illoque nos pascere et saginare: Christus enim hic est principalis agens et thaumaturgus, uti docet Concilium Trident. sess. 22. Unde S. Ambrosius libr. 8. in Lucam: *Est corpus,* ait, *de quo dictum est: Caro mea vere est cibus: circa hoc corpus sunt veræ aquilæ, quæ alis circumvolant spiritualibus.* Et libr. 4. de Sacrament. cap. 2. *Bene aquilæ sunt circa altare, ubi corpus est.* Quocirca S. Franciscus epist. ad Sacerdotes, quæ extat in Biblioth. SS. Patrum: *Magna miseria,* ait, *et miseranda infirmitas, quando ipsum sic præsentem habetis, et aliquid aliud in mundo curatis.*

Anagogica causa fuit, ut Christus in Eucharistia daret nobis pignus, imo prælibationem et prægustum cœlestis hæreditatis, felicitatis et gloriæ. Unde Ecclesia ex S. Thoma in Officio Venerabilis Sacramenti canit: *O sacrum convivium, in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis ejus, mens impletur gratia, et futuræ gloriæ nobis pignus datur!*

Porro effectus Eucharistiæ paucis complectitur S. Cyrillus Alexandr. lib. 4. in Joan. cap. 17. *Morbos,* inquit, *omnes depellit. Sedat enim, cum in nobis maneat Christus, sævientem membrorum nostrorum legem, pietatem corroborat, perturbationes animi extinguit, ægrotos curat, collisos redintegrat: et sicut pastor bonus, qui animam suam pro ovibus posuit, ab omni nos erigit casu.* Nam, ut ait S. Thom.: *In Eucharistia spiritualis dulcedo in suo fonte degustatur.* Hanc sentire solebat in sacra Synaxi S. Franciscus, S. Monica, S. Catharina Senensis, S. Maria Oigniacensis, aliique plurimi, qui voluptate cœlesti ebrii jubilabant, exultabant et in extasin rapiebantur, dicentes cum Psalte: *Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum. Quid enim mihi est in cœlo, et à te quid volui super terram? Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum: Jesus meus, amor meus, Deus meus et omnia.*

Rursum Eucharistia est alimentum immortalitatis, qui ejus virtute corpora nostra resurgunt ad vitam immortalem, juxta illud Christi: *Qui manducat hunc panem, vivet in æternum,* Joan. 6. Imprimit ergo Eucharistia corporibus nostris vim quamdam, non physicam, sed moralem, quæ est semen immortalitatis, ut ejus vi resurgamus.

Ex quibus recte concludit S. Chrysostomus homil. 83. dicens: *Quo non oportet igitur esse puriorem tali fruentem sacrificio? quo solari radio non splendidiorem manum, carnem hanc dividentem? os, quod igni spiritali repletur? linguam, quæ tremendo nimis sanguine rubescit? Cogita quali sis insignitus honore, quali mensa fruaris. Quod angeli videntes horrescunt, neque libere audent intueri propter emicantem inde splendorem, hoc nos pascimur, huic nos unimur. et facti sumus unum Christi corpus et una caro. Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus?*

Et noster Thomas Theodidactos l. 4. de Imitatione Christi c. 2. *Ita magnum,* ait, *novum et jucundum tibi videri debet, cum celebras, aut Missam audis, ac si eodem die Christus primum in uterum Virginis descendens homo fieret, aut in cruce*

pendens pro salute hominum pateretur et moreretur. Unde cap. 5. colligit : *Quando sacerdos devote celebrat, Deum honorat, angelos lætificat, Ecclesiam ædificat, vivos adjuvat, defunctis requiem præstat, et sese omnium bonorum participem efficit. Quid enim bonum ejus est, quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines ?* Zachar. 9. v. ult. Vide ibi dicta.

29. Dico autem vobis : Non bibam amodo (id est, ab hoc tempore : ita Syrus. q. d. Deinceps) de hoc genimine vitis (Arabicus, *de succo hujus vitis*) usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei.] S. August. lib. 3. de Consensu Evang. cap. 1. et ex eo Jansenius, aliique nonnulli, censent Christum id dixisse post cœnam Eucharistiæ, ut insinuat hic Matthæus.

Objicies, Genimen vitis est vinum ex vite genitum, ejusque uvis expressum; ergo in calice Eucharistiæ, non est sanguis Christi, sed vinum dumtaxat ex vite genitum. Resp. Pronomen *hoc* cum ait, *de hoc genimine vitis*, non præcise signare id quod fuerat in calice consecrato, sed in genere vinum, quod erat in mensa, ex quo calix iste repletus fuerat, tum in cœna agni, tum in consecratione Eucharistiæ. Secundo, sanguis Christi potest vocari, vinum sicut corpus Christi à Paulo vocatur panis, nimirum ratione substantiæ panis et vini, quæ prius ante consecrationem fuit; et ratione specierum panis et vini, quæ post consecrationem remanent : imo ipse species sive accidentia vini, quia nata et orta sunt ex vite, recte *genimen vitis* nuncupantur. Tertio, sicut quævis esca in Scriptura, et à vulgo sæpe vocatur panis, quia hic est communis omnium cibus, ita et quivis potus vocatur vinum, præsertim apud Italos, Syros, et similes, qui zytho sive cerevisia non utuntur, sed communis omnium potus est vinum.

Verum longe probabilius est, Christum hæc dixisse ante institutionem Eucharistiæ, de cœna et calice agni paschalis : in agni enim cœna circumferebatur calix vini, quem paterfamilias primus libabat, deinde mittebat in orbem ad omnes ex agno comedentes, ut tradunt Hebræi. Id ita esse probatur, quia id diserte asserit Lucas, qui utramque Christi cœnam, id est, tam agni quam Eucharistiæ (quas Matth. hic brevitati studens convolvit, et in unum redigit) distincte enarrat, ac ante Eucharistiam in cœna agni, de ejus calice hæc à Christo dicta esse asseverat. Accedit, quod idem plane de cœna agni prius dixerit Christus, ut patet ex Luca cap. 22. 15. *Desiderio, ait, desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei.* Et mox immediate de calice agni subjungit : *Et accepto calice gratias egit, et dixit: Accipite, et dividite inter vos. Dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat.*

Denique statim subjicit institutionem Eucharistiæ, ejusque calicem à Christo consecratum, dicens : *Et accepto pane gratias egit*, etc. *Similiter et calicem postquam cœnavit, dicens : Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis tradetur.* Ubi nullam deinde geniminis vitis, nec vini novi bibendi in regno Dei facit mentionem.

Lucas ergo distincte hæc enarrans, distincte pariter indicat in qua cœna hæc dixerit Christus, scilicet in cœna agni; Matthæus vero has duas cœnas in unam redigit, dicens : *Cœnantibus autem illis*, etc. quare ordo Lucæ hic potius sequendus est quam Matthæi. Voluit ergo Christus hisce verbis significare dumtaxat, se deinceps cum Apostolis more solito non cœnaturum, nec communem cœnam sumpturum in hac vita, non comesturum ad vires reficiendas et reparandas; sed ultimam hanc suam esse cœnam, post quam capiendus sit et occidendus. Quare hic Apostolis ultimum vale dicit, quasi iturus ad mortem. Itaque hæc non pertinent ad calicem Eucharistiæ, in quo non erat jam genimen vitis, id est vinum, sed sanguis Christi, in quem per consecrationem Christi transmutatum erat vinum. Ita censent S. Hieron. hic, Beda et Theophyl. in c. 22. Lucæ, Franc. Lucas Maldon. et alii.

Cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei.] *Novum*, id est, novi et alterius generis. In cœlo enim Beati bibunt vinum non terrestre, sed cœleste, nimirum vinum et nectar lætitiæ et gloriæ sempiternæ, juxta illud : *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos*, Psalm. 35. 9. Ita Origenes hic et Nazianz. orat. de Pascha. Scriptura enim solet gaudia Beatorum spiritualia per corporalia, scilicet escam et potum, exprimere, per catachresin : quia homines carnales voluptates spirituales non capiunt, sed corporales, ut patet Matth. 8. 11. Lucæ 14. 15. Apocal. 19. 9. et alibi.

Dices, Christus post resurrectionem suam, ut eam Apostolis probaret, cum eis comedit, ac ut videtur etiam bibit vinum. Quomodo ergo hic ait, se amplius cum eis illum non bibiturum? Resp. Christus comedit quidem et bibit tunc cum Apostolis, sed obiter solum, et tantum ad probandum se resurrexisse, non autem ut naturæ et fami satisfaceret, sicut fecerat ante mortem. Unde loquens humano more, illam comestionem post resurrectionem non computat comestionem. Simile est Lucæ 24. 44. Vult enim significare dumtaxat, mortem suam instare, ac deinceps se cum illis communi hominum more non esurum, non conversaturum, ut hactenus fecerat. Itaque hic illis valedicit, sicut solent amici morientes, vel discedentes in remotas regiones, è quibus non revertentur, dicere amicis : Vale, ô amice, amplius tecum non bibam nec comedam, ultimum ergo hunc cyathum tibi propino; ut hac phrasi aculeum amoris amico infigant. Hoc est, quod Lucas cap. 22. v. 29. Christum mox Apostolis dixisse asserit : *Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo. Vobis*, uno excepto Juda, qui non in cœlo calicem vini, sed in tartaro calicem sulphuris bibet.

30. Et hymno dicto (id est decantato : hymnus enim canitur, ait S. Augustinus initio psalm. 72.) exierunt in montem Oliveti.] Græce ὑμνήσαντες, id est, cum hymnum dixissent, vel cecinissent, in gratiarum actionem, et laudem Dei; Arabicus, *et laudem dederunt, et exierunt in montem Oliveti.* Putant nonnulli ex libris Ritualibus Hebræorum, usitatum hunc Judæis in Paschate fuisse hymnum in gratiarum actione post cœnam agni; nimirum, ut notat Paulus Burgensis, et ex eo Franc. Lucas, Baronius et alii, hymnum hunc

fuisse septem Psalmos ex *alleluia* conflatos, qui incipiunt à psalm. 112. *In exitu Israel de Ægypto*, etc. et finiuntur psalm. 118. *Beati immaculati in via.* Unde colligit S. Chrysost. neminem è Missa ante gratiarum actionem, quæ fit in Collectis post communionem, debere discedere. Idem colligas de communi prandio et cœna; scilicet ab eo non abeundum nisi actis prius Deo gratiis. Hinc et Concilium Toletanum IV. cap. 12. asserit, nos ex hoc Christi hymno habere exemplum canendi hymnos. Hinc et usus canendi in Missa est antiquissimus, ut patet ex priscis Liturgiis.

Hic ergo hymnizandi ritus in cœna agni, fuit priscorum Hebræorum, quem postea secuti sunt Christiani, ut post Eucharistiam, et agapem, id est convivium charitatis omnibus fidelibus commune, Deo in gratiarum actionem psallerent. Colligitur id ex Paulo Ephes. cap. 5. 19. idque diserte docet Tertull. Apolog. cap. 39. et S. Cyprianus epist. ad Donatum. Sic et Gentiles post epulas libabant Baccho aut alteri cuipiam Deo, et in illorum honorem communi voce pæana, sive hymnum aliquem canebant, et deinde quisque accepto myrti aut lauri ramo, propriam cantionem canere, atque etiam lyram, quæ per convivas circumferebatur, pulsare cogebatur; teste Plutarcho lib. 1. Sympos. Problem. 1. et Clemente Alexand. lib. 2. Pædag. c. 4.

Denique sanctus Augustinus epist. 253. refert hymnum hunc Christi, suo tempore circumferri solitum, sed ipse eum imposturæ arguit, et à Priscillianistis confictum significat.

Porro hic juxta rectum historiæ et rei gestæ ordinem, subnectendus est prolixus Christi sermo, isque ardens et igneus, quem recenset Joannes cap. 13. usque ad c. 18. Hunc enim Christus habuit in cœnaculo statim à cœna.

Exierunt in montem Oliveti.] Solebat Christus, præsertim ultimis hisce diebus vitæ, quotidie adire Jerusalem et docere in templo, sed sub vesperam redire Bethaniam, ibique cœnare, mox à cœna redire in montem Oliveti, ibique in oratione pernoctare, ut indicat Lucas cap. 21. 37. Nunc autem non adiit Bethaniam, utpote qui jam cœnasset in Jerusalem, sed inde ivit in montem Oliveti, quasi ad stadium luctæ, ut ibi se Judæ et Judæis comprehendendum offerret. Ita Victor Antioch. in c. 14. Marci: *Cur*, ait, *in montem exiit? quo spretis latibulis in commodo loco se exponat, manifestumque faciat iis, qui illum comprehensuri erant. Maturabat enim illum locum occupare, ubi anteà orare solitus erat, et quem proditor optime compertum habebat*, ut ait Joannes c. 18. 2.

31. Tunc dicit illis Jesus: Omnes vos scandalum patiemini in me, in ista nocte. Scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis.] *Scandalum*, id est, offensam et ruinam in peccatum, Primo, pusillanimitatis et timiditatis, qua timidi me, qui sum Christus magister et Dominus vester, in passione deseretis et fugietis. *Patiemini*, Syr., *offendemini in me.* Ita S. Leo serm. 9. de passione: *Fuerit tunc*, inquit, *discipulorum excusabilis pavor, nec diffidentiæ culpam Apostolicus mœror inciderit.* Et inferius agens de negatione Petri: *Vidit*, inquit, *in te Dominus non fidem fictam, non dilectionem aversam, sed constantiam fuisse turbatam.* Sic enim S. Marcellinus, multique alii in persecutione rogati à tyrannis an essent Christiani, metu tormentorum negantes se esse, directe peccarunt, non contra fidem, sed contra fidei professionem, quia fidem quam mente tenebant, non sunt ausi profiteri, ne occiderentur.

Secundo scandalum in fide passi videntur Apostoli, ut, cum viderent Christum à Juda et Judæis capi, vinciri, trahi, nec se defendere, sed ab iis vinci et opprimi, putarent ipsum invitum vel coactum pati, ac proinde eum non posse se et suos eripere, ac consequenter non esse Deum, nec Dei Filium, ideoque in morte periturum, nec resurrecturum, nec quidquam opis ulterius sibi ab eo esse sperandum. Quare omnium Christi promissorum et prædictionum immemores, vel obliti, nil eorum crediderunt. Unde Ecclesia sentire videtur fidem Christi tunc in sola B. Virgine permansisse, dum in Parasceves Officio omnes candelas successive extinguit unica dumtaxat ardente relicta; sed hoc verius alii arctant ad fidem resurrectionis, quod scilicet sola B. Virgo Christum à morte resurrecturum ad lumen vitæ crediderit. Idem patet ex Apostolis, qui Christo apparenti eis post resurrectionem, dicentique se resurrexisse difficillime crediderunt. Unde Christus exprobravit incredulitatem eorum, Marci cap. 16. v. 14. Ita S. Hilarius: *Scandalum patiemini*, inquit, id est, *metu et infidelitate turbabimini.* Et Euthymius: *Excutietur*, inquit, *à vobis fides quam in me habetis, sive fugietis*, quia credetis me vos amplius non posse juvare, vel defendere: imo Christus ipse Joan. 16. v. 31. et 32. Apostolis dicentibus, *Nunc credimus quia à Deo existi;* respondet, *Modo creditis? Ecce venit hora, et jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, et me solum relinquatis.* q. d. Nunc in me creditis, sed paulo post, cum videritis me capi et pati, non credetis. Unde ibidem S. Aug. tract. 103. clare sic explicat: *Non enim*, inquit, *quando comprehensus est, tantummodo carne sua ejus carnem, verum etiam mente reliquerunt fidem. Ad hoc pertinet, quod ait: Modo creditis, etc. tanquam diceret, Tunc ita perturbabimini, ut etiam quod modo creditis relinquatis. Venerunt enim ad tantam desperationem, et suæ pristinæ fidei, ut ita dixerim, mortem, quanta apparuit in illo Cleopha, qui post ejus resurrectionem, cum illo se loqui nesciens, et quid ei contigerit narrans: Nos, inquit, sperabamus, quod ipse fuerat redempturus Israel. Ecce quomodo eum reliquerant deserendo etiam ipsam fidem, qua in eum ante crediderant.* Hucusque Aug. Quocirca S. Augustinum secuti Jansen. Franc. Lucas, Emman. Sa et alii, censent Apostolos in Christi captivitate defecisse à fide.

Huc accedit S. Ambros. serm. 48. dicens: Petrum fidem perdidisse, et Turrecremata l. 1. de Ecclesia c. 30. et lib. 3. c. 61. Verum Petrum non amisisse fidem, sed tantum peccasse contra fidei professionem, Theologi magni et multi jam docent. Ratio est, quia hoc tantum dicunt Evangelistæ: cur ergo majus crimen fingamus, et impingamus Petro Apostolorum Principi? Accedit S. Aug. tract. 113. ubi ait, Petrum tantum ex metu negasse se esse Christianum, hoc est Christi discipulum, sicut jam in Japone multi fideles metu mortis idipsum negant, qui tamen in corde retinent fidem. Et clarius S. Cyrillus l. 11. in Joan. c. 41. ubi asserit Petrum non ex timore, sed ex amore Christi eum negasse,

quia scilicet optabat videre Christum, et cum eo manere, quod ei non licuisset, si ejus se discipulum confessus fuisset. Et S. Ambros. in Lucæ 22. qui ait, Petrum non negasse Deum, sed hominem. q. d. *Nescio hominem, quia scio Deum:* quare cum idem Ambr. serm. 47. ait Petrum perdidisse fidem, per fidem intelligit fidei professionem. Idem fere ait S. Hilarius can. 32. in Matth. et S. Leo serm. 9. de passione loquens de Petro: *Vidit,* inquit, *in te Dominus non fidem fictam, non dilectionem aversam, sed constantiam fuisse turbatam. Abundavit fletus, ubi non defecit affectus, et fons charitatis lavit verba formidinis.*

Peccavit ergo Petrus mortaliter contra professionem fidei, negando se esse Christi discipulum, ideoque charitatem amisit, sed non fidem. Ita diserte docent Maldon. hic, Toletus in c. 18. S. Joan. annot. 11. ubi ait hanc sententiam ab omnibus esse receptam. Item Bellarmimus lib. 3. de Ecclesia c. 17. qui id probat ex illo Lucæ 22. *Rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua.* Sic et Suarez tract. de Fide disput. 9. sect. 3. ubi asserit Petrum non perdidisse fidem, nec Jacobum, nec Joannem: hic enim paulo post constanter astitit Christo crucifixo, et ab eo Virgini matri quasi filius commendatus est; idemque probabiliter opinatur de ceteris Apostolis: hi enim non negarunt Christum, sed tantum metuentes comprehendi, diffugerunt.

Permisit id Deus variis de causis. Prima fuit, ut Christo plus patiendi materiam suggereret, eumqne per omnia pœnarum genera exerceret, et ab omnibus affligi sineret. Magna enim Christi pœna et afflictio fuit defectio et fuga Apostolorum, tum quia dolebat de eorum defectione et peccato, tum quia videbat in eis omnem fructum prædicationis suæ intercipi et perire.

Secunda, ut Apostolis suam infirmitatem ostenderet, itaque eos humiliaret, et ad infirmis lapsisque compatiendum instrueret. Viderunt enim ipsi omnem suam animositatem et constantiam, qua Christo sese ad mortem adhæsuros spoponderant, visa ejus captivitate illico instar ceræ liquescere, et evanescere, seque non nisi de fuga cogitare. Hic verum fuit illud: *Ante prælium leones, in prælio cervi.*

Tertia, ut declararet quanta esset vis persecutionis æque ac pavoris. Pavor enim Apostolis fidem, memoriam et mentem eripuit, eosque ex leonibus fecit lepores, cervos et hinnulos fugacissimos. Quare pavorem hunc nec ratione, nec naturali vi posse superari, sed sola Dei gratia, ideoque hanc illis continuo esse implorandam. Pavor enim ita eos consternavit, ut plane de Christo actum putarent, nec sibi quippiam ab eo expectandum existimarent; quare eum non nisi per Dei gratiam superare potuerunt. *Magnum profecto dogma hinc discimus*, inquit Chrysost. *quia videlicet nullo modo hominis voluntas sufficit, nisi auxilio superiore roboretur,* Et Victor Antioch. in Marcum: *Offertur hic nobis singulare quoddam documentum; nempe ad depellendas graviores tentationes, nullam hominis promptitudinem sat esse, si cœleste subsidium desit, sicut scriptum est*, Zachar. 13. v. 7.

Percutiam.] Septuag. πάταξον, id est, *percute*, et ita habent Hebr. Zachar. c. 13. Unde putat Maldon. Matthæum, qui sequi solet Septuag. scripsisse πάταξον id est *percute.* Verum omnia exemplaria constanter habent πατάξω, id est *percutiam.* Sic et Syrus et Arabicus. Sed eodem redit sensus. Solent enim Prophetæ imperativum usurpare pro futuro, maxime per apostrophen poeticam, quæ eis est elegans. *Percute* ergo, scilicet, ô framea, ut præcessit, id est ô gladie, hoc est, ego Deus percutiam, id est, percuti sinam Christum gladiis, id est, armis, flagellis, fustibus, clavis et tormentis Judæorum, illisque eum exponam pro hominum salute. Simile est Isaiæ 6. 10. *Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava, et oculos ejus claude*, quod Paulus Actor. 28. 26. vertit per futurum: *Aure audietis, et non intelligetis; et videntes videbitis, et non perspicietis.*

Pastorem.] Christum, qui est pastor pastorum et episcopus animarum nostrarum, 1. Petri 2. 25.

Et dispergentur oves.] Scilicet Apostoli, visis Judæorum gladiis fugientes eo singuli, quo cuique sors et occasio fugiendi dabatur. Paulo post tamen rursum eos collegit et adunavit Deus, ut in Paschate Christus resurgens eos adunatos inveniret, simulque omnibus fidem animumque restitueret. Cum enim Christus et Apostoli in Jerusalem non haberent domos et amicos, Apostoli fugientes nescierunt alium fugæ terminum, quam ut se reciperent in cœnaculum, ubi paulo ante pascha cum Christo celebraverant, eo quod herus illius domus Christi et Apostolorum esset amicus et hospes: quare eo se receperunt, ibique post resurrectionem Christus in Paschate eis apparuit, et fidem restituit. Fuit hæc peculiaris gratia Christi, quam statim maxime ostendit in Petro, cum post trinam ejus negationem ipsum respiciens, et compungens ad pœnitentiam excitavit, fecitque ut fleret amare; atque in Joanne, quem impulit ut à fuga rediens, cum matre sua cruci astaret: unde eumdem matri quasi filium commendavit et tradidit. Quare tunc utrumque in gratiam Christi rediisse, et sanctificatum fuisse, non est dubium,

Prædicit hæc Apostolis Christus, ut eis se Deum esse ostendat, ideoque se non coacte, sed voluntarie pati ad redimendos homines, utque *cum hæc passi fuerint, non desperent salutem*, ait S. Hieron., *sed agentes pœnitentiam liberentur.*

32. Postquam autem resurrexero, præcedam (id est *præveniam*, ait Euthym. *ibi vos excepturus*) vos in Galilæam.] *Galilæam dixit*, ait S. Chrysost. *ut à timore Judæorum liberati, facilius verbis illius attenderent et crederent.* Ne ergo post lapsum desperent Apostoli, Christus hic se illos mox curaturum, imo in Galilæa præventurum promittit.

33. Respondens autem Petrus, ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor.] Ad hæc dicendum amor vehemens Christi Petrum impulit. *Fides enim est*, ait S. Hieron. *et ardens affectus erga Dominum, qui sic eum loqui cogit. Putat enim*, ut ait S. Aug. lib. de Gratia et lib. arb. c. 17. *se posse, quod se velle sentit.* Peccat hic tamen tripliciter, Primo, quod audacius Christo asserenti refragatur et obstrepit, ut ejus prædictionem in se cassam fore ostendat. Secundo, quod arrogantius ceteris se præfert. Tertio, quod nimium præsumit, et viribus suis confidit. Conscius enim infirmitatis humanæ debuisset orare et dicere: Credo id fieri posse, imo id futurum ex mea fragilitate;

sed tu, Domine, eam tua gratia corrobora, meque ne in peccatum labar, fulci et sustenta. Moraliter idem experimur in nobis. Putamus enim sæpe nos fortes in fide, in castitate, in patientia : at ubi tentatio ingruerit, titubamus, trepidamus et subinde ruimus. Remedium ergo tentationis est propriæ infirmitatis agnitio, et divinæ virtutis imploratio.

34. AIT ILLI JESUS : AMEN DICO TIBI, QUIA IN HAC NOCTE ANTEQUAM GALLUS CANTET, TER ME NEGABIS.] Græc. significantius ἀπαρνήσῃ, id est *abnegabis*, imo abjurabis. q. d. Pejus facies, Petre, quam ceteri, idque tua præsumptio præ ceteris meretur. Ceteri enim fugient duntaxat, tu vero me abjurabis. *Cantet*, scilicet sub auroram : bis enim cantat gallus, Primo post mediam noctem; Secundo, magis et validius sub auroram, cum sentit solem et lucem adventare. Unde hoc tempus proprie vocatur gallicinium. Et ante hunc secundum galli cantum Petrus ter Christum negavit. Hinc Marcus ait cap. 14. 30. *Priusquam gallus vocem bis dederit, ter me est negaturus*. q. d. O Petre, qui nunc ita ferves ad me confitendum, paulo post hac ipsa nocte eris frequentior, et ex metu ferventior, ad me negandum, quam gallus ad cantandum : sed gallus suo cantu dormientes excitat ad laudandum Deum, tu vero tua negatione excitabis alios ad me vituperandum.

Petrus, ait S. Hieron. *de ardore fidei promittebat, et Salvator quasi Deus futura prædicebat*. Gallicinii signum Christus dat Petro, ut cum gallum cantantem audierit, meminerit prædictionis Christi sibi in signum negationis ab eo datæ, ideoque et negationis et præsumptionis suæ pœnitens culpam agnoscat, et veniam petat, uti reipsa fecit. Unde Beda in c. 22. Lucæ 34. *Ut Deus*, inquit, *modum, tempus, horam ac numerum negationis prædicit*.

35. AIT ILLI PETRUS : ETIAMSI OPORTUERIT ME MORI TECUM, NON TE NEGABO. SIMILITER ET OMNES DISCIPULI DIXERUNT.] Ut fidem, affectum, et amorem suum erga Christum testarentur, sed præsumptione peccarunt dupliciter ut dixi v. 33.

Dices, Apostoli credebant Christum esse Prophetam, imo Dei Filium, quomodo ergo ei suum lapsum præcedenti non crediderunt, sed obstrepuerunt? Resp. Quia non ad Christi prædictionem, sed ad præsens animi sui propositum prædictioni contrarium attenderunt, quod tam forte et resolutum in se experiebantur, ut impossibile putarent quod ipsi à Christo suo deficerent. Quare Christi prædictionem, non tam prædictionem, quam propositi et amoris sui erga Christum tentationem et probationem esse arbitrabantur, ideoque in hac probatione tam resolute et animose affectum suum erga Christum sibi demonstrandum esse censebant. Unde sanctus Hilar. *In tantum*, ait, *et affectu et charitate Christi efferebatur* (Petrus), *ut et imbecillitatem carnis suæ, et fidem verborum Domini non contueretur*. Verum etiamsi Christi prædictioni credidissent, libere tamen negassent Christum, quia nec prædictio, nec ejus credulitas adimebant eis libertatem, imo eam ejusque usum præsupponebant. Ideo enim Christus prædixit eos à se defecturos, quia ipsi vere à se defecturi erant : non vero ideo ipsi defecerunt, quia Christus eos defecturos prædixit. Objective enim prior erat eorum defectus futurus, quam ejus à Christo facta prævisio et prædictio : Christus enim prævidit duntaxat id, quod ab eis libere agentibus futurum erat) ; nullam ergo eis se negandi necessitatem imposuit, cum negatione eorum fuerit posterior.

Instabis, Si Petrus prædictioni Christi fidem adhibens, sibi persuasisset se certo illa nocte negaturum Christum, non potuisset eum non negare; quia hæc persuasio et credulitas semper mentem ejus determinasset, et quasi ligasset ad negandum Christum : nemo enim potest conari efficaciter, ut faciat contrarium ejus quod certo scit eventurum, seque facturum : frustra enim conaretur; unde idipsum apprehendit, et fugit quasi sibi impossibile : scit enim certo illud, non aliud eventurum, quidquid conetur et agat. Resp. Persuasio illa inclinasset quidem, et aliqua ratione determinasset Petrum ad negandum Christum; sed in genere sive in confuso, scilicet ut aliquo noctis tempore Christum negaret, non autem eum cogebat hac hora, hoc instanti, hoc loco, hac occasione, coram his vel illis negare. Quare in particulari omnes ejus actus, quibus Christum negasset, fuissent liberi. Sic scientia, qua scimus nos non posse vitare omnia peccata venialia, sed necessum esse ut aliquando in aliquod veniale ex fragilitate humana labamur, facit et quasi cogit nos, ut aliquando in aliquod tale incidamus, sed generatim et in confuso : nam in particulari quoties hic et nunc venialiter peccamus, libere peccamus. Sic Theologi et Suarez in tract. de Spe, docent eum cui revelata esset à Deo sua damnatio, non posse efficaciter sperare salutem æternam, utpote quam apprehendit jam sibi esse impossibilem. Nemo enim potest conari ut faciat id, quod sibi putat esse impossibile : ceterum eumdem posse et debere observare omnia Dei mandata, ac quotiescumque ea transgrederetur, libere transgressurum, ideoque peccaturum, etiamsi sciat in genere se in aliquod peccatum mortale lapsurum, in eoque moriturum.

Porro lapsus hic Petri et Apostolorum eos humiliores et cautiores reddidit, ait S. Chrysost. Unde Joan. cap. 21. vers. 15. 21. et 22. Christo roganti tertio : *Simon Joannis, diligis me?* Petrus modeste respondet : *Domine, tu omnia nosti, tu scis quia amo te*.

36. TUNC VENIT JESUS CUM ILLIS IN VILLAM QUÆ DICITUR GETHSEMANI, ET DIXIT DISCIPULIS SUIS : SEDETE HIC, DONEC VADAM ILLUC, ET OREM.] *In villam*, græce εἰς χωρίον, id est, *in prædium*; S. Hilar. *in agrum*, cui tamen adjuncta de more erat domus rustica. Christus enim domum non est ingressus, sed ejus agrum, sive prædium, vel pagum. *Gethsemani*, ait S. Hieronymus in Locis Hebr. et ex eo Adrichom., villa erat ad radices montis Oliveti, olearum fœcunda. Hinc *Gethsemani*, idem est quod *vallis olei* vel *pinguedinis* : גיא *ghe* enim est vallis, שמן *scemen* est oleum vel pinguedo. Aut precise *Gethsemani* idem est quod *torcular olei*, גית *geth* enim est torcular. In hac enim villa videtur fuisse torcular, ad quod olivæ in monte Oliveti copiose provenientes deferebantur, ut in eo premerentur ad exprimendum oleum. Distabat hæc villa à cœnaculo, in quo Christus cœnarat, sexcentis circiter passibus, id est medio milliari Italico, et insuper centum circiter passibus.

Porro eo secessit : Christus Primo, orationis causa, ut doceret nos cum oramus, quærere locum secretum et à turbis remotum, ubi mens

nulla re distrahatur, sed totam se ad Deum colligat et elevet : *Erudiens nos,* ait S. Chrys. *quietem et tranquillitatem in orationibus diligenter appetere.*

Secundo, ut ostenderet se mortem non fugere, sed appetere, ideoque ad locum Judæ proditori notum se confert, quasi offerens se Judæ et Judæis ad prædam et lanienam, velut agnus et victima Dei, aut sicut luctator ambit palæstram, cursor stadium, duellator duellum.

Tertio, ut demonstraret se ex pura misericordia et charitate pro hominum salute pati et mori. Misericordiæ enim symbolum est oleum : *Gethsemani* autem idem est quod vallis olei : quare sicut ibi ex olivis exprimebatur oleum, ita ibidem ex agonia expressus est sanguis Christi, quo quasi oleo reficimur, ungimur, pascimur. Unde illud : *Oleum effusum nomen tuum*, Cant. 1. Vide ibi dicta.

Sedete hic, donec vadam illuc, et orem.] *Illuc,* scilicet in hortum, ut ait Joan. cap. 18. vers. 1. qui à villa Gethsemani quasi jactu lapidis distabat, ut patet ex Lucæ cap. 22. vers. 41. et rupi cuidam concavæ adhærebat. Vide tabulas Adrichomii, in quibus cernes juxta hunc hortum fuisse tugurium sanctæ Pelagiæ pœnitentis, et alia ex parte sepulchrum Beatæ Virginis, sursum vero locum montis Oliveti, è quo Christus in cœlum conscendit. Par enim fuit et congruum, ut ubi Christus summe doluit et humiliavit seipsum patiendo, ibidem summe quoque gauderet et exaltaretur scandendo in cœlum. Idem in electis ceteris sæpe facit Deus. Ergo Christus præcise non oravit, nec tristatus est in villa Gethsemani, sed in horto villæ vicino. Ratio est, quia Christus in horto orsus est passionem suam, qua expiavit peccatum Adæ, scilicet comestionem pomi vetiti in horto paradisi commissam. Illo enim se et totam suam progeniem perdidit, ac peccato, morti et gehennæ subjecit: quæ omnia hic Christus expiat in horto per agoniam, quam in eo subiit, juxta illud Cant. 8. 5. *Sub arbore malo suscitavi te : ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua*, scilicet Eva, ac per Evam Adam, et per Adam omnes posteri. In horto ergo Christus paradiso, ex quo per Adam expulsi eramus, nos restituit, ibique hortum Ecclesiæ, myrrha mortificationis, croco charitatis, nardo humilitatis, liliis virginum, rosis martyrum, laureis doctorum, etc. vernantem instituit, juxta illud: *Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. Emissiones tuæ paradisi*, etc. Cant. 4. v. 12. Vide ibi dicta.

37. Et assumpto Petro, et duobus filiis Zebedæi (Jacobo et Joanne) cœpit contristari et mœstus esse.] Relictis in Gethsemani octo Apostolis, tres reliquos secum assumpsit in hortum, scilicet Petrum, Jacobum, et Joannem, ut hi soli conscii essent ejus tristitiæ et agoniæ, ne ceteri eadem turbarentur et scandalizarentur; tum quia his tribus quasi familiaribus maxime Christus confidebat; tum quia hi tres viderant paulo ante ejus gloriam in Transfiguratione facta in monte Tabor : quare par erat, ut hi pariter viderent ejus agoniam et dolorem in monte Oliveti; discerentque viam ad gloriam esse passionem et agoniam, ac per mortem Calvariæ et crucis tendendum esse in montem et claritatem Tabor. Ita Origenes : *Ceteros,* ait, *sedere jussi ut infirmiores, vos ut firmiores volo collaborare mecum in vigiliis et orationibus.*

Cœpit (ultro et sponte sua, voluntarie et libere, non coacte, non invite) contristari (græce, λυπεῖσθαι, id est tristari, affligi, molestia affici) et mœstus esse.] Syrus, *vehementer angi;* græce est ἀδημονεῖν, id est adeo angi, ut quasi exanimetur, præ dolore deficere, supra modum ægrescere, ut extra se quis esse videatur. Unde subdit Christus : *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Hinc Lucas angorem Christi vocat *agoniam*, qualem scilicet subeunt moribundi, dum agunt animam, et sunt in agone mortis, cum ea luctantes. Interpres in Marco ἀδημονεῖν vertit, *tædere;* angor enim facit ut hominem tædeat vitæ, et mori malit quam adeo angi.

Marcus addit, *cœpit pavere;* græce ἐκθαμβεῖσθαι, id est obstupescere, aut pavere usque ad stuporem. Pavor enim vehemens inducit stuporem, facitque stupidos et attonitos, ut ne loco quidem se movere queant : sicut leo rugitu suo ita consternat et obstupefacit cetera animalia, ut fugere nequeant, sed immobilia consistant; quare ipse ea capit, laniat et devorat, teste Æliano et Aldrovando in Leone. Ratio à priori est, quod in metu et pavore spiritus vitales et animales fugiant ad cor, ut illud pavidum, et ex pavore deficiens confortent, quo fit, ut caput, manus, pedes spiritibus hisce, qui mortui et sensationi subserviunt, destituti, frigeant, rigeant, stupeant, fiantque immobiles. Hinc

Nota hic Primo, in Christo fuisse veram tristitiam; licet enim ipse ab initio conceptionis suæ frueretur visione Dei, hypostatice sibi uniti, essetque beatus et in summo gaudio; tamen summe quoque tristatus est, sed respectu diversorum objectorum, saltem formalium, nimirum Deo supernaturaliter capacitatem animæ ejus extendente et dilatante, per concursum specialem, quo concurrebat cum anima Christi, ut simul summum gaudium ob visum Deum, et summam tristitiam ob instantem sibi mortem suscipere et elicere posset. Ita communiter docent Theologi, qui refellunt Melch. Canum dicentem l. 12. de Locis c. 14. in Christo suspensum fuisse gaudium quod naturaliter ex visione Dei sequitur, eo tempore quo fuit viator, ut dolere et tristari posset. Vide D. Thomam 3. p. q. 46. art. 8. et Suarez 3. p. q. 18. disp. 38. sect. 8. Christus ergo simul fuit viator et comprehensor : ut viator, tristatus et passus est; ut comprehensor, beatus extitit, et gaudio plenus. Porro Christus non tantum qua comprehensor, sed etiam qua viator, simul summe gaudebat et dolebat de sua passione. Dolebat enim de ea secundum partem animæ inferiorem, quatenus passio hæc erat noxia naturæ; gaudebat de ea secundum partem superiorem, quatenus illa erat à Deo volita et ordinata ad hominum salutem.

Nota Secundo, hanc tristitiam non tantum in appetitu sensitivo, sed etiam in voluntate Christi fuisse, saltem secundum partem ejus inferiorem, quæ naturaliter respicit et amat bonum naturæ suæ, scilicet vitam et sanitatem; refugit vero, oditque mortem et dolorem, de iisque tristatur. Id ita esse patet ex verbis Christi, dum orans Patrem ait : *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* Voluntate ergo sua naturaliter volebat liberari à morte. Et apud Lucam : *Non mea voluntas, sed tua fiat.*

Nota Tertio. Tristitiæ Christi primaria causa,

non fuit prævisa discipulorum fuga et scandalum, ut volunt S. Hier. et S. Hilar., sed viva apprehensio instantis passionis et mortis, ut patet ex eo quod ipse orans ait : *Transeat à me calix iste.* Prævidebat enim Christus omnia et singula tormenta, flagella, opprobria, alapas, irrisiones, blasphemias, mortem et crucem sibi à Judæis infligenda, ac vivaciter dolorum singulorum magnitudinem et acerbitatem penetrabat et ponderabat, ut sibi jam illa pati videretur, quæ apprehensio tantam ei tristitiam et angorem intulit, ut gemeret, tremeret, langueret, pallesceret, viribus deficeret, et pene concideret, imò ut sudaret sanguinem ; nimirum voluit Christus hac tristitia expiare lætitiam et delectationem, quam habuit Adam in esu pomi vetiti, et quam habent singuli dum peccant in suis deliciis, opibus, honoribus.

Porro aliæ multæ fuerunt in Christo causæ tristitiæ, ob quas ab initio conceptionis per omnem vitam usque ad mortem continuo summe tristatus est, scilicet Prima fuit, peccata omnia et singula omnium et singulorum hominum, qui ab Adam fuerunt, sunt, et erunt, usque ad finem mundi. Hæc enim ipse omnia in se quasi propria luenda et expianda suscepit, ut pro iis injuriæ et offensæ in Deum Patrem satisfaceret. Anima enim Christi in Deo videbat omnia sacrilegia, homicidia, adulteria, libidines, furta, calumnias, blasphemias, aliaque horrenda et immania scelera, ac pro illis compunctionem et dolorem summum elicuit; perinde ac si illa commisisset. Videbat enim quanta scelerum singulorum esset gravitas, quanta Dei offensi majestas, et consequenter quanta per illa Deo fieret injuria et offensa : quare dolorem elicuit utrique quoad fieri poterat condignum et commensum. Hoc est quod ipse gemens ait psal. 21. 1. *Deus, Deus meus, respice in me : quare me dereliquisti? longe à salute mea verba delictorum meorum.*

Secunda causa tristitiæ fuit prævisio dolorum omnium, quos passuri erant Martyres in equuleis, ignibus, tormentis quibuslibet; Confessores in persecutionibus, mortificationibus, morbis, calumniis ; virgines in tuenda castitate; conjuges in educatione filiorum, servorum, ancillarum, paupertate, laboribus, etc. Prælati et Pastores in gubernandis fidelibus, fideles quique in tentationibus mundi, carnis et dæmonis. Atque nos omnes et singulos omnium et singulorum dolores Christus mentaliter in se suscepit, pro eis dolens, gemens et orans, ut singulis suo dolore et gemitu gratiam et robur ad cuncta sustinendum, et superandum à Deo Patre impetraret : ipse enim fideles suos uti filios, amat quasi seipsum. Unde de illorum miseriis et afflictionibus dolet, quasi de suis, ut patet Matth. 25. v. 35. et 40.

Tertia causa fuit, ingratitudo hominum, præsertim quod prævideret tam paucis hosce suos dolores profuturos; paucos enim salvandos fore, plurimos vero ob suam negligentiam et ingratitudinem damnandos. Unde de eo canit Poeta :

Non dolor hicce meus, dolor; ast amor : hoc doleo unum,
Quod labor hic multis noster inanis erit.

Quarta causa fuit, afflictio matris suæ, præsertim dum cruci astaret : dolores enim filii quasi gladii transfixerunt animam matris, et ex ea in ipsum Christum reflexi sunt : summe enim ipse dolebat matrem suam adeo affligi propter se. Verum has ceterasque omnes tristitias animo premebat et superabat Christus, sed hanc unam in horto discipulis ostendit. Unde

Nota Quarto, hanc tristitiam in Christo non fuisse necessariam, aut naturalem et involuntariam, ita ut rationis et voluntatis imperium præveniret, ut in nobis, dum aliquid nobis molestum accidit, sed fuisse omnino liberam et libere à Christo assumptam, quod Theologi dicunt in Christo non fuisse passiones, sed propassiones : omnes enim affectus motusque voluntatis, æque ac appetitus sensitivi in Christo oriebantur ex rationis dispositione, et libera voluntatis electione. Huic enim omnes inferiores vires et potentiæ, tam in Adamo, quam in Christo perfecte subditæ erant : hoc enim exigebat justitia originalis, sive plena animæ rectitudo, quæ erat in Christo, sicut et in Adamo, qnamdiu perstitit in sua innocentia, uti docent Theologi ex S. August. lib. 14. de Civit. cap. 9. Unde Damascen. lib. 3. de Fide cap. 23. *Permittebat*, ait, *carnem pati propria, sed nihil in Christo coactum : volens enim esuriit, timuit et contristatus est.*

Nota Quinto. Lucas 22. 42. addit Christum sudasse sanguinem, et ab angelo fuisse confortatum, de quo in Luca dicam. Hinc Isaias c. 52. 3. Christum vocat *virum dolorum*, ob causas quas ibidem recensui.

Porro, causæ finales et morales hujus tristitiæ Christi, fuere variæ. Primam dat S. Chrysost. *Ut veram*, ait, *carnem se suscepisse demonstret, humana sustinet.* Sic S. Hieron. et Origenes, et S. Leo serm. 7. de Passione : *In nostra*, ait, *humilitate contemptus, in nostra mæstitudine contristatus, in nostro est dolore crucifixus.* Secundam dat S. Gregorius 24. Moral. c. 17. *Appropinquante morte*, ait, *in se mentis nostræ certantem expressit, quia valde timemus morte appropinquante.* Tertiam dat S. Ambros. in cap. 22. Lucæ v. 44. *Nusquam magis*, ait, *Christi pietatem et majestatem demiror, quam hic, ubi plerique horrent : minus mihi contulerat nisi meum suscepisset affectum : suscepit tristitiam meam, ut mihi suam lætitiam largiretur : confidenter tristitiam nomino, quia crucem prædico; debuit dolorem suscipere ut vinceret ; non habet fortitudinis laudem stupor : nos voluit erudire, ut futuræ mortis mæstitiam vinceremus, et forte ideo tristis est, quia post Adæ lapsum nobis est necesse mori; itemque quia persecutores sciebat immanis sacrilegii pœnas daturos.* Et nonnullis interjectis : *Doles ergo, Domine, non tua, sed mea vulnera; non tuam mortem, sed nostram infirmitatem.*

Eleganter et pie S. Athanas. tract. de Passione et cruce : *Descendit Christus*, ait, *ut nobis ascensum pararet : expertus est nativitatem, ut nos per eam Patri innascibili reconciliaremur : infirmatus est propter nos, ut nos erigeremur robore, utque dicamus more Pauli : Omnia possum in eo qui me corroborat Jesu Christo. Assumpsit corpus corruptibile, ut corruptibile indueret incorruptibilitatem : induit mortale, ut quod erat mortale, indueret immortalitatem : denique factus est homo : mortuus est, ut nos homines emorientes efficeremur dii, nec amplius haberemus mortem regnantem. Mors enim nobis non dominatur*, etc.

Quarta causa fuit, ut horrorem mortis, qui ex peccato Adæ, in pœnam nobis inflictus est, mitigaret, imo in gaudium et spem melioris vitæ

in cœlo consequendæ converteret. Hinc Christus meruit, ut martyres in tantis tormentis et mortibus tam atrocibus non exhorrescerent, nec paverent, sed ultro eas ambirent, in iisque exultarent et jubilarent, uti fecit S. Ignatius, S. Laurentius, S. Vincentius. Christus enim acerba nostra in se suscepit, ut nobis sua dulcia conferret. Suscepit tristitias nostras, ut nobis suas lætitias rependeret : *Venit Christus*, ait Chrysol. Serm. 150. *nostras suscipere infirmitates, et suas nobis conferre virtutes.* Rursum hac tristitia et agonia sua meruit Christus, ut fideles in agonia mortis constituti eam non horrerent, sed patienter ac subinde lætanter ob spem resurrectionis eam exciperent, dicerentque cum Osee et Paulo 1. Cor. c. 15. v. 55. quasi insultantes morti : *Absorpta est mors in victoria; ubi est, mors, victoria tua? ubi est mors stimulus tuus?* Vide utrobique dicta.

Quinta causa fuit, ut sua tristitia, pavore et angore curaret nostram acediam, pusillanimitatem, metus, angores, scrupulos, melancholias, diffidentias, etc. juxta illud Isaiæ 53. 4. *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit.* Quare in hisce omnibus optimum remedium est, recurrere ad Christum agonizantem, ut ipse per exemplum et meritum tristitiæ et agoniæ quam passus est in horto, nostram curet. Hac enim de causa illam sustinuit. Nam, ut ait S. Leo Serm. 3. de passione : *Nostræ infirmitatis affectus participando curabat, et pœnalis experientiæ metum subeundo pellebat. In nobis ergo Dominus nostro pavore trepidabat, ut susceptionem nostræ infirmitatis indueret, et nostram inconstantiam suæ virtutis soliditate vestiret.*

Rursum ut horrorem difficultatis, quæ in omni virtute occurrit (virtus enim versatur circa ardua) nobis minueret vel adimeret. Hic enim horror plurimos à virtute et sanctitate remoratur. Quare dum quæ difficultas vel tentatio occurrit, armemus nos meditatione agoniæ Christi : si enim ipse eam luctando et sudando sanguinem superavit, nos certe nostras generose eis resistendo vincere oportet. Unde Paulus Hebr. 12. fideles exhortans ad luctam : *Per patientiam*, inquit, *curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei, et consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusione contempta, atque in dextera sedis Dei sedet. Recogitate enim eum qui talem sustinuit à peccatoribus adversum semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini animis vestris deficientes. Nondum enim usque ad sanguinem restitistis adversus peccatum repugnantes.*

Docuit ergo hic Christus nos, ut ratione et mente repugnemus passionibus nostris, præsertim acediæ, tristitiæ et anxietati; itaque illas domemus et rationi subigamus. Quare impie et imperite Calvinus et Beza hic Christum accusant, ut mollem, timidum, inconstantem, alternis votis vacillantem, et Martyribus pusillanimiorem : quia hasce passiones ipse non invitus subiit, sed sponte accersiit, ut cum illis luctando animose easdem vinceret, et easdem in nobis domaret. Nam, ut ait S. Aug. Christus *potestate, non infirmitate turbavit seipsum.* Vide D. Thomam et Scholasticos 3. p. q. 15. art. 4.

38. Tunc ait illis : Tristis est anima mea (Syrus, *ægritudo inest animæ meæ*) usque ad mortem : sustinete hic, et vigilate mecum.] q. d. Ex viva apprehensione instantium mihi tormentorum et mortis, adeo tristor et angor, ac si jam morerer; sustineo agoniam et dolores mortis, quales sustinent moribundi; spiritus et vires me deficiunt, videor mihi mœrore et pavore quasi exanimari, angor mihi pene vitam et spiritum eripit. Singula verba habent emphasim doloris. *Tristis*, id est tristissima *est* caro, non affectus, sed *anima mea*, quia tristitia intima animæ meæ penetrat, animamque meam quasi gladius dissecat, juxta illud : *intraverunt aquæ* (amaritudinum et afflictionum) *usque ad animam meam*, Psalm. 68. 1. *Usque ad mortem*, ut ad mortem quasi me adigat, ut à morte vix puncto distem, ut si vel tantillum tristitia crescat, me obruat, vitamque mihi extorqueat : quia video et mente intueor atrocissima pœnarum omnium genera, mox continue usque ad mortem mihi subeunda. Cogita quo doloris et amoris sensu hæc Petro, Jacobo et Joanni dixerit Christus : quod ejus fuerit pathos, qui vultus, quæ vox, quæ facies.

Sustinete.] Græce μείνατε, id est, manete, expectate et intuemini me hic in mortis agonia summe dolentem et orantem : tum ut doloris mei sitis testes; tum ut à me discatis in omni tribulatione confugere ad orationem, ut notat Theoph.; tum ut mecum vigilando, compatiendo, orando, aliquod tantæ afflictionis lenimen et solatium mihi afferatis; sed frustra : nam tristitia vos obruit et in somnum adigit. Unde queritur Christus psalm. 68. 21. *Sustinui qui simul contristaretur, et non fuit; et qui consolaretur, et non inveni.* Voluit Christus ex vehementia amoris puram et miram subire passionem, sine ulla consolatione vel consolatore. Voluit merum ebibere calicem fellis et amaritudinis, sine ullo melle suavitatis, tum ut copiosa esset redemptio, tum ad exemplum heroicæ virtutis, ut fortitudinis apicem in hoc suo actu exprimeret. Christus enim in sua passione actus omnium virtutum heroicos et perfectissimos elicuit. Quare in ea ipse fuit portentum humilitatis, quia *cum in forma Dei esset, exinanivit se*, etc. *humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*, Philipp. 2. 8. Ipse in ea fuit portentum patientiæ, constantiæ, fortitudinis : uti jam ostendi. Ipse fuit portentum charitatis; quia *majorem dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis*; Christus autem eam posuit pro inimicis suis, uti exaggerat Apostolus Rom. 5. 8. et ita de ceteris.

39. Et progressus pusillum procidit in faciem suam, orans et dicens : Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste. Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.

Progressus pusillum.] Scilicet ad paucos passus, discedens à Petro, Jacobo et Joanne, ut secreto oraret; sed ita ut ab iis notari, videri et audiri posset. *Procidit*, græce, ἔπεσεν, id est, *cecidit in faciem suam*, scilicet prono et prostrato in terram corpore, faciem terræ affigens, ut hoc gestu Primo, summam suam afflictionem ostenderet : Secundo, ut insigne humilitatis exemplum daret : Tertio, ut summam Deo Patri reverentiam exhiberet : Quarto, ut onus immane peccatorum nostrorum, quod ipse in se susceperat, repræsentaret : hoc enim ipsum suo pondere degravavit et afflixit in terram : Quinto, ut ipse quasi reus et pœnitens pro nobis se sisteret Patri, eique totum se ad castigationem offerret. q. d. En ego pro hominibus reum me tibi dedo, ô Pater, en totum me ad pœnam eis

debitam offero. En dorsum sterno ad flagella, caput ad coronam spineam, manus et pedes ad clavos, totum corpus ad crucem; me unum ergo flagella, corona, punge et crucifige, ut hominibus parcas, eosque in gratiam recipias.

Orans.] Christus enim qua homo, vere et proprie orabat Deum Patrem, imo seipsum qua Deus est. Locus ille horti ad radices montis Oliveti situs, in quo oravit Christus, postea à Christianis illustratus est ecclesia ibidem extructa, teste S. Hieron. in Locis Hebr. Addit Beda tract. de Locis sanctis cap. 6. in fine, et ex eo Baronius anno Christi 34. petram ipsam in qua Christus orans flexit genua, quasi mollem ceram iis cessisse, ac in se genuum Christi vestigia impressa excepisse, ipsumque lapidem in ecclesia asservari. Adjungit Baronius, aitque : Accepimus etiam ab his qui loca sancta lustrarunt, etiam in imo vallis Josaphat, quam torrens Cedron præterfluit, in lapidibus ipsis ejusdem Christi Domini nostri vestigia pedum impressa remansisse, hactenusque servata esse.

Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste.] Absolute hoc erat possibile, sed impossibile erat posito Dei decreto, de redimendo homine ex rigida justitia per mortem Christi. Et sciebat id Christus : quare absolute hic non vult, nec orat contrarium voluntati Patris æque ac suæ; sed tantum exponit naturale desiderium, sive voluntatem suam inefficacem et conditionatam, quæ naturaliter horrebat mortem, optabatque ab ea liberari : libere tamen et secundum rationem se, Deo contrarium volenti, scilicet ut moreretur, plane subdebat.

Transeat a me calix iste.] Primo, Calvinus sic explicat : *Non fuit, inquit, hæc meditata Christi oratio, sed vis et impetus doloris subitam ei vocem extorsit, cui statim addita fuit correctio. Eadem vehementia præsentem cœlestis decreti memoriam illi abstulit, ut non reputaret in ipso momento, se hac lege missum esse humani generis redemptorem : sicut gravis anxietas sæpe caliginem oculis obducit, ne simul in mentem veniant omnia.* Verum impius hic blaphemat, dum Christo violentiam, oblivionem, ignorantiam, caliginem, inconstantiam, divinæ voluntatis repugnantiam, ideoque peccatum reipsa adscribit. Nam, ut superius dixi, Christus non coacte, sed libera voluntate tristitiam et dolorem, indeque orationem hanc, qua illam patefaceret, suscipit; sed ita, ut illam per orationem et spiritum regeret, et Dei voluntati subjiceret. Quocirca prior actus posteriori fuit substratus et subordinatus, ideoque secundum rectam rationem directus et ordinatus : nil enim in Christo potuit esse inordinatum et incompositum. Ratio enim et pars superior recte justeque nolebat, ut pars inferior suam tristitiam et mortis horrorem ostenderet, ob causas superius recensitas.

Secundo, S. Hieron. per *calicem* accipit peccatum Judæorum : quod scilicet ipsi Christum suum occiderent. q. d. Cupio, ô Pater, pati et mori, sed opto et oro, ut non patiar nec occidar à Judæis, ne illi qui sunt gens mea et filii Abrahæ, tam immane scelus committant, et ob illud gravissime damnentur et crucientur in gehenna. *Unde et signanter*, ait S. Hieron., *non dixit, Transeat à me calix, sed, Calix iste, hoc est populi Judæorum, qui excusationem ignorantiæ habere non potest, habens legem et Prophetas, qui me quotidie vaticinantur.* Verum hic sensus arctior est.

Tertio ergo plene et adæquate : *Transeat*, id est *prætereat*, ut vertit Syrus, et avertatur *à me calix iste*, instantis mihi tam horrendæ passionis et mortis, ut illum non gustem, cum tamen decreveris, ut eum usque ad fundum et fæces exhauriam. Cur passio vocetur *calix*, dixi cap. 20. v. 22. Porro Origen. Decretum Dei erat, ait, ut Christus biberet hanc passionem, sicque ille ab eo transiret, et pariter ab universo hominum genere transiret et abiret.

Quarto, S. Catharina Senensis, teste Ambros. Catharino in ejus Vita Italica lib. 2. c. 28. et 29. duas alias afferebat expositiones, easque dicebat sibi à Christo revelatas. Prior est, quod Christus sitiebat calicem passionis avidissime, ut amorem erga Patrem ostenderet, nosque redimeret, ideoque optabat accelerari et absolvere hoc opus; ait ergo : Illico fac, ô Pater, ut patiar moriarque; ardor enim meus patiendi non patitur moras, ne horæ quidem vel instantis unius : itaque per me transeat, ac deinde à me transeat calix iste, ut abolita morte illico revertar ad te. Hoc enim Christus optabat secundum spiritum, licet secundum carnem horreret mortem, et optaret transire, id est, averti à se. Et sic hi duo sensus se compatiuntur : poterat enim Christus unum orare secundum carnem, alterum secundum spiritum. Si poterat, cur non fecit? nam constat eum sitiisse hanc passionem, cum diceret : *Baptismo habeo baptizari, et quomodo coartor donec perficiatur?* et paulo ante passionem; *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum.* Voluit ergo dare exemplum S. Ignatio et aliis generosis Martyribus desiderandi cruces.

Posterior : Videbat Christus multos ingratos fore suæ passioni, mansuros in peccatis, ac damnandos; hic erat ei summus dolor, huncque vocat hic calicem. q. d. Transeat à me calix iste, id est, amove à me hunc dolorem et numerum damnandorum, fac ut omnes salventur. Et si hoc Christus efficaciter orasset, impetrasset, quia Pater nil negat Filio : sed maluit Christus se conformare Patris voluntati, et justitiæ, ideoque dixit : *Non mea voluntas, sed tua fiat.* Hæc S. Catharina, non tam ad litteram, quam ad exprimendos pios et ardentes Christi sensus et affectus.

Symbolice S. Hilarius : *Passuris discipulis*, ait, *Christus omnem in se corporis nostri infirmitatem assumpsit, crucique secum universa, quibus infirmamur, affixit, et ideo transire ab eo calix non potest, nisi illum bibat, pati nisi ex ejus passione non possumus.* q. d. Christus : Transeat, ô Pater, calix iste passionis et patientiæ meæ in meos fideles, ut, cum meas passiones subibunt, meam quoque patientiam, meumque robur ad tolerandum te dante experiantur.

Pie et sapienter S. Bernard. serm. 20. in Cantic. *Super omnia*, inquit, *reddit amabilem te mihi, Jesu bone, calix quem bibisti, opus nostræ redemptionis. Hoc omnino amorem nostrum facile vendicat totum sibi : Hoc, inquam, est, quod nostram devotionem et blandius allicit, et justius exigit, et arctius stringit, et afficit vehementius.*

Multum quippe laboravit in eo Salvator, nec in omni mundi fabrica tantum fatigationis auctor assumpit. Illa denique dixit, et facta sunt; mandavit, et creata sunt. At vero hic et in dictis sustinuit contradictores, et in factis observatores, et in tormentis illusores, et in morte exprobratores. Ecce quomodo dilexit. Et nonnullis interjectis : *Dilexit autem fortiter, dulciter, sapienter. Dulce nempe dixerim, quod carnem induit; cautum, quod culpam cavit; forte, quod mortem sustinuit.* Unde concludit : *Disce, ô Christiane, à Christo quemadmodum diligas Christum. Disce amare dulciter, amare prudenter, amare fortiter. Dulciter, ne illecti; prudenter, ne decepti; fortiter, ne oppressi ab amore Domini avertamur. Nec mundi gloria seu voluptatibus abducaris; dulcescat tibi præ his sapientia Christus. Ne seducaris spiritu mendacii et erroris, lucescat tibi veritas Christus. Ne adversitatibus fatigeris, confortet te virtus Dei Christus. Zelum tuum inflammet charitas, informet scientia, firmet constantia. Sit fervidus, sit circumspectus, sit invictus.*

Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.] Arabicus, *verumtamen non secundum voluntatem meam, sed secundum voluntatem tuam*, supple, fiat. Lucas, *Non mea voluntas, sed tua fiat.* Hinc patet contra Monothelitas non unam, sed duas in Christo fuisse voluntates, scilicet unam humanam, alteram divinam : hic enim humanam subjicit divinæ; ergo non fuit in Christo solum divina, quæ suppleret humanam, ut voluere Monothelitæ : hanc enim habuit solum ut Deus; sed et humana : hanc enim habuit ut homo, per hanc meritus est nostram redemptionem. Hinc Synodus VI. act. 4. et 10. probat duas in Christo fuisse voluntates, humanam et divinam, et humanam divinæ per obedientiam fuisse subjectam, atque asserit hanc esse expositionem S. Athanasii, sancti Augustini, S. Ambrosii, S. Leonis, recitatis eorum verbis. Imo humana Christi voluntas licet in se una, virtute tamen et operatione fuit quasi duplex, scilicet una naturalis, qua fugiebat mortem : altera rationis et libera, qua subdens se voluntati Dei mortem appetebat, ac juxta hanc dicebat : *Verumtamen non sicut ego volo*, voluntate naturali, *sed sicut tu vis.* q. d. Voluntate rationali subjicio voluntatem meam naturalem tuæ voluntati, ô Pater, nec aliud volo quam quod tu vis. Quare voluntas Christi naturalis erat conditionata et inefficax, quia sub conditione tantum, si scilicet placeret Deo, cupiebat evadere mortem. Verum, quia hæc conditio non ponebatur, hinc voluntas hæc erat cassa et inefficax. Rationalis vero ejus voluntas erat absoluta et efficax, quia per eam absolute et efficaciter subjiciebat se voluntati divinæ, in objecto tam materiali quam formali, quia amplectebatur mortem ob eamdem rationem, ob quam eam volebat Deus, scilicet ob redemptionem hominum. Naturalis vero Christi voluntas, in objecto materiali videbatur contraria voluntati divinæ, quia nolebat mortem, quam illa volebat, sed in regula et subordinatione eidem erat conformis, quia sinebat se regi et corrigi à voluntate rationali, per eamque subjici voluntati divinæ; ac vicissim Dei, æque ac Christi hominis rationalis voluntas, ex deliberata justaque ratione volebat, ut naturalis ejus voluntas, hunc actum horroris fugæ mortis inefficacem exprimeret, ob causas jam dictas : omni ergo modo Christi voluntas volebat id quod Deus volebat eam optare et velle; itaque per omnia voluntati divinæ erat conformis. Volebat enim Deus, ut Christus fieret mundi piaculum, ideoque scelerum omnium piaculum se fecit Christus, uti docet Euseb. libr. 1. de Demonstr. Evang. cap. 10.

Moraliter docet hic Christus, unicum afflictionis remedium, esse orationem et resignationem in voluntatem divinam. Quare in omni tentatione et tribulatione confugiendum esse ad auxilium non hominum, sed Dei; solus nos ab ea liberare, vel in ea corroborare ad vincendum potest, imo cupit, si invocetur, etsi ejus voluntati nos humiliter, reverenter et amanter, uti filios docet, subjiciamus. Unde S. Leo serm. 7. de Pass. sic ait : *Hæc vox* (fiat voluntas tua) *capitis, salus est totius corporis, hæc vox omnes fideles instruxit, omnes confessores accendit, omnes martyres coronavit. Nam quis mundi odia, quis tentationum turbines, quis posset persecutorum superare terrores, nisi Christus in omnibus et pro omnibus patiens Patri diceret : Fiat voluntas tua?*

40. Et venit ad discipulos suos, et invenit eos dormientes, et dicit Petro : Sic (siccine, itane) non potuistis una hora vigilare mecum?] *Venit ad discipulos*, tum ut aliquod mœroris sui solatium, ex eorum affectu et alloquio captaret, etsi sciret exiguum et quasi nullum illud fore; tum ut suorum curam gereret, doceretque Pastores et Episcopos etiam in afflictione gravissima suorum curam gerere; imo interrupta quoque oratione visitare. *Dormientes*, ex mœrore et tristitia, ut habet Lucas, præsertim quia jam erat nox, quæ somnum conciliat. *Petro*, quia hic ceterorum caput, ceteris audacius fidelitatem suam opemque Christo, usque ad mortem spoponderat.

Sic non potuistis?] Adverte hic quam leniter et modeste Christus suos corripiat, et ad vigiliam excitet. Non exprobrat, nec ait : Vos infidi, vos torpidi, inertes, quid dormitis in extremo hoc meo discrimine? Ubi sunt splendida vestra promissa? ubi fides? ubi constantia? Sed, *sic, non potuistis.* q. d. Voluistis quidem vigilare, sed somnus ex mœrore obortus vos oppressit; quare non voluntati, sed impotentiæ et infirmitati vestræ somnum hunc ascribo : sed agite, animos suscitate, infirmitatem superate, somnum excutite.

Mystice, S. Irenæus lib. 4. c. 39. *Veniens*, inquit, *Christus excitavit eos, et erexit, significans quoniam passio expergefactio est dormientium.* Quis enim licet sceleratus non excitetur ad dolorem, videns Christum dolentem pro se tam acerba pati?

41. Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem.] Qua injecto à Judæis metu me negetis, deseratis et fugiatis. q. d. Si mea pericula vos non movent, vestra vos moveant. Ecce enim ingruit vobis gravissima mei negandi tentatio. Vigilate ergo et orate, ut eam superetis, *quia*, ut ait Origenes, *qui spiritalior est, sollicitior debet esse, ne magnum bonum ipsius gravem habeat lapsum.* Ecce hoc est remedium omnis tentationis, quod Christus hic assignat; scilicet vigilia ad prævidendas et discutiendas diaboli et hominum nos tentantium artes et fraudes : atque ad eas superandas oratio, et divinæ opis imploratio. *Ut non intretis in tentationem*, id est, ut tentatione instante non illaqueemini

et capiamini, sicut aves capiuntur laqueo et pisces hamo, quem propter escam intrant et subeunt. Non ait, Ut non tentemini : hoc enim sæpe nec est in nostra potestate, nec in Dei voluntate. Deus enim vult nos tentari, ut probet nostram fidem, et virtutem luctando augeat meritaque et coronas nobis accersat, sed, *ut non intretis in tentationem*, ita scilicet ut illa vos occupet, possideat, dominetur. Intrat in tentationem, ait Theophylact. *qui absorbetur à tentatione, et in ejus potestate fit.* Et S. Hieron. *Ut non intretis in tentationem*, hoc est, inquit, *ne tentatio vos superet, et vincat, et peccato irretitos intra casses suos teneat.*

SPIRITUS QUIDEM PROMPTUS EST, CARO AUTEM INFIRMA.] Loquitur de Spiritu et carne non sua, sed Petri et Apostolorum. Ita S. Hilarius, q. d. Scio quidem vos spiritu et mente esse promptos et paratos ad mihi adhærendum, etiamsi Judæi vobis mortem minentur, sed scitote carnem vestram esse infirmam. *Carnem* vocat, tum carnem proprie dictam; unde Syrus vertit, *corpus vero infirmum;* tum appetitum sensitivum et naturalem carnis affectum, qui fugit persecutionem, passionem et mortem, ad illaque superandum infirma est et imbecillis, cum ad suas opes, honores, delicias, quas appetit, sit valde robusta et valida. Orate ergo ne caro infirma vestrum infirmet spiritum, et ad me negandum compellat, sed ut Deus sua gratia, tam spiritum, quam carnem vestram ita confortet, ut non tantum prompti, sed et validi sint ad omnia adversa superandum, ut mei causa etiam mortem alacres optetis, et fortiter obeatis : *Itaque*, ait sanctus Hieronymus, *quantum de ardore mentis confidimus, tantum de fragilitate carnis timeamus.* Quare, alienius quidam, per *spiritum* accipit dæmonem, per *carnem* hominem, q. d. Tentator diabolus fortis est ad tentandum, homo vero debilis ad tentationi ejus resistendum. Porro Origen. *Omnium*, ait, *caro infirma est, non autem et omnium hominum spiritus promptus est, sed tantum Sanctorum, qui spiritu prompto opera carnis mortificant.* Addit Marc. Et *ignorabant* (Apostoli) *quid responderent ei :* quia perplexi et perculsi hinc mœrore, inde somnio premebantur, erantque inopes mentis et consilii.

42. ITERUM SECUNDO ABIIT, ET ORAVIT, DICENS : PATER MI, SI NON POTEST HIC CALIX TRANSIRE NISI BIBAM ILLUM, FIAT VOLUNTAS TUA.] Christus in hac secunda oratione idem oravit, quod in prima, ut patet ex Marco. Dixit ergo : *Pater mi, si fieri potest, transeat à me calix iste : verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* Verum Matth. priorem orationis partem, utpote inefficacem et cassam, omisit, ut posteriorem in qua tota orationis Christi vis et efficacia consistit, stabiliret, eamque nobis imitandam proponeret. Absolute enim Christus optabat et orabat bibere calicem passionis, Dei voluntate sibi decretum et destinatum. Plane enim et omnino petiit, ut Dei voluntas in se in omnibus, et per omnia impleretur.

43. ET VENIT ITERUM, ET INVENIT EOS DORMIENTES : ERANT ENIM OCULI EORUM GRAVATI.] Mœrore, æque ac vigilia et fatigatione, inde somno. *Erat enim nox, et ea intempesta*, ait Chrysost. qui et addit, Christum eos hic non redarguisse, *magnam eorum infirmitatem esse significantem.*

44. ET RELICTIS ILLIS, ITERUM ABIIT, ET ORAVIT TERTIO, EUMDEM SERMONEM DICENS.] *Tertio*, Primo, ut ostenderet vehementiam suæ tristitiæ, qua, imminente jam Juda ad eum tradendum, angebatur, adeo ut agoniam mortis subiens ex ea sudarit sanguinem, ideoque angelus confortarit eum, ut docet Luc. c. 22. v. 41. et 42. de quo ibidem plura; hæc enim omnia contigerunt in tertia Christi oratione dumtaxat, non autem in prima quoque et secunda, ut vult Jansenius.

Secundo, ut doceret in afflictione subinde Deum in prima oratione nos non exaudire, ut sæpius et ferventius oremus : quare orationem tunc esse duplicandam et triplicandam, donec à Deo exaudiamur, et impetremus quod poscimus. Perseverantia ergo coronat opus, præsertim orationis. Si Christus Dominus in prima et secunda oratione non est exauditus à Patre, quid mirum si nos humili in oratione statim non exaudiamur? Perseveremus ergo in oratione, et sic fructum orationis, quem sensit Christus, experiemur, nimirum confortationem Dei per angelos, tristitiæ sedationem, magnanimitatem ad adversa ultro aggrediendum et superandum. Modum ergo, perseverantiam et fructum orationis, nos docet hic Christus.

Symbolice Primo, Remigius : *Ter*, inquit, *orat Christus pro Apostolis, et maxime pro Petro, qui ter eum erat negaturus.* Secundo, Rabanus : *Ideo*, ait, *tribus vicibus Dominus oravit, ut nos à peccatis præteritis veniam, et præsentibus malis tutelam, et futuris periculis cautelam oremus; et ut omnem orationem ad Patrem, et ad Filium, et ad Spiritum S. dirigamus : et ut integer spiritus noster et anima et corpus servetur.*

Tertio, S. August. in Quæst. Evang. in hunc locum : *Non absurde intelligitur*, inquit, *propter trinam tentationem passionis, ter Dominum orasse. Sicut enim tentatio cupiditatis trina est, ita et tentatio timoris trina est. Cupiditati quæ in curiositate est, opponitur timor mortis : sicut enim in illa cognoscendarum rerum est aviditas, ita et in ista metus amittendæ talis notitiæ. Cupiditati vero honoris vel laudis, opponitur timor ignominiæ et contumeliarum; cupiditati autem voluptatis, opponitur timor doloris.*

45. TUNC VENIT AD DISCIPULOS SUOS, ET DICIT ILLIS : DORMITE JAM, ET REQUIESCITE ; ECCE APPROPINQUAVIT HORA, ET FILIUS HOMINIS TRADETUR IN MANUS PECCATORUM.

TUNC VENIT.] Christus in tertia oratione confortatus ab angelo, dimisit tristitiam, agonem et sudorem sanguineum, quem sponte assumpserat, animumque ac spiritum pristinum resumpsit, atque generose totum se ad passionem composuit, ultroque Judæ et Judæis obviam prodiens se tradidit, ut dicam Lucæ 22. v. 41. et 42.

DORMITE JAM ET REQUIESCITE.] S. Chrysostomus ejusque asseclæ Theophyl. et Euthym. putant hoc ironice dictum à Christo, q. d. In hoc extremo periculo et agone tam vestro, quam meo, non est dormiendi tempus, sed vigilandi, si unquam : quare somnum excutite, evigilate, en adest Judas cum satellitibus, ad me comprehendendum : videtur enim Christus hæc dixisse accedente, et fere præsente Juda, unde sequitur : *Ecce appropiquavit hora, et Filius hominis tradetur.*

Ex adverso simplicius ex Marco S. Aug. lib. 3.

de Consensu Evang. cap. 4. et ex eodem Beda, id serio dictum putant à Christo, quod scilicet compatiens infirmitati Apostolorum aliquantulum somni eis indulserit, donec appropinquante Juda dixit, *sufficit*, ut addit Marcus; et, ut subdit Matthæus : *surgite, eamus.* Unde græce est, καθεύδετε τὸ λοιπὸν, id est, *dormite quod reliquum est,* id est, dormite modico tempore quod restat, usque ad adventum Judæ; Syrus, *dormite adhuc,* id est, pergite dormire, quasi Christus hæc dixerit Juda adhuc longius à se distante, et tempus somni Apostolis concedente.

Ecce appropinquavit hora, ab æterno à Deo Patre fixa, et meæ passioni martyrioque decreta, *et* (id est qua) *Filius hominis tradetur* (græce, παραδίδοται, id est, *traditur*, id est, jam jam tradetur) in manus peccatorum.] κατ' ἐξοχὴν, et antonomastice, qui scilicet summi peccatores, hominesque scelestissimi, quales erant Judas et Judæi furentes in Christum Deum et Dominum, ut eum torquerent et necarent. Nunquam enim fuit scelestior gens, quam illa Judaica, tempore Christi; ideoque illo tempore nasci et mori decreverat Christus, ut plura et atrociora à tam scelestis pateretur. Summa enim ejus bonitas voluit certare, et quasi duellum inire cum summa Judæorum malitia, ut in ea quasi in capite malitiam omnem debellaret, sibique subjiceret, imo curaret, et in bonitatem converteret. Quare in eo mire resplenduit divina Christi clementia, æque ac potentia, quod mox Judeos hosce tam scelestos sibique infestos, per S. Petrum et Apostolos ad se converterit, et Sanctos eosque eximios effecerit, Act. 2. 41. et seq.

46. Surgite, eamus : ecce appropinquavit qui me tradet.] Sedebant Apostoli, ut innixi cubitis commodius dormirent. Jubet ergo eos surgere Christus, ut secum non fugiant, sed obvient Judæ. Hinc patet Christum in tertia oratione exauditum, et confortatum à Deo per angelum, tristitiam et agoniam excussisse, ac magno generosoque animo obviam ivisse Judæ, morti et cruci. Nam, ut ait Origenes : *Vidit in spiritu appropinquantem Judam traditorem, qui nondum videbatur à discipulis ejus. Ita undique discipulos erudit*, inquit Chrysost., *non necessitatis, nec infirmitatis hanc rem fuisse, sed dispensationis cujusdam inæstimabilis : præsciebat enim eos venturos, nec solum non fugit, sed etiam obviam ivit.*

Igitur Christus hic eundo obviam hostibus suis, æque ac in tota reliqua passione sua, tria nobis maxime notanda et advertenda reliquit; scilicet, Primo, innocentiam suam : innocens enim non fugit criminis inquisitores; utpote bene sibi conscius, ideoque animosus et audax iis obviam prodit; nocens vero fugit, quia conscientia eum arguit pavidumque efficit. Secundo, majestatem, providentiam et potestatem suam, qua quasi Dominus ordinat et prædicit hostium adventum; sed ita ut eorum furorem moderetur et dirigat; ut non amplius, nec aliud efficere possint, quam ab ipso permissum, prædictum et præordinatum fuit. Tertio, voluntatem qua ultro se Judæ offert, ne putaretur ex infirmitate aut invitus, sed summa dignatione, humiliatione et amore liberali pro nobis pati et mori: *Surgite* ergo, non ut fugiamus, sed ut *eamus* obviam Judæ, et ut ait S. Hieron. *ultro pergamus ad mortem.*

Moraliter docet hic Christus in persecutione et tribulatione excitandos esse animos, ac animose illi obviam procedendum. Hic enim est heroicus fortitudinis actus, qui mali imminentis atrocitatem sua animositate valde infringit, illamque ultro amplexando domat et subigit, ac ad magna hominem disponit et præparat : longe enim facilius, majoreque merito gravia tolerantur et superantur à magno animo, quam levia à parvo; sicut gigas aut vir magnis viribus pollens facilius portat pondus 40. librarum, quam puer parvarum virium portet onus trium librarum. Unde Poeta :

Tu ne cede malis, sed contra ardentior ito;

uti leo clausis oculis, invadit hostes, strictosque eorum gladios. Unde Plinius lib. 8. c. 16. *Cum pro catulis fœta* (leæna, inquit) *dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expavescat.* Crux ergo fugientem sequitur, sequentem fugit, quod vulgo de honore dicitur, sed alio respectu.

47. Adhuc eo loquente, ecce Judas unus de duodecim venit, et cum eo turba multa cum gladiis et fustibus missi a principibus sacerdotum, et senioribus populi.] Clarius id explicat S. Joan. cap. 18. 2. dicens : *Sciebat autem et Judas, qui tradebat eum, locum, quia frequenter Jesus convenerat illuc cum discipulis suis. Judas ergo cum accepisset cohortem et à pontificibus et Pharisæis ministros, venit illuc cum laternis, et facibus, et armis.*

Adhuc eo loquente.] Ut veritas prædictionis et prædestinationis ipsius, de sua proditione et passione impleretur. Ipse enim hæc omnia ita contexuit, ut malitiam Judæ et Judæorum ita aptæ telæ suæ passionis intertexeret, ut ab eo ipsa tota partim permissive, partim positive, contexta et pertexta videatur.

Ecce Judas unus de duodecim.] *Ecce*, nota est rei novæ, admirandæ et inauditæ. q. d. Ecce portentum omnibus sæculis inauditum. Ecce flagitium Judæ stupendum. Judas enim, unus Apostolorum, factus est, non tantum fur et latro, sed Christi quoque proditor, et princeps latronum qui Christum occiderunt. Unde Lucas addit : *Antecedebat eos*, quasi dux et antesignanus scelestorum.

Turba multa.] Puta cohors militum Romanorum cum famulis pontificum et Pharisæorum, ut patet ex Joanne, cujus verba recitavi.

Et fustibus.] Græce ξύλων, id est, lignis, tam ferratis, uti sunt hastæ, lanceæ, tela; quam non ferratis, uti sunt fustes, talia enim erant priscorum arma.

Vide hic stultitiam et vesaniam Judæ et Judæorum. Sciebat Judas Christum esse summum Prophetam, imo Filium Dei, qui nullis armis vinci posset, idque principes Judæorum sæpe experti erant; tamen avaritia et furore cæci, adducunt milites armatos, ut Christo Deo vim inferant, eumque violenter capiant et ligent. Vis, ô Juda, Deum ipsum vincere et vincire? Visne Omnipotentem ligare, capere et rapere? Vultis, ô homuli, contra creatorem vestrum dimicare, eumque armis cogere ut se vobis in manus dedat? *Avaritia enim*, inquit S. Chrysost., *illi* (Judæ) *furorem immisit : avaritia omnes qui ipsi serviunt crudeles efficit, atque atroces. Nam,*

si propriam avarus salutem negligit, quid faciet de aliena?

48. QUI AUTEM TRADIDIT EUM, DEDIT ILLIS SIGNUM, DICENS : QUEMCUMQUE OSCULATUS FUERO, IPSE EST (Jesus, quem quæritis, ut capiatis, quem me vobis traditurum spopondi), TENETE EUM.] Syrus, *ipsum prehendite;* græce, κρατήσατε, id est, apprehendite, occupate, capite, retinete, ne è manibus vestris, uti alias fecit, elabatur. Unde addit Marcus, *Et ducite caute :* verebatur enim Judas, ne Christus se tranformando, ait ex Origene S. Hieron., occultaret vel effugeret, itaque triginta argenteis à principibus sibi addictis privaretur : illi enim ab eis Judæ necdum erant traditi, sed tantum promissi, ut satis colligitur ex v. 15. ubi dicitur, *Constituerunt*, id est, addixerunt et promiserunt, *ei triginta argenteos.*

DEDIT ILLIS SIGNUM.] Ut milites Romani qui nunquam viderant, vel certe non noverant Christum, eum ex hoc signo agnoscerent, ait Theoph., erat enim nox, forte etiam ob vultus Christi similitudinem cum vultu alicujus Apostoli, scilicet Jacobi Minoris, qui dictus est frater Domini. Ita nonnulli recentiores, qui tamen antiquum aliquem hujus similitudinis non proferunt testem vel auctorem.

OSCULATUS FUERO.] Origenes ait traditionem esse, quod Christus duas habuerit facies, unam naturalem et usitatam, alteram propriam et secretam, quam pro libito assumebat, qualis fuit illa quam exhibuit in sua transfiguratione. Quare censet Judam hoc signo osculi designasse Christum : quia verebatur ne Christus faciem suam transformaret, ut à Judæis agnosci non posset. Verum hoc gratis dicitur, et impertinens est : tum quia Judas non interfuit transfigurationi Christi, unde alteram illam Christi faciem non vidit : tum quia etiamsi illi interfuisset, merito timere potuisset, ne Christus mutando faciem se quoque falleret, ut eum agnoscere non posset, aut certe se occultaret, et faceret invisibilem, ut sciebat eum alias fecisse. Causæ ergo osculi fuere illæ quas anterius dedi.

49. ET CONFESTIM ACCEDENS AD JESUM, DIXIT : Ave (græce, χαῖρε, id est *salve*) RABBI (Arabicus, *ave magister*), ET OSCULATUS EST EUM.] Sciebat Judas ex verbis Christi in cœna, se suamque proditionem notam esse Christo : ut tamen exterius illam coram Apostolis ceteris tegat quoad potest, fingit se Christo solitum amicitiæ et reverentiæ dare osculum. Osculum enim fuit olim salutatio, sive mos salutandi, apud Hebræos, Romanos, sive alias gentes, ut patet ex Script. Unde verisimile est, hoc osculi symbolo Apostolos salutasse Christum, cum aliunde ad ipsum redirent. Quocirca exemplo Christi, primi Christiani salutabant se invicem osculo casto et sancto, uti docet Tertull. lib. de Oratione, imo Paulus 1. Cor. 16. 20. Vide ibi dicta. Sed Judas hoc symbolo amicitiæ ad perfidiam et proditionem suam scelestissime abusus est, persuasus ex lenitate Christi, ait Chrysost., se ab ejus osculo non repellendum ; quod si repelleretur, nihilominus hoc signo osculi oblati et à Christo repulsi, eum Judæis indicaret, et ut incivilem ac inhumanum capiendum traderet. Unde Victor. Antioch. in Marci c. 14. v. 45. *Cui lethales*, ait, *insidias struebat, illi infelix salutem cum osculo offerebat.* Et S. Hieron. (vel quisquis est auctor : non enim est Hieronym. Stridonensis) ibidem : *Dans*, ait, *signum osculi cum veneno doli.*

Porro Christus licet vehementer sentiret, doleretque se à Juda discipulo suo tradi, prodique ficto benevolentiæ osculo : tamen ille osculantem non respuit, nec osculum renuit, sed fraudulentum hostileque offerenti, sincerum amicumque reddidit. Primo, *ne refugere proditionem videretur*, ait S. Ambros. in Lucæ c. 21. v. 45. sed ultro ex desiderio plura et indigniora pro nobis patiendi, illam amplecti. Secundo, ut cor Judæ leniret et compungeret : *ut plus afficeret proditorem, cui amoris officia non negaret*, ait ibidem Ambros. Tertio, *ut doceremur inimicos omnes, eosque quos scimus desævituros in nos esse, diligere, osculum ejus Dominus non respuit*, ait S. Hilarius. Christus enim Judam licet proditorem non habuit odio, sed dilexit, magisque doluit de ejus scelere et perditione, quam de sua proditione, ideoque sategit eum hisce verbis ad pœnitentiam inflectere. Sicut enim ex chalybe, si eum silice ferias, latens elicitur ignis ; sic ex Christo percusso et patiente latens emicat amor, et mirus erga inimicos charitatis affectus. Unde in tota ejus passione, præ omnibus virtutibus divinis resplenduit amor, cujus signum fuit immensus dolor. Unde illud :

Cernis ut in toto corpore sculptus amor ?

50. DIXITQUE ILLI JESUS : AMICE, AD QUID VENISTI?] q. d. Si venisti ad me Judæis prodendum, uti te venisse scio, quorsum mihi adeo inimicus tam amicum das osculum? Sin vero venisti ad me amice de more salutandum, quorsum amicus tot contra me adducis inimicos ? Unde S. August. serm. 1. de Passione : *Osculaberis*, ait, *et insidiaris, amicum fingis cum proditor sis.* Hinc Lucas addit Christum subdidisse : *Juda, osculo filium hominis tradis?* Quæ verba majestatis æque ac charitatis plena, findere debuissent cor saxeum Judæ, nisi ille ipsum instar adamantis scelere obstinasset et indurasset. Porro Syrus vertit, *ob id venisti, socie mi?* scilicet ut me magistrum, Dominum et Deum tuum Judæis tradas et prodas ? Arabicus, *heus ! ad quid venisti ?*

Mirum fuit hoc Christi mansuetudinis et patientiæ exemplum, quo Judam furem et proditorem tribus annis toleravit, nec apostolatu aut procuratione privavit, nec ulli ejus scelus utpote occultum patefecit. Hoc facto docuit nos idem facere, ut injuriam nobis illatam non vindicemus, sed amore vincamus.

Christum imitati sunt Sancti, ac nominatim S. Martinus, qui mira mansuetudine omnes sibi injurios tolerabat et superabat. Unde cum Britius ejus Clericus, ipsum assidue calumniaretur et persequeretur, tanta lenitate ipsum sustinuit, ut ceteri ejus famuli mirarentur, Clericum tam impium ab Episcopo suo non castigari, nec officio privari. Quibus ille : *Christus Dominus*, ait, *sustinuit Judam proditorem, ego non sustinebo Britium calumniatorem?* Hac sua lenitate Britium convertit, et apud Deum meruit, ut Britius mores corrigens fieret vir sanctus, sibique in Episcopatu succederet, uti eidem ipse prædixit. Ita Sulpitius in Vita S. Martini.

Hic recto historiæ ordine intexenda sunt, quæ supplet Joannes de Judæis à Christo pro-

stratis in terram. Sic enim ait c. 18. v. 4. *Jesus itaque sciens omnia quæ ventura erant super eum, processit, et dixit eis: Quem quæritis? Responderunt ei: Jesum Nazarenum. Dicit eis Jesus: Ego sum. Stabat autem et Judas, qui tradebat eum, cum ipsis. Ut ergo dixit eis, Ego sum; abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram. Iterum ergo interrogavit eos: Quem quæritis? illi autem dixerunt: Jesum Nazarenum. Respondit Jesus: Dixi vobis quia ego sum: si ergo me quæritis, sinite hos abire: ut impleretur sermo quem dixit: Quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam.*

Ut ergo Joannem cum Matthæo ceterisque concilies, hic fuit rei gestæ ordo: Judas ne videretur esse proditor Christi, aliquot passibus turbas, quæ secum venerant ad capiendum Christum, antecessit, ut ipse videretur non esse ex eis, sed quasi aliunde redire, et fortuito cum adventu turbarum concurrere: unde quasi peregre rediens osculatus est Christum. Christus osculum præbuit, sed ut eum compungeret, ait: *Amice, ad quid venisti?* Utique in meam necem, sed magis ad tuam perditionem, jugemque gehennam, atque ut eum confunderet, addidit: *Juda, osculo filium hominis tradis?* Deinde Judas post osculum retrocessit ad turbas à se adductas, ita ut Jesu animose obviam turbis hostilibus prodeunte, Judas jam cum illis staret, ut ait Joannes. Mox Jesus libere et intrepide illos interrogat quem quærant. Respondent illi, *Jesum Nazarenum.* Jesus ait: *Ego sum*: quo dicto quasi fulmine icti, tam Judas, quam omnes turbæ et asseclæ ejus prostrati sunt in terram, idque averse et retrorsum, ut scilicet caderent non in faciem, sed in dorsum resupini, ut clare omnibus pateret eos quasi hostes Christi, vi et potentia ejus repulsos in terram fuisse stratos et afflictos. Permisit deinde Christus illos recipere vires et surgere, rogavitque denuo quem quærerent: illis iterantibus se Jesum quærere, subjecit ipse: *Dixi vobis, quia ego sum. Si ergo me quæritis, sinite hos abire*, ut magis se suorum quam sui ipsius curam gerere ostenderet. Quo dicto milites et famuli accesserunt ad Jesum, in eumque manus et vincula injecerunt. Id videns Petrus stringit gladium, Malchoque aurem amputat; sed corripit eum Christus, Malchoque aurem restituit, uti mox fusius dicam v. 51.

Ubi Nota cum S. Chrys. et Cyrillo in cap. 18. Joannis (licet secus sentiat S. August. et Ammonius) cohortis et ministrorum oculos divinitus ita ἀορασίᾳ fuisse detentos, ut Christum jam osculo à Juda indicatum et obviam prodeuntem, ac à multis antea sæpe visum cognitumque agnoscere non possent, multo minus comprehendere. Id colligitur ex eo, quod ipsi interrogati à Jesu: *Quem quæritis?* non respondent. Te quærimus, sed *Jesum Nazarenum*, quasi non cognitum et non visum: imo nec Judam ipsum tunc Christum agnovisse censent S. Chrys. Cyrillus, Theophylact. in cap. 18. Joan. item Leontius et Theodoretus in Catena Græcorum, qui id colligunt ex eo, quod ait Joan. cap. 18. 5. *Stabat autem et Judas, qui tradebat eum cum ipsis.* Judas enim osculo dato Jesu retrocessit ad cohortem, ut ei tardanti, et immotæ ex aorasia consistenti innueret accedere, et volare in Jesum jam à se osculo ostensum, ut triginta denarios sibi in pretium proditionis Christi promissos acciperet, qua in re suam impudentiam et proditionem aperte demonstravit. Magis autem retrocessit ex pavore et horrore illi à Christo, æque ac à sceleris conscientia incusso. Repulit enim Christus illum à se et suo Apostolorum cœtu, ut illum confunderet. q. d. Vade, ô proditor, ad tuos satellites, indignus enim es me, meorumque consortio: unde et mox Judam cum cohorte in terram prostravit. Hoc ergo fuit primum Christi miraculum, quo ipse in comprehensione sua majestatem suam et omnipotentiam divinam ostendit, ut scirent Judas et Judæi se frustra venisse cum cohorte et armis, dum Christus vi capi non posset, nisi ipse ultro et dignanter se in manus eorum daret. Simili aorasia Deus percussit Sodomitas, Gen. 19. 11. *Vides vim insuperabilem*, inquit Chrysost. *quomodo in medio eorum existens eos cæcavit?* Et Cyrillus: *Potestas ergo divina Christi enituit, qui quamvis se quærentibus offerret, minime tamen cognoscebatur.*

Symbolice, S. Augustinus in cap. 18. Joann. *Sempiternus dies*, ait, *ita tenebris occultabatur humanis, ut cum laternis et facibus quæreretur, occidendus à tenebris.*

Secundum Christi miraculum, ait S. Chrysost. fuit, quod solo verbo, *Ego sum*, Judam cum omnibus satellitibus prostraverit in terram resupinos in dorsum, eosque, ut innuit S. Leo serm. 1. de Passione, privarit virtute sentiente et movente, ut se erigere, sustinere et regere non valerent, uti fit in paralyticis. Audi S. Leonem serm. 1. *Ego sum*, inquit, *quod verbum illum manum ita ex ferocissimis congregatam, quasi quodam fulmineo ictu stravit atque perculit, ut omnes illi atroces, minaces, atque terribiles retroacti corruerent. Ubi fuit sævitiæ conspiratio? ubi ardor irarum? ubi instructus armorum? Dominus dicit: Ego sum, et ad vocem ejus turba prosternitur impiorum. Quid jam poterit majestas ejus judicatura, cujus hoc potuit humilitas judicanda?*

Unde licet τὸ *Ego sum*, significet, q. d. Ego sum Jesus, quem vos quæritis, tamen Rupertus sic exponit: *ego sum qui sum*, scilicet semper ab æterno, ideoque Deus omnipotens, Exodi 3. Porro S. Hier. epist. 140. ad Principiam, censet Christum cœlesti quodam vultus splendore, hos satellites perculisse, et prostrasse: *Nisi*, ait, *habuisset in vultu oculisque quidquam sidereum, nunquam eum statim secuti fuissent Apostoli, nec qui ad comprehendendum eum venerant, corruissent.*

Allegorice: hæc Judæ cum suis prostratio significabat irreparabilem casum Judæorum, quod ex odio Christi in perfidia sua forent obstinati, et salutis pene incapaces. Unde Cyrillus in c. 18. Joan. *Imago*, ait, *casus ille fuit, omnium qui Christo adversantur, quibus omnino terribilis casus imminet.* Et S. Aug. ibid. *Ubi*, ait, *nunc militum cohors, ubi terror et munimen armorum? una vox turbam odiis ferocem, armis terribilem sine telo ullo percussit, repulit, stravit: Deus enim latebat in carne: quid judicaturus faciet, qui judicandus hoc fecit?*

Tropologice, repræsentatur hic casus reproborum: hi enim in dorsum cadunt, ut resurgere non valeant; electi vero si peccant, labuntur in faciem, quia mox tacti à Deo pœnitentes resurgunt. Ita S. Greg. hom. 8. in Ezech. *In fa-*

ciem nostram cadimus, ait, *quia ex malis erubescimus, quæ nos meminimus perpetrasse. Ibi enim cadit homo ubi confunditur.* Idem lib. 13. Mor. c. 10. *In faciem cadere*, ait, *est in hac vita suas unumquemque culpas agnoscere, easque pœnitendo deflere. Retro vero, quo non videtur cadere, est ex hac vita repente decedere, et ad quæ supplicia ducatur ignorare.*

Rursum in faciem corruunt justi, qui ea quæ ante sunt, puta futura et novissima, respiciunt; retrorsum vero peccatores, qui ea quæ retro sunt et prætereunt, statimque fiunt præterita, puta bona caduca, ambiunt. Ita S. Gregor. 33. Moral. c. 23. *Retro est*, ait, *omne quod transit, ante vero est omne quod veniens permanet.*

Tertium Christi miraculum fuit, ut notat S. Chrys. et S. August. tract. 112. in Joan. quod ipse potenti sua providentia, verbique efficacia, *sinite hos abire*, effecerit, ut Judæi neminem discipulorum, ne Petrum quidem, gladium vibrantem auremque secantem comprehenderent. Ipse enim solum se morti offerens, liberos voluit esse discipulos, tanquam bonus pastor animam suam solus daturus pro ovibus. Unde S. Chrysost. *Quis*, ait, *continuit Judæos ne discipulos comprehenderent? Nemo alius, quam qui eos retrorsum projecerat potentia.*

Quartum fuit, subita auris Malchi restitutio et sanatio, de qua mox. Ubi adverte quanta fuerit cæcitas et malitia Judæorum, quæ visis tot miraculis Christi, ausa fuit illico in eum manus injicere.

TUNC ACCESSERUNT, ET MANUS INJECERUNT IN JESUM, ET TENUERUNT EUM.] Est hysteron proteron, vel certe hæc verba in actu non perfecto, sed inchoato accipienda sunt. q. d. Tunc accesserunt ad Jesum, cœperuntque se parare, ut ei manus injicerent, eumque tenerent et caperent. Nam antequam eum reipsa caperent, Petrus, ut ejus captivitatem impediret, aurem Malcho amputavit; sed repressit eum Jesus, et Malcho aurem restituit; ac tunc demum se Judæis capiendum ligandumque obtulit, cum eis exprobrando dixisset: *Tanquam ad latronem existis*, uti ostendam vers. 55. et patet ex Luca c. 22. v. 53. et 54.

51. ET ECCE UNUS EX HIS QUI ERANT CUM JESU, EXTENDENS MANUM, EXEMIT GLADIUM SUUM, ET PERCUTIENS SERVUM PRINCIPIS SACERDOTUM, AMPUTAVIT AURICULAM EJUS.

UNUS.] Scilicet Petrus ceteris ferventior et animosior, ut patet ex Joan. c. 18. Ita S. Hieron., Chrys. et alii. Lucas addit Petrum prius licentiam petiisse à Christo, dicendo: *Domine, si percutimus in gladio?* id est, si placeat, gladio te defendemus; sed non exspectato Christi responso ob imminens Christo captivitatis periculum, ex ardore gladium strinxisse.

EXEMIT.] Syrus, *distrinxit gladium*.

Quæres, quis et qualis fuit hic gladius?

Hunc S. Petri gladium fuisse cultrum, quo in mactatione vel comestione agni usi fuerunt Apostoli, censet Toletus in Joan. cap. 18. 10. Favent S. Chrysost., Theophyl., Joannes Major, Jansen. in Matth. 26. cultro enim secantur carnes, et amputantur auriculæ. Dubitat Dionys. Carthusianus: et Venetiis ostenditur hic gladius, habens speciem magni cultri: Senis quoque similis asservatur.

Verum gladium hunc ensem fuisse diserte asserit Franc. Lucas in Matth. 26. Favent S. Cyrillus, S. August., Tertull., Hilarius, Hieronym., Beda, Baron., S. Ambrosius: et ita ostenditur hic gladius S. Petri Parisiis habens speciem ensis.

Tertull. lib. de Idololatria cap. 19. verba sunt: *Quomodo bellabit, imo quomodo etiam in pace militabit sine gladio, quem Dominus abstulit?* etc. *omnem militem Dominus in Petro exarmando discinxit.* Petri ergo gladius erat militaris et bellicus, ergo ensis; hoc enim bellant milites, non cultro. S. August. lib. 22. contra Faustum verba sunt: *Jusserat, ut discipuli ejus ferrum ferrent; sed non jusserat ut ferirent. Ferrum*, scilicet ensem: hic enim ferit hostem in conflictu: nam culter potius scindit vel pungit, quam ferit. S. Hier. verba sunt: *Illo gladio* (usus est Petrus) *qui igneus vertitur ante paradisum, et gladio spiritus qui in Dei describitur armatura*, Ephesæi 6. 16. Uterque autem est militaris et ensis, ut patet. Eadem ex S. Hieronym. verba habet Zacharias Episcop Chrysopol. in Concord. Evangel. sancti Hilarii verba sunt: *Recondi gladium præcipit, quia eos non humano, sed oris sui gladio esset perempturus:* gladius autem oris Christi est ensis, ut patet Apoc. 1. 16. et c. 19. 15. S. Ambros. dum mystice hos duos gladios explicat, verba sunt: *Unum novi, alterum veteris intelligamus testamenti, quibus adversus diaboli armamur insidias:* armamur autem contra hostem ense, non cultro, et utrumque Testamentum non parvo cultro, sed ingenti gladio comparatur.

Allegorice passim Interpretes per duos gladios accipiunt duplicem Ecclesiæ potestatem, spiritalem et temporalem. Idem habetur Extravag. *Unam sanctam*, de Majoritate et obedientia. Idem tradit Joan. Major in Matth. 26. Unde et S. Paulus magistratui obediendum docens: *Non enim*, inquit, *sine causa gladium portat: vindex est enim Dei in iram*, Rom. 13. portat autem ensem, non cultrum.

Rursum hoc gladio denotatur excommunicatio, quæ hominem ab Ecclesia detruncat: hoc autem fit ense, non cultro.

Multi censent Petrum fervidum voluisse Malcho caput amputare, vel findere, sed Dei ductu ictum in aurem cecidisse; finditur autem caput ense, non cultro. Ita censet Paulus à Palatio, Jansenius et Joan. Major in Matth. 26. Did. Stella in Luc. c. 22. et alii. Hinc etiam Malcho declinanti ictum, Petrus dexteram ejus auriculam amputavit, cum alioqui sinistram ejus, utpote dexteræ adversam et obversam, amputare debuisset.

Tropologice S. Ambrosius per hunc gladium accipit martyrium: *Est*, inquit, *etiam gladius passionis, ut exuas corpus, et immolatæ carnis exuviis ematur tibi sacra corona martyrii.* Atqui Martyres ense truncantur capite, non cultro.

Accedunt rationes. Prima: gladius hic græce vocatur ab omnibus Evangelistis ubique μάχαιρα: hæc autem ensem notat.

Secunda. Jubet Christus vendi tunicam, ut ematur gladius: ad cultrum autem emendum, non opus est vendere tunicam, sed ad ensem: hujus enim pretium tunicæ æquiparatur.

Tertia, *qui acceperit gladium, gladio peribit*, ait Christus: solent autem homicidæ capite plecti ense carnificis, non cultro.

Quarta: jusserat Christus duos gladios afferri ad defensionem publicam contra totam Judæorum et militum Romanorum turbam; ergo enses erant: quid enim duo cultri profuissent contra

tantam turbam ensibus armatam? quomodo Petrus solo cultro armatus eam invadere ausus fuisset?

Quinta : gladius apud Latinos ensem significat, non cultrum : diciturque à clade, quam turbæ infert, uti aiunt Etymologici.

Denique gladius S. Petri, ait S. Chrysost. in Encomio vinculorum S. Petri apud Surium die 1. Augusti, cum catenis ejus in regali palatio, ubi Apostolo Petro templum erectum est, velut sacratus quidam et cœlestis thesaurus in intimo loco repositus servatur, qui Imperatoribus, et fidelium virorum multitudini ad sanctitatem proponi solet. Cœlestem enim gratiam confert, curationum copiam suppeditat, animas ipsorum elevans.

Servum.] Cui nomen Malchus, ait Joan. c. 18. In eum potius quam in alios insiliit Petrus, quia eum audaciorem et insolentiorem proximius in Christum insurgere vidit, quare *aurem viri ferocius instantis abscidit*, ait S. Leo serm. 1. de Passione.

Amputavit auriculam ejus.] Dexteram, ut habet Joan. et Lucas : ut significaret, ait Origenes, Judæos in legendo et audiendo S. Script. perdidisse dexteram aurem, id est, veram intelligentiam cœlestium, et retinuisse sinistram, ut sinistre ad carnales sensus eam detorqueant.

Porro S. August. lib. 22. contra Faustum cap. 70. Moyses, ait, post percussum Ægyptium, factus est princeps Synagogæ ; Petrus post mutilatum Malchum factus est Pastor Ecclesiæ ; excessit uterque regulam, non detestabili immanitate, sed emendabili animositate. Peccavit enim Petrus temeritate, quia inscio, imo invito Christo strinxit gladium, quo solus non poterat Christum defendere contra tot armatos milites et ministros : quare amputando aurem Malcho, magis irritavit eos ad sæviendum in Christum, et in ipsum Petrum nisi Christus impedivisset. Verum ostendit ipse suum pro Christo ardorem et zelum, licet vitiosum, sed castigato hoc excessus vitio in Pentecoste, per eum merui fieri Pastor et Princeps Ecclesiæ.

Denique Christus reprehendens inhibensque Petrum, ne ulterius pugnando progrederetur, aurem restituit Malcho, ut habet Lucas ; ubi mirum dedit tam potentiæ quam clementiæ suæ exemplum : præsertim quia, ut addit hic Paulus à Palatio : *Theologicum dogma est, quem Dominus sanat, perfecte sanat. Si Christus Malchum et aure et mente sanavit, quod potuit majoris esse charitatis indicium? quod magis imperturbati animi argumentum?* Sane plures alios ex hisce Christi persecutoribus prædicante Petro pœnituisse, et ad Christi fidem conversos esse, liquet Actor. 2. 37. Quid mirum si et Malchus, qui ex aure sibi à Christo reddita ejus in se bonitatem, æque ac potentiam tam evidenter expertus erat? fecit hoc Christus, tum ne criminationi foret locus, ipsum restitisse publicis lictoribus et justitiæ ministris : tum ad heroicum patientiæ et mansuetudinis exemplum, quale pariter dedit cum ex Saulo fecit Paulum.

Mystice Glossa : Auris Malchi amputata et sanata, ait, est auditus ablata vetustate innovatus, quod est regnaturorum cum Christo : unde et Malchus (Hebr. מלך *melech*) idem est quod *rex :* servitus enim est vetustas, sanitas est libertas.

52. Tunc ait illi Jesus : Converte gladium in locum suum.] Castigat hic Christus Petri temeritatem, quod præter, imo contra voluntatem suam gladium stringeret. Erat ergo hic geminum Petri peccatum : Primum, quod percuteret contra voluntatem Christi : Secundum, quod percussio hæc non tam erat defensio quam vindicta, qua Christum tantæ turbæ militum eripere non poterat, sed potius illam acrius in Christum concitabat, seque evidenti mortis periculo temere exponebat ; licet Petrus zelo et fervore Christi tuendi abreptus, ait S. Chrysost. hæc vel horum aliqua non considerarit, sed potius memor fuerit quod Christus paulo ante duos gladios sumi jusserat : unde inferebat, id eum jussisse ad se defendendum. Quare percutiendo servum Christum invadentem, ex mente Christi agere se putavit. *Cesset vindicta*, ait Interlinearis, *exhibeatur patientia, ut patientiam nostros doceamus, non vindictam.*

Omnes enim qui acceperint (temere et propria auctoritate, uti faciebat hic Petrus) gladium, gladio peribunt.] *Acceperint*, in actu perfecto, scilicet ita ut alios feriant, vulnerent, occidant : nam alioqui accipere gladium dumtaxat non est malum, quia nulli injurium. Rursum accipere gladium publica auctoritate ad puniendum sontes, uti faciunt magistratus in tribunali, et principes militesque in bello justo, licitum est et honestum. Per *gladium* quælibet arma et cædis instrumenta accipe. Ita Euthym.

Gladio peribunt.] Id est, digni sunt qui gladio pereant, rei sunt mortis, lege talionis gladio plectendi sunt, quæ lex est communis omnibus gentibus, et quasi lex naturæ lata à Deo statim à diluvio, Gen. 9. 6. *Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius.* Ita Theophyl. hic, et S. August. in quæst. veteris et novi testamenti cap. 104. Christus ergo legem antiquissimam de homicida morte plectendo hic renovat, et de novo sancit : loquitur enim quasi novus novæ legis legislator.

Rursum *gladio peribunt*, quia sæpe gladiatores et homicidæ reipsa justo Dei judicio et vindicta, gladio Dei judicis vel hostium in bello aut duello, vel ictibus serpentum aut ferarum, etc. pereunt, uti quotidiana docet experientia, multisque exemplis id confirmat Plutarch. lib. de Sera numinis vindicta. Fuit enim hic communis gentium etiam barbararum sensus ; unde Melitenses videntes Paulum à vipera invadi, dicebant : *Utique homicida est homo hic*, quia cum evaserit Act. 28. 4. de mari, *ultio non sinit eum vivere.*

Porro Christus hic *insinuat*, ait Theoph. *quod Judæi contra se gladium accipientes, Romanorum gladio essent perituri.* Pro *peribunt* noster Interpres in Græc. legit ἀπολοῦνται, jam legunt ἀποθανοῦνται, id est, morientur ; sed idem est sensus.

Addit Lucas c. 22. Christum dixisse : *Sinite usque huc*, id est, desinite ulterius stringere gladios : satis, ô Apostoli, percussum, satis dimicatum est ; sic enim solemus duobus duellantibus, aut pluribus rixantibus, et dimicanticus inclamare : Sinite, satis est ; ne ad ulteriores rixas aut pugnas procedant.

Aliter Cajetanus, q. d. *Sinite*, id est, permittite, ô Apostoli, Judam et Judæos sævire in me *usque huc*, id est, usque ad hanc horam eorum, hoc est, quamdiu durat hæc eorum hora et potestas tenebrarum. Hinc Maldonatus et alii colligunt, ceteros Apostolos videntes Petrum tam animose depugnantem pro Christo, ipsos

quoque pro eodem voluisse certare, sed prohibitos à Christo cum dixit, *Sinite usque huc. Noluit enim*, ait S. Ambros. in c. 22. Luc. *persecutorum vulnere defendi, qui voluit suo vulnere omnes sanare.* Unde emblema, *Ex vulnere salus :* quod proprie Christo competit, *cujus livore sanati sumus*, ut ait S. Petrus.

53. An putas quia (quod) non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum?] Est secunda ratio, qua Christus inhibet prætensam à Petro defensionem. q. d. Non egeo te defensore, qui ad manum habeo omnes angelorum exercitus, quorum unus omnes illos sternere sufficit : sicut unus ex eis cecidit 185. millia Assyriorum. 4. Reg. 19. 35. *Etenim*, ait Chrys., *si unus angelus centum octoginta quinque armatorum millia interfecit, quid facerent duodecim legiones angelorum in mille viros? Ita ad imbecillitatem atque timorem eorum, qui metu jam semimortui erant, sermonem accommodavit.* Nam ipse Christus, utpote Deus, angelorum ope non egebat, quia, ut recte advertit Origen., *magis angeli opus habent auxilio unigeniti Filii Dei, quam ipse eorum.* Unde illud Daniel 7. 10. *Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.*

Porro, *legio* nomen est militiæ Romanorum, qui tempore Christi dominabantur Judææ et Judæis : continebat autem sex millia militum, ait S. Hieron. hic, et Vegetius lib. 2. de Re milit. cap. 2. sic duodecim legiones facerent 72. millia angelorum. Alii censent legionem continuisse 12. millia, et quingentos. Legio enim, inquiunt, continebat decem cohortes, cohors 50. manipulos, manipulus 25. milites ; hoc computu 12. legiones facerent centum et quinquaginta millia angelorum.

Parce et modeste loquitur Christus. Vere enim dicere poterat : Si velim, Pater meus illico dabit mihi centum vel mille milliones, imo centum millia millionum angelorum : nam decies millies centena millia assistunt ei, ut ait Daniel. Angeli enim sunt innumeri, adeoque superant numerum omnium creaturarum, etiam hominum, qui unquam fuerunt, sunt et erunt, ut docet S. Dionysius de Cœlest. hierarch. c. 9. D. Thom. et Scolastici 1. p. q. 50. art. 3.

Docet nos hic Christus in omni periculo, tentatione et afflictione invocare sanctos angelos, præsertim custodes nostros ; hi enim sapientissimi sunt, potentissimi, et nostri amantissimi, quia sciunt hoc Deo gratum esse, imo sibi imperatum, juxta illud Psal. 90. *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.* Et Psal. 33. *Immittet* (Hebr. חנה *chone*, id est, *castra metabitur*) *angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos*, uti angelorum castra eripuere Jacob è manu Esau Gen. c. 32. 1. et cap. 28. et 12. et Eliseum è manu Syrorum. 4. Reg. 6. 17.

54. Quomodo ergo implebuntur Scripturæ (quæ quasi oracula Dei dicunt et prædicunt) quia sic oportet fieri?] Ut scilicet ego Christus capiar, patiar, et moriar ad redimendos homines : *Nam si Scripturæ quoque ita videtur*, ait Chrysostomus. *quid vos repugnatis?* Est tertia ratio, qua Christus se armis defendi vetat, quod Scripturas de passione sua prophetantes oporteat impleri, qualis est pulcherrima illa Isaiæ toto cap. 53. et Davidis Psal. 21. et Daniel. c. 9 v. 26. et seq. *Cum ergo*, ait Origenes, *posset accipere legiones, nolebat accipere, ut per patientiam ejus implerentur Scripturæ prophetantes de ipso, quoniam ita eum pati conveniebat.* Hanc enim reverentiam debemus S. Scripturæ quasi verbo Dei, ut illi non repugnemus, sed consentiamus, illamque in nobis adimpleamus. Dices, Ergo Judæi non peccarunt occidendo Christum, quia adimpleverunt Scripturas prædicentes ejus cædem. Resp. S. Athanasius tract. de Passione et cruce, negando conseq. *Neque enim*, inquit, *inservientes propheticis verbis ista contra Christum ausi sunt, sed suo ipsimet studio sponte, volentesque illa perpetraverunt, ut non Propheta istarum rerum auctor sit aut causa, sed ipsorum voluntas ; quin potius ipsi causa fuerunt, ut talia de ipsis Prophetæ prædivinarint.* Judæi ergo hoc sacrilegium, christicidium et deicidium ex suo scelere, malitia et odio in Christum perpetrarunt, idque futurum prævidentes Prophetæ prædixerunt dumtaxat, non autem probarunt, aut Judæis ut id facerent imperarunt. Deus autem jussit Christo, ut hoc Judæorum odium et cædem patiendo in se exciperet, itaque pro hominum peccatis satisfaceret. Unde illud :

Actio displicuit, passio grata fuit.

Actio (Judæorum) *displicuit ; passio* (Christi) *grata fuit.* Hinc S. Leo, serm. 1. de Pass. *Nihil*, ait, *vobis gratiæ, ô Judæi, nihil tibi, Juda, debemus. Salvationi quidem nostræ, non hoc vobis volentibus, impietas vestra servivit, et per vos factum est, quidquid manus Dei et consilium decreverunt fieri; mors igitur nos liberat, vos accusat : merito soli non habetis, quod omnibus perire voluistis.* Vide dicta Actor. 2. v. 23.

Quartam Christi rationem addit S. Joannes, cap. 18. 11. dicens : *Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum?* q. d. Deus hunc passionis calicem ab æterno decrevit, et nunc hoc tempore mihi propinat; cur ergo non avide illum de manu Dei mei excipiam, lætusque exhauriam? Nota. Passionem et mortem suam, quam paulo ante vers. 39. ut calicem felleum et amarissimum, deprecatus est Christus ; hic cognita Patris voluntate amplectitur ut calicem melleum et suavissimum. Quid enim suavius quam Deo parere, Deo se in holocaustum offerre, Deo se victimam pro salute hominum efficere? *Quam dulciter*, ait S. Bernard., serm. 2. in Pentecoste, *Domine Jesu, cum hominibus conversatus es, quam abundanter multa et magna bona hominibus largitus es, quam fortiter tam indigna, quam aspera pro hominibus passus es, ita ut liceat sugere mel de petra, oleumque de saxo durissimo! Duro ad verba, duriore ad verbera, durissimo ad crucis horrenda ; quia in omnibus his sicut agnus coram tondente se obmutuit, et non aperuit os suum.*

55. In illa hora dixit Jesus turbis : Tanquam ad latronem existis cum gladiis et fustibus comprehendere me : quotidie apud vos sedebam, docens in templo, et non me tenuistis.

Postquam Christus castigavit Petrum et Apostolos gladios stringentes ; nunc pariter et magis castigat Judam et Judæos, volentes se comprehendere. Ubi miram animi celsitudinem, libertatem et tranquillitatem ostendit. Dixit enim hæc cum adhuc esset liber, antequam caperetur, atque his verbis iis se vinciendum liberrime obtulit.

Hic enim fuit rei gestæ ordo : Christus pro-

stratis in terram Juda et Judæis, cum ab eis jam surgere permissis iterato rogasset, quem quærerent? illique dicerent *Jesum;* ipse ait, *Ego sum*, ac se eis capiendum obtulit. Accesserunt illi ut eum caperent. Id videns Petrus gladium strinxit, Malchoque aurem amputavit. Mox Christus eum repressit et pugnam diremit, statimque Malcho aurem restituit. Deinde conversus ad Judæos ait, *Tanquam ad latronem*, etc. q. d. Pudere vos deberet, quoad me ut latronem capiendum noctu cum facibus et lictoribus veniatis : ego enim non sum furtivus latro, sed publicus Judæorum doctor, qui publice in templo quotidie docui : cur ibi me non cepistis ? Scio enim quod ob doctrinam meam, qua pontificum et Pharisæorum vitam vitiaque redargui, ipsi vos miserunt ad me capiendum. Sed nimirum scio pariter, ipsos non ausos fuisse me capere in templo metu populi, qui ab ore meo quasi magni Prophetæ pendebat. Agite ergo quandoquidem ita vobis lubet, me ut latronem furtivum furtim hic comprehendite, en me vobis ultro offero, et libere me in manus vestras dedo, corpus meum vobis in prædam do, illud vincite, trahite, rapite, verberate, lacerate, ut lubet : qua potestate à Christo accepta, accesserunt satellites, Christumque ligarunt et comprehenderunt, ut subdit Lucas : qui et addit Christum dixisse : *Sed hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum*, id est, dæmonum et impiorum, quales vos estis. q. d. Congrue noctu in tenebris venitis ad me capiendum, quia ego sum lux mundi, et lucem veritatis in luce diei publice docui ; vos vero, ô Judæi impii, quia estis tenebriones, et lucem hanc fugitis, tenebrasque errorum et vitiorum amatis, idcirco in tenebris me capitis. *Ideo*, ait Beda, *in tenebris adversus me congregamini, quia potestas vestra, qua contra lucem mundi armamini, in tenebris est.* Et Theophyl. *Revera*, ait, *noctis attentatis opera, et potestas vestra tenebrarum est : atque idcirco hanc horam observatis, quæ convenit vobis, et operi quo me invaditis.* Nam, ut ait Christus Joan. 3. v. 19. *Omnis qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus.* Quocirca S. Leo serm. 8. de Passione : *Irruerunt*, ait, *in lumen verum, filii tenebrarum, et utentes faculis atque laternis, non evaserunt infidelitatis suæ noctem, quia non intellexerunt lucis auctorem. Occupant paratum teneri, et trahunt volentem trahi : qui si vellet obniti, nihil quidem in injuriam ejus impiæ manus possent ; sed mundi redemptio differretur, et nullum salvaret illæsus, qui pro omnium salute erat moriturus.*

Porro non ante, sed post hæc verba Christi, Judæos manum injecisse in Christum, eumque cepisse et tenuisse, patet ex Luca, qui post hæc verba statim subjicit : *Comprehendentes autem eum*, etc. Quod ergo Matthæus v. 50. ante Petri percussionem et amputationem auris Malchi, statim post osculum Judæ ait : *Tunc accesserunt, et manus injecerunt in eum, et tenuerunt eum*, ordine partim recto, partim inverso et convoluto dictum est. Recto dicitur τὸ *tunc accesserunt :* involuto τὸ *manus injecerunt in eum, et tenuerunt eum.* Hoc enim posterius contigit, scilicet post amputationem et sanationem auris Malchi : si enim tunc manibus ligatus fuisset Christus, non potuisset iisdem aurem capiti Malchi applicare et restituere. Nimirum Matthæus more suo voluit una sententia narrare comprehensionem Christi, ne secundo cogeretur eam recensere : quare simul narrat id quod prius contigit ; scilicet quod accesserunt ad capiendum Jesum, et id quod posterius accidit, scilicet quod in eum reipsa manus injecerint, eumque tenuerint.

Denique quam atrox, indigna et acerba Christo fuerit hæc ejus comprehensio, æstimari potest ex multis. Primo, quod captus sit tanquam latro ipse qui erat innocentissimus, et summe in omnes beneficus, imo Sanctus Sanctorum, adeoque qua Deus, ipsa immensa et increata puritas et sanctitas. Secundo, quod captus sit ab hominibus vilissimis, pessimis, sibique inimicissimis, quales erant Scribæ et Judæi. Unde conjici potest quam atrociter instar jumenti, imo latronis, ab iis fuerit ligatus, protrusus, protractus, illusus, cæsus, blasphematus. Tertio, quod Apostoli ceterique omnes eum deseruerint, ut solus quasi agnus innocens, Judæis se in prædam daret. Quarto, quod hisce suis vinculis ex æquo voluerit expiare, et dissolvere vincula peccatorum nostrorum, quæ gravissima et durissima sunt. Unde Jeremias eum miserans gemendo et suspirando ait : *Spiritus oris nostri Christus Dominus, captus est in peccatis nostris, cui diximus : In umbra tua vivemus in gentibus.* Tren. 4. 20. Quinto, quod hisce suis catenis voluerit animare, roburque impetrare Christianis, præsertim Martyribus, ut carceres et catenas animose sustinerent, in iisque exultarent et gloriarentur, uti gloriatur Paulus Ephes. 3. 1. Ubi vide S. Chrysost. Multorum autem Martyrum atroces fuere catenæ, sed longe atrociores Christi, ut atrocitatem Martyrum superando leniret.

Porro turbam hanc fuisse mille militum, et insuper plurium satellitum et ministrorum pontificum, liquet ex Joan., cap. 18. 12., ubi ait : *Cohors et tribunus, et ministri Judæorum comprehenderunt Jesum, et ligaverunt eum.* Cohors enim continebat mille milites. Unde pro *tribunus*, græce est χιλίαρχος, id est, præfectus mille militum.

56. HOC AUTEM TOTUM FACTUM EST, UT ADIMPLERENTUR SCRIPTURÆ PROPHETARUM.] Hæc verba non sunt Christi, ut vult Chrysost., sed Matthæi verba Christi v. 54. repetentis, et confirmantis, ad historiæ illustrationem, et Christi commendationem. q. d. Hæc indigna Christi comprehensio, ceteraque quæ passus est Christus, non violentia militum, non etiam casu et fortuito illi acciderunt; sed ex destinata præordinatione, consilio et decreto Dei, qui prævisa Judæorum malitia ab æterno decrevit singula Christi tormenta, voluitque ut Christus ea in se susciperet, et pateretur pro salute hominum, ideoque voluit ut Prophetæ ex ore Dei illa prædicerent et prophetarent.

TUNC DISCIPULI OMNES, RELICTO EO, FUGERUNT.] Ecce hic adimpletur Christi de fuga hac vaticinium editum v. 31. *Fugerunt*, quia viderunt jam Christum quasi superatum, captum et oppressum à Judæis, ut nulla jam evadendi, aut eum juvandi superesset spes ; quare timentes ne et ipsi caperentur, maleque mulctarentur à Judæis, Christo Domino suo tam infensis et infestis, fugam inierunt. Ex fuga hac tamen paulo post animum resumentes rediere Joannes, et Petrus sequens Jesum à longe. Unde Beda in Marci, cap. 14. v. 49. *Promptiores fuere*, ait, *ad fugæ præsidium, quam ad fiduciam patiendi*

cum Christo. Nam, ut ait Origenes, *Nondum erat eis spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus.* Joan. 7. 39.

Quæres, an fuga hæc Apostolorum fuerit licita? Resp. Nonnulli putant, nullam aut parvam in fuga hac fuisse culpam, eo quod Apostoli fide et mente interius adhæserint Christo, exterius vero fugerint, quia Christo prodesse non poterant, sed obesse. Sapienter ergo fugisse, ne se in discrimen, vel Christum negandi, vel dura patiendi conjicerent: necdum enim receperant robur Spiritus sancti: hoc enim postea receperunt in Pentecoste, quo recepto intrepide se Judæis, carceribus, vinculis, flagellis, crucibus, gladiis, leonibus, ignibus objecerunt. Fuit ergo hic fugæ actus ex timore imperfectus, et à perfectione constantiæ deficiens; at non illicitus et sceleratus.

Alii vero censent eum fuisse illicitum, quia putant eum processisse ex diffidentia Christi, quod videntes eum capi et obrui à Judæis, pristinam in eum fidem et spem amiserint, desperantes se ab eo posse juvari et defendi. Unde eo inconsulto fugerunt; quare ipso facto et fuga sua ejus potestatem, ipsumque esse Christum tacite negarunt. Vide dicta v. 31. ubi dixi prius videri verius. Apostoli ergo fugientes à Christo peccarunt venialiter, quia subito et nimio pavore (qui pavido rationem et memoriam eripere solet) consternati, ex pusillanimitate et diffidentia, sine ejus jussu vel nutu diffugerunt. Experti enim toties Christi opem in periculis, eamdem hic sibi affore confidere debebant: præsertim cum viderent Christum solo verbo, *ego sum*, prostravisse omnes satellites, eisque jussisse: *Sinite hos abire.* Debebant ergo ab eo consilium et auxilium petere, ac dicere: Domine, adjuva nos, et quid vis ut faciamus? Et Christus utique eos adjuvisset, et dixisset quid eis faciendum esset. Quare probabile est eos charitatem non perdidisse, multo minus fidem. Vide dicta v. 31.

Addit Marcus, cap. 14. 49., adolescentem quemdam sequentem, relicta Judæis sindone sua nudum aufugisse: quis hic fuerit, et quare id fecerit, dicam in Marco.

57. At illi tenentes (græc., κρατήσαντες, id est, postquam eum comprehendissent, et in suam potestatem redegissent, illi quasi reo vinctoque dominantes) Jesum, duxerunt ad Caipham principem sacerdotum, ubi Scribæ et seniores convenerant.] Addit Joannes, cap. 18. 13., Jesum prius ductum fuisse ad Annam, qui erat socer Caiphæ, sed obiter et quasi in transitu. Fecerunt id vel honoris causa, ut seniorem Annam venerarentur, vel quod Annas præ ceteris optaret et laboraret ut Christus caperetur. Unde S. Cyrillus et Franc. Lucas putant in domo Annæ persolutum esse Judæ proditionis Christi pretium; vel, ut opinatur S. August., quod domus Annæ quasi in via esset euntibus ad Caipham, qui illius anni erat pontifex, de quo plura Joan. 18. 13. nam in domo, non Annæ, ut nonnulli opinantur ex verbis Joannis, sed Caiphæ, contigisse primum Christi examen, alapamque ei incussam, ac Petri primam Christi negationem æque ac duas sequentes, liquet ex Matthæo, Marco et Luca, idemque insinuat Joannes, cap. 18. 19., dicens: *Pontifex ergo interrogavit Jesum.* Pontifex enim anni illius erat Caiphas, non Annas, ut ipse dixit v. 13. quare quod subdit Joannes, v. 24. *Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem*, intellige per epanalepsin, *et misit*, hoc est, jam enim miserat Annas Christum ad Caipham pontificem, qui eum, ut paulo ante dixi, examinavit, et interrogavit de doctrina et discipulis. Revocat enim Joannes id quod omiserat, ne quis ex præcedenti ejus narratione putaret Christum ab Anna, non à Caipha pontifice examinatum. Unde nonnulli verba Joan. v. 24. jam citata transferunt et anteponunt, statimque post v. 13. ubi narravit Jesum ductum fuisse ad Annam, subjiciunt, uti subjicit S. Cyrillus. Ita Origenes, S. Augustinus, l. de Consensu Evang., cap. 6., Jansenius et alii passim.

Convenerant.] Non dicit, Convocabantur, quia jam convocati erant, cum Judas à Caipha satellites ad Christum comprehendendum petiisset: tunc enim Caiphas convocavit Scribas et seniores, ut, adducto à Juda Jesu, statim eum judicarent et damnarent: immane enim in Christum reprehensorem suum odium conceperant, ideoque sitiebant ejus necem, et ad horam necis anhelabant: qua de causa in domo Caiphæ *pernoctabant vigilantes*, ait Chrysostomus.

58. Petrus autem sequebatur eum a longe usque in atrium principis sacerdotum. Et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut videret finem.] Ceteris Apostolis in fuga alio dilapsis, solus Petrus ex fuga colligens animum, restitit. et partim ex curiositate, partim et magis ex amore Jesu magistri sui, secutus est eum jam à satellitibus captum, cum ab eis duceretur ad Annam et Caipham, sed *à longe*, ne à satellitibus comprehenderetur, tum quia discipulus erat Jesu, tum quia Malcho aurem amputarat. Quod ergo fugit, timoris fuit; quod rediit, amoris, timorem superantis. Unde S. Ambrosius in Lucæ cap. 22. *Petrus*, ait, *in hoc nobis maxima est admiratione reverendus, quod Dominum non reliquit, etiam cum timeret. Metus naturæ est; cura, pietatis: alienum, quod timet; suum, quod non fugit: quod sequitur, devotionis; quod negat, obreptionis.* In Petro ergo luctabantur timor et amor: hic amor vicit timorem: sed mox in tentatione gravi timor vicit amorem, cum timens ministros negavit Christum.

Usque in atrium principis sacerdotum.] Puta Caiphæ pontificis. Modum et rei gestæ seriem distinctius narrat Joannes cap. 18. 15. dicens: *Sequebatur autem Jesum Simon Petrus, et alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, et introivit cum Jesu in atrium pontificis. Petrus autem stabat ad ostium foris. Exivit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, et dixit ostiariæ, et introduxit Petrum.*

Discipulum hunc fuisse S. Joannem Apostolum censet S. Chrysost., Theophyl., Euthym., S. Hieron. in Epitaph. Marcellæ ad Principiam. ac Lyranus, qui ait, Joannem notum pontifici. quod ei soleret vendere pisces, aut quod aliquis ex cognatis ejus famulus esset pontificis. Nicephorus, lib. 1. cap. 28., aliam dat causam; scilicet quod Joannes hæreditatem suam vendidisset pontifici. Verius est non fuisse Joannem, nec alium Apostolorum, tum quia Apostoli erant noti et familiares Christi, non vero pontificis, assidue enim versabantur cum Christo; tum quia sicut Christus, sic et discipuli ejus exosi erant pontifici: unde à ministris pontificis in ejus domum non fuissent admissi, imo fuissent comprehensi et capti. Quocirca Syrus vertit,

unus ex discipulis aliis. q. d. Unus, non ex Apostolis, qui publici erant Christi discipuli, sed ex aliis secretis Christi discipulis, qui ejus fidem occulte audiebant et sectabantur.

Et ingressus intro (non in domum, ubi Jesus examinandus erat à pontifice et concilio, sed in atrium domus Caiphæ) sedebat cum ministris.] *Non appropinquabat loco ubi erat Jesus*, ait sanctus Hieronymus, *ne ministris aliqua suspicio nasceretur, sed sedebat cum eis ad ignem calefaciens se, quia frigus erat*, ut habent Joannes, Lucas et Marcus. Erat enim frigus acre, quale solet esse noctu die 25. Martii. Peccavit imprudentia et temeritate Petrus, quod se ministris inseruerit, et exposuerit periculo, vel cum ministris lacerandi famam Christi, vel, si id non faceret, subeundi vincula et verbera, uti eventus docuit. Nam mox rogatus de Christo, eum negavit. Vere Ecclesiastic. c. 3. 27. *Qui amat periculum*, ait, *in illo peribit.* Quare in tentatione et persecutione debiles et timidi fugiant oportet, ut periculo lapsus se subducant.

Ut videret finem] An scilicet Jesus à pontifice et concilio damnaretur ad mortem, an absolveretur, vel ipse Jesus se periculo liberaret. Si enim damnaretur, sibi fuga consuluisset; sin absolveretur, ad eum quasi discipulus officiose rediisset.

59. Principes autem sacerdotum, et omne concilium, quærebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent.] Præmittenda hic sunt quæ narrat Joannes cap. 18. 19. dicens : *Pontifex ergo interrogavit Jesum de discipulis suis, et de doctrina ejus. Respondit ei Jesus : Ego palam locutus sum mundo : ego semper docui in Synagoga, et in templo quo omnes Judæi conveniunt : et in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt, quid locutus sum ipsis : ecce hi sciunt quæ dixerim ego. Hæc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, dicens : Sic respondes pontifici? Respondit ei Jesus : Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me cædis ?*

Hæc interrogavit Caiphas, ait Euthymius, *volens Christum arguere tanquam novæ rei inventorem, ac seditiosum, quasi conciliabula facientem, novaque dogmata inserentem.* Pontificis enim erat investigare de hæreticis et hæresibus, ac novis sectis et erroribus. Porro Jesus fretus conscientia et æquitate causæ, licet inter medios hostes positus, posito omni eorum metu, animose æque ac prudenter et confidenter respondet pontifici, se publice docuisse, et publicos extare, imo præsentes esse, doctrinæ suæ auditores et testes, licet sibi inimicos, et in mortem suam conspirantes : ab illis ergo peteret, quid ipse docuisset. Nullum enim certius innocentiæ et sanæ doctrinæ testimonium, quam quod petitur ab auditoribus, iisque inimicis. Si enim ipse Christus doctrinam suam edixisset, dixissent ipsum metu damnationis et mortis alia dicere in concilio, quam publice docuisset. Unde Chrysostomus : *Non arroganter respondet*, inquit, *sed fretus veritate. Id enim veritatis maximum est argumentum, cum quis inimicos in eorum quæ dicit, testimonium adducit.* Unde ait, *Quid me interrogas?* etc. q. d. Cur, ô larvate pontifex, me insidiose et captiose interrogas, ut ex ore meo verbum aliquod elicias, ob quod me calumnieris et condemnes : jam per triennium publice docui in templo : scis, vel facile scire potes ex communi populi me audientis sensu, quid ego docuerim. Si id nescis, vanus es pontifex, qui doctrinæ et doctorum publicorum per triennium curam nullam habuisti. Si tamen nunc id scire vis, interroga adstantes hic inimicos meos, qui sæpe me audierunt. Proferant illi, si possunt, verbum aliquod minus vere vel sane à me dictum. Scio enim eos in veritate id facere non posse.

Porro quod ait Joannes, *Unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu*, S. Cyrillus putat hunc sensisse se tangi verbis Christi, eo quod missus à Scribis ad Jesum audiendum et capiendum, ejus doctrinam admiratus, rogatusque cur eum non cepisset, responderit : *Nunquam locutus est homo sicut hic homo*, Joan. 7. 46. voluit ergo hanc notam delere, dando alapam Jesu. *Ipsos enim astantes monstravit*, ait Cyrillus lib. 11. in Joan. cap. 45. *qui et pulchritudinem doctrinæ suæ fuerant admirati, et Judæorum impietatis erant ministri.*

Dedit alapam Jesu; Syrus, *percussit maxillam*, ut adularetur pontifici, quasi honoris ejus vindex. Alapam hanc armata, ut videtur, manu incussam valde atrocem, æque ac ignominiosam fuisse liquet ex vultu sancto, quem Christus impressit velo Veronicæ, qui Romæ in basilica S. Petri religiose servatur, et in hebdomade passionis populo ostenditur. Quare merito stupet et exclamat sanctus Chrysostomus : *Quid hoc impudentius ? exhorrescat cœlum, contremiscat terra de Christi patientia, et servorum impudentia.* Et S. Cyrillus : *Universam*, ait, *creaturam perhorruisse puto, si sensum hujus rei habuerit. Dominus enim gloriæ impia manu hominis cædebatur.* Mirum est manum hanc illico non exaruisse, ignique contabuisse, imo quod terra dehiscens vivum hunc hominem non absorbuerit, miseritque in tartara. Impedivit hoc lenitas et charitas Christi, expectans vocansque eum cum sociis ad pœnitentiam et salutem, ac reipsa multos ex eis sanctificans et salvans, ut patet Actor. 2. 37. Hoc est quod de Christo gemens, vel magis admirans, prædixit Jeremias Thren. 3. 30. *Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis.*

Hisce à Joanne narratis, jam subtexenda sunt quæ hic narrat Matthæus ; scilicet cum Jesus pontificem de doctrina rogantem, remisisset ad suos auditores, pontificem ex præsentibus, qui Jesum audierant, quæsiisse, num quid pravi vel erronei eum docentem audissent. *Quærebant* ergo *falsum testimonium*, quia verum se inventuros desperabant, ob summam Christi sapientiam, veritatem, et sanctitatem toti populo notissimam.

Ut eum morti traderent.] Hic enim erat eorum scopus, et finis, ad quem falsos testes quasi medium necessarium inquirunt, cum finis et forma tribunalis et judicii sit nullum damnare, nisi qui veris testibus de crimine convictus sit, falsos vero testes pœna talionis punire. Volebant enim ut famæ suæ consulerent, non videri latrones, sed æqui judices Christi : quare litem judicialem illi intentant, sed ita ut judices sint ipsi ejus accusatores, et quasi jurati in necem ejus hostes, quod est contra omnem judicii formam et æquitatem. Ita Chrysostomus : *Habitum judicii, ait, et figuram insidiis prætexunt ;* scilicet, ut ait Victor Antioch. in cap. 14. Marci,

insidias suas tribunalis schemate pallantes. Rursum volebant eum per Pilatum, præsidem Romanum, damnari ad mortem. Sciebant autem Pilatum, more Romano id non facturum, nisi Christo crimen aliquod dignum morte impingeretur, idque per testes probaretur. Quærunt ergo principes falsos testes contra Jesum, ut vitæ auctorem et salvatorem mundi morti tradant, nimirum quia ipsis insciis et invitis Deus decreverat, per mortem Christi dare nobis vitam præsentem et æternam.

60. ET NON INVENERUNT, CUM MULTI FALSI TESTES ACCESSISSENT. NOVISSIME AUTEM VENERUNT DUO FALSI TESTES.] *Nullum*, ait Origenes, *verisimilitudinem reprehensionis invenerunt in eo, mali licet essent et multi, astuti et ingeniosi*, etc. *Adeo munda fuit vita Jesu, et omnino irreprehensibilis :* quia quæcumque hi testes proferebant, vel falsa erant, vel sibi invicem contraria, vel impertinentia, ut propter ea Christus reus mortis peragi non posset. *Duo falsi testes :* cur dicantur falsi, dicam v. seq.

61. ET DIXERUNT : HIC DIXIT, POSSUM DESTRUERE TEMPLUM DEI, ET POST TRIDUUM REÆDIFICARE ILLUD.] Dixerat id Christus Joan. 2. 19. sed hoc modo et hisce verbis ; quærebant ex eo Judæi : *Quod signum ostendis nobis quia hæc facis?* q. d. Quod signum das tuæ potestatis, quodque sis missus à Deo; respondit Jesus, eisque hoc dat signum : *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.* Dicuntur tamen hi *falsi testes*, quia licet ex parte verum dicerent, ipsam Christi sententiam citando, tamen ex parte dicebant falsum, quia tam verba, quam sensum Christi depravabant. Verba primo, quia Christus non dixerat : *Possum destruere*, sed *Solvite*, id est, si solveritis, vos scilicet, non ego. Secundo, quia Marcus ait eos addidisse τὸ *manufactum*, dicendo : *Ego dissolvam templum hoc manufactum, et per triduum aliud non manufactum ædificabo.* Hoc erat falsum, quia nil tale habet Joannes. Tertio, quia Christus non dixerat, *Post triduum reædificabo,* sed *Excitabo illud,* hoc est, suscitabo à mortuis.

Sensum pariter depravabant, quia Christus non de templo Salomonis, sed de corpore suo loquebatur, in quo quasi in templo plenitudo divinitatis inhabitabat, Coloss. 2. 9. Unde subdit Joannes : *Ille autem dicebat de templo corporis sui.* Judæis enim ibidem signum petentibus, Christus dat signum resurrectionis. q. d. Cum solveritis templum corporis mei, ego tertio die illud à morte suscitabo, atque ex hoc signo cognoscetis me cœlestem et divinum esse hominem, è cœlis à Deo missum. Ita Origenes, S. Hier., Chrysost. et alii. Poterat Christus clare dicere : Ego à mortuis resurgam, sed noluit; voluitque uti ænigmate templi, tum quia apud cavillatores, quales erant Judæi, non clare, sed tecte et symbolice loqui oportet; tum ut hoc obscuro sermone daret occasionem passionis suæ : sciebat enim Judæos ob hoc ænigma male intellectum eum accusaturos, et reum mortis peracturos. Hinc subdit Marcus : *Et non erat conveniens testimonium illorum;* vel, ut clarius habent Græca, *neque sic erat conveniens testimonium illorum :* tum ob rationes jam dictas, tum quia hæc verba Christi, etiamsi prima fronte videri possent inanis esse jactantiæ, quod se tam potentem diceret, ut in tribus diebus posset templum diruere et reædificare, nemini tamen erant noxia vel injuria, ut ob ea Christus reus mortis peragi posset.

62. ET SURGENS PRINCEPS SACERDOTUM AIT ILLI : NIHIL RESPONDES AD EA QUÆ ISTI ADVERSUM TE TESTIFICANTUR? JESUS AUTEM TACEBAT.] *Surgens*, ex indignatione, quod Jesus taceret, et accusationem hanc quasi futilem contemneret, et silentio confutaret. Rursum *surgens*, ut indignitatem et gravitatem criminis Christo objecti ostenderet, quasi Christus hoc suo dicto, templi magnificentiam, religionem et sanctitatem elevasset, et violasset.

JESUS AUTEM TACEBAT.] Cur? Prima causa erat, quia, ut dixi, accusatio nullum crimen morte dignum continebat, sed tantum inanem jactantiam ; quare refutatione non egebat.

Secunda : *tacebat*, quod *sciret*, ait S. Hieron., *quidquid tandem respondisset, torquendum ad calumniam.* Nam, ut ait S. Chrysost., *Figura ibi dumtaxat judicii erat, re autem ipsa latronum impetus.*

Tertia : *tacebat,* quia totum se ad damnationem et mortem à Patre sibi decretam componebat : quare nolebat se excusando mortem evadere, sed tacendo damnari et opprimi.

Quarta : auctor Comment. in Marcum c. 14. apud S. Hieron. *Taciturnitas Christi*, ait, *apologiam Adæ absolvit.* q. d. Tacuit Christus, ut silentio suo satisfaceret pro stultiloquio Adæ, quo peccatum suum, de quo arguebatur à Deo, excusavit, dicens : *Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, et comedi :* et mulieris se excusantis dicentisque : *Serpens decepit me.* Gen. 3. 12.

63. ET PRINCEPS SACERDOTUM AIT ILLI : ADJURO TE PER DEUM VIVUM, UT DICAS NOBIS SI TU ES CHRISTUS FILIUS DEI.] Videns pontifex sibi à Jesu non responderi, et ob id indignans, eum per Deum adjurat, ut per adjurationem et nominis divini reverentiam eum respondere compellat. *Adjuro,* q. d. Ego pontifex in terris Dei sum vicarius, quare ex Dei auctoritate mihi commissa invocato in testem Deo, tibi mando, teque conjuro ut mihi respondeas, an tu sis Christus, qualem te esse dixisti et docuisti. Vide dicta c. 5. 7. Hic tangit Caiphas punctum litis et causæ totius. Jesus enim dicebat se esse Messiam, sive Christum à Deo ad salutem hominum cum summa potestate missum : pontifex vero et seniores à Christo sæpe taxati, id pertinaciter negabant. Caiphas ergo id rogat, non ut id cognoscat, sed ut eum condemnet. Si enim diceret Jesus se esse Christum, eum ut blasphemum, reum mortis peragebat : sin diceret se non esse Christum, replicasset : Cur ergo apud populum te pro Christo Dei Filio venditasti? itaque eum ut pseudoprophetam condemnasset, quod æqualem se Deo fecisset, uti ei objecere Judæi, Joan. 5. 19. Tota enim odii et invidiæ pontificum et Scribarum in Christum causa erat, quod ipse vilis et plebeius, ut videbatur, homo diceret se esse Christum, Deique Filium, ideoque sine eorum licentia prædicaret, ac frivolas eorum traditiones contemneret, atque gravia eorum vitia sceleraque publice et acriter castigaret.

64. DICIT ILLI JESUS : TU DIXISTI.] Id est, *ego sum,* ut habet Marcus 14. 62. Christus adjuratus à pontifice licet perverso et insidioso, ut calumniam et necem sibi strueret, respondit tamen candide et clare se esse Christum ; tum ut reverentiam nomini divino, per quod adjurabatur,

ac simul ipsi dignitati pontificæ, à qua adjurabatur, honorem et obedientiam alias debitam deferret. Secundo, ut hoc responso *omnem eorum tolleret excusationem*, ait Chrysost., ne scilicet ipsi apud homines, et apud Deum in die judicii se excusare possent, cur in Jesum non credidissent, imo eum occidissent, eique dicerent : Interrogavimus Jesum num ipse esset Christus juridice in concilio, ipse vero tacuit vel ambigue respondit, quare non obligabamur eum ut Christum recipere, et in eum credere.

Verumtamen dico vobis : Amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus coeli.] *Amodo*, hoc est, ex hoc tempore, post mortem meam, scilicet in die judicii; nec enim alias Christum erant visuri. *Sedentem à dextris virtutis*, græce est δυνάμεως, id est, potentiæ *Dei*, q. d. Videbitis me, qui vobis dumtaxat filius hominis esse videor, etiam esse vere Filium Dei proprium et naturalem, cum in die judicii videbitis me considere ad dexteram Dei Patris omnipotentis, id est, æqualis cum eo esse dignitatis, majestatis et gloriæ. Alludit ad psalm. 109. 1. q. d. Ego sum ille, de quo David præcinuit : *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis.* Porro Christus non tantum qua Deus, sed etiam qua homo sedet à dextris Dei, eo modo quo explicui Coloss. 3. 1.

Nota. Hoc proprie et directe in die judicii non videbunt pontifices et Judæi, utpote reprobandi, ideoque non visione Dei beandi, sed aspectu diaboli damnandi ; verum indirecte et quasi in effectu idipsum videbunt. Visuri enim sunt tantam Christi judicis majestatem, gloriam, splendorem et pompam angelorum omnium eum stipantium, ut non dubitent eum esse proximum Deo, imo Deum, et Dei Filium, ut ipse hic asserit et prædicit : quia tunc experientur ejus virtutem et omnipotentiam in piorum glorificatione, et impiorum condemnatione, qui hic eum velut abjectum, infirmum et invalidum contempserunt.

Et venientem in nubibus coeli.] Alludit ad Daniel. c. 7. 13. *Ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniebat*, ut ex eo pontifex cognoscat Jesum esse illum ipsum, quem Daniel signavit, et prædixit judicium universi esse venturum.

Vide hic et mirare magnanimitatem Jesu, qui inter medios judices, pontifices et hostes damnandus ad mortem, minatur tamen eis suum reditum ad judicium. q. d. Tu, ô Caipha, et vos ô principes sacerdotum, injuste me nunc judicatis et damnatis, quasi pseudoprophetam et pseudochristum : at veniet dies ille, in quo ego, qui nunc reus vestro tribunali asto, sedebo Judex. Tunc vice versa vos quasi rei tribunali meo astabitis; tunc videbitis me vere fuisse et esse Christum. Vos me nunc damnatis ad mortem crucis : sed ego tunc in eodem hoc loco (Christus enim judex sedebit super vallem Josaphat, quæ adjacet Hierosolymæ, Joel. c. 3. v. 2.) vos damnabo ad gehennam ignis flammantis et cruciantis in æternum; quia in me hoc immane sacrilegium commisistis, quia christicidæ et deicidæ fuistis, et sane ita revera fiet..

65. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens : Blasphemavit : quid adhuc egemus testibus ? ecce nunc audistis blasphemiam.] *Scidit*, id est *diffibulavit*, ait Cajetan. in Marci c. 14. sive fibulas solvit, vestemque aperuit. Verum hoc frigidum videtur : græce enim est διέῤῥηξε, id est, disrupit, distraxit, dilaceravit, quia vestes Judæorum sub mento erant apertæ, ut facile possent per caput humeris injici, itaque indui et exui : cum ergo eas scindere, id est, disrumpere vellent sub mento, utramque fissuræ oram manibus arripiebant, ac magna vi reliquum vestis lacerabant usque ad cingulum, in signum doloris et indignitatis. Inferne vero eam non lacerabant, ne nudarent partes verendas; carebant enim femoralibus. Fuit hic mos usitatus apud Gentiles, ut patet ex Homero et Virgilio, sed maxime apud Judæos, ut in luctu vel audita blasphemia, quasi præ zelo honoris Dei, vestem scinderent, id est lacerarent, ut fecit Ezechias audita blasphemia Sennacherib. 4. Regum 19. 1.

Porro illicite hic Caiphas vestem scidit, quia ipse erat pontifex. Pontifici autem id vetitum erat, juxta illud Levit. 21. 10. *Caput suum non discooperiet, vestimenta non scindet.* Causas ibidem recensui. Scidit ergo vestem Caiphas, ut invidiam Jesu conflaret, eumque quasi blasphemum omnibus execrandum damnandumque objiceret. Sed symbolice ipsa scissione significabat, scindi jam per mortem Christi veterem legem cum suo sacerdotio, quare se quoque pontificatu ac eo privari. Ita S. Leo serm. 6. de Passione : Fecit hoc, inquit, *ad exaggerandam auditi sermonis invidiam : nesciens vero quid hæc significet insania, sacerdotali se honore privavit, oblitus illius præcepti : De capite cidarim non deponet, et vestimenta sua non dirumpet.* Et Orig. *conscidit*, ait, *vestimenta sua ostendens turpitudinem suam, et nuditatem animæ suæ, et mysterium manifestans, conscindendum esse sacerdotium vetus, et scholam sacerdotii ejus, et culturæ, quæ secundum litteram fuerat.* Et Hieron. *Scidit vestimenta sua, ut ostendat Judæos sacerdotii gloriam perdidisse, et vacuam sedem habere pontifices.* Sic et Chrysostom., Theoph., Euthym., Jansenius, Barradius et ceteri.

Blasphemavit.] Dicens se esse Messiam et Dei filium. Pontifex, ne quis verbis Christi commoveretur, eisque fidem haberet, præoccupat, ad crimen blasphemiæ ei impingit, quod Judæi mire horrebant, ut nemo pro Christo loqui eumque defendere audeat, sed omnes eum ut blasphemum condemnare compellat.

Quid adhuc egemus testibus ?] Syrus, *quid amplius exquirimus nobis testes ?* Ecce hic impius Caiphas prodit suam impietatem, quod non agat ut judex, sed ut actor et accusator Christi. Actoris enim est quærere testes contra eum, quem accusat. Ita S. Chrysost.

66. Quid vobis videtur ?] Ecce hic rursus iniquus pontifex contra ordinem juris agit personam non judicis, sed actoris, ipsosque Christi hostes et accusatores facit Judices, eosque ad Christum quasi blasphemum condemnandum, pontificia sua auctoritate et præjudicata à se sententia, quasi adigit et cogit. Unde Chrysostomus : *Ipsi*, ait, *accusant, ipsi discutiunt, ipsi sententiam proferunt.*

At illi respondentes dixerunt : Reus est mortis.] Blasphemus ex lege Lev. 24. 16. lapidari debebat, uti lapidarunt Stephanum quasi blasphemum : sed hi Christum non lapidationis, sed mortis reum clamant, quia jam apud se destinarant eum non lapidare, sed in crucem agere. Indignitatem iniquissimæ hujus sententiæ

pathetice ostendit Origenes : *Quantum putas*, ait, *fuit erroris ipsam principalem vitam ream mortis pronuntiare, et tantorum resurgentium testimonio non adspicere fontem vitæ, de quo in omnes viventes vita fluebat! Quoniam sicut Pater vitam habet in se, sic et Filio dedit vitam habere in semetipso.* Quid indignius quam Filium Dei, qui est fons omnis vitæ angelorum, hominum et animalium, eo quod à pontifice rogatus et adjuratus verum confessus erat, scilicet se Christum Dei Filium, ut mortis reum à toto sacerdotum concilio damnari? Ille multis cæcis visum, surdis auditum, mortuis vitam restituerat, ideoque à sacerdotibus æmulis et invidis morti adjudicatur. Verumtamen nescientes dicunt, sed alio respectu, quia licet Christus in se esset innocentissimus et sanctissimus, tamen nostra peccata in se luenda susceperat. Unde propter ea reus erat mortis : Christus enim in se suscepit sententiam illam à Deo contra Adam ejusque posteros latam : *In quacumque die comederis ex eo, morte morieris*. Genes. c. 2. 17. Voluit enim ipse mortem nostram luere, ut sua morte nos revocaret ad vitam gratiæ et gloriæ sempiternam. Quocirca ipse summa modestia, æquitate, patientia indignissimam hanc sententiam suscepit, Deoque Patri se quasi reum mortis in victimam pro peccatis nostris obtulit, ut docet Isaias cap. 53. ut nos doceret iniqua hominum judicia, opprobria, calumnias, censuras, etc. æquo animo tolerare, idque suo exemplo suique amore, ut scilicet ei vicem quam possumus reddamus, dum pro ejus obsequio rei mortis, exilii, carceris, infamiæ, etc. agimur et traducimur, sicut ipse pro nobis reus mortis à toto concilio judicatus et proclamatus est.

Tropologice, Christianus qui peccat, iterum quasi Christum redemptorem suum facit reum mortis, imo quasi eum occidit et crucifigit, juxta illud Hebr. 6. v. 6. *Rursum crucifigentes sibimetipsis filium Dei, et ostentui habentes.* Vide ibi dicta. Unde S. Brigitta l. 1. Revel. c. 37. narrat B. Virginem sibi dixisse : *Conqueror quod filius meus ab inimicis suis, qui nunc sunt in mundo, amarius crucifigitur, quam tunc Judæi crucifixerunt eum.* Causam subdit : *Quia eorum vitia, quibus spiritualiter crucifigunt filium meum, abominabiliora et graviora sunt ei, quam illorum qui crucifixerunt illum in corpore.*

Quæritur hic, quando hoc concilium, examen et damnatio Christi contigerit? Nonnulli putant contigisse post negationem Petri, transacta nocte, mane sequentis diei. Id enim videtur dicere Lucas c. 22. 66. Idem enim hoc esse examen Matthæi cum illo Lucæ apparet, si quis utrumque conferat. Quare censent hic in Matthæo esse hysterologiam : omnia enim à v. 59. hucusque dicta esse per anticipationem, ac ponenda cap. seq. v. 1. Ita S. Aug. lib. 3. de Consensu Evangel. c. 7. Maldon. et aliqui alii.

Melius sentiunt alii cum Jansenio, hæc omnia à Matthæo recto ordine poni, ac statim post captivitatem Christi, paulo post mediam noctem, statim ut Christus captivus adductus est ad Caipham, contigisse. Duplex enim fuit concilium principum contra Christum; ac bis in concilio Christus rogatus et examinatus fuit, an ipse esset Christus; scilicet primo, nocte, de quo hic : secundo, postero mane, de quo Lucas c. 22. 66. Nocte enim post Christi examen et confessionem, facta est illusio et colaphizatio Christi, de qua v. seq. ut patet ex aliis Evangelistis. Verum, quia nocte non omnes senatores aderant, hinc rursum mane Caiphas coegit concilium generale, ad quod omnes convocavit, ut ab eo Christus damnaretur. Unde in eo Christus quasi pertinax, blasphemus, et reus majestatis tam divinæ, quod se filium Dei dixisset; quam humanæ, quod se Christum regem asseruisset, omnium voce damnatus, ac Pilato præsidi traditus est, ut is reipsa eum damnaret, et in crucem ageret, de quo cap. sequent. vers. 1. et Lucæ 22. 66. Mane ergo fuit concilium magnum, ut ait Marcus, id est, summum quod *Sanedrim* dicebatur.

67. Tunc expuerunt in faciem ejus, et colaphis eum ceciderunt, alii autem palmas in faciem ejus dederunt, dicentes : Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit?] Magna fuit et ferina barbaries ministrorum, Christo reo jam ad mortem damnato, non compatientium, sed insultantium, æque ac pontificis et senatorum id permittentium, imo nonnullorum etiam in eum expuentium, eumque cædentium, ut innuit Marcus. Putarunt se id jure facere ex zelo, quasi vindices suæ legis et honoris Dei, eo quod Christus quasi blasphemus in Deum, Deique hostis, à concilio jam ad mortem damnatus esset.

Tunc expuerunt.] Græce ἐνέπτυσαν, id est, inspuerunt, sua sputa et phlegmata ex hesterna crapula fœda, virulenta, putida, horrida intorserunt, tum *qui eum tenebant*, ut ait Lucas, tum ceteri ministri et astantes, quin et aliqui è concilio, ut insinuat Marcus.

In faciem ejus.] Divinam, et ab omni creatura reverendam; et adorandam, in quam desiderant angeli prospicere. Fuit hæc atrox scurrarum et vilissimorum hominum ignominia et contumelia in Christum Dei Filium, qui stupendam hic ostendit lenitatem, humilitatem et patientiam, implens illud ab Isaia cap. 50. 6. de se prædictum : *Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus : faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus.* Ubi Forerius ex Hebræo vertit, *tergum meum dedi percussoribus, et genas meas depilantibus : faciem meam non averti ab ignominiis et sputo.* Addit Forerius : *Habet vellicatio barbæ dolorem et insignem contumeliam, sicut et in faciem spuere : sunt enim pili barbales alte carni impressi.* Unde Clemens Alex. 3. Pædag. c. 3. *Nefas est barbam vellere*, ait, *quæ est pulchritudo ingenita, pulchritudo generosa et ingenua.* S. Hier. in Comment. Isaiæ 50. 6. vertit, *dedi maxillam meam alapis, et faciem meam non averti à confusione sputorum.* Vide ibi dicta.

Unde exclamat Euthymius : *Horrete, cælum et terra, universaque creatura, in quam faciem, quam intulerunt injuriam?* Et S. Chrysost. eumque sequens Titus Bostrensis in Lucæ c. 22. *In faciem illam*, inquit, *quam fluctus maris reveriti sunt, quam sol in cruce videns radios occuluit, spuebant, cædebant, abunde animos suos explentes, et vulnera contumeliosissima inferentes, colaphis cædentes, et palmas in faciem ejus dantes, etc. Sed quamobrem id faciebant cum occisuri eum essent? quid enim hujusmodi illusione opus erat? crudeles eorum mores in omnibus ostenduntur, qui quasi venatores inventa tandem multo venatu fera, rabiem suam in eam exerunt, ingentem id*

sibi voluptatem solemnitatemque existimantes, et quam ipsorum mores in eadem propensi essent ostendentes.

Porro S. Anselmus de Pass. Domini paulo ante medium, B. Virginem sic inducit loquentem : *Et modico delapso tempore filius meus adeo conspulus apparuit, quod quasi leprosus apparebat.* Et infra de flagellatione loquens dicit : *Filius meus ita in stuporem et deformitatem transmutatus fuit, ut omnibus appareret quasi lepra percussus.*

Et colaphis eum ceciderunt.] Græce, *colaphizarunt eum.* Colaphus est verber, quod pugno seu manu contracta, in collum, caput vel dorsum infligitur ; alapa, quod manu explicata in maxillam impingitur : unde alapa plus affert ignominiæ, ruboris et verecundiæ ; colaphus plus afflictionis, tumoris et doloris, juxta illud Comici : *Colaphis tuber est totum caput.*

Alii autem palmas in faciem ejus dederunt.] Sic quoque Græcum ἐρράπισαν, verterunt Theophyl. Vatabl. et alii, quin et Erasmus aliique Novantes. Alii vertunt, *crepidis* vel *fustibus ceciderunt ; ῥαπίς,* enim et fustem et crepidam significat. Verum per catachresin, hic alapam denotat : hæc enim proprie in faciem datur : nam Lucas vertit, *et percutiebant faciem ejus.* Ergo Christus hic accusatur ut impius, depalmatur ut impudens, loquitur ut Dominus, tacet ut innocens, damnatur ut sacrilegus ; conspuitur divina facies munditia paradisi : conscinditur pugnis, *qui mensus est pugillo aquas, et cœlos palmo ponderavit,* Isaiæ 40. Alapis dehonestatur vultus, *paternæ gloriæ splendor,* Hebr. 1. Velatur oculis, qui animorum consilia retegit, et omnes introspicit cogitatus : illuditur, vellicatur in pilis, cæditur, scommatis mordetur.

68. Dicentes : Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit ?] Irrident Christum, illique petulanter insultant, quod se Prophetam dixerit, quasi pseudoprophetam, imo quasi ludionem et scurram. q. d. Si tu es Propheta, prophetiza nobis, quis ex nobis primus, quis secundus, quis tertius, et ita ex ordine, vicissim tibi alapam impegerit, quis colaphum, quis sputum ? Videntur enim plane hæc rogasse, postquam Christi faciem velarunt, et velatam percusserunt (ut habet Lucas ; nam et ante eam velatam Christum percusserunt ; sed hic eam velant ut illudant Christo, dicantque *prophetiza*) ad ludibrium, dicentes et interrogantes : *Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit ?* q. d. Si tu es Christus, ignorare non potes occulta. Edicito ergo nobis, quis est qui te percussit ? En ut scurræ Filium Dei quasi personatum hariolum illudunt.

Graviter Theophyl. *Prophetarum Dominus,* ait, *quasi pseudopropheta irridetur.* Judæi ergo in passione velarunt faciem Christi ad ludibrium, ut riderent eum quod se vocasset Prophetam : unde percutientes rogabant eum, *prophetiza*, id est, divina quis te percusserit. Secundo, ut liberius eum verberarent et vexarent, ne divino vultu ejus et oculis absterrerentur et coercerentur, ait Jansen. Majestas enim Christi radiabat in vultu, ait S. Hieronymus.

Mystice, significabat Christus velatus se abscondere faciem à Judæis, illosque fide et cognitione Dei privandos et excæcandos. Unde ad idem significandum Moses, qui erat typus Christi, descendens de monte velavit oculos suos, uti explicat Paulus 2. Cor. 3. Hoc spectat illud Mosis : *Abscondam faciem meam ab eis*, Deuter. 32.

Tropologice, significabat se luere peccatum Adæ. Adam enim et Eva primo peccarunt oculis et ore, aspiciendo et comedendo pomum vetitum ; Christus ergo ut hoc expiaret, passus est velari sibi os et oculos. Nam, ut ait S. Aug., Christus passus est in omnibus membris, quibus peccavit et peccat homo, ut omnia expiaret.

Porro Christus constanti patientia hæc omnia sustinuit et superavit Unde S. Chrysost. *Sicut ipse*, ait, *nihil lenitatis prætermisit, sic illi nihil contumeliæ, nihil impietatis ; sed tam verbis, quam factis furorem suum explere conati sunt* Hisce probris Christum à Judæis afficiendum prædixit Sibylla Delphica, cujus carmina extant lib. 1. Sibyllinorum Oracul. ubi sic canit :

Tunc impius illi
Impinget colaphos, virosaque sputa scelestis
Israel labiis, neque non et fellis amari
Apponens escam, potumque immitis aceti.

Et lib. 8.

Contundent alapis palmæ (proh crimina !) Divum.
Felle fames ejus, sitis illudetur aceto.
Scindetur templi velum, mediumque diei
Nox tenebrosa tribus premet admirabilis horis.

Et Sibylla Erytræa apud Lactant. l. 4. c. 18. *Dabit*, inquit, *in verbera innocens dorsum.* Et infra : *Et colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoscat quod verbum et unde venit, ut mortuis loquatur.* Et rursus, *In manus iniquas et infidelium veniet, et dabunt Deo alapas manibus incestis, et oribus immundis exspuent in eum salivas venenosas.*

Causa harum illusionum fuit : Prima, ut Christus his injuriis satisfaceret pro infinitis peccatis, quibus homines summam Deo injuriam et indignitatem quantum est ex se, inferunt. Peccator enim, quantum est ex se, Deum conspuit, colaphis alapisque cædit, quia eum contemnit, et creaturæ quam amat postponit ; itaque Deum suo honore, et quasi sua divinitate spoliat aliumque sibi Deum fingit et constituit ; scilicet avarus Mammonam, luxuriosus Venerem, ebriosus Bacchum, etc. Ita Orig. *Ut nos*, inquit, *qui digni fueramus omnes has infamias pati, erueret, ipse pro nobis passus est eas :* et, ut ait auctor Comment. in Marc. apud S. Hier. *Opprobria ejus nostrum abstulere opprobrium*, imo æternum nobis honorem conciliarunt. Et S. Athanasius, *Non Christus*, ait, *sed nos in Christo patiebamur.* Voluit ergo Christus tot et tam dira pati, ut magis Deum honoraret, ejusque offensæ et injuriæ magis satisfaceret ; sicut is, qui occidit regem, miris tormentis excrucialur, ut honori regis et offensæ reip. satisfiat : ideoque Christus desiderabat majora pati, idque per plures annos. Quare hæc ejus passio magis honoravit Deum, quam culpa Adæ Deum offenderat, ejusque honorem læserat. Adde : homines scelerati illudunt Deo, novosque modos peccandi eique illudendi adinveniunt ; voluit ergo Christus illudi, et adinventiones scelerum adinventionibus illusionum luere et expiare.

Secunda, ut apicem patientiæ et virtutis ex-

primeret. Unde Victor Antioch. in Marc. 14. *Patientiam*, ait, *constanter retinet*, *summæ per hæc omnia tolerantiæ et patientiæ formam seipsum nobis proponens.* Voluit enim Christus in sua passione et cruce, depingere quasi ideam perfectissimæ patientiæ, et virtutis cujuslibet. Si quis ergo specimen summæ humilitatis, mansuetudinis, obedientiæ, patientiæ, constantiæ, charitatis, etc. desideret, Christum patientem et crucifixum intueatur, et quoad potest, imitetur, et moribus exprimat, juxta illud : *Inspice, et fac secundum exemplar, quod tibi in monte* (Sina, et mystice Calvariæ) *monstratum est*, Exodi 25. 40. Præclare S. Bernard. serm. in feria VI. hebdom. pœnosæ : *Mirabilis*, ait, *Passio tua, Domine Jesu, quæ passiones omnium nostrum propulsavit : propitiata est omnibus iniquitatibus nostris, et nulli unquam petitioni nostræ invenitur inefficax. Quid enim tam ad mortem, quod non tua morte salvetur? In hac igitur passione, fratres, tria specialiter convenit intueri : opus, modum, causam. Nam in opere quidem patientia, in modo humilitas, in causa charitas commendatur.*

Tertia, ut animaret Martyres ad ferendum omnia tyrannorum probra, verbera, tormenta, ac fideles ad tolerandum quælibet vilipendia, et quaslibet injurias à quocumque et quolibet sibi illatas. Unde Euthymius : *Universa*, ait, *magno animo sustinebat, docens nos injurias tolerare :* ut quasi adamantes ex adamante Christo hauriamus adamantinam in omnibus constantiam et patientiam, juxta illud Isaiæ 50. 7. *Posui faciem meam, ut petram durissimam, et scio quoniam non confundar : juxta est qui justificat me, quis contradicet mihi?* Adamas quo magis malleo percutitur, eo magis duratur et resistit, adeoque malleis non frangitur, sed ipse resistendo frangit malleos; ita quo magis affligimur, magis animi robur ostendamus, ut nostra patientia vincamus et rumpamus adversariorum odium et impatientiam. Hoc est quod Deus ait Ezech. c. 3. 9. *Ut adamantem, et ut silicem dedi faciem tuam : ne timeas eos, neque metuas à facie eorum.* Rursum adamas frangit adamantem, sic patientes quasi adamantes rumpant obstinatam impiorum malitiam; de quibus ait Zachar. c. 7. 12. *Cor suum posuerunt ut adamantem, ne audirent legem. Nihil enim est tam durum, quod non duriore vincatur*, ait S. Bernardus. Porro S. Athanas. serm. de cruce : *Perinde*, inquit, *ac si quis saxum manu percutere velit, petram quidem non scindit, sed manum vulnerat; sic et qui adversus Dominum moliebantur, velut audentes adversus id quod erat incorruptibile, corrupti sunt; et tanquam adversus immortalem machinantes, ipsi potius mortui sunt.*

Unde Judæi ob hæc opprobria Christo illata à Deo reprobati, omnium probris expositi fuere. *Propterea*, inquit Origenes, *receperunt alapam æternam, et omni deinde propheta privati sunt; Jesum autem, quia humiliavit semetipsum factus obediens usque ad palmas, usque ad confusionem sputamentorum, et flagellorum, et mortis, exaltavit Deus, et dedit illi nomen quod est super omne nomen.*

Nota. Postquam Caiphas cum concilio noctu Christum reum mortis proclamavit, illi quasi blasphemo et damnato insultarunt per totam reliquam noctem, teste S. August. lib. 3. de Cons. Evangel. c. 6. scilicet per tres horas pontificis et principum ministri, nonnulli etiam ex principibus, ceteri vero soluto concilio quieti et somno se dederunt mane ad concilium redituri, ut causam mortemque Christi peragerent.

Quocirca Christus tota reliqua nocte variis et atrocibus injuriis doloribusque, ex odio Judæorum et petulantia famulorum, affectus afflictusque fuit; scilicet Primo, alapis et colaphis; Secundo, sputis in faciem ejus angelicam excreatis; Tertio, conviciis tum aliis, tum illo quo velata facie illuserunt ei : *Prophetiza nobis Christe.* Unde addit Lucas : *Et alia multa blasphemantes dicebant in eum.* Quarto, quod ei vulserint genas, barbam expilarint aliisque indignis modis tractarint, ut prædixit Isaias cap. 50. vers. 6. Quinto, passus est acrem injuriam et dolorem ex negatione Petri, qui erat caput Apostolorum : atque hæc omnia mira animi suavitate, æque ac fortitudine sustinuit.

Sapienter et pie S. Bernardus serm. 43. in Cant. ad illa cap. I. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi*, fasciculum hunc contexit et componit ex petulantium famulorum sputis, colaphis, conviciis, exprobrationibus, etc. additque : *Mihi hic salutaris fasciculus servatus est. Nemo tollet eum à me, inter ubera mea commorabitur. Hæc meditari dixi sapientiam, in his justitiæ mihi perfectionem constitui, in his plenitudinem scientiæ, in his divitias salutis, in his copiam meritorum. Ex his mihi interdum potus salutaris amaritudinis, ex his rursus suavis unctio consolationis. Hæc me erigunt in adversis, in prosperis reprimunt, et inter læta tristiaque vitæ præsentis, via regia incedenti tutum præbent utrobique ducatum, hinc inde mala imminentia propulsando.*

69. Petrus vero sedebat foris in atrio : et accessit ad eum una ancilla, dicens : Et tu cum Jesu Galilæo eras.] Pertexta historia examinis, condemnationis et illusionis Christi in domo Caiphæ, redit Matthæus ad Petrum, quem v. 58. Christum secutum usque in atrium narrarat : quare pari modo hic trinam ejus Christi negationem simul pertexit, etiamsi illæ horis diversis et interstinctis contigerint.

Sedebat.] Ad ignem cum ministris se calefaciens. Dices, Joannes ait Petrum stetisse. Resp. Stare apud Hebræos sæpe significat esse præsentem, sive adesse, non vero certum standi situm, ut patet Joan. 1. 26. Rursum Petrus nunc stabat, nunc sedebat, uti solent facere famuli in aulis principum, et apud ignem.

Foris in atrio.] Dices. Si erat Petrus foris, quomodo ergo v. 58. dixit illum ingressum intro in domum in atrium? Resp. Erat foris non respectu ostii domus Caiphæ, sed respectu aulæ interioris, in qua erat Christus examinatus à concilio. Erat ergo intra domum, quia erat in atrio exteriori, erat tamen foris respectu aulæ interioris, in qua agebatur concilium. Unde S. Ambr. in cap. 22. Lucæ : *Ubi vero*, ait, *negavit Jesum Petrus? in prætorio Judæorum, in societate impiorum.* Et Beda in Marci c. 14. *Quam nociva*, ait, *impiorum colloquia! Petrus ipse inter ministros pontificum vel hominem se nosse negavit, quem inter condiscipulos Dei filium fuerat confessus.*

Ancilla.] Græce παιδίσκη, id est, ancillula, scilicet vilis et infimi ordinis, puta ostiaria, ut habet Joannes, quæ ostium domus pulsantibus aperiebat, et exeuntibus claudebat. Ex hoc magis liquet infirmitas et pavor Petri, qui vilis ancillulæ, ait Chrysost., interrogatione perculsus

et prostratus negavit Christum, qui postea recepto Spiritu sancto, nec Caipham, nec totum concilium extimuit, dicens : *Oportet magis Deo obedire, quam hominibus*, Actor. 5. Hinc disce, quam fragilis sit homo præfidens sibi, ideoque derelictus à Deo; ac vicissim quam idem sit fortis, si sibi diffidat ac fidat Deo. *Petrus sine Spiritu voci ancillæ cessit, cum Spiritu nec principibus, nec regibus cedit*, ait Auctor Comment. in Marcum apud Hieron.

Quæres, unde hæc ancilla præ viris et ministris, qui Petrum in horto cum Christo viderant, eum esse Jesu discipulum agnovit? Resp. Quia erat ostiara, ideoque accurate observabat, qui et quales erant ingredientes et egredientes. Observavit ergo Petrum, viditque eum non esse è ministris, sed peregrinum, pavidum, vultuque mœsto et consternato : inde conjecit eum esse asseclam Jesu, qui secutus Jesum scrutaretur quid de eo à concilio fieret. Hoc enim sagaces ostiarii statim odorari solent, quia difficile est celare animum, nec prodere vultu. Forte etiam alias viderat Petrum cum Jesu et Apostolis per urbem progredientem, vel in templo Jesu astantem, ac curiose ejus physiognomiam, staturam habitumque notarat.

Galilæo.] Quia Jesus erat Nazarenus : Nazareth autem erat in Galilæa. Vocat Galilæum, tum quasi vilem et despectum à Judæis, qui censebant Prophetas nullos prodire è Galilæa, sed tantum è Judæa : unde aiunt Joan. 7. 62. *A Galilæa Propheta non surgit :* tum quasi novatorem et seditiosum, quasi qui assecla sit Judæ Galilæi, qui concitans Judæos ad negandum Romanis censum, cum suis sequacibus interemptus est, Act. 5. 37.

70. At ille negavit coram omnibus, dicens : Nescio quid dicis.] Petrus videns ancillam coram omnibus, non tam interrogando, quam asserendo ipsum esse è comitatu Jesu, se prodere, timens ne caperetur, constanter coram omnibus negat, ac ut negationi fidem faciat, dicit adeo sibi novam et peregrinam esse hanc ejus interrogationem, ut nesciat quid illa dicat et roget. q. d. Adeo nescio quis sit Jesus, ut nesciam quid de eo dicas et roges : nescio enim quis et qualis ille sit, an habeat discipulos; qui et quales illi sint. Fuit hoc mendacium, idque in re fidei, perinde ac qui nunc à Paganis rogatus, an sit Christianus, negat se esse, quod est peccatum contra fidei professionem, de quo Petrus audierat Christum monentem et minantem : *Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est*, Matth. 10. 33. Sed Petrus, ut ait Victor Antiochen. in c. 14. Marci, *subita illa consternatione, animique perturbatione obcæcatus*, *Dominicæ illius comminationis penitus oblitus fuerat.* Unde ejus lapsum miserans S. August. in Joan. c. 18. exclamat : *Ecce columna firmissima ad unius auræ impulsum contremuit; ubi est illa promittentis audacia, et de se plurimum præsumentis? ubi sunt verba illa, quando ait : Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo? Sed quid mirum, si Deus vera prædixit, homo autem falsa præsumpsit.*

Negavit.] Quæres, quoties Petrus negavit Christum? Respondet Dionys. Carthus. sexies : scilicet ter in domo Annæ, ut innuit Joannes; et ter in domo Caiphæ, ut expresse habent Matthæus, Marcus et Lucas. Idem videtur colligi ex S. August. lib. 3. de Consensu Evang. cap. 6. Addit Cajet. in c. 18. Joan. Petrum septies negasse Christum; scilicet ter interpellatum à feminis, et quater à viris.

Verum communis S. Cyrilli in Joan. cap. 18. S. Ambrosii in Lucæ c. 22. S. Hieron. Euthymii et aliorum hic sententia est, Petrum ter duntaxat negasse Christum, idque expresse prædixit Christus vers. 34. *Ter*, inquit, *me negabis.* Idem patet hic ex narratione Matthæi, qui succincte, sed optimo ordine historiam Christi et negationem Petri in sequentibus recenset.

Ad argumentum jam respondi vers. 57. ubi ostendi hæc omnia contigisse in domo, non Annæ, sed Caiphæ.

Porro diversimode trinam hanc Petri negationem narrant Evangelistæ. Unde ut eos inter se concilies, Nota Petrum Primo, negasse simpliciter Jesum in atrio, cum rogaretur à prima ancilla, ut ait hic Matthæus : Secundo, vero eum negasse cum juramento, dum rogaretur à secunda ancilla, ut narrat Matthæus v. sequenti : Tertio demum, cum magis urgeretur, eumque negasse cum execratione devovendo se diris, uti refert Matth. vers. 74.

Nota. S. Hilarius hic, et S. Ambros. in Luc. cap. 22. videntur dicere Petrum in hac Christi negatione non fuisse mentitum, sed ambigue locutum : nec enim mentiebatur, inquiunt, qui eum hominem se nosse negabat, quem Deum cognoscebat : *Cum illo, quem hominem nuncupatis, non fui, sed à Dei filio non recessi*, ait S. Ambr., *nescio quid dicas, hoc est sacrilegia vestra nescio.* Illos tacito nomine refellit hic S. Hier. imo Christus, dicens et prædicens Petro v. 34. *Ter me negabis.* Sed excusari possunt S. Hilarius et Ambrosius, quod tantum dicere voluerint, ita Petri verba fuisse temperata, ut verum piumque sensum ex eis quis elicere posset, ac Petrum corde et animo non negasse Christum, at ore ambigue locutum, ita ut verba negationis ejus in bonum trahi queant sensum.

Certum est ergo Petrum ore negasse Christum, ideoque peccasse mortaliter. Ita S. Chrysost. hic, et S. August. tract. 113. in Joan. Quare Petrus hic Dei gratiam et charitatem negando perdidit : an fidem perdiderit, dubium est. Negant S. Ambrosius, Hilarius, et eorum sequaces. Asserunt alii. Sane si quis Apostolorum fidem Christi retinuit (de quo dixi v. 31.), Petrus retinuit, præsertim quia mox respiciente eum Christo resipuit, et flevit amare conscientiam et culpam negationis Christi : ergo ejus fidem mente retinebat : hæc enim fides eum excitabat ad pœnitendum et flendum.

Nota Secundo. Permissus est adeo graviter labi Petrus tribus de causis. Prima est originalis, quod nimis sibi arrogarit, suæque constantiæ præfisus sit. Ita S. Basil. hom. de humilitate. Secunda est comitans, quod temere, sciens se fragilem et pavidum, societati impiorum ministrorum, qui Jesum ceperant, se miscuerit. Tertia, finalis, ut futurus ipse Pastor Ecclesiæ, suo lapsu disceret lapsis compati, et omnium peccatorum misereri, atque suo exemplo omnibus peccatoribus verum pœnitentiæ daret exemplum. Ita S. Chrysost. hic, S. Leo serm. 9. de Pass. S. Gregorius hom. 21. et alii, juxta illud :

Non ignara mali miseris succurrere disco.

Error Petri, ait S. Ambrosius, *doctrina justorum est : et titubatio Petri, omnium petra est, et nostra firmitudo.*

Denique hæc fuit prima Petri negatio Christi, quæ contigit paulo post mediam noctem, cum primum galli canere solent. Nam Marcus post negationem hanc statim subdit : *Et exiit* (Petrus) *foras ante atrium,* in vestibulum quod erat atrio contiguum sub dio. Urgebat Petrum ad exitum timor, ne ancilla rursum instaret, urgeretque illum esse Jesu discipulum; sed Petrus timori huic prætexuit aliam causam, v. g. studium captandi novi liberique aeris.

Et gallus cantavit.] Primus hic galli cantus Petrum à lapsu ad pœnitentiam non excitavit, nec eum quin iterum laberetur, et Christum negaret, retinuit, ait S. Chrysost., sed ad hoc opus fuit, ut Christus eum respiceret, et lapsus sui admoneret, de quo mox.

71. Exeunte autem illo januam, vidit (id est, animadvertit, ait S. August.) eum alia ancilla, et ait his qui erant ibi : Et hic erat cum Jesu Nazareno.] Hæc est secunda tentatio et negatio Petri, quæ contigit postquam ille è vestibulo, ad quod egressus erat, uti jam dixi, regressus in atrium cum ministris, rursum assedit igni, ut hac libertate se ab accusatione ancillæ purgaret, seque non esse discipulum Christi probaret. Sed hic in novum incidit tentationis laqueum : nam ab alia ancilla agnitus, rursumque interrogatus, secundo negavit Christum, qui tunc vocabatur per contemptum *Nazarenus*, quasi novæ sectæ auctor, ac velut illius ævi hæreticus. Ita S. August. l. 3. de Consensu Evangel. c. 6. qui et addit : *Liquido colligitur collatis de hac re omnibus Evangelistarum testimoniis, non ante januam secundo Petrum negasse, sed intus in atrio ad ignem : Matthæum autem et Marcum commemoravisse exiisse eum foras, regressum ejus brevitatis causa tacuisse.*

72. Et iterum negavit cum juramento : Quia non novi hominem.] Cum ancilla interrogante Petrum concurrerunt alii ab ancilla excitati, ut patet ex Luca et Joanne, idem interrogantes, et contra illum instantes : quare Petrus validiore responso sibi opus esse advertens, negationi addidit juramentum, id est, perjurium : quia, ut ait S. Greg. : *Peccatum quod pœnitentia non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit :* tum quia conscientiam gravat, deprimit et debilitat : tum quia peccator videns se peccasse, jam cogitat se lapsum esse, ac parvi referre si rursum in idem peccatum labatur; sicut qui lapsus est in lutum, parum curat si secundo labatur. Sic Christiani nonnulli cum lapsi sunt in fornicationem, vel crapulam, illico eam iterant et frequentant, cogitantes : Jam lapsi sumus, labamur iterum, et voluptate eadem fruamur, quia eadem confessione et pœnitentia simul omnia abolebimus. Sed errant, tum quia secundum peccatum nova est Dei offensa, novumque vulnus priore nocentius animæ infligit : tum quia difficilior est pœnitentia post iteratum et frequentatum peccatum, quam si post primum lapsum : *perseverantia quippe in peccato dat incrementum scelerum,* ait Rabanus. Huc adegit Petrum societas impiorum, quam ne quidem post primum lapsum deseruit; cum id omnino facere debuisset, utpote jam expertus ejus noxam, et suam coram ea infirmitatem.

73. Et post pusillum accesserunt qui stabant, et dixerunt Petro : Vere et tu ex illis es : nam et loquela tua manifestum te facit :

74. Tunc cœpit detestari, et jurare quia non novisset hominem.

Post pusillum.] Scilicet *intervallo facto quasi horæ unius*, ait Lucas. Ministri enim intenti in Jesum, ejusque examini ad ostium auscultantes, minus intendebant Petro; sed mox reversi ad ignem, intendentes in Petrum eum tertio tentarunt, et ad tertiam negationem compulerunt. Causam attulerunt : *Nam et loquela tua manifestum te facit*, scilicet te esse Galilæum Jesu Galilæi discipulum, quia eo accentu, dialecto et proprietate verborum loqueris quo loquuntur Galilæi, sicut in Italia alia dialecto loquentur Romani, alia Neapolitani, alia Veneti, etsi omnes loquantur italice. Accessit et alia accusatio Petri : nam cognatus Malchi, cujus Petrus abscidit auriculam, dixit : *Nonne ego te vidi in horto cum illo?* ut refert Joan. cap. 18. Quare Petrus videns se undique premi, ad extrema quasi adactus, *cœpit detestari et jurare, quia non novisset hominem*, dicendo more Hebræo : Hæc faciat mihi Deus et hæc addat si novi Jesum : terra mihi dehiscat, fulmen me afflet, cœlites me perdant, si Jesu sim discipulus. Pro *detestari* græce est καταναθεματίζειν, quod compositum est ex ἀναθεματίζειν, id est, anathematizare, sive anathema, id est, execrationem sibi imprecari, et diris se devovere, ac præpositione κατα, quæ vim verbi cui additur auget et intendit. *En quo alii magis urgent et affirmant, eo Petrus vehementius jurat, et obstinatius agit*, ait Victor in Marci c. 14. *Considera hic*, inquit Cyrillus lib. 12. in Joan. c. 1. *quales ante Spiritus sancti adventum Apostoli fuerint, et quales postquam ex alto virtute induti fuerint, effecti sint :* qui enim hic ad vocem ancillæ et servi trepidat, ille postea pontificibus audacter usque ad verbera sese opposuit.

Et continuo (Syrus, *in illa ipsa hora*, vel *momento*) gallus cantavit.] Ut Petrum prædictionis Christi memorem redderet, et à lapsu ad pœnitentiam provocaret. Addit Lucas : *Et conversus Dominus respexit Petrum. Et recordatus est Petrus verbi Domini sicut dixerat : Quia prius quam cantet gallus, ter me negabis.* Respectus Christi ergo quo respexit Petrum, ut docet S. Ambrosius, fuit causa, ut Petrus, qui priorem galli cantum non adverterat, hunc posteriorem adverteret, eoque prædictionis Christi recordaretur, et pœnitere ac flere inciperet. Respexit ergo, et respiciendo erexit Christus Petrum, ait S. Leo. Porro respexit Christus Petrum, tum oculis mentis, objiciendo menti Petri fœditatem negationis, ac stimulando eum ad pœnitentiam. Ita S. August., Beda, Ambros. et alii. Tum oculis corporis, quia Christus post examen proclamatus reus mortis ex atrio interiore, sive superiore, videtur reductus ad atrium exterius, quod erat deorsum, ut habet Marcus, in quo erat Petrus, ibique vertens se ad Petrum, benigno oculorum suorum nutu verberans eum, sui lapsus admonuit, et ad se revocavit. Reductus videtur ad hoc atrium Christus, ut pontificibus ad lectum et somnum exiguum consedentibus, Christus interim eorum ministris custodiendus et illudendus traderetur. Aut certe Christus ex atrio interiore, per apertum ostium respexit Petrum existentem in atrio exteriore. Summa Christi providentia ita omnia disposuit, ut occasio commoda daretur respiciendi Petrum.

Qua in re mirare celsitudinem æque ac cha-

ritatem Christi, qui jam reus mortis proclamatus, inter tot illusiones et verbera sui quasi oblitus, curam egit Petri, ut eum quasi ovem perditam in viam salutis revocaret, docens nos ut idem faciamus. Ita fecit S. Chrysostom., qui in exilium actus, et fatigatione, febri, fame, siti, milleque malis cruciatus, ac ad mortem adactus, quasi sui oblitus, curam egit suorum, imo et aliorum, ut patet ex ejus epistolis, quas tum ardentissimas scripsit ad Olympiadem, ad Cyriacum, ad Innocentium Pontificem, et ad Constantium presbyterum suum, in qua eum monet, ut in hac sua persecutione animos non deprimat, sed erigat, zelumque animarum induat, ac viros Apostolicos in Phœniciam mittat, qui eam convertant, utque de missis, et ab eis conversis, rationes ineat, et ad se perscribat: in tempestate enim naucleri industriam virtutemque agnosci, æque ac militis in duello, ducis in prælio, medici in morbi paroxysmo.

Audi S. Leonem serm. 3. de Pass. *Respexit Dominus Petrum, et inter calumnias sacerdotum, inter falsitates testium, inter cædentium et conspuentium injurias constitutus, illis turbatum discipulum convenit oculis, quibus eum præviderat esse turbandum, et in illum conversa est veritatis inspectio, ubi erat cordis facienda correctio, quasi quædam illi vox Domini insonaret, ac diceret: Quid habes, Petre? quid in tuam conscientiam recedis? ad me convertere, in me confide, me sequere, meæ passionis hoc tempus est, nondum tui venit hora supplicii. Quid metuis quod etiam ipse superabis? Non te confundat infirmitas, quam recepi. Ego de tuo fui trepidus, tu de meo esto securus.* Quocirca, ut ait S. Hieron., *fieri non poterat, ut in negationis tenebris permaneret, quem lux respexerat mundi.*

75. Et recordatus est Petrus verbi Jesu quod dixerat: Priusquam gallus cantet (*bis*, ut addit Marcus), ter me negabis. Et egressus foras flevit amare.] Præclare Origenes. *Postquam*, inquit, *angelus diei* (id est gallus, suo cantu prænuntians instare ortum solis et diei) *clamavit ei, tunc recordatus est.* Et Victor Antiochenus in c. 14. Marci: *Galli cantu*, ait, *admonitus, quasique à gravi somno excitatus, ad se reversus, comperit se in illud ipsum malum ac probrum decidisse, in quod Dominus ipsum prolapsurum paulo ante denuntiaverat.*

Symbol. Gallus cuique à Deo datus est sua conscientia, quæ quoties quis peccat, ei occlamat dicitque, Cur tantum scelus committis? cur Deum offendis, te lædis, et periculo gehennæ exponis? Hic clamor conscientiam remordet et stimulat ad pœnitentiam, quem qui audit et exaudit, vere cum Petro compungitur, et pœnitendo peccatum abolet. Ita Laurent. Justin. lib. de Christi agone capite nono. Rursum gallus est concionator, qui sua voce peccatum peccatori aperit, eumque ad pœnitentiam stimulat. Ita S. Greg. 30. Moral. c. 4. explicans illud Job c. 38. *Quis dedit gallo intelligentiam?*

Et egressus foras.] Tum quia in conspectu Judæorum eum flere non congruebat, ne se proderet; tum quia hic conspectus eorum fuerat ei causa metus et negationis Christi. Jam ergo pœnitenti, hæc occasio recidivæ illi tollenda et amovenda fuit. Abit ergo foras, ibique liberas lacrymis habenas laxat: *Non enim*, ut ait S. Hier. *poterat in atrio Caiphæ sedens agere pœnitentiam. Egreditur foras de impiorum concilio, ut pavidæ negationis sordes amoris fletibus lavet.*

Objicit Calvinus claudicasse pœnitentiam Petri, eo quod culpam suam non sit confessus coram Judæis, apud quos Christum negarat, nec scandalum quod eis dederat abstulerit. Resp. Petrum Judæis, utpote perversissimis, et in odio Christi obstinatissimis, nullum dedisse scandalum, quo eos in odio Christi confirmaret: quare si coram eis negationem Christi retractasset, sine fructu id fecisset, imo cum damno, tam suo, quam illorum: exposuisset enim se periculo recidivæ, et illos majoris indignationis et odii in Christum, qui proinde Petrum, et magis Christum pejus mulctassent.

Flevit amare.] Arabicus, *flevit amaro fletu*, quia magnus dolor, et acris compunctio, quod Christum Dominum suum negasset, amaricavit cor ipsius, ut amaras funderet lacrymas, quibus pro culpa sua Deo satisfaceret. *Nam*, ut ait S. Bernardus, *lacrymæ pœnitentium vinum sunt angelorum*, imo vinum sunt Dei et Christi. Audi S. Ambr. in 22. Lucæ: *Quare flevit? quia culpa obrepsit ei: Petrus doluit et flevit, quia erravit, ut homo: commune, quod labitur; fidei, quod pœnitet.* Sed quare non oravit potius quam flevit? Respondet: *Lacrymæ lavant delictum, quod voce pudor est confiteri: lacrymæ veniam non postulant, sed merentur. Invenio cur tacuit Petrus, ne tam cito veniæ petitio plus offenderet; ante flendum est; sic precandum.* Et nonnullis interjectis: *Doce nos, Petre*, ait, *quid tibi profuerint lacrymæ tuæ? sed docuisti illico: nam qui lapsus es, antequam fleres; postquam flevisti, erectus es, ut alios regeres, qui teipsum ante non rexeras.*

Dices: S. Ambrosius ibidem ait: *Lacrymas ejus* (Petri) *lego, satisfactionem non lego.* Hæc verba torquent Calvinistæ, ut opera satisfactoria enervent, eisque vim satisfaciendi adimant, sed imperite et inepte. Nam S. Ambros. per *satisfactionem* intelligit excusationem peccati, uti patet ex iis quæ subdit; q. d. Lego quod Petrus fleverit peccatum suum, non quod illud excusarit, uti solent facere rei apud homines: at non ita fecit Petrus, qui peccatum suum confessus est cum amoris lacrymis, quæ proinde satisfactoria fuisse opera, apud orthodoxos non est dubium.

Notat S. Clemens, S. Petri discipulus et successor, adeo pœnituisse Petrum, ut per totam deinceps vitam singulis noctibus audiens galli cantum in genua procideret, amaras funderet lacrymas, et peccati licet jam remissi iterum veniam à Deo et Christo flagitaret. Hinc etiam oculi ejus ex assiduo ploratu apparebant quasi sanguine respersi, teste Nicephoro l. 2. c. 37. Denique lapsum hunc compensavit Petrus austere usque ad mortem vivens, lupinos (pisa sunt amara) comedens, teste S. Gregorio Nazianzeno orat. de amore pauperum: item assiduis laboribus, Apostolicis persecutionibus, ærumnis, ac denique morte crucis, quam pro Christo constantissime et lætissime sustinuit.

Lege lib. 4. Revelat. cap. 5. S. Brigidæ, ubi S. Petrus apparens S. Brigidæ, narrat sui lapsus causam fuisse oblivionem sui propositi et promissionis Christo factæ. Unde ei suadet hoc tentationis remedium: *Surge*, inquit, *per humilitatem ad magistrum memoriæ, et pete ab eo memoriam.*

CAPUT VIGESIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pontifices Christum in concilio damnant et tradunt Pilato, ut ab eo pariter damnetur et occidatur. Id videns Judas triginta argenteos refert, desperat, et se suspendit. Secundo, vers. 11. Pilatus Christum examinat, et innocentem deprehendens, liberare conatur, componens eum cum Barabba sicario : sed Judæi insanis vocibus Barabbam liberari postulant, Christum vero crucifigi. Tertio, vers. 26. his vocibus victus Pilatus, Christum flagellatum tradit eis ut crucifigatur : quare milites ei ut regi Judæorum, sed ficto, coronam spineam pro aurea et regali imponunt, pro sceptro dant arundinem, pro purpura chlamydem coccineam. Quarto, vers. 32. educentes eum in Golgotha, crucem ejus imponunt Simoni Cyrenæo; Christoque ibidem inter duos latrones crucifixo, cum titulo : Hic est Jesus Nazarenus rex Judæorum, vestes ejus sorte dividunt, illique illudunt variis probris et blasphemiis. Quinto, vers. 45. tenebræ occupant totam terram ab hora sexta ad nonam, qua Jesus resignans Patri spiritum exspirat ; mox templi velum scissum est, petræ fissæ, monumenta aperta, corpora mortua surrexerunt, terra contremuit : quibus visis, Centurio ait, Vere filius Dei erat iste. Sexto, vers. 47. Joseph ab Arimathia a Pilato petit corpus Christi, illudque sepelit. Judæi sepulchro custodes adhibent.

1. Mane autem facto, consilium inierunt omnes principes sacerdotum et
seniores populi adversus Jesum, ut eum morti traderent. 2. Et vinctum
adduxerunt eum, et tradiderunt Pontio Pilato Præsidi. 3. Tunc videns
Judas, qui eum tradidit, quod damnatus esset, pœnitentia ductus,
retulit triginta argenteos principibus sacerdotum, et senioribus,
4. dicens : Peccavi, tradens sanguinem justum. At illi dixerunt :
Quid ad nos? tu videris. 5. Et projectis argenteis in templo,
recessit : et abiens laqueo se suspendit. 6. Principes autem sacerdotum, acceptis
argenteis, dixerunt : Non licet eos mittere in corbonam : quia pretium sanguinis
est. 7. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in sepulturam peregrinorum.
8. Propter hoc vocatus est ager ille, Haceldama, hoc est ager sanguinis,
usque in hodiernum diem. 9. Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam
Prophetam, dicentem : Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem
appretiaverunt à filiis Israel : 10. et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit
mihi Dominus. 11. Jesus autem stetit ante præsidem, et interrogavit eum præses,
dicens : Tu es rex Judæorum? Dicit illi Jesus : Tu dicis. 12. Et cum accusaretur
à principibus sacerdotum, et senioribus, nihil respondit. 13. Tunc dicit illi Pilatus :
Non audis quanta adversum te dicunt testimonia? 14. Et non respondit ei ad ullum
verbum, ita ut miraretur præses vehementer. 15. Per diem autem solemnem
consueverat præses populo dimittere unum vinctum, quem voluissent. 16. Habebat
autem tunc vinctum insignem qui dicebatur Barabbas. 17. Congregatis ergo illis,
dixit Pilatus : Quem vultis dimittam vobis : Barabbam, an Jesum, qui dicitur
Christus? 18. Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum. 19. Sedente autem
illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus, dicens : Nihil tibi, et justo illi : multa
enim passa sum hodie per visum propter eum. 20. Principes autem sacerdotum, et
seniores persuaserunt populis ut peterent Barabbam, Jesum vero perderent. 21. Res-

pondens autem præses, ait illis : Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt : Barabbam. 22. Dicit illis Pilatus : Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus? 23. Dicunt omnes : Crucifigatur. Ait illis præses : Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes : Crucifigatur. 24. Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret : accepta aqua, lavit manus coram populo, dicens : Innocens ego sum à sanguine justi hujus, vos videritis. 25. Et respondens universus populus, dixit : Sanguis ejus super nos, et super filios nostros. 26. Tunc dimisit illis Barabbam : Jesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur. 27. Tunc milites præsidis suscipientes Jesum in prætorium congregaverunt ad eum universam cohortem : 28. et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei : 29. et plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput ejus, et arundinem in dextera ejus. Et genuflexo ante eum illudebant ei, dicentes : Ave, rex Judæorum. 30. Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, et percutiebant caput ejus. 31. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, et induerunt eum vestimentis ejus, et duxerunt eum ut crucifigerent. 32. Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem : hunc angariaverunt ut tolleret crucem ejus. 33. Et venerunt in locum, qui dicitur Golgotha, quod est Calvariæ locus. 34. Et dederunt ei vinum bibere cum felle mistum. Et cum gustasset, noluit bibere. 35. Postquam autem crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta ejus, sortem mittentes : ut impleretur quod dictum est per Prophetam dicentem : Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem. 36. Et sedentes servabant eum. 37. Et imposuerunt super caput ejus causam ipsius scriptam : Hic est Jesus Rex Judæorum. 38. Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones : unus à dextris, et unus à sinistris. 39. Prætereuntes autem blasphemabant eum moventes capita sua, 40. et dicentes : Vah! qui destruis templum Dei, et in triduo illud reædificas, salva temetipsum : si filius Dei est, descende de cruce. 41. Similiter et principes sacerdotum illudentes cum Scribis et senioribus dicebant : 42. Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere : si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credimus ei : 43. confidit in Deo, liberet nunc, si vult eum : dixit enim : Quia filius Dei sum. 44. Idipsum autem et latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei. 45. A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam. 46. Et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna, dicens : Eli, Eli, lamma sabacthani? hoc est, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? 47. Quidam autem illic stantes, et audientes, dicebant : Eliam vocat iste. 48. Et continuo currens unus ex eis acceptam spongiam implevit aceto, et imposuit arundini, et dabat ei bibere. 49. Ceteri vero dicebant : Sine videamus an veniat Elias liberans eum. 50. Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum. 51. Et ecce velum templi scissum est in duas partes à summo usque deorsum : et terra mota est, et petræ scissæ sunt, 52. et monumenta aperta sunt : et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. 53. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis. 54. Centurio autem, et qui cum eo erant, custodientes Jesum, viso terræ motu, et his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes : Vere Filius Dei erat iste. 55. Erant autem ibi mulieres multæ à longe, quæ secutæ erant Jesum à Galilæa, ministrantes ei : 56. inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Joseph mater, et mater filiorum Zebedæi. 57. Cum autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathæa, nomine Joseph, qui et ipse discipulus erat Jesu. 58. Hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu. Tunc Pilatus jussit reddi corpus. 59. Et accepto corpore, Joseph involvit illud in sindone munda. 60. Et posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra. Et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti, et abiit. 61. Erat autem ibi Maria Magdalene, et altera Maria, sedentes contra sepulchrum. 62. Altera autem die, quæ est post Parasceven, convenerunt principes sacerdotum et Pharisæi ad Pilatum, 63. dicentes : Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens : Post tres dies resurgam.

64. Jube ergo custodiri sepulchrum usque in diem tertium : ne forte veniant discipuli ejus, et furentur eum, et dicant plebi : Surrexit à mortuis : et erit novissimus error pejor priore. 65. Ait illis Pilatus : Habetis custodiam, ite, custodite sicut scitis. 66. Illi autem abeuntes, munierunt sepulchrum, signantes lapidem, cum custodibus.

1. MANE AUTEM FACTO (Syrus *cum autem esset diluculum*) CONSILIUM INIERUNT OMNES PRINCIPES SACERDOTUM ET SENIORES POPULI ADVERSUS JESUM, UT EUM MORTI TRADERENT.

MANE.] *Cerne*, ait S. Hier. *sollicitudinem sacerdotum in malum*, juxta illud psalm. 13. *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.* Urgebat ad hoc eos immane in Christum odium, et instigatio diaboli. Fuit hoc mane feriæ sextæ, sive diei Veneris, qua post paucas horas ab eis crucifixus est Christus. Itaque Caiphas, qui noctu cum paucis Christum examinarat et damnarat, mane convocavit magnum plenumque concilium, quod *Sanedrim* vocatur, et 70. viris, sive senatoribus, constabat, ut ab eo toto Christus damnaretur, ac damnatus Pilato traderetur, ne Pilatus eum, utpote à toto concilio prædamnatum, absolvere posset. Gesta in hoc concilio tacet Matthæus : quia in eo repetita fuit Christi examinatio, et damnatio, quam ipse recensuit c. præced. v. 59. et seq. Lucas vero rem in eo gestam, sic supplet et enarrat c. 22. 66. *Et ut factus est dies, convenerunt seniores plebis, et principes sacerdotum, et Scribæ, et duxerunt illum in concilium suum, dicentes : Si tu es Christus, dic nobis. Et ait illis : Si vobis dixero, non credetis mihi : si autem et interrogavero, non respondebitis mihi, neque dimittetis. Ex hoc autem erit Filius hominis sedens à dextris virtutis Dei. Dixerunt autem omnes : Tu ergo es Filius Dei? Qui ait : Vos dicitis quia ego sum. At illi dixerunt : Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audivimus de ore ejus.* Hæc explicui c. præced. v. 59.

Præclare S. Leo serm. 3. de Passione : *Hoc mane*, inquit, *vobis* (ô Judæi) *templum et altaria diruit, legem et Prophetas ademit, regnum et sacerdotium sustulit, in luctum æternum omnia festa convertit*,

UT (græce, ὅπως, id est, *quomodo*) EUM MORTI TRADERENT.] Scilicet qua ratione sine obstaculo et tumultu eum occiderent; item quo genere mortis eum afficerent, nimirum crucis, quod erat summi doloris æque ac infamiæ. Verisimile est aliquos in hoc concilio fuisse Christi sectatores, vel amicos, qui vel à concilio hoc se absentarunt, vel à Caipha non vocati, aut alio missi fuere, ne Christum in concilio defenderent : quod si aliqui ex eis concilio interfuerunt, vel pro Christo sententiam dixerunt, vel victi clamore ceterorum tacuerunt : tales fuere Nicodemus et Joseph ab Arimathia, Lucæ c. 23. v. 51.

Nota. Concilium hoc impium, erravit non tantum in facto, sed et in fide, quia declaravit, imo sententiam tulit, Jesum non esse Christum, nec Dei Filium : sed utrumque titulum sibi falso arrogare, ideoque reum esse mortis : quæ omnia sunt erronea et hæretica : sed concilium hoc particulare et exiguum fuit, scilicet ex solis Judæis, imo ex solis Hierosolymæ incolis constans. Secus est de Conciliis Œcumenicis Christianorum, ad quæ convocantur Episcopi omnium provinciarum, qui totam Ecclesiam repræsentant, ideoque ex promissione Christi assistentem habent Spiritum sanctum, ut in fide non errent. Dices, Ergo tunc tota Ecclesia Judaica erravit, et à fide defecit. Resp. Nego consequentiam : tum quia inter Christi discipulos, qui à Christo conversi erant, sparsique per totam Judæam, multi in ejus fide persisterunt, tum quia inter Judæos per totam Judæam diffusos multi erant veri fideles et religiosi, qui fidem patrum sectabantur, è quibus multi in Pentecoste ad Christum conversi sunt, ut patet Actor. c. 2.

2. ET VINCTUM ADDUXERUNT EUM, ET TRADIDERUNT PONTIO PILATO PRÆSIDI.] *Nam*, ut ait sanctus Hieron., *Judæi habebant hunc morem, ut, quem adjudicassent morti, ligatum judici traderent. Hic est Samson vinctus à Dalila, Christus à Synagoga.* Vere Origenes : *Alligaverunt Jesum*, ait, *solventem à vinculis, et dicentem eis, qui sunt in vinculis, Exite, et compeditos solventem atque dicentem, Dirumpamus vincula eorum.* Ideo enim vinctus est Jesus, quia vincula culparum et pœnarum culpis nostris debitarum in se luenda suscepit, ut nos ab iis absolveret.

ADDUXERUNT.] Scilicet Caiphas cum ceteris omnibus concilii senatoribus, ut auctoritate sua opprimerent non solum Jesum, sed et Pilatum, cogerentque eum, Jesum jam à se examinatum et damnatum pariter damnare et occidere. Quod si nollet, omnes eum quasi affectati regni Judaici reum ; ideoque Cæsaris inimicum et rebellem accusarent, atque hac criminatione Pilatum etiam invitum compellerent ad eum morti adjudicandum, uti reipsa contigit.

TRADIDERUNT PONTIO PILATO.] Cur? Putant nonnulli ex iis, quæ dicuntur in Thalmud, Judæis non licuisse quemquam crucifigere, sed aut strangulare, aut lapidare, aut comburere, aut capite plectere : Judæos ergo tradidisse Christum Pilato, ut is eum crucifigeret. Sed hoc falsum esse liquet ex Deuter. 21. 23. *Quando*, inquit, *peccaverit homo quod morte plectendum est, et adjudicatus appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadaver ejus in ligno, sed in eadem die sepelietur.* Sic Moses colentes Beelphegor suspendit in patibulis, Num. 25. 4. et Josue 8. 29. suspendit regem Hai, David filios Saul. 2. Reg. 21. v. 6. et 9.

Vera ergo causa cur Judæi non occiderint Christum, sed Pilato occidendum tradiderint, est, quod Romani Judæis devictis subactisque jus necis et potestatem occidendi ademerint, sibique vindicarint, ut patet Joan. 18. 31. *Nobis*, inquiunt Judæi Pilato, *non licet interficere quemquam.* Unde Josephus lib. 20. Antiq. cap. 8. scribit Ananum pontificem, eo quod cum concilio Jacobum fratrem Domini, aliosque nonnullos sine consensu præsidis Romani occidisset, pontificatu fuisse privatum. Quod ergo Judæi Stephanum lapidarint, et Christum sæpe lapidare voluerint, id non jure, sed injuria et impetu furentis populi factum est. Ita Toletus, Maldonatus, Franciscus Lucas et alii.

Adde, Principes Christum Pilato tradidisse occidendum aliis quoque de causis. Prima erat,

ut à se infamiam occisi Christi, quod scilicet cum ex invidia occidissent, amolirentur. Pilato ergo quasi Romano et Gentili, ideoque viro æquo, et quem Christi causa non tangebat, eum tradunt, ut eis damnet, quem populus ex mera ratione, non ex invidia eum damnasse crediturus sit.

Secunda, quia principes volebant Christi honorem et gloriam plane obterere et delere, ac ostendere ipsum non esse Christum, sed pseudochristum. Tradunt ergo eum Pilato, ut is eum quasi latronem et rebellem Cæsaris ad infamem mortem condemnet, et inter latrones crucifigat, ut patebit Joan. 18. v. 32. Judæi enim Christum ut blasphemum damnarant : blasphemi autem pœna ex lege Levit. 24. 16. erat lapidatio, non crux : ut ergo Christum crucifigant, tradunt eum Pilato, ut is ex lege Roman. quæ rebelles et seditiosos cruci addicit, Christum quasi Cæsaris rebellem crucifigat.

Tertia, quia dies, in quo hæc acta sunt, erat festum Paschæ sanctissimum, quo pontificibus sacra et sacrificia tractanda erant in templo, ideoque à sanguine et cæde plane abstinendum. Tradunt ergo eum Pilato Gentili, ut is eum in Paschate quasi in die sibi profano occidat, cogitantes sic se majoren infamiam Christo irrogaturos, si in die Paschæ solemni, quo omnes Judæi Hierosolymam confluebant, ipse in omnium conspectu quasi profanus à profano Pilato, diem Paschæ profanante occideretur. Ita sanctus Chrysost. hic homil. 86. et S. August. tract. 114. in Joan. et S. Cyrillus l. 12. in Joan. c. 6.

Porro, Deus Judæis irrogavit pœnam talionis : nam sicut ipsi tradiderunt Christum cædendum Pilato præsidi Romano, sic vicissim ipsi à Deo Romanis Imperatoribus Tito et Vespasiano traditi sunt, ut vastarentur et exscinderentur, ut notat S. Cyrill. in Joan. c. 18. Theophyl. et Victor. in Marci c. 14.

3. Tunc videns Judas, qui eum tradidit, quod damnatus esset : poenitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum et senioribus,

4. Dicens : Peccavi tradens sanguinem justum. At illi dixerunt : Quid ad nos? tu videris.] Judas vendens Christum Judæis, non cogitabat quod Christus ab eis occideretur, sed caperetur duntaxat, et captus vel eis satisfaceret, vel virtute sua è manibus eorum elaberetur, uti alias elapsus fuerat : at ubi vidit eum damnatum ad mortem, advertit gravitatem culpæ suæ, quod scilicet ipse esset causa necis Christi : quare sero facti pœnitens, seipsum damnavit et suspendit. *Talis nempe diabolus est*, inquit Chrys. *ut non dimittat hominem, nisi vigilet ante ultimum effectum magnitudinem peccati prævidere, ne pœnitentia ductus à peccato resiliat; postquam autem peccatum omnibus numeris est expletum, tunc videre permittit, ut mœrore afficiat, et in desperationem præcipitet. Tam multis enim admonitionibus Christi nihil flexus est Judas; cum vero in ultimum jam effectum res venit, tunc pœnitentia ducitur, neque tunc utiliter, et ut oportebat.*

Quod damnatus esset.] A Caipha pontif. totoque concilio, ideoque eorum auctoritate, odio et importunitate, mox damnandus foret à Pilato, ob obstinationem principum eum accusantium, et ad necem perurgentium.

Poenitentia ductus.] Non vera et genuina : hæc enim spem veniæ, qua caruit Judas, includit, sed coacta cruciante et desperabunda, qualem parit mala conscientia torquens et remordens damnatos, qui torquentur igne gehennæ. Hoc enim est Græcum μεταμεληθείς.

Retulit triginta argenteos principibus.] Ut rescinderet contractum cum eis initum, q. d. Ego revoco contractum vobiscum initum, ideoque restituo vobis pretium mihi datum, ut vos vicissim Jesum, quem hoc pretio vobis vendidi, libertati suæ restituatis. Nam, ut ait S. Ambr. in Lucæ c. 22. *In pecuniariis causis refuso pretio jus solvi consuevit.* Porro *Judas*, ait Hilarius, *agens pœnitentiam, pretium sanguinis Christi reddidit sacerdotibus, ut licet ipse venditi sanguinis auctor esset, tamen ementium infidelitatem ipsa vendentis professio argueret.* Et S. Ambros. *Etsi*, inquit, *cassa est pœnitentia proditoris, est tamen ullus in scelere pudor, culpam agnoscere : et quanquam ille non absolvitur, Judæorum tamen impudentia confutatur, quos cum professio redarguat venditoris, scelerate tamen sibi vindicant jura contractus.*

Peccavi tradens sanguinem justum.] Græce ἀθῷον, id est innocentem : quid enim innocentius agno immaculato? quid purius puritate Jesu Christi?

At illi dixerunt : Quid ad nos? tu videris.] Tu quod intrivisti exede; tu culpæ tuæ, quam agnoscis, pœnam sustine : nos in nobis nullam culpam agnoscimus, sed Jesum ut pseudochristum æstimamus reum mortis, ideoque eum ad mortem persequimur et perurgemus. Noluerunt principes denarios à Juda oblatos recipere, ne contractum rescindere et Jesum dimittere cogerentur. Quare Judas eos projecit in templum, ut sequitur, ac desperans de Jesu vita, et consequenter de salute sua, se suspendit : si enim reddito pretio principes Jesum liberassent, utique Judas non desperasset, nec se suspendisset. Hucusque ergo proba fuit pœnitentia Judæ, sed eadem improba fuit, dum, illis renuentibus Jesum dimittere, ille desperavit et desperans se suspendit. *Vide eos nolle*, inquit Chrysost., *quantam rem auderent, aspicere; quæ res culpam eorum majorem reddit. Aperte namque audacissimæ iniquitatis testantur passione se ferri, et nolle à perperam cœptis desistere, ficto ignorantiæ velamine stulte se adoperientes.*

5. Et projectis argenteis in templo, recessit : et abiens laqueo se suspendit.] Nota : Judas retulit argenteos ad domum Caiphæ, vel certe Pilati, ad principes Christum apud eum accusantes, cumque illi nollent eos recipere, abiit in templum, ibique eos projecit, ut à sacerdotibus colligerentur, et principibus sacerdotum redderentur. Forte etiam aliqui principes jam à Caipha et Pilato in templum abierant, sacra et sacrificia Paschalia celebraturi : ad eorum ergo pedes denarios hosce projecit Judas, ut, quantum in se est, contractum rescinderet, proditionem suam damnaret, ac Jesu innocentiæ famam, vitamque, si posset, restitueret : si enim eos projecisset in domo Caiphæ, vel Pilati, statim eos principum ministri et satellites collegissent, sibique sine ullo Judæ fructu vindicassent. In templum ergo eos projecit, quasi sacrum sacerrimi Christi pretium, ideoque si principes illud recipere nollent, in sacros piosque usus expendendum.

Et abiens laqueo se suspendit.] Syrus, *se strangulavit; Æthiopicus, laqueo se suspendit, et*

mortuus est. Errat ergo Theophyl. et Græci, qui censent Judam suspendio non esse mortuum, sed postea curru fuisse obtritum. Vide dicta Actor. 1. 18. Peccato proditionis gravissimo Judas addidit aliud non gravius, sed nocentius, desperationis. Hoc enim illum adegit in ima tartara, ad sedem Luciferi. Si enim pœnitens veniam à Christo etiam jam damnato petiisset, utique eam ab illo obtinuisset, sed proditionis immanitas tantum ei horrorem agente diabolo injecit, ut de venia instar Caini desperaret, ideoque statim ante necem Christi, illo ipso die ipse se suspendit, non ferens tantum conscientiæ occlamantis, remorsum et probrum, uti docet S. Leo serm. 3. de Pass. S. Augustinus, vel quisquis est auctor, Quæst. novi et veteris testam. quæst. 94. et alii. Hoc de Juda prophetarat David psalm. 34. 8. dicens : *Veniat illi laqueus, quem ignorat, et captio quam abscondit, apprehendat eum, et in laqueum cadat in ipsum.* Audi S. Leonem serm. 3. *Unde scelestior omnibus, Juda, et infelicior extitisti, quem non pœnitentia revocavit ad Dominum, sed desperatio traxit ad laqueum.* Et post pauca : *Cur de ejus bonitate diffidis, qui te à corporis et sanguinis sui communione non repulit? qui tibi ad comprehendendum se, cum turbis et armatorum cohorte venienti, pacis osculum non negavit? sed homo inconvertibilis, spiritus vadens, et non revertens, cordis tui secutus es rabiem, et stante diabolo à dextris tuis, iniquitatem, quam in Sanctorum omnium armaveras caput, in tuum verticem retorsisti, ut quia facinus tuum omnem mensuram ultionis excesserat, te haberet impietas tua judicem, te pateretur tua pœna carnificem.*

Tradunt nonnulli Judam ex ficu se suspendisse, sicut Hebræi tradunt arborem vetitam, ex qua Adam et Eva comederunt, fuisse ficum : ficus ergo homini fuit infelix arbor. Unde Juvencus canit.

> Exorsusque suas laqueo sibi sumere pœnas,
> Informem rapuit ficus de vertice mortem.

Huc Judam adegit avaritia. Audi S. Chrysostomum : *Audite ista, audite, inquam, avari, versate animo quid ille passus fuit ; nam et pecuniam amisit, et scelus admisit, et animam perdidit : quod atrox avaritiæ tyrannis facere solet. Non est argento, nec hac usus vita, non fruetur futura, universa simul amisit : pravaque apud eos, quibus tradidit, æstimatione de se suscitata, laqueo demum gulam fregit.*

Denique hæc confessio Judæ non verbalis, sed realis, puta ipsum ejus desperabundi suspendium, clarum fuit testimonium innocentiæ Christi, quod Judæos ab ejus cæde abstrahere debuisset, si vel micam pudoris aut conscientiæ habuissent : sed tanta fuit eorum obstinatio et malitia, ut ab ea portento tam novo revocari non potuerint.

Symbolice, Beda in cap. 1. Actor. *Dignam,* inquit, *sibi pœnam invenit, ut guttur, per quod vox proditionis exierat laquei nodus necaret ; et qui hominum angelorumque Dominum morti tradiderat, cœli terræque perosus aeris in medio periret ; et viscera quæ dolum proditionis conceperant, rupta caderent.* D. Bernard. serm. 8. in Psal. 90. *Judas,* inquit *in aere crepuit medius, aeriarum collega potestatum, utpote quem veri Dei et hominis, qui de cœlo venisset operaturus salutem in medio terræ, hujus, inquam, proditorem cœlum reciperet, nec terra sustineret.* Rursum S. August. lib. hom. 50. hom. 27. *Quod,* inquit, *in corpore suo fecit, hoc factum est in anima ipsius. Quomodo qui sibi collum ligant, inde se occidunt, quia non ad eos intrat spiritus aeris hujus : sic illi qui desperant de indulgentia Dei, ipsa desperatione intus se suffocant, ut eos Spiritus sanctus visitare non possit.*

6. Principes autem sacerdotum, acceptis argenteis, dixerunt : Non licet eos mittere in corbonam : quia pretium sanguinis est.] *Corban* sive *Corbona,* hebr. idem est quod *oblatio.* Unde metonymice hic significat ærarium, sive gazophylacium, in quo oblationes injiciebantur. Hinc Arabicus vertit, *domum* (thecam) *oblationum.* Vide Josephum lib. 1. Belli cap. 8.

Quia pretium sanguinis est.] Vide hic hypocrisin sacerdotum, quia simulant studium religionis et honestatis, ut non sinant in sacrum ærarium inferri pretium sanguinis Christi, quasi impurum et pollutum, cum tamen iidem purissimum sanguinem Christi, eodem emerint fuderintque ; imo, ut videtur, pretium hoc ex ipso corbona acceperint, Judæque dederint, quasi pretium pietatis ad capiendum plectendumque Christum, quasi sceleratum et suæ religionis hostem.

7. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum.

8. Propter hoc vocatus est ager ille Haceldama, hoc est ager sanguinis, usque in hodiernam diem.] *Videbant enim,* inquit Origenes, *quoniam circa mortuos magis eam pecuniam conveniebat expendi, et circa locum mortuorum et sepulturæ, quoniam pretium sanguinis erat.*

Peregrinorum.] Pro peregrinis, vel hospitibus, qui scilicet ex Judæa vel aliunde Hierosolymam venientes ibi moriebantur : nam ipsi Hierosolymitæ sua jam sibi destinarant sepulcra. Dei consilio hoc actum est, ut ager hic jugiter extans, jugis esset testis pœnitentiæ Judæ, ac consequenter innocentiæ Christi, et christicidii Judæorum. *Nomen loco inditum,* inquit Chrysost. *omni clarius tuba, sceleratam eorum prædicat cædem.* Et paucis interjectis : *Si enim in corbonam pecuniam immisissent, non ita manifesta res facta fuisset ; nunc vero prædio empto, etiam posteris rem universam prodiderunt.*

Symbolice, hoc facto significabatur pretium sanguinis Christi non Judæis indigenis, sed peregrinis, id est gentibus in eum credituris, profuturum. Ita Hilarius : *Nihil,* inquit, *hinc pertinet ad Israel, et totus hic sæculi* (sanguinis Christi pretio) *empti usus alienis est.*

Haceldama.] Proprie et præcise dicendum esset *Chakaldema.* Hebræi enim agrum vocant חלק *chelec,* Chaldæi vero per metathesin, dicunt *chakel.* Est ergo hæc vox Chaldæa. Syrus habet, *aguresca,* quæ vox derivata est à Græco ἀγρὸς, et Latino *ager.* Ita Pagnin. et alii. Porro *chakel* pro agro usurpant non solum Chaldæi, sed et Syri ac Arabes. Unde Arabicus hic habet, *Hacaldama ;* nec illud interpretatur, uti facit Latinus, dicens : *Hoc est ager sanguinis.* Porro Æthiopicus vertit, *et vocatus est locus ille Medduradam* (æthiopice), *hoc est terra sanguinis ;* Persicus, *et nomen campi ejus in hunc diem, Haceldami, hoc est ager sanguinis.*

Audi quid de hoc agro sanguinis, sive de *Haceldama*, scribant Brochardus, Nicephorus, Bredembachius, Saligniacus, et ex iis Adrichomius in Descriptione Jerusalem, n. 216. p. 173. *Haceldama, sive ager figuli ad Australem partem montis Sion situs est, cujus medium S. Helena quatuor muris longitudine septuaginta duorum, latitudine vero quinquaginta pedum, fecit includi, ac superius testudine (quæ septem foraminibus, per quæ defuncta Christianorum corpora demittuntur, patet) concamerari. Est vero hujus terræ virtus mirabilis, et fidem pene superans, quod defunctorum corpora, viginti quatuor horarum spatio in pulverem redigat, quam virtutem etiam in alias regiones devecta minime perdit. Nam cum jussu Imperatricis Helenæ, de hoc agro, quantum terræ plures naves capere poterant, Romam avectum, ac juxta montem Vaticanum in eum locum exoneratum sit, quem incolæ* CAMPUM SANCTUM *vocitant, licet cœlum mutarit, eamdem tamen retinere vim quotidiana experientia docet. Romanos enim respuens, sola peregrinorum corpora ad sepulturam admittit: quorum etiam hic omnem carnis substantiam intra viginti quatuor horas prorsus consumit, ossibus tantum residuis.* Hucusque Adrichomius. Sæpius Romæ vidi et visi Campum Sanctum, ac ita se rem habere ab ipso loci Parocho, ejusque asseclis et Romanis ceteris audivi

Tropologice, *Haceldama*, id est, ager pretio sanguinis Christi pro peregrinis comparatus, est Ecclesia, ait S. Chrysost. et August. serm. 114. de Temp. ac præsertim status Religiosorum, qui se peregrinos æstimant in terra, ac cives cœli, et domesticos Dei, ideoque Christi sanguinis fructum, id est, gratiam et gloriam, participant: de quibus ait S. Petrus epist. 1. c. 2. *obsecro vos tanquam advenas et peregrinos abstinere vos à carnalibus desideriis.* Ubi S. Chrysost. *Nihil*, ait, *beatius hac sepultura, super qua gaudent omnes, et angeli, et homines, et angelorum Dominus. Si hæc vita non est vita, sed abscondita est vita nostra, tanquam mortui vita ista vivere debemus.* Et S. Paulus Coloss. 3. *Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Hac forte de causa, et hoc symbolo carnes sepultorum in Campo Sancto intra 24. horas consumuntur, uti paulo ante dixi. Vide dicta Actor. 1. vers. 18 et 19.

9. TUNC IMPLETUM EST QUOD DICTUM EST PER JEREMIAM PROPHETAM, DICENTEM: ET ACCEPERUNT TRIGINTA ARGENTEOS PRETIUM APPRETIATI, QUEM APPRETIAVERUNT A FILIIS ISRAEL:

10. ET DEDERUNT EOS IN AGRUM FIGULI, SICUT CONSTITUIT MIHI DOMINUS.] Hunc locum explicui Zachar. 11. v. 12. 13. quare ibi dicta hic non repetam.

PRETIUM APPRETIATI.] Græc. τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, id est, *pretium illius pretio æstimati*, scilicet Messiæ sive Christi, qui inæstimabilis est, ait Theophyl. *Quem appretiaverunt*, id est pretio hoc triginta denariorum æstimarunt, et emerunt principes *à filiis Israel*, id est à Juda, qui unus erat ex filiis Israel, ait Titelmannus et Barradius. Addit hoc quia auget indignitatem venditionis Christi, quod venditus sit non à Gentili, sed ab uno Israelita, qui filius erat Israelis, sive Jacobi patriarchæ fidelis et sancti, adeoque sortitus erat nomen Judæ, qui primarius fuit inter filios Jacobi. Est syllepsis, vel enallage numeri: ponitur enim pluralis pro singulari. Aliter Theophyl. qui τὸ *à filiis Israel*, refert ad τὸ *appretiati*, q. d. Christus à filiis Israel, id est à principibus, appretiatus est, id est emptus pretio 30. denariorum. Aliter quoque, sed difficilius Euthym. et alii, qui subaudiunt τὸ *qui erant*. q. d. Qui erant ex filiis Israel, id est Israelitæ, appretiarunt Christum 30. denariis.

Porro Syrus vertit in prima persona, *et accepi triginta argenteos pretium illius honorandi* (Arabicus, *pretium innocentis*) *de quo pacti sunt à filiis Israel, et dedi eos pro agro figuli:* scilicet ἔλαβον tam verti potest *accepi*, quam, *acceperunt:* ac pro ἔδωκαν, id est *dederunt*, Syrus legit, ἔδωκα, id est *dedi:* quæ lectio valde consentit cum verbis Zacharias 11. vers. 12. et 13. *Et tuli triginta argenteos, et projeci illos in domum Domini ad figulum.*

SICUT CONSTITUIT MIHI DOMINUS.] Hæc verba dupliciter accipi possunt. Primo, ut sint verba Christi, qui per Prophetam loqui pergat. q. d. Pretio 30. denarium, quibus ego Christus venditus sum, emptus est hic ager, *sicut constituit mihi*, id est *de me, Dominus*. q. d. Deus nihil eorum quæ ex me, vel mea erant, sinere voluit deperire, sed ut omnia et singula mea in utilitatem hominum expenderentur: quare etiam agrum pretio sanguinis mei emptum voluit non esse otiosum, sed servire sepulturæ peregrinorum. Secundo, ut sint verba Prophetæ de seipso. q. d. Ego Propheta prædico agrum emendum pretio sanguinis Christi, quia sic constituit et ordinavit mihi Dominus, ut scilicet idipsum prædicerem et prophetarem, tam verbo quam facto; nimis enim vile et indignum Christo fuit hoc ejus pretium. Unde Zacharias cap. 11. v. 12. et 13. hoc pretium per ironiam vocat, *decorum: Decorum*, inquit, *pretium quo appretiatus sum ab eis.*

11. JESUS AUTEM STETIT ANTE PRÆSIDEM (Pilatum, qui erat præses Judææ nomine Tiberii Imp. Romani), ET INTERROGAVIT EUM PRÆSES, DICENS: TU ES REX JUDÆORUM? DICIT ILLI JESUS: TU DICIS.] Finita historia et tragico casu Judæ, redit Matthæus ad Jesum, quem v. 1. dixit à pontificibus traditum Pilato, ut is eum damnaret et occideret. Nota. Matthæus hic multa silet, quæ ex Joan. cap. 18. vers. 19. et seq. sunt ante hunc Matthæi versum ponenda, scilicet primo, Pilatum interrogasse pontifices: *Quam accusationem affertis adversus hominem hunc?* Responderunt pontifices superbe: *Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum.* Hoc responso iratus Pilatus ait: *Accipite eum vos, et secundum legem vestram judicate:* lex autem jubebat blasphemos (qualem esse Jesum censebant pontifices) lapidari. Mox pontifices, quia volebant Christum ad majorem infamiam crucifigi, contra obtenderunt: *Nobis non licet interficere quemquam*, scilicet quia hoc jus eis ademptum erat à Romanis, idque factum est hoc consilio, ait Joannes, *ut sermo Jesu*, quem audivimus Matth. 20. 18. *impleretur, significans qua morte esset moriturus*, scilicet infami et durissima, nimirum à Pilato et Romanis agendus in crucem. Crux enim apud Romanos erat supplicium proprium seditionis et affectati regni (uti ostendit Lipsius lib. 1. de Cruce c. 14.) quod hic pontifices Christo impingunt, ac proinde illud hoc loco, utpote contra Cæsarem commissum, erat à Pilato Cæsaris præside cruce puniendum: unde ipse cruci hunc titulum, quasi causam

necis Christi inscripsit : *Jesus Nazarenus Rex Judæorum.*

Porro pontifices videntes sua auctoritate, et damnationis Christi præjudicio non moveri Pilatum, sed causam poscere et crimina de quibus eum accusent, ut ex iis videat et judicet an Jesus reus sit mortis, necne; hac de causa ipsi tria crimina depromunt, de iisque Jesum apud Pilatum quasi reum mortis accusant, quæ recenset Lucas cap. 23. vers. 2. scilicet dicentes, Primum, *Hunc invenimus subvertentem gentem nostram;* Secundum, *Et prohibentem tributa dare Cæsari;* Tertium, *Et dicentem se Christum regem esse;* Quartum addit Pilatus in epistola quam scripsit de causa Jesu ad Tiberium Imper. quæ extat apud Hegesippum lib. 5. scilicet Judæos Christo etiam magiam objecisse, quod nimirum mira et miracula faceret ope dæmonis, quasi magus, eo quod Judæi de Christo dixissent : *In Beelzebub principe dœmoniorum ejicit dœmonia*, Matth. c. 12. v. 24. Omnia hæc falsissima erant, ac nominatim de tributis contrarium, scilicet illa danda esse Cæsari, diserte dixerat Christus Matth. cap. 22. vers. 17. imo de facto ipse pro se et pro Petro solverat tributum cap. 17. v. 27. Quocirca Pilatus, qui ex fama publica multa præclara audierat de vitæ integritate, doctrina et miraculis Jesu, hæc ut ex odio et invidia principum in Christum conficta, neglexit et despexit; ac solum interrogavit Jesum, an ipse esset rex Judæorum, sive quod ortus ex sanguine regum, ad ipsum jus regni Judææ pertineret; sive quod Messiæ titulo, aut aliquo alio simili, illud ad Jesum spectaret. Jesus Pilato respondit, rogavitque, uti supplet Joan. cap. 18. v. 34. *A teipso hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me?* Sciebat Jesus pontifices id dixisse Pilato, seque apud eum de affectato Judææ regno accusasse, sed voluit interrogando pungere Pilatum, ut meminerit Judæorum, id est, hostium suorum, hæc esse verba et calumniam, cum ipse Pilatus præses, cujus erat Cæsaris nomen plenumque imperium tueri, ac proinde curare ne quis regem Judææ se diceret, hucusque officio suo invigilans, nil tale de Jesu unquam audisset. Pilatus hac Jesu interrogatione irritatus, respondit : *Nunquid Judœus ego sum?* ut tuum, qui es Judæus, genus, prosapiam, ceteraque tua norim vel curem? q. d. Minime : sum enim Gentilis et Romanorum præfectus : *Gens tua et pontifices tradiderunt te mihi, quid fecisti?* Hoc est quod ex ore Pilati elicere et audire cupiebat Jesus : unde ad primam ejus petitionem, num ipse rex esset, clare et directe respondit : *Regnum meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei decertarent utique, ut non traderer Judæis : nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus : Ergo rex es tu? Respondit Jesus : Tu dicis, quia rex sum ego : ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus : Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exivit ad Judæos, et dicit eis : Ego nullam invenio in eo causam.*

Dixit Christus Pilato, regnum suum non esse de hoc mundo, id est, non esse mundanum et terrenum, humanum et temporale, constans humanis pompis, legibus, militibus, armis, præsidiis, ut Tiberius Cæsar ab eo sibi metuere deberet, ne dominio Judææ ab eo privaretur, sed esse cœleste, spirituale et transcendens, quo in fidelium mentibus regnet per fidem et gratiam, ut ad regnum suum cœleste perducat. Matthæus hoc ultimum dumtaxat brevitatis studio, quasi veram necis Christi causam cæteris omissis assignat dicens : *Interrogavit eum præses dicens : Tu es rex Judæorum? Dicit illi Jesus : Tu dicis.* q. d. Ego sum rex Judæorum uti tu dicis, id est, ego sum Messias rex. Potuisset Christus vere dicere, Non sum rex Judæorum, scilicet temporalis, uti est Herodes, nec affectavi vel ambivi regnum Judææ, sed quia Judæi per regem Judæorum intelligebant Messiam, hinc Christus, ne se negaret esse Messiam, hoc est Christum, confessus est, se esse regem Judæorum, id est se esse Messiam regem Judæis à Prophetis promissum.

Quæres, quale et quotuplex est regnum Christi? Respond. Christus qua homo, duplex habuit regnum, etiam dum viveret in terris. Primum spiritale, scilicet Ecclesiam. Hanc enim quasi rempublicam fidelium in Judæa instituit, ac certis legibus, ordinibus, Sacramentis, etc., ordinavit, ac per S. Petrum ejusque successores quasi vicarios suos regit, et per omnes gentes propagat. Hoc est regnum quod Messiæ, id est Christo, dandum prædixerunt David et Prophetæ : ita sanctus Augustinus, tract. 115. in Joan. Secundum Christi regnum, ut recte docet D. Thomas libro 1. de Regimine Principum cap. 12. et alii contra Abulensem in cap. 21. Matth. quæst. 30. est physicum, et κοσμικὸν, sive mundanum. Christus enim à primo instanti conceptionis suæ, proprie et directe habuit regnum et dominium totius mundi, saltem quoad jus et potestatem, ut posset reges quoslibet è regno deponere et alios creare, licet hac potestate in terris non sit usus.

Pro quo Nota triplex esse dominium et regnum. Primum est summum et divinum, quod Deus in omnes creaturas, quasi res suas, obtinet. Hoc soli Deo est proprium. Secundum, est infimum et humanum, quale habent reges, Imperatores et principes terræ. Tertium, et inter hæc duo medium, est regnum et imperium Christi qua homo est, quia hoc longe excedit et superat omnia regna humana, omniaque regum sceptra et jura : Primo, origine, quia à Deo manat, non ab homine : Deus enim hoc Christo dedit, non respublica hominum. Secundo, firmitate, quia insuperabile est, perpetuum et æternum. Tertio, objecto, quia ad omnia creata, etiam ad angelos se extendit. Id ita esse patet, quia Christus dicitur in femore, id est in humanitate, habere scriptum, *Rex regum, et Dominus dominantium*, Apoc. 19. 16. item dicitur esse *Princeps regum terræ*, Apoc. cap. 1. 5. ac rursum ipse de se ait : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra*, Matth. 28. Hoc enim imperium Christo homini debitum erat ratione unionis hypostaticæ cum Verbo, sive Dei filio, ut scilicet ipse quia per eam ascitus erat in filium Dei, hæres esset et Dominus universorum. Quare hoc regnum Christo homini est proprium, quod ipse nulli, ne S. Petro quidem, ejusque successoribus Pontificibus communicavit.

Quæres rursum, an Christus qua homo, habuerit jus humanum ad regnum Judæorum? Resp. habuisse : erat enim ipse filius David, ceterorumque regum Judæ, ut patet Matth. 1. ideoque

eorum successor et hæres. Regnum tamen hoc actu non adiit, nec in eo rex inauguratus est: ejus tamen specimen quoddam dedit, cum in Dominica Palmarum solemni pompa, quasi rex Messias asino vectus ingressus est Hierosolymam, ac turba ei acclamavit: *Hosanna filio David*, Matth. 21. sed ut dixi, reipsa hoc regnum non adiit, nec administravit Christus, præsertim quia ante eum jam diu regnum familiæ David cessarat in Jechonia et Sedecia, qui fuere ultimi reges Judæorum è stirpe David, ac postea hoc regnum communi consensu populi translatum fuit ad Assamonæos, scilicet ad Judam, Jonatham, et Simonem Machabæos, eorumque posteros.

12. Et cum accusaretur a principibus sacerdotum et senioribus, nihil respondit.] Causa fuit prima, quia omnia quæ ei objiciebantur, manifeste erant falsa, et responso indigna. Ita S. Aug. serm. 118. de Temp. *Accusationem*, inquit, *suam Dominus tacendo non firmat, sed despicit non repellendo: melior est causa quæ non defenditur, et probatur: plenior justitia, quæ non verbis astruitur, sed veritate fulcitur. Scivit Salvator, qui est sapientia, quomodo tacendo vinceret, quomodo non respondendo superaret.* Secundo, quia Jesus sciebat frustra se responsurum et responso suo magis irritaturum Judæos furentes in necem suam. Tertio, ne diluens crimen à præside dimitteretur, et crucis utilitas differretur, ait S. Hier., quia volebat tacendo condemnari et mori pro salute hominum. Ita S. Ambros. in c. 23. Lucæ: *Bene tacet*, inquit, *qui defensione non indiget, Ambiunt defendi, qui timent vinci. Quid timeret, qui non ambiret salutem? Solus omnium suam prodit, ut acquirat omnium.* Quarto, ut silentio suo lueret et expiaret omnia mendacia, perjuria, blasphemias, meledicta, calumnias, etc., quæ homines loquendo committunt, eosque doceret linguam frænare, ac in malis, otiosis et vanis silentium ori indicere.

13. Tunc dicit illi Pilatus: Non audis quanta adversum te dicunt testimonia?] Pilatus enim eduxerat Jesum è domo sua foras, ut audiret accusationes principum nolentium ingredi prætorium, ne contaminarentur Gentilis præsidis domo et tribunali, sed ut puri manducarent pascha, id est, victimas in paschate oblatas, vel mox offerendas, ut ait Joannes c. 18. v. 28.

14. Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur præses vehementer.] Mirabatur Pilatus, Jesum innocentem, sapientem et eloquentem in extremo vitæ discrimine constitutum, cum à potentissimis principibus furiose accusaretur et urgeretur ad necem, silere. Mirabatur ergo ejus animi modestiam, æquanimitatem, celsitudinem, mortis contemptum, indeque magis ejus innocentiam et sanctitatem agnovit, omnibusque modis eum è manibus Judæorum liberare sategit. Audi S. Athanasium serm. de pass. et cruce: *Magnum id certe et mirificum in Servatore, qui tacendo et non respondendo tam efficax erat in persuadendo, ut judex ultro factiones, conspirationesque adversus eum initas, et agnosceret et confiteretur.* Ita sæpe Sancti calumnias in se jactas silendo magis, quam respondendo confutant. Innocentis enim vitæ silentium vocalius est omni apologia, quantumvis verbosa.

15. Per diem autem solemnem consueverat præses populo dimittere unum vinctum, quem voluissent.] Ante hunc versum supplendum et præponendum est ex Lucæ c. 23. v. 5. et seq. Pilatum, cum audiret Jesum esse Galilæum, ut ab ejus condemnatione se extricaret, misisse eum ad Herodem Galilææ regem, qui eum silentem, velut fatuum illudens, veste alba indutum remisit ad Pilatum, quem antea, ob exortum de terminis jurisdictionis litigium, inimicum sibi, hoc facto reconciliavit. Pro *veste alba* græc. est λαμπρᾷ, id est, illustri, candida, splendida; candor enim splendet, et vicissim fulgor candet. Alba ergo veste Herodes induit Christum, quia hæc vestis, Primo erat ambientium magistratuum, qui inde Candidati dicebantur; Secundo, eadem erat principum; Tertio eadem erat morionum et stultorum. Suggillavit ergo hac veste Herodes Christi stultam ambitionem, quod scilicet stolide et ex fatuitate Judææ regnum affectasset, et ambivisset.

Symbol., vestis candida repræsentabat Christi innocentiam, puritatem, virginitatem, victoriam, immortalitatem, gloriam, etc., quam per passionem et illusionem hanc meruit et acquisivit. Horum enim symbolum erat vestis candida, ut ostendi Eccles. 9. 8. ad illa: *Omni tempore sint vestimenta tua candida.* Unde S. Ambros. in c. 22. Lucæ: *Alba induitur*, ait, *immaculatæ tribuens indicia passionis, quod Agnus Dei sine macula peccata mundi susciperet.*

Porro Pilatus videns Jesum sibi ab Herode remissum, ut eum liberaret, dixit principibus: ut habet Lucas c. 23. v. 14. *Obtulistis mihi hunc hominem quasi avertentem populum, et ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam inveni in homine isto, ex his quibus eum accusatis; sed neque Herodes, nam remisi vos ad illum, et ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendatum ergo illum dimittam. Emendatum*, id est, castigatum et flagellatum, ut scilicet hac castigatione non culpam, quam nullam commisit, sed vestra in eum odia exsatiem.

Mox Pilatus alium modum liberandi Jesum adinvenit, populo proposuit, quem hoc v. 15. recenset Matthæus; scilicet ut in Paschate de more aliquem reum liberum dimissurus, componeret Jesum cum Barabba latrone, sperans et vix dubitans quin Jesum, qui tot infirmos eorum curarat, tantaque beneficia eis contulerat, poscerent liberari, Barabbam vero damnari. Unde ait: *Per diem solemnem*, scilicet præsentem Paschæ, ut habet Joan. 18. 39. *Consueverat præses populo dimittere unum vinctum quem voluisset.* Hic mos olim apud Judæos inductus fuit, in memoriam liberati ex Ægyptia captivitate Israelis per Mosen, Exodi 14.

Quæres, an vere Pilatus voluerit dimittere Christum? Negat Rupertus, putatque Pilatum instar vulpis simulasse sevelle liberare Jesum, sed secreto collusisse Judæis, ut eum perderet: *Quia*, inquit, *posuit Jesum in Judæorum invidentiam arbitrio.* Verum longe melius S. Augustin. ceterique omnes censent, Pilatum sincere et serio voluisse dimittere Jesum. Id enim diserte habet Lucas c. 23. v. 20. et S. Petrus Actor. cap. 13. *Jesum*, ait, *negastis ante faciem Pilati, judicante illo dimitti.* Idem liquet ex tot modis et instantiis, quibus Pilatus sategit salvare vitam Christi.

Prima instantia fuit, quod principibus suam auctoritatem et judicium, quo cum Caipha pontifice Jesum damnarant, Pilato obtendentibus, poscentibusque eum ad necem, ipse non acquie-

vit, sed causam ejus cognoscere, et crimina de quibus eum accusabant, audire et judicare voluit, Joan. 18. 31.

Secunda instantia fuit, quod principibus Jesu, multa crimina, ac præsertim affectionem regni Judaici objicientibus, non credidit, maxime cum à Jesu audisset regnum ejus non esse de hoc mundo; unde palam edixit se nullam mortis causam in Jesu invenire.

Tertia fuit, quod miserit Jesum ad Herodem, ac remissum ad se, tam suo quam Herodis testimonio innocentem pronuntiarit.

Quarta fuit, quod composuerit eum cum Barabba, sperans Judæos potius liberaturos Jesum, quam Barabbam. Unde subdit Matthæus :

HABEBAT AUTEM TUNC VINCTUM INSIGNEM, QUI DICEBATUR BARABBAS.] *Insignem*, scilicet scelere et infamia, græce ἐπίσημον, id est, famosum, scilicet nominatum pro malitiis, ait Euthymius. Joannes eum *latronem* vocat : Marcus, *qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerat homicidium :* Luc. *erat propter seditionem quamdam factam in civitate et homicidium, missus in carcerem.* Unde Chrysost. eum vocat *famosum in protervitate, et multis homicidiis inquinatum.* Magna fuit hæc infamia et cruciatus Jesu, quod se innocentem et sanctum, imo Sanctum Sanctorum, qui tot ægris et mortuis vitam dederat, eratque electis auctor vitæ æternæ, cerneret componi et postponi Barabbæ, qui erat scelestus, homicida et auctor mortis. Disce, ô Christiane, cum componeris et postponeris minus dignis, imo indignis et sceleratis, imitari patientiam Jesu, qui passus est se postponi Barabbæ.

BARABBAS.] Hebr. idem est quod *bar abba*, id est filius patris, scilicet primi Adæ, qui omnium hominum peccatorum fuit pater, cui postpositus fuit Christus, cum ejus inobedientiam et culpam in se luendam suscepit, ideoque damnatus fuit ad mortem, ut Adamum ejusque posteros à morte liberaret. Minus apte S. Hieron. *Barabbas*, inquit, *dicitur quasi bar rabba*, id est, filius magistri. Sic enim *Barrabbas* dicendum esset per duplex *r*, jam autem dicitur *Barabbas* per simplex *r*.

17. CONGREGATIS ERGO ILLIS, DIXIT PILATUS : QUEM VULTIS DIMITTAM VOBIS ? BARABBAM, AN JESUM, QUI DICITUR CHRISTUS ?] *Ut, si principes*, inquit Druthmarus, *propter invidiam volebant eum perdere, populus qui expertus fuerat ejus multiplicia beneficia, peteret eum vivere;* vel certe si nollent, quod ait Chrysostomus, *tanquam innocentem absolvere, saltem tanquam condemnatum solemnitati largirentur.*

QUI DICITUR CHRISTUS.] Id est, qui vulgo habetur vocaturque Messias. Serio hoc dixit Pilatus, ut pungeret Judæos ad postulandum Jesum liberari. q. d. Jesus est Messias vester, patribus vestris vobisque promissus; cavete ergo ne eum morte mulctetis.

18. SCIEBAT ENIM QUOD PER INVIDIAM TRADIDISSENT EUM.] Tùm quia principes clamore, vultu, gestu non nisi odia et iras spirabant in Christum; tum quia multa audierat de Jesu sanctitate, doctrina et libertate, quia principum vitia taxaverat.

19. SEDENTE AUTEM ILLO PRO TRIBUNALI, MISIT AD EUM UXOR EJUS, DICENS : NIHIL TIBI ET JUSTO ILLI : MULTA ENIM PASSA SUM HODIE (hac nocte) PER VISUM (græce κατ' ὄναρ, id est, *in somnis*) PROPTER EUM.] Nova est hæc instantia uxoris Pilati, ad liberandum Christum. Uxor ergo Pilati sub auroram quiescens in lecto, cum maritus ejus Pilatus jam surrexisset, ut negotiis publicis vacaret, habuit terrifica somnia, minitantia sibi et marito, si is Jesum innocentem et sanctum condemnaret. Somnia hæc illi immissa fuisse à dæmone jam agnoscente Jesum esse Christum, ideoque ejus necem impedire volente, ne per eam homines salvarentur, censent S. Cyprianus (vel quisquis est auctor) serm. de Passione, S. Bernard. serm. 1. de Paschate, Lyranus, Carthusian. et Cajetanus. Unde Rabanus, *Intelligens diabolus*, inquit, *se per Christum spolia amissurum, vult per mulierem liberare.* Citant Baronius et Barradius pro eadem sententia S. Ignatium epist. 8. ad Polycarpum et 5. ad Philippenses, sed nil tale in Ignatio reperire potui. Verum si dæmon Jesum liberare voluisset, potius Judæos et principes in gratiam et commiserationem Jesu flexisset, quam mulierem.

Quare verius Origenes, S. Hilarius, Hieron., Chrysost., Euthymius, Theophyl., Jansenius, Maldonat. hic, et S. Augustinus serm. 121. de Tempore, et S. Ambrosius lib. 10. in Lucam, censent hoc somnium uxori Pilati à Deo per angelum sanctum fuisse inditum, idque Primo, ut Christus ab utroque sexu, scilicet tam à Pilato quam ab ejus uxore, innocentiæ suæ ferret testimonium, sicut ejusdem innocentiæ testimonium luculentum dederunt omnia elementa, quæ in ejus morte commota et concussa fuerunt. Secundo, quia si Pilato hoc somnium immissum fuisset, is illud apud se in mente retinuisset, ait Chrysostomus. Immittitur ergo uxori, ut illa marito Pilato in tribunali, coram principibus et Judæis illud revelet et enuntiet, ut ipsi audiant Jesum esse innocentem. Tertio, quia videtur hæc uxor fuisse mulier honesta, misericors et pia : unde eam per hoc somnium agnovisse Jesum esse Messiam, salvatorem mundi, in eumque credidisse, esseque salvatam opinantur Origenes, Chrysostom., Theophyl. et alii. Audi S. Hilarium canone 33. hic : *Species in ea Gentium plebis est, quæ jam fidelis eum, cum quo conversabatur, incredulum populum ad Christi fidem advocat. Quia ipsa multum sit passa pro Christo, in eamdem gloriam futuræ spei illum invitat.* Sic etiam Ambros. lib. 10. in Luc. cap 23. *Monebat uxor*, inquit, sed à quo mota ? *Lucebat in nocte gratia, divinitas eminebat, nec sic à sacrilega sententia temperavit.* Nec dissentit S. Augustinus relatus à D. Thoma in Catena aurea, dum docet utrumque conjugem agente Deo, testimonium publice pro Christo tulisse : ille siquidem clamavit, *Nihil mali fecit;* ipsa vero, *Nihil tibi et justo illi :* quod, S. Hieronymo etiam teste, fidei Gentilis populi præsagium fuit. Idem S. Augustinus, in serm. 121. de Temp. : *In nativitate mundi*, ait, *uxor duxit virum ad mortem*, scilicet Eva Adamum ; *in passione Christi uxor provocat ad salutem ;* scilicet Claudia Pilatum.

Quocirca Lucius Dexter in Chronico, anno Christi 34. num. 2. sic habet : *Anno Christi 34. Christus salvator mundi, reus apud Pilatum agitur, Claudia Procula uxor Pilati admonita per somnum, in Christum credit, et salutem consequitur.* Simili modo inter alias mulieres, quæ de suis facultatibus prædicanti Jesu ministrabant, fuit Joanna uxor Chusæ procuratoris Herodis,

qui Christum sprevit, et veste alba indutum illusit.

Favet Evangelium Nicodemi, quod licet apocryphum, multa tamen vera probaque continet. In eo enim sic legimus : *Cogitante vero Pilato quid ageret de Jesu, misit ad eum uxor ejus, nomine Procula, dicens : Nihil tibi et justo illi, multa enim passa sum hodie in somnis propter eum. Respondentes Judæi, dixerunt Pilato : Numquid non diximus, quia maleficus est? ecce somnium immisit ad uxorem tuam.* Denique Menologium Græcorum Proculam Pilati uxorem catalogo Sanctorum ascribit. Citat hæc Vincentius Beluacensis lib. 7. Speculi histor. c. 41. Proculam quoque uxorem Pilati nominat Niceph. lib. 1. cap. 30. Forsan Claudia hæc Procula Pilati uxor, est illa Claudia, cujus meminit Paulus 2. Timoth. 4. *Salutant te Ebulus, et Pudens, et Linus, et Claudia.* Conveniunt siquidem in ea nomen, et tempus, et Religio, et locus : nam in urbe hæc epistola scripta est, ubi uxorem Pilati, quando ipse in exilium Lugdunum actus est, verisimile est permansisse, eumque ob disparitatem cultus non fuisse comitatam.

Denique Pilatum quoque per uxorem ad fidem Christi fuisse conversum, innuit S. August. serm. 3. de Epiphan. his verbis : *Magi ab Oriente, Pilatus ab Occidente venerat. Unde illi orienti, hoc est, nascenti; ille autem occidenti, hoc est morienti, attestabantur Regi Judæorum, ut cum Abraham, Isaac et Jacob recumberent in regno cælorum, non ex eis propagati per carnem, sed eis inserti per fidem,* etc. Tertullianus Apolog. cap. 21. *Ea,* inquit, *omnia super Christo Pilatus et ipse jam pro sua conscientia Christianus, Cæsari tunc Tiberio nuntiavit,* etc.

Verum hæc valde ambigua sunt, symbolica, obscura et incerta, ac discrepant ab iis, quæ alii de infelici morte Pilati narrant. Josephus enim, lib. 18. Antiq. cap. 5., scribit Pilatum post aliquot annos à Vitellio Syriæ præside, Romam missum ad Cæsarem, ut coram eo ad crimina sibi à Judæis objecta responderet. Quod cum facere non posset, omni honore privatus, Viennam in Gallias relegatus, sua se transverberans manu, multorum malorum compendium mortis celeritate quæsivit, ait Ado in Chron. qui ejusdem Viennæ Episcopus fuit, idque sumpsit ex Paulo Orosio lib. 7. cap. 5. Idem habent Eusebius, et Cassiodorus in Chronico. Sic et Baronius, et alii passim.

Quod ergo S. Augustinus et Tertullianus Pilatum vocant Christianum, intellige Christianum, id est Christi fautorem et defensorem, quia ejus innocentiam protexit, donec victus nominatione et comminatione Cæsaris eum condemnavit; quare in eum non credidit, sed potius eum ut pseudochristum morti addixit : quod ingens fuit scelus et christicidium. Quocirca justo Dei judicio talione punitus est Pilatus, ut, sicut ipse Christum innocentem propter falsas Judæorum criminationes damnavit, sic vicissim et ipse propter falsas eorumdem Judæorum criminationes à Caio Cæsare damnaretur et pelleretur in exilium.

20. Principes autem sacerdotum et seniores persuaserunt populis, ut peterent Barabbam, Jesum vero perderent.] Pilatus dedit populo spatium deliberandi, utrum vellet dimitti Jesum, an Barabbam : interim uxor misit ad Pilatum, qui ei diceret : *Nihil tibi et justo illi.* In hoc temporis spatio principes per se et suos asseclas ac ministros persuaserunt populis, ut potius peterent Barabbam quam Jesum, quasi Jesus magis seditiosus esset et noxius reipubl. ob affectatum Judææ regnum, quam Barabbas.

Vide hic quid faciat ira et livor, quamque falsa et perversa sint mundi judicia, qui Jesum salutis auctorem censet esse mortis auctorem, ideoque morte mulctandum; Barabbam vero cædis auctorem censet esse Jesu meliorem; ideoque vita donandum. Nimirum Dei nutu hæc agebantur, ut Christus innocens pateretur, itaque nocentes et peccatores, quos repræsentabat Barabbas, à morte liberaret.

21. Respondens autem præses, ait illis : Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt : Barabbam.] *Respondens*, id est, post datum Judæis sufficiens deliberandi spatium, rursum interrogans et responsum ab eis exigens.

Præclare Ven. Beda in Marci cap. 15. vers. 9. *Hæret*, inquit, *usque hodie sua petitio, quam tanto labore impetrarunt : quod enim data sibi optione pro Jesu latronem, pro Salvatore interfectorem, pro datore vitæ elegerunt ademptorem; merito salutem perdiderunt et vitam, et latrociniis sese ac seditionibus in tantum subdiderunt, ut et patriam regnumque suum, quod plus Christo amavere, perdiderint, et hactenus eam quam vendidere sive corporis, sive animæ libertatem, recipere non meminerint.*

Allegorice, hæc electio Barabbæ et repudium Christi, ait S. Hieronymus, adumbrabat Antichristum latronem, in fine mundi à Judæis eligendum repudiato Christo. Et S. Ambr. in c. 22. Lucæ : *Barabbas*, ait, *patris filius latine dicitur. Illi ergo quibus dicitur : Vos ex patre diabolo estis, vero Dei Filio patris sui filium Antichristum prælaturi esse produntur.*

22. Dicit illis Pilatus : Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus? dicunt omnes : Crucifigatur.] Pilatus, ait S. Chrysostomus, *ponit rem in illorum potestate, ut clementiæ ipsorum totum attribuatur, ita obsequio illos captans ac mitigans,* sed frustra. Jam enim principes in suo concilio decreverant urgere ut crucifigeretur : tum quia crux erat atrocissima, et summi doloris; tum quia crux erat ignominiosissima, utpote latronum, seditiosorum, et tyrannorum, regnum invadentium supplicium, ut hac ignominia omnem præteritam Christi famam et gloriam obtererent, et pessumdarent. Ita sanctus Chrysostom. *Quare*, inquit, *tantopere hanc ejus mortem affectabant? quia ignominiosa erat : veriti ergo ne ejus postea memoria servaretur, hanc probrosam mortem elegerunt, nescii, quod cum impeditur, magis apparet veritas.*

23. Ait illis præses : Quid enim mali fecit? At illi magis (græce, περισσῶς, id est, vehementius, ait Euthym.) clamabant, dicentes : Crucifigatur.] Iterum iterumque instante Pilato, Jesuque innocentiam urgente ut eum liberaret, validius clamando instant Judæi ut crucifigatur, *non deponentes, sed augentes iram, animositatem, blasphemiam,* ait Origenes. Judæi hic contra Christum impleverunt illud Jeremiæ cap. 12. *Facta est mihi hæreditas mea*, scilicet Synagoga, *quasi leo in sylva, dederunt contra me vocem suam.* Et illud Davidis de Christo psal. 21. *Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens.* Et illud Isaiæ 5. 7. *Expectavi ut faceret*

judicium, et ecce iniquitas : et justitiam, et ecce clamor. Ita S. Hieron.

24. VIDENS AUTEM PILATUS QUIA NIHIL PROFICERET, SED MAGIS TUMULTUS FIERET, ACCEPTA AQUA, LAVIT MANUS CORAM POPULO, DICENS : INNOCENS EGO SUM A SANGUINE JUSTI HUJUS : VOS VIDERITIS.] *Lavit*, græce ἀπενίψατο, id est, *abluit. Judaico*, ait Origenes, *usus est more, volens eos de Christi innocentia non solum verbis, sed etiam ipso facto placare.* Lavit Pilatus manus, at non conscientiam suam. Porro hæc lotio Pilati contigit posterius; scilicet post flagellationem et coronationem Christi, ut patet ex Joanne. Est ergo hic hysterologia.

INNOCENS EGO SUM.] q. d. Ego invitus et coactus à vobis, ô Judæi, Christum condemno : innocens ergo ego sum, vos vero nocentes et rei mortis ipsius. Sed stolide hoc dicit timidus, excors, leporinus et ignavus præses. Cur enim, ô Pilate, populo iniquo non resistis? *Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates*, ait Ecclesiastic. cap. 7. 6. Alias populum tumultuantem immissis militibus cum fustibus compescuisti, teste Josepho lib. 18. capite 4. vel 5. cur idem nunc non agis? Si Jesum ob furentem populum liberum dimittere nequis, saltem sententiam differ, procrastina, moras necte, dum furor ille subsidat.

Quocirca S. Chrysostom. et ex eo Tit. Bostrenus in Lucæ cap. 23. v. 22. *Tametsi*, ait, *lavit manus, seque innocentem esse dicebat, mollis tamen parumque virilis animi fuit illa permissio, ignavissimeque id admodum gessit : oportebat enim nullatenus illum eis tradere, quin potius eripere, sicut postea tribunus Paulum*, Actor. 21. 33. Nervosius S. August., serm. 118. de Temp. *Laverit licet manus Pilatus, tamen sua facta non diluit : quamvis abstergere se putaverit justi sanguinem de suis membris, eodem tamen sanguine mens ejus tenetur infecta : ipse enim occidit Christum, qui eum tradidit occidendum. Judex enim bonus et constans, ne sanguinem innocentis addiceret, nec invidiæ cedere debuit, nec timere.* Et S. Leo, serm. 8. de Passione, *Pilatus*, ait, *non evasit reatum, qui cooperatus seditiosis, reliquit judicium proprium, et in crimen transivit alienum.*

25. ET RESPONDENS UNIVERSUS POPULUS, DIXIT : SANGUIS EJUS SUPER NOS ET SUPER FILIOS NOSTROS.] q. d. Culpa, æque ac vindicta sanguinis Jesu, à te, ô Pilate, effundendi, quam tu vereris, Deo vindice à te transferatur in nos, et filios nostros, ut, si quæ hic sit culpa, illam nos cum posteris luamus : nullam enim agnoscimus, ac proinde nullam timemus vindictam ; quare illam in nos audacter accersimus. Ita illi cæci et furentes, non tantum se, sed et filios suos Dei vindictæ subjecerunt, quam proinde per 1600. annos usque in hodiernum diem gravem atrocemque sentiunt, ut post excidium gentis et Hierosolymæ, sine urbe, sine templo, sine sacrificio, sine pontifice, sine principe, toto orbe vagentur, omniumque gentium principibus serviant. Quocirca in pœnam Christi crucifixi, Titus obsidens Jerusalem, cum Judæi ob famem turmatim egrederentur ut alimenta quærerent, ipse quotidie quingentos et plures crucifigi jussit, *ut tandem locus crucibus deesset, et corporibus cruces*, ait Josephus lib. 6. Belli cap. 12. *Perseverat*, ait S. Hieron. *usque in præsentem diem hæc imprecatio super Judæos, et sanguis Domini non aufertur ab eis :* quia, ut prædixit Daniel, cap. 9. 27., *usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio.*

Nota. Hugo Card. scribens in psal. 77. 66. ad illa : *Percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis;* ex quibusdam auctoribus refert, hoc opprobrium usque hodie Judæos sustinere, ut in vindictam Dominicæ passionis patiantur hæmorrhoides, sive fluxum sanguinis, ideoque sint pallidi. Addit S. Vincentius, serm. in die Parasceves, in signum illius imprecationis, *Sanguis ejus super nos*, quando masculi eorum nascuntur, habere manum dexteram plenam sanguine, capiti innixam. Id aliqui confirmant exemplo Zaram, qui natus est filo rubro alligato ad digitum. Addunt alii, solere pati ipso die Parasceves fluxum sanguinis, totosque tunc pallescere. Nonnulli, quod in omni plenilunio idem patiantur, eaque de causa malo ut plurimum colore præditi sint. De his meminit Salmeron, recte admonens non videri solidis firmata testimoniis historiarum. Abul. ait, existimare se hoc esse falsum, quamvis viri alicujus auctoritatis hoc asserant : occasionem autem erroris esse, quod Hebræi sint magis obnoxii morbo hæmorrhoidum, qui est quando capita venarum ad os ani terminatarum intumescunt, ac replentur humore crasso sanguineo, qui existit ex indigestione carnium insulsarum et male digestibilium, quibus videlicet Hebræi præ ceteris vescuntur sæpius, ut Romæ bubalorum. Hæc Abul. in lib. 1. Reg. c. 5. q. 15. et 16. in fine, et ex eo Lorinus in psal. 77.

26. TUNC (cum Judæi noxam sanguinis Christi à Pilato in se recepissent) DIMISIT ILLIS BARABBAM : JESUM AUTEM FLAGELLATUM TRADIDIT EIS, UT CRUCIFIGERETUR.] *Flagellatum*, græc. φλαγελλώσας, id est, cum flagellasset. Flagellationem Christi per compendium unico verbo more suo perstringit Matthæus. Fusius rei gestæ seriem enarrant Lucas et Joannes, ex quibus liquet Pilatum, cum videret quartam suam instantiam ad liberandum Jesum, per collationem ejus cum Barabba non successisse, quintam acriorem addidisse, scilicet Christi flagellationem, ut ejus acerbitate odio Christi furentes Judæorum animos ad commiserationem flecteret, ut Jesu vitam condonarent. Dixit ergo Judæis : *Nullam causam mortis invenio in eo : corripiam ergo illum, et dimittam*, ut habet Lucas cap. 23. 22. Moxque illum flagellari curavit.

Nota Primo, flagellationem apud Romanos fuisse vile supplicium servorum, sicut liberorum erat fustigatio, ut patet ff. de pœnis, l. *servorum.* Idem patet ex l. *Porcia et Sempronia.* Hinc Martyres ad ignominiam flagellabantur. Unde Paulus flagellatus Actor. 16. graviter expostulat dicens : *Cæsos nos publice damnatos homines Romanos miserunt in carcerem*, etc. Hinc et in Actis nonnullorum Martyrum legimus : *Martyr catomo cædatur, aut virgis flagelletur*, id est, puerorum more tanquam fatuus puer (sicut à ludimagistris infantes verberari solent) vapulet. Unde Prudentius hymno in S. Romanum :

> Sublime, *inquit*, tollant, et manu pulsent nates,
> Mox et remota veste virgis verberent.

Sic S. Thomas Episcopus ad ignominiam virgis cæsus fuit, teste Victore Uticensi lib. 1. Wandal. et S. Afra, uti habent ejus acta quæ Velserus edidit, cæsa fuit catomis, id est, flagellis ad humeros (ὦμοι enim sunt humeri, sive scapulæ) quod vulgo dicimus *dare ad scapulas ;* græce

κατ' ὤμους; unde *catomus*. Sic Homerus Iliade ψ ait Tydidem equos verberasse κατωμαδὸν, id est, secundum humeros vel armos. Aut potius *catomari*, idem est quod in humeros alterius levari, ut more puerorum in natibus vapulet : κατωμίζω enim idem est quod in humeros tollo; et κατωμάδιος dicitur, qui ex humeris fertur, vel ex humeris pendet. Ita Baronius in Notis ad Martyrol. die 15. Junii, idque probat ex Suida, Hippocrate et Josepho. Sic de S. Vito puero, et de S. Eulalia puella 13. annorum, et de S. Barida aliisque, legimus eos fuisse catomatos, id est, more puerorum flagellatos.

Secundo, eos qui damnati erant ad mortem, etiam liberos, quasi per damnationem jam viles et servos effectos, flagellabant. Qua de causa lictores consulibus et præsidibus Romanis præferebant fasces virgarum alligatas securi, ut ab iis damnatos virgis flagellarent, et deinde eis caput securi amputarent.

Tertio, Christus fuit à Pilato flagellatus, non postquam ab eo fuit damnatus ad mortem, crucifixionis et mortis causa, sed ante, ut scilicet Pilatus, flagellationis atrocitate, leniret feroces Judæorum animos, et emendatum dimitteret. Hæc tamen flagellatio effecit, ne denuo Christus post condemnationem more Romano flagellaretur. Nam non bis, ut aliqui volunt, sed semel tantum flagellatum fuisse Christum, patet si quis conferat Matthæum et Marcum cum Joanne. Omnes enim de una et eadem Christi flagellatione loquuntur.

Quarto, S. Hieronymus in Epitaphio Paulæ, S. Paulin. epist. 34. Prudentius et alii veteres, quos citat noster Jacobus Gretserus libr. 1. de Cruce, testantur Christum ut flagellaretur, astrictum fuisse columnæ (perperam ergo id ridet Calvinus) quam Beda vocat marmoream, quæ deinde Romam translata, in templo S. Praxedis visitur. Est ea humilis, altitudine trium palmorum, ne, si altior foret, flagellatores impedivisset, ut Christum utrimque. id est, tam in pectore quam in dorso, flagellare possent. Graphice modum quo Christus per brachia et manus astrictus fuit columnæ, et flagellatus, in imagine intuendum exhibet Jac. Bosius lib. 1. de Cruce triumphante cap. 13. et Daniel Mallonius de Stigmat. S. Sindonis pag. 65. Audi sanctum Hieronymum hic : *Traditus est Jesus militibus verberandus, et illud sacratissimum corpus, pectusque Dei capax flagella secuerunt. Hoc autem factum est, ut, quia scriptum erat : Multa flagella peccatorum, illo flagellato nos à verberibus liberaremur, dicente* Scriptura *ad virum justum, Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.*

Porro Romam columna exigua est: unde nonnulli cum Pancirollo censent illam non esse integram, sed partem dumtaxat, scilicet basin vel capitellum. Columna enim hæc videtur fuisse ingens: nam, ut ait S. Hieronymus in Epitaphio S. Paulæ, porticum Ecclesiæ sustinebat: *Ostendebatur illi*, inquit, *columna, Ecclesiæ porticum sustinens, infecta cruore Domini, ad quam vinctus dicitur, et flagellatus.* Bosius tamen lib. de Cruce, vult columnam S. Praxedis non esse partem, sed integram; S. Hieronymum vero loqui de alia columna, ad quam prius flagellatus fuerit Christus, bis enim eum fuisse flagellatum indicat S. Chrysost. Aliam quoque fuisse, asserit inscriptio columnæ S. Praxedis Romæ. Baronius hic tacet et dissimulat. Porro S. Hieronymo consentit Prudentius in Hymn. Sic et columnæ ad quas alligati sancti Petrus et Paulus, flagellati fuere de more ante necem, altæ sunt, et altitudinem hominis æquant vel superant. Extant illæ Romæ apud Carmelitas in Ecclesia S. Mariæ Transpontina. Quare dicendum videtur, columnam hanc minorem in Ecclesia S. Praxedis, partem vel appendicem esse majoris, quam nominant S. Hieronymus et Prudentius; aut certe unam earum esse illam, ad quam noctu in domo Caiphæ alligatus Christus, à famulis pontificum petulanter fuit illusus, atque alapis, colaphis, forte etiam virgis, bacillis, vel loris flagellatus; alteram vero esse illam, ad quam in prætorio Pilati per diem idem fuit flagellatus, uti multi contemplativi opinantur, teste Joan. Severano lib. de Septem Romæ basilicis, in Ecclesia S. Praxedis.

Quæres, quam dira et atrox fuerit hæc Christi flagellatio? Resp. Id Primo, æstimari posse ex eo quod Christus, ut jam dixi, astrictus fuerit humili columnæ, ut toto corpore super eam eminens omnino esset ad libitum flagellantium. Adde, vel solam virginei et castissimi corporis Christi coram obscœnis scurris, illusoribus et sannionibus hisce denudationem, ingentem illi fuisse afflictionem. Bis vero, vel, ut alii, ter nudatus fuit Christus; scilicet Primo, ad flagellationem : Secundo, ut aliqui dicunt, ad coronationem, idque cum maximo dolore : vestis enim vulneribus flagellorum adhærens et quasi agglutinata, ab iis vi cum vulnerum renovatione abstrahi debuit : Tertio, ad crucifixionem.

Quocirca hac Christi nudati consideratione et exemplo animati Quadraginta Martyres ad gelidum stagnum damnati, alacres se vestibus nudarunt et in stagnum insilierunt. Voces enim eorum hæ erant, ait S. Basilius homil. de XL Martyribus : *Quas Domino qui pro nobis est spoliatus, dignas gratias reddemus? Quid magnum servo, si ea quæ passus est Dominus subeat? Nos causa fuimus, ut illi vestis detraheretur, longe magis quam militum audacia, qui eam diripuere ac sortiti sunt. Durum profecto frigus, sed dulcis paradisus : affligens glacies, sed delectabilis requies. Brevi tempore durantes sinus Abraham nos perpetuo fovebit. Incendatur frigore pes, ut cum angelis continuo saltet. Unam noctem cum ævo sempiterno commutabimus. Torpescat frigore manus, ut facultatem habeat in Deum attollendi.*

Secundo, ex eo quod Pilatus per hanc flagellationem omnibus criminibus Christo objectis, et odio insatiabili Judæorum in Christum satisfacere, ac eos ad Christi commiserationem flectere voluerit, dicens : *Ecce homo.* q. d. Jam non habet speciem hominis, sed ovis vel bovis jugulati, totoque corpore cruentati et deformati.

Tertio, ex militum, et quidem plurium petulantia, quæ tanta fuit, ut injussu Pilati, ipsi sua sponte et protervia Christum spinis coronarent. Forte etiam Judæi eos pecunia corruperunt, ut acrius in Christum verberando sævirent. Beata Magdalena de Pazzi Sanctimonialis Florentina, sanctitate et revelationibus celebris, in extasi cognovit Christum à triginta paribus hominum, id est, à sexaginta ministris fuisse flagellatum, cum alii aliis, novi recentesque succederent. Ita habet ejus Vita parte 6. pag. 532. quæ si simpliciter ut sonant, accipiantur, mira et horrenda sunt. Nonnulli tradunt Christo in-

flicta fuisse hac flagellatione, quinque millia verberum: nam S. Brigittæ revelatum dicitur, Christo tota passione inflicta fuisse vulnera 5475. vulnerum autem longe maxima pars illi inflicta fuit ex flagellatione. Naturaliter ex tot verberibus mori sæpius debuisset Christus; sed deitas carnem sustentabat, ut plura pati et tandem crucifigi posset. Verum numerus hic incertus est, et à variis varie assignatur.

Quarto, ex complexione Christi, quæ fuit optima, delicatissima, et acutissimi sensus tactusque, utpote formata à Spiritu sancto: quare Christus longe magis sensit verberum ictus quam nos sentiamus.

Quinto, quia Prophetæ, æque ac Christus, flagellationem hanc velut gravem et acrem prædixerunt, ut patet Matth. 20. 19. Job 16. 15. *Concidit me*, inquit, *vulnere super vulnus*. q. d. Plagas plagis, vulnera vulneribus addiderunt, ut totum corpus concisum unum continuum videretur esse vulnus. Psal. 72. 14. *Et fui flagellatus tota die.* Et Psal. 128. 3. *Super dorsum meum fabricaverunt peccatores*, id est, quasi fabri dorsum meum, quasi incudem contuderunt. Hebr. est חרשו *charescu*, quod verti potest, *araverunt aratores dorsum meum*, id est, flagellis sulcos in dorso duxerunt, sicut aratro sulci ducuntur in agro. Unde Aquila et Theod. vertunt, *produxerunt*, sive *in longum protraxerunt sulcum suum.* Idem indicat illud Jacobi, Genes. 49. 11. *Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ pallium suum*, per stolam et pallium carnem demonstrans, et per vinum sanguinem, ait Tertullianus lib. 4. contra Marc.

Sexto, quia Christus flagellis, id est, funiculis, vel loris, more servorum cæsus est. Addit Paulus à Palatio hic, penes quem sit fides, traditum à gravissimis auctoribus, Christum flagellatum fuisse primo, virgis spineis; secundo, chordis cum stimulis ferreis; tertio, catenis aduncis. Flagella enim olim multiplicia erant; scilicet lora, sive corrigiæ ex corio exsectæ, flagra, fustes, virgæ ex betula, ulmo, salice, quercu, vite; nervi, plumbatæ, et scorpiones, uti ostendit Antonius Gallonius de Cruciatu Martyrum c. 4. Porro quid sint scorpiones, explicat S. Isidorus Etym. lib. 6. c. ult. inquiens: *Virgæ sunt extremitates frondium arborumque: si levis, virga est; si autem nodosa, vel aculeata, scorpio rectissimo nomine vocatur, quia arcuato vulnere in corpus infligitur.*

Denique S. Brigitta tradit B. Virginem interfuisse flagellationi Christi, cujus dolor et mœror mirum in modum auxit dolorem Christi. Porro modum et atrocitatem flagellationis Christi ita ex revelatione B. Virginis describit S. Brigitta lib. 1. Revel. c. 10. *Deinde ductus ad columnam personaliter se vestibus exuit. Personaliter ad columnam manus applicuit, quas inimici sine misericordia ligaverunt. Alligatus autem nihil omnino operimenti habebat, sed sicut natus est, sic stabat, et patiebatur erubescentiam nuditatis suæ. Consurrexerunt autem inimici ejus, qui, fugientibus amicis suis, undique astabant, et flagellabant corpus ejus, ab omni macula et peccato mundum. Ad primum igitur ictum, ego quæ astabam propinquius cecidi quasi mortua, et resumpto spiritu vidi corpus ejus verberatum et flagellatum usque ad costas, ita ut costæ ejus viderentur. Et quod amarius erat, cum retraherentur flagella, carnes ipsis flagellis sulcabantur. Cumque filius meus totus sanguinolentus, totus sic laceratus stabat, ut in eo non inveniretur sanitas, nec quid flagellaretur*, etc. Et lib. 4. cap. 70. *Deinde jubente lictore, seipsum vestibus exuit, columnam sponte amplectens, reste ligatur, et flagellis aculeatis, infixis aculeis et retractis non evellendo, sed sulcando totum corpus ejus laceratur. Ad primum igitur ictum ego quasi corde percussa, sensibus abducor, et post tempus evigilans, corpus ejus laceratum video; toto enim corpore nudus erat cum flagellaretur.*

Ratio à priori fuit, quod Christus nostras voluptates, concupiscentias, sceleraque omnia, quæ plurima et gravia erant, hac flagellatione luere et expiare voluerit: qua in re *non solum attendit*, ait S. Thom. 3. p. q. 46. art. 6. ad 6. *quantam virtutem dolor ejus haberet ex divinitate unita, sed etiam quantum dolor ejus sufficeret, secundum humanam naturam ad tantam satisfactionem.* Insuper mereri voluit Martyribus robur et vires ad flagellationes quaslibet fortiter tolerandas. Unde Isaias de eo c. 53. 3. ait: *Non est species ei, neque decor.* Et: *Vidimus eum, et non erat aspectus*, etc. *virum dolorum et scientem infirmitatem*, etc. *et nos putavimus eum quasi leprosum, et percussum à Deo et humiliatum.*

Jam vero in his omnibus Christus stupendam et divinam animi patientiam, fortitudinem et constantiam ostendit, ut nec gemitum ederet, nec signum aliquod doloris daret, sed velut petra immobilis consisteret; imo omnia verbera omnesque dolores, quasi rex dolorum sibi subjiceret, iisque dominaretur, animoque celso imperaret. Unde Gentilis quidam scriptor id admiratus exclamavit: *O virum infractum animo, qui nec precem nec lacrymam fudit!* Hinc S. Laurent. Justinian. lib. de Triumphali agone, c. 14. *Tanquam gigas*, inquit, *imperterritus stetit, et coronationis pœnam immutata mente sustinuit.* Unde S. Cyprianus lib. de Bono patientiæ: *Inter cetera*, inquit, *admirabilia virtutum, quibus indicia divinæ majestatis expressit, paternam quoque patientiam tolerantiæ tenore servavit.* Et Tertullian. lib. de Patientia c. 3. *Qui*, inquit, *in hominis figura proposuerat latere, nihil de impatientia hominis imitatus est. Hinc vel maxime, Pharisæi, Dominum agnoscere debuistis: patientiam hujusmodi nemo hominum perpetraret.* Et S. Ambros. serm. 17. in psal. 118. *Christus*, ait, *calumniis appetitus silentium detulit triumphale.* Quare ex patientia hac plusquam humana et divina, Judæi colligere debebant Christum esse hominem divinum, imo Deum, uti collegit Centurio dicens: *Vere Filius Dei erat iste.*

Faciebat id amor Dei et hominum. Amor enim superabat dolorem, et præ amore exiguus erat illi omnis dolor. Hinc et Christus in omnibus rebus, et in omnibus membris et sensibus pati voluit. Nam, ut ait D. Thom. part. 3. q. 46. a. 5. in corpore: *Passus est Christus in suis amicis, eum deserentibus: in fama, per blasphemias contra eum prolatas: in honore et gloria, per irrisiones et contumelias ei illatas: in rebus, per hoc quod etiam vestibus spoliatus est: in anima, per tristitiam, tædium et timorem: in corpore, per vulnera et flagella. Tertio, potest considerari quantum ad corporis membra. Passus est enim Christus in capite pungentium spinarum coronam, in manibus et pedibus fixionem clavorum, in facie alapas et sputa, et in toto corpore flagella. Fuit etiam passus secundum omnem sensum corporeum: se-*

cundum tactum quidem, flagellatus et clavis confixus : secundum gustum, felle et aceto potatus : secundum olfactum, in loco fetido cadaverum mortuorum (qui dicitur Calvariæ) appensus patibulo : secundum auditum, lacessitus vocibus blasphemantium et irridentium : secundum visum, videns matrem et discipulum quem diligebat, flentes. Longe majores fuere in Christo dolores animi, præsertim compuncti ob peccata omnia singulorum hominum, item dolor de multitudine damnandorum ; ad hæc compassio Martyrum, et aliorum fidelium, qui dura erant passuri, ut dixi cap. 26. 38. Ad hos omnes dolores subeundos Christum adegit amor immensus. Mensura enim doloris est amor, quia sine dolore non vivitur in amore. Unde illud de Christo patiente :

Cernis ut in toto corpore sculptus amor?

TRADIDIT EIS UT CRUCIFIGERETUR.] Scilicet post flagellationem et coronationem, quæ sequitur, uti dixi. Est ergo hic hysterologia. Multa enim hic per compendium perstringit Matthæus, quæ fuse enarrat Joannes c. 19. à v. 1. usque ad v. 16.

Porro Pilatus *tradidit* Judæis Jesum, quasi judex per sententiam eum condemnando ad mortem crucis. Sententia vero Pilati ex vetustis Annalibus accepta, uti refert Adricomius in Descript. Jerusalem pag. 163. fuit hæc : *Jesum Nazarenum subversorem gentis, contemptorem Cæsaris, et falsum Messiam, ut majorum suæ gentis testimonio probatum est, ducite ad communis supplicii locum, et cum ludibrio regiæ majestatis in medio duorum latronum cruci affigite. I, lictor, expedi cruces.* Ubi nota τὸ *ut majorum suæ gentis testimonio probatum est :* hoc enim suæ damnationi Christi, apud Cæsarem et Romanos quasi velum ignaviæ suæ et injustitiæ obtendit Pilatus, quod scilicet pontifices testati essent Jesum esse pseudochristum, cum ipse contrarium sciret. Perperam ergo dicit *probatum est :* nec enim pontifices id probarunt, sed tantum asseruerunt, idque falso et per calumniam.

Quocirca Pilatus rationem suæ gubernationis de more Cæsari Tiberio per litteras reddens, inter alia scribit se Jesum crucifixisse ob importunitatem Judæorum, ceteroqui eum fuisse virum sanctum et divinum. Audi Paulum Orosium lib. 7. Histor. c. 4. *Pilatus ad Tiberium Imper. retulit de passione et resurrectione Christi, consequentibusque virtutibus, quæ vel per ipsum palam factæ fuerant, vel per discipulos ipsius in nomine ejus fiebant, et de eo quod certatim crescente plurimorum fide Deus crederetur.* Audi et Eusebium in Chronico anno Christi 38. *Pilato de Christianorum dogmate ad Tiberium referente, Tiberius retulit ad senatum, ut inter cetera sacra reciperetur. Verum cum ex consulto patrum Christianos eliminari urbe placuisset, Tiberius per edictum accusatoribus Christianorum comminatus est mortem.* Ita Tertullianus scribit in Apologet. cap. 5. et 21. Eusebius etiam lib. 2. Histor. c. 2. Nicephorus lib. 2. c. 8. Orosius lib. 7. cap. 4. Gregorius Turonensis hist. lib. 1. c. 24. Regino et Hermannus Contractus in Chronicis, et Chronicorum compilator in suo, Ado Viennensis et alii.

Igitur ex ipsius judicis Pilati testificatione condemnatus fuit ab eo in hoc suo iniquissimo judicio Christus Deus noster, in quo palam accusabat invidia, testificabatur odium, crimen erat innocentia, corrumpebat timor, condemnabat ambitio, plectebat crudelitas.

27. TUNC MILITES PRÆSIDIS SUSCIPIENTES JESUM IN PRÆTORIUM (Marcus, *in atrium prætorii*) CONGREGAVERUNT AD EUM UNIVERSAM COHORTEM.] *Tunc* refer non ad τὸ *tradidit ut crucifigeretur*, nam ante damnationem et traditionem Christi hæc contigere, ut dixi; sed ad τὸ *flagellatum*, græc., φλαγελλώσας, id est, *cum flagellasset.* q. d. Milites flagellantes Jesum, mox simul eum spinis coronarunt.

CONGREGAVERUNT.] Ut eum quasi fictum pictumque regem Judæorum per ludibrium regiis insignibus ornarent et salutarent. Est enim militum genus crudele, voluptatem capiens ex contumeliis, ait Chrysostomus.

COHORTEM.] Cohors erat decima pars legionis, continens milites 1250. vel, ut alii, 500. dumtaxat. Vide dicta c. 26. 53. Cohors hæc erat Prætoria, quæ scilicet prætorem Pilatum stipabat, et contra furorem populi et hostium insidias muniebat. Quare cohors hæc erat in arce Antonia, quæ media erat inter prætorium et templum, ut, si alterutro in loco tumultus oriretur, illico accurreret, eumque compesceret.

28. ET EXUENTES EUM, CHLAMYDEM COCCINEAM CIRCUMDEDERUNT EI.] *Lusum sibi Jesum facientes*, ait Origenes.

EXUENTES.] Græc., ἐκδύσαντες, id est, cum exuissent : quod referri potest tam ad Christi flagellationem, quam ad coronationem. q. d. Cum exuissent Jesum flagellaturi, mox peracta flagellatione chlamydem coccineam circumdederunt ei. Incertum ergo hic est, an Christus post flagellationem resumpserit vestimenta, quibus deinde rursum fuerit spoliatus, ut chlamys coccinea ei injiceretur; an vero post flagellationem ipsi adhuc nudo statim chlamydem hanc imposuerint. Hinc consequenter incertum est, an Christus ter, an bis dumtaxat, fuerit spoliatus vestibus, ut dixi.

Symbolice, S. Hieron. *In clamyde coccinea*, inquit, *Dominus opera Gentium cruenta sustentat.* Et S. Athanasius : *Gestabat*, inquit, *in coccinea chlamyde, speciem sanguinis, quo terra per diabolum funestata, et multis cruoris undis imbuta fuerat.* Et Orig. *Suscipiens*, ait, *Dominus coccineam chlamydem, in se sanguinem mundi suscepit*, hoc est, peccata, quæ sanguinea et rubra sunt sicut coccinum : etenim Deus *posuit in eo iniquitatem omnium nostrum.*

Anagogice, S. Gregorius : *Quid enim purpura, nisi cruor et tolerantia passionum, amore regni exhibita.* Et rursus : *Rex noster ascensum purpureum fecit in ferculo, quia ad regnum quod intus aspicitur, per tribulationem sanguinis pervenitur.*

CHLAMYDEM COCCINEAM.] Dices, Marcus et Joannes vocant eam purpuram. Respondet S. Ambrosius in Lucæ c. 23. fuisse has vestes diversas, ac utraque vestitum fuisse Christum. Melius S. Athanas. serm. de cruce et pass. S. Aug., Euthymius, Toletus, Barrad. Gretserus lib. 1. de cruce et alii censent, fuisse eamdem, quia color coccineus simillimus est purpureo, unde subinde purpureus vocatur, uti docet Lazarus Baifius de Re vestiaria : aut vestis hæc erat *dibapha*, id est bis tincta, scilicet semel purpura, id est murice, et iterum cocco infecta : hinc et *purpura et coccinea* appellari poterat; hæc enim sic bis tincta acrius coloratur, quam Lentulus

Spinter in ædilitate primus induisse fertur, ait Alex. ab Alexand. libro 5. Genial. c. 18. Ita noster Salazar in Proverb. cap. 21. v. 22. num. 119. Erat hæc vestis renum, qualem hic ironice et per ludibrium creant Christum, quasi illum subsannantes et illudentes : q. d. En tu dixisti te regem Judæorum, accipe ergo palliastrum, hocque paludamentum regium. Olim enim tale paludamentum fuit chlamys ex purpura : chlamys autem erat vestis strictior et brevior pallio, quam milites super arma induebant. Videtur autem hæc chlamys fuisse vilis et detrita militis alicujus Romani, quæ quia purpurea, signum erat et habitus Imperatoris. Chlamyde primus usus est Numa Pompilius, qui Romulo in regno Romæ successit, teste Suida verbo *Chlamys :* et apud Macedones nulla vestis chlamyde fuit regalior, ait Plutarchus in vita Eumenis. Hinc Claudianus lib. 2. de Rapt. Proserpinæ, loquens de morte ait :

Sub tua purpurei venient vestigia reges.

Et Cassiodorus lib. 2. Variar. epist. 2. *Purpuræ*, ait, *color regnantem discernit, dum conspicuum facit, ne de aspectu principis possit errari.* Et Trebellius Pollio in Saturnino 21. Tyran. *purpuram* vocat, *imperatorium peplum.* Et Silius de Scipione :

At contra ardenti radiabat Scipio cocco.

Hinc Symbolice S. Cyrillus lib. 12. in Joan. c. 15. *Per purpuream vestem*, ait, *regnum totius mundi, quod per fidem Christus accepturus erat, significatum fuisse volunt.* Idem censent Origenes, S. Ambros. August. Theophyl. Euthym. et ceteri hic. Hoc autem regnum sibi Christus pugnando, et sanguinem fundendo comparavit. Nam olim Afri aliique milites in prælio russatas vestes gestabant. Causam dat Alex. ab Alexandro lib. 1. c. 10. *Ut eo*, inquit, *argumento vulnera et sanguis effusus haud innotescerent, confidentiusque et sine pavore dimicarent. Id quod etiam apud Persas in usu fuit; namque Artaxerxes ducturus contra Cyrum milites ornavit rubro sagulo; Agesilaus quoque ita copias instruxit armis, ut omnia ærea punicea viderentur.* De Chaldæis etiam habes apud Nahum c. 2. v. 3. *Clypeus fortium ejus ignitus, viri exercitus in coccineis.*

29. ET PLECTENTES CORONAM DE SPINIS, POSUERUNT SUPER CAPUT EJUS, ET ARUNDINEM IN DEXTERA EJUS. ET GENU FLEXO ANTE EUM, ILLUDEBANT EI, DICENTES : AVE, REX JUDÆORUM.] Christus quasi fictus rex Judæorum, ad ludibrium et ad tormentum coronatus fuit spinis, ex militum petulantia, Pilato non jubente, sed permittente, ut facilius Christum omnino deformatum Judæorum commiserationi objiciens, à morte liberaret. Spinas has fuisse ex junco marino, cujus acumina sunt quasi spinæ longissimæ et acutissimæ, censent Toletus, Pererius et alii, licet id neget Baronius. Ex rhamno vero illas fuisse contendit Bellonius, et ex eo Gretserus lib. 1. de Cruce cap. 12. Forte in ea spinæ junci spinis rhamni intertextæ fuere. Vidi duas spineæ hujus Christi coronæ spinas Romæ, quas S. Helena ex Jerusalem Romam in basilicam S. Crucis transtulit : sunt illæ longæ et acutæ instar crassarum acicularum. S. Brigida l. 1. Revel. c. 10. scribit sibi revelatum, hanc coronam spineam rursum Christo in cruce fuisse impositam, eamque pertigisse ad mediam frontem, ac tantum sanguinis ex punctura spinarum harum effluxisse, ut oculos et aures Christi impleret, nec potuerit matrem intueri, nisi prius compressis ciliis sanguinem ex oculis exprimeret. Sic pariter cum corona spinea fuisse Christum crucifixum, indicant omnes ejus picturæ, idemque diserte docent Origenes, et Tertullianus lib. Contra Judæos c. 13. et innuit Matth. hoc cap.

Atrox fuit hæc Christi ignominia, qua ipsi quasi regi ficto corona spinea illudunt, æque ac ingens cruciatus, tum quia spinæ erant acutissimæ, tum quia infixæ capiti et cerebro in quo est omnium nervorum, musculorum, sensuum, ac sensationum fons et origo : ibi ergo viget sensus, tactus, ac intime sentit dolores et puncturas, etiam levissimas et minimas. Ex cerebro enim oriuntur septenæ nervorum συζυγίαι, id est, conjugia sive paria, quæ per totum corpus distribuuntur, ut sentire et movere se possit, uti ex Galeno docet Andr. Vesalius Anatomicorum princeps lib. 4. de Humani corporis fabrica c. 1. et seq. ubi et docet instrumentum tactus esse nervos; quare cerebrum esse sensus et motus arbitrarii principium, rationis sedem, membrorum viscerumque regem, ideoque in altissima corporis arce locatum. Vide eumdem lib. 7. cap. 4.

Sed audi coronationis Christi acerbitatem paucis describentem, ex revelatione B. Virginis S. Brigidam lib. 1. Revel. c. 10. *Quo facto*, ait, *aptaverunt coronam de spinis capiti ejus, quæ tam vehementer reverendum caput filii mei pupugit, ut ex sanguine fluente replerentur oculi ejus, obstruerentur aures, et barba tota decurrente sanguine deturparetur.* Et l. 4. c. 70. *Et tunc corona spinea capiti ejus arctissime imposita fuit, quæ ad medium frontis descendebat, plurimis rivis sanguinis ex aculeis infixis decurrentibus per faciem ejus, et crines et oculos et barbam replentibus, ut quasi mihi nihil nisi sanguis totum videretur; nec ipse me astantem cruci videre potuit, nisi sanguine expresso per ciliorum compressionem.*

Causa hujus coronæ spineæ litteralis fuit, ut milites Christum quasi falsum regem Judæorum illuderent, et cruciarent. Hæc enim corona Christi tempora lancinavit et fœdavit, ait Tertullianus lib. 4. Contra Marc. et ut ait S. Bern. tractat. de Passione Dom. *Mille puncturis speciosum ejus caput divulneravit.* Moralem et mysticam dat Origenes : *In hac*, ait, *spinea corona suscipit Dominus spinas peccatorum nostrorum, intextas in capite suo. Peccatorum est enim*, ait S. Hilar., *aculeus in spinis, ex quibus Christo victoriæ corona contexitur.* Sed audi Tertullianum lib. de Corona militis sub finem : *Christus Jesus quale, oro te, sertum pro utroque sexu subiit? ex spinis, opinor, et tribulis in figuram delictorum, quæ nobis protulit terra carnis : abstulit autem virtus crucis, omnes aculeos mortis in Dominici capitis tolerantia obtundens. Certe præter figuram, contumelia in promptu est, et turpitudo, et dedecoratio, et his implexa sævitia, quæ tunc Domini tempora et fœdaverunt et lancinaverunt.* Hæc ille : in capite enim viget tactus reliquique sensus. Unde Varro : *Caput*, ait, dicitur *quod ab eo nervi initium capiant*, per quos in totum corpus omnes vitæ sensus et motus distribuuntur. Spinæ ergo pungentes caput Christi, acri dolore eum cruciarunt.

Tropologice, spinæ hæ nos docent carnem pungere et domare jejuniis, ciliciis, disciplinis : *Non enim decet sub capite spinis coronato*

membra esse delicata, ait S. Bernardus. Hinc Tertullianus libro jam citato cap. 14. docet Christianos olim ob reverentiam coronæ spineæ Christi, coronis ex floribus contextis, quibus Gentiles utebantur, abstinuisse. S. Catharinæ Senensi Christus obtulit duas coronas, unam spineam, alteram gemmeam, dans ei optionem eligendi utram mallet, sed hac lege, ut, si unam eligeret in hac vita, alteram ejus vice reciperet in futura. Mox illa arripiens spineam de manu Christi coronam, capiti suo infixit adeo valide, ut per plures dies capitis dolores senserit, ideoque jam pro spinea gemmeam in cœlis recepit. S. Agapitus Martyr cum 15. tantum esset annorum, et capiti ejus prunæ ardentes imponerentur, memor spineæ coronæ Christi, exultans aiebat : *Parum est in terra caput aduri, coronandum in cœlo. Quam decore corona gloriæ ornabit caput afflictum pro Christo!* Idem cogita quisquis capitis dolores, angores, gravedines, molestias, tentationes, tribulationes pateris, cogita Christum unam è spinis coronæ spineæ suæ tibi communicare.

Anagogice, S. Ambros. in cap. 22. Lucæ : *Corona*, ait, *de spinis quæ capiti Christi imponitur, ostendit, quod de peccatoribus mundi tanquam de sæculi spinis, triumphalis Deo gloria quæreretur.*

Symbolice, S. Bernardus de Passione Domini cap. 19. *Licet*, inquit, *in irrisione coronent, tamen ignorantes et irridentes coronatum regem fatentur. Ergo rex eorum, vel ab ipsis nescientibus demonstratur.* Et S. Augustin. tract. 116. in Joan. *Sic*, inquit, *regnum, quod de hoc mundo non erat, superbumque mundum non atrocitate pugnandi, sed patiendi humilitate vincebat, portans spineam coronam, et purpureum vestimentum, non clarus imperio, sed plenus opprobrio.* Rursum *Purpureus color* (ait Elias Cretensis ad orationem 3. Nazianz. in Julianum) *veros Imperatores admonet, ut promptis animis sanguinem suum pro subditorum salute fundant*, uti fudit Christus. Hinc Cardinalibus data est à Pontifice purpura (ut illos moneat pro Christo et Ecclesia sanguinem fundere, cum opus est, ut alibi dixi. Quocirca S. Germanus Patriarcha Constantinop. orat. in sepult. Christi : *Purpura illa*, ait, *et corona ex spinis plexa ante crucem, confirmabat victoriam dicentis : Confidite, ego vici mundum mundique principem.*

Præclare S. Athanasius serm. de Cruce et Passione : *Cum exueretur*, inquit, *Dominus, et indueretur purpura, eo ipso invisibiliter trophæum de diabolo erigebatur. Miraculum novum et incredibile, et magnæ sine dubio victoriæ insigne : quem per ludibrium subsannationemque pulsabant, ei triumphalia addiderunt ornamenta, coccineam chlamydem et coronam spineam. Ea de causa hoc genere vestimenti indutus ad mortem processit, ut ostenderet victoriam de morte non temere, sed pro nostra salute partam esse.* Ibidem S. Athanasius docet Christum spinis coronatum, ut nobis lignum vitæ restitueret, ac ut nostras spinas, id est, sollicitudines in se suscipiens curaret.

Hac de causa Godefridus Bullonius, capta à Christianis Hierosolyma, cum ipse primus ejus rex Christianus crearetur, noluit coronari corona regia, dicens : *Non decere regem Christianum, corona aurea insigniri in illa urbe, in qua Christus gestasset spineam*, uti Wilhelmus Tyrius et alii referunt.

Denique hanc spineam Christi coronam, velut humilitatis mundique contemptus insigne, repræsentant sacerdotes et monachi tonsura sua, quam instar coronæ gestant in capite. Ita Beda lib. 5. Histor. Angl. cap. 22. et Germanus Patriarcha Constantin. in Theoria rerum Ecclesiasticarum.

Anagogice, Tertullian. de Corona mil. cap. 14. Indue spineam Christi coronam, *ut et illam*, inquit, *Christi coronam æmuleris, quæ postea ei obvenit, quia et favos post fella gustavit, nec ante rex gloriæ à cœlestibus salutatus est, quam Rex Judæorum proscriptus in crucem, minoratus à Patre modicum quid citra angelos, et ita gloria et honore coronatus.* Et S. Hieronym. *Spinis*, ait, *coronatus est Christus, ut nobis regni diadema compararet.*

Et arundinem in dextera ejus.] Ut arundo esset quasi sceptrum Christi Regis Judæorum, sed arundineum, id est, fragile, inane, vile et ridiculum. Qualis fuerit hæc arundo, describit Lævinus Lemnius de Herbis Biblicis c. 27. *Arundinis*, ait, *plures sunt differentiæ : una species est lævore perpolita, enodis nullisque distincta geniculis aut internodiis, quæ typha palustris vocatur, qualis Christo pro sceptro regali in manum tradita in affectati regni ludibrium. Est huic stirpi sceptri regalis aut Imperatorii forma, cujus cacumen duarum fere palmarum altitudine, et crassitudine pollicari, densa compactaque lanugine stipatur, quam si manu aut digitis demulceas, holosericum aut villosam quamdam congeriem contrectare te credas; quæ tamen post dies aliquot dissolvitur in pappos; atque in diffusam lanuginem evanescit.* Rursum Tertullianus lib. de Corona militis c. 14. *Abstulit*, ait, *virtus Christi omnes aculeos mortis, in Dominici capitis tolerantia obtundens.*

Symbolice, S. Hieron. et S. Athanas. serm. de cruce : Arundo, inquiunt, fugat necatque serpentes, sic Christus venenatas concupiscentias. Audi S. Hieronymum : *Quomodo Caiphas dixit oportere unum hominem mori pro omnibus, nesciens quid diceret : sic et isti quæcumque fecerunt, licet alia mente fecerint, tamen nobis qui credimus, sacramenta tribuerunt. In chlamyde coccinea, opera Gentium cruenta sustentat : in corona spinea, maledictum solvit antiquum : in calamo, venenata occidit animalia : sive calamum tenebat in manu, ut sacrilegium scriberet Judæorum.* Porro S. Ambros. in c. 22. Lucæ : *Arundo, ait, comprehenditur manu Christi, ut humana fragilitas jam non sicut arundo moveatur à vento, sed operibus Christi corroborata firmetur : vel secundum Marcum caput ejus percutit, ut solidata divinitatis attactu nostra conditio nutare non possit*,

Denique arundinem hanc cum columna, et spinea corona ac spongia, qua Christus aceto potatus fuit, magna diligentia à Christianis fuisse asservata tradit Beda de Locis sanctis cap. 20. et Gregor. Turon. de Gloria Matth. c. 7.

Et genu flexo ante eum illudebant ei, dicentes : Ave (græc., χαῖρε, id est, gaude, salve; Syrus, *pax tibi*) Rex Judæorum] Nota hic Christum per ludibrium, à militibus quasi inaugurari regem, cum omnibus regum insignibus. Nam Primo, totam cohortem, quasi totum exercitum eum stipantem cingentemque adducunt. Secundo, thronus fuit lapis aut scamnum, idque in modum tribunalis altum, ut docet Clemens Alexand. lib. 2. Pædag. c. 8. et alii. Tertio, co-

rona regalis fuit spinea. Quarto, paludamentum fuit chlamys coccinea. Quinto, sceptrum fuit arundo. Sexto, faustæ acclamationes et reverentia populi, fuere militum genuflexiones et salutationes ludicræ, item sputa, alapæ, verbera : quæ omnia Christus divina humilitate et patientia sustinuit, ideoque meruit *ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus in gloria est Dei Patris*, Philip. 2. 9.

Tropologice, Christus voluit hic, Primo, exhibere nobis ideam vanitatis, æque ac afflictionis regnorum et honorum mundi, omniumque regum et principum. Secundo, hæc ludibria vertere in arma victoriæ suæ, ac præsertim humilitate sua vincere superbissimum Luciferum. Tertio, docere regnum mundi situm esse in honoribus, pompis, deliciis; suum vero consistere in contemptu honorum, voluptatum et sui ipsius. Plura vide apud S. Athanas. serm. de Cruce et Pass. Theophyl. et Jansenium hic, et Tertullianum de Corona militis c. 14.

Denique justa Dei vindicta factum est, ut paulo post simili prorsus illusione, qua Christus per ludibrium Rex Judæorum coronatus est, Agrippa rex Judæorum, licet absens, Alexandriæ per comœdum, qui ejus personam sustinebat, illuderetur. Rem gestam multis enarrat Philo in Flaccum, quæ ego in pauca contraham : *Flaccus*, ait, *Ægypti præses, Alexandrinam multitudinem conviciis passus est regi maledicere. Erat insanus quidam nomine Karrabas, puerorum et adolescentum ludibrium. Hunc miserum propulsum ad gymnasium, in superiori loco statuunt, ut spectari posset ab omnibus, moxque capiti diadema imposuerunt papyraceum, pro paludamento corpori stoream induunt, pro sceptro frustum arundinis humo sublatum quidam ei dedit in manum. Sic ornatum regiis insignis, et in regem transformatum, more histrionico adolescentes perticas in humeris gestantes stipabant pro satellitio : tum alii salutatum accedebant*, etc. Ecce Karrabas hic sustinens personam Agrippæ, repræsentat Barabbam, quem Judæi prætulerunt Christo.

30. Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, et percutiebant caput ejus.] Tanquam stulti, ait S. Thomas, qui stulte ad regnum Judææ aspirasset : simul coronam spineam altius firmiusque capiti ejus infigerent; quæ omnia summæ erant contumeliæ, et atrocissimi doloris, non tam ab hominibus, quam à dæmonibus inventæ et suggestæ, ait Origenes. *Non unum membrum*, inquit Chrysost. *sed universum corpus atroces has injurias patiebatur. Caput afflictum corona; calamo, pugni; facies, sputis; maxillæ, alapis; reliquum corpus, flagellis, nuditate, amictu chlamydis, adoratione simulata; manus, calamo, quem pro sceptro tenere dederunt; os quoque ipsum et lingua, aceti potione ac fellis.*

Hic subnectenda sunt et ordine historico intexenda, quæ tacente Matthæo supplet Joannes cap. 19. à vers. 1. ad v. 16. scilicet Christum sic flagellatum, spinis coronatum et chlamydatum, à Pilato fuisse productum, ostensumque Judæis, dicendo, *Ecce homo*, ut eos ad misericordiam flecteret; Judæos vero magis in eum efferatos obstinate exclamasse : *Crucifige, crucifige eum*, quia filium Dei se fecit. Id audiens Pilatus, timensque ne Jesus Jovis, Herculis, aut alterius Dei esset filius, qui ejus necem ulcisceretur, seorsim rogavit Jesum : *Unde es tu?* Jesu tacente, Pilatus subjecit se habere potestatem necandi ipsum. Christus respondit : *Non haberes potestatem adversum me, nisi tibi data esset desuper.* Potestatem, id est facultatem, permissionem et vires occidendi me : Pilato enim erat à Deo data potestas, id est auctoritas et jurisdictio in ceteros Judæos; in Christum vero duntaxat permissa erat à Deo. Christus enim ut homo, cum Dei esset Filius, liber erat, nullique potestati humanæ subjectus, imo omnium rex et dominus, uti dixi v. 11. Unde Pilatus hic judicando et damnando Christum, peccavit contra justitiam tripliciter : Primo, usurpatione potestatis et jurisdictionis in Christum; utpote quam nullam habebat. Secundo, pervertendo ordinem judiciorum, quia tumultui Judæorum cessit, nec Christum ob crimen, sed ob tumultum damnavit. Tertio, pervertendo justitiam, quia Christum innocentem damnavit, ne haberetur inimicus Cæsaris, ut subdit Joannes. Hisce ex Joanne ordine intertextis usque ad Christi condemnationem factam à Pilato, jam proxime subnectenda sunt, quæ hic subjicit Matthæus dicens :

31. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, et induerunt eum vestimentis suis, et duxerunt eum ut crucifigerent.] *Ubi milites*, ait Victor. in Marci cap. 15. *ad satietatem usque Christum redemptorem nostrum ludibrio habuerunt, abduxerunt eum ut crucifigerent.*

Exuerunt eum chlamyde.] Relicta illi *corona spinea semel imposita, et nunquam detracta*, ait Origenes. *Exuitur*, ait S. Athanas. serm. de Cruce, *à carnificibus, quas nos in Adam indueramus pelliceas tunicas, ut pro his possimus induere Christum.*

Induerunt eum vestimentis suis.] Tum ut illa sibi vindicarent crucifixores, tum ut ex illis Jesus agnosceretur à populo, et subsannaretur ad majorem ejus infamiam.

Et duxerunt eum ut crucifigerent.] Præeunte, ut videtur, tubicine, qui tubam inflans, ad supplicium hoc spectandum populum convocabat. Hoc enim fuisse moris apud Romanos docet Gretserus l. 1. de Cruce c. 16.

Fatigatus erat Christus, crebris longisque itineribus hac nocte et hoc mane peractis; nam à cœnaculo iverat in montem Oliveti, distantem gressibus sive passibus minoribus 1500. (minor passus continet duos pedes cum dimidio, major vero sive geometricus, est duplus, continetque quinque pedes : mille passus majores faciunt milliare Italicum, mille vero minores faciunt dimidium milliare Ital.) Inde eodem fere spatio reductus est ad domum Annæ, inde ad domum Caiphæ distantem gressibus 330. inde ad domum Pilati distantem mille passibus; inde ad domum Herodis distantem passibus 350. inde reductus ad Pilatum; à Pilato denique ad montem Calvariæ per gressus sive passus minores 1321. Vide Adrichomium in Descriptione Jerusalem num. 118. graphice ex Geographis describentem viam crucis Christi, variasque in ea Christi stationes, occursus et casus.

Exeuntes autem (sive domum Pilati, ut vult S. Hieronym. Adrichom. et Geographi viæ crucis; sive urbem Jerusalem, ut vult Franc. Lucas et alii) invenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem : hunc angariaverunt ut tolleret crucem ejus.] *Cyrenæum*, oriundum ex Cyrene, sive ea quæ est in Libya, à qua quasi metropoli

tota regio Cyrenaica dicitur, quam ad fidem Christi convertit S. Marcus, ut vult Origenes, Franc. Lucas et Gagneius in c. 2. Actor. Sive ex ea quæ est in Syria, ut vult Maldon. sive ea quæ est in Cypro, quæ à Cyro ædificata dicta est Cyrene, ut volunt alii. Inde ergo commigravit in Judæam. Quare Simon hic origine fuit Gentilis, uti censent S. Hilarius, Ambros., Beda, S. Leo serm. 8. de Pass. et alii, licet Maldon. et Franc. Lucas putent fuisse Judæum, forte quod in Judæam veniens factus sit proselytus, et in Judæorum religionem transierit, idque ad mysterium, ut significaretur non Judæos incredulos, sed Gentes in Christum credentes, fidem et crucem Christi amplexuras, ac per illas Judæos quoque in fine mundi idem facturos.

SIMONEM.] Traditio est, ait Pererius, Simonem hunc postea ad fidem Christi cum filiis esse conversum. Unde Marcus addit eum fuisse patrem Alexandri et Rufi, qui eo tempore quo hæc Marcus scribebat, videntur fuisse Christianis noti et celebres discipuli Christi : nam Rufus hic primo Thebarum, deinde Dertosæ (Tortosæ) in Hispania fuit Episcopus, ac proinde Ecclesia ejus festum celebrat 12. Novembr. De eodem sic scribit S. Polycarpus ad Philippens. *Rogo omnes vos insistere verbo justitiæ et patientiæ, quam oculate vidistis non solum in beatissimis illis, Ignatio scilicet, Zosimo, et Rufo, sed et in aliis qui ex vobis sunt, et in Paulo et in ceteris Apostolis.* Alexander vero frater Rufi, et alter filius Simonis, Martyr ponitur in Martyrol. ab Adone et Beda die 11. Martii. Unde L. Dexter in Chronico ad annum Christi 112. n. 10. sic habet : *Carthagine Spartaria* (civitas est Hispaniæ) *S. Alexander frater Rufi, primi Dertosanorum Episcopi in Hispania Tarraconensi, filius Simonis Cyrenensis, qui post Christum ejus crucem bajulavit, patitur cum Candido et Zosimo et sociis martyrium. In religione sequitur Simon filios, nec fraudatur debita mercede portatæ post Christum crucis : nam post multa bona opera Hierosolymis placide quiescit.* Et Braulio sive Helecas in Addit. ad Chronicon Maximi hæc habet : *Sanctorum Rufi et Alexandri memoria, Simonis Cyrenæi (quibusdam Niger est) filiorum, celebris est. Venit cum filiis Simon in Hispaniam, comitatus S. Paulum, ubi prædicavit; quam prius adierat comitatus D. Jacobum, et ibi prædicavit tunc; quem dicitur consecrasse cum aliis S. Petrus in Episcopum, obiisseque Hierosolymis, colitur prima Decembris.* Rursum L. Dexter ad annum Christi 100. n. 4. *Rufus*, inquit, *Thebis reversus ad Hispanias, Dertosæ Pontifex sedet.* Vide utrobique annotationes Breviarii, qui censet Simonem hunc esse illum qui Niger dicitur, sociusque fuit Pauli et Barnabæ, Actor. 13. 1.

HUNC ANGARIAVERUNT.] Id est, compulerunt. Vide dicta de etymo angariæ cap. 5. vers. 41. Magna fuit hæc militum injuria et ignominia in peregrinum Simonem, quod eum publice infamem Christi crucem ad locum supplicii portare coegerint. Patienter tamen utramque tulit Simon, ideoque meruit à Christo illuminari, ac Christianus sanctusque fieri, ut dixi. Sicut enim socius fuit crucis, sic et gloriæ ejusdem particeps extitit.

Symbolice, S. Gregorius lib. 8. Moral. c. 26. *Crucem Jesu*, inquit, *in angaria portare, est afflictionem abstinentiæ pro alia quam necesse est intentione tolerare. An non Jesu crucem portat in angaria, qui quasi ad præceptum Domini carnem domat, sed tamen spiritalem patriam non amat? Unde et Simon idem crucem portat, sed nequaquam moritur : quia omnis hypocrita corpus quidem per abstinentiam afficit, sed tamen per amorem gloriæ mundo vivit.*

UT TOLLERET CRUCEM EJUS.] Christus primo portavit crucem suam longam (ut ferunt) 15. pedes, latam 8., idque jam toto corpore et humeris ex flagellatione cruentus, fessus, fractusque : ita autem portavit ut partem unam extremam humero bajularet, alteram per terram protraheret, quam protrahens, ad saxa et scrobes, uti fit, allidens, concutiebatur continue, adeo ut flagellorum vulnera hac concussione assidue renovarentur, quæ continua et gravis ei fuit afflictio. Christum portasse suam crucem diserte ait Joannes cap. 19. 17. *Et bajulans*, inquit, *sibi crucem exiit.* Ita Euthymius hic, et S. Athanasius serm. de cruce. Moris enim erat ut crucifigendi crucem suam ferrent, uti docet Plutarch. de Sera numinis vindicta, Lipsius et Gretserus de Cruce. Deinde cum Judæi et milites viderent Christum sub cruce deficere, imposuerunt eam Simoni, ut Jesum vivum servarent majoribus tormentis, ludibriis et crucifixioni, utque citius pervenirent ad montem Calvariæ, citiusque Christum crucifigerent, ac deinde domum ad prandium redirent. Erat enim jam meridies, quæ est hora prandii.

Ubi Nota, non videri Simonem crucem gestasse cum Christo, hac ratione, ut Christus priorem crucis partem, Simon posteriorem portaret, uti pingunt pictores; sed ipsum solum totam Christi præeuntis crucem gestasse. Nam Lucas cap. 23. 26. ait : *Et imposuerunt illi crucem :* et Matth. et Marcus : *Hunc angariaverunt, ut tolleret crucem ejus.* Ita SS. August. Ambros. Athanas. et passim alii Patres, qui varia hic mysteria agnoscunt. Primo S. Athanas. serm. de Cruce : *Nam et sibi ipsi*, inquit, *Dominus crucem gestavit, et rursum Simon homo portavit illam. Primum igitur portavit veluti trophæum adversus diabolum Jesus, volens autem crucem sibi ipsi ferebat : neque enim necessitate compulsus accessit ad mortem. Rursus autem gestavit eam Simon homo, ut omnibus notum fieret, quod non suam ipsius, sed hominum mortem moreretur Dominus.*

Secundo, S. Ambros. in c. 23. Lucæ, *Id factum est ut prius ipse*, inquit, *crucis suæ trophæum erigeret : deinde Martyribus traderet erigendum. Convenit enim ut trophæum suum prius ipse victor attollat;* ac deinde illud idem *Christus in homine, et homo portet in Christo.*

Tertio, Origenes, *Non solum*, inquit, *eum conveniebat accipere crucem suam, sed et nos conveniebat portare eam, salutarem nobis angariam adimplentes.* Sic enim ipse sanxit : *Qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus*, Matth. 10. 38.

Denique Tertullianus lib. de Præscript. c. 46. et lib. 5. contra Marcionem, S. August. lib. de Hæres. et Euseb. lib. 4. histor. cap. 8. tradunt hæresim fuisse Basilidis et Marcionis, quod Christus ita perstrinxerit oculos Judæorum, ut relicto Simone ipse Christus se subduxerit eorum oculis, et evanuerit : unde factum ut Judæi occidentes et crucifigentes Simonem putarent se Christum crucifigere. Ita errant et hodie Mahometani.

Hic ordine historiæ intexenda sunt, quæ

Christo eunti in montem Calvariæ in itinere contigerunt, quæ tacet Matthæus, et supplet Lucas c. 23. v. 31. scilicet Christum, mulieribus piis se sequentibus et lamentantibus dixisse, ut flerent non super se, sed super filios suos, qui à Tito et Vespasiano ob cædem Christi in tantas angustias redigendi erant, ut in speluncas se abderent, dicerentque *montibus, Cadite super nos; et collibus, Operite nos.* Vide dicta Osee 10. 8. Ita S. Hieron. Causam subdit : *Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* Christus enim quasi viridis arbor erat, gratiæ frondibus et fructibus semper vernans, ac proinde indigna et inepta igni, id est, Dei vindictæ et excidio : Judæi vero erant quasi arbor arida, quia gratia vacui, ac steriles bonorum operum, ideo dignissimi et aptissimi foco et vindictæ Dei. Nota τὸ *faciunt*, scilicet milites Romani; vel impersonaliter per hebraismum *faciunt*, id est, fiunt, facientibus Judæis, sive factione Judæorum.

Inter has feminas una fuit Berenice, sive Verenice, vulgo *Veronica*, quæ sudarium Christo exhibens, ut faciem sudore et sanguine madentem abstergeret, ab eo illud recepit, cum impressa in illo ejusdem Christi effigie, ut habet Christiana traditio, ac Methodius Episcopus apud Marianum Scotum in Chron. anno Domini 39. et ex eo Baronius anno Christi 34. cap. 116. Sudarium hoc Christi effigie insignitum, Romam translatum in basilica S. Petri asservatur, et quotannis in Parasceve populo religiose ostenditur, uti ipse sæpius vidi. De eo ejusque miraculis extat liber vetustus in archivio Biblioth. Vaticanæ. De Veronica sic scribit L. Dexter ad annum Domini 48. num. 2. *Verenice sancta mulier à Gallia Romam venit, ibique divino relicto vultu miraculis clara migrat ad Dominum, anno septuagesimo, quam dicunt à Christo sanatam à sanguinis fluxu. De eadem sic habent acta sancti Martialis, primi Lemovicensium Episcopi : Venit autem cum B. Petro Apostolo Romam, et per eum missus fuit in Galliam, habens in comitatu suo Amatorem, et conjugem ejus Veronicam, quæ familiaris et præcordialis amica fuit Virginis Mariæ. Sanctus vero Amator in rupe, quæ modo Amatoris dicitur, solitariam vitam egit, ibique obiit : Veronica autem S. Martialem prædicantem secuta est in territorio Burdegalensi, ibique consenuit.* De eadem vide Bredenbachium, Saligniacum, Pasch. et Adrich. in Descript. Jerus. n. 44. et 118.

33. Et venerunt in locum, qui dicitur Golgotha, quod est Calvariæ locus.] Calvaria est cranium hominis carne nudum, quod et calva dicitur. Unde Syrus vertit, *Gogoultho, cujus interpretatio est cranium,* sic et Æthiopicus. *Golgotha* ergo idem est, quod caput sive cranium hominis, quod ita dictum à volubilitate et rotunditate; à rad. *gal* vel *galal*, id est, volvit, revolvit, convolvit. Unde *galgal* est circulus et cœlum. Hebr. dicunt גלגולת *gulgoleth;* Chaldæi et Syri addito *aleph* dicunt *gulgotha;* quod vulgus more suo corrupte effert *Golgotha.*

Quod est, scilicet si interpreteris, idem quod Calvariæ locus.] Puta locus ubi calvariæ hominum apparent. Hinc putant nonnulli Matthæum græce scripsisse, sed non obstat quin hebraice scripserit : potuit enim vocem Hebræam *Golgotha* alia pariter Hebræa, sed clariore, interpretari. Alii putant hanc interpretationem nominis *Golgotha*, additam ab Interprete Græco S. Matthæi. Unde hæc interpretatio non extat in Evangelio Hebraico S. Matthæi, quod jam circumfertur.

Quæres, unde hic locus ubi crucifixus est Christus, dictus sit *Golgotha*, sive *Calvaria?* Resp. Communis Origenis, Tertul., S. Athanasii, Epiphan., S. Augustini, Cyrilli, ceterorumque Patrum, uno excepto S. Hieron., hic sententia est, ita dictum esse ex eo, quod traditio sit in *Golgotha* sepultum esse Adamum, quem Christus ibidem sanguine suo è cruce distillante redemerit, et ad vitam gratiæ revocarit, juxta illud Ephes. 5. 14. *Surge qui dormis, et exurge à mortuis, et illuminabit te Christus.* Ubi Patres jam dictos citavi.

Huc facit quod scribit Jacobus Orrohaita, sive Edessenus, magister S. Ephrem. teste Andrea Masio in Josue cap. ult. vers. 32. scilicet Noe ossa Adami in arcam religiose suscepisse, ac post diluvium illa inter filios distribuisse, ipsique Sem, quem anteferebat ceteris, Adami calvariam dedisse, et cum ea Judæam. Tanta apud priscos erat cura honorque sepulchri, ob animarum immortalitatem. Forte præsagiebat Christum in Calvaria apud Judæos, Adamum à morte suscitaturum. Unde S. Ambros. in cap. 33. Lucæ docet Christum in Golgotha crucifixum, quia *congruebat*, inquit, *ut ibi vitæ nostræ primitiæ locarentur, ubi fuerant mortis exordia.*

Aliam causam magis litteralem et obviam dat hic S. Hieronymus, Beda, Jansen., Franc. Lucas et alii; scilicet calvariam dici hunc montem, eo quod in eo locus esset supplicii, in quo rei plectebantur et decollabantur; unde ibi multa decollatorum erant crania. Negant hoc Baronius, Lorinus et Gretserus lib. 1. de Cruce : Quia, inquiunt, apud Judæos gladii et decollationis non erat usus, sed tantum lapidationis, crucifixionis et combustionis : harum enim trium pœnarum tantum meminit Scriptura. Ita Sigonius lib. 6. de Republ. Hebr. cap. ult. Verum gladio in suppliciis usos fuisse Judæos, docet Auctor libri Sanedrim, et Petrus Gregorius lib. 31. Syntagm. cap. 16. Certum est post subactam à Romanis Judæam, reos in ea capite fuisse plexos : nam Herodes Antipas decollavit Joannem Baptistam; et ejus nepos Herodes Agrippa decollavit S. Jacobum fratrem S. Joannis Apostoli, Actor. 12. Adde, in Golgotha multa sparsim jacebant crania non solum decollatorum, sed et lapidatorum, combustorum et crucifixorum.

Mystice Gretserus : *Prophetice*, ait, *hic locus dictus est Golgotha, eo quod in ea verum caput nostrum, scilicet Christus Dominus, occubuit.*

Voluit Christus in loco supplicii publico et infami, qualis erat *Golgotha*, crucifigi, ut infamia et execrabilia nostra scelera lueret et expiaret. Quocirca ipse locum hunc supplicii in locum honoris et adorationis convertit. Christiani enim in Calvaria Christum crucifixum reverentur et adorant : Christus enim, ut canit Sedulius,

> Pœnam vestivit honore;
> Ipsaque sanctificans in se tormenta beavit.

Sic de Socrate ait Seneca in Consolat. ad Helviam : *Socrates carcerem intravit, ignominiam ipsi loco detracturus.*

Notat ex S. Hieronymo et S. August. serm. 71. de Temp. Beda de Locis sanctis cap. 2. et alii, in hoc monte Abraham à Deo jussum immolare filium suum. Mons enim Moria, in quo id contigit, vicinus est monti Calvariæ, adeoque uterque

unus idemque videtur esse mons, in duo juga sive duos colles, scilicet Moria et Calvariam, dissectus.

Cur Christus extra Jerusalem crucifixus sit in Calvaria, causam quadruplicem, scilicet Litteralem, Allegoricam, Anagogicam et Tropologicam, assignat Apostolus Hebr. 13. vers. 11. et seq. Unde concludit : *Exeamus ad eum extra castra, improperium ejus portantes.* Vide ibi dicta. Primaria causa fuit, ut significaret virtutem crucis Christi, scilicet fidem, gratiam, et Ecclesiam à Judæis transferendam ad omnes totius mundi gentes, *ut crux Christi non templi esset ara, sed mundi,* ait S. Leo serm. 9. de Passione.

34. ET DEDERUNT EI VINUM BIBERE CUM FELLE MISTUM (Arabicus, *acetum cum myrrha* mistum) ET CUM GUSTASSET, NOLUIT BIBERE.] Interim dum terebratur et apparatur crux, ejusque fossa, Christo nonnihil quiescenti propinatum est hoc vinum : quod de more reis damnatis, ad sitim qua in tanto angore laborant levandam, et ad confortationem, ut robur habeant ad ferenda tormenta, dari solebat, juxta illud Proverb. 31. 6. *Date siceram mœrentibus, et vinum his qui amaro sunt corde.* Verum Judæi inaudita barbarie, partim ad ludibrium, partim ad tormentum, vinum hoc Christi felle amaricarunt et corruperunt. Id factum est, partim insolentia militum, partim malitia Judæorum. Unde queritur Christus dicens : *Dederunt in escam* (Tertull. lib. Contra Jud. cap. 10. legit, *in potum*) *meam fel :* quia fel fuit quasi panis et esca; vinum vero potus Christi. Unde Euthymius : *Arbitror,* inquit, *fragmenta aridi fellis in aceto emollita fuisse, ut acetum quidem loco vini esset; illa vero fragmenta pro buccella panis : et præcipue sane potum dederunt, consecutive vero etiam cibum : his enim qui animo destituuntur, vinum præbere solemus, injecto pane, ut primum bibentes, postmodum etiam possint edere.*

Nota Primo, hanc Christi potationem aliam et diversam esse ab illa, de qua vers. 48. et de qua agunt Lucas et Joannes; quam scilicet Christo jam crucifixo clamanti : *Sitio*, porrexerunt. Hæc enim ante crucifixionem data est Christo, et hæc fuit vini, illa vero aceti. *Vinum* enim hic legunt constanter omnes codices Latini, ac Origenes, S. Ambros., S. Hieron., S. Hilarius, S. Augustinus, l. 3. de Consensu cap. 11. Licet Græca ac S. Chrysost., Theophyl., Titus, Euthym. et Syrus pro οἶνον, id est vinum, corrupte, ut videtur, legant ὄξος, id est acetum, nisi dicas vinum hoc vocari ὄξος, id est acetum, quia erat acerbum et acetosum. De hac ergo potatione ait Christus : *Dederunt in escam meam fel;* de posteriore vero vers. 48. *Et in siti mea potaverunt me aceto.* Dicitur *fel* non potus, sed *esca,* quia fel hoc videtur integrum injectum in vinum, nec cum eo commistum, uti jam dixi.

Nota Secundo. Vinum hoc cum felle Marcus vocat *vinum myrrhatum :* quia scilicet vino huic imposita fuit myrrha cum felle, vel certe myrrha sola sine felle, ut myrrha ipsa *fel* dicatur ob amaritudinem : ita passim omnes Patres et Interpretes, uno dempto C. Baronio, qui anno Christi 34. cap. 84. censet vinum myrrhatum fuisse aromaticum, tam sapore quam odore suavissimum; ita dictum, quod in vasis myrrhinis, admixtis variis aromatibus condiretur, quod licet ipse acute et erudite probet, aliis tamen non persuadet : nec enim vinum myrrhatum potest dici fel, vel felleum, uti hic illud vocat Matthæus; nec Judæi Christo infensissimi permisissent id dari Christo. Unde vers. 48. illi sitienti propinarunt acetum. Denique Baronius suam sententiam revocat in fine tomi 10. ac ceteris Interpretibus assentitur, qui censent vinum myrrhatum fuisse acerbum et amarum.

ET CUM GUSTASSET, NOLUIT BIBERE.] Sive quod aversaretur malitiam Judæorum, qui vinum felle corruperant; sive quia volebat majorem pati sitim in cruce, ut nobis mortificationis gulæ et sensuum vivum daret exemplum.

Quocirca Palamon miræ sanctitatis vir, cum in die Paschatis jussisset S. Pachomio discipulo suo apparare cibum festo tanto congruentem; illeque agrestia olera, quibus vesci solebat, apparasset, illisque oleum cum sale præter morem condimenti vice injecisset; Palamon frontem pulsans, cum lacrymis dixit : Dominus meus fuit crucifixus, contumeliis affectus, colaphis appetitus, felle et aceto potatus, et ego oleum comedam? Quare illud gustare noluit, solitumque olerum cibum sibi apponi jussit. Ita habet Vita S. Pachomii.

35. POSTQUAM AUTEM CRUCIFIXERUNT EUM, DIVISERUNT VESTIMENTA EJUS, SORTEM MITTENTES : UT IMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER PROPHETAM DICENTEM : DIVISERUNT SIBI VESTIMENTA MEA, ET SUPER VESTEM MEAM MISERUNT SORTEM.] Matthæus partim more suo brevitati studens, et gesta Christi contrahens, partim horrescens indignitatem et atrocitatem crucifixionis Christi, eam non quasi præsentem, sed quasi præteritam enarrat, ac velut oculis clausis perstringit, dicens : *Postquam autem crucifixerunt eum.*

Nota Primo. Dogma fidei est, Christum non funibus, sed clavis cruci fuisse affixum, quibus perforatæ fuere manus Christi, ut in eas manus suas immittere posset Thomas, ut patet Joan. 20. vers. 25. et seq. Unde psalm. 21. dicitur : *Foderunt manus meas, et pedes meos.* Fieri tamen potest, ut funes quoque adhibiti sint ad colligandum cruci corpus Christi : alioqui enim tota moles corporis à manibus vix pendere et sustentari potuisset. Imo S. Hilarius libr. 10. de Trinit. ait Christum cruci clavis affixum, et funibus alligatum fuisse. Funes ostenduntur Romæ in templo S. Crucis in Jerusalem, ædificato à S. Helena. Addit Nonnus Panopolitanus paraphrastes Evangelii S. Joannis cap. 19. vers. 18. manus Christi præter clavos ferreo vinculo fuisse cruci astrictas. Sic enim ait : *Illic interfectores ad lignum quadrilaterum sublime supra terram erectum, extenderunt Christum, adstringentes vi explicatas utrimque manus ferreo vinculo, et immenso ac singulari clavo pedis utriusque pectusculum uno impetu perforatum transfixere, pedibus sibi mutuo impositis ac complicatis, inflexibile exitii vinculum.*

Addunt S. Irenæus, Justin. et Gregorius Turon. apud Gretserum lib. 1. de Cruce cap. 29. in cruce fuisse suppedaneum, sive asserculum, in quo innixi et fixi fuerint Christi pedes. Verum in cruce delicatior hæc fabrica videtur, ait Lipsius de Cruce; nec Christus in cruce stetit, sed suspensus pependit, ut patet Actor. 5. 30. Galat. 3. 13. Minus incommode Franciscus Lucas et alii censent, crucem ad pedes Christi fuisse excavatam, ut calcibus pedum ejus in cavo hoc receptis, pedes non incurvi, sed erecti et extensi penderent in cruce.

Porro clavos hos alii tres, alii quatuor fuisse autumant, ut sicut singulæ manus, sic et singuli pedes suum habuerint clavum. S. Brigida lib. 1. Revelat. cap. 10. asserit unum pedem alteri superpositum, cruci fuisse affixum duobus clavis, idque sibi revelasse B. Virginem. S. Francisci stigmata quatuor claves repræsentant, ait Lucas Tudensis lib. 2. contra Albigenses c. 11. et ex eo Lucas Waddingus in Annal. Minorum anno Christi 1224. num. 19. Minus probabiliter S. Bernardus serm. de triplici custodia, manus, linguæ et cordis, autumat sex fuisse clavos in manibus et pedibus Christi. Vidi ego Romæ magno animi sensu clavum Christi integrum, in templo S. Crucis in Jerusalem, longum, modice crassum, quadratum, habentem tuber ingens rotundum, sed cavum, in capite, et sensim tendentem in acumen. Latrones quoque cum Christo crucifixi clavis cruci affixi sunt: alioqui enim ex clavis S. Helena dignoscere potuisset crucem Christi à se inventam à crucibus latronum : quod tamen non nisi per miraculum fieri potuit. Christus ergo clavis ferreis malleo adactis, fuit cruci affixus; clavis, inquam, per volam manus (ubi viget tactus, ideoque acris est dolor) adactis, uti habet communis fidelium sensus; itaque passim pictores Christum per volam manus crucifixum pingunt. Favet illud Zachariæ cap. 13. 6. *Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum?*

Nonnulli tamen censent Christum crucifixum clavis, non per volam manus, sed per carpum adactis. Carpus vocatur brachii extremitas, ubi est pulsus, et ubi brachium jungitur manui. Adactis, inquam, per carpum non directe, sed transversim, ita ut per carpum adigerentur in manum, et clavi extremitas in extremam manus superficiem desineret, illamque cruci affigeret, clavi enim valde fuere longi, ut patet ex illo quem Romæ conspicimus. Id ita esse liquet clare, inquit Mallonius, ex sacra sindone, cui involutum fuit corpus Christi à cruce depositum, in quo hæc sacra Christi stigmata manifeste visuntur, quod religiose servatur et colitur Taurini apud Allobroges. Favet illud psal. 21. *Foderunt manus meas*, etc. Idem exhibent antiquæ picturæ Christi crucifixi. Ita crucifixerunt, inquiunt, Christum, tum ut firmius eum cruci affigerent, tum ut majori eum dolore afficerent: etenim major fuit dolor, quo longior clavorum fuit per carpum manumque ductus, ideoque longior plaga et vulnus : et quia hoc vulnus transversum et longum, ex gravitate corporis, et brachiorum carpum manumque degravantium, jugiter efficiebatur majus et productius.

Secundo, acerbitas crucifixionis Christi patet, Primo, ex eo quod in ea clavis perfossæ sunt manus et pedes ; ubi sensus tactus est acutissimus. Secundo, quod in cruce totum corporis pondus ex manibus transfixis pependerit. Tertio, quod dolor hic diuturnus sit, adeo ut Christus per tres horas vivus in hoc crucis cruciatu vixerit: hinc crux à cruciando dicta est. Unde mystice applicatur Christo illud de Jerusalem ad litteram dictum Thren. 1. *O vos omnes qui transitis per viam, attendite et videte, si est dolor sicut dolor meus.* Quarto, in cruce distensa fuerunt brachia et membra Christi, ado ut singula ejus ossa numerari possent, juxta illud : *Foderunt* (q. d. Fodiendo fossas fecerunt) *manus meas, et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea,* Psal. 21. Unde S. Catharina Senensis dictitabat maximum dolorem, quem Christus sensit in cruce, fuisse in pectore; scilicet in extensione, indeque consequente disjunctione ossum pectoris, idque se experientia didicisse, cum à Christo omnium ejus dolorum particeps facta fuit. Et ratio favet: illa enim ossa pectoris data sunt ad defensionem cordis, et inde fit immanis dolor. Ita habet ejus Vita lib. 2. cap. 29. scripta per Ambrosium Catharinum. Oret quis extensis brachiis per duo vel tria *Miserere*, et sentiet quantus sit hic dolor. Notat Genebrardus in psal. 21. 20. pro *dinumeraverunt*, hebr. esse אספר *asapper*, id est, *dinumerabo*, id est, dinumerare possim ego, æque ac quivis alius me inspiciens; ideoque Nostrum vertere, *dinumeraverunt*, id est, dinumerare potuerunt: quia Christus, inquit, hac distentione artuum tantum cruciatum sentiebat, ut ipsi non vacaret ossa sua dinumerare.

Tertio, Christus cum spinea corona fuit crucifixus uti jam dixi. Rursum inter duos latrones, quasi eorum princeps. Item nudus more Roman. Imo multi Doctores cum S. Ambrosio et S. Bonaventura docent, ne verenda quidem habuisse tecta et velata, licet id putet Abulensis, Dion. Carthus. et Barradius, quod id inhonestum sit coram viris et feminis; sed magis indecora passus est Christus. Ita Gretserus lib. 1. de Cruce c. 22. et Suarez 3. p. q. 46. art. 8. sect. 4. et Franc. Lucas hic : qui sane Christo summe pudico et verecundo, summus fuit pudor et dolor. Audi S. Ambrosium lib. 10. in cap. 23. Lucæ : *Nudus*, ait, *crucem ascendit, nudum ecce video. Talis ergo ascendat qui sæculum vincere parat, ut sæculi adjumenta non quærat. Victus est Adam, qui vestimenta quæsivit : vicit ille, qui vestimenta deposuit, et talis ascendit, quales nos auctore Deo natura formavit. Sed Adam*, inquit D. Taulerus c. 33. Exerc. vitæ Christi, *ob amissam innocentiam tegere se et vestibus operire festinavit : Christus vero nudatus est, eo quod integram et illæsam servarat innocentiæ puritatem, nec ullo ei alio tegmine opus erat.* Hinc Christi exemplum sequi volens S. Franciscus, in morte nudum se in terra prostravit, ut dixi Matth. 5. ad illa : *Beati pauperes spiritu.*

Hæc cogitans S. Flavia virgo nobilissima et Martyr, sororque S. Placidi Martyris, cum jussu Manuchæ tyranni nuda suspenderetur, ut Christum negaret : *Ego*, inquit, *non tantum nuditatem corporis sustinere parata sum, sed etiam gladium et ignem propter eum, qui pro me denudari, flagellari et crucifigi voluit.* Ita habent acta S. Placidi apud Surium ad diem 5. Octobris.

Quarto, passim censent Christum in cruce humi strata fuisse crucifixum : ita enim fiebat in illis qui crucem suam ferebant, secus est de illis, qui in cruce prius fixa, v. g. in patibulo jam erecto suspendebantur. Humi ergo Christum fuisse cruci affixum censent S. Anselmus, Laur. Justinianus, Abulensis, Gretserus et alii. Alioqui enim, inquiunt, difficilior fuisset Christi crucifixio in cruce alta et erecta. Contrarium tamen, scilicet Christum in cruce erecta fuisse cruci affixum, nimirum ita ut stans in suppedaneo altiore extenderet manus, ut facile fuerit illas clavis ad crucem jam in terra firmatam configere, docet Nonnus, cujus verba jam citavi, et S. Bonaventura, Lipsius tract. de Cruce, Joan. Molanus tract. de Imag. et picturis, Toletus et Ribera in cap. 19. S. Joan. v. 18. ac S. Brigitta lib. 1. Revel.

cap. 15. ac ibidem Consalvus Durantus, item Daniel Mallonius commentans in Alphonsi Palleotti librum de Stigmat. S. Sindonis c. 16. Favet illud Cant. 7. 8. *Ascendam in palmam, et apprehendam fructus ejus.* Vide ibi dicta. Nihil in hac quæstione definiunt Salmeron, Suarez et Lorinus in psal. 21. v. 17. nec ego definio.

Quæres, cur Christus sit crucifixus potius quam combustus, lapidatus, capite plexus? Resp. Causa litteralis fuit, quod Judæi ex odio in Christum, ut ejus nomen et sectam infamarent et plane abolerent, voluerunt eum morte summe infami plectere. Talis autem est mors crucis. Hac de causa crimen ei imposuerunt, quod affectasset regnum Judææ, et Cæsari rebellasset : rebelles autem, seditiosi et regnum ambientes jure Romano crucifigebantur, ut qui voluerant ceteris eminere in regno, ceteris eminerent in patibulo. Adde, videri Judæos crucis supplicium Barabbæ, quasi seditioso et latroni famoso debitum, voluisse in Christum tranferre. Unde electo ab eis Barabba præ Christo, illico contra Christum clamare cœperunt, *Crucifige eum.* Causa ex parte Dei fuit, quia placuit Deo per stultitiam crucis salvos facere credentes. Crux enim *Judæis* est *scandalum, Gentibus stultitia, ipsis autem vocatis et electis Dei virtus et sapientia,* uti fuse docet Paulus 1. Corinth. 2. Accedit, quod victimæ olim elevabantur; ut significaretur eas offerri Deo, deinde igne cremabantur. Sic Christus, qui totum se expansis brachiis Deo Patri in holocaustum et victimam pro peccatis nostris obtulit, elevatus fuit in cruce, ibique dolore, et magis amore hominum, assus et tostus; sicut ejus typus agnus paschalis, distentus in veru per modum crucis, assabatur.

Causæ morales ex parte Christi et hominum fuere variæ. Prima, ut, sicut Adam et Eva peccarunt extendendo manus ad lignum vetitum, sic Christus peccatum hoc lueret extendendo manus ad lignum crucis. Ita S. Aug. in Append. de Diversis serm. 4. Unde canit Ecclesia : *Per lignum servi facti sumus, et per sanctam crucem liberati sumus.* Et : *Ut unde mors oriebatur, inde vita resurgeret, et qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur.* Et S. Gregorius Nazianz. in orat. de seipso ad Arianos : *Ad vitæ lignum unde excideramus, per ignominiæ lignum revocati sumus.* Et S. Ambros. in Lucæ cap. 4. *Mors per arborem, vita per crucem.* Imo ipse Christus Cant. 8. *Sub arbore malo suscitavi te. Ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.* Rursum crux est expiatio et remedium concupiscentiæ ex peccato Adæ contractæ, quæ fons et origo est omnium peccatorum : quare exemplo crucis suæ docet nos Christus, concupiscentiam nostram assidue crucifigere et mortificare, si peccata cavere et animam salvare velimus. Ita S. Athanas. de Incarn. Verbi.

Secunda, ut pendens in aere, inter cœlum et terram, cœlites terrenis reconciliaret. Ita sancti Ambr. in Lucæ cap. 23. *Ut non sibi soli,* inquit, *sed omnibus vinceret, manus in cruce extendit, quo omnia ad se traheret; ut nodo mortis exuta, jugo fidei suspensa, cœlestibus ea, quæ prius erant terrena, sociaret.* S. Cyprianus, vel quisquis est auctor, tract. de Passione ait : *Considero opera tua, et admiror te cruci inter damnatos affixum, jam nec tristem, nec pavidum, sed suppliciorum victorem, elevatis manibus triumphantem de Amalec, et quasi sanctificantem de excelso plebem, et elevatum in sublimi, et quasi cœlo proximum, superioribus inferentem consummati agonis vexillum, et inferioribus erexisse scalam in Patris occursum.*

Hinc S. Hieron. hic docet, Christum in cruce per quatuor ejus cornua, quasi amplecti totum mundum, ejusque quatuor plagas : *Ipsa species crucis,* inquit, *quid est nisi forma quadrata mundi? Oriens de vertice fulgens, Arcton dextra tenet, Auster in læva consistit, Occidens sub plantis firmatur. Unde Apostolus dicit, Ut sciamus quæ sit altitudo, et latitudo, et longitudo, et profundum. Aves quando volant ad æthera, formam crucis assumunt : homo natans per aquas, vel orans, forma crucis visitur : navis per maria, antenna cruci similata sufflatur.* Et S. Gregorius Nazianz. in carm. de Virgin.

Quin etiam expandens sacrati corporis artus
In fines orbis, mortale ex finibus orbis
Collegit genus, atque hominem contraxit in unum,
Et mediis magnæ posuit deitatis in ulnis.

Hoc est quod ait Christus : *Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum,* Joan. 12. 32.

Tertiam dat S. Athanasius de Incarn. Verbi : *Nam si ideo venerat, ut nostra piacula execrationesque portaret, quomodo alia ratione execratio aut piaculum fuisset, nisi execrabilem mortem in se recepisset? Est autem hoc ipsum crux, quemadmodum scriptum est : Execrabilis quicumque in ligno pendet,* Deuter. 21. 25. Galat. 3. 13.

Accedit, quod in cruce omnia pœnarum genera concurrunt : quare illa Christus in sua cruce complexus est, ut Martyribus daret exemplum quælibet supplicia perferendi. Crux enim manus pedesque secat ut gladius, corpus distendit ut equuleus, lacerat ut ungula, laniat ut bestiæ, urit cruciatque ut focus, adeoque lento quasi igne hominem assat et necat, etc. Quare Christus omnium Martyrum tormenta sensit, illaque sibi repræsentavit et pro iis afflictus fuit, ut omnibus virtutem illa superandi impetraret : nimirum, ut ait B. Laurent. Justin. lib. de Triumphali Christi agone c. 19. *in Stephano lapidabatur, in Laurentio assabatur, sicque in singulis singula Martyrum ceterorumque justorum sustinebat tormenta.*

Quartam dat S. August. Append. de Diversis serm. 59. *Noluit,* ait, *lapidari, aut etiam gladio percuti, quia videlicet nos semper nobiscum lapides aut ferrum ferre non possumus, quibus defendamur. Elegit vero crucem quæ levi motu manus exprimitur, qua et contra inimici versutias munimur.* Hoc est quod ait Paulus Galat. 3. *Christus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Scriptum est enim : Maledictus omnis qui pendet in ligno, ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Jesu.*

Quintam assignat S. Anselm. in epist. ad Phil. cap. 2. *Tam pessimam,* inquit, *mortem Salvator elegit, ut omnem mortem occideret.* Et ut ait S. August. psalm. 140. *Ut discipuli ejus mortem non modo non timerent, sed nec genus mortis horrescerent.* Idem S. Aug. lib. de Agone Christiano cap. 11. *Nolite,* ait, *timere contumelias et cruces et mortem, quia si nocerent homini, non ea pateretur homo, quem suscepit Filius Dei.* Sic et S. Thom. 3. p. q. 48. art. 4.

Sextam dat S. Athanasius de Incarn. Verbi : *Dominus venit,* inquit, *ut diabolum præcipitaret,*

aeremque purificaret, et viam ad cœlum nobis inveniret. Ergo debuit in aere crucifigi. Eamdem rationem dat S. Chrysost. hom. de cruce et latrone. Plures alias causas congerit S. Thomas 3. p. q. 40. art. 4. Jac. Bosius l. 1. de Cruce triumphante c. 10. et Gretserus lib. 1. de Cruce c. 41. et 42. Denique D. Basilius homil. de humilit. *Diabolus*, inquit, *in eo crucifixus est, quem se crucifixurum; et in eo mortuus, quem morte se extincturum speraverat.* Accedit D. Leo serm. 10. de Passione : *Clavi*, inquit, *Christi perpetuis diabolum fixere vulneribus, et sanctorum pœna membrorum, inimicarum fuit interfectio potestatum.*

Porro in cruce verum fuit illud psal. 95. juxta Septuag. olim lectum : *Regnavit à ligno Deus*, quia, ut ait S. Ambros. in cap. 23. Lucæ : *Licet in cruce erat Dominus Jesus, supra crucem tamen regis majestate radiabat.* Et ut ait S. Aug. *Christus domuit orbem non ferro, sed ligno.* Crux ergo fuit currus triumphalis Christi, in quo ipse de diabolo, peccato, morte et inferno triumphavit. Hinc S. Ambros. lib. 10. in Lucæ cap. 23. crucem vocat *currum triumphatoris*, *et triumphale patibulum.*

Hinc et crux dicitur compacta fuisse ex cupresso, cedro, palma, olea. Unde carmen :

Ligna crucis palma, cedrus, cupressus, oliva.

Quod citat Glossa in Clement. 1. de summa Trinitate. Et, *Corpus tenet alta cupressus.* Et, *Pars est oliva suprema.* Vide nostrum Gretserum l. 1. de Cruce cap. 5. ex S. Chrysost. In cruce enim Christus quasi cedrus exaltatus fuit, quasi cupressus comata pulchruit, quasi oliva gratiæ oleum fudit, quasi palma victrix de morte triumphavit. Quocirca S. Cyprianus, vel quisquis est auctor, tract. de Passion. ait : *Ascendisti, Domine, palmam : quia illud crucis tuæ lignum portendebat triumphum de diabolo, vel de principatibus et potestatibus et nequitiis spiritualibus victoriam, erantque in manibus tuis duo cornua, in quibus erat fortitudo tua abscondita, et imperium tuum super humerum tuum : tu ipse patibuli tui bajulus, hærebas ligno quod tuleras, evectionis et passionis anxietates sustinens et labores. Consideravi opera tua, et expavi.*

Denique Deus voluit crucem Christi esse Primo, pretium redemptionis nostræ; Secundo, librum sapientiæ divinæ; Tertio, speculum omnis virtutis et perfectionis. Librum sapientiæ Dei dico, quia in crucis atrocitate Christus Primo, ostendit summum in homines amorem, utpote pro quibus tam atrociter et ignominiose crucifixus sit : Secundo, gravitatem peccati mortalis, utpote quod non nisi morte crucis ex justo Dei decreto expiari potuerit : Tertio, acerbitatem pœnarum gehennæ. Si enim Deus castigavit adeo peccatum alienum in Christo filio suo, quomodo castigabit peccata propria in ipsis vilissimis peccatoribus in igne gehennæ? *Nam si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* Quarto, quanti facienda sit anima hominis cujuslibet, utpote cujus pretium fuit vita Christi, quo ipse eam appretiavit et redemit; quantoque studio animarum salus procuranda sit, ne sanguis Christi pro illis inaniter sit effusus, et quasi perditus. Quinto, quanta sit futura felicitas Beatorum in cœlo, utpote quæ empta sit tormentis à Christo in cruce. Jure ergo S. Aug. tract. 119. in Joannem : *Lignum*, inquit, *in quo fixa erant membra patientis, etiam cathedra fuit magistri docentis.*

Crux quoque est speculum omnis virtutis et perfectionis, quia Christus in cruce ostendit apicem et culmen summæ humilitatis, paupertatis, patientiæ, fortitudinis, constantiæ, mortificationis, obedientiæ, charitatis, ceterarumque virtutum omnium. *Inspice* ergo, ô Christiane, *et fac secundum exemplar, quod tibi in monte* Calvariæ *monstratum est*, Exodi 25. vers. 40. Hoc est quod ait Apostolus Ephes. 2. *in charitate radicati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum, scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi.* Vide ibi dicta. Quocirca Martyres meditatione crucis Christi animabant se ad cruces quaslibet. Ita S. Felicula virgo et martyr S. Petronillæ collactanea, cum in equuleo torqueretur, exultans dicebat : *En Christum sponsum video, qui pro me tanta sustinuit.* S. Ignatius epist. ad Romanos : *Amor meus crucifixus est.* SS. Marcus et Marcellianus fratres et Martyres crucifixi : *Nunquam*, inquiebant, *tam jucunde epulati sumus, quam libenter hæc Christi causa perferimus, in cujus amore nunc fixi esse cœpimus. Utinam nos tam diu pati sinat, quamdiu corruptibili hoc corpore vestiti erimus.* Ita crux Christi quasi mel dulcorat cruces Sanctorum. SS. Savinus et Cyprianus Martyres Brixiani super rotas extensi et dilacerati, gratias agentes Deo canebant : *Quam dulcis est dilectio tua, Domine!* S. Hesteria Bergomas virgo et Martyr : *En*, inquit, *cervix mea præsto est, in hanc sævite : hanc pro Christi Domini mei fide libenti animo trado.* SS. Eusebius, Pontianus, Vincent. et Peregrinus Martyres sub Commodo Imper. cum in equuleo quasi in cruce distenti nervis et fustibus cæderentur, insultabant tortoribus : *Nolite remittere : ante enim vobis tempus, quam nobis animus pro Christo patiendi deficiet.* Cumque Vitellius præses tantam in tormentis lætitiam magiæ tribueret, S. Vincentius respondit : *Non gaudemus nisi in Domino Jesu Christo.* Hæc omnia recenset Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ. Sic hoc sæculo Christiani pro fide Christi in Japone crucifixi exultabant, quod similes essent Christo crucifixo, et crucem cruci rependerent. S. Franciscus beatum se æstimabat, quod per impressa cœlitus sibi quinque vulnerum Christi stigmata, conformis esset Christo crucifixo. Gaudeant et Religiosi, quod per tria vota quasi per tres clavos Christi amore susceptos, cum eo crucifigantur. Qua de re vide elegantem et piam orationem Abbatis Pinufii apud Cassian. lib. 4. de Instit. renunt. cap. 34. et seq. ac Hieron. Platum lib. 2. de Bono status Religiosi cap. 11. Denique pie, vere et pathetice Franc. Sales. nuper Episc. Genevensis :

Aut amor, aut furor est, qui te, bone Christe, peremit :
Est amor, et furor est; hic meus, ille tuus.

Quæres Secundo, quo tempore Christus sit crucifixus? Resp. Christus die 25. Martii in utero Virginis conceptus est, et post 33. annos eodem die crucifixus est in æquinoctio verno, natus vero est die 25. Decembris in solstitio hyberno. Unde et Ecclesia in Martyrologio die 25. Martii recolit memoriam S. Dismæ latronis, qui cum Christo crucifixus ab eo conversus audivit :

Hodie mecum eris in paradiso. Idem docet S. Aug. lib. 18. Civit. cap. ultim. Chrysost. Tertullianus, D. Thomas, S. Antonius, Platina, et Usuardus, quos citat et sequitur Suarez 3. p. disput. 40. sect. 5. in fine. Hi omnes docent Christum passum die 25. Martii, ita ut illo die præcise expleverit 34. annos à conceptione et incarnatione sua. Hinc L. Dexter in Chronico ad annum Christi 34. *Christus Dominus*, inquit, *in crucem actus VIII. Calend. Aprilis* (hoc est die 25. Martii) *invidia Judæorum crucifixus, pro salute totius generis humani libenter mortem oppetit.* Hinc rursum in appendice ad Adonis Martyrol. quam edidit noster Heribertus Rosweydus, ad diem 25. Martii sic legimus : *Hierosolymæ Dominus noster Jesus Christus crucifixus est, et in eadem civitate passio S. Jacobi Apostoli, sicut in Actibus Apostolorum legitur. Eodem die immolatio Isaac, et transitus filiorum Israel per mare Rubrum :* quorum utrumque fuit typus Christi in cruce pro nobis immolati : *Et victoria Michaelis Archangeli contra draconem.* Unde inferas, eodem die creatum esse à Deo mundum : nam simul cum eo creati sunt angeli, qui mox à creatione cœperunt duellare.

Resp. Secundo, Christus die 25. Martii crucifixus est in meridie. S. Joannes enim ait cap. 19. 14. *Erat hora quasi sexta,* scilicet ab ortu solis, quæ est in meridie. Dices, Marcus cap. 15. 25. ait : *Erat autem hora tertia, et crucifixerunt eum.* Resp. Erat hora tertia non incipiens, sed finiens : finis autem horæ tertiæ erat initium sextæ; hæ enim horæ olim apud Judæos et Romanos ternas modernas continebant. Non aliud velle Marcum patet cap. 15. 33. dum ait : *Et facta hora sexta tenebræ factæ sunt super totam terram.* Hæ enim tenebræ cœperunt cum crucifixione Christi, uti patebit v. 45. Causam sive congruentiam dat Theophylactus : *Sexta die,* inquit, *homo est conditus, qui et sexta hora de ligno comedit : qua igitur hora Dominus hominem condidit, eadem et lapsum curavit. Sexta die et sexta hora cruci affixus est.* Similiter inter Latinos Beda Marcum enarrans : *Rationis,* ait, *imo divinæ pietatis ordo poscebat, ut qua hora primus Adam peccando mortem huic mundo invexerat, eadem hora secundus Adam mortem moriendo destrueret.* Meridie enim Adam cibum vetitum gustarat, Genes. 3. v. 8.

Porro eadem die creatum esse Adam, scilicet in æquinoctio verno, et eadem hora comedisse pomum vetitum, qua Christus in cruce moriens culpam expiavit, et eum quasi recreavit, multi censent, inter quos Tertull. l. 1. carmin. contra Marcion. ita canit :

> Qua die, quove loco cecidit clarissimus Adam,
> Hac eadem redeunte die volventibus annis,
> In stadio ligni fortis congressus athleta,
> Extenditque manus pœnam pro laude secutus,
> Devicit mortem, etc.

Quod vero attinet ad horam, ita docuit Procopius in cap. 3. Genes. *Christus*, inquit, *amaram passionem passus est ipsis horis, quibus Adam edit; scilicet ab hora sexta ad horam nonam. Adamus enim hora sexta comedit : est enim ea hora quasi certa regula hominibus constituta, ut cibum capiant.*

Nota, Christum ita fuisse crucifixum, ut facie ab Hierosolymis aversa (quasi qui ejus hostis, indignus esset eam intueri, sed revera quasi impios Judæos reprobaturus, et Gentes electurus) Occidentem, puta Italiam et Romam spectaret. Inde Christiani ex Apostolorum institutione orant ad Orientem, quasi Christi crucifixi faciem intuentes : hinc et templa eorum respiciunt Orientem, in quibus imago Christi crucifixi Occidentem prospicit, quam qui adspiciunt et adorant, necessario Orientem spectant. Ita Damascenus lib. 4. de Fide cap. 13. S. Hieron., Beda, Germanus, Sedulius, Adrichom. et alii, quos citat et sequitur Alphonsus Paleottus de Christi Stigmatibus c. 20. p. 278. num. 27. Hoc est quod Judæis prædixit Jerem. cap. 18. 17. *Dorsum, et non faciem ostendam eis, in die perditionis eorum.* Et David psalm. 65. 7. *Oculi ejus super gentes respiciunt.*

Porro modum crucifixionis, sibi in monte Calvariæ oranti à Christo revelatum, scribit S. Brigitta lib. 7. Revel. cap. 15. ubi sic ait : *Non coactus, sed statim voluntarie exendit brachium suum, et aperta sua dextera manu, posuit eam in cruce, quam illi sævi tortores immaniter crucifixerunt, perforabant eam clavo per illam partem qua os solidius erat; tunc etiam trahentes cum fune vehementer manum ejus sinistram, cruci affixerunt eam simili modo. Deinde extenso corpore ultra modum, junctos pedes affixerunt in cruce duobus clavis, et in tantum extenderunt illa gloriosa membra in cruce vehementer, quod quasi omnes venæ et nervi ejus rumpebantur.* Eadem lib. 1. Revel. c. 10. Christi in cruce figuram et livores ex revelatione B. Virginis ita describit : *Tunc oculi ejus apparuerunt semimortui, maxillæ ejus submersæ et vultus lugubris, os ejus apertum, et lingua sanguinolenta, venter dorso inhærens consumpto humore, quasi non haberet viscera. Omne corpus pallidum et languidum, ex flexu et egressione sanguinis. Manus et pedes ejus rigidissime extenti erant, et juxta formam crucis cruci attracti et conformati. Barba et crines ex toto respersi sanguine. Itaque cum filius meus sic laceratus et lividus staret, solum cor recens erat, quia optimæ et fortissimæ naturæ erat.* Et lib. 4. cap. 70. *Tunc color mortis in partibus, quibus, præ sanguine aspici potuit, accessit, dentibus maxillæ inhæserunt. Costæ vero attenuatæ dinumerari poterant. Venter autem consumptis humoribus dorso applicatur, et jam naribus attenuatis, cum cor prope scissionem esset, totum corpus ejus contremuit, et tunc barba ejus super pectus ejus cecidit.*

Denique Lactant. lib. 4. cap. 26. *Quoniam,* inquit, *qui in patibulo suspenditur, et conspicuus est omnibus, et ceteris altior, crux potius electa est, quæ significaret illum tam conspicuum, tamque sublimem futurum, ut ad eum cognoscendum pariter et colendum, cunctæ nationes ex omni orbe concurrerent,* etc. *Extendit ergo in passione manus suas, orbemque dimensus est, ut jam tunc ostenderet ab ortu solis usque ad occasum, magnum populum ex omnibus linguis et tribubus congregatum, sub alas suas esse venturum, signumque illud maximum atque sublime frontibus suis suscepturum.* Jam cetera quæ ad crucem spectant, scilicet crucis figuras, oracula, usum, gloriam, adorationem, virtutem, miracula et imitationem vide apud Gretserum l. 1. de Cruce cap. 39. et seq. ac S. Thomam 3. p. q. 46. et ibi Suarez. De cruce morali, id est de tribulationum omnium tolerantia, cuique Christiano in omni afflictione patienter, hilariter et fortiter exhi-

benda, vide Gretserum l. 4. de Cruce, qui totus est de hac re.

Tropolog. fructus et elogia crucis ita recenset S. Chrys. homil. de Cruce sub finem tomi 3. *Crux spes Christianorum : crux resurrectio mortuorum : crux cæcorum dux : crux desperatorum via : crux claudorum baculus : crux consolatio pauperum : crux refrænatio divitum : crux destructio superborum : crux male viventium pœna : crux adversus dæmones triumphus : crux devictio diaboli : crux adolescentum pædagogus : crux sustentatio inopum : crux spes desperatorum : crux navigantium gubernator : crux periclitantium portus : crux obsessorum murus : crux pater orphanorum : crux defensor viduarum : crux justorum consiliarius : crux tribulatorum requies : crux parvulorum custos : crux vivorum caput : crux senum finis.* Plura deinde conglomerans, sic prosequitur : *Crux lumen in tenebris sedentium : crux regum magnificentia : crux scutum perpetuum : crux insensatorum sapientia : crux libertas servorum : crux Imperatorum philosophia : crux lex impiorum : crux Prophetarum præconium : crux annuntiatio Apostolorum : crux Martyrum gloriatio : crux monachorum abstinentia : crux virginum castitas : crux gaudium sacerdotum : crux Ecclesiæ fundamentum : crux orbis terræ cautela : crux templorum destructio : crux idolorum repulsio : crux scandalum Judæorum : crux perditio impiorum : crux invalidorum virtus : crux ægrotantium medicus : crux emundatio leprosorum : crux paralyticorum requies : crux esurientium panis : crux sitientium fons : crux nudorum protectio.* Similia habet S. Ephrem serm. de S. Cruce ; et Damasc. l. 4. de Fide c. 12.

Ex dictis collige, varios pios affectus, sed maxime septem, fideli in lectione, inspectione et meditatione Christi crucifixi, excitandos esse. Primus est, compassio : secundus, compunctio : tertius, gratiarum actio : quartus, imitatio : quintus, spes : sextus, admiratio : septimus, amor et charitas.

Intexendum hic ex Luca cap. 23. 34. Jesum illico ut fuit crucifixus, orasse Patrem pro Judæis et militibus eum crucifigentibus, dicendo : *Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt ;* hoc enim ante divisionem vestium ejus contigisse patet ex Luca. Hoc primum est verbum inter septem memorabilia, quæ Christus in cruce edidit, quo post tot tantosque dolores, injurias, illusiones, quasi eorum oblitus, et de salute torquentium se sollicitus, ex pectore, ceu ex fornace ardore charitatis æstuante, vocem hanc igneam in cœlum ejaculatur, postulans iis ignosci. Atque exauditus est pro sua reverentia. Nam multi ex iis in Pentecoste ad prædicationem Petri pœnitentes, ad Christum conversi sunt, ut patet Actor. 2. Docuit nos Christus pro persecutoribus orare, malefacientibus benefacere, itaque vincere in bono malum. Christum imitatus S. Stephanus, cum lapidaretur, flexis genibus orabat : *Domine, ne statuas illis hoc peccatum, et cum hoc dixisset,* quasi cygnus cygnea voce emissa *obdormivit in Domino.*

Non enim sciunt quid faciunt, quia nesciunt me esse Christum filium Dei : quod si scirent, utique non me crucifigerent, nec auderent committere hoc immane sacrilegium et deicidium. Nesciunt me esse salvatorem mundi et suum, nesciunt me mori pro ipsorum salute. Ita *de impietate et malitia Judæorum suavitas pietasque Christi triumphat,* ait S. Cyprianus tract. de Passione Christi.

Hieroglyphicum dilectionis inimicorum est silex, hoc lemmate : *Silex, ex quo ignis excutitur, non sine ictu.* Silex enim lapis durus est, ex quo ignis excuti solet : et sic nuncupatur, vel quod ignis ex eo saliat, vel quod silentem intra se ignem habeat, qui attritu excitatur; quare à vulgo lapis vivus, ad illorum lapidum differentiam, qui mortui dicuntur, nuncupari solet. Silex hic est Christus, qui est lapis angularis. Christus enim latentem in se divinitatis ignem et charitatem immensam effudit in cruce, at non sine ictu, dum ictus à crucifixoribus pro iis ardenter oravit. Ipse enim olim dixerat : *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut ardeat?* Lucæ 12. Christum imitetur Christianus, ac se faciat silicem ignitum, et alios ignientem, et dum injuriæ alicujus, ceu ferri et chalybis ictu feritur, scintillas amoris divini in ferientes ejaculetur, uti fecit Christus.

Diviserunt vestimenta ejus, sortem mittentes.] Fusius hoc enarrat Joannes cap. 19. v. 23. dicens : *Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus (et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem) et tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad invicem : Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cujus sit.* Ubi S. Cyrillus : *Vestes damnatorum,* ait, *quasi hæreditatis lege ad se pertinentes sibi vindicant,* quasi mercedem suæ operæ in crucifigendo. Porro S. Chrysost. *Vestes,* ait, *inter se partiuntur, quod in condemnatis vilibus et abjectis fieri solet, ac omnino destitutis.* Et mox : *Partiuntur ea vestimenta per quæ miracula facta sunt, sed tunc nihil efficiebant, Christo ineffabilem eorum virtutem cohibente.* Fuit hæc insignis Christo ignominia et afflictio, quod coram se videret insolenter vestes suas à militibus lacerari, et alea jacta sorte dividi. Sed nimirum voluit in extrema paupertate, nuditate et opprobrio mori, patique pro nobis, ac non tantum vestes, sed et corpus vitamque exuere, ut ignominiam nuditatis Adæ et nostræ tegeret, vestiretque sua ignominia, eaque restitueret nobis vestes immortalitatis, *ut nos indueret vitam et immortalitatem,* ait S. Anathas. serm. de Cruce.

Tropologice, voluit nos docere, ut nudemur rebus supervacuis hujus mundi.

Nota Primo, Christus habuit tunicam inconsutilem, quæ, ut ait Joannes, *desuper ;* græce, ἐκ τῶν ἄνωθεν, id est ex summo, contexta erat per totum ; hoc est tota textilis erat, sine sutura, quam idcirco, ait Euthymius, verisimile est fuisse quasi subuculam loco camisiæ proxime corpori adhærentem. Additque veterum opinionem (quam ipse approbat) esse, eamdem a matre B. Virgine Christo puero factam textamque fuisse. Unde consequens videtur, tunicam hanc cum Christo crescente crevisse, uti crevere vestes Hebræorum per 40. annos peregrinantium in deserto. Tunica hæc inconsutilis hodie Treviris religiose asservatur et visitur.

Symbolice, S. Athanasius serm. de Cruce : fuit hæc tunica inconsutilis ; *quo vel hinc,* ait, *credere possent Judæi, quis esset et unde esset, qui hæc induit ; quod Verbum erat, non à terra, sed è cœlis veniens, quodque non divisibile, sed indivisibile Verbum est Patris, quodque factus homo non habuit corpus ex viro feminaque, con-*

textum, sed ex virgine sola, contextum spiritus gratia. Et mox : *Neque enim hoc illorum, sed Servatoris in cruce pendentis factum erat. Suspensus enim ut homo, principatus persequebatur, ipsum diabolum comprehendit, ac milites terruit, ne scinderent tunicam, ut hac manente, maneret et quæ paulo post facta est adversus Judæos redargutio; quoniam velum quidem scissum est, tunica vero Servatoris ne à militibus quidem scissa est, sed mansit integra. Manet enim Evangelium semper integrum, cum interim dissipentur umbræ.*

Nota Secundo. Milites sciderunt alias Christi vestes, easque diviserunt in quatuor partes pro quatuor militibus Christum crucifigentibus, rursumque sortiti sunt *quis quid tolleret*, ut ait Marcus. Quæ et quod fuerint hæ Christi vestes, incertum est. Probabile est quod, ait Euthymius, tres fuisse; scilicet primam tunicam inconsutilem, quæ intima fuit instar indusii, secundam tunicam illi injectam similem illi Ecclesiasticorum, quam Itali, aliique *sottanam* vocant; tertiam tunicam extimam, quæ exterius corpus tegebat et ornabat instar pallii. Nam thoracis, femoralium, tibialium, non erat usus apud Judæos, uti hoc modo est apud multos Orientales.

Symbolice, S. Athanas. serm. de Cruce : *Milites*, inquit, *vestes Christi dividunt in quatuor partes, eo quod pro peccatis mundi quadrifariam divisi, ad Exortum, Occasum, Septentrionem ac Meridiem, gestabat illa : quibus indutum cum videret eum Joannes, ait : Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.*

36. Et sedentes servabant eum.] Græca addunt ἐκεῖ, id est *illic*, scilicet in cruce pendentem in monte Calvariæ, q. d. Milites cum Judæis servabant Jesum, ne quis è discipulis vel fautoribus eum è cruce deponeret, vel ne ipse per miraculum è cruce descenderet. Verum Dei consilio id alio fine fiebat, quem ipsi ignorabant. Nam, ut ait S. Hieron. *diligentia militum et sacerdotum nobis profuit, ut major et apertior resurgentis virtus appareat.* Milites enim et Judæi viderunt eum in cruce morientem : quare cum postea redivivus multis apparuerit, necesse est ut fateantur, eum vi divina à morte resurrexisse.

37. Et imposuerunt super caput ejus causam (Syrus, *occasionem mortis ipsius*) ipsius scriptam : Hic est rex Judæorum.] *Imposuerunt tabellam*, ut vertit Arabicus, in qua inscripta erat causa et culpa crucifixionis ipsius; scilicet quod esset rex Judæorum, id est, quod affectasset regnum Judææ, ideoque rebellasset Tiberio Cæsari. Unde pontifices suggesserunt Pilato, ut ait Joan. c. 10. *Noli scribere, Rex Judæorum, sed quia ipse dixit : Rex sum Judæorum. Respondit Pilatus : Quod scripsi, scripsi*, id est, quod scripsi, recte et conformiter scripsi, nolo id mutare vel revocare. Intendebat Pilatus idem significare quod suggerebant pontifices, sed Deo manum ejus dirigente, aliter alioque sensu, eoque vero scripsit : *Hic est rex Judæorum*, id est, hic est Messias sive Christus. Unde Syrus vertit, *hic est rex ille Judæorum : ille*, scilicet per antonomasiam, puta rex Messias; Arabicus, *hic est Jesus rex Judæorum.* q. d. Hic Jesus crucifigitur, quia ipse est Messias, mundi Salvator, qui ex Dei decreto crucifigi et mori debet, ut humani generis peccata luat et expiet, hominesque Deo reconciliet et salvet. Quare hic titulus, fuit Christo summi honoris elogium : ostendit enim ejus non tantum innocentiam, sed et dignitatem, quod scilicet ipse esset Christus mundi redemptor, quare Judæos quasi christicidas confundit, et confundet ac condemnabit in æternum, quod ipsi Pilatum coegerint ut crucifigeret Christum, qui erat ipsorum Messias ad hoc à Deo missus, ut ipsos salvaret. Hoc ergo eis Pilatus titulo ipso exprobrat : itaque de eorum pervicacia et importunitate se vindicat, traducens et infamans illos quasi christicidas per totum orbem : sat enim sciebat Pilatus Jesum esse Messiam, hic enim vocabatur ab omnibus illo ævo, *rex Judæorum*, ab omnibus desideratus et expectatus. Unde Origenes : Hic titulus *caput Jesu*, inquit, *instar coronæ exornat.* Et Beda urgens τὸ *super caput ejus : Apte*, inquit, *quia licet in cruce pro nobis hominis infirmitate dolebat, super crucem tamen regis majestate fulgebat.* Hoc enim titulo significabatur Jesum esse Messiam, et jam incipere regnare à ligno super Judæos, id est confitentes, puta Christum per fidem. Unde Pilatus eum ad petitionem Judæorum mutare noluit. Quo mystice significabatur, quod Judæis incredulis in sua contra Christum perfidia obstinare permanentibus, Gentiles (qualis erat Pilatus) Christum quasi regem et salvatorem suum agnoscerent et colerent.

Nota Primo. Solebat titulus damnatis ad mortem more Romano præfigi, qui crimen et causam mortis indicaret. Sic S. Attalo Martyri hunc titulum præfixerunt : *Hic est Attalus Christianus*, teste Eusebio lib. 5. sub initium. Sic hic Christo præfixerunt : *Hic est rex Judæorum*, hoc est, hic est Messias, sive Christus. Unde rursus colligitur, crucem Christi non fuisse commissam, quæ habet formam litteræ Græce T, qualis est crux S. Antonii, sed immissam sive quadrangulam, ita ut sursum una quartaque crucis pars emineret, in qua titulus affigi posset.

Nota Secundo. Nemo Evangelistarum titulum crucis Christi integre pleneque exprimit, sed ex omnibus inter se collatis colligitur fuisse hunc : *Jesus Nazarenus Rex Judæorum.* Franc Lucas ait, Syra lingua, sed charactere Hebræo ita scriptum fuisse : ישוע נצריא מלכא דיהודיא *Jescua Nazeraia malca dihoudaie*, uti habet Syrus Joan. 19. vers. 19. Maldonatus vero et alii censent hunc fuisse : *Hic est Jesus Nazarenus* (ut habet Matthæus et Marcus) *rex Judæorum.* Communiter tamen Gretserus, Bosius, Pagnin. et alii omittunt τὸ *hic est*, quia satis significatur inscriptione crucifixo affixa.

Extat titulus hic Romæ in basilica S. Crucis in Jerusalem, ubi sæpius eum vidi et veneratus sum, sed imperfectus et dimidiatus. In eo enim nil extat nisi τὸ *Nazarenus* scriptum litteris Græcis et Latinis, scriptum, inquam, retrogrado ordine, incipiendo à latere dextro et pergendo ad sinistrum, uti scribunt Hebræi. Titulus enim hic, ut ait Joannes, scriptus fuit hebraice, græce et latine, sed ita ut Hebræa scriptura, utpote in Judæa apud Hebræos scripta, primum et summum in titulo locum obtineret, secundum Græca, tertium Latina : qua de causa, cum in titulo hoc Hebræa scripta fuerit more illius lingua retrograde, hinc pariter simili modo scriptæ fuerunt Græca et Latina. Porro Hebrææ litteræ in titulo, ita vetustate exesæ sunt, ut apices dumtaxat nonnulli appareant, nulla vero littera integra plenaque cernatur, quæ dignosci possit,

uti patet in effigie, qua titulum hunc exacte expingit Jac. Bosius lib. 1. de Cruce triumphante, cap. 11.

38. Tunc crucifixi sunt (*aculeis et clavis similibus*, ait Nonnus in Joan. 19. v. 19.) cum eo duo latrones; unus a dextris, et unus a sinistris.] Latronum enim supplicium erat crux, ut Christus inter eos medius videretur esse latronum choragus et princeps. Hoc significare volebant Judæi, itaque Christum infamare; sed Deus eorum technas evertit et invertit. Nam, ut ait S. Chrysostomus : *Voluit dæmon rem ipsam tegere, non tamen valuit. Crucifixi sunt tres, claruit unus Jesus, ut intelligas ejus virtute omnia provenisse; atque tribus crucifixis miracula patuerunt, nemo tamen ullum alteri latronum attribuit, sed soli Jesu. Ita diaboli insidiæ irritæ factæ sunt, et in ejus caput omni modo irruerunt; nam ex duobus unus salvus factus est. Non solum igitur crucifixi gloriam non offendit, sed non parum auxit : neque enim minus fuit in cruce latronem converti et paradisum intrare, quam petras collidi.*

Symbolice, Christus in medio latronum, quorum unus pœnitens salvatus est à Christo, alter damnatus, repræsentat formam extremi judicii, in quo Christus judex electos qui à dextris erunt, glorificabit, improbos vero qui à sinistris erunt, damnabit ad tartara. Ita S. Ambrosius in cap. 23. Lucæ, et S. August. tract. 31. in Joan. quem audi : *Ipsa crux, si attendas, tribunal fuit : in medio enim judice constituto, unus qui credidit, liberatus : alius qui insultavit, damnatus est : jam significabat quod facturus est de vivis et mortuis, alios positurus ad dextram, alios vero ad sinistram.*

39. Prætereuntes autem blasphemabant eum moventes capita sua.] Hoc est, maledicebant, conviciabantur et exprobrabant Christi crucis culpam et pœnam, ac movendo caput insultabant et subsannabant. Hæc autem maledicta, convicia et probra hoc loco proprie dictæ erant blasphemiæ, quia jaciebantur in Filium Dei, et Sanctum sanctorum, juxta illud Isaiæ 1. 4. *Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis : dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt Sanctum Israel.* Et illud Davidis psalm. 21. 8. *Omnes videntes me deriserunt me : locuti sunt labiis, et moverunt caput.* Ingens fuit tormentum Christo crucifigi, sed majus tormentum fuit crucifixo illudi et subsannari. Unde Ecclesiastic. c. 7. 12. monet : *Ne irrideas hominem in amaritudine animæ.* Unde et queritur Christus psalm. 68. 23. *Quem tu percussisti, persecuti sunt; et super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Et psalm. 21. *Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens.* Magna ergo fuit hæc Judæorum in Christum sævitia et barbaries.

40. Et dicentes : Vah ! qui destruis templum Dei (Syrus, *destructor templi ;* Arabicus, *ó destruens templum, et ædificans illud*) et in triduo illud reædificas : salva temetipsum : si filius Dei es, descende de cruce.] *Vah!* jam non est in Græco, quod alias græce dicitur, οὐαί ; Hebr. האח *heach* (ut habet Evangelium Hebr. S. Matthæi, quod jam circumfertur), sed subintelligitur. *Vah* est interjectio irridentis, objurgantis, insultantis, exprobrantis et detestantis; qualis apud Flandros est *phi*, q. d. Phi, phi, pudeat te, Jesu crucifixe, quod arroganter et irreligiose jactaveris te templum Dei destructurum, et tertio die illud reædificaturum; ostende nunc te id facere posse, liberando te à cruce. Si enim hoc tam modicum facere non potes, quomodo illud in templo, quod tam magnum est et vastum, efficere poteris ?

41. Similiter et principes sacerdotum illudentes cum Scribis et senioribus dicebant : Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere : si rex Israel (Messias) est, descendat nunc de cruce, et credimus ei.] Virulentiores in Christum sunt pontifices et Scribæ, quam populus : nam subsannant ejus miracula, quibus alios sanos fecit. q. d. Miracula ista non fuere facta ope Dei, sed Beelzebub, diaboli; aut certe non realia, sed phantastica fuere, ait Euthym. et Theophylact., quia si Dei ope facta essent, Deus utique illum ipsum jam in summa afflictione constitutum salvaret, et à cruce liberaret; quod cum non faciat, signum est eum non esse ex Deo, sed esse impostorem et pseudoprophetam. *Volebant enim, ut tanquam seductor, arrogans et jactabundus, et in conspectu omnium, vituperatus decederet*, ait Chrysost., ut ita plane ejus nomen et sectam obtererent, ne quis discipulorum ejus doctrinam deinceps sequeretur, eumque ut Messiam coleret ac prædicaret, hoc est, volebant Christianorum gentem, religionem et Ecclesiam cum Christo abolere.

Rex Israel.] Jacobus patriarcha cum angelo, Dei vicario, luctans et prævalens, dictus est *Israel*, id est, *dominans Deo*, Genes. 32. 28. hinc ejus filii et posteri, puta Judæi, dicti sunt Israel, id est filii Israel. Quare *rex Israel*, idem est quod rex Judæorum, hoc est Messias : Israeli enim, sive Judæis, promissus erat Messias, quasi cœlestis eorum rex futurus.

Audi S. Bernardum serm. 1. in die Paschæ : *Quid*, inquit, *consequentiæ videtur habere, ut descendat de cruce si rex Israel est, et non magis ascendat? Sic tibi, Judæe, excidit quod audisti, quia Dominus regnavit à ligno : ut regem abneges, quia manet in ligno? Imo quia rex Israel est, titulum regni non deserat; virgam imperii non deponat, cujus imperium super humerum ejus. Si Pilatus quod scripsit, scripsit; Christus non perficiet quod incepit?* Subdit S. Bern. *Hæc plane*, inquit, *serpentis astutia, hæc adinventio nequitiæ spiritualis. Noverat impius quantum pro salute illius populi zelum gerere videretur : propterea malitiose nimis, linguas erudiens blasphemorum, suggerebat ut dicerent : Descendat, et credimus; quasi jam nihil posset obstare quin descenderet, qui eorum credulitatem tantopere desideraret. Sed non movetur vana pollicitatione, qui novit omnium corda. Eo quippe tendebat malitiosa suasio, ut non ipsi crederent, sed nostra quoque fides in eum omnimodis deperiret. Legentes enim, Dei perfecta sunt opera*, Deuter. 32. 4. *quando fateremur Deum, qui salutis opus reliquisset imperfectum?* Tertiam causam adjicit S. Bernard. dicens : *Ne daret occasionem surripiendæ nobis perseverantiæ, quæ sola coronatur. Et ne faceret obmutescere prædicatorum linguas consolantium pusillanimes, et dicentium singulis : Tu locum tuum ne deseras. Quod sine dubio sequeretur, si respondere possent : Quia Christus suum deseruit.*

Descendat de cruce.] Noluit Christus descendere (licet id facere potuisset) irritatus tot pontificum sannis, quia ex Patris præcepto in

cruce mori debebat, ut nos à morte redimeret. Contempsit ergo impiorum improperia, ut nos idem facere doceret. Ita Theophyl. in Marci c. 15. *Si voluisset*, inquit, *descendere, neque principio ascendisset: sciens enim per hoc salvandos homines, sustinuit ut crucifigeretur. Non curabat*, ait Origenes, *indignum aliquid agere propter derisionis injuriam, et facere quod dicebatur ab eis, extra rationem et ordinem.* Et August. tract. 37. in Joannem: *Quia patientiam docebat, ideo potentiam differebat; si enim commotus ad eorum verba descenderet, victus conviciorum dolore putaretur.* Et rursum: *Distulit potentiam; quia de cruce noluit descendere, qui potuit de sepulchro resurgere: sed publicavit misericordiam, quia pendens in cruce dixit, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.*

Denique S. Gregorius hom. 21. in Evang. *Si*, inquit, *tunc de cruce descenderet, nimirum insultantibus cedens, virtutem nobis patientiæ non demonstraret; sed expectavit paululum, toleravit opprobria, irrisiones sustinuit, servavit patientiam, distulit admirationem: et qui de cruce descendere noluit, de sepulchro surrexit. Plus igitur fuit de sepulchro surgere, quam de cruce descendere: plus fuit mortem resurgendo destruere, quam vitam descendendo servare.*

Et credimus ei.] Id est, credemus eum esse regem Israel, id est Messiam nostrum. Mentiuntur: nam qui non crediderunt Christo, Lazarum aliosque mortuos suscitanti, utique nec credidissent Christo seipsum à morte liberanti; sed dixissent eum oculos populi suis præstigiis perstrinxisse, ac phantastice, non revera de cruce descendisse, ideoque esse præstigiatorem et magum, uti alias dixerunt Matth. 12. Unde S. Hieron. *Fraudulenta promissio*, ait: *quid est plus, de cruce adhuc descendere viventem, an de sepulchro mortuum resurgere? Resurrexit, et non credidistis: ergo si etiam de cruce descenderet, similiter non crederetis.* Sic hodie hæretici dicunt: Crederemus Sanctis, si facerent miracula: at cùm eorum miracula afferuntur, illa calumniantur ut ficta, vel magica et phantastica.

43. Confidit in Deo, liberet nunc, si vult eum (Arabicus; *si diligebat eum*): dixit enim, Quia filius Dei sum.] Utuntur hic pontifices et Scribæ iisdem plane verbis, quibus hostes Christi usuros illique illusuros prædixit David, et per Davidem Christus psalm. 21. 8. *Omnes*, inquit, *videntes me deriserunt me: locuti sunt labiis et moverunt caput. Speravit in Domino; eripiat eum: salvum faciat eum, quoniam vult eum.* Quare ipso facto testantur se esse hos Christi illusores à Davide præsignatos, ac Jesum esse verum Messiam, sive Christum. De Christo enim, ejusque passione et illusione totus hic psalmus à Spiritu sancto Davidi dictatus est. Porro homini in cruce et agone mortis constituto, nulla superest humana spes, sed tantum confidentia in Deum: hanc quasi ultimam salutis anchoram Christo, pontifices hic eripere conantur. q. d. Vane sperasti, et speras in Deum; jam enim actum est de te: jam in cruce moriendum tibi est: non est ergo, quod speres in Deum. Vane et false dixisti te esse filium Dei dilectum: *Si enim Deus vult*, id est amat et diligit te, *te liberet nunc* è tantis crucis doloribus. Hoc autem non faciet, ergo signum est te non esse filium Dei, sed impostorem Deo exosum. Ita ipsi Christum conviciantur et blasphemant, sed ad desperationem adigere conantur, uti facit diabolus dum tentat homines in agone mortis. Sed errant et paralogizant: Deus enim summe diligebat Christum; ideoque volebat eum mori in cruce, ut eum deinde summe glorificaret in resurrectione, ac per eum plurimos salvaret. Quare hoc sciens Christus, nil eorum probris commotus est, sed omnem spem suam in Deum defigere perrexit, ideoque reipsa utrumque à Deo consecutus est. Unde post illusiones has, novos validosque confidentiæ in Deum elicuit actus, ut nos idem facere doceret, quos statim subjicit psal. 21. 10. dicens: *Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre: spes mea ab uberibus matris meæ: Deus meus es tu, ne discesseris à me.* Idem dixere Martyres præsidibus, dum ab eis ad cruces, leones, ignes, bestias damnarentur; Deum scilicet nolle eos liberare, ut meliorem per martyrium eis daret vitam et coronam.

Hæc omnia de pontificibus et Scribis Christum illusuris, prædixit Sapiens Sapient. 2. 16. dum ex persona eorum ait: *Filium Dei se nominat, et gloriatur patrem se habere Deum. Videamus ergo si sermones illius veri sint, et tentemus quæ ventura sunt illi, et sciemus quæ erunt novissima illius: si enim est verus filius Dei, suscipiet illum, et liberabit illum de manu contrariorum. Contumelia et tormento interrogemus eum, morte turpissima condemnemus eum: erit enim ei respectus ex sermonibus illius;* hoc est, respiciet et eruet eum Deus, sicut ipse sermone suo professus est, sed subdit Sapiens: *Hæc cogitaverunt et erraverunt. Excæcavit enim illos malitia eorum, et nesciverunt sacramenta Dei, neque speraverunt mercedem justitiæ* (justæ sanctæque passionis et crucis), *nec judicaverunt honorem animarum sanctarum.* Vide ibi dicta.

Tropologice, Christo exprobrant peccatores, qui suis peccatis eum dehonestant et blasphemant, ad quos pathetice Christum loquentem ita inducit S. Bernardus Rithmo de Passione Christi:

> Ad te clamo, qui pro te morior:
> Te exhortor, qui in cruce patior:
> Vide latus quo aperior.
> Et cum tantus sit dolor intus et exterior,
> Plus tamen crucior, quod te ingratum experior.

Quin et Zacharias cap. 13. 6. rogans Christum: *Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum?* audit: *His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.* Vide ibi dicta.

44. Idipsum autem et latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.] Græci, ut Origenes, S. Chrysost. Theophyl. Euthymius, ac ex Latinis S. Hilar. probabiliter putant, utrumque latronem initio Christum blasphemasse; sed alterum postea visa Christi patientia, tenebris, aliisque signis et miraculis, resipuisse, ac in Christum credidisse. Melius ceteri Latini, scilicet S. Hieron. hic, S. Ambros. lib. 10. in Lucam, S. August. lib. 3. de Consensu Evangel. cap. 16. S. Leo serm. de Passione, S. Cyprian. serm. de Pass. Domini, S. Gregor. 27. Moral. cap. 16. Maldon. Franc. Lucas et alii censent, per synecdochen numerum pluralem poni pro singulari: *Latrones*, id est unus latronum. Sic Lucæ 23. v. 36. dicuntur *milites obtulisse Jesu acetum: milites*, id est unus militum. Voluit enim Matthæus per *latrones*, non tam personas

latronum, quam conditionem significare, ut ostenderet Christum in cruce ab omni hominum genere et conditione, etiam latronum, convicia atrocia pertulisse. q. d. Adeo sæve et insolenter certatim omnes Christo conviciati sunt, ut etiam collateralis ejus latro jam cum eo crucifixus, et animam agens, impudenter in illum probra conjecerit. Addit Lucas, alterum latronem ipsum reprehendisse, ac Christo dixisse : *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum*, ideoque ab eo audivisse : *Hodie mecum eris in paradiso*, de quo plura dicenda sunt Lucæ 23. 40.

Hic ordine historico intexenda sunt dicta Christi, ad matrem et ad Joannem, quæ fuere tertium Christi in cruce verbum, quæ sic enarrat Joan. 19. 25. *Stabant autem juxta crucem Jesu mater ejus, et soror matris ejus, Maria Cleophæ, et Maria Magdalene. Cum vidisset ergo Jesus matrem et discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suæ : Mulier, ecce filius tuus; deinde dicit discipulo : Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.* De quibus suo loco in Joanne dicendum.

45. A SEXTA AUTEM HORA TENEBRÆ FACTÆ SUNT SUPER UNIVERSAM TERRAM USQUE AD HORAM NONAM.] Tenebræ ergo hæ cœperunt in meridie, quando crucifixus est Christus, et durarunt per tres horas, scilicet usque ad horam nonam, id est usque ad tertiam pomeridianam, qua expiravit Christus, quo tempore solet esse clarissima et summa diei lux : ut manifeste appareret has tenebras esse insolitas, prodigiosas et supernaturales, nimirum sol, cœlum, omniaque astra atrata luxerunt tam indignam necem Christi Dei et creatoris ac Domini sui, ideoque lucem et radios suos à terra et terrigenis Deum suum occidentibus subtraxere. Ita S. Dionys. mox citandus, ac S. Hieron. hic, qui ait : *Videtur mihi*, inquit, *clarissimum mundi lumen, hoc est luminare majus, retraxisse radios suos.* Et Cyprian., serm. de Bono patientiæ : *Cum sol ne Judæorum facinus aspicere cogatur, et radios et oculos suos subtrahat.* Item Chrysost. in Catena ex serm. de Passione Domini : *Non poterat ferre creatura injuriam creatoris : unde sol retraxit radios suos, ne videret impiorum facinora.*

Quæres, unde ortæ sunt hæ tenebræ? Respondent aliqui, ortas esse ex interpositione densarum nubium inter solem et terram. Ita S. Chrysost., Theophyl., et Euthymius. Verum S. Dionys. Areop. harum tenebrarum testis oculatus, epist. 7. ad Polycarp., docet illas ortas ex eclipsi solis; scilicet ex interpositione miraculosa lunæ inter terram et solem. Sic enim ait agens de se et Apollophane : *Eramus una ambo, et stabamus ad Heliopolin, ac cernebamus, nec opinato, cum luna se soli objiciebat (neque enim conjunctionis tempus erat) rursumque cum eadem ab hora nona ad vesperum se mediæ solis lineæ præter naturæ ordinem opponebat. Redige autem etiam aliquid aliud ei* (Apollophani) *in memoriam : scit enim etiam objectum ipsum à nobis visum esse oriri ab ortu solis, et ad solis extremum pervenire, deinde repedare. Rursumque non ab eadem parte solis et objectum et recessum evenire, sed ab ea quæ, ut ita dicam, ex diametro erat contraria.*

Ex quibus S. Dionysii verbis liquet, in hac eclipsi solari multa concurrisse miracula et prodigia. Primum est, quod ipsa contigerit in Paschate, hoc est, in plenilunio primi mensis Nisan : in plenilunio autem non potest fieri eclipsis solis, quia tunc luna à sole longissime distat, imo est in opposito solis : quare eclipsis solis non fit nisi in conjunctione solis cum luna, quæ fit in novilunio : tunc enim luna soli vicina facile se illi supponit, ipsumque eclipsat.

Secundum, quod durarit ad tres horas, cum alias eclipsis solis parum duret, eo quod luna solem tegens celerrime moveatur, et solem pertranseat. Hic ergo luna sub sole constitit per tres horas : quod ingens fuit miraculum.

Tertium, luna solet moveri ab Occidente in Orientem, ideoque in eclipsi solari ab Occidente solem subingreditur; hic autem subingressa est solem ab Oriente, teste S. Dionysio.

Quartum, luna ultra solem non perrexit versus Occidentem, sed resiliit, statimque rediit ad locum suum, puta ad Orientem unde venerat, ita ut vespere soli occidenti ex diametro opposita, in Oriente eo loco consisteret, ad quem pervenisset, si motu naturali progressa fuisset, nec ad solem eclipsandum accessisset.

Quintum, quod luna cum sit minor sole, non possit totum solem tegere et obscurare, unde in eclipsis solis sol multum apparet, ac multum lucis diffundit in terram : hic autem sol plane fuit obscuratus, ita ut densæ tenebræ essent in terra, quales fuere tenebræ Ægyptiæ inductæ à Mose, Exod. cap. 10. v. 23. et Sapient. cap. 17. vers. 3. et seq. ideoque Matth. hic eas vocat *tenebras*, non eclipsin. Id autem factum est hac ratione, quod sol ea parte qua luna non tegebatur, Deo agente subtraxerit radios suos à terra christicida, uti paulo ante audivimus ex Hieronymo, Cypriano et Chrysostomo. Sic et luna non luxit terræ, eo quod supposita soli superius tantum ab eo illuminaretur, inferius vero versus terram remaneret obscura : quare cum nec sol, nec luna terræ lumen præberent, necesse fuit in terra summas esse tenebras.

Sextum, quod stellæ in cœlo visæ sint, et terræ motus acciderint, de quibus ita scribit Phlegon Gentilis Olympiadum scriptor, libertus Adriani Imper. Sic enim de eo narrat Eusebius in Chron. ad annum Christi 33. *Scripsit vero super his et Phlegon qui Olympiadum egregius supputator est, in 14. libro ita dicens : Quarto autem anno 202. Olympiadis magna et excellens inter omnes quæ ante eam acciderat, defectio solis est facta. Dies hora sexta in tenebrosam noctem versus, ut stellæ cœlo visæ sint, terræque motus in Bithynia, Nicænæ urbis multas ædes subverterit.*

Septimum, quod hæc eclipsis et hæ tenebræ occuparint universam terram. Unde sequitur :

SUPER UNIVERSAM TERRAM.] Judææ, inquit Origenes et Maldonatus, qui hanc eclipsin arctant ad solam Judæam. Melius alii censent hanc eclipsin fuisse universalem, ac tenebras induxisse toti orbi. Ita S. Chrysost., Theophyl., Euthym. et alii. Hoc enim plane significat τὸ *super universam terram.* Unde et S. Dionysius ait se eclipsin hanc vidisse Heliopoli in Ægypto, ideoque fertur exclamasse : *Aut Deus naturæ auctor mundi patitur, aut mundi machina dissolvitur*; licet Michael Syngelus in encomio S. Dionysii asserat eum dixisse : *Deus ignotus in carne patitur, ideoque universum hisce tenebris obscuratur* et concutitur. Idem asserit Suidas. Unde postea prædicante Paulo Athenis, ac asserente Deum ignotum esse Christum, in cujus morte obscu-

ratus sit sol, S. Dionysius ad Christum fuit conversus, Actor. cap. 18. Vide ibi dicta.

Hinc et Phlegon jam citatus, asserit nunquam antea talem tantamque visam esse eclipsin. Hæc ergo eclipsis fuit index divinitatis Christi : sol enim qui est oculus mundi obscuratus et quasi emoriens, significabat Christum Deum ac Dominum suum, qui sol est justitiæ, in cruce emori, ideoque eum morientem, tam sol et luna, quam cœlum et terra omniaque elementa atrata luxerunt : quare toto tempore quo Christus in cruce patiebatur et agonizabat, obscurata et concussa sunt; quocirca subito nox atra terris obducta est,

Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem,

ait Paulus Orosius lib. 7. Histor. cap. 4.

Symbolice, hæ tenebræ significabant excæcationem Judæorum. Ita S. Chrysostom., hom. de cruce et latrone : *Hodie*, inquit, *apud Judæos tenebræ sunt*, *apud nos autem nox in diem conversa est. Etenim pietati hoc proprium est*, *ut in tenebris fulgeat ; impietas autem etsi in lumine fuerit, tenebrescit. Fidelibus nox in diem mutatur, infidelibus autem etiam ipsa lux tenebrescit. Et de fidelibus quidem Scriptura dicit : Quia tenebræ non obscurabuntur, et nox sicut dies illuminabitur. Infideli autem et dies in noctem mutatur, dicente Scriptura : Palpabunt sicut cæci parietem*, *et ambulabunt in meridie sicut in medio noctis*, Job 5.

46. ET CIRCA HORAM NONAM CLAMAVIT JESUS VOCE MAGNA, DICENS : ELI, ELI, LAMMA SABACTHANI? (male quidam legunt, *Sabatani*) HOC EST : DEUS MEUS, DEUS MEUS, UT QUID DERELIQUISTI ME?) Citat Christus psal. 21. 1. in quo hebr. habetur עֲזַבְתָּנִי *azabtani ;* sed quia Judæi Babylone redeuntes, corruperunt suam linguam Hebræam, et induxerunt Syriacam, hinc Christus pro Hebræo *azabtani;* Syriace more gentis suæ dixit, *Sabacthani.* Syra moderna habent, *elmonosbactoni.* Unde liquet temporum successu nonnihil variatam esse linguam Syriacam, uti variata est lingua Latina, Italica, Gallica, Germanica, et ceteræ.

Porro Christus in cruce continue orans, seseque totum Deo in victimam offerens pro salute hominum, sub finem vitæ jam moriturus recitavit psal. 21. jam citatum, qui totus est de Passione Christi, ut ostenderet se esse illum ipsum de quo psalmus ille agit, scilicet Messiam, ut Scribæ et Judæi scrutentur et cognoscant causam, cur è cruce nolit descendere, vel liberari, esse hanc, quod ex Patris decreto moriendum illi erat in cruce, pro salute hominum. Hoc enim David psalmo illo fore prædixit.

Impie ergo Calvinus (ex quo similia hic in Comment. Joan. Feri transscripta sunt) ait hæc esse Christi desperantis verba : debuisse enim Christum omnem Dei iram peccatis nostris debitam experiri, ac per consequens damnatorum pœnas sentire, inter quas una est desperatio. Verum hæc blasphemia seipsam elidit. Si enim Christus in cruce desperavit : ergo peccavit peccato grandi : ergo iræ Dei non satisfecit, sed magis eam accendit. Et quomodo dici potest desperasse Christus, qui paulo post moriens clamavit : *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*, ut habet Lucas cap. 23. 46.

Igitur clamat Christus se desertum, non à divinitate et unione hypostatica Verbi, non etiam à gratia et amicitia Dei; sed quod Pater eum à morte jam instante non eripiebat, nec consolatione ulla tam diram passionem, in carne et parte animæ inferiore mulcebat et mitigabat, sed eum doloribus et tormentis meris cruciari permittebat ; ut ostendat quam amara et acerba sit illi in cruce mors, et animæ à corpore per tantos dolores extorsio, ac tam violenta partium adeo amicarum separatio, sicut in horto agonizans sudansque sanguinem oravit : *Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste.* Ita S. Hier., Chrysost., Theophyl., Euthymius, et passim ceteri. nec aliud volunt S. Hilarius, et S. Ambrosius, dum ait : *Clamavit homo divinitatis separatione moriturus.* Separationem enim intelligunt non essentiæ et unionis hypostaticæ, sed opis, auxilii et consolationis : fides enim docet in morte Christi animam quidem separatam fuisse à corpore ; deitatem tamen tam animæ quam corpori hypostatice mansisse unitam, uti erat prius. Adde, Christum queri hic se desertum à deitate, quia deitas ad aliud ei non succurrebat, quam ut eum sustentaret in tormentis, eique ad plura et diriora patienda vitam prorogaret, imo dolores Christi augeret, quod se deitati unitum videret tam indigna et atrocia pati. Ita Laurent. Justin. tract. de Triumph. agone Christi cap. 8.

Symbolice Primo, rogat hic Christus causam, cur à Patre in cruce sit derelictus. q. d. Quæ est causa, Pater mi, ut mori debeam in hac cruce, quid culpæ, quid mali commisi? sum enim innocentissimus, imo Sanctus Sanctorum. Unde responsio subditur psal. 21. 1. Sibi enim respondet Christus : *Longe à salute mea verba delictorum meorum.* q. d. Delicta hominum, quæ mihi Pater meus luenda et expianda imposuit, hæc mihi salutem et vitam adimunt, ac ad crucem mortemque adigunt.

Secundo, nonnulli apud Theophyl. censent Christum hic loqui non de sua, sed de populi sui Judaici derelictione et reprobatione. q. d. Cur, ô Pater, me, id est meam gentem, meum populum, id est, Judæos, qui secundum carnem mihi cognati sunt, deseris, et à te abdicas?

Tertio, Origenes censet Christum queri de paucitate salvandorum, et multitudine damnandorum, in quibus perit fructus passionis et mortis Christi. q. d. Ut quid, ô Domine, me, id est, homines mihi secundum carnem cognatos, pro quibus morior, deseris, ut paucos ex eis salves, plurimos reprobes? Sic enim meipsum quasi deseris : facis enim ut fructus meæ passionis exiguus, derelictus et quasi perditus sit.

Tropologice, S. Cyprianus, tract. de Passione, censet Christum hoc dixisse ut nos inquiramus causas, ob quas Pater eum dereliquerit : *Tu*, inquit, *Domine, de morte non agis, de opprobriis non contendis; sed hoc vis intelligi, quæ sit causa mortis, quis quæstus, ut utraque re cognita peccatum appareat et gratia : et quanti ponderis sit utrumque, rerum probet effectus, cum originali morti nullum nisi in Christi morte potuerit esse remedium, nec reconciliare Deo potuit exules et damnatos quælibet oblatio, nisi sanguinis hujus singulare sacrificium.* Et nonnullis interjectis : *Derelictus est Dominus, ne nos derelinqueremur ; derelictus est, ut à peccatis æternaque morte liberaremur; derelictus est, ut amorem suum erga nos ostenderet, ut justitiam misericordiamque suam nobis patefaceret, ut amorem nostrum ad*

se raperet; denique ut exemplum nobis patiendi exhiberet : patet in cœlum via, sed ardua et difficilis; præire voluit exemplo admirabili, ne via terreret, sed stupendum Dei patientis exemplum nos concitaret, ut scilicet nos cum Paulo Rom. 8. in quavis tribulatione fidenter et exultanter diceremus : *Quis nos separabit à charitate Christi?* Et mox : *In his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos.*

Hoc ergo fuit quartum Christi in cruce verbum et dictum, quo solatur omnes desolatos, afflictos et mœstos, sicut eodem solatus est sanctum Petrum Martyrem ex ordine S. Dominici. Cum enim ipse visitatus à S. Cæcilia, S. Agnete et S. Catharina, cum eisque in cubiculo colloquens, à transeuntibus auditus et accusatus foret, quod feminas in cubiculum admisisset, ideoque infamatus, et ad duram longamque pœnitentiam damnatus, quereretur coram Christo crucifixo, diceretque : *Domine, tu scis innocentiam meam, cur ergo me silente tu taces? cur me non defendis, sed in hac infamia tamdiu derelinquis?* Respondit ei Christus : *Et ego, ô Petre, quid commerui, ut pro te in hac cruce confixus sim? disce ex me patientiam exercere in quibuslibet afflictionibus tuis, quia omnes tuæ meis æquiparari nequeunt.* Qua voce Petrus ita roboratus et exhilaratus est, ut plura pati optaret, imo nollet suas ignominias cum regum sceptris et coronis commutare. Quare Christus ejus innocentiam tandem patefecit, ac infamiam omnem in gloriam convertit. Ita habet ejus Vita apud Surium ad diem 29. Aprilis.

47. Quidam autem illic stantes, et audientes, dicebant : Eliam vocat iste.] S. Hieron. et alii censent hos fuisse milites Romanos : nam illi acetum porrexerunt Christo, ut docet Lucas cap. 23. v. 36. Hi ergo cum Hebræam linguam non callerent, audirentque Christum clamantem, *Eli, Eli*, putabant Eliam vocari et invocari à Christo : Eliam enim rediturum in adventu Messiæ, à Judæis inaudierant.

48. Et continuo currens unus ex eis acceptam spongiam implevit aceto, et imposuit arundini, et dabat ei bibere.] Spongiam enim, acetum, et arundinem de more jam paraverant : solebant enim iis potare crucifixos.

Et continuo.] Scilicet postquam Jesus clamasset *Sitio*, ut explicat et supplet Joannes cap. 19. v. 28. Hoc enim fuit quintum Christi in cruce verbum, quod mox post quartum, scilicet, *Eli, Eli, lamma sabacthani*, subjunxit. Audi Joannem : *Postea sciens Jesus, quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit : Sitio. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes obtulerunt ori ejus. Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit : Consummatum est.* Quod fuit sextum, et penultimum Christi in cruce verbum.

Spongiam.] Ut scilicet Christus è spongia exugeret acetum. Spongia enim cum sit porosa, copiosum humorem cui immergitur, imbibit, quem pressa refundit : nam poculum Christo ita in cruce elevato porrigere non poterant. Spongia hæc religiose servatur Romæ, et populo ostenditur in basilica Lateranensi.

Aceto.] Nota. Crucifixis ceterisque reis in supplicio dari solebat vinum, tum ad levandam sitim, qua in tanto dolore et angore cruciari solent; tum ad confortationem, ut animosius ferant tormenta et mortem. Sed Judæi, et milites, ut gratificarentur Judæis Christo infensis, pro vino dederunt ei acetum. Unde queritur Christus psalm. 68. v. 22. *Et in siti mea potaverunt me aceto.* Addit Lyran. quia Salomon dixerat, Proverb. 31. *Date siceram mœrentibus*, etc. *Ideo ex occasione hujus verbi seniores Judæorum statuerunt, ut condemnatis ad mortem daretur vinum aromaticum ad bibendum, ut facilius tolerarent passionem. In Jerusalem autem erant matronæ devotæ, quæ hoc vinum ex devotione procurabant; sed Judæi tale vinum datum pro Christo et aliis duobus acceperunt sibi, et loco ejus posuerunt acetum cum felle mixtum.*

Igitur Primo, acetum ei dederunt ad illusionem, quia ei *illudebant*, ut ait Lucas cap. 23. 36. Secundo, ad tormentum, ut in siti non dulci et suavi, sed acri et acetoso potu eum cruciarent. Tertio, ut sitim ejus non tam extinguerent, quam augerent. Nam acetum licet initio sitim levare videatur; mox tamen eam auget, et quia siccum est, desiccat valde. Quarto, Baronius censet acetum Christo datum ut sanguinem stringendo et sistendo, ac stomachum ceteraque membra cum hyssopo roborando, Christum diutius in vita conservaret ad hoc, ut cruciatus ejus esset productior et vehementior. E contrario Theophylactus, Cajetan., Jansen., Toletus, Franc. Lucas, Barradius, Emmanuel Sa, et alii censent acetum Christo datum, ut mortem ei acceleraret, idque à custodibus, qui famentes cupiebant domum ad prandium redire. Erat enim jam hora tertia pomeridiana; scilicet ut citius eum conficeret aceti amaritudo, ait Theophyl., acetum enim vim habet penetrandi, suamque amaritiem et malignitatem omnibus membris, vulneribus et plagis instillandi. Ita S. Hilar., Chrysost. et Nonnus in cap. 19. Joannis, qui acetum hoc vocat, *acerrimum potum, et siticulosam muriam*, item *acetum exitii permixtum hyssopo.*

Symbolice, acetum significat malignitatem, quam peccatores exhibent Christo, uti fecere Judæi. Unde S. Augustin. in Joann. cap. 19. 29. *Date*, ait, *quod estis, Judæi : quippe erant acetum degenerantes à vino Patriarcharum et Prophetarum, et tanquam vas plenum aceto habentes, scilicet cor plenum iniquitate, et velut spongiam cavernosis et tortuosis latibulis fraudulentum.*

Rursum Christus bibendo acetum, illud nobis in vinum convertit, dum per hoc meruit vitia nostra vertere in virtutes, infirmitates in gloriam. Unde S. Hilarius : *Vinum*, ait, *quod in Adam coacuit, immortalitatis est honor, aut virtus : potavit ergo, ad se in communionem immortalitatis ea, quæ in nobis erant vitiata, transfundens.* Et Remigius : *Acetum, Judæi à patribus degenerantes; spongia, fraudulenta corda; arundo, Scriptura sacra, quæ hoc facto implebatur.*

Et imposuit arundini.] Græce, καλάμῳ, id est, calamo : calamus autem non tantum arundinem, sed et culmum, sive surculum cujusvis seminis et herbæ significat. Unde vocatur calamus sive culmus tritici, avenæ, hordei, hyssopi. Hinc S. Joannes, cap. 19. 29., hunc calamum fuisse hyssopi asserit, dicens : *Illi autem spongiam plenam, aceto hyssopo circumponentes :* ubi idem est verbum Græcum περιθέντες, quod hic Interpres vertit, *imposuit.* Unde Syrus Joannis

cap. 19. vertit, *impleverunt aceto*, *et posuerunt super hyssopum;* et Arabicus, *et impleverunt spongiam aceto, et imposuerunt super arundinem.* Ergo arundo sive calamus, quo porrexerunt Christo spongiam aceti, fuit ipsa hyssopus. Crux enim non erat alta, hinc calamo exiguo poterat ab homine, brachiis extensis spongia admoveri ori Christi. Et in Palæstina hyssopus hortensis altius quam in Europa excrescit. Hortensis dico, nam in parietibus, utpote siccis, humilis est, ut patet 3. Reg. 4. 33. Quin et de vulgari ac nostrati hyssopo sic scribit Dodonæus lib. 4. de Stirpibus, cap. 19. in pemptade 1. *Hyssopus caules erigit dodrantales, aut altiores, duros ac lignosos, in virgulas aliquot divisos, ab imo ad fastigium usque foliis circumvestitos oblongis, veluti polygoni aut lavendulæ.* Addit Clusius, hyssopos reperiri sesquipedales: harum summitas in brachiis hominis extensis, attingere potest os crucifixi. Unde calamum cui imposita fuit spongia aceti, ut ori Christi admoveretur, uti aiunt Matthæus et Marcus, non fuisse alium quam hyssopum, uti explicat Joannes, censent Euthym., Chrysostom., Theophyl., Lyranus, S. Thomas, Titelmannus, Dionysius Carthus., Barradius, et alii.

Nonnulli suspicantur in Joanne pro ὑσσώπῳ legendum ὑσσῷ, id est, pilo vel hasta instar calami, quo utpote longo, facile erat contingere os Christi crucifixi; sed omnia exemplaria habent ὑσσώπῳ, non ὑσσῷ. Alii cum S. Augustino putant spongiam aceti impositam hyssopo, deinde utrumque impositum fuisse arundini. Alii censent succum ex hyssopo expressum, mixtum cum aceto, et spongia exceptum, impositum fuisse arundini. Ut ut est, certum est spongiam fuisse impositam hyssopo, sive hyssopus fuerit ipse calamus, sive ab eo diversa, et calamo imposita.

Hyssopum adhibuere Primo, quia hyssopus solet ad vinum et acetum adhiberi. Unde Columella lib. 12. cap. 35., et Plinius lib. 14. 16. asserunt fieri vinum ex hyssopo tusa, et in vinum injecta, quod hyssopites dicitur. Secundo, quia hyssopus naribus adhibita roborat, et animam fugientem revocat. Tertio, quia hyssopus sanguinem sistit. Quarto, quia hyssopus purgat pectus et fauces, aliisque morbis et plagis medetur. Nam Galenus docet hyssopum aceto mixtam, exanimatis animum et vires reddere. Milites ergo hic spongiæ circumligarunt hyssopum, ne acetum ex spongia dilaberetur, sed ex ea diffluens vel distillans hyssopi fasciculo exciperetur, ut Christus tam hyssopi quam aceti succum ex spongia sugeret, itaque animum viresque reciperet. Passim enim medici hyssopo tribuunt vim internam purgandi, præsertim pulmones, et animi deliquium passos ad se revocandi, ac pectoris dolores mitigandi. Vide Dioscorid. lib. 3. cap. 26. Joan. Ruellium lib. 3. de Stirpibus cap. 24. Dodonæum pemptade 1. lib. 4. cap. 19.

Hac de causa olim in lege veteri, per hyssopum fiebat expiatio in mundatione leprosi, Levit. 14. 49. Item in sacrificio pro peccato, et aspersione lustralis aquæ per cinerem vitulæ rufæ percolatæ, Numer. 19. 6.

Hyssopus ergo fuit typus sanguinis Christi, qui omnes fideles mire purgat, reficit et recreat. Unde S. Augustinus in Joan. cap. 19. 29. *Hyssopus*, ait, *herba humilis pectus purgans*, *Christi humilitatem significat : Christi enim humilitate mundamur: hanc Judæi circumdederunt, et circumvenisse putaverunt.*

49. CETERI VERO DICEBANT : SINE, VIDEAMUS AN VENIAT ELIAS, LIBERANS EUM.] *Sine*, id est, *Sinite*, ut habet Marcus cap. 15. ac Syrus, Arabicus et nonnulli codices Latini hic. q. d. *Sinite*, hoc est, tacete, quiescite, exspectate : sinite res alias, ut toti attendatis ad Jesum, ac videatis an veniat Elias ab eo invocatus, ut liberet eum. Hærent et dubitant an Elias venturus sit, quia ex tenebris aliisque miraculis quæ videbant in passione Christi, dubitabant an Christus Messias, cujus præcursor erit Elias, uti non solum Christiani, sed et Judæi credunt, à quibus idipsum intellexerant hi milites Romani.

Dices, Marcus, cap. 15. v. 36., ait non milites, sed eum qui Christo offerebat acetum, dixisse, *Sinite.* Sic enim habet: *Potum dabat ei, dicens : Sinite, videamus si veniat Elias ad deponendum eum.* Respond. Nonnulli codices Latini et Græci, æque ac Syrus in Marco, pro λέγων, id est *dicens*, habent ἔλεγον, id est *dixerunt*, *Sine*, ut habet Matthæus, quem Marcus imitari solet. Idem ergo dixit Marcus quod Matthæus, scilicet milites dixisse offerenti acetum, *sine*, juxta sensum mox dandum.

Verum quia passim codices Latini et Græci in Marco habent *dicens*, *Sinite;* verius cum Euthym., S. August. lib. 3. de Consensu cap. 17. et aliis dicemus, utrumque contigisse, scilicet tam milites, quam offerentem acetum Christo dixisse, *sine*, vel *sinite :* cum enim milites acclamarent offerenti acetum Christo, *Sine ;* ille respondit, *Sinite* et vos, quod Primo, explicari potest generatim et plane, juxta sensum initio datum, q. d. Sinite alia, et relinquite omnia, ut attendatis et videatis, an veniat Elias liberans Jesum.

Secundo, magis particulatim milites dixere offerenti acetum Christo, *sine*, id est, cessa, noli dare acetum Jesu, ne ex eo citius moriatur, quia acetum mortem reis accelerat; sed sine eum vivere, ut videamus an veniat Elias ad eum deponendum, itaque satisfaciamus nostræ curiositati : offerens vicissim respondet militibus : *Sinite* et vos, me Jesu sitienti porrigere acetum, ne ex siti moriatur ; sed illud bibens vivere pergat, ut sic videamus an veniat Elias ad eum liberandum. Ita Jansen.

Tertio, milites dicunt ei qui offerebat acetum Christo, *Sine*, id est quiesce, noli accedere ad Jesum illumque vexare, ut videamus si veniat Elias liberans eum. Putabant enim Eliam venturum ad Jesum, si is solus esset: nolle enim Eliam se ceteris hominibus miscere, et patefacere. Vicissim respondet offerens acetum Christo, *Sinite* et vos, id est desinite clamare, ne vestro clamore arceatis Eliam ne veniat ad Jesum; vel *sinite eum*, ut vertit Arabicus, id est, sinite Christum, nolite eum turbare et vexare ne moriatur, ut videamus an Elias venturus sit ad eum liberandum. Ita Barradius. Aut q. d. Sinite adhuc me hoc modo illudere Jesu, acetum sitienti propinando : ita facilius videbimus an veniat Elias, quo enim magis Jesus vexatur, eo citius accurret Elias, si quidem velit ei auxiliari. q. d. Nihil obstat id quod facio, quin veniat Elias ; imo potius hoc accelerabit ejus adventum. Ita Franc. Lucas.

Quarto, alii sic exponunt: Cum ceteri dicerent offerenti acetum, *Sine*, id est, cessa, noli ei propinare acetum, itaque mortem accelerare, ut videamus an veniat Elias liberans eum; offerens respondit, *Sinite*, id est, permittite me Jesu præbere acetum, ego hac ratione mortem illi accelerabo, et videbimus num Elias liberaturus sit eum. q. d. Efficiam ne Elias liberet eum; quia eum aceto conficiam. Illusorie enim hæc egisse et dixisse milites, ut Christo illuderent, significat Lucas cap. 23. 36.

50. JESUS AUTEM ITERUM CLAMANS VOCE MAGNA, EMISIT SPIRITUM.] *Iterum*, quia Jesus septies clamavit in cruce, septemque verba cygnæa edidit, scilicet primo: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt:* Secundo ad latronem, *Hodie mecum eris in paradiso:* Tertio, ad matrem, *Mulier, ecce filius tuus;* et ad Joannem, *Ecce mater tua:* Quarto, *Eli, Eli, lamma sabacthani:* Quinto, *Sitio:* Sexto, *Consummatum est.* q. d. Omnia sacrificia vetera, omnes prophetiæ, omnes typi de me et mea passione jam reipsa in me expleti sunt, superest ergo ut moriar: Septimo, *In manus tuas commendo spiritum meum.*

CLAMANS.] Græc. κράξας, id est, *cum clamasset:* nec enim simul clamavit et expiravit, sed prius clamavit, deinde expiravit. Clamavit autem dicens, ut habet Lucas: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum,* id est, animam meam cum halitu meo, ô Pater, depono, vel, ut Græca habent, παραθήσομαι, id est, jam jam deponam, et velut depositum consignabo in manus tuas, ut illam, velut depositum, à te tertio die resuscitandus recipiam. Hinc fideles morientes hunc versum usurpant, quem primitus David in sua tribulatione psalm. 30. ac deinde Christus hic in morte sua usurpavit.

Nota, Christum voce magna clamasse per miraculum: moribundos enim deficit vox, ut vix loqui queant. Licet enim D. Thomas 3. p. q. 47. art. 1. ad 2. dicat quod Christus conservarit naturæ suæ corporeæ vigorem et robur usque ad extremum; tamen verius alii censent vires in Christo per tot labores et dolores defecisse, ut naturaliter clamare non posset, sed tantum per miraculum; alioqui enim mortuus fuisset non vi dolorum et tormentorum, sed ex mera voluntate sua separando animam à corpore, ac consequenter non fuisset occisus, nec morte hac violenta satisfecisset Patri pro nostris peccatis et morte.

Clamavit ergo per vires supernaturales, quas deitas ei suggerebat, idque Primo, ut significaret se, utpote Deum, non coactum ex infirmitate ei necessitate, sed libere ex voluntate mori. Et hoc est quod ait Christus Joan. 10. *Nemo tollit eam* (animam) *à me, sed ego pono eam à meipso. Potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam*, idque ad hoc, ut plane libera et voluntaria esset hæc Christi oblatio et sacrificium pro salute totius mundi oblatum. Unde Victor Antioch. in Marci cap. 15. *Per hoc factum*, ait, *Dominus Jesus demonstrabat, se totam vitam mortemque suam in libera sua potestate positam habuisse.* Sic et S. Chrysost. Hieronymus, Euthymius, Theophylactus.

Secundo, clamavit ut se supra hominem, Deumque esse ostenderet. Unde centurio videns quia *sic clamans expirasset*, ut ait Marcus, dixit: *Vere filius Dei erat iste:* quia scilicet clamando ostendebat se esse vitæ mortisque suæ Dominum, ideoque Deum.

Tertio, ut clamore hoc vehementem suum in Deum amorem, religionem, obedientiam, ac desiderium salutis humanæ declararet. Unde Paulus Hebr. 5. 7. *Qui in diebus carnis suæ*, inquit, *preces supplicationesque ad eum qui possit illum salvum facere à morte, cum clamore valido et lacrymis* (unde patet Christum cum clamore tunc lacrymas quoque fudisse) *offerens, exauditus est pro sua reverentia.* Vide ibi dicta.

Quarto, ut significaret se confidenter et secure mori, cum certa spe resurrectionis et gloriæ tertio die à Patre sibi dandæ, ac suis fidelibus in eum credituris. Ita Origen.

EMISIT (Arab. *tradidit*) SPIRITUM.] Voluntarie *quod enim emittitur, voluntarium est; quod amittitur necessarium*, ait S. Ambros. in c. 23. Lucæ. Et S. August. l. 4. de Trinit. cap. 13. *Spiritus mediatoris carnem non deseruit invitus, sed quia voluit, quando voluit, quo modo voluit; quippe Dei verbo ad unitatem commixtus est homo. Hinc ait: Protestatem habeo iterum sumendi eam, nemo tollet eam a me, sed ego pono eam à me, et iterum sumo eam.*

Sic et S. Hieron. Beda et alii. Unde etiam *inclinato capite emisit spiritum*, ait Joan. c. 19. ergo inclinavit caput, quasi Dominus mortis, ait Theoph. Nam ceteri homines, dum moriuntur, prius expirant, ac deinde caput inclinant. Caput enim, præsertim ejus qui ex alto pendet, vita et vigore suo destitutum, pondere suo deorsum inclinat. Ita S. Cyrillus l. 12. in Joan. c. 76.

Audi S. Chrysost. hom. 84. *Inclinato capite tradidit spiritum, ut non necessitate, sed voluntarie se mori ostenderet. Quod voluit, vixit; quando voluit, tradidit spiritum. Inclinato capite,* inquit S. Athanasius, q. 6. ad Antiochum, *quia mors Christum metuens, ad ipsum non audebat accedere: Christus autem inclinato capite eam vocavit: antequam enim inclinasset caput, propius accedere verebatur.* Licet enim Christi humanitas vi dolorum deficeret, deberetque mori; tamen ejus deitas poterat humanitati robur addere, et prorogare vitam, adeoque nisi permittente deitate Christi, non potuit mori humanitas ejus. Liber ergo mortuus est Christus qua Deus, et etiam qua homo, quia poterat humanitas hoc robur petere à deitate sua, et petens impetrasset.

Nota. Christus expiravit feria sexta, circa horam nonam, qua Adam peccavit, ut ejus peccatum expiaret. Item qua occidi solebat agnus paschalis, et qua juge sacrificium quotidie Judæi in templo immolabant, ut ostenderet se has figuras sua morte eodem tempore adimplere. Inde Christiani hora nona orare solent. Unde dicta est hora orationis nona, Actor. 3.

Symbolice et moraliter, Christus *inclinato capite emisit spiritum:* Primo, quia omnium peccata cum portaret, eorum onere gravabatur, ideoque caput hoc onus sustinens sese inclinabat, uti solent bajuli onerum, sub iis caput incurvare. Hoc enim onus peccati est gravissimum.

Secundo, ut significaret se mori ex obedientia: docuit ergo Religiosos et subditos suis Prælatis inclinare caput, et obedire, juxta illud: *Humiliavit se, etc. factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*, Philip. 2. 8.

Tertio, ut Patri se humiliaret, illique reve-

rentiam exhiberet, ac in ejus voluntate caput, id est, mentem et voluntatem suam in omnibus usque ad mortem, et mortem crucis resignaret.

Quarto, ut ultimum vale diceret mundo, ac præsertim Occidenti, id est, Europæ et Italiæ. q. d. En, popule meus, en pro te morior, ad quem caput inclino et spiritum emitto. Christus enim, ut superius dixi, crucifixus est facie aversa à Jerusalem, et conversa ad Occidentem et Italiam, quam sua fide, pontificatu ac martyrio SS. Petri et Pauli illustrare volebat. Relictis enim Judæis convertit se ad Gentes.

Quinto, ut annueret et valediceret matri ad crucem adstanti.

Sexto, ut locum lanceæ, qua transfigendum erat latus dextrum et cor, inclinatione capitis designaret.

Septimo, ut ostenderet se et patrem suum hac passione sua hominibus esse reconciliatum, eosque quasi amicos amplecteretur et oscularetur. Ita S. August. tract. de Virgin. *Inspice*, ait, *vulnera pendentis, sanguinem morientis, pretium redimentis, cicatrices resurgentis. Caput habet inclinatum ad osculandum, cor apertum ad diligendum, brachia extensa ad amplexandum, totum corpus expositum ad redimendum. Hæc quanta sint cogitate, hoc in staterâ vestri cordis appendite, ut totus vobis figatur in corde, qui pro vobis totus fixus est in cruce.*

Octavo, ut ostenderet spiritum suum post mortem descensurum sub terram ad limbum Petrum, ut eos inde liberaret.

Nono, ut viscera misericordiæ suæ nobis ostenderet. Ita S. Laur. Justinian. lib. de Triumphali Christi agone c. 20. *Caput hoc*, inquit, *dum passionum ludibria et mortis supplicia pro hominibus pertulit mediator, liquefecit ad misericordiam, flexit ad gratiam, inclinavit ad indulgentiam.*

Decimo, ut S. Joannem, Magdalenam et similes cruci suæ astantes complecteretur; ac faciem averteret ab iis, qui fugiunt crucem.

Undecimo, ut caput à titulo crucis in quo scriptum erat: *Jesus Nazarenus Rex Judæorum*, deorsum inclinans, ostenderet se declinare regnum, omnesque mundi honores et pompas, nobisque idem faciendum esse innueret.

Duodecimo, ut ostenderet suam mortem potius esse somnum quam mortem, ob futuram tertio die resurrectionem. Sic enim dormientes caput lecto inclinant et reclinant, juxta illud: *In pace in idipsum dormiam et requiescam*, ps. 4.

Denique Christus peracto legationis suæ officio inclinando caput Patri, quasi petit ab eo benedictionem, et missionem ac facultatem discedendi è terra, et redeundi ad Patrem. q. d. Ecce, ô Pater, officium legationis tuæ in terram mihi commissum cum fide peregi, opus quod mihi imposuisti perfeci, cursum meum consummavi, feci et passus sum pro salute hominum quæcumque jussisti: supplex ergo postulo, ut mihi des licentiam moriendi, ac per mortem abeundi è terra, et redeundi in cœlum, simulque peto promissum mihi à te præmium conversionis et salutis omnium gentium, ut illæ per meam passionem et mortem salventur, tuaque gratia et gloria donentur, juxta illud *Postula à me, et dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ*, psal. 2. feci quod jussisti, da quod promisisti. Hoc imitantur Religiosi et sacerdotes, qui peracto missionis officio ad Prælatos suos redeunt, flexaque cervice ab eis benedictionem, et gradum, statumque pristinum postulant. Moraliter, sed nervose S. Bernard. epist. ad Guarinum: *Quid prodest*, ait, *Christum sequi, si non contingat consequi? ideo Paulus aiebat: Sic currite ut comprehendatis. Ibi, Christiane fige tui cursus profectusque metam, ubi Christus posuit suam, Factus est, inquit, obediens usque ad mortem. Quantumlibet ergo cucurreris, si usque ad mortem non perveneris, bravium non apprehendes.*

51. Et ecce velum templi scissum est in duas partes a summo usque deorsum, et terra mota est, et petræ scissæ sunt.] Moriente Christo creatore turbantur, indignantur et concutiuntur omnes creaturæ. *Et ecce.* Hinc notat S. August. l. 3. de Consensu Evangel. cap. 19. velum templi scissum esse mox ut Christus expiravit, ut indicaretur velum scindi propter necem Christi. Lucas ergo, qui hoc factum tenebris, Christo adhuc vivente inductis, jungit, anticipatione utitur. Duplex erat templi velum, unum ante Sanctum sanctorum, alterum ante Sanctum; uti diserte docet Josephus l. 6. Belli c. 6. Sanctum erat quasi navis templi, in quod sacerdotes quotidie ingrediebantur: Sanctum sanctorum erat quasi chorus, et sanctissima pars templi; ideoque semper erat clausum, nec ullus illud ingredi poterat nisi pontifex; idque semel dumtaxat in anno, puta in festo expiationis, Levit. 16. Putant nonnulli Christo moriente velum ante Sanctum fuisse scissum, quia illud erat extimum, et populo forte conspicuum. Ita S. Hieron. epist. 150. ad Hedibiam, q. 8. Verum dico velum ante Sanctum sanctorum fuisse scissum: hoc enim sanctissimum erat, ideoque absolute dicebatur velum, quia semper velabat Sanctum sanctorum: hoc enim semper erat clausum excepto die expiationis, quo pontifex illud expiaturus intrabat. Ita S. Leo serm. 10. de Passione, Cyrill. in c. 19. Joannis, Euthym., Cajet., Barrad. et alii hic.

Quæres, cur scissum fuit hoc velum? Resp. Varias causas dant veteres. Litteralem causam dat S. Cyrillus, Theophyl. et Euthym. scilicet id factum esse quasi templum lugens mortem Christi, qui erat Dominus et Deus ejus, vestem suam more Judæorum sciderit ob rei indignitatem, quod scilicet sacerdotes et pontifices, qui quotidie Deum colebant in templo, ideoque primi debebant Christum ab eo missum agnoscere, et aliis indicare, eumdem negassent et occidissent, ideoque eos privandos sacerdotio, vita et salute portenderit, et quasi comminatum sit. Ita S. Leo serm. 10. de Pass.

Mysticam dat Theophil. Scilicet ut significaretur templum hoc deinceps fore profanandum, ac cum suis sacrificiis, cæremoniis, ritibus legalibus dissolvendum et abrogandum, imo et et desolandum, ait Chrysost. *Scissum est velum*, ait Theophyl. in Marci cap. 15. *per hoc manifestante Deo, quod gratia spiritus è templo evolet, et quod Sancta sanctorum* (antea omnibus inaccessa et nunquam visa) *omnibus conspicua et manifesta fiant. Tunc enim*, ait Cyrill. lib. 12. in Joan. c. 37. *à gratia Dei penitus Israel decidit, resiliitque longe ab ea, cum tanto furore salvatorem suum impie occidit.* Et S. Hilarius: *Veli honor*, inquit, *cum custodia angeli protegentis aufertur.* Hinc S. Ephrem serm. de Pass. Domini tradit,

tunc cum velum scissum est, columbam è templo evolasse. Columba enim index est Spiritus sancti.

Allegorica causa fuit, ut significaretur velamentum cæremoniarum legalium veteris legis et templi per Christum patefactum esse, et impletum, ut jam deinceps non soli Judæi, sed et Gentiles infideles clare cognoscerent Deum et Christum, ejusque mysteria quæ Judæi per tot figuras adumbrabant, imo quod Dei cultus et Ecclesia è Jerusalem et templo ad Gentes Romamque transiret. Ita Origen. Hieron. Ambros. et alii passim. Audi S. Leonem serm. 17. de Pass. *Adeo*, inquit, *tunc à lege ad Evangelium, à Synagoga ad Ecclesiam, à multis sacrificiis ad unam hostiam, quæ Deus est, evidens est facta translatio, ut emittente Domino spiritum, velum vi subita scinderetur.* Audi et S. Hieron. *Velum templi scissum est, et omnia legis Sacramenta quæ prius tegebantur prodita sunt, atque ad Gentium populum transierunt. Josephus quoque refert virtutes angelicas, præsides quondam templi, tunc pariter conclamasse : Transeamus ex his sedibus.* Respicit locum Josephi lib. 7. de Bello c. 12. Verum Josephus dicit, id contigisse non in morte Christi, sed post 38. annos in excidio Jerusalem et templi per Titum.

Anagogicam causam dat Apostolus Hebr. 9. 8. scilicet jam per Christi mortem apertam esse viam in cœlum, quod prius erat clausum : quia Sanctum sanctorum erat typus cœli, velum vero significabat illud esse velatum et clausum, donec Christus morte sua velum hoc rupit, et viam patefecit.

Notat S. Hieronym. epist. 150. ad Hedibiam quæst. 8. in Evangelio Nazaræorum addi, quod tunc superliminare templi infinitæ magnitudinis fractum sit atque divisum, citatque Josephum. Verum Josephus hoc factum dicit in excidio urbis et templi per Titum, quod tamen excidium post paucos annos factum est in ultionem sanguinis Christi. Et hoc tantum videtur velle S. Hieronymus.

Et terra mota est.] *Terra*, scilicet tota : fuit ergo hic terræ motus universalis, maximus et vehementissimus, ita ut totus terræ globus è centro suo convulsus contremuerit et concussus sit, sicut eclipsis solis fuit pariter universalis per totum orbem, ut dixi vers. 45. uti inter alios docet Paulus Orosius lib. 7. cap. 4. et Didymus in Catena Græca in Job cap. 9. ait hoc terræ motu terram è centro suo fuisse conquassatam, idque prophetatum fuisse à Job, cum ait c. 9. 6. *Qui commovet terram de loco suo, et columnæ ejus concutiuntur.* Unde et Phlegon libertus Adriani Imp. quem citat Origenes hic, et Eusebius in Chron. ad annum Christi 33. scribit hoc terræ motu, extra Judæam multas domos Nicææ in Bithynia fuisse eversas. Quin et Plinius lib. 2. cap. 84. testatur sub Tiberio (sub quo passus est Christus) ingenti terræ motu dirutas esse duodecim civitates in Asia. Idem asserit Sueton. in Tiberio cap. 48. Causa hujus terræ motus litteralis fuit, ut per eum significaretur divinitas Christi, qui est Dominus cœli et terræ; hic enim terram concutiebat. Unde passim concussio terræ tribuitur Deo, et index est divinitatis, juxta illud Dei ad Eliam : *Et ecce Dominus transit, et spiritus grandis et fortis, subvertens montes, et conterens petras ante Dominum.* Sic olim mons Sina, cum in eo Deus daret legem Moysi et Hebræis, totus contremuit, Exodi 19. Similia sunt psal. 17. 8. et Nahum 3. 6. et alibi. In passione ergo Christi impletum est illud Aggæi c. 2. 7. *Adhuc unum modicum est, et ego commovebo cœlum et terram.*

Rursum significabatur naturalis quasi terræ sensus, ad tantum scelus in Dominum suum commissum, quasi indignantis, et in Judæos deicidas insilire volentis, ut eos absorberet in tartara.

Mystice, significabatur nova terra et novus mundus fidelium per Christum instituendus, juxta illud Isaiæ 65. 17. *Ecce ego creo cœlos novos, et terram novam.* Vetus enim terra hoc motu videbatur abiturire.

Tropolog. significabatur per mortem Christi commovenda fore terrea et saxea hominum corda ad pœnitentiam. Porro si totus terræ globus è centro suo convulsus, concussus fuit, ergo et mare ac flumina : mare enim cum terra unum globum efficit. Quare moriente Christo mare fluctibus horrendis insonuit, æstuavit, exundavit, ut suo fremitu indignitatem necis sui creatoris loqueretur, sicut eamdem loquebatur sol et cœlum, subducendo radios, aer suis tenebris, terra suo terræ motu, petræ sua scissione.

Vide hic ut Christus in summa sui abjectione, summam suam majestatem et omnipotentiam more suo ostenderit, ne videretur coactus mori, ac ut homines discerent quis et quantus esset, qui pro illis tam vilia et indigna tanta dignatione patiebatur, idque obstupescerent et venerarentur. Nam, ut ait S. Ambrosius lib. 5. de Fide c. 2. *Fatigatur ex itinere Jesus, ut reficiat fatigatos : petit bibere, sitientibus potum spiritalem daturus : esurit, cibum salutis esurientibus traditurus : moritur, vivificaturus : sepelitur, resurrecturus : tremulo pendet in ligno, confirmaturus trementes : cœlum caligine obducit, ut illuminet : terras tremefacit, ut solidet : maria conturbat, ut mitiget : reserat tumulos mortuorum, ut ostendat domicilia esse vivorum : creatur ex virgine, ut ex Deo natus esse credatur : nescire se simulat, ut scire faciat nescientes : adorare quasi Judæus dicitur, ut quasi verus Dei Filius adoretur.*

Et petræ scissæ sunt.] Primo in Golgotha, ubi crucifixus est Christus. Unde Cyrillus Hierosolymit. catechesi. 13. *Hactenus*, ait, *Golgotha monstrat, ubi propter Christum petræ scissæ sunt.* Et S. Lucianus Presbyter et Martyr, fidei suæ rationem præsidi reddens : *Adstipulatur*, ait, *his ipse in Hierosolymis locus, et Golgothana rupes sub patibulo onere disrupta.* Rem plenius narrat Adrichomius in Descriptione Jerusalem n. 252. dicens : *Cujus rei etiam hoc præclarum in petroso Calvariæ monte adhuc extat argumentum : ibi enim conspici etiamnum potest illa, quæ sub manu Christi læva, et à sinistris pendentis latronis in cruce, in morte Domini facta est scissura, in qua Dominici sanguinis colorem adhuc deprehendere licet.* Et post pauca : *Cujus quidem scissuræ ea est latitudo, quod humani corporis crassitiem facile capere possit. Profunditas vero tanta, quod ab hujus rei curiosis demissa bolide nequaquam potuerit investigari, ut verisimile sit infernum usque patere : et quemadmodum latroni dextero via per Christi mortem in cœlum reserata est, ita per petræ hujus scissuram latroni sinistro (ut olim rebelli Core) viam in infernum apertam esse.* Ex

quo patet quam verum sit quod de ipsis ait Hieron. Christus, inquiens, *unum relinquit sinistrum, alterum assumit dexterum, sicut in die judicii faciet : ex simili crimine, dissimiles sortiuntur fines; alter antecedit Petrum in paradisum, alter Judam in infernum. Confessio brevis, vitam acquisivit longam : et blasphemia finita, pœna plectitur æterna.* Huc usque Hieron. in Marci c. 15. vel quisquis est auctor : non enim videtur esse S. Hieron. Stridonensis. Porro non tantum Hierosolymis, ait Baron. anno Christi 34. num. 107. sed et in plerisque aliis orbis partibus scissos montes eodem terræ motu, incolæ firma traditione testantur, nempe in Hetruria montem Alverniæ dictum, et prope littus Campanum Cajetæ promontorium; inde horrenda illa utriusque montis petrarum præcipitia. Nam scissas tunc esse petras montis Alverniæ, revelavit angelus S. Francisco ibidem oranti. Unde mira fuit S. Francisci erga hunc montem devotio, adeoque in eodem quinque sacra Christi crucifixi stigmata accepit. Sensit ergo Christi mortem lapidum scissura, ut eam, quæ inter Christi animam et corpus adeo crudeliter et inhumane facta est scissio, repræsentaret. Neque aliquando ad has montis scissiones respiciebat S. Franciscus, quin statim veniret in mentem Christi passio, seque scindi, vulnerari et cruciari optaret, ut particeps fieret dolorum crucifixi, quos sibi objici videbat in lapide inanimato. Ita Waddingus in Annalibus Minorum anno Christi 1215. n. 15.

Quare merito exclamat S. Ambros. l. 10. in Lucam : *O duriora saxis pectora Judæorum! finduntur petræ, sed horum corda durantur, horum immobilis duritia manet orbe concusso.*

Allegorice, S. Hieron. ad Hedibiam q. 8. *Petræ scissæ sunt, id est dura Gentilium corda sive petræ, universa vaticinia Prophetarum, qui et ipsi à petra Christo cum Apostolis petræ vocabulum acceperunt, ut quidquid in eis duro legis velamine claudebatur, scissum pateret Gentibus. Monumenta quoque, de quibus scriptum est : Vos estis sepulchra extrinsecus dealbata, quæ intus plena sunt ossibus mortuorum, ideo sunt aperta, ut egrederentur de iis qui prius in infidelitate mortui erant, et cum resurgente Christo atque vivente viverent, et ingrederentur cœlestem Jerusalem, et haberent municipatum nequaquam in terra, sed in cœlo, morientesque cum terreno Adam, resurgerent cum Adam supercœlesti.* Addit Eusebius l. 5. Præparat. Evang. c. 9. ex Plutarcho, sub Tiberio, apud Paxas insulam auditam vocem : *Magnus Pan mortuus est*, ideoque magnum multorum fuisse ululatum : quod Eusebius interpretatur de Lucifero, quasi ille sit Pan, qui moriente Christo quasi mortuus sit : eo quod Christus ei vires et quasi vitam ademerit. Alii tamen, ut Barradius : Pan, inquiunt, est Christus : Pan (πᾶν) enim græce, idem est quod omne : Christus autem quia Deus, est omne bonum et omnia, juxta illud : *Deus meus, et omnia;* hujus mortem deplorarunt dæmones, eo quod per illam dominio suo in terram spoliati sint.

52. Et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt, et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis.

Et monumenta aperta sunt, statim à morte Christi, hoc enim insinuat hic Matthæus, idque decebat, ut significaretur id fieri vi passionis Christi, ac consequenter eadem vi mortem esse superatam, et vitam humano generi restitutam. Ita Beda, Theophyl. et S. Hieron. qui ait : *Monumenta aperta sunt in signum futuræ resurrectionis.* Et S. Ambros. l. 10. in Lucam : *Monumentorum*, inquit, *reseratio quid aliud, nisi claustris mortis effractis resurrectionem significat mortuorum?* Sic et Hilarius : *Illuminans*, ait, *mortis tenebras, et infernorum obscura collustrans, in sanctorum ad præsens consopitorum resurrectionem, mortis ipsius spolia detrahebat.* Sed tamen ex monumentis non prodierunt Sancti hi; nec resurrexerunt nisi post resurrectionem Christi, ut innuit Matth. vers. 53. et Paulus Coloss. 1. 18. ubi Christum vocat primogenitum mortuorum, et primitias resurgentium : Christus enim sua morte tam sibi quam nobis meruit resurrectionem. Par erat ergo ut ipse devicta morte, primus quasi mortis victor et triumphator resurgeret, ac post eum et per eum ceteri. Ita Origenes, S. Hieron., Beda.

Surrexerunt.] A morte et sepulchro ad vitam. Causa prima fuit, ut Christus fidem resurrectionis suæ per hos socios suos quasi et præcones firmaret. Testabantur enim hi Sancti, dicebantque : Christus à morte resurrexit, ac nos ab eadem resurgere fecit : credite ergo eum resurrexisse; sicut nos videtis per eum à morte surrexisse, esseque redivivos. Secunda, ut in eis, et per eas Christus virtutem passionis suæ ostenderet; scilicet quod per eam animæ patrum ex inferno et limbo essent liberatæ, ac quod simili modo mystice animæ hominum, quæ per peccata erant mortuæ, jam per Christi gratiam essent vivificandæ, et aliquando per gloriam tam in corpore quam in anima, resurrecturæ ad vitam beatam et æternam, itaque beandæ et glorificandæ in æternum.

Quæres, an hi Sancti post resurrectionem rursum sint mortui, et ad sua monumenta redierint, an vero manserint vivi et gloriosi perpetim? Nonnulli censent eos rursum esse mortuos, ac resurrecturos cum aliis ad vitam beatam in die judicii; id enim videtur innuere Paulus Hebr. 11. ult. dicens : *Ut non sine nobis consummarentur.* Ita Theophyl. Euthym. Barradius, Franc. Lucas hic, et S. August. ep. 99. ad Evodium, et S. Thom. 3. p. q. 53. art. 3. ac S. Brigitta l. 6. Revelationum cap. 94. et l. 7. c. 26. *Scias*, inquit B. Virgo, *quod nullum corpus humanum in cœlo est nisi corpus gloriosum filii mei, et corpus meum.* Verius alii censent Sanctos hos non amplius esse mortuos, sed resurrexisse ad vitam immortalem : tum quia hoc decebat Christum, ut fructum mortis et resurrectionis suæ statim ostenderet in beata hac Sanctorum resurrectione : tum quia animæ horum jam erant beatæ, ac proinde par erat eas non uniri corporibus nisi gloriosis et immortalibus : tum quia exigua fuisset earum felicitas, ac longe major fuisset eorum miseria, quod mox rursum deberent mori : maluissent enim non resurgere, quam tam cito rursum mori; tum quia congruebat, ut hi Sancti Christum resurgentem et scandentem in cœlum, ejusque triumphum sua resurrectione decorarent, quasi captivi à Christo redempti, et à morte liberati, ac quasi spolia, quæ Christus morti et inferno eripuerat : tum denique quia convenit ut Christus in

cœlo habeat Beatos, quorum aspectu et collocutione externa se pascat ejus humanitas, ne alioqui solitaria sit expersque humanæ consolationis. Ita Origenes, S. Hieronymus, S. Thomas, Beda, Anselm. hic, Clemens Alex. lib. 6. Strom. Euseb. lib. 4. Demonstr. Evang. c. 12. Epiphan. hæresi 75. et passim recentiores. Nec obstat locus Hebr. 11. ult. quia τὸ *sine nobis*, non significat ante diem judicii, sed ante Christum et Christianos, sive ante filios novi testamenti, priscos patres non resurrexisse, ut ibi fusius ostendi.

Porro quinam fuerint hi Sancti, qui cum Christo resurrexerunt, non plane liquet. Verisimile est imprimis eos fuisse, qui peculiarem ad Christum relationem, vel parentelæ, vel promissionis sibi factæ, vel typi et figuræ, vel fidei et spei, vel castitatis et sanctitatis habuere, uti fuere Adam, Abraham, Isaac, Jacob, Melchisedec, David, qui non nisi in terra promissionis sepeliri voluerunt, ut resurrectionis Christi forent participes. Item Job et Jonas, qui resurrectionem Christi in se adumbrarunt. Adhæc Moses, Josue, Samuel, Isaias, Jeremias, Ezechiel, aliique Prophetæ. Unde Pineda in Job cap. 19. vers. 25. censet tunc pariter resurrexisse Danielem, et tres ejus socios Ananiam, Azariam et Misaelem: sed id obstat, quod horum corpora et reliquiæ ostendantur Romæ in templo Sancti Adriani, uti observavit noster Lorinus in Actor. cap. 2. vers. 29. qui et addit nec Evam, nec aliam feminam tunc resurrexisse, quia decebat, inquit ipse, Deiparam esse primogenitam resurgentium inter feminas, sicut Christum inter viros. Verum Evam cum Adamo, quasi matrem omnium, resurrexisse opinatur cum aliis Franc. Lucas hic, qui et adjicit cum S. Epiphanio in Ancorato, videri potius tunc resurrexisse eos qui nuper obierant, erantque testes magis noti Apostolis ceterisque Judæis; unde iis magis persuadere poterant Christum resurrexisse, et suæ resurrectionis esse auctorem, uti fuere Zacharias, Simeon, Joan. Baptista. Verum Baptistæ obstat, quod ejus caput Romæ et Ambiani, digitus Florentiæ, reliqui corporis cineres Genuæ ostendantur. Noster Theophilus Raynaudus opinatur tunc resurrexisse bonum latronem, lib. de eo cap. 13. Unde et nullæ ejus reliquiæ reperiuntur. August. tamen lib. contra Felicianum cap. 15. ait de eo, *Cujus corpus ad futuram resurrectionem mors communis conclusit*; sed obiter et aliud agens id dicit S. Augustinus. Præter jam dictos plures alii, præsertim ii quos celebrat Apostolus Hebr. cap. 11. etiam extra Judæam mortui et sepulti, resurrexerunt: nam Matthæus ait, *Multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt.* Hoc enim decebat liberalitatem et magnificentiam Christi, ut suam resurrectionem et ascensionem in cœlum, magna Sanctorum simul resurgentium copia et pompa adornaret.

Tropologice, S. Hieron. *Hæc*, ait, *videntur typum ferre credentium, quod pristinis errorum vitiis derelictis, et cordis emollita duritia, qui prius erant similes tumulis mortuorum, post ea agnoverint creatorem, et ad vitam gratiæ per pœnitentiam surrexerint.*

Venerunt in sanctam civitatem.] Id est, in Jerusalem, quæ *sancta* dicitur, quod in eadem Deus sanctus sancte coleretur in templo sancto, quodque in ea multi fuissent Sancti, præsertim Prophetæ, ac tandem Sanctus Sanctorum, scilicet Christus in eadem sanctam suam Ecclesiam instituisset, ac morte sua sanxisset.

Et apparuerunt multis.) Puta Apostolis et discipulis Christi, aliisque Judæis necdum ad Christum conversis, ut eis fidem et resurrectionem Christi persuaderent, quasi ejus testes et præcones. *Ut ex eorum resurrectione*, ait Euthymius, *alii certiores redderentur, et de resurrectione illius* (Christi) *cogitantes, quod qui hos resuscitavit, multo magis seipsum resuscitavit.*

54. Centurio autem, et qui cum eo erant, custodientes Jesum, viso terræ motu et his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes : Vere filius Dei erat iste.] Multi cum Baronio censent centurionem hunc fuisse Longinum, cui Christi custodia à Pilato sit commissa, quique ex miraculis quæ in morte Christi contigerunt, agnoverit Christum esse Filium Dei, ejusque resurrectionis testis et præco extiterit, ideoque relicta militia secedens in Cappadociam, ibique Deo vacans, à Judæis occisus Martyr occubuerit, cujus vitam scripsit Metaphrastes, et ex eo Surius ad diem 15. Martii. Unde Chrysost. *Quidam*, ait, *dicunt centurionem hunc postea in fide roboratum adeo fuisse, ut etiam martyrio sit coronatus.* Lucius Dexter vero in Chronico ad annum Christi 34. censet hunc centurionem fuisse C. Oppium Hispanum, de quo ita scribit : *Floret per id tempus in Hispania C. Oppius centurio F. Corn. pariter centurionis, qui morientem Christum prædicat Hierosolymis esse Filium Dei, inter fragores saxorum mutuo sese collidentium obducto tenebris die : ex Gentilibusque à Christi morte primus hic Christianus, centurio credidit : qui fuit civis Romanus, baptizatusque à B. Barnaba factus est tertius Mediolanensis Episcopus : vir quidem Apostolicus, qui Christi mortem et eclipsim admirabilem, primus omnium Hispanis, genti suæ, cum audientium stupore refert.* Penes Dextrum sit horum fides, quæ, qualis et quanta sit, dixi proœmio in Acta Apostolorum.

Viso terræ motu et his quæ fiebant.] Scilicet solem obscurari, petras findi, monumenta aperiri, ac præsertim quod Jesus *clamans expirasset*, ut ait Marcus : inde enim Deo mentem illuminante, agnovit Jesum esse plusquam hominem, esseque Deum, qui quasi vitæ et mortis Dominus clamans exspirasset, ac exspirando omnia elementa totumque orbem concussisset. Jam audierat centurio Christum à Judæis et Pilato damnatum, quod se regem Judæorum, id est, Messiam Filium Dei, esse dixisset : nunc videns Deum tot miraculis Jesu attestari, agnovit eum vera dixisse, vereque esse Filium Dei. Voluit hoc Deus, ut centurio hic Judæos confunderet, ac irrefragabile Christo testimonium perhiberet. *Ut ergo infidelitatis facinus Israeli accumularetur*, ait Hilarius, *centurio et custodes hanc totius naturæ perturbationem contuentes, Dei Filium confitentur.* Censet S. Aug. lib. 3. de Consensu Evangel. centurionem hunc confiteri Jesum esse filium Dei, non naturalem, sed spiritualem, quod videlicet esset valde justus, ut ait Lucas, sanctus, Deoque gratus. Melius alii censent eum confiteri Jesum esse Filium Dei naturalem, uti jam dixi. Ita S. Hieron. *Ex hoc considerandum*, ait, *quod centurio in ipso scandalo passionis vere Dei Filium confiteatur, et Arius in*

Ecclesia prædicat creaturam. Additque : *Novissimi autem nunc primi efficiuntur : Gentilis confitetur populus : Judæa excæcata negat, ut fiat ultimus error pejor priore.* Et Theophyl. *Sic ordo convertitur, dum Judæi occidunt, discipuli fugiunt, et Gentilis confitetur.* Et rursus : *Nunc videtur effectum sortiri quod Dominus dixerat : Cum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Exaltatus namque in cruce, attraxit latronem et centurionem.* Beda autem : *Gentiles Deum timentes apertæ confessionis voce glorificant, Judæi percutientes solum pectora, silentes domum redeunt. Unde merito per centurionem fides Ecclesiæ designatur, quæ Dei Filium tacente Synagoga confirmat.* Denique S. Bernardus serm. 2. de Epiphan. *Videte*, inquit, *quam oculata sit fides! cognoscit Dei filium lactentem, cognoscit in ligno pendentem, cognoscit morientem. Siquidem latro in patibulo, Magi in stabulo cognoscunt : centurio vero agnovit vitam in morte. Latro regem, centurio Dei Filium simul et hominem pronuntiat.*

Non solus centurio et milites, sed, ut addit Lucas, *Omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum illud, et videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua* (in signum doloris et pœnitentiæ) *revertebantur.* Jam incipiunt producere flores pœnitentiæ, ut prædicantibus Petro et Apostolis fructum pariant, Actor. 2.

Hic ordine suo intexe quæ habet Joan. cap. 19. vers. 31. de crurifragio latronum, et lancea latus Christi perforante, ac sanguine et aqua ex eo manantibus, sic enim ait : *Judæi ergo* (*quoniam Parasceve erat*), *ut non remanerent in cruce corpora sabbato* (*erat enim magnus dies ille sabbati*) *rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum crura et tollerentur. Venerunt ergo milites, et primi quidem fregerunt crura, et alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ei crura, sed unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua,* de quibus suo loco in Joanne dicendum.

55. Erant autem ibi mulieres multæ a longe, quæ secutæ erant Jesum a Galilæa, ministrantes ei : inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi et Joseph mater, et mater filiorum Zebedæi.] Dicit hoc Matthæus, tum ut mulierum harum præ viris fidem, constantiam et pietatem in Jesu celebret, quod spectantibus Judæis Christi hostibus ausæ fuerint cruci ejus astare, et compassionem suam in eum testari. Unde Euthymius : *Vide*, ait, *conversum ordinem : discipuli siquidem fugerant, discipulæ vero assistentes permanebant.* Solent enim feminæ viris esse pientiores : unde Ecclesia orat pro devoto femineo sexu. Tum ut significet illas, utpote matronas graves et pias, testes fuisse fide dignas eorum quæ Christus in cruce egit et dixit : tum ut indicet illas officia sepulturæ, ac præsertim unguenta ad Christum ungendum, sedulo curasse : tum denique, ut Jesu Christi in cruce patientiam et sanctitatem indicet, quæ tanta fuit, ut feminæ hæ ab eo intuendo, meditando, et admirando, Judæorum metu et minis avelli non potuerint.

Mulieres multæ.] Inter quas præcipua erat B. Maria mater Jesu : hujus enim comites et asseclæ erant ceteræ, ait Euthym., de qua ait Joannes cap. 19. 25. *Stabat autem juxta crucem Jesu mater ejus. Stabat*, sustinens omnes dolores compatiendo, quos Jesus sustinebat patiendo, idque simili constantia et fortitudine. Unde S. Antoninus part. 4. Theolog. tit. 15. cap. 41. §. 1. *Stabat*, ait, *Virgo ita divinæ voluntati conformis, quod* (ut Anselmus ait) *si oportuisset ad implendam secundum rationem voluntatem Dei, ipsa filium in cruce posuisset, ac obtulisset : neque enim minoris fuit obedientiæ, quam Abraham*, etc. *Denique gladius illius animam pertransivit : illa tamen modestiæ metas non transivit.*

Porro quam ingens fuerit ejus dolor, indicat Damascenus lib. 4. de Fide c. 15. dicens : *Virgo partus dolores quos effugit pariens, illos tempore passionis sustinuit.* Et S. Anselm. de Excellent. Virginis cap. 5. *Quidquid crudelitatis*, ait, *inflictum est corporibus Martyrum, leve fuit comparatione tuæ passionis, ô Virgo.* Et S. Laurent. Justin. de Agone Christi cap. 2. *Clarissimum*, ait, *passionis Christi speculum effectum erat cor Virginis.* Et cap. 17. *In corpore filius, in mente erat genitrix crucifixa.* Et S. Bern. serm. in illud Apoc. cap. 12. *Signum magnum : Tuam*, ait, *ô Virgo, animam pertransivit vis doloris, ut plusquam Martyrem non immerito prædicemus, in qua nimirum corporeæ sensum passionis, excesserit compassionis affectus.*

De constantia vero B. Virginis ita ex antiquis monumentis scribit Metaphrastes ad diem 15. Augusti, et ex eo Baronius anno Christi 34. c. 11. *Dicunt hi qui de his rebus tractarunt, eam ab initio usque ad finem se fortiter atque constanter gessisse, honeste quidem et non indecore utentem motu animi, factis etiam ostendens se esse matrem; sed matrem omnino illius, qui motum animi certis finibus continuit : mortuumque videns filium, eo motu animi usa est ut oportuit : quin etiam in eo de cruce deponendo maternis manibus inservivit, et clavos qui extrahebantur, in sinu suo accepit, et membra illius amplexa est, partim quidem ulnis astringens, partim quidem suis lacrymis plagas emundans; deinde tota toti corpori circumfusa : Ecce tibi ab omni sæculo præfinitum mysterium ad finem usque venit, ô Domine; placida voce dicit. Et Josepho in manus tradens sudarium, ait : Tibi autem deinceps curæ erit, ut sepulturæ tradens, hoc eum honeste componas, myrrha condias, et ei justa facias.*

A longe.] Dices, Joannes ait, *Juxta crucem* eas stetisse. Respond. *Juxta*, id est, ex adverso crucis, sed ita ut non omnino prope, sed paulo remotius starent. Militum enim Christum custodientium excubiæ, item populi affluentis densitas, non permittebant eas proxime ad crucem accedere : accedebant ergo tam prope quam poterant, ita ut Jesum commode videre et audire possent. Vide Adrich. in Descript. Jerusalem num. 252. ubi locum stationis earum assignat à cruce Christi distantem 15. ulnis, quas nunc octodecim gradibus metiuntur. Alii respondent eas aliquando prope accessisse, aliquando longius recessisse, prout ferebat necessitas vel occasio. Addunt græca θεωροῦσαι, id est, *spectantes et speculantes*, tum miram Jesu patientiam, tum prodigia quæ circa eum contingebant, hæcque omnia pia mente et meditatione revolventes.

Ministrantes ei.] Suis facultatibus eum cum discipulis suis sustentantes. Ita Euthym. *Chorus*, ait, *discipularum apud Dei matrem conjunctarum, et expensas de suis facultatibus suppeditantium.* Nam, ut ait S. Hieron., *Consuetudinis Judaicæ fuit*

(*nec ducebatur in culpam, more gentis antiquo*) *ut mulieres de substantia sua victum atque vestitum præceptoribus ministrarent.*

Inter quas (primaria, præcipua, et quasi choraga ceterarum) erat Maria Magdalene.] Quæ liberata per Christum à septem dæmonibus, ac tam corporis quam animi sanitati restituta, tanti beneficii memor et grata, indivulse ei adhærebat.

Et Maria Jacobi et Joseph mater.] Puta Maria Cleophæ, sive Alphæi, nimirum uxor. Unde Salmeron : *Maria hæc*, inquit, *dicta est Cleophæ à patre; à filiis dicta est Maria Jacobi et Joseph; à cognatione dicta est Maria soror matris Jesu; à viro dici poterat Maria Alphæi, licet ita eam nusquam vocet Evangelium.* Alii censent Cleopham non fuisse patrem, sed maritum hujus Mariæ, qui alio nomine dictus sit Alphæus, de quo dixi capite 13. v. 55.

Et mater filiorum Zebedæi.] Scilicet Jacobi et Joannis Apostolorum, nomine *Salome*, ut habet Marcus c. 15. 40. Ita Orig. S. Chrysost. Theophyl. Euthymius, et passim ceteri.

57. Cum autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathæa, nomine Joseph, qui et discipulus erat Jesu.] Narrat sepulturam Christi gloriosam à fidelibus, Dei providentia procuratam.

Sero.] Durante adhuc die, sed inclinante in vesperam : nam ante vesperam, in qua incipiebat sabbatum, quo quiescendum erat, sepeliri debuit Christus.

Dives.] Quia pauper non fuisset ausus ad Pilatum præsidem Romanum accedere, et crucifixi corpus impetrare, ait S. Hieronymus.

Ab Arimathæa.] Hæc urbs est, ait S. Hieron. in Locis Hebr. quæ 1. Reg. 1. vocatur *Ramathaim Sophim*, ubi habitarunt Elcana et Anna, ibique genuerunt Samuelem. Sita est in regione Tamnitica juxta Diospolin : postea dicta est Rama, Aarima, et Memphtis. Sita erat in loco alto, unde dicta est Rama, id est excelsa. Oriundus ergo erat Joseph è Rama, sed civis et senator erat Hierosolymæ. Hinc S. Hieronymus in Nomin. Hebr. Arimathæa, inquit, idem est quod altitudo ejus, vel exaltatus est ipse, ut fuit hic Joseph.

Nomine Joseph.] Notandum est Christum introisse in mundum per Joseph sponsum Virginis : nam non nisi ex Virgine desponsata Joseph nasci voluit : ac rursum exisse è mundo ac sepultum esse per Joseph ab Arimathæa; Joseph enim idem est quod auctus, scilicet gratia Dei : sicut enim Joseph patriarcha auctus fuit castitate et pietate in patrem, sic Joseph sponsus Deiparæ excelluit castitate : hic vero Joseph eminuit pietate in Christum, quasi patrem suum spiritualem jam vita functum.

Hunc Josephum Marcus vocat nobilem decurionem, ubi græce est βουλευτής, id est, consiliarius, senator : qui enim Romæ dicebatur senator, in municipiis dicebatur decurio. Hunc autem Josephum fuisse senatorem Hierosolymitanum conjicitur ex eo, quod ibi habitabat : ibi enim exciderat sibi sepulchrum. Rursum colligit Maldonatus eum interfuisse concilio Judæorum de capiendo et crucifigendo Christo, Matth. 26. 4. sed non voluisse aliis subscribere et assentiri. Unde *quidam*, ait S. Hieronymus, *putant de ipso primum psalmum esse compositum : Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum*, etc.

Qui et discipulus erat Jesu.] Hæc ergo ratio movit Josephum ad sepeliendum Christum, ut quasi discipulus magistro suo ex pietate funeris justa persolveret, et parentaret.

58. Hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu. Tunc Pilatus jussit reddi corpus.] *Accessit audacter*, ait Marcus : licet enim ipse occultus esset discipulus Jesu ob metum Judæorum, tamen animante eum Christo, ac hortante B. Virgine, uti dixi v. 55. opus tam arduum sine formidine audacter aggressus est. *Ex hoc facto*, ait Victor Antioch. in cap. 15. Marci, *summam Josephi constantiam et fortitudinem spectare licet; parum enim aberat quin vitam ipsam Christi causa impenderet : quippe qui Judæorum omnium inimicitiam propter illum in se susciperet.* Et S. Chrysost. *Fortitudo*, inquit, *Joseph maxime admiranda est, cum propter amorem Christi periculum mortis susceperit, et universorum se odio tradiderit*, etc. Causam constantiæ dat Lucas et Marc. dicendo : *Qui et ipse erat exspectans Regnum Dei.* q. d. Credebat in Christum, et per ejus gratiam sperabat salutem et gloriam cœlestem, ideoque exposuit se periculo pro Christo, ejusque corpus petiit.

Petiit corpus Jesu.] S. Anselmus dial. de Pass. ait sibi à Deipara revelatum, quod cum Joseph ab Arimathæa peteret à Pilato corpus Jesu, hanc in ceteris rationem assignasset, quia mater ejus præ dolore moriebatur. Quasi dixisset : Mater ejus sancta est et innocens, casus gravis et repentinus, crucifixus autem erat unicus ei filius; rationi autem non est consentaneum, ut simul cum filio mater innocens moriatur; erit autem ei aliqua consolatio, eum sepelire. Concede ergo matri afflictisssimæ, ut eum sepeliat. Insuper verisimile est, Joseph Pilato allegasse innocentiam et sanctitatem Jesu, sat Pilato cognitam, ideoque non videri cum ceteris sontibus ejus corpus in vallem cadaverum, quæ erat juxta Golgotha, abjiciendum, sed honesta sepultura dignum. Daret ergo illud sibi, se funus ejus digne curaturum.

Porro audi quid de hoc Josepho Christum sepeliente scribat Gregorius Turon. lib. 1. Histor. c. 21. idque ex actis Pilati, ut ipse ait, ad Tiberium Romam transmissis : *Apprehensus*, inquit, *et Joseph, qui eum aromatibus conditum in suo monumento recondidit, in cellam includitur, et ab ipsis sacerdotum principibus custoditur, majorem in eum habentibus sævitiam* (*ut gesta Pilati ad Tiberium missa referunt*) *quam in ipsum Dominum, cum ille à militibus, hic à sacerdotibus custodiretur. Sed resurgente Domino custodibus visione angelica territis, cum non inveniretur in tumulo, nocte parietes de cellula, in qua Joseph tenebatur, suspenduntur in sublimi, ipse vero de custodia absolvente angelo liberatur, parietibus restitutis in locum suum : cumque pontifices militibus exprobrarent, et sanctum corpus ab iisdem instanter requirerent, dicunt eis milites : Reddite vos Joseph, et nos reddimus Christum : sed ut verum cognovimus, nec vos benefactorem Dei, nec nos Filium Dei reddere nunc valemus. Tum illis confutatis, milites ab hac accusatione liberantur.* Verum hæc ex Evangelio Nicodemi accepta sunt, quod apocryphum est, quare incertæ et dubiæ sunt fidei.

Denique hic Joseph fertur à Judæis navi sine

velis et remis cum Magdalena, Martha, Lazaro et Maximino impositus, Deo remige Massiliam appulisse, indeque in Angliam navigasse, ibique Christum prædicasse ac defunctum esse : unde ab Anglis quasi Angliæ Apostolus colitur. Ita Baron. anno Christi 35. c. 4. et Lucius Dexter in Chronico anno Christi 48. itemque vetera Hispaniæ Breviaria, præsertim Asturicense et Palentinum, quæ ibidem citat Franc. Bivarius.

Tunc (auditis et probatis rationibus Josephi jam recensitis) Pilatus jussit reddi corpus.] Ut hac ratione aliquo modo satisfaceret Christo, quem injuste ob instantiam principum ad mortem damnarat, ac suum factum honestando Christi sepulturam tegeret, vel excusaret, quod scilicet coactus eum damnasset, utpote quem honorifica sepultura dignum judicabat.

Reddi.] Dato à Josepho pretio et auro, ait Theophyl. sed hoc parum est verisimile, ob rationes jam datas, et quia Marcus ait, *Donavit corpus Joseph :* ergo Joseph illud gratis dono accepit, non pretio comparavit : nimis enim sordidæ avaritiæ Pilato præsidi fuisset, illud vendere. *Reddi* ergo, id est *dari*, ut vertit Syrus; sed dicit *reddi*, quia corpus Jesu à Pilato jam traditum erat militibus ad crucifigendum ; jubet ergo ut ipsi illud reddant Josepho. Addit Marcus, c. 15. *Pilatus autem mirabatur si jam obiisset :* tum quia considerabat solos dolores flagellationis et crucis Christi, qui latrones Christi socios necdum occiderant : tum quia, ut ait Euthym., sperabat Pilatus Jesum tarde moriturum, tanquam hominem divinum, qui ceteros excederet. Pergit Marcus : *Et accersito centurione interrogavit eum, si jam mortuus esset. Et cum cognovisset à centurione* (eum mortuum) *donavit corpus Joseph.*

59. Et accepto corpore, Joseph involvit illud in sindone munda.] Syrus, *in linteo lini mundi.* Mundissimum enim corpus decebat munda sindon. *Sindon* est pannus ex lino subtiliore et delicatiore textus : hoc ergo quasi subtilissimo velo et linteo Joseph corpus Christi involvit. Dicta *sindon* à Sidone urbe Phœniciæ, in qua primo texi cœpit. Unde Martialis :

Nec sic in Tyria sindone tutus eris.

Erat enim Tyrus vicina Sidoni. Solebant Judæi defunctos sepeliendos sindone involvere, manus et pedes ligare institis, id est fasciis, faciem velare sudario, uti fecere Lazaro Joan. 11. 44. Idem Joseph fecit Christo, ut patet Joan. 19. 40. *Acceperunt*, inquit, *corpus Jesu, et ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire.* Audi S. Hieron. *Ex simplici sepultura Domini ambitio divitum condemnatur, qui nec in tumulis quidem possunt carere divitiis. Possumus autem juxta intelligentiam spiritualem et hoc sentire, quod corpus Domini non auro, gemmis et serico, sed linteamine puro obvolvendum sit, quanquam et hoc significet, quod ille in sindone munda involvit Jesum, qui pura mente eum susceperit.*

Hac de causa et corpus Christi in Missa non nisi in sindone collocatur mundissima, quod vulgo *corporale* vocant à corpore Christi, quod ad instar sepulchri in se continet, ait Paschasius Ratbertus scribens in hunc Matthæi locum.

Addit Joannes c. 19. 39. Nicodemum unguenta attulisse. *Venit*, ait, *et Nicodemus, qui venerat ad Jesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ et aloes quasi libras centum*, ut eo totum corpus Jesu perfunderet, et quasi balsamaret. Myrrha enim et aloe sua amaritie corpora à putrefactione conservant. Mystice, his nos unguentis fragrare vult Euthymius, cum pectore nostro veluti sepulchro novo Christi corpus excipimus. *Et nos* (inquit ille) *Domini corpus in altari accipientes, odoramentis illud ungamus suavibus, videlicet virtutum operibus, ac opere et contemplatione*, etc.

Modum pollincturæ corporum describit Baronius ex R. Jacob et R. Mose. *Solebant*, ait, *viri virorum, feminæ feminarum corpora curare; hoc modo : Oculos imprimis et ora claudebant defunctorum, stringebant fascia, tondebant capillos, lavabant corpus, unguentis ungebant, linteis involvebant, sicque curatum in sepulchro locabant.*

60. Et posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra : et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti, et abiit.] Joannes 19. 41. addit : *Erat autem in loco ubi crucifixus est, hortus, et in horto monumentum novum, in quo nondum quispiam positus erat. Ibi ergo propter Parasceven Judæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum.*

Novo.] Ne, Christo resurgente, quis alius prius in eo sepultus, resurrexisse, ait S. Chrysostomus, putaretur ; vel fingeretur, ait S. Hieronymus. Mystice S. Augustin. *Sicut*, ait, *in Mariæ virginis utero, nemo ante illum, nemo post illum conceptus est : ita in hoc monumento novo, nemo ante illum, nemo post illum sepultus est.*

In petra.] *Ne, si ex multis lapidibus ædificatum esset, suffossis, tumuli fundamentis, ablatus furto diceretur*, ait S. Hieronymus. Formam sepulchri Christi fuse describit Beda in Marci cap. 15. dicens : *De monumento Domini ferunt, qui nostra ætate de Hierosolymis Britanniam venere, quod domus fuerit rotunda, de subjacente rupe excisa, tantæ altitudinis, ut intro consistens homo vix manu extenta culmen possit attingere. Quæ habet introitum ab Oriente, cui lapis ille magnus advolutus est. In cujus monumenti parte Aquilonari, sepulchrum ipsum, hoc est Dominici corporis locus, de eadem petra factus est, septem habens pedes longitudinis, trium vero palmorum mensura cætero pavimento altius eminens. Qui videlicet locus non desuper, sed à latere meridiano per totum patulus est : unde corpus inferebatur.*

Breviter Adrichomius in descriptione Jerusalem num. 239. *Sepulchrum Domini gloriosum*, ait, *monumentum erat novum octo pedes longum, quod à monte Calvariæ centum et octo pedibus, à monte autem Sion passibus mille distabat in horto monti Calvariæ propinquo, quod in petra sibi Joseph exciderat. Joseph ergo suum sepulchrum cessit Christo, et Christus in alieno, scilicet Josephi, sepulchro conditus est.* Causam dat Theoph. dicens : *Qui non habuit domum in vita, neque sepulchrum habet, sed in alieno deponitur, et cum sit nudus, à Joseph vestitur.* S. August. serm. 133. de Temp. *Ideo*, inquit, *in aliena sepultura ponitur, quia pro aliorum moriebatur salute. Ut quid illi propria sepultura, qui in se propriam mortem non habebat?* Addit : *Ut quid et tumulus in terris, cujus sedes manebat in cœlis? Ut quid illi sepultura, qui tridui tantum temporis spatio non tam in sepulchro mortuus jacuit, quam velut in lecto quievit?* etc.

Anagogice, significavit Christus, se et Christianos esse peregrinos in terra, ac tendere in

cœlum, quasi patriam, velut cives Sanctorum et domesticos Dei. Hac de causa sanctus Antonius S. Ephrem, S. Franciscus et alii, proprium noluere habere sepulchrum, sed in alieno sepeliri voluerunt, exemplo Christi.

Hic ergo impletum est illud Isaiæ cap. 11. 10. de Christo oraculum : *Et erit sepulchrum ejus gloriosum.* Vide ibi dicta. Hinc per tot sæcula huc usque frequens et religiosa est fidelium ex toto orbe peregrinatio in Jerusalem, ad visendum et venerandum S. Sepulchrum Domini. Quam ergo ignominiosa fuit passio et mors Christi, tam gloriosa fuit ejus sepultura ; hanc enim illa meruit. Unde à S. Helena matre Constantini Magni, hoc in loco condita est basilica, quæ reliquas totius orbis amplitudine atque pulchritudine longe excellit : nam auratis corusca laquearibus, et aureis dives altaribus, marmoreis septuaginta tribus columnis fulcitur : et tam resurrectionis quam crucifixionis locum, sub uno eodemque tecto comprehendit ; quod in sui medio rotundo patet foramine apertum, sub quo in inferiori Ecclesiæ parte Dominicum consistit sub dio sepulchrum : cui passionis Christi theatrum, mons Calvariæ, tunc viginti octo pedes altus, chori loco adhæret ; qui octodecim gradibus, quorum singuli pedem et semissem in altitudine continent, sui accessum præbet. Quocirca in hac basilica sepeliri voluit Godefridus Dux Bullonii, è Christianis primus Hierosolymæ rex, ceterique reges omnes post eum. Hic quoque viri insignes nobilitantur, et equites aurati creantur : ita Adrichom. in Descript. Jerusalem numer. 252.

Denique sepulchrum Christi fuit in horto, quia in horto paradisi peccarat Adam, ac mortis sententiam incurrerat. Hinc in horto passionem orsus est Christus, in horto consummavit et sepultus est, ut sententiam hanc lueret et expiaret ; utque hortum amœnissimum floribus et fructibus virtutum omnium vernantem, puta Ecclesiam, institueret, et plantaret. Porro Christi corpus in sepulchro, sicut et in cruce, ita collocatum fuit, teste Beda et Adrichom., ut capite et facie ab Oriente et Judæa aversa, Occidentem, id est Italiam et Romam, respiceret.

Nota. Christus mox ut exspiravit, quoad animam descendit in limbum patrum, illisque se suamque deitatem ostendit ; itaque eos beavit. Animas quoque in Purgatorio detentas liberavit, eisque primum et universale jubilæum dedit. Unde eis pariter suam deitatem ostendit, easque beatas effecit, uti dixi 1. Petr. 3. 19. dæmones vero et homines impios in inferno, rursum ad gehennam perpetuam damnavit, tanquam eorum dominus, judex, victor et triumphator. Mansit anima Christi in limbo usque ad tertiam diem, quo è limbo cum patribus aliisque Sanctis egrediens, corpus suum, quod triduo jacuerat in sepulchro, resumens, gloriose resurrexit, ac patres deinde corpora sua resumere, secumque resurgere effecit. Quo ordine, modo et tempore hæc omnia sint peracta, dicam initio cap. 28. Porro Christi divinitas, puta divina Verbi persona, in Christi morte mansit semper tam corpori in sepulchro, quam animæ in limbo hypostatice unita : quod enim ipsa semel assumpsit, hoc nunquam dimisit, nec dimittet in æternum, uti docent Theologi.

Et advolvit (adjutus à Nicodemo et famulis. Unde Syrus vertit in plurali, *advolverunt*) saxum magnum ad ostium (ingressum) monumenti.] Ne quis corpus Christi auferret vel surriperet. Magis autem consilio Dei id factum est, ne Christo resurgente et vi divina saxum penetrante ac exeunte, Judæi dicerent Christum non resurrexisse, sed Apostolos corpus ejus è sepulchro clam furatos palam fingere eum resurrexisse. Hac enim de causa voluit Deus Christi corpus à viris fide dignis, scilicet Josepho et Nicodemo, sepeliri, ac triduo in sepulchro manere, ibique lapide magno claudi, ac à Judæis obsignari et custodiri, ut manifesta esset omnibus ejus mors, et consequenter è morte resurrectio tertio die facta. Atque hujus resurrectionis et gloriæ specimen et præludium dedit Christi corpus in ipso sepulchro, dum in eo per triduum non computruit, sed integrum illæsumque permansit, utpote virgineum et sanctum, ac formatum à Spiritu sancto, taleque in æternum perdurat.

61. Erat autem ibi Maria Magdalene, et altera Maria, sedentes contra sepulchrum.] *Altera Maria*, scilicet Jacobi et Joseph mater : has enim duas dumtaxat nominavit vers. 58. Videtur ergo quod mater filiorum Zebedæi, scilicet Salome, quam pariter ibidem nominavit, videns Jesum à viris sepeliri, quasi non habens quod ultra Jesu impenderet, mœsta domum redierit, aut B. Virginem domum reduxerit : licet Metaphrastes ad diem 15. Augusti, asserat B. Virginem perpetim mansisse apud Christi sepulchrum, usque ad ipsius resurrectionem, quam ipsa die tertio futuram, uti Christus prædixerat, certo credebat et sperabat.

Sedentes contra sepulchrum.] Quia, ut dixi, decebat Jesum, utpote virum, non à feminis, sed à viris lavari, et linteis involvi et sepeliri. Quare ipsæ, dum viri eum in sepulchro condunt, ex honestate et verecundia non ausæ sunt sepulchrum ingredi, sed exspectant dum viri abeant, itaque ipsæ sepulchrum intrent, ac videant modum quo conditus sit Christus ; ut instante jam sabbato, quo Judæis quiescendum erat, transacto, summo mane diei Dominicæ redeant, Christumque ungant, uti eas fecisse patebit cap. seq. v. 1.

62. Altera autem die, quæ est post Parasceven, convenerunt principes sacerdotum et Pharisæi ad Pilatum.] *Parasceve* vocabatur feria sexta, sive dies Veneris, qui proxime sabbatum præcedit, eo quod illo die Judæi pararent cibos, et reliqua necessaria pro sabbato, quo ab opere quiescendum erat. *Parasceve* enim græc. παρασκευή, idem est quod præparatio.

Altera ergo die post parasceven.] Id est postridie feriæ sextæ, puta in sabbato, simul venerunt principes hi ad Pilatum. *Non nominat sabbatum*, ait Theophyl., *eo quod non erat sabbatum quoad Judæorum insaniam.* Furebant enim instar rabidorum contra Jesum, ut ejus nomen et memoriam plane abolerent. Et rabiem acuebat, quod vidissent Jesum à Joseph et Nicodemo tam honorifice sepeliri, quasi id ipsum præludium esset futuræ resurrectionis, vel revera futuræ, vel à Jesu discipulis fingendæ.

63. Dicentes : Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens : Post tres dies resurgam.] *Seductor*, græce, ὁ πλάνος, id

est, ut legit S. August. homil. 36. inter 50. *ille planus*, id est, *ille impostor. Hoc nomine*, ait idem August. in Psal. 63. v. 7. *vocabatur Dominus Jesus Christus, ad solatium servorum suorum quando vocantur seductores.*

Post tres dies.] Non finitos, sed inchoatos, id est intra tres dies, vel tertio post die. Ita ipsimet se explicant dum subdunt : *Jube ergo custodiri sepulchrum usque in tertium diem.*

64. Jube ergo custodiri sepulchrum usque in diem tertium : ne forte veniant discipuli ejus, et furentur eum, et dicant plebi : Surrexit a mortuis; et erit novissimus error pejor priore.] *Cupientes*, ait S. Chrysostomus, *ostendere, etiam antea impostorem fuisse, ad sepulchrum usque malitiam extendunt et producunt.* Videntur hi principes vehementer timuisse ne Jesus resurgeret, ideoque custodes milites poscunt, qui resurrectionem impediant, aut resurgentem comprehendant, iterumque occidant. Nam quod de discipulis eum furaturis subjiciunt, prætextus erat timoris : sciebant enim discipulos plane pavidos et consternatos fugisse, nec tale quid cogitaturos vel ausuros.

Et erit novissimus error pejor priore.] *Errorem* vocant doctrinam Evangelicam, quæ docet Jesum esse Christum Dei Filium, et Salvatorem mundi : quod prius vivens docuerat Jesus. Hic ergo erat error prior : posterior sive novissimus, quod ipse à mortuis resurrexisset, hunc dicunt fore pejorem priore : tum quia confirmabit priorem : si enim Jesus resurrexit, ergo fuit Filius Dei, ut ipse prædicavit : si enim falsum prædicasset, Deus eum non resuscitasset : tum quia multos habebit sequaces et asseclas, si credatur eum resurrexisse, ac semel infixa hæc opinio mentibus hominum, deinceps evelli non poterit : tum denique quia creabit odium et invidiam pontificibus et Romanis, quod eum injuste occiderint; quare causa erit, ut multi eos aversentur, ac forte ut bello vel rebellione necem Jesu ulciscantur. Quocirca satius fuisset eum non occidere, quam permittere ut occisus resurrexisse putetur. Diabolus enim prævidens futuram Ecclesiam Christi, puta multitudinem, fidem et sanctitatem fidelium Christi sequacium, eam jam nascentem per Judæos hic quasi in semine elidere et suffocare conabatur. Verum *non est consilium contra Dominum*, Proverb. 21. v. 30.

65. Ait illis Pilatus : Habetis custodiam, ite, custodite sicut scitis.] *Custodiam*, scilicet militum, id est custodes milites. q. d. Habetis milites à me heri deputatos, vobisque datos ad Jesum crucifigendum, eumque in cruce usque ad mortem custodiendum; nunc concedo ut iisdem utamini ad custodiendum eum jam sepultum. *Custodite* ergo *eum sicut scitis*, id est optima ratione et modo, quem nostis, q. d. Modum custodiendi vestræ scientiæ permitto, ego amplius huic causæ immiscere me nolo : *Tanquam rebus ipsis edoctus*, ait S. Chrysost., *amplius ipsis cooperari non vult.*

Pro *habetis*, græce est ἔχετε, quod alii vertunt quasi imperativum, *habete*, id est accersite custodes. Nervosius Noster vertit in præsenti *habetis:* jam enim habuerant milites custodes Christi in cruce, quos Pilatus eis dederat. Unde Arabicus vertit, *apud vos sunt custodes*, *ite et claudite sepulchrum sicut scitis.*

66. Illi autem abeuntes, munierunt (Arabicus, *clauserunt*) sepulchrum, signantes lapidem, cum custodibus.] Munierunt ergo Christi sepulchrum duplici munimento, scilicet custodia militum, quos assidue vigilare et sepulchrum circumdare jusserunt, et obsignatione lapidis.

Signantes.] Græce σφραγίσαντες, id est, obsignantes, sigillantes, scilicet annulo, non Pilati, ut innuit S. Chrysost., sed suo; scilicet annulo urbis Hierosolymæ, vel annulo summi concilii ipsorum, quod *Sanedrim* vocabatur, ne à quo lapis à sepulchro amoveri, et corpus Christi extrahi posset, quin idipsum ex sigilli violatione deprehenderetur. Simile fecit Darius rex Danieli in lacu leonum, scilicet *obsignaverat os laci annulo suo, et annulo optimatum suorum*, Daniel 6. 17. Addit Niceph. lib. 1. cap. 32. et Beda de Locis sanctis, Judæos utrumque sepulchri lapidem perforasse, in vinculo ferreo constrinxisse. Ita ipsi dum Christo resurrecturo omni modo conantur exitum occludere, auxerunt miraculum et fidem resurrectionis ejus, testimonium Deo ab hominibus ipsis extorquente. Ita S. Chrysost. *Certa*, ait, *resurrectionis demonstratio per ea, quæ vos ipsi procurastis, reddita est. Si enim obsignatum fuit sepulchrum, fraudi et dolo nullus locus relinquebatur : quod si nulla fraus admissa fuerit, sepulchrum vero repertum est vacuum, perspicuum est, quod procul dubio et citra controversiam resurrexit. Vides quomodo vel inviti veritatis adjuvent demonstrationem.* Et S. Hieron. *Non suffecerat*, inquit, *principibus sacerdotum et Scribis ac Pharisæis crucifixisse Dominum Salvatorem, nisi sepulchrum custodirent, cohortem acciperent, signarent lapidem, et quantum in illis est, manum opponerent resurgenti, ut diligentia eorum nostræ fidei proficeret. Quanto enim magis reservatur, tanto magis resurrectionis virtus ostenditur.*

Tropologice, noster Barradius : *Ex hoc facto impiorum*, inquit, *discamus pietatem : postquam Christi corpus ex altari in pectus velut novum sepulchrum excipimus, diligentem adhibeamus custodiam, ut in eo semper per gratiam permaneat, neque unquam nos deserat. Vigilantes apponamus milites, hoc est vigilantes virtutes, quæ somnum, id est, ignaviam, à nobis repellant, plusquam ferreo instrumento nos astringamus, hoc est adamantino non peccandi decreto pectus muniamus.*

CAPUT VIGESIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

MAGDALENA CUM SOCIABUS VISIT CHRISTI SEPULCHRUM. ANGELUS AB EO LAPIDEM AMOVET, AC CUSTODES PERCELLIT, MULIERIBUS VERO CHRISTUM RESURREXISSE ASSERIT. REDEUNT ILLÆ IDIPSUM NUNTIATURÆ APOSTOLIS. IN ITINERE OCCURRIT ILLIS CHRISTUS, JUBETQUE UT ILLUD IISDEM ANNUNTIENT. JUDÆI DATA PECUNIA PERSUADENT CUSTODIBUS, UT DICANT, IPSIS DORMIENTIBUS, APOSTOLOS FURATOS ESSE CORPUS CHRISTI. DENIQUE, v. 16. CHRISTUS APPARET DISCIPULIS IN MONTE GALILÆÆ, EOSQUE MITTIT AD BAPTIZANDUM ET DOCENDUM OMNES GENTES.

1. VESPERE autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalene, et altera Maria, videre sepulchrum. 2. Et ecce terræ motus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de cœlo : et accedens revolvit lapidem, et sedebat super eum : 3. erat autem aspectus ejus sicut fulgur : et vestimentum ejus sicut nix. 4. Præ timore autem ejus exterriti sunt custodes, et facti sunt velut mortui. 5. Respondens autem angelus dixit mulieribus : Nolite timere vos : scio enim, quod Jesum, qui crucifixus est, quæritis : 6. non est hic : surrexit enim, sicut dixit : venite, et videte locum, ubi positus erat Dominus. 7. Et cito euntes dicite discipulis ejus quia surrexit : et ecce præcedet vos in Galilæam : ibi eum videbitis. Ecce prædixi vobis. 8. Et exierunt cito de monumento cum timore et gaudio magno, currentes nuntiare discipulis ejus. 9. Et ecce Jesus occurrit illis, dicens : Avete. Illæ autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum. 10. Tunc ait illis Jesus : Nolite timere : ite, nuntiate fratribus meis ut eant in Galilæam, ibi me videbunt. 11. Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, et nuntiaverunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant. 12. Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus, 13. dicentes : Dicite quia discipuli ejus nocte venerunt, et furati sunt eum, nobis dormientibus. 14. Et si hoc auditum fuerit à præside, nos suadebimus ei, et securos vos faciemus. 15. At illi, accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti. Et divulgatum est verbum istud apud Judæos, usque in hodiernum diem. 16. Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam, in montem, ubi constituerat illis Jesus. 17. Et videntes eum adoraverunt : quidam autem dubitaverunt. 18. Et accedens Jesus locutus est eis, dicens : Data est mihi omnis potestas in cœlo, et in terra. 19. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti : 20. docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.

1. VESPERE AUTEM SABBATI, QUÆ LUCESCIT IN PRIMA SABBATI, VENIT MARIA MAGDALENE, ET ALTERA MARIA (Jacobi, de qua cap. 27. vers. 56. et 61.) VIDERE SEPULCHRUM.] Syrus, *vespere in sabbato, cum exoritura esset prima hebdomadis*; Arabicus, *in vespere una sabbatorum, lucescente prima sabbatorum, venit Maria Magdalene*, etc.

Difficilis est hic antilogia : quomodo enim erat vesper vel vespera, si lucescebat, imo, ut Marcus ait, *orto jam sole?* Respondet Primo S. Hier. has mulieres sæpius exisse ad sepulchrum, scilicet vespere et mane : quare Evangelistas narrare alias et alias earum exeundi vices. Secundo, S. Ambrosius putat alias fuisse mulieres quæ vespere, alias quæ mane exierint, ac consequenter alios earum egressus, aliasque historias ab Evangelistis narrari. Sic Nyssenus orat. 2. de resurrectione, censet mulieres quater adiisse sepulchrum : *Matthæus*, inquit, *de iis feminis loquitur, quæ vespere sabbatorum venerunt ; Joannes Magdalenam venisse ait in tenebris; Lucas alias circa diluculum; Marcus aliam oriente sole adjunctis nonnullis, quæ jam antea ad monumentum fuissent.* Verum Evangelistas inter se conferenti liquet, illos loqui de eodem earumdem egressu ad visendum Christi sepulchrum.

Tertio, Baronius per *vesperam* intelligit stellam Veneris, quæ dicitur Lucifer, græce ἕσπερος, latine *Vesperus*, et à Varrone *Vesperugo*, q. d. Cum Lucifer mane ante solem orietur, venit Maria Magdalena ad Christi sepulchrum. Hæc enim stella æmula solis et lunæ, vespere sequitur solem occidentem, ac præ aliis stellis prima lucet, unde vocatur Hesperus; mane vero præcedit solem orientem, unde vocatur Lucifer, quia auroram et lucem diei affert. Verum hanc stellam non significat Græcum ὀψὲ, nec Latinum *Vespere.*

Dico ergo, *vespere*, sive vesperam *sabbati*, esse noctem quæ sequebatur sabbatum, quæ nox lucescit, id est terminatur et desinit in lucem; in prima sabbati, id est mane diei Dominicæ, quæ prima dies est post sabbatum. Ita Nyssen. orat. 2. de Resurrect. S. August. lib. 3. de Consensu Evangel. c. 24. Theophyl. Euthym. S. Thomas et alii. Id ita esse patet Primo, ex Marco, qui clare ita explicat dicens : *Et cum transisset sabbatum.* Secundo, quia solet Matth. multa breviter et paucis perstringere. Sic hic perstringit tempus, quo convenerunt mulieres hæ amore Christi ferventes, seseque compararunt emendo aromata ad visendum et ungendum Christum jam sepultum, quod erat vespera, sive statim transacto sabbato, quo ab hoc opere aliisque juxta legem debuerant quiescere. Voluit quoque indicare tempus quo ad sepulchrum venerunt, quod fuit illucescente die Dominica. Unde Rabanus : *Vespere*, ait, *venire cœperunt, paraverunt enim aromata, sed lucescente mane pervenerunt.* Nam et ante sabbatum in fine Parasceves, sive feriæ sextæ, statim post mortem et sepulturam Christi, se ad eum ungendum comparare incipiebant. Hoc enim est quod ait Lucas cap. 23. vers. 56. *Et revertentes* (à Christo jam sepulto) *paraverunt aromata et unguenta; et sabbato quidem quieverunt secundum mandatum, una autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes quæ paraverant aromata.* Et Marcus cap. 16. 1. *Cum transisset sabbatum*, ait, *Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Jesum, et valde mane una sabbatorum veniunt ad monumentum orto jam sole.* Marcus enim solet esse interpres Matthæi. Tertio, idipsum patet ex Græco ὄψε σαββάτων, quod dupliciter vertas : Primo, *sero sabbatorum*, seu transacto jam sabbato, cum jam profunda esset nox, ita ut inciperet desinere et lucescere in mane diei Dominicæ : ὄψε enim significat sero, tarde, ad extremum, longe post, diu post transactum sabbatum. Hebræi enim sabbatum aliaque festa inchoabant à vespera præcedente, et terminabant in vespera sequente, Levit. 23. 32. quare hæc nox sequens non erat nox finiens sabbatum, sed inchoans diem Dominicam. Rursum ὄψε, idem est quod vespere, vel vespera, ut vertit Noster et alii passim. Sic ὄψε ἡμέρας, idem est quod vespere diei, teste Budæo et aliis. Jam *vespere*, id est nocte. *Vesper enim est nox quam lux terminat*, ait S. August. Unde S. Prosper in Sentent. sentent. 203. ex S. August. *Vespere*, ait, *Dominus in cruce, mane in resurrectione, meridie in ascensione.* Hebræi enim vesperam vocant noctem, quia noctis initium est vespera. Unde Habacuc 1. lupi vespertini vocantur lupi nocturni, qui noctu grassantur. Hinc Hebr. ערב *ereb*, id est vespera, dicitur ab ערב *arab*, id est obtenebrescere, obscurare, quod facit nox.

Juxta prius ergo ὄψε significatum sensus est, q. d. Sero, sive diu post transactum sabbatum, sive profunda jam nocte, cum illucesceret dies Dominica, venit Maria videre sepulchrum. Juxta posterius vero idem fere sensus est, q. d. Vespere sabbati, id est nocte quæ sequitur sabbatum, jam valde procedente ad auroram, cum scilicet illucesceret dies Dominica, venit Maria, etc. *appetente scilicet jam die, prospectante et oriente*, ait Euthymius, hoc est in aurora et diluculo Dominicæ. Audi S. Augustinum loco jam citato : *Sic itaque dictum est Vespere sabbati, ac si diceretur Nocte sabbati, id est nocte quæ sequitur diem sabbati, quod ipsa verba ejus satis indicant. Sic enim ait, Vespere autem sabbati quæ lucescit in prima sabbati, quod fieri non potest si tantummodo primam noctis particulam, id est solum initium noctis intellexerimus dicto vespere significatam. Neque enim ipsum initium lucescit in prima sabbati, sed ipsa nox quæ luce incipit terminari. Nam terminus primæ partis noctis, secundæ partis initium est : lux autem terminus totius noctis est. Unde potest dici vesper lucescens in prima sabbati, nisi nomine vesperi nox ipsa intelligatur, quam lux terminat?*

Indicat ergo Matthæus, quod mulieres hæ nocte paraverint unguenta, sed oriente diluculo venerint ad sepulchrum, ut habet Lucas, Joannes et Marcus. Dices, Joannes addit eas venisse *mane cum adhuc tenebræ essent.* Resp. Id quoque verum est quia erat aurora sive diluculum quando necdum sole, sed radiis ejus ad montes vel nubes reflexis apparentibus, adhuc aliquæ in aere restant tenebræ. Aurora enim est confinium lucis et tenebrarum; aut certe tenebræ erant dum domo egressæ sunt, lux autem et sol ortus, ut habet Marcus, cum venerunt ad monumentum. Ita Dionys. Alex. epist. ad Basilidem.

Aliam causam, sed symbolicam dat B. Petrus Chrysolog. serm. de Resurrect. *Erant*, ait, *juxta naturam tenebræ, et tamen dicitur orto sole, quia eo die* (quo Christus resurrexit) *sol quasi Christo resurgenti congratulans, antelucanus fuit, et prius solito exortus est.* Ita ipse, penes quem hujus rei fides sit. Favet Chrysologo Remigius dicens : *Prædicatur noctis illius dignitas : alioqui enim vespera non lucescit in diem, sed obtenebrescit in noctem : sed Dominus noctem illam totam luce suæ resurrectionis festivam et coruscam reddidit.*

SABBATI.] Græce est, σαββάτων, id est sabbatorum, hod est sabbati, ut vertit Noster, Syrus, Vatabl. et alii, imo sic habet Evangelium Hebræum Matthæi, quod circumfertur, scilicet שבת *sabbat*, id est, sabbati. Nam *sabbatum* in Scriptura sæpe vocatur *sabbata* in plurali : tum quia sabbatum, crebro et pluries per singulos annos et menses recurrebat, erantque plura sabbata, scilicet quolibet mense quatuor, quolibet anno 52. quæque enim hebdomada suum habebat sabbatum : tum quia in sabbato multa erant sabbata, id est quietes multæ; quiescendum enim erat ab omni omnino opere. Sanctissimum enim erat festum sabbati. Sic Lucas Act. cap. 13. 14. ait : *Ingressi synagogam die sabbatorum*, id est die sabbati. Et cap. 16. 13. *Die autem sabbatorum* (id est die sabbati) *egressi sumus.* Hinc et omnes quatuor Evangelistæ hoc loco in Græco vers. 1. vel 2. sabbatum vocant *sabbata* in plurali, quod alias vocatur σάββατον in singulari, per ο, non per ω, uti nonnulli putarunt. Adde tertiam rationem huic loco propriam, nimirum sabbatum hoc vocari *sabbata* in plurali, quia magnus erat hic dies sabbati, ut ait Joannes cap. 17. vers. 31. tum quia erat hoc sabbatum paschale, sive incidens in hebdomadam Paschæ, quæ tota erat festa : tum quia hoc sabbato Christus Dominus requievit in sepulchro, ac eo exacto resurrexit.

QUÆ LUCESCIT.] Dices, Cur dicit *quæ?* dicendum enim erat *qui*, scilicet vesper, ut præcessit. Resp. Dicit *quæ*, quia respicit non ad nomen

significans, sed ad rem nomine significatam. Græcum enim ὄψε, id est vespere, sero, tarde, significat vesperam sive noctem, quæ terminatur et lucescit in aurora sequentis diei Dominicæ: alioqui præcise loquendo τὸ ὄψε, sicut et τὸ *vespere*, non est nomen, sed adverbium; quod tamen in se includit et significat nomen, scilicet vesperam et noctem, ad quam refertur pronomen *quæ*. Rursum τὸ *vespere* potest accipi ut nomen, quod non tantum masculini est generis, sed et feminini, ut patet ex illo Virgilii 1. Georg.

Illic sera rubens accendit lumina vesper.

Ita Ambros. Calepinus, licet alii τὸ *sera* referant ad *lumina*. Ergo τὸ *quæ* refert vesperam, id est vesperam sive noctem, quæ lucescit, id est, desinit in lucem sequentis diei.

Hinc liquet has mulieres venisse ad sepulchrum in aurora et diluculo : ad hoc enim urgebat eas tum amor Christi, ut ad eum festinarent et diem prævenirent : tum timor Judæorum, ne, si clara luce venissent, à Judæis Christo infensis visæ, male ab eis fuissent acceptæ. Porro directe Matthæus hic narrat tantum tempus adventus mulierum ad sepulchrum : indirecte tamen innuit quoque tempus quo Christus resurrexit; scilicet in aurora paulo ante adventum mulierum, uti habet communis Doctorum et Ecclesiæ sensus, quem S. Hieron. et S. August. probant ex illo psalm. 56. 9. *Exurgam diluculo*, et Eusebius lib. 10. de Demonstr. Evang. cap. ult. titulum psalm. 21. *pro susceptione matutina*, interpretatur de resurrectione Christi, quæ mane est peracta.

Communis ergo sententia est, Christum post mediam noctem ante solis ortum die Dominica resurrexisse : alioqui enim à mulieribus inventus fuisset mortuus; idque ad hoc, ut, sicut ante 33. annos eodem tempore erat natus ex B. Virgine, ita et jam renatus per resurrectionem, novus justitiæ Sol orbi illucesceret. Unde et olim Christiani post mediam noctem in die Paschæ, solvebant jejunium et vigiliarum cœtum, ac magna lætitiæ signa edebant. Ita Euthymius.

Porro non videtur Christus statim à media nocte resurrexisse. Nam Marcus c. 16. 9. pressius ait Christum mane resurrexisse, idque plerique Patres docent, quos citat Suarez 3. part. disp. 46. sect. 2. imo Ecclesia in hymno Paschali dum ita orditur : *Aurora lucis rutilat, etc. Cum rex ille fortissimus, pede conculcans tartara, etc. Victor surgit de funere.*

In prima sabbati.] Id est, die prima post sabbatum, id est, die Dominica. Hebræi enim à sabbato, utpote sanctissimo, denominabant omnes hebdomadæ dies. Sic secunda sabbati, id est post sabbatum, erat feria secunda; tertia sabbati, erat feria tertia, sive dies Martis, et ita de ceteris. Hinc tota hebdomada vocabatur quoque sabbatum , ut *jejuno bis in sabbato*, id est in hebdomade, Lucæ 18. Sic hic *prima sabbati* accipi potest prima dies hebdomadæ, puta Dominica, de cujus veneratione et cultu ita scribit S. Aug. serm. 251. de Temp. *Dominicum diem Apostoli et Apostolici viri, ideo religiosa solemnitate habendum sanxerunt, quia in eodem Redemptor noster à mortuis resurrexit. Qui ideo Dominicus appellatur, ut in eo à terrenis operibus vel mundi illecebris abstinentes, tantum divinis cultibus serviamus, dantes scilicet huic diei honorem et reverentiam, propter spem resurrectionis nostræ, quam habemus in illa. Nam sicut Dominus resurrexit à mortuis, ita et nos resurrecturos speramus*, etc. Idem : *Dominicus*, ait, *dies est primus dies sæculi, in ipso formata sunt elementa mundi, in ipso creati sunt angeli.* Plura vide apud eumdem serm. 254.

Maria Magdalene, et altera Maria.] Scilicet uxor Cleophæ, et mater Jacobi. Hæ fuere duces et antesignanæ ceterarum, quæ Christum comitari solebant : plures enim alias fuisse patet ex Luca 23. 55. et seq. ubi inter alias nominat Joannam uxorem Chusæ procuratoris Herodis, et Marcus addit Salomen. Porro hisce non aderat B. Virgo Deipara, quia certo sciebat et exspectabat Christum eodem die resurrecturum : unde sciebat unctionem hanc fore frustraneam.

Moral. disce hic Christum se, suamque gratiam et gloriam revelare animabus illis, quæ ipsum bonis operibus orationis, pœnitentiæ, charitatis ungere satagunt, ut in iis illas animet et roboret. Unde S. Gregorius hom. 21. *Illæ mulieres*, ait, *angelos vident, quæ cum aromatibus venerunt, quia videlicet illæ mentes supernos cives aspiciunt, quæ cum virtutum odoribus ad Dominum per sancta desideria proficiscuntur.*

Videre (græce, θεωρῆσαι, id est, spectare, contemplari) sepulchrum.] Ut scilicet Christum ungerent, uti ait Marcus 16. 2. ad hoc enim cum Christus à Josepho sepeliretur, spectarant et considerarant formam et modum, quo Christus collocatus erat in sepulchro, scilicet ut post sabbatum redeuntes, possent commode et decore eum ungere. Quare verisimile est, eas nescivisse de custodia militum à Judæis adhibita sepulchro, deque ejus obsignatione, sed antequam hæc duo fierent, illas à sepulchro domum rediisse. Nam si hæc duo scivissent, non ausæ fuissent venire ad sepulchrum, ne in custodes inciderent, multo minus sigillum effringere. Sed Deus ipsis insciis ante earum adventum, utrumque hoc impedimentum amovit, ut patebit ex sequent. Hinc disce heroica opera ambire ad Dei gloriam, ac certo confidere quod Deus obices omnes obstantes vel tollet, vel superare nos faciet.

Mystice, Beda in cap. 24. Lucæ : *Per hoc*, inquit, *quod mulieres valde diluculo veniunt ad monumentum, datur nobis exemplum, discussis vitiorum tenebris, ad Domini corpus accedere. Nam et sepulchrum hoc figuram Dominici habebat altaris, in quo corporis Christi mysteria non in serico, non in panno tincto, sed instar sindonis, quo eum Joseph involvit, in linteo puro debent consecrari : ut, sicut ipse veram terrenæ naturæ substantiam pro nobis morti obtulit, ita et nos in commemoratione ipsius, purum de terræ germine, candidumque, et multimodo quasi mortificationis genere castigatum, altari linum imponamus. Aromata autem quæ mulieres deferunt, significant odorem virtutum, et orationum suavitatem, quibus altari appropinquare debemus.*

Nota. Hæc fuit series resurrectionis Christi. Primo, Christus in Passione fuit per 18. circiter horas. Nam feria quinta ad vesperam comedit agnum, lavit pedes, instituit Eucharistiam, et prolixum habuit sermonem de charitate, Joan. cap. 13. et seq. ac tandem ivit in Gethsemani : quæ omnia facile exigunt tres horas. Quare sub

horam mortis tertiam in Gethsemani cœpit contristari, et orare, ut calix transiret à se. Inde, si computes horas omnes usque ad horam tertiam pomeridianam feriæ sextæ, qua mortuus est Christus, invenies horas 18. ubi moraliter disce quam tempus passionis Christi et Christianorum sit breve, tempus vero resurrectionis et gloriæ longum, quia æternum. Tam liberalis est Deus, tam modica est passio, tam longa merces et gloria. *Momentum est quod cruciat, æternum quod delectat.* Christus per 18. horas passus est, sed in æternum erit gloriosus.

Secundo, Christus moriens hora tertia pomeridiana, illico quoad animam descendit in infernum, corpus vero è cruce depositum fuit lotum et sindone involutum, ita ut ante noctem (erat enim nox sabbati, in qua quiescendum erat Judæis ab omni opere) sepultus sit. Quare fuit in inferno per 36. circiter horas (in sepulchro vero 33.) : tot enim sunt si numeres tres horas residuas à tertia pomeridiana, usque ad noctem feriæ sextæ, et horas 24. sabbati, ac novem noctis Dominicæ. Videtur enim Christus resurrexisse post mediam noctem ante auroram, puta sub horam nonam noctis : nox enim erat tunc æqualis diei, puta 12. horarum, quia erat circa æquinoctium. Quare mirum est S. August. lib. 3. de Trinit. cap. 6. à morte Christi usque ad ejus resurrectionem numerare 40. horas, à sepultura vero usque ad resurrectionem 36.

Tertio, Christus illico ut comparuit in inferno, puta in limbo, Adæ, Abrahæ, ceterisque patribus et Prophetis, ostendit non tantum animam suam, sed et deitatem ei conjunctam ; quare eos visione divinitatis suæ beavit ; tunc ergo infernus erat quasi cœlum. Unde Christus ait latroni ituro ad Christum in limbo : *Hodie mecum eris in paradiso.*

Quarto, sub horam nonam noctis Dominicæ Christus cum patribus egressus ex inferno, venit ad sepulchrum, ibique eis ostendit corpus suum totum defiguratum, lividum, cruentum, discissum, etc. pro ipsis, ac mox purgans hoc corpus ab omni livore, sanguine, unguento, etc. rursumque mittens angelos (licet nonnulli opinentur hæc omnia facta esse, non per angelos, sed per ipsam animam Christi, quæ hanc vim habuit ex unione hypostatica cum Verbo : ita Suarez 3. p. t. 1. disp. 45. sect. 2.) qui sanguinem suum in flagellatione, et per iter sparsum, item pilos vulsos, etc. colligerent; eum collectum rursum indidit venis corporis, ac illud anima Christi gloriosa introiens sibique uniens animavit, vivificavit et glorificavit. Gloriam enim suam quasi sol per radios in illud transfudit, præsertim in quinque plagas, quæ clarius ceteris membris resplenduerunt.

Quinto, multis è Patribus, ut Abrahæ, Isaac, Jacob, Mosi, Davidi, etc. suum corpus restituit, ut eos participes faceret suæ resurrectionis et gloriæ, ejusque testes apud Judæos, ut patet Matth. 27. 53.

Sexto, Christus resurrexit penetrans lapidem tegentem sepulchrum. Mox descendit angelus terræ motum excitans, lapidemque à sepulchro removens, ut custodes excitaret, et mulieribus aditum ad sepulchrum patefaceret.

Septimo, mox apparuit gloriosus B. Virgini matri suæ, eique ostendit Patriarchas, qui jam resurrexerant, qui omnes eam honorifice salutantes miro repleverunt gaudio. Deinde apparuit S. Magdalenæ perseveranti apud sepulchrum, etc.

Tropologice, disce hic, quam religiose sepulchra et reliquias Christi, Martyrum, aliorumque Sanctorum venerari, ornare et colere debeamus. Causas quatuor punctim assignat S. Ambrosius serm. de SS. Nazario et Celso : *Honoro*, inquit, *in carne Martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices. Honoro viventis memoriam perennitate virtutis. Honoro per confessionem Domini sacratos cineres. Honoro in cineribus semina æternitatis. Non sunt contemnenda*, ait S. Augustinus, *corpora justorum, quibus tanquam organis et vasis ad omnia opera bona sanctus usus est Spiritus.* Vide S. Chrysost. homil. ult. in epist. ad Romanos in Morali.

2. Et ecce terræ motus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de cœlo : et accedens revolvit lapidem, et sedebat super eum.] *Terræ motus.* Cur? Resp. Primo, ut eo significaretur potentia, gloria et magnificentia Christi resurgentis, quasi Dei, qui nutu concutit orbem, dominantis inferis, cœlo et terræ. Terræ motu enim Deus in Sina et alibi suam præsentiam et potentiam ostendit; juxta illud : *A facie Domini mota est terra*, psalm. 113. 7. Et : *Deus cum egredereris in conspectu populi, cum pertransires in deserto, terra mota est*, psalm. 67. 8.

Secundo, ut mulieres angelum non tantum ex sua augusta luce et specie, sed ex hoc terræ motu agnoscerent, faciliusque resurrectionem Christi ab angelo nuntiatam crederent; præsertim quia hoc terræ motu angelus revolvit lapidem ab ostio sepulchri, ut mulieres illud ingrederentur, ac vacuum sepulchrum cernentes Christum resurrexisse scirent. Ita S. Chrysost. August. Theophyl. et alii.

Tertio, ut milites sepulchri custodes nocturno frigore torpentes, vel dormientes excitarentur, ac testes essent Christum divina virtute resurrexisse, *ut timore terræ motus erecti*, ait Euthymius, *et horrore ejus qui lapidem revolverat consternati fugerent, et hæc Judæis nuntiarent, ac testes ipsi fierent veritatis.*

Symbolice, terra, quæ in Christi morte præ horrore contremuit, in ejus resurrectione præ gaudio quasi subsiliit, ac resurgenti congratulata applausit. Sic in S. Paulini Nolani Episcopi et aliorum Sanctorum felici morte et transitu in cœlum, legimus terram concussam exiliisse, *Magnus* adeo, *ut cuncta concuteret, et eversionem terræ funditus minaretur*, ait S. Hieron. Sic in morte Christi tota terra contremuit, ut dixi c. 27. v. 51.

Angelus enim Domini.] Tò *enim* significat terræ motum qui præcessit, factum per angelum, ac cum eo revolutum fuisse lapidem. Franciscus Lucas et alii censent hunc angelum fuisse Gabrielem, qui juxta nomen suum administer est fortitudinis Dei, ac ejus opera exequitur. *Gabriel* enim idem est quod fortitudo Dei. Non dubium est plures illi angelos adfuisse, et per triduum custodiisse sepulchrum, ac in eo adorasse sacrum Christi corpus, utpote deitati hypostatice unitum. Sic nascente Christo, cum angelo nuntiante pastoribus Christi ortum, *facta est multitudo militiæ cœlestis laudantium Deum, et dicentium : Gloria in excelsis Deo,*

Lucæ 2. 13. Sicut enim ibi Christus ex Virgine natus, ita hic è sepulchro resurgens vi Spiritus sancti renatus est, et quasi regeneratus.

Porro angelus hic apparuit specie juvenis, ut ait Marcus, Primo, quia juventus significat angelorum vigorem, decorem et robur juge et perennans: quo fit ut nunquam lassescant, vel deficiant aut senescant; sed semper vegeti, vivaces, celeres et agiles perdurent. Hinc pinguntur quasi juvenes alati. Ita S. Dionys. de Cœlest. hier. Secundo, quia angelus hic repræsentabat Christum, qui erat juvenis: mortuus enim est et resurrexit anno ætatis 34. Tertio, juventus significat eum esse validum et bellicosum, ut contra custodes dimicet. Juvenes enim sunt optimi, audacissimi, expeditissimi et robustissimi milites. Unde poeta:

Ἔργα ἀνδρῶν, πολεμοῖτε νεῶν, βουλαῖτε γερόντων.

id est, *Opera sunt virorum, bella juvenum, consilia vero senum.*

Denique juventus repræsentat pulchritudinem, vivacitatem, immortalitatem, agilitatem, gloriam corporis gloriosi, quod Christus in resurrectione assumpsit.

Et accedens revolvit lapidem.] Sepulchri Christi, non ut Christus ex eo resurgeret: Christus enim jam ante clauso sepulchro illud vi divina per dotem subtilitatis penetrando, resurrexerat; sed ut Christum Deum ac Dominum suum jam resurrexisse mulieribus ostenderet, dum eis pandens aditum ad sepulchrum, illud corpore Christi vacuum monstravit: Christus enim sicut ex clauso Virginis utero natus est, sic et è clauso sepulchro resurrexit.

Audi S. August. serm. 138. de Temp. *Judæi perfidi*, ait, *monumenti lapidem signaverant, ut non haberet Christus egressum: sed quomodo de sepulchro exire non posset, qui ex incorruptis matris visceribus salva virginitate processit? Fefellit custodes, exilivit de sepulchro, apparuit discipulis januis non apertis: inde clausus exiit, huc exclusus intravit.* Sic et Euthym. Chrysost. Theophyl. hic, ac S. Hieron. ad Hedibiam q. 6. Nyssen. orat. 2. de Resurr. Justin. q. 117. ad Orthodoxos, S. Epiphanius orat. de sepultura Christi, Chrysologus serm. 75. Nazianz. tragœdia de Christo patiente, et alii passim. Quare quod S. Leo epist. 83. ad Monachos Palæstinos ait, Christum *revoluto lapide* die tertio surrexisse, τὸ *revoluto lapide* non causam, sed signum, effectum et argumentum non phantasticæ, sed veræ resurrectionis Christi significat. Agit enim contra eos, qui Christum phantasma, ac omnia opera ejus phantastica fuisse dicebant, uti ipse se in sequenti explicat.

Hinc collige contra Calvinum nostrosque Novantes, simili Dei omnipotentia posse totum Christum in Eucharistia contineri sub parva hostia. Si enim Christus penetrando lapidem sepulchri potuit esse in eodem loco cum lapide: ergo et in eadem hostia possunt simul esse magna et plura membra Christi. Calvinistæ, ut hoc telum effugiant, respondent lapidem sepulchri instar ceræ mollefactum defluxisse, itaque Christo resurgenti locum aperuisse et cessisse. Verum ridiculum hoc est eorum figmentum, ac communi Patrum, Doctorum et Ecclesiæ sensui, quod Christus è clauso sepulchro resurrexerit, ex diametro repugnans. Adde, si Deus potest lapidem durum in mollem ceram vertere, cur non potest et corpori spiritualem existendi, et lapidem penetrandi modum tribuere?

Lapidem.] Putant aliqui duplicem fuisse sepulchri lapidem, primum exteriorem, qui exterius sepulchri ostium clauderet; alterum interiorem, qui proprie ipsum sepulchrum obturaret. Sepulchrum enim Christi erat in crypta quasi in camera sive cubiculo, ita ut camera suum haberet ostium, et sepulchrum quoque suum. Ita S. August. lib. 3. de Consensu Evang. cap. 24. Beda, Borchardus, et Maldonatus. Verum Evangelistæ non nisi unius lapidis meminerunt, scilicet ejus qui exterius cryptæ ostium claudebat: interius enim sepulchrum à parte Australi patens erat, ideoque ostio et lapide carebat, uti liquet ex ejus idea, licet Borchard. in Descript. terræ sanctæ contrarium censeat; scilicet lapidem hunc clausisse ipsum sepulchrum interius, non cameram exteriorem. Vere Chrysolog. serm. 74. *Lapis*, inquit, *advolutus probavit mortem, revolutus extitit resurrectionis assertor.* Et Severianus in Catena: *Non dicit, Volvit, sed, Revolvit lapidem, quia lapis advolutus probavit mortem, et revolutus extitit resurrectionis assertor. Mutatur hic ordo rerum. Sepulchrum mortem, non mortuum devorat: domus mortis mansio fit vitalis, uteri nova forma mortuum recipit, reddit vivum.*

Hujus rei typus fuit Samson, qui ingressus Gazam, obsessus à Philistæis custodientibus portam, media nocte surrexit, portasque abstulit in montis verticem: quia, ut explicat S. Gregor. hom. 21. *Redemptor noster ante lucem resurgens, non solum liber de inferno exiit, sed et ipsa inferni claustra destruxit: portas tulit, et montis verticem subiit, quia resurgendo claustra inferni abstulit, et ascendendo cœlorum regna penetravit.*

Et sedebat super eum.] Non quasi fessus ex labore amovendi lapidem à sepulchro, sed ut ostenderet, Primo, se esse qui lapidem revolvisset: Secundo, ut mulieres adventantes placide exciperet, et contra custodes tueretur: Tertio, *ut esset custos sepulchri Dominici*, ait S. Hieron., ne quis videns illud vacuum, aliud cadaver in illud inferret, itaque diceret Christum non resurrexisse. Quarto, ut milites custodes terreret. q. d. Vos armati ad sepulchrum vigilatis, ut illud, et Christum in eo quasi clausum, ne resurgere queat, custodiatis: en ego cœlitus missus illud reseravi, ac Christum ex eo clauso vobis invitis resurrexisse ostendi. Accedite ad me, si audetis, et in me insurgite, ego sedens et securus vos exspecto, vosque omnes, si accedatis, levi attactu prosternam, et quasi pulices conficiam.

Symbolicas sessionis angeli causas dat hic S. Thom. *Sedebat*, ait, *cui nulla inerat lassitudo, ut fidei doctor, ut resurrectionis magister: sedebat supra petram, ut soliditas sedentis daret credentibus firmitatem: ponebat angelus super petram fundamenta fidei, super quam Christus erat Ecclesiam fundaturus. Vel per lapidem monumenti potest designari mors, qua omnes premebantur: per hoc ergo quod angelus super lapidem sedit, significatur, quod Christus mortem sua virtute subjecit.* Audi et Bedam: *Sedebat, ut sedendo significaret cum superato mortis auctore sedem regni jam conscendisse perpetui: sedebat autem super lapidem revolutum, quo ostium monumenti*

claudebatur, ut claustra inferorum ipsum sua virtute dejecisse doceret.

Dices, Quomodo Matthæus et Marcus aiunt angelum sedisse, cum Lucas dicat eum stetisse? Resp. Stare, per hebraismum competit cuilibet situi; tantum enim significat rem esse præsentem, sive recta consistat, sive sedeat, sive jaceat. Sic de Magdalena jacente ad pedes Christi, eosque lavante et ungente, ait Lucas c. 7. 37. *Stans retro secus pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, et capillis capitis sui tergebat; stans*, id est, jacens. Adde, aliam esse narrationem Matthæi et Marci à narratione Lucæ, uti mox dicam.

Dices Secundo, Quomodo Matthæus ait angelum sedisse super lapidem revolutum, id est, extra sepulchrum, ibique visum à custodibus, cum Marcus dicat mulieres non extra, sed introeuntes in monumentum, id est, intra sepulchrum vidisse angelum. Resp. Angelum primo removisse lapidem, qui ostium cryptæ, in qua erat sepulchrum, claudebat exterius, et tum intuitum custodes, qui erant exterius, eos exterruisse, et in fugam compulisse, ne ipsi arcerent feminas ab aditu sepulchri, deinde ingressum esse ipsum sepulchrum, ibique visum à mulieribus, ut eis ostenderet sepulchrum vacuum, ideoque Christum resurrexisse. Unde ait : *Surrexit, sicut dixit : Venite et videte locum ubi positus erat Dominus.* Ita Theophyl. Aut potius alius fuit angelus, de quo Matthæus, ab angelo de quo Marcus. Angelus enim Matthæi sedebat super lapidem extra sepulchrum, ac mulieres jussit ingredi sepulchrum. Ingressæ ergo illæ sepulchrum, viderunt ibidem alium angelum, de quo Marcus, qui idem prorsus dixit et confirmavit, quod prior angelus Matthæi dixerat extra sepulchrum. Ita Barradius.

Verum dico, idem prorsus dici à Marco cum eo quod dicit Matth. Solet enim Marcus Matthæi esse assecla et interpres. Quare quod Marcus ait, *Introeuntes in monumentum*, sic accipe, q. d. Cum pararent vel inciperent ingredi monumentum : necdum enim illud ingressæ erant, sed adhuc extra illud erant, ibique viderunt et audierunt angelum, ut habet Matthæus. *Introire* enim hic, ut et alibi, significat actum inchoatum, non perfectum. Si velis significare actum perfectum, dicito cum S. Augustino lib. 3. de Consensu Evangel. cap. 24. et Franc. Luca, mulieres introisse in monumentum, id est, in vestibulum vel septum quod erat ante monumentum, quodque illud dividebat et separat à reliquo horto: ab eo enim decebat sepulchrum sepe vel septo quopiam sejungi. Porro quod Lucas cap. 23. ait, mulieres in monumento vidisse et audisse duos angelos, alia et diversa est narratio ab hac narratione Matthæi et Marci, de qua inferius suo loco et ordine dicam.

3. Erat autem aspectus ejus sicut fulgur, et vestimentum ejus sicut nix.] *Sicut fulgur.* Cur? Resp. Primo, quia fulgur affine est, et optime repræsentat naturam et dotes angelorum. Fulgur enim est splendidissimum, celerrimum, efficacissimum, et plusquam igneum omnia pervadit et sternit. Hac de causa de Cherubinis Dei currum triumphalem stipantibus dicitur Ezech. 1. 14. *Ibant et revertebantur in similitudinem fulguris coruscantis.* Et psalm. 102. quem citat Paulus Hebr. 1. *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros flammam ignis.*

Secundo, fulgur significat gloriam angelorum, quæ divinæ cognitionis fulgure coruscat : fulguri enim natura quasi est spiritualis et cœlestis origo, æque ac angelis, tam quoad naturam, quam quoad gratiam et gloriam. Rursum fulgur significat gloriam Christi resurgentis; corpus enim Christi gloriosum radiabat ut fulgur. Angeli enim cum apparent, ea specie apparent, quæ convenit rei propter quam apparent. Cum ergo hic angelus appareat ut repræsentet resurrectionem gloriosam Christi, hinc facies ejus fulgurabat : fulgur enim est fulgidissimum, fortissimum, subtilissimum et agillimum. Unde optime repræsentat quatuor dotes corporis gloriosi, tam Christi quam Beatorum; scilicet claritatem, impassibilitatem, subtilitatem et agilitatem. Per resurrectionem enim Christi *infirmitas*, ait S. Leo serm. de Ascens., *in virtutem, mortalitas in immortalitatem, contumelia transivit in gloriam.*

Tertio, et magis apposite, fulgur repræsentat zelum, terrorem et iram angeli, contra impios Judæos et milites custodes sepulchri, volentes impedire Christi resurrectionem : fulgur enim est symbolum belli acris et celeris, ac bellatorum acrium et ardentium. Fulgur enim jungitur cum tonitru, ex eoque quasi flamma erumpit. Unde fulgur dicitur filius tonitrui. Gabriel ergo hic inducitur ut Mars quidam fulgurans et fulminans, ac suo robore quasi fulmine omnia penetrans, dejiciens, afflans, incinerans, ut custodes percellat. Unde iis solis apparuit ita effulgurans, ut in eos videretur velle insilire : mulieribus vero fulgur hoc attemperavit, ac vultum gloriosum quidem, sed blandum et jucundum ostendit. Beati enim apparent singulis ea specie et forma, qua ipsi volunt : quare mulieribus apparuit dumtaxat candidatus, scilicet indutus stola candida, ut habet Marcus cap. 16. 3. Sic idem Gabriel Danieli cap. 10. 5. repræsentans robur et victorias Machabæorum contra Antiochum Epiphanem, apparuit fulgurans : *Facies ejus*, inquit, *velut species fulguris, et oculi ejus ut lampas ardens.* Audi S. Gregorium hom. 21. in Evang. *In fulgure etenim terror timoris est, in nive autem blandimentum candoris : quia vero omnipotens Deus et terribilis peccatoribus, et blandus est justis, recte testis resurrectionis ejus angelus, et in fulgure vultus, et in candore habitus demonstratur, ut de ipsa sua specie terreret reprobos et mulceret pios. Unde recte quoque populum per deserta gradientem, columna ignis in nocte et columna nubis præibat in die. In igne enim terror est, in nube autem visionis lene blandimentum : dies vero vita justi, et nox accipitur vita peccatoris.*

Tropologice, sancti et angelici prædicatores sint sicut tonitrua et fulgura, quæ peccatorum vitia tonando et fulminando conterant, afflent et perdant. Sic de S. Basilio ait S. Gregor. Nazianz. in ejus funere : *Tonitru tuus*, ô Basili, *erat sermo, at vita fulgur.* Sic Joannes et Jacobus à Christo vocantur Boanerges Marci 3. 17. id est, filii tonitrui, hoc est tonantes et fulminantes contra impietatem et impios. Plura hac de re dixi Apoc. 4. v. 5.

Anagog., fulgur repræsentat ignem gehennæ, paratum impiis Judæis et custodibus Christi

hostibus : quia fulgura sunt sulphurea, olentque ignem et sulphur; gehenna autem ardet igne et sulphure, Apocal. 20. 9. Isaiæ 30. 33. Hinc et Sibylla prædixit Antichristum ab angelo occidendum et afflandum fulmine, uti dixi Apocal. 19. 11.

Et vestimentum ejus sicut nix.] Purum et candidum. Unde Marcus illud vocat *stolam candidam*, Luc. *vestem fulgentem*. Candor hic et fulgor significat, Primo, puritatem, innocentiam et castitatem angelorum. Secundo, gaudium et gloriam resurrectionis Christi, ac præsertim dotem claritatis. Audi S. Greg. homil. 21. in Evang. *Quia stola candida coopertus apparuit, quia festivitatis nostræ gaudia annuntiavit. Candor etenim vestis splendorem nostræ denuntiat solemnitatis. Nostræ dicamus, an suæ? Sed ut fateamur, verius et suæ dicamus et nostræ. Illa quippe Redemptoris nostri resurrectio et nostra festivitas fuit, quia nos ad immortalitatem reduxit; et angelorum festivitas extitit, quia nos revocando ad cœlestia eorum numerum implevit. In sua ergo ac nostra festivitate angelus in albis vestibus apparuit, quia dum nos per resurrectionem Dominicam ad superna reducimur, cœlestis patriæ damna reparantur.* Vide dicta Eccles. c. 9. 8. ad illa : *Omni tempore sint vestimenta tua candida.*

4. Præ timore autem ejus exterriti sunt custodes, et facti sunt velut mortui.] Id est, attoniti *et stupefacti instar mortuorum*, ait S. Hieronymus, quia fulminantem angelum sibi necis fulmen minitantem, et quasi evibrantem cernebant. Timebant enim ne ab eo quasi à fulmine afflarentur, necarentur et in cineres redigerentur. Si angelus solo vultu fulgureo intuendo custodes, adeo eos perculit et stupefecit, quid fecisset si manus in eos injecisset, suumque robur exeruisset? Nam unus angelus hac ratione occidit una nocte 185. millia militum in castris Sennacherib, Isaiæ 37. v. 36.

5. Respondens autem angelus dixit mulieribus : Nolite timere vos.] Dices, Quomodo Matthæus et Marcus unum dumtaxat angelum à feminis visum dicunt, cum Lucas duos visos asserat, qui mulieres consternatas aliis verbis quam iis quæ habet Matthæus et Marcus, consolati sint? Resp. aliam esse historiam et narrationem Lucæ ab hac Matthæi, ac posterius contigisse, uti inferius ostendam.

Mulieribus.] Scilicet Magdalenæ, Mariæ Jacobi, Joannæ, et ceteris, ut habet Lucas c. 24. 10. Falluntur igitur qui putant, Magdalenam viso sepulchro vacuo illico recurrisse ad Apostolos, ut eis hoc nuntiaret, nec vidisse angelos, sed eos dumtaxat visos fuisse à Maria Jacobi et ceteris. Joannes ergo c. 20. 1. dum solam Magdalenam nominat, eamque ad Apostolos recurrisse narrat, sub ea ceteras omnes socias intelligit. Magdalena enim erat dux et choraga omnium. Eva cum diabolo colloquens incurrit mortem, hæ vero cum angelo colloquentes invenerunt vitam. Audi Severianum in Catena : *Surgente Domino terrenis redditur cœleste consortium, et mulieri cui fuerat cum diabolo lethale consilium, fit cum angelo vitale colloquium.* Evam imitantur magæ et sagæ, quæ cum diabolo colloquentes hauriunt mortem : Magdalenam vero imitantur pœnitentes, quæ angelos invocantes vitam nanciscuntur.

Nolite timere vos.] Τὸ *vos* habet emphasin : *Cum ait Vos*, inquit S. Chrysost., *multum id præ se fert honoris, et simul declarat eos, qui summa audacia facinus illud ausi fuerant patrare, nisi resipuerint, extrema passuros esse. Non enim vestrum est, metuere, sed illorum qui crucifixerunt.* Et S. Gregorius homil. 21. in Evang. *Paveant illi*, inquit, *qui non amant adventum supernorum civium : pertimescant qui carnalibus desideriis pressi, ad eorum se societatem pertingere posse desperant. Vos autem cur pertimescitis, quæ vestros concives videtis?*

Scio enim quod Jesum, qui crucifixus est, quæritis.] Τὸ *enim* dat causam, cur angelo viso non debeant timere, sed exhilarari et gaudere, quia scilicet utrique amant et colunt Jesum crucifixum, eique famulantur et serviunt. q. d. angelus : *Ad illius obsequium veni, ad cujus vos venitis, et unum Dominum habemus, et unam voluntatem*, ait Christianus Druthmarus, qui ante septingentos annos scripsit in Matthæum, sub annum Domini 850. ac Rabano, Angelomo, Simeoni Metaphrasti et Haymoni fuit coævus.

Nominat *crucifixum* : tum ut ostendat se non erubscere, sed palam profiteri crucem et crucifixum, seque ejus esse servum, eo quod crux Christo ejusque asseclis summo sit honori et gloriæ; tum ut significet fructum crucis Christi, scilicet quod ipsa *caput et summa* sit *bonorum*, ait S. Chrysost. quodque per crucem Christus non solas feminas, ceterosque homines redemerit, sed et angelos exhilararit, imo eis gratiam et gloriam contulerit, uti censent graviores Theologi cum Franc. Suarez, sicut ostendi c. 18. v. 12. et 13. Denique quod per crucem angelos hominibus, et cœlum terræ reconciliarit, *pacificans per sanguinem crucis, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt*, ait Paulus Coloss. 1. 20.

6. Non est hic : surrexit enim, sicut dixit : venite, et videte locum, ubi positus erat Dominus.] Syrus, *Dominus noster. Non est hic per præsentiam carnis*, ait S. Gregor. *qui tamen nusquam deerat per præsentiam majestatis.*

Surrexit enim.] Græce, ἠγέρθη, id est, evigilavit, excitatus, expergefactus est à morte, quasi è brevi levique somno, ad vigiliam lucis et vitæ : ἐγείρω enim est excito, expergefacio, suscito, erigo. Christo enim mors fuit instar somni; in sepulchro enim per 36. horas quasi dormivit, mox mane diei Dominicæ quasi expergefactus surrexit. Sic fiet et nobis. Quare sicut somnus est brevis quædam mors, sic et mors est longior quidam somnus. Unde Poeta :

Stulte, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?

Hinc Paulus 1. Corinth. 15. vita functos non vocat mortuos, sed *dormientes*, quia scilicet ex somno mortis omnes suscitabimur, et resurgemus ad vitam in die judicii.

Rursum ἠγέρθη, id est, evigilavit, sicut arbores in hieme quasi nudatæ et dormientes, evigilant in vere, cum frondere, florere et fructus producere incipiunt. Ita S. Hieron. vel quisquis est auctor, in Marci c. 16. *Radix*, ait, *amara crucis evanuit : flos enim vitæ cum fructibus erupit, id est, qui jacuit in morte, surrexit in gloria;* ac in eadem fideles suos resurgere faciet. Quare, ut ait S. Leo serm. 1. de Ascens. *Quo præcessit gloria capitis, eo spes vocatur et corporis.* Ipse enim *reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ*, Philipp. 3. 21. *Servi-*

natur enim corpus in corruptione, surget in incorruptione : seminatur in ignobilitate, surget in gloria : seminatur in infirmitate, surget in virtute : seminatur corpus animale, surget corpus spiritale, 1. Cor. 15. 42. Hoc sibi jugiter proposuerunt omnes Martyres et Sancti, ideoque hac spe roborati quoslibet labores, ærumnas, cruces generose superarunt, quorum primitiæ fuere Machabæi : lege eorum gesta et dicta 2. Machab. 7. nimirum *spes Christianorum est resurrectio mortuorum*, ait Tertull. l. de Resurrect. Et S. August. serm. 3. de Ascens. *Nos*, ait, *mors Christi vivificavit, nos resurrectio erexit, nos ascensio consecravit.*

Sicut dixit.] Urget angelus oraculum et promissum Christi. q. d. Christus quem omnes habuistis ut sanctum et divinum Prophetam, prædixit et promisit se à morte die tertia surrecturum. Ergo credite eum surrexisse : nec enim tantus Propheta mentiri potuit aut voluit, præsertim cum jam videatis corpus è sepulchro abiisse et surrexisse, uti ego qui sum angelus Dei vivi et veri, annuntio et certissime assevero. Idem prædixit ipse per Davidem psal. 15. dicens : *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem* : quia, ut ait S. Petrus Actorum 2. 24. *Impossibile erat teneri illum ab eo* (inferno.)

Porro Christus prius resurrexit quam ungeretur à mulieribus, ut ostenderet se ea unctione non egere, utpote qui propria virtute resurgeret. Aliam causam moralem dat S. Bern. serm. 12. in Cant. quod mallet hujus unctionis pretium pauperibus quam sibi attribui. *Proinde*, inquit, *Dominus Jesus paratam sibi confectionem expendi noluit in suo corpore mortuo, ut servaret vivo, id est, Ecclesiæ : ipsa est charius corpus Christi : quod ne mortem gustaret, morti illud alterum traditum fuisse, nullus Christianus ignorat; ipsum ungi, ipsum foveri desiderat, ipsius infirma membra cupit fomentis ac curationibus relevari : ipsi ergo pretiosa unguenta retinuit, cum anticipans horam, et accelerans gloriam, mulierum devotionem non elusit, sed instruxit.* Exemplum simile recenset S. Hieron. epist. ad Rustic. *Exuperius*, inquit, *Tolosæ Episcopus, viduæ Sareptensis imitator, esuriens pascit alios, et ore pallente jejuniis, fame torquetur aliena, omnemque substantiam Christi visceribus erogavit. Nihil illo ditius, qui corpus Domini canistro vimineo, sanguinem portat in vitro.*

Venite, ingredimini mecum in sepulcrum ; nam propter vos ingressuras ego lapidem grandem ab eo removi : et videte locum ubi positus erat Dominus.] Ut per ocularem inspectionem, ait Chrysostom. videatis corpus ejus hic non esse, sed ex eo resurrexisse, *ut si meis verbis non creditis, vacuo credatis sepulchro*, ait S. Hieron. Angelus ergo præivit viam, et quasi dux introduxit mulieres in sepulchrum, eisque illud vacuum ostendit, ut ex eo Christum surrexisse non dubitent.

7. Et cito euntes, dicite discipulis ejus quia surrexit : et ecce præcedet vos in Galilæam : ibi eum videbitis, ecce prædixi vobis.] *Cito*, ut cito levetis et abstergatis discipulorum mœrorem, conceptum ex morte Christi magistri sui, ac animos eorum mœstos erigatis, et gaudio repleatis per nuntium resurrectionis Christi lætissimum. Hoc enim accipere præ aliis meruere hæ mulieres, quia præ aliis Christi studiosæ ejus sepulchrum adierunt. Causam symbolicam dat S. Gregor. hom. 25. dicens : *Quia enim in paradiso mulier viro propinavit mortem, à sepulchro mulier viris annuntiat vitam : et dicta sui vivificatoris narrat, quæ mortiferi serpentis verba narraverat. Ac si humano generi non verbis Dominus, sed rebus dicat : De qua manu vobis illatus est potus mortis, de ipsa suscipite poculum vitæ.*

Dicite discipulis.] Addit Marcus, *et Petro.* q. d. Et maxime Petro, et imprimis Petro; tum quia Petrus absente Christo, erat primus et princeps Apostolorum ; tum quia Petrus uti præ ceteris Christum diligebat, ita et præ ceteris in morte ejus mœrebat. Addit tertiam causam S. Gregor. homil. 21. in Evang. *Quia*, inquit, *si hunc nominatim non exprimeret qui magistrum negaverat, venire inter discipulos non auderet : vocatur ergo ex nomine, ne desperaret ex negatione. Qua in re considerandum nobis est, cur omnipotens Deus eum quem cunctæ Ecclesiæ præferre disposuerat, ancillæ vocem pertimescere et seipsum negare permisit. Quod nimirum magnæ actum esse pietatis dispensatione cognoscimus : ut is qui futurus erat pastor Ecclesiæ, in sua culpa disceret, qualiter aliis misereri debuisset. Prius itaque eum ostendit sibi, et tunc præposuit ceteris, ut ex sua infirmitate cognosceret, quam misericorditer aliena infirma toleraret.*

Præcedet.] Id est, præcedere decrevit, destinatque et de facto præcedet per dotem agilitatis, qua omnes antevertet. Unde Euthym. *Præcedet*, ait, id est *præveniet vos*, prius ibi erit quam vos.

In Galilæam.] Cur? Resp. Primo, quia Galilæa erat Apostolorum patria, in quam ipsi post mortem Jesu redire cogitabant, ut apud suos commodius et tutius agerent. Secundo, quia in Galilæa volebat se Christus omnibus discipulis convocatis et congregatis palam ostendere : hos enim Judæi in Judæa congregari non permisissent : nam ipsi perpetuo Christum ejusque Apostolos fuerant persecuti, ut patet Joan. 11. 8. et seq. Unde Apostoli aversabantur Judæos et Judæam, cupiebantque redire in Galilæam, ne in Judæa Judæorum metus perturbaret, ait S. Chrysost. Tertio, quia in Galilæa plerumque prædicaverat et miracula plurima patrarat Christus. Jubet ergo Apostolos eo redire, ut ex locis ipsis, in quibus prædicaverat, suorum dogmatum et miraculorum recordentur.

Symbolice, audi S. Gregor. homil. 21. *Galilæa namque notat transmigrationem à morte ad vitam. Jam quippe Redemptor noster à passione ad resurrectionem, à morte ad vitam, à pœna ad gloriam, à corruptione ad incorruptionem transmigraverat. Et prius post resurrectionem in Galilæa à discipulis videtur : quia resurrectionis ejus gloriam post læti videbimus, si modo à vitiis ad virtutum celsitudinem transmigramus. Qui ergo in sepulchro nuntiatur, in transmigratione ostenditur : quia is qui in mortificatione carnis agnoscitur, in transmigratione mentis videtur.* Sed de Galilæa rursum dicendum v. 17.

Apparuit tamen Christus Apostolis quoque in Judæa, sed clam et obiter, uti mox videbimus : in Galilæa vero publice et diu. Audi S. Hieron. epist. 150. ad Hedibiam q. 7. *In altero* (in Jerusalem) *pro consolatione timentium videbatur, et videbatur breviter, rursumque ex oculis tollebatur:*

in altero (in Galilæa) *autem tanta familiaritas erat, et perseverantia, ut cum ipsis pariter vesceretur. Unde et Paulus Apostolus refert eum quingentis simul apparuisse discipulis,* 1. Cor. 15. 6.

Hic jam ordine historico intexenda sunt quæ habet Lucas 24. 3. nimirum Magdalenam cum sociabus, dum invitante angelo ingressæ Christi sepulchrum, viderent illud vacuum, corpusque Christi abesse, partim ex ejus absentia, partim ex aspectu duorum angelorum ibi apparentium, vultum dejecisse et consternatas fuisse : quare angelos earum timorem et consternationem erexisse, et simul earum diffidentiam, quod angelo priori dicenti Christum resurrexisse non plane credidissent, duriuscula increpatione castigasse. Illam enim Lucæ narrationem non eadem esse cum hac Matthæi et Marci, uti nonnulli putant, sed diversam, liquet ex ipsis verbis, quæ plane diversa sunt. Item ex eo, quod in Luca duo angeli apparuisse dicuntur, hic vero in Matthæo et Marco unus dumtaxat. Audi Lucam : *Et ingressæ non invenerunt corpus Domini Jesu. Et factum est dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti. Cum timerent autem, et declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas : Quid quæritis viventem cum mortuis? non est hic, sed surrexit : recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, dicens : Quia oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi, et die tertia resurgere.* Græce est, *ἐν ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις*, id est, in vestibus fulgurantibus, et instar fulguris coruscantibus, ut ex iis agnoscerentur non esse homines, sed cœlites, ac simul Christi resurgentis et de morte triumphantis gloriam repræsentarent. Vide dicta vers. 3.

8. Et exierunt cito de monumento cum timore et gaudio magno, currentes nuntiare discipulis ejus.] *Cum timore,* id est, cum sacro horrore quem spirabat tum Christis epulchrum, tum angeli fulgurantes, tum resurrectio Christi eis ab angelis nuntiata, quæ eis utpote de Christi morte mœstis, deque eo ungendo cogitantibus, uti inopinata, ita pene incredibilis accidit : quare novus accessit timor, ne forte hæc angelorum visio phantasticum esset spectrum, quod illas deluderet, ac Jesu corpus furto sublatum foret.

Et gaudio magno.] Quod angelos vidissent, et tam lætum ab eis resurrectionis nuntium accepissent. Habebant ergo alternantes animi motus timoris et gaudii, inter se confligentes et dimicantes, ut patebit ex seq. Ita S. Hieron. *Duplex,* ait, *mentes mulierum tenebat affectus, timoris et gaudii : alter de miraculi magnitudine, alter ex desiderio resurgentis.* Et Euthym. *Cum timore,* ait, *ob admiranda quæ viderant : cum gaudio vero, ob lætum nuntium quod audierant.*

Currentes nuntiare discipulis ejus.] Quomodo et quid nuntiarint, tacet Matth. sed explicant Joannes et Lucas : verum diversimode. Joannes enim ait, Magdalenam redeuntem tantum dixisse Petro : *Tulerunt Dominum meum de monumento, et nescimus ubi posuerunt eum.* Lucas vero ait, illas omnia visa et audita, ac per consequens etiam visionem angelorum, narrasse Apostolis.

Dices, Unde hæc diversitas? Resp. Ex eo, quod hæ mulieres erant pavidæ et dubiæ, ut jam dixi, ideoque nemini in via quidquam dixerunt, ut habet Marcus. Itaque quia ipsæ non certo et firmiter credebant Christum resurrexisse, quod tamen ab angelis audierant; hinc alternantes earum cogitationes, similes et alternantes emittunt voces; modo enim visionem angelorum referunt, modo suam sententiam eloquuntur, qua putabant corpus Domini è sepulchro à quopiam esse sublatum. Hoc posterius quia ab aliis Evangelistis prætermissum erat, idcirco solus idipsum narrat Joannes.

Hic ergo ordine historico inserendum est, quod recenset Joan. 20. à vers. 2. usque ad 19. Verba ejus in pauca contraham, ut ordinem rei gestæ assignem, per quem inter se conciliantur Evangelistæ, qui alioqui videntur implexi et inter se diversi, imo contrarii. Ordo hic fuit : Magdalena cum sociabus visis auditisque angelis, è sepulchro cucurrit et rediit in Jerusalem, ut visa et audita nuntiaret Apostolis. Iis auditis mox Petrus et Joannes cucurrerunt ad sepulchrum : secuta est currentes Magdalena cum sociabus : Petrus et Joannes ingressi sepulchrum Christi, visis dumtaxat ejus linteis, mirantes domum redierunt. Redeuntes secutæ sunt sociæ Magdalenæ ; sed Magdalena ipsa mansit apud sepulchrum, plorans ex metu, et desiderio inveniendi corporis Christi. Quare subinde respectans in monumentum, vidit duos angelos reverentiam exhibentes Christo, qui erat à tergo Magdalenæ. Magdalena ergo vertens se ut videret quis esset à tergo, cui reverentiam exhibebant angeli, vidit Jesum specie hortulani, ac audita ejus solita compellatione, *Maria,* eum agnovit, pedesque ejus tenuit, etc., quæ in Joanne explicanda sunt.

Prima ergo sola Magdalena, ut est in Marco, vidit Christum resurgentem, utpote quæ amore Christi præ ceteris ardebat, ideoque ejus sepulchro indivulsa adhærebat. Mox Christo jubente Magdalena ceteras mulieres abeuntes festino gradu subsecuta et assecuta, ibi cum eis rursum Christum vidit et audivit salutantem. Ita S. Chrysost. Hieron. Theophyl. Euthym. et alii. Unde sequitur :

9. Et ecce Jesus occurrit illis, dicens : Avete. Illæ autem accesserunt et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum.] Sicut post aulicos sequitur rex, post sacerdotes Pontifex : sic hic post angelos sequitur Christus, ac resurrectionem suam, quam angeli verbis asseruerant, ipso facto, ostendens se redivivum piis feminis, confirmat. Volebat enim angelos ad hoc sternere sibi viam, tum ut facilius illæ crederent ipsum resurrexisse, tum ne, si sine præmonitione, ex inopinato se gloriosum eis spectandum exhiberet, eas percelleret et exanimaret.

Occurrit.] Quia ipsæ præ viris ipsum quærebant magno pietatis affectu et desiderio. Qui enim Jesum ardenter quærit, Jesum sibi amanter occurrentem invenit, juxta illud : *Petite, et dabitur vobis : quærite, et invenietis,* Matth. 7. 7. Ita S. Hier. *Quæ sic,* inquit, *quærebant, quæ ita currebant, merebantur obviam habere resurgentem Dominum, et primum audire Avete, ut maledictum Evæ mulieris in mulieribus subverteretur.* In quam sententiam et Hilar. *Quod primum mulierculæ Dominum vident, salutantur, genibus advolvuntur, nuntiare Apostolis jubentur, ordo in contrarium causæ principalis est redditus, ut quia à sexu isto cœpta mors esset, ipsi primum resur-*

rectionis gloriæ et visus, et fructus, et nuntius redderetur.

Tropolog. Rabanus : *Iter virtutum inchoantibus*, ait, *Christus adjuvando occurrit.* Porro Eva nobis perditionis et ploratus est mater. Unde notant quidam, infantes masculos qui ex Adam nascuntur, plorando ingeminare *A*, quæ est prima littera Adæ : femellas vero vagiendo ingeminare *E*, quæ est prima littera Evæ, quasi suorum parentum lapsum, indeque suam ruinam deplorent. Hæ mulieres pro *Eva* audiunt *Ave*, quia resurrectionis, salutis et gaudii sunt administræ. Hinc B. Virgini Christiparæ, harum reginæ et principi accinimus : *Ave, maris stella, Dei mater alma*, etc.

Avete.] Græce χαίρετε, id est, gaudete, salvete; Syrus, *pax vobis.* Hæc enim est Hebræorum propria salutatio, qua nomine pacis omne bonum omnemque felicitatem apprecantur : Arabicus, *lætamini*, quia me magistrum vestrum quem morientem vidistis, jam redivivum videtis, ut eamdem, quam prius, vestri curam geram, ac ad similem resurrectionem gloriamque vos perducam. Ita exemplo Christi animæ beatæ et angeli, dum apparent hominibus, ingerunt eis lætitiam, fiduciam et gaudium, dæmones vero et animæ damnatæ ingerunt mœstitiam, pavorem et desperationem faciuntque mœstos, anxios, perplexos et desperabundos.

Illæ autem accesserunt, tam amica salutatione Jesu allectæ : et tenuerunt (Vatabl. *prehenderunt*) pedes ejus.] Id est, ex reverentia et amore tantæ majestatis, ac ex gaudio tam novæ, et gloriosæ resurrectionis Christi Domini dilectique sui, complexæ sunt, constrinxerunt, et osculatæ sunt pedes illius. Docuit hoc illas facere suo exemplo Magdalena, quæ primo pœnitens pedes Jesu lavit et tersit, deinde post resurrectionem prima eosdem voluit tenere et osculari, Joan. 20. 17. Sic Sunamitis apprehendit pedes Elisæi, orans ut filium mortuum resuscitaret, 4. Reg. 4. 27. Sic fideles amplectuntur et osculantur pedes Pontificis, æque ac virorum sanctitate illustrium. Christus hic se à feminis tangi permisit, ut eis se vere resurrexisse demonstraret, easque resurrectionis suæ testes et præcones efficeret. Unde Chrys. *Postquam*, ait, *immensa cum lætitia ad eum accurrissent, per tactum resurrectionis documentum et certitudinem acceperunt.* Et Euthym. *Illæ quidem ex desiderio et reverentia pedes tenuerunt : ipse vero non prohibuit, præstans ut per tactum certiores efficerentur, quod phantasma non esset.*

Et adoraverunt eum.] Latria, quasi verum Messiam, sive Christum Dei Filium : qui vi deitatis suæ humanitatem suam è morte suscitasset, uti ipse vivens eis prædixerat. Visio ergo resurrectionis Christi illustravit, confirmavit, auxitque fidem divinitatis ejusdem, ac ceterorum mysteriorum, quæ à Christo dum viveret docente audierant, sed non plene intellexerant. Quare cum Thoma, si non ore, certe corde dixerunt : *Dominus meus, et Deus meus.*

10. Tunc ait illis Jesus : Nolite timere, ite, nuntiate fratribus meis ut eant in Galilæam, ibi me videbunt.] *Nolite timere :* visio enim rerum supernaturalium et cœlestium, uti erat resurrectio Christi, naturam ipsam intuentium, eorumque oculos et animos concutit, eisque timorem et horrorem sacrum injicit. Vide S. Hieronymus. *Et in veteri*, ait, *et in novo testamento hoc semper observandum est, quod, quando augustior aliqua apparet visio, primum timor pellitur, ut sic mente pacata possint quæ dicuntur audiri.*

Ite, nuntiate fratribus meis.] Christus jam gloriosus mira benignitate, ad dandum nobis humilitatis exemplum, dignatur discipulos suos vocare *fratres*, ad eorum consolationem, ut eos mœstos et dejectos in spem animumque erigat. q. d. Dicite Apostolis, qui filii sunt unius ejusdem mecum Dei Patris, sed adoptivi per gratiam, cum ego sim filius naturalis per deitatem, quam ab eo accepi qua Deus, et per unionem hypostaticam cum deitate quam ab eo accepi qua homo. Causam dat S. Chrysost. et ex eo Euthym. *Mulieribus autem*, inquit, *pro Apostolis usus est ad Apostolos, honorans genus quod ex serpentis seductione infame factum fuerat. Et quia mulier viro facta est causa mœroris, nunc mulieres fiunt viris ministræ gaudii.* Perperam ex hoc dicto Christi collegit Lutherus, feminis quoque licere concionari : aliud enim est nuntiare, aliud concionari. Quod si Christus Magdalenæ dixisset : Concionare, ipsa concionari potuisset et debuisset.

Ibi me videbunt.] q. d. In Galilæa familiariter, crebro, diu, palam et libere mea visione fruentur, mecum ore ab os colloquentur et agent : in Judæa non ita, etsi ibidem etiam quandoque eis apparituras sim. Nam in Judæa Christus ipso die resurrectionis, sive Paschatis, sexies, hoc ordine apparuit. Primo, apparuit matri suæ Virgini Deiparæ, ut docet S. Ambros. lib. de Virgin. post principium, S. Anselm. lib. 6. de Excellentia Virginis, Rupert. lib. 7. Divin. Offic. c. 25. S. Bonavent. in Vita Christi, c. 87. Estque hic communis Doctorum et fidelium sensus, quem evincit tum Virginis præcedens dolor de passione et morte sui unigeniti, item merita et dignitas tantæ matris; tum amor et pietas tanti filii erga talem matrem. Secundo, apparuit Magdalenæ apud sepulchrum, Marci 16. 9. et Joan. 20. 16. Tertio, apparuit eidem cum ceteris mulieribus redeuntibus Jerusalem, in via Matth. 28. 9. Quarto, apparuit Petro, Lucæ 24. 34. Quinto, duobus discipulis euntibus in Emmaus, ibidem. Sexto, omnibus, puta decem Apostolis : Thomas enim aberat, Judas vero se suspenderat, ergo ex duodecim soli restabant decem, Lucæ 24. 36.

Post diem Paschatis vero, Primo, apparuit undecim Apostolis præsente jam Thoma ipsa octava Paschatis, quæ jam vocatur Dominica in Albis, Joan. 20. 26. Secundo, apparuit septem discipulis, inter quos erant Petrus et Joannes, piscantibus in mari Galilææ, Joan. 21. 1. Tertio, apparuit in monte Galilææ multis, imo plusquam quingentis fratribus, id est fidelibus. Matth. 28. 10. et 1. Cor. 15. 6. Quarto, apparuit Jacobo fratri Domini, ibidem. Quinto, apparuit omnibus Apostolis aliisque fidelibus in monte Oliveti, ascensurus in cœlum, Actor. 1. 9. Sexto, apparuit Saulo cum eum fecit Paulum, Act. 9. Alias sæpius apparuit Christus, sed illas ejus apparitiones subticuerunt Evangelistæ.

11. Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, et nuntiaverunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant.] Hinc collige milites sepulchri custodes,

viso angelo fulgureo amovente lapidem, perculsos diffugisse seque post sepes abdidisse, ibique stupefactos et pene exanimatos quasi immobiles hæsisse, ut se loco movere non possent, nec auderent, idque Dei consilio, ut ipsi ex latebris hisce viderent et audirent omnia, quæ de Jesu resurrectione angeli dicebant mulieribus, ut ipsi eadem pontificibus referrent, itaque fierent nuntii resurrectionis Christi. Quocirca custodes hosce, utpote in sepibus absconditos, nec viderunt mulieres, nec Petrus et Joannes à mulieribus adducti ad sepulchrum. Sed postquam omnis illa angelorum visio disparuit, cum jam mulieres è sepulchro in Jerusalem abiissent, ut ait hic Matthæus, milites hi huc usque timore et stupore quasi colligati, sibi redditi sunt, ac ad se redeuntes adierunt sepulchrum, illudque vacuum videntes, consilio inter se inito, aliquos è suis miserunt ad pontifices, qui hæc omnia à se visa et audita iis narrarent : tum ut custodiæ suæ rationem ipsis redderent, ostenderentque sua incuria et culpa non accidisse, quod Christi corpus è sepulchro abierit, eo quod ipsi contra homines pugnare soleant, at contra cœlites dimicare nequiverint ; tum ut dispicerent pontifices, quid in futuro hac in re facto sit opus.

12. Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus.] Vide hic perversitatem pontificum et seniorum, qui non contenti Christum vivum occidisse, eum post mortem persequuntur, ac resurrectionem ejus abolere conantur; ut scilicet tegant suum scelus et christicidium, neve aliquis in eos quasi christicidas insurgat, Christique necem ulciscatur. Fuit hoc diaboli consilium, qui conabatur Christi scholam et Ecclesiam, quam fore prævidebat, id est, Christianos omnes in Christo suffocare. Quare *qui viventis sanguinem emerant* ait Chrysost., *eum qui de resurrectione erat crucifixi et redivivi, rursus per pecunias, sermonem suffocant.* Corrumpunt enim pecunia custodes qui erant testes veritatis, ait Euthym. ut fiant testes mendacii. Addit S. Hier. eos hanc pecuniam ex templi ærario accepisse, ideoque illos sacrilege ipsa sacra abusos ad pretium mendacii et perfidiæ. *Pecuniam,* inquit, *quæ ad usus templi data fuerat, vertunt in redemptionem mendacii, sicuti antea triginta argenteos dederant Judæ proditori.* Vide hic gradus peccatorum, quibus peccatores profundius descendunt assidue, donec in infernum ruant : unum enim peccatum nisi pœnitentia deleatur, trahit ad aliud et aliud, donec hominem trahat ad tartara, juxta illud Isaiæ 5. 18. *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vinculum plaustri peccatum.* Vide ibi dicta de funibus quibus peccata peccatis colligata sunt.

13. Dicentes : Dicite quia discipuli ejus nocte venerunt, et furati sunt eum, nobis dormientibus.] Intuere hic quam cæca sit pontificum perversitas : nam per eam auxerunt resurrectionis Christi famam et fidem, quam conabantur extinguere, ait S. Chrysost. Dicunt enim ἀδύνατα, et incredibilia. Nam Primo, ait Remig. *Si custodes dormierunt, quomodo furtum viderunt ?* Et S. August. in psal. 63. *Dormientes, ait, testes adhibes. Vere tu ipse obdormisti, qui scrutando talia fecisti.*

Secundo, discipuli Christi pavidi fugerant, e de sua salute solliciti in latebras se abdiderant: quomodo ergo ausi fuissent Christi corpus rapere, quod sciebant à tot militibus custodiri ? Magna ergo cæcaque fuit malignitas seniorum, qui, ut ait Severianus in Catena, *non contenti interfecisse magistrum, discipulos etiam perdere moliuntur,* ut scilicet in eos quasi Jesu, rei à se damnati, fures Pilatus pœna capitis animadvertat.

Tertio, incredibile est milites Romanos adeo fideles et vigiles, ad unum omnes apud Christi sepulchrum obdormisse, præsertim, cum scirent de capite suo agi. Et esto omnes obdormissent, sane excitati fuissent strepitu lapidis grandis, qui è sepulchro ab Apostolis raptoribus corporis Christi amovendus erat, ac corporis Christi adeo magni compositione, involutione et exportatione. Ita S. Chrys. *Quomodo,* inquit, *furarentur, qui nec apparere audebant ? et si vivum adhuc videntes fugerunt, quomodo eo mortuo, milites non timuissent? et quare non prima potius nocte furati essent, quando nemo aderat ? et si essent furati, an sudarium reliquissent? an in exeundo morarentur? Certe confirmant isti resurrectionem: confitentur enim corpus non esse in sepulchro : non esse autem sublatum, ostendit custodia militum et pavor discipulorum.* Ergo *mentita est* hic *iniquitas sibi.* Quocirca vere et acute Severianus : *Discipulorum crimen esse faciunt*, ait, *virtutem magistri. Plane amiserunt milites, perdiderunt Judæi : sed discipuli magistrum suum non furto, sed fide; virtute, non fraude; sanctitate, non crimine; vivum, non mortuum sustulerunt.* Porro Severianus hic fuit Episc. Gabalensis, vir eloquentissimus, de quo Gennad. lib. de Viris illustr. Fuit coævus et familiaris S. Chrysost. cujus invitatu subinde Constantinopoli concionatus est. Extat ejus concio tom. 5. Operum S. Chrysost.

Dices, Quomodo custodes non timuerunt Christi resurgentis et angeli fulgurei quem viderant, vindictam tanti sui mendacii, imo manifestant ejus confusionem, quod scilicet Christus se redivivum publice ostenderet ? Resp. Jansen. Pontifices eis persuasisse, Christum non resurrexisse ad vitam communem et corpoream, ut hominibus visibilis appareret, sed ad spiritualem, ut cum angelis ageret : aut certe non in Judæa, sed in Galilæa suis Galilæis dumtaxat appariturum. Verum planius dicas, milites excæcatos fuisse auctoritate pontificum, et sua avaritia sitique pecuniæ, æque ac Judas qui erat Apostolus Christi. Quare in auro præsenti habentes defixos oculos et mentem, non cogitabant, nec metuebant vindictam, præsertim cum nullam talem vim angeli ad sepulchrum excubantis experti fuissent.

14. Et si hoc auditum fuerit a præside, nos suadebimus ei, et securos vos faciemus.] *Suadebimus*, id est, persuadebimus Pilato, somnum et negligentiam vestram in corpore Christi custodiendo esse levem, et venia dignam ; nec ex ea quippiam mali accidere posse : scit enim ipse nostram, non ipsius causam hic agi, adeoque ipse in nostri gratiam, contra suam conscientiam Jesum damnavit ad crucem : si tam mollis fuit in Jesu ad nostram instantiam injuste damnando, multo molliorem se exhibebit in vobis ad nostram instantiam absolvendis. Verum milites hosce Pilato secreto hunc fucum et rem totam detexisse, ac Christi resurrectionem confirmasse, idque Pilatum ad Tiberium Cæsarem

scripsisse, qui proinde Christum inter deos referre voluerit, ita ex ipsius Pilati actis narrat Hegesippus in Anacephalæosi; *Judæorum principes*, inquit, *mihi mentientes asserebant Jesum magum esse, et contra legem eorum agere. Ego autem credidi ita esse, et flagellatum tradidi arbitrio eorum. Illi autem crucifixerunt eum, et sepulchro custodes adhibuerunt. Ille autem militibus meis custodientibus die tertio resurrexit. In tantum enim exarsit nequitia Judæorum, ut darent pecuniam custodibus, et dicerent: Dicite, quia discipuli ejus corpus ipsius rapuerunt: sed cum accepissent pecuniam, quod factum fuerat tacere non potuerunt; nam et illum surrexisse testati sunt se vidisse, et se à Judæis pecuniam accepisse. Hæc ideo ingessi, ne quis aliter mentiatur, et existimet credendum esse mendaciis Judæorum.*

Pilatum autem hæc retulisse ad Tiberium Cæsarem, docent quoque Tertul. in Apolog. c. 5. et Euseb. in histor. lib. 2. cap. 2. et in Chronico anno Christi 38. quem audi: *Pilato de Christianorum dogmate ad Tiberium referente, Tiberius retulit ad senatum, ut inter cetera sacra reciperentur. Verum cum ex consulto patrum Christianos eliminari urbe placuisset, Tiberius per edictum accusatoribus Christianorum comminatus est mortem.* Et Orosius lib. 7. cap. 4. *Pilatus*, ait, *ad Tiberium Imp. retulit de passione et resurrectione Christi, consequentibusque virtutibus, quæ vel per ipsum palam factæ fuerant, vel per discipulos ipsius in nomine ejus fiebant, et de eo quod certatim crescente plurimorum fide Deus crederetur.*

15. At illi, accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti. Et divulgatum est verbum istud apud Judæos, usque in hodiernum diem.] Scilicet apud plebeios et eos qui parvi erant cerebri: nam prudentiores facile fucum hunc deprehenderunt, et à militibus rem totam secreto indagarunt: quin Longinus centurio palam militibus restitit, et Christum resurrexisse asseruit, ideoque pro eo Martyr occubuit, uti habet ejus Vita die 15. Martii. Maxime vero fucus hic confutatus est ab Apostolis, affirmantibus Christum redivivum iis apparuisse, idque per miracula multa confirmantibus, adeo ut fides resurrectionis Christi à toto quasi mundo recepta et credita sit. *Quod enim in Judæa Judæus obscurabat auro*, inquit Severian., *fide toto claruit in mundo.* Idem diserte confutatus est à Josepho, licet gente et secta Judæo. Audiant eum Judæi, suoque Hebræo credant, qui nolunt credere Christo. Sic enim scribit lib. 18. Antiq. c. 4. *Eodem tempore fuit Jesus, vir sapiens, si tamen virum eum fas est dicere. Erat enim mirabilium operum patrator, et doctor eorum qui libenter vera suscipiunt; plurimosque tam de Judæis quam de Græcis sectatores habuit. Christus hic erat: quem accusatum à nostræ gentis principibus, Pilatus cum addixisset cruci, nihilominus non destiterunt eum diligere qui ab initio cœperant. Apparuit enim eis tertia die vivus, ita ut divinitus de eo vates hoc, et alia multa miranda prædixerant: et usque in hodiernum diem Christianorum genus ab hoc denominatum non deficit.*

16. Undecim autem discipuli (Judas enim duodecimus jam se suspenderat) abierunt in Galilæam, in montem, ubi constituerat illis Jesus.] Matthæus, omissis ceteris Christi apparitionibus, illam dumtaxat recenset, quæ facta est in Galilæa, tum quia illam promiserat angelus v. 7. ac Christus v. 10. tum quia illa celebris et publica fuit coram 500. fratribus, ut ait Paulus 1. Corinth. c. 15. 6. Nam ad eam ex Christi præcepto convocati sunt omnes discipuli, quos plurimos habebat in Galilæa, quia ibi tutiores erant ab odiis et persecutione Judæorum, quam in Judæa, ait Chrysost. et Euthymius.

In montem.] Certum est hunc montem non fuisse Oliveti, ex quo Christus in cœlum coram discipulis ascendit, ac proinde de illa apparitione hic non agi. Nam mons Oliveti in Judæa est, non in Galilæa. Lyran., Dionys. Carthus., S. Bonav., Jansen. et alii verisimiliter suspicantur montem hunc fuisse Tabor, ubi primitus Christus transfiguratus gloriam suam ostenderat Petro, Jacobo et Joanni, Matth. 17.

Mystice, S. Hieron. Galilæa, inquit, erat omnium vitiorum volutabrum, ubi ante error et lubricum; ideoque oportuit eam Christi præsentia et gloria illustrari, juxta oraculum Isaiæ cap. 9. 1. et 2. Rursum Beda in hom. *Jam*, ait, *Dominus de morte ad vitam, de corruptione ad in corruptionem transierat: Galilæa enim idem est quod transmigratio.* Unde Glossa: *Nos*, ait, *si à vitiis ad virtutes migremus, resurrectionis gloriam videbimus.*

Allegor. S. August. lib. 3. de Consensu Evang. sub finem: Galilæa, inquit, idem est quod transmigratio, à rad. גלה *gala*, id est migravit, quia Christi gratia de populo Israel transmigratura erat ad Gentes. Unde de ea ait: *Præcedam vos in Galilæam:* quia Apostolis prædicantibus Evangelium non crederetur, nisi eis ipse Dominus viam in cordibus hominum præpararet. *Ibi eum videbitis*, id est, ibi ejus membra invenietis, ibi vivum corpus ejus in iis, qui vos susceperint, agnoscetis. Hæc ad verbum S. August. sed nonnullis brevitatis studio omissis.

Anagog. S. Augustin. ibidem: Galilæa, ait, hebraice quoque significat revelationem, à rad. גלה *gilla*, id, est *revelavit:* unde repræsentat cœlum et visionem beatificam. *Illa erit revelatio*, ait Augustin., *tanquam vera Galilæa. Consimiles ei erimus, ibi eum videbimus sicuti est. Ipsa erit etiam beatior transmigratio ex isto sæculo in illam æternitatem, si ejus præcepta sic amplectamur, ut ad ejus dexteram segregari mereamur: tunc enim ibunt sinistri in combustionem æternam, justi autem in vitam æternam. Hinc illud, Transmigrabunt, et ibi eum videbunt.*

17. Et videntes eum adoraverunt: quidam autem dubitaverunt.] Non ex undecim Apostolis, sed ex aliis discipulis. Apostoli enim omnes jam tot visionibus et argumentis Christi erant confirmati, ut non dubitarent eum resurrexisse. Aut certe si τὸ *dubitaverunt*, malis referre ad Apostolos, de quibus in præced. et seq. omnis est sermo, intellige *dubitaverunt*, id est, jam ante dubitaverant, nunc autem non dubitabant: ponitur enim præteritum perfectum pro plusquamperfecto: hoc enim significat aoristus, qui est in Græco ἐδίςασαν. Voluit enim Matthæus summatim perstringere dubitationem Thomæ, et aliorum Apostolorum de resurrectione Christi, antequam sufficienter à Christo apparente, essent de ea instructi, quam fusius narrant Lucas, Marcus et Joannes. Ita Theoph. *Debes*, inquit, *sic intelligere, quod, cum venissent in Galilæam, adoraverunt eum. Illi autem qui adorarunt in Galilæa, primum dubitaverunt in Jerusalem.* Sic et

Barradius, Franc. Lucas et alii. Verum *dubitatio illorum nostram auxit fidem*, ait S. Hieron.

Porro Christus apparens, eadem forma et figura apparuit, quam habuit dum viveret, ut ex iis ab Apostolis agnosceretur esse idem, non alius. Ita S. Cyrill. lib. 12. in Joan. c. 35. Quocirca dotem claritatis suæ abscondit : hanc enim ferre non potuissent debiles mortalium oculi. Audi S. Aug. 22. de Civitate Dei c. 19. *Claritas in Christi corpore cum resurrexit, ab oculis discipulorum potius abscondita fuisse credenda est. Non enim eam ferret humanus atque infirmus adspectus, quando ille à suis ita deberet attendi, ut posset agnosci.*

18. Et accedens (vicinius et familiarius ostendens se discipulis, majestatem Christi reverentibus) Jesus locutus est eis, dicens : Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra.] Arabicus, *donatus sum omni potestate in cœlo super terram.* Maldon. et alii probabiliter opinantur hæc non esse facta et dicta à Christo nunc, hoc est cum appareret suis in Galilæa ; sed in ultima apparitione quæ facta est in monte Oliveti, cum ex eo gloriosus in cœlum ascendit. Videtur enim hic Christus Apostolis ultimum Vale dicere, ultimaque monita et jussa dare, ac eos quasi legatos suos mittere ad evangelizandum per totum orbem, quod fecit in die Ascensionis.

Data est mihi.] Scilicet soli, idque tum qua Filius Dei et Deus sum : sic enim ab æterno data est mihi à Patre cum essentia divina *omnis* ejus *potestas* et majestas; tum proprie qua homo sum, ait S. Cyril. Nyssen. Athanas. et alii. Data est, inquam, mihi inchoative in incarnatione mea, ob dignitatem unionis hypostaticæ cum Verbo : complete vero omnis potestas mihi nunc data est à Deo post resurrectionem, ob merita passionis meæ, quando devicta morte, peccato, inferno et diabolo quasi triumphator et redemptor hominum, plenum et proximum mei sanguinis pretio, in eos jus et dominium acquisivi, ut eos propediem et proxime mihi per fidem et gratiam subditos in Ecclesiam, quæ meum est spirituale regnum, per me et Apostolos congregem, regamque in terra et coronem beemque in cœlo. Hoc Christi universale dominium et regnum fuse describit. Dan. cap. 7. 14. et Apostolus Ephes. 1. 20. Philip. 2. 10. et seq. et S. Petrus Actor. 10. 36. et S. Joan. Apocal. 17. 14. Vide dicta cap. 27. 11.

Meminit Christus suæ potestatis, ut significet se ex hac potestate mittere Apostolos ad omnes gentes fidei suæ subjugandas. Unde subdit : *Euntes ergo*, etc. Porro Suarez 3. part. agens de Christi dominio, hunc locum explicat de potestate excellentiæ, Christo qua homo erat, ratione unionis hypostaticæ, in primo conceptionis instanti à Verbo communicata, quam ipse pro temporum commoditate demonstravit, et post resurrectionem perfecte pleneque exercuit.

19. Euntes ergo docete omnes gentes (meam fidem et doctrinam Evangelicam. Hic ergo Apostoli à Christo acceperunt tubam Evangelii, ait S. Leo epist. 81. et prædicandi officium) baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.] Hinc ex Ecclesiæ traditione constat hanc esse formam Baptismi : *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti :* in qua fidem S. Trinitatis, et unius deitatis, dicendo *in nomine*, non, in nominibus, clare profitemur. *In nomine* enim idem est quod appellato et invocato nomine, et per consequens persona, divinitate et virtute trium personarum, quæ sunt in una eademque deitate; scilicet Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Hoc significat Græcum εἰς ὄνομα, id est *in nomen*, hoc est, invocando nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ut per baptismum corporis, animam à peccatis abluat et sanctificet per gratiam. Ita S. Hieron. *Nomen Trinitatis*, ait, *unus Deus est, ut, quorum una est divinitas, una sit largitio.* Et Euthym. *Unum nomen trium*, inquit, *donotat unam S. Trinitatis naturam.* Hinc S. Isidor. l. 7. Etymol. c. 4. *Trinitas appellatur*, inquit, *quod fiat totum unum ex quibusdam tribus quasi triunitas, ut memoria, intelligentia et voluntas, in quibus mens habet in se quamdam imaginem divinæ Trinitatis : nam cum tria sint, unum sunt.* Et S. Bonavent. in 1. dist. 24. *Trinitas dicitur*, inquit, *quasi ter unitas, vel trium unitas.* Unde contra Arianos, Macedonianos, Nestorianos, aliosque hæreticos liquet, Filium esse verum Deum et ὁμούσιον Patri, æque ac Spiritum sanctum, uti passim docent S. Athanasius, Hilar., August., Ambros., et ceteri. Hic ergo clarissime exprimit Christus mysterium S. Trinitatis, quod Moys. in veteri testamento obscure adumbravit, ne Judæi rudes, tres personas crederent tres esse deos, itaque plures deos more suo colerent.

Moralit. disce hic discipuli et Apostoli Christi, imo ipsius Christi, opus divinum esse, docere et convertere omnes gentes, etiam rudes, rusticas et barbaras. Unde S. Greg. hom. 12. in Ezech. *Nullum*, ait, *omnipotenti Deo tale est sacrificium, quale est zelus animarum.* Et Richard. de S. Vict. *Nescio*, ait, *an majus beneficium possit à Deo conferri, quam ut per ejus obsequium alii salutem consequantur.* Celebre est illud magni Dionysii Areopag. *Omnium divinorum divinissimum est, cooperari Deo in conversione errantium, et reductione peccatorum ad ipsum ; et qui visceribus charitatis affluentes, ac communicationem bonitatis Dei imitantes, puro amore pro universorum salute laborant, recte deiformes et divini, imo divinissimi nuncupantur.*

20. Docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis.] Puta omnia præcepta, quæ in Evangelio mandavi : non enim sola fides sufficit ad salutem, sed requiritur observatio mandatorum et assidua virtutum operatio. *Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur*, Rom. 2. et 3.

Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.] q. d. Etsi ascendam in cœlum, vos tamen quos mitto ut peragretis totum mundum, non deseram. Esto ergo ubique ex meo hoc præcepto evangelizetis cum magnis laboribus, penuriis, adversitatibus, periculis, persecutionibus, nolite cadere animo, cogitare vos desolatos et à me desertos ; ecce enim ego spondeo me vobiscum semper fore.

Vobiscum sum, tum qua Deus, tum qua homo per præsentem opem, gratiam, robur, consolationem, directionem, liberationem, quam vobis et vestris successoribus semper afferam, per quam vobis omnia difficilia reddam facilia, ait S. Chrysost., ut ex omnibus gentibus Eccle-

siam, id est, fideles et sanctos mihi congregetis. Idque *usque ad consummationem sæculi.* Prius mundus hic desinet, quam mea in Ecclesia desinat præsentia. Magno ergo animo opus hoc, munusque Apostolicum quod vobis injungo, capessite : quia vos visibiliter Ecclesiam regetis, ego vero invisibiliter eamdem regam et protegam. *Qui usque ad consummationem sæculi se cum discipulis futurum esse promittit*, ait S. Hier. *et illos ostendit semper esse victuros* (in suis posteris et successoribus) *et se nunquam à credentibus recessurum.*

Nolite, ait Prosper lib. 2. de Vocat. Gent. c. 1. *de vestra infirmitate trepidare, sed de mea potestate confidite, qui vos in hoc opere non derelinquam, non ad hoc ut nihil patiamini, sed, quod multo majus est, præstiturus ut nulla sævientium crudelitate superemini.*

Hoc est quod Christus iturus ad mortem Apostolis promisit Joan. 14. 16. *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis.* Eadem enim sunt dona Spiritus sancti et Christi, cum utriusque eadem sit deitas, et consequenter eadem operatio. Opera enim S. Trinitatis ad extra sunt indivisa : et quod una persona operatur, hoc et ceteræ duæ operantur. Spiritui sancto tamen qui procedit ut amor, per attributionem congruam appropriantur opera gratiæ et sanctitatis. Græce et Syriace additur, *amen.* q. d. Ita certo fiet ut dixi et promisi. Sic Christus etiam visibiliter adfuit Paulo, Actor. 22. 17. et S. Stephano in martyrio, Act. 7. Sic adfuit S. Petro ceterisque Apostolis, Martyribus et Doctoribus. Hac de causa Christus vocatur *Emmanuel*, id est, nobiscum Deus, Isaiæ 7. Et Ecclesia vocatur civitas Dei. Unde Ezechiel cap. 48. ult. *Nomen civitatis ex illa die*, inquit, *Dominus ibidem.* Unde Deus per Zachar. cap. 2. Ecclesiæ promittit dicens : *Ego ero murus igneus in circuitu, et in gloria ero in medio ejus.* Vide ibi dicta.

Hac pariter de causa Christus voluit in V. Eucharistiæ Sacramento jugiter manere in Ecclesia, imo in ecclesiis omnibus et singulis usque ad finem mundi. Sicut enim Christi humanitas et deitas gloriosa est cœlo, adoraturque visibiliter ab Angelis et Sanctis, sic eadem est in Eucharistia, sed occultata sub speciebus panis et vini, ideoque invisibilis, ibique adoratur, imo manducatur à fidelibus, ut earum animabus omne id præstet, quod panis et vinum præstat corporibus, puta omne nutrimentum, omnem vigorem, omne robur, omnem suavitatem, omnes delicias, omne gaudium. Quocirca Christus est, qui per singulos sacerdotes dum celebrant, facit quotidie miraculum miraculorum ; nimirum admirabilem illam conversionem panis et vini in corpus et sanguinem suum, quam Theologi vocant Transsubstantiationem : hanc enim nec homo, nec angelus, nec vis creata efficere posset. Ipse ergo etiamnum actu est sacerdos, dum per sacerdotes singulares Eucharistiam conficit, seque in ea Deo Patri quasi incruentam victimam in holocaustum offert, uti dixi cap. 26. 26. ex Conc. Trident.

Tropol. Christus est in anima et cum anima fideli et sancta, usque ad finem vitæ, donans ei magnum illud perseverantiæ donum, quod electos in cœlum perducit; ipse enim justum non deserit, nisi prius à justo deseratur, ut ait ex S. August. Conc. Trident. sess. 6. Itaque Christus in anima sancta, Primo, politice est quasi rex in regno suo, quod secundum leges justitiæ recte dirigit et moderatur, et quasi dux in exercitu eum roborans, ut hostes omnes, puta mundum, carnem et dæmonem superet et debellet.

Secundo, œconomice ipse est in anima, quasi pater in domo et familia, quam sapienter ille regit, protegit et ditat. Rursum ipse in ea quasi navarchus in navi, eam per undas et fluctus hujus maris procellosi, id est, per tentationes hujus vitæ periculosæ, secure dirigit ad portum salutis æternæ. Ipse est in ea quod auriga est in curru, ut nos quasi dormientes vehat in urbem et patriam cœlestem. Unde ei jugiter acclamare debemus, quod Eliseus succlamabat Eliæ, dum curru igneo raperetur in cœlum : *Pater mi, currus Israel, et auriga ejus*, 4. Reg. 2.

Tertio, ethice Christus in anima est quasi ratio et prudentia quæ omnes actiones prudenter dirigit, juxta normam rationis divinæ et legis æternæ, quæ est in mente Dei, ut anima non errores suæ concupiscentiæ, sed dictamina veritatis divinæ ac rationes æternas quæ sunt in mente Dei, ejusque sanctam voluntatem in omnibus et ubique sequatur.

Quarto, physice ipse est in anima, id quod anima est in corpore : ipse enim est quasi animæ anima, ipsam vita gratiæ vivificans, ut anima vivat vitam, non animalem et carnalem, sed spiritalem et divinam, utque omnes ejus actus ipsius in operatione sint non naturales, sed supernaturales et divini, ideoque meritorii vitæ et gloriæ æternæ.

Denique ipse est quasi ignis divinus, animam flamma charitatis igniens et inflammans. Ipse est in anima id quod sol est in mundo; scilicet ipse est sol cœlestis, totum animæ nostræ orbem luce gratiæ suæ illustrans, vivificans, calefaciens, et bonis virtutum omnium operibus fœcundans, juxta illud : *Operatur in nobis velle et perficere*, Philipp. cap. 2. Et, *Qui operatur omnia in omnibus secundum propositum voluntatis suæ*, Ephes. 1. Ipse est qui verbis nostris vim, vigorem et efficaciam inspirat, ut auditores et proximos nostros à peccatis ad pœnitentiam et sanctitatem convertamus, juxta illud Pauli : *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit*, 1. Corinth. 3. 6. Ergo, ô anima sapiens et sancta, vicario amore et desiderio occurre Deo tuo : Jesus tuus cupit esse tecum; tu vicissim non nisi cum Jesu esse cupias. Deliciæ ejus sunt esse tecum, deliciæ tuæ sint esse cum illo. Ab illo ergo sine te regi, flecti et dirigi, uti regnum sinit se regi à rege, exercitus à duce, domus ab hero, navis à nauclero, currus ab auriga, voluntas à ratione, corpus ab anima, mundus à sole. *Sufficis tu Deo, sufficiat tibi Deus tuus*, ait sanctus Augustinus.

CORNELIUS A LAPIDE.

COMMENTARII

IN

S. MARCI

EVANGELIUM.

COMMENTARIUS

IN

EVANGELIUM S. MARCI.

ARGUMENTUM.

Marcus, inquit S. Hieronym. in Catal. Scrip. Eccl., *discipulus et interpres S. Petri, juxta quod Petrum referentem audierat, rogatus Romæ à fratribus, breve scripsit Evangelium. Quod cum Petrus audisset, probavit, et Ecclesiæ legendum sua auctoritate dedit.* Et mox : *Assumpto itaque Evangelio, quod ipse confecerat, perrexit in Ægyptum, et primus Alexandriæ Christum annuntians, constituit Ecclesiam tanta doctrina et vitæ continentia, ut omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. Denique Philo disertissimus Judæorum, videns Alexandriæ primam Ecclesiam adhuc judaizantem, quasi in laudem gentis suæ librum super eorum conversatione scripsit. Et quo modo Lucas narrat Hierosolymæ credentes omnia habuisse communia : sic et ille quod Alexandriæ sub Marco fieri doctore cernebat, memoriæ tradidit. Mortuus est autem octavo Neronis anno, et sepultus Alexandriæ, succedente sibi Aniano.*

Idem testantur Clemens Alexandrin. lib. 6. Stromat. et Papias Episcopus Hierapoleos, et ex iis Eusebius lib. 2. histor. c. 15. qui et addit, S. Petrum Evangelium Marci confirmasse, et in perpetuum Ecclesiis legendum tradidisse. Idem docent S. Athanasius in Synopsi sub finem, S. Epiphanius hæresi 51. et Euthymius hic. Quocirca Tertull. lib. 4. Contra Marcion. Evangelium S. Marci S. Petro attribuit, quia, ut ait S. Hieron. ep. 150. ad Hedibiam quæst. 11. *Petro narrante et Marco scribente compositum est.* Idem S. Hieron. vel quisquis est auctor, præfat. Comment. in S. Marc. *Marcus,* ait, *seminat post Matthæum, qui fremit ut leo, qui volat ut aquila, qui discit ut homo, qui immolat ut sacerdos, qui irrigat ut flumen, qui florescit ut ager, qui fervet ut vinum. Christus etenim, de quo loquitur, homo nascendo, vitulus moriendo, leo surgendo, aquila est ascendendo.*

Hac de causa Ezech. 1. et Apoc. Cherubini quatuor faciebus instructi significant quatuor Evangelistas, ita scilicet ut facies hominis significet Matthæum, qui humanitatis Christi opera describit; facies aquilæ Joannem, qui canit divinitatem Christi, dicens : *In principio erat Verbum,* etc.; facies bovis notet Lucam, qui incipit à sacerdotio et victimis Zachariæ ; facies vero leonis designet Marcum, quia ipse à terribili et forti rugitu Joan. Bapt., quasi leonis, inchoat suum Evangelium, ut in cap. 1. Ezech. docet S. Hieronym. S. Gregor. et alii passim. Hi enim quatuor currum gloriæ Dei, puta quadrigam Evangelii per totum orbem circumegerunt, omnesque gentes illi quasi triumphanti subegerunt.

Huic symbolo apposite congruit nomen Marci juxta etymon tam Hebræum, quam Latinum. Marcus enim Hebr., inquit Pagnin. in Interpret. nom. hebr., idem est quod *limatus, fricatus, expolitus*, id est, *à rubigine abstersus*, à rad. מרק *marac*, id est, *tergere, fricare, polire.* Unde Jerem. c. 46. 4. *State*, ait, *in galeis, polite lanceas, induite vos loricis*, ut vos, ô Ægyptii, præparetis ad instans prælium contra Nabuchodonosor; ubi pro *polite* hebr. est מרקי *mircu.* Sic S. Marc. polivit lanceam sui Evangelii et prædicationis, ut ea instar leonis Ægyptios aliasque gentes Christo subigeret. S. Isidorus vero l. 7. Origen. cap. 9. *Marcus*, ait, *idem est quod excelsus mandato* (nescio à qua radice), *utique propter Evangelium Altissimi quod prædicavit.* Rursum Marcus hebr. dicitur quasi מר כוס *mar cos*, id est Dominus calicis, puta passionis et martyrii : ipse enim dira passus, nobili martyrio triumphavit de morte, æque ac de infidelitate.

Latine vero Carolus Sigonius de nomin. Roman. ex Valerio : *Marcus*, inquit, *dictus, qui mense Martio natus est.* Isidorus autem lib. 19. Origen. cap. 7. *Marcus*, ait, vocatur malleus, et dictus *Marcus*, quod major sit ad tundendum et fortior : *marcellus*, mediocris : *marculus*, malleus pusillus. Sic S. Marcus malleus fuit magnus et fortis conterens petras, id est, saxea Gentilium corda compungens, et ad pœnitentiam vitamque Christianam commovens. Marcus ergo et Marcellus idem est quod Martellus, id est malleus. Unde Carolus avus Caroli Magni, ob fortitudinem bellicam, qua quasi malleus trecenta millia Saracenorum contudit, cognominatus est Martellus. Aut Marcus quasi Martius, et Mars quidam cœlestis. Unde Marcia familia Rom. prisca patricia, dicta est ab Anco Marcio quarto Roman. rege fortissimo. *Ab Anco Marcio sunt Martii Reges*, ait Cæsar. orat. in funere Juliæ amitæ apud Suetonium. Et Ovid. l. 6. Fastor.

Marcia sacrifico deductum nomen ab Anco.

Ancus rex vocatur *sacrificus*, quia, ut Livius lib. 2., religiones neglectas aut prave cultas restituit. Religio enim est parens fortitudinis. Hinc Marciæ gentis stemma erat Victoria columnæ imposita. Ita Anton. August. in Familiis Romanis. Porro Marcii dicti sunt à Marco, vel Mamerco,

ait Plutarch. in Numa. Osci enim Martem appellabant Mamercum, ait Festus. Primus autem Pythagoras, filium suum vocavit Mamercum, quem secutus Numa, secundus rex Romanorum, filium suum nominavit Mamercum, teste Plutarcho, et ex eo Sigonius. Marcus ergo per crasin idem est quod Mamercus sive Mamers, id est Mars, ait Sigonius : *Quid enim fortius*, ait Scholiastes Marci apud S. Hieron., *quam animas salvare, quæ errorum vitiis poterant interire?* Juxta illud Psal. 67. *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa.*

Quam religiosus fortisque fuerit S. Marcus, liquet ex institutione Essæorum, qui primi fuere Religiosi, et Religiosorum omnium prototypi, de quorum mira sanctitate paulo post plura. Joannes Major et nonnulli alii censent, Marcum hunc esse mancum illum, qui ex religiosa humilitate pollicem sibi amputavit, ne fieret sacerdos. Sed hic fuit Marcus Eremita, non Marcus Evangelista, ut patet ex Vitis Patrum.

Denique Romani prænomen *Marcus* dabant iis, qui erant primogeniti. Unde Marcus Tullius Cicero vocatur, quia ipse erat primogenitus, ut notat Aldus Manutius initio Commentariorum in lib. Cicer. ad Herennium. Sic S. Marcus fuit primogenitus uniceque dilectus à S. Petro : unde ipse de eo solo dixit : *Salutat vos Ecclesia*, etc. *et Marcus filius meus*, epist. 1. cap. 5. in fine. Quare ipse ut filius à S. Petro hausit tantum spiritum, ardorem et zelum, ac expressa sapientiæ et sanctitatis S. Petri fuit imago : hanc enim ei S. Petrus ceu pater impressit.

Quæres, cujas, quis et qualis fuerit S. Marcus? Resp. Primo, eum natione fuisse Hebræum ex tribu Levi. Addit Beda et auctor Comment. in Marcum apud S. Hieron. eum fuisse sacerdotem Aaronicum.

Secundo, Theophylact., Victor Antiochen. et Euthym. hic, atque ex eis Sixtus Senensis in Biblioth. Sacra in Marco, putant Marcum hunc eumdem esse cum Joanne Marco, qui fuit consobrinus Barnabæ, cum eoque et Paulo profectus est ad prædicandum Gentibus, Actor. 12. et 13. quem proinde Marcum intelligit Paulus epist. ad Philem. et Coloss. 4. et 2. Timoth. 4. verum dico Marcum hunc alium esse à Joanne Marco : nam eodem tempore quo Joan. Marcus adhæsit Paulo et Barnabæ in Græcia, noster hic Marcus adhæsit S. Petro Romæ, et ab eo missus est prædicatum, primo Aquileiam, deinde Alexandriam, uti recte ex Eusebio et aliis ostendit Baronius.

Tertio, Origen. lib. de Recta in Deum fide, S. Epiphan. hæresi 51. et Dorotheus in Synopsi, censent, Marcum fuisse unum ex 72. Christi discipulis. Sed verius est contrarium, scilicet eum post mortem Christi à S. Petro conversum et baptizatum esse : nam ipse eum vocat filium suum (spiritualem) ep. 1. c. 5. 13. dicens : *Salutat vos Ecclesia quæ est in Babylone* (Romæ) *coelecta, et Marcus filius meus.* Ita S. Hier. Euseb. lib. 7. hist. c. 14. S. Epiphan. hæresi 51. Theodor. præf. in Hist. S. Patrum, lib. 3. cap. 1. Baron. et alii passim, qui tradunt S. Marcum discipulum et comitem fuisse S. Petri.

Quarto, S. August. lib. 1. de Consensu Evang. cap. 2. Marcum vocat breviatorem Matthæi, non quod eum in compendium redegerit, ut volunt nonnulli, sed quod brevius secundum quæ acceperat à S. Petro, narret ea quæ Matthæus sæpius fusius prosequitur. Dixi sæpius : nam subinde Marcus uberius quam Matthæus, historiam rei à Christo gestæ enarrat, uti liquet in narratione negationis, qua Petrus ter Christum negavit ; quædam etiam clarius quam Matthæus explicat. Quare in historiis Christi enarrandis Marcus fusior est quam Matthæus, sed in doctrinis parcior. Fuit ergo Marcus verus Evangelista, æque ac Patriarcha et Apostolus. Unde Arabicus Evangelio Marci hunc titulum præfigit : *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Dei unius, Evangelium Patris, Patriarchæ, Apostoli S. Mar* (id est Domini) *Marci Evangelistæ.*

Quinto, Marcus Romæ rogatus à Christianis conversis à S. Petro, ut summam eorum conscriberet, quæ à Petro prædicante audierant, scripsit hoc Evangelium anno Christi 45. Claudii Imper. 3. ait Euseb. in Chron. paulo antequam pergeret Alexandriam, ubi Ecclesiam Christianam fundavit, et sanctissime per novemdecim annos gubernavit, ac in ea discipulos adeo eximios habuit, ut Essæi, id est sancti et pii, cognominati sint. Hi enim quasi primi Religiosi in tanta puritate, pietate et sanctitate vixerunt, ut toti orbi essent admirationi, ceterisque Ecclesiis essent perfectionis exemplar et speculum, adeo ut eos mirifice laudet Josephus et Philo lib. de Therapeutis. Unde S. Hier. et Cassian. Marcum vocant principem et institutorem Cœnobitarum. Vide quæ de Essæis dixi Act. 5. 2. Atque hac de Causa Essæi, se ex Alexandria per totam Ægyptum et Thebaidem propagarunt. Unde factum ut ibi essent plurima Monachorum et Anachoretarum examina, qui angelicam in terris vitam agebant, idque duravit per plura sæcula, ut patet ex S. Hieronym., Vitis Patrum, Evagrio, Palladio, Cassiano et aliis.

Porro S. Marcus Alexandriæ primam Christianorum scholam erexit, ex qua tot sancti doctores, Episcopi et Martyres prodiere. Nam schola Alexandrina mire floruit sub Commodo Imp. anno Domini 180. cum ei præsedit Pantænus, cui successit Clemens Alexand., Clementi Origenes, cujus discipuli fuere S. Gregor. Thaumaturgus, Athenagoras, et postea S. Athanasius, S. Basilius, Nazianzenus, etc. Hi omnes ergo S. Marci fuere sequaces et discipuli.

Denique S. Marcus apostolatus, doctoratus et Evangelistæ lauream martyrii corona decoravit. Unde de eo in Martyrologio Romano die 25. April. sic legimus : *Alexandriæ natalis B. Marci Evangelistæ*, etc. *qui pro fide Christi tentus et funibus vinctus, et per saxa raptatus graviter afflictus est. Deinde reclusus in carcere primo angelica visione confortatus, et demum ipso Domino sibi apparente, ad cœlestia regna vocatus est octavo Neronis anno.* Et Gelasius Pontifex in Conc. Rom. de l. authent. et apoc. *Marcus Evang.*, inquit, *à B. Petro in Ægyptum directus, fidem veritatis prædicavit, et gloriose consummavit martyrium.* Sic et Nicephor., Metaphrastes, Procopius et alii. Corpus S. Marci Alexandria à mercatoribus translatum est Venetias anno Domini 827. ubi summa religione colitur, adeoque senatus insignia S. Marci, puta leonem, pro stemmate usurpat, atque cum quippiam imperat vel mandat, asserit S. Marcum id mandare.

Quæres Secundo, qua lingua Evangelium conscripsit Marcus, Latina an Græca? Multi

censent eum Latina scripsisse. Et ratio videtur clara : Marcus enim scripsit Romæ Romanis, ex S. Petri ibidem prædicantis ore; ergo pariter scripsit lingua Romana, puta Latina. Græcam enim Romani non intellexissent, uti multis probat Baronius anno Christi 45. Licet enim S. Chrysost. in Marcum, asserat Marcum Evangelistam scripsisse in Ægypto, tamen Romæ eum scripsisse asserunt S. Hier., Euseb., Clemens, S. Epiphan. et alii passim; atque auctor comment. in Marcum non fuit S. Chrysost. ut inferius ostendam. Ita Syrus, qui in fine Evangelii S. Marci hæc diserte addit : *Finit Evangelium sanctum, Evangelium Marci, quod locutus est et evangelizavit Romæ romane.* Idem docet S. Damasus Pontifex (vel quisquis est auctor) initio lib. de Romanis Pontif. in Vita S. Petri, quæ ponitur ad initium tomi primi Conciliorum. Idem satis insinuat S. Greg. Nazianz. in Carm. quo recenset catalogum S. Scripturæ, dum Evangelistas per linguas et nationes ita partitur :

> Matthæus Christi Hebræis miracula scripsit,
> Ausonibus Marcus, Lucas at doctus Achivis,
> Cunctis Joannes, penetrans cœlestia mente.

Ex adverso Marcum græce scripsisse diserte asserit S. Hieron. præfat. in Evangelium. *De novo,* ait, *loquor testamento, quod Græcum esse non dubium est, excepto Apostolo Matthæo, qui primus in Judæa Evangelium Christi Hebraicis litteris edidit.* Additque se hac de causa jussu Damasi veterem Vulgatam versionem Latinam novi testamenti, ac consequenter et Evangelii S. Marci, correxisse secundum Græcum autographum. Idem expresse docet S. August. lib. 1. de Consensu Evangeliorum, c. 2. *Matthæus,* ait, *Hebræo scripsisse perhibetur eloquio, ceteri Græco.* Idem fuit communis veterum et recentiorum sensus, ut Christiani Druthmari, qui floruit anno Christi 800. Jacobi Chrysopolitani, Maldonati præfat. in Matthæum, Francisci Luc., hic, Genebrardi in Chronolog. ad annum Christi 44. quem audi : *Marcus Evangelista Aquileiæ (quæ secunda Roma quondam dicebatur) rogantibus Romanis suum Evangelium conscripsit græce, sive etiam latine, ut volunt Rodulph. et Armacanus.*

Idem suadet ratio : nam S. Marcus scripsit Evangelium iturus Alexandriam, ut illud ibi prædicaret : Alexandrini autem tunc loquebantur græce. Alexandria enim condita et dicta est ab Alexandro Magno, qui fuit Macedo et Græcus. Quocirca S. Athanasius, S. Cyrillus, Theophilus, Clemens Alexandrinus ceterique Alexandrini sua græce scripserunt. Ergo Marcus Græca lingua scripsit. Rursum Marcus peritior erat linguæ Græcæ quam Latinæ. Unde et Græcus textus in ejus Evangelio politior et elegantior est quam Latinus : nam Judæi vicini Græciæ, ac subjecti Alexandro Magno et Græcis, Græcam linguam perdiscebant, non ita Latinam; utpote à Roma et Latinis semoti. Adde : Græca lingua tunc latissime patebat, ut ait Cicero : adeo ut Romani, præsertim patricii et honestiores, Græcam callerent, imo filios suos Athenas mitterent, ut Græcam sapientiam et eloquentiam perdiscerent. Marcus autem Evangelium hoc scripsit Romanis, non plebeiis, sed patriciis et nobilibus, uti erant S. Clemens, S. Pudens, S. Torpes. Audi Clementem Alexand. in ep. 1. S. Petri (extat tom. 6. Biblioth. S. Patrum in edit. Parisiensi). *Marcus,* inquit, *Petri sectator, prædicante Petro Evangelium palam Romæ, coram quibusdam Cæsarianis equitibus, et multa Christi testimonia proferente, petitus ab eis, ut possent quæ dicebantur, memoriæ commendare, scripsit ex iis quæ à Petro dicta sunt, Evangelium, quod secundum Marcum vocatur,* etc. Simili modo S. Paulus epistolam ad Romanos scripsit græce, uti ostendi procemio in illam epistolam.

Denique S. Marcus cum S. Petro versatus fuit Antiochiæ, ubi primum discipuli Christi dicti sunt Christiani : Antiochiæ autem loquebantur græce. Unde S. Chrysost. qui fuit Antiochenus, prædicavit et scripsit græce. Quare Græca lingua S. Marco usitatior fuit quam Latina, ac forte Græca ei fuit vernacula. Licet enim Apostoli et primi fideles acceperint donum linguarum infusum à Spiritu sancto, tamen illud acceperunt ad sufficientiam, non ad elegantiam; quare lingua sibi propria vel vernacula melius et elegantius loquebantur, v. g. Hebraica vel Græca, quam extera, vel aliena, v. g. Latina, Illyrica, Germanica.

Utramque sententiam conciliabis, si dicas, S. Marcum utraque lingua, scilicet Græca et Latina, scripsisse Evangelium, uti censet Genebrard. anno Domini 44. et noster Barradius tom. 1. lib. 1. c. 19. ac Possevinus in Biblioth. in Marco. Audi Petrum de Natal. Aquilinum Episc. in Catalogo Sanctorum lib. 4. cap. 86. *Petrus,* ait, *Marcum Aquileiam Protoepiscopum destinavit, ibi Evangelium suum quod alias Romæ Latinis litteris conscripserat, iterum Græco eloquio exaravit, quod usque hodie in Aquileiensi Ecclesia, cum sede eburnea in qua sedens illud scripserat, demonstratur.* Idem censet Hadrian. Finus lib. 6. Flagelli Jud. cap. 80. et Bellarm. lib. de Verb. Dei, cap. 7.

Porro censent nonnulli autographum Marci Latinum, injuria temporum periisse, sicut periit Evangelium Hebræum S. Matthæi. Verum hoc difficile est creditu. Quomodo enim Ecclesia Romana tam fida fidei et sacrorum codicum custos, ac primis illis Marci temporibus usque ad Constantinum, zelo religionis ardentissima et constantissima, permisisset tantum thesaurum sibi dicatum intercidere? Utique quæ aliena tam accurate servavit, sua non perdidit, nec prodidit. Itane tot codices Evangel. S. Marci, quos nobiles Romani ceterique Itali à Petro et Paulo ad Christum conversi certatim sibi describi curabant, ad unum omnes interiere, ut ne unus quidem supersit? Quare verisimilius dicemus, Marcum primitus græce scripsisse, ob causas jam dictas, sed illico vel per se, vel per aliquem suum interpretem, Græcum in Latinum convertisse, et utrumque Romanis tradidisse, uti S. Paulus scripsit epistolam ad Romanos græce, sed eamdem à tertio scriba et interprete suo conversam in Latinum, misit ad Romanos, uti dixi procem. in illam epistolam. Ratio est, Prima, quia S. Hieron. et S. August. affirmant Marcum græce scripsisse, non latine. Unde Latinam versionem juxta Græcum jussu Damasi correxit S. Hieron. Secunda, quia, ut recte advertit Bellarm. lib. de Script. Eccles. in Marco ex collatione textus Græci et Latini constat, Latinam veterem et Vulgatam editionem, tam Matthæi quam Marci ex Græca editione translatam. Idem pluribus exemplis probat Franc. Lucas hic; quibus adde,

Latinum Marci interpretem græcizare, ut cum cap. 2. 2. ait : *Et convenerunt multi, ita ut non caperet neque ad januam :* quod obscure latine ex Græco translatum est, qui clare et ornate sic habet : ὥστε μηκέτι χωρεῖν μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν, id est *ut non caperent* (turbam affluentem) *neque illa quæ ad januam erant loca.* Etc. 4. 10. *Et cum esset singularis*, græce clare καταμόνας, id est solus. Et c. 7. v. 17. 18. 20. *Quæ de homine exeunt, illa communicant hominem*, græce κοινοῖ, id est communem faciunt, hoc est, immundum reddunt hominem : Hebræi enim immunda vocant *communia*, quibus scilicet communiter et promiscue omnes etiam immundi utuntur. Sic c. 1. 47. διαφημίζειν, ad verbum vertit, *diffamare*, pro divulgare. Sic c. 15. 47. προσάββατον ad verbum vertit *ante sabbatum*, id est profestum sabbati, vel vigilia, puta Parasceve, aut pridie sabbati.

Venetiis religiose servatur Evangelii S. Marci autographum, sed ob vetustatem in eo litteræ ita corrosæ et exesæ sunt, ut legi nequeant. Id mihi Romæ inquirenti, Venetiis perscripsere nonnulli viri graves, qui idipsum studiose investigarunt, hancque apud Venetos esse traditionem asseruerunt. Ferunt Evangelium hoc Aquileiæ à S. Marco conscriptum, et relictum, indeque Venetias translatum : cum enim Attila rex Hunnorum Aquileiam per triennium obsessam cepit, vastavitque; tunc multi Aquileienses Attilam fugientes, concesserunt ad vicinas Adriatici maris paludes, ibique Venetias admirabili opere condiderunt, sub annum Domini 452. ait Baron. Porro vir gravis, Canonicus S. Marci Venetiis, qui ejus reliquias in manu habet, ideoque oculatus testis, meo rogatu, hac de re studiose inquirens, hisce diebus rescripsit, autographum hoc S. Marci Græca lingua esse conscriptum, ac Aquileia Venetias delatum fuisse anno Christi 1472. Quare græce videtur primitus à S. Marco editum.

Scripsit hac de re dissertationem ad Magnum Hetruriæ Ducem Paganinus Gaudentius, Professor Pisanus, in quo contendit S. Marcum primitus latine Evangelium scripsisse Romæ, deinde græce Aquileiæ, sed Latinum evanuisse : quod enim modo extat Latinum S. Marci Evangelium, ex Græco esse translatum. Addit Romæ olim magnum fuisse usum linguæ Græcæ, tum quod multi senatores aliique eam discerent, tum quod multi Græci Romam confluerent. Id liquet ex gravissima querela Satyræ 3. Juvenalis, cui propterea ait se odisse Romam, quod Græca esset urbs :

> Non possum, *inquit*, ferre, Quirites
> Græcam urbem, quamvis quota portio fæcis Achææ?
> Jam pridem Syrus in Tiberim confluxit Orontes.

q. d. Multi Syri confluebant Romam. Citat Damasum lib. de Vitis Pontificum in Vita S. Petri, ubi Evangelistas ait scripsisse latine (notans Marcum) græce et hebraice. Verum notum est hunc librum non esse Damasi, sed Anastasii Bibliothecarii, ait Bellarm. lib. de Script. Eccles. in Damaso, Quod vero addit Paganinus, S. Petrum Romanis prædicasse græce, S. Marcum vero ejus interpretem ea vertisse latine, paradoxum videtur, ac fidem excedere, uti annotavit Baronius. Porro alia erant interpretis officia, uti dixi 1. Corinth. 12. v. 10.

Porro Syri, ut testatur Guido Fabricius in præfatione novi Testamenti Syriaci, asserunt Marcum scripsisse latine, Latinumque Evangelium Venetiis asservari aiunt, præterea eumdem ipsum Marcum lingua patria, id est Galilæa, sive Syra, transtulisse, non modo Evangelium suum, sed etiam ceteros omnes novi Testamenti libros.

Verum hoc difficile est creditu : nam hujus editionis nulla extat mentio apud Clem. Alexandrinum, Origen., Euseb., Athanas., Epiphan., Cyrillum, Theodor., S. Hieron. aliosque Patres, qui vel Syri fuerunt, vel in Syria et Ægypto vixerunt, ac de variis S. Script. editionibus exacte disseruerunt, aut eas accurate pertractarunt. Quæ editio Syriaca novi testamenti S. Marco videtur posterior. Ita Bellarm. lib. 2. de Verbo Dei cap. 4.

Denique S. Marci Evangelium semper habitum fuit Canonica Script. excepto ult. cap. de quo nonnulli olim dubitarunt teste S. Hier. ep. 150. ad Hedibiam q. 3. eo quod in eo inserta forent quædam manichæismum redolentia, quæ recitat S. Hieronymus, lib. 2. contra Pelag. ante medium. Erantque hæc : *Et illi satisfaciebant dicentes : Sæculum istud iniquitatis et incredulitatis substantià est, quæ non sinit per immundos spiritus veram Dei apprenhendi virtutem : idcirco jam nunc revoca justitiam tuam.* Verum hæc jam sublata sunt. Unde de ejus fide ex Conc. Trident. sess. 4. dubitare non licet. Vide Bellarm. lib. 1. de Verbo Dei cap. 16.

Nota. Marcus totus rei narrandæ intendit : unde non curat rei gestæ ordinem, sed prius facta posterius enarrat, et vice versa. Audi S. Hieron. Præfat. in Matth. *Secundus*, ait, *Marcus interpres Apostoli Petri, et Alexandrinæ Ecclesiæ primus Episcopus, qui Dominum quidem Salvatorem ipse non vidit, sed quæ magistrum audierat prædicantem, juxta fidem magis gestorum narravit quam ordinem.*

Extat tom. 2. S. Chrysostomi Comment. in S. Marcum, qui licet ingenio, eruditione ac pietate non careat; genio tamen, stylo, subtilitate et judicio S. Chrysostomi carere videtur. Unde Bellarminus de Script. Eccles. in Chrysost. Commentaria, ait in Marcum sine dubio Chrysostomi non sunt, sed alicujus simplicis monachi, qui fratribus suis Evangelium explicabat, ut constat ex hom. 34. 89. et aliis.

Scripsit peculiariter in S. Marcum ex veterum Commentariis Victor Antiochenus, priscus auctor, quem ex Græco in Latinum convertit noster Theodorus Peltanus.

Auctor Comment. sive Scholiastes in S. Marcum apud S. Hieronymum, multa eleganter et pie concinnat, sed non est S. Hieron. nec enim ejus stylum, doctrinam, gravitatem assequitur et adæquat : ostendit enim se neque Græcæ linguæ, neque Hebraicæ fuisse peritum, et in explicatione cap. 14. et 15. multa scribit inepta et falsa, uti observavit Bellarm.

Pauca hic notanda occurrunt, quia pleraque jam dicta sunt in Matth. ibi inveniet ea Lector locis ubique ad marginem annotatis. Hic ergo brevis ero.

SANCTUM
JESU CHRISTI EVANGELIUM
SECUNDUM MARCUM.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, describitur Joannis Baptistæ prædicatio, et vitæ austeritas. Secundo, v. 9. Christi baptismus, jejunium et tentationes. Tertio, v. 14. Christi prædicatio ac vocatio Petri, Andreæ, Jacobi et Joannis. Quarto, v. 23. dæmoniaci curatio, ac vers. 30. socrus Petri febricitantis, ac aliorum plurium sanatio. Quinto, v. 40. leprosi mundatio.

1. Initium Evangelii Jesu Christi, Filii Dei, 2. sicut scriptum est in Isaia
propheta : Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præ-
parabit viam tuam ante te. 3. Vox clamantis in deserto : Parate viam
Domini, rectas facite semitas ejus. 4. Fuit Joannes in deserto baptizans,
et prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. 5. Et
egrediebatur ad eum omnis Judææ regio, et Jerosolymitæ universi, et
baptizabantur ab illo in Jordanis flumine, confitentes peccata sua. 6. Et
erat Joannes vestitus pilis cameli, et zona pellicea circa lumbos ejus, et locustas et mel
silvestre edebat. Et prædicabat dicens : 7. Venit fortior me post me : cujus non sum dig-
nus procumbens solvere corrigiam calceamentorum ejus. 8. Ego baptizavi vos aqua, ille
vero baptizabit vos Spiritu sancto. 9. Et factum est : in diebus illis venit Jesus à Nazareth
Galilææ : et baptizatus est à Joanne in Jordane. 10. Et statim ascendens de aqua, vidit
cœlos apertos, et Spiritum tanquam columbam descendentem, et manentem in ipso.
11. Et vox facta est de cœlis : Tu es filius meus dilectus, in te complacui. 12. Et statim
Spiritus expulit eum in desertum. 13. Et erat in deserto quadraginta diebus, et quadra-
ginta noctibus : et tentabatur à Satana : eratque cum bestiis, et angeli ministrabant illi.
14. Postquam autem traditus est Joannes, venit Jesus in Galilæam, prædicans Evangelium
regni Dei, 15. et dicens : Quoniam impletum est tempus, et appropinquavit regnum Dei :
pœnitemini, et credite Evangelio. 16. Et præteriens secus mare Galilææ, vidit Simonem,
et Andream fratrem ejus, mittentes retia in mare (erant enim piscatores) 17. et dixit eis
Jesus : Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. 18. Et protinus relictis
retibus, secuti sunt eum. 19. Et progressus inde pusillum, vidit Jacobum Zebedæi, et
Joannem fratrem ejus, et ipsos componentes retia in navi : et statim vocavit illos. 20. Et
relicto patre suo Zebedæo in navi cum mercenariis, secuti sunt eum. 21. Et ingrediuntur
Capharnaum : et statim sabbatis ingressus in synagogam, docebat eos. 22. Et stupebant
super doctrina ejus; erat enim docens eos, quasi potestatem habens, et non sicut Scribæ.
23. Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo : et exclamavit, 24. dicens :
Quid nobis et tibi, Jesu Nazarene : venisti perdere nos? scio qui sis, Sanctus Dei. 25. Et
comminatus est ei Jesus, dicens : Obmutesce, et exi de homine. 26. Et discerpens eum
spiritus immundus, et exclamans voce magna, exiit ab eo. 27. Et mirati sunt omnes, ita

ut conquirerent inter se dicentes : Quidnam est hoc? quænam doctrina hæc nova? quia in potestate etiam spiritibus immundis imperat, et obediunt ei. 28. Et processit rumor ejus statim in omnem regionem Galilææ. 29. Et protinus egredientes de synagoga, venerunt in domum Simonis et Andreæ, cum Jacobo et Joanne. 30. Decumbebat autem socrus Simonis, febricitans : et statim dicunt ei de illa. 31. Et accedens elevavit eam, apprehensa manu ejus : et continuo dimisit eam febris, et ministrabat eis. 32. Vespere autem facto cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes male habentes, et dæmonia habentes : 33. et erat omnis civitas congregata ad januam. 34. Et curavit multos, qui vexabantur variis languoribus, et dæmonia multa ejiciebat, et non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum. 35. Et diluculo valde surgens, egressus abiit in desertum locum, ibique orabat. 36. Et prosecutus est eum Simon, et qui cum illo erant. 37. Et cum invenissent eum, dixerunt ei : Quia omnes quærunt te. 38. Et ait illis : Eamus in proximos vicos, et civitates, ut et ibi prædicem : ad hoc enim veni. 39. Et erat prædicans in synagogis eorum, et in omni Galilæa, et dæmonia ejiciens. 40. Et venit ad eum leprosus deprecans eum : et genu flexo dixit ei : Si vis, potes me mundare. 41. Jesus autem misertus ejus, extendit manum suam : et tangens eum, ait illi : Volo : Mundare. 42. Et cum dixisset, statim discessit ab eo lepra, et mundatus est. 43. Et comminatus est ei, statimque ejecit illum : 44. et dicit ei : Vide nemini dixeris : sed vade : ostende te principi sacerdotum, et offer pro emundatione tua, quæ præcepit Moyses in testimonium illis. 45. At ille egressus cœpit prædicare, et diffamare sermonem, ita ut jam non posset manifeste introire in civitatem, sed foris in desertis locis esset, et conveniebant ad eum undique.

1. Initium Evangelii Jesu Christi, Filii Dei, sicut scriptum est in Isaia, etc.] Multi ante *sicut* ponunt punctum, censentes τὸ *initium Evangelii*, etc. esse titulum libri. Verum hæc verba non esse titulum, sed initium et proœmium libri, patet ex nomine *initium*; quia hæc verba pendent à τῷ *sicut scriptum est*, etc. quare ante *sicut* ponendum est comma, non punctum. Vox ergo *Evangelii* hic non significat scripturam Evangelii, quam scripsit Marcus, ut significat cum dicimus, *Evangelium Marci*; sed significat prædicationem Evangelicam *Jesu Christi*, ut sequitur. Sensus igitur est, q. d. Evangelica Christi prædicatio initium habuit tale, quale prædixit Isaias et Malachias; scilicet prædicationem Joannis Baptistæ, ejusque testimonium de Christo: Joannes enim cœpit prædicare regnum cœlorum, Christi prædicatione et morte reserandum. Unde ipse suos ad pœnitentiam induxit, ut per eam capaces fierent gratiæ Christi et regni cœlorum dicens : *Pœnitentiam agite : appropinquavit enim regnum cœlorum.* Hæc ergo ejus prædicatio fuit *initium Evangelii*, id est, prædicationis Evangelicæ inchoatæ à Joanne, et perficiendæ per Christum. Moses enim et lex vetus prædicabant et promittebant terram promissam, lacte et melle manantem, si Judæi Dei mandatis parerent : Christus vero et lex Evangelica prædicat, promittitque regnum cœlorum, si homines de peccatis pœniteant, et Christi mandata observent. Prædicatio ergo pœnitentiæ, quam fecit Joannes, fuit præparatio et initium prædicationis Evangelicæ, quam fecit Christus evangelizans regnum cœlorum.

Nota. Matthæus et Joannes Evangelium ordiuntur à Christo ipso; sed Joannes à divina, Matthæus ab humana Christi generatione. Marcus vero et Lucas illud auspicantur à Joanne Baptista; sed Lucas à Joannis nativitate, Marcus autem à Joannis prædicatione.

2. Sicut scriptum est in Isaia propheta: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.

3. Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini.

Prior sententia v. 2. est Malachiæ cap. 3. v. 1. posterior est Isaiæ cap. 40. 3. Unde Græca habent v. 2. *Sicut scriptum est in Prophetis*, scilicet Malachia et Isaia; sed Latina Vulgata, ac Græca nonnulla, item Syrus et Arabicus habent, *Sicut scriptum est in Isaia Propheta*, et ita Græcos olim legisse docet S. Hieron. lib. de Optimo genere interpret. Script.

Dices, Cur Marcus solum Isaiam citat, non Malachiam? Resp. Quia potior hic est Isaias : nam vox Joannis in deserto clamantis : *Pœnitentiam agite*, erat *initium Evangelii*, id est, Evangelicæ prædicationis Christi : sed quia Malachias indicat hanc Joannis vocem, non ab homine, sed à Deo missam, propterea Marcus præmisit verba Malachiæ, ut per illa excitet attentionem lectoris, ad venerandam et capessendam vocem Joannis ab Isaia prænuntiatam. Adde, idem in re dicere Malachiam cum eo quod dicit Isaias : nam angelus missus à Deo ad præparandam viam Christo non alius fuit quam Joannes voce sua clamans, prædicansque pœnitentiam, quæ corda hominum præpararet ad Christi prædicationem et gratiam. Est ergo hoc unum quasi duorum Prophetarum idemque oraculum, eodemque sensu de uno eodemque Joanne prolatum, licet aliis et aliis verbis, quæ se mutuo confirmant et explicant. In Isaiæ ergo oraculo reipsa continetur oraculum Malachiæ; quod enim prædixit Malachias, idem clarius et pressius aliis verbis prædixit Isaias. Hæc ergo est causa cur Marcus hic, ceterique Evangelistæ et Apostoli, cum duos Prophetas, vel duas pluresque sententias ejusdem libri vel diversi veteri testamento citant, quasi unum idemque testimonium citent, ut patet 1. Petri 2. 7. collato cum psalm. 117. 22. et Isaiæ 8. 14. Item 1. Corinth. 15. 55. collato cum Isaiæ c. 25. v. 8. et Oseæ c. 13. vers. 14. Causa, inquam, est, quod una sententia alteram confirmet et explicet, adeoque reipsa idem dicat quod altera : quare

utraque non tam duæ, quam una eademque in re sententia esse videtur.

Reliqua quæ hic de Joanne dicuntur explicui Matth. 3. 3. et cap. 11. v. 10. ac Malach. 3. 1. et Isaiæ c. 40. 3. quare illa hic non repetam, nec audiam illud vulgo jactatum, *Crambe recocta.*

4. FUIT JOANNES IN DESERTO BAPTIZANS; ET PRÆDICANS BAPTISMUM POENITENTIÆ (id est, excitando homines ad pœnitentiam, ut per eam disponerentur) IN (ad) REMISSIONEM PECCATORUM.] Accipiendam à Christo ejusque baptismo, qui erat perfectio et consummatio baptismi Joannis. Christus enim quasi rex cœlorum, prædicabat regnum sua gratia accipiendum, cujus prima pars est remissio peccatorum, quam præstat Christi baptismus: utpote Christi spiritu et gratia instructus et quasi animatus, juxta illud Joannis, *Ego baptizo vos aqua in pœnitentiam: qui autem post me venturus est*, etc. *ipse vos baptizabit Spiritu sancto et igne*, Matth. 3. Quod repetit hic Marcus v. 8.

12. ET STATIM SPIRITUS EXPULIT (græce, ἐκβάλλει, id est, emittit, educit, expellit) EUM IN DESERTUM.] *Spiritus*, scilicet sanctus, qui paulo ante in baptismo specie columbæ in eum erat delapsus. *Expulit*, id est, magna vi spiritus et ardoris impulit Christum, ut ultro et sponte iret *in desertum*, ut ibi quasi in palæstra solus cum diabolo congrederetur: ibi ergo duellum iniere Christus et Antichristus, puta diabolus, sive Lucifer.

13. ET ERAT IN DESERTO QUADRAGINTA DIEBUS, ET QUADRAGINTA NOCTIBUS, ET TENTABATUR (græce, πειραζόμενος, id est tentationem patiens) A SATANA.] Unde multi putant Christum per 40. dies crebro tentatum fuisse à Satana, per varia spectra et horribilia monstra, qualia dæmon objecit S. Antonio, ut eum terreret, ac ab oratione et solitudine avocaret. Ita Franc. Lucas. Verum videtur Marcus unico verbo πειραζόμενος, id est *tentationem patiens*, tres solennes Christi tentationes quas recenset Matth. cap. 4. v. 2. et seq. per compendium perstringere et complecti voluisse. Unde Lucas c. 4. 2. post τὸ πειραζόμενος statim tres hasce tentationes enarrat. Vide dicta Matth. 4. 2. Verum enim hic est illud: *Dum brevis esse laboro, obscurus fio.*

ERATQUE CUM BESTIIS.] Θηρίων id est, *feris.* Innuitur summa loci solitudo, æque ac Christi innocentia, quod scilicet in loco desertissimo agens cum leonibus, lupis, pardis, serpentibus, eos non timeret, nec ab eis læderetur: sicut Adam quamdiu fuit innocens, cum iisdem in paradiso innoxie egit: omnia enim ipsum, ut dominum intuebantur et reverebantur.

ET ANGELI MINISTRABANT EI.] Non ante tentationem et victoriam, ut vult Beda: sic enim Jesus à diabolo fuisset agnitus esse Filius Dei, ex angelorum famulatu, reverentia et adoratione, neque eum diabolus aggredi et tentare fuisset ausus; sed post tentationem parta jam victoria: ut patet Matth. 4. 11. Idque ad hoc, ut Jesus solus cum solo duellans diabolo, eumque vincens et superans, in se ostenderet, tentamenta vincentibus à Deo paratam esse consolationem et consortium obsequiumque angelorum.

14. POSTQUAM AUTEM TRADITUS EST (carceri ab Herode) JOANNES, VENIT JESUS IN GALILÆAM, PRÆDICANS EVANGELIUM REGNI DEI.] Secundus hic fuit Christi adventus è Judæa in Galilæam, ut fugeret Herodem, ne se quoque incarceraret. Jam enim Christus prædicarat et baptizarat in Judæa; quare ibi inclarescens incurrit invidiam Scribarum et Pharisæorum, qui eum quasi novatorem ad Herodem detulerunt et accusarunt. Quare idem hic est Christi adventus cum eo, quem recenset Matth. cap. 4. v. 12. et Lucas cap. 4. v. 14. et Joannes cap. 4. v. 3. et 43. Licet nonnulli illum Joannis ab hoc diversum, et tertium Christi in Galilæam adventum esse autument, eo quod in eo Christus fugerit Pharisæos, ut ait Joannes; in secundo vero fugerit Herodem, ut ait Matth. et Marcus; sed, ut dixi, Pharisæos fugit, quia Herodem fugit: apud hunc enim accusarunt Pharisæi: quare eadem hæc fuit Christi fuga, idemque in Galilæam adventus.

Nota. Christus in Judæa baptizatus à Joanne, ibique familiaritatem contrahens cum Joannis discipulis, Andrea et Petro, inde abiit in Galilæam, ac vocavit Philippum, et in nuptiis Cana Galilææ aquas convertit in vinum. Hic fuit primus Christi è Judæa adventus in Galilæam, quem enarrat Joannes c. 1. 43. et seq. Verum instante Paschate Christus è Galilæa rediit in Judæam, ut juxta legem sisteret se templo, Joan. 2. 13. tumque ejecit ementes è templo, et cum Nicodemo collocutus palam cœpit baptizare et prædicare, Joan. 3. 26. quare inclarescens incurrit invidiam Scribarum. Unde metuens an ipsi se accusarent apud Herodem, uti accusarant Joannem Baptistam, audiens eum occisum, secessit iterum è Judæa in Galilæam, Joan. 4. 3. et 43. atque hic est secessus de quo agit hic Marc. et Matth. c. 4. 12. ut ibidem dixi. Unde in Galilæa tunc Christus ad se vocavit quatuor piscatores, scilicet Petrum et Andræam, Jacobum et Joannem, uti narrat Marcus v. 16. et seq. ac Matthæus cap. 4.

15. ET DICENS: QUONIAM (græce ὅτι, id est, *quod*) IMPLETUM EST TEMPUS.] Adventus Messiæ et regni cœlorum; ut scilicet illud tot millibus annorum clausum, Christus sua prædicatione, et morte et gratia reseret et aperiat.

POENITEMINI.] Pœnitentiam agite, ut peccata commissa detestemini, et proponatis vitam in melius commutare. Pulchre Scholiastes apud S. Hieronymum: *Amaritudinem radicis*, ait, *dulcedo pomi compensat, periculum maris spes lucri delectat, dolorem medicinæ spes salutis mitigat: qui desiderat nucleum, frangit nucem: sic qui cupit gaudium conscientiæ sanctæ, amaritiem pœnitentiæ*, ceu pilulam *sorbeat.*

19. JACOBUM ZEBEDÆI ET JOANNEM.] Pulchre Scholiastes apud S. Hieronymum: *Hac*, ait, *piscatorum quadriga vehimur ad æthera, sicut Elias: his quatuor angulis construitur prima Ecclesia. Quatuor virtutibus in imaginem Dei convertimur, obedientes prudentia, viriliter agentes justitia, serpentem calcantes temperantia, et Dei gratiam merentes fortitudine.* Theoph. *Prius*, ait, *vocatur Petrus, id est, actio: deinde Joannes, id est, contemplatio.*

23. ET ERAT IN SYNAGOGA EORUM HOMO IN SPIRITU IMMUNDO.] Id est, homo spiritus immundi, hoc est, habens spiritum immundum, puta possessus à dæmone. Talis enim à dæmone ita agitur et raptatur, ut in dæmone esse et habitare videatur. Est hebraismus: Hebræi enim ב *beth*, id est *in*, usurpant loco regiminis, quo unum nomen substantivum regit aliud in genitivo.

Et exclamavit.] Spiritus, puta dæmon, per os hominis à se possessi, *quasi tormenta sustinens,* ait Scholiastes apud Chrys., *quasi in dolore positus, quasi flagella fere non valens.* Nam, ut ait Beda : *Præsentia Salvatoris tormenta sunt dæmonum.* Voluit id Christus, ut per hoc publicum dæmonis de se testimonium, perque ejus expulsionem Judæi in synagoga Capharnaensi (ibi enim hæc contigerunt, ut patet 21.) congregati agnoscerent ipsum esse Messiam. De hoc dæmoniaco nil habet Matth. sed Lucas c. 4. 33.

24. Dicens.] Græca subdunt, ἔα, quod Interpres Lucæ 4. 34. vertit, *sine*, ut sit imperativus verbi ἐάω id est, sino, permitto; q. d. ait Euthym., *dimitte nos*, noli nos vexare et ejicere. Alii ἔα accipiunt quasi adverbium dolentis, stupentis et obsecrantis; q. d. Ah! hem! eia! Domine, quid tibi nocui? ne me à possessione mea expellas.

Quid nobis et tibi, Jesu Nazarene? venisti perdere nos? scio qui sis, Sanctus Dei.] q. d. Quid tibi, ô Jesu, nobiscum est negotii, quando te ego, aliique dæmones læsimus, ut nos pellere et lædere velis? q. d. Nos non te, ô Christe, qui sanctus es, sed peccatores velut nostri juris invadimus. Nil ergo nobis tecum est litis; tu igitur vicissim noli nobiscum litigare, et nos perdere.

Venisti perdere nos?] Quidam codices addunt, *ante tempus;* sed id delent Græca, Romana, Syr. et Arabicus: videtur enim id ex Matth. cap. 9. 29. huc translatum. Jam quoad sensum, Primo, Beda: Dominum, ait, in terra cernentes dæmones, se continuo judicandos credebant. q. d. Noli tuo adventu, ô Jesu, tam cito inducere diem judicii, ut nos in tartara ableges sine ulla spe exeundi. Secundo, Scholiastes apud Chrys. exponit, q. d. Nobis non das locum in hominibus, dum divina doces; sed hoc mysticum est. Tertio, et genuine, *Venisti nos perdere*, id est, *torquere*, ut habet Matth. c. 8. 29. ex hominibus ejicere, et in infernum mittere. Unde Theophyl. *Exire ab homine, inquit, suam perditionem dicit.* Summa enim dæmonum voluptas est, homines possidere, vexare, tentare. Hoc est quod ait Lucas c. 8. 31. *Et rogabant illum ne imperaret illis, ut in abyssum* (infernum) *irent.*

Scio qui (quis) sis, nimirum Sanctus Dei.] Arabicus, *scio quis sis, Sancte Dei;* græce, ὁ ἅγιος, id est, *ille sanctus*, scilicet singularis et per eminentiam, qui adeo es sanctus, ut tuam sanctitatem aliis communices, sisque quasi fons et sol sanctitatis, qui omnes Sanctos sanctificas, puta Messias et Dei Filius, quem à tot millenis annis omnes avidissime exspectant, uti exponunt alii dæmones cap. 3. v. 12. Ita Theophyl. Euthym. et alii. Alludit ad illud Daniel. 9. 24. *Ungatur Sanctus sanctorum*, id est, Messias. Vide ibi dicta. Porro adulatur hic dæmon Christo, ne eum affligat et ejiciat, atque ut in vanam gloriam eum inducat. Porro Glossa: *Non est*, inquit, *hæc voluntatis confessio, sed necessitatis extorsio.*

Scio.] Hoc est, suspicor, conjecto, opinor; nam, ut ait Scholiastes apud Chrysost., dæmon non habebat firmam et certam adventus Dei notitiam: quia, ut inquit S. August. lib. 9. de Civitate c. 21. tantum eis innotuit, quantum voluit: tantum voluit, quantum oportuit: innotuit vero per quædam suæ virtutis effecta: de quo plura c. 3. 12,

25. Et comminatus est ei.] Græce ἐπετίμησεν αὐτῷ, id est, increpavit eum, objurgavit cum minis, scilicet minando quod eum affligeret ni taceret.

Dicens: Obmutesce.] Arabicus, *claude os tuum.* Cur? Resp. Primo, quia non decebat Christum, id est Deum, à dæmone laudari; sicut non decet virginem à meretrice commendari. Ita Tertull. lib. 4. Contra Martionem.

Secundo, ne videretur esse amicus dæmonis, et cum eo commercium habere: nam postea Christo id objecerunt; scilicet quod ope Beelzebub ejiceret dæmonia, Matth. 12. Quo facto Christus nos docuit vitare omne cum dæmone commercium, eo quod ipse juratus sit Dei hostis, et totus ad nos lædendum et perdendum, etiam cum aliquam corpori opem promittit, vel affert, intentus. Unde Scholiastes apud Chrysost. *Obmutesce*, ait, *laus mea sit silentium tuum, non me laudet vox tua, sed tormenta tua : pœna tua laus mea est. Non quia laudas gratulor, sed quia exis gratulor.*

Tertio, ut doceret adulationi esse resistendum, ne illa aliquod vanæ gloriæ desiderium in pectore nostro excitet. Ita Bostrensis in Lucæ c. 8.

Quarto, Euthymius: *Docuit nos*, ait, *ne dæmonibus unquam credamus, etiam vera dicentibus : cum enim ament mendacium, sintque nobis inimicissimi, nunquam vera loquuntur, nisi ut ad fallendum, veritate quasi esca quadam utantur.* Mendaces enim, ut sua mendacia colore veritatis celent et persuadeant, hac arte uti solent, ut initio vera quædam narrent, ac iis deinde falsa attexant, ut qui prima crediderint, credant et postrema. Hac de causa Paulus Actor. 16. 18. pythoni se laudanti os occlusit, imo eum expulit.

Quinto, quia dæmon hic intempestive, et nimis cito prodebat eum esse Messiam, quare hoc nocuisset Christo, et populum ab eo avertisset: tam grande enim arcanum sensim aperiendum, et per miracula multa populo erat persuadendum, qui alioqui illud initio capere et credere non poterat; quia necdum ad hoc erat dispositus et præparatus: qua de causa c. 8. 30. Christus vetat Apostolis quoque, ne ipsum dicant esse Christum. Ita Maldonatus, Franc. Lucas et alii.

Symbolice Beda: *Dæmon*, inquit, *quia Evam lingua sua fefellerat, lingua punitus est, ne loqueretur.*

26. Et discerpens eum spiritus immundus, et exclamans voce magna, exiit ab eo.] *Discerpens,* non hominem à se possessum lacerando, discindendo, mutilando: nam Lucas c. 4. 35. nihil illi nocuisse ait; sed ejus membra contorquendo, collidendo, huc illucque jactando, convellendo, perinde ac si eum dilaniare et vellicare voluisset. Græcum enim σπαράττω significat laniare, dilaniare et discerpere, unde σπαραγμὸς, est convulsio. Hinc S. August. lib. 4. de Consensu Evang. c. 2. et Beda pro *discerpens* legunt *convexans*, id est, contorquens; et Marci interpres c. 9. 19. vertit, *conturbans. Spiritus*, inquit, *conturbavit illum, et elisus in terram volutabatur spumans.* Fecit id dæmon ex ira et rabie, ut coactus à Christo egredi homini noceret, quantum posset: nimirum quo vicinior et potentior est gratia Christi, eo impotentius furit dæmon, ut declaret quam invite à se possessos dimittat et concedat Christo. Sed

Nota, dæmonem tumultuari tantum ac tumultus horrendos ciere, sed vanos et cassos: nec enim lædere potest prohibente Christo. Permisit id Christus tribus de causis. Primo, ut pateret hunc hominem vere fuisse possessum à dæmone. Secundo, ut dæmonis malitia et indignatio cerneretur. Tertio, ut liqueret dæmonem non sponte, sed coactum, victumque à Christo egredi. Ita Theophyl. Euthym. et alii. Hinc

Tropologice, S. Gregorius hom. 12. in Ezech. docet dæmonem peccatores, dum convertuntur, mire vexare, tentare et cruciare: *Mox*, inquit, *ut animus amare cœlestia cœperit, mox ut ad visionem pacis intimæ tota se intentione collegerit, antiquus ille adversarius qui de cœlo lapsus est, invidet, insidiari amplius incipit, et acriores quam consueverat tentationes admovet, ita ut plerumque sic resistentem animam tentet, sicut ante nunquam tentaverat quando possidebat. Unde scriptum est: Fili, accedens ad servitium Dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem.* Et paulo post: *Quid est enim quod obsessum hominem antiquus hostis, quem possessum non discerpserat, deserens discerpsit, nisi quod plerumque dum de corde expellitur, acriores in eo tentationes generat, quam prius excitaverat, quando hoc quietus possidebat?*

Et exclamans.] Cum horrendo ejulatu, incondito stridore et fremitu, ut ostenderet quam invite exiret, quantaque sibi vis fieret à Christo: nihil enim articulatum dixit, aut prolocutus est. Nam Christus ei loqui vetuerat, dicens: *Obmutesce.* Ita Euthymius. *Clamavit*, ait, *voce magna flagellatus imperio Dominico: non dixit tamen quid clamaverit, eo quod voces nihil significantes ediderit.* Addit Titus in Lucæ 4. 35. *Etenim animo restitutus homo, mentisque compos effectus, sobrii modestique viri oratione utebatur.*

27. Quænam doctrina hæc nova? quia (quod) in potestate etiam spiritibus immundis imperat. q. d. Quænam est hæc doctrina cœlestis et divina, utpote quam Deus è cœlo tot tamque potentibus miraculis confirmat: Christus enim ejus doctor non per preces, sed mera potestate, soloque jussu dæmonibus imperat ut exeant, et obediunt ei.] Quare necessum est ut ipse sit Messias Dei filius, verusque Deus: hic enim solus pro potestate sua imperat dæmonibus.

32. Cum occidisset sol.] Græc. ὅτε ἔδυσεν ὁ ἥλιος, id est, cum sol quasi mari absorptus et mersus esset; δύομαι enim est absorberi, mergi, submergi, diciturque de insulis, quæ à mari sorbentur et merguntur. Hæc phrasis ergo petita est à sensu vulgi, qui putat solem, dum occumbit, mergi oceano. Unde Virgilius 7. Æneid. sic canit:

> Sol utrumque recurrens
> Respicit oceanum.

Et Tibullus lib. 2.

> Solis anhelantes abluit amnis equos.

Et Boetius lib. 2. de Consol.

> Quos videt condens radios sub undas,
> Phœbus extremo veniens ab ortu.

Et lib. 3.

> Cadit Hesperias Phœbus in undas.

33. Et erat omnis civitas (Capharnaum, ut patet ex v. 21.) congregata ad januam] domus Petri et Andreæ, ubi hospitabatur Jesus, ut patet v. 29.

34. Et curavit multos.] Scilicet omnes qui ipsi offerebantur, ut habet Matth. cap. 8. 16. hi enim erant multi. Ita Theophyl. et Euthym.

Et non sinebat ea loqui, quoniam (quod) sciebant eum.] q. d. Non sinebat dæmones loqui, quod ipsi nossent Jesum esse Messiam, ob causas quas recensui vers. 25. Qualis et quanta fuerit hæc dæmonum notitia, dicam cap. 3. 12. Arabic. *et non sinebat dæmonia loqui, quoniam sciebant quod ipse esset ipse*, id est, quod ipse erat is, qui reipsa erat, scilicet Messias et salvator mundi.

35. Et diluculo valde.] Græc. καὶ πρωῒ ἔννυχον, id est, *et mane cum multa adhuc esset nox.* Erat enim diluculum profundum, primum et summum, cum adhuc sunt tenebræ. Unde nox vocari potuit à Marco, licet à Luca cap. 4. 42. vocetur *dies*, quia scilicet erat *aurora diei*, sive diluculum quo oriri incipit dies.

Abiit in desertum.] Tum ut ibi quietius et attentius oraret: unde sequitur *Ibique orabat:* tum ut post tot miracula fugeret hominum laudem et plausum, ut nos idem facere doceret. Simile fecit Matth. 14. 21. Ita Theophyl. et Euthym. Disce hic à Christo auroram dare orationi, ac diluculo surgere ut meditationi vaces, et primitias diei Deo tribuas, aurora enim musis amica, sed amicior Deo et angelis. Vide dicta Deuter. 6. v. 7.

43. Et comminatus est ei, statimque ejecit illum.] Græce, *et comminatus ei statim ejecit illum.* q. d. Graviter et minans jussit ei miraculum sanitatis à se patratum celare, ideoque *statim ejecit illum*, id est, illum à se ablegavit, emisit, abire jussit, ne sciretur quod ipse illum à lepra curasset, idque ut daret nobis exemplum fugiendæ vanæ gloriæ et plausus hominum. Unde explicans subdit: *Vide nemini dixeris.*

44. Ostende te principi sacerdotum.] Græce, ἱερεῖ, id est sacerdoti. Non enim solus summus pontifex, sed et quivis sacerdos judicare poterat de lepra, num illa esset curata, nec ne, ut patet Levit. 13. 2. Verisimile tamen est, quod quia causa lepræ erat gravis et difficilis, judicium illius ex pontificum interpretatione et decreto reservatum fuerit *principi sacerdotum*, ut hic dicitur, hoc est, uni è 24. primoribus sacerdotum, qui vicissim per hebdomadas singulas præerant ceteris sacerdotibus ac sacrificiis, ceterisque templi officiis et ritibus ex ordinatione Davidis, ut patet 1. Paral. 24. v. 3. et seq.

45. At ille egressus cœpit prædicare et diffamare (divulgare; Arabicus, *promulgare*) sermonem.] Id est, rem et factum, puta miraculum sanatæ lepræ in se à Christo patratum: quia sentiebat hoc esse ad Dei et Christi gloriam, etsi Christus humilitatis et modestiæ studio imperasset ei silentium; sed ipse hoc imperium censebat non esse præceptum.

Ita ut jam non posset manifeste introire in civitatem.] Sine verecundia ob honorem et plausum populi, Christo ob tantum miraculum applaudentis: vel *non posset*, id est, non vellet. Sic enim accipi subinde *posse* pro *velle*, multis exemplis docet Nazianz. orat. 4. de Theolog.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, PARALYTICO SANITATEM, TAM ANIMÆ QUAM CORPORIS RESTITUIT. SECUNDO, VERS. 14. E TELONIO VOCAT MATTHÆUM AD SUI SEQUELAM : SCRIBIS OBMURMURANTIBUS RESPONDET : NON VENI VOCARE JUSTOS, SED PECCATORES. TERTIO, PHARISÆIS DAT CAUSAM CUR DISCIPULI SUI NON JEJUNENT, EOSDEMQUE SPICAS IN SABBATO AD FAMEM LEVANDAM VELLENTES, EXCUSAT.

1. ET iterum intravit Capharnaum post dies, 2. et auditum est quod
in domo esset, et convenerunt multi, ita ut non caperet neque
ad januam, et loquebatur eis verbum. 3. Et venerunt ad eum ferentes
paralyticum, qui à quatuor portabatur. 4. Et cum non
possent offerre eum illi præ turba, nudaverunt tectum ubi erat :
et patefacientes submiserunt grabatum, in quo paralyticus jacebat.
5. Cum autem vidisset Jesus fidem illorum, ait paralytico : Fili, dimittuntur
tibi peccata tua. 6. Erant autem illic quidam de Scribis sedentes, et cogitantes
in cordibus suis : 7. Quid hic sic loquitur? blasphemat. Quis potest dimittere peccata,
nisi solus Deus? 8. Quo statim cognito Jesus spiritu suo, quia sic cogitarent
intra se, dicit illis : Quid ista cogitatis in cordibus vestris? 9. Quid est facilius,
dicere paralytico : Dimittuntur tibi peccata; an dicere : Surge, tolle grabatum tuum
et ambula? 10. Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi
peccata (ait paralytico) : 11. Tibi dico : Surge, tolle grabatum tuum, et
vade in domum tuam. 12. Et statim surrexit ille : et sublato grabato, abiit coram
omnibus, ita ut mirarentur omnes, et honorificarent Deum, dicentes : Quia nunquam
sic vidimus. 13. Et egressus est rursus ad mare : omnisque turba veniebat ad eum,
et docebat eos. 14. Et cum præteriret, vidit Levi Alphæi sedentem ad telonium, et
ait illi : Sequere me. Et surgens secutus est eum. 15. Et factum est, cum accumberet
in domo illius, multi publicani et peccatores simul discumbebant cum Jesu, et discipulis
ejus : erant enim multi, qui et sequebantur eum. 16. Et Scribæ et Pharisæi
videntes, quia manducaret cum publicanis et peccatoribus, dicebant discipulis ejus :
Quare cum publicanis et peccatoribus manducat et bibit Magister vester? 17. Hoc
audito Jesus ait illis : Non necesse habent sani medico, sed qui male habent : non
enim veni vocare justos, sed peccatores. 18. Et erant discipuli Joânnis et Pharisæi
jejunantes : et veniunt, et dicunt illi : Quare discipuli Joannis et Pharisæorum jejunant,
tui autem discipuli non jejunant? 19. Et ait illis Jesus : Numquid possunt filii nuptiarum,
quamdiu sponsus cum illis est, jejunare? Quanto tempore habent secum sponsum, non
possunt jejunare. 20. Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus : et tunc jejunabunt
in illis diebus. 21. Nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri : alioquin
aufert supplementum novum à veteri, et major scissura fit. 22. Et nemo mittit vinum
novum in utres veteres : alioquin dirumpet vinum utres, et vinum effundetur, et utres
peribunt : sed vinum novum in utres novos mitti debet. 23. Et factum est iterum cum
Dominus sabbatis ambularet per sata, et discipuli ejus cœperunt progredi, et vellere spicas.
24. Pharisæi autem dicebant ei : Ecce, quid faciunt sabbatis, quod non licet? 25. Et ait
illis : Nunquam legistis quid fecerit David, quando necessitatem habuit, et esuriit ipse, et
qui cum eo erant? 26. quomodo introivit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum,
et panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare, nisi sacerdotibus,
et dedit eis qui cum eo erant? 27. Et dicebat eis : Sabbatum propter hominem
factum est, et non homo propter sabbatum. 28. Itaque Dominus est Filius
hominis, etiam sabbati.

1. Et iterum intravit Capharnaum post dies.] Aliqui codices addunt, *octo ;* sed τὸ *octo* delent Græca, Romana, Arabic. et alii. *Post dies* ergo, id est, post aliquot dies : non enim definit numerum, ut nesciamus an pauci fuerint, an multi.

2. Et convenerunt multi, ita ut non caperet neque ad januam.] Græce clarius, ὥςε μηκέτι χωρεῖν μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν, id est ut non caperent eos loca etiam quæ ad januam erant, scilicet vestibulum domus, aut cubicula, forte etiam platea ostio vicina. Arabicus, *et confestim convenerunt multi, ita ut non caperet eos locus ad januam.*

5. Fili, dimittuntur tibi peccata tua.] Audi Bedam ; Curaturus prius dimittit peccata, ut ostenderet eum ob culpam pati. Affliguntur vero homines corporis molestiis, aut ad augmentum meriti, ut Job et Martyres : aut ad humilitatis conservationem, ut Paulus : aut ad correctionem peccati, ut soror Moysi, et hic paralyticus : aut ad Dei gloriam, ut cæcus natus : aut ad initium damnationis, ut Herodes.

Addit Beda, portari hunc paralyticum à quatuor portitoribus, ut significetur quod quatuor virtutibus ad promerendam sospitatem homo fiducia mentis erigitur, scilicet prudentia, fortitudine, justitia et temperentia.

11. Surge, tolle grabatum tuum.] Genus est lecti, de quo uti et de ceteris dixi Matth. 9. 6.

14. Vidit Levi Alphæi.] Id est, vidit Matthæum, qui alio nomine dictus est Levi, antequam à Christo vocaretur, nam post vocationem nominatur semper Matthæus : *Alphæi,* scilicet illius, ut habet Syrus. Alius est hic Alphæus ab Alphæo, qui fuit maritus Mariæ Cleophæ, ex eaque genuit Jacobum Minorem et Judam, Matthæus 10. 3. Lucas et Marcus vocant eum *Levi,* ut ejus honori consulant, quia hoc nomen paucis erat notum. Matthæus vero se *Matthæum* nominat, ut sese humiliet, ac peccatorem et publicanum fuisse palam profiteatur.

Et surgens secutus est eum.] Illico relictis omnibus. Unde Beda : *Reliquit propria,* ait, *qui rapere solebat aliena : Reliquit etiam imperfectas et incompositas rationes vectigalium, quia Dominus eum ita accenderat, ut vocantem statim sequeretur.*

26. Sub Abiathar.] Dices, 1. Reg. 21. 6. dicitur id factum sub Achimelech, qui erat pater Abiathar. Resp. Primo, Abiathar jam tum erat pontifex cum patre Achimelech, quia patre absente, ægrotante, vel occupato ipse pontificis munia obibat, eratque patri seni brevi morituro propediem in pontificatu successurus. Hinc sub Abiathar dicitur contigisse, quod proprie sub patre ejus Achimelech contigit. Audi Bedam : Quod Dominus Abiathar principem sacerdotum pro Achimelech appellat, nihil habet dissonantiæ : ambo enim fuerunt illic, cum veniens David panes petiit et accepit. Occiso autem Achimelech à Saule, fugit Abiathar ad David, et comes factus est totius exilii ejus. Postea eo regnante summi sacerdotii gradum accepit, ac toto tempore regni illius in pontificatu perseverans, multo majoris excellentiæ quam pater effectus est, ideoque dignus fuit, cujus memoriam Dominus etiam vivente patre, quasi summi faceret sacerdotis.

Secundo, et certius, liquet ex Scriptura tam patrem quam filium fuisse binomium, et utrumque nunc vocari Abiathar, nunc Achimelech, ut patet 2. Reg. 8. 17. 1. Paral. 18. 16. et c. 24. 6. Ita Jansenius, Toletus, Salmeron, Franc. Lucas et alii.

27. Sabbatum propter hominem factum (Syrus, *creatum*) est, et non homo propter sabbatum.] q. d. Sabbatum ad hominis bonum et commodum institutum est, ut scilicet homo corpus suum labore continuo sex hebdomadæ dierum fatigatum, quiete sabbati reficeret et restauraret : mentem vero applicaret ad ea quæ salutis sunt æternæ, scilicet ad audiendam, considerandam et meditandam Dei legem, voluntatem, beneficia, majestatem, quibus se excitaret ad pœnitentiam, gratiarum actionem et amorem Dei, itaque se justificaret et sanctificaret. Vis argumenti est hæc : Sabbatum propter homines institutum est, non homo propter sabbatum. Ergo si quies sabbati valde homini sit noxia, relinquenda est; et labor capessendus, ut homini consulatur; ideoque recte ego hic permitto meis discipulis modicum laborem vellendi spicas in sabbato, ut fami suæ consulant : præstat enim sabbati quietem perire, quam hominem perire.

28. Itaque Dominus est Filius hominis etiam sabbati.] Nonnulli τὸ *itaque* proprie accipiunt, ut illativum ex dictis v. præced. q. d. Quia sabbatum factum est propter hominem : Filius autem hominis, id est Christus, est Dominus omnium hominum, et rerum omnium quæ ad hominum salutem pertinent (illius enim causa in mundum et carnem venit) ergo ipse quoque dominus est sabbati, ut in eo dispensare possit. Verum planius et simplicius τὸ *itaque* accipias non ut illativum, sed ut completivum pro *denique.* Unde Arabicus vertit, *et* q. d. Denique Filius hominis, id est ego Christus, quia Messias, et Deus, sum Dominus sabbati, qui sicut illud primitus institui, sic pro hominum salute illud ad libitum temperare, laxare et abolere possum. Est nova et ultima ratio, qua Christus Scribis probat, discipulis suis licere vellere spicas in sabbato, ut fami suæ succurrant.

Cetera hujus capitis explicui Matth. 9. et c. 12.

Mystice, Christus sabbato sanas, significat eos qui in passionibus habent requiem, ait Theophyl., posse peccatores passionibus agitatos curare, et ad virtutem ducere. Plenius Beda : Discipuli, ait, sunt doctores : sata, instituti in fide, quos dum illi visitant, eorum salutem esurientes, à terrenis eruunt, et manibus, id est exemplis, à carnis concupiscentia quasi à folliculis exuunt : manducant autem, id est Ecclesiæ membris incorporant : in sabbato vero, quia pro spe futuræ quietis hoc fit.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, manco manum aridam Christus restituit sabbato, inde cum turbis secedit ad mare, ubi multos ægros et dæmoniacos sanat. Secundo, v. 13. in monte e discipulis seligit duodecim Apostolos, eosque evangelizatum mittit, cum potestate infirmos curandi, et dæmones ejiciendi. Tertio, vers. 22. Scribas calumniantes quod in Beelzebub dæmones expelleret, confutat, aitque, hanc esse blasphemiam in Spiritum sanctum, quæ nunquam remittitur. Denique, v. 31. docet matrem et fratres suos esse eos, qui faciunt voluntatem Dei Patris sui.

1. ET introivit iterum in synagogam : et erat ibi homo habens manum
aridam. 2. Et observabant eum, si sabbatis curaret, ut accusarent
illum. 3. Et ait homini habenti manum aridam : Surge in me-
dium. 4. Et dicit eis : Licet sabbatis bene facere, an male? ani-
mam salvam facere, an perdere? At illi tacebant. 5. Et circum-
spiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum,
dicit homini : Extende manum tuam. Et extendit, et restituta est
manus illi. 6. Exeuntes autem Pharisæi, statim cum Herodianis consilium faciebant
adversus eum, quomodo eum perderent. 7. Jesus autem cum discipulis suis secessit
ad mare : et multa turba à Galilæa et Judæa secuta est eum, 8. et ab Hierosolymis,
et ab Idumæa, et trans Jordanem : et qui circa Tyrum et Sidonem, multitudo magna,
audientes quæ faciebat, venerunt ad eum. 9. Et dixit discipulis suis ut navicula
sibi deserviret propter turbam, ne comprimerent eum. 10. multos enim sanabat, ita
ut irruerent in eum ut illum tangerent quotquot habebant plagas. 11. Et spiritus
immundi, cum illum videbant, procidebant ei : et clemabant dicentes : 12. Tu es
Filius Dei. Et vehementer comminabatur eis ne manifestarent illum. 13. Et ascen-
dens in montem vocavit ad se quos voluit ipse : et venerunt ad eum. 14. Et fecit
ut essent duodecim cum illo : et ut mitteret eos prædicare. 15. Et dedit illis po-
testatem curandi infirmitates, et ejiciendi dæmonia. 16. Et imposuit Simoni nomen
Petrus : 17. et Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem Jacobi, et imposuit eis no-
mina Boanerges, quod est, Filii tonitrui : 18. et Andream, et Philippum, et Bar-
tholomæum, et Matthæum, et Thomam, et Jacobum Alphæi, et Thaddæum, et Simo-
nem Cananæum, 19. et Judam Iscariotem, qui et tradidit illum. 20. Et veniunt ad
domum : et convenit iterum turba, ita ut non possent neque panem manducare.
21. Et cum audissent sui, exierunt tenere eum : dicebant enim : Quoniam in furo-
rem versus est. 22. Et Scribæ, qui ab Hierosolymis descenderant, dicebant : Quoniam
Beelzebub habet, et quia in principe dæmoniorum ejicit dæmonia. 23. Et convocatis
eis, in parabolis dicebat illis : Quomodo potest Satanas Satanam ejicere? 24. Et si
regnum in se dividatur, non potest regnum illud stare. 25. Et si domus super
semetipsam dispertiatur, non potest domus illa stare. 26. Et si Satanas consurrexerit
in semetipsum, dispertitus est, et non poterit stare, sed finem habet. 27. Nemo
potest vasa fortis ingressus in domum diripere, nisi prius fortem alliget, et tunc
domum ejus diripiet. 28. Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis homi-
num peccata, et blasphemiæ quibus blasphemaverint : 29. qui autem blasphemaverit
in Spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternum, sed reus erit æterni
delicti. 30. Quoniam dicebant : Spiritum immundum habet. 31. Et veniunt mater
ejus et fratres : et foris stantes miserunt ad eum vocantes eum, 32. et sedebat circa
eum turba : et dicunt ei : Ecce mater tua et fratres tui foris quærunt te. 33. Et

respondens eis, ait : Quæ est mater mea, et fratres mei ? 34. Et circumspiciens eos, qui in circuitu ejus sedebant, ait : Ecce mater mea, et fratres mei. 35. Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, et soror mea, et mater est.

4. Et dicit eis : Licet sabbatis bene facere, an male ? animam salvam facere, an perdere?] Legit interpres ἀπολέσαι, id est perdere : jam legunt ἀποκτεῖναι, id est occidere; sed *perdere* hoc loco est aptius. Agitur enim de manco, qui manum habebat aridam, non de mortuo vel occiso aut occidendo. De manco hoc curando Scribæ moverant Christo scrupulum et dubium : *Si licet sabbatis curare?* Christus hoc dubium alia interrogatione non dubia, sed clara resolvit, dicens : *Licet sabbatis bene facere, an male? animam salvam facere, an perdere? Animam*, id est, hominem, ait S. August. est synecdoche : à parte enim significatur totum. Sensus est, q. d. Si quis ægro vel graviter afflicto, qualis est hic mancus, habens manum aridam, die sabbati non succurrat et benefaciat, si id facere possit (uti ego Christus possum) hic ei malefacit : negat enim ei opem lege charitatis debitam. Similiter si quis hominem in gravi necessitate constitutum, die sabbati non salvet, cum salvare possit, hic censetur eum perdere ; ergo licet mihi sabbato mancum hunc curare : nisi enim hoc beneficium ei præstitero, censebor ei nocuisse et malefecisse, ac nisi eum salvum fecero, censebor eum perdidisse, utpote qui beneficentiam et opem illi afflicto quasi debitam, ademerim, ac durus et immisericors in eum extiterim, relinquens eum in sua afflictione, quam facile tollere poteram. Simili sensu ait S. Augustin. *Si famentem non pavisti, occidisti*, quia permisisti eum fame emori. Sic si à latrone perimendum non liberasti, cum posses, eum occidisti : ejus enim mors et cædes tibi ad culpam et pœnam à Deo imputabitur, perinde ac si eum occidisses. Significat ergo Christus, sabbato non benefacere ægro cum possis, esse eidem malefacere : atqui nunquam licet malefacere : ergo semper licet tali benefacere, adeoque in sabbato; hoc enim Deo et operibus bonis dicatum est. Unde gravius peccatum est, in sabbato malefacere quam aliis diebus : sic enim violatur sanctitas sabbati, sicut benefaciendo illa magis celebratur et sanctificatur.

5. Et circumspiciens eos cum ira.] Incredulitati eorum irascens, ait Interlin. nimirum vultu torvo et irato ostendens se indignari Scribarum menti cæcæ, perversæ et obstinatæ, qua Christi miracula et beneficia in sabbato patrata, quasi male et contra legem sabbati colendi facta accusabant. Hinc patet, quod in Christo fuerit vera ira, tristitia, ceteræque passiones et affectus, qui sunt in aliis hominibus, sed domitæ et rationi subjectæ : quare ira erat ei cos virtutis. *Ira*, ait Franc. Lucas, *nobis est passio, Christo tanquam actio erat : nobis sponte oritur, à Christo in se excitatur : orta in nobis reliquas corporis animique vires turbat, nec pro arbitrio potest reprimi : à Christo excitata, movet quod ipse moveri velit, turbat nihil, denique quiescit pro voluntate ipsius.* Hoc est quod ait S. Leo epist. 11. *Sensus corporei vigebant* (in Christo) *sine lege peccati, et veritas affectionum sub moderamine deitatis et mentis.*

Porro *ira*, ait Aristot. lib. 1. de Anima c. 1. text. 16. est *appetitio doloris vicissim adversario inferendi.* Unde Nyssenus (vel potius Nemesius Christianus Philos. hujus enim nomine extat hic liber tom. 9. Biblioth. SS. Patrum) lib. 4. Philos. c. 13. *Ira*, ait, *est recruciationis appetitus.* Et Lactantius l. de Ira Dei ex Possidonio : *Ira*, ait, *est cupiditas puniendi ejus, à quo te inique læsum putas.* Unde ira in aliis hominibus nascitur ex amore sui ; in Christo vero nascebatur ex amore Dei : quia enim ipse summe amabat Deum, hinc de ejus offensa, per peccata et peccatores facta, summe tristabatur et irascebatur, volens illam offensam compensare vel puniendo, vel corrigendo peccatores et infideles. Quare ira Christi erat zelus, vel zelo condita, uti in angelis et Beatis non est ira, sed zelus. Vide D. Thom. et Scholast., 3. p. q. 15. a. 9. An in Deo sit proprius iræ affectus, variant Doctorum sententiæ. Alii enim cum Suarez opusc. de Divina justitia sect. 5. n. 2. affirmant : alii cum Vasquez tom. 1. in 1. p. disp. 84. c. 4. negant.

Contristatus super cæcitate (Syrus *duritie* vel *callo*) cordis eorum.] Græce, συλλυπούμενος, id est condolens et commiserans, quod odio et invidia excæcati et obdurati, nollent agnoscere ipsum esse Messiam, sed ipsius beneficia sabbato in ægros collata perverterent, et ut maleficia calumniarentur. Significat ergo Jesu iram non processisse ex appetitu vindictæ, sed mixtam fuisse commiseratione, Jesumque peccatis iratum fuisse, sed peccatoribus condoluisse; utpote quos amabat et salvare satagebat. Denique omnis ira mixta est tristitia : iratus enim dolet et tristatur ob malum cui irascitur, adeoque tristitia de malo causat acuitque iram, ut ipsa animose malum hoc contristans amoveat. Ita D. Thom. et Scholast. loc. cit.

9. Ut navicula sibi deserviret.] Græce, προσκαρτερῇ, id est, ut esset præsto ad manum, et, ut Budæus vertit, ut assidua esset comes, ut irruente turba illico in navim se reciperet, ne ab illa comprimeretur.

10. Plagas.] Græce μάστιγας, id est flagella, puta plagæ et morbi, quibus Deus homines ob peccata castigat et flagellat. Significat ergo sæpe morbos esse flagella, ac à Deo ob peccata immitti, ut illa castiget.

11. Et spiritus immundi, cum illum videbant, procidebant ei.] Id est, accidebant ei ad pedes genuflexi, non ex religione et amore, sed ex metu et timore supplicium suum deprecaturi, ne scilicet eos ex hominibus ejiceret et in tartara relegaret.

Et clamabant.] Ut ab eis honoratus et laudatus parceret eis.

12. Dicentes : Tu es Filius Dei.] Quæres, an dæmones vere cognoverint Jesum esse Messiam, sive Christum Dei Filium ? Resp. Ex hoc loco et ex Matth. 8. 29. et ex Lucæ cap. 4. 41. ac ex Patribus et Interpretibus communiter in ea loca commentantibus, liquet, dæmones, licet in baptismo Christi et ante baptismum non plane eum cognoverint : nam post baptismum tentarunt eum, ut quis esset ipse, agnoscerent ; ipsos tamen postea id cognovisse ex tot tantisque

miraculis, quæ evidenter videbant esse vera miracula, ac suam et angelorum omnemque naturalem vim transscendere, et à solo Deo supernaturali vi patrari, quæque Christus faciebat hoc fine et scopo, ut probaret Primo, se esse Messiam Patribus promissum; Secundo, se esse Deum Deique Filium; hinc, inquam, dæmones cognovisse Jesum et esse Messiam, et esse Dei Filium, maxime dum cum miraculis Christi conferebant Scripturas et prophetias veteres de Christo, quæ ipsum talem fore, qualis erat Jesus, taliaque miracula patraturum prædixerant.

Ubi tamen adverte, dæmones non ita clare et firmiter idipsum cognovisse, quin alia ex parte cogitantes magnitudinem mysterii, tantæ dignationis et humiliationis Christi incarnati, quod videtur naturaliter incredibile, præsertim superbissimo diabolo; subinde hæsitarent, et dubitarent an Jesus vere esset Messias, et Dei Filius. Magis hæsitarunt, imo ignorarunt, finem et fructum hujus mysterii, quod scilicet per Christi incarnationem, crucem et mortem redimendi essent homines, itaque suum in eis regnum esset evertendum, et regnum Dei erigendum; maxime quia excæcabat eos odium Jesu, quem quia videbant virum esse sanctissimum, et plurimas sibi animas eripere, hinc eum omnino sibi oppugnandum evertendumque et necandum sumpserunt. Unde factum est, ut ipsi odio Jesu excæcati, et S. Scripturas alioqui claras de Christi cruce et morte, ac nostra per eam redemptione, vel non considerarent, vel non intelligerent: quocirca ipsi Jesum velut hostem juratum, per Judæos crucifixerunt et occiderunt, itaque nescienter suum regnum evertærunt. Ita S. Leo serm. 9. de Passione: *Nec ipse*, inquit, *diabolus intellexit, quod sæviendo in Christum, suum destrueret principatum; qui antiquæ fraudis jura non perderet, si se à Domini Jesu sanguine contineret. Sed malitia nocendi avidus, dum irruit, ruit; dum capit, captus est; dum persequitur mortalem, incidit in Salvatorem.*

14. Et fecit ut essent duodecim cum illo.] Quasi ejus Apostoli, contubernales et legati ex latere. Unde subdit: *Et ut mitteret eos prædicare.*

15. Et dedit illis potestatem curandi infirmitates.] *Dedit*, non jam cum eos designavit dumtaxat, et Apostolos creavit, sed postea cum misit eos prædicatum cap. 6. 7. tunc enim prædicationem confirmare debebant miraculis. Est ergo hic prolepsis, sive anticipatio.

16. Et imposuit Simoni nomen Petrus.] Ante hæc verba Græci codices nonnulli habent, πρῶτον Σίμωνα, id est *primum Simonem*, scilicet constituit inter Apostolos; sed hæc verba omittunt ceteri: idipsum tamen satis intelligitur ex eo, quod Petrus hic primus à Christo nominetur, nomenque ei mutetur, ut qui prius vocabatur Simon, deinde vocetur syriace *Cephas*, græce et latine *Petrus*, id est petra: quia ipse à Christo constituendus erat petra et basis Ecclesiæ. Quare hoc nomen Cephæ, sive Petri, Simoni à Christo promissum fuit Joan. 1. 42. sed reipsa inditum, Matth. 16. 18.

17. Et Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem Jacobi (Jacobus prius nominatur, quia erat senior Joanne, qui omnium Apostolorum fuit junior, et ætate minimus) et imposuit eis nomina Boanerges, quod est (significat) Filii tonitrui.] *Nomina*, non dicit, nomen, sed *nomina*, quia plures erant, scilicet duo, unde plura requirebant nomina, scilicet Boanerges, quod est plurale, et significat non filium, sed *filios tonitrui*, in plurali, id est tonantes, scilicet Christi Evangelium et dogmata.

Boanerges.] Sic et Arabicus, Ægyptius, Persicus; Æthiopicus vero, *Baanerges.* Hoc nomen est corruptum; nam hebraice, vel potius syriace dicendum esset *Banerges*, aut *Bonerges*, quomodo habent quædam exemplaria, teste Franc. Luca in Notation. hic notat. 460. Syri enim, uti et Bavari ac Westphali, vocalem *a* pronunciant ut *o*, ac *e* pronunciant ut *à*: unde pro *Semuel* dicunt *Samuel*, pro *Selomon Salomon*, pro *bene* dicunt *bane*, id est filii. Forte *Banerges* corruptum versumque est in *Boanerges* ab imperitis, putantibus *boa* significare boatum tonitrui. Ita Franc. Lucas.

Porro *Banerges*, ut recte notat Jansen. et Angelus Caninius in Nomin. Hebr. capit. 11. compositum et conflatum est ex בני *bane*, id est filii, et רגש *regesc*, id est fremitus, hoc est tonitrui. Sic enim Jupiter à Græc. vocatur ὑψιβρεμέτης, id est altifremens, id est altitonans. Unde et Syrus hic vertit, *bane reges*, id est filii tonitrui, pro quo Hebr. dicunt בני רעם *bene raam*; sed Christus syriace more illius ævi locutus est. Est ergo hic metathesis: transponitur enim littera *r*, et præponitur littera *e*: nam pro *bane reges* dicitur *banerges*. Similes metatheses in eadem littera *r* sunt apud alias nationes, uti multis exemplis ostendit Angelus Caninius in Hellenismo pagin. 64. Sic Græci Poetæ pro καρδία, id est cor, dicunt κραδίη, pro κρατερὸς καρτερὸς, pro τέταρτος τέτρατος: Latini pro νεῦρον dicunt *nervus*, pro ἅρπαξ *rapax*, pro ἁρπάζω *rapio*, pro μορφὴ *forma*, pro καρκῖνος *cancer*, pro κρέας *caro*, pro κρινω *cerno*; nam qui judicat, cernere debet. Punice *gerac*, ἄκρα, arx; etrusce *rocca*, *bigr* virgo, *darag* gradus, *mecar* marcor, *elmara* mulier, *carmes* cramesy. Hebr. *arets* (Belgice *aerde*) terra, *sippor* passer, *kebara* cribrum, *cabbirim* Cherubim, *keraim* crura, *kerem* cornu.

Sensus ergo est q. d. Christus Jacobum et Joannem nomine novo vocavit *banerges*, id est filios tonitrui, quia eos præ ceteris Apostolis deputavit ad illustrem prædicationem et propagationem sui Evangelii, ut vitæ sanctitate et miraculis essent quasi fulmina, et vocis efficacia essent quasi tonitrua, quæ homines etiam infideles et barbaros concuterent, et ad pœnitentiam vitamque sanctam traducerent. Id patet in Jacobo: quia ipse ob hanc libertatem et zelum prædicandi, primus inter Apostolos Judæorum et Herodis iram incurrit, ab eisque capite plexus Martyr occubuit, Actor. c. 12. Idem Hispanos et per eos Indos tam Orientales quam Occidentales convertit, aliasque gentes in fide Christi vel erudit vel conservat. Joannes vero diutissime et efficacissime prædicavit, ultimusque Apostolorum vita functus est, cum Asiam aliasque provincias prædicando Christo subegisset. Hinc et Evangelium à tonitru divino orditur, quasi Dei tonantis aquila clangens et fulminans, dum ita intonat: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*, Ita S. Epiphan. hæresi 73. Quocirca dum ipse Evangelium scriberet, è cœlo emicuere fulgura et tonitrua, perinde ac emicuere è monte

Sina, cum Deus in eo daret legem Mosi et Hebræis, uti ex Prochoro Joannis discipulo, et ex Metaphraste docet Baronius anno Christi 99. in fine.

Vide dicta Ezech. 1. vers. 14. ad illa, *Ibant in similitudinem fulguris coruscantis*, ubi τὸ *filii tonitrui*, tripliciter explicui. Sic Pericles orator non tam loqui et perorare, quam fulgurare et tonare videbatur, ait Quintil. lib. 2. cap. 6. Unde Olympius, id est, cœlestis, à Poetis cognominatus est.

21. Et cum audissent sui (aliqui è cognatis Christi; Syr., *fratrueles ipsius*. Ita Euthym. Theophyl. Beda.) exierunt tenere (ligare) eum : dicebant enim : Quoniam (quod) in furorem versus est.] Græcè ἐξέστη, id est, extra se est, mente alienatus est, ex nimia pietate et zelo factus mentis impos, delirus et insanus. Vide dicta Matth. 12. 46. Arabicus, *dicentes, quoniam ipse vecors esset ;* Syrus ad verbum, *dicebant eum extra mentem suam exiisse ;* aliter alii, *dicentes : Quod in deliquium incidit*, ex inedia, eo quod præ turba non haberet otium manducandi. Vide vers. 20.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus primo, proponit parabolas : primo, seminantis; secundo, vers. 21. lucernæ expositæ in candelabro; tertio, vers. 26. seminis; quarto, vers. 31. sinapis. Secundo, vers. 37. dormiente ipso oritur tempestas in mari, quam a discipulis excitatus, imperans ventis et mari, sedat.

1. Et iterum cœpit docere ad mare : et congregata est ad eum turba
multa, ita ut navim ascendens sederet in mari, et omnis turba
circa mare super terram erat : 2. et docebat eos in parabolis
multa, et dicebat illis in doctrina sua : 3. Audite : ecce exit semi-
nans ad seminandum. 4. Et dum seminat, aliud cecidit circa viam,
et venerunt volucres cœli, et comederunt illud. 5. Aliud vero cecidit
super petrosa, ubi non habuit terram multam, et statim exortum
est, quoniam non habebat altitudinem terræ : 6. et quando exortus est sol, exæstuavit :
et eo quod non habebat radicem, exaruit. 7. Et aliud cecidit in spinas : et ascenderunt
spinæ, et suffocaverunt illud, et fructum non dedit. 8. Et aliud cecidit in terram
bonam : et dabat fructum ascendentem, et crescentem, et afferebat unum triginta,
unum sexaginta, et unum centum. 9. Et dicebat : Qui habet aures audiendi, audiat.
10. Et cum esset singularis, interrogaverunt eum hi qui cum eo erant duodecim,
parabolam. 11. Et dicebat eis : Vobis datum est nosse mysterium regni Dei : illis
autem, qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt : 12. ut videntes videant, et non
videant : et audientes audiant, et non intelligant : nequando convertantur, et dimit-
tantur eis peccata. 13. Et ait illis : Nescitis parabolam hanc? et quomodo omnes
parabolas cognoscetis? 14. Qui seminat, verbum seminat. 15. Hi autem sunt, qui
circa viam, ubi seminatur verbum, et cum audierint, confestim venit Satanas, et
aufert verbum, quod seminatum est in cordibus eorum. 16. Et hi sunt similiter,
qui super petrosa seminantur : qui cum audierint verbum, statim cum gaudio ac-
cipiunt illud : 17. et non habent radicem in se, sed temporales sunt : deinde orta
tribulatione et persecutione propter verbum, confestim scandalizantur. 18. Et alii
sunt qui in spinis seminantur : hi sunt, qui verbum audiunt, 19. et ærumnæ sæculi,
et deceptio divitiarum, et circa reliqua concupiscentiæ introeuntes suffocant verbum,
et sine fructu efficitur. 20. Et hi sunt, qui super terram bonam seminati sunt, qui
audiunt verbum, et suscipiunt, et fructificant, unum triginta, unum sexaginta, et
unum centum. 21. Et dicebat illis : Numquid venit lucerna ut sub modio ponatur,
aut sub lecto? nonne ut super candelabrum ponatur? 22. Non est enim aliquid
absconditum, quod non manifestetur : nec factum est occultum, sed ut in palam
veniat. 23. Si quis habet aures audiendi, audiat. 24. Et dicebat illis : Videte quid
audiatis. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, et adjicietur vobis. 25. Qui
enim habet, dabitur illi : et qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. 26. Et

dicebat : Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo jaciat sementem in terram, 27. et dormiat, et exurgat nocte et die, et semen germinet, et increscat dum nescit ille. 28. Ultro enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica. 29. Et cum produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis. 30. Et dicebat : Cui assimilabimus regnum Dei? aut cui parabolæ comparabimus illud? 31. Sicut granum sinapis, quod cum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus, quæ sunt in terra : 32. et cum seminatum fuerit, ascendit, et fit majus omnibus oleribus, et facit ramos magnos, ita ut possint sub umbra ejus aves cœli habitare. 33. Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire : 34. sine parabola autem non loquebatur eis, seorsum autem discipulis suis disserebat omnia. 35. Et ait illis in illa die, cum sero esset factum : Transeamus contra. 36. Et dimittentes turbam, assumunt eum ita ut erat in navi : et aliæ naves erant cum illo. 37. Et facta est procella magna venti, et fluctus mittebat in navim, ita ut impleretur navis. 38. Et erat ipse in puppi super cervical dormiens : et excitant eum, et dicunt illi : Magister, non ad te pertinet, quia perimus? 39. Et exurgens comminatus est vento, et dixit mari : Tace, obmutesce. Et cessavit ventus : et facta est tranquillitas magna. 40. Et ait illis : Quid timidi estis? necdum habetis fidem? Et timuerunt timore magno, et dicebant ad alterutrum : Quis, putas, est iste, quia et ventus et mare obediunt ei?

10. Et cum esset singularis.] Græce καταμόνας, id est, *solitarie*, hoc est *solus*, ut vertit Arabicus, semotus à turba populi; Syrus, *cum esset solus*. Sic solus et separatus ab aliis latine dicitur singulus, quasi sine angulo, eo quod illa quæ unica et sola sunt, nequeant constituere angulum : à singulo dicitur singularis, id est unicus et solus. Unde Cicero Academ. quæst. lib. 4. *Omitto*, ait, *Aristotelem in philosophia prope singularem*. Et Cæsar lib. 4. de Bello Gallico : *Ubi aliquos* (solos) *ex navi egredi conspexerunt, incitati equis impeditos adoriebantur*. Hinc et illud: *Quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me*, Psalm. 4. 10.

Interrogaverunt eum (Jesum) hi qui cum eo erant duodecim.] Græcus, Syrus et Arabicus habent, *cum duodecim*. q. d. Septuaginta discipuli, qui cum duodecim Apostolis erant asseclæ Jesu, interrogabant eum, quis esset sensus parabolæ seminis et seminantis. Ita Euthymius.

21. Numquid venit (id est adducitur, vel infertur in domum vel cubiculum) lucerna ut sub modio ponatur? ut abscondatur sub vase? q. d. Non; sed ut publice exponatur, omnibusque luceat. Hac parabola significat Christus nolle se mysteria hujus parabolæ, ceteraque Evangelii dogmata celari et abscondi, sed velle ut discipuli eadem suo tempore explicent et communicent aliis, qui hoc tempore necdum illa capere poterant : quare illa non servent occulta, sed vulgent et palam prædicent. Ita S. Hieron. Beda et alii, et patet ex v. sequenti, cum subdit:

22. Non est enim aliquid absconditum, quod non manifestetur (quod non sit manifestandum) nec factum est occultum, sed ut in palam veniat.] Ita lege cum Græcis et Roman. q. d. Licet doctrina Evangelica, et gesta dictaque mea adhuc arcana sint et occulta, non volo tamen ea semper manere occulta; sed opportuno tempore manifeste à vobis, ô discipuli, omnibus proponi et prædicari. Ita S. Hieronym. et Beda. Hoc est quod ait Christus Matth. 10. vers. 27. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure auditis, prædicate super tecta.*

24. Et dicebat illis : Videte quid audiatis.] q. d. ait Euthym. Attendite ad ea quæ à me auditis, ut illa intelligatis et memoriæ mandetis, ac suo tempore opere exequamini, nimirum ut ea aliis communicetis. Causam subdit : *Nullum ex dictis meis vos effugiat*, ait Theophyl. Audi Bedam : *Instanter nos docet verba auscultare, quatenus et nostro illud pectore continue ruminare, et alieno ructare sufficiamus auditui.*

In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, et adjicietur vobis.] q. d. Si large et copiose doctrinam meam aliis communicaveritis et prædicaveritis, ego quoque large et copiose longe majorem ejus intelligentiam, sapientiam, gratiam et gloriam quasi antidoton et præmium vobis impertiar. Sic fontes quo plus aquæ deorsum effundunt, eo plus sursum recipiunt. Discant ergo doctores, catechistæ, prædicatores, etc. ex hac Christi sententia et promisso, quo plura in alios docendo contulerint, eo plus sapientiæ et gratiæ à Christo sese recepturos, juxta illud: *Qui parce seminat, parce et metet : et qui seminat in benedictionibus* (beneficiis, hoc est benefice, large, copiose) *de benedictionibus et metet*, 2. Corinth. 9. 6. Vide ibi dicta.

25. Qui enim habet, dabitur illi : et qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo.] *Habet*, id est, utitur et utendo ostendit se habere : hic enim habet in actu, cum ille qui non utitur gratia et dono, illam habeat in habitu, et otio dumtaxat : hoc est quod Theologi dicunt, utentem gratia sua, habere illam in actu secundo ; non utentem vero habere eam dumtaxat in actu primo, hoc est, in potentia et habitu. Vide dicta Matth. 13. 12. et Matth. 25. 29. Sensus ergo est, q. d. Qui doctrina sibi à Deo, sive per studium, sive per infusionem impertita utitur, huic dabitur augmentum doctrinæ : ab illo autem qui doctrina sua non utitur, Deus illam auferet ab eo, utpote otiosam et inutilem : Christus enim hic stimulat Apostolos ad diligentem et ferventem prædicationem Evangelii, pollicendo eis, si id fecerint, majorem sapientiæ suæ et gratiæ affluxum.

26. Et dicebat : Sic est regnum Dei, quem-

ADMODUM SI HOMO JACIAT SEMENTEM IN TERRAM.] Hæc parabola alia et diversa est ab illa seminantis, quæ præcessit v. 3. licet utraque ab eodem semine sit petita, sed diversimode applicata et explicata. Porro per semen, ut recte docet S. Chrysost. Beda et Scholiast. apud Hieron. hic, æque ac apud S. Matth. c. 13. significatur doctrina Evangelica; per agrum auditores; per messem consummatio mundi, aut etiam mors cujusque hominis.

27. ET DORMIAT (scilicet homo qui seminavit) ET EXURGAT NOCTE ET DIE , ET SEMEN GERMINET ET INCRESCAT, DUM NESCIT ILLE.] Nonnulli τὸ *exurgat nocte et die*, referunt ad semen, ut explicans Christus subdat *et* (τὸ *et* accipiunt ut διηγητικὸν, et explicativum ejus quod præcessit, ac sumi putant pro *id est*) *semen germinet et increscat dum nescit ille*, scilicet homo dormiens. q. d. Semen jactum in terram ab agricola, germinat et crescit continue nocte et die, ac etiam dum agricola de eo non cogitat, sed quiescit et dormit. Ita Beda, Scholiastes apud S. Hieron. et Glossa.

Planius S. Chrysost. Theophyl. Euthym. Maldon. Franc. Lucas et alii τὸ *exurgat die et nocte*, referunt ad hominem seminantem, non ad semen, ita ut τὸ *nocte* pertineat ad τὸ *dormiat :* τὸ vero *die*, ad *exurgat*. q. d. Sicut agricola, qui seminavit, otiose per noctem dormiente, et per diem surgente, aliisque negotiis vacante, nec de semine et agro cogitante, ipsum tamen vi sua germinat et crescit agricola nesciente, ita ut primo germinet herbam sive germen, deinde spicam ac deinde frumentum in spica : sic pariter se habet Evangelii prædicatio et doctrina : hæc enim à Christo et Apostolis seminata, id est, prædicata à parvis initiis continuo, sed sensim, sine sensu crescit in magnas et maturas fidelium fruges, ipso Christo quasi dormiente in cœlis, et velut nesciente, eo quod permittat Judæos et Gentes infideles ac tyrannos contra Apostolos et Evangelium insurgere, eosque persequi et occidere : crescit, inquam, donec sensim se propagans totum orbem occupet, quando matura jam messe frumentum, id est electi colligentur in horreum cœli, quod fiet in fine mundi et die judicii.

Hac ergo parabola significatur vis Evangelii, quod sensim totum orbem pervasit, eumque ad se et Christum convertit. Tacite quoque per illam significatur, non esse gloriandum Apostolis præconibus Evangelii in sua prædicatione, quasi ipsi per eam orbem converterint; quia, ut ait Apostolus, *neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*, 1. Corinth. 3. 7. Ex alia parte innuit, nec eos debere cadere animo, si videant parvum et lentum esse prædicationis suæ fructum, quia Deus per paucos ab eis conversos multos alios sensim convertet, uti S. Jacobus per septem, vel, ut alii, novem à se conversos in Hispania, totam Hispaniam convertit.

28. ULTRO ENIM TERRA FRUCTIFICAT, PRIMUM HERBAM, DEINDE SPICAM, DEINDE PLENUM FRUMENTUM IN SPICA.] Arabicus, *quia terra sola profert fructum, primo herbam, et post illam spicam : deinde impletur spica, ut quando perfectus sit fructus, tunc ponatur falx, quoniam adest messis.* Sic pariter sensim per prædicationem Evangelii crevit Christi fides, et Ecclesia per varios incrementorum gradus; crevit, inquam, tum in virtutibus, tum in propagatione per omnes provincias.

Moraliter hæc tria, herbam, spicam, frumentum triplici virtutum et meritorum cujusque incremento adaptant Interpretes. Terra enim cordis nostri germinat, Primo, herbam, cum bona desideria et opera in se concipit et inchoat; Secundo, spicam, cum ea operando strenue prosequitur; Tertio, frumentum, cum opera, virtutes et merita ad plenam maturitatem et perfectionem perducit. Ita Theophyl. *Herba*, ait, *est in principio boni, spica cum resistimus tentationibus, fructus perfecta operatio.*

Audi S. Gregor. homel. 15. in Ezech. et lib. 22. Moral. c. 14. *Herbam producere, est inchoationis bonæ adhuc teneritudinem tenere. Ad spicam herba pervenit, virtus animo concepta ad profectum boni operis perducit. Plenum vero frumentum in spica fructificat, quando jam in tantum virtus proficit, ut esse robusti et perfecti operis possit.* Quare *non satis est ad salutem*, inquit Victor Antioch., *ut instar viridis fœni per obedientiam floreamus : sed quadam præterea mascula animi fortitudine, qua ventorum flatibus, hoc est, tentationibus circumacti, erecti culmi instar consistamus opus est. Tum etiam ut veluti uberes aristæ fructuum, hoc est, virtutum granis turgeamus, mentisque manum impleamus.*

Innuit ergo hic Christus, Apostolos, et eos qui animas convertunt, debere longanimiter exspectare laboris sui fructum et messem, uti exspectant agricolæ; ac teneros fideles sensim docendo, monendo, exercendo fovere et promovere ad apicem virtutis. *Nullus itaque*, inquit Beda, *qui ad bonum propositum adhuc in mentis teneritudine esse conspicitur, despiciatur, quia frumentum ab herba incipit ut granum fiat.* Symbol. Scholiastes apud S. Chrysost. *Herba*, ait, *fuit in lege naturæ, spica in lege Moysis, frumentum in Evangelio.*

29. ET CUM PRODUXERIT FRUCTUS, STATIM MITTIT FALCEM.] Græce, ὅταν δὲ παραδῷ ὁ καρπὸς, id est, cum vero prodiderit se, vel cum productus fuerit fructus : fructus ergo hic est nominativi casus ; unde alii vertunt, *cum provenerit fructus ;* Euthym. *cum maturuerit ;* Syrus, *cum pinguis evaserit ;* Arabic. *cum perfectus fuerit.* Est hebraismus, Apud Hebræos enim verba in conjugatione *hitpael* sunt passivæ significationis, aut actionis reflexæ, qua agens actionem in se suscipit, ut idem sit patiens qui est agens. Unde quidam codices legunt : *Cum se produxerit fructus.* Aliter Maldonatus, *Cum se produxerit fructus : Cum fructus*, inquit, *id est ipsum semen, quod erat fructus prioris seminis, produxerit, scilicet alium ex se fructum.*

33. ET TALIBUS MULTIS PARABOLIS LOQUEBATUR EIS VERBUM, PROUT POTERANT AUDIRE.] Id est, prout digni erant audire, ait Maldon. ex Beda, Euthym. et Clemente Alex. lib. 1. Strom. q. d. Christus volentibus Apostolis intelligere et credere, sine parabolis perspicue loquebatur, ut magis et magis intelligerent : Scribis autem et Judæis nolentibus credere et intelligere, adeo obscure et parabolice loquebatur, ut, etiamsi vellent, intelligere tamen non possent. Simplicius et planius Theophyl. et Franc. Lucas hic, ac S. Chrysost. in Matth. hom. 45. q. d. Christus *talibus*, puta vulgaribus et facilibus, *parabolis*, quas vulgo omnes nossent, non vero abstrusis et turbæ incognitis loquebatur, ut earum cor-

ticem intelligeret, ac sub eis aliquid cœleste et divinum latere cognosceret : quod licet in particulari ipsa non comprehenderet, tamen per parabolam notam ad rem ignotam sub ea latentem vestigandam, et perquirendam, à Christo incitabatur et stimulabatur.

36. Ita ut erat in navi.] q. d. Discipuli assumpserunt Christum in altum mare, ut illud cum eo trajicerent; Christum, inquam, ita ut erat in navi, sedens scilicet, et docens populum in littore stantem, ut patet v. 1. nam postea v. 38. situm hunc mutavit dormiens in navi. Notat celerem discipulorum obedientiam, ac vicissim Christi facilitatem eorum promptitudini se accommodantem, ut turbæ affluentis tumultum vitaret. Paulo aliter Franc. Lucas : *Ita ut erat in navi*, hoc est, inquit, citra ullum è navi, in qua erat, egressum. Unde Syrus vertit, *eum esset in navi;* Arabicus, *assumpserunt eum in navi.*

Et aliæ naves erant cum illo.] Consilio Dei factum est, ut plurimi qui navibus istis vehebantur, spectatores et testes forent miraculi proxime à Christo patrandi, scilicet sedendæ tempestatis.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus ab energumeno ejicit legionem dæmonum, quæ, Christo permittente, ingressa in porcos, eos in mare præcipitat. Secundo, v. 25. hæmorrhoissam a profluvio sanguinis sanat. Tertio, v. 35. Jairi filiam a morte revocat ad vitam.

1. Et venerunt trans fretum maris in regionem Gerasenorum. 2. Et
exeunti ei de navi, statim occurrit de monumentis homo in spiritu
immundo, 3. qui domicilium habebat in monumentis, et neque catenis
jam quisquam poterat eum ligare : 4. quoniam sæpe compedibus et
catenis vinctus, dirupisset catenas, et compedes comminuisset, et nemo
poterat eum domare : 5. et semper die ac nocte in monumentis et in
montibus erat, clamans, et concidens se lapidibus. 6. Videns autem
Jesum à longe, cucurrit, et adoravit eum : 7. et clamans voce magna dixit : Quid mihi,
et tibi, Jesu fili Dei altissimi? adjuro te per Deum, ne me torqueas. 8. Dicebat enim illi :
Exi, spiritus immunde, ab homine. 9. Et interrogabat eum : Quod tibi nomen est? Et dicit
ei : Legio mihi nomen est, quia multi sumus. 10. Et deprecabatur eum multum, ne se
expelleret extra regionem. 11. Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus,
pascens. 12. Et deprecabantur eum spiritus, dicentes : Mitte nos in porcos ut in eos intro-
eamus. 13. Et concessit eis statim Jesus. Et exeuntes spiritus immundi introierunt in
porcos : et magno impetu grex præcipitatus est in mare ad duo millia, et suffocati sunt
in mari. 14. Qui autem pascebant eos, fugerunt, et nuntiaverunt in civitatem, et in agros.
Et egressi sunt videre quid esset factum : 15. et veniunt ad Jesum : et vident illum, qui à
dæmonio vexabatur, sedentem, vestitum, et sanæ mentis, et timuerunt. 16. Et narrave-
runt illis, qui viderant, qualiter factum esset ei, qui dæmonium habuerat, et de porcis.
Et rogare cœperunt eum ut discederet de finibus eorum. 18. Cumque ascenderet navim,
cœpit illum deprecari, qui à dæmonio vexatus fuerat, ut esset cum illo : 19. et non admisit
eum, sed ait illi : Vade in domum tuam ad tuos, et annuntia illis quanta tibi Dominus
fecerit, et misertus sit tui. 20. Et abiit, et cœpit prædicare in Decapoli, quanta sibi fecisset
Jesus : et omnes mirabantur. 21. Et cum transcendisset Jesus in navi rursum trans fretum
convenit turba multa ad eum, et erat circa mare. 22. Et venit quidam de archisynagogis
nomine Jairus : et videns eum, procidit ad pedes ejus, 23. et deprecabatur eum multum,
dicens : Quoniam filia mea in extremis est, Veni, impone manum super eam, ut salva sit,
et vivat. 24. Et abiit cum illo, et sequebatur eum turba multa, et comprimebant eum.
25. Et mulier, quæ erat in profluvio sanguinis annis duodecim, 26. et fuerat multa per-
pessa à compluribus medicis : et erogaverat omnia sua, nec quidquam profecerat, sed
magis deterius habebat : 27. cum audisset de Jesu, venit in turba retro, et tetigit vesti-
mentum ejus : 28. dicebat enim : Quia si vel vestimentum ejus tetigero, salva ero. 29. Et

confestim siccatus est fons sanguinis ejus : et sensit corpore quia sanata esset à plaga.
30. Et statim Jesus in semetipso cognoscens virtutem, quæ exierat de illo, conversus ad turbam, aiebat : Quis tetigit vestimenta mea? 31. Et dicebant ei discipuli sui : Vides turbam comprimentem te, et dicis : Quis me tetigit? 32. Et circumspiciebat videre eam, quæ hoc fecerat. 33. Mulier vero timens et tremens, sciens quod factum esset in se, venit et procidit ante eum, et dixit ei omnem veritatem. 34. Ille autem dixit ei : Filia, fides tua te salvam fecit : vade in pace, et esto sana à plaga tua. 35. Adhuc eo loquente, veniunt ab archisynagogo, dicentes : Quia filia tua mortua est : quid ultra vexas Magistrum? 36. Jesus autem audito verbo, quod dicebatur, ait archisynagogo : Noli timere : tantummodo crede.
37. Et non admisit quemquam se sequi, nisi Petrum, et Jacobum, et Joannem fratrem Jacobi. 38. Et veniunt in domum archisynagogi, et videt tumultum, et flentes, et ejulantes multum. 39. Et ingressus, ait illis : Quid turbamini, et ploratis? puella non est mortua, sed dormit. 40. Et irridebant eum. Ipse vero ejectis omnibus, assumit patrem et matrem puellæ, et qui secum erant, et ingreditur ubi puella erat jacens. 41. Et tenens manum puellæ, ait illi : Talitha cumi, quod est interpretatum : Puella (tibi dico) surge. 42. et confestim surrexit puella, et ambulabat : erat autem annorum duodecim : et obstupuerunt stupore magno. 43. Et præcepit illis vehementer ut nemo id sciret : et dixit dari illi manducare.

2. Homo in spiritu immundo.] Id est, homo spiritus immundi, sive habens spiritum immundum, puta possessus à dæmone. Vide dicta c. 1. vers. 23.

7. Adjuro te per Deum ne me torqueas.] Quia sciebat dæmon sibi suisque meritis et precibus nihil tribuendum à Christo; hinc interponit nomen Dei, quod sciebat Christum summe revereri. q. d. Interposita et invocata nominis divini (quod tibi sacrum sanctumque esse scio) auctoritate te rogo, obtestor, et quoad possum constringo, ne me ex hoc corpore ejicias, et in infernum ableges : hoc enim summum dæmoni est tormentum.

9. Legio mihi nomen est (Syrus, *Legio nomen nostrum*. q. d. Sumus legio dæmonum, unde explicans subdit) : quia multi sumus.] Legio proprie continebat milites 6666. Vide dicta Matth. c. 26. 53. sed hic ponitur numerus certus pro incerto. Nota : Dæmon est simia Dei, hinc imitatur Deum, qui est Dominus exercituum, scilicet angelicorum. Simili enim modo dæmon se vocat *legionem*, quia plurimos è grege suo socios in aciem educit, ut Deum Deique fideles oppugnet : quocirca merito eam formidare debent homices, scientes sibi certamen esse, non cum hominibus, sed cum dæmonibus, iisque plurimis, in perniciem suam conjurantibus, ideoque Dei et sanctorum angelorum opem implorare et obtinere debere, uti obtinuit Eliseus 4. Regum 6. 17. Cetera dixi Matth. 8. 28.

21. Et cum transcendisset Jesus in navi.] Græce, διαπεράσαντος, id est, cum trajecisset navi in ulteriorem et adversam maris Galilææ ripam.

25. Et mulier quæ erat in profluvio sanguinis annis duodecim.] *Mulier* ex Cæsarea Philippi, quæ prius Dan, deinde Paneas, denique Cæsarea est dicta. Hæc est hæmorrhoissa illa celebris, quæ à fluxu sanguinis curata à Christo, in memoriam tanti beneficii, statuam illius indicem, Cæsareæ Christo erexit, è cujus basi nascens herba cum Christi fimbriam tetigisset, morbis quibuslibet medebatur, teste Euseb. lib. 7. Histor. c. 14. Sozomen. lib. 5. c. 21. et Theophylact. hic. Julianus apostata, hostis Christi, statuam hanc dejecit, et sui effigiem ejus loco collocavit : sed hæc fulmine icta dissiliit, teste Sozomeno et Histor. tripart. lib. 6. c. 19. Julianum imitantur nostri Novantes, qui Sanctorum reliquias abjiciunt, mergunt et comburunt, cum suorum reliquias servent et venerentur. Nam cor Zuinglii combusti inter cineres repertum, magno cultu servant ejus asseclæ Zuingliani, ait Capito in Vita Zuinglii.

Quare non est verisimile hæmorrhoissam hanc fuisse Martham sororem Magdalenæ, ut opinatur S. Ambros. lib. de Salomone cap. 5. Martha enim Bethaniæ habitabat juxta Jerusalem, non Cæsareæ in Phœnicia. Evangelium Nicodemi hæmorrhoissam hanc vocat Veronicam, quæ Christo eunti ad crucem velum ad sudorem tergendum præbuit, in quo Christus vultus sui effigiem expressit. Sed hoc evangelium est apocryphum et incertæ fidei.

26. Deterius habebat.] Arabicus, *addiderat dolorem*.

27. Venit in turba retro.] Quia non audebat coram eo in manifesto accedere, tum ex reverentia Christi, tum quia erat immunda ex fluxu sanguini, ait Scholiastes apud S. Chrysost. Immunda, inquam, tum legaliter : lex Mosi enim immundos à templo arcendos decernebat eos, qui sanguinis fluxu laborabant; tum physice : est enim fœdus hic profluvii morbus, et tangentes polluit.

Et tetigit vestimentum ejus.

28. Dicebat enim : quia si vel vestimentum ejus tetigero, salva ero.] Matthæus cap. 9. 20. pro *vestimentum*, habet *fimbriam vestimenti ejus*. *Fimbria* vocatur fila extimæ vesti attexta vel assuta, hyacinthini sive violacei coloris, quæ jussit Deus Judæos gestare, ut per ea jugiter refricaretur eis memoria præceptorum Dei, et cœli ipsius; quæ Christus ex lege gestavit, quasi insigne gentis et religionis Judaicæ. Vide dicta Numer. 15. 38.

Est hic exemplum et argumentum ad probandum vim et usum SS. reliquiarum : talis enim fuit fimbria Christi, quæ hæmorrhoissam sanavit. Respondet Calvinus, mulierem hanc fuisse superstitiosam, et superstitionem aliquam suo

facto miscuisse. Verum hoc refellit hic Christus et Marcus, qui non superstitioni, sed fidei ipsius sanitatem hanc tribuunt, eamque commendant et confirmant. Nam vers. 30. dicitur : *Et statim Jesus in semetipso cognoscens virtutem, quæ exierat de illo*, id est de fimbria illius. Et vers. 34. *Filia, fides tua te salvam fecit : vade in pace.* Recte S. Hilar. *Sicut*, ait, *auctor naturæ dat magneti vim attrahendi ferrum : ita Christus dabat vesti suæ vim sanandi ex fide tangentem.* Si vesti, ergo multo magis Eucharistiæ. Unde S. Gorgonia tactu Eucharistiæ à morbo gravi sanata est, teste Nazianz. orat. 11. æque ac S. Catharina Senensis, aliique permulti. Vide nostrum Salmeronem tom. 6. tract. 15. in fine.

29. Et confestim siccatus est fons sanguinis ejus.] Id est, stetit profluvium sanguinis, quod è corpore ejus quasi è fonte perenni jugiter scaturiebat. Unde Arabicus vertit, *et confestim cessavit cursus sanguinis ejus.*

Tropol. fluxus sanguinis sunt carnis et sanguinis delectationes, ait Beda, uti gulæ, luxuriæ, etc. has sanat caro Christi purissima in pia Eucharistiæ sumptione.

30. Et statim Jesus in semetipso cognoscens virtutem quæ exierat ab illo.] Et sanaverat hæmorrhoissam, non quasi qualitas aliqua à Christi fimbria exierit, aut virtus hæc de loco in locum, puta de fimbria Christi, in hæmorrhoissam migrarit, sed ratione effectus, quem in muliere causabat. Virtus enim manens in Christo, operabatur effectum sanitatis in muliere. *Sicut*, ait Theophyl. *doctrina doctorum dicitur communicari discipulis, et in eos transfundi*, cum tamen doctrina ipsa in doctoribus maneat, et sui effectum dumtaxat, puta cognitionem similem in discipulos traducat.

Nota. Hæc virtus sanandi et faciendi miracula quælibet indita à Verbo humanitati Christi, non erat qualitas physica ; hæc enim debuisset esse infinita, utpote divinæ et infinitæ efficaciæ, cujus humanitas Christi creata non erat capax ; sed erat qualitas moralis, puta virtus instrumentaria : agebat enim hæc humanitas Christi, quasi instrumentum divinitatis. Ita Abulens. q. 102. in c. 9. Matth. et Salmeron loco citato.

Quis tetigit vestimenta mea ?] *Christus id interrogat*, ait Beda, *ut salus quam mulieri dederat, declarata et agnita, fidei virtute multis proficiat, eosque alliciat ad credendum in Christum.* Addit Scholiastes apud Chrysost. ut mulieris fidem prædicet et celebret ; Theophyl. vero tertiam causam adjicit, ut mulierem à timore solveret.

33. Mulier vero timens et tremens, sciens quod factum esset in se, venit et procidit ante eum, et dixit ei omnem veritatem.] *Timens et tremens*, non quod superstitionem commisisset, ut vult Calvinus ; sed quod clanculum accessisset, et immunda Christum mundum tetigisset, ac beneficium sanitatis Christo inscio, quasi suffurata fuisset : ideo timebat ne à Christo increparetur, aut ne Christus beneficium suum repeteret et revocaret, vel graviori malo eam plecteret. Hinc patet eam necdum perfectam in Christum fidem et spem habuisse : non enim putasset, Christum latere se posse, nec adeo eum timuisset. Quare Christus eam animans, dixit : *Confide, filia*, ut habet Matth. c. 9. Ita Chrysost. ibid.

34. Ille autem dixit ei : Filia, fides tua te salvam fecit.] Christus hic mulieri timenti, ne Christus ipsam ut furtim sanatam, morbi recidiva, aliove malo puniret, sanitatem acceptam confirmat, stabilemque esse jubet. q. d. Non nuda fimbria mea, quam magna fide et certa spe sanitatis obtinendæ tetigisti, ô mulier, te sanavit ; sed principaliter omnipotentia mea, secundario vero fides tua : hæc enim vel ut dispositio, vel ut meritum, sive causa meritoria, te à fluxu sanguinis liberavit ; quam liberationem ego ratam habeo, imo confirmo et roboro.

Vade in pace.] *Mittit eam in finem bonorum*, inquit Scholiast. Chrysost. *In pace enim Deus habitat, ut cognoscat se etiam à peccatis mundatam.* Nam quos corpore Christus sanavit, hos etiam in anima sanctificavit.

Puella non est mortua, sed dormit.] Licet enim vere sit mortua, tamen illico per me à morte quasi à somno excitabitur : quare non tam mortua, quæ semper manet mortua, quam dormiens esse videtur. Vel, ut Scholiastes apud S. Hieron. q. d. *Vobis mortua est, mihi dormit.*

41. Talitha cumi.] Hebræi ילד *ieled*, vocant puerum, pro quo Syri et Chaldæi dicunt *tali*, unde feminine *talitha*, id est puella, *cumi*, id est surge, ut è lecto ubi jaces mortua, surgas et stes viva. Porro *ut* ἐμφατικώτερον (id est majorem emphasin) *faceret Marcus, et sensum vocantis, atque imperantis exprimeret, addidit : Tibi dico*, ait S. Hieron. lib. de Optimo genere interpretandi.

42. Et confestim surrexit puella, et ambulabat.] Ut motu se vivam ostenderet. Mystice : *quia*, ut ait Beda, *anima à peccatis resuscitata, non solum à sordibus scelerum exurgere, sed et bonis proficere debet operibus.*

43. Et dixit dari illi manducare.] Arabicus, *et dixit : Cibate eam*, ut ostenderet eam non tantum vere resurrexisse, sed et valere et famere. Solent enim pueri et puellæ, cum à somno evigilant, famere et cibum petere : somno enim omnem cibum hesternum digesserunt, si sanæ sunt et valentes : tunc enim pollent magno stomachi calore. Mors enim illi loco fuit somni, ut ait Christus v. 39.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Nazareni Jesum prædicantem spernunt, quasi civem suum et fabri filium. Secundo, v. 7. Jesus Apostolos mittit binos prædicatum, addita eis potestate curandi morbos et dæmones ejiciendi. Tertio, v. 14. Herodes auditis miraculis Jesu, suspicatur Joannem Baptistam a se occisum in Jesu resurrexisse : qua de causa cædes Joannis recensetur. Quarto, v. 30. redeunt ad Christum Apostoli, narrantes quæ egerint. Christus mox quinque panibus satiat quinque hominum millia. Quinto, v. 47. venit ad discipulos ambulans super mare, ac tempestatem sedat, multosque contactu fimbriæ sanat.

1. Et egressus inde, abiit in patriam suam : et sequebantur eum discipuli sui : 2. et facto sabbato cœpit in synagoga docere : et multi audientes admirabantur in doctrina ejus, dicentes : Unde huic hæc omnia? et quæ est sapientia, quæ data est illi? et virtutes tales, quæ per manus ejus efficiuntur? 3. Nonne hic est faber, filius Mariæ, frater Jacobi, et Joseph, et Judæ, et Simonis? nonne et sorores ejus hic nobiscum sunt? Et scandalizabantur in illo. 4. Et dicebat illis Jesus : Quia non est propheta sine honore nisi in patria sua, et in domo sua, et in cognatione sua. 5. Et non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curavit : 6. et mirabatur propter incredulitatem eorum, et circuibat castella in circuitu docens. 7. Et vocavit duodecim : et cœpit eos mittere binos, et dabat illis potestatem spirituum immundorum. 8. Et præcepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum; non peram, non panem, neque in zona æs, 9. sed calceatos sandaliis, et ne induerentur duabus tunicis. 10. Et dicebat eis : Quocumque introieritis in domum, illic manete donec exeatis inde : 11. et quicumque non receperint vos, nec audierint vos, exeuntes inde, excutite pulverem de pedibus vestris in testimonium illis. 12. Et exeuntes prædicabant ut pœnitentiam agerent : 13. et dæmonia multa ejiciebant, et ungebant oleo multos ægros, et sanabant. 14. Et audivit rex Herodes (manifestum enim factum est nomen ejus) et dicebat : Quia Joannes Baptista resurrexit à mortuis : et propterea virtutes operantur in illo. 15. Alii autem dicebant : Quia Elias est. Alii vero dicebant : Quia propheta est, quasi unus ex prophetis. 16. Quo audito Herodes ait : Quem ego decollavi Joannem, hic à mortuis resurrexit. 17. Ipse enim Herodes misit, ac tenuit Joannem, et vinxit eum in carcere, propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam. 18. Dicebat enim Joannes Herodi : Non licet tibi habere uxorem fratris tui. 19. Herodias autem insidiabatur illi : et volebat occidere eum, nec poterat. 20. Herodes enim metuebat Joannem, sciens eum virum justum et sanctum : et custodiebat eum, et audito eo multa faciebat, et libenter eum audiebat. 21. Et cum dies opportunus accidisset, Herodes natalis sui cœnam fecit principibus, et tribunis, et primis Galilææ. 22. Cumque introisset filia ipsius Herodiadis, et saltasset, et placuisset Herodi, simulque recumbentibus, rex ait puellæ : Pete à me quod vis, et dabo tibi : 23. et juravit illi : Quia quidquid petieris dabo tibi, licet dimidium regni mei. 24. Quæ cum exisset, dixit matri suæ : Quid petam? At illa dixit : Caput Joannis Baptistæ. 25. Cumque introisset statim cum festinatione ad regem, petivit dicens : Volo ut protinus des mihi in disco caput Joannis Baptistæ. 26. Et contristatus est rex : propter jusjurandum, et propter simul discumbentes, noluit eam constristare : 27. sed misso spiculatore præcepit afferri caput ejus in disco. Et decollavit eum in carcere, 28. et attulit caput ejus in disco : et dedit illud puellæ, et puella dedit matri suæ. 29. Quo audito, discipuli ejus venerunt, et tulerunt corpus ejus : et posuerunt illud in monumento. 30. Et convenientes Apostoli ad Jesum, renuntiaverunt ei omnia, quæ egerant, et docuerant. 31. Et ait illis : Venite seorsum in deser-

tum locum, et requiescite pusillum. Erant enim qui veniebant et redibant multi : et nec spatium manducandi habebant. 32. Et ascendentes in navim, abierunt in desertum locum seorsum. 33. Et viderunt eos abeuntes, et cognoverunt multi : et pedestres de omnibus civitatibus concurrerunt illuc, et prævenerunt eos. 34. Et exiens vidit turbam multam Jesus : et misertus est super eos, quia erant sicut oves non habentes pastorem, et cœpit illos docere multa. 35. Et cum jam hora multa fieret, accesserunt discipuli ejus, dicentes : Desertus est locus hic, et jam hora præteriit : 36. dimitte illos, ut euntes in proximas villas et vicos, emant sibi cibos, quos manducent. 37. Et respondens ait illis : Date illis vos manducare. Et dixerunt ei : Euntes emamus ducentis denariis panes, et dabimus illis manducare. 30. Et dicit eis : Quot panes habetis? ite, et videte. Et cum cognovissent, dicunt : Quinque, et duos pisces. 39. Et præcepit illis, ut accumbere facerent omnes secundum contubernia super viride fœnum. 40. Et discubuerunt in partes per centenos et quinquagenos. 41. Et acceptis quinque panibus et duobus piscibus, intuens in cœlum, benedixit, et fregit panes, et dedit discipulis suis, ut ponerent ante eos : et duos pisces divisit omnibus. 42. Et manducaverunt omnes, et saturati sunt. 43. Et sustulerunt reliquias, fragmentorum duodecim cophinos plenos, et de piscibus. 44. Erant autem qui manducaverunt quinque millia virorum. 45. Et statim coegit discipulos suos ascendere navim, ut præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret populum. 46. Et cum dimisisset eos, abiit in montem orare. 47. Et cum sero esset, erat navis in medio mari, et ipse solus in terra. 48. Et videns eos laborantes in remigando (erat enim ventus contrarius eis) et circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans supra mare, et volebat præterire eos. 49. At illi ut viderunt eum ambulantem supra mare, putaverunt phantasma esse, et exclamaverunt. 50. Omnes enim viderunt eum, et conturbati sunt. Et statim locutus est cum eis et dixit eis: Confidite, ego sum, nolite timere. 51. Et ascendit ad illos in navim, et cessavit ventus. Et plus magis intra se stupebant : 52. non enim intellexerunt de panibus : erat enim cor eorum obcæcatum. 53. Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesareth, et applicuerunt. 54. Cumque egressi essent de navi, continuo cognoverunt eum : 55. et percurrentes universam regionem illam, cœperunt in grabatis eos qui se male habebant, circumferre, ubi audiebant eum esse. 56. Et quocumque introibat, in vicos, vel in villas, aut civitates, in plateis ponebant infirmos, et deprecabantur eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent : et quotquot tangebant eum, salvi fiebant.

1. Et egressus inde (ex urbe Capharnao, ubi filiam Jairi suscitarat) abiit in patriam suam.] In Nazareth, ubi Christus non natus quidem, sed educatus fuerat, et ubi ejus fratres et sorores, id est cognati et cognatæ habitabant, ut patet v. 3. Ita Beda.

2. Admirabantur in doctrina ejus.] Id est, admirabantur doctrinam ejus tam sanctam, sublimem et divinam, tamque efficacem ; utpote quam Christus per tot virtutes, id est miracula confirmabat. Est Hebraismus. Hebræi enim usurpant ב *beth* contactus, sive corporalis, sive mentalis, loco accusativi, ut dicant, Tango in manu, id est tango manum ; credo in Deo, id est, credo Deum ; admiror in sapientia, id est, admiror sapientiam.

5. Et non poterat ibi virtutem (miraculum) ullam facere.] *Non poterat*, id est non volebat, quia censebat non decere, ut sanctum daretur canibus, ac incredulis et ingratis civibus suis obtruderet miracula sua. Sic *non posse*, pro *non velle* sumitur Gen. 37. 4. et Joan. 7. 7. Sic vulgo dicimus : Non possum mihi imperare, ut illi indigno hanc gratiam præstem ; non possum, id est difficulter possum, quia nolo, et voluntas reluctatur. *Quia enim*, ait hic Victor Antioch., *ad impetrandam sanitatem utrumque coire debet, nimirum eorum qui cura egent fides, et illius rursum qui curaturus est virtus : si alterum horum defuerit, non temere sanitatis beneficium obveniet.* Ut ergo miraculum convenienter fiat, duo requiruntur, scilicet potentia in patrante, et fides in patiente ; cum alterutrum deest, dicitur illud fieri non posse. Ita Theophyl. et Euthym.

6. Et mirabatur propter incredulitatem eorum.] Videtur huic dicto repugnare Lucas cap. 4. 22. dicens : *Et omnes testimonium illi dabant, et mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ejus.* Resp. Nazarenos quidem miratos fuisse, quod Jesus, cum esset filius fabri sibi noti et vicini, foret tamen tam sapiens, disertus et efficax in prædicando ; sed eosdem tamen incredulos fuisse ejus doctrinæ et personæ, quod scilicet ipse esset Messias sive Christus. Id ita esse patet ex iis quæ subjicit Luc.

13. Et ungebant oleo multos ægros, et sanabant.] Opinantur nonnulli hanc unctionem esse eamdem cum illa, de qua S. Jacobus in epist. sua cap. 5. 14. scilicet Sacramentum Extremæ Unctionis. Ita Beda, Theophyl., Lyranus, Dionys. Carthus., Franc. Lucas et alii, qui censent jam à Christo institutum fuisse Sacramentum Extremæ Unctionis, illudque hic infirmis contulisse Apostolos jussu Christi, esto necdum ab eo ordinati essent sacerdotes.

Verum contrarium videtur verius, Primo, quia solus sacerdos est minister Sacramenti Extremæ Unctionis : Apostoli autem necdum erant sacerdotes, nam in ultima cœna eos Christus creavit sacerdotes, dicens : *Hoc facite in meam commemorationem.*

Secundo, quia Apostoli hic quoslibet infirmos unxerunt ; ergo etiam non baptizatos, non moribundos : atqui Extrema Unctio confertur tantum baptizatis et moribundis.

Tertio, omnes uncti hic ab Apostolis sanabantur ; hoc autem non fit in Extrema Unctione, quæ primario ad sanitatem et robur mentis dirigitur.

Quarto, quia Concil. Trident. sess. 14. ait Sacramentum Extremæ Unctionis apud Marcum quidem insinuatum, per Jacobum autem Apostolum ac Domini fratrem fidelibus commendatum, ac promulgatum fuisse. Fuit ergo hæc unctio typus, et quasi præludium instituendi Sacramentum Extremæ Unctionis, non ipsum Sacramentum. Erat igitur hæc unctio miraculosa, seu donum miraculorum datum Apostolis ad tempus, ut eo suam de Christo prædicationem confirmarent ; non sacramentum semper duraturum : sicut S. Genovefa, et multi sancti Anachoretæ oleo à se benedicto, et ad infirmos misso, eos sanabant, ut patet ex Vitis Patrum. Causam, cur oleo potius quam vino uterentur, dat Victor Antioch. dicens : *Oleum inter alia et laborum molestiam mitigat, et lumen fovet, et hilaritatem conciliat.* Oleum ergo quod in sacra unctione adhibetur, et Dei misericordiam, et morbi sanationem, et cordis illuminationem denotat. Idem asserunt Theophyl. et Euthym. Simili modo baptismus Joan. non fuit Sacramentum, sed typus et præludium Sacramenti Baptismi à Christo mox instituendi. Ita passim Interpretes.

16. Quo audito Herodes ait : Quem ego decollavi Joannem, hic a mortuis resurrexit.] In Jesu patrante tot miracula, q. d. Anima Joannis transiit in Jesum, ideoque ibi quasi resurgendo divinior facta, tanta et tot stupenda in eo operatur. Lucas cap. 9. 7. ait Herodem initio hæsitasse ; postea tamen ob communem celebremque tot miraculorum Jesu famam, credidit Joannem in Jesu resurrexisse, ut ait Marcus hic, et Matth. cap. 14. Ita S. Chrys. Theophyl. Euthym. S. Aug. et alii ; vigebat enim tunc Pythagoræ sententia de μετεμψυχώσεις, id est transanimatione, sive de animarum ex uno corpore in aliud transmigratione. Unde ipse Pythagoras de seipso aiebat :

Ipse ego me memini, Trojani tempore belli
Pantoides Euphorbus eram, cui pectore quondam
Hæsit in adverso gravis hasta minoris Atridæ,

puta Menelai, qui fuit frater Agamemnonis regis, et filius Atrei. Portentosum plane et inauditum est, quod tradit S. Athanasius, primus Cæsaraugustanus Episcopus, creatus à S. Jacobo Apostolo, de S. Petro primo Bracarensi Episcopo, condiscipulo suo ; scilicet Petrum hunc esse eumdem cum Samuele filio Uriæ. Urias enim Propheta occisus à Joakim rege Juda sub tempus captivitatis Babylonicæ, teste Jeremia cap. 26. v. 20. reliquit filium Samuelem, qui cum aliis Judæis veniens in Hispaniam, ibi mortuus et sepultus est, quem post sexcentos sepulturæ annos S. Jacob. veniens in Hispaniam è sepulchro suscitavit nominavitque Petrum, ac primum Bracaræ Episcopum creavit, qui deinde pro Christi fide Martyrii lauream obtinuit. Ita refert B. Caledonius Bracaræ Episcopus, qui obiit anno Christi 260. Vide Franciscum Bivarium commentantem in Chronicon L. Dextri ad annum Christi 37. num. 2. comment. 1. Quid mirum ergo si Herodes putavit Joannem recens à se occisum resurrexisse in Christo? Vide hic quam sanctus fuerit Joannes Baptista, et quanta de sanctitate ejus fuerit opinio, utpote quem Herodes ex communi fama censuerit resurrexisse in Christo, adeoque Joannem esse Messiam sive Christum, ideoque eum jam à se occisum timuit, ne resurgens necem suam vindicaret. Unde S. Chrysost. in Matth. cap. 14. *Magnum quid, ait, est virtus : nam et defunctum Herodes timet.* Nam, ut ait ibidem Rabanus : *Omnium sententia est, majorem fore potentiam Sanctorum ubi resurrexerint.* Sic et Beda.

17. Ipse enim Herodes misit (satellites) ac tenuit Joannem, et vinxit eum in carcere, propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam.] Hic Herodes non fuit primus, sive magnus, patria et cognomento Ascalonita, sub quo natus est Christus, qui infantes in Bethlehem occidit : sed fuit ejus filius cognomento Antipas, qui Christum veste alba indutum illusumque ad Pilatum remisit. Hic enim incarceravit et occidit Joann. Baptistam.

Dices, Herodes Antipas fuit tetrarcha dumtaxat : sic enim vocat eum Matth. cap. 14. 1. Quomodo ergo Marcus hic v. 14. vocat eum regem? Resp. Vocat eum regem, quia ipse in sua tetrarchia summus erat princeps, qualis est rex in regno : unde regis nomen assumpsit, illudque ei ab aliis tributum fuit, etiam ab ipso S. Matth. cap. 14. v. 9.

In carcere.] Addit Josephus Joannem fuisse incarceratum in arce Macheruntina, sita in finibus Galilææ et Arabiæ, ibique fuisse decollatum. Carcerem ergo hunc nobilitavit S. Joan. Jam locus, inquit Philo lib. de Joseph, non tam carcer erat, quam disciplinæ meditatorium. Seneca in Consolatione ad Albinam : *Carcerem*, ait, *intravit Socrates, ignominiam ipsi loco detracturus : neque enim poterat carcer videri, in quo Socrates erat.* Unde D. Cyprian. lib. 4. epist. 1. ad Martyres, ex veteri editione : *O beatum*, ait, *carcerem, qu m illustravit vestra præsentia! O tenebras sole ipso lucidiores, ubi constituta sunt Dei templa!* Idem lib. 3. epist. 25. de Martyrum vinculis : *Ornamenta sunt ista, non vincula : nec Christianorum pedes ad infamiam copulant, sed clarificant ad coronam.* Quocirca S. Ambr. lib. de Joseph cap. 5. *Non turbentur*, ait, *innocentes, cum falsis criminibus appetuntur : visitat Deus et in carcere suos, et ideo ibi est plus auxilii, ubi plus est periculi. Sed quid mirum si visitat Deus in carcere positos, qui seipsum in suis in carcere inclusum memoravit? In carcere, inquit, eram, et non venistis ad me*, Matthæi 25. 44.

Propter Herodiadem.] Herodias hæc fuit filia Aristobuli, fratris Herodis Antipæ : ipse igitur eam duxit, quæ erat sibi ex fratre neptis. Ita Josephus. Fuit ergo Herodias soror Herodis Agrippæ ; qui Jacobum occidit, et ab angelo vicissim cæsus occubuit. Actor. cap. 12. Quare

errant Ruffin., et ex eo S. Hieron. Euseb. et Beda, dicentes illam fuisse filiam Aretæ regis Arabum : confundunt enim primam uxorem Herodis, quæ fuit filia Aretæ, cum secunda, quæ fuit Herodias. Nam Herodes filiam Aretæ repudiavit, ut duceret Herodiadem, ideoque Aretas ei bellum intulit, ejusque exercitum ad internecionem delevit, teste Josepho lib. 18. Antiq. cap. 7. qui et addit : Apud Judæos fuit opinio, justa ultione Numinis deletum fuisse Herodis exercitum, propter Joannem Baptistam virum sanctum ab eo occisum.

Uxorem fratris sui.] Dices, Joseph. lib. 18. Antiq. cap. 6. 7. et 9. ait eam fuisse uxorem alterius Herodis, qui fuit frater Philippi et Herodis Antipæ. Resp. Errat Josephus in hoc, uti et in multis aliis : nisi dicas Herodiadem primo nupsisse Herodi Antipæ. Sic pariter errat ibidem Josephus, quod dicat Joannem occisum non ob Herodiadem, sed quia Herodes timebat ne per populi ad eum concursum, seditio quæpiam oriretur.

An vivo marito Philippo Herodias nupserit Herodi, an vero eo mortuo, dissentiunt Interpretes. Certum est enim utrumque fuisse illicitum et peccatum incestus, insuper et adulterii, si Philippus adhuc vivebat. Nam Levit. 18. v. 16. vetatur, ne frater ducat uxorem fratris, si is ex ea reliquerit prolem, uti Philippus reliquerat filiam hanc saltatricem, quam Josephus vocat Salomen. Verum dico, Herodem vivo Philippo et invito duxisse Herodiadem, ideoque peccasse tripliciter. Primo, adulterio; Secundo, incestu; Tertio, raptu. Probatur Primo, quia id diserte asserit Josephus lib. 18. Antiq. cap. 7. Secundo, quia eam duxit sub annum 15. Tiberii Cæraris : tunc enim prædicare cœpit Joannes, ut patet Lucas 3. 1. Philippus autem mortuus est anno 20. Tiberii, uti affirmat Joseph. lib. 18. cap. 6. ubi eumdem à modestia et justitia commendat. Tertio, quia passim Patres Herodem accusant adulterii, quod fratri vivo, sed mansueto, uxorem abstulerit : nimirum ejus lenitate abusus est Herodes.

20. Herodes enim metuebat Joannem, sciens eum virum justum et sanctum.] Initio ergo sola Herodias voluit occidere Joannem, utpote sui adulterii et incestus reprehensorem, dissentiente Herode, ut significat hic Marc. et Luc. c. 9. Postea tamen Herodias idem persuasit Herodi marito, idque facile, quia Herodes, teste Josepho lib. 19. Antiq. cap. 7. malignæ erat indolis, malitiosus et proclivis ad sævitiam, ac infensus Joanni ob crebras ejus reprehensiones. Ipse enim erat *vox clamantis in deserto*, Isaiæ 40. 3. Matth. 3. 3. *Timebat enim Herodias*, ait Beda, *ne Herodes ad increpationem Joannis aliquando resipisceret, et nuptias solveret, ac Herodiadem fratri Philippo ablatam restitueret.*

22. Cumque introisset filia ipsius Herodiadis (ex Philippo priore marito), et saltasset, et placuisset Herodi.] Saltatrices olim conviviis adhibitas apud Judæos ad luxum, patet ex Josepho lib. 12. Antiq. cap. 4. Idem de Græcis liquet ex Xenophonte in Symposio, et Luciano Dialogo de saltatricibus, ubi multis exemplis æque ac philosophorum sententiis docet, quod animum etiam virilem et durum emolliat, et ad libitum inflectat scita ad modos musicos saltatio. Vere Eccli. cap. 9. *Cum saltatrice*, ait, *ne assiduus sis, nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius.* Vere Remig. in cap. 14. Matth. *Impudica mulier*, ait, *impudicam filiam nutrivit, non pudorem docens, sed saltationem. Nec minus reprehendendus Herodes, qui passus sit regiam aulam fieri à muliere theatrum.*

25. Volo ut protinus des mihi in disco caput Joannis Baptistæ.] Dices, Ergo Joannes Baptista non est Martyr, quia Herodes occidit eum non ob fidem, nec ob reprehensionem sui adulterii, sed ut placeret puellæ saltatrici, et promisso suo illi facto satisfaceret. Resp. Nego consequentiam : nam Primo, puella hæc petiit caput Joannis ex instinctu matris Herodiadis, quæ Joannem sui adulterii castigatorem sic è medio tollere volebat. Herodias ergo quasi causa moralis per se occidit Joannem, impellendo Herodem ut eum decollaret, itaque eum Martyrem fecit. Secundo, Herodes illi assensit : sciens enim malignum suæ uxoris animum, illi obsecutus est, et Joannem peremit. Tertio, Herodes quoque volebat Joannem occidere, ut diserte ait Matth. cap. 14. vers. 5. sed propter metum populi, Joanni quasi viro sancto applaudentis, id facere non audebat. Denique, multi probabiliter putant hæc omnia ex collusione et ex composito esse facta, scilicet Herodem suggessisse Herodiadi, ut filiam saltatricem in cœnam immitteret, illaque peteret caput Joannis : sic enim sese honestam ex promisso suo occasionem, vel excusationem occidendi Joannem habiturum, atque hac de causa Herodes à Christo vocatur *vulpes*, Lucæ 13. 32. Fuit ergo S. Joannes victima castitatis, quia pro ea Martyr occubuit, æque ac S. Paulus, S. Matthæus, S. Clemens, S. Lambertus, aliique plures.

Porro causam sublimiorem præproperæ mortis S. Joannis ex parte Dei et arcano ejus consilio assignat S. Greg. Nazianz. orat. 20. *Quis*, inquit, *præcursor Jesu? Joannes, ut vox sermonis, et ut lucerna luminis, ante quem et in virtute exiliit, et ad inferos per Herodis furorem transmissus est, ut illic quoque mox venturum prædiceret.* Idem Nazianz. orat. 39. docet S. Joannem spiritu prophetico præcognovisse suum hoc martyrium. Ait enim : *Ego à te* (ô Christe) *baptizari debeo. Adde, et pro te : exploratum enim habebat fore, ut martyrio baptizaretur. Futurum enim norat, ut, sicut post Herodem Pilatus fureret, ita eum quoque prius vita functum Christus sequeretur.*

26. Et contristatus est rex.] Id est contristari se finxit, inquit S. Hilar. et S. Hieron. in cap. 14. Matth. quia revera volebat Joannem occidere, ut ait Matth. Unde Glossa in cap. 14. Matth. *Talis*, ait, *Herodis tristitia fuit, qualis pœnitentia Pharaonis.* Et Interlin. *Simulator tristitiam præferebat in facie, cum lætaretur in mente.*

Simplicius S. Chrysost. Euthym. Theophyl. censent, Herodem vere contristatum fuisse, ut habent Matth. et Marcus; licet enim vellet Joannem occidere, tamen de tam crudeli, et sibi probrosa ejus nece doluit, quod scilicet Prophetam tantum occideret in gratiam puellæ saltantis.

Propter jusjurandum.] Neci Joannis Herodes prætendit suum juramentum filiæ datum, quia licet sciret illud hoc casu, scilicet in petitione filiæ tam indigna, iniqua et sacrilega, non obligare; tamen regale esse censebat id coram primoribus non retractare, juxta illud : *Verbum regis est rex.* Ita iste mundanus. Unde S. Aug.

serm. 116. in novis : *Puella saltat*, ait, *et mater sævit, et inter delicias et lascivias convivantium temere juratur, et impie quod juratur impletur.* Nam, ut ait S. Isid. *In malis promissis rescindenda fides : impia promissio est, quæ scelere adimpletur.* Et S. Hieron. *Sub occasione pietatis impius fuit, dum juramento scelus excusat.*

27. Sed misso spiculatore.] Id est carnifice, quia carnifices erant milites, et stipatores prætorum gestantes spicula. Unde dicti sunt *spiculatores*, ait Calepinus. Verum noster Jacobus Gretserus lib. 1. de Cruce cap. 25. ex Suida et Julio Firmico, carnifices vult dici *speculatores* (Gr. enim est σπεκουλάτωρα, quod nomen utique est Latinum, idemque quod *speculator*) græce ὀπτῆρας, eo quod eorum munus esset hostium consilia et facta speculari, custodiæ causa principes stipare instar satellitum, ac damnatos ab eis plectere. Sic et Franc. Lucas hic, ac Lipsius in Tacitum, Brissonius et aliqui alii, qui asserunt Suetonium et Tacitum *speculatorem* vocare carnificem : sed nullum ex eis locum citant, nec ego ullum invenire potui, in quo vox *speculator* à Latinis, vel Græcis usurpetur pro carnifice, nisi hunc Marci in Græc. Hic ergo idem est *spiculator* latin., qui σπεκουλτωάρ græc. : Græci enim mutantes vocalem *i* in *e* (uti faciunt sæpe Itali), pro *spiculator* dixerunt *speculator*, uti censet Lexicographus.

Præcepit afferri caput ejus in disco.] Ut epulas crudelitate et horrendo hoc spectaculo barbarus condiret. Addit Beda : Vult omnes convivas sceleris sui esse consortes, ut in luxurioso convivio cruentæ epulæ deferrentur. Porro S. Greg. lib. 3. Moral. c. 4. *Premit*, inquit, *Deus suos in infimis, quia videt quomodo remuneret in summis : quid illi passuri sunt quos Deus reprobat, si hic cruciat quos amat.*

Et decollavit eum in carcere.] Scilicet spiculator ad hoc missus ab Herode. Unde Græca et Syrus habent, *qui cum abiisset, decapitavit eum.*

Habet ergo S. Joannes laureas multas. Primo, doctoris ; Secundo, virginis ; Tertio, Martyris ; Quarto, Prophetæ ; Quinto, eremitæ ; Sexto, Apostoli ; Septimo, præcursoris, indicis et baptistæ Christi. Vere S. Aug. serm. 36. de Sanctis : *Joannes*, ait, *propter justitiam perdit vitam, sed lucratus est gloriam, quia plena et perfecta libertate maluit injusta sustinere, quam justa non dicere.*

Quæres, quo tempore occisus sit S. Joannes? Primo, Abulens. ait, id definiri non posse. Ita ipse in cap. 14. Matth. 4.

Secundo, Beda, et ex eo Baron. anno Christi 33. n. 8. Maldon. Barradius (ac favere videtur S. Aug. lib. 2. de Consensu Evang. c. 45.) censent Joannem occisum circa Pascha currente anno 33. ætatis Christi. Probant ex eo, quod Matth. cap. 14. 13. ait, Christum audita morte Joannis secessisse in desertum, ubi pavit quinque millia hominum : id autem contigit circa Pascha, Joan. 6. 4.

Tertio, valde probabiliter noster Salianus in Annal. Tom. 6. in fin. ad annum Christi 32. n. 20. censet Joannem occisum in fine anni 32. ætatis Christi, puta in Decembri. Probat, quia Nicephorus lib. 1. cap. 19. in fine ait, Joannem occisum cum ageret annum ætatis 32. cum dimidio, id est, cum Christus expleret annum ætatis 32. Natus est enim Joannes 24. Junii, et dimidio anno sive sex mensibus senior fuit Christo : hic enim natus est 25. Decembris ejusdem anni. Secundo, quia, licet secessio Christi in desertum, de qua Matth. cap. 14. contigerit circa Pascha, tamen mors Joannis diutius præcessit hunc secessum : secessit enim Christus, non tam ob mortem Joannis, quam quod jam increbresceret fama miraculorum suorum, ut multi putarent Joannem in eo resurrexisse, ut diserte dicit Theophyl. et Jansenius : hoc autem factum est longiuscule post mortem Joannis, ita ut Decembri videatur occisus Joannes, secessio vero Christi facta sit in Martio sub Pascha sequens : tempus enim intermedium deposcunt sibi miracula, quæ Christus post mortem Joannis patravit, item fama eorum ubique sparsa, ita ut ex ea Herodes suspicatus sit Joannem in Jesu revixisse ; quod ubi audivit Jesus, metuens ne Herodes se quoque interficeret, secessit in desertum.

Denique nonnulli congrue opinantur Joann. occisum 29. Augusti : hoc enim die Ecclesia celebrat festum decollationis Baptistæ : quamquam illo die celebrari potius ab Ecclesia memoriam inventionis capitis S. Joannis Baptistæ, ex Beda censeat Baron. in Martyrol.

28. Et attulit caput ejus in disco, et dedit illud puellæ, et puella dedit matri suæ.] Indignitatem hujus homicidii, imo sacrilegii, multis ostendunt S. Chrysost. in Matth. Homil. 49. S. August. serm. 36. de Sanctis, et serm. 116. in novis, S. Ambr. lib. 3. Virgin. sub initium, ubi inter alia ait : *Præmium saltatricis mors est Prophetæ*, etc. *Hoc crudelitati ferculum debebatur, quo insatiata epulis feritas vesceretur.* Et mox : *Cerne oculos in ipsa morte sceleris tui testes, aversantes conspectum deliciarum. Clauduntur lumina non tam mortis necessitate, quam horrore luxuriæ. Os aureum illud exsangue, cujus sententiam ferre non poteras, conticescit, et adhuc timetur.*

Insultasse Herodiadem præciso capiti, atque acu discriminali sanctissimam illam linguam perforasse, Hier. in Ruffinum agens tradit, sic dicens : *Ne magnopere glorieris, si feceris quod faciunt scorpiones, atque cantharides fecerunt : hæc et Fulvia in Ciceronem, et Herodias in Joannem, quia veritatem non poterant audire, linguam veriloquam discriminali acu confoderunt.* Hæc S. Hieron. in fine Apologiæ contra Ruffin.

Quocirca justa Dei ultio in omnes desæviit. Nam Herodes victus fuit ab Areta, deinde in exilium cum Herodiade pulsus Lugdunum, tetrarchia et bonis omnibus spoliatus est à Caio Caligula Imper. idque agente et accusante eum Agrippa fratre Herodiadis, uti narrat Joseph. lib. 18. cap. 10. Porro filiæ saltatricis caput per glaciem amputatum, in ipsa glacie saltitavit. Audi Nicephor. lib. 1. cap. 20. *Eundum ei quodam brumali tempore erat, et fluvius trajiciendus, qui cum glacie constrictus coagmentatusque esset, pedes eum transibat : glacie autem rupta, idque non sine Dei numine, demergitur illa statim capite tenus, et inferioribus corporis partibus lasciviens, molliusque semovens saltat, non in terra, sed in undis : caput vero scelestum frigore et glacie concretum, deinde etiam convulneratum, et à reliquo corpore, non ferro, sed glaciei crustis resectum, in glacie ipsa saltationem lethalem exhibet, spectaculoque ejus omnibus præbito, in memoriam ea quæ fecerat spectantibus revocat.* Audi et Luc.

Dextr. in Chron. anno Christi 34. *Herodes Antipas cum Herodiade pellice incesta, tota Judæa pulsus primum ad Gallias, deinde Ilerdæ in Hispania exulat, ibique infeliciter moritur. Herodias vero saltans super Sicorim flumen Ilerdæ, concretum, submersa miserabiliter periit.*

29. POSUERUNT ILLUD IN MONUMENTO.] S. Hieron. loco jam citato tradit, corpus S. Joannis sepultum in Sebaste, quæ prius Samaria fuit dicta, ubi pariter Eliseus et Abdias Prophetæ sepulti sunt. Porro tanta miracula faciebat S. Joannes in Sebaste, ut Julianus Apostata jusserit ejus corpus comburi; sed reliquias ejus clam suffurati sunt Christiani. De revelatione capitis S. Joannis vide Historiam Ecclesiasticam l. 11. cap. 28. Baron. et alios. Est et inter opera S. Cypriani tract. de Revelatione capitis sancti Joannis. Denique Sozomenus lib. 7. cap. 24. narrat Theodosium Imper. proficiscentem in bellum contra Eugenium tyrannum, adiisse templum S. Joannis, eique pro victoria supplicasse: quare dæmonem è templo exiisse vociferantem: *Tu me vinces, meum exercitum prosternes*, itaque factum est.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, CHRISTUS PHARISÆORUM CRIMINATIONES, QUOD APOSTOLI ILLOTIS MANIBUS MANDUCARENT, IN IPSOS EORUMQUE SCELERA RETORQUET. SECUNDO, V. 25. SYROPHOENISSÆ FILIAM A DÆMONE LIBERAT. TERTIO, VERS. 32. SURDO ET MUTO AUDITUM ET LOQUELAM RESTITUIT.

1. Et conveniunt ad eum Pharisæi, et quidam de Scribis, venientes ab
Jerosolymis. 2. Et cum vidissent quosdam ex discipulis ejus, commu-
nibus manibus, id est non lotis, manducare panes, vituperaverunt.
3. Pharisæi enim, et omnes Judæi, nisi crebro laverint manus, non
manducant, tenentes traditionem seniorum : 4. et à foro nisi baptizen-
tur, non comedunt : et alia multa sunt, quæ tradita sunt illis servare,
baptismata calicum, et urceorum, et æramentorum, et lectorum :
5. et interrogabant eum Pharisæi, et Scribæ : Quare discipuli tui non ambulant juxta tra-
ditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem? 6. At ille respondens,
dixit eis : Bene prophetavit Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est : Populus hic
labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. 7. In vanum autem me colunt, docen-
tes doctrinas et præcepta hominum. 8. Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditio-
nem hominum, baptismata urceorum, et calicum : et alia similia his facitis multa. 9. Et
dicebat illis : Bene irritum facitis præceptum Dei, ut traditionem vestram servetis.
10. Moyses enim dixit : Honora patrem tuum, et matrem tuam : et, Qui maledixerit
patri, vel matri, morte moriatur. 11. Vos autem dicitis : Si dixerit homo patri, aut matri,
Corban (quod est donum) quodcumque ex me, tibi profuerit : 12. et ultra non dimittitis
eum quidquam facere patri suo, aut matri, 13. rescindentes verbum Dei per traditionem
vestram, quam tradidistis : et similia hujusmodi multa facitis. 14. Et advocans iterum
turbam, dicebat illis : Audite me omnes, et intelligite. 15. Nihil est extra hominem
introiens in eum, quod possit eum coinquinare, sed quæ de homine procedunt, illa sunt
quæ communicant hominem. 16. Si quis habet aures audiendi, audiat. 17. Et cum introis-
set in domum à turba, interrogabant eum discipuli ejus parabolam. 18. Et ait illis : Sic e
vos imprudentes estis? Non intelligitis, quia omne extrinsecus introiens in hominem, non
potest eum communicare : 19. quia non intrat in cor ejus, sed in ventrem vadit, et in se-
cessum exit, purgans omnes escas? 20. Dicebat autem, quoniam quæ de homine exeunt,
illa communicant hominem. 21. Ab intus enim de corde hominum malæ cogitationes pro-
cedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, 22. furta, avaritiæ, nequitiæ, dolus, impu-
dicitiæ, oculus malus, blasphemia, superbia, stultitia. 23. Omnia hæc mala ab intus pro-
cedunt, et communicant hominem. 24. Et inde surgens abiit in fines Tyri et Sidonis : et
ingressus domum neminem voluit scire, et non potuit latere. 25. Mulier enim statim ut
audivit de eo, cujus filia habebat spiritum immundum, intravit, et procidit ad pedes ejus.
26. Erat enim mulier Gentilis, Syrophœnissa genere. Et rogabat eum ut dæmonium
ejiceret de filia ejus. 27. Qui dixit illis : Sine prius saturari filios : non est enim bonum

sumere panem filiorum, et mittere canibus. 28. At illa respondit, et dixit illi : Utique, Domine,
nam et catelli comedunt sub mensa de micis puerorum. 29. Et ait illi : Propter hunc ser-
monem vade, exiit dæmonium à filia tua. 30. Et cum abiisset domum suam, invenit
puellam jacentem supra lectum, et dæmonium exiisse. 31. Et iterum exiens de finibus
Tyri venit per Sidonem ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos. 32. Et adducunt
ei surdum et mutum, et deprecabantur eum, ut imponat illi manum. 33. Et apprehendens
eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas ejus : et expuens, tetigit linguam
ejus : 34. et suspiciens in cœlum, ingemuit, et ait illi : Ephphetha, quod est adaperire.
35. Et statim apertæ sunt aures ejus, et solutum est vinculum linguæ ejus, et loquebatur
recte. 36. Et præcepit illis ne cui dicerent. Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus
prædicabant : 37. et eo amplius admirabantur, dicentes : Bene omnia fecit : et surdos fecit
audire, et mutos loqui.

2. Communibus manibus, id est non lotis, manducare.] *Manus communes* vocantur non lotæ, id est immundæ, quia scilicet res immundæ, profanæ et pollutæ erant communes Judæis et Gentibus, mundis et immundis.

Nota, Apostolos non fuisse tam rusticos, ut pransuri vel cœnaturi manus non lavarent, cum et agricolæ et opifices ante cibum eas lavent, sed abstinuisse à lotione religiosa, vel potius superstitiosa Pharisæorum, quam ipsi ex majorum suorum ritu et traditione acceptam scrupulose servabant. Ritus autem eorum, inquit Theophylactus, erat hic, ut ad cubitum usque lavarentur.

3. Crebro.] Syrus, *betilaith*, id est diligenter vel curiose; græce, πυγμῇ, id est *certatim*. Hebr. בכף אל כף *caph el caph*, id est manum ad manum, scilicet sæpe confricando, uti faciunt qui manus fœdatas depurare volunt. Pharisæi enim cum vel minimum quid impuri attigissent, aut se attigisse scrupulose metuerent, illico lavabant manus, idque toties quoties hic eis metus vel scrupulus occurrebat.

4. Et a foro.] Scilicet venientes, et domum redeuntes lavant manus, quia scilicet in foro est omne genus, uti rerum, sic et hominum mundorum et immundorum, quorum attactu se pollutos verebantur, ideoque immunditiem hac lotione non manuum, sed totius corporis abstergere sese debere putabant; unde sequitur :

Nisi baptizentur.] Hoc est, nisi totum corpus aquis immergant et abluant, uti etiamnum sæpe faciunt Judæi. Plus enim est *baptizari*, quam manus abluere ; quia ergo in foro Gentiles attingere et alloqui, quædam etiam immunda attrectare cogebantur, hinc redeuntes domum totos se abluebant, ait Vatablus.

Calicum] Græce, ποτηρίων, id est *poculorum*.

Urceorum.] Græce, ξεστῶν, id est sextariorum : ξέστης enim est sextarius, vel cyathus; Syrus, *œnophororum*, id est vasorum, quibus vina afferuntur vel effunduntur. Vatab. intelligit vasa lignea, quæ ξεστὰ dicuntur, eo quod torno poliantur, aut sculpturis ornata sint : ξέω enim est frico, polio, rado, sculpo : unde ξεστὸς, id est politus, rasilis, excultus. Urceus proprie est vas, quo aqua in urnam vel ahenum infunditur, ait Paulus Jureconsultus ; inde ad vasa quælibet similia transfertur.

Æramentorum.] Vasorum æreorum, quibus cibi vel coquebantur, vel in mensam inferebantur.

Et lectorum.] Quibus ad mensam accumbebant. Vatab. vertit, *spondarum*. Cetera exposui Matth. 15. et seq.

15. Communicant.] Id est *coinquinant*, ut legunt alii codices. Idem est v. 18. et 20.

19. Quia non intrat in cor ejus, id est in animam ejus, ac proinde eam coinquinare nequit; sed in ventrem, scilicet stomachum vadit, ubi facta secretione purioris cibi, ad jecur et cor pergit : reliquum vero, quod impurum et fæculentum est, in secessum exit, purgans exitu suo, id est puras relinquens, omnes escas.] Quia scilicet ipsum est cibi fæx et purgamentum : quare eo ipso quo exit, alimentum reliquum depurat et expurgat.

26. Gentilis.] Græc. ἑλληνίς, id est *Græca*, ut vertit Arabicus : Græcis enim dominantibus, omnes Gentiles vocabantur Græci ; hinc illud Rom. c. 1. *Judæo primum et Græco*, id est Gentili.

Syrophoenissa.] Græce, *Syra Phœnicissa ;* Syrus, *ex Punicia Syriæ*, id est ex illa Phœniciæ parte, quæ ad Syriam spectat. Matthæus Chananæam vocat.

32. Et mutum.] Græce, μογιλάλον, id est ægre loquentem, impeditæ linguæ, balbutientem : nam sanatus à Christo *loquebatur recte*, id est expedite, ut dicitur v. 35. Non ergo erat omnino mutus, uti sunt ii qui à nativitate sunt surdi, qui græce ἄλαλοι dicuntur. Sic enim duo fuissent hic Christi miracula, scilicet solutionis linguæ, et inditæ scientiæ vocum. Contrarium tamen quoque est probabile.

34. Et expuens, tetigit linguam ejus.] Congrue fecit id Christus, quasi saliva sua salvifica, os siccitate mutum et ligatum humectaturus et soluturus; saliva enim est in lingua, et illi se assimilat, ait Galenus aphor. 39.

Expuit autem non in os muti, sed in suum ipsius digitum, ac digito salivam ori muti admovit, ut colligitur ex Græco : hoc enim honestas et decor exigebant. Porro Christus aperiendo aures et linguam corporis, aperuit pariter aures et linguam mentis, ut inspirationes ipsius audiret, ac crederet ipsum esse Messiam, ab eoque peccatorum suorum veniam posceret et impetraret. Quos enim Christus corpore, hos et mente sanavit.

Tropologice idem cuique poscendum, ac dicendum cum Psalte : *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam*, Ps. 50. 17. Idem de auribus, ut possimus cum Isaia c. 50. 4. jubilare : *Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lassus est verbo : erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum. Dominus Deus aperuit mihi aurem ;* hoc autem fit cum ipse digito suo, id est Spiritu sancto (hic enim est digitus Dei, Exodi 8. 19.), et saliva cœlestis sapientiæ, quæ est

ipsemet ex ore Altissimi prodiens, linguam mentis tangit.

34. Et suspiciens in cœlum (quia inde verba mutis, auditus surdis, medela cunctis infirmis, ait Beda) ingemuit.] Tum condolens miseriæ muti et surdi, tum cum gemitu orans, et impetrans illi sanitatem à Deo. *Expendebat enim*, ait Victor, *in quantam calamitatem et miseriam, omnis bonæ honestæque actionis hostis diabolus, primorumque parentum incuria et lapsus ipsum dejecisset.*

Ephphetha, quod est (quod significat) adaperire.] Id est aperiantur tibi aures et os : ubi *utraque*, ait Beda, *unius ejusdemque mediatoris Dei et hominum natura manifeste destinata est. Suspiciens enim in cœlum quasi homo, Deum precaturus ingemuit; sed mox uno sermone, quasi divina potens majestate, curavit.* Omnes enim habemus oculos, sed cæci clausos et obstructos, qui Syriaca phrasi eleganter dicuntur aperiri, cum tegmina illa recluduntur, ait Angelus Caninius in Nomin. Hebr. cap. 10. Porro Hebr. פתח *patach*, est aperire : unde in imperativo passivo *niphal* הפתח *hippateach*, et crasi *hippatach*, pro quo Syri dicunt *Ephphetha*, idem est quod aperire, hoc est aperitor, vel esto apertus.

36. Et præcepit illis ne cui dicerent.] Præceptum hoc fuit, non proprie dictum, quod ad culpam obligaret, sed urbanitas dumtaxat, et modestiæ indicium, ut scilicet significaret se nolle sua miracula ostentare, et ex iis aucupari vanam hominum gloriam. Quare non peccabant, qui eo non obstante illa divulgabant. Unde sequitur : *Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant. Docemur hoc loco,* ait Theophyl., *quod quando benefacturi sumus, ne plausus vel celebritates ex beneficiis quæramus : cum autem beneficia acceperimus, ut benefactores, licet ipsi recusent, laudemus et prædicemus.* Ut enim illud est hominis benefici, ita hoc grati, ait Franc. Lucas. Et S. August. de Consens. Evang. Voluit Dominus, ait, prohibendo docere, quanto ferventius eum prædicare debeant, quibus jubet ut prædicent, quando illi qui prohibebantur tacere, non poterant.

37. Bene omnia fecit.] Græce, καλῶς, id est belle, decore, concinne, congrue, irreprehensibiliter. q. d. Nil fecit Christus, quod Pharisæi, vel similes momi jure culpare queant. Rursum *bene* Hebr. הטיב *heteb*, id est benefice, quia surdo auditum, muto loquelam reddidit. Tota enim vita Christi fuit assidua beneficentia. Act. cap. 10. 38.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus septem panibus pascit quatuor hominum millia. Secundo, v. 15. docet cavendum a fermento Pharisæorum. Tertio, v. 22. curat cæcum, qui homines vidit sicut arbores ambulantes. Quarto, v. 31. prædicit suam passionem et mortem, Petrumque illi renitentem quasi satanam rejicit. Denique v. 33. jubet cuique tollere suam crucem, et animam suam salvare.

1. In diebus illis iterum cum turba multa esset, nec haberent quod manducarent, convocatis discipulis, ait illis : 2. Misereor super turbam : quia ecce jam triduo sustinent me, nec habent quod manducent, 3. et si dimisero eos jejunos in domum suam, deficient in via : quidam enim ex eis de longe venerunt. 4. Et responderunt ei discipuli sui : Unde illos quis poterit hic saturare panibus in solitudine? 5. Et interrogavit eos : Quot panes habetis? Qui dixerunt : Septem. 6. Et præcepit turbæ discumbere super terram. Et accipiens septem panes, gratias agens fregit, et dabat discipulis suis ut apponerent, et apposuerunt turbæ. 7. Et habebant pisciculos paucos : et ipsos benedixit, et jussit apponi. 8. Et manducaverunt, et saturati sunt, et sustulerunt quod superaverat de fragmentis, septem sportas. 9. Erant autem qui manducaverant, quasi quatuor millia : et dimisit eos. 10. Et statim ascendens navim cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha. 11. Et exierunt Pharisæi, et cœperunt conquirere cum eo, quærentes ab illo signum de cœlo, tentantes eum. 12. Et ingemiscens spiritu, ait : Quid generatio ista signum quærit? Amen dico vobis, si dabitur generationi isti signum. 13. Et dimittens eos, ascendit iterum navim, et abiit trans fretum. 14. Et obliti sunt panes sumere : et nisi unum panem non habebant secum in navi. 15. Et præcipiebat eis, dicens : Videte, et cavete à fermento Pharisæorum, et fermento Herodis. 16. Et cogitabant ad alterutrum, dicentes : Quia panes non habemus. 17. Quo cognito, ait illis Jesus : Quid cogitatis, quia panes non habetis? nondum cognoscitis nec intelligitis? adhuc cæcatum habetis cor

vestrum? 18. oculos habentes non videtis? et aures habentes non auditis? nec recordamini, 19. quando quinque panes fregi in quinque millia : quot cophinos fragmentorum plenos sustulistis? Dicunt ei : Duodecim. 20. Quando et septem panes in quatuor millia : quot sportas fragmentorum tulistis? et dicunt ei : Septem. 21. Et dicebat eis : Quomodo nondum intelligitis? 22. Et veniunt Bethsaidam, et adducunt ei cæcum, et rogabant eum ut illum tangeret. 23. Et apprehensa manu cæci, eduxit eum extra vicum : et expuens in oculos ejus impositis manibus suis, interrogavit eum si quid videret. 24. Et aspiciens, ait : Video homines velut arbores ambulantes. 25. Deinde iterum imposuit manus super oculos ejus : et cœpit videre, et restitutus est ita ut clare videret omnia. 26. Et misit illum in domum suam, dicens : Vade in domum tuam : et si in vicum introieris, nemini dixeris. 27. Et egressus est Jesus, et discipuli ejus, in castella Cæsareæ Philippi : et in via interrogabat discipulos suos, dicens eis : Quem me dicunt esse homines? 28. Qui responderunt illi, dicentes : Joannem Baptistam, alii Eliam, alii vero quasi unum de prophetis. 29. Tunc dicit illis : Vos vero quem me esse dicitis? Respondens Petrus, ait ei : Tu es Christus. 30. Et comminatus est eis, ne cui dicerent de illo. 31. Et cœpit docere eos, quoniam oportet filium hominis pati multa, et reprobari à senioribus, et à summis sacerdotibus, et Scribis, et occidi : et post tres dies resurgere. 32. Et palam verbum loquebatur. Et apprehendens eum Petrus, cœpit increpare eum. 33. Qui conversus, et videns discipulos suos, comminatus est Petro, dicens : Vade retro me, satana, quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. 34. Et convocata turba cum discipulis suis, dixit eis : Si quis vult me sequi, deneget semetipsum : et tollat crucem suam, et sequatur me. 35. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam : qui autem perdiderit animam suam propter me et Evangelium, salvam faciet eam. 36. Quid enim proderit homini, si lucretur mundum totum : et detrimentum animæ suæ faciat? 37. Aut quid dabit homo commutationis pro anima sua? 38. Qui enim me confusus fuerit, et verba mea, in generatione ista adultera et peccatrice : et filius hominis confundetur eum, cum venerit in gloria patris sui cum angelis sanctis. 39. Et dicebat illis : Amen dico vobis, quia sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute.

10. DALMANUTHA.] Matth. cap. 15. 39. habet *Magedan*, quia scilicet hæc duo loca sibi erant vicina, ut ibi dixi.

15. CAVETE A FERMENTO PHARISÆORUM, ET FERMENTO HERODIS.] *Fermentum* est doctrina, qua Pharisæi docebant filios dicere parentibus *corban*, aliaque legi Dei contraria. *Fermentum Herodis*, est doctrina Sadducæorum; cum his enim proxime fuerat Christo lis et disputatio, ut patet ex Matthæo cap. 16. v. 1. et 12. Herodes enim uti et multi primores tunc erant Sadducæi, teste Josepho 18. Antiq. cap. 2. qui negabant animæ immortalitatem, vivebantque quasi athei, uti Herodes vivebat in adulterio, Joannem occidit, aliaque scelera commisit, vivens sine numinis metu. Licet enim ipse cap. 6. 16. opinatus sit Joannem resurrexisse in Christo; tamen ista opinio non tam ipsius fuit quam vulgi, nec tam à fide quam à pavore ejus expressa fuit et extorta. Denique Joanni, utpote viro sanctissimo, resurrectionem concessit, sibi vero et sibi similibus eamdem negavit, ut libere carnis voluptatibus indulgeret. Alii ex Origene et S. Hieronymo, per *fermentum* accipiunt sectam Herodianorum, qui adulantes Herodi, aiebant eum esse Messiam. Verum hæc secta fuit Herodis Ascalonitæ, non Antipæ, de quo hic, uti dixi Matth. 22. 16.

22. ADDUCUNT EI CÆCUM, ET ROGABANT EUM UT ILLUM TANGERET.] *Scientes*, ait Beda, *quia tactus Domini sicut leprosum mundare, ita etiam cæcos illuminare valeret.*

23. ET APPREHENSA MANU CÆCI, EDUXIT EUM EXTRA VICUM.] Extra Bethsaidam, ut patet v. 22. extra quam eum eduxit eadem de causa, qua cap. 7. 33. mutum surdumque curaturus, eum à turba semovit; scilicet Primo, orationis causa, ut scilicet solus animum colligens, totum se Deo uniret, et intentius attentiusque oraret. Secundo, ut fugeret vanam gloriam et plausum hominum, eumque nos vitare doceret. Tertio, quia cives Bethsaidæ indigni erant hoc Christi miraculo : visis enim tot ejus signis, in eum credere noluerant. Ita Theophyl. et Euthym. Vide Matth. 11. v. 21.

Mystice, Scholiastes apud S. Hieron. Educit Christus peccatorem extra vicum, id est, inquit, extra societatem malorum. Corrumpunt enim bonos mores colloquia prava.

ET EXPUENS IN OCULOS EJUS.] Saliva matutina oculos lippientes purgat, at cæcos non illuminat. Christi ergo saliva medicina fuit cæco non naturalis, sed supernaturalis, quia erat instrumentum deitatis Christi.

Hoc Christi cæcum illuminandi miraculum imitatus est S. Hilarion, teste S. Hieronymo in ejus Vita, quem audi : *Cæca mulier adducta est ad B. Hilarionem, quæ omnem se substantiam expendisse ait in medicos. Cui respondit : Si quæ in medicis perdidisti, dedisses pauperibus, curasset te verus medicus Jesus. Clamante autem illa, et misericordiam deprecante, expuit in oculos ejus; statimque Salvatoris exemplum virtus eadem prosecuta est.*

Tropologice saliva est gratia Spiritus sancti, ait Beda : hæc homines illuminat, ut videant

voluntatem Domini per flatum Spiritus sancti, ait Scholiastes apud S. Hieronymum.

IMPOSITIS MANIBUS SUIS.] Id est, cum imposuisset manus suas super oculos cæci, ac deinde illas ab oculis removisset. Nam improbabile est quod ait Scholiastes apud S. Chrysost. hunc cæcum per manus Christi oculis suis superpositas, vidisse homines v. 24. hoc enim novum et impertinens fuisset miraculum.

Tropolog. Scholiastes apud Chrysost. Christus, ait, expuit et manus imponit, volens ostendere divinum verbum operationi adjunctum mirabiliter perficere.

24. ET ASPICIENS, AIT: VIDEO HOMINES VELUT ARBORES AMBULANTES.] q. d. Video aliquid obscure et confuse, non clare et distincte: video enim homines ambulantes, ita ut non possim distinguere an homines sint, an arbores: uti nobis solet fieri eminus homines cernentibus, dum non facile distinguere possumus, an homines sint an arbores (ait Beda), nisi ex motu, eo quod homines ambulent, arbores non: τὸ *ambulantes* enim ad homines referendum est, non ad arbores, ut patet ex Græco. Posset tamen in Latino textu ad arbores quoque referri, hoc sensu, q. d. Video homines quasi arbores bifidas, et quasi bipedes, ideoque ambulantes. Videbat ergo hic cæcus adhuc cæcutiens homines quasi per caliginem et nebulam, in qua species densatæ repræsentabant homines majores, quam in se erant, scilicet crassos et altos instar arborum, uti per conspicilia litteræ majores apparent, quam revera sint.

Porro homo similis est arbori, Primo, proceritate et altitudine; Secundo, rectitudine; Tertio, rotunditate; Quarto, cortice et coma: quod enim in arbore est cortex et folia, hoc in homine est pellis et pili crinesque; Quinto, ramis: homo enim expansis brachiis est quasi arbor expansis ramis; Sexto, vita et venis: sicut enim homo vivit aliturque cibo, chylo et sanguine per venas in totum corpus distributis, sic arbor vivit aliturque succo per fibras in omnes partes dispartito; Septimo, arbor è parva frutice sensim crescit in altum, sic et homo *crescit occulto velut arbor ævo*: adeoque sicut homini sua est pueritia, adolescentia, virilis ætas, senium et mors, sic est et arbori; Octavo, arbor bona producit bonos fructus, mala malos: sic homo bonus bona opera profert, malus mala: quare sicut ex fructibus cognoscitur arbor, sic ex operibus homo, uti docet Christus Matth. 7. 17. Denique arboribus, sicut animalibus, sua est cutis, sanguis, caro, nervi, venæ, ossa, medullæ, ait Plinius lib. 16. cap. 38. Unde et ex arboribus nasci animalia, ac præsertim anates, in insulis Scotiæ vicinis, experientia constat.

Porro arbores videntur ambulare in insulis et silvis, quæ in flumine vel mari moventur et fluitant, quales videre est Audomaropoli in Belgio. Idem fit cum ventis agitantur. Jam Aquilone gaudent arbores, illoque firmantur et optime germinant, Austro vero blandiente fatiscunt, ait Plinius lib. 17. cap. 2. Sic homines per adversa in virtute roborantur et proficiunt, per prospera solvuntur et deficiunt.

Addit Plinius lib. 13. cap. 4. arboribus, præsertim palmis, sexum inesse sicut hominibus, ut aliæ sint mares, aliæ feminæ: *Mas*, ait, *in palmite floret, femina citra florem germinat tantum spinæ modo.* Idem lib. 17. cap. 24. asserit arbores sicut homines laborare fame, cruditate, peste, ceterisque morbis ægrotare. Idem lib. 17. c. 25. docet arbores subinde instar hominum esse locutas; sed hoc vel fictitium est, vel per angelos aut dæmones factum. Idem lib. 23. cap. 1. docet primum hominis cibum, eumque paratum et illaboratum fuisse ex arboribus, et sic inductos homines cœlum spectare: quare arborem sic inducit loquentem: *Plurimum homini voluptatis ex me est: ego succum vini, liquorem olei gigno, ego palmas et poma totque varietates, neque ut tellus per labores aranda tauris*, etc. *at ex me parata omnia, et sese porrigentia ultro, et si pigeat attingere, etiam cadentia.* Merito ergo cæcus hic videre incipiens, dixit: *Video homines sicut arbores ambulantes.*

Simili modo S. Gregorius Thaumaturgus fugiens persecutionem Decii, secessit cum Diacono in collem, cumque proditor quidam id persecutoribus renuntiasset, illique totum collem perscrutarentur, ut Gregorium comprehenderent; ipse magna in Deum fide, immotis oculis et passis manibus in oratione constitit: quare Deus persecutores aorasia, sive cæcitate percussit. Redeuntes enim dixerunt, se in colle nil nisi duas arbores paululum inter se distantes vidisse: quibus digressis proditor in collem conscendens, non duas arbores, sed duos homines, puta Gregorium cum Diacono conspexit. Unde vi divina id factum agnoscens, ut illi persequentibus arbores esse viderentur, procumbit ei ad pedes, et ex proditore fit fidei confessor. Ita S. Gregor. Nyssen. in ejus Vita.

Denique tritum est illud Philosophi: *Quid est homo? est arbor inversa*, quia pedes quasi ramos deorsum, caput vero et cerebrum quasi radicem sursum mittit, eo quod homo ex cœlo cœlestem vitam ducere, ac cœlestes virtutum fructus proferre debeat.

Mystice, Scholiastes apud S. Hieron. Cæcus, ait, id est peccator pœnitens, videt homines sicut arbores ambulantes, quia omnes existimat superiores sibi, indignum se judicans ut David, vocari hominem, æstimans se canem mortuum et pulicem unum, 2. Reg. 16. Hinc talis per humilitatem suam meretur illuminari et exaltari.

25. DEINDE ITERUM IMPOSUIT MANUS SUPER OCULOS EJUS, ET COEPIT VIDERE, ET RESTITUTUS EST ITA UT CLARE VIDERET OMNIA.] Voluit Christus non subito, sed sensim hunc cæcum perfecte illuminare. Primo, ut omnis generis miracula ederet: Secundo, ut pluris miraculum hoc fieret: Tertio et maxime, ut imperfectæ cæci eumque offerentium fidei, sensim cum miraculo crescenti sese attemperaret, ejusque perficiendi fidem, spem et desiderium in eis magis accenderet. *Primo, cæcum hunc imperfecte curavit*, inquit Euthymius, *utpote imperfecte credentem, ut qui parum adhuc respiciebat, per modicum aspectum crederet perfectius, ac sanaretur perfectius: sapiens enim erat medicus.* Et mox: *Augmentum fidei augmentum promeruit sanitatis.* Et Victor: *Ipsum visionis incrementum*, inquit, *et accessio, fidei incrementum et accessionem confirmat.*

Tropolog. voluit Christus nos docere, sensim infidelem et peccatorem à Deo illuminari, ac proinde eum sensim in Dei cognitione et cultu proficere debere. *Ut magnitudinem*, ait Beda, *humanæ cæcitatis ostenderet, quæ quasi pedetentim, et per quosdam profectuum gradus ad lucem*

divinæ visionis (cognitionis) *solet pervenire.* Nam, ut ait Scholiastes apud S. Chrysost. *Scientiæ profectus sunt, nec potest aliquis una hora perfectam sapere sapientiam : non nisi multo tempore ad perfectam scientiam potest quis pervenire.* Experimur hoc in pueris et scholasticis, qui pedetentim erudiendi et edocendi sunt; alioqui si magister moræ et laboris impatiens omnia eis simul tradere velit, mentem et memoriam eorum obruet, ut nihil capiant; sicut vinum cum in vas angusti oris infunditur, si totum simul effundatur, nil fere infunditur, sed totum quasi effunditur. Notum est illud Italorum : *Piano piano si va lontano.* Et illud Philosophi : *Successive fit motus.*

Symbolice, Scholiastes apud S. Hier. *Manus*, ait, *Christus imposuit super oculos ejus, ut videret clare omnia, id est per opera visibilia invisibilia intelligeret, et quæ oculus non vidit; et clare animæ suæ statum post rubiginem peccati, mundi cordis oculo contueretur : Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.*

26. Et si in vicum.] Id est, in Bethsaidam civitatem, quæ parva erat instar vici vel pagi, ex qua v. 23. eum eduxerat, nisi malis per *vicum* accipere suburbium, vel vicum Bethsaidæ annexum, vel adjacentem.

34. Deneget.] Id est, *abneget semetipsum*, ut vertit Interpres Matth. 16. 24.

38. Qui enim me confusus fuerit.] Græce, ἐπαισχυνθῇ, id est *erubuerit*, scilicet me meamque doctrinam, vitam et professionem paupertatis, humilitatis et crucis.

In generatione ista adultera.] Judæorum pravorum, qui sunt fideles et filii Dei; at non genuini, sed spurii et adulterini, quia à fide patrum et Patriarcharum suorum degenerant, dum me Messiam eis promissum recipere nolunt : ideoque non tam Dei quam diaboli sunt filii. Hebr. vocantur בני נכר *bene nechar*, id est filii alieni, scilicet patris, hoc est ab alieno et adultero geniti, ideoque à vero patre, scilicet à Deo, degeneres, illique moribus dissimiles. Vide dicta Matth. 10. 33.

39. Regnum Dei.] Id est gloriam regni Dei, in mea transfiguratione mox futura.

Veniens, id est apparens, seseque ostendens Petro, Jacobo et Joanni, in virtute.] Id est cum magna potentia, efficacia, claritate, splendore et majestate.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus transfiguratur coram Elia et Mose, unde Eliam rediturum prædicit, ut adventum suum ad judicium præcurrat. Secundo, v. 16. energumenum surdum et mutum sanat. Tertio, v. 32. contentionem discipulorum de primatu, studio humilitatis, ut fiamus sicut pueri, curat. Quarto, v. 37. vetat prohiberi eum, qui in nomine suo ejiciebat dæmonia, licet ejus non foret assecla. Quinto, v 41. docet quod grande malum sit scandalum, quod v. 48. igne mortificationis, et sale discretionis tollendum docet.

1. Et post dies sex assumit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem : et
ducit illos in montem excelsum seorsum solos, et transfiguratus est
coram ipsis. 2. Et vestimenta ejus facta sunt splendentia, et candida
nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere.
3. Et apparuit illis Elias cum Moyse : et erant loquentes cum Jesu.
4. Et respondens Petrus, ait Jesu : Rabbi, bonum est nos hic esse : et
faciamus tria tabernacula, tibi unum, et Moysi unum, et Eliæ unum.
5. Non enim sciebat quid diceret : erant enim timore exterriti. 6. Et facta est nubes obumbrans eos : et venit vox de nube, dicens : Hic est filius meus charissimus : audite illum.
7. Et statim circumspicientes, neminem amplius viderunt, nisi Jesum tantum secum. 8. Et
descendentibus illis de monte, præcepit illis ne cuiquam quæ vidissent, narrarent : nisi
cum Filius hominis à mortuis resurrexerit. 9. Et verbum continuerunt apud se, conqui-
rentes quid esset : Cum à mortuis resurrexerit. 10. Et interrogabant eum, dicentes : Quid
ergo dicunt Pharisæi et Scribæ, quia Eliam oportet venire primum? 11. Qui respondens,
ait illis : Elias cum venerit primo, restituet omnia : et quo modo scriptum est in Filium
homini , ut multa patiatur et contemnatur. 12. Sed dico vobis quia et Elias venit (et fe-
cerunt illi quæcumque voluerunt) sicut scriptum est de eo. 13. Et veniens ad discipulos
suos, vidit turbam magnam circa eos, et Scribas conquirentes cum illis. 14. Et confestim
omnis populus videns Jesum stupefactus est, et expaverunt, et accurrentes salutabant eum.
15. Et interrogavit eos : Quid inter vos conquiritis? 16. Et respondens unus de turba,
dixit : Magister, attuli filium meum ad te, habentem spiritum mutum : 17. qui ubicumque

eum apprehenderit, allidit illum, et spumat, et stridet dentibus, et arescit : et dixi discipulis tuis ut ejicerent illum, et non potuerunt. 18. Qui respondens eis, dixit : O generatio incredula, quamdiu apud vos ero? quamdiu vos patiar? afferte illum ad me. 19. Et attulerunt eum. Et cum vidisset eum, statim spiritus conturbavit illum : et elisus in terram, volutabatur spumans. 20. Et interrogavit patrem ejus : Quantum temporis est ex quo ei hoc accidit? At ille ait : Ab infantia : 21. et frequenter eum in ignem et in aquas misit, ut eum perderet : sed si quid potes, adjuva nos, misertus nostri. 22. Jesus autem ait illi : Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. 23. Et continuo exclamans pater pueri, cum lacrymis aiebat : Credo, Domine : adjuva incredulitatem meam. 24. Et cum videret Jesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens illi : Surde et mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo : et amplius ne introeas in eum. 25. Et exclamans et multum discerpens eum, exiit ab eo, et factus est sicut mortuus, ita ut multi dicerent : Quia mortuus est. 26. Jesus autem tenens manum ejus, elevavit eum, et surrexit. 27. Et cum introisset in domum, discipuli ejus secreto interrogabant eum : Quare nos non potuimus ejicere eum? 28. Et dixit illis : Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione et jejunio. 29. Et inde profecti prætergrediebantur Galilæam : nec volebat quemquam scire. 30. Docebat autem discipulos suos, et dicebat illis : Quoniam Filius hominis tradetur in manus hominum, et occident eum, et occisus tertia die resurget. 31. At illi ignorabant verbum : et timebant interrogare eum. 32. Et venerunt Capharnaum. Qui cum domi essent interrogabat eos : Quid in via tractabatis? 33. At illi tacebant : siquidem in via inter se disputaverant, quis eorum major esset. 34. Et residens vocavit duodecim, et ait illis : Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus, et omnium minister. 35. Et accipiens puerum, statuit eum in medio eorum, quem cum complexus esset, ait illis : 36. Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit : et quicumque me susceperit, non me suscipit, sed eum qui misit me. 37. Respondit illi Joannes, dicens : Magister, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem dæmonia, qui non sequitur nos, et prohibuimus eum. 38. Jesus autem ait : Nolite prohibere eum : nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, et possit cito male loqui de me. 39. Qui enim non est adversum vos, pro vobis est. 40. Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquæ in nomine meo, quia Christi estis : amen dico vobis, non perdet mercedem suam. 41. Et quisquis scandalizaverit unum ex his pusillis credentibus in me : bonum est ei magis si circumdaretur mola asinaria collo ejus, et in mare mitteretur. 42. Et si scandalizaverit te manus tua, abscide illam : bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem : 43. ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. 44. Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum : bonum est tibi claudum introire in vitam æternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis : 45. ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. 46. Quod si oculus tuus scandalizat te, ejice eum : bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis : 47. ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. 48. Omnis enim igne salietur, et omnis victima sale salietur. 49. Bonum est sal : quod si sal insulsum fuerit, in quo illud condietis? Habete in vobis sal, et pacem habete inter vos.

11. Et contemnatur.] Græce, ἐξουδενωθῇ, id est exinaniatur, nihili fiat, subaudi, simili modo continget Eliæ, ut, cum magnis laboribus fidem collapsam restaurarit, pro tantis meritis et beneficiis ab ingratis et impiis maledicta et maleficia recipiat, ac tandem ab eis occidatur, Apoc. cap. 11. v. 7. et 8.

13. Scribas conquirentes; Græce, συζητοῦντας, id est disputantes, altercantes, cum illis.] Scilicet discipulis Jesu, an videlicet ipse esset Propheta et Messias, veraque ejus dogmata.

14. Et confestim omnis populus videns Jesum, stupefactus est, et expaverunt.] Quod scilicet videret Jesum absentem tam inopinato et opportune adesse, ut discipulos suos contra Scribas tueretur et defenderet. Rursum quod viderent in vultu Jesu paulo ante transfigurato, reliquos adhuc aliquos splendoris radios, sicut Moysi post Dei colloquium in vultu adhæserunt radii, et quasi cornua lucis, Exod. 34. v. 29. unde sequitur : *Et accurrentes salutabant eum.* Ita Franc. Lucas.

15. Quid inter vos conquiritis?] Græce, συζητεῖτε, id est disputatis, altercamini.

19. Conturbavit (Græc., ἐσπάραξεν, id est collisit, laceravit, discerpsit) illum, id est totum ejus corpus convulsit et distorsit : unde explicans subdit : Et elisus in terram, volutabatur spumans.] Quia scilicet dæmon hic sentiebat vim Christi, ac mox ab eo se ejiciendum præ-

ntiebat, hinc indignans et frendens energumenum gravissime affligebat et contorquebat.

29. PRÆTERGREDIEBANTUR GALILÆAM, NEC VOLEBAT QUEMQUAM SCIRE.] Ne scilicet à Galilæis ...m ejusque beneficia amantibus detineretur, ...ia festinabat Hierosolymam ad crucem et mortem, de qua etiam secreto loquebatur cum discipulis, ut Patris voluntati satisfaceret, ac genus humanum sua morte redimeret. Ita Maldonatus, Franc. Lucas et alii.

31. AT ILLI IGNORABANT VERBUM.] Quomodo scilicet, et qua de causa Christus esset moriturus, ac quomodo hæc ejus de morte sibi instante verba consentirent cum iis, quibus sæpe eis dixerat regnum suum appropinquare : nam alioqui Apostolos intellexisse et credidisse Christum moriturum, patet Matth. 17. 23. ubi dicuntur ex hoc Christi de morte sua verbo et oraculo fuisse contristati. Nisi malis eos dici mortem Christi ignorasse, quia de ea hæsitabant et fluctuabant, ob diversa Christi dicta in speciem contraria, ac proinde eos inclinasse potius in partem mitiorem, sibique gratiorem, scilicet, Christum non moriturum : hoc enim ipsi optabant et verum esse cupiebant : quia *amantes sibi somnia fingunt :* persuadere ergo sibi conabantur verba Christi de morte sua, alium habere sensum occultum, esseque mystice accipienda, non ad litteram, uti sonabant.

37. RESPONDIT ILLI JOANNES, DICENS : MAGISTER, VIDIMUS QUEMDAM IN NOMINE TUO EJICIENTEM DÆMONIA, QUI NON SEQUITUR NOS, ET PROHIBUIMUS EUM.] q. d. Fecimusne bene an male? Quærit hoc Joannes, non ex invidia, ut vult Calvinus; sed ex amore et studio honoris Christi; idque occasione ejus quod vers. 36. dixerat Christus : *Quisquis unum, etc. receperit in nomine meo.* q. d. Si te et patrem suscipit, qui parvulum in nomine tuo suscipit, quid ergo sentiendum de eo, qui in nomine tuo virtutes, id est miracula, facit, et tamen non sequitur nos, hoc est, non est tui assecla et discipulus, uti nos sumus? *Quia tradiderat*, inquit Cyrillus in Catena Lucæ 9. vers. 49, *Salvator potestatem Apostolis, ut spiritus immundos ejicerent, putaverunt nulli alteri quam sibi solis licere concessam gerere dignitatem.* Sic et Theophyl., Victor, et Titus in c. 9. Lucæ.

Ubi Nota, hosce qui dæmonia hic ejiciebant in nomine Christi, nec tamen eum sequebantur, fuisse fideles, sed imperfectos, utpote abhorrentes ab aspera paupertate et rerum suarum abdicatione (quam fecerant Apostoli) ac sequela Christi ad Evangelicos labores, persecutiones et cruces : habuisse tamen aliquam fidem in Christum, cujus virtute pellebant dæmones. Ita S. Ambrosius, in cap. 9. Lucæ vers. 49. idque agente et cooperante eis Christo, ut eo major ostenderetur virtus et gloria Christi, quæ per tam imperfectos et quasi alienos tanta operabatur. Ita Theophyl.

Nota Secundo. Apostoli prohibuerunt ipsos non ex odio, sed ex zelo Christi, quasi qui gloriæ Christi ejusque institutioni cap. 3. 15. (ubi Christus solis Apostolis dat potestatem pellendi dæmones) officerent; sed zelus hic fuit indiscretus, præsertim quia temere inconsulto Christo ipsos prohibuerant : idque eis ostendit Christus duplici ratione. Prior est, quam affert v. seq. Simili modo Josue videns Eldad et Medad prophetantes, voluit eos prohibere, quasi gloriæ Mosis officerent; eo quod à Mose spiritum prophetiæ non accepissent : sed restitit ei Moses dicens : *Quid æmularis pro me? quis tribuat ut omnis populus prophetet, et det eis Dominus spiritum suum?* Numer. 11. 29. Hic est Spiritus Christi, spiritus charitatis et Spiritus sancti, qui cor dilatat et nulli invidet, sed bonis omnibus, per quoscumque et quomodocumque fiant, congaudet, 1. Cor. 13.

38. JESUS AUTEM AIT : NOLITE PROHIBERE EUM : NEMO EST ENIM QUI FACIAT VIRTUTEM IN NOMINE MEO, ET POSSIT CITO (græce ταχὺ, id est, ῥᾳδίως (id est facile) MALE LOQUI DE ME.] q. d. Nolite eum ab opere bono mihique honorifico impedire, quia etiamsi ipse me non sequatur, tamen idem agit quod vos, scilicet celebrare nomen meum, illudque per ejectionem dæmonum hominibus apprædicare : quare ipsi nomini meo non officit, sed potius illud propagat et illustrat.

39. QUI ENIM NON EST ADVERSUM VOS, PRO VOBIS EST.] q. d. Hic adeo vobis non adversatur, ut idem agat quod vos : pro vobis ergo stat, vosque adjuvat, non oppugnat. Vide dicta, Matth. 12. 30.

40. QUISQUIS ENIM POTUM DEDERIT VOBIS CALICEM AQUÆ IN NOMINE MEO, QUIA CHRISTI ESTIS (discipuli, asseclæ et Apostoli), AMEN DICO VOBIS, NON PERDET MERCEDEM SUAM.] Est hæc posterior Christi ratio, probans eum non esse prohibendum ab expulsione dæmonum. q. d. Si is qui vobis dat potum aquæ meo nomine et respectu, bene facit, et mercedem à Deo recipiet : ergo etiam is qui in nomine meo dæmones pellit. Tam enim hic quam ille mei intuitu et respectu bonum opus operatur, et in proximos beneficus est; sed hic tanto magis, quanto nocentior est dæmon quem pellit, quam sitis, quæ potu aquæ levatur ab illo. Ita Theophyl. Jansen. et alii.

41. ET QUISQUIS SCANDALIZAVERIT UNUM EX HIS PUSILLIS CREDENTIBUS IN ME, BONUM EST EI MAGIS SI CIRCUMDARETUR MOLA ASINARIA COLLO EJUS, ET IN MARE MITTERETUR.] Est antithesis opposita versui 36. eo enim redit Christus post quæstionem à Joanne interpositam de eo, qui in nomine Christi dæmones ejiciebat, qua ipse sermonem Christi abruperat, ubi ait Christus : *Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit*, etc. q. d. Sicut qui parvulos in me credentes recipit, fovet et promovet, me recipit, ideoque à me gloria æterna in cœlo præmiabitur : sic ex adverso quisquis unum scandalizaverit ex hisce parvulis, me offendit, ideoque à me ad gehennam damnabitur : quare præstaret eum in mare mergi quam parvulum scandalizari, quia præstat mari quam gehenna sorberi.

42. ET SI SCANDALIZAVERIT TE MANUS TUA, ABSCIDE ILLAM.] q. d. Scandalum adeo est perniciosum, ut non tantum agenti noceat, sed et patienti : quare si à manu tua scandalum pateris, abscide eam. q. d. Si aliquis tibi cognatus vel amicus, qui tibi utilis vel charus est, sicut manus, pes, vel oculus tuus, te scandalizat, et ad peccatum pertrahit, abscinde eum à te tuoque consortio, ne te secum pertrahat in gehennam. Vide dicta Matth. 18. v. 6. et seq.

43. UBI VERMIS EORUM NON MORITUR, ET IGNIS NON EXTINGUITUR.] Citat Isaiæ c. 66. v. 24. ubi hæc verba explicui. Damnati enim in gehenna cruciantur horrendis vermibus et ignibus per-

petuis. Quocirca tertio Christus hanc sententiam repetit, ut terribiles hosce vermes et ignes nobis inculcet, ut eorum horrore scandalum et peccatum omne fugiamus.

48. OMNIS ENIM IGNE SALIETUR, ET OMNIS VICTIMA SALE SALIETUR.] Primo, Maldonatus et Franc. Lucas ignem gehennæ accipiunt, ut Christus det causam ejus quod proxime dixit : *Ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur.* Causa est, *omnis enim*, scilicet talis qui gehennæ adjudicandus est, *igne* ejusdem *salietur*, id est igne uretur et cruciabitur; sed ita ut eodem igne quasi sale, servetur incorruptus ad perpetua tormenta : ignis enim erit ei tanquam sal, velut si sale perfrictus sit, ut incorruptus perpetim in ignis cruciatibus perduret; sal enim et urendi et conservandi vim habet : urit et cruciat adustione, acredine sua servat à corruptione. Idem facit ignis gehennæ, quare apposite comparatur sali.

ET OMNIS VICTIMA SALE SALIETUR.] *Et*, id est, sicut, q. d. Sicut omnis victima Dei solet sale saliri, ex lege Levit. 2. 13. sic quilibet gehennæ adjudicandus, erit quasi victima justitiæ et vindictæ Dei in perpetuum, ideoque igne inextinguibili velut sale salietur, id est uretur et cruciabitur, ac simul incorruptus in igne perdurabit. Sic impios in tormentis esse victimas vindictæ Dei, docet Isaias cap. 34. 6. Ezechiel c. 39. v. 17. et 19. Jerem. c. 46. 10. impii enim mactantur quasi hostiæ ad Dei justitiam honorandam et celebrandam. Hic sensus valde planus, connexus, et appositus est.

Secundo, alii hæc referunt remotius ad ea quæ Christus v. 42. et seq. dixit de cavendo scandalo, ac propter illud abscindenda manu, pede et oculo. q. d. Ideo abscinde abs te hominem tibi charum et necessarium instar manus, pedis et oculi, si te scandalizet, quia omnis, qui cupit placere Deo, illique se offerre, ac fieri victima spiritualis, necesse est ut igne mortificationis, qua à se hominem charum, sed scandalosum abscindat, et tribulationis idcirco subeundæ, *saliatur*, id est crucietur et purgetur, atque ut quasi Dei victima mystico sale prudentiæ, discretionis et sapientiæ Evangelicæ (quæ docet satius esse abscindere à se manum quam ire in gehennam) *saliatur*, id est condiatur. Alludit, imo citat in sensu mystico Levit. 2. 13. *Quidquid obtuleris sacrificii, sale condies.* Vide ibi dicta. Ita Theophyl. hic, ac Theodor., Procop., Beda, Radulphus, Rupertus in Levit. c. 2. ac Cyrillus lib. 15. de Adoratione. Unde sequitur, *Bonum est sal.* Audi Glossam : Igne saliri est ob Christi amorem proximos nobis, et dilectos instar manus vel oculi, abnegare. Audi et Bedam : Altare, est electorum cor; hostiæ, bona opera; sal, sapientia. Opponit Christus ignem mortificationis igni gehennæ, sal vero vermi non morienti, q. d. Ut evadatis ignem et vermem gehennæ quem generat concupiscentia, studete igni mortificationis et sali sapientiæ : hic enim tollet omnem putredinem concupiscentiæ, ex qua vermes nascuntur perennes, igne gehennæ urendi.

Tertio, Beda per *ignem* accipit charitatem, vel Spiritum sanctum, ejusque gratiam et donum discretionis, qua nos ad omne bonum dirigit. *Sal*, inquit, *vermis putredinem arcet; quod vero igne salitur, id est ignibus sale aspersis reconditur, non solum vermes abjicit, sed et carnem consumit. Condiendum ergo corpus continentia, et mens sapientia : sal enim est sapientia, ignis Spiritus sancti gratia.*

Denique Scholiastes apud S. Hieronymum per salem accipit quoque ignem purgatorium. Audi eum : *Victima Domini est genus humanum, quod hic ratione sapientiæ salitur, dum corruptio sanguinis custodia putredinis, id est mater vermium consumitur, et illic purgatorio igne examinatur.*

BONUM EST SAL.] q. d. Utile est sal, id est utiles orbi estis vos, ô Apostoli à me electi, ut sitis sal terræ, Matth. 5. 13. ut vestra sapientia et doctrina Evangelica quasi sale condiatis omnes gentes. Audi Scholiasten apud S. Hieronymum : *Bonum est verbum Dei audire, sale sapientiæ cor condire, imo cum Apostolis sal esse, id est aliis sapientiam ministrare.* Et Theophyl. *Conservat sal carnes, sic sermo doctoris non sinit in hominibus carnalibus inextinguibilem ignem generari.*

QUOD SI SAL INSULSUM (græce est elegans paronomasia ἅλς ἄναλον, id est sal insulsum, vel sal sine sale) FUERIT, IN QUO (quo alio sale) ILLUD CONDIETIS?] q. d. Si vos, ô Apostoli, qui estis sal terræ, vim hanc salis perdatis, ac fiatis insulsi et insipientes, ut ob amorem vel timorem hominum, ob cupiditatem vel ambitionem, à doctrina mea vitaque Evangelica desciscatis, quis vos pristinæ sapientiæ, vigori et sanctitati restituet? Ludit Christus in voce sal : nam sal Levit. 2. 13. proprie accipitur, hic vero mystice pro sapientia, et metonymice pro Apostolis, qui in se habebant mysticum hoc sal. Audi Scholiasten apud S. Hieron. *Sal insulsum est, qui amat principatum et qui increpare non audet nec confiteri, diligens gloriam hominis magis quam Dei.* Et Theophyl. *Sal insulsum est, si virtutem desiccativam et conservativam non habet.* Notat Christus Judam, qui philargyria corruptus, factusque insulsus, et apostolatum perdidit, et Dominum tradere non dubitavit, ait Glossa.

HABETE ERGO IN VOBIS SAL, sapientiæ scilicet et vitæ Christianæ, v. g. humilitatem, charitatem, mundi contemptum, ac præsertim pacem, ut subdit Christus, dicens : ET PACEM HABETE INTER VOS.] Ne ambitiose de primatu inter vos contendatis, uti contendistis vers. 33. eo enim respicit Christus : hæc enim contentio futura est scandalosa toti mundo, eaque de causa de scandalo vitando sermonem subjunxit Christus v. 36. et 41. Si vero pacem et mutuam concordiam servetis, ædificationi eritis toti mundo, ac juncti invicem charitatis vinculo eritis insuperabiles, omnesque ad vos et ad Christum trahetis. Unde Interlin. per *pacem* accipit dilectionem. Magnes enim amoris est amor. Hinc Scholiastes apud S. Hieron. sic exponit : *Habete in vobis sal.* q. d. Sal correctionis amor proximi temperet, et dilectionem sal justitiæ conservet.

ET PACEM HABETE INTER VOS.] q. d. Qui sapienter loquitur, magnopere metuat, ne eloquio ejus unitas rumpatur : nam, ut ait Beda, *habere sal sine pace, non virtutis est donum, sed damnationis argumentum : quo enim melius quisque sapit, eo deterius delinquit :* sunt enim multi, ait Glossa, *quos dum major scientia erigit, ab aliorum societate disjungit; et quo plus sapiunt, eo plus à concordiæ virtute desipiunt.* Et S. Gregorius lib. 1. epist. 24. *Per sal*, inquit, *sapientia designatur. Qui igitur loqui sapienter nititur, magnopere metuat, ne ejus eloquio audientium unitas confundatur.*

Denique Glossa sic exponit : *Habete in vobis sal,* id est discretionem : *Et pacem habete inter vos.* q. d. Per sapientiam et discretionem pax inter homines acquiritur, et pariter conservatur : prudens enim et discretus nil facit quod alios offendat, et pacem turbet. Idem aliorum infirmitates dissimulat et tolerat, ob quas alii impatientes irascuntur, rixantur et pugnant : quia nil in mundo amat nisi Deum, unde ad cetera vide ἀπαθής, et quasi insensibilis.

Audi Climac. gradu 30. *Firmamentum quidem pro ornatu habet stellas; animi vero tranquillitas virtutes. Ego enim ἀπάθειαν, sive tranquillitatem animi, nihil aliud esse existimo, quam mentis in corde cœlum, quod omnes improbas dæmonum artes deinceps pro ludo et ludibrio habet.* Addit deinde eamdem esse *palatium supremi regis, ac corporis quasi mortalem quamdam immortalitatem.*

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, CHRISTUS TOLLIT LIBELLUM REPUDII, SANCITQUE PRIMÆVAM MATRIMONII INSOLUBILIS FIRMITATEM. SECUNDO, V. 13. PARVULOS AD SE ADVOCAT ET BENEDICIT. TERTIO, V. 17. ADOLESCENTI DIVITI SALUTIS AVIDO SUADET DIVITIIS ABDICATIS SE PAUPEREM SEQUI; ABNUIT ILLE TRISTIS : UNDE CHRISTUS DOCET DIVITES DIFFICILE SALVARI. PETRUS AUTEM ASSERENS SE CUM SOCIIS OPES ABDICASSE UT CHRISTUM SEQUERETUR, AC PRÆMIUM POSCENS, ACCIPIT A CHRISTO PROMISSIONEM CENTUPLI, ET VITÆ ÆTERNÆ. QUARTO, V. 32. AIT SE ASCENDERE HIEROSOLYMAM AD CRUCEM ET MORTEM, AC JACOBO ET JOANNI PRIMAS IN REGNO EJUS PETENTIBUS CALICEM PASSIONIS PROPINAT, IPSOSQUE ET CETEROS FUGERE AMBITIONEM, ET SECTARI HUMILITATEM DOCET. DENIQUE, V. 46. BARTIMÆO CÆCO VISUM RESTITUIT.

1. ET inde exurgens venit in fines Judææ ultra Jordanem : et conveniunt
iterum turbæ ad eum : et sicut consueverat, iterum docebat illos.
2. Et accedentes Pharisæi interrogabant eum : Si licet viro uxorem
dimittere : tentantes eum. 3. At ille respondens, dixit eis : Quid vobis
præcepit Moyses ? 4. Qui dixerunt : Moyses permisit libellum repudii
scribere, et dimittere. 5. Quibus respondens Jesus, ait : Ad duritiam
cordis vestri scripsit vobis præceptum istud. 6. Ab initio autem crea-
turæ, masculum et feminam fecit eos Deus. 7. Propter hoc relinquet homo patrem suum
et matrem, et adhærebit ad uxorem suam : 8. et erunt duo in carne una. Itaque jam non
sunt duo, sed una caro. 9. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. 10. Et in domo
iterum discipuli ejus de eodem interrogaverunt eum. 11. Et ait illis : Quicumque dimiserit
uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam. 12. Et si uxor dimiserit
virum suum, et alii nupserit, mœchatur. 13. Et offerebant illi parvulos ut tangeret illos.
Discipuli autem comminabantur offerentibus. 14. Quos cum videret Jesus, indigne tulit,
et ait illis : Sinite parvulos venire ad me, et ne prohibueritis eos : talium enim est regnum
Dei. 15. Amen dico vobis : Quisquis non receperit regnum Dei velut parvulus, non intra-
bit in illud. 16. Et complexans eos, et imponens manus super illos, benedicebat eos.
17. Et cum egressus esset in viam, procurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat
eum : Magister bone, quid faciam ut vitam æternam percipiam? 18. Jesus autem dixit ei :
Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi unus Deus. 19. Præcepta nosti : Ne adulteres,
Ne occidas, Ne fureris, Ne falsum testimonium dixeris, Ne fraudem feceris, Honora
patrem tuum et matrem. 20. At ille respondens, ait illi : Magister, hæc omnia observavi
à juventute mea. 21. Jesus autem intuitus eum, dilexit eum, et dixit ei : Unum tibi deest :
vade, quæcumque habes vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo : et veni,
sequere me. 22. Qui contristatus in verbo, abiit mœrens : erat enim habens possessiones.
23. Et circumspiciens Jesus, ait discipulis suis : Quam difficile qui pecunias habent, in reg-
num Dei introibunt! 24. Discipuli autem obstupescebant in verbis ejus. At Jesus rursus
respondens ait illis : Filioli, quam difficile est, confidentes in pecuniis, in regnum Dei
introire! 25. Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in

regnum Dei. 26. Qui magis admirabantur, dicentes ad semetipsos : Et quis potest salvus fieri? 27. Et intuens illos Jesus, ait : Apud homines impossibile est, sed non apud Deum : omnia enim possibilia sunt apud Deum. 28. Et cœpit ei Petrus dicere : Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te. 29. Respondens Jesus, ait : Amen dico vobis : nemo est, qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros, propter me, et propter Evangelium, 30. qui non accipiat centies tantum, nunc in tempore hoc, domos, et fratres, et sorores, et matres, et filios, et agros, cum persecutionibus, et in sæculo futuro vitam æternam. 31. Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi. 32. Erant autem in via ascendentes Hierosolymam : et præcedebat illos Jesus, et stupebant : et sequentes timebant. Et assumens iterum duodecim, cœpit illis dicere quæ essent ei eventura. 33. Quia ecce ascendimus Hierosolymam, et Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, et Scribis, et senioribus, et damnabunt eum morte, et tradent eum gentibus : 34. et illudent ei, et conspuent eum, et flagellabunt eum, et interficient eum : et tertia die resurget. 35. Et accedunt ad eum Jacobus et Joannes filii Zebedæi, dicentes : Magister, volumus, ut quodcumque petierimus, facias nobis. 36. At ille dicit eis : Quid vultis ut faciam vobis? 37. Et dixerunt : Da nobis, ut unus ad dexteram tuam, et alius ad sinistram tuam, sedeamus in gloria tua. 38. Jesus autem ait eis : Nescitis quid petatis : potestis bibere calicem, quem ego bibo, aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari? 39. At illi dixerunt ei : Possumus. Jesus autem ait eis : Calicem quidem, quem ego bibo, bibetis, et baptismo, quo ego baptizor, baptizabimini : 40. sedere autem ad dextram meam, vel ad sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est. 41. Et audientes decem cœperunt indignari de Jacobo et Joanne. 42. Jesus autem vocans eos, ait illis : Scitis quia hi, qui videntur principari gentibus, dominantur eis : et principes eorum potestatem habent ipsorum. 43. Non ita est autem in vobis, sed quicumque voluerit fieri major, erit vester minister : 44. et quicumque voluerit in vobis primus esse, erit omnium servus. 45. Nam et Filius hominis non venit ut ministraretur ei, sed ut ministraret, et daret animam suam redemptionem pro multis. 46. Et veniunt Jericho, et proficiscente eo de Jericho, et discipulis ejus, et plurima multitudine, filius Timæi Bartimæus cæcus sedebat juxta viam mendicans. 47. Qui cum audisset quia Jesus Nazarenus est, cœpit clamare, et dicere : Jesu fili David, miserere mei. 48. Et comminabantur ei multi ut taceret. At ille multo magis clamabat : Fili David, miserere mei. 49. Et stans Jesus præcepit illum vocari. Et vocant cæcum dicentes ei : Animæquior esto : surge, vocat te. 50. Qui projecto vestimento suo exiliens, venit ad eum. 51. Et respondens Jesus dixit illi : Quid tibi vis faciam? Cæcus autem dixit ei : Rabboni, ut videam. 52. Jesus autem ait illi : Vade, fides tua te salvum fecit. Et confestim vidit, et sequebatur eum in via.

21. JESUS AUTEM INTUITUS EUM, vultu suavi, benigno et blando, DILEXIT EUM.] Puta signa dilectionis illi ostendit, v. g. manum ejus apprehendens, illi innuens et arridens, illum amplexans et exosculans.

ET DIXIT EI : UNUM TIBI DEEST.] Arabicus interserit : *Et dixit ei : Visne fieri perfectus? unum deest tibi*, etc. scilicet ad perfectionem vitæ sanctæ et Evangelicæ.

SEQUERE ME.] Græca addunt, *Tollens crucem tuam.* Unde Syrus, *Et accipe crucem tuam, et veni post me;* Arabic. *Veni, sequere me, et porta crucem.*

24. FILIOLI.] Syrus, *filii mei.* Blanda compellatione mollit rei difficultatem, velut qui eos ut filios charissimos amet, ac ut talibus veritatem sincere dicat, et divitias velut salutis obices abdicare suadeat.

CONFIDENTES IN PECUNIIS.] Divites enim confidunt in suis divitiis potius quam in Deo : juxta illud : *Substantia divitis urbs fortitudinis ejus,* Proverb. 10. 15. ideoque difficile salvantur, quia salus non nisi à Deo obvenit : quare salvari volentes in Deum sperent, ab eoque salutem postulent et expectent oportet, uti faciunt pauperes, qui cum non habeant divitias in quibus confidant, omnem spem suam in Deo collocare coguntur, juxta illud Ps. 13. 6. *Consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes ejus est.* Divites ergo si salvari volunt, spem, cor et amorem suum avocent à divitiis, illumque in Deum transferant.

30. QUI NON ACCIPIAT CENTIES TANTUM, NUNC IN TEMPORE HOC, DOMOS, ET FRATRES, etc. CUM PERSECUTIONIBUS.] Centuplum hoc exposui Matth. cap. 19. vers. 29. Addit Marcus illud reddendum *cum persecutionibus ;* Arabicus, *in tribulationibus.* q. d. Esto fidelis, qui amore Christi sua et suos reliquit, in mediis versetur persecutionibus, et undequaque eis valletur; tamen non deerunt ei centum, id est plurimi, qui ei succurrant, eumque foveant ut fratres, patres et matres. Ita S. Hieronym., Beda, Franc. Lucas, Emman. Sa, Vatabl.

Addit hoc, tum quia in persecutionibus maxime fidelis eget ope et auxilio aliorum, tum quia hoc mirum est et rarum, ut in persecutione, quando homo solet destitui auxiliis et amicis,

cumque omnes metuentes periculum ab eo se subducunt, sequaces tamen Christi contrarium plane experiantur, et centum, id est plurimos, inveniant qui illis opitulentur.

Rursum potest τὸ *cum persecutionibus*, sic accipi, quasi persecutiones et tribulationes obitæ vel obeundæ pro Christo, sint pars mercedis dandæ sequentibus Christum una cum centuplo. Magnum enim Dei donum est pati pro Christo, ut docet Apostolus Philip. 2. v. 19. Ita Jansen. Sa et alii.

32. Erant autem in via (ex Jericho) ascendentes Hierosolymam, ad instantem Christo crucem et mortem, uti prædixerat Christus. Et præcedebat illos.] Alacer, præbens se viæ ducem Apostolis timidis, qui abhorrebant ab Hierosolyma, eo quod scirent Jesum ibidem à primoribus quæri ad necem, imo illam ipsi decretam esse à magno concilio Sanedrim, cap. 11. 52. Unde sequitur :

Et stupebant, et sequentes timebant.] Id est timide sequebantur Jesum. Arabic. *et ipsi attoniti sequebantur eum timentes*, græce, ἐθαμβοῦντο, id est ex ingenti metu et pavore stupebant. Causa pavoris indeque stuporis erat, ait Beda, instans mortis periculum : stupebant enim quod Christus, animo tam alacri et resoluto, se suosque in apertum necis discrimen conjiceret, timebant enim ne ipsi cum Christo paterentur et occiderentur.

38. Aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari.] *Baptismum* Christus vocat passionem suam, quia in illam plane erat immergendus et demergendus, juxta illud David de se, et multo magis de Christo, Psal. 68. v. 1. *Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ* (tribulationum) *usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia* (locus in quo subsistam) *Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me.* Vide dicta Matth. 20. 22.

42. Scitis quia hi qui videntur principari gentibus, dominantur eis.] Græce, κατακυριεύουσιν, αὐτῶν, id est dominantur in eas, vel contra eas. Pro *qui videntur*, græce est, οἱ δοκοῦντες, id est qui sibi placent, gaudentque imperare et dominari. Nulli enim imperiosius et durius regunt, quam illi qui regimine et imperio delectantur. Unde Arab. vertit, *qui putant se esse principes populorum, sunt domini eorum*, id est dominationem quasi tyrannicam in eos exercent.

46. Filius Timæi Bartimæus.] Syrus, *Timæus filius Timæi;* Arabicus, *Bartimæus filius Timæi.* Cæcus ergo hic vocatur quasi nomine proprio *Bartimæus*, id est filius Timæi, sicut Bartholomæus idem est quod filius Tholomæi, Matth. 10. v. 3. Idem à patre dictus est *Timæus.* Sic *Timæus* dictus est Philosophus ille Pythagoricus, qui vitam Pythagoræ scripsit, cujus nomine Plato scripsit dialogum, quem Timæum indigitavit, quia in eo tractat de natura et rerum universitate, ejusque partibus, præsertim de homine, in qua materia Timæus ille Pythagoricus erat versatissimus. Unde eum in dialogo hoc interloquentem inducit Plato.

Porro *Bartimæus*, Pagnin. in Nomin. Hebraicis tripliciter interpretatur. Primo, ex S. Hieron., *ut Bartimæus* sit idem quod filius cæcus, aut cæcitatis, ut sit nomen Syrum, sed corruptum, quod proprie dici deberet *Barsemia*, aut *Barsamæus : bar* enim est filius, *semaia* cæcitas.

Secundo, ut idem sit quod filius honoris, ut sit compositum conflatumque ex Syro *bar*, id est filius, et Græco τιμή, id est honor ; inde philosophus ille Pythagoricus dictus est Timæus, id est honorandus, ob scientiam. Sic cæcus hic sequens Christum, ipsi fuit honori et laudi.

Tertio, ut sit idem quod filius admirantis, aut frumentum admirabile, vel puritas admirabilis: hanc enim hic cæcus adeptus est à Christo : quia illuminatus in corpore, magis illuminatus est in mente : *bar* enim est filius, vel far et frumentum, vel puritas : *tamah* est admirari.

52. Et sequebatur eum in via.] Moral. Glossa : Consideremus, ait, qua via graditur, et sequamur per humilitatem et labores. *Via*, quæ dicit: *Ego sum via, veritas et vita.* Hæc est via angusta, quæ ducit ad ardua Hierosolymæ et Bethaniæ, ad montem Olivarum, qui est mons luminis et consolationis, imo à Sion et Jerusalem cœlestem. Cæcus ergo videt et sequitur, quia qui Christi vitam probe intelligit, eam opere sequi et imitari debet.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus Asina vectus cum palmis Jerusalem quasi Messias, rex et triumphator ingreditur. Secundo, v. 13. ficui ficubus carenti maledicit : unde ipsa exaruit. Tertio, vers. 15. ementes et vendentes e templo exturbat. Quarto, v. 22. hortatur ad magnam in Deum fidem, quod illa ab eo omnia impetret. Quinto, v. 27. Scribis rogantibus in qua potestate hæc faciat, os claudit, vicissim interrogando eos, in qua potestate Joannes Baptista baptizarit et prædicarit.

1. Et cum appropinquarent Hierosolymæ et Bethaniæ ad Montem olivarum,
mittit duos ex discipulis suis, 2. et ait illis : Ite in castellum, quod
contra vos est, et statim introeuntes illuc, invenietis pullum ligatum,
super quem nemo adhuc hominum sedit : solvite illum, et adducite.
3. Et si quis vobis dixerit : Quid facitis? dicite, quia Domino necessa-
rius est : et continuo illum dimittet huc. 4. Et abeuntes invenerunt
pullum ligatum ante januam foris in bivio : et solvunt eum. 5. Et

quidam de illic stantibus dicebant illis : Quid facitis solventes pullum? 6. Qui dixerunt eis sicut præceperat illis Jesus, et dimiserunt eis. 7. Et duxerunt pullum ad Jesum : et imponunt illi vestimenta sua, et sedit super eum. 8. Multi autem vestimenta sua straverunt in via : alii autem frondes cædebant de arboribus, et sternebant in via. 9. Et qui præibant, et qui sequebantur, clamabant, dicentes : Hosanna : 10. Benedictus qui venit in nomine Domini : Benedictum quod venit regnum patris nostri David : Hosanna in excelsis. 11. Et introivit Hierosolymam in templum : et circumspectis omnibus, cum jam vespera esset hora, exiit in Bethaniam cum duodecim. 12. Et alia die cum exirent à Bethania, esuriit. 13. Cumque vidisset à longe ficum habentem folia, venit si quid forte inveniret in ea : et cum venisset ad eam, nihil invenit præter folia : non enim erat tempus ficorum. 14. Et respondens dixit ei : Jam non amplius in æternum ex te fructum quisquam manducet. Et audiebant discipuli ejus. 15. Et veniunt Hierosolymam. Et cum introisset in templum, cœpit ejicere vendentes et ementes in templo : et mensas nummulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit. 16. Et non sinebat ut quisquam transferret vas per templum : 17. Et docebat, dicens eis : Nonne scriptum est : Quia domus mea, domus orationis vocabitur in omnibus gentibus? Vos autem fecistis eam speluncam latronum. 18. Quo audito, principes sacerdotum et Scribæ quærebant quomodo eum perderent : timebant enim eum, quoniam universa turba admirabatur super doctrina ejus. 19. Et cum vespera facta esset, egrediebatur de civitate. 20. Et cum mane transirent, viderunt ficum aridam factam à radicibus. 21. Et recordatus Petrus, dixit ei : Rabbi, ecce ficus, cui maledixisti, aruit. 22. Et respondens, ait illis : Habete fidem Dei. 23. Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti : Tollere, et mittere in mare; et non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit, quia quodcumque dixerit, fiat, fiet ei. 24. Propterea dico vobis, omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis. 25. Et cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem : ut et Pater vester qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra. 26. Quod si vos non dimiseritis : nec Pater vester, qui in cœlis est, dimittet vobis peccata vestra. 27. Et veniunt rursus Hierosolymam. Et cum ambularet in templo, accedunt ad eum summi sacerdotes, et Scribæ, et seniores : 28. et dicunt ei : In qua potestate hæc facis? et quis dedit tibi hanc potestatem, ut ista facias? 29. Jesus autem respondens, ait illis : Interrogabo vos et ego unum verbum, et respondete mihi : et dicam vobis in qua potestate hæc faciam. 30. Baptismus Joannis de cœlo erat, an ex hominibus? Respondete mihi. 31. At illi cogitabant secum, dicentes : Si dixerimus, De cœlo, dicet : Quare ergo non credidistis ei? 32. Si dixerimus, Ex hominibus, timemus populum : omnes enim habebant Joannem quia vera propheta esset. 33. Et respondentes dicunt Jesu : Nescimus. Et respondens, ait illis : Neque ego dico vobis in qua potestate hæc faciam.

10. Benedictum quod venit regnum patris nostri David.] q. d. Ex Dei benedictione et beneficentia *benedictum*, id est felix, faustum, florens, firmum, auctum, bonisque omnibus cumulatum sit, *regnum patris nostri David*, id est regnum Israel, quod sub Davide et Salomone ejus filio fuit amplissimum, florentissimum et felicissimum, *quod* in captivitate Babylonica, et deinceps collapsum, jam *venit*, id est redit, et restauratur à nostro hoc Messia Davidis filio, qui illud pristino flori, decori et robori restituet, imo longe florentius, pulchrius et robustius efficiet.

16. Et non sinebat ut quisquam transferret vas per templum.] *Vas*, scilicet utensile instrumentum, vel supellectilem ad usus profanos, v. g. sportam, cacabum, lagenam, sarcinam, etc. *Transferret per templum*, id est per extimum templi atrium, quod erat Gentium, in quod scilicet Gentiles degere et orare poterant, et solebant. Nam illis quibus ex foro pecuario, dicto *Bethesda*, corrupte *Bethsaida*, transeundum erat in superiorem urbem, vel in regiam Salomonis : compendiosissima erat via per hoc atrium et porticum Salomonis : alioqui enim totum hoc atrium exterius circuire debebant. Quare mirum non est si ancillæ, servi, pueri re aliqua onusti, compendiariam hanc viam per atrium ingressi, longiorem extra atrium fugerent. Christus vero eos inhibuit, et voce jubendo, ac manu eos sistendo et redire cogendo. Quid ergo de Sancto ipso, quid de templo nostro fecisset? Vide Vilalpand. tom. 2. in Ezech. lib. 3. cap. 9.

22. Habete fidem Dei.] Id est fidem in Deum plenam, perfectam, ardentem et efficacem, similem grano sinapis. Vide dicta Matth. cap. 21, vers. 21.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus objicit Scribis parabolam vinitorum, filium sui heri, qui erat dominus vineæ, occidentium, vineamque sibi arrogantium. Secundo, vers. 13. Herodianis quærentibus, an liceat Judæis tributum dare Cæsari? respondet : Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo. Tertio, v. 18. Sadducæis probat resurrectionem. Quarto, v. 28. docet maximum mandatum esse de diligendo Deo ex toto corde. Quinto, v. 35. rogat quomodo David Christum filium suum vocet Dominum? Sexto, v. 38. monet ut vitent factum et avaritiam Scribarum. Denique, vers. 41. docet viduam dantem templo duo minuta, plus ceteris dedisse.

1. Et cœpit illis in parabolis loqui : Vineam pastinavit homo, et circum-
dedit sepem, et fodit lacum, et ædificavit turrim, et locavit eam agri-
colis, et peregre profectus est. 2. Et misit ad agricolas in tempore
servum, ut ab agricolis acciperet de fructu vineæ. 3. Qui apprehensum
eum ceciderunt, et dimiserunt vacuum. 4. Et iterum misit ad illos
alium servum : et illum in capite vulneraverunt, et contumeliis affece-
runt. 5. Et rursum alium misit, et illum occiderunt : et plures alios :
quosdam cædentes, alios vero occidentes. 6. Adhuc ergo unum habens filium charissimum,
et illum misit ad eos novissimum, dicens : Quia reverebuntur filium meum. 7. Coloni
autem dixerunt ad invicem : Hic est hæres : venite, occidamus eum : et nostra erit hære-
ditas. 8. Et apprehendentes eum, occiderunt, et ejecerunt extra vineam. 9. Quid ergo
faciet dominus vineæ? Veniet, et perdet colonos : et dabit vineam aliis. 10. Nec scriptu-
ram hanc legistis : Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli :
11. A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris? 12. Et quærebant eum
tenere : et timuerunt turbam, cognoverunt enim quoniam ad eos parabolam hanc dixerit.
Et relicto eo abierunt. 13. Et mittunt ad eum quosdam ex Pharisæis et Herodianis, ut
eum caperent in verbo. 14. Qui venientes dicunt ei : Magister, scimus quia verax es, et non
curas quemquam : nec enim vides in faciem hominum, sed in veritate viam Dei doces :
licet dari tributum Cæsari, an non dabimus? 15. Qui sciens versutiam illorum, ait illis :
Quid me tentatis? afferte mihi denarium, ut videam. 16. At illi attulerunt ei. Et ait illis :
Cujus est imago hæc, et inscriptio? Dicunt ei : Cæsaris. 17. Respondens autem Jesus dixit
illis : Reddite igitur quæ sunt Cæsaris, Cæsari : et quæ sunt Dei, Deo. Et mirabantur
super eo. 18. Et venerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt resurrectionem non esse : et inter-
rogabant eum dicentes, 19. Magister, Moyses nobis scripsit, ut, si cujus frater mortuus
fuerit, et dimiserit uxorem, et filios non reliquerit, accipiat frater ejus uxorem ipsius, et
resuscitet semen fratri suo. 20. Septem ergo fratres erant : et primus accepit uxorem, et
mortuus est non relicto semine. 21. Et secundus accepit eam, et mortuus est : et nec iste
reliquit semen. Et tertius similiter : 22. et acceperunt eam similiter septem, et non reli-
querunt semen. Novissima omnium defuncta est et mulier. 23. In resurrectione ergo cum
resurrexerint, cujus de his erit uxor? septem enim habuerunt eam uxorem. 24. Et respon-
dens Jesus, ait illis : Nonne ideo erratis, non scientes Scripturas, neque virtutem Dei?
25. Cum enim à mortuis resurrexerint, neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut
angeli in cœlis. 26. De mortuis autem quod resurgant, non legistis in libro Moysi, super
rubum quomodo dixerit illi Deus, inquiens : Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et
Deus Jacob? 27. Non est Deus mortuorum, sed vivorum. Vos ergo multum erratis. 28. Et
accessit unus de Scribis, qui audierat illos conquirentes, et videns quoniam bene illis
responderit, interrogavit eum quod esset primum omnium mandatum. 29. Jesus autem
respondit ei : Quia primum omnium mandatum est : Audi, Israel, Dominus Deus tuus,

Deus unus est : 30. et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex tota virtute tua. Hoc est primum mandatum. 31. Secundum autem simile est illi : Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Majus horum aliud mandatum non est. 32. Et ait illi Scriba : Bene, Magister, in veritate dixisti, quia unus est Deus, et non est alius præter eum. 33. Et ut diligatur ex toto corde, et ex toto intellectu, et ex tota anima, et ex tota fortitudine : et diligere proximum tanquam seipsum, majus est omnibus holocautomatibus, et sacrificiis. 34. Jesus autem videns quod sapienter respondisset, dixit illi : Non es longe à regno Dei. Et nemo jam audebat eum interrogare. 35. Et respondens Jesus dicebat, docens in templo : Quomodo dicunt Scribæ Christum filium esse David? 36. Ipse enim David dicit in Spiritu sancto : Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. 37. Ipse ergo David dicit eum Dominum, et unde est filius ejus? Et multa turba eum libenter audivit. 38. Et dicebat eis in doctrina sua : Cavete à Scribis, qui volunt in stolis ambulare et salutari in foro, 39. et in primis cathedris sedere in synagogis, et primos discubitus in cœnis : 40. qui devorant domos viduarum sub obtentu prolixæ orationis : hi accipient prolixius judicium. 41. Et sedens Jesus contra gazophylacium, aspiciebat quomodo turba jactaret æs in gazophylacium, et multi divites jactabant multa. 42. Cum venisset autem vidua una pauper, misit duo minuta, quod est quadrans, 43. et convocans discipulos suos, ait illis : Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit, qui miserunt in gazophylacium. 44. Omnes enim ex eo, quod abundabat illis, miserunt : hæc vero de penuria sua omnia quæ habuit misit totum victum suum.

1. VINEAM PASTINAVIT.] Græc. ἐφύτευσεν, id est, *plantavit*, ut vertit Interpres Matth. 21. 33. *Pastinare* proprie tribuitur vitibus, idemque est quod agrum vinæ fodere, ut vites inserantur. Unde *repastinare* vites, idem est quod illas cum sterilescunt refodere. Modum pastinandi tradit Columella lib. 3. cap. 13.

ET FODIT LACUM.] Lacunam, in quam mustum ex uvis in torculari expressum defluit. Unde græce est ὑπολήνιον, id est, *subtorculare* : ληνός enim est *torcular*. Hinc Arabicus vertit, *et fodit in ea torcular;* et sic habet Matth. c. 21. 33. ubi per *torcular* non solum prælum, quo uvæ premuntur ut liquor exprimatur, sed etiam ipsum vas, sive lacuna prælo subjecta, qua liquor pressus excipitur, significatur : hæc enim proprie fodi, vel, ut habet Isaias c. 5. 1. exscindi dicitur.

14. LICET DARI TRIBUTUM CÆSARI, AN NON DABIMUS?] Hoc est, an suades nobis ut non demus? Rogant hoc modo, ut eum gravius accusent, quod non tantum negati Cæsari vectigalis fuerat concessor sive permissor, sed et suasor. Græca et Syrus habent, *licet sensum Cæsari dare, an non? demus, an non demus?* id est, dare debemus an non dare? Arabicus : *doce nos an liceat nobis tributum dare Cæsari, non dabimus?*

33. ET DILIGERE PROXIMUM TANQUAM SEIPSUM, MAJUS EST OMNIBUS HOLOCAUTOMATIBUS.] Id est, holocaustis, in quibus tota victima Deo cremabatur, et per ignem sacrificabatur. Hoc est quod ait Deus : *Misericordiam volo, et non sacrificium; et scientiam Dei, plusquam holocausta.* Osee 6. 6. Vide ibi dicta. Tacite hic adolescens assentiens sententiæ Christi taxat Scribas, qui sacrificia in suum lucrum cedentia præferebant misericordiæ et dilectioni proximorum, ideoque filiis jubebant ut parentibus egentibus dicerent *corban*, id est, oblatio. q. d. Rem tibi dandam, ô pater, vovi et oblaii Deo, quare illi danda est, non tibi, Matth. 15. 6.

34. NON ES LONGE A REGNO DEI.] Non longe abes à via salutis : per dilectionem enim Dei et proximi itur in cœlum. Rursum non longe es ab Ecclesia mea, per quam hic militantem itur ad triumphantem in cœlis. Sed adhuc tibi deest fides, ut credas in me quasi Messiam mundi salvatorem, meisque præceptis obedias, ut scilicet fias Christianus; ac si vis esse perfectus, relictis omnibus sequaris me, uti fecerunt Apostoli. Dicens ergo, *Non es longe, distantem adhuc ostendit,* ut ad anteriora contenderet, *et quæ adhuc ipsi deerant studiose inquireret,* inquit Victor Antioch.

38. IN STOLIS AMBULARE.] Stola erat vestis elegans, polita, et ad talos demissa : unde Scribæ illa ad pompam utebantur. *Nolite,* ait Victor Antioch. *eos æmulari, neque oculis in externam illorum speciem conjectis, felices fortunatosque illos prædicetis. Sunt hæc omnia idonea superbæ cujusdam ostentationis instrumenta, humanæque laudis aucupia, quo inutilis honoris præmium apud homines ferant.*

40. QUI DEVORANT (græce, οἱ κατεσθίοντες, id est, qui plane et omnino absumunt et abliguriunt) DOMOS VIDUARUM.] tum per lauta convivia quæ ab illis postulant, tum potius per dona et opes, quas ab eis per avaritiam extorquent, prætextu orationis pro ipsis faciendæ. *Cum itaque,* ait Beda, *porrecta manus pauperi, preces juvare soleat : hi ut nummum tollant pauperi, in prece pernoctant.*

HI ACCIPIENT PROLIXIUS JUDICIUM.] q. d. Scribis hisce incumbet severior Dei in die judicii sententia, et gravior condemnatio, tum quia simulatione probitatis ad improbitatem tendunt, ac Dei vestibus amicti diabolo militant : *Simulata enim sanctitas duplex est iniquitas*, ait S. Chrysost. homil. 74. in Matthæum : tum quia Scribæ avaritiam suam pro pietate venditabant, eamque religionis colore depinxerant, ait auctor Imperfecti in Matth. c. 23. 6.

41. QUOMODO TURBA JACTARET ÆS.] Id est, pecuniam quamlibet sive æream, sive auream, sive argenteam : quia enim prima pecunia fuit

ærea, hinc omnis illa deinceps vocata est æs, etiamsi sit ex auro vel argento.

In gazophylacium.] Erat arca in quam donaria à populo conjiciebantur, et custodiebantur ad usus templi, et ad alendos sacerdotes et pauperes : *gaza* enim persice significat divitias; φυλάττειν significat custodire. Hinc etiam porticus, in qua illa servabantur, eodem nomine vocatur. Unde dicitur Joan. 8. 20. *Hæc verba locutus est Jesus in gazophylacio, docens in templo.* Ita Beda.

42. Vidua una pauper misit duo minuta, quod est quadrans.] Non quasi unum minutum sit quadrans, ut vult Euthymius, nixus Matth. 5. 26. sed quod duo minuta essent unus quadrans, ut clare hic dicitur. Quadrans erat quarta pars parvi assis, id est baioci, decem enim asses parvi, puta decem baioci, faciebant denarium, id est regalem Hispanicum, sive Julium Italicum : quadrans ergo erat unus quatrinus cum 1/4, nam 5. quatrini faciunt baiocum, ac consequenter minutum erat dimidius quatrinus cum 1/8, quatrini. Belgice quadrans erat quod vulgus ibidem vocat *een negemanneken*, cujus proinde dimidium erat unum minutum, vulgo *een myte* cum 1/2, quod minimum et vilissimum est oboli pretium. Vide dicta Matth. 5. 26.

Minus recte Beda per quadrantem accipit quartam partem sicli, id est, unum Julium vel Regalem : siclus enim appendebat quatuor Julios.

43. Vidua hæc pauper plus omnibus misit.] Licet enim per se et ceteris paribus, eleemosyna vel oblatio major et melior sit illa, quæ plus dat et offert; tamen per accidens si cetera non sint paria, major eleemosyna et oblatio est, quæ majori affectu charitatis et religionis, sive pietatis, datur vel offertur : Deus enim non tam pensat donum, quam donantis affectum. Rursum major est ea, non quæ in se majoris est valoris et pretii, sed quæ major et difficilior est respectu dantis : vidua ergo hæc dans quadrantem, plus omnibus dedit, quia totum quod habebat dedit, licet sibi ad vitam necessarium ; plus datura si plus habuisset, confisa in Domino, quod ipse vicissim in se liberalem esset liberalior, ac necessitati suæ deinceps provideret juxta illud : *Da Deo ovum, ut recipias ovem :* ceteri vero dabant superflua, quibus abundabant, ut ait hic Christus : nam, ut ait Titus Bostrensis in Lucæ 21. v. 3. *Ea magnanimitate et devotione duos obolos, hoc est, omnia quæ habebat obtulit, ac si vitam propriam pro nihilo duceret.* Causam à priori dat Paulus 2. Cor. 8. 12. dicens : *Si voluntas prompta est, secundum id quod habet accepta est, non secundum id quod non habet.* Et Victor Antioch. hic : *Neque enim Deus*, ait, *tam munerum magnitudinem considerat, quam animi alacritatem et magnitudinem ponderat.* Et Beda : *Non substantiam offerentium, sed conscientiam pensat ; nec perpendit quantum in ejus sacrificio, sed ex quanto proferatur.*

Nam, ut inquit D. Thomas 2. 2. q. 32. à 4. ad 3. quia vidua plus dedit secundum suam proportionem, inde pensatur in ipsa major charitatis affectus. Idemque sensit Ambr. lib. 2. Offic. c. 30. dicens : *Duo æra viduæ illius divitum muneribus prætulit, quia totum illa quod habebat, contulit; illi autem ex abundanti partem exiguam contulerunt.* Unde infert : *Affectus igitur divitem collationem, aut pauperem facit, et pretium rebus imponit.* Idem sensit lib. de Viduis, ante med. dicens : *Uberior est nummus è parvo, quam thesaurus è maximo, quia non quantum datur, sed quantum resideat expenditur.* Unde inferius colligit : *Non ergo quod fastidio expuas, sed quantum devotione conferas, æstimandum est.*

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus dat signa prævia excidio urbis (Hierosolymæ) et orbis : urbis, abominationem desolationis, v. 14 ; orbis, prædicationem Evangelii per totum orbem : v. 10. ac solis et lunæ obscurationem, ac casum stellarum de cœlo, vers. 24. Denique, vers. 32. docet diem hunc esse omnibus incognitum, ideoque singulos vigilare, et ad illum assidue se comparare debere.

1. Et cum egrederetur de templo, ait illi unus ex discipulis suis : Magister, aspice quales lapides, et quales structuræ. 2. Et respondens Jesus, ait illi : Vides has omnes magnas ædificationes? Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur. 3. Et cum sederet in Monte olivarum contra templum, interrogabant eum separatim Petrus, et Jacobus, et Joannes, et Andreas. 4. Dic nobis quando ista fient? et quod signum erit quando hæc omnia incipient consummari? 5. Et respondens Jesus, cœpit dicere illis : Videte ne quis vos seducat : 6. multi enim venient in nomine meo, dicentes, quia ego sum, et multos seducent. 7. Cum audieritis autem bella, et opiniones bellorum, ne timueritis : oportet enim hæc fieri, sed nondum finis. 8. Exurget enim gens contra gentem, et regnum super regnum : et erunt terræ motus per loca, et fames. Initium dolorum hæc. 9. Videte autem vosmetipsos. Tradent enim vos in conciliis, et in

synagogis vapulabitis, et ante præsides et reges stabitis propter me in testimonium illis. 10. Et in omnes gentes primum oportet prædicari evangelium. 11. Et cum duxerint vos tradentes, nolite præcogitare quid loquamini : sed quod datum vobis fuerit in illa hora, id loquimini : non enim vos estis loquentes, sed Spiritus sanctus. 12. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium : et consurgent filii in parentes, et morte afficient eos. 13. Et eritis odio omnibus propter nomen meum. Qui autem sustinuerit in finem, hic salvus erit. 14. Cum autem videritis abominationem desolationis, stantem ubi non debet : qui legit, intelligat : tunc qui in Judæa sunt, fugiant in montes : 15. et qui super tectum, ne descendat in domum, nec introeat ut tollat quid de domo sua : 16. et qui in agro erit, non revertatur retro tollere vestimentum suum. 17. Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus. 18. Orate vero ut hieme non fiant. 19. Erunt enim dies illi tribulationes tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit Deus, usque nunc, neque fient. 20. Et nisi breviasset Dominus dies, non fuisset salva omnis caro : sed propter electos, quos elegit, breviavit dies. 21. Et tunc si quis vobis dixerit : Ecce hic est Christus, ecce illic, ne credideritis. 22. Exurgent enim pseudochristi, et pseudoprophetæ, et dabunt signa et portenta ad seducendos, si fieri potest, etiam electos. 23. Vos ergo videte : ecce prædixi vobis omnia. 24. Sed in illis diebus, post tribulationem illam, sol contenebrabitur, et luna non dabit splendorem suum : 25. et stellæ cœli erunt decidentes, et virtutes, quæ in cœlis sunt, movebuntur. 26. Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa, et gloria. 27. Et tunc mittet angelos suos, et congregabit electos suos à quatuor ventis, à summo terræ, usque ad summum cœli. 28. A ficu autem discite parabolam. Cum jam ramus ejus tener fuerit, et nata fuerint folia, cognoscitis quia in proximo sit æstas : 29. sic et vos cum videritis hæc fieri, scitote quod in proximo sit in ostiis. 30. Amen dico vobis, quoniam non transibit generatio hæc, donec omnia ista fiant. 31. Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt. 32. De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in cœlo, neque Filius, nisi Pater. 33. Videte, vigilate, et orate : nescitis enim quando tempus sit. 34. Sicut homo, qui peregre profectus reliquit domum suam, et dedit servis suis potestatem cujusque operis, et janitori præcepit ut vigilet. 35. Vigilate ergo (nescitis enim quando Dominus domus veniat : sero, an media nocte, an galli cantu, an mane.) 36. Ne cum venerit repente, inveniat vos dormientes. 37. Quod autem vobis dico, omnibus dico : Vigilate.

1. QUALES STRUCTURÆ.] Quam magnifica fuerit templi et columnarum ejus sructura, vide apud Josephum libr. 15. Antiq. c. 14. et Bedam, Riberam ac Vilalpandum de Templo.

6. DICENTES, QUIA (quod) EGO SUM.] Scilicet Messias sive Christus, ut habet Matth. c. 24. 5.

11. NOLITE PRÆCOGITARE QUID LOQUAMINI.] Græc. μὴ προμεριμνᾶτε, id est, ne præanxiemini, ne ante solliciti et anxii sitis, ne anxie præcogitetis. Græca et Syrus addunt : *Neque meditemini*, qua arte, modo, concinnitate, ratione loquamini et respondeatis præsidibus et tyrannis, *sed quod datum* (suggestum à Spiritu sancto) *vobis fuerit in illa hora, id loquimini;* Arabic. *quoniam vos donabimini in illa hora eo quod loquemini :* Spiritus sanctus enim vobis suggeret et animos, et libertatem, et rationes, et modos dicendi, quibus nemo resistere aut contradicere valeat.

32. DE DIE AUTEM ILLO VEL HORA NEMO SCIT, NEQUE ANGELI IN COELO, NEQUE FILIUS, NISI PATER.] Quomodo hoc intelligendum sit, explicui Matth. 24. 36.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Magdalena unguentum pretiosum effundit in caput Christi; unde murmurans Judas, de Christo vendendo cum Judæis et pontificibus paciscitur. Secundo, v. 12. Christus celebrat convivium agni paschalis, in eoque Eucharistiam instituit, ac Apostolos eadem nocte scandalizandos et fugituros, Petrum vero ter se negaturum prædicit. Tertio, vers. 32. in horto ter orat, capitur, fugientibus Apostolis solus ligatur, et ducitur ad Caipham, ibique falso accusatur, reus mortis judicatur, conspuitur, colaphizatur, et a Petro ter negatur.

1. Erat autem Pascha et Azyma post biduum : et quærebant summi sacer-
dotes, et Scribæ, quomodo eum dolo tenerent, et occiderent. 2. Dice-
bant autem : Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.
3. Et cum esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi, et recumberet :
venit mulier habens alabastrum unguenti nardi spicati pretiosi, et
fracto alabastro, effudit super caput ejus. 4. Erant autem quidam
indigne ferentes intra semetipsos, et dicentes : Ut quid perditio ista
unguenti facta est? 5. Poterat enim unguentum istud venumdari plus quam trecentis
denariis, et dari pauperibus. Et fremebant in eam. 6. Jesus autem dixit : Sinite eam, quid
illi molesti estis? Bonum opus operata est in me. 7. Semper enim pauperes habetis vobis-
cum; et cum volueritis, potestis illis benefacere : me autem non semper habetis. 8. Quod
habuit hæc, fecit : prævenit ungere corpus meum in sepulturam. 9. Amen dico vobis :
Ubicumque prædicatum fuerit Evangelium istud in universo mundo, et quod fecit hæc,
narrabitur in memoriam ejus. 10. Et Judas Iscariotes unus de duodecim, abiit ad summos
sacerdotes, ut proderet eum illis. 11. Qui audientes gavisi sunt : et promiserunt ei pecu-
niam se daturos. Et quærebat quomodo illum opportune traderet. 12. Et primo die
Azymorum quando Pascha immolabant, dicunt ei discipuli : Quo vis eamus, et paremus
tibi ut manduces Pascha? 13. et mittit duos ex discipulis suis, et dicit eis : Ite in civitatem :
et occurret vobis homo lagenam aquæ bajulans, sequimini eum : 14. et quocumque
introierit, dicite domino domus, quia Magister dicit : Ubi est refectio mea, ubi Pascha
cum discipulis meis manducem? 15. Et ipse vobis demonstrabit cœnaculum grande, stra-
tum : et illic parate nobis. 16. Et abierunt discipuli ejus, et venerunt in civitatem : et
invenerunt sicut dixerat illis, et paraverunt Pascha. 17. Vespere autem facto, venit cum
duodecim. 18. Et discumbentibus eis, et manducantibus, ait Jesus : Amen dico vobis,
quia unus ex vobis tradet me, qui manducat mecum. 19. At illi cœperunt contristari, et
dicere ei singulatim : Numquid ego? 20. Qui ait illis : Unus ex duodecim, qui intingit
mecum manum in catino. 21. Et filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de eo :
væ autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur : bonum erat ei, si non esset natus
homo ille. 22. Et manducantibus illis, accepit Jesus panem : et benedicens fregit, et dedit
eis, et ait : Sumite, hoc est corpus meum. 23. Et accepto calice, gratias agens dedit eis :
et biberunt ex illo omnes. 24. Et ait illis : Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro
multis effundetur : 25. Amen dico vobis, quia jam non bibam de hoc genimine vitis, usque
in diem illum, cum illud bibam novum in regno Dei. 26. Et hymno dicto exierunt in Mon-
tem olivarum. 27. Et ait eis Jesus : Omnes scandalizabimini in me in nocte ista : quia
scriptum est : Percutiam pastorem, et dispergentur oves. 28. Sed postquam resurrexero,
præcedam vos in Galilæam. 29. Petrus autem ait illi : Et si omnes scandalizati fuerint in
te, sed non ego. 30. Et ait illi Jesus : Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, prius-
quam gallus vocem bis dederit, ter me es negaturus. 31. At ille amplius loquebatur : Et
si oportuerit me simul commori tibi, non te negabo. Similiter autem et omnes dicebant.

32. Et veniunt in prædium, cui nomen Gethsemani. Et ait discipulis suis : Sedete hic
donec orem. 33. Et assumit Petrum, et Jacobum, et Joannem secum : et cœpit pavere,
et tædere. 34. Et ait illis : Tristis est anima mea usque ad mortem : sustinete hic, et vigi-
late. 35. Et cum processisset paululum, procidit super terram : et orabat, ut, si fieri
posset, transiret ab eo hora : 36. et dixit : Abba Pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer
calicem hunc à me, sed non quod ego volo, sed quod tu. 37. Et venit, et invenit eos
dormientes. Et ait Petro : Simon, dormis? non potuisti una hora vigilare? 38. Vigilate,
et orate ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro vero infirma.
39. Et iterum abiens oravit, eumdem sermonem dicens. 40. Et reversus, denuo invenit
eos dormientes (erant enim oculi eorum gravati) et ignorabant quid responderent ei. 41 Et
venit tertio, et ait illis : Dormite jam, et requiescite. Sufficit : venit hora : ecce Filius
hominis tradetur in manus peccatorum. 42. Surgite, eamus; ecce qui me tradet, prope est
43. Et adhuc eo loquente, venit Judas Iscariotes unus de duodecim, et cum eo turba
multa, cum gladiis et lignis, à summis sacerdotibus, et Scribis, et senioribus. 44. Dederat
autem traditor ejus signum eis, dicens : Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete
eum, et ducite caute. 45. Et cum venisset, statim accedens ad eum, ait : Ave, Rabbi : et
osculatus est eum. 46. At illi manus injecerunt in eum, et tenuerunt eum. 47. Unus autem
quidam de circumstantibus educens gladium, percussit servum summi sacerdotis : et am-
putavit illi auriculam. 48. Et respondens Jesus, ait illis : Tanquam ad latronem existis
cum gladiis et lignis comprehendere me? 49. Quotidie eram apud vos in templo docens,
et non me tenuistis. Sed ut impleantur Scripturæ. 50. Tunc discipuli ejus relinquentes eum,
omnes fugerunt. 51. Adolescens autem quidam sequebatur eum amictus sindone super
nudo : et tenuerunt eum. 52. At ille rejecta sindone, nudus profugit ab eis. 53. Et adduxe-
runt Jesum ad summum sacerdotem : et convenerunt omnes sacerdotes, et Scribæ, et
seniores. 54. Petrus autem à longe secutus est eum, usque intro in atrium summi sacer-
dotis : et sedebat cum ministris ad ignem, et calefaciebat se. 55. Summi vero sacerdotes,
et omne concilium, quærebant adversus Jesum testimonium, ut eum morti traderent, nec
inveniebant. 56. Multi enim testimonium falsum dicebant adversus eum : et convenientia
testimonia non erant. 57. Et quidam surgentes, falsum testimonium ferebant adversus
eum, dicentes : 58. Quoniam nos audivimus eum dicentem : Ego dissolvam templum hoc
manu factum, et per triduum aliud non manu factum ædificabo. 59. Et non erat conveniens
testimonium illorum. 60. Et exurgens summus sacerdos in medium, interrogavit Jesum,
dicens : Non respondes quidquam ad ea, quæ tibi objiciuntur ab his? 61. Ille autem tace-
bat, et nihil respondit. Rursum summus sacerdos interrogabat eum, et dixit ei : Tu es
Christus filius Dei benedicti? 62. Jesus autem dixit illi : Ego sum : et videbitis Filium
hominis sedentem à dextris virtutis Dei, et venientem cum nubibus cœli. 63. Summus
autem sacerdos scindens vestimenta sua, ait : Quid adhuc desideramus testes? 64. Audistis
blasphemiam : quid vobis videtur? Qui omnes condemnaverunt eum esse reum mortis.
65. Et cœperunt quidam conspuere eum, et velare faciem ejus, et colaphis eum cædere,
et dicere ei : Prophetiza : et ministri alapis eum cædebant. 66. Et cum esset Petrus in atrio
deorsum, venit una ex ancillis summi sacerdotis : 67. et cum vidisset Petrum calefacientem
se, aspiciens illum, ait : Et tu cum Jesu Nazareno eras. 68. At ille negavit, dicens : Neque
scio, neque novi quid dicas. Et exiit foras ante atrium, et gallus cantavit. 69. Rursum
autem cum vidisset illum ancilla, cœpit dicere circumstantibus : Quia hic ex illis est.
70. At ille iterum negavit. Et post pusillum rursus qui astabant, dicebant Petro : Vere ex
illis es : nam et Galilæus es. 71. Ille autem cœpit anathematizare, et jurare : Quia nescio
hominem istum, quem dicitis. 72. Et statim gallus iterum cantavit. Et recordatus est
Petrus verbi, quod dixerat ei Jesus : Priusquam gallus cantet bis, ter me negabis. Et
cœpit flere.

3. MULIER HABENS ALABASTRUM UNGUENTI NARDI SPICATI.] *Nardus*, ait Plinius l. 12. c. 12. *frutex est gravi et crassa radice, sed brevi et nigra, fragilique, quamvis pingui, situm redolente ut cyperi, aspero sapore, folio parvo densoque : cacumina in aristas se spargunt, ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrant.* Unde ex nardi foliis fit unguentum, quod foliatum dicitur, et ex spicis quod spicatum nuncupatur ; sed spicatum foliato est præstantius, quia plus habet

substantiæ et medullæ, quod Galenus et ex eo pharmacopœi nardi spicam nuncupant. Hinc Beda : *Nardus*, ait, *est frutex aromaticus, redolet ut cupressus*, etc.

Pro *spicati* Syrus habet, *capitalis*, id est primarii, præstantis, principalis : spicatum enim præstat foliato, ut dixi. Græc. est πιστικῆς, quod Interpres Joann. c. 12. v. 3. vertit, *pistici : pistici* ergo idem est quod *spicati*, ut ibi ostendam. Unde Arabicus ibidem vertit, *optimi*.

5. Trecentis denariis.] Denarius est Julius Romanus, vel Regalis Hispanicus. Trecenti ergo denarii faciunt 30. aureos Romanos, qui 75. florenis Belgicis æquivalent. Unde miser et impius Judas Christum vendidit 30. argenteis, ut pro 30. aureis, quos in hoc unguento effuso in Christum perdiderat, 30. argenteos, id est septem cum dimidio florenos Brabanticos sive Belgicos, Christum vendendo reciperet. Liberalior ergo fuit Magdalena in Christo ungendo, quam Judas in prodendo. Vide hic quam vilis et sordida sit avaritia. Quocirca Victor Antioch. *Cum discipuli*, inquit, *unguentum illud plus trecentis denariis divendi potuisse asserunt, quantum mulier illa in unguentum illud insumpserat, quantamque ex consequenti animi alacritatem et pietatem erga Christum declararit, nobis divinandum relinquunt.*

8. In sepulturam.] Syrus, *tanquam in sepulturam ;* Arabicus, *ad sepeliendum me.*

11. Gavisi sunt.] *Non solum quia ipsum sine tumultu comprehensuri erant opportune à Juda traditum, sed etiam quia à suis discipulis odio haberi inciperet*, ait Euthym.

13. Occurret vobis.] *Majestatem divinitatis adverte*, ait S. Ambros. in Lucæ cap. 22. vers. 8. *cum discipulis loquitur, et jam novit, quid alibi sit futurum.*

14. Ubi est refectio mea ?] Id est locus refectionis meæ, sive refectorium meum in quo cum discipulis reficiar, et agno pascar. Græc. κατάλυμα, id est *diversorium ;* Syrus, *domus habitationis ;* Arabic., *locus in quo manducem pascha.*

15. Stratum.] Instructum mensis, lectulis, sive toris, et tapetibus, frondibus insuper et floribus decoratum, omnique supellectili et ornatu ad celebrandum pascha paratum, ut nil desit nisi agni assatio, illatio et comestio. Græca, Syrus et Arabicus addunt ἕτοιμον, id est *paratum.* Deus enim hanc mentem sternendi cœnaculum hero domus indiderat in gratiam Christi, ut ipse locum ad pascha celebrandum plane adornatum inveniret, ne moras pateretur instante vespera, qua assandus et comedendus erat agnus, ceteraque à Christo peragenda.

18. Unus ex vobis tradet me.] Syrus, *unus ex vobis comedens mecum, ipse prodet me.*

Gratias agens.] Syrus, *gratias egit et benedixit.*

23. Et biberunt ex illo omnes.] Scilicet postquam Christus calicem consecravit, dicens : *Hic est sanguis meus*, ut sequitur. Est ergo hic prolepsis sive anticipatio qua utitur Marcus, ut ostendat discipulos implesse præceptum Christi, quo jusserat, dicens : *Bibite ex eo omnes*, ut habet Matthæus cap. 26. 28.

33. Cœpit pavere et tædere.] Græce, ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν, id est, *expavescere et angi ;* Arabicus, *contristari et pavere.*

36. Abba pater.] Græce, ἀββᾶ ὁ πατὴρ, ubi πατὴρ est nominativus, ut Marcus interpretetur nomen *Abba* Syriacum per Græcum πατὴρ. q. d. Abba, quod græce dicitur πατὴρ : aut potius nominativus ὁ πατὴρ accipitur pro vocativo ὦ πάτερ. Blandientis enim affectu, ex intimo cordis sensu Christus geminavit vocem *Abba*, id est pater. Unde Syrus habet *abba, abi*, id est, *pater, pater mi ;* Arabicus, *ô pater.* Imo S. August. l. 3. de Consensu Evang. c. 4. censet Christum hic syriace simul et græce locutum, ac præcise dixisse ἀββᾶ ὁ πατὴρ, ut habet Marcus. Sic enim Apostolus ait : *In quo clamamus, Abba pater*, Rom. 8. 15. Galat. 4. 6. *Credendum est*, ait S. Augustinus, *Dominum dixisse Abba pater, ad intimandum sacramentum Ecclesiæ suæ, ex Judæis et Gentibus congregandæ.* Et Scholiastes apud S. Hieron. *Hebraice*, inquit, *et græce loquitur, quia non est distinctio Judæi et Græci.*

38. Spiritus quidem promptus est.] Syrus, *voluntarius et promptus.*

41. Venit hora.] Syrus, *advenit finis* (vitæ meæ) *venitque hora ;* Arabicus, *præsens est finis, et venit hora.*

44. Caute.] Græce ἀσφαλῶς, id est secure, tute, certo ; Arabicus, *timete de illo*, ne scilicet è manibus vestris elabatur, uti alias elapsus est.

47. Unus autem.] Scilicet Petrus : *Tacet nomen Petri Marcus*, ait Theophylactus, *ne videatur laudare præceptorem suum, Petrum, majoris pro Christo zeli.*

51. Adolescens autem quidam sequebatur eum, amictus sindone super nudo, et tenuerunt eum.] Id est, amictus linea vel lintea veste super nudo corpore : fuisse enim sindonem genus vestis lineæ corpori aptatæ; sed ita ut facile dorso injici et eximi posset instar tunicæ, patet ex voce *amictus*, et ex Polluce, qui sindonem vocat περιβόλαιον, id est, operimentum, amiculum, stragulum, velamen, pallium, operculum.

Quæres, quis fuit hic adolescens ? S. Epiphan. hæresi 78. et S. Hier. (vel quisquis est auctor) in psalm. 37. putant fuisse Jacobum fratrem Domini.

Secundo, Beda et Glossa hic, et S. Chrysost. in psalm. 13. et S. Ambros. in psalm. 36. et S. Gregor. 14. Moral. cap. 23. ac Baronius opinantur fuisse S. Joannem : hic enim inter Apostolos erat adolescens et natu minimus. Verum non fuisse Joannem, nec Jacobum, nec aliquem ex Apostolis liquet ex eo, quod immediate præmisit Marcus v. 50. dicens : *Tunc discipuli* (Apostoli) *ejus relinquentes eum, omnes fugerunt.*

Tertio, Theophylactus, Euthymius et Victor censent, adolescentem hunc fuisse aliquem è domo Joannis Marci, in qua Christus comederat pascha.

Quarto, verisimilius Cajetan. in Jentaculis, et alii, conjectant adolescentem hunc fuisse filium vel servum villæ, horto, in quo orans captus est Christus, adjacentis, qui rumore et strepitu transeuntium satellitum Christum capientium excitatus, è lecto surgens accurrit, ut videret quid ageretur. Fuisse Christi fautorem vel discipulum, liquet ex eo quod ait Marcus, *Sequebatur eum :* unde et satellites *tenuerunt eum*, id est apprehensa veste tenere voluerunt. Verba enim Hebræorum activa sæpe inchoationem et conatum significant, non actum perfectum. Nam sequitur :

52. At ille, relicta sindone, nudus profugit ab eis.] Sicut Joseph, ait Scholiastes apud S. Hie-

ronym. *relicto pallio nudus de manibus impudicæ dominæ effugit*, Genes. 39. 12.

Addit hoc Marcus, ut ex præpropera et violenta fuga hujus adolescentis liqueat, quanta fuerit circa Christum trepidatio, et quam nemo ausus fuerit apud Christum consistere, quamque grave fuerit Judæorum odium in Christum et furor, qui etiam tentarint adolescentem hunc alienum, Christum sequentem, invadere. Unde liquet, eos multo magis comprehensuros fuisse Apostolos, nisi ipsi illico aufugissent.

68. Et gallus cantavit.] Audi S. Chrysost. in Matth. 26. 70. *Significat Marcus, quia nec voce quidem galli in memoriam adductus, nec se à negatione retinuit.* Addit Chrysostomus : *Hoc solus Marcus scripsit, ita exquisite explicans et piam magistri ad discipulum curam, et imbecillitatem Petri. Unde maxime ipsum admirari debemus; quia non solum magistri delictum non occultavit, sed exquisitius etiam quam ceteri, hoc ipso quia discipulus erat, conscripsit.*

70. Nam et Galilæus es.] Id est, Galilæorum idiotismo loquens ostendis te esse Galilæum. Unde Græca et Syrus addunt, *Et locutio tua congruit* Galilæorum locutioni ; Arabicus, *Et loquela tua similis est loquelæ eorum.*

72. Et cœpit flere.] Græce, ἐπιϐαλὼν ἔκλαιε, hoc est ad verbum, *adjiciens flebat ;* quod Primo, vertas, *cœpit flere ;* Secundo, *adjecit flere,* id est magna vehementia cœpit flere, ait Theoph., Arabicus, *et convertit se ad lacrymas,* non in atrio coram Judæis, ne iis se proderet, sed ex eo egressus dum solus esset, ut patet Matth. cap. 26. vers. 75.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus a Pontificibus traditur Pilato, accusatur, Barabbæ posthabetur, flagellatur, spinis coronatur, illuditur. Secundo, v. 21. in Golgotha crucifigitur inter duos latrones : vestes ejus sorte dividuntur : a prætereuntibus blasphematur, quin et a latronibus. Tertio, vers. 33. tenebræ totam terram operiunt, Jesus a Patre se derelictum queritur, ac clamans exspirat; unde Centurio ait, Vere hic homo Filius Dei erat. Quarto, vers. 42. a Josepho sepelitur.

1. Et confestim mane consilium facientes summi sacerdotes, cum senioribus, et Scribis, et universo concilio, vincientes Jesum, duxerunt, et
tradiderunt Pilato. 2. Et interrogavit eum Pilatus : Tu es Rex Judæo-
rum? At ille respondens, ait illi : Tu dicis. 3. Et accusabant eum summi
sacerdotes in multis. 4. Pilatus autem rursum interrogavit eum, dicens:
Non respondes quidquam? vide in quantis te accusant. 5. Jesus autem
amplius nihil respondit, ita ut miraretur Pilatus. 6. Per diem autem
festum solebat dimittere illis unum ex vinctis, quemcumque petiissent. 7. Erat autem qui
dicebatur Barabbas, qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerat homicidium.
8. Et cum ascendisset turba, cœpit rogare, sicut semper faciebat illis. 9. Pilatus autem
respondit eis, et dixit : Vultis dimittam vobis regem Judæorum? 10. Sciebat enim quod
per invidiam tradidissent eum summi sacerdotes. 11. Pontifices autem concitaverunt
turbam, ut magis Barabbam dimitteret eis. 12. Pilatus autem iterum respondens, ait illis :
Quid ergo vultis faciam regi Judæorum? 13. At illi iterum clamaverunt : Crucifige eum.
14. Pilatus vero dicebat illis : Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant : Crucifige
eum. 15. Pilatus autem volens populo satisfacere, dimisit illis Barabbam, et tradidit
Jesum flagellis cæsum, ut crucifigeretur. 16. Milites autem duxerunt eum in atrium præ-
torii, et convocant totam cohortem, 17. et induunt eum purpura, et imponunt ei plectentes
spineam coronam. 18. Et cœperunt salutare eum : Ave, rex Judæorum. 19. Et percutiebant
caput ejus arundine : et conspuebant eum, et ponentes genua, adorabant eum. 20. Et
postquam illuserunt ei, exuerunt illum purpura, et induerunt eum vestimentis suis : et
educunt illum ut crucifigerent eum. 21. Et angariaverunt prætereuntem quempiam,
Simonem Cyrenæum, venientem de villa, patrem Alexandri et Rufi, ut tolleret crucem
ejus. 22. Et perducunt illum in Golgotha locum : quod est interpretatum Calvariæ locus.
23. Et dabant ei bibere myrrhatum vinum : et non accepit. 24. Et crucifigentes eum,
diviserunt vestimenta ejus, mittentes sortem super eis, quis quid tolleret. 25. Erat autem
hora tertia : et crucifixerunt eum. 26. Et erat titulus causæ ejus inscriptus : Rex Judæorum.

27. Et cum eo crucifigunt duos latrones, unum à dextris, et alium à sinistris ejus. 28. Et
impleta est Scriptura, quæ dicit : Et cum iniquis reputatus est. 29. Et prætereuntes blas-
phemabant eum, moventes capita sua, et dicentes : Vah! qui destruis templum Dei, et in
tribus diebus reædificas : 30. salvum fac temetipsum descendens de cruce. 31. Similiter et
summi sacerdotes illudentes, ad alterutrum cum Scribis dicebant : Alios salvos fecit,
seipsum non potest salvum facere. 32. Christus rex Israel descendat nunc de cruce, ut
videamus, et credamus. Et qui cum eo crucifixi erant, conviciabantur ei. 33. Et facta hora
sexta, tenebræ factæ sunt per totam terram usque in horam nonam. 34. Et hora nona
exclamavit Jesus voce magna, dicens : Eloi, eloi, lamma sabacthani? quod est interpreta-
tum : Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? 35. Et quidam de circumstantibus
audientes, dicebant : Ecce Eliam vocat. 36. Currens autem unus, et implens spongiam
aceto, circumponensque calamo, potum dabat ei, dicens : Sinite, videamus si veniat Elias
ad deponendum eum. 37. Jesus autem emissa voce magna exspiravit. 38. Et velum templi
scissum est in duo, à summo usque deorsum. 39. Videns autem Centurio, qui ex adverso
stabat, quia sic clamans exspirasset, ait : Vere hic homo Filius Dei erat. 40. Erant autem
mulieres de longe aspicientes : inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi minoris
et Joseph mater, et Salome : 41. et cum esset in Galilæa, sequebantur eum, et ministrabant
ei, et aliæ multæ, quæ simul cum eo ascenderant Hierosolymam. 42. Et cum jam sero
esset factum (quia erat Parasceve, quod est ante sabbatum) 43. venit Joseph ab Arimathæa
nobilis decurio, qui et ipse erat exspectans regnum Dei, et audacter introivit ad Pilatum,
et petiit corpus Jesu. 44. Pilatus autem mirabatur si jam obiisset. Et accersito centurione,
interrogavit eum si jam mortuus esset. 45. Et cum cognovisset à centurione, donavit
corpus Joseph. 46. Joseph autem mercatus sindonem, et deponens eum involvit sindone,
et posuit eum in monumento, quod erat excisum de petra, et advolvit lapidem ad ostium
monumenti. 47. Maria autem Magdalene, et Maria Joseph, aspiciebant ubi poneretur.

25. Erat autem hora tertia : et crucifixerunt eum.] *Tertia*, non inchoans, sed finiens, ac desinens in sextam. Sexta enim hora crucifixum esse Christum, puta in meridie, patet ex vers. 33. Aliqui suspicantur esse mendum, et pro *tertia* ponendum esse *sexta*. Hebræi enim diem æque ac noctem in quatuor partes, sive horas, diviserant; scilicet primam, tertiam, sextam et nonam, quarum quælibet ternas nostrates horas complectebatur. Prima enim incipiebat ab ortu solis, durabatque tres horas, quibus finitis incipiebat tertia, ac totidem horis durabat, scilicet usque ad meridiem, quando inchoabat sexta et finiebatur tribus post meridiem horis, cum incipiebat nona, durabatque usque ad vesperam : incipiente ergo hora sexta crucifixus est Christus, inchoante vero nona mortuus. Hac de re plura dicam Joan. cap. 19. vers. 14.

28. Et cum iniquis reputatus est.] Hebr. נמנה *nimna*, id est, numeratus, recensitus est. Vide dicta Isaiæ 53. 12. Causa fuit, quia Christus nostrum locum, numerum et censum in se recepit; nos autem eramus iniqui : ipse ergo cum iniquis accensus est, ut nos ex iniquis faceret æquos, justos et sanctos.

Quia erat Parasceve, quod est ante sabbatum.] Græce, *quod est prosabbatum. Parasceve* idem est quod præparatio : unde sic vocatur feria sexta, quia in ea præparabantur cibi et necessaria pro sabbato, quo operari non licebat; hinc vocatur ipsa *prosabbatum*, sive pridie sabbati, aut vigilia sabbati. *Antesabbatum* ergo unica est dictio respondens Græco προσάββατον.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus Primo, apparet Magdalenæ ceterisque piis feminis. Secundo, vers. 12. duobus discipulis euntibus in Emmaus. Tertio, vers. 14. undecim Apostolis, quos mittit per totum orbem evangelizatum, additque signa et miracula credentibus concedenda. Denique, v. 19. in coelum ascendens sedet ad dexteram Dei.

1. Et cum transisset sabbatum, Maria Magdalene, et Maria Jacobi et
Salome emerunt aromata ut venientes ungerent Jesum. 2. Et valde
mane una sabbatorum, veniunt ad monumentum, orto jam sole. 3. Et
dicebant ad invicem : Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti?
4. Et respicientes viderunt revolutum lapidem. Erat quippe magnus
valde. 5. Et introeuntes in monumentum viderunt juvenem sedentem
in dextris, coopertum stola candida, et obstupuerunt. 6. Qui dicit illis :
Nolite expavescere : Jesum quæritis Nazarenum, crucifixum : surrexit, non est hic, ecce
locus ubi posuerunt eum. 7. Sed ite, dicite discipulis ejus, et Petro, quia præcedet vos in
Galilæam : ibi eum videbitis, sicut dixit vobis. 8. At illæ exeuntes, fugerunt de monu-
mento : invaserat enim eas tremor et pavor : et nemini quidquam dixerunt : timebant
enim. 9. Surgens autem mane, prima sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalene, de qua
ejecerat septem dæmonia. 10. Illa vadens nuntiavit his, qui cum eo fuerant, lugentibus et
flentibus. 11. Et illi audientes quia viveret, et visus esset ab ea, non crediderunt. 12. Post
hæc autem duobus ex his ambulantibus ostensus est in alia effigie, euntibus in villam :
13. et illi euntes nuntiaverunt ceteris : nec illis crediderunt. 14. Novissime recumbentibus
illis undecim apparuit : et exprobravit incredulitatem eorum et duritiam cordis; quia iis,
qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. 15. Et dixit eis : Euntes in mundum uni-
versum prædicate Evangelium omni creaturæ. 16. Qui crediderit, et baptizatus fuerit,
salvus erit : qui vero non crediderit, condemnabitur. 17. Signa autem eos, qui credide-
rint, hæc sequentur : In nomine meo dæmonia ejicient : linguis loquentur novis : 18. ser-
pentes tollent : et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit : super ægros manus impo-
nent, et bene habebunt. 19. Et Dominus quidem Jesus postquam locutus est eis, assumptus
est in cœlum, et sedet à dextris Dei. 20. Illi autem profecti prædicaverunt ubique,
Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis.

1. Et cum transisset sabbatum.] Puta inchoante nocte diei Dominicæ : *Post tristia sabbata felix irradiat dies*, ait Scholiastes apud S. Hieronymum.

Maria Jacobi.] Scilicet Minoris et Judæ mater, ut habet Arabicus, uxorque Cleophæ.

Et Salome.] Uxor Zebedæi, mater Jacobi Majoris et Joannis Apostolorum.

Ut venientes ungerent Jesum.] Secundum consuetudinem Judæorum, ait Theophyl., ut odoriferum maneret corpus, et conservaretur : aromata enim desiccant : non sapiebant enim dignitatem divinitatis Christi, nec resurrectionis ejusdem, sed amabant tenerrime Jesum, ut hominem et Prophetam, licet jam mortuum.

Tropologice, ungunt Jesum, qui ejus amore exercent opera pietatis, humilitatis, obedientiæ, patientiæ, ac præsertim misericordiæ et charitatis erga proximos, qui sunt membra Jesu mystica : quare hi merentur primi videre Jesum resurgentem, ut scilicet in ejus cognitione, gratia, meritis et gloria novo fervore quasi resurgendo roborentur, proficiant et perficiantur. Ita S. Gregorius et alii. Vide dicta, Matth. 26. 7.

2. Una sabbatorum.] id est; prima sabbati, uti explicat v. 9. puta die dominica. Vide dicta, Matth. 28. v. 1.

Crucifixum : surrexit, non est hic.] *Non erubescit angelus crucem*, ait Theophyl. *in hac enim salus hominum.* Addit Interlin. *Radix amara crucis evanuit, flos vitæ cum fructibus ; qui jacuit in morte, surrexit in gloria.*

7. Ite, dicite discipulis.] *Mulieribus*, ait Interlin. *dicitur ut nuntient Apostolis, quia per mulierem* (Evam) *mors nuntiata est, per mulierem vita resurgens.*

Et Petro.] *Ut quem femina fecerat negare, femina faceret confiteri*, ait Druthmarus. Addit Scholiastes apud S. Hieron. Petrum præ ceteris nominari, *qui se indignum judicavit discipulatu, quod ter Dominum negasset magistrum ; sed peccata præterita non nocent, quando non placent.*

Et S. Gregorius hom. 21. in Evang. *Si angelus Petrum non nominasset, venire inter discipulos non auderet : vocatur ergo ex nomine, ne desperet ex negatione.* Cetera exposui Matth. 28. 1. et seq.

8. INVASERAT ENIM EAS TREMOR, corporis ; ET PAVOR, animi.] Græce ἔκστασις, id est, *stupor*, ait Theophyl. *in spectaculo angeli, et in horrore resurrectionis.* Vere hic stupor mixtus erat ingenti gaudio : stupebant enim et gaudebant se tam mira et jucunda audire, scilicet Jesum dilectum suum à morte resurrexisse. Id patet ex Matth. cap. 28. v. 8.

TIMEBANT ENIM.] Non solum ob visionem angelorum, sed etiam *propter Judæos*, ait Euthym., *ne conspectæ viderentur ipsæ furari Jesum : ne ipsas occiderent, audito quod Christi prædicarent resurrectionem*, ut paulo post Magdalenam, Martham et Lazarum cum sociis navi sine velo et remis imposuerunt, ad certum omnium exitium, nisi Deus eos salvos Massiliam perduxisset.

9. PRIMA SABBATI.] Id est prima die post sabbatum, puta Dominica.

MAGDALENE, DE QUA EJECERAT SEPTEM DÆMONIA.] Lucæ 8. 2. Addit hoc Marcus, ut ostendat vim pœnitentiæ et amoris, per quem Magdalena peccatrix ita exarsit, ut prima meruerit videre Christum resurgentem ; ut ex ea discant peccatores, non desperare, sed vehementer amare : sic enim Sanctos innocentes in gratia et gloria superabunt. Ita Beda : *Quia ubi superabundavit peccatum, superabundavit et gratia*, Rom. 5. Addit Beda : *Mulier* (Eva) *culpæ inductrix : quæ primo mortem gustavit, primo resurrectionem vidit* (in Magdalena) *ne perpetui reatus apud viros opprobrium sustineret.* Porro *septem dæmonia*, sunt septem vitia capitalia septem virtutibus primariis contraria, quibus præsident dæmones. Ita S. Gregorius, Theophyl. et alii. Hanc Christi apparitionem Magdalenæ factam fuse enarrat Joannes c. 20. 11. Vide dicta Lucæ 8. 2.

12. POSTHÆC AUTEM DUOBUS EX HIS (discipulis) AMBULANTIBUS, OSTENSUS EST IN ALIA EFFIGIE (Arabicus, *veste*, scilicet peregrini) EUNTIBUS IN VILLAM.] Arabicus, *in castellum* ; græce, *in agrum*, id est in domum ruri sitam in Emmaus : nam, ut ait S. August. de Consensu Evangel. *Agri nomine non castella tantum, verum etiam municipia et coloniæ solent vocari extra civitatem, quæ caput et quasi mater est ceterarum.* Hi ergo discipuli ex urbe Hierosolyma ibant rus, puta in pagum vicinum Emmaus, qui postea à Romanis in monumentum victoriæ de subacta Hierosolyma, factus est civitas insignis, dicta Nicopolis. Ita Adrichom. et alii. Hæc Christi apparitio est eadem cum illa, quam narrat Lucas 24. 13. ut patet ex circumstantiis, quæ utrobique sunt eædem. Ita communiter Interpretes. Solus fere Euthym. putat esse diversam ab illa Lucæ, eo quod Marcus subdat, Apostolos eis nuntiantibus Christum resurrexisse, non credidisse ; cum Lucas contrarium, scilicet credidisse insinuet. Verum facilis est responsio, aliquos credidisse, alios non credidisse : vel, ut Theophyl., Apostolos credidisse, sed alios discipulos non credidisse.

13. NEC ILLIS CREDIDERUNT.] Dei permissione et providentia id factum. Hæc enim eorum incredulitas *non tam eorum infirmitas, quam nostra futura firmitas fuit*, ait Greg. hom. 29. in Evang. *Ipsa namque resurrectio illis dubitantibus per multa argumenta monstrata est : quæ dum nos legentes agnoscimus, quid aliud quam de illorum dubitatione solidamur?*

14. NOVISSIME RECUMBENTIBUS (ad mensam) ILLIS UNDECIM APPARUIT.] *Novissime*, græc. ὕστερον, id est postea, deinde, postremo : fuit enim hæc ultima Christi apparitio facta ipso die Paschatis, sive resurrectionis, cum vespere apparuit undecim Apostolis : has enim solas illo die factas commemorat hic Marcus, reliquas vero posterius factas omittit. Dices : Tunc non apparuit undecim Apostolis, sed decem dumtaxat : aberat enim Thomas. Quocirca Maldon. hanc apparitionem censet esse illam quæ octavo post die facta est, præsente jam Thoma. Verum dico undecim hic vocari, licet absens esset Thomas qui erat undecimus, quia collegium Apostol., post Judæ proditionem et suspendium, redactum erat ad undecim ; quare *undecim* vocantur, licet unus Thomas desit. Sic decem viri dicuntur congregati, etiamsi unus vel alter absit. Simile est in Luca cap. 24. 33. Ita Beda et S. August. lib. 3. de Consensu Evang. cap. 25.

RECUMBENTIBUS.] Hinc colligit S. Bernardus serm. de Ascensione Domini, observans : *Multam*, inquit, *fiduciam præstat quod libentius adsit orationi incumbentibus, quando ne recumbentibus quidem dedignatur adesse.*

NON CREDIDERUNT.] S. Hieron. lib. 2. Contra Pelag. scribit post hæc verba, in quibusdam Græcis codicibus ista addi : *Et illi satisfaciebant dicentes : Sæculum istud iniquitatis substantia est, quæ non sinit per immundos spiritus veram Dei apprehendi virtutem : idcirco jam nunc revela justitiam tuam.*

Verum Ecclesia hæc omnia resecuit : olent enim hæresim Manichæi aut Montani.

EXPROBRAVIT INCREDULITATEM.] Syrus, *exiguam fidem* ; Arabicus, *exprobravit eos propter parvitatem fidei eorum.*

15. ET DIXIT EIS : EUNTES IN MUNDUM UNIVERSUM, PRÆDICATE EVANGELIUM OMNI CREATURÆ.] *Et dixit*, non ipso die Paschatis, cum recumbentibus undecim apparuit, sed postea cum in monte Galilææ se iis aliisque videndum exhibuit, ut habet Matth. cap. 28. 16. et seq. Vel certe hoc maximum evangelizandi munus propriumque Apostolis, eis sæpius Christus injunxit, ut ipso die Paschatis illud eis primo insinuarit, ut innuit Lucas cap. 24. 47. deinde in monte Galilææ iteravit, ac ultimo die ascendens in cœlum confirmarit.

IN MUNDUM UNIVERSUM.] q. d. Non in sola Judæa, uti hactenus fecistis, et uti olim vobis jussi Matth. 10. 5. sed passim per totum mundum evangelizate. Nam non videtur verisimile, quod pauci Apostoli per se totum orbem lustrarint et converterint, præsertim quia in America nuper inventa, nulla fidei Christianæ reperta sunt vestigia.

OMNI CREATURÆ.] Id est, omnibus gentibus, ut habet Matth. 28. 19. Est synecdoche : nam genus appropriatur nobilissimæ speciei, puta creatura homini. Homo enim est nobilissima creatura, ad ipsius Dei creatoris imaginem creata.

16. QUI CREDIDERIT, ET BAPTIZATUS FUERIT, SALVUS ERIT : QUI VERO NON CREDIDERIT, CONDEMNABITUR.] Hac Christi sententia ad suam hæresim abutuntur : Primo, Lutherani, ut probent fidem solam sufficere ad salutem, nec requiri bona opera. Verum respondeo, Sensus

Christi est, ut recte annotarunt Euthym., Theophylactus et alii : *Qui crediderit*, etc. q. d. Qui credendo in Christum, ejusque baptismum suscipiendo, à peccatis ablutus, et gratia Dei imbutus, sanctificatus fuerit, hic salvus erit, subaudi, si ita moriatur, si in isto statu gratiæ et sanctitatis decedat, si gratiam Dei usque ad mortem retineat, nec per peccatum aliquod deperdat. Retinere autem gratiam hanc baptizatus nequit, si bona opera non faciat quæ lex Christi præcipit. Adde, nomine credulitatis, sive fidei et baptismi, velut principiorum maxime necessariorum, et quæ initio Ecclesiæ maxime Gentilibus inculcari debebant, subintelligi reliqua omnia inde consequentia, ac in eis velut in radice latentia, uti sunt spes, charitas, bona opera, etc. uti fuse ostendi proœmio in S. Paulum. Vide S. August. lib. de Fide et Operibus.

Secundo, Anabaptistæ ex hac Christi gnome inferunt non esse baptizandos parvulos, eo quod credere nequeant. Sed respondeo, Christum loqui de adultis : hi enim soli credere possunt; et adultos solos omnia præcedentia Christi verba denotant. Parvulos enim esse baptizandos liquet ex perpetua traditione, et praxi Ecclesiæ, ac ex illo Joan. 3. 5. *Amen, amen dico vobis, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.*

Addit S. August. idque variis locis iterat, hæc verba Christi ad parvulos quoque suo modo pertinere, eo quod illi sicut aliena voluntate Adæ peccaverunt, et peccatum originale contraxerunt, sic pariter aliena fide Ecclesiæ, et parentum vel offerentium credant.

Tertio, Calvinistæ ex hisce Christi verbis colligunt, baptismum non esse ad salutem necessarium, sed sufficere solam fidem; quia de ea sola, inquiunt, Christus subjicit : *Qui vero non crediderit, condemnabitur.* Resp. Sub τὸ *crediderit*, id est, sub fide, intelligi baptismum, qui est sacramentum fidei, et cetera omnia quæ ex fide nascuntur et sequuntur, uti paulo ante dixi. Marcus enim brevitati studens, ex iis quæ immediate ante dixerat, lectori relinquit subintelligendum τὸ *aut non fuerit baptizatus :* alioqui enim non constat antithesis, estque mutila et imperfecta : ut enim perfecta sit, sic dicendum : *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit : qui vero non crediderit, aut non fuerit baptizatus, condemnabitur.* Nam baptismum requiri ad salutem, patet ex verbis Christi Joan. 3. 5. jam citatis.

18. Serpentes tollent.] Ex locis quæ illi infestabant, et, ut ait Euthym., *delebunt, occident, aut etiam in manibus absque periculo tenebunt*, uti Paulus tenuit viperam, Actor. 28. v. 3. et seq. Unde Arabic. vertit *tollent manibus suis serpentes.*

Et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit.] Ut bibant venenum illæsi, uti Apostoli et Sancti plures fecerunt.

Super ægros manus imponent, et bene habebunt.] Nota, hæc signa fuisse necessaria in primitiva Ecclesia, ad probandam et firmandam Christi fidem; unde tunc omnes fere Christiani faciebant miracula, saltem aliqua, v. g. ut dæmones ab energumenis depellerent, ut patet ex Justino Dialog. contra Tryphon., Tertull. in Apolog., Lactantio, et aliis : plerique etiam in Baptismo tunc accipiebant donum linguarum, ut patet Actor. 10. v. 46. et cap. 19. v. 6.

Mystice, S. Bernardus, serm. 1. de Ascens. *Primum*, inquit, *opus fidei per dilectionem operantis, cordis compunctio est, in qua sine dubio ejiciuntur dæmonia, cum eradicantur è corde peccata. Exinde qui in Christum credunt, linguis loquuntur novis, cum jam recedunt vetera de ore eorum, nec de cetero vetusta protoparentum lingua loquuntur, declinantium in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis : ubi vero compunctione cordis, et oris confessione priora sunt deleta peccata, ne recidivum patiantur, et jam sint posteriora pejora prioribus, serpentes tollant necesse est, id est, ut venenatas suggestiones extinguant*, etc. *Si mortiferum quid biberint, non eis nocebit*, id est, cum senserint stimulos concupiscentiæ, nolent consentire. *Super ægros manus imponent, et bene habebunt*, id est, ægras affectiones bonis operibus *operient, et hoc remedio curabuntur.*

Paulo aliter S. Gregorius homil. 29. in Evang. *Fideles quique*, ait, *qui jam vitæ veteris sæcularia verba derelinquunt, sancta autem mysteria insonant, conditoris sui laudes et potentiam quantum prævalent, narrant, quid aliud faciunt, nisi novis linguis loquuntur? qui dum bonis suis exhortationibus malitiam de alienis cordibus auferunt, serpentes tollunt; et dum pestiferas suasiones audiunt, sed tamen operationem pravam minime pertrahuntur, mortiferum quidem est quod bibunt, sed non eis nocebit. Qui quoties proximos suos in bono opere infirmari conspiciunt, dum eis tota virtute concurrunt, et exemplo suæ operationis illorum vitam roborant, qui in propria actione titubant; quid aliud faciunt, nisi super ægros manus imponunt, ut bene habeant? Quæ nimirum miracula tanto majora sunt, quanto spiritalia : tanto majora sunt, quanto per hæc non corpora, sed animæ suscitantur.*

19. Assumptus est in coelum.] A sua divinitate mediante dote agilitatis, ab ea corpori indita, quadragesima die à resurrectione, puta in festo Ascensionis. De ascensione Christi fuse egi, Act. 1. vers. 9.

Sedet a dextris Dei.] Qua ratione sedeat, multis explicui, Coloss. 3. v. 1.

O regnum beatitudinis sempiternæ, ubi juventus nunquam senescit, ubi decor nunquam pallescit, ubi amor nunquam tepescit, ubi sanitas nunquam marcescit, ubi gaudium nunquam decrescit, ubi vita terminum nescit! (S. August. in Soliloq. cap. 35.)

CORNELIUS A LAPIDE.

COMMENTARII
IN
S. LUCÆ
EVANGELIUM.

COMMENTARIUS

IN

EVANGELIUM S. LUCÆ.

SANCTUM JESU CHRISTI EVANGELIUM

SECUNDUM LUCAM.

Hoc est, sancta Historia Evangelica de dictis et factis Jesu, a Luca descripta. Arabicus : *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Dei unius, Evangelium Patris excellentis, Lucæ Evangelistæ. Apertio Evangelii gloriosi.* Syrus : *In nomine Domini Deique nostri Jeschua Meschicho, sigillamus Evangelium, sacrosanctum nuntium Lucæ Evangelistæ, quod locutus est, et annuntiavit Ionice* (græce) *in Alexandria magna.* Ex hac diversitate liquet, quod hic titulus, sive hæc inscriptio huic Evangelio præfixa sit, non à Luca, sed ab Ecclesia, quæ ita pariter inscripsit aliud Evangelium secundum Matthæum, aliud secundum Joann., aliud secundum Marcum ; imo quoad fidem frustra addita fuisset ab ipso Luca, nisi Ecclesia illam illius genuinam esse, non supposititiam declarasset et tradidisset, quod Nota pro Traditionibus contra hæreticos. Cur enim Evangelium Lucæ inscriptum, habendum sit verum ipsius Lucæ; Evangelium autem Matthiæ et Thomæ inscriptum, non sit habendum ipsius Matthiæ et Thomæ ; rursum cur Evangelium Lucæ potius sit canonicum, quam Apellis aut Basilidis Evangelium, alia ratio reddi non potest, quam probatio, declaratio et traditio Ecclesiæ : non enim hoc ideo, quod in sacris litteris scriptum sit, sed quia ab Ecclesia ita traditum est, credimus : v. g. non credimus hoc esse Evangelium Lucæ, esseque canonicum, quia id ipsum scripsit Lucas; sed quia id tradit et docet Ecclesia : licet enim isti Evangelio, uti et aliis, sua constet auctoritas, tamen illa nobis non liquet nisi ex declaratione Ecclesiæ. Idem à pari dicendum est de sensu Scripturæ. Sensus enim Scripturæ genuinus non est is, qui mihi aut tibi videtur esse talis (sic enim incertus et dubius esset; alium enim sensum affert Calvinus, alium Lutherus, alium alii). sed is quem docet et tradit Ecclesia, cujus sicut est tradere, quæ sit vera S. Scriptura, ita est et tradere quis illius germanus sit sensus. S. Scriptura enim non in cortice litterarum aut verborum, sed in genuino eorum sensu consistit. Ita Trident. sess. 4. et passim Patres, ac nominatim Tertullian. lib. 4. contra Marcion. cap. 5. Vide dicta Matth. 1. vers. 1.

Nota Primo, Matthæus primus in Judæa Hebræis scripsit Evangelium hebraice : secundus Marcus in Italia Romanis græce et latine : tertius Lucas Græcis in Græcia græce : quartus Joannes græce : sed Lucas elegantius, utpote græce apprime peritus. Audi S. Hier. epist. 103. ad Paulinum : *Matthæus, Marcus, Lucas, et Joannes, quadriga Domini et verum Cherubim, quod interpretatur scientiæ multitudo ; per totum corpus oculati sunt, scintillæ emicant, discurrunt fulgura, pedes habent rectos et in sublime tendentes, terga pennata, et ubique volitantia. Tenent se mutuo sibique perplexi sunt, et quasi rota in rota volvuntur, et pergunt quocumque eos flatus sancti Spiritus perduxerit.*

Porro inter quatuor Cherubinorum facies, sive effigies, tertia bovis tribuitur Lucæ ; tum quia ipse incipit à sacerdotio Zachariæ, cujus præcipua victima erat bos, tum quia ipse bovis labores in Evangelio subiit, ac crucis mortificationem jugiter in suo corpore pro Christi nominis honore portavit, uti de eo canit Ecclesia. Vide dicta Apoc. 4. 7. et Ezech. 1. 10.

Nota Secundo, Lucam scripsisse Evangelium contra quosdam oscitantes, imperitos, forte etiam falsos Evangelistas, qui in Syria vel Græcia Evangelium imperfecte, forte etiam mendaciter conscripserant, ut ipse Lucas initio Proœmii sui insinuat. Ita Origen. S. Ambr. Theoph. hic, et S. Epiph. hæres. 51. qui tamen cum addit, Lucam scripsisse contra Cerinthum et Merintum, non videtur dicere verum : nam hi duo, æque ac Basilides, posteriores et juniores fuere Luca, ut satis colligitur ex Euseb. lib. 3. Hist. cap. 32. Verisimilius Theophyl. et Beda censent, Lucam scripsisse suum Evangelium contra apocrypha aliorum Evangelia, qualia fuere quæ nomine Thomæ, Matthiæ et Apostolorum duodecim circumferebantur.

Nota Tertio, Lucam non fuisse ex septuaginta duobus Christi discipulis, uti ex Origene opinantur Euthymius, et S. Greg. præfat. in Job cap. 1. nec enim Lucas vidit Christum in carne, sed quæ à Paulo et Apostolis audivit de Christo conscripsit, ut ipse ait cap. 1. vers. 2. Unde passim Patres Lucam vocant discipulum Apostolorum : ac nominatim Pauli comes assiduus fuit Lucas. Ita S. Hier. in cap. 65. Isaiæ, et Præfat. in Matth. ubi sic ait : *Tertius* (Evangelista) *Lucas medicus, natione Syrus, Antiochensis, cujus laus in Evangelio, qui et ipse discipulus Apostoli Pauli, in Achaiæ Bœotiæque partibus volumen condidit, quædam altius repetens, et ut ipse in proœmio confitetur, audita magis quam visa describens.* Idem tradit Irenæus lib. 1. 20. et Theod.

Præfation. in Vitas SS. Patrum, Baronius, et alii. Imo Tertull. lib. 4. contra Marcion. cap. 5. Evangelium hoc non tam Lucæ quam Pauli esse censet, quod ex Pauli ore illud scripserit Lucas, sicut Marcus ex ore Petri : sic enim ait : *Licet et Marcus quod edidit, Petri affirmetur, cujus interpres Marcus. Nam et Lucæ Digestum* (Evangelium) *Paulo ascribere solent : cœpit magistrorum videri, quæ discipuli promulgarint.*

Porro S. Hieron. docet Lucam in Evangeliis et Actis agere medicum animarum, sicut prius egerat corporum : sic enim ait ep. 103. ad Paulinum : *Si noverimus scriptorem eorum esse Lucam medicum, cujus laus est in Evangelio; animadvertemus pariter omnia verba illius animæ languentis esse medicinam.* Idem in epist. ad Philom. *Lucas medicus Evangelium et Actus Apostolorum Ecclesiis derelinquens, quomodo Apostoli de piscatoribus piscium, piscatores hominum facti sunt : ita de medico corporum, in medicum est versus animarum. Cujus liber quotiescumque legitur in Ecclesiis, toties ejus medicina non cessat.*

Nota Quarto, Baronius censet Lucam scripsisse in comitatu Pauli, anno Christi 58. ex eo quod S. Hieron. dicat Lucam scripsisse in Achaia et Bœotia, ubi illo anno erat Paulus. Alii tamen citius à Luca scriptum Evangelium autumant, idque omnino dicendum est, si assentiamur S. Hieron. lib. de Script. Eccles. in Luca; Tertulliano lib. 4. contra Marcion. cap. 5. Primasio, Anselmo et aliis in 2. Corinth. 8. v. 18. Paulum ibidem per fratrem *cujus laus est in Evangelio*, intelligere Lucam, quod et diserte asserit S. Ignatius, S. Lucæ concivis et quasi coætaneus, qui sic scribit ad Ephesios : *Ut testatur Lucas, cujus laus est in Evangelio.* Nam epist. 2. ad Cor. a Paulo scripta est anno Christi 58. quare si tum laus Lucæ erat in Evangelio, necessum est dicere illud jam ante fuisse evulgatum. Quocirca Euthymius, et Theoph. prooœmio in Lucam, aiunt Lucam scripsisse 15. annis. post Ascensionem Christi; puta anno Christi 49. Sed tunc Lucas necdum adhæserat Paulo : ei enim adhæsit Troade, anno Christi 51. uti ex Actis Apostolorum cap. 16. 10. recte colligit Baronius. Videtur ergo Lucas scripsisse Evangelium post annum Christi 51. sed aliquot annis ante annum Christi 58. illo enim jam vulgatum erat et celebre, ut ait Paulus.

Nota Quinto. Luc. postquam adhæsit S. Paulo, aliquot annis abfuit ab eo, alio amandatus (uti ostendi Actor. 16. vers. 10.) usque dum Paulus perambulando varias regiones rediit in Græciam navigaturus in Syriam, indeque Romam, Actor. 20. 3. tunc enim Paulus inter alios socios hujus itineris, qui illo versu nominantur, assumpsit et Lucam, uti ibi significat Lucas vers. 5. et 15. inde ergo Lucas assiduus fuit comes S. Pauli, usque ad prima vincula, quæ Paulus Romæ subiit anno Neronis secundo : quare ibi Lucas finit Acta Apostolorum, præsertim Pauli. Inde teste S. Epiphanio Lucas discedens à Paulo adhuc vincto profectus in Dalmatiam, Galliam, Italiam, Macedoniam, ubique prædicavit Evangelium, ac tandem apud Pataras urbem Achaiæ anno ætatis 84. illustri martyrio coronatus in cœlos abiit, anno Christi 61. Neronis 5. S. Petri Romæ sedentis anno 17. uti ex S. Nazianz., Paulin., Gaudent., Glyca, Niceph. et alis docet Baron. anno Christi jam dicto.

Denique quis, qualis, quantus fuerit Lucas, fuse declaravi prooœmio in Acta Apostolorum in eorum argumento, ubi dixi Lucam eumdem videri cum Lucio, quem Paulus suum cognatum vocat Rom. 16. v. 21. Idem tamen diversus videtur à Lucio Cyrenensi, de quo Actor. 13. Nam Luc. fuit Antiochensis, non Cyrenensis. Rursus Martyrologium Roman. die 22. Aprilis ait Lucium hunc fuisse è primis Christi discipulis, quod Lucæ non convenit.

Nota Sexto. Causa cur post Matthæum et Marcum Lucas scripserit evangelium fuit duplex : Prior, ut confutaret pseudo-evangelistas in Syria et Græcia jam suborientes, uti dixi not. 2. Posterior, quod ipse destinarit prosequi et scribere dicta et facta Christi ab aliis Evangelistis prætermissa, ac præsertim ejus infantiam et pueritiam, ejusque præcursoris Joannis Baptistæ annuntiationem, conceptionem, nativitatem, præsepe, fascias, pastores, circumcisionem, præsentationem in templo, inventionem inter doctores; S. Magdalenæ, Zachæi, et unius è duobus in cruce latronibus conversionem, apparitionem Christi factam duobus discipulis in Emmaus, parabolas Pharisæi et Publicani, Samaritani, ovis errantis, drachmæ perditæ, filii prodigi, Lazari, et divitis epulonis, et similium, quæ Christi misericordiam et pietatem in peccatores et miseros commendant. Vide S. Irenæum lib. 3. c. 14. singula recensentem. Ad hæc Lucas plenius quam ceteri enarrat passionem, resurrectionem et ascensionem Christi.

Denique B. Petrus Damiani serm. de S. Matthæo : *Lucas*, ait, *proprium modum et ordinem tenet, dum sacerdotalem Domini stirpem describit, atque personam, et sic per totam styli sui seriem in hac intentione perdurat, ut diversa circa templum et sacerdotes usque ad finem Evangelii non omittat, etc. Mediator quippe Dei et hominum secundum humanam naturam, unus idemque rex esse voluit et sacerdos, ut per vires nos regalis apicis regeret, et per sacerdotis officium expiaret. Hæ siquidem duæ personæ in figura Christi specialiter sunt à Patribus commendatæ; cui principaliter ac singulari prærogativa dedit Deus sedem David patris ejus, ut regni ejus non esset finis, et ut Sacerdos esset secundum ordinem Melchisedech.*

Rursus S. Anselm. in c. 4. ad Colos. duas habet rationes, cur Luc. plusquam alii de Christi misericordia loquatur. Una est : *Lucas*, ait, *primo fuit medicus corporum, deinde conversus ad Christum factus est medicus animarum. Inde est quod plus quam alii Evangelistæ loquatur de misericordiis Redemptoris, per quas languores peccatorum ab animabus pellantur.* Secundam rationem his verbis declarat : *Et sacerdotis personam in Christo describit, intervenientis pro peccatis totius mundi.*

Demum viginti quinque privilegia S. Lucæ concessa, recenset noster Joan. de la Haye, in apparatu Evang. c. 68. ubi inter alia ex S. Hier. Beda et Adone tradit S. Lucam peccatum mortale nunquam commisisse, et tamen austeram in mortificatione continua egisse vitam : item S. Lucam perpetuo virginitatem conservasse, ideoque B. Virgini fuisse dilectum præ ceteris.

Commentati sunt in Lucam peculiariter sanctus Ambrosius et Titus Bostrensis. Tertullian. etiam toto libro contra Marcionem, qui Evangelium Lucæ, sed adulteratum, suum esse dictitabat, multa ex eo pertractat et explicat. Scripsit quoque fuse et exacte in prima duodecim Lucæ capita Cardinalis Toletus.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Lucas hic describit conceptum Joannis Baptistæ, nuntiante archangelo Gabriele; deinde Christi ex Spiritu Sancto v. 26. Secundo, B. Mariæ visitationem et salutationem Elisabethæ, per quam Joannes in utero matris gaudio exiliit, Elisabeth prophetavit, B. Maria cecinit Magnificat. Tertio, v. 57. nativitatem S. Joannis, in qua Zacharias pater mutus loquelam recepit, ac cecinit: Benedictus Dominus Deus Israel, etc. in quo multa et magna de Christo et Joanne prophetavit.

1. Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis
completæ sunt, rerum: 2. sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi
viderunt, et ministri fuerunt sermonis: 3. visum est et mihi assecuto,
omnia à principio diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile,
4. ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.
5. Fuit in diebus Herodis, regis Judææ, sacerdos quidam nomine Zacha-
rias, de vice Abia, et uxor illius de filiabus Aaron, et nomen ejus
Elisabeth. 6. Erant autem justi ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, et
justificationibus Domini sine querela; 7. et non erat illis filius, eo quod esset Elisabeth
sterilis, et ambo processissent in diebus suis. 8. Factum est autem, cum sacerdotio fun-
geretur, in ordine vicis suæ, ante Deum, 9. secundum consuetudinem sacerdotii, sorte
exiit ut incensum poneret, ingressus in templum Domini: 10. et omnis multitudo populi
erat orans foris hora incensi. 11. Apparuit autem illi angelus Domini, stans à dextris
altaris incensi. 12. Et Zacharias turbatus est videns, et timor irruit super eum. 13. Ait
autem ad illum angelus: Ne timeas, Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua: et
uxor tua Elisabeth pariet tibi filium, et vocabis nomen ejus Joannem. 14. Et erit gaudium
tibi, et exultatio, et multi in nativitate ejus gaudebunt: 15. erit enim magnus coram
Domino: et vinum et siceram non bibet, et Spiritu Sancto replebitur adhuc ex utero
matris suæ: 16. et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum: 17. et
ipse præcedet ante illum in spiritu et virtute Eliæ: ut convertat corda patrum in filios, et
incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam. 18. Et dixit
Zacharias ad angelum: Unde hoc sciam? ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus
suis. 19. Et respondens angelus dixit ei: Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum: et missus
sum loqui ad te, et hæc tibi evangelizare. 20. Et ecce eris tacens, et non poteris loqui
usque in diem quo hæc fiant, pro eo quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in
tempore suo. 21. Et erat plebs expectans Zachariam: et mirabantur quod tardaret ipse
in templo. 22. Egressus autem non poterat loqui ad illos, et cognoverunt quod visionem
vidisset in templo. Et ipse erat innuens illis, et permansit mutus. 23. Et factum est, ut
impleti sunt dies officii ejus, abiit in domum suam: 24. post hos autem dies concepit
Elisabeth uxor ejus, et occultabat se mensibus quinque, dicens: 25. Quia sic fecit mihi
Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines. 26. In
mense autem sexto, missus est angelus Gabriel à Deo in civitatem Galilææ, cui nomen
Nazareth, 27. ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph, de domo David,
et nomen virginis Maria. 28. Et ingressus angelus ad eam, dixit: Ave, gratia plena:
Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus. 29. Quæ cum audisset, turbata est in sermone
ejus, et cogitabat qualis esset ista salutatio. 30. Et ait angelus ei: Ne timeas, Maria,
invenisti enim gratiam apud Deum: 31. ecce concipies in utero, et paries filium, et vo-
cabis nomen ejus Jesum. 32. Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur, et dabit illi
Dominus Deus sedem David patris ejus: et regnabit in domo Jacob in æternum, 33. et
regni ejus non erit finis. 34. Dixit autem Maria ad angelum: Quomodo fiet istud, quo-

niam virum non cognosco? Et respondens angelus, dixit ei : Spiritus sanctus superveniet
in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque et quod nascetur ex te Sanctum,
vocabitur Filius Dei. 36. Et ecce Elisabeth cognata tua, et ipsa concepit filium in senec-
tute sua : et hic mensis sextus est illi, quæ vocatur sterilis : 37. quia non erit impossibile
apud Deum omne verbum. 38. Dixit autem Maria : Ecce ancilla Domini, fiat mihi
secundum verbum tuum. Et discessit ab illa angelus. 39. Exurgens autem Maria in diebus
illis abiit in montana cum festinatione in civitatem Juda : 40. et intravit in domum Zacha-
riæ, et salutavit Elisabeth 41. Et factum est, ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth,
exultavit infans in utero ejus, et repleta est Spiritu Sancto Elisabeth : 42. et exclamavit
voce magna, et dixit : Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui.
43. Et unde hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me? 44. Ecce enim ut facta est vox
salutationis tuæ in auribus meis, exultavit in gaudio infans in utero meo. 45. Et beata,
quæ credidisti, quoniam perficientur ea, quæ dicta sunt tibi à Domino. 46. Et ait Maria :
Magnificat anima mea Dominum : 47. et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.
48. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ : ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes
generationes. 49. Quia fecit mihi magna qui potens est : et sanctum nomen ejus. 50. Et
misericordia ejus à progenie in progenies timentibus eum. 51. Fecit potentiam in brachio
suo : dispersit superbos mente cordis sui. 52. Deposuit potentes de sede, et exaltavit
humiles. 53. Esurientes implevit bonis : et divites dimisit inanes. 54. Suscepit Israel
puerum suum, recordatus misericordiæ suæ. 55. Sicut locutus est ad patres nostros,
Abraham et semini ejus in sæcula. 56. Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus :
et reversa est in domum suam. 57. Elisabeth autem impletum est tempus pariendi,
et peperit filium. 58. Et audierunt vicini et cognati ejus, quia magnificavit Dominus
misericordiam suam cum illa, et congratulabantur ei. 59. Et factum est in die octavo,
venerunt circumcidere puerum, et vocabant eum nomine patris sui Zachariam. 60. Et
respondens mater ejus, dixit : Nequaquam, sed vocabitur Joannes. 61. Et dixerunt ad
illam : Quia nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine. 62. Innuebant autem
patri ejus, quem vellet vocari eum. 63. Et postulans pugillarem scripsit, dicens : Joannes
est nomen ejus. Et mirati sunt universi. 64. Apertum est illico os ejus, et lingua ejus, et
loquebatur benedicens Deum. 65. Et factus est timor super omnes vicinos eorum : et super
omnia montana Judææ divulgabantur omnia verba hæc : 66. et posuerunt omnes qui
audierant in corde suo, dicentes : Quis, putas, puer iste erit? Et enim manus Domini
erat cum illo. 67. Et Zacharias pater ejus repletus est Spiritu Sancto : et prophetavit,
dicens : 68. Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebis
suæ : 69. Et erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui. 70. Sicut locutus est per
os sanctorum, qui à sæculo sunt, prophetarum ejus. 71. Salutem ex inimicis nostris, et
de manu omnium qui oderunt nos : 72. Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris,
et memorari testamenti sui sancti. 73. Jusjurandum, quod juravit ad Abraham patrem
nostrum, daturum se nobis : 74. Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati
serviamus illi : 75. In sanctitate et justitia coram ipso, omnibus diebus nostris. 76. Et tu,
puer, propheta Altissimi vocaberis : præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus :
77. Ad dandam scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum eorum : 77. Per
viscera misericordiæ Dei nostri : in quibus visitavit nos, oriens ex alto : 79. Illuminare
his, qui in tenebris, et in umbra mortis sedent : ad dirigendos pedes nostros in viam
pacis. 80. Puer autem crescebat; et confortabatur spiritu : et erat in desertis usque in
diem ostensionis suæ ad Israel.

1. QUONIAM QUIDEM MULTI CONATI SUNT ORDINARE NARRATIONEM, QUÆ IN NOBIS (Christianis) COMPLETÆ SUNT, RERUM.] De Christo, Christique Ecclesia, ac Christianorum origine ac progressu. *Multi.* Maldonatus censet hic denotari Matthæum et Marcum Evangelistas. Verum hi sunt pauci, non multi, tantumque duo. Quare Lucas videtur hic sugillare Evangelia apocrypha, quæ nomine Matthiæ, Thomæ et aliorum Apostolorum, item Nicodemi, Nazaræorum, Ægyptiorum, Hebræorum circumferebantur, uti dixi in Prœmio.

COMPLETÆ SUNT.] Græce πεπληροφορημένων, quæ vox duo significat : Primo, *impletæ*, vel *completæ sunt* : Secundo, *certo compertæ sunt*, uti vertit S. Ambrosius, Theophyl., Euthymius et recentiores hic. Unde Syrus vertit, *in quibus nos*

contenti acquievimus ; Vatabl. *de certo compertis.* Audi S. Ambrosium : *Fundatus in petra, et qui omnem fidei sumpserit plenitudinem firmamentumque constantiæ, recte dicit, Quæ in nobis sunt rerum.*

2. SICUT TRADIDERUNT NOBIS, QUI AB INITIO IPSI VIDERUNT, ET MINISTRI FUERUNT SERMONIS.] Græce eleganter et nervose, αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου, id est, *qui fuerunt oculares spectatores et ministri verbi*, vel sermonis : quod, Primo, de Christo accipias : ipse enim est Verbum Patris æterni, q. d. Sicut tradiderunt nobis Apostoli, qui Christum ipsum viderunt, illique ministrarunt. Secundo, de communi sermone et prædicatione. q. d. Sicut tradiderunt qui viderunt gesta Christi, et ab eo missi ministrarunt ipsi in sermone et prædicatione Evangelii, atque, ut ait Titus, *qui doctrinæ quam Salvator proseminaverat subservierunt.* Hoc est, quod ait Joannes epist. 1. cap. 1. v. 1. *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ, quod*, inquam, *vidimus et audivimus, annuntiamus vobis.* Priorem sensum affert S. Hieronymus præfatione in Matth. posteriorem ceteri, qui et priore planior ac simplicior est, etsi eodem uterque tandem redeat.

3. VISUM EST ET MIHI ASSECUTO (græce παρηκολουθηκότι, id est assectato et studiose investiganti, ideoque assecuto. Aliter Syrus, *qui fuerim impense proximus illis*) OMNIA A PRINCIPIO DILIGENTER, EX ORDINE, græce, καθεξῆς, id est Primo, *deinceps ;* Secundo, *distincte ex ordine*, scilicet ut Primo describam Christi conceptum, deinde nativitatem, mox vitam, demum mortem et resurrectionem, TIBI SCRIBERE, OPTIME (Syrus, *victoriosissime*) THEOPHILE.] Theophilus hic, ad quem Lucas scripsit Evangelium, deinde acta Apostolorum, fuit vir nobilis et primarius Antiochiæ, qui à S. Petro ad Christum conversus, domum suam in Ecclesiam consecrari voluit, in qua S. Petrus conventus Christianorum agens, primariam suam cathedram posuit, uti narrat S. Clemens Roman. lib. 10. Recogn. cap. ult. Ita conjectat Baronius, scilicet Lucam Antiochenum medicum et pictorem, ad Theophilum, quasi civem et familiarem suum hæc scripsisse. Addit Theoph. Theophilum hunc Lucæ fuisse discipulum, vel catechumenum : S. Petrus enim cum solus non sufficeret turbæ ad Christi fidem confluenti, multorum opera utebatur ad eam catechizandam, et erudiendum fideles. Vide dicta Actor. cap. 1. v. 1.

Porro Theophilus vocatur *Optimus*, id est Optimas, græc. κράτιστος, id est præstantissimus, excellentissimus, quod erat epithetum præsidum et magistratuum, ut Festi, Felicis, etc. Vide dicta Actor. 23. v. 26. Theophilus ergo hic videtur fuisse senator, vel Præses Antiochiæ. Sic Trajanus Imp. gaudebat titulo *optimi* præ ceteris, licet magis honorificis elogiis.

4. UT COGNOSCAS EORUM VERBORUM, DE QUIBUS ERUDITUS ES, VERITATEM.] Græc., ἀσφάλειαν, id est certitudinem, securitatem, firmitatem, soliditatem. q. d. Ut cognoscas ea quæ de Christo edoctus es, esse certissima, firmissima et solidissima.

5. FUIT IN DIEBUS HERODIS, REGIS JUDÆÆ, SACERDOS QUIDAM, NOMINE ZACHARIAS, DE VICE ABIA : ET UXOR EJUS DE FILIABUS AARON, ET NOMEN EJUS ELIZABETH.] Præmittit Lucas nomen Herodis, tum ut designet tempus, quo natus est Joannes æque ac Christus : sic enim in Fastis nomine Consulum et Imperatorum, res gestæ et natales virorum illustrium consignantur : tum ut indicet jam defecisse sceptrum à Juda, ac translatum esse ad Herodem alienigenam, ideoque instare tempus adventus Messiæ, sive Christi Judæis promissi, juxta oraculum Jacob, Genes. c. 49. 10.

Fuit hic Herodes ejus nominis primus, ceterorum pater et avus, cognomento Magnus, gente Idumæus, patria Ascalonita, indole tyrannus, sævitia infanticida. Occupavit ipse favore Cæsaris et Romanorum regnum Judææ, sed Christus ipsum ejusque posteros hoc regno dejecit, omnemque ejus progeniem licet numerosissimam intra centum annos, teste Josepho lib. 18. cap. 7. totam, paucis exceptis, abolevit, ac sibi omni jure debitum Israelis regnum, sed spirituale et sanctum vindicavit.

Hinc apposite vocatus est Herodes. *Herodes* enim syriace idem est, quod *draco ignitus*, græce vero idem quod *heros Plutonis*, vel principis inferni : ἥρως enim est heros, ᾅδης est *Pluto* vel *infernus.* Hebraice denique *Herodes* idem est quod *pelliceus* vel *gloriosus*, ait S. Isidor. lib. 7. Etymol. cap. 10. Herodes enim idem est, ait Pagninus in Nomin. Hebr. quod pellis gloriæ, aut pellibus glorians, vel mons gloriæ sive arrogantiæ : רור *ror* enim est pellis, הר *har*, mons, הוד *hod* gloria. Rursum Herodes, ait Pagninus, idem est quod conceptus triturationis : הרה *hara* enim est concipere, דוש *dus* triturare : quia Herodes trituravit et occidit infantes conceptos et natos in Bethleem : quocirca et ipse cum tota sua progenie intra centum annos trituratus, et ex orbe excussus est.

SACERDOS] legalis et Aaronicus.

ZACHARIAS.] Fuit hic sacerdos pariter et Propheta, ac plenus Spiritu sancto, ut patebit v. 64. et 67. Unde et Sanctis adscriptus legitur in Martyrol. Romano ad diem 5. Novembr. ubi Baronius secutus Origen., Nyssenum, Cyrillum et Petrum Alexandr., censet hunc Zachariam esse Martyrem, occisum ab Herode inter templum et altare, ideoque esse illum de quo agit Christus Matth. 23. v. 35. caput ejus Romæ in basilica Lateranensi servatur et ostenditur, ex quo per dies aliquot olim sanguinem manasse tradunt. Ibi illud vidi et veneratus sum. Porro *Zacharias* hebr. idem est quod *memoriale Domini*, quia canit memoriale testamenti sui sancti, ait Isidor. lib. 7. Etymol. cap. 8.

DE VICE ABIA.] Syrus, *ex ministerio domus Abiæ ;* Arabicus, *de ministerio familiæ Abia.* q. d. De classe illa sacerdotum, cujus tempore Davidis princeps erat Abia. David enim videns posteros Aaron sacerdotes excrescere in ingentem multitudinem, ita ut omnes simul sacrificare et ministrare in templo non possent, eos distribuit in 24. familias sive classes, ita ut ordinate quælibet classis per hebdomadam unam successive deserviret templo. Ne autem lis esset inter eos de ordine, quæ esset prima, quæ secunda, quæ tertia, etc. litem hanc sorte diremit : jecerunt enim hæ familiæ sortem, et cui sors prima

exiit primum obtinuit locum, cui secunda secundum, et ita deinceps. In hac autem sortitione octavus locus, et octava classis obtigit Abiæ et posteris ejus, qualis erat Zacharias. Hæc omnia patent 1. Paral. 24. cap. 1. et 4. Reg. 11. v. 6. 7. 9. Unde Joseph. 7. Antiq. cap. 11. sic ait de Davide : *Sacerdotum viginti quatuor cognationes invenit, instituitque ut quæque cognatio ministraret Deo per dies octo, à sabbato usque ad sabbatum*, ad evitandam confusionem, æmulationem, lites et jurgia sacerdotum.

Et uxor ejus de filiabus Aaron.] Poterant sacerdotes ex alia tribu ducere uxorem, quia nullam habebant hæreditatem in terra Israel (uti habebant ceteræ tribus) quæ per conjugium uxoris (si illa, deficiente prole mascula, esset hæres sui patris) nubentis viro alterius tribus ad illam tribum transiret, itaque hæreditatum et tribuum fieret confusio, quod lege erat vetitum. Zacharias tamen religiosior duxit uxorem suæ tribus sacerdotalis, puta de filiabus, non tantum Levi, sed et Aaron, quia scilicet esset filia non Levitæ, sed sacerdotis : omnes enim posteri Aaron fuere sacerdotes; ceteri vero posteri Levi (qui fuit abavus Aaronis), fuere Levitæ. Causam dat Euthymius : *Demonstravit*, ait, *quod præcursor à sacerdotali descendit tribu, non secundum patrem tantum, sed etiam secundum matrem, et utrimque sacerdotalis erat.* Quare infert S. Ambrosius : *Non solum à parentibus sed etiam à majoribus sancti Joannis nobilitas propagatur, non sæculari potestate sublimis, sed religionis successione venerabilis.* Vocata est Elisabeth, ab uxore primi pontificis Aaron, quæ fuit soror Nabason principis in tribu Juda : hæc enim dicta fuit Elisabeth, Exodi 6. v. 23. Porro hæc Elisabeth fuit sancta, imo prophetissa et plena Spiritu sancto, ut patebit v. 41. Unde ejus memoria recolitur in Martyrologio Romano die 5. Novembris ; hinc ejus nomen cum sanctitate assumpserunt S. Elisabeth filia Andreæ regis Hungarorum, cognomento Mater pauperum, ejusque neptis S. Elisabeth regina Portugalliæ, mater omnium deinceps regum Hispaniæ, æque ac Lusitaniæ.

Et nomen ejus Elisabeth.] Zacharias hebraice idem est quod *recordatus est Deus*, vel *memoria Dei :* Elizabeth idem est, quod *Dei juramentum* vel *sceptrum* et *dominium*, vel *quies*, vel *saturitas*, q. d. Deus memor juramenti sui hos conjugio inter se copulavit, ut sceptrum domus David erigeret, et quietem, ac copiam et saturitatem suis largiretur, *ut sine timore de manu inimicorum suorum liberati, servirent illi in sanctitate et justitia coram ipso*, Lucæ cap. 1. 69. Ita S. Isidorus lib. 7. Etymol. cap. 10. *Elisabeth*, ait, *interpretatur Dei mei saturitas, vel Domini mei juramentum.*

6. Erant autem justi ambo ante Deum.] Multi apparent justi coram hominibus, sed pauci ante Deum ; quia homines faciem intuentur, Deus vero cor et conscientiam. Ita S. Ambrosius et Titus. Vere dicebat S. Franciscus : *Tantus est quisque quantus est apud Deum, et non amplius.* Dei enim judicium et verissimum et certissimum, hominum vero sæpe fallit et fallitur.

Incedentes in omnibus mandatis, et justificationibus Domini sine querela.] Id est observantes omnia Dei *mandata*, hoc est præcepta decalogi moralia, et *justificationes*, id est, præcepta cæremonialia, scilicet sacrificia, lustrationes, ceterosque sacros ritus lege Dei præscriptos.

Nota. Deus Hebræis per Mosen triplicia dedit præcepta. Prima hebr. vocantur מצית *mitsvoth*, id est præcepta moralia, quæ continentur duabus decalogi tabulis, continentque jura naturæ, quæ Deo, et quæ proximis præstare debemus.

Secunda vocantur □ משפט *mispatim*, id est, judicia, aut judicialia, quæ spectant justitiam et politiam humanam, ac maxime concernunt principes ut justitiam administrent, quales apud Christianos sunt leges civiles.

Tertio, vocantur □ חקי *chuckim*, id est statuta, decreta, sancita à Deo, puta cæremonialia, scilicet sacrificia et sacri ritus ad Deum rite colendum : hæc hic et alibi vocantur *justificationes*, ait Euthymius, et alii ; idque Primo, quia qui illa observant et implent, faciunt quod maxime æquum et justum est, scilicet Deo exhibere latriam, et cultum illi omni jure debitum et proprium. Sic enim religio, est maxima et transcendens justitia. Secundo, quia per hæc, horumque observationem olim in lege veteri justificabantur legaliter : qui enim illa implebant, à Synagoga censebantur justi, verique Israelitæ et fideles ; idque non tantum ab hominibus, sed et à Deo, si ex vero pietatis et amoris Dei affectu illa obirent : *Factores enim legis justificantur*, Rom. 2. 13. *Scito*, ait Theophyl., *quod mandatum justificatio nominari potest, utpote justum faciens hominem.*

Sine querela.] Græce ἄμεμπτοι, id est inculpabiles, irreprehensibiles ; Syrus, *inculpate ;* Arabicus, *sine macula.* Nota hic fideles posse, imo debere observare omnia Dei mandata ; quare illa servatu esse possibilia, non impossibilia, uti blasphemat Calvinus, qui hic mire se torquet, ac tantum non dicit Lucam Evangelistam mentiri.

Porro *sine querela*, id est, sine crimine et peccato mortali. Venialia enim omnia justus in hac vita evitare nequit. Ita S. August. epist. 95. et tract 42. in Joannem post medium.

7. Et non erat illis filius, eo quod esset Elisabeth sterilis (natura et complexione sua) et ambo processissent in diebus suis.] Puta essent grandævi et senes, quando homines deficiente calore desinunt generare. Dicit hoc, ut ostendat Joannem ex iis non naturaliter, sed per Dei donum et miraculum fuisse prognatum, æque ac fuere alii Sancti eximii, ut Isaac, Joseph, Samuel. Audi S. Augustin. Serm. 3. de S. Joanne Baptista : *Erat quidem S. Elisabeth sterilis corpore, sed fœcunda virtutibus : partus ejus non ablatus, sed dilatus, donec pertransiret tempus carnis, passio corporis, conjugii necessitas, voluptatis causa, cupiditatis sensus, et totum quod humanam confundit, gravat, onerat conscientiam. Mundabatur enim longo tempore sacrificii domus, sanctitatis hospitium metatum metatoris Christi, angeli domicilium, aula Spiritus sancti, Dei templum.* Et paucis interjectis : *Denique ubi tota corporis sedata est querela, et in toto facti sunt sine querela, vox sterilitatis fugit, reviviscit senectus, fides concipit, parit castitas, nascitur major homine, par angelis, tuba cœli, præco Christi, arcanum Patris, Filii nuntius,*

signifer superni regis, peccatorum venia, Judæorum correctio, vocatio gentium, et ut proprie dicam, legis et gratiæ fibula, quæ diploidem summi sacerdotis sancto patri jungebat in corpore.

8. FACTUM EST AUTEM CUM SACERDOTIO FUNGERETUR IN ORDINE VICIS SUÆ (quæ erat octava, et à primo ejus parente dicebatur Abia, uti jam dixi. Unde Arabicus vertit, *in diebus ordinis ministerii sui*) ANTE DEUM.

9. SECUNDUM CONSUETUDINEM SACERDOTII, SORTE EXIIT, UT INCENSUM PONERET (ut thymiama Deo adoleret, et offerret in altari thymiamatis, quod quotidie bis, scilicet mane et vespere ex lege Deo adolendum erat), INGRESSUS IN TEMPLUM DOMINI.

SORTE.] Id est vice sua, ait Beda, quæ suæ familiæ, scilicet Abiæ, primitus sorte obtigerat, ut scilicet ordine esset octava : tunc enim suæ vices eum ad ministrandum in templo vocabant. Verum v. 8. hujus vicis facta est mentio; quare sors de qua v. 9. alia est à vice, vicemque magis particulatim limitat et determinat, q. d. Cum Zacharias ordine vicis suæ ut sacerdos ministraret in templo, inter varia sacerdotum officia, sorte, id est sortitione, ei obtigit officium adolendi incensum. Sacerdotes enim, vicis sive classis Abia, quia erant multi, hinc sortiebantur, quid quisque in templo ageret, et quod munus obiret. Quatuor enim præcipua erant sacerdotum munia, ut patet Exodi 30. primum erat sacrificare, victimasque mactare et immolare : secundum, accendere lucernas in candelabro septicipiti : tertium die sabbati ponere novos panes duodecim in mensa panum propositionis subductis veteribus : quartum, adolere incensum in altare thymiamatis. Hoc quartum ergo hic per sortitionem obtigit Zachariæ, tria cetera vero aliis sacerdotibus ejusdem classis Abia. Aliis enim per sortem erat sacrificandum, aliis accendendæ lucernæ, aliis panes propositionis conficiendi et proponendi in mensa Dei; Zachariæ vero sorte obtigit suffumigare thymiama, sive illud per suffitum Deo offerre. Id clare patet ex Græco ἔλαχε τοῦ θυμιᾶσαι, id est *sortitus*, sive *sorte consecutus adolere incensum;* Syrus, *obvenit ei ut componeret suaves odores;* Arabicus, *cum eo temporis suum esset ponere incensum*, puta thymiama, quod ex quatuor rebus odoriferis, scilicet stacte, onycha, galbano et thure commistum et compositum erat, Exodi 30. v. 34. Vide ibi dicta.

Opinantur nonnulli, ut S. Ambrosius, Beda, Theophyl. et sanctus Augustinus in Joannem tract. 49. Zachariam fuisse summum pontificem, ducti hac ratione, quod ipse adoleverit incensum in altari thymiamatis; hoc enim ipsi censent fuisse in Sancto sanctorum, quod nulli ingredi licebat nisi summo pontifici. Verum altare hoc non fuisse in Sancto sanctorum, sed in Sancto quod quotidie communes sacerdotes ingrediebantur, ostendi Exodi 40. v. 24. Idipsum confirmat hic τὸ *sorte exiit.* Summus pontifex enim erat extra, imo supra omnem sortem, ac quandocumque volebat, ministrabat in templo. Adde, hoc tempore non Zachariam, sed Joazarum fuisse pontificem, ut docet Josephus lib. 17. Antiquit. cap. 8. Quare Zacharias non fuit pontifex (hoc enim non tacuisset hic Lucas) sed communis sacerdos, uti docent Lyranus, Toletus, Maldonatus, Baronius, Salmeron, Abulensis, Jansenius, Carthusianus, Cajetanus, ac Suarez 3. p. tom. 2. disp. 23. sect. 1.

Moraliter hic disce, angelos apparere dum versamur in locis rebusque sacris, ac Deum vel per sevel per angelos animæ loqui, cum versamur in oratione, sacrificio, similive Dei cultu, uti hic angelus apparuit Zachariæ adolenti thymiama, eique lætissimum de nascituro Joanne et Christo nuntium attulit.

10. ET OMNIS MULTITUDO POPULI ERAT ORANS FORIS HORA INCENSI.] Scilicet in atrio extra Sanctum templum, hoc enim solis sacerdotibus ingredi licebat. Ante Sanctum ergo erat atrium duplex : prius interius sacerdotum continens altare holocaustorum, in quo victimæ sub dio cremabantur; posterius exterius laicorum, qui ex suo hoc atrio eminus spectabant sacrificia à sacerdotibus immolata in altari holocaustorum; thymiama vero et altare thymiamatis, quod erat in Sancto undique obtecto, videre non poterant.

HORA INCENSI.] Græce, *thymiamatis*, cum scilicet sacerdos thymiama in altari subjecto igne cremabat et suffumigabat in honorem cultumque Dei. Omnium enim gentium ritu thura Deo adolentur.

11. APPARUIT AUTEM ILLI ANGELUS (Gabriel, ut patet vers. 19.) DOMINI, STANS A DEXTRIS ALTARIS INCENSI.] *A dextris*, Primo, *quia prospera et bona nuntiaturus advenerat*, ait Euthym. Secundo, *quia divinæ insigne misericordiæ deferebat*, ait S. Ambros. *Dominus enim à dextris est mihi, ne commovear.*

Disce hic, angelos altaribus, sacerdotibus et sacrificiis assistere, eisque cooperari, ut iis Deum colant, honorent et adorent; qua de re in Vitis Sanctorum plura extant exempla, quorum nonnulla recensui Exodi 29. v. 38. Lev. 9. v. ult. Num. 4. in fine capitis.

12. ET ZACHARIAS TURBATUS EST, VIDENS.] Tum ob novam et insolitam visionem, tum ob decorem et majestatem angeli apparentis; apparuit enim specie augusta et cœlesti quam infirmitas humana vix oculis intueri poterat: *quia homo earum virium non est*, ait Titus, *ut ejusmodi peregrinum inusitatumque visum citra commotionem ferre valeat. Perturbamur*, inquit S. Ambros., *et à nostro alienamur affectu, quando præstringimur alicujus superioris potestatis occursu.*

Sic Daniel cap. 10. 8. apparente sibi eodem Gabriele Archangelo, ait : *Et non remansit in me fortitudo, sed et species mea immutata est in me, et emarcui, nec habui quidquam virium.* Hinc indicium boni angeli est, si primo terreat, deinde exhilaret : mali vero, si initio exhilaret, deinde mœstum efficiat. Unde S. Antonius teste S. Athanasio in ejus Vita : *Si post timorem*, inquit, *succedit gaudium, à Domino est visio : securitas enim animæ, præsentis majestatis indicium est : si vero incussa formido permansit, hostis est qui videtur.*

13. AIT AUTEM AD ILLUM ANGELUS : NE TIMEAS, ZACHARIA, QUONIAM EXAUDITA EST DEPRECATIO TUA.] Qua Deum precatus es non pro habenda prole : de ea enim usque adeo desperabat, ait

S. Augustinus, ut nec angelo promittenti crederet vers. 20. sed qua ut sacerdos orasti pro peccatis populi et adventu Messiæ : nam de ejus adventu Zacharias inferius vers. 69. cum jam natus esset Joannes, gratias agit, cum Dei instinctu cognosceret Joannem fore paranymphum Messiæ, id est præcursorem Christi, uti mox hic illi promittit angelus. Sensus ergo est : Exaudita est, ô Zacharia, deprecatio tua, qua quasi sacerdos precatus es pro salute populi et ejus Salvatore Messia, is enim propediem nascetur. Insuper Deus, qui merita supplicum excedit et vota, dabit tibi filium, qui ejus sit Propheta et præcursor. Ita Beda, Euthym., Theoph., hic, et S. Augustin. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 1. et S. Chrysost. hom. de Nativitate sancti Joannis tom. 2.

Secundo, tamen non male nonnulli censent hanc Zachariæ deprecationem fuisse pro habenda prole, si intelligas illam à Zacharia non hoc tempore, sed olim cum junior spem prolis haberet, fuisse fusam : nam omnia sequentia prolem hanc explicant.

Et uxor tua Elizabeth pariet tibi filium, et vocabis nomen ejus Joannem.] Cur *Joannem?* Resp. Quia *Joannes*, ait Maldonatus, hebr. idem est quod *gratiosus*, vel ut Pagnin., *Domini donum* vel *misericordia.* Isidor. lib. 7. Ethym. c. 8. *Joannes*, inquit, *interpretatur Domini gratia, eo quod si limes prophetiæ, prænuntius gratiæ, sive initium baptismatis, per quod gratia ministratur.* Recte, sed non præcise : sic enim potius vocandus fuisset Hanania quam Joannes : חנינה *hanina* enim sive *chanina*, significat gratiam. Proprie ergo et præcise *Joannes*, hebr. *Jehochanan*, et crasi *Johanan* (unde Syrus vertit, *Jouchanon*) idem est quod *Deus misertus est. Jehova* enim, et crasi *Ja*, nomen proprium est Dei : חנן *chanan* vero vel *hanan* (unde patet Joannes scribendum fore per aspirationem *h*, non Joannes) idem est quod *misertus est, gratiam exhibuit*, idque fecit Deus primo et proxime, cum uti præcessit, exaudivit Zachariæ deprecationem, quæ hebr. dicitur תחנה *techinna*, ab eadem radice *chanaan.*

Secundo, eo quod jam Deus misertus esset populi destinando Messiæ præcursorem, scilicet Joannem, et propediem mittendo ipsum Messiam : per Christum enim, non per Mosem et legem, gratia et veritas facta est, Joan. c. 1. 17. Sic filius Annæ dictus est *Samuel*, id est, *postulatus*, et impetratus matris lacrymis à Deo ad salutem totius populi, 1. Regum 1. 20.

Tertio, Deus etiam Joannis misertus est, implendo eum sua gratia copiosa et multiplici, ait Beda, Jansenius et Maldonat. qua eum effecit Israelis doctorem, Prophetam, virginem, anachoretam, Martyrem, ac Christi indicem et præcursorem. Fuit ergo Joannes quasi filius Charitum, filius, inquam, gratiarum, in quo scilicet expoliendo, ornando et condecorando omnes Charites, omnes gratiæ Dei, conspirasse videantur.

Nota hic trium nominum triplex mysterium : nam *Elisabeth*, id est juramentum Dei promittentis, et *Zacharias*, id est memoria Dei, memoria sui promissi pariunt nobis Joannem, id est Dei misericordiam et gratiam.

14. Et erit gaudium tibi, et exultatio.] Ob filium Joannem, tanto miraculo ad tanta natum, q. d. Iste filius erit tibi multisque aliis causa summi gaudii et exultationis. Causam subdit :

15. Erit enim magnus coram Domino.] Cujus solius, utpote optimi et maximi, est æstimare et judicare quid magnum sit, quid mediocre, quid parvum. Ipse ergo solus vere et absolute magnus, novit illa quæ vere sunt magna. Multi, ait Theophyl., magni dicuntur, sed coram hominibus, qui parvi parva magni æstimant; at Joannes magnus fuit coram Domino, qui magnus magna ponderat.

Erit magnus.] Primo, sanctificatione in utero matris; Secundo, profundissima humilitate; Tertio, castitate eximia; Quarto, pœnitentia exemplari; Quinto, zelo Seraphico; Sexto, vita tota, quæ non tam humana fuit quam angelica, adeo ut Joannes à Judæis et Scribis putaretur esse Messias; Septimo, prophetia sublimi; Octavo, vita eremitica; Nono, officio prædicatoris et præcursoris Christi; Decimo, martyrio nobilissimo. Vide 28. privilegia Joanni concessa, quæ hic enumerat noster Barradius. In omnibus hisce dotibus Joannes fuit magnus, quia eas habuit non in communi et quali quali, sed magno, singulari, et eminenti gradu. Unde illi merito accinit Ecclesia :

> O nimis felix, meritique celsi,
> Nesciens labem, nivei pudoris,
> Præpotens Martyr, nemorumque cultor,
> Maxime vatum.

Et vinum et siceram non bibet.] Sicera significat omne id quod inebriare potest; uti vertit S. Hieron. Lev. 10. 9. et alibi : שכר *sachar* enim est inebriari; שכור *siccor*, ebrius; שכר *sechar*, id quod inebriat, sicera. Vino et sicera abstinere proprium erat Nazaræorum, qualis ex hoc loco per omnem vitam videtur fuisse Joannes, q. d. Joannes per omnem vitam erit Nazaræus et consecratus Deo. Vide Num. 6. Joannes, ait S. Ambrosius, delicias hominum corporisque lasciviam magna animi virtute depressit.

Et Spiritu sancto (Syrus, *Spiritu sanctitatis*) replebitur adhuc ex utero matris suæ.] Quando, ut ait Glossa, intrante Virgine, exultavit in utero genitricis, et præcursoris officium quoad potuit implevit, ut patebit v. 41. et 4. Fuit ergo Joannes, prius Spiritu Dei renatus, quam ex matre natus.

Ex utero.] Arabicus, *in utero*, q. d. Joannes incipiet esse sanctus ab ipso matris utero, talisque durabit semper ad finem vitæ suæ.

Quæres, an Joannes vere et realiter in utero à peccato originali sit purgatus et justificatus? Negat S. August. epist. 57. ad Dardanum, et S. Hieron. in cap. 1. Jeremiæ : aiunt enim ipsi Joannem æque ac Jeremiam dici in utero sanctificatos, non reipsa, sed secundum Dei prædestinationem dumtaxat; quia scilicet ad sanctitatem futuram à Deo erant destinati, ut idem hic dicatur de Joanne, quod Apostolus de se ait Galat. cap. 1. *Qui me segregavit ab utero matris meæ*, etc. Ratio S. Augustini est, quia renasci præsupponit nasci : atqui Joannes in utero existens necdum erat natus : ergo non potuit tum renasci reipsa, sed tantum secundum Dei prædestinationem.

Verum contraria est communis sententia Patrum, SS. Athanas., Cypriani, Cyrilli, Ambros., Gregorii, Bernardi, quos citat et sequitur Toletus, Barradius, Jansenius, Franc. Lucas et alii passim. Prob. Primo, quia id clarissime hic promittit Joanni angelus, dicens : *Et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ.* q. d. Ab utero erit sanctus, imo plenus Spiritu sancto. Secundo, quia Joannes ad salutationem B. Virginis in utero credidit in Christum, eum adoravit, dilexit, et præ gaudio exiliit, ut dicam vers. 44. Tunc enim quando visitatus et salutatus est à B. Virgine, sexto mense à conceptione sua, hæc mira sanctificatio ei contigit. Idem privilegium S. Athanasius, S. Bernard. et alii tribuunt Jeremiæ, ut patet Jeremiæ 1. vers. 5. Vide ibi dicta. Ad rationem S. Augustini, Resp. hominem, ut per gratiam renasci possit, censeri natum quando conceptus in utero, à Deo animam et vitam accepit : tum enim uti nascitur cum peccato originali, ita et per gratiam ab eo expiari et renasci potest, imo et baptizari, ut patet si infans in utero matris existens baptizetur, sive mortua et discissa matre, sive ea vivente, v. g. si infans manum vel pedem foras emittat, qui aqua ablui possit, ut habet praxis Ecclesiæ.

16. Et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum.] Scilicet ad Messiam, sive Christum. Unde contra Arianos patet Christum esse Deum. Hinc Beda. Patet, inquit, Christum Deum esse Israel : in ejus enim fide Joannes baptizat.

17. Et ipse præcedet ante illum in spiritu et virtute Eliæ.] Non dicit, In anima Eliæ, ait Origenes ; sed In spiritu et virtute, quia, ut ait S. Ambrosius, nunquam sine virtute spiritus, nec sine spiritu virtus : omnis enim vis et virtus est à Spiritu sancto, juxta illud : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi*, Lucæ 1. 35. *Præcedet ante illum*, scilicet Dominum Deum, puta Christum Dei filium. Joannes enim præcessit Christum, Primo, nascendo; sex mensibus enim ante Christum uti conceptus, sic et natus est. Secundo, baptizando, quia prius baptizavit quam Christus: imo Christum baptizaturum prior ipse baptizavit. Tertio et maxime, prædicando pœnitentiam, ut viam sterneret Christo. Quarto, digito demonstrando Jesum, ipsumque esse Messiam et Agnum Dei, qui tolleret peccata mundi, asserendo. Quinto, moriendo per martyrium ante Christum. Sexto, descendendo ad patres in limbum, eisque Christum propediem affore, eosque liberaturum annuntiando. In hisce enim omnibus Joannem præeuntem secutus est Christus.

In spiritu et virtute.] Id est in spiritu virtutis, id est roboris et efficacitatis. Græce enim est, δυνάμει, non ἀρετῇ. Est hendiadys, q. d. Sicut Elias excelluit, et in fine mundi excellet spiritu robusto et efficaci ad certandum contra Antichristum, ut Judæos, ceterosque ab eo convertat ad Christum : sic prorsus excellet eodem spiritu potenti Joannes, ut per suam prædicationem et vitæ sanctissimæ exemplum Judæos duros moveat ad pœnitentiam, itaque eos ad Christi baptismum et gratiam præparet.

Nota : Spiritus virtutis Joannis fuit similis Eliæ. Primo, in vitæ austeritate : Joannes enim locustis vescebatur, et pilis camelorum quasi cilicio, ac zona pellicea vestiebatur, æque ac Elias. Secundo, uterque degebat in solitudine, eratque eremita. Tertio, in paupertate et mundi contemptu. Quarto et aptius, in zelo, libertate et ardore prædicandi, quo uterque multos Israelitas ad pœnitentiam, et Deum Christumque convertit, et Elias rursum in fine mundi convertet, juxta illud Eccli. 48. 1. *Surrexit Elias quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat.* Simili enim modo de Joanne ait Christus : *Ille erat lucerna ardens et lucens*, Joan. 5. vers. 35. Ecce hic est spiritus virtutis Eliæ. Quinto, in fortitudine et passione. Sicut enim Elias fortissime certavit contra sacerdotes Baal, eorumque fautores Achab et Jezabel reges, 3. Regum c. 18. et 19. et rursum in fine mundi certabit contra Antichristum ejusque asseclas, ac multa ab eis passus est, patietur, atque tandem occidetur, eritque Martyr. Sic pariter Joan. certavit contra Herodem et Herodiadem, ab eisque capite truncatus martyrii lauream obtinuit.

Spiritus ergo virtutis duo significat, scilicet potestatem et efficacitatem bene operandi, ideoque adversa quævis fortiter perferendi, quæ utraque similis fuit in Joanne et Elia. Magis autem comparatur hic Joannes Eliæ venturo quam præterito, quia scilicet sicut Elias magno spiritu et efficacitate præibit secundum Christi adventum, ut infideles debellet et convertat ad fidem : sic pariter Joannes eodem spiritu et efficacitate præibit primum Christi adventum, *ut convertat corda patrum ad filios, et incredulos ad prudentiam justorum*, uti explicans hic subjicit Gabriel, et Christus Matth. 11. v. 4. idque solerter advertunt et annotant hic S. Ambrosius, Beda, Theophyl. Titus, et S. Gregor. hom. 7. in Evangel. qui sic explicat τὸ *in spiritu et virtute Eliæ*, q. d. *Sicut ille præco venturus est judicis, ita et iste præcursor factus est redemptoris.* Audi S. Ambrosium : *In spiritu et virtute Eliæ : quia scilicet Elias et virtutem magnam habuit et gratiam, ut ad fidem animos populorum à perfidia retorqueret; virtutem abstinentiæ atque patientiæ, et spiritum prophetandi. In deserto Elias; in deserto Joannes. Ille corvis pascebatur; hic dumis, et calcata omni voluptatis illecebra, parcimoniam prætulit, luxumque contempsit. Ille Achab regis gratiam non quæsivit; hic sprevit Herodis. Ille Jordanem divisit; hic ad lavacrum salutare convertit. Hic cum Domino versatur in terra; ille Domino apparet in gloria. Hic prioris; ille sequentis Dominici præcursor adventus. Ille post triennium pluvia terram rigavit; et hic post triennium arescentem nostri corporis humum fidei imbre perfudit*, etc.

Denique apte ad hunc spiritum virtutis, id est fortitudinis, Joanni deferendum missus est angelus Gabriel, qui hebr. idem significat quod *fortitudo Dei*, ut scilicet ipse suam, quam ex Deo hausit fortitudinem, hoc oraculo Joanni aspiret.

Ut convertat corda patrum in filios.] Ut scilicet Abraham, Isaac, Jacob, ceterique Patriarchæ bene afficiantur posteris suis Judæis, viventibus tempore Joannis et Christi. Fecit id Joannes, eos verbo et exemplo incitando, ut fidem et pietatem patrum suorum imitentur : sic enim patres agnoverunt filios suos, legitimos sui imitatores, Deique veri cultores, dum

in id quæ senserunt patres, consentient et filii, ait S. August. S. Hieron. et Beda. Vide dicta Malach. cap. 4. vers. 6. Ex Malachia enim hæc verba petita sunt, qui ad litteram loquitur de Elia, typice de Joanne, ubi de utroque fuse hæc verba explicui, quare ea hic non repetam.

Et incredulos (græce, ἀπειθεῖς, id est, ut Syrus, *inobedientes*, scilicet legi et preceptis majorum ac Christi) puta Judæos convertet Joannes ad prudentiam (Syrus et Arabicus, *scientiam*) justorum.] Id est, ad fidem, sapientiam et intelligentiam, ait Euthymius, quam justi habuerunt et habent de Christo, quæ consistit in hoc, ut timeamus et amemus Deum et cœlestia, non caduca, juxta Christi doctrinam et vitam. Ita Maldon. Secundo, proprie Toletus, q. d. Faciet Joannes, ut Judæi increduli diligenter considerent signa adventus Messiæ patribus à Deo data, ac ex iis cognoscant, credantque Christum jam venisse, ipsumque esse hunc Jesum, quem Joannes Judæis ut talem digito ostendit. Hoc enim prudentiæ est opus et actus; nam hæc erat vox et prædicatio Joannis : *Pœnitentiam agite, appropiquavit enim regnum cœlorum*, Matth. 3. 2. Hæc est scientia sanctorum, Sapient. cap. 10. vers. 10. Vide dicta Malach. 4. 6.

Parare, ut sic sua prædicatione et vitæ exemplo paret Domino plebem perfectam.] Legit Interpres κατηρτισμένον, id est perfectam; jam legunt κατεσκευασμένον, id est bene et perfecte præparatam et instructam, scilicet ad suscipiendam fidem et doctrinam Christi, ac perfectionem gratiæ, justitiæ et vitæ Christianæ, à Christo è cœlo allatam et prædicatam. Unde Theophyl. vertit, *capacem*; alii, *dispositam* ad fidem Christi; Arabicus, *parabit Domino plebem justam.*

18. Et dixit Zacharias ad angelum : Unde hoc sciam? ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis.] q. d. Ede signum vel miraculum, quo mihi probes tam magna quæ promittis, reipsa eventura. Tanta enim polliceris, ut nudis tuis verbis credere nequeam. Hæsitat Zacharias et diffidit promissis angeli, partim ob rerum ab eo promissarum magnitudinem, earumque desiderium : quia eas adeo magnas, ut naturæ vires longe superarent, ipse non comparabat cum omnipotentia Dei, solo humano spiritu rem metiens : partim quia non omnino certo credebat esse angelum bonum, qui hæc promittebat, esto sufficientia sibi signa ipsi dedisset angelus, ut patet ex sequent. Videtur tamen hæc hæsitatio ejus et diffidentia ex animi indeliberatione et inconsideratione processisse, ideoque veniale dumtaxat fuisse peccatum, ob quod punitus est et privatus facultate loquendi. Secus fecit Abraham, qui angelo promittenti sibi ex Sara sterili filium Isaac, illico credidit : quia *confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens quia quæcumque promisit, potens est et facere*, Rom. 4. 17.

19. Et respondens angelus, dixit ei : Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum : et missus sum (à Deo) loqui ad te, et hæc tibi evangelizare.] Hæc bona nuntia tibi afferre. Evangelium enim græce idem est quod bonum nuntium. Unde Pagninus vertit, *et bona annuntiem tibi hæc.*

Qui asto.] Id est, astare soleo, velut Deo ad omnem ejus nutum ministraturus, sicut famuli astant regi. Græce παρεστηκὼς, id est *qui astiti*, scilicet in cœlo; jam enim ibi ei non asto, sed inde ad te in terram missus sum : licet in terra angeli quoque astent Deo, ejusque faciem videant : Deus enim est ubique, Matth. 18. 10. Hinc colligas eosdem esse angelos Deo ministrantes et assistentes, licet id negent S. Dionysius Areop. et S. Gregor. Gabriel enim hic simul astat et ministrat Deo, mittiturque ad Zachariam.

Porro τὸ *asto* significat Gabrielem proxime astare Deo, esseque unum è septem primariis angelis, qui sunt principes aulæ cœlestis, sicut est et Michael, ac Raphael, qui Tobiæ cap. 12. vers. 15. ait : *Ego sum Raphael angelus, unus ex septem, qui astamus ante Deum.* De his septem angelis multa dixi Apocal. 1. vers. 4. Quare licet aliqui, ut Toletus hic, censeant Gabrielem esse ex ordine penultimo, qui est Archangelorum, eo quod alibi vocetur Archangelus; verius tamen videtur eum esse primo ex ordine, qui est Seraphim, adeoque esse unum è primis aulæ cœlestis principibus, ideoque à multis vocari Archangelum, id est angelum primarium et principem, imo non desunt qui censeant eum inter Seraphinos esse omnium primum. Ita censet Marcus Viguerius Cardinalis in Decachordo Christiano chorda 1. cap. 2. idque probat octo rationibus, vel potius congruentiis, quas recensui Daniel. cap. 9. vers. 21. quæ omnes ad hanc unam reducuntur : Ad opus summum, inquit, decebat mitti summum angelum : atqui summum Dei opus est Incarnatio Verbi : ergo Gabriel hic vers. 26. ad illud nuntiandum missus, est summus Angelus. Sed hæc ratio non concludit, ut ibi ostendi. Nam communis Theologorum sententia est, Michaelem esse supremum angelorum omnium, et antagonistam Luciferi, Apocal. cap. 12. vers. 7.

Porro *Gabriel*, ait S. Hieron. Nomin. Hebr. in Luca, hebr. idem est in quod *confortavit me Deus*, aut *fortitudo Dei*, vel *virtus mea Deus.* Apte ergo ipse missus est, ut nuntiando conceptionem Joannis afflaret ei spiritum virtutis, id est fortitudinis Eliæ. Idem nuntiavit conceptionem, et incarnationem Verbi æterni, v. 26. quia hoc opus fuit summæ virtutis, potentiæ et fortitudinis Dei.

20. Et ecce eris tacens, et non poteris loqui, usque in diem quo hæc fiant, pro eo quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo.] Theophyl., Titus et S. Ambros. vertunt, *et ecce eris surdus*, et sic clare distinguitur ab eo quod sequitur, *et non poteris loqui*; alioqui enim erit tautologia. Licet enim Græcum σιωπῶν, proprie tacentem et mutum significet, tamen et surdus eadem voce intelligi potest : sunt enim hæc duo naturaliter inter se connexa, ut qui muti nascuntur, sint et surdi, ac vice versa : quocirca Græci surdum æque ac mutum vocant κωφὸν, Hebr. חרש *chares*; syri, *hares* : Zacharias ergo hic effectus est surdus æque ac mutus. Unde vers. 22. vocatur κωφὸς. Hinc et vers. 62. Zachariæ quasi surdo non loquuntur, sed nutibus et signis innuunt cognati et vicini, ut scribat quo nomine velit vocari filium recens sibi natum. Ipse ergo quia inobediens fuerat, punitur surditate; quia contradictor verbis

angeli, mulctatur facultate loquendi, et taciturnitate plectitur. *Incredulitas*, ait S. Ambros., *Zachariæ affatum eripuerat et auditum. Merito autem hæc duo passus est*, inquit Theophyl., *quod et non audiret, et non loqueretur : quia enim non obedierat, condemnatur ut surdus sit, et quia contradixerat, ut sileat.*

Usque in diem quo hæc fiant.] Quo nascatur tibi Joannes, q. d. ait Titus : *Quia vocem edidisti plane incredulam, propterea voce tantisper orbaberis, donec re jam expleta, et tuam in credendo tarditatem, et Dei rursus agnoscas potentiam.* Petierat Zacharias diffidens promissis angeli v. 18. ab angelo sibi dari signum Joannis nascituri ; angelus ergo ipsi obsecundans dat signum, quod simul sit pœna, et castiget ejus incredulitatem et contradictionem, scilicet percutiens eum surditate et taciturnitate.

21. Et erat plebs expectans Zachariam.] Ut ex Sancto, ubi adoleverat incensum, eo peracto rediret ad se in atrium, quod erat ante Sanctum.

Et mirabantur, quod tardaret ipse in templo.] *Tardaret*, partim colloquens cum angelo, partim secum ruminans magnifica ejus dicta et promissa.

22. Egressus autem non poterat loqui ad illos (quia erat mutus), et cognoverunt quod visionem vidisset in templo (ex eo quod viderent eum mutum, stupentem et attonitum.) Et (id est *quia*, ipse erat innuens illis (gestibus et signis, quod esset mutus, ac visionem vidisset) et permansit mutus.] Græce κωφός, Syriace *hares*, id est surdus æque ac mutus, uti dixi v. 20.

23. Et factum est ut impleti sunt dies officii (græce, λειτουργίας, id est liturgiæ, hoc est ministerii sacri in templo) ejus, abiit in domum suam.] Quæ sita erat in montanis Judææ, ut patet v. 39. ubi erat uxor sua Elisabeth.

24. Post hos autem dies concepit Elisabeth uxor ejus.] *Congressus est cum uxore*, ait Euthym., *propter promissum fœtum, silentii flagello edoctus, ut angelicis verbis crederet.* Porro concepit Elisabeth Joannem sub diem 24. Septembris, quo die multæ Christianorum Ecclesiæ celebrant conceptionem S. Joannis. Unde eamdem hoc die in Martyrolog. consignat Usuardus et Molanus : nam nono post mense natus est Joannes die 24. Junii, ac sexto post mense missus est Gabriel ad annuntiandum B. Virgini conceptionem Christi, quæ facta est die 25. Martii, ut patet v. 26. et 36. nam à die 24. Septembris usque ad diem 25. Martii sunt sex menses : quare incensum hoc oblatum à Zacharia, ejusque visio et promissio angelica de Joanne nasciturо, paulo ante in festo Scenopegiæ, sive Tabernaculorum, contigisse videtur. Hoc enim festum celebrabatur die 15. mensis *Tisri*, durabatque per octo dies, ut patet Levit. cap. 23. vers. 34. et Numer. 29. 12. *Tisri* autem respondebat nostro partim Septembri, partim Octobri. Apposite, scilicet ut significaretur Joannem nasciturum, qui futurus præco Christi, et per eum reserandi cœli, causa foret communis lætitiæ toti orbi : ipse enim docturus erat homines, ipsos esse peregrinos in terra, in eaque degere quasi in temporario tabernaculo, et à Deo conscriptos esse cives cœli, ubi domum æternam et felicissimam obtinebunt. Hæc enim omnia significabat lætissimum Tabernaculorum festum, quo cum ramis palmarum gaudentes Hebræi saltabant et tripudiabant, eo quod ex deserto, ubi per 40. annos in tabernaculis vixerant, à Deo inducti essent in terram promissam Chanaan, in eaque bonis terræ locupletati forent, uti dixi Levit. cap. 23. 24. Hinc sequitur, Joannem conceptum sub æquinoctium autumnale, natum vero sub solstitium æstivum, post quod decrescunt dies; Christum ex adverso conceptum sub æquinoctium vernum, natum vero sub solstitium hybernum, post quod dies accrescunt ; quia, ut aiebat Joannes : *Illum oportet crescere, me autem minui*, uti solerter advertit sanctus Augustinus tract. 14. in Joannem.

Et occultavit se mensibus quinque, dicens :] Occultatio hæc signum erat pudoris et verecundiæ : *partus enim sui erubescebat ætatem*, ait S. Ambrosius, quod scilicet sterilis et anus rei uxoriæ et conjugio vacasset, donec mense sexto, ut sequitur, B. Virginem cognatam suam stante virginitate (quod longe magis erat novum, rarum et mirum) concepisse audivit et vidit; tunc enim in publicum prodiens pudorem deposuit : prius ergo per menses quinque pudoris causa publico abstinuit, licet in secreto cordis et cubiculi sui gauderet, sibique congratularetur de divino hoc S. Joannis conceptu. Sic Sara sterilis accepto nuntio nascituri ex se Isaac, Genes. c. 18. v. 12. *risit occulte, dicens : Postquam consenui, et dominus meus* (Abraham maritus) *vetulus est, voluptati operam dabo ?* Nam, ut ait S. Ambrosius : *Senes ab ipsa concluduntur ætate, et justo intemperantiæ pudore revocantur facere opera nuptiarum.* Unde illud :

Turpe senex miles, turpe senilis amor.

25. Quia sic fecit mihi Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium (sterilitatis, quod illo ævo apud Judæos ingens erat probrum, et quasi signum maledictionis Dei) meum inter homines.] *Sic*, scilicet adeo magnifice, stupende et miraculose egit mecum Deus, ut me anum et sterilem tanta prole fœcundaret. Admiratur enim Elisabeth Dei in se beneficentiam, eique toto cordis sinu gratias agit, æque ac fecit B. Virgo mater Christi effecta, concinens vers. 47. *Magnificat anima mea Dominum.*

26. In mense autem sexto missus est angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth.] *In mense sexto*, scilicet a conceptione Joannis Baptistæ, postquam mater ejus Elisabeth occultavit se mensibus quinque, ut dixi vers. præced. Sex mensibus ergo junior fuit Christus Joanne Baptista : hic enim, utpote præcursor Christi, illo debebat esse prior et senior. Mensis hic sextus non inchoans, sed finiens, aut potius finitus accipi debet. Nam à die 24. Septembris qua conceptus est Joannes, usque ad diem 25. Martii, qua, misso angelo ad B. Virginem, conceptus est Christus, intercedunt sex menses integri. *In mense sexto* ergo, hoc est in fine mensis sexti, vel finito mense sexto.

Annuntiatio igitur hæc Gabrielis, et consequenter Incarnatio Verbi contigit die 25. Martii, quo pariter die Christus post 34. vitæ annos completos, pro salute hominum crucifixus et mortuus est, uti dixi Matth. 27. v. 37. Eodem die multi censent mundum à Deo primitus fuisse conditum et creatum, Genes. 1. ut eodem die creatus sit à Deo, quo postea recreatus et restauratus fuit à Christo in incarnatione et cruce. Unde ab hoc die et hoc mense annos Christi inchoant et numerant Angli, Veneti, Pisani, pluresque aliæ nationes (et nuper Franci) teste Covarruvia libro 1. Variar. resol. cap. 12. n. 2. et Henriquez lib. 8. de Eucharistia cap. 11. §. 10. littera I. et Joanne Lucido tract. de Passione Christi. Conceptio enim est quasi prima hominis nativitas, juxta illud : *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est*, Matthæi cap. 1. v. 21.

Angelus Gabriel.] Notat S. Hieron. in cap. 8. Danielis, tres angelos in S. Scriptura nominari ac celebrari, scilicet Michaelem, Raphaelem et Gabrielem, è quibus Michaelem ait præesse precibus et oblationibus fidelium, atque idcirco dicitur *Michael*, id est, *quis ut Deus?* q. d. Solius Dei est exaudire preces pœnitentium, eorumque peccatis propitiari, eosque justificare et salvare. Secundo, Raphaelem præesse sanitati corporum, ideoque Tobiæ cæco visum restituisse : hinc dicitur *Raphael*, id est *medicus*, vel *medicina Dei*. Tertio, *Gabriel*, id est *fortis*, aut *fortitudo Dei*, præest præliis ac bellis fidelium, ut patet Daniel. cap. 12. v. 13. et seq. Unde ipse hic mittitur nuntiaturus Christum, qui bellum acerrimum erat gesturus contra Luciferum, ceterosque dæmones et homines impios. Rursum *Gabriel* dicitur quasi גבר אל *geber el*, id est *vir Deus*, q. d. Deus incarnabitur, eritque homo puer, quantum ad naturam ac ætatis et corporis progressum, idem tamen erit vir, quia à primo conceptionis instanti anima ejus erit plena omni scientia, gratia, fortitudine, juxta illud Jerem. 31. v. 22. *Femina circumdabit virum*. Porro Toletus ex SS. Dionysio, Basilio, Gregorio et Damasceno censet Michaelem esse ex Principatibus, qui à SS. Dionysio ponitur primus ordo tertiæ Hierarchiæ Angelorum; Gabrielem vero esse ex ordine Archangelorum. Verum verius est Michaelem esse primum inter Seraphinos, Gabrielem vero ei esse proximum et vicinum, uti dixi vers. 19. *Ad hoc quippe ministerium*, ait S. Gregorius hom. 34. in Evang., *summum* (unum è summis) *angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium nuntiabat*.

Nazareth.] Unde Christus ab ea quasi à patria, in qua conceptus fuit (nam in Bethlehem natus est) cognominatus est Nazarenus, Matthæi 2. vers. 23. In Nazareth ergo habitabat B. Virgo cum Josepho sponso suo. Porro domus vel cubiculum ejus, in quo angelo nuntiante Christum concepit, à S. Jacobo aliisque Apostolis consecrata fuit in Ecclesiam, uti refert L. Dexter in Chronico anno Christi 42. et alii. Ibidem post trecentos annos S. Helena elegans templum exædificavit, teste Nicephoro lib. 8. cap. 30. Eamdem visitavit S. Paula, S. Ludovicus, ceterique peregrinantes. Vide Tursel. in Histor. Lauret. cap. 1. et seq. Eadem post mille annos è Galilæa et Nazareth ab angelis translata est in Dalmatiam, inde in Italiam, puta Lauretum, ubi etiamnum consistit, et totius orbis concursu pie visitur, adeo ut ipse Erasmus (quem Novantes ut antesignanum sequuntur) in orat. ad Virginem, ita Lauretanam Virginem salutet : *Salve, inclyta regum progenies, sacerdotum decus, patriarcharum gloria, cœlitum triumphus, inferorum formido, Christianorum spes et solatium; divinitati proxima es, ne illic nobis deesses. Certa est fiducia tua, pronus tuis advolvor pedibus, serva animulam hanc, quæ se tibi quanta est nuncupat.*

27. Ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph, de domo (id est tribu et familia) David (cui promissus erat Christus quasi filius), et nomen Virginis Maria.] *Desponsata :* non per solam desponsationem, sed et per verum matrimonium jam contractum, licet usu non consummatum. Vide dicta Matthæi 1. 18. *Missus est*, ait S. Gregorius Thaumaturgus serm. 3. de Annuntiat. *Gabriel, ut dignum purissimo sponso thalamum pararet. Missus est Gabriel, ut inter creaturam et creatorem sponsalia contraheret. Missus est Gabriel ad animatum regis palatium. Missus est Gabriel ad virginem desponsatam quidem Joseph, sed Jesu filio Dei servatam. Missus est lychnus, qui solem justitiæ indicaret.*

Ad Virginem.] Præclare S. Bern. serm. 1. de Assumpt. *Nec in terris locus dignior uteri virginalis templo, in quo Filium Dei Maria suscepit, nec in cœlis regali solio, in quo Mariam filius ejus sublimavit.* Et serm. 4. *Quæ vel angelica puritas virginitati illi audeat comparari, quæ digna fuit Spiritus sancti sacrarium fieri, et habitaculum Filii Dei?* Hoc est quod canit Ecclesia :

Domus pudici pectoris,
Templum repente fit Dei :
Intacta nesciens virum,
Verbo concepit filium.

Maria.] Nota : *Maria*, vel, ut hebr. dicitur, *miriam*, græc. Μαριὰμ, Hebr. idem est, q. d. *moriam*, id est myrrha, vel amaritudo maris. Hebræi enim tradunt sororem Mosis dictam esse *Mariam*, eo quod cum ipsa nasceretur, cœpit amara Pharaonis tyrannis mergendi infantes Hebræorum, Exodi 1. Verum id meliore omine et nutu divino mutatum est in aliam significationem : nam transito mari Rubro, et merso Pharaone, dicta est *Maria*, quasi *Mara iam*, id est magistra vel domina maris : sicut enim Moses virorum, ita Maria feminarum dux fuit in transitu maris Rubri : unde et eis carmen epinicium præcinuit, Exodi 15. Porro hæc Maria typus fuit, ait S. Ambrosius Exhort. ad virgines, B. Virginis, quæ dicta est *Maria*, id est magistra et domina maris hujus sæculi, ut per illud nos salvos ducat in terram promissam, id est in cœlum. Unde R. Haccados apud Galatin. lib. 7. 13. Messiæ matrem, Dominam nuncupandam prædixit, et *Mariam* idem esse quod *Dominam* docet Philo, S. Hieron., Epiphanius et alii : imo Liturgiæ veterum. Christiani omnes omni lingua B. Virginem, quasi proprio nomine Dominam nostram vocant et compellant. Unde S. Isidor. lib. 7. Etymol. cap. 10. *Maria*, ait, *interpretatur illuminatrix, aut stella maris : genuit enim lumen mundi. Sermone autem Syro Maria Domina nuncupatur : pulchre, quia Dominum genuit.* S. Hieron. vero in nomin. Hebr. in

Exodo : *Maria*, ait, *idem est quod illuminatrix mea, vel illuminans eos, aut smyrna maris*, vel *stella maris.* Sic et S. Gregor. Thaumaturgus serm. de Annunt. *Maria*, ait, *interpretatur illuminatio.* Plura de nomine Mariæ dixi, Exodi cap. 15. 20. ac in Proverb. et Canticis.

Hac de causa Maria fuit plena gratia, ideoque mare gratiarum : quare sicut *omnia flumina intrant in mare,* Eccles. 1. v. 7. sic omnes omnino gratiæ quas habuerunt Angeli, Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, Martyres, Confessores, Virgines, confluere in Mariam, ait S. Bonaventura in Specul. cap. 2. Denique quam nomen Mariæ angelis sit delectabile et dæmonibus terribile, docet S. Brigitta lib. 1. Revel. cap. 9.

Addit Pagnin. in Nomin. Hebr. *Maria*, inquit, interpretari potest *pluvia temporanea* (hæc enim Hebr. vocatur *more*) *maris,* juxta illud : *Pluviam voluntariam segregabis hæreditati tuæ,* Psal. 67. vers. 10. Hinc et de Christo præcinuit Psaltes : *Descendet sicut pluvia in vellus,* Psal. cap. 71. 6. Hoc secreto suo illapsu innuit hic Gabriel.

Et ingressus ad eam angelus, dixit.] *Ingressus,* id est illapsus in clausum Virginis, pro adventu Messiæ et salute hominum secreto orantis, cubiculum, per fenestram vel per ostium. Angeli enim cum sint purissimi spiritus, sua subtilitate et efficacitate omnes parietes, et omnia corpora penetrant et pervadunt. Ita S. Bern. serm. 3. super *Missus est.* Licet Andreas Episc. Hierosol. serm. de Annunt. putet angelum clam ostium aperuisse, et modeste Virginem compellasse ac salutasse.

Ave.] Id est salve, gaude, lætare. Verisimile est angelum usum fuisse communi Hebræorum salutatione שלום לך *scalom lach,* id est *pax tibi,* ut habet Syrus, Æthiopic. et Persic. : illa enim Hebræi uti solent, cum timorem auferre volunt, et lætum se afferre nuntium significant. Nisi malis cum nostro Serario in Ruth cap. 2. q. 10. *Ave,* vel, ut S. August. epist. 43. scribit, *have,* esse Hebr. חוה *chauve*, vel *have*, id est, *vive,* scilicet sana æque ac sancta, læta et hilaris, felix et beata in Dei gratia et gloria summa, ad quam ipse te elegit, ut alludat ad nomen Evæ, quæ Heb. dicitur חוה *chauva,* id est, vitalis et vivificans, sive mater omnium viventium, Gen. 3. 20. q. d. *Eva,* non fuit *chauva* id est, mater vitæ, sed mortis, quia omnes suos filios per peccatum morti addixit : tu vero, ô Maria, vere es *Eva* sive *chauva*, quia mater vitæ, gratiæ, et gloriæ. Hinc apposite Latinum *Ave*, est inversum *Eva*, quia Maria Evæ maledictiones Gen. 3. in benedictiones convertit. Unde ei accinit Ecclesia :

> Sumens illud Ave
> Gabrielis ore,
> Funda nos in pace,
> Mutans Evæ nomen.

Ave, ait S. Gregorius Thaumat. serm. 2. et 3. de annunt. *animatam Dei templum, quia summum toti mundo gaudium paries : eris virginum gloriatio, et matrum jubilatio.* Hinc rursum olim matutina salutatio erat, *Ave*, id est, vive hodie sanus et lætus; vespertina vero *Vale.* Unde Martial. epigr. 56. lib. 1.

> Et matutinum portat ineptus Ave.

Et lib. 4. epigr. 79.

> Cui non mane feras irrequietus Ave.

Causam dat Andr. Cret. orat. de Annuntiat. *Decuit,* ait, *lætis ut præconiis Gabriel reginam salutaret, quæ et lætitiæ organum, et immensi gaudii est genitrix.*

Gratia plena.] Græc. κεχαριτωμένη, quod frigide Tigurina et Novantes vertunt, *gratiosa;* Beza, *gratis dilecta :* putat enim ipse justos non habere inhærentem et intrinsecam justitiam, sed tantum extrinsecam, quæ consistat in hoc, quod Deus eos, licet in se sint peccatores, ex sua tamen benevolentia habeat reputetque justos, quæ est hæresis.

Verum κεχαριτωμένη respondet Hebr. נחנה *nechena,* vel מחנה *muchana,* quod proprie idem est quod gratificata, gratia repleta, gratiosa facta : χαριτόω enim idem est quod *gratiosum facio,* gratum, charum reddo, gratia impleo. Deus enim nil gratum judicat, nisi quod in se revera gratum est; quare cum quem justum sibique gratum facit, eum revera justitia et gratia inhærente donatet condecorat : quare κεχαριτωμένη, idem est quod gratia plena, uti vertit Noster, Syr., Arab., Ægypti., Æthiopic., Persicus; item S. Ambrosius, Beda, S. Augustin. Enchir. c. 36. S. Hieron. epist. ad Principiam, S. Bern. et alii passim. Significat ergo hæc vox duo : Primo, B. Virginem fuisse à Deo gratia donatam, idque plene et per excellentiam super alios justos et sanctos : nam hoc epithetum appropriatur hic soli B. Virgini; ut scilicet per gratiam hanc eminentem aptaretur, dignaque efficeretur, ut mox fieret mater Dei. Secundo, per gratiam hanc mire placuisse Deo, ejusque angelis omnibus, ac in eorum oculis plane amabilem, speciosam et gratiosam fuisse, adeo ut eam Christus præ ceteris omnibus in matrem suam eligeret. Ita passim Patres; quod alibi dicit Scriptura : *Invenit gratiam in oculis Domini.*

Dices, Christus fuit plenior gratia, quam B. Virgo. Alii quoque Sancti dicuntur pleni fuisse Spiritu sancto, ut S. Stephanus.

Resp. eos plenos gratia dici, sed diversimodo : nam, ut recte ait Maldonatus : Aqua plenus est fons, plenus fluvius, pleni rivuli, etsi plus et purius in fonte, quam in fluvio; in fluvio, quam in rivulis est. Plenus Christus gratia tanquam fons, in quo et scaturit et stagnat gratia, et in omnes homines sicut ex capite in membra derivatur. Plena Christi mater, tanquam fonti proximus fluvius, qui etsi minus quam fons aquæ habet, pleno tamen fluit alveo. Plenus Stephanus, sed tanquam rivulus.

Eleganter et pie solideque D. Petr. Chrysol. serm. 143. in hæc verba : *Hæc,* inquit, *est gratia, quæ dedit cœlis gloriam, terris Deum, fidem Gentibus, finem vitiis, vitæ ordinem, moribus disciplinam. Hanc gratiam detulit angelus, accepit Virgo, salutem sæculis reddituru.* Idem serm. 146. *Una,* inquit, *puella sic Deum in sui pectoris capit, recipit, oblectat hospitio, ut pacem terris, cœlis gloriam, salutem perditis, vitam mortuis, terrenis cum cœlestibus parentelam ipsius Dei cum carne commercium, pro ipsa domus exigat pensione, pro ipsius uteri mercede conquirat, et impleat illud propheticum : Ecce hæreditas Domini, filii merces, fructus ventris.*

Audi S. Aug. serm. 18. de Sanctis : *Impleta est* (Maria) *gratia, et Eva vacuata est culpa. Maledictio Evæ in benedictionem mutatur Mariæ.* Vide Tolet. hic annotat. 67. ubi ostendit B. Virginem

plenam fuisse omni gratia, tum gratum facienle, tum gratis data, idque tam in corpore quam in anima. Carebat enim fomite concupiscentiæ : quare caro ejus plane subdita erat rationi et spiritui, uti erat in Adamo in paradiso per justitiam originalem. Quocirca addit, in ea naturam conspirasse cum gratia, illique per omnia esse cooperatam. Rursum B. Virginem in singulis et in universis virtutibus eminuisse: sic enim decebat ornari et præparari eam, quæ erat futura mater Dei. Vide etiam quæ de ea dixi passim in Canticis, præsertim cap. 4. 7. ad illa : *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.* Et Eccli. cap. 24. v. 5. et 16. in fine.

Quocirca S. Athanasius (vel quisquis est Auctor : videtur enim S. Athanasio fuisse posterior, uti solerter advertit Baron. et Bellarm. de Scriptor. Ecclesiast.) hom. de Deipara : *Ita*, ait, *Spiritus S. descendit in Virginem cum omnibus suis essentialibus virtutibus, quæ illi per rationem principatus divini adsunt, imbuens eam in gratia, ut in omnibus gratiosa esset, atque idcirco gratia plena cognominata est, eo quod adimpletione Spiritus S. omnibus gratiis abundaret.* Accedit Hieron. serm. de Assumpt. B. Virginis : *Bene,* inquit, *plena, quia ceteris per partes præstatur; Mariæ vero se tota infundit plenitudo gratiæ.* Et paulo inferius : *In Mariam totius gratiæ plenitudo quæ in Christo est, venit, quamvis aliter, quia etiamsi in sanctis patribus et Prophetis gratia fuisse creditur, non tamen eatenus plena.*

Porro ita B. Virgo plena fuit gratia, ut ei cooperando strenue et assidue ea augeri, pleniorque fieri mereretur : licet enim esset plena quoad præsentem, ut haberet tantum gratiæ, quantum capere poterat; tamen huic gratiæ assidue et strenue per actus ferventes cooperans, novum sibi parabat meritum, ac proinde novam capacitatem et dispositionem ad novam gratiam consequendam, idque assidue, ut dixi. Vide Franc. Suarez 3. p. disp. 18. sect. 4. ubi ostendit gratiam B. Virginis in primo conceptionis ejus instanti fuisse majorem gratia, quam habuit supremus angelus, qui uno actu vel duobus omnia sua merita consummavit, eoque plus meruit quam mille et mille homines mereantur per totam vitam : quare B. Virgo primo hoc instanti amans laudansque Deum intensissime superavit amorem, et consequenter meritum supremi angeli. Secundo operationis et amoris sui instanti, ex gratiæ augmento quod primo instanti merita erat, et reipsa acceperat, gradus amoris et consequenter meriti duplicavit. Tertio vero instanti eosdem duplicando, meritum cum gratia quadruplicavit. Quarto instanti pari quadruplicationis duplicatione et progressu idem octuplicavit, et ita consequenter per singula amoris et operationis instantia gratiam acceptam continue duplicando usque ad annum ætatis 72. quo mortua est, adeo gradus gratiæ et meriti adauxit, ut in iis omnes omnino homines et angelos simul sumptos superarit. Quare illa unica gratior est Deo, quam ceteri omnes. Deus ergo plus amat solam B. Virginem, quam totam Ecclesiam, id est, quam omnes homines et angelos simul sumptos. Hæc Suarez. Vide S. Brigidæ Revelationes lib. 1. cap. 10. ubi B. Virgo ei narrat suos in virtute et amore Dei progressus, ac annuntiationem per angelum sibi factam, asseritque se in eadem ineffabili lætitia fuisse perfusam, eaque continua; sed semper lætitiam habuisse dolore permixtam. Audi eamdem lib. 4. Revel. cap. 108. *Tres Sancti sunt, qui mihi præ ceteris placuerunt, scilicet Maria mater mea, Joannes Baptista, et Maria Magdalena. Mater igitur mea quando et postquam natá fuit, sic erat pulchra, quod nulla erat in ea macula; quod bene cognoscentes dæmones sic ægre tulerunt per similitudinem loquendo, quasi quod quædam vox dæmonum tunc sonuisset de inferno dicens : Una virgo tam virtuose et mirabiliter procedit, quod omnes superat in terra et in cœlo, et perveniet usque ad sedem Dei.*

Denique vide novem plenitudines gratiæ B. Virgini proprias, quas recenset Rutilius Benzonius lib. 2. super *Magnificat* cap. 26. dubio 7.

Dominus tecum.] Subaudi *est*, potius quam *sit*. Dat causam cur gratia sit plena; quia scilicet Dominus cum ea est, eique assistit et præsto est singulari modo, ut in ea singulare Incarnationis Verbi opus operetur. Unde S. August. serm. 18. de Sanctis. *Tecum Dominus*, ait, *in mente, tecum in auxilio, tecum in ventre.* Et S. Bern. serm. 3. super *Missus est : Quid mirum,* inquit, *si gratia plena erat, cum qua Dominus erat? sed potius hoc mirandum, quomodo qui angelum miserat ad Virginem, ab angelo inventus est esse cum Virgine. Itane velocior angelo fuit Deus, ut festinantem nuntium celerior ipse præveniret ad terras? Nec mirum. Nam cum esset Rex in accubitu suo, nardus Virginis dedit odorem suum, et ascendit in conspectu gloriæ ejus fumus aromatum, et invenit gratiam coram oculis Domini, clamantibus qui circumstabant : Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ et thuris?* Et inferius docet Deum esse in omnibus creaturis per efficaciam, in rationalibus per cognitionem, in bonis per amorem, ideoque cum iis esse per voluntatis concordiam : per hanc enim ipsi Deum sibi jungunt. Subdit deinde : *Sed cum ita sit cum omnibus Sanctis, specialiter tamen cum Maria, cum qua utique tanta ei consensio fuit, ut illius non solum voluntatem, sed etiam carnem sibi conjungeret, ac si de sua Virginisque substantia unum Christum efficeret, vel potius unus Christus fieret : qui etsi nec totus de Deo, nec totus de Virgine; totus tamen Dei, et totus Virginis esset, nec duo filii, sed unus utriusque filius.* Deinde docet cum B. Virgine fuisse Dominum, id est totam S. Trinitat. Unde ait : *Nec tantum Dominus Filius tecum, quem carne tua induis, sed et Dominus Spiritus sanctus, de quo concipis, et Dominus Pater, qui genuit quem concipis. Pater, inquam, tecum, qui Filium suum facit et tuum. Filius tecum, qui ad condendum in te mirabile sacramentum, miro modo et sibi reserat genitale secretum, et tibi servat virginale signaculum. Spiritus S. tecum, qui cum Patre et Filio tuum sanctificat uterum.*

Denique S. Brigida lib. 1. Revel. cap. 8. audivit B. Virginem sibi dicentem : *Omnis laus filii laus mea est; et qui inhonorat eum, inhonorat me : quia sic ferventer dilexi eum, et ipse me, quod quasi unum cor ambo fuimus.* Quocirca ipsam quasi reginam dominari in cœlo, mundo, purgatorio et inferno, docet eadem S. Brigida in Sermone Angelico cap. 20. Eadem lib. 3. cap. 29. alloquens B. Virginem : *Tu*, inquit,

assimilaris templo Salomonis, in quo verus Salomon spatiabatur, et sedit qui fecit inter Deum et homines pacem. Benedicta igitur sis, B. Virgo, in qua Deus magnus, factus est puer parvus; antiquissimus Dominus, factus est pusillus filius; sempiternus Deus et Creator invisibilis, factus est visibilis creatura. Resp. B. Virgo : *Cur me comparas Salomoni ejusque templo, cum sim mater illius, qui non habet principium, nec finem? Nam Filius Dei qui est filius meus, est sacerdos, et Rex regum. Denique in templo meo induit se vestibus sacerdotalibus spiritualiter, in quibus obtulit sacrificium pro mundo.*

Simili modo Deus ait Josue c. 1. 5. *Sicut fui cum Mose, ita ero tecum.* Et angelus ad Gedeonem: *Dominus tecum, virorum fortissime,* Judic. 6. 12. Rursum Deus ad Jerem. c. 1. 8. *Ego,* inquit, *tecum sum.* Et ad Paulum : *Ego sum tecum*, Actor. 18. 10. sed tanto excellentius fuit cum B. Virgine, quanto sublimius, potentius et divinius in ea mysterium operatus est.

Porro S. Thomas 3. p. q. 30. art. 4. τὸ *Dominus tecum*, exponit per conceptionem et incarnationem Verbi, intellige mox faciendam, non autem jam factam, uti ostendam v. 38. Simili modo, quo S. Thomas, loquuntur S. Petrus Alexandr. citatus in Conc. Chalcedon. action. 1. S. Aug. serm. 2. B. Petrus Damian. serm. 1. de Nativ. Virg. S. Hieron. ep. 140. ad Principiam; sed hi pariter exponendi sunt per futurum, non per præsens, vel præteritum.

Benedicta tu in mulieribus.] Idem dictum fuit Jahel, quæ occidit Sisaram Judic. 5. 24. et Judith. c. 16. 11. Sed longe excellentius idipsum hic dicitur B. Virgini, quæ Jahelem, Judith, ceterasque virgines et matronas mille dictionibus, donis et gratiis superavit : q. d. Tu, ô Maria, sola omnium mulierum es benedicta singulariter, quia uti virgo es, sic eris et mater; ac sicut sine libidine concipies, sic et sine dolore paries unigenitum Dei filium, cum ceteræ mulieres posteræ Evæ cum libidine concipiant, et cum dolore pariant misellos infantes, aut certe steriles sint.

Audi S. Aug. serm. 18. de Sanctis : *Benedicta tu in mulieribus, quæ vitam et viris et mulieribus peperisti. Mater generis nostri pœnam intulit mundo, genitrix Domini nostri salutem attulit mundo. Auctrix peccati Eva, auctrix meriti Maria. Eva occidendo obfuit, Maria vivificando profuit. Illa percussit, ista sanavit. Pro inobedientia enim obedientia commutatur, fides pro perfidia compensatur.* Reipsa ergo hic angelus B. Virginem salutat, laudatque iisdem elogiis, quibus Joachim pontifex cum toto populo salutavit Judith redeuntem à cæde Holofernis c. 15. 10. *Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri, quia fecisti viriliter, et confortatum est cor tuum, eo quod castitate amaveris*, etc. *ideo et manus Domini confortavit te, et ideo eris benedicta in æternum.* Audi et B. Petrum Chrysologum serm. 145. in hæc Verba : *Vere benedicta, quæ fuit major cælo, fortior terra, orbe latior. Nam Deum quem mundus non capit, sola cepit. Portavit eum qui portat orbem; genuit genitorem suum, nutrivit omnium viventium nutritorem. Fuit olim Patriarcharum benedictio in pinguedine terræ. Ecce terra nostra dedit fructum suum.* Et Andreas Hierosolym. in hæc eadem verba : *Vere*, inquit, *benedicta tu, quam Ezechiel verum solis ortum proclamavit. Sola vere benedicta es, quam montem magnum vir ille desiderabilis Daniel vidit, ac montem obumbrantem Habacuc ille admirabilis; montem præterea Dei, montem pinguem, montem quem Deo inhabitare placuit. Benedicta tu, quam Zacharias vir divinissimus, aureum candelabrum septem vidit lychnis ornatum, nimirum illis septem Spiritus sancti donis clarum ac lucidum. Vere benedicta tu, vividi nostri ligni paradisus, quæ ipsum horti Eden colonum, Christum, inquam, Dominum intra te habes, figuris adumbratum, qui ineffabili quadam potentia fluminis instar vivi parvum uterum tuum egressus, quatuor velut initiis per Evangelium suum orbis faciem irrigavit.*

In mulieribus.] Ut significet B. Virgini inesse quidquid est optimum in triplici mulierum statu. Hæ enim virgines sunt, viduæ, aut matrimonio conjunctæ. In virginitate integritas laudatur, sterilitas non item. In viduis libertas animi commendatur, non solitudo, cum scriptum sit Eccl. 4. *Væ soli, quia cum ceciderit, non habet sublevantem se*, etc. In conjugio prolis educatio in bonis censetur, virginitatis jactura non item. Sola B. Virgo præ cunctis mulieribus virginitatem habuit sine sterilitate; animi libertatem sine defectu consortii, cum vere fuerit Joseph desponsata; et quod his majus est, absque violatione virginei pudoris, prolis fœcunditatem. Itaque è triplici statu feminarum, quidquid boni est, adscivit; quidquid mali, repulit. Unde merito angelus præ cunctis mulieribus eam prædicat benedictam.

29. Quæ cum audisset, turbata est in sermone ejus, et cogitabat qualis esset ista salutatio.] Græce ἰδοῦσα, id est, *cum vidisset :* et ita legunt S. Ambrosius (qui et pro *in sermone* ejus, legit, *in introitu ejus*), Theoph., Euthym., unde colligitur B. Virginem turbatam esse, Primo, ex insolita specie, fulgore et majestate angeli : Secundo, ex insolita ejus salutatione, unde *cogitabat qualis esset salutatio.* Audi S. Ambrosium lib. 1. Offic. c. 8. *Ad virilis sexus speciem peregrinam turbatur aspectus Virginis.* Similiter S. Hieron. epist. 7. quæ est ad Lætam : *Imitetur*, ait, *Mariam, quam Gabriel solam in cubiculo suo reperit, et ideo forsitan timore perterrita est, quia virum quem non solebat, aspexit.*

Licet enim B. Virgo assueta esset visionibus et colloquiis angelorum, nunquam tamen viderat angelum cum tanta majestate, nec audierat tam magnifice se salutantem. Porro S. Brigida in Sermone Angelico c. 16. insinuat eam expavisse, quod metueret ne tam gloriose salutans, non angelus esset, sed diabolus volens sibi illudere. Porro S. Bern. serm. 3. super *Missus est : Turbata est*, ait, *sed non perturbata : quod turbata est, verecundiæ fuit; quod non perturbata, fortitudinis; quod tacuit et cogitavit, prudentiæ.*

Turbata est.] Id est, timuit, et sacro quodam horrore perfusa est, cum quadam corporis commotione, quæ solet magnum animi timorem et horrorem comitari. Porro hæc timoris turbatio non passio fuit, sed propassio, scilicet voluntarie à B. Virgine permissa et assumpta. Nullæ enim passiones in B. Virgine dominari, imo nec insurgere poterant, aut ejus rationem et libertatem prævenire. Pollebat enim justitia originali magis quam Adam. Ita Toletus. Simili modo Christus instante passione orans in horto cœpit pavere et tædere, scilicet libere; non invite, vel coacte.

Qualis.] In se, id est quam magnifica, augusta

superans omnium hominum vires et merita ac proinde et sua. Ipsa enim, utpote humillima, longe diversa, imo contraria de se opinabatur. Cogitabat enim intra se : Ego mihi videor indigna omnis gratiæ, quomodo ergo angelus me vocat *gratia plenam?* ego paupercula cum pauperibus virginibus dego et conversor; quomodo ergo angelus mihi insonat, *Dominus tecum?* Ego æstimo me feminarum omnium minimam et vilissimam, quomodo ergo angelus mihi ait : *Benedicta tu inter mulieres?*

Rursum *qualis*, scilicet in suo fine, q. d. Cogitabat B. Virgo quo fine, et quorsum tam honorifice salutaretur ab angelo. Tam magnifica enim angelica salutatio dirigebatur ad magnificum Incarnationis in ipsa peragendæ mysterium; ne scilicet ipsa æstimans se illo indignam sese excusaret et abnueret, sed sciens Deum se sufficientibus ad illud gratiis donisque adornasse, in illud consentiret et annueret; itaque illa annuente, Verbum ex ejus purissimis sanguinibus carnem sibi assumeret. Cum ergo ipsa nesciret hunc finem, cogitabat et mirabatur cur tam splendide salutaretur ab angelo. Nil tamen respondit, quia, ut ait sanctus Ambrosius, lib. 1. Offic. *præ verecundia non resalutavit, nec ullum responsum retulit*, quia pudor et stupor mentem absorbebant linguamque ligabant, et quia prudenter cogitabat quid esset responsura.

Audi S. Ambr. *Disce virginem à verecundia, quia pavebat : nam sequitur : Quæ cum audisset*, etc. *Trepidare virginum est, et ad omnes ingressus pavere, omnes viri affatus vereri. Disce, virgo, verborum vitare lasciviam. Maria etiam salutationem angeli verebatur.* Et Græcum Scholiasten in Catena S. Thomæ : *Cum assueta foret his visionibus*, inquit, *Evangelista non visioni, sed relatibus turbationem attribuit dicens : Turbata est in sermonibus ejus. Attende autem Virginis et pudicam et prudentem et animam simul et vocem. Audita lætitia dictum examinavit, et neque manifeste obstitit per incredulitatem, nec statim paret ex levitate, Evæ levitatem evitans simul et duritiam Zachariæ. Malens nimirum*, ait S. Bernard. hom. 4. super *Missus est*, *humiliter non respondere, quam temere loqui quod nesciret.*

30. Et ait angelus ei : Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum.] Pavorem, indeque nascentem pudorem Virginis abstergit angelus per gratiam, id est, favorem et benevolentiam, quam ait eam invenisse in oculis Dei præ omnibus mulieribus : Primo, quod eam ab æterno Deus præ ceteris omnibus, sine merito, ex gratuita dilectione elegerit in matrem suam, ex qua carnem assumeret. Secundo, quod in tempore mox ut concepta et nata fuit, illam omni virtute et gratia ita exornarit, ut in conspectu ejus plane grata dignaque appareat, quæ ab eo ametur, et super omnes evehatur, q. d. Noli, ô Maria, mirari, pavere et stupere tam insolitos honoris titulos, quibus te salutavi : quia licet in oculis tuis parva et humilis, te ex teipsa illos non mereri agnoscas; Deus tamen qui humiles exaltat, iisdem gratis te ornavit et exaltavit. S. Brigida in serm. Angelico c. 5. scribit, Deo, cum crearet magnum hunc mundum, astitisse minorem mundum, scilicet B. Virginem, *à quo major gloria Deo, et angelis major lætitia, atque omni hominis ejus bonitate frui volenti major utilitas, quam de hoc majori mundo provenire debebat.* Et serm. c. 12. asserit B. Virginem quasi sponsam mire placuisse Deo Patri per angelicam virginitatem; Filio per profundissimam humilitatem, qua eum ad sua viscera attraxit; Spiritu sancto per promptissimam obedientiam, ob quam ab eo omnium gratiarum donis repleta fuit.

Invenisti (Arabic. *lucrata es*) ergo apud Deum gratiam, ob virtutes in eximio gradu, tibi à Deo infusas, easque omnes quidem, sed præsertim tres. Prima est profundissima tua humilitas. Unde S. Bern. hom. 3. super *Missus est : O si scires*, ait, *quantum tua humilitas Altissimo placeat, quanta te apud ipsum sublimitas maneat, angelico te indignam nec alloquio judicares, nec obsequio.* Hinc disce quanta fuerit humilitas Virginis, quæ ab Altissimo adeo meruit exaltari.

Secunda fuit angelica virginitas : hæc enim Deum, qui purissimus est spiritus, et virgo increatus, velut rhinocerotem in sinum suum rapuit. Unde Venantius Fortunatus de ea sic canit :

Virginitas felix, quæ partu est digna Tonantis,
Quæ meruit Dominum progenerare suum.

Et Basilius hom. de humana Christi generatione : *Virginitas*, ait, *ut apta proximaque sanctitati electa est.* Audi S. Bern. serm. in Nativitate B. Mariæ : *Ne timeas, Maria, ne mireris angelum venientem, et major angelo venit. Ne mireris angelum Domini; et Dominus angeli secum. Postremo quidni videas angelum, cum jam angelice vivas? Quidni visitet angelus vitæ sociam? Quidni salutet civem Sanctorum, et Domesticam Dei? Angelica plane vita virginitas, et qui non nubent neque nubentur, erunt sicut angeli Dei.*

Tertia fuit ardentissima charitas, qua B. Virgo sollicita pro redemptione hominum et adventu Messiæ, assiduas et ferventes pro utroque preces fundebat, ac utrumque ideo impetravit, adeoque ipsa mater Messiæ fieri meruit, non ex condigno, sed ex congruo. Ita S. Bernard. hom. 3. super *Missus est : Invenisti*, ait, *quod quærebas. Invenisti quod nemo ante te potuit invenire. Invenisti gratiam apud Deum : quam gratiam? Dei et hominum pacem, mortis destructionem, vitæ reparationem.* Sic Scholastici passim docent B. Virginem meruisse maternitatem Dei. Vide Suarez et Vasquez 3. p. q. 2. disp. 2. num. 2. et seq. qui docent B. Virginem de congruo, non de condigno meruisse, ut fieret mater Dei, non tamen meruisse ipsam Verbi incarnationem : hæc enim omne meritum antecedit, ejusque est causa, principium et origo.

31. Ecce concipies in utero (Arabicus, *recipies gravidationem*) et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum.) Syrus, *ecce enim.* Probat enim angelus Mariam invenisse gratiam apud Deum ex eo, quod conceptura et paritura sit Jesum, id est, Deum et hominem. Alludit, imo citat oraculum Isaiæ c. 7. v. 14. q. d. Tu es illa hominum felicissima, de qua ante 700. annos Isaias stupens et exultans vaticinatus est : *Ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel.* Vide ibi dicta et Matth. 1. 23. ubi et de nomine Jesu, id est Salvatoris, multa dixi.

Hinc refellitur Primo, Manichæus, dicens Christum non veram assumpsisse ex Virgine carnem, sed phantasticam : filius enim qui concipitur in utero et paritur, verus est, non phan-

fasticus. Secundo, Valentinus, docens Christum è cœlo attulisse carnem, ac per B. Virginem transisse dumtaxat, sicut aqua transit per canalem. Tertio, Nestorius, asserens B. Virginem non esse matrem Dei, eo quod non sit mater divinitatis; cui recte respondet S. Cyrillus, illam esse vere matrem Dei: etsi ejus divinitatem non genuerit, sed humanitatem dumtaxat, quia genuit hunc hominem, scilicet Jesum, qui vere est Deus, sicut pater vere dicitur pater filii sui, esto non generet ejus animam, sed tantum carnem: quia generat hunc hominem, qui anima æque ac carne constat.

32. Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur.] *Magnus* tum qua Deus, tum qua homo, quia *qui magnus Deus erat, magnus homo futurus est, magnus doctor, magnus Propheta, imo Messias mundi salvator*, etc. *qui Filius Altissimi merebitur appellari, plane magnus, qui tam magnus quam altissimus, quia et ipse Altissimus*, ait S. Bern. serm. 3. super *Missus est:* Joannes Baptista fuit magnus homo dumtaxat: at Jesus fuit magnus Deus et homo: nam, ut ait S. Greg. *Neque carnis assumptio, Deitatis derogat celsitudini, imo potius humanitatis humilitas sublimatur. Unde sequitur, Et filius Altissimi vocabitur*, id est revera erit per unionem hypostaticam, ut jure filius Dei vocari possit et debeat. Est metonymia, qua res dicitur talis vocanda, quia talis erit.

Addit S. Bernard. hom. 3. jam citata: *Erit enim magnus, quia magnificabit eum Deus in conspectu regum; adeo ut adorent eum omnes reges, et omnes gentes serviant ei.*

33. Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus.

Et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis.] Alludit, imo citat Isaiam c. 6. v. 6. et7. q. d. In filio ex te nascituro, ô Maria, puta in Jesu, adimplebitur Isaiæ ceterorumque Prophetarum prophetia, de regno David patris ejus illi in perpetuum consignando. Isaias enim sic de eo prophetavit: *Factus est principatus super humerum ejus*, etc. *multiplicabitur ejus imperium, et pacis* (regni ejus pacifici) *non erit finis: super solium David, et super regnum ejus sedebit.* Vide ibi dicta.

Et regnabit in domo Jacob.] Id est, in Ecclesia, ait Beda, Titus et alii passim, sive in populo fideli, qui olim nascente Christo erat populus Israel, seu filii et posteri Jacob, puta Ecclesia. Hoc regnum in Davide temporale fuit, sed in Christo spirituale et æternum: nam eo Christus in fidelibus et sanctis regnat hic per gratiam, et in cœlo regnabit per gloriam, ait S. Bern. serm. 4. super *Missus est.* Porro hoc regnum Deus Christo dedit quasi in actu primo in ipsa Christi incarnatione, in actu secundo vero hoc regnum cœpit Christo prædicante, deinde promotum fuit per prædicationem Apostolorum; perfectum vero extitit post Christi resurrectionem et ascensionem; consummatum omnino et gloriosum erit post judicium generale in cœlo. Vide quæ de hoc Christi regno dixi Matth. 27. v. 11.

Tropologice, S. Bern. hom. 4. super *Missus est: Veni*, ait, *Domine Jesu, aufer scandala de regno tuo, quod est anima mea, ut regnes tu, qui debeas, in ea. Venit enim avaritia, et vindicat in me sibi sedem, jactantia cupit dominari mihi, superbia vult mihi esse rex, luxuria dicit, Ego regnabo: ambitio, detractio, invidia et iracundia certant in meipso, cujus potissimum esse videar*, etc. *Et dico: Non habeo regem nisi Dominum Jesum. Veni ergo, Domine, disperge illos in virtute tua, regnabis in me, quia tu es ipse Rex meus, et Deus meus, qui mandas salutes Jacob.*

34. Dixit autem Maria ad angelum: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?] *Quomodo?* Virgo ergo non dubitat de veritate prophetiæ et promissi angelici, uti blasphemat Calvinus, qui eam incredulam fingit; sed de modo sollicita, ne hic filii conceptus et partus fieret cum aliqua virginitatis, et voti sui de ea emissi jactura. Ita S. Ambros., Theophyl., Beda, S. Bern. et passim alii hic, ac S. August. de S. Virginit. c. 4.

Disce hic quantum virginitatis studium et amor fuerit in B. Virgine, quia ipsa castitatem prætulit angelico nuntio, ait Nyssenus, ac virgo esse maluit quam mater Dei præcise, ait S. Anselm. Virginitas enim in se est virtus Deo gratissima, maternitas præcise non est. Ita S. Greg. Nyssen. orat. de Nativit. Christi: *Audi*, inquit, *pudicam Virginis vocem. Angelus partum nuntiat: at illa virginitati inhæret, et integritatem angelicæ demonstrationi* (*Ecce concipies et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum*) *anteponendam judicat.* Et post nonnulla: *Verum quia carnem Deo consecratam, tanquam sanctum aliquod oblatum munus oportebat intactam integramque præstare, idcirco licet, inquit, angelus sis, licet è cœlo venias, licet id quod ostenditur naturam superet humanam, tamen me virum cognoscere nefas est. Quomodo sine viro mater ero? Joseph enim sponsum novi: sed virum non cognosco.* Dixi præcise: nam alioqui maternitas Dei est dignitas incomprehensibilis (sicut et Deus ipse est incomprehensibilis) et abyssus gratiarum omnium. Ob hanc enim B. Virgo dotata fuit plusquam angelica virginitate, humilitate, charitate, ceterisque virtutibus, uti scilicet digna foret quæ fieret Dei mater. Ita S. Augustinus, S. Thomas et passim Theologi superius citati.

Quocirca Beda hom. de Annunt. Virgini, ait, divino munere collatum est, ut prima inter feminas Deo virginitatis munus offerret. Et Albert. Magnus super *Missus est*, c. 82. B. Virgo, ait, est mater omnium in virginitate, quæ prima sine præcepto, consilio vel exemplo, virginitatis munus Deo obtulit, per quod omnes virgines per imitationem virginitatis genuit. Ergo B. Virgo virginitatis votique de ea facti studiosissima hoc proponit et quasi opponit angelo. Certabat enim in ea desiderium concipiendi Filii Dei cum timore amittendi virginitatem, ideoque obtinuit utrumque, ait Toletus, qui et annot. 96. sex affert causas, cur B. Virgo semper, etiam post partum, virgo permanserit. Sensus ergo est, q. d. Ego plane credo promissis tuis, ô Gabriel, quæ mihi annuntias ex ore Dei. Certo ego credo quod concipiam et pariam Jesum Filium Dei, sed dubito de modo. *Virum non cognosco:* quia feci votum virginitatis. Dubito ergo an salvo voto, an soluto id fiat: si Deus velit in voto hoc dispensare, velitque me operi conjugali operam dare, etsi mihi hoc durum sit, volenti tamen Deo obediam: verum si Deus meum desiderium requirat, candide profiteor, me summe optare servare meam virginitatem ipsi voto oblatam; hanc enim mentem ipse mihi inspiravit, ipse, inquam, qui est purissimus spiritus, ideoque primus virgo, ut ait Nazian. in carm. de Virg. et hoc erit honorificum Jesu filio meo, si ex

virgine nascatur. Scio enim Isaiam prædixisse : *Ecce virgo concipiet et pariet* Emmanuelem ; ac forte Deus vult me esse hanc virginem. Si ita est, fiat, fiat. Unde ipsa mox audiens à Gabriele se concepturam, non ex viro, sed ex Spiritu S. illico magno cordis jubilo applausit, aitque : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Et hoc audire volebat Deus ; scilicet ut ipsa per professionem virginitatis mereretur fieri mater Dei.

QUONIAM VIRUM NON COGNOSCO.] q. d. Josephum virum habeo, sed non cognosco, id est cognoscere non soleo, cognoscere nequeo, ob votum virginitatis, quod Deo nuncupavi. Sic abstemii dicunt, Vinum non bibo, id est bibere nequeo, vinum abhorreo. Non enim justa excusationis, vel hæsitationis in Virgine causa alia hic afferri aut fingi potest, quam moralis impotentia ex voto, quod B. Virginem emisisse ante annuntiationem Angelicam docent S. August., Nyssen., Beda, Bern., Anselm., Rupert., quos citat noster Canisius lib. 2. Marialis c. 14. Unde Nyssenus, *Josephum*, ait, *sponsum quidem novi, virum autem non cognosco. Quod profecto*, ait S. August., *non diceret, nisi Deo virginem se ante vovisset : sed quia hoc Israelitarum mores adhuc recusabant, desponsata est viro justo, non violenter ablaturo, sed potius contra violentos custodituro, quod illa jam voverat.* Hucusque August. Nam, ut ait Nyssenus, *Deo dicatam et consecratam carnem, velut sanctum quoddam donarium, intactam conservari oportebat.*

Ex citatis S. Augustini verbis liquet, B. Virginem non tantum ante annuntiationem angeli, sed ante desponsationem quoque, puta antequam ipsa desponderetur Josepho, emisse votum virginitatis. Hoc enim decebat illam, quæ futura erat mater Dei. Ipsa ergo Josepho votum suum declaravit, ac Josephus in voti observationem consensit, eamque promisit antequam ei nuberet. Unde B. Virgo jam certa de custodia virginitatis votique sui, Josepho nupsit. Essentia enim matrimonii consistit in potestate mutua corporum viri et uxoris, non autem in ejus usu, ut vult Calvinus. Vide dicta Matth. 1. 18. Porro Rupert. Cantic. 3. censet B. Virginem primam omnium virginitatis votum Deo vovisse. Sic et Abulensis in Exod. c. 35. in fine cap. Viros aliquos, inquit, ut Eliam, Jeremiam, Eliseum et Essenos virginitatem coluisse concedimus, etc. primam autem virginitatis votum fecisse Deiparam certissime novimus. Ipsa ergo admirandæ virginitatis vexillum extulit, ut reliquarum omnium virginum exemplar illustrissimum, mater, princeps atque dux appelletur.

35. ET RESPONDENS ANGELUS DIXIT EI : SPIRITUS SANCTUS SUPERVENIET IN TE, ET VIRTUS ALTISSIMI OBUMBRABIT TIBI : IDEOQUE ET QUOD NASCETUR EX TE SANCTUM, VOCABITUR FILIUS DEI.

SPIRITUS SANCTUS.] Nota Primo, Incarnatio terminata est ad solam Verbi, sive Filii Dei, personam : hic enim solus incarnatus est, homo factus, non Pater, non Spiritus S. Hanc tamen incarnationem efficienter operata est tota S. Trinitas, non solus Filius ; quia opera ad extra toti Trinitati sunt communia, ut aiunt Theol. Audi Concil. Tolet. 16. *Cum Spiritum S. superventurum in ea dicit, et virtutem Altissimi, qui est Dei Patris Filius, obumbraturam eam præmonuit, ejusdem filii carni totam Trinitatem cooperatricem esse monstravit.* Appropriatur tamen hic opus incarnationis Spiritui sancto : Primo, quia hoc opus fuit sanctissimum : Secundo, quia opera nostræ redemptionis et summæ bonitatis Dei, appropriantur Spiritui sancto, eo quod ipse procedat ut amor notionalis Patris et Filii, sicut sapientia appropriatur Filio quasi Verbo, omnipotentia Patri quasi principio et fonti. Ita S. Aug. cap. 40. Enchir. Porro Spiritus Sanctus fuit opifex humanitatis Christi, quia eam efformavit, organizavit, disposuit et animavit ; at ejus pater dici nequit, quia ex sua substantia nihil ei contulit aut communicavit, uti docet S. Aug. Enchir. cap. 28.

Porro virginem Dei virtute posse concipere et parere, demonstrat S. Cyrill. catechesi 12. ac primo Gentiles his rationibus revincit : *Qui*, inquit, *dicitis projectos lapides in homines mutari, quomodo virginem parere posse negatis? Qui ex Jovis cerebro natam filiam fabulamini, quomodo ex utero virginali nasci aliquem impossibile dicitis esse? Qui de femore vestri Jovis prognatum falso esse dicitis Bacchum, cur nostram veritatem rejicitis?* Judæos vero his rationibus constringit : *Sterilis erat Sara, et deficientibus jam mulieribus præter naturam peperit; aut utrumque nega, aut utrumque concede. Idem enim Deus utrumque operatus est.* Addit, Deus qui virgam aridam Mosis in vivum animal, puta in serpentem, convertit, cur non possit ex viva virgine vivum hominem producere ? Deus ex viro, scilicet Adamo virgine, formavit virginem feminam, scilicet Evam : cur pariter non possit ex femina virgine formare virum virginem ? Eva ex solo viro genita est. *Reddidit igitur Maria gratiæ hujus mutuum officium, et non ex viro, sed ex ipsa sola, impollute ex Spiritu sancto, virtuteque Dei peperit.* Denique Deus Adamum vivum ex sicco pulvere formavit ; cur non possit ex viva virgine virum efformare ? plus enim est virgo quam pulvis.

SUPERVENIET (Arabic. *descendet*) IN TE.] Ad hoc, ut Christi conceptio et Christus ipse sanctus sit, non tantum ex vi unionis hypostaticæ cum Verbo; sed etiam ex vi talis et tam divinæ conceptionis, quod scilicet conceptus sit non ex homine vel angelo, sed ex Spiritu sancto. Quare Christus ex vi hujus conceptionis non erat filius Adæ, ut ex eo peccatum originale contraheret, et nasceretur peccator, uti nos omnes nascimur, sed erat purissimus et sanctissimus.

Sex alias causas cur Christus conceptus sit ex Spiritu sancto, affert Tolet. annot. 95. inter quas præcipua est Origenis et Maximi hom. 3. de Nativit. quod silicet deceret Deum novo modo concipi, nimirum ex virgine inoperante Spiritu sancto. Cum enim Christus, qui concipiebatur, Deus esset et homo, conveniens erat, ut utrumque in conceptione innotesceret : conceptio enim ipsa hominem esse declarabat : non enim conciperetur nisi homo esset : ac conceptionis modus ostendit esse etiam Deum ; concipi enim de virgine sine viro, indicabat qui concipiebatur plus esse quam hominem.

Hinc Tertullianus lib. de Carne Christi, ait decuisse prorsus, ut Dei Filius novæ nativitatis dedicator nova de Virgine nasceretur. Sophronius vero serm. de Assumpt. asserit Christum sponsum virginum idcirco matrem virginem elegisse, ut ipsa omnibus esset exemplum castitatis, in qua velut in speculo refulget forma virtutis.

Mystice S. Cyrill. Hierosol. catechesi 12. Dominus, ait, de virgine nasci voluit, ut significaret membra sua de virgine Ecclesia secundum spiritum nascitura.

Aliam causam dat Lactantius, scilicet ut Christus, qui in cœlo est ἀμήτωρ, id est carens matre, in terra sit ἀπάτωρ, id est carens patre. Sed prima causa est præcipua, ut scilicet Christus sine peccato originali purus sanctusque nasceretur, utpote filius Virginis, non Adæ, quam dat S. August. lib. 1. de Nuptiis et concup. c. 12. Unde docte colligit S. Anselmus lib. de Concep. Virgin. cap. 11. quod si quis homo ex sola femina, sine opera viri per miraculum nasceretur, non contraheret peccatum originale, ex eo quod non sit filius Adæ, nec ab eo per vim seminalem procedat. Denique S. Bern. serm. 2. super *Missus est : Deum*, inquit, *hujusmodi decebat nativitas, qua non nisi de virgine nasceretur. Talis congruebat virgini partus, ut non pareret nisi Deum.*

Quocirca Proclus Patriarcha Constantinop. S. Cyrill. coævus in hom. de Nativitate Christi : *Maria*, inquit, *est spiritalis Adami paradisus, Maria unitarum inter se naturarum officina, Maria salutaris reconciliationis panegyris, Maria thalamus, in quo Verbum humanam carnem sibi desponsavit, Maria animatus naturæ rubus, quem divini partus ignis non combussit.* Et post nonnulla : *Maria ancilla et mater, Virgo et cœlum. Hæc sola pons est, per quem Deus ad hominem descendit. Hæc admiranda illius œconomiæ tela, ex qua et in qua ineffabili quodam modo, admirabilis illius unionis tunica confecta; cujus quidem textor extitit Spiritus sanctus; netrix, virtus ex alto obumbrans; lana, vetusta pilosaque Adami pellis; trama, impolluta Virginis caro; radius textoris, immensa gestantis gratia; artifex, verbum per auditum illapsum.*

Et virtus Altissimi obumbrabit tibi.] *Virtus*, id est, fortitudo, robur et omnipotentia Dei, ad opus Incarnationis Verbi tam difficile et arduum perficiendum, quod nulla potentia, aut vi naturæ vel angeli potentissimi effici potest. Rursum non incongrue Euthymius et Maldonatus : *Virtus Altissimi*, inquiunt, est Spiritus sanctus, qui potenter opera sancta Dei perficit, ut angelus explicet id quod dixit : *Spiritus sanctus superveniet in te*, per hoc quod subdit : *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Sic inferius cap. 24. vers. 49. Christus ait Apostolis : *Sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto*, id est, Spiritu sancto. Hoc est quod canit Ecclesia : *Omnipotens sempiterne Deus, qui gloriosæ virginis matris Mariæ corpus et animam, ut dignum filii tui habitaculum effici mereretur, Spiritu sancto cooperante præparasti.*

Obumbrabit.] Græce ἐπισκιάσει. Obumbrationis hujus metaphoram varie et apposite explicant Patres. Primo, S. Greg. lib. 33. Moral. cap. 2. *Obumbrabit*, id est, umbram efficiet, vel producet in te. q. d. Verbum Dei in te assumet corpus, quod erit quasi umbra deitatis; quia eam quasi umbra velabit et celabit. Unde idem lib. 18. Mor. 12. *Virtus Altissimi obumbrabit tibi*, hoc est, inquit, incorporeum lumen divinitatis corpus in te humanitatis accipiet. Addit Origenes hom. 3. in Josue, corpus Christi vocari umbram, quia in passione instar umbræ humiliatum, offuscatum, et obscuratum fuit.

Secundo S. Ambros. in Psalm. 118. serm. 5. per umbram accipit vitam præsentem et mortalem, quam Christo dedit Spiritus : hæc enim est quasi umbra veræ vitæ et æternitatis.

Tertio, idem S. Ambr. lib. de iis qui initiantur myster. cap. 3. Beda, S. Greg. 3. Moral. c. 3. et S. Aug. epist. 57. ad Dardanum, et l. 50. hom. 44. τὸ *obumbrabit* sic explicant, q. d. Gratia Spiritus sancti velut umbra refrigerans carnalis concupiscentiæ calorem, te, ô Virgo, in conceptione Christi proteget, ut sine concupiscentia ex purissima charitate concipias Christum.

Quarto, S. August. lib. Quæst. veteris et novi testamenti cap. 51. *Virtus Altissimi obumbrabit*, id est, inquit, attemperabit se tibi, uti umbra aptat se corpori : nam totam ejus vim et efficacitatem infirmitas tua humana capere non posset.

Quinto, S. Hilarius l. 2. de Trinit. *Virtus Altissimi obumbrabit tibi*, hoc est, inquit, proteget et roborabit te, ut activitatem Spiritus sancti in tanto opere, et Filio Dei concipiendo sustinere valeas.

Sexto, Theophylact. Græcum ἐπισκιάν, id est, obumbrare, accipit pro σκιογραφεῖν, id est *extrema picturæ lineamenta ducere*, q. d. Virtus Dei in te, ô Virgo, corporis Christi lineamenta describet et perficiet, sicut facit pictor in homine quem depingit. Pictores enim ab umbra, quasi naturali corporis effigie, didicerunt idipsum pingere. Sicut ergo ex umbra velut pictura agnoscitur corpus, sic ex humanitate Christi velut umbra agnoscimus ejus divinitatem, ait Nyssenus orat. de Christi nativitate.

Septimo, Jansen. et Toletus, q. d. Virtus Altissimi te amplexabitur, et sua virtute fœcundam efficiet, sicut vir feminam obumbrat et fœcundat in opere generationis. Verum hoc nimis crassum, et castis auribus parum pudicum videtur.

Octavo, simplicius et castius : *Virtus Altissimi obumbrabit tibi*, id est obvelabit te, hoc est, arcane arcanum maximum in te operabitur : erit enim tale et tantum, ut nullus homo vel angelus id ipsum penetrare et comprehendere possit : solet enim in veteri testamento potentia Dei invisibilis et incomprehensibilis, in umbra sive nube et nebula se repræsentare, vel potius tegere et velare : hanc enim umbram spiritualem Spiritus sancti angelus caste opponit complexui carnali mariti. q. d. Virtus Dei velut umbra occultissime et castissime in te operabitur id quod solet carnaliter facere maritus : scilicet faciet te fœcundam gravidamque et matrem Dei; nimirum Primo, formabit in te perfectissimam humanitatem Christi; Secundo, eamdem personæ Verbi modo quodam ineffabili uniet.

Simili tropo Virgil. 1. Æneid. de Ænea ejusque sociis à matre dea, puta Venere, per umbram protectis et deductis sic canit :

> At Venus obscuro gradientes aere sepsit,
> Et multo nebulæ circum dea fudit amictu,
> Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset.

Hinc rursum apposite ἐπισκιάν, id est, obumbrare, accipi posset cum Maldonato quasi respondens Hebr. עָנַן *innen*, id est obnubilare, hoc est pro impluere : nubes enim gignit pluviam; hinc per umbram et nubem significatur pluvia. q. d. Sicut nubes per pluviam, quem effundit, terram obumbrans fœcundat; ita virtus Altissimi te, ô Virgo, obumbrando, fœ-

cundam efficiet. Videtur enim alludere ad illud de Christo Psalm. 71. 6. *Descendet sicut pluvia in vellus.* Simili schemate Poetæ fingunt Jovem conversum in aureum imbrem, illapsum Danaæ, ex ea genuisse Perseum.

Audi S. Bern. serm. 4. super *Missus est : Obumbrabit tibi, quia res nimirum in sacramento erat, et quod sola per se Trinitas in sola, et cum sola Virgine voluit operari, soli datum est nosse, cui soli datum est experiri.* Et mox : *Ac si Angelus respondeat ad Virginem : Quid à me requiris quod in te mox experieris? Sciens scies, et feliciter scies, sed illo doctore quo et auctore. Ego autem missus sum nuntiare virginalem conceptum.* Sic et Eusebius lib. 14. de Demonstrat. c. 8. *Obumbrasti*, ait, *ut principes hujus sæculi, ipsa de Spiritu sancto et sancta Virgine conceptio lateret.*

Ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur (id est revera erit, ut jure vocari possit et debeat) Filius Dei.] q. d. Quia Spiritus sanctus superveniet in te, facietque te concipere filium : hinc filius, qui ex te nascetur, id est, ex te formabitur, concipietur, et post novem menses prodibit in lucem, ex ipsa sua conceptione erit sanctus, imo Sanctus sanctorum, quia vocabitur, et revera per unionem hypostaticam cum Verbo, erit Filius Dei naturalis et unigenitus, talisque à Deo, angelis et hominibus vocabitur : Nam τὸ *sanctum*, referendum est ad *nascetur*. q. d. Jesus filius tuus ex ipsa nativitate, id est, ex ipsa conceptione sua ejusque vi erit sanctus et Filius Dei : qui enim de Spiritu sancto concipitur, sanctissimus sit oportet, ideoque Filius Dei. Ita Beda, Jansenius, et alii hic, ac S. Gregor. l. 18. Moral. 4. c. 27.

Paulo aliter Maldonatus : Jesus, ait, vocabitur Filius Dei ; quia non à viro uti ceteri homines, sed à Deo virtute Spiritus sancti generabitur, ideoque erit sanctus, et Filius Dei. Sic Adam vocatur filius Dei, quia non ab homine, sed à Deo creatus est, Lucæ 3. 38.

Nascetur.] Græce, γεννώμενον, in præsenti, id est, *quod nascitur*, id est, quod mox nascetur, ut jam nasci videatur. Porro γεννώμενον, proprie vertas *quod gignitur*, vel generatur, id est, mox gignetur. Agitur enim hic potius de conceptione quam nativitate Christi. Simile est Matth. 1. 20.

Sanctum.] Id est sanctus. Unde Arabic. vertit, *quoniam ex te natus sanctus est ;* Syrus, *propterea is qui ex te nascitur sanctus ipse* (id est erit), *et Filius Dei vocabitur.* Dicit tamen *sanctum*, non *sanctus*, tum ut significet filium hunc non futurum merum hominem et masculum, sed super hominem futurum quoque Deum. Ita S. Greg. 18. Moral. cap. 27. S. Leo serm. 4. de Nativit. S. Aug. l. 13. de Trin. c. 18. tum ut indicet Jesum fore sanctum sanctitate omnino perfecta et connaturali, ob unionem hypostaticam, ait Suarez 3. p. disp. 18. sect. 1. hoc est, fore Sanctum sanctorum, id est, sanctissimum, imo ipsam sanctitatem per excellentiam, q. d. Jesus qui ex te nascetur, erit sanctissimus, imo ipsa sanctitas.

Porro humanitas Christi sanctissima pariter est, non tantum per gratiam habitualem eximiam illi infusam, sed et per ipsam deitatem illi hypostatice unitam, uti docent Suarez, Vasquez et alii 3. p. q. 7. et 157.

Audi S. Bern. serm. 4. super *Missus est : Ut quid,* inquit, *ita simpliciter sanctum et absque additamento? Credo quia non habuit quid proprie digneve nominaret. Illud eximium, illud magnificum, illud reverendum, quod de purissima videlicet Virginis carne, cum sua anima, unico Patri erat uniendum ; si diceret Sancta caro, vel Sanctus homo, vel Sanctus infans, quidquid tale poneret, parum sibi dixisse videretur. Posuit ergo indefinite sanctum, quia quidquid illud sit quod Virgo genuit, sanctum procul dubio ac singulariter sanctum fuit, et per Spiritus sanctificationem, et per Verbi assumptionem.*

Filius Dei.) Per naturam, qui et fideles sanctosque omnes facturus est filios Dei per gratiam. Unde S. Bern. serm. 1. in vigilia Nativit. *Quare*, inquit, *Filius Dei factus est homo, nisi ut homines faceret filios Dei?* Sic et S. Anselmus tract. *Cur Deus homo.*

36. Et ecce Elisabeth cognata tua, et ipsa concepit filium (Joannem) in senectute sua : et hic mensis sextus est illi (ex quo concepit, seu est prægnans) quæ vocatur (antea vocabatur et revera erat) sterilis.] Confirmat angelus miraculum nascituri Jesu ex Virgine et Spiritu sancto, simili miraculo Joannis concepti ab Elisabetha sterili : simul tacite B. Virginem admonet, ut Joannem et Elisabetham visitet, easque salutando repleat Spiritu sancto. *Ut audiens*, ait S. Bern. serm. 4. *cognatam vetulam et gravidam, cogitet juvencula de obsequio, sicque illa properante ad visitandum, parvulo Prophetæ locus et occasio detur, quo minori adhuc Domino* (*Jesu*) *sui officii valeat exhibere primitias.*

Meminit mensis sexti, ut indicet conceptionem Elisabethæ esse certam et firmam : fœtus enim sexto mense à conceptu suo est communiter vitalis, vegetus et firmus, nec ei timendum de abortu. Sensus est q. d. Quæsivisti, ô Virgo, modum, quo manens virgo concipies filium. Respondi modum hunc fore supernaturalem ; scilicet fore hoc opus et miraculum Spiritus sancti : hic enim eo modo, quo in Elisabetha per miraculum vi sua divina formavit Joannem, sic idem eadem vi faciet in te concipi Jesum, idque ut *dum miraculum miraculo additur, gaudium gaudio cumuletur*, ait S. Bern. serm. 4. super *Missus est :* gavisa enim est B. Virgo de miraculoso conceptu Elisabethæ, æque ac de suo.

Quia non erit impossibile (Syrus, *difficile*) apud Deum omne verbum.] Est hebraismus, *non omne verbum*, id est, nullum verbum, hoc est, nulla res, quantumvis gravis, difficilis et homini incredibilis : vel, ut alii, *nullum verbum*, id est, nullum promissum. q. d. Deus potest facere omnia quæ promisit, quia omnipotens est ; ac proinde illa reipsa præstabit, quia fidelis est. Dicit *verbum*, quia Deo tam facile est facere, quam nobis loqui verbum, et quia solo verbo dixit et facta sunt omnia. *Siquidem apud Deum*, ait S. Bern. serm. 4. *nec verbum dissidet ab intentione, quia veritas est : nec factum à verbo, quia virtus est : nec modus à facto, quia sapientia est.* Deus ergo, ait S. August. lib. 5. de Civit. c. 10. et lib. 26. contra Faustum cap. 5. omnia potest, præter ea quæ posse non potentiæ, sed impotentiæ est, quæque si posset, non esset omnipotens, qualia sunt mori, fallere, errare, peccare.

Stetit, tacuitque hic angelus, avide expectans responsum et consensum Virginis. Unde S. Bernardus serm. 4. super *Missus est*, ait consensum

hunc expectare Adamum, Abrahamum, Davidem, omnesque Patriarchas et Prophetas, sollicitos de adventu Messiæ et salute hominum. Additque : *Hoc totus mundus tuis genibus provolutus expectat. Nec immerito, quando ex ore tuo pendet consolatio miserorum, redemptio captivorum, liberatio damnatorum, salus denique universorum filiorum Adam, totius generis tui. Da, Virgo, responsum festinanter. O domina, responde verbum, quod terra, quod inferi, quod expectant et superi. Ipse quoque omnium rex et dominus, quantum concupivit decorem tuum, tantum desiderat et responsionis assensum. In qua nimirum proposuit salvare mundum.*

38. Dixit autem Maria : Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.] Æthiopicus et Persicus, *sit mihi juxta verbum tuum.* Nota humilitatem, obedientiam, modestiam, charitatem, resignationem Virginis : nam ab angelo salutata Mater Dei, ejus se ancillam, non matrem nuncupat; ejusque voluntati se totam resignat, ut in ea, et cum ea, et per eam faciat quidquid ipsi libuerit. *Ancillæ per naturam, mater per gratiam,* ait B. Petrus Damian. serm. 3. de Nativit. Virg. *Tabula sum pictoria,* ait Theophylact., *pingat pictor quod voluerit, faciatque Deus quod voluerit.*

Hinc S. Guilielmus Dux Aquitaniæ conversus à S. Bernardo, factusque Eremita et Eremitarum parens, ex hoc B. Virginis dicto colligebat, quod quanto quis altius contemplando in Deum attollitur, eique fit vicinior et familiarior, tanto magis suam parvitatem perspicit et despicit. Et hoc ex inductione Sanctorum probabat : *Unde Abraham,* inquiens, *post divinæ familiaritatis fastigium se pulverem fatebatur. Moyses post rubi miraculum impeditioris linguæ se protestabatur. Isaias post concentus Seraphici auditum tripudium, pollutum se labiis asserebat. Job etiam post auditum divinum, in favilla et cinere sese reprehendit. Ad extremum Virgo Maria post electionis in matrem Dei privilegium, se ancillam humilem profitebatur.* Denique S. Bern. serm. in illud Apoc. 12. *Signum magnum : Merito,* ait, *facta est omnium domina, quæ se omnium exhibebat ancillam.*

Fiat.] Hæc vox tum consentientis, et assensum angelo ad Verbi conceptionem præbentis est. Ita Beda et Maldonatus et S. Irenæus lib. 3. cap. 33. et Damascenus lib. 3. cap. 2. tum optantis, desiderantis, orantis et obsecrantis ut Messias incarnetur, itaque homines redimat et salvet. Hoc enim ardentissime desiderabat et obsecrabat B. Virgo. Ita S. Ambrosius, Euthym., Beda. *Fiat* (ait ex S. Aug. Bern. serm. 4. super *Missus est*) *desiderii est signum, non dubitationis indicium.*

Secundum verbum tuum.] Ut concipiam et pariam Verbum Dei Patris in carne humana; puta Jesum Altissimi filium. Audi S. Bern. serm. 4. super *Missus est : Fiat mihi de Verbo, secundum verbum tuum : Verbum quod erat in principio apud Deum, fiat caro de carne mea, secundum verbum tuum : fiat, obsecro, mihi verbum, non prolatum, quod transeat, sed conceptum, ut maneat, carne videlicet indutum, non aere. Fiat mihi non tantum audibile auribus, sed visibile oculis, palpabile manibus, gestabile humeris.* Et mox : *Fiat, non imaginatorie somniatum, sed silenter inspiratum, personaliter incarnatum, corporaliter inviscetatum.*

Nota hic prudentiam et castitatem B. Virginis : non enim simpliciter dicit, Fiam mater Dei, sed, *Fiat mihi secundum verbum tuum;* scilicet quo mihi promisisti, me sine copula viri ex Spiritu sancto concepturam, ac proinde mansuram virginem, q. d. Fiam mater Dei, sed hac lege ut maneam virgo. Plane enim suæ virginitati, quam unice adamabat, cautum volebat.

Quæres, quo temporis puncto præcise Filius Dei sit incarnatus in B. Virgine? Primo, Elias Cretensis orat. de Annuntiat. censet eum incarnatum antequam angelus veniret ad B. Virginem : illum enim annuntiasse ipsi incarnationem non futuram, sed jam factam, et in ea non sentiente peractam. Probat id ex verbis angeli, dicens : Hoc enim quod ait, *Dominus tecum*, ipsum adesse Regem clare significat.

Secundo, Nicephorus lib. 1. c. 8. ait Christum incarnatum, cum angelus eam salutavit, dixitque : *Ave, gratia plena.* Nam *simul cum ea voce,* ait ipse, *Verbum Dei descendit, et naturam nostram subiit.* Favere videtur S. Hieron. epist. 140. ad Principiam, *S. Maria,* inquit, *quia conceperat eum, in quo omnis plenitudo divinitatis habitat corporaliter, plena gratia salutatur.* Sic et S. Gregorius Thaumaturgus hom. de Annuntiat.

Tertio, alii sentire videntur Christum incarnatum cum angelus dixit, *Dominus tecum.* Hoc enim sic explicat S. Aug. serm. 2. de Annunt. *Tecum Dominus in corde, tecum in ventre* (per incarnationem), *tecum in auxilio.* Et S. Petrus Alexand. Episcopus et Martyr. lib. de Deitate, qui citatur in Concil. Ephes. cap. 7. *Dominus tecum,* ait, id est, *Dei verbum nunc tecum est.* Nam illa Gabrielis salutatio, Deum verum in utero Virginis natum, carnem factum significat. Idem asserit S. Thomas 3. p. q. 30. art. 4. et B. Petrus Damian. serm. 1. et 3. de Nativit. Virginis, *Dominus tecum : Audisne,* inquit, *in hoc verbo incarnationem Dei, redemptionem hominum, renovationem mundi?*

Verum hæc vera esse nequeunt. Primo, quia angelus post hæc verba, *Ave, gratia plena, Dominus tecum*, etc. subdit ; *Ecce concipies in utero et paries filium*, in futuro. Ergo necdum eum conceperat. Rursum B. Virgo tandem angelo assensum præbens, ait : *Fiat mihi secundum verbum tuum :* ergo necdum id factum erat.

Dico ergo, Verbum incarnatum, mox ut B. Virgo angelo illud nuntianti assensum præbuit : ad hoc enim ille mittebatur, non enim decebat Christum concipi, invita vel nesciente virgine matre, sed sciente et consentiente; mox ergo ut illa dixit : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*, atque hæc verba finiit, Spiritus sanctus ex purissimis Virginis sanguinibus, corpus Christi formavit, et eodem instanti illud perfecte organizavit, animavit, et Verbo, sive personæ Filii Dei hypostatice univit : sicut, mox ut sacerdos consecrans dixit, *Hoc est corpus meum*, vi horum verborum panis transsubstantiatur in corpus Christi. Id rursum patet ex eo, quod angelus habito Virginis consensu, quasi peracta legatione sua, ab ea discessit : legationis enim ejus potissima pars et finis erat incarnatio Verbi; præsertim quia opus hoc erat Spiritus sancti perfectissimum et divinissimum. Unde non sensim, sed simul in eodem instanti à Spiritu sancto, Primo, formatum est corpus Christi : Secundo, perfecte organizatum : Tertio, animatum : Quarto, omni gratia et gloria in anima repletum : Quinto, hypostatice as-

sumptum à persona Verbi : Sexto, Christus incarnatus immensas egit gratias Deo, pro tot in humanitatem suam collatis beneficiis et donis, eique pro salute hominum se obtulit in victimam ad mortem, et crucem juxta illud : *Holocautomata pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, ut faciam voluntatem tuam*, Hebr. 10. 7. Ita S. Amb. Jansenius, Maldonatus, et alii, ac S. Gregorius lib. 9. Registri epist. 61. S. Basilius hom. 27. de humana Christi generatione, Ven. Beda serm. 3. de B. Virgine, S. Athanasius orat. de Deipara, Rupertus lib. 6. in Cant. Damascenus lib. 3. de Fide cap. 2. et alii passim. Vide D. Thomam et Scholasticos 3. p. q. 33. art. 3. Confirmatur ex eo, quod paulo post quam dixit B. Virgo, *Fiat mihi secundum verbum tuum*, ipsa salutans Elisabeth, ab ea resalutata, vocata fuit mater Domini, id est, Christi Dei. Virgo ergo dicens : *Fiat mihi*, etc. facta tunc est quasi conjux Dei, et caro nostra facta est quasi conjux Verbi. Nam, ut ait S. Gregor. Thaumaturgus serm. 1. de Annunt. sic ipsa Verbum suscepit, et pretiosam margaritam produxit, puta Christum. Sicut enim margarita ex duabus naturis, scilicet ex fulgure et aqua conflatur : sic Christus ex deitate et humanitate. Hæc Greg. *Hoc est quod natura miratur, reveretur angelus, veretur homo, stupescit cœlum, extremit terra, exhorret infernus*, ait B. Petrus Damian. serm. de Annunt. Nam, ut ait S. Bern. serm. 1. in vigilia Nativit. *Angelus nuntiat, virtus obumbrat, supervenit Spiritus. Virgo credit, fide concipit : virgo parturit* (hominem Deum), *virgo permanet.*

Ad auctores contrariæ sententiæ respondetur Primo, Andream Cretensem videri fuisse in adversa sententia, sed illum esse solum : nam ceteri ei contradicunt.

Secundo, Nicephorum per *Ave, Maria gratia plena*, quasi per initium, intelligere totam salutationem et annuntiationem angelicam, in cujus fine Verbum caro factum; cum scilicet B. Virgo consentiens dixit : *Fiat mihi secundum verbum tuum.* Sic et S. Gregor. Thaumaturgus. S. Hieron. vero videtur uti enallage temporis, ut dicat *conceperat*, pro *mox conceptura erat.*

Tertio, S. August., S. Thomas et Damianus dicentes, *Dominus tecum* est, scilicet per incarnationem, intelligendi sunt non quod jam ita foret, sed quod mox ita futurum esset.

Porro B. Virgo in hac conceptione Filii, eximium accepit gratiæ augmentum, et perfectam sanctificationem : nec de hoc sine temeritate dubitari potest, ait Suarez 3. p. disp. 18. sect. 4. Unde Beda hom. de Visitat. *Quis*, inquit, *dicere, quis æstimare sufficiat, quæ tunc gratia spiritum Dei genitricis replevit, cum tanta in matre præcursoris lux doni cœlestis emicuit?* Causam dat S. Bern. tom. 1. conclus. 61. a. 1. c. 12. *Quod Deus*, inquit, *generaret Deum, nulla requirebatur in Deo dispositio, cum ei ex natura conveniret, ut per viam naturæ intellectus produceret Verbum per omnia sibi æquale ; sed quod femina conciperet et pareret Deum, est et fuit miraculum : oportuit enim, ut sic dicam, feminam elevari ad quemdam æqualitatem divinam, per quamdam quasi infinitatem perfectionum et gratiarum, quam æqualitatem creatura nunquam experta est. Unde, ut credo, ad illam abyssum imperscrutabilem omnium charismatum Spiritus S. quæ in B. Virginem descenderunt in hora divinæ conceptionis, intellectus humanus vel angelicus nunquam potuerunt attingere.*

Subdit aliam deinde causam; quod scilicet esse matrem Dei sit dignitas quædam infinita, quæ sibi proportionatam gratiam requirit. *Ex his*, inquit, *colligi potest, Virginem beatam in conceptionis Filii Dei consensu plus meruisse, quam omnes creaturas, tam angelos quam homines, in cunctis actibus, motibus, ac cogitationibus suis; nempe omnes qui meruerunt, nihil aliud potuerunt mereri, nisi secundum varios status et gradus gloriam sempiternam : hæc autem Virgo in illo admirando consensu, meruit totalem fomitis extinctionem, dominium et primatum totius orbis, plenitudinem omnium gratiarum, omnium virtutum, omnium donorum, omnium beatitudinum, omnium fructuum spiritus, cunctarum scientiarum, interpretationes sermonum, spiritus prophetiæ, discretiones spirituum, operationes virtutum. Meruit fœcunditatem in virginitate, maternitatem Filii Dei : meruit quod sit stella maris, porta cœli, et super omnia, quod regina misericordiæ nuncupetur, ac talis nominis consequatur effectum. Unde merito Proverb. ultim. de ipsa B. Virgine Salomon ait : Multæ filiæ congregaverunt divitias, tu supergressa es universas.*

Imo S. Antoninus 4. p. tit. 15. c. 17. §. 1. suspicatur B. Virginem in conceptione Filii Dei vidisse Dei essentiam; utpote quam in se recipiebat, uti S. Aug., S. Thomas et alii dicunt camdem vidisse S. Paulum in raptu. Et certe si Paulus eam vidit, multo magis eam vidit B. Virgo. Idem opinantur Rupertus Cant. 4. ad illa : *Oculi tui columbarum;* Dionys. Carthus. in 1. dist. 16. q. 2. Gerson alphabeto 15. tit. 8. et S. Bernardus serm. de B. Virgine tom. 2. et hodie multi magnique Theologi idem sentiunt.

Denique Damascenus de Dormit. Deiparæ, et Anselmus de Excellentia Virginis c. 3. et 4. et seq. tradunt B. Virginem in conceptione Verbi accepisse claram revelationem suæ prædestinationis, et exaltationis futuræ super omnes angelorum choros.

ET DISCESSIT AB ILLA ANGELUS.] Peracto jam suæ legationis officio; scilicet impetrato Virginis assensu, ideoque Incarnatione Verbi in ea jam peracta. Porro B. Virgo revelavit nonnullis, angelum Gabrielem non statim discessisse, sed secum mansisse per novem horas, obstupefactum Verbi in Virgine incarnatione, ac Verbum incarnatum adorasse, illique omne obsequium obtulisse et reipsa exhibuisse. Nam tradunt monumenta Congregationis S. Gregorii in Alga in Lusitania, eos qui ejus auctores fuere, à B. Virgine Maria accepisse, Gabrielem cum Incarnationem nuntiaret, integras novem horas apud eamdem fuisse, ac si ob incredibilem Virginis modestiam et majestatem humana majorem, et ob divini Verbi carne induti præsentiam, in admirationem raptus discedere nequiret. Quod indicavit sacer scriptor his verbis : *Et discessit angelus ab ea.* Videtur enim velle indicare, eum rerum novitate et magnitudine obstupefactum sic hæsisse, ut avelli nequiret, donec tandem re exigente quodammodo, tamen invitus à loco discessit. Verum hæc uti pie dicuntur, ita certam non habent fidem.

Denique creditur Gabriel flexis genibus salutasse Virginem, atque hoc situ toto legationis

suæ tempore permansisse, tum ut Virginem Deiparam veneraretur, tum ut Verbum in ea incarnatum adoraret. Quocirca ejus exemplo S. Margarita Hungariæ regis filia, et sancta Maria Oigniacensis, quoties Salutationem Angelicam recitabant, toties ante imaginem Virginis Deiparæ genua flectebant.

39. EXURGENS AUTEM MARIA IN DIEBUS ILLIS ABIIT IN MONTANA CUM FESTINATIONE, IN CIVITATEM JUDA.] *In diebus illis.* Non ergo eodem die, ut insinuat Theoph., Beda et S. Ambros., quo salutata ab angelo Filium Dei concepit et corporavit, abiit, sed post duos vel tres dies : hos enim insumpsit contemplando, gratias agendo, orando et dissuaviando cum Filio Dei in se jam incarnato. Ita Franc. Lucas, Barradius et alii.

ABIIT.] Cur? Resp. Primo, ut Verbum in se conceptum aliis annuntiaret, ejusque gratiam eis aspiraret. Volebat enim Christus in ea incarnatus illico inchoare officium Salvatoris, ad quod à Patre missus erat. Unde S. Ambros. *Abiit*, inquit, *non quasi incredula de oraculo, nec quasi incerta de nuntio, nec quasi dubitans de exemplo* (ut exploraret an revera Elisabeth concepisset, uti ei nuntiarat angelus), *sed quasi læta pro voto, religiosa pro officio, festina pro gaudio.*

Secundo, ut Joannem à peccato originali expiaret, eumque cum Elisabetha matre Spiritu sancto impleret; sicque Christi honor, omniumque devotio cresceret. Ita Origen. hic hom. 7. *Jesus*, ait, *qui in utero Virginis erat, Joannem adhuc in ventre matris positum sanctificare festinabat.*

Tertio, ut Elisabethæ cognatæ suæ de concepto per miraculum Joanne congratularetur, eique gravidæ et seni serviret, ideoque mansit cum ea toto reliquo tempore, quo gravida fuit, puta mensibus tribus, usque dum pareret Joannem. Ita Beda et alii.

Quarto, ut daret omnibus futuris sæculis insigne humilitatis et charitatis exemplum, qua ipsa jam mater Dei, et regina mundi effecta, dignatur visitare Elisabetham, quæ ipsi potiùs ancillare et servire debebat : ut et nos similiter ejus exemplo viles, pauperes, aliosque nobis inferiores libenter visitare, salutare, eisque servire et opitulari in animum inducamus.

Quocirca exemplo et titulo Visitationis B. Virginis, multæ Congregationes ad visitandos pauperes, hospites, infirmos, incarceratos, etc. institutæ sunt, ac nuper hoc titulo Congregationem Religiosarum insignium per totam Galliam quæ ægris serviant, instituit D. Franc. Salesius, Episcopus Genevensis, vir magnæ pietatis et zeli.

Opinatur Jansen. et alii, cum B. Virgine ivisse Josephum, utpote ejus sponsum et maritum. Verius alii id negant : quia, si Joseph ivisset cum ea, audisset utique illam ab Elisabetha salutari matrem Dei, ac proinde post reditum videns eam intumescente utero gravidam, non voluisset eam dimittere : quod tamen facere voluit, ut patet Matth. 1. v. 19. Joseph ergo domi cura rei familiaris detentus, B. Virgini sponsæ suæ eunti in montana associavit ancillam, vel matronam quampiam gravem, quæ ei fidelis esset itineris comes, adjutrix, testis actionum omnium.

IN MONTANA.] Vel Hebron, ut volunt Baronius, Toletus, et alii; vel Judææ, ut volunt Geographi Terræ sanctæ; de quo mox plura.

Tropolog. anima Deo plena, uti erat anima B. Virginis, in montana conscendit, id est, ad ardua virtutum enititur. Ita S. Ambr. *Quo jam Deo plena*, ait, *nisi ad superiora cum festinatione conscenderet?* Et Beda : Concepto mente Dei Verbo, ait, ascendendum ad virtutum cacumina, amoris gressu, et civitas Judæ, id est confessionis et laudis, penetranda ; et in perfectione fidei, spei et charitatis quasi tribus mensibus commorandum. Hinc Loth fugienti incendium Sodomæ dicitur, *In monte salvum te fac*, Gen. 19. 17. Et Habacuc. c. 3. 19. *Deus Dominus*, ait, *fortitudo mea, et ponet pedes meos quasi cervorum; et super excelsa mea deducet me victor in psalmis canentem.* Vide ibi dicta.

CUM FESTINATIONE.] Syrus, *sedulo*, vel diligenter : græce *μετὰ σπουδῆς*, id est cum studio, diligentia, sedulitate, festinatione, agilitate. Agilem enim facit *actio*, strenuum *motus*, fortem *animus*, robustum *corpus*, ait Corn. Fronto. Causam primam festinationis dat S. Ambr. *Festinavit virgo*, inquit, *ne extra domum diu in publico moraretur*, etc. *Discite, virgines, non demorari in platea, non aliquos in publico miscere sermones. Maria in domo sera, festinat in publico.* Secundam causam idem Ambros. addit, quia plena erat gaudio et Spiritu sancto ; *Nescit*, inquit, *tarda molimina Spiritus sancti gratia.* Gaudium enim et devotio, ac charitas, stimulabant B. Virginem ad festinandum.

Tertiam dat Origen., quia Christus in utero Virginis Joannem à peccato purgare et sanctificare festinabat. *Mariam ergo*, ait S. Ambr. *quæ antea sola in intimis penetralibus versabatur, non à publico virginitatis pudor, non à studio asperitas montium, non ab officio prolixitas itineris retardavit.*

IN CIVITATEM JUDA.] Id est, in Jerusalem, aiunt Albertus Magnus, et S. Bonaventura; sed Jerusalem, cum de ea agitur alibi passim, solet nominari. Adde : Jerusalem erat in tribu Benjamin, non Juda. Melius ergo Tolet. et Baronius accipiunt Hebron : hæc enim erat in tribu Juda sita in monte, eratque prima ex civitatibus iis, quæ in tribu Juda assignatæ erant sacerdotibus ad habitandum, Josue 21. 9. et seq. sicut aliæ eisdem assignatæ erant in tribu Simeon et Benjamin. Porro Hebron à Jerusalem distat octo horis. Denique Brochardus, Bredenbachius, Adrichomius, etc. in Descriptione Terræ sanctæ, civitatem hanc aiunt fuisse Emmaus, ubi incipiunt montana Judææ, quæ à Jerusalem distat hora cum media ; de quo mox plura. Juxta Hebron ergo sunt montana Hebron; juxta Emmaus montana Judææ, ut patet ex tabulis Geographicis.

Verisimile est B. Virginem prius ivisse Hierosolymam, utpote instante festo Paschæ, ibique in templo Deo gratias egisse, eique se suumque Jesum jam conceptum obtulisse. Ita Clictovæus, Franc. Lucas, Barradius, et alii, præsertim quia ex Nazareth in montana, per Jerusalem directum erat iter. Fuit ergo hoc Virginis iter facile quatridui : nam à Nazareth in Jerusalem est iter tridui, puta iter 26. horarum : quarto deinde die B. Virgo è Jerusalem ivit domum Zachariæ; de quo jam plura.

40. ET INTRAVIT IN DOMUM ZACHARIÆ.] Domum hanc ex Brochardo, Bredembachio et Nicephoro

ita describit Adrich. in Descript. Terræ sanctæ p. 55. n. 243. *Domus Zachariæ sacerdotis uno milliario distabat ab Emmaus, juxta montana. Domus illa adhuc habitabatur in pago tempore Saligniaci, quam reverenter salutare consueverant peregrinantes : ibique natus est Joan. Baptista, circumcisus, et in spelunca absconditus, ne cum pueris Bethlehemiticis ab Herode occideretur. Juxta hunc fons est B. Virginis, ex quo illa ipsa aquam haurire consueverat, cum maneret apud Elisabeth, qui inde fluit ad mare magnum. In superiore ejusdem domus loco quondam fuit Ecclesia, hodie penitus destructa : fuerat autem fundata eo loco, quo Zacharias repletus Spiritu sancto prophetavit : Benedictus Dominus Deus Israel*, etc.

Et salutavit Elisabeth.] Dicendo *Pax tecum*, quia hæc erat Hebræis usitata salutatio. Unde Syrus vertit, *precata est pacem*, sive salutem. Fecit hoc B. Virgo instinctu Dei, qui per angelum ei suggesserat conceptionem Elisabethæ, ad hoc, ut tacite eam submoneret gratum fore Deo, si illam visitaret et salutaret. Intendebat enim Deus per Elisabetham, utpote matronam grandævam, prudentem et sanctam orbi pandere conceptionem B. Virginis, arcanam Verbi incarnationem in ea factam, quasi thesaurum latentem in visceribus Virginis, omnibus illo indigentibus patefacere. Hoc enim fecit Elisabeth cum dixit : *Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?*

Elizabeth.] Non Zachariam, tum quia mutus erat et surdus, tum quia non decebat virum à Virgine salutari, nec pudor virgineus id permittebat. Porro Beata Virgo *prior salutavit*, ait S. Ambrosius; *decet enim ut, quanto castior virgo, tanto humilior sit, noverit deferre senioribus. Sit magistra humilitatis, in qua est professio castitatis*, etc. Vide S. Chrys. hom. 18. in Matth. sub finem, ubi docet ridiculos esse et superbos, qui nolunt prius salutare, nec nisi salutati resalutant : sapientes vero et humiles esse eos, qui prius salutant; idque Primo, quia virtutis et humilitatis officium anticipant, alterique præripiunt : Secundo, quia superbiam domant tam suam, quam alienam : Tertio, quia simultates, lites et odia tollunt et dissipant.

41. Et factum est ut audivit salutationem (Syrus, *pacem*) Mariæ Elisabeth, exultavit infans (Joannes) in utero ejus, et repleta est Spiritu sancto Elisabeth.] Nota, cum S. Ambrosio : salutationem et vocem Mariæ prior audivit Elisabeth, sed vim, spiritum et efficaciam salutationis prior sensit Joannes; utpote matre sua dignior et nobilior; ad hunc enim velut futurum Christi præcursorem, maxime dirigebatur hæc salutatio Virginis, imo Christi : nam, ut solerter advertit Origenes, Christus in ventre matris latens hanc ei salutationem suggessit. Et Theophylactus : *Vox Virginis*, ait, *vox erat incarnati in illa Dei*. Et Euthymius : *Christus*, inquit, *locutus est per os matris suæ; Joannes autem audivit per aures matris suæ, et agnito supernaturaliter Domino, sua exultatione illum prædicavit.* Porro Joannes exultans in utero matris, fecit eam pariter exultare. Nam ex exultatione Joannis, suggerente Spiritu sancto, agnovit Elisabetha B. Virginem concepisse Christum, ideoque illam ut matrem Dei resalutavit et venerata est.

Pro *exultavit* græc. est ἐσκίρτησε, quod proprie non significat lætari, sed salire, exilire, subsilire præ luxu, uti subsultant agni et vituli bene pasti.

Quæritur ergo hic, an hæc Joannis infantis exultatio fuerit motus naturalis, an animalis, an rationalis; sive an Joannes exilierit cum sensu usuque rationis et proprie dicta lætitia, an vero motu corporis dumtaxat, quomodo asina Balaam locuta est, non intelligens id quod loquebatur, Num. 23. ac in utero Rebeccæ movebantur et collidebantur Jacob et Esau, non intelligentes quid hoc sibi vellet, Gen. 25. 22. Calvinus censet naturalem dumtaxat fuisse hunc motum et saltum Joannis. Naturale enim est, inquit, ut dum mater præ gaudio gestit, infans quoque in utero moveatur et quasi exiliat.

Verum contrarium sentiunt omnes Patres et Doctores Orthodoxi. Unde S. August. ep. 57. ad Dardanum, et Eucherius q. 3. in Lucam, ac Jansen., hic opinantur supernaturalem fuisse hunc saltum Joannis, sed sine usu rationis. Alii vero omnes passim saltui Joannis addunt usum rationis. Ita Origen., S. Ambr., Theophyl., Euthym. hic ac S. Chrysost., Maximus, S. Bern., Chrysolog. serm. de Nativit. S. Joannis. Unde S. Ambr. *Habebat*, inquit, *intelligendi sensum, qui exultandi habebat affectum.* Origen. *Sancta erat anima beati Joannis, et adhuc in matris utero clausa, venturaque in mundum, quasi per experientiæ sensum sciebat, quæ Israel ignorabat. Unde exilivit, et non simpliciter exilivit, sed in gaudio : senserat enim venisse Dominum suum, ut sanctificaret servum suum, antequam de matris utero procederet.* Et paulo ante : *Tunc primum præcursorem suum Prophetam fecit Jesus.* Similiter Euthym. *Infans qui in utero ferebatur Virginis, prophetica statim gratia donavit infantem qui in utero gestabatur sterilis.* Postremo Theophyl. *Præcursorem*, ait, *in utero gratia prosecutus est, et Prophetam fecit.* Insuper S. Irenæus lib. 3. c. 18. *Cognovit*, ait, *Dominum in utero, et salutavit exultans.* S. Leo serm. de Epiph. *Nondum natus*, inquit, *Joannes prophetica exultatione commotus est, quasi etiam intra matris viscera clamaret, Ecce Agnus Dei.* S. Greg. lib. 3. Moral. cap. 5. *Intra matris uterum*, inquit, *spiritu prophetiæ repletus est.* Sic et S. Cyril. Hierosolym. catechesi 3. et Cyrillus Alexand. lib. de Fide ad Reginas, cap. de Evang. secundum Lucam, S. Ambrosius quoque serm. 63. et S. Chrysostomus hom. 2. in Joannem tom. 3. asserunt Joannem in utero prophetasse; quia scilicet suo saltu et gaudio indicavit Christum jam conceptum in utero Virginis, et quia matrem Elisabetham ad idem prophetandum excitavit. Denique id docet Ecclesia, cum in festo S. Joannis de eo canit :

> Ventris abstruso recubans cubili,
> Senseras Regem thalamo manentem ;
> Hinc parens nati meritis uterque
> Abdita pandit.

Merita enim præsupponunt usum rationis, libertatis et virtutis. Hi omnes igitur asserunt, hunc saltum Joannis non tantum fuisse supernaturalem, sed et usu rationis pollentem, ac ex vero animi gaudio procedentem. Idque patet ex v. 44. ubi ait Elisabetha : *Exultavit in gaudio*

infans, in utero meo; Syrus, *in gaudio magno;* Arabicus, *motus est infans cum exultatione in utero meo.*

Secundo, idem patet ex eo, quod Joannes hoc suum gaudium communicavit et afflavit matri suæ, cum ei simile gaudium cum prophetia indidit, ut patet ex sequent.

Tertio, quia simili modo vers. 47. exultavit B. Virgo canens *Magnificat,* utique pollens usu rationis, et rationali gaudio; ergo et Joannes, qui primus erat finis et scopus visitationis B. Virginis, et horum omnium mirabilium.

Acceleratus ergo fuit Joanni semestri in utero matris usus rationis, ut, Deo revelante, Christum in utero Virginis incarnatum agnosceret, adoraret, diligeret, eique corporis gestu et saltu reverentiam exhiberet, eodemque Virginem salutantem resalutaret. Secundo, Joannes tum accepit donum prophetiæ de Christo, uti Patres jam citati docent: imo S. Ambros. et Theophyl. opinantur Joannem compellatum à Zacharia patre, intellexisse illud ejusdem de se oraculum: *Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis, præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus.* Tertio, Joannes eodem instanti purgatus est à peccato originali. Quarto, accepit gratiam non qualem qualem, sed eximiam, quæ præcursorem Christi, mox futurum decebat, gratiam, inquam, cum omnibus virtutibus infusis. Hoc enim prædixit Angelus v. 15. dicens: *Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ.* In Joanne ergo verum est illud S. Chrysostomi hom. 30. *Saltatio indicium est perfectæ sanitatis;* adde et sanctitatis.

Hinc aliqui putant Joannem caruisse fomite concupiscentiæ, nec unquam peccasse venialiter; sed hoc privilegium B. Virgini proprium videtur, qua Joannes fuit inferior. Habuit ergo ipse fomitem concupiscentiæ, et peccavit venialiter; scilicet per subreptionem: sed deliberate forte nunquam. Ita Barradius. Est enim regula S. August. et Theologorum: Qui habet vel habuit peccatum originale, habet et concupiscentiæ fomitem, peccatque subinde venialiter: atqui Joannes habuit peccatum originale; ergo, etc.

Quæres, an hic usus rationis continuo durarit et perseverarit in Joanne? Negant nonnulli recentiores, sed asserit S. Ambros. et Origenes hic hom. 3. Ratio eorum est hæc: Si Joannes ad præsentiam Christi et B. Virginis usum rationis accepit, ergo quamdiu duravit eorum præsentia, tamdiu duravit in Joanne usus rationis: atqui eorum præsentia duravit per tres menses, scilicet usque ad nativitatem Joannis: ergo eo usque duravit in eo usus rationis. Porro non est verisimile Joannem extra uterum fuisse privatum dono, quod habuit in utero: ergo usum hunc rationis habuit deinceps continuo et semper. Ita Toletus et Suarez 3. p. q. 27. disp. 4. sect. 7. qui idem longe potiori ratione de B. Virgine asserendum docet.

Moraliter disce hic, quam utilis et efficax sit salutatio et precatio Sanctorum, et præsertim B. Virginis, utpote quæ unico salutationis verbo tam Joannem quam Elisabetham Spiritu sancto replevit; omnibusque ejus donis cumulavit. *Sanctorum non tantum verba, sed et ipsi aspectus spirituali gratia pleni sunt,* ait S. Chrysost. hom. 3. ad Popul. Idem in 2. ad Timoth. c. 1. vers. 1. *Sufficit,* ait, *sola Pauli salutatio gratia implere eum qui ita salutatur.* Sancti enim, ac super omnes B. Virgo, pleni sunt spiritu igneo charitatis: quare cum ore, oculis, vultu expirant et adstantibus inspirant, perinde ac qui plenus musto, illius calorem et efficaciam vicinis inhalat; uti fecere Apostoli in Pentecoste. Actor. 2. Quare qui alios spiritales efficere satagit, ipse prius spiritu divino se repleat: sic loquendo eumdem audientibus inhalabit et afflabit: ex abundantia enim cordis os loquitur, et stomachus illud quo plenus est, eructat. Adde, quod Deus talibus, ut instrumentis sibi unitis et congruis, utatur: ipse enim purissimus et efficacissimus est spiritus; quare per viros spirituales et zelosos, quasi sibi similes, spiritualia et magna potenter operatur.

Et repleta est Spiritu sancto Elisabeth.] *Spiritu sancto,* scilicet Spiritus sancti, tum gratum faciente, tum gratis data: nam quæ prius erat justa et sancta, ut patet v. 6. jam facta est longe justior et sanctior, ac insuper accepit donum prophetiæ, ex Spiritu sancto cœpit prophetare, id est revelare arcanam Verbi incarnationem factam in Virgine, eique futura prædicere.

Porro Joannes, ut dixi, prius fuit repletus Spiritu, deinde eodem replevit et matrem; tum quia saltu suo excitavit eam ad indagandum mysterium incarnationis latens in Virgine, quia sua sanctitate, meritis et precibus meruit, ut et mater repleretur Spiritu sancto, quo ipse plenus erat. Ita S. Ambrosius: *Vocem,* inquit, *prior Elisabeth audivit, sed Joannes prior gratiam sensit. Exultavit infans, repleta est mater: non prius mater repleta quam filius; sed cum filius esset repletus Spiritu sancto, replevit et matrem.* Sic quoque Origenes, Euthymius, et Theophyl.

42. Et exclamavit voce magna, et dixit: Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui.] *Exclamavit,* tum ex vehementia spiritus et ardoris sibi à Spiritu sancto aspirati, tum ex novitate et admiratione mysteriorum sibi à Spiritu sancto revelatorum; puta incarnationis Verbi, conceptionis B. Virginis, saltus et sanctificationis Joannis in utero suo, etc. Hæc enim admirans, nec continere se valens, quasi parturiens divina, in ingentem erupit clamorem.

Benedicta tu inter mulieres.] Id est, præ omnibus mulieribus. q. d. Tu omnium mulierum es fortunatissima et benedictissima, quia electa in Dei matrem, *quem totus non capit orbis, in tua se clausit viscera factus homo.* Eadem fuit salutatio angeli v. 28.

Et benedictus fructus ventris tui.] Tò *et* est causale, idemque valet quod *quia,* q. d. Quia benedictus est fructus ventris tui, id est, filius Dei, quem repente concepisti, et carne tua vestisti, idcirco tu quoque es benedicta. Fons enim omnium benedictionum et gratiarum B. Virgini collatarum à Deo, est maternitas Dei, quod scilicet ipsa Deum conceperit et in se incarnarit: Deus enim matrem suam omni gratia adornavit ad hoc, ut dignum se fieret habitaculum, imo ut digna esset quæ fieret mater Dei. Cui enim magis quam matri benedicat filius, et filius talis, qui simul sit Deus et homo? Elisabeth ergo, inspirante Spiritu, hic cognovit jam B. Virginem concepisse, et in ea incarnatum esse Filium Dei, quod nullo alio indicio vel signo

scire poterat. *Benedictus*, non tantum inter mulieres ut tu; sed absolute præ angelis, hominibus, et creaturis omnibus; utpote omnium creator et Dominus. Porro ceteri Evæ filii omnes sunt maledicti, quia ex ea et Adamo contrahunt peccatum originale; solus Christus est benedictus: quia non est filius naturalis Adæ, sed supernaturaliter in Virgine conceptus est ex Spiritu sancto.

Fructus ventris tui.] Alludit ad illud Dei oraculum et promissum factum Davidi: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*, Psal. 131. 11. q. d. Benedictus sit filius Davidis, puta Messias Davidi quasi filius promissus, qui est fructus ventris tui; utpote in ventre tuo ex purissimis tuis sanguinibus formatus et incarnatus. Audi S. Bernard. serm. 3. de Annunt. *Singulariter quidem fructus ventris tui est, sed ad omnium quidem mentes te mediante pervenit. Sic nimirum, sic olim ros totus in vellere, totus in area, sed in nulla parte areæ totus, sicut in vellere fuit. In te sola rex ille dives et prædives exinanitus, excelsus humiliatus, immensus abbreviatus, et ab angelis minoratus est; verus denique Deus et Dei Filius incarnatus, sed quo fructu? nempe ut omnes ejus paupertate locupletemur, ejus humilitate sublevemur, ejus minoratione magnificemur, ejus incarnatione adhærentes Deo, incipiamus unus esse spiritus cum eo.*

43. Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?] Verba sunt summæ humilitatis et reverentiæ, quibus *non hoc sui meriti, sed muneris fatetur esse divini*, ait S. Ambros. et ex eo Beda. Matrem imitatus Joannes filius, Christo venienti ad se ut baptizaretur: *Ego*, inquit, *à te debeo baptizari, et tu venis ad me?* Cui Christus: *Sine modo: sic enim decet nos implere omnem justitiam*, Matth. 3. 14.

Domini.] Id est Dei, qui absolute vocatur Dominus, quia Rex regum, et Dominus dominantium. Hinc ergo Primo, liquet, jam Christi humanitatem in Christo fuisse animatam et unitam Verbo, sive Dei Filio, uti dixi v. 38. Secundo, B. Virginem recte vocari θεοτόκον, id est Deiparam, non tantum χριστοτόκον, id est Christiparam, uti volebat Nestorius, sicut contra eum definivit Concilium Ephesinum et tota Ecclesia. Tertio, in Christo esse duas naturas, scilicet humanam; hanc enim solam ei dare potuit virgo mater; et divinam, quam ei solus communicavit Pater: sed unicam personam, scilicet non humanam, sed divinam, puta hypostasin Verbi. Si enim in Christo essent duæ personæ sicut sunt duæ naturæ, non recte diceretur Deus ex virgine natus, passus, crucifixus, sed alius, scilicet homo, sive persona hominis. Jam autem id recte dicitur, quia una est persona in Christo, utramque naturam divinam et humanam sustentans; quæ proinde facit, ut attributa unius naturæ tribuantur alteri in concreto, ut scilicet hic homo, puta Jesus, recte dicatur esse Deus, æternus, omnipotens, ac vicissim Deus in eo dicatur esse homo, passibilis, mortalis, imo passus et mortuus: quia scilicet eadem est persona, quæ ob duas naturas quas habet, simul est Deus et homo, ac proinde tam Dei quam hominis actiones et attributa in se suscipit. Actiones enim sunt suppositorum, sive personarum; atque hanc unicam in Christo personam significat tam vox hic homo, sive Jesus, quam vox Deus, vel Dei Filius, quare quod de uno vere dicitur, etiam de altero vere dicitur.

44. Ecce enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultavit in gaudio infans in utero meo.] Græce ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει, id est, *exiliit in exultatione*: licet enim ἀγαλλίασις significet gesticulationem, significat tamen gaudium quoque et exultationem, qua gestiendo et exiliendo ostenditur. Unde Syrus vertit, *in* (præ) *gaudio magno*. Vide dicta v. 41. et dicenda v. 47.

Symbolice, Joannes exiliens in utero, fuit quasi præsultor sui martyrii: suo enim saltu adumbravit saltum filiæ Herodiadis, quæ cum idcirco placuisset Herodi, petiit ab eo caput Joannis et impetravit: sed saltus hic Joanni fuit summo honori, filiæ vero summo dolori et dedecori. Unde Poeta de eo canit:

> Jam video, puer: ah! saltum meditaris acerbum,
> Quo caput exposcet sæva puella tuum.
> Usque adeo tibi dulce mori est, ut luminis expers
> Argumenta tuæ ludere cædis ames?

45. Et beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi a Domino.] Per angelum v. 31. scilicet, *Paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur: et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus.* Cognovit ergo Elisabeth per Spiritum sanctum, B. Virginem credidisse angelo nuntianti Christi conceptionem et nativitatem. Beata, tum per rem, quia Christum jam utero gestas: tum per spem, quia cum paries, qui te, omnesque in eum credentes beatos in cœlo efficiet. Beata ergo es apud Deum et homines. Beata es, et eris per omnem sæculorum æternitatem. Beata, inquam, antonomastice, id est omnium angelorum et hominum beatissima et felicissima. Tacite perstringit Elisabeth Zachariæ mariti sui incredulitatem de nascituro Joanne v. 20. eique opponit fidem Virginis. Unde Beda: *Vere beata*, ait, *quæ sacerdote præstantior: cum enim sacerdos negasset, Virgo correxit errorem.*

Tibi.] Legit Interpretes in Græc. σεαυτῇ, vel αὐτῇ aspirate, jam minus recte legunt αὐτῇ, cum spiritu leni, id est *illi* in tertia persona: nam τὸ *credidisti* est secundæ personæ; ergo subjungendum est *tibi*, potius quam *illi*, ne subito sine causa secunda persona mutetur in tertiam.

Fateor, Græcum ἡ πιστεύσασα verti posse in tertia persona, *Beata quæ credidit, quia perficientur ea quæ dicta sunt illi*, ut vertit Syrus, Vatabl. et alii: tamen quia præcedentia omnia diriguntur ad B. Virginem, in secunda persona per modum salutationis et colloquii: hinc potius, suavius et efficacius hic quoque in secunda persona vertendum est *credidisti*, uti et vertit Arabicus.

46. Et ait Maria, Magnificat anima mea Dominum.] Sic quoque Syrus, Arabicus, Ægyptius, Persicus, et Æthiopicus. Apposite ad laudes suas ab Elisabeth celebratas respondet B. Virgo, retorquendo illas ad suum fontem, puta ad Deum. Audi S. Bern. serm. in illud Apoc. 12. *Signum magnum apparuit in cœlo*: sic enim ait, *Magna quidem præconia, sed et devota humilitas, nil sibi passa retinere in eum magis universa refudit, cujus in se beneficia laudabantur. Tu*, inquit, *magnificas matrem Domini, sed magnificat anima mea*

Dominum. In voce mea filium perhibes exultasse in gaudio, sed exultavit spiritus meus in Deo salutari meo. Et ipse quoque tanquam amicus sponsi gaudet ad vocem sponsi. Beatam esse dicis, quæ credidisset, sed credulitatis et beatitudinis causa respectus est supernæ pietatis, ut ex hoc magis beatam me dicant omnes generationes, quia ancillam humilem et exiguam respexit Deus.

Pergit deinde S. Bernardus ostendere B. Virginem, licet esset humillima, in fide tamen promissionis sibi ab Angelo factæ summe fuisse magnanimam, ut ad tantum mysterium non dubitaret se electam, sed veram Dei et hominis genitricem crederet mox futuram. Facit enim hoc in electis gratia Dei, *ut eos nec humilitas faciat pusillanimes, nec magnanimitas arrogantes.*

Magnificat.] Aliter magnificat hominem Deus, aliter homo Deum: Deus magnificat hominem, quia eum magnum facit, dum magnis opibus, honoribus, gratiis et donis eum cumulat, et præ ceteris extollit. Homo vero sic nequit magnificare Deum, quia nil parvi vel magni ei addere potest. Magnificare ergo Deum dicitur, cum ejus magnitudinem, id est majestatem, magnificentiam, omnipotentiam, sanctitatem, sapientiam, beneficentiam, etc. laudat et prædicat. Sensus ergo est, q. d. Tu, ô Elisabeth, magnificas me, dum me magnifico titulo matris Dei exornas, et magnalia Dei mihi collata celebras: at ego magnifico et celebro Deum, qui me magnam fecit, dum tam magnum mihi dedit filium, scilicet Deum ipsum; ac tam magnum incarnationis Verbi mysterium in me operari dignatus est. Unde Beda sic paraphrastice explicat: *Tanto me Dominus, tamque inaudito munere sublimavit, quod non ullo officio linguæ explicari, sed ipso vix intimi pectoris affectu valeat comprehendi: et ideo totas animæ meæ vires in agendis gratiarum laudibus offero, totum in contemplanda magnitudine ejus, cui non est finis: quidquid vivo, sentio, discerno, gratulanter impendo.*

Hoc incarnationis Verbi opus omnium operum Dei fuit maximum: fuit enim opus Primo, summæ potentiæ, unire Deum homini, cœlum terræ, spiritum carni, hæc enim sunt duo extrema in infinitum à se distantia: Secundo, summæ bonitatis, qua Deus se totum omniaque sua bona homini communicavit: Tertio, summæ sapientiæ, qua hanc unionem fecit in persona divina, ut utrique naturæ, humanæ scilicet et divinæ, sua servaretur integritas. Vide D. Thom. 3. p. q. 1. a. 4. Quocirca Psalm. 8. canit Psaltes: *Elevata est magnificentia tua super cœlos.* Ubi Euthym. ait: *Magnificentiam hoc in loco Dei humanationem appellat, quæ est magna et omnem exuperans intellectum: elevata enim est et transcendit illas etiam potestates, quæ super cœlos sunt, eo quod etiam ab eis comprehendi non potest. Unde maximæ eis est admirationi: neque enim homines tantum, sed ipsi etiam ad hoc stupent mysterium.*

Hic ergo incipit Canticum B. Virginis, omnium sacræ Scripturæ canticorum, scilicet Mosis, Deboræ, Annæ, Ezechiæ, Trium puerorum, etc. præstantissimum, utpote divino Spiritu et exultatione plenissimum, ut à Verbo in utero Virginis jam concepto, et exultante compositum dictatumque videatur, quod proinde Ecclesia quotidie in Officio Vesperarum usurpat, et solemni ritu decantat, ut eodem Deum summe celebret et glorificet, eique pro Verbo incarnato ceterisque donis maximas agat gratias; utque affectus devotionis, pietatis, amoris, exultationis, quos in eo dictando cœlitus hausit B. Virgo, hauriat et imbibat.

Porro tres cantici hujus sunt partes: Prima, ab hoc v. 46. usque ad v. 50. Virgo laudat Deum ex beneficiis propriis, sibique uni à Deo præstitis, præsertim conceptionis Verbi. Secunda, à v. 50. usque ad 54. laudat Deum ob beneficia communia toti populo ante Christi adventum præstita, maxime autem alludit ad victorias contra Pharaonem et Chananæos Israeli collatas. Tertia, à v. 54. usque ad finem cantici, redit ad beneficium hoc maximum incarnationis Verbi patribus promissum, sibique exhibitum.

Tropologice, Origenes: Deus, ait, magnificatur, quando ejus imago grandis efficitur; cum scilicet anima ad Dei imaginem facta, magnis humilitatis, charitatis, patientiæ ceterarumque virtutum operibus, incrementis et meritis augetur. Glossa vero: Deus, ait, magnificatur in nobis, dum Christo per justitiam conformamur. Nam, ut ait hic S. Ambros. *Imago Dei Christus est, et ideo si quid justum religiosumque fecerit anima, illam imaginem Dei, ad cujus similitudinem creata est, magnificat. Et ideo dum magnificat eam, magnitudinis ejus quadam participatione sublimior fit, ut illam imaginem splendido bonorum colore factorum, etiam quadam æmulatione virtutis in se videatur exprimere.* Theophyl. animam Deum magnificare dicit, cum homo heroica atque cœlestia opera exequitur. *Magnificat*, inquit, *Deum, qui digne juxta Deum ambulans, vocatus Christianus, non attenuans nomen et dignitatem Christi, faciendo quod non oportet, sed magnificans operando magna cœlestiaque opera.* S. Basil. in Psalm. 29. v. 1. ad illa. *Exaltabo te, Domine*: *Qui*, inquit, *ad beatitudinem cum scientia properat, Deum exaltat; qui ingreditur huic oppositam, quantum hic Deum in se humiliat!* Idem in Psal. 33. ad illa: *Magnificate Dominum mecum: Magnificat*, ait, *Dominum is, qui magno mentis proposito, celsoque animo et erecto pro pietate tentationes tolerat: deinde vero is etiam, qui nec mediocri intellectu et sublimiore animi speculatione, rerum conditarum multimodam magnitudinem considerat, ut ex earum magnitudine juxta ac pulchritudine tantarum rerum opificem contempletur.* S. Augustinus serm. 2. de Assumpt. *Quæcumque*, inquit, *anima sancta, Verbum concipere potest credendo, parere prædicando, magnificare amando, ut dicat, Magnificat anima mea Dominum.*

Anima mea.] q. d. Non solum lingua mea, nec sola manus mea, sed ipsa anima mea, tota quanta est, magnificat Deum, hoc est, ego ex intimis animæ meæ penetralibus, sinibus et sensibus, totis mentis meæ facultatibus laudo et glorifico Deum: omnes animæ meæ vires in ejus laudem expromo et exhaurio ut intellectus meus non nisi ipsum consideret; voluntas nullum nisi ipsum amet et celebret; memoria nil nisi ipsum cogitet; os meum nil nisi ipsum loquatur et prædicet; manus mea non nisi ea quæ ad cultum ejus spectant operetur; pedes mei non nisi ad ea quæ ad gloriam ejus spectant, progrediantur et procedant.

Symbolice, Toletus: Recte, inquit, B. Virgo ait, *anima mea*, Primo, quia ipsa sola habebat

animam suam in potestate sua, ejusque erat hera et domina, quia illam possidebat per patientiam, et affectuum passionumque omnium dominium; at nos non possidemus animam nostram, quia possidemur ab ira, superbia, concupiscentia, similive passione. Secundo, quia ipsa totam animam tradiderat filio: quæ autem filii erant, ipsius quoque erant. Unde anima ejus filio tradita, in ejus potestatem integra revertebatur, perfecteque dicit *anima mea:* tota enim ipsius erat, quæ tota à filio quantum ad omnes ejus partes, possidebatur. Tertio, propter affectum dilectionis: quo enim Deum aliquis magis diligit, eo magis diligit animam suam. Cum igitur B. Virgo Deum maxime super omnes homines dilexerit, nullumque peccatum commiserit, suam profecto animam maxime diligebat. Quod autem diligimus, præ dilectione nostrum appellamus: quæ igitur animam suam sic dilexit, eam vere suam vocavit.

Dominum.] q. d. Tu, ô Elisabeth, magnificas me ut matrem Domini, quod Dominus, id est, Deus, sit filius meus: ego vero Dominum ipsum magnifico, id est, Primo, Deum Patrem, qui me dignatus est evehere ad suæ generationis consortium, ut ejusdem filii sim mater, cujus ipse est Pater: quem enim ipse genuit Deum, ego eumdem generavi hominem. Secundo, magnifico Deum Filium, quia ipse ex meo sanguine carnem assumere, meusque filius fieri dignatus est. Tertio, magnifico Spiritum sanctum, qui me sua sanctitate replere, ac tantum incarnationis Verbi opus in me sola operari elegit.

47. Et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.] *Exultavit*, scilicet ab initio conceptionis et incarnationis Verbi in me, et continuo exultat. Græce est ἠγαλλίασε, id est vehementer lætatus est, gestiit, exultavit, jubilavit: ἀγαλλιάω enim, ait Eustathius, dicitur quasi ἀγάζω, id est, admiror vehementer. B. Virgo ergo admirans spiritu Dei in se incarnati divinam potestatem, sanctitatem, justitiam, benignitatem, beneficentiam, exultat, et præ gaudio gestit et jubilat. Hinc Euthymius in illud Psal. 9. *Lætabor et exultabo in te: Exultatio*, ait, *major quædam est lætitiæ intensio, quæ præ nimio gaudio subsilire valde, atque elevari cor facit.*

Audi Albertum Magnum: *Exultatio*, inquit, *est quædam exaltatio in jubilo, cum cordis gaudium saltat in corporis jucunditatem, et tunc patet exultare spiritum, esse jucundari spiritum etiam in tripudio corporis, juxta illud Zachar.* 9. *Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: Ecce rex tuus venit tibi mansuetus.* Addit Albert. *In utero Deiparæ echo quædam divina efficitur, repercussioque soni, ac vocis Christi existentis in utero, in os Mariæ, quæ deinde ad eumdem Christum reflectitur, dum dicitur: Exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.*

Accedit Cajetanus: *Exultatio*, ait, est exundans lætitia, quæ scilicet in signa externa gesticulationis, cantus, jubilationis, etc. modeste tamen et graviter erumpit.

Alludit ad illud Isaiæ c. 61. 10. *Gaudens gaudebo in Domino, et exultabit anima mea in Deo meo;* et magis ad illud Annæ 1. Reg. 2. *Exultavit cor meum in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo meo.* Sicut enim exultavit Anna sterilis, Dei ope et miraculo concipiens Samuelem: sic exultavit B. Virgo ex Spiritu sancto concipiens Emmanuelem: hujus enim typus fuit Samuel. Sicut enim *Emmanuel* hebr. idem est quod עמנו אל *immanu el*, id est, nobiscum Deus. Sic Samuel idem est quod שאול מאל *saul meel*, id est, *postulatus* et datus *à Deo*, vel, ut R. Abraham et Pagninus, *Samuel*, idem est quod שמו אל *scemo el*, id est *illic Deus*, scilicet in utero, non tam Annæ, quam B. Virginis. Samuel enim fuit sanctissimus Propheta, princeps et salvator Israelis, uti Christus est omnium fidelium. Quocirca canticum hoc B. Virginis plane respondet cantico Annæ 1. Regum cap. 2. Eadem enim est utriusque materia, idem exultans spiritus humilitatis, gratitudinis et devotionis in Deum, juxta illa Psaltis: *Anima mea exultabit in Domino, et delectabitur super salutari suo*, Psal. 34. 9.

Porro S. Augustinus scribens super *Magnificat*, Virginem duo hic facere docet: Primo, Dei bonitatem et misericordiam prædicare, sicut in præced. vers. ejus potentiam et majestatem: Secundo, suavitatem et dulcedinem, quam ipsa in conceptione sui filii hauserat, foras effundere; atque in hac re dicit Deiparam imitatam fuisse angelos, cui hæc duo in cœlis præstant, nimirum Dei majestatem incomprehensibilem meditantur, et ejus ineffabili bonitate atque dulcedine perfruuntur; et sic admirantur, ut diligant et exultent. Ejus verba sunt hæc: *Vidisti majestatem, gustasti suavitatem, ideo quod intus hauseras, foras propinasti, et in justitia ejus exultasti; quia exultavit spiritus meus: anima magnificat, spiritus exultat. Et iterum: In Deo salutari meo; Deus potentiam, salutaris misericordiam notat. Duo quippe sunt quæ angelorum et hominum beatorum spiritus, in illo fonte boni æterna contemplatione hauriant, incomprehensibilis scilicet majestas Dei, et ineffabilis bonitas: quorum alterum castum timorem gerit, alterum dilectionem parit: pro majestate venerantur Deum, et pro bonitate amant; ne vel dilectio sine reverentia dissoluta sit, vel reverentia sine dilectione pœnalis. Admirantes enim diligunt, et diligentes admirantur, ut inextinguibiliter per admirationem ardeat dilectio, et suaviter in dilectione ferveat admiratio.*

Denique sicut summum beneficium hic conceptionis Verbi B. Virgini fuit collatum, ita summa ipsius de eo fuit exultatio, ut præ gaudio spiritus ejus è corpore exilire, et in Deum transilire videretur, ac forte reipsa exiliisset, ni Deus illum in corpore sua vi conservasset. Sic enim ipsa post aliquot annos moriens, non morbo, sed amore, gaudio et desiderio videndi filium suum, eoque fruendi mortua est, uti sentiunt Suar. Canis. à Castr. aliique graves theologi.

Narrat Livius duas feminas Romanas præ gaudio expirasse, cum filios, quos in clade ad Thrasymenum lacum accepta cecidisse putarant, ex inopinato sospites et quasi redivivos viderunt. Polycratam quoque, cum omnes ejus virtutibus applauderent, lætitia exanimatam scribit Plutarchus. Chilon filium in Olympico certamine victorem et coronatum amplexans, exultantem animam efflavit. Idem fecere Sophocles et Dionysius Siciliæ tyrannus, uterque accepto tragicæ victoriæ nuntio, uti referunt Plinius, Valer. Maximus, Volaterr. et alii. Diagoras Rhodius cum duos (vel, ut Gellius, tres) filios athletas eodem die vincere et victores coronari vidisset; populusque gratulabundus flores in

cum certatim jaceret, in manibus filiorum præ exultatione halitum cum vita ultimum emisit, teste Cicerone in Quæst. Tuscul. et Gellio in Noctibus Atticis. Philistion Nicæus Poeta Comicus, Socrati coævus, nimio risu vitam finiit. Unde illud, *Risu emori.* Quanto potius B. Virgo longe majori gaudio perfusa, et quasi ebria exultantem, imo exilientem spiritum efflasset, ni Deus sua potenti manu eum in corpore continuisset: ita enim exultavit, ut spiritus ejus totus raperetur et absorberetur in Deum in se incarnatum, in eumque quasi transformaretur. Porro hæc exultatio non fuit transiens, sed instar habitus perduravit in Virgine per totam vitam, ait Albertus; præsertim quia ipsa assidue versabatur, et dissuaviabatur cum suo Jesu. Adjicit Albertus, propter hanc continuam possessionem exultationis in Deum, Deiparam fuisse mundo et huic mortali vitæ funditus supra omnes viatores mortuam, ita ut vita ejus cum Christo in Deo abscondita semper fuerit, et curiæ angelicæ præsens intra sanctuarium Dei habitaverit, atque adeo, et excellentiori quidem modo quam Paulus, et quam ulla alia creatura, potuerit dicere: *Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus*, Gal. 6.

Spiritus meus.] Id est anima mea, ait Euthymius, Titus et Franc. Lucas; quasi idem sit *exultavit Spiritus meus in Deo*, quod *Magnificat anima mea Dominum.* Melius Toletus, Benzonius et alii *spiritum* plus esse censent quam *animam;* quare ipsi per *animam* intelligunt intellectum; per *spiritum* vero voluntatem. q. d. Totis tam intellectus quam voluntatis meæ viribus magnifico Deum, in eoque exulto. Simplicius per *animam* accipias inferiorem partem animæ, quæ naturalia respicit; per *spiritum*, superiorem, quæ spiritalia et divina spectat. Anima enim naturam animæ notat; spiritus vero mentem gratia imbutam, et impulsum menti à Spiritu sancto inditum. Anima ergo naturalis est et naturalia considerat; spiritus vero supernaturalia et cœlestia. Igitur spiritus Primo, significat mentem: Secundo, vehementem mentis impulsum et fervorem ad gaudium et jubilum: Tertio, hunc impulsum aspiratum esse à Spiritu sancto. Porro spiritus, utpote superior, trahit secum animam et corpus, ut et ipsa exultent, juxta illud: *Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum*, Psal. 84. Cor enim suum gaudium in carnem totumque corpus diffundit; sed primitus spiritus, sive mens suum gaudium animæ communicat, anima cordi, cor corpori.

In deo salutari meo.] Græce σωτῆρί μου, id est *salvatore meo.* Porro σωτὴρ respondet Hebr. ישוע *Jescua*, id est Jesus, id est salvator, ipsaque salus formalis et causalis. Unde hic vertas, *in Deo Jesu meo.* Alludit enim ad Habac. 3. 18. *Ego autem in Domino gaudebo, et exultabo in Deo Jesu meo.* Vide ibi dicta. Syrus vertit, *in Deo vivificatore meo*, qui scilicet mihi omnibusque fidelibus vitam, id est, libertatem, gratiam et gloriam contulit, vel conferet: hæc est enim salus nostra, quam Christus nobis attulit.

Meo proprie, Primo, quia Jesus meus est filius: Secundo, quia idem meus est salvator, tum quia me præ ceteris ab omni peccato præservavit, omnique gratia cumulavit; tum quia fecit me salutis omnium hominum mediatricem, ut ego omnium salvandorum salutis quasi causa sim et mater.

Hac de causa S. Cyril. hom. 6. habita in Concilio Ephesino in ipso Deiparæ templo, ipsam nuncupat *mundi gaudium.* S. Fulgentius serm. de laudibus Mariæ: *Ex partu*, ait, *Salvatoris facta est Maria fenestra cœli, quia per ipsam Deus verum fudit sæculis lumen. Facta est Maria scala cœlestis, quia per ipsam Deus descendit ad terras; ut per ipsam homines ascendere mereantur ad cœlos. Facta est Maria restauratio feminarum, quæ per ipsam à ruina primæ maledictionis probantur esse subtractæ.*

Vide S. Ephrem orat. ad Virginem, ubi inter cetera augusta et plurima, hæc elogia ei dat: *Regina omnium, spes patrum, gloria Prophetarum, Apostolorum præconium, honor Martyrum, lætitia Patriarcharum, cœtus omnium Sanctorum, Virginum corona.* Et inferius: *Ave, Dei splendidissimum vas. Ave, stella fulgentissima, ex qua Christus prodiit. Ave, canticum Cherubim, et hymnus Angelorum. Ave, pax, gaudium et salus mundi. Ave, generis humani lætitia. Ave, patrum præconium, et Prophetarum decus. Ave, Martyrum pulchritudo, et corona Sanctorum. Ave, piorum gloria. Ave, præstantissimum orbis terræ miraculum. Ave, paradise deliciarum et immortalitatis. Ave, lignum vitæ, gaudium et voluptas. Ave, vallum fidelium, et mundi salus. Ave, progenitoris Adæ resurrectio. Ave, omnium parens. Ave, fons gratiæ et consolationis. Ave, refugium peccatorum et hospitium. Ave, propitiatorium laborantium.* An non ergo meritissimo exultet B. Virgo in Deo Jesu suo?

Denique B. Joan. Damascenus manum, qua apologiam pro cultu SS. imaginum scripserat, sibi fraude Leonis Isaurici Imp. Iconoclastæ amputatam, ac per B. Virginem miraculose restitutam advertens, cecinit: *Exultavit spiritus meus in Deo salutari meo, et in matre ejus, quia fecit mihi magna qui potens est.* Uti ex Joanne Patriarcha Hierosol. narrat noster Canisius l. 5. de Deipara cap. 19. et alii.

48. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.] Dat causam cur exultet in Deo Jesu suo, quia scilicet ipse respexit, id est benignis oculis aspexit, approbavit, amavit, amplexus est humilitatem Virginis, in eaque sibi complacuit. Unde Theophyl. *Respexit*, ait, *in me humilem, non ego ad illum respexi: ille me prosecutus est misericordia, ego illum non quæsivi.* Et S. Augustinus super *Magnificat: Hæc*, ait, *est gratia exultationis suæ, quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ac si dicat: Quia de ejus gratia exulto, ideo ab ipso est quod exulto; et quia ejus dona propter ipsum diligo, ideo in ipso exulto.*

Respexit.] Audi S. August. hic: *Respicere per gratiam, est prius abjectos et derelictos visitare, cum bona, placatus per misericordiam, subtracta restituit. Rursum per respectum gratiæ ad eum se convertit. Bene ergo Maria solam in humilitatem Dominum respexisse testatur, quia divinitatis propitiationem, quam humana natura in primis parentibus per superbiam perdidit, in Maria per humilitatem recuperavit.* S. Bernardus serm. 57. in Cantica: *Deus*, inquit, *respicit terram, et facit eam tremere; è regione respicit Mariam, et infudit gratiam. Respexit*, ait, *humilitatem an-*

cillæ suæ : Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes, non sunt hæc verba plorantis aut trepidantis, sed gaudentis. Hinc ait illi : *Surge, propera, amica mea, columba mea, formosa mea, et veni,* Cant. 2. et seq.

HUMILITATEM.] Græce ταπείνωσιν, id est, *vilitatem, exiguitatem, abjectionem :* hanc enim opponit magnitudini Dei : *Excelsus* enim *Dominus humilia respicit, et alta à longe cognoscit,* Psalm. 117. q. d. Magnifico Deum, et in ipso exulto, quia ipse, cum sit maximus summusque omnium Dominus, me feminarum, imo creaturarum omnium minimam, id est vilissimam, pauperrimam et abjectissimam, oculis benignitatis suæ respicere, et in matrem eligere dignatus est. *Humilitas* ergo hic proprie vilitatem significat, non virtutem humilitatis superbiæ oppositam; hæc enim dicitur ταπεινοφροσύνη : sola enim inter virtutes humilitas seipsam ignorat, et qui se humilem esse jactat, superbus est, non humilis. Ita Theophyl., Euthym., Tolet., Franc. Lucas, Cajetanus, Maldonatus et alii. Sic Lia ait Genes. 26. 32. *Vidit Dominus humilitatem*, id est abjectionem, *meam*, quà ego à marito Jacob præ Rachele neglecta et quasi despecta fui. Et Mardochæus ad Esther cap. 15. 2. *Memorare dierum humilitatis tuæ*, qua olim plebeia et pauper fuisti, non regina, uti jam es. Sic Judith c. 6. 15. orat Deum : *Respice ad nostram humilitatem*, id est afflictionem et abjectionem. Sic Christus *reformabit corpus humilitatis nostræ*, id est, corpus nostrum vilissimum et miserrimum, per gloriam resurrectionis, Philip. 3. 21. Hinc ταπεινός dicitur quasi ἐδαφεινὸς, ab ἔδαφος, id est *pavimentum*, sicut humilis ab humo : aut, ut Eustathius, ταπεινὸς per metathesin quasi πατηνὸς, id est, *conculcatus, depressus*, à πατέομαι, id est, *pessumdor, calcor, proteror.* Hinc τάπης est *tapes*, sive *stragulum*, quod calcatur et proteritur.

Secundo, tamen per *humilitatem* accipi potest virtus ipsa humilitatis : propter hanc enim B. Virginem Deus respexit, et in matrem elegit. Humilis enim agnoscit in se suas virtutes ut dona Dei, quare inter eas videt quoque suam humilitatem, sed illam non suis viribus, verum Dei gratiæ acceptam refert; hinc ταπείνωσις à Septuag. subinde sumitur pro ταπεινοφροσύνη, ut notat sanctus Hieron. epist. 151. ad Algasiam quæst. 10. Ita Origen., S. August., Beda, Albertus, et fuse Barradius hic, ac S. Bernardus homil. 1. super *Missus est*, S. Ildephonsus serm. 2. de Assumpt. Rupert. l. 1. in Cantic. Ansbertus l. 2. in Apoc. Emissenus in Evangel. feriæ 6. in Adventu, Ribera in Sophon. c. 2. n. 4.

Sicut ergo B. Virgo hic agnoscit se electam in Dei matrem, quod longe majus erat : ita pariter agnoscit se per humilitatem, virginitatem, ceterasque virtutes sibi à Deo inditas, ad tantam dignitatem fuisse dispositam, et congrue ornatam. Humilis enim suam vilitatem, miseriam, paupertatem, imo suum nihilum agnoscit, ac totum quod est et habet, adscribit Deo, cujus est, dicitque cum Psalte : *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam*, Psal. 113. et cum Paulo : *Qui gloriatur, in Domino glorietur,* 2. Corinth. 11.

Audi S. Augustinum serm. 2. de Assumpt. *O vera humilitas, quæ Deum hominibus peperit, vitam mortalibus edidit, cœlos innovavit, mundum purificavit, paradisum aperuit, et hominum animas liberavit! facta est Mariæ humilitas scala cœlestis, per quam Deus descendit ad terras! Quid enim est dicere, respexit, nisi approbavit? Multi enim videntur in conspectu hominum humiles esse, sed eorum humilitas à Domino non respicitur. Si enim veraciter humiles essent, deinde ab hominibus non se laudari vellent; non in hoc mundo, sed in Deo spiritus eorum exultaret.* Nam, ut ait S. Basilius in Constit. Monast. cap. 17. *Humilitas est tutissimus virtutum omnium thesaurus, radix, et fundamentum.* Et S. Chrysostomus hom. 2. in Psal. 50. *Sacrificium maximum est humilitas : qui enim peccando se Deo subducit, idem se per humilitatem subjicit, cum convertitur ad pœnitentiam.* Denique S. Bernardus : *Est humilitas*, ait, *quam nobis veritas parit, et non habet calorem; et est humilitas quam charitas format et inflammat. Hæc in affectu, illa in cognitione consistit : priore cognoscimus, quam nihil sumus, et hanc discimus à nobis ipsis, et ab infirmitate propria : posteriore calcamus gloriam mundi, et hanc ab illo discimus, qui exinanivit semetipsum*, etc., *quique quæsitus ad regnum fugit, quæsitus ad opprobria*, etc., *ad crucem, non fugit, sed sponte se obtulit.* Utramque in heroico et eminenti gradu habuit B. Virgo.

ECCE ENIM EX HOC BEATAM ME DICENT (Arabicus, *dabunt mihi beatitudinem*) OMNES GENERATIONES.] Probat B. Virgo Deum respexisse suam humilitatem, carnem in ea assumendo ex affectu, quia scilicet ob hanc Verbi in ea incarnationem, omnes omnium sæculorum generationes eam, ut matrem Dei admirabuntur, venerabuntur et beatam prædicabunt, q. d. ait hic S. August. *Tu, ô Elisabeth, de me dicis : Beata quæ credidisti; sed ego dico : Ex hoc nunc* (quo concepi Dei Filium) *beatam me dicent omnes generationes.* Et nonnullis interjectis : *Maria*, inquit, *quæ apud Dominum humilis erat, et apud homines propter Deum abjecta, in utroque se esse respectam testatur : quia et ejus humilitas apud Deum acceptabilis fuit, et ejus humiliatio apud homines in gloriam commutata. Quare sequitur : Ex hoc beatam me dicent omnes generationes.*

Alludit ad verba Liæ, quæ cum ejus ancilla Zelpha peperisset filium, vocavit eum *Aser,* id est, *Beatus*, dicens : *Hoc pro beatitudine mea : beatam me dicent omnes mulieres.* Hoc est quod Christo acclamavit mulier illa sapiens : *Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti*, Lucæ 11.

ECCE.] Hoc adverbium Primo, est nota admirationis. q. d. Ecce rem novam, miram et omnibus sæculis inauditam, ut femina una sit benedicta et beata, imo beatissima præ omnibus angelis et hominibus, cum hucusque omnes feminæ in Eva à Deo fuerint maledictæ, et tribus pœnis, scilicet servitutis, doloris et laboris addictæ et afflictæ, Genes. 3.

Secundo, est nota inchoationis et principii. q. d. Ecce ex nunc incipiam beatificari, et deinceps continuo beata prædicabor ab omnibus sæculis.

Tertio, est nota indicii et monitionis. q. d. Ecce advertite, ô mortales miseri, qui cupitis esse beati, discite à me beatitudinem sitam esse in humilitate, obedientia, gratia et favore Dei, quam per me impetrabitis. Ego enim sum prima beata, per quam Deus ceteros omnes beare destinat. Ad me ergo recurrite, meamque opem implorate, ut beati evadatis.

Beatam.] Multis nominibus et titulis, quos recenset Joannes Gerson Cancellar. Paris. in tract. 4. notula 1. super *Magnificat: Dignare*, inquit, *nos laudare te, Virgo sancta, ô ter quaterque beata. Beata primo, quæ credidisti, clamat Elisabeth. Beata secundo, quia gratia plena secundum Gabrielis salutationem. Beata tertio, et benedicta, quia benedictus fructus ventris tui. Beata quarto, quia fecit tibi magna qui potens est. Beata quinto, quia mater Domini. Beata sexto, quia fœcundata cum virginitatis honore. Beata septimo, quia nec primam similem visa es, nec habere sequentem.* Inter hos omnes titulos præcipuus et fons ceterorum est, quod B. Virgo à Deo electa et facta sit mater Verbi incarnati.

Omnes generationes.] Omnes ætates, omnia sæcula, omnes fideles futuri. Audi Hugonem Cardin. *Omnes generationes*, inquit, *id est omnes gentes, scilicet Judæorum et Gentilium, virorum et mulierum, divitum et pauperum, angelorum et hominum: quia omnes per ipsam salutare beneficium acceperunt, homines reconciliationem, angeli reparationem. Christus enim Dei Filius operatus est salutem in medio terræ, id est in utero Mariæ, quæ quadam mirabili proprietate terræ medium appellatur. Ad illum enim respiciunt, ut Bernardus inquit, et qui habitant in cœlo, et qui habitant in inferno, id est in purgatorio, et qui habitant in mundo. Primi, ut resarciantur: secundi, ut eripiantur: tertii, ut reconcilientur.* Causam deinde assignans subjicit: *Ex hoc ergo beatam te dicent omnes generationes, ô beata Virgo; quia omnibus generationibus vitam, gratiam et gloriam genuisti: mortuis vitam, peccatoribus gratiam, miseris gloriam: ideo dicitur Judith* 15. 10. *Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri, quia fecisti viriliter: primum est vox angelorum, quorum ruina per ipsam reparata est: secundum est vox hominum, quorum tristitia per eam lætificata est: tertium est vox mulierum, quarum infamia per ipsam deleta est: quartum est vox mortuorum, quorum captivitas per eam reducta est.* Sic et Albertus Magnus hic.

Prophetat hic Virgo se ab omnibus sæculis beatam prædicandam, celebrandam et invocandam. Prophetiæ hujus veritas ex eventu clara est. Vidimus enim B. Virginem ab omnibus nationibus et sæculis tot sacellis, templis, festis, congregationibus, Religionibus, votis, supplicationibus, litaniis, etc. coli et celebrari, quod ceteri Sancti simul juncti non obtinent, imo soli B. Virgini tribui cultum hyperduliæ, sicut Deo cultum latriæ, ceteris vero Sanctis cultum duliæ. Te ergo, ô Deipara Virgo, beatam prædicabunt omnes generationes. Tuam sanctitatem, tuam virginitatem, tuam humilitatem, tuam maternitatem celebrarunt, celebrant et celebrabunt omnes omnium temporum Christiani: vivat tuum decus, tua laus, tua gloria, quamdiu vivent angeli, quamdiu vivent homines, quamdiu vivet Christus, quamdiu Deus erit Deus, in omnia sæculorum sæcula.

49. Quia fecit mihi magna (græce μεγαλεῖα, id est magnalia) qui potens est.] Syrus, *quia egit apud me magnifica ille qui potens est.* Incarnatio enim Verbi majus est opus, quam creatio totius mundi. Quocirca B. Virgo, utpote mater Dei, major est omnibus angelis, omnibus hominibus, omnibusque creaturis simul sumptis.

Audi S. August. hic: *Magnum fuit, ut virgo sine virili semine filium conciperet. Magnum fuit, ut Dei Patris Verbum carne sua indutum utero gestaret. Magnum fuit, dum se ancillam confessa esset, ut mater fieret sui plasmatoris.* Idem serm. 25. de Sanctis, qui est secundus de Assumptione Mariæ, ait: *Quæ tibi magna fecit, Domina, quæ gloriosa, Virgo, ut dici beata merearis? Puto, imo veraciter credo, ut creatura ederes Creatorem, famula Dominum generares. Admirabilia*, ait Titus, *per me operatus est potens ille: nam cum virgo sim, præpotenti illius voluntate naturæ fines supergressa concepi, nulliusque viri commercio usa, digna effecta sum, quæ non cujusvis promiscue, sed unigeniti Filii Dei mater fierem.*

Audi et Hugonem Cardin. duodecim magnalia Virginis enarrantem: *Primum*, inquit, *fuit in utero matris sanctificatio; Secundum, angeli salutatio; Tertium, gratiæ plenitudo; Quartum, filii conceptio; Quintum, fœcunda virginitas; Sextum, virginalis fœcunditas; septimum, honorata humilitas; Octavum, obedientiæ promptitudo; Nonum, fidei devotio; Decimum, est prudens verecundia; Undecimum, verecunda prudentia; Duodecimum, dominium cœli.* Vide D. Thomam 1. p. quæst. 25. art. 6. ubi docet Deum meliora opera posse facere quam fecerit, exceptis tribus, scilicet incarnatione Verbi, maternitate Dei, et beatitudine hominis, quæ in Dei visione consistit: his enim nil melius, nec majus Deus facere potest, quia Deo ipso nil potest esse majus vel melius.

Denique vide septem privilegia magna, imo maxima à Deo data B. Virgini, quæ recenset S. Bonaventura in Speculo cap. 6. et seq. Hac de causa B. Virgo à S. Cyrillo hom. contra Nestor. vocatur *Forma Dei* (utique formosissima) *Margarita orbis terrarum.* A Damasceno orat. 1. de Nativit. Virgin. *Animatum Dei simulacrum.* A S. Bernardo serm. 2. de Pentecost. *Negotium sæculorum, ad quod respiciunt et qui in cœlo habitant, et qui in inferno, et nati natorum, et qui nascentur ab illis.* A S. Ignatio epist. 1. ad Joan. Apost. *Cœleste prodigium, et sacratissimum spectaculum.* A S. Petro Chrysologo serm. 146. *Collegium sanctitatis*, in quo Deus omnes gratias in alios Sanctos dispertitas, quasi corrivatas colligit. Ab Hesychio Episcopo Hierosol. hom. 2. de S. Maria, *Universum Trinitatis complementum: quia et Spiritus sanctus adveniebat atque hospitabatur, et Pater adumbrabat, et Filius utero gestatus inhabitabat.*

Qui potens est.] Græce ὁ δυνατός. Est hoc unum è decem nominibus Dei: sic enim Sept. vertere solent Hebr. גבר *ghibbor*, id est, potens, validus, gigas; unde *Gabriel*, id est, fortitudo Dei: ac Noster Hebr. שדי *saddai* vertere solet, *omnipotens*: de quo nomine multa dixi Genes. 17. 1. ubi inter alia ostendi, quod *saddai* idem sit quod *mammeus*, vel *sufficiens* et *abundans bonis omnibus*, ut ea instar mammæ largiter in omnes effundat: hoc enim Deus nusquam magis fecit, quam in incarnatione Verbi.

Hoc addit B. Virgo, ait Titus, *Primo, ne quis tanto huic mysterio fidem detrahat: quæ enim dicit huc spectant: Nemo, si virgo concepi, miretur: nam qui id operatus est, omnipotens Deus est.* In hoc ergo mysterio *tota ratio facti*, ut ait S. August. ep. 3. *est potentia facientis, qui facit mirabilia magna solus*, Psal. 135. 4. et ut ait Job 5. 9. *qui facit magna, et inscrutabilia, et mirabilia absque numero.* Secundo, ut ostendat Virgo

in se completum esse quod promiserat angelus v. 35. *Virtus* (græce δύναμις, unde δυνατὸς) *Altissimi obumbrabit tibi.*

Alludit ad Isaiæ 7. 14. *Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel,* id est, nobiscum fortis, scilicet Deus : et c. 9. 6. *Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis,* etc. *Et vocabitur nomen ejus admirabilis, consiliarius, Deus fortis.* Hebr. אל גבור *el ghibbor,* id est, validus, fortis ut gigas. Unde ejus ortum annuntiavit Gabriel, quod nomen potentiam et fortitudinem Dei significat.

Et sanctum nomen ejus.] Ostendit Virgo in se adimpletum esse illud promissum angeli v. 35. *Spiritus sanctus superveniet in te;* ideoque dicit : *Et sanctum nomen ejus;* scilicet Spiritus sanctus, q. d. Quia virtus Altissimi mihi obumbrabit, et Spiritus sanctus superveniet in me, beatam me dicent omnes generationes : illa enim duo me bearunt et beatam effecerunt.

Jam quoad sensum Primo, Toletus et Franc. Lucas censent virginem hic duo magna à Deo sibi facta celebrare; scilicet Primo, incarnationem Verbi, per quam facta est mater Dei, ideoque Domina et Regina omnium angelorum et hominum, et propter hoc dicere : *Quia fecit mihi magna qui potens est :* hoc enim fuit opus summæ Dei potentiæ. Secundo, suam ad hanc incarnationem in se peragendam dispositionem et sanctificationem, et propter hoc dicere : *Et sanctum nomen ejus.* Ut enim fuit opus potentiæ Deum fieri hominem ex virgine, ita opus sanctitatis fuit virginem præparare, ab omni sorde et labe præservare, corpore et anima sanctificare, atque omnino talem reddere, quæ idonea esset ad concipiendum in suo utero Dei Verbum sanctum et immaculatum. Cum ergo Virgo ab utroque hoc sciret se prædicandam esse beatam inter Christianos, utrumque Deo adscribit, volens omnia in Deum referri, qui nominatissimam suam, tum potentiam, tum sanctitatem, pietatem, bonitatem ac misericordiam ita in eam exeruerit, ut non tam ipsa, quam ipse ab omnibus sæculis laudari ac prædicari mereatur. Nam B. Virgo à Spiritu sancto ita sanctificata est, ut nullum omnino peccatum contraxerit, utque in gratia et sanctitate longe omnes angelos etiam Seraphinos superarit.

Secundo, planius et plenius utrumque Virginis elogium referas ad utrumque, scilicet tam ad incarnationem Verbi, quam ad suam ad hoc præparationem et sanctificationem : utraque enim fuit opus eximiæ, tam potentiæ quam sanctitatis Dei, quia utraque peracta est ex supervenienti in Virginem Spiritu sancto, ad sanctificandum tam Christum quam B. Virginem, juxta illud angeli : *Quod enim ex te nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei,* v. 31. Christus enim fuit Sanctus Sanctorum, id est, fons sanctitatis totum mundum sanctificans.

Sensus ergo est : *Et sanctum nomen ejus.* q. d. Nomen Dei est *sanctus,* hoc est, Deus ipse suo nomine significatus, est *sanctus,* hebr. קדש *cados,* id est, omnem habens puritatem, sanctimoniam, virtutem, perfectionem, ideoque ipse omnibus modis est venerandus, adorandus et celebrandus : ἅγιος enim, id est sanctus, dicitur ab ἅζω, id est, *colo, veneror.* Unde ἅγιος dicitur is, qui ob virtutem et sanctitatem omnibus est reverendus. Sanctus ergo est Deus tum in omnibus operibus suis, tum maxime in sanctissimo hoc incarnationis Verbi mysterio, quo Christum, B. Virginem et fideles omnes sanctificavit.

Nota. Copula *et* hic notat tum causam, tum effectum; Causam, q. d. *et,* id est *quia,* Deus est sanctus, imo ipsa increata et immensa sanctitas, idcirco fecit in me hæc magnalia sanctissima incarnationis Verbi, ut ex me virgine, inoperante Spiritu sancto, nasceretur sanctum, id est Sanctus Sanctorum, uti prædixit et promisit angelus : ad eum enim alludit Virgo, illique applaudit : idque fecit ob finem sanctissimum, ut scilicet per Christum sanctum peccata aboleret, et peccatores sanctificaret, itaque eos ad salutem æternam deduceret. Alludit ad illud Daniel. 9. 24. *Ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna,* etc. *et ungatur Sanctus Sanctorum.* Effectum, q. d. Ex hoc magno Dei opere, scilicet ex miro hoc incarnationis Verbi in me mysterio, hic sequetur effectus, ut fideles omnes summe sanctificent et glorificent Deum tanti sacramenti opificem. Ita S. Augustinus, Jansenius et alii. Magis proprie tamen et primario τὸ *et* videtur notare causam, secundario vero et consecutive effectum.

Denique Deus incarnatus dicitur sanctus, quia assumpsit carnem et sanguinem immolandum Deo, tum in vita, tum in cruce et morte pro salute hominum. Nam, ut ait S. Isidor. l. 15., Origen. cap. 14. *Nihil sanctum apud veteres dicebatur, nisi quod hostiæ sanguine esset consecratum, aut conspersum. Item sanctum quod extat sanguine sancitum : sancire autem est confirmare.* Vide Apostolum Hebr. 9. v. 12. et seq. S. Aug. vero lib. 2. de serm. Domini in monte cap. 31. *Sanctum,* inquit, *est quod violare atque corrumpere nefas est, cujus utique sceleris conatus et voluntas tenetur rea, quamvis illud sanctum, natura inviolabile atque incorruptibile maneat.* S. Bernardus autem serm. 5. in Vigilia Nativit. sanctitatem in clementia et mansuetudine collocat, juxta illud de Mose : *In fide et lenitate ipsius sanctum fecit illum,* Eccli. 45. Unde subjungit: *Sane ut perfecta sit sanctificatio, etiam mansuetudinem et gratiam socialis vitæ à Sancto Sanctorum discamus oportet, sicut ipse ait : Discite à me, quia mitis sum et humilis corde. Quid enim hujusmodi hominem discere prohibet deliciis affluentem, qui suavis et mitis, et multæ misericordiæ, omnibus omnia factus est, et universos perfundit oleo quodam mansuetudinis et lenitatis, quo sic infusus est, sic perfusus etiam et superfusus, ut stillare videatur undique?*

Hinc aliqui recentiores τὸ *et sanctum nomen ejus,* referunt ad v. seq. *Et misericordia ejus,* etc. quasi hæc sit Dei sanctitas. Verum ad litteram referendum est ad id quod præcessit, ut dixi. Porro divinæ sanctitatis ideam nobis imitandam graphice depingit S. Bernardus in Humberto monacho serm. de obitu ejus : *Erat,* ait, *humilis corde, dulcis sermone, strenuus opere, fervens charitate, in commisso fidelis, in consilio circumspectus et prudens. Compositus erat super omnes homines, quos viderim in diebus istis, unus et idem perseverans omni tempore et omni hora. Plane in semitis Domini Jesu posuit vestigia, nec retraxit pedem, donec cursum itineris consummaret. Ille fuit pauper, pauper etiam iste fuit. Vixit ille in laboribus, et hic in laboribus multis. Cruci-*

fixus est ille, et iste multis et magnis crucibus affixus, stigmata Jesu tulit in corpore suo, adimplens ea quæ deerant passionum Christi etiam in carne sua : resurrexit ille, iste resurgit; ille ascendit in cœlum, iste creditur ascensurus.

Hinc Euthymius in Psalm. 11. *Ille*, ait, *propriè* ὅσιος *dicitur, qui pietatem et religionem colit, quæ ad Deum pertinet :* ἅγιος *vero ille, qui per semitam virtutum divinitatis efficitur particeps.* Porro *sanctus* hebr. dicitur. קדש *cados*, id est, ab omni vitio, labe, imo et vulgi consuetudine semotus et separatus, qualis imprimis est Deus, cujus sanctitas et majestas adeo semota est, alta et eminens, ut omnes deos, angelos et homines in infinitum transcendat. Unde S. Dionys. de Divin. nom. c. 12. *Cum sanctitas*, ait, *sit ab omni labe immunis, et omnino perfecta et immaculata munditia; hinc Deus à munditiæ et virtutum omnium, quibus plenissimus est, exuberantia Sanctus Sanctorum nuncupatur.* Verba S. Dionys. quia fusa sunt, in pauca contraxi. Et Beda : *Sanctum*, inquit, *nomen ejus vocatur, quia singularis culmine potentiæ transcendit omnem creaturam, atque ab universis quæ fecit, longe segregatur. Quod Græca locutione melius intelligitur, in quo ipsum verbum quod dicitur* ἅγιον *quasi extra terram esse significat : cujus etiam nos imitatione, pro modulo nostro segregari præcipimur ab omnibus, qui non sunt sancti, nec Deo dedicati, dicente Domino : Sancti estote, quia et ego sanctus sum : quicumque enim se Deo consecraverit, merito extra terram, et extra mundum videbitur. Potest enim et ipse dicere : Super terram ambulantes, conversationem in cœlis habemus.*

Symbolice, Deus suum nomen שדי *saddai*, id est, *mammeus, liberalis*, revelavit Abrahæ Genes. c. 17. v. 1. Mosi vero nomen suum proprium יהוה *Jehova* (quem Varro, ait S. August. lib. 1. de Consensu Evang. c. 22. ex similitudine nominis, censuit esse *Jovem*, deum Romanorum; sed falso), id est, *ens*, sive, *qui est, et omnibus dat esse*, Exodi 6. 3. B. Virgini vero hoc loco revelat nomen suum *sanctus :* quia sanctitatem suam in eam effudit per Sanctum Sanctorum, id est, Christum, qui in omnes fideles suam sanctitatem velut sol diffusurus erat. Hinc nonnulli per *sanctum* Dei nomen accipiunt nomen Jesu : hoc enim sanctius et venerabilius est nomine *Jehova*, uti ostendi Numer. 13. v. 17. Christiani ergo à Christo vocati ad plenam sanctitatem, sancti esse debent; unde à Paulo passim vocantur sancti, imo sanctiores omnibus fidelibus, qui fuerunt sub Mose, Abraham, Noe, Adam, etc. Christianismus enim nil aliud est, nisi vita Christi, sive professio sanctitatis Christi. Christianus ergo ita vivat, uti decet discipulum Christi, ut vita ejus, viva sanctitatis Christi sit imago; ut quisquis eum videt et audit, in eo Christum sibi videre et audire videatur.

50. Et misericordia ejus a progenie in progenies (Syrus, *ætates;* Arabicus, *in generationem generationum*) timentibus eum.] *Misericordia*, græce ἔλεος, quæ vox respondet Hebr. חסד *chesed*, id est, pietas, bonitas, beneficentia, liberalitas, q. d. Deus uti summe potens est et sanctus, sicut jam dixi, ita pariter summe misericors est, idque continuo et semper in omnes, qui quavis ætate eum amant, ideoque timent eum offendere; quapropter mandatis ejus studiose obtemperant uti ego semper eum amavi, timui, eique per omnia obedire sategit. Hæc est enim secunda hujus cantici pars, qua B. Virgo à propriis sibi beneficiis à Deo collatis, transit ad communia toti Israeli, id est, omnibus fidelibus præstita, uti dixi v. 46.

51. Fecit potentiam (Syrus, *victoriam;* Arab. *virtutem*) in brachio suo ; dispersit (Syrus, *dissipavit*) superbos mente cordis sui.] Laudavit Virgo Dei clementiam et misericordiam in pios se timentes, nunc ex adverso laudat ejusdem severitatem et justitiam in impios ipsum contemnentes.

In brachio suo.] Anthropopathôs Dei robur et potentia significatur per manum, digitum, dextram; sed maxime per brachium : virorum enim vires resident, seseque exerunt in brachiis et lacertis. Sensus ergo est, q. d. Deus potenti sua fortitudine ceu brachio suo, multa potenter operatus est ab omni ævo, uti cum Pharaonem per Mosen; Chananæos per Josue et Judices; Philistinos, Ammonitas, Moabitas, Idumæos per Davidem contrivit, vicit, subjugavit : multo magis jam idem Deus in me potenter incarnari facit Christum, per quem potenter debellabit Luciferum, infernum, mortem, peccatum, omnesque impios. Unde Beda et Theophylact. mystice per *brachium* hic intelligunt Filium Dei in Virgine incarnatum. Hic enim est Dei virtus, 1. Cor. 1. 24. Alludit ad Isaiæ c. 53. v. 1. *Brachium Domini cui revelatum est?* Vide ibi dicta.

Dispersit superbos mente cordis sui.] Uti dispersit, disjecit et evertit Pharaonem, Nabuchodonosor, Arphaxat, Salmanasar, Baltassar, Antiochum, etc.

Nota : Τὸ *sui* nonnulli ad cor Dei referunt : q. d. Deus suo corde, id est, voluntate et decreto dispersit superbos. Ita S. August. hic : *Et hoc*, inquit, *mente cordis sui; id est, in profundo consilio suo dispersit eos. Profundum consilium fuit, ut pro me Deus fieret homo, et innocens pateretur, ut redimeretur nocens : et in his erat consilium, nec poterat illud diabolus prævidere, sed captus homo Leviathan.* Hanc expositionem sequitur Carthusianus. *Mente*, inquit, *id est, intentione et libito cordis; id est, intellectus sui, quo cuncta discernit, judicat et disponit.* Verum ex Græco liquet τὸ *sui* referendum esse, non ad cor Dei, sed ad cor superborum. Græce enim est αὐτῶν id est, *ipsorum*, uti vertit Syrus et Arabicus. Unde Euthymius : Deus, inquit, dispersit eos, qui corde suo erant superbi.

Alii significantius τὸ *sui*, referunt ad dispersit, q. d. Deus superbos dispersit mente, id est, per mentem, aut, ut græce est, διανοίᾳ, id est, per cogitationem cordis ipsorum, quia scilicet superba eorum consilia et machinationes in ipsorummet exitium retorquet, ut eos dispergat, juxta illud Job 5. *Qui apprehendit sapientes in astutia eorum*, uti fecit Pharaoni insequenti Hebræos per mare Rubrum, illum in eodem mari cum omnibus suis submergendo; et fratribus Josephi, qui eum vendiderunt ut perderent, sed Deus per hoc Josephum sublimavit, fratresque ipsum adorare coegit.

Lepidum est quod S. Antoninus p. 2. tit. 3. c. 2. narrat de quodam tyranno, qui radi de libris imperavit ex Mariæ cantico : *Dispersit superbos mente cordis sui : deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles;* quod se de sua sede posse de-

poni negaret. Cum semel post balneum, inquit, vestes illius angelus ipsum referens induisset, ac domum cum aulicis venisset, ille vero laceras vilesque sumere coactus, illuc reversus in aulicos diras et minas jactaret, pro stolido habitus ad angelum deductus est, qui verus princeps habebatur, à quo, postquam eum aulici effuse risissent, in penetrale admissus, deque modestia monitus, proprias vestes induit, ac deinceps in honore tanquam legitimus herus habitus est. Aliud exemplum huic simile de clerico ridente sententiam Christi : *Qui se humiliat exaltabitur*, ex beato Petro Damian. recensui Matth. 23. 12.

Superbos.] Nonnulli nomen *superbus* derivant à Græc. ὑπέρβιος, id est *superviolentus*, id est, valde violentus : quia qui sunt superbi, sunt et violenti, ac in alios contumeliosi et injurii, uti fuere Imperatores et tyranni jam citati; sed horum vim majori vi consilii sui dispersit Deus. Alii *superbio* derivant à *super* et *eo :* superbus enim vult alios supergredi. Sic *mens* dicitur quasi *eminens :* est enim altior animi pars, qua superbi alta sua consilia destruunt. Albertus vero hic notat *mentem* à metiendo dici; quoniam ea quæ corde revolvimus et tractamus, mente mensurantur. Superborum vero mens est eorum mensura; quatenus fastum et altitudinem quam corde tractant, ad effectum perducant : à mente autem cordis disperguntur, quando inique conceptum et tractatum perficere non possunt, juxta illud Isaiæ 8. v. 10. *Inite consilium, et dissipabitur : loquimini verbum, et non fiet.*

Deposuit (Syrus, *deturbavit*) potentes de sede, et exaltavit humiles.] Uti deposuit de solio regali superbum Saulem, subrogando ei humilem Davidem : sic superbo Aman subrogavit humilem Mardochæum, et Vasthi Estherem. Sic Josue c. 12. 7. percussit 31. Reges Chananæos, eorumque regna sibi et Israeli subdidit. Idem fecit, facit et faciet Deus omni sæculo. Quare hæc præterita *fecit, dispersit, deposuit, exaltavit*, etc. amplissime accipienda sunt, ut quodlibet tempus significent, tam futurum quam præsens et præteritum more Hebr. Deposuit, ergo deponit et deponet.

Potentes.] Græce δυνάστας, id est, dynastas, principes; nam à δύναμις, id est potentia, dicti sunt dynastæ, id est, potentes.

Alludit Virgo ad Davidem, qui Psalm. 112. 6. ita de Deo canit; *Suscitans à terra inopem, et de stercore erigens pauperem : ut sedeat cum principibus, cum principibus populi sui.* Et ad Annam quæ 1. Reg. 2. 7. ita jubilat : *Dominus pauperem facit, et ditat; humiliat, et sublevat : suscitat de pulvere egenum, et de stercore elevat pauperem, ut sedeat cum principibus, et solium gloriæ teneat.*

Porro, tum alias sæpe, tum sub tempus nativitatis Christi Deus deposuit potentes de sede, toto pene orbe, quem sublato Julio Cæsare, Pompeio, Lepido, Antonio, ceterisque regibus, principibus et tyrannis, uni subjecit Augusto Cæsari, qui typus fuit Christi, æque ac fuerat Cyrus, Isaiæ 45. 1. Unde nato Christo nomen Domini sibi oblatum recusavit. Ita ex Philone et aliis Baronius initio Annalium. Tunc quoque Deus deposuit de sede Hyrcanum et Aristobulum de principatu Judææ inter se contendentes; in quibus desiit stirps et successio Assamonæorum, puta Judæ, Jonathæ et Simonis Machabæorum. Herodes quoque infanticida regno et vita privatus est, ac paulo post tota ejus progenies regia interiit, æque ac Augusti Cæsaris, scilicet ut significaretur Christum jam esse natum, illique regnum omne deberi et præparari; uti prædixit Daniel c. 7. v. 13.

Esurientes (πεινῶντας, id est, famelicos) implevit (Syrus, *saturavit*) bonis, et divites dimisit inanes.] Sic esurientes Hebræos (qui erant ad tricies centena hominum millia) manna de cœlo pluente aluit in deserto per 40. annos. Sic eosdem induxit in terram promissam lacte et melle manantem, expulsis Chananæis et fame tabescentibus. Sic Eliam esurientem Deus pavit per angelum, Danielem in lacu leonum per Abacuc, Paulum primum eremitam per corvum. Sic et B. Virginem esurientem et sitientem justitiam pavit Verbo incarnato, ac eodem fideles omnes pascit in Eucharistia, magisque pascet in cœlo. Hoc enim hic intendit significare Spiritus sanctus, et hoc ad præsens incarnationis negotium pertinet.

Alludit ad illud Annæ 1. Reg. 2. v. 5. *Impleti prius pro panibus se locaverunt, et famelici saturati sunt.* Et ad illud Davidis : *Divites eguerunt et esurierunt, inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono*, Psal. 33. v. 11. Per *esurientes* ergo intelliguntur pauperes; his enim opponit divites.

54. Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suæ.] *Suscipere* in Scriptura, præsertim Psalmis, est amplissimæ significationis. Significat enim assumere, manum porrigere, adjuvare, amplecti, erigere, defendere, promovere, etc. Sensus ergo est, q. d. Deus populum Israeliticum, quem quasi puerum, id est, filium vel servum suum tenere diligebat, jam quasi collapsum manu apprehendit, erexit, adjuvit, restituit, et omni benevolentiæ et beneficentiæ genere prosecutus est. Fecit id Deus olim sæpius per Mosem, Josue, Samuelem, Davidem, Ezechiam, Josiam, Esdram, Zorobabel, Machabæos, etc. sed nunc maxime id fecit mittendo Israeli Messiam ipsi promissum : hic enim in utero meo, ex me, quæ sum Israelita, carnem suscepit. Tunc enim plane collapsa erat respubl. et Ecclesia Israelis, id est, populi Judaici, cum et sceptrum ab eis ablatum esset, et translatum ad Herodem et Romanos, atque pontifices et sacerdotes suis lucris commodisque intenti, populi salutem negligerent : quare populus tunc graviter afflictus, variis tum animæ, tum corporis miseriis laborabat. Deus ergo misit opportune tunc Christum, ut ex iis omnibus suum Israelem, id est, omnes fideles, tam ex Judæis quam ex Gentibus ad se conversos eriperet. Unde S. Augustinus : *Suscepit*, inquit, *Israel, non quem invenit Israel, sed ut faceret Israel suscepit : sicut medicus ægrotum, ut sanaret infirmum, et redimeret captivum; ut justificaret impium, et salvaret justum.* Israel enim hebraice idem est quod *vir videns Deum*, aut potius *dominans Deo*, Genes. 32. 28. Est enim hæc tertia pars hujus cantici, qua B. Virgo à communibus beneficiis olim Israeli à Deo prestitis, redit ad proprium hoc et peculiare Messiæ jam in se incarnati, quod omnium fuit maximum et præstantissimum.

Recordatus misericordiæ suæ.] Causa enim cur Deus miserit Christum, fuit communis Israelis et totius generis humani, morti et gehennæ ob peccata addicti, miseria, cujus miserens Deus misit Christum, ut ab illa nos eriperet, et Deo cœloque restitueret. Unde S. Leo serm. 1. de jejunio 10. mensis : *Causa*, ait, *reparationis nostræ non est, nisi misericordia Dei.*

Hujus Deus dicitur quasi postliminio *recordatus*, quia post quatuor annorum millia, quibus homines in sua miseria relinquens, misericordiæ suæ patribus promissæ videbatur oblitus, nunc ejus quasi recordatus, illam per Christum reipsa exhibuit. Hæc enim misericordia non est alia, quam salus per Christum allata.

55. (Sicut locutus est ad patres nostros) Abraham, et semini ejus in sæcula.] Τὸ *sicut* et cetera usque ad *Abraham* parenthesi intercipienda sunt, ut patet ex Græco, et ex eo quod subdit, *semini* : alioqui enim dicendum fuisset *ad semen*, sicut dixerat *ad patres.*

Significat ergo Virgo misericordiam hanc, id est, salutem allatam per Christum, à Deo ab olim fuisse promissam patribus, ut Adæ, Genes. 3. 15. Abrahæ, Genes. 22. 18. Davidi, 2. Reg. 7. 12. et cæteris, q. d. Hæc Christi incarnatio non est res fortuita, sed ab æterno à Deo ad salutem Israelis totiusque mundi, magno consilio provisa et decreta, ac in tempore ab origine mundi Patriarchis omnibus promissa : quare ipsi eamdem avidissime desiderarunt, et ardentissimis suspiriis à Deo postularunt, sed non obtinuerunt; quia Deus huic tempori et ætati tantum donum reservare et exhibere decrevit.

Abraham, et semini ejus in sæcula.] *Abraham*, est dativi casus, ut patet ex Græco, et ex τὸ *semini*. Hæc verba enim referenda sunt, non ad *patres nostros*, utpote parenthesi intercepta, sed ad τὸ *recordatus misericordiæ suæ*, quod præcessit, q. d. Deus incarnando Christum, recordatus est misericordiæ suæ, olim ab eo Abrahæ et semini, id est, posteris ejus Israelitis, promissæ. Christus enim proprie Israelitis fuit promissus; ab eis tamen, utpote Christum repellentibus, illam derivavit Deus ad Gentes, quæ avide Christum susceperunt. Abrahæ meminit, tum quia hic fuit primus Patriarcha Israelis : tum quia hic fide excelluit, ideoque à Deo nuncupatus est Pater credentium, ac promissionem de Christo ex semine ejus nascituro, per quem omnes gentes benedicendæ, id est, salvandæ forent, accepit, Genes. 22. 18.

Quocirca hoc semen, id est, filii et posteri Abrahæ, intelligendi sunt non carnales, puta Judæi secundum carnem ex Abraham prognati, sed spiritales, puta fideles tam ex Gentibus, quam ex Judæis in Christum credentes : hi enim fidem Abrahæ quasi patris credentium imitantur, uti dixi v. 32. ac diserte docet Apostolus Rom. 9. v. 8.

In sæcula.] Hæc vox referri potest tum ad τὸ *semini*, q. d. Semini Abrahæ duraturo *in sæcula*, id est in perpetuum : tum ad τὸ *misericordiæ* v. 54. q. d. Recordatus est Deus misericordiæ suæ, id est, salutis dandæ per Christum, eamque voluit durare non centum vel mille annos, sed in sæcula sæculorum, id est, in æternum. Eodem redit uterque sensus. Ita Jansenius, Maldonatus, Franc. Lucas et alii.

56. Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus, et reversa est in domum suam.] *Mansit*, serviens Elisabethæ cognatæ suæ jam partui vicinæ, eamque suis sanctis obsequiis et alloquiis recreans, et magis sanctificans, æque ac Joannem ventre ejus contentum. Ita S. Ambros. *Non sola*, inquit, *familiaritatis est causa, quod diu mansit, sed etiam tanti vatis profectus. Nam si primo ingressu tantus profectus extitit, ut ad salutationem Mariæ exultaret infans in utero, et impleretur Spiritu sancto mater infantis : quantum putamus, usu tanti temporis Sanctæ Mariæ addidisse præsentiam!* Sic et Origenes hic hom. 9. docet per hos tres menses, tam Joannem quam Elisabetham, ex præsentia Virginis mire in sanctitate profecisse : *Exercebatur ergo*, inquit, *et quasi in athletico sancta matre* (ut mater Joannis esset quasi agon et locus certaminis athletici) *per tres menses ungebatur Joannes, et præparabatur in matris utero, ut mirabiliter natus mirabilius nutriretur :* non enim hic lactationis, aut nutricum et gerularum ejus ulla fit mentio, sed tantum dicitur : *Et erat in deserto usque ad diem ostensionis suæ ad Israel.* Hæc Origenes.

Quasi mensibus tribus.] Id est, usque ad nativitatem Joannis. Venit enim sexto mense à concepto Joanne, ut patet v. 26. Joannes autem natus est tertio post mense, puta mense nono à conceptione sua.

Quæritur hic, an B. Virgo manserit usque ad partum et nativitatem Joannis, illique interfuerit? Negant Theophylactus, Euthymius, Jansenius.

Probant Primo, quia B. Virgo venit mense sexto, et mansit quasi mensibus tribus; ergo discessit ante nonum mensem finitum, ac proinde ante partum Elisabethæ. Secundo, quia post discessum Virginis narrat Lucas partum Elisabethæ, atque in eo nullam Virginis facit mentionem. Tertio et maxime, quia castissimam Virginem partui interesse non decebat. Quarto, quia conveniebat ut turbam in partu affluxuram effugeret.

Contrarium tamen æque est probabile, imo probabilius, idque plures sentiunt; scilicet Origen., S. Ambros., Beda, Maldonat., Toletus, Franc. Lucas. Probatur Primo, quia incivile fuisset usque ad partum manere, et immediate ante partum discedere. Secundo, quia in partu maxime Virginis præsentia, ope et consolatione egebat Elisabetha. Tertio, quia Virgo ad hoc mansit per tres menses, ut Joannem orbis miraculum et Christi sui præcursorem cerneret, amplecteretur et benediceret, ac vicissim ut Joannes jam natus matrem Domini, et in ea Christum Dominum cerneret, salutaret et veneraretur. Unde Beda : *Tamdiu*, ait, *mansit Maria, donec Elisabeth partus tempore completo, præcursoris Domini sui, propter quem maxime venerat, nativitatem videret.*

Ad primum Resp. τὸ *quasi* significare hic non diminutionem, sed augmentum, q. d. Mansit circiter per tres menses, et paulo amplius. Adde, potuisse nasci Joannem in fine trium mensium : multæ enim proles nascuntur nono mense necdum expleto.

Ad secundum, Lucas prius voluit pertexere totam historiam visitationis B. Virginis, deinde

nativitatem Joannis ex ordine recensere, ne unam rem cum alia confunderet.

Ad tertium B. Virgo ipsa hora partus se subduxit in cubiculum, orans pro felici partu : partus autem curam permisit obstetricibus, ad quas illa pertinebat : hoc enim, vel simile, decorum eam servasse par est credere.

Ad quartum. Turba affluentium parva fuit, et si magna fuisset, majorem fecisset Virgo fructum, pluribus annuntiando præcursorem Christi jam esse natum, aliisque suis piis sermonibus.

Et reversa est in domum suam.] In Nazareth. Domus hæc virginis ab angelis translata Lauretum, religiose ibidem visitur et colitur, uti dixi.

57. Elisabeth autem impletum est tempus pariendi, et peperit filium.] Visitationi B. Virginis subjungit Lucas partum Elisabethæ, velut effectum causæ. B. Virgo enim suis meritis et precibus impetravit felicem ejus partum, ac Joannis tum nativitatem, tum sanctitatem : ad hoc enim venerat ex Nazareth, et manserat cum ea per tres menses.

Symbolice, Origenes hic hom. 9. *In Scriptura*, ait, *nusquam dicitur in ortu peccatoris, Completum est tempus ut pareret : sed ubicumque justus nascitur, ibi complentur dies. Ortus justi plenitudinem habet, peccatoris nativitas vacuitatem et inanitatem.*

Et peperit filium.] Joannem Baptistam die 24. Junii : tunc enim quotannis Ecclesia, ejus unius natalem communi omnium gaudio celebrat, pariter et Christi. In ceteris enim Sanctis celebrat diem non natalem, sed fatalem, quo ex misera vita ad beatam migrarunt.

58. Et audierunt vicini et cognati ejus, quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illa, et congratulabantur ei.] Græc. συνέχαιρον, id est, *congaudebant ei.* Ita impletum illud angeli promissum v. 14. *Et multi in nativitate ejus gaudebant. Misericordiam*, qua liberavit eam Deus opprobrio sterilitatis, et talem ei dedit prolem. Nimirum, ut ait S. Ambrosius, *habet Sanctorum editio lætitiam plurimorum, quia commune est bonum : justitia enim communis est virtus.* Justi enim suo exemplo omnibus prosunt, multi etiam sua prædicatione; uti profuit S. Joannes. Zachariæ hic non fit mentio, quia ipse erat surdus et mutus.

59. Et factum est in die octavo, venerunt circumcidere puerum, et vocabant eum nomine patris sui Zachariam.] *Venerunt*, scilicet sacerdotes et cognati, quorum erat circumcidere, vel cohonestare circumcisionem.

Circumcidere.] Adverte hic Judæos non semper in synagoga fuisse circumcisos. Nam Joannem domi fuisse circumcisum colligitur ex vers. seq. ubi significatur mater circumcisioni interfuisse, quæ, quia puerpera domo egredi non poterat, juxta legem Levit. 12. 4.

Porro per circumcisionem infans purgabatur à peccato originali, et aggregabatur Ecclesiæ, sive populo fideli. Unde tunc nomen alicujus fidelis, præsertim patris, avi, vel cognati ei imponebatur, uti nunc fit in baptismo; quia tunc infans nomen dabat Deo et populo Dei, puta synagogæ, sive Ecclesiæ. Vide de circumcisione dicta Genes. 17. 10.

60. Et respondens mater ejus, dixit : Nequaquam, sed vocabitur Joannes.] Arabicus, *vocate eum Joannem.* Nota Elisabeth non tam à Zacharia, utpote surdo et muto, quam à Spiritu sancto (quo, salutante eam Virgine, repleta mysterium Incarnationis Verbi in Virgine, aliaque maxima cognoverat), cognovisse quoque filii sui nomen, illi à Deo per angelum vers. 13. inditum, ac Zachariæ revelatum, ceteraque omnia quæ Zachariæ in templo thurificanti contigerant. Ita S. Ambrosius, Origenes, Beda, Euthym. et Theophyl. Nam, ut ait S. Ambros. *Neque ignorare poterat Domini prænuntium, quæ prophetaverat Christum*, vocando B. Virginem matrem Domini, id est Dei.

61. Et dixerunt ad illam : Quia (τὸ *quia* respondet Hebr. כי *ki*, et per pleonasmum redundat) nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine.] Solebant enim Judæi, uti etiamnum Christiani, infantibus nomina patrum, vel cognatorum illustrium imponere, tum ut eorum heroica facta imitarentur, tum ut illorum memoria et gloria in filiis et posteris maneret superstes. Hic est mos terræ, sed Joannes erat civis cœli, non terræ, unde cœleste è cœlo nomen accepit. *Adverte hoc nomen non esse generis, sed vatis*, ait S. Ambrosius et Beda.

62. Innuebant autem patri ejus, quem (Syrus, *quomodo*) vellet vocari eum?] Arabicus, *quem vis vocari eum?* ne forte mater errasset in nomine infantis assignando, consulunt patrem, ad quem, uti infans, sic et infantis nomen spectabat. *Innuebant : quia incredulitas affatum ei eripuit et auditum, nutu interrogatur*, ait S. Ambrosius.

63. Et postulans pugillarem scripsit, dicens, Joannes est nomen ejus.] *Pugillarem*, græc. πινακίδιον, id est tabellam, in qua stylo scribitur, quales apud nos sunt ex pergameno aut tegulis (olim vero erant ex cera) quas mercatores circumferunt memoriæ causa, ut scribant ea quorum recordari velint.

Dicens.] Non ore, sed manu et litteris, ait S. Ambrosius.

Joannes est nomen ejus.] Notat S. Ambrosius dici *est*, Non *erit*, q. d. *Hoc* nomen nos ei non imponimus, quia jam à Deo accepit, v. 13. *habet suum nomen quod agnovimus, non quod elegimus.* Sic et Beda. De nomine Joannis dixi vers. 13. Quibus adde, priscis indita fuisse nomina ab eventu vel præsenti, vel futuro. Sic *Isaac* nomen accepit à risu matris; *Jacob* à supplantatione fratris sui; *Esau*, quia natus est pilosus; *Cain*, quia ipse fuit possessio matris Evæ; *Noe*, quia ipse consolator mundi, diluvio mergendi, futurus erat; *Phares*, quia divisit maceriam; *Moses*, quia ex aquis fuit extractus; *Gersam*, quia peregrinus; *Joseph*, quia matri additus, etc. Sic et *Joannes* dictus à gratia et misericordia, quam accepit in sui, non conceptione, sed visitatione B. Virginis.

Et mirati sunt universi.] Tum concordiam patris cum matre, tum nomen Joannis in illa familia insolitum et inauditum : nesciebant enim illud cœlitus fuisse revelatum Zachariæ vers. 13.

64. Apertum est autem illico os ejus, et lingua ejus, et loquebatur benedicens (laudans) Deum.] *Apertum est os*, id est, cœpit loqui. Est catachresis. Mutis enim videtur os esse clausum ne loqui possint. Causam dat S. Ambros. *Merito*, ait, *continuo resoluta est lingua ejus, quia quam vinxerat incredulitas, fides solvit.*

Videns Joannem sibi reipsa natum, credidit promissis de eo ab angelo sibi factis, de quibus antea dubitaverat. Joannes ergo sicut in ventre matrem replevit Spiritu sancto, sic et jam natus eumdem patri aspiravit. Unde S. Gregorius Nazianz. *Editus*, ait, *Joannes Zachariæ solvit silentium : absurdum enim erat voce Verbi progressa, patrem manere elinguem.*

Porro *fiebant hæc omnia dispensative*, ait Theophyl., *ut Joannes dignus fide testis Christi haberetur.* Et Beda : *Futurus propheta*, ait, *præmissis commendatur auspiciis.* Cum ore et lingua pariter aures Zachariæ fuisse solutas, ut ex surdo fieret audiens, non est dubium : *Manifestum est*, ait Euthymius, *quod et auditus pariter solutus est : sicut enim pariter ablatus fuerat, ita quoque pariter solutus est.*

Symbolice S. Ambrosius in Lucæ cap. 3. v. 4. *Quia*, ait, *Joannes vox erat* (juxta illud : *Ego vox clamantis in deserto*, Joan. 1. 23.) *idcirco in ejus nativitate pater mutus vocem recuperavit.*

65. Et factus est timor (Syrus, *pavor*) super omnes vicinos eorum : et super omnia montana (Syrus, *in universo monte*) Judææ divulgabantur omnia verba hæc.] *Timor*, id est, religio, reverentia erga Deum, tam potenter tot mirabilia circa Joannem in matre et patre operantem. Patet ex sequent. Ubi enim Deus suam potentiam ostendit, ibi oritur hominum erga eum ejusque majestatem sacer timor et reverentia. Sic passim hic timor accipitur pro religione, et reverentia erga Deum vel homines sanctos, ut patet c. 7. 16. Marci 4. 40.

66. Et posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes : Quis putas puer iste erit? Etenim manus Domini erat cum illo.] *Posuerunt in corde*, id est, cordi sive menti impresserunt, pressius de his miris et miraculis cogitarunt, studiose ea considerarunt, perpendentes quid ea sibi vellent, quidve futurum circa Joannem portenderent.

Quis putas puer iste erit?] Arabicus, *quid putas futurum esse de hoc puero?* Fecit hoc Deus ut per hæc signa excitaret omnium animos ad considerationem et venerationem Joannis, utpote futuri præcursoris et indicis Christi, ut Joanni auctoritatem conciliaret; itaque testimonium ejus de Christo omni exceptione foret majus, *ut iter præcursori veritatis præcurrentia signa præbeant*, ait Beda. Christus revelavit S. Brigidæ lib. 1. Revel. cap. 108. tres Sanctos præ ceteris sibi placuisse, scilicet B. Virginem, Mariam Magdalenam et Joannem Baptistam, adeoque in ejus nativitate consternatos dæmones planxisse, cum angeli et pii Israelitæ exultarent.

Etenim manus Domini erat cum illo.] *Manus*, id est, potentia, providentia, cura, gratia et favor (horum enim omnium symbolum est manus) mirabilis Dei ostendebat se in puero hoc, scilicet Joanne, ut eum singulariter ad magna produxisse, elegisse et destinasse, ideoque singularem ejus curam gerere, et cum illo esse, illique per omnia assistere videretur; idque Primo, ostendebat, annuntiando ejus nativitatem patri Zachariæ per angelum. Secundo, Zachariæ muti linguam, et surdi aures in nativitate Joannis solvendo in laudes Dei. Tertio, eum illuminando, et impellendo ad prophetandum de puero. Quarto, dando prolem hanc Elisabethæ sterili et seni per miraculum. Quinto, dando puero nomen novum et insolitum; scilicet *Joannes*, id est, Deus misertus est, vel Deus gratum habet. Quæ omnia partim miracula, velut præludia portendebant Joannem fore magnum virum et Prophetam, Deumque per illum eximia operaturum; atque omnes illa videntes vel audientes ingenti timore, gaudio, et spe perfundebant.

Addit S. Ambrosius, Origenes, et Euthymius, ipsummet Joannem sensisse in se hanc Dei manum, cum in dies sentiret se per Dei operationem in usu rationis, in sanctis inspirationibus et desideriis, in Christi amore et cultu, in gratia et meritis cum ætate supra naturam crescere et proficere.

67. Et Zacharias pater ejus repletus est Spiritu sancto, et prophetavit dicens.] Zacharias jam habebat Spiritum sanctum : erat enim justus, ut audivimus v. 6. hic tamen per ortum Joannis, tantam Spiritus sancti gratiæ tum gratum facientis et sanctificantis, tum gratis datæ, scilicet prophetiæ, copiam accepit, tantoque Christi jam in Virgine incarnati amore, gaudio et jubilo perfusus est, ut exultans in canticum hoc propheticum prorumperet, fidei, reverentiæ et devotionis plenissimum : quod proinde Ecclesia quotidie in Officio divino ad Laudes solemniter decantat.

68. Benedictus (sit, id est, benedicatur, laudetur, celebretur) Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebis suæ.] Syrus, *visitavit populum suum, et fecit ei redemptionem*, id est, visitando eum redemit. Est hendiadys. Zacharias hoc cantico duo facit : Primo, laudat Deum ob incarnatum in Virgine Messiam, cujus opus redemptionis mundi, et vim gratiæ decantat. Secundo, à v. 76. usque ad finem laudat Deum compellando Joannem filium suum, ejusque quasi præcursoris Christi officium et munus præcinit.

Deus Israel.] Græc. τοῦ Ἰσραήλ, id est, Israelis; licet enim Deus sit omnium hominum, tamen peculiariter est Deus, id est, curator, provisor, salvator Israelis, id est, populi fidelis, quales olim erant Judæi sive Israelitæ, nunc sunt Christiani.

Fecit redemptionem plebis suæ.] q. d. Deus per Christum jam incarnatum fecit inchoative, id est, facere incepit redemptionem et liberationem totius mundi à jugo et servitute dæmonis, peccati, mortis et gehennæ, sub qua ab Adamo per quatuor annorum millia hucusque detentus et oppressus fuit; sed præsertim Israelis, id est, populi Judaici, cui primo et proprie promissus erat Messias, sive Christus. Zacharias ergo per spiritum propheticum agnovit Messiæ incarnationem in utero Virginis, ac proinde redemptionem mundi jam esse inchoatam, utpote concepto Redemptore, qui completive post paucos annos per mortem suam in cruce redempturus erat mundum. Unde Euthymius : *Beatus Zacharias*, inquit, *quod proxime faciendum* (adde, quod jam inchoatum) *cognoverat, prophetico more quasi jam factum narrat.*

69. Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui.] Nota. *Cornu* per catachresin in Scriptura significat robur, potentiam, victoriam, gloriam, et consequenter regnum;

omnis enim gloria et robur animalium cornutorum, ait ex Chrysostomo Theophylactus, consistit in cornibus. Hinc S. Cornelius Pontifex et Martyr pingitur cum cornu, et ab eo nomen accepit, quia cornea fortitudine restitit Decio Imper. acerrimo persecutori, totamque Ecclesiam Rom. ad resistendum induxit, itaque de eo per martyrium gloriose triumphavit: quare corneum ejus robur mire dilaudat S. Cyprianus epist. 1. ad Cornelium. Vide dicta Habac. 3. vers. 4. ad illa: *Cornua in manibus ejus*, ubi egi de cornibus Christi, quibus subegit mortem et gehennam. Et Daniel. 8. v. 4. ad illa: *Hircus habebat cornu insigne.* Et Deuter. 33. v. 17. ad illa: *Cornua rhinocerotis cornua illius, in ipsis ventilabit gentes usque ad terminos terræ.*

Sensus ergo est, q. d. Deus cornu salutis, id est, salutiferam potentiam et gloriam regni Israelitici, quæ olim subigendo hostes Chananæos, Philisthæos, Moabitas, etc. tempore Josue, Davidis et Salomonis floruerat, jam vero conciderat, rursum per Christum Davidis filium erexit; cornu, inquam, non temporale, sed spirituale, uti dixi vers. 32. Alludit ad Ezech. 29. 21. *In illa die pullulabit cornu domus Israel.* Ita Theophyl., Beda, Euthym., Jansen., Maldon. et alii. Hinc patet cornu salutis esse ipsum Jesum Christum salvatorem, ejusque potentiam, victoriam et regnum: hic enim salutem robustam devictis dæmonibus ceterisque hostibus attulit Israeli, totique mundo: Christus enim è domo, id est, è familia et stirpe David prognatus est: juxta illud Annæ, *Dominus dabit imperium regi suo, et sublimabit cornu Christi sui*, 1. Reg. 2. 10. Et illud Davidis: *Illuc producam cornu David*, Psalm. 131. 17. Unde Tropologice Beda: Cornu, inquit, excedit carnem, et regno Christi mundus et carnis gaudia superantur, in cujus figuram David et Salomon, cornu olei reges sunt consecrati. Et Origenes illud Isaiæ 5. vers. 1. *Vinea facta est in cornu*, id est, inquit, Ecclesia plantata in Christo.

70. Sicut locutus est per os sanctorum, qui a sæculo sunt (id est, qui olim priscis temporibus fuerunt. Est enallage temporis) prophetarum ejus.] Omnes enim sancti Prophetæ vaticinati sunt de Christo, ejusque robore, victoria et regno. Ita Beda. Exempla sunt Jerem. 19. v. 20. *Clamabunt ad Dominum à facie tribulantis, et mittet eis salvatorem et propugnatorem, qui liberet eos.* Isaiæ 30. 10. *Ecce ego salvabo te de terra longinqua, et semen tuum de terra captivitatis eorum.* Ezech. 13. 21. *Et liberabo populum meum de manu vestra, neque erunt ultra in manibus vestris ad prædandum.*

71. Salutem (Syrus, *quod liberabit nos*) ex inimicis nostris, et de manu omnium qui oderunt nos.] Id est, omnium dæmonum et hominum impiorum, ait Glossa, puta Satanæ et ministrorum ejus. *Salutem* refert ad *locutus est*, v. 70. q. d. Sicut Deus locutus est per Prophetas, et promisit salutem, id est liberationem, et salvationem Israelis, totiusque mundi à captivitate diaboli, peccati, mortis et gehennæ: ita eamdem nunc præstitit, dando cornu salutis, id est, robustum Salvatorem, scilicet Jesum Christum. Nota, Zachariam hic interpretari prophetias veteres de regno et salute Christi, non temporali, ut crasse intelligunt Judæi, sed spiritali, ut patet v. 73. et seq. ubi ait: *Ut serviamus illi in sanctitate et justitia coram ipso, omnibus diebus nostris.* Et v. 77. *Ad dandam scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum eorum.*

72. Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris.] Qua uti patribus Christum promisit, ita jam promissis stetit, Christumque posteris eorum exhibuit, per quem ipsos etiam patres è limbo liberabit et beabit, ac in cœlum secum deducet. Unde Theophylact. Christi gratia, inquit, etiam ad illos qui mortui erant extenditur: omnes enim per eum resurgent: implevit etiam patrum spem et desiderium, nam, ut ait idem Theophyl. *cum patres vident filios suos talibus frui bonis, gaudent et participes sunt lætitiæ, perinde ac si in se collata essent.*

Et memorari (græc. μνησθῆναι, id est *meminisse, recordari, esse memorem*) testamenti sui sancti.] Est græcismus, q. d. Ut memoraretur, seque memorem ostenderet testamenti, id est, pacti cum patribus de Messia nascituro initi. Pactum hoc cum Abraham, Isaac et Jacob à Deo sancitum extat Genes. 12. 3. et cap. 20. 4. et cap. 28. 14. Estque hoc: *Benedicentur in semine tuo omnes tribus terræ.* Benedictionem hanc explicat Jerem. cap. 31. v. 31. dicens: *Et feriam domui Israel et domui Juda fœdus novum*, etc. *Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam, et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum*, etc. *quia propitiabor iniquitati eorum, et peccati eorum non memorabor amplius.*

73. Jusjurandum quod juravit (Arabicus, *promisit*) ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis.] *Jusjurandum* hoc Primo, referri potest ad τὸ *memorari*, q. d. Ut memoraretur jusjurandum, ejusque se memorem indicaret. Græcum enim μνησθῆναι construitur cum accusativo æque ac genitivo, sicut Latinum *memorari.* Ita Euthymius.

Secundo, *jusjurandum* referri potest ad τὸ *misericordiam*, q. d. Misericordia hæc est juramento à Deo promissa, ideoque ipse est jusjurandum illud magnum à Deo editum, et patribus juratum.

Tertio, aptius referri potest ad τὸ *pacti*, q. d. Deus misit Christum, ut memor esset sui pacti, quo illum patribus promisit, quod pactum est *jusjurandum* illud ingens, *quod juravit ad Abraham*, etc. Sic enim loquuntur Græci, ut dicant ὅρκον ὃν pro ὅρκος ὃν: ita Maldon. et Franc. Luc. Unde Origenes legit, *juramenti*, in genitivo: et clarius Syrus, *ut memor esset testamenti sui sancti, et jusjurandi.*

Quarto, planissime et facillime *jusjurandum* referas ad τὸ *ad faciendam* v. 72. ut hic significentur tres causæ, ob quas Deus hoc cornu salutis erexerit, id est, Christum incarnarit; scilicet, Primo, ad *faciendam misericordiam:* Secundo, ut memoraretur et recordaretur sui pacti: Tertio, ut faceret et impleret suum jusjurandum, quo juravit Abrahæ se semen ejus (spirituale potius quam carnale) multiplicaturum sicut stellas cœli, ac in semine ejus (Christo) benedicturum omnes gentes. Genes. 22. 16. *Per memetipsum juravi*, ait, *dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito propter me; benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum*, etc. *Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ.*

Et Apostolus Hebr. 6. 17. *Abundantius enim volens Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum: ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad propositam spem.* Ita Theophylact. Hebræi enim sæpe subticent verba, eaque ex præcedentibus vel sequentibus intelligenda relinquunt. Sic hic ait, *jusjurandum*, scilicet ut faceret et impleret : sunt enim hæc verba Zachariæ exultantis, et gaudio quasi absorpti, qualis non verba, sed res spectat et eructat : unde in verbis solœcismos aliosque defectus sæpe committit.

Daturum se nobis.] Ut daret nobis, liberatis ab hostibus, servire illi sine timore, ut sequitur : ita enim hæc jungenda esse patet ex Græco et Arabico, qui sic vertit : *Jusjurandum quod promisit ad Abraham patrem nostrum, se daturum nobis salutem sine timore de manibus inimicorum, ut serviamus illi*, etc. Explicat enim jusjurandum Dei, id est, benedictionem, quam Deus Abrahæ promisit, et juramento confirmavit, docetque eam sitam esse in salute, quam attulit Christus, ut per ejus gratiam liberati ab inimicis nostris, scilicet à peccato, dæmone et inferno, quibus prius quasi mancipia servieramus, nunc Deo in sanctitate serviamus. Unde sequitur :

74. Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum (dæmonum et hominum improborum, item peccatorum, mortis et inferni) liberati serviamus illi.] Latria, qui est cultus soli Deo debitus ; græce enim est λατρεύειν.

75. In sanctitate et justitia coram ipso omnibus diebus nostris.] Hoc est jusjurandum, sive, hæc est benedictio Dei Abrahæ jurata ; scilicet salus et gratia Christi, ejusque Evangelii, cujus excellentiam et perfectionem præ Mose et lege veteri, pulchre hisce epithetis describit. Prima enim ejus pars, est libertas ; quod scilicet liberet nos à servitute peccati et diaboli. Secunda, est servitus, id est, cultus veri summique Dei. Tertia est, amor, non timor servilis : Judæi enim serviebant Deo timore pœnarum, Christiani vero serviunt amore liberali, quasi filii. Unde Apostolus Rom. 8. 15. *Non enim*, inquit, *accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater.* Quarta, est interna veraque sanctitas et justitia, non externa sita in lotionibus, sacrificiis, ceterisque cæremoniis, qualem habebant Judæi. Quinta, *coram Deo*, ut cogitantes nos in Dei, qui corda singulorum intuetur, oculis versari, studeamus ei purum sanctumque cor exhibere, omniaque opera ex puro sanctoque corde peragere, scientes nos inspectorem habere Deum, qui fundum cordis pervidet, et ex illo opera nostra est dijudicaturus. Sexta, ut hæc faciamus non uno die, mense, vel anno, sed omnibus diebus nostris, scilicet perseverando in his usque ad mortem, et successive usque ad finem mundi. Ita Theophyl., Beda, et alii.

In sanctitate et justitia.] *Sanctitas* Deum respicit, consistitque in sancto Dei cultu : *justitia* proximum spectat, et consequenter seipsum. Sanctitas ergo tribuit jus suum Deo, justitia hominibus, ut scilicet quisque tribuat cuique id quod ei debet, vel ex justitia, vel ex charitate, ac consequenter sibi ipsi tribuat temperantiam, modestiam, humilitatem, quibus seipsum recte ad normam legis et virtutis componat ; hoc enim sibi ipsi præstare debet. *Sanctitate* ergo et *justitia* significatur omne officium virtutis, decalogo præscriptum : sanctitas enim præcepta primæ tabulæ respicit, quæ Deum spectant ; justitia secundæ, quæ proximum et seipsum concernunt.

Hæc ergo sunt officia et munia vitæ Evangelicæ, ad quæ Christus nos vocat. Hæc igitur est vocatio fidelium : huc omnes vocamur ; scilicet *ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie, juste et pie vivamus in hoc sæculo expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi*, Tit. 2. 12. ut scilicet sanctitatem Dei et Christi imitemur, eamque moribus repræsentemus, ut ejus vita, virtus et sanctitas in nostris actibus quasi in viva sui imagine resplendeat, ac Christus ipse in nobis vivere, agere et loqui videatur, *qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum*, Tit. 2. 14. juxta illud Pauli, *Vivo ego jam non ego, vivit vero in me Christus*, Galat. 3. Et illud Petri epist. 1. c. 1. v. 15. *Secundum eum qui vocavit vos, sanctum, et ipsi in omni conversatione sancti sitis.* Vide ibi dicta, et Nyssenum tractat. *Quid sibi velit nomen et professio Christiani*, ubi inter alia sic ait : *Christianismus est imitatio divinæ naturæ : Christianismi professio est, ut homo reducatur ad pristinam et antiquam felicitatem : Christianismus est participatio Christi. Cum ergo Christus sit justitia, puritas et veritas, Christianus esse nequit, qui illorum communionem et societatem in se non ostendit.* Unde colligit, Christiani actiones similes esse debere actionibus Christi et Dei, id est, cœlestes, angelicas, divinas, quales in Evangelio legimus. Quisque ergo Christi vitam et mores inspiciat, in iisque quasi in speculo suos mores intueatur, et videbis an verus sit Christianus, an fictus et pictus dumtaxat.

76. Et tu, puer (græc. παιδίον, id est, ut Syr., *puerule*), Propheta Altissimi vocaberis.] q. d. Tu, ô Joannes, licet jam puerulus sis, octo dumtaxat dierum, tamen post 29. annos vir factus, eris Propheta annuntians et indicans Christum. Hæc est altera cantici hujus pars, qua Zacharias pater à Christo transit ad Joannem filium suum recens natum, eumque fore Prophetam et Christi præcursorem vaticinatur, ut hæc nunc audientes et suo tempore Joannem prædicantem audituri, hujus oraculi memores, Joannem ut prophetam et Christi indicem, ac consequenter Christum ipsum ab eo indicatum, ea qua par est devotione et reverentia suscipiant. Addunt S. Ambrosius, Origenes, Theophylactus et Titus, hic Joannem infantem, utpote usu rationis à Deo donatum, in utero matris, hæc patris se compellantis verba audientem, intellexisse. *Potuit*, inquit Ambros., *vocem patris audire qui Mariæ salutationem ante quam nasceretur audivit. Sciebat profecto alias esse aures Prophetæ, quæ spiritu Dei, non corporis ætate reserantur.* Addit Beda : *Nisi forte putandus est Zacharias, propter eos potius qui aderant instruendos, futura filii sui munera quæ dudum per angelum didicerat, mox ut loqui potuit, prædicare voluisse.*

Præibis enim ante faciem Domini (Christi, qui licet sit homo, est tamen quoque Dominus,

id est Deus) PARARE VIAS EJUS.] q. d. Sicut regibus venturis solent viæ præparari, adæquari et ornari, auferendi ligna, saxa, sordes, aliaque impedimenta vel dedecora; ita tu, ô Joannes fili mi, præparabis Christo regi viam, auferendo quidquid illi posset esse offendiculo in animis Judæorum, exhortando scilicet eos verbo et exemplo ad pœnitentiam, ac ut Jesum velut verum Messiam à Deo missum excipiant, illique credant et obediant, itaque ab eo salutem et veniam peccatorum Deique gratiam consequantur. Unde explicans subdit:

77. AD DANDAM SCIENTIAM SALUTIS (Syrus, *vitæ*, id est vivificam) PLEBI EJUS, IN REMISSIONEM PECCATORUM EORUM.] q. d. Ut tu, ô Joannes, des Judæis scientiam salutis; ut scilicet sciant se salutem debere sperare et flagitare à Christo salvatore, *in*, id est, *ad remissionem peccatorum*, ut scilicet eam assequantur à Christo per ejus fidem et baptismum; in hac enim consistit salus Christi: peccata enim non remittuntur nisi per salutem et gratiam Christi. Unde Beda: *Quasi nomen Jesu*, ait, *exponere, ac diligentius commendare desiderans, salutis mentionem frequentat.* Et nonnullis interjectis: *Ne temporalem carnalemque promitti salutem putares, in remissionem*, inquit, *peccatorum eorum.*

78. PER VISCERA MISERICORDIÆ DEI NOSTRI, IN QUIBUS (id est, quibus impellentibus, vel propter quæ) VISITAVIT NOS ORIENS EX ALTO.] Causam tantorum operum, scilicet Messiæ incarnati, ejusque præcursoris Joannis jam nati aperit, assignatque *viscera misericordiæ*, id est, visceralem, intimamque, et ex imo cordis sinu fundoque manantem misericordiam Dei nostri, qui summæ miseriæ nostræ misertus, ut illi succurreret, sua viscera, id est, Filium suum unigenitum, in ejus incarnatione dedit, et quasi in nos effudit. Anthropopathôs ergo *viscera* significant intimam et summam Dei misericordiam, tum quia in magna commiseratione solent viscera commoveri, tum quia viscera Patris sunt Filius, quam è suis quasi visceribus genitum Deus Pater nobis donavit.

ORIENS EX ALTO.] Quæritur quis sit hic *oriens*, et cur ita dictus?

Nota Primo. Pro *oriens* græce est ἀνατολή, id est, *ortus*, sicut dicitur ortus solis, vel ortus germinis. *Oriens* ergo hic est nomen substantivum et proprium Christi. Unde Chaldæus Zachariæ cap. 3. et 6. pro *Oriens*, vertit Messias, id est *Christus.*

Nota Secundo, ex S. Hieronymo in Zachar. c. 3. et 6. Zachariam hic alludere Primo, ad illud Malach. cap. 4. v. 2. *Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus.* Et ad illud Sap. 5. 6. *Ergo erravimus à via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol intelligentiæ non est ortus nobis.* Et Isaiæ 60. v. 1. *Surge, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est.* Et Num. 24. 17. *Orietur stella ex Jacob, et consurget virga de Israel*; Christus scilicet, qui ut stella et sol nos illuminabit, inflammabit, omnique gratia lætificabit, et viam nobis in cœlum quasi dux et sol præibit. Secundo et proprie Zacharias hic alludit ad Zachar. c. 3. v. 8. *Ecce ego adducam servum meum Orientem.* Et cap. 6. v. 12. *Ecce vir, Oriens nomen ejus.* Et Isaiæ c. 4. v. 2. *In die illa erit germen Domini in magnificentia et gloria.* Ubi Septuag. vertunt, *in die illa illucescet Deus in consilio cum gloria.* Et Jerem. 23. c. 5. *Suscitabo David* (Davidi) *germen justum.* Nam Zach. 3. et 6. Septuag. pro *oriens*, vertunt ἀνατολή, quod ex iis huc transtulit Lucas: nec enim alibi reperitur.

Nota Tertio, in Zacharia c. 3. et 6. pro *Oriens*, et Græco ἀνατολή, hebr. est צמח *tsemach*, quod proprie significat germen, ut cum S. Hieronymo docent omnes Hebræi. Unde Septuag. illud alibi vertunt, βλάστημα, id est, *germen*: sed nomen צמח *tsemach* per metaphoram, quæ apud Hebræos aliquando est longe petita, transfertur ad alia multa. Hebræi enim dicunt germinare justitiam, voluntatem, salutem, lucernam, lucem, pro producere justitiam, voluntatem, salutem, lucernam, lucem; sicut Latini dicunt pullulare non tantum herbas, sed et radios solis, lucem, lætitiam, salutem, etc. Patet hoc ex 2. Reg. 23. 5. Ezech. 29. 21. et alibi sæpe. Item ex Lexicis, atque ex Septuag. qui Isaiæ 4. v. 2. pro *erit germen* sive *germinabit*, vertunt, *illucescet*, uti jam dixi; atque in Zachar. pro צמח, *tsemach*, id est, *germen*, vertunt, ἀνατολή, id est, *ortus*, quod licet in genere de quovis ortu, etiam herbarum, dici possit, teste Suida, tamen proprie dicitur de ortu solis, lunæ et stellarum.

Dico ergo Christum vocari צמח *tsemach*, id est, germen, sed germen solare, id est, cœleste et divinum. Id patet Primo, quia hoc proprie significat ἀνατολή. Secundo, quia sequitur, *Oriens ex alto*, scilicet è Deo et cœlo: et, *Illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent*: quæ omnia ortum non germinis terreni, sed solis aut stellæ aperte indicant. Ita Theophyl., Euthymius, Beda hic, et Hieronymus, Cyrillus, et Theodoretus in cap. 3. Zachariæ, et alii passim.

Ubi nota, Christum vocari *germen*, tum cœleste, tum terrestre: utrumque enim aliquo modo significat ἀνατολή, et *oriens*: habet enim Christus duas generationes, divinam scilicet, et ita germen est matris et Davidis. Sic ergo ab Isaia, Zacharia et aliis Christus dicitur *germen.* Primo, quia ex radice Jesse, sive Davidis, quæ videbatur exaruisse, nullo jam rege aut duce ex ea prodeunte, iterum germinabit Christus, et pullulabit ut germen ad regnandum, ac ad proferendum fructum omnis gratiæ, salutis et boni: germen, inquam, primitus natum in cœlo, deinde transplantatum in terra: hoc enim significat *oriens ex alto*, sive prodiens ex cœlo, quasi germinans sol ad illuminandum eos, qui in terra in umbra mortis sedent, ut sequitur. Secundo, voce germinis et solis germinantis, id est, nascentis significatur parvitas et humilitas Christi nascentis, quæ deinde crevit in tantum corpus, ut umbra et luce sua totum orbem complexa sit, juxta parabolam grani sinapis, Matth. 13. Tertio, significatur Christus quasi alter Melchisedec, ἀπάτωρ, ut homo, scilicet ut germen ex sola terra, id est, virgine matre castissime natus; sed ut Deus, ἀμήτωρ, id est, carens matre, scilicet ut radius, à sole, id est, Patre generatus. Rursum ut sol purissimis suis radiis per vitrum penetrat et prodit, ita Christus uterum matris clausum nascendo penetravit.

Ubi Nota, Christo recte attribui proprietates, tam solis quam germinis, et utrumque significat vox ἀνατολη, sive *oriens*, quæ respondet Hebr. צמח, *tsemach*, q. d. Germen solare et oriens, aut sol germinans et oriens, sive germen: quod

primo, in cœlo cum summa claritate et gloria, deinde ex cœlo in terra germinans, ortum est: Christus enim est arbor vitæ, ex cœlesti paradiso transplantata in terram per incarnationem; inde rursum ascendens in cœlum et paradisum suum, visione sua et fruitione dat Sanctis vitam immortalem cum summa gloria, suisque foliis et fructibus omnis voluptatis, Beatos in æternum continue mulcet et satiat, ut dixi Apoc. 22. 2. Hinc S. Hieron. in Zachar. c. 6. τὸ *oriens* ex Hebr. צמח *tsemach* interpretatur *germen*, per quod Christum intelligit. *Qui idcirco*, ait, *oriens, id est* ἀνατολή, vel ἀναφυή, sive βλάστημα, *nuncupatur, id est germen, quia ex se repente succrescet, et ex radice sua in similitudinem germinis pullulabit.* Et deinde mystice idipsum explicans: *Ipse*, ait, *qui Jesus appellatur, eo quod salvaverit mundum; et Oriens dicitur, quia in diebus ejus orta est justitia; et canitur in Psalmo: Veritas de terra orta est, eo quod de utero virginali in sæculorum consummatione generatus, dixerit: Ego sum veritas.* Est post pauca: *Iste igitur, qui nostris virtutibus coronatus est, orietur et appellabitur Oriens: ad quem locutus est Pater: Filius meus es tu, ego hodie genui te;* juxta illud Isaiæ 11. 1. *Egredietur virga de radice Jesse; et flos de radice ejus ascendet.*

At vero alii Patres recte quoque τὸ *Oriens*, interpretantur solem ex alto, scilicet cœlo, orientem, per quem intelligunt Christum qui est lux mundi, ideoque in terra natus est, ut per carnem sit quasi sol transparens, et illuminans omnem hominem ad eum venientem. Ita Beda, Theophylact., Euthymius, Titus hic, et S. Gregor. lib. 20. in Job c. 18. cujus verba sunt hæc: *Nam quia ab oriente lux surgit, recte Oriens dicitur, cujus justitiæ lumine nostræ injustitiæ nox illustratur.* Beda: *Qui ideo recte Oriens vocatur, quia nobis ortum veræ lucis aperiens, filios noctis et tenebrarum lucis efficit filios, juxta id quod consequenter exponit, illuminare*, etc. Sic et S. Chrysostom. hom. in illud Zachar. *Ecce vir, Oriens nomen ejus,* Eusebius lib. 7. de Demonstr. in nona, S. Athanas. tract. in illud, *Omnia mihi tradita sunt*, Origenes hom. 13. in Levit. Quare perperam priorem *tsemach* significationem secutus Beza, hoc loco vertit, *quibus invisit nos germen ex alto.* Hoc enim plane novum est, et Græcum ἀνατολή proprie significat *ortum*, non *germen;* Syrus quoque vertit *dancho*, quod de ortu solis dicitur; et Arabicus, *ortus est ab alto.*

Utroque ergo modo τὸ *Oriens* hic accipi debet, ut alludat ad ortum tum germinis, tum solis: Christus enim est germen solare et cœleste, idem vicissim est sol germinans et nascens ex Virgine in terra, ut dixi.

79. ILLUMINARE HIS, QUI IN TENEBRIS, ET IN UMBRA MORTIS SEDENT, AD DIRIGENDOS PEDES NOSTROS IN VIAM PACIS.] Græcum ἐπιφᾶναι, vel, si alio accentu legas, ἐπίφαναι, est modi tam imperativi quam infinitivi. Unde Primo, ἐπίφαναι, *illuminare*, id est illucesce, exorere, ut novus quidam mundi sol, tu, ô Joannes fili mi (ut ad eum loqui pergat Zacharias pater), ut peccatores in tenebris errorum et peccatorum sedentes per fidem in Christum illumines, eosque luci veritatis, justitiæ et salutis restituas, itaque eos à tyrannide dæmonis liberes. Simili schemate ait Dido 4. Æneid.

> Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
> Qui face Dardanios, ferroque sequare colonos.

Hannibalem intelligit, qui Romanos Æneæ posteros multis cladibus afflixit

Secundo et potius: ἐπιφᾶναι, id est *illuminare* in infinitivo, id est ut illuminet (Syrus, *ut luceat*) scilicet Christus oriens ex alto. Unde Arabicus vertit, *ortus est ab alto ad illuminandum* (illucescendum) *sedentibus in tenebris et umbra mortis.* q. d. Visitavit nos Christus quasi sol oriens ex alto, ut lucem veræ doctrinæ, gratiæ, justitiæ et lætitiæ afferret, tum patribus vita functis, tum peccatoribus viventibus, qui utrique sedebant in tenebris et umbra mortis. Nam patres proprie sedebant in tenebroso limbo inferni, quasi in umbra mortis. Mystice autem peccatores sedebant in tenebris, id est in tenebrosis erroribus, ignorantiis, vitiis et peccatis. Porro S. Chrysost. Theophyl. Euthym. et Titus per *tenebras* intelligunt errores, per *umbram mortis* peccata; melius utraque per utrumque accipias; tenebræ ergo sunt communes errores et crimina, umbra mortis vero sunt gravissimi errores et scelera.

ET IN UMBRA MORTIS SEDENT.] Alludit ad Isaiæ 9. 1. *Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis.*

Nota Primo. Proprie umbra mortis sunt tenebræ et locus horridus, sive horror mortis et inferni: hæc enim mortem et infernum comitantur, sicut umbra suum corpus. Unde hic dicitur Baptistæ Christi præcursori: *Illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent;* ut scilicet illumines peccatores sedentes in tenebris peccati, et justos sedentes in tenebroso limbo patrum. Quin et Virgil. lib. 10. Æneid. de eodem ita canit:

> Olli dura quies oculos, et ferreus urget
> Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.

Nota Secundo. Per hanc umbram mortis, sive per has tenebras, significatur tristissima rerum facies et miseria extrema, tempusque captivitatis, carceris, infirmitatis, mortis et damnationis: nihil enim tristius est umbrosis mortuorum sepulchris, sicut è contrario lux, quia gratissima est, symbolum est felicitatis. Rursum *umbra mortis*, significat proxima pericula, indeque angores mortis, sicut umbra proxima est corpori. Ita capitur Psal. 22. 4. Tertio, significat longam oblivionem. Unde S. Gregor. 4. Moral. 20. *In umbra mortis sedere*, ait, *est à divini amoris notitia in oblivione latescere.* Deus enim est vita et lux, quia longissime abest ab umbra mortis. Quarto, umbra mortis est Dei et salutis ignorantia. Hinc peccatum mortale est umbra mortis, ob analogias quas recensui Isaiæ 9. 2.

AD DIRIGENDOS PEDES NOSTROS IN VIAM PACIS. Ut scilicet Christus suæ fidei et gratiæ luce dirigat nos in viam justitiæ: hæc enim est via pacis: justitia enim est via et medium ad consequendam pacem et tranquillitatem animæ; item pacem cum Deo et hominibus in hac vita, ac pacem beatificam in cœlo, juxta illud Isaiæ 32. 17. *Erit opus justitiæ pax*, etc. *Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta.* Pacis enim nomine Hebræi significant omne bonum, ipsamque felicitatem et beatitudinem æternam. Hinc Christus ab Isaia c. 9. 6. vocatur *Princeps*

pacis, et pater futuri sæculi; subditque: *Et pacis non erit finis.* Nam, ut canit David Psal. 71. 7. *Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis, donec auferatur luna,* id est in æternum.

80. PUER (Syrus, *puerulus*) AUTEM CRESCEBAT (Arabicus, *adolescebat*) ET CONFORTABATUR SPIRITU.] q. d. Joannes, sicut crescebat corpore, sic et spiritu ejusque robore, quia Spiritus sanctus eum in dies majori sapientia, gratia, fortitudine imbuebat. Hinc colligitur usum rationis, quem Joannes accepit in utero v. 41. post nativitatem in eo permansisse et crevisse. Ita Theoph. *Quanto magis,* ait, *crescebat puer, tanto magis et efficaciæ spiritus in illo se ostendebant, organo illorum capace existente,* q. d. Quo magis organa corporis puerilis in Joanne crescentia, erant capacia rationis, sapientiæ et spiritus, eo plura illorum ipsi infundebat Spiritus sanctus. Et Titus: *Juxta ætatis,* ait, *analogiam et incrementum, gratia et spiritu proficiebat.* Idem dicitur de puero Jesu cap. 2. 52. sed alio modo et sensu.

ET ERAT (puer) IN DESERTIS USQUE IN DIEM OSTENSIONIS SUÆ AD ISRAEL.] Hinc colligitur Joannem à puero concessisse in desertum, ibique continuo mansisse usque ad annum trigesimum, quo cœpit se ostendere populo, illique prædicare pœnitentiam et fidem in Christum.

Baron. in Apparatu Annal., ex Petro Alexandr. in Regulis Ecclesiasticis canon. 3. quas probavit VI. Synodus, et ex Nicephoro lib. 1. Histor. c. 14. ac Cedreno in Compendio histor. censet hunc Joannis secessum et fugam in desertum contigisse, causa et timore infanticidii Herodis, de quo dixi Matth. 2. 16. licet enim Joannes finibus Bethlehem (ubi infantes occisi sunt) non contineretur, tamen ad illum ob famam miræ ejus nativitatis, cum in omnium ore esset illud: *Quis putas puer iste erit?* metum quoque et iram suam extendit Herodes: metuens enim ne ipse esset rex Judæorum à Magis quæsitus, puta Messias, jussit eum occidi. Quare Joannes, ut cædem Herodis effugeret, bimulus à matre abductus est in desertum, ibique in spelunca delituit. Addit Cedrenus, matrem Joannis post 40. dies in eadem spelunca diem obiisse, ac angelum Joannis educandi curam suscepisse. Sic et Nicephorus: *Atque inde,* inquit, *in solis locis libenter versari solitus, angeloque usus in remotiores sylvarum recessus secessit.* Imo Petrus Alexandrinus addit, Zachariam patrem jussum ab Herode occidi inter templum et altare, eo quod Joannem filium neci et infanticidio ejus subduxisset.

Causa ergo secessus Joannis in desertum fuit metus infanticidii Herodis, cui plures et potiores causæ ex parte Dei et Joannis accesserunt. Prima fuit, ut in deserto fugeret occasiones peccandi, quas suggerit conversatio cum hominibus. Unde Ecclesia de eo canit;

Antra deserti teneris sub annis,
Civium turmas fugiens, petisti,
Ne levi saltem maculare vitam,
Flamine posses.

Secunda causa fuit, ut libere Judæorum vitia reprehenderet, neminem reveritus, utpote neminem cognoscens, sed quasi angelus è cœlo lapsus cœlestia prædicans. Nam, ut ait S. Chrysost. *Neminem vidit unquam conservorum, nec ab aliquo horum visus fuit.* Et Theophyl. *Secessit,* ait, *ut extra multorum malitiam nutriretur, et neminem vereretur arguere.*

Tertia, ut prædicator pœnitentiæ futurus, illius prius ipse daret exemplum, rigide vivens in eremo, ut liberius auditores à mundi illecebris, utpote quas ipse sprevisset, sustolleret, ait Beda. Vitæ enim austeritas magnum prædicatori dat auctoritatis pondus.

Quarta, ut cum Deo et angelis assidue conversans, angelice viveret, juxta illud: *Ecce ego mitto angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam,* Malach. c. 4. 1. Joannes enim in deserto à mundo semotus vacabat jejunio, orationi, contemplationi: *Semper in hymnis, semper in orationibus fuit,* ait S. Chrysost.; *nulli hominum antequam ad baptizandum accederet, Deo autem soli sua semper colloquia offerens.* Et Origenes: *Ut vacaret,* ait, *orationibus et cum angelis conversaretur, appellaretque Dominum, et illum audiret respondentem atque dicentem: Ecce adsum,* etc.

Quinta, ut Joannes Christi foret testis et index omni exceptione major. In deserto enim à nullo hominum doceri potuit, sed à solo Deo et angelis; quare ipse fuit θεοδίδακτος, atque sacras Scripturas, reliquaque quæ prædicavit, à Deo infusa accepit. Unde Euthymius: *Oportebat eum,* ait, *à teneris, quod aiunt, unguibus ad virtutem exerceri, ut et libere argueret, et Christi, qui à se annuntiaretur, testis fide dignus esset.* Et Titus: *Ut Christo testimonium perhibiturus, nec non hominum nequitiam imperterrite redarguturus, testis doctorque omni exceptione major haberetur.* Joannes ergo in deserto fuit cœlicola, tum quia pro domo et tecto habuit cœlum; tum quia assidue cœlum contemplans, mente in cœlis versabatur, et cœlitum vitam æmulabatur. Audi Nazianzenum in præceptis ad Virgines de Joanno in deserto canentem:

Melle famem agresti repulit vilique locusta
Zacharia genitore satus, texitque cameli
Membra pilis, habuitqne domum versatile cœlum:
Atque in humo dura corpus dabat ipse sopori.

Idem orat. 20. in laudem S. Basilii, Joannem vocat summum Philosophum: Basilius, inquit, *nobiscum hinc in Pontum profugit, ac pietatis gymnasia, quæ illic erant, moderatur, atque cum Elia et Joanne summis Philosophis solitudinem amplectitur.* Aliam causam solitudinis S. Joannis dat Elias Cretensis commentans in orat. 1. S. Gregorii Nazianz. *Quoniam,* ait, *Christus et Joannes cognati erant, idcirco ne Joannes propinquitatis causa Christo testimonium præbere videretur, hoc à Spiritu sancti gratia procuratum est, ut ipse per totum primæ ætatis cursum in solitudine degeret, ne amicitia ductus, aut artificio quodam hoc testimonium edere videretur: verum tanquam à Deo id cognitum habuisset, sic ipsum annuntiaret, eaque de causa aiebat: Et ego nesciebam eum; sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem sicut columbam, et manentem super eum, ipse est qui baptizat in Spiritu sancto,* Joan. 1.

Quocirca idem Nazianz. orat. 39. sic Joannem compellat: *Tu solitudinis alumne, ac nullius cibi homo, tu nove Elia, plusquam Propheta, utpote qui eum etiam, qui prædicebatur, vidisti; tu inter vetus et novum testamentum interjecte.*

Symbolice Nicetas in orat. 38. Nazianzeni, *Joannes*, ait, *eorum figuram gerit, qui à puero sanctificati sunt, et usque ad extremum proficiendo solidissimum constantissimumque virtutis habitum conservant. Nam cum adhuc in materna alvo esset, Dominum suum agnovit, et cum summa lætitia exilit.*

Denique idem Nazianz. S. Joannis exemplo in solitudinem cum S. Basil. secessit, cujus spirituales delicias et fructus ita ipse describit orat. 1. *Nihil enim mihi tam optandum cuiquam esse videbatur, quam ut occlusis sensibus, atque extra carnem mundumque positus, et in seipsum collectus; nec nisi quantum necessitas exigit, quidquam humanarum rerum attingens, atque secum ipse et cum Deo colloquens, superiorem iis rebus, quæ in aspectum cadunt, vitam agit, divinasque species puras semper, nec terrenis ullis et errantibus formis admixtas in seipso circumfert; Deique rerum ac divinarum purum omnino speculum est, in diesque efficitur, ac lucem per lucem assumit, clariorem videlicet per obscuriorem : jamque futuri ævi bonum spe percipit, et cum angelis versatur, ac licet adhuc in terris sit, terram deserit, atque à spiritu sursum collocatur.* Quocirca Patres passim Joannem vocant principem vitæ monasticæ. Ejusdem dux fuit Christus, uti ostendi Matth. 4. vers. 1.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, describit nativitatem Christi : Secundo, v. 8. Angelum nuntiantem Christi ortum pastoribus, eorumque ad Christum adventum : Tertio, v. 21. Christi circumcisionem : Quarto, v. 22. Christi præsentationem in templo, et Virginis purificationem e partu, ac Simeonis et Annæ encomia et oracula de Christo : Quinto, v. 41. Christi duodennis inventionem in templo.

1. Factum est autem, in diebus illis exiit edictum à Cæsare Augusto, ut
describeretur universus orbis. 2. Hæc descriptio prima, facta est à
præside Syriæ Cyrino : 3. et ibant omnes ut profiterentur singuli in
suam civitatem. 4. Ascendit autem et Joseph à Galilæa de civitate Na-
zareth, in Judæam in civitatem David, quæ vocatur Bethlehem : eo
quod esset de domo et familia David, 5. ut profiteretur cum Maria
desponsata sibi uxore prægnante. 6. Factum est autem cum essent ibi,
impleti sunt dies ut pareret. 7. Et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum
involvit, et reclinavit eum in præsepio, quia non erat eis locus in diversorio. 8. Et pas-
tores erant in regione eadem vigilantes, et custodientes vigilias noctis super gregem suum.
9. Et ecce Angelus Domini stetit juxta illos, et claritas Dei circumfulsit illos, et timuerunt
timore magno. 10. Et dixit illis Angelus : Nolite timere : ecce enim evangelizo vobis
gaudium magnum, quod erit omni populo : 11. quia natus est vobis hodie Salvator, qui
est Christus Dominus in civitate David. 12. Et hoc vobis signum : Invenietis infantem
pannis involutum, et positum in præsepio. 13. Et subito facta est cum Angelo multitudo
militiæ cœlestis, laudantium Deum, et dicentium : 14. Gloria in altissimis Deo : et in
terra pax hominibus bonæ voluntatis. 15. Et factum est, ut discesserunt ab eis Angeli in
cœlum, pastores loquebantur ad invicem : Transeamus usque Bethlehem, et videamus hoc
verbum, quod factum est, quod Dominus ostendit nobis. 16. Et venerunt festinantes : et
invenerunt Mariam, et Joseph, et infantem positum in præsepio. 17. Videntes autem
cognoverunt de verbo, quod dictum erat illis de puero hoc. 18. Et omnes, qui audierunt,
mirati sunt : et de his, quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos. 19. Maria autem conserva-
bat omnia verba hæc, conferens in corde suo. 20. Et reversi sunt pastores glorificantes et
laudantes Deum, in omnibus, quæ audierant et viderant, sicut dictum est ad illos. 21. Et
postquam consummati sunt dies octo ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus
Jesus, quod vocatum est ab Angelo priusquam in utero conciperetur. 22. Et postquam
impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem,
ut sisterent eum Domino, 23. sicut scriptum est in lege Domini : Quia omne mascu-
linum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur. 24. Et ut darent hostiam secun-
dum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.
25. Et ecce homo erat in Jerusalem, cui nomen Simeon, et homo iste justus et timoratus,
expectans consolationem Israel, et Spiritus sanctus erat in eo. 26. Et responsum

acceperat à Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. 27. Et venit in spiritu in templum. Et cum inducerent puerum Jesum parentes ejus, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo : 28. et ipse accepit eum in ulnas suas, et benedixit Deum, et dixit : 29. Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace. 30. Quia viderunt oculi mei salutare tuum, 31. quod parasti ante faciem omnium populorum. 32. Lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Israel. 33. Et erat pater ejus et mater mirantes super his quæ dicebantur de illo. 34. Et benedixit illis Simeon, et dixit ad Mariam matrem ejus : Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel; et in signum, cui contradicetur : 35. Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes. 36. Et erat Anna prophetissa, filia Phanuel, de tribu Aser : hæc processerat in diebus multis, et vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua. 37. Et hæc vidua usque ad annos octoginta quatuor, quæ non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens nocte ac die. 38. Et hæc, ipsa hora superveniens, confitebatur Domino : et loquebatur de illo omnibus, qui expectabant redemptionem Israel. 39. Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam in civitatem suam Nazareth. 40. Puer autem crescebat, et confortabatur, plenus sapientia : et gratia Dei erat in illo. 41. Et ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem, in die solemni Paschæ. 42. Et cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis Hierosolymam secundum consuetudinem diei festi, 43. consummatisque diebus, cum redirent, remansit puer Jesus in Jerusalem, et non cognoverunt parentes ejus. 44. Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, et requirebant eum inter cognatos et notos. 45. Et non invenientes, regressi sunt in Jerusalem, requirentes eum. 46. Et factum est, post triduum invenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, et interrogantem eos. 47. Stupebant autem omnes, qui eum audiebant, super prudentia et responsis ejus. 48. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater ejus ad illum : Fili, quid fecisti nobis sic? ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus te. 49. Et ait ad illos : Quid est quod me quærebatis? nesciebatis quia in his, quæ patris mei sunt, oportet me esse? 50. Et ipsi non intellexerunt verbum, quod locutus est ad eos. 51. Et descendit cum eis, et venit Nazareth : et erat subditus illis. Et mater ejus conservabat omnia verba hæc in corde suo. 52. Et Jesus proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum et homines.

1. Factum est autem in diebus illis (quibus natus est Joannes Baptista) exiit (Vatabl. *ut exiret*) edictum a Cæsare Augusto ut describeretur universus orbis.] Syrus, *universus populus possessionis*, seu *dominii ejus*; scilicet Augusto et Romanis subjectus. Nam, teste Suetonio, Augustus Gothis, Armeniis et Indis non imperabat. Facta est hæc descriptio, tum ut constaret numerus hominum Augusto subjectus, tum ad vectigal colligendum, quod in ærarium Romanum tot bellis exhaustum inferretur : singuli enim capitis sui censum dabant. Verisimile est Judæos dedisse quod alias ex lege in censu dabant; scilicet singulos dimidium siclum, id est duos Regales, sive duos Julios, Exod. 30. 13. Matth. 22. vers. 19.

Cæsare.] Cæsar hic proprio nomine vocatus fuit Octavius, sive Octavianus, Julii Cæsaris ex sorore nepos, qui primus Romæ monarcha, ejus imperium mire auxit et illustravit. Unde Augusti cognomen adeptus est, teste Plinio lib. 3. c. 20. anno 18. imperii sui (à quo proinde Censorinus annos Augusti enumerat, eosque vocat Augustæos, vel Augustianos) quasi numen aliquod è cœlo delapsum : regnavit enim in summa pace, amplitudine, majestate, felicitate per 57. annos, unde illud : *Augusto felicior, Trajano melior.*

Porro hæc descriptio ab Augusto facta est, cum plenam haberet in toto orbe pacem, ideoque Janum tertio clausisset; quod factum est anno 40. imperii ipsius, quæ omnia facta sunt dirigente Deo, ut significaret jam Christum nasci, qui pacem toti orbi afferebat. Ita Beda : *Placatissimo*, ait, *tempore nasci voluit pacis amator : nullum majus pacis indicium, quam totum orbem describi, cujus moderator Augustus, qui maxima duodecim annis circa nativitatem Christi pace regnavit, bellis toto orbe sopitis.* Nam post 12. annos rebellantibus Parthis, Dacis, Atheniensibus, renovata fuere bella.

Hac de causa Augusto Cæsari Virgo Deipara, infantem ulnis gestans apparuit in Capitolio, cum jam ante ipse oraculo Apollinis edoctus natum esse puerum Hebræum, qui idolorum oraculis silentium indixisset, eidem in Capitolio aram erexisset hoc titulo : *Ara primogeniti Dei.* Quocirca Constantinus Magnus ibidem templum erexit in memoriam Dei genitricis Mariæ, quod etiamnum extat, et vulgo *Ara cœli* nuncupatur, ubi et locus visionis Augusti ostenditur. Ita ex Suida, Nicephoro et aliis Baronius in Apparatu Annalium. Rursum Romæ tempore Augusti, sub quo natus est Christus, è taberna meritoria per totum diem fons olei largissimus è terra profluxit : locus etiamnum Romæ ostenditur in Ecclesia S. Mariæ Transtiberina. *Quo signo*, ait Osorius lib. 6. cap. 20. *quid evidentius quam in diebus Cæsaris Augusti futura Christi nativitas declarata est? Christus enim Unctus interpre-*

tatur : quia nos unxit ungitque oleo gratiæ et lætitiæ, per totum diem vitæ et mortalitatis nostræ.

Quæres, quoto anno imperii Augusti natus est Christus? Respondeo, Variæ sunt hac de re Chronologorum et doctorum sententiæ. Prima censet Christum natum anno 41. Juliano, qui fuit annus 40. regni Augusti, Herodis 36. Romæ conditæ 749. Olympiadis 193. annus quartus. Anni Juliani incipiunt ab anno quo Julius Cæsar reformavit Calendarium, qui fuit vitæ et regni ejus penultimus : anno enim sequente occisus, successorem reliquit Augustum Cæsarem : hinc fit ut anni Juliani semper uno anno antecedant annos Augusti. Ita Chronicon Weingartense, et nonnulli recentiores insignes Chronol. Hæc sententia valde convenit cum historiis sacris et profanis. Tantum illi obstat, quod Luc. c. 3. v. 1. et 23. de Christo cum baptizaretur anno 15. Tiberii Cæsaris, dicatur : *Jesus erat incipiens quasi annorum triginta*, cum juxta hanc sententiam fuerit 32. annorum, saltem inchoatorum. Nam Augustus regnavit 57. annos. Ergo Christus nascens anno 40. Augusti cum eo vixi 17 annos. Adde 15. Tiberii, habebis 32. Respondent ipsi, Christum dici quasi vel circiter 30. annorum, quia erat 32. Sicut S. Augustinus in Breviariis antiquis dicitur baptizatus anno ætatis 30. cum præcise fuerit 33. annorum, uti habent Breviaria nuper correcta.

Secunda censet Christum natum anno 42. Juliano, qui fuit 41. Augusti Cæsaris, ab Actiaca victoria 29. regni Herodis 37. Urbis conditæ 750. Olympiadis 194. annus primus. Ita sentit Severus Sulpitius. Favent S. Hieron., Irenæus, Tertullianus.

Tertia censet Christum natum anno 43. Juliano, qui fuit 42. Augusti, Herodis 38. Urbis conditæ 751. Olympiadis 195. annus 2. Ita Clemens Alexand., Cassiod., Zonaras, Marianus Scotus, Baronius, Salianus, Toletus, Genebrardus, Salmeron, Serarius, Scaliger : et sic habet Martyrologium Romanum die 25. Decembris. Unde id secutus sum in Chronotaxi, quam præfixi Pentateucho.

Quarta censet Christum natum anno 44. Juliano, qui fuit 43. Augusti, Herodis 39. Urbis 752. Ita S. Epiphan., Eusebius, Orosius, Nicephor., Hermannus Contractus, Copernicus, Onuphrius, Gerardus Mercator. In eamdem inclinant Franc. Suarez, Sigonius, Pererius, Ribera, Maldonatus Mariana.

Quinta censet Christum natum anno 45. Juliano, qui fuit 44. Augusti. Ita Joannes Lucidus et Dionysius Exiguus cum suis asseclis.

Sexta censet Christum natum anno 46. Juliano, qui fuit 45. Augusti, Herodis 41. Urbis 754. etc. Ita Paulus Middelburgensis Episcopus Semproniensis, Petrus de Aliaco, Bellarminus et Beda, ac novissime, sed exactissime, noster Dionys. Petavius in Rationario Temporum.

Hæ sententiæ singulæ suas habent conjecturas, suas quoque difficultates. Quare in re tam ancipiti nil certo definiri potest.

Lector ex his eligat quam volet. Probabiliores sententiæ sunt, prima, secunda, et tertia. Secunda et tertia magis sunt communes et plures habent auctores, eisque favet quod ait Lucas cap. 3. 23. *Jesus erat incipiens quasi annorum triginta,* in baptismo. Nam juxta secundam sententiam finiebat tunc annum trigesimum, juxta tertiam vero eumdem inchoabat.

Primæ sententiæ expresse astipulantur prisci Annales apud Epiphanium, et vetus Chronicon apud Eusebium ; insuper anonymus Chronologus qui ante 1400. annos scripsit. Eidem favet primo quod illo anno clauso Jano summa fuerit in orbe pax, ut dixi.

Secundo, quod Herodes anno regni sui 37. et ultimo paulo ante mortem, jussit occidi infantes à bimatu, Matth. 2. Ergo Christus tunc erat bimulus, agebatque annum ætatis secundum. Ergo natus erat anno præcedenti, qui fuit Herodis 36. Augusti 40. mortuus est enim Herodes anno Juliano 43. Augusti 42. ut omnes veteres Historici testantur, ait Sigonius. Hoc argumentum est validum, et vix ab aliis solvitur, nisi torquendo τὸ *à bimatu.*

Tertio, quia Christus natus est anno bissextili, in fine anni, id est, in Decembri, ut patet, si à nostro bissexto annos retro computes ascendendo usque ad Christum : omnes enim anni centesimi sunt bissexti. Annus autem 40. Aug. fuit bissextus, non 41. aut 42. Nam annus primus Julian. fuit bissextus, ut docent Macrobius, Censorinus, et alii. Ergo decimus bissextus fuit Julianus 41. sive Augusti 40. Adde, quod ex Josepho, Dione, Hegesippo et aliis passim liqueat, Herodem universim tantum regnasse annis 37. mortuumque esse anno 43. Juliano ante Pascha. Ergo eodem anno vel aliquo sequenti (ut vult sententia tertia, quarta, quinta et sexta) sub eo nasci non potuit Christus in fine anni, scilicet in Decembri.

Denique hic annus est, quo Augustus Caium Cæsarem, ex Julia filia sua et M. Agrippa genero suo (qui Pantheon Romæ ædificavit, orbis miraculum) nepotem, quem principem juventutis crearat, ac in filium adoptarat, et totius imperii hæredem constituerat, agentem annum ætatis decimum sextum, prætexta de more exutum toga virili induit, et cum solemni pompa in forum deduxit. Natus est enim Caius anno ab Urbe condita 734. M. Apuleio et P. Silio Consulibus : anno vero 748. agens annum ætatis 15. ab Aug. designatus est Consul, quæ omnia ex Dione lib. 54. et 55. ac ex lapide Ancyrano et aliis docte docet Lipsius in lib. 1. Annal. Taciti n. 18. et seq. Quare Caius annum ætatis 16. et consequenter annum prætextæ, explebat anno Urbis 749. qui fuit imperii Augusti 40. scilicet eodem anno Deus Pater longe verius Jesum Christum, cœli et terræ Dominum in orbem induxit, ut per eum fideles omnes in Christum credentes sibi adoptaret in filios, et regni cœlestis hæredes constitueret. Unde et mox Caius Cæsar ab Augusto missus in Judæam et Orientem, ibidem diem obiit, ut Christo novo regi jam nato locum cederet, et orbis imperium resignaret, quasi ei omni jure debitum et proprium.

Ex hac pariter sententia facile intelligitur, cur Christus ante annum ætatis duodecimum non venerit in Jerusalem ad templum, quia scilicet usque ad illum annum ibidem regnabat Archelaus Herodis filius, à quo, æque ac ab Herode Christo erat timendum : Archelaus enim regnavit 10. annos, quibus adde duos ultimos Herodis, habebis annos 12. post quos Archelaus ab Augusto regno fuit pulsus in exilium, tumque

Christus libere et sine metu adiit Jerusalem et templum.

2. HÆC DESCRIPTIO PRIMA FACTA EST A PRÆSIDE SYRIÆ CYRINO.] *Prima*, scilicet generalis, quæ contigit in toto orbe jam pacato sub Augusto et Romanis; nam aliæ in certis provinciis particulares, vel minus universales hac generali fuere priores. Ita Paulus Orosius, Beda, Maldonat., Jansen., Toletus, Franc. Lucas, et alii. Rursum *prima*, quia secunda descriptio facta est post 10. annos, scilicet anno 10. Archelai, cum idem Cyrinus missus est in Syriam ad illam peragendam, et ad bona Archelai, jam ab Augusto damnati, et in exilium pulsi in fiscum redigenda, teste Josepho lib. 18. Antiquit. cap. 1. Porro Tertullianus l. 4. contra Marcion c. 7. 19. et 36. ait primam hanc descriptionem factam esse sub Sentio Saturnino, qui scilicet ad eam peragendam proprie legatus et missus erat ab Augusto eo tempore, quo Syriæ Cyrinus in omnibus, et consequenter in censu præsidebat. Aut, ut alii, Cyrinus inchoatum à se censum perficiendum reliquit Saturnino, eo quod ipse ad bellum cum Homonadensibus gerendum avocaretur, de quibus et paulo post publice triumphavit.

Hinc sequitur, descriptionem et censum hunc non fuisse lustralem et quinquennalem, sed novum et universalem; scilicet inter tres Augusti, medium et celeberrimum, quem Augustus sine collega fecit, Censorino et Asinio Consulibus, ut habet inscriptio lapidis Ancyrani, et Sueton. in Augusto cap. 27. et Josephus 17. Antiq. cap. 3. Primum enim peregerat ante 20. annos in sexto suo consulatu, cum collega M. Agrippa genero suo, anno imperii sui 17. Tertium vero post 20. circiter annos, ultimo imperii et vitæ suæ anno instituit cum Tiberio genero suo: hic enim mortuo M. Agrippa, Juliam ejus conjugem, Augusti filiam, uxorem duxerat, ut Livia Tiberii mater nupserat Augusto, qua de causa Tiberius Augusto in imperium successit. Porro descriptionibus hisce et censibus, utpote tantis et tam variis, quinquennium impendebatur.

CYRINO.] Fuit hic P. Sulpitius Quirinus, sive Cyrinus, vel Cyrinius, quem Augustus Cæsar Caio Cæsari, suo ex Julia filia nepoti, in Syriam eunti rectorem dederat, ac Caio ibidem defuncto Syriæ præsidem remanere jussit, uti Velleius Caii comes, ac Sueton., Florus, Dio et alii testantur.

Hujus descriptionis generalis factæ sub Cyrino historici profani, qui jam extant, vix meminerunt; olim tamen in tabulis publicis fuisse consignatam, liquet ex S. Justino orat. ad Antoninum Pium, et ex S. Cyrillo lib. 6. Contra Julian., Orosio, Tertul. et aliis.

3. ET IBANT OMNES UT PROFITERENTUR (se subditos Aug. et Roman. eisque nomen suum hac de causa darent) SINGULI IN CIVITATEM SUAM.] Quæ familiæ ipsorum erat caput, uti Bethlehem erat caput familiæ Davidis, ex qua natus est Joseph et Christus; quia in Bethlehem natus et educatus fuerat David. Patet ex sequenti. Judæi enim suam gentem et rempubl. in 12. tribus, has deinde in singulas familias, quæ suum habebant caput, diviserant, ideoque hanc eorum divisionem apud eos in censu hoc secuti sunt Romani. Nimirum omnia hæc fiebant Deo dirigente, ut ex hac descriptione toti orbi liqueret Christum recens natum in Bethlehem, esse prognatum ex tribu Juda et stirpe Davidis, ipsumque esse Messiam uti Prophetæ prædixerant, etsi hoc non intenderet, imo nesciret Augustus ejusque præses Cyrinus.

UT PROFITERENTUR.] Græcum, ὑπογράφεσθαι, significat et describi et profiteri. Utrumque enim hic fiebat: singuli enim describebantur, et profitebantur subjectionem ei qui describebat, scilicet Cyrino præsidi, quasi vicario Augusti Cæsaris: Romæ enim singuli describebantur, quasi cives et subditi, de quorum fide in Augustum et senatum non dubitabatur. Alibi vero dicebantur profiteri, scilicet subjectionem Cæsari, quasi exteri et armis Romanorum subacti. Porro Orosius lib. 6. cap. ult. ex hac descriptione colligit Christum fuisse civem Romanum, ut quasi tacite innueret Christianos omnes Romano Pontifici et Ecclesiæ subdi debere: *Christus*, inquit, *dicendus civis Romanus, census professione Romani.*

Symbolice, descriptione hac, qua omnes se Aug. et Roman. servos profitebantur, significabatur Christum jam natum venisse, ut nos à servitute diaboli liberaret, et universum orbem sibi subderet, suæque fidei et cultui servire, non vi armorum, sed efficacia gratiæ suæ compelleret: qua de causa Augustus tum nomen Domini recusavit, teste Orosio et aliis. Rursum S. Gregorius hom. 8. in Evang. *Quid est*, ait, *quod nascituro Domino mundus describitur, nisi quod hoc aperte monstratur, quia ille apparebat in carne, qui electos suos adscriberet in æternitate? quod contra de reprobis per Prophetam dicitur: Deleantur de libro viventium, et cum justis non scribantur.* Sic et Orig. *Diligentius intuenti*, ait, *sacramentum quoddam significare videtur, quod in totius orbis professione describi oportuerit et Christum, ut cum omnibus scriptus sanctificaret omnes, et cum orbe relatus in censum, communionem sui præberet orbi, liberans eum*, ait Euthymius, *à servitute diaboli, qui princeps est mundi.*

Hinc patet, Christum descriptum fuisse non statim à nativitate, sed octavo die postquam circumcisus est: in circumcisione enim more communi inditum est illi nomen Jesus, quod astantibus Bethlehemitis, qui erant ex stirpe David, in tabulas publicas, quas Cyrinus ad Augustum transmisit, relatum est, scilicet Jesum Mariæ filium natum in Bethlehem, prognatum esse ex David. Ita Justinus Apol. 2. ad Antoninum Pium, Origenes, Theophyl. et Euthymius.

4. ASCENDIT AUTEM ET JOSEPH A GALILÆA DE CIVITATE NAZARETH, IN JUDÆAM IN CIVITATEM DAVID, QUÆ VOCATUR BETHLEHEM: EO QUOD ESSET DE DOMO ET FAMILIA DAVID.

FACTUM EST AUTEM, CUM ESSENT IBI, IMPLETI SUNT DIES UT PARERET.]

Hic impleta fuit prophetia Michææ cap. 5. 2. de Christo in Bethlehem nascituro. Vide ibi dicta.

ASCENDIT.] Id est, profectus est ex Nazareth urbe Galilææ, ubi angelo nuntiante B. Virgo Christum conceperat. Unde Christus à Judæis dictus est Galilæus et Nazarenus.

IN BETHLEHEM.] Quæ ultra Jerusalem sita erat, ab eaque distabat itinere duarum horarum: quare à Nazareth in Bethlehem iter erat tridui et

amplius, quod B. Virgo prægnans, et partui proxima, confecit pede, ut multi pie sentiunt. *Ascendit* (ait S. Bernard. serm. in illud Apocal. *Signum magnum apparuit in cœlo*) *in Bethlehem imminente jam partu, portans pretiosissimum illud depositum, portans onus leve, portans à quo portabatur.* Et paulo post : *Sola sine corruptione concepit; sine gravamine tulit, sine dolore filium parturivit.*

Audi S. Gregorium hom. 8. in Evang. *Qui bene etiam in Bethlehem nascitur. Bethlehem quippe domus panis interpretatur. Ipse namque est qui ait : Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi. Locus ergo in quo Dominus nascitur, panis antea vocatus est, quia futurum profecto erat, ut ille ibi per materiam carnis appareret, qui electorum mentes interna satietate reficeret. Qui non in parentum domo, sed in via nascitur; ut profecto ostenderet, quia per humanitatem suam quam assumpserat, quasi in alieno nascebatur :* ut doceret nos in terra esse peregrinos, cives vero cœli, ut ab hoc exilio magnis virtutum passibus tendamus in cœlum, ceu patriam et civitatem nostram.

6. Factum est autem, cum esset ibi, impleti sunt dies ut pareret.] Scilicet novem menses à conceptu. Peperit enim non ex lassitudine itineris, sed naturaliter, peracta naturali conceptionis temporisque ad pariendum usitati periodo. Quare cum Christus conceptus sit die 25. Martii, sequitur eum natum esse die 25. Decembris : inter utrumque enim intercedunt novem menses.

Nota. Christus natus est paulo post solstitium hiemale, cum crescere incipiunt dies : Joannes Baptista vero natus est paulo post solstitium æstivum, cum dies incipiunt decrescere : quia, ut ipse ait : *Illum oportet crescere, me autem minui.* Ita S. Augustinus. Rursum in solstitio hiemali halcyones (aves sunt paulo majores hirundinibus) circa mare Siculum ponunt ova, eaque quatuordecim diebus excludunt, ac per totidem dies pacatum est mare : unde nautæ id observant, captantque id tempus, ut secure navigent, teste Plinio lib. 10. 3. et S. Ambrosio lib. 5. Hexam. 13. Quare dies halcyonii vocantur dies placidi, sereni, hilares. Ita Christus, noster halcyon, iisdem diebus natus est quasi rex placidus et pacificus. Unde angeli ei accinuerunt : *Gloria altissimis Deo, et in terra pax hominibus.* Rursum Plinius docet pluviam in solstitio æstivo, et calorem in hiberno portendere uberem frugum messem. Ita pluviam baptismi, lacrymarum et pœnitentiæ adduxit Joannes Baptista ; Christus vero calorem gratiæ et charitatis, quibus copiosa fidelium, Doctorum, Martyrum, Virginum, omniumque Sanctorum messis prognata surrexit.

7. Et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum involvit, et reclinavit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diversorio.] *Peperit* naturaliter uti aliæ matres : fuit ergo ipsa vere et naturaliter mater Christi et consequenter Dei : Christus enim est Deus. Porro B. Virgo magis fuit parens Christi, quam sint aliæ matres suorum filiorum : nam ipsa in solidum fuit parens et mater Christi : quia ab ea Christus accepit omnem suam substantiam, quam alii non à sola matre, sed etiam à patre accipiunt; ac consequenter amor inter Christum et matrem longe major fuit, quam sit inter alias matres et filios, adeoque amor qui inter matrem et patrem dividitur, in Virgine unitus et collectus fuit, quia ipsa tam matris quam patris vicem subivit. Secundo, sicut ipsa concepit, ita et peperit manens virgo, ac consequenter Christus natus est clauso matris utero, eumque nascens penetravit, sicuti radii solis penetrant vitrum. Hinc Tertio, B. Virgo uti concepit sine concupiscentia : ita peperit sine dolore, sine lassitudine, sine secundinarum fluxu et illuvie, aliisque sordibus partus, sine obstetrice. Ita Patres passim. Fuit ergo Virgo tota alacris et vegeta, atque in filii amorem et contemplationem absorpta; utpote quæ in singula momenta eum nascentem expectaret, videre et amplecti gestiret. Ita Patres et Doctores. Vide Suarez. Audi S. Gregorium hom. 26. in Evang. *Illud corpus Dominicum intravit ad discipulos januis clausis, quod ad humanos oculos per nativitatem suam clauso exiit utero Virginis.*

Porro Christum natum esse die Dominica, quæ prima dies fuit mundi, ac consequenter feria sexta, sive die Veneris, fuisse conceptum sicut et passum, ex VI. Synodo, Sophronio, Ruperto et aliis docet Suarez 3. p. q. 35. disp. 12. Barradius et alii : licet noster Salianus Christum natum velit feria sexta, conceptum feria quarta. Audi Rupertum lib. 3. de Divin. offic. c. 16. *Nocte Dominica natus est Christus, consonante mirabilium suorum ordine, ut quo die dixit : Fiat lux, et facta est lux, ejusdem diei nocte oriretur in tenebris lumen rectis corde,* puta sol justitiæ Christus Dominus.

Hinc sicut sol per clausum penetrat vitrum, sic Christus in lucem prodiit clauso Virginis utero, ait S. Basilius orat. in S. Nativitatem Christi. Hinc et B. Virgo ipsa festi Nativitatis Christi nocte revelavit S. Brigidæ, ut ipsa refert lib. 6. Revel. cap. 88. dicens : *Cum nasceretur ex me indicibili exultatione, et mirabili festinantia, clauso virginali utero meo prodibat :* atque hujus suæ exultationis sensum tunc B. Virgo reipsa communicavit S. Brigidæ. Et lib. 7. Revel. cap. 22. *Peperi,* ait, *sicut nunc vidisti flexis genibus, orando sola in stabulo. Peperi enim cum cum tanta exultatione et lætitia animæ, quod non sensi aliquod gravamen quando ipse exibat de corpore meo, nec dolorem aliquem : sed statim involvi cum panniculis mundis, quos diu ante præparaveram. Quæ quando vidit Joseph, miratus est cum magno gaudio et lætitia, ex eo quod sine adjutorio pepereram.* Et in serm. Angelico cap. 15. *Ipse Deus suam majestatem inclinavit, de cœlo descendens in uterum Virginis, non in una tantum ipsius corporis parte introiens, sed per totum ipsius corpus Virgineis visceribus se infundens, formando sibi honestissime ex solius Virginis carne et sanguine corpus humanum. Et ideo electissima illa mater flammanti rubo, sed læsionis inexperto, quem vidit Moyses, congrue similatur.* Et nonnullis interjectis : *Quemadmodum etiam per totum Virginis corpus, quando idem Dei Filius concipiebatur, cum sua divinitate introivit ; sic et quando nascebatur cum humanitate et deitate, velut ex rosa integra odoris suavitas, ita et ipse per totum ipsius corpus Virginis fusus est, virginali gloria in matre integra permanente.*

Denique omnes virginei partus figuras, è veteri testamento coacervat hic Geometra in

Catena Græcorum, quam edidit noster Corderius.

Quarto, quærunt aliqui, quis primus Christum nascentem locus exceperit? Barradius censet fuisse terram sive humum, idque ad hoc, ut Christus nos doceret humilitatem, quæ ab humo dicta est, sicut et homo : sic enim ceteri infantes nascuntur. Unde Salomon, *Et in similiter factam decidi terram*, ait Sapient. 7. 3.

Alii censent Christum primo exceptum brachiis et ulnis matris, idque cum summo ejus gaudio et reverentia : hoc enim talem matrem et talem filium decere videbatur, idque physice erat proclive et obvium, idemque colligunt ex eo quod statim subdit Lucas, et *pannis eum involvit*. Quare ipsa, ait Franc. Lucas, suis manibus excepit prodeuntem è suo utero, tanquam pomum maturum ex arbore delabens, nervo umbilicari sponte ac sine violentia se dissolvente, quemadmodum solvitur maturi pomi caudex, quo arbori adhæret : exceptum manibus provoluta in genua adoravit, adoratum suavissime est osculata, ac deinde involvit pannis ac fasciis. Unde et S. Cyprianus de Nativit. Christi : *Ultro*, ait, *maturus ab arbore fructus delapsus est, nec oportuit vellicari quod sponte prodibat.*

Pientius et sublimius Franc. Suarez opinatur, Christum mox ut natus est ab angelis in brachia matris sanctissimæ et amantissimæ fuisse depositum; idem insinuat Nyssenus, et Geometra in Catena : hic enim locus erat illi decentissimus, et tam matri quam filio exoptatissimus; inde ipsa filium reclinavit in præsepio.

Denique S. Brigida libro 8. Revel. cap. 47. insinuat Christum nascentem, sponte sua venisse in manus virginis matris dulcissimæ, et hoc valde probabiliter et pie credi potest.

Porro noster P. Ribadeneira in festo Nativitat. Traditur, inquit, B. Virginem mox ut vidit Christum in lucem editum, admirantem Deum humanatum, ac ad carnem infantilem humiliatum, coram eo in terram se prostravisse, atque hisce verbis cum profundissima reverentia ac cordis jubilo eum salutasse : *Exoptatus ades, Deus meus, Dominus meus, et filius meus;* non dubitans se ab eo, licet infante intelligi; sicque eum adorasse, osculando pedes illi quasi Deo, manus quasi Domino, et faciem quasi filio, mox arctissime eum pectori suo admovisse, ulnisque strinxisse.

Quinto, Christus nascens more aliorum infantium, ait S. Bernardus serm. 4. de Nativitat. vagiit et lacrymatus est, tum ut inciperet peccata nostra deflere et luere, tum ut aliis infantibus se conformaret. Nam, ut ait Salomon, qui fuit typus Christi : *Et ego natus accepi communem aerem, et in similiter factam decidi terram, et primam vocem similem omnibus emisi plorans*, etc. *nemo enim ex regibus aliud habuit nativitatis initium*, Sapient. 7. 3. Vide ibi dicta. Rursum Christus natus hasce lacrymas, ac seipsum totamque vitam, mortem et crucem Deo in holocaustum pro salute hominum obtulit, ut docet Apostolus Heb. 10. 7. et cap. 5. v. 7. *Qui*, inquit, *in diebus carnis suæ preces supplicationesque*, etc. *offerens, exauditus est pro sua reverentia.*

Sexto, angeli omnes Christum Deum ac Dominum suum, in terram nascentem comitati sunt, sicut aulici omnes comitantur regem peregre proficiscentem, ac natum infantem, Deumque immensum ad spithamæ quantitatem quasi coarctatum, obstupuerunt, venerati sunt et adorarunt. Hoc enim significat Apostolus, dicens: *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit : Et adorent eum omnes angeli Dei*, Hebr. 1. 6. uti ibidem explicat S. Chrysost. Theophyl. Euthym. Ambrosiaster, et alii. Quare tunc stabulum et præsepium fuit quasi versum in cœlum empyreum; utpote plenum angelis, adeoque Cherubinis et Seraphinis omnibus, qui relicto cœlo ad stabulum descenderunt, Deum suum hominem factum veneraturi : fuit enim hoc opus incarnationis et nativitatis Verbi, angelis prius inopinabile, et quasi incredibile, utpote opus summum propriumque divinæ potentiæ, sapientiæ, justitiæ et clementiæ, superans omnem hominum et angelorum intellectum, uti ostendi Matth. 1. 20. et hic c. 1. 35.

Hoc est quod ait Apost. 1. Timoth. 3. vers. 16. *Et manifeste magnum est pietatis sacramentum* (quod est Deus homo, sive Verbum caro factum) *quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.* Et David Psalm. 17. *Inclinavit*, ait, *cœlos et descendit*, imo Deus ipse descendit, eumque factum infantem Deipara reclinavit in præsepio. *Factus est Deus homo*, ait S. August. serm. 9. de Nativit. *ut homo fieret Deus; ut panem angelorum manducaret homo, Dominus angelorum factus est homo.* Hoc est *Verbum abbreviatum, quod fecit Dominus*, Isaiæ 10. 23. Rom. 9. 28.

Morales causæ cur Christus homo fieri, nascique voluerit in terra, fuere multæ. Prima : ut nos in carne patiens et moriens, à peccatis et gehenna redimeret. Rursum ut nos doceret, exemplo magis quam verbo viam salutis, daretque perfectum sanctitatis omniumque virtutum exemplar, ac imprimis summæ et profundissimæ humilitatis. Ipse enim, *cum in forma Dei esset*, etc. *semetipsum exinanivit* (id est, ex omni inanem, et quasi nihilum effecit) *formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo*, Philipp. 2. vers. 7. Nimirum voluit Christus exemplo suo docere, quod S. Augustin. docuit verbo : *Fode*, inquit, *in te fundamentum humilitatis, et sic ad fastigium pervenies charitatis.* Dedit ergo hic ideam summæ humilitatis : descendit enim quasi è summo majestatis suæ throno in imam abjectionis vallem, exuit quasi paludamentum gloriæ suæ, et induit saccum carnis nostræ.

Secunda : quia Christus nobis consanguineus et frater, imo caro et sanguis noster fieri voluit, ut quasi carneus cum carneis, homo cum homine, par cum pari ageret. Unde S. Bernardus sermon. 3. super *Missus est : Studeamus effici*, inquit, *sicut parvulus iste, discamus ab ipso, quia mitis est et humilis corde; ne magnus Deus sine causa factus sit homo parvus, ne gratis mortuus, ne in vacuum crucifixus, communicemus passionibus, et ipsum offeramus propitiationem pro peccatis nostris, quoniam ad hoc ipse natus est.*

Tertia : Christus carnis nostræ parvitatem, vilitatem, ærumnas, famem, sitim, frigus, æstum, verbera, clavos, crucem suscepit, non propter se, sed propter nos, ut hoc efficacissimo amoris sui stimulo corda hominum algida pungeret et compungeret, eosque ad se redamandum stimularet, imo cogeret : semper enim

quasi acclamat nobis Christus incarnatus : Ego me totum tibi dedi, tu te totum modo redde mihi : ideo incarnatus sum, ut vivam in te et in carne tua, ut dicas cum Paulo : *Vivo ego jam non ego, vivit vero in me Christus.* Audi S. Ambr. *Ille igitur parvulus, ille infantulus fuit, ut tu vir possis esse perfectus. Ille involutus pannis, ut tu mortis laqueis sis absolutus. Ille in præsepibus, ut tu in altaribus. Ille in terris, ut tu in cælis. Ille locum in diversorio non habebat, ut tu plures haberes in cælestibus mansiones. Qui cum dives esset, propter vos pauper factus est, ut illius inopia vos ditaremini.* Ex quibus apposite pieque concludit : *Meum ergo paupertas illius patrimonium est, et infirmitas Domini mea est virtus. Maluit sibi egere, ut omnibus abundaret. Me illius infantiæ vagientis abluunt fletus, mea lacrymæ illæ delicta laverunt. Plus igitur, Domine Jesu, injuriis tuis debeo, quod redemptus sum, quam operibus, quod creatus sum.*

Quarto : depressit se in terram et carnem, ut nos eveheret in cœlum. *Ideo,* ait S. Anselm., *Deus factus est homo, ut homo fieret Deus.* Non poteramus Deum, qui est purissimus et increatus spiritus, mente concipere et colere : vestivit ergo Deus se carne nostra, ut eum concipere, imo oculis cernere, auribus loquentem audire, et eo perfrui possemus, ait Cyrillus catech. 12. Atque hæc inter primas fuit incarnationis Christi causa, quam Eccl. in Præfatione Missæ de Nativitate Christi, ita decantat : *Quia per incarnati Verbi mysterium, nova mentis nostræ oculis lux tuæ claritatis infulsit, ut dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in invisibilium amorem rapiamur.* Christus enim incarnatus est objectum latriæ, charitatis, gratitudinis, omniumque virtutum. Quocirca jugis nostra cogitatio, sermo et conversatio debet esse cum Verbo incarnato, præsertim quia illud quotidie recolimus, imo renovamus in sacrificio Missæ. Ita cum eo semper versati sunt B. Virgo et Joseph. Ita S. Magdalena Christum ubique comitabatur, ac post ejus mortem secessit in eremum, ut jugiter hoc magnum pietatis sacramentum quod oculis conspexerat, ruminaret et obstupesceret. Ita Apostoli, ita S. Paulus. Hac de causa S. Paula, S. Eustochium, et plurimæ matronæ et principes cum S. Hieronymo migrarunt in Bethlehem, ut ibi jugiter quasi Christum nascentem, et reclinatum in præsepio intuerentur. Ita jugiter versabatur cum Verbo incarnato S. Bernardus, qui cum de eo agit, agit autem frequentissime, totus melleus amore liquescit, seque superat, nec tam ut homo, quam ut angelus loquitur. Ita S. Franciscus cum nato Christo dissuaviabatur, ac dulcissime eum compellabat parvulum de Bethlehem, et concionans non aliud ingeminabat quam hoc, *Amemus parvulum de Bethlehem.* Denique tot millia Anachoretarum, Monachorum, Religiosorum relictis hominibus et sæculi turbis, in solitudines, in monasteria, in claustra se abdiderunt, ut jugiter hoc incarnationis et œconomiæ Christi, ac redemptionis nostræ mysterium meditarentur, admirarentur, laudibus, omnique gratiarum actione et vitæ imitatione celebrarent. Postula ergo, ô Religiose, ô sacerdos, ô fidelis, à Christo, ut ipse tuam carnem et animam sibi uniat ac regat, sicut univit rexitque suam, quam pro te ad hoc assumpsit.

PRIMOGENITUM.] Et unigenitum. Primogenitus enim est qui primo gignitur, etiamsi nemo alius post eum gignatur. Talis enim gaudet juribus, et privilegiis primogenituræ.

ET PANNIS EUM INVOLVIT.] Vilibus et pauperibus, sed honestis et mundis. Nota τὸ *involvit,* scilicet ipsa Virgo Deipara; utpote alacris et vegeta, per partum non debilitata, nec in lecto decumbens, sed potius roborata et pedibus consistens, parvuloque suo omnia non matris dumtaxat, sed et obstetricis ac ancillæ obsequia studiosissime impendens. Audi S. Hieron. lib. 1. contra Helvidium cap. 4. *Nulla ibi obstetrix, nulla muliercularum sedulitas intercessit, ipsa pannis involvit infantem, ipsa et mater et obstetrix fuit.* Similiter Cyprianus, aut quisquis est auctor, libro de Cardin. operib. Christi serm. 1. *Panniculi pro purpura, pro bysso in ornatu regio laciniæ congeruntur ; genitrix est et obstetrix, et devotam dilectæ soboli exhibet clientelam,* etc. *Nullus dolor, nulla naturæ contumelia in puerperio.*

Græce est, ἐσπαργάνωσεν αὐτὸν, id est *infasciavit eum.* In honorem harum fasciarum Christi, nobilis erecta est basilica, et anniversaria festa dies indicta, ut patet ex S. Germano Patriarcha Constantinop. et Euthymio orat. de fasciis Domini apud Lipom. tom. 6. ad diem 31. Aug.

Tropologicam causam dat Nyssen. de Nativ. Christi : *Pannis,* inquit, *constringitur, qui peccatorum nostrorum vincula* (et pelliceas Adæ tunicas, ait S. Bern. serm. 28. in Cantic.) *in se suscepit.* Et S. Aug. serm. 3. de Nativit. *O beata infantia, per quam nostri generis vita est reparata ! ô gratissimi delectabilesque vagitus, per quos stridores dentium, æternosque ploratus evasimus ! ô felices panni, quibus peccatorum sordes extersimus ! ô præsepe splendidum, in quo non solum jacuit fœnum animalium, sed cibus inventus est angelorum !*

Porro Æthiopicus pro *fasciis eum involvit,* vertit, *et ligavit pollices ejus,* quasi hoc esset signum infanti nato proprium, ex quo agnosceretur à pastoribus : nam pannis involvi illi commune erat cum ceteris infantibus. Unde tradunt Æthiopes, filium nomine Menelich, quem regina Saba ex Salomone conceperat, et rediens in Æthiopiam ibi pepererat, eumdem remisisse in Jerusalem, eique annulum quem à Salomone acceperat, in pollicem inseruisse, ut ex hoc signo quasi legitimus filius à Salomone agnosceretur. Hæc illi, penes quos sit fides.

ET RECLINAVIT EUM IN PRÆSEPIO.] Omissis variis variorum opinionibus, quas recensent Barradius, Azor, Baronius, Toletus et alii. Nota, locum nativitatis Christi, proprie non fuisse stabulum domus rusticanæ, ut S. Cyprian. (vel quisquis est auctor) tract. de Operibus cardinal. et alii imaginantur; sed fuisse speluncam excisam in rupe ad extremam et Orientalem partem urbis Bethlehem, uti docent oculati testes S. Hieronym. epist. 18. ad Marcellam, Brochardus, Adrichom. et alii, ac Beda de Locis sanctis cap. 8. An spelunca hæc sita fuerit in urbe, an foris ad muros urbis, variant auctores. Audi S. Hieron. *Ecce in hoc parvo terræ foramine cælorum conditor natus est, hic involutus pannis, hic visus à pastoribus, hic demonstratus à stella, hic adoratus à Magis.* Addit Beda, è petra hujus speluncæ per mira-

culum, ob Christum in ea natum, perennem scaturire fontem, illumque usque ad sua tempora perdurare : atque totam speluncam à Christianis marmore incrustatam esse, ac grandi Ecclesia desuper ædificata ornatam.

Porro in hac spelunca fuisse præsepe ligneum, commune et notum omnibus pastoribus, liquet ex hoc, quod ex eo sibi ab angelo indicato, pastores mox locum nativitatis Christi agnoverint, et ad illum se contulerint. Præsepe hoc Romam deinde translatum est, ac in basilica S. Mariæ Majoris conditum, ibidem religiose visitur et colitur.

Denique Christus collocatus fuit in præsepio, duabus de causis. Prior, quod in tota spelunca non esset commodior, nec decentior Christo locus quam præsepium, ut in ejus fœno quasi in lecto recumberet tener Christus. Posterior, ut in rigore hiemis (erat enim finis Decemb.) Christus halitu bovis et asini calesceret. Ad præsepe enim hoc alligatum fuisse bovem et asinum traditio est, hicque est communis fidelium sensus. Et de iis Ecclesia intelligit illud Habacuc c. 3. v. 2. juxta Septuag. *In medio duorum animalium cognosceris*, ac iisdem appropriat illud Isaiæ 1. 3. *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui*, uti explicant ibidem S. Hieronym., Nazianzenus, Cyrillus, Paulinus, Prudentius et alii apud Baronium.

Tropologicam causam dat Nyssenus de Nativitate Christi : *Præsepe*, ait, *bestiarum est domus, in qua Verbum nascitur, ut cognoscat bos possessorem, et asinus præsepe Domini sui. Bos autem est Judæus legi subjugatus; asinus vero animal oneribus ferendis aptum, Gentilis sub gravissimo idololatriæ jugo gemens. Ordinarius autem brutorum animalium cibus est fœnum. Producens enim*, inquit Propheta, *fœnum jumentis. Animal vero rationale pane vescitur : idcirco ergo in præsepi, ubi pabulum brutorum poni solet, panis vitæ qui de cœlo descendit, proponitur, ut animalia quoque rationis expertia rationalem cibum participarent.*

Sic et S. Cyrillus in Catena. Symbolice præsepe est altare, in quo Christus in Missa per consecrationem quasi nascitur et immolatur. Unde S. Chrys. in Catena : *Quod in præsepio videntes atque tugurio Magi, cum multa veneratione ac timore accesserunt et adorarunt : tu idipsum non in præsepio, sed in altari cernens, majorem istis barbaris exhibe pietatem.*

Exemplo Christi in spelunca nati, multæ matres Sanctorum eos in stabulo pepererunt. Mater S. Francisci cum ex eo gravida parere non posset, à paupere peregrino monita ut in stabulum se conferret, fore ut statim pareret, dicto obediens, felici partu in stabulo S. Franciscum, paupertatis Christi imitatorem, enixa est. Ita habet ejus Vita apud Ribadeneiram. Hodie quoque nonnullæ piæ matres parituræ ex pia devotione et humilitate stabulum adeunt, ut Christo et B. Virgini se suosque infantes assimilent.

Porro S. Epiphan. orat. de Deipara : *Stabulum*, inquit, *visum est esse cœlum in terra* : ubi enim est Deus, ibi est cœlum, sicut ubi est Pontifex, ibi est Roma. Subdit Epiphan. *Virgo*, ait, *in spelunca citra laborem prægnans, cœli et terræ Dominum deposuit in præsepio, tunc etiam ordines angelorum circumstabant Virginem, cum clamore dicentes, Gloria in altissimis Deo*, etc. Et Chrysippus : *In præsepio choreæ circumsteterunt angelorum. Regum omnium palatiis ipsique templo, pauperrimum illud stabulum angeli anteponebant, eo in admirationem summam rapti confluebant, recensque regem natum adorabant.*

Moraliter, Christiani omnes crebro considerent et intueantur Christum in præsepio, ut advertant quis et quantus ille sit, quid faciat, pro quibus et cur faciat : Christus enim in præsepio, hoc est Deus homo, Verbum infans, est amor, æque ac stupor omnium angelorum ac fidelium, quod omnes stupent et stupebunt per omnem æternitatem. Quis enim non attonitus stupeat, si profunde hunc puerum inspiciat, cumque roget, Quis es tu, ô parvule Bethlehemitice? eumque audiat respondentem : Disce id ex Isaia cap. 9. 6. *Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis : et factus est principatus super humerum ejus, et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis.* Dicat tibi idipsum David Psaltes et Propheta regius Psal. 47. *Magnus Dominus et laudabilis nimis*, factus est puer parvulus et amabilis nimis. *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui. Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum, et in sæculum sæculi : ipse reget nos in sæcula.* Dicat Dan. cap. 7. *millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.* Dicat Salomon regum sapientissimus Prov. 8. 22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret à principio. Quando præparabat cœlos aderam, quando certa lege et gyro vallabat abyssos, quando æthera firmabat sursum, et librabat fontes aquarum. Cum eo eram cuncta componens, et delectabar per singulos dies ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum : et deliciæ meæ esse cum filiis hominum.* Dicat Siracides Eccli. 24. 6. *Ego ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam. Ego feci in cœlis ut oriretur lumen indeficiens, et sicut nebula texi omnem terram. Ego in altissimis habitavi, et thronus meus in columna nubis*, etc. *Et dixit mihi : In Jacob inhabita, et in Israel hæreditare, et in electis meis mitte radices.* Dicat Job 11. 8. *Excelsior cœlo est, et quid facies? profundior inferno, et unde cognosces? longior terra mensura ejus, et latior mari.* Et cap. 9. 3. *Qui commovet terram de loco suo, et columnæ ejus concutiuntur. Qui præcipit soli, et non oritur. Qui extendit cœlos solus, et graditur super fluctus maris : qui facit magna et incomprehensibilia, et mirabilia, quorum non est numerus.* Dicat Gentilium Sibylla : dicat ex ea Virgilius princeps Poetarum et vatum ecloga 4.

Ultima Cumæi venit jam carminis ætas,
Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo.
Jam nova progenies cœlo demittitur alto,
Chara Deum soboles, magnum Patris incrementum.
Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem.
Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua solvent formidine terras.

Addit hanc auream esse ætatem Christi,

quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo.

Merito ergo exclamat S. Aug. serm. 9. de Nativ. *O miracula! ô prodigia! ô mysteria! fratres, naturæ jura mutantur, in homine Deus nas-*

citur, virgo sine viro gravidatur : viri nesciam sermo Dei maritat : simul facta est mater et virgo; mater facta, sed incorrupta. O mira et inexquisita compago! O nova et inaudita commixtio! Deus qui est et qui erat creator, fit creatura, qui immensus est capitur, divites constituens pauper efficitur, incorporeus carne vestitur, videtur invisibilis, palpatur impalpabilis, comprehenditur incomprehensibilis, quem cœlum et terra benedicit, in præsepio angusto collocatur.

Quid fecit tantus Deus, in tantilla carne, jacens in præsepio? Audiamus ipsummet in præsepii cathedra, non verbo sed facto docentem et prædicantem : Ego, qui tribus digitis appendo molem terræ, qui ex nihilo creavi cœlum et terram, Rex gloriæ, et Dominus majestatis, sub quo columnæ cœli contremiscunt, et curvantur qui portant orbem; tui unius, ô homo, amore, ut te peccato et æternis gehennæ incendiis addictum liberarem, et in cœlum beandum deducerem, veni *saliens in montibus, transiliens colles :* salii è cœlo in terram, ex sinu Patris in uterum Virginis, ex utero in terram, è terra in crucem, è cruce in infernum; ex inferno resilii in terra, è terra in cœlum, ut te inferno erutum in cœlum deveherem. Per viscera misericordiæ meæ, visitavi te oriens ex alto, ac cœlum terræ, Verbum carni, spiritum luto, Deum homini hypostatice junxi, et arctissime devinxi. Parvulus factus sum, os tuum et caro tua, factus sum homo, ut te Deum efficerem. In præsepio jaceo inter jumenta quasi cibus bovis et asini, quia ut jumentum animaliter vivebas, volutans te in carne et sanguine. Factus eras *sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. Homo* enim *cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis*, Psal. 48. Carnem ergo assumpsi, ut carnem meam comedas, at carnem non jumenti, sed Dei, ut illam jungens carni tuæ, os ori, manum manui, pedem pedi, ventrem ventri, illis instar Elisei 4. Reg. 4. 34. inspirem halitum vitæ cœlestis et divinæ.

Quis et quorsum hic halitus? Halitus est altissimæ humilitatis, ditissimæ paupertatis, extaticæ charitatis, sapientissimæ stultitiæ et mundi contemptus, ut doceam te reipsa quod verbo per Salomonem docui : *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas, præter amare Deum, et illi soli servire. Ego sum via, veritas et vita.* Me ergo ut viam in cœlum, si errare non vis, sequere; mihi ut veritati ausculta, me ut veram vitam complectere. Vanæ sunt opes, vanæ deliciæ, vani honores terreni, quos stulti mortales, et instar puerorum fatui, avidissime sectantur et ambiunt. Veræ opes, veræ deliciæ, veri honores sunt in cœlis : quibus fruuntur Deus, Angeli et Beati : ad illos anhela. Ego Christus, qui sum Rex regum, pauper et omnium indigus nascor : et tu, ô Christiane, commoda et divitias ambis? Ego, quem cœli non capiunt, corpore et præsepio exili concludor : et te, ô Christiane, pudet esse parvulum, humilem, abjici, contemni? Ego, qui sum increata et immensa Sapientia, dura et molesta carni, molesta spiritui elegi : tu voluptatibus utriusque indulges? Ego non in Herodis, non in Augusti palatio, sed in spelunca et præsepio nasci volui; elegi humiles habitare casas, et aulæ prætuli caulam : tu aulam et aulica sectaris. *Filii hominum*, filii Enos, miselli, insipientes, oblivione et furore perciti, *ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?* discite ex me ubi sit vera sapientia, vera gloria, vera virtus, vera vita : nimirum in profunda humilitate, in ardenti charitate, in contemptu rerum omnium terrenarum, et desiderio cœlestium. *Clamat stabulum*, ait S. Bernardus serm. 5. de Nativit., *clamat præsepe, clamant lacrymæ, clamant panni. Clamat stabulum, curando sese homini, qui in latrones inciderat, præparari. Clamat præsepe eidem homini, qui jumentis comparatus fuerat, pabulum ministrari. Clamant lacrymæ, clamant panni ejusdem ipsis cruenta jam vulnera ablui et detergi.*

Clamant omnia austeritatem, pœnitentiam, paupertatem, humilitatem, sed maxime incensam charitatem : quod enim cœpit hic Christus, hoc tota deinceps vita prosecutus perfecit. Hoc est quod ipse ait Matth. 8. 10. *Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Nimirum natus in stabulo, vixit in hospitio, mortuus est in patibulo. Ubique non propter se, sed *propter nos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia nos divites essemus.*

Denique Christus natus est carne, ut nos renasceremur spiritu, imo ut ipse per spiritum nascatur in nobis. Audi Innocent. III. serm. 3. *Sicut tres in Christo substantias fides Catholica confitetur, divinitatem, carnem, spiritum, ita tres in ipso nativitates Scriptura sacra testatur, divinam ex Patre, carnalem ex matre, spiritualem in mente. Ex Patre nascitur semper, de matre natus est semel, in mente nascitur sæpe.*

Porro hoc fit per ardentia, efficacia et crebra ad Christum desideria et suspiria. Unde subdit Innocentius : *Christus concipitur per affectum, nascitur per effectum, nutritur per profectum.*

Quia non erat eis locus in diversorio.] *Eis*, scilicet Mariæ et Joseph; unde Arabicus, *quia non erat eis locus in quo diversarentur.* Perperam ergo aliqui legentes *ei*, scilicet Christo, sic cum Barradio explicant, q. d. Christus reclinatus fuit in præsepio, quia non erat ei locus commodior in illo diversorio, id est, in stabulo : nam Græca, Latina, Syrus et Arabicus habent *eis*, non *ei*. Causam dat, cur B. Virgo pepererit in spelunca, et Christum non in lecto, sed in præsepio reclinarit, quia scilicet omnia loca in hospitio jam præoccupata erant, affluente turba ditiorum ad communem censum. Verisimile est enim in urbe parva Bethlehem, unum tantum fuisse diversorium (ut hic innuit Lucas : idemque in Germania fieri vidi) ad quod hospites omnes et advenæ diverterent, quod proinde affluente turba facile impleretur, ut plures non caperet : sed Christi prævisione et providentia id factum est, ut summæ humilitatis et paupertatis nobis daret exemplum. Porro Christus ex humilitate se abscondens, manifestatus et glorificatus fuit à Deo, per stellam vocantem Magos, per angelos missos ad pastores, per idola eversa, per circulos solis et parelios, perque alia miracula, quæ recenset Orosius lib. 6. cap. 20. et fusius Baronius tom. 1. Annal.

8. Et pastores erant in regione eadem vigilantes, et custodientes vigilias noctis super gregem suum.] *In regione eadem*, puta in agris et campis vicinis Bethlehem. S. Hieronym. epist. 27. Brochardus, Adrichomius, et alii in

Descript. Terræ sanctæ, asserunt fuisse locum eumdem, in quo Jocob pavit greges suos, Gen. 36. v. 21. qui inde dictus est *Turris Eder*, id est, gregis, eo quod pascuis pro gregibus alendis abundet. Hic ergo angeli Christo nato cecinerunt, *Gloria in excelsis Deo.* Qua de causa S. Helena ibidem templum ædificavit in honorem SS. Angelorum, adeoque medio in agro sacellum erectum est in tantæ rei memoriam. Distat à Bethlehem fere mille passibus. Sic et Haymo : Distat, ait, turris gregis à Bethlehem uno milliario, in quo etiam hodie trium pastorum corpora requiescunt.

VIGILANTES.] Græce ἀγραυλοῦντες, id est *in agro stabulantes*, aut *pernoctantes :* ἀγρὸς enim est ager, αὐλὴ, est caula, stabulum, septum, ovile. Theoph. vero ἀγραυλοῦντης, interpretatur *in agro canentes;* nam ἐν ἀγρῷ αὐλεῖν, est in agro canere tibia vel fistula, uti pastores facere solent, tum ut fallant tempus, tum ut se recreent, tum ut oves demulceant, et ad strenue pascendum hoc suo cantu incitent.

Ex hac voce, Josephus Scaliger de Emendat. temp. contendit probare Christum natum esse in Septembri. Quia tunc, inquit, non autem in Decembri, cum media est hiems, omniaque rigent gelu aut nive, in agris stabulantur et pascuntur oves. Verum Christum natum esse die 25. Decembris, communis est Ecclesiæ et omnium sæculorum traditio. Ad argumentum Scaligeri respondeo, in regionibus calidis, qualis est Palæstina, etiam in hieme greges degere et pasci in agris, et campis compascuis, sive sub dio, sive in mapalibus ad hoc comparatis, qualia in turre Eder ob vicina pascua erecta fuisse non est dubium, ut scilicet oves ad ea tempore congruo statim exirent. Sic in Italia et agro Romano videmus pecudes et pecora tota hieme in campis degere et pasci.

ET CUSTODIENTES VIGILIAS NOCTIS SUPER GREGEM SUUM.] Græce φυλάσσοντες τὰς φυλακάς, id est, *custodientes custodias;* scilicet per quatuor noctis vigilias excubantes, ut greges suos custodirent, ne à lupis vel furibus raperentur. Hinc colligitur Christum natum esse nocte, puta post mediam noctem, cum jam inciperet dies 25. Decembris, idque mystice (nam alius litteralis ejus loci est sensus) significatur Sapient. 18. 14. *Cum quietum,* inquit, *silentium contineret omnia, et nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus de cœlo à regalibus sedibus, durus debellator in mediam exterminii terram prosilivit :* idque ad hoc, ut significaretur, quod Christus quasi sol veritatis et justitiæ illucesceret his qui in tenebris et umbra mortis sedebant, ait S. Augustin. q. 53. inter quæst. veteris et novi Testamenti. Hac de causa Ecclesia in festo Nativitatis Christi, post mediam noctem Missas celebrat.

In hujus rei memoriam, eodem loco postea ædificata fuit Ecclesia Trium Pastorum (tot enim fuisse pastores, quot et Magos, docet etiam S. Bernard. serm. 6. de Nativit. Domini) divinæ nativitatis consciorum monumenta continens, ait Beda de Locis sanctis cap. 8. Hi enim pastores per angelum vocati ad Christum, eo viso et adorato, per ejus gratiam eximii evasere Sancti. Unde Lucius Dexter in Chronico, quod dedicat S. Hieronymo : *Anno*, inquit, *Urbis Romæ* 752. *Lentulo et Messala Consulibus, uno anno ante Augusti et Sylvani consulatum, Christus nascitur : tribus pastoribus* (*qui fuerunt sancti*) *primum ostenditur.* Vide Baronium anno 1. Christi, et Suarez 3. p. q. 36. disp. 14. sect. 2.

Porro congruum rationi erat, ut tres dumtaxat pastores Verbum Patris, Spiritus sancti ope carnem factum primi hominum adorarent, ut ipsi adoratores existerent S. Trinitatis illiusque mysterium suo numero repræsentarent, uti postea fecere tres Magi.

9. ET ECCE ANGELUS DOMINI STETIT JUXTA ILLOS, ET CLARITAS DEI CIRCUMFULSIT ILLOS, ET TIMUERUNT TIMORE MAGNO.] *Angelus* in corpore assumpto, ut significaret Deum corpus assumpsisse, et per carnem assumptam hominibus conspicuum se reddidisse, ait Titus.

Porro S. Cyprianus (vel quisquis est auctor) de Nativit. Domini, Toletus, Franc. Lucas et alii censent angelum hunc fuisse Gabrielem : hic enim et B. Virgini et Zachariæ apparuit, fuitque totius hujus negotii incarnationis Verbi administer. Innuit idipsum Beda dicens : *Angelus Mariam, angelus Joseph, angelus pastores instruit; et concipiendum, et conceptum, et natum cœli cives Dominum testantur, ut et mortales sufficienter imbuant, et suum auctori servitium incessanter impendant.*

STETIT JUXTA ILLOS.] Græce ἐπέστη αὐτοῖς, quod alii vertunt, *stetit super illos*, quasi angelus è cœlo lapsus; Vatabl. *astitit illis;* Syrus, *venit apud eos.* Pastores hi, quia erant Judæi et fideles, vocantur per angelum (Judæis enim sæpe apparebant angeli); Magi vero, quia Gentiles et astrologi, vocantur per stellam. Vide S. Greg. hom. 10. in Evang.

Quæres, cur angelus primo pastoribus, non Scribis, non civibus vel opificibus apparuerit? Resp. Euthymius quatuor dat causas. Prima est, quod omnia hic in Christi præsepio spirent paupertatem et humilitatem, quodque pastores simplices, pauperes et humiles magis placeant Deo quam superbi divites, et increduli Scribæ ac Pharisæi, juxta illud Christi : *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis, quia sic placitum fuit ante te*, Matthæi 11. 25. Unde Theophyl. hic : Doctos, ait, per indoctos vicit, divites per pauperes, per piscatores piscatus est orbem.

Secunda, quia hi pastores veterum Patriarcharum vitam sectabantur, scilicet innocentissimam artium agriculturam, vel potius pastoritiam. Nam Abel, Abraham, Isaac, Jocob, Joseph, Moses fuere pastores ovium, quibus proinde velut innocentibus et sanctis, sæpe Deus per angelos apparuit. Ita S. Amb. serm. 9. *Nec mirum,* inquit, *si Christi gratiam ante scire meruit innocentia quam potestas, et prius cognoscere veritatem simplex rusticitas quam superba dominatio.*

Tertia, quia Christus futurus erat pastor populi, juxta illud : *Ego sum pastor bonus*, Joannis 10. Hinc Christus olim pingebatur ut pastor cinctus ovibus, uti videre est Romæ in Ecclesia SS. Cosmæ et Damiani, aliisque priscis.

Quarta, ut significaretur pastoribus rationalium ovium, puta hominum et fidelium, primum divina mysteria à Deo revelari, ut ipsi deinde eadem suas oves, id est, plebem sibi commissam doceant.

Quintam addit auctor de Mirabilib. S. Scripturæ, qui extat tom. 3. S. August. lib. 3. cap. 2.

quia Christus erat agnus pro salute mundi offerendus. Congrue ergo ipse primo pastoribus agnorum apparet.

Tropologice, Christus se revelat et communicat iis, qui suis actionibus et cogitationibus quasi pastoribus invigilant, ac consolatur eos qui suam non habent consolationem. Ita S. Bern. serm. 5. de Nativit. *Non consolatur*, inquit, *Christi infantia garrulos; non consolantur Christi lacrymæ cachinnantes; non consolantur panni ejus ambulantes in stolis; non consolantur præsepe et stabulum amantes primas cathedras in synagogis; sed æquanimiter forte universam hanc consolationem expectantibus in silentio Dominum, lugentibus, pannosis pauperibus cedere videbuntur. Cæterum audiant, quod et ipsi quoque angeli non alios consolantur.*

Et claritas Dei (lux, splendor mirus, non tam humanus quam divinus) circumfulsit illos.] Arabicus, *gloria Domini orta est super illos.* Ubique enim in Scriptura Deus gloriam suam manifestavit per cœlestem lucem et fulgorem. *Claritatem Domini*, ait Euthym., *intellige divinum lumen.* Titus: *Divina claritate, cœlestique gloria circumfusi sunt.* Itaque fulgor hic non fuit sidereus, sed augustior, qui esset index majestatis Domini, cujus angelus erat legatus.

Porro S. Ambr. serm. 10. Nativitatis Christi die solem putat novo quodam fulsisse splendore, et ad ortum festinasse: *Oriente*, inquit, *Salvatore non solum humani generis salus, sed etiam solis ipsius claritas innovatur; sicut ait Apostolus ad Ephes. 1. Ut per ipsum restauraret omnia, sive quæ in cœlis, sive quæ in terra sunt. Si enim sol obscuratur cum Christus patitur, necesse est illum splendidius solito lucere cum nascitur.* Et post nonnulla: *Ex eo denique factum puto, ut nox decresceret, dum sol festinus ob Dominicæ nativitatis obsequium ante lucem mundo protulit, quam nox cursum sui temporis consummaret. Quin potius ipsam noctem fuisse non dico, nec aliquid obscuritatis habuisse, in quo pastores vigilant, et exultant angeli, astra deserviunt. Si sol ad Jesu Nave orationem defixus stetit in die, cur non ad Christi nativitatem festinus promoveret in noctem?*

Tropolog. S. Greg. hom. 8. *Quid*, inquit, *est, quod vigilantibus pastoribus angelus apparet, eosque Dei claritas circumfulget? nisi quod illi præ ceteris videre sublimia merentur, qui fidelibus gregibus præesse sollicite sciunt: dumque ipsi pie super gregem vigilant, divina super eos gratia largius coruscat.* Idem l. 7. ep. 32. *Lux gregis, flamma est pastoris. Decet enim pastorem, decet Dominicum sacerdotem moribus et vita clarescere, quatenus in eo tanquam in speculo vitæ plebs commissa, et eligere quod sequatur, et videre possit quod corrigat.*

Et timuerunt timore magno.] Sacro horrore et reverentia perfusi sunt, tum propter visionis et splendoris novitatem, ait Euthymius, tum ob angeli cœlestis majestatem, quæ homines ita percellit, ut pene exanimentur; unde olim opinio erat, moriturum eum qui vidisset angelum, juxta illud Manue patris Samsonis: *Morte moriemur, quia vidimus Deum*, Judic. 13. v. 22. Hinc disce signum angeli boni esse, primo terrere, deinde consolari, unde subdit: *Nolite timere*, etc.

10. Et dixit illis angelus: Nolite timere: ecce enim evangelizo vobis gaudium (nuntium, quod pariet gaudium) magnum quod erit omni populo.] Sed in primis vobis, quos primos ad Messiam jam natum visendum adorandumque voco. Evangelium ergo primo ante omnes nuntiatum est pastoribus, idque per angelos. Causam dat S. Bern. serm. 5. de Nativit. dicens: *Vigilantibus enim pastoribus, et custodientibus vigilias noctis evangelizatur gaudium novæ lucis, et eis natus dicitur esse Salvator: pauperibus atque laborantibus, non vobis divitibus, qui vestram habetis consolationem et væ divinum.*

11. Quia natus est vobis hodie (hac nocte) Salvator, qui est Christus (Messias tot sæculis expectatus) Dominus in civitate David.] In Bethlehem, ex semine et stirpe David. Singula verba habent pondus, et novam gaudii materiam suggerunt, ut patet ea ruminanti et penitius expendenti, uti ea minutim et fuse expendit Toletus. Nomen Christi sacerdotium notat et regnum, ait Eusebius in Catena: tam enim sacerdotes quam reges ungebantur, ideoque Christi, id est uncti, et unctione consecrati, dicebantur. De nomine Christi vide dicta Matth. c. 1. 1. et Daniel. 9. v. 24. in fine.

12. Et hoc vobis signum (quo hunc puerum ab aliis recens natis secernatis et dignoscatis): Invenietis infantem pannis involutum, et positum in præsepio.] Ceteri enim infantes tunc nati erant in domo et lecto, Christus vero solus in stabulo et præsepio. Hinc patet præsepe hoc fuisse commune et notum omnibus; nisi dicas angelum digito ostendisse, aut interna inspiratione, ut vult Toletus, pastoribus indicasse speluncam in qua erat hoc præsepe. Hoc signum dat angelus, ne pastores putent Messiam suum quasi regem Judæorum, requirendum in regia Herodis similive palatio, uti Judæi putant: hic enim primus Christi adventus fuit humilitatis; sicut secundus ad judicium erit majestatis. Signum ergo Verbi incarnati et abbreviati est fasciarum et præsepii humilitas; hanc enim efficaciter nascendo, vivendo, et moriendo in summa abjectione, docere nos voluit Christus. Nam, ut ait S. Bernard. serm. 1. de Nativit. *Quid magis indignum, quid detestandum amplius, quid gravius puniendum, quam ut videns Deum cœli parvulum factum, ultra opponat homo magnificare se super terram? intolerabilis impudentiæ est, ut ubi sese exinanivit majestas, vermiculus infletur et intumescat.*

13. Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ cœlestis, laudantium Deum et dicentium.] Quia, ut dixi v. 7. omnes angeli Christum in terra nascentem comitati, et venerati sunt: hi autem sunt acies et militia, hoc est exercitus cœlestis, quia potentissime pro Deo contra dæmones et impios pugnant; unde vocatur Deus *sabaoth*, id est exercituum, scilicet cœlestium et angelicorum. Sic Jacob, qui fuit typus Christi, fugiens Esau fratrem suum, vidit copiam angelorum sibi auxiliantium, unde dixit: *Castra Dei sunt hæc*, ideoque locum vocavit *Mahanaim*, id est, castra in duali, ob duas acies sive turmas angelorum sibi in tutelam venientium, Gen. 32. Rursum, si ob creationem mundi laudarunt Deum astra matutina, et jubilarunt omnes filii Dei, id est, omnes angeli, ut ait Job c. 38. quanto magis idem fecerunt ob incarnationem et nativitatem Verbi!

14. Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.] Sic et Syrus, Arabicus, Ægyptius, Æthiopicus, Persicus, ex-

cepto τῷ *bonæ voluntatis*, de quo mox. Τὸ *in altissimis*, vel, ut passim alii legunt, *in excelsis*, referri potest tum ad *Deo*, q. d. Gloria est Deo qui habitat in cœlis altissimis, ibique gloriam suam angelis et Beatis ostendit; tum potius ad *gloria*, q. d. in cœlis altissimis angeli dant gloriam Deo, sicut in terra homines fruuntur pace per Christum jam natum. Rursum hæc verba accipi possunt tum assertive subaudiendo *est*, tum optative subaudiendo *sit*. Assertive, q. d. Gloria jam in cœlo est Deo, et in terra est pax, quia omnes cœlites in cœlo glorificant Dei misericordiam, sapientiam, fidelitatem, quod Christum à se patribus promissum jam mundo fideliter exhibuerit: hinc in terra est pax, quia Christus natus est, ut ipse quasi rex pacificus, homines qui nascuntur filii iræ, Deo reconciliet. Ita Toletus et Maldon. Optative, q. d. Gloria sit in altissimis Deo, id est laudetur et glorificetur Deus in cœlo, omnes cœlites benedicant et glorificent Deum, quod dignatus sit Christum mittere in terram, ut in ea incarnatus hominibus pacem, id est, reconciliationem, gratiam, salutem, omniaque bona afferat. Laudent ergo Deum cœlum et terra, jubilent illi cœlites omnes et terrigenæ, quia natus est Christus, qui est gloria Dei, gaudium angelorum, pax hominum. Ita Jansen. Barradius et alii. Sunt enim hæ voces angelorum laudantium, partim congratulantium Deo et hominibus, partim optantium gloriam hanc et pacem in nativitate Christi inchoatam, in ejus vita et morte perfici.

Græca hunc hymnum faciunt trimembrem: Sic enim habent: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas.* Sic et Syrus, et Arabicus, qui pro *bona voluntas*, vertit, *hilaritas.* Sic quoque legunt Patres Græci passim, scilicet S. Athanasius, Basilius, Nyssenus, Epiphan., Eusebius, Theophyl., Euthymius, ut videre est in Catena Græcorum.

Verum melius Latini omnes, et ex Græcis Origen., S. Chrys. et Cyrillus pro εὐδοκία, id est, *bona voluntas*, legunt εὐδοκίας, id est, *bonæ voluntatis*, ac consequenter hymnum hunc faciunt bimembrem. Sicut enim gloria datur Deo, quasi personæ quæ glorificatur: sic et pax datur hominibus bonæ voluntatis, quasi personis, quibus pax Christi competit et congruit: atque sic melius cohæret nexus totius sententiæ: nam pax in terra alia intelligi nequit, quam hominum bonæ voluntatis. Apposite S. Bernard. serm. 3. de Circumc. *Quæ*, ait, *major Deo gloria, quam tanta dignatio et tanta benignitas?* Idem ep. 126. ad Episc. Aquit. *Displicet*, ait, *mortalibus angelica illa partitio, qua gloria Deo, pax hominibus nuntiatur, et dum gloriam usurpant, turbant pacem. Solus gloriam meretur, qui facit mirabilia solus: sicut dicit Apostolus: Soli Deo honor et gloria.* Et paulo post: *Quonam ergo modo stabit pax hominum coram Deo, vel cum Deo, si Deo non potest apud homines esse tuta sua gloria? O stulti filii Adam, qui contemnentes pacem, et gloriam appetentes, et pacem perdunt et gloriam.*

Et in terra pax.] Hominum cum Deo, cui nos Christus reconciliavit, imo carnem nostram sibi hypostatice univit; ac consequenter, *pax*, id est, tranquillitas mentis et conscientiæ: ac Tertio, *pax* et concordia cum aliis hominibus. Porro *pax* Hebræis omne bonum, omnem prosperitatem et felicitatem significat. Hinc aliqui, *Pax*, inquiunt, est Christus jam natus: *Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum*, Ephes. 2. 14. nam *Deo placuit per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt*, Coloss. 1. 19.

Audi S. Aug. orat. contra Judæos, Paganos et Arianos c. 10. *In utero*, inquit, *virginali spirituales nuptiæ celebratæ sunt, Deus conjunctus est carni, et caro adhæsit Deo, hinc procedens ut sponsus de thalamo; ad cujus nuptias commota universa exultare visa est creatura. Namque angelorum chorus ex his nuptiis pacem designat hominibus bonæ voluntatis; quia qui erat Dei Filius, factus est hominibus filius.*

Bonæ voluntatis.] Tripliciter id exponi potest. Primo, referendo illud ad τὸ *hominibus*, ut eos determinet, q. d. Pax sit hominibus, at non omnibus, sed iis qui sunt bonæ voluntatis. Ita S. Ambrosius; hoc est, qui suscipiunt Christum, ait Beda.

Secundo, S. Leo serm. de Nativ. Pax, ait, sit hominibus, quæ scilicet faciat eos esse bonæ voluntatis, ut nimirum suam voluntatem Dei legi et voluntati per omnia subjiciant et conforment.

Verum quia græce est εὐδοκία, quæ vox respondet Hebr. רצון *ratson*, ac in sacra Scriptura fere non hominibus, sed Deo ipsi tribuitur, et significat Dei gratiam, benevolentiam, beneplacitum, amorem et dilectionem erga homines; hinc melius Nyssen. Theoph. Euthym. hunc dant sensum, q. d. Pax sit hominibus, hominibus, inquam, quos Deus hac gratia, et bona voluntate, id est benevolentia et amore suo gratis sine hominum merito dignatur et prosequitur, ut scilicet det eis salvatorem talem et reconciliatorem, qui pacem inter se et homines, ac inter cœlum et terram, puta inter cœlites et terrigenas, constituet. Sic Psalm. 5. dicitur: *Scuto bonæ voluntatis* (Græce εὐδοκίας) *tuæ coronasti nos*, id est, scuto quod est bona voluntas, id est, benevolentia tua, velut corona cinxisti nos. Sic Matth. 17. dicitur: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*; græce, εὐδόκησα. Et Psal. 149. *Beneplacitum est Domino in populo suo.* Sic homines bonæ voluntatis alibi vocantur *filii dilectionis*, id est filii voliti et dilecti à Deo. Vide dicta Ephes. 1. 9.

Porro Jansen. τὸ *bonæ voluntatis* refert ad *pax*, q. d. Pax sit hominibus, pax, inquam, proveniens non ex eorum meritis, sed ex bona voluntate, id est, benevolentia et gratia Dei: sed hoc intricatius et obscurius est. Aliter quoque S. Ambr. *Bonæ voluntatis*, inquit, *ut intelligas pacem Christi non debiti esse, sed meriti.*

Moraliter disce hic, quam Deus humilitate delectetur, et humiles exaltet. Christus ecce nocte nascens abscondit se in præsepio, at Deus eum glorificat per angelos. Audi S. August. lib. 2, de Symbolo cap. 5. *Sic voluit nasci excelsus humilis, ut in ipsa humilitate ostenderet majestatem.* Et serm. 213. de Temp. *In summo*, ait, *honore summa sit humilitas: honoris laus, est humilitatis virtus.* Et S. Ambrosius: *Ex utero*, inquit, *Christus funditur, sed coruscat è cœlo; terreno in diversorio jacet, sed cœlesti lumine fulget; nupta peperit, sed virgo concepit; nupta concepit, sed virgo generavit. Quod si ætas carnis ignara operis fuit, profecto Deus erat, qui divinitatis operibus exercebat carnis ætatem.* Et S. Bernard.

serm. 1. de Circumcis. *Christus ab ipso nativitatis exordio divinis humana sociat, ima summis. Nascitur ex muliere, sed cui fœcunditatis fructus sic accedat, ut non decidat flos virginitatis. Pannis involvitur, sed panni ipsi angelicis laudibus honorantur : absconditur in præsepio, sed proditur radiante stella de cœlo : sic et circumcisio veritatem susceptæ probat humanitatis, et nomen quod est super omne nomen, gloriam indicat majestatis.*

Hac ergo de causa Christus ubique ita humilitatem cum majestate in seipso combinavit et contemperavit, ut doceret majestatis decus esse humilitatem, uti est gemmula in annulo aureo, ac vicissim humilitatis præmium esse solium majestatis.

15. Et factum est, ut discesserunt ab eis angeli in coelum, pastores loquebantur ad invicem : Transeamus usque Bethlehem, ut videamus hoc verbum, quod factum est, quod Dominus ostendit nobis.

Hoc verbum.] Id est hanc rem tam novam et miram, puta Verbum incarnatum, et Messiam natum. Unde Beda Symbolice de Verbo divino hoc exponens ait : *Verbum quod semper erat videamus, quomodo pro nobis factum est : quod enim videre non poteramus, dum erat Verbum, videamus factum, quia carō est.*

Sic et S. Ambrosius ac Haymo. Est metonymia familiaris S. Scripturæ, qua verbum ponitur pro re significata per verbum, ut cap. 1. *Non erit impossibile apud Deum omne verbum*, id est, omnis res. 2. Reg. 1. 4. *Quod est verbum* (id est res) *quod factum est?*

Quod Dominus (Beda addit, *fecit et*) ostendit nobis.] Græce ἐγνώρισε, id est, notum fecit, revelavit, indicavit, imo signum quo Messiam natum inveniemus, suggessit *nobis*, præ Scribis, et ceteris omnibus : quare nisi eum nobis natum, et nobis primis revelatum, ab eo per angelum invitati et vocati visamus et adoremus, erimus Deo, angelis et Christo ingrati, ac nobis ipsis inimici; utpote qui tantam Christi gratiam et salutem neglexerimus. Certum est angelum exterius loquentem pastoribus multo magis interius illuminasse mentem eorum, ut cognoscerent Christum esse Deum ac redemptorem mundi; ideoque eos excitasse ut eumdem adirent, colerent, amarent, adorarent. Hac enim de causa pastores reipsa præsepe adierunt, ac in eo Christum summa humilitate et reverentia adorarunt. Quare non est dubium eos hic fuisse justificatos; aut si jam justi erant, magnum justitiæ et sanctitatis incrementum accepisse. Ita S. Cyprianus (vel quisquis est auctor) de Nativit. Christi : *Pastores illi*, inquit, *amplius mente quam oculis carnalibus illuminati, ad conspiciendum Emmanuel festinant, et edocti intus invisibili magisterio Spiritus sancti, quem parvulum vident, confitentur immensum, et piæ ei devotionis affectum præsentant.*

16. Et venerunt festinantes : et invenerunt Mariam, et Joseph, et infantem positum in præsepio.] *Festinantes*, ex desiderio et ardore videndi Christum natum. Unde S. Ambros. *Vides*, ait, *festinare pastores : nemo enim cum desidia Christum requirit :* Et Beda : *Festinant*, ait, *pastores; neque enim cum desidia Christi est quærenda præsentia, et ideo forte nonnulli quærentes invenire non merentur, quia desidiose Christum quærunt.*

17. Videntes autem cognoverunt de verbo (scilicet verum esse illud, id est, veram esse rem, vere scilicet natum esse Christum) quod dictum erat illis de puero hoc] ab angelo.

Cognoverunt.] Græce διεγνώρισαν, id est pernoverunt, clare certoque cognoverunt. Secundo, verti potest cum Pagnino, *notificarunt*; Theoph. *divulgarunt*. Sic et Syrus : unde sequitur :

18. Et omnes, qui audierunt, mirati sunt : et de eis quæ dicta erant a pastoribus ad ipsos.] Τὸ *et* non est in Græco, Syro et Arabico, sicque planior fluit sensus : Romani tamen legunt *et*, q. d. Mirati sunt natum esse Messiam, et cetera quæ de eo dicta erant à pastoribus ad ipsos; scilicet mirati sunt angelum apparuisse, angelos cecinisse *Gloria in excelsis*, Christum jacere in præsepio, etc. Ita Glossa, Franc. Lucas et alii; licet Lyranus τὸ *et* exponat *id est.* Hinc patet pastores multis narrasse ea quæ de Christo nato ab angelo audierant et viderant : quare multos præsepe adiisse, Christumque vidisse; sed eos solos in Christum credidisse, quorum Deus corda efficaciter tangebat, ceteros offensos paupertate Christi eum sprevisse. Causam dat S. Ambros. *Non vilis*, ait, *persona pastorum, certe quo vilior ad prudentiam, eo pretiosor ad fidem. Non gymnasia choris referta sapientium, sed plebem Dominus requisivit simplicem, quæ phalerare audita et fucare nesciret. Simplicitas enim quæritur, non ambitio desideratur.*

19. Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.] Scilicet conferens et comparans, non oracula Prophetarum de Christo, ut vult Beda, sed dicta et visa Pastorum de angelis concinentibus, *Gloria in excelsis Deo*, etc. cum iis quæ ipsa in se experta erat, puta cum annuntiatione Gabrielis, oraculo Elisabethæ et Zachariæ, ceterisque quæ ipsa de Christo nato viderat et in se senserat : idque Primo, ut videns utrimque miram concordiam, omnia scilicet inter se optime consentire, magis firmaretur in fide, scilicet unigenitum Filium Dei ex se esse natum. Ita S. Ambros. Secundo, ut jucunda contemplatione harum rerum, inter se adeo consentientium, animum pasceret, et certa spe reliqua expectaret; Deum scilicet hoc opus ad finem perducturum, et per Christum homines redempturum. Tertio, ut ea deinde suo tempore Apostolis, ac præsertim Lucæ hæc scripturo panderet, et ex ordine narraret. Vide hic in Virgine rarum exemplum virgineæ taciturnitatis ac modestiæ, item cœlestis prudentiæ, ac firmissimæ fidei et spei, admirantis præsentia et futura præstolantis. Conferebat enim ea quæ cernebat summæ humilitatis, cum iis quæ noverat summæ majestatis, stabulum cum cœlo, pannos cum illis Prophetæ verbis Psalm. 103. *Amictus lumine sicut vestimento :* præsepe cum throno Dei, animalia cum Seraphinis.

20. Et reversi sunt (*ad gregem suum*, ait Euthymius; Deus enim vult fideles, licet a se exaltatos, in sua vocatione, officio et arte permanere) pastores, glorificantes, et laudantes Deum, in omnibus quæ audierant et viderant, sicut dictum est ad illos.] Τὸ *dictum*, refer ad *audierant*, non ad *viderant :* audita enim sunt dicta, non visa. Hinc patet, pastores in fide et Evangelio Christi fuisse constantes, imo

gaudio Spiritus sancti ob visum Christum assidue exultantes et jubilantes.

21. ET POSTQUAM CONSUMMATI SUNT DIES OCTO UT CIRCUMCIDERETUR PUER, VOCATUM EST NOMEN EJUS JESUS, QUOD VOCATUM EST AB ANGELO PRIUSQUAM IN UTERO CONCIPERETUR.

CONSUMMATI SUNT DIES OCTO.] Id est, cum advenisset dies octavus à nativitate Christi, quo ipse juxta legem circumcidendus erat. Est hebraismus: Hebræorum enim verba sæpe significant actum inchoatum, non perfectum. *Consummati* ergo hic idem est, quod *cœpti consummari*, ut expletis septem diebus ageretur dies octava, destinata circumcisioni, etsi illa necdum esset expleta et consummata.

UT CIRCUMCIDERETUR PUER.] Tacite significat eum circumcisum, non expresse, ut innuat eum libere et sponte, non ex obligatione fuisse circumcisum, tum quia ipse erat Deus auctorque legis, qui lege circumcisionis à se lata non obligabatur: tum quia non communi hominum generatione, qui de peccati traduce propagati in iniquitatibus concipiuntur, ait Beda; sed ex Spiritu sancto erat conceptus et natus, ideoque carens peccato originali, ob quod abolendum instituta erat circumcisio, imo Sanctus Sanctorum, uti docet S. Augustinus tractat. 30. in Joannem, S. Athanasius, S. Gregorius, et alii passim. Circumcisio enim erat signum peccati, ejusque quasi stigma et cauterium: nullum autem peccatum, nulla libido erat in Christo. Quare Christus in circumcisione magis et profundius se humiliavit, quam in nativitate: in hac enim accepit formam hominis, in illa vero formam peccatoris.

Voluit tamen sponte circumcidi septem de causis, quas ex S. Cypriano, Augustino, Beda et aliis recenset S. Thomas 3. p. quæst. 37. art. 1. Primo inquit, ut ostenderet veritatem carnis humanæ contra Manichæum, qui dixit eum habuisse corpus phantasticum; et contra Apollinarium, qui dixit corpus Christi esse divinitati consubstantiale; et contra Valentinum, qui dixit Christum de cœlo corpus attulisse. Secundo, ut approbaret circumcisionem quam olim Deus instituerat. Tertio, ut comprobaret se esse de genere Abrahæ, qui circumcisionis mandatum acceperat in signum fidei, quam de ipso habuerat. Quarto, ut Judæis excusationem tolleret, ne eum reciperent, si esset incircumcisus. Quinto, ut obediendi virtutem nobis suo commendaret exemplo. Unde et octava die circumcisus est, sicut in lege erat præceptum. Sexto, ut quia in similitudinem carnis peccati advenerat, remedium quo caro peccati consueverat mundari, non respueret. Septimo, ut legis onus in se sustinens, alios à legis onere liberaret secundum illud Galat. 4. *Misit Deus filium suum factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret.* Hucusque S. Thomas.

Octavam causam addit S. Leo serm. 2. de Nativ. ut per eam diabolo occultaretur. *Cum*, inquit, *misericors omnipotensque Salvator ita susceptionis humanæ moderaretur exordia, ut virtutem inseparabilis à suo nomine deitatis, per velamen nostræ infirmitatis absconderet, illusa est securi hostis astutia, quæ nativitatem pueri in salutem generis humani procreati, non aliter sibi, quam omnium nascentium, putavit obnoxiam.*

Nonam dat S. Augustinus serm. 9. de Nativit. ut carnali circumcisione sublata spiritualem substitueret, quæ consistit in vitiorum et concupiscentiarum mortificatione et resectione: *Christus*, ait Augustin. *suscepit circumcisionem, ablaturus circumcisionem ipsam: suscepit umbram, daturus lucem: suscepit figuram, impleturus veritatem.* Denique Christus sua circumcisione inchoavit passionem suam per quam factus est orbis redemptor et salvator. Unde in ea impositum est illi nomen Jesus: quia Christus infirmitates nostras sanavit, non per pharmaca, ut faciunt medici, sed eas in se suscipiendo, et pro iis Deo satisfaciendo, itaque merendo, ut omnes animi corporisque ægritudines, omnes passiones, tentationes, tristitias, afflictiones sanare possit, ac revera sanet vel in hac vita, vel in futura. Laboras ergo timore, scrupulo, ira, acedia, vana gloria, dolore, paupertate, etc. Jesum invoca, et eum senties consolatorem ac salvatorem.

De institutione, ritu, causa, fine et fructu circumcisionis vide ea quæ dixi Gen. 17. v. 9. et seq. Porro Christus circumcisus fuit in ipsa spelunca in qua natus est, à quopiam sacerdote vel Levita, majoremque dolorem sensit quam ceteri infantes, quia ipse utebatur ratione, qua carent ceteri, et delicatioris et vivacioris erat tactus quam alii.

ET VOCATUM EST NOMEN EJUS JESUS.] De hoc divino et mellifluo nomine vide ea quæ dixi Numer. 13. vers. 17. et Barradium ac Vincent. Regium hic, ac S. Bernardum serm. 15. in Cant. Porro *Jesus* est Salvator in actu perfecto, quia non tantum ipse salvavit homines, sed et Apostolis similibusque vim salvandi alios attribuit. Et hoc innuit nomen *Josue*, vel, ut Hebræi dicunt, *Jehosua*, quod idem est cum nomine Jesus, estque conjugationis *hiphil*, quæ actionem, puta salvationem perfectam, significat. Meminerint ergo fideles se esse filios Jesu, ac proinde eum in salute animarum procuranda imitari debere.

QUOD VOCATUM EST AB ANGELO (Gabriele, annuntiante B. Virgini conceptionem Jesu c. 1, v. 31.) PRIUSQUAM IN UTERO CONCIPERETUR.] Christus enim conceptus fuit in fine annuntiationis, cum B. Virgo respondit: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Paulo ante ergo revelatum ei fuit ab angelo nomen Jesu puero indendum. Hac gnome significat Lucas, nomen Jesu jam ante à Deo huic puero fuisse ab æterno decretum et prædestinatum, ut significaret eum fore salvatorem mundi. Jesus enim hebraice idem est quod græce, σωτήρ, id est salvator.

Nota hic, ut Deus in Christo humile sublimi, humanum divino, venenum antidoto jungat et copulet, ut in eo humanam naturam divinæ majestati copulatam ostendat. Nam voluit Christum circumcidi, itaque speciem peccatoris assumere; sed mox ut eam abstergat, indit ei nomen *Jesus*, id est *Salvator*, qui peccatis omnibus medeatur. Sic voluit Christum nasci in stabulo, ponique in præsepio, quasi pauperem et abjectum; sed mox per stellam tres Reges, et per angelum pastores ad eum adorandum accersivit. Sic voluit eum pati, crucifigi, mori: sed simul tunc solem et lunam obscuravit, petras scidit, terram concussit, ut omnia elementa

indignam Creatoris sui necem ostenderent et lugerent. Quo ergo magis Christus se humiliavit, eo magis Deus Pater eum exaltavit. Idem faciet tibi, ô Christiane : quare ne verearis humiliari, certo sciens te per hoc sublimandum. Via enim ad gloriam est humiliatio, juxta illud Christi oraculum, imo promissum : *Omnis qui se humiliat, exaltabitur.*

22. Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus (Mariæ, non pueri, ut patet ex græco αὐτῆς, et ex Levit. cap. 12. v. 7. et 8. Male ergo legunt nonnulli αὐτοῦ masculine, id est, *illius*, scilicet pueri : aut, ut Origen. Theophyl. et Euthymius, αὐτῶν, id est illorum, pueri scilicet et Mariæ Matris) secundum legem Moysi, tulerunt illum (puerum Jesum) in Jerusalem, ut sisterent eum Domino.

Nota tres leges disparatas hic convolvi et conjungi. Prima est Levit. 12. v. 2. et seq. ut mulier, si peperisset masculum, maneat immunda per quadraginta dies : inde legaliter, id est, ritu victimarum à lege præscripto, purificetur in templo.

Secunda, ut mater pro purificatione non prolis, ut vult S. Augustinus, sed sua duntaxat, uti jam dixi, offerat Deo in holocaustum agnum, ac pullum turturis vel columbæ in victimam pro peccato, si dives sit : si sit pauper, offerat par turturum duntaxat, aut duos pullos columbarum, Levit. 12. v. 6. et 7.

Tertia lex, ut, si proles sit masculina et primogenita, sistatur et offeratur Deo tanquam ipsi debita et sancta, id est, consecrata ob liberationem primogenitorum Hebræorum factam à Deo, quando cæsa sunt primogenita Pharaonis et Ægyptiorum ab angelo tempore Mosis, exodi 13. 1., ita tamen, ut proles oblata Deo, à parentibus redimi possit quinque siclis, id est, quinque florenis Brabanticis, qui faciunt duos aureos Romanos, quorum quisque continet decem Julios, sive Regales, Numer. 3. 47. Symbolice hi quinque sicli repræsentabant quinque vulnera Christi, quorum pretio Christus redemit genus humanum.

Dies purgationis.] Nota. In lege veteri puerpera immunda erat, ob immunditiem tum naturalem, tum legalem et moralem, præsertim quia pariebat fœtum, quem imbuebat et concipiebat in peccato originali. Naturalem, quia puerperæ patiuntur fluxum sanguinis et menstruorum, item secundinarum aliarumque sordium, per multos dies. Causa est, quod infans in utero matris involvatur membrana, quæ secundæ à Plinio, vulgo secundinæ vocantur, uti docet Aristot. lib. 2. de Gener. anim. cap. 4. et Galenus lib. de Formatione fœtus. Membrana enim hæc triplicem habet usum : Primo, tegit, conservat, et tuetur semen virile in utero matris ne diffluat, sed coaguletur in corpus infantis, quod deinde eadem membrana continet et fovet.

Secundo, membrana hæc plena est venulis plenis sanguine, quo nutrit infantem sibi per umbilicum cohærentem, qui nexus naturaliter sponte sua solvitur in partu, quo primum infans emittitur : deinde membrana, quæ fuerat involucrum et tegmen infantis, sive secundæ ipsæ per partes eadem via ejiciuntur.

Tertio, membrana hæc recipit excrementa, quæ puer ex cibo quo alitur in utero matris, naturaliter emittit. Hæc est naturalis impuritas puerperæ, ex qua sequitur legalis : lex vetus enim ob hasce sordes jubebat eam quasi impuram arceri templo, esseque quasi irregularem per quadraginta dies, donec quadragesimo die per ritum a lege præscriptum lustraretur et purificaretur, itaque pura templum ingrederetur.

Quæres, an hæc impuritas fuerit in B. Virgine pariente Christum, ut ab ea juxta legem purificari debuerit die quadragesimo. Affirmat sanctus Hieron. epist. 22. ad Eustochium, ubi loquens de Christo : *Novem mensibus*, ait, *in utero ut nascatur expectat, fastidia sustinet, cruentus egreditur*, uti ceteri infantes ex fluxu materni sanguinis cruenti egrediuntur, ideoque abluuntur. Idem asserit Abulensis in Levit. cap. 12. quæst. 2. et seq. ac Erasmus hic.

Verum ceteri omnes constanter id negant : partus enim Virginis fuit purissimus, quia uti concepit virgo sine viro ex inoperatione Spiritus sancti, sic et peperit virgo, clauso scilicet utero, ita ut Christus nascens eum non aperuerit, sed penetrarit : quare nullus in hoc partu esse potuit fluxus sanguinis aut secundinarum. Adde, in ea nullus fuit sanguis superfluus, sed tantum is qui necessarius erat ad Christi conceptionem et nutritionem. Quare sanguis quo Christus alitus fuerat in utero, post partum non effluxit, sed ad ubera transiens ibidem in lac conversus, aluit et lactavit Christum jam natum. Unde S. Augustinus lib. de Quinque hæresibus cap. 5. *Stulte*, ait, *unde sordes in virgine matre, ubi non est concubitus cum homine patre? Unde sordes in ea, quæ nec concipiendo libidinem, nec pariendo passa est dolorem?* S. Epiph. lib. 3. contra hæreses in fine : *Natus est*, ait, *per genitales meatus citra pudefactionem impollute, absque inquinamentis.* S. Cyprian. serm. de Nativit. *Maria*, ait, *genitrix et obstetrix : nullus dolor, nulla naturæ contumelia.* Additque Christum prodiisse ex Virgine sicut fructus prodit ex arbore, aut sicut radius ex sole, juxta illud Isaiæ, cap. 35. *Germinans germinabit sicut lilium.* Sophronius in VI. Synodo act. 11. partum Virginis appellat *incorruptibilem*, quia, inquit, *sine fluxu sanguinis, aut simili passione perfectus est.* Idem docent hic unanimiter Interpretes et Scholastici. Vide Suarez 3. p. q. 35. disp. 13. sect. 2.

Unde valde probabiliter colligit Toletus hic, B. Virginem nunquam passam fuisse menstrua. Ratio est, quia menstrua sunt pœna peccati, et comites concupiscentiæ. Unde in statu innocentiæ nulla fuissent menstrua : B. Virgo autem immunis fuit ab omni peccato et concupiscentia : ergo à menstruis : menstrua enim sunt sanguis fetidus et noxius, adeoque venenatus, uti fuse docet Plinius : Virginis autem sanguis erat purissimus.

De secundinis major est difficultas : An scilicet Christus in utero fuerit inclusus suis secundinis, sive membrana, uti includuntur ceteri infantes. Multi id negant, tum quia membrana hæc primitus fit ad conservandum semen virile : Christus autem conceptus fuit sine semine ex Spiritu sancto ; tum quia Christus in primo conceptionis suæ instanti perfecte fuit formatus, organizatus et animatus, cum ceteri infantes sensim formentur, organizentur et animentur,

ideoque membrana sua contineri et foveri debeant, tum quia decentius erat, ut ipse uterus Virginis locum membranæ suppleret, ipsumque Christum proxime tangeret, foveret, et per venas quas habet, sanguine suo aleret: tum denique, quia Christus in utero nulla emisit cibi excrementa, sed tantum id sumpsit, quod corpus aleret et augeret: quare non eguit membrana, qua excrementa hæc exciperet. Favet Synodus habita in Trullo can. 79. dicens: *Absque ullis secundinis ex Virgine partum esse confitentes.* Licet Joverius legat *absque dolore ex Virgine*, etc. Græce enim est ἀλόχευτον: quod si à λοχεύω, id est, pario, parturio, fœtum cum dolore et nisu magno enitor, derives, significat *sine dolore, sine nisu pariendi*, qualis est in puerperis et puerperio: hic enim non fuit in B. Virgine. Verum si ἀλόχευτον derives à λόχια, vel λοχεῖα, id est, purgamenta, quæ in utero post partum remanent, quales sunt secundæ sive secundinæ, uti ex Dioscoride et Aristotele docet Henr. Stephanus in Lexico, tunc ἀλόχευτον, idem est quod *sine purgamentis, sine secundinis.* Et sic hanc vocem accipere Concilium, patet ex iis quæ subdit: causam enim subjicit dicens: *Ut qui sine semine constitutus sit*, q. d. Partus ceterarum fit ex semine, sed partus Virginis fuit sine semine, ergo et sine secundinis. Secundinæ enim primitus à natura formantur ad servandum semen, ne diffluat. Cum ergo B. Virgo non conceperit ex semine, hinc secundinis non eguit. Addit deinde Concil. *Quare quoniam aliqui post sanctæ Christi Dei nostri nativitatis diem similam coquere ostenduntur, et eam sibi invicem impertiri, honoris scilicet prætextu secundinarum* (Græc. λοχειῶν, quæ vox, ut dixi, proprie secundinas quæ post partum emittuntur, significat) *impollutæ Virginis Matris; statuimus, ut nihil tale deinceps fiat à fidelibus. Neque enim hoc honor est Virginis*, etc., *ex communibus, et iis quæ in nobis fiunt, inenarrabilem ejus partum definire, metiri et describere.* Alii tamen, qui per λοχεῖα intelligunt non secundinas, sed alias sordes, nisus et dolores partus, censent Christum in utero suam quoque habuisse membranam, sive secundinas, quia hoc naturale est in omnibus infantibus in utero, ut ea contineantur, muniantur, et foveantur: sed ita, ut illam statim post partum Virginis, Deus ex utero ejus clauso per penetrationem dimensionum aut alium modum eduxerit, et in aliam rem converterit. Ita Suarez loco citato. Quare in Virgine nulla fuit impuritas, ob quam deberet purificari, ideoque lege purificationis non obligabatur, præsertim quia lex ait: *Mulier si suscepto semine.* B. Virgo autem nullum suscepit semen, sed ex Spiritu sancto concepit, de quo plura dixi Levit. 12. v. 2. Denique partus Virginis fuit sanctissimus, quia peperit Sanctum Sanctorum.

Voluit tamen B. Virgo humilitatis studio, et ut ceteris puerperis se conformaret, ac ne eas scandalizaret, et videretur esse singularis, atque ut virginitatem suam conceptumque ex Spiritu sancto celaret, purificari, sicut et Christus iisdem de causis voluit circumcidi, ut dixi v. 21. Unde S. Bernard. serm. de Purific. *Nihil*, ait, *in hoc conceptu, nihil in partu impurum fuit, nihil illicitum, nihil purgandum, nimirum cum proles ista fons puritatis sit, et purgationem venerit facere delictorum. Quid in me legalis purificet observatio, quæ purissima facta sum ipso partu immaculato? Vere, ô beata Virgo, vere non habes causam, nec tibi opus est purificatione; sed numquid filio tuo opus erat circumcisione? esto inter mulieres tanquam una earum: nam et filius tuus sic est in numero puerorum.*

Tropologice, purificatio animæ est pœnitentia, quam B. Virgo subivit non pro peccatis suis, utpote quæ nulla habebat, sed pro alienis, æque ac Christus. Sacramentum tamen pœnitentiæ non suscepit, quia propria peccata quæ confitenda sunt, non habuit. Vide S. Chrysostomum, Tertullianum, S. Augustinum, S. Ambrosium, lib. de Pœnitentia.

Ut sisterent eum (tanquam masculum primogenitum, juxta legem Exodi c. 13. 12.) Domino.] Syrus, *coram Domino.* Quare B. Virgo Christum manibus tenens, flectens genua, eum summa reverentia et devotione obtulit Deo, dicens: En, Pater æterne, hic est Filius tuus, quem pro salute hominum ex me carnem sumere voluisti: ego tibi eum reddo, et in solidum offero, ut de eo æque ac de me facias quod placuerit, ac per eum redimas mundum. Hæc dicens obtulit eum sacerdoti, quasi vicario Dei, à quo deinde quinque siclis eumdem redemit, uti præscribebat lex.

23. Sicut scriptum est in lege Domini (Exodi 13. 12.), quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur.] Id est, Deo, quasi res dicata et sancta offeretur et consecrabitur. Nonnulli Patres, uti Tertullianus de Carne Christi cap. 23. Origen., Ambros., Euthym., (qui ait: *Solus Christus nondum apertam matris vulvam supernaturaliter aperuit* (id est, *pertransiit*) *et clausam naturaliter servavit*) dicunt hanc legem soli Christo convenire: solum enim Christum aperuisse matricem matris; non quod velint B. Virginem proprie matricem in partu aperuisse, ac per consequens virginem non mansisse, uti eos interpretatur impurus Calvinus: sed quod Christus solus uterum clausum penetrarit, ac penetrando quasi aperuerit, id est, ita egressus sit, perinde ac si eum aperuisset (est enim in hac phrasi metalepsis), cum aliæ matres tam in conceptione, quam in partu proprie uterum aperiant.

Verum omnes ceteri Patres clare dicunt, Christum clauso matris utero conceptum et natum esse. Quare τὸ *adaperiens vulvam*, sic explicant, q. d. Omnis masculus, qui naturali more nascendo vulvam matris aperiendo in lucem egreditur, quique principium est generationis maternæ, hic *sanctus Domino vocetur*, id est, Domino dicetur et consecretur. Hinc sequitur, quod Christus hac lege non continebatur, tum quia ipse subsistebat in persona Verbi, quæ nullis ligatur legibus, tum quia ipse non aperuit vulvam matris, sed ea clausa exivit. Ita Cyrillus hom. de occursu Domini, et Hormisdas Papa epist. 1. cap. 3. Beda et alii.

Minus ergo recte Rupertus, Abulensis, Jansenius et Maldonatus, per τὸ *aperiens vulvam*, non aliud putant significari, quam *primogenitum*, ideoque Christum hisce verbis legis fuisse comprehensum: sed à lege exceptum alio titulo, scilicet quod esset Deus et Dei Filius. Vide dicta Exodi 13. 12. ubi fuse hanc legem et litteraliter et tropologice exposui, atque inter alia dixi, primogenitum cujusque esse cor ejusque amorem, ac primas cogitationes et intentiones:

hoc ergo, et hasce à quolibet devote et integre offerendas esse Deo. Denique audi S. Bernard. serm. de Purificatione: *Oblatio ista, fratres, satis delicata videtur, ubi tantum sistitur Domino, redimitur avibus, et illico reportatur. Veniet, quando non in templo offeretur, nec inter brachia Simeonis, sed extra civitatem inter brachia crucis. Veniet, quando non redimetur alieno, sed alios redimet sanguine proprio, quia redemptionem eum misit Deus Pater populo suo. Illud erit sacrificium vespertinum, istud est matutinum: istud quidem jucundius, sed illud plenius.*

24. Et ut darent hostiam (pro purgatione matris, non pueri, ut dixi v. 22.) secundum quod dictum est in lege Domini, Par turturum, aut duos (unum in holocaustum, alterum pro peccato) pullos columbarum.] Eo quod pauperes essent. Nam divites insuper dare debebant agnum in holocaustum. Licet enim tres reges magnam vim auri Christo obtulissent, tamen Virgo paupertatis studiosa, ut ostenderet se spernere omnia terrena, ex illis pauca dumtaxat quasi libando accepit, quæ brevi consumpsit, ait Abulens. in cap. 2. Matth. q. 47. aut, si plura accepit, ea in pauperes distribuit, ait S. Bonavent. et Dionys. Denique quia statu et conditione erat pauper, inter pauperes censeri voluit, et pauperum munus offerre. Vide dicta tam quoad litteram quam quoad mores, Levit. 12. v. 6.

Nota. Purificationis B. Virginis (cujus memoriam quotannis celebrat Ecclesia die 2. Februarii, idque ad abolenda Lupercalia, quæ eodem die Romæ turpiter celebrabantur, ait Baronius) hic fuit ordo et ritus: Primo, puerpera veniebat in atrium immundorum, ibique consistebat: nec enim atrium mundorum ingredi poterat, utpote immunda ante purificationem.

Secundo, offerebat turturem, vel pullum columbæ pro peccato: verisimile est eam quoque aspersam fuisse aqua cinerea vitulæ rufæ; illa enim erat quasi aqua lustralis in omni purificatione.

Tertio, offerebat infantem Deo, eumque redimebat.

Quarto, peractis omnibus, in gratiarum actionem offerebat Deo agnum, vel turturem aut pullum columbæ in holocaustum. Hæc duo ultima fiebant à puerpera (utpote jam purificata) existente in atrio mundorum. Ibi enim offerebat infantem ad ostium tabernaculi, ibique eminus spectabat holocaustum suum, quod offerebatur in atrio sacerdotum. Nam inter atrium sacerdotum et laicorum intererat murus, sive septum altum tres pedes, ita ut laici ex suo atrio spectare possent victimas, et alia quæ fiebant in atrio sacerdotum.

Tropologice, turtures et columbæ, quas puerpera pro peccato, id est, immunditia sive irregularitate legali, offerebat, significabant gemitum et compunctionem pœnitentis, quo expiantur peccata, præsertim accedente Sacramento. Porro B. Virgo, sicut nullum omnino habuit peccatum, sic nullo Sacramento ad illud expiandum indiguit: suscepit tamen Sacramentum Baptismi, ut profiteretur religionem Christianam, item Confirmationem, Eucharistiam, forte etiam Extremam Unctionem. Ordinis non erat capax, quia femina. Matrimonium iniit cum Joseph, sed illud in lege veteri non erat Sacramentum. Peccata sua nunquam est confessa, nec absolutionem à sacerdote suscepit, quia nulla habuit.

Dices: Poterat B. Virgo metuere ne forte in oratione distractionem aliquam, aut in opere vel cogitatione negligentiam aliquam venialem commisisset; ergo poterat illam confiteri; quia ut ait S. Gregorius: *Bonarum mentium est agnoscere culpam, ubi non est culpa.* Resp. Hoc verum est in peccatoribus et statu lapso, non integro, et innocentibus, qualis fuit B. Virgo. Quare sicut angeli clare vident omnes suos actus, eorumque defectus etiam minimos, ex perspicacitate sui intellectus; ac similiter suos actus vidit Adam in statu innocentiæ (hoc enim pertinet ad integritatem illius status, et ad justitiam originalem): sic pariter suos actus omnes vidit et prævidit B. Virgo, quod scilicet essent purissimi et sanctissimi, sine omni defectu, etiam veniali, ideoque eos quasi peccata confiteri non poterat. Nec tamen idcirco se extollebat, sed magis humiliabat, sciens hoc esse donum Dei, non suum meritum. Quare quod Sylvester in Rosa aurea tit. 3. cas. 53. de q. impertin. censet B. Virginem Sacramentum pœnitentiæ recepisse, solitamque venialia sub conditione confiteri S. Joanni, plane est rejiciendum: præsertim quia absolutio impendi nequit super materiam incertam, sed ut ejus capax sit pœnitens, debet aliquod peccatum determinate confiteri, ait Vasquez 3. p. disp. 119. cap. 7.

25. Et ecce homo erat in Jerusalem, cui nomen Simeon, et homo iste justus et timoratus, expectans consolationem Israel, et Spiritus sanctus erat in eo.

Simeon.] Calvinus vult Simeonem fuisse plebeium et obscuræ famæ. Verum eum sanctitate et senio fuisse venerabilem, docent sequentia apud Lucam. Multi censent eum fuisse sacerdotem, ideoque benedixisse Mariæ et Joseph. v. 34. Ita Lyranus, Dionys., Cajetan., Franc. Lucas, Toletus hic, ac S. Athanasius lib. de Communi essentia Patris et Filii, S. Cyrillus Hierosol. orat. de occursu Domini, S. Epiphan. tract. de Patribus veteris testamenti, et Canisius lib. 4. de Deipara cap. 10. licet eum fuisse laicum, non sacerdotem, opinetur Theophyl., Euthymius, Jansenius, et Barradius, ac benedixisse Mariæ, non ut sacerdotem, sed ut senem.

Et homo iste justus.] Hinc Galatinus lib. 1. de Arcanis fidei c. 3. censet Simeonem hunc fuisse discipulum et filium Hillelis, qui paulo ante nativitatem Christi Scribarum et Pharisæorum fuit auctor, teste S. Hier. in c. 8. Isaiæ. Sed audi Galat. *Simeon Hillelis filius, quem ob ejus præcipuam sanctitatem Talmudistæ Saddic, id est Justum, cognominant; in quo (ut in Pirke avoth, id est, in capitulis patrum dicitur) Academiæ magnæ Synagogæ sceptrum defecit, multa de Messia dixit: et tandem cum in ultima senectute à Spiritu sancto responsum accepisset, non visurum se mortem, nisi Messiam videret, Christum ipsum ulnis suscipiens, quæ de eo à Spiritu sancto edoctus docuerat, ipso præsente confirmavit; cujus egregia dicta Talmudicis in libris sparsim reperiuntur.* Idem censet Genebrardus lib. 2. Chronologiæ, qui addit: *In Simeone spiritum Synagogæ magnæ,*

qui erat prophetico minor, communi major, defecisse, auctores sunt Talmudici in tractatu Pirke avoth. R. Moses Ægyptius non tantum discipulum, sed et Hillelis filium fuisse scribit, Gamalielisque, ad cujus pedes legem Paulus dicit, præceptorem, imo vero et patrem. Hoc Genebr. Verum hæc, uti verisimilia apparent, ita incerta sunt: multi enim fuere *Simeones* sive *Simones* (utrumque enim idem est nomen) justi, uti fuit Simon pontifex filius Oniæ cognomento Justus, quem fuse laudat Eccli. c. 50. v. 1. Adde, Hillelis posteros et discipulos, puta Scribas et Pharisæos, fuisse summe contrarios Christo.

Timoratus.] Græce, εὐλαβής, id est, religiosus, qui timet et reveretur Deum, cavetque studiose ne eum offendat.

Expectans consolationem Israel.] Id est, expectans adventum Messiæ sive Christi, qui consolaturus et liberaturus erat Israel, id est, populum fidelem à Satana, Herode, Romanis, Scribis et Pharisæis oppressum: quia communis boni avidus *populi magis gratiam quam suam requirebat*, ait S. Ambros. Sciebat enim Simeon ex translato à Juda sceptro ad Herodem, juxta oraculum Jacob Gen. 49. 10. et ex completis 70. Daniel. cap. 9. hebdomadis, aliisque prophetiis, Christi adventum instare, ut Israelem, id est fideles ab omnibus malis eriperet, puta tam à peccatis, quam à miseriis omnibus, partim in hac vita, partim in futura. Christus ergo est fidelium consolatio, quia extra Christum nulla salutis est spes, sed mera desperatio et desolatio. Hinc Isaias Christi adventum promittens cap. 40. v. 1. *Consolamini*, ait, *consolamini, popule meus, dicit Deus vester : loquimini ad cor Jerusalem.* Et cap. 51. 3. *Consolabitur Dominus Sion.* Et cap. 61. 1. *Spiritus Domini super me*, etc. *ut consolarer omnes lugentes.* Et Paulus 2. Cor. 1. 5. *Sicut*, ait, *abundant passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra.* Tempore Christi enim erat afflictissimus tam reipublicæ quam Ecclesiæ Israelis status. Respubl. enim eorum suis carens principibus, erat sub jugo Herodis et Romanorum infidelium: Ecclesia vero sub jugo impiorum pontificum, Scribarum et Pharisæorum, qui quales fuerint, quantumque populum oppresserint, et in quantos errores et vitia abduxerint, docet Christus toto cap. 23. 5. Matth. Ad utriusque ergo liberationem, vel consolationem per Messiam faciendam expectant Simeon, ceterique pii Israelitæ.

Et Spiritus sanctus erat in eo.] *Spiritus sanctus*, tum sanctificans, tum prophetiæ, ut patet ex sequent. Ubi nota. In Script. dicitur Spiritus sanctus advenire, vel esse in aliquo, non tantum per gratiam gratum facientem, sed etiam per gratiam gratis datam, v. g. per prophetiam, uti hic dicitur fuisse in Simeone. Sic c. 1. v. 35. dicitur Spiritus sanctus superventurus in B. Virginem, ut concipiat filium, fiatque mater Dei, quæ est gratia gratis data. Et v. 41. Elisabeth dicitur repleta Spiritu sancto, cum cœpit prophetare.

In eo.] Græce ἐπ' αὐτόν, id est, *super eum.* q. d. Spiritus sanctus in eum delapsus ejus animum occupabat, ut homo non tam terrenus quam cœlestis et divinus esse videretur, idque ad hoc, ut ejus testimonium de Christo foret irrefragabile, et omni exceptione majus.

Cæcum fuisse Simeonem, et ad Christi contactum visum recuperasse, tradit Celsus de Incredulitate Judæorum apud Vigilium, qui inter opera Cypriani circumfertur. Verum tantum miraculum, et tam huic loco opportunum, non siluisset Lucas.

26. Et responsum (oraculum et promissum divinum : hoc enim est Græc. χρηματίζειν; unde Arabicus, *et revelatum ei fuerat*) acceperat a Spiritu sancto (per internam inspirationem) non visurum (experturum) se mortem, nisi prius videret Christum Domini.] Id est, Messiam, unctum unctione Spiritus sancti et gratiæ plenitudine, Isaiæ 11. 2. Quare Simeoni hic privilegium eximium et rarum à Deo concessum est; scilicet ut ante mortem videret Christum natum. Qua in re Abrahamum, Isaac, Jacob, Mosem, omnesque Patriarchas et Prophetas superavit, *qui*, ut ait Apostolus, *juxta fidem defuncti sunt, non acceptis repromissionibus* (de Christo Christique gratiis et beneficiis), *sed à longe eas aspicientes ac salutantes*, Hebr. 11. 13. Hinc liquet Simeonem singularis fuisse sanctitatis, sanctique desiderii et zeli, qua assidue suspirabat orabatque pro adventu Messiæ, ideoque eum videre meruit.

27. Et venit in spiritu (instinctu Spiritus sancti, motus et incitatus à Spiritu sancto, ait Euthymius, et Theophyl.) in templum.] Idem autem spiritus qui eum incitavit, eidem signum dedit, quo Christum inter tot pueros, qui offerebantur in templo, agnosceret; aut potius illum eidem ostendit, interius illi suggerens dicensque : Ecce hic est Christus, quem tibi ante mortem videndum promisi. Timotheus presbyter Hierosol. orat. de Simeone, putat vidisse illum Deiparam divino circumdatam lumine inter feminas reliquas, atque ex hoc indicio Messiæ matrem esse intellexisse. Carthusianus pariter : *Forsitan*, inquit, *vidit divinum quemdam splendorem in vultu pueri.*

Hinc disce, Deum Sanctorum mentem et gressum dirigere, ut occurrat eis res bona, à Deo eis prædestinata, uti hic Simeoni occurrit Christus. Quare assidue nobis præsertim ingressuris iter, pro hac directione orandum est, ut per eam à malis occursibus præservemur, et bonis perfruamur, ac dicendum cum Psalte : *Vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas edoce me.* Et : *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum*, Ps. 118.

In Vita S. Ephrem legimus, eum, cum civitatem ingrederetur, orasse Deum, ut aliquid bonæ ædificationis sibi occurreret : et ecce occurrit ei meretrix, quæ cum fixe eum intueretur, ideoque ab eo severe rogaretur, cur id faceret inverecunde, responsum ab ea accepit : *Femina virum quasi sui originem* (Eva enim formata est ex costa Adæ) *intueatur : vir vero terram, ex qua plasmatus est, inspiciat.* Sensit vir Dei se jure tangi, ac compunctus Deo gratias egit, quod à meretrice tam pium salutis monitum accepisset.

Et cum inducerent (in templum) puerum Jesum parentes ejus (Maria et Joseph) ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo.] Græce, καὶ ἐν τῷ συναγαγεῖν, id est, *et cum induxissent :* pendet enim hæc sententia à vers. seq. Unde Vatabl. vertit, *Cum autem inferrent parentes puerum Jesum*, etc. *ipse quoque accepit eum in ulnas suas.*

Et ipse accepit eum in ulnas suas (inter brachia sua amplexans, et ad sinum pectusque suum ardentissime et suavissime applicans), et benedixit (laudavit et glorificavit) Deum et dixit.] Olor, sive cygnus candidus, jam jam moriturus suavissime canit : ita Simeon canitie sancta candidus, jam moriturus cygneum et suavissimum edit hic canticum. Audi Martialem:

> Dulcia defecta modulatur carmina lingua,
> Cantator cygnus funeris ipse sui.

Sic sapientum postrema dicta et scripta maxime mellita sunt; scilicet per ætatem maturescente eloquentia. Addit Cicero Tuscul. 1. *Cygni*, ait, *non sine causa Apollini dicati sunt, quod ab eo divinationem habere videantur, qua prævidentes quid in morte boni sit, cum cantu et voluptate moriantur.* Ita prorsus Simeon divinat hic felicitatem, sibi post instantem mortem per Christum obventuram.

29. Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum (promissum tuum, ait Theoph., quo mihi promisisti producere vitam usque dum viderem Christum : jam eum vidi, ergo abeam et moriar) in pace.] *Dimittis*, græc. ἀπολύεις, id est *dissolvis*, ut è corpore hoc velut è carcere et vinculis, quibus alligatus sum, abeam in libertatem, pacem et quietem, qua gaudent patres in limbo, q. d. O Domine, jam animus meus omni re, quam videre cupiebat, satiatus est. Vide enim Christum, quem unice amplecti desiderabam. Nihil amplius in hoc mundo exopto; quare libens lætusque moriar, vel potius dissolvar vinculis corporis, ut ad pacem et quietem in limbum patrum pergam. Sic in pace mori optabat Tobias c. 3. 6. et Abraham Genes. 15. 15. *Pax* enim Hebræis non solum tranquillitatem et quietem, sed omne bonum et felicitatem significat.

Quocirca Euthymius per *pacem* hic accipit, Primo, pacem cogitationum, inter spem et metum de videndo Christo fluctuantium : Secundo, pacem intrepidi animi, nec mortem expavescentis : Tertio, gaudii : Quarto, alii per *pacem* accipiunt spei consecutionem, q. d. Hactenus speravi et sollicitus fui ut viderem Christum; jam eo viso pacem consecutus, et sollicitudine liberatus, mori exopto. Ita Theophyl. *Priusquam vidissem Dominum*, inquit, *non pacata eram mente, expectans eum, et semper sollicitus quando veniat : nunc autem ipso viso, et pacem consecutus, et sollicitudine liberatus* (*ut sic dicam*) *absolvar.* Quinto, *pacem*, id est, securitatem à mundi periculis, quam præstat mors. Ita S. Cyprianus tractat. de Mortalit. cap. 1. *Lætus de morte proxima, jam de vicina accessione securus*, inquit, *accepit in manus puerum, et benedicens Deum exclamavit, et dixit : Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace : quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Probans scilicet atque contestans, tunc esse servis Dei pacem, tunc liberam, tunc tranquillam quietem, quando de istis mundi turbinibus extracti, sedis et securitatis æternæ portum petimus, quando expuncta hac morte ad immortalitatem venimus. Illa est enim nostra pax, illa fida tranquillitas, illa stabilis et firma et perpetua securitas.* Hinc videtur, quod Simeon voti sui factus sit compos, ac paulo post mortuus : quare pergens ad limbum, primus Adæ, Abrahæ, Moysi, Davidi, Isaiæ, ceterisque patribus ad Christum suspirantibus, lætissimum de eo nato visoque nuntium attulit, itaque mirifico omnes gaudio cumulavit.

Tropologice, Origenes : Simeon, ait, optat mori in pace, id est, in gratia et amicitia cum Deo, in qua justus moritur.

Symbolice, S. Augustinus serm. 20. de Temp. Nunc, ait, Domine, dimitte me in pace, quia video pacem, puta Christum, qui pacificabit cœlum cum terra, Deum et angelos cum hominibus, et homines cum seipsis.

Porro Simeon sui voti à Deo factus est compos: nam paulo post in pace conquievit. Hinc S. Epiphanius lib. de Prophetarum vita et interitu cap. 24. S. Simeonem inter Prophetas reponit, aitque : *Vita functus est Simeon iste quidem pluribus annis obsitus, pene confectus : nec tamen à sacerdotibus postremum honorem consecutus, humatus est.* Cur autem id acciderit, nullam affert causam; sed ea putatur, quod palam Christi adventum annuntians, in se sacerdotum ceterorum invidiam et odium concitarit.

Tropologice, Ecclesia quotidie in Completorio sub vesperam, hunc Simeonis hymnum decantat duabus de causis. Prior est, ut fideles, ac præsertim sacerdotes Ecclesiasticos, moneat cogitare de morte, itaque vivere ac si vespere essent morituri. Posterior, ut moneat eosdem induere desiderium Simeonis, scilicet transeundi ex hac vanitate et vitæ hujus ærumnis, ad veram beatamque vitam in cœlis, ut quotidie hunc hymnum recitantes, postulemus à Deo dimitti, dicamusque cum Paulo : *Cupio dissolvi et esse cum Christo*, Philip. 1. *Vide justum*, ait S. Ambrosius, *velut corporeæ carcere molis inclusum, velle dissolvi, ut incipiat esse cum Christo. Sed qui vult dimitti, veniat in templum, veniat in Jerusalem, exspectet Christum Domini, accipiat in manibus Verbum Dei, complectatur operibus velut quibusdam fidei suæ brachiis. Tunc dimittetur, ut non videat mortem, quia viderit vitam.*

Ita S. Maria Ægyptiaca sub mortem, à S. Zozimo Eucharistiam (quam per 40. annos, quibus vixerat in deserto, non susceperat) percipiens, præ devotione lacrymans et jubilans cecinit : *Nunc dimittis, Domine, servam tuam secundum verbum tuum, in pace*, ac illico animam Creatori reddidit, ut habet ejus Vita. Idem fecit S. Magdalena multique alii. Quare quoties communicamus, cum eis dicamus : *Nunc dimittis, Domine, servum tuum in pace, quia viderunt oculi mei*, imo fauces meæ gustarunt, ac stomachus meus suscepit, salutare tuum.

30. Quia viderunt oculi mei (*quia diu desideratum nunc et carnis et cordis oculis contemplor*, ait Beda) salutare tuum.] Græce σωτήριον, quod Septuag. reddere solent pro Hebr. ישועה *iescua*, id est *salus* : salus autem metonymice Salvatorem significat. Per *salutare* ergo intelligit Salvatorem Christum, quem prisci patres desiderarunt videre, at solus Simeon vidit, contrectavit et amplexus est. Audi eorum desideria. Jacobi : *Salutare tuum* (id est Salvatorem Christum, ex Juda et posteris meis nasciturum) *exspectabo, Domine*, Genes. 49. 18. Davidis : *Defecit in salutare tuum anima mea. Oculi mei defecerunt in salutare tuum. Exspectabam salutare tuum, Domine. Concupivi salutare tuum, Domine.* Psalm. 118. v. 81. 123. 166. 174. *Redde mihi lætitiam salutaris*

tui, psalm. 50. v. 14. *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis*, psalm 84. 8. Ita S. Basil. in psalm. 61. S. August. lib. 1. Contra advers. legis et Proph. c. 11. Beda, Theophyl. et alii.

31. QUOD PARASTI ANTE FACIEM (ante oculos, in conspectu) OMNIUM POPULORUM.] Ut omnes omnium gentium populi ex Salvatore Christo salutem hauriant, q. d. Deus non abscondit Christum in angulo Judææ, sed eum omnibus proposuit, et mox per Apostolos toto orbe deprædicabit, ut quicumque ejus fidem et legem amplecti voluerint, ab eo salventur.

32. LUMEN AD REVELATIONEM GENTIUM, ET GLORIAM PLEBIS TUÆ ISRAEL.] Est appositio, q. d. *Salutare tuum*, id est, Salvatorem Christum dedisti et parasti hoc fine, ut ipse sit lumen ad revelationem, id est illuminationem gentium, quod scilicet Gentes verum Deum ignorantes ejus cognitione, fide et cultu illuminet, idemque ipse sit gloria, honor et decus Israelis, id est, populi Judaici. Arabicus, *lumen quod apparuit gentibus;* Theophyl., *lumen ad illustrationem gentium obtenebratarum;* Euthymius, *lumen quod gentibus errore cæcis visum restituat : revelationem enim vocat visus restitutionem.* Sic dicitur psalm. 118. v. 18. *Revela*, id est illumina, *oculos meos.* Qui enim cæcus est, vel sedet in tenebris, habet quasi velum ante oculos, quod per lumen revelatur et aufertur, ut videre possit. Sic velum idololatriæ, errorum et vitiorum, quod Gentes excæcabat, revelavit et abstulit Christus, docens eas veram veri Dei fidem et cultum, per quem salventur. Ipse ergo est lux mundi, Joan. 8. 12. Alludit ad oraculum Isaiæ, qui ante 700. annos idipsum vaticinatus erat c. 42. 26. dicens : *Dedi te* (ô Christe) *in fœdus populi, in lucem Gentium, ut aperires oculos cæcorum et educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris*, etc. Rursum c. 49. v. 6. *Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum, terræ* etc. Denique cap. 60. 3. *Ambulabunt Gentes in lumine tuo.* Hac de causa in Missa, præsertim in festo Purificationis, candelas benedicimus, accendimus et gestamus. Primo, ut profiteamur Christum esse lumen ad revelationem gentium. Secundo, precamur, ut ipse nobis suam lucem gratiæ in hac vita, et lætitiæ et gloriæ in altera vita communicet; qua de causa moribundis hæ candelæ accensæ in manus dantur. Vide Amalarium, Durandum et ceteros, qui de Officiis Ecclesiasticis scripsere.

ET GLORIAM PLEBIS TUÆ ISRAEL.] q. d. Christus sicut est lux Gentium cæcarum, sic est et gloria Israelis, id est Judæorum. Vice versa fuit Christus gloria quoque Gentium, et lux Israelis, quia Gentibus magnum decus, Israelitis magnam rerum divinarum cognitionem attulit : tamen Gentibus dicitur potius lucem attulisse, quia hæ erant in tenebris infidelitatis; gloriam vero Israelitis fidelibus. Idque Primo, quia ex eorum gente, utpote patribus eorum à Deo promissus, carnem assumpsit : hic enim est magnus honor, de quo gloriari possunt Judæi : quod scilicet Christus sit eorum contribulis, consanguineus, adeoque Judæus. Secundo, quia Christus in Judæa vixit et mortuus est; vixit autem cum magna doctrinæ, sanctitatis et miraculorum gloria. Tertio, quia in Judæa primo Ecclesiam suam fundavit : primi enim credentes fuere Judæi, qui deinde Gentes sibi aggregarunt. Quarto, quia in Judæa à morte resurrexit, et gloriose in cœlum ascendit, indeque misit Spiritum sanctum cum dono omnium linguarum. Quinto, quia Apostolos omnes elegit ex Judæis, qui omnes Gentes ad Christum converterunt. Sexto, quia Judæos in se credentes magnis virtutibus, donis et gratiis cumulavit, eosque eximios Sanctos, Doctores et Martyres effecit. Alludit, imo citat oraculum Isaiæ, qui prædixit c. 46. 13. dicens : *Dabo in Sion salutem, et in Israel gloriam meam.* Et c. 60. 1. *Gloria Domini super te orta est.* Et v. 2. *Gloria ejus in te videbitur.* Cap. 62. 2. *Videbunt gentes justum tuum, et cuncti reges inclytum tuum;* Hebr. et Septuag. *Gloriam tuam.*

33. ET ERAT PATER EJUS ET MATER MIRANTES SUPER HIS, QUÆ DICEBANTUR DE ILLO.] *Pater*, scilicet Joseph, qui dicitur pater Christi, non tantum quia ejus nutritius, et quia à vulgo putabatur ejus pater, sed etiam quia ipsi in conjugio et conjuge sua Maria legitime natus erat Christus, atque ob hanc prolem matrimonium hoc Josephi cum B. Virgine conciliatum et ordinatum erat à Deo. Ita S. August. lib. 2. de Consensu Evang. c. 1. Beda, Jansenius, et alii. Vide dicta Matth. 1. 16.

MIRANTES.] Joseph et Maria, quæ licet sciret Christum fore salvatorem Israelis, non tamen sciebat omnia, quæ hic Spiritus sanctus per Simeonem et Annam de eo vaticinabatur, scilicet quod ipse foret lumen illuminans omnes gentes, quod foret in ruinam et resurrectionem multorum in Israel, quod gladius animam Virginis esset pertransiturus, etc. et etiamsi hæc scivisset, mirabatur tamen eadem à Simeone et Anna per Spiritum sanctum, tanto ardore et spiritu prædicari et celebrari. Denique rerum et mysteriorum, quæ videbat et audiebat magnitudo, ei consideranti admirationem ciebat. Nam, ut ait Anonymus in Catena Græcorum : *Transcendentium rerum notitia quoties in memoriam venerit, toties renovat in mente miraculum.*

34. ET BENEDIXIT ILLIS SIMEON, ET DIXIT AD MARIAM MATREM EJUS : ECCE POSITUS EST HIC IN RUINAM, ET IN RESURRECTIONEM MULTORUM IN ISRAEL : ET IN SIGNUM CUI CONTRADICETUR.

BENEDIXIT.] Bene precatus est. Benedictionis sacerdotalis forma præscribitur Num. 6. 24. eratque hæc, *Benedicat tibi Dominus, et custodiat te*, etc.

EIS.] Scilicet parentibus, Josepho et Mariæ, uti præcessit, non puero Christo (licet et hoc velit Jansenius), inquit Maldonatus, Franc. Lucas et alii : puerum enim, utpote Messiam, Salvatorem et Deum suum venerabatur et adorabat, ac ab eo benedici optabat, non vero eum benedicere audebat, vel præsumebat, quia summe, ut par erat, eum reverebatur.

ET DIXIT AD MARIAM MATREM EJUS.] Potius quam ad Joseph, tum quia ipsa sola vera et naturalis erat mater Jesu : Joseph autem ejus erat pater tantum per denominationem : tum quia Joseph videtur mortuus ante annum 30. Christi, quo hæc contigerunt : quare illa in se experta est sensitque sola B. Maria. Illi ergo soli hic Simeon prophetico spiritu prædixit tam prospera, quam adversa, ipsi et Christo obventura, ut in prosperis non extollatur, nec in adversis cadat,

animo, sed contra illa per modestiam, contra hæc per patientiam et fortitudinem pectus suum præmuniat et obarmet.

Ecce positus est hic in ruinam (græce πτῶσιν, id est, *casum*, ita Arabicus) et in resurrectionem multorum in Israel.] Alludit ad illud Isaiæ c. 8. 14. *Erit vobis* (Dominus, puta Christus) *in sanctificationem, in lapidem autem offensionis, et in petram scandali duabus domibus Israel*, hoc est, *in laqueum et in ruinam habitantibus Jerusalem*. Et cap. 28. 16. *Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum*, etc. quem locum citat urgetque contra Judæos Christo incredulos Paulus Rom. 9. 33. et Petrus 1. Petr. 2. v. 6. et Actor. 4. v. 11. et Christus ipse Matth. 21. 42. ubi hæc omnia explicui. Christus enim à Deo positus et collocatus est in Ecclesia nova, sive Christiana, quasi fundamentum et lapis angularis, ut illi superædificaret omnes qui in eum crederent, ex eisque domum Ecclesiæ spiritualem exædificarent: quia hoc ipsum olim promiserat Adæ, Abrahæ, Mosi, ceterisque Patriarchis et Prophetis. Fecit hoc Deus directe hac mente et intentione, ut omnes Israelitas, id est Judæos, ad Christi fidem alliceret, itaque in Ecclesiam ejus cooptaret et salvaret; sed prævidebat majorem partem eorum ob vitia sua Christo venienti contradicturos, et in eum quasi in lapidem offensionis et scandali impacturos, itaque ab eo collidendos et ruituros in exitium, tam præsens, quam futurum et æternum: noluit tamen idcirco mutare prius suum propositum de Christo mittendo et collocando: sed permittere hanc Judæorum contra illum rebellionem et contradictionem, ut propter illam Paulus et Apostoli præcones Evangelii à Judæis rebellantibus Evangelium transferrent ad Gentes, itaque pro paucis Judæis innumeræ gentes in Christum crederent, illique in Ecclesia inædificarentur et salvarentur, uti fuse docet Paulus Rom. 11. Ecce hoc fuit Dei consilium, quo posuit Christum in lapidem angularem Ecclesiæ, qui indirecte esset *in ruinam*, directe *in resurrectionem multorum in Israel*. Per *ruinam* enim significatur exitium Judæorum Christo rebellium; per *resurrectionem* salus in eum credentium, quia rebelles corruerunt à fide in perfidiam, ab obedientia in rebellionem, à cognitione Dei et S. Scripturæ in cæcitatem et obdurationem, à spe salutis in desperationem et damnationem, à cœlo in gehennam: credentes vero in Christum à peccatis, in quibus jacebant, à Christi gratia erecti, resurrexerunt in novam vitam virtutis et gratiæ, expectantes spem gloriæ. Ita S. August., Beda, Theophyl., Euthymius, Toletus, et alii passim, imo ipse Christus, Petrus et Paulus locis jam citatis.

Addit Nyssenus per *ruinam* accipi excidium Judææ et Jerusalem per Titum: hoc enim ei illatum est, quia sprevit Christum, eumque crucifixit.

Tropologice, vel potius symbolice, Theophyl. Christus, ait, positus est in ruinam et resurrectionem Israelis, id est, animæ pœnitentis, seseque per Christi gratiam sanctificantis, quia facit ut in ea moriatur superbia, crapula, libido, ac resurgat in ea humilitas, abstinentia, castitas. Anagogice idem Theophyl. per *ruinam* accipit mortem, q. d. Christus erit causa ut multi, id est, omnes Israelitæ a morte ad immortalitatem resurgant. Verum hi sensus mystici non ex æquo respondent sensui litterali, in quo alii ruunt in vitia, alii ab eis resurgunt: unde minus appositi et genuini sunt.

Et in signum cui contradicetur.] Græce εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον, id est *in signum contradictionis*, vel *contentionis*, ut vertunt Syrus et Arabicus: Tertull. de Carne Christi c. 23. vertit, *in signum contradicibile*.

Quæres, quodnam hoc signum? Primo, Maldonatus et Franciscus Lucas: Christus, inquiunt, positus est in signum, id est, in scopum sagittariorum, in quem Judæi et Scribæ increduli, non tantum lingua verba maledica, sed et manu tela malefica conjecerunt. Fuit hic scopus contradictionis, quia de eo feriendo configendoque certarunt, et sibi invicem contradixerunt Scribæ; ut Simeon alludat ad illud Thren. cap. 3. v. 12. *Posuit me quasi signum ad sagittam, misit in renibus meis filias pharetræ suæ*.

Secundo, S. Basilius, Beda, et Theophylactus intelligunt signum crucis, ut alludat ad Isaiæ 11. v. 10. *In die illa radix Jesse, qui stat in signum* (Hebr. נס *nes*, id est, vexillum, ubi Septuaginta vertunt, σημεῖον, quod hic habet Lucas) *populorum*: quia Christus in cruce exaltatus erit vexillifer, sustolletque vexillum crucis, ad quod trahet omnes fideles quasi milites suos, ut dimicent contra Judæos, Mahometanos, Paganos, ceterosque impios diaboli milites, qui cruci Christi contradicunt, illamque acerrime oppugnant. Ita Toletus.

Tertio et planissime, alludit Simeon ad illud Isaiæ 8. v. 18. *Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum et in portentum Israel*. Vide ibi dicta. *Signum* ergo sive *portentum* vocatur hic mira, nova et à sæculo inaudita Christi ex Virgine generatio, ejusque cœlestis et divina doctrina, vita, mors, resurrectio, miracula, quibus clare significabat et ostendebat se esse Messiam Salvatorem mundi, ac Deum per se exhibuisse mundo redemptionem et salutem à Prophetis promissam. Huic signo Christi non tantum Judæi et Gentes lingua, sed et mali Christiani vita impia contradicunt. Ita Origenes, Jansenius. Favet S. Basilius in Isaiæ cap. 7. ad illa: *Ecce virgo concipiet*, dicens: *Signum est demonstratio rei cujuspiam prodigiosæ, demutatæ, et à communi consuetudine hominum omnino alienæ*. Talis autem fuit vita Emmanuelis, id est Verbi incarnati, prodigiosa scilicet et portentosa: Græcum enim σημεῖον significat signum, ostentum, prodigium, quod est præter communem hominum consuetudinem. Favet et Tertul. lib. de Carne Christi cap. 23. qui censet hic alludi ad illud Isaiæ 7. *Propterea dabit Dominus vobis signum: Ecce virgo concipiet et pariet filium. Agnoscimus ergo signum contradicibile*, inquit, *conceptum et partum Virginis Mariæ, de quo Academici isti, Peperit, et non peperit; virgo, et non virgo*; quibus contradictoribus ipse respondet: *Peperit, quæ ex sua carne; et non peperit, quæ non ex viri semine. Et virgo quantum à viro, non virgo quantum à partu*: quia peperit quod non solet esse virginum, sed mulierum corruptarum, licet ipsa per miraculum incorrupta conceperit, et manens virgo pepererit.

Symbolice, Cajetanus: Christus, ait, fuit

signum reconciliationis humani generis cum Deo. Et Dionys.: Christus, ait, fuit signum fœderis inter homines et Deum, de non inducendo amplius in orbem diluvio. Alii *signum* accipiunt quo oves Dei signantur, q. d. Christi fide, baptismo et charactere quasi signo signabuntur Christiani, ut illo ab infidelibus distinguantur.

Denique Barradius putat alludi ad serpentem æneum, quem in signum posuit Moses, ut morsi à serpentibus, in eum aspicientes, sanarentur, Num. c. 21. q. d. Christus positus est, sive ponetur in signum, quemadmodum serpens æneus in signum positus est in deserto. Multi illum aspicient viva fide, salutemque recipient ac resurrectionem; plurimi contradicent ac corruent. Signum erit omnibus propositum, quibusdam ruina, aliis resurrectio.

35. ET TUAM IPSIUS ANIMAM PERTRANSIBIT GLADIUS (Arabicus, *lancea*. Græcum enim ῥομφαία, et gladium et jaculum, sive lanceam significat) UT REVELENTUR EX MULTIS CORDIBUS COGITATIONES.] Quæres, quisnam hic gladius? Primo, nonnulli per gladium accipiunt dubitationem in fide. Censent enim B. Virginem cum videret Christum tam atrocia à Judæis violenter pati, et mori in cruce, dubitasse de ejus resurrectione, an ipse esset resurrecturus uti prædixerat: hæc enim dubitatio instar gladii dissecabat animam Virginis: eamque dividebat à Christo, Christique fide. Ita Origenes hic hom. 17. Titus et Theoph. Amphyloch. hom. de occursu Domini, Auctor Quæst. novi et veteris Testamenti apud S. August. q. 73. Verum hic est error: hoc enim sentire indignum est Deipara, estque contra communem Ecclesiæ sensum. Sic enim B. Virgo peccasset incredulitate. Unde nonnulli excusant auctores jam citatos, quod per dubitationem intellexerint admirationem, et variarum cogitationum fluctuationem, considerationem et examinationem.

Secundo, S. Eucher. Lugdunensis homil. in Dominicam post Octavam Nativit. per gladium accipit gladium spiritus, qui est Verbum Dei, puta spiritum prophetiæ, q. d. Gladius spiritus prophetici transibit animam tuam, ô Maria, ut tibi revelet secreta S. Scripturæ, et occultas hominum cogitationes, uti tibi revelavit in Cana Galilææ cogitationes Christi, cum ministris dixisti: *Quodcumque dixerit vobis facite.* Nisi enim scivisses Christum eis imperaturum ut aquam haurirent, quam ipse in vinum converteret, nunquam idipsum dixisses. Sic Apostolus de eodem spiritu ait Hebr. 4. 12. *Vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque et medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis.* Unde S. Ambr. per gladium hic accipit prudentiam Virginis, non ignaram mysterii cœlestis.

Verum hic gladius symbolicus est et mysticus, non litteralis, æque ac ille S. Hilarii in Psalm. 118. littera *gimel*, qui per gladium accipit terrorem judicii extremi, quod omnes subituri sunt, etiam B. Virgo.

Tertio, nonnulli olim teste Amphilochio loco citato, ex hisce verbis opinati sunt B. Virginem vere per gladium martyrio coronatam obiisse; sed hoc est contra omnem historiarum fidem.

Quarto ergo et genuine, *gladius* hic est tormentorum Christo illatorum, aut potius contradictionis, cujus paulo ante meminit: nam contradictio linguarum in Scriptura vocatur *gladius*, ut psalm. 56. 5. *Filii hominum, dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus.* Et psalm. 63. v. 4. *Exacuerunt ut gladium linguas suas.* Et psalm. 104. 18. *Ferrum pertransiit animam ejus.*

Duplex ergo hic est gladius: Primus linguæ et contradictionis: audiens enim B. Virgo probrat calumnias et blasphemias, à Judæis et Scribis jaci in Christum etiam crucifixum, mire iis cruciabatur, perinde ac si gladius animam ejus transverberasset.

Secundus gladius fuit ferri, puta clavorum ceterorumque tormentorum, qui non tantum, Christi corpus et animam, sed et Virginis animam pertransiit; græce διελεύσεται, id est, penetrabit. Sicut cum quis uno gladio duos sibi vicinos confodit uno ictu, ita ut primum occidat, secundum penetret et vulneret. Ita et hic gladius Judæorum occidit Christum, Virginem autem matrem intime penetravit, vulneravit et cruciavit. Ita S. August. ep. 59. ad Paulinum, Sophronius hom. de Assumpt., Franc. Lucas, Jansenius, Toletus, Barradius et alii.

Quantus fuerit gladii hujus cruciatus et dolor, æstimare licet cum Toleto, Primo, ex filio patiente; puta ex Christo crucifixo, quem summe et plusquam seipsam amabat Deipara, ita ut longe maluisset ipsa pati et crucifigi, quam videre Christum filium suum pati et crucifigi; quare magis doluit de ejus passione et cruce, quam de sua propria doluisset. Mensura enim doloris est amor: quantus enim est dilecti amor, tantus est et amantis, et patienti compatientis dolor. Secundo, ex tormentorum Christi atrocitate et generalitate: passus est enim atrocissima in omnibus sensibus et membris: eadem omnia passa est B. Virgo per compassionem. Tertio, ex personæ dignitate; quod scilicet Christus qui patiebatur, erat verus Deus, Deique Filius, Messias et Salvator mundi; quare indignum, imo horrendum et execrabile erat, illum flagellare et crucifigere. Hanc dignitatem profunde considerabat B. Virgo, ideoque profunde de ejus tormentis cruciabatur. Quarto, ex diuturnitate, quia Christus tota vita passus est, usque dum spiritum exhalavit in cruce. Quinto, ex sollicitudine: solus enim Christus patiebatur, derelictus ab Apostolis et amicis omnibus, imo ab angelis et Deo ipso. Unde clamabat: *Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Licet enim B. Virgo ei astaret et compateretur, tamen dolor matris novum magnumque dolorem addebat filio: dolebat enim mirifice, quod mater propter se adeo doleret et cruciaretur, atque hic dolor vicissim à Christo in matrem reflectebatur; ipsa enim dolebat Christum de suo dolore dolere et affligi. Sexto, ex horrendis calumniis et blasphemiis, quas assidue audiebat vibrari in Christum. Septimo, ex continua filii crucifixi præsentia et intuitu. Hinc Damascenus lib. 4. de Fide cap. 15. *Quos in partu, inquit, dolores effugerat, passionis tempore sustinuit, at quæ præ materno affectu viscera sibi lacerari senserit.*

Quocirca Doctores docent B. Virginem esse Martyrem, imo plusquam martyrem, quia gladius aliorum Martyrum corpora, gladius vero Christi et Virginis animam pertransivit: quare sicut Christus patiendo magis cruciatus est quam omnes Martyres: sic et B. Virgo Christo com-

patiendo, adeoque hoc cruciatu et dolore exanimata et mortua fuisset, nisi Deus per singularem concursum eam in vita conservasset. Sicut ergo S. Joannes Evangelista in ferventis olei dolium immissus, est Martyr, quia hic cruciatus naturaliter ei mortem attulisset, nisi Deus per miraculum eum in vita conservasset : ita et B. Virgo.

Dices, Judæi non voluerunt cruciare et occidere Virginem, sed Christum dumtaxat. Resp. Cruciando Christum cruciarunt Virgin. matrem; sicut qui cruciat corpus, cruciat et animam : magis enim Virgo affectu conjuncta erat Christo, quam corpus animæ. Adde : Judæi omnes Christi propinquos, ut Apostolos et discipulos ex odio Christi persecuti sunt : ergo et ejus matrem : unde videntes eam cruci astare et intime cruciari, insultarunt Christo, et consequenter matri ei astanti. Ita S. Hieron. serm. de Assumpt. B. Mariæ, qui extat tom. 9. operum sancti Hieronymi : *Beata Dei genitrix*, ait, *et martyr, et virgo fuit, quamvis in pace vitam finierit. Hinc quoque quod vere passa fuerit, testatur Simeon Propheta loquens ad eam : Et tuam, inquit, ipsius animam pertransibit gladius. Ex quo constat, quod supra Martyrem fuerit. Alii namque Sancti etsi passi sunt pro Christo in carne, tamen in anima (quia immortalis est) pati non potuerunt. Beata vero Dei genitrix, quia in ea parte passa est, quæ impassibilis habetur; ideo (ut ita fatear) quia spiritualiter et atrocius passa est gladio passionis Christi, plusquam Martyr fuit. Unde constat, quia plus omnibus dilexit, propterea et plus doluit, in tantum ut animam ejus totam pertransiret et possideret vis doloris, ad testimonium eximiæ dilectionis : quæ quia mente passa est, plusquam Martyr fuit. Nimirum et ejus dilectio amplius fortis quam mors fuit : quia mortem Christi suam fecit.* Verum adverte sermonem hunc nec esse S. Hieron. nec Sophronii (ut vult Marius Victorinus) qui vixit tempore S. Hieron. Unde ejus meminit S. Hieron. lib. de Script., Eccles. tum quia totus hic sermo impugnat Nestorium, qui S. Hieronymo et Sophronio fuit posterior; tum quia dubitat auctor, an B. Virgo in anima dumtaxat, an vero etiam in corpore sit assumpta in cœlum, cum Ecclesia sentiat eam tam in corpore, quam in anima assumptam. Vide Baronium anno Christi 48. n. 9.

Sic et S. Ildephonsus serm. 2. de Assumpt. *B. Virgo*, ait, *plusquam Martyr fuit, quia in animo non minus amoris quam mœroris est intus gladio vulnerata.* Additque : *Candidior inter Martyres, quia in anima passa.* Sic et S. Bern. serm. in illud Apocal. 12. *Signum magnum apparuit : Tuam*, inquit, *animam pertransibit vis doloris, ut plusquam Martyrem prædicemus, in qua nimirum corporeæ passionis sensum excesserit compassionis affectus.* S. Bernardin. Senensis, tom. 2. serm. 61. art. 3. cap. 2. *Tantus*, ait, *fuit dolor Virginis quod, si in omnes creaturas divideretur, omnes subito interirent.* Denique vim hujus gladii et doloris in Virgine, fuse et pathetice enarrat sancta Brigitta in serm. angelico c. 17. et 18.

Tropologice vel potius symbolice S. Bernard. serm. 29. in Cant. per gladium sive sagittam, et, ut Arabicus vertit, lanceam, accipit charitatem, quia ubi est dolor, ibi est et amor : sine dolore enim non vivitur in amore, nec sine amore vivitur in dolore. Sic enim ait : *Est etiam sagitta electa amor Christi, quæ Mariæ animam non solum confixit, sed etiam pertransiit, ut nullam in pectore virginali particulam vacuam amore relinqueret, sed toto corde, tota anima, tota virtute diligeret, et esset gratia plena. Aut certe penetravit eam, ut veniret usque ad nos, et de plenitudine illa omnes acciperemus, et fieret mater charitatis, cujus pater est charitas Deus.* Et post nonnulla : *Et illa quidem in tota se grande et suave amoris vulnus accepit : ego vero me felicem putaverim, si summa saltem quasi cuspide hujus gladii pungi interdum me sensero, ut vel modico accepto amoris vulnere, dicat etiam anima mea : Vulnerata charitate ego sum. Quis mihi tribuat in hunc modum non modo vulnerari, sed et expugnari omnino usque ad exterminationem coloris et caloris illius, qui militant adversus animam?*

UT REVELENTUR EX MULTIS CORDIBUS COGITATIONES.] Hæc sententia est obscura et difficilis. Primo, S. Hilarius, qui per *gladium* accipit diem judicii, eam facile expedit, q. d. Ideo gladius, id est, dies judicii erit quasi dissecans et aperiens corda hominum, etiam B. Virginis, ut ex iis revelet omnes secretas cogitationes, intentiones et volitiones, easque dijudicet et præmiet vel puniat. Hoc est quod de Christo dicitur Apocal. 1. 16. *Et de ore ejus gladius utraque parte acutus exibat.*

Secundo, Eucherius qui per *gladium* accipit spiritum prophetiæ, sic explicat, ut dicat eum datum fuisse B. Virgini, ad hoc ut secretas hominum cogitationes cognosceret.

Tertio, Euthymius, q. d. Multi videntes miracula et sapientiam Jesu, cogitabant eum cœlo lapsum, nec esse filium B. Mariæ : at dum in cruce Christi viderunt eam ita dolentem et mœstam, priores cogitationes damnarunt, cogitaruntque illam vere esse matrem Jesu, utpote quæ tantopere ejus quasi filii sui tormenta sentiret et lugeret. Verum hæc omnia aliena et violenta sunt.

Quarto, S. Augustin. epist. 59. sub finem sic exponit, q. d. *Per Domini passionem, et insidiæ Judæorum, et discipulorum infirmitas patuit.* Christo enim relicto fugerunt. Prius de Judæis appositum est, posterius de discipulis minus congruum : nec enim discipuli ante fugam de ea cogitarant.

Quinto, Toletus pressius exponit, q. d. Hic gladius, qui tuam, ô Virgo, animam transfiget, occasio erit ut cogitationes multorum cordium, quæ prius occultæ erant revelentur, quod revera evenit : nam multo tempore antequam Christus occideretur, illi principes et primi Judæorum in animo habebant eum interficere : timore tamen plebis nihil in eum tentare ausi sunt.

Gladius ergo, id est, tormenta quibus interficietur Christus, et tuam pertransibit animam, et simul perversas Judæorum contra Christum cogitationes, quæ occultæ erant, manifestabit. Verum jam ante passionem Christi sæpius eas manifestarant Judæi et Scribæ, ubique ejus dicta et facta cavillantes, ut patet ex Joanne; esto, desiderium occidendi eum celarent et dissimularent.

Sexto ergo, planissime et plenissime, τὸ *ut* tam finem intentum, quam consecutionem et eventum significat, ac non tantum ad τὸ *gladius*, sed ad cetera quæ præcedunt referendum est, nimirum ad τὸ *positus est hic in ruinam et resur-*

rectionem multorum in Israel, et in signum cui contradicetur, ut scilicet Scribæ et Pharisæi (ut jam hæretici) qui videbantur justitiæ et veritatis patroni, ac Messiæ avidi, declarent quam alieni sint à vero Messia, et justitia, quamque contra eum pravum cor et cogitationes foveant. Ili enim ante Christi adventum eum desiderabant, sperantes eum venturum cum pompa et thesauris instar Salomonis, ut ab eo honoribus et opibus augerentur. At ubi viderunt Christum humilem et pauperem, suæ ambitioni et avaritiæ adversari, illamque publice carpere et taxare, eum spreverunt, illique sese opposuerunt, et necem ei occulte machinari cœperunt, eamque tandem opere perpetrarunt. Maxime enim Simeon hic significat, Scribas diu ante occulte cogitasse mortem Christo inferre, eamque tandem ei ex insidiis et dolose irrogasse, quæ in morte Christi eruperunt. Tunc ergo revelatum est et patuit, qui in Israele fuerint probi, Christum sincere et constanter amantes; qui improbi, eum aspernantes, persequentes et occidentes. Ita sanctus Augustinus epist. 59., Beda, Jansenius, Maldonatus, Franc. Lucas et alii : imo et Toleti expositio cum hac ex parte coincidit.

36. Et erat Anna prophetissa, filia Phanuel, de tribu Aser : hæc processerat in diebus multis (erat grandæva et senex, ut non juvenili fervore moveretur, sed senile et maturum testimonium perhiberet Christo) et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua.] *Anna* hebr. idem est quod *gratia*, qua Anna hæc erat plena. Hinc et hodie nonnullis feminis inditur nomen proprium *Gratia.* Talis fuit Gratia quæ nuper Firandi in Japonia anno Domini 1624. generose cum quatuor prolibus totaque familia pro fide Christi gloriosam oppetiit mortem, uti fuse narrant Litteræ Annuæ Japoniæ anno jam dicto.

Prophetissa.] Id est doctrix, ait Franc. Lucas, quæ scilicet juvenculas doceret Dei legem et pietatem, quia hoc tempore Judæi caruerunt Prophetis, qui futura prædicerent. Verum Annam hanc proprie fuisse prophetissam, quæ occulta et futura prædiceret, patet ex v. 38. ubi prophetavit de Christo. Licet enim usque ad tempora Christi Judæi caruerint Prophetis; tamen Deus tempore Christi rursum Prophetas excitavit, ut Joannem, Zachariam, Elisabetham, Simeonem, qui Prophetarent de Christo. Unde S. Ambros. *Non solum ab Angelis, inquit, et à Prophetis, et à pastoribus, et à parentibus, sed etiam à senioribus et justis generatio Domini accepit testimonium; omnis ætas et uterque sexus, eventorumque miracula fidem astruunt. Virgo generat, sterilis parit, mutus loquitur, Elisabeth prophetat, Magus adorat, utero clausus exultat, vidua confitetur, justus exspectat.*

Porro Origenes : Anna, ait, meruit donum prophetiæ longa castitate et jejuniis. Addit Toletus, Annam dono prophetiæ apud Judæos fuisse celebrem, ut passim ab omnibus Anna vocaretur prophetissa, idque insinuat hic Lucas.

Filia Phanuel.] Phanuel ergo erat pater Annæ, illo ævo notus et celebris. *Phanuel*, hebr. idem est quod *facies Dei* : hujus filia est *Anna*, id est *gratia*, hæc enim à facie et ore Dei procedit, et fidelibus aspiratur. Hinc locus in quo Jacob vidit Deum facie ad faciem, eo vocatus est *Phanuel*, Genes. 32. 30.

De tribu Aser.] Erat hæc tribus quieta, placida, robusta, dives, annosa, ut patet Genes. 49. 20. et Deuter. 33. v. 24. et 25. *Aser*, hebr. idem est quod *beatus.* Beata fuit Anna. Omnia hæc epitheta novas dotes et laudes addunt Annæ, ut ejus de Christo testimonium majoris sit momenti et ponderis.

Hæc processerat in diebus multis, et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua.] Id est, à pubertate sua, post pubertatem suam, postquam cœpit esse habilis viro et conjugio : nec enim proprie est virgo, quæ non est puber, nubilis, et capax corruptionis : unde infantes proprie non sunt virgines. Rursum *à virginitate sua*, id est, à tempore nuptiarum, quas virgo inierat : nupta enim desinit esse virgo : nubebant autem paulo post pubertatem anno ætatis 15. quo anno Josepho nupsit B. Virgo.

Tria ergo hac voce significantur. Primo, quod Anna semel nupserit, idque in prima pubertate, quæ in feminis est anno ætatis duodecimo; sed differri solebant nuptiæ, ut magis pubescerent ad annum 15. Secundo, quod ante matrimonium honeste et caste vixerit, eratque virgo. Tertio, quod moriente post septem annos marito, vidua facta sit juvencula anno ætatis 22. indeque insigni continentia in flore ætatis vidua permanserit ad annos 84. vitæ suæ, vel, ut S. Ambr., viduitatis suæ : censet enim ipse Annam, mortuo marito mansisse viduam per 84. annos. Quod si verum est, sequitur ipsam hoc tempore, cum Christo occurrit, fuisse annorum centum et sex : nupsit enim anno 15. nupta fuit per septem annos, vidua facta est anno 22. inde vidua vixit annos 84. juxta S. Ambros.; junge hos omnes annos, habebis 106. Anna igitur commendatur ab insigni castitate, eaque triplici, scilicet virginali, conjugali, et viduali. Videtur Deus studio Annæ ad tantum senium prorogasse vitam, ut Christum videret et prædicaret, æque ac fecit Simeoni.

37. Et hæc vidua usque (Interpres legit ἕως, id est, *usque*, jam legunt ὡς, id est, *quasi*) ad annos octoginta quatuor (vitæ, vel, ut Ambros., viduitatis suæ, uti jam dixi : unde Arabic. vertit, *et vidua facta est quatuor et octoginta annos*) quæ non discedebat de templo.] Non quod in templo habitaret, sed quod illud frequentaret, in eoque perduraret, uti etiamnum faciunt nonnullæ devotæ, ut sit hyperbole. Ita Toletus, Jansenius, Maldon. Alii tamen censent eam habitasse in templo : erant enim habitacula feminarum religiosarum juxta templum, nocte et die, ut hic dicitur, Deo servientium (qualia in Eccl. Christiana postea fuerunt Diaconissarum, et etiamnum sunt Monialium) ut patet Exod. 38. 8.; 2. Machab. 3. 20.; 1. Reg. 2. 21. Feminarum, inquam, tum virginum, inter quas fuit B. Virgo præsentata in templo, tum viduarum, è quibus videtur fuisse hæc Anna, uti pluribus probat noster Canisius lib. 1. Marialis cap. 12.

Jejuniis et obsecrationibus serviens die ac nocte.] Scilicet Deo, ut habet Arabicus. Græce enim est λατρεύουσα, id est, latria colens : latria enim soli Deo defertur. Unde patet, falso docere hæreticos, jejunium tantum esse mortificationem corporis, non autem cultum Dei, nisi quatenus ad orationem refertur. Lucas enim hic ait, Annam æque jejuniis et obsecrationibus serviisse Deo. Ita Origenes. Voces ergo *jejuniis*

et obsecrationibus, sunt ablativi instrumenti, quibus respondet dativus in Græco, q. d. Per jejunia et obsecrationes serviebat Deo *nocte et die.*

Pulchre S. Chrysost. homil. 42. ad Populum, orationem nocturnam commendat: *Vide*, ait, *stellarum choream, altum silentium, multam quietem, Dominique tui dispensationem admirare. Anima tunc est purior, levior et subtilior, magis sublimis et agilis. Ipsæ tenebræ multumque silentium ad compunctionem inducere possunt. Si vero cœlum respexeris, sideribus tanquam innumeris quibusdam oculis distinctum*, etc. Et post nonnulla : *Flecte genua, geme, Dominum tuum ora tibi fieri propitium. Plus nocturnis placatur orationibus, cum quietis tempus tu luctuum tempus facis. Regis memento qualia verba dicebat : Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Quantumcunque sis delicatus, non es illo delicatior : quantumcumque sis dives, non es ditior Davide, qui rursum dicebat : Media nocte surgebam ad confitendum tibi super judicia justificationis tuæ.* Sic Christus diem dabat prædicationi, noctem orationi. *Erat* enim *pernoctans in oratione Dei*, Lucæ 6. 12. Sic et Paulus, ut patet Act. 16. 15. et 2. Timoth. 1. 3. Sic et S. Antonius, S. Hilarion, ceterique Anachoretæ : quin et Ecclesia, ut patet ex Nocturnis, quæ etiamnum monachi noctu decantant. Vide dicta Deuter. 6. v. 7.

38. Et hæc, ipsa hora superveniens, confitebatur Domino.] Græce, ἀνθωμολογεῖτο, id est, vicissim, quasi ex altero choro et sexu succinebat Simeoni, et *confitebatur Domino*, id est, Dominum laudabat, eique gratias agebat, ob datum natumque Christum, quasi alternis responsando confirmans dicta Simeonis.

39. Et loquebatur de illo.] Domino Christo, quem præsentem habebat, q. d. Anna non tantum Deum laudabat, sed et aliis concionabatur ac deprædicabat Jesum, asserens eum esse Christum, hortansque omnes ut in eum crederent. Hinc patet Christum esse Dominum, id est Deum.

Omnibus qui expectabant redemptionem Israel] faciendam per Messiam, hoc est, qui expectabant redemptorem Christum qui Israelem, id est, populum fidelem in se credentem redimit à peccato, morte, satana, gehenna, omnique malo. Vide dicta v. 25.

Allegorice, Christus natus tribus tripliciter apparuit. Primo, pastoribus indice angelo; Secundo, Magis indice et duce stella : Tertio, Simeoni et Annæ indice Spiritu sancto. Simili modo Deus homines quosdam docet per angelos, alios per miracula accedente prædicatione, tertios per illuminationem internam Spiritus sancti. Rursum pastores viderunt Christum natum, sed Magi adorarunt : Simeon vero et Anna senes, eum amplexi sunt. Sic et nos Christum primo agnoscimus; secundo, adoramus; tertio, ubi in virtute non pueri, sed senes fuerimus, binis amoris brachiis amplectemur. Ita Jansenius.

40. Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam, in civitatem suam Nazareth.] Statim ergo reversi sunt Nazareth, indeque metu Herodis infanticidæ cum puero Jesu fugerunt in Ægyptum. Hoc enim infanticidium paulo post Purificationem Virginis contigit circa Pascha, ait Euthymius, Toletus et alii : licet S. August. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 5. Jansenius et Franc. Lucas censeant eos ex Jerusalem immediate fugisse in Ægyptum, indeque post novem annos redeuntes, reversos esse in urbem suam Nazareth, ut ait hic Lucas. Vide dicta Matth. 2. 13. Porro ante fugam redierunt in Nazareth, tum quia ibi habitabant, ut de domo sua disponerent ; tum ut ex bonis quæ ibi possidebant, viaticum, et reliqua necessaria ad iter longum in Ægyptum pararent. Tempus vero ad fugam abunde suppetebat, quia à die secunda Februarii, qua facta est Purificatio, usque ad Pascha quo factum dicitur infanticidium, intercedunt circiter duo menses.

Puer autem crescebat (corporis magnitudine cum ætate) et confortabatur.] Membrorum robore et viribus. Græca, Syrus et Arabicus addunt πνεύματι, id est, *spiritu ;* quod Euthym. et Theophyl. explicant, non quasi Christus internum spiritus robur in dies majus acceperit, cum à primo instanti conceptionis suæ plenus fuerit gratia et Spiritu sancto, sed quod exterius per sermonem et opera majora, magis illud exeruerit et ostenderit. Verum τὸ *spiritu*, delent Latina et Latini Patres, ac Interpretes : item ex Græcis Origenes et Titus.

Plenus sapientia.] Græc. πληρούμενον, et impleri, et plenum esse significat, ut sit idem quod πλήρης. Noster ergo recte vertit, *plenus :* quia revera interna sapientia ab origine sua plenus fuit Christus, ita ut ei nihil addi potuerit. Arabicus tamen vertit, *reimplebatur sapientia;* Syrus, *implebatur sapientia.* Sic et Origenes, Theophyl. Euthym. et Titus hic, ac S. Ambr. lib. de Incarn. Domini sacramento cap. 7. quod Theophyl. sic explicat : *Non assumens*, ait, *sapientiam (quid enim perfectius eo qui ab initio fuit perfectus ?) sed paulatim illam denudans. Si enim quamdiu brevis fuisset statura, ostendisset omnem sapientiam, visus fuisset prodigiosus, et esse phantasma pueri, non verus puer.*

Utraque expositio vera et apposita est, ac proinde utraque hic significatur; scilicet puerum Jesum et interius plenum fuisse sapientia, et exterius idipsum ostendisse, ut quicumque ejus mores gestusque videret, ac sermones audiret, illico cognosceret eum plenum esse sapientia, quia nihil in eo apparebat puerilis levitatis, petulantiæ, insipientiæ; sed vultu, ore, habitu spirabat gravitatem, modestiam, prudentiam, sapientiam illi ætati congruentem, quæ scilicet puerum talem decebat.

Et gratia Dei erat in illo.] Græce, ἐπ' αὐτόν, id est, *super illum*, q. d. Gratia, id est favor, benevolentia, directio, cura Dei Patris in puerum Jesum, utpote filium suum, illi quasi tota è cœlis incubabat, ut eum suis donis et gratiis ornaret, eumque in omnibus actibus moderaretur et componeret, ut omnes viderent eum à Deo regi, et per omnia dirigi, actionesque ejus non tam esse humanas, quam divinas. Ita Euthymius. Simili modo de Joanne Baptista dixit cap. 1. 66. *Et manus Domini erat cum illo.*

41. Et ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem in die solemni Paschæ.] Jusserat Deus Exodi 23. 14. et Deuteron. 16. 16. ut omnes viri ter in anno adirent tabernaculum vel templum, ad Deum ibidem publice adorandum, eique offerendas oblationes. B. Virgo postquam rediit ex Ægypto, licet lege non teneretur, tamen ex devotione junxit se marito, secumque

duxit filium ad templum, ut doceret matres filios à teneris ducere ad templum, Deumque colere. Ita Beda, Maldonatus, Jansenius, Franc. Lucas et alii. Nec timuit Archelaum Herodis infanticidæ filium, tum quia prudenter existimabat in tanto Judæorum omnium concursu posse latere ad paucos dies, donec rediret in Nazareth, tum quia sciebat se Deo, pro cujus honore periculum hoc subibat, esse cordi et curæ. Ita S. August. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 10. idque insinuat Lucas vers. 42. et 43. Nonnulli tamen probabiliter putant Jesum non ascendisse Hierosolymam, nisi anno ætatis duodecimo : illo enim anno Archelaus actus est in exilium ab Augusto Cæsare : unde nil ab eo Jesus timere poterat, ut dixi v. 1.

42. Et cum factus esset (puer Jesus) annorum duodecim, ascendentibus illis Hierosolymam secundum consuetudinem diei festi.] Syrus, *sicut consueverant in festo*, scilicet, facere in Paschate.

43. Consummatisque diebus (græce, *postquam perfecissent* vel *peregissent dies;* scilicet illius festi, sive Paschatis : hoc enim per septem dies celebrabatur, quos omnes Hierosolymæ celebrasse Mariam et Joseph innuit hic Lucas; etsi lege ad tot dies manere non cogerentur) cum redirent (è Jerusalem in Nazareth) remansit puer Jesus in Jerusalem : ut ubi radiolum aliquem suæ sapientiæ et divinitatis spargeret, quasi gestiens jam officium doctoris et Salvatoris, ad quod à Patre missus erat, inchoare : anno enim duodecimo finitur pueritia, et incipit adolescentia ac judicium perfectum. Ita Beda. Et non cognoverunt parentes ejus.] Quia Jesus a parentibus in Jerusalem devotionis, vel negotiorum causa nonnihil tardantibus, petiit licentiam adeundi cognatos, quasi cum iis præcessurus : qua accepta eos adiit, sed mox ab iis clam se subduxit, adiitque templum, Deo id dirigente, ut parentes, licet alias de Jesu semper solliciti, id non adverterent, sed, ut sequitur, putarent eum esse in comitatu cognatorum.

44. Existimantes autem illum esse in comitatu (cognatorum et vicinorum, qui præcesserant, cum quibus Maria et Joseph paulo post secuturi vespere in eodem hospitio erant pernoctaturi et cœnaturi, ibique Jesum, ut putabant, inventuri) venerunt iter diei (scilicet vespere ad idem commune hospitium) : et requirebant eum inter cognatos et notos.

45. Et non invenientes regressi sunt in Jerusalem, requirentes eum.] Quia Jesus à nullo cognatorum visus erat in itinere, hinc collegerunt parentes eum mansisse in Jerusalem : quare ibi eum requisiverunt magna sollicitudine et anxietate. Causam dat Origenes, et ex eo Theophyl. et Titus dicentes : *Sed quare anxie adeo quærebant? num suspicabantur perditum, aut quod aberrasset à via ut puer?* absit. *Neque enim hoc sapientissimæ Mariæ fuerit* (sciebat enim Jesum plenum esse sapientia, imo esse Deum); *nunquam fieri poterat ut perditum putarent infantem, quem divinum esse cognoverant : verum quærebant eum, ne quo pacto ab iis abiisset, ne forte reliquisset eos*, ne forte vellet manere non cum eis in Nazareth, sed cum aliis in Jerusalem, ut ibidem officium suum docendi, ad quod à Deo missus erat, inchoare festinaret. Addit Origenes : *Quærebant*, ait, *ne forte recessisset ab eis, ne relinquens eos ad alia transmigrasset, et, quod magis puto, ne revertisset ad cælos, cum illi placuisset iterum descensurus*, etc.; *sed dolebat, quia mater erat, et filii mater immenso amore digni, quia ea inscia et nihil tale opinante discesserat.*

S. Antoninus addit metuisse matrem, ne Jesus in manus Archelai Herodis infanticidæ filii incidisset, qui eum occideret. Euthymius et Franc. Lucas opinantur matrem timuisse, ne Christus ab itinere aberrasset : non enim sciebat, nec callebat omnes vias, nec diverticula in biviis et triviis : licet enim per scientiam divinam et infusam illa sciret, tamen per scientiam experimentalem, quam hic puer sequebatur, illa ignorabat. Quod an recte dicatur, viderint Theologi.

46. Et factum est, post triduum invenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, et interrogantem eos.] *Post triduum*, non absolutum, sed inchoatum, hoc est tertio die, scilicet ab ejus amissione. Primus enim dies fuit, quo è Jerusalem profecti sunt, et vespere in hospitio eum non invenerunt inter cognatos : secundus, quo ex hospitio redierunt in Jerusalem : tertius, quo quæsiverunt et invenerunt puerum sanctum in sancto templo. Ita S. Ambros. Euthym. et alii. Sic dicitur v. 21. *Postquam consummati sunt dies octo*, id est, octavo die circumcisus est Jesus. Et Marci 8. 31. *Oportet filium hominis*, etc., *post tres dies* (id est tertio die) *resurgere.*

In templo.] Dei enim incarnati locus et sedes est in templo. Ibi quærendus est, ibi invenietur, non in foro, non in taberna, non in theatro. Christum imitati sunt S. Basilius et S. Gregorius Nazianzenus, qui, teste Ruffino, cum Athenis studerent, duas dumtaxat urbis plateas noverant, scilicet unam quæ ducebat ad templum, alteram quæ ad scholam.

Totum hoc triduum ergo Jesus egit partim orando, partim audiendo doctores, eisque respondendo in templo : cibum à doctoribus aut astantibus, sapientiam ejus mirantibus invitatus accepit, licet alii minus verisimiliter putent eum ostiatim mendicando victitasse, uti putat S. Bernardus hom. infra Octavam Epiphan., Bonavent., Alensis et alii, et favet S. Thomas 2. 2. q. 187. art. 5. qui Christum aliquando mendicasse probat ex illo : *Ego autem mendicus sum et pauper*, psal. 39. Ex adverso Lyranus, Dionys., Joan. Major hic, et Abulens. in Matth. cap. 17. quæst. 194. censent Christum nunquam mendicasse, eo quod mendicare Judæis esset vetitum, Deut. 15. *Mendicus non erit inter vos.* Verum hæc verba non præceptum, sed promissionem opum significant, si legem Dei observent, scilicet eos adeo fore divites, ut nemo eorum mendicet.

Sedentem in medio doctorum.] Est hebraismus, id est inter doctores, sed humiliori loco quasi discipulum, idque ad hoc, ut suis interrogationibus de instante adventu Messiæ, doctores ad eum cogitandum et inquirendum excitaret; utpote translato jam sceptro à Juda ad Herodem alienigenam, ac expletis jam 70. hebdomadibus Danielis, ceterisque Prophetarum de Christo oraculis. De Messiæ enim adventu

Christum doctores interrogasse, omnino est verisimile, idque ad hoc, ne inopinata doctoribus esset ejus manifestatio, sed ut ex hisce indiciis quasi scintillis postea prædicans et miracula patrans, facilius ab eis velut Messias reciperetur. Ita Euthymius.

Interrogantem eos.] Primo, quia puerum decebat interrogare doctores, non autem eos docere, sed tamen Christus interrogando eos docebat, ait Origenes : nam sapienter interrogare, tam docti, et docentis est, quam sapienter respondere. Sic magistri docti, docte discipulos interrogando docent. *Ex uno quippe doctrinæ fonte*, ait Origenes, *manat et interrogare et respondere sapienter, et ejusdem scientiæ est, scire quid interroges, quidve respondeas.*

Secundo, ut doceret adolescentes modestiam, ac studium audiendi, interrogandi et discendi, *ne, si nolint esse veritatis discipuli, fiant erroris magistri*, ait Beda.

Tertio, ut interrogans doctores, vicissim ab eis interrogaretur, sicque respondendo eos doceret. Unde sequitur :

47. Stupebant autem omnes, qui eum audiebant super prudentia et responsis ejus.] Quod scilicet puer duodennis, fabri filius, qui scholas nunquam frequentarat, tam versatus esset in S. Scriptura, tam sapienter quæreret, tam acute responderet, ut et doctores ipsos superaret, ut dicerent : *Quis putas puer iste erit?* eritne Propheta? eritne Messias, quem doctorem orbis nunc omnes in dies singulos avide expectamus?

48. Et videntes (Græc. addunt αὐτόν, id est *eum*, scilicet Jesum) admirati sunt.] Scilicet parentes Jesum quærentes, ut patet v. 46., mirati et gavisi sunt, quod eum præter morem viderent et invenirent solum cum doctoribus disputantem, tantam sapientiam depromentem, ac doctores ceterosque astantes super eo stupentes, etc.

Et dixit mater ejus ad illum : Fili, quid fecisti nobis sic? ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus (*cum labore*, ut addit Arabicus) te.] Verba hæc matris sunt, non Christum objurgantis, sed mirantis et dolentis, doloremque suum dolenter explicantis. Hoc enim suadet veneratio matris erga talem filium, scilicet hominem Deum : ac proinde verisimile est matrem hæc ei dixisse, non publice in consessu Doctorum, sed secreto sevocando eum, vel consessu jam dimisso. Ita Jansen. Maldonat. et alii.

Sic.] Ut te à nobis subduceres, ac nobis insciis et sollicitis solus in urbe remaneres?

Pater tuus et ego.] Notat S. Aug. serm. 63. de Diversis cap. 11. humilitatem Virginis, quæ cum sciret se in solidum esse matrem Christi, ideoque matrem Dei, ita ut Joseph in ejus generatione nullam haberet partem, ipsa tamen demisse Josepho quasi marito se postponit. *Omnia*, ait Anonymus in Catena Græca, *sicut mater, et fiducialiter et humiliter et affectuose exprimit.*

Tropologice, anima quæ perdidit Jesu gratiam per peccatum mortale, vel solitam familiaritatem per negligentiam venialem, requirat eum, Primo, cum dolore et lacrymis cordis compuncti, quia, ut ait Nazianz. orat. 3. *Proborum* (adde, et improborum, si pœniteant) *virorum lacrymæ sunt peccati diluvium, et mundi piamentum*, quale fuit diluvium Noe.

Secundo, requirat eum magna sollicitudine et studio, ut fecit B. Virgo, idque in templo, nimirum vacando orationi, lectioni et meditationi rerum spiritualium. Sic sponsum se subducentem requisivit sponsa et invenit, Cant. 3. 2. *Surgam*, inquit, *et circuibo civitatem per vicos et plateas, quæram quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam.* Ita anima, dum Christum invenit, caute retineat ne rursum elabatur.

Tertio, requirat eum inter doctores, id est, inter viros doctos et pios, qui eam in scientia æque ac pietate instruant. Unde sponsa Cant. 1. 17. rogans sponsum : *Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie?* audit : *Egredere, et abi post vestigia gregum, et pasce hædos tuos juxta tabernacula pastorum.* Vide ibi dicta.

49. Et ait ad illos : Quid est quod me quærebatis? nesciebatis quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse?] S. Ambrosius censet hæc esse verba reprehendentis. Et poterat Christus ut Messias et legislator jure suo reprehendere matrem, si peccasset. Verum nulla in matre fuit peccati culpa : ergo nec in Christo ulla ejus fuit reprehensio; habent tamen verba hæc ejus interrogationem quamdam acriorem, reprehensioni similem, ut per eam parentes doceat, et ad res suas discendum acrius incitet, uti solent parentes filios, et magistri discipulos acrioribus verbis ad studium et diligentiam extimulare.

Hæc ergo verba Christi sunt instruentis, consolantis et se excusantis, suumque factum defendentis. q. d. Non opus erat ut me quæreretis, quia cogitare poteratis me negotia salutis mundi, ad quæ à Patre cœlesti missus sum, inchoando tractare. Nec enim cogitare debetis me semper vobiscum mansurum, sed aliquando ad illa vobis relictis abiturum, uti jam abire cœpi. Porro quod vobis insciis abierim, studio id feci, ut vos doceam in illis me non pendere à vobis, sed à Patre cœlesti, et ex illius voluntate ac consilio, non ex vestro eadem tractare debere. Ego ergo vobis non dedi causam doloris, sed illam vobis partim amor vester erga me, partim ignorantia mysterii jam dicti vobis ministravit, ignorabatis enim me in Patris mei negotiis occupari; esto enim vobis merito in mentem id venire debuisset; tamen tener vester in me amor fecit ne veniret, et cogitationem hanc divertit. Unde Beda : *Non*, inquit, *quod eum quasi filium quærat vituperat, sed quod ei potius, cui æternus est filius, debeat, cogit oculos mentis attollere.*

Ut hoc è radice et fundamento intelligas, Nota Christum præter actiones divinas, quas habebat ut Deus Deique Filius, quales sunt creare, conservare et gubernare omnia, ac spirare Spiritum sanctum, habuisse actiones humanas, easque duplices : priores, quas habebat ut homo, communes aliis hominibus, uti sunt comedere, ambulare, laborare, fabricare, etc.; posteriores quas habebat ut homo Deus, sive ut redemptor, sibi quasi Christo proprias, quæ proinde à S. Dionysio lib. de Divin. nomin. *Theandricæ*, id est *Deiviriles*, nuncupantur, quia partim Dei, partim hominis sunt opera. Tales erant docere, facere miracula, discipulos convocare, Apos-

totos creare, etc. In prioribus voluit Christus sponte sua parentibus, à quibus eas cum natura quasi acceperat, obedire, et ab eis sinebat se in illis regi : in posterioribus vero nequaquam, sed soli Deo Patri voluit subjici et obedire : quia hæ, utpote altioris ordinis, à solo Deo erant acceptæ et directæ. Unde Christus parentibus eas petentibus quasi ex materno quodam imperio, respondit, illas non ad parentum, sed ad Dei voluntatem et nutum esse faciendas, ut patet hic, et in conversione aquæ in vinum in nuptiis Canæ Galilææ, Joan. 2. 4. et aliis similibus, ut patet Matth. 12. 48.

Porro, Christus actiones suas theandricas, quas patrabat ut Deus homo, vocat actiones Dei Patris, Patrique eas attribuit non sibi, Primo, quia propter has à Patre missus erat in mundum. Secundo, quia Christus à Patre habebat suam divinitatem : hæc autem opera præcipue erant divinitatis. Tertio, quia eas faciebat ex præcepto Patris. Quarto, quia in his nemini suberat nisi soli Patri æterno, ut doceret amori matris etiam tenerrimo præponendum esse Dei præceptum, vel consilium, ut, cum Deus aliquem vocat ad Religionem, ad sacerdotium, ad martyrium, ad apostolatum, cui parentes repugnant. Sic in humanis filius, qua filius, subest parentibus quoad paterna jura; qua vero idem magistratum gerit, v. g. rex est aut princeps, parentibus non subest, sed præest, quoad jura regalia : rex enim omnium qui in regno sunt, ac consequenter parentum suorum, est Superior et dominus; quare eos jure communi reip. regere, dirigere et corrigere tenetur.

50. Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos.] Nonnulli ignorantiam hanc referunt ad auditores, qui stupebant super prudentia et responsis Jesu, vers. 47. Alii ad solum Joseph per synecdochen. Verum plane tam ad B. Virginem quam ad Joseph hæc referenda sunt : licet enim ipsi nossent Jesum suum, esse Christum Dei filium, et salvatorem mundi; tamen ignorabant qua ratione illud munus obiturus esset, seu quæ illa essent negotia Patris in particulari, in quibus ipse dixerat oportere se versari v. 49. nimirum an, quando, quomodo docturus, victurus, moriturus, crucifigendus esset pro salute mundi : hæc enim eis à Deo necdum revelata erant; sed ea ipsa progressu temporis, vel per experientiam, vel per revelationem Jesu didicerunt. Quare ex reverentia Jesu, eum hoc loco curiose, quænam essent illa mysteria interrogare non sunt ausi, sed tempus opportunum ea noscendi prudenter expectarunt.

51. Et descendit cum eis, et venit Nazareth : et erat subditus illis.] *Venit Nazareth*, ultro et sponte sua, licet S. Bernardus opinetur eum urgentibus parentibus venisse. Sic enim ait serm. 19. in Cant. *Cum remansisset in Jerusalem, et dixisset; in his quæ Patris sui erant oportere se esse, non acquiescentibus parentibus ejus, sequi eos in Nazareth non despexit, magister discipulos, Deus homines, Verbum et Sapientia fabrum et feminam.*

Subditus.] Græc., ὑποκείμενος, id est, *subjectus*, obediens, scilicet quoad humanam naturam, quam à matre hauserat, non quoad divinam, quam à solo Patre æterno acceperat, ita plene et perfecte, ut per omnia ei esset æqualis, et in nullo subditus, uti contra Arianos docet S. Aug. lib. 3. contra Maximinum cap. 18. Minus ergo congrue S. Cyrillus lib. 10. Thesauri cap. 8. ex illo 1. Corinth. 15. *Tunc et Filius subjicietur Patri*, concedit Filium ratione originis subjici Patri etiam quoad naturam divinam, quam à Patre accepit; quia quoad eam facit, inquit, quæ placita sunt Patri : nam et Pater facit, quæ placita sunt Filio, nec tamen idcirco subjectus est Filio. Loquitur ergo Paulus de Filio quoad humanam naturam, secundum quam Christus se plane cum omnibus suis electis subjiciet Deo Patri in die judicii. Unde ceteri Patres constanter asserunt Filium quoad divinam naturam Patri non esse subjectum, sed æqualem.

Nota. Humana natura in Christo, licet in se præcise sumpta, subdita esset matri, tamen quia ipsa elevata erat à Deo ad hypostasim Verbi, ideoque unum erat cum Deo, puta una persona divina : hinc exempta fuit ab obedientia matris, æque ac à legibus Augusti, Herodis, pontificum, ceterorumque principum : erat enim jam matre et illis omnibus longe dignior, melior, sapientior, imo Dominus et Deus omnium. Sicut Religiosus vel monachus si creetur Pontifex, eximitur ab obedientia sui Ordinis, imo totius Ordinis fit Superior. Christus tamen ut nobis daret summæ humilitatis et obedientiæ exemplum, ultro et sponte sua se subdidit matri, imo et Josepho, iisque per omnia quæ domi agenda, verrenda, fabricanda, etc. erant, obedivit.

Discant, inquit S. Aug. serm. 63. de Diversis, pueri subdi parentibus, quia Christo mundus subditur, et Christus tamen parentibus subditus fuit. Et S. Bernard. serm. 1. super *Missus est*, exclamat : *Erat subditus eis. Quis? quibus? Deus hominibus, nec tantum Mariæ, sed et Joseph? utrimque stupor, utrimque miraculum : et quod feminæ Deus obtemperat, humilitas sine exemplo : et quod femina principatur Deo, sublimitas sine socio.* Et mox : *Erubesce, superbe cinis : Deus se humiliat, et tu te exaltas? Deus se hominibus subdit, et tu dominari gestiens hominibus, tuo te præponis auctori? quoties enim hominibus præesse desidero, toties Deum meum præire contendo.*

Voluit ergo Christus prima et continua sua vita per annos triginta suo facto nos docere, perfectionem virtutis et Religionis maxime sitam esse in obedientia. Nam, ut docet Joannes XXII. Pontif. Extrav. *Quorumdam*, de verb. signif., paupertas magnum bonum est : majus integritas (castitas); sed maximum obedientia : quia prima rebus, secunda carni, tertia menti dominatur et animo. Idem docet S. Aug. et ex eo S. Thomas 3. p. q. 40. art. 1. ubi docet austeritatem tantum esse adjumentum perfectionis.

Audi S. Basil. in Constit. monast. c. 4. *In prima ætate* (Christus) *subditus parentibus, omnem laborem corporalem mansuete et obedienter sustinuit. Cum enim homines illi essent justi quidem ac pii, verum pauperes, et rebus necessariis non abundantes*, etc. *merito laboribus corporis assiduis dediti erant, per hos necessarias res sibi ipsis acquirentes. Jesus autem his subditus, velut ait Scriptura, omnino etiam simul perferendo labores obedientiam declarabat. Itaque discamus filii subjecti esse parentibus.* Et Origen. hom. 20. in Luc. *Nam quia majorem Joseph videbat ætate, propterea eum parentis honore coluit, omnibus filiis exem-*

plum tribuens, ut subjiciantur parentibus. *Quid enim magister virtutis*, ait S. Ambros., *nisi officium pietatis impleret?* Et Beda : *Quid inter nos aliud, quam quod à nobis agi vellet, ageret?*

Multa egit, multa dixit Christus per 30. annos, sed hæc omnia hac gnome conclusit Lucas : *Et erat subditus illis*. Præclarum elogium Religiosi est. Tota vita fuit Superioribus suis obediens et subditus.

Ratio à priori est, Prima, quia qui obedit Superiori, obedit Deo : Superior enim est vicarius Dei, juxta illud Christi : *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit*, Lucæ 10. Unde S. Basilius in Constit. monast. c. 22. *Antistes*, ait, *nihil aliud est, quam is qui personam Christi sustinet, et sequester est inter Deum et homines, eorum qui in ipsius officio sunt salutem sacrificans Deo*. Et S. Benedictus in Regula : *Obedientia*, ait, *quæ majoribus præbetur, Deo exhibetur*. Et S. Bernardus de præcepto et dispens. *Quem*, inquit, *pro Deo habemus, tanquam Deum, in iis quæ aperte non sunt contra Deum, audire debemus*. Obediens ergo, dum quid præcipit Superior, putet id Deum sibi præcipere, ac tanquam Deo alacriter obediat.

Secunda, quod obedientia nobilissimas hominis potentias, scilicet voluntatem et judicium, Deo in holocaustum offerat et mactet, dum eas abnegat, et Superiori suo, loco Dei resignat. Unde S. Gregor. 35. Moral. cap. 10. explicans illud. 1. Reg. 15. *Melior est obedientia quam victimæ*, rationem hanc dat : *Quia*, inquit, *per victimas aliena caro, per obedientiam voluntas propria mactatur*.

Tertia, quod obedientia omnia opera quæ ex ea fiunt, faciat aurea, et valde meritoria. Quocirca *S. Franciscus*, ait Bonavent. in Vita ejus c. 6. *Generalis cedens officio, Guardianum petiit, cujus voluntati per omnia subjaceret. Tam enim uberem asserebat sanctæ obedientiæ fructum, ut eis qui jugo ipsius colla submitterent, nihil temporis sine lucro transiret. Unde et Fratri, cum quo solitus erat ire, semper obedientiam promittere consueverat, et servare*.

Quarta, quod obedientia sit mater virtutum omnium. Unde S. Gregorius loco jam citato : *Sola*, inquit, *virtus est obedientia, quæ virtutes ceteras menti inserit, insertasque custodit*.

Quinta, quod Deus per Superiores subditum obedientem certo et secure regat, rectaque dirigat ad portum salutis æternæ. Unde Climacus gradu 4. *Obedientia*, inquit, *est perfecta abnegatio propriæ animæ et proprii corporis, mors voluntaria, vita sine sollicitudine, navigatio sine damno, sepultura voluntatis, vita humilitatis, et quasi si quis dormiendo iter faciat*. Idemque addit : *Vivere in obedientia nihil aliud esse, quam suum onus aliorum humeris imponere, natare super aliorum ulnas, et sustentari in aquis, ne mergamur, sed sine periculo hoc grande pelagus hujus vitæ transeamus, et quidem brevissima navigatione*.

Quocirca Christus maluit vitam perdere, quam obedientiam : *Factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*. Sed audi tantæ obedientiæ præmium : *Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum*, Philip. 2. 8. An non ergo *vir obediens loquetur victorias?* Prov. 21. 28. Vide ibi dicta.

Nota Secundo. Veterum sententia est, Christum Josepho subjectum fuisse in exercenda arte fabrili lignaria, ut dixi Matth. 13. in fine. Congruum enim erat, ut fabrilem cum patre putativo exerceret, qui mundi est cum naturali patre fabricator. Per fabrum conditum est genus humanum; per fabrum decuit et restitui.

Hæc pauca dumtaxat recenset Lucas de adolescentia et juventute Christi usque ad annum ejus trigesimum; quo toto tempore vixit privatus et latuit incognitus, quæ sane stupenda fuit Dei Filii humilitas.

Cetera quæ ex libro apocrypho, qui inscribitur *Infantia Salvatoris*, aliisque similibus, à nonnullis afferuntur, rejicit Ecclesia. Unde de Valentinianis hæreticis ita scribit S. Irenæus l. 1. c. 17. *Assumunt*, ait, *in hoc et illam falsationem, quasi Dominus, cum puer esset, et disceret litteras, cum dixisset Magister ejus, quemadmodum in consuetudine est, dic A, respondit A. Rursum cum Magister jussisset dicere eum B, respondisse Dominum, Tu prior dic mihi quod est A, tunc ego dicam tibi quid est B*. Similia quædam circumferuntur in cantionibus natalitiis nonnullis, à quibus, ut ridiculis et plane indignis Christo commentis, abstinendum est : Christus enim, utpote plenus sapientia, scholas non adiit. Unde Judæi de eo dicebant : *Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit eas?* Joan. 7. 15.

Rursum miracula pueri Jesu, quæ vulgo à nonnullis narrantur, refutat S. Chrysost. hom. 20. in Joan. Primum enim ejus miraculum fuit conversio aquæ in vinum in Cana Galilææ, ut ait Joan. cap. 2. Voluit enim usque ad annum 30. latere et fabrilem exercere. Unde S. Justinus Dial. contra Tryphonem : *Faciebat*, ait, *aratra, juga*, etc. ideoque sæpe ab eis in Evangelio petit similitudines et metaphoras, ut cum ait : *Tollite jugum meum super vos*. Et, *Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei*. Idem censent Lyranus, Jansen., Maldon., Dion. Carthus. et Abulens. in Matth. c. 13. q. 81. ac Cajetanus et Franc. Lucas in Marci cap. 6. 3. Esto Christum fabrilem exercuisse neget Paulus Burgensis in Marci cap. 6. ac noster Barradius hic, et Simon de Cassia lib. 4. cap. 2. qui censent Christum usque ad annum 30. instar Religiosi abstractum vixisse, ac orationi et contemplationi æque ac jejunio vacasse. Si objicias, Nazarenos, vicinos Jesu, ei docenti objecisse : *Nonne hic est faber?* respondent ex S. August. lib. 2. de Cons. Evang. cap. 42. *Eo fabrum credebant quo fabri filium*, ut habet Matth. cap. 13. 55. Verum cum Nazareni quotidie viderent Jesum, et opera ejus studiose observarent, videntur ab opere fabrili eum vocasse fabrum ; alioqui enim si eum otiosum vidissent, ejus otium et inertiam taxassent, quod paupertati parentum laborando non succurreret, nec patrem suum Joseph fabricantem adjuvaret, eique laborando collaboraret. Adde : Voluit Christus fabricando dare exemplum vitæ mechanicis, ut fabricando et laborando victum sibi parent : hoc enim honestum est : porro à societate fabrorum qui scurrilia loquebantur, abstinebat Joseph, multo magis Christus. Sic faber tabernaculorum fuit S. Paulus, etiam cum prædicaret, ut patet Actor. c. 18. v. 3.

Et mater ejus conservabat omnia verba hæc in corde suo.] Quasi *ruminanda et diligentius scrutanda*, ait Beda, ut successu temporis per omnia quæ acturus et dicturus erat Christus,

plenius intelligeret, simul ut eadem deinde S. Lucæ et aliis Apostolis scribenda, vel posteris tradenda revelaret. Unde Titus : *Nam etsi*, inquit, *quæ ab illo depromebantur, plene non assequebatur, intelligebat nihilominus divina, humanoque sensu esse sublimiora : neque enim audiebat Jesum tanquam duodecim annorum puerum; sed excipiebat et observabat verba illius, tanquam verba viri modis omnibus perfecti :* sive, ut Euthymius ait : *tanquam verba, non simpliciter pueri, sed etiam Filii Dei.*

52. ET JESUS PROFICIEBAT SAPIENTIA, ET ÆTATE, ET GRATIA APUD DEUM ET HOMINES.] *Ætate*, græce ἡλικίᾳ, quod Syrus, Arabicus et alii vertunt, *statura*, sive *proceritate*, et sic vertit Noster c. 12. v. 25. Utrumque verum, utrumque huic loco appositum.

Quæres, an vere Jesus uti ætate et statura, sic et sapientia et gratia profecerit? Omissis Photino, Nestorio et Theodoro, qui docuere Christum esse purum hominem, ideoque in dies in gratia et meritis apud Deum profecisse, quibus quasi hæreticis anathema dicit S. Greg. Nazianz. epist. 1. ad Cledonium; idem affirmare videntur S. Athanasius serm. 4. contra Arianos et Cyrill. lib. 10. Thesauri cap. 7. videntur enim dicere, humanitatem Christi à Verbo sensim majorem hausisse sapientiam, sicut hausit B. Virgo ceterique homines. *Humanitas Christi*, ait S. Athanasius, *in sapientia profecit transcendens paulatim humanam naturam, deificata nimirum, et organum sapientiæ effecta.* Eadem habet S. Cyril. S. Athanasium in doctrina, æque ac Episcopatu Alexandrino secutus : quænam utriusque fuerit mens, mox explicabo.

Verum contrarium docent ceteri Patres. Erat enim Jesus à primo instanti conceptionis suæ plenus sapientia et gratia, ut dictum est v. 40. hoc enim debebatur illi humanitati ob unionem hypostaticam cum Verbo. Unde S. Gregorius Nazianz. orat. 20. in laudem S. Basilii : *Sapientia*, ait, *apud Deum et homines proficiebat, non ut augmentum aliquod acciperet, cum ab initio gratia sapientiaque absolutus esset, sed quod hæc hominibus ignaris paulatim apparerent.* Nam, ut ait Theophyl. *Emicatio sapientiæ ejus, profectus ipse est.* Sicut sol licet eadem semper luce polleat, tamen crescere in ea dicitur, cum eam sensim magis explicat à mane usque ad meridiem. Unde Beda : *Proficiebat Christus*, ait, *non per accessum temporis accipiendo quod non habebat, sed pandendo donum gratiæ quod habebat.*

Nota igitur in anima Christi triplicem fuisse scientiam : scilicet beatificam, qua Deum videbat et omnia in Deo, itaque beabatur; Secundo, infusam à Deo; Tertio, experimentalem, vel usu quotidiano acquisitam. Duæ priores Christo inditæ fuere à primo instanti conceptionis suæ ita perfecte, ut eas augere non posset. Idem dico de Christi habituali gratia et gloria. Ita sanctus August. lib. 3. de Peccat. mor. et rem. cap. 29. S. Hieron. in illud Jerem. 31. *Femina circumdabit virum.* S. Athan., Cyrillus, Nazianz., Beda, Damasc., Euthymius, Bernardus, S. Thomas, quos citat et sequitur Suarez 3. p. q. 7. art. 12. et passim Scholastici : hoc enim exigebat unio hypostatica.

Dicitur ergo Christus profecisse cum ætate in sapientia et gratia. Primo, in opinione hominum, ac in specie et ostensione externa. Loquitur enim subinde Scriptura secundum id quod exterius cernitur, et secundum id quod vulgo judicant homines : hic autem ex operibus majoribus quæ edebat Christus, judicabant homines eum crescere in sapientia et gratia, uti crescunt ceteri pueri. Ita Origenes et Theoph. hic, ac Nazianz., S. Athanas. et Cyrillus jam citati, et mox plenius citandi.

Secundo, proprie crevit Christus sapientia experimentali : ipso enim usu multa expertus majorem acquisivit experientiam. Hinc *didicit ex iis quæ passus est obedientiam*, Hebr. 5. 8.

Tertio, et proprie, esto Christus non creverit sapientia et gratia habituali, crevit tamen actuali et practica : nam robur spiritus et sapientiam cœlestem in anima latentem, in dies magis et magis exerebat etiam existens puer, ita ut in vultu, incessu, sermone, factis semper majores ederet actus modestiæ, maturitatis, prudentiæ, castitatis, suavitatis, pietatis, aliarumque virtutum. Posset quoque *gratia* hic accipi pro gratiositate, quod scilicet Christus in dies magis gratiosum se faceret Deo et hominibus. Verum hæc major gratiositas includit incrementum gratiæ : nam sine eo nemo fit magis gratus Deo.

Dices : Christus dicitur crevisse gratia sicut crevit ætate, idque coram Deo : ergo vere in seipso crevit gratia, sicut in se crevit ætate. Respondet S. Thomas 3. p. q. 7. art. 12. et ex eo Suarez, Christum vere in se crevisse gratia, non quoad habitum, sed quoad actus et effectus ex habitu productos, nimirum faciendo opera excellentiora, per quæ licet ipse non fieret sanctior, nec plus aliquid mereretur propter infinitam dignitatem personæ suæ, et quia à principio habuit gratiam consummatam, nihilominus illa opera de se erant sufficientia ad augendam gratiam, quatenus novum meritum continebant.

Id ipsum, non aliud velle S. Athanasium loco jam citato, liquet ex eo quod subdit : *Ut per eum suam energiam exerceret, sapientiaque inde eluceret, omnibusque innotesceret.* Et paulo ante : *Ita enim augescente magnitudine corporis, una crescebat in eo divinitatis manifestatio, innotescebatque apud omnes ipsum esse templum Dei, Deumque in ejus corpore existere.* Nec aliud velle Cyrillum patet ex iis quæ subdit : *Non ergo ipse, sed humana proficiebat natura. Nam dum in dies in ipso deitas manifestaretur, mirabilior et sapientior videbatur. Proficiebat autem in ipso natura humana, hoc modo : Assumpsit sapientia Dei, hoc est Filius Dei, nostram naturam, paulatimque tum verbis, tum factis, deificationem assumpti hominis revelans, proficere ipsum revelando faciebat*, ut scilicet suam deitatem revelaret, exercendo in dies majores sapientiæ et gratiæ operationes, quas ei suggerebat ipsa ei assistens divinitas, unde ex ipsis illa ab hominibus agnoscebatur, sicut anima latens in corpore agnoscitur per vitales et animales operationes, quas in dies majores per corpus exercet. Et paulo ante : *Cum igitur audis eum profecisse in sapientia et gratia, noli putare quidquam ipsi additum fuisse, qui nullius unquam rei egere potest : sed quia videntibus atque audientibus eum sapientiorem gratioremque in dies se præbebat, idcirco dicitur profecisse. Ita detegendo seipsum in dies, non ipse, sed qui mirabantur ipsum atque amabant, proficiebant.*

Opponunt Orientales Cyrillo, eum hæc verba ita interpretatum esse, ut de toto Christo, non de Verbo aut humanitate dumtaxat dicantur ;

cum ipsi de sola humanitate intelligant, ut habet Concilium Ephesinum oppos. anathemat. 4. Concil. Ipse vero Cyrillus in Responsione ait, ita quidem se sentire, ne Christus in duos dividatur : docet autem Filium Dei, etsi sit Patris Sapientia, dici tamen in sapientia proficere, dum humanitatis proprietates per summam unionem in se convenienter suscepit. q. d. Filius Dei dicitur profecisse, quia humanitas, quam assumpsit, profecit.

Huc accedit expositio Toleti : Nomine sapientiæ et gratiæ, inquit, non intelligitur ipse habitus gratiæ et sapientiæ, sed opera ipsa et verba sapientia et gratiosa, quæ ab interna sapientia et gratia procedunt. Sic dicitur Eccles. 10. *Verba oris sapientis, gratia*, id est gratiosa. *Diffusa est gratia in labiis tuis*, Psal. 44. 3. *Propter gratiam labiorum suorum amicum habebit regem*, Prov. 22. 11. *Mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius*, Luc. 4. 22. *Hæc est religio, visitare pupillos*, Jacobi 1.; hoc est, hæc sunt opera religiosa. Porro posset Deus per absolutam potentiam gratiam Christo datam, utpote finitam, augere, ac facere ut Christus in ea quoad habitum cresceret et proficeret, ut contra Cajetanum et alios docet Vasquez 3. p. q. 7. a. 12. disp. 47. c. 3. Sed aliter facere Deo placuit, idque magis dignitati Christi Verbo uniti, erat consentaneum.

Ex dictis collige quadruplex præter alia discrimen gratiæ Christi, et nostræ. Primum : Christus gratiam habuit quasi naturaliter, tum ex vi unionis hypostaticæ, huic enim connaturalis est gratia : tum ex vi conceptionis suæ de Spiritu sancto : nobis vero omnis gratia indebita est et gratuita, adventitia et supernaturalis.

Secundum : Gratia in nobis, Primo, delet peccatum originale, et actualia si quæ sint, sicque quasi Secundo, facit nos Deo gratos : in Christo vero gratia fuit ante, imo sine omni peccato, per se primo sanctificans Christum : nam ex gratia unionis cum Verbo emanavit gratia habitualis, ut radius à sole, statim et naturaliter. Quocirca nos adoptivi sumus et dicimur Dei filii : Christus vero est naturalis Dei Filius, ut docet S. Hilarius lib. 12. de Trinit. et Cyrillus lib. 2. in Joannem cap. 12.

Tertium : Gratia nostra est privata et propria cujusque, ac suum tantum hominem, in qua est, justificat : at Christi gratia est communis : est enim gratia capitis, qui in omnia membra, id est, in omnes fideles, se diffundit, eisque se communicat, itaque eos sanctificat. Hinc disce quanta fuerit gratia Christi, utpote quæ instar solis et fontis in omnes fideles derivatur : nam *de plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia*, Joan. 1. 16.

Quartum : Gratia in nobis (quin et in B. Virgine) per bona opera crescit, in Christo vero non crevit : quia cum ab unione cum Verbo procederet, quæ ab initio conceptionis suæ plena fuit et perfecta, hinc et eodem instanti hæc gratiæ plenitudo quæ augeri non posset, ipsi data est.

Tropologice, Damasc. lib. 3. de fide c. 22. Christus, inquit, proficit sapientia et gratia, non in se, sed in suis membris, scilicet Christianis. Sic et Cyrillus jam citatus. Ideo enim profecit ipse majores virtutum actus in dies edendo, ut nos idem facere doceret. Tota enim vita nostra continuus vel est profectus, vel defectus. Cum enim non proficit, tum deficit ; ut ergo non deficiat, semper proficiat oportet, uti fuse doce S. Bernard. epist. 253. ubi inter alia ait : *Nunquam justus arbitratur se comprehendisse, nunquam dicit, Satis est; sed semper esurit sititque justitiam, ita ut si semper viveret, semper, quantum in se est, justior esse contenderet, semper de bono in melius proficere totis viribus conaretur. Non enim ad annum, vel ad tempus instar mercenarii, sed in æternum divino se mancipabit famulatui*, etc.

Apud Deum et homines.] *Primum enim oportet Deo placere, et deinde hominibus*, ait Theophyl. et Beda. Si enim Deo placuerimus, faciet ipse ut et hominibus placeamus, ac nos eis gratos efficiet. Non sufficit placere hominibus, quia hoc sæpe fictum et simulatum est ; nec soli Deo, quia hoc privatum et secretum est : sed *Deo et hominibus*, ut gratiam, qua Deo placemus, etiam hominibus ostendamus, itaque eos ad eamdem alliciamus. *Deo* enim *debemus conscientiam, proximis famam*, ait S. Bernardus. Moralia plura vide apud S. Ambrosium, Barradium, Didacum Stellam, et Vincentium Regium hic.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, describit prædicationem et baptismum Joannis Baptistæ, quo homines disposuit ad gratiam Christi, illamque eis indicavit. Secundo, v. 21. narrat Christum a Joanne baptizatum, cum Spiritus sanctus in eum specie columbæ descendit ; et vox Patris audita : Tu es Filius meus dilectus. Tertio, v. 24. genealogiam Jesu a Joseph usque ad Adamum pertexit. (Primum et secundum majori ex parte explicui Matthæi 3. Superest ergo tertium.)

1. Anno autem quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio
Pilato Judæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre
ejus tetrarcha Iturææ, et Trachonitidis regionis, et Lysania Abilinæ
tetrarcha, 2. sub principibus sacerdotum Anna et Caipha : factum est
verbum Domini super Joannem, Zachariæ filium, in deserto. 3. Et
venit in omnem regionem Jordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ
in remissionem peccatorum, 4. sicut scriptum est in Libro sermonum

Isaiæ prophetæ : Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini : rectas facite semitas
ejus. 5. Omnis vallis implebitur : et omnis mons et collis humiliabitur : et erunt prava in
directa, et aspera in vias planas : 6. et videbit omnis caro salutare Dei. 7. Dicebat ergo
ad turbas quæ exibant ut baptizarentur ab ipso : Genimina viperarum, quis ostendit
vobis fugere à ventura ira? 8. Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, et ne cœperitis
dicere : Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus
istis suscitare filios Abrahæ. 9. Jam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis
ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. 10. Et interro-
gabant eum turbæ, dicentes : Quid ergo faciemus? 11. Respondens autem dicebat illis :
Qui habet duas tunicas, det non habenti : et qui habet escas, similiter faciat. 12. Vene-
runt autem et publicani ut baptizarentur, et dixerunt ad illum : Magister, quid faciemus?
13. At ille dixit ad eos : Nihil amplius, quam quod constitutum est vobis, faciatis.
14. Interrogabant autem eum et milites, dicentes : Quid faciemus et nos? Et ait illis :
Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis : et contenti estote stipendiis vestris.
15. Existimante autem populo, et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, ne
forte ipse esset Christus, 16. respondit Joannes, dicens omnibus : Ego quidem aqua
baptizo vos : veniet autem fortior me, cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamen-
torum ejus : ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igni : 17. cujus ventilabrum in manu
ejus, et purgabit aream suam, et congregabit triticum in horreum suum, paleas autem
comburet igni inextinguibili. 18. Multa quidem et alia exhortans evangelizabat populo.
19. Herodes autem tetrarcha, cum corriperetur ab illo de Herodiade uxore fratris sui, et de
omnibus malis quæ fecit Herodes, 20. adjecit et hoc super omnia, et inclusit Joannem in
carcere. 21. Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, et Jesu baptizato, et
orante, apertum est cœlum : 22. et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut
columba in ipsum : et vox de cœlo facta est : Tu es filius meus dilectus, in te complacui
mihi. 23. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Joseph,
qui fuit Heli, qui fuit Mathat, 24. qui fuit Levi, qui fuit Melchi, qui fuit Janne, qui fuit
Joseph, 25. qui fuit Mathathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Nahum, qui fuit Hesli, qui fuit
Nagge, 26. qui fuit Mahath, qui fuit Mathathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Joseph, qui fuit
Juda, 27. qui fuit Joanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit
Neri, 28. qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosan, qui fuit Elmadan, qui fuit Her,
29. qui fuit Jesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Jorim, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, 30. qui
fuit Simeon, qui fuit Juda, qui fuit Joseph, qui fuit Jona, qui fuit Eliakim 31. qui fuit
Melea, qui fuit Menna, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathan, qui fuit David, 32. qui fuit
Jesse, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson, 33. qui fuit
Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esron, qui fuit Phares, qui fuit Judæ, 34. qui fuit
Jacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, 35. qui fuit Sarug,
qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sale, 36. qui fuit Cainan, qui fuit
Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, 37. qui fuit Mathusale, qui fuit
Henoch, qui fuit Jared, qui fuit Malaleel, qui fuit Cainan, 38. qui fuit Henos, qui fuit
Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

1. ANNO AUTEM QUINTO DECIMO IMPERII TIBERII CÆSARIS, PROCURANTE PONTIO PILATO JUDÆAM, TETRARCHA AUTEM GALILÆÆ HERODE, PHILIPPO AUTEM FRATRE EJUS TETRARCHA ITURÆÆ, ET TRACHONITIDIS REGIONIS, ET LYSANIA ABILINÆ TETRARCHA;

2. SUB PRINCIPIBUS SACERDOTUM ANNA ET CAIPHA; FACTUM EST VERBUM DOMINI SUPER JOANNEM ZACHARIÆ FILIUM, IN DESERTO.

Ab anno duodecimo Christi transit Lucas ad annum ejus trigesimum, quo more Hebræorum cœpit officium doctoris et redemptoris exercere, ac publice prædicare.

IMPERII TIBERII.] Tiberius hic, ut patet ex Suetonio in ejus Vita, erat filius Liviæ, quæ postquam peperit Tiberium, nupsit Augusto Cæsari, qui proinde mortuis Caio et Lucio, suis ex Julia filia nepotibus, Tiberium quasi privignum in filium adoptavit, ac imperii hæredem et successorem constituit. Regnavit Augustus à nece Julii Cæsaris annos 57. mortuusque est die 19. Augusti, cum successit ei Tiberius : quare ultimus Augusti annus non fuit integer, sed dimidiatus, talis consequenter fuit primus Tiberii, scilicet quinque mensium, puta ab Augusto mense usque ad Januarium, à quo Romani annum inchoare et numerare solebant. Tiberius hic ex Actis Pilati, audiens mira de sanctitate et miraculis Christi, voluit eum inter deos

referre, sed obstitit ei senatus Romanus, eo quod ipso inconsulto id tentasset, ut dixi Matth. 27. v. 24.

PROCURANTE PONTIO PILATO JUDÆAM.] Nota. Archelaus Herodis Magni, puta infanticidæ filius, ob suam tyrannidem ab Augusto Cæsare ejectus fuit è sua Tetrarchia, actusque in exilium anno 10. tetrarchiæ suæ, qui fuit, ut nonnulli exacti Chronologi volunt, annus Augusti 52. vitæ Christi 12. Quare Augustus Judæam (id est duas tribus, Judam scilicet et Benjamin), tunc Archelao ademptam, adjecit ad Syriæ provinciam ejusque præsidem, qui tum erat Quirinus, vel, ut Lucas vocat, Cyrinus, qui administrationem Judææ commisit Coponio, ac per eum confiscavit facultates Archelai; qua de causa præsides Judææ vocati sunt procuratores sive Administratores, cum revera essent ejus præsides. Unde Pilatus hic à Luca græce vocatur ἡγεμονεύων, id est, *rector, dux, præses, princeps;* et Arabicus vertit, *in dominio Pilati Pontii super Judæam.*

Porro Coponio primo Judææ procuratori sive præsidi, ab Augusto suffectus fuit secundus, M. Ambivius; deinde tertius, Annius Rufus, sub quo mortuus est Augustus: cui succedens Tiberius quartum Judææ præsidem creavit Valerium Gratum, deinde quintum Pontium Pilatum, anno imperii sui 13. Porro Pilatus Judææ præfuit 9. annis, ac secundo ejus anno Christus baptizatus est, quinto vero ab eo crucifixus et mortuus. Quocirca vindice Deo Pilatus à Tiberio anno imperii ejus 23. sive ultimo, relegatus fuit in exilium. Pilato successit sextus Marcellus, septimus Cumanus, octavus Claudius Felix, nonus Porcius Festus (coram his duobus S. Paulus vinctus causam dixit Actor. 23. 24. et cap. 24. toto), decimus Albinus, undecimus Florus, cujus anno secundo, qui fuit Neronis imperii 12. Judæi cœperunt rebellare Romanis, ac quinto post anno à Tito expugnata est Jerusalem, et tota Judæa subacta. Hæc omnia fuse narrat Josephus lib. 18. Antiq. cap. 1. et seq.

TETRARCHA AUTEM GALILÆÆ HERODE.] Arabicus, *in dominio Herodis principis super quartam Galilææ, et Philippi fratris sui principis super quartam Ituræœ.* Tetrarcha enim est qui quartæ (τετρὰ enim in compositione significat *quatuor*, ἀρχὴ est principatus) parti provinciæ, vel regni alicujus præsidet. Unde à Theodoreto vocatur *quadruplaris*.

Ut historiam hanc ab ovo intelligas, Nota: Herodes infanticida moriens quinto die post infanticidium, anno secundo Christi, tres filios superstites reliquit (nam ceteros vivens occidit, et Antipatrum quidem in ipso infanticidio) scilicet Archelaum, Herodem Antipam, et Philippum. His de successione in regnum Herodis patris sui inter se contendentibus, Augustus regnum in quatuor partes sive tetrarchias divisit, quibus totidem Tetrarchas, sive principes, vel dynastas, præfecit: nimirum Judæam attribuit Archelao, et eo expulso, Coponio; Galilæam Herodi Antipæ; Philippo Ituræam et Trachonitidem; Lysaniæ extero Abilinam. Tetrarchiæ autem hæ erant magnæ et instar regni, ut docet Plinius lib. 5. 18. Unde Herodes Antipas, esto à Matthæo cap. 14. v. 1. vocetur Tetrarcha, à Marco tamen cap. 6. v. 14. vocatur rex, uti dixi Matth. 14. Sic et Herodes Agrippa uterque, id est, pater et filius, qui Herodis Antipæ erant nepotes, utpote ex fratre ejus Aristobulo prognati, regis nomen obtinuere à C. Caligula et Claudio Imp. ut patet Actor. 12. 1. et cap. 25. vers. 23.

PHILIPPO AUTEM FRATRE EJUS TETRARCHA ITURÆÆ ET TRACHONITIDIS REGIONIS.] Ituræa, ait Adrichomius in Descript. Terræ sanctæ pag. 110. num. 60. à *Iethur* sive *Ithur* filio Ismaelis sic appellata, montosa ac nemorosa est *regio, ad radices montis Libani in longum porrecta. Nam à fluvio Jordane sumens initium, juxta eumdem Libanum versus Occidentem ad montes usque Sidoniorum et Tyriorum extenditur, aliquoties etiam saltus Libani nuncupatur.*

Trachon, sive Trachonitis regni instar, ait Plinius lib. 5. c. 18. regio est trans Jordanem inter Palæstinam et Cœlesyriam sita, Arabiæ desertæ contermina ab Oriente; Damasco à Septentrione, quam occupavit dimidia tribus Manasse.

Trachonitis autem regio hæc appellatur, quod saxosa et aspera sit, atque subterraneis meatibus ac cavernis abundet; τραχὼν enim Græcis locum saxosum significat, et *trachones* etiam dicuntur occulti sub terra meatus ac specus. Fontibus et rivis hæc regio penitus caret, ideoque pluviales aquas incolæ per *trachones*, hoc est *meatus subterraneos*, in lacunis tam naturalibus quam artificiose factis diligenter colligunt, ac eorum plerique in *trachonibus*, id est *speluncis* et cuniculis, commorantur, et ferarum more delitescunt. Rapto libenter vivunt. Ita ex Josepho, Wilhelmo Tyrio et aliis Adrichomius.

ET LYSANIA ABILINÆ TETRARCHA.] Beda et Adrichomius censent Lysaniam hunc fuisse quartum Herodis infanticidæ filium, ideoque fratrem Archelai, Herodis Antipæ et Philippi, trium ceterorum tetrarcharum. Verum contrarium docet Josephus illis pene coævus, scilicet Lysaniam hunc fuisse filium Lysaniæ senioris, qui senior filius fuit Ptolemæi Minnæi, in Chalcide juxta montem Libanum imperantis, eique vita functo quasi filius successit in regnum, antequam Herodes infanticida rex Judææ à Romanis designatus esset. Ita Josephus lib. 14. Antiq. cap. 21. Senior hic occisus est ab Antonio Triumviro, et collega Augusti Cæsaris et Lepidi, impulsu Cleopatræ amasiæ Antonii, quæ regno Lysaniæ inhians, illud avito Ægypti regno adjungere satagebat; occisus, inquam, est 30. annis ante Christi nativitatem, teste Josepho lib. 15. Antiq. cap. 4. Hic ergo senior Lysanias filium reliquit hunc sibi cognominem Lysaniam juniorem, qui Antigonum in regnum Judææ restituere conatus est, et ejicere Hyrcanum, cui favebat Herodes infanticida; qua de causa Herodes à senatu Romano, urgente Antonio et Augusto Cæsare, rex Judææ, excluso tam Antigono quam Hyrcano, creatus est, uti narrat Josephus lib. 1. Belli cap. 11. qui ex lib. 19. Antiq. cap. 4. asserit à Lysania totam ejus regionem dictam fuisse Lysaniam.

ABILINÆ.] Abila, alias Abyla et Abela, egregia Cœlesyriæ urbs est, ad montem Libanum sita, à qua Abilene, sive Abilina regio nomen accepit, quæ ab Oriente adjacet Damasco, ab Occidente Chalcidi, à Septemtrione Libano. Huic ergo à Romanis præfectus fuit Lysanias. Ita ex Josepho Adrichom.

Porro tam operose Lucas hic principes, tam

sæculares quam Ecclesiasticos, puta pontifices Annam et Caipham enumerat: Primo, ut distincte et solide tempus et annum, quo prædicare cœpit Joannes, indeque Christus, assignet. Secundo, ut significet jam defecisse sceptrum à Juda per Herodem alienigenam, ejusque filios Tetrarchas, ac Tiberium et Romanos Judææ imperantes, ac proinde venisse jam Messiam sive Christum, cujus prædicationis exordium ipse hoc capite recenset, juxta oraculum Jacobi Genes. 49. 10. Tertio, ut innuat Israelem inter tot principes partim infideles, partim impios dissectum, eguisse adventu Messiæ, qui eum redintegraret et salvaret. Quarto, quia principes hi in gestis Joannis et Christi, quæ deinceps narrabit Lucas, magnam habuere partem: nam Tiberius, ut dixi, voluit Christum inter deos referre. Pilatus eum crucifixit, sed coactus à Judæis, cum prius eum esse innocentem sæpius esset protestatus. Herodes Antipas Philippo fratri suo uxorem Herodiadem eripuit, ideoque reprehensus à Joanne eum occidit, ac Christum veste alba indutum illusit. Annas et Caiphas Christum usque ad crucem persecuti sunt, æque ac Apostolos post Christi mortem.

Sub principibus sacerdotum Anna et Caipha.] Sæcularibus principibus adjungit Ecclesiasticos, scilicet pontifices. Dices, Unus dumtaxat erat summus Judæorum pontifex, ut patet ex Josepho et aliis, quomodo ergo hic duo nominantur? Respondet Eusebius lib. 1. Hist. cap. 10. Joannem Baptistam cœpisse prædicare sub Anna, et continuasse usque ad pontificatum Caiphæ. Alii respondent Annam et Caipham alternis annis vicissim pontificatum gessisse. Verum hæc omnia refellit Josephus lib. 18. cap. 1. et 5. qui multos ponit pontifices medios inter Annam et Caipham, asseritque Caipham creatum pontificem à Valerio Grato, qui Pilatum proxime antecessit, ac perseverasse toto tempore Pilati usque ad finem imperii Tiberii Cæsaris.

Respondeo igitur unum dumtaxat fuisse summum Judæorum pontificem, scilicet Caipham, sed principes, id est, primores sacerdotum, fuisse plures, ut patet Matth. 26. 3. et passim in passione Christi nominantur principes sacerdotum, sive pontifices, qui Christum apud Pilatum accusarunt, damnarunt, illuserunt, etc. Inter hos ergo principes summi fuere Caiphas et Annas; Caiphas, quia pontifex; Annas, quia socer Caiphæ, et quia ipse pontifex fuerat, ac apud Judæos summæ erat auctoritatis. Unde et post se quinque filios pontifices habuit, teste Josepho lib. 20. Antiq. c. 8. Hac de causa Christus à Judæis in horto captus, primo ductus est ad Annam, deinde ad Caipham, Matth. 26.

Factum est verbum (id est jussio, imperium, mandatum) Domini super (*id est* ad) Joannem Zachariæ filium.] q. d. Jussit Deus anno 15. Tiberii Joanni Baptistæ, ut prædicaret et baptizaret. Jussit, inquam, per inspirationem internam, forte etiam per vocem externam angeli, hoc ei ex parte Dei ore suo denuntiantis.

3. Et venit in omnem regionem Jordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ (id est, incitantem ad agendam pœnitentiam) in remissionem peccatorum.] Scilicet percipiendam in baptismo Christi: q. d. Joannes prædicabat pœnitentiam, ut per eam se disponerent ad veniam et gratiam accipiendam à Christo. Vide dicta Matth. 3.

4. Sicut scriptum est in libro sermonum Isaiæ Prophetæ: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.

5. 6. Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur: et erunt prava in directa, et aspera in vias planas: et videbit omnis caro salutare Dei.] Hæc omnia explicui Isaiæ 40. v. 2. Porro S. Gregorius homil. 20. in Evang., S. Augustinus, S. Chrysostomus, Beda et alii hæc sic exponunt. q. d. Omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur, ut ait Christus. Verum hic sensus huic loco non est genuinus, tum quia valles hic non vocantur humiles, sed potius pusillanimes; tum quia hæc est concio Joannis non prædicentis futura, sed adhortantis ad mutationem vitæ et morum. q. d. Parate, ô Judæi, viam Christo, quasi Messiæ vestro jam ad vos venturo: quare *omnis vallis implebitur,* id est, impleatur: *et omnis mons et collis humiliabitur,* id est humilietur: *et erunt,* id est fiant, vel sint *prava,* id est, viæ obliquæ et anfractuosæ, *in directa; et aspera in vias planas,* hoc est, complanate vias omnes Christo quasi regi jam venturo: uti fieri solet regibus inaugurandis, ut viæ asperæ fiant planæ et æquales. q. d. Tollite è mentibus vestris omne quod pravum, distortum, inæquale, altum nimis vel depressum est, v. g. qui superbiæ montem in corde gerit, tumorem hunc deprimat; qui vallem pusillanimitatis et acediæ in se continet, eam impleat, elevet et adæquet per magnanimitatem et fiduciam in Deum; qui asperis est moribus, ad suavitatem et modestiam se componat.

Et videbit, id est ita fiet, ut omnis caro (id est omnis homo videat, id est, videre possit, oculis tum corporis, tum potius mentis) salutare Dei.] Id est salvatorem Christum; videat, inquam, id est, in se sentiat et experiatur salutem et vim gratiæ à Christo allatæ.

Audi S. Gregor. hom. 20. in Evang. *Omnis vallis implebitur: Quia,* inquit, *donum humiles accipiunt, quod à se corda superbientium repellunt. Prava, directa fiunt, cum malorum corda per injustitiam detorta, ad justitiæ regulam diriguntur, et aspera in vias planas immutantur, cum immites atque iracundæ mentes, per infusionem supernæ gratiæ ad lenitatem mansuetudinis redeunt.*

Cetera à v. 7. usque ad v. 10. audivimus Matth. 3. v. 7. ubi ea explicui.

10. Et interrogabant eum turbæ: Quid ergo faciemus?] Ut dignos pœnitentiæ fructus faciamus, itaque excidium à te comminatum evadamus, et salutem æternam consequamur, ne scilicet excidamur et in ignem æternum mittamur, ait Interlin. Joannes arguerat Pharisæos et turbas, sed Pharisæi *spreverunt consilium Dei* cap. 7. 30. ideoque concionem Joannis; turba vero et plebs, ejus vi permota et compuncta, quærit modum pœnitentiæ ad capessenda Joannis jussa, ac promptam paratamque se ei offert. Ita et hodie plebeii facilius capessunt monita concionatorum, quam potentes, ideoque præ illis salvantur.

11. Respondens autem dicebat illis: Qui

HABET DUAS TUNICAS, DET NON HABENTI, ET QUI HABET ESCAS, SIMILITER FACIAT.] Est synecdoche : nam ex una specie magis communi et necessaria, uti est vestire et cibare pauperem, intelligit omne genus eleemosynæ. *Duas*, ita scilicet ut una sufficiat ad corpus vestiendum et calefaciendum, ideoque altera sit superflua, hic illam *det non habenti*, id est, nullam habenti, sed nudo et indigenti : nam si utraque sit necessaria habenti, ipse non tenetur alteram erogare pauperi. Ita S. Hieron. q. 1. ad Hedibiam, et S. Ambros. hic, quem audi : *Misericordiæ*, inquit, *pro possibilitate conditionis humanæ mensura servatur, ut non sibi unusquisque totum eripiat, sed quæ habet cum paupere partiatur.* Additque : *Faciat ergo fructum qui potest, gratiæ; qui debet, pœnitentiæ. Misericordiæ communis est usus, ideo commune præceptum; misericordia plenitudo virtutum est.* Et S. Gregor. *Idcirco de dividendis tunicis datur præceptum, quia si una dividitur, nemo vestitur;* si vero duæ dividantur, duo vestiuntur. Et S. Basil. *Docemur*, ait, *ex omni quod affluit, debere nos erogare ei qui non habet.* Hic ergo est unus è dignis pœnitentiæ fructibus, nimirum actus misericordiæ et eleemosynæ, juxta consilium Danielis c. 4. 24. ad Nabuchodonosor : *Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum.* Vide ibi dicta. Adde, eleemosyna recte componit vitam ad omnem virtutem. Nam omnis virtus aut est debita, aut indebita et gratuita : debita, est justitia; indebita, misericordia : quare misericordia et pro se et pro justitia satisfacit : tum quia qui dat sua, non rapiet, sed restituet aliena : tum quia qui dat indebita et gratuita, multo magis solvet debita, ad quæ ex justitia aliave virtute obligatur : tum quia misericordia fit ex amore et charitate : charitas autem est plenitudo legis. Nam *qui diligit, legem implevit*, Rom. 13. Quocirca apte Euthymius : *Turbis*, inquit, *ut mutua benevolentia se complectantur, mutuis operibus se mutuo sublevent, injungit.* Turbæ enim facile capiunt actus misericordiæ et in eos propendunt, cum ad orationem, jejunia, operaque pœnitentiæ sint difficiles, et subinde inhabiles.

12. VENERUNT AUTEM ET PUBLICANI UT BAPTIZARENTUR, ET DIXERUNT AD ILLUM : MAGISTER, QUID FACIEMUS ?] Ut animas nostras salvemus. Hic impletur illud Christi : *Publicani et meretrices præcedent vos* (ô Scribæ) *in regno Dei*, Matth. 21. 31. Peccatores enim magno spiritu à Joanne correpti compungebantur, culpam agnoscebant et quærebant pœnitentiam : Scribæ vero superbi putantes se esse justos et sapientes, eam aspernabantur.

13. AT ILLE DIXIT AD EOS : NIHIL AMPLIUS QUAM QUOD CONSTITUTUM EST VOBIS, FACIATIS.] In exactione vectigalium; græce enim est πράσσετε, quod et *faciatis* et *exigatis* verti potest, sed hic clarius, *exigatis*, uti interpretantur Syrus et Græci. Ita Jansen., Maldon., Franc. Lucas et alii. Solent enim publicani ex avaritia augere vectigal, plusque exigere quam à principe constitutum sit, quod est furtum vel rapina : quare illud hic taxat Joannes. *Moderate præcipit*, ait S. August. serm. 3. de Diversis, *ut et iniquitas locum non habeat, et constitutum habeat vectigal effectum. Ita singulis generationibus hominum conveniens Baptista tribuit responsum*, ait S. Ambrosius. Idem faciat concionator, ut in particulari uxoribus, maritis, filiis, ancillis, servis, mercatoribus, agricolis, advocatis, etc. præscribat quid facere debeant. ac propria cuique vitæ præcepta tradat.

14. INTERROGABANT AUTEM EUM ET MILITES, DICENTES : QUID FACIEMUS ET NOS ? ET AIT ILLIS : NEMINEM CONCUTIATIS, NEQUE CALUMNIAM FACIATIS, ET CONTENTI ESTOTE STIPENDIIS VESTRIS.

MILITES.] Militantes partim sub Herode Antipa contra Aretam Regem Arabum, partim sub præfecto templi, partim sub Pilato præside Romano; hi audientes Joannem detonantem in vitia, eisque gehennam minitantem, conscii sibi rapinarum aliorumque scelerum, quæ milites committere solent, voce Joannis compuncti, æque ac publicani, ab eo poscunt remedium pœnitentiæ, vitæ honestæ, et salutis : quibus tria assignat Joannes tribus militum vitiis opposita, quorum primum est, violentia; secundum, calumnia; tertium, rapina. Violentiam excludit Joannes dicens : *Neminem concutiatis*, id est, nemini vim inferatis. Calumniam excludit dicens : *Neque calumniam faciatis*, græce μηδὲ συκοφαντήσητε, id est, ne sitis sycophantæ, ut noxiis impingatis crimen aliquod, accusando eos quod sint fautores hostium, inimici, insidiatores, ut eos expolietis, vel eorum bona invadatis. Vetat ergo *ne ab eis calumniando prædam requirant, quibus militando prodesse debuerant*, ait Beda. Rapinam excludit dicens : *Contenti estote stipendiis vestris.* Simili modo Aurelianus Imper. æqui amantissimus, ait Vopiscus in ejus Vita, scribens ad vicarium suum : *Si vis*, inquit, *tribunus esse, imo si vis vivere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ovem nemo contingat. Uvam nullus auferat, segetem nemo deterat, oleum, sal, lignum nemo exigat, annona sua contentus sit. De præda hostis, non de lacrymis provincialium habeat : arma tersa sint, ferramenta samiata, calceamenta fortia. Vestis nova vestem veterem excludat : stipendium in balteo, non in popina habeat : torquem brachialem et annulum apponat : equum saginarium suum defricet, captum animal non vendat, mulum centuriatum comiter curet. Alter alteri quasi servus obsequatur; à medicis gratis curentur. Aruspicibus nihil dent : in hospitiis caste se agant : qui litem fecerit, vapulet.*

Tacite ergo insinuat Joannes, positis hisce tribus conditionibus licere militare, et bellum esse licitum, uti docet S. Ambrosius serm. 7., et S. August. lib. 22. contra Faustum cap. 74.

Extat insignis libellus Ferrandi Diaconi Carthag. qui floruit anno Christi 500. ac S. Fulgentio Ruspensi Episcopo fuit amicus et familiaris, ad Reginum comitem, in quo militi, imo duci militum, qualis erat Reginus, hæc septem innocentiæ dat præcepta :

Prima, inquit, *innocentiæ regula est, quam tenere inter actus debeas militares, ut nihil viribus tuis superbus adsignes, sed omnia quæ sapienter aut fortiter aut feliciter geris, ad laudem referas potentissimi Creatoris. Secunda regula est innocentiæ, militaribus actibus occupato, ut quasi in speculo, sic in illo milites videant quid agere debeant, et magis eos imitatio ad bonum provocet, quam potestas. Dux enim sapiens illuc debet ire, quo cupit ducere subditos : ideo enim dicitur dux,*

quia ducit. Tu ergo esto signifer disciplinæ sanctissimæ, tu erige trophæum virtutis intuendum jugiter ceteris, tu imitandus appare, præsertim in hisce tribus, quæ hic Baptista sancit, et Ferrandus ibidem fuse explicat et exaggerat. *Tertia innocentiæ regula est, si præsis, ut prosis : prodesse autem videberis, si tempus et locum tuæ administrationis intelligas*, quæ deinde ipse particulatim declarat. *Quarta regula est, ut diligas rempubl. sicut teipsum charitate libera*, uti dilexit Moses, orans pro populo deleri de libro vitæ, Exod. 32. et David in peste dicens angelo percutienti : *Convertatur manus tua in me, et in domum patris mei. Isti qui oves sunt, quid fecerunt?* 2. Reg. 24. *Quinta regula est : Deficiat temporibus administrationis tuæ peccantium synagoga, crescat electorum numerus. Gaude ad lucra Christi, dole in dispendiis. Sexta regula est : Quidquid dixeris, gesseris, disposueris, ut Deo et hominibus placeas, et fervore charitatis mirabiliter iniquitatis frigus excludas. Noli esse multum justus, neque sapiens plusquam necesse est.* Explicat idipsum : *Esto justus ut corripias inquietos; noli esse multum justus, ut consoleris pusillanimes, ut suscipias infirmos, et patiens sis ad omnes. Considera ergo quibus imperes, et quam dura corda flectere cupias, ut modo minando, modo feriendo, modo veniam largiendo, nullatenus quidem remanere impunita militum peccata dimittas; neque tamen semper excessibus eorum supplicia condigna retribuas, dicens tibi ipsi : Noli esse multum justus. Septima regula est : Pietas ad omnia utilis est, gubernationi reipublicæ, securitati, saluti, concordiæ plus prospicitur, quando dux optimus amari elegit, non timeri. Dux amabilis, murus est patriæ.* Et inferius : *Plus esto bonus quam severus; quia hæc est ducis optimi sola perfecta laus, oblivisci semper injurias.*

15. Existimante autem populo (Græce, προσδοκοῦντες, id est, suspicante, existimante, expectante, ut vertit Vatabl., sperante, seu spe, desiderio et expectatione suspenso populo) et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, ne forte ipse esset Christus.] Scilicet Messias patribus promissus, et tam avide certoque hoc tempore, quo sceptrum à Juda erat translatum, et 70. hebdomades Danielis Christi prænuntiæ erant impletæ, à Judæis omnibus expectatus. Unde populo hanc de Joanne famam spargente, tandem ipsi primores Judæorum ad eum legatos miserunt, qui rogarent an ipse esset Christus ? Joan. 1. v. 19. Adeo sanctus erat Joannes. Ita S. Ambrosius, Beda et alii.

16. Respondit Joannes, dicens omnibus : Ego quidem aqua baptizo vos, veniet autem fortior me.] Scilicet Messias. Cetera quæ subdit hic Lucas, explicui Matth. 3. v. 11.

Moraliter Origenes : Monentur hic, ait, concionatores, ne patiantur se à populo nimis laudari, vel honorari, sed laudes et honores hos supprimant, et ad Christum referant, ne ob superbiam iis à Christo priventur.

23. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta.] Τὸ *incipiens* non referas ad τὸ *annorum triginta* : sic enim redundaret vox *quasi*, sed ad prædicationem publicam Jesu, ad quam missus erat à Patre. q. d. Jesus cum in baptismo per columbam et vocem Patris declaratus est Messias, orbis doctor, legislator et salvator, ideoque hoc suum munus et officium exercere, ac publice legem Evangelicam docere et prædicare inciperet, *erat quasi annorum triginta.* Patet ex Græco, qui habet : *Et Jesus erat quasi annorum triginta incipiens*, id est, cum inciperet officio fungi et prædicare. Ita Jansenius, Baronius, et alii.

Nota τὸ *quasi*, id est circiter; non enim definit an Jesus præcise fuerit annorum 30. Nam si Jesum natum dicamus anno Augusti 42. Jesus hoc anno sui baptismi, qui fuit Tiberii Imp. decimus quintus, explebat annum ætatis 29. et inchoabat trigesimum. Sin dicamus eum natum anno 41. Augusti, explebat annum trigesimum : sin vero dicamus eum natum anno 40. Augusti, explebat annum 31. et inchoabat 32. per 13. dies. Nam Augustus regnavit 57. annos, sed ultimus ejus annus fuit dimidius dumtaxat, quia mortuus est in Augusto, tumque successit ei Tiberius : quare primus pariter Tiberii annus non fuit integer, sed dimidius, scilicet à mense Augusto usque ad Januarium, quo novus annus more Romano, ideoque secundus Tiberii annus numerari incipiebat. Christus vero natus est anno 40. Augusti finiente, puta die 25. Decembris. Adde sedecim reliquos Augusti annos, et quindecim Tiberii, habebis annos vitæ Christi 31. ideoque Lucas addit τὸ *quasi*, id est circiter, plus minus. Vide dicta cap. 2. v. 1.

Annorum triginta.] q. d. Joannes, et paulo post Christus, cœpit prædicare non præpropere, sed justa ætate. Tradunt enim Hebræi, ante annum trigesimum nemini fuisse licitum publice docere; tum enim virilis et stata est ætas, ac judicium plane maturum et perfectum est, idque satis colligitur ex 1. Paralip. 23. 3.

Ut putabatur, filius Joseph, qui fuit (*filius*, ait Arabicus hic et in sequent. omnibus) Heli, qui fuit Mathat.] Ex hoc loco Porphyrius et Julianus Apostata Lucam falsitatis arguebant, eo quod Joseph non fuerit filius Heli, sed Jacob, ut ait Matth. cap. 1. quodque Lucas ceteros Joseph et Heli progenitores plane alios nominet ab iis, quos nominat Matthæus. Adde, quod hæc faciunt ad genealogiam Jesu, qui non fuit filius Joseph, sed natus est ex Maria Virgine.

Primo, respondet S. August. l. 2. de Consensu Evang. cap. 13. Joseph fuisse filium naturalem Jacob, sed adoptivum Heli. Sed id retractat l. 1. Retract. c. 7. et merito. Nam hic naturales quæruntur filii, non adoptivi : alioqui enim Jesus Davidis et Abrahæ non esset naturalis filius, sed tantum adoptatus.

Secundo, S. Hilarius in Matth. c. 1. et S. Ambrosius hic respondent, Matthæum enarrare Christi generationem regiam, sive ex regibus; Lucam vero sacerdotalem, sive ex sacerdotibus; sed hoc æque obscurum est, difficile et insufficiens.

Tertio, alii respondent Joseph fuisse filium naturalem Jacob, sed legalem Heli : nam ex lege veteri Deuter. 25. vers. 5. fratri sine liberis mortuo (uti videtur fuisse Heli) frater superstes (uti hic videtur fuisse Jacob) debebat suscitare semen, id est filios, quorum frater mortuus illiberis, censebatur esse pater legalis. Nimirum Jesca, ait Euthymius, nupsit Mathat, ex eoque genuit Heli : deinde eadem nupsit Mathan, ex

eoque genuit Jacob. Porro Heli mortuus est sine filiis : quare uxorem ejus juxta legem accepit frater ejus Jacob, ex eaque genuit Joseph, qui proinde fuit filius naturalis Jacob, sed legalis Heli : sic ergo Heli hic vocatur pater legalis Joseph. Ita veteres passim, ut Justinus, Julius Africanus, S. Hieronymus, Eusebius, Nazianzenus, S. Augustinus lib. 2. Retract. cap. 7. S. Ambrosius, S. Thomas, Anselmus, Beda, Damascenus, Salmeron, quos fuse citat hic Maldonatus, et Suarez 3. p. quæst. 27. articul. 1. Sed hi coguntur asserere, quod Heli et Jacob fuerint fratres uterini dumtaxat, quia scilicet habuere eamdem matrem, nam patres habuere diversos : pater enim Heli fuit Mathat, ut ait Lucas : pater vero Jacob fuit Mathan, ut ait Matthæus; ac reliqui omnes horum duorum avi et abavi, plane alii et diversi sunt apud Lucam ab iis quos assignat Matthæus. Lex autem jubens fratri defuncto sine liberis suscitari semen, loquitur de fratribus non uterinis, sed germanis ex eodem patre prognatis. Hi enim soli retinebant nomen et hæreditatem patris. Adde, Jescam hic impertinenter induci. Esto enim in ea velut matre coeant uterini fratres Jacob et Heli, tamen coire nequeunt in Mathat et Mathan, ceterisque eorum antecessoribus usque ad Davidem. Nihil ergo illi hic faciunt ad propositum, scilicet ad genealogiam B. Mariæ et Christi, ita ut ex illis ostendatur Jesus ex semine Davidis secundum carnem esse prognatus. Si enim Jesus natus est ex Jesca et Mathat, idem non potuit gigni ex Jesca et Mathan : quomodo ergo Jesus ponitur filius tam Mathan quam Mathat?

Quarto, alii respondent Lucam, quia Gentibus scribit, genus proprium Jesu texere per virginem matrem, cujus maritus erat Joseph : Joseph ergo, inquiunt, dicitur filius, id est gener, Heli; Heli enim idem est cum Joachim, qui fuit pater B. Virginis : Matthæum vero, quia scribit Judæis, eorum more texere genus Christi per Joseph, qui fuit pater putativus Christi.

Verum nec hoc satisfacit : nam sic genealogia quam texit Matthæus, vere non pertinebit ad Christum, cum ipse vere non fuerit filius Joseph, sed solius Virginis : ac consequenter Christus vere non descendit per Salomonem (quod licet concedat vir doctus, tamen contrarium innuit Scriptura 2. Reg. 7. 12. et Psalm. 88. 37.), ut habet Matthæus, sed per Nathan, uti habet Lucas.

Dico ergo, Valde verisimile est, quod tempore Christi notissimum erat, Mathan fuisse communem avum Josephi et B. Virginis : Jacob vero qui fuit pater Josephi, ac Heli sive Joachim (qui fuit pater B. Virginis) fuisse fratres germanos, ut vult Franc. Lucas, aut potius Jacob fuisse fratrem S. Annæ, quæ fuit uxor Heli, sive Joachim, ex quibus genita est B. Virgo : quare dum unius genealogia describitur, alterius quoque describitur. Nam B. Virgo per matrem Annam naturaliter descendebat ex Jacob, Mathan et Salomone; per patrem vero Heli sive Joachim, descendebat ex Mathat et Nathan. Matthæus ergo texit genealogiam B. Virginis, ejusque filii Christi per matrem, scilicet S. Annam, quæ fuit soror Jacob, et filia Mathan, nupsitque Heli sive Joachim, ex eoque genuit B. Mariam; Lucas vero texit per patrem, puta per Heli, id est Joachim, ut ostendatur Christum tam per patrem, quam per matrem descendere ex semine Davidis.

Hæc sententia probatur Primo, ex ceterarum refutatione.

Secundo, quia non est alius modus aptior conciliandi genealogias Matthæi et Lucæ, nisi hic : quare ad eum nos cogit Matthæus et Lucas : nam alioqui alterutra genealogia, scilicet vel Matthæi, vel Lucæ, nil pertinebit ad B. Virginem et Christum, sed tantum ad Joseph, qui vere non fuit pater Christi. Cum ergo utraque genealogia hæc afferatur à Luca et Matthæo, ut per utramque ostendatur Christum vere et naturaliter ex semine Davidis esse prognatum, uti asserit Scriptura; necessario dicendum est ex utraque non legaliter, sed naturaliter secundum carnem prognatam esse B. Virginem et Christum.

Tertio, quia Lucam texere genealogiam Christi per avum ejus Heli, sive Joachim maritum S. Annæ, et patrem B. Virginis, communis est Doctorum sententia, S. Augustini, Dionysii Carthus., Cajetani, Jansenii, Palacii, Gagneii, Galatini, Driedonis, Canisii, Melchioris Cano, Dominici Soto, quos citat et sequitur Suarez 3. p. q. 27. art. 1. disp. 3. sect. 2. Ergo necessario dicendum est genealogiam Matthæi texi per S. Annam, eamque fuisse filiam Mathan : alioqui omnes ejus avi et abavi, quos recenset Matthæus, ad Joseph tantum pertinebunt, non vero ad B. Virginem et Christum.

Quarto, huic sententiæ favet, quod Numer. cap. 36. vers. 7. feminæ quæ deficiente prole mascula parentum suorum sunt hæredes, jubentur nubere non solum in eadem tribu, sed etiam in eadem cognatione et familia proxima; ne scilicet hæreditas illa ad remotos abeat, sed ad proximos, qui vicinissimum ad eam jus habent, transeat. Ergo Maria (quæ unica erat Joachimi et Annæ filia, ideoque eorum hæres) et Joseph fuerunt ejusdem familiæ, scilicet filii, id est nepotes, Mathan avi sui. Cum ergo Matthæus genealogiam Christi texuisset per aviam Annam usque ad Salomonem et Davidem, Lucas eamdem texere voluit per Nathan et Davidem, ut ostenderet duplici titulo Jesum fuisse Davidis filium, et duplici jure in regnum Davidis successisse. Nathan enim à Salomone proximus regno fuerat. Communis enim Patrum et Doctorum, ut S. Ambrosii lib. 3. in Lucam, S. Hieronymi et Theodoreti in cap. 22. Jerem., S. Bernardi in illud, *Signum magnum*, Suarez et aliorum, sententia est, B. Virginem et Christum ex regibus, scilicet Salomone et Davide, genus traxisse. Ergo B. Virgo per matrem Annam descendit à Nathan et Salomone, ut habet Matthæus. Nam Lucas non nominat Salomonem, sed pro eo ponit Nathan. Imo idipsum innuit Scriptura Psalm. 131. *De fructu ventris tui* (ô David) *ponam super sedem tuam*, id est, Christum filium tuum, ô David, tibi in regno tuo substituam. Et Lucæ 1. *Erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui :* domus enim David, est stirps regia Davidis.

Igitur Matthæus texit genealogiam Christi per Joseph patrem, Lucas per B. Mariam matrem, utraque coit in Davide; sed ab eo dividitur per duos ejus filios Salomonem et Nathan, in duos ordines utrimque descendentium continue usque

ad Joseph et Mariam. Per Salomonem deducit Matthæus, per Nathan Lucas. Heli ergo dicitur pater Joseph; pater, id est socer : Heli enim per apocopen idem est qui Eliachim, sive Joachim, maritus B. Annæ, et pater B. Virginis, cujus maritus erat Joseph, ideoque gener Joachim et Annæ. Sic Joachim rex Juda vocatur Eliachim 4. Reg. 23. 34. et 2. Paral. 36. vers. 4. ac Eliachim pontifex vocatur Joachim Judith 4. vers. 11. Sicut enim *Jehova* vel *Jo* in *Joachim* est nomen Dei, sic et *El* est nomen Dei in nomine *Eliachim;* ita Rabbini et Hilarius.

Porro duæ hæ genealogiæ Christi series, quas Lucas texit per Nathan, et Matthæus per Salomonem, coeunt in S. Anna, quæ fuit filia Mathan et soror Jacob patris Josephi. Anna enim nupsit Heli sive Joachim, qui descendit ex Nathan. Anna autem fuit mater B. Virginis, quæ nupsit Josepho, qui fuit filius Jacob, Mathan, Eleazar, etc. usque ad Salomonem.

Accipe tabulam in qua genealogiæ totius Christi, et cognatorum ejus seriem gradumque, ad oculum perspicies, ex Patribus et neotericis, ac præsertim ex Christophoro à Castro cap. 1. de Deipara probabiliter, sed accurate concinnatam.

TABULA GENEALOGIÆ CHRISTI EX SS. MATTHÆO ET LUCA.

DAVID

EX QUO GENITI

Genealogia Christi ex S. Matthæo.	Salomon Roboam Abia Josaphat Joram, *etc.* Eliud Eleazar Mathan *ex quo geniti*	Nathan Mathatha Menna Melca Eliakim, *etc.* Levi Mathat	*Genealogia Christi ex S. Luca.*

Sobe, *quæ genuit* Elisabetham *uxorem Zachariæ, et matrem* Joannis Baptistæ.	Jacob, *ex quo geniti*	Anna, *quæ nupsit* Heli, *id est* Joachimo, *ex quibus genita*

Cleophas *vel* Alphæus, *cujus uxor* Maria, *ex quibus geniti*	Joseph, *cujus uxor*	Maria *mater* Jesu Christi.

Salome *uxor Zebedæi, ex quibus geniti* Jacobus Major, Joannes Evangelista.	Maria *Matth.* 28. *vers.* 1.	Jacobus Minor, *Apostolus frater Domini, dictus* Alphæi, *primus Episcopus Hierosolymæ, Actor.* 1. 13. *Marc.* 15. 40. *Galat.* 1.	Joses *seu* Joseph *Matth.* 27. *vers.* 56. *Marc.* 15. *vers.* 40.	Judas *Apostolus, cognomento* Thaddæus *et* Lebbeus, *frater Jacobi Minoris, auctor Epistolæ Canonicæ, Actor.* 1. 13. *Luc.* 6. 16. *Matth.* 10. 3.	Simeon *sive* Simon, *Marc.* 6. 3. *qui successit Jacobo fratri suo in Episcopatu Hierosolymæ, Martyrque occubuit anno* 10. *Trajani cum annum ageret* 120.

Ex hac tabula liquet, B. Virginem per matrem S. Annam descendere per Mathan ex Salomone, æque ac descendit Joseph; per patrem vero Heli, sive Joachim, descendere ex Nathan, qui fuit frater Salomonis, et filius David. Rursum ex ea liquet, S. Annam fuisse sororem Jacob, et amitam Joseph, ideoque S. Mariam per matrem Annam, et Josephum per patrem Jacob, eumdem habere avum Mathan, eosdemque ceteros proavos usque ad Salomonem et Davidem : quare Matthæum, dum texit genealogiam Josephi per Jacob et Mathan, texere quoque genealogiam Mariæ et Christi, qui per matrem et aviam Annam recta descendit ex Mathan, et ceteris usque ad Nathan.

Porro Mathan quasi patri filios jam dictos assignat Menæum, id est Officium Ecclesiasticum Græcorum, die 8. Septembris, ubi ipsi hymnis et laudibus B. Virginis natales, parentes et avos celebrant Cajetanus et Lyranus hic; item Joannes Annius in Commentar. Philonis, Joannes Lucidus, Petrus Galatinus, de Arcanis fidei, et alii; quin et S. Hippolytus Episcop. Portuensis et Martyr, apud Nicephorum lib. 2. c. 3. Mathan

dat duas filias, scilicet *Sobe* matrem S. Elisabethæ, ex qua natus est Joannes Baptista, et *Annam* matrem B. Virginis, ex qua natus est Jesus. Cleopham fratrem fuisse S. Joseph sponsi B. Virginis, diserte docet Hegesippus, qui sub tempore Apostolorum vixit, apud Eusebium l. 3. cap. 10. et 16. Cleophæ vero quasi patri filios jam recensitos attribuunt S. Epiphanius, S. Chrysost. Hegesippus, Eusebius, Theodoretus, Beda, Nicephorus, et alii quos citat noster Christoph. à Castro in Histor. B. Virginis cap. 1. Quare licet Baronius putet aliam esse Mariam Cleophæ, quæ S. Simeonis Hierosolymorum Episcopi fuit mater, à Maria Jacobi et Joseph, scilicet matre; tamen unam eamdemque fuisse docent auctores jam citati, et S. Hieronymus contra Helvidium, Isidorus, Beda et Anselm., quos citat Christoph. à Castro cap. 3. p. 126. Salomen autem fuisse uxorem Zebedæi, ex eoque genuisse Jacobum et Joannem, docent S. Epiphanius, Origenes, Theodoretus, auctor Imperfecti, Theophylact., Euthym. et alii, quos citat à Castro de Deipara cap. 1. Imo S. Marcus cap. 15. 40. *Salomen* vocat illam, quam S. Matthæus cap. 27. 56. nuncupat *matrem filiorum Zebedæi*.

Ex dictis liquet, S. Elisabetham fuisse consobrinam B. Virginis, ac neptem S. Annæ, ex ejus sorore dicta Sobe, quam Sigebertus et alii vocant Esmeriam. Rursum S. Jacobum Minorem et S. Judam Apostolos, ac S. Simeonem Episcopum Hierosolymitanum, fuisse consobrinos Christi in primo gradu, quia fuerunt filii Cleophæ, fratris Josephi sponsi B. Virginis, quæ fuit mater Christi : Jacobum vero Majorem et Joannem Evangelistam fuisse consobrinos Christi in secundo gradu, quia Salome eorum mater fuit soror S. Jacobi Minoris, S. Judæ, et S. Simeonis. Omnium vero amita fuit S. Anna mater B. Virginis : S. Anna enim fuit soror Jacobi senioris, filii Mathan; hic autem Jacob fuit pater Joseph et Cleophæ, Cleophas autem genuit S. Jacobum, S. Judam, S. Simeonem et Salomen, cujus Salomes filii fuere S. Jacobus Major, et S. Joannes Evangelista; ac proinde S. Anna horum duorum fuit proamita. Jacobus ergo Minor fuit avunculus Jacobi Majoris, illoque senior; hic tamen dictus est Major, non ætate, sed electione et vocatione Christi.

Denique Simeon frater SS. Jacobi et Judæ, diversus est à Simeone Chananæo Apostolo, licet contrarium aliquando senserit Beda, sed postea idipsum retractavit. Nam ille oriundus fuit ex Nazareth, hic ex Cana Galilææ : ille fuit Episcopus Jerusalem post S. Jacobum fratrem suum, hic Apostolus; ille Martyr obiit sub Trajano die 18. Februarii, hic longe anterius die 28. Octobris, quando Ecclesia eorum festa celebrat.

Jam sorores Jacobi, Joseph, Judæ, Simeonis, ex eodem Cleopha patre et Maria ejus conjuge, quarum meminit Matthæus c. 13. 55. et Marcus cap. 6. 3., duas fuisse refert Hippolytus apud Nicephorum lib. 2. cap. 3. Uni nomen Esther, alteri Tamar. S. Epiphanius vero hæresi 78. et Theoph. in 13. Matth. vocant eas Mariam et Salomen, quæ nomina ex Evangelio non obscure colligi possunt, ait à Castro cap. 1. de Deipara pag. 49.

Qui fuit Heli.] Τὸ *qui* potest referri ad Joseph, q. d. Joseph fuit filius, id est gener, Heli, id est Joachim, quia duxit ejus filiam, scilicet B. Mariam Virginem in uxorem, ideoque Lucas non utitur verbo *genuit*, uti Matthæus, sed verbo *fuit;* scilicet vel gener vel filius naturalis, vel etiam opus et plasma, ut cum dicitur de Adam vers. ult. *qui fuit Dei*, scilicet plasma : Adam enim non fuit filius Dei, sed plasmatus et formatus à Deo.

Rursum pronomen *qui* ex Græco plane referas ad *Jesus*. q. d. Jesus fuit filius, id est nepos, Heli sive Joachim, quia ex eo quasi avo per B. Virginem quasi matrem progenitus est. Cum enim Lucas præmisisset, Joseph non esse verum patrem Christi, sed tantum putativum, non erat ratio cur Josephi genealogiam statim subjungeret, sed potius prosapiam B. Virginis et Christi, secundum carnem : hanc enim describere intendit Lucas æque ac Matthæus : atque hic est finis et scopus genealogiæ utriusque. Ita S. August. (vel quisquis est Auctor, non enim videtur esse S. Augustini) lib. 1. Quæst. veteris et novi testamenti q. 56. et lib. 2. quæst. 6.

24. Qui fuit Janne.] Hic est Janneus, secundus Hyrcanus, si Annio ejusque Philoni credimus, postremus Judæorum dux ex prosapia Davidis, et stirpe Asamonæorum, sive Machabæorum, de quo Josephus lib. 12. cap. 4. et 5. et Eusebius in Chronico. Christus enim tam à Pontificibus, quales fuere Judas, Jonathas, Simon Machabæi, quam à regibus descendit, quasi rex et pontifex, uti docet D. Thomas, Bonaventura, ac ex Patribus S. Nazianz. et August. quos citat et sequitur Suarez loco citato. Reges enim Juda uxores ducebant filias Pontificum.

27. Qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel.] Hi duo, alii et diversi sunt à Zorobabel et Salathiel, quos recenset Matth. cap. 1. aitque eos à Davide per Salomonem esse progenitos, cum hi Lucæ à Davide per Nathan descendant, ac proinde omnes avos et abavos habeant diversos ab illis Matthæi. Ita Toletus, Pererius, Franc. Lucas et alii. Forte hi Lucæ ex Nathan descendentes, ad principatum assumpti, mutuati sunt nomina eorum, qui à Salomonis familia in prinpatu illustres evaserunt.

31. Qui fuit Nathan, qui fuit David.] Nonnulli putant Nathan hunc esse Prophetam illum, qui Davidem de adulterio cum Bethsabee perpetrato reprehendit. 2. Reg. 12. 1. Ita Origenes, Lyranus, Burg., Albertus Magnus, quin et S. Aug. lib. 83. quæst. 61. Verum idem S. Augustin. merito in retractat. lib. 1. Retract. cap. 26. quia hic Nathan natus est ex Davide et Bethsabee, post adulterium, jam legitimo matrimonio copulatis, ut patet 2. Regum 5. 14. et 1. Paral. 3. 5.

36. Qui fuit Cainan.] Hunc Cainan omittunt et expungunt Hebr. et Chaldæus Genes. 11. v. 12. et 1. Paral. 1. v. 18. et 24. Addunt vero eumdem ibidem Septuag. et ex iis Lucas hic. Problema ergo chronologicum est, an Cainan hic Christi genealogiæ et chronologiæ inserendus sit cum Septuag. et Luca, an vero omittendus cum Mose? In Genesi cum Mose steti pro Mose, et rationes attuli cur omittendus videatur Cainan. Nunc in Luca stabo pro Luca, et rationes cur inserendus sit, afferam. Lector judicet et eligat quod sibi probabilius apparet.

Omittendum esse Cainam censent Berosus, Philo, Josephus, Theophilus Antioch., Africanus, Orosius, Procopius, S. Hieron., Gregor. Turon., Isidorus, Ado, Beda, Abulensis, Eugubinus, Genebrard. in Chron. Genes. 11. v. 12. ac Jansen. et Cajet. hic. Si eis objicias, Lucam hic non

omittere, sed inserere Cainan, respondent Lucam more suo, quia Gentibus scribebat, quibus nota erat dumtaxat versio Græca Sept., non vero ipsa Hebræa Mosis, ex Septuag. inserere Cainan, idque ne à Gentibus falsitatis vel ignorantiæ insimularetur, quod contra fidem Bibliorum Græcorum, quæ sola ipsi notant, omitteret Cainan. Ita respondet S. Hieron. in Quæst. in Genesin, dans causam cur Lucas Act. 7. dicat ex Septuag. 75. animas cum Jacob ingressas in Ægyptum, cum Moses (Genes. 46. vers. 27.) tantum assignet 70. *Facilis*, inquit Hieron., *excusatio est : non enim debuit S. Lucas, qui ipsius historiæ scriptor est, in Gentes Actuum Apostolorum volumen emittens, contrarium aliquid scribere adversus eam Scripturam, quæ jam fuerat Gentibus divulgata : et utique majoris opinionis illo dumtaxat tempore septuaginta Interpretum habebatur auctoritas, quam Lucæ, qui ignotus et vilis, et non magnæ fidei in nationibus ducebatur. Hoc autem generaliter observandum, quod ubicumque sancti Apostoli aut Apostolici viri loquuntur ad populos, iis plerumque testimoniis abutuntur, quæ jam fuerant in Gentibus divulgata : licet plerique tradant Lucam Evangelistam, ut proselytum, Hebræas litteras ignorasse.* Huc usque S. Hieronymus.

Quocirca, inquiunt Auctores isti, in Luca nihil est falsi, nullum mendacium, cum ex Septuag. interserit Cainam, sive verum, sive fictum et falsum, quia id facit non ex se, sed ex Septuag. quos more communi sequitur. q. d. Ego Lucas recito vobis, ô Gentes, genealogiam Christi juxta catalogum generationum, quam texunt Septuag. qui à vobis toto orbe receptus est, in quo Cainan inseritur, esto juxta Hebraicam veritatem sit omittendus. Hæc enim sententia est vera et irreprehensibilis, etiamsi à Septuag. erratum vel evariatum esset. Qui enim in chronologia, aliave re affert communem Auctorum gravium sententiam, non errat, cum illa probabilis sit, esto à parte rei minus sit vera et falsa. Sic Ecclesia consignans in Martyrologio die 25. Decemb. annum Nativitatis Christi, dicensque, Christum natum esse anno à mundi creatione 5199. non errat, quia id facit ex mente Septuag. qui totidem annos assignant, quos olim totus orbis sequebatur; esto in annis hisce revera juxta veritatem Hebraicam videatur esse error, uti ex S. Augustino ostendi Genes. 5. Auctoritas enim Septuag. Interpretum in chronologia facit sententiam probabilem, quam quisque tuto sequi et citare potest ut probabilem, imo illo ævo communem. Loquendum enim ut multi, sapiendum ut pauci. Sæpe enim Scriptura et auctores Canonici loquuntur ex communi aliorum sensu et vulgi opinione, non ex rei veritate. Ne longe abeamus, exemplum est in Luca, qui hic et cap. 2. Joseph vocat patrem Christi, cum revera non esset pater, sed tantum à vulgo putaretur esse ejus pater. Hæc auctores illi, puta Eugubinus, Cajetanus, Genebrardus, Jansenius, liberius et audacius.

Alii mitius et reverentius errorem hunc (si tamen est error) in inserendo Cainan tribuunt non ipsis Septuag. sed eorum descriptoribus, qui per oculorum lapsum, videntes Cainan paulo ante positum in genealogia Adæ ante diluvium, eumdem hic post diluvium repetierunt. Quam enim eorum incuria vitiosi fuerint olim codices Septuag. præsertim in genealogiis et nominibus propriis, locuples testis est S. Hier. epist. ad Domnionem et Rogatianum.

Ex adversa parte inserendum esse Cainan censent Eusebius, S. August., Nazianz., Sulpitius, Hugo, Dionys., Lipomanus, Melch. Canus, Delrio, Toletus, Barradius et alii moderni passim. Ratio est, quod omnia exemplaria eum hic interserant, Latina, Syra, Persica, Ægyptia, Æthiopica, Arabica, Græca (unico excepto). Romæ consului codices manu scriptos antiquissimos in bibliotheca Vaticana in basilica S. Pauli, in Oratorio Card. Baronii, ubi vidi Biblia ante 800. annos manuscripta, Alcuini et Magni, in quibus omnibus hoc loco reperi insertum Cainan. Quare religio mihi est, à sacro S. Lucæ textu adeo constanti et certo recedere : hanc enim reverentiam S. Lucæ et sacris libris debere me existimo, præsertim cum minus incommodi sit dicere, Cainan à Mose præteritum ob causas nobis incognitas, quam in Lucam irrepsisse, aut falso poni in sacro S. Lucæ textu, itaque in eo suspectam facere fidem omnium exemplarium. Imo Albertus Magnus, Glossa et Toletus suspicantur Cainan olim fuisse Genes. 11. 12. in textu Hebr. indeque Septuag. eum in Græcum transtulisse. Alii censent Sept. eum addidisse ad mysterium, quod nos latet. Lyr. censet Cainan fuisse filium non naturalem, sed adoptivum Arphaxat. Alii Cainan censent esse eumdem cum Sale. Unde Lipomanus in Gen. 11. Joan. Nauclerus et Joan. Lucidus legunt hic : *Qui fuit Sale, qui et Cainan*, sed contra omnium codicum fidem. Quare omnino retinendum hic censeo Cainan, uti et censui Genes. 11. 12. An chronologiæ sit intexendus, eique addendi anni 30. ut ceteris, an non, variant Chronologorum sententiæ, aliis annos hos 30. addentibus, aliis eos omittentibus. Forte enim alia de causa inseruere eum Septuag. et ex eis S. Lucas. Est enim hoc, ut dixi, problema chronologiæ. Unde Lucas non ait, *qui genuit*, sed *qui fuit Cainan*, quod varie explicari potest, ac multo magis Græcum, τοῦ Καϊνάν.

Simili modo Septuag. alibi multa supplent et addunt, quæ non sunt in Hebræo, et ab eo sæpe evariant. Fuere enim ipsi non tantum interpretes, sed et vates spiritu prophetico pollentes, teste S. Hieronymo et S. Aug. lib. 2. de Consensu Evangel. cap. 66. et fusius in Quæstion. super Genesin quæst. 169.

38. Qui fuit Dei.] Scilicet plasma, non filius, q. d. Deus ex terra, quasi figulus formavit et plasmavit primum hominem Adam. Unde Arabicus vertit, *qui fuit à Deo;* cum in ceteris τὸ *qui fuit*, vertat *filius*. Lucas ergo Christi genealogiam usque ad Adam deducit, Matthæus vero usque ad Abraham dumtaxat, qui fuit pater credentium et auctor Synagogæ; hinc plures generationes sunt in Luca, quam in Matthæo. Cur hoc addit Lucas? Primam causam dant nonnulli, ut integram plenamque Christi genealogiam à Jesu ad primum Adam, ac usque ad Deum Adæ plastem pertexat.

Secundam dat S. Athan. orat. in illud : *Omnia tradita sunt mihi à Patre meo. Lucas*, inquit, *à Filio Dei exorsus usque ad Adam recurrit, ut ostenderet corpus, quod Jesus assumpsit, ab Adam originem trahere, quia à Deo formatus fuit.*

Tertiam dat S. Irenæus lib. 3. cap. 33. *Sic*, inquit, *Christus initium viventium factus, quoniam Adam initium morientium factus est; prop-*

ter hoc et Lucas initium generationis à Domino inchoans, in Adam retulit, significans quoniam non illi hunc, sed hic illos in Evangelium vitæ regeneravit.

Quartam dat S. Leo serm. 10. de Nativ. Domini : *Lucas Evangelista ab ipso Domini ortu seriem generis sursum versus retexuit, ut etiam illa sæcula quæ diluvium prævenerunt, huic sacramento doceret esse connexa, omnesque ab initio successionum gradus ad eum, in quo uno erat salus omnium, tetendisse.*

Quintam dat Franc. Luc., ut significaret Lucas per Jesum sursum homines reduci ad Deum, qui per Adam deorsum abducti fuerant à Deo.

Symbolice, Euthymius : Lucas, ait, à Christi inchoans humanitate sermonem reducit ad ejus divinitatem, demonstrans Christum quidem ut hominem incepisse, ut Deum vero carere principio.

Aliam causam dat S. Ambros. *Jam*, inquit, *de ipso Adam, qui juxta Apostolum figuram accepit Christi, quid pulchrius potuit convenire, quam ut sacrosancta generatio à Dei Filio inciperet, et usque ad Dei filium deduceretur; creatusque præcederet in figura, ut natus in veritate sequeretur; ad imaginem Dei factus præiret, propter quem Dei imago descenderet?*

Porro S. August. lib. 2. de Consens. Evang. cap. 4. numerat hic 77. generationes, quo significatur, inquit, omnium prorsus remissio et abolitio peccatorum facienda per Jesum salvatorem, juxta illud Christi : *Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies*, Matth. 18. 22.

Denique vide hic nobile Christi stemma, quod Lucas et Matthæus ab ipso Jesu per tot Reges, Prophetas et Patriarchas ad ipsum Adam protoplastum, imo ad ipsum Deum, per quatuor annorum millia, continua generationum serie producunt. Nemo enim est principum vel regum totius mundi, qui continua serie suam prosapiam ad mille annos pertexere et producere possit. Cur Christus tamdiu distulerit adventum et incarnationem suam, decem morales rationes affert noster Barrad. tom. 1. l. 5. c. 31.

Ad extremum genealogia hæc Christi præfigurata fuit per scalam Jacob. Ita Rupert. in c. 1. S. Matth. *Scala Jacob*, inquit, *generatio ista est; et latera scalæ patres vel principes sunt hujus generationis, Abraham atque David, ad quos promissio facta est. Supremus gradus cui Dominus innixus est, beatus est Joseph: innixus, inquam, tanquam tutori pupillus.* Quocirca S. Bern. serm. 1. de Adventu, hos Patriarchas montibus similes esse dicit, in quibus saliens Christus ad nos venit : *Ecce venit saliens in montibus, transiliens colles;* montes et colles Patriarchas et Prophetas accipe, et quemadmodum veniret saliens et transiliens, in libro generationis lege, *Abraham genuit Isaac, Isaac genuit Jacob*, etc. Ex his montibus prodiit radix Jesse.

Tropologice τὸ *qui fuit*, significat vanitatem hujus sæculi; scilicet hominum vitam et generationes singulas præterire, et illico ex præsenti verti in præteritum, scilicet ex *est* in *fuit*, juxta illud :

> Fuimus Troes, fuit Ilium, et ingens
> Gloria Teucrorum.

Unde impii queruntur Sap. 5. *Nos nati continuo desivimus esse.* Hinc Naziaz. in carm. de hominis externi vilitate, sic canit :

> Ipsum quod vivo, est veluti rapidissimus amnis,
> Qui sursum exoriens, semper ad ima fluit.

Et nonnullis interjectis : *A tumulo tumulum peto*, id est, ex utero matris nascens, tendo ad mortem et sepulchrum, juxta illud Job. 1. *Nudus egressus sum de utero matris meæ, nudus revertar illuc, ut omnino nihil sit aliud tempus vitæ hujus, quam cursus ad mortem*, ait S. August. lib. 13. de Civit. cap. 10. *Quotidie morimur : quotidie enim demitur aliqua pars vitæ, et tunc quoque cum crescimus, vita decrescit : hunc quem agimus diem, cum morte dividimus*, etc. *Ergo cum primum vitam intramus, in mortem statim tendere, et à vita egredi incipimus.* Vive ergo æternitati, in qua est perpetuum esse, perpetua stabilitas et constantia rerum omnium.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur Primo, quadragenarium Jesu jejunium, et post illud tentatio trina diaboli. Secundo, v. 16. Jesus in Nazareth ex Isaia demonstrat se esse Messiam. Cumque v. 24. ostenderet, quod nullus Propheta acceptus est in patria sua, Nazareni voluerunt eum lapidare, sed ipse per eos transiens vi divina evasit. Tertio, v. 31. prædicat Capharnai, ibique curat dæmoniacum. Quarto, v. 38, curat socrum Petri a febribus, aliosque infirmos sanat. Primam partem explicui Matth. 4. v. 1. et seq. Tertiam, Marci 1. 23. Quartam, Matth. 8. 14. Sola ergo secunda superest hic explicanda.

1. Jesus autem plenus Spiritu sancto regressus est à Jordane : et agebatur
à Spiritu in desertum 2. diebus quadraginta, et tentabatur à diabolo.
Et nihil manducavit in diebus illis : et consummatis illis esuriit. 3. Dixit
autem illi diabolus : Si filius Dei es, dic lapidi huic ut panis fiat. 4. Et
respondit ad illum Jesus : Scriptum est : Quia non in solo pane vivit
homo, sed in omni verbo Dei. 5. Et duxit illum diabolus in montem
excelsum, et ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis,

6. et ait illi : Tibi dabo potestatem hanc universam, et gloriam illorum : quia mihi
tradita sunt; et cui volo, do illa. 7. Tu ergo si adoraveris coram me, erunt tua omnia.
8. Et respondens Jesus, dixit illi : Scriptum est : Dominum Deum tuum adorabis, et illi
soli servies. 9. Et duxit illum in Jerusalem, et statuit eum super pinnam templi, et dixit
illi : Si filius Dei es, mitte te hinc deorsum. 10. Scriptum est enim quod Angelis suis
mandavit de te, ut conservent te : 11. et quia in manibus tollent te, ne forte offendas ad
lapidem pedem tuum. 12. Et respondens Jesus, ait illi : Dictum est : Non tentabis
Dominum Deum tuum. 13. Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo,
usque ad tempus. 14. Et egressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilæam, et fama exiit
per universam regionem de illo. 15. Et ipse docebat in synagogis eorum, et magnifica-
batur ab omnibus. 16. Et venit Nazareth, ubi erat nutritus, et intravit secundum
consuetudinem suam die sabbati in synagogam, et surrexit legere. 17. Et traditus est illi
liber Isaiæ prophetæ. Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat : 18. Spiritus
Domini super me : propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare
contritos corde, 19. prædicare captivis remissionem, et cæcis visum, dimittere confractos
in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, et diem retributionis. 20. Et cum
plicuisset librum, reddidit ministro, et sedit. Et omnium in synagoga oculi erant
intendentes in eum. 21. Cœpit autem dicere ad illos : Quia hodie impleta est hæc scriptura
in auribus vestris. 22. Et omnes testimonium illi dabant : et mirabantur in verbis gratiæ,
quæ procedebant de ore ipsius, et dicebant : Nonne hic est filius Joseph? 23. Et ait illis :
Utique dicetis mihi hanc similitudinem : Medice, cura teipsum : quanta audivimus facta in
Capharnaum, fac et hic in patria tua. 24. Ait autem : Amen dico vobis, quia nemo
propheta acceptus est in patria sua. 25. In veritate dico vobis, multæ viduæ erant
in diebus Eliæ in Israel, quando clausum est cœlum annis tribus, et mensibus sex : cum
facta esset fames magna in omni terra : 26. et ad nullam illarum missus est Elias, nisi in
Sarepta Sidoniæ, ad mulierem viduam. 27. Et multi leprosi erant in Israel sub Elisæo
propheta : et nemo eorum mundatus est nisi Naaman Syrus. 28. Et repleti sunt omnes in
synagoga ira, hæc audientes. 29. Et surrexerunt, et ejecerunt illum extra civitatem : et
duxerunt illum usque ad supercilium montis, super quem civitas illorum erat ædificata,
ut præcipitarent eum. 30. Ipse autem transiens per medium illorum, ibat. 31. Et
descendit in Capharnaum civitatem Galilææ, ibique docebat illos Sabbatis. 32. Et
stupebant in doctrina ejus, quia in potestate erat sermo ipsius. 33. et in synagoga erat
homo habens dæmonium immundum, et exclamavit voce magna, 34. dicens : Sine, quid
nobis et tibi, Jesu Nazarene? venisti perdere nos? scio te quis sis, Sanctus Dei. 35. Et
increpavit illum Jesus, dicens : Obmutesce, et exi ab eo. Et cum projecisset illum
dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilque illum nocuit. 36. Et factus est pavor in
omnibus, et colloquebantur ad invicem, dicentes : Quod est hoc verbum, quia in
potestate et virtute imperat immundis spiritibus, et exeunt? 37. Et divulgabatur fama de
illo in omnem locum regionis. 38. Surgens autem Jesus de synagoga, introivit in domum
Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus : et rogaverunt illum pro ea.
39. Et stans super illam, imperavit febri : et dimisit illam. Et continuo surgens
ministrabat illis. 40. Cum autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis
languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens, curabat eos.
41. Exibant autem dæmonia à multis, clamantia et dicentia : Quia tu es filius Dei : et
increpans non sinebat ea loqui quia sciebant ipsum esse Christum. 42. Facta autem die
egressus ibat in desertum locum, et turbæ requirebant eum, et venerunt usque ad ipsum :
et detinebant illum ne discederet ab eis. 43. Quibus ille ait : Quia et aliis civitatibus
oportet me evangelizare regnum Dei : quia ideo missus sum. 44. Et erat prædicans in
synagogis Galilææ.

1. JESUS AUTEM PLENUS SPIRITU SANCTO REGRESSUS EST A JORDANE.] Ubi paulo ante à Joanne baptizatus erat, et Spiritum sanctum visibiliter receperat, cujus plenitudinem jam ante adeptus erat invisibiliter in primo instanti conceptionis suæ.

2. ET TENTABATUR A DIABOLO.] Græce, πειραζόμενος, id est, tentationem patiens vel sustinens à diabolo; scilicet per 40. dies sui jejunii, de quo præcessit. Vide dicta Matth. 4. v. 5.

5. IN MOMENTO TEMPORIS.] *Cur?* Audi S. Ambrosium : *Non tam conspectus celeritas indicatur,*

quam caduca fragilitas potestatis exprimitur. In momento enim cuncta illa prætereunt. Et sæpe honor sæculi abiit, antequam venerit. Quid enim sæculi potest esse diuturnum, cum ipsa diuturna non sint sæcula?

14. Et regressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilæam.] Græce ἐν δυνάμει, id est, in potentia, robore, vi Spiritus, q. d. Jesus à baptismo potenti impulsu Spiritus sancti reversus est in Galilæam. Spiritus sanctus enim eum excitabat, valideque impellebat ut robur spiritus, quod ab initio conceptionis acceperat, sed hoc usque intra se concluserat et absconderat, jam exereret, ac suum prædicandi officium ingenti ardore et spiritu ordiretur in Galilæa, illudque sanctitate vitæ admirabili ac miraculis stupendis confirmaret. Unde Theophyl. vertit, ἐνθουσιῶν, id est, enthusiasmo, et divino Spiritus sancti afflatu actus et impulsus.

16. Et venit Nazareth.] Nota Christum, cum hic vers. 14. dicitur ivisse in Galilæam, non intrasse Nazareth ibidem sitam, ut habet Matth. cap. 4. 13. sed Capharnaum, ibique et locis illi vicinis prædicasse, eaque gessisse quæ narrat Matth. à cap. 4. usque ad cap. 13. quæ omnia hic transilit Lucas; ac deinde multo post venisse Nazareth, ut habet hic Lucas et Matth. cap. 13. 54. nimirum voluit Lucas statim initio præmittere causam cur Christus in Nazareth patria sua voluerit docere, quod scilicet à Nazarenis civibus suis, quasi fabri filius spretus fuerit: quæ causa licet posterius contigerit, Christus tamen eam fore prævidebat, ideoque ab initio declinavit Nazareth, et ivit Capharnaum, ibidemque sedem prædicationis suæ fixit, ut habet Matth. cap. 4. vers. 13.

Et surrexit legere.] Moris erat (et etiamnum est) apud Judæos, ut die sabbati in synagoga quisquis legeret libros Hebraicos S. Scripturæ, tum ut ex ea legem Dei disceret, tum ut per eam ad Dei cultum, amorem et obsequium excitaretur. Rabbinis autem et doctoribus, qualis erat Jesus, proprium erat legere publice S. Scripturam, eamque interpretari, explicare, docere et concionari. Jesus ergo *surrexit legere*, id est erexit se ut legeret aliquem S. Scripturæ librum, eumque explicando doceret et concionaretur.

17. Et traditus est (à ministro) illi liber Isaiæ Prophetæ.] Dei consilio et directione, id factum est, ut Jesus ex Isaia ostenderet se esse Messiam ab Isaia depictum.

Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat.] Isaiæ 61. v. 1. Syrus et Arabicus, *cum aperuisset librum*. Videtur enim Christus ita aperuisse librum, ut non quærendo et volvendo folia libri (ne res esset Judæis suspecta), sed aperiendo librum illico in hunc locum Isaiæ Dei nutu ductuque incideret.

Melius noster vertit, *ut revolvit librum;* et Vatabl. *cum explicuisset;* alii, *cum expandisset librum:* hoc enim est Græcum ἀναπτύξας: nam Hebræorum libri non erant sicut nostri, per folia divisi et colligati, sed liber unus erat una membrana longa et continua, quæ circa cylindrum ab initio ad finem convolvebatur (uti convolvuntur nostræ mappæ geographicæ), quam revolvere oportebat, itaque explicare et expandere, ut legi posset. Unde vers. 20. dicitur, *Et cum plicuisset librum.* Christus ergo modice revolvendo librum sive membranam Isaiæ, statim incidit in hunc locum de se prophetantem. Hic enim locus est in fine Isaiæ, puta c. 61. Eum ergo ut primo obvium arripuit Christus, et explicuit.

18. Spiritus Domini super me: propter quod unxit me. q. d. Spiritus sanctus qui ab exordio in me fuit hic in baptismo; quem jam recenter à Joanne Baptista suscepi, visibiliter in specie columbæ in me descendens, intonante voce Dei Patris: *Hic est filius meus dilectus, ipsum audite;* hoc symbolo quasi unctione visibili me publice declaravit, auctoravit, et quasi consecravit, orbis, ac præsertim Judæorum, quibus promissus sum, doctorem, prophetam, salvatorem et legislatorem, ideoque evangelizare pauperibus misit me.] Nam divites Scribæ et Pharisæi meam humilitatem et paupertatem aspernantur.

Nota τὸ *unxit me.* Hebr. enim Messias, et Græcum Χριστὸς idem est quod unctus. Hæc unctio Christi secreto facta est in Incarnatione. Primo, per gratiam unionis hypostaticæ, quæ summe eum efficiebat sanctum et divinum, imo Deum; Secundo, per gratiarum plenitudinem ex unione hac manantem. Alii enim Sancti dicuntur ungi gratia et donis Spiritus sancti, sed Christus unctus fuit ipso Spiritu sancto, quasi fonte et plenitudine omnium gratiarum, ut Christus homo fieret fons uberrimus suam gratiam effundens in omnes Apostolos, Martyres, Virgines, Confessores. Ita Basilius lib. de Spiritu sancto cap. 26. Publice vero unctus fuit Christus in baptismo, cum per Spiritum sanctum declaratus est orbis doctor et redemptor, ut dixi.

Reliqua hujus loci fuse explicui Isaiæ c. 61. v. 1. quare ea hic obiter perstringam.

Sanare contritos corde.] Ut scilicet sanem et consoler eos, qui ob peccata sua et legis Mosaicæ onus, ac rerum divinarum ignorantiam afflicto sunt animo, atque ad Dei cognitionem, veniam, gratiam et salutem anhelant, ideoque Messiam expectant. Unde Symmachus et Theod. vertunt, *ad alliganda vulnera peccatorum,* teste S. Hieronymo in Isaiæ cap. 61.

19. Prædicare captivis redemptionem.] Ut scilicet peccatoribus, qui à peccato et dæmone captivi detinentur, prædicem, annuntiem et afferam liberationem per pœnitentiam et gratiam meam.

Et cæsis visum.] Hebr. et Chald. Isaiæ 61. 1. habent, *et vinctis apertionem,* scilicet carceris, id est, ut Symmachus, *et vinctis solutionem.* Verum Septuag. indeque Lucas hic vertunt, *et cæcis visum;* Græc. ἀνάβλεψιν, id est, *revidentiam,* ut rursum videant. Hebræi enim vinctos sive clausos vocant cæcos, juxta illud, *Talpæ oculis capti;* ac consequenter *apertionem,* vocant illuminationem qua cæcis aperiuntur oculi: alioqui enim hæc particula non distingueretur à præcedenti, quæ habet, *captis redemptionem.* Sensus ergo est, q. d. Christus et cæcis corporaliter visum reddet, et cæcos spiritualiter, id est, ignorantes Deum et viam salutis, illuminabit, ac Dei cognitionem modumque salvandi animam docebit. Hoc est quod clare Messiam facturum prædixit Isaias cap. 42. v. 7. *Dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum.*

Hinc patet Isaiam cap. 61. v. 1. ad litteram non loqui de solutione captivitatis Babylonicæ

facta per Cyrum, ut vult Toletus, sed de solutione captivitatis peccati et diaboli facta per Christum, quia Cyrus nulli visum restituit, sed Christus multis. Fateor tamen alludi ad Cyrum : nam Cyrus typus fuit Christi. Unde ipsis Hebræis in Babylone *vinctis*, dedit *apertionem et solutionem*, ut habent Hebræa, cum eos è captivitate liberavit et in Judæam remisit.

Dimittere confractos in remissionem.] Id est, in libertatem et sanitatem. Arabicus, *et mittere vinctos in remissionem ;* Pagnin. *ut emittam confractos per remissionem.* Sic et Vatabl. Hæc verba non sunt in Isaia cap. 61. 1. Hebræo, Græco vel Latino, quare paraphrastice à S. Luca, aut ejus Interprete addita sunt, adeoque hæc videtur esse altera explicatio ejus quod dixit, *ut sanarem contritos corde :* iidem enim sunt contriti et confracti. Ita Forerius in cap. 61. Isaiæ, et Francisc. Lucas hic. Unde Origenes omittit hic τὸ *ut sanarem contritos corde*, ac pro eo legit, *emittere confractos in libertatem.* Additque : *Quid ita fractum atque collisum fuit ut homo, qui à Jesu dimissus, est sanatus ?* Sic et τὸ *ut sanarem contritos corde*, omittunt Eusebius lib. 9. Demonstr. cap. 10. S. Augustin. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 42. Beda et manuscripti nonnulli, quos in Notis citat Franc. Lucas. Ex adverso Theophyl. legit τὸ *ut sanarem contritos corde*, et omittit τὸ *dimittere confractos in remissionem.* Porro S. Hieronymus in Comment. Isaiæ cap. 61. citans hunc Lucæ locum, legit utrumque, nimirum *sanare contritos corde, et dimittere fractos in libertatem.*

Pro *confractos* græce est τετραυσμένους, quod Vatabl. et alii vertunt, *vulneratos. Confractos* ergo vocat eos, qui carcere et servitute diaboli ac peccati obstricti, vulnerati, conquassati et quasi obtriti erant, quos Christus missos et liberos fecit, suæque integritati restituit; idque fecit tum spiritualiter, tum corporaliter, cum nimirum infirmos et dæmoniacos à variis morbis et dæmonibus curavit, et liberavit. Ita Maldon., Jansen., Toletus, Barrad., Franc. Lucas et alii. *Dimittere* ergo hic et alibi est liberare et sanare, ac dimissio vel remissio est libertas et sanitas : sicut enim quis è vinculis dimittitur liber, sic ex morbis et vulneribus dimittitur sanus. Hinc hebr. רפא *rapha* significat remittere, mollire, lenire, sanare : qui enim morbum remittit et mitigat, hic eum curat et sanat : unde מרפא *marpe* est lenitas, curatio, medicina, sanitas : hinc et *Raphael* idem est quod medicus Dei. Hac de causa dimittere vel remittere in Scriptura subinde idem est, quod curare et sanare, ut Lucæ 13. 12. *Mulier, dimissa es ab infirmitate ;* Psalm. 38. 14. *Remitte mihi ut refrigerer,* et alibi.

Prædicare annum Domini acceptum.] Id est, gratum, placentem et jucundum ; hebr. שנת רצון *scenat ratson ;* Sept. ἐνιαυτὸν εὐδοκίας, id est, ut S. Hieronymus, *annum placabilem*, vel, ut alii proprie vertunt, *annum beneplaciti*, puta benevolentiæ et liberalitatis divinæ, qualis erat annus jubilei, ad quem hic alludit. Annus enim jubilei, typus erat et figura anni hujus Evangelici, quem attulit Christus. Totum ergo tempus prædicationis Christi et deinceps, puta totum tempus legis novæ, sive christianismi, Christo obedientibus et ejus liberalitatem acceptantibus est annus jubilei, id est, annus gratiæ, misericordiæ, pacis, remissionis, liberalitatis, salutis, in quo post longam Dei in nos iram restituimur in ejus gratiam, acceptationem, benevolentiam, hæreditatem, gloriam, omniaque bona pristina, quæ habuimus in paradiso in statu innocentiæ. Hoc est quod ait Paulus : *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* 2. Corinth. 6. 2.

Et diem retributionis.] Hebr. יום נקם *jom nacam*, id est diem ultionis, q. d. Annus jubilei, id est tempus christianismi, sive legis gratiæ, hostibus Christi erit dies, id est, tempus ultionis, quo scilicet Deus ulciscetur genus humanum de suis inimicis et tyrannis, puta dæmonibus eum opprimentibus, quia Christus homines à dæmonibus liberabit, illosque sua tyrannide depellet et dejiciet, juxta illud Isaiæ cap. 35. 4. *Dicite pusillanimis : Confortamini et nolite timere : Ecce Deus vester ultionem adducet retributionis. Deus ipse veniet et salvabit vos.* Unde Christus Joan. 12. 31. *Nunc*, ait, *judicium est mundi : nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.* Et Paulus Coloss. 1. 15. *Expolians*, ait, *principatus et potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.*

20. Et cum plicuisset (in cylindrum convolvisset, ut dixi vers. 17.) librum, reddidit ministro, et sedit. Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum.] *Ut audirent quomodo interpretaretur ea quæ legerat*, ait Euthymius. Jam enim ex ejus dictis et factis Capharnai fama ipsius ubique percrebruerat, ut multi opinarentur eum esse Messiam ; et hoc maxime à Christo audire cupiebant. Sciebant enim locum Isaiæ ab eo lectum, esse oraculum de Messia ; hinc ei illum explicanti arrectis auribus auscultabant.

21. Coepit autem dicere ad illos : Quia (quod) hodie impleta est hæc Scriptura (quæ sonuit, ait Euthymius, et Syrus) in auribus vestris.] q. d. Hodie vobis audientibus impleta est hæc Isaiæ prophetia, dum me auditis vobis ceterisque Galilæis pauperibus evangelizantem annum plenæ remissionis, et paratum facere (imo in Capharnao jam fecisse) omnia quæ hic prædixit Isaias : Ego enim sum Messias de quo ibidem prophetat Isaias, quem vos ex oraculo Jacobi et Danielis velut jam instantem avide exspectatis. Esto enim clare Jesus non exprimat se esse Messiam, tamen tacite idipsum significat.

22. Et omnes testimonium illi dabant, et mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ejus, et dicebant : Nonne hic est filius Joseph ?] *Verba gratiæ*, Primo, vocat verba gratiosa, venusta, suavia, jucunda : Secundo, verba gratia et spiritu plena : Tertio, efficacia ad movendum et persuadendum : Quarto, plena sapientia et eloquentia, ita ut auditores convincerent. Loquebatur enim Christus lingua plusquam humana, imo angelica quasi angelus, aut potius divina quasi homo Deus, juxta illud : *Erat enim docens eos sicut potestatem habens, et non sicut Scribæ*, Matth. 7. 29. vide ibi dicta. Cetera fusius narrat Matth. cap. 13. vers. 55. ubi ea explicui.

Testimonium illi dabant.] Quod bene pulchreque et gratiose diceret, non autem quod ipse esset Messias. Unde eum vocant *filium Joseph :* nam paulo post, cum ab eo taxarentur, cum spreverunt et præcipitare voluerunt, ut sequitur. Sic hodie multi laudant concionato-

rem, quamdiu dicit eis placentia et elegantia; at cum eorum vitia insectatur, ipsum vituperant et persequuntur. Hic est vulgi variabilis, et se suasque cupiditates amantis, mos et consuetudo.

Beda tamen hoc testimonium accipit de Messia, quod scilicet testarentur ipsum esse Messiam, de quo Isaias ista cecinerat. Unde subjicit Beda : *Magna cæcitas, cum quem verbis et factis Christum esse cognoscunt, ob solam generis notitiam contemnunt, quia apud se nutritum, et per ætatum tempora profecisse viderant.*

23. Et ait (*Jesus*, ut addit Syr.) illis : Utique dicetis mihi hanc similitudinem (græc. παραβολήν, id est, parabolam, hoc est proverbium sive adagium vulgo jactatum) : Medice, cura teipsum.] Id est, cura tuos et patriam tuam, quæ tibi chara esse debet ut tu tibi ipsi : cura tuos cives Nazarenos, uti curasti, vel diceris curasse exteros Capharnaitas. Sic enim mox explicat Christus, qui spiritu divino videbat Nazarenorum occultas cogitationes; scilicet illos hoc mente volvere, quod ipse hic enuntiat. Unde occultæ eorum cogitationi et objectioni præveniendo occurrit, et respondet. Porro *protritum*, ait Titus, *usitatumque apud Judæos erat, ut medicos in morbum prolapsos, facto hoc urbanoque dicto exciperent : Medice, cura teipsum.* Sic enim habet communis hominum sensus, cui favet ipsa ratio, ut qui seipsum curare nequit vel negligit, alios pariter curare nequeat vel negligat. Esto à parte rei experientia non raro ostendat, medicos qui alios curant, sæpe non posse curare seipsos, sed aliis medicis se curandos committere, quia appetitus sæpe excæcat rationem, et morbus scientiam obnubilat. Unde melius et sincerius judicamus de aliorum morbis, quam de nostris. Amor proprius enim sæpe judicium pervertit. Unde monet Salomon, dicitque : *Ne innitaris prudentiæ tuæ*, Prov. 13. 5.

Tropologice hoc adagium, *Medice, cura teipsum*, S. Antonius sic exponebat, q. d. Qui vult aliorum vitia curare, prius curet sua : qui enim alios volunt juvare, antequam sanent seipsos, in sua vitia relabuntur. Sed audi ipsummet S. Antonium in Vitis SS. Patrum lib. 7. c. 3. *Patres antiqui egressi sunt in desertum, et ipsi sani effecti facti sunt medici, et reversi alios sanaverunt : ex nobis autem si quem egredi contigerit in desertum, antequam ipsi sanemur curam aliis adhibemus, et revertitur ad nos infirmitas nostra, et fiunt ultima nostra pejora prioribus, propter quod dicitur nobis : O medice, prius tibi curam impende.* Sane experientia docet, eos qui aliquod vitium in seipsis sanant, idem facile in aliis sanare. Huic proverbio simile est illud Plutarchi libr. de dignoscendo adulatore ab amico : *Aliis medetur, ipse ulceribus scatens*, quod jacitur in eos, qui aliis sapiunt, non sibi; aliis oculati sunt et cauti, non sibi; alios consolari et animare norunt, cum ipsi sua mala iniquo ferant animo. Nam, ut idem Plutarchus ad Apollonium scribit : *Ægroto animo medicus est oratio* suavis et blanda, non vita, non virtus. Facile ergo est afflictos alios solari, difficile seipsum.

Quanta audivimus facta in Capharnaum, fac et hic in patria tua.] Hinc patet hæc contigisse in Nazareth, postquam Jesus prædicasset et miracula multa patrasset in urbe Capharnao, ut dixi v. 16. et advertit S. August. lib. 2. de Consensu Evangel. c. 42. q. d. ait Glossa : *Non credimus quod incerta fama vulgavit, cum apud nos nihil tale feceris, quibus convenientius talia impendenda erant beneficia.* Habes enim hic in Nazareth patria tua quæ te concepit, nutrivit et in virum provexit, fratres, sorores, cognatos, vicinos, alios pauperes, alios ægros, alios aliter affectos : cur ergo tuis hisce per miraculum non succurris, quibus te cognatio, amor patriæ, ipsaque naturæ charitas magis obstringit ?

24. Ait autem : Amen (id est vere, vel in veritate) dico vobis, quia (quod) nemo Propheta acceptus est in patria sua.] Ob causas quas recensui Matth. 13. v. 57. q. d. Vos, ô Nazareni, me quasi civem vestrum et filium fabri spernitis : hinc indigni estis, quibus ego beneficia mea conferam. Ideo, ait Interlinearis, non operor inter vos, quia increduli estis, non quia patriam oderim. Addit S. Cyrillus, quia civis semper suis civibus præsto est, hinc debita reverentia privatur à notis. Tertio, S. Chrysost. Christus, ait, apud suos Nazarenos abstinuerat à miraculis, ne eos provocaret ad invidiam : nam, ut ait S. Ambros., aspernator est Deus invidorum : quia, ut ait Glossa, prope naturale est cives civibus invidere, nec virtutem considerant, sed fragilem recordantur infantiam.

Vere Chrysologus serm. 48. in fine : *Inter suos posse*, ait, *morsus est, adustio est; inter cives eminere proximos, proximorum urit gloriam : propinquo propinqui si honorem debeant, computant servitutem.* Festivus hac de re extat psittaci apologus. Psittacus ex Oriente in Occidentem delatus, ubi hujusmodi aves nasci non consueverunt, admiratur sese in majori pretio et honore haberi, quam in natali consuevisset loco : nam caveam eburneam argenteis contextam virgis incolebat, suavissimisque alebatur cibis, quod ceteris avibus Occidentalibus, quæ neque in forma, neque exprimendis humanis vocibus erant inferiores, non contingebat. Tunc turtur in eadem cavea conclusus : Hoc, inquit, nulla est admiratione dignum, nulli enim in patria meritus honor exhiberi solet.

Tropologice, docet hic Christus fideles : præsertim viros Religiosos et Apostolicos, affectum nimium erga patriam et parentes moderari vel exuere debere, ut toti orbi prosint, juxta illud :

Omne solum forti patria est, ceu piscibus æquor.

Hinc Socrates à suis Atheniensibus damnatus ad mortem, dicebat se esse *Cosmopolitem*, id est *civem mundi*. Et Comicus : Homines optimi, ait, quærendi velut equi extra patriam. Communis omnium patria est Roma. Sic Herculi omnis turris fuit patria, ait Plutarch. tract. de Exilio.

Præclare S. Gregorius Nazianz. orat. 18. *Una*, inquit, *magnis et excelsis viris patria est, nempe Jerusalem illa quæ mente percipitur, non eæ quas hic angustis finibus circumscriptas esse, atque ab aliis aliisque hominibus subinde incoli videmus.* Idem orat. 25. *Terrenæ*, inquit, *hæ patriæ, atque hæc generum discrimina, brevis hujus et caducæ vitæ nostræ, scenæ ac ludi sunt. Quam enim quisque terram, sive per tyrannidem, sive per calamitatem, ante occupaverit, ea patria dicitur, cujus omnes æque hospites et advenæ sumus, quantumlibet vocum appellatione ludamus.* Talis erat S. Basilius, de quo ita scribit in ejus Vita sanctus Gregorius Nyssenus : *Ab exilii metu liber eras, Basilius Magnus, quod unam patriam hominum*

censeret esse paradisum, atque omnem terram quasi commune naturæ exilium spectaret.

Talis quoque fuit Paulus Orosius familiaris S. Augustino, qui libr. 5. Contra Paganos ita de se scribit : *Inter Romanos Romanus, inter Christianos Christianus, inter homines homo, legibus imploro rempublicam, religione conscientiam, communione naturam. Utor temporarie omni terra quasi patria : quia quæ vera est, et illa quam amo patriam, in terra penitus non est. Nihil perdidi ubi nihil amavi : totumque habeo, quando quem diligo, mecum est : maxime quia et apud omnes idem est, qui me non modo notum omnibus, verum et proximum facit; neque egentem deserit, quia ipsius est terra et plenitudo ejus, ex qua omnibus omnia jussit esse communia.*

25. In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel, quando clausum est cœlum annis tribus, et mensibus sex ; cum facta esset fames magna in omni terra :

26. Et ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sarepta Sidoniæ, ad mulierem viduam.

Quando clausum est cœlum.] Id est, quando cœlum non pluit super terram : pluvia enim cœlum, id est aerem, quasi clausum aperit, et suis guttis dividit.

Annis tribus et mensibus sex.] Id non extat in Scriptura veteri, sed Jesus id scivit, quia Deus, ac idipsum revelavit S. Jacobo c. 5. epist. v. 17. nam quod 3. Reg. 18. v. 1. dicitur : *Factum est verbum Domini ad Eliam in anno tertio, dicens : Vade et ostende te Achab, ut dem pluviam super faciem terræ ;* annus ille tertius accipiendus est non ab exordio siccitatis, sed à commoratione Eliæ in Sarepta.

In omni terra.] Israel, eique vicina regione, uti erat Sidon et Sarepta, in qua erat hæc vidua.

Sensus est, q. d. Sicut Elias tempore famis nulli Israelitæ procuravit panem et victum, sed soli viduæ Sareptanæ, quæ erat Sidonia, id est, Gentilis et alienigena, eo quod ipsa magni fecerit Eliam, ejusque prophetiæ, quod Deus fami ipsius provideret, crediderit, ideoque parum olei et farinæ quod habebat in cibum, Eliæ dederit, præponens illum sibi suorumque filiorum necessitati; quæ insignis fuit viduæ fides, æque ac charitas, ob quam meruit præponi Israelitis. Sic et ego Capharnaitas præfero vobis, ô Nazareni cives mei, quia illi me ut doctorem è cœlis missum audiunt, honorant, obsequuntur; vos autem me ut civem vestrum et fabrum aspernamini : illis ergo panem spiritualem cœlestis doctrinæ et miraculorum impertior, vos autem in fame spirituali, id est, in egestate doctrinæ salutiferæ relinquo. Elias enim erat typus et præcursor Christi, vidua Sareptana erat typus et primitiæ Gentilium, quos Christus prætulit Judæis civibus suis. Nam, ut ait Beda, *Sidon* hebr. idem est quod *venatio inutilis; Sarepta, incendium* vel *angustia*, panis scilicet, puta gentilitas negotiis sæculi serviens, et carnalium cupiditatum incendium panisque spiritualis angustias patiens. Elias est propheticus sermo, qui receptus pascit corda credentium.

Tropologice, S. Basilius in Catena : Vidua est anima viduata virtute et notitia divina, quam Elias, id est verbum divinum mente receptum, nutrit virtutum panibus.

27. Et multi leprosi erant in Israel sub Elisæo Propheta : et nemo eorum mundatus est nisi Naaman Syrus.] Ideoque alienigena et Gentilis, non Judæus. Idem probat alio Elisæi exemplo et typo, q. d. Sicut Elisæus magistrum suum Eliam secutus non prophetavit suis Judæis, sed exteris, ideoque non leprosos qui erant in Judæa, sed Naaman Syrum et Gentilem à lepra mundavit, idque ob hujus fidem et illorum incredulitatem. Naaman enim ex Syria longo itinere, magnoque sumptu venit in Judæam ad Elisæum, credens quod ab eo à lepra curaretur, eumque honoravit, ac magna ei munera obtulit, atque in omnibus ei ut Prophetæ cœlesti obedivit, ut cum humiliter ei non per se, sed per internuntium jubenti, ut septies lavaretur in Jordane, paruit, ideoque à lepra mundatus est : quæ omnia utique non fecissent Elisæo leprosi qui erant in Israel. Sic et ego Christus prædico et miracula patro apud exteros Capharnaitas, ob eorum erga me fidem, reverentiam et benevolentiam : vos vero, ô Nazareni, ob infidelitatem, irreverentiam meique contemptum, desero. Elisæus enim, æque ac Elias, erat typus et præcursor Christi : Naaman Gentilis typus erat Gentilium, ad quos Christus relictis Judæis per Apostolos translaturus erat suam fidem, Ecclesiam et gratiam. Ita Beda, Titus, Theophyl., Euthymius, Jansenius, Toletus et alii.

28. Et repleti sunt omnes in synagoga ira, hæc audientes.] Tum quia sciebant se his duobus exemplis viduæ et Naaman pungi, quasi incredulos, et contumelia affici quasi indignos miraculis Jesu; tum quia indignabantur Jesum, qui erat civis et æqualis ipsorum, ipsis se anteferre, et conferre cum Elia et Elisæo, imo ex Isaiæ oraculo facere se Messiam; tum quod Christus tacite significaret se sua dona à Judæis ad Gentes translaturum. Ita S. Thomas, Toletus, Franc. Lucas et alii.

29. Et surrexerunt, et ejecerunt illum extra civitatem, et duxerunt illum usque ad supercilium montis, super quem civitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent eum.] *Duxerunt,* imo vi traxerunt invitum, ut illis videbatur, sed revera Christus sponte se trahi ducique sinebat. *Ad supercilium,* ad culmen, ad verticem, *montis, super quem civitas illorum* (Nazareth) *erat ædificata.* Solent enim civitates monti adjacentes, non in imo, nec in summo, sed in medio montis (uti Florentiam videmus in medio Apennini) ædificari : tum quia in imo aer est crassus et terreus, in summo nimis acer et subtilis, sed in medio aer est temperatus et medius, nec nimis crassus, nec nimis subtilis ; tum quia in summo grassantur venti, fulmina et procellæ juxta illud :

> Perflant altissima venti,

et illud :

> ferientque summos
> Fulmina montes.

Ut præcipitarent eum.] Ex summo in imum, itaque occiderent, tanquam qui patriam suam infamasset, ac magna injuria et dedecore affecisset, ideoque eum extra civitatem quasi illa indignum, in culmen montis duxerunt, ut velut impium in patriam, ex eo in saxa præcipitatum collliderent, et toto corpore conquassarent. Ingens fuit hæc injuria et violentia Nazarenorum in Christum civem suum, itaque reipsa confirmarunt id quod Christus eis dixerat, ait Euthymius, scilicet Prophetam non esse in honore in patria sua, sed in ea dehonorari, imo occidi,

ideoque Nazarenos prædicatione et miraculis Christi esse indignos.

Addit S. Bonaventura, Toletus et alii, duxisse eos Jesum extra civitatem in verticem montis, ut eum quasi blasphemum, quod se Messiam fecisset, occiderent. Esto enim blasphemus ex lege lapidandus erat; tamen voluerunt Christum præcipitare in saxa et lapides, quia hoc perinde est ac si eum lapidassent. Perinde enim est, sive saxa in hominem, sive hominem in saxa jacias et præcipites, imo hoc illo sævius et terribilius est. Sic S. Stephanum quasi blasphemum extra Hierosolymam ejecerunt, et lapidarunt. Sic pariter S. Jacobum, primum Hierosolymorum Episcopum, quod Jesum doceret esse Messiam, quasi blasphemum è pinnaculo templi præcipitarunt.

Porro S. Ambrosius ostendit eos deteriores fuisse diabolo: hic enim Christo in pinna templi à se constituto, tantum dixit: *Mitte te deorsum:* hi vero eum vi deorsum præcipitare sategerunt. Audi S. Ambrosium: *Est pejor magistro discipulorum hæreditas: ille verbo Dominum tentat, hi facto; iste dicit, Mitte te deorsum, illi adoriuntur ut mittant.*

30. Ipse autem transiens per medium illorum, ibat.] Maldonatus censet Christum hic sese fecisse invisibilem: S. Ambros. et Beda putant Christum mutasse voluntatem Nazarenorum; ut vellent eum dimittere. Melius alii censent Christum eorum phantasiam vel oculos divertisse, vel eos stupefecisse, ac continuisse pedes et manus eorum, ut quasi stupidi Christum videntes eum apprehendere non possent, vel non auderent. Quare Christus hic ostendit suam divinitatem, seque esse Deum. Unde S. Ambros. *Ecce*, ait, *per medium illorum, mutata subito vel obstupefacta furentium mente, descendit.* Causam subdit: *Etenim quando vult capitur, quando vult elabitur, quando vult occiditur: quia nondum venerat hora ejus.* Joan. 7. 30. Debebat enim adhuc prædicare, et tandem ex Patris decreto crucifigi Hierosolymæ, non vero præcipitari in Nazareth. Ita Beda, S. Chrysost., Euthym. et alii.

Tradit Brocardus in Descriptione Terræ sanctæ, Christum elapsum è manibus Judæorum, subito in latere montis opposito apparuisse, ideoque locum illum vocari *saltum Domini.* Addit Lyranus, saxum cui instituit Christus cessisse, et instar ceræ vestigia Christi impressa in se suscepisse, sicut Christus ascendens in cœlum è monte Oliveti, in eodem vestigia pedum suorum impressa reliquit. Audi et Adrichomium in Descript. Terræ sanctæ, ad vocem *saltus Domini:* Tradunt Christum fugisse in montem altum, qui inde Saltus Domini dicitur, et subito ad tactum vestis ipsius saxum subterfugisse ac instar ceræ liquatum et resolutum quemdam effecisse sinum, quo corpus Dominicum muniretur et reciperetur, tantæ utique capacitatis, quantæ ipsum corpus Domini extitit quantitatis. In quo hodieque universa lineamenta et rugæ vestis, quæ à tergo Domini erant, pedumque ejus vestigia veluti manu sculptoris expressa servantur. Verum hæc certam non habent fidem.

32. Et stupebant in doctrina ejus, quia in potestate erat sermo ipsius.] Græce ἐν ἐξουσίᾳ, id est, in libertate, auctoritate, potentia, vi et efficacia, docebat enim *quasi potestatem habens,* Matth. 13. 52. Vide ibi dicta.

33. Et in synagoga erat homo habens dæmonium immundum.] Hanc historiam audivimus Marci 1. 23. ubi eam explicui.

38. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus.] Hujus curationem audivimus Matth. 8. v. 14. Vide ibi dicta.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Jesus ad sui sequelam vocat Petrum, Jacobum et Joannem per ingentem piscium capturam. Secundo, v. 12. sanat leprosum. Tertio, v. 18. curat paralyticum. Quarto, v. 27. e telonio ad se vocat Matthæum publicanum, ac murmurantibus Scribis respondet se venisse ad vocandum, non justos, sed peccatores ad pœnitentiam. Quinto, v. 33. iisdem interrogantibus dat causam, cur discipuli Joannis crebro jejunent, sui non. (Primam partem explicui Matth. 4. 18. Secundam, Matth. 8. 2. Tertiam, Matth. 9. 2. Quartam, Matth. 9. 14. Quare paucis additis hoc caput expediam.)

1. Factum est autem, cum turbæ irruerent in eum, ut audirent verbum
Dei, et ipse stabat secus stagnum Genesareth. 2. Et vidit duas naves
stantes secus stagnum: piscatores autem descenderant, et lavabant
retia. 3. Ascendens autem in unam navim quæ erat Simonis, rogavit
eum à terra reducere pusillum. Et sedens docebat de navicula turbas.
4. Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, et laxate
retia vestra in capturam. 5. Et respondens Simon, dixit illi: Præceptor,
per totam noctem laborantes nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete. 6. Et cum
hoc fecissent, concluserant piscium multitudinem copiosam, rumpebatur autem rete
eorum. 7. Et annuerunt sociis, qui erant in alia navi, ut venirent, et adjuvarent eos. Et

venerunt, et impleverunt ambas naviculas, ita ut pene mergerentur. 8. Quod cum videret
Simon Petrus, procedit ad genua Jesu, dicens : Exi à me, quia homo peccator sum,
Domine. 9. Stupor enim circumdederat eum, et omnes qui cum illo erant, in captura
piscium, quam ceperant. 10. Similiter autem Jacobum, et Joannem, filios Zebedæi, qui
erant socii Simonis. Et ait ad Simonem Jesus : Noli timere : ex hoc jam homines eris
capiens. 11. Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus secuti sunt eum. 12. Et
factum est, cum esset in una civitatum, et ecce vir plenus lepra, et videns Jesum, et
procidens in faciem, rogavit eum, dicens : Domine, si vis, potes me mundare. 13. Et
extendens manum tetigit eum, dicens : Volo : Mundare. Et confestim lepra discessit
ab illo. 14. Et ipse præcepit illi ut nemini diceret : sed, Vade, ostende te sacerdoti, et offer
pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses, in testimonium illis. 15. Perambulabat
autem magis sermo de illo : et conveniebant turbæ multæ ut audirent, et curarentur ab
infirmitatibus suis. 16. Ipse autem secedebat in desertum, et orabat. 17. Et factum est in
una dierum, et ipse sedebat docens. Et erant Pharisæi sedentes, et legis doctores, qui
venerant ex omni castello Galilææ, et Judææ, et Jerusalem : et virtus Domini erat ad
sanandum eos. 18. Et ecce viri portantes in lecto hominem, qui erat paralyticus : et quæ-
rebant eum inferre, et ponere ante eum. 19. Et non invenientes qua parte illum inferrent
præ turba, ascenderunt supra tectum, et per tegulas summiserunt eum cum lecto in
medium ante Jesum. 20. Quorum fidem ut vidit, dixit : Homo, remittuntur tibi peccata
tua. 21. Et cœperunt cogitare Scribæ, et Pharisæi, dicentes : Quis est hic, qui loquitur
blasphemias? Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? 22. Ut cognovit autem Jesus
cogitationes eorum, respondens, dixit ad illos : Quid cogitatis in cordibus vestris?
23. Quid est facilius dicere : Dimittuntur tibi peccata; an dicere : Surge, et ambula? 24. Ut
autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata : (ait para-
lytico) Tibi dico, Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. 25. Et confestim
consurgens coram illis, tulit lectum, in quo jacebat : et abiit in domum suam, magnificans
Deum. 26. Et stupor apprehendit omnes, et magnificabant Deum. Et repleti sunt timore,
dicentes : Quia vidimus mirabilia hodie. 27. Et post hæc exiit, et vidit publicanum nomine
Levi, sedentem ad telonium, et ait illi : Sequere me. 28. Et relictis omnibus, surgens
secutus est eum. 29. Et fecit ei convivium magnum Levi in domo sua : et erat turba
multa publicanorum, et aliorum, qui cum illis erant discumbentes. 30. Et murmurabant
Pharisæi et Scribæ eorum, dicentes ad discipulos ejus : Quare cum publicanis et peccato-
ribus manducatis et bibitis? 31. Et respondens Jesus, dixit ad illos : Non egent qui sani
sunt medico, sed qui male habent. 32. Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœni-
tentiam. 33. At illi dixerunt ad eum : Quare discipuli Joannis jejunant frequenter, et
obsecrationes faciunt, similiter et Pharisæorum : tui autem edunt et bibunt? 34. Quibus
ipse ait : Numquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere jejunare?
35. Venient autem dies : cum ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc jejunabunt in illis diebus.
36. Dicebat autem et similitudinem ad illos : Quia nemo commissuram à novo vestimento
immittit in vestimentum vetus : alioquin et novum rumpit, et veteri non convenit
commissura à novo. 37. Et nemo mittit vinum novum in utres veteres : alioquin rumpet
vinum novum utres, et ipsum effundetur, et utres peribunt. 38. Sed vinum novum in utres
novos mittendum est, et utraque conservantur. 39. Et nemo bibens vetus, statim vult
novum, dicit enim : Vetus melius est.

6. CONCLUSERUNT PISCIUM MULTITUDINEM COPIOSAM.] Quia dixerat Petrus : *In verbo tuo laxabo rete.* Ecce hic est fructus, hæc merces obedientiæ. Fecit hoc Jesus, Primo, ut dando eis alimoniam, pararet eos ad vocationem et sui sequelam, q. d. Destino vos à piscatione evocare ad mei sequelam, atque ne vos excusetis dicendo, quod piscatione victum comparare debeatis, ecce ego vobis ultro ingentem piscium copiam suggero, ut discatis in me fidere, quod ego sine piscatione victui vestro et ceteris vitæ necessariis ultro providebo, idque facilius et copiosius, quam vos vestra piscandi industria et labore vobis providere possitis. Secundo, ut ex piscatione copiosa piscium discerent, se copiosam piscationem hominum mox facturos, cum ad eam vocandi essent à Christo.

7. ET ANNUERUNT SOCIIS.] Quia præ admiratione, lætitia et stupore tantæ capturæ clamare, aut loqui non poterant.

10. NOLI TIMERE.] q. d. Noli stupore timore et sacro horrore, ob miraculum hoc capturæ piscium corripi. Causam subdit, promittendo majorem et altiorem piscationem, dicens : EX HOC JAM

HOMINES ERIS CAPIENS.] Græce ζωγρῶν, à ζωγρέω, quod Primo, à ζῶον, et ἀγρέω vel ἀγρεύω, id est, *animal venor*, vertas cum Nostro, *capiens*, venans, piscans : unde Arabicus vertit, ex *nunc eris piscator, qui piscaberis homines*, q. d. Tu, ô Petre, deinceps capies homines, non ut feras retibus et vulneribus, sed ut pisces, qui illæsi capiuntur reti : simili modo tu capies et piscaberis homines, non armis, sed virtute et efficacia spiritus.

Secundo, ζωγρέω, derives à ζῶν, id est vivens, vivum, et ἔγρομαι vel ἐγείρω, id est vivum excito, ad vitam revoco, vivifico. Unde S. Ambrosius lib. 5. Hexam. c. 6. vertit, *eris vivificans homines* ; Syrus, *posthac piscaturus es homines ad vitam.* q.d. Piscatores piscantur pisces reti, eosque ex aqua extrahunt ad mortem, ut scilicet eos jugulent, coquant et comedant : tu vero, ô Petre, homines piscaberis, non ad mortem, sed ad vitam, imo peccato mortuos suscitabis ad vitam gratiæ, ita scilicet ut quasi pisces à te capti moriantur peccato, concupiscentiæ et vitæ priori ; sed vivant vitæ, vita gratiæ et divina, ac Deo per gratiam et charitatem quasi incorporentur, sicut pisces comesti ab hominibus iisdem incorporantur, ac in iis vivunt vita nobiliori, quia anima humana informantur. Ita Origenes hom. 16. in Jerem. et S. Justin. in Quæst. Gentil. quæst. 40.

Allegorice, Petri navis est Ecclesia, cujus patronus et quasi princeps est Petrus, ejusque successores Romani Pontifices. Pontifex ergo est primus et summus piscator, cui à Christo dicitur : *Eris homines capiens.* Pontifici ergo incumbit per se et suos legatos, ac sacerdotes et Religiosos à se missos convertere infideles, Saracenos, hæreticos, etc. uti primi Pontifices SS. Clemens, Linus, Cletus, Cornelius, Fabianus, Urbanus, etc. Romanos converterunt, ac viros Apostolicos in Hispaniam, Africam, Indiam, etc. miserunt, qui indigenas ad Christum converterunt. Ita S. Gregorius misit S. Augustinum in Angliam, qui eam convertit.

Notat S. Ambrosius, alios pisces, puta homines, hamo trahi, ut Martyres ; alios reti, ut fideles communes. Additque : Apostolica instrumenta, retia sunt, non enim captos perimunt, sed reservant, et fluctuantes de infimis ad superna traducunt. Retia enim dicuntur quasi retinentia id quod ceperunt, ait Glossa.

32. NON VENI VOCARE JUSTOS, SED PECCATORES AD PŒNITENTIAM.] Et per pœnitentiam ad gratiam et gloriam. Unde acute S. Ambrosius : *Si gratia est ex pœnitentia*, inquit, *qui fastidit pœnitentiam, abdicat gratiam.*

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, CHRISTUS CONTRA PHARISÆOS DEFENDIT DISCIPULOS, QUI IN SABBATO FAMENTES VELLEBANT SPICAS. SECUNDO, V. 8. SABBATO CURAT HABENTEM MANUM ARIDAM. TERTIO, 13. ELIGIT CREATQUE DUODECIM APOSTOLOS. QUARTO, V. 20. PROPONIT BEATITUDINES EVANGELICAS. QUINTO, V. 30. USQUE AD FINEM PERGIT CONCIONARI DE DILECTIONE INIMICORUM, DE MISERICORDIA, DE NON JUDICANDO, DE STUDIO BONORUM OPERUM. (PRIMAM PARTEM EXPLICUI MATTH. 12. 1. SECUNDAM, IBIDEM V. 10. TERTIAM, MATTH. 10. 1. QUARTAM, MATTH. 5. 1. QUINTAM, MATTH. C. 5. V. 44. ET C. 7. V. 3. ET C. 10. V. 24. CETERISQUE LOCIS IN BIBLIIS HOC CAPITE AD MARGINEM ANNOTATIS.)

1. FACTUM est autem in sabbato secundo primo, cum transiret per sata,
vellebant discipuli ejus spicas, et manducabant confricantes manibus.
2. Quidam autem Pharisæorum dicebant illis : Quid facitis quod non
licet in sabbatis? 3. Et respondens Jesus ad eos, dixit : Nec hoc
legistis quod fecit David, cum essurisset ipse, et qui cum illo erant?
4. quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis sumpsit, et
manducavit, et dedit his qui cum ipso erant : quos non licet manducare nisi tantum sacerdotibus? 5. Et dicebat illis : Quia Dominus est Filius hominis, etiam
sabbati. 6. Factum est autem et in alio sabbato, ut intraret in synagogam, et doceret.
Et erat ibi homo, et manus ejus dextra erat arida. 7. Observabant autem Scribæ, et
Pharisæi, si in sabbato curaret : ut invenirent unde accusarent eum. 8. Ipse vero sciebat
cogitationes eorum : et ait homini, qui habebat manum aridam : Surge, et sta in medium.
Et surgens stetit. 9. Ait autem ad illos Jesus : Interrogo vos, si licet sabbatis benefacere,
an male ; animam salvam facere, an perdere? 10. Et circumspectis omnibus dixit homini :
Extende manum tuam. Et extendit : et restituta est manus ejus. 11. Ipsi autem repleti sunt
insipientia, et colloquebantur ad invicem, quidnam facerent Jesu. 12. Factum est autem
in illis diebus, exiit in montem orare, et erat pernoctans in oratione Dei. 13. Et cum dies
factus esset, vocavit discipulos suos : et elegit duodecim ex ipsis (quos et Apostolos

nominavit) 14. Simonem, quem cognominavit Petrum, et Andream fratrem ejus, Jacobum et Joannem, Philippum, et Bartholomæum, 15. Matthæum, et Thomam, Jacobum Alphæi, et Simonem, qui vocatur Zelotes, 16. et Judam Jacobi, et Judam Iscariotem, qui fuit proditor. 17. Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, et turba discipulorum ejus, et multitudo copiosa plebis ab omni Judæa, et Jerusalem, et maritima, et Tyri, et Sidonis, 18. qui venerant ut audirent eum, et sanarentur à languoribus suis. Et qui vexabantur à spiritibus immundis, curabantur. 19. Et omnis turba quærebat eum tangere : quia virtus de illo exibat, et sanabat omnes. 20. Et ipse elevatis oculis in discipulos suos, dicebat : Beati pauperes : quia vestrum est regnum Dei. 21. Beati, qui nunc esuritis : quia saturabimini. Beati, qui nunc fletis : quia ridebitis. 22. Beati eritis cum vos oderint homines, et cum separaverint vos, et exprobraverint, et ejecerint nomen vestrum tanquam malum, propter Filium hominis. 23. Gaudete in illa die et exultate : ecce enim merces vestra multa est in cœlo : secundum hæc enim faciebant Prophetis patres eorum. 24. Verumtamen væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram. 25. Væ vobis qui saturati estis : quia esurietis. Væ vobis qui ridetis nunc : quia lugebitis et flebitis. 26. Væ cum benedixerint vobis homines : secundum hæc enim faciebant pseudo-prophetis patres eorum. 27. Sed vobis dico, qui auditis : Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. 28. Benedicite maledicentibus vobis, et orate pro calumniantibus vos. 29. Et qui te percutit in maxillam, præbe et alteram. Et ab eo, qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. 30. Omni autem petenti te tribue : et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. 31. Et prout vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter. 32. Et si diligitis eos, qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? nam et peccatores diligentes se diligunt. 33. Et si benefeceritis his, qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? siquidem et peccatores hoc faciunt. 34. Et si mutuum dederitis his, à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? nam et peccatores peccatoribus fœnerantur, ut recipiant æqualia. 35. Verumtamen diligite inimicos vestros : benefacite, et mutuum date, nihil inde sperantes : et erit merces vestra multa, et eritis filii Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos et malos. 36. Estote ergo misericordes, sicut et Pater vester misericors est. 37. Nolite judicare, et non judicabimini : nolite condemnare, et non condemnabimini. Dimittite, et dimittemini. 38. Date, et dabitur vobis : mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et supereffluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis. 39. Dicebat autem illis et similitudinem : Numquid potest cæcus cæcum ducere? nonne ambo in foveam cadunt? 40. Non est discipulus super magistrum : perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister ejus. 41. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem, quæ in oculo tuo est, non consideras? 42. Aut quomodo potes dicere fratri tuo : Frater, sine ejiciam festucam de oculo tuo : ipse in oculo tuo trabem non videns? Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo : et tunc perspicies, ut educas festucam de oculo fratris tui. 43. Non est enim arbor bona, quæ facit fructus malos : neque arbor mala, faciens fructum bonum. 44. Unaquæque enim arbor de fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligunt ficus : neque de rubo vindemiant uvam. 45. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum : et malus homo de malo thesauro profert malum. Ex abundantia enim cordis os loquitur. 46. Quid autem vocatis me, Domine, Domine, et non facitis quæ dico? 47. Omnis qui venit ad me, et audit sermones meos, et facit eos : ostendam vobis cui similis sit. 48. Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, et posuit fundamentum super petram : inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, et non potuit eam movere : fundata enim erat super petram. 49. Qui autem audit, et non facit : similis est homini ædificanti domum super terram sine fundamento : in quam illisus est fluvius, et continuo cecidit : et facta est ruina domus illius magna.

1. Factum est autem in sabbato secundo primo.] Arabicus, *in sabbato secundo;* Syrus sabbati non meminit. Quæres, quodnam hoc sabbatum? S. Hieron. hanc quæstionem proposuit S. Gregorio Nazianz. magistro suo. Ille eamdem in ipsum ludendo retorsit, cum, ut scribit S. Hieronymus ad Nepotianum, diceret : *Docebo te super hac re in Ecclesia, in qua mihi omni populo acclamante, cogeris invitus scire quod nescis, aut certe si solus tacueris, solus ab omnibus stultitiæ condemnaberis.*

Primo, S. Epiphanius hæresi 51. Vatabl. et

alii, opinantur *sabbatum secundo primum* fuisse octavam diem azymorum, sive ultimum diem Paschæ. Pascha enim per octo dies celebrabatur, quibus pane azymo dumtaxat vesci licebat: octavus autem dies erat ceteris septem solemnior, eodemque ritu celebrandus quo ipsum Paschæ festum. Primus ergo dies Paschæ dicebatur *sabbatum primo primum*, id est festum summum et solemnissimum : octavus vero dies dicebatur *sabbatum secundo primum*, quia post primum diem Paschæ, solemnitate erat secundum : omnis enim dies festus ab Hebræis vocabatur sabbatum.

Secundo, Isidor. Pelusiota lib. 3. epist. 110. et ex eo Titus Bostrenus et Euthymius hic, per *sabbatum secundo primum* accipiunt primum diem azymorum, qui erat dies secundus Paschæ : Pascha enim incipiebat decima quarta die primi mensis *Nisan* ad vesperam, et decima quinta erat prima azymorum : secundum ergo sabbatum est primus dies azymorum, quia hic secundus est post primum Paschæ : idem quoque primus est, quia est primus dies festi azymorum.

Tertio, Maldonatus censet *sabbatum secundo primum* esse Pentecosten : Pascha enim esse sabbatum primo primum, id est festum primum et summum : Pentecosten vero huic proximum, ideoque post primum Paschæ ordine secundum.

Verum, dico sabbatum hic non quodvis festum, sed sabbatum proprie dictum, sive diem septimum hebdomadæ significare. Nam illo tantum die quasi sacratissimo, Judæis lege vetitum erat spicas vellere et cibum parare, Exodi 35. 3., quod ceteris festis licebat, ut patet Exodi 12. vers. 16. Secundo, idipsum liquet ex eo, quod Matthæus, Marcus et Lucas constanter hoc festum vocant sabbatum.

Sed quodnam fuit hoc sabbatum, et cur dictum *secundo primum?*

Primo, Theophylact. censet fuisse sabbatum, quod præcedebat alius dies festus, v. g. si in Parasceve, sive feria sexta, fuisset festum Paschæ, Neomeniæ, Pentecostes, etc.; sabbatum proxime sequens dicebatur *secundo primum*, quasi secundum à festo præcedente, et post illud primum. Alii vice versa, *sabbatum secundo primum* intelligunt illud, post quod proxime sequebatur aliud festum : hujus enim respectu sabbatum erat primum, ac ejus quasi secundi respectu vocabatur secundo primum, quasi primum ante secundum quod proxime sequebatur.

Secundo, Josephus Scaliger lib. 6. de Emend. temp. cap. 6. asserit hoc fuisse sabbatum primum post festum Paschæ, dicique secundo primum, quia primum erat post diem secundum azymorum, à quo numerabantur septem hebdomades usque ad Pentecosten; ita ut prima hebdomas et primum sabbatum vocaretur secundo prima, vel primum, secunda hebdomas cum suo sabbato vocaretur secundo secunda, tertia hebdomas secundo tertia, quarta secundo quarta, et ita deinceps usque ad septimam.

Huc accedit Gabr. Vasquez tract. de Eucharistia disp. 173. cap. 2. num. 10. qui opinatur sabbatum secundo primum, fuisse sabbatum proxime sequens diem secundum azymorum. Additque τὸ *secundo primo* esse duas dictiones, uti duas efficiunt Biblia Romæ correcta. non unum compositum, ac proinde in Græco pariter scribendum esse disjunctim δευτέρῳ, πρώτῳ, non conjunctim δευτεροπρώτῳ : quia, inquit, τὸ δευτέρῳ non est additamentum diminuens, q. d. Secundarie primum, sed augens dignitatem hujus sabbati : sabbatum ergo hoc censet dici secundum primum, ratione ordinis et numeri, sed respectu diversorum ; secundum enim erat respectu primæ diei azymorum, quæ primum erat sabbatum, id est festum : primum vero erat, qua sabbatum sive dies septima, quæ primo sequebatur festum secundæ diei azymorum. Huic sententiæ obstat, quod initio ostendi, nec secundam diem azymorum, nec aliud festum hic vocari sabbatum, sed solum diem septimam hebdemadæ.

Tertio, verisimilius S. Chrysostom. homil. 40. in Matth., Jansenius, Toletus, Franc. Lucas et Emmanuel Sa arbitrantur, *sabbatum secundo primum* idem esse quod sabbatum duplex, sive sabbatum bis primum et bis solemne, ac tale dici sabbatum in quod aliud festum, v. g. Pentecostes, vel Neomeniæ, aut aliud simile incidebat : tunc enim sabbatum hoc videbatur duplex esse festum, sive bis festum. Verum sic brevius, clarius et aptius dixisset Lucas : Et erat sabbatum duplex, sive bis festum : sicut Ecclesia, festa magis solemnia vocat *duplicia*, quia in eis duplicantur antiphonæ, illæ enim integræ tam ante quam post singulos psalmos recitantur. Rursum sabbatum *secundo primum* dicit ordinem ad sabbatum primo primum : ergo cum illo non potest esse unum et idem, ut vult Jansenius, sed ab eo debet esse diversum, illoque dignitate minus et inferius : secundum enim dicit ordinem et sequelam ad primum.

Objicit Jansenius : Matth. in cap. 12. 1. in Græco, et Marcus c. 2. 23. in Latino, hoc sabbatum vocat *sabbata* in plurali, ergo plura in eo concurrebant festa. Resp. Vocant sabbata, id est sabbatum in singulari. Causam dedi Matth. 28. 1.

Quarto ergo, verisimillimum est, *sabbatum secundo primum* vocari sabbatum quod incidebat in festum Pentecostes, aut infra hebdomadem Pentecostes, dicique *secundo primum*, id est secundo loco primum, vel primum post sabbatum, quod incidebat infra hebdomadem Paschæ : hoc enim erat primo primum, sive absolute primum omnium sabbatorum totius anni. Unde de eo ait Joannes cap. 19. 31. *Erat enim magnus dies ille sabbati*, id est nobilissimum et solemnissimum hoc Paschæ sabbatum. Sicut enim festum Paschæ erat ceterorum festorum primum et celeberrimum ; sic et sabbatum in festa Paschæ incidens, ceterorum sabbatorum erat primum et celeberrimum. Porro proximum à Paschate, sive secundum festum erat Pentecoste : unde et sabbatum proximum post Pentecosten, secundum inter sabbata locum obtinebat. Sabbatum ergo Paschæ erat primo primum, sabbatum vero Pentecostes erat huic proximum, sed dignitate inferius, ideoque dicebatur secundo primum, id est secundum à sabbato paschali, ac post illud ceterorum primum.

Probatur hæc sententia Primo, quia ea quæ hic narrantur de Christi discipulis sabbato hoc spicas vellentibus, contigerunt circa Pentecosten, ut patet ex eo, quod tunc segetes sint maturæ in Judæa, utpote regione calida. Unde

Judæi jubebantur tunc primos panes novæ frugis Deo offerre, Levit. 23. 16. 17.

Secundo, quia sabbatum hoc, ut ostendi initio, erat sabbatum proprie dictum, ac proinde secundum dici debet respectu alicujus sabbati primi etiam proprie dicti, non autem respectu Paschæ aut alterius festi. Ergo cum sabbatum Paschæ fuerit omnium primum, ut probavi, consequens est, ut sabbatum Pentecostes dicatur et sit secundum, sive secundo primum, id est secundo loco et gradu primarium et principale, idque exigunt Biblia Romæ correcta, quæ τὸ *secundo* commate dividunt à τῷ *primo.* Sic enim habent : *Factum est autem in sabbato secundo primo, cum transiret per sata ;* et Arabicus, *in sabbato secundo.*

Tertio, quia ex dictis liquet nullam ceterarum opinionum esse vero similem. Denique cognata et vicina festa sunt Pascha et Pentecoste, ut unum primum, alterum à primo secundum esse videatur. Unde Itali Pentecosten vocant Pascha Spiritus sancti. Simili modo consequenter cognata et vicina erant duo sabbata, Paschæ et Pentecostes. Hinc et Ecclesia omnes Dominicas quæ in locum sabbatorum successere, ordine suo numerat à Pentecoste usque ad Adventum, ac primam Dominicam post Pentecosten nuncupat illam quæ incidit in octavam Pentecostes, secundam quæ proxime sequitur, tertiam quæ tertio loco, etc.

Dices, Tota hebdomada Pentecostes non erat festa, uti erat hebdomas Paschæ; ergo sabbatum in illam incidens non erat dignius ceteris. Resp. Hebdomas Pentecostes non erat festa ex præscripto legis, sed tamen ex religione et devotione Hebræorum, ad imitationem Paschæ celebrior erat ceteris hebdomadibus. Unde magna celebritate diem octavam Pentecostes celebrabant die 13. tertii mensis sivan, sive Maii (Pentecosten enim celebrabant sexta die ejusdem mensis), sicut octavam Paschæ celebrabant die 22. primi mensis Nisan, sive Martii, hæc enim est octava à die 14. qua celebrabant Pascha : quæ omnia patent ex Calendario Hebræorum, quod edidit Genebrardus, et Commentario suo in Psalmos præfixit.

Allegorice S. Ambrosius hic, Sabbatum Secundo primum, inquit, est tempus Evangelii, hoc enim tempore est secundum, quia sequitur sabbatum legale, dignitate vero est primum.

Symbolice in Psalm. 47. sub initium : Sabbatum secundo primum, inquit, est sabbatum Judæorum; hoc enim dignitate est secundum à nostro Paschate, quia post resurrectionem Christi prælatus est illi dies Dominicus : dicitur et primum, quia ante Christum erat primum et solemnissimum.

Tropologice Beda : Christus, inquit, sabbatis maxime curat et docet, non solum propter insinuandum spirituale sabbatum, quo mens à vitiis et operibus corporalibus abstinens uni vacat Deo; sed etiam propter celebriorem populi conventum, uti jam die Dominico ad confluentem populum habetur concio. Accessit et alia ratio quam dedi in Matthæo; scilicet ut Christus Judæos et Scribas doceret verum sabbati cultum, nec ei repugnare ægrorum curationem et miracula, quæ ipse in sabbato patrabat, uti censebant Scribæ, qui proinde eum ut legis violatorem persecuti sunt usque ad necem et crucem, idque permittere decreverat Deus, ut sic decretum suum de redimendis per Christi crucem hominibus adimpleret.

5. QUIA DOMINUS EST FILIUS HOMINIS, ETIAM SABBATI.] Ob causas quas dedi Matthæi c. 12. Hic exemplar Græcum Parisiense, quod citat Franc. Lucas in notis, hæc addit : *Eodem die, cum quemdam conspexisset operantem sabbato, dixit ei : Homo, si quidem nosti quid agas, beatus es; sin autem non nosti, execrabilis es et transgressor legis.* Verum hæc Ecclesia non agnoscit.

11. IPSI AUTEM REPLETI SUNT INSIPIENTIA.] q. d. Nil Christo respondere potuerunt Judæi more insipientis, qui non habet quod dicat et loquatur. Græce pro *insipientia* est ἀνοίας, id est, *amentia*, q. d. In rabiem et furorem acti sunt, quod rationibus Christi tam evidentibus confunderentur. Syrus vertit, *repleti sunt invidia :* hæc enim eos excæcabat, ne veritatem de modo colendi sabbatum agnoscerent, ac eos in necem Christi incitabat. Unde subdit Lucas : *Et colloquebantur ad invicem, quidnam facerent Jesu,* ut eum è medio tollerent. Est metalepsis : ponitur enim effectus pro causa, scilicet *insipientia* pro invidia, à qua causatur et nascitur.

12. EXIIT IN MONTEM ORARE, ET ERAT PERNOCTANS IN ORATIONE DEI.] Orans Deum, colloquens cum Deo. Propria orationis hujus nocturnæ causa fuit, ut Christus per eam Patrem rogaret, ut postero mane è discipulis duodecim Apostolos designaret, eosque deligeret, qui tanto gradu digni forent, atque ut eis orando gratiam et spiritum ingentem ad Apostolatum hoc rite perfungendum, multosque convertendum impetraret; utque nos idem facere doceret. Quocirca Ecclesia, Christi exemplo, in Quatuor temporibus dum ordinat Sacerdotes, Diaconos, Episcopos, etc. orationem et jejunium fidelibus omnibus indicit, ut digni eligantur, utque electis gratia ad tantum munus idonea impetretur. A Clero enim totus pendet populus. Episcopus si bonus et zelosus est, omnes fideles sui Episcopatus ædificat et sanctificat : sin vitiosus sit vel deses, omnes scandalizat et perdit. Sic et Parochus totam parochiam, si bonus est, bonam efficit; si malus, malam.

Tropologice docet hic Christus noctu orare, Primo, quia nox ob quietem, silentium et solitudinem mentem colligit, ut in Deum facile elevetur, eique uniatur. Secundo, ad arcendum nocturnas illusiones, tentationes, terrores, quos dæmon excitare solet. Tertio, ut noctu orando hauriamus à Deo spiritum et gratias, quas per diem in proximos effundamus. Hac de causa Christus noctu orabat, per diem concionabatur. Idem fecit S. Paulus Act. 16. 15. 1. Timoth. 5. 5. S. Antonius, S. Simeon Stylites, S. Dominicus, S. Franciscus et alii. Hinc David toties nocturnam orationem commendat, ut psalm. 133. 1. *In noctibus extollite manus vestras in sancta.* Psal. 118. 62. *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.* Psal. 76. 7. *Meditatus sum nocte cum corde meo.* Psal. 41. 4. *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus ?* Plura de hac re dixi superius, et Deuter. 6. 7. ad illa, *Dormiens atque consurgens.*

20. BEATI PAUPERES SPIRITU.] *Humilitas enim spiritus divitiæ virtutum sunt,* ait S. Ambrosius. Porro Matthæus cap. 5. octo beatitudines Evangelicas recenset, quas Lucas hic per compendium ad quatuor redigit. Vide ibi dicta.

Hinc recte concludit S. Ambrosius lib. 2. Offic. cap. 4. *Itaque*, inquit, *paupertatem, famem, dolorem, quæ putantur esse mala, non solum impedimento non esse ad beatam vitam, sed etiam adjumento evidentissime pronuntiatum est à Christo*, qui est prima veritas, ideoque falli aut fallere nequit.

Porro, S. Ambrosius hic causam dat, cur Lucas quatuor tantum assignet beatitudines : Quia contentus fuit, inquit, quatuor virtutes amplecti cardinales, scilicet justitiam, quæ alienas opes non appetens sancta gaudet paupertate : temperantiam, quæ esurire et sitire mavult, quam saturari et comessari : prudentiam, quæ hic lugere et flere appetit, ut in cœlo ridere et exultare mereatur : fortitudinem, quæ pro Christo et virtute omnia probra et maledicta, et adversa quælibet generose sustinet et superat. Aut potius censet temperantiam notari in prima beatitudine, cum ait, *Beati pauperes :* justitiam in secunda, cum ait, *Beati qui nunc esuritis*, scilicet justitiam, ut addit Matth. c. 5. Prudentiam in tertia, cum ait, *Beati qui nunc fletis. Habes*, ait Ambr. *prudentiam cujus est flere occidua, et ea quæ æterna sunt quærere :* fortitudinem in quarta, cum ait, *Beati eritis cum vos oderint homines. Habes*, ait, *fortitudinem, sed eam quæ non odium mereatur ex crimine, sed persecutionem patiatur ex fide. Sic enim ad passionis pervenitur coronam, si gratiam hominum negligas, divinam sequaris.*

24. Væ vobis divitibus, quia (ita legendum cum Roman., non *qui :* græc. enim est ὅτι, quod dat causam cur divitibus sit væ) habetis consolationem vestram.] Christus hic quatuor recensitis jam beatitudinibus sive felicitatibus, per antithesin totidem opponit miserias et infelicitates ; scilicet Primo, studio paupertatis, ejusque præmio, scilicet regno cœlorum, opponit studium divitiarum et avaritiam, ejusque pœnam, scilicet væ æternæ damnationis, desolationis et gehennæ. Secundo, abstinentiæ et esuriei, ejusque præmio, scilicet saturitati cœlesti, opponit gulam, ejusque congruam pœnam ; scilicet væ æternæ famis et penuriæ. Tertio, pio luctui, ejusque præmio, scilicet gaudio perenni, opponit modicum præsentis vitæ gaudium et risum, ejusque pœnam ; scilicet luctum et planctum æternum. Quarto, persecutioni ejusque præmio, scilicet amplæ mercedi in cœlis, opponit plausum hominum ejusque pœnam, scilicet perennem Dei offensam, iram et vindictam. *Væ* enim in Scriptura sæpe notat Dei iram et damnationem ad gehennam æternam, ut notat S. Gregorius homil. 9. in Ezechiel. Porro τὸ *væ* est interjectio Christi partim deplorantis æternam divitum miseriam, ut vult S. Chrysost. hom. 44. ad Popul., partim eam prædicentis, ut vult Titus ; partim eam comminantis et decernentis, ut vult Tertullianus lib. 4. contra Marcionem.

Divitibus.] Sicut per pauperes vers. 20. intellexit pauperes spiritu, id est, amore, affectu et studio, qui scilicet amant paupertatem, ut magis placeant Deo ; sic per *divites* hic intelligit avaros et cupidos, qui student congerere opes per fas et nefas, ac in iis suam felicitatem et quasi ultimum finem collocant : hoc enim est peccatum mortale, quod ad rapinas, usuras, injustos contractus, aliaque peccata impellit, ideoque ei Christus hic *væ* gehennæ intentat. Nam alioqui divites, qui ex hæreditate vel honesto labore et lucro abundant opibus, si illis non afficiantur, sed eas in pauperes operaque pia expendant, sunt pauperes spiritu, uti fuere Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, Moses, David, etc. *nec census igitur, sed affectus in crimine est*, ait S. Ambrosius hic. Hoc est quod ait Apostolus 1. Timoth. 6. 9. *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem : radix enim omnium malorum est cupiditas :* græce φιλαργυρία, id est cupido argenti. Vide ibi dicta.

Quia habetis consolationem vestram.] Quia divitiis vestris quasi summo bono fruimini, in iisque magis quam in Deo confiditis, quiescitis, gaudetis, superbitis, atque iis ad gulam, luxuriam, aliaque scelera abutimini : hac de causa Deus divitias præsentes vobis indulget, ut consolationem et felicitatem vestram habeatis in hac vita ; sed in altera careatis felicitate cœlesti et æterna : *Nam qui consolationem vitæ præsentis habuerunt, remunerationem perpetuam perdiderunt*, ait sanctus Ambrosius ; Christus enim hic æterna lege sanxit, ut qui in hac vita sua habent commoda, in futura sua habeant incommoda ; et vice versa. Unde S. Hieronymus epistol. 34. Julianum nobilem et opulentum hominem, quem ad sæculi contemptum, vitæque religiosæ amorem inducere nititur, hoc potissimum argumento aggreditur : *Difficile*, inquit, *imo impossibile est, ut præsentibus quis et futuris fruatur bonis, et hic ventrem et ibi mentem expleat, ut de deliciis transeat ad delicias, ut in utroque sæculo primus sit, ut cœlo et terra appareat gloriosus.* Hinc Abraham diviti epuloni nullam aliam damnationis et tormentorum in igne gehennæ causam objicit, quam hanc : *Recordare, fili, quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala : nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris*, Lucæ 16. Hinc et Christus S. Catharinæ Senensi duas obtulit coronas, unam gemmeam, alteram spineam, sed ea lege, ut, si gemmeam eligeret in hac vita, spineam acciperet in altera, et vice versa. Quocirca illa spineam de manu Christi accepit, eamque adeo valide capiti suo infixit, ut per plures dies acres spinarum puncturas et dolores sentiret.

Væ vobis, qui saturati estis : quia esurietis.] in gehenna. q. d. Væ vobis qui gulæ et crapulæ indulgetis, qui deliciis vos exsaturatis, qui ventrem vinis sapidis saburratis, imo mergitis et obruitis, quia famebitis in æternum : esto enim impii in inferno graviores ignis subituri sint pœnas, tamen gulosi hanc quoque famem et sitim ignium ardore sensuri sunt, quasi proprium gulæ suæ supplicium et tormentum. Unde dives Epulo optabat à Lazaro sibi dari guttam aquæ, qua refrigeraret linguam igne æstuantem, eo quod illam cibis vinisque delicatis saturasset. Ita Euthymius. Causam dat S. Basilius in Regulis fusius disput. cap. 19. Quia voluptatibus servire, inquit, nihil aliud est, quam ventrem suum Deum efficere. Et S. Gregorius lib. 5. in lib. Regum cap. 1. *Ex uno*, ait, *gulæ vitio innumera vitiorum agmina ad conflictum animæ producuntur. Et cum idem gulæ vitium reciditur, alia nobis multa subjugamus. Unum quidem gulæ vitium est, sed aculei libidinis innumeri sunt, qui præcedentem illum quasi regem*

sequuntur, qui læta quidem suggerunt, sed ad æterni fletus lamenta perducunt. Et S. Bernardus epistol. 152. *Mens*, inquit, *assueta deliciis, nec exculta disciplinæ sarculo, multas contrahit sordes.* Idem serm. 48. in Cant. *Vita*, ait, *in deliciis agens, et mors est, et umbra mortis : quantum enim umbra prope est corpori cujus est umbra, tantum pro certo vita illa inferno appropinquat.*

Ex adverso S. Leo serm. 2. de jujunio decimi mensis : *De abstinentia*, inquit, *prodeunt castæ cogitationes, rationabiles voluntates, salubriora consilia, ac per voluntarias afflictiones caro concupiscentiis moritur, virtutibus spiritus innovatur.*

Hac de Causa Christus S. Catharinæ Senensi hoc dogma dedit : *Amara ut dulcia amplectere, dulcia ut amara refuge.* Vide multa deliciarum damna, quæ ex Salomone recensui Eccles. 2. 1.

VÆ VOBIS QUI RIDETIS NUNC, QUIA LUGEBITIS ET FLEBITIS.] Tum in hac vita, tum magis in gehenna. Sanctus Basilius in Regulis brevior. respons. 31. videtur in fidelibus damnare omnem risum, eo quod hæc vita sit pœnitentiæ et luctus, futura vero gaudii et risus. Unde et Christus, sæpius legitur flevisse, at risisse nunquam, ut advertit S. Aug. serm. 35. de Sanctis.

Verum Sapiens Eccli. cap. 21. vers. 23. moderatum risum Sanctis permittit : *Fatuus*, ait, *in risu exaltat vocem suam, vir autem sapiens vix tacite ridebit.* Vide ibi dicta, et Eccles. cap. 2. 2. ad illa, *Risum reputavi errorem, et gaudio dixi: Quid frustra deciperis?* ubi ostendi nimium risum et cachinnos vetari, non moderatum : hic enim signum est animi tranquilli, læti, innocentis, benevoli. *Væ* ergo *vobis qui ridetis*, id est, qui in comessationibus, ebrietatibus, luxuriis, ceterisque vetitis hujus mundi voluptatibus ridetis, id est, exultatis, et vos in ineptam sceleratamque lætitiam effunditis, quia in inferno lugebitis et plorabitis in æternum.

26. VÆ CUM BENEDIXERINT VOBIS HOMINES : SECUNDUM HÆC ENIM FACIEBANT PSEUDOPROPHETIS PATRES EORUM.] q. d. Væ cum vobis plausibilia et carni grata prædicantibus applauserint homines, quorum longe major pars sensu et concupiscentia ducitur, estque animalis et carnalis, ideoque veram doctrinam, et doctorem carnis et concupiscentiæ vitia taxantem et resecantem odit et persequitur : illa autem excusantem et palpantem amat, laudat et benedicit; qui proinde maledicitur à Deo vitiorum osore et vindice : quia sic applaudebant pseudoprophetis plausibilia et erronea docentibus patres eorum : quare sicut utrique ad inferna descenderunt, sic et ego idem *væ* damnationis vobis eadem facientibus intento. Opponitur enim hoc *væ* quartæ beatitudini verorum Prophetarum, id est prædicatorum qui persecutionem patiuntur propter Christum; scilicet propter fidem, pietatem et veritatem, quam prædicant vers. 22. Hoc est quod ait Paulus Galat. 1. *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.* Vide ibi dicta. Qui enim errores et ea quæ carni sunt suavia, docet, causa est ut populus carnaliter vivat, multaque scelera committat : quorum proinde omnium ipse, utpote causa et incentor, pœnas maximas et plurimas luet in inferno. Rursum prædicator, qui ex concione sibi plausum quærit, non conversionem populi, atque hanc vanam gloriam suæ concioni, velut fructum et mercedem, præstituit et captat; hic damnabitur, tum quia prædicationis officio ad laudem, non Dei, sed suam abusus est ; tum quia vanam gloriam sibi finem ultimum et bonum summum præfixit; tum quia salutem tot animarum sibi creditam, ut eas viam virtutis et salutis doceret, impedivit et evertit. Tales pseudoprophetæ, id est falsi prædicatores, erant illi quos sæpe redarguit Jerem. (aliique Prophetæ) ut c. 7. dicens : *Prophetæ prophetabant mendacium, et sacerdotes applaudebant manibus suis, et populus meus dilexit talia.*

27. SED VOBIS DICO QUI AUDITIS : DILIGITE INIMICOS VESTROS.] Τὸ *sed* significat antithesin, scilicet Christum ab impiis et miseris voluptatum sectatoribus, quibus quater *væ* intentavit, sermonem ad suos auditores, verbi Dei et pietatis studiosos convertere. q. d. Ego *væ* hucusque impiis intentavi, sed vobis piis mei studiosis auditoribus, nunc pia salutis præcepta edo, ac imprimis, ut diligatis inimicos. Præcepta hæc Christi exposui Matth. 5. vers. 44. et seqq.

30. OMNI PETENTI TE TRIBUE.] q. d. Non tantum indigenti pane, sed egenti auxilio, doctrina vel consilio tuo, illud ipsi libens impende : sic enim exercebis actum misericordiæ et eleemosynæ, vel corporalis, vel spiritualis. Vide dicta Matthæi. 5. 42. Quibus adde, Lucam addere Matthæo τὸ *omni*, quod explicans S. August. lib. 1. de Serm. Domini in monte c. 40. *Omni petenti*, inquit, *non omnia petenti, ut id des quod dare honeste et juste potes. Quid si enim pecuniam petat, qua innocentem conetur opprimere? quid si postremo stuprum petat? sed ne multa persequar, quæ sunt innumerabilia, id profecto dandum est, quod nec tibi, nec alteri noceat, quantum sciri aut credi ab homine potest : et cui juste negaveris quod petit, indicanda est ipsa justitia, ut non eum inanem dimittas. Ita omni petenti te dabis, quamvis non semper id quod petit dabis, sed aliquando melius aliquid dabis, cum petentem injuste correxeris.*

ET QUI AUFERT QUÆ TUA SUNT, NE REPETAS.] Sive in judicio, ut explicat S. August., sive extra illud. Est hoc præceptum, si is qui abstulit valde eo indigeat, alias consilium. Huc facit illud Isaiæ 58. 3. *Omnes debitores vestros repetitis.* Et parabola illa servi, qui à conservo reposcens debitum, eumque suffocans, ab hero damnatus est ad carcerem, donec omne debitum jam ante sibi dimissum redderet, Matth. 18. Hoc fecit S. Spiridion, qui furibus oves, quas ei furati erant, condonavit. Idem fecere Anachoretæ plures, ut ex Vitis Patrum patet.

34. ET SI MUTUUM DEDERITIS HIS, A QUIBUS SPERATIS RECIPERE simile beneficium, QUÆ GRATIA EST VOBIS?] q. d. Hoc non tam gratia est, quam mercatura, et beneficii cum beneficio commutatio. Unde Interlin. *Ex hoc solo*, ait, *quod speratis recipere, non pro Deo datis.* Spes ergo mutui beneficii, aufert ipsi beneficentiæ gratiam Dei.

35. ET MUTUUM DATE, NIHIL INDE SPERANTES.] *Ab hominibus*, ut addit Syrus, ut Deus vobis aliunde retribuat : *nihil*, id est nullum pretium, nullum fœnus, nullam usuram, item nullam recompensationem. Vult ergo nos gratis dare mutuum, non tantum ut pro mutuo usuram non accipiamus, quod est præcepti; sed insuper ita, ut non intendamus, simile beneficium ab eo cui mutuum damus, nobis præstari, quod est consilii, v. g. cogitando : Ego Petro mutuum dabo, ut ille vicissim in tali re officium suum mihi præstet. Hoc enim animi est minus

liberalis, sed quærentis et avari. Christus vero hic nos instruit ad plenam sinceramque liberalitatem, qua ex mutuo nihil lucri expectamus, sed tantum ut ipsum mutuum suo tempore nobis restituatur. Aliqui ne hanc quidem restitutionem expectandam putant. Verum de eo non agit hic Christus : nam hoc est donare, non mutuare; nec mutuum, sed donum. Ita Toletus, Lessius, Valentia et ceteri, qui de usura et mutuo scripsere.

Porro ex mutuo sperare lucrum vel commodum, est contra etymon et naturam mutui. *Mutuum* enim dicitur, quod *mutuo sint animo*, qui officii dant causa, ait Varro lib. 5. de Lingua Latina : aut potius, ut Nonius Marcellus, *mutuum* dicitur quasi *meum tuum. Mutuum*, ait, *vocatur quod sub amico affectu fiat meum tuum, usu temporis necessarii.* Unde S. Gregor. Nyssen. orat. contra usurarios : *In eo*, ait, *qui dat mutuo sub conditione usuræ, cauponarius quæstus condemnatus est.* Nam *mutuum in amicitia est, cum per voluntas accipitur et redditur*, ait Cicero lib. 5. epist. 2. ad Metellum.

Denique vir cordatus egenti dabit mutuum, etiamsi putet illud iri perditum, nec unquam sibi restituendum. Multi enim sunt pauperes, qui mutuum restituere non possunt, alii ingrati qui nolunt. Unde Comicus :

Si amico, *ait*, des mutuum, illud dum repetes, vel illud quod credideris perdes, vel illum amicum amittes.

Idem alibi :

Mutuo talento, *ait*, mihi inimicum emi, amicum perdidi.

Quocirca qui dat mutuum, illud datum æstimet, datum, inquam, amore Dei, et à Deo magno cum fœnore sibi restituendum, juxta illud : *Fœneratur Deo, qui miseretur pauperis*, Prov. 19. vers. 17. Vide ibi dicta. Unde S. Chrysost. *Pauper recipit*, ait, *sed Deus obligat se.* Et S. Basil. conc. 4. de Eleemosyna : *Cum enim*, inquit, *pauperi propter Dominum aliquid es daturus, illud idem et donum est et mutuum : donum quidem, propter nullam præmii expectationem; mutuum vero, propter splendidam Domini munificentiam, ejus vice rependentis, qui cum pauca in pauperis persona acceperit, maxima eorum nomine reponit.*

Quocirca Christiane Ecclesiastic. 29. 4. *Perde*, ait, *pecuniam propter fratrem et amicum tuum*, ubi per plures versus multa de mutuo dixi, variosque ad facile mutuandum stimulos suggessi. Vide in quadam urbe primaria communem abusum mutui, quo illud recipientes accipiebant, non ut mutuum, sed ut donatum, quare de eo restituendo non cogitabant; imo si mutuum repeteretur, indignabantur. Verum hoc abusu id consecuti sunt, ut nemo ibidem alteri ulterius mutuum dare velit, cogitantes tantumdem esse mutuatum, quantum est donatum vel perditum.

38. Date, et dabitur vobis.] Multi sunt liberales in promittendo, pauci in dando. Unde Antigonus rex Macedonum, teste Plutarcho in Æmilio, à vulgo vocabatur *Doson*, eo quod semper in ore haberet, δώσω, id est *dabo*, sed reipsa daret nihil. Idcirco Christus ait *date*, in præsenti, non *dabitis*, in futuro.

Et dabitur vobis.] Hæc est enim vicaria merces dantis, quam Deus quasi talionem ei assignat, suscitando scilicet multos qui ipsi vicem rependant, ac multa danti plura donent, uti contigit S. Joanni Eleemosynario. Lege Leontium in ejus Vita. Fertur monasterium quoddam largis eleemosynis quas dabat, evasisse locuples, iis deinde negatis ad pauperiem redactum. Cumque hac de re procurator quereretur apud peregrinum quemdam ibidem hospitem, ab eo audivit : *Date* et *Dabitur* sunt sorores. Vos ejecistis priorem cui nomen *Date*, mox ejectam sororem secuta est ejus comes individua, cui nomen *Dabitur.* Si ergo vultis ut illa redeat, revocate priorem, ac largas, ut prius, date eleemosynas. Vide dicta vers. 27. Matth. 5. vers. 42. et alibi. Eleemosyna ergo non depauperat, sed ditat, uti eleganter probat S. Chrys. hom. cui titulus : *Quod eleemosyna sit ars omnium quæstuosissima.* Nam, ut ait sancitque Christus : *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*, Matth. 5. 7. ubi plura hac de re dixi.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus sanat servum Centurionis moribundum. Secundo, v. 11. filium viduæ in Naim a morte suscitat. Tertio, v. 19. discipulis Joannis Baptistæ rogantibus : Tu quis es? non verbis, sed factis et miraculis respondet, se esse Messiam sive Christum. Quarto, v. 24. laudat Joannem quasi suum et Dei angelum. Quinto, v. 36. Magdalenæ pœnitenti peccata remittit.

Primam partem explicui Matth. cap. 8. v. 5. Tertiam et quartam, Matth. 11. versibus ad marginem annotatis. Superest ergo secunda et quinta hic explicanda.

1. Cum autem implesset omnia verba sua in aures plebis, intravit Capharnaum. 2. Centurionis autem cujusdam servus male habens, erat moriturus : qui illi erat pretiosus. 3. Et cum audisset de Jesu, misit ad eum seniores Judæorum, rogans eum ut veniret, et salvaret servum ejus. 4. At illi cum venissent ad Jesum, rogabant eum sollicite, dicentes ei : Quia dignus est ut hoc illi præstes. 5. Diligit enim gentem nostram : et synagogam ipse ædificavit nobis. 6. Jesus autem

ibat cum illis. Et cum jam non longe esset à domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens : Domine, noli vexari : Non enim sum dignus ut sub tectum meum intres. 7. Propter quod et meipsum non sum dignum arbitratus ut venirem ad te : sed dic verbo, et sanabitur puer meus. 8. Nam et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites : et dico huic, Vade, et vadit; et alii, Veni, et venit : et servo meo, Fac hoc, et facit. 9. Quo audito Jesus miratus est : et conversus sequentibus se turbis, dixit : Amen dico vobis, nec in Israel tantam fidem inveni. 10. Et reversi, qui missi fuerant, domum invenerunt servum, qui languerat, sanum. 11. Et factum est : deinceps ibat in civitatem, quæ vocatur Naim : et ibant cum eo discipuli ejus, et turba copiosa. 12. Cum autem appropinquaret portæ civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris suæ : et hæc vidua erat, et turba civitatis multa cum illa. 13. Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit illi : Noli flere. 14. Et accessit, et tetigit loculum. (Hi autem, qui portabant, steterunt.) Et ait : Adolescens, tibi dico, surge. 15. Et resedit qui erat mortuus, et cœpit loqui. Et dedit illum matri suæ. 16. Accepit autem omnes timor : et magnificabant Deum, dicentes : Quia propheta magnus surrexit in nobis, et quia Deus visitavit plebem suam. 17. Et exiit hic sermo in universam Judeam de eo, et in omnem circa regionem. 18. Et nuntiaverunt Joanni discipuli ejus de omnibus his. 19. Et convocavit duos de discipulis suis Joannes, et misit ad Jesum, dicens : Tu es qui venturus es, an alium expectamus? 20. Cum autem venissent ad eum viri, dixerunt : Joannes Baptista misit nos ad te dicens : Tu es, qui venturus es, an alium expectamus? 21. (In ipsa autem hora multos curavit à languoribus, et plagis, et spiritibus malis, et cæcis multis donavit visum.) 22. Et respondens dixit illis : Euntes renuntiate Joanni quæ audistis et vidistis : Quia cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur : 23. et beatus est quicumque non fuerit scandalizatus in me. 24. Et cum discessissent nuntii Joannis, cœpit de Joanne dicere ad turbas : Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam? 25. Sed quid existis videre? hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce qui in veste pretiosa sunt et deliciis, in domibus regum sunt. 26. Sed quid existis videre? prophetam? Utique dico vobis, et plusquam prophetam. 27. Hic est de quo scriptum est : Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. 28. Dico enim vobis : Major inter natos mulierum propheta Joanne Baptista nemo est : qui autem minor est in regno Dei, major est illo. 29. Et omnis populus audiens et publicani, justificaverunt Deum, baptizati baptismo Joannis. 30. Pharisæi autem et legisperiti consilium Dei spreverunt in semetipsos, non baptizati ab eo. 31. Ait autem Dominus : Cui ergo similes dicam homines generationis hujus? et cui similes sunt? 32. Similes sunt pueris sedentibus in foro, et loquentibus ad invicem, et dicentibus : Cantavimus vobis tibiis, et non saltastis : lamentavimus, et non plorastis. 33. Venit enim Joannes Baptista, neque manducans panem, neque bibens vinum, et dicitis : Dæmonium habet. 34. Venit Filius hominis manducans et bibens, et dicitis : Ecce homo devorator, et bibens vinum, amicus publicanorum, et peccatorum. 35. Et justificata est sapientia ab omnibus filiis suis. 36. Rogabat autem illum quidam de Pharisæis, ut manducaret cum illo. Et ingressus domum Pharisæi discubuit. 37. Et ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit quod accubuisset in domo Pharisæi, attulit alabastrum unguenti : 38. et stans retro secus pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, et capillis capitis sui tergebat, et osculabatur pedes ejus, et unguento ungebat. 39. Videns autem Pharisæus, qui vocaverat eum, ait intra se dicens : Hic si esset propheta, sciret utique, quæ, et qualis est mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est. 40. Et respondens Jesus, dixit ad illum : Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait : Magister, dic. 41. Duo debitores erant cuidam fœneratori : unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta. 42. Non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque. Quis ergo eum plus diligit? 43. Respondens Simon dixit : Æstimo quia is, cui plus donavit. At ille dixit ei : Recte judicasti. 44. Et conversus ad mulierem, dixit Simoni : Vides hanc mulierem? Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti : hæc autem lacrymis rigavit pedes meos, et capillis suis tersit. 45. Osculum mihi non dedisti : hæc autem ex quo intravit, non ces-

savit osculari pedes meos. 46. Oleo caput meum non unxisti : hæc autem unguento unxit pedes meos. 47. Propter quod dico tibi : Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum : Cui autem minus dimittitur, minus diligit. 48. Dixit autem ad illam : Remittuntur tibi peccata. 49. Et cœperunt qui simul accumbebant, dicere intra se : Quis est hic, qui etiam peccata dimittit? 50. Dixit autem ad mulierem : Fides tua te salvam fecit : vade in pace.

1. Cum autem implesset, supple loqui; Syrus, *cum absolvisset;* alii, *cum complesset,* omnia verba sua.

2. Erat moriturus.] Erat moribundus, agebat animam, agonizabat. Syrus, *proximus erat ad moriendum.*

3. Misit ad eum seniores Judæorum, rogans eum, ut veniret, et salvaret servum ejus.] Judæorum petitionem Lucas tribuit Centurioni, quia illam ipsi ejus nomine instituebant; alioqui Centurio non petebat ut Christus ad se veniret, sed tantum ut ei dicerent : *Domine, puer meus jacet in domo paralyticus, et male torquetur,* ut habet Matthæus. Ita Franc. Lucas. Sciebant enim Judæi Centurionem hoc desiderare, sed ex humilitate non audere petere : petunt ergo nomine ejus, quod ipsum sciebant in corde desiderare, sed non audere postulare. Adde, *ut veniret,* id est applicaret se semotis aliis occupationibus, ad puerum sanandum : hoc enim est hebr. בא *ba,* id est *venit.* Sic Deus venit ad Abimelech, Genes. 20.; ad Balaam, Numer. 22.; ad Hebræos, Deuter. 33. cum eis apparuit et legem dedit. Sic de Joanne Baptista dicitur : *Venit Joannes non manducans, neque bibens : venit,* id est ostendit se, exhibuit, apparuit, extitit : non ergo facienda est vis in verbo *veniret,* sed in *sanaret,* hæc enim erat summa petitionis, ut sanaret sive veniendo, sive manendo.

6. Noli vexari.] Ne te vexes, id est affligas et fatiges, ut molestiam tanti itineris ad servum meum visendum et curandum suscipias, sed hic manens et quiescens, solo verbo et jussu tuo servum meum absentem cura. Syrus, *ne labores, ne fatigeris.*

11. Et factum est : deinceps (græc. ἐν τῇ ἑξῆς, id est in sequenti, scilicet ἡμέρα, id est die, hoc est postridie : ita Syrus) ibat Jesus in civitatem quæ vocatur Naim.] Civitas erat Galilææ, duobus milliaribus distans à monte Thabor, ait S. Hieronymus in Locis Hebr., quam torrens Cison alluit, dicta à pulchritudine. *Naim* enim hebr. idem est quod pulchra, decora, delectabilis. Unde Noemi socrus Ruth, mortuis filiis lugens, ait : *Ne me vocetis Noemi, id est pulchram, sed vocate me Mara, quia amaritudine valde replevit me Omnipotens,* Ruth 1. vers. 20. Idem dicere poterat vidua hæc in Naim, amissum deflens filium unicum. Et psalm. 132. *Ecce quam bonum et quam jucundum* (hebr. *naim*) *habitare fratres in unum!* Ex adverso quam triste et funestum morte separari filium à matre, fratrem à fratre!

Nominat *Naim*, tum ad plenitudinem historiæ et miraculi, ut quo loco contigerit, sciatur; tum quia Christus *circuibat omnes civitates et castella, prædicans evangelium regni, et curans omnem languorem, et omnem infirmitatem,* ut ait Matth. cap. 9. vers. 35. tum ad ostendendam acerbitatem funeris et luctus materni. Acerbior enim accidebat mors filio, æque ac matri in Naim civitate amœna et speciosa, quam in pago vel villa rusticana : sicut acerbius est mori juveni in florenti ætate, quam seni in effœta senecta; valenti, quam ægro; diviti, quam pauperi; felici quam misero, in Maio vernante, quam in Decembri horrido; juxta illud Eccli. 41. 1. *O mors, quam amara est memoria tua homini habenti pacem in substantiis suis, viro quieto, et cujus viæ directæ sunt in omnibus, et adhuc valenti accipere cibum! O mors, bonum est judicium tuum homini indigenti, et qui minoratur viribus, defecto ætate, et cui de omnibus cura est!*

12. Cum autem appropinquaret portæ civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris suæ : et hæc vidua erat, et turba civitatis multa cum illa.] *Ecce,* q. d. Ecce tibi casu et fortuito, si causas secundas et humanas spectes, occurrit Christo funus : sed Christo hic occursus erat prævisus, provisus et destinatus, ut mortuum suscitaret. Voluit Christus ut hominibus hic occursus videretur fortuitus, ne, si ipse eum captasset, miraculum ejus et beneficium videretur à Christo captatum et obtrusum, ideoque minus gratum, minusque æstimatum. Nam, ut vulgo dicitur, *merx ultronea putet.*

Defunctus efferebatur.] Extra urbem. Hinc collige Judæos sepulchra sua habuisse non in urbe, sed extra urbem, idque tum ob nitorem, tum ob sanitatem, ne cadavera suo fetore et putredine aerem inficerent. Sic etiam Joseph ab Arimathia sepulchrum habebat extra Jerusalem in monte Calvariæ, in quo Christum sepeliit. Unde Adrichom. in Descript. Jerusalem n. 204. collocat in valle Josaphat (in qua fiet universale judicium, et communis resurrectio) sepulchra omnium civium Hierosolymæ, ac commune cœmeterium. Excipe reges : his enim David sepulchrum extruxit in Sion, 3. Reg. 2. 11.

Sic et Romani Gentiles suos sepeliebant extra urbem in Campo Martio, teste Livio, imo lege XII. tabularum intra urbem mortuos sepeliri vetitum erat. Quam legem antiquatamr evocavit Theodoricus rex Italiæ : extat illa apud Cassiodorum cap. 3. Christiani quoque urgente persecutione, extra Romam in cryptis à se effossis defunctos suos humabant, uti etiamnum est videre in cœmeterio S. Priscillæ, S. Sebastiani, S. Laurentii, etc. postea vero data pace Ecclesiæ cœmeteria in urbe, juxta templa fuere constituta et consecrata; idque Primo, ut mortis memoriam quasi sanctæ vitæ stimulum, fidelibus jugiter objicerent. Sic Spartani suos in urbe sepeliebant ex instituto Lycurgi, qui hac ratione juventutem ad mortem honorandam, non autem timendam volebat assuefacere, teste Plutarcho in Laconicis.

Secundo, certis precibus et ritibus cœmeteria consecrabant contra illusiones dæmo-

num, qui in sepulchris habitare, et corpora mortuorum assumere solent, ut patebit Lucæ 8. vers. 27.

Tertio, idipsum faciebant hoc fine, ut fideles ingressuri in templum pro ibidem sepultis orarent, ut ipsi è Purgatorio liberati in cœlum euntes, cum Sanctis ad gloriam resurgere in die judicii mererentur. Item ut sacrificii Missæ quod in templo fit, participes forent, ac Sanctorum qui in templo quiescunt, vel coluntur, meritis et precibus adjuvarentur : qua de causa Constantinus Magnus Constantinopoli in porticu SS. Apostolorum sepeliri voluit, Theodosius vero Romæ in templo S. Petri.

Denique heroum sepulchra erant in urbe, quasi templa, in quibus colerentur. Audi Prudentium lib. 1. contra Symmach.

Et tot templa Deum Romæ, quot in urbe sepulchra
Heroum numerare licet : quos fabula Manes
Nobilitat, noster populus veneratur, adorat.

Sic et Christiani altaria et templa erigebant super Martyrium sepulchra, ut patet Romæ in basilica S. Petri, S. Pauli, S. Laurentii, S. Cæciliæ, S. Agnetis, S. Balbinæ, S. Bibianæ, etc. cujus rei causam et originem assignavi Apoc. cap. 6. 9. ad illa : *Vidi sub altari animas interfectorum.*

Unicus.] Græc. μονογενής, id est *unigenitus*, quod plus est quam *unicus;* scilicet et quod mater eum solum genuerit, nec plures habuerit filios, sic ut totus amor maternus in eo collectus fixusque videretur. Eum enim mater amabat ut unigenitum, ut spem posteritatis, ut baculum senectutis, ut lumen oculorum suorum. Quocirca luctus matris super unigenito, est summus et acerbissimus, juxta illud Zachar. 12. 10. *Et plangent eum planctu super unigenitum.* Et illud Jerem. c. 6. v. 26. *Filia populi mei, accingere cilicio, et conspergere cinere, luctum unigeniti fac tibi, planctum amarum.*

Et turba civitatis multa cum illa.] Videtur ergo vidua hæc fuisse matrona civitatis primaria, *cui gravitatis meritum exequiarum turba conciliat,* ait S. Ambrosius. Adde, in porta esse solere turbam magnam hominum intrantium et exeuntium, præsertim quia olim in portis erat forum rerum venalium, æque ac tribunal, in quo lites et causæ per judices decidebantur. Dei nutu id factum est, *ut viso tanto miraculo multi testes, multi fierent Dei laudatores,* ait Beda.

Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit : Noli flere.] Sed incipe gaudere, quia jam filium tuum resuscitabo, q. d. ait Beda : *Desiste quasi mortuum flere, quem mox vivum resurgere videbis.* Et S. Ambrosius : *Flere enim prohibet eum, cui resurrectio debebatur.*

14. Et accessit, et tetigit loculum (hi autem qui portabant, steterunt) et ait : Adolescens, tibi dico, surge.] *Surge*, Elias, Elisæus et alii suscitarunt mortuos orando Deum, ut animam in corpus reduceret. At Christus id facit, non orando, sed imperando, quasi dominus vitæ et mortis, ideoque Deus. Unde Cyrillus : *Tangit,* ait, *ut ostendat efficax esse suum corpus ad humanam salutem. Sicut enim ferrum igni adjunctum facit opus ignis, et paleas ignis, sic caro Verbo unita vivificat.*

15. Et resedit qui erat mortuus, et cœpit loqui, et dedit illum matri suæ.] *Resedit*, id est erexit se, ut sederet, ideoque revixit : *nam sedere et loqui, vera exsuscitationis argumenta sunt*, ait Titus : *Corpus enim exanime neque sedere, neque loqui potest.*

Dedit illum matri suæ.] q. d. Dextera sua eum in pedes erexit, ac è loculo sive feretro descendentem duxit ad matrem, illumque ei redivivum assignavit, dicens : Et filium tuum, ô mater, accipe eum ac reduc domum, ut eo fruaris, illeque tibi quasi filius matri obsequatur et serviat.

16. Accepit autem omnes timor ; et magnificabant Deum, dicentes : Quia propheta magnus surrexit in nobis : et quia Deus visitavit plebem suam.

17. Et exiit hic sermo in universam Judæam de eo, et omnem circa regionem.

Timor.] Id est reverentia, ac sacer quidam horror, mixtus admiratione et gaudio.

Magnificabant (græce ἐδόξαζον, id est glorificabant) Deum.]

Propheta magnus.] Messias, hujus enim adventum tunc omnes avide expectabant.

Allegorice, vidua est Ecclesia : hæc filios, id est, Christianos per peccatum mortale Dei gratia, quæ est vita est quasi anima animæ, privatos et mortuos luget, eisque suis lacrymis veniam et vitam gratiæ impetrat. Unde Christus Primo, sistit funus, id est cupiditates, quæ adolescentibus dominantur, cohibet et refrænat, ut eas amplius peccator non sequatur. Secundo, tangit loculum, id est lignum crucis, illaque ipsum à morte excitat. Crucis enim Christi merito, peccatoribus inspiratur à Deo pœnitentia et gratia. Hinc Tertio, mortuus surgit et loquitur, id est incipit bene operari, Deumque laudare, ideoque omnes intuentes tantam, tamque divinam mutationem capit admiratio, et ipsi unanimi voce Deum glorificant. Ita S. Ambrosius., Euthymius, Theophyl., Beda hic, et S. August. serm. 44. de Verbis Domini. Vivum exemplum est in S. Monica, quæ vidua filium Augustinum hæresi et luxuria mortuum assidue lugens, eum suis precibus et lacrymis ad vitam sanctam revocavit, imo primarium Ecclesiæ doctorem effecit, uti ipse refert in libris Confession. Rursum magis particulatim vidua est Ecclesia, filius et populus Gentium, ligno vetito concupiscentiæ, quæ mortem invexit, cuique assuevit, quasi loculo inclusus, et ad inferni velut sepulchrum delatus : contactus loculi, est crucis patibulum, quo Christus eum resuscitavit.

Tropologice, in vidua hac exprimitur, quid quotidie facere debeat anima Pastoris, Rectoris, Confessoris, cum aliquem adolescentium suorum debilium in lethale peccatum contigerit incidere, et deduci ad sepulchrum æternæ desperationis ; scilicet, debet prosequi hoc funus cum suis civibus, lacrymis, gemitu, lamentis ; sic fiet ut Dominus eam consoletur, et primo, tangens loculum, stare faciat funeris bajulos, id est finem imponat cupiditatibus : secundo, eum ad vitam suscitabit : tertio, eum eriget ad virtutum opera, ut loquatur confiteaturque peccata sua, et Dei gratiam deprædicet. Sic demum redditur matri, unde majus sequitur gaudium, quam fuerat prior luctus ; sequitur admiratio et prædicatio divinæ bonitatis in multis.

Rursum vidua est anima, filia est mens mortua : hæc ergo anima si funus suum defleverit, maxime si aliorum lacrymas adjunxerit, Christus eam suscitabit. Loculus est male secura conscientia : qui sepeliendum portant, sunt immunda desideria vel blandimenta sociorum, quæ Domino tangente stant, id est coercentur, ait Beda. Insuper Theophylact. Vidua, inquit, est anima amittens virum, id est divinum sermonem : filius est intellectus : loculus est corpus.

Denique Christus legitur tres mortuos suscitasse; scilicet Primo, filiam Archisynagogi in domo, id est peccatorem, qui peccatum suum continet in mente et cogitatione. Secundo, adolescentem hunc viduæ in porta, id est peccatorem, qui peccatum suum opere patefecit, et aliis affricat. Tertio, Lazarum in monumento, id est peccatorem, qui peccatum opere consummavit, illudque iterando ejus habitum contraxit, ut in eo quasi in monumento jaceat sine spe salutis et resurrectionis. Primum suscitat Christus seorsim et secreto orando, secundum imperando, tertium voce magna clamando, *Lazare, veni foras;* quia facile curatur mentale dumtaxat peccatum, difficilius vocale, difficillime reale sæpius iteratum, in quo quis jacet quasi dormiens, imo quasi mortuus et sepultus. Unde Christus illi in corde alta et potenti voce inclamet oportet, ut resipiscat. Ita Glossa.

29. Et publicani justificaverunt Deum.] Id est justum, rectum, benignum, providum confessi et professi sunt Deum, quod eis Joannem Baptistam miserit, ac per illius prædicationem et baptismum, illorum saluti tam benigne providerit, ut eos ad pœnitentiam, veniam et gratiam perduceret. Sic accipitur τὸ *justificare* infra v. 35. et 1. Tim. 3. 16. Cetera exposui Matth. 11. vers. 20.

Nota, hæc verba videri potius Lucæ quam Christi. Nam paulo post sequitur : *Ait autem Dominus.* Ita Jansenius et alii, licet Maldonatus censeat esse verba Christi.

30. Pharisæi autem, etc. consilium Dei spreverunt in semetipsos.] Id est in semetipsis, hoc est, intra se, in corde suo, quia publice illud carpere non audebant. Aut *in*, id est contra *semetipsos*, id est in suam perniciem et damnationem. Ita Beda.

36. Rogabat autem illum quidam de Pharisæis, ut manducaret cum illo. Et ingressus domum Pharisæi, discubuit.

37. Et ecce mulier quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit quod accubuisset in domo Pharisæi, attulit alabastrum unguenti.

Et ecce (rem miram, et mirum pœnitentiæ exemplum) mulier,] nomine Maria Magdalena, uti eam vocat Lucas cap. seq. v. 2. Quæritur hic, an eadem sit mulier quæ hic, et quæ Matth. c. 26. 7. et Joan. 12. 3. Christum unxit, sive an una fuerit Magdalena, an duæ, an tres? S. Chrys. hom. 81. in Matth. opinatur fuisse duas : Orig. Theophyl. et Euthym. in c. 26. Matth. opinantur fuisse tres; scilicet primam hic; secundam, quæ biduo ante passionem Christum unxit, Matt. 26. 7. tertiam, quæ sex diebus ante Pascha et passionem super Christi caput alabastrum nardi effudit, Joan. 12. Hos secuti Judocus Clictoveus, et Jac. Faber, libellos scripsere de tribus Magdalenis : sed eorum errorem docte refellit Joannes Roffensis lib. de hac re edito.

Dico ergo unam eamdemque fuisse mulierem; scilicet Mariam Magdalenam sororem Marthæ et Lazari, quæ Christum non tribus, sed duabus vicibus unxit, uti narrant Lucas, Joannes et Matthæus.

Probatur Primo, quia hic est communis fidelium et Ecclesiæ sensus : nam ipsa in Ecclesiastico Officio omnia uni Magdalenæ tribuit, quæ hic narrat Lucas.

Secundo, quia Joannes c. 11. v. 12. de ea ait : *Maria* (soror Marthæ et Lazari, ut dixi vers. 1.) *autem erat quæ unxit Dominum unguento, et extersit pedes ejus capillis suis :* ubi plane alludit ad hanc Lucæ unctionem, ac unam dumtaxat mulierem Christum ungentem significat. Si enim plures fuissent, non satis ex unctione eam designasset, dicens : *Maria autem erat quæ unxit Dominum,* etc. Sensus enim est, q. d. Cum Mariam nomino, illam intelligo celebrem, quæ pœnitens unxit pedes Jesu, Lucæ cap. 7. quam proinde omnes sciunt non aliam esse quam Magdalenam.

Tertio, de eadem agens Joan. 12. 2. *Fecerunt,* ait, *ei* (Jesu) *cœnam ibi, et Martha ministrabat: Lazarus vero unus erat ex discumbentibus cum eo. Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici pretiosi, et unxit pedes Jesu, et extersit pedes ejus capillis suis.* Ubi plane significat eamdem esse Magdalenam, scilicet sororem Marthæ et Lazari, quæ unxit Christum hic, et rursum sex diebus ante Pascha in Bethania. Jam unctio cujus meminit Matth. 26. v. 6. est eadem cum illa, quam describit Joan. c. 12. 1. et seqq. ut patet conferenti Matthæum cum Joanne. Utraque enim contigit in Bethania in domo Simonis Leprosi : utraque facta est per effusionem alabastri super caput Jesu. Ergo una eademque fuit Magdalena, quæ non ter, ut vult Origenes; sed bis dumtaxat unxit Jesum; scilicet hic, et sex diebus ante mortem, Joan. 12. 3. et Matth. 26. 7.

Quarto, idem liquet ex historia Ecclesiastica et traditione Massiliensium et Provincialium, apud quos hæc constans est fama et traditio. Item ex monumenti S. Magdalenæ inscriptione, quod ei S. Maximum unum è 70. Christi discipulis erexisse ferunt, in quo omnia jam dicta uni eidemque Magdalenæ huic tribuuntur.

Quinto, hæc est sententia S. Augustini lib. 2. de Consensu Evang. c. 79. S. Cypriani tract. de duplici martyrio, S. Gregorii hom. 33. in Evang. Toleti, Jansenii, Franc. Lucæ, et passim ceterorum Interpretum.

Dices, Magdalena hæc secuta est Jesum à Galilæa, ut patet Matth. 27. v. 55. ergo videtur fuisse Galilæa : ergo diversa à Maria sorore Marthæ : hæc enim videtur fuisse Judæa, quia habitabat in Bethania, quæ erat vicina Hierosolymæ. Resp. illam fuisse Judæam ratione prosapiæ, sed videri habitasse in Galilæa, puta in castello *Magdalum* dicto, forte quod ejus loci domino nupserat, aut quod in divisione hæreditatis paternæ hoc ei castellum sorte obtigerat : atque à Magdalo hoc dicta videtur *Magdalena.* Ita Jansen. Adrichom. Franc. Lucas et alii.

Quæ erat in civitate.] Aliqui putant Jerusalem. Verum Jerusalem erat in Judæa : hæc autem omnia, Christi acta, non in Judæa, sed in Galilæa, ubi Christus prædicabat, contigisse videntur, uti liquet ex chronotaxi quam Evangeliis præfixi.

Quare verisimilius Toletus, Franc. Lucas et

alii opinantur civitatem hanc fuisse Naim, in qua paulo ante Christus v. 12. filium viduæ à morte suscitarat. Alii putant civitatem hanc fuisse Magdalum, in qua habitabat Magdalena. Favet Adrichomius in voce *Magdalum*.

Peccatrix.] Nonnulli recentiores, ut Magdalenam honestent, censent eam non fuisse impudicam, sed vanam, comptam et pomposam, quæ proinde esset scandalum et illecebra luxuriæ, ideoque vocari peccatricem. Verum hi quantum consulunt honori Magdalenæ, tantum detrahunt gratiæ Christi ac pœnitentiæ Magdalenæ, quæ illam ex peccatrice adeo sanctam effecit. *Peccatrix* enim dicitur antonomastice, quod et ipsa graviter peccare soleret, et alios ad secum peccandum allicere. Peccatrix ergo idem est quod meretrix, non publice omnibus plebeiis exposita, sed quæ plures privatos nobiles haberet amasios et asseclas. Unde meretricem eam vocat S. August. serm. 58. de Temp. S. Hier. in c. 26. Matth. Isidorus Pelusiota lib. 1. epist. 142. S. Ambros., Gregorius, Beda, ac S. Chrysost. hom. 62. ad Popul. ubi propter eam à Christo dictum esse ait illud : *Meretrices et publicani præcedent vos in regno Dei.* Hinc Ecclesia de ea cecinit :

Quæ tot commisit crimina,
Ab ipsa fauce tartari,
Redit ad vitæ limina.
Post fluxæ carnis scandala
Fit ex lebete phiala,
Ex vase contumeliæ
In vas translata gloriæ.

Nimirum permisit eam Christus volutari in sordibus luxuriæ, ut in ea depuranda vim gratiæ suæ ostenderet, dum ex meretrice facit angelicam; sicut quo major est morbus, eo major virtus medici eum curantis ostenditur; nec hoc quidquam de honore Magdalenæ decerpit, sed potius addit : quo majora enim magisque assidua fuere crimina, eo major ejus pœnitentia, magisque heroicus ejus animus, qui ex iis illico se extricavit, declaratur. Voluit enim Deus Magdalenam statuere peccatoribus omnibus vivum pœnitentiæ exemplar, ne quis ob enormitatem scelerum de venia desperet, sed magis in immensa Dei misericordia confidat, et veniam speret, memor sancti Pauli, dicentis : *Fidelis sermo, et omni acceptione dignus : quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem patientiam, ad informationem eorum, qui credituri sunt illi in vitam æternam*, 1. Timoth. 1. 15.

Vere S. Gregor. *Plerumque*, ait, *gratior est Deo fervens post culpam vita, quam securitate torpens innocentia.* Hinc magnum quidem Dei beneficium est innocentia, quem præservat à peccato, sed major Dei gratia est pœnitentia et remissio peccatorum, eoque major, quo peccata majora sunt, quia hæc remissio datur magis indigno, ideoque major ei fit gratia, uti docet S. Thomas. Quocirca peccatores dum serio pœnitent, heroica patrant, quibus innocentes justos superant, et in humilitate, austeritate et sanctitate transcendunt, uti videre est in S. Maria Ægyptiaca, S. Pelagia pœnitente, S. Paulo, S. Matthæo, S. Mose, qui ex latrone pœnitens factus est speculum monachorum, etc. Acres enim ad omnem virtutem stimulos pœnitenti adhibet prioris vitæ turpitudo, peccatorum fœditas, offensæ vindicta, amor Dei tam sibi indulgentis.

Hinc pœnitentiæ symbolum est margarita. Sicut enim sol suis radiis ostream (quæ aqueus et fetidus est humor, latens in concha) in pretiosam margaritam convertit; sic Christus illustratione gratiæ Magdalenam peccatricem convertendo ad pœnitentiam, effecit margaritam.

Ut cognovit quod accubuisset in domo Pharisæi.] Non decebat Magdalenam luxuria infamem in domo sua, vel Christi, vel alicujus incogniti hæc agere, sed in domo Pharisæi sibi noti, ut omnis mali suspicio ab hominibus, qui in materia luxuriæ suspicacissimi sunt, tolleretur, utque honestati et decoro per omnia consuleretur. Porro hæc agere non erubuit in domo Pharisæi sibi amici : nam, ut ait S. Gregor. hom. 33. *Quia semetipsam graviter erubescebat intus, nihil esse credidit quod erubesceretur foris.* Et S. Augustinus homil. 58. de Temp. *Meretrix*, ait, *illa quæ pedes Domini lacrymis lavit et capillis suis extersit, ubi cœlestem medicum venisse cognovit, ultro se ingessit in domum ubi rogata non fuerat, et quæ prius frontosa erat ad perditionem, postea frontosior facta est ad salutem, et ideo audire meruit, quod ei omnia fuerint peccata dimissa.* Idem hom. 23. inter 50. *Vidisti*, ait, *mulierem famosam, malæ utique famæ, quæ erat peccatrix, non invitatam irruisse convivio, ubi suus medicus recumbebat, et quæsisse pia impudentia sanitatem, irruens quasi importuna convivio, opportuna beneficio. Noverat enim quanto morbo laboraret, et illum ad sanandum esse idoneum, ad quem venerat, sciebat.* Atque hac de causa Christus invitatus ad convivium Pharisæi venit, ut ibi convivium spirituale pœnitentiæ Magdalenæ convivis exhiberet. Unde Chrysostomus serm. 93. *Accubuit*, ait, *Christus, non pocula saporata melle, floribus odorata sumpturus, sed pœnitentis lacrymas ex ipsis oculorum fontibus potaturus. Deus delinquentium lacrymas esurit, sitit lacrymas peccatorum.* Nam, ut ait S. Bernardus, *lacrymæ pœnitentium, vinum sunt angelorum*, quod scilicet omnes angelorum sensus oblectat. Subdit enim Bern. serm. 30. in Cant. *quod in illis* (lacrymis) *vitæ odor, sapor gratiæ sit, indulgentiæ gustus, reconciliationis jucunditas, sanitas redeuntis innocentiæ, serenatæ suavitas conscientiæ.* Lacrymæ ergo angelis sunt vinum *Cos*, id est coloratum, odoratum, sapidum.

Attulit alabastrum (vasculum alabastrinum, pyxidem ex lapide alabastrite) unguenti.] Quale hoc fuerit, dixi Matth. 26. 7.

Et stans retro secus pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, et capillis capitis sui tergebat, et osculabatur pedes ejus, et unguento ungebat.] *Stans retro secus pedes ejus.* Veteres enim in toris, id est in lectulis mensalibus, jacendo, et cubito caput fulciendo, mensæ accumbebant, ita ut caput versus mensam, pedes vero versus exteriorem partem porrigerent, ut aliis in eodem lectulo discumbentibus commodus foret locus. Potuit ergo pedes Christi exterius tangere, lavare et tergere Magdalena. Porro non videtur torus hic fuisse tam altus, ut ipsa stans (ut vult Toletus) attingeret pedes Christi, præsertim quia ipsa fuit alta et procera, ut patet ex capite ejus ingenti quod Massiliæ ostenditur, et ex pede ejus prægrandi, qui Romæ

in templo S. Celsi juxta Pontem asservatur, ubi eumdem conspexi. *Stans* ergo, hic duntaxat præsentiam significat in quolibet situ, q.d. *Stans*, id est præsens, et genibus innixa, ad pedes Christi. Hic enim est situs pœnitentis. *Accessit*, ait S. Augustinus hom. 23. inter 50., *non ad caput Domini, sed ad pedes. Et quæ diu male ambulaverat, vestigia recta quærebat. Prius fudit lacrymas cordis, et lavit Domini pedes obsequio confessionis. Capillis suis tersit, osculabatur, unxit, tacita loquebatur, non sermonem promebat, sed devotionem ostendebat.*

Hic ergo in Magdalena impletum est illud Cant. 1. 7. *Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie.* Et illud v. 12. *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.* Et illud Cant. 2. 2. *Surgam, et circuibo civitatem: per vicos et plateas quæram quem diligit anima mea.* Vide ibi dicta.

Nota hic verecundiam Magdalenæ, quæ est decus adolescentiæ et pœnitentiæ. Accessit enim ad Christum, non ante (utpote æstimans se ob crimina fœda, ejus aspectu divino et purissimo indignam), sed retro : non ad caput, sed ad pedes. *Verecundia* enim, ut ait sanctus Bernardus serm. 86. in Cant., *est gemma morum, virga disciplinæ, soror continentiæ, lampas pudicæ mentis, expunctrix malorum, et propagatrix puritatis innatæ, specialis gloria conscientiæ, et famæ custos, vitæ decus, virtutis sedes, virtutum primitiæ, naturæ laus, et insigne totius honesti. Rubor ipse genarum, quem forte invexerit pudor, quantum gratiæ et decoris suffuso afferre vultui solet!*

Nota Secundo : S. Magdalena, ait S. Chrysost. hom. 11. in Matthæum, prima fuit de qua legimus, quod veniæ et gratiæ causa iverit ad Christum. Alii enim sanitatis causa eum adierunt. Fuit igitur ipsa quasi cerva sagittata à Christo telo amoris : unde cucurrit ad eum quasi saucia. Ostendit ei Christus in mente turpitudinem suam, et statum miserabilem : unde ipsa confusa et dolore transfixa se ferre non potuit nec ad momentum, sed illico cucurrit ad Christum, ut à tam misero statu se liberaret. Hinc irruit importuna convivio, alioqui potuisset per horam expectare Christum redeuntem à convivio in aliquo loco civitatis secreto, et à turba remoto. Peccatum enim mortale vel unicum adeo fœdum et horrendum est, ut asserat S. Anselmus lib. de Similit. cap. 190. *Si hinc peccati pudorem, et illinc cernerem inferni horrorem, et necessario uni illorum haberem immergi, prius me in infernum mergerem, quam peccatum in me immitterem.* Additque : *Mallem purus à peccato gehennam intrare, quam peccati sorde pollutus cœlorum regna tenere.*

Nota Tertio. Videtur Magdalena audiisse hanc vocem Joannis Baptistæ de Christo : *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*, Joan. c. 1. Aut illud Christi : *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos*, Matth. c. 11. Rursum ipsa à septem dæmonibus per Christum liberata, uti audiemus cap. 8. 2. ex divino Spiritus sancti instinctu et impulsu sibi persuadebat, se pariter à septem, id est omnibus peccatis per Christum liberandam. Quare pœnitens, totaque compuncta adiit Christum, quasi Prophetam sanctissimum et divinum, qui à Deo haberet potestatem remittendi peccata, certo confidens se ab eo peccatorum veniam impetraturam ; nam Christus per gratiam traxit intus, quam per misericordiam suscepit foris, ait S. Gregorius.

Lacrymis coepit rigare pedes ejus.] Nota hic ingentem lacrymarum in Magdalena pœnitente copiam, quæ tanta fuit, ut pedes Christi ex itinere pulverulentos (incedebat enim Christus nudis superne pedibus, inferne tantum sandaliis sive soleis calceatus, uti ostendi Matth. c. 10. v. 10.) ablueret et purificaret. De quarum vi et efficacia vide inter alios S. Chrys. serm. de Pœnitentia tom. 5. Audi et S. Ambrosium hic : *Ideo non lavit pedes suos Christus, ut eos lacrymis nos lavemus. Bonæ lacrymæ, quæ non solum nostrum possunt lavare delictum, sed etiam Verbi cœlestis rigare vestigium, ut gressus in nobis ejus exuberent. Bonæ lacrymæ, in quibus non solum redemptio peccatorum, sed etiam refectio est justorum. Justi enim vox est : Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte.* Et S. Greg. hom. 33. *Cogitanti mihi*, ait, *de Mariæ pœnitentia, flere magis libet quam aliquid dicere. Cujus enim vel saxeum pectus, illæ hujus peccatricis lacrymæ ad exemplum pœnitendi non emolliant? Consideravit namque quid fecit, et noluit moderari quid faceret. Super convivantes ingressa est, non jussa venit, inter epulantes lacrymas obtulit. Discite quo dolore ardet, quæ flere et inter epulas non erubescit.*

Et capillis capitis sui tergebat.] Non deerant Magdalenæ lintea ad tergendum, sed pœnitentiæ studio capillos, quos olim compserat et fucarat ad alliciendum amasios, nunc dedicat pietati et Christo. Unde S. Cyprianus tract. de Ablutione pedum : *Usa est*, ait, *capillis pro linteo, oculis pro catino, lacrymis pro baptismo : cor contritum erupit in lacrymas, fides lavit, charitas unxit : caput pro suppedaneo stravit, crinibus circumfusis pedes sacros involvit et tersit : nihil sibi de se retinens, totam se tibi devovit. Et tu affectum potius quam factum attendens, ungebas ungentem, abluebas lavantem, tergebas intrinsecus pœnitentem.* Causam dat S. Euthymius, dicens : *Instrumenta peccati facit instrumenta virtutis.* Et particularius S. Gregorius hom. 33. *Quod*, inquit, *sibi turpiter exhibuerat, hoc jam Deo laudabiliter offerebat. Oculis terrena concupierat : sed hos jam per pœnitentiam conterens flebat. Capillos ad compositionem vultus exhibuerat : sed jam capillis lacrymas tergebat. Ore superba dixerat : sed pedes Domini osculans, hoc in Redemptoris sui vestigia figebat. Quot ergo in s habuit oblectamenta, tot de se invenit holocausta. Convertit ad virtutum numerum, numerum criminum, ut totum serviret Deo in pœnitentia, quidquid ex se Deum contempserat in culpa.* Audi et S. Chrysostomum hom. 6. in Matth. *Sic et ista in Evangelio meretrix, virgines quoque ipsas honestate superavit, et incredibilis in Christum amoris igne succensa, et à maximis sordibus peccatorum largissimo lacrymarum fonte purgata. Quia enim perfecte incaluerat pœnitendo, bacchari (ut ita dixerim) cœpit desiderio exagitata Christi. Siquidem continuo et crines resolvit, et sanctos pedes uberibus diluens lacrymis, ac propriis extergens capillis, pretioso rigavit unguento. Et hæc quidem extrinsecus cuncta faciebat : ea vero quæ in secreto mentis agitabat, multo his erant ignitiora, multoque majora, quæ tantummodo Deus ipse cernebat.*

Et osculabatur pedes ejus.] lotos tersosque.

Oscula impudica amasiorum convertit in oscula casta et supplicia pedum Christi, hoc gestu petens peccatorum veniam et reconciliationem; hujus enim symbolum est osculum, æque ac amoris et charitatis, ait S. Ambrosius.

Mystice: *Pedes duo Christi*, ait B. Petrus Damian. serm. de Magdalena, *sunt misericordia et judicium, quorum alterum sine altero osculari, vel temeraria securitas est, vel desperatio fugienda.* Publice, in publico convivio, coram omnibus convivis hos actus pœnitentiæ edebat Magdalena, ut publico scandalo quod sua luxuria dederat, publica pœnitentia satisfaceret, illudque aboleret.

Et unguento ungebat.] Veteres olim in conviviis utebantur unguentis, hoc est, aquis vel liquoribus odoriferis, tum ad lautitiam, tum ad fragrantiam, uti ostendi Eccli. c. 9. v. 10. fieri autem id solebat per mulieres, ut patet 1. Reg. cap. 8. v. 13. Eo audentior in convivium irruit Magdalena, idipsum factura in domo Simonis amici sui, ut incensum suum erga Christum monstraret amorem, ait Titus. Nam, ut inquit S. Paulinus epist. 4. ad Severum pag. 92. de S. Magdalena: *Non unguentum in illa Dominus, sed charitatem dilexit, quia pudenter impudens, et pie improba, sine opprobrii et repulsæ metu extraneam sibi domum Pharisæi, non invitata, illa vi petulans penetravit, qua rapitur regnum cælorum, et tantum verbi cœlestis esuriens, non ad opes illius, sed ad pedes Christi cucurrit, seque in illis abluit et cibavit, atque ipsos sibi pedes sacrarium (ut ita dixerim) et altare constituit. In quibus libavit fletu, litavit unguento, sacrificavit affectu. Sacrificium enim Deo spiritus contribulatus. Quem illa immolans Deo, non solum remissionem delictorum, sed et gloriam prædicandi cum Evangelio nominis meruit.* Et inferius: *Illum diligens se dilexit.* Et concludens pag. 105. *Ergo*, ait, *illum amemus, quem amare debitum est; illum osculemur, quem osculari castitas est; illi copulemur, cui nupsisse virginitas est; illi subjiciamur, sub quo jacere supra mundum stare est; propter illum dejiciamur, cui cadere resurrectio est; illi commoriamur, in quo vita est, in quo et mortui vivimus: qui vicissim nobis hoc esse dignatur, quidquid illi fuerimus servuli sui*, etc.

Mystice, B. Damianus serm. de S. Magdalena, ait hoc unguentum fieri è peccatis nostris. *Ipsa*, ait, *in mortariolo pœnitentiæ macerationis pistillo contusa, et respersa discretionis oleo, doloris igne supposito, et in aheno disciplinæ concocta, unguentum exhibet pretiosum et acceptum pedibus Salvatoris.* Et subdit hoc unguentum esse quadruplex. Primo, devotionis; Secundo, virtutum inter se commistarum: Tertio, pietatis; Quarto, misericordiæ.

Nota hic in Magdalena eximium et heroicum pœnitentiæ, ceterarumque virtutum speculum. Primo, eximiam fidem, qua credidit Christum habere potestatem dimittendi peccata, etsi id pertinaciter negarent Scribæ et Pharisæi, nec ulli Prophetarum huc usque potestas hæc à Deo fuisset concessa: imo si fidem habemus S. Augustino homil. 33. inter 50. Christum plusquam hominem esse credidit, scilicet hominem Deum: credebat enim hominem merum non posse dimittere peccata per se et auctoritative, ut faciebat Christus, sed hoc esse solius Dei: quare Christum esse Deum. Hanc fidem concepit partim ex miraculis Christi, et communi fama quod ipse esset Messias, partim et potissime ex illuminatione et instinctu Dei. Ita Euthym. et Franc. Lucas hic, ac S. Aug. loco jam citato: *Illa*, ait, *quæ sibi peccata à Christo remitti credidit, Christum non hominem tantum, sed et Deum credidit.* Unde addit Aug. *Accessit ad Dominum immunda, ut rediret munda; accessit ægra, ut rediret sana; accessit confessa, ut rediret professa.*

Secundo, admirandam religionem et devotionem, qua pedes Christi amplexa eos lacrymis rigare, tergere, osculari non cessavit, donec audiret à Christo: *Remittuntur tibi peccata tua, vade in pace.*

Tertio, insignem sapientiam, qua non voce, sed corde et intimis desideriis ac suspiriis, veniam criminum flagitabat à Christo.

Quarto, magnitudinem pœnitentiæ, qua quasi effrons et impudens publico irruit convivio, humi se abjecit, rivos lacrymarum profudit, capillis olim crispantibus sordes Christi tersit, osculis lambere, et unguento ungere perstitit, ac deinde omnem vitam suam, omnesque annos usque ad mortem Christo et pœnitentiæ dicavit, ac triginta annos in deserto austeram in jugibus lacrymis, jejuniis et orationibus egit vitam. Lege eam apud Surium die 22. Julii: unde de ea canit Petrarcha:

> Namque famem, frigus, durum quoque saxa cubile,
> Dulcia fecit amor, spesque alto pectore fixa.

Præmium angelicum subdit:

> Hic hominum non visa oculis, stipata catervis
> Angelicis, septemque die subvecta per horas,
> Cœlestes audire choros alterna canentes
> Carmina corporeo de carcere digna fuisti.

Denique Christus revelavit S. Brigidæ lib. 4. Revel. cap. 108. tres sanctos sibi præ ceteris placuisse, scilicet B. Virginem, Joannem Baptistam, et Mariam Magdalenam, de qua sic loquitur: *Quando Maria Magdalena conversa est, dixerunt dæmones: Quomodo reducemus eam? pinguem enim prædam perdidimus: ipsa quippe in tantum se aquis lacrymarum lavat, quod non audemus aspectum nostrum in eam infigere: sic tegit se bonis operibus, quod nihil accedit ad eam de macula: sic fervens et calida est in Dei servitio et sanctitate, quod non audemus ei appropinquare.*

Tropologice, S. Ambros. lib. de Tobia c. 12. *Misit oleum*, inquit, *in pedes ejus, misericordiam et ipsa in pauperes conferendo. Isti sunt pedes Christi; in his innocentius ambulat Christus.*

39. Videns autem Pharisæus qui vocaverat eum, ait intra se, dicens: Hic si esset Propheta, sciret utique, quæ et qualis est mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est.] Ac proinde non decet, ut ipsa immunda tangat Prophetam mundum, quare Jesus non videtur esse Propheta, utpote qui sinat se tangi à tam immunda et infami meretrice: erat enim hic Pharisæus, ait S. August. serm. 23. inter 50. ex illo genere hominum superborum, de quibus Isaias c. 52. dixit: *Recede longe à me, noli me tangere, quoniam mundus sum.* Hic fuit paralogismus Simonis erroneus et falsus. Nam decebat immundos tan-

gere Christum, ut ab eo mundarentur. Ad hoc enim venerat in mundum, ut esset medicus tangens et sanans omnes morbos tam animi, quam corporis. *Offendiculum passus hæc dicebat*, ait Euthym., *ignorans quod, cum Deus esset, propter peccatores homo factus erat.* Rursum Magdalena jam non erat immunda, sed mundata et sanctificata per contritionem, uti docet in sequentibus Christus. Deceptus est Simon judicans ex præteritis, non ex præsenti, quæ et qualis nunc esset Magdalena. Erat enim eadem, sed altera: altera, sed ipsa, ait Chrysologus serm. 74. et 75. Quare mundior et sanctior erat humilis et pœnitens Magdalena, impuro et superbo Pharisæo, qui similia et forte graviora quam Magdalena commiserat, aut ob superbiam facile committere poterat, ut docet S. Augustinus loco jam citato. Quare in multis hic Pharisæus deliquit. Octo ejus errores et delicta recenset Toletus hic annotatione 66.

Hinc Tropologice colligit S. Gregor. homil. 33. dicens: *Unde necesse est, ut, cum peccatores quosque conspicimus, nosmetipsos prius in illorum calamitate defleamus: quia fortasse in similibus aut lapsi sumus, aut labi possumus, si lapsi non sumus: etsi censura magisterii debet semper virtute disciplinæ vitia persequi, oportet tamen ut sollicite discernamus, quia districtionem debemus vitiis, compassionem naturæ. Si enim feriendus est peccator, nutriendus est proximus.*

40. Et respondens Jesus (qui acie mentis et spiritus sui divini prævidebat arcanas cordis cogitationes, et murmura Pharisæi), dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait: Magister, dic.] *Simon.* Multi putant hunc Simonem alium esse à Simone Leproso, qui invitavit Christum sex diebus ante passionem in Bethania, ubi et Magdalena Christum iterum unxit, Joan. 12. 2. Matth. 26. 6. quia hic Simon habitabat in Galilæa, ille vero Leprosus in Judæa, puta in Bethania. Ita censet S. August. lib. 2. de Consensu Evang. c. 79. Theoph. Beda et alii. Alii unum et eumdem Simonem esse volunt, idque conjicitur ex eodem nomine Simonis, ex eadem familiaritate cum Jesu et Magdalena, ex simili invitatione et unctione. Videtur enim hic Simon à Christo conversus, cum eo migrante è Galilæa in Judæam, Matthæi 19. vers. 1. eodem pariter migrasse, ac domum delegisse in Bethania, juxta notam sibi Magdalenam, ut cum ea Christi præsentia et doctrina frueretur.

Habeo tibi aliquid dicere.] Ecce quam prudenter et leniter Simonem corrigit Christus suavibus hisce verbis, sed prægnantibus, prius captans Simonis benevolentiam, ejusque attentionem excitans: *Nam et ipsum sanare cupiebat, ne gratis apud eum comederet*, ait S. Aug. loco citato; ac revera eum sanasse videtur, ut tacite innuit hic Lucas. Unde Simon modeste et placide respondit Christo: *Magister, dic*, q. d. Ego tua quasi magistri mei dicta, ut discipulus grate et libenter excipiam.

41. Duo debitores erant cuidam foeneratori: unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta.] *Debitores*, qui, ut ait S. Ambrosius, *fœneratori cœlesti* (Deo) *erant obnoxii, cui non materialem pecuniam debemus, sed meritorum examina, æra virtutum:* debita ergo sunt peccata, quibus injuriam irrogamus Deo gravissimam, pro qua ei satisfacere debemus, sed non valemus, ideoque gehennæ et ignis æterni rei sumus. *Fœneratori*, id est *creditori*, ut vertit Syrus: Græcum enim δανειστής respondet Hebr. נשה *nosche*, ac significat eum qui dat mutuum sive gratis, sive ad usuram. Quare melius per *fœneratorem* hic accipias *mutuatorem*, sive *creditorem*: sic enim hæc vox accipitur Deuter. c. 15. 6. et c. 28. 12. Eccli. 29. 1. et 2.

Unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta.] Denarius est Julius, sive regalis Hispanicus, ita dictus, quod 10. contineat parvos asses, hoc est decem Baiocos Romanos, sive decem dimidios stuferos Belgicos: quare denarius valebat quinque stuferos. Ergo 50. denarii faciunt quinque aureos Romanos: 500. vero denarii faciunt 50. aureos Romanos. In hac parabola Christus per duos debitores denotat Simonem suum hospitem, et Magdalenam, idque facit eleganter et paradigmatice civilitatis causa, ne, si Simonem statim nominasset, eum ostenderet et percelleret. Id patet ex sequentibus, ubi per tres antitheses Magdalenam cum Simone comparat, illamque Simoni anteponit et absolvit. Magdalena ergo debebat 500. denarios, quia magnam peccatricem se æstimabat, ac multo plus Deo ob sua peccata debere æstimabat, quam deberet Simon, ideoque plus dilexit, ac majora dilectionis signa ostendit, ut remissionem majorum criminum ab eo mereretur accipere. Simon debebat denarios 50., id est parum et venialiter dumtaxat se peccasse, parumque Deo debere æstimabat, quia putabat se justum, ideoque parva vel nulla contritione se egere credebat.

Verum, ut recte notat S. Augustin. loco citato, hac de causa æque vel magis se Deo (qui illum ne majora scelera committeret conservabat) debitorem confiteri debebat. Audi S. Augustinum: *Adulter non fuisti* (ô Simon, uti fuit Magdalena) *in illa vita tua præterita plena ignorantiis. Hoc tibi dicit Deus tuus: Regebam te mihi, servabam te mihi, ut adulterium non committeres. Suasor defuit; et ut suasor deesset, ego feci. Locus et tempus defuit; et ut hæc deessent, ego feci. Affuit suasor, non defuit locus, non defuit tempus; ut non consentires, ego terrui. Agnosce ergo gratiam ejus, cui debes et quod non admisisti. Mihi debet iste quod factum est, et dimissum vidisti: mihi debes et tu quod non admisisti. Nullum est enim peccatum quod fecit homo, quod non possit facere alter homo, si desit rector, à quo factus est homo.*

42. Non habentibus illis, unde redderent, donavit (debitum condonavit) utrisque. Quis ergo eum (fœneratorem, id est creditorem, puta Deum: huic enim quasi creditori peccator est debitor) plus diligit?] Id est plus diligere judicabitur, vel plus diligere solet, pluribus officiis eum demereri satagit. Similis hebraismus est alibi frequens, ut Amos 5. v. 18. *Ideo prudens in tempore illo tacebit*, id est tacebat, aut tacere eum oportuit. Sensus est, q. d. Sicut is qui cum plura deberet suo creditori, plurium ab eo accepit remissionem, passim à prudentibus judicabitur, ideo majorem hanc remissionem à creditore accepisse, quod magis eum dilexerit, ac plura ei officia et signa benevolentiæ exhibuerit, ob quæ plura vicissim illi remisit et condonavit creditor. Sic enim debitores

cui multa debent creditoribus, majora eis officia et obsequia deferre solent, ut tantorum debitorum remissionem, vel diminutionem, vel temporis ad solvendum præstituti prorogationem ab eo emereantur, et quasi emendicent. Simili ergo modo tu, ô Simon, prudenter judicare debes, Magdalenam magis dilexisse me Prophetam et Messiam Dei Filium, quam tu dilexeris : majora enim, ut vidisti, dilectionis, omnisque officii et obsequii signa mihi exhibuit, quam tu exhibueris : quare iisdem me provocavit, ut plura et majora ipsi quam tibi peccata condonem. Major enim dilectio debitoris est causa majoris condonationis creditoris : illam enim provocat et elicit. Unde congrue ad parabolam propositam infero et dico : *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Quare Magdalena jam amplius non est peccatrix, nec indigna contactu pedum meorum, ut tu æstimas, ô Simon, sed sanctior te est, digniorque meo attactu. Hunc sensum exigit Acoluthia et Apodosis, sive redditio et applicatio æqua parabolæ, scilicet ut significetur dilectionem majorem esse causam majoris remissionis majorum debitorum, id est delictorum. Ita S. Augustinus hom. 23. inter 50. Ergo τὸ *diligit* significat præsens et præteritum, q. d. Plus me dilexit et diligit, ideoque plus ei remitto. Unde Arabicus vertit, *quis ergo horum duorum debitorum plus amator est illius?* Ita Maldonatus, qui diserte ait, præsens hic ex vulgari phrasi poni pro præterito; scilicet *diligit* pro *dilexit*, imo Christum sic interpretatur v. 47. dicens : *Quoniam dilexit multum.* Secundo tamen, si τὸ *diligit*, vel, ut græce est, ἀγαπήσει, id est, *diliget*, malis simpliciter accipere pro futuro, q. d. Quis eorum deinceps creditorum plus diliget? dico esse argumentum inversum, adductum ab effectu ad causam naturaliter connexam, q. d. Sicut ille debitor multum dilexit creditorem, eo quod hic multa ei debita jam ante remiserit; remissio enim plurium majorem in debitore exigit gratitudinem et dilectionem erga creditorem : debitor enim cui multa dimisit creditor, ex gratitudine cogitur magis redamare creditorem, quam ille, cui iste pauca dimisit : sic è converso, ego, ô Simon, Magdalenæ multa delicta quasi debita dimitto, quia ipsa multum me dilexit. q. d. Remissio debiti, et vicissim dilectio debitoris erga creditorem debitum remittentem, inter se connexa sunt; et sicut remissio creditoris parit dilectionem debitoris, ita vicissim dilectio debitoris parit remissionem creditoris. Provocat enim amor creditoris in remittendo, amorem debitoris in obsequendo, et vice versa amor debitoris provocat amorem et remissionem creditoris : atque utrumque cernere est in Magdalena diligente, et Christo delicta ei remittente. Ita Lyranus, Franc. Lucas et alii. Alioqui enim ex parabola hac debitorum plane è converso inferendum fuisset, hoc modo : Sicut creditor plura dimittens debitori efficit, ut ille deinceps ipsum plus diligat; sic ego Christus majora dimittens Magdalenæ, efficio, ut ipsa deinceps magis me dilectura sit. Verum voluit Christus convertere parabolam modo jam dicto, ut ostenderet Magdalenæ non tantum remissa esse peccata, sed et modum ac viam quo remissa sunt, nimirum per dilectionem, ut illam imitemur, ac per ferventem dilectionem emereamur è Deo peccatorum indulgentiam.

Simili modo Christus convertit parabolam Samaritani cap. 10. vers. 36. Rogatus enim quis esset proximus, ostendit Samaritanum qui vulnerati misertus est, dicens : *Quis horum trium tibi videtur proximus?* Cum directe ad parabolam dicere debuisset : Vulneratus ille est proximus, cui præstanda est misericordia, sed maluit nominare Samaritanum, ut in eo miserente ostenderet, quam misericordiam proximis exhibere debeamus. Ex uno enim intelligitur alterum; scilicet ex proximo miserente intelligitur proximus miseri : proximus enim est relativum; proximus enim proximi est proximus. Sensus ergo est, q. d. Samaritanus se vere gessit ut proximum vulnerati : Samaritanum ergo imitare, ut proximi tui miseri miserearis, sic vere te illius proximum ostendes. Unde concludens parabolam subjicit Christus : *Vade et tu fac similiter.* Simili modo hic concludit : *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum : cui autem minus dimittitur, minus diligit.*

Aliter hæc explicat S. Ambrosius lib. de Tobia c. 22. Christum scilicet prius remisisse peccata Magdalenæ, ipsam deinde Christo gratam amplius eum dilexisse, ideoque Christum prævidentem hanc ejus gratitudinem et dilectionem, primitus peccata ejus remisisse. Aliter quoque S. Gregorius lib. 6. epist. 22. et ex eo Toletus, q. d. Debitor cui plus debiti à creditore dimittitur, debet et solet gratus esse creditori, eumque magis diligere. Cum ergo tu, ô Simon, videris in Magdalena majora dilectionis mei signa in lavando, tergendo, osculando et ungendo meos pedes, inde debes colligere me multa ei peccata remisisse. Ex effectu enim colligitur causa; scilicet ex dilectione remissio debitorum. Vide ergo quam temere judicaveris hanc mulierem esse peccatricem, et tactu meo indignam; cum ex mira ejus gratitudine et dilectione debuisses inferre multa, id est omnia, ei à me peccata esse remissa. Verum hic sensus torquet illud v. 47. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Vox enim *quoniam* significat dilectionem fuisse causam remissionis peccatorum, non effectum : de quo plura v. 47.

43. Respondens Simon dixit : Æstimo quia (quod) is cui plus donavit, id est plus debiti condonavit, scilicet diligat suum creditorem eo modo, quo jam explicatum est. Hoc responsum extorquet Christus ex ore Simonis, ut illo ipsum irretiat et capiat. Unde sequitur : At ille dixit ei : Recte judicasti.] Laudat Christus responsum Simonis, ut eo facilius ipse admittat sequentem inde Christi reprehensionem et correctionem.

44. Et conversus ad mulierem, dixit Simoni : Vides hanc mulierem?] *Conversus.* Magdalena enim erat à tergo Christi, nec audebat ex criminum confusione coram facie ejus comparere. Unde Christus ad eam ita pœnitentem faciem suam convertit, eamque benignis gratiæ oculis respexit, ac Simoni hospiti suo prætulit.

Vides hanc mulierem?] Jam non peccatricem ut tu, ô Simon, æstimas, sed pœnitentem justificatam et sanctam.

Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti : hæc autem lacrymis rigavit pedes meos, et capillis suis tersit.] Solebant hospitibus et convivis ante mensam lavari pedes, quia olim nudis pedibus incedebant : lava-

bant eos ergo, ut sordes simul et fatigationem abstergerent, ne iis lectulos mensales in quibus discubituri erant, sordidarent. Sic Abraham lavit pedes angelis, quos peregrinos existimabat, Genes. 18. 4. et Loth, Genes. 19. 2. et alii, Judic. 19. Unde et Paulus viduam Diaconissam eligendam censet, quæ *pedes Sanctorum lavit*, 1. Tim. 5. 10. Christus autem hic et foris veniebat, et erat conviva, quare Simon ei pedes lavari curare debebat. Taxat ergo Christus ejus incuriam parvumque amorem, ut dilectionem Magdalenæ illi præferat, utpote quæ non aqua, sed lacrymis pedes Christi abluit : nec linteo, sed capillis suis tersit, eosque sordidare non est verita. Nam, ut ait Titus : *Aqua facili negotio parari potest, sed tanta lacrymarum profusio, paratu minime facilis est.*

45. Osculum mihi non dedisti : hæc autem, ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos.] Idque *cum omni timore et reverentia*, ait Titus. Solebant hospites et convivas osculo excipere, in signum amoris et benevolentiæ, ut eos sibi gratos esse significarent. Unde id etiamnum faciunt Belgæ aliæque gentes. At Simon parum erga Christum civilis, osculum omisit. Sensus est. q. d. Tuum erat, ô Simon, me hospitem osculo faciei de more excipere; tuam ergo rusticitatem supplevit et superavit civilis amansque Magdalena, quæ non faciem, sed pedes meos osculata est, idque non semel, nec uno osculo, sed crebris et continuatis ab initio ingressus ejus in domum hucusque.

46. Oleo caput meum non unxisti : hæc autem unguento unxit pedes meos.] Solebant liquoribus odoratis perfundere manus et capita convivarum, ac quo illi erant hero chariores et majori in pretio, eo pretiosiores illis adhibebat liquores. Sensus ergo est, q. d. Tu, ô Simon, ne vili quidem, communique oleo faciem meam unxisti : at Magdalena unguento pretioso unxit pedes meos. Vide ergo quam te in officio et charitate superet : *Non enim unguentum Dominus*, ait Ambr., *sed charitatem dilexit, fidem suscepit, humilitatem probavit.* Unde concludit Christus :

47. Propter quod dico tibi : Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.] Græce est ἀφέωνται, id est, *remissa sunt*, in præterito, sic et Syrus et Arabicus. Quæritur : Quando Magdalenæ fuerint remissa peccata? Franc. Lucas censet remissa esse vers. seq. cum paulo post Christus ei dixit : *Remittuntur tibi peccata.* Quod ergo hic dicit *remittuntur*, sic explicat, q. d. Jam jam remittenda sunt. Secundo, alii censent hoc versu præsenti remissa fuisse illi peccata, illud enim significat τὸ *remittuntur :* quia decebat ut nemo nisi Christus eam absolveret, ac sententiam absolutionis viva voce coram Simone in eam proferret. Tertio, verisimilius videtur paulo ante remissa illi fuisse peccata, cum scilicet perfectum de peccatis dolorem concepit, ex cujus vi deinde hæc signa lotionis, tersionis, osculationis et unctionis pedum Christi edidit : hoc enim significat Græc. ἀφέωνται, id est *remissa sunt*, in præterito. Ratio est, quia Magdalena quæ à Deo facta est exemplar pœnitentiæ, eo per validam gratiam illuminante ipsam et impellente, perfectum concepit dolorem ex amore Dei super omnia manantem. Deus enim mentem ejus illuminabat, ut clare videret peccatorum suorum gravitatem, quamque per illam Dei majestatem et bonitatem offendisset, ac voluntatem impellebat, ut Deum super omnia diligeret, ideoque peccata omnia summe detestaretur, ut Deum placaret, sibique reconciliaret. Hic Dei amor, et de peccatis dolor eam excitavit ad edenda publica hæc pœnitentiæ signa, sine ullo rubore et verecundia in publico Simonis convivio. Itaque antequam Christus ei diceret, *Remittuntur ei peccata;* jam vi contritionis perfectæ et charitate formatæ remissa erant ei peccata. Noster tamen interpres vertit, *remittuntur*, in præsenti, eodem sensu, quo sacerdos in Sacramento pœnitentiæ, peccatorem pœnitentem etiam perfecte contritum, ideoque jam justificatum, à peccatis absolvit, dicitque : *Ego te absolvo.* Quia scilicet, quantum est ex parte sua, eum absolvit, esto vi contritionis jam sit absolutus : absolutio enim hæc tam efficax est, ut, si quod inveniret in confitente peccatum, illud plane tolleret et absolveret. Adde, idem peccatum posse sæpius condonari, maxime si pœnitens ex humilitate et dolore illud sæpius confiteatur, ac clavibus Ecclesiæ subjiciat, et remissionem flagitet. Unde Christus hic tertio Magdalenæ peccata remittit. Quare non tantum omnem culpam, sed et omnem pœnam culpæ debitam ei remisit, illique plenam omnium indulgentiam, ac quasi primum jubileum indulsit. Hoc est quod ait angelus cuidam Episcopo in Vitis Patrum lib. 6. n. 16. *Pœnitentia et confessio pœnitentes in divinum numerum referunt.* Et Barlaam ad Josaphat apud Damascen. in hist. c. 11. *Lacrymæ pœnitentis nomen baptismi obtinent.* Et Palladius in Lausiaca cap. 140. narrat virginem quamdam lapsam *magis placuisse Deo in pœnitentia, quam in virginitate.* Vide S. Hieron. de pœnitentia Fabiolæ, et Climacum gradu 5. de pœnitentia.

Quoniam dilexit multum.] Toletus et nonnulli alii censent τὸ *quoniam*, significare causam non remissionis peccatorum, sed probationis, quod illi jam remissa sint, q. d. Inde, ô Simon, advertas et cognoscas Magdalenæ jam remissa esse peccata, quia ipsa hæc summæ dilectionis et gratitudinis signa mihi ostendit, ut scilicet ipsa se mihi gratam exhiberet, quod jam ante peccata ei condonarim. Verum hæc explicatio torquet τὸ *quoniam :* tum quia Magdalena licet pœnitens et contrita, nesciebat tamen sibi remissa esse peccata, donec à Christo audivit, *Remittuntur ei peccata :* quare hæc signa dilectionis non potuit edere ex gratitudine, ut scilicet se gratam Christo, qui illa remiserat, exhiberet, quia, ut dixi, adhuc nesciebat Christum illa remisisse, tum quia Christus non dicit : Cognosce, ô Simon, remissa esse Magdalenæ peccata ex hoc, quod ipsa me diligat, id est tanta dilectionis signa ostendat; sed vice versa ait : *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*, id est remittuntur ei peccata hac de causa, quod ipsa me summe diligat, ideoque summe de peccatis, quibus me offendit, doleat. Hoc enim plane verba significant.

Dico ergo τὸ *quoniam* significare causam remissionis peccatorum, q. d. Hac de causa Magdalenæ multa, id est omnia, peccata remissa sunt, quia ipsa summe Deum dilexit, et ex summa hac Dei dilectione summe de peccatis suis doluit, illaque plene detestata est. *Charitas enim est mors criminum, vita virtutum*, ait S. Aug.

tract. de Laudibus charitatis. Unde recte Theologi fere omnes cum S. Aug. homil. 23. inter 50. ex hoc loco docent actum contritionis perfectæ, qui includit dilectionem Dei super omnia, natura quidem præcedere remissionem peccatorum et justificationem : sed eodem instanti temporis tanquam ultimam ad illam dispositionem, eamdem adducere : sicut calor ut octo, in ligno quasi ultima dispositio, inducit in lignum formam ignis. Ita Concil. Trid. sess. 14. cap. 4. distinguens attritionem, quæ ex metu gehennæ et pœnarum concipitur, à contritione, quæ charitate perficitur, docet hanc cum Sacramento in voto peccatorem Deo reconciliare, illam vero neutiquam, juxta illud : *Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies*, psalm. 50. Hinc S. Gregor. hom. 33. ita exponit : *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*, quasi dicat : *Incendit plane peccati rubiginem, quia ardet valide per amoris ignem. Tanto namque amplius peccati rubigo consumitur, quanto peccatoris cor magno charitatis igne concrematur.* Vide Suarez 3. part. quæst. 85. art. 1. disp. 4. sect. 7. Vere sanctus Bernardus epist. 107. *Libenter*, ait, *Dei amor nostrum, quem prævenit, subsequitur. Nam quomodo redamare pigeat, quos amavit necdum amantes?*

Cui autem minus dimittitur, minus diligit.] Hæc pars ad Simonem spectat, cui, utpote non pœnitenti de peccatis nec diligenti Deum, nihil remissum est. Unde Arabicus vertit, *cui autem dimittitur parum, diligit parum*, q. d. Sicut Magdalenæ multum diligenti me Deum, multa, id est omnia peccata à me dimissa sunt : ita tibi, ô Simon, parum vel nihil ex vera charitate me Deum diligenti, parum vel nihil à me remissum est. Modestiæ et civilitatis causa dicit *parum*, vel *minus*, cum absolute dicere potuisset *nihil*. Porro minus diligenti minus remittitur, intellige secundum rationem et ordinem remissionis à Deo statutum, qui habet, ut unum peccatum mortale etiam minimum sine aliis remitti nequeat, sed quandocumque unum remittitur, cetera omnia remittantur quoad culpam, sed secundum gradus dilectionis plus pœnæ minusve, magis vel minus diligenti remittatur. Secundo, qui nullo modo, vel amore tantum naturali diligit Deum, minus diligit Deum, quam qui eumdem amat ex charitate vera et supernaturali : ac proinde huic multa, id est omnia; illi minus, quia nihil dimittitur, puta Magdalenæ omnia, Simoni nihil : quia Simon non cogitabat de peccatis suis, nec de iis conterebatur, nec prandium hoc ordinabat ad remissionem à Christo impetrandam : Magdalena vero et vehementissime conterebatur, omnesque hos suos pœnitentiæ actus ad impetrandam veniam destinabat. Voluit enim Christus hoc paradigma, et hanc parabolam duorum debitorum et creditoris aliquo modo accommodare remissioni peccatorum Magdalenæ et Simonis. Illa autem huic non per omnia similis est, sed in eo tantum quod dixi. Et maxime spectat hic Christus, cur Magdalenæ multa, id est omnia, dimiserit quoad culpam et pœnam, non autem alterum, cur scilicet Simoni minus dimiserit. Quare hoc ut emblema et complementum parabolæ addidit, non autem rei per parabolam significatæ ex æquo adaptari voluit. Adde, dilectio Simonis erat prandium, quod exhibebat Christo, ob quod merebatur si erat in Dei gratia, ut aliqua peccata venialia sibi remitterentur; sed minor fuit hæc Dei dilectio, major vero fuit Magdalenæ, lacrymis lavantis, osculantis et ungentis pedes Christi, ideoque ipsa omnium peccatorum mortalium veniam à Christo impetravit. Addit S. August. id dictum per concessionem ex mente Pharisæi, qui se justum æstimabat, ideoque parum vel nihil Deo debere. *Dictum est hoc*, inquit, *propter Pharisæum illum, qui vel nulla vel pauca se putabat habere peccata: non enim Dominum invitaret, nisi aliquantulum diligeret.* Et postea : *O Pharisæe, ideo parum diligis, quia parum tibi dimitti suspicaris : non quia parum dimittitur, sed quia parum putas esse quod dimittatur.*

Addit Toletus, minus dimissum fuisse Simoni, non quod aliquod peccatum ei remissum sit, sed quod ab aliquo peccato committendo fuerit præservatus per Christi gratiam : nam qui Christum invitaverat, non prosequebatur Christum odio ut ceteri Pharisæi. Unde verisimile est Simonem hunc tandem plene ad Christum fuisse conversum. Fuse et exacte hæc Christi verba expendit Suarez p. 3. de Gratia l. 8. c. 10.

48. Dixit autem ad illam : Remittuntur tibi peccata.] Franc. Lucas putat hic primum Magdalenæ à Christo peccata fuisse condonata. Verum jam ante per contritionem illa ipsi fuisse remissa ostendi v. præced. Quod ergo ibi Christus Simoni dixit Magdalenæ esse remissa peccata, hoc jam conversus ad Magdalenam ipsi dicit, tum ut eam lacrymantem consoletur, et de remissione certiorem reddat; tum ut remissionem jam datam coram Simone et Pharisæis confirmet ac tueatur, ostendatque se habere potestatem auctoritative remittendi peccata, ideoque esse Messiam ac Deum; hic enim solus primarius est auctor remissionis. Ita Euthym.

49. Et cœperunt qui simul accumbebant, dicere intra se (in corde et mente cogitare, non enim audebant coram Jesu hanc cogitationem suam prodere, ne ab eo æque ac Simon redarguerentur) : Quis est hic, qui etiam peccata dimittit?] q. d. Estne hic Messias? estne Deus? hic enim solus per se peccata remittit. Hinc Christus eos in sua admiratione et dubitatione relinquit, ut pergant scrutari ejus doctrinam, vitam et miracula, indeque cognoscant ipsum esse Messiam Dei filium.

50. Dixit autem ad mulierem : Fides tua te salvam fecit : vade in pace.] Fides non sola, ut volunt Novantes, sed bonis pœnitentiæ operibus (qualia hic circa Christum exercuit Magdalena) ac charitate formata. Nam paulo ante Christus dilectioni ejus remissionem attribuit dicens : *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Fides ergo hic intelligitur non nuda, sed per charitatem et contritionis actus, qui hic præcesserunt, operans.

Salvam, à peccatis liberam, sanctam ac salvandam, fecit.] q. d. Fides tua charitate formata constituit te in via salutis, ut, si in ea usque ad mortem perseveres, certo ad salutem et gloriam æternam sis perventura. Gratia enim est via ad gloriam.

Vade in pace.] q. d. Vade secura, tranquilla, læta et felix, quæ hactenus ob conscientiam scelerum fuisti dolens, mœsta, anxia, sollicita, infelix : peccata enim præterita tibi amplius non nocebunt, ait Euthymius, nec conscientiam tuam amplius remordebunt aut lancinabunt. Hic

est fructus pœnitentiæ, remissionis peccatorum, conscientiæ à peccatis purgatæ, justæ et sanctæ, scilicet pax, serenitas, hilaritas et gaudium Spiritus sancti, quod omnia mundi gaudia longe superat et transcendit, juxta illud : *Justificati ex fide pacem habeamus ad Deum*, Roman. 5. 1. Et illud : *Pax Dei quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, et intelligentias vestras in Christo Jesu*, Philipp. 4. 7. Et illud : *Secura mens quasi juge convivium*, Proverb. 15. 15. Vide illis locis dicta. Præclare S. Bern. serm. de S. Magdalena : *Est gaudium*, ait, *continua sibi jucunditate firmissimum, quod perfectus animus de secura sibi conscientia pollicetur. Mens enim ab hujus mundi aspergine pure presseque detersa, et in divinæ contemplationis acumen totum desiderii sui figens affectum, gaudens gaudet in Domino, et exultat anima sua in Deo salutari suo. Talis anima minas aspernatur, nescit timorem, spem falsam eludit, et omnium scandalorum immunis, in pace in idipsum dormiens requiescit.*

Porro Christus Magdalenæ hic perfectam uti salutem, sic pacem dedit : Dei enim perfecta sunt opera Deuter. 32. Hinc quos Christus sanavit, perfecte sanavit. Ipse ergo è Magdalenæ mente abolevit omnes habitus vitiorum, memoriam præteritarum turpium voluptatum, propensiones ad superbiam, luxuriam et gulam, tentationes carnis, plenamque menti pacem reddidit. Secundo, indidit ei perfectam castitatem, humilitatem, pœnitentiam; Tertio, plenum contemptum omnium rerum mundanorum, et desiderium cœlestium; Quarto, ardentissimum Christi amorem, ut se et sua omnia Christi obsequio dedicaret. Quocirca ipsa illico Christum assidue obeuntem castella et prædicantem magno labore et alacritate pedibus incedens ubique secuta est, eumque cum Apostolis suis opibus aluit : prædicationi ejus tota intenta, curam familiæ sorori suæ Marthæ resignavit. Unde à Christo audiit : *Optimam partem elegit sibi Maria, quæ non auferetur ab ea in æternum*, Luc. cap. 11. Hinc et cruci Christi constanter astitit, viditque Christum sanguine suo lavantem crimina sua, quæ ipsa jam lacrymis suis laverat. Quocirca magis in ejus amorem exarsit, ideoque in desertum secedens totam se ejus vitæ, passioni, resurrectioni contemplandæ dedit, ac tota in Christum absorpta vitam magis cœlestem egit, quam terrestrem. Sic plena fuit conversio S. Pauli, ut illico virtutes omnes, non tantum Christianas, sed et Apostolicas, idque in gradu heroico, illi Christus infunderet, uti dixi Actor. 9. Similem mutationem animi se expertum in baptismo scribit S. Cyprianus l. 2. ep. 2. ad Donat. et S. Augustinus in conversione sua lib. 9. Confess. cap. 1. et lib. 8. cap. 11.

Quapropter tropologice Origenes hom. insigni de Maria Magdalena : *Sequamur*, ait, *hujus mulieris affectum, ut perveniamus ad effectum : ploret unusquisque ad Jesum, et quærat fideliter Jesum, quia non celavit se quærenti peccatrici. Disce, peccator homo, à peccatrice muliere, cui tamen dimissa sunt peccata sua. Disce plorare Dei absentiam, et considerare ejus præsentiam. Disce à Maria Jesum amare, et in Jesum sperare, et quærendo Jesum investigare, nulla adversa formidare, nullam extra Jesum consolationem accipere, omnia propter Jesum contemnere.* Vide hic quam potens sit gratia, æque ac amor Christi. Quam potens sit amor, docet emblema, in quo Cupido pingitur insidere leoni, eumque domare et regere.

Vidi ego qui durum possit frænare leonem :
Vidi qui solus corda domaret Amor.

Omnia vincit amor. Vide dicta Cant. 8. ad illa : *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio.*

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus prædicans per castella proponit parabolam seminis et seminantis. Secundo, v. 20. cuidam nuntianti matrem ejus adesse, respondet suos fratres et matrem esse eos, qui verba Dei audiunt et faciunt. Tertio, v. 23. sedat maris tempestatem. Quarto, v. 26. dæmonem cui nomen erat Legio, ad homine ejicit, sinitque abire in porcos. Quinto, v. 41. mulierem fluxu sanguinis liberat, et filiam Jairi a morte suscitat.

Primam partem explicui Matth. 13. 3. Secundam, Matth. 22. 46. Tertiam, Matth. 8. 23. Quintam, Matth. 9. 18. et Marci 5. 25. Superest ergo hic quarta explicanda.

1. Et factum est deinceps, et ipse iter faciebat per civitates et castella,
prædicans et evangelizans regnum Dei : et duodecim cum illo. 2. Et
mulieres aliquæ, quæ erant curatæ à spiritibus malignis, et infirmita-
tibus : Maria quæ vocatur Magdalene, de qua septem dæmonia
exierant, 3. et Joanna uxor Chusæ procuratoris Herodis, et Susanna,
et aliæ multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis. 4. Cum autem
turba plurima convenirent, et de civitatibus properarent ad eum,
dixit per similitudinem : 5. Exiit qui seminat, seminare semen suum : et dum seminat,

aliud cecidit secus viam, et conculcatum est, et volucres cœli comederunt illud. 6. Et aliud cecidit super petram, et natum aruit, quia non habebat humorem. 7. Et aliud cecidit inter spinas, et simul exortæ spinæ suffocaverunt illud. 8. Et aliud cecidit in terram bonam, et ortum fecit fructum centuplum. Hæc dicens clamabat : Qui habet aures audiendi, audiat. 9. Interrogabant autem eum discipuli ejus, quæ esset hæc parabola. 10. Quibus ipse dixit : Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, ceteris autem in parabolis, ut videntes non videant, et audientes non intelligant. 11. Est autem hæc parabola : Semen est verbum Dei. 12. Qui autem secus viam, hi sunt qui audiunt : deinde venit diabolus, et tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant. 13. Nam qui supra petram : qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum : et hi radices non habent : qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. 14. Quod autem in spinas cecidit : hi sunt, qui audierunt, et à sollicitudinibus, et divitiis, et voluptatibus vitæ euntes suffocantur, et non referunt fructum. 15. Quod autem in bonam terram : hi sunt, qui in corde bono et optimo audientes verbum retinent, et fructum afferunt in patientia. 16. Nemo autem lucernam accendens, operit eam vase, aut subtus lectum ponit : sed supra candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen. 17. Non est enim occultum, quod non manifestetur, nec absconditum, quod non cognoscatur, et in palam veniat. 18. Videte ergo quomodo audiatis? Qui enim habet, dabitur illi : et quicumque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo. 19. Venerunt autem ad illum mater, et fratres ejus, et non poterant audire eum præ turba. 20. Et nuntiatum est illi : Mater tua, et fratres tui stant foris, volentes te videre. 21. Qui respondens dixit ad eos : Mater mea, et fratres mei hi sunt, qui verbum Dei audiunt, et faciunt. 22. Factum est autem in una dierum, et ipse ascendit in naviculam, et discipuli ejus, et ait ad illos : Transfretemus trans stagnum. Et ascenderunt. 23. Et navigantibus illis, obdormivit, et descendit procella venti in stagnum, et complebantur, et periclitabantur. 24. Accedentes autem suscitaverunt eum, dicentes : Præceptor, perimus. At ille surgens, increpavit ventum et tempestatem aquæ, et cessavit : et facta est tranquillitas. 25. Dixit autem illis : Ubi est fides vestra? Qui timentes, mirati sunt ad invicem, dicentes : Quis putas hic est, quia et ventis et mari imperat, et obediunt ei? 26. Et navigaverunt ad regionem Gerasenorum, quæ est contra Galilæam. 27. Et cum egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam, qui habebat dæmonium jam temporibus multis, et vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis. 28. Is, ut vidit Jesum, procidit ante illum : et exclamans voce magna, dixit : Quid mihi et tibi est, Jesu fili Dei altissimi? obsecro te, ne me torqueas. 29. Præcipiebat enim spiritui immundo ut exiret ab homine. Multis enim temporibus arripiebat illum, et vinciebatur catenis et compedibus custoditus, et ruptis vinculis agebatur à dæmonio in deserta. 30. Interrogavit autem illum Jesus, dicens : Quod tibi nomen est? At ille dixit, Legio : quia intraverant dæmonia multa in eum. 31. Et rogabant illum ne imperaret illis ut in abyssum irent. 32. Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte : et rogabant eum, ut permitteret eis in illos ingredi. Et permisit illis. 33. Exierunt ergo dæmonia ab homine, et intraverunt in porcos : et impetu abiit grex per præceps in stagnum, et suffocatus est. 34. Quod ut viderunt factum qui pascebant, fugerunt, et nuntiaverunt in civitatem, et in villas. 35. Exierunt autem videre quod factum est, et venerunt ad Jesum : et invenerunt hominem sedentem, à quo dæmonia exierant, vestitum, ac sana mente ad pedes ejus, et timuerunt. 36. Nuntiaverunt autem illis et qui viderant, quomodo sanus factus esset à legione : 37. et rogaverunt illum omnis multitudo regionis Gerasenorum, ut discederet ab ipsis : quia magno timore tenebantur. Ipse autem ascendens navim, reversus est. 38. Et rogabat illum vir, à quo dæmonia exierant, ut cum eo esset. Dimisit autem eum Jesus, dicens : 39. Redi in domum tuam, et narra quanta tibi fecit Deus. Et abiit per universam civitatem, prædicans quanta illi fecisset Jesus. 40. Factum est autem cum rediisset Jesus, excepit illum turba : erant enim omnes exspectantes eum. 41. Et ecce venit vir, cui nomen Jairus, et ipse princeps synagogæ erat : et cecidit ad pedes Jesu, rogans eum ut intraret in domum ejus, 42. quia unica filia erat ei fere annorum duodecim, et hæc moriebatur. Et contigit, dum iret, à turbis comprimebatur. 43. Et

mulier quædam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogaverat omnem substantiam suam, nec ab ullo potuit curari : 44. accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti ejus : et confestim stetit fluxus sanguinis ejus. 45. Et ait Jesus : Quis est, qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus, et qui cum illo erant : Præceptor, turbæ te comprimunt, et affligunt, et dicis : Quis me tetigit ? 46. Et dixit Jesus : Tetigit me aliquis, nam ego novi virtutem de me exiisse. 47. Videns autem mulier, quia non latuit, tremens venit, et procidit ante pedes ejus : et ob quam causam tetigerit eum, indicavit coram omni populo : et quemadmodum confestim sanata sit. 48. At ipse dixit ei : Filia, fides tua salvam te fecit : vade in pace. 49. Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem synagogæ, dicens ei : Quia mortua est filia tua, noli vexare illum. 50. Jesus autem, audito hoc verbo, respondit patri puellæ : Noli timere, crede tantum, et salva erit. 51. Et cum venisset domum, non permisit intrare secum quemquam, nisi Petrum, et Jacobum, et Joannem, et patrem et matrem puellæ. 52. Flebant autem omnes, et plangebant illam. At ille dixit : Nolite flere, non est mortua puella, sed dormit. 53. Et deridebant eum, scientes quod mortua esset. 54. Ipse autem tenens manum ejus clamavit, dicens : Puella, surge. 55. Et reversus est spiritus ejus, et surrexit continuo. Et jussit illi dari manducare. 56. Et stupuerunt parentes ejus, quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat.

1. ET DUODECIM (Apostoli) CUM ILLO.] Scilicet comitabantur Jesum castella obeuntem et prædicantem.

2. ET MULIERES ALIQUÆ, QUÆ ERANT CURATÆ A SPIRITIBUS MALIGNIS ET INFIRMITATIBUS, id est, MARIA, QUÆ VOCATUR MAGDALENE, DE QUA SEPTEM DÆMONIA EXIERANT.] Mulieres hæ sequebantur Christum, Primo, gratitudinis ergo, quod ab eo dæmonibus et morbis curatæ essent; Secundo, securitatis ergo, ne, si à Christo medico suo abirent, rursum à dæmonibus invaderentur; Tertio, pietatis studio, ut ejus conversatione et prædicatione in sanctitate proficerent.

MARIA (Hebr. *Maria* significat amarum mare, scilicet pœnitentiæ, ait Beda) QUÆ VOCATUR MAGDALENE.] A castello Galilææ dicto *Magdalum*, quod situm erat juxta Bethsaidam et Capharnaum, ubi Christus habitabat et docebat, ac dæmoniacos sanabat. Videtur Magdalena Magdali fuisse domina, vel jure hæreditario, vel quod Magdali domino nupsisset; nuptam enim eam fuisse insinuat S. Aug. hom. 23. inter 50. ubi eam non tantum meretricem, sed et adulteram vocat. Adultera autem non est, nisi quæ habet maritum, eoque relicto alteri adhæret. Rursum Auctor comment. in S. Marcum apud S. Hier. cap. 15. v. 40. Magdalenam vocat viduam; ergo censet eam fuisse conjugatam : sic et Jansenius, Franc. Lucas et alii. Alioqui Magdalenam prosapia fuisse Judæam, oriundam è Bethania, æque ac Lazarum et Martham, satis significat Joannes c. 12. 1. Audi Adrichomium in Descriptione Terræ sanctæ p. 141. n. 66. *Magdalum Mariæ Magdalenæ castrum, ubi et nata ac sanata est, cujus domum etiamnum ibi videri, ait Bredenb., situm est in littore maris Galilææ, et ab Aquilone atque Occidente magnam habet planitiem; vocatum autem Magdalum à turribus et munitionibus, quibus magnifice erat munitum. Unde Hieronymus*, ep. 16., *ob Mariæ Magdalenæ sedulitatem ac fidei ardorem, eam* Magdalenen, *hoc est* turritam *recte vocatam asserit. Meminit hujus castri Josephus scribens Agrippum regem copias misisse, quæ id caperent; ceterum eas obsidere illud non fuisse ausas.*

Magdalena ergo Hebr. Primo, idem est quod *turrita*, vel turrigera, à radice מגדל *migdal*, id est, *turris :* fuit enim ipsa procera et excelso corpore, et magis animo, juxta illud Cant. 44. *Sicut turris David collum tuum.* Vide ibi dicta. Secundo, Magdalena idem est quod *magnifica*, ait Origenes tract. 35. in Matth. aut *magnificata*, ait Pagnin. in Nom. Hebr. Quia, inquit Origenes, *secuta fuerat Jesum, et ministraverat ei, et spectaverat mysterium passionis ipsius.* Radix enim גדל *gadal* significat *esse magnum et magnificum :* Magdalena enim mire ad culmen gratiæ exaltata est à Christo. Tertio, Magdalena, ait Pagninus, idem est quod *vexillo insignita*, aut *vexillum ducens*, vel *elevans*, à radice דגל *deghel*, id est *vexillum* per metathesin, sive transpositionem litterarum ג *ghimel* et ד *dalet.* Magdalena enim erexit vexillum summæ pœnitentiæ, fervoris et dilectionis Christi, æque ac vitæ contemplativæ, juxta illud Cant. 2. 4. *Ordinavit in me charitatem ;* Hebr. דגלו *diglo*, id est, *vexillum ejus super me est charitas*, id est, vexillum charitatis super me erexit; vide dicta ibi. Quarto, Magdalena, ait Pagnin., idem est quod *educata*, *nutrita*, scilicet verbis Christi tam externis, quam internis ad omnem virtutem et sanctimoniam. Radix enim גדל *gadal* etiam nutrire et educare significat.

DE QUA SEPTEM DÆMONIA EXIERANT.] Hoc est septem vitia capitalia Christus expulerat, scilicet superbiam, avaritiam, gulam, luxuriam, iram, invidiam et acediam, ait Beda et Theoph. hic, ac S. Gregorius homil. 33. Hoc recte, sed mystice. Nam ad litteram hic veri dæmones intelliguntur, hi enim sunt spiritus maligni, ut paulo ante dixi ; atque hi proprie dicuntur exire, et, ut Marcus ait, ejici. Ita S. Ambros. lib. de Salomone cap. 5. Euthym., Jansenius, et alii hic. Videtur ergo Magdalena ob sua scelera à septem dæmonibus fuisse possessa, ac à Christo inter alios dæmoniacos ab iis liberata, de peccatis suis pœnituisse, ac venia ab eo impetrata indivulse ei adhæsisse, non jam à dæmone, sed à Deo possessa, factaque templum Spiritus sancti. Ita Roffensis lib. de una Magdalena, Jansenius et alii. *Septem*, præcise, vel *septem*, id est multa; septenarius enim est

symbolum multitudinis et universitatis, uti sæpius annotavi.

3. ET JOANNA UXOR CHUSÆ PROCURATORIS (Syrus, *œconomi;* Arabicus, *thesaurarii*) HERODIS, ET SUSANNA, ET ALIÆ MULTÆ, QUÆ MINISTRABANT EI DE FACULTATIBUS SUIS.] Erant enim divites et gratæ Christo liberatori suo, eique devotæ ejus prædicationem et fidem promovere, ac propagare satagebant. Sic olim Romæ S. Plautilla, S. Flavia Domitilla, S. Lucina, S. Priscilla, S. Pudentiana, S. Praxedes, aliæque nobiles et opulentæ matronæ aluerunt S. Petrum, S. Paulum, S. Clementem, S. Pium, S. Caium, S. Marcellum, aliosque Romanos Pontifices cum suis Presbyteris et Diaconis.

ET SUSANNA.] Illustris fuit hæc matrona à Christo curata, adeoque Christi discipula et nutricia. Hebr. *Susanna* significat *lilium;* propter odoriferum cœlestis vitæ candorem, ait Interlinearis, et propter aureum internæ dilectionis ardorem, ait Beda.

15. QUI IN CORDE BONO ET OPTIMO, AUDIENTES VERBUM DEI RETINENT.] Notat hic Conc. Basileense, ut recte audiatur verbum Dei, requiri Primo, locum aptum, cum ait, *In corde bono et optimo:* Secundo, modum debitum, cum ait, *Audientes verbum retinent:* Tertio, fructum optimum, cum ait, *Fructum afferunt in patientia.* Item *in corde bono*, per fidem illuminantem; *et optimo*, per gratiam operantem, ut ait Lyranus; vel, ut alii, *bono*, per disciplinæ et virtutis exercitium: *et optimo*, per internæ contemplationis et consolationis solatium: vel, ex Alberto, *bono*, id est, mundo à peccato; *et optimo*, id est conformato divinæ voluntati. Vel, ut Bonaventura, *bono*, ut in intellectu sit veritas: *et optimo*, ut in affectu sit rectitudo. Vel, ut S. Aug. in Ps. 7. *bono*, per dilectionem proximi et sui ipsius; *et optimo*, per dilectionem Dei super omnia.

Porro pro *bono et optimo*, græce est καλῇ καὶ ἀγαθῇ, id est, *honesto et bono*, scilicet per excellentiam, hoc est, optimo et honestissimo: nam copula *et* continet gradationem et auxesim, q. d. Qui verbum Dei retinent in corde honesto et bono, imo honestissimo et optimo, hi fructum referent pro quantitate honestatis et bonitatis, ut, si cor bonum sit, bonum referant fructum; si melius, majorem et meliorem; si optimum, maximum et optimum, scilicet trigesimum, sexagesimum et centesimum, ut habet Matth. cap. 13. Quare non necessario τὸ *bono et optimo* ad diversas personas referendum est, ut vult Toletus, quasi alii sint corde bono, alii optimo: quilibet enim fidelis crescens in virtute, potest et debet primum bono, deinde meliore, ac demum optimo corde verbum Dei excipere, itaque optimum fructum producere, idque innuit τὸ *bono et optimo.* Græca enim *bono et optimo* nectunt, ut dixi; ac Syrus, qui vertit, *in corde humili et bono;* alii, *in corde pulchro et bono.*

IN PATIENTIA.] Græce ἐν ὑπομονῇ, id est, *in sustinentia et tolerantia*, scilicet laborum, afflictionum et dolorum in orando, seminando, occando, sarriendo, etc. ac ipsam messem longanimi patientia expectando.

26. ET NAVIGAVERUNT (navigando pervenerunt. Ita Syrus. Unde manuscripti codices legunt, *enavigaverunt*) AD REGIONEM GERASENORUM, QUÆ EST CONTRA GALILÆAM.] *Gerasenorum*, græce est, *Gadarenorum;* Græcus in Matthæo habet *Gergesenorum.* Unde putant nonnulli hunc unum eumdemque esse locum, ita varie appellatum, adeoque trinomium. Verum ex S. Hieronymo in Locis Hebr., Josepho et aliis ostendit Adrichom. in Descriptione Terræ sanctæ, *Gadaram* aliam esse à *Gerasa*, vel *Gergesa.* Erant enim hæ duæ urbes distinctæ, sed ab utralibet tota regio dicta est *Gadarenorum*, aut *Gerasenorum* sive *Gergesenorum.* Noster Interpres ubique vertit, *Gerasenorum*, quia hoc nomen erat notius.

27. ET CUM EGRESSUS ESSET AD TERRAM, OCCURRIT ILLI VIR QUIDAM QUI HABEBAT DÆMONIUM JAM TEMPORIBUS MULTIS, ET VESTIMENTO NON INDUEBATUR, NEQUE IN DOMO MANEBAT, SED IN MONUMENTIS.] *Vir*, Matthæus ait fuisse duos, sed hic unus erat nobilior et truculentior: possidebatur enim à legione dæmonum. Unde eum solum nominant Lucas et Marcus.

SED IN MONUMENTIS.] Nota Primo, Judæos sua sepulchra non habuisse in civitate, ne ex eorum contactu contaminarentur et irregularitatem legalem, qua templo arcebantur, contraherent; sed extra civitatem in agris et montibus, uti ante dixi. Erant autem sepulchra eorum alta et lata quasi cameræ, ut multi simul in iis sepeliri, quin et viri illud ingredi, et defunctorum suorum corpora inferre possent, ut patet ex sepulchro Christi, Saræ, Abrahæ, et aliorum. Sic ergo dæmoniacus hic habitabat in sepulchris, quia eo à dæmonibus agebatur. Quæres cur? Respondeo Primo, ut dæmones ibidem in ipsum majorem sævitiam exercerent, et horrorem transeuntibus incuterent, uti faciunt in lycanthropis, id est in hominibus, quos in lupos transformant. Franci *loups-garous* vocant. Et forte hic dæmoniacus fuit *lycanthropos*, vel illi similis: ille enim est sævissimus et instar lupi noctu domo egreditur, grassatur in pecudes et homines, omnesque necat et vorat, ac solitudines et mortuorum sepulchra, horridasque speluncas sectatur, in iisque se abscondit, ac sæpe ritu luporum ululat, uti docet Fernelius, Paulus Ægineta, et alii quos citat et sequitur Guilielmus Eder l. de Ægrotis Evangelicis c. 5. et 11. ubi ostendit dæmoniacum hunc fuisse lycanthropum, ac laborasse melancholia et mania lupina, quæ à medicis lycanthropia dicitur, qua correpti imaginantur se esse lupos, ac ut lupi ululant et sæviunt in obvios pugnis, dentibus et calcibus, *ita ut nemo posset transire per viam illam*, ait Matthæus, quin protinus ab eis invaderetur et laniaretur. Ubi adverte, dæmonem maxime invadere melancholicos, eorumque melancholia abuti, ut eos agat in mœstitiam et desperationem, vel in iram, rabiem et furorem.

Secundo, quia dæmon spurcissimus et fetidissimus, spurcissima et fetidissima assumit corpora, ac similia incolit loca, puta sepulchra plena ossibus et cadaveribus. Unde et sagæ sub patibulis suos cum dæmone conventus et choreas agere solent. Vide Delrium in Magicis. Tertio, ut significetur dæmones delectari hominum morte, ac inter mortuos, puta damnatos in gehenna, versari. Addunt, Quarto, Chrysostomus, Euthymius et Theophylactus, eum id fecisse, ut hominibus persuaderet, hominum mortuorum animas in dæmones commutari, qui proinde corporibus sepultis in sepulchro assideant. Unde dæmoniaci, ait Chrysostomus, subinde clamant, Anima Petri, vel Pauli, vel Joannis ego sum.

28. Is, ut vidit Jesum, procidit ante illum: et exclamans voce magna, dixit: Quid mihi et tibi est, Jesu Fili Dei altissimi? obsecro te ne me torqueas.] Addit Marcus cap. 5. 6. *Videns autem Jesum à longe, cucurrit, et oravit eum*, scilicet flexo genu eum adorans. Quæres, cur id fecit dæmon? Respondeo, quia sentiebat præsentiæ Christi efficaciam, adeoque à Christo compulsus est ad eum accurrere, eumque adorare: metuebat enim quod, si non occurreret Christo, eumque adoraret, gravius ab eo puniretur. Compulit ergo eum Christus id facere, ut hac ratione miraculo à se patrando, puta curationi dæmoniaci, daretur occasio; hac enim de causa Christus illuc iter suum dirigebat, et juxta hæc sepulchra transibat, ut dæmoniacum adeo ferocem sanaret.

Fili Dei altissimi.] Hinc videtur, quod dæmon, qui in trina tentatione Christi, eum non agnoverat, nunc post tot tantaque miracula, ex iis agnoverit eum esse Messiam Dei Filium, sed ita, ut excæcante eum superbia et odio Christi hæsitaret, et ægre crederet Filium Dei ad carnem humanam se humiliasse, multo minus crederet per ejus crucem et mortem redimendum genus humanum, quia, ut ait D. Thomas, multis modis à Deo impediebatur, ne id rescisceret. Vide dicta Marci 4. v. 11. *Ne me torqueas,* ne me ab homine hoc expellas, et in infernum releges, ibique religes. Vide dicta Matth. 8. 31.

26. Præcipiebat enim spiritui immundo, ut exiret ab homine. Multis enim temporibus arripiebat illum, et vinciebatur catenis et compedibus custoditus, et ruptis vinculis agebatur a dæmonio in deserta.] Ecce hæc omnia suadent eum fuisse lycanthropum, ut dixi v. 27. Ex hoc et similibus locis liquet, multos dæmones non esse in inferno, sed versari in hoc aere, terra, aqua, montibus, cavernis, silvis, desertis (ubi olim ipsi se Faunos et Satyros vocabant; Isaias cap. 13. 21. et c. 34. 14. *pilosos* vocat) idque usque ad diem judicii, permittente Deo, ut homines tentent. Ita S. Athanasius in Vita S. Antonii, et S. August. lib. 11. de Civitat. 33. Unde pia est Ecclesiæ consuetudo, ut fideles in cœmeteriis et locis sacris ab Episcopo benedictis sepeliantur, ut scilicet per benedictionem hanc ab illis locis arceantur dæmones, utque ibidem fideles Deum pro ibidem sepultis orent. Hac ratione abiguntur dæmonum larvæ et spectra, uti mihi narrarunt Atrebati in Belgio viri graves et experti. Cum enim vespere obirem cœmeterium, vidi in eo multas accensas ardere candelas, ac perplures ibidem orantes. Causam sciscitatus audivi, solere ibi noctu tetras apparere larvas, sed post usum luminum ac precum pro defunctis, illas evanuisse.

30. Interrogavit autem illum Jesus, dicens: Quod tibi nomen est?] *Illum*, scilicet unum dæmonem, primarium, qui in energumeno nomine ceterorum loquebatur. Voluit Christus ut is nomen suum proderet, ut ex eo nomine multitudo dæmonum, indeque vis et potestas Christi eos ejicientis, patesceret.

At ille dixit: Legio.] Legio sex millia continet, ac tot præcise fuisse in hoc homine dæmones censet S. Ambros. *Non uno dæmonio*, inquit, *sed totius legionis laborabat incursu.* Simplicius Euthymius, Victor et Toletus censent eum vocasse se *Legionem,* non præcise, sed in confuso, quod essent multi; unde subdit: *Quia intraverant dæmonia multa in eum.* Addit Gregorius Nyssenus: Dæmones, inquit, imitantes legiones angelicas dicunt se Legionem, imo imitantes et æmulantes Deum ipsum, qui vocatur Dominus Sabaoth, id est, exercituum et legionum angelicarum. Lucifer enim est simia Dei.

Disce hic quanta sit multitudo et malignitas dæmonum, ut unum hominem obsideat eorum legio. Sic in Vita S. Dominici novissime aucta legimus, hominem quemdam impium contradicentem Rosario, ejusque quindecim mysteriis, quæ ubique prædicabat S. Dominicus, correptum et possessum fuisse à quindecim millibus dæmonum, quos omnes suis precibus et exorcismis multum diuque laborans expulit S. Dominicus. Quocirca cum innumeris undique dæmonibus cingamur, standum nobis est jugiter in acie, ut vigilemus, oremus, pugnemus, et de iis triumphemus, uti fecit S. Antonius, qui dicebat, facile vinci omnes dæmonum insultus per Christi crucem, invocationem, lætitiam spiritualem. Quare qui Deo perfecte servire destinat, cogitet se legionem dæmonum non unam, sed plures, imo Luciferum cum toto inferno, omnibusque ejus incolis ad duellum et singulare certamen provocasse, juxta illud Apostoli Ephes. 6. 12. *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ* (contra spirituales nebulones) *in cœlestibus.*

Christum imitatus S. Hilarion, Orionum virum primarium à legione dæmonum obsessum liberavit: cum enim obsessus furens S. Hilarionem invaderet, et in sublime levaret, omnibus trepidantibus, *Sanctus arridens: Sinite*, inquit, *et mihi meum palæstritam dimittite. Ac sic reflexa super humeros manu caput ejus tetigit, apprehensoque crine ante pedes adduxit, stringens è regione ambas manus ejus; et plantas utroque calcans pede, simulque ingeminans: Torquere, ait, dæmonum turba, torquere. Cumque ille ejularet, et reflexa cervice terram vertice tangeret: Domine, inquit, Jesu, solve miserum, solve captivum: ex uno hominis ore diversæ voces, et quasi confusus populi clamor audiebatur. Curatus itaque et hic, non post multum temporis cum uxore et liberis venit ad monasterium plurima, quasi gratiam redditurus, dona afferens.*

31. Et rogabant illum, ne imperaret illis ut in abyssum (in infernum, qui dicitur abyssus, quia profundissimus est, utpote in centro terræ) irent.] Licet enim dæmones etiam dum in terra vagantur, urantur igne inferni, tamen aliqua eis recreatio est, quod non sint reclusi in carcere inferni; sed per terram vagari, ac homines tentare sinantur, ut eos secum ad infernum trahant: ardent enim odio Dei et invidia hominum, ne sedes suas in cœlis, ex quibus ipsi per superbiam exciderunt, occupent. Apposite ex Max. Emmanuel Sa: Unicuique peccato, ait, Deus consonam pœnam statuit: gehennam, ob carnis incendium; stridorem dentium, ob risum lascivum; sitim, ob voracitatem et crapulam; vermem, ob malignum cor; caliginem, ob ignorantiam et fallaciam; abyssum, ob superbiam: itaque dæmonibus ut superbis, abyssus deputatur.

32. Erat autem ibi grex porcorum multorum (ad duo millia, ut habet Marcus) pascentium in monte.] Et circa montem, ut ait Marcus.

quæres, unde hi porci? nam Judæi porcis vesci non poterant, utpote ex lege immundis. Resp. Gadara, ubi hæc egit Christus, erat quædam Judæorum, vel potius Galilæorum civitas, sed tamen à Cæsare data fuerat ad habitandum Syris et Gentilibus, qui porcos alere poterant. Ita Josephus 17. Antiq. 13. et l. 2. Belli c. 4. Adde, Judæos non quidem comedere, sed alere potuisse porcos ad alios usus, v. g. ut eos Gentilibus venderent, ut iis Romanos milites pascerent, ut larido ad ungendos currus uterentur.

ET ROGABANT EUM, UT PERMITTERET EIS IN ILLOS INGREDI.] Petierunt hoc dæmones à Christo, Primo, ut, cum hominibus nocere non possent in seipsis, utpote ex quibus eos ejiciebat Christus, eisdem saltem nocerent in suis animalibus, puta porcis. Secundo, ut hac ratione Christo odium vel displicentiam incolarum crearent, quod et evenit. Ita Euthymius. Tertio, quia immundi spiritus amant immunda, ut sunt hirci et porci. Ita Cyrillus. Unde diabolus sagis apparet, et ab eis adoratur in forma hirci. Ex hac deprecatione dæmonum eorum infirmitatem colligit S. Antonius apud S. Athanas. *Nam quomodo*, inquit, *qui porcorum expetunt merces, imaginem Dei hominem, et tam charum conditori animal suo valebunt jure pervertere? Magna, dilectissimi, adversum dæmones arma sunt, vita sincera et intemerata ad Deum fides. Credite mihi experto, pertimescit Satanas recte viventium vigilias, orationes, jejunia, mansuetudinem, voluntariam paupertatem, vanæ gloriæ contemptum, humilitatem, misericordiam, iræ dominatum, et præcipue purum cor erga Christi amorem. Novit deterrimus coluber ex præcepto Domini sub justorum se jacere vestigiis, qui ait: Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici.*

ET PERMISIT ILLIS.] Quæres, cur id Christus permisit dæmonibus. Resp. Primo, ut ostenderet se dæmonibus dominari, eosque sine sua licentia nihil posse, ne quidem in porcos, multo minus in homines. Unde eos contemnendos esse velut invalidos, dicebat S. Antonius. Secundo, ut patefieret quanta esset dæmonum copia, vis et malitia, et consequenter quanta esset Christi eos expellentis vis et gloria. Ita S. Chrysost. Theophyl. Euthymius. Tertio, ut Sadducæorum, qui negabant dæmones esse, Act. 23. 8. errorem hoc facto convinceret et confutaret. Ita Hilarius in Matth. 8. Addit Rupertus, Gadarenos fuisse Judæos, ac contra legem aluisse porcos, ac idcirco à Christo hic eorum suffocatione et perditione fuisse punitos. Sed hoc paulo ante rejeci.

Mystice, id fecit Christus, ut daret typum in quo viderent homines, qui porcorum more in cœno voluptatum carnalium volutantur, se simili modo in abyssum gehennæ fore præcipitandos. Rursum, ut doceret parvi faciendam esse porcorum et opum jacturam, præ hominis et animæ jactura. Ut enim hominem à dæmonibus liberaret, permisit eos ire in porcos. Denique ut indicaret quales essent Gerasenorum animæ, scilicet immundæ et fœdæ, ideoque congrua dæmonum habitacula, utque innueret eos facile à dæmonibus occupari, qui porcorum more vivunt.

33. EXIERUNT ERGO DÆMONIA AB HOMINE, ET INTRAVERUNT IN PORCOS, ET IMPETU (dæmonum impellentium) ABIIT GREX PER PRÆCEPS IN STAGNUM (Genezareth, quod alio nomine mare Tiberiadis vel Galilææ dicitur) ET SUFFOCATUS EST.] Dæmones ergo præcipitarunt porcos in mare, ibique eos suffocarunt: locum in quo id contigit, suo tempore ostendi solitum scribit S. Hier. in locis Hebraicis. Modum explicat Syrus, dum Matth. 8. vertit, *et totus grex ille recta contendit sursum in rupem, et corruerunt in mare.* Dæmones ergo porcos impulerunt in cacumen rupis, sive montis, juxta quem pascebantur, indeque magno impetu eos in subjectum mare præcipitarunt, ut ait hic Lucas.

Huic simile est quod narrat S. Greg. l. 3. Dialog. c. 21. Sanctimonialem quamdam, cum dæmonem ejiceret ex energumeno, permisisse ei intrare in porcum. Dicebat enim dæmon, ait Gregorius: *Si de isto exeo in quem intrabo? casu autem juxta porcus parvulus pascebatur. Tunc sanctimonialis femina præcepit dicens: Exi ab eo, et in hunc porcum ingredere. Qui statim de homine exivit, porcum quem jussus fuerat, invasit, occidit et recessit.* PETRUS. *Velim nosse si saltem porcum concedere spiritui immundo debuit?* GREGORIUS. *Propositæ regulæ nostræ actioni sunt facta veritatis. Ipsi enim redemptori nostro à Legione quæ hominem tenebat, dictum est: Si ejicis nos, mitte nos in gregem porcorum. Qui hunc et ab homine expulit, et in porcos ire, eosque in abyssum mittere concessit. Ex qua re etiam hoc colligitur, quod absque concessione omnipotentis Dei nullam malignus spiritus contra hominem potestatem habeat, qui in porcos intrare non potuit nisi permissus.*

34. QUOD UT VIDERUNT FACTUM QUI PASCEBANT, FUGERUNT (ne cum porcis perirent, ait Titus) ET NUNTIAVERUNT IN CIVITATEM, ET IN VILLAS.] Heris ad quos spectabant porci in mari mersi, ne heri eos ab ipsis pastoribus exigerent, quasi eorum culpa periissent, sed ut à Christo, qui eos dæmonibus tradiderat, eos reposcerent.

35. EXIERUNT AUTEM (incolæ civitatis et villarum, quibus porcorum mersionem nuntiarant pastores) VIDERE QUOD FACTUM EST, ET VENERUNT AD JESUM.] Prius ergo ipsum damnum porcorum cognoscere voluerunt, ac viderunt in mari fluitantia porcorum exanima et cadavera: quo viso *venerunt ad Jesum*, ut viderent auctorem mersionis porcorum, item hominem, à quo dæmones exierant in porcos. Damni enim magnitudo, modum quo contigerat, curiose eos scrutari cogebat, ut aspicerent num qua ratione damno aliqua ex parte mederi possent.

ET INVENERUNT HOMINEM SEDENTEM, A QUO DÆMONIA EXIERANT, VESTITUM, AC SANA MENTE AD PEDES EJUS.] Verisimile est hominem, mox ut liberatus fuit à Legione, ad Christi pedes genibus flexis accidisse, eique ingentes egisse gratias, sed à Christo jussum sedere, locum sessionis ad pedes Christi ex humilitate et reverentia Christi sibi delegisse.

ET TIMUERUNT.] Ne Christus eos ob porcorum jacturam male in eum affectos et murmurantes, pejus mulctaret, ac forte eosdem dæmones in ipsos immitteret.

36. NUNTIAVERUNT AUTEM ILLIS ET QUI VIDERANT, QUOMODO SANUS FACTUS ESSET A LEGIONE.

37. ET ROGAVERUNT ILLUM OMNIS MULTITUDO (Matth. *tota civitas*) REGIONIS GERASENORUM, UT DISCEDERET AB IPSIS: QUIA MAGNO TIMORE TENEBANTUR.] Ne Christus eis majores clades inferret. Non ergo ex humilitate id fecerunt, quod se præsentia Christi indignos æstimarent, uti opinatur S. Hieron. in Matth. 8. sed ex diffidentia

et timore, ne Christi præsentia majora eis damna infligeret : videbant enim Jesum Gente Judæum, virum esse sanctum, potentem et divinum : se vero esse Gentiles à Judæis alienos; quare metuebant ne eos ob diversam religionem, et ob peccata præterita gravius castigaret ; uti metuebat vidua Sareptana, quæ mortuo filio dicebat Eliæ quem hospitio susceperat : *Quid mihi et tibi, vir Dei? ingressus es ad me ut rememorarentur iniquitates meæ, et interficeres filium meum*, 3. Reg. 17. 18. Quare non ex odio, sed ex religione et religioso timore rogarunt Jesum, ut ab eorum regione discederet : opinantur enim peccatores, viros sanctos sibi esse damno et vindictæ, quod putent improbitatem non posse cum probitate et sanctitate commorari, sed ab ea castigari et perimi ob Sanctorum zelum quo peccata et peccatores persequuntur.

Jesus autem ascendens navim, reversus est] ex Gadara, ubi dæmoniacum curarat, in Galilæam, unde venerat, transfretando et trajiciendo rursus mare Galilææ, ac rediit Capharnaum, ut patet Matth. 9. 1. Noluit enim Gadarenis invitis se suamque doctrinam exhibere et obtrudere.

38. Et rogabat illum vir, a quo dæmonia exierant, ut cum eo esset.] Jucundum enim erat ei cum Christo versari, utpote à quo tantum beneficium receperat, et plura sperabat.

Dimisit (græce ἀπέλυσε, *ablegavit*) autem eum Jesus, dicens :

Redi in domum tuam, et narra quanta tibi fecit Deus] per me, ut inde agnoscant me esse Messiam, ac in me credant et salventur, ideoque deponant amaritudinem, quam erga me conceperunt ob submersionem porcorum. Et abiit per universam civitatem (imo per totam Decapolim, ut ait Marcus cap. 5. 20.) prædicans quanta illi fecisset Jesus.] Civitas hæc vicina erat Gadaræ : juxta illam enim dæmoniacus hic degebat in monumentis, ibique à Jesu curatus erat, et à legione dæmonum liberatus. Quare verisimile est in ea præter Judæos fuisse multos Gentiles et infideles : eis ergo fidem in Christum prædicavit, ut in eum quasi Deum Deique Filium crederent. Ita S. Ambrosius hic, et S. Chrysost. hom. 29. in Matth.

Mysticam causam dat S. Greg. l. 6. Moral. c. 17. in fine, scilicet Christum hic velle docere, activam vitam præmittendam esse contemplativæ. *Cum enim*, inquit, *quamlibet parum de divina cogitatione percipimus, redire ad humana jam nolumus, et proximorum necessitatibus onerari recusamus : quietem contemplationis quærimus, nihilque aliud nisi hoc, quod sine labore reficit animum, amamus. Sed sanatos nos veritas ad domum mittit, narrare quæ nobiscum acta sunt præcipit, ut videlicet mens prius desudet in opere, et postmodum refici debeat per contemplationem.*

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus mittit Apostolos ad prædicandum regnum Dei. Secundo, v. 10. secedit in desertum Bethsaidæ, ibique quinque panibus pascit quinque millia virorum. Tertio, v. 18. rogat Apostolos quid de se dicant homines, et quid dicant ipsi. Respondet Petrus : Tu es Christus. Quarto, v. 22. prædicit suam mortem et crucem, omnesque ad crucem tollendam hortatur. Quinto, v. 27. in monte transfiguratur, et cum Elia ac Mose colloquitur. Sexto, v. 38. sanat dæmoniacum spumantem et stridentem. Septimo, v. 47. discipulis inter se contendentibus, quis eorum esset major? respondet majorem esse, qui se facit minorem. Octavo, v. 52. in Jacobo et Joanne spiritum vindictæ in Samaritanos, Christum non recipientes, castigat. Nono, v. 57. tres se sequi volentes rejicit.

Hæc omnia audivimus in Matthæo locis ad marginem bibliorum annotatis, ubi ea explicavi, excepta octava parte de spiritu vindictæ, quam v. 55. explicabo, ac exceptis v. 49. et 50. quos explicui Marci 19. 38. et seq.

1. Convocatis autem duodecim Apostolis, dedit illis virtutem et potestatem super omnia dæmonia, et ut languores curarent. 2. Et misit illos prædicare regnum Dei, et sanare infirmos. 3. Et ait ad illos : Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis. 4. Et in quamcumque domum intraveritis, ibi manete, et inde ne exeatis. 5. Et quicumque non receperint vos : exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos. 6. Egressi autem circuibant per castella, evangelizantes, et curantes ubique. 7. Audivit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, et hæsitabat eo quod diceretur 8. à quibusdam : Quia Joannes surrexit à mortuis : à

quibusdam vero : Quia Elias apparuit : ab aliis autem : Quia propheta unus de antiquis
surrexit. 9. Et ait Herodes : Joannem ego decollavi : Quis est autem iste, de quo ego talia
audio? Et quærebat videre eum. 10. Reversi Apostoli, narraverunt illi quæcumque fece-
runt : et assumptis illis secessit seorsum in locum desertum, qui est Bethsaidæ. 11. Quod
cum cognovissent turbæ, secutæ sunt illum : et excepit eos, et loquebatur illis de regno Dei,
et eos qui cura indigebant, sanabat. 12. Dies autem cœperat declinare. Et accedentes
Duodecim dixerunt illi : Dimitte turbas, ut euntes in castella villasque quæ circa sunt,
divertant, et inveniant escas : quia hic in loco deserto sumus. 13. Ait autem ad illos : Vos
date illis manducare. At illi dixerunt : Non sunt nobis plus quam quinque panes, et duo
pisces : nisi forte nos eamus et emamus in omnem hanc turbam escas. 14. Erant autem
fere viri quinque millia. Ait autem ad discipulos suos : Facite illos discumbere per convi-
via quinquagenos. 15. Et ita fecerunt. Et discumbere fecerunt omnes. 16. Acceptis autem
quinque panibus, et duobus piscibus, respexit in cœlum, et benedixit illis : et fregit, et
distribuit discipulis suis, ut ponerent ante turbas. 17. Et manducaverunt omnes, et
saturati sunt. Et sublatum est quod superfuit illis, fragmentorum cophini duodecim.
18. Et factum est, cum solus esset orans, erant cum illo et discipuli : et interrogavit illos,
dicens : Quem me dicunt esse turbæ? 19. At illi responderunt, et dixerunt : Joannem Bap-
tistam, alii autem Eliam, alii vero quia unus propheta de prioribus surrexit. 20. Dixit
autem illis : Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit : Christum
Dei. 21. At ille increpans illos, præcepit ne cui dicerent hoc, 22. dicens : Quia oportet
Filium hominis multa pati, et reprobari à senioribus et principibus sacerdotum et Scribis,
et occidi, et tertia die resurgere. 23. Dicebat autem ad omnes : Si quis vult post me venire,
abneget semetipsum, et tollat crucem suam quotidie, et sequatur me. 24. Qui enim
voluerit animam suam salvam facere, perdet illam, nam qui perdiderit animam suam
propter me, salvam faciet illam. 25. Quid enim proficit homo, si lucretur universum
mundum, se autem ipsum perdat, et detrimentum sui faciat? 26. Nam qui me erubuerit,
et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet cum venerit in majestate sua, et Patris,
et sanctorum angelorum. 27. Dico autem vobis vere, sunt aliqui hic stantes qui non gus-
tabunt mortem donec videant regnum Dei. 28. Factum est autem post hæc verba fere dies
octo, et assumpsit Petrum, et Jacobum, et Joannem, et ascendit in montem ut oraret.
29. Et facta est, dum oraret, species vultus ejus altera : et vestitus ejus albus et refulgens.
30. Et ecce duo viri loquebantur cum illo. Erant autem Moyses et Elias, 31. visi in majes-
tate : et dicebant excessum ejus, quem completurus erat in Jerusalem. 32. Petrus vero, et
qui cum illo erant, gravati erant somno. Et evigilantes viderunt majestatem ejus, et duos
viros, qui stabant cum illo. 33. Et factum est cum discederent ab illo, ait Petrus ad Je-
sum : Præceptor, bonum est nos hic esse : et faciamus tria tabernacula, unum tibi, et unum
Moysi, et unum Eliæ : nesciens quid diceret. 34. Hæc autem illo loquente, facta est
nubes, et umbravit eos : et timuerunt, intrantibus illis in nubem. 35. Et vox facta est de
nube, dicens : Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. 36. Et dum fieret vox, inventus
est Jesus solus. Et ipse tacuerunt, et nemini dixerunt in illis diebus quidquam ex his, quæ
viderant. 37. Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte occurrit illis
turba multa. 38. Et ecce vir de turba exclamavit, dicens : Magister, obsecro te, respice
in filium meum, quia unicus est mihi : 39. et ecce spiritus apprehendit eum, et subito cla-
mat, et elidit, et dissipat eum cum spuma, et vix discedit dilanians eum : 40. et rogavi
discipulos tuos, ut ejicerent illum, et non potuerunt. 41. Respondens autem Jesus, dixit :
O generatio infidelis, et perversa, usquequo ero apud vos, et patiar vos? Adduc huc filium
tuum. 42. Et cum accederet, elisit illum dæmonium, et dissipavit. 43. Et increpavit Jesus
spiritum immundum, et sanavit puerum, et reddidit illum patri ejus. 44. Stupebant autem
omnes in magnitudine Dei : omnibusque mirantibus in omnibus quæ faciebat, dixit ad dis-
cipulos suos : Ponite vos in cordibus vestris sermones istos : Filius enim hominis futurum
est ut tradatur in manus hominum. 45. At illi ignorabant verbum istud, et erat velatum
ante eos ut non sentirent illud : et timebant eum interrogare de hoc verbo. 46. Intravit
autem cogitatio in eos, quis eorum major esset. 47. At Jesus videns cogitationes cordis illo-

rum, apprehendit puerum, et statuit illum secus se, 48. et ait illis : Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit : et quicumque me receperit, recipit eum, qui me misit. Nam qui minor est inter vos omnes, hic major est. 49. Respondens autem Joannes, dixit : Præceptor, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem dæmonia, et prohibuimus eum : quia non sequitur nobiscum. 50. Et ait ad illum Jesus : Nolite prohibere : qui non enim est adversum vos, pro vobis est. 51. Factum est autem, dum complerentur dies assumptionis ejus, et ipse faciem suam firmavit ut iret in Jerusalem. 52. Et misit nuntios ante conspectum suum : et euntes intraverunt in civitatem Samaritanorum ut pararent illi. 53. Et non receperunt eum, quia facies ejus erat euntis in Jerusalem. 54. Cum vidissent autem discipuli ejus Jacobus et Joannes, dixerunt : Domine, vis dicimus ut ignis descendat de cœlo, et consumat illos? 55. Et conversus increpavit illos, dicens : Nescitis cujus spiritus estis. 56. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare. Et abierunt in aliud castellum. 57. Factum est autem : ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum : Sequar te quocumque ieris. 58. Dixit illi Jesus : Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos : Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. 59. Ait autem ad alterum : Sequere me. Ille autem dixit : Domine, permitte mihi primum ire, et sepelire patrem meum. 60. Dixitque ei Jesus : Sine ut mortui sepeliant mortuos suos : tu autem vade, et annuntia regnum Dei. 61. Et ait alter : Sequar te, Domine, sed permitte mihi primum renuntiare his quæ domi sunt. 62. Ait ad illum Jesus : Nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei.

8. QUIA (quod) PROPHETA UNUS DE ANTIQUIS (unus antiquorum) SURREXIT.] Uti surget Henoch et Elias sub finem mundi, ut resistant Antichristo. Quin et S. Petrum primum Episcopum Bracarensem et Martyrem, fuisse filium Uriæ Prophetæ, qui occisus est à Joakim Rege Judæ tempore Jeremiæ Prophetæ, ut ipse ait cap. 26. 20. : filium enim hunc ante sexcentos annos vita functum, suscitatum fuisse à S. Jacobo Apostolo, ac Bracaræ ordinatum Episcopum, docet S. Athanasius Cæsaraugust. Episcopus, et alii quos citat Biucarius in L. Dextri Chronicon ad annum Christi 37. n. 2.

14. DISCUMBERE PER CONVIVIA.] Græce κλισίας, id est per discubitus, per contubernia, per cœtus et ordines, ut vertit Syrus.

26. NAM QUI ME ERUBUERIT ET MEOS SERMONES, HUNC FILIUS HOMINIS ERUBESCET, CUM VENERIT IN MAJESTATE (græce ἐν δόξᾳ, id est in gloria) SUA, ET PATRIS, ET SANCTORUM ANGELORUM.] Scilicet in die judicii, cum in valle Josaphat sedebit judex, et coram omnibus angelis et hominibus omnes judicabit, ac quemque pro meritis cœlo vel gehennæ addicet.

QUI ME ERUBUERIT.] Ut pudore aut metu regum, principum, tyrannorum, vel parentum et amicorum meam fidem neget, vel me confiteri non audeat, aut meis legibus obedire vereatur, quasi eum pudeat humilitatis, crucis, et crucifixi Christi; hunc vicissim Christus erubescet, id est, quasi vilem negliget et despiciet (est metalepsis : qui enim aliquem erubescit, ipsum negligit) Christus, cum venerit in majestate et gloria sua, quam per humilitatem crucis promeruit. Crux enim Christi multis visa fuit contemptibilis et probrosa, atque adeo Gentilibus visa est esse stultitia, Judæis vero scandalum, ut ait Paulus 1. Cor. 1. 2. Unde multi vel pudore, vel timore, non ausi sunt eam profiteri, multo minus prædicare, quibus se opponens Paulus Rom. 1. v. 16. audacter, *Non erubesco Evangelium*, inquit, *virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judæo primum et Græco.*

Sic Martyrius Monachus Christum specie peregrini leprosi de via lassi sibi apparentem, in humeros sustulit, et usque ad monasterium portavit, sed ita ut pondus non sentiret, quia portantem se portabat. Ibi ergo se illi Christus in sua specie ostendens, et ascendens in cœlum, dixit : *Martyri, tu me non erubuisti super terram, ego te non erubescam super cœlos.* Ita refert S. Gregor. hom. 39. in Evang. Idem S. Gregor. hom. 32. explicans hunc Lucæ locum : *Est*, inquit, *ubi se quisque interroget, ut in confessione Christi se veraciter probet, si non jam nomen ejus erubescit, si plena virtute mentis humanum pudorem subdidit. Certe enim persecutionis tempore erubescere poterant fideles substantiis nudari, de dignitatibus dejici, verberibus affligi : pacis autem tempore, quia hæc à nostris persecutionibus desunt, est aliud ubi ostendamur nobis. Veremur sæpe à proximis despici, dedignamur injurias verbi tolerare ; si contingat jurgium fortasse cum proximo, erubescimus priores satisfacere. Cor quippe carnale, dum hujus vitæ gloriam quærit, humilitatem respuit.* Et inferius remedium huic pudori assignans : *Erubescat*, inquit, *humana superbia, confundatur quisque, si non satisfaciat prior proximo, quando post culpam nostram, ut ei reconciliari debeamus, et ipse qui offensus est, legatis intervenientibus obsecrat Deus.*

29. REFULGENS.] Græce ἐξαστράπτων, id est, *effulgurans*, id est, instar fulguris coruscans, et fulgureos splendoris radios evibrans : facies enim Christi fulgurea vestem faciebat effulgurantem.

31. ET DICEBANT EXCESSUM EJUS, QUEM COMPLETURUS ERAT IN JERUSALEM.] Pro *excessum* græce est ἔξοδον, quæ vox Primo, significat exitum è vita, id est mortem (unde Syrus vertit, *exitum; Æthiopicus, transitum;* sic et Persicus), q. d. Loquebantur de morte, hoc est, quo genere mortis Christus esset moriturus, puta de morte crucis. Ita Vatabl. Secundo, significat expeditionem bellicam, qua Christus in cruce decertavit cum morte, peccato et diabolo, eosque de-

vicit. Alludit ad gloriosum et victoriosum ἔξοδον, id est exitum Hebræorum ex Ægypto, devicto et demerso Pharaone in mari Rubro, qui typus fuit et figura hujus exitus et expeditionis bellicæ Christi. Ita Franciscus Lucas. Favet Cyrillus, qui ἔξοδον interpretatur salutiferam passionem; et Arabicus, qui ἔξοδον vertit, *eventum : loquebantur*, ait, *de eventu* (agonis et triumphi) *quem impleturus erat in Jerusalem.*

Tertio, nonnulli intelligunt de excessu amoris et virtutum. In cruce enim fuit excessus charitatis, humilitatis, patientiæ, obedientiæ, etc. quia Christus in ea egressus est et transcendit communes limites charitatis, omnisque virtutis ceterorum hominum. Fuit ergo excessus hic, reipsa extasis charitatis, qua Christus quasi exiit extra se, et transiit in summum Dei hominumque amorem. Excessus ergo hic, revera fuit extatica Christi charitas.

32. Petrus vero, et qui cum illo erant, gravati erant somno.] S. Chrysostomus in Matth. cap. 17. per *somnum* accipit stuporem nimium : Lucis enim excellentia, inquit, gravabat oculorum debilitatem. Simplicius accipias verum et naturalem somnum, in quem inciderant Apostoli ex fatigatione itineris et conscensi montis, ac vigiliæ nocturnæ, dum Christus orabat, et oratione finiente transfigurabatur; quo facto lux et fulgor Christi perstringens oculos eorum, ipsos à somno excitavit, ut eum transfiguratum viderent, ut dixi Matth. 17. v. 1. et seqq. Cetera ad transfigurationem Christi spectantia explicui Matth. 17. 1. et seqq.

49. Respondens autem Joannes, dixit : Præceptor, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem dæmonia, et prohibuimus eum : quia non sequitur nos.] Quia non est tuus, ô Christe, assecla et discipulus. Putabat enim solis Apostolis, quibus data erat hæc potestas, id licere, ait S. Cyrillus, et, ut ait S. Ambros. *Excludendum putat beneficio, qui non utitur obsequio.* Joannes uti Christi præceptoris amantior, ita pro Christi honore magis zelans et sollicitus, id interrogat.

50. Et ait ad illum Jesus : Nolite prohibere : qui non est adversum nos, pro nobis est.] Docentur, ait Glossa, neminem à bono, quod ex parte habet, esse arcendum, sed potius ad id quod non habet provocandum. Et S. Ambros. Remunerat, ait, Dominus fortiores, non excludit infirmos. Et Theophylact. Christi gratia, inquit, etiam per indignos, et non discipulos, operatur, sic per sacerdotes non sanctos sanctificantur homines.

Tropol. Beda : In hæreticis, ait, malis non Sacramenta, in quibus nobiscum sunt, sed divisio paci et veritati contraria, detestanda est et prohibenda. Vide dicta Marci 7. v. 37.

51. Factum est autem, dum complerentur (id est impleri inciperent : significatur enim actus inchoatus, non perfectus) dies assumptionis ejus.] Quibus scilicet Christus expleto officio prædicationis suæ per mortem, crucem et resurrectionem suam assumeretur in cœlum ad regnum Patris, à quo in mundum missus erat. Ascensionem in cœlum ergo vocat *assumptionem :* ita Theophyl. *Cum instabat*, ait, *tempus quo postquam sustinuisset salutarem passionem pro nobis, oportebat eum assumi in cœlum, et considere Deo Patri.* Et Euthym. *Dies assumptionis ipsius dicit*, inquit, *præfinitum tempus dum à terra assumeretur in cœlum.* Hactenus per duos annos cum dimidio Christus prædicaverat obiens urbes et castella, Galilææ præsertim : supererant illi adhuc sex menses vitæ, quos apud Judæos constanter prædicando expendere destinabat, itaque se comparare ad mortem et crucem, indeque ad resurrectionem et ascensionem in cœlum. Innuit ergo Lucas se huc usque scripsisse gesta Christi in Galilæa, sed deinceps se scripturum gesta ejus fere in Judæa.

Et ipse faciem suam firmavit ut iret in Jerusalem.] Id est firmo, resoluto et constanti animo vultuque; et, ut Beda ait, *obstinata atque imperterrita mente.* Christus non ad loca vicina divertit, uti solent facere pavidi et dubii, sed recta perrexit Hierosolymam, ubi sciebat se crucifigendum, quasi optans mortis duellum ac arenam locumque certaminis præoccupans. Ita Titus, Theophylact. et alii. *Obfirmatione enim et fortitudine opus est ad passionem sponte properanti*, ait S. Hieron. epist. 151. ad Algasiam quæst. 5. Sic ad opera dura et heroica aggrediendum, oportet abfirmare animum, uti Martyres eum obfirmarunt ad omnia tormenta, instar leonum de quibus ita scribit Plinius lib. 8. cap. 16. *Cum pro catulis fœta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expavescat.* Addit Marcus cap. 10. 32. *Et præcedebat eos Jesus, et stupebant*, scilicet discipuli, quod Jesus tam fortiter et alacriter præiret ad crucem et mortem : et sequentes timebant, ne sibi cum Jesu moriendum foret.

Nota, uti dixi in Chronotaxi, ex antecedentibus et sequentibus videri, hanc Christi è Galilæa profectionem in Judæam, esse eamdem cum illa, quam commemorant Matthæus c. 19. 1. Marcus cap. 10. 32. Joannes cap. 7. 2. et 14. Ubi ex Joanne liquet eam contigisse in festo Scenopegiæ, sive Tabernaculorum, quod incidebat in Septembrem, ac proinde cum Christus mortuus sit in Martio proxime sequenti, sequitur hæc contigisse sex circiter mensibus ante mortem : quibus Christus sæpius ivit Jerusalem, indeque rediit prædicans per Judæam, ibique faciens miracula, uti in Galilæa fecerat, sicut patet ex iis quæ apud Lucam sequuntur usque ad c. 19. : ubi tamen adverte quædam hisce sequentibus capitibus usque ad cap. 19. à Luca interseri per recapitulationem : nam quædam hic narrat quæ non in Judæa, sed ante in Galilæa contigerunt. Ita Jansenius, Franc. Lucas et alii. Aliter Maldonatus, qui censet hunc Christi è Galilæa in Judæam transitum contigisse integro anno ante ejus mortem, imo post eum Christum rursum è Judæa rediisse in Galilæam, ac vicissim è Galilæa in Judæam, cum scilicet eo tandem rediit ad hoc dumtaxat, ut ibi crucifigeretur et moreretur. Verum hoc non satis consentit cum eo quod ait Lucas : *Cum complerentur dies assumptionis ejus :* integro enim anno aberant hi dies.

52. Et misit nuntios ante conspectum suum, et euntes intraverunt in civitatem Samaritanorum, ut pararent (scilicet hospitium et cibum, puta panem cum levi obsonio, si inveniebatur) illi.] Et comitibus, scilicet duodecim Apostolis et mulieribus, quæ secutæ à Galilæa eum opibus suis alebant, c. 8. v. 2. et c. 23. 49. Simul misit eos Christus, ut assuefacerent se prædicationi et contemptui hominum, ait Theophyl. Nam à Samaritanis contemptui fuere, ut sequitur. Euthym. et Maldon. ex v. 54. opinantur

nuntios, et ut græce ἀγγέλους, hos fuisse Jacobum et Joannem. *In civitatem*, græce κώμην, id est vicum, castellum, oppidum, quod erat in via euntibus recta Jerusalem. Ita Jansenius, Francisc. Lucas et alii. Licet Maldonatus κώμην putet poni pro πόλει, id est urbe, fuisseque ipsam Samariæ urbem, quæ erat Samaritanorum metropolis.

53. ET NON RECEPERUNT EUM (Samaritani incolæ illius oppidi), QUIA FACIES EJUS ERAT EUNTIS IN JERUSALEM.] Syr., *quod præ se ferret speciem proficiscentis ad Jerusalem*, quia scilicet tam nuntii, quam Jesus ipse habitu, gestu et voce indicabant se pergere Jerusalem adorationis causa : erat enim festum Scenopegiæ, ut ait Joannes cap. 7. 2. Samaritani autem volebant, non in templo Hierosolymæ, sed in suo contra legem erecto in monte Garizim Deum adorari : qua de re perpetua fuit lis et contentio inter Judæos et Samaritanos, ut patet Joan. 4. 20. et ex Josepho lib. 11. Antiq. cap. 7. et 8. Quare spreverunt Jesum quasi spernentem sacra sua, et Judæorum hostium suorum religioni faventem.

54. CUM VIDISSENT AUTEM (hanc inhumanitatem Samaritanorum) DISCIPULI EJUS JACOBUS ET JOANNES, DIXERUNT : DOMINE, VIS DICIMUS UT IGNIS DESCENDAT DE COELO, ET CONSUMAT ILLOS?] Græca, Arabica, et Syra addunt, *quemadmodum et Elias fecit*. Ecce hic ipsi ostendunt se esse *Boanerges*, id est, filios tonitrui : ex nimio enim zelo cupiunt Samaritas fulgure afflari et siderari, eo quod tam inhumani essent erga Christum, ut ne nocte quidem imminente ei hospitium ad pernoctandum concedere vellent. Memores enim erant Eliæ, qui duos quinquagenarios ad se capiendum ab Ochozia rege Samariæ missos, igne cœlesti cum suis asseclis consumpsit, 4. Reg. 1. 10. sciebant enim Jesum longe majorem esse Elia, ac proinde majorem esse injuriam, quæ illi hic à Samaritanis fiebat. Unde S. Hieron. ad Algasiam epist. 151. q. 5. *Si*, inquit, *ad servi Eliæ injuriam ignis descendit de cœlo, et non Samaritas, sed Judæos consumpsit incendium; quanto magis ad contemptum Filii Dei in impios Samaritas debet flamma sævire?*

VIS DICIMUS.] Nam, ut ait S. Hieron. loco jam citato, *ut Apostolicus sermo efficientiam habeat, voluntatis est Domini : nisi enim ille jusserit, frustra dicunt Apostoli, ut ignis descendat*. Petunt ergo à Christo quasi judice justitiam, justamque in impios vindictam.

55. ET CONVERSUS INCREPAVIT ILLOS, DICENS : NESCITIS CUJUS SPIRITUS ESTIS.] Τὸ *spiritus* non est nominativi, sed genitivi casus, ut patet ex Græco πνεύματος : spiritus autem hic internum animi motum et impulsum, sive ad virtutes, sive ad vitia, significat. Rursum pro *cujus*, græce est οἵου, id est qualis, q. d. Nescitis quo spiritu ducamini, nescitis quis spiritus vos impellat; putatis enim vos à spiritu Dei agi, cum agamini spiritu humano impatientiæ et vindictæ; aut, q. d. Nescitis ad quem spiritum à me vocati et electi estis : nescitis vos debere esse mansueti animi et spiritus, uti ego sum magister et dominus vester : vultis imitari zelum Eliæ, et spiritum vindictæ, qui duos pentacontarchos igne cœlesti cremavit : sed nescitis hunc spiritum esse veteris legis, quæ talionem vindictæ præcipit, vel permittit, Exodi 22. dicens : *Oculum pro oculo, dentem pro dente*, etc. non autem esse hunc spiritum legis novæ et Evangelii, ac maxime non esse meæ personæ : meus enim spiritus est mansuetudinis, tolerantiæ, charitatis, beneficentiæ, salvare, non perdere, ut scilicet maleficia beneficiis retaliem, ac maledicentibus benedicam, Matthæi 5. 44. dicens : *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos*, etc. Nonne hoc à me audistis et didicistis? Itane tam cito hujus meæ doctrinæ et disciplinæ obliti estis? Ita S. Hier. ad Algasiam : *Dominus*, ait, *qui non ad judicandum venerat, sed ad salvandum, non in potestate, sed in humilitate, non in Patris gloria, sed in hominis vilitate; increpat illos, quod non meminerint doctrinæ suæ et bonitatis Evangelicæ.*

56. FILIUS HOMINIS NON VENIT ANIMAS PERDERE, SED SALVARE.] *Et vos ergo*, ait Beda, *cujus spiritus signati estis, ejus et acta sectemini*. Et Titus : *Insistentes*, ait, *vestigiis Domini, æquanimiter, ut sanctos decet, perdurate.*

ET ABIERUNT IN ALIUD CASTELLUM.] Ubi benignius ab incolis exciperentur. Hoc facto instruit Apostolos, quid agere debeant in peregrinatione orbis ad evangelizandum, scilicet, ut uno loco repulsam passi silentes, modesti et tranquilli alium adeant : atque hac de causa prius oppidum, in quo sciebat se repellendum, tentare voluit, ut repulsam hanc patienter ferens, et vindictæ studium in Apostolis reprimens, eos idipsum per omnem deinceps vitam facere doceret. Nam, ut ait S. Ambros., *amplius prodest clementia, tibi ad patientiam, lapso ad correptionem. Denique Samaritani à quibus ignis arcetur, citius crediderunt*, Joan. 4. et Act. 8. Et Titus : *Non habet ultionis studium*, inquit, *perfecta virtus; nec ulla iracundia, ubi plenitudo est charitatis : non excludenda infirmitas, sed juvanda.*

61. ET AIT ALTER : SEQUAR TE, DOMINE, SED PERMITTE MIHI PRIMUM RENUNTIARE HIS QUÆ (ita legendum cum Romanis, non *qui*, uti legunt nonnulli) DOMI SUNT.] Græca et Syrus addunt, *domi meæ*. Ex græco pro *quæ* verti potest, *qui*, uti vertunt S. Basilius, S. Aug., Titus, Toletus et alii, sed diversimode explicant. Primo, Titus, q. d. Permitte mihi renuntiare meis parentibus, ut ab eis consilium capiam, an te sequi debeam nec ne : erat enim animo ancipiti et diverso. Unde noluit id Christus permittere, quia fere parentes perfectioris vitæ studium non probant, imo suos ab eo avocant. Secundo, S. August. serm. 7. de Verbis Domini : *Permitte*, inquit, *ut nuntiem meis, ne forte (quod fieri solet) quærant me :* sed sciant quid de me actum sit, scilicet me sequi te, ac proinde de me non sint solliciti, sed securi; sic et Toletus. Tertio, S. Basilius in Constit. monast. cap. 21. censet hunc, uti et præcedentem, fuisse unum è Christi discipulis, ac petiisse tantum facultatem à Christo suos salutandi, eisque valedicendi tanquam ad eos amplius non reversurum. Favet Syrus, qui vertit, *ut proficiscar salutem precaturus; seu valedicturus filiis domus meæ, et veniam.* Quarto et optime, legendo *quæ* cum Romanis, q. d. Permitte, id est da mihi tempus ut renuntiem, id est nuntium remittam meis bonis, quæ domi sunt, de iisque disponam, eaque inter fratres vel cognatos distribuam. Hoc enim significat Græcum ἀποτάξασθαι, scilicet renuntiare datis mandatis, ordinare, disponere. Unde Arab. vertit, *permitte mihi primum, ut disponam familiaribus domus meæ*. Ita S. Augustinus l. 2. de Consensu Evang. cap. 23. Maldonat. Franc. Lucas et alii.

62. AIT AD ILLUM JESUS : NEMO MITTENS MANUM SUAM AD ARATRUM, ET RESPICIENS RETRO, APTUS EST REGNO DEI.] Tanquam agro Dei colendo. Sic enim expleri debet metaphora arantis et aratri. q. d. Sicut is qui vult arare, si retro respiciat, et opus arandi bene cœptum abrumpat, ineptus est ad arandum et agrum colendum : debet enim recte ante se, ut arando rectos sulcos ducat, non curvos, respicere : ita qui destinat vel incipit se totum consecrare regno Dei, quod ego prædico, ac piis operibus justitiæ et perfectionis, abdicationisque rerum omnium promitto : hic si ad bona caduca, terrena et temporalia (uti est disponere de suis facultatibus) quæ dimisit, respiciat, ineptus est et indignus sequela mei et regno Dei. Ita Euthymius : Oportet enim, inquit, eum qui sequitur Christum, confestim omnia despicere et sequi, ne oculos quidem ab eo divertendo, ne forte habitu et specie eorum quæ à tergo sunt, retineatur. Sic et Titus, Jansenius, Toletus, et alii.

Nota. Christus hoc apophthegmate perfectionis viam ostendit, voluitque homini nimis sollicito affectum, quem erga sua et suos habebat nimium, eximere, eumque totum in suum obsequium transferre, præsertim quia periculum erat, ne in hac divisione et distributione bonorum suorum longas traheret moras, ac bonis hisce illectus captusque, mentem mutaret, et vocationem Christi perderet, uti multi in simili re perdiderunt. Adde, potuisse fratres et cognatos per se bona ejus inter se dividere, ut ejus ad hoc opera non foret opus. Sic Jacobus et Joannes vocati à Christo, relictis retibus et patre, illico secuti sunt Christum, Matth. 4. Alioqui hanc renuntiationem pietatis causa Elisæo permisit Elias, 3. Reg. 19. 20. quia illam paucis, et sine periculo perdendæ vocationis facturus erat. Hinc S. Basilius serm. 1. de Baptism. Respicit retro, inquit, qui vel brevem moram interponit obedientiæ, quæ sine prætextu vel excusatione velociter, et sine suspensione Domino præstanda est. Hinc de Cherubinis Domino famulantibus dicitur Ezech. 1. *Non revertebantur cum incedebant, sed unumquodque ante faciem suam gradiebatur.* Ubi S. Gregor. hom. 3. *Pennata*, ait, *animalia, videlicet prædicatores sancti cum incedunt, minime revertuntur, quia sic à terrenis actibus ad spiritualia pertranseunt, ut ad ea quæ reliquerunt, ulterius nullatenus reflectantur. Quasi enim per quamdam viam eis incedere, est mente ire semper ad meliora.* Hinc Paulus Philip. 3. 14. *Quæ retro sunt obliviscens*, inquit, *ad ea vero quæ sunt priora extendens me ipsum, ad destinatum prosequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu.* Et Sponsæ dicitur : *Obliviscere populum tuum, et domum patris tui, et concupiscet rex decorem tuum*, Psalm. 44. 13. Unde S. August. serm. 7. de Verbis Domini : *Vocat te Oriens*, inquit, *et tu attendis Occidentem.*

Tropologice Beda : Manum, inquit, ad aratrum mittit, qui quasi compunctionis instrumento, ligno et ferro Dominicæ passionis duritiem cordis atterit, et ad operum fructus aperit; sed non est cum uxore Loth ad ea quæ reliqueris respiciendum : et si secuturus Dominum, quia vel domi renuntiare vult, arguitur, quid fiet illis qui sæpe nulla utilitatis gratia eorum, quos in mundo reliquerunt, domos visitant? Et Græcus anonymus in Catena : Crebri, ait, intuitus eorum, quæ deseruimus, propter consuetudinem trahunt : violentum enim quiddam usus est, ex quo habitus, ex habitu autem natura nascitur, quam amovere vel alterare difficile; redit enim ad se ipsam velociter. Denique fuse hæc Christi verba explicat Suarez tom. 2. de Relig. tractat. de voto lib. 1. cap. 2. num. 18. et seqq.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, CHRISTUS PRÆTER DUODECIM APOSTOLOS ELIGIT SEPTUAGINTA DUOS DISCIPULOS, QUIBUS MANDATA DAT, MODUMQUE EVANGELIZANDI PRÆSCRIBIT : ILLIS REVERTENTIBUS, ET MIRA QUÆ GESSERUNT NARRANTIBUS, V. 17. CHRISTUS EXULTAT IN SPIRITU. SECUNDO, V. 25. LEGISPERITO VIAM AD VITAM ÆTERNAM POSCENTI, DAT LEGEM DILECTIONIS DEI ET PROXIMI, AC PER PARABOLAM SAMARITANI DOCET QUIS SIT PROXIMUS. TERTIO, V. 38. SORTEM MARIÆ PRÆFERT SORTI MARTHÆ.

1. POST hæc autem designavit Dominus et alios septuaginta duos : et misit illos binos ante faciem suam in omnem civitatem, et locum quo erat ipse venturus. 2. Et dicebat illis : Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. 3. Ite : ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. 4. Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta, et neminem per viam salutaveritis. 5. In quamcumque domum intraveritis, primum dicite : Pax huic domui. 6. Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra : sin autem, ad vos revertetur. 7. In eadem autem domo manete, edentes et bibentes quæ apud illos sunt : dignus est enim operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum. 8. Et in quamcumque civitatem intraveritis, et susceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis : 9. et curate infirmos, qui in illa sunt, et dicite illis :

Appropinquavit in vos regnum Dei. 10. In quamcumque autem civitatem intraveritis, et non susceperint vos, exeuntes in plateas ejus, dicite : 11. Etiam pulverem, qui adhæsit nobis de civitate vestra, extergimus in vos : tamen hoc scitote, quia appropinquavit regnum Dei. 12. Dico vobis, quia Sodomis in die illa remissius erit, quam illi civitati. 13. Væ tibi, Corozain, væ tibi, Bethsaida : quia si in Tyro et Sidone factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere sedentes pœniterent. 14. Verumtamen Tyro et Sidoni remissius erit in judicio, quam vobis. 15. Et tu, Capharnaum, usque ad cœlum exaltata, usque ad infernum demergeris. 16. Qui vos audit, me audit : et qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui misit me. 17. Reversi sunt autem Septuaginta duo cum gaudio, dicentes : Domine, etiam dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo. 18. Et ait illis : Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem. 19. Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, et scorpiones, et super omnem virtutem inimici : et nihil vobis nocebit. 20. Verumtamen in hoc nolite gaudere quia spiritus vobis subjiciuntur : gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in cœlis. 21. In ipsa hora exultavit Spiritu sancto, et dixit : Confitebor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quod abscondisti hæc à sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Etiam, Pater : quoniam sic placuit ante te. 22. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. Et nemo scit quis sit Filius, nisi Pater; et quis sit Pater, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. 23. Et conversus ad discipulos suos, dixit : Beati oculi, qui vident quæ vos videtis. 24. Dico enim vobis, quod multi prophetæ et reges voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt; et audire quæ auditis, et non audierunt. 25. Et ecce quidam Legisperitus surrexit tentans illum, et dicens : Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo? 26. At ille dixit ad eum : In lege quid scriptum est? quomodo legis? 27. Ille respondens dixit : Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis, et ex omni mente tua : et proximum tuum sicut teipsum. 28. Dixitque illi : Recte respondisti : hoc fac, et vives. 29. Ille autem volens justificare seipsum, dixit ad Jesum : Et quis meus proximus? 30. Suscipiens autem Jesus, dixit : Homo quidam descendebat ab Jerusalem in Jericho, et incidit in latrones, qui etiam despoliaverunt eum : et plagis impositis abierunt semivivo relicto. 31. Accidit autem ut sacerdos quidam descenderet eadem via : et viso illo præterivit. 32. Similiter et Levita, cum esset secus locum, et videret eum, pertransiit. 33. Samaritanus autem quidam iter faciens, venit secus eum : et videns eum, misericordia motus est. 34. Et appropians alligavit vulnera ejus, infundens oleum et vinum : et imponens illum in jumentum suum, duxit in stabulum, et curam ejus egit. 35. Et altera die protulit duos denarios, et dedit stabulario, et ait : Curam illius habe, et quodcumque supererogaveris, ego cum rediero reddam tibi. 36. Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones. 37. At ille dixit : Qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi Jesus : Vade, et tu fac similiter. 38. Factum est autem dum irent, et ipse intravit in quoddam castellum : et mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domum suam : 39. et huic erat soror nomine Maria, quæ etiam sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius. 40. Martha autem satagebat circa frequens ministerium : quæ stetit, et ait : Domine, non est tibi curæ, quod soror mea reliquit me solam ministrare? dic ergo illi, ut me adjuvet. 41. Et respondens dixit illi Dominus : Martha, Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima. 42. Porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

1. POST HÆC AUTEM DESIGNAVIT DOMINUS ET ALIOS SEPTUAGINTA DUOS.] Ita legendum cum Romanis; tot enim præcise fuerunt : licet alii legant, numerentque 70. uti habent hic Græca, et S. Ambrosius ac S. Hieronymus lib. de 40. mansionibus, atque hos 70. nominatim recenset Dorotheus in Synopsi sanctor. Patr. sed Græca, ut videtur, fide : incerta enim esse ejus nomina patet ex eo, quod alii alia eis dent nomina. Volaterranus lib. 19. Urbanorum Comment. plures quam 72. nominatim recenset, sed ejus nomina fere collecta sunt ex Actis Apostolorum et Epistol. S. Pauli : imo inter eos numerat quosdam, qui post ascensionem Christi fuere conversi, uti Eunuchum Candacis reginæ, qui conversus fuit à Philippo, Act. 8. et Philemonem, qui conversus fuit à Paulo. Wicelius in Hagiologio recenset 70. ex libro cui nomen *Cultura vineæ Dominicæ* : ubi inter alios nominat eumdem Philemonem, et Lucam, quem ex initio Evangelii ejus cum Christo non fuisse conversatum liquet. Denique Eusebius lib. 1. Hist. cap. 14. testatur se 72. discipulorum nomina nusquam invenisse scripta; nonnullorum tamen nomina

ex Actis Apostol. colligi possunt, ut Matthiæ et Barsabæ, Actor. 1. Stephani et ceterorum sex diaconorum, Actor. c. 6. Ananiæ et Barnabæ, Actor. 9. Mnason, Actor. 21. v. 16.

Nota Primo. Sicut Moses initio sui principatus delegit duodecim velut principes, et patres duodecim tribuum Israel; deinde increscente populo et principatu, ex singulis tribubus elegit sex, hoc est universim 72. velut populi senatores: ita et Christus voluit cuique quasi tribui Israel suum Apostolum, et sex presbyteros dare: tales enim erant hi 72. discipuli, quorum officium erat propinquum Dei et Christi regnum prædicare, et miraculis confirmare, obeundo omnia Judææ oppida: ad quod non sufficiebant duodecim Apostoli.

Nota Secundo. Hunc numerum mystice fuisse præsignatum in 72. Interpretibus, qui sacram Scripturam ex Hebræo in Græcum rogatu Ptolemæi Philadelphi regis Ægypti converterunt ducentis annis ante Christum: item in 72. consiliariis Mosis, Num. 11. vers. 24. et Concilio summo *Sanedrim*, quod 72. capitibus constabat: atque in 72. palmis sitis juxta 12. fontes in Elim, Exodi cap. 15. v. 27. Rursum 72. discipuli respondent 72. gentibus totius mundi, ait Beda, quasi cuique genti Christus suum attribuerit discipulum, ut curatorem: nam 72. gentes et linguas, in quas divisi fuere homines in dispersione Babel, numerant S. Aug., S. Hieron., Prosper et alii, ut dixi Genes. 11. v. 32.

Nota Tertio. Hinc patet sacerdotum discrimen in gradu et officio. Nam hi 72. discipuli non erant pares Apostolis, imo ex his 72. fuit Matthias, teste Clemente Alexand. apud Euseb. l. 1. hist. cap. 14. indeque electus est ad Apostolatum, Actor. 1. Unde Episcopi successerunt 12. Apostolis, sacerdotes vero 72. discipulis, uti docent Anacletus Pontif. epist. 2., S. Hieron. ad Marcellam, Beda in Lucæ 15. imo S. Petrus apud Clementem ep. 1. ad Jacobum fratrem Domini. Tametsi in principio Ecclesiæ, ait Beda, utrique et Presbyteri et Episcopi vocabantur, quorum altero sapientiæ maturitas, altero vero pastoralis industria significatur. Symbolice, S. Aug. in Quæst. Evang. Viginti quatuor horis, ait, totus orbis à sole gyrante lustratur et illustratur: sic illustratur orbis à Christo, qui est sol justitiæ per Evangelium S. Trinitatis, cujus prædicatio ab eo commissa est 72. discipulis; nam ter 24. faciunt 72.

Et misit illos binos ante faciem suam (ante se) in omnem civitatem et locum, quo erat ipse venturus.] In Judæa, uti prius fecerat in Galilæa per 12. Apostolos: quia enim Jesus quasi Messias volebat prædicare in singulis oppidis Judææ, ut omnibus Judæis innotesceret, eosque ad suam fidem et salutem invitaret, nec id per se solum facere poterat, præsertim quia sex tantum menses vitæ ipsi supererant, unde in singulis castellis diu hærere non poterat, hinc elegit 72. discipulos, qui ejus adventum evangelizando, et infirmos sanando præirent; ac hominum animos ad illum velut Messiam suscipiendum præpararent, ut ab ipso mox subsequente plenam fidem, pœnitentiam ac peccatorum remissionem, Deique gratiam reciperent. Duodecim Apostolos apud se retinuit, tum ut vitæ suæ essent testes, tum ut plurimis confluentibus ad Christum eum adjuvarent, in iis docendis, sanandis, juvandis, tum ut à Christo discerent modum prædicandi, et totum orbem obeundi, eumque ad Christum convertendi.

Binos.] Cur? Respondeo Primo, ut alter alteri auxilio esset, solatio, stimulo, excitamento, ait Origen., Theophyl., et S. Greg., utque uno lasso, ægro, vel impedito alter succederet, juxta illud Eccles. 4. *Melius est duos esse simul quam unum: habent enim emolumentum societatis suæ. Si unus ceciderit, ab altero fulcietur: væ soli.* Quocirca S. Pachomius in Regula ab angelo accepta cap. 30. et 34. ita sancit: *Permittente eo* (Præposito) *accipiet comitem egressionis suæ, cujus fides probata est, et sic mittetur ad fratrem videndum, vel proximum.* Et post: *Nullus solus mittatur foras ad aliquod negotium, nisi juncto ei altero.* S. Aug. *Quando proceditis, simul ambulate; cum veneritis quo itis, simul state.* Ita S. Augustinus in Regula cap. 10. et 20. Idem sancit S. Benedictus, S. Franciscus, S. Dominicus, S. Bernardus, et celeri Ordinum Fundatores. Audi Smaragdum in cap. 67. Regulæ S. Benedicti: *Sed ne frater in via dirigatur solus, sententia Patrum nos docet, quæ dicit: Ad necessaria quærenda bini egrediantur, vel terni fratres, et tales quibus creditur, non qui verbositatem aut gulam sectentur.* Audi et S. Greg. l. 10. epist. 22. de Constantino Monacho: *Cognovi quia ad monasterium, quod in Piceni provincia situm est, solus pergere sine aliquo fratrum suorum præsumpsit: ex qua ejus actione cognoscimus, quod qui sine teste ambulat, recte non vivat.* Carmelitæ S. Eliæ p. 1. constitut. c. 13. §. 11. ita sanciunt: *Nullus sine socio, nisi ex justa admodum causa iter agere sinatur: binos enim Dominus Apostolos misit. Bini ergo exeuntes individui procedant.*

Secundo, ut alter alterum haberet perpetuum vitæ testem, æque ac tutorem. Experientia constat Religiosos et prædicatores Evangelicos, qui bini incedunt, nunquam vel rarissime in periculum castitatis incidisse: eos vero qui soli incedunt, non raro tentationi luxuriæ succubuisse, aut ejus calumniam sustinuisse. Quocirca S. Thomas dicere solebat: *Monachus solus incedens est dæmon solitarius.* S. Aug. in Regul. cap. 12. ita statuit: *Quando ergo simul estis in ecclesia, et ubicumque ubi feminæ sunt, invicem vestram pudicitiam custodite. Deus enim qui habitat in vobis, etiam isto modo custodiet vos ex vobis.* B. Theod. Studita in testamento suo § 15. ita decernit: *Nec solus colloquere cum monacha, vel sæculari, nisi necessitas trahat, idque cum duabus ab utraque parte personis astantibus.* S. Hieron. Nepotiano non monacho, sed clerico, ita præscribit ep. 2. *Si propter officium clericatus aut vidua visitatur, aut virgo, nunquam domum solus introeas.* Et inferius: *Solus cum sola, secreto et absque arbitro vel teste non sedeas.* S. Basilius in Regula quam vertit Ruffinus cap. 83. et habetur in Jure Canon. c. *In omnibus*, dist. 81. *Sed certe*, ait, *solum ad solam accedere nulla religionis ratio permittit.* Rursum S. Hieronymus contra Vigilantium: *Quid*, ait, *facit monachus in cellulis feminarum? Quid sibi volunt sola et privata colloquia, et arbitros fugientes oculi?* De S. Augustino ita scribit Possidonius in ejus Vita c. 26. *Et si forte ab aliquibus feminis, ut videretur, vel salutaretur, rogabatur, nunquam sine clericis testibus ad eas intrabat, vel solus cum solis unquam est locutus, nec si secretorum aliquid interesset.*

S. Augustinum nostro ævo secutus est S. Carolus Borromæus, qui cum femina etiam consanguinea nunquam locutus est, nisi ex gra-

vioribus domesticis aliqui adessent, ut habet ejus Vita lib. 7. cap. 6. Quin et Seneca ep. 25. *Omnia nobis mala*, inquit, *solitudo persuadet.* Remedium subdit dicens : *Prodest sine dubio custodem sibi imposuisse, et habere quem respicias, quem interesse cogitationibus tuis judices.* Addit ab Epicuro esse hanc vocem : *Sic fac omnia, tanquam spectet aliquis*, qua voce custodem nobis et pædagogum dedit. Idem ep. 11. *Magna*, ait, *pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis assistat.* Imo Justinianus Imp. in novella de monachis, vult monachos ire associatos, *ac invicem testes esse mutuæ honestatis.* Lucius Papa ep. 1. ad Episcop. Ecclesiæ ita sancit : *Propter tales* (calumniatores) *hortamur vos, sicut et in hac sancta Ecclesia constitutum habemus, ut semper testes vobiscum sacerdotes et diaconos habeatis; et licet conscientia sufficere possit propria, tamen propter malevolos, juxta Apostolum, etiam testimonium vos oportet habere bonum ab iis qui foris sunt : quoniam et in hac sancta Sede constitutum habemus ut duo Presbyteri, vel tres Diaconi in omni loco Episcopum non deserant, propter testimonium Ecclesiasticum.*

Denique audi Thomam Cantipratensem magnæ sapientiæ, experientiæ et religionis virum lib. 2. Apum cap. 11. §. 1. *Quam vera sit hæc sententia, Væ soli, ego novi, qui triginta annis et eo amplius vices Episcopi in diversis provinciis et diœcesibus habui, qui in hoc articulo, quo Religiosi vel soli vadunt in viis, vel soli manent in curiis, horrenda mala, horrenda scandala, horrendaque pericula frequenter audivi, quæ nunquam sustinuissent adjuncto socio, vel fecissent.*

Tertio, ut majorem auctoritatem et fidem prædicationi suæ conciliarent, juxta illud : *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum*, Deut. 17. Quocirca Christus et Apostoli id constanter suo exemplo firmavere : Christus enim duos ex discipulis suis mittit ad solvendum asinum, et ad parandum pascha, Petrum et Joannem. Post resurrectionem Cleophas cum socio eunt Emmaus. Iidem Petrus et Joannes sæpe sociati inveniuntur : simul currunt ad monumentum, ascendunt ad templum ad horam orationis nonam, mittuntur ab Apostolis Samariam. Spiritus sanctus sibi segregari jubet Saulum et Barnabam in opus, ad quod eos assumpsit. Judas item et Silas destinantur Antiochiam, et Paulus cum Sila lustrat Syriam. Duo testes venturi sunt tempore Antichristi, ut prædixit B. Joannes, quos Henoch et Eliam fore intelligit communis opinio Doctorum et Ecclesiæ traditio.

Tropolog. S. Greg. hom. 17. in Evang. *Dominus*, ait, *binos in prædicationem discipulos mittit, quia duo sunt præcepta charitatis, Dei videlicet amor et proximi, et minus quam inter duos charitas haberi non potest.* Et mox : *Quatenus hoc nobis tacite innuat, quia qui charitatem erga alterum non habet, prædicationis officium suscipere nullatenus debet.*

Symbolice, Origenes : Binos, ait, famulari Dei verbo antiquum est. Eduxit Israel de Ægypto per manum Mosis et Aaron; Josue et Caleb concordant; frater à fratre adjutus ut civitas vallata. Et Glossa : Sic, ait, bina animalia à Noe inducta sunt in arcam, immunda prius in carnali generatione, sed mundata Ecclesiæ sacramento, per spiritualem gratiam in discipulorum prædicatione.

IN OMNEM LOCUM QUO ERAT IPSE VENTURUS.] Quo, ut ait S. Greg. hom. 17. mystice significatur, *quod prædicatores suos Dominus sequitur : quia prædicatio prævenit, et tunc ad mentis nostræ habitaculum Dominus venit, quando verba prædicationis præcurrunt, atque per hæc veritas in mente suscipitur. Hinc namque eisdem prædicatoribus Isaias dicit : Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. Hinc illis Psalmista ait : Iter facite ei, qui ascendit super occasum.* Et mox : *Ei ergo, qui ascendit super occasum iter faciamus, cum nos ejus gloriam vestris mentibus prædicamus, ut eas et ipse post veniens per amoris sui præsentiam illustret.*

2. MESSIS QUIDEM MULTA, OPERARII AUTEM PAUCI.] Hæc audivimus Matth. 9. 37. ubi ea exposui.

3. ITE : ECCE EGO MITTO VOS SICUT AGNOS INTER LUPOS.] Ut quasi agni inermes, innocentes, mansueti, simplices, vestro candore et sanctitate lupos vertatis in agnos, puta ut homines lupinos, id est, voraces et rapaces, faciatis temperantes, innoxios et mites, idque non vestra virtute, sed gratiæ meæ efficacia. Quare non est quod metuatis, illi enim vobis me protegente nocere non poterunt. Nam, ut ait S. Ambrosius, *sollicitudo boni Pastoris efficit, ut lupi in agnos audere non audeant.*

4. NOLITE PORTARE SACCULUM (Græce, βαλάντιον, id est *marsupium*, sive *crumenam*, ad pecuniam recondendam. q. d. Nolite portare pecuniam, ut habet Matth. c. 9.) NEQUE PERAM.] Ad panem et cibos in ea gestandos : quia hoc non est ovium, sed pastoris. *Hoc interdicto*, ait Euthym., *jubet ut de necessariis corporis spem in illum habeant, qui ipsos emittit.* Nam, ut ait S. Gregor. in Catena, *tanta prædicatoris debet esse in Deum fiducia, ut præsentis vitæ sumptibus quamvis non provideat, tamen sibi hos non deesse certissime sciat; ne dum mens ejus occupatur ad temporalia, minus provideat æterna.* Reliqua explicui Matth. 10. Christus enim hic eadem præcepta dat 72. discipulis, quæ ibi dedit 12. Apostolis : utrosque enim pari lege misit ad evangelizandum.

ET NEMINEM PER VIAM SALUTAVERITIS.] Est hyperbole. q. d. Ne divertatis ad privatas salutationes, et familiares prolixasque collocutiones; sed omnem vanam confabulationem et distractionem ac moram præscindite, ut tota mente collecti, seduli et celeres sitis in opere ad quod vos mitto, totique intendatis prædicationi Evangelii. Ita S. August., Ambr., Gregor. et alii. Nam alioqui, ut ait Euthym., non vult Christus discipulos suos esse inciviles et rusticos, ut etiam salutati ab aliquo eumdem verbo non resalutent. Salutationem ergo vetat prolixam, *impedientem ministerium, quæ per moram sæpe trahit offensam*, ait S. Ambr. Alludit ad id quod Elisæus mittens Giezi ad suscitandum puerum mortuum, eidem præcepit dicens : *Si occurrerit tibi homo, non salutes eum, et si salutaverit te quispiam, non respondeas illi;* quod hoc fine ei dicit, ait Ambr., *ne confabulatione alicujus obvii, mandato reflecteretur à munere.*

7. DIGNUS EST ENIM OPERARIUS MERCEDE SUA.] Mercedem intellige non pretii et æquivalentem, sed alimenti et sustentationis. Quia prædicatio regni cœlestis omne pretium terrenum superat et transcendit. Nam, ut ait S. Aug. in Psal. 103. *Quid accipiunt? dant spiritualia, accipiunt carnalia; dant aurum, accipiunt fœnum.* Hinc patet

posse Apostolos vivere ex Evangelio, ac auditores jure naturali et divino obligari ad eos alendos. Christus hic causam dat, cur discipulis vetuerit peram et sacculum, quia scilicet Deus eis providebit per auditores de annona et victu. *Qui peram et sacculum portari prohibuit* (inquit Greg. hom. 17.) *sumptus et alimenta ex prædicatione concedit. Dignum est enim ut ab eis terrena stipendia consequamur, quibus patriæ cœlestis præmia offerimus.* Et postea : *Unde satis ostendit,* inquit S. Aug. lib. 2. de Consens. Evang. c. 30, *cur eos hæc possidere ac ferre noluerit, non quod necessaria non sint sustentationi hujus vitæ : sed quia sic eos mittebat, ut eis hæc deberi demonstraret ab illis ipsis, quibus Evangelium credentibus annuntiarent.*

16. QUI VOS AUDIT, ME AUDIT, ET QUI VOS SPERNIT, ME SPERNIT.] Vos enim estis mei Apostoli et legati; qui autem legatum audit vel spernit, audit vel spernit regem vel principem, qui eum legavit et misit. Legatus enim loquitur in persona regis legantis, eamque repræsentat, sicut vicerex repræsentat regem. Quocirca subditi in suis Superioribus debent intueri Christum, itaque eorum dicta jussaque excipere, ac si ex ipso ore Christi prodirent. Audi S. Bern. tract. de Præcepto et dispens. *Sive Deus, sive homo, vicarius Dei, mandatum quodcumque tradiderit, pari profecto obsequendum est cura, pari reverentia deferendum : ubi tamen Deo contraria non præcipit homo.* Et statim citans Regulam sui Ordinis continentem eamdem doctrinam : *Quidquid,* inquit, *vice Dei præcipit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo; haud secus omnino accipiendum est, quam si præcipiat Deus.* Et paulo post : *Ipsum proinde*, inquit, *quem pro Deo habemus, tanquam Deum in his, quæ aperte non sunt contra Deum, audire debemus.*

Reliqua exposui Matth. cap. 10. et 11.

17. REVERSI SUNT AUTEM SEPTUAGINTA DUO CUM GAUDIO (*magno*, ut addit Syrus) DICENTES : DOMINE, ETIAM DÆMONIA SUBJICIUNTUR NOBIS IN NOMINE TUO.] Quasi dicant : Non tantum morbos, uti promiseras v. 9. sed etiam dæmones expellimus per vim et invocationem nominis tui, dicentes : In nomine Jesu Christi exi, ô dæmon, ab homine isto. *Vide*, ait Theophyl., *quoniam non superbiunt, dicunt enim, In nomine tuo, tua gratia, non nostra virtute ;* videtur tamen aliquid vanæ laudis et ostentationis eis obrepsisse, quod per se, non per alios Christus tanta patraret; sed venialis fuit hæc culpa et vanitatis pulvis, quem Christus mox abstergit.

18. ET AIT ILLIS : VIDEBAM SATANAM SICUT FULGUR DE CŒLO CADENTEM.] *Sicut fulgur*, id est, Primo, sicut fulgur, magna vi, collisione et fragore cum tonitru per nubes frigidas, sibique contrarias, excluditur : sic dæmones Primo, subito et inexspectato cœlo deturbati sunt; nec enim dæmones exspectabant hunc lapsum. Secundo, violenter, quia summa vi inviti cœlo dejecti sunt per S. Michaelem ejusque asseclas, Apoc. 12. 1. et seq. Tertio, velociter, quia celerrime et quasi in momento. Quarto, manifeste, quia spectantibus omnibus angelis. Unde Euthym. *Usus est*, ait, *fulguris exemplo, ostendens vehementiam et velocitatem casus illius.* Multi putant ad litteram Christum hic loqui de casu Satanæ, id est, Luciferi, quo è cœlo, id est, aere, aut gloria et potestate sua, quam ante Christum in mundo obtinebat, per Christum privatus et spoliatus est : q. d. Non novam mihi rem narratis, nam cum vos, ô discipuli, nuper mitterem ad evangelizandum, videbam dæmonem sua potestate à me privatum quasi de cœlo cadere, ac per vos magis casurum, quasi hoc asserat Christus ad magnificandam potestatem à se datam discipulis, q. d. Videte quantus et quam formidabilis hostis, scilicet Lucifer cum omnibus suis dæmonibus, vobis per me sit subjectus. Ita ex Nazianzeno orat. 4. de Theolog., S. Basil. homil. *quod Deus non sit auctor malorum*, ac Cyrillus, Theoph., Euthym., Titus, Maldonat., Toletus, Jansenius, Franc. Lucas et alii. Audi Theoph. *Quidam sic intelligunt : De cœlo, id est de gloria sua, et de honore quem habebat. Ante Christum enim ut Deus colebatur, nunc autem de cœlo decidit, id est de gloria sua, ne colatur ut Deus, neque habeatur perinde ac si in cœlo habitet.* Euthym. *Ante incarnationem Salvatoris*, inquit, *in sublime ferebatur, et tyrannum agebat, ac potens erat ; cum autem Deus in terra per carnem diversaretur, cecidit, non è cœlo* (*olim enim inde ceciderat, nec amplius eo ascendit*), *sed à dicta celsitudine, tyrannide ac potentia.* Sic et Vatabl. Cum vos, ait, misi ad prædicandum, videbam ruituras vires Satanæ. Cecidit ergo tunc Satanas è suprema potentia in extremam fragilitatem, ait S. Cyrill.; ante Christi enim adventum ab omnibus colebatur, post eum à fidelibus conculcatur. Unde sequitur : *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes.* Verum hic Satanæ è cœlo lapsus mysticus potius et symbolicus est, quam litteralis.

Ad litteram ergo loquitur hic Christus de primo casu Luciferi, dum cum suis asseclis ob superbiam qua Deo rebellavit, è cœlo præcipitatus est in abyssum inferni, idque à Christo, eo quod Lucifer dignitatem, puta divinitatem Christi, et æqualitatem Dei, superbe appeteret, imo ut nonnulli censent, Christi unionem hypostaticam ambiret, dicens decentius esse ut Christus suam naturam, puta angelicam, et inter angelos nobilissimam, assumeret, et Verbo uniret, potius quam humanam, utpote carneam et miseram. Invidens ergo Jesu deitatem, ab eo quasi antagonista prostratus et dejectus est : unde pro *cadentem*, græce est πεσόντα, id est lapsum, in præterito : Arabicus, *quod cecidit.* Sensus ergo est, q. d. Nolite mirari, ô discipuli, quod in nomine meo dæmonia ejiciatis; nam ego jam olim Luciferum meam deitatem superbe appetentem, cum suis asseclis è cœlo præcipitavi in gehennam : simul et vos cavete ne in superbiam elati, eo quod dæmones vobis subdiderim, cadatis in abyssum, uti cecidit Lucifer. Ita S. Hier. l. 2. contra Jovin., S. Ambrosius l. de Fuga sæculi cap. 7., S. Cyprianus tract. de Jejunio Christi, S. Gregorius lib. 23. Moral. cap. 7., S. Chrysostomus hom. 10. de pœnitentia, Beda, Theophylactus, Euthymius, Bernardus, et alii.

Apposite Lucifer comparatur fulguri. Primo, quia fulgore fulguris ad vivum repræsentatur præstantissima, et, ut ita dicam, ignea natura, majestas ac principatus Luciferi. Secundo, ejusdem potestas maxima ad nocendum : talis enim est fulguris, quod omnia etiam durissima et robustissima pervadit, sternit, frangit, incinerat : quare summe terret et nocet. Idem facit Lucifer. Tertio, ejusdem brevitas, quia transit ut fulgur : tantum enim nocet in hoc sæculo,

et in hac vita, quæ respectu æternitatis est quasi instans et momentum. Hinc tropologice, fulgur est symbolum superbiæ et vanæ mundi gloriæ : hæc enim instar flammæ fulgureæ coruscat, et illico evanescit, juxta illud : *Sic transit gloria mundi* (fulgur enim, ait Nonius Marcellus, est ignis qui coruscat, sive ipsa coruscatio prætervolans : fulmen est telum ipsum quod jacitur : fulguritum est fulmine ictum percussumque). Rursum hæc ex cœlo dejicitur et vibratur in terram, imo in tartara : quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, et igne gehennæ perenni cruciabitur. Insuper sicut fulgur in cœlo splendidissimum, in terra desinit in lapidem, quem instar teli ejaculatur : sic superbia Luciferum fulgidissimum angelum convertit in teterrimum cacodæmonem : pari modo superbia ex hominibus angelicis facit dæmones, humilitas ex humanis dæmonibus facit angelos, juxta illud Isaiæ 14. 11. *Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum : subter te sternetur tinea, et operimentum tuum erunt vermes.* Quarto, ejusdem apparentia, fucus et ostentatio : quia dejectus adhuc transformat se in angelum lucis, ait Beda.

Plenus erit sensus, si primum sensum cum secundo conjungas, q. d. Ego Christus, qua Deus, videbam Satanam ante me è cœlo cadentem in abyssum, quia ego eum velut æmulum præcipitavi : pari modo ego Christus jam incarnatus, qua homo, videbam Satanam ante me è templis, in quibus quasi Deus in cœlo à Gentibus adorabatur, deturbari, quia per me et vos, ô discipuli, doceo, et docebo omnes gentes conterere idola, in quibus ipse adorabatur, et adorare Deum verum. Quocirca ego sicut olim Satanam è cœlo, sic nunc eumdem è templo præcipitavi, sicut fulgur in præceps ruit : sic enim posterior sensus priori quasi littera allegoriæ substernitur, hæcque illi congrue inædificatur et superstruitur. Alludit Christus ad illud Isaiæ 14. 12. *Quomodo cecidisti de cœlo, Lucifer, qui mane oriebaris?* ut cum esses Lucifer, factus sis Hesperus et noctifer. Vide ibi dicta.

Moraliter S. Bernardus, serm de Ligno, fœno et stipula : *Nunquam*, ait, *est securitas, fratres, neque in cœlo, neque in paradiso, multo minus in mundo. In cœlo enim cecidit angelus sub præsentia divinitatis : Adam in paradiso de loco voluptatis : Judas in mundo de schola Salvatoris. Hæc idcirco dixerim, ne quis sibi de loco isto blandiatur, quia dicitur : Locus iste sanctus est. Quia non locus homines, sed homines locum sanctificant.*

Mystice S. Hieron. in illa verba Psalm. 133. *Qui fecit cœlum et terram. Multi*, ait, *de terra cœli fiunt, et multi de cœlo terra. Infelix Judas cœlum fuit, et factus est terra : Paulus Apostolus eo tempore quo persequebatur Ecclesiam, terra erat; confessus est, et cœlum factus est. Nec qui cœlum est debet esse securus; nec qui terra est, debet desperare de vita.*

19. Ecce dedi (græce δίδωμι, in præsenti, id est, do) vobis potestatem (græce, ἐξουσίαν, id est, auctoritatem, imperium, jus et dominium) calcandi supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici; et nihil vobis nocebit.] Litteraliter hic serpentes et scorpiones uti sonant, accipe : hos enim etiam calcasset, imo rexisset Adam, quasi eorum rex et dominus in paradiso. Facit ergo hic Christus suos discipulos non tantum dæmonibus, sed et bestiis omnibus superiores, juxta illud Marci c. 16. 17. *Serpentes tollent, et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit.* Exemplum est in S. Paulo, qui correptus à vipera eam illæsus excussit, Actor. 28. v. 3. Ita Jansenius, Maldonatus et alii.

Et super omnem virtutem (græce δύναμιν, id est robur, vim, potentiam, exercitum) inimici] cujuscumque, sive animalis efferi, ut lupi, leonis, tigridis; sive veneni et rei venenatæ, sive etiam diaboli, qui omnibus feris et rebus noxis præest, iisque abutitur, ut hominem lædat et perimat. *Omnis* ergo *virtus inimici*, est omnis potentia homini inimica. Mystice tamen, et potius, per hæc omnia significat dæmones; de his enim est omnis hic sermo : unde dæmones hic ad litteram significari per serpentes et scorpiones, illosque vocari *virtutem inimici*, id est exercitum Luciferi, censent S. Athanas. in Psalm. 28. ac Theophyl., Euthymius, Beda, Titus, Toletus, Franc. Lucas hic. Quocirca Euthym. *serpentes et scorpiones*, accipit *intelligibiles*, id est, *omne genus immundorum spirituum*, ait Beda. Qui et addit : *Hoc autem inter serpentes qui dente, et inter scorpiones qui cauda nocent, distare arbitror, quod serpentes aperte sævientes, scorpiones clanculum insidiantes significent.* Simili modo Gen. cap. 3. serpens qui decepit Evam, tam verus serpens, quam diabolus per serpentem loquens intelligitur, ut ibi dixi.

20. Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia (quod) spiritus (dæmones) vobis subjiciuntur : gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in cœlis.] Non vetat omne gaudium, ut scilicet nullo modo gaudeant, quod dæmones eis subjiciantur (hoc enim licitum et honestum est, ideoque Deo gratum et gloriosum), sed ut non tantum gaudeant de dominio in dæmones, quantum gaudere debent de sua prædestinatione, gratia et gloria, tum quia dominium in dæmones est gratia gratis data Ecclesiæ, unde subinde et reprobis datur, uti data fuit Judæ Matth. cap. 7. vers. 22. prædestinatio vero includit gratiam gratum facientem, ac prædestinatum conducit ad beatitudinem; tum quia, ut ait Euthymius, illud gaudium tumorem et superbiam generare solet, hoc vero gratiarum actionem, et omnis boni operis sollicitudinem : de hoc ergo longe magis gaudendum, quam de illo. Tertio ejicere dæmones, et facere miracula, non est vestri meriti, ait Beda, sed divinæ virtutis : at nullius nomina scribuntur in cœlo, nisi ejus qui illud meretur vel merebitur. Quarto, virtus ejiciendi dæmones datur vobis à Deo, non ad vestram, sed aliorum utilitatem; at scribi in cœlis vobis utilissimum est, quia vos beabit in æternum. Ita Theophyl.

Scripta sunt in cœlis.] Quod alibi dicitur, *scripta sunt in libro vitæ; liber* autem *vitæ* significat distinctam Dei præscientiam, memoriam, prædestinationem, in qua quasi in libro Dei scripti sunt omnes et singuli destinati et electi ad vitam æternam : *scripta sunt* autem non per calamum et atramentum, ait Titus, sed per Dei optim. maxim. memoriam, ejusdemque Dei gratiam et gloriam. Et Euthym : Cives conscripti estis in æterna civitate, inquit, non atramento, sed memoria; neque ut homines scribunt, sed ut Deus; idque non in remedium oblivionis, ait Beda, sed ad firmitatem et certitudinem prædestinationis.

Porro sicut duplex est hæc Dei præscientia et

prædestinatio, ita et duplex est liber vitæ : prior perfectus et completus, quo absolute et determinate ab æterno à Deo descripti sunt omnes electi ad gloriam, qui reipsa ad vitam æternam perventuri sunt : hic est infallibilis et immutabilis. Posterior, in quo omnes justi et sancti describuntur, non absolute, sed conditionate, et secundum præsentem justitiam, si nimirum in ea usque ad mortem perseverent : hic non est certus et infallibilis; nam ex illis multi à justitia excidunt, male moriuntur, reprobantur et damnantur. Sic Apostolus Philip. 4. salutat Clementem, suosque fideles, *quorum nomina sunt in libro vitæ.* Nihil enim aliud vult dicere, quam quod dixit de omnibus Ephesiis fidelibus, Ephes. cap. 1. nimirum eos esse à Deo electos et prædestinatos per Christum; scilicet absolute per fidem et gratiam, sed conditionate ad gloriam, si nimirum in Christi fide et gratia perseverent. Et Ephes. 2. *Vos*, ait, *estis cives sanctorum, et domestici Dei*, scilicet per gratiam, ac tales futuri per gloriam, si in gratia decedatis : sic etiam orat Ecclesia in Collecta secreta Missæ, tempore Quadragesimæ, *ut omnium fidelium nomina beatæ prædestinationis liber ascripta retineat :* hi ergo possunt à sua prædestinatione excidere, ac proinde non sunt absolute prædestinati, sed conditionate, si videlicet in fide et sanctitate usque ad finem vitæ perstent. Sic etiam hoc loco videtur accipi, ait Jansen., Franc. Lucas et alii, licet de eo dubitet Maldonatus, ac neget Toletus. Nam non velle Christum hic omnes septuaginta discipulos, certos facere de sua absoluta et efficaci electione ad gloriam, patet ex vers. 18. ubi minas et metum damnationis eis injicit, dicens : *Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem.* Quasi dicat : Videte ergo et vos ne similiter cœlo, id est gratia et gloria vobis in cœlo præparata excidatis. Sic omnes Apostoli fuere à Christo electi, scilicet ad Apostolatum, et tamen unus ex eis Judas fuit reprobatus et damnatus, juxta illud Christi : *Nonne ego duodecim elegi, et unus ex vobis diabolus est?* Joan. 6. 70. Pari modo ex 70. discipulis Christi fuere septem primi Diaconi, è quibus unus fuit Nicolaus nomine, *qui immunditiarum omnium, et Nicolaitarum hæreseos auctor extitisse refertur*, ait sanctus Hieronym. epist. 48. cap. 3. Quod ergo duodecim Apostolis et eorum sequacibus promittit Christus Matth. c. 19. vers. 18. dicens: *Vos qui secuti estis me*, etc. *sedebitis super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel;* intellige non absolute, sed sub hac conditione, Si in mei sequela usque ad mortem perstiteritis.

21. In ipsa hora exultavit Spiritu sancto.] Id est per Spiritum sanctum, quo plenus erat Christus, puta per gratiam, lætitiam et jubilum suæ humanitati et menti à Spiritu sancto infusum, eo quod Spiritus sanctus efficacia fecisset sua promissa, ac per suos discipulos tam rudes et imbecilles tanta prodigia, dæmones expellendo, et morbos quoslibet sanando, patrasset, quibus ipse Christi fidem et Dei gloriam promovebat.

Et revelasti ea parvulis.] Scilicet abjectis et rudibus meis discipulis. *Ea*, ut nimirum ipsi cognoscant te esse Deum verum, ac me à te missum, ac consequenter agnoscant viam ad justitiam et salutem, quæ est credere in me, meisque jussis obedire, itaque sint prædestinati, atque per eos alii multi quos à dæmonibus et morbis liberant, veri Dei cognitione illuminentur et salventur.

22. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo.] Ut sicut à Patre meo creata sunt, ita jam vitio ipsorum perdita per me recreentur et rediamantur : ut scilicet homines in peccata prolapsos sublevem, sanctificem et beem, et cum homine ceteras creaturas vitio hominis corruptas renovem et restaurem. Ita S. Athanas. serm. 4. contra Arianos : *Postquam*, ait, *peccasset et lapsus esset homo, ejusque lapsu perturbatis omnibus, mors invaluisset ab Adam usque ad Christum, terraque execrationi data esset, infernus apertus, paradisus clausus, cœlum infensum, et tandem corrupto et interempto homine insiluisset diabolus contra nos; tunc dedit illi hominem, ut ipsum Verbum caro fieret, carnemque assumptam in omnibus instauraret. Tradita enim sunt illi ut medico, qui sanaret morsum serpentis; et ut vitæ, quo excitaret mortuum; et ut luci, quo illuminaret tenebras; et ut, rationi, quo redintegraret vim rationalem.* Particulatim deinde idipsum explicat, dum subdit : *Postquam igitur tradita sunt illi omnia, et factus est homo, correcta sunt omnia et perfecta : terra pro maledictione benedictionem obtinuit, paradisus reseratus est, infernus se metu contraxit, monumenta aperta sunt resurgentibus mortuis ; portæ reclusæ sunt, ut intraret ille ex Eden.*

Non igitur loquitur hic Christus de essentia et attributis divinis, sibi à Patre traditis, et per generationem divinam communicatis, uti explicuit S. Chrysostomus hom. 39. in Matth. 5. Hilarius lib. 6. de Trinitate, S. Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto c. 12. sed de plena omnium potestate quæ sibi ut homini, ad hominum salutem à Patre tradita fuit.

25. Et ecce quidam Legisperitus surrexit tentans illum, et dicens : Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo ?] q. d. Quid me facere oportet, ut vitam æternam obtineam et possideam ? Alius est hic Legisperitus ab eo, qui idem quæsivit à Domino, Matth. cap. 22. vers. 36. ut patet ex circumstantiis utriusque.

Tentans eum.] Hinc patet ipsum quæsivisse hæc animo non sincero discendi, sed ficto et doloso tentandi Christum, an Christus scilicet aliquid de se, suaque doctrina contra legem responderet, ac illam huic præferret, unde eum calumniandi vel accusandi occasionem haberet. Christus enim ab illis censebatur legis prævaricator et contemptor. Ita Toletus.

Cetera quæ sequuntur usque ad versum 29. exposui Matth. c. 22. v. 36. et seq.

29. Ille autem volens justificare seipsum, dixit ad Jesum : Et quis est meus proximus ?] *Justificare*, id est justum præ ceteris ostendere; q. d. Demonstra mihi aliquem proximum in justitia, qui scilicet tam justus sit quam ego, et vix invenies. Ita Titus, Euthymius, et Isidorus Pelus. lib. 4. epistol. 173. qui censent Legisperitum hæc dixisse ex superbia et fastu Pharisaico. *Proximum*, ait Isidorus, censuit *esse justum justo, sublimem sublimi : q. d. Ostende mihi aliquem qui tam magnus sit ut possit mecum comparari.*

Verum Christi responsio contrarium significat : ut patet intuenti. Quare videtur hic Legisperitus, qui initio tentandi animo accesserat,

audito dicto Christi, quo suum responsum de primo dilectionis Dei et proximi mandato laudarat, mentem mutasse, ac aversionem suam in amorem et reverentiam Christi convertisse, atque sincere et serio quæsiisse quis esset proximus, ut eum diligeret, et legem implere posset. Ergo *volens justificare seipsum*, id est, volens se ostendere justitiæ amatorem, et timoratæ conscientiæ, quasi sollicitum intelligere legem Domini, et quasi assidue in ea studentem et meditantem, ut eam opere adimpleret. Ita Toletus, Jansenius et alii.

Et quis est meus proximus?] Magna enim inter Scribas hac de re erat quæstio, imo error: Scribæ enim ex Levit. 19. 18. *diliges* רע *rea*, id est *amicum*, à contrario inferebant; Ergo odio prosequeris inimicum tuum, puta Gentilem, qui non est Judæus: unde hunc eorum errorem correxit Christus Matth. c. 5. 43. Quare Scribæ amicum vel proximum censebant esse solum Judæum, utpote veri Dei cultorem, ejusdemque secum gentis et religionis, imo inter Judæos eos qui legem prævaricabantur et impie vivebant, censebant non esse proximos, nec diligendos, sed solos fideles et justos. Merito ergo Legisperitus hic rogat Christum quis sit proximus, q. d. Ego omnes Judæos probos quasi proximos diligo, suntne alii adhuc proximi à me diligendi? Respondet Christus alios esse, nimirum proximos nostros esse omnes omnino homines: hi enim proximi nobis sunt ob communionem ejusdem vitæ humanæ, ejusdem gratiæ, ejusdem redemptionis per Christum, ejusdem Ecclesiæ et Sacramentorum, ejusdem vocationis ad fidem et gratiam, ejusdem destinationis, cursusque ad eamdem felicitatem et vitam æternam. Omnis ergo homo est Hebr. *rea*, id est amicus, socius; græce πλησίος, id est propinquus, à πλάω, id est accedo, appropinquo, quod in futuro habet πλήσω, unde πλησίος: latine nervosius vocatur proximus, quia proxime, id est nullo mediante ad nos accedit, nosque contingit per eamdem vitam, gratiam, Ecclesiam, gloriam, etc. Proximus enim Ciceroni et Latinis dicitur vicinissimus, unde Isidorus l. 9. Etymol. cap. 6. *Proximus*, ait, dicitur *ob proximitatem sanguinis*. Et Cicero l. 2. de Legibus: *Id*, ait, *habendum est Deo proximum* (id est vicinissimum) *quod est optimum*. Jam autem omnis homo nobis vicinissimus est per eamdem Dei creationem, et eamdem Christi redemptionem, et vocationem ad eamdem gratiam et gloriam: ergo omnis homo nobis est proximus. Vide dicta Levit. 19. vers. 18.

Tropologice, vox *proximus*, exigit visceralem affectum et amorem; proximus enim à proximo diligendus est quasi frater à fratre, vel filius à patre: in his enim nullum est medium, sed alter alteri est proximus, ita tamen ut servetur ordo charitatis, quo magis diligendus est pater, quam frater; et frater quam nepos, etc. inter proximos enim alius alio nobis est proximior, ideoque magis diligendus.

30. Suscipiens autem Jesus, dixit.] Euthymius, *excipiens sermonem*, id est respondens, ac fuse et exacte quæstionem, quis sit proximus, enucleans et resolvens. Sic ait Virgilius: *Excipit Ascanius*, id est vices respondendi suscipit.

Homo quidam descendebat ab Jerusalem, (ideoque Israelita, ait Aug. serm. 37. de Verbis Domini, et Hierosolymita, ait Beda) in Jericho, et incidit in latrones.] Est parabola sumpta à re quæ sæpe tunc temporis contingebat, ideoque vera historia et res gesta. Nam, ut notat S. Hieron. in c. 20. Matth, et in Epitaphio Paulæ ep. 77. inter Jerusalem et Jericho erat locus periculosus et latrociniis infestus, ideoque Hebr. dictus *Adommim*, vel potius *Addammim*, id est *rubens* et cruentus: *quia multus in eo sanguis crebris latronum fundebatur incursibus.* Audi Adrichomium locum hunc ex S. Hieronymo, Saligniaco, Brochardo et aliis plene describentem in Descriptione tribus Benjamin p. 14. n. 6. *Adommim*, ait, *locus sanguinarius homicidiis et latrociniis infamis, etiam posterioribus temporibus, et rem, et nomen retinuit, aspectu terribilis, et valde periculosus, quemque sine conductu nemo temere transeat. Eo loci homo ille, qui de Jerusalem in Jericho tendebat, curatus est à Samaritano, cum incidisset in latrones, ab iisque vulneratus esset, quod etiamnum multis contingit. Distat à Jericho contra Occidentem quatuor leucis. Quondam villula, nunc castrum, ut Breid. ex Brocardo, ut Hieron., ruinæ in sorte tribus Judæ: Græce vocatur* ἀνάβασις πύῤῥων, id est *ascensus rubentium, propter sanguinem qui ibi à latronibus funditur; Heb. Maledomim, est confinium tribus Judæ et Benjamin, ubi et castellum militum situm ob auxilia viatorum. Videtur hic caverna profunda, super quam olim erectum fuit ædificium.* Denique locus hic erat situs in monte vel colle, ex quo latrones eminus viatores adventantes prospicere poterant, ut eos ex improviso invaderent; unde Josue 15. vers. 7. locus hic vocatur *ascensio Adommim.*

Qui etiam despoliaverunt eum (pecuniis, vestibus, rebus omnibus quas habebat), et plagis impositis abierunt semivivo (græce, ἡμιθανῆ, id est semimortuo) relicto] in via: illi certo ex vulneribus moriendum erat ibi nisi quis ei succurreret et mederetur. Solent enim latrones eos quos spoliarunt vulnerare, vel occidere, ne spoliati illico advocent obvios et vicinos, qui latrones persequantur, et spolia eis extorqueant, imo eos trucident. Syrus clare, *et irruerunt in eum latrones, et spoliaverunt eum, et vulneraverunt eum, et reliquerunt eum, cum vix subsisteret in eo anima, et abierunt.*

Accidit (casu, si homines spectes; sed certo consilio, si Dei providentiam, cui nihil est fortuitum, sed omnia prævisa et provisa, consideres) autem ut sacerdos quidam descenderet eadem via: et viso illo præterivit.] Græce, ἀντιπαρῆλθεν, id est ex adverso præterivit, q. d. Sacerdos horrore plagarum vulnerati illius et moribundi perculsus, non tantum ad eum non accessit, sed et retrorsum abiit, et in contrariam partem iter suum reflexit, ait Titus et Theophyl. Notat hic Christus præposteram religionem ac inhumanitatem sacerdotum illius ævi, qui externas tantum cæremonias, victimas et oblationes, quibus ipsi ditabantur, curantes, internam pietatem et misericordiam et charitatem negligebant, imo pessumdabant. Hic enim sacerdos videns proximum suum gente Judæum, vulneribus confectum, seminecem et animam agentem, in hac extrema necessitate eum deseruit, imo nec eum adire vel alloqui dignatus est.

32. Similiter et Levita, cum esset secus viam,

ET VIDERET EUM, PERTRANSIIT.] Levita olim apud Judæos erat id quod apud Christianos est Diaconus, qui sacerdoti in sacris ministrat. Hic ergo ejusdem farinæ et inhumanitatis erat, cujus fuerat sacerdos : qualis enim sacerdos, talis Levita : qualis Prælatus, talis Diaconus : qualis princeps, talis famulus : qualis magister, talis discipulus. Unde simili modo pertransit. Græce est eadem vox quæ v. 31. ἀντιπαρῆλθεν, id est, in contrariam viam abiit.

33. SAMARITANUS AUTEM QUIDAM ITER FACIENS, VENIT SECUS EUM : ET VIDENS EUM, MISERICORDIA MOTUS EST.] *Samaritanus*, qui scilicet genere et gente, et religione à Judæis erat alienissimus, ideoque magis exosus quam Gentilis; utpote Judæorum schismaticus et hæreticus, quem proinde Judæi non proximum, sed juratum hostem censebant, passimque oderant : hic, inquam, Judæi vulnerati, à Judæis derelicti, et à sacerdote ac Levita neglecti, commiseratione motus, ei ut proximo succurrit, medicatus est, vitamque restituit. Profert Christus exemplum Samaritani, ut ostendat non solos amicos, sed et inimicos (talis enim Judæis erat Samaritanus) esse proximos nostros. Rursum Samaritanum hunc in charitate et beneficentia præfert Judæis, utpote qui in Judæum seminecem à Judæis neglectum et Samaritanis invisum, adeo beneficum se præstiterit.

34. ET APPROPIANS (descendens ex equo vel asino quo vehebatur) ALLIGAVIT VULNERA EJUS, INFUNDENS OLEUM ET VINUM,] quæ secum ferebat in via quasi viaticum; scilicet vinum pro potu, oleum pro obsonio cum pane, hoc est pro cibo. Est hysterologia : prius enim lavit vulnera vino : vinum enim Primo saniem abstergit : Secundo, pituosos biliososque humores ad vulnus confluentes arrodit : Tertio, vulnera constringit, ne saniem et sanguinem ulterius emittant : Quarto, nervos calefacit et roborat, ut plagam excutiant. Deinde vulnus linivit oleo, Primo, ut vini acredinem et mordacitatem olei pinguedine et lenitate temperaret : Secundo, ut dolores leniret : Tertio, ut partes vulneri vicinas foveret et roboraret : nam alioqui oleum recentibus vulneribus obesse, illaque putrefacere, docet Galenus lib. 3. Matth. et Hippocrates lib. de Ulceribus. Vide Valesium S. Philosophiæ c. 87.

Hinc Tropolog. S. Gregorius 20. Moral. cap. 8. In vino, ait, morsus districtionis, in oleo mollities pietatis : miscenda ergo lenitas est cum acritate, ut vulnera animæ sanentur, et vitia à peccatoribus expellantur. S. Chrysostom. vero : Vinum, ait, est sanguis passionis, oleum chrismatis unctio; vel, ut Interlinearis, chrisma Spiritus sanctus.

ET IMPONENS ILLUM IN JUMENTUM SUUM] quo ipse equitare vel asinare solebat. Syrus, *supra asinum suum.* Descendit ergo ipse ex equo vel asino, cui insidebat, illumque cessit vulnerato. imo eum illi imposuit. Allegorice, S. Augustinus in Quæst. Evang. Jumentum, ait, est Christi caro. Imponi jumento, est in ipsam incarnationem credere. S. Ambrosius : Jumento imponit, inquit, cum peccata nostra portat. Theophylactus : Membra sua nos fecit, ait, et participes corporis sui.

DUXIT, ipse pedes incedens, frænumque prehendens, illoque minans equum et equitem, IN STABULUM.] Græce, εἰς πανδοχεῖον, id est, in diversorium, sive hospitium, ita dictum, quod omnes promiscue recipiat; hospitium ergo dicitur *stabulum* à stando, quod in eo viatores ex via lassi stent, id est quiescant. Sic *stabulum* pro hospitio sumit S. Cyprian. lib. 3. ep. 13. hinc Syrus et Arabicus pro *stabulo* vertunt *hospitium.*

ET CURAM EJUS EGIT.] Prospiciens illi de cibo, igne, lecto, medico, medicinis, ceterisque rebus ad curam necessariis, vel opportunis.

35. ET ALTERA DIE PROTULIT DUOS DENARIOS.] Denarius simplex erat drachma argenti, puta unus Julius, vel Regalis Hispanicus. Verum hic denarius, non simplex, sed duplex, uti modo est dimidius *Philippicus Dalerus :* dedit enim tantum, quantum sufficere putabat vulnerato alendo et medicando usque ad suum reditum : ad hoc enim non sufficiebant duo Julii. Tropologice, S. Aug. in Quæst. Evang. Duo denarii, ait, sunt duo præcepta charitatis, quam Apostoli acceperunt ad evangelizandum, aut promissio vitæ præsentis et æternæ.

ET DEDIT STABULARIO (id est hospiti, qui stabulo et hospitio præerat) ET AIT : CURAM ILLIUS HABE, ET QUODCUMQUE SUPEREROGAVERIS (ulterius impenderis), EGO, CUM REDIERO, REDDAM TIBI.] Vide hic et disce à Samaritano plenam dilectionem, qua nihil omisit, quod ad vulnerati curationem requiritur; sed omnia charitatis officia hic requisita copiose præstitit.

Allegorice : homo est Adam lapsus in peccatum, ideoque in anima vulneratus, et pene occisus; Adam enim ex Jerusalem, id est ex visione pacis, puta ex paradiso et statu innocentiæ, ubi summa fruebatur pace cum Deo, secum, cum Eva, et cum omnibus animalibus, descendit in Jericho, id est in mutabilitatem et statum peccati : hujus enim symbolum est Jericho, id est luna, quæ quotidie mutatur et deficit. Latrones sunt dæmones, qui Adamum et Evam per serpentem deceperunt, et ad peccatum induxerunt, itaque eum Dei gratia et virtutibus spoliarunt, et vulnera concupiscentiæ omnibus animæ potentiis et appetitibus inflixerunt. Sacerdos et Levita sunt lex vetus, quæ lapsum Adæ sanare neglexit, quia non potuit. Samaritanus, id est, custos, est Christus, qui fideliter homines omnes curat et custodit, ut sanentur et salventur : equus est hujus humanitas, cui ipsa deitas insidet, et quasi inequitat. Stabulum, id est hospitium, est Ecclesia, quæ omnes fideles recipit. Vinum est sanguis Christi, quo vulnera nostra abluuntur, et sanies peccatorum abstergitur. Oleum est misericordia, clementia et lenitas Christi. Stabularius sive hospes, qui stabulo, id est Ecclesiæ præest, est S. Petrus, sive Pontifex. Ita S. Ambr. et Origenes hic hom. 34. S. Hieron. in c. 10. Matth. S. Aug. serm. 17. de Verbis Domini, et alii passim. Audi Origenem : *Aiebat quidam de presbyteris, volens parabolam interpretari, hominem qui descendit esse Adam ; Jerusalem, paradisum ; Jericho, mundum ; latrones, contrarias fortitudines ; sacerdotem, legem ; Levitam, Prophetas ; Samaritem, Christum ; vulnera vero, inobedientiam ; animal, corpus Domini ; pandochium, id est stabulum, quod universos volentes introire suscipiat, Ecclesiam interpretari. Porro duos denarios Patrem et Filium*

intelligi; stabularium Ecclesiæ præsidem, cui dispensatio credita est. De eo vero quod Samarites reversurum se esse promittit, secundum Salvatoris figurabat adventum. Hæc cum rationabiliter pulchreque dicuntur, etc.

Hinc rursum ex hac parabola docent Patres et Theologi, Adamum per peccatum spoliatum esse bonis et donis gratuitis, uti sunt gratia et virtutes; vulneratum vero fuisse in naturalibus, id est, in natura non pura et mera : hæc enim eadem est post peccatum, quæ fuit ante; sed in natura per gratiam erecta, sanata et integra per justitiam originalem illi à Deo inditam : hæc enim omnes appetitus et passiones, ac concupiscentiæ motus voluntati et rationi subjiciebat, ut nil velle aut concupiscere possent, nisi quod recta ratio judicabat, ac voluntas recta amabat et appetebat : jam autem per peccatum privati hac justitia originali, experimur in nobis inscia ratione, et invita voluntate, pravos hosce motus exoriri; hoc est vulnus naturæ.

36. Quis eorum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones?] Videtur Christus apposite ad interrogationem legisperiti, *Quis est proximus meus?* dicere debuisse : Quis in hac parabola tribus hisce, puta sacerdoti, Levitæ, ac præsertim Samaritano, fuit proximus? utique ille qui incidit in latrones, ab eisque spoliatus, vulneratus et semimortuus relictus, omni proximorum ope indigebat : nam alioqui ex hac interrogatione Christi quis inferre poterit : Ergo proximus est is qui benefacit egenti, puta Samaritanus, non autem ipse egens, puta spoliatus ille et vulneratus : ac consequenter sacerdos et Levita non erant proximi, quia egenti non benefecerunt. Unde pariter inferas eos qui nos oderunt et persequuntur, non esse nostros proximos.

Verum dico sensum esse : *Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones?* q. d. Quis horum trium tibi videtur in hoc casu se gessisse ut proximum capti, spoliati et vulnerati à latronibus? sic enim hanc interrogationem Christi intellexit ipse Legisperitus, dum vers. seq. respondet : *Qui fecit misericordiam.* Ergo ex eo Christus quærit : Quis ex hisce tribus tibi videtur vere functus officio proximi erga vulneratum tam miserum, ita ut eum licet tam afflictum, et ex inimica sibi gente, puta ex Judæis, oriundum, æstimarit suum esse proximum? Proximus enim est nomen correlativum, proximus enim est proximi proximus, sicut misericors est miseri misericors : quare Christus recte ex uno designat alterum, puta ex relativo designat ejus correlativum, quod quærebat Legisperitus. Maluit vero Christus sic responsionem suam invertere, ut Legisperito nobisque omnibus statueret exemplum reale et perfectum dilectionis proximi, quod ipse imitaretur non speculando in lege, sed opere idipsum præstando, quod præstitit Samaritanus : unde concludit vers. 37. dicens : *Vade, et tu fac similiter.* Maxime autem voluit Christus Legisperitum docere, non Judæum, non amicum, uti volebant Scribæ, sed omnes omnino homines, maxime miseros, etiam nobis inimicos, habendos esse proximos, et omni officii genere esse diligendos. Simili modo ob similem causam Christus invertit quæstionem majoris dilectionis duorum debitorum, Magdalenæ scilicet et Simonis : *Quis eum plus diligit?* Luc. cap. 7. vers. 47. uti ibi ostendi. Ita S. Augustinus, quem mox citabo, Beda, Theophyl., Euthymius, Titus, Toletus, Jansenius, et alii passim.

37. At ille dixit : Qui fecit misericordiam in eum. Et ait illi Jesus : Vade, et tu fac similiter.] *Ut videlicet*, inquit S. August. l. 5. de Doct. Christ. cap. 30. *eum esse proximum intelligamus, cui vel exhibendum est officium misericordiæ, si indiget, vel exhibendum esset, si indigeret. Ex quo est jam consequens, ut etiam ille à quo nobis hoc vicissim exhibendum est, proximus sit noster: proximi enim nomen ad aliquid est, nec quisquam esse proximus nisi proximo potest. Nullum autem exceptum esse, cui misericordiæ denegetur officium, quis non videat? quando usque ad inimicos etiam porrectum est, quales erant imprimis Samaritani Judæis.* Addit apposite S. August. *Quid tam remotum quam Deus ab hominibus? cum haberet Deus in se duo bona, justitiam et immortalitatem : nos duo mala, iniquitatem et mortalitatem : factus est mortalis, et ita prope nos, non id quod nos, id est peccator, suscipiendoque pœnam, et non culpam, culpam delevit et pœnam.*

Causam à priori dat Isidor. Pelusiota libr. 4. epistol. 123. dicens : *Proximitas enim natura æstimatur, non virtute; substantia, non dignitate; compassione, non loco; curationis modo, et non loci propinquitate : illum namque arbitrare proximum, qui tui maxime indigeat, et sponte tua ad auxilium ei ferendum accede.*

38. Factum est autem dum irent (dum proficiscerentur Jesus et discipuli ejus, evangelizantes per vicos et castella, ut dixi v. 1. et ipse (Jesus) intravit in quoddam castellum (græce κώμην, id est, vicum, pagum, oppidum, puta Bethaniam, ubi Martha videtur habuisse domum) : et mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domum suam.] Quasi hospitem et peregrinum, qui ut Deus erat omnium Dominus. Unde S. August. serm. 26. de Verbis Domini : *Suscepit*, ait, *famula Dominum, ægra salvatorem, creatura creatorem, spiritu pascenda in carne pascendum, dignatione, non conditione.* Laudatur in Martha virtus hospitalitatis, quod Jesum Scribis et Pontificibus exosum hospitio exceperit, sed hominem excipiendo recepit pariter Deum, qui illam totamque ejus domum benedixit, et donis cœlestibus cumulavit, tandemque in cœlum ipsam suscepit, et æterna gloria beavit. Sic Abraham suscipiens hospites, angelos specie humana indutos hospitio excepit, quibus promissionem nascituri ex se Isaac, indeque Christi, qui benedicturus esset omnes gentes, accepit. Vide dicta Hebr. 13. Quocirca Christus Marthæ morienti apparuit, eique præmium hospitalitatis rependit, atque eam ad cœleste, non hospitium, sed regnum, invitavit, dicens : *Veni, hospita mea dilectissima, quia sicut tu me in domum tuam recepisti, sic ego te in cœlum meum recipiam.* Ita habet ejus Vita, quæ ex S. Antonino addit, Christum sua præsentia sepulturam sanctæ Marthæ honorasse. Ita Christus honorantes se honorat.

39. Et huic erat soror nomine Maria,] cognomento Magdalena; hæ duæ sorores *non solum carne*, ait S. August. loco jam citato, *sed et religione germanæ, ambæ Domino cohæserunt*,

ambæ Domino in carne præsenti servierunt, tanto hospite beatæ.

Quæ etiam sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius.] Vox *etiam* notat Magdalenam non obiter, non alio tempore quando ei erat otium, sed illo temporis articulo, quo maxime cum Martha erat laborandum in apparanda Christo mensa, quasi otiosam sedisse cum Jesu : *Sedens secus pedes*, quasi discipula humillima summe amans et reverens Christum, ut eum docentem quietissime, modestissime, avidissime et attentissime audiret : *Quanto hic melius*, ait S. August. serm. 27. de Verbis Domini, *ad pedes sedebat, tanto amplius capiebat : confluit enim aqua ad humilitatem convallis, denatat de tumoribus collis.*

Audiebat verbum illius.] Docet hic Christus suo exemplo, quid discipuli, ac viri Apostolici et Religiosi facere debeant in hospitiis, scilicet, *ut non resupini quiescant*, ait S. Chrysost. in Catena, *sed potius repleant suscipientes sacris et divinis doctrinis*, ut nullum tempus sine fructu transire sinant, sed ubique semina pietatis jaciant, omnesque ad virtutem et Dei amorem excitent. Faciebat id inter alios R. P. Petrus Faber, primus S. Ignatii Loiolæ socius, qui in perpetuis peregrinationibus et missionibus, vitam omnem in societate exegit, ac proinde hoc salutare monitum nostris testamento reliquit, ut hospitium ingressi illico vel recitandis Horis, vel piis sermonibus miscendis intendant, seque pietatis professores ostendant : sic enim impedituros omnes lascivos sermones et castitatis tentatores, ac fructum non exiguum facturos, uti ipse non semel latrones in hospitio degentes suis sermonibus commovit ad pœnitentiam, eorumque ibidem confessiones excepit. Plura vide in Vita ejus. Idem faciebat sanctus Franciscus Xaverius in navibus, per totum Orientem navigans, et ubique evangelizans tam verbo, quam charitatis et sanctæ vitæ exemplo.

40. Martha autem satagebat circa frequens ministerium.] Græc. περιεσπᾶτο περὶ πολλὴν διακονίαν, id est, *distendebatur* vel *distrahebatur circa multam ministrationem*, sollicita et officiosa charitate curans, ut cibi tanto hospite digni rite coquerentur, mensa, lectulique mensales congrue sternerentur, pedes hospitum lavarentur, ceteraque omnia hospitalitatis officia exacte præstarentur. Unde Arabicus vertit, *Martha autem diligenter ministrabat plurimum.*

Quæ stetit, et ait (græce, *astans autem dixit*; Syr., *venit et dixit*) : Domine, non est tibi curæ (Arabic. *Domine, non gravat te res mea*) quod soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergo illi, ut me adjuvet.] Ita loquitur Martha, partim ex turbatione sollicitudinis omnia Christo congrue apparandi, partim ex confidentia in benignitate Christi. q. d. Domine, ego tui amore et obsequio opprimor laboribus : soror mea id videt, et interim desidet et otiatur. Tuæ ergo humanitatis est curare, illique jubere ut me sublevet, et in partem pii laboris veniat, tibique æque ac ego ministret : illa enim tota ex te pendet, me negligit. Verbo ergo illi innue, ut me juvet, et illud faciet ; scio enim me illam rogantem nihil apud ipsam effecturam, quia tibi tuisque verbis tota est affixa.

41. Et respondens dixit illi Dominus : Martha, Martha, sollicita es, et turbaris erga (circa) plurima.] Arabicus, *tu sollicita turbata es erga res plurimas. Repetitio nominis Martha, est indicium dilectionis*, ait S. August. serm. 26. jam citato, *aut forte movendæ intentionis, ut audiret attentius :* tota enim intendebat suis ministeriis, ut minus verbis Jesu intenderet, nisi iterata nominis sui compellatione excita. Addit S. Augustinus. *Maria causam suam maluit Judici* (Christo) *committere, nec in respondendo voluit laborare*, sciebat enim Christum à se stare, suique patronum agere solitum. Unde hic Christus *factus est Mariæ advocatus, qui judex fuerat interpellatus*, ait Interlin. ex S. Aug. serm. 27. *Turbaris erga plurima*, q. d. Nimis es sollicita, Martha, ideoque turbaris. Vis enim plurima mihi apparare, cum paucis mihi sit opus : uno enim cibi genere contentus sum, imo delector, tum frugalitatis, tum sanitatis studio ; docet enim Galenus et medici varietatem ciborum onerare stomachum, ac difficulter tardeque ab eo digeri. Audivi nonnullos, qui uno cibo perpetim vescentes, ad longævam et plane decrepitam ætatem vixere. Emman. Sa et alii Græc. τυρβάζεις vertunt, *tumultuaris : Sed tumultus hoc loco distractio est et turbatio*, ait Euthymius : qui enim circa multa distrahuntur, suntque solliciti, multas cogitationum et curarum anxietates et tumultus, qui in mente confligunt, eamque affligunt, experiuntur, quocirca nimia sollicitudo et anxietas signum est, et effectus alicujus passionis et perturbationis internæ, scilicet nimii timoris et amoris : quia si quis nimis amat honorem, opes, commoditates, amicum vel rem aliam, illamque perdere timet, hic est sollicitus, turbatur, anxiatur.

42. Porro unum est necessarium.] Arabicus, *quod autem necessarium est, facile est;* græce, ἑνὸς δέ ἐςι χρεία, id est, *uno autem est opus :* hoc unum Christus opponit multis, circa quæ turbatur Martha. Syrus, *at unum est quod requiritur.* Consentit Ægyptius, Æthiopicus et Persicus.

Quæres quodnam sit hoc unum, idque necessarium ? Respondent Lutherus, Bulingerus, Melanchthon, ceterique ejusdem farinæ Novatores, hoc unum esse fidem, sive audire Evangelium, illique credere : hoc enim tantum dicitur hic fecisse Magdalena v. 39. *Sedens*, inquit, *secus pedes Domini audiebat verbum illius :* censent enim ipsi fidem solam necessariam esse ad salutem. Crede, inquiunt, te per merita Christi salvandum, et infallibiliter salvaberis. Verum hæc fides est temeraria, fallax et falsa : nam illam possunt habere blasphemi, fures et latrones : præter fidem enim ad salutem necessaria est spes, charitas et bona opera ; ut patet Matth. 19. 17., 1. Corinth. 13. et alibi passim, idque patet in ipsa Magdalena, quæ ita verbum Domini audiebat, ut auditis obediret, illaque exequeretur per opera charitatis, humilitatis et pœnitentiæ, ut patet cap. 7. 43. et ex tota deinceps ejus vita.

Verius ergo Orthodoxi plures per *unum* intelligunt unum cibi genus. q. d. Tu, ô Martha, sollicita es et turbaris, ut multa mihi fercula apponas, sed frustra : nam uno dumtaxat opus est, unum mihi sufficit : non requiro mensam opiparam, escam communem et facile parabilem opto : hoc enim dictat mihi mea tempe-

rantia et paupertatis studium : interim non damno, imo laudo tuam erga me devotionem, reverentiam et studium; qua dignitati meæ personæ tanta et tam multa apparas, ut ostendas quanti me æstimes, quantumque affectum erga me geras : sed tamen moneo ne nimis sis sollicita, neve in ministerio tuo turberis, et Magdalenam à meis sermonibus avoces. Ita S. Basil. in Regulis fusius disput. inter. 20. Theophyl. et S. Gregorius apud D. Thomam in Catena, S. Hieron. in epistol. ad Eustochium, Toletus, Emman. Sa, et Franc. Lucas hic. Audi S. Basilium : *Paucis vel uno est opus : paucis quidem ad apparatum videlicet, uno vero scopo ut necessitas expleatur.* Sic et Titus : *Non eâ de causa huc venimus, ut supervacaneis escis ventrem impleamus : natura enim paucis contenta est.* Accedit Theophyl. *Uno nobis opus est, nempe ut comedamus qualitercumque, non variis.* Hinc Arabicus vertit, *quod autem necessarium est, facile est.*

Secundo, sublimius et magis apposite ad sequentia : *unum* hoc *necessarium* est unius Dei ac salutis æternæ cognitio, studium et amor, cui quasi optimæ parti et forti totam affixit se Maria. Unde hoc *unum* explicans subdit : *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.*

Sensus est, q. d. Tu, ô Martha, circa multa distraheris et turbaris; remedium tibi suggero, ut te colligas in unum, ut scilicet uni Deo per omnia placere satagas, ac unius Dei amore omnes actiones tuas obeas; sic illæ te non distrahent, sed fixa in Deo, omnia ex ejus voluntate sine turbatione, quiete et suaviter perages; quia superfluas rescindes, nec plures capesses quam opus sit, et quam facere possis. Ita Beda, Euthymius, Jansen. et alii : unde S. Augustinus serm. 26. de Verb. Domini, et S. Greg. lib. 1. in lib. Reg. cap. 4. et alii : *Unum* hoc, inquiunt, est ultimus finis, et summum hominis bonum, ad quod nostra mens est dirigenda, et à quo non est distrahenda. Et Cassianus collat. 1. c. 8. *Unum*, ait, *est unius Dei intuitus et contemplatio, ut scilicet etiam Sanctorum actus ac ministeria mirifica supergressus, solius Dei jam pulchritudine scientiaque pascatur :* licet enim contemplatio non sit necessaria ad salutem, est tamen necessaria ad plenam sanctitatem et perfectionem, quæ animam omni sollicitudine et turbatione liberat, facitque omnino tranquillam, utpote Deo plane unitam et in eo quiescentem. Hoc faciebat Psaltes, dicens : *Unam* (Heb. *unum*) *petii à Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ*, Psal. 26. 4. Et Paulus : *Unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ priora sunt extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu*, Philip. cap. 3. vers. 14. Et Esther cap. 14. 18. *Tu scis, Domine, quod nunquam lætata sit ancilla tua, ex quo huc translata sum usque in præsentem diem, nisi in te, Domine Deus.* Nam, ut ait Christus, Joan. 17. 3. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.*

Quocirca S. Ægidius unus è primis S. Francisci sociis, vir valde à Domino illuminatus, interrogatus, quæ esset via ad sanctitatem et perfectionem? verbo respondit : *Una uni : una*, scilicet anima *uni* Deo uniatur : dualitas enim separat et dividit, unitas vero colligit et unit. Deus enim est unus : quare qui Deum quærit, ad unitatem se redigat, eumque in unitate et voluntatis conformitate, ac mentis amorisque unione quærat oportet, uti docet S. Bernardus serm. 7. in Cant. Hinc S. August. l. 2. de Ordine cap. 18. tom. 1. per inductionem ostendit omnia tendere ad unum, quia, ut idem ostendit de Vera religione cap. 32. unitas, sive simplicitas, est vestigium Dei, qui est prima, essentialis et increata unitas, omnium unitatum fons et origó. Et cap. 42. declarat quanta sit unitatis pulchritudo. Denique unum necessarium est Deus : cetera enim omnia sunt contingentia et libera, et mero Dei beneplacito creata ex nihilo. Vulgo dicitur : *Qui duos lepores sectatur, neutrum capit :* sic qui Deo et mundo placere satagit, neutri placet.

Tropologice, unum hoc adipisceris per orationem, meditationem et contemplationem, hæc enim nos uni Deo jungit et unit. *Religiosi est unum ipsum ambire, et ad sacram monadem cogi,* ait S. Dionys. Eccles. hierarch. cap. 6. et Climacus cap. 1. *Monachus est qui semper habet spiritum elevatum in Deum, et orat in omni loco, tempore et negotio.* Et S. Chrysost. lib. 1. de Orando Deum : *Oratio*, ait, *est anima et spiritus vitæ religiosæ et perfectæ.* Et S. Bonav. opusc. de Perfectione vitæ cap. 5. ait, Religiosum non frequentantem orationem gestare animam mortuam in corpore vivente ; aut esse sicut corpus sine anima, habentem id quod externum est in Religione, absque eo quod internum est. Idem, Religio, ait, languida et infirma est, quæ non plurimum habet orationis. Quid ergo, ô infelix anima, per multa vagaris, ait S. August. in fine Meditat.? requiem quæris, et non invenis ; ama unum in quo sunt omnia, et in eo læta saturaque conquiesces : ipse enim te satiabit bonis omnibus, te torrente voluptatis potabit, imo inebriabit. Audi Epictetum ad Arrianum : *Oportet*, inquit, *ut omnia principia quasi converso orbe, redeant ad unum principium, omnia pulchra ad unum pulchrum, omnia vera ad unum verum, omnia bona ad unum bonum, omnia divina ad unum Deum, omnia una ad unum ter unum.* Nam unitas, principium, bonum, verum, Deus, eadem sunt, unum sunt. Quocirca Sponsa Cant. 2. *Dilectus meus mihi*, ait, *et ego illi.* Una enim sponsa uni sponso tota intendat oportet. Hinc Sancti optant à carne separari et mori, ut mentem totam uniant Deo. *Cupio dissolvi*, ait Paulus, *et esse cum Christo.* Et S. Simeon : *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace.* Et Psaltes : *Hei mihi! quia incolatus meus prolongatus est.* Causam dat S. Basilius in Regul. fusius disput. interrog. 2. *Vehementer enim*, ait, *vitam hanc veluti tetrum quemdam carcerem abhorrebant, usque adeo difficiles ad cohibendum animos* (græce ὁρμαῖς, id est vehementes impetus et impulsus, evolandi scilicet ex hoc carcere) *erant hi, quorum mentes Dei amor perstrinxerat ; cum enim inexplebili intuendæ divinæ pulchritudinis cupiditate flagrarent, illud exoptabant, ut æquata infinito sempiternæ vitæ curriculo, sibi jucunditatis Domini contemplandæ facultas præberetur.* Adeo beatum otium sapientibus negotio abundat, et fœcundum est, quique semel in divinitatem se mersit animus, ea et pasci ubique potest et pascere. Quocirca David Psal. 41. *Sitivit*, ait,

anima mea ad Deum fortem vivum, quando veniam et apparebo ante faciem Dei?

Symbolice : Unitas numerorum omnium principium est, utpote à qua fluit omnis numerus, eaque omnium finis, ut in quam omnis numerus resolvatur : nec ab aliquo suam trahit originem, aut in aliquem secatur numerum. Ita Deus optimus maximus omnium rerum initium et finis est, juxta illud Apoc. 21. vers. 6. *Ego sum alpha et omega*, omnia aperiens et claudens omnia, ante quem et post quem nihil, et tantum abest ut à creaturis suam sumpserit originem, ut illas æterno præcesserit intervallo, sine illis existens, cum illæ sine ipso nec consistere queant. Unde philosophus ille Platonicus : Ab unitate divina, ait, omnia prodeunt, prodeuntiaque unitatem quamdam ipsis impressam retinent, divinæ unitatis imaginem, qua et revocantur in illam, et revocata perficiuntur. Et Plato in Parmenide : Per unum intelligit esse divinum, in quo omnia vitam habent, tanquam rami in radice. Hinc illud Pythagoræ : *Oportet hominem fieri unum :* nam *qui adhæret Deo, unus cum eo spiritus efficitur*, ait Apostolus, et Macrob. lib. 1. in Somnium Scipionis : *Unitas*, ait, *principium et finis omnium, neque ipsa principii aut finis patiens, ad summum nos duxit Deum.* Trismegist. in Pimandro : *Unitas*, ait, *omnium principium, radix et origo, omnem continet numerum, à nullo comprehensa, omnemque gignit numerum ex nullo genita numero : hæc est imago Dei.*

Rursum ubi peccatum est, ibi est multitudo; ubi autem virtus, ibi singularitas, ibi charitas, ibi unitas. Virtutis ergo studiosus unum amet, et unitatis sit studiosus oportet. Unitatis enim magister Christus voluit nos in una Ecclesia adunare, sibique unire. Unitas enim dat cœlo temperiem, animo sanctitatem, corporibus sanitatem, domibus et civitatibus pacem et animorum concordiam, omnisque populi virtus et fortitudo est ex unanimitate. Dualitas enim omnis discordiæ, schismatis, belli, tempestatis, morbi et turbationis est causa et mater. Unde Plato lib. 5. de Republ. Nullum, ait, perniciosius civitati malum, quam qui eam dividit, et ex una plures facit; nec melius quidquam eo, quod ipsam vincit simul et unam efficit. Aristoteles lib. 1. Ethic. cap. 6. citat Speusippum dicentem, rem proprie dici bonam et perfectam, quando sit una; cum res quælibet in se habeat bonitatem suam per unitatem, qua suum suscipit esse; tamdiu enim est quidquid est, quamdiu unum est; cum autem desinit esse unum, desinit esse id quod est : materia quippe non habet esse, nisi per unionem sui cum forma : tolle hanc unionem, divides materiam à forma, et compositum interibit. Unio ergo est vita, divisio vero mors. Unde de cœlesti vita S. August. loquens : *Non erit ibi*, ait, *aliqua invidia disparis charitatis, ubi in omnibus regnat unitas charitatis.* Et S. Gregorius. *Et tanta vis charitatis ibi omnes associat, ut bonum quod quisque in se non accepit, in alio se gaudeat accepisse.* Regnum ergo vitæ est in charitate, quæ est unio : regnum mortis in odio, quod est divisio. Quocirca Pythagoras unitatem dicebat esse Deum, dualitatem vero dæmonem : quem secutus Homerus, unius naturam in boni ratione constituit, in mali vero ratione dualitatem : unde Iliade β ita canit :

Nec multos regnare bonum, rex unicus esto.

Rex unus est apibus, dux unus in gregibus, grues unum sequuntur, in navi unus est gubernator, in civitate unus prætor, in corpore unum caput, in exercitu unus dux, in Ecclesia unus Pontifex, in mundo unus sol. Denique unitas est virginitas, quæ nos similes facit angelis : dualitas est conjugium, quod nos assimilat animalibus.

Maria optimam partem elegit.] *Sibi*, ut addunt Syrus et Arabicus; græce ἀγαθὴν, id est *bonam* antonomastice, sive per excellentiam, id est optimam. Confert enim et præfert hic Christus Mariam Marthæ, ut patet ex contextu et ex omnium Patrum interpretatione, q. d. Tu, ô Martha, bonam partem elegisti, sed Maria meliorem. *Non tu malam, sed illa meliorem*, ait S. August. *Ecce pars Marthæ non reprehenditur*, ait Beda, *sed Mariæ laudatur.* Audi rursum S. August. serm. 27. de Verb. Dom. *Putamus reprehensum esse ministerium Marthæ, quam cura hospitalitatis occupaverat, quæ ipsum Dominum hospitio receperat? quomodo recte reprehendebatur, quæ tanto hospite lætabatur?* Sic et Ambros. *Nec Martha*, ait, *in bono ministerio reprehenditur; sed Maria, quod meliorem partem sibi elegerit, antefertur.* Et Cassian. Collat. 1. cap. 8. *Cum laboraret Martha pia sollicitudine ac dispensatione distenta, solam se videns ad tantum ministerium non posse sufficere, adjutorium sororis à Domino postulabat, dicens : Non est tibi curæ*, etc. *utique non ad vile opus, sed ad laudabile eam ministerium provocabat, et tamen quid audit?* Rationem dat Theoph. *Per alterum enim corpus pascitur, per alterum anima vivificatur.* Et Euthym. *Bonum est hospitalem esse, verum melius Deo assidere : illud enim corporale est, hoc autem spirituale.* Aliam rationem symbolicam dat S. August. serm. 27. de Verbis Domini, dicens : *Sed unde meliorem? quia tu circa multa, illa circa unum : præponitur unum multis; non enim à multis unum, sed multa ab uno.* Et inferius : *Multa sunt quæ facta sunt, unus est qui fecit*, etc. *bona valde quæ fecit, quanto melior ille qui fecit !* Tres personæ divinæ inter se realiter distinctæ, sunt unum in eadem numero deitate, quæ est simplicissima et perfectissima unitas : sic quo magis ad unitatem et simplicitatem accedis, eo magis ad Deum accedis, ait S. Augustinus. Imo Christus Joan. 17. vers. 21. orans Patrem pro suis fidelibus et dilectis : *Ut omnes*, ait, *unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint.* Et mox ; *Et ego charitatem quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus, ego in eis, et tu in me, ut sint consummati in unum.*

Porro pars Mariæ, quam Christus optimam vocat, est relictis omnibus terrenis curis Christo assidere, verbum ejus audire, soli Deo et rebus divinis vacare, orationi et contemplationi jugiter intendere. Audi Richard. de S. Victor. in Cant. 8. *Optimam partem elegit Magdalena, quæ gratiam exercet contemplationis, et tamen occupatur in parte sororis, ut etiam activæ vitæ præmio coronetur : in qua pari charitate par præmium meretur. Martha in uno loco corpore laborat circa aliqua, Maria in multis locis charitate circa multa; in Dei enim contemplatione et amore videt omnia, dilatatur ad omnia, comprehendit et complectitur omnia, ita ut in ejus comparatione Martha solli-*

citα dici possit circa pauca. Valde ergo hoc unum est necessarium, et merito præferendum, in quo et Deo per amorem anima inhæret, et omnibus charitatem et sollicitudinem exhibet. Hinc noster Suarez tractat. de Oratione mentali : Optimam, ait, partem elegit Maria, quia oratio mentalis est quasi hujus vitæ beatitudo. Ipsa enim est quasi inchoatio visionis beatificæ, qua Sancti in cœlo beantur.

Hinc pariter S. Magdalena erat in jugi solidoque gaudio. Audi S. Bern. serm. de Magdalena : *Absit ut in terra suaviter viventium, gaudiorum inveniatur materia; cum tantis alternationibus tota mundi facies immutetur : sed est gaudium continua sibi jucunditate firmissimum, quod perfectus animus de secura sibi conscientia pollicetur. Mens enim ab hujus mundi aspergine pure detersa, et in divinæ contemplationis acumen totum desiderii sui figens affectum, minas aspernatur, nescit timorem, spem falsam eludit, et omnium scandalorum immunis, in pace in idipsum dormiens requiescit.* Hujus beatæ tranquillitatis causam reddens Hugo Victorinus lib. 3. de Anima cap. 9. *Recta*, inquit, *conscientia tranquilla est, quia omnibus est dulcis, et nulli gravis; utens amico ad gratiam, inimico ad patientiam, cunctis ad benevolentiam, et quibus potest ad beneficentiam.*

Partem.] Videtur, ait Maldon., alludere ad ritum veterum, qui divisuri hæreditatem, jubebant, ut major filius vel hæres illam in partes maxime æquales divideret, deinde minor quam vellet prior eligeret, ne major inæqualiter dividendo minori fraudem facere posset, teste Seneca lib. 6. Declamat. 3. Sic hæreditas erat Christus, Martha senior duas ejus quasi partes fecit v. 40. scilicet Christum audire, et Christo servire ; Maria minor meliorem partem elegit, scilicet Christum audire : nam Hebr. חלק *chelec*, id est *pars*, in Scriptura significat sortem hæreditariam, juxta illud : *Pars mea Dominus*, Thren. 3. 24. Et *Dominus pars hæreditatis meæ*, Ps. 15. Porro hic recte sortem vocat Christus *partem*, quia pars bona perfectæ vitæ est sors Marthæ, sive vita activa; sed melior est pars, id est sors Mariæ, sive vita contemplativa. At vero vita mista, comprehendens simul actionem et contemplationem, non est pars, sed totum, sive tota perfectio; atque hujus totius respectu Christus unamquamque vocavit partem; mistam ergo vitam egit Christus pernoctans in oratione, ac per diem prædicans, Joannes Baptista et Apostoli. Hæc enim est ipsum totum sive perfectum; quia in ea contemplatio dirigit acuitque actionem.

Quæ non auferetur ab ea.] Quia scilicet contemplatio, et occupatio studiumque Mariæ ad verbum audiendum et meditandum, est spirituale, et æternus mentis cibus; unde perficitur in cœlo per jugem Dei visionem, durabitque in æternum; cum sors Marthæ sit temporalis, utpote quæ cibum corpori præstat in hac vita dumtaxat : in cœlo enim videre, amare et laudare Deum, est otiosum Beatorum negotium, et negotiosum otium. Ita S. Aug., Beda, Theoph. et alii. Unde S. Gregor. lib. 6. Moral. cap. 18. *Nec auferri unquam*, ait, *sors Mariæ dicitur, quia activæ vitæ opera cum corpore transeunt, contemplativæ vitæ autem gaudia melius ex fine convalescunt.* Audi S. Augustin. serm. 27. de Verbis Dom. *A te* (ô Martha) *quod elegisti aufcretur, ut quod melius est detur. Auferetur enim à te labor, ut requies detur. Tu navigas, illa in portu est.* Et anterius : *Intenta erat Martha quomodo pasceret Dominum : intenta Maria quomodo pasceretur à Domino. A Martha convivium Domino parabatur, in cujus convivio Maria jam jucundabatur.* Et rursum : *Transit labor multitudinis, et remanet charitas unitatis.* Laurent. Justin. lib. de Ligno vitæ tract. de orat. c. 8. *Activa vita*, ait, *habet sollicitum cursum, contemplativa gaudium sempiternum; in hac aquiritur regnum, in illa percipitur; hæc facit pulsare bonorum operum, velut quibusdam manibus januam, ista vocat consummandos in patriam; in hac contemnitur mundus, in ista videbitur Deus. Sedebit* (*inquit Propheta de contemplativis*) *populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta.* S. Greg. in Ezech. lib. 2. hom. 34. *Activa vita*, ait, *cum corpore deficit. Quis enim in æterna patria panem esurienti porrigat, ubi nemo esuriet? potum tribuat sitienti, ubi nemo sitit? quis mortuum sepeliat, ubi nemo moritur? cum præsenti ergo sæculo vita aufertur activa, contemplativa autem hic incipitur, ut in cœlesti patria perficiatur : quia amoris ignis, qui hic ardere inchoat, cum ipsum quem amat viderit, in amore ipsius amplius ignescit.*

Vide et Cassianum collat. 1. c. 10. ubi inter cetera ait : *In futuro sæculo cuncti ab hac multiplici, id est actuali operatione, ad charitatem Dei, et divinarum rerum contemplationem perpetua cordis puritate transibunt.* Tali ergo recte dicas illud Poetæ :

Nulla te cœlo rapiet vetustas,
Tu comes Phœbo, comes ibis astris,
Jure perenni.

Nota contra Calvinum, Martham gerere typum vitæ activæ, Mariam vitæ contemplativæ, dum sedet, dum tacet, dum interpellata non respondet, quæ denique intus rapta, foris insensibilis redditur, ait S. Bern. serm. 3. et 5. de Assumpt. B. Virg. Ita S. August., Basilius, Hieron., Greg., Cassianus, Beda et alii, quos fuse hic citat Maldonatus. Quid vero est contemplatio? respondet S. Aug. (vel quisquis est auctor) lib. de Spiritu et anima c. 32. *Est perspicuæ veritatis jucunda admiratio.* S. Bernard. vero : *Contemplatio est mentis in Deum suspensæ elevatio, æternæ dulcedinis gaudia degustans.* Et alibi : *Est verus certusque intuitus animæ de quacumque re, sive apprehensio veri non dubia.* Richardus de S. Victore : *Est libera mentis perspicacia, in sapientiæ spectacula cum admiratione suspensa.* Joan. Gerson. Cancell. Paris. lib. de Medit. consider. 12. ex Hugone et Richardo Victor. *Contemplatio*, ait, *est liber et expeditus mentis intuitus in res perspiciendas usquequaque diffusus, et est sublevatæ mentis jubilum, mors quædam carnalium desideriorum, hoc est gustare quam suavis est Dominus.* Uti gustabat David jubilans psal. 83. *Cor meum, et caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Et Psal. 72. 26. *Quid enim mihi est in cœlo, et à te quid volui super terram? defecit caro mea, et cor meum, Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum.*

Jam actus et officia vitæ activæ et contemplativæ ita describit S. Greg. lib. 2. in Ezech. hom. 14. *Activa vita est panem esurienti tribuere, verbo sapientiæ nescientem docere, errantem corrigere, ad humilitatis viam superbientem proximum revocare, infirmantis curam gerere, quæ*

singulis quibusque expediant dispensare, et commissis nobis qualiter subsistere valeant, providere. Contemplativa vero vita est charitatem quidem Dei et proximi tota mente retinere, sed ab exteriore actione quiescere, soli desiderio conditionis inhærere, ut nil jam agere libeat, sed calcatis curis omnibus ad videndam faciem sui Creatoris animus inardescat : ita ut jam noverit carnis corruptibilis pondus cum mærore portare, totisque desideriis appetere illis hymnidicis angelorum choris interesse, admisceri cælestibus civibus, de æterna in conspectu Dei incorruptione gaudere.

Porro S. Thom. 2. 2. q. 180. art. 7. *Vita contemplativa*, ait, *præcipue consistit in contemplatione Dei, ad quam movet charitas.* Et postea : *Vita contemplativa licet principaliter consistit in intellectu, principium tamen habet in affectu : in quantum videlicet aliquis ex charitate ad Dei contemplationem incitatur. Et quia finis respondet principio, inde est quod etiam terminus et finis contemplativæ vitæ habet esse in affectu; dum scilicet aliquis in visione rei amatæ delectatur, et ista delectatio rei visæ amplius excitat amorem.*

Vita ergo contemplativa, quæ est jugiter Deo inhærere, facit hominem toto mundo altiorem, ut conversetur in cœlis, ibique mente fixus terrena omnia tam prospera quam adversa, velut exilia sub se posita despiciat, nec magnum quid æstimet nisi Deum et divina. Hæc proinde est charissima Dei sponsa, quæ pacatissime et jucundissime in sola divinarum rerum meditatione conquiescit, dicitque : *In pace in idipsum dormiam et requiescam.* Causam dat S. Bernard. serm. 29. in Cant. *Tranquillus Deus tranquillat omnia, et quietum aspicere, quiescere est.* Vita contemplativa acquiritur per vitam activam, puta per mortificationem, contemptum rerum omnium quæ in mundo sunt, silentium, custodiam cellæ, officia charitatis, ceterarumque virtutum. *Sicut enim flos præcedit fructum, sic vita cœnobitica eremiticam* (id est activa contemplativam), ait S. Sabas, ut habetur in vita S. Joan. Silentiarii. Quocirca S. Basil., Cassian., Dorotheus et alii Ascetæ docent, inchoandum esse studium virtutis in vita activa et cœnobitica; inde pergendum ad vitam contemplativam et solitariam. Vide inter alios nostrum Jac. Alvarez de Paz tom. 3. ubi fuse tract. de vita contemplativa, ac quindecim ejus gradus assignat.

Denique Nota, Ecclesiam recte et apposite hæc legere in festo Assumptionis B. Virginis, tum quia B. Virgo officiosissima fuit Christi hospita, tum quia ipsa utrumque officium Marthæ, scilicet et Magdalenæ perfecte obivit, tum quia ipsa optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Vide nostrum P. Canisium lib. 5. Marialis c. 7. Audi S. Ildephons. serm. 5. de Assumpt. *De ista dicitur*, inquit, *Optimam partem elegit, quia prima omnium feminarum Deo virginitatem obtulit, et idcirco promeruit, ut Dei filius ex ea corpus nostræ redemptionis susciperet.*

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, CHRISTUS TRADIT ORATIONEM DOMINICAM, ET MODUM ORANDI. SECUNDO, V. 14. EJICIT DÆMONIUM, PROBATQUE, SE ID FACERE NON IN BEELZEBUB, UTI CALUMNIABANTUR SCRIBÆ, SED IN DIGITO DEI. TERTIO, V. 27. MULIER E TURBA EI ACCLAMAT, BEATUS VENTER QUI TE PORTAVIT; AT IPSE AIT, BEATI QUI AUDIUNT VERBUM DEI, ET CUSTODIUNT ILLUD. QUARTO, V. 29. JUDÆIS SIGNUM PETENTIBUS DAT SIGNUM JONÆ, ADDITQUE JUDÆOS A REGINA SABA ET NINIVITIS CONDEMNANDOS IN DIE JUDICII. QUINTO, V. 33. DOCET LUCERNAM CORPORIS ESSE OCULUM; ILLUM ERGO PURUM ET CLARUM ESSE SERVANDUM. SEXTO, V. 38. INVITATUS A PHARISÆO, NOTATUSQUE, QUOD ILLOTUS AD MENSAM ACCEDERET, ACRITER VITIA PHARISÆORUM CASTIGAT, EISQUE VÆ INTENTAT.

PRIMAM PARTEM AUDIVIMUS MATTH. 6. 9. ET MATTH. 7. V. 7. ET 9. SECUNDAM, MATTH. 12. 24. QUARTAM, MATTH. 12. 39. QUINTAM, MATTH. 6. 22. SEXTAM, MATTH. 23. SUPEREST ERGO TERTIA, ET PARTICULA PRIMÆ HIC EXPLICANDA.

1. ET factum est : cum esset in quodam loco orans, ut cessavit, dixit unus ex discipulis ejus ad eum : Domine, doce nos orare, sicut docuit et Joannes discipulos suos. 2. Et ait illis : Cum oratis, dicite : Pater, sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. 3. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. 4. Et dimitte nobis peccata nostra, siquidem et ipsi dimittimus omni debenti nobis. Et ne nos inducas in tentationem. 5. Et ait ad illos : Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, et dicet illi : Amice, commoda mihi tres panes, 6. quoniam amicus meus venit de via ad me, et non habeo quod ponam ante illum, 7. et ille deintus respondens dicat : Noli mihi molestus esse, jam ostium clausum est, et pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere, et dare tibi. 8. Et si ille perseveraverit pulsans : dico vobis,

et si non dabit illi surgens eo quod amicus ejus sit, propter improbitatem tamen ejus surget, et dabit illi quotquot habet necessarios. 9. Et ego dico vobis : Petite, et dabitur vobis : quærite, et invenietis : pulsate, et aperietur vobis. 10. Omnis enim qui petit, accipit : et qui quærit, invenit : et pulsanti aperietur. 11. Quis autem ex vobis patrem petit panem, numquid lapidem dabit illi? Aut piscem : numquid pro pisce sepentem dabit illi? 12. Aut si petierit ovum : numquid porriget illi scorpionem? 13. Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris : quanto magis Pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se! 14. Et erat ejiciens dæmonium, et illud erat mutum. Et cum ejecisset dæmonium, locutus est mutus, et admiratæ sunt turbæ. 15. Quidam autem ex eis dixerunt : In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia. 16. Et alii tentantes, signum de cœlo quærebant ab eo. 17. Ipse autem ut vidit cogitationes eorum, dixit eis : Omne regnum in seipsum divisum desolabitur, et domus supra domum cadet. 18. Si autem et Satanas in seipsum divisus est, quomodo stabit regnum ejus? quia dicitis in Beelzebub me ejicere dæmonia. 19. Si autem ego in Beelzebub ejicio dæmonia : filii vestri in quo ejiciunt? ideo ipsi judices vestri erunt. 20. Porro si in digito Dei ejicio dæmonia, profecto pervenit in vos regnum Dei. 21. Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. 22. Si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, et spolia ejus distribuet. 23. Qui non est mecum, contra me est : et qui non colligit mecum, dispergit. 24. Cum immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca inaquosa, quærens requiem : et non inveniens, dicit : Revertar in domum meam unde exivi. 25. Et cum venerit, invenit eam scopis mundatam, et ornatam. 26. Tunc vadit, et assumit septem alios spiritus secum, nequiores se, et ingressi habitant ibi. Et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. 27. Factum est autem, cum hæc diceret : extollens vocem quædam mulier de turba, dixit illi : Beatus venter, qui te portavit, et ubera quæ suxisti. 28. At ille dixit : Quinimo beati, qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. 29. Turbis autem concurrentibus cœpit dicere : Generatio hæc, generatio nequam est : signum quærit, et signum non dabitur ei nisi signum Jonæ prophetæ. 30. Nam sicut fuit Jonas signum Ninivitis : ita erit et Filius hominis generationi isti. 31. Regina Austri surget in judicio cum viris generationis hujus, et condemnabit illos : quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis : et ecce plus quam Salomon hic. 32. Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione hac, et condemnabunt illam : quia pœnitentiam egerunt ad prædicationem Jonæ, et ecce plus quam Jonas hic. 33. Nemo lucernam accendit, et in abscondito ponit, neque sub modio : sed supra candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant. 34. Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit : si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. 35. Vide ergo ne lumen, quod in te est, tenebræ sint. 36. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, et sicut lucerna fulgoris illuminabit te. 37. Et cum loqueretur, rogavit illum quidam Pharisæus ut pranderet apud se. Et ingressus recubuit. 38. Pharisæus autem cœpit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. 39. Et ait Dominus ad illum : Nunc vos, Pharisæi, quod deforis est calicis et catini, mundatis : quod autem intus est vestrum, plenum est rapina, et iniquitate. 40. Stulti, nonne qui fecit quod deforis est, etiam id, quod deintus est, fecit? 41. Verumtamen quod superest, date eleemosynam : et ecce omnia munda sunt vobis. 42. Sed væ vobis Pharisæis, quia decimatis mentham, et rutam, et omne olus, et præteritis judicium et charitatem Dei : hæc autem oportuit facere, et illa non omittere. 43. Væ vobis Pharisæis, quia diligitis primas cathedras in synagogis, et salutationes in foro. 44. Væ vobis, quia estis ut monumenta quæ non apparent, et homines ambulantes supra, nesciunt. 45. Respondens autem quidam ex Legisperitis, ait illi : Magister, hæc dicens etiam contumeliam nobis facis. 46. At ille ait : Et vobis Legisperitis væ : quia oneratis homines oneribus, quæ portare non possunt, et ipsi uno digito vestro non tangitis sarcinas. 47. Væ vobis, qui ædificatis monumenta Prophetarum : patres autem vestri occiderunt illos. 48. Profecto testificamini quod consentitis operibus patrum vestrorum : quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulchra.

49. Propterea et sapientia Dei dixit : Mittam ad illos Prophetas, et Apostolos, et ex illis occident, et persequentur. 50. Ut inquiratur sanguis omnium Prophetarum, qui effusus est à constitutione mundi à generatione ista, 51. à sanguine Abel, usque ad sanguinem Zachariæ, qui periit inter altare et ædem. Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione. 52. Væ vobis Legisperitis, quia tulistis clavem scientiæ, ipsi non introistis, et eos qui introibant, prohibuistis. 53. Cum autem hæc ad illos diceret, cœperunt Pharisæi et Legisperiti graviter insistere, et os ejus opprimere de multis, 53. insidiantes ei, et quærentes aliquid capere de ore ejus, ut accusarent eum.

2. CUM ORATIS DICITE : PATER, SANCTIFICETUR NOMEN TUUM.] Matth. c. 6. 6. addit *Pater noster, qui es in cœlis.* Porro Matth. hanc orationem adjungit sermoni Domini in monte, quem initio prædicationis habuit Christus, ut in eo compendium et summam Evangelicæ suæ doctrinæ discipulis proponeret; Lucas vero hic posterius eamdem assignat; vel ergo bis orationem Dominicam docuit Christus, vel potius illam, uti et alia, Matthæus eo loco posuit per prolepsin vel anticipationem, ut simul quasi synopsin totius doctrinæ Christianæ proponeret. Ita Jansenius.

Nota. Matthæus orationi Dominicæ septem dat petitiones; Lucas vero hic quinque : duas ergo omisit, quæ in aliis quinque virtute continentur, nimirum tertiam, *Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra*, quæ virtute continetur in prima, *Sanctificetur nomen tuum.* Hoc enim fit cum voluntatem Dei facimus. Et septimam, *Sed libera nos à malo*, quæ virtute continetur in sexta, *Et ne nos inducas in tentationem.* Arguuntur hic Pelagiani inimici gratiæ Christi, qui dicebant neque necessarium esse dicere, *Dimitte nobis;* neque ita illud, *Ne nos inferas*, etc. intelligendum esse, tanquam divinum adjutorium poscere debeamus, ne in peccatum tentati decidamus, sed hoc in nostra positum esse potestate, et ad hoc implendum solam sufficere hominis voluntatem. Ita Conc. Milevit. 2. epist. ad Innoc. Papam.

5. ET AIT AD ILLOS (discipulos suos) : QUIS VESTRUM HABEBIT AMICUM, ET IBIT AD ILLUM MEDIA NOCTE (tempore maxime incommodo et importuno) ET DICET ILLI : AMICE, COMMODA MIHI TRES PANES.] *Commoda*, id est mutuo da : nam commodantur proprie libri, vasa, tapetes, qui iidem numero restituuntur : mutuantur vero panes, frumenta, cibi qui usu consumuntur, ac proinde iidem non numero, sed specie redduntur. Proponit hanc parabolam Christus, ut discipulos doceat non cadere animo, nec desistere si statim in oratione non exaudiantur, verum in ea perseverare et contentius orare : sic enim fore ut à Deo exaudiantur, et impetrent ea quæ postulant. Ita S. Chrysost. in Catenà, Titus, Euthym., Jansen. et alii.

6. QUONIAM AMICUS MEUS VENIT DE VIA AD ME, ET NON HABEO QUOD PONAM ANTE ILLUM.] q. d. Amicus meus ex itinere fessus et esuriens venit ad me hospitaturus, et non habeo quod apponam illi. Ita Græca et Arabicus.

7. ET ILLE DEINTUS RESPONDENS DICAT : NOLI MIHI MOLESTUS ESSE : JAM OSTIUM CLAUSUM EST, ET PUERI MEI MECUM SUNT IN CUBILI, NON POSSUM SURGERE, ET DARE TIBI.] *In cubili*, id est in cubiculo; Syrus, *in lecto.* Excusat ergo se non posse surgere et dare panes, *ne filios expergefaciat*, ait Euthymius, totamque familiam turbet.

8. ET SI ILLE PERSEVERAVERIT PULSANS ; DICO VOBIS, ET SI NON DABIT ILLI SURGENS EO QUOD AMICUS EJUS SIT, PROPTER IMPROBITATEM TAMEN EJUS SURGET, ET DABIT ILLI QUOTQUOT HABET NECESSARIOS.] *Propter improbitatem;* græce ἀναίδειαν, id est *impudentiam*, inverecundiam, *importunitatem*, ut vertit Arabicus; sic dicimus : *Labor improbus omnia vincit; improbus*, id est assiduus, indefessus. Audi S. August. serm. 5. de Verbis Dom. c. 5. *Quid est Propter improbitatem? quia pulsare non destitit : quia et cum esset negatum, se non avertit. Ille qui nolebat dare quod petebatur, fecit, quia ille in petendo non defecit. Quanto magis dabit Deus bonus, qui nos hortatur ut petamus : cui displicet si non petamus!* Vult enim Deus nos in oratione esse perseverantes usque ad importunitatem, eaque delectatur, vultque nos magno affectu instare, pulsare, urgere et quasi cogere Deum ad dandum. *Hæc vis grata Deo*, ait Tertullianus lib. de Orat.

9. ET EGO DICO VOBIS : PETITE, ET DABITUR VOBIS.] Arabicus, *petite, et donabimini.* Vide dicta Matth. 7. v. 7.

12. AUT SI PETIERIT OVUM.] Lucas hoc addit Matthæo. Porro ova petunt pueri, ut cito crescant et adolescant : ova enim valde nutriunt, statimque vertuntur in sanguinem. Unde *ovum est pullus liquidus*, ait ille : aves enim ex ovo excludunt pullum. Hinc Isidor. lib. 12. Origen. c. 7. *Ova*, ait, *dicta ab eo, quod sint uvida : unde et uva, eo quod intrinsecus humore sit plena. Nam humidum est quod exterius humorem habet, uvidum quod interius.*

27. FACTUM EST AUTEM, CUM HOC DICERET, EXTOLLENS (præ amore et admiratione doctrinæ et virtutis Christi) VOCEM QUÆDAM MULIER DE TURBA, DIXIT ILLI, BEATUS VENTER QUI TE PORTAVIT, ET UBERA QUÆ SUXISTI.] q. d. Adeo magnus, divinus et beatus es, ô Jesu, ut propter te beata quoque sit mater que te genuit et lacte aluit. Hinc beatam dicit matrem, non patrem : quia sexui suo favens, similis filii se matrem fieri exoptat. Adde, à Spiritu sancto illam excitatam fuisse, ut in hæc verba, quæ Christum ex matre virgine sine patre conceptum et natum significant, etiamsi idipsa nesciret, nec intelligeret, prorumperet. Suspicantur nonnulli mulierem hanc fuisse S. Martham, aut potius S. Marcellam, S. Marthæ ancillam, quæ S. Martham Massiliam comitata est, ejusque vitam conscripsit; nam paulo ante in fine c. præced. Christus agebat Bethaniæ in domo Marthæ. Si enim fuisset Martha, utique nominasset eam Lucas, uti toties eam nominavit cap. præced. Marcella autem amore Christi fervens, ob hanc liberam Christi laudem Scribarum iras incurrit; ut ab eis paulo post Christi mortem, cum Martha, Magdalena et Lazaro navi sine velis et remis ad certum exitium sit imposita, sed Deo nauclero eam dirigente salva cum omnibus Massiliam appulit. Dixi *suspicantur :* quia hac de re nulla extat certa scriptura vel traditio.

BEATUS VENTER QUI TE PORTAVIT.] Fuit enim hic venter templum, thalamus, cœlum, thronus gloriæ Filii Dei. Cogita ergo quantis gratiæ donis fuerit exornatus, ut dignus fieret Deo. Rursum quam sanctus esse debuit hic venter, quem ipsa Dei sanctitas per novem menses non solum inhabitando, sed et carnem et alimenta ex eo sumendo, sanctificavit, sibique consecravit. Quocirca huc alludens Ecclesia B. Virgini crebro accinit : *Beata viscera Mariæ Virginis, quæ portaverunt æterni Patris Filium : et beata ubera, quæ lactaverunt Christum Dominum.* Unde Methodius orat. in Hypapantem : *Tu*, ait, *cuncta continentis et comprehendentis comprehensio. Tu illa gestatrix ejus qui verbo suo portat universa.* Ipsa est ergo ferculum veri Salomonis, de quo dicitur Cant. 3. 9. *Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani : columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum, media charitate constravit propter filias Jerusalem.* Vide ibi dicta.

Quocirca Gregor. Nicomed. orat. de Præsent. Virgin. illam nuncupat, *thronum gloriosum et regium vehiculum, quo vectum Verbum cum carne advenit.* Et S. Bernardus serm. 7. in psalm. *Qui habitat, Magnus*, inquit, *ille Ignatius in pluribus quas ad eam conscripsit epistolis, Christiferam consalutat : egregius sane titulus, et commendatio honoris immensi; nempe cui servire regnare est; gestare hunc non onerari est, sed ornari.* Idem in illud Apocal. 12. *Signum magnum : Quam familiaris*, ait, *ei facta es, Domina, quam proxima, imo quam intima fieri meruisti, quantam invenisti gratiam apud Deum! in te manet, et tu in eo; et vestis eum, et vestiris ab eo : vestis eum substantia carnis, et vestit ille te gloria suæ majestatis; vestis solem nube, et sole ipsa vestiris.*

B. Virgini igitur magis accinas, quam Judith cæso Holopherne, illud cap. 15. *Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri, quia fecisti viriliter*, etc. *ideo manus Domini confortavit te, et ideo eris benedicta in æternum.* Audi Patres hisce elogiis illam salutantes, Nazianz. in tragœdia cui titulus, *Christus patiens :*

Regina, domina, generis humani bonum,
Amica semper esto tu mortalibus;
Maximaque quovis in loco mihi salus.

S. Cyrill. orat. contra Nestorium : *Sit*, ait, *tibi, sancta mater Dei, laus : tu enim es pretiosa margarita orbis terrarum, tu lampas inextinguibilis, corona virginitatis, sceptrum orthodoxæ fidei.* S. Chrysostom. serm. de Deipara : *Ave, mater, cœlum, thronus, Ecclesiæ nostræ decus, gloria, firmamentum.* S. Ephrem, serm. de laudibus Virgin. eamdem salutat *unicam spem Patrum, gloriam Prophetarum, præconium Apostolorum, honorem Martyrum, lætitiam Sanctorum, et lumen probatissimorum, Abraham, Isaac et Jacob, decus Aaron, splendorem Moysis, Gedeonis vellus, et cœtus Hierarcharum, omniumque Sanctorum, ac Virginum coronam, ob immensum fulgorem atque splendorem inaccessum.*

28. AT ILLE DIXIT : QUINIMO BEATI, QUI AUDIUNT VERBUM DEI, ET CUSTODIUNT ILLUD.] *Quinimo*, græce μενοῦνγε, id est, *imo potius;* S. August. lib. de Virgin. c. 3. et tract. 10. in Joannem vertit, *immo;* Euthym. *vere;* Jansenius *certe.* Non igitur negat Christus matrem suam esse beatam, ut vult Calvinus; sed tantum ait, beatiores esse qui verbum Dei audiunt et custodiunt, id est, opere adimplent : quia, ut ait Euthym., *custodia sermonis Dei, est ejus adimpletio*, assidua, continua, perseverans.

Ratio à priori est, quia esse matrem Dei, est præcise gratia gratis data, et externa dumtaxat, non gratum faciens; sed audire et custodire verbum Dei, est gratia interna gratum faciens. Rursum esse matrem Dei præcise non facit matrem beatam, ut fruatur Dei visione et gloria æterna : at custodire verbum Dei perseveranter usque ad finem vitæ, perducit hominem ad Dei visionem et æternam gloriam. Insuper, quia esse matrem Dei, singulare est privilegium unius Virginis : at audire et custodire verbum Dei, est commune omnibus fidelibus et sanctis. Vult enim Christus solari mulierem, quæ dixerat, *Beatus venter qui te portavit.* q. d. Tu beatam dicis matrem meam, quod me talem filium genuerit, atque tacite similem beatitudinem optas, dolesque forte quod talis filius tibi non obtigerit : at ego solidiorem et meliorem beatitudinem tibi offero, quæ omnibus eam volentibus competit, nimirum assero te beatam, imo beatiorem fore, si Verbum Dei audias et custodias : nam et mater mea beatior fuit, quod me mente quam quod ventre conceperit, adeoque nisi me mente concepisset, misera fuisset, ac gratiæ et gloriæ expers, imo nisi me prius mente concepisset, indigna fuisset, quæ me ventre conciperet : decebat enim matrem Dei futuram, esse purissimam et sanctissimam. Audi S. August. locis jam citatis : *Materna propinquitas nihil Mariæ profuisset, nisi felicius Christum corde quam carne gestasset. Beatior ergo Maria percipiendo fidem Christi, quam concipiendo carnem Christi.* Vide dicta Matth. 12. 50.

34. LUCERNA CORPORIS TUI, EST OCULUS TUUS.] *Oculus* symbolice, est ratio, mens, ac præsertim intentio bona : quod enim oculus est corpori, hoc ratio et intentio est animo. Vide dicta Matth. 6. 21.

SI OCULUS TUUS FUERIT SIMPLEX (purus, limpidus, clarus), TOTUM CORPUS TUUM LUCIDUM ERIT.] Utpote ab oculo claro clare illustratum.

36. SI ERGO CORPUS TUUM TOTUM LUCIDUM FUERIT, etc. ERIT LUCIDUM TOTUM.] Non corpus, ne sit tautologia et futilis rei dictæ repetitio : sed totum absolute, hoc est quidquid homo habet in corpore vel circa corpus : id est, totus homo lucidus erit, omnesque ejus potentiæ cum actibus inde prodeuntibus. Ita Maldonatus. Aliter Toletus : Si oculus, id est, prima et nobilissima pars corporis, puta oculus tuus, inquit, lucidus fuerit, fiet ut per eum totum corpus illustretur, fiatque lucidum. Hic enim sensus est plenus, ac forte pro σῶμα, id est corpus, legendum est ὄμμα, id est oculus.

37. ET CUM LOQUERETUR, ROGAVIT ILLUM QUIDAM PHARISÆUS UT PRANDERET APUD SE, ET INGRESSUS RECUBUIT.] *Cum loqueretur*, id est, cum loquendo quadam vice doceret populum. Ita S. August. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 39. Beda, Jansenius et alii; licet Maldonatus ad proxime præcedentia referat, q. d. Cum hæc quæ paulo ante dicta sunt, loqueretur, *Rogavit*, non animo sincero, sed ut Christum observaret, notaret et carperet, ut patet ex sequent. v. 53. et 54. *Recubuit*, non lavans manus iis cæremoniis, quibus Pharisæi id faciebant.

38. PHARISÆUS AUTEM CŒPIT INTRA SE REPUTANS

DICERE, QUARE NON BAPTIZATUS ESSET ANTE PRANDIUM.] *Cœpit dicere*, græce ἰδὼν ἐθαύμασεν, id est, *videns admiratus est*, quod scilicet Jesus traditionem seniorum in lavando non servaret : sic et Syrus. *Baptizatus esset*, id est lotus, præsertim manibus, non solis, sed brachiis usque ad cubitum, juxta ritum Pharisaicum. Vide dicta Matth. c. 15. v. 1. Pharisæi enim suam sanctitatem ponebant in hisce cæremoniis, ac præsertim crebris magnisque lotionibus : lavabant ergo manus, sed illotam fœdamque gerebant mentem.

39. ET AIT DOMINUS AD ILLUM : NUNC VOS, PHARISÆI, QUOD DEFORIS EST CALICIS ET CATINI, MUNDATIS : QUOD AUTEM INTUS EST VESTRUM, PLENUM EST RAPINA ET INIQUITATE.] q. d. Corpus lavatis, at conscientiam à sceleribus non abluitis. Τὸ *nunc* sonat contemptum et acrimoniam reprehensionis. Vide dicta Matth. 23. 25.

41. VERUMTAMEN QUOD SUPEREST DATE ELEEMOSYNAM : ET ECCE OMNIA MUNDA SUNT VOBIS.] Τὸ *quod superest*, non legunt S. Ambros. S. August. serm. 30. de Verb. Domini, S. Cyprian. lib. 3. ad Quirin. cap. 1. Origen. hom. 2. in Levit. et Chrysost. hom. 51. in Matth. quasi illud sufficienter contineatur in τῷ *date eleemosynam* : hæc enim datur ex eo quod nobis superest, puta ex superfluo : at vero Romana Biblia et cetera Latina illud legunt, æque ac Theophyl. Euthym. Beda hic, et S. Basil. in Regulis brevior. resp. 271. ac Cyrill. lib. 2. in Levit. et S. August. Enchir. cap. 76.

Pro *quod superest*, græce est τὰ ἐνόντα, id est, *inexistentia*, sive ea quæ insunt : quod Primo simpliciter et plane exponas, q. d. Ea quæ adsunt et supersunt vobis, date in eleemosynam; unde Tertull. l. 4. contra Marc. c. 27. legit, *date quæ habetis in eleemosynam, et omnia munda erunt vobis*, q. d. Quidquid habetis superfluum, convertite in eleemosynam, et sic mundabimini ab omnibus peccatis. Hinc S. Basilius loco jam citato, et Euthym. τὰ ἐνόντα, exponunt, q. d. Ea quæ habetis reposita et condita; Vatablus, ea quæ suppetunt, quæ necdum consumpta sunt; Beda, *quod superest*, id est, *quod necessario victui et vestimento*, inquit, *superest*; alii *quod superest*, id est, quod habetis præter rapinam : quod scilicet non rapuistis : raptum enim restituendum est, nec dari potest in eleemosynam. Alii efficacius τὰ ἐνόντα, exponunt, quidquid vobis facultatum est et adest; q. d. Quidquid habetis et potestis dare pro virili parte, largas facite eleemosynas : multa rapuistis, et multa peccastis, multis ergo eleemosynis culpas et rapinas vestras redimite, uti Daniel. cap. 4. consuluit Nabuchodonosori.

Secundo, Toletus τὰ ἐνόντα, id est *inexistentia*, censet opponi externis quæ deforis sunt : dixerat enim Christus v. 39. Pharisæos quod deforis est catini mundare, interiora vero eorum plena esse iniquitate, q. d. Vos, ô Pharisæi, sat mundatis catinos et calices exterius, sed interius pleni estis rapina ; quia escam et potum qui est in catinis et calicibus, rapuistis : illud ergo interius mundate et expurgate, post rapti restitutionem, per eleemosynam : rapinæ enim expiandæ sunt contrario, puta liberali eleemosyna, quæ scilicet detur non ex alieno et rapto, sed ex suo et proprio. Unde Zachæus : *Si*, ait, *aliquem defraudavi, reddo quadruplum :* deinde pro satisfactione rapti, vel injuste accepti, addit, *Dimidium bonorum meorum do pauperibus*, Luc. c. 19. v. 8.

Tertio, Theophyl. τὰ ἐνόντα, exponit ea quæ insunt cordi vestro, quæ in corde sedent, id est, quibus affixum est cor vestrum, scilicet opes et divitias, ob quas congerendas committitis rapinas : quasi Christus hic radicem morbi evellere conetur, scilicet nimium amorem opum.

Quarto, et nervosius, τὰ ἐνόντα, id est *inexistentia*, sive ea quæ insunt rei, sic accipias, q. d. Si vultis ut dicam quod res est, si rerum summam intimamque veritatem audire vultis. Unde Syrus vertit, *id quod est*, id est, rei caput et conclusio ; Arabicus vertit, *ante omnia ;* Noster, *quod superest.* q. d. Unicum vobis tantorum malorum remedium superest, scilicet eleemosyna : *quod tam multo scelere præoccupatis solum remedium restat*, ait Beda, sic et Franc. Lucas.

Denique nonnulli τὰ ἐνόντα, vertunt, *licita ;* τὸ ἐνὸν enim est id quod licet, q. d. Date ea quæ licet dare; scilicet propria, non aliena; libera, non obligata filiis, et familiæ alendæ, vel aliis alio quovis titulo.

ET ECCE OMNIA MUNDA SUNT VOBIS.] Nonnulli censent hoc à Christo ironice dici, q. d. Vos, ô Pharisæi, putatis omnes vestras rapinas et crimina expiare eleemosyna, sed erratis. Quid enim prodest una manu dare, altera rapere? Verum passim Patres et Interpretes asserunt, hoc serio à Christo dictum; sed quo sensu? Primo, nonnulli hinc putarunt rapinas et furta à Deo remitti per eleemosynam, sine prævia restitutione. Ita Græci, si credimus Guidoni Carmelitæ : et S. Augustin. Enchir. cap. 75. asserit hac Christi voce nonnullos abusos ut flagitiose viverent, putantes se fore puros et salvos, si facerent eleemosynas. Verum hic manifestus est error : nam, ut ait S. August., *Non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum.* Restitutio enim alieni debita est omni jure, naturæ, divino et humano.

Secundo, S. Aug. serm. 30. de Verb. Domini per eleemosynam accipit omne opus bonum, etiam pœnitentiæ, quo omne peccatum tollitur. *Quomodo enim*, inquit, *misericors es alteri, si crudelis es tibi ? Miserere*, inquit, *animæ tuæ placens Deo.* Qui ergo de peccatis suis pœnitet, insignem animæ suæ facit eleemosynam. Et Beda : Eleemosyna est, ait, quidquid utili miseratione fit, ut parcendo, orando, corripiendo, etc. Sic sensus erit, q. d. Date eleemosynam, studete bonis operibus, præsertim charitatis et pœnitentiæ : hæc enim vos mundos efficient.

Tertio et genuine, *omnia munda sunt vobis*, q. d. *Omnia*, scilicet interna et externa, anima et corpus, quæ vos aqua abluere et mundare putatis, longe melius et verius mundantur et lavantur per eleemosynam debito modo factam, scilicet ex propriis (hæc enim sunt τὰ ἐνόντα, ut dixi); lavantur, inquam, quia eleemosyna remittit peccata venialia, ac pœnam mortalibus debitam; ad hæc disponit ad remissionem mortalium : impetrat enim à Deo gratiam excitantem ad pœnitentiam, qua peccata abolentur. Denique reipsa eleemosyna remittit mortalia, si fiat ex vera contritione : hæc enim includit amorem Dei super omnia, qui peccatum omne excludit.

Sensus ergo est, q. d. Eleemosyna omnia mundat; subaudi, Si cetera, quæ alibi ad peccati remissionem Scriptura requirit, adsint,

puta fides, spes et contritio, ac injuste ablatorum restitutio. Rursum omnia mundat, nisi te aliunde rursum inquines, et rapina aliove scelere immundum efficias : sic Christus et Paulus salutem tribuunt fidei, at non soli, sed pœnitentia et charitate formatæ, uti sæpius monui.

Nota. Eleemosyna omne quidem peccatum tollit, uti explicant Origen., Cyprianus, Ambr. sed maxime sibi oppositum rapinæ et iniquitatis (ait S. Basilius loco citato) de qua vers. 39. huic enim illam subjungit, et quasi remedium opponit Christus. Eleemosyna enim et liberalitas sanat ipsam mali radicem, scilicet Pharisæorum avaritiam : ex hac enim oriuntur rapinæ, invidiæ et aliæ iniquitates : qui autem liberalis est et misericors, nemini invidet, nullius bona rapit, nemini facit injuriam. Quocirca *eleemosyna est filia deificantis charitatis,* ait Theophyl. et S. Cyrillus in Catena : Eleemosyna, ait, facit omnia munda, et jejunio est præstantior : non parvum eleemosynæ cataplasma, cum valeat omnibus apponi vulneribus. Vide dicta Daniel. c. 4. 24.

Cetera quæ hic subdit Lucas, audivimus Matth. 23.

45. RESPONDENS AUTEM QUIDAM EX LEGISPERITIS, AIT ILLI : MAGISTER, HÆC DICENS, ETIAM CONTUMELIAM NOBIS FACIS.] Græce ὑβρίζεις, id est probro et injuria nos afficis, nos inhonoras, vituperas, dedecoras, honorem nostrum adimis : nobis enim multa graviaque scelera objicis, idque non clanculum, sed palam, et in os : hoc enim proprie est contumelia, quæ in hoc differt à detractione, quod hæc clanculum et secreto fiat, illa vero palam in os ; unde illa famam proximi, hæc proprie ejus honorem lædit, vel aufert. Verum Christus taxabat hic Scribarum scelera, non illo animo, ut eos dedecoraret, sed ut illa tolleret, ipsosque ad vitæ mutationem promoveret ; aut certe si ipsi id facere nollent, eis auctoritatem adimeret, ne populus eis fidem haberet, eorumque pravam vitam et doctrinam sequeretur. Ita Cyrillus in Catena : *Redargutio,* ait, *quæ mansuetos transfert in melius, superbis intolerabilis esse solet.* Et Beda : *Quam misera,* ait, *conscientia, quæ audito Dei verbo contumeliam sibi fieri putat!* Ita etiamnum improbi, dum concionatores vitia, quorum ipsi sibi conscii sunt, castigant, censent sibi ab eis contumeliam fieri, ideoque eos persequuntur et insectantur.

47. VÆ VOBIS, QUI ÆDIFICATIS MONUMENTA PROPHETARUM, PATRES AUTEM VESTRI OCCIDERUNT ILLOS.

48. PROFECTO TESTIFICAMINI QUOD CONSENTITIS OPERIBUS PATRUM VESTRORUM : QUONIAM IPSI QUIDEM EOS OCCIDERUNT, VOS AUTEM ÆDIFICATIS EORUM SEPULCHRA.] Christus non reprehendit hic Scribas, eo quod ædificarent Prophetis sepulchra splendida, illorumque virtute et sanctitate digna : hoc enim laudabile est et pium ; sed quod hæc eis ædificando, simul alios Prophetas, scilicet Christum et Apostolos, persequerentur, vellentque occidere, ut patet ex seqq. hic, et Matth. 23. q. d. Recte, congrue et apposite facitis, ô Scribæ, ut, cum patres vestri Prophetas occiderint, vos quasi homicidarum filii et parvuli, eosdem sepeliatis, sicut latrones solent viatores quos occiderunt, per se vel filios suos sepelire ; licet enim videamini eos sepelire ex reverentia et zelo pio, tamen quia parentes vestros imitamini, dum mihi meisque mortem machinamini, estisque homicidæ homicidarum filii, recte et apposite ita accidit, ut ipsi Prophetas occiderint, vos eos sepeliatis, quasi implentes mensuram patrum vestrorum : pejus enim et sceleratius est me occidere, quod vos destinatis, quam si quis eum quem occidit, sepeliat. Quia ergo me vultis occidere, ostenditis quod patrum vestrorum Prophetecidarum vestigia sequamini, ac proinde quod eorum sepulchra ædificetis, id non faciatis ex studio pietatis, sed vanitatis et hypocrisis, ut scilicet hoc pietatis fuco cædem, quam mihi paratis, contegatis et honestetis. Sic fere Euthymius et patet ex Matth. 23. 29. vide ibi dicta. Hinc et noster Suarez sic explicat : Quia majores vestros imitamini in persecutione Christi et Apostolorum, videmini magis sepulchra ædificare in memoriam egregii operis ab interfectóre patrati, quam ob misericordiam et honorem Prophetæ ab eo interfecti.

52. VÆ VOBIS LEGISPERITIS, QUIA TULISTIS CLAVEM SCIENTIÆ : IPSI NON INTROISTIS, ET EOS QUI INTROIBANT, PROHIBUISTIS.] q. d. Vos, ô Scribæ, à populo abstulistis, vobis vindicastis, et, ut S. Ambrosius ait, usurpastis (hoc enim est Græcum ἤρατε) clavem scientiæ, id est, potestatem, auctoritatem et officium docendi, et interpretandi legem et sacras Scripturas, ac per eas indicandi verum Messiam (qui non est alius quam ego) veramque viam ad salutem, ut nemo eam scire possit vel audiat, nisi vobis eam doctrina vestra aperientibus. Usurpastis, inquam, et depravastis illam, itaque populum à me Christo, ac salute quam ego affero, avertistis, atque hac ratione quasi abstulistis clavem cœli, ut nemo illud, utpote clausum, ingredi valeat. Unde Matth. id explicans dicit c. 23. 13. *Clauditis regnum cœlorum ante homines : vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.* Vide ibi dicta. Ita S. Ambros. Tertull. l. 4. Contra Marc. cap. 27. Accedit S. Cyrillus in Catena, qui per *clavem scientiæ* accipit legem, quæ erat signum justitiæ Christi. Additque : Est etiam fides clavis scientiæ, per eam enim fit veritatis cognitio, juxta illud : *Nisi credideritis, non intelligetis :* isti ergo nec legem ad Christum ducentem, ut oportebat, interpretabantur, nec homines in Christum credere permittebant, itaque viam salutis et cœlum eis occludebant.

Tropologice, S. August. lib. 2. Quæst. Evang. Clavis scientiæ, inquit, est humilitas, quam nec ipsi intelligere, nec ab aliis intelligi volebant. Alludit ad illud Isaiæ 22. vers. 22. *Dabo clavem domus David super humerum ejus, et aperiet, et non erit qui claudat ; et claudet, et non erit qui aperiat.* Vide ibi dicta, æque ac Apoc. 3. vers. 7. ad illa : *Hæc dicit Sanctus et Verus, qui habet clavem David, qui aperit, et nemo claudit ; claudit, et nemo aperit.* Hic est Christus.

53. CUM AUTEM HÆC AD ILLOS DICERET, COEPERUNT PHARISÆI ET LEGISPERITI GRAVITER INSISTERE (græce, δεινῶς συνέχειν), id est, graviter urgere, premere, constringere ; Noster videtur legisse ἐνέχειν, id est, instare, insistere, ita ut vix manus à vi et verbere continerent, sed eodem redit sensus : ET OS EJUS OPPRIMERE DE MULTIS.] Græce ἀποστοματίζειν, id est, ab ore ejus elicere, notantes si quid illi excideret, quod arguere possent, uti explicatur v. sequenti, quod Belgæ vulgo dicunt, *Vermes ex naribus extrahere :* unde alii vertunt,

captiose interrogare; Euth. *extemporales responsiones dolosarum quæstionum expetere;* Theoph. *frequenter interrogare, et perplexum facere.* Noster Maldonatus censet nostrum Interpretem legisse ἐπιστομίζειν, id est, os obstruere. Verum Scribæ non volebant Christo os obstruere, sed variis querelis et quæstionibus eum premere, stimulare, stringere, ut cogerent eum aliquid contra legem vel Cæsarem dicere, quo eum accusarent. Dicebant ergo, v. g. Tu, ô Jesu, v. 20. risisti nostras cæremonias et ritus lotionum; ergo tu damnas traditiones patrum nostrorum. Tu, v. 42. culpasti nos, quod decimemus mentham, etc. ergo tu carpis legem quæ decimas sanxit. Tu, vers. 43. taxasti nos, quod amemus primas cathedras : ergo redarguis Mosen qui illas nobis assignavit. Tu, v. 47. carpsisti nos, quod ædificemus monumenta Prophetarum : ergo Prophetas honorari et coli vetas. Tu, v. 52. eripuisti nobis clavem scientiæ : atqui hanc Synagoga tota nobis attribuit. Vis ergo evertere ordinem hierarchicum Doctorum et Sacerdotum, à Deo et Ecclesia sancitum? vis plus sapere quam sapuit Moses? vis legem corrigere et novam inducere?

54. Insidiantes ei, et quærentes aliquid capere (græce, θηρεῦσαι, id est, *venari*) de ore ejus, ut accusarent eum.] Apud Caipham pontificem, vel apud Pilatum Cæsaris præsidem. Nam, ut ait Euthymius, *putabant repente et de improviso in errorem omnino illum inducere : verum sapientissime dissolvebat omnia, facileque respondebat :* quia nil nisi bene præmeditatum respondebat, et quia animo sedato sine ira aliave passione loquebatur : Scribæ enim variis interrogationibus eum pungebant ut irasceretur, vel certe ex furore animi aliquid diceret liberius vel audacius, quod cavillari possent, uti multi fervore disputandi ultra metas veritatis vel discretionis abripiuntur, dicuntque ea quæ antea non cogitarant, et quorum postea eos pœnitet, imo quæ subinde retractare vel luere coguntur. At Christus fervorem animi summa moderatione, prudentia et pace temperabat, ut nil nisi verum, solidum, tranquillum et sanctum loqueretur.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus docet Primo, fugiendam esse hypocrisin, nec timendos esse homines, qui corpus possunt occidere, sed Deum, qui animam potest perdere.

Secundo, v. 13. docet cavendam esse avaritiam, ac nimiam sollicitudinem victus, vestitus, etc., studendum vero eleemosynæ.

Tertio, v. 35. monet nos semper paratos esse debere ad diem mortis et judicii, utpote incertam et inopinatam.

Quarto, v. 49. asserit se venisse ut ignem, crucem et separationem ab amicis mittat in terram.

Primam partem audivimus Matth. cap. 16. 6. et cap. 10. v. 26. et seq. et c. 12. 32. Secundam magna ex parte Matth. 6. 20. et seq. Tertiam Matth. 24. 43. et seq. Quartam ex parte Matth. 10. 34. et seq. Quare partes secundæ et quartæ hic explicandæ supersunt.

1. Multis autem turbis circumstantibus, ita ut se invicem conculcarent, cœpit dicere ad discipulos suos : Attendite à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis. 2. Nihil autem opertum est, quod non reveletur : neque absconditum, quod non sciatur. 3. Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur : et quod in aurem locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis. 4. Dico autem vobis amicis meis : Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, et post hæc non habent amplius quid faciant. 5. Ostendam autem vobis quem timeatis : timete eum, qui, postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. Ita dico vobis, hunc timete. 6. Nonne quinque passeres væneunt dipondio, et unus ex illis non est in oblivione coram Deo? 7. Sed et capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere : multis passeribus pluris estis vos. 8. Dico autem vobis : Omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei : 9. qui autem negaverit me coram hominibus, negabitur coram Angelis Dei. 10. Et omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi : ei autem, qui in Spiritum sanctum blasphemaverit, non remittetur. 11. Cum autem inducent vos in synagogas, et ad magistratus et potestates, nolite solliciti esse qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis. 12. Spiritus enim sanctus

docebit vos in ipsa hora, quid oporteat vos dicere. 13. Ait autem ei quidam de turba : Magister, dic fratri meo ut dividat mecum hæreditatem. 14. At ille dixit illi : Homo, quis me constituit judicem aut divisorem super vos ? 15. Dixitque ad illos : Videte, et cavete ab omni avaritia : quia non in abundantia cujusquam vita ejus est ex his quæ possidet. 16. Dixit autem similitudinem ad illos, dicens : Hominis cujusdam divitis uberes fructus ager attulit : 17. et cogitabat intra se dicens : Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? 18. Et dixit : Hoc faciam : Destruam horrea mea, et majora faciam : et illuc congregabo omnia, quæ nata sunt mihi, et bona mea, 19. et dicam animæ meæ : Anima, habes multa bona posita in annos plurimos : requiesce, comede, bibe, epulare. 20. Dixit autem illi Deus : Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te : quæ autem parasti, cujus erunt? 21. Sic est qui sibi thesaurizat, et non est in Deum dives. 22. Dixitque ad discipulos suos : Ideo dico vobis : Nolite soliciti esse animæ vestræ quid manducetis, neque corpori quid induamini. 23. Anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum. 24. Considerate corvos, quia non seminant, neque metunt, quibus non est cellarium, neque horreum, et Deus pascit illos. Quanto magis vos pluris estis illis! 25. Quis autem vestrum cogitando potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? 26. Si ergo neque quod minimum est potestis, quid de ceteris solliciti estis? 27. Considerate lilia quomodo crescunt, non laborant, neque nent : dico autem vobis, nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut unum ex istis. 28. Si autem fœnum, quod hodie est in agro, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit : quanto magis vos pusillæ fidei? 29. Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis : et nolite in sublime tolli. 30. hæc enim omnia gentes mundi quærunt. Pater autem vester scit quoniam his indigetis. 31. Verumtamen quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus : et hæc omnia adjicientur vobis. 32. Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. 33. Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam. Facite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cœlis : quo fur non appropriat, neque tinea corrumpit. 34. Ubi enim thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit. 35. Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris, 36. et vos similes hominibus expectantibus dominum suum quando revertatur à nuptiis, ut cum venerit, et pulsaverit, confestim aperiant ei. 37. Beati servi illi, quos cum venerit dominus, invenerit vigilantes : amen dico vobis, quod præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis. 38. Et si venerit in secunda vigilia, et si in tertia vigilia venerit, et ita invenerit, beati sunt servi illi. 39. Hoc autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias, qua hora fur veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam. 40. Et vos estote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet. 41. Ait autem ei Petrus : Domine, ad nos dicis hanc parabolam, an et ad omnes? 42. Dixit autem Dominus : Quis, putas, est fidelis dispensator, et prudens, quem constituit Dominus supra familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram? 43. Beatus ille servus, quem cum venerit dominus, invenerit ita facientem. 44. Vere dico vobis, quoniam supra omnia quæ possidet, constituet illum. 45. Quod si dixerit servus ille in corde suo : Moram facit dominus meus venire : et cœperit percutere servos et ancillas, et edere, et bibere, et inebriari : 46. veniet dominus servi illius in die qua non sperat, et hora qua nescit, et dividet eum, partemque ejus cum infidelibus ponet. 47. Ille autem servus, qui cognovit voluntatem domini sui, et non præparavit, et non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis : 48. qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis. Omni autem, cui multum datum est, multum quæretur ab eo : et cui commendaverunt multum, plus petent ab eo. 49. Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur? 50. Baptismo autem habeo baptizari : et quomodo coarctor usque dum perficiatur? 51. Putatis quia pacem veni dare in terram? Non, dico vobis, sed separationem : 52. erunt enim ex hoc quinque in domo una divisi, tres in duos, et duo in tres 53. dividentur : pater in filium, et filius in patrem suum; mater in filiam, et filia in matrem; socrus in nurum suam, et nurus in socrum suam. 54. Dicebat autem et ad turbas : Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis : Nimbus venit : et ita fit. 55. Et cum Austrum flantem, dicitis : Quia æstus erit : et fit. 56. Hypocritæ, faciem cœli et terræ

nostis probare : hoc autem tempus quomodo non probatis? 57. Quid autem et à vobis ipsis non judicatis quod justum est? 58. Cum autem vadis cum adversario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo, ne forte trahat te ad judicem, et judex tradat te exactori, et exactor mittat te in carcerem. 59. Dico tibi, non exies inde, donec etiam novissimum minutum reddas.

1. MULTIS AUTEM TURBIS (Græce τῶν μυριάδων τοῦ ὄχλου, id est *myriadibus turbæ :* myrias præcise continet decem millia, sed inde consequenter sumitur pro innumera multitudine, ut fit hic) *concurrentibus :* corrige cum Roman. CIRCUMSTANTIBUS.] Græce, ἐπισυναχθεισῶν, id est, simul aggregatis, collectis et adunatis.

2. ATTENDITE A FERMENTO PHARISÆORUM, QUOD EST HYPOCRISIS. NIHIL AUTEM OPERTUM EST, QUOD NON REVELETUR.] q. d. ait Beda : *Attendite ne æmulemini simulatores, quia veniet profecto tempus, in quo et vestra virtus omnibus, et eorum reveletur hypocrisis.*

Cetera explicui Matth. 10. 26.

6. NONNE QUINQUE PASSERES VENEUNT (venduntur) DIPONDIO.] Græce, *duabus assariis.* As vel assarion genus est nummi ærei, quod et libella dictum est, eo quod libræ pondus haberet, quales decem valebat denarius, nummus argenteus : cum ergo denarius valeat quinque stuferos Belgicos, ac decem baiocos Romanos, sequitur quod assarion erat idem quod baiocus : porro assarii duplum dicebatur dipondius, vel dupondius, à duobus ponderibus, quia scilicet duos asses ponderabat. Ita Varro. Porro Matthæus cap. 10. vers. 29. ait : *Nonne duo passeres veneunt asse?* Unde recte et conformiter Lucas hic ait : *Nonne quinque passeres veneunt dipondio ?* id est duobus assibus. Recte autem Jansenius notat hæc intelligi de assibus non libralibus, sed sextantariis, vel unciariis, ideoque græce diminutive vocari *assaria.* Assarion enim, ut ait Euthymius, non significat assem, cum sit ejus diminutivum, sed genus minimi nummi et oboli. Vide dicta Matth. 10. 26.

13. AIT AUTEM EI QUIDAM DE TURBA : MAGISTER, DIC FRATRI MEO UT DIVIDAT MECUM HÆREDITATEM.] q. d. Frater meus mihi injurius, solus vult occupare hæreditatem paternam, nec eam mecum partiri : jube ergo illi ut id faciat. Tu enim tua auctoritate id verbo perficies, quod ego per judices multis litibus perficere non potero : tuum enim est justitiam tueri, et oppressos sublevare : tu enim es justitiæ patronus.

14. AT ILLE DIXIT : HOMO, QUIS ME CONSTITUIT JUDICEM AUT DIVISOREM SUPER VOS ?] *Homo :* sic more Hebræo vocat ignotum, uti et Petrus, c. 22. v. 58. *O homo, non sum :* et v. 60. *Homo, nescio quid dicis.* Sensus est, q. d. Hoc judicium est forensium, qui terrenam ; non meum, qui cœlestem hæreditatem doceo et dispertior. Non ergo negat hic Christus se habere potestatem judiciariam : ipse enim erat Rex regum, et Dominus dominantium : sed ea hic uti noluit apud hominem cupidum, ut illi cupiditatem eximeret, ac terrena præ cœlestibus contemnere, iisque ultro cedere doceret, juxta illud c. 6. 29. *Ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Bene terrena declinat,* ait S. Ambros., *qui propter divina descenderat,* etc. *Unde non immerito refutatur hic frater, qui dispensatorem cœlestium gestiebat corruptibilibus occupare;* simul ut doceret Ecclesiasticos et spirituales viros, sæcularia non debere tractare, sed divina, juxta illud Pauli 2. Timoth. 2. 4. *Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus.* Ita S. Ambros. Euthym. Beda, et Lyra ex S. August. serm. 196. Id intellige, nisi fidelium pax, charitas et pietas aliud exigat ; qua de causa olim Episcopi sæculares fidelium lites dijudicabant, uti se fecisse testatur S. Augustin. l. de Opere Monachorum, cap. 29.

15. DIXITQUE AD ILLOS (tum discipulos suos, ut habet Syrus, tum ad turbam præsentem ; præsertim ad illum, qui cum fratre de hæreditate dividenda contendebat) : VIDETE, in hac contentione fratrum quanta damna inferat avaritia : dum enim unus avare non vult hæreditatem cum fratre dividere, alter nimis cupide et intempestive divisionem urget, oriuntur lites et dissidia fratrum, aut *videte,* ET CAVETE, id est attente cavete (ut sit hendiadys) AB OMNI AVARITIA ; græce, πλεονεξίας, id est, *cupiditate,* q. d. Non solum cavete à cupiditate rapiendi aliena, sed etiam à nimia aviditate conquirendi vestra ; qui enim nimis inhiant opibus terrenis, negligunt cœlestes. Ita Augustinus serm. 28. de diversis, explicat τὸ *ab omni. Non solum,* inquit, *avarus est qui rapit aliena, sed etiam ille avarus est, qui cupide servat sua.* Porro Arabicus vertit, *videte et cavete ab omni malo,* quia omnis mali causa est avaritia, juxta illud 1. Timoth. 6. *Radix omnium malorum est cupiditas.* QUIA NON IN ABUNDANTIA (græce, ἐν τῷ περισσεύειν, id est *in abundare*) CUJUSQUAM VITA EJUS EST EX HIS QUÆ POSSIDET.] q. d. Non quia abundat quis opibus, idcirco etiam vita ejus est abundans, ut scilicet sit longior et beatior ob multa quæ possidet; quin potius brevior est et miserior, ob sollicitudinem et luxum, quæ duo multas divitias sequi vel comitari solent. Unde Syrus vertit, *non in abundantia divitiarum est vita ;* Arabicus, *quia non est abundantia homini in multis bonis suis.* q. d. Abundantia vitam non prolongat, sed potius abbreviat. Audi Theophylact. : *Non continetur vitæ mensura abundantia : neque enim qui multa possidet, diutius vivit, neque comitatur divitiarum multitudinem vitæ longævitas.* Et Euthymium : *Non quia homo quispiam divitiis abundat, vita ejus abundat ex tali abundantia ; non secundum hanc accedit vitæ mensura.*

Sensus est, q. d. Tu, ô homo, qui avide petis tuam partem hæreditatis à fratre, illam petis ut diutius et commodius vivas. At erras, quia divites, ob curas et epulas quibus indulgent, sæpe brevis et miseræ sunt vitæ ; vis ergo diu et commode vivere, sperne opes, esto pauper spiritu, spes opesque tuas in uno Deo repone. Deus enim solus longævitatis et felicitatis est dator ; ut hoc ostendat Christus, adhibet sequentem parabolam. Audi S. Ambros. de Abel et Cain l. 1. cap. 5. in fine : *Si quæris thesauros, accipe invisibiles et occultos, quos in cœlis altissimis, non quos in terrarum venis requiras. Esto pauper spiritu, et eris dives, qualicumque censu ; quia non in abundantia divitiarum vita est hominis, sed in virtute*

ac fide. *Istæ te divitiæ verum divitem facient, si sis in Deum dives.*

16. DIXIT AUTEM SIMILITUDINEM (græce *parabolam*) AD ILLOS, DICENS : HOMINIS CUJUSDAM DIVITIS UBERES FRUCTUS AGER ATTULIT.] *Ager;* græce χώρα, id est regio, agrorum multitudo.

17. ET COGITABAT INTRA SE DICENS : QUID FACIAM, QUIA NON HABEO QUO CONGREGEM FRUCTUS MEOS ?] En tibi curæ, en paupertas divitis; eget loco qui abundat opibus et loculis. *Hæret,* ait Euthym., *et angitur tanquam admodum pauper, quia nimium locuples* indiget loco in quo fruges recondat. Et S. Basilius hom. in hæc Christi verba : *Non redditus fert ipsa terra,* ait, *sed gemitus producit. Peræque enim ac egestate pressi, miser afflictatur et ejulat* (dicens : Quid faciam ?) *an non talem edit vocem, cui propter paupertatem angustæ res sunt, quique mendicat ? Ex omnibus quibus domi affluit nihil percipit gaudii, sed illa animum ejus pungunt et lancinant.*

FRUCTUS MEOS.] *Nondum,* ait S. Basilius, *collegit fructus, et jam avaritiæ judicium incurrit,* dum suos nuncupat : *quot enim pericula imminent ante fructum collectionem! nam et grando sæpe confringit, et æstus ex mediis manibus rapit, et pluvia intespestive è montibus erumpens inutiles facit.*

18. ET DIXIT : HOC FACIAM : DESTRUAM HORREA MEA, ET MAJORA FACIAM (græce, *majora ædificabo*) ET ILLUC CONGREGABO OMNIA, QUÆ NATA SUNT MIHI hoc anno, ET BONA MEA] cetera quæ prioribus annis collegi. Consilium capit à cupiditate, non à charitate, quæ ei dixisset : Eroga ea in pauperes. Quæris horrea ? *habes horrea, scilicet ventres pauperum,* ait S. Basilius; et S. Ambros. l. de Naboth c. 7. *Habes,* ait, *apothecas, inopum sinus, viduarum domos, orphanorum et infantium ora; ista sint tibi apothecæ, quæ manent tecum in æternum.* Rursum S. Basilius homil. jam dicta. *Spoliator,* ait, *est qui cum dispensanda receperit, propria reputat : panis est famelici, quem tenes : nudi tunica, quam servas : indigentis argentum, quod terræ infossum possides : quare tot indigentibus injuriam facis, quot alere posses.* Additque : *Et cum impleveris horrea, quid tum facies anni insequentis messe ? Rursus horrea destrues, et majora novaque semper ædificabis : fruges ergo opesque tuas semper in vetera destruendo, et nova ædificando, insumes et absumes, ut in terram suam redeant fruges, quæ à terra natæ sunt, quia tu in pauperes eas erogare non vis, quia illarum usum hominibus invides, ut omnibus ad te retractis, omnes earum prives utilitate, imo te ipsum : sicut enim frumentum in terram cadens lucrum projicienti parit, sic panis in esurientem projectus multam tibi in posterum reddet utilitatem.*

19. ET DICAM ANIMÆ MEÆ : ANIMA, HABES MULTA BONA POSITA IN ANNOS PLURIMOS : REQUIESCE, COMEDE, BIBE, EPULARE.] Rursum errat et peccat hic dives, Primo, promittendo sibi annos plurimos, cum sequenti nocte sit moriturus. Qui sibi longa tempora promittebat, diem sequentem non vidit, ait S. Gregor. 22. Moral. c. 6. Unde S. Cyrillus in Catena : habes quidem, ait, ô dives, in horreis fructus, sed annos plurimos unde habes? Secundo, dando se gulæ et luxuriæ, dicens : *Comede, bibe, epulare,* quasi Epicureus, *quia post mortem nulla voluptas.*

REQUIESCE.] Cum peste avaritiæ jungitur pestis desidiæ, ait Glossa. Unde S. Basil. *Si porcinam,* ait, *habuisses animam, quid aliud ipsi enuntiare potuisses ? Itane pecuinus tu, ita bonorum animæ ignarus, eam ut exceptes carnalibus epulis, et quæcumque alvi secessus recipit animæ destines?* etc. *Jam quando terrena sapis, et Deum habes ventrem, totus quoque caro effectus vitiosis affectibus obsequeris, audi te dignam appellationem : Stulte, hac nocte animam abs te repetent.* Hæc Basilius.

Sapienter monet S. Ambrosius lib. 2. de Interpell. in Job cap. 5. *Magna,* inquit, *illecebra delinquendi est, rerum affluentia secundarum; supinat, extollit, oblivionem auctoris infundit,* etc.

DIXIT AUTEM ILLI DEUS : STULTE, HAC NOCTE ANIMAM TUAM REPETUNT A TE : QUÆ AUTEM PARASTI, CUJUS ERUNT ?] *Dixit,* non verbo, sed facto, immittens illi febrim, aliumve morbum lethalem, quo effecit ut diviti conscientia sua hæc dictaret. Unde Euthymius : *Hæc ei dixit,* ait, *per conscientiam : tunc enim conscientia mortem sentiens talia disserit.*

STULTE.] Quia in consilio tuo, in quo tibi sapiens videbaris, nunc stultum te fuisse vides.

HAC NOCTE.] In nocte ablata est anima, quæ lucem considerationis habere noluit, ait S. Gregorius lib. 15. Moral., quæque tendebat ad tenebras gehennæ, ut idem Gregorius notat lib. 2. Moral. c. 2.

REPETUNT, scilicet Deus, ejusque angeli quasi exactores Dei, non casu, sed justo Dei judicio *repetunt,* quasi ab invito, ANIMAM A TE] ut omnium frugum opumque quas tibi Deus dedit, omniumque rerum tuarum rationem ei reddas. Ita Toletus. Rursum *repetunt;* quia anima tua non moritur cum corpore, sed est immortalis. Ad hæc anima tua non est tua, sed Dei, qui tibi illam inspiravit, illamque tibi ut depositum credidit : jure ergo per instantem mortem illam nunc à te repetit.

Audi de morte cuilibet imminente S. Hieron. ep. 3. ad Heliodorum : *Xerxes ille rex potentissimus qui subvertit montes, maria constravit, cum de sublimi loco infinitam hominum multitudinem, et innumerabilem vidisset exercitum, flevisse dicitur, quod post centum annos nullus eorum, quos tunc cernebat, superfuturus esset. O si possemus in talem ascendere speculam, de qua universam terram sub nostris pedibus cerneremus! jam tibi ostenderem totius orbis ruinas, gentes gentibus, et regnis regna collisa : et non Xerxis tantum exercitum, sed totius mundi homines, qui nunc vivunt, in brevi spatio defuturos.*

QUÆ AUTEM PARASTI, CUJUS ERUNT ?] *Non solum tibi non cedent,* ait Euthymius, *non solum tua non erunt, sed nec manifestum tibi est cujus erunt, utrum hæredis an peregrini? amici an inimici? quod ipsum etiam mœrorem adauget.* Addit S. Jacobus c. 5. 3. *Manducabunt carnes tuas, sicut ignis.* Vide ibi dicta. Vere S. Ambrosius : *Non nostra sunt,* inquit, *quæ non possumus auferre nobiscum. Sola virtus comes est defunctorum, sola nos sequitur misericordia, quæ tabernacula defunctis acquirit æterna.* Vide S. August. hom. 48. inter 50. ubi inter cetera ait : Hoc *tollit fiscus, quod non accipit Christus.* Vere Sapiens : *Quod,* inquit, *commodavit fortuna, tollet : quod mutuavit natura, repetet : quod paraverit virtus, retinebit.* Vide quæ de vanitate et pernicie divitiarum ex Patribus congessi Isaiæ 5. 9.

21. SIC EST QUI SIBI THESAURIZAT, ET NON EST IN DEUM DIVES.] q. d. Talem finem, talem exitum sortietur dives avarus, qui sibi, non Deo the-

saurizat. Quæres quis sit *dives in Deum?* Respondeo Primo, *in Deum*, id est apud Deum dives, vel, ut ex Græco πλουτῶν, vertas, *ditescens*, est qui per eleemosynam aliaque bona opera, multa merita et præsidia apud Deum quasi reconditas divitias habet, et in dies majores recondit, uti fuse docet Apost. 1. Timoth. 6. 17. et seqq. Vide ibi dicta.

Secundo, *in Deum*, id est *in Deo*, ut vertit Arabicus, dives est, qui soli Deo studet placere, qui in Deo omnem spem et amorem defigit, qui in Deo totus conquiescit, ut ab eo beetur, eoque perfruatur in æternum. Unde Glossa : In Deum dives est, inquit, cujus expectatio est Dominus, cujusque substantia est apud Deum. *Deo dives*, ait S. August. serm. 28. de Verbis Apostoli, *est inops auri*, puta pauper spiritu, qualis erat Petrus dicens claudo: *Argentum et aurum non est mihi : quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Jesu Christi surge et ambula*, Act. 3. Idem in psal. 39. Christus, ait, *cum dives esset, pauper factus est, ut ipsius paupertate vos ditaremini.* Veros pauperes ditat, falsos divites pauperat, juxta illud : *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum*, Matth. c. 5. *Conemur itaque*, ait Theoph. *divites fieri in Deum, hoc est, ut in illum fiduciam habeamus, et ut ille habeat nostras divitias et divitiarum cellam, nec dicamus bona nostra, sed bona Dei : si autem Dei sunt bona, ne privemus Deum bonis suis. Hoc est ditari in Deo, credere quod si omnia dedero, et evacuavero me totum, non me aliquid rerum necessariarum defecturum est. Promptuarium enim meum Deus est, aperiam et tollam necessaria, et ea quibus mihi opus fuerit.*

Tertio, *dives*, id est largus, *in Deum*, est qui est liberalis in pauperes : quod enim eis fit, Deus sibi factum æstimat, et præmiat. Unde Beda : *Qui vult*, inquit, *in Deum esse dives, non sibi thesaurizet, sed pauperibus possessa distribuat.* Hic sensus bonus est, sed partialis. Nam non agit hic Christus præcise de eleemosyna, sed de veris divitiis, quas docet esse, non fruges et opes terræ, sed virtutes et bona opera : has enim parere vitam longævam et beatam, tum in hoc sæculo, tum potius in futuro.

Quarto, S. Augustinus serm. 44. de Temp. divitem Deo esse docet eum, qui plenus est charitate, ideoque Deo : *Deus enim est charitas, et qui habet charitatem, in Deo manet, et Deus in eo*, 1. Joan. 4. Audi S. August. *Si charitatem habes, Deum habes. Quid habet dives, si charitatem non habet? pauper si charitatem habeat, quid non habet? Tu forte putas quod ille si dives, cujus arca plena est auro, et ille non sit dives, cujus conscientia plena est Deo? Ille vere dives esse videtur, in quo Deus habitare dignatur.*

Denique dives apud Deum, est abundans omni virtute, uti pulchre et fuse explicat S. Ambrosius lib. 4. epist. 27. ad Simplicianum, cujus verba recitavi 1. Petri 3. v. 4. ad illa : *In incorruptibilitate quieti et modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples.*

Anagogice, divites Deo sunt beati qui Deo omnibusque Dei opibus perfruuntur. Unde S. August. serm. 74. de Temp. concludit solos beatos esse divites, tum quia Deum possident, tum quia nullius indigent. *Ille*, inquit, *vere dives est, qui nullius eget : atqui soli Beati nullo egent : ergo soli Beati sunt divites.* Hinc idem Augustinus præfat. in psalm. 40. Christus, ait, *dives erat apud Patrem, et pauper apud nos; dives in cœlo, pauper in terra; dives Deus, pauper homo.*

Quocirca sapienter S. Ambrosius epist. 33. ad Demetriadem : *Quo*, inquit, *pretio quies hujus temporis aptius comparatur, quam ut ipsi mundo omnes divitiæ, omnes dignitates et universarum cupiditatum materiæ refundantur, et sancto beatoque commercio ematur Christiana libertas, fiantque filii Dei de paupertate divites, de patientia fortes, de humilitate sublimes?* Et nonnullis interjectis: *Unde si vere intelligatur contemptus iste rerum præsentium, ad quæ tendat et qualia concupiscat, nihil hujusmodi mentibus rectius, nihil invenietur electius, quæ sacratissimis desideriis universa transcendunt, neque ad ullam creaturam quamvis potentem atque mirabilem, sed ad ipsum omnium visibilium et invisibilium ambiunt creatorem, cui appropinquare, clarescere est; quem timere gaudere est; cui servire regnare est.*

29. Et nolite in sublime tolli.] Græce μὴ μετεωρίζεσθε, quod varii varie explicant. Primo, Clemens Alexand. lib. 2. Pædag. cap. 10. explicat, q. d. Nolite à veritate abduci, ut altiora sapere velitis quam fides et veritas docent.

Secundo, S. Augustin. lib. 2. Quæst. Evang. quæst. 29. explicat, q. d. Nolite superbire ex eo quod abundetis victu et vestitu. Nam tale est superbire, cum quis abundat alimentis, ut si vulneratus se jactet quod multa domi habeat emplastra, cui bonum esset ne uno quidem indigere, ait S. Augustinus.

Tertio, Euthymius, q. d. Nolite à sublimibus et cœlestibus ad terrena detrahi, ut non cœlestia, sed terrestria sapiatis et ambiatis.

Quarto, Theophyl. q. d. Nolite esse animo instabili, semper sublimius aliquid imaginantes, ut faciunt qui præsentibus non contenti, semper ad majora respiciunt.

Quinto, et optime, μὴ μετεωρίζεσθε, id est, ne meteora quæ supra vos sunt, v. g. siderum constellationes et concursus, nubium discursus, ventorum flatus, etc. anxie contemplemini, ut ex iis de futura annonæ copia vel inopia judicetis, et prospiciatis, juxta illud Jerem. 10. *A signis cœli nolite metuere, quæ timent Gentes.* Et illud Eccles. 11. 4. *Qui observat ventum, non seminat: et qui considerat nubes, nunquam metet.* Ita Toletus, Vatablus et alii. Unde Vatablus vertit, *nolite esse anxii, quasi præ sollicitudine vultu ad cœlum obverso.* Aut q. d. Ne animo pendeatis velut in aere penduli, ad varia humana et creata præsidia varie respectantes, nec in Dei providentiam defixi. Unde Arabicus vertit, *ne solliciti sitis.* Omnia enim hæc spectant eo, ut Christus nobis eximat nimiam sollicitudinem de victu ac vestitu, ac imprimat nobis firmam confidentiam in Deum, ut ab ejus paterna providentia secure hæc omnia expectemus. Græce enim μετέωρος vocatur, qui est animi dubius, suspensus, necdum mente fixus, sed ex eventu consulturus, et, ut Gaza vertit, *pensilis.*

Hinc alii vertunt, *nolite ex alto speculari*, quod vulgo dicimus, Nolite longos facere discursus, quasi nullum divinæ providentiæ locum relinquentes, vel de ea dubitantes. Et Franc. Lucas: Ne, inquit, in sublime tollamini, ut scilicet procul ventura sollicite prospiciatis, ut in longum tempus futuris necessitatibus corporis consulatis et provideatis, ut in longe futurum tempus distendatis sollicitudinem de victu et vestitu, quod clare explicat Matth. 6. 34. dicens : *Nolite solliciti esse in crastinum.* Hæc omnia eodem re-

deunt, vetantque nimiam futuri sollicitudinem, ac jubent futura resignare divinæ providentiæ, in eaque confidere et secure conquiescere. Hoc Christi præceptum secutus S. Franciscus, voluit, sanxitque suos in diem vivere, nihilque in crastinum reservare, sed quod diurno victui superest erogari in pauperes, certo confidentes Deum crastino victui provisurum : uti Deus Eliæ et Paulo primo Eremitæ quotidie panem per corvum transmisit, ac filiis Israel (facile erant tres hominum milliones) in deserto quotidie manna sufficiens ad diurnam sustentationem, de cœlo depluit per 40. annos, quin et vestes eorum illæsas integrasque conservavit, imo cum pueris crescentibus illas pariter crescere effecit.

32. Nolite timere, ne victus et vestitus vobis desit, si sollicitudine deposita possessiones vendatis et detis pauperibus, neve hæc non adjiciantur vobis, si primum quæratis regnum Dei; pusillus grex, id est parvus, Primo, quia tum pauci erant fideles, iique pauperes, vel conditione et censu, vel electione et sensu, sive spiritu : spernebant enim divitias terræ, ut anhelarent ad cœlestes, ideoque coram mundo erant pusilli, id est viles et despecti : jam vero fide et religione Christi per totum orbem dilatata, ut reges quoque et principes ei se subdant, non est pusillus grex, sed amplissima et potentissima Ecclesia. Secundo, grex hominum fidelium est pusillus, si conferatur cum angelis, qui sunt innumeri, ait Euthymius, juxta illud : *Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.* Daniel. c. 7. Tertio, pusillus est grex fidelium, si comparetur cum maxima multitudine infidelium et impiorum.

Addit Beda : dicitur pusillus grex ob humilitatem, vel ad comparationem majoris numeri reproborum. Tunc enim fideles omnes exemplo Christi ad Christianam humilitatem et paupertatem sponte sese demittebant, præsertim Apostoli et discipuli Christi; unde iis ait Christus : *Vendite quæ possidetis.* Græce est μὴ φοβοῦ τὸ μικρὸν ποίμνιον, id est, *ne time parvus grex*, vel pusillus : unde liquet τὸ *pusillus* esse nominativi casus, sed nominativus ponitur hic, ut et alibi sæpe pro vocativo; Apostolos enim vocat et compellat continuo hic Christus. Sic Livius ait lib. 1. *Audi populus Albanus.* et Virg. *Projice tela manu sanguis meus*, id est sanguis mi. Et : *Agnus Dei qui tollis peccata mundi*, id est Agne Dei : nervosior enim et significantior hic est nominativus, quam si poneretur ipse in se vocativus. Quare licet exponi posset supplendo nonnulla, q. d. Nolite timere vos qui estis pusillus grex, ut maneat nominativus; tamen brevius et nervosius nil supplendo, nominativus ponitur pro vocativo. Nolite ergo timere, ô fideles, quia licet sitis pusillus grex, tamen Deus vos magni æstimat, magnamque et singularem vestri gerit curam, ac Christus Dominus est pastor vester, qui vos abunde pascet, juxta illud : *Ego sum pastor bonus*, Joan. 10. 11. et illud : *Dominus regit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit*, Psalm. 21. Audi B. Petrum Chrysolog. serm. 22. *Grex pusillus mundo, magnus est Deo;* et serm. 33. *Acquisivit humilitas, superbia quod amisit, et grex pusillus ac mitis, totas et varias edomuit propria mansuetudine feritates : pusillus grex vicit ac fregit tot genera bestiarum, quot diversitates subdidit jugo Christi nationum :* idque fecit non feriendo, sed patiendo; non pugnando, sed moriendo pro Christo.

Quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum.] *Vobis*, non pigris, non otiantibus, non in sola Dei misericordia præsumentibus, sed verba jussaque mea audientibus, et reipsa exequentibus, ideoque crucem post me portantibus, passiones vestras mortificantibus, bonis operibus assidue incumbentibus. *Dare*, non absolute, sed conditionate, si videlicet in mea fide, amore et obedientia usque ad mortem perseveretis : nec enim Judæ à Christo postea desciscenti datum fuit hoc regnum. Rationem dat Christus, cur discipuli licet pusilli et pauperes, non debeant timere ne necessaria eis desint, q. d. Cum Deus vos ita amet, ut destinet ad opes cœlestes, ipsumque Dei cœlique regnum, utique non negabit opes hasce viles terræ, in quantum illæ necessariæ sunt ut tendatis ad regnum cœleste, illudque verbo et vita evangelizetis. Ita S. Cyril. in Catena : *Qui tam pretiosa largitur*, ait, *quomodo non erit clemens erga vos ut alat, sed sinat vos fame mori?*

33. Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam.] Consilium est, non præceptum, ut volebat Pelagius, dicens omnes Christianos debere esse pauperes ex præcepto Christi. Nam hoc esse consilium, patet ex verbis Christi, Matth. 19. 17. et 21. *Si vis*, inquit, *perfectus esse, vade, vende omnia*, etc. Sensus ergo est, q. d. Ut studeatis perfectioni Evangelicæ, vendite quæ possidetis, et pretium date pauperibus, ut me pauperem spiritu in simili paupertate sequamini, ac mecum contemnatis opes terrestres, ut obtineatis cœlestes. Insuper id facite hoc fine, ut ostendatis vos non esse sollicitos de victu et vestitu, sed totos pendere à Dei providentia, ab eoque expectare vitæ necessaria, quæ regnum suum quærentibus ipse promisit. Hac de causa hoc Christi consilium secuti primi Christiani, omnia sua vendebant, et pretium ponebant ad pedes Apostolorum, ut ipsi illud inter pauperes fideles distribuerent, Act. c. 2. v. 3. et 4. Ita Beda : Nolite, ait, timere defutura vobis necessaria vitæ, quin etiam possessa vendite ob eleemosynam; quod tunc digne fit, quando omnibus spretis ex labore manuum quis vivit, et eleemosynam dat.

Facite vobis sacculos (græce βαλάντια, id est, marsupia, crumenas, bursas) qui non veterascunt, ac proinde ex quibus excidere et perdi nequeat pecunia spiritualis eleemosynæ, uti sæpe excidit et perditur pecunia temporalis ex sacculis et crumenis divitum, vetustate attritis et laceris. Sacculi hi non veterascentes, sunt sinus pauperum, ac magis mens et memoria Dei, in qua quasi in sacculo servat Deus vestras eleemosynas et bona opera, ut amplissimam eorum mercedem vobis in die judicii retribuat. Id explicat subdens : Thesaurum non deficientem in cœlis, repete *facite* et parate vobis per opera pietatis et charitatis : quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit.] Hinc recte infert Chrysologus serm. 25. *Quid ergo cum terra illi, qui possidet cœlum? quid illi cum humanis, qui adeptus est jam divina? nisi forte placent gemitus, eliguntur labores, amantur pericula, pessima mors delectat, et illata mala bonis sunt gratiora collatis.*

34. UBI ENIM THESAURUS VESTER EST, IBI ET COR VESTRUM ERIT.] Hæc est ratio à priori, cur dixerit : *Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam;* ut scilicet ostendatis vos habere cor, non in ære, sed in æthere : quia ubi thesaurus est, ibi est et cor : si ergo thesaurum vestrum, per eleemosynam, collocetis in cœlo, ostendetis pariter cor vestrum fixum esse in cœlo, non in terra; in Deo, non in auro. Thesaurus enim hominis est id, quod ipse amat, charum habet, magni æstimat, in quo spem suam reponit, etc. Cetera require Matth. 6. 20.

35. SINT LUMBI VESTRI PRÆCINCTI, ET LUCERNÆ ARDENTES IN MANIBUS VESTRIS, ET VOS SIMILES HOMINIBUS EXPECTANTIBUS DOMINUM SUUM, QUANDO REVERTATUR A NUPTIIS.] Syrus, *sint præcincti vestri lumbi, et accensæ lucernæ vestræ.* Sic et Arabicus, Ægyptius, Æthiopicus et Persicus. Hæc sic cum præcedentibus connecte. Dixerat Christus complacuisse Patri dare illis regnum; Vendite ergo quæ possidetis et date eleemosynam, ut per eam hoc regnum ematis : nunc urget ut ad hoc regnum, velut instans, studiose se comparent, ac præcincti lumbis, viam ad illud omni alia cura abjecta ineant, et capessant. q. d. Estote parati, et omnibus virtutibus, bonisque operibus et meritis, præsertim eleemosynæ et contemptus opum, instructi, ut Christo Domino è cœlo et cœlestibus nuptiis gaudiisque ad vos in morte, ad judicium animæ vestræ revertenti, digni occurratis, ac ab eo cœlo adjudicari, et in cœlum deduci mereamini.

Alludit ad ritum Orientalium, quales erant Hebræi et Syri, apud quos mos erat longioribus vestibus et tunicis indui, quas iter facturi, vel laboraturi, aut ministraturi præcingebant, ut essent expediti ad iter et ministerium, ne ab eo ex vestibus ad genua et tibias assidue allisis impedirentur, ut patet Tobiæ 5. 5. et 3. Reg. 18. 46. infra v. 37.

Mystice, lumbos præcingimus, cum carnis luxuriam (cujus, uti et seminis, origo est in lumbis) per continentiam coarctamus, ait sanctus Greg. hom. 12. et S. Aug. serm. 39. de Verbis Dom. S. Basilius Isaiæ cap. 15. Beda et alii. Audi Chrysol. serm. 24. *Lumbos nostros astringi jubet balteo castitatis, et totum carnis nostræ pendulum, fluidum, resolutum, constringi mandat continua zona virtutis, ut carne succincta ad Domini occursum liber, velox, expeditus nostræ mentis reddatur incessus.*

Porro hæ duæ sententiæ v. 35. et 36. possunt simul conjungi cum Maldonato, ut unam eamdemque contineant parabolam : possunt etiam disjungi cum Jansenio, ut duas contineant, unam lumborum præcinctorum, et lucernarum ardentium, alteram servorum expectantium dominum à nuptiis revertentem.

Quocirca hæc gnome à variis varie exponitur : varii enim sunt cingentes se, nimirum operarii, ministri, viatores, nuntii, milites, bajuli, continentes, ac varia sunt eorum cingula; scilicet operarii cinguntur cingulo laboris, ministri ministerii, viatores et nuntii viæ, milites militiæ, quod est cingulum strenuitatis; bajuli cingulo constantiæ et patientiæ, continentes continentiæ, mortificationis et pœnitentiæ.

Primo ergo de operariis lumbos ad opus præcingentibus, sic exponit Theophyl. *Sint lumbi vestri præcincti,* hoc est, omnibus modis parati estote ad opera Domini vestri, et *lucernæ ardentes in manibus vestris,* hoc est, ne in tenebris et absque judicio versemini; sed sit vobis lumen verbi, quod monstrabit vobis quæ facienda, et quæ non facienda sint. Est igitur hic mundus, nox. Sic quoque exponit Euthym. et Titus. q. d. Parati et prompti estote ad omne bonum aggrediendum.

Secundo, de ministrantibus Christo et pauperibus per eleemosynam (de hac enim sermo proxime præcessit) exponunt alii, q. d. Præcingite lumbos, ut sitis expediti et agiles ad ministrandum Christo et pauperibus : qua de re extat pulchra visio in Vita S. Joannis Eleemosynarii, qui promptissimus semper erat ad dandum cuique petenti eleemosynam, cap. 29. ubi dux ad mutuum præstandum tardior, visione centuplæ remunerationis docetur esse celerior.

Tertio, de viatoribus lumbos ad iter præcingentibus explicant alii, q. d. Præcingite lumbos ut sitis expediti ad iter in cœlum, de quo sermo præcessit : ad illud enim grandis vobis restat via. Nam cœlum empyreum plusquam ducentis millionibus milliarium distat à terra, uti ex P. Clavio ostendi Genes. 1. Quare etiamsi quotidie per centum milliaria recta sursum ascenderes, necdum post ducentos annos ad empyreum pervenires. Qua de causa, cum hoc tibi sit impossibile, Deus statuit ut non gressibus corporis, sed affectibus animi magnis passibus eo contenderes. Quocirca Anachoreta ille apud Joannem Moschum in Prato spir. per visionem hac de re est admonitus. Cum enim videretur sibi cœlo appropinquare, velletque illud ingredi, audivit ab angelo : *Nemo piger huc ingreditur : ite, certate, contemnite vanitates sæculi.* Et Barlaam ad Josaphat apud Damascen. in hist. c. 45. *Longum iter,* ait, *vobis ineundum est, quodque multo hujus vitæ viatico opus habeat, ut ad sempiternum locum, in quo mansiones multæ sunt, perveniatis.* Huc facit illud S. Petri epist. 1. cap. 1. *Succincti lumbos mentis vestræ, sobrii, perfecte sperate in eam quæ vobis offertur gratiam, in revelationem Jesu Christi, quasi filii obedientiæ, non configurati prioribus ignorantiæ vestræ desideriis, secundum eum qui vocavit vos, Sanctum, ut et ipsi in omni conversatione sancti sitis.*

Alludit ad exitum et transitum (unde Hebr. dictus est *pascha*) Hebræorum ex Ægypto in terram promissam, qui erat figura Sanctorum ex terra transeuntium et contendentium in cœlum : Hebræis enim ita jussit sanxitque Deus in esu agni paschalis, pro felici transitu immolandi : *Renes vestros accingetis, et calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus,* quasi accincti et expediti ad iter inchoandum, *et comedetis festinanter : est enim phase, id est transitus Domini.* Idem faciendum est mystice Christianis. Vide ibi dicta.

Quarto, nuntii et legati accingunt lumbos ut sint celeres ad legationem obeundam. Hinc angeli qui Dei nuntii sunt, pinguntur lumbis accinctis, quasi veloces et agiles ad exequendum jussa Dei, juxta illud : *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis,* Heb. 1. Ait ergo Christus : Vos, ô Apostoli et discipuli, accingite lumbos, ut sitis mei legati per totum orbem, ut scilicet annuntietis fidem Evangelicam Græcis, Romanis, Italis, Gallis, Hispanis, Indis, Brasiliis, Japonibus, Sinis, etc. Ecce ego

mitto vos : ite ergo animose, velociter et ardenter instar angelorum, juxta illud Isaiæ 17. 2. *Ite angeli veloces ad gentem convulsam et dilaceratam.* Et c. 57. 7. quod citat Paulus Rom. 10. 15. *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!*

Quinto, milites et athletæ accingunt lumbos, ut accincti sint fortiores fortiusque pugnent : lumbi enim cum toti sint carnei et infirmi, cingulo stringuntur, ut stricti sint firmi et robusti. Sic et vos, ô Christiani, accingite lumbos cingulo strenuitatis et fortitudinis, ut quasi milites Christi fortiter contra diabolum, carnem et mundum dimicetis, vincatis et triumphetis, juxta illud Pauli Ephes. 6. 14. *State succincti lumbos vestros in veritate, et induti loricam justitiæ*, etc. Ubi multa hac de re dixi. Sic David ait Psalm. 117. *Præcinxisti me virtute ad bellum.* Et Job cap. 38. *Accinge sicut vir lumbos tuos.* Et Exodi 12. *Renes vestros accingetis* : ibant enim armati armis expugnaturi terram promissam. Unde Origenes homil. 9. in lib. Judic. censet hic alludi ad milites Gedeonis, qui præcincti ibant contra Madianitas, ac tenentes lampades, id est faces accensas in lagenis, eas inter se complodentes, emicante flamma percelluere Madianitas, ut eos in fugam, imo in mutuam necem adigerent.

Sexto, bajuli, ut fortes sint ad portanda onera, nec iis rumpantur et herniam contrahant, lumbos succingunt : sic et vos, ô fideles, accingite lumbos vestros cingulo patientiæ, ut generose omnia adversa toleretis. Ita Cyrillus in Catena, *Prompti sitis*, inquit, *ad sustinenda mala.*

Septimo, continentes ut carnem doment, et quibuslibet pravis concupiscentiæ motibus generose resistant, cingunt se cingulo continentiæ, id est abnegationis et mortificationis, quo omnia prava desideria, quæ ex concupiscentia assidue oboriuntur, abnegant, refutant, mortificant, resecant. Ita Simeon Stylites lumbos nudos succinxit aspero fune situlæ, qui secabat eum usque ad ossa : ingressus enim est carnem ita, ut vix appareret, quocirca caro ipsa computruit, et ægre curari sanarique potuit, uti narrat Antonius ejus discipulus in ipsius Vita c. 3. Theodoretus vero in Vita Simeonis asserit funem hunc contextum fuisse ex palmis, ideoque asperrimum, quem Simeon tam arcte carni appressit, ut tota illa pars cui fuerat impositus, circumcirca exulceraretur, guttasque sanguinis emitteret. Mox præfectus monasterii, inquit, id resciens, vix illi solvit vinculum : sed nec sic persuasit, ut illi ulceri ullam adhiberet medicinam. Quare illum à monasterio dimisit, ne imbecillioribus ea quæ essent supra vires æmulari conantibus, damni causa fieret. Sic multi Sancti olim gestarunt, et etiamnum gestant cingula cilicina, ut carnem doment. Hinc Judith c. 4. *Ut offerrent*, inquit, *Deo sacrificia præcincti ciliciis.* Hujus meminit S. Hieron. Jerem. 1. et Ezech. 6. et appellat cingulum mortificationis, affirmatque cingula Eliæ et Joannis Baptistæ talia fuisse. Denique Paulus Coloss. 3. *Mortificate*, ait, *membra vestra, quæ sunt super terram, immunditiam, libidinem, concupiscentiam pravam, avaritiam.* Unde S. Aug. serm. 39. de Verbis Dom. et lib. 2. de Consensu Evangel. c. 25. *Præcingite lumbos*, inquit, *hoc est omnes appetitus et affectus circa res sæculi contrahite et mortificate.*

Et lucernæ ardentes in manibus vestris.] Jussit Christus nos lumbis præcinctis esse expeditos ad bona opera, et ad iter in cœlum, nunc apposite requirit lucernas ardentes; hæ enim nocte requiruntur ad operandum, æque ac ad iter ineundum : hæc autem vita nostra, est mystica nox, plena ignorantiæ, errorum et concupiscentiarum tenebris. Igitur ut in ea nocte incedamus et operemur, lumine et lucernis accensis est opus : proprie autem alludit ad nuptiale convivium, quod noctu peragi solet cum luminibus. q. d. Sicut noctu famuli dominum è nuptiis redeuntem accensis facibus expectant, et præeunt : sic et vos me è cœlo ad vos morte redeuntem vigiles expectate, et cum facibus spiritualibus mihi occurrite, quia nescitis diem et horam mortis vestræ, et adventus Christi ad vestrum judicium ; illud ergo, si sapitis, singulis horis parati expectate. Sic enim virgines lampadibus accensis sponsum præstolantur. Matth. 25. Eadem enim fere est parabola hæc Lucæ cum illa Matthæi.

Quæres quidnam significent lucernæ ardentes? Respondet Primo, Theophyl. significare hoc, q. d. Adsit vobis lux rationis et discretionis, ut dignoscatis quid et quomodo agendum sit. Rursum adsit vobis lucerna, id est fides, sed ardens charitate, et fervore spiritus : hæc enim quid agendum, quid cavendum sit ostendet : hæc quoque ad actus virtutum heroicos vos impellet : hæc pariter vos incitabit, ut alios fidem et viam salutis docere, et amore Dei accendere satagatis, nec patiamini aliquos in tenebris ignorantiæ, inquit Cyrill., et peccatorum vivere. Ita S. August. serm. 39. de Verb. Dom. Accedit S. Hieronym. (vel quisquis est auctor) in c. 1. Jerem. qui lucernam tenere in manibus, ait idem esse quod prædicare Evangelium.

Mystice, *Habent suum ista mysterium : nam in lumborum præcinctione castitas, in baculo regimen pastorale, in lucernis ardentibus boni fulgor operis indicatur*, ait Cœlestin. epist. 2. ad Episc. Gall. Sic et S. Greg. hom. 13. per lucernas ardentes accipit bona exempla. *Lucernas*, inquit, *ardentes in manibus tenemus, cum per bona opera proximis nostris lucis exempla monstramus. Duo sunt quæ jubentur, et lumbos restringere, et lucernas tenere; ut et munditia sit castitas in corpore, et lumen veritatis in operatione; nec castitas ergo magna est sine bono opere, nec bonum opus aliquid est sine castitate.*

Rursum S. August. lib. 2. Quæst. Evang. Lumbi præcincti, ait, sunt continentia rerum sæcularium; lucernæ ardentes, sunt idipsum vero fine et recta intentione facere. Insuper S. Maximus : *Lucernæ accensæ*, inquit, *sunt oratio, contemplatio et spiritualis dilectio.* Denique Origenes hom. 9. in lib. Judic. censet hic alludi ad lampades, id est tædas militum Gedeonis : sicut enim ipsi complosis lagenis, et tædis inde emicantibus ac effulgurantibus perterruerunt Madianitas : sic Apostoli et Martyres corporibus per martyrium complosis et fractis, cœperunt coruscare miraculis, quibus in fugam versi sunt persecutores, itaque eorum doctrina, æque ac sanctitas toto orbe inclaruit, uti pulchre explicat Beda in Quæst. super libr. Judic. et fuse S. Gregor. 30. Mor. c. 32. et seq. Vide historiam Judicum c. 7.

In manibus vestris.] Hæc verba non legunt Græca, Syrus et Arabicus, nec Græci Patres,

ut Origenes, Clemens, Cyrillus, Chrysostomus, Basilius, Titus; nec ex Latinis S. Ambrosius, S. Cyprianus, Hilarius et August. serm. 39. Illa tamen legit S. Gregorius homil. 13. Iren. lib. 4. c. 72. et S. Hieronym. in Ephes. 16. et Jerem. 1. ac Bibliorum codices Romæ correcti. *In manibus* ergo, id est præ manibus, ad manus, scilicet juxta vos, coram vobis, ut vobis operantibus lucem præbeant ad opus : nec enim operantes solent lucernas in manibus tenere, sed juxta se. Rursum proprie *in manibus*, ut cum iis quasi famuli Christo Domino venienti occurratis. Ex hac Christi sententia ortus est mos, fidelibus in agone dandi in manus cereos benedictos accensos, ut testentur se fide et charitate ardenti occurrere Christo, itaque ad id excitentur. Vide Amalarium, Rabanum, et alios qui de Officiis Ecclesiast. scripserunt.

Addit S. Cyrillus lib. 4. de Adorat. in spiritu et veritate : *Et calceati pedibus vestris.* Verum ceteri omnes id non habent : quare videtur S. Cyrillus illud ex Paulo Ephes. 6. 15. per inadvertentiam hunc transscripsisse.

Et vos similes hominibus expectantibus dominum suum.] Tertium est hoc Christi præceptum, vel potius tertia ejusdem præcepti pars : prima enim est, lumbos præcingere : secunda, lucernas tenere : tertia, dominum expectare. Huc enim duo priora referuntur. Sensus est, q. d. Et vos ita plane parati et compositi sitis, sicut solent esse famuli noctu expectantes dominum ; scilicet vigiles, præcincti lumbis, tenentes lucernas ardentes. Unde Maldonatus putat unam eamdemque esse hanc parabolam, sed trimembrem ; Jansenius censet esse diversam ; sed eodem res redit : quia, ut dixi, hæc est alia et tertia pars parabolæ, ad quam duæ priores tendunt et diriguntur. Exspectant dominum, ait Toletus, qui se hic peregrinos æstimantes desiderio Christi flagrant, crebro et quasi jugiter de eo cogitant, intentum in eum habent animum, ejus amore et spe patienter ferunt adversa et quælibet incommoda, timent eum offendere, quem jam venientem ante oculos habent : facile contemnunt ea omnia, quæ ad adventum ejus non faciunt : iis delectantur, quæ illi grata esse cognoscunt : vilipendunt temporalia ob spem æternorum.

Symbolice, τὸ *sint lumbi vestri præcincti*, docet nos hic quasi peregrinos tendere ad patriam cœlestem, juxta illud 1. Petr. 2. *Obsecro vos tanquam advenas et peregrinos abstinere vos à carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam.* Secundo, τὸ *et lucernæ ardentes in manibus vestris*, notat nos debere per virtutes omni prælucere, juxta id quod subdit Petrus, *Conversationem vestram inter Gentes habentes bonam.* Tertio τὸ *et vos similes hominibus expectantibus dominum*, monet nos spe in cœlo debere esse defixos, juxta id quod addit Petrus, *Perfecte sperate in eam quæ vobis offertur gratiam.*

Rursum S. Aug. serm. 39. de Verbis Domini, asserit hæc tria esse illa, de quibus Felicem Præsidem admonuit Paulus, Actor. 24. Docebat, ait, Paulus eos de continentia, de justitia, et de spe vitæ æternæ; his namque summa vitæ Evangelicæ comprehenditur. Secundo, hisce tribus denotantur tria munia vitæ Apostolicæ. Primo enim lumbi præcincti, notant Apostolos mitti à Christo ad evangelizandum per totum orbem, et simul ad pugnandum contra omnes dæmones, tyrannos, infideles, vitia, juxta illud : *Dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et omnem virtutem inimici*, Lucæ 11. Idcirco enim præcinguntur hic cingulo militiæ Christianæ et Apostolicæ, quasi in prælium acerrimum contendant. Secundo, lucernæ ardentes notant eos sua prædicatione et doctrina orbem illuminare debere, juxta illud : *Vos estis lux mundi*, Matth. 5. Tertio, τὸ *et vos similes hominibus expectantibus dominum*, significat eos vitam præsentem, et omnia quæ in mundo sunt, debere spernere et calcare, ac vitam agere cœlestem et divinam, ut mente et corde in cœlo sint fixi, juxta illud Philipp. 3. *Nostra conversatio in cœlis est.* Subdit Paulus finem, fructum et præmium : *Unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.* q. d. Ideo spernimus terrena, ambimus cœlestia, quia certa spe expectamus Christum, qui nos beabit et glorificabit in æternum. Ita Toletus.

Hæc tria semper in mente fixa habuere primi Christiani, qui quasi peregrini terræ, et cives cœli, opes, honores, delicias, ipsamque vitam præsentem pro Christo ultro profundebant, quia certo expectabant post brevem hanc vitam instantem Domini adventum, scilicet vitam beatam et æternam à Christo sibi dandam : quæ sane vera est sapientia et prudentia. Id videre est in Pontificibus, Virginibus, Martyribus Romanis per trecentos annos à S. Petro usque ad S. Sylvestrum, qui in continuis persecutionibus gaudebant spoliari bonis, incarcerari, flagellari, occidi, comburi, ut Christo fruerentur in cœlo. Emicuit inter alios S. Cæcilia, quæ ætate, pulchritudine, opibus, nobilitate florens, ultro lætissime omnia prodegit pro Christo, ac ejus animum tam excelsum mirantibus, miserantibus, ac complorantibus amicis, hilaris et exultans procedens ad locum martyrii, causam dedit : *Hoc*, ait, *non est juventutem perdere, sed mutare : hoc est dare lutum, et accipere aurum : dare habitaculum vile et parvum, et accipere palatium magnum et amplissimum ex lapidibus pretiosis et auro constructum : dare rem perituram, et accipere rem quæ finem nescit, et mortem ignorat.* Et paulo post : *Deus noster Jesus Christus non dat pondus ad pondus, sed quod simplum acceperit, centuplum reddit, insuper et vitam æternam.* Ita habent ejus Acta.

Quocirca Christiani vita non debet esse aliud, quam expectatio Christi, ut eum liberet ab hac vita misera, vili et exili, tot timoribus et periculis obnoxia, eumque conducat ad suum in cœlis regnum, et gloriam æternam. Hinc Prophetæ et Paulus passim docent, fideles ita pie et sancte debere vivere, ac mundana omnia contemnere, ut avide et assidue expectent adventum Christi. Ita Jacob Patriarcha moriens, anhelans ad adventum Christi : *Salutare tuum*, ait (id est salvatorem tuum) *expectabo, Domine*, Gen. 49. Job cap. 14. *Cunctis diebus quibus nunc milito*, inquit, *expecto donec veniat immutatio mea.* Psaltes : *Expectans*, ait, *expectavi Dominum*, Psalm. 39. 1. Et : *Expecta Dominum, viriliter age, confortetur cor tuum; et sustine Dominum*, Psalm. 26. 14. Isaias cap. 8. 17. *Expectabo*, ait, *Dominum.* Et cap. 25. 9. *Expectabimus eum, et*

salvabit nos : iste Dominus, sustinuimus eum, exultabimus, et lætabimur in salutari ejus. Jerem. Thren. 3. 24. *Pars mea Dominus*, ait, *propterea expectabo eum.* Michæas 7. vers. 7. *Ego autem ad Dominum aspiciam, expectabo Deum salvatorem meum.* Sic Joseph ab Arimathia spreto Judæorum metu Christum sepelivit, quia *expectabat regnum Dei*, Luc. 23. 51. Paulus Rom. 8. 19. *Expectatio creaturæ*, ait, *revelationem filiorum Dei expectat.* Et vers. 23. *Nos ipsi primitias spiritus habentes; et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum expectantes, redemptionem corporis nostri.* Galat. 5. 5. *Spem justitiæ expectantes.* Philipp. 3. 20. *Unde etiam Salvatorem expectamus.* Ad Titum, 2. 13. *Sobrie, juste et pie vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei.* S. Petrus ep. 2. c. 3. v. 11. *Cum igitur*, inquit, *hæc omnia dissolvenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conversationibus et pietatibus, expectantes et properantes in adventum diei Domini.* Et v. 13. *Novos vero cœlos et novam terram secundum promissa ipsius expectamus, in quibus justitia habitat. Propter quod, charissimi, hæc expectantes, satagite immaculati et inviolati ei inveniri in pace.* Quocirca Climacus gradu de morte : Justus, inquit, est, qui mortem non timet : sanctus vero et perfectus, qui illam quotidie expectat. Ita Dominum expectabat S. Franciscus, unde moriens recitansque Psalm. 141. 8. *Me expectant justi, donec retribuas mihi*, immortuus est. Et S. Bern. jubilabat :

Desidero te millies,
Mi Jesu, quando venies,
Me lætum quando facies,
Me de te quando saties?

Memorabile et terribile est, quod scribit S. Brigida lib. 4. Revelat. cap. 7. in Purgatorio tertium et superiorem esse locum, ubi nulla alia est pœna, nisi desiderium perveniendi ad Deum, ejusque visionem beatificam. Atque ibi hoc desiderio torqueri eos, qui in hac vita non habuerunt perfectum desiderium perveniendi ad Dei præsentiam, ejusque visione fruendi. Similis loci in Purgatorio meminit Beda lib. 5. hist. cap. 13., et S. Gregorius lib. 4. Dial. c. 36., ac Dionys. Carthus. in Dial. de Judicio partic. artic. 31., et Bellarm. lib. 2. de Purgat. cap. 6. Est enim quædam indignitas, et quasi vilipensio tantæ visionis et gloriæ Dei, quod non ardenter à fidelibus et Sanctis desideretur; ac signum quod ejus opes et gaudia non satis considerent, ponderent et penetrent, uti par erat.

Vive ergo, ô Christiane, tuo Christo, non mundo; vive spiritui, non carni; vive cœlo, non gehennæ, vive non tempori, sed æternitati.

Quando revertatur a nuptiis.] Videtur hoc esse emblema parabolæ, ac proinde non necessario applicandum rei per illam significatæ. Potest tamen illi applicari hoc modo, quod Christus in incarnatione celebrarit sponsalia cum Ecclesia et fidelibus omnibus; ascendens vero in cœlum ibi cum eadem consummarit nuptias : quia per gloriam visionis beatificæ intime et indivulse Beatis omnibus unitur per omnem æternitatem. Cum ergo è cœlis ad judicium animæ cujusque redit, videtur à nuptiis cœlestibus redire, ut ad easdem novam sponsam inducat : nuptiæ ergo sunt summa unio, summum gaudium, quod Christus habet cum Beatis in cœlo. Ita S. Gregorius, Beda, Theophylactus, Euthymius, Toletus et alii.

Ut, cum venerit, et pulsaverit, confestim aperiant ei.] Significat Christus nos in vita parare debere virtutes et merita, quibus in morte ornati, hilares et gaudentes occurramus Christo: nec enim tunc locus erit aut tempus operandi, ac vix pœnitendi : tunc enim sensus sunt hebetati, et animus morbis oppressus, vix potest de peccatis et de salute sua cogitare. Quare imprudentissime faciunt, qui in vita sua voluptatibus indulgent, dicuntque se in morte acturos pœnitentiam : in morte enim pœnitentia est sera et coacta, ideoque raro vera, seria et sincera. Audi S. Gregorium hom. 13. *Venit Dominus, cum ad judicium properat : pulsat vero, cum jam per ægritudinis molestias esse mortem vicinam designat; cui confestim aperimus, si hunc cum amore suscipimus. Aperire enim judici pulsanti non vult, qui exire de corpore trepidat, et videre eum, quem contempsisse se meminit, judicem formidat. Qui autem de sua spe et operatione securus est, pulsanti confestim aperit, quia lætus judicem sustinet : et cum tempus propinquæ mortis advenerit, de gloria retributionis hilarescit.*

37. Beati sunt servi illi, quos cum venerit dominus, invenerit vigilantes.] Scilicet lumbis præcinctos, tenentes lucernas, et expectantes dominum, uti præcessit : his enim meritum dabit præmium, scilicet beatitudinem æternam, ut visione Dei potiantur et fruantur in omni gloria et gaudio per omnia sæculorum sæcula. Unde explicans subdit :

Amen dico vobis, quod præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis.] Christus par pari reddit suis, in cœlo præcinctis præcinget se, servis suis serviet; eos qui laboraverant in suo obsequio, faciet quiescere, discumbere, cœnare, ac ministrantibus sibi famulis ipse Rex regum, et Dominus dominantium, mira dignatione ministrabit.

Transiens.] Solent enim ministri et sponsi mensas obire, ut videant si cui quid desit, illudque ei porrigant. Nota : Hæc parabolice accipienda sunt, non proprie, ut patet : in cœlo enim non sunt cingula, nec præcincti, nec mensæ, nec discubitus, nec transeuntes, nec ministrantes. Tantum ergo dicere vult Christus : Primo, se inusitatum præ omnibus bonis dominis, ac infinities majorem, fidelibus suis servis in cœlo honorem exhibiturum; ut scilicet ibi eos ex servis faciat quasi dominos, quibus communicet et administret communionem sui epuli nuptialis, id est felicitatis et gloriæ cœlestis. Idque Secundo, se facturum cum multiplicibus et indesinentibus ferculis, id est voluptatibus et deliciis tam animæ quam corporis; ac Tertio, provisurum ne quid cui desit, non tantum necessarium, sed et jucundum, aut optatum et desideratum : faciet enim ne quis quid desideret, quia omnia desiderata, imo quæ desiderari possunt, superabundanter largietur, juxta illud : *Satiabimur cum apparuerit gloria tua.* Et : *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Quarto, se pro meritis cuique alias et alias delicias appositurum : τὸ enim *transiens*, significat cœnam fore pro meritis cujusque variam et lautissimam : τὸ vero *ministrabit*, fore honorificentissimam; Denique

τὸ *faciet illos discumbere*, fore æternam, ait Toletus.

Præcinget se.] *Præcingetur itaque Deus*, ait Theophylactus, *quatenus non omnium bonorum effusionem nobis suppeditat, sed illam restringit. Quis enim potest capere quantus sit Deus? Et manifestum est ex Seraphim, qui se obtegunt, propter excellentiam divini luminis.*

Et faciet illos discumbere.] Audi S. Dionysium Areopag. epist. 9. ad Titum: *Accubationem*, inquit, *requiem esse censemus multorum laborum, vitam tutam, divinumque vivendi genus in lumine ac regione vivorum, plenum omnis sanctæ voluptatis: largamque omnis generis et beatorum bonorum suppeditationem, per quam omni gaudio complentur: atque id Jesu eos et exhilarante, et in mensa collocante, eisque et ministrante, et æternam quietem largiente, et perfecte bona tribuente et infundente.*

Symbolice, S. Gregorius hom. 13. *Præcinget se*, inquit, *id est ad retributionem præparabit, et faciet illos discumbere, id est æterna quiete refoveri. Discumbere quippe nostrum, in regno quiescere est. Unde rursum Dominus dicit: Venient et recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob. Transiens autem Dominus ministrat: quia lucis suæ illustratione nos satiat. Transire vero dictum est, cum de judicio ad regnum redit: vel certe Dominus nobis post judicium transit, quia ab humanitatis forma in divinitatis suæ contemplationem nos elevat. Et transire ejus est, in claritatis suæ speculationem nos ducere, cum eum quem in humanitate in judicio cernimus, etiam in divinitate post judicium videmus.*

38. Et si venerit in secunda vigilia, et si in tertia vigilia venerit, et ita invenerit, beati sunt servi illi.] Prima vigilia incipit vespere, sive initio noctis, duratque tres horas: quibus exactis incipit secunda vigilia, quæ finitur in media nocte: à qua incipit tertia vigilia, duratque per tres horas: post quas incipit quarta vigilia, duratque usque ad auroram vel solis ortum. Significat hisce vigiliis Christus, qualibet ætate et quolibet tempore nos vigilare, et paratos esse debere ad Domini adventum: quia dies mortis incerta est, nec vel unum habemus certum vitæ diem vel horam. Prima ergo vigilia, est pueritia; secunda, est juventus; tertia, est virilis ætas; quarta, est senectus. Ita Titus et S. Gregorius. Non meminit Christus, ait Franc. Lucas, quartæ vigiliæ, uti nec primæ, quia nec tam cito, nec tam sero rediri à nuptiis solet, quæ circa medium noctis ut plurimum solvuntur, sponsa in thalamum inducta. Interim significat omni tempore vigilandum nobis esse, etiam ætate provecta et decrepita; nec satis esse, aliquando aut ad tempus vigilare in ætate juvenili et virili, sed perseverandum quandiu hæc vita durat, quod incerta sit hora mortis, et adventus Domini longanimiter sit expectandus. Ita S. Basilius hom. de non adhærendo rebus sæcularibus: *Oportet*, ait, *nos quotidie ad emigrandum ex hac vita paratos esse, et nutum Domini fixis oculis expectare*, etc. ut singuli Domino venienti et pulsanti confestim aperiant.

Adde: Christus meminit dumtaxat secundæ et tertiæ vigiliæ, quia in illis somnus solet esse certior et profundior, ut innuat se venturum cum homines minime putant, cumque aliis cogitationibus curisque immersi profunde quasi dormiunt: quare tunc prudentes servos maxime vigilare, et paratos esse debere, ut, cum sibi sanissimi et prosperrimi videntur, mortem sibi ex insidiis astantem expectent.

Aliam causam dat Toletus: Non meminit, ait, quartæ vigiliæ, quia rarissimi sunt qui ad extremum vitæ differentes bene operari, inveniuntur id facientes; ne etiam pigros faceret, si ejus meminisset.

Ex his concludit S. Gregorius hom. 13. atque omnes ad studium virtutis exhortatur, dicens: *Horam ultimam Dominus noster idcirco voluit nobis esse incognitam, ut semper possit esse suspecta: ut, dum illam prævidere non possumus, ad illam sine intermissione præparemur. Quia igitur momentis suis horæ fugiunt, agite, fratres charissimi, ut in boni operis mercede teneantur. Audite quid sapiens Salomon dicat: Quodcumque potest manus tua facere, instanter operare: quia nec opus, nec scientia, nec ratio, nec sapientia erunt apud inferos, quo tu properas. Quia ergo et venturæ mortis tempus ignoramus, et post mortem operari non possumus, superest ut ante mortem tempora indulta rapiamus: sic enim mors ipsa cum venerit, vincetur, si prius quam veniat, semper timeatur.*

41. Ait autem ei Petrus: Domine, ad nos dicis hanc parabolam (vigiliarum) an et ad omnes] homines, præsertim fideles, tam nunc viventes, quam postea futuros? De eo dubitabat Petrus, quia solebat Christus quædam documenta dare solis Apostolis, alia omnibus fidelibus, atque hic quædam dixerat, quæ ad solos Apostolos et viros perfectos spectare videbantur, ut v. 32. *Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum: vendite quæ possidetis.* Et v. 37. *Amen dico vobis, quod præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis.* Cetera vero de vigilando et expectando adventum Domini, videbantur ad omnes fideles pertine re.

42. Dixit autem Dominus: Quis, putas, est fidelis dispensator, et prudens, quem constituit Dominus supra familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram?] Petro respondet Christus, se quidem ad omnes fideles loqui, sed maxime ad Petrum et Apostolos. His enim major incumbit vigilia et cura, ut non tantum se, sed et alios fideles salvent: atque Petrus erat dispensator, græce, *œconomus*, quem Christus constituit super familiam, id est Ecclesiam suam; sic et ceteri Apostoli, juxta illud Pauli: *Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei*, 1. Corinth. 4. 1.

Ut det illis in tempore tritici mensuram.] Alludit ad morem veterum, apud quos communis erat arctaque servitus: abundabant enim mancipiis, quibus Christiani jam carent. Illi ergo unum ex servis præficiebant mancipiis, qui quolibet mense mensuram (unde dictum est *demensum*) annonæ et victus, puta tritici, vel hordei, si viles essent personæ, uti dixi Oseæ 3. 2. eis distribuebat.

Potest Secundo, τὸ *tritici*, referri ad τὸ *tempore*. Boni enim œconomi est, instar Josephi, cum tempus est messis tritici, frugaliter illud dispensare per mensuras in singula familiæ capita, ne vendatur, vel in pauperes erogetur, itaque domesticis non sufficiat.

Cetera usque ad v. 46. explicui Matth. cap. 24. Nota τὸ *dispensator et mensuram.* Nam æquus patrisfamilias dispensator non eadem omnibus dat mensuram, sed cuique propriam ac pro ætate, dignitate vel meritis proportionatam et adæquatam : hoc enim est rectum dispensatoris officium, ut cuique congrua dispenset et distribuat. Alia enim cibi ratio et mensura congruit infanti, alia adolescenti, alia viro, alia seni, alia feminæ, alia uxori, alia filiabus, alia ancillis, alia filiis, alia servis.

Qua ex re moraliter Christus docet Episcopos, Pastores, Confessarios, Concionatores, ut non eumdem omnibus fidelibus doctrinæ cibum exhibeant, nec in genere dumtaxat ad omnes de virtutibus verba faciant, sed in particulari cuique eas virtutes instillent, quæ ætati, statui et gradui sunt congruæ et propriæ. Unde praxin hujus Christi parabolæ et sententiæ suo exemplo docuit S. Paulus, qui Ephes. 6. 1. et seq. alia filiis, alia patribus, alia servis dat monita et præcepta; ac Timotheum Episcopum Ephesi instruens epist. 1. cap. 5. v. 1. *Seniorem,* ait, *ne increpaveris, sed obsecra ut patrem : juvenes, ut fratres : anus, ut matres : juvenculas, ut sorores, in omni castitate : viduas honora quæ vere viduæ sunt : si qua autem vidua filios nepotes habet, discat primum domum suam regere,* etc. Similia præscribit Tito cap. 2. 2. et seq.

Christum et Paulum secutus est S. Gregorius Thaumaturgus Neocæsareæ Episcopus, de quo ita scribit Nyssenus in ejus Vita : *Qui lugebat, audiebat ab eo quod eum consolaretur : juvenis castigabatur, et docebatur temperantiam : seni porrigebatur medicina verbis convenientibus : servi docebantur, ut bene afficerentur in dominos, qui dominatum obtinebant, ut essent benigni et clementes in eos qui subjiciebantur eorum imperio : pauper, ut solas divitias existimaret virtutem, cujus possessio est in cujuslibet potestate posita : is qui de suis se jactabat divitiis, convenienter admonebatur, ut eorum quæ habebat esset œconomus, non dominus : mulieribus conducibilia, pueris convenientia, et patribus ea quæ decebat distribuens.* Et S. Cyprian., qui, ut scribit Pontius Diaconus in ejus Vita, virgines hortabatur ad congruentem pudicitiæ disciplinam, et habitum sanctimonia dignum : docebat lapsos pœnitentiam, veritatem hæreticos, schismaticos unitatem, filios Dei pacem, et Evangelicæ precis legem : Christianos mollioris affectus circa amissionem suorum, solabatur spe futurorum : livorem invidiæ dulcedine salutaris remedii inhibebat : Martyres exhortatione divini sermonis erigebat : Confessores frontium inscriptione signatos, incentivo tubæ cœlestis animabat. Id denique præ ceteris exacte præstitit S. Gregorius Pontifex, qui omnium pauperum Romæ, et in locis vicinis degentium nomina in scripto habebat, ac cuique ea quæ erant necessaria distribuebat. Insuper alebat tria millia Monialium Romæ existentium, extra Romam vero longe plura. Quare de illo vere dicas : *Eleemosynas illius enarrabit omnis Ecclesia Sanctorum,* Eccli. cap. 31. v. 11. Quantam vero animarum curam haberet, ac singulis opportuna salutis juxta statum cujusque præcepta suggereret, patet ex ejus homiliis, et ex epistolis, in quibus Mauritium Imp. monet, ne milites à vita Religiosa avocet : Joannem Patriarcham Constant. ne universalis Episcopi nomen superbum sibi arroget : Venantium Cancellarium Italiæ, ut habitum monasticum dimissum resumat : Joannem Ravennæ Episcopum, ut pallium temere usurpatum deponat : Augustino Apostolo in Angliam destinato rationes et modos præscribit, quibus Angliam ad fidem Christi convertat : Episcopos Hiberniæ docet, ne in nomine Trinitatis baptizatos ab hæreticis rebaptizent, et plurima talia. Pervolve tomum quartum Epistolarum ejus, et miraberis unum virum tot negotiis occupatum, tot infirmitatibus obrutum, tot tantaque particularia et congrua virtutum monita singulis præscribere. Prudentia enim non in universali, sed in particulari quolibet opere prudenter dirigendo consistit : actiones enim virtutum singulares sunt, et singularem exigunt directionem et doctrinam.

46. Et dividet eum.] Id est separabit eum à se suaque familia, puta ab Ecclesia triumphante, à societate Beatorum, ipsaque beatitudine servis fidelibus promissa. Unde S. Hieronymus in cap. 24. Matth. *Dividet eum,* inquit, hoc est separabit à consortio Sanctorum. S. Hilarius : Dividet eum à bonis promissis. Origenes : Dividet eum à dono Spiritus Sancti, atque à consortio et custodia angelorum ; privabit enim eum Christus omni gratia, omni virtute, omni auxilio, omni spe salutis.

Partemque ejus cum infidelibus ponet.] Id est, puniet eum cum ceteris servis qui sibi infideles fuerunt, etsi fideles se simularent. Unde Matth. cap. 24. v. 50. habet, *cum hypocritis.* Possunt quoque hic *infideles* accipi increduli, qui in Christum credere nolunt, de quibus dicitur : *Qui non credit, jam judicatus est,* Joan. 3. 18.

47. Ille autem servus, qui cognovit voluntatem domini sui, et non præparavit se ad adventum domini, præparando et distribuendo famulis sibi commissis in tempore tritici mensuram, sed eos percutiendo, ac edendo, bibendo et inebriando, bona domini sui disperdidit, et non fecit secundum voluntatem ejus (jam dictam) vapulabit multis.] Flagellis, et plagis multis cædetur.

48. Qui autem non cognovit (voluntatem domini) et fecit digna plagis, vapulabit paucis.] Id est, paucioribus quam is qui cognovit voluntatem domini : intellige juxta mensuram tam ignorantiæ, quam facti et culpæ. Sunt enim quatuor gradus ignorantiæ ; scilicet, prima invincibilis, quæ est inculpata ; secunda, vincibilis, sed difficulter, quæ parum habet culpæ et reatus pœnæ ; tertia crassa, quæ plus habet ; quarta affectata, quæ plurimum habet culpæ et pœnæ, de qua dicitur Psal. 35. 5. *Noluit intelligere ut bene ageret. Hic omnia despexit,* ait Euthym. *Ille vero segnis fuit : gravior est autem segnitie contemptus.* Segnis enim *cum scire potuisset, non scivit,* et, ut ait Titus, discere neglexit : contemnens vero despexit et irrisit. Hinc patet contra Jovinianum et modernos hæreticos, esse gradus peccatorum etiam mortalium, aliaque aliis esse graviora, ideoque graviori pœna æterna puniri in inferno. *Nam,* ut ait Basilius in Regulis brevior. interrogat. 267. *multas et paucas plagas accipere, non finem supplicii, sed differentiam significat ; nec in temporis extensione aut complemento, sed in supplicii differentia contingit. nempe, ut igne inextinguibili alterque*

dignus sit, sed unus mitius, alter acrius ardente.

Omni autem cui multum datum est (v. g. cui major scientia, et major voluntatis domini cognitio) multum quæretur ab eo, à Christo judice in judicio tam particulari, quam universali; quia, ut ait S. Gregorius hom. 9. *Cum augentur dona, rationes etiam crescunt donorum :* et cui commendaverunt multum (v. g. animarum multarum curam et præfecturam), plus petent ab eo.] Audi Bedam : *Multum commendatur ei, cui cum sua salute Dominici quoque gregis pascendi cura committitur.* Ab hoc ergo plus petent Christus, ejusque assessores Apostoli, ceterique judices; scilicet non tantum suam, sed et fidelium sibi commissorum curam et salutem, quantum est ex parte sua. In pastore enim *cura requiritur*, ait S. Bernardus, *non curatio.* Hæc enim subinde est impossibilis ob morbi, vel ægri vitium, vel pertinaciam. *Hæc*, ait Titus, *clare indicant doctorum pastorumque judicium, ceterorum non parum gravius et periculosius fore.* Quare de gradu et officio suo non superbiant, sed majori humilitate, studio et diligentia munus suum obeant, suumque gregem pascant. *Tanto ergo*, ait S. Gregorius loco citato, *esse humilior, atque ad serviendum Deo promptior quisque debet ex munere, quanto se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione.*

Porro quæ et quanta à Pontificibus, Episcopis et Prælatis requirat Deus, punctim, sed nervose ob oculos ponit Eugenio III. Pontifici S. Bernard. lib. 4. de Consider. *Teipsum*, inquit, *considera, formam justitiæ, sanctimoniæ speculum, pietatis exemplar, assertorem veritatis, fidei defensorem, doctorem Gentium, Christianorum ducem, amicum sponsi, Cleri ordinatorem, pastorem plebium, magistrum insipientium, refugium oppressorum, pauperum advocatum, spem miserorum, tutorem pupillorum, judicem viduarum, oculum cæcorum, linguam mutorum, baculum senum, ultorem scelerum, malorum metum, bonorum gloriam, virgam potentum, malleum tyrannorum, regum patrem, legum moderatorem, Canonum dispensatorem, sal terræ, orbis lumen, sacerdotem Altissimi, vicarium Christi. Quis non timeat et tremat hæc audiens, quæ ab hac Sede omnia exiguntur?*

Quocirca S. Paulus Hebr. 13. 17. *Obedite*, ait, *Præpositis vestris, et subjacete eis : ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri.* Ubi S. Chrysost. homil. 34. *Miror*, ait, *si potest aliquis Rectorum salvari.* Idem nuper de Pontificibus dictitabat Cardinal. Bellarmin. Hac de causa viri sapientes et sancti prælaturas fugerunt, nec nisi coacti eas susceperunt. Audi quid de S. Cornelio Pontifice scribat S. Cyprian. lib. 4. epist. 2. *Qui*, inquit, *episcopatum ipsum non postulavit, nec voluit, nec vi, ut ceteri quos arrogantiæ et superbiæ suæ tumor inflat, invasit; sed quietus et modestus, et quales esse consueverunt qui ad hunc locum divinitus eliguntur, vim passus est, ut episcopatum coactus exciperet.* Ita pariter Pontificatum fugere quoad potuere S. Gregorius, S. Chrysostomus, S. Ambrosius, S. Basilius, S. Nazianzenus, S. Nicolaus, S. Athanasius, ac nostro sæculo Pius V. electus in Pontificem expalluit, et pene in deliquium incidit. Rogatus causam, ingenue dixit : Cum essem Religiosus Ordinis S. Dominici, optime sperabam de mea salute; creatus vero Episcopus, cœpi de ea formidare; nunc vero electus in Pontificem, pene de ea despero : quomodo enim ergo Deo rationem tot millionum animarum quot sunt in toto orbe, reddam, qui vix unius animæ meæ rationem reddere valeo? ita habet ejus Vita. Denique Concilium Tridentinum asserit, Episcopatum esse angelicis humeris onus formidabile.

49. Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur?] Arabicus, *quid volo, nisi accensionem ejus?* Sic et Ægyptius, Æthiopicus et Persicus. Incertum est an Christus hoc dixerit eodem tempore quo præcedentia. Lucas enim Christi dicta conglomerat, etiamsi alio et alio tempore sint prolata : possunt tamen hæc præcedentibus et sequentibus recte connecti hoc modo, ut post varia documenta data Apostolis et fidelibus, Christus tandem primarium suum officium, ad quod à Patre missus erat in mundum, exprimat, scilicet ut ignem divinum è cœlo in terram mitteret in Apostolos, ut illi eo accensi, eodem deinde ceteros fideles accenderent : per hunc enim ignem Apostoli officium evangelizandi, et totum orbem convertendi, sibi à Christo commendatum plene et efficaciter erant adimpleturi, ac fideles Christi documenta ab Apostolis prædicata exacte perfecturi.

Symbolice, S. Ambros. in Psalm. 118. serm. 8. docet Deum esse lucem ad lucendum, et ignem ad paleas vitiorum comburendum : *Lux*, inquit, *ut in tenebris ambulanti luceat, quasi lumen, ne diutius possit errare qui quærit luminis claritatem. Ignis, ut operis nostri fœnum stipulamque consumat, atque utili nos salvos faciat detrimento : sicut aurum, quod dum excoquitur, plus probatur.* Huc facit illud Clementis Alex. in Exhortatoria ad Gentes : *Multiplices*, inquit, *habet Servator voces et modos ad salutem hominum. Minans admonet, maledicens convertit, deflens miseretur, psallens per nubem loquitur. Igne terret homines, ex columna flammam accendens, quod est simul gratiæ et terroris indicium : si obedieris, lucem; si non obedieris, ignem.*

Quæres, quisnam est hic ignis? Primo, Tertull. lib. 4. contra Marc. cap. 29. Maldonatus et Fr. Lucas respondent esse odia, dissensiones, tribulationes et persecutiones infidelium, fidem et Apostolos fidelesque Christi persequentium : hasce enim suscitarunt indirecte et occasionaliter Christus et Apostoli prædicando Evangelium, novamque Christi crucifixi religionem. Audi Tertullian. *Ipse* (Christus) *melius interpretabitur istius ignis qualitatem, adjiciens* (v. 51.) : *Putatis venisse me pacem mittere in terram? non dico vobis, sed separationem. Igitur ignem eversionis intendit, qui pacem negavit : quale prælium, tale et incendium*, quo Christus idololatriam, scelera et idola erat eversurus, et in cineres redacturus : quocirca Gentes omnes idolis suis addictas erat concitaturus contra se et Apostolos, ut ipsi totis viribus hoc religionis suæ pristinæ incendium restinguerent. Huc enim spectant omnia quæ deinceps v. 50. 51. 52. 53. explicans ignem hunc, subjungit Christus.

Secundo, aptius S. Cyrillus in Catena et Jansenius censent hunc ignem esse prædicationem Evangelii : hanc enim directe optabat Christus, ut per eam corda hominum igne divino succenderet, juxta illud psal. 118. *Ignitum eloquium tuum vehementer.*

Tertio, et optime, S. Ambros. et Origenes hic, et S. Athanas. libr. de Communi essentia Patris

et Filii, S. Cyrillus lib. 5. in Levit. S. Hieron. lib. 2. Apol. contra Ruffinum, S. August. serm. 108. de Tempore, S. Gregor. homil. 30. in Evangel. per *ignem* accipiunt Spiritum sanctum, ejusque dona, præsertim charitatis, devotionis, fervoris, zeli, quæ ipse in fidelium animis suscitat, inquit Euthymius et Theoph. Hic ignis pariter lucernas fidelium facit ardentes, juxta illud : *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio : lampades ejus, lampades ignis atque flammarum*, Cant. 8. v. 6. Vide ibi dicta. Sic ignem hunc explicat Ecclesia, cum in sabbato Pentecostes in Missa sic orat : *Illo nos igne, quæsumus, Domine, Spiritus sanctus inflammet, quem Dominus noster Jesus Christus misit in terram et voluit vehementer accendi.* Hoc igne, ait S. Ambros., ardebat Cleophas, cum dixit : *Nonne cor nostrum ardens erat, cum aperiret Scripturas, et loqueretur in via?* Lucæ 24. et sic hic ignis amoris et ardoris complectitur ignem tribulationum, primo loco assignatum. Apostoli enim amore Christi accensi omnia adversa, omnemque tribulationum et persecutionum ignem superarunt, et superant, adeoque provocant : ille enim eis instabat, ut in sequent. prædicit Christus. Talis erat Paulus dicens : *Qui nos separabit à charitate Christi? certus sum quia neque mors, neque vita*, etc. Rom. 8. Hoc quoque igne ignitus S. Ignatius epist. ad Roman. *Utinam*, inquit, *fruar bestiis quæ mihi paratæ sunt, quas et oro veloces esse mihi ad interitum et ad supplicia, et allici ad comedendum me. Frumentum Christi sum. Dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar.* Hoc desiderium suum implevit Christus, cum in Apostolos et fideles misit Spiritum sanctum per speciem linguarum ignearum in Pentecoste, Actor. 2. ubi S. Chrysost. hom. 4. *Hic ignis*, ait, *mundi peccata quasi ignem excussit.* Et post nonnulla : *Sicut enim igneus homo si in medias incidat stipulas, nihil lædetur, sed magis vim exeret suam; sic et hic evenit*, ut Apostoli quasi homines ignei à persecutoribus non læderentur, sed eos pariter ad fidem Christi converterent, et ignirent.

Vide dotes ignis 17. quas recensui, et Dei charitati applicavi Levit. 9. vers. 23. et Actor. 2. 3. et Dionysium de Cœlesti hierar. capite 15. ubi ostendit per multas analogias ignem aptissimum esse symbolum et hieroglyphicum Dei et angelorum, eorumque in eo imitando similitudinem apprime repræsentare, juxta illud Deuter. 4. vers. 24. *Dominus Deus tuus ignis consumens est.* Et Hebr. 1. *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis.* Hoc igne ardebat Elias, de quo Ecclesiastic. c. 48. 1. *Et surrexit Elias Propheta quasi ignis, et verbum ejus quasi facula ardebat*, ideoque curru igneo raptus est in cœlum, succlamante Elisæo : *Pater mi* (tu es), *currus Israel et auriga ejus*, 4. Reg. 2. et Sponsa Cant. 2. 5. dicens : *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Hoc igne succensi Martyres, ignes corporeos spreverunt, imo ambierunt, quia vel eos non senserunt, ut tres pueri in fornace Babylonica; vel heroica virtute vicerunt, ut vicit S. Laurentius, de quo canitur illud : *Igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas*, Psal. 16. 3. Durum sane fuit et acre examen hoc igneum; sed dolorem rei vicit amor Dei; cruciatum ignis superavit cruciatus Agni; memoria, inquam, Christi pro nobis acerbiora passi. *Flammis tuis*, ô tyranne, ait S. Leo serm. de S. Laurentio, *superari charitatis flamma non potuit : segnior fuit ignis qui foris ussit, quam qui intus accendit. Sævisti persecutor in Martyrem, sævisti et auxisti palmam, dum aggeras pœnam.* Et S. August. serm. de S. Laurentio : *Hoc igne B. Laurentius accensus, flammarum non sentit incendium : et dum Christi ardet desiderio, persecutoris pœnam non sentit.* Ita sanctus Ignatius scribens ad Rom. *Ignis*, ait, *crux, bestiæ, confractio ossium, membrorum divisio, totius corporis contritio, et tota tormenta diaboli in me veniant, tantum ut Christo fruar.* Similes fuere Christiani ævo Tertuliani, qui proinde in Apolog. capite 50. ad Gentiles ita scribit : *Licet nunc Sarmenticios et Semaxios appelletis, quia ad stipitem dimidii axis revincti, sarmentorum ambitu exurimur. Hic est habitus victoriæ nostræ, hæc palmata vestis, tali curru triumphamus.* Annon hi sunt Seraphini terrestres, Seraphinis cœlestibus ardentiores et fortiores? hi enim ardent igne amoris dumtaxat, illi ardent igne amoris et doloris, ac martyrii, dum viva Dei sunt holocausta. Nostro hoc sæculo eodem igne arserunt, ardentque Japones, qui pro fide Christi lento igne ad plures horas torrentur, in iisque quasi adamantes, hoc est indomabiles et invicti, usque ad mortem persistunt. Fuere inter eos plures è Societate nostra quasi religionis signiferi : ac inter alios R. P. Camillus Constantius Italus, qui per tres horas in igne immotus, imo hilaris et exultans constitit, perpetuo elata voce vel Deo jubilans, vel socios ad constantiam animans, vel ad populum concionans (quod hactenus in Vitis Martyrum non legimus) donec incendium in intima corporis viscera grassans, vocem ei cum vita eripuit, ut caderet gloriosa Deo holocausti victima.

Macte animo, inclyti heroes, pugiles fidei, athletæ Christi spectaculum facti estis Deo, angelis et hominibus, qui igne divino ardentes, pro fide Christi corpus flammis, animam Deo resignantes, et inter incendia cygnæa voce jubilantes, vos ipsos meritis, tyrannos stupore, Japonem Christianis, Societatem heroicis virtutum exemplis, orbem fama, Ecclesiam gloria, cœlum novis novorum athletarum laureis implestis, et decorastis. Vivet vestrum decus, vivet invicta fortitudo, vivet vestra gloria, vivent vestri ignes animique ardores, quibus Japonem illuminastis et inflammastis, quamdiu sæculorum omnium vivet æternitas.

Hoc cogitans S. Eulalia, ardens desiderio martyrii, clam insciis parentibus ad agonem procurrit, cumque flagris dilaceraretur, canebat teste Prudentio Hymno 3. περὶ στεφάνων :

> Ergo age, tortor, adure, seca,
> Divide membra coacta luto.
> Solvere rem fragilem, facile est :
> Non penetrabitur interior
> Exagitante dolore animus.

Quare decimo tertio ætatis anno flammis circumdata,

> Virgo citum cupiens obitum,
> Appetit, et bibit ore rogum.

Martyr in forma columbæ in cœlum evolavit.

ET QUID VOLO NISI UT ACCENDATUR? | Arabicus, *et quid volo nisi accensionem ejus?* S. Hieron. ad

Nepotian. *quam volo ut ardeat?* Origenes homil. 5. in Ezechiel. *utinam accendatur*, vel, *ô quantum cupio accendi jam!* Philastrius lib. de Hæres. c. ult. *quam volo accendatur ocyus*, Græca vero habent εἰ ἤδη ἀνήφθη, id est, *si jam accensus est*, uti legit Syrus, S. Hilarius in Psal. 119. Theophyl. Euthym. et Cyrill. in Catena, q. d. Nil opto, nisi ignem hunc jam accensum esse : quare si jam accensus sit, nil est quod amplius desiderem : nihil enim aliud desidero, quam ignem hunc accendi : unicum hoc meum votum est, ut ignis hic ardeat. Eodem ergo redit utraque lectio. *Urget enim*, ait Theophyl., *ut ignis ille accendatur*. Forte Noster legit ἀνῆφθαι, id est, *accensum esse*. Idem à Christo discat, dicatque vir Apostolicus : *ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur?* Ut ubique terrea, tepida, frigida, imo saxea, gelida et rigida hominum corda, verbo et exemplo igne fervoris divini accendat, et in ignem amoris convertat, uti fecit noster S. Ignatius fundator Societatis Jesu : ad hoc enim igne, et magno igne zeloque opus est. Quare hunc ignem prius in se valde accendat oportet, qui eum aliis afflare cupit :

Ardeat orator, qui vult accendere plebem.

50. BAPTISMO AUTEM HABEO BAPTIZARI (est græcismus, id est, baptizandus sum) Arabicus, *et est mihi baptismus, baptizabor eo.* q. d. Ex Dei decreto, et ex mea voluntate ac voto debeo eo baptizari. ET QUOMODO COARCTOR USQUE DUM PERFICIATUR !] q. d. Ignis hic charitatis et zeli Spiritus sancti exilire nequit, nisi prius in cruce percutiatur silex corporis mei, vel potius nisi baptizer fonte sanguinis mei : hic enim similis est fontibus nonnullis, in quibus faces extinctas si immerseris, mira naturæ vi et antiperistasi accenduntur, qualis est fons Dodonensis, ait Plinius lib. 2. cap. 103. Addunt nostri Conimbricenses in Meteora tract. 9. capite 7. talem quoque esse in Epiro, alium in Indiæ terris, cujus aqua lucernæ ardeant. Item alium olim Jovis Ammonis dictum, qui sub lucem tepentibus aquis manat, meridie frigidus est, vespere calet, media nocte æstuat. Sic pariter æstuant jugiter aquæ fontium, sive thermarum et balneorum Aquisgranensium. Similes thermæ sunt juxta Neapolim, in Gallia, et pluribus aliis locis. Hisce ergo suam passionem comparat Christus. Hæc enim est quasi balneum æstuans, quod ignem et incendium charitatis in mentibus fidelium suscitavit, et suscitat. Crucis et passionis Christi merito, æque ac exemplo, hic ignis exilit. *Baptismum* vocat suam mortem et passionem, quia in eam plane immersus et demersus fuit juxta illud Psal. 68. 2. *Infixus sum in limo profundi, et non est substantia. Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me.*

ET QUOMODO COARCTOR USQUE DUM PERFICIATUR !] Id est, angor, crucior ex desiderio moriendi pro salute hominum, et per hoc ignem istum accendendi. Ita Euthymius, *Velut anxius sum*, inquit, *propter tarditatem :* et Theophyl. *Et quomodo constringor, id est, quam sollicitus et anxius sum, ac premor, donec perficiatur!* Sitio enim mortem pro omnium salute. Sic et S. Ambros. Beda et alii. Arab. *et ego coarctor ad perficiendum.* S. Irenæus lib. 1. c. 18. legit, *et valde propero ad illud.* Solent enim desiderio contrahi et quasi comprimi corda anxiorum, gaudio vero corda exultantium diffundi et dilatari. Perperam ergo Lyranus contrarie exponit : *coarctor*, id est, perhorresco illum, juxta illud : *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Verum hic fuit sensus naturalis animæ Christi, quem spiritu, et zelo superans corrigensque dixit : *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.*

Moraliter hic Nota quantus fuerit in Christo zelus, quanta charitas, et quanta sitis salutis nostræ : utpote quæ tantam in eo sitim passionis, mortis et crucis, licet tam atrocis, excitavit, ut cor ejus inter eam, et inter moram passionis, quasi inter duos lapides molares in molendino positum arctaretur, et in summas angustias redigeretur, aut velut in torculari situm angore comprimeretur, et pene opprimeretur. Ubi enim est amor, ibi est pariter dolor et angor, ne res amata negetur vel differatur. Summo igitur desiderio urgebatur, et quasi torrebatur Christus, offerendi se Deo in holocaustum, et in victimam pro peccatis omnium hominum in altari crucis, ut quantum erat ex parte sua, omnes sanctificaret, salvaret et bearet.

Hunc zelum suum, hanc sitim impressit Apostolis virisque Apostolicis, qui sitiunt cruces, labores, dolores, tormenta et martyria pro gloria Dei, ut Evanglium Christi toto orbe propagent, et quotquot possunt, salvent. Hæc est sanctitas Evangelica, hæc perfectio virtutis, hoc culmen Apostolatus. Notæ sunt S. Andreæ crucis salutationes, et anhela ad eam suspiria : *Salve, crux speciosa, diu desiderata, et tandem concupiscenti animo præparata : securus et gaudens venio ad te, ita et tu exultans suscipias me, ac per te me recipiat, qui per te moriens me redemit.* S. Laurentius ad Valerianum Imper. ostendentem et minantem ignes, rotas, scorpiones, bestias : *Hanc mensam*, inquit, *appeto, hanc sitio. Non est famelicus quiescam, nec sitiens qui potum desideret, tam avide, quam ego hæc omnia tormenta ambio et sitio, ut amorem amori, dolorem dolori, mortem morti rependam Christo meo.* S. Vincentius ad Dacianum : *Nemo*, ait, *mortalium majus beneficium mihi contulit, quam tu, qui me torques et crucias : quia quot me tormentis afficis, tot coronis martyrii me exornas.* Et ad carnifices : *Quam estis desides, quam imbecilles! putabam, vos longe esse fortiores. En ego plura pati desidero, et vestros ictus longe exsupero.* S. Agatha ad Quintianum : *Quid tardas? quid expectas? flagella, lacera, ure, seca, merge, lania, occide meum hoc corpus : quia quo plus me cruciaveris, eo plus boni mihi contuleris; tantoque plus favoris et gratiæ à sponso meo Jesu Christo recipiam.* Similia fuere vota similesque voces S. Agnetis, S. Luciæ, S. Dorotheæ, S. Cæciliæ, aliorumque Martyrum.

51. PUTATIS QUIA PACEM VENI DARE IN TERRAM ? NON, DICO VOBIS, SED SEPARATIONEM.] Vide dicta Matth. 10. 34.

52. ERUNT ENIM EX HOC tempore, id est, deinceps, QUINQUE IN DOMO UNA DIVISI, TRES IN DUOS, ET DUO IN TRES.] *Quinque*, scilicet pater, filius, mater, filia et nurus : nam socrus eadem est quæ mater. Ita S. Ambros., et patet ex seq. q. d. In eadem domo tres infideles insurgent in duos fideles, vel duo infideles in tres fideles, v. g. pater et filius non credentes in Christum, insurgent in matrem et filiam ac nurum credentes in Christum, aut vice versa.

53. DIVIDENTUR (græce, διαμερισθήσεται, id est dividetur, dissidebit, separabit et opponet se) PATER IN FILIUM,] id est, contra filium; et ita de ceteris.

54. DICEBAT AUTEM ET AD TURBAS : CUM VIDERITIS NUBEM ORIENTEM AB OCCASU, STATIM DICITIS ex crebra et continua experientia : NIMBUS VENIT, græce ὄμβρος, id est, imber, pluvia; ET ITA FIT.] q. d. Cum videtis nubem ab occasu, dicitis, Pluet. Ita Elias tempore siccitatis triennalis, cum à puero intellexisset nubem ortam ab occasu, pluviam instare prædixit; illaque mox secuta est, 3. Reg. 18. 44. Causa hujus rei physica est, quod Judæa ab Occasu habeat mare Mediterraneum, ex quo vi solis multi vapores in altum elevantur, qui in nubem densati, per solis calorem in aquam resolvuntur, et pluviam pariunt, præsertim cum sol pariter tendit in occasum : tunc enim debilior est, quam ut vapores hosce dissipet, ne in nubem concrescant, et in pluviam resolvantur. Quibus vero mare æque ad Occasum et Meridiem et Septemtrionem est, æque ex his partibus ascendunt nubes nimborum nuntiæ : Anglis ascendunt undique, ut qui mari undique cinguntur, ait Valesius Sacr. Philos. c. 86. Vide dicta Matth. 16. 4.

Porro necessariæ, ait S. Basilius in Catena, sunt vitæ humanæ siderum conjecturæ, modo ne ultra mensuram eorum indicia perquirantur : interest autem prævidere procellarum pericula, viatori mutationem aeris, colono lunæ solisque situm ad sementem, ut messem faciat copiosam ; nam Deus posuit illa *in signa et tempora*, Genes. 1. v. 14.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, CHRISTUS OCCASIONE GALILÆORUM CÆSORUM A PILATO, ET ALIORUM OPPRESSORUM RUINA TURRIS SILOE, SUADET POENITENTIAM; ET AD HOC ADHIBET FICI INFRUGIFERÆ, IDEOQUE SUCCIDENDÆ PARABOLAM. SECUNDO, V. 11. SANAT MULIEREM PER 18. ANNOS INCURVATAM SABBATO, IDEOQUE JUDÆOS OBMURMURANTES RATIONE CLARA CONFUTAT. TERTIO, V. 18. COMPARAT REGNUM CŒLORUM GRANO SINAPIS, ET FERMENTO EXIGUO, QUOD TOTAM FARINÆ MASSAM FERMENTAT. QUARTO, V. 23. DOCET PAUCOS SALVARI. QUINTO, V. 31. PHARISÆIS SUADENTIBUS SECESSUM CHRISTO, EO QUOD HERODES MORTEM EI MACHINETUR, RESPONDET SE NON AB HERODE, SED AB HIEROSOLYMITIS ET PHARISÆIS IPSIS OCCIDENDUM ESSE; IDEOQUE JERUSALEM ET JUDÆAM A TITO EVERTENDAM PRÆDICIT.

PORRO TERTIAM PARTEM EXPLICUI MATTH. 13. V. 31. ET SEQ. QUARTAM, MATTH. 7. 13. QUINTAM EX PARTE EXPLICUI MATTH. 23. V. 36. ET SEQ. SUPERSUNT ERGO HIC EXPLICANDÆ PARS PRIMA ET SECUNDA, ET PARTICULA QUINTÆ.

1. ADERANT autem quidam ipso in tempore, nuntiantes illi de Galilæis,
quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum. 2. Et respon-
dens dixit illis : Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccato-
res fuerint, quia talia passi sunt? 3. Non, dico vobis : sed nisi
pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. 4. Sicut illi decem
et octo supra quos cecidit turris in Siloe, et occidit eos : putatis
quia et ipsi debitores fuerint præter omnes homines habitantes in
Jerusalem? 5. Non, dico vobis : sed si pœnitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis.
6. Dicebat autem et hanc similitudinem : Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea
sua, et venit quærens fructum in illa, et non invenit. 7. Dixit autem ad cultorem vineæ :
Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, et non invenio : succide
ergo illam, ut quid etiam terram occupat? 8. At ille respondens, dicit illi : Domine, dimitte
illam et hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora : 9. et siquidem fece-
rit fructum : sin autem, in futurum succides eam. 10. Erat autem docens in synagoga eo-
rum sabbatis. 11. Et ecce mulier, quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem et octo : et
erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere. 12. Quam cum videret Jesus, vocavit
eam ad se, et ait illi : Mulier, dimissa es ab infirmitate tua. 13. Et imposuit illi manus, et
confestim erecta est, et glorificabat Deum. 14. Respondens autem archisynagogus, indig-
nans quia sabbato curasset Jesus, dicebat turbæ : Sex dies sunt, in quibus oportet operari :
in his ergo venite, et curamini, et non in die sabbati. 15. Respondens autem ad illum

Dominus dixit: Hypocritæ, unusquisque vestrum sabbato non solvit bovem suum, aut asinum à præsepio, et ducit adaquare? 16. Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligavit Satanas, ecce decem et octo annis, non oportuit solvi à vinculo isto die sabbati? 17. Et cum hæc diceret, erubescebant omnes adversarii ejus : et omnis populus gaudebat in universis, quæ gloriose fiebant ab eo. 18. Dicebat ergo : Cui simile est regnum Dei, et cui simile æstimabo illud? 19. Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, et crevit, et factum est in arborem magnam : et volucres cœli requieverunt in ramis ejus. 20. Et iterum dixit : Cui simile æstimabo regnum Dei? 21. Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria, donec fermentaretur totum. 22. Et ibat per civitates et castella docens, et iter faciens in Jerusalem. 23. Ait autem illi quidam : Domine, si pauci sunt qui salvantur? ipse autem dixit ad illos. 24. Contendite intrare per angustam portam : quia multi, dico vobis, quærent intrare, et non poterunt. 25. Cum autem intraverit paterfamilias, et clauserit ostium, incipietis foris stare, et pulsare ostium, dicentes : Domine, aperi nobis : et respondens dicet vobis : Nescio vos unde sitis : 26. tunc incipietis dicere : Manducavimus coram te, et bibimus, et in plateis nostris docuisti. 27. Et dicet vobis : Nescio vos unde sitis : discedite à me, omnes operarii iniquitatis. 28. Ibi erit fletus et stridor dentium : cum videritis Abraham, et Isaac, et Jacob, et omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras. 29. Et venient ab Oriente, et Occidente, et Aquilone, et Austro, et accumbent in regno Dei. 30. Et ecce sunt novissimi qui erunt primi, et sunt primi qui erunt novissimi. 31. In ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum, dicentes illi : Exi, et vade hinc : quia Herodes vult te occidere. 32. Et ait illis : Ite, et dicite vulpi illi : Ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consummor. 33. Verumtamen oportet me hodie et cras, et sequenti die ambulare : quia non capit prophetam perire extra Jerusalem. 34. Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis Prophetas, et lapidas eos, qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum avis nidum suum sub pennis, et noluisti? 35. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis, quia non videbitis me, donec veniat cum dicetis : Benedictus, qui venit in nomine Domini.

1. Aderant autem quidam ipso in tempore, nuntiantes illi de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum,] id est, quos in monte Garizim, qui situs est in Samaria, dum ibidem sacrificarunt, Pilatus occidit, ita ut sanguis eorum cum sanguine victimarum quas offerebant, misceretur. Rem gestam fusius narrat Joseph. lib. 18. Antiq. c. 7. et Hegesippus l. 2. de Excidio Hierosolymæ. Audi Josephum : *Concitavit eos* (Samaritanos) *impostor quidam, jubens ut convenirent in montem Garizim, apud eam gentem sanctissimum, asseverans se illic eis ostensurum sacra vasa refossa, quæ ibi Moyses deposuisset : illi creduli sumptis armis Tirathabam vicum insederunt, expectantes ibi confluentes ceteros, ut magno agmine montem ascenderent. Sed Pilatus prior clivum montis occupat equitibus suis et peditibus, qui prælio congressi cum Samaritis apud vicum collectis, alios fuderunt, alios in fugam compulerunt; multos etiam vivos captos abduxerunt, quorum præcipuos et potentiores Pilatus mulctavit capite.*

Dices, Josephus asserit fuisse Samaritanos: quomodo hic Christus eos vocat Galilæos? Respondeo, Samaritanos vocari origine et patria; Galilæos vero secta et hæresi. Ita Baronius. Hoc ut intelligas, Nota, Judam Galilæum, teste Luca Actor. 5. v 37. auctorem fuisse sectæ Galilæorum, qui rebelles erant Cæsari Romano, dicentes non licere Judæis, utpote populo fideli divino cultui addicto, subesse Cæsari Gentili et idololatræ, eique dare tributum; nec alium dominum quam Deum agnoscere et colere debere. Ita Cyrill. in Catena, Theoph., Euthym. et Titus. Quocirca Pilatus præses Judææ, eos per immissos milites trucidavit. Secta hæc exorta est sub tempora Christi. Unde et Christus ac Apostoli, utpote natione Galilæi, ejus insimulati sunt, ideoque studiose contra eam docuerunt, solvenda esse tributa regibus et Cæsari, licet Gentili. Porro Franc. Lucas censet hos Galilæos à Pilato occisos in Jerusalem, cum sacrificarent in templo, eo quod Pilatus præesset Judææ, non Samariæ. Verum Josephus diserte ait, eos occisos in monte Garizim, qui est in Samaria. Adde, Samaritanos fecisse schisma à Judæis, ideoque noluisse adire templum Hierosolymitanum, sed aliud erexisse templum in sua ditione, scilicet in monte Garizim, ibique sacrificasse, ut patet Joan. 4. 20. Pilatus ergo hos Samaritanos rebelles persequens comprehendit, et occidit in Samaria Judææ vicina, tanquam publicos Cæsaris hostes, à quolibet Cæsaris Præfecto mactandos.

Cum ergo horum cædes increbuisset, multi de ea vulgo fuere sermones, dictitantibus plerisque illos sceleratos et Deo invisos fuisse; utpote quorum sacrificia non solum à Deo rejecta fuerunt, sed et sanguine eorum condita. Hæc ergo astantes narrarunt Christo, ut ejus sententiam de horum cæde exquirerent: Christus vero hac cladis occasione sapienter usus, ex ea sumpsit argumentum exstimulandi illos ad pœnitentiam, ne alioquin similis in eos vindicta Dei desæviret. Christi exemplum sequatur concionator, ut, cum publicæ clades pestis, famis, belli, ingruunt, populum cohortetur ad pœni-

tentiam, ut eas, et simul tormenta gehennæ evadant.

2. Et respondens dixit illis : Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores (sceleratiores) fuerint, quia talia passi sunt?] Hoc enim ipsi putabant, idque ex clade eorum colligebant ; sed perperam : nam sæpe Deus paucos minus peccantes castigat, ut eos ceteris statuat in exemplum et terrorem, quo ad pœnitentiam incitentur. Ita Beda, Titus et alii.

3. Non, dico vobis, sed nisi poenitentiam habueritis (græce μετανοεῖτε, id est, pœnitentiam egeritis), omnes similiter peribitis.] *Similiter*, id est, pariter, nemine excepto, ait Maldonatus. Sic Sapient. 6. 8. dicitur : *Æqualiter cura est illi de omnibus*, quia pariter omnes nemine excepto curat, etiamsi alterum magis, alterum minus. Secundo, et simplicius, *similiter*, id est, æque peribitis, etiamsi alia mortis specie, æterna scilicet, aut etiam temporali. Tertio, et proprie Jansen. *Similiter*, inquit, id est, simili morte clade et vindicta Dei. Nam Judæi obsessi et oppressi sunt à Tito in festo Paschæ, quando sacrificabant. Tunc ergo capta à Tito urbe, multi cæsi sunt in templo, ubi sacrificabant et sacrificare solebant. Sic etiam Euthym., S. Thomas, Hugo, Lyranus, Cyrillus in Catena.

Nota, Christum hic docere nos ex hujusmodi eventis calamitosis debere mentem reflectere ad peccata nostra, ut de iis pœniteamus, ne in similes clades, Deo puniente, incidamus. Ita Beda.

Symbolice, Beda : Pilatus, inquit, hebr. idem est quod os malleatoris, puta diabolus, semper cædere paratus : sanguis, est peccatum et concupiscentia : sacrificia, sunt bonæ actiones, quas diabolus, vel carnis delectatione, vel humanæ laudis ambitione, vel alia peste commaculat.

4. Sicut illi decem et octo, supra quos cecidit turris in Siloe, et occidit eos.] Erat fons, sive piscina, Siloe juxta Jerusalem, de qua Isaias c. 8. v. 6. ait : *Abjecit populus iste aquas Siloe, quæ vadunt cum silentio :* juxta hunc fontem erat turris, ab eo pariter dicta Siloe, quæ tempore Christi vi ventorum, aut fulminis, aut terræmotus, similive casu corruit, et octodecim homines in ea, vel juxta eam consistentes, ruina sua oppressit : quod licet casu fortuito factum sit, si causas secundas spectes ; tamen si causam primam, scilicet Deum, attendas, certa providentia Dei volentis homines punire, et ceteros terrere, id factum est : Deo enim nihil est fortuitum, sed omnia certo prævisa et provisa sunt, ut nihil in regno providentiæ ejus liceat fortunæ aut temeritati, ait Boetius. Deus ergo hos casus ordinat ad hominum punitionem et correptionem, ut ceteri videntes sibi vicinos ruina turris, aliove modo subito et improviso occidi, metuant, ne simile quid sibi contingat, ideoque de peccatis pœniteant, et sese Deo reconcilient, ne in peccatis suis casu aliquo opprimantur, et damnentur ad gehennam. Hoc est quod Deus asserit per Amos Prophetam c. 3. 6. dicens : *Si erit malum in civitate, quod Dominus non fecerit.* Et per Isaiam c. 45. 7. *Ego Dominus formans lucem, et creans tenebras : faciens pacem, et creans malum.* Idem per umbram viderunt Poetæ et Philosophi. Unde Virgilius Deum ita celebrat 1. Æneid.

O qui res hominumque deumque
Æternis regis imperiis, et fulmine terres.

Et Plutarchus in Moral. *Veluti*, inquit, *si quis cæcus in quempiam incidit, illum cæcum appellat qui non vitaverit : sic nos fortunam facimus cæcam, in quam nostrapte incidimus cæcitate.* Nam ipsa fortuna fortunans, quæ non est alia quem ipse Deus Deique providentia, oculatissima est, et longe plures quam Argus habet oculos. Porro idem Plutarchus ibidem : *Sicut*, inquit, *ischiacis medici pollicem inurunt, ut, cum alibi doleant, alibi adhibeant remedium : sic Deus nonnunquam ut patres sanet, sævit in filios*, et vice versa. Idem rursum : *Sicut amnes quidam repente se condunt sub terram, nihilominus eo perferuntur quo tendunt : ita Numinum iræ licet occultæ, tamen in extremas calamitates auferunt aliquando nocentes.*

Symbolice Beda : *Turris*, ait, *est Christus ; Siloe, id est, missus à Patre in mundum, qui omnes impios, super quos per sententiam condemnationis ceciderit, conteret*, Matth. 21. 44.

Putatis quia (quod) et ipsi debitores (id est, peccatores ; Arabicus, *culpabiles :* hi enim chaldaice vocantur *charebim*, id est, debitores : peccator enim Deo debet animam, scilicet decem millia talenta, Matth. 18. 24.) fuerint præter omnes homines habitantes in Jerusalem?] Hic aperte indicat Christus illos 18. turri Siloe oppressos fuisse peccatores, etsi non summos et maximos, qui erant in Jerusalem. Ita Interlin.

5. Non, dico vobis : sed, si poenitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis.] Ostendit, ait S. Chrysost., *hosce octodecim statutos ceteris in exemplum et terrorem : punitur quidem quisque ob propria crimina, sed fit hoc aliis salutis materia, scilicet ut flagellato pestilente stultus sapientior fiat. Deus enim non omnes hic punit, sed dat inducias pœnitendi, non tamen cunctos futuræ punitioni reservat, ne multi ejus providentiam negent.* Hæc Chrysost.

6. Dicebat autem et hanc similitudinem : Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, et venit quærens fructum in illa ; et non invenit.

7. Dixit autem ad cultorem vineæ : Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, et non invenio : succide ergo illam, ut quid etiam terram occupat?] Græce significantius est καταργεῖ, id est, onerat inutili onere, imo terram inertem et sterilem reddit, tum umbra sua, tum radicibus suis, quibus succum terræ vicinis vitibus eripit et præripit. Syrus, *otiosam detinet :* ἀργὸν enim est ignavum, iners et viribus destitutum.

Ad litteram ficus hæc representat Synagogam Judæorum, quam Deus plantavit per Mosem, ad quam venit Christus per Incarnationem, ut eam per prædicationem suam excoleret. Christus ergo est cultor vineæ, id est Synagogæ, cui dixit Deus : Succide eam, quia jam per tres annos, quibus in ea prædicasti, ex ea fructus fidei et bonorum operum requiro, sed nullos invenio, ob Judæorum infidelitatem, pervicaciam et malitiam : intercedit pro ea Christus, ut adhuc uno anno, saltem dimidiato, sinat eam à se prædicando excoli ; si deinde fructum non ferat, excidatur. Ita factum est, quia Judæi quarto anno prædicationis Christi in Paschate, peccata peccatis addentes, et pervicaciores facti, Christum occiderunt et crucifixerunt : unde post paucos annos Titus ultor à Deo immissus, Hierosolymam excidit, totamque Judæam evertit. Cetera sunt emblemata pertinentia ad elegantiam parabolæ

ideoque non est necesse ea applicare rei per parabolam significatæ.

Nota : S. Ambrosius ficum aptum esse symbolum Synagogæ Judæorum. *Primo, quia fuit arbor ista foliis redundans fluentibus, spem possessoris sui cassa speratorum proventuum explicatione destituit : ita etiam in Synagoga, dum doctores ejus operibus infœcundi, verbis tantum velut foliis redundantibus gloriantur, inanis umbra legis exuberat; spes autem falsi expectata proventus, populi vota credentis illudit.*

Secundo, sicut ficus pro flore grossum, id est, ficum immaturam emittit, quæ mox decidit, ac deinde ficum sapidam et solidam progenerat : sic Synagoga primo Judæos quasi grossos immaturas et evanidas protulit, deinde Christianos quasi ficus maturas sapidasque per Christum produxit. Hoc est quod ait Plinius lib. 7. c. 27. *Fici serotinæ fiunt, si primo grossi cum fabæ magnitudinem excessere, detrahantur : subnascuntur enim quæ serius maturescunt.*

Tropologice, ficus est quilibet homo, præsertim fidelis : cultor est Christus, Apostoli, et similes ; dominus est Deus Pater vel S. Trinitas. Cur fidelis et justus comparetur ficui, varias causas et analogias dat noster Salmeron tom. 7. tract. 21. Prima est, ficus profert dulces fructus, qui videntur esse bursæ mellis vel sacchari : similes profert justus. Secunda, sicut ficus parum crescit in altitudine, estque arbor pene depressa : sic et justus abjicit se, estque humilis. Tertia, ficus pro floribus dat fructus, idque bis ; scilicet in æstate præcoquas, et in autumno serotinas : sunt ergo ficus biferæ : sic pariter justus totus est in fructu bonorum operum copiose producendo. Quarta, ficus amplis foliis umbram facit : ita justus sua charitate alios munit et protegit. Quinta, ficus alteri arbori inseri nequit ob nimiam suam dulcedinem, quam deserere nequit : ita justus in nullo homine, sed in Deo solo et conscientia sua recumbit. Sexta, ficus decorticata arescit et fructum non reddit : sic justus nisi tegatur cortice conversationis honestæ, ac modestiæ et compositionis externæ, fructum cum proximis non faciet. Septima, ficus est medica et morbis medetur, uti Isaias Ezechiam per ficus sanavit cap. 38. vers. 21. Audi Plinium lib. 16. 27. *Ficus sola ex omnium arborum fructu maturitatis causa medicatur.* Sic justus quia virtute maturus et præcoctus, infirmitatibus aliorum qua docendo, qua consulendo, qua sancte vivendo medetur. Rursum Plinius libro 33. cap. 7. fici succum lacteum asserit alvum solvere, vulnera aperire, curare menstrua, ac valere contra venena, præsertim scorpionum, contra scabiem, strumas, lichenas, psoras, alopecias, canis rabiosi morsus, aliosque morbos, quos ipse recenset : sic justus lacteo suo candore, comitate et benevolentia dissipat aliorum rancores et amaritudines, odia, lites, rixas, suspiciones, invidias, etc. Octava, Plinius lib. 17. c. 27. *Eædem* (ficus), inquit, *cum frondere incipiunt, cum cacumina rami cujusque detrahuntur, firmiores fertilioresque fiunt.* Additque etiam : *Radices circumcidisse prodest vitium luxuriantium ficorumque, et circumcisis cinerem addidisse :* sic justus circumcidendo et resecando superne appetitum honoris, ac inferne appetitum gulæ et veneris per meditationem cinerum, id est, mortis et sepulturæ, fertilis fit virtutibus et bonis operibus, quibus proximos multos ad Deum convertit. Nona, Plinius ait lib. 23. cap. 7. *Fici materiæ urinam cient, alvum solvunt, sudorem movent, juvenum vires augent, senibus meliorem valetudinem faciunt, minusque rugarum, sitim sedant, calorem refrigerant.* Hæc eadem in spiritu mystice facit justus. Decima, Plinius lib. 15. c. 18. ait ficum parvam in Mœsia fimo contectam, et post hiemem mitiore cœlo refossam, præcocem fieri : sic justus per humilitatem et exercitia spiritualia renovatus, quasi juventutem induit, ut fiat alacer et velox ad omne bonum. Undecima, Plinius lib. 15. c. 18. *Admirabilis*, ait, *est pomi hujusce* (fici) *festinatio, unius in cunctis ad maturitatem properantis arte naturæ :* sic justus fervore spiritus cito in omni virtute maturescit, et alios ad similem maturitatem perducit.

Anni tres sunt ex quo venio quærens fructum.] Alludit ad naturam ficus, quæ aliquando tertio demum anno à plantatione sua fert fructus. Sed si tertio anno nondum proferat, nunquam eos proferre solet.

Symbolice, tres anni sunt tres Judæorum politiæ, sive status, scilicet sub Judicibus, sub Regibus, et sub Pontificibus, puta Machabæis, ait Euthymius. Audi S. Ambr. *Venit ad Abraham, venit ad Moysem, venit ad Mariam, hoc est, venit in signaculo, venit in lege, venit in corpore : adventum ejus ex beneficiis recognoscimus, alibi purificatio, alibi sanctificatio, alibi justificatio est. Circumcisio purificavit, sanctificavit lex, justificavit gratia. Unus in omnibus, et in uno omnia. Nemo enim mundari potest, nisi qui metuit Dominum ; nemo legem meretur accipere, nisi purificatus à culpa; nemo accedit ad gratiam, nisi noverit legem.* Sic fere et S. Cyrillus : *Naturam humani generis*, inquit, *Dominus ante legem, sub lege, sub gratia expectando, admonendo, visitando requisivit ; sed quidam nec naturali lege corriguntur, nec præceptis erudiuntur, nec miraculis convertuntur.*

Tropologice tres anni sunt tres hominis ætates, ait Theophyl., scilicet pueritia, virilis ætas et senectus : quisque enim quolibet tempore fructus virtutum Deo proferre debet, cuique ætati congruos et proportionatos. Hos enim Deus à quolibet requirit, qui nullam hominis ætatem vult esse otiosam et infrugiferam.

8. At ille (vineæ cultor, puta Christus et Apostoli) respondens, dicit illi : Domine, dimitte illam et hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora.] Intelligentes Christus et Apostoli, ait Interlinearis, aliquos ex Judæis posse salvari, orant Deum ut differat ultionem Dominicæ crucis : scilicet eversionem Hierosolymæ per Titum.

Et si quidem fecerit fructum (subaudi, Bene erit, salva erit et salvabitur. Est aposiopesis. Addit Arab., *ipsa namque attulit fructum;* scilicet Synagoga olim dedit fructum virtutum sub Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, Mose, David, etc.), Sin autem (non fecerit fructum), in futurum succides eam.] Uti Deus Judæam succidit per Romanos.

Mystice, S. Aug. de Verb. Dom. Colonus, ait, qui intercedit, est omnis Sanctus, qui intra Ecclesiam orat pro his qui sunt extra : circumfodere conscientiam, est eam humilitatem et patientiam docere : item cœli et cœlestium con-

siderationem menti ingerere, ne, ut ait S. Ambrosius, radicem sapientiæ terrarum (et terrenarum cupiditatum) acervus obruat et abscondat.

Et mittam stercora.] Hoc est, ut ait S. Ambr. humilitatis affectum, et S. Aug. de Verb. Domini: Stercus, ait, sordes sunt, sed fructum dant: Sordes cultoris, dolor est peccatoris: et S. Gregorius: Stercora, ait, sunt peccata carnis, ex quorum consideratione suscitatur animus ad bona opera. Denique glossa: *Mittam stercora.* Hoc est, inquit, malorum, quæ fecit, abominationem, ad animum reducam.

10. Erat autem docens in synagoga (græce, *in una synagogarum*) eorum sabbato.] Sabbatum enim erat festum, quo Judæi conveniebant ad synagogam, ut audirent legem ejusque interpretationem, uti Christiani diebus Dominicis conveniunt ad audiendam Missam et concionem. Hoc tempus et hunc locum elegit Christus ad sequens miraculum, ut illud esset publicum, utque Pharisæos ob sabbatum illud calumniantes, confutaret et instrueret.

11. Et ecce mulier, quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem et octo: et erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere.] *Spiritum infirmitatis*, id est, infirmitatem immissam à spiritu malo, ait Lyranus et Euthymius: *Dæmonium imbecillitatis*, inquit, *non sinens eam vivere.* Unde Arabicus vertit, *cum qua erat spiritus infirmitatis per octodecim annos, et erat incurvata, et non poterat erecte stare ullo modo.* Infirmitas hæc erat totius corporis inflexio et curvatio, ut mulier cogeretur semper curva et inclinata incedere, ut sequitur. Nota hic, morbos hominibus sæpe à dæmonibus immitti, permittente Deo ob peccata, vel aliis de causis. Unde v. 16. causam hujus infirmitatis prodens, ait, *Hanc autem filiam Abrahæ quam alligavit Satanas.* Sic dæmon S. Job variis morbis afflixit, Job cap. 2. Idem patet ex psalm. 77. v. 49. et ex Matth. c. 9. v. 25. Vide Delrio in magicis. Dæmon ergo hanc mulierem curvabat et inclinabat, ut compelleretur terram semper aspicere.

Decem et octo annis.] Erat ergo inveteratum hoc malum, ideoque à medicis incurabile.

Et erat inclinata.] Cernua, curva, dorso et capite versus terram reflexa et depressa, ut instar bestiæ, imo plus quam bestia sursum respicere, ac solem et cœlum intueri non posset; sed deorsum semper saxa terramque intueri: nam Deus in rerum creatione, Genes. 1.

Os homini sublime dedit, cœlumque tueri
Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus;

ut solem cœlumque aspiciat, et ad Deum in cœlis per cœlestem vitam contendat, ut in cœlum recipi, ibique visione Dei beari mereatur: *Convenit enim quærere superna, transcendere terrena intuitu*, ait S. Basilius in Catena. Dæmon ergo ut hominem à cœlo avertat, eum deorsum inclinat, ut non nisi terrena aspiciat, amet, ambiat.

Mystice, S. Gregorius in homil. 31. Hoc, ait significat mulier ista quod ficulnea infructuosa: quia enim humana natura fructum obedientiæ ferre noluit, statum rectitudinis amisit: decem et octo anni significant hominis, qui sexto mundi die creatus est, infirmitatem ante legem, sub lege, et in exordio gratiæ: nam ter sex faciunt 18. Et S. Ambros. Mulier ista, inquit, est Ecclesiæ figura, quæ curari non potuit, nisi legem implens, et gratiam: in decem verbis, legis perfectio est; in octavo numero, resurrectionis plenitudo.

Tropologice, mulier hæc gerit typum animæ bonis terræ inhiantis: hoc enim facere suadet diabolus. Audi S. Gregor. hom. 31. *Hinc alius Propheta de immundis spiritibus dicit: Qui dixerunt animæ tuæ, Incurvare, ut transeamus. Recta quippe stat anima, cum superna desiderat, et nequaquam flectitur ad ima. Sed maligni spiritus cum hanc in sua rectitudine stare conspiciunt, per eam transire non possunt. Transire namque eorum, est immunda illi desideria spargere. Dicunt ergo, Incurvare ut transeamus: quia si ipsa se ad ima appetenda non dejicit, contra hanc illorum perversitas nullatenus convalescit: et transire per eam nequeunt, quam contra se rigidam in superna intentione pertimescunt.*

12. Quam cum videret Jesus (Arabicus *respexit autem eam Jesus*, oculis tam corporis quam animi; oculis, inquam, gratiæ, miserationis, et clementiæ) vocavit eam ad se, et ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua.] Id est, dimitteris, curaris, scilicet à me per impositionem manus meæ, ut sequitur. Simul enim utrumque fecisse videtur Christus, scilicet et manus ei imposuisse, itaque eam curasse, ac dixisse: *Dimissa es*, etc. Dicit potius *dimissa es*, quam, Ego dimitto, ut acuat fidem mulieris. Fidei enim alibi sæpe solet tribuere Christus curationem et salutem. Rursum, ut significet efficaciam vocis suæ, suique contactus, quod scilicet eodem instanti, quo eam tetigit, eamdem sanarit. Erat enim in carne Christi virtus divina, ait S. Cyrillus in Catena, quæ in instanti mira et miracula operatur, sicut dicendo: *Hoc est corpus meum*, panem in corpus suum transmutat, et transsubstantiat quotidie in missa, q. d. Meum dixisse, fecisse est, juxta illud: *Dixit, et facta sunt.* Unde Titus: *Voce certe divinissima*, ait, *cœlestique potestate plenissima feminæ hujus infirmitatem è medio profligavit.* Denique τὸ *dimissa es*, id est, absoluta es, significat mulierem hanc quasi vinculis quibusdam à Satana fuisse ligatam, constrictam et depressam, ut videretur caput per funem ad genua et tibias alligatum habere. Hoc vinculum solvit Christus, itaque eam erexit. Venit enim Christus ut dissolvat opera diaboli, 1. Joan. 3. v. 8.

13. Et imposuit illi manus, et confestim erecta est, et glorificabat Deum.] Manus significant Christi potestatem, auctoritatem, imperium in morbos et dæmones, æque ac ejus benignitatem et beneficentiam, qua sanitatis beneficium mulieri, benigne eam tangens, conferebat.

14. Respondens autem archisynagogus (id est synagogæ princeps et præfectus) indignans, quia sabbato curasset Jesus, dicebat turbæ: Sex dies sunt, in quibus oportet operari: in his ergo venite, et curamini, et non in die sabbati.] *Indignans*, quia invidens Jesu hanc miraculi et sanitatis gloriam, per quam se majorem et digniorem esse archisynagogo, in synagoga palam coram toto populo ostendebat: prætexit tamen huic suæ invidiæ zelum religionis

et observationis sabbati, ideoque à Christo vocatur *hypocrita.* Ita S. Cyrillus in Catena : *Ingratæ*, ait, *Synagogæ præsul, postquam vidit feminam hanc repente solo tactu erectam, et divina referentem magnalia, ardens Domini gloria irritatur invidia : arguitque miraculum, quasi videretur sollicitari pro sabbato.* Ubi nota τὸ *ingratæ :* debebat enim ipse gratus esse Christo, eique gratias agere quod se suamque synagogam honorasset, et hoc miraculo beneficioque affecisset; sed invidia eum excæcavit, ut decus Christi suum existimaret esse probrum et dedecus, eo quod ipse talia et tanta patrare non posset. Sic Saul debuisset gratias agere Davidi, eo quod ipse Goliath sibi et toti Israeli formidabilem occidisset; sed invidia eum transversum egit, ut gloriam Davidis suam æstimaret ignominiam. Putabat enim Davidem sibi præponi, seque cum esset rex, illi postponi. Hic ergo est viva imago invidiæ, larva religionis velatæ et celatæ.

15. Respondens autem ad illum Dominus, dixit : Hypocritæ, unusquisque vestrum sabbato non solvit bovem suum aut asinum a præsepio, et ducit adaquare?] *Hypocritæ*, quia simulatis sanctitatem foris, cum intus pleni sitis invidia et malitia. Audi Chrysost. in Catena : *Bene dixit hypocritam, quia faciem habebat legis cultoris, mens vero ejus erat versuti et invidi : non enim turbatur propter sabbatum, quia violatur, sed propter Christum, quia glorificatur.* Hypocrisis larvam fuse descripsi Eccli. c. 1. v. 37. ad illa : *Ne fueris hypocrita :* et cap. 2. ad illa : *Væ duplici corde.*

Et ducit adaquare?] Unde Glossa : *Isti*, ait, *cum magistri plebium videri appeterent, sanationem hominis non verebantur postponere curæ pecoris.*

16. Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligavit (quasi capite per funem ad pedes alligato, ut dixi vers. 12.) Satanas, ecce decem et octo annis, non oportuit solvi a vinculo isto die sabbati?] Est appositissimum et efficacissimum Christi argumentum; ostendens hanc mulieris sanationem non esse opus servile, sed liberale et divinum, ideoque non indignum, sed dignissimum sabbato; utpote quod sabbatum, imo Deus ipse sabbati conditor, mire sanctificabatur et glorificabatur, uti ostendit Irenæus lib. 4. cap. 19. ubi docet Christum sanando ægros in sabbato non contra, sed secundum legem fecisse. Componit ergo, opponit, et anteponit Christus vinculum et solutionem mulieris, vinculo et solutioni bovis vel asini.

Porro singula verba continent antithesin prægnantem : opponit enim et præponit Primo, mulierem quasi *filiam Abrahæ*, bovi et asino. Secundo, vinculum et solutionem spiritualem mulieris, vinculo et solutioni bovis. Tertio, quod mulier hoc vinculum sit passa per 18. annos, bos vero vinculum, indeque sitim passus sit per unam alteramve horam dumtaxat. Quarto, quod operosa et longa sit solutio bovis, sua vero solutio mulieris, ejusque à morbo absolutio, facta sit subito et in instanti, quo sabbatum operando violari non poterat. Quinto, quod per hanc solutionem mulier reddita sit integræ sanitati et sanctitati : bos vero tantum aquæ pusillum hauserit. Denique arguit archisynagogum et Pharisæos inhumanitatis, *quod hominis sanationem pecoris curæ postponant*, ait Beda.

17. Et cum hæc diceret, erubescebant omnes adversarii ejus; et omnis populus gaudebat in universis, quæ gloriose fiebant ab eo.] Syrus, *in omnibus miraculis quæ fiebant per manum ejus.*

Omnis populus.] Græce, *omnis turba, tanquam ab invidia libera, et beneficiis ab ipso affecta*, ait Euthym. Unde Cyrill. *Claritas*, ait, *operum Christi omnem quæstionem solvebat apud eos, qui non erant mentibus perversis.*

18. Dicebat ergo : Cui simile est regnum Dei.] Τὸ *ergo* cum sit illativum, significat hæc inferri et colligi ex præcedentibus, q. d. Videbat Christus se Pharisæis hostibus suis sua sapientia imposuisse silentium, atque populum idcirco gaudere, sibique et suis dictis applaudere; cum ergo videret eum ita rite dispositum, proposuit ei parabolam regni cœlorum : animadvertebat enim jam sibi paratam esse viam ad regnum hoc suum proponendum et prædicandum, ut omnes incitaret ad illud ambiendum, ideoque ad capessendum Evangelicam suam doctrinam et vitam. Porro parabolam ipsam exposui Matth. cap. 13. v. 31.

23. Ait autem illi quidam : Domine, si pauci sunt qui salvantur?] Respondit Christus affirmative, paucos salvari, ut insinuat Lucas, et clare exprimit Matth. cap. 7. v. 14. Idem asserit Isaias cap. 10. 22. et cap. 24. 13. Paucos intelliget comparatione omnium hominum totius mundi, sive comparatione tam fidelium quam infidelium : omnes enim infideles damnantur ob infidelitatem, æque ac multi fideles ob impiam vitam. Soli ergo fideles salvantur, sed non omnes. An vero ex fidelibus solis plures salventur, an vero plures damnentur, problema est. Alii enim censent plures salvari ob sancta Sacramenta, quæ in fine vitæ plerique recipiunt. Alii censent plures damnari, quia plures male vivunt in statu peccati mortalis. Regula autem S. Augustini est, homines sic mori sicut vixerunt. Utrum verius sit, dixi Jacobi 2. vers. 13. ad illa : *Superexaltat autem misericordia judicium.* Formidabilis est sententia S. Chrysostomi homil. 40. ad Populum Antiochenum, qui facile erat centum millium hominum, et amplius : *In civitate nostra*, inquit, *in tot millibus vix centum inveniri possunt qui salvantur : quia in juvenibus magna est malitia, in senibus torpor*, etc. Et S. August. lib. 4. contra Cresconium cap. 53. Ecclesiam comparat areæ tritici, in qua plures sunt paleæ quam grana, id est, plures reprobi quam electi.

31. In ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum, dicentes illi : Exi, et vade hinc, quia Herodes vult te occidere.] Sicut occidit Joannem Baptistam præcursorem tuum. Videtur Christus hoc tempore prædicasse non in Galilæa, utpote ex qua jam pridem abierat, ut patet Matth. cap. 19. vers. 1. sed in Peræa Judææ vicina : Perææ enim, æque ac Galilææ præerat Herodes. Ita Franc. Lucas. Maldonatus tamen et alii censent, hæc gesta esse in Galilæa, ut per recapitulationem Lucas hic interserat ea, quæ jam pridem gesta erant in Galilæa : tale quoque est quod audivimus vers. 24. et cap. 9. vers. 51.

Porro Pharisæi per mendacium hic fingunt Herodem Christo infensum, ut Christum à se ablegent, vel certe ejus libertatem et constantiam explorent et deprimant, injicientes ei

metum Herodis, tum ut eum per hunc metum è sua regione expellant, *ne præsens et miracula edens glorificetur et attrahat turbam,* ait Euthym. tum ut Christus ex Peræa in Judæam egrediens, incidat in manus pontificum et principum, quos sciebant ei mortem machinari, ut patet Joan. 7. vers. 20. et 25. Alioqui Herodem non fuisse Christo offensum, liquet ex eo, quod cupiebat eum ejusque signa videre; ut patet capite 9. vers. 9. imo Christum à Pilato ad se missum condemnare noluit, sed alba indutum, quasi risu, non morte dignum, ad Pilatum remisit, ut patet c. 23. 8. Ita Jansen. Maldon. Franc. Lucas et alii.

32. Et ait illis : Ite, et dicite vulpi illi : Ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consummor.] Christus Pharisæis metum Herodis objicientibus magnanime et libere respondet, se nec illum, nec Pharisæos aut principes timere, sed omnibus invitis perrecturum prædicare, donec dies mortis ejus à Patre assignata advenerit. *Vulpem* vocat Herodem, quia astutus erat, versipellis et fictus; sicut per fraudem et fictionem occidit Joannem Baptistam, uti ex S. Chrysostomo et Græcis ostendi Marci 6. vers. 26. Audi Bedam : Vulpes est animal fraudulentum, in fovea propter insidias latens, odore fetens, nunquam rectis itineribus incedens. Tales sunt hæretici, quorum figura est Herodes, qui Christum in credentibus conantur occidere.

Verum Christus magis hic sermonem dirigit ad ipsos Pharisæos, omnesque vocat *vulpes*, quod per fraudem injicerent ei metum Herodis, ut eum fugiens in Judæam, ibi à principibus caperetur et occideretur. Idipsum significat pronomen ταύτῃ, id est, huic vulpi, ut vertit Arabicus, quod Pharisæum ostendit prope manentem, ait Cyrillus et Theophyl. Audi Titum : Videri poterat totam orationis vim in unam Herodis personam convertere, et ita arbitrati sunt nonnulli : et tamen contra Pharisæorum pravitatem dirigit illam verius, quam contra Herodem : neque enim aiebat, *Dicite vulpi illi*, sed *vulpi huic.* Enimvero, quo improbæ fraudis commentatione Pharisæos vulpibus similes clare ostenderet, summa industria media quadam voce utitur : idque scite, ait Theophyl.; nam singulari numero dicendo *vulpem*, Herodem illos suspicari fecit : dicendo autem *huic*, quod est pronomen demonstrativum, insinuavit istos ipsos esse dolosos illos.

Unde Emmanuel Sa : *Dicite vulpi illi*, scilicet, inquit, vel Herodi, vel *illi* qui mendacium illud finxerat, nimirum quod Herodes vellet occidere Christum, qui utique erat unus ex Pharisæis Christi hostibus. Sensus ergo est, q. d. Vos, ô Pharisæi, quasi vulpes astutæ et dolosæ, objicientes mihi terrorem Herodis, vultis me abigere, ne apud vos non prædicem; sed ego constanter assevero me nec vos, nec Herodem metuere, neque ullius causa à prædicatione cessaturum; quia certus sum Patrem meum non permissurum ut capiar et occidar, antequam dies ab ipso decreta advenerit.

Ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio, id est, ejicere et perficere pergam, invitis, non tam Herode, quam vobis ipsis : hodie et cras, id est, aliquanto adhuc tempore : et tertia die, id est paulo post finita et peracta mea legatione et prædicatione, consummor.] Id est, consummabor, quia gloriosa in cruce morte pro hominum salute sponte et fortiter perfungar, uti fuse docet Apost. Hebr. 9. 11.

Nota hebraismum, quo ponitur tempus definitum pro indefinito hic, æque ac Oseæ 6. 3. Ita Cyrill. Theophylact. Euthym. *Hodie et cras* ergo, id est, aliquo adhuc tempore, sed brevi et modico, scilicet per tres menses : videtur enim Christus hæc dixisse paulo ante festum Encæniorum, quod 26. die mensis *Casleu*, qui nostro partim Novembri, partim Decembri respondet, celebrabatur, cum proxime sequenti Martio occisus et crucifixus fuit.

Igitur hæc animose dixit Christus Primo, ut significaret se mortem non metuere, sed ambire. Secundo, ut suam potentiam divinam ostenderet, per quam tamdiu hominibus invitis victurus, et docturus erat, quamdiu ipse et Pater voluerit ac statuerit. Tertio, ut perversis Pharisæis dolorem augeret : illi enim voluissent eum jam esse sublatum.

Porro Christus mortem suam vocat consummationem, quia in ea et per eam consummavit totam œconomiam incarnationis, totumque officium legationis suæ ad quod à Patre missus erat, scilicet expiationem omnium peccatorum, redemptionem generis humani, electorum salutem, etc. juxta illud : *Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos*, Hebr. 10. 14.

33. Verumtamen oportet me hodie et cras, et sequenti (Arabicus, *tertia*; Vatabl. *perendie*) die ambulare : quia non capit Prophetam perire extra Jerusalem.] *Oportet*, non ex compulsione, sed ex superna dispositione, ait S. Bonaventura. Sic S. Cyrillus et Titus. Christus inculcat id quod dixit vers. præced. ut ostendat se in sententia perstare, nec timere aut Herodem, aut Pharisæos; sed illis invitis prædicaturum modico adhuc tempore, usque ad diem à se, et à Patre constitutum. Sensus ergo est : *Hodie et cras et sequenti die oportet me ambulare;* græce πορεύεσθαι, id est proficisci. q. d. Modico adhuc tempore oportet me vicos et castella ambulando et prædicando obire, et sequenti die tertia, id est, paulo post, consummari per mortem in cruce, uti dixi vers. præcedenti, nunc in eo quo dixi persto, addoque me quoque tertia die debere idem facere : licet enim die tertia consummandus sim; tamen illa ipsa die oportet me adhuc ambulare. q. d. Toto tempore vitæ meæ usque ad mortem oportet me regiones obambulando prædicare, et operari sanitates, et dæmones ejicere, quia totam vitam sanctæ actioni, mortem generosæ passioni consecravi, Deoque in holocaustum obtuli. Sic Hebr. *halach*, id est, ambulare, sumitur pro operari, Joan. c. 8. v. 12. et c. 12. v. 33. Psal. 1. 1. et alibi. Porro Syrus vertit, *verumtamen oportet me hodie et cras operari, et altero die iter faciam;* hoc est proficiscar Jerusalem ad mortem, indeque in cœlum, unde veni.

Moraliter discant hic fideles, ac præsertim viri Apostolici, strenue laborare in vinea Domini usque ad mortem et martyrium, uti fecit S. Petrus, S. Paulus, S. Chrysostomus, S. Athanasius, etc. Ita noster Petrus Canisius, licet laboribus multis magnisque confectus, tamen laborare non destitit usque ad annum ætatis 77.

quo labore æque ac vita defunctus est. Hæc enim erant ejus dictamina : *Christi militibus stipendia non finiuntur ante vitam : cum consummaverint, tunc incipiunt : sola mors missionem dat eis : unica sedes emeritorum est cœlum.* Ita noster Sacchinus in ejus Vita lib. 3. Laboremus ergo usque ad mortem, ut post mortem in æternum in beata felicitate quiescamus : terra enim est stadium modici laboris, cœlum est sedes quietis æternæ.

Quia non capit Prophetam perire extra Jerusalem.] Græce, οὐκ ἐνδέχεται, id est, non convenit, non contingit, fieri non contingit, fieri non potest, ut vertit Syrus. Est hyperbole, q. d. Tanta est Hierosolymæ impietas et feritas, ut illi propria videatur, nec patiatur ab aliis quam à se Prophetas occidi, atque ægre ferat, si ab aliis id fiat. Ac proinde ego quoque idcirco Herodem non timeo, quia ab eo in Galilæa nunc occidendus non sum, sed post aliquot demum annos in Jerusalem Prophetarum interfectrice, ubi non ab Herode quem mihi objectatis, sed à vobis ipsis, ô Pharisæi, crucifigar et occidar. *Assueti enim effundere servorum sanguinem, etiam Dominum ipsum occident*, ait Theophylact. Sic et Titus, Jansenius, Maldonatus, et Franc. Lucas, quem audi : Non capit Prophetam occidi extra Jerusalem, id est, oportet Prophetam occidi in Jerusalem, non quod nulli extra Jerusalem occisi sint (Jezabel enim in Samaria multos occidit, 3. Reg. 18. vers. 13. et cap. 19. vers. 10.) sed quod in Jerusalem plerique omnes occidi soleant, quod usitatissimum esset Prophetas in Jerusalem occidi : cum enim illic sedem figerent reges, sacerdotes, principes, potentes sæculi, Scribæ, sapientes, Pharisæi sancti in oculis suis, qui vulgo suffragante, ferre nollent Prophetarum increpationes admonitionesque : facta est ea civitas, ex domo Dei macellum Prophetarum, quæ Prophetarum quasi carnificinam profiteretur. Legimus 4. Reg. 21. 16. de Manasse, quod *sanguinem innoxium fuderit multum nimis, donec impleret Jerusalem usque ad os.*

Simili modo Romæ variis in locis, ac præsertim ad Ursum Pileatum (ubi nunc est ecclesia S. Bibianæ) plurimi Christiani ab Imperatoribus infidelibus occidebantur, adeo ut locus ille vulgo vocaretur *macellum Martyrum.* Hinc recte tunc dici poterat : Non capit Pontificem perire extra Romam, quia omnes pene Pontifices à S. Petro usque ad Sylvestrum per trecentos annos, ab Imperatoribus Romæ residentibus, ob fidem Christi occisi sunt.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus invitatus a Pharisæo hydropicum sanat in sabbato, illudque licere evidenti exemplo Pharisæis demonstrat. Secundo, v. 7. parabolam dat invitatorum, ut ultimum locum captandum esse ostendat : mox et pauperes docet esse invitandos, non divites. Tertio, v. 16. proponit parabolam invitatorum sese varie excusantium a cœna, ideoque ab ea exclusorum. Quarto, v. 26. docet sui sequaces debere parentes odisse, et crucem ferre. Quinto, v. 28. idipsum probat per parabolam volentis ædificare, et volentis bellum gerere, quorum uterque prius computat sumptus ad fabricam et bellum necessarios.

Tertiam partem fere audivimus Matth. 22. v. 2. Quartam, Matth. 10. 37. Supersunt ergo prima, secunda et quinta partes hic explicandæ.

1. Et factum est cum intraret Jesus in domum cujusdam principis Pha-
risæorum sabbato manducare panem, et ipsi observabant eum. 2. Et
ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. 3. Et respondens Jesus
dixit ad Legisperitos, et Pharisæos, dicens : Si licet sabbato curare?
4. At illi tacuerunt. Ipse vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit.
5. Et respondens ad illos, dixit : Cujus vestrum asinus aut bos in
puteum cadet, et non continuo extrahet illum die sabbati? 6. Et non
poterant ad hæc respondere illi. 7. Dicebat autem et ad invitatos parabolam, intendens
quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos : 8. Cum invitatus fueris ad nuptias,
non discumbas in primo loco, ne forte honoratior te sit invitatus ab illo : 9. et veniens is,
qui te et illum vocavit, dicat tibi : Da huic locum : et tunc incipias cum rubore novissi-
mum locum tenere. 10. Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in novissimo loco : ut
cum venerit qui te invitavit, dicat tibi : Amice, ascende superius. Tunc erit tibi gloria
coram simul discumbentibus : 11. quia omnis qui se exaltat, humiliabitur : et qui se
humiliat, exaltabitur. 12. Dicebat autem et ei, qui se invitaverat : Cum facis prandium,

aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos divites : ne forte te et ipsi reinvitent, et fiat tibi retributio. 13. Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, et cæcos : 14. et beatus eris : quia non habent retribuere tibi : retribuetur enim tibi in resurrectione justorum. 15. Hæc cum audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi : Beatus, qui manducabit panem in regno Dei. 16. At ipse dixit ei : Homo quidam fecit cœnam magnam, et vocavit multos. 17. Et misit servum suum hora cœnæ dicere invitatis ut venirent, quia jam parata sunt omnia. 18. Et cœperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei : Villam emi, et necesse habeo exire, et videre illam : rogo te, habe me excusatum. 19. Et alter dixit : Juga boum emi quinque, et eo probare illa : rogo te habe me excusatum. 20. Et alius dixit : Uxorem duxi, et ideo non possum venire. 21. Et reversus servus nuntiavit hæc domino suo. Tunc iratus pater familias, dixit servo suo. Exi cito in plateas, et vicos civitatis : et pauperes, ac debiles, et cæcos, et claudos introduc huc. 22. Et ait servus : Domine, factum est ut imperasti, et adhuc locus est. 23. Et ait Dominus servo : Exi in vias, et sepes : et compelle intrare, ut impleatur domus mea. 24. Dico autem vobis, quod nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabit cœnam meam. 25. Ibant autem turbæ multæ cum eo : et conversus dixit ad illos : 26. Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus. 27. Et qui non bajulat crucem suam et venit post me, non potest meus esse discipulus. 28. Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, non prius sedens computat sumptus, qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum : 29. ne postea quam posuerit fundamentum, et non potuerit perficere, omnes qui vident, incipiant illudere ei, 30. dicentes : Quia hic homo cœpit ædificare, et non potuit consummare? 31. Aut quis rex iturus committere bellum adversus alium regem, non sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se? 32. alioquin adhuc illo longe agente, legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt. 33. Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. 34. Bonum est sal. Si autem sal evanuerit, in quo condietur? 35. Neque in terram, neque in sterquilinium utile est, sed foras mittetur. Qui habet aures audiendi, audiat.

1. Et factum est cum intraret Jesus in domum cujusdam principis Pharisæorum sabbato manducare panem, et ipsi observabant eum. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum.] *Principis*, qui inter sui ordinis homines principem locum obtinebat, ait Titus, eratque inter suos primus, vel Pharisæorum primarius. *Ut aliquam utilitatem eis adferat, familiarem et quasi domesticum se illis exhibet*, ait Titus. Et S. Cyrill. in Catena : Cognoscebat quidem malitiam Pharisæorum, inquit, sed fiebat eorum conviva, ut prodesset præsentibus per verba et miracula, scilicet ut doceret eos licere sabbato sanitatem conferre ægris, ac quid invitatos et invitantes agere deceat. Hoc enim facit Christus in sequentibus.

Panem.] *Panis* Hebræis omnem escam significat per synecdochen.

Hydropicus.] Syrus, *qui congregaverat aquas sub cute*. Hydrops enim est ægritudo, quæ Latinis aqua intercus dicitur, quod ὕδωρ, id est aqua, inter cutem colligatur, qua venter turgescit, ideoque semper sitit, et quo plus bibit, eo plus sitit, intumescit et ægrescit, de quo Horat. lib 2. Carminum ode 2.

Crescit indulgens sibi dirus hydrops
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, et aquosus albo
Corpore languor.

Ratio est, quod hydropici omne quod bibunt convertunt in humorem putridum et salsum : quo ergo plus bibunt, eo plus salsedinis acquirunt : salsedo autem excitat sitim.

Videtur hic hydropicus amicus, vel notus fuisse principi Jesum invitanti, ac forte idcirco Jesum invitarat princeps, ut eum sanaret. Certe ipse hydropicus avidus sanitatis sponte se obtulit Jesu, tacite ab eo sanitatem flagitans, ait Cyrill. et Euthym. Esto Pharisæi alia mente eum Christo offerri procurarint vel optarint, scilicet ut explorarent an eum curaret in sabbato, putantes hac ratione eum violaturum sabbatum, ac proinde non esse verum Prophetam emissum à Deo, qui rigidum sabbati cultum sanxerat.

3. Et respondens Jesus dixit ad Legisperitos, et Pharisæos, dicens : Si licet sabbato curare? At illi tacuerunt. Ipse vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit.] *Respondens*, non loquelæ et interrogationi, utpote quæ nulla hic præcessit, sed cogitationi, qua cogitabant non licere sanare hydropicum in sabbato, ac proinde Christum, si eum sanaret, male facturum.

Si licet.] Id est, an licet?

Apprehensum.] Græce ἐπιλαβόμενος, id est, *cum apprehendisset*, cum attigisset. q. d. Sanavit eum tangendo, sive contactu manus suæ arefecit hydropem, hoc est aquarum copiam, qua hydropicus turgebat. Porro hydropicus ipse, ait

Cyrillus, metu Pharisæorum remedium non petebat propter sabbatum, sed stabat ut Christus misertus sanaret.

Mystice S. Gregor. 14. Moral. Sanatur, inquit, hydropicus ante Pharisæum; per ægritudinem enim corporis illius, hujus cordis ægritudo exprimitur: laborabat enim hydrope avaritiæ et cupiditatis.

Unde Tropologice Beda: Hydropicus est, inquit, quem fluxus carnalium voluptatum exuberans aggravat: est enim morbus ab aquoso humore nominatus. Proprie vero hydropicus est dives avarus, qui quo magis abundat, eo magis sitit, ait sanctus Augustinus libro secundo Quæst. Evang. q. 29.

Avaritia ergo et cupiditas quælibet est hydrops mysticus. Primo, quia ipsa aquea est et fluxa. Secundo, quia sitim accendit, juxta illud:

> Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

Cupiditas enim et avaritia indulgendo accenditur, resistendo extinguitur. Ita S. Augustinus loco jam citato. Tertio, hydrops inducit tumorem, sed aqueum: ita opulentia divitem facit tumidum et superbum, sed ob opes fluidas et evanidas. Quarto, hydropici sunt anhelitu fetido, ait Glossa, ob putidas et fetidas aquas quibus turgent: sic et cupidi non nisi fœditatem suæ cupiditatis, ore, vultu, totoque corpore exhalant. Quinto, Hydrops, ait Paulus Ægineta libro tertio capite 48. inde contrahitur, quod spiritus copia cum humidi momento intra membranam (quæ peritonæos appellatur) et intestina colligitur, ut abdomen percussum tympani modo crepitum edat: qua ratione etiam tympanias nuncupatur; qui stomachi, alvi et colli inflationibus febribusque longis supervenit, nonunquam vero ex duritie peritonæi, aut vulvæ in mulieribus, aut ex scirrho generatur: hinc venter quidem intumescit, reliquum autem corpus, quod alimentum non sentiat, consumitur. Hinc et corpus albido et pituitæ colore, emortui instar apparet. Sic cupiditas oritur partim ex gustu et sensu voluptatum carnalium, quæ sitim earumdem excitant, et habitus malos quasi pravos humores in ventre, id est in appetitu, generant: partim ex variis fluidisque voluptatum imaginationibus, quæ earumdem concupiscentiam in voluntate suscitant: inde appetitus concupiscibiles intumescunt, sed vis mentis et spiritus marcescit, contabescit et consumitur, ut pallescere, albicare et mortuo similis videatur. Sexto, hydropis remedium, ait Galenus, est Primo, theriaca; Secundo, stercus bubulum et caprinum; Tertio, agrestis cucumis, ebuli radix, chamædrys, carycæ, euphorbium, flos salis aquæ marinæ mistus, raphanus, magnes lapis, scylla, sulphur, ac similia, quæ aquam intercutem desiccant, vel expellunt, præsertim per urinam. Efficax quoque remedium est abstinentia ab humidis et à potu. Fertur hydropicus quidam pauper à medico morbi remedium flagitasse; ille cum pauperem cerneret, joco dixit: Per annum abstine à potu, et sanaberis. Pauper id quasi serio dictum accepit, et magna cum siti perfecit; ac anno vertente sanus effectus ad medicum rediit, eique pro consilio gratias egit. Ita cupiditatis remedium est mortificatio, abstinentia, continentia, quæ omnes vitiosos mores desiccat, vel abigit et expellit.

5. Et respondens ad illos, dixit: Cujus vestrum asinus aut bos in puteum cadet, et non continuo extrahet illum die sabbati?] q. d. ait Beda: *Si vos in sabbato asinum aut bovem, aut quodlibet animal in puteum decidens eripere festinatis, non animali, sed vestræ avaritiæ consulentes, quanto magis ego hominem, qui multo melior est pecore, debeo liberare! Illud cupiditatis, hoc charitatis est opus.* Addit Beda: *Violabant illi sabbatum in hoc opere cupiditatis, qui Christum violare arguebant in opere charitatis.*

Mystice Beda: Per bovem et asinum, ait, significantur sapientes et hebetes: vel Judæi jugo legis pressi, et gentes nulla ratione domitæ: omnes enim à puteo concupiscentiæ demersos Dominus extrahit. Porro sanctus Augustinus libro secundo Quæst. Evang. Congruenter hydropicum, inquit, animali cadenti in puteum comparavit: humore enim laborabat; sicut mulierem quam solvit, comparavit jumento quod solvitur, ut ad aquam ducatur.

6. Et non poterant ad hæc respondere illi.] Utpote manifesta veritate convicti, ait Euthymius; sed seorsim inter se Christo obmurmurarunt, et postea apud populum palam occlamarunt: *Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit*, Joan. 9. 16. Sciebat hoc Jesus, sed nihilominus hominem sanavit, quia eorum obstinationem et malitiam augeri permisit hoc fine, ut per eam crux sibi à Deo decreta, ad hominum salutem pararetur. Non curans, ait Theophylactus, scandalum Pharisæorum: ubi enim magna resultat utilitas, non est curandum, si stulti scandalizentur.

7. Dicebat autem et ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos.] *Parabolam* vocat doctrinam gravem de cavenda ambitione in re qualibet, petitam ex similitudine ambitus primi loci in convivio. Nam ex eo quod Christus ostendit, quam dedeceat ambitio primi consensus in mensa, tacite à simili vel pari ostendit, quam eadem dedeceat in alia re qualibet. Idem enim est vitium, etsi in alia et alia sit materia.

Intendens.] Græce ἐπέχων, id est, attendens, contemplatus; hoc est, postquam attendisset et considerasset, quod Pharisæi in isto convivio, uti et in ceteris, more suo prima accumbendi loca in mensa aucuparentur, invaderent et occuparent. Superbi enim erant, ac sibi quasi doctoribus primas ubique deberi censebant, et de iis inter se certabant et contendebant; uti etiamnum subinde fit in conviviis, præsertim à feminis nobilibus, et viris parvi cerebri.

Hæc est quasi proparabola, sive prologus et titulus parabolæ, qui indicat qua occasione, et contra quos dicta sit parabola; scilicet contra Pharisæos, quorum ambitionem cum vidisset Christus eamdem hac parabola sanare et resecare voluit.

8. Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, ne forte honoratior te sit invitatus ab illo:

9. Et veniens is qui te et illum vocavit, dicat tibi: Da huic locum: tunc incipias cum rubore novissimum locum tenere.] Dum enim herus tibi primum locum eripuit, ut daret honoratiori,

tunc conviva secundus et tertius, ceterique sequentes suum locum studiose retinere volentes, eumdem tibi, præsertim ambitioso, cedere nolent, ideoque à primo in imum cum rubore descendes. q. d. Noli te ipsum superbe exaltare, ne alius offensus tuo fastu, eum sternat et deprimat.

10. Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in novissimo loco: ut cum venerit qui te invitavit, dicat tibi: Amice, ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus.] Solent enim heri, quasi domini in domo sua, cuique invitato assignare locum illi congruum in mensa, quod olim faciebat modimperator, sive præfectus convivii, habita dignitatis, vel ætatis cujusque ratione. Unde fratres Joseph ab eo invitati, *sederunt coram eo, primogenitus juxta primogenita sua, et minimus juxta ætatem suam*, Genes. 43. vers. 33. Alludit ad Proverb. 25. v. 6. *Ne gloriosus appareas coram rege, et in loco magnorum ne steteris. Melius est enim ut dicatur tibi, Ascende huc, quam ut humilieris coram principe.* Vide ibi dicta.

Sapienter ergo Titus: *Ille*, ait, *cordatus est qui cum primæ sedis honorem jure mereatur, adeo illum non affectat, ut ultro quoque aliis deferat. Quare magnum præclarumque donum est, animus modestus suaque sorte contentus.*

Tunc erit tibi gloria.] Docet Christus viam ad gloriam et sublimitatem, esse ejus fugam suique humiliationem; tum quia homines oderunt ambitiosos, eosque deprimunt, modestos vero et humiles extollunt: tum quia vera gloria est quæ datur, non quæ ambitur: tum quia Deus ita æterna sua lege sanxit, ut humiles exaltentur, superbi dejiciantur. Quocirca superbi si sapiunt, superbiam suam obtegunt, et specie externa sese humiliant, ac infimum locum occupant, ut audiant humiles, ideoque laudentur ab adstantibus et exaltentur: si enim primum locum ambiant et invadant, æmulos concitabunt, ut eos sive jure, sive injuria, ex eo dejiciant et sternant. Audi Sapientem Eccli. 3. 20. *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam.* Ubi multa hac de re congessi.

Hoc Christi præceptum, vel potius consilium, et sapientiæ dogma, ex naturali rationis lumine tradiderunt Gentium Philosophi. Plutarchus in convivio septem sapientum, Thaletem inducit fastum Alexidemi, qui quia filius Thrasybuli tyranni, ex cœnaculo proripuerat, quod in eo alios sibi in discubitu præferri vidisset, acribus hisce verbis castigantem: *Itane vero metuis; ne, quemadmodum Ægyptii stellas aiunt viribus, pro loci in quem attolluntur, aut devehuntur, conditione augeri, minuive; ita tibi quoque locus claritatem obscuritatemve adferat? certe Lacone illo es deterior, qui cum ei in choro quodam ultimum locum præfectus adsignasset: Bene*, inquit, *abs te factum est, qui hujus quoque loci cohonestandi rationem reperis, cum non hominem loco, sed locum potius homine ornari atque cohonestari existimaret.* Non ergo curandum est, quo loco, aut post quos collocemur, sed potius ut cum iis, quibus accumbimus, bene nobis conveniat, statimque in nobis ipsis principium ansamque amicitiæ inesse ostendamus, dum non succensemus locanti, sed laudamus quod talibus nos adjunxerit. Etenim qui loci causa irascitur, is magis ei juxta quem positus est, quam vocatori seu collocanti irascitur, et utrique fit infensus Similis est Senecæ lib. 1. de Ira oratio: *Minus honorato loco positus irasci cœpisti convivatori, vocatoque ipsi qui tibi præferebatur. Demens, quid interest, quam lecti premas partem? Honestiorem te aut turpiorem potest facere pulvinum?* Assuescant ergo convivæ sine fastu, atque fraterne seu amice, statim à janua, hoc est à principio cœnæ, una versari atque accumbere.

Laudabilis fuit ille juvenum Romanorum mos qui, teste Valerio Maximo lib. 2. cap. 1. invitati ad cœnam, diligenter quærebant, quinam ei convivio essent interfuturi, ne senioris adventum discubitu præcurrerent. Huc quoque facit illud conviviale præceptum: *Sedis*, inquit, *honorem alteri libenter cede, et ad honoratiorem locum invitatus, comiter excusa: si tamen crebro serioque jubeat aliquis auctoritate præditus, verecunde obtempera, ne videare pro civili, præfractus.* Honor enim sequitur fugientem, sequentem fugit, ceu umbra corpus.

Symbolice: Religiosi in Religione implent τὸ Christi, *Recumbe in novissimo loco.* Hic enim est novissimus locus, abjicere se sub omnium pedibus, seque omni facultate atque etiam voluntate exspoliare: quoniam qui nihil retinuit, nullum jam inferiorem locum reliquit, quo descendat. Recumbitur autem in hoc loco, et in eo quiescitur; quoniam humilitas ista non unius tantum aut alterius actionis est, quod interdum faciunt etiam aliqui sæculares; sed totius vitæ, quoniam in ipso statu inclusa est, qui totam vitam complectitur.

Hinc S. Hieronymus epist. 26. in Paula et Eustochio nobilissimis feminis adeo commendat concinnare lucernas, succendere focum, pavimenta verrere, purgare legumina, olerum fasciculos in ferventem ollam dejicere, apponere mensas, calices porrigere, effundere cibos, huc illucque discurrere, quæ omnia opera ita ab humilitate veniunt, ut et illam humilitatem indicent, quam status affert, et eamdem quotidie magis ac magis augeant.

11. Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabitur] tum ab hominibus, tum à Deo, idque sæpe in hac vita, semper in futura. Hæc est postparabola sive conclusio parabolæ, ejus mentem, scopum et fructum explicans. Sententiam hanc explanavi Matth. 23. v. 12.

12. Dicebat autem et ei qui se invitaverat: Cum facis prandium, aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres, neque cognatos, neque vicinos divites: ne forte te et ipsi reinvitent, et fiat tibi retributio.

Ei qui se invitaverat.] Principi Pharisæorum vers. 1. cui Christus pro convivo corporali spirituale consilium, quasi convivium rependit. Videtur enim princeps hic convivas invitasse, ut vicissim ab eis invitaretur, ait Glossa.

Noli vocare amicos.] Consulit hoc Christus quasi perfectius, non præcipit quasi necessarium. Licitum enim est invitare amicos, imo meritorium si ex amicitia et charitate fiat. Unde Beda: *Fratres*, inquit, *amicos, et divites alterutrum convivia celebrare, non quasi scelus interdicit sed sicut cetera necessitatis humanæ commercia, ad promerenda vitæ cœlestis præmia, nil valere ostendit,* scilicet ex se, nisi, ut dixi, ad

altiorem finem, v. g. ad charitatem referantur.

Reinvitent.] Vicissim invitent, uti facere solent homines divites et potentes, ut convivium convivio exsolvant, qui est affectus humanus et terrenus, vel gratitudinis, vel avaritiæ. Nam, ut ait S. Ambros.: *Hospitalem esse remuneraturis, affectus avaritiæ est.*

Et fiat tibi retributio.] Ab homine, eaque brevis, exilis et vilis, quam si solam intendis, retributionem Dei spiritualem, cœlestem et æternam excludis, illaque te privas: sin utramque intendis, utramque recipies; sed minorem: una enim alteram imminuit, et quasi infringit: sin solam divinam intendis, humanam vero, quia offertur, admittis, vel potius permittis dumtaxat, divinam integram recipies.

13. Sed cum facis convivium, voca pauperes (nimirum) debiles, claudos et cæcos.] Qui ob defectum corporis laborare et victum sibi parare nequeunt: ceteri enim qui id facere queunt, non tam pauperes quam divites censendi sunt.

Debiles.] Græce ἀναπήρους, id est mancos, mutilos, læsos, vel corpore, vel mente. Causam dat S. Chrysostom. in Catena: *Si pauperem vocaveris*, inquit, *Deum habebis debitorem: et quanto minor est frater, tanto magis per eum Christus accedit et visitat; qui magnum suscipit, sæpe ob gloriam aut utilitatem facit. Sed dicis: Immundus est pauper et sordidus, lava eum, et fac in mensa tecum sedere; si vestes immundas habet, mundum vestimentum ei exhibe; sed si non vis sursum recipere in solario, vel ubi famuli sunt, suscipe; si non vis tecum sedeat, mitte de mensa fercula.*

Hoc Christi consilium secutus S. Gregorius Pontifex, sæpe duodecim pauperes mensæ suæ adhibebat, ideoque inter eos Christum specie pauperis se insinuantem mensa excipere meruit. Idem fecit S. Ludovicus rex Franciæ, qui quotidie 120. pauperes, in festis vero ducentos ad mensam adhibebat, eisque sæpe ministrabat, quin et pedes abluebat. S. Ludovicum quasi patruum secutus est ejus nepos S. Ludovicus Minorita et Episcopus Tolosanus: item S. Hedwigis Ducissa Poloniæ, ejusque neptis S. Elisabetha filia Andreæ regis Hungarorum, quæ quotidie nongentos pauperes mensæ adhibebat, magno gratiæ et remunerationis divinæ præmio.

Mystice, Origenes: *Qui*, inquit, *vanam gloriam vitat, vocat ad spirituale convivium pauperes, id est imperitos, ut ditet; debiles, id est læsam conscientiam habentes, ut sanet; claudos, id est declinantes à ratione, ut recte incedant; cæcos, ut videant veritatem.*

14. Et beatus eris, quia non habent retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione justorum.] Ubi beatificandi sunt pauperum susceptores, ait Interlin. Inopia ergo invitatorum depurat invitatis intentionem, ut non nisi ob amorem Dei pauperes invitet, eo quod à pauperibus nil speret. Quare Deus, qui quod pauperibus suis fit, sibi factum æstimat, illi copiosam mercedem, et cœlestis convivii delicias perennes retribuat, juxta illud: *Et ego dispono vobis*, etc. *ut edatis, et bibatis, super mensam meam in regno meo*, Lucæ 22. 29. Unde concludit S. Chrysostom. in Catena: *Igitur non turbemur, cum non recipimus beneficii compensationem, sed cum receperimus. Quia si recepimus, non amplius recipiemus illic: sed si homo non retribuat tunc tibi retribuet Deus*, cujus intuitu et amore beneficium contulisti.

15. Hæc cum audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi: Beatus, qui manducabit panem in regno Dei.] Scilicet *in resurrectione justorum*, ut dixit Christus versu præcedenti: hanc enim audiens et optans, in vocem istam erupit, illectus dulcedine auditæ resurrectionis, ait Glossa. Porro S. Cyrillus in Catena: Erat iste, inquit, animalis, putans corporeas esse remunerationes Sanctorum. Fuit ergo hic unus è Pharisæis; hi enim credebant resurrectionem, quam Sadducæi negabant, Actor. 23. vers. 8. Deus enim Beatos in cœlo omnibus deliciis pascit, satiat, inebriat, juxta illud: *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* Et: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos*, psalm. 35. 9. Qualis et quanta sit hæc voluptas, fuse describit S. Aug. in Soliloquiis et in Meditationibus.

Mystice, audi S. Aug. de Verb. Dom. secundum Lucam serm. 33. *Quasi in longinquum* (in cœlum) *suspirabat, et ipse panis ante illum discumbebat. Quis est panis de regno Dei, nisi qui dicit, Ego sum panis vivus qui de cœlo descendit?* Joan. 6.

16. At ipse dixit ei: Homo quidam fecit cœnam magnam.] Nota. Hæc parabola est quasi eadem cum illa Matth. 22. vers. 2. sed alio loco, tempore et modo à Christo repetita, ut ibi ostendi.

Quæres, quænam hæc cœna? Primo, nonnulli per cœnam accipiunt Verbi incarnationem, prædicationem, et redemptionem: hæc enim est cœna magna, quia Christus carnem assumens, nos in fine temporum visitans invitavit ad se, scilicet ad suum Evangelium, gratiam et gloriam. Sic enim accipitur cœna hæc in parabola eadem, vel simili apud Matth. capit. 22. vers. 1. Sed ibi vocatur prandium, hic vero vocatur cœna. Prandium est in Ecclesia militante, cœna in triumphante, juxta illud Leonidæ ad milites præliaturos: *Prandete commilitones, apud inferos* (imo superos) *cœnaturi.* Ecclesia enim terrestris et militans contendit ad cœlestem et triumphantem. Secundo, S. Cyrillus in Catena, per cœnam accipit Eucharistiam. Homo iste, inquit, est Deus Pater, qui magnam nobis in Christo cœnam paravit, qui nobis dedit proprium corpus comedere. Unde Ecclesia parabolam hanc legit, et adaptat festo Venerab. Sacramenti. Tertio, et genuine ad litteram, cœna hæc est beatitudo et gloria cœlestis: hac enim fruemur in regno Dei et resurrectione justorum, uti præcessit: hæc vocatur cœna, quia dabitur vespere, id est, in fine vitæ, et in fine mundi post labores hujus sæculi, post quam nulla alia dabitur refectio, quia ipsa erit æterna. Cœna magna, ait S. Gregor. hom. 36. est satietas dulcedinis æternæ. Nam ut ait Glossa, Post prandium cœna restat, post cœnam nullum convivium restat: de prandio multi ejiciuntur, de cœna nullus.

Magna.] Quia ea nil majus vel melius cogitari potest: ipse enim Deus erit nostrum ferculum, noster cibus et epulum. Unde Euthymius: *Significatur*, ait, *ineffabilis Dei fruitio*, qui non solum nos, sed omnes omnino beatos recreabit, sa-

tiabit, inebriabit, beabit, glorificabit, ut nil amplius optare vel desiderare possint, juxta illud: *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum*, 1. Cor. 2. 9.

Et vocavit multos.] Puta omnes Judæos, qui erant Ecclesia et populus Dei, vocavit Christus per se Apostolos, ac per Joannem Baptistam ad Evangelicam doctrinam et gratiam, indeque ad gloriam regni cœlestis, ubi celebratur hæc cœna. Hos enim primo vocavit Christus, ac præsertim Judæorum primores, quales erant Scribæ, Pharisæi, Sacerdotes, Pontifices, eis prædicando: *Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cœlorum*, Matth. 3. et 4.

17. Et misit servum hora cœnæ dicere invitatis ut venirent, quia jam parata sunt omnia.] Ad epulum cœleste, ad felicitatem æternam, ad fruitionem Dei. S. August. serm. 34. de Verbis Dom. *Parata jam cœna*, ait, *immolato Christo, post resurrectionem Christi missi sunt Apostoli*, etc.

18. Et cœperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei: Villam (Græce ἀγρὸν, id est *agrum*, cui solet conjungi villa sive domus rusticana) emi, et necesse habeo exire et videre illam: rogo te, habe me excusatum.] Notantur hic ad litteram Scribæ et Pharisæi, Sacerdotes et Pontifices, qui vocati à Christo ad Evangelium, indeque ad epulum cœlestis gloriæ, illud neglexerunt, quia toti inhiabant villis, id est possessionibus et bonis temporalibus congregandis: illis ergo occupati, nec animum, nec otium habebant cogitandi de animæ salute, et felicitate æterna. *Offert Deus*, ait S. Gregorius hom. 36. in Evang. (illas enim semper hic intelligo, non autem ejus homilias in Ezech. Evangelica enim tracto) *quod rogari debuerat; non rogatus dare vult, quod vix sperari poterat: paratas delicias æternæ refectionis denuntiat, et tamen simul omnes excusant.* Et rursum: *Dum dicit, Rogo te, et tamen venire contemnit: humilitas sonat in voce, superbia in actione.* Et iterum: *Quid per villam, nisi terrena substantia designatur? Exiit ergo videre villam, quia sola exteriora cogitat propter substantiam.*

Apposite, S. Bernardus in Declamat. homines opibus, deliciis, honoribus, ambitioni inhiantes vocat phreneticos: *Vidi ego*, inquit, *aliquando quinque viros, quidni phreneticos arbitrer? Primus siquidem buccis tumentibus marinam masticabat arenam. Secundus sulphureo astans lacui exhalantem teterrimum fetidissimumque gestiebat haurire vaporem. Porro tertius fornaci incubans vehementer accensæ, micantes scintillas hiantibus excipere faucibus lætabatur. Quartus supra pinnaculum templi residens, levioris auræ spiritum aperto attrahebat ore, et si quo minus influere videretur, flabello sibi ventum ipse ciebat ac si totum speraret aerem deglutire. Quintus seorsum positus ridebat ceteros; ipse quoque ridendus, et maxime. Proprias enim carnes incredibili quodam studio sugere laborabat, nunc manus, nunc brachium, nunc alias partes applicans ori.* Quibus emblematibus D. Bernardus varia peccatorum genera significavit. Nam primus ille cupidos, secundus voluptuarios, tertius iracundos, quartus ambitiosos, quintus tandem homines de suis rebus maxime gloriantes, sibique placentes repræsentat, qui semper esuriunt terrena bona, et nunquam satiantur.

19. Et alter dixit: Juga boum emi quinque, et eo probare illa: rogo te, habe me excusatum.] Notat alteram Pharisæorum avaritiæ speciem, qua propter villas et fundos, etiam boves et animalia ad villas excolendas, et ad esum, vel alium quemlibet usum (veterum enim opes sitæ erant in pecoribus, ut patet in Abraham, Isaac, Jacob, Job, etc.) avare conquirebant, itaque illis occupati negligebant Christi doctrinam ejusque ductum ad regnum cœleste. Ita Theoph. et Tit. Verum Greg. hom. 36. *Quid*, inquit, *in quinque jugis boum, nisi quinque corporis sensus accipiamus? qui recte quoque juga vocati sunt, quia in utroque sexu geminantur. Qui videlicet corporales sensus, quia interna comprehendere nesciunt, sed sola exteriora cognoscunt, et deserentes intima, ea quæ extra sunt, tangunt, recte per eos curiositas designatur. Quæ dum alienam quærit vitam discutere, semper sua intima nesciens, studet exteriora cogitare.*

20. Et alius dixit: Uxorem duxi, et ideo non possum venire.] *Quid per uxorem*, ait S. Gregorius hom. 36. *nisi voluptas carnis accipitur?* Duplex ergo impedimentum Pharisæis fuit, et nunc multis est, scilicet avaritia et voluptas, sive luxuria: hæ sunt spinæ quæ verbum Dei suffocant, juxta illud Christi c. 8. 14. *Quod autem in spinas cecidit, hi sunt qui audierunt, et à sollicitudinibus, et divitiis, et voluptatibus vitæ, euntes, suffocantur, et non referunt fructum.* Sed hi audiant Paulum monentem 1. Cor. 7. 29. *Tempus breve est, reliquum est, ut et qui habent uxores, tanquam non habentes sint*, etc.: *et qui emunt, tanquam non possidentes: et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur: præterit enim figura hujus mundi. Res temporalis in usu, æterna in desiderio sit*, inquit S. Gregorius hom. 36. in hoc Evang.

Porro conjugium hic non reprehenditur (nisi quatenus animus illi nimis intentus avocatur à salute), sed integritas ad majorem honorem vocatur, ait S. Ambrosius: *amor ergo rerum terrenarum viscus est spiritualium pennarum*, ait Glossa ex S. Gregorio, et causam dat S. Gregorius: *Corporales deliciæ*, inquit, *cum non habentur, desiderium accendunt; cum vero habitæ eduntur, fastidium pariunt: spirituales vero, cum non habentur, in fastidio sunt; cum habentur, in desiderio.* Rationem à priori subjicit: *In illis* (corporalibus) *appetitus saturitatem, saturitas fastidium generat: in istis autem appetitus saturitatem, saturitas appetitum parit. Augent enim spirituales deliciæ desiderium in mente, dum satiant: quia quanto magis earum sapor percipitur, eo amplius cognoscitur quod avidius ametur. Et idcirco non habitæ amari non possunt, quia earum sapor ignoratur.*

Paulo aliter tres hasce trium excusationes partite explicat et applicat S. August. de Verb. Dom. secundum Lucam serm. 33. *In villa empta*, ait, *dominatio notatur: ergo superbia castigatur, quia inventa superbia venire noluit.* Et paulo post: *Quinque juga boum, sensus hujus carnis quinque numerantur. Quare boum dicuntur juga? quia per sensus istos carnis terrena requiruntur. Boves enim terram versant: sunt autem omnes remoti à fide, terrenis dediti, carnalibus occupati.* Et inferius: *Nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo*

sunt : quoniam omnia quæ in mundo sunt, concupiscentia carnis sunt, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ (pro quo Augustin. legit, *ambitio sæculi*) 1. Joan. 2. *Ambitio sæculi, villam emi.* Et inferius : *Tollamus ergo de medio excusationes vanas et malas, et veniamus ad cœnam qua intrinsecus saginemur. Non nos impediat extollentia superbiæ, non nos extollat, vel non nos terreat curiositas illicita, et avertat à Deo : non nos impediat voluptas carnis à voluptate cordis, veniamus et saginemur.*

21. ET REVERSUS SERVUS NUNTIAVIT HÆC DOMINO SUO : TUNC IRATUS PATER FAMILIAS, DIXIT SERVO SUO : EXI CITO IN PLATEAS, ET VICOS CIVITATIS, ET PAUPERES, AC DEBILES, ET CÆCOS, ET CLAUDOS INTRODUC HUC.] Hæc pars parabolæ significat Christum, Pharisæis et Pontificibus spernentibus Evangelium et prædicationem regni cœlorum, surrogasse eis plebeios, pauperes et afflictos, juxta illud : *Publicani et meretrices præcedent vos in regnum Dei*, Matth. 21. 31. et c. 19. 30. *Multi erunt primi novissimi, et novissimi primi.* Esto enim Christus ab initio simul utrisque prædicarit, scilicet Pharisæis et turbis; tamen Pharisæi hic primi vocati dicuntur, tum quia hoc spectat ad elegantiam parabolæ ; ad convivia enim primo vocari solent viri honorati, deinde plebeii : tum quia Christus volebat, ut Scribæ ex officio suo primi se agnoscerent, et agnitum populo rudi commendarent. Verum contrarium accidit ex Scribarum fastu et avaritia. *Qui recusarunt*, ait Euthymius, *erant Pontifices, Scribæ et Pharisæi, et quinque honoratiores populi : hi vero qui loco illorum introducti sunt, communes, et abjecti, ac plebii.* Sic et Titus, S. Gregor., Theoph. et alii. Nimirum *infirma mundi*, ut ait Paulus, *elegit Deus, ut confundat fortia*, 1. Cor. 1. 27.

Symbolice, S. Aug. serm. 34. de Verb. Domini secundum Lucam : *Et qui venerunt*, ait, *nisi mendici, debiles, claudi et cæci? illi autem non venerunt, divites, sani, quasi bene ambulantes, et acute cernentes, multum de se præsumentes; et eo desperatiores, quanto superbiores. Veniant mendici, quia ille invitat, qui propter nos pauper factus est, cum dives esset, ut illius paupertate mendici ditaremur. Veniant debiles, quia non est opus sanis medico, sed male habentibus. Veniant claudi, qui ei dicant : Compone gressus meos in semitis tuis. Veniant cæci, qui dicant : Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte.* Hisce pauperibus et miseris ergo significatur Primo, neminem esse spernendum, sed omnes esse vocandos ad Christum et salutem. Secundo, pauperes facilius obedire Evangelio et salvari, quam divites. Tertio, de nullius, quantumvis miseri, cæci et perversi, salute esse desperandum.

22. ET AIT SERVUS : DOMINE, FACTUM EST UT IMPERASTI, ET ADHUC LOCUS EST.] q. d. Necdum impletum est cœlum salvandis, necdum completus est electorum numerus. Nota et imitare zelum hujus servi, qui neminem licet cæcum, mutilum, deformem respuit, ac plures et plure vocare et salvare satagit.

23. ET AIT DOMINUS SERVO : EXI IN VIAS, ET SEPES : ET COMPELLE INTRARE, UT IMPLEATUR DOMUS MEA.] *Exi*, extra urbem, extra Jerusalem et Judæam, ac voca Gentes ad Christum. Unde ait, *in vias*, vel, ut habet Matthæus, *in exitus viarum*, hoc est, in vias quæ ducunt ad quaslibet gentes, et ad fines terræ. *Sepes* vocat villas et pagos, qui non muris, sed sepibus rusticanis cinguntur. Notant ergo, rusticanos, barbaros, Indos rure, in silvis et sepibus habitantes more belluarum, vocandos esse ad salutem; ut Apostoli et viri Apostolici eant, illisque prædicent Evangelium : quod factum est, et in dies magis magisque fit per viros Religiosos et zelosos. Unde servus non addit, *factum est*, uti de Judæis addidit v. 22. Quia in Gentibus necdum plene factum est, sed in dies plenius fit et perficitur, nec nisi in fine mundi plane perficietur. Ita Titus, quem audi : *Significatur post Israelitas per fidem introductos, Gentium quoque populum fuisse vocandum, mente agrestem, animoque efferatum, quasi extra urbes, absque ulla prorsus civilitate natum et educatum. Neque enim ullis omnino bonis legibus aut moribus utebantur, verum pecudum more in magna quadam rationis caligine et amentia versabantur.* Israelitæ fuerunt intra civitatem, ait Theophyl., ut qui legem susceperant, et civiliorem vitam sortiti; Gentiles autem, à testamentis et à lege Dei alieni erant, et non facti cives Sanctorum. Sic enim alloquitur eos Apostolus : *Eratis illo in tempore sine Christo, alienati à conversatione Israel, et hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo*, Ephes. cap. 2. v. 12.

COMPELLE INTRARE.] Quia enim Gentes multæ erant idololatræ, barbaræ et belluinæ, hinc majori et validiori vi prædicationis vocandæ, et quasi compellendæ fuere ad salutem, nimirum per miracula, per spiritum ardentem, per plagas etiam et vindictas à Deo subinde immissas, *in ostensione spiritus et virtutis*, ait Paulus 1. Cor. cap. 2. vers. 4. et 1. Thessal. 1. vers. 5. *Evangelium nostrum*, ait, *non fuit ad vos in sermone tantum, sed et in virtute, et in Spiritu sancto, et in plenitudine multa.* Hinc et noster Suarez : Compelle intrare, ait, vel laboribus et doloribus affligendo, vel vehementi vocatione et impulsu quasi miraculose convertendo.

24. DICO AUTEM VOBIS, QUOD NEMO VIRORUM ILLORUM QUI VOCATI SUNT (et frigide ingrateque se excusarunt) GUSTABIT CŒNAM MEAM.] Notat Pharisæos et primores Judæorum, terrenis opibus et deliciis addictos, cœlo et cœlesti convivio excludendos, et ad inferni tormenta relegandos, eo quod vocati à Christo ad Evangelicam doctrinam et vitam, quæ recta via ducit ad cœlum, illam amplecti noluerint, juxta illud : *Quia vocavi, et renuistis, etc. Ego quoque in interitu vestro ridebo*, Proverb. 1. 24. Tunc sero pœnitebit eos suæ ingratitudinis et insipientiæ, dicentque : *Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? transierunt omnia illa tanquam umbra*, Sapient. 5. Ecce hæc omnia à v. 1. hucusque Christus egit dixitque in convivio Pharisæi, ideoque invitatus ad illud accessit, ut eum cum suis hisce omnibus parabolis instrueret et emendaret. Idem imitentur viri Religiosi et Apostolici, ut non eant ad convivia, nisi spiritualis fructus causa.

26. SI QUIS VENIT AD ME, ET NON ODIT PATREM SUUM, ET MATREM, ET UXOREM, ET FILIOS, ET FRATRES, ET SORORES, ADHUC AUTEM ET ANIMAM SUAM, NON POTEST MEUS ESSE DISCIPULUS.] Ut scilicet me perfectionis magistrum, nudum nu-

dus sequatur cum Apostolis et 72. discipulis : hi enim soli renuntiant omnibus quæ possident, ut dixi vers. 33. Hæc omnia ergo spectant ad consilia Evangelica, non ad præcepta; licet etiam ad illa, et consequenter ad omnes Christianos, extendi possint : hi enim suo modo et ordine sunt quoque Christi discipuli : quare cum præceptum Christi urget, odisse et repellere debent amorem parentum, fratrum, uxorum, etc., imo et animæ propriæ, si Christo Christique legi adversetur. Unde Maldonatus censet hæc esse præcepti : Jansenius vero consilii. Vide dicta Matth. 10. 37. Porro Suarez in opusc. lib. 2. de Concursu Dei cap. 5. *Qui non odit*, inquit, hoc est, qui non minus diligit patrem, quam diligat me. Odisse enim subinde idem est quod minus diligere, ut *Jacob dilexi, Esau autem odio habui*, id est minus dilexi, Rom. 9.

28. QUIS ENIM EX VOBIS VOLENS TURRIM ÆDIFICARE, NONPRIUS SEDENS COMPUTAT SUMPTUS, QUI NECESSARII SUNT, SI HABEAT AD PERFICIENDUM.] Græce, τὰ πρός ἀπαρτισμὸν, id est, *ea quæ ad perfectionem*, seu *consummationem*, scilicet turris, requiruntur : nam ἀπαρτίζειν, significat ita rem perficere ut nihil omnino desit.

Hac parabola turris fabricandæ, et sequenti belli capessendi, Christus duntaxat vult docere, quanta prudentia quis prætentare debeat robur, tum corporis, tum maxime spiritus; item impulsum Spiritus sancti promittentis vires gratiæ sufficientes, antequam arduam Evangelicæ vitæ et perfectionis turrim fabricet et conscendat, ac bellum amicis, sibi, passionibus, totique mundo indicat; ne, si postea tantis officiis impar, onerique succumbens resiliat, sibi damnum perditorum sumptuum, et ignominiam inchoatæ imprudenter fabricæ et belli, quam perficere nequit, asciscat. Reliqua emblemata sunt. Quare non est hic anxie quærendum, quis sit hic rex, quid decem vel viginti millia, quid sit legationem mittere, et rogare ea quæ pacis sunt. Ita Jansenius, Maldonatus, Barradius, Franc. Lucas et alii. Unde Glossa : Ille, ait, computat sumptus, qui discernit esse erogandam pecuniam, cor avertendum à cupiditatibus, præparandam animam contra adversa. Et Interl. Terrenum ædificium congregando expensas construitur, cœleste autem expensas dispergendo, quæ verba sumpta sunt ex sancto Gregorio homil. 37.

Symbolice, Salmeron noster tom. 7. tract. 24. num. 8. Christus, inquit, ut doceat Prælatos in actione et contemplatione, exercitatos esse debere, duas parabolas producit, alteram de turri ædificanda, quæ vitæ contemplativæ est symbolum, nam turris longe speculatur : alteram vero de ineundo bello contra adversarium regem, quæ activæ vitæ typum gerit. Certare enim cum adversariis, et pugnare contra proprias cupiditates et vitia, eorum est qui tirones sunt in via Dei, et vitæ perfectæ quasi prima elementa versant.

Turris ergo est status Religionis, et vita contemplativa. Primo, quia utraque est alta, et excelsa ; et sicut turris supereminet ceteris ædificiis, sic Religio ceteris officiis et statibus. Secundo, sicut turris est ornamentum urbis, sic Religio ornamentum est Ecclesiæ. Tertio, *turres* dictæ à *torulis, quod hæ prospiciunt ante alios*, ait Varro libro 4. de Lingua Latina. Sic in Religione et contemplatione prospicimus tum hostium insidias, tum futura et æterna bona ac mala. Unde Burgundiones dicti à *burgis* (græce πύργοις), id est turribus et arcibus, in quibus degebant ad prospiciendos et cavendos incursus Wandalorum, Gothorum, Alanorum, etc. Quarto, S. Isidorus lib. 15. Origen. cap. 2. *Turres* vocatæ, inquit, quod *teretes* sint et longæ. Teres enim est aliquid rotundum cum proceritate, ut columna : nam quamvis quadratæ aut latæ construantur, procul tamen videntibus rotundæ existimantur, ideo, quia omne cujusque anguli simulacrum per longum aeris spatium evanescit atque consumitur et rotundum videtur. Sic Religio facit homines rotundos, id est candidos, faciles, versatiles, agiles ad obedientiam et omne bonum. Quinto, et verius, *Turres* dicuntur à *tuendo*, quod ad illas confugerent homines ut se tuerentur, ibique tuti essent ab incursu hostium : sic Religio tuetur nos à dæmone, carne et mundo, tentationibus et peccandi occasionibus, ac fructus bonorum operum conservat, juxta illud Cantic. 4. *Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis : mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium*, uti sunt tria vota paupertatis, castitatis, obedientiæ, exempla fratrum, vigilantia Rectorum, regulæ, oratio frequens, crebra communio, confessio, lectio, etc. Vide ibi dicta. Sicut ergo turres terrent homines, sic Religio terret dæmones. Unde Etymologicum : *Turris*, ait, dicta est à *terrendis* hostibus, vel quod aspectu torva sit, id est terribilis. Sexto, ante hujus turris fabricam explorare debet quisque vires suas, hinc ad hoc datur annus novitiatus, in quo ingrediens probat Religionem, et vicissim probatur ab ea, an ad eam sit idoneus. Denique Religiosus corde in cœlo fixus, quasi ex altissima turri omnia sub se, quasi exilia, respicit et despicit. Audi S. Chrysost. hom. 15. ad Pop. *Sicut è summo montis vertice prospectantibus omnia pusilla, ac non solum homines et arbores, sed etiam urbes integræ, et magni exercitus formicarum instar super terram ire videntur : sic qui animo erecto in cœlestia quasi in sublimi commorantur, omnia humana, potentia, gloria, opes, ita minuta, et exigua apparent, ut ne digna quidem judicent, quibus hanc immortalis animi nobilitatem applicent.*

Audi et S. Gregorium lugentem, quod è Religioso factus sit Pontifex : *Nihil*, inquit, *in hoc mundo appetens, nil pertimescens, videbar mihi in quodam rerum vertice stare, ita ut in me pene impletum crederem, quod pollicente Domino ex Propheta didicissem : Sustollam te super altitudines terræ. Super enim altitudinem terræ sustollitur, qui et ipsa, quæ alta et gloriosa præsentis videntur sæculi, per mentis despectum calcat ; sed repente à rerum vertice tentationis hujus turbine impulsus, ad timores pavoresque corrui : quia etsi mihi nil timeo, eis tamen qui mihi commissi sunt, multum formido.* Ita S. Gregorius lib. 1. epist. 5. et 6,

31. AUT QUIS REX ITURUS COMMITTERE BELLUM ADVERSUS ALIUM REGEM, NON SEDENS PRIUS COGITAT, SI POSSIT CUM DECEM MILLIBUS OCCURRERE EI, QUI CUM VIGINTI MILLIBUS VENIT AD SE?] Idem significat hæc parabola belli, quod illa turris vers. 28. ut dixi. *Per hoc significatur*, ait Titus, *certamen nobis esse cum adversis potestatibus* (dæmonibus) *tum rursus cum lege illa quæ in membris nostris*

grassatur, plurimasque animi perturbationes et intestina prælia quotidie istic excitat. Sic et S. Cyrillus. Porro quod decem millia opponat viginti millibus, id est simplum duplo, per hoc symbolice significatur simplicitas hominis Christiani dimicaturi cum duplicitate diaboli. Et Theophyl. Rex, ait, est peccatum, dæmones satellites, qui nobis comparati majorem fortitudinem habere censentur. Aliter S. Gregorius hom. 37. Rex, ait, contra nos venturus est Christus judex qui cum duplici exercitu veniet contra simplum : quia nos vix in solo opere præparatos, simul de opere et cogitatione discutiet mittamus ergo ad eum legationem, scilicet lacrymas, eleemosynas, sacrificia.

32. ALIOQUIN ADHUC ILLO LONGE AGENTE, LEGATIONEM MITTENS, ROGAT EA QUÆ PACIS SUNT.] Spectat hoc ad emblema parabolæ, quare rei significatæ non est adaptandum : nec enim nobis cum dæmonibus aut vitiis pacisci licet, sed ἄσπονδον πόλεμον, id est irreconciliabile bellum, cum eis gerere debemus. Potest tamen scopo Christi accommodari hoc modo, q. d. Qui me perfecte in paupertate et prædicatione Evangelica sequi cupit, necesse est ut renuntiet parentibus, opibus, amicis, suæ voluntati et libertati, ac proinde eos sibi inimicos hostesque faciat : quod si advertat se ad hoc vires sufficientes non habere, cum eis pacem ineat, ut scilicet cum eis manens liber, præcepta dumtaxat Evangelica capessat; consilia vero paupertatis, obedientiæ et prædicationis Evangelicæ dimittat. Hoc enim intendit significare et probare Christus, ut patet ex conclusione quam versu sequenti subjicit. Indicat ergo hic duas belli acies, duos duces, duo vexilla, unum Christi, alterum Luciferi. Quare Apostolos et viros Apotolicos debere cogitare, se in prædicatione Evangelii bellum suscipere cum Lucifero et omnibus ejus asseclis, ut eos debellent, et ex hominum mentibus ejiciant. Ita Cyrillus.

33. SIC ERGO OMNIS EX VOBIS, QUI NON RENUNTIAT OMNIBUS QUÆ POSSIDET, NON POTEST MEUS ESSE DISCIPULUS.] Græc. πᾶσι τοῖς ἑαυτου ὑπάρχουσιν, id est, *omnibus quæ sunt ejus*, uti legit S. Augustinus epist. 38. ad Lætum : *In quibus*, inquit, *etiam continetur illud ut oderit patrem suum, et matrem, et uxorem*, etc.

Hæc est postparabola, significans scopum, mentem et usum parabolæ, q. d. Sic qui non renuntiat opibus et parentibus, ac voluntati et libertati suæ, non potest meus esse discipulus, ut scilicet sequatur vitam et perfectionem Evangelicam paupertatis et prædicationis, quam ego profiteor : hoc est, non potest sequi consilia Evangelica, ut sit meus discipulus, uti sunt Apostoli. Rursum qui non vult renuntiare omnibus, cum persecutio vel necessitas id exigit, ut v. g. nolit pro fide in me, pati jacturam bonorum, parentum et vitæ, hic non capessat fidem meam ; quia satius est non incipere vitam christianam, quam ab incœpta deficere et apostatare. Hic enim præter crimen infidelitatis, accedit etiam apostasiæ, juxta illud 2. Petri 2. vers. 21. *Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato.*

Indicat Christus christianismum non esse ludum puerorum, sed opus arduum virorum, ac proinde ad illum opus esse magna Dei gratia, magnoque animi robore et spiritu, qualem habuere Christiani, præsertim Romani, primis trecentis post Christum annis, qui fortunas, libertatem et vitam constanter et alacriter pro fide Christi in continuis Imperatorum persecutionibus profundebant. Paucorum, ait Beda, est relinquere omnia, id est curas mundi postponere; cunctorum autem fidelium est renuntiare omnibus, id est, sic tenere quæ mundi sunt, ut tamen non teneantur in mundo. Audi sanctum Gregorium hic homil. 36. *Admonere vos volo, ut relinquatis omnia, sed non præsumo. Si ergo cuncta mundi relinquere non potestis, sic tenete quæ hujus mundi sunt, ut tamen per ea non teneamini in mundo : ut terrena res possideatur, non possideat; ut sub mentis vestræ sit dominio quod habetis, ne, si mens vestra terrenarum rerum amore vincitur, à rebus suis magis ipsa possideatur. Sit ergo res temporalis in usu, æterna in desiderio; sit res temporalis in itinere, desideretur æterna in perventione : quasi ex latere respiciatur quidquid in hoc mundo agitur; ante nos autem tendant mentis oculi, dum tota intentione illa conspiciunt, ad quæ pervenimus.*

34. BONUM EST SAL. SI AUTEM SAL EVANUERIT, IN QUO CONDIETUR?] *Bonum*, id est utile et efficax est sal ad cibos condiendos et conservandos, scilicet quamdiu sal est, et salis acrem saporem vigoremque retinet : sic et vos, ô Apostoli, quamdiu vigorem spiritus retinueritis, utiles eritis mundo, ut eum sale fidei et sapientiæ Evangelicæ condiatis : sin autem hunc spiritum perdatis, fiatisque insulsi, ad nihil aliud valebitis, quam ut ab hominibus contemnamini et conculcemini, nullus enim est Apostolus vel doctor, qui vos condiat vel corrigat. Ita Beda : vide dicta Matth. 5. 13. *Vos estis sal terræ*, etc. Et Marci 9. 49. *Habete in vobis sal.*

Tertia est hæc parabola salis (prima enim fuit fabricæ turris, secunda belli capessendi) ex qua liquet duas præcedentes proprie spectare ad Apostolos et viros Apostolicos : hi enim sale doctrinæ et sanctitatis suæ saliunt mundum, ideoque non tantum præcepta, sed et consilia Evangelica sequuntur. Secundario tamen hæc aptari possunt omnibus Christianis : hi enim infideles quasi insulsos sale suæ innocentis vitæ bonique exempli condire debent.

35. QUI HABET AURES AUDIENDI, AUDIAT.] *Aures*, tum corporis, tum potius mentis. *Audiendi*, id est ad audiendum et intelligendum accommodas, faciles, propensas : *audiat*, et expendat ea quæ dico et doceo. Excitat enim attentionem ex gravitate et difficultate rei quam proponit. Vide dicta Matth. 13. v. 9. et 13.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus Pharisæis murmurantibus quod peccatores reciperet, tribus parabolis ostendit quam laudabile, jucundum, gratumque Deo et angelis sit, peccatores convertere. Prima est ovis perditæ et inventæ, v. 4. Secunda est drachmæ amissæ et inventæ, v. 8. Tertia est filii prodigi, v. 12. quem pœnitentem pater in pristinam gratiam cum osculo, et publico gaudio recepit. (Primam parabolam audivimus Matth. 18. 12. ubi eam explicui.)

1. Erant autem appropinquantes ei publicani, et peccatores, ut audirent
illum. 2. Et murmurabant Pharisæi, et Scribæ, dicentes : Quia hic pec-
catores recipit, et manducat cum illis. 3. Et ait ad illos parabolam
istam, dicens : 4. Quis ex vobis homo, qui habet centum oves : et si
perdiderit unam ex illis, nonne dimittit nonaginta novem in deserto,
et vadit ad illam quæ perierat, donec inveniat eam? 5. Et cum invenerit
eam, imponit in humeros suos gaudens : 6. et veniens domum convo-
cat amicos et vicinos, dicens illis : Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam, quæ
perierat. 7. Dico vobis, quod ita gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam
agente, quam super nonaginta novem justis, qui non indigent pœnitentia. 8. Aut quæ
mulier habens drachmas decem, si perdiderit drachmam unam, nonne accendit lucernam,
et verrit domum, et quærit diligenter, donec inveniat? 9. Et cum invenerit, convocat
amicas et vicinas, dicens : Congratulamini mihi, quia inveni drachmam, quam perdideram?
10. Ita dico vobis, gaudium erit coram Angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam
agente. 11. Ait autem : Homo quidam habuit duos filios : 12. Et dixit adolescentior ex illis
patri : Pater, da mihi portionem substantiæ, quæ me contingit. Et divisit illis substantiam.
13. Et non post multos dies, congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est
in regionem longinquam, et ibi dissipavit substantiam suam, vivendo luxuriose. 14. Et
postquam omnia consummasset, facta est fames valida in regione illa, et ipse cœpit egere.
15. Et abiit et adhæsit uni civium regionis illius. Et misit illum in villam suam, ut pasce-
ret porcos. 16. Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis, quas porci manducabant :
et nemo illi dabat. 17. In se autem reversus, dixit : Quanti mercenarii in domo patris mei
abundant panibus, ego autem hic fame pereo! 18. Surgam, et ibo ad patrem meum, et
dicam ei : Pater, peccavi in cœlum, et coram te : 19. jam non sum dignus vocari filius tuus:
fac me sicut unum de mercenariis tuis. 20. Et surgens venit ad patrem suum. Cum autem
adhuc longe esset, vidit illum pater ipsius, et misericordia motus est, et accurrens cecidit
super collum ejus, et osculatus est eum. 21. Dixitque ei filius : Pater, peccavi in cœlum, et
coram te, jam non sum dignus vocari filius tuus. 22. Dixit autem pater ad servos suos :
Cito proferte stolam primam, et induite illum, et date annulum in manum ejus, et calcea-
menta in pedes ejus : 23. et adducite vitulum saginatum, et occidite, et manducemus, et
epulemur : 24. quia hic filius meus mortuus erat, et revixit : perierat, et inventus est. Et
cœperunt epulari. 25. Erat autem filius ejus senior in agro : et cum veniret, et appropin-
quaret domui, audivit symphoniam, et chorum : 26. et vocavit unum de servis, et
interrogavit quid hæc essent. 27. Isque dixit illi : Frater tuus venit, et occidit pater tuus
vitulum saginatum, quia salvum illum recepit. 28. Indignatus est autem, et nolebat
introire. Pater ergo illius egressus, cœpit rogare illum. 29. At ille respondens, dixit patri
suo : Ecce tot annis servio tibi, et nunquam mandatum tuum præterivi, et nunquam
dedisti mihi hædum ut cum amicis meis epularer : 30. sed postquam filius tuus hic, qui

devoravit substantiam suam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum. 31. At ipse dixit illi : Fili, tu semper mecum es, et omnia mea tua sunt : 32. epulari autem, et gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est.

1. ERANT AUTEM APPROPINQUANTES EI PUBLICANI, ET PECCATORES, UT AUDIRENT ILLUM. 2. ET MURMURABANT PHARISÆI, ET SCRIBÆ, DICENTES : QUIA HIC PECCATORES RECIPIT, ET MANDUCAT CUM ILLIS.] *Publicani*, Græca addunt πάντες, id est omnes, hoc est multi, plerique omnes ad Christum confluebant, allecti scilicet ejus sanctitate et benignitate, qua peccatores ad se vocabat, et pœnitentibus veniam et salutem promittebat. Hæc enim erat ejus concio, *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum*, Matth. 3. et 4.

ET MURMURABANT PHARISÆI.] Qui sicut vitabant contactum immundorum corporum, sic et animarum, puta peccatorum; quare cum peccatoribus nec loqui dignabantur, multo minus comedere. Erat ergo hic spiritus et fastus Pharisaicus, qui se juxta legem puros et sanctos arbitrabantur, ideoque impuros cavebant ne ab eis contaminarentur. His contrarius plane erat spiritus Christi, qui ad hoc in mundum venerat, ut peccatores à peccatis purificaret et sanctificaret, unde eorum colloquia captabat, eorumque mensas invitatus adibat, quia nil gratius Deo quam peccatores convertere. *Ex qua re colligite*, ait S. Greg. homil. 34. *quia vera justitia* (Christi) *compassionem habet, falsa justitia* (Pharisæorum) *detestationem :* nimirum *character vitæ Apostolicæ est, sitire salutem animarum*, ait S. Chrysost.

3. ET AIT AD ILLOS PARABOLAM ISTAM, DICENS : 4. QUIS EX VOBIS HOMO, QUI HABET CENTUM OVES : ET SI PERDIDERIT UNAM EX ILLIS, NONNE DIMITTIT NONAGINTA NOVEM IN DESERTO, ET VADIT AD ILLAM QUÆ PERIERAT, DONEC INVENIAT EAM?] *Vadit ad illam.* Ovis enim est animal simplex et stolidum, quod proinde pabulum sequens facile à via et grege aberrat, ac ubi semel erravit, in viam redire nescit : quare pastore opus habet qui eam requirat, et ad eam vadat. Ita nos per peccata et concupiscentias eramus quasi oves errantes, euntesque in ruinam et gehennam, nec de Deo vel salute et cœlo cogitabamus; quare Christus descendit de cœlo ut nos requireret, et à via inferni in viam cœli reduceret. Unde Isaias cap. 53. 6. *Omnes nos*, ait, *quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit : et posuit in eo Dominus iniquitatem omnium nostrum.* Et S. Petrus epist. 1. cap. 2. vers. 25. *Eratis*, ait, *sicut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem et Episcopum animarum vestrarum.*

5. ET CUM INVENERIT EAM, IMPONIT IN HUMEROS SUOS GAUDENS.] Arabicus, *portat eam super humeros suos hilariter*, ut cito eam ad reliquum gregem reducat : hoc enim facere nequit ovis gradiendo, cum sit tardigrada. Idem fecit Christus, cum, ut ait Isaias, peccata nostra in humeros suos luenda suscepit. Hinc Nyssenus in Catena : *Cum*, ait, *pastor invenisset ovem, non punivit, non duxit ad gregem urgendo, sed superponens humero, et portans clementer, annumeravit gregi.* O miram Christi Domini demissionem, clementiam, charitatem! quam ut olim fidelibus Pontifices repræsentarent, solebant in templis Christum pingere cum ove perdita humeris imposita, eam reportantem ad gregem. Ita Carlomannus filius Caroli Martelli, Austrasiæ et Sueviæ rex, anno Domini 750. spreto utriusque regno, monasticen amplexus in monte Cassinate, cum humilitatis et obedientiæ studio, Petronacis Abbatis jussu oves pasceret, ovem claudicantem in humeros impositam ad gregem reduxit, ejusque sordibus perfusus exultavit. Christiana enim humilitas, Christique imitatio, est vera Christianorum regumque gloria. Ita habent Annales Cassinates, et ex iis Hieronym. Platus lib. 2. de bono status Religiosi, c. 26.

6. ET VENIENS DOMUM CONVOCAT AMICOS ET VICINOS, DICENS ILLIS : CONGRATULAMINI MIHI.] Græce, συγχάρητέ μοι, id est, *congaudete mihi*, gaudete mecum. Ingens gaudium significat, quod animo continere nequit, quin illud in amicos effundat. Rursum indicat rem esse adeo lætam, ut de ea non tantum sibi, sed et omnibus vicinis gaudendum sit. *Mihi*, non dicit, Ovi, sed *mihi :* ejus enim gaudium est vita nostra, ait S. Gregorius.

QUIA INVENI OVEM MEAM, QUÆ PERIERAT.] Græce, τὸ ἀπολωλὸς, id est *perditam*. Innuit Christum ita gaudere de conversione unius peccatoris, ut gaudium in se continere nequeat, sed illud cum Angelis et Sanctis communicet. Idem facit Christi assecla et vir Apostolicus, qui animam convertit.

7. DICO VOBIS QUOD ITA GAUDIUM ERIT IN CŒLO SUPER UNO PECCATORE PŒNITENTIAM AGENTE, QUAM SUPER NONAGINTA NOVEM JUSTIS, QUI NON INDIGENT PŒNITENTIA.] *Gaudium*, scilicet majus : hoc enim exigit particula comparativa *quam*, quæ sequitur. Mire ergo gaudent Angeli et Beati in cœlo de cujuslibet peccatoris conversione : hanc ergo Deo revelante cognoscunt, utpote ad se pertinentem. Peccator enim per pœnitentiam ad Sanctorum sortem in cœlis transit : quia hoc ingens est bonum, Primo, peccatori; Secundo, angelis; Tertio et maxime, ipsi Deo. Peccator enim à peccato transit ad justitiam, à gehenna ad cœlum. Angeli ergo gaudent de hoc hominis bono, quia ipsi erga homines benigni sunt, ait Euthymius : et quia homo per pœnitentiam iis similis, scilicet purus et sanctus, efficitur. *Angelis*, quia per homines justificatos et sanctos reparatur eorum ruina, ac sedes in cœlis, è quibus Lucifer cum suis cecidit, restaurantur et implentur. *Deo*, quia Deus est φιλόψυχος, id est animarum amator, earumque salutem sitit, ait Euthymius. Angeli enim gaudent, Dei, quem summe amant, desiderium impleri, eumque hoc gaudio, æque ac honore pœnitentis affici. Qua de re extat insignis visio Carpi, cui Christus ostendit se ita desiderare peccatoris conversionem, ut pro ea paratus sit rursum crucifigi et mori. Vide eam apud S. Dionysium epistola 8. ad Demophilum. Hinc S. Paulus Simplex, discipulus S. Antonii, per visum vidit peccatorem quemdam, dum ingrederetur Ecclesiam, esse nigrum et nebulosum, ac dæmones hinc inde trahentes eum ad se, immisso in naribus ejus fræno, atque

angelum sanctum ejus de longe sequentem tristem. Eumdem vero peracta pœnitentia egredientem vidit clara facie, et candido corpore, ac dæmones de longe sequentes eum; sanctum autem angelum ejus prope illum hilarem, et gaudentem super eum nimis. Unde Paulus præ gaudio exclamavit : O quanta misericordia et benignitas Dei est! quanta ejus miseratio ! Ita habetur in Vitis Patrum lib. 7. c. 23. Palladius in Lausiaca c. 46. narrat Anachoretam quemdam in peccatum prolapsum pœnituisse in sacco, cinere et lacrymis assiduis. Quocirca angelum ei apparuisse ac dixisse : *Accepit Dominus tuam pœnitentiam, et tui est misertus : deinceps autem vide ne decipiaris.*

Hoc argumento Christus convincit Pharisæos perperam murmurare; dum vident Christum cum peccatoribus versari, ut eos convertat : quia hoc opus est Deo et angelis gratissimum : quare Pharisæos cum eis de illo gaudere, illique cooperari debere, ac similem animarum zelum induere. Hic enim est omnis incarnationis, passionis et mortis Christi *fructus, ut auferatur peccatum,* Isaiæ 27. 9. *et adducatur justitia sempiterna,* Daniel. 9. 24. ac honor, cultus et regnum Dei quam maxime dilatetur et propagetur, Matth. 6. 9. Hic cuique Religioso, sacerdoti et fideli ingens esse debet stimulus ad excitandum in se animarum zelum. Hinc S. Greg. audiens Anglos per Augustinum à se missum ad Christum conversos, exultavit in spiritu, unde ita ad eum scribit lib. 9. epist. 58. *Et si de uno pœnitente grande fit gaudium in cœlo, quale gaudium credimus factum de tanto populo à suo errore converso; qui ad fidem veniens, mala quæ egit pœnitendo damnavit! in hoc itaque cœli et angelorum gaudio, repetamus ipsas quas prædiximus voces angelorum : dicamus igitur, dicamus omnes : Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

Quam super nonaginta novem justis.] Magis ergo gaudent Deus et angeli de uno pœnitente, quam de uno innocente, imo quam de nonaginta novem justis et sanctis : quia scilicet novum actu eis supervenit gaudium, quod sensibile magis videtur, magisque reipsa sentitur, quam vetus illud continuum de nonaginta novem justis, quod hominibus sua duratione videtur quasi sui sensum minuere, licet is revera in se major sit. Rei enim desideratæ novitas ingens novumque ciet gaudium, quod ob sui novitatem magis sentitur, uti experimur cum novi victoriarum et conversionum nuntii afferuntur. Tunc enim exultamus, et quasi exilimus novo mentis jubilo. Nam Christus sæpe loquitur secundum humanum morem, hominumque consuetudinem et sensum, præsertim in parabolis. Huc facit illud S. Bernard. *Lacrymæ pœnitentium vinum sunt angelorum.* Majus ergo est hoc gaudium actualiter et sensibiliter, ait Emmanuel Sa. Nam alioqui magis gaudere hominem de nonaginta novem ovibus quam de una, ac Deum de nonaginta novem justis quam de uno pœnitente, dubitare non licet.

Addit S. Greg. magis gaudere Deum et angelos, eo quod pœnitentes soleant esse ferventiores innocentibus. *Plerumque,* inquit ipse alibi, *gratior est Deo fervens post culpam vita, quam securitate torpens innocentia.* Hic vero hom. 34. id probat per similia : *Quia et dux,* ait, *in prœlio, plus eum militem diligit, qui pòst fugam reversus hostem fortiter premit, quam illum qui nunquam terga præbuit, et nunquam aliquid fortiter gessit. Sic agricola illam amplius terram amat, quæ post spinas uberes fruges profert, quam eam quæ nunquam spinas habuit, et nunquam fertilem messem produxit.* Affert in fine exemplum Victorini, qui in peccatum carnis lapsus, ingressus monasterium, miram in eo erit pœnitentiam. *Studuit namque,* inquit, *toto mentis adnisu cruciare carnem, voluntates proprias frangere, furtivas orationes quærere, quotidianis se lacrymis lavare, despectum sui appetere, oblatam à Fratribus venerationem timere. Hic itaque nocturnas Fratrum vigilias prævenire consueverat.* Et mox : *Ut se quotidie in fletu pœnitentiæ quanto secretius, tanto liberius mactaret : contemplabatur namque districtionem venturi judicis sui, et jam eidem judici concordans, puniebat in lacrymis reatum facinoris sui.* Hinc meruit cœlesti luce perfundi, vocemque Dei audire, *Dimissum est peccatum tuum.* Ex hoc loco infert S. Gregor., Si tantæ efficaciæ est pœnitentia in peccatore, quanta erit in justo! *Nam multi,* ait, *et nullorum sibi malorum sunt conscii, et tamen in tanti ardoris afflictione se exercent, ac si peccatis omnibus coangustentur : cuncta etiam licita respuunt, ad despectum mundi sublimiter accinguntur, licere sibi nolunt omne quod libet, bona sibi amputant etiam concessa, contemnunt visibilia, invisibilibus accenduntur, lamentis gaudent, in cunctis semetipsos humiliant; et sicut nonnulli peccata operum, sic ipsi cogitationum peccata deplorant.*

8. Aut quæ mulier habens drachmas decem, si perdiderit drachmam unam, nonne accendit lucernam, et everrit domum, et quærit diligenter, donec inveniat? 9. Et cum invenerit, convocat amicas et vicinas, dicens : Congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perdideram? 10. Ita dico vobis, gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente.

Everrit.] Ita lege cum Roman. et Græcis, et Arabico, qui vertit, *mundat;* non *evertit,* uti legunt nonnulli cum S. Gregorio.

Drachmam.] Drachma erat genus monetæ argenteæ, habens pondus drachmæ (quæ est octava pars unciæ) ideoque valens Julium Romanum, sive Regalem Hispanicum. Unde mystice Cyrill. *Superiori parabola ovium,* ait, *docebamur esse creaturæ Dei qui fecit nos, et cujus oves pascuæ sumus : nunc ostendimur ad imaginem et similitudinem Dei facti : drachmæ enim insculpta est imago regis.*

Plenius S. Gregorius hom. 34. totam parabolam sic applicat et explicat : *Qui* (Christus) *significatur per pastorem, ipse et per mulierem. Ipse etenim Deus, ipse Dei sapientia. Et quia imago exprimitur in drachma, mulier drachmam perdidit, quando homo qui conditus ad imaginem Dei fuerat, peccando à similitudine sui conditoris recessit : sed accendit mulier lucernam, quia Dei sapientia apparuit in humanitate : lucerna quippe lumen in testa est; lumen in testa, est divinitas in carne. Accensa autem lucerna evertit domum; quia mox ut ejus divinitas per carnem claruit, omnis se nostra conscientia concussit. Domus namque evertitur, cum consideratione reatus sui humana conscientia perturbatur. Qui eversionis sermo non discrepat ab eo quod in aliis codicibus*

legitur, emundat : quia nimirum prava mens, si non prius per timorem evertitur, ab assuetis vitiis non emundatur. Eversa ergo domo invenitur drachma : quia dum perturbatur conscientia hominis, reparatur in homine similitudo conditoris. Et nonnullis interjectis : *Quæ amicæ vel vicinæ, nisi illæ potestates cœlestes sunt jam superius dictæ? Quæ tanto supernæ sapientiæ juxta sunt, quanto ei per gratiam continuæ visionis appropinquant.* Unde concludit : *Decem ergo drachmas habuit mulier : quia novem sunt ordines angelorum; sed ut compleretur electorum numerus, homo decimus est creatus, qui à conditore suo nec post culpam periit, quia hunc æterna sapientia per carnem miraculis coruscans, ex lumine testæ reparavit.*

Porro Theophyl. Amici, inquit, sunt Angeli omnes; vicini vero Throni, Cherubim et Seraphim : hi enim Deo sunt propinquissimi. Denique S. Gregorius Nyssen. in Catena inquit : Decem drachmæ, sunt totidem virtutes, quarum nullam oportet nobis deesse, ideoque sunt decem instar decalogi : lucerna, est verbum divinum, vel pœnitentiæ lampas : vicinæ, sunt appetitus, concupiscibilis, irascibilis et rationalis.

11. Ait autem : Homo quidam habuit duos filios.] Syrus, *et dicebat ei rursum Jesus : Homo quidam*, etc. Hæc est tertia parabola filii prodigi : prima enim fuit de ove perdita, et reperta : secunda de drachma amissa et inventa. Scopus hujus parabolæ, æque ac duarum præcedentium est, ut per illam ostendat Christus, quantum bonum et gaudium sit in cœlo ob peccatorum conversionem, ac consequenter perperam murmurare Pharisæos, quod Christus cum peccatoribus versaretur ut eos converteret : hunc esse scopum patet ex vers. 2. et 3.

Porro tres sunt præcipuæ parabolæ hujus personæ, scilicet pater et duo filii, nimirum senior bonæ frugis, et junior prodigus. Pater est Deus, qui omnes creavit : aut Christus homo, qui omnes suo sanguine redemit et regeneravit, indiesque regenerat in baptismo. Duo filii, à S. Gregor., Hieron., August. et aliis veteribus passim intelliguntur Judæi et Gentiles. Senior, qui semper cum patre mansit, notat Judæos, qui semper Deo ejusque fidei et cultui adhæserunt. Junior notat Gentiles, qui à Deo, quem tempore Adæ et Noe coluerant, desciverunt ad idola et vitia carnis. Nec inepte : nam Judæis proprie convenit murmur de Gentilibus ad fidem et gratiam per Christum receptis, vers. 25. Aptius tamen ad scopum Christi, duo filii significant justos et peccatores, sive illi Judæi sint, sive Gentiles : nam peccatores, cum quibus Christus in Judæa versabatur cum murmure Pharisæorum, erant Judæi, non Gentiles, ut patet. Senior filius notat justos, hoc est tam eos qui revera erant justi, quam eos qui se justos æstimabant et venditabant, quales erant Scribæ et Pharisæi. Junior filius prodigus notat peccatores manifestos et publicos, puta publicanos et meretrices, cum quibus Christus comedebat, ut eos lucrifaceret. Ita S. Hieron. epist. 146. ad Damasum tom. 3. ubi fuse et docte totam hanc parabolam pertractat, et passim interpretes, idque patebit ex dicursu parabolæ.

12. Et dixit adolescentior ex illis patri : Pater, da mihi portionem substantiæ (Syrus, *possessionis*) quæ me contingit. Et divisit illis substantiam.] *Adolescentior*, notat peccatores et meretrices. Adolescentia enim liberior, stultior, inconstantior, et in gulam ac luxuriam pronior esse solet. Substantia secundum S. Hieronym. epist. 146. et S. August. lib. 2. Quæstion. Evangel. quæstion. 33. Bedam et Euthymium arbitrium, quod græc. vocatur βίος, id est *vita :* quia per illud quisque libere vivit ut libet, ait S. Hieron. Theophyl. *Substantia hominis,* ait, *est rationalitas, quam comitatur libertas arbitrii.* Aptius S. Ambrosius et alii per *substantiam* accipiunt Dei gratiam et virtutes, moresque probos : hæc enim proprie perduntur et prodiguntur à peccatore, cum liberum arbitrium perdi nequeat, ut patet ex hac ipsa parabola; plenissime accipias omnia dona Dei, tum corporis, tum animi, tum naturæ, tum gratiæ; hæc enim sibi dari, id est suæ potestati et libertati tradi, postulat filius junior, nolens amplius à patre regi et dirigi, sed sui juris esse, ac se regere, donisque Dei uti vel abuti ad libitum. Et sic omnes sententiæ sese in idem conspirant.

Audi sanctum Augustinum l. 2. Quæst. Evang. quæst. 33. *Vivere, intelligere, meminisse, ingenio alacri excellere, omnia ista divina sunt munera, quæ in potestatem accipit homo per liberum arbitrium*, etc. Sic et S. Hier. ep. 146. ad Damasum : *Substantia Dei est, omne quod vivimus, sapimus, cogitamus, in verba prorumpimus : hæc Deus æqualiter universis, et in commune largitus est,* etc. Et paulo post : *Dedit eis liberum arbitrium, dedit mentis propriæ libertatem*, etc. Titus : *Tradidit illi pater universam creaturam, possessionem.* Denique Euthymius : Substantia, ait, sive divitiæ, Dei sunt charismata, id est dona quæ dividit fidelibus.

Et divisit illis substantiam.] Cum dona jam dicta utriusque libertati et arbitrio consignavit : posuit enim hominem in manu consilii sui, Eccli. 15. 14.

13. Et non post multos dies, congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam, et ibi dissipavit substantiam suam, vivendo luxuriose.] Addit Arabicus, *in vita luxuriosa.*

Congregatis omnibus.] Id est consarcinata omni substantia sua quam à patre acceperat; Syrus, *collegit quæcumque ad se pervenerant;* Arabicus, *et post paucos dies congregavit filius minor omnia, et peregrinatus est in regionem longinquam : Non loci segregatione, sed virtutis*, ait Euthym. Hic est status concupiscentiæ et peccati; peccator enim peccando longe abit à Deo et cœlo, quia à sanctitate et regno Dei transit in regnum diaboli, peccati et gehennæ, quæ magna est stultitia. Unde *senior filius apud patrem remansit tanquam prudens*, ait Euthymius. Hinc S. August. lib. 2. Quæst. Evang. q. 33. *Regio longinqua*, ait, *est oblivio Dei*, reciproca, qua scilicet peccator obliviscitur Dei, et vicissim Deus quasi obliviscitur peccatoris, ut eum sua luce, gratia, inspiratione visitare negligat. Et S. Hieron. epistol. 146. *Sciendum*, ait, *non locorum spatiis, sed affectu nos esse cum Deo, aut ab eo discedere.* Porro *quando egreditur homo à Deo*, ait Theophyl., *et se à timore Dei*

elongat, *omnia divinâ dona expendit, prodigit, et dissipat.*

Et ibi dissipavit substantiam suam.] Puta omnia dona naturæ et gratiæ. Peccator enim voluptati et libertati indulgendo prodigit Dei gratiam, charitatem et virtutes, habetat intellectum, ut nec Deum, nec virtutis bonum agnoscat, aufert sibi memoriam legis et beneficiorum Dei, voluntatem depravat, ut vitium virtuti, voluptatem rationi, terram cœlo, diabolum Deo anteponat, ac pro habitibus virtutum induat habitus vitiorum, et propensionem ad omne malum. Hinc fit inops consilii, rationis, mentis, omnisque boni. Denique vires omnes animæ et corporis, quæ servire debuerant Creatori, cogit servire creaturæ, v. g. ventri et veneri, quæ est fornicatio spiritualis, de qua Psaltes : *Omnes*, ait, *qui se elongant à te, peribunt : perdidisti omnes qui fornicantur abs te.* Psal. 72. 27. Prodigus ergo filius Primo, *consumpsit omnia ornamenta naturæ*, ait Euthymius, *male utendo naturalibus*, ait S. August. Secundo, *insumpsit substantiam, hoc est insitam animi lucem*, inquit Titus, *temperantiam, veritatis notitiam, Dei memoriam.* Tertio, *corrupit donum*, inquit Euthymius, *quod in baptismo acceperat, puta animæ nobilitatem, et ad virtutes aptitudinem : hæc enim et similia erant ejus substantia ac divitiæ.*

Vivendo luxuriose.] Græc. ἀσώτως, id est prodigaliter, intemperanter, libidinose, lascive. Luxuria ergo hic non solam libidinem, sed et quemlibet luxum, qui fit in conviviis, compotationibus, lusibus, cantionibus, largitionibus, etc. significat. Prodiga vita, ait Glossa, fundere amat, et spatiari in pompis exterioribus, Deum relinquens, qui sibi est interior.

14. Et postquam omnia consummasset (græce διαπανήσαντος, id est consumpsisset, prodegisset), facta est fames valida in regione illa, et ipse cœpit egere] pecunia, cibo et pane; Arabicus *et factus est pauper*, uti faciunt adolescentes liberi et prodigi, qui uno anno omnes facultates sibi à parentibus relictas, epulando, potando, ludendo, scortando consumunt, ut deinceps per omnem vitam misere et pane mendicato vivere debeant : nec tantum facultates, sed et vires et sanitatem, æque ac famam prodigunt, ut putredine, scabie, lue venerea, aliisque morbis ex crapula et luxuria contractis, luridi et fetidi, omnibus, æque ac sibi ipsis, sint oneri ac horrori. Ad litteram, luxuria et luxus consumunt opes etiam maximas, hominemque redigunt ad extremam inopiam et famem.

Mystice, peccator laborat inopia omnium rerum naturalium et supernaturalium, quia nulla re, nullo sensu, nulla animi vi, nec memoria, nec intellectu, nec voluntate recte uti novit ad sui commodum, ut ex iis gustum fructumque homine dignum percipiat; sed omnia velut insipiens in sui noxam et augmentum gehennæ expendit : quod perinde est, ac si ea non haberet, imo longe pejus. Denique peccator carens Deo, rebus omnibus caret : hæ enim omnes intime pendent à Deo, imo in Deo sunt et vivunt. Unde Interlin. *Omnis locus*, ait, *absente patre, penuriæ est.* Qui enim Deum non habet, nihil habet, etiamsi sit rex totius mundi : qui vero Deum habet, omnia habet, etiamsi obolum non habeat, juxta illud sancti Francisci : *Deus meus et omnia :* Deus enim est ipsum ens, entisque oceanus, ut ipse solus dicatur esse, cetera vero cum eo collata, non esse, esseque nihil, juxta illud : *Ego sum qui sum*, Exod. 3. Vide ibi dicta. Denique Glossa : *Voluptas*, ait, *semper habet famem sui :* quo enim magis voluptati indulgetur, eo magis voluptas accenditur : sicut hydropicus quo plus bibit, eo amplius sitit ; nulla enim res ejus sitim explere potest. Hinc ait Cicero lib. 6. de Repub. *Graves dominæ, cogitationum libidines infinita quædam cogunt atque imperant, quæ expleri atque saturari nullo modo possunt.* S. Hieron. in Oseam : *Vires*, inquit, *in fornicatione deficiunt, et fornicandi desiderium non quiescit*, *et ut pulchre quidam has voluptatis cupiditates describens dixit :*

Quæritur in ludo ludus, deest hortus in horto.

15. Et abiit, et adhæsit (quasi servus) uni civium regionis illius. Et misit illum in villam suam ut pasceret porcos.] Civis hic regionis à Deo longinquæ, est aliquis è numero dæmonum. Ita sanctus Augustinus. l. 2. Quæst. Evang. quæst. 33. Adhæsit, inquit, alicui aereo principi ad militiam diaboli pertinenti : cujus villa, est modus potestatis ipsius; porci sunt immundi spiritus, qui sub ipso sunt; quos pascere, est ea quibus immundi spiritus gaudent, operari. Sic fere et S. Ambrosius : Civis iste, inquit, est princeps hujus mundi. Et Glossa : Civis iste, ait, est concupiscentiis terrenis præpositus princeps hujus mundi.

Audi S. Petrum Chrysol. serm. 2. *Ecce*, inquit, *quid faciat cupiditas ad censum præceps : civem in peregrinum, filium in mercenarium, locupletem in egenum, liberum mutavit in servum : junxit porcis à patre piissimo quem sejunxit, ut serviret cœnoso pecori, qui pietati sanctæ parere contempsit.* Porro S. Ambrosius recte expendit verbum *adhæsit*, et ex eo non modo laboriosam, sed etiam periculosam colligit servitutem : *Qui hæret*, inquit, *in laqueo est ;* ut enim passer ubi pabulum quærit, ibi laqueum invenit : ita infelix peccator, ubi jucundam sperat libertatem, ibi periculosam incurrit servitutem.

Et misit illum in villam.] In villam mitti, ait Beda, est substantiæ mundialis cupiditate subjugari.

Ut pasceret porcos.] Hoc est, ait S. Chrysost. in Catena, ut sordidas et immundas cogitationes in animo nutriret. Vide hic miram peccatoris statusque ejus metamorphosin, sed justam stultæ libertatis castigationem et vindictam. Qui noluit ut filius liberaliter haberi à patre, cogitur esse servus et mancipium civis exteri : qui noluit regi à Deo, compellitur servire diabolo : qui noluit morari in regali patris palatio, mittitur in villam rusticorum : qui noluit versari inter fratres et principes, adigitur servus et socius esse porcorum : qui noluit vesci pane angelorum, præ fame postulat siliquas porcorum.

16. Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas porci manducabant; et nemo illi dabat.] Hæc congrua justaque est pœna prodigi, ut qui sua stulte in alios profudit, nullum deinde

inveniat qui illi vel siliquas det. Audi S. Chrysolog. serm. 1. *Luxuriæ fames tortor apponitur, ut ibi ultrix pœna sæviat, ubi pœnalis reatus exarserat.* Et paulo post : *Quam crudele*, ait, *ministerium! quia neque convivit porcis, qui vivit porcis. Miser, qui porcorum deficit et esurit in saginam. Miser, qui squalentis cibi, cupit, nec impetrat qualitatem.* Quasi diceret : Porcinam quidem egit vitam, et tamen ne porcino quidem victu saturatur.

Notat S. Hieron. epist. 146. diabolum, cum hominem decepit et ad peccatum impulit, ut jam eum quasi servum et mancipium sibi subjugarit, variis cupiditatibus animam ejus accendere, sed cupitis objectis et voluptatibus eum defraudare, ut optando eas peccet ad augmentum culpæ, sed earum gustu et delectatione frustretur ad pœnam et tormentum. Hæc est fraus et tyrannis dæmonis.

Siliquis.] Siliquæ sunt inanes fabarum, pisorum, aliorumque leguminum folliculi et involucra, quibus illorum farina et medulla involvitur et includitur : quare siliquæ intus vacuæ sunt, foris molles, quibus corpus non reficitur, sed impletur, ut stomachum magis onerent quam pascant : quare pecorum potius sunt pabula quam hominum, teste Plinio lib. 17. c. 12. Unde Horat. lib. 2. epist. 1.

> Vivit, ait, siliquis et pane secundo.

Rustici enim siliquas farinæ sive pollini admiscent, indeque conficiunt panem secundarium et atrum quo vescuntur. Nobiles vero secretis per cribrum siliquis, iisque ad rusticos amandatis, ex puro polline panem primarium candidumque fieri curant, eoque pascuntur.

Jansenius per *siliquam* hic accipit siliquam Græcam, quæ est arbor fructum producens lignosum, siliqua instar fabæ obtectum, colore subnigro, falcatum, digitali longitudine, latitudine pollicari, quatuor grana continens, quæ ceratia à cornu (κέρας enim est cornu) similitudine appellantur, optimum porcorum pabulum : vescuntur eo etiam homines. Hispani Algarenam vocant : provenit magna copia in regno Valentiæ, ait Emmanuel Sa. Unde in Græco hic est κεράτιον, id est corniculum. Audi Columellam lib. 5. cap. 10. *Siliquam Græcam, quam quidam ceratium vocant, et Persicum : ante brumam per autumnum seritur.* Plinius lib. 15. 24. siliquas has dulces vocat, eo quod dum eduntur, dulces sentiantur, et succum cassiæ referant.

Per *siliquas* S. August. S. Hieron. S. Ambrosius et Beda accipiunt sæculares et inanes scientias, vanitatem præferentes, ut odas et carmina poetarum, rhetoricorum pompas verborum : Ubi iste, ait S. Augustin.. aliquid solidum et rectum, ad vitam beatam pertinens invenire volebat, at non poterat. Plenius et planius per *siliquas* accipias res et voluptates carnales, quæ instar siliquarum appetitum hominis non satiant, sed inflant, distendunt et cruciant, ut animæ sint tormina et tormenta. Ita S. Chrysost. in Catena. Si ergo vina falerna adamas, siliquas amas : si aurum appetis, siliquas appetis : si veneres sectaris, siliquas porcorum quasi porcus ambis. Vere Satyricus :

> Ubi voluptas regnat, ibi virtus exulat.
> Brevis voluptas, longa pœnitentia est.
> Vicisse voluptatem, voluptas est maxima.
> Voluptas belluarum, pernicies est hominum.
> Vix voluptas est, quæ abit venitque more fulminis.
> Qui voluptati servit, durum servitium servit.
> Voluptas causa dolorum et malorum omnium.

Ergo ut ait alter :

> Sperne voluptates : nocet empta dolore voluptas :
> Sperne siliquas terræ, et dabit tibi Deus manna cœli.

Extat emblema Cupidinis, cupidos trahentis in suam servitutem et dolorem, cum hoc lemmate :

> Cum puer alveolo furatur mella Cupido,
> Furanti digitum cuspide fixit apis.
> Sic etiam nobis brevis est peritura voluptas,
> Quam petimus, tristi mista dolore nocet.

17. In se autem reversus, dixit : Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo?] *In se;* Syrus, *ad animam suam*, id est ad cor, ad mentem rediens, et sapere incipiens; Arabicus, *cogitabat autem in semetipso;* Euthym. *sui compos effectus, hoc est, velut expergiscens ab ebrietate gravique somno;* Theophyl. *à sua exteriore divagatione rediens;* Interlinearis, *bene in se revertitur, qui à se recessit.* Fuerat enim quasi extra se, et mente captus, delirus et insanus, sed vexatio dedit ei intellectum, et fames docuit eum sapere. Ita Nyssenus tract. de Oratione : *Non prius*, ait, *rediit ad pristinam felicitatem, quam in se rediens sentiret opprimentis ærumnæ præsentiam.* Sanctus Augustinus l. 2. Quæst. Evang. *Ab eis*, inquit, *quæ forinsecus illiciunt et seducunt, in conscientiæ suæ interiora intentionem reduxit.* Nam, ut ait S. Ambrosius, *qui ad illam regreditur, se sibi reddit; qui recedit à Christo, se sibi abdicat.*

Quanti.] Græc. πόσοι, id est quot, quam multi. Multitudo enim est quantitas discreta, sicut magnitudo est quantitas continua.

Mercenarii.] Operarii et servi, qui pro mercede diurna laborant in domo patris mei, abundant panibus, imo carnibus et obsoniis : ego autem, qui sum filius, hic fame pereo, vix siliquis ventrem satio. Sic Deus solet voluptuariis voluptates adimere ; famem, morbos et ærumnas immittere, ut ad cor redeant, videantque ex quanta felicitate ad quantam miseriam, quasi ex cœlo in tartara ceciderint, qui est primus pœnitentiæ gradus. Unde Titus : *In se reversus, Hoc est*, inquit, *priorem felicitatem cum posteriori miseria conferens, qualisque et quantus erat, quando cum patre adhuc degebat, animo pertractans, quam teter et miserabilis tandem postquam Deo deserto cœpit dæmonibus esse obnoxius, evaserit, iterum iterumque expendens.* Hujus filii prodigi exemplo disce illud : *Præcipitis consilii assecla pænitentia. Mali principii malus finis.* Et illud : *Ne à pudendo vincaris hoste, voluptates specta abeuntes, Voluptas esca malorum.*

Mystice, mercenarii sunt, qui spe bonorum temporalium Deo et virtuti serviunt : servi sunt, qui timore pœnarum; filii, qui ex filiali amore Deo obsequuntur. q. d. ait Interlin. Quam

multi sunt Judæi, qui ob præsentia bona tantum legem observant, ideoque illa à Deo obtinent; ego autem qui legem Dei negligo, bonis tam temporalibus, quam spiritualibus destituor. S. August. vero lib. 2. Quæst. Evang. Ista recogitatio, ait, resipiscentis est, et advertentis esse inter prædicatores, qui non amore veritatis ducti, sed cupiditate sæcularium commodorum veritatem annuntiant. Sublimius Glossa : Mercenarii, ait, sunt, qui futuræ mercedis intuitu digne operari satagunt : hi abundant panibus, id est, quotidianis supernæ gratiæ reficiuntur alimentis. Servus ergo est, qui timore pœnæ temperat à vitiis : mercenarius, qui spe et desiderio regni cœlorum : filii, qui amore boni. Audi Theophylactum : Tres sunt ordines eorum qui salvantur : alii enim ut servi faciunt bonum, timentes judicium; quod et David insinuat, dicens : *Confige timore tuo carnes meas, à judiciis enim tuis timui.* Mercenarii vero esse videntur, qui desiderio bonorum bene placere Deo cupiunt, sicut et ipse David dicit : *Inclinavi cor meum ad faciendum justificationes tuas in æternum, propter retributionem.* At filii sunt, qui propter amorem in Deum mandata perficiunt, sicut iterum David testatur : *Quomodo dilexi legem tuam, Domine? tota die meditatio mea est.* Et iterum : *Levavi manus meas ad mandata tua quæ dilexi;* non quæ timui. Idem prorsus docet Nazianzenus orat. in S. Baptisma. Porro Interl. et alii, qui per filium seniorem accipiunt Judæos, per juniorem Gentiles, sic explicant : Judæi, qui quasi mercenarii spe bonorum temporalium Deo serviunt, illis abundant : ego autem, qui sum populus Gentilis, cum idololatris omni veritate destituor.

18. Surgam, et ibo ad patrem meum.] *Surgam,* ait Interlinearis, quia me jacere cognovi : prolapsus enim sum ad vitia et idola : *ibo*, qui longe recessi : *ad patrem*, qui sub principe porcorum miserabili egestate tabesco. Surgam ab hac infelici vita : vitia relinquam, consuetudinem peccandi abdicabo, mores mutabo, pœnitebo, et supplex delictorum veniam poscam à Deo. Pulchre ait, *Surgam*, inquit S. Hieron. epist. 146., *patre quippe absente non steterat : peccatorum jacere, justorum stare est.* Nam ut ait B. Petrus Chrysologus serm. 1. *Est penes patrem dulcis conditio, libera servitus : absoluta custodia, timor lætus, blanda ultio, paupertas dives, secura possessio.* Et paulo post : *Hoc petit, quia qui penes extraneum, servam senserat libertatem; penes patrem, credit sibi futuram liberam servitutem.*

Et dicam ei : Pater, peccavi in coelum, et coram te.] *Pauca hæc verba,* ait Titus, *mihi ad salutem sat fuerint, novi patris mei suavitatem, novi facilitatem, miserebitur mei pœnitentis, et ad sanam mentem revertentis, quem in peccati sordibus se volutantem non perdidit.*

Pater, peccavi.] *Hæc est prima confessio*, inquit Ambrosius, *apud auctorem naturæ, præsulem misericordiæ, arbitrum culpæ; sed etsi Deus novit omnia, vocem tamen tuæ confessionis expectat : quia allevat pondus erroris quisquis ipse se onerat : et accusationis excludit invidiam, qui accusatorem prævenit confitendo. Frustra autem velis occultare, quem nihil fallas; et sine periculo prodas, quod scias esse tam cognitum.*

Porro, Deus juste et congrue à peccatore exigit peccati confessionem. Primo, quia reus se humiliare et reatum suum fateri debet, si ab eo velit absolvi. Secundo, quia sicut stomachus crudis cibis vel humoribus plenus vomitione purgandus est; sic et animus vitiosis noxis plenus confessione expiandus est : per illam enim delicta evomit, et omnem morbi causam digerit, ait Origenes homil. 2. in Psalm. 37. Tertio, quia Dei majestas à peccatore læsa, pœnitentiam, quasi satisfactionem et honoris sui reparationem exigit. Pœnitentia enim Deo honorem per peccatum ablatum restituit, Deumque glorificat. Denique pœnitens Deum sanctissimum, se vero peccatorem esse profitetur. Confessio ergo peccatoris, ingens est laus et gloria Dei creatoris, æque ac Christi salvatoris. Causam dat sanctus Cyprianus, vel quisquis est auctor, tract. de Passione : *Quia cum judicis et tortoris vices peccator assumit, semetipsum persequens, dum confessionem confusione honorat, holocausti hujus incensio in conspectu Dei veniam impetrat. Neque enim bis in idipsum judicat Deus.*

Peccavi in coelum.] Id est, peccavi gravissime, ita ut peccata mea clament quasi vindictam in cœlum. Aut per hebraismum : *in cœlum*, id est, in Deum qui in cœlis habitat, quem quasi cœli regem et præsidem Hebræi nomine *cœli* significant, ut ostendi Matth. 21. 25. Tertio proprie *in cœlum*, quia à Deo vocatus in cœlum, cœloque destinatus, terram prætuli cælo, carnem spiritui, terrena cœlestibus. Quæ magna est injuria cœli, et vilipendium cœlestium, ita ut si cœlum ratione et voce præditum esset, contra me clamaret, meque apud Deum accusaret, quod cœlo et soli præposuerim idola et vitia terræ. Quarto, *peccavi in cœlum*, quia cœlum mihi est patria, terra vero hospitium et locus peregrinationis : cœlum ergo quasi patriam meam perdidi, prodegi et prodidi. Ita Nyssenus tract. de oratione : *Non adjiceret*, ait, *confessioni peccatum in cœlum, nisi persuasus sibi patriam esse cœlum, quo relicto peccàverat.* Et S. Hieron. *Peccaverat in cœlum, qui Jerusalem cœlestem reliquerat.* Quinto, *in cœlum*, id est, in angelos ceterosque cœlites et cœli incolas, in quibus quasi in cœlo Deus residet, ait Interlin. Sic et S. Augustin. lib. 2. Quæst. Evangel. Sexto, S. Ambr. *in cœlum*, quia cœlestia dona dissipavi. *Peccato*, ait Ambr., *animæ dona spiritus cœlestia imminuta significantur, et deviatio à gremio matris Jerusalem, quæ est in cœlo.*

Symbolice S. Chrysost. in Catena : *In cœlum*, inquit, *peccat, qui in Christi humanitatem, quæ ut cœlum superna est et visibilis, peccat. Peccator enim prodigit et conculcat sanguinem Christi, eumque quasi rursus crucifigit*, uti docet Apost. Hebr. 6. 6.

Et coram te.] *Qui solus es conspector omnium*, ait S. Chrysostom., *à quo nec in corde meditata abscondi possunt.* Rursum *coram te*, id est, te vidente et spectante. Magna enim est inverecundia peccatoris, quod audeat peccare in conspectu Dei viventis et videntis, quem scit summe peccato offendi, et idipsum posse vindicare et fulminare, uti faciet in die judicii, et subinde facit in hac vita ad aliorum terrorem. Tertio, S. Hieron. epist. 146. *Peccaverat coram Patre*, inquit, *qui conditore deserto, ligna* (idola) *fuerat veneratus.*

Symbolice, S. August. lib. 2. Quæst. Evangel. q. 33. *Coram te*, inquit, id est, in ipso conscientiæ penetrali. Deberet enim peccator etiam in secreto peccans, erubescere se et suam conscientiam, quam polluit, vulnerat, necat, diabolo et gehennæ mancipat.

19. JAM NON SUM DIGNUS VOCARI FILIUS TUUS.] *Qui servus esse malui idolorum*, ait S. Hieronym., et vitiorum. Hinc ad filii affectum aspirare non præsumit, ait Beda; *quia tali patre indigne conversatus sum*, ait Euthymius.

FAC ME SICUT UNUM DE MERCENARIIS TUIS.] q. d. *Ex quo primo ordine* (filiorum, *excidi, dignare me vel secundo, tantum me penitus ne abjicias*, ait Euthym. q. d. Fac me unum de infimis fidelibus, v. g. pœnitentibus publicis : olim enim qui pœnitentiam publicam agebant, non miscebantur ceteris fidelibus in ecclesia, sed ad ejus fores jacebant genuflexi et supplices, omnium orationes et veniam flagitantes, qualem egit S. Fabiola, teste S. Hieronymo in ejus Epitaphio epist. 30. *Quis hoc crederet*, inquit, *ut post mortem secundi mariti saccum indueret, et errorem publice fateretur, et tota urbe spectante Romana, ante diem Paschæ, in basilica quondam Laterani, qui Cæsariano truncatus est gladio, staret in ordine pœnitentium, Episcopo, Presbyteris, et omni populo collacrymantibus; sparsum crinem, ora lurida, squalidas manus, sordida collo submitteret? quæ peccata fletus iste non purget? quas inveteratas maculas hæc lamenta non abluant?* Et inferius : *O felix pœnitentia, quæ ad se Dei traxit oculos, quæ furentem sententiam Dei* (contra impium Achab) *confesso errore mutavit!*

Porro *hæc verba*, ait S. August. lib. 2. Quæst. Evang. quæst. 33., *sunt pœnitentiam meditantis, nondum agentis. Non enim jam dicit Patri, sed dicturum se esse promittit, cum venerit.* Denique sicut fumus præcedit incendium, sic flammam fidei et charitatis præcedit peccatorum confessio, ait Primasius in cap. 4. Apoc. Quare sicut fumus vi ignis illico flammescit, et in flammam vertitur : sic confessio vi contritionis exardescit, et in charitatis flammam transit.

20. ET SURGENS VENIT AD PATREM SUUM. CUM AUTEM ADHUC LONGE ESSET, VIDIT ILLUM PATER IPSIUS, ET MISERICORDIA MOTUS EST, ET ACCURRENS CECIDIT SUPER COLLUM EJUS, ET OSCULATUS EST EUM.] *Cum adhuc longe esset* à patre, antequam pœnitentiam animo conceptam verbis exprimeret, et opere expleret, prævenit eum pater. Ubi Nota miram Dei in peccatores pœnitentes clementiam, et condonandi celeritatem. *Quia Deus hominum pœnitentiam sua misericordia et benignitate solet antevertere*, ait Titus : et Nyssenus : *Confessionis meditatio*, ait, *placavit ei patrem.*

VIDIT ILLUM.] Lacerum, squalidum, fame confectum, plorantem et ejulantem.

ET MISERICORDIA MOTUS EST.] Græce significantius ἐσπλαγχνίσθη, id est, intimis visceribus commotus est, ac de filii miseria quasi de sua summe indoluit.

ACCURRENS.] *Præ nimio gaudio*, ait Euthymius : *Non expectavit ut ille adesset, sed prior occurrit, neque id utcumque, sed et accurrit, ut appareat amoris vehementia.*

CECIDIT SUPER COLLUM EJUS, ET OSCULATUS EST EUM.] Cadere super collum, est humiliari in amplexum, ait S. August. loco citato. Brachium Dei, scilicet Christum, osculum dare, est ad spem indulgentiæ peccatorum verbo gratiæ consolari. S. Chrysost. vero : Osculatur os, inquit, per quod emissa de corde confessio pœnitentis exierat. Amplexus et oscula signa sunt, tum veniæ et reconciliationis, tum singularis amoris et benevolentiæ, tum gaudii et exultationis, quo Deus et angeli mirifice gaudent super uno peccatore pœnitentiam agente. Hoc enim demonstrare hic vult Christus, ut jam sæpius monui.

21. DIXITQUE EI FILIUS : PATER, PECCAVI IN COELUM, ET CORAM TE : JAM NON SUM DIGNUS VOCARI FILIUS TUUS.] Cupit per gratiam fieri, quo fatetur se indignum esse per meritum, ait Interlinearis. Vide dicta vers. 18. Porro omittit hic τὸ *fac me unum de mercenariis tuis*, sive quia pater ex amore et gaudio verba ejus interrupit et præscidit, dicens servis : *Cito proferte stolam primam :* sive quia amplexus et osculum patris ei hoc desiderium excusserunt, ac filiationis spem dederunt. Unde S. August. lib. 2. Quæst. Evangel. quæst. 33. *Non addit*, inquit, *quod dixerat : Fac me unum de mercenariis tuis, id enim post patris osculum jam generosissime dedignatur.* Titus tamen censet eum hoc dixisse, sed à Luca omissum esse, quasi ex dictis sat cognitum.

22. 23. DIXIT AUTEM PATER AD SERVOS SUOS : CITO PROFERTE STOLAM PRIMAM, ET INDUITE ILLUM, ET DATE ANNULUM IN MANUM EJUS, ET CALCEAMENTA IN PEDES EJUS : ET ADDUCITE VITULUM SAGINATUM, ET OCCIDITE, ET MANDUCEMUS, ET EPULEMUR.] *Servi* sunt angeli vel sacerdotes, ait Theophyl., vel prædicatores, ut vult S. August. loco citato : hi enim sunt servi et administri reconciliationis peccatoris cum Deo.

STOLAM PRIMAM.] Id est, pristinam, qua ante abitum uti solebat in domo patris, quæ erat vestis pretiosa usque ad talos demissa : certam enim et pristinam stolam, illamque eximiam, hic notari patet ex duplici articulo Græco, τὴν στολὴν τὴν πρώτην : erat ergo hæc stola pristina toga talaris, quæ nobilium erat filiorum, quam abiens in domo patris reliquerat, viatoris habitum assumens. Hinc in Vitis Patrum l. 6. libello 1. n. 16. Episcopus quidam in spiritu vidit duas mulieres peccatrices, sed pœnitentes, post confessionem in sancta Communione alba stola vestiri, splendidas habere facies, totumque corpus magno lumine coruscare. Causam petiit ab angelo sibi apparente, ab eoque audivit, *illas per confessionem et lacrymas divinum meruisse numerum.* Confessio ergo pœnitentes in divinum cœlitum numerum transcribit.

ANNULUM.] Aureum, qui index est hominis liberi et divitis, vel nobilis, æque ac calceamentum : servi enim incedebant sine calceis nudipedes; liberi vero calceati.

VITULUM SAGINATUM.] Græce, *vitulum illum*, scilicet singularem, quem saginari jussi in festum et epulum aliquod solemne, quale nunc occurrit.

Porro hæc omnia, stola prima, annulus, calcei et vitulus saginatus, significant Primo, gaudium patris, id est Dei, et angelorum exultationem de peccatore pœnitente et converso : Secundo, peccatorem in eumdem, aut etiam

meliorem quam ante peccatum habuerat, statum a Deo clementissimo restitui.

Possunt tamen sigillatim singula ita adaptari cum S. August., Hieron., Beda, ut per *stolam primam* accipiamus, non innocentiam: hæc enim, æque ac virginitas, semel amissa, nulla Dei potentia reparabilis est; sed pristinam gratiam et charitatem. Unde Interlin. stolam primam interpretatur vestem Spiritus sancti, quæ nos certificat de hæreditate immortalitatis habenda; S. Ambrosius, amictum sapientiæ; S. Augustin. dignitatem quam perdidit Adam.

Per *annulum* accipe imaginem Dei expressam, quam varii in variis virtutibus collocant. *Annulus*, ait Beda, *sinceræ fidei signaculum est. Annulus*, ait S. Chrysost. in Catena, *est signaculi salutaris symbolum, et desponsationis insigne, et nuptiarum pignus. Annulus*, ait Glossa, *est signaculum fidei, quo signantur promissa in cordibus credentium.* Et Interlin. *Annulus est signaculum similitudinis Christi, et expressio veritatis. Annulus*, ait S. Augustin., *est Spiritus sancti pignus : gratiæ enim participatio significatur per digitum.* Vide quæ de symbolis annuli dixi Genes. 41. 42. Jerem. 22. 24. et Aggæi 2. 24. *In manum*, id est, in operibus, ait Interlin., ut per opera fides clarescat, et per fidem opera confirmentur : manibus enim fiunt opera.

Per *calceamenta in pedibus*, significatur promptitudo et cursus ad actus virtutum, præsertim ad prædicationem Evangelii. Pœnitentes enim maxime sitiunt aliorum pœnitentiam et salutem. Ita S. Hieron. Ambros. Beda et S. August. lib. 2. Quæst. Evang. Calceus, ait, est properatio evangelizandi, ad non tangenda terrena; ut per lubricum mundi, ait S. Chrysost., fixus incedat; vitæ cursus, in Scriptura pes appellatur. Rursum *calceamenta* sunt exempla piorum, quæ dum quasi pedis gressum monstrant, muniunt et roborant ad eadem imitandum.

Vitulus saginatus est Christus, tum in Eucharistia justos æque ac peccatores post pœnitentiam carne sua pascens et saginans; tum suis sanctis inspirationibus aliisque mille modis pœnitentes, et recens conversos miris consolationibus oblectans et mulcens. Ita Interlinearis. *Christus*, inquit, *est vitulus saginatus, omni spirituali virtute opimus, ut pro totius mundi salute sufficiat.* Et Chrysost. *Christus vitulus dicitur, ob immolati corporis hostiam : saginatus, quia pro totius mundi salute sufficit.* Aug. 2. Quæst. Evang. Christus, ait, vitulus saginatus, id est, opprobriis satiatus : præcipit pater eum adduci, id est, prædicari; et occidi, id est, ejus mortem insinuari : tunc enim cuique occiditur, cum credit occisum.

Et manducemus et epulemur.] Deus, inquit Euthym., *edere dicitur, ad lætitiæ communicationem. Nulla enim*, ait S. Hieron. epist. 146., *potest esse jucunditas, nisi Patre nobiscum celebrante convivium. Patris autem cibus*, ait Beda, *est salus nostra.* Audi S. Ambrosium : *Paternus est cibus salus nostra, et Patris gaudium nostrorum redemptio peccatorum.* Et Glossam : *Refectio Dei et Sanctorum est salus peccatorum : et nota quod post datam stolam, annulum et calceamenta, vitulus immolatur; nisi enim quis spem primæ immortalitatis induerit, et annulo fidei opera munierit, et fidem confitendo prædicaverit, cœlestibus non potest Sacramentis interesse.*

24. Quia hic filius meus mortuus erat, et revixit : perierat, et inventus est. Et cœperunt epulari.] *Mortuus*, per culpam prodigalitatis et luxuriæ; *revixit*, per gratiam pœnitentiæ. Epulum hoc, ut dixi, non aliud significat, quam ingens gaudium Dei et angelorum de peccatore converso. Homines enim carnales sua gaudia ponunt in epulis; cœlestes enim delicias ignorant, quia eas nunquam gustarunt.

25. Erat autem filius ejus senior in agro : et cum veniret, et appropinquaret domui, audivit symphoniam et chorum : 26. et vocavit unum de servis, et interrogavit quid hæc essent ?

27. Isque dixit illi : Frater tuus venit, et occidit pater tuus vitulum saginatum, quia salvum illum recepit. 28. Indignatus est autem, et nolebat introire. Pater ergo illius egressus, cœpit rogare illum.] Indignatio hæc et murmur senioris filii, id est, justorum, emblema est parabolæ, ut ostendatur æquitas hujus gaudii Dei et angelorum de peccatore converso : sive, quid murmurantibus de tanta pœnitentium gratia et gloria, juste respondere possit Deus. *Ostendit siquidem hujusmodi indignatio*, ait Euthymius, *quod tantam demonstrat circa eos qui resipiscunt gratiam et gaudium, ut ceteris invidiam movere possit.* Sic quoque Theophyl. ac Titus et S. Chrysost. in Catena : nam alioqui certum est, justos non invidere peccatoribus pœnitentibus gratiam et gloriam, sed potius mire de ea gaudere et exultare. Simile ostendit Matth. 20. 11. in murmure operariorum primo venientium ad vineam. Aut potius, indignatio hæc et murmur senioris significat invidiam et murmur Pharisæorum, qui se putabant justos, et Christo obmurmurabant, quod peccatores reciperet et foveret. Hæc enim tota parabolæ hujus fuit occasio, æque ac scopus, ut patet ex initio capitis. Ita S. Hieron. Jansenius et alii.

Pari modo significatur hic Judæorum invidia et murmur contra Apostolos, qui Evangelium à Judæis incredulis transtulere ad Gentiles. Ita S. Ambrosius : Judæi, ait, Gentibus beneficium paternæ benedictionis inviderunt. Et S. August. lib. 2. Quæst. Evang. quæst. 33. et seq. Indignatur, ait, et nunc, et non vult intrare. Cum vero plenitudo Gentium introierit, egreditur pater, ut etiam omnis Israel salvus fiat. Ita et S. Hieronymus. *Senior*, ait Ambrosius, *dicitur, eo quod cito aliquis per invidiam consenescat.* Invidebat enim senior fratri juniori, ut patet ex sequenti. Porro invidia exedit et corrodit hominem, itaque facit ut cito senescat. Idem facit amor, sed altero ex capite, quia scilicet spiritus vitales dissipat, et effundit. Unde proverbium : *Amantes repente senescunt*; et, ut ait Theocritus, *Amantes in diem senescunt.*

Audivit symphoniam.] Arabicus, *concentum musicum*, hoc est, ut explicat S. Augustinus loco jam sæpe citato, audivit Apostolos Spiritu sancto plenos, consonis vocibus Evangelium prædicantes : legit aliquem Prophetarum, et in eo quærens quodammodo interrogat : Unde ista festa in Ecclesia celebrentur, in qua se esse non videt? S. Ambrosius vero : Audivit, inquit, plebis Christianæ concordiam concinentis, et de peccatore salvato lætitiæ suavitatem resonantis : foris stat, eo quod malevolentia eum excludit. Et Glossa : Symphonia Ecclesiæ, ait, est diversarum ætatum et virtutum concordia, indeque

chorus, id est, exultatio et quasi spirituale tripudium.

Tropolog. vide Salmeronem tom. 7. tract. 27. et 28. *Hoc convivium*, ait S. Hieron. epist. 146. *quotidie celebratur, quotidie pater filium recipit, semper Christus credentibus immolatur.*

Pater ergo illius egressus, coepit rogare eum.] Symbolice, notat Deum per Christum et Apostolos invitasse et rogasse Pharisæos et Judæos Christo incredulos, ut in Christi Ecclesiam ingrederentur, ibique communi fidelium epulo et gaudio fruerentur; sed illi id facere noluerunt ex odio et invidia, tum Christi à se crucifixi, tum Gentilium in Christum credentium : idipsum autem facient in fine mundi convertendi ab Elia. Ita S. August. Mirare hic Dei bonitatem erga Judæos. *Quam benignus*, ait S. Hieron. epist. 146. *et clemens pater! rogat filium, ut lætitiæ domus particeps fiat.*

29. At ille respondens, dixit patri suo : Ecce tot annis servio tibi, et nunquam mandatum tuum præterivi, et nunquam dedisti mihi hoedum, ut cum amicis meis epularer.] *Servio tibi:* Syrus addit, *servitutem*, nimirum serviebant Judæi in oneribus legis in tot lustrationibus, oblationibus, victimis, cæremoniis, etc.

Et nunquam mandatum tuum præterivi.] Responsum hoc notat mendacem arrogantiam et ingratitudinem Judæorum, qui sua opera legis jactabant, et Dei beneficia plurima in se collata obliviscebantur : mentiuntur enim se nunquam Dei mandatum præteriisse, cum plurima prætereant, ac *quasi non sit præterire mandatum, saluti fratris invidere*, ait S. Hieronym. epist. 146. Simili arrogantia Pharisæus justificat seipsum, ac despicit Publicanum, Lucæ 18. 11. Ita S. Ambros. Verum tamen est Judæos non præteriisse mandatum de uno Deo colendo, quia idola non coluerunt, sicuti Gentiles, uti explicat S. Aug. loco citato, et Interlin.

Et nunquam dedisti mihi hoedum.] Hœdum hunc symbolice varie explicant Patres. Primo, S. Hieron. epist. 146. q. d. Nullus sanguis Prophetæ vel sacerdotis, à Romanorum imperio et jugo nos liberavit : et pro luxurioso filio, id est, pro Gentibus, pro peccatoribus totius creaturæ gloriosus sanguis effusus est. Secundo, Theoph. Hœdum, ait, id est, persequentem me peccatorem nunquam decrevisti mei causa mactandum esse. Tertio, S. Augustinus, q. d. Nunquam te, ô Christe, mihi ad refectionem dedisti, eo quod te hœdum, id est, peccatorem, et legis Mosaicæ prævaricatorem æstimavi. Quarto, S. Ambrosius : Judæus, ait, hœdum requirit, Christianus agnum : ideo illis Barabbas solvitur, nobis agnus (Christus) immolatur.

30. Sed postquam filius tuus hic, qui devoravit substantiam suam (græce σοῦ, id est, *tuam*; sic et Syrus, Quam tu scilicet illi dedisti) cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum.] Accusant Pharisæi Deum et Christum de vitio acceptionis personarum, quod indignos dignis, puta Gentiles et peccatores Judæis et pharisæis, præferat; sed falso : nam Gentiles et peccatores per fidem in Christum et pœnitentiam, faciebant se dignos Evangelio et gratia Christi; Pharisæi vero per infidelitatem, superbiam et invidiam illa se faciebant indignos; unde illi à Christo electi, hi reprobati sunt, Matth. 20. 16.

31. At ipse dixit : Fili, tu semper mecum es, et omnia mea, tua sunt.] Arabicus, *omnia quæ sunt mihi, sunt tibi;* in tua potestate sunt tibi mecum communia. *Omnia*, intellige legem, Prophetas, eloquia divina, ait S. Hieron. Adde, veram unius Dei fidem et cultum, veram Ecclesiam, omniaque ejus bona, etc. hæc enim possidebat Israel, iisque ante Christum carebant Gentiles. Sensus est, q. d. Tu in domo mea quasi filius, omnibus meis bonis mecum ad libitum uteris et frueris : non ergo invidere debes fratri tuo, nec ægre ferre quod ego ex omnibus bonis mihi et tibi communibus, unum vitulum in gratiam fratris tui ex longinqua regione reversi occiderim, præsertim cum ad eumdem te quoque invitaverim. Unde addit S. Ambrosius et Interlin. Omnia mea tua sunt, scilicet, si fratri tuo desinas invidere. Nam, ut ait S. Augustinus loco citato : *Cupiditas nihil sine angustia, nihil cum angustia charitas tenet : cum beatitudinem istam obtinuerimus, nostra erunt ad vivendum superiora, nostra erunt ad convivendum æqualia, nostra erunt ad dominandum inferiora.* Causam dedit superius, dicens : *Sic enim à perfectis et purgatis, ac jam immortalibus filiis habentur omnia, ut sint et omnium singula, et omnia singulorum.* Hanc enim bonorum et gaudiorum omnium communicationem Beatis in cœlo præstabit, tum perfectissimus amor mutuus et charitas, tum plena beatitudo et gloria.

32. Epulari autem et gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est.] Justissima est ratio, q. d. Hic mihi filius, tibi frater est; nuper vitiis diffluens, ideoque morti et gehennæ addictus. Jam pœnitens Deo, gratiæ, saluti et cœlo restituitur : quare illi non invidere et obmurmurare, sed me æque ac te cum tota familia epulari, congratulari et congaudere oportet. Jam Christus Pharisæis parabolam hanc sibi applicandam relinquit. *Hic* enim, ait Theophyl., *scopus parabolæ est, propter Pharisæos obmurmurantes, quod peccatores susciperet, docere, quod etiamsi justi simus, non repellendi sint peccatores, neque obmurmurandum, recipiente illos Deo.* Et paulo superius : *Dicit igitur per præsentem parabolam Dominus Pharisæis, quasi in hunc modum : Esto, vos justi sitis, sicut filius ille beneplacens patri; obsecro vos justos et mundos, ne obmurmuretis in salute filiorum : est enim et ille filius. Itaque Pharisæorum mentem instruit, ut, etiamsi justi ipsi essent, et omnia mandata Dei perfecissent, gravatim ferre non deberent, suscipi peccatores.*

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

CHRISTUS DISCIPULOS HORTATUR AD STUDIUM BENEFICENTIÆ ET BONORUM OPERUM PER DUAS PARABOLAS. PRIMA EST VILLICI INIQUI. SECUNDA EST DIVITIS EPULONIS, V. 19.

1. DICEBAT autem et ad discipulos suos : Homo quidam erat dives, qui
habebat villicum : et hic diffamatus est apud illum quasi dissipasset
bona ipsius. 2. Et vocavit illum, et ait illi : Quid hoc audio de te ?
redde rationem villicationis tuæ : jam enim non poteris villicare. 3. Ait
autem villicus intra se : Quid faciam, quia dominus meus aufert à me
villicationem? fodere non valeo, mendicare erubesco. 4. Scio quid
faciam, ut, cum amotus fuero à villicatione, recipiant me in domos
suas. 5. Convocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo : Quantum
debes domino meo? 6. At ille dixit : Centum cados olei. Dixitque illi : Accipe cautionem
tuam : et sede cito, scribe quinquaginta. 7. Deinde alii dixit : Tu vero quantum debes ?
Qui ait : Centum coros tritici. Ait illi : Accipe litteras tuas, et scribe octoginta. 8. Et lauda-
vit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset : quia filii hujus sæculi prudentio-
res filiis lucis in generatione sua sunt. 9. Et ego vobis dico : facite vobis amicos de mam-
mona iniquitatis : ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. 10. Qui fidelis
est in minimo, et in majori fidelis est : et qui in modico iniquus est, et in majori iniquus
est. 11. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis : quod verum est, quis credet
vobis? 12. Et si in alieno fideles non fuistis : quod vestrum est quis dabit vobis? 13. Nemo
servus potest duobus dominis servire : aut enim unum odiet, et alterum diliget : aut uni
adhærebit, et alterum contemnet : non potestis Deo servire et mammonæ. 14. Audiebant
autem omnia hæc Pharisæi, qui erant avari : et deridebant illum. 15. Et ait illis : Vos
estis, qui justificatis vos coram hominibus : Deus autem novit corda vestra : quia quod
hominibus altum est, abominatio est ante Deum. 16. Lex et prophetæ usque ad Joannem :
ex eo regnum Dei evangelizatur, et omnis in illud vim facit. 17. Facilius est autem cœlum
et terram præterire, quam de lege unum apicem cadere. 18. Omnis qui dimittit uxorem
suam, et alteram ducit, mœchatur : et qui dimissam à viro ducit, mœchatur. 19. Homo
quidam erat dives, qui induebatur purpura et bysso : et epulabatur quodidie splendide.
20. Et erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus, ulceribus ple-
nus, 21. cupiens saturari de micis, quæ cadebant de mensa divitis, et nemo illi dabat : sed
et canes veniebant, et lingebant ulcera ejus. 22. Factum est autem ut moreretur mendicus,
et portaretur ab angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem et dives, et sepultus est in
inferno. 23. Elevans autem oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Abraham à longe,
et Lazarum in sinu ejus : 24. et ipse clamans dixit : Pater Abraham, miserere mei, et mitte
Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia
crucior in hac flamma. 25. Et dixit illi Abraham : Fili, recordare quia recepisti bona in
vita tua, et Lazarus similiter mala : nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris. 26. Et
in his omnibus inter nos et vos chaos magnum firmatum est, ut hi, qui volunt hinc trans-
ire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare. 27. Et ait : Rogo ergo te, pater, ut
mittas eum in domum patris mei. 28. Habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne et
ipsi veniant in hunc locum tormentorum. 29. Et ait illi Abraham : Habent Moysen et Pro-
phetas : audiant illos. 30. At ille dixit : Non, pater Abraham : sed si quis ex mortuis ierit
ad eos, pœnitentiam agent. 31. Ait autem illi : Si Moysen et Prophetas non audiunt;
neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.

1. Dicebat autem et ad discipulos suos: Homo quidam erat dives, qui habebat villicum: et hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona ipsius.] *Dicebat autem:* postquam Pharisæos murmurantes de pœnitentium receptione, ait Beda, tribus parabolis redarguit, quartam et quintam de eleemosyna danda, et parcimonia sequenda, subjungit. Nam, ut ait Glossa: Pharisæi superbi et avari, uti pœnitentibus veniam, ita egentibus pecuniam negabant.

Ad discipulos suos.] Ad suos auditores, qui se ejus disciplinæ subdebant, etiamsi sua omnia non relinquerent, uti fecerant Apostoli. Ita Titus.

Villicum.] Græce, *œconomum*, id est, magistrum vel præfectum domus; Arabicus, *administratorem.* Villicus ergo hic non erat villæ colonus, aut agricola, vel vinitor, sed totius substantiæ domus dominique sui, ac consequenter villæ, vel villarum ejus administrator et dispensator. Unde S. Hieronym. ad Algas. quæst. 6. pro *villicus*, vel, ut in Græco, οἰκονόμος, vertit, *dispensator;* pro *villicare*, vertit *dispensare:* et pro *villicatione, dispensatione.* Villicus ergo hic erat omnium heri sui bonorum, villarum et frugum administrator; adeoque villas et agros heri sui colonis et agricolis elocabat, uti patet ex sequent. Audi Varronem lib. 1. de Re rustica c. 2. *Villicus agri colendi causa constitutus, atque appellatur à villa: Villa, quod ab eo in eam convehuntur fructus et evehuntur, cùm veniunt. A quo rustici etiam nunc quoque viam Veham appellant propter vecturas: et Vellam, non Villam, quo vehunt, et unde vehunt.*

Quocirca S. Ambros. moraliter notat, dicitque: *In quo ipsi discimus, non ipsi esse domini, sed potius alienarum villici facultatum.* Et Theophyl. *Primum hoc discimus, quod non sumus domini divitiarum, sed dispensatores alienarum rerum, ut illas bene dipensemus sicut ipse imperat.* Licet enim apud homines simus domini opum nostrarum, tamen respectu Dei qui summus est dominus, earum sumus dispensatores; quia ipse eas nobis frugaliter et utiliter in nostros, et deinde in pauperum usus dispensanda tradidit, atque dispensationis earum exactam à nobis in morte et judicio rationem exiget. Hinc Apostolus 1. Corinth. 4. 1. *Sic nos, ait, existimet homo, ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei. Hic jam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur.* Omnes enim dotes omniaque bona quæ habemus, non nostra, sed Dei sunt, quia ea nobis dedit: quare illorum non sumus domini absolute, sed dispensatores; quia ea non ad libitum, sed ex voluntate et præscripto Domini Dei erogare et dispensare debemus. Habes ergo insigne ingenium, acre judicium, firmam memoriam, sapientiam, eloquentiam, etc.: illorum es villicus, non dominus: quia illa non tua sunt, sed Dei dona. Vide ut illis recte utare ad Dei voluntatem et honorem, ut ipsi de iis exactam, quam ipse à te reposcet, rationem reddere valeas. Audi S. Chrysost. in Catena: *Erronea opinio est, possideri à nobis ut dominis res hujus vitæ, et ut bona propria. Sumus enim velut hospites et advenæ, quibus nunc discedendum est, et dispensatores alienorum: quare nobis villici humilitas et modestia assumenda est: nil enim est nostrum, sed omnia sunt datoris Dei.*

Diffamatus est.] Græce διεβλήθη, id est, *accusatus est;* Arabicus, *delatus est:* unde *diabolus*, idem est quod *accusator*, quia nos apud Deum accusat, sive vere, sive falso et per calumniam: ipse ergo est calumniator omnium operum nostrorum, Apoc. 12. 10. Hæc accusatio fit, ait Interlin., quando quis non exercet opera pietatis erga illos, quibus debuit; non ergo de male factis dumtaxat accusamur apud Deum, sed et de bonis quæ facere debuimus, omissis. Villicus enim nihil omittere debet, quod ad officium sibi commissum, et heri utilitatem pertineat.

Dissipasset.] Epulando, potando, ludendo, donando, similibusque modis illicitis, sibique vetitis.

Et vocavit (dominus ejus, uti exponit Syrus) illum, et ait illi: Quid hoc audio de te? (te dissipare, vel potius dissipasse bona mea) Redde rationem villicationis tuæ.] Græce, *tuæ œconomiæ;* Arabicus, *tuæ administrationis:* scilicet quantum receperis, et quomodo illud expenderis.

2. Jam enim non poteris villicare.] Id est, ut S. Hieron., amplius enim dissipare, et administrare meas opes et facultates non poteris: quia pro *jam*, græce est ἔτι, id est amplius. Unde Arabicus, *quia tu non eris mihi amplius administrator. Jam* ergo idem est quod *amplius*, tam hic, quam c. 15. 19. et c. 5. 14. ac Marci 12. 34.

Idem dicit Christus cuique in morte; scilicet: *Redde rationem villicationis tuæ*, id est, tuæ vitæ, tui status, officii tibi commissi, tui temporis, tui ingenii, ceterarumque dotum, quas Deus tibi dedit, ut iis utaris ad ejus gloriam, et tuam aliorumqne salutem.

Climacus gradu 4. narrat Joannem (postea Abbatem) cum ingrederetur monasterium, prima nocte vidisse quosdam per somnum, terribilem à se rationem exigere; nimirum debitum librarum auri centum; quare per triennium dedit se obedientiæ, patientiæ et injuriarum tolerantiæ: quo facto revelatum est ei, decem libras ex debito esse sublatas: quare majori fervore austeritati, obedientiæ, ceterisque virtutibus incumbens per tredecim annos, iis exactis, vidit quosdam sibi apparentes, qui à Deo missi nuntiabant, debitum omne illi esse remissum. Idem gradu 7. de Luctu, narrat mirum quid et terribile de Stephano Abbate, qui in solitudine per 40. annos magna sanctitate vixerat in jejuniis, lacrymis, orationibus, adeo ut leopardum manu sua nutriret. Hic enim pridie quam moreretur, repente, inquit Climacus, animo obstupuit, apertisque oculis ad dexteram atque ad sinistram partem lectuli circumspiciebat: et quasi rationem quidam à se exigerent, cunctis qui adstabant audientibus, aiebat aliquando: *Ita sane, sic revera est, sed pro hoc tot annis jejunavi.* Aliquando vero: *Non certe, sed mentimini; hoc non feci.* Deinde rursus: *Vere me accusatis.* In quibusdam etiam aliquando aiebat: *Ita sane, et quidem ad hæc quid dicam non habeo, ideo misericordia est.* Et erat profecto spectaculum horrendum ac terrificum, invisibile illud sævissimumque judicium.

3. Ait autem villicus intra se: Quid faciam, quia dominus meus aufert a me villicationem? Fodere non valeo, mendicare erubesco.] Crimen

dissipationis bonorum heri sui, villicus male sibi conscius tacite agnoscit, æque ac suam imprudentiam, quod illa abligurierit, nec in futuros usus recondiderit. Unde nil ei superest, nisi ut vel labore manuum, vel mendicando sibi victum paret: mendicare erubescit, laborare ob debilitatem vel desuetudinem nequit. Hæret ergo anxius, ac quo se vertat nescit. Vere sanctus Chrysostomus: *Impotentem esse in opere*, ait, *est vitæ inertis.*

Symbolice Glossa: *Post hanc vitam*, ait, *non est locus fodiendi compunctione terram animæ nostræ, ad ferendum fructum: est tunc etiam confusibile mendicare, ut fecerunt fatuæ virgines, imo inutile et impossibile.*

4. SCIO QUID FACIAM, UT, CUM AMOTUS FUERO A VILLICATIONE, RECIPIANT (debitores heri mei) ME IN DOMOS SUAS.] Scilicet remittendo eis partem debitorum, ac eorum quantitatem imminuendo, eaque de re dando eis syngraphum, ut ipsi propter hanc meam in eos beneficentiam, licet fraudulentam, et hero iniquam, vicissim me villicatione privatum benefice excipiant et alant.

5. CONVOCATIS ITAQUE SINGULIS DEBITORIBUS DOMINI SUI, DICEBAT PRIMO: QUANTUM DEBES DOMINO MEO? AT ILLE DIXIT: CENTUM CADOS OLEI. DIXITQUE ILLI: ACCIPE CAUTIONEM TUAM: ET SEDE CITO, SCRIBE QUINQUAGINTA.

CENTUM CADOS OLEI.] *Cadus*, vel, ut græce est, batus, erat mensura liquidorum, sicut corus aridorum: licet autem batus major esset cado, sive metreta, ut vertit hic Syrus: cadus enim 60. batus vero 72. continebat sextarios: tamen subinde unum pro alio accipitur. Unde S. Hieronymus in cap. 45. Ezech. Decima pars cori, ait, in liquidis vocatur batus, sive cadus. Corus autem, sive homer, continebat triginta modios: ita enim Noster vertit Levitici cap. 27. vers. 16. idemque colligitur ex Septuag. Ezech. 45. 11. Vide quæ de mensuris et ponderibus congessi in fine Pantateuchi.

ACCIPE CAUTIONEM TUAM: ET SEDE CITO, SCRIBE QUINQUAGINTA.] *Cautionem*, græce, γράμμα, id est, scriptum, litteras, uti vertit Interpres v. 7. scilicet syngrapham, manu tua olim scriptam vel subscriptam, qua testatus es te debere hero meo centum cados. Vulgus *obligationem* vocat, id est, litteras obligatorias: hæ vocantur cautio, quia per has cavetur creditori, ne debitor ei debitum negare possit. Sensus est q. d. Syngrapham obligatoriam, qua olim mihi tradita testaris te hero meo debere centum cados olei, ecce tibi reddo: accipe ergo eam et lacera, ac pro ea scribe aliam, qua tantum fatearis te debere quinquaginta; ita herus doli nescius, à te tantum repetet 50. et alias 50. tibi servabis, eosque mecum divides.

7. DEINDE ALII DIXIT: TU VERO QUANTUM DEBES? QUI AIT: CENTUM COROS TRITICI. AIT ILLI: ACCIPE LITTERAS TUAS (cautionem, sive syngrapham tuam, de qua vers. 5.) ET SCRIBE OCTOGINTA.] Corus, sive homer, continet decem ephi, ephi autem continet tria sata, id est, tres modios, Ezech. 45. 11. Corus ergo continebat 30 modios.

Symbolice, S. August. lib. 2. Quæst. Evangel. quæst. 34. *Quod autem*, inquit, *de centum cadis olei quinquaginta scribi fecit à debitore, et de centum coris tritici octoginta, ad nihil aliud valere arbitror, nisi ut ea quæ similiter in sacerdotes atque in Levitas Judæi, quisque operatur in Ecclesia, abundet justitia ejus super Scribarum et Pharisæorum, ut, cum illi decimas darent, isti dimidias dent: sicut non de fructibus, sed de ipsis bonis suis fecit Zachæus. Aut certe duplicet decimam, aut duas decimas dando superet impendia Judæorum.*

8. ET LAUDAVIT DOMINUS VILLICUM INIQUITATIS, QUIA PRUDENTER FECISSET: QUIA FILII HUJUS SÆCULI PRUDENTIORES FILIIS LUCIS IN GENERATIONE SUA SUNT.] *Dominus*, id est, herus villici, fraudem ejus ex servis vel aliunde resciens: non Christus Dominus, ut vult Erasmus. q. d. Herus villici laudavit villicum iniquum, quod prudenter sibi consuluisset, licet per fraudem et damnum heri. Laudavit autem non factum, utpote injustum, sed prudentiam, vel solertiam, industriam et ingenium subtile villici; sicuti cum ingeniosum audimus facinus, damnamus scelus, laudamus ingenium.

QUIA FILII HUJUS SÆCULI PRUDENTIORES FILIIS LUCIS, id est, fidei, puta fidelibus et sanctis (hi enim opponuntur filiis tenebrarum sive sæculi) IN GENERATIONE SUA, hoc est in genere suo, SUNT. Scilicet in temporalibus, et maxime in malis, v. g. dolis, fraudibus, et malis artibus. Est hebraismus. Vere dixit vir sapiens: *In rebus temporalibus sumus Solones, in spiritualibus moriones; in terrenis lynces, in cœlestibus talpæ. Prudentiores sunt filii sæculi*, ait S. Augustinus lib. 11. de Genesi ad litteram cap. 2. ad consulendum sibimet in posterum, quamvis fraude, non jure. Ratio à priori est, quia in hominibus viget sensus et cupiditas rerum terrenarum: mens vero et spiritus languet, deprimitur et hebetatur, partim à corpore, partim à sensu et cupiditate, quo fit, ut mundani sequentes ductum sensus et cupiditatis, vivaciores et solertiores sint in temporalibus bonis sibi providendis, quam spirituales et sancti, qui ductum mentis et spiritus sequuntur, sint in spiritualibus sibi procurandis: spiritualia enim, cum sint recondita, nec oculis cernantur, vix mentem humanam feriunt.

Jam quod ad applicationem parabolæ attinet, nota scopum ejus in genere esse, ut dicatur contra avaros Pharisæos, ut docet Christus versu nono et decimo quarto, eisque vel aliis avaritiam extundat, ac doceat affectum ab amore divitiarum abstrahere, illasque in pauperes erogare. Monet enim hic Christus divites, ceterosque omnes, ut meminerint se non esse pleno jure dominos, sed tantum dispensatores bonorum Dei; ideoque prudenter et sedulo illa expendant per eleemosynas, ut per eas peccata expient, ac Deo rationem villicationis suæ, id est, universi Christiani officii, et vitæ, æque ac opum et facultatum, exactam reddere possint; itaque ab eo laudari, præmiari et beari mereantur. Neque alia ratione villicus hic nobis imitandus proponitur: nam in fraude et injustitia, quam hero intulit, neminem licite eum imitari posse clarum est.

Quocirca S. Augustinus lib. 2. Quæst. Evangel. quæst. 34. censet Christum hic argumentari à minori ad majus. q. d. Si villicus hic tam solerter in terra sibi providet de annona, multo magis pro vita æterna nos decet esse solertes, ut de meritis quibus in ea vivamus simus solliciti.

Rursum si hic villicus, licet fraudulentus et injustus, laudatus fuit ab hero ob hanc solertiam et providentiam, multo magis nos à Deo laudabimur, si per eleemosynam justam nulli damnum, sed commodum multis afferamus. Cetera sunt emblemata. Ita S. Augustinus, Euthymius, Maldonatus, Jansenius et alii. Audi S. August. *Si laudari potuit ille à domino qui fraudem faciebat, quanto amplius placent Domino Deo, qui secundum ejus præceptum illa opera faciunt! sicut etiam de judice iniquitatis, qui interpellabatur à vidua, comparationem duxit ad judicem Deum, cui nulla ex parte judex iniquus conferendus est.*

Docet ergo hæc parabola Primo, divites tantum esse administratores opum suarum, atque à simili vel pari quemlibet hominem bonorum suorum, scilicet virium, ingenii, facundiæ, aliarumque dotum non esse dominum, sed tantum esse dispensatorem. Secundo, quemque suis donis et dotibus à Deo acceptis uti, illaque expendere debere juxta Dei Domini nostri voluntatem, ad ipsius honorem et gloriam. Tertio, quemque in die judicii non tantum malorum commissorum, sed et bonorum per negligentiam omissorum Christo judici exactam rationem redditurum esse: quare quisque videat ne quid mali admittat, vel boni omittat. Hic generalis est parabolæ scopus; particularis vero est is, quem subjicit Christus vers. sequent. uti ibidem explicabo.

9. Et (id est, *sic*, vel *simili parive modo*: τὸ enim *et*, nectit simile simili, puta parabolam rei per eam significatæ) EGO VOBIS DICO: FACITE VOBIS AMICOS DE MAMMONA INIQUITATIS, UT, CUM DEFECERITIS, RECIPIANT VOS IN ÆTERNA TABERNACULA.] Est hæc postparabola sive applicatio parabolæ, significans particularem et præcisum ejus scopum, finem et fructum. q. d. Sicut audistis villicum, qui bona heri sui dissiparat, ideoque amovendus erat ab hero à villicatione sua, per opes iniquitatis, id est, inique et injuste à se usurpatas, et hero suo surreptas, eleemosynam fecisse debitoribus heri sui, ut amotus ab officio, ab iis in domum reciperetur et aleretur: sic et vos, qui opes dotesque vobis à Deo datas male iis utendo dissipastis; per *mammonam*, id est, opes *iniquitatis*, id est, iniquas; non ob rapinam et furtum, uti fuere illæ istius villici, sed alio titulo et respectu (quem mox explicabo) facite eleemosynam pauperibus, ut, cum per mortem defeceritis, et amoti fueritis ab hac vita, ejusque officiis, ipsi vos recipiant in æterna cœli tabernacula.

Ubi Nota. Ludit Christus in voce *iniquitatis;* alio enim modo villicus habebat opes iniquitatis: villici enim iniquitas erat fraus, injustitia, furtum et rapina; nobis vero hæc opum iniquitas non est injustitia actualis, sed plane aliud, uti jam dicam.

FACITE VOBIS AMICOS DE MAMMONA INIQUITATIS.] Id est, de opibus quæ iniquæ sunt, idque quadruplici sensu et causa. Primo, quia opes sæpe per iniquitatem, id est, fraudes, usuras, injustos contractus, rapinas parentum, avorum, vel etiam proprias, corrogatæ sunt, juxta illud: *Omnis dives, aut iniquus, aut iniqui hæres*, quod citat S. Hieronymus epistol. 150. ad Hedibiam quæstione prima. Jam sæpe ignorat filius, vel nepos, hanc iniquitatem parentum vel avorum, aut certe nescit cui facienda sit restitutio: tunc ergo pauperibus illa restituere et erogare debet. Hinc S. Hieronymus in Matthæi cap. 6. *Divitiæ*, inquit, *vocantur mammona, quia de iniquitate collectæ sunt*, quasi mammona derivetur ex מן *min*, id est *à* et מונה *mona*, id est, *violentia*, à radice ינה *iana*, id est, *vim intulit*: licet verius derivetur à טמן *iaman*, id est, abscondit: inde etiam addito *mem* heemantico hebraice vocatur מטמון *matmon*, et chaldaice elisa littera ט *tet* euphoniæ causa, *mammon*, et *mammona*: q. d. Thesaurus absconditus; solent enim opes et nummi abscondi. Secundo, divitiæ vocantur *iniquitatis*, sive iniquæ, id est, infidæ et fallaces per hebraismum, quia vanæ sunt et mendaces, non veræ, non fideles et stabiles, sed illico possessorem deserunt et ad alium herum transeunt. Tertio, *iniquitatis*: quia divitiæ sunt materia et illecebræ fraudum, furtorum, omnisque peccati, præsertim iniquitatis et injustitiæ. Quarto, *iniquitatis*, quia iniqui et impii putant, eas solas esse divitias, non enim norunt divinas et cœlestes. Ita S. Augustinus serm. 35. de Verbis Domini. Hasce omnes causas spectat hic Christus.

Porro Christus opes vocat *mammonam iniquitatis*, id est, *Plutum*, qui à Gentilibus colebatur quasi deus divitiarum. q. d. Aurum vobis est quasi idolum, quod vos, ô divites avari, amatis, et quasi adoratis; sed scitote illud idolum esse *iniquitatis*, id est, vanum, mendax et falsum: illud ergo confringite et in pauperes erogate, ut illi Deum æternarum opum largitorem vobis concilient. Vide dicta Matthæi capit. sexto v. 24.

UT CUM DEFECERITIS, vita et officio dispensandi vestrum mammona, id est, vestras opes. Ita Theophylactus, Titus, Euthymius. Unde Syrus vertit, *cum defecerit*, scilicet mammona à vobis, quod fiet in morte vestra, RECIPIANT VOS.] Scilicet amici, quos vobis fecistis per mammonam iniquitatis eis erogatum, puta pauperes: hi enim, si sancti sunt et recepti in cœlum, eodem vos suis precibus et meritorum communicatione recipient: sin autem pauperes sint impii, in cœlum vos propter eleemosynæ meritum recipient, non ipsi, sed ii quorum est recipere, puta Christus, beata Virgo, et sanctissimi Angeli. Sic enim Hebræi sæpe suppositum verbi subticent, quasi ex circumstantiis sat cognitum et manifestum.

Porro Christus proprie de pauperibus probis sanctis loqui videtur: quia scilicet, sæpe tales sunt pauperes, nimirum *pauperes censu, sed divites sensu*, gratia et spiritu; idque ne putent divites se beneficium dare, sed potius accipere à pauperibus: dant enim eis nummum, sed recipiunt cœlum. Unde S. Gregor. lib. 21. Moral. c. 14. *Debemus cogitare*, ait, *quod patronis potius nos recepturis in æterna tabernacula munera offerimus, quam egenis dona largimur.*

Rursum hinc disce pauperum esse cœlum, non tantum quod ipsi eo potiantur, sed quod et ipsi alios, scilicet benefactores suos, eodem introducant. Pauperes ergo sunt janitores cœli, juxta illud Christi: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*, Matth. 5. Vide ibi dicta. Idque habent non tam ex merito suo, quam ex dono singulari Dei. Ita S. August. lib. 2. Quæst. Evang. quæst. 38. *Non propria potestate, quasi gratificando recipiunt, sed promissione atque permissione illius, qui eos consilio præmonuit,*

ut sibi amicos facerent, et qui se ipsum pasci, vestiri, hospitio recipi, visitari in unoquoque minimorum suorum, liberatoris bonitate dignatus est.

Æterna tabernacula, inquit Theophyl., *pauperibus in Christo constituta, sunt in quæ possunt recipere eos, qui hic ipsis amice de bonis, quæ sunt Dominica, largiuntur. Felix permutatio, cum temporaria permutantur æternis.* Quare Chrys. in Catena : *Ars artium*, inquit, *peritissima, est eleemosyna, non enim nobis domos fabricat luteas, sed vitam æternam impendit.*

10. Qui fidelis est in minimo, et in majori fidelis est : et qui in modico iniquus est, et in majori iniquus est.] Nota : Hæ et similes sententiæ proverbiales practicæ prudentiæ (uti dixi in Proverb.) non semper, sed sæpe et communiter veræ sunt, ac significant vulgo homines ita judicare solere, et suorum servorum vel amicorum fidelitatem in magnis, primo in parvis prætentare.

Jam per *modica* et *minima* Christus intelligit bona temporalia, per *magna* vero vel *majora* intelligit bona spiritualia, tum gratum facientia, tum gratis data, uti est munus evangelizandi, q. d. Ut non removeamini à villicatione spirituali, ut villicus ille iniquus à villicatione temporali amotus est v. 2. aut etiam ut ad eam admoveamini, si necdum admoti estis, curate ut vos primo probetis in recta administratione temporalium, ut scilicet ea per eleemosynas, juxta mentem Dei Domini vestri distribuatis in pauperes : sic enim explicat Christus versu sequenti. Hactenus enim egit, ac deinceps aget de laude eleemosynæ, et avaritiæ fuga. Hoc est quod ait Paulus 1. Tim. 3. 5. *Si quis domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?* Porro Christus videtur hic taxare Pharisæos infidelitatis, tam in opum dispensatione, quam in doctrina legis divinæ populo tradenda, quodque ipsi ob avaritiam indigni sint suo gradu, quia infideliter eo funguntur, praveque docent populum, uti vidimus Matth. c. 5. et 23. imo eum à vero Messia avertunt. Nam contra Phariseos hæc dici, patet ex v. 14.

11. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis : quod verum est quis credet vobis?] Arabicus contrarie et affirmative habet, *si ergo fideles fuistis in bonis iniquitatis, quis credet vobis in veritate dicenda et docenda?* Sed videtur esse mendum typographi, ac pro *fuistis* legendum negative, *non fuistis*, uti legit Noster, Græcus et Syrus. Sensus est q. d. Si avare et perperam opus caducas et fallaces erogatis in pauperes, *verum*, id est, opes veras, scilicet spirituales et cœlestes, puta doctrinam legis, populi instructionem, fidei et cultus Dei curam ac propagationem, quis credet vobis? Mammonam enim vocat *iniquum*, id est, fallacem, caducum et falsum, quia specie et fuco verarum opum homines fallit : nec enim mentem explet, et cito perit, ac facile à furibus aliove casu eripitur, illumque opponit mammonæ vero, id est, divitiis spiritualibus, quæ sunt veræ et stabiles, pretiosæ et æternæ, quæ à nemine homini invito eripi possunt, uti docet Apostolus 1. Timoth. 6. 7. Ita Theophyl. Euthym. Beda hic, ac S. Irenæus, Cyprian. Cassian. Gaudent. quos citat et sequitur Maldonatus.

12. Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dabit vobis?] Idem fere dicit, sed alia parabola vel phrasi ; mammonam, quem versu præcedenti vocavit *iniquum*, hic vocat *alienum*. Porro opes temporales vocat alienas, Primo, quia alienæ sunt à natura rationali et spirituali, qualis est homo, cum sint inanimes et corporales, puta æneæ, aureæ, argenteæ ; quare non tam hominis, quam mundi sunt opes, quas homo à mundo, uti accepit in vita, sic et in morte eidem reddet. Secundo, respectu Dei, quia à Deo illarum non tam domini et proprietarii, quam administratores, et rerum alienarum dispensatores constituti sumus, ut eas aliis egentibus juxta Dei voluntatem partiamur. Ita Titus : *Opum copiam*, inquit, *alieni nomine designat, quandoquidem opibus affluere, si hominis naturam spectemus, ab homine alienum est. Si cui autem adsunt, extrinsecus et quasi per accidens advenerunt. Sunt*, ait Ambrosius, *alienæ ab hominum natura, quia non sunt homini perpetuæ, neque nobiscum nascuntur, neque nobiscum transeunt.* Et S. Augustin. lib. 2. Quæst. Evang. q. 35. *Alienas*, inquit, *appellat terrenas facultates, quia nemo eas secum moriens aufert. Nihil intulimus in hunc mundum : haud dubium quod nec auferre quid possumus*, (1. Timoth. 6. v. 7.) Denique Euthym. *Alienum nominat terrenas divitias, quippe quæ apud illum non permaneant, qui est eas assecutus.* Jam S. Hieron. epist. 151. ad Algas. q. 5. sic exponit, q. d. *Si carnales divitias, quæ labuntur, non bene dispensatis, veras æternasque divitias doctrinæ Dei quis credet vobis? Et si in iis, quæ aliena sunt (alienum autem est à nobis omne, quod sæculi est), infideles fuistis ; ea, quæ vestra sunt, et proprie deputata homini, quis vobis credere poterit? Unde corripit avaritiam, et dicit eum, qui amat pecuniam, Deum amare non posse : igitur et Apostolis, si velint amare Deum, pecunias esse contemnendas.* Alium sensum magis genuinum, mox in fine hujus versus subjungam.

Quod vestrum est.] Ita vocat opes spirituales et bona cœlestia, quia hæc propria sunt homini, eumque sanctificant, perficiunt, beant, et in cœlum ducunt, ac in æternum cum eo permanent. *Nostrum vocat cælestes divitias*, ait Euthymius : similiter Theophylactus : *Nostræ sunt divitiæ cælestes et divinæ, illic noster municipatus est, eo quod homo ad imaginem Dei est conditus : pecuniæ autem et possessiones alienæ sunt : nihil enim simile illi ex his. Divinorum autem bonorum fruitio et participatio Dei, nostra sunt.*

Dices : Homines magis amant propria, ideoque magis et fidelius ea custodiunt, quam aliena, quomodo ergo contrarium hic significat Christus? Respondeo : Vis argumenti Christi patet Primo, in sensu parabolæ, qui est, q. d. Si in bonis temporalibus non fuistis fideles dispensatores, quomodo eritis in spiritualibus et cœlestibus? quis ergo cœlestia et divina vobis dare audebit? Secundo, eadem vis patet in ipsa parabola, quia in alienis rebus administrandis homines diligentiores et cautiores esse solent, quam in propriis, tum quia in res alienas minus juris et libertatis habent quam in suas; tum quia ex justitia ad id tenentur, cum scilicet res alienæ ipsorum curæ commissæ sunt : tunc enim si pereant, ipsi damnum domino illarum

præstare et resarcire debent: res vero proprias custodire non tenentur ex justitia, sed tantum ex prudentia vel charitate : quare si per eorum imprudentiam vel negligentiam pereant, ipsis pereunt nec ulli alteri rem perditam restituere tenentur ; tum denique quia majori infamiæ se exponunt in alieno, quam in suo : si enim alienum eis creditum pereat, vocabuntur in suspicionem non solum infidelitatis, sed et furti. Recte ergo argumentatur Christus, dicitque : Si in alieno fuistis infideles, quod vestrum est quis dabit vobis? q. d. Si infideles fuistis in opibus temporaneis, quæ à vobis quasi alienæ sunt, erogandis in pauperes; Deus non dabit vobis opes cœlestes, quæ vestræ, id est vobis destinatæ, congruæ et propriæ sunt: qui enim aliena rapit aut perdit, sua perdere meretur. Nam ut solerter advertit Dionysius Carthusianus, de bonis vitæ dixit Christus versu superiore : *Quis credet*, seu committet, quia illis utendum est, ita ut reddenda sit de usu ratio : de bonis autem patriæ seu gloriæ, hic dicit, *Quis dabit*, quia his non est utendum, non sunt hæc ulterius referenda, nec proinde de eis reddenda ratio, sed semel datis intentissime et quietissime fruendum, atque inhærendum. Versum sequentem de serviendo Deo et mammonæ exposui Matth. 6. 24.

14. Audiebant autem omnia hæc Pharisæi, qui erant avari (græce, φιλάργυροι, id est amantes argenti), et deridebant illum.] Græce, ἐμυκτήριζον, id est, subsannabant quasi contracto naso : μυκτήρ, enim est nasus : atque hic est gestus fastidientis, spernentis, vafre et callide irridentis; juxta illud Horatii lib. 1. Sermon. satyr. 6.

Ignotos naso suspendis adunco.

Tales sunt nasones, nasuti et nasicæ: unde Scipio à nasi magnitudine cognominatus est Nasica :

Et pueri nasum rhinocerotis habent.

Syrus, *Pharisæi autem cum hæc omnia audissent, propterea quod essent amantes argenti, irridebant eum.* Sic et Arabicus.

15. Et ait illis : Vos estis qui justificatis vos coram hominibus : Deus autem novit corda vestra : quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum.] *Justificatis*, id est, justitiam præ vobis fertis, simulatis, ostenditis, jactatis, captatis; in externis cæremoniis religiosi et scrupulosi, in internis vero cupiditatibus effrænes et irreligiosi. Deus autem novit corda vestra plena esse hypocrisi, avaritia, superbia, gula, luxuria.

Quia quod hominibus altum est, id est, splendidum, magnum, mirabile, qualis est exterior species, ficta modestia, simulata pietas et sanctitas, quam præ vobis fertis, ô Pharisæi, abominatio est ante Deum.] q. d. Simulata vestra religio, ô Pharisæi, plebi simplici est admirabilis, sed abominabilis Deo, qui internam vestram hypocrisin, superbiam, avaritiam, luxuriam, etc., clare introspicit, detestatur, abominatur et execratur.

Cetera quæ apud Lucam sequuntur usque ad vers. 19. hoc loco et tempore non sunt dicta a Christo, sed eo quem assignat Matthæus, illaque in diversa tempora distribuit, uti videre est Matth. 11. 12. et cap. 5. 12. et cap. 10. vers. 11. ubi ea explicui.

19. Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide.] Notat S. Chrysost. hom. de divite et Lazaro, hæc pertinere ad vers. 13. de laude eleemosynæ : quare post illa statim hæc Christus subjunxisse videtur; cetera vero intermedia eo loco pronuntiasse, quo extant apud Matth. ut dixi. Scripsit S. Chrysostom. hac de re quatuor insignes homilias de Lazaro, quæ extant in fine tom. 2.

Homo quidam.] Quæres, an hæc sit parabola, an vera historia? Resp. esse veram historiam. Primo, quia Christus eam non vocat parabolam, uti facere solet in parabolis, sed narrat quasi veram historiam. Secundo quia mendicus hic nominatur Lazarus, dives vero epulo vocatur *Nincusis*, ut habet Hebræorum traditio, ait Euthym. Tertio, quia damnatio et tormenta divitis ita plane hic narrantur, ut omnino videatur esse historia. Quarto, quia in honorem hujus Lazari, quasi Sancti, et leprosorum ulcerosorumque patroni, plures vetustæ variis in locis extant ecclesiæ, ac in primis Romæ extra urbem et portam Angelicam extat ecclesia et hospitale S. Lazari pro cura leprosorum. Quinto, quia ita censent Tertull. S. Irenæus, S. Chrysost. S. Gregorius, Clemens Alexandr. Origenes, Ambrosius, Euthym. quos citant et sequuntur Franc. Lucas, Maldonatus, Barradius, Vinc. Regius et alii : licet S. Justinus, Theophylact. Eucherius contrarium opinentur, scilicet hanc esse parabolam, non historiam; quia scilicet in hac historia quædam parabolica et symbolica ex hominum usu inferuntur, ut de lingua divitis, de gutta aquæ, de digito Lazari, etc.

Porro dives hic videtur fuisse Judæus, ut ex vers. 24. et 31. ubi Mosen nominat, et Abraham invocat, colligit Euthym. qui et addit Hebræos tradere, illum vixisse tempore Christi ideoque de eo Christum recentem hanc narrare historiam, ut magis percellat auditores, doceatque contemnere opes et delicias exiles et breves hujus vitæ.

Induebatur purpura et bysso.] Purpura pretiosa est et augusta : unde vestis erat regum et principum. *Purpura* ergo notat divitis in vestitu luxum, æque ac fastum, quod vestiretur ut rex vel princeps : *Byssus* notat ejus delicias et mollitiem : byssus enim est genus lini candidissimi et mollissimi. Audi S. Gregorium homil. 40. in Evang. *Et sunt nonnulli, qui cultum subtilium pretiosarumque vestium non putant esse peccatum. Quod si videlicet culpa non esset, nequaquam sermo Dei tam vigilanter exprimeret, quod dives qui torquebatur apud inferos, bysso et purpura indutus fuisset. Nemo quippe vestimenta pretiosa, nisi ad inanem gloriam quærit, videlicet ut honorabilior ceteris esse videatur.*

Et epulabatur quotidie splendide.] Græcum εὐφραινόμενος, duo significat, Primo, *gaudebat, et hilaris erat;* Secundo, *epulabatur.* Unde Arabicus vertit, *et jucunde vitam ducebat quotidie, et splendide vivebat.* Utrumque faciebat dives; nimirum ad epulas lautas adhibebat musicos, parasitos, odores, tibias, citharas, tripudia, et quidquid gaudium augere poterat, in eo collocans suam felicitatem, nec cogitans de altera

futura, ac forte eam non credens : vivebat enim ut atheus et Epicureus, juxta illud : *Ede, bibe, lude, post mortem nulla voluptas.* Quales depingit Job cap. 21. v. 12. dicens : *Tenent tympanum et citharam, et gaudent ad sonitum organi : ducunt in bonis dies suos, et in puncto descendunt ad inferna.* Porro S. Gregor. libr. 1. Moral. cap. 4. docet convivia sine culpa celebrari non posse. *Pene enim semper*, inquit, *epulas comitatur voluptas. Nam cum corpus refectionis delectatione resolvitur, cor ad inane gaudium relaxatur. Unde scriptum est : Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere. Pene semper epulas loquacitas sequitur : cumque venter reficitur, lingua non refrænatur. Unde recte dives apud inferos aquam appetere describitur.* In conviviis ergo peccatur gula, lascivia, detractione, superbia, invidia, etc.

20. Et erat quidam mendicus, nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus, ulceribus plenus.] Arabicus, *et pauper erat, cujus nomen Lazarus : erat projectus ad portam illius, percussus ulceribus.*

Lazarus.] *Narratio*, ait S. Ambrosius, *magis videtur quam parabola, quando etiam nomen exprimitur.* Et Cyrillus in Catena : *Refert*, ait, *traditio Judæorum, fuisse tum temporis Lazarum quemdam Hierosolymis, extrema pressum inopia et infirmitate, ideoque vocatus videtur Lazarus, quasi omnium ope et adjutorio indigens, et ad illam flagitandam expositus uti exponuntur ulcerosi mendici. Mendicus, substantia pauperrimus, sed patientia et virtute ditissimus.* Ita Chrysost. hom. 2. ad Populum. Lazarus enim hebraice dicitur לעזר *laazar*, id est, *ad adjuvandum*, hoc est ad adjutorium postulandum palam expositus. Unde S. Chrysost. et August. *Lazarus*, inquiunt, *idem est quod adjutus*, vel potius adjuvandus : Lazarus enim omnibus objiciens sua ulcera, reipsa clamabat : Fideles videtis meam miseriam, adjuvate me.

Jacebat] Græce ἐβέβλητο, id est projectus erat et porrectus, extensusque, quasi spirans cadaver, quod se movere nequit; unde à bajulis movetur et projicitur ante fores divitum vel templorum. Jacebat abjectus, ait Titus, neglectus, prostratus, pro nihilo habitus, omni cura omnique humano præsidio prorsus destitutus, idque assidue et quotidie per singulos dies, *ut videret eum dives*, ait S. Chrysostomus, *ejusque miseriam observare posset et exiens et revertens. Qua in re*, ait S. Gregor. homil. 40. *Dominus duo judicia explicuit, nimirum majorem divitis immisericordis damnationem, et majorem Lazari miseri probationem et remunerationem. Quantas namque*, inquit, *hunc egenum et vulneribus obsessum, tentationes creditis in sua cogitatione tolerasse, cum ipse egeret pane, et non haberet etiam sanitatem, atque ante se divitem cerneret salutem et delicias habere cum voluptate; se dolore et frigore affici, illum gaudere conspiceret, bysso et purpura vestiri; se deprimi vulneribus, illum affluere acceptis rebus; se egere, illum nolle largiri? Quantus, putamus, fratres mei, tunc in corde pauperis tumultus tentationis fuit, cui certe ad pœnam sufficeret paupertas, etiamsi sanus fuisset : et rursum suffecisset ægritudo, etiamsi subsidium adesset? sed ut probaretur amplius pauper, simul hunc et paupertas et ægritudo tabefecit : atque insuper videbat procedentem divitem obsequentibus cuneis circumfulciri, et se in infirmitate et inopia à nullo visitari.*

Ulceribus plenus.] non solum pauper, sed etiam æger, ait S. Gregorius. Græce, ἡλκωμένος, id est, ulceratus, ulceribus plenus et refertus, instar leprosi. Unde multi censent Lazarum vere fuisse leprosum ; qua de causa leprosi et leprosoria hunc S. Lazarum, quasi patronum colunt et invocant, ab eoque Lazari et Lazaretta nuncupantur. Opponit summæ prosperitati divitis summam afflictionem Lazari : ille enim epulo erat ditissimus, hic mendicus egentissimus : ille purpura et bysso vestiebatur, hic sanie et ulceribus purpurabatur : ille quotidie epulabatur, hic fame conficiebatur.

21. Cupiens saturari de micis, quæ (casu et temere) cadebant de mensa divitis, et nemo illi (non sub mensa divitis, ut aliqui pingunt, sed ante fores ejus jacenti) dabat : sed et canes veniebant, et lingebant ulcera ejus.] Ut pure ejus fruerentur, ait Franc. Lucas, itaque dolore non modico afficiebant nudum et imbellem. Non solent canes nisi invitati, hominis viventis ac vigentis corpus lambere : verum ad hunc jacentem accurrebant, tanquam ad projectum nudumque cadaver, ut saniem vel sanguinem lingerent, quo libenter vescuntur. Nec vero ipse eos valebat abigere, adeo erat fractus viribus, ait S. Chrysost. Lazarus ergo miserior erat cane; tum quia ut canis jacebat ad fores divitis, nec tamen gaudebat micis mensæ, quas colligunt canes : tum quia canes eum lingendo cruciabant, ac ipse suo sanguine pascens canes, ab eis quasi devorabatur. Alioqui canes lambendo ulcera, si moderate id faciant, illa emundant et sanant. Unde S. Chrysost. *Feræ mites* (canes) *lambunt ulcera*, inquit, *quæ nullus dignabatur lavare et contrectare*, multo minus dives Epulo. Nam, ut ait S. Ambrosius, sunt divites conditionis humanæ immemores, rident inopes, et egentibus insultant, et quorum misereri decet, his auferunt.

S. Chrysostomus homil. 1. de Lazaro, novem atroces Lazari afflictiones et cruciatus enumerat. Prima, inquit, fuit extrema ejus paupertas, ut nec micas divitis obtinere posset. Secunda, gravis ægritudo : totus enim erat ulcerosus, totus exhaustus et tabidus, *ut ne canes quidem posset abigere ; sed vivum cadaver jacebat, videns quidem eos accurrentes, nequaquam tamen valens depellere, usque adeo illi membra erant soluta, usque adeo erant arefacta morbo, usque adeo consumpta erant afflictione*, ait Chrysostomus.

Tertia, quod ab omnibus, etiam illis qui ei assistere debebant, erat desertus.

Quarta, quod jaceret ante fores divitis quotidie splendide epulantis : aspectus enim continuus felicitatis divitis augebat sensum et dolorem infelicitatis Lazari, *quod in medio tam multorum jacens ebrietati indulgentium, suaviter viventium, à nemine vel vulgarem curam nancisceretur, id reddebat sensum dolorum duriorem, magisque incendebat animi ægritudinem*, ait Chrysost.

Quinta, erat crudelitas divitis, qui abundans rerum copia, Lazarum tamen tam miserum cernens præteribat quasi lapidem, nec eum aspectu vel colloquio dignabatur.

Sexta, quod nullum haberet ærumnæ socium : hæc enim societas solet levare ærumnæ gravita-

tem juxta illud : *Jucundum est in pœna habere socium.*

Septima, quod illo ævo obscura erat resurrectionis fides et spes, quæ jam post Christum clara, mire fideles in doloribus sustentat et roborat.

Octava, quod hæc non semel, nec uno die, sed continuo per plures dies et septimanas pateretur.

Nona, quod jacturam famæ toleraret : multi enim censebant illum tanta pati ob ingentia scelera sua, quasi percussum à Deo; et tamen Lazarus velut alter Job, hæc omnia forti et invicto animo, quasi adamas sustinebat. Hæc et plura Chrysostomus.

Lazaro similis in doloribus et ulceribus, æque ac in patientia fuit S. Lydwina Schiedamensis in Hollandia, quæ anno ætatis 14. in glaciem lapsa costam fregit, indeque ægra triginta et amplius annos decubuit, variis et continuis doloribus à Deo immissis afflicta usque ad mortem, ut ei integram patientiæ coronam pertexeret. Lege Vitam ejus apud Surium. Nimirum voluit Deus Lazarum, Job, Tebiam, Lydwinam omnibus sæculis statuere ægrotis et afflictis in speculum et exemplar patientiæ.

22. Factum est autem ut moreretur mendicus, et portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno.] *Ut moreretur*, ex morbis, et doloribus, ac rerum omnium inopia.

Et portaretur.] Scilicet quoad animam separatam à corpore ulceroso, honorifice duceretur : nec enim anima est gravis, ut portari debeat, ipsaque separata à corpore se loco movere, sursumque ascendere potest.

Nota hic Angelorum ministerium esse, animas sanctas à corpore separatas ducere in cœlum. Idem patet ex Vitis Sanctorum, nam ut ait S. Chrysostomus conc. 2. de Lazaro : *Si civitatem civitate vertentes egemus deductoribus, multo magis anima à corpore divulsa, et ad futuram transiens vitam opus habebit viæ ducibus?* Subjungit : *Vidistis illum in vestibulo divitis, videte eumdem hodie in sinu Abrahæ : vidistis illum cum à canibus circumlingeretur, videte eumdem ab angelis stipatum : vidistis illum tum in paupertate, videte nunc eumdem in deliciis : vidistis illum in fame, videte in multa rerum affluentia : vidistis illum certantem, videte coronatum : vidistis labores, videte præmium, quotquot estis vel divites vel pauperes.*

In sinum Abrahæ.] Ut hospitem Lazarum, apud hospitalem Abraham intuitus dives, osor hospitum haberet hoc ad confusionem suæ inhospitalitatis, ait Euthym. Nam ut ait S. Chrysost. homil. 3. de Lazaro : *Hospitalis erat Abraham; ut igitur redarguatur divitis inhospitalitas, propterea Lazarum cum illo videt. Ille etiam prætereuntes venabatur, et in domum pertrahebat suam : hic vero etiam intra domum jacentem despexit, cumque talem thesaurem haberet, salutis parandæ materiam præteribat quotidie, nec in quod oportebat usus est pauperis propinquitate.*

Quæres, quis est sinus Abrahæ, et ubi situs? Resp. S. August. lib. 4. de Anima et ejus origine cap. 16. *Sinus Abrahæ est locus quietis, in quo post mortem recipiebantur* et etiamnum *recipiuntur omnes imitatores fidei et pietatis Abrahæ qui ante Christum limbus patrum, post Christum est cœlum, quod est paradisus Beatorum.* Unde Ecclesia S. Martino accinit : *Martinus Abrahæ sinu lætus excipitur : Martinus hic pauper et modicus cœlum dives ingreditur, hymnis cœlestibus honoratur.* Et S. August. lib. 9. Confess. 3. agens de morte Nebridii : *Ille*, ait, *vivit in sinu Abraham. Quidquid illud est, quod illo significatur sinu; ibi Nebridius meus vivit.* Et Ecclesia pro defunctis orat Deum, ut eós transferat in sinum Abrahæ, ac det illis requiem sempiternam, *quam olim*, inquit, *Abrahæ promisisti et semini ejus.*

Dicitur sinus Abrahæ Primo, quia filii suavissime in sinu parentum quiescunt : omnes autem fideles et Sancti, dicuntur et sunt filii Abrahæ, qui primus in fide et sanctitate præ omnibus excelluit : unde et in limbo patrum ceterorum videtur fuisse primus et princeps. Hinc S. Ambrosius, *In Abrahæ gremio*, ait, *quasi in quodam sinu quietis et sanctitatis recessu.* Et S. Augustin. serm. 110. de Temp. *In sinu Abrahæ*, inquit, *id est in secretum ubi erat, Abraham sinus erat, quia secretum erat.*

Secundo, quia Abrahæ promissa fuit benedictio et beatitudo hæc et fidelibus omnibus in ipso patet Genes. 22. 18.

Tertio, quia Abraham hospitalitate excelluit; hinc ab eo quasi in sinum recipi meruit peregrinus et inops Lazarus, quem inhospitalis ille dives respuit. Rationem hanc reddit D. Petrus Chrysologus serm. 42. *Abraham*, inquit, *cœlestis convivii principem humanitas Deo impensa perfecit. Nam quia duos cum Deo terrenam suscepit ad mensam, Genes. 18. 8. Orientis et Occidentis populum mensam suscipiet ad cœlestem.* Unde S. Chrysost. *Non juxta Abraham*, inquit, *sed in sinu Abrahæ, ut illum palparet, ut illum refocillaret, ut illum quasi clementissimus teneret in sinu suo, et recrearet.*

Quia ergo Lazarus in terra fuit pauperrimus et contemptissimus; hinc in cœlo evasit ditissimus et honoratissimus. Ita S. Chrysostomus homil. 2. ad Populum. Idem epist. ad Olympiadem; *Lazarus*, inquit, *propter solam infirmitatem, similem Patriarchæ* (Abrahæ) *adeptus est finem.* Et superius : *Non quod pauperibus sit misertus, non quod oppressis affuerit, non quod boni forte aliquid fecerit, sed quod januæ divitis pertulit exclusionem, et debilitatem, et canum linguas, et despectum contra se divitis.*

Porro Theologi passim docent, limbum patrum fuisse supra Purgatorium et infernum. Franciscus Suarez probabiliter opinatur, limbum hunc non ambire circumcirca totum infernum, sed per medium semicirculi, vel circuli imperfecti; ut scilicet relinquatur quasi os aliquod inferni liberum et apertum, per quod animæ è terra immediate descendant in infernum, alioqui enim limbum Patrum transire deberent. Vide Abulensem in Paradoxis.

Sepultus est in inferno.] *Qui prius habuerat animam crapula sepultam et defossam in corpore*, ait S. Chrysost. concione secunda de Lazaro : *Non secus enim ille*, inquit, *quam si catena quadam temulentiæ ac ventris ingluvie victus esset, sic otiosam illam ac mortuam reddiderat.* Pergit Chrysostomus pathetice ad vivum metamorphosin divitis depingere, et oculis subjicere;

Hic mihi, inquit, *considera mensas argento circumtectas, lectos, tapetia, ornamenta, quæ tota in domo sunt, omnia unguenta, aromata, vini meri copiam, eduliorum varietates, ciborum delicias, coquos, adulatores, stipatores, famulos, ac reliquam universam pompam, strepitumque extinctum, marcidumque factum : ubique cinis, ubique favilla et pulvis, lamenta et luctus, nemine succurrente, neque semel egressam animam revocante. Tunc declaratur quid possit aurum, quid possint copiosæ divitiæ : siquidem ex tam frequenti famulitio nudus abductus est, et solus, nihil ex tanta beneficentia secum ferre valens, sed desertus, indefensus, ac neglectus : nullus eorum qui prius auxiliabantur, aderat erepturus à pœna ac supplicio; sed ab illis omnibus divulsus, solus in se recepit, ut illa non ferenda supplicia sustineret.* Denique Theophylactus : *Dicendo*, inquit, *quod sepultus sit, insinuat obiter Dominus, quod et anima ejus locum infimum et caliginosum sortita fuerit.*

In inferno.] Id est in Purgatorio, ait Jacobus Faber Stapulensis (censet ergo ipse Epulonem salvatum esse, post purgationem gulæ in igne Purgatorii). Verum hoc est paradoxum, unde alii passim infernum damnatorum hic accipiunt, asseruntque divitem hunc esse damnatum, idque satis colligitur ex versu vigesimo tertio et vigesimo quarto, et maxime vers. 26. ubi dicitur chaos magnum inter Abraham et Epulonem firmatum esse; *Ut hi*, inquit, *qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde hunc transmeare.* Et hoc significat proprie *Infernus*, et Græcum ἅδης, quod significat locum imum et summe tenebrosum; videtur enim ἅδης dici quasi ἀΐδης, ad α privativo, et ἰδεῖν, id est videre, quod omni visu sit privatus, omnisque lucis expers. *Infernus dicit locum supplicii*, ait Euthymius. Denique omnia sequentia evincunt Epulonem sepultum in inferno damnatorum.

Dices, nullum hic legitur peccatum divitis, nisi quod quotidie sit epulatus. Atqui epulari est peccatum veniale dumtaxat, ideoque non inferno, sed Purgatorio expiandum.

Respond. Epulari per se tantum est peccatum veniale, sed ex adjunctis sæpe est mortale; quia sæpe conjungitur cum ebrietate, crapula, libidine, detractione, fastu, ac præsertim immisericordia et contemptu pauperum. In hac incidere necesse est eum, qui totus servit ventri : nec enim simul potest quis servire ventri et Deo, uti dixit versu decimo octavo. Quod ipsum exemplo Epulonis confirmat hic Christus. Epulo ergo ob hæc peccata, sed maxime ob neglectum Lazari, damnatus est : Lazaro enim in tam gravi famis et ulcerum necessitate, sub peccato mortali succurrere tenebatur, per cibum et medicinas; quod cum non fecerit, gehennæ se reum effecit; *siquidem et hoc rapina est, non impertiri de tuis facultatibus*, ait sanctus Chrysostomus, concione secunda de Lazaro : *nam spoliatio quædam dicitur, cum accepta detinemus.* Idem rursus : *Non quia dives fuerat, torquetur*, inquit, *sed quia misertus non fuit.* Sic et Nyssenus. Audi sanctum Hieronymum epistola trigesima quarta ad Julianum : *Divitem purpuratum gehennæ flamma suscepit. Lazarus pauper et ulceribus plenus, cujus carnes putridas lambebant canes, et vix de micis mensæ locupletis miserabilem sustentabat animam, in sinu Abrahæ recipitur et tanto Patriarcha parente lætatur. Difficile, imo impossibile est, ut et præsentibus quis et futuris fruatur bonis, ut et hic ventrem et ibi mentem impleat, ut de deliciis transeat ad delicias, ut in utroque sæculo primus sit, ut et in cœlo et in terra appareat gloriosus.*

Hinc sanctus Basilius sermone primo de Jejunio : *Time*, inquit, *delicias : Epulo enim ille non ob injustitiam, sed ob mollem vitam ardet in inferno : quia molles sibi, aliis sunt duri et crudeles : adimunt enim pauperi necessaria, ut mollia et superflua dent ventri*; sicut hic Epulo fecit, non tantum Lazaro, sed et ceteris pauperibus. *Etenim*, inquit sanctus Chrysostomus, concione tertia hic de Lazaro, *Si illum perpetuo in vestibulo prostratum, quem quotidie semel atque iterum et sæpius videre cogebatur, foras prodiens ac domum rediens, non est commiseratus, erga quem casu obviorum flexus est unquam misericordia?* Permisit ergo eos fame, frigore, morbis emori. Sic hodie videre est nonnullos divites in conviviis profusos, et in pauperes contractos, ut in unum convivium insumant trecentos aureos, in pauperes vix Regalem distribuant. Qui enim toti sibi student, alios negligunt : omnia enim conferunt in suas voluptates : gula enim est avarissima, dicitque : Mihi totum, et tibi nihil.

23. Elevans autem oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Abraham a longe, et Lazarum in sinu ejus.] Græce additur, ἐν τῷ ἅδῃ, id est, *in inferno. Elevans oculos* vidit oculis, non corporis, sed mentis, revelante et ostendente Deo, *Abraham, et Lazarum in sinu ejus*, jucunde quiescentem, honoratum et gaudentem. Ostendit ergo Deus Epuloni sinum Abrahæ, in eoque Lazarum, *Ut non tantum*, ait sanctus Chrysostomus concione prima, *natura suppliciorum, sed etiam comparatione honoris illius intolerabiliorem haberet cruciatum.* Causam dat Euthymius. *Sicut enim Lazaro cum in tot malis positus esset, calamitatum erat augmentum divitem intueri in tot bonis : ita nunc diviti degenti in tot miseriis additio suppliciorum est, videre Lazarum in tantis bonis.*

Porro S. Gregor. hom. 40. et ex eo Glossa : *Credendum est*, ait, *ante judicium conspici ab injustis justos quosdam in requie, ut de illorum bono crucientur; justi vero semper in tormentis injustos intuentur, ut eorum gaudium crescat, dum malum conspiciunt quod misericorditer evaserunt.*

24. Et ipse clamans : Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.] *Clamans : Quia magna pœna magnam vocem redebat*, ait S. Chrysostomus.

Pater Abraham.] Abraham invocat quasi patrem. Erat enim Judæus, ideoque prognatus ex Abraham. Sermonem non direxit ad Lazarum, ait Theophylactus, quia erubescebat, et putabat eum reminisci malorum.

Mitte Lazarum.] *Erras miser*, ait Chrysost. *Abraham mittere non potest, sed suscipere : ecce dives indiget paupere : adveniente morte, et soluto spectaculo hujus vitæ, omnes larvis egestatis et divitiarum depositis, ex solis operibus dijudicantur, quinam vere sint divites, qui pauperes.* Rursum S. Chrysost. *Jam itaque*, ait, *supplex dives factus est pauperi, rebus brevi commutatis, et qui La-*

zarum cum proximus esset præteribat, nunc procul absentem invocat. Commutationem hanc graphice depingit Isaias cap. 65. v. 13. *Ecce servi mei comedent, et vos esurietis*, etc. Vide ibi dicta.

Ut intingat extremum digiti sui in aquam, ad aliquod licet exiguum dolorum levamen et solamen: et refrigeret linguam meam.] Quæ quia olim arsit concupiscentia gulæ et jactantiæ, inquit Chrysostom., et loquacitatis, ait Interlin. idcirco nunc ardet incendio gehennæ, quia *per quæ quis peccat, per hæc et torquetur* Sapient. vers. 11. cap. 17.

Quia crucior in hac flamma.] Summis et ineffabilibus tormentis, tum ardoribus incendii, tum sitis ardentissimæ. Audi Chrysol. serm. 124. *Si te*, inquit, *jam possidet totus ignis inferni, si te flamma gehennæ complectitur, quare solius linguæ æstibus desideras subveniri? Quia magis, inquit, lingua uritur et ardet, quæ insultavit pauperi, quæ misericordiam denegavit.* Addit Salvianus libr. 3. ad Eccles. divitem optasse omnibus opibus suis redimere vel unam horam cruciatus sui. *Et quid dicam*, inquit, *voluisse, ut interminabile illud malum redimeret facultatibus suis! Plus dico aliquid: Voluerat omnem substantiam suam tradere ut posset in flammis unius saltem horæ requiem comparare. Quomodo non quantolibet pretio mereari requiem præoptaret, qui parvam refrigerii guttam tam magno ambitu postulabat?*

Apte, S. Augustinus sermone 110. de Tempore, *desideravit guttam, à quo ille micam; et quantum dilexit opulentiam, non invenit misericordiam; voluit subveniri fratribus suis semper vecors, sero misericors; nihil omnino quod postulavit accepit.* Idem sermone 227. *Divitis purpurati fuge, frater, exemplum, cujus canes pauper Lazarus suis vulneribus pavit, et micas cadentes de mensa divitis non accepit. Sed post non longum temporis intervallum mutatæ sunt vices. Pauper beatitudinem emit mendicitate, et dives supplicium facultate: ille in Abrahæ gremio ab angelis elevatur, dives vero ad inferni profunda perducitur. Totum divitis corpus flammis gehennæ consumitur, et sola lingua amplius cruciatur. Ideo sine dubio in lingua majorem sentit ardorem; quia per eam superbe loquendo contempserat pauperem. Ipsa enim lingua, quæ noluerat dicere, ut eleemoyna pauperi donaretur, gravius gehennæ flammis exuritur. O dives qua fronte quæris guttam, qui noluisti porrigere micam? juste nunc exigeres, si dedisses.* Et inferius: *Justo judicio vicem tibi reddo: quia judicium sine misericordia ei, qui non fecit misericordiam.* Et S. Greg. hom. 40. *Qui vulnerato pauperi mensæ suæ vel minima dare noluit in inferno positus usque ad minima quærenda pervenit: nam et guttam aquæ petivit, qui micas panis negavit.* Et S. Basilius in Catena: *Condignum, ait, præmium redditur diviti; vice lyræ sonantis, gemitus; vice potus, desiderium stillæ.*

Quæres, quomodo hic anima Epulonis separata à corpore dicitur habere linguam, æque ac anima Lazari digitum, atque sitit ardetque, ac sitim digito Lazari per aquam relevari postulat.

Primo, Tertullianus libr. de Anima capite 2. censet animam hominis esse corpoream: quare habere suam linguam, digitos et oculos. Verum hic est error: constat enim animam hominis esse spiritalem, ac purum, merumque spiritum.

Secundo, Hugo Ætherianus lib. 2. de Regressu animarum ex inferis cap. 12. putat animas separatas habere quædam simulacra corporum et membrorum, sicut speculum habet simulacra objectorum; et hæc à Christo hic vocari membra. Sic et Joannes Huartus medicus in Examine ingeniorum, censet animas pati ignem, quia habent simulacra membrorum, indeque sensationem.

Verum dico Christum loqui parabolice de Epulone, quasi corpus et membra haberet, cum tamen sola anima mersus sit in infernum: voluit enim Christus integra supplicia et præmia hominum, quæ post diem judicii habituri sunt, ob oculos ponere, præsertim quia animæ supplicia non ita cognoscimus, nisi per supplicia corporis. Adde, voluit Christus congruam significare pœnam Epulonis, scilicet eum qui lingua delicata peccarat, lingua pariter puniri. Denique ignis gehennæ virtute divina sicut adurit dæmones, sic et animas hominum, uti fuse docet S. Gregor. lib. 4. Dialog. cap. 28. et sequent. Addunt nonnulli, ignem gehennæ in anima damnati producere sensationem et cruciatum similem illi, quem haberet in corpore, verbi gratia in lingua, si illi esset unita; idque animæ in Purgatorio, dum vivis sua tormenta quasi corporea repræsentarent, ab iis rogatæ, subinde confessæ sunt. Cur enim Deus non posset facere, ut sentiat anima sine corpore idem, vel simile, quod sentiebat in corpore, vel quod sentiret in corpore si illud haberet? Omnis enim sensatio animæ, etiam dum est in corpore, non est in corpore, sed in ipsa anima: anima enim sentit, videt, audit, non corpus. Vide dicta 2. Corinth. 4. v. 16. Unde Franc. Lucas: Hoc intelligendum est, inquit, tali pœna affectam fuisse Epulonis animam, qualem sensisset si corpore mortali igni tradito, lingua sitim passa fuisset: affligitur enim anima imaginibus rerum à corpore tractis.

Denique hæc omnia parabolice tantum significant extremam divitis miseriam et cruciatum, nam alioqui nec Beati damnatos juvare possunt, aut volunt cum sciant id esse contra æternum Dei decretum; nec damnati id rogare aut petere queunt; vel audent: sciunt enim chaos magnum et impermeabile inter se et Beatos firmatum esse, ut ait Abraham vers. 26. licet contrarium sentire videatur Julius Firmicus lib. de Erroribus profanarum religionum.

Porro Abraham nulla miseri divitis movetur compassione, quia voluntati et justitiæ vindictæque divinæ plane se conformat. *Justorum beatitudinem*, ait Glossa, *non offuscat aspecta pœna reproborum; quia cum jam compassio miseriæ non erit, minuere bonorum lætitiam non valebit.* Et S. Gregorius homilia 40. *Justorum animæ*, inquit, *quamvis in suæ naturæ bonitate misericordiam habeant, jam tunc auctoris sui justitiæ conjunctæ tanta rectitudine constringuntur, et nulla ad reprobos compassione moveantur.*

25. Et dixit illi Abraham: Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.

Fili.] *Vide*, ait S. Chrysost. *Patriarchæ boni-*

tatem, Filium vocat; non tamen præbet auxilium ei, qui se remedio privaverat. Nam, ut ait Nyssenus, *quia non fuit misertus, idcirco non exauditur, nec ejus vocibus misertus est Abraham, imo nec Deus.*

RECORDARE QUIA RECEPISTI.] Græci addunt σὺ, *tu,* ad majorem emphasin. q. d. Tu cum epulareris, noluisti recordari Lazari, nec Dei, nec cœli, nec gehennæ; at nunc recordare epularum tuarum, quæ te ad tartara duxerunt. *Nam,* ut ait S. Gregorius hic homil. 40. *ad pœnam suam ei et cognitio servatur, et memoria. Cognoscit enim Lazarum quem despexit, fratrum quoque suorum meminit, quos reliquit; ut de visa despecti gloria,* ait Glossa, *et de pœna inutiliter amatorum amplius torqueatur.* Abraham vero cognovit epulationes divitis, vel Lazaro *id ei indicante, aut angelis vel spiritu Dei revelante,* ait S. Augustinus libr. de Cura pro mort. cap. 14. Hoc enim ad statum Abrahæ, utpote patris et patriarchæ Judæorum, pertinebat.

RECEPISTI BONA.] Græca addunt σοῦ, id est *tua :* sic et Arabicus; scilicet terrena, quæ scilicet tu vera bona æstimabas, et quasi tua ambiebas, negligens cœlestia quasi remota et à te aliena. Ita S. Gregorius homilia quadragesima; *Mali,* inquit, *in hac vita bona recipiunt. Omne enim suum gaudium, felicitatem transitoriam putant.* Secundo, *tua,* id est tuis paucis et parvis bonis operibus, quasi mercedem debita. *Significatur enim,* inquit Chrysostomus, *divitem si quid boni fecit, recepisse in hoc mundo :* Lazarum vero si quid peccavit, dedisse pœnas. q. d. Tu pro paucis bonis recepisti modica hujus vitæ bona; Lazarus pro paucis peccatis recepit mala. Superest ergo ut Lazarus pro reliquis patientiæ virtutumque bonis, deinceps consolationem æternam, tu vero pro reliquis epulationum tuarum sceleribus tormenta æterna recipias. Ita S. Gregor. hom. 40. *Mala Lazari,* ait, *purgavit ignis inopiæ, et bona divitis remuneravit felicitas transeuntis vitæ.*

Tertio, *tua,* q. d. Tu accepisti portionem bonorum tuorum in hac vita, ergo nil amplius expectes in futura : Lazarus vero non accepit portionem bonorum hujus vitæ; ergo ei debetur portio bonorum futuræ vitæ. Sic enim Deus sortes electorum et reproborum juste per justitiam distributivam distribuit, ut electis cœlestia et æterna bona, improbis et reprobis terrena et temporalia distribuat. Quare qui abundat opibus, deliciis, honoribus in terra, metuat se iis privandum in cœlo : qui vero in terra iis caret, eadem expectet in cœlo. Id visione pulchra revelavit Christus S. Catharinæ Senensi : Obtulit ei enim duas coronas, unam auream et gemmeam, alteram spineam, jussitque alterutram quam vellet eligere; sed hac lege, ut, si eligeret in hac vita spineam, in futura gemmeam acciperet; sin in hac vita gemmeam, in futura spineam expectaret : mox illa spineam accepit, capitique impressit : unde jam nacta est gemmeam in cœlo.

Inspice imaginem æternitatis, ubi ad palmam ducit crux, ad gladium voluptas.

Ad hæc Abrahæ verba exclamat S. Bernardus in Declamat. *Expergiscimini ebrii, et flete; terribilis enim Deus in judiciis super filios hominum. Hæccine cruciatuum causa tota, quod in hoc sæculo bona recepit? ipsa plane. Neque enim ad hoc nos de paradiso voluptatis animadversio divina ejecisse videtur, ut alterum sibi hic paradisum adinventio humana pararet. Homo ad laborem natus, si laborem refugit, non facit ad quod natus est, ad quod venit in mundum. Quid respondebit ei qui misit eum, qui instituit ut laboraret?* Perurget idipsum, et causam assignat dum subdit: *Quid dicemus ad hæc, si talis finis, et tale judicium, ut extrema gaudii luctus occupet, numquid non præferenda sunt in hoc sæculo mala bonis? quippe, nec illa vera bona, nec illa vera mala esse manifestum. Vera potius sententia Salomonis : Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii.*

ET LAZARUS SIMILITER MALA.] Scilicet ulcera, dolores, morbos, pauperiem, famem, sitim, etc., quæ epulo et similes mundani æstimant mala, cum Lazarus et Sancti ea æstiment bona, quia sunt materia virtutis, felicitatis et gloriæ. Ita S. Thomas in Catena, Chrysostomus et alii : unde Arabicus vertit, *Lazarus fuit in afflictionibus suis.*

NUNC AUTEM HIC CONSOLATUR (non active, sed passive, id est, consolationem et gaudium accipit) TU VERO CRUCIARIS.] Siti, verme, igne aliisque tormentis inexplicabilibus et æternis, quæ in vita non cogitasti, sed cogitare et timere debuisti : quia pro palatio splendido habes tartarum, pro epulis bufones et dracones, pro odoribus fœtores, pro amicis et parasitis dæmones tortores et irrisores, pro musicis planctum horribilem, pro luce et sole tenebras cymmerias, pro purpura flammam, pro bysso picem et sulphur, pro sociis damnatos, qui instar canum ringentes se mutuo mordent et lacerant. Denique omnes tui sensus, omnia membra, omnes animæ vires et potentiæ, quas voluptate opplesti, jam cruciatibus sibi propriis iisque horrendis torquentur, sine fine per omnia sæculorum sæcula.

26. ET IN HIS OMNIBUS (id est præter hæc omnia; græce, *super hæc omnia*) INTER NOS ET VOS CHAOS MAGNUM FIRMATUM EST, UT HI QUI VOLUNT HINC TRANSIRE AD VOS, NON POSSINT, NEQUE INDE HUC TRANSMEARE.) *Chaos*, idem est quod confusio, miscella, incondita rerum congeries; græce est χάσμα, id est hiatus, vorago, barathrum, quod Noster apte vocat chaos : quia, ut ait Hesiodus, chaos est confusa quædam ab initio unitas, hians patensque in profundum. Ex eo et χαίνειν Græco, nos hiare dicimus. Tale chaos erat initio mundi, ut ostendi Genes. 1. v. 1. Hinc patet sinum Abrahæ, id est limbum patrum, longe distare ab inferno damnatorum, qui est in centro terræ. Unde nonnulli censent utrimque interjacere Purgatorium et limbum puerorum morientium in peccato originali.

Forte etiam diviti Epuloni à Deo ad majorem ejus cruciatum per visionem imaginariam ostensus fuit sinus Abrahæ, id est locus Beatorum in cœlo, ad quem paulo post mortem Christi Abraham et Lazarus cum Christo ascensuri erant. Inter cœlum enim stellatum et terram est spatium octoginta millionum milliarium, uti ex Clavio ostendi Genes. cap. 1. jam concava cœli stellati superficies à convexa ejusdem superficie, distat aliis octoginta millionibus milliarium : hæc vero convexa à cœlo empyreo longe amplius distat. Inter infernum ergo situm

in centro terræ et cœlum empyreum, chaos, et quasi spatium immensum et homini impermeabile interjacet. Simile et immensum interjacet chaos cruciantis semper æternitatis.

Audi S. Cyprianum serm. de Ascens. Dom. ad finem : *Immortales*, inquit, *miseri vivent inter incendia, et inconsumptibiles flammæ nudum corpus allambent. Ardebit purpuratus dives, nec erit qui æstuanti linguæ stillam aquæ infundat. In proprio adipe frixæ libidines bullient, et inter sartagines flammeas miserabilia corpora cremabuntur; et omni tormento atrocius desperatio condemnatos affliget. Non miserebitur ultra Deus, neque tunc audiet pœnitentes ; sera erit illa confessio, et cum clausa fuerit janua, frustra carentes oleo acclamabunt exclusi. Nullum ibi refrigerium, nullum remedium. Semel Christus descendit ad inferos, ulterius non descendet. Non ultra videbunt Deum in tenebris sigillati. Irregressibilis erit illa sententia, et immutabile judicium, et stabit damnationis hujus immobile constitutum.* Unde recte admonet S. Bernardus serm. 75. in Cantica : *Ergo tu et in medio gehennæ expectato salutem, quæ jam facta est in medio terræ. Quam tibi somnias proventuram inter ardores sempiternos facultatem veniam promerendi cum jam transiit tempus miserendi? non relinquitur tibi hostia pro peccatis, mortuo in peccatis. Non crucifigitur iterum filius Dei. Mortuus est semel, non jam moritur. Non descendit ad inferos sanguis, qui effusus est super terram : biberunt omnes peccatores terræ : non est quod sibi ex eo vendicent dæmones ad restinguendos focos suos, sed neque homines socii dæmoniorum.*

Mystice, S. Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus, per chaos hoc à Deo firmatum accipiunt immutabilem firmitatem conditionis, et separationis Beatorum à damnatis à Deo decretam et sancitam. Ex Dei enim immobili decreto fit, ut damnati in inferno quasi in carcere ferreo et obserato compacti et conclusi sint, et in æternum à Deo, cœlo, angelis, Beatis totoque mundo separati, et quasi excommunicati sint, ut nihil ab ullo consolationis accipere queant : quæ ingens est eorum pœna et extrema desolatio, et desperatio, Apocal. 20. vers. 1. Matth. 5. v. 25. Nam alioqui animæ separatæ cum sint puri spiritus, æque ac angeli, omne chaos, omnia saxa, omnia corpora sua subtilitate penetrare et pervadere queunt. Unde S. Gregorius hom. 4. Et ex eo Interlin. *Inter divitem*, ait, *et pauperem chaos est, quia post mortem nequeunt merita mutari, ut damnati transeant ad sortem Beatorum, aut vice versa.* Euthymius : *Hiatum*, inquit, *magnum dicit firmissimum Dei præceptum; tanquam ad modum hiatus prohibens horum et illorum commixtionem.* Titus : *Indicat discrimem quod inter justos et peccatores intercedit : ut enim oppositæ sunt illorum voluntates et studia, ita impermutabilis quoque eorumdem est status.* S. Augustinus lib. 2. Quæst. Evang. quæst. 38. *Significat receptis in carcere per incommutabilitatem divinæ sententiæ, nullum auxilium misericordiæ posse præberi à justis, etiamsi velint illud præbere.*

Allegorice : Lazarus jacens ad januam divitis repræsentat Christum, *qui se ad aures superbissimas Judæorum*, ait S. August. lib. 2. Quæst. Evang. quæst. 38. *incarnationis humilitate dejecit, cupiens saturari de micis, quæ cadebant de mensa divitis. Et quærens ab eis vel minima opera justitiæ, quæ suæ mensæ, hoc est suæ potestati, per superbiam non usurparent : quæ opera misericordiæ atque humilitatis quamvis minima, etsi non disciplina, et perseverantia vitæ bonæ, saltem interdum vel casu facerent, sicut micæ de mensa cadere solent. Ulcera passiones sunt Domini ex infirmitate carnis, quam pro nobis suscipere dignatus est. Canes ergo qui ea lingebant, Gentes sunt, quos homines peccatores, et immundos dicebant Judæi : et tamen passiones Domini in Sacramentis corporis et sanguinis ejus, per totum jam orbem suavitatem lambunt devotissima. Sinus Abrahæ intelligitur secretum Patris, quo post passionem resurgens assumptus est Dominus : quo eum portatum ab angelis ideo dictum puto, quia ipsam receptionem, qua in secretum Patris abscessit, angeli annunciaverunt discipulis intuentibus; dicendo enim : Quid statis aspicientes in cœlum? quid aliud dixerunt, nisi ullo modo posse oculos hominum usque in illud penetrare secretum, quo ibat Dominus, cum in conspectu discipulorum ferretur in cœlum ?*

Symbolice idem S. Augustinus ibidem : *Dives epulo*, inquit, *sunt superbi Judæi, purpura et byssus est dignitas regni, epulatio est splendida jactantia legis ; Lazarus, id est adjutus, Gentilis vel publicanus, qui tanto magis adjuvantur, quanto minus de suis viribus præsumunt; canes, homines nequissimi, qui laudant opera mala, quæ in se alius gemens detestatur : quinque fratres, Judæi sub lege, quæ quinque libris scripta.*

Huc accedit S. Gregorius homil. 40. *Lazarus*, ait, *est Gentilis populus; vulnerum ruptio, est peccatorum confessio; non dantur ei micæ divitis; Gentiles enim ad cognitionem legis superbi Judæi non admittebant : canes, prædicatores et doctores, qui dum instruunt, quasi vulnus mentis per linguam tangunt; Abrahæ sinus, secreta requies : videt ibi Lazarum dives : infideles enim super se in requie fideles attendunt; idque à longe, quia per meritum eo non attingunt, ardent in lingua, quia verba legis in ore tenuerunt, sed non servaverunt.*

Tropolog. S. Ambrosius. *Lazarus pauper*, ait, *est vir Apostolicus, pauper in verbo, locuples in fide : micæ sunt dogmata fidei : dives Epulo est hæreticus, qui divitibus abundat sermonibus; linguam enim habet loquacem, sed mentem insipientem et aridam.*

27. Et ait : Rogo ergo te, pater, ut mittas eum in domum patris mei : habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne ipsi veniant in hunc locum tormentorum.

Verisimile est hæc parabolice dici, uti de lingua, digito et oculis, quibus carent animæ separatæ, dixi vers. 24. Porro parabola hæc sumpta est ex communi hominum in hac vita usu, quo fratres miseri fratribus suis cautum cupiunt, ne in eamdem vel similem miseriam incidant. Ad hoc autem hic inducitur, ut perarguat homines mundanos, qui vulgo rident, aut parvi æstimant et imminuunt pœnas inferni, eo quod inde nemo eas narraturus ad nos redierit.

Mittas eum.] Lazarum resumpto corpore, ut is, utpote fratribus notus, atque oculatus omnium testis, imo occasio et causa, efficacius fratres moveat ad credendum et pœnitendum. Simul significatur divitem post mortem eguisse auxilio Lazari, quem in vita contempserat.

Porro quomodo animæ defunctorum viventi-

bus appareant, vide S. August. lib. de Cura pro mortuis, Delrium in Magicis sub finem tomo primo, Petrum Thyræum de Apparitionibus spirituum.

Ut testetur illis.] Quam graviter hic crucier ob meam epulationem. Rursum *testetur*, id est *contestetur illos*, id est graviter moneat et quasi adjuret eos, ut ab epulatione desistant et pœniteant, *ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum.*

Dices, Damnati in extrema sunt desperatione, odio Dei et hominum, atque omnes et omnia, etiam parentes et socios execrantur, nec cuipiam, etiam amico vel fratri bene volunt; quomodo ergo dives hic optat fratres suos evadere pœnas inferni? Resp. Damnati nullum bonum, puta nullum virtutis naturalis, vel supernaturalis actum elicere volunt, aut valent ex summo odio Dei omnisque boni, et ex desperatione; possunt tamen velle aliquod bonum naturale, v. g. ut parentibus et fratribus suis bene sit. Unde S. Chrysost. Ambrosius et Theophyl. putant divitem hunc vere et sincero animo voluisse consulere fratribus: huc enim inclinat naturalis cognatio et fratrum amor: natura enim eadem manet in damnatis: actus ergo hic est actus naturæ, non virtutis, quia in actu hoc non spectant honestatem virtutis, sive bonum honestum, sed bonum naturæ dumtaxat, uti faciunt animalia suos fœtus nutriendo.

Respondeo Secundo et melius, Epulonem non tam fratribus, quam sibi voluisse consulere: malum enim fratrum æstimabat suum: nam damnatio fratrum ejus damnationem et tormenta auxisset; utpote qui eis epulationis fuerat occasio et causa. Ita S. Gregor. Lyranus, et alii. Addit Cajetanus, Epulonem ex superbia, qua tument damnati, hoc postulasse, ut ipse si non in se, certe in fratribus suis esset excelsus et beatus.

Porro *dives iste*, ait S. Ambrosius, *serus magister esse incipit, cum nec jam discendi tempus habeat, nec docendi.*

29. Et ait illi Abraham: Habent Moysen et Prophetas, audiant illos.] q. d. Habent scripta Mosis et Prophetarum, quæ eis in synagoga legunt et explicant Scribæ et Pharisæi. Jampridem enim Moses et Prophetæ erant mortui.

30. At ille dixit: Non (scilicet, satis est, ad eos in epulatione inveteratos convertendum: vel *non* audient Mosen et Prophetas, utpote jam mortuos) pater Abraham: sed si quis ex mortuis (resurgens) ierit ad eos, pœnitentiam agent.] Loquitur de suo sensu, suoque affectu et effectu. *Sicut ipse fuerat affectus*, inquit Chrysost. *sic opinionem habet et de fratribus suis.* Id quod clarius Titus declarans, scribit: *Cur dives isthæc dicit? quia ipse Prophetas nullo prorsus fructu audiverat; quæ enim ab illis prodita extabant, ea propalam contempserat, fabularumque loco habuerat. Ex qua re conjecturam faciebat, suos quoque fratres ita comparatos esse. Volebat enim ita dicere: Illi nunc ratiocinantur, ut quondam ego: nempe quis inde aliquando rediit? quis ea quæ apud inferos sunt enarravit? Ea propter si quis ex mortuorum grege ad illos accederet, non denegarent illi fidem, verum dictis illius studiose intenderent.*

31. Ait autem (Abraham) illi: Si Moysen et Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.] Dicent enim Lazarum resuscitatum esse phantasma, vel illusionem dæmonum: S. Scriptura autem Mosis et Prophetarum est divina, et sanctam habet authoritatem, summæque apud fideles (quales erant Judæi) est fidei et ponderis, juxta illud S. Petri epist. 2. cap. 1. vers. 19. *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco.* Verissimum id esse patet ex resuscitatione alterius Lazari, et Christi ipsius: utramque enim calumniati sunt Judæi, nec ob eam in Christum credere voluerunt, Lucæ 17. Simili modo Petrus, triennalis mortuus à S. Stanislao Episcopo Cracoviensi suscitatus, ut testimonium coram Boleslao rege perhiberet, sibi ab eo venditum fuisse agrum; eo perhibito, cum multi eum interrogarent de rebus alterius sæculi, nihil respondit, nisi hoc; *Habetis Moysen et Prophetas; non ad evangelizandum, sed ad testificandum missus sum.* Ita habet Breviarium Polonicum, die 13. Maii. Dives ergo omnium quæ petiit tulit repulsam, quia scriptum est: *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur,* Proverb. cap. 21. 15.

Moraliter, ex hac parabola, vel potius historia discimus Primo, Deum distribuisse sortes hominum, ac fecisse ut hi sint divites, illi pauperes: quisque ergo sua sorte, in qua à Deo positus est, contentus vivat, ac pauperes per fortem inopiæ tolerantiam, divites vero per largam beneficentiam succurrendo pauperibus cœlum promereantur. Hac enim historia Christus vult probare id quod dixit vers. 9. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Ideo enim dives ab Abraham et Lazaro non est receptus, quia non fecit eleemosynam.

Secundo, pauperes, mendicos, ulcerosos despici non debere, sed suscipi et juvari; quia, ut ait S. Gregorius hom. 40. *Quos morum infirmitas vulnerat, medicina paupertatis curat*, ac sæpe *latet margarita in sterquilinio*, id est virtus et sanctitas latet in corruptibilitate corporis, et abjectione paupertatis. Exemplum addit S. Gregorium S. Romulæ, quæ in paupertate et paralysi moriens, cum angelorum choro et concentu evecta est in cœlum. Additque: *Quotidie Lazarum si quærimus, invenimus quotidie Lazarum: et si non quærimus, cernimus. Ecce importune se pauperes offerunt, rogant nos, qui tunc pro nobis intercessores veniunt. Certe nos omnino rogare debuimus, sed tamen rogamur. Videte si negare debemus quod petimur, quando patroni sunt qui petunt.*

Tertio, divites in suis divitiis non debere confidere, superbire, epulari et lascivire; utpote quæ caducæ et breves sunt, ac in morte relinquendæ: quare eis cor non apponant, sed in Deo illud figant, Deique amore in pauperes illas expendant. Plura vide apud S. Chrysost. homiliis quatuor de Lazaro in fine tomi 2. S. Gregorium hom. 40. in Evang. S. August. serm. 110. et 227. de Tempore.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, docet Christus cavendum esse scandalum pusillorum, dandam veniam peccanti, fidem acuendam, ut possit transferre montes. Secundo, v. 7. per parabolam, vel potius exemplum familiare, docet ut, licet bona faciamus, tamen æstimemus nos servos inutiles, quia quod debuimus facere, fecimus. Tertio, v. 11. curat decem leprosos, jubetque ut ostendant se sacerdotibus. Quarto, v. 20. quærenti quando veniet regnum Dei? describit suum adventum ad judicium; aitque eum fore inopinatum, uti fuit diluvium tempore Noe, et incendium Sodomæ tempore Lot. Quare ad eum omnes sancte vivendo se comparare debere, quia ex eodem loco unus tunc assumetur, alter relinquetur.

Primam partem audivimus Matth. 18. v. 7 et 21. et Matth. 17. 19. Quartam Matth. 24. v. 25. et seq. Superest ergo hic secunda et tertia explicandæ.

1. ET ait ad discipulos suos. Impossibile est ut non veniant scandala : væ
autem illi per quem veniunt. 2. Utilius est illi, si lapis molaris impo-
natur circa collum ejus, et projiciatur in mare, quam ut scandalizet
unum de pusillis istis 3. Attendite vobis : Si peccaverit in te frater
tuus, increpa illum : et si pœnitentiam egerit, dimitte illi. 4. Et si
septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te,
dicens : Pœnitet me; dimitte illi. 5. Et dixerunt Apostoli Domino :
Adauge nobis fidem. 6. Dixit autem Dominus : Si habueritis fidem sicut granum sinapis,
dicetis huic arbori moro : Eradicare, et transplantare in mare : et obediet vobis. 7. Quis
autem vestrum habens servum arantem aut pascentem, qui regresso de agro dicat illi : Sta-
tim transi, recumbe : 8. et non dicat ei : Para quod cœnem, et præcinge te, et ministra
mihi donec manducem et bibam, et post hæc tu manducabis et bibes? 9. Nunquid gratiam
habet servo illi, quia fecit quæ ei imperaverat? 10. Non puto. Sic et vos, cum feceritis om-
nia quæ præcepta sunt vobis, dicite : Servi inutiles sumus, quod debuimus facere,
fecimus. 11. Et factum est, dum iret in Jerusalem, transibat per mediam Samariam et
Galilæam. 12. Et cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri
leprosi, qui steterunt à longe : 13. et levaverunt vocem, dicentes : Jesu præceptor,
miserere nostri. 14. Quos ut vidit, dixit : Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est,
dum irent, mundati sunt. 15. Unus autem ex illis, ut vidit quia mundatus est, regressus
est, cum magna voce magnificans Deum, 16. et cecidit in faciem ante pedes ejus, gratias
agens : et hic erat Samaritanus. 17. Respondens autem Jesus, dixit : Nonne decem mun-
dati sunt? et novem ubi sunt? 18. Non est inventus qui rediret, et daret gloriam Deo,
nisi hic alienigena. 19. Et ait illi : Surge, vade : quia fides tua te salvum fecit. 20. Inter-
rogatus autem à Pharisæis : Quando venit regnum Dei? respondens eis, dixit : Non venit
regnum Dei cum observatione : 21. neque dicent, Ecce hic, aut ecce illic. Ecce enim reg-
num Dei intra vos est. 22. Et ait ad discipulos suos : Venient dies quando desideretis
videre unum diem Filii hominis, et non videbitis. 23. Et dicent vobis : Ecce hic, et ecce
illic. Nolite ire, neque sectemini. 24. Nam sicut fulgur coruscans de sub cœlo in ea quæ sub
cœlo sunt, fulget : ita erit Filius hominis in die sua. 25. Primum autem oportet illum multa
pati, et reprobari à generatione hac. 26. Et sicut factum est in diebus Noe, ita erit in diebus
Filii hominis. 27. Edebant, et bibebant : uxores ducebant, et dabantur ad nuptias, usque in
diem, qua intravit Noe in arcam : et venit diluvium, et perdidit omnes. 28. Similiter sicut
factum est in diebus Lot : Edebant, et bibebant : emebant, et vendebant : plantabant, et ædi-

ficabant : 29. qua die autem exiit Lot à Sodomis, pluit ignem et sulphur de cœlo, et omnes perdidit : 30. secundum hæc erit qua die Filius hominis revelabitur. 31. In illa hora, qui fuerit in tecto, et vasa ejus in domo, ne descendat tollere illa : et qui in agro, similiter non redeat retro. 32. Memores estote uxoris Lot. 33. Quicumque quæsierit animam suam salvam facere, perdet illam : et quicumque perdiderit illam, vivificabit eam. 34. Dico vobis : in illa nocte erunt duo in lecto uno; unus assumetur, et alter relinquetur : 35. duæ erunt molentes in unum; una assumetur, et altera relinquetur : duo in agro; unus assumetur, et alter relinquetur. 36. Respondentes dicunt illi : Ubi Domine? 37. Qui dixit illis : Ubicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ.

5. Et dixerunt Apostoli Domino : Adauge nobis fidem.] Dixerunt hoc Apostoli, postquam non potuissent ejicere dæmonium lunaticum, idque ob parvam eorum fidem, ut ait Christus: tunc ergo majorem petiverunt, dicentes : *Adauge nobis fidem*, ut patet ex hoc loco collato cum iis quæ dicit Matth. 17. vers. 19. utrobique enim Christus idem respondet, vim fidei ut grani sinapis tantam esse, ut transferat montes.

6. Dixit autem Dominus : Si habueritis fidem sicut granum sinapis (quod parvum quantitate, potestate est magnum, ait Chrysost. insinuat ergo minimum fidei magna posse, et Beda : Fides perfecta, ait, est granum sinapis : in facie est humilis, in pectore fervens) dicetis huic arbori (vicinæ, quam ostendebat Christus) moro : Eradicare, et transplantare in mare : et obediet vobis.] Pro *moro*, Matth. 17. vers. 19. habet *monti* : utrumque ergo dixit Christus. Allegorice morus dicitur quasi μωρός id est stulta arbor per antiphrasin, quia arborum est sapientissima ; nam non emittit flores nisi transacto frigore, ne ab illo decutiantur. Morus ergo significat Evangelium crucis Christi, quod Gentilibus videtur stultitia, fidelibus autem est Dei virtus et sapientia, 1. Corinth. 2. Unde S. August. lib. 2. Quæst. Evang. qu. 39. *Dicant ergo*, ait, *illi servi per sinapis granum huic arbori moro, hoc est ipsi Evangelio crucis Dominicæ, per poma sanguinea, tanquam vulnera in ligno pendentia, victum populis præbituræ. Dicant ergo illi ut eradicetur de perfidia Judæorum, et in mare Gentium transferatur atque plantetur : hac enim domestica servitute esurienti et sitienti Domino ministrabunt.*

Sic et Beda : Morus, ait, cujus colore sanguineo fructus et virgulta rubent, est Evangelium crucis, quæ per fidem Apostolorum, de Judæis, ubi velut in stirpe generis timebatur, verbis prædicationis eradicata, et in mari Gentium plantata est. Addit Glossa : Folia mori subjecta serpenti illi necem inferunt; sicut verbum crucis cuncta animæ noxia et venenata perimit. Ex adverso S. Ambros. Chrysost. et Glossa per morum accipiunt diabolum, quem fides Christi expellit, et in abyssum præcipitat. Audi S. Ambros. *Fructus ejus* (mori) *primum albet in flore, deinde jam formatus irrutilat, maturitate nigrescit. Diabolus quoque ex albenti angelicæ flore naturæ et potestate, rutilante prævaricatione dejectus, tetro inhorruit odore peccati. En tibi illum arbori moro dicentem : Eradicare, et jactare in mare ; cum legionem ejicit ex homine, in porcos transire permittit : qui exagitati diabolico spiritu, se in maria demerserunt.*

Audi et S. Chrysostomum in Catena : Ut mori frondibus vermes (bombyces, ex frondibus mori nentes sericum) aluntur, sic diabolus per cogitationes ab eis exortas, alit in nobis vermem perpetuum : sed hanc morum potest fides ab animabus evellere, et in abyssum demergere.

Denique Arabicus pro *moro* vertit *sycamino*, id est sycomoro, de qua cap. 19. 4. Porro Christus vim fidei extollit, ut Apostolis ejus acuendæ, et augmentum postulandi majus desiderium injiciat : volebat enim postulantibus augere fidem, qui postulandi mentem et desiderium eis injecerat. Unde et postea eis fidem adauxit, præsertim cum Spiritum sanctum in eos misit in Pentecoste. Hinc et vi excellentis fidei tam mira et tot miracula patrarunt, totumque orbem converterunt. Quare ne in tantis operibus superbiant, et vane glorientur, Christus sequenti parabola docet eos humilitatem, ut dicant : Servi inutiles sumus.

7. Quis autem vestrum habens servum arantem aut pascentem (oves vel boves, uti legit S. Augustinus lib. 2. Quæst. Evangel. quæst. 39. qui regresso de agro dicat illi, Statim transi (intra in triclinium; Arabicus, *ascende*) et recumbe.] Et accumbe mensæ, comede, vires restaura. Retundit hic Christus vanam gloriam Apostolorum, ut fide excelsa, mira et stupenda patrantes, in iis non glorientur, sed Deo, cujus est propria, omnem operum gloriam ascribant. *Jactationis affectum evellit*, ait Euthym. *qui boni operationem consequitur.* Servum, non mancipium, ut volunt hæretici, sed mercenarium, qui ultra operas pactas, vel ab hero præceptas, potest aliud servitium, ad quod non obligatur, hero impendere.

Ubi nota, hæreticos hoc loco abuti contra bonorum operum merita ; sed immerito. Nam hic servus vere mercedem diurnam, ei ex pacto debitam merebatur, ut patet, sed non merebatur ut herus ei gratias ageret ; quia non solent heri servis, quibus mercedem laboris persolvunt, agere gratias ; hæ enim aguntur operi gratuito et gratis præstito : agimus enim gratias pro beneficio, quod gratis nobis confertur: ergo et nos qui servi Dei sumus, per opera à Deo præcepta, si ea præstemus, meremur vitam æternam : sicut servus mercenarius laborans per diem meretur mercedem diurnam, ut patet Marc. 9. 41. Matth. 10. 41. Apoc. 11. 18. et alibi : Licet enim opera nostra, quatenus nostra sunt, sint parvi et quasi nullius pretii ; tamen quatenus manant ex gratia Christi, ideoque Christi capitis nostri sunt opera; hinc magni

sunt valoris et meriti, adeoque æternam gloriam merentur : gratia enim est semen gloriæ ; præsertim quia Deus ex bonitate sua immensa, operibus nostris ex gratia Christi factis, gloriam sempiternam promittere dignatus est.

8. Et non dicat ei : Para quod cœnem, et præcinge te, et ministra mihi, donec manducem et bibam, et post hæc tu manducabis, et bibes? Nunquid gratiam habet servo illi, quia fecit quæ ei imperaverat?] Id est, puto quod non gratias aget servo : *Quia servo incumbit necessitas ut faciat domini mandata*, ait Theoph. Sic nobis incumbit necessitas faciendi omnia, quæ præcepit Deus, et novis semper studiis augendi priora, ait Beda. Sensus ergo est, q. d. ait S. Ambros. *Sicut tu non solum dicis servo tuo : Recumbe, sed exigis ab eo aliud ministerium, et gratias ei non agis ; ita nec in te patitur Dominus unius usum esse operis aut laboris, quia dum vivimus, debemus semper operari. Ergo agnosce te esse servum plurimis obsequiis defœneratum. Non te præferas, quia filius Dei diceris : agnoscenda gratia, sed non ignoranda natura ; neque te jactes si bene servisti, quod facere debuisti. Obsequitur sol, obtemperat luna, serviunt angeli.*

10. Sic et vos, cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite : Servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.] *Væ enim nobis si non fecissemus*, inquit S. Bernard. serm. 4. in Psalm. *Qui habitat.* Sic Apostolus 1. Corinth. 9. 16. ait : *Væ mihi est si non evangelizavero*, quia Deus præcepit mihi ut evangelizem.

Objiciunt hæretici : Christus hic suos fideles vocat servos inutiles, ergo ipsi suis meritis nil merentur, imo nil boni faciunt, quia nil utilitatis afferunt. Resp. antecedens esse falsum. Christus enim suos famulos non vocat inutiles, imo Matth. 25. 23. ait : *Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui :* sed monet ut quisque fidelis se ipsum vocet servum inutilem, ad vitandam vanam gloriam, et ad majus humilitatis incrementum, æque ac meritum, ut docent S. Ambros. et S. Chrysost. Theophyl. Beda, et passim alii ; idque hoc sensu, non ficto et simulato, sed vero et sincero ; quod scilicet implendo Dei præcepta dumtaxat, nihil peculiare, nihil insigne, illustre et eximium fecerit, sed tantum id quod ex lege Dei facere debebat, et ad quod sub pœna peccati obligabatur. Ideo ergo inutilis est et dicitur, quia sola præcepta complevit, consilia vero et opera supererogationis omisit, ut explicat ipse Christus, dicens : *Omnia quæ præcepta sunt ;* et, *Quod debuimus facere, fecimus :* ac proinde talis communem tantum observationis præceptorum mercedem, non vero eximiam illam observationis consiliorum Evangelicorum gloriam, coronam et aureolam assequitur, ut ait Paulus, cujus verba mox citabo.

Porro cum nos humiliter dicemus : *Servi inutiles sumus ;* tunc dicet Christus : *Euge serve bone et fidelis*, etc., ait S. Chrysostom.

Unde S. Bernard. tract. de Præcepto et dispens. longiuscule ante finem, sic explicat : *Servi inutiles sumus, quæ facere debueramus, fecimus. Ac si dicat : Si solis contenti estis præceptis, et traditionibus impositæ legis, et non sponte etiam perfectionis vos consiliis et suasionibus mancipatis, liberi quidem estis à debito ; non tamen pro merito gloriosi, evasistis pœnam, sed non acquisistis coronam.*

Hoc est quod Apostolus gratis evangelizans, cum posset alimenta à fidelibus exigere, 1. Corinth. 9. 15. vocat gloriam suam : nam ipse subdit : *Si evangelizavero, non est mihi gloria, necessitas enim mihi incumbit*, etc. *Quæ ergo merces mea* (insignis et illustris?) *ut Evangelium prædicans, sine sumptu* (gratis) *ponam evangelium.*

Secundo, etiam Paulus, ceterique Apostoli et Religiosi observantes non tantum præcepta, sed et consilia Christi, vere dicere possunt : *Servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.* Primo, quia Deo debemus animam, corpus, vitam, et quidquid habemus, quod nunquam exolvere possumus, quidquid boni agamus. Hoc enim debitum est infinitum, estque multiplex, sed maxime quadruplex. Primum est debitum creationis : ex nihilo enim à Deo creati, totum quod sumus, debemus Deo creatori. Unde Plato in Phædone ait, hominem esse unam è possessionibus Dei. Audi S. Bernard. serm. de Quadruplici debito : *Ecce*, ait, *in janua est, qui fecit cœlum et terram, et creator tuus est, tu creatura ; tu servus, ille dominus ; ille figulus, tu figmentum. Totum ergo quod es, illi debes, à quo totum habes, illi præcipue Domino, qui et te fecit, et beneficit tibi, qui tibi ministrat siderum cursus, aeris temperiem, fœcunditatem terræ, fructuum ubertatem. Huic revera totis medullis, totis viribus serviendum, ne forte indignationis oculo te respiciat et despiciat, et conterat in æternum.*

Secundum est debitum emptionis et redemptionis : Christus enim nos à morte, peccato et gehenna emit et redemit pretio sanguinis sui : sumus ergo servi emptitii, imo mancipia Christi. Unde Apostol. *Empti estis pretio magno, glorificate et portate Deum in cordibus vestris*, 1. Corinth. 6. 20. Audi S. Bernard. serm. jam citato : *Primo*, inquit, *Christo Jesu debes omnem vitam tuam, quia ipse vitam suam posuit pro tua, et cruciatus amaros sustinuit, ne tu perpetuos sustineres.* Addit deinde multa in hanc sententiam, quæ sic ad extremum concludit omnia : *Cum ergo ei donavero quidquid sum, quidquid possum, nonne istud est sicut stella ad solem, gutta ad fluvium, lapis ad montem, granum ad acervum?* Idem Bernard. tract. de Dilig. Deo, *Si totum me debeo*, ait, *pro me facto, quid addam jam pro refecto, et refecto hoc modo? Nec enim tam facile refectus, quam factus. Nam qui me semel, et tantum dicendo fecit, in reficiendo profecto, et dixit multa, et gessit mira, et pertulit dura ; nec tantum dura, sed et indigna. In primo opere me mihi dedit ; in secundo se : et ubi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo et redditus, me pro me debeo, et bis debeo. Quid Deo retribuam pro se? Nam etiam si me millies rependere possem, quid sum ego ad Deum?*

Tertium est, quia in baptismo abrenunciantes Satanæ, nos totos mancipavimus obsequio Christi, in eoque ipse nos regenerans, fecit homines novos et divinos, qui essent templum Dei et Spiritus sancti. Quartum, quia ipse est principium et finis noster ultimus, ad quem omnes actiones dirigere debemus. Ipse enim promisit nobis cœlestem felicitatem et gloriam

sempiternam, quæ non est alia quam visio et fruitio Dei. Vide Hieron. Platum lib. 1. de Bono status Relig. cap. 3. et 4. ubi septem titulos servitutis nostræ recenset, ob quos nos non sumus nostri juris, sed Dei et Christi.

His adde *inutiles servos* nos esse respectu Dei : Deo enim, utpote immenso, ditissimo et felicissimo, nil utilitatis afferre possumus. Unde S. August. in Psal. 34. *Possideat te*, inquit, *ut possideas illum. Eris prædium ipsius, eris domus ipsius. Possidet ut prosit, possidetur ut prosit. Numquid ut aliquid ei tu prosis? Nam dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.*

Rursum *inutiles*, quia in multis peccamus, ac sic multa opera nostra vel negligentia, vel vana gloria, vel alio vitio infecta sunt. Ad hæc actiones nostræ, si in se præcise, uti ab homine manant, spectentur, inutiles sunt ad promerendam Dei gratiam et gloriam, juxta illud Apostol. 2. Corinth. cap. 4. *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis.* Ita S. August. cujus verba mox citabo. Denique actiones nostræ omnes valoris et meriti dignitatem habent à gratia et promissione Dei, atque nobis, non Deo utiles sunt. Unde Arabicus vertit, *equidem nos servi inutiles sumus : fecimus enim quod nostra intererat.* Hinc rursum pro *inutiles* græce est ἀχρεῖοι, id est inutiles, irriti, infirmi, defatigati, inepti, inhabiles, vani, nullius bonæ frugis, hebetes, nequam. *Cum bonus sit Deus*, ait Euthymius, *servis tanquam mercenariis utitur, et servitutem eorum mercede rependit, ac debitum obsequium tanquam facinus egregium suscipit ; et præmium tribuit, quod labores etiam excedat.* Similiter Cyrillus in Catena : *Sic et Deus petit quidem à nobis famulatum jure servitii, verum quia clemens et bonus est, honores laborantibus pollicetur, et supereminet sudoribus subjectorum benevolentiæ magnitudo. Vincit namque bonitas ejus id quod justum et æquum est.* Hæc Cyrillus.

Id faciebant monachi Alpenses, ad quos ita scribit S. Bernard. epistol. 152. *Inutiles vos reputatis, et humiles inventi estis. Recta facere, et inutilem se reputare, apud paucos invenitur, et ideo multi admirantur. Hoc, inquam, hoc prorsus vos de illustribus reddit illustriores, sanctiores de sanctis, et ubicunque divulgatus est sermo iste, replevit omnia odore suavitatis.* nam ut idem ait serm. 42. in Cant. *Humilitas tanquam nardus spargit odorem suum, amore calens, devotione vigens, opinione redolens.*

Porro S. Augustinus, lib. 2. Quæst. Evangel. qu. 39. aliter explicat ; pro *inutiles* enim vertit, *supervacui*, id est qui expleto omni opere jam quasi vacui expectant mercedem et gloriam sempiternam, quæ omnem laborem, operumque valorem et dignitatem longe superat et transcendit. *Servi*, ait, *supervacui sumus, quod debuimus facere, fecimus, nihil in nobis operis restat : cursum consummavimus, agonem perfecimus ; superest nobis corona justitiæ : omnia enim dici possunt de illa ineffabili perfruitione veritatis : et tanto magis omnia dici possunt, quanto minus aliquid digne dici potest : nam et lux est illuminatorum, et requies exercitatorum, et patria redeuntium, et esca indigentium, et corona vincentium, et quæcunque bona temporaliter transeuntia, per creaturarum partes error appetit infidelium veriora, et in æternum manentia, in creatore omnium, simul inventura est pietas filiorum.*

Hinc infert Theoph. *Si*, ait, *cum omnia mandata fecerimus, neque tunc debemus magnum quid sentire, quantum peccamus ; cum maximam partem mandatorum non perficiamus, et nihilo minus extollimur ?*

11. Et factum est, dum iret (è finibus Cæsareæ Philippi aut Paneadis, ut patet Matth. 17. 21.) in Jerusalem (ad festum Tabernaculorum, ut liquet Joan. cap. 6. vers. 2.) transibat per mediam Samariam et Galilæam.] Hæ enim erant in recto itinere eunti à Cæsarea in Jerusalem. Samariæ meminit, ut suggerat rationem, quare inter decem leprosos à Christo, ut sequitur, curatos, unus fuerit Samaritanus : quia scilicet Christus transibat per Samariam, ac licet male à Samaritanis exceptus, imo hospitio exclusus in uno eorum vico, cap. 9. vers. 33. Samaritanum tamen curare voluit, ut pro maleficio rependeret beneficium. Vide Chronotaxin, quam Commentario huic proposui n. 38.

12. Et cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi, qui steterunt a longe.] *Cum ingrederetur*, id est cum jam esset ingressurus. Leprosi enim tanquam immundi, non poterant ingredi urbes, oppida et castella, ne oppidanis suam lepram, æque ac immunditiem legalem (quæ in lege veteri contrahebatur ex contactu leprosi et immundi) afflarent, ut patet Num. 5. 2. quare ante castellum occurrerunt Christo. Ita Theoph. Simili modo videmus jam leprosos non degere in urbibus, sed ante urbes erigi eis domum in via publica, in qua habitent, et eleemosynam à transeuntibus petant. *Decem viri leprosi, quos morbi communicatio adunaverat*, ait Euthym. nam alioqui *Judæi non coutuntur Samaritanis*, Joan. 4 9. Videntur hi decem leprosi conspirasse, ut simul Jesu occurrerent, ac communi voce sanitatem flagitarent, itaque quasi manu facta Jesu clementiam expugnarent Porro in Judæa, æque ac in Ægypto abundant leprosi, ob ingentes regionis calores, ait Galenus.

Steterunt a longe.] Quasi immundi, et extra cœtum mundorum, ne cum suo halitu inficerent, ablegati.

Tropolog. lepra est concupiscentia, hæresis, et peccatum quodlibet, uti ostendi Levit. c. 13. et 14. et Matth. 8. vers. 2.

Vide Guilielmum Ader medicum, lib. de Ægrotis Evangelicis, parte 3. quæ est de elephantiasi, sive de lepra, ubi eam ex materia et causa efficiente sic definit ; Lepra est morbus contagiosus totius corporis. sed maxime externarum partium, scilicet musculorum et cutis, ex humoris melancholici assatione, exustione, et mala qualitate proveniens. Signa ejus æquivoca et generalia, ideoque minus certa dat sexdecim. Primum, inquit, est durities et carnium tubercula. Secundum, est color tenebrosus, quem medici vocant morpheatum. Tertium, pilorum casus et decidentia. Quartum, musculorum manus, maxime pollicis, consumptio et tabes : pollici enim tota manus innititur; nec inepte, inquit, pollice excisos, indeque animosa vi cordis carentes, timidosque vocant *poletruncos*, italice *poltroni*, gallice *poltrons*. Quintum, est stupor et abolitus sensus partium extremarum. Sextum, scabies et impetigines.

Septimum, grandines et tubercula sub lingua, à retorrido calore humido ex humore crasso congesta, ut et illic varicosæ venæ : unde lingua intumescit. Octavum, ardor et cutis punctura ac prurigo. Nonum, cutis crispa, qualis est anserum. Decimum, unctuosa cutis, quæ aspersam aquam cito respuit. Undecimum, infebricitatio, sive quòd febre careant. Duodecimum, si sint astuti, dolosi, mendaces et furiosi. Decimum tertium, insomnia cum pavore formidolosa. Decimumquartum, pulsus exilis et creber tardusque. Decimumquintum, sanguis arenosus, luridus, plumbeus et niger. Decimumsextum, urina alba et livida, quia cruda.

Sex deinde univoca et propria, ideoque certa lepræ signa affirmat. Primum, est oculorum et aurium rotunditas : corrumpitur enim pyramidalis nativa in oculo figura, carne scilicet in osse lacrymali, ad radicem nasi jacente siccitate marcida, et oculorum musculis contabescentibus, quorum deformitate in orbem fastigiatur oculi figura, eademque de causa rotundantur aures, absumpta nempe pinnula. Secundum signum est in superciliis, quorum depilatione et tuberibus simiarum faciem repræsentant leprosi. Tertium, est in dilatatione narium : quia nempe narium partes (quæ Rufo Ephesio alæ et pinnulæ dicuntur) exterius amplificantur et dilatantur, interius comprimuntur et subsidunt. Illud ab humorum influxu, hoc autem à carie, et interstitii narium putredine dependet. Quartum, in voce rauca, clangosa, et tubarum more sonora contingit, juxta illud :

Classica raucisonos disclangit buccina bombos.

Quintum, est fœtor anhelitus, totiusque corporis male sapida olidaque aura. Sextum, est aspectus satyricus, horribilis, et visus ingratus. Quo signo, cum figuræ depravatione, labrorum crassitie, nasique firmitate judicarunt antiqui medici Græci confirmatos leprosos. Denique in leproso membrorum extrema, putredine et carie exesa decidunt, omnis perit corporis nitor, prorsusque humana facies transit in satyricam, ut de leproso facile dicas, quod de Satyro capto ad Apolloniam Plutarchus refert, qui οὐδὲν συνετῶς loquebatur.

Subdit deinde lepram inveteratam et perfectam esse incurabilem et exitialem, ac hominem ad mortem deducere : moriuntur enim fatiscenti incendio, et depeculato vitæ genio, calore nempe vivifico. Ad hæc humor melancholicus, ferinus et acer corpus erodit : lepræ vero recentis et incohantis hæc sunt remedia, inquit : nitrum, sal, helleborus, cedria, thus, iris, argentum vivum, et vinum viperinum, maxime à Galeno commendatum. Insuper melancholiæ expurgatio, diæta, id est victus ratio humori morbi contraria.

Hæc omnia et singula faciliter concionator accommodabit lepræ mysticæ, id est concupiscentiæ, peccato et hæresi : magna enim utrimque et clara est analogia et similitudo.

13. Et levaverunt (extulerunt clamantes, quia longe stabant, et quia valde desiderabant à lepra curari) vocem (unam et unanimem ex omnium ore prodeuntem) dicentes : Jesu præceptor miserere nostri.] Ut nos morbo tam gravi et incurabili liberes. *Præceptor* hic non tam doctorem significat, quam dominum, qui servis suis præcipit et jubet ea quæ vult : græce enim est ἐπίςατα, id est præfecte, præses, cujus est regere et imperare : petunt enim non ut Christus eos doceat, detque præcepta virtutis, sed ut præcipiat lepræ, jubeatque eam facessere : sic et Hebr. *Rabbi* non tantum magistrum, sed et dominum virumque potentem et primarium denotat : unde Theophyl. interpretatur dominum curatorem, *Id quod est*, ait, *putare illum prope esse Deum.* Sic Cicero lib. 3. de Oratore ait, *Neque disjuncti doctores, sed iidem erant vivendi præceptores atque dicendi.* Et Philip. 2. *Hunc tu authorem, præceptorem omnium consiliorum, totiusque vitæ debuisses habere.*

Porro Lucas passim Christum vocat ἐπίςατα, ut patet cap. 5. 5. cap. 8. 24. et 45. cap. 9. 34. et 49. Pro quo Matthæum cap. 8. 25. c. 17. 4. et alibi habet κύριε, id est domine : unde patet hæc duo idem significare, scilicet Dominum. Sic Galli, Germani, Belgæ dominos suos vocant magistros : *mon maitre, mein meister.*

Quos ut vidit (et se invocantes audivit : unde Theoph. loco quidem, inquit, procul stant, oratione autem propinquant; *prope est* enim *Dominus omnibus invocantibus se in veritate*, Psal. 144.) dixit : Ite, ostendite vos sacerdotibus. q. d. Si ad eos eatis, mihique obediatis, certo à lepra mea virtute et providentia curabimini. Et factum est, dum irent, mundati sunt.] Jussit Christus leprosos adire sacerdotes, non ut ab eis sanarentur; hoc enim erat impossibile : sed Primo, ad honorem et observantiam ordinis sacerdotalis. Secundo, quia lex jubebat leprosos, si sanarentur, ostendere se sacerdotibus, ut per eos restituerentur urbi et templo, ac convictui hominum, Levit. cap. 24. Porro habebant sacerdotes sua signa, ex quibus cognoscerent lepram esse vel non esse, qualia paulo ante recensui. Tertio, ut probaret leprosorum fidem et obedientiam : sciebant enim ipsi se esse leprosos, nec à sacerdotibus posse curari, sed tantum declarari lepram : vadunt tamen ad eos jussu Christi, certo sibi persuadentes, se hac ratione à Christo curandos esse, antequam ad sacerdotes pervenirent. Nisi enim hoc sibi persuasissent, utique ad sacerdotes non ivissent : ibant enim, ut ab eis declararentur à lepra esse mundati. Quarto, ut Christus sacerdotes faceret testes miraculi sanationis à se facti, ut ipsi ex eo illum esse Christum agnoscerent.

Allegor. voluit significare Christus mysticos leprosos, id est peccatores in lege nova, debere adire sacerdotes, ut in sacramento Pœnitentiæ, à lepra peccati curentur et absolvantur. Sacerdotum enim legis novæ non est probare lepram, uti fuit in lege veteri, sed probatam purgare et expiare, ait S. Chrysost. lib. 3. de Sacerdotio.

Et dum irent.] Certa fide et cæca obedientia, non dijudicantes de præcepto, ait Euthymius; græce, *inter eundum.* Verisimile est, statim ut cœperunt ire, fuisse curatos, ut scirent se à Jesu curatos : unde et Samaritanus videns se curatum, illico regressus est, Jesuque gratias egit. Sic solet Deus statim remunerari promptam fidem et obedientiam.

Mundati sunt.] A lepra, quæ apud Judæos

summa erat immunditia, tam naturalis, quam legalis; præsertim quia lepra est contagiosa, ac vicinos facit leprosos et immundos.

15. Unus autem ex illis ut vidit quia mundatus est (græc. ἰάθη, id est sanatus est), regressus est ex media via, reflectens iter ad Jesum suæ sanitatis auctorem, cum magna voce exaltante et jubilante, magnificans Deum, qui per Jesum eum curarat.

16. Et cecidit in faciem ante pedes ejus (ut profunde se humiliando summam ei reverentiam exhiberet) gratias agens (*ei*, ut habent Græca et Syrus), et hic erat Samaritanus.] Ideoque alienus et abhorrens à Judæis, ac schismaticus, ut mirum fuerit eum solum Jesu Judæo tam impense gratias egisse; cum ceteri leprosi gente et religione Judæi Judæum Jesum, à quo curati fuerant, negligerent, nec ei gratias pro tanto beneficio agerent.

17. Respondens autem Jesus, dixit: Nonne decem mundati sunt: et novem ubi sunt?] Cur novem, æque ac decimus Samaritanus, ad me non redeunt, nec beneficium agnoscunt, nec mihi benefactori gratias agunt? nimirum novem hi læti de sua sanitate, pergebant ad sacerdotes, ut ab eis declararentur mundi, itaque convictui hominum restituerentur, toti de se, parum de Jesu gloria solliciti: sic et hodie in aulis principum multi officia et beneficia captant; illasque assidue frequentant, sese humiliant, instant, obsecrant, donec obtineant; at ubi obtinuerunt, ad suos quasi cum præda avolant, nec amplius comparent; quos proinde Alphonsus Aragonum rex *vultures aulæ* nuncupabat, teste Panorm. in ejus Vita.

Non est inventus qui rediret, et daret gloriam Deo (confitendo, prædicando se à Deo per Jesum curatum à lepra, quæ erat ingens gloria Dei), nisi hic alienigena.] Id est nisi hic Samaritanus, alienus à gente et religione Judaica. Erant enim Samaritani gente Babylonii, Assyrii, Medi, etc. à Salmanasar translati in Samariam, 4. Reg. 17. 24. Syrus, *quare separati sunt, quin redierint daturi gloriam Deo, nisi iste qui est ex populo extraneo?* Hic repræsentat Gentiles qui credituri erant in Christum, illique gratias acturi, cum increduli Judæi eum essent spreturi. Ita videmus exteros sæpe esse gratiores indigenis, quia exteri magis admirantur exteros benefactores, ideoque eos magis colunt, quam indigenæ, qui familiares et concives suo benefactori, beneficium ab eo jure patriæ sibi deberi putant. Adde, pudet eos coram cive suo se humiliare, ac suam miseriam, à qua ab illo liberati sunt, agnoscere. Jure ergo eorum ingratitudinem hic incusat Christus, ac jure potuisset eis beneficium sanitatis præstitum adimere, ut in suam lepram relaberentur; sed noluit, quia tanta est ejus beneficentia, ut etiam ad ingratos se extendat. Malitiam ingratitudinis acriter perstringit S. Bern. serm. 51. in Cant. *Ingratitudo*, ait, *inimica est animæ, exinanitio meritorum, virtutum dispersio, beneficiorum perditio. Ingratitudo ventus urens siccans sibi fontem pietatis, rorem misericordiæ, fluenta gratiæ.* Idem serm. de Septem Misericordiis: *Peremptoria res*, ait, *est ingratitudo, hostis gratiæ, inimica salutis. Dico ego vobis, quoniam pro meo sapere nihil ita displicet Deo, præsertim in filiis gratiæ, in hominibus conversionis, quemadmodum ingratitudo. Vias enim obstruit gratiæ, et ubi fuerit illa, jam gratia accessum non invenit, locum non habet.*

19. Et ait illi: Surge, vade: quia fides tua te salvum fecit.] *Fides*, qua credidisti me posse te sanare, imo reipsa sanaturum, si mihi obediendo pergeres ad sacerdotes. Hæc enim fides cooperata est sanitati tuæ: licet ego primarius sim sanitatis tuæ auctor, tamen volui ut ad eam quoque concurreret fides tua, quasi congrua dispositio; nisi enim credidisses, non fuisses à me sanatus.

Salvum fecit.] A lepra, tum corporis, tum animæ, id est à peccatis: quare verisimile est leprosum hunc excitatum à Deo, elicuisse actum contritionis de peccatis, ac per eum fuisse justificatum. Insuper eum reliquisse schisma et sectam Samaritanorum, ac adhæsisse veræ religioni Judæorum; denique factum esse discipulum Jesu, ejusque baptismum recepisse; et Christianum effectum, Christi virtutem et miraculum ubique prædicasse, multosque ad eum convertisse. Ad hoc enim instigabat eum gratitudo, quæ hic à Christo celebratur.

20. Interrogatus autem a Pharisæis: Quando venit regnum Dei? (regnum Israel jam collapsum, sed à Messia erigendum) respondens eis, dixit: Non venit regnum Dei cum observatione.] *Venit*, id est veniet, vel venire oportet. Est hebraismus, quia præsens ponitur pro futuro. Nota, quia Christus prædicabat, dicens: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum;* idcirco Pharisæus hic vel discendi avidus, vel potius irridendi causa, rogat, q. d. Tu, ô Jesu, prædicas tuum regnum cœlorum, at quando illud veniet? quando te in eo regnantem videbimus? quando Israelem à Romanis subjugatum, per te respirantem, ac libertati redditum, felicem sub te rege vitam agere conspiciemus? Interrogant eum quando regnaturus esset, ait Euthymius, irridentes eum, ut qui vilis appareret: Christus tamen huic mansuete respondit, Primo breviter hoc versu et seq. Secundo fuse vers. 22. usque ad finem capitis, de regno gloriæ in cœlis, cui prius regnum gratiæ in terris subordinatur: per gratiam enim imus ad gloriam. Ait ergo:

Non venit regnum Dei cum observatione.] q. d. Regnum Dei et Messiæ non venit cum prævio apparatu, nec cum pompa externa militum, equorum, curruum, ut ex illa ipsum observare, et certo præscire possitis, sicut regem certo adesse scitis, dum videtis prævium ejus comitatum, cum quali vos regnum Messiæ venturum putatis, et jam quasi proximum observatis. Non poterit observari, ait Glossa, quia non est corporale, ut putatis; sed spirituale, quod jam incepit. Quocirca Christus venit sine pompa, pauper et humilis, ut ostenderet regnum suum esse spituale et divinum, non corporale et mundanum.

21. Neque dicent: Ecce hic, aut ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos est.] q. d. Non dicent: Ecce in Jerusalem est thronus regalis Christi, ecce ibi regnat in magnificentia, quasi alter Salomon; quia Christus non regnat in throno corporali, sed in anima spirituali, dum illam per gratiam suam regit et flectit ad omne bonum, sicque eam dirigit ad regnum cœleste. *Regnum* enim *Dei non est esca aut potus, sed justitia, et pax et gaudium in Spiritu sancto*, Rom.

cap. 14. v. 17. malo enim hæc omnia accipere de eodem, scilicet de primo Christi adventu, quo quasi rex regnat in animis fidelium per gratiam suam; sic enim omnia melius cohærent, licet aliqui accipiant de regno gloriæ, quod erit in secundo adventu, quod hoc sensu verum est; quia scilicet regnum gratiæ Christi dirigitur, tendit et perducit ad regnum gloriæ, quod etiam corpora justorum suo fulgore, aliisque dotibus decorabit, ut ab omnibus notari et observari possit.

Secundo, hoc *regnum Dei intra vos est*, id est in vestra potestate est; si videlicet Christi fidem et gratiam amplecti, illique cooperari velitis, quia, ut ait Titus, *in voluntatis arbitrio positum est accipere regnum Dei.*

Tertio, *regnum Dei intra vos est*, quia Christus Deus et rex, hoc regnum prædicans et largiens, inter vos versatur. Ita Theophyl. quem audi: *Omnino regnum Dei est more angelorum vivere, quando nihil mundanum in animabus nostris versatur: non enim longo tempore, neque longa peregrinatione opus est, sed prope nos est et fides, et post fidem divina vita. Istud ipsum etiam Apostolus dicebat: Prope te verbum est in ore tuo, et in corde, hoc est verbum fidei, Rom.* 10. *vers.* 8. *Credere enim, et secundum fidem ambulare, sicut dignum est vocatione, intra nos est. Itaque Pharisæi irridebant Dominum; at ipse illos in risum convertit, ostendens quod ignorent rem, quæ intra se sit, et quæ valde facilis, si qui capere velint. Nunc enim cum sim medius inter vos, potestis omnino regnum Dei capere, si creditis in me, et vultis juxta mandata mea vivere.*

22. ET AIT AD DISCIPULOS SUOS: VENIENT DIES QUANDO DESIDERETIS (legit interpres, ἐπιθυμήσητε, jam legunt ἐπιθυμήσετε, id est, desiderabitis) VIDERE UNUM DIEM FILII HOMINIS, ET NON VIDEBITIS.] q. d. Veniet tempus, illudque instat, quo ob fidem meam et Evangelii prædicationem, multa adversa, persecutiones, contradictiones, quin et Novatorum errores et hæreses patiamini, quoque angustiis corporis et animi pressi, nesciatis quid solatii vel consilii capere debeatis: quare tunc vel semel me videre, me consulere, à me doceri et consolari in tantis afflictionibus desiderabitis, sed frustra: nam postquam in cœlum ascendero, non amplius comparebo in terris. Quare tunc ex iis, quæ nunc à me auditis, vos docere, solari, dirigere debetis, donec in secundo meo ad judicium adventu, ad vos, id est vestros successores, redeam, eosque ab hæreticis, persecutoribus, tribulationibus omnibus liberem, et in regnum gloriæ meæ inducam. Dicit hoc Christus, tum ut prænuntiet persecutiones et difficultates eis obventuras, ut contra eas se obarment, ne ex inopinato earum incursu percellantur, et animo cadant, vel à fide excidant: tum ut doceat ad regnum gloriæ non nisi per tribulationes iri: tum denique ut moneat eos studiose audire, et notare omnia sua dicta et facta, dum præsentia ipsius fruuntur; utpote quam brevi non sint habituri, et frustra desideraturi. Ita Theophyl. Euthym. Titus, Beda et alii.

23. ET DICENT VOBIS: ECCE HIC, ET ECCE ILLIC (est Christus; venient enim pseudoprophetæ, mentientes se esse Christos, vel à Christo missos): NOLITE IRE, NEQUE SECTEMINI] illos impostores, eorumque rumores; Arabicus *ne videatis, neque festinetis.*

24. NAM SICUT FULGUR CORUSCANS DE SUB CŒLO, IN EA, QUÆ SUB COELO SUNT, FULGET: ITA ERIT FILIUS HOMINIS IN DIE SUA.] Syr., *sicut enim fulgur fulgurat è cœlo, et omnia quæ sub cœlo sunt illuminat:* q. d. Sicut fulgur subito, celerrime, publice et manifeste ex cœlo in terram delabitur et effulgurat; sic et ego subito ac inopinate redibo ad judicium in vallem Josaphat, cum magno splendore ac gloria, ita ut omnes me videant, et judicantem audiant. Quare tunc nulla mei observatione, vel signo aut indicio erit opus, quia omnibus in toto orbe, conspicuus et gloriosus apparebo. Hæc et sequentia audivimus Matth. 24. vers. 27. et seqq. ubi ea explicui.

25. PRIMUM AUTEM OPORTET ILLUM MULTA PATI, ET REPROBARI A GENERATIONE HAC.] Arabic., *ante hoc enim recipiet passionem multam, et reprobabitur à generatione hac;* scilicet à natione hac pravorum Judæorum, ait Euthymius. Dicit hoc Primo, ne Apostoli videntes eum pati et crucifigi, scandalizentur, dubitentque an ipse sit Christus. Secundo, ut cum morientem discipuli cernerent, ait Beda, quem glorificandum audierant, dolorem passionis, spe promissæ clarificationis mitigarent. Tertio, ut eos prædicatione hac contra futura adversa obarmet, q. d. ait Theophyl. Non admiremini, si evenerint vobis tam molesta, quæ vobis desiderium afferent dierum, quibus ego vobiscum sum. Nam et ego ipse qui venturus sum sicut fulgur, prius passurus multa, reprobandusque ero, et ita in gloriam istam veniam: atque ita hoc vobis sit extimulatio ad patientiæ virtutem; quia et vobis obveniet gloria ex periculis.

SECUNDUM HÆC ERIT, QUA DIE FILIUS HOMINIS REVELABITUR.] q. d. Subitus erit et inopinatus adventus meus ad judicium, uti fuit incendium Sodomæ, et diluvium Noe. *Pulchre*, ait Beda, dicit: *Revelabitur, quia qui interim non apparens omnia videt, tunc apparens omnia judicabit:* sicut magister per cancellos videt omnia discipulorum facta in schola, nec tamen ab eis videtur, sed scholam ingrediens ab omnibus videtur, et singulorum facta castigat, vel laudat.

32. MEMORES ESTOTE UXORIS LOTH.] Quæ periit, quia retrospexit, ait S. Ambrosius, ne scilicet sicut ipsa contra præceptum angeli respiciens retro ad Sodomam conflagrantem, versa est in statuam salis, sic et vos, contra hæc mea monita, redeatis ad vitam sæcularem hujus mundi, itaque cum eo pereunte et conflagrante, pereatis et conflagretis. Vide dicta Genes. 19. 17. et Sapient. 10. 7. Audi S. Augustinum lib. 2. Quæst. Evangel. quæst. 43. *Quid significavit uxor Loth? eos qui in tribulatione retrospiciunt, et se à spe divinæ promissionis avertunt: et ideo statua salis facta est, ut admonendo homines ne hoc faciant, tanquam condiat cor eorum, ne sint fatui.*

IN ILLA NOCTE ERUNT DUO IN LECTO UNO: UNUS ASSUMETUR, ET ALTER RELINQUETUR.] Ex voce *nocte* quis colligat judicium universale à Christo peragendum noctu, ad majorem hominum terrorem; sed respondeo, quam vers. 31. vocavit diem, hic vocat noctem. Primo, quia dies judicii plurimis, puta omnibus reprobis, erit fatalis et calamitosissima; nox autem et

caligo symbolum sunt calamitatis. Secundo, quia sicut nox claudit diem et tempus operandi, sic et dies illa claudet tempus bene agendi et merendi, juxta illud : *Venit nox in qua nemo operari potest*, Joan. 9. v. 4. Apte ergo dies judicii vocatur *nox*.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo per parabolam viduæ, sua importunitate extorquentis ab iniquo judice justitiam, docet semper esse orandum. Secundo, v. 9. per parabolam Publicani poenitentis, ideoque justificati præ superbo Pharisæo, docet humiles exaltari et superbos humiliari. Tertio, v. 15. benedicit infantibus. Quarto, v. 18. principi servanti præcepta Dei suadet consilia, ut, si velit esse perfectus, nudus nudum Christum sequatur. Petro deinde qui id fecerat, poscenti mercedem, promittit plura in hoc sæculo, et in futuro vitam æternam. Quinto, v. 31. prædicit sibi instantem passionem, mortem et resurrectionem. Sexto, v. 35. juxta Jericho cæcum illuminat.

Tertiam partem audivimus Matth. 19. 13. Quartam, ibid. v. 16. Quintam, Matth. 20. 22. Sextam, ibidem v. 29. Supersunt ergo prima et secunda hic explicandæ.

1. Dicebat autem et parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare,
et non deficere, 2. dicens : Judex quidam erat in quadam civitate, qui
Deum non timebat, et hominem non reverebatur. 3. Vidua autem
quædam erat in civitate illa, et veniebat ad eum, dicens : Vindica me
de adversario meo. 4. Et nolebat per multum tempus. Post hæc autem
dixit intra se : Etsi Deum non timeo, nec hominem revereor, 5. tamen
quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in novissimo
veniens sugillet me. 6. Ait autem Dominus : Audite quid judex iniquitatis dicit : 7. Deus
autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte, et patientiam
habebit in illis? 8. Dico vobis, quia cito faciet vindictam illorum. Verumtamen Filius
hominis veniens, putas, inveniet fidem in terra? 9. Dixit autem et ad quosdam, qui in se
confidebant tanquam justi, et aspernabantur ceteros, parabolam istam : 10. Duo homines
ascenderunt in templum ut orarent : unus Pharisæus, et alter Publicanus. 11. Pharisæus
stans, hæc apud se orabat : Deus, gratias ago tibi quia non sum sicut ceteri hominum :
raptores, injusti, adulteri : velut etiam hic publicanus. 12. Jejuno bis in sabbato : decimas
do omnium quæ possideo. 13. Et Publicanus à longe stans, nolebat nec oculos ad cœlum
levare : sed percutiebat pectus suum, dicens : Deus, propitius esto mihi peccatori. 14. Dico
vobis, descendit hic justificatus in domum suam ab illo : quia omnis qui se exaltat, humiliabitur : et qui se humiliat, exaltabitur. 15. Afferebant autem ad illum et infantes, ut eos
tangeret. Quod cum viderent discipuli, increpabant illos. 16. Jesus autem convocans illos,
dixit : Sinite pueros venire ad me, et nolite vetare eos : talium est enim regnum Dei.
17. Amen dico vobis : Quicumque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in
illud. 18. Et interrogavit eum quidam princeps, dicens : Magister bone, quid faciens vitam
æternam possidebo? 19. Dixit autem ei Jesus : Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi
solus Deus. 20. Mandata nosti : Non occides : Non mœchaberis : Non furtum facies : Non
falsum testimonium dices : Honora patrem tuum et matrem. 21. Qui ait : Hæc omnia custodivi à juventute mea. 22. Quo audito, Jesus ait ei : Adhuc unum tibi deest : omnia quæcumque habes vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo : et veni, sequere
me. 23. His ille auditis, contristatus est : quia dives erat valde. 24. Videns autem Jesus
illum tristem factum, dixit : Quam difficile, qui pecunias habent, in regnum Dei intrabunt!

25. Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei. 26. Et dixerunt qui audiebant : Et quis potest salvus fieri? 27. Ait illis : Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. 28. Ait autem Petrus : Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te. 29. Qui dixit eis : Amen dico vobis, nemo est, qui reliquit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios, propter regnum Dei, 30. et non recipiat multo plura in hoc tempore, et in sæculo venturo vitam æternam. 31. Assumpsit autem Jesus Duodecim, et ait illis : Ecce ascendimus Hierosolymam, et consummabuntur omnia, quæ scripta sunt per prophetas de Filio hominis. 32. Tradetur enim Gentibus, et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur : 33. et postquam flagellaverint, occident eum, et tertia die resurget. 34. Et ipsi nihil horum intellexerunt, et erat verbum istud absconditum ab eis, et non intelligebant quæ dicebantur. 35. Factum est autem, cum appropinquaret Jericho, cæcus quidam sedebat secus viam, mendicans. 36. Et cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset. 37. Dixerunt autem ei, quod Jesus Nazarenus transiret. 38. Et clamavit, dicens : Jesu fili David, miserere mei. 39. Et qui præibant, increpabant eum ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat : Fili David, miserere mei. 40. Stans autem Jesus jussit illum adduci ad se. Et cum appropinquasset, interrogavit illum, 41. dicens : Quid tibi vis faciam? At ille dixit : Domine, ut videam. 42. Et Jesus dixit illi : Respice, fides tua te salvum fecit. 43. Et confestim vidit, et sequebatur illum magnificans Deum. Et omnis plebs ut vidit, dedit laudem Deo.

1. Dicebat autem et parabolam ad illos (ut per illam ostendat) quoniam (quod) oportet semper orare (Syrus, *ut omni tempore orarent;* sic et Arabicus) et non deficere.] Cap. præcedenti in fine, dixerat Christus instare Apostolis et fidelibus persecutiones et tribulationes, in quibus desideraturi essent videre Christum, ut ab eo auxilium et consilium peterent et acciperent. Nunc remedium contra omnia adversa eis suggerit, ac modum adeundi se, scilicet orationem : ipse enim orantes audit et exaudit, erudit, dirigit, roborat, etc.

Oportet semper orare.] Hinc hæretici, dicti Euchitæ, volebant semper orare, nec unquam manibus laborare; sed stulte : scriptum est enim : *Si quis non vult operari, nec manducet*, 2. Thessal. 3. 10. Dico ergo τὸ *semper* hic idem esse, quod sedulo, perseveranter, diligenter, assidue, quantum per alia negotia licet, congruis temporibus, præsertim dum instat tentatio, persecutio et afflictio. Impossibile enim est, ut homo omni omnino tempore oret; nam aliquo tempore debet comedere, dormire, laborare, etc. Itaque τὸ *semper* hic significat orationis non continuationem, sed perseverantiam; scilicet ut opportunis temporibus vacemus orationi, nec ab ea desistamus, donec obtineamus id quo indigemus, quodque postulamus. Unde explicans subdit : *Et non deficere;* græce, μὴ ἐκκακεῖν, id est, *non defatigari.* Ratio est, quia tot incurrunt quotidie difficultates et ærumnæ, ut tota vita hominis videatur esse tentatio et militia. Quare cum homo sit infirmus et impotens ad eas superandum, debet auxilium et robur per orationem assiduam poscere à Deo, ne succumbat. Quare tota quasi vita Christiani debet esse oratio.

Rursum *semper*, id est frequenter, crebro, statis Ecclesiæ horis, atque ut nil facias, nisi præmissa oratione, quodque ad Dei gloriam non referas; sic vulgo dicimus de valde studioso : Hic juvenis semper studet, id est frequenter et diligenter studet. Ita Beda, qui et mystice addit : *Semper orat, qui semper secundum Deum operatur :* et Glossa : *Semper orat, qui semper bene agit.*

Porro *vult Dominus*, ait S. Chrysost., *te rogando accipere, quod impertiri desideras : quanta tibi felicitas concessa est, orationibus fabulari cum Deo, quod desideras postulare! Aula et aures principum paucis patent, Dei vero omnibus volentibus.* Alludit ad Eccli. c. 18. 22. *Non impediaris orare semper.* Hinc et Apostolus Ephes. 6. 18. *Orantes*, ait, *omni tempore ;* et 1. Thessal. 5. 17. *Sine intermissione orate.* Vide quæ his tribus locis annotavi. Tanta enim est orationis vis et efficacia, tanti effectus ac fructus, ut nihil sit quod non impetret et evincat. Audi Climac. gradu 28. initio : *Oratio, si ipsius naturam seu qualitatem spectes, est familiaris conversatio et conjunctio hominis cum Deo : si autem vim seu efficaciam, mundi conservatio, Dei reconciliatio, mater lacrymarum et iterum filia, propitiatio peccatorum, pons tentationum, propugnaculum adversus impetum afflictionum, bellorum oppressio et extinctio, officium angelorum, omnium spirituum alimentum, futura lætitia, actio sempiterna, virtutum scaturigo, gratiarum divinarum conciliatrix.* Nec his contentus, longe plura et majora subjicit : *Profectus spiritualis, nutrimentum animæ, mentis illustratio, securitas desperationis, spei demonstratio, tristitiæ solatio, divitiæ monachorum, thesaurus solitariorum, iræ diminutio, speculum Religiosi profectus, dimensionum index, status declaratio, futurorum significatio, gloriæ futuræ indicium.* Sic de S. Cæcilia (ejus hodie Romæ festum solemne celebramus) canit Ecclesia : *Evangelium Christi semper gerebat in pectore suo, et non diebus neque noctibus à colloquiis divinis et oratione cessabat. Cantantibus organis Cæcilia Domino decantabat, dicens : Fiat cor meum immaculatum, ut non confundar. Valerianus* (ejus sponsus) *in cubiculo Cæciliam cum angelo orantem invenit.* Hac jugi oratione meruit ipsa angelo dari in tutelam virginitatis, conversionem Valeriani sponsi, Tiburtii ac aliorum quadringentorum, denique gloriosum cum omnibus martyrium.

2. DICENS : JUDEX QUIDAM ERAT IN QUADAM CIVITATE, QUI DEUM NON TIMEBAT, ET HOMINEM NON REVEREBATUR.] Scilicet impius, injustus, crudelis et atheus, qui nec Dei vindictam, nec hominum obloquia metuebat, cui nec conscientia curæ erat, nec fama. Solent enim impii, qui Deum non timent, moveri pudore hominum, ne palam impia admittant, ob quæ publice vilipendantur, et scelerati ac infames habeantur. At hic nec timore Dei, nec pudore hominum movebatur; quare ad omnis malitiæ verticem pervenerat, ait Theophyl.

3. VIDUA AUTEM QUÆDAM ERAT IN CIVITATE ILLA, ET VENIEBAT AD EUM, DICENS : VINDICA ME DE ADVERSARIO MEO,] in lite et causa forensi. Græce, ἀπὸ τοῦ ἀντιδίκου μου, id est ab eo, qui contra me litigat. *Vindica*, id est defende jus meum, et libera meam innocentiam, justitiam, substantiam et famam, quæ injuste ab adversario meo, utpote potente, in lite opprimitur. Non enim petit vindictam, sed justitiam, ut scilicet liberetur ab injusta violentia adversarii, sibique id quod jure debetur, reddatur.

4. ET NOLEBAT PER MULTUM TEMPUS, partim ob sævitiam et perversitatem suam, partim quia sperabat ab adversario magna munera et opes. POST HÆC AUTEM DIXIT INTRA SE : ETSI DEUM NON TIMEO, NEC HOMINEM REVEREOR : q. d. Licet iniquus sim, impudens et perfrictæ frontis : 5. TAMEN QUIA MOLESTA EST MIHI HÆC VIDUA, VINDICABO ILLAM (illius jus ab oppressione adversarii, illudque viduæ restituam), NE IN NOVISSIMO VENIENS SUGILLET ME.] Pro *in novissimo* græce est, εἰς τέλος, id est, *in fine*, tandem, in novissimo tempore. Verum Euthymius, S. Augustinus et Beda vertunt, *in finem*, id est continue, assidue; Syrus, *omni tempore;* Arabicus, *semper*. q. d. Ne assidue veniens mihi semper sit molesta.

SUGILLET ME.] Suggillo vel sugillo (utrumque enim dicitur) proprie idem est quod faciem contundo, et lividam reddo : dicitur à sugendo, quasi dicas, Percutiendo, succum, id est sanguinem, humorem et livorem ad frontem, oculos et genas velut sugendo deduco. Ita Ambros. Calepinus. Hoc enim proprie significat Græcum ὑποπιάζω, de quo dixi 1. Corinth. 9. v. ult. S. Isidorus vero : Sugillare, inquit, dicitur, quasi *subgulare*, id est, de gula alicujus sanguinem sugere, uti faciunt viverræ et vulpes, quæ gallinarum gulam et guttur demordent, ut sanguinem earum exugant.

Sugillare ergo proprie idem est, quod caput verberibus obtundere, livore faciem dehonestare, et sanguinis notis commaculare. Hinc metaphorice Primo, idem significat, quod clamoribus caput et aures obtundere, et sic multi hic accipiunt. Unde Syrus vertit, *ne mihi molestiam omni tempore exhibeat;* Arabicus, *ne semper ad molestandum me veniat.* q. d. Vindicabo jus viduæ, ne ipsa in finem sugillet me, id est suis lamentis mihi caput obtundat, ac suis ejulatibus, quasi verberibus, assidue frontem auresque meas feriat, flagellet, et quasi lividas reddat. Unde S. Augustin. vertit, *ne me tædio afficiat.* Audi eum lib. 2. Quæst. Evangel. quæst. 45. *Viduæ assiduis interpellationibus cessit, ut eam vindicaret, ne sibi ab illa tædium fieret; nam hoc est quod ait, Ne veniens sugillet me.* Idem ep. 121. ad Probam cap. 8. *Judicem iniquum*, ait, *sæpe interpellando flexit ad audiendum, non justitia, nec misericordia permotum, sed tædio superatum.* Sic et Beda, Euthym., Franc. Lucas, et alii ex Græco : sicut ergo vidua hæc sua assiduitate et importunitate supplicandi vicit judicem, sic eadem nos vincimus Deum. Audi S. Chrysost. lib. 2. de Orando Deum, ubi hanc parabolam pulchre exaggerat : *Quod non potuit metus, hoc potuit deprecatio : ac minæ quidem et ultionis expectatio non commoverunt hominem ad justitiam; ceterum ubi prodiit vidua supplex, judicem ex feroci mansuetum reddidit. Quid igitur conjectandum est de benigno Deo, si judicem crudelem adeo mansuetum reddidit vidua supplicans!* Addit Chrysostom. Christum hic velle ostendere, summam esse orationis vim ex eo quod etiam iniquos et immites judices flectat ad pietatem et misericordiam.

Secundo, *sugillare* metaphorice à corpore ad animum transfertur, et significat notam inurere, pudorem injicere, existimationem lædere, accusare; q. d. Bonam famam exuere, infamare, crimen impingere : unde Ulpianus : *Si famosa actio non sit*, inquit, *vel pudorem non sugillet.* Sic vulgo dicimus : Ille me sugillat, id est accusat et infamat : unde Vatabl. vertit, *ne me vituperet.* Et hoc sensu videtur vertisse Noster, *ne in novissimo veniens sugillet me*, q. d. Ne improbitate mea victa, tandem me infamet, et apud principem me accuset, itaque mihi negotium facessere non cesset, donec puniar, et potestate mea à principe priver. Licet ergo impudens hic judex nec Deum nec homines revereretur; timebat tamen sibi, et suo magistratui, ne ab officio judicandi à principe deponeretur, ac honore et lucro suo privaretur, ideoque viduæ jus suum reddidit.

Sic Trajanus Imper. ad bellum proficiscens, à vidua interpellatus, ut injustam cædem filii sui vindicaret, cum se id facturum respondisset, ubi è bello revertisset, à vidua audiit : *Aut jus dicito, aut Imperator esse desinito.* Quare equo descendit Trajanus, nec ante discessit, quam judicium viduæ per se ipsum perageret. Ita habet ejus vita, et ex ea Joannes Damascen. Oratione pro defunctis, et Joann. Diaconus in Vita S. Gregorii lib. 2. cap. 44. Ubi et addit, S. Gregorium hac pietate Trajani commotum, pro eo orasse, eumque pœnis inferni liberasse; quod tamen Baronius, Bellarminus et alii fabulosum putant.

Allegorice : S. August. lib. 2. Quæst. Evangel., quæst. 45. Vidua, ait, est Ecclesia, quæ desolata videtur, donec Christus ejus sponsus è cœlo redeat ad judicium, qui nunc in secreto curam ejus gerit : illa vero cupit vindictam, ut omnes scilicet mali pereant, aut conversione ad justitiam, aut amissa potestate, ne piis noceant.

Tropologice, Vidua est anima, ait Theophyl., quæ virum pristinum, id est diabolum, exclusit, ob hoc ei adversantem, quod ad Deum accedat. Judex est Deus, qui neminem timet, nec hominis personam accipit. Vidua ergo est omnis anima desolata et afflicta, quæ judicem, id est Deum, orat, ut ab adversario, id est ab hostibus suis, liberetur. Verum quia incongruum, imo indignum est, ut Deus comparetur judici iniquo et impio, ut recte ex Chrysost. docet Euthym., hinc potius dicendum est Christum hic argu-

mentari, non à comparatione et similitudine, sed a minori ad majus : q. d. Si impius judex diuturnitate precum viduæ victus est, ut injustitiam verteret in justitiam, ac viduæ jus suum tribueret, quanto magis id faciet Deus, qui justissimus est, imo ipsa justitia, vindicans omnem injustitiam! Ita S. Aug. loco citato, Chrysost., Theoph., idque mox patebit clare v. 7.

6. AIT AUTEM DOMINUS : AUDITE QUID JUDEX INIQUITATIS DICIT.

7. DEUS AUTEM NON FACIET VINDICTAM ELECTORUM SUORUM, CLAMANTIUM AD SE DIE AC NOCTE, ET PATIENTIAM HABEBIT IN ILLIS?] *Deus autem*, omnis justitiæ dux, ait Theophyl., judex et vindex. Unde David Psalm. 33. 18. *Clamaverunt justi*, ait, *et Dominus exaudivit eos, et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos. Hic iniquus judex*, ait S. August. lib. 2. Quæst. Evangel. q. 45, *non ex similitudine, sed ex dissimilitudine adhibitus est, ut ostenderet Dominus, quanto certiores esse debeant, qui Deum perseveranter rogant fontem justitiæ atque misericordiæ, cum apud iniquissimum judicem, usque ad effectum implendi desiderii, valuerit perseverantia deprecantis.* Unde Arabicus vertit, *audite quod dixit judex iniquitatis : nonne ergo convenientius Deus vindicabit electos suos, qui vocant eum die ac nocte?*

PATIENTIAM HABEBIT IN ILLIS?] Græce μακροθυμῶν, id est, *longanimis* erit, puta lentus et tardus *in illis*, scilicet electis audiendis et vindicandis; q. d. Feretne Deus patienter et diu, electos suos ab impiis assidue affligi, nec eos liberabit, vel impios puniet? Minime : hoc enim alienum est à Dei paterna in suos providentia, charitate et justitia. Syrus, *et protrahet spiritum suum in illos.* Alludit ad illud Eccli. c. 35. vers. 21. et 22. *Oratio humiliantis se penetrat nubes*, etc. Et : *Dominus non elongabit, sed judicabit justos, et faciet judicium, et fortissimus non habebit in illis patientiam.* Huic persimilis est locus Apocal. 6. v. 18. ubi animæ occisorum pro Christo clamant ad Deum, poscentes vindictam, audiuntque ab eo ut requiescant adhuc modicum, donec compleantur conservi eorum. Vide quæ illis locis annotavi.

Moraliter, vide hic quanta sit dignitas, necessitas et vis orationis. *Necessitas*, ut per eam ab omnibus tentationibus et tribulationibus, quibus ubique et semper circumdamur, liberemur; quare sicut corpus indiget anima, ut vivat naturaliter, sic anima indiget oratione, ut vivat spiritualiter : et sicut homo vivere non potest sine respiratione, sic nec sine oratione : orando enim emittit spiritum desiderii ad Deum, et ab eo vicissim recipit spiritum virtutis desideratæ, perinde ac homo respirando emittit veterem halitum, et novum attrahit ac immittit. *Dignitas*, quia per orationem colloquimur cum Deo, uti faciunt angeli. *Virtus*, quia per eam omnia adversa et dura superamus.

Audi S. Chrysost. l. 2. de Orando Deum : Oratio, ait, est caput omnis boni, et vitæ æternæ conciliatrix : *Quantæ dignitatis est, miscere cum Deo sermonem! Oratio nos sociat angelis : semper enim orare angelorum est opus, qui toti in Deum intenti, docent nos, dum oramus, ut humanæ naturæ obliviscamur, sed occupati mentis alacritate simul et tremore, nihil respiciamus rerum præsentium, sed existimemus nos in angelorum medio consistere, idemque sacrificium cum illis peragere.* Unde mox subjicit : *Quanta sapientia, quanta virtute, quanta prudentia, quanta bonitate, quanta sobrietate, quanta morum æquitate replet illos precatio et obsecratio! Proinde nequaquam aberravit à vero, si quis affirmet deprecationem esse causam omnis virtutis et justitiæ, neque quidquam eorum, quæ conferunt ad pietatem, venire posse ad animum, cui non adsit deprecatio et obsecratio.* Subjungit deinde : *Sicut civitas quæ muris cincta non est, facile venit in potestatem hostium, propterea quod prorsus absit id, quo fuerat hostium incursus arcendus : sic et animam non munitam precibus diabolus facile redigit in suam ditionem, nec multo negotio omni genere scelerum implet. Nam primum quidem ad animam precibus communitam non audet propius accedere, metuens robur ac fortitudinem, quam illi deprecatio subministravit, magis vegetans animum, quam cibus vegetet corpora.* Et paulo post : *Uti piscis vita est aqua, ita tibi deprecatio. Oratio nos constituit templa Christi.* Idem lib. 1. *Sicut sol*, ait, *lucem præbet corpori, sic animæ lumen est precatio. Proinde si cæco damnosum est non intueri solem, quanto gravius damnum est homini Christiano, si non assidue deprecetur, neque Christi lucem orando in animum suum inducat! Per quod etiam illud assequimur, ut et mortales temporarii esse desinamus; natura quidem mortales, sed colloquio, convictuque quem agimus cum Deo, ad immortalem vitam transeuntes. Necesse est enim, ut qui cum Deo familiaritatem habet, superior evadat et morte, et omnibus, quæ corruptioni sunt obnoxia.* Auctor Imp. hom. 13. in Matth. *Sicut thymiama*, ait, *bene confectum delectat hominem odorantem, sic oratio justi suavis est ante Deum.* S. Laurentius Justin. lib. de Ligno vitæ c. 4. de oratione : *Sicut*, ait, *certaminis bravium non assequitur, qui antequam ad metas attingat, deficit; sic orationis fructu privatur, quisquis in illa non extiterit importunus.*

8. VERUMTAMEN FILIUS HOMINIS VENIENS, PUTAS, INVENIET FIDEM IN TERRA?] *Veniens*, ad judicium universale, quando vel maxime liberaturus est electos suos, quos omnes omni ætate et sæculo jussit esse paratos, et suspensos, ac patienter expectare illum diem, ad eumque se parare orando et bene vivendo. Erit enim hic dies subitus et inopinatus, instar fulguris, ut dixit c. 17. v. 24. Dat enim causam, cur semper sit orandum, et in oratione perseverandum, quia scilicet per longam Christi absentiam, in multis fidelibus fides est defectura, ut non credant, vel certe tenuiter credant, et vix cogitent eum rediturum ad judicium. Quare, ne et in vobis, ô dilecti et electi mei, fides deficiat, continuo orate, ut Deus fidem in vobis conservet et adaugeat, ut orando et bene operando vos digne ad meum secundum adventum comparetis. Secundo, Christus hic dat causam, cur multi in oratione non exaudiantur : scilicet quia fides eorum labascit, nec patienter in oratione persistunt, nec longanimitate adventum Domini, ut eos deceret, præstolantur.

Tertio, Theophyl. Merito, ait, sermoni de oratione sermonem de fide connexuit, quia omnis orationis basis ac fundamentum est fides, etc. declarans interim paucorum fore tunc orare, quoniam fides in paucis invenietur. Sic et S. August. serm. 36. de Verbis Domini secundum Lucam.

Quarto, dicit hoc Christus, ut novum det eis

stimulum ad semper orandum, q. d. Sensim magis magisque fides deficit, ideo increscunt scandala et persecutiones : quare contra eas oratione assidua vos obarmate, ne iis supereminі. Ita sanctus Augustinus, tract. 36. de Verbis Domini secundum Lucam, qui cum dixisset fidem esse fontem orationis, subdit : *Ergo ut oremus, credamus; et ut ipsa non deficiat fides, qua oramus, oremus : fides fundit orationem, fusa oratio fidei impetrat firmitatem. Etenim ne in tentationibus deficeret fides, propterea Dominus ait : Vigilate et orate, ne intretis in tentationem. Quid est, in tentationem intrare, nisi à fide exire? In tantum enim tentatio proficit, in quantum fides deficit. Et in tantum tentatio deficit, in quantum fides proficit.*

Inveniet fidem] perfectam, puta certa fiducia et charitate formatam. Hæc enim, ait S. August. loco citato, vix invenitur in terra, cum alioqui fide imperfecta, et quasi semimortua plena sit fidelium Ecclesia. Sola enim fides perfecta roborat hominem ad jugiter orandum, et fortiter omnes tribulationes superandum. Et sic explicat se Christus Matth. 24. 12. dicens : *Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum : qui autem perseveraverit in finem, hic salvus erit.*

Porro id maxime fiet sub finem mundi, ante adventum Christi ad judicium, cum edent et bibent homines, dabuntque se voluptatibus, non cogitantes de judicio, ut dixit Christus c. 17. 25. et seq. Ita Beda : Cum Christus, inquit, apparuerit, magna erit raritas electorum, imo tunc fides orthodoxa in multis deficiet. *Surgent* enim *pseudoprophetæ, et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi,* Matth. 24. 24. Et ut ait S. Petrus epist. 2. c. v. 3. *Venient in novissimis diebus in deceptione illusores, juxta proprias concupiscentias ambulantes, dicentes : Ubi est promissio, aut adventus ejus?* q. d. Negabunt Christum rediturum ad judicium, cum jam ejus reditus instabit; causam subdunt : *Ex quo enim patres dormierunt, omnia sic perseverant ab initio creaturæ :* quasi dicant : Natura mundum constituit, eadem mundi cursum eodem tenore continet, et semper perpetuabit : non ergo est Deus, qui illum incidet, non est numen quod facta nostra judicabit et puniet.

9. Dixit autem et ad quosdam, qui in se confidebant tanquam justi, et aspernabantur ceteros, parabolam istam.] Quæ tamen vere potuit accidere : imo sæpe accidit, ut parabola hæc simul sit historia. Est hic titulus parabolæ, significans quo scopo et fine parabola inducatur; scilicet ut retundat Pharisæorum præfidentiam, jactantiam et contemptum ceterorum.

Confidebant tanquam justi.] Græce πεποιθότες ὅτι εἰσὶ δίκαιοι, id est, persuasi, et persuadentes sibi quod sunt justi.

Priori parabola Christus docuit unam orationis conditionem, scilicet perseverantiam; hic docet alteram, scilicet humilitatem : humilis enim oratio à Deo exauditur, superba respuitur, juxta illud : *Oratio humiliantis se nubes penetrabit, et donec propinquet, non consolabitur, et non discedet, donec Altissimus aspiciat,* Eccli. c. 35. v. 21. Vide ibi dicta. Porro Patres cum versu præcedenti, puta cum fide, ita connectunt. S. Aug. serm. 36. de Verb. Dom. Quia fides non est superborum, sed humilium, de humilitate contra superbiam parabolam subjicit. Theophyl. Quia superbia, plusquam aliæ passiones vexat hominum mentes, crebrius de hac monet. Glossa : Ne quis ob proxime dicta, sibi de fidei cognitione vel confessione blandiatur, ostendit à Deo non fidei verba, sed opera examinanda, inter quæ maxime regnat humilitas.

10. Duo homines ascenderunt in templum ut orarent : unus Pharisæus (Pharisaica superbia tumidus et turgidus) et alter Publicanus] humili confessione publicanum, id est, peccatorem, se agnoscens, veniamque deprecans. Vide dicta Matth. 5. 46. Hinc publicani apud Judæos erant infames, ideoque à magistratibus publicis arcebantur, imo vocabantur *Parisim*, id est, latrones publici : nam, ut ait Suidas ex Jamblicho, *vita publicanorum aperta est violentia* (ob exactiones et tributa injusta), *impunita rapina, negotiatio nulla ratione constans, inverecunda mercatura.*

11. Pharisæus stans hæc apud se orabat : Deus, gratias ago tibi quia non sum sicut ceteri hominum : raptores, injusti, adulteri : velut etiam hic publicanus.] *Stans.* Judæi partim genuflexi orabant, partim stantes, cum longior esset oratio, sacrificium vel psalmodia : nec enim in templo sedes erant ad sedendum, nisi soli pontifici et regi, uti ostendi Ezech. 46. 2. Τὸ tamen *stans* additur hic, ut notet fastum Pharisæi, quod vultum erigeret in cœlum, quasi Deo disputaturus, vel rationem meritorum suorum initurus et exacturus ; nam humilis viri, ait Theophyl., est et aspectu humiliari; hic autem et habitu et gestu superbus agnoscitur. Unde Græce est ϛαθεὶς, id est, *consistens, erectus;* Arabicus, *Pharisæus autem stabat orando.* Stabat ergo Pharisæus superbus. Primo, quasi securus et confidens in suis meritis, quasi Deum ad judicium provocans. Secundo, stabat primus, vel inter primos, prope altare. Tertio, stabat cervice et vultu in cœlum erecto et fixo, quasi illud sibi esset debitum. Publicanus vero stabat Primo, tremens et pavidus, confitens peccata sua. Secundo, stabat à longe, scilicet procul ab altari, ultimus, vel inter ultimos. Tertio, vultu in terram dejecto, non audens cœlum aspicere, timorem et pœnitentiam ipso situ et habitu præferens.

Hinc allegorice Beda : Pharisæus, ait, est Judæorum populus, ex justificationibus legis extollens merita sua : Publicanus est Gentilis, confitens peccata sua apud se. Hoc nonnulli cum Syro referunt ad *stans,* q. d. Stans apud se, id est sibi innixus, sibi confisus, suis meritis insistens et incumbens. Syrus vertit, *secreto.* Melius Noster τὸ *apud se* jungit cum *orabat,* q. d. Secum in animo et mente orabat : tumor enim in mente illum ita inflabat, ut nonnisi secum orare et loqui destinaret, coram aliis vero orare et loqui vix dignaretur. Orabat tamen more Pharisaico, voce externa, sed gravi, tumida, inflata. Unde S. Basil. in c. 2. Isaiæ, Orabat *apud se,* inquit, non apud Deum : *rediit enim ad se, cum in superbiæ crimen inciderit.* Addo *apud se,* quia Deus superbos tumide apud se orantes, seque jactantes non audit.

Orabat.] More suo; quia revera non orabat Deum, sed seipsum laudabat. Audi S. Augustin. serm. 36. de Verbis Domini secundum Lucam : *Quid rogaverit Deum, quære in verbis ejus, nihil*

inveniens : ascendit orare, noluit Deum rogare, sed se laudare. Parum est non Deum rogare, sed se laudare, insuper et roganti (Publicano) *insultare.*

GRATIAS AGO TIBI.] *Non reprehenditur*, ait S. Aug. serm. 36. citato, *quod Deo gratias agebat, sed quia nihil sibi addi cupiebat. Qui dicit : Ego me justum facio, pejor est Pharisæo qui superbe se justum dicebat; sed inde tamen Deo gratias agebat.*

Audi S. Bern. tract. de Grad. humil. *Gratias agit, non quia bonus, sed quia solus; non tam de bonis quæ habet, quam de malis quæ in aliis videt. Nondum de suo trabem ejecerat, et festucas in oculis fratrum enumerat. Nam subdit : Injusti, raptores*, etc. Vide eumdem serm. 13. in Cant. ubi docet gratiarum actionem superbam et fictam displicere Deo.

QUIA NON SUM SICUT CETERI HOMINUM.] *Diceret saltem*, ait S. August., *Non sum sicut multi homines. Quid est, Sicut ceteri homines, nisi Omnes homines, præter ipsum? Ego*, inquit, *justus sum, ceteri peccatores.* q. d. Ego solus sum justus, ceteri omnes sunt scelerati. Superbus enim, ut se summe extollat, summe alios contemnit et deprimit. Hæc est ejus φιλαυτία, qua ita sibi placuit, ut alii omnes displiceant.

S. Gregor. lib. 23. Moral. c. 7. in hoc Pharisæo notat quatuor species superbiæ. Prima est, cum quis bonum, v. g. virtutem, à se habere putat : Secunda, cum suis meritis illud tribuit : Tertia, cum putat se habere id quod non habet. Quarta, cum quis vult esse singularis, ideoque alios despicit et vituperat : harum tres ultimæ in hac superba et ficta Pharisæi justitia clare elucent. Prima quoque in eo fuit, quia virtutem suam, non Deo, sed suo labori adscribebat, dicebatque cum Ethnico illo de Deo :

Det vires, det opes, animum mihi ego ipse parabo.

Omnino enim, ait Theophyl., *si credidisset, quod per gratiam* (Dei) *haberet aliena bona, non contempsisset alios, considerans quod etiam ipse nudus esset, quantum ad suam virtutem attinebat.*

VELUT ETIAM HIC PUBLICANUS.] Ecce, ex vicino publicano major est Pharisæo tumoris occasio, ait ex S. August. Interlin.; Syrus, *neque sicut hic publicanus;* supple, Sum publicus peccator. Ex superbia temere et falso judicat publicanum esse sceleratum, cum tamen ille jam esset pœnitens et justificatus. Peccat ergo Primo, judicio temerario : Secundo, contemptu publicani : Tertio, convicio et contumelia : exprobrat enim publicano sua peccata. Audi S. Chrysost. in Catena : Non satiaverat ejus contemptum tota humana natura, sed et publicanum aggressus est. Multa autem mala facit, qui aliis conviciatur : Primo, audientem reddit pejorem : si enim peccator est, lætatur invento criminis collega : si justus, extollitur, de se magna putans. Secundo, Ecclesiæ communitatem lædit : hanc enim vituperant, qui eum audiunt. Tertio, Deum blasphemari facit. Quarto, illum cui conviciatur, impudentiorem facit, et sibi adversarium. Quinto, se statuit pœnæ obnoxium.

Audi S. Bernard. tract. de Gradib. humil. *Pharisæus dum in se singulariter exultat, aliis arroganter insultat. David autem aliter : ait enim : Omnis homo mendax. Neminem excipit ne quem decipiat, sciens quia omnes peccaverunt, et omnes egent gloria Dei : Pharisæus se solum decipit, quem solum excipit, dum ceteros damnat. Propheta se non excipit à communi miseria, ne excipiatur à misericordia : Pharisæus exsufflat misecordiam, dum dissimulat miseriam. Propheta affirmat tam de omnibus, quam de se : Omnis homo mendax : Pharisæus confirmat de omnibus præter se : Non sum, inquiens, sicut ceteri hominum.*

JEJUNO BIS IN SABBATO.] Id est, in hebdomade. Est synecdoche : à potiori enim die tota hebdomas vocatur *sabbatum.* Unde Arabicus, *jejuno duobus diebus in omni hebdomade.* Theoph. asserit Pharisæos jejunare solitos feria secunda et quinta, sed nullum hujus rei citat auctorem.

DECIMAS DO OMNIUM QUÆ POSSIDEO.] q. d. Non solum do decimas fructuum terræ, quas lex præscribit, sed et majoris et spontaneæ religionis studio, do decimas omnium omnino rerum, ut carnium, ovorum, piscium, etc. ad quas lege non teneor. Taxaverat hic Pharisæus ceteros homines, quasi adulteros et injustos, quasi ipse solus esset castus et justus : castum esse se probat per jejunium, quod est mater castitatis; justum, per decimas omnium. *Contra adulterium*, ait Theophyl., *gloriatur de jejunio : è deliciis enim petulantia. Contra rapinam vero et injustitiam, profert dationem decimarum omnium quæ possidebat : Tantum, inquiens, contrarius sum rapinæ et injustitiæ, ut etiam quæ mea sunt expendam.* Sic et S. Ephrem. in Catena.

Moraliter observat hic S. Greg. hom. 7. in Ezech. *Pharisæus*, ait, *qui jejunium exhibuit, decimas dedit, Deo gratias retulit, quasi pene per circuitum suæ civitatis custodia vigilavit : sed quia unum in se foramen superbiæ non attendit, ibi hostem pertulit, ubi per negligentiam oculum clausit.* Idem Greg. in psal. 2. pœnitent. *In Pharisæi*, ait, *spiritu dolus fuit, qui magis videri, quam esse justus optavit. Dum ergo ea, quæ clamare debuerat, tacuit; miser quod sibi tacendum esset clamavit. Et per superbiam, si quæ in eo fuerant, minuit merita, qui humiliari contemnens, adauxit peccata.*

13. ET PUBLICANUS A LONGE STANS, NOLEBAT NEC OCULOS AD COELUM LEVARE : SED PERCUTIEBAT PECTUS SUUM, DICENS : DEUS, PROPITIUS ESTO MIHI PECCATORI.] Publicanus contumeliam sibi à Pharisæo illatam dissimulat, imo agnoscit, confitetur, et pœnitens veniam postulat, ideoque præ Pharisæo justificatur. Audi S. Chrysost. hom. de Davide et Saule tom. 5. *At Publicanus procul stans, non regessit contumeliam, neque vicissim dicit convicium, non protulit ista vulgaria verba : Tune audes mea facta reprehendere? an non sum te melior? referam tua peccata, faxoque ne unquam in hæc sacra conscendas atria.* Et post nonnulla : *Accepit probrum, et abluit probrum; agnovit peccata, et deposuit peccata; et criminum accusatio facta est illi criminum remissio, et hostis insciens factus est beneficus : quot labores erant Publicano subeundi, jejunando, humi dormiendo, et vigilando, bona sua egenis impertiendo, longo tempore in sacco et cinere sedendo, ut illa tam multa peccata posset deponere! At nunc cum nihil tale fecerit, simplici verbo omnem deposuit iniquitatem, ac probra conviciaque Pharisæi, qui videbatur illum contumelia afficere, pepererunt justitiæ coronam, idque sine sudoribus, sine laboribus, et absque longi temporis mora.*

A LONGE STANS.] Longe ab altari et Sancto, quia se eo ob peccata indignum censebat; non ita tamen longe, quin Pharisæus illum ostendere, et ille Pharisæum audire posset. *Cordis conscientia eum removebat*, ait S. August., *pietas applicabat.*

NOLEBAT (non audebat ex verecundia, humilitate et reverentia) NEC (vel) OCULOS AD COELUM LEVARE.] Quasi se indignum æstimans, qui cœlum, ubi Deus gloriosus (quem peccatis suis offenderat) residet, aspiceret; quare demissis in terram oculis, sese humiliabat. Ita S. Cyrillus in Catena. Rursum *ad cœlum*, id est, sursum, puta ad Sanctum sanctorum, ubi Deus super propitiatorium et Cherubim sedebat: hoc enim situm erat in altiore loco montis Sion, atria vero in quibus orabant laici, sita erant in loco montis decliviore. Ita Franc. Lucas.

Causam dat Theophyl. quod se indignum censeret superna visione, qui se in terram dejecerat, et maluerat terrena bona spectare et quærere. Finalem causam dat S. Augustinus. *Ut aspiceretur* (à Deo), inquit, *non aspiciebat, respicere sursum non audebat: premebat conscientia, spes sublevabat.* Rursum hoc gestu significat se in familiam cœlestem peccasse, hoc est in angelos, quorum inspirationibus restitit: in sanctos, quorum preces defraudavit; in Deum ipsum, cujus præcepta violavit.

SED PERCUTIEBAT PECTUS SUUM.] In quo erat cor, id est, voluntas, quæ omnium peccatorum sibi fuerat origo et causa: hanc ergo percutit et verberat, quasi ream, ut ab eo pœnas exigat, utque se propter eam plagis dignum ostendat, ait Euthymius: cor quodammodo pungens et excitans, ait Theophyl. Tunsio ergo pectoris signum est pœnitentiæ et cordis contriti. Unde hic fuit gestus olim confitentis et pœnitentis, ac etiamnum est. Hæc etiam Christianorum vetus et moderna est consuetudo, ut pectus noxium tundant. Audi S. Augustin. serm. 8. de Verbis Domini secundum Matthæum: *In hoc ipso quod sonuit, Confiteor, pectora vestra tutudistis. Tundere autem pectus, quid est nisi arguere quod latet in pectore, et evidenti pulsu occultum castigare peccatum? Quare hoc fecistis, nisi quia audistis, Confiteor tibi, Pater?* Et inferius: *Ergo in confessione sui accusatio, Dei est laudatio.* Confitemur enim nos reos, Deum vero esse innocentem, justum et pium, ideoque ab eo veniam poscimus. Tundit ergo pœnitens pectus, ut peccatum extundat et expellat.

Tunsio pectoris igitur Primo, est symbolum confessionis peccati, quod scilicet confitens fateatur peccati sui causam non esse aliam quam cor, appetitum et voluntatem suam in pectore latentem. Secundo, eadem symbolum est contritionis: indicat enim cor esse contusum et contritum. Tertio, eadem symbolum est satisfactionis et vindictæ: percutit enim pectus, ut illud reum affligat et puniat. *Pœnas à seipso exigebat*, ait S. August. serm. 36. de Verbis Domini secundum Lucam. *et ideo Dominus confitenti parcebat.* Quocirca Isidorus Pelusiota in Catena: *Omnis*, ait, *qui propter peccata pectus percutit, Deum in tympano et choro laudare dicitur. Qui enim pectus et viscera sua compunctione percutit, et flebilium sermonum chorum adjungens, pœnitentiæ calamum in pyxidem mœroris lacrymarum nocturnarum intingit, morte Christi pro peccatoribus suscepta, non frustrabitur.*

DICENS: DEUS, PROPITIUS ESTO MIHI PECCATORI.] Brevis oratio, sed succulenta, sincera et efficax; q. d. Fateor, ô Domine, me magnum esse peccatorem, doleoque ex intimo corde, quod peccatis meis gravissime tuam majestatem offenderim; ideo non aliud cogito, nisi peccata mea, quæ summe detestor, nec aliud à te peto, nisi ut ea mihi condones, gratiamque me emendandi, et pœnitentiam seriam jugemque agendi largiaris. Ego enim me solum peccatorem summum esse æstimo et confiteor: unde mihi soli ignosci peto, nec de aliis, utpote me melioribus, cogito aut precor. Unde Arabicus vertit, *parce mihi quia peccator sum:* non dicit, Peccans, sed, Peccator, quia non semel, sed sæpius peccaverat, quasi ex arte et habitu peccandi, atque à conceptione et nativitate, peccatum primorum parentum contraxerat. *Mihi.* q. d. Non fortunæ, non sociis, non astris, non dæmoni, sed mihi omne peccatum, omnem culpam ascribo.

14. DICO VOBIS: DESCENDIT HIC JUSTIFICATUS IN DOMUM SUAM AB ILLO.] Id est, præ illo; Græce, παρ' ἐκεῖνου, id est, *ab illo;* alii legunt, παρ' ἐκεῖνον, id est, *ad illum*, scilicet collatus et comparatus. Jam plerique codices legunt, ἢ γὰρ ἐκεῖνος, id est, *quam enim ille:* Syrus, *magis*, vel *potius quam ille.* Sic quoque legit S. August. epist. 86. ad Casulanum, et alibi: quia scilicet publicanus per veram humilitatem et pœnitentiam fuit justificatus. Pharisæus vero per suam fictam et superbam orationem magis peccatis fuit inquinatus. Unde Euthymius *ab illo* interpretatur, *non ille.* Est hebraismus: Hebræi enim מן *min*, id est, *ab*, usurpant pro gradu comparativo, quem sæpe adhibent, cum unum alteri præponunt, sive per gradum boni melioris, sive per illius in uno affirmationem, et in altero negationem. Sensus ergo est, q. d. Publicanus justior Pharisæo domum rediit, qui eo injustior venerat in templum: justior, inquam, comparatione non directa et simplici, sed indirecta et negativa; quia scilicet ipse justus, Pharisæus vero injustus, imo injustior quam venerat, domum rediit. *Nam*, ut ait Euthymius: *Qui sese adeo justificaverat, à Deo condemnatus est; et qui se adeo condemnaverat, justificatus est.* Et S. Paulinus epist. 58. *Quod justitia ædificabat*, inquit, *superbia destruebat*, etc. *Ille in corde contrito, sui accusator accipitur, et obtinet veniam de confessis peccatis, propter gradum humilitatis, sancto illo Pharisæo* (*quales Judæi sancti sunt*) *reportante sarcinam peccatorum de jactantia sanctitatis.* Et S. Bernard. serm. 3. de Annuntiat. *Pharisæus vacuus rediit, quia plenitudinem simulavit. Nam publicanus, qui exinanivit seipsum, qui vacuum vas exhibere curavit, gratiam retulit ampliorem.* Audi S. August. serm. 36. de Verbis Domini secundum Lucam: *Quid miraris, si Deus ignoscit, quando ipse agnoscit? à longe stabat, sed cum Dominus de prope attendebat: excelsus enim Dominus humilia respicit: tremebat conscientia, spes sublevabat, percutiens pectus pœnas de se exigebat; ideo Dominus confitenti parcebat.* Et Chrysost. *Conjunctam cum superbia justitiam superat humilitas cum peccato; superbia enim facile justitiam deprimit, at humilitas peccati pondus superat.*

QUIA OMNIS QUI SE EXALTAT, HUMILIABITUR; (uti à Deo humiliatus et rejectus fuit superbus Pharisæus) ET OMNIS QUI SE HUMILIAT, EXALTABITUR.] Uti ad Dei gratiam, ac adoptionem regni

cœlorum exaltatus fuit humilis publicanus. Ita Theophylactus. *Omnis*, inquit, *qui se exaltat, humiliabitur, Deo illum condemnante; qui autem se condemnando humiliat, exaltabitur à Deo justificante.* Hic ergo impletur illud Salomonis : *Ante ruinam exaltabitur cor, et ante gloriam humiliabitur,* ait Interlin. Vere S. Chrysostomus : *Humilitas*, ait, *latronem ante Apostolos in paradisum duxit : quod si humilitas juxta delicta tantum potest, quid poterit justitiæ conjuncta ! et si fastus conjunctus justitiæ potest deprimere, quid faciet conjunctus peccato !* Et Optatus Milevitanus lib. 2. Contra Donat. *Meliora*, ait, *sunt peccata cum humilitate, quam innocentia cum superbia.* S. Basilius hom. de humilitate : *Pharisæus*, ait, *justificationem amisit per superbiam, mercedem perdidit per confidentiam : temerarius infra humilem et peccatorem abjectus est, seipsum super ipsum extollens, et non Dei judicium expectans, sed suum ipsius proferens.*

Rursum S. Chrysost. hom. 5. de incomprehensibili Dei natura, in Pharisæo et Publicano duplicem nos jubet considerare bigam, *quarum sub altera*, inquit, *virtus juncta sit cum superbia, sub altera peccatum cum humilitate : videbis enim bigam illam peccati virtute facile anteire, palmamque decursionis celerioris obtinere, non peccati pernicitate, sed conjugatæ humilitatis facultate. Contra, bigam alteram virtutis retardari et vinci, non imbecillitate virtutis, sed superbiæ mole ac pondere. Ut enim humilitas præ summa sua excellentia peccati superat pondus, atque in cœlum pervenit : sic superbia præ nimio suo pondere, ac intolerabili onere suæ molis prævalet, adeo ut etiam levissimam illam et supernam virtutem vincat, deorsumque versus facile detrahat.* Idem hom. 15. et 45. in Matth. *Sive orationem, sive jejunium, sive misericordiam, sive pudicitiam, sive aliud quid bonorum absque humilitate congreges, statim cuncta diffluunt, cunctaque depereunt. Quod etiam Pharisæo accidit, qui cum ad ipsum virtutis cacumen ascendisset, amittens simul universa, descendit; quia scilicet non habuit matrem bonorum : sicut enim superbia omnium malorum fons est, ita humilitas cunctarum origo virtutum.* Hucusque Chrysost. S. Bern. serm. 13. in Cant. *Magna*, inquit, *et rara virtus profecto est, ut magna licet operantem, magnum te nescias, et manifestam omnibus tuam te solum latere sanctitatem. Mirabilem te apparere, et contemptibilem reputare, hoc ego ipsis virtutibus mirabilius judico. Fidelis revera famulus es, si te multa gloria domini tui, etsi non exeunte ex te, tamen transeunte per te, nil tuis manibus adhærere contingat.* Idem S. Bernardus scripsit sermonem integrum in hæc Christi verba : *Omnis qui se exaltat humiliabitur.* Denique præclare S. Leo ad Dioscorum : *Tota*, ait, *Christianæ sapientiæ disciplina non in abundantia verbi, non in astutia disputandi, neque in appetitu laudis et gloriæ, sed in vera et volutaria humilitate consistit, quam Dominus Jesus ab utero matris usque ad supplicium crucis omni fortitudine elegit et docuit.* Plura hac de re dixi Eccli. c. 10. in fine.

15. Afferebant autem ad illum et infantes, ut eos tangeret.] Et tangendo benediceret. Doctrinam humilitatis Christus suo confirmat exemplo. Unde Glossa : *Humili*, inquit, *magistro afferuntur infantes, ut ostendatur innocens et simplex ætas ad gratiam pertinere.*

16. Sinite pueros venire ad me, etc. talium est enim regnum Dei.] Arabic., *quia regnum Dei est eorum, qui similes sunt eis*, non in infantia, sed in innocentia, simplicitate, humilitate, etc. Unde Beda : *Non dicit, Illorum, sed Talium, mores designans, non ætatem.* Et S. Ambros. *Non pueritia, sed æmula puerilis simplicitatis bonitas designatur : non enim est virtus non posse peccare, sed nolle.* Cetera explicui Matth. 19. 13. et seq.

35. Factum est autem cum appropinquaret Jericho, cæcus quidam sedebat.] De hoc cæco à Christo illuminato dixi Matth. 20. 29.

CAPUT DECIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus ingrediens domum Zachæi, illi affert salutem. Secundo, v. 12. dat parabolam viri nobilis, qui suas mnas inter servos distribuit, ab eisque earum lucrum reposcit. Tertio, v. 29. in die Palmarum Jerusalem cum triumpho et acclamatione Hosanna, quasi Messias rex ingreditur, ejusque excidium per Titum prævidens deflet.

1. ET ingressus perambulabat Jericho. 2. Et ecce vir nomine Zachæus : et
hic princeps erat publicanorum, et ipse dives : 3. et quærebat videre
Jesum, quis esset : et non poterat præ turba, quia statura pusillus
erat. 4. Et præcurrens ascendit in arborem sycomorum, ut videret
eum : quia inde erat transiturus. 5. Et cum venisset ad locum, suspiciens Jesus vidit illum : et dixit ad eum : Zachæe, festinans descende :
quia hodie in domo tua oportet me manere. 6. Et festinans descendit,
et excepit illum gaudens. 7. Et cum viderent omnes, murmurabant, dicentes quod ad hominem peccatorem divertisset. 8. Stans autem Zachæus, dixit ad Dominum : Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus : et si quid aliquem defraudavi, reddo qua-

druplum. 9. Ait Jesus ad eum : Quia hodie salus domui huic facta est : eo quod et ipse filius sit Abrahæ. 10. Venit enim Filius hominis quærere, et salvum facere quod perierat. 11. Hæc illis audientibus, adjiciens dixit parabolam, eo quod esset prope Jerusalem : et quia existimarent quod confestim regnum Dei manifestaretur. 12. Dixit ergo : Homo quidam nobilis abiit in regionem linginquam accipere sibi regnum, et reverti. 13. Vocatis autem decem servis suis, dedit eis decem mnas : et ait ad illos : Negotiamini dum venio. 14. Cives autem ejus oderant eum, et miserunt legationem post illum, dicentes : Nolumus hunc regnare super nos. 15. Et factum est ut rediret accepto regno : et jussit vocari servos, quibus dedit pecuniam, ut sciret quantum quisque negotiatus esset. 16. Venit autem primus, dicens : Domine, mna tua decem mnas acquisivit. 17. Et ait illi : Euge bone serve, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem civitates. 18. Et alter venit, dicens : Domine, mna tua fecit quinque mnas. 19. Et huic ait : Et tu esto super quinque civitates. 20. Et alter venit, dicens : Domine, ecce mna tua, quam habui repositam in sudario. 21. Timui enim te, quia homo austerus es, tollis quod non posuisti, et metis quod non seminasti. 22. Dicit ei : De ore tuo te judico, serve nequam. Sciebas quod ego homo austerus sum, tollens quod non posui, et metens quod non seminavi : 23. et quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, ut ego veniens cum usuris utique exegissem illam? 24. Et astantibus dixit : Auferte ab illo mnam, et date illi qui decem mnas habet. 25. Et dixerunt ei : Domine, habet decem mnas. 26. Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur, et abundabit : ab eo autem qui non habet, et quod habet auferetur ab eo. 27. Verumtamen inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, et interficite ante me. 28. Et his dictis, præcedebat ascendens Hierosolymam. 29. Et factum est, cum appropinquasset ad Bethphage et Bethaniam, ad montem qui vocatur Oliveti, misit duos discipulos suos, 30. dicens : Ite in castellum, quod contra est : in quod introeuntes, invenietis pullum asinæ alligatum, cui nemo unquam hominum sedit : solvite illum, et adducite. 31. Et si quis vos interrogaverit : Quare solvitis? sic dicetis ei : Quia Dominus operam ejus desiderat. 32. Abierunt autem qui missi erant, et invenerunt, sicut dixit illis, stantem pullum. 33. Solventibus autem illis pullum, dixerunt domini ejus ad illos : Quid solvitis pullum? 34. At illi dixerunt : Quia Dominus eum necessarium habet. 35. Et duxerunt illum ad Jesum. Et jactantes vestimenta sua super pullum, imposuerunt Jesum. 36. Eunte autem illo, substernebant vestimenta sua in via. 37. Et cum appropinquaret jam ad descensum montis Oliveti, cœperunt omnes turbæ discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus, quas viderant, virtutibus, 38. dicentes : Benedictus, qui venit rex in nomine Domini, pax in cœlo, et gloria in excelsis. 39. Et quidam Pharisæorum de turbis, dixerunt ad illum : Magister, increpa discipulos tuos. 40. Quibus ipse ait : Dico vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabunt. 41. Et ut appropinquavit, videns civitatem, flevit super illam, dicens : 42. Quia si cognovisses et tu, et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi : nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. 43. Quia venient dies in te : et circumdabunt te inimici tui vallo, et circumdabunt te : et coangustabunt te undique : 44. et ad terram prosternent te, et filios tuos, qui in te sunt, et non relinquent in te lapidem super lapidem : eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. 45. Et ingressus in templum, cœpit ejicere vendentes in illo, et ementes, 46. dicens illis : Scriptum est : Quia domus mea domus orationis est. Vos autem fecistis illam speluncam latronum. 47. Et erat docens quotidie in templo. Principes autem sacerdotum, et Scribæ, et Principes plebis quærebant illum perdere : 48. et non inveniebant quid facerent illi. Omnis enim populus suspensus erat, audiens illum.

1. Et ingressus perambulabat Jericho.] Alludit pergitque in narratione itineris Jesu : de eo enim dixit cap. præced. vers. 35. *Factum est autem, cum appropinquaret Jericho*, etc. Christus enim juxta Jericho illuminavit cæcum, mox in ipsa Jericho Zachæum convertit : nullus enim locus, nullum iter, nullum temporis momentum Christi fuit otiosum ; sed omnia heroicis signata virtutibus, beneficiis et miraculis, ut nos idem facere doceret.

2. Et ecce vir nomine Zachæus.] Hoc nomen fuit quasi omen futuræ justificationis et purificationis. *Zachæus* enim hebr. idem est quod *purus*, limpidus, justus.

Princeps publicanorum.] Qui scilicet sub se habebat plures publicanos, id est, exactores vec-

tigalium, quæ Romani et Tiberius Cæsar Judæis invitis imposuerant. Unde publicani Judæis erant invisi et infames, ac פריצים *parisim*, id est latrones, vocabantur. Hebr. hic princeps vocabatur *Gabba* (unde nomen *Gabbella*) et publicani vocabantur *Gabbaim*, teste Angelo Caniño in Nom. Hebraicis novi Testamenti.

Et ipse dives.] Solent enim principes publicanorum eligi non nisi divites, ut magnas pecuniæ summas principi, dum indiget, prænumerare possint, ac defectus publicanorum sibi subditorum in multis supplere. Addit hoc Lucas, ut magis Christi gratiam, et Zachæi virtutem illustret; quod scilicet opes amplas quas habebat, vocatione et amore Christi reliquerit, et in pauperes distribuerit.

3. Et quærebat videre (Arabic., *intelligere*) Jesum, quis esset.] q. d. Laborabat et satagebat, ut Jesu personam de facie nosset, quem ex fama virtutum et miraculorum, tam celebrem audiverat. Cupimus enim viros fama celebres videre, et ex facie nosse. Sed Zachæus præter naturale desiderium, agebatur etiam supernaturali, ex impulsu Spiritus sancti, desiderans videlicet videre Jesum, ut ab eo à peccatis absolveretur, justificaretur et sanctificaretur. *Cupit*, ait S. Chrysost. hom. de Zachæo, *nosse aspectu, quem intuitus fuerat sensu; videre facie, quem viderat mente; contemplari præsentem, quem nunquam viderat operantem; ut amor Christi Zachæi corde conceptus, etiam oculorum visibus saginaretur.*

Et non poterat præ turba, quia statura pusillus erat:] sed animo celsus. Parvi enim, teste Aristotele in Physiognom., solent esse magnanimi, quia virtus animi in parvo corpore contracta stringitur et acuitur, quæ in magno dispergitur. Unde illud:

> Major in exiguo regnabat corpore virtus.

Unde multi heroum et sanctorum fuerunt statura parvi; uti ostendi Zachar. 4. v. 10. et Eccli. cap. 11. v. 3. ad illa: *Brevis in volatilibus apis; et initium dulcoris habet fructus ipsius.* In minimis enim maxime elucet summa Dei majestas, vis et magnitudo.

Præ turba.] Turba, inquit S. Cyrillus, est imperitæ multitudinis confusio, quam transcendere oportet, si velis Christum aspicere.

4. Et præcurrens ascendit in arborem sycomorum, ut videret eum: quia inde (illac) erat transiturus.] Quæres, quæ et qualis est arbor sycomorus: vel, ut Græci nonnulli invertunt, *morosycus*: hebr. vocatur *sicma*, indeque à Septuag. et Theod. Amos 7. v. 14. vocatur *sycaminus*. Respond. illam frequentem esse in Judæa, ut patet 3. Reg. 10. 27. et Amos c. 7. atque esse illam quæ à Plinio lib. 13. c. 7. dicitur ficus Ægyptia, ac ab Aquila et Symmacho Amos c. 7. ac Dioscoride lib. de Materia medicinali c. 144. græce appellatur *sycomorus*, id est, ficus fatua, seu insipida, sed à Theophrasto libro 4. de Plantis, c. 2. et aliis, dicitur sycomorus, quasi ficus morus; quia scilicet fructus habet similes ficui, folia vero similia moro. Unde Lucas hic in Græco eam vocat συκομωραία: μωραία autem proprie est morus arbor.

Hinc patet Primo, sycomorum aliam esse arborem à caprifico (id liquet ex Dioscoride loco jam citato); est tamen illa huic similis. Unde Theophyl. et Euthym. hic pro *sycomorum* legunt *caprificum*. Patet Secundo, sycomorum græce scribi in penultima tam per *omicron*, quam per *omega*, adeoque illam habere communem, id est, tam brevem, quam longam; tum quia μῶρος id est, fatuus, scribitur per ω, tum quia morus arbor græce scribitur tam per ω, quam per ο, ut patet ex Lexico Hesychii, et ceterorum, atque ex Luca hic. Unde Poeta:

> Cornaque et in duris hærentia mora rubetis,

ubi *o* in *mora* quasi ω longum facit. Idque liquet ex etymo. Dicta est enim arbor *morus*, non à Latino *mora*, ut aliqui volunt (*mora* enim non potest esse etymon Græci μωραία), sed à Græco μῶρος, id est fatuus, per antiphrasin, quasi minime fatua; sicut Thomas Morus Angliæ Cancellarius, Anglorum fuit sapientissimus. Est enim morus arborum prudentissima, ut ait Plinius libr. 16. 25. quia lædi se à frigore non sinit, nec nisi plane eo peracto germen emittit; sed dum incipit, in tantum germinatio erumpit, ut una nocte eam peragat, etiam cum strepitu, licet alii morum nuncupatam putent, eo quod fructus nigros producat; μαῦρον enim est nigrum, unde Mauri vocantur nigri. Hinc etiam Horatius lib. 2. Sermone 3. satyra 4.

> Ille salubres
> Æstates peraget, qui nigris prandia moris
> Finiet.

Mystice, sycomorus est crux Christi, ejusque doctrina, quæ Gentibus et terrenis hominibus visa est fatua, meraque stultitia, sed Zachæo et fidelibus visa fuit sapientia et virtus Dei, 1. Cor. 2. Hinc et arbor vetita, è qua Adam comedens, se et posteros perdidit, à multis putatur fuisse ficus, ut dixi Genes. c. 2. v. 9. Fuit utique ficus, ac fatua, quia sub modico melle et dulcedine, continuit fel et amaritiem peccati, mortis et gehennæ, quam proinde Christus expiare debuit felle et amaritie crucis et passionis suæ. Hinc μῶρος Græcis non tantum arborem morum, sed et cruciatum, mortem et cædem significat.

Tropologice, sycomorus docet nos amplecti illa quæ stulta sunt mundo, ut sapiamus Deo. Audi S. Gregor. l. 27. Moral. in fine: *Relinquamus noxiam sapientiam, ut discamus laudabilem fatuitatem*, etc. *Pusillus Zachæus sycomorum subiit, et Dominum vidit; quia qui mundi stultitiam humiliter eligunt, ipsi Dei sapientiam subtiliter contemplantur. Pusillitatem namque nostram ad videndum Dominum turba præpedit, quia infirmitatem humanæ mentis, ne lucem veritatis intendat, curarum sæcularium tumultus premit. Sed prudenter sycomorum ascendimus, si provide eam, quæ divinitus percipitur, stultitiam mente tenemus.* Particulatim deinde ipsum explicat: *Quid enim in hoc mundo stultius, quam amissa non quærere, possessa rapientibus relaxare, nullam pro acceptis injuriis injuriam reddere, imo et adjunctis aliis patientiam præbere? Quasi enim sycomorum nos ascendere Dominus præcipit, cum dicit: Qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. Et rursum: Si quis te percusserit in dextram maxillam, præbe illi et alteram. Per sycomorum Dominus transiens cernitur, quia per hanc sapientem stultitiam, et si necdum ut est solide, jam tamen*

per contemplationis lumen Dei sapientia, quasi in transitu videtur.

Theophyl. autem sic: Super sycomorum, id est, super voluptatis dulcedinem, quæ significatur per ficum, ascendimus, inquit, per pœnitentiam, descendimus vero per humilitatem.

5. Et cum venisset ad locum (sycomori) suspiciens Jesus, vidit illum: et dixit ad eum: Zachæe, festinans descende: quia hodie in domo tua oportet me manere.] Ardorem sui videndi in Zachæo compensat Christus plena exhibitione et præsentia. Ideo enim ardorem istum Zachæo inspiraverat, ut illum domum ejus ingrediendo expleret, imo ideo illac transibat Christus, ut ardorem hunc excitaret, ac propter eum apud Zachæum hospitaretur, totamque ejus domum benediceret ac salvaret. Ipse enim quasi salvator mundi venerat ad hoc, ut peccatores sanctificaret. *Nam etsi vocem invitantis Jesus non audierat*, ait S. Ambros., *viderat tamen affectum.*

Quærenti ergo Zachæo Christum videre, Christus ei se non tantum videndum, sed et fruendum obtulit, adeoque domi ejus, præ ceteris omnibus commorari voluit.

Moraliter disce hic desiderare Christum, Christique alloquium internum et gratiam: mox enim Christus se tibi offeret, et desiderium tuum explebit; quoque majus fuerit desiderium, eo majus erit ejus alloquium; nam, ut ait Ecclesiasticus c. 15. Sapientia (Christus) Deum timenti et desideranti *obviabit, quasi mater honorificata, cibabit illum pane vitæ et intellectus, et aqua sapientiæ salutaris potabit illum.* Et cap. 24. *Transite ad me omnes, qui concupiscitis me, et à generationibus meis implemini; spiritus enim meus super mel dulcis.* Et Christus ipse: *Si quis sitit*, inquit, *veniat ad me, et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*, Joan. 7.

Vidit ergo *illum* oculis luminibusque corporis, et magis mentis, quibus animum Zachæi illustravit, ut cognosceret ipsum esse Salvatorem, qui peccata pœnitentibus remitteret, eisque salutem, id est, justitiam, gratiam et gloriam conferret. Aspectus ergo Jesu non est sterilis et otiosus, sed efficax et operosus: solo enim aspectu homines ad sui amorem pellicit (multo magis quam lynx avis) convertit, immutat et salvat. Hinc, ut ait S. Cyrill., vidit Jesus animam Zachæi, promptissime annitentem ad sancte vivendum.

Quia hodie in domo tua oportet (ex meo decreto, liberalitate et charitate, qua te et tuos domesticos prosequor, voloque salvare) me manere.] Zachæus, ait Titus, solam Jesu visionem desiderabat, sed qui novit plus facere, quam quærimus, dedit ei super id quod extabat: Christus enim sua munificentia supplicum preces excedit et vota. *Promittit Christus*, ait Chrysost. de Zachæo, *se ad ejus domum venturum, cujus desiderantis jam possederat animum.*

6. Et festinans descendit (en promptam Zachæi obedientiam, quæ meruerit salutem) et excepit illum gaudens.) Quia hospitio excepit Salvatorem, ab eoque salutem recepit: ubi enim hospitatur Salvator, ibi et salus. *Gaudens*, ait Euthymius, *quod non solum eum vidisset, uti optaverat, sed quod etiam ab ipso vocatus fuisset, quodque ipsum suscepisset; quod nunquam speraverat.*

7. Et cum vidissent omnes (Pharisæi, et Judæi eorum asseclæ, qui publicanos quasi scelestos oderant) murmurabant, dicentes, quod ad hominem peccatorem divertisset.] Publicani enim à Judæis habebantur impii, injusti, scelerati, et sæpe tales reipsa erant. Nonnulli *peccatorem* interpretantur Gentilem et idololatram. Talem enim fuisse Zachæum censent Tertull., Cyprian., Ambrosius, Beda, et ex iis Maldonatus. Unde et Zachæus restitutionem tantum injuste exactorum, quæ juris est naturæ, commemorat, de nullis vero legis Mosaicæ præceptis loquitur. Audi S. Chrysost. serm. de Zachæo: *Filius Abrahæ Zachæus fide, non genere; merito, non sobole; devotione, non stirpe.* Verum contrarium æque probabile est, et forte probabilius: scilicet Zachæum fuisse Judæum, non Gentilem, Primo, quia vers. 9. vocatur *filius Abrahæ.* Secundo, quia Christus tantum cum Judæis versatus est; missus enim erat ad oves Israel, quæ perierunt. Unde à Paulo Roman. 15. 8. vocatur *minister circumcisionis*, id est, circumcisorum, puta Judæorum. Tertio, quia Zachæus est nomen Hebræum. Quarto, quia Pharisæi hoc non tacuissent, sed in faciem Christo objecissent: Quomodo tu te venditas pro Messia, qui cum impiis Gentibus versaris, cum Messias solis Judæis sit promissus? Ita Jansenius et alii.

8. Stans autem Zachæus, dixit ad Dominum: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus: et si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum.] Non dubium est Christum more suo, mox ut ingressus est domum Zachæi, cœpisse docere et hortari tam Zachæum, quam domesticos ejus ad fidem et pœnitentiam, ac, si de peccatis pœniterent, promisisse eis gratiam, justitiam et salutem: insuper eos adhortatum esse ad opum mundique contemptum, ut paupertatem et perfectionem Evangelicam se sequendo amplecterentur, ac sua in pauperes distribuerent, ut thesaurum in cœlis, et centuplum in hac vita reciperent. Subticet quidem hæc Lucas brevitatis studio, et ex sequentibus, atque ex iis quæ sæpius, ac præsertim paulo ante capite 18. vers. 22. de Christi consuetudine docendi et prædicandi narravit, ea intelligenda relinquit. Nam hisce Christi sermonibus, per internam Christi gratiam, Zachæus plane ad fidem, pœnitentiam, paupertatem, ac opum mundique contemptum conversus, dixit Christo:

Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus.] Alterum ergo dimidium reservat non sibi, sed ut injuste fraudata aliis restituat: Subdit enim: *Et si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum. Do, reddo*, id est, dare, reddere juxta tuam doctrinam et exhortationem, ex nunc firmiter decerno, constituo et addico. Unde ob hoc pœnitentis Zachæi efficax propositum, Christus quasi præmium subjecit: *Hodie salus domui huic facta est.* Ita S. Ambros., Beda, Euthymius hic, Tertullianus libro 4. contra Marcion. Fulgentius ep. ad Gallam. Est hebraismus similis illi Pharaonis Exodi 5. 10. *Non do vobis paleas*, id est decerno jubeoque, ut amplius vobis non dentur paleæ. Matth. 26. 18. *Apud te facio* (id est, facere volo, destino) *pascha.* S. Cyprianus tamen tract. de Opere et Eleemosyna, τὸ *do* et *reddo* per præteritum exponit, scilicet per *dedi, reddidi*, quasi jam ante, ex aliis Christi prædicationibus, quas Zachæus audierat, conversus fuerit.

Et si quid aliquem defraudavi.] Græce, ἐσυκοφάντησα, id est, per sycophantiam, fraudem, calumniam, similemve malam artem extorsi. Fatetur fraudationis culpam Zachæus, sed modicæ : nam cum pro simplo fraudato reddat quadruplum ex altero bonorum suorum dimidio, sequitur eum octavam tantum partem bonorum suorum fraude acquisivisse, ut, si habeat octo millia aureorum, mille dumtaxat essent fraude parta : reliqua ergo septem millia vel hæreditate, vel justa ratione erant ab eo comparata.

Vide hic subitam miramque conversionem Zachæi, per potentem Christi gratiam, qua ipse illico non tantum pœnituit, sed et bonis omnibus, quibus antea addictus erat, se abdicare decrevit : dimidium enim pauperibus, dimidium restitutioni addixit. Quare subito amplexus est consilium paupertatis Evangelicæ, ut omnibus relictis, pauperem Christum pauper sequeretur, ac vel mendicato, vel labore manuum victum sibi pararet. Unde S. Chrysostomus hom. de Zachæo : *Audi mirabile*, inquit, *nondum didicit, et obedit : nempe Salvator justitiæ radiis nequitiæ caliginem fugavit.* Et Beda : *Ecce*, inquit, *camelus deposita sarcina per foramen acus transit, id est relicto divitiarum amore, benedictionem Dominicæ susceptionis accipit. Hæc est enim sapiens illa stultitia, quam de sycomoro publicanus, quasi fructum vitæ legerat, rapta reddere, propria relinquere, visibilia contemnere.* Et Theophyl. *Vides*, ait, *alacritatem, non parce seminare cœpit, neque pauca quædam dedit, sed totam vitam.* Unde S. Bernardus serm. 1. in festo omnium Sanctorum, suos Religiosos alloquens : *Zachæus*, inquit, *cujus laus est in Evangelio, dimidium bonorum suorum dedit pauperibus : sed ego multos Zachæos hic video, qui nihil sibi ex omnibus reliquere. Quis mihi scribet hoc Evangelium de Zachæis istis? imo de Petris istis? quis fiducialiter loquatur : Domine, ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te? sed scriptum est jam in Evangelio æterno, in libro vitæ scriptum est et signatum : Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.*

Reddo.] Id est decerno, et firmiter propono reddere, nec dubium quin ipse efficax hoc propositum statim reipsa executus sit, et in opus contulerit. *Alterum enim*, ait S. Ambrosius, *non sat, nec habet gratiam liberalitas, si injuria perseverat; quia non spolia, sed dona quæruntur.* Nam, ut inquit S. August. epist. 54. *Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.*

Quadruplum.] Non quasi lege naturæ, vel Mosaica tenear reddere quadruplum, cum ad simplum dumtaxat utraque me obliget, sed ex ferventi charitate et pœnitentia, hunc heroicum, magnumque et superabundantem restitutionis et justitiæ actum edere constituo; quia hoc quadruplum conforme est legi, quæ Exodi 22. 1. furem ovis à judice condemnari jubet ad restitutionem quatuor ovium. Dicit hoc Zachæus, non ex jactantia et ostentatione, sed partim ex fervore à Christo et Spiritu sancto sibi indito; partim ut retundat calumniam Scribarum Christo objicientium, quod ad se peccatorem divertisset : ostendit enim se jam non esse peccatorem, sed pœnitentem, justum, imo justis justiorem et sanctum.

Tropologice, S. Chrysost. hom. 78. in Matth. docet domum animæ ornandam esse eleemosyna et justitia, uti ornavit Zachæus, si Christum in ea hospitio excipere velimus.

9. Ait Jesus ad eum,] ad ejus verba respondens; ita tamen ut non tam ad eum, quam ad discipulos, turbamque circumstantem vultum vocemque dirigeret. Similis enallage personæ est Rom. 10. 2. Psal. 33. et alibi.

Quia (quod) hodie salus domui huic facta est.] *Ejecta perditione*, ait Euthym., *quæ in ea morabatur, propter avaritiam et injustitiam;* Arabicus, *hodie convenit salus habitatoribus hujus domus*, q. d. Quia Zachæus tantum pœnitentiæ, emendationis, eleemosynæ, restitutionis, fervorem et spiritum, illi à me exterius docente, et interius mentem commovente indicium, ostendit; hinc salutem, id est gratiam et justitiam eximiam, adipiscitur; ut, si in ea perseveravit, salutem et gloriam æternam consequatur, quam ex nunc hodie illi addico et promitto.

Domui huic.] Hinc liquet quod Zachæo credente et converso ad Christum, omnes ejus domestici, heri sui exemplo et imitatione, in Christum crediderint, pœnituerint, justificati et sanctificati sint.

Porro Zachæus à Christo conversus, post ejus mortem et ascensionem, assecla fuit S. Petri, et ab eo ordinatus fuit Cæsareæ Palæstinæ Episcopus, uti narrat S. Clemens lib. 1. et 3. Recog.

Eo quod et ipse sit filius Abrahæ.] Quia scilicet imitatus est fidem, justitiam et sanctitatem Abrahæ : bona enim sua partiendo, ait Beda, pauperibus reliquit, ut ille terram et domum paternam. Ait vero, *Et ipse*, significans non solum justos, sed et eos qui ab injustitia resipiscunt, ad promissionis filios pertinere. Sic et Tertullianus libro 4. contra Marc. Cyprianus et alii superius citati. Audi S. Chrysostomum hom. de Zachæo, quæ est ultima tomi 2. *Zachæus totum quod habuit obtulit, qui patrimonii partem reddendis fraudibus reservavit : sed Abraham Domino filium, Zachæus substantiam obtulit. Ille hæredem, hic hæreditatem donavit; ille immolandum solum quod habuit pignus exhibuit, hic patrimonii substantiam Domino immolavit. Unde recte Abrahæ filius Zachæus nuncupatur, dum ordinem gloriæ paternæ exequitur.*

Rursum Zachæus fuit *filius Abrahæ*, quia Judæus, et ex Abraham prognatus, quasi Christus Pharisæis murmurantibus, quod ad Zachæum publicanum divertisset, respondeat, dicatque : Non est quod idcirco murmuretis, quia Zachæus est Israelita, et in Abraham Patriarcha et patre suo jus proximum habet ad Messiam et salutem. Quare à me Messia, quia publicanus, negligi non debuit, sed quia pœnitens, suscipi et benedici.

Allegorice et tropologice, singulas hujus historiæ partes cuilibet fideli et sancto ita adaptat Beda : Zachæus, id est purus et justificatus, significat credentem ex Gentibus populum, qui temporalium occupatione depressus erat et minimus; voluit videre Christum intrantem Jericho, id est fidem quam Christus mundo attulit, participare : turba est vitiorum consuetudo, quam obstantem transcendit, terrena relinquendo, et crucis arborem ascendendo. Sycomorus alta arbor, unde et celsa nuncupatur, et ficus fatua dicitur : irridetur scilicet ab incredulis crux ut fatua, sed alit credentes ut ficus. Ascendit pusillus, cum quilibet humilis

clamat : *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.* Venit eo Dominus, per prædicatores scilicet ad populum nationum : *vidit*, id est per gratiam elegit : manet in domo pusilli Zachæi, id est, in humilium nationum corde quiescit : descendit iste de sycomoro : etsi enim cognovimus Christum secundum carnem, sed jam non novimus : et si enim mortuus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.

Porro Ecclesia hoc de Zachæo Evangelium apposite legit in dedicatione ecclesiarum. Primo, quia Christus in eo ait : *Hodie salus domui huic facta est*, quod recte competit ecclesiis, cum dedicantur : dedicatio est enim quasi salus ecclesiæ ; per illam enim ecclesia dedicatur ad multorum, qui in ea per prædicationem, orationem, contritionem, confessionem et absolutionem justificandi sunt, salutem. Rursum ait Christus : *Hodie in domo tua oportet me manere.* Simili enim modo Christus manet in ecclesia dedicata, per venerabile Eucharistiæ sacrificium et Sacramentum. Per dedicationem enim ecclesia fit domus Dei, et habitaculum Christi. Tertio, quia materialis ecclesia typus est spiritualis ecclesiæ, scilicet animæ fidelis, in qua magis habitare desiderat Christus, perinde atque hic ipse magis in anima, quam in domo Zachæi commorari optabat, juxta illud : *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui est in vobis*, 1. Cor. 6. 19. Et mox : *Glorificate et portate Deum in corpore vestro.*

10. Venit enim Filius hominis quærere, et salvum facere quod perierat.] q. d. Non mirum quod Christus Zachæum, publicanos et peccatores adierit, converterit, salvarit, quia ad hoc missus erat à Patre, et ad hoc ipse venerat in mundum. Sicut ergo peritia et virtus excellentis medici in eo ostenditur, si morbos inveteratos, incurabiles et desperatos curet : ita virtus summa Christi archiatri enituit in curandis animi morbis, per naturam insanabilibus, qualis est avaritia in publicanis. Hinc Zachæum publicanum non tantum ad avaritiæ, sed et opum omnium contemptum, ac ad amplexandam paupertatem Evangelicam traduxit. Hinc et Matthæum publicanum vocavit et creavit Apostolum. Similis fuit conversio et mutatio Petri publicani, sive Telonarii, uti narrat Leontius in Vita sancti Joannis Eleemosynarii. Hic enim Petrus avarissimus erat, ut pauperes inter se certarent, quis ab eo extorquere posset eleemosynam. Obtulit se unus, qui ostendendo Petro suam inopiam, panem illi extorsit. Indignans enim Petrus eum sibi offerri, panem illi ad caput projecit : sequenti nocte, Petrus per visum vidit se rapi à nigris Æthiopibus ad tribunal Christi, ac in bilance merita sua et demerita appendi. Cumque sinistræ lancis demerita præponderarent, vidit in dextra lance panem, quem pauperi projecerat, positum, fere æquiponderare lanci sinistræ, sibique dici : *Vade, operare, et huic pani lancique plura adjice.* Mox evigilans, vimque eleemosynæ agnoscens, omnia sua in pauperes distribuit, ac tandem se ipsum à famulo jussit vendi Hierosolymæ triginta nummis, et pretium dari pauperibus, ut instar Christi se summe humiliaret, ac per charitatem totum in pauperes expenderet. Quare Christus semel et iterum illi apparens, se omne hoc pretium recepisse testatus est. Tandem vir tantus à peregrinis Hierosolymam proficiscentibus, in convivio de more hero suo et convivis serviens agnitus, illico fugit, ac ostiario surdo et muto usum aurium et linguæ restituit, dum ab eo reserari ostium ad fugam postulavit et impetravit.

11. Hæc illis audientibus, adjiciens dixit parabolam, eo quod esset prope Jerusalem : et quia existimarent quod confestim regnum Dei manifestaretur.] Christus enim sæpe regni sui mentionem fecerat, illudque suis promiserat : unde Apostoli sperabant id nunc futurum, eo quod pergeret Hierosolymam, quæ erat metropolis Judææ, fueratque regia Davidis, Salomonis, ceterorumque regum. Putabant ergo Christum pari modo in Hierosolyma regnum suum inchoaturum, ac se velut Christi familiares, ejus fore participes, atque inter primos cum eo regnaturos. Augebat spem celebritas et gloria Christi, tot recentibus miraculis, ac nominatim stupenda Zachæi conversione, inclarescens et effulgurans. Ex hac spe et suspicione, paulo post Jesu ingrediente Jerusalem, Apostoli eum asino imposuerunt, ac turbæ eidem quasi Messiæ regi in Jerusalem jam inaugurando acclamarunt : *Benedictum quod venit regnum patris nostri David : Benedictus qui venit rex in nomine Domini*, infra v. 38. Christus ergo ut hanc opinionem eis eximat, parabolam sequentem inducit, qua significat se prius à Judæis occidendum, ac deinde resurrecturum, et gloriose per fidem in toto orbe regnaturum.

12. Homo quidam nobilis (Syrus, *filius magni stemmatis*) abiit in regionem longinquam, accipere sibi regnum, et reverti.] Hic *nobilis* est Christus qua homo. Nam, ut ait S. Basilius in Catena : *Christus nobilis est, non solum secundum deitatem, sed etiam secundum genus humanum, ex semine David secundum carnem exortus*, juxta illud, quod de Filio hominis vidit audiitque Daniel cap. 7. 14. *Et dedit ei potestatem, et honorem et regnum.* Addit ibidem Eusebius : *Nondum se regem appellat, quia in prima apparitione nondum regia fungebatur potestate.* Licet enim Christo, ab initio incarnationis suæ debitum esset hoc regnum ob unionem hypostaticam cum Verbo; tamen ipse illud passione et morte in cruce mereri voluit, nec nisi post resurrectionem illius possessionem adire, juxta illud cap. 24. 26. *Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam?* Christus ergo abiit *in regionem longinquam*, dum quadragesimo die à morte et resurrectione abiit in cœlum, ubi adiit possessionem regni sui, ut scilicet sit Rex totius mundi, regnetque in terra, æque ac in cœlo. Ita Theophyl., Titus, Euthym. et alii. E cœlo vero revertetur Christus in terram ad diem judicii, tum ut regnum hoc visibiliter omnibus hominibus ostendat, tum ut quasi rex omnium tam electorum, quam reproborum, sibi infidelium et inobedientium, judicium extremum peragat, tum ut electos suos in regnum cœleste inducat, eosque gloriæ suæ participes efficiat, juxta illud quod in Ascensione Christi Apostolis indicarunt angeli, Actorum 1. vers. 11. *Hic Jesus qui assumptus est à vobis in cœlum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum.* Tunc ergo redibit Christus, ut regnum terræ regno cœli conjungat, ostendatque se terræ et cœlo dominari,

utque fideles suos è terra in regnum cœleste transferat.

13. Vocatis autem servis suis, dedit illis decem mnas, et ait ad illos : Negotiamini dum venio.] Ut lucrum meum æque ac vestrum augeatis. *Decem*, id est, omnibus servis suis : unicuique enim unam dedit mnam, ut patet ex seq. Decem mnas ergo totidem servis dedit. Denarius enim, ait Euthymius, symbolum est multitudinis et universitatis; post denarium enim reditur ad unitatem, ceterosque numeros, ex quibus denario adjunctis, sequentium omnium fit compositio, ordo et numerus.

Mnas.] Hebr. et græce *mna*, idem est quod *mina*, à rad. מנה *mana*, id est numeravit, unde *mane*, *tecel*, *phares*, Daniel. 5. Mina autem erat duplex : Attica, quæ continebat drachmas centum : drachma est Julius Romanus, sive Regalis Hispanicus : drachma enim est octava pars unciæ : duodecim faciunt libram communem, sedecim majorem, quare mina Attica argenti continet centum Julios, id est, decem aureos Romanos : mina vero auri continet centum coronatos aureos, teste Budæo libro de Asse. Hebræa vero mina erat duplo major : Attica enim continebat unam libram, Hebræa vero libras duas cum dimidia. Ezechiel cap. 45. 12. ait minam continere 60. siclos, id est, 240. drachmas : siclus enim erat tetradrachmus : continebat enim quatuor drachmas. Mina ergo auri Hebræa continebat 240. aureos : argenti vero 240. Julios, sive Regales. S. Matthæus cap. 25. eamdem narrans parabolam, pro *mina* habet talentum, quod apud Hebræos continebat minas Hebræas 60. Potuit Christus utrumque nominare, præsertim si parabolam variando nonnihil (ut fieri solet) repetierit.

Negotiamini dum venio.] Christus vult nos continuo minis suis, id est talentis, donis, gratiis suis, quas ipse nobis dedit negotiari, ut nobis operum et meritorum lucrum assidue augeamus. Vetat ergo nos otiari : quare tota vita nostra debet esse non otium, sed negotium lucri spiritualis continuum. *Quod profecto negotium*, ait S. Gregor. lib. 1. epist. 39. ad Dominicum, *tunc vere nos agimus, si vivendo et loquendo proximorum animas lucramur; si infirmos quosque cœlestis regni gaudia prædicando, in superno amore roboramus; si protervos ac tumidos, gehennæ supplicia terribiliter insonando flectimus; si nulli contra veritatem parcimus; si superni amicitiis dediti, humanas inimicitias non timemus.* Paulo post vero addit : *Sed ad hoc ego pondus meæ infirmitatis expavesco, et quod accepto regno pater familias redeat, rationem nobiscum positurus aspicio, sed qua eum mente sustineo, cui de suscepto negotio, animarum lucrum aut nullum, aut pene nullum reporto?* Hæc ille, quo humilior, eo major.

14. Cives autem ejus oderant eum (*cives;* Syrus, *filii civitatis ejus*, puta Scribæ et Judæi oderant Jesum, quod vitia eorum taxaret) et miserunt legationem (legatos) post illum dicentes (legatis suis) : Nolumus hunc (Jesum pauperem, vilem et fabri filium) regnare super nos.] Id impletum est post mortem, resurrectionem et ascensionem Christi in cœlum; cum miserunt Saulum Damascum, ut omnes in Christum credentes caperet, fidemque, nomen et regnum Christi exterminaret. Item cum iidem S. Petrum et Apostolos incarceraverunt et flagellaverunt, S. Stephanum lapidarunt, S. Jacobum occiderunt, ceterosque Christianos persecuti sunt, ut patet ex Actis Apost. et etiamnum persequuntur.

15. Et factum est ut rediret accepto regno.] Syrus et Arabicus, *cumque accepisset regnum, et reversus fuisset. De secundo adventus est hic sermo*, ait Euthymius, *quando revertetur cum potestate magna et gloria, sedebitque super sedem gloriæ suæ : nam tunc rationem ponens, reddet unicuique juxta opera sua.* Sic et S. August., Theoph., Beda et reliqui. Cetera exposui Matth. 25. 19.

16. Mna tua decem mnas acquisivit.] Græce, προσειργάσατο, id est operata est, sicut semen unum tritici seminatum in agro, virtute sua sugens succum è terra, eumque in se convertens, in messe producit decem, imo 30. et 60. semina granaque tritici. Unde Arabicus vertit, *mna tua tua facta est in decem.* Non dicit : Ego acquisivi, sed, *Mna tua acquisivit :* quia esto ad bonum opus concurrat libertas et cooperatio arbitrii nostri, tamen tota vis et virtus operandi divina est à gratia, non à libero arbitrio : ab hoc enim opus habet dumtaxat, quod sit liberum; à gratia vero habet, quod sit supernaturale, Deo gratum et meritorium. Unde Paulus : *Gratia Dei sum*, inquit, *quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi; non ego autem, sed gratia Dei mecum*, 1. Cor. 15. 10.

17. Et ait illi : Euge, serve bone, quia in modico (in una mina expendenda) fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem civitates.] Id est, pro una mina centum, adeoque mille et mille, imo regimen unius provinciæ sive decapoleos, puta decem civitatum et plurium recipies, q. d. Pro parvo labore et cura in terra, magna, imo maxima et ineffabilia, in cœlo præmia referes, ac præsertim præeris iis, in quos tua Dei dona in terra expenderis, quosque ad Christum converteris, vel in fide et virtute promoveris. Causam dat S. Ambros. *Nam sicut angeli præsunt, ita et hi qui vitam meruerunt angelorum.* Ac pressius Beda : *Esto*, inquit, *potestatem habens super decem civitates, hoc est abundantiorem felicitatem atque honorem sortieris in cœlis, et pro omnibus, ac ab omnibus, quibus fuisti cooperator salutationis, glorificaberis in supernis. Nam et post judicium manebit in beatis ordo dignitatis, ac congruæ ad invicem honorationis. Unde dicit Apostolus : Quæ est spes nostra ac gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus?* 1. Thessal. 2. v. 19.

18. Et alter venit dicens : Domine, mna tua fecit quinque mnas.] Hic patet usus liberi arbitrii, et quantum faciat ejus strenua cum gratia cooperatio. Nam prior cum una mina strenue negotians et cooperans, lucratus fuit decem minas, v. 16. hic vero lentius et remissius cooperans, ex una mina lucratus est quinque minas dumtaxat.

19. Et huic ait : Et tu esto super quinque civitates.] *Conformiter ad mensuram studii cujusque*, ait Euthym., *mensuratur et honor et beneficium.*

Et alter venit dicens : Domine, ecce mna tua, quam habui repositam in sudario.] Tibi integram, sed sine lucro, et non auctam vel multiplicatam, restituo. Pecuniam in sudario li-

gare, est percepta dona sub otio lenti torporis abscondere, ait Beda.

27. VERUMTAMEN INIMICOS MEOS ILLOS, Judæos (cives meos) QUI NOLUERUNT ME REGNARE SUPER SE, ADDUCITE HUC (ad tribunal meum, super vallem Josaphat et Jerusalem) ET INTERFICITE ANTE ME.] Græc., *jugulate in conspectu meo.* Alludit ad Reges victores, qui rebelles suos debellatos mactant et jugulant: per jugulationem hanc significat Judæorum, ceterorumque Christi hostium extremum judicium, et condemnationem ad æternam in gehenna mortem, sed vivam et vitalem, ut scilicet mortiferis pœnis et incendiis jugiter torqueantur, et nunquam moriantur. Alludit ad Titum, qui devictos Judæos jugulavit. Sed per hoc ad litteram præcise intelligit Judæorum condemnationem et gehennam; hanc enim eis irrogabit, cum è cœlo redierit ad judicium, ut Judæos reprobosque judicet et damnet.

28. ET HIS DICTIS, PRÆCEDEBAT (ex Jericho et domo Zachæi) ASCENDENS HIEROSOLYMAM.] Ut ibi dicta sua de passione, cruce, morte, indeque resurrectione regno, gloria et judicio ipso facto et reipsa implere inciperet. Præibat autem Apostolis ab hoc itinere abhorrentibus, quasi dux et antesignanus, ut ostenderet se hilariter et fortiter ire ad mortem, imo quasi mortem ad duellum provocare; per mortem enim iturus erat in regionem longinquam, puta in cœlum, ad capessendum regnum cœleste et æternum.

37. LAUDARE DEUM, etc. dicentes: *Hosanna Filio David* (vide dicta Matth. 21. v. 9.) SUPER OMNIBUS QUAS VIDERANT VIRTUTIBUS.] Græce, δυνάμεων, id est, factis potentibus, maxime ob recentem Lazari à morte resuscitationem: ob hanc enim venit ei turba obviam, ut ait Joan. c. 12. v. 18. Ita Beda.

38. DICENTES: BENEDICTUS QUI VENIT REX IN NOMINE DOMINI.] Puta rex noster Messias, sive Christus, à Deo missus ad nos salvandos et beandos.

PAX IN COELO, supple, sit, ut scilicet per Christum pax fiat, inter nos ac Deum et angelos nobis ob peccata offensos, ideoque GLORIA sit DEO IN EXCELSIS cœlis habitanti.] Audi Bedam: *Rex dicitur, non ad exigendum tributum, vel ferro exercitum armandum, hostesque visibiliter debellandos; sed quia mentes regat et in regnum cœlorum credentes perducat.* Causam subdit Beda: *Quia Christus in carne totius mundi propitiatio illuxit, pulchre sibi invicem in laudes ejus concinunt cœlestia, id est angeli, qui eo nascente cantarunt, et terrena, id est homines, qui laudant, cum se cœlo redditurus esset.* Et Theophyl. *Significatur,* ait, *evanuisse bellum antiquum, quo Deo adversabamur, et laudari ab angelis Deum in tali reconciliatione; et quidem hoc ipsum quod Deus ambulat i territorio nostro, significat ipsum nobiscum habere concordiam.*

41. ET UT APPROPINQUAVIT, VIDENS CIVITATEM (Jerusalem) FLEVIT SUPER ILLAM.] Ut viscera charitatis erga eam ostenderet, quam scilicet sibi cordi et curæ esset Judæorum salus, ad hanc enim à Patre missus erat ad Judæos, quasi Messias et Salvator. *Flevit* ergo inter gaudia triumphi, et inter faustas gratulantium, et *Hosanna* vociferantium acclamationes, ut hæc gaudia injecto quasi felle temperaret. Deflevit autem Hierosolymitanorum tum cæcitatem, obdurationem et ingratitudinem, quod se Messiam et Salvatorem recipere nollent; tum Dei in eos vindictam, et gentis suæ excidium per Titum; tum quod videret labores et dolores suos pro iis susceptos, frustrari et irritos cadere. Hæc tria enim Christo lacrymas excusserunt ex doloris vehementia. Ita S. Cyrill., Beda, Theophyl. et alii.

Tropol. Origen. Christus, inquit, beatitudines omnes suo firmavit exemplo: dixerat: Beati flentes; itaque flet.

42. DICENS: QUIA (quod) SI COGNOVISSES (cognosceres) ET TU, sicut ego cognosco, ait S. Gregorius hom. 39. Beda et alii) ET QUIDEM IN HAC DIE TUA, qua ingredior ad te, quasi Messias rex tuus ad tuam salutem, ut te salvem et beem in æternum, juxta oraculum Zachariæ cap. 9. QUÆ AD PACEM TIBI.] Refer ad *cognovisses*, q. d. Si cognovisses ea (græce enim est τὰ) quæ ad tuam pacem, id est ad tuum bonum, salutem et felicitatem faciunt, scilicet pœnitentiam et fidem in me, quam tibi per triennium prædicavi, subaudi, utique fleres, sicut ego fleo, tua scelera, et tuam præteritam cæcitatem et obstinationem. Euthym. supplet: *Nequaquam perires;* alii, *aliter te gereres, me audires, et in me crederes.* Hinc Syrus vertit, *nempe si tu nosses ea, quæ sunt ad pacem tuam vel salutem isto die tuo;* Arabicus, *si cognovisses et tu et in hac die, quantum est tibi in ea pacis.* Pax Hebræis prosperitatem, salutem, felicitatem, omneque bonum tam corporis quam animi significat.

Est aposiopesis, significans vehemens Christi *pathos* doloris, æque ac indignationis: exprobrat enim Christus ingratæ urbi suam infidelitatem, obstinationem, ingratitudinem. Hoc pathos in Christo tantum fuit, ut ei vocem intercluserit, ideoque per aposiopesim, eum silere id quod dixi, coegerit. *Consueverunt enim*, ait Euthymius, *flentes verba præ affectus vehementia abrumpere.* Rursum magnum est pathos in voce *et tu:* tu, ô filia Sion, à me adeo amata, honorata, locupletata, edocta, quomodo me non agnoscis, imo me ut falsum Messiam rejicis, persequeris, damnas, occidis, crucifigis? Ego enim propter te è cœlo in terram descendi, propter te in Bethlehem juxta Jerusalem natus sum, propter te triginta quatuor annos in continuo labore, dolore, paupertate vixi. Triennium totum tuos vicos et castella obeundo, prædicavi et docui, tuos leprosos, ægros, dæmoniacos sanavi, tuos mortuos vitæ restitui. Tu ergo, filia Jerusalem, filia adeo à me dilecta, cur me tui tam amantem non redamas, sed velut hostem spernis et perimis? veniet, et brevi veniet, dies illa magna Dei, qua sero perfidiam tuam agnosces, ac tuam cæcitatem frustra deplorabis. Hæc est dies tua, in qua opibus, deliciis, pompis tuis vane exultas. Veniet mox dies mea, imo dies Dei, qua te acerrime castigabit, et funditus exscindet, in qua inconsolabiles et perennes fundes acerbissimi doloris lacrymas.

Simile est pathos in illo Christi ad Judam proditorem: *Tu vero unanimis, dux meus, et notus meus.* Sic et Julius Cæsar cum à 23. Senatoribus in curia necaretur, inter eos videns et Brutum suum: *Tu etiam, fili mi,* inquit, *in necem meam ruis,* meam, inquit, qui tibi quasi pater extiti? Ita Sueton. in ejus vita c. 82.

Maldonatus pro τὰ, id est *quæ*, legit τῇ, id est *hac*, scilicet ἡμέρα, id est die, q. d. Si cog-

nosceres in hac die, in qua omni frueris pace, prosperitate et rerum abundantia, quod inimici obsidione te cingent, capient et exscindent; subaudi, Utique amarissime mecum fleres.

Tropologice, S. Gregorius hom. 39. *Suam hic diem*, inquit, *habet anima perversa, quæ transitorio gaudet in tempore. Cui ea quæ adsunt, ad pacem sunt : quia dum rebus temporalibus lætatur, dum honoribus extollitur, dum in carnis voluptate resolvitur, dum nulla pœnæ venturæ formidine terretur, pacem habet in die sua, quæ grave damnationis scandalum in die habebit aliena : ibi enim affligenda est, ubi justi lætabuntur, et cuncta quæ modo ei ad pacem sunt, tunc in amaritudinem rixæ vertentur; quia rixari secum incipiet, cur damnationem, quam patitur, non expavit, cur à prospiciendis malis sequentibus oculos mentis clausit.*

NUNC AUTEM ABSCONDITA SUNT AB OCULIS TUIS,] *quod de industria scire nolueris,* ait Titus, et Eusebius in catena; Notat, ait, suum adventum ad pacem totius mundi factum, quam isti quia recipere noluerunt, dicuntur eis fuisse abscondita. Abscondita ergo Judæis fuit Christi incarnatio, prædicatio, passio, resurrectio, æque ac sua perfidia, cæcitas, ingratitudo, ideoque sua vindicta et excidium per Titum : q. d. ait S. Greg. hom. 39. *Si mala imminentia videres, læta in præsentibus prosperis non esses.*

Tropologice, ibidem S. Gregor. : *Anima perversa,* inquit, *dum in præsentis vitæ oblectationibus se deserit, quid aliquid quam clausis oculis ad ignem vadit? Unde bene scriptum est : In die bonorum ne immemor sis malorum. Et inde per Paulum dicitur : Qui gaudent, tanquam non gaudentes sint; quia et si qua est præsentis temporis, ita est agenda lætitia, ut nunquam amaritudo sequentis judicii recedat à memoria, quatenus dum mens pavida extremæ ultionis timore transfigitur, quantum nunc præsens lætitia, tantum post ira subsequens temperetur.*

43. QUIA VENIENT DIES IN TE (tibi) ET CIRCUMDABUNT TE INIMICI TUI VALLO, ET CIRCUMDABUNT TE.] Græce *circumdabunt inimici tui vallum tibi, et cingent te circumcirca*, ut nullus tibi sit locus effugii; Arabicus, *profecto venient dies* (in quibus) *inimici tui projicient vexilla tua, et circumdabunt te.* Vallum est munimentum castrorum, quod ex vallis, id est palis fit, aggesta simul terræ, cespitis et lapidum copia; unde et agger dicitur. Quam vere id prædixerit Christus, testatur Josephus, qui lib. 6. c. 7. et 13. Belli, narrat Titum et Romanos circa Jerusalem tres aggeres erexisse, deinde solius tridui spatio totam urbem muro cinxisse : per circuitum enim urbis murum 39. stadiorum extruxisse, ut nulli pateret exitus, vel transitus.

Alludit Christus ad illud Isaiæ c. 29. 1. et seq. *Væ Ariel, Ariel, civitas quam expugnavit David*, etc. *Et circumvallabo Ariel, et erit tristis, et mœrens, et erit mihi quasi Ariel.* Vide ibi dicta. Jerusalem enim quæ prius fortis erat et invicta, erat quasi Ariel, id est leo Dei : nunc à me deserta, et excidio Romanis tradita, erit quasi aries justitiæ et vindictæ divinæ immolatus. Ita Eusebius, Cyrillus, et Theodor. in Isaiæ c. 29. 1.

ET COANGUSTABUNT TE.] Ad tantas famis et ærumnarum angustias redigent, ut et matres filios suos vorent : vide Josephum lib. 6. Belli c. 14. et seq.

44. ET AD TERRAM PROSTERNENT TE (Græce ἐδαφιοῦσι, id est solo æquabunt, ET FILIOS TUOS, QUI IN TE SUNT, ET NON RELINQUENT IN TE LAPIDEM SUPER LAPIDEM.] Id est, funditus destruent te. Est hyperbole : neque enim Romani fuere tam curiosi, vel otiosi, ut nullum lapidem super alium relinquerent. *Hoc quoque*, ait S. Gregor. hom. 39. *ipsa jam ejusdem civitatis transmigratio testatur, quia dum nunc in eo loco constructa est, ubi extra portam fuerat Dominus crucifixus, prior illa Jerusalem funditus est eversa :* mons enim Calvariæ modo situs est in medio novæ Jerusalem.

EO QUOD NON COGNOVERIS TEMPUS VISITATIONIS TUÆ.] *Tempus visitationis*, ait Titus, *illud vocat, quo ipse è cælo delapsus eam visitavit, multaque inter visitandum divina documenta tradidit, ac plurima tandem stupenda miracula in ea patravit.* Et Theophyl. *Visitationis tuæ, hoc est mei adventus, quando veni, ut inviserem te et salvarem.* Et Euthym. *Quia non agnovisti tempus curæ tuæ; tempus namque peregrinationis meæ, erat tempus curæ salutis tuæ.*

Tropologice : Hæc omnia, ait S. Gregorius hom. 39. in morte contingunt animæ, quæ voluptatibus carnis servivit. Tunc enim dæmones undique eam cingunt, tentant, coangustant, et ad tartara rapiunt. Tunc omnis illa lapidum, id est, cogitationum suarum, constructio dissipatur, eo quod non cognoverit tempus visitationis suæ, quo Deus eam per prædicatores, confessarios, magistros, et per internas inspirationes monuit, ut vitam emendaret, et saluti suæ consuleret. Exempla horrenda Chrysaorii, Theodori, Theodorici regis, et aliorum recenset S. Gregorius lib. 4. Dial. c. 30. c. 38. c. 46. c. 52. et seq.

CAPUT VIGESIMUM

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus Scribis quærentibus qua auctoritate prædicaret, opponit testimonium Joannis Baptistæ de se testificantis, quod a Deo ad prædicandum missus esset. Secundo, v. 9. eis proponit parabolam vineæ, et colonorum ejus iniquorum. Tertio, v. 22. iisdem se tentantibus an liceat tributum dari Cæsari, respondet : Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari ; et quæ sunt Dei, Deo. Quarto, v. 27. Sadducæos negantes resurrectionem redarguit, illamque eis e Scriptura probat. Quinto, v. 42. eis demonstrat Messiam esse Deum, eo quod David Psal. 109. eum vocet Dominum. Denique eorum vitia taxat, populumque monet, ne illa imitentur.

Hæc omnia audivimus Matth. 21. et 22. ubi ea explicui.

1. Et factum est in una dierum, docente illo populum in templo, et
evangelizante, convenerunt principes sacerdotum, et Scribæ cum
senioribus, 2. et aiunt dicentes ad illum : Dic nobis, in qua potestate
hæc facis? aut : Quis est, qui dedit tibi hanc potestatem? 3. Respondens
autem Jesus, dixit ad illos : Interrogabo vos et ego unum verbum.
Respondete mihi : 4. Baptismus Joannis de cœlo erat, an ex hominibus?
5. At illi cogitabant intra se, dicentes : Quia si dixerimus, De cœlo :
dicet, Quare ergo non credidistis illi? 6. Si autem dixerimus, Ex hominibus, plebs uni-
versa lapidabit nos : certi sunt enim, Joannem prophetam esse. 7. Et responderunt se
nescire unde esset. 8. Et Jesus ait illis : Neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio.
9. Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc : Homo plantavit vineam, et locavit eam
colonis : et ipse peregre fuit multis temporibus. 10. Et in tempore misit ad cultores servum,
ut de fructu vineæ darent illi. Qui cæsum dimiserunt eum inanem. 11. Et addidit alte-
rum servum mittere. Illi autem hunc quoque cædentes, et afficientes contumelia, dimise-
runt inanem. 12. Et addidit tertium mittere : qui et illum vulnerantes ejecerunt. 13. Dixit
autem dominus vineæ : Quid faciam? mittam filium meum dilectum : forsitan, cum hunc
viderint, verebuntur. 14. Quem cum vidissent coloni, cogitaverunt intra se, dicentes :
Hic est hæres, occidamus illum, ut nostra fiat hæreditas. 15. Et ejectum illum extra
vineam, occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineæ? 16. veniet, et perdet colonos
istos, et dabit vineam aliis. Quo audito, dixerunt illis : Absit. 17. Ille autem aspiciens eos,
ait : Quid est ergo hoc, quod scriptum est? Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes,
hic factus est in caput anguli? 18. Omnis qui ceciderit super illum lapidem, conquassabi-
tur : super quem autem ceciderit, comminuet illum. 19. Et quærebant principes sacerdo-
tum et Scribæ mittere in illum manus illa hora : et timuerunt populum : cognoverunt enim
quod ad ipsos dixerit similitudinem hanc. 20. Et observantes miserunt insidiatores, qui se
justos simularent, ut caperent eum in sermone, ut traderent illum principatui et potesta-
ti præsidis. 21. Et interrogaverunt eum, dicentes : Magister, scimus quia recte dicis, et
doces : et non accipis personam, sed viam Dei in veritate doces : 22. licet nobis tributum
dare Cæsari, an non? 23. Considerans autem dolum illorum, dixit ad eos : Quid me ten-
tatis? 24. Ostendite mihi denarium. Cujus habet imaginem et inscriptionem? Responden-
tes dixerunt ei : Cæsa ris. 25. Et ait illis : Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ
sunt Dei, Deo. 26. Et non potuerunt verbum ejus reprehendere coram plebe : et mirati in
responso ejus, tacuerunt. 27. Accesserunt autem quidam Sadducæorum, qui negant esse
resurrectionem, et interrogaverunt eum, 28. dicentes : Magister, Moyses scripsit nobis :
Si frater alicujus mortuus fuerit habens uxorem, et hic sine liberis fuerit, ut accipiat eam

frater ejus uxorem, et suscitet semen fratri suo. 29. Septem ergo fratres erant : et primus
accepit uxorem, et mortuus est sine filiis. 30. Et sequens accepit illam, et ipse mortuus est
sine filio. 31. Et tertius accepit illam. Similiter et omnes septem, et non reliquerunt semen,
et mortui sunt. 32. Novissime omnium mortua est et mulier. 33. In resurrectione ergo,
cujus eorum erit uxor? siquidem septem habuerunt eam uxorem. 34. Et ait illis Jesus : Filii
hujus sæculi nubunt, et traduntur ad nuptias : 35. illi vero qui digni habebuntur sæculo illo,
et resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores : 36. neque enim ultra
mori poterunt : æquales enim angelis sunt, et filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis.
37. Quia vero resurgant mortui, et Moyses ostendit secus rubum, sicut dicit Dominum,
Deum Abraham, et Deum Isaac, et Deum Jacob. 38. Deus autem non est mortuorum, sed
vivorum : omnes enim vivunt ei. 39. Respondentes autem quidam Scribarum, dixerunt ei :
Magister, bene dixisti. 40. Et amplius non audebant eum quidquam interrogare. 41. Dixit
autem ad illos : Quomodo dicunt Christum, filium esse David? 42. Et ipse David dicit in
libro Psalmorum : Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, 43. donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum? 44. David ergo Dominum illum vocat : et quomodo
filius ejus est? 45. Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis : 46. Attendite à Scribis, qui volunt ambulare in stolis, et amant salutationes in foro, et primas cathedras in
synagogis, et primos discubitus in conviviis : 47. qui devorant domos viduarum, simulantes longam orationem. Hi accipient damnationem majorem.

36. Æquales enim angelis sunt.] (Arabicus, *fiunt velut angeli Dei;* Syrus, *sunt instar angelorum :* sic fere et Ægyptius, Persicus et Æthiopicus) In cælibatu, in immortalitate, in gloria : sicut ergo angeli non nubunt, non generant, sic nec Beati, quia ipsi per se immortales et gloriosi, in omne ævum perennabunt : generatio enim in hac vita quæritur ob mortem, ut pater moriens, in filio quem vivum relinquit, quasi superstes vivat et perrennet. Unde S. Cyrill. *Sicut angeli*, inquit, *non sunt per generationem propagati, ita his qui resurgunt, non est opus nuptiis.* Et S. Chrys. in Matth. c. 22. *Hic ducuntur uxores*, inquit, *ut nascendo suppleatur, quod moriendo minuitur; illic autem mors non erit, et consequenter nec nuptiæ*, nec uxores, nec generatio.

Et filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis.] *Filii Dei* dicuntur, ait Theophyl., qui per resurrectionem regenerantur, non tantum per gratiam, sed etiam per gloriam, ut Deo sint simillimi juxta illud 1. Joan. 3. *Cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est :* unde tunc quasi filii adibunt hæreditatem Dei Patris.

Hinc et dicuntur *filii resurrectionis*, quia ex resurrectione, quasi rursum nasci ad novam, divinam et beatam vitam videbuntur. Ita Theophyl.

Secundo, erunt *filii resurrectionis*, id est digni resurrectione : nam vox *filius*, cum additur genitivo præmii vel pœnæ, apud Hebræos significat reum, dignum, vel destinatum ad talem pœnam, vel præmium : sic dicuntur *filii mortis* et *gehennæ*, id est rei mortis et gehennæ : *Filii regni et resurrectionis*, id est digni regno cœlesti et resurrectione Beatorum.

40. Et amplius non audebant eum quidquam interrogare,] scilicet Sadducæi : nam Pharisæi rursum eum interrogarunt, quodnam esset maximum mandatum, ut patet ex Matth. c. 22. v. 35.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus asserit viduam dantem duo minuta plus ceteris dedisse. Mox v. 7. dat signa prævia excidio, tam urbis (Hierosolymæ) quam orbis. Eadem signa narravit Matthæus c. 24. ubi ea explicui. Quocirca v. 34. omnes adhortatur, ut vigilent in orationibus, ac sobrie, pie justeque vivant, et ad diem judicii se comparent.

1. Respiciens autem, vidit eos, qui mittebant munera sua in gazophyla-
cium, divites. 2. Vidit autem et quamdam viduam pauperculam
mittentem æra minuta duo. 3. Et dixit : Vere dico vobis, quia vidua
hæc pauper, plus quam omnes misit. 4. Nam omnes hi ex abundanti
sibi miserunt in munera Dei : hæc autem ex eo quod deest illi, omnem
victum suum quem habuit, misit. 5. Et quibusdam dicentibus de tem-
plo, quod bonis lapidibus, et donis ornatum esset, dixit : 6. Hæc quæ
videtis, venient dies, in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur.
7. Interrogaverunt autem illum, dicentes : Præceptor, quando hæc erunt, et quod signum
cum fieri incipient? 8. Qui dixit : Videte ne seducamini : multi enim venient in nomine
meo, dicentes quia ego sum : et tempus appropinquavit : nolite ergo ire post eos. 9. Cum
autem audieritis prælia, et seditiones, nolite terreri : oportet primum hæc fieri, sed non-
dum statim finis. 10. Tunc dicebat illis : Surget gens contra gentem, et regnum adversus
regnum. 11. Et terræmotus magni erunt per loca, et pestilentiæ, et fames, terroresque de
cœlo, et signa magna erunt. 12. Sed ante hæc omnia injicient vobis manus suas, et perse-
quentur tradentes in synagogas et custodias, trahentes ad reges et præsides propter nomen
meum : 13. continget autem vobis in testimonium. 14. Ponite ergo in cordibus vestris,
non præmeditari quemadmodum respondeatis. 15. Ego enim dabo vobis os et sapientiam,
cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri. 16. Trademini autem à
parentibus, et fratribus, et cognatis, et amicis, et morte afficient ex vobis : 17. et eritis
odio omnibus propter nomen meum : 18. et capillus de capite vestro non peribit. 19. In
patientia vestra possidebitis animas vestras. 20. Cum autem videritis circumdari ab exer-
citu Jerusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio ejus : 21. tunc qui in Judæa
sunt, fugiant ad montes : et qui in medio ejus, discedant : et qui in regionibus, non in-
trent in eam. 22. Quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia, quæ scripta sunt. 23. Væ
autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus : erit enim pressura magna super terram,
et ira populo huic. 24. Et cadent in ore gladii : et captivi ducentur in omnes Gentes, et
Jerusalem calcabitur à Gentibus : donec impleantur tempora nationum. 25. Et erunt signa
in sole, et luna, et stellis, et in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris,
et fluctum : 26. arescentibus hominibus præ timore, et expectatione, quæ supervenient
universo orbi : nam virtutes cœlorum movebuntur : 27. et tunc videbunt Filium hominis
venientem in nube cum potestate magna et majestate. 28. His autem fieri incipientibus,
respicite, et levate capita vestra : quoniam appropinquat redemptio vestra. 29. Et dixit
illis similitudinem : Videte ficulneam, et omnes arbores : 30. cum producunt jam ex se
fructum, scitis quoniam prope est æstas. 31. Ita et vos cum videritis hæc fieri, scitote quo-
niam prope est regnum Dei. 32. Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc,
donec omnia fiant. 33. Cœlum et terra transibunt : verba autem mea non transibunt. 34. At-
tendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis
hujus vitæ : et superveniat in vos repentina dies illa : 35. tanquam laqueus enim super-
veniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ. 36. Vigilate itaque, omni tempore
orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt, et stare ante Filium ho-
minis. 37. Erat autem diebus docens in templo : noctibus vero exiens, morabatur in monte,
qui vocatur Oliveti. 38. Et omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum.

18. Et capillus de capite vestro non peribit.] *Quia dura sunt*, ait Greg. hom. 35., *quæ prædicuntur de afflictione mortis; protinus consolatio subditur de gaudio resurrectionis, cum dicitur: Capillus de capite vestro non peribit. Scimus, fratres, quia caro incisa dolet, capillus incisus non dolet. Ait ergo Martyribus suis: Capillus de capite vestro non peribit; videlicet aperte dicens: Cur timetis, ne pereat quod incisum dolet, quando et illud in vobis perire non potest, quod incisum non dolet?*

Ex hisce Christi verbis collige, nos resurrecturos non tantum cum quatuor humoribus, puta sanguine, pituita, bile atra et flava, quod quidam viri docti negarunt: sed etiam cum capillis, barba, unguibus. Ita docet S. Aug. l. 22. de Civitate Dei, cap. 19 et 20. S. Bonavent. in 4. dist. 44. p. 1. art. 1. q. 2. ad 3. D. Thom. in Supplem. q. 80. art. 2. Richardus in 4. dist. 44. art. 1. quæst. 3. Magister in 4. dist. 44. Domin. Soto in 4. dist. 44. art. 2. Probant ex illo Matth. 10. *Capilli capitis vestri omnes numerati sunt;* et ex hoc loco Lucæ: *Capillus de capite vestro non peribit: Non longitudine, sed numero,* ait Augustinus.

Secundo, ratione, quia resurgent corpora sine deformitate, cum suo ornatu et decore; ornatus autem capitis est coma, oris barba, digitorum ungues; et si quis eis careret, deformis esset.

Dices, Illa sunt excrementa membrorum: hæc autem tollentur, ut patet de urina, sudore, etc. Resp. Urina et sudor sunt mere excrementa; capilli autem et ungues, licet excrementa eatenus dici possint, quatenus excernuntur à membris, quia tamen ab iis excernuntur ad sui tutelam et decorem, hinc potius ornamenta dicenda sunt, quam excrementa. Simili modo excernuntur pori et pellis, à carne; pituita et cholera, à sanguine, quæ tamen excrementa dici nequeunt.

19. In patientia vestra possidebitis animas vestras.] Patientia ergo est possessio animæ, Primo, quia patiens dominatur animo, eumque in pace moderatur, flectit et regit quocumque ei libet. Secundo, quia nemo potest custodire spem futuræ vitæ, ait S. Aug., nisi qui patientiam habuerit in laboribus hujus vitæ. Tertio, S. Greg. hom. 35. in Evang. *Idcirco*, inquit, *possessio animæ in virtute patientiæ ponitur, quia radix omnium custosque virtutum patientia est. Per patientiam vero possidemus animas nostras, quia dum nobis ipsis dominari discimus, hoc ipsum incipimus possidere quod sumus. Patientia vero est aliena mala æquanimiter perpeti: contra eum quoque qui mala irrogat, nullo dolore morderi. Nam qui sic proximi mala portat, ut tamen tacitus doleat, et tempus dignæ retributionis quærat, patientiam non exhibet, sed ostendit.* Et inferius: *Prov. 16. ait Salomon, Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium. Minor est ergo victoria urbes expugnare: quia extra sunt, quæ vincuntur. Majus autem est, quod per patientiam vincitur: quia ipse à se animus superatur, et semetipsum sibimetipsi subjicit, quando eum patientia in humilitate tolerantiæ sternit.* Subdit S. Gregorius exemplum Stephani Abbatis, *qui reddebat contumeliis gratias, damnum putabat lucrum, adversarios æstimabat adjutores.* Unde in morte ejus visi sunt angeli, qui animam ejus in cœlum duxerunt.

Impatiens animam non possidet, sed possidetur à vitio iræ et vindictæ, ac consequenter à Satana. Porro non alii nisi vehementer amantes, veram possunt obtinere patientiam, uti obtinuere ferventes Martyres, S. Ignatius, S. Laurentius, S. Sebastianus, S. Vincentius, etc. Quocirca Trajan. Imp. qui sua sententia causam dedit martyrio S. Ignatii, dixit: *Nulla gens pro Deo suo tanta tolerat, atque Christiana.* Audi S. Greg. lib. 5. Moral. c. 13. *Quid est enim animas possidere, nisi perfecte in omnibus vivere, cunctisque mentis motibus ex virtutis arce dominari? Qui igitur patientiam tenet, animam possidet, quia inde contra adversa omnia fortis efficitur; unde sibi et seipsum vincendo dominatur. Et quo se laudabiliter frangit, infractum se fortiter exerit; quia cum in suis se voluptatibus superat, sese ad contraria invictum parat.* Idem lib. 9. ep. 39. ad Theoctister. *In patientia vestra*, inquit, *possidebitis animas vestras. Pensate, quæso, ubi erit patientia, si deest quod toleretur. Ego Abel esse non suspicor, qui Cain non habuerit. Boni enim si sine malis fuerint, perfecte esse boni non possunt, quia minime purgantur; ipsa autem malorum societas bonorum purgatio est.*

Quocirca Theodorus Studita serm. catech. 19. *Tolerantia*, inquit, *summa virtutum perfectio est.* Hinc, ut ait Lucanus lib. 9.

Serpens, sitis, ardor, arenæ
Dulcia virtuti. Gaudet patientia duris.

Denique in patientiam omnis virtutum chorus influit, ut ipsa videatur virtutum omnium esse complexio. Audi Senec. ep. 67. et seq. *Ceterum illic fortitudo est, cujus patientia et perpessio et tolerantia rami sunt. Illic est prudentia, sine qua nullum initur consilium, quæ suadet quod effugere non possis, fortissime ferre. Illic est constantia, quæ dejici loco non potest, et propositum nulla vi extorquente dimittit. Illic est individuus ille comitatus virtutum.* Vide dicta Jacobi 1. 4. ad illa: *Patientia opus perfectum habet.*

34. Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis hujus vitæ; et superveniat in vos repentina dies illa.] *Crapula* est, quando ex vinolentia vel ebrietate caput tremit, vertigine agitatur, gravatur, luctatur, fluctuat, dolet, ructat, vomit, etc. Omnia enim vini potusque damna significat *crapula.* Unde Galenus in Aphorismis scribit omnem noxam à vino factam, à Græcis vocari κραιπάλην, id est crapulam; παρὰ τὸ κάρηνον, id est caput; πάλλεσθαι, id est concuti. Proprie autem crapula dicitur de gravedine, et noxis jam dictis ex hesterna ebrietate: unde Plato in Sympos. Crapulam sentiens, inquit, ex potitatione hesterna. Hinc Arabicus pro *crapula* vertit, *satietate*, et S. Basil. in Caten. Ebrietas ait, est nimius vini usus; crapula vero anxietas et nausea, quæ est in ebrietate.

Et ebrietate.] Ebrietas est intemperantia potus, præsertim cum tanta est, ut homini usum rationis adimat: tunc enim proprie et perfecte quis dicitur ebrius, cum bibendo sibi usum rationis aufert, ideoque peccat mortaliter, ut docent S. Thomas, Angelus, Sylvester, Navarrus, Toletus, Lessius, Bonacina, ceterique Doctores casuum.

Vetat ergo intemperantiam potus hic Christus, quia illa animum in potu submergit, ut non nisi vina cogitet, somnolentum efficit, stupidum

et insensibilem, ut ebrius ea quæ salutis sunt perpendere nequeat; adeoque non tam homo rationalis, quam irrationale pecus et brutum esse videatur.

ET CURIS HUJUS VITÆ.] Quæ animum absorbent, mentemque demergunt, ait Euthym. nec sinunt hominem de salute animæ cogitare. *Vitæ hujus curæ*, ait Titus, *crapula item et ebrietas homini intellectum adimunt, fidem obscurant, et earum rerum quæ sunt utiles ac necessariæ, oblivionem inducunt :* plane enim mentem distrahunt, occupant, et ad terrena curanda rapiunt, unde Arabicus vertit, *et sollicitudine rerum mundi.*

35. TANQUAM LAQUEUS ENIM SUPERVENIET (illaqueabit) IN OMNES QUI SEDENT (habitant, commorantur) SUPER FACIEM OMNIS TERRÆ.] Sicut enim laqueo quasi ex insidiis, capiuntur aves incautæ, sic et in die judicii capientur homines voluptuarii. Secundo, sicut laqueus aves strangulat, sic et dies judicii peccatores suffocabit. Tertio, sicut laqueus semper retinet id quod semel cepit, ait Interlinearis : sic et sententia data à Christo judice, erit perpetua, semperque hominem judicatum vel in cœlo glorificabit, vel in gehenna cremabit.

36. VIGILATE ITAQUE, OMNI TEMPORE (opportuno, id est diligenter, frequenter, perseveranter) ORANTES, UT DIGNI HABEAMINI (Arabic. *ut corroboremini in fuga*) FUGERE (græce ἐκφυγεῖν, id est effugere) ISTA OMNIA, QUÆ FUTURA SUNT, ET STARE (securi, confidentes, læti) ANTE FILIUM HOMINIS.] Juxta illud Sapient. 5. *Stabunt justi in magna constantia.* Qui ergo vigiliis, orationibus, et bonis operibus assidue vacant, hisce non erit dies ille laqueus, sed festivus, inquit Theophylactus.

38. ERAT AUTEM DIEBUS DOCENS IN TEMPLO, NOCTIBUS VERO EXIENS MORABATUR (Arabicus, *habitabat*) IN MONTE, QUI VOCATUR OLIVETI.] Eo quod oleis et olivis abundaret. Diem ergo Christus dabat prædicationi et proximo ; noctem vero orationi, sibi et Deo : quare parum dabat quieti et somno. Idem faciebat S. Paulus, S. Dominicus, S. Franciscus, noster Xaverius, aliique similes. *Noctu*, ait Theoph. *secedebat in montem, monstrans nobis, quod oporteat nocte quidem per quietem colloqui cum Deo, die autem morem gerere, et prodesse hominibus.* Unde Beda : *Quod verbis præcipit*, inquit, *confirmat exemplis : nam impendente suæ tempore passionis, doctrinæ, vigiliæ et precibus instat, eos pro quibus passurus erat, vel verbo ad fidem provocans, vel Patri oratione commendans.*

38. ET OMNIS POPULUS MANICABAT AD EUM IN TEMPLO AUDIRE EUM.] *Manicabat* (græce ὤρθριζε id est mane veniebat, mane itabat; unde Emmanuel Sa censet legendum *manitabat* ; sed Roman. hic et alibi legunt, *manicabat.* Sicut enim à Græco ὄρθρον, dicitur ὀρθρίζειν, sic à Latino *mane* dicitur *manicare : mane* enim *clarum veteres dicebant;* ait Nonius. Servius vero, *Manum*, inquit, *antiqui bonum dicebant; unde et mane dicitur : quid enim melius?* Mane enim vigent sensus : ideoque mane, quasi optima et prima pars diei, Deo est danda.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DESCRIBIT JUDÆ PRODITIONEM, MOX ULTIMAM CHRISTI CÆNAM, IN EAQUE EUCHARISTIÆ INSTITUTIONEM, AC CONTENTIONEM APOSTOLORUM DE PRIMATU A CHRISTO REPRESSAM, ATQUE NEGATIONEM PETRI A CHRISTO PRÆDICTAM. INDE VERS. 39. INCHOAT PASSIONEM CHRISTI : NARRAT ENIM EJUS ORATIONEM, ET SUDOREM SANGUINEUM IN HORTO, PETRI DEFENSIONEM, ET MOX NEGATIONEM, CHRISTI ALAPAS, ILLUSIONES, AC DENIQUE CONDEMNATIONEM EJUSDEM.

1. APPROPINQUABAT autem dies festus Azymorum, qui dicitur Pascha : 2. et
quærebant principes sacerdotum, et Scribæ, quomodo Jesum interficerent:
timebant vero plebem. 3. Intravit autem satanas in Judam, qui
cognominabatur Iscariotes, unum de duodecim, 4. et abiit, et locutus
est cum principibus sacerdotum, et magistratibus, quemadmodum illum
traderet eis. 5. Et gavisi sunt, et pacti sunt pecuniam illi dare.
Et spopondit. 6. Et quærebat opportunitatem ut traderet illum sine
turbis. 7. Venit autem dies Azymorum, in qua necesse erat occidi pascha. 8. Et misit Pe-
trum, et Joannem, dicens: Euntes parate nobis Pascha, ut manducemus. 9. At illi dixe-
runt: Ubi vis paremus? 10. Et dixit ad eos: Ecce, introeuntibus vobis in civitatem,
occurret vobis homo quidam amphoram aquæ portans: sequimini eum in domum, in quam
intrat, 11. et dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi Magister: Ubi est diversorium, ubi
pascha cum discipulis meis manducem? 12. Et ipse ostendet vobis cænaculum magnum
stratum, et ibi parate. 13 Euntes autem, invenerunt sicut dixit illis, et paraverunt pas-
cha. 14. Et cum facta esset hora, discubuit, et duodecim Apostoli cum eo. 15. et ait

illis: Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar. 16. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei. 17. Et accepto calice gratias egit, et dixit : Accipite, et dividite inter vos. 18. Dico enim vobis quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat. 19. Et accepto pane gratias egit, et fregit, et dedit eis, dicens : Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur : hoc facite in meam commemorationem. 20. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens: Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur. 21. Verumtamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. 22. Et quidem Filius hominis secundum quod definitum est, vadit : verumtamen væ homini illi, per quem tradetur. 23. Et ipsi cœperunt quærere inter se, quis esset ex eis, qui hoc facturus esset. 24. Facta est autem et contentio inter eos, quis eorum videretur esse major. 25. Dixit autem eis: Reges Gentium dominantur eorum : et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. 26. Vos autem non sic : sed qui major est in vobis, fiat sicut minor: et qui præcessor est, sicut ministrator. 27. Nam quis major est, qui recumbit, an qui ministrat? nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. 28. Vos autem estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis. 29. Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, 30. ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo : et sedeatis super thronos judicantes duodecim tribus Israel. 31. Ait autem Dominus : Simon, Simon, ecce Satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum : 32. ego autem rogavi pro te ut non deficiat fides tua: et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. 33. Qui dixit ei: Domine, tecum paratus sum et in carcerem, et in mortem ire. 34. At ille dixit : Dico tibi, Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me. Et dixit eis: 35. Quando misi vos sine sacculo, et pera, et calceamentis, numquid aliquid defuit vobis? 36. At illi dixerunt : Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculum, tollat, similiter et peram: et qui non habet, vendat tunicam suam, et emat gladium. 37. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me : Et cum iniquis deputatus est. Etenim ea, quæ sunt de me, finem habent. 38. At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis: Satis est. 39. Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem Olivarum. Secuti sunt autem illum et discipuli. 40. Et cum pervenisset ad locum, dixit illis: Orate ne intretis in tentationem. 41. Et ipse avulsus est ab eis quantum jactus est lapidis: et positis genibus orabat, 42. dicens: Pater, si vis, transfer calicem istum à me : verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat. 43. Apparuit autem illi Angelus de cœlo, confortans eum. Et factus in agonia, prolixius orabat. 44. Et factus est sudor ejus, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. 45. Et cum surrexisset ab oratione, et venisset ad discipulos suos, invenit eos dormientes præ tristitia. 46. Et ait illis. Quid dormitis? surgite, orate, ne intretis in tentationem. 47. Adhuc eo loquente, ecce turba: et qui vocabatur Judas, unus de Duodecim, antecedebat eos : et appropinquavit Jesu ut oscularetur eum. 48. Jesus autem dixit illi : Juda, osculo filium hominis tradis? 49. Videntes autem hi, qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, si percutimus in gladio? 50. Et percussit unus ex illis servum principis sacerdotum, et amputavit auriculam ejus dexteram. 51. Respondens autem Jesus, ait: Sinite usque huc. Et cum tetigisset auriculam ejus sanavit eum. 52. Dixit autem Jesus ad eos, qui venerant ad se, principes sacerdotum, et magistratus templi, et seniores : Quasi ad latronem existis cum gladiis et fustibus? 53. Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me : sed hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum. 54. Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis sacerdotum : Petrus vero sequebatur à longe. 55. Accenso autem igne in medio atrii et circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum. 56. Quem cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, et eum fuisset intuita, dixit : Et hic cum illo erat. 57. At ille negavit eum, dicens : Mulier, non novi illum. 58. Et post pusillum alius videns eum, dixit : Et tu de illis es. Petrus vero ait : O homo, non sum. 59. Et intervallo facto quasi horæ unius alius quidam affirmabat, dicens : Vere et hic cum illo erat : nam et Galilæus est. 60. Et ait Petrus : Homo, nescio quid dicis. Et continuo adhuc illo loquente cantavit gallus. 61. Et conversus Dominus respexit Petrum. Et recordatus est Petrus verbi Domini, sicut dixe-

rat : Quia prius quam gallus cantet, ter me negabis. 62. Et egressus foras Petrus flevit, amare. 63. Et viri qui tenebant illum, illudebant ei, cædentes. 64. Et velaverunt eum et percutiebant faciem ejus: et interrogabant eum, dicentes: Prophetiza, quis est, qui te percussit? 65. Et alia multa blasphemantes, dicebant in eum. 66. Et ut factus est dies, convenerunt seniores plebis, et principes sacerdotum, et Scribæ, et duxerunt illum in concilium suum, dicentes : Si tu es Christus, dic nobis. 67. Et ait illis : Si vobis dixero, non credetis mihi : 68. si autem et interrogavero, non respondebitis mihi, neque dimittetis. 69. Ex hoc autem erit Filius hominis sedens à dextris virtutis Dei. 70. Dixerunt autem omnes : Tu ergo es Filius Dei? Qui ait : Vos dicitis, quia ego sum. 71. At illi dixerunt : Quid adhuc desideramus testimonium ? ipsi enim audivimus de ore ejus.

6. Et quærebat opportunitatem ut traderet illum sine turbis.] Judas vendidit Christum Judæis feria quarta, sive die Mercurii : mox die sequenti, puta feria quinta, sive die Jovis, illum eis tradidit. Unde sequitur : *Venit autem dies azymorum.* Vide quam festina fuerit Judæ improbitas, æque ac astuta et callida : sciebat enim Christum de more celebraturum Pascha die sequenti Hierosolymæ; quare tunc commodissimum fore eum tradere Hierosolymorum principibus.

20. Hic est calix novum testamentum in sanguine meo.] Hoc est, hic calix est instrumentum authenticum, et quasi charta tabulaque testamentaria, in qua scriptum et consignatum est novum meum testamentum, de danda vobis mea hæreditate cœlesti : scriptum, inquam, non atramento, sed sanguine meo. Vide dicta 1. Cor. 11. 25.

25. Et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur.] Græce, εὐεργέται, id est, *benefici.* Est enim hic titulus honoris et laudis, qui principibus defertur; quod benefici esse soleant, vel debeant.

Hinc olim proprium regis epithetum erat *bonus.* Virgil. 1. Æneid. de Aceste rege Siciliæ :

Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes.

Martialis de suo Domitiano :

Et bonus æthereo lactatur nectare Cæsar.

Et iterum lib. 12. epigr. ex emendatis de Nerva Trajano :

Temporibusque malis ausus es esse bonus.

Horat. 4. Carm. ode 5.

Divis orte bonis optime Romule.

Homerus nihil aliud in rege desiderabat, nisi ut esset fortis in hostes, et bonus in cives. Inde etiam Deus Rex regum, proprio epitheto dicitur Optimus Maximus. Sic apud Plutarch. de Iside et Osiride dicitur Bacchus πολυαγαθός, id est, valde bonus. Imo præsidum epithetum erat *optimus.* Unde Paulus Felicem præsidem cognominat *optimum*, Act. 23. Vide ibi dicta.

26. Vos autem non sic : sed qui major est in vobis, fiat sicut minor.] Arabicus, *major ex vobis fiat sicut minimus.* q. d. Qui vult inter vos esse maximus, fiat minimus, hac ratione fiet maximus.

Moraliter disce hic paradoxum Christi mundo incredibile, sed in se verissimum, et experientia certissimum, nimirum viam ad celsitudinem esse sui abjectionem. Vis esse major? fias minor. Hanc enim viam æterna lege sanxit, fixitque Deus, ideoque primus eam Christus inivit, ut nos per eamdem eum sequeremur. Ipse enim semetipsum *exinanivit et humiliavit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis : propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum,* Philip. 2.

Quocirca S. Franciscus magnus Christi admirator et imitator, sese ad infirma abjecit, omniumque voluit esse pauperrimus et vilissimus. Hinc cuidam Sancto visa est in cœlo sedes altissima et splendidissima, ac roganti cujusnam illa foret, responsum est : *Hæc sedes magni unius è ruentibus angelis fuit, et nunc humili servatur Francisco,* uti refert S. Bonavent. in ejus vita c. 6. Idem fratres suos voluit vocari Minores : Ne, inquit, majores fieri præsumant. Ejus assecla S. Franciscus de Paula sui ordinis socios non Minores, sed Minimos nuncupari jussit. Quocirca B. Magdalena de Pazzi, nuper inter Beatas relata à S. D. N. Urbano Octavo, hoc à Deo dogma accepit : *Esto ordinis Minimorum, et Minimorum minima,* ut tantum contendas esse minima, quantum mundani contendunt esse maximi. S. Elisabeth filia Andreæ regis Hungariæ, et uxor Landgravii Hassiæ, ad ima se demittebat, ut leprosis, ulcerosis, saniosis, quos ancillæ ejus horrebant, ipsa jucundissime serviret, saniem et ulcera suis manibus extergeret, vermes eximeret, cibum in os ingereret, cumque amici ei objicerent hæc persona et statu ejus indigna esse, ideoque illam principatu pulsam in magna egestate vivere, respondebat se, si quod genus vitæ vilius sciret et abjectius, illud electuram, ut Christo Domino, qui ex primo se fecit imum et novissimum virorum, ut ait Isaias c. 53., ad nostrum exemplum, ut illud imitemur, magis se assimilaret et conformaret: in hoc enim consistit apex virtutis et perfectionis Christianæ. Idem dictitabat et factitabat S. Hedwigis Ducissa Poloniæ, matertera S. Elisabethæ, ejusque neptis S. Elisabetha regina Portugalliæ. Quocirca S. Paulinus Nolæ Episcopus vendidit se in servum pro filio viduæ, ut Christum imitaretur, et virorum novissimum se efficeret. Idem fecit Petrus Telonarius, uti narratur in vita S. Joannis Eleemosynarii. Hoc est quod docet Sapiens : *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Domino invenies gratiam,* Eccli. 3. 20. Vide ibi dicta.

29. Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum.] q. d. Sicut Pater meus cœlestis per humilitatem et crucem, perque tot labores et dolores mihi decrevit et paravit regnum cœleste et æternum : ita et ego vobis idem

dispono, id est, decerno, præparo, et vadens ad mortem nunc quasi testamento lego (hoc enim est Græcum διατίθεμαι, unde διαθήκη, id est testamentum), ut per similem humilitatem, crucem, labores et dolores, simile, imo idem, regnum mecum in cœlo ineatis, ac proinde jam non disputetis quis inter vos sit major, sed quis sit minor, ut quisque studeat alium superare sui abjectione et humilitate: qui enim hoc fecerit, primus et maximus erit in regno meo cœlesti.

30. Ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo.] q. d. Sicut rex principibus sibi familiarissimis concedit mensæ suæ communionem, eosque mensæ suæ, suarumque dapum convivas facit; aliis vero minoribus nobilibus aliam mensam minorem assignat: sic ego in cœlo vos, ô Apostoli, principes et primores regni mei mihi proxime adsciscam, et quasi mensæ meæ, lancisque regalis convivas intimos adhibeo. Simili enim modo ostendit primos celeberrimosque Apostolos primis honoribus apud immortalem Regem potituros, ait Euthymius, Titus et Theophyl. Est catachresis, qua cœlestis gloriæ deliciæ et honores sæpe in Scriptura comparantur conviviis, epulisque cibi et potus, ac primis in mensa cum rege consessibus, quia homines carnei hæc maxime sapiunt et capiunt, spiritalia vero æstimare nesciunt: et quia cibus et potus nobis incorporantur, fiuntque nostra, uti in cœlo per visionem beatificam, aliasque dotes gloriosas Deus nobis quasi incorporabitur, fietque noster.

31. Ait autem Dominus: Simon, Simon (Petre), ecce Satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum.] *Cribraret*, id est, vexaret, affligeret, agitaret, disjiceret, sicut in cribro triticum agitatur, ut illud à paleis et pulvere emundetur. Sic Satan petiit à Deo ut cribraret et affligeret Job cap. 1. ac impetravit. Idem fecit hic Petro et Apostolis, ac ex parte obtinuit, dum Judæos commovit ut comprehenderent Christum: tunc enim Apostoli metuentes et ipsi comprehendi, fugerunt et dispersi sunt. Apposite tentatio comparatur cribro et cribrationi: quia sicut in hoc grana tritici secernuntur à paleis; grana enim remanent in cribro, paleæ vero leves cribro agitatæ avolant, et disperguntur in ventum: sic prorsus fideles et sancti in tentatione manent constantes, impii vero deficiunt et volant.

32. Ego autem rogavi (Deum Patrem) pro te (quia te destino caput principemque Apostolorum et Ecclesiæ meæ) ut non deficiat fides tua,] qua credis me esse Christum, redemptorem et salvatorem mundi.

Nota, Christum hac oratione Petro præ ceteris Apostolis, duo insignia privilegia postulasse et impetrasse. Primum fuit personale, ut scilicet ipse Petrus nunquam fidem in Christum amitteret. Respicit enim Christus ad cribrationem versus præcedentis, id est, tentationem comprehensionis suæ, in qua ceteri Apostoli velut paleæ à Christo avolarunt, fidem amiserunt, et huc illuc dispersi fugerunt. Petrus vero etsi Christum ad horam ore negarit, et charitatem amiserit, ejus tamen fidem corde retinuit. Ita S. Chrys. homil. 38. in Matth. S. August. lib. de Corrept. et gratia c. 8. Theophyl. et alii hic. Hoc probabile est, at non certum: nam Franc. Lucas et alii censent Petrum tunc tam fidem, quam charitatem perdidisse, idque ex vehementi turbatione et pavore, sed ad modicum tempus dumtaxat, adeo ut mox renata fides vividius in eo revixerit: hinc censetur non defecisse, id est, non esse evulsa funditus, aut radicitus extirpata, imo turbata potius quam ad tempus mortua tunc fides Petri.

Alterum, et certum privilegium fuit commune Petro cum omnibus ejus successoribus, ut scilicet ipse et ceteri Pontifices Romani (Romæ enim Petrus, Christo ita volente, cathedram Pontificiam statuit et stabilivit) nunquam publice à fide deficerent, sic ut Ecclesiam docerent hæresin vel errorem aliquem qui sit contra fidem. Ita S. Leo serm. 2. de natali SS. Petri et Pauli, S. Cyprianus lib. 1. epist. 3. ad Cornelium, Lucius I. Felix I. Agatho, Nicolaus I. Leo IX. Innocent. III. Bernardus, et alii, quos citat et sequitur Bellarm. lib. 1. de Romano Pontifice.

Opus enim fuit, ut Christus sapientissima sua providentia Ecclesiæ suæ, quæ semper à diabolo cribratur et tentatur, non tantum tempore Petri, sed omni deinceps futuro usque ad finem mundi prospiceret de oraculo veræ fidei, quod ipsa in omni fidei dubio consulere, et à quo in fide instrui et confirmari posset: alioqui enim Ecclesia in fide posset errare; quod absit. Est enim ipsa, ut ait Paulus 1. Tim. 3. v. 15., *columna et firmamentum veritatis*. Hoc ergo Ecclesiæ oraculum est Petrus, omnesque succedentes Romani Pontifices. Quare hæc Christi promissio facta Petro, ejusque successoribus, maxime spectat ad tempus, quo Petrus Christo superstes cœpit esse caput Ecclesiæ, scilicet illico post mortem Christi.

Et tu (q. d. Tu ergo) aliquando conversus] à cribratione Satanæ, id est, ab ejus tentatione, et à peccato, quo me paulo post negabis: per hoc enim eris aversus à me, meaque gratia et charitate, ita Euthym., Theophyl., Jansen., Franc., Lucas et alii.

Nonnulli τὸ *conversus* accipiunt pro *iterum*, ita Beda. q. d. Tu, ô Petre, iterum confirma in fide fratres tuos Apostolos post mortem meam, quos ego jam vivens voce mea confirmo. Sic enim Hebræi sæpe verba sumunt pro verborum adverbiis. Sic Psal. 84. 7. dicitur: *Deus, tu conversus vivificabis nos: conversus*, id est, rursum, denuo, ita Genebrard.

Confirma, in fide, de qua præcessit, fratres tuos,] et consequenter meos. Mira hic Christi dignatio, qua Apostolos non vocat filios, etsi eos Deo spiritualiter genuisset, sed *fratres:* tum quia Christus qua homo, omnium hominum erat frater, utpote consors ejusdem naturæ humanæ: tum quia Apostoli in apostolatu et prædicatione Évangelii, erant quasi fratres et collegæ Christi. Idem enim agebant quod Christus. Hinc colligunt patres citati et Doctores, Petrum à Christo fuisse præpositum ceteris Apostolis, ac consequenter totius Ecclesiæ factum esse principem et caput, ut eamdem in fide et religione Christi instrueret, perficeret et confirmaret.

36. Sed nunc qui habet sacculum (marsupium pecunia plenum) tollat, similiter et peram] cibo plenam, ut se in instante persecutione alat, quia illam nusquam inveniet, eo quod homines à me quasi vincto et reo, et consequenter à vobis meis discipulis, fugient, quasi à sceleratis et damnatis.

Et qui non habet (gladium, ut sequitur) vendat tunicam suam, et emat gladium.] Verba hæc Christi sunt non imperantis tolli sacculum et peram, ac vendi tunicam ut ematur gladius; nam paulo post Petrum stringentem gladium inhibuit, sed prænuntiantis instantem sibi et Apostolis persecutionem acerrimam, quæ tanta erit, ut cibus et gladius ad tutelam vitæ ipsorum comparanda esse videantur homini, rem, reique difficultatem humana prudentia æstimanti. Sensus ergo est, q. d. Hactenus vobis, ô Apostoli mei, omnia fuere secunda et prospera. Cum enim misi vos evangelizatum sine sacculo, pera et gladio, plurimi benigne vos exceperunt, aluerunt, defenderunt, ut vobis sacculo, pera et gladio non foret opus. At jam mihi et vobis tanta instat persecutio, tantum vitæ periculum, ut secundum humanam prudentiam videatur necessarium sibi et suæ vitæ consulere, ac per sacculum et peram de annona, per gladium de tuenda vita cuique prospicere, ideoque vendere tunicam, ut gladium comparet, quo vitam tueatur. Mihi tamen divina prudentia, ac Dei Patris consilio et decreto rem metienti, nullo horum est opus : quia ut Dei Patris voluntati me conformem, ultro vado ad crucem et mortem, ac persecutoribus me crucifixuris sponte offero. Ita S. Chrysost. hom. 85. in Matth. et ex eo Theoph. hic, Jansen., Maldon. et alii, et patet ex sequent. Pulchre S. Ambr. *O Domine*, inquit, *cur me jubes emere gladium, qui ferire prohibes, nisi forte ut parata sit defensio, et videaris potuisse vindicare, sed noluisse.*

38. At illi dixerunt : Domine, ecce duo gladii hic.] Non satis intellexerunt Apostoli Christi mentem, phrasim et catachresin. Christus enim non emendos gladios, sed instans periculum significari voluit. Christus vero noluit Apostolis mentem suam explicare, sed dissimulavit, dicens, *satis est :* idque hoc fine, ut permitteret hos gladios à Petro et Apostolis ferri, unoque eorum Malcho aurem præscindi, quam ipse mox restitueret et sanaret; itaque ostenderet se non vi coactum, sed charitate adactum libere et libenter pati ac mori. Censent aliqui hos gladios non fuisse militares, sed rusticos vel potius magnos lanionum cultros, quibus Apostoli usi fuerant ad jugulationem, immolationem et divisionem agni paschalis. Ita S. Chrysost. de quo plura Matth. 27.

39. Et egressus (è cœnaculo montis Sion) ibat secundum consuetudinem in montem olivarum.] Causam dat Beda : Tradendus, inquit, à disciPulo Dominus, consueti secessus locum, quod facillime reperiri possit, adit. Ubi sunt ergo, qui eum mortem timuisse, invitumque contendunt esse crucifixum ?· Solebat enim Christus hisce ultimis vitæ suæ diebus, per diem prædicare in templo, noctu vero secedere in montem Oliveti orationis causa, idque sciebat Judas, utpote Apostolus et comes Christi: quare in montem hunc venit cum satellitibus, ibique eis Christum prodidit et tradidit.

43. Apparuit autem illi angelus de coelo, confortans eum.] *Apparuit*, in corpore assumpto visibiliter, ut sua specie et voce oculos, auresque Christi pavidas confortaret. Putat Jansenius, angelum hunc in singulis, puta in ternis Christi orationibus apparuisse, ideoque ter eum confortasse, ut doceret Deum orantes semper exaudire, eisque jugiter aliquam gratiam et robur impertiri. Probabilius Franc. Lucas et alii censent angelum in tertia et ultima Christi oratione duntaxat apparuisse, eumque confortasse; cum scilicet, ut subdit Lucas, Christus in agonia factus prolixius et intentius orans, sudavit sanguinem : ut doceret esse perseverandum in oratione, ac fructum perseverantiæ esse consolationem Dei et visionem angelorum : nam post hanc consolationem Patris factam ab angelo, videtur agonia Christi transisse, nec Christus amplius orasse, sed fortiter ad mortem se comparasse.

Angelus hic fuit Gabriel, ait Gabriel Vasquez 1. p. tom. 2. disp. 244. n. 3. Gabriel enim nomen habet à fortitudine: Gabriel enim dicitur, quasi *geber el*, id est, *vir Dei*, vel quasi *gebura el*, id est, *fortitudo Dei;* quia ipse habet officium confortandi homines infirmos, afflictos et pusillanimes; confortavit autem Christum, non corroborando ejus infirmitatem, sed eximiam ejus fortitudinem collaudando. Idem censet Lud. de Ponte in meditat de Agonia Christi in horto; quia Gabriel, inquit, fuit legatus et internuntius œconomiæ Christi, ut Incarnationis, Lucæ 1. 26. ac hebdomadum Danielis, quæ designant tempus nativitatis Christi, Dan. 9. 21.

Alii tamen, ut Franc. Lucas, putant angelum hunc fuisse Michaelem: hic enim est summus angelus, quem decebat summo Deo, puta Christo, hoc officium præstare.

Confortans eum,] præmissa Christi laude, et adoratione debita, ait Titus. Confortabat autem Christum exterius loquendo, et proponendo ei Patris voluntatem et gloriam, item fructum uberem, tum Christo, tum hominibus, tum angelis ex passione sua proventurum. Nam non poterat angelus interius in anima Christi operari, nec immutare immediate interiores Christi potentias. Unde sicut exterius tantum à diabolo tentari potuit Christus, sic ab angelo exterius tantum confortari, non tamen doceri vel illuminari: ipse enim præ angelis, à primo instanti conceptionis suæ plenus erat sapientia et scientia. Ita Scholastici cum D. Thoma 3. p. quæstion. 12. artic. 4. Dixit ergo angelus hic Christo hæc vel similia : O Christe, Domine mi, virorum fortissime, tua oratio gratissima accidit Patri tuo, quia non obstante naturali mortis horrore et mærore, te per omnia resignas Patris voluntati, ut mortem ab eo tibi decretam fortiter subeas. Depone igitur horrorem hunc et mœrorem, quem sponte tibi accersivisti; pristinum ergo animum roburque resume, ac viriliter aggredere opus redemptionis humanæ, quo summe Dei gloriam celebrabis, angelos lætificabis, homines ex inferno redimes, eosque ad gloriam cœlestem reduces. Proposito tibi gaudio crucem sustine, futurus auctor et consummator fidei plurimorum, Hebræor. 12. v. 2. Sic efficies ut SS. Petrus, Paulus, Laurentius, Vincentius, Agnes, Cæcilia, plurimique alii Martyres et virgines, quasi viri, viragines, et heroes generosi, fortiter pro Deo subeant martyria, utque fideles sanctique ceteri de carne, mundo et dæmone gloriose triumphent. Scio quidem te id facturum etiam non monente me, neque opus tibi esse Domino meo confirmatione mea, qui à teipso confirmor, ut sim et vivam; sed ut gratum tibi sit hoc ministerium

meum, quod Deo Patre tuo jubente, dispensative exhibeo, etiam atque etiam oro.

Hinc Theoph. angelum ita Christo locutum opinatur: *Domine, tua est virtus: tu enim potes contra mortem et infernum, genus humanum liberare.*

44. Et factus in agonia, prolixius orabat: et factus est sudor ejus, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram.] *To et* Hebræo more est causale, idemque valet quod *quia*, q. d. Ideo confortavit eum angelus, quia Christus in agonia factus, oransque prolixius sudabat sanguinem; tunc enim videbatur egere confortatione, eamque mereri; itaque hic fuit rei gestæ ordo. Christus primo et secundo jam oraverat, sed nullam senserat Dei opem: quare instante jam sua comprehensione, permittens agoniam, id est vehementiorem passionis horrorem et angorem in se oriri, sudavit sanguinem, unde ad eum vincendum tertio vehementius oravit, ut doceret, crescente tentatione, nos pariter intendere debere orationem. Quocirca tunc illico apparuit ei angelus confortans eum, quo facto desiit orare, æque ac pavere et mœrere, ac suppressa et superata agonia animose sese ad passionem composuit, ultroque Judæ proditori obviam prodiit.

Prolixius.] Græce, ἐκτενέστερον, id est, *extensius* et *intensius*. Extensius, quia fuit hæc tertia Christi oratio, ut patet ex Matthæo et Marco, in qua pariter videtur Christus diutius hæsisse. Intensius, quia intendente se angore, ad eum superandum intendit Christus pariter mentis in orando contentionem, ac intensiore affectu et ardore oravit. Lucas enim trinam Christi orationem, quam narrant Matthæus, per compendium una complexus est; quare quædam de illa narrat, quæ in prima et secunda, quædam quæ in tertia oratione illi acciderunt.

Et factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis (græc., καταβαίνοντες, id est, descendentes, decurrentes, scilicet guttæ, sed eodem redit sensus) in terram.] *Guttæ*, græce, θρόμβοι, id est, grumi, ut vertit Syrus, sive crassæ guttæ, et, ut legit Irenæus, globi sanguinis; Arabicus, *et factus est sudor ejus velut sanguis distillans, descendens in terram.*

Nota Primo, Quidam codices olim nil habuerunt de hoc Christi sudore sanguineo, teste S. Hilario lib. 10. de Trinitate, et S. Hieron. lib. 2. contra Pelagian. scilicet ne Christo animi infirmitatem et dolorem tribuant; sed jam communiter omnes codices Græci, Latini, Syri, Arabici, idipsum habent: quare verum est id esse legendum, juxta definitionem Concilii Trident. sess. 4.

Nota secundo, Christum dici sudasse sanguinem, non improprie, proverbialiter et hyperbolice, sicut de eo qui vehementer angitur et affligitur, dicimus eum sudare sanguinem, uti explicant Euthym. et Theoph., sed vere et proprie: quare τὸ *quasi* hic non similitudinem, sed veritatem denotat. Ita SS. Hilarius, Hier., Aug. et passim alii: unde Æthiopicus clare vertit, *et factus est sudor ejus sicut sudor sanguinis defluens in terram.* Consentit Persicus. Hinc S. Athanasius lib. 6. ad Theophilum, qui est de beatitudine Filii Dei, anathema dicit eis, qui Christum negant sudasse verum sanguinem. Porro in vehementi angore naturaliter hominem posse sudare sanguinem, docet Aristoteles lib. 3. de Histor. animal. cap. 19. præsertim in eo, qui delicato, poroso et raro est corpore, ac subtiliorem habet sanguinem, qualis fuit Christi. Sudor enim nihil aliud est nisi serum, sive pars aquosa sanguinis: cum sero autem etiam subtilior sanguis ex ingenti anxietate in porosis facile excernitur. Angor enim inflammat, et extenuat sanguinem, et poros aperit, itaque per eos illum excernit, maxime si jam exsudarit omnem, vel quasi omnem, propriam sudoris materiam, sicut ubera, deficiente lacte, si emungas, dant sanguinem. Unde Cajetanus censet Christum sudasse sanguinem, eo quod jam exsudasset humorem, qui solet verti in sudorem. Porro vox *sicut guttæ* significat, non purum fuisse sanguinem, sed mistum, quo scilicet sudor cum sanguine misceretur. Ita Suarez 3. p. quæst. 46. art. 8. disp. 34. sect. 2.

Nota Tertio, hunc sudorem sanguineum in Christo manasse, non tam ex tristitia et angore, quam ex actu fortitudinis et audaciæ, quo deliberata et efficaci voluntate, æque ac actu appetitus sensitivi à voluntate imperato, generose mortem et omnes dolores, qui vivacissime imaginationi ejus repræsentabatur, amplectebatur, et naturalem mortis dolorumque horrorem superabat: et hinc agonia Christi proveniebat, scilicet ex vehementia resistentiæ et orationis, uti innuit hic Lucas. Quocirca ex angore quidem, sed magis ex actu fortitudinis, heroice angori resistentis, naturaliter secutum fuit hoc sanguinis in Christo profluvium. Dices, Nemo naturaliter sudat grumos sanguinis. Respondeo, Christum sudasse tantum subtilem sanguinem, sed copiose, ita ut is veniens ad extremas corporis partes, et per se, et propter aerem frigidum in grumos condensatus sit. Ita Suarez loco jam citato.

Nota Quarto, causas finales et morales hujus sudoris fuisse plures. Prima fuit, ut acerbitatem doloris, et magis vehementiam amoris sui erga nos ostenderet, atque in nobis excitaret spem, amorem, et sui imitationem. Sicut enim vehementia ignis facit, ut in distillatione aqua è rosis emanet, sic vehementia amoris fecit, ut ex corpore Christi sanguis stillaret. Secundo, Christus hunc sanguinem, ac seipsum cum sanguine in holocaustum et victimam pro peccatis nostris Deo Patri obtulit. Sanguinem enim ex oculis, facie, pectore, manibus pedibusque sudabat, illique lacrymas cum suspiriis et precibus intensis miscebat. Unde S. Bernardus serm. 3. in Dominica palmarum, agens de hac oratione Christi in horto: *Ubi quidem*, inquit, *non solis oculis, sed quasi membris omnibus flevisse videtur, ut totum corpus ejus, quod est Ecclesia, potius lacrymis corporis purgaretur*: nimirum Christi amor non contentus aqueis oculorum lacrymis, voluit sanguineis totius corporis lacrymis peccata nostra deflere et abluere; et hæ Christi lacrymæ apud Deum patrem fuere efficacissimæ. Vocalis est enim sanguis Christi, teste Irenæo lib. 5. c. 1. magisque loquitur et clamat, quam sanguis Abel, Hebr. cap. 12. v. 24. Sanguis enim Abel clamat vindictam, sanguis vero Christi misericordiam.

Symbolica causa fuit, ut significaret Christus de toto corpore suo, quod est Ecclesia, emanaturas Martyrum passiones; ait S. Aug. in Sentent. sent. 68. Rursum Christi sanguis defluxit in terram, ut significaretur terrenos homines sanguine Christi irrigandos, ait Beda.

45. Et cum surrexisset ab oratione, et venisset ad discipulos suos, invenit eos dormientes præ tristitia.] Tristitia enim cor contrahit, impeditque ne illud spiritus vitales subtiles ad caput emittat, quare vapores atri et crassi cerebrum invadunt, qui somni sunt causa. Porro hic est hysteron proteron. Hæc enim contigerunt ante sudorem sanguineum: hic enim accidit in tertia Christi oratione, illa vero facta sunt in prima, ut patet ex Matth. et Marco. Causa est, quia Lucas trinam Christi orationem conflat in unam; quare commiscet ea quæ diverso tempore in tribus Christi orationibus facta sunt, perinde ac si in una eademque peracta fuissent. Post primam ergo orationem Christus visitans Apostolos, inveniensque eos dormientes, dixit id quod sequitur:

46. Et ait illis: Quid dormitis? surgite, orate, ne intretis in tentationem.] Vide dicta Matth. 26. 27.

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prosequitur Christi passionem, narratque Judæorum contra eum accusationem, Herodis illusionem, Pilati flagellationem, condemnationem, crucifixionem, Josephi sepulturam: quæ fere omnia audivimus Matth. 27.

1. Et surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum. 2. Cœ-
perunt autem illum accusare, dicentes: Hunc invenimus subvertentem
gentem nostram, et prohibentem tributa dare Cæsari, et dicentem se
Christum regem esse. 3. Pilatus autem interrogavit eum, dicens: Tu es
rex Judæorum? At ille respondens, ait: Tu dicis. 4. Ait autem Pilatus
ad principes sacerdotum, et turbas: Nihil invenio causæ in hoc homi-
ne. 5. At illi invalescebant, dicentes: Commovet populum, docens per
universam Judæam, incipiens à Galilæa usque huc. 6. Pilatus autem audiens Galilæam, in-
terrogavit si homo Galilæus esset. 7. Et ut cognovit quod de Herodis potestate esset, remi-
sit eum ad Herodem, qui et ipse Hierosolymis erat illis diebus. 8. Herodes autem viso Jesu,
gavisus est valde: erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audierat multa
de eo, et sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. 9. Interrogabat autem eum multis ser-
monibus. At ipse nihil illi respondebat. 10. Stabant autem principes sacerdotum et Scribæ
constanter accusantes eum. 11. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo: et illusit in-
dutum veste alba, et remisit ad Pilatum. 12. Et facti sunt amici Herodes et Pilatus in ipsa
die: nam antea inimici erant ad invicem. 13. Pilatus autem convocatis principibus sacerdo-
tum, et magistratibus, et plebe, 14. dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem quasi
avertentem populum, et ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam invenio in ho-
mine isto ex his, in quibus eum accusatis. 15. Sed neque Herodes: nam remisi vos ad illum,
et ecce nihil dignum morte actum est ei. 16. Emendatum ergo illum dimittam. 17. Necesse
autem habebat dimittere eis per diem festum unum. 18. Exclamavit autem simul universa
turba, dicens: Tolle hunc, et dimitte nobis Barabbam, 19. qui erat propter seditionem
quamdam factam in civitate et homicidium, missus in carcerem. 20. Iterum autem Pilatus
locutus est ad eos, volens dimittere Jesum. 21. At illi succlamabant, dicentes: Crucifige,
crucifige eum. 22. Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? nullam cau-
sam mortis invenio in eo: corripiam ergo illum, et dimittam. 23. At illi instabant vocibus
magnis postulantes ut crucifigeretur: et invalescebant voces eorum. 24. Et Pilatus adju-
dicavit fieri petitionem eorum. 25. Dimisit autem illis eum, qui propter homicidium et
seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant: Jesum vero tradidit voluntati eo-
rum. 26. Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quemdam Cyrenensem,
venientem de villa: et imposuerunt illi crucem portare post Jesum. 27. Sequebatur au-
tem illum multa turba populi, et mulierum: quæ plangebant, et lamentabantur eum.
28. Conversus autem ad illas Jesus, dixit: Filiæ Jerusalem, nolite flere super me, sed
super vos ipsas flete, et super filios vestros. 29. Quoniam ecce venient dies, in quibus di-
cent: Beatæ steriles, et ventres qui non genuerunt, et ubera quæ non lactaverunt.
30. Tunc incipient dicere montibus: Cadite super nos: et collibus: Operite nos. 31. Quia

si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? 32. Ducebantur autem et alii duo ne-
quam cum eo, ut interficerentur. 33. Et postquam venerunt in locum, qui vocatur Calva-
riæ, ibi crucifixerunt eum, et latrones, unum à dextris, et alterum à sinistris. 34. Jesus
autem dicebat: Pater dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt. Dividentes vero vesti-
menta ejus, miserunt sortes. 35. Et stabat populus spectans, et deridebant eum principes
cum eis, dicentes: Alios salvos fecit, se salvum faciat, si hic est Christus Dei electus.
36. Illudebant autem ei et milites accedentes, et acetum offerentes ei, 37. et dicentes: Si tu
es rex Judæorum, salvum te fac. 38. Erat autem et superscriptio scripta super eum litteris
Græcis, et Latinis, et Hebraicis: Hic est rex Judæorum. 39. Unus autem de his qui pende-
bant, latronibus, blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, salvum fac temetipsum, et
nos. 40. Respondens autem alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, quod in
eadem damnatione es. 41. Et nos quidem juste, nam digna factis recipimus: hic vero nihil
mali gessit. 42. Et dicebat ad Jesum: Domine, memento mei, cum veneris in regnum
tuum. 43. Et dixit illi Jesus: Amen dico tibi: Hodie mecum eris in paradiso. 44. Erat
autem fere hora sexta, et tenebræ factæ sunt in universam terram usque in horam nonam.
45. Et obscuratus est sol: et velum templi scissum est medium. 46. Et clamans voce
magna Jesus ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicens, exspi-
ravit. 47. Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens: Vere
homo justus erat. 48. Et omnis turba eorum, qui simul aderant ad spectaculum istud, et
videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua revertebantur. 49. Stabant autem omnes
noti ejus à longe, et mulieres quæ secutæ eum erant à Galilæa, hæc videntes. 50. Et ecce
vir nomine Joseph, qui erat decurio, vir bonus et justus: 51. hic non consenserat consilio
et actibus eorum, ab Arimathæa civitate Judææ, qui expectabat et ipse regnum Dei.
52. Hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu: 53. et depositum involvit sindone, et
posuit eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat. 54. Et dies
erat parasceves, et sabbatum illucescebat. 55. Subsecutæ autem mulieres, quæ cum eo ve-
nerant de Galilæa, viderunt monumentum, et quemadmodum positum erat corpus ejus.
56. Et revertentes paraverunt aromata, et unguenta: et sabbato quidem siluerunt secun-
dum mandatum.

39. UNUS AUTEM DE HIS QUI PENDEBANT (à sinistro latere Christi) LATRONIBUS, BLASPHEMABAT EUM, DICENS: SI TU ES CHRISTUS (Salvator mundi) SALVA TEMETIPSUM, ET NOS.] Ut nos à cruce liberes, ac vitæ et libertati restituas. Voluit Christus atrocissima pati, idque ab omni genere hominum, ideoque irrideri et blasphemari, non tantum à Scribis et Judæis, sed et ab ipso latrone, supplicii sui socio, quod longe erat acerbius: latro enim hic animam agens debuisset Christo compati ac cogitare de salute animæ suæ, eamque à Christo postulare; Ut et nos ad scommata, irrisiones et subsannationes taceamus, et mente patientiam, ore silentium præferamus.

40. RESPONDENS AUTEM ALTER (pendens à dextera Christi, ut habet traditio) INCREPABAT EUM DICENS: NEQUE TU TIMES DEUM, QUOD IN EADEM DAMNATIONE (græce κρίματι, id est, judicio, supplicio crucis cum Christo mecum) ES.] Syrus, *etiam non à Deo, non times tu?* q. d. Esto, Scribæ et Judæi liberi et validi non timeant Deum, ideoque subsannent Christum; tu tamen qui in cruce torqueris, et ad mortem tendis, deberes timere Deum, ne te paulo post mortem acriter puniat, eo quod tam sacrilege Christum ejus blasphemes. Significat ergo hic latro se timere Deum: *Initium autem sapientiæ* (et salutis) *timor Domini*, Eccl. 1. 28. nec tantum se timere Deum, sed et socium latronem ad eumdem timorem exhortari, q. d. Esto Judæi rideant Christum, tuum tamen est timore Deum; tum quia in eadem es damnatione, id est pœna crucis, ad quam juste damnatus es; Christus vero innocens injuste; ac proinde decet te potius socii tui in pœna, præsertim innocentis, misereri quam conviciari; tum quia debes te ad mortem componere, et ad judicium Dei, ubi hujus tuæ blasphemiæ rationem reddes, et acrem gehennæ vindictam subibis. Porro dicendo: *Neque tu times Deum*, videtur Christum denotare, eumque confiteri esse Deum, q. d. Time vindictam Christi, quem blasphemas, quia ipse non tantum est homo, sed et Deus: hoc enim ipsum à Christo illuminatum credidisse, mox patebit. Ita S. Ambros. et Euseb. quorum verba recitabo.

41. ET NOS QUIDEM JUSTE (damnati versamur in hac damnatione, id est pœna crucis) NAM DIGNA FACTIS RECIPIMUS. En actum profundæ publicæque contritionis, confessionis et pœnitentiæ, quo priora scelera expiavit: HIC VERO NIHIL MALI GESSIT.] Græce, *nihil* ἄτοπον, id est absonum, indecens, incongruum, nihil quod vel leviter reprehendi aut culpari posset. En libera publicaque confessio, ac testimonium innocentiæ Christi, quod latro hic dat Christo, coram Scribis et principibus, qui Christum damnarant, nil veritus eorum iram et furorem.

42. ET DICEBAT AD JESUM: DOMINE, MEMENTO MEI CUM VENERIS IN REGNUM TUUM.] Cœleste et divinum, ad quod tendis per mortem crucis, ut mox

à morte illud ineas, tuosque in illud introducas: quare te obsecro ut et me in illud tecum inducas; ideoque peccatorum omnium, quorum me summe pœnitet, veniam à te supplex deposco, ac pro satisfactione tormenta hæc crucis, in eaque mortem quam libenter subeo, tibi offero: quare totum me tibi resigno, dedico, consecro. Utinam pro te, tuique fide et amore hæc et plura tormenta pati mihi concederetur. Hæc enim ejus verba significant vivam et ardentem ejus fidem, spem, charitatem, devotionem, humilitatem, patientiam, contritionem, ceterasque virtutes.

Moraliter disce hic vim, efficaciam, et celeritatem gratiæ Christi, quæ in ipsa cruce ex latrone fecit virum sanctum, imo sanctissimum. Mira fuit conversio S. Magdalenæ; mira S. Pauli, sed magis mira hujus latronis: quia S. Magdalena audierat dicta et miracula Christi: S. Paulus eum è cœlo verberantem sentiebat; latro vero in ipsa cruce, ubi Christus infame et atrox latronum supplicium patiebatur, fuit ad eum conversus per heroicos fidei, charitatis, devotionis, etc., actus. Addunt S. Hieron. Chrysost. Theophyl. Euthym. in Matth. cap. 27. Cyrillus Hierosol. catech. 13. Origenes tract. 35. in Matth. hunc latronem prius cum socio blasphemasse Christum: nam SS. Matth. et Marcus dicunt in plurali, *latrones* improperasse Christo; licet probabilius S. August. Epiphan. Anselm. et alii cum Suarez contrarium sentiant, censeantque per synecdochen *latrones* vocari unum è latronibus: nam Lucas diserte ait unum blasphemasse, alterum confessum esse Christum. Si prius blasphemavit, magis mira fuit ejus conversio, qua subito blasphemias convertit in confessionem et laudem Christi. Unde exclamat S. August. *Hæc mutatio latronis dextera Excelsi est.*

Quæres, qua ratione fuit conversus? Respond. Exterius per exempla virtutum, quæ in Christo cernebat, eximiæ scilicet charitatis, qua illum pro inimicis orantem audierat, patientiæ, fortitudinis, modestiæ, religionis ac virtutum omnium. Ita Theoph. hic, et Euthym. cap. 67. in Matth. Interius vero per raram, et pene miraculosam Dei motionem et illustrationem, qua cognovit Christum esse innocentem, et altioris regni regem, et supremum dominum, in cujus potestate esset hominem etiam mortuum beare: quare ipsum esse Messiam, Dei filium, et salvatorem mundi. Ita S. Leo serm. 2. de Passione: *Quæ*, inquit, *istam fidem exhortatio persuasit, quæ doctrina imbuit, quis prædicator accendit? non viderat prius acta miracula, cessaverat tunc languentium curatio, cæcorum illuminatio, vivificatio mortuorum; ea ipsa quæ mox erant gerenda, non aderant: et tamen Dominum confitetur et Regem, quem videt supplicii sui esse consortem. Inde ergo oriebatur hoc donum, unde accepit fides ipsa responsum.* Nota hic illa verba, *ea ipsa quæ mox erant gerenda, non aderant:* videtur enim illis tacite reprehendere id, quod apud Hieronymum in cap. 27. Matth. reperimus scriptum, *sole fugiente, terra commota, saxisque disruptis, et ingruentibus tenebris, unum latronem cœpisse credere, et confiteri Jesum.* Quam sententiam pene iisdem verbis habet Chrysost. hom. 2. de cruce et latrone, et significat Origenes tract. 34. in Matth.

Sed mirum est, hos patres non animadvertisse hanc sententiam pugnare cum Evangelio, quia, exceptis tenebris, cetera signa acciderunt mortuo jam Christo (ut plane ex Evangelio constat) cum tamen ex eodem Evangelio perspicuum sit, latronem conversum esse vivente Christo: Solis autem defectio et tenebræ post latronis conversionem à Luca narrantur. Eamdem vero cum Leone sententiam docet S. Cyrillus catech. 13. dicens: *Quæ virtus te illuminavit, ô latro? qui te docuit adorare contemptum, et simul cruci affixum? O lumen perpetuum illuminans obscuratos!* Eamdem fuse prosequitur S. August. serm. 13. de Tempore. S. Chrysost. homil. de Latrone, et serm. 1 de cruce et latrone. Ita Suarez, qui et addit fieri potuisse, ut latro antequam incarceraretur, Christum prædicantem audierit, miracula conspexerit vel audierit, et forte in ipsum crediderit. Addit S. Vincentius Fererius serm. de Bono latrone, eum conversum umbra Christi, cum scilicet sole gyrante, umbra crucis Christi eum contigit. Sic enim umbra S. Petri sanabat infirmos, Actor. 3. Addunt alii, B. Virginem stetisse mediam inter hunc latronem et Christum, ac illi gratiam impetrasse et morienti Christum reipsa crucifixum exhibuisse, uti morientibus solet crucifixus proponi. Adde, ipsum vidisse cœlum solemque obscurari, ac diem in noctem verti, ob creatoris sui crucem et mortem.

Porro sanctitas hujus latronis liquet ex eximia ejus fide, spe et charitate: *fide*, qua credidit in Christum velut Regem regum, quem videbat ut vilissimum hominem, imo ut latronem crucifixum: *spe*, qua à Christo petit ut ad regnum ejus admittatur: *charitate*, qua socium latronem Christum blasphemantem corripit, Christi innocentiam palam coram Judæis et hostibus infensissimis confitetur et propugnat, cum ceteri omnes etiam Apostoli, præ metu diffugissent, et Christum deseruissent. Heroica ergo ejus fuit confessio. Unde S. Gregorius 18. Moral. cap. 13. *In cruce*, ait, *clavi manus pedesque ligaverant, nihilque in eo pœnis liberum, nisi cor et lingua remanserat. Inspirante Deo totum illi obtulit, quod in se liberum invenit, ut corde crederet ad justitiam; ore confiteretur ad salutem. In corde autem fidelium tres summopere manere virtutes testatur Apostolus, fidem, spem et charitatem, quas cunctas subita repletus gratia et accepit latro, et servavit in cruce.*

Exclamat S. Aug. serm. de feria 3. Paschatis, et l. 1. de Anima et ejus origine cap. 9. *Huic fidei quid addi possit, ignoro. Si titubaverunt, qui viderunt Christum mortuos suscitantem, credidit ille, qui videbat eum secum in ligno pendentem. Vere non invenit Christus tantam fidem in Israel, imo nec in universo mundo.* S. Chrysost. *Priusquam*, ait, *sibi quidquam petat, curat socium lucrari: quæ insignis est charitas.* Imo nonnulli latronem hunc vocant Martyrem, ut S. Cyprianus epist. ad Fabian. cumque asserit suo sanguine baptizatum, idque repetit serm. de Cœna, et serm. de passione Dom. ubi ait: *Sic in cruce latro confitens non tantum indulgentiam meruit, sed Christi familiaris effectus, præmissus est in paradisum, et factus est particeps regni, per confessionem factus collega martyrii.* Quam Cypriani sententiam refert S. Aug. l. 1 de Anima et ejus orig. c. 9. et libr. 4. de Baptismo cap. 22. ubi ait,

latroni non opus fuisse baptismo vel martyrio, sed sola contritione potuisse salvari. Priori vero loco ait, quod, licet latro non sit mortuus pro Christo tamen apud Deum tantum valuisse, quod confessus est Dominum crucifixum, quantum si fuisset pro Domino crucifixus, atque ita inventa est in eo mensura Martyris, qui tunc in Christum credidit, quando defecerunt qui futuri erant Martyres.

Rursum D. Augustinus serm. 120. de Tempore: *Latro*, inquit, *nondum vocatus, et jam lectus: nondum famulus, et jam amicus: nondum discipulus, et jam magister*, *atque ex latrone confessor; quia etsi pœna cœperat in latrone, novo genere consummatur in Martyre.* Idem libr. de Anima et ejus origine cap. 9. in 7. tom. *Latro*, inquit, *tantum valuit confessus Dominum crucifixum, quantum si fuisset pro Domino crucifixus.* S. Hieron. epist. 13. ad Paulinum: *Latro*, inquit, *crucem mutat paradiso, et facit homicidii pœnam martyrium.* Drogo episcopus Ostiensis tract. de Sacram. Dominicæ passionis (extat tomo 2. Biblioth. SS. Patrum) eumdem vocat Martyrem.

Porro nonnulli hanc rationem martyrii ejus probabilem asserunt, scilicet Judæos, audientes ejus confessionem Christi, qua ipsorum facta, et condemnationem Christi damnabat, ira et furore percitos in illum sæviisse, ac immaniter crura confregisse, ut habent Evangelistæ, itaque mortem illi acerbiorem reddidisse, eamque accelerasse, ac proinde Martyrem effecisse. Hinc et S. Hilarius libr. 10. de Trinit. eumdem vocat Martyrem: *Martyri*, inquit, *suo paradisum promittens: martyri*, id est testi, quia latro in cruce protestatus est suam fidem, et spem in Christum; alioqui ipse ob passionem suam proprie et præcise non fuit Martyr, quia passus est pro suis sceleribus, non pro Christo; nisi dicas Judæos ipsi propter hanc confessionem, mortem aggravasse et accelerasse uti jam indicavi.

Denique Arnaldus (alii Renaldum vocant) Abbas tract. 9. de Septem verbis Christi in cruce, in Biblioth. SS. Patrum, asserit latronem hunc evectum in cœlos, sedem super angelos omnes, super Cherubinos et Seraphinos, ac ipsum Luciferi thronum occupasse. Vide nostrum P. Stephanum Binettum lib. de Bono latrone, ubi eum vocat Archangelum paradisi, primogenitum Christi crucifixi filium, Martyrem, Apostolum et prædicatorem totius mundi, utpote qui è cathedra crucis Christum toti orbi prædicarit. Paulus, inquit, loquitur ut Cherubim, latro amat ut Seraphim. Audi nunc de eodem elogia Patrum.

S. Chrysost. hom. de Cruce et latrone: *Iste latro*, ait, *de ligno mercatur salutem. Hic latro furatur cœleste imperium, vim facit majestati.* Et inferius: *Nullum ante latronem invenies repromissionem paradisi meruisse, non Abraham, non Isaac, non Jacob, non Mosen, nec prophetas, nec Apostolos; sed ante omnes reperies latronem.* Deinde fidem latronis confert et præfert fidei Abrahæ, Isaiæ, Ezechielis, Mosis, eo quod non in templo, non in solio et gloria, uti illi, sed in cruce et tormentis Christo crediderit. *Videt*, ait *in tormentis et tanquam, in gloria adorat. Videt in cruce, et rogat quasi in cœlis sedentem. Videt condemnatum, et regem invocat, dicens: Domine memento mei, cum veneris in regnum tuum. Crucifixum vides, et regem prædicas: in ligno pendere cernis, et cœlorum regna meditaris. O admiranda latronis conversio!*

S. Ambrosius serm. 45. *Illud*, ait, *ad gratiam ejus* (latronis) *majoris est meriti, quod Christum in cruce credidit, et passio quæ aliis scandalum fecit, illi ad fidem profecit: recte ergo mercatur paradisum, qui crucem Christi non putavit esse scandalum, sed virtutem.* Et inferius serm. 50. *Cernat licet ejus hiantia vulnera, spectet ipsius sanguinem profluentem, Deum tamen credit, quem reum nescit; justum fatetur, quem non meminit peccatorem.* Et mox: *Intellexit enim, quod pro alienis peccatis has plagas susciperet, pro alienis sceleribus hæc vulnera sustineret: et scivit quod illa in corpore Christi vulnera, non essent Christi vulnera, sed latronis: atque ideo plus amare cœpit, plusquam in corpore ejus sua vulnera recognovit.* Et pluribus interjectis: *Magna plane est et admirabilis fides, quæ Christum crucifixum glorificari magis credidit, quam puniri. In hoc enim totius forma salutis est. Salvatorem tunc majestatis dominum cognoscit, cum videtur humilitatis patientia cruciari. Præcessit devotione, qui præcessit et præmio: prior enim latro ad paradisum, quam Apostoli pervenerunt.*

Eusebius Emissenus (vel quisquis est auctor: stylus enim Latinum arguit auctorem, non Græcum, vel Syrum, qualis fuit Eusebius) hom. de Latrone beato. *Quam singularis*, inquit, *et quam stupenda devotio; suo illo tempore credidit reus, quo negavit electus. Laudabilius hoc itaque in latrone ac magnificentius fuit, quod hominem addictum, et inter extrema deficientem supplicia Dominum credidit, quam si inter virtutum opera credidisset: non itaque sine causa tantum meruit.* Causam subdit: *Illuminaverat, credo, nascentem fidem latronis, jam credentis in Christum, propius corporea divinitas, quæ se largius sub momento illo peragendæ redemptionis infuderat.* Et mox: *Non dixit: Si Deus es, de supplicio præsenti eripe me: sed magis; Quia Deus es, de futuro judicio libera me, prædicat sæculis judicem, regemque sæculorum, etc., etsi pœna cœperit in trone, novo genere consummatur in Martyre.*

Porro latro hic pœnitens à S. Athanas. serm. in Parasceve vocatur *Evangelista: Tanquam latro*, inquit, *crucifixus es, ô bone, et repente Evangelista evasisti.* A S. Chrysostomo serm. in Parasc. vocatur *Propheta*, hoc est prædicator et enarrator magnitudinis Christi: *O potentiam Jesu*, inquit, *latro jam Propheta est, et è cruce prædicat.* Idem ibidem eum vocat *prædonem et raptorem paradisi: Vidisti*, inquit, *quomodo neque in cruce artis suæ obliviscitur, sed per ipsam confessionem prædatur regnum.* Unde Sedulius carm. 5. Pasch.

Abstulit ipse suis cœlorum regna rapinis.

S. Cyrillo lib. 2. de Adorat. et à B. Petro Damiano serm. de Exalt. S. Crucis nuncupatur, *primitiæ crucis Christi, et credentium.* A Drogone de Sacr. Domin. pass. indigitatur *Petrus in cruce: Tu*, inquit, *Petrus in cruce fuisti; et Petrus in domo Caiphæ latro*, quia Christum negavit, quem latro in cruce confessus est coram omni populo. A S. Cypriano (vel quisquis est auctor) serm. de Pass. nominatur *collega Martyrii Christi.* Ab Arnoldo Abbate Bonæ Vallis tract. 2, de verbo Christi, *collateralis Christi, et præcur-*

sor ejus victoriæ. A S. Chrys. hom. de Cæco nato, *advocatus Christi*, quia eum contra Judæos quasi advocatus defendit. Ab Anastasio Sinaïta l. 5. Hexam. *volucris cœli, magna aquila per aërem volans in paradisum.* Plura ejus elogia conglomerat S. Athanasius serm. citato in Parasc. ubi inter alia ait : *O latro Petri commilito, Judæorum accusator. O latro regni mercator, paradisi custos. O latro crucis velut corollarium, tibi cœlum afficiens. O latro, quomodo homines regnum quasi furto auferant, instruens. O latro, postremus veniens, sed primus coronatus. O latro vehemens Judæ accusator, O latro, Apostolorum symmysta, juste Christum coëmens.* Audi S. Paulinum in Celsi pueri Panegyr.

Mœror abi, discede pavor, fuge culpa, ruit mors,
Vita resurrexit, Christus in astra vocat,
Morte mea functus, mihi mortuus, et mihi victor,
Ut mors peccati, sit mihi vita Dei.
Denique servatum jam de cruce duxit aperto
Limite latronem, qua paradisus adest.

Roganti pro peccatore pœnitente qui confessarii copiam non habebat, respondit Christus S. Brigittæ in hæc verba : *Ille plorat, quod non habet auditorem confessionis suæ. Dic ei, Quod sufficit voluntas. Nam quid profuit latroni in cruce? Nonne voluntas bona? Aut quid aperuit cœlum, nisi voluntas volendi bona, et odiendi mala? Quid vero facit infernum, nisi voluntas mala, et affectus inordinatus?* Ita habetur lib. 6. Revelat. S. Brigittæ c. 115. Plura vide apud nostrum Theophylum Raynaudum, in erudito opere quod de Metamorphosi latronis in Apostolum conscripsit, ubi c. 17. Mellificium tropologicum per Christianas apes, S. latronis virtutum prata carpentes, conficit et contexit.

43. ET DIXIT ILLI JESUS : AMEN DICO TIBI : HODIE MECUM ERIS IN PARADISO) id est, in loco voluptatis, ubi scilicet sis in beatitudine et visione Dei beatifica. q. d. Hodie te felicem in perpetuum efficiam, hodie te regem in regno gloriæ divinæ mecum regnantem constituam. Et hoc videntur velle Cyrill. Hierosol. catech. 13. S. Chrysost. hom. 2. de Cruce et latrone, Nyssenus serm. de Resurrectione, S. August. in Joan. tract. 111. qui τὸ *in paradiso*, explicat *in cœlo*, id est, in beatitudine cœlesti. Certum enim est Christum cum latrone, die illo quo obiit, non ascendisse in cœlum, sed descendisse ad limbum patrum, (Unde S. August. lib. 12. de Genesi ad litt. c. 34. et Maldonatus per *paradisum* hic accipiunt sinum Abrahæ) ibique eis visionem divinitatis suæ impertivisse, itaque eos beasse, quare tunc Christus rerum sortes mutavit : fecit enim ut limbus esset paradisus, ut inferi essent superi, ut infernus esset cœlum ; ubi enim est Christus, ibi est paradisus ; ubi est visio Dei et beatitudo, ibi est cœlum.

Nam quod Euthymius aliique Græci hic, negantes animas Sanctorum ante diem judicii videre Deum, esseque beatas, per *paradisum* intelligunt terrestrem, ad quem raptus fuit Henoch, verum esse nequit. De fide enim est, Christum mox à morte in infernum, puta ad limbum patrum, descendisse ; non vero ivisse ad paradisum terrestrem. Adde, incertum est an paradisus terrestris post diluvium adhuc supersit, et esto superesset, ille non animarum, sed corporum dumtaxat lætum et felix est habitaculum. Quare ex hoc loco contra Græcos, et contra Calvinum, aliosque Novatores liquet, animas Sanctorum plene à peccato purgatas non dormire usque ad diem judicii sed illico videre Deum, illaque visione beari.

Moraliter Nota hic liberalitatem Christi, qui supplicum preces excedit et vota. Petierat latro ut Christus existens in regno sui meminisset dumtaxat : at Christus eodem die illi regnum promittit, ut in eo quasi rex secum regnet. *Hodie*, ait Eusebius Emissen. homil. de Latrone beato, *quasi dicat : Quid me, ô fidelis meus comes, et unicus tanti testis triumphi tantopere exorandum putas, ut in die judicii mei meminerim tui? hodie mecum eris in paradiso.* Et mox : *Positus in patibulo* (Christus) *velut arbiter in medio damnatorum negantem repulit, suscepit confitentem : hunc deputat regno, illum relinquit inferno. Post hæc ergo credamus in majestate judicaturum, quem jam in cruce videmus exercere judicium.* Hæc ergo est suavissima Christi ad latronem responsio, quam merito S. Fulgentius sermon. nov. 60. vocat *Christi testamentum, calamo crucis conscriptum.*

Denique nomen hujus beati latronis fertur fuisse Dismas : hoc enim nomine S. Dismæ latronis nonnulla sacella ei erecta reperiuntur. Catalogo Sanctorum adscriptus est in Martyrolog. die 25. Martii ; illo enim die passus videtur, ac consequenter Christus. Sic enim in eo legimus : *Hierosolymis commemoratio S. latronis, qui in cruce Christum confessus, ab eo meruit audire : Hodie mecum eris in paradiso.*

46. PATER IN MANUS TUAS COMMENDO (Arabicus, *pono;* Tertullianus lib. Contra Praxeam cap. 25. *depono*, q. d. Depositum trado : hæc enim significat παρατίθεσθαι, unde παραθήκη, est depositum. Idem significat Hebr. הפקיד *hiphkid*, quod Noster vertit, *commendo*, scilicet tanquam depositum, ut illud mihi custodias, et suo tempore restituas) SPIRITUM MEUM.] S. Athanasius lib. de Humana Christi natura contra Apoll. sub initium : *Cum in cruce*, inquit, *dicit : Pater in manus tuas depono spiritum meum, in eo omnes homines apud Patrem deponit ac commendat, per ipsum, et in ipso vivificandos : membra enim sumus, et membra ista multa unum corpus sunt, quod ipsum Ecclesia est ; Omnes ergo in se Deo commendat.* Christus igitur juxta S. Athanasium, homines vocat suam animam et spiritum : quantum ergo animabus lucrandis et salvandis incumbere debemus, ut Christo quasi servemus suam animam et spiritum? Sic Paulus ad Philem. Onesimum vocat *sua viscera.*

Tradidit animam suam manibus genitoris, inquit Cyrillus lib. 11. in Joan. c. 36. *ut ab illa, et per illam facto initio, certam hujus rei spem habeamus, firmiter credentes in manibus Dei nos post mortem futuros.* Sic et Victor Antioch. in Marcum : *Hæc quoque Christi commendatio*, ait, *in animarum nostrarum commodum cedebat : quippe quas ille à corpore quod inhabitaverant absolutas, quasi quoddam depositum in Dei viventis manus ea oratione tradebat.* Et Euthym. *Et hoc nobis effecit Dominus*, ait, *ne deinceps justorum animæ descenderent in infernum, sed magis ad Deum ascenderent.* Citat Christus psalm. 30. 6. ubi David afflictus, et in mortis periculo constitutus, tam in sua, quam in Christi persona ait, oratque : *In manus tuas commendo spiritum meum.* Unde eumdem versum et psalmum quotidie usu -

pat, canitque Ecclesia in Completorio sub noctem, ut doceat nos, quando imus cubitum, animam Deo commendare, quia noctu multa ex catarrho, suffocatione, apoplexia, etc., mortis subitaneæ occurrunt pericula. Eumdem versum usurpant moribundi, uti usurpavit S. Nicolaus, S. Ludovicus Rex Franciæ, et S. Basilius, idque præsentibus angelis à quibus abducebatur, teste Nasianz. orat. in S. Basil. quin et Stephanus dicens : *Domine Jesu suscipe spiritum meum.* Hoc enim versu testamur. Primo, nos animam in nativitate accepisse, non à patre vel matre, sed à solo Deo, ideoque nos illi eamdem, quasi creaturam ipsi propriam reddere. Secundo, nos credere animam in morte non interire, sed esse superstitem et immortalem, ac ad Deum, qui eam creavit et judicabit, redire. Tertio, nos credere carnis resurrectionem : morientes enim Deo commendamus animam, ut ipse eam quasi depositum servet ; et in resurrectione corpori nostro restituat. Quarto, nos in agone ultimo, quem acerrimum cum dæmone subimus, in morte implorare Dei opem, ut ei animam resignantes dæmonem superemus, de eoque triumphemus : unde multorum est sententia, dæmonem proprium cuique adversarium, eidem moribundo horribili specie apparere, eumque ad desperationem aliaque scelera sollicitare, uti apparuit S. Marthæ et aliis, non tamen omnibus. Idipsum sentire videtur S. Ephrem. serm. in eos qui in Christo obdormiunt, S. Chrysost. hom. 34. in Matth. et alii quos citat noster Lorinus Eccles. cap. 8. v. 8. Idem de Christo sentiunt multi. Unde Eusebius lib. 10. Demonstr. c. ult. illud Christi dictum, *Tauri pingues obsederunt me*, psalm. 21. 13. intelligit de dæmonibus, quos Christus in cruce viderit biante rictu sibi quasi reo et scelesto insultantes de crucifixione et instante morte. Favet illud Habacuc c. 3. v. 5. *Egredietur diabolus ante pedes ejus.* Et illud Christi : *Venit princeps mundi, et in me non habet quidquam*, Joan. 14. 30. Deponit ergo spiritum in manu Dei, certus quod nemo ex ea possit illum rapere. Fidissimus enim et fortissimus depositarius est Deus. Ita S. Hieron in psalm. 30. v. 6. *In manus tuas commendo spiritum meum. Hoc est*, inquit, *in potestatem tuam commendo animam meam. Hoc exemplum accepit Ecclesia à Christo. Hoc et S. Stephanus fecit. Hoc et Sancti orant, quando exeunt de corpore, ut illud : Fideli creatori commendant animas suas in benefactis. Hoc in cruce positus Dominus dixit, quod in Patris manus spiritum commendaverit, cito eum ipso resuscitante sumpturus.*

Symbolice, Didymus in Catena psalm. 30. Triplex et spiritus, inquit : primus cogitatio nostra, secundus anima, tertius conscientia, quæ tria Deo commendare debemus.

Et hæc dicens expiravit.] Syrus, *hoc dixit, et finiit*, scilicet vitam ; Arabicus, *et cum dixisset hoc, tradidit spiritum* in manus Patris, uti dixerat, Fuit ergo hoc certum signum, ipsum esse Filium Dei Patris ab ipso inclamati, ac Patrem clamorem filii exaudisse, spiritumque ejus suscepisse. Cum enim dixisset : *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*, tunc demum morti permisit, ut ad se accederet, ait Euthymius in cap. 27. Matth. utpote certo sciens, Patrem spiritum suum in manus suas traditum, quasi depositum secure servaturum, eique tertio die in resurrectione redditurum : quare hac spe certus, lætus et alacer tradidit Patri spiritum.

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus resurgens apparet piis feminis ; Secundo, v. 13. duobus discipulis euntibus in Emmaus ; Tertio, v. 30. duodecim Apostolis in cœnaculo Jerusalem. Quarto, v. 50. ascendit in coelum.

Primam partem explicui Matth. 28. Quartam Actor. 1. supersunt ergo secunda et tertia hic explicandæ.

1. UNA autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes,
quæ paraverant, aromata : 2. et invenerunt lapidem revolutum à mo-
numento. 3. Et ingressæ non invenerunt corpus Domini Jesu. 4. Et fac-
tum est, dum mente consternatæ essent de isto; ecce duo viri steterunt
secus illas in veste fulgenti. 5. Cum timerent autem, et declinarent vul-
tum in terram, dixerunt ad illas : Quid quæritis viventem cum mortuis?
6. Non est hic, sed surrexit : recordamini qualiter locutus est vobis,
cum adhuc in Galilæa esset, 7. dicens : Quia oportet Filium hominis tradi in manus ho-
minum peccatorum, et crucifigi, et die tertia resurgere. 8. Et recordatæ sunt verborum
ejus. 9. Et regressæ à monumento nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, et ceteris omni-
bus. 10. Erat autem Maria Magdalene, et Joanna, et Maria Jacobi, et ceteræ quæ cum eis
erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc. 11. Et visa sunt ante illos, sicut deliramentum verba
ista : et non crediderunt illis. 12. Petrus autem surgens cucurrrit ad monumentum : et pro-
cumbens vidit linteamina sola posita, et abiit secum mirans quod factum fuerat. 13. Et ecce

duo ex illis ibant ipsa die in castellum, quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Jerusa-
lem, nomine Emmaus. 14. Et ipsi loquebantur ad invicem de his omnibus quæ acciderant.
15. Et factum est, dum fabularentur, et secum quærerent : et ipse Jesus appropinquans
ibat cum illis: 16. Oculi autem illorum tenebantur ne eum agnoscerent. 17. Et ait ad illos :
Qui sunt hi sermones, quos confertis ad invicem ambulantes, et estis tristes? 18. Et res-
pondens unus, cui nomen Cleophas, dixit ei : Tu solus peregrinus es in Jerusalem, et non
cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus? 19. Quibus ille dixit : Quæ? Et dixerunt : De
Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere et sermone, coram Deo et omni po-
pulo : 20. Et quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes, et principes nostri in damna-
tionem mortis, et crucifixerunt eum. 21. Nos autem sperabamus quia ipse esset redemptu-
rus Israel : et nunc super hæc omnia, tertia dies est hodie, quod hæc facta sunt. 22. Sed et
mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum,
23. et, non invento corpore ejus, venerunt, dicentes se etiam visionem angelorum vidisse,
qui dicunt eum vivere. 24. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum : et ita
invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non invenerunt. 25. Et ipse dixit ad eos :
O stulti, et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ : 26. Nonne
hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam? 27. Et incipiens à Moyse, et
omnibus Prophetis, interpretabitur illis in omnibus Scripturis, quæ de ipso erant. 28. Et
appropinquaverunt castello, quo ibant : et ipse se finxit longius ire. 29. Et coegerunt
illum, dicentes : Mane nobiscum, quoniam advesperascit, et inclinata est jam dies. Et in-
travit cum illis. 30. Et factum est dum recumberet cum eis, accepit panem, et benedixit,
ac fregit , et porrigebat illis. 31. Et aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum : et ipse
evanuit ex oculis eorum. 32. Et dixerunt ad invicem : Nonne cor nostrum ardens erat in
nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas? 33. Et surgentes eadem hora
regressi sunt in Jerusalem : et invenerunt congregatos undecim, et eos qui cum illis erant,
34. dicentes : Quod surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni. 35. Et ipsi narrabant quæ
gesta erant in via: et quomodo cognoverunt eum in fractione panis. 36. Dum autem hæc
loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, et dicit eis: Pax vobis: ego sum, nolite timere.
37. Conturbati vero, et conterriti, existimabant se spiritum videre. 38. Et dixit eis : Quid
turbati estis, et cogitationes ascendunt in corda vestra? 39. Videte manus meas, et pedes,
quia ego ipse sum : palpate, et videte : quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me
videtis habere. 40. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, et pedes. 41. Adhuc autem
illis non credentibus, et mirantibus præ gaudio, dixit : Habetis hic aliquid, quod man-
ducetur ? 42. At illi obtulerunt ei partem piscis assi, et favum mellis. 43. Et cum mandu-
casset coram eis, sumens reliquias dedit eis. 44. Et dixit ad eos: Hæc sunt verba, quæ
locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia, quæ
scripta sunt in lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me. 45. Tunc aperuit illis sensum
ut intelligerent Scripturas. 46. et dixit eis : Quoniam sic scriptum est, et sic oportebat
Christum pati, et resurgere à mortuis tertia die : 47. et prædicari in nomine ejus pœni-
tentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma.
48. Vos autem testes estis horum. 49. Et ego mitto promissum Patris mei in vos : vos au-
tem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto. 50. Eduxit autem eos foras in
Bethaniam : et elevatis manibus suis benedixit eis. 51. Et factum est, dum benediceret
illis, recessit ab eis, et ferebatur in cœlum. 54. Et ipsi adorantes regressi sunt in Jerusalem
cum gaudio magna : 53. et erant semper in templo , laudantes et benedicentes Deum.
Amen.

1. Una autem sabbati.] *Una*, id est prima die post sabbatum, puta Dominica, qua Christus resurrexit. Vide dicta Matth. 28. 1.

10. Johanna.] Uxor Chusæ procuratoris Herodis, Christi discipula, cujus hostis et illusor erat Herodes. Sic S. Serena uxor Diocletiani Imper. persecutoris Christi, ejusque filia S. Anthemia, et neptis S. Susanna, virgines, adeo Christum coluerunt, ut omnes à marito et patre Diocletiano martyrio laureatæ sint. Sic et S. Tryphonia uxor fuit Decii Imper. persecutoris, ac utriusque filia S. Cyrilla Christo virginitatem vovit, et pro eo Martyr occubuit. S. Licinia Licinii Imp. soror vel filia, ac Maximini Imp. persecutoris uxor, à S. Catharina virgine et Martyre ad Christum conversa, eidem in matyrio consors fuit et socia. Horum omnium vitam eleganter descripsit R. D. Joannes Tomeus Antistes Bosnensis,

Romæ mihi familiaris, in Sanctis Regibus Illyricanis. Sic et S. Flavia Domitilla neptis Domitiani Imp. ab eodem martyrii lauream adepta est. Ita è spinis Deus elicit rosas; nimirum voluit ipse maritos per uxores, reges per reginas vincere et confundere, tum hic, tum in die judicii.

13. ET ECCE DUO EX ILLIS IBANT IPSA DIE (Dominica Paschatis, qua Christus resurrexit) IN CASTELLUM (græc. κώμην, id est vicum, pagum. Unde Marcus c. 15. vocat *villam*) QUOD ERAT IN SPATIO STADIORUM SEXAGINTA AD JERUSALEM, NOMINE EMMAUS.] *Duo.* Hi duo iidem sunt cum illis de quibus ait Marcus cap. 16. 11. *Post hæc autem duobus ex illis ambulantibus, ostensus est in alia effigie euntibus in villa.* Ita passim Interpretes, uno excepto Euthymio, qui censet diversos esse, et diversam Christi apparitionem, idque probat ex eo quod subdit Marcus: *Et illi euntes nunciaverunt ceteris, nec illis crediderunt:* cum tamen Lucas hic v. 34. de suis hisce dicat, credidisse eis Apostolos, *Dicentes quod surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni.* Sed respondeo, plerosque credidisse, aliquos tamen non credidisse, uti patet de Thoma.

Quæres, quinam fuerint hi duo? Respond. Certum est ex v. 18. unum fuisse Cleopham: quis fuerit alter incertum est S. Ambros. censet fuisse *Amaon*, à loco ita dictum, ut videtur, quasi incola et civis fuerit Emmaus, quo tendebant: Origen. initio Comment. in Joan. eum vocat *Simeonem:* S. Epiphanius hæresi 23. nominat *Nathanaelem*, de quo Joan. 1. Alii plerique censent fuisse *Lucam.* Ita Theophyl. hic S. Gregorius præfat. in Job c. 2. Dorotheus, Nicephorus, et Metaphrastes in Vita Cleophæ. Verum Lucas non videtur Christum vidisse in carne, sed post ejus mortem fuisse conversus, ut patet ex Evangelii ejus proœmio.

EX ILLIS, discipulis Christi, IBANT.] Tum negotiorum, tum animi causa, ut mœstitiam et dolorem ex Christi magistri sui tam atroci et infami morte conceptum diverterent et lenirent.

STADIORUM SEXAGINTA.] Stadium est octava pars milliaris, sive mille passuum, stadium enim continebat 125. passus. Ergo stadia 60. faciunt septem milliaria Italica et semis, id est leucas Gallicas unius horæ circiter tres; nam una leuca continet circiter tria milliaria Italica. Ita Beda: *Stadium*, ait, *quo Græci, auctore, ut dicunt, Hercule viarum spatia mensurant, octava est pars milliaris; et ideo sexaginta stadia septem millia passuum et quingentos significant.*

Dictum stadium ἀπὸ τῆς στάσεως, hoc est à statione, quod Hercules eo spatio uno spiritu decurso constitisset: inde dictum stadium athletarum et cursorum: hi enim stadio Olympico, Romano, Corinthio, etc., decurrebant, et cursu certabant. Vide Gellium l. 1. c. 1.

NOMINE EMMAUS.] Græc. ἐμμαοῦς, est trisyllabum; unde dicitur Emmaus, Emmauntis; sicut Trapezus, Trapezuntis; Jericus, Jericuntis. Emmaus tempore Christi erat vicus, ex quo oriundum fuisse Cleopham tradit S. Hieron. in Locis Hebr. ideoque eo familiæ causa profectus hic fuisse videtur. Porro *Emmaus*, si initio per *aleph* scribatur, hebr. idem est quod *pavor*, vel *terror consilii:* sin per *chet*, idem est quod *calor consilii*, ait Pagnin. in Nom. utrumque huic loco convenit; nam hi duo pavido fuere animo, sed à Christo inflammati, pavorem verterunt in calorem, atque valido Christi amore arserunt. Alii ἐμμαοῦς, scribentes per *ain*, idem esse censent, quod עם מאום *am maus*, id est *populus reprobatus*, ad quem hi duo tendebant per suam diffidentiam et dubitationem; sed à Christo reducti, remissi sunt ad electos Apostolos in Jerusalem.

Porro Emmaus postea à Romanis capta Hierosolyma, et devictis Judæis, aucta factaque trophæum, dicta est Nicopolis, id est victoriæ civitas. De qua audi quid scribat Sozomenus l. 5. hist. c. 21. *Ante hanc civitatem, circa trivium, in quo Christus una cum Cleopha post resurrectionem ambulans, in alium se vicum properare simulavit; salubris quidam fons est, in quo passiones suas abluunt et homines, et alia animantia variis morbis laborentia. Ferunt enim Christum ex itinere alicunde una cum discipulis venisse ad eum fontem, ibique pedes abluisse, et ex eo tempore aquam illius medicinam factam esse morborum.* Addit deinde simile de arbore, quæ juxta Hermopolim Christum fugientem in Ægyptum inclinando se adorarit, cujus folia, fructus et cortices multis morbis medentur.

14. ET IPSI LOQUEBANTUR AD INVICEM DE HIS OMNIBUS QUÆ ACCIDERANT.] De Christi magistri sui passione, cruce, morte, sepultura, de tanti viri et Prophetæ tam indigna nece dolentes, quodque eum non amplius essent visuri: de ejus enim resurrectione, et redemptione Israel per eum facienda plane desperabant.

15. ET FACTUM EST, DUM FABULARENTUR, ET SECUM QUÆRERENT; ET IPSE JESUS APPROPINQUANS IBAT CUM ILLIS.] Docet hic Jesus se adesse iis qui de ipso loquuntur: loquamur ergo de Jesu, et Jesus pariter sese insinuabit nobis, nostrisque colloquiis, si non corporaliter, certe spiritualiter per suam gratiam et spiritum, quo nos accendet. Hoc enim ipse promisit, dicens: *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum,* Matth. 18. 20. Qui ergo de rebus bonis loquuntur, in medio sui habent Jesum; qui de malis, Luciferum: cujus rei experientia et effectus clari sunt.

16. OCULI AUTEM ILLORUM TENEBANTUR NE EUM AGNOSCERENT.] Quæres, qua ratione id sit factum? Respondet Primo, Dionys. Carthusian. et favet S. August. l. 22. de Civit. c. 9. quod percussi fuerant cæcitate, æque ac Sodomitæ, Gen. 19. 11. Verum id proprie dici nequit: videbant enim ipsi Christum, et cum eo loquebantur sed eum non agnoscebant. Secundo, Cajetanus censet id factum per interiorem exstasin, sive abstractionem et distractionem phantasiæ duorum discipulorum. Sed repugnat Marcus dicens c. 16. *Ostensus est in alia effigie.* Unde Tertio, S. Aug. epist. 59. q. 8. opinatur id factum per immutationem faciei Christi, quoad lineamenta et figuram, aut certe colorum et lucis, uti contigit in transfiguratione Christi. Verum hoc non satis congruit dignitati corporis gloriosi, quod stabile est, immortale et inalterabile. Quarto ergo, idem S. August. idipsum retractans l. 3. de Consens. Evang. c. 25. ait à dæmone oculis discipulorum impressum fuisse humorem, vel nebulam et caliginem, qui oculos eorum obscurans, faciebat ne Christum agnoscerent. Verum omnino hæc actio et hoc opus videtur fuisse Christi, non dæmonis, uti et fuit illud, quod apparuit Magdalenæ, specie hortulani.

Dico ergo id factum ex eo, quod corpus Christi

in se, licet idem et immutatum manens, tamen quia Verbo unitum erat, et quia gloriosum, potestatem habebat uti se occultandi, ac retinendi species sui corporis, ne ad oculos aliorum diffunderentur, sic et visum intuentium immutandi, eo modo quo ipsi libuerit, idque vel divaricando, et diverso modo imprimendo species, vel medium immutando, uti faciunt specula, vel ipsum etiam visus organum immutando. Hoc est enim quod ait Lucas : *Oculi eorum tenebantur* à Jesu, ne officio suo fungi possent, perinde ac si velamine quopiam obducti fuissent : unde postea statim ut voluit Jesus, eum agnoverunt. Idem et multo magis dico de auribus et auditu, scilicet Christum à discipulis non fuisse agnitum ex voce, quia multo facilius est mutare vocis sonum, ac modum exprimendi et pronunciandi : imo naturaliter id fieri potest, et à multis fit, qui aliter movendo labia, linguam, palatum, aliterque percutiendo et colligendo aerem, mutant naturalem vocis sonum, ut alius à solito esse videatur. Ita D. Thom. 3. part. quæst. 54. art. 1. ad 3. Suarez, et alii ibidem.

Porro causæ, cur Christus alia forma his discipulis apparuit, fuere variæ : Prima, quia Christus et angeli, cum apparent hominibus, tales apparent, quales sunt ii quibus apparent. Christus ergo peregrinantibus hisce se conformans, quasi peregrinus apparuit; dubitantibus de se, quasi alienus et incognitus. Ita S. August. lib. 3. de Consens. Evang. cap. 35. et S. Greg. hom. 23. in Evangelium quem audi : *Hoc ergo egit foris Dominus in oculis corporis, quod apud ipsos agebatur intus in oculis cordis. Ipsi namque apud semetipsos intus et amabant et dubitabant; eis autem Dominus et foris præsens aderat, et quis esset non ostendebat. De se ergo loquentibus præsentiam exhibuit, sed de se dubitantibus cognitionis suæ speciem abscondit : verba quidem contulit, duritiem intellectus increpavit, sacræ Scripturæ mysteria, quæ de seipso erant, aperuit; et tamen quia adhuc in eorum cordibus peregrinus erat à fide, se ire longius finxit.*

Secunda, ne, si illico clare se discipulis ostenderet, eos novitate resurrectionis percelleret, ideoque ipsi non Christum, sed phantasma se videre putarent, itaque de resurrectione ejus dubii remanerent. Jam autem diu cum eis colloquens, ac tandem se manifestans, omne eis de resurrectione sua dubium exemit.

Tertia, *ut ulcus suum* (suæ dubitationis et tristitiæ) *discipuli aperirent, et pharmacum susciperent*, ait Theophyl. si enim subito dixisset se esse Christum, discipuli non fuissent ausi dicere se de eo, ejusque resurrectione dubitare.

Quarta, ut specie et habitu suo ostenderet nos in hac vita esse viatores, ac tendere ad patriam cœlestem; quare ad illam quasi peregrinos assidue suspirare, et totis viribus contendere debere. Quocirca S. Franciscus, cum quadam vice in die Paschæ moraretur in monasterio, nec essent à quibus mendicaret, memor Christi, qui discipulis euntibus in Emmaus hoc ipso die in specie peregrini apparuit, ab ipsis Fratribus eleemosynam petiit, ut peregrinus et pauper : quam cum accepisset, humiliter sacris eos informavit eloquiis, quod transeuntes per mundi desertum, tanquam peregrini et advenæ, verique Hebræi Pascha Domini, hoc est transitum ex hoc mundo ad Patrem, in paupertate spiritus continue celebrarent. Porro peregrini leges sunt, sub alieno tecto colligi, sitire ad patriam, pacifice transire. Ita habent Chronica Ordinis S. Francisci.

17. Et ait ad illos : Qui sunt hi sermones, quos confertis ad invicem ambulantes, et estis tristes?] Græce, σκυθρωποὶ, id est vultu tristi, mœsto, tetrico : sciebat Christus tristitiæ causam, sed interrogat ut ipsimet eam detegant, ut deinde illi medeatur, illamque eis eximat. q. d. Proxime vos sequens audivi vestros sermones, at non satis eos intellexi. Audivi enim vos loqui de quodam Hierosolymis occiso, edicite ergo quis ille sit, quæ fuerit ejus cædes, et qua de causa.

18. Et respondens unus, cui nomen Cleophas, dixit ei : Tu solus peregrinus es in Jerusalem, et non cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus?] *Cleophas*, fuit hic frater S. Josephi sponsi B. Virginis, ac pater S. Jacobi et Judæ Apostolorum, atque avus S. Jacobi Majoris et S. Joannis Apostolorum. Hi enim nati sunt ex matre Salome, quæ fuit filia Cleophæ. Vide dicta Lucæ c. 3. v. 23.

De Cleopha ita scribit Helecas Episcopus Cæsar. augustanus in addition. ad Chronicon L. Dextri et M. Maximi, *Alphæus, qui et Cleophas, unus de 70 discipulis, ut docet S. Hieronymus, et frater Joseph sponsi B. Virginis, in castello Emmaunte pro Christo à Judæis occiditur.* Fuit ergo Martyr. Unde de eo sic legimus in Martyrolog. Romano, ad diem 25. Septembris : *In castello Emmaus natalis B. Cleophæ Christi discipuli, quem tradunt in eadem domo, in qua mensam Domino paraverat, pro confessione illius à Judæis occisum, et gloriosa memoria sepultum.* Plura de eo vide apud Dorotheum in Vitis Patriarcharum.

Denique Cleophas, Græce Κλεόπας, idem est quod *gloria omnis*, ait Pagninus : χλέος enim est *gloria*, πᾶς *omnis*; Judæi enim ab Alexandro et Græcis subacti Græca nomina assumpserunt. Heb. vero *Cleophas* idem est quod *concionem* vel *Ecclesiam multiplicans*; קהלה *kehala* enim est concio, cœtus, Ecclesia, פוש *pus* multiplicari. Cleophas enim multos filios et filias, nepotes et neptes dedit Ecclesiæ Christi.

Tu solus peregrinus (advena, hospes, exterus) es in Jerusalem?] Græce, παροικεῖς ἐν Ἱερουσαλὴμ, quod Theophyl. et Euthym. vertunt, *habitas in Jerusalem*; alii, *peregrinaris in Jerusalem*. Sensus est, q. d. Tu solus ita peregrinus es in Jerusalem, ut non cognoveris, quæ hisce diebus in illa facta sunt, circa Jesum Nazarenum, ut roges quis et qualis sit ille occisus et crucifixus, de quo tristes sermocinamur? Omnes enim id norunt, ubique non alius quam de Jesu crucifixo est sermo : quomodo tu solus id ignoras?

19. Quibus ille dixit : Quæ? Pressius urget Christus, ut ulcus suum particulatim aperiant, et dolorem de Jesu crucifixo, ac dubium de ejus resurrectione detegant. Et dixerunt : de Jesu Nazareno, qui fuit vir Propheta, potens in opere et sermone, coram Deo et omni populo.] *Prophetam magnum fatentur*, ait Beda, *Filium Dei tacent, vel nondum perfecte credentes, vel solliciti ne inciderent in manus Judæorum persequentium, quia nesciebant quis esset cum quo loquebantur, quod verum credidere celantes* : nam v. 21. aiunt se credidisse ipsum, quasi Messiam Dei filium, redempturum Israel.

POTENS IN OPERE ET SERMONE.] Id est efficax in prædicando, æque ac operando tot tantasque heroicas virtutes, æque ac miracula. Talis sit Christianus, præsertim sacerdos, Religiosus, prædicator, scilicet potens in opere et sermone, ut bona quæ prædicat opere præstet, priusque doceat exemplo, quam verbo.

20. ET QUOMODO EUM TRADIDERUNT (Pilato præsidi) SUMMI SACERDOTES, ET PRINCIPES NOSTRI IN DAMNATIONEM MORTIS, ET CRUCIFIXERUNT EUM.] Non addunt injuste id eos fecisse, licet ipsi ita sentirent et crederent, ne, si peregrinus hic sit explorator; eos apud principes accuset, quasi rebelles et tumultuarios, ac apud eos mortis reos peragat.

21. NOS AUTEM SPERABAMUS QUIA (quod) IPSE ESSET REDEMPTURUS ISRAEL.] A servitute Gentium, puta Tiberii Imp. et Romanorum, q. d. Sperabamus ipsum esse Messiam, qui regnum Judææ collapsum restitueret, et in pristinam vel majorem dignitatem, quam habuit sub Davide et Salomone, eveheret. At nunc videntes eum tam dire à Judæis occisum, non quidem omnino de eo desperamus; sed tamen parum speramus: mors enim ejus hanc spem valde imminuit et infregit. Ecce hoc est eorum ulcus, hæc diffidentia, hæc fluctuatio inter spem et desperationem, quam Christus ab eis audire cupiebat, ut sanaret. *O discipuli, sperabatis; ergo jam non speratis*, ait S. August. serm. 140. de Temp. *Ecce Christus vivit, spes mortua est in vobis.* Et mox: *In via cum illis tanquam comes ambulabat, et ipse dux erat.*

ET NUNC SUPER HÆC OMNIA, TERTIA DIES EST HODIE, QUOD HÆC FACTA SUNT.] Christus enim feria sexta crucifixus est, à qua dies Dominica, qua resurrexit, erat tertia. Est aposiopesis: Discipuli enim dubii, anxii et perplexi nesciunt quid de Christo sentire et dicere debeant, quasi dicant: Jesus vivens dixit se die tertia à morte resurrecturum; ecce hodie est dies tertia, qua necdum eum resurrexisse cognovimus: an vero resurrexerit, vel adhuc resurrecturus sit, ignoramus. Hærent enim dubii, inter spem et metum fluctuantes. *Hæc quasi dubitantes dicunt*, ait Theophyl. *et videntur mihi viri in valde ambigua esse sententia, et neque valde discredere, neque recte credere. Etenim dicendo: Speravimus quod redempturus sit Israel, incredulitatem indicant: quod autem dicunt esse diem tertium, hominum est qui probe recordentur quod dixerit eis: Die tertia resurgam.* Et rursus paulo post: *Et omnino si considerentur, sermones humani sunt, et magnam dubitationem habent, et hominum perperplexorum.*

22. SED ET MULIERES QUÆDAM EX NOSTRIS TERRUERUNT NOS, QUÆ ANTE LUCEM FUERUNT AD MONUMENTUM, ET NON INVENTO CORPORE EJUS, VENERUNT, DICENTES SE ETIAM VISIONEM ANGELORUM VIDISSE, QUI DICUNT EUM VIVERE.

Terruerunt; græce, ἐξέστησαν, id est, *stupefecerunt nos*, ita Tigurina; vel *attonitos nos reddiderunt*: ita Vatablus. Magis enim hic significatur discipulorum admiratio et stupor, quam timor quæ orta fuit ex eo, quod mulieres non invenissent corpus Jesu, ac vidissent angelos, qui dicebant eum resurrexisse: omnia enim hæc, quia nova, inaudita et supernaturalia, eos sacro horrore et timore, sive stupore percellebant, ac eorum incredulitatem et diffidentiam concutiebant, ait Theoph. eosque in fidem et spem resurrectionis Christi erigebant: luctabatur ergo in eis timor cum spe, ac inter utrumque dubii fluctuabant.

24. ET ABIERUNT QUIDAM (Petrus et Joannes, Joan. 20. vers. 3.) EX NOSTRIS AD MONUMENTUM: ET ITA INVENERUNT SICUT MULIERES DIXERUNT: scilicet corpus Jesu non esse in sepulchro, quod nobis dat aliquam spem ipsum resurrexisse; IPSUM VERO (Jesum redivivum) NON INVENERUNT.] Aut viderunt, quod nobis auget metum eum non resurrexisse. Proferunt argumenta tam spei, quam metus, quibus significant se inter utrumque ambiguos hærere, et dubios fluctuare.

25. ET IPSE DIXIT AD EOS: O STULTI, ET TARDI CORDE AD CREDENDUM IN OMNIBUS (id est omnibus, vel omnia; hoc enim Hebræis significat *beth* contractus) QUÆ LOCUTI SUNT PROPHETÆ.] De mea uti morte, et cruce, sic et resurrectione.

STULTI.] Græce, ἀνόητοι, id est sine mente, amentes, carentes sensu et intellectu, *insensati*, uti vertit Noster Galat. 3. 1. Acribus hisce verbis et cognominibus Christus, quasi magister pungit et castigat discipulorum ruditatem, et tarditatem credendi suam resurrectionem tam clare à se et Prophetis prædictam. Hoc enim præceptori in discipulos hebetes licet, ut eos hac objurgationis acrimonia, ad res altas et difficiles exactius considerandum et intelligendum stimulet et exacuat, uti dixit Matth. 5. 22. Hoc enim stimulo eget natura nostra caduca et hebes, ut ad supernaturalia credenda sperandaque se libret et elevet, in iisque firmiter se roboret et confirmet.

26. NONNE HÆC OPORTUIT PATI CHRISTUM, ET ITA INTRARE IN GLORIAM SUAM?] *Gloriam* vocat gloriosam suam resurrectionem, ascensionem in cœlum, missionem Spiritus sancti, exaltationem super omnem creaturam, adorationem nominis sui, religionem et cultum sui per totum orbem, regnum æternum in universo cœlo et terra.

OPORTUIT.] Syrus, *futurum erat*; Arabicus, *nonne hoc erat futurum, ut Christus susciperet has passiones, et intraret gloriam suam? Oportuit* ergo Christum per crucem ire ad gloriam. Primo, quia id prædixerant Prophetæ. Secundo, quia ita decreverat Deus Pater ab æterno. Tertio, quia hoc exigebat nostra redemptio, ut ejus pretium morte in cruce persolveret. Quarto, quia decebat tantam gloriam tanto labore et dolore, quasi merito comparari. Quinto, quia oportebat Christum quasi ducem exemplo præire Martyribus, Apostolis, Confessoribus, Virginibus, Sanctisque omnibus, qui per multas tribulationes tendunt ad cœlum. Sensus est, q. d. Vos, ô discipuli, vestramque de mea resurrectione fidem et spem turbavit et infregit mea passio, mors et crux, ideoque dixistis, *Sperabamus*; sed temere et sine causa: nam hæc potius vos in vestra fide et spe roborare et confirmare debuisset; quia non est alia via ad resurrectionem, nisi per mortem; nec ad gloriam, nisi per passionem et crucis ignominiam.

27. ET INCIPIENS A MOYSE, ET OMNIBUS PROPHETIS (q. d. Pergensque per omnes Prophetas: est hebraismus) INTERPRETABATUR ILLIS IN OMNIBUS SCRIPTURIS, QUÆ DE IPSO ERANT.] Est metathesis, sive transpositio verborum, quæ sic ordinanda

est : *Interpretabatur illis* (pleraque non omnia ; hoc enim operosum et prolixum fuisset) *quæ de ipso erant in omnibus Scripturis.*

28. ET APPROPINQUAVERUNT CASTELLO (Emmauntis) QUO IBANT : ET IPSE SE FINXIT LONGIUS IRE.] *Finxit*, quia licet Jesus ita componeret gressus suos, quasi longius ire vellet, revera tamen longius ire nolebat : cupiebat enim ab eis detineri : volebat enim hac fictione tantum excitare in discipulis virtutem hospitalitatis, per quam digni fuerunt, quibus se ipse in mensa patefaceret ; fictio tamen hæc non fuit mendacium, quia revera volebat longius ire, et reipsa longius ivisset, casu quo eum discipuli non detinuissent ; verum quia ab illis se detinendum sciebat, hoc respectu nolebat longius ire, sed hoc fingebat, vel, ut græce est, προσεποιεῖτο, id est, *præ se ferebat* ; Arabicus, *et ipse erat in existimatione eorum, quod iret in locum distantiorem.* Unde S. August. libro 2. Quæst. Evang. q. 51. *Cum*, inquit, *fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis.* Et inferius : *Fictio ergo quæ ad aliquam veritatem refertur, figura est : quæ non refertur, mendacium est.* Et S. Greg. homil. 23. in Evang. *Fingere namque*, inquit, *componere dicimus, unde et compositores luti figulos vocamus. Nihil ergo simplex veritas per duplicitatem fecit, sed talem se eis exibuit in corpore, qualis apud illos erat in mente. Probandi autem erant ; si hi qui eum etsi necdum ut Deum diligerent, saltem ut peregrinum amare potuissent.*

29. ET COEGERUNT ILLUM.] *Ex quo exemplo colligitur*, ait S. Gregor. hom. 23. *quia peregrini ad hospitium non solum invitandi sunt, sed etiam trahendi.* Nam, ut ait S. August. serm. 140. de Temp. *Tene hospitem, si vis agnoscere Salvatorem ; quod tulerat infidelitas, reddit hospitalitas.*

DICENTES : MANE NOBISCUM, QUONIAM ADVESPERASCIT, ET INCLINATA EST JAM DIES.] Id est vergit ad occasum, sed non adeo, sicut ipsi exaggerant, ut Christum tam gratum et suavem in colloquiis hospitem detineant : nam mox ipsi ex Emmaus eodem die regressi sunt in Jerusalem, per stadia sexaginta, quod est iter trium horarum.

Hæc verba jugiter per omnem vitam in corde et ore habebat Cardin. Hosius, ac præsertim jam moriturus sumpta S. Synaxi, crebro iterans : *Mane nobiscum Domine, quoniam advesperascit* : ac revera mansit cum eo Dominus, et magna miraque per eum in Polonia, Germania, Italia operatus est, quæ tribus libris de ejus Vita scriptis enarrat Stanislaus Rescius, ac denique ei hoc dat elogium :

Religionis Atlas, vox et manus altera Pauli
Mors Lutheri, cœli janitor, orbis amor.

30. ET FACTUM EST, DUM RECUMBERET CUM EIS, ACCEPIT PANEM, ET BENEDIXIT, AC FREGIT, ET PORRIGEBAT ILLIS.] *Benedixit*, convertendo panem in corpus suum, uti fit in consecratione Eucharistiæ. Hunc enim consecrasse hic Christum, licet nonnulli cum Jansenio negent, probatur Primo, quia eodem modo Matthæus, Marcus et Lucas loquuntur de institutione Eucharistiæ, quo Lucas de pane hoc. Secundo, quia benedictio hæc non videtur fuisse initio cœnæ : voluit enim Christus evanescere ex oculis discipulorum, non initio mensæ, sed cœnare cum ipsis, ne videretur esse phantasma. Fuit ergo in medio, vel potius in fine cœnæ : fuit igitur benedictio hæc non communis, quæ præmittitur mensæ, sed sacra et Eucharistica. Tertio, id patet ex effectu, quia discipuli occultatum huc usque Christum, statim agnoverunt ex hoc pane benedicto et manducato. Quarto, ita censent Patres S. August. lib. 3. de Consensu Evang. cap. 25. Beda, Theophyl. Glossa, Maldon. Franc. Lucas et alii hic. Audi auctorem Imperfecti apud S. Chrysost. hom. 17. *Dominus in via*, inquit, *non solum benedixit panem, sed de manu sua dedit Cleophæ et socio ejus. Quod autem de manu porrigatur, non solum sanctificatum, sed etiam sanctificatio est, et sanctificat accipientem.* Et S. August. serm. 140. de Temp. *Ubi voluit Dominus agnosci? in fractione panis : securi sumus, panem frangimus et Dominum agnoscimus : noluit agnosci nisi ibi : propter nos, qui non eum visuri eramus in carne, et tamen manducaturi ejus carnem.* Denique S. Hieron. epist. 27. quæ est Epitaphium Paulæ cap. 3. *Repetitoque itinere*, ait, *Nicopolim* (profecta est) *quæ prius Emmaus vocabatur, apud quam in fractione panis cognitus Dominus, Cleophæ domum in ecclesiam dedicavit.* In ecclesia enim conficitur Eucharistiæ Sacramentum et sacrificium.

Unde ex hoc loco pariter probatur usus unius speciei in Eucharistia : nam Christum hic non consecrasse nec dedisse calicem, patet, quia statim post porrectionem panis benedicti, aperti sunt oculi discipulorum, Jesumque agnoverunt. Quocirca ipse illico evanuit. Ita S. August. Chrysost. Theophyl. Beda et alii.

31. ET APERTI SUNT OCULI EORUM, ET COGNOVERUNT EUM.] Ecce hæc est virtus, hic effectus Eucharistiæ, ut oculos mentis aperiat et illuminet ad cognoscendum Jesum, et penetrandum res cœlestes et divinas. *Magnum enim et indicibilem vim habet caro Domini*, ait Theophylact. Unde S. August. serm. 140. de Temp. *Quisquis fidelis es*, inquit, *consolatur te fractio panis, absentia Domini non est absentia. Habeto fidem, et tecum est quem non vides.*

Tropologice, S. August. lib. 2. Quæst. Evang. *Hospitalitatis officio*, ait, *ad Christi cognitionem pervenitur.* Gregor. in homil. *Qui audita vult intelligere, quæ intellexit opere compleat. Ecce Dominus cum loqueretur, non est cognitus ; cum pascitur, cognosci dignatus est.* Glossa : *Veritas melius operando, quam audiendo intelligitur ; nec agnoscunt Christum nisi participes corporis ejus, id est Ecclesiæ, cujus unitatem commendat Apostolus in Sacramento panis, dicens : Unus panis, unum corpus multi sumus*, 1. Corinth. 10. 17.

ET IPSE EVANUIT EX OCULIS EORUM.] Græce ἄφαντος ἐγένετο, id est, *invisibilis factus est* ; Arabicus, *absconditus est ab illis.* Erat ergo Christus præsens discipulis, sed eis invisibilem se fecit : hoc enim possunt facere dæmones in suis sagis, et multo magis id potest Christus et Beati in corpore glorioso, uti passim docent Theologi, idque constat ex apparitionibus Christi post resurrectionem : apparens enim iis illico evanuit. Perperam ergo id negat Calvinus, qui proinde vertit, *subduxit se* : sed inepte : nil enim tale significat Græcum ἄφαντος. Negat autem id Calvinus subdole, ne cogatur fateri Christum esse in Eucharistia, sed absconditum et invisibilem.

Causa, cur illico ut agnitus fuit à discipulis,

evanuerit, fuit, Prima, ut ostenderet se resurrexisse, esseque gloriosum. Dos enim corporis gloriosi est, quod possit apparere, vel se abscondere, prout ei libuerit. Evanescere ergo fuit novum argumentum, quo Christus probavit et confirmavit suam resurrectionem.

Secunda, ut indicaret se per resurrectionem jam mutasse statum vitæ in statum gloriæ, ac proinde jam non cum hominibus familiariter conversari, sed cum Deo et angelis.

Tertia, ut doceret reverentiam quam debemus Christo et Beatis in cœlo : Christo enim glorioso debemus adorationem latriæ, Beatis duliæ.

Quarta, ut discipuli statim redirent ad Apostolos de Christi morte afflictos, eosque solarentur nunciando Christum resurrexisse, sibique apparuisse. Unde sequitur.

32. Et dixerunt ad invicem : Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret (explicaret) nobis Scripturas?] *Ardens erat;* Euthymius, *incendebatur, saliebat, movebatur et vibrabatur.* Hoc erat novum et certum signum Christi redivivi : Christus enim ita loquitur exterius, ut interius corda amore divino succendat, quod nec Aristoteles, nec Plato, nec sapientes mundi facere possunt; unde eorum doctrina et lectio est arida et frigida, ac hominem aridum, sterilem frigidumque relinquit. Imitentur Christum S. Scripturæ interpretes, ceterique doctores, ut interpretando et docendo, non solum auditorum lectorumque intellectum illuminent, sed et corda inflamment; nec tantum sint Cherubim, sed et Seraphim, qualis inter alios fuit S. Franciscus, ac ejus assecla S. Bonaventura, qui proinde Doctor Seraphicus appellatur. Hoc est quod ait David : *Ignitum eloquium tuum vehementer,* psal. 118. 140. Et Salomon : *Omnis sermo Domini ignitus,* Proverb. 30. 5. et Moyses : *In dextera ejus ignea lex,* Deuter. 32. 2. Et Christus : *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur?* Lucæ 12. 49. Talis fuit Joannes Baptista, de quo Christus : *Ille,* inquit, *erat lucerna ardens et lucens,* Joan. 5. 35. Et Elias de quo Ecclesiast. cap. 48. 1. *Surrexit,* ait, *Elias propheta, quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat.* Vide ibi dicta. Simus ergo Ignatii, imo igniti et ignei asseclæ et præcones Christi, juxta illud Ezechiel. 1. 13. de Cherubinis : *Aspectus eorum quasi carbonum ignis ardentium, et quasi aspectus lampadarum.* Et mox : *Ibant et revertebantur in similitudinem fulguris coruscantis.*

33. Et surgentes (illico à mensa necdum finita, ideoque necdum saturi) eadem hora (eodem momento) regressi sunt in Jerusalem, et invenerunt congregatos undecim.] Erant decem dumtaxat : Thomas enim aberat, et Judas se suspenderat : dicuntur tamen *undecim,* quia jam totum collegium Apostolorum vocabatur, et erat undecim virorum, quod hic majori ex parte erat collectum. Sic triumviri et septemviri dicuntur congregati, etiamsi unus vel alter desit.

Regressi sunt.] Græce, ὑπέστρεψαν, id est, redierunt celeriter, pleni alacritate et gaudio.

Et eos qui cum illis erant.] Id est ceteros Christi discipulos, qui tum Hierosolymis cum Apostolis commorabatur.

34. Dicentes, quod surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni.] Petro ergo quasi pœnitenti ac lapso, et quasi principi Apostolorum primo apparuit Christus, antequam appareret his duobus discipulis et ceteris Apostolis, ut patet ex vers. 36. Ita S. Augustin. libr. 3. de Consensu Evangelium.

35. Quomodo cognoverunt eum in fractione panis.] Ita solet Lucas appellare Eucharistiam, æque ac Paulus 1. Corint. 10. *Panis quem frangimus,* inquit, *nonne participatio corporis Domini est?*

36. Dum autem hæc loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, et dixit eis : Pax vobis : ego sum, nolite timere.] *In medio,* ut esset omnibus conspicuus, ait Euthymius, tanquam pastor in medio ovium dissipatarum, ut eas sibi circumcirca adunaret, Ezech. cap. 34. vers. 12.

Pax vobis.] Hæc erat Hebræorum usitata salutatio, qua nomine pacis, omnem prosperitatem, omneque bonum salutatis apprecabantur. Hic autem Christus proprie pacem Apostolis apprecatur et affert, quæ opponatur pavori et turbationi mentis, qua laborabant Apostoli ob mortem Christi : perplexi enim erant, quid post eam, tam de se, quam de Jesu esset futurum. Hæc omnia hic exemit eis Christus, pacemque eis impertit. Ipse enim est pax omnium, ait S. Cyrillus lib. 12. in Joan. cap. 54. Unde S. Chrysost. in cap. 28. Matth. *Molestias,* ait, *omnes dissolvens, crucis merita colligit, quæ sunt pax, quia omnia impedimenta sublata sunt, et trophæum clarissimum statuit.*

37. Conturbati vero et conterriti, existimabant se spiritum videre.] Eo quod viderent Jesum januas clausas penetrasse, et ex improviso se sistere in medio eorum. Unde S. Ambros. *Etsi Petrus,* inquit, *de resurrectione crediderat, turbari tamen potuit, cum videret, quod se Dominus cum corpore, in ea, quæ vestibulis obseratis et obstructis erant septa parietibus, improvisus infunderet.*

38. Et dixit eis : Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt (oriuntur, vobis permittentibus et indulgentibus) in corda vestra?] *Cogitationes istæ,* ait Augustinus sermone 69. de Diversis, *terrenæ sunt : Si enim cœlestes essent, descenderent in cor, non ascenderent :* ascendunt ergo è terra, id est è corde terreno, ideoque timido, exili et pavido. Porro Christus hic ostendit se esse cardiognosten, hoc est cordium et turbationis eorum cognitorem, ideoque Deum, ait Titus et Euthymius.

39. Videte manus meas et pedes, quia ego ipse sum : palpate, et videte : quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.] q. d. Si aspectui non creditis, tactui credite. Probent sibi manus vestræ, si mentiuntur oculi vestri, ait S. Augustinus serm. 69. de Diversis. Tactus enim visu est solidior et certior. *Palpate* ergo, græce, ψηλαφήσατε, id est, contrectate me, totumque meum corpus, ut illud solidum, reale, verum ac genuinum esse ipso tactu sentiatis. Hinc patet corpus gloriosum Christi et Beatorum esse subtile quidem, per effectum spiritualis potentiæ, palpabile autem per veritatem naturæ, ait S. Gregorius.

Quæres, qua ratione corpus Christi (et Beatorum) post resurrectionem gloriosum, ideo-

que subtile et penetrabile possit simul esse palpabile? Nota hæc tria in corpore esse distinguenda. Primo, quod corpus non cedat, sive quod alteri corpori resistat. Secundo, quod sentiatur. Tertio, quod palpetur. Cœli enim corporei resistunt aliis corporibus, non tamen sentiuntur proprie: ignis vero sentitur, non tamen resistit, nec palpatur. Resistit ergo corpus cum alteri se opponit, nec ab eo se penetrari sinit, sive id faciat ratione suæ indivisibilitatis, ut cœlum, sive ratione suæ duritiei et densitatis, ut ferrum, et alia. Sentitur vero, cum per calorem, frigus, mollitiem, asperitatem et alias qualitates tactiles, sensum tactus immutat, aut ei speciem intentionalem imprimit. Denique palpatur corpus, teste D. Thoma 3. part. quæst. 54. art. 3. ad 2. cum utrumque habet, id est, cum resistit ratione suæ densitatis, et simul sentitur esse molle, asperum, lene, durum, rarum, spissum, aliasque similes dispositiones tactiles habere, quæ variæ sunt in variis membris, secundum quas varie palpantur et contrectantur. Unde S. Gregorius hom. 26. Quod palpatur, ait, necesse est corrumpi, scilicet naturaliter, quia hoc signum est illud constare quatuor elementis ac qualitatibus contrariis. Dico naturaliter; quia supernaturaliter corpus gloriosum incorruptibile est, et tamen palpabile. Unde subdit S. Gregorius: *Sed miro modo atque inæstimabili, Redemptor noster et incorruptibile post resurrectionem et palpabile corpus exhibuit, ut monstrando incorruptibile, invitaret ad præmium, et præbendo palpabile firmaret ad fidem. Et incorruptibilem se ergo, et palpabilem demonstravit: ut profecto esse post resurrectionem ostenderet corpus suum et ejusdem naturæ, et alterius gloriæ.*

At qua ratione id fecit Christus: Dico Primo, Corpora gloriosa habent dotem subtilitatis, per quam possunt non resistere alteri corpori, illudque penetrare: habent Secundo, dotem ut possent non sentiri tactu, sicut habent ut possint non videri, ut paulo ante dixi: hæc utraque dos est illis libera; unde ea utuntur, aut non utuntur, prout eis libuerit.

Dico Secundo, consequenter corpora gloriosa, cum volunt, sunt palpabilia, aut non palpabilia: si enim velint resistere, et sinere se sentiri et contrectari, sunt palpabilia: si alterutrum nolint, id est, si nolint resistere, sed velint sentiri; aut si nolint sentiri, sed velint resistere, uti cœli; aut si velint nec resistere, nec sentiri, non sunt palpabilia. Ita Suarez 3. part. quæst. 54. artic. 3.

Quæres Secundo, An hæc Christi palpatio, comestio et similia fuerint sufficiens argumentum resurrectionis Christi? Respondeo non fuisse omnino physice certum: nam etiam angeli in corpore assumpto palpati fuerunt ab Abraham, Lot et aliis: fuit tamen certum certitudine morali, et humana. Primo, quia propter hanc causam voluit Christus diu inter Apostolos versari, et per omnes sensus disciplinæ, scilicet auditum, visum, tactum, qui hominibus certissimi habentur, manifestari in resurrectione, uti et in morte. Secundo, quia ad Dei providentiam pertinebat, hæc tot signa non permittere, et fucum si quis fuisset, detegere: agebatur enim de vero Messia, ejusque nova religione, et præcipuo ejus puncto; id est resurrectione confirmanda. Tertio, quia cum his signis juncta miracula Christi et prophetiæ de Christo, faciebant rem omnino certam et credendam. Ita D. Thom. 3. p. 55. art. 6.

Igitur eadem Christi forma, figura, loquela, vultus, vulnera, tactus, esus, potus, progressus, conversatio, asseveratio, prædictio, miracula, testimonia angelorum, oracula Prophetarum; hæc omnia, inquam, in unum collecta et conglobata, certo demonstrabant eum vere resurrexisse.

40. ET CUM HOC DIXISSET, OSTENDIT EIS MANUS ET PEDES.] *Perforatos, qui clavorum adhuc ferebant foramina,* ait Euthymius, idque patet ex Joannis 20. vers. 27. ubi Christus ait Thomæ, *Infer digitum tuum huc, et vide manus meas* (perforatas) *et affer manum tuam, et mitte in latus meum,* lancea in cruce transfixum. Hæc enim quinque vulnera, aut potius vulnerum cicatrices et stigmata, quasi victoriæ de morte, peccato, diabolo et gehenna in cruce partæ trophæa, Christus in corpore suo glorioso remanere voluit, ac cœlo inferre, ait S. Ambrosius, *ut Deo Patri nostræ pretia libertatis ostenderet:* atque, ut ait Beda: *Qui regna mortis destruxit, signa mortis obliterare noluit.* Sic etiam in cœlo SS. Martyres cicatrices vulnerum suorum, quasi martyrii sui triumphos ostentabunt. Nam ut ait S. Augustinus libr. 22. de Civitate Dei cap. 20. *Non deformitas in eis, sed dignitas erit, et quædam, quamvis in corpore, non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit: non sunt deputanda vel appellanda vitia, virtutis indicia.*

Quæres, an revera discipuli post resurrectionem palparint et tetigerint manus et pedes Christi perforatos?

Respondeo nihil in hac re esse certi, quia Scriptura id non enarrat. Probabile tamen est aliquos palpasse et tetigisse, præsertim illos qui magis de resurrectione Christi dubitabant: tum quia hi in dubio hoc rei veritatem tactu explorare cupiebant, seque certos reddere, an vere hic esset Jesus, et à morte redivivus, num vero illusio vel phantasma: hoc enim magni intererat ad verum in Christum fidem et spem: tum quia Christus se eis palpandum obtulit, imo jussit ut palparent, ut omne eis dubium eximeret: tum quia Christus palpationem hanc voluit esse argumentum certum, probans suam resurrectionem non tantum Apostolis, sed et eorum posteris, ut scilicet Apostoli possent prædicare Gentibus Christum vere resurrexisse. Id ita esse docet S. Joannes epist. 1. cap. 1 vers. 1. *Quod vidimus,* inquit, *oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ,* etc. *annunciamus vobis.* Ita Didymus ibidem, S. Augustinus serm. 18. de Verbis Domini, S. Leo epistola 97. cap. 3. et alii.

41. ADHUC AUTEM ILLIS (plerisque illorum, non omnibus) NON CREDENTIBUS, ET MIRANTIBUS PRÆ GAUDIO, DIXIT: HABETIS HIC ALIQUID QUOD MANDUCETUR?] To *præ gaudio*, refer ad *non credentibus* potius, quam ad *mirantibus*, ut patet ex Græco, Syro et Arabico. Græcus enim habet, *adhuc non credentibus illis præ gaudio, et mirantibus;* Syr., *cumque adhuc non crederent præ gaudio suo, et mirarentur;* Arabicus clare et exacte, *cum ipsi essent increduli præ gaudio et admiratione.* Ex parte enim credebant discipuli ex palpatione Jesum resurrexisse, et verum corpus resump-

sisse; verum alia ex parte præ admiratione rei tam novæ et insolitæ, ac præ magnitudine gaudii, non plane credebant, nec poterant sibi certo et firmiter persuadere, hunc esse ipsissimum Jesum, paulo ante crucifixum et jam redivivum. Magnitudo gaudii oriebatur ex credulitate, qua ex parte convicti, visu, voce et tactu Jesu credebant ipsum vere esse Jesum; eadem tamen gaudii magnitudo faciebat ut id ipsum firmiter credere non possent. Experimur enim in nobis, cum lætissimi afferuntur nuntii, iique à viris gravibus afferuntur, nos ingenti gaudio affici, ideoque necdum certam adhibere fidem, eo quod res nuntiata sit ingens, nova, mira, insolita, summeque optata, ideoque nostram fidem et spem exsuperans, ne, si postea falsa esse deprehendatur, nos falsitate delusos cernamus, et tantum de ea doleamus, quantum antea gavisi fuimus. Summum enim gaudium, si res ob quam gaudemus falsa deprehendatur, in summum vertitur mœrorem: quare hoc gaudium temperamus et suspendimus, donec certiores nuncii vel argumenta de rei veritate suggerantur. Ita se res habuit hic in Apostolis, nam obscurabat et impediebat judicium illorum vehemens gaudium, ait Vatablus.

Habetis aliquid quod manducetur?] Christus apparuit discipulis accumbentibus ad mensam, et cœnantibus, ut patet Marci 16. 13. Illi viso Jesu mox ex reverentia surrexerunt à mensa, illique occurrerunt gaudentes et stupentes, ideoque dubitantes. Quare Jesu se eis palpandum dedit: sed, cum nec sic omnino crederent, petiit cibum quem videbat in mensa, ut coram eis manducaret, itaque se redivivum esse ostenderet.

42. At illi obtulerunt illi partem piscis assi, et favum mellis.] Vide hic frugalitatem Apostolorum: non enim aliud obsonium habebant, quam piscem et favum, qui pauperum est cibus: si enim carnes assas vel elixas habuissent, utique quod melius erat, Christo obtulissent. Piscibus ergo quasi piscatores vescebantur: eadem frugalitatis causa prisci non carnibus, sed piscibus se cibabant, ut patet ex Athæneo lib. de Cœnis sapientum, imo ante diluvium nullus carnium erat usus et esus, sed piscium, uti ostendi Genes. 9.

Symbolice, Beda: Piscis assus, inquit, est Christus passus: latere enim dignatus est in aquis generis humani, et capi laqueo mortis nostræ, et quasi tribulatione assari tempore passionis; sed favus mellis extitit in resurrectione, mel in cera, divinitas in humanitate. Et Theophylactus: Manducavit partem piscis assi: naturam enim humanam, in hujus vitæ mari natantem assans igne propriæ deitatis, ejusque humiditatem exsiccans, à profundis undis extractam fecit escam divinam, cibumque suavem: quod significat favus mellis. Vel piscis assus est vita activa, consumens nostram humiditatem laborum prunis; favus mellis est contemplatio dulcis eloquiorum Dei. Et Gregorius Nyssenus: Legale pascha, ait, cum amaritudine edebatur, post resurrectionem vero cibus favo mellis dulcoratur.

Tropologice, qui hic assantur tribulationibus pro Deo, ait Glossa, vera postea dulcedine satiabuntur.

Aliam causam tropologicam, cur Christus assum piscem comederit, dat Anonymus in Catena Græca. Naturæ enim humanæ, inquit, humiditatem, cui propter vitæ incontinentiam piscis instar immersa erat, Dei Verbum tanquam ignis quidam novus et inaccessus, per ineffabilem carnis unionem exsiccans quasi et assans, ab omni eam passionum commixtione liberavit. Hancque dispensationem tam suaviter adimplevit, ut sibi cibum suavem effecerit; salus enim hominum cibus Dei est. Unde Christus mox post comestum piscem et favum, insufflans in Apostolos, dedit eis Spiritum sanctum ad remittendum peccata, ut patet Joan. 20. 22. *Hæc cum dixisset, insufflavit, et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata; remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt.*

43. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis.] Græcè, *et sumens coram eis manducavit.* Vera fuit hæc manducatio Christi. Erat enim vitalis actio, qua cibus à Christo animato et redivivo, vi animæ vegetantis vitaliter trajiciebatur in stomachum, cujusque calore concoqui poterat. Secus est in angelis, dum corpus assumunt; hi enim videntur comedere, sed revera non comedunt, quia nec verum habent corpus aut stomachum, nec vitaliter in eum cibum trajiciunt, quia non vivunt in corpore, nec enim illud informant et animant: trajiciunt ergo cibum in stomachum aereum, perinde ac si nos cibum trajiciamus in saccum aliquem laneum vel lineum. Unde Raphael Tobiæ 12. 19. *Videbar quidem*, inquit, *vobiscum manducare et bibere: sed ego cibo invisibili et potu, qui ab hominibus videri non potest, utor.* Christus tamen non fuit hoc cibo nutritus, sed in stomacho illum totum vel annihilavit, vel in aerem aliamque materiam convertit et dispersit. Ita Theophyl. *Comedens*, ait, *divina quadam virtute consumendo quod comedebat.* Sic et S. Aug. epist. 49. ubi dat simile: *Aliter*, inquit, *absorbet aquam terra sitiens, aliter solis radius candens; illa indigentia, iste potentia:* sic et D. Thomas ac Scholastici.

Sumens reliquias dedit eis.] Tum ne perirent, tum ut reliquias has comederent Apostoli, itaque dicere possent se cum illo ex eodem cibo comedisse; tum ut ipsi reliquias has ostenderent incredulis, ac ex eis Christum comedisse asserendo, illum resurrexisse iisdem persuaderent. Hæc verba jam desunt in Græco et Syro. Verum illa olim in Græco extitisse, liquet ex nostro Interprete, et Arabico qui habet, *et accepit reliquias et dedit illis.*

44. Hæc sunt verba, quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis, de me.] *Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos*, quibus scilicet prædixi me sic passurum, in cruce moriturum, et die tertia resurrecturum, uti jam reipsa factum videtis. Agnoscite ergo me verum esse Prophetam et Messiam, utpote cujus oraculis ad amussim respondet rerum eventus. Aut: *Hæc sunt verba*, id est, hæ sunt res, quas uti locutus sum et prædixi vobis, ita jam vos re ipsa perfectas et completas videtis: res istæ sunt mea passio, crucifixio, mors et resurrectio, ut sit metonymia, qua sæpe verbum pro re verbo significata sumitur. Porro res istæ non

debent vobis, ô Apostoli, videri novæ et inopinatæ, quia non solum à me, sed et olim à Moyse, Prophetis et Davide in Psalmis prædictæ et prænuntiatæ sunt, ut sequitur.

Nonnulli censent Lucam hic uti anticipatione: putant enim Christum hæc dixisse non in Dominica resurrectionis, sed in die ascensionis: tunc enim jussit eos manere in Jerusalem usque ad adventum Spiritus sancti (ut hic jubet v. 49.), ut patet Actor. 1. 4. Unde et de Ascensione Christi mox agit Luc. v. 50. nisi quis dicat utroque die, adeoque sæpius Christum hæc Apostolis inculcasse, ad eorum fidem æque ac memoriam confirmandam.

45. TUNC APERUIT EIS (græce, αὐτῶν, id est *eorum;* ita Syrus et Arabicus) SENSUM (græce νοῦν, id est mentem,) UT INTELLIGERENT SCRIPTURAS.] q. d. Tunc illuminavit eorum mentem, ut oracula Prophætarum de Christi morte, cruce et resurrectione, hucusque ab eis non intellecta intelligerent, sicut fecerat duobus discipulis euntibus in Emmaus, quibus in via interpretabatur Scripturas quæ de ipso erant, v. 27. præced. *Et incipiens à Moyse et omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipso erant.* Patet ex v. 46. qui sequitur.

Egit hoc Christus, tum ut ex illis Apostolos in fide suæ passionis et resurrectionis solidaret, tum ut ipsos ejusdem fidei doctores et prædicatores efficeret. Horum enim est S. Scripturam populo explicare. Porro Christus id ipsum hic fecit inchoate, perfecit autem in Pentecoste, cum in eos misit Spiritum sanctum, qui eis notitiam uti linguarum, sic et Scripturarum pleniorem indidit.

Hinc patet primo, S. Scripturam non esse omnibus legentibus, etiam laicis et rudibus, apertam et claram, uti volunt hæretici. Secundo, eamdem non esse interpretendam ex proprio sensu, ut iidem contendunt; sed ex spiritu Dei, quem Christus hic dedit Apostolis, hi Ecclesiæ, Ecclesia autem eumdem nobis tradidit. Quocirca S. Paulus docet, Deum in Ecclesia posuisse doctores, et inter gratias gratis à Deo datas 1. Corinth. cap. 12. numerat *interpretationem sermonum:* hac de causa erat olim in Ecclesia interpretes, quorum officium vide apud Baronium tom. 1. pag. 394.

46. ET DIXIT EIS: QUONIAM (quod, quæ particula hic per pleonasmum more Hebræo redundat) SIC SCRIPTUM EST (Isaiæ 53. Psal 21. et alibi) ET SIC OPORTEBAT CHRISTUM PATI, ET RESURGERE A MORTUIS TERTIA DIE.] Ecce in hisce fidei articulis aperuit Christus Apostolorum sensum et mentem, ut sacras Scripturas de eis prophetantes intelligerent.

ET PRÆDICARI IN NOMINE EJUS POENITENTIAM, ET REMISSIONEM PECCATORUM IN OMNES GENTES.] *In nomine ejus*, id est Primo, auctoritate ejus, scilicet Christi: Secundo, jussu Christi: Tertio, vice Christi; ut scilicet Christi prædicationem de pœnitentia et remissione peccatorum per fidem danda, Apostoli prosequerentur et propagarent per omnes Gentes: Quarto, *in nomine*, id est in virtute et efficacia meritorum et mortis Christi: nulli enim nisi per hæc Deus dat Spiritum pœnitentiæ et remissionis peccatorum.

INCIPIENTIBUS AB JEROSOLYMA.] Vobis scilicet, ô Apostoli, prædicatoribus: q. d. vos, ô Apostoli, incipite prædicare in Jerusalem, et ex ea pergite ad omnes gentes.

INCIPIENTIBUS.] Legit Interpres, ἀρξαμένων, jam legunt ἀρξάμενον, id est *incipientem*, id est incipiente, hoc est incipiendo à Jerusalem, ut sit atticismus; Syrus, *exordium erit à Jerusalem.*

Causa fuit: Prima, quia in Jerusalem florebat synagoga, ibique prædicante Christo cœpit Ecclesia; ibi enim vetus Ecclesia in novam à Christo est transfusa, juxta illud Isaiæ; *De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem.* Et cap. 60. 1. *Surge illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est*, etc. *Et ambulabunt Gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui.* Secunda, quia Judæis à Prophetis promissus fuerat Christus, ejusque fides, prædicatio, salus et gratia: Judæorum autem metropolis erat Jerusalem. Tertia, quia David et Salomon regnarant in Jerusalem: Christus autem eorum filius regnum eorum collapsum restituere venerat: sed alio modo sublimiore, scilicet spirituali, per fidem et gratiam: ergo in Jerusalem illud ordiri oportebat. Plures causas recensui Act. cap. 1. 4.

48. VOS AUTEM TESTES ESTIS HORUM.] Hæc et sequentia de ascensione Christi fusius narrat Lucas Actor. cap. 1. 4. et sequentibus, ubi ea explicui.

49. ET EGO MITTO PROMISSUM PATRIS MEI IN VOS.] Q. d. Post paucos dies in Pentecoste mittam vobis Spiritum sanctum, qui hæc et plura clarius vos docebit, atque roborabit ad libere et efficaciter illa prædicandum per omnes gentes.

VOS AUTEM SEDETE IN CIVITATE (Jerusalem) QUOADUSQUE INDUAMINI VIRTUTE (græcè, δύναμιν, id est vi, robore) EX ALTO.] Q. d. Donec è cœlo mittam in vos Spiritum sanctum, qui undique vos induet et imbuet spiritu et robore cœlesti, sicut miles undique induitur et tegitur lorica, ceterisque armis, ut sic toto corpore menteque obarmati, nullum in mente timorem, tarditatem, torporem sentiatis; sed constantes, intrepidi, ferventes, celeres et agiles pergatis prædicatum per totum orbem, atque omnes gentes, reges, tyrannos, sapientes, etc., mihi mæaque fidei potenter subigatis. Nam ut ait S. Chrysost. in Catena: *Sicut milites invasuros multos dux exire non sinit, donec armati sint* (ne inermes hostium gladiis trucidentur:) *sic et Christus discipulos ante Spiritus adventum ad conflictum egredi non permittit.*

Unde Tropologice, S. Gregorius 3. p. Pastor. admonit. 26. *In civitate*, ait, *considemus, si intra mentium nostrarum nos claustra constringimus, ne loquendo exterius evagemur, ut, cum virtute divina perfecte induimur, tunc quasi à nobismetipsis foras etiam alios instruentes exeamus.*

50. EDUXIT AUTEM EOS FORAS IN BETHANIAM.] Et inde in montem Oliveti, ex quo in cœlum ascendit. Bethania quindecim stadiis distabat à Jerusalem, et in medio erat Mons Oliveti: perrexit tamen Christus prius in Bethaniam, ut Lazaro, Marthæ et Madalenæ hospitibus suis valediceret, eosque secum in Montem Oliveti adduceret, ut suæ ascensionis essent spectatores, gloriæque ac triumphi participes.

ET ELEVATIS MANIBUS SUIS (in cœlum, quasi, à Deo poscens benedictionem efficacem dandam discipulis) BENEDIXIT EIS.] Formans signum crucis super eos, uti censet Dionys. Carthus. Franc. Luc. et alii, ac Suarez 3. p. q. 58. art. 4. disp. 52. sect. 2. Imo S. Hier. in Isaiæ c. 66. v. 19. *Et ponam in eis signum. Hoc*, inquit, *nobis ad Patrem ascendens Dominus dereliquit, sive in nostris frontibus posuit, ut libere diceremus : Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Crux enim est signum Christi, quod nobis est fons omnis benedictionis et gratiæ. Quocirca à Christo et Apostolis manavit traditio, ut, dum cui benedicimus, manibus in formam crucis deductis id faciamus.

Porro Christus hic abiturus à suis discipulis, docet nos, ut, cum à nostris subditis, etc., abimus, eis benedicamus, et signo crucis super eos formato à Deo benedictionem eis apprecemur. Ita Theophyl.

52. ET IPSI ADORANTES (græc., προσκυνήσαντες, id est cum adorassent) REGRESSI SUNT IN JERUSALEM CUM GAUDIO MAGNO.] Gaudebant enim, tum quia videbant Christum magistrum suum tam glorioso triumpho in cœlum conscendere : tum quia Christus eis promiserat Spiritum sanctum, eumque læti, avide et certo expectabant : tum quia post labores prædicationis superabant se simili modo in cœlum à Christo recipiendos. Hoc enim ipse eis promiserat, Joan. 14. 31.

53. ET ERANT SEMPER IN TEMPLO, LAUDANTES ET BENEDICENTES (id est geratias agentes pro tantis Christi gratiis, donis et beneficiis) DEUM. AMEN.] *Semper*, scilicet post adventum Spiritus sancti in Pentecoste : nam ante eum pavidi metu Judæorum domi se continebant. Aut *semper*, id est frequenter, assidue adibant templum, ut in eo Deum orarent, laudarent et gratias agerent : nam alioqui ex Act. c. 1. 13. constat eos habitasse in domo, puta in cœnaculo, in quo Christus ultimam cœnam celebraverat; sed hoc cœnaculum vicinum erat templo : ex eo ergo facile et crebro adibant templum, et domum redibant. *Inter laudum devotiones, promissum Spiritus sancti adventum promptis per omnia paratisque cordibus expectant*, ait V. Beda. Qui et hoc hic annotat, Lucam, qui Evangelium suum à ministerio templi per sacerdotium Zachariæ cœpit, pulcherrime hoc in templi devotione complere, cum Apostolos inibi, ministros videlicet novi sacerdotii futuros, non in victimarum sanguine, sed in laude Dei et benedictione conclusit.

Moraliter, Apostoli et discipuli Christi hic nos suo exemplo doceat, assidue laudare Deum, ut tota vita Christiani sit laus continua Christi. Ita inchoamus vitam Beatorum, quibus perpetim laudare Deum est juge otiosum negotium, et negotiosum otium, uti sæpius ostendi in Apoc. c. 4. 5. et 7. *Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.*

CORNELIUS A LAPIDE.

COMMENTARII

IN

S. JOANNIS

EVANGELIUM.

COMMENTARIUS

IN

EVANGELIUM S. JOANNIS.

ARGUMENTUM.

SANCTUS Joannes Apostolus, filius Zebedæi et Salomes, frater S. Jacobi Majoris, in Asia græce scripsit hoc Evangelium, sub finem vitæ, post reditum ex exilio in Pathmos, ubi scripserat Apocalypsin, uti ostendi proœmio in Apocalypsin.

Causa scribendi fuit duplex: Prior, ut Ebionem et Cherintum hæreticos jam tum subnascentes, qui negabant Christi divinitatem, eumque merum esse hominem docebant, confutaret. Posterior, ut ea quæ Matthæus, Marcus et Lucas de Christo omiserant, suppleret. Unde Joannes plene prosequitur acta Christi primo prædicationis suæ anno, quæ alii tres fere præterierunt.

Audi S. Hieron. præmio in Matth. *Ultimus Joannes Apostolus et Evangelista, quem Jesus amavit plurimum; qui supra pectus Domini recumbens, purissima doctrinarum fluenta potavit, et qui solus de cruce meruit audire; Ecce mater tua. Is cum esset in Asia, et tunc jam hæreticorum semina pullularent, Cherinthi, Ebionis et ceterorum, qui negant Christum in carne venisse, quos et ipse in epistola sua Antichristos vocat, et Apostolus Paulus frequenter percutit; coactus est ab omnibus pene tunc Asiæ Episcopis, et multarum Ecclesiarum legationibus, de divinitate Salvatoris altius scribere; et ad ipsum, ut ita dicam, Dei Verbum, non tam audaci quam felici temeritate prorumpere. Unde et Ecclesiastica narrat historia, cum à fratribus cogeretur ut scriberet, ita facturum se respondisse, si indicto jejunio in commune omnes Deum deprecarentur: quo expleto, revelatione saturatus, illud proœmium è cœlo veniens eructavit, In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum.*

Ergo scripsit S. Joannes Evangelium, prævio communi Ecclesiæ jejunio. Addunt alii, præviis tonitruis et fulguribus, quasi alter Moses, qui legem à Deo excipit cum tonitruo, fulmine et terræ motu, Exodi 19. Ipse enim à Christo indigitatus est *Boanerges*, id est filius tonitrui, ac ut talis novum legis novæ exordium intonuit: *In principio erat Verbum.* Ita ex Metaphraste et aliis, Baronius tomo 1. sub initium anni Christi 99. ubi pariter docet Joannem scripsisse Evangelium hoc anno Christi 99. post ejus ascensionem 66. qui fuit post excidium Hierosolymæ per Titum 27. Nervæ Imp. primus, qui jam fides Christi et Ecclesia ubique per provincias increbresceret, et inclaresceret magno fidelium numero, ac majore virtute et robore Martyrum.

Igitur sicut Isaias ceteros prophetas, ita Joannes ceteros Evangelistas sublimitate superat: quare licet ceterorum tempore sit postremus, dignitate tamen et perfectione est primus. Unde et aquilæ ceteris avibus supervolitanti comparatur Ezech. 1. Apocal. 4. Dignitas hæc ejus, sublimitas et præcellentia, ac consequenter obscuritas, ex tribus maxime capitibus æstimari potest. Primum est, materia et argumentum: S. Joannes enim solus ex professo agit de Christi divinitate, de Verbi origine, æternitate, generatione ac spiratione Spiritus sancti, de Sanctissima trinitate, deitatis unitate, relationibus, attributis divinis, etc. Matthæus vero, Marcus et Lucas humanitatis Christi mysteria et gesta recensent. Unde ex S. Joanne Patres omnia pene argumenta contra Arrianos, Servetianos, Nestorianos, Eutychianos, similesque hæreticos: Doctores vero Scholastici totam materiam de S. Trinitate, deque Deo trino et uno hauserunt.

Secundum, est ordo temporis. Scimus Ecclesiam instar auroræ et solis, sensim successu temporum, crevisse ad perfectum diem cognitionis mysteriorum fidei. Hinc scriptores hagiographi novi testamenti, puta Apostoli et Evangelistæ, longe clarius et luculentius de iis scribunt, quam Moses et Prophetæ veteris Testamenti. Inter eos autem ultimus omnium est S. Joannes: ultimum ejus opus est Evangelium uti docent Patres et interpretes. Ultimam ergo manum et coronidem Evangeliis et Bibliis hoc Evangelio Sanctus Joannes imposuit.

Tertium, est auctor: S. Joannes enim unus omnium Sanctorum laureas meruit et obtinuit. Ipse vocatur et revera est Theologus, imo Theologorum vertex, ipse Propheta, ipse Apostolus ipse Evangelista, ipse Sacerdos ipse Pontifex, ipse Hierarcha, ipse Virgo, ipse Martyr; sed quia virgo, illæ superstitit, ac ferventi oleo immersus, illo nec uri nec lædi potuit. Joannem esse Theologum liquet ex Apocalypsi, quæ græce inscribitur *Apocalypsis Sancti Joannis Theologi.* Ipsum esse Prophetam in Apocalypsi nemo ignorat: Evangelista est in Evangelio: Apostolus in tribus Epistolis Canonicis quas conscripsit. Eumdem virginem fuisse esseque perpetuum, veteres omnes tradunt, ac nominatim vetustissimus Tertul. lib. de Monogamia, et S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. Quocirca ipse tum aliarum virtutum, tum præsertim virgini-

tatis merito, evasit discipulus ille quem diligebat Jesus, Benjaminus Christi, qui in ultima cœna Domini super pectus ejus recubuit, cui moriens quasi virgini virginem matrem commendavit. Nimirum *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*, ait ipsa Veritas, Matth. 5. *Videbunt*, inquam, in hac vita per fidem et contemplationem,in futura per speciem et visionem.

Unigenitus ergo, qui est in sinu Dei Patris, S. Joanni, velut castissimo sibique amicissimo,in sinu suo recumbenti enarravit secreta et sacramenta divinitatis, abscondita à constitutione mundi. Joannes eadem hæc nobis enarravit, ac quasi filius tonitrui, ceraunius et fulmineus totum orbem Verbi divinitate, velut coruscante fulmine collustravit, ejusdemque ignea charitate inflammavit. Testis sit vel unicus ille sermo longissimus, et ultimus Christi à cœna, cap. 13. et sequ. qui non nisi amoris divini ardores spirat et eructat *Joannes*, ait S. Epiphan. hær. 73. *vere tonitrui filius per propriam suam grandiloquentiam, velut ex quibusdam nubibus à sapientiæ ænigmatibus, piam nobis de filio intelligentiam persuasit.* S. Hieron. epist. 85 ad Evagrium, *Clangit*, ait, *tuba, filius tonitrui, quem Jesus amavit plurimum, qui de pectore Salvatoris doctrinarum fluenta potavit.*

Plura de eo vide hic apud S. Cyrillum, S. Augustinum et S. Chrysostom. proœmio in Joannem. Imo S. Chrysostomus audet dicere, Joannem per Evangelium docuisse angelos secreta Verbi incarnati, quæ prius ignorabant, adeoque ipsum doctorem fuisse Cherubinorum et Seraphinorum, idque probat ex illo Pauli Ephes. 3. *Ut innotescat principatibus et potestatibus, in cœlestibus, per ecclesiam, multiformis sapientia Dei. Si igitur*, inquit Chrysostomus, *principatus et potestates! Cherubinque et Seraphim hæc per ecclesiam didicerunt, plane constat ipsos angelos summa cum attentione ejus sese auditores exhibere. Quippe idcirco non parum honoris consequimur, quod nobiscum angeli discant quæ nesciunt.*

Narrat S. Gregorius Nyssenus, frater S. Basilii in Vita S. Gregorii Thaumathurgi, ipsum, cum Origenis fuisset discipulus, ac jam Næocæsareæ creatus foret Episcopus, dum jam Origenistæ errores suos spargerent, et semina arrianismi jacerent, circa doctrinam doctrinæque modum fluctuare cœpisse: quare Deum, ejusque matrem pro ope et luce suppliciter invocasse: nec incassum. In somnis enim apparuit ei B. Virgo cum S. Joanne, quæ eidem præceptorem dedit ipsum S. Joannem: quare S. Joannes Symbolum Thaumaturgo tradidit, quod celebrat V. Synodus Œcumenica et tota Orientalis Ecclesia: quo Symbolo pleraque divinissima Evangelii sui mysteria, præsertim de Verbo Patri homousio, limpidissime explicat et pertractat. Extat hoc Symbolum apud Baronium et alios in Vita Thaumaturgi. Idem et nos ab utroque identidem supplices efflagitemus. Plura de S. Joanne dixi proœmio in Apocal. et in epist. 1. S. Joannis.

Denique S. Joanni Chrysostomo in monasterio degenti apparuit S. Petrus, porrigens illi claves, et S. Joannes tradens illi librum Evangelii: atque ita S. Petrus eum Pontificem, S. Joannes eum doctorem et concinatorem cælestem creavit et auctoravit; unde *Chrysostomus* id est *os aureum*, cognominari meruit. Ita habet ejus Vita.

CANONES EVANGELIO S. JOANNIS

LUCEM AFFERENTES FACEMQUE PRÆFERENTES.

PRIMUS.

Joannes stylum habet sibi proprium et pedicularem, à ceteris Evangelistis et scriptoribus hagiographis plane diversum. Ut aquila enim nunc se supra omnes attolit: nunc quasi ad prædam in terram se demittit, et simplicium captui ruditatique se attemperat, ac simplex est, virgineus, planus et candidus. Nunc sapit ut Cherubim, nunc ardet et accendit ut Seraphim. Ratio est, quod Joannes fuerit simillimus Christo, eique dilectissimus, ac vicissim summe eum diligens; unde in ultima Christi cœna, in pectore ejus recubuit. Ex illo ergo suxit Christi indolem, sapientiam, candorem, æque ac ardorem. Quare dum Joannem intueris, legis, audis; Christum te intueri, legere, audire cogita: Christus enim suum spiritum, suosque mores et amores in Joannem transfudit.

SECUNDUS.

Joannes, licet omnium consensu in Græcia Græcis, græce scripsit Evangelium, tamen, quia ipse genere et gente, ac primævæ nativæque linguæ amore, æque ac elegantia erat Hebræus; hinc magis Hebræis quam Græcis phrasibus et idiotismis præ aliis abundat: unde bilingui, imo trilingui cognitione hic opus est; scilicet ut noris hebraice, græce et latine. Sic hebraizat, dum sæpe τὸ et sumit pro *sicut*, uti passim facit Salomon in proverbiis, ubi simile simili comparat per copulam *et*, quæ proinde similitudinis est nota, idemque valet quod *sicut*. Græcizat vero, dum *forsitan* sumit pro *utique;* Græcum enim ἂν notat assertionem, non dubitationem, Joan. 8. 19. Sic *non posse* sumit pro *nolle*, Joan. 8. 43. Sic Hebræum *amen* semper geminat et duplicat, dicens: *Amen, amen*, cum ceteri Evangelistæ simplex unumque dumtaxat ponant *amen.* Causas hujus diversitatis vestigabo cap. 3.2.

TERTIUS.

Joannes Christi disputationibus cum Judæis, et concionibus magis quam rebus ab eo gestis recensendis incumbit. Non quod omnes Christi disputationes et conciones enarret, sed quod celebriores et majoris momenti, præsertim illas quibus Christus probabat se Deum esse æque ac hominem, in compendium redigat.

QUARTUS.

Apud Joannem Christus nunc ut homo, nunc ut Deus loquitur; idque solerter ex adjunctis et circumstantiis distenguendum et secernendum est.

QUINTUS.

Cum Christus apud Joannem dicit sæpius, se nihil facere aut loqui ex seipso, vel se non facere aut dicere hoc illudve, sed Patrem: id intelligi debet originaliter et solum. q. d. Ego solus neque qua homo hæc confingo, neque qua Deus primus eorum sum auctor; sed Deus Pater, qui cum essentia sua divina communicat mihi omniscientiam et omnipotentiam operandi quidvis, quantumvis arduum, sublime, paradoxum et divinum.

SEXTUS.

Licet Apostoli aliique Sancti miracula quoque patrarint, Christus tamen apud Joannem, sæpe ex miraculis à se factis probat se esse Messiam et Deum: idque recte et efficaciter, Primo, quia ipse ad hoc probandum illa directe adhibebat. Miraculum enim, quasi opus Dei, et vox realis primæ veritatis, est certum testimonium ejus rei, ad quam adhibetur et inducitur. Secundo, quia Christus illa faciebat propria virtute, suaque auctoritate et imperio, quod facere non potuisset, nisi ipse fuisset Deus ex Deo. Ita enim illa faciebat, ut viderentur ab eo quasi ex Deo, et quasi ex primo miraculorum fonte manare. Sancti autem miracula patrant non sua auctoritate, sed invocatione nominis Dei vel Christi. Tertio, quia plura et magis varia fecit Christus; quam ceteri Sancti ante vel post ipsum. Adde, illa fuisse facta à Christo, quæ ab Isaia aliisque Prophetis prædicta sunt, fore indices et notas Messiæ, sive Christi, ut patebit cap. 11. 4.

SEPTIMUS.

Matthæus, Marcus et Lucas maxime scribunt acta ultimi et penultimi anni prædicationis Christi, scilicet ea quæ egit post incarcerationem S. Joannis Baptistæ: Joannes vero in suo Evangelio, præcipue duorum præcedentium prædicationis Christi annorum historiam pertexit: atque per hoc multæ solvuntur antilogiæ, quibus Joannes ceteris tribus videtur adversari. Ita S. Augustinus hic in Procemio.

OCTAVUS.

In Joanne magna sæpe est vis et obscuritas in adverbiis et conjunctionibus causalibus illativis, continuativis, et ceteris similibus, ut aliquando una ex eis particula integrum sententiæ sensum contineat et ostendat. Quocirca illæ valde rimandæ et expendendæ sunt, ut suis quibusque locis demonstrabo.

NONUS.

Voculæ *ut*, *propterea*, *propter quod*, et similes, non semper causam aut finem intentum significant, sed sæpe consequentiam et eventum dumtaxat, sive id quod consecutum est; præsertim si eventus certo prævisus sit, ideoque aliter jam evenire non possit. id patet Joan. 12. 38. et 39. ubi ait: *Non credebant in eum, ut sermo Isaiæ impleretur.* Et mox: *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, Excæcavit oculos eorum.* Causa enim cur Judæi nollent Christo credere, non fuit prædictio Isaiæ, qua prædixit eos non credituros, sed Judæorum durities et malitia, quæ prædictionem Isaiæ, quasi objectum et causa præcessit. Ideo enim prædixit Isaias Judæos non credituros, quia revera ipsi ex sua malitia et obstinatione non erant credituri Christo. Ita S. Chrysost. Cyrillus, Theophyl. Euthym. ibidem.

DECIMUS.

Joannes per Judæos nunc solos principes, nunc solum populum intelligit: ideoque Judæos nunc Christo adversos, nunc faventes inducit, quia favebat Christo populus, adversabantur vero principes. Id patet c. 7. v. 11. et 13. c. 8. v. 31. cap. 9. 23.

UNDECIMUS.

Per hebraismum sæpe præsens tempus non actum in effectum exeuntem, sed naturæ vim, sive actum agentis significat, etiamsi ejus effectus à passo, aut aliunde impediatur. Sic c. 1. 9. ait Christum suo adventu illuminasse mundum, scilicet quantum erat ex ipso. Nam multi, ut Judæi lumen hoc recipere noluerunt, uti mox subdit, sed in suis infidelitatis tenebris permanserunt.

DUODECIMUS.

Voculæ *quasi*, *sicut*, et similes, quia respondent Hebræo *caph*, non semper similitudinem, sed aliquando ipsam veritatem denotant: ut c. 1. 14. *Vidimus gloriam quasi unigeniti*, id est, vere unigeniti, q. d. Vidimus gloriam talem et tantam, qualis et quanta decebat eum, qui vere erat unigenitus Filius Dei Patris. Ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym. ibidem.

DECIMUS-TERTIUS.

Joannes more Hebræo verba nunc sumit in actu inchoato, ut significent incipere opus; nunc in continuato, ut significent pergere in opere et crescere; nunc in perfecto, ut significent opus esse completum. Unde non mirum, si quandoque id quod crescit aut perficitur, ita fieri dicatur ac si jam primum inciperet, et vice versa. Actus inchoati exemplum est c. 16. 6. ubi Petrus Christo volenti pedes sibi lavare resistens, ait *Domine, tu lavas mihi pedes? Lavas*, id est, lavare vis, lavare paras et incipis! Actus continuati exemplum est c. 2. 11. ubi viso miraculo conversionis aquæ in vinum in Cana Galilææ, subjicicitur: *Et crediderunt in eum discipuli ejus: crediderunt*, id est credere perrexerunt, in fide creverunt et confirmati sunt: nam jam antea crediderant in Christum: nisi enim credidissent, non fuissent eum secuti, nec ejus disciplinæ se tradidissent. Et cap. 4. v. 53. ubi regulus viso miraculo, quo Christus filium ejus moribundum vitæ restituerat, dicitur credidisse in eum, id est, in fide Christi profecisse, seque corroborasse. Nam nisi jam ante in eum credidisset; utique eum adiisset, nec sanationem filii ab eo postulasset. Actus perfecti exemplum est cap. 11. 15. ubi Christus sub finem vitæ suscitaturus Lazarum ait: *Gaudeo propter vos, ut credatis*, hoc est ut in fide mea per hoc miraculum meum ultimum et maximum plane perficiamini. Et c. 20. 17. Jesus post resurrectionem apparens Magdalenæ ad pedes ejus provolutæ, ait: *Noli me tangere*, id est, noli in tactu pedum meorum hærere et desidere, sed vade cito, ac nuntia Apostolis de mea morte mœstissimis, me resurrexisse.

DECIMUS-QUARTUS.

Joannes more Hebræorum, id quod per affir-

mationem dixit, iterum per negationem contrarii asserit, iterat et confirmat, præsertim ubi res est gravis notanda et multis dubia, ut valida confirmatione indigeat. Sic Joannis 1. v. 20. Joannes Baptista rogatus à Judæis, an ipse esset Christus, *confessus est, et non negavit; et confessus est, quia non sum ego Christus;* et v. 3. *Omnia per ipsum* (Verbum) *facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est.*

DECIMUS-QUINTUS.

Gaudet Joannes Christum appelare vitam et lucem, ob causas quas afferam c. 1. v. 4. et seq. Ad hæc similes alias peculiares habet phrases. *Judicium* enim sæpe vocat condemnationem quæ in judicio sit, per metalepsin; alibi *judicium* vocat arcana Dei judicia et decreta: quia justa. *Demonstrat*, sumit pro exibet, dat, donat. *Tenebras* vocat peccata : *filios lucis* vocat sanctos: *veritatem* vocat id quod verum, justum et rectum est: *Operamini cibum* c. 6. 27. id est, comparate cibum. Crebro utitur verbo *manendi:* unde dicit nos per amorem in Deo manere, et Deum in nobis. Cap. 6. asserit se et carnem suam esse panem, qui de cœlo descendit, et dat vitam mundo. Cap. 7. 57. *Si quis sitit,* ait, *veniat ad me, et bibat. Qui credit in me*, etc., *flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Cap. 8. interrogatus à Judæis : *Quis es tu?* respondit : *Principium qui et loquor vobis.* Cap. 10. comparat se pastori bono, fideles ovibus. Cap. 11. suscitans Lazarum, ait se esse resurrectionem et vitam. Ibidem Joannes Caipham prophetasse de morte Christi asseverat. Cap. 13. asserit Jesum suos in finem dilexisse, ideoque iturum ad mortem eis pedes lavisse. Cap. 14. *Ego*, inquit, *sum via, veritas et vita. Pater in me est, et ego in Patre.* Ibidem Spiritum sanctum promittens, eum vocat *spiritum veritatis, qui à Patre procedit. Ego*, inquit, *sum vitis vera, vos palmites, quia sine me nihil potestis facere*, Cap. 16. et seq. vult nos unum esse cum Deo et cum proximis. Sic Interpres *signavit*, sumit pro apposito sigillo confirmavit : hoc enim est Græcum ἐσφράγισεν, cap. 6. 27.

DECIMUS-SEXTUS.

S. Joannes asserit Christum quædam prius dixisse, cum tamen prius non narrarit, ubi et quando ea dixerit : brevitati enim studens, sat habuit semel ea narrare, ne, si prius ea narrasset, cogeretur postea eadem repetere. Sic cap. 11. ait Martham dixisse Magdalenæ : *Magister adest, et vocat te*: et tamen prius non narravit Christum jussisse Marthæ, ut vocaret Magdalenam, quia cum recenset Martham jussu Christi vocasse Magdalenam, hoc ipso sat indicat Christum prius jussisse illi ut sororem vocaret. Ibidem Christus ait Marthæ: *Nonne dixi tibi, quia si credideris, videbis gloriam Dei?* et tamen prius non narravit Christum hoc dixisse. Sic c. 6. 36. ait Christus: *Sed dixi vobis, quia et vidistis me, et non creditis*, et tamen nusquam antea recensuit, quod idipsum dixerit Christus.

DECIMUS-SEPTIMUS.

Miracula Christi, quæ solus Joannes commemorat, sunt hæc : Conversio aquæ in vinum in Cana Galilææ, cap. 2. Prior expulsio vendentium è templo, ibidem vers. 15. Filii reguli infirmi sanatio, c. 3. 47. Paralytici ad Probaticam piscinam curatio, cap. 5. 1. et seq. Cæci nati illuminatio, cap. 9. 1. et seqq. Lazari à morte suscitatio, cap. 11. 1. et seqq. Prostratio Judæ et satellitum in terram, cum venirent ut caperent Jesum, cap. 18. 6. Effluxio sanguinis et aquæ è latere Christi jam mortui, et lancea perfossi, cap. 19. 36. Potestas remittendi peccata per insufflationem Spiritus sancti data Apostolis post resurrectionem, cap. 20. v. 22. Multiplicatio piscium Apostolis piscantibus, cap. 21. 6.

INTERPRETES.

In Evangelium S. Joannis commentati sunt permulti, ac præcipui Patrum Græcorum et Latinorum. Et Græcis post Originem, qui in Joannem elucubravit 32. tomos sive libros, præclare docteque scripsit S. Cyrillus Patriarcha Alexandrinus, qui sane præ aliis didacticus est, solers, acutus et genuinus in sensu litterali consignando. Porro S. Cyrillus Joannis Evangelium pertractavit duodecim libris; sed quatuor medii scilicet, quintus, sextus, septimus et octavus injuria temporum interciderunt. Supplevit eos Judocus Clictovæus Doctor Parisiensis. Cum ergo audis citari quintum, sextum, septimum et octavum hic librum Cyrilli, scito non esse Cyrilli, sed Clictovæi, quod multos etiam viros doctos fefellit. Porro librum quintum et sextum Cyrilli, græce exaratum, in Chio insula nuper invenit Collegii Societatis Jesu ibidem Rector, qui eosdem Panormum in Siciliam transtulit, unde eos secum Romam, ad Romanum Collegium nostrum advexit R. P. Joanne Baptista Jattinus, in eodem Mathematicæ professor, qui et eosdem in Latinum convertit : quæruntur ab eo ceteri duo, septimus et octavus, ut omnes latinitate donatos in lucem edat, quinto et sexto Romæ usus sum, eosque subinde citabo; plane enim redolent doctrinam, stylum et ingenium S. Cyrilli.

Secundus, est S. Chrysostomus, qui ut paulo ante dixi, à S. Joanne librum Evangeliorum accipiens, ejus ut videtur instinctu, in illud scripsit homilias 87. Extant tomo 3. operum ejusdem.

Tertius, est Theophylactus: quartus, Euthymius; qui duo more suo S. Chrysostomi sunt asseclæ, et quasi discipuli: sed Theophylactus est fusior et luculentior: Euthymius brevior, qui et expresse se sua ex S. Chrysostomo, Origene, S. Basilio et Nazianzeno collegisse fatetur.

Quintus, est Nonnus Panopolitanus, Ægyptius, eloquentissimus, qui virginem Theologum, hoc est Joannem Evangelistam, versibus heroicis est interpretatus, ait Suidas. Sixtus Senensis eum inter Græcos Christianorum præcipuum numerat, cujus et (inquit) feruntur Dionysiacōn lib. 48. heroice conscripti : alto cothurno incedit instar Homeri. At licet Nonni interpretatio proprie tantum sit paraphrasis : tamen multis in locis Evangelii sensum per epitheta indicat et illustrat. Nonni paraphrasin Græco-latinam edidit, notisque illustravit P. Nicolaus Abramus à Societate Jesu, esto primus eam Aldus Manutius ediderit, ac post eum Franciscus Nansius.

Ei Latinis primus et præcipuus Evangelii sancti Joannis interpres est S. Augustinus, qui illud ordine prosequitur per tractatus 124. Extat tomo 9. operum ejusdem.

Secundus est Venerabilis Beda, qui S. Augus-

tinum passim, et subinde ad verbum consectatur.

Tertius est auctor Glossæ. Ubi adverte in Glossa communi triplicem contineri Glossam. Prima est interlinealis, quæ inter lineas textus S. Script. inseritur, ideoque breviter, sed punctim, multa docte et utiliter tangit. Secunda est marginalis, quæ ad marginem textus S. Scripturæ collocatur, et vocatur Glossa ordinaria. Tertia, quæ huic subnectitur, est Glossa Nicolai Lyran. Primæ interlinealis auctorem esse Anselmum Laodunensem, cognomento Scholasticum, censet Sixtus Senensis, Franc. Ribera et alii. Anselmus hic floruit anno Domini 1110.

Secundæ glossæ, scilicet Ordinariæ, idem Sixtus, Ribera et alii auctorem faciunt Strabum, monachum fuldensem, auditorem Rabani Mauri, sub annum Domini 820. qui eam ex Rabano, S. Gregorio, aliisque Patribus conflavit.

Tertia auctorem suum præfert Nicolaum de Lyra, sic dictum à Lyra vico Normanniæ, qui genere et gente Judæus, conversus ad Christum, et S. Francisci Ordinem ingressus, docuit Theologiam Scholasticam, anno Domini 1320. vir doctus et linguæ Hebraicæ peritus. Hic Glossam illo tempore insignem scripsit, qua Joannem et ceteros hagiographos ad litteram explicat, adeo ut de eo vulgi ore olim tritum fuerit illud: *Nisi Lyra lyrasset, nostri Theologi non salutassent.* Verum hoc in Lyrano notandum et cavendum, quod ipse suæ genti et Rabbinis, maxime R. Salomoni, qui magnus est fabulator, plus æquo, etiam in næniis et fabellis Judaicis, subinde indulgeat et consentiat.

Posterioribus sæculis, et præsertim nostro hoc omnium eruditissimo, plures in S. Joannem commentati sunt. Præ aliis excellunt Joannes Maldonatus è Societate Jesu, qui fusus est, acutus, elegans et doctus: Cornelius Jansen. qui exactus, solidus et genuinus: Franciscus Toletus, qui acri judicio sapidus est et pulcher, præsertim in applicandis metaphoris et similitudinibus, earumque analogiis, v. g. cur Christus vocetur vitis, panis, vita, lux, ostium, pastor; cur Spiritus sanctus nuncupetur aqua viva, columna, ignis, etc. Sebastianus Barradius litteram recte tangens, et moralia miscens, concionatoribus dicendi materiam et spiritum subministrat. Franciscus Lucas totus litteralis est, sed litteram ad pios affectus traducit. Franciscus Ribera brevis, sed more suo rarus et eruditus: posthumus est, et post mortem Riberæ in lucem editus.

Ex hæreticis in S. Joannem scripsere Martinus Bucerus, Wolfgangus Musculus, Bullingerus, Brentius, Calvinus, ac Theodorus Beza; è quibus omnibus Augustinus Marloratus Catenam consarcinavit, quam in Belgio perlegi et confutavi.

SANCTUM
JESU CHRISTI EVANGELIUM
SECUNDUM JOANNEM.

Hic est titulus in Codicibus Græcis et Latinis : in Syriacis hic est : *Evangelium Sanctum præconium Jouchanon* (Joannis) *quod locutus est et prædicavit Jonice* (græce) *Ephesi :* in Arabicis hic est : *Evangelium Sancti magni discipuli, Apostoli Joannis, filii Zebedæi, dilecti Domino nostro Jesu Christo.*

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describit Verbi æterni originem, et ex Deo Patre generationem, omnipotentiam, omniscientiam, ac tandem v. 14. Incarnationem, et gratiæ plenitudinem. Secundo, v. 19. testimonium, quod Joannes Baptista Judæis interrogantibus dedit de Jesu : scilicet ipsum esse Messiam et Agnum, qui tollit peccatum mundi. Tertio, v. 37. narrat duos Joannis discipulos visitasse Christum, e quibus unus Andreas fratrem suum Simonem adduxit ad Christum, cui Christus : Tu, ait vocaberis Cephas, id est Petrus. Quarto, v. 43. ad sui sequelam vocat Philippum, hic Nathanaelum ad Christum adducit, qui ei secreta sua sub ficu facta pandens, ab eo agnoscitur esse Messias. Unde Christus ei promittit majora, scilicet, quod visurus sit angelos e cœlo ad se descendentes.

1. In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat ver-
bum. 2. Hoc erat in principio apud Deum. 3. Omnia per ipsum facta
sunt : et sine ipso factum est nihil, quod factum est, 4. in ipso vita erat,
et vita erat lux hominum : 5. et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam
non comprehenderunt. 6. Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat
Joannes. 7. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de
lumine, ut omnes crederent per illum. 8. Non erat ille lux, sed ut tes-
timonium perhiberet de lumine. 9. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venien-
tem in hunc mundum. 10. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum
non cognovit. 11. In propria venit, et sui eum non receperunt. 12. Quotquot autem rece-
perunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus : 13. qui
non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati
sunt. 14. Et verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, glo-
riam quasi unigeniti à Patre, plenum gratiæ et veritatis. 15. Joannes testimonium perhi-
bet de ipso, et clamat dicens : Hic erat, quem dixi : Qui post me venturus est, ante me
factus est : quia prior me erat. 16. Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam
pro gratia. 17. Quia lex per Mosen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta
est. 18. Deum nemo vidit unquam : unigenitus filius, qui est in sinu Patris, ipse enarra-
vit. 19. Et hoc est testimonium Joannis, quando miserunt Judæi ab Jerosolymis sacerdotes
et Levitas ad eum, ut interrogarent eum : Tu quis es? 20. Et confessus est, et non negavit :
et confessus est : Quia non sum ego Christus. 21. Et interrogaverunt eum : Quid ergo?
Elias es tu? Et dixit : Non sum. Propheta es tu? Et respondit : 22. Dixerunt ergo ei : Quis
es, ut responsum demus his, qui miserunt nos? quid dicis de teipso? 23. Ait : Ego vox
clamantis in deserto : Dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias propheta. 24. Et qui missi
fuerant, erant ex Pharisæis. 25. Et interrogaverunt eum, et dixerunt ei : Qui ergo bapti-
zas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta? 26. Respondit eis Joannes,

dicens : Ego baptizo in aqua : medius autem vestrum stetit quem vos nescitis. 27. Ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est : cujus ego non sum dignus ut solvam ejus corrigiam calceamenti. 28. Hæc in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans. 29. Altera die vidit Joannes Jesum venientem ad se, et ait : Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. 30. Hic est de quo dixi : Post me venit vir, qui ante me factus est : quia prior me erat; 31. et ego nesciebam eum, sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans. 32. Et testimonium perhibuit Joannes, dicens : Quia vidi spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, et mansit super eum. 33. Et ego nesciebam eum : sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit : Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto. 34. Et ego vidi : et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei. 35. Altera die iterum stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo. 36. Et respiciens Jesum ambulantem, dicit : Ecce agnus Dei. 37. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, et secuti sunt Jesum. 38. Conversus autem Jesus, et videns eos sequentes se, dicit eis : Quid quæritis? Qui dixerunt ei : Rabbi (quod dicitur interpretatum Magister) ubi habitas? 39. Dicit eis : Venite, et videte. Venerunt, et viderunt ubi maneret, et apud eum manserunt die illo : hora autem erat quasi decima. 40. Erat autem Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus, qui audierant à Joanne, et secuti fuerant eum. 41. Invenit hic primum fratrem suum Simonem, et dicit ei : Invenimus Messiam (Quod est interpretatum Christus.) 42. Et adduxit eum ad Jesum. Intuitus autem eum Jesus, dixit : Tu es Simon filius Jona : tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. 43. In crastinum voluit exire in Galilæam, et invenit Philippum. Et dicit ei Jesus : Sequere me. 44. Erat autem Philippus à Bethsaida, civitate Andreæ et Petri. 45. Invenit Philippus Nathanael, et dicit ei : Quem scripsit Moyses in lege, et Prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph à Nazareth. 46. Et dixit ei Nathanael : A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus : Veni, et vide. 47. Vidi Jesus Nathanael venientem ad se, et dicit de eo : Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. 48. Dicit ei Nathanael : Unde me nosti? Respondit Jesus, et dixit ei : Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. 49. Respondit ei Nathanael, et ait : Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel. 50. Respondit Jesus, et dixit ei : Quia dixi tibi : Vidi te sub ficu, credis : majus his videbis. 51. Et dicit ei : Amen, amen dico vobis, videbitis cœlum apertum, et angelos Dei ascendentes, et descendentes supra Filium hominis.

1. In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.] Sic Syrus, Ægyptius, Æthiopicus, Persicus et Arabicus; nisi quod hic secundo loco et tertio loco addat articulum, dicens : *Et illud Verbum erat apud Deum, et Deus erat illud Verbum.* Porro Æthiopicus habet *cal*, id est Verbum; sic et ceteri omnes : quare minus recte Erasmus et Novantes pro *Verbum* vertunt *sermo*, de quo mox plura.

Orditur Joannes à divinitate Verbi : Primo, quia hoc rectus ordo, et plena historia de Christo exigebat, ut scilicet prius generationem ejus divinam et æternam, deinde humanam et temporalem enarraret. Secundo, quia tempore S. Joannis, obortæ fuere hæreses Cherinti et Ebionis negantium Christi divinitatem, quæ etiamnum in nostris Transylvanis Arrianis, Polonis Ebionitis, ac Syris Nestorianis perdurant. Ita S. Chrysost. Hier. Epipan. Irenæus, et ex iis Maldonatus.

Similiter orditur Moses genesin mundi, dicens: *In principio creavit Deus cœlum et terram.* Orditur ergo Moses à creatione mundi, Joannes vero longè altius à Verbi æternitate. Moses assignat principium temporis, quo Deus omnia fecit; Joannes assignat principium, quod erat ab æterno, quando erat Verbum, per quod in tempore omnia à Deo facta sunt. Joannes ergo hoc Mosis exordium supponens, supplens et præveniens principium creationis mundi; longe anterius Verbi ipsius, quando (ut ita dicam) esse cœpit, dat principium. Quocirca Tertull. lib. contra Hermogenem vere asserit, Evangelium veteris testamenti esse supplementum.

Alludit S. Joannes ad Eccles. c. 24. 5. *Ego* (Sapientia æterna) *ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam.* Et Prov. 8. 22. *Dominus possedit* (Septuag. ἔκτισε id est *condidit*; S. Ambr. l. 3. de Fide c. 4. *creavit*) *me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret à principio :* ubi Septuag. vertunt, *Dominus condidit me principium viarum suarum in opera sua : ante sæculum fundavit me in principio, antequam terram faceret, et abyssos constitueret;* Aquila, *Dominus possedit me ab initio opificiorum suorum;* Symmach. *Dominus possedit me principium viarum suarum, ante opificium suum;* Theodor. *Dominus possedit me ante opificium ejus; à tunc, et ex tunc, ante sæculum præparata sum.* Vide ibi dicta.

In principio.] Hoc est Primo, in Patre æterno, ait S. Cyrillus et Origenes, nam mox Joannes v. 14. ait, Verbum esse in sinu Patris. Secundo, simplicius S. August. Beda et S. Hilarius, *in principio*, scilicet mundi vel temporis, etiam imaginarii, illius scilicet quod ante mundum imaginari potes, ab æterno fluxisse. q. d. Verbum non est factum in principio temporis, etiam

imaginabilis et antiquissimi; sed jam tum erat, quia non est factum, sed genitum ab æterno. Tertio, simplissime idem S. August. Chrysost. Theophyl. et S. Basilius in hæc verba S. Joan. *in principio*, id est, ante omnia, vel ab initio omnis durationis et æternitatis, ab omni æternitate, longissime ante angelos, homines, omnesque res creatas erat Verbum. Principium enim verum hic accipit S. Joannes, non imaginarium, æque ac Moses Gen. 1. 1. ac Salomon Proverb. 8. 22. Unde Patres omnes ex hoc loco probant veram Christi divinitatem et æternitatem. Hoc exordium statim S. Joannes opponit Ebioni, qui ajebat Christum incepisse post partum Virginis, nec ante eum extitisse. Ita Cyrillus. Hinc Nonnus Τὸ *in principio* quintipliciter exponit per quinque epitheta, quorum unum ex altero ordine sequitur. *In principio*, inquit, id est primo, intemporaneum; Secundo, Patri coævum; Tertio, Patri natura æquale; Quarto, incomprehensibile; Quinto, ineffabile. Quatuor ex primo consequuntur. Audi Nonnum :

Ἄχρονος ἦν, ἀκίχητος, ἐν ἀῤῥήτῳ λόγος ἀρχῇ,
Ἰσοφυὴς, γενετῆρος ὁμήλικος, υἱὸς ἀμήτωρ, hoc est :

Sine tempore erat incomprehensibile, in ineffabili Verbum principio,
Æqualis naturæ, Patri coævum, filius sine matre.

Dices : Æternitas est duratio infinita, carens principio et fine; cur ergo hic datur ei principium? Resp. Causa est, infirmitas humani intellectus, qui non potest æternitatem comprehendere, nec distincte concipere, nisi per comparationem ad tempus, ideoque concipit æternitatem esse durationem, quæ omni tempori præsenti, futuro et præterito, non tantum vero, sed et imaginario coëxistit, imo omne tempus prævenit et antecedit. Sensus ergo est. q. d. In principio, id est ante omne tempus, etiam quod mente imaginari, fingere et concipere potes, erat Verbum : finge milliones millionum annorum, quotquot mente concipere vales; ante omnes illos et infinitos quos semper adjicere potes, erat Verbum. Hac de causa S. Joannes quater repetit Τὸ *erat : In principio*, ait, *erat Verbum*, *et Verbum erat apud Deum*, *et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum :* ut quodcumque tempus cogites, scias quod in illo jam erat Verbum; quodcumque ævum concipias, scias quod in illo erat Verbum; quodcumque sæculum mente anticipes, scias quod in illo jam erat Verbum. Sic ergo *principium* hic sumitur respective : dicit enim respectum ad omnia tempora, eo quod illa longe antecedat. Sicut enim tota quantitas et immensitas Dei est in quolibet loco et spatio, imo in quolibet ejus puncto, et tamen illa ambit omnia spatia et loca, etiam illa quæ supra cœlos imaginari possumus : sic etiam æternitas Dei, quæ tota est in uno nunc, sive in uno puncto durationis temporis, ambit et complectitur omne tempus præteritum, præsens et futurum, ac omne illud longe superat, antecedit et transcendit : et hoc volumus significare, dum ex S. Joanne dicimus eam fuisse in principio.

Rursum mens nostra per hanc comparationem principii, sive æternitatis, ad tempus quodlibet, ascendit ad ipsam æternitatis antiquitatem et quasi originem, illam positive in se considerando, illamque vocat *principium*, hoc est initium omnis durationis et æternitatis; sed hoc initium revera est sine initio, et principium carens principio. Igitur ut concipiamus et exprimamus rem quampiam non cœpisse in tempore, sed esse æternam, et fuisse ab æterno, dicimus illam fuisse in principio omnis durationis et æternitatis, per quod nil aliud significamus, quam illam fuisse semper, fuisse ab æterno, fuisse ab omni æternitate. Hoc ergo sensu Joannes ait : *In principio erat Verbum.* Et Psaltes Psal. 109. *Tecum principium in die virtutis tuæ.* Et sic vulgo dicimus Deum extitisse à principio æternitatis, id est, ab omni æternitate. *Principium* ergo hic non initium aliquod, sed ipsam in se æternitatem quæ fuit à principio, denotat.

Erat.] Τὸ *erat*, ait S. Basilius in hæc S. Joannis verba, nos ducit ad *æternitatem :* non quasi Τὸ *erat* significat Verbum antecessisse principium, de quo dicitur, *in principio erat*, ac consequenter principium temporis et mundi hic accipiendum sit, sed quod in principio durationis vel æternitatis (quod Verbum non antecessit nisi ratione tantum; sicut enim res quælibet suam durationem, suumque tempus vel ævum ratione antecedit, sic et Deus suam durationem et æternitatem : duratio enim est rei quæ existit et durat, duratio et mensura) hoc est jam olim ab omni æternitate erat Verbum. Ubi Nota, dici *erat*, non *fuit*, quia *fuit* significat rem fuisse et præteriisse; *erat* vero significat etiamnum esse, sive esse perennem et æternam. Ita S. Chrysost. Cyrill. et Theophyl. Spiritus sanctus ergo posuit Τὸ *erat* in mente et calamo Joannis, contra Arrianos, quos prævidebat futuros, horum enim vox fuit : *Erat quando non erat :* hoc est, erat tempus, quando non erat Filius; quam eorum vocem ex hisce S. Joannis verbis damnat Concilium Nicenum, quia scilicet *in principio*, id est semper ab æterno, *erat Verbum*.

Rursum, *in principio erat Verbum*, id est ab æterno genitum est Verbum; hæc enim generatio in voce *Verbum* includitur, uti mox ostendam.

Insuper Elias Cretensis in orat. 4. de Theol. S. Greg. Nazianzen. notat verbum substantivum *est et erat* proprium esse Dei : dicitur enim ab essendi plenitudine. Unde Deus Hebraicè vocatur *Jehova*, sive *qui est;* græcè ὁ ὤν, de quo multa dixi Exodi cap. 3. v. 14.

Verbum.] Græcè, ὁ λόγος, id est *Illud Verbum*, scilicet æternum et divinum, hoc est Filius Dei, uti etiam ipsi Arriani olim fatebantur : nam paulo post Joannes v. 14. hoc *Verbum* vocat unigenitum Patris. Et ita passim in Scriptura Filius vocatur Verbum Patris : licet S. Basilius putet Spiritum sanctum quoque posse dici *Verbum;* sed recte advertit D. Thomas id improprie dumtaxat dici posse?

Quæres, cur Filius Dei dicitur ὁ λόγος, id est Verbum?

Resp. λόγος græce multa significat, quæ omnia huic loco conveniunt. Primo, λόγος verti potest *ratio*, quia sicut ratio vel notitia à mente, sic Filius à Patre procedit. Ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym. S. Basilius, et Nazianzenus orat. 4. de Theolog.

Secundo, λόγος verti potest, *definitio*, quia Verbum Patris naturam, omnesque res definite exprimit et explicat. Ita Nazianz. ibid. Unde Nicetas in orat. 42. Nazianzeni : *Quam rationem*, ait, *habet definitio ad definitum, eamdem habet*

Filius ad Patrem. Ipsum enim declarat, sicut definitio id, quod ab ea definitur. Quamobrem Christus dicebat : Philippe, qui videt me, et Patrem meum, Joan. 14. Paternæ siquidem naturæ compendiosa demonstratio est Filius. Omnis enim proles parentis sui tacita est ratio, sive definitio.

Tertio, λόγος, verti potest, *causa*, quia Verbum est causa rerum omnium, quæ verbo Dei creatæ et productæ sunt. Ita S. Dionys. de Divin. nom. c. 7. S. Hier. ep. ad Paulinum.

Quarto λόγος, verti potest, *opus*, quia Verbum est opus Patris, illi commensum, coævum et adæquatum.

Quinto, λόγος, verti potest, *virtus*, quia Verbum est virtus, robur et dextera Patris.

Sexto, λόγος, verti potest, *forma*, quia Verbum est Patris forma, decor et pulchritudo.

Septimo et optime, λόγος, verti potest, *sermo*, cum Tertulliano, S. Cypriano, S. Ambr. et Hieronimo, vel potius *verbum*. Unde et Æthiopicus vertit, *kal*, id est, *verbum;* sic et Syrus, Arabicus, Persicus, Ægyptius. *Verbum*, inquam, non oris, sed mentis, quia sicut nos cogitando vel intelligendo, formamus nobis conceptum rei cogitatæ vel intellectæ, qui dicitur verbum mentis : ita Pater æternus intelligendo et comprehendendo suam essentiam, et omnia quæ in ea sunt, ac inter ea vim spirativam Spiritus sancti, et vim creativam omnium rerum possibilium, formavit et produxit hoc Verbum æternum, sibi adæquatum et simillimum; quo fit ut Verbum hoc sit Deus, Deique Filius à Patre genitus.

Hinc et Gentilium Philosophi et Theologi, ut Trismegistus, Orpheus, Plato, aliique Græci, Chaldæi et Egyptii Patrem vocarunt νοῦν, id est mentem; Filium vero λόγον, quasi mentis prolem, teste S. Aug. l. 7. Confess. c. 9. Theodoreto l. 2. de Curandis Græcor. Affect. et aliis. Unde illud Platonis : *Monas genuit monadem, et in se reflexit ardorem*, q. d. Pater genuit Filium, et per eum spiravit Spiritum sanctum, qui est amor reflexus Patris et Filii : licet multi censant Platonem, Trismegistum, aliosque Gentiles per λόγον, non intellexisse Filium, sed ideam quæ est in mente Dei, juxta quam ipse creavit omnia, et in se reflexit ardorem, quia mundum creavit propter sui amorem.

Ubi Nota : Verbum Dei est duplex; unum essentiale, quod est ipsa intellectio Patris, quam cum essentia, intellectu et voluntate communicat Filio et Spiritui sancto. Alterum est notionale, quod est Verbum à Patre productum et persona subsistens, scilicet Filius, de quo hic agit Joan. Ita S. Thomas 1. dist. 27. q. 2. a. 2. et ex eo Capreolus et Ferrar. Intellige hoc de Verbo ample sumpto : nam Verbum stricte proprieque sumptum non nisi notionale est, uti docet S. August. Cyrillus, D. Thomas, et ex iis Suarez lib. 9. de Trinit. cap. 3.

Plura de Verbo hoc dixi in espist. S. Joannis 1. cap. 1. v. 1. ubi pariter ostendi, in quibus Verbum hoc divinum nostro humano sit simile, et in quibus sit dissimile : item ejus dignitatem, præstantiam, efficaciam, qua intime mentibus nostris illabitur, easque sibi assimilat, purificat, perficit, sanctificat. Quibus adde S. August. Serm. 38. de Verbis Domini : *Est*, inquit, *Verbum Dei forma quædam non formata, sed forma omnium formarum superans omnia, existens in omnibus. Quærunt vero quidam, quomodo nasci potuerit Filius coævus Patri? nonne si ignis æternus esset, coævus esset splendor? itemque imago quæ de speculo existit aut aqua? ut si aliquid super aquam, exempli gratia virgultum, semper fuisset, et imago de eo semper esset.* S. Basil. hom. in princ. Joan. *Verbum hoc*, ait, *quod erat in principio, nec humanum erat, nec angelorum, sed ipse Unigenitus, qui dicitur Verbum, quia impassibiliter natus, et generantis imago est, totum in se generantem demonstrans : habet vero verbum nostrum divini Verbi similitudinem quamdam : declarat enim totam mentis conceptionem : et quidem cor nostrum quasi fons est, verbum prolatum quasi rivulus ex ipso manans. Prævidit Spiritus sanctus futuros, qui gloriæ Unigeniti invidentes, dicerent : Antequam genitus esset, non erat, itaque ait : In principio erat Verbum.* S. Chrys. *Non simpliciter*, ait, *Verbum dixit, sed cum articulo à reliquis ipsum separans : est enim quædam hypostasis ex Patre impassibiliter proveniens; significat vero hoc, In principio erat, semper et infinite extitisse : nam de cœlo et de terra non dicitur quod erant in principio, sed quod in principio facta sunt.*

Et Verbum erat apud Deum.] Occurrit S. Joannes objectioni. Dicet enim quis : Ubi erat Verbum in principio, id est, ab æterno, cum adhuc nullus locus, imo nihil, sive nulla creata essent in rerum natura? Respondet, Verbum loco non eguisse, eo quod spirituale sit et divinum, sed fuisse apud Patrem, utpote à quo originem duceret, id est, ut ait v. 18. fuisse in sinu Patris, vel etiam in domo paterna, quæ est Deus ipse, ejusque immensitas; ibi, inquam, fuisse arcanum et nobis absconditum.

Præpositio *apud* notat Primo, diversitatem personæ; quod scilicet Filius sit diversa persona à Patre, non una et eadem, uti voluit Sabellius ejusque asseclæ Sabelliani : *Quomodo enim quod unum numero est, ipsum apud seipsum esse intelligitur?* ait S. Cyrillus. Sic et S. Chrys. Theophyl. ac Sever. et Leontius in Catena : *Ante omnia*, ait Tertullian. lib. 5. Contra Praxeam, *Deus solus erat ipse sibi et mundus, et locus, et omnia; solus autem, quia nihil aliud extrinsecus præter illum, ceterum ne tunc quidem solus : habebat enim secum, quam habebat in semetipso, rationem suam, etc. hanc Græci λόγον dicunt.* Solitudo enim vitæ beatæ adversatur. Deus ergo Deique beatitudo requirit societatem et amicitiam, scilicet pluralitatem personarum.

Secundo *apud* notat amicam et summam Filii cum Patre conjunctionem, qua fit ut à Patre separari nequeat, sed illi semper indivulse adhæreat. Ita Nonnus.

Tertio, *apud* designat æqualitatem Filii cum Patre : nam esse apud Deum, sive juxta Deum, est sedere ad dextram Dei quasi Deum ὁμοούσιον æqualem. Unde Christus, post ascensionem ad dexteram Patris rediisse dicitur, Marc. 16. 19. Ita S. Cyrill. Hieros. catechesi 11. Hinc et Nonnus sic explicat :

Πατρὸς ἔην ἀμέριστος, ἀτέρμονι σύνθρονος ἕδρῃ :

hoc est,

A Patre erat indivisum, æterno cum eo sedens in throno.

Nota σύνθρονος, quod Latina vox una non adæquat, idemque est quod ejusdem throni consors, assessor, confessor in eadem sede. Plura de hoc membro dixi in epist. 1. S. Joan. 1. 1.

Et Deus erat Verbum.] Græce, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. Ne Arriani objiciant : Si Verbum erat apud Deum, ergo ipsum non erat Deus; occurrit et antevertit Joannes : *Et Deus erat Verbum.* Arriani enim Verbum Dei internum et essentiale, id est, intellectionem Patris, Filii et Spiritus sancti (ut habet Orthodoxa fides) ponebat in uno Deo, id est, in una persona Dei, ipsi coæternam : sed Deum cœpisse esse Patrem in tempore, cum Verbum notionale à se distinctum produxit, quasi primam creaturam, et per eam ceteras. Refellit hoc S. Joannes dicens : *Et Deus erat Verbum*, id est, Verbum jam dictum erat Deus. Sic enim invertenda est hæc propositio. Ob consonantiam enim Joannes verba transposuit : dixerat enim : *Verbum erat apud Deum;* unde repetens nomen Dei consone subjicit : *Et Deus erat Verbum*, ne quis putaret Verbum non esse Deum, eo quod dixerit esse apud Deum, q. d. Verbum ita est apud Deum, ut ipsummet sit Deus. Aut, ne idem ille Deus, apud quem erat Verbum, id est Deus Pater, putaretur esse Verbum, eademque cum illo persona; sed Verbum ejusdem naturæ divinæ dumtaxat cum Patre communicationem habere; hinc addit : *Et Deus erat Verbum :* q. d. Verbum erat apud Deum Patrem, cum eoque est idem Deus, quoad eamdem naturam divinam : non vero quoad eamdem personam. Hoc telo configuntur Arriani; diserte enim Joannes ait, Verbum, id est Filium, esse Deum.

Objiciunt Arriani, vocem θεὸς, id est, Deus, hic non habere articulum, uti habuit paulo ante: *Et Verbum erat apud* τὸν θεὸν, id est, *Deum* : ergo Verbum vere non est Deus. Resp. Nego sequelam : nam causa hujus diversitatis est, quod vox θεὸς, in præcedenti membro, cum dicitur : *Apud Deum*, certam personam denotet, scilicet Patris, apud quem erat Verbum; hic ergo non personam, sed essentiam utrique personæ communem denotat. Verbum enim est idem Deus cum Patre, quoad eamdem essentiam et deitatem, non vero quoad eamdem personam. Articulus autem notat certam personam, non vero naturam utrique communem. Rursum Græci articulum præponunt subjecto, non prædicato, hic vero *Deus* prædicatum est, *Verbum* vero subjectum, uti dixi.

Nota, Joannem trimembri hac sententia, primo membro explicare Verbi *quando*, sive æternitatem; secundo verbi *ubi*, et à Patre distinctionem; tertio *hoc* Verbi essentiam, et essentiæ cum Patre identitatem. Si enim quæras, Quando erat Verbum? respondet : Erat in principio, id est, ab æterno. Si quæras, Ubi erat Verbum? resp. Erat apud Deum Patrem. Si denique quæras, Quidnam est Verbum, et cujus naturæ? resp. Verbum, hoc est Deus. Ita S. Joannes hoc trimembre Evangelii sui de Verbo exordium explicuit in Symbolo, quod ipse jussu B. Virginis tradidit S. Gregorio Thaumaturgo, uti narrat S. Greg. Nyssen. in ejus Vita. Hoc enim symbolum sic habet : *Unus est Deus Pater Verbi viventis, sapientiæ subsistentis, et potentiæ et figuræ æternæ, perfectus perfecti genitor, Pater filii unigeniti. Unus Dominus, solus ex solo, Deus ex Deo, figura et imago deitatis, Verbum efficax, sapientia constitutionis rerum universarum comprehensiva, et potentia totius creaturæ effectrix. Filius verus veri Patris, visum effugiens visum effugientis, et corruptioni non obnoxius non obnoxii corruptioni, et morti non obnoxius morti non obnoxii, et æternus æterni.*

Hoc erat in principio apud Deum.] Trimembrem propositionem uno hoc membro, quasi compendio repetit, confirmat et inculcat S. Joannes, q. d. Hoc verbum, quod dixi esse Deum, erat in principio, id est, ab æterno, apud Deum : quia enim difficile est intelligere, quomodo Verbum sit apud Deum, et tamen idem sit Deus; hinc utrumque jungit et inculcat Joannes, ut unitatem essentiæ simul et diversitatem personarum significet, ac in deitate esse trinitatem trium hypostaseων, scilicet Patris, Filii, et Spiritus sancti doceat. Hoc enim est altissimum, obscurissimum et creditu difficillimum fidei nostræ mysterium, quod omnem hominum et angelorum captum superat. *Quasi ergo Arrianos audiens*, ait S. Cyrill. *non modo inquit, Verbum erat apud Deum, verum etiam Deus erat : sic quoniam apud Patrem est, inquit, per seipsum subsistit : quoniam vero Deus est, ex Deo Patre, consubstantialis Patri, et natura Deus esse intelligitur.*

Secundam hujus repetitionis causam dat Maldonatus, scilicet ut ex tertio membro : *Et Deus erat Verbum*, quasi ex ratione vel causa, duo priora membra probet vel confirmet, q. d. Quia Verbum est Deus, hinc sequitur ipsum in principio fuisse apud Deum Patrem, hoc est esse æternum et Patri coævum, ὁμούσιον, et æquale.

Tertiam dat S. Hilar. lib. 2. de Trinit. ne quis ex eo quod dixit Verbum esse Deum, idemque esse apud Deum, suspicetur duos esse deos, scilicet unum qui sit Verbum, alterum apud quem sit Verbum, sicut Manichæi duo posuerunt rerum principia sive duos Deos, unum qui sit creator corporum et rerum corporalium, alterum qui sit creator angelorum et rerum spiritualium. Dicit ergo Joannes, Verbum ita esse apud Deum Patrem, ut idem cum Patre sit Deus, quia apud Patrem est tanquam Verbum, cum eo in eadem deitate conjunctum, imo unum idemque, sed hypostasi et persona ab eo distinctum.

3. Omnia per ipsum (Verbum) facta sunt.] *Omnia*, scilicet quæ non sunt Deus, per Verbum facta, id est, creata sunt, uti mox explicat. *Omnia* scilicet *ab angelo usque ad vermiculum*, ait S. August qui et addit : *Inter dicentem Deum et factam creaturam, quid est per quod factum est, nisi Verbum, per quod Deus dixit : Fiat et factum est? juxta illud : Dixit, et facta sunt.* Hoc est quod ait Apostolus : *In ipso* (Verbo sive Christo) *condita sunt universa, in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia : sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum, et in ipso creata sunt*, Coloss. 1. 16. Et, *per quem fecit et sæcula*, Heb. 1. 2. Et, *Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum*, Psal. 32. 6.

Ergo ex hisce S. Joannis verbis perperam Macedoniani negantes Spiritum sanctum esse Deum, inferebant ipsum esse factum, id est, creatum per Verbum, ac proinde ipsum esse creaturam, non creatorem : quia *omnia* refert tantum ea quæ facta, id est, creata sunt, non autem increata, qualis est Spiritus sanctus, qui idem cum Filio et Patre est Deus, et creator omnium. Nam alioqui si generalissime Τὸ *omnia* accipias, ex eo inferes, etiam Patrem esse factum, id est, creatum per Verbum, quod est absur-

dissimum, uti docte contra Macedonianos docet S. Gregorius Nazianzenus orat. de Spiritu sancto. Verum S. Joannes Spiritus sancti hic non meminit, quia Verbi dumtaxat generationem et incarnationem describit. Itaque cum v. 1. et 2, dixisset, Verbum in se esse Deum, esse æternum, esse apud Patrem, id est ὁμοούσιον, et æquale Patri; nunc v. 3. declarat, quomodo idem Verbum se habeat ad creationem et creaturas, asseritque omnia per ipsum esse creata : unde gradatim v. 9. et seq. descendit ad hominem, docetque quomodo Verbum se habuerit ad hominem, atque asseverat illud hominis carnem et naturam assumpsisse, ut eum illuminaret, redimeret, salvaret et bearet. Huc enim tota hæc ejus narratio spectat et refertur.

Nota præpositio *per*, cum dicitur, *per ipsum*, hic non significat causam instrumentalem, aut ministrum, quasi Verbum fuerit instrumentum, vel minister Dei, per quod crearit omnia, uti voluit Origen. (qui proinde à nonnullis vocatur pater Arrianorum) et Arriani; sed significat causam principalem, uti et Gen. 4. 1. *Possedi hominem per Deum,* Prov. 8. 15. *Per me reges regnant,* Gal. 4. 7. *Quod si filius, et heres per Deum.* 1. Cor. 1. 9. *Fidelis Deus, per quem vocati estis.* Ecce hic aliisque locis præpositio *per* tribuitur Deo Patri, qui est prima omnium causa. Significat Ergo Τὸ *per* hic, Verbum cum Patre esse causam principalem creationis rerum omnium, ac consequenter Verbum esse omnipotens, esseque Deum. Ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym. hic, ac S. Athanas. Basilius, et alii scribentes contra Arrianos. Quocirca Paulus Heb. 1. 10. illud Ps. 101. 26. *Initio tu Domine terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli*, de Verbo, sive Filio, interpretatur : *Nunquam profecto id asserturus*, inquit Chrys. *nisi conditorem Filium, non ministrum arbitraretur, ac Patri et Filio pares esse intelligeret dignitates.*

Dices, Cur ergo S. Joannes potius dicit per Verbum omnia esse facta, quam à Verbo? Resp. Primo, ut significet Verbum à Patre procedere, esseque genitum : *Ne quis illum esse ingenitum suspicaretur*, ait S. Chrysost.

Secundo, ut significet Verbum esse ideam rerum creatarum, juxta quam Pater cum Filio creavit omnia. Artifex enim omnia opera artis suæ facit per ideam, sapientiam, conceptum, sive verbum mentis suæ : hæc autem omnia appropriantur Verbo divino, sive Filio, qui est Sapientia genita, sed increata; et per consequens appropriatur ei, quod per ipsum omnia sint facta. Ita S. Cyrillus.

Tertio, proprie dicit per Verbum omnia esse facta, quia Verbum à Patre accipit cum essentia divina, omnipotentiam, et actionem eamdem numero, qua simul cum Patre omnia creat; quare Verbum est quasi medium inter Deum Patrem et creaturas, ac proinde recte dicitur Pater per ipsum, ut causam principalem à se genitam, fecisse omnia.

Et sine ipso factum est nihil.] *Sine exceptione sunt omnia*, ait S. Hilarius lib. de Trinit. *nihil, quod extra sit derelinquitur.* Rursum Τὸ *sine ipso*, notat Verbum fuisse socium Patri, in rerum creatione. Unde S. Hilarius S. Joannem alloquens : *Piscator*, inquit, *reddidisti auctorem*, *cum socium professus es.*

Factum est nihil.] *Nihil*, id est, malum, puta res corruptibiles, quæ assidue tendunt in nihilum, ex quo prodierunt, inquebant Manichæi : hi enim censebant res corporales et corruptibiles non esse creatas à Deo et Verbo, sed à dæmone vel Deo malo esse conditas. Ridet hoc S. August. lib. de Natura boni, contra Manichæos cap. 25. ac futile falsumque hoc esse liquet ex Græco, qui pro *nihil* habet οὐδ' ἕν id est, *neque unum ;* Syrus, *etiam non unum,* q. d. Ne unum quidem factum est sine Verbo, sed omnia omnino, usque ad unum et ultimum, per illud creata sunt. Unde Arabicus clare vertit, *omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso non fuit quidquam eorum quæ facta sunt.*

Secundo, S. Aug. per *nihil*, accipit peccatum, q. d. Omnes res creatæ sunt per Verbum, excepto nihilo, id est, peccato, cujus auctor est diabolus et mala voluntas, non Deus, nec Verbum. Sicut enim malum, non est ens, sed privatio entis et boni : sic pariter peccatum est privatio rectitudinis et bonitatis, quæ operi inesse debet, ac consequenter peccatum est quasi nihil. Verum hoc subtilius est quam solidius, ac coactius quam germanius, teste S. Hieronymo in c. 2. Michææ, atque refellitur ex Græco οὐδ' ἕν *neque unum*, et ex eo quod sequitur : *quod factum est :* hoc enim tantumdem valet, ac si dicas : *Nihil*, id est, nulla res, quæ facta est, facta est sine Verbo, sed omnes omnino per illud factæ et creatæ sunt. Hic enim sensus est planus et genuinus.

Quod factum est.] Triplex est hic dispunctio, et consequenter triplex lectio et intellectio, triplexque sensus ; prima est : *Sine ipso factum est nihil, quod factum est in ipso*, ac deinde ponitur ponctum, post quod nova sententia sequitur : *Vita erat, et vita erat lux hominum*, etc., ita dispungit legitque S. Hilar. lib. 2. Trinit. S. Epiphan. in Anchorato, et alii nonnulli.

Verum hæc lectio passim ab aliis rejicitur. Videtur enim ineptam continere tautologiam, cum ait : *sine ipso*, et mox, *in ipso.*

Secunda lectio est : *Sine ipso factum est nihil,* deinde punctum, post quod nova sequitur sententia : *Quod factum est in ipso*, *vita erat.* Ita dispungit legitque S. August. Tertull. Contra Hermog. S. Ambrosius lib. 3. de Fide cap. 3. et passim Latini : atque è Græcis Clemens Alexand. lib. 1. Pædag. cap. 6. et S. Cyrillus hic : quod S. August. sic explicat, q. d. Omnis res facta et creata per Verbum, antequam fieret et crearetur, erat in ipso Verbo vitaliter et intellectualiter. Erat enim in ideis et rationibus æternis, quæ vivunt in Verbo. Erat ergo vita, id est, vivebat in mente et idea Verbi. Aliter explicat S. Cyrill. q. d. Omnis res facta erat vita in Verbo, id est, vitam, hoc est, vigorem et essentiæ suæ conservationem, accepit, et continuo accipit à Verbo, quamdiu est et existit.

Tertia lectio communis est Syrorum, Arabicorum et Græcorum, S. Chrysostomi, Theoph. Nonni, Euthymii et Leontii in Catena : *Sine ipso factum est nihil quod factum est*, deinde punctum; mox nova incipit sententia : *In ipso vita erat.* Hæc lectio est plenissima, quocirca eam sequuntur Biblia Romæ correcta, aliaque Latina perplura. Sensus enim planus est, q. d. Nihil quod factum est sine Verbo factum est, sed omnes res factæ à Verbo factæ sunt.

Addit hoc contra Macedonianos argutantes : Si omnia per Verbum facta, id est creata,

sunt; ergo et Spiritus sanctus per Verbum factus, id est, creatus est, ac consequenter Spiritus sanctus est creatura. Excludit enim hoc Joannes, addens Τὸ *quod factum est* : q. d. Cum dico omnia per Verbum esse facta, non intelligo Spiritum sanctum, sed tantum ea quæ facta et creata sunt. Ergo Τὸ *quod factum est*, limitat et determinat Τὸ *nihil*, q. d. Nihil quod factum est, sine Verbo factum est; nulla res, quæ creata, sine Verbo creata est, sed omnia per Verbum producta sunt.

4. In ipso vita erat, et vita erat lux hominum.] Vita est res præstantissima, sicut mors est pessima. Vitæ ergo fontem S. Joannes assignat Verbo : *In ipso enim vivimus, movemur et sumus*, Act. 17. Hinc et Græci suam Deum vocant Ζῆν, à ζῆνα, id est, *vivere*, quod omnibus viventibus vitam inspiret. Sensus ergo est, q. d. Vera nostra vita gratiæ et gloriæ in ipso Verbo erat, velut in sui origine et fonte. Unde ut ipsum hanc vitam et lucem hominibus communicaret, ad eos descendit et hominem se fecit: ut sicut per Verbum macrocosmus, hoc est magnus hic mundus, olim creatus est, ita et per illud ipsum microcosmus, id est parvus mundus, puta homo, recrearetur, et à morte peccati ad vitam gratiæ et justitiæ revocaretur. Ita se explicat S. Joannes, cum subdit : *Et vita erat lux hominum.* Et in ep. 1. cap. 1. v. 2. loquens de Verbo vitæ : *Et vita*, inquit, *manifestata est, et vidimus, et testamur, et annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis.* Et cap. 5. v. ult. *Ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus, et vita æterna.* Vide ibi dicta. Hac de causa S. Joannes passim Christum vocat *vitam.* Ita S. Chrysost. et Theophyl. hic, Ammonius in Catena, S. Ambros. lib. 3. de Fide c. 3. et 5. Athanasius lib. 3. de Assumptione hominis, contra Marcellinum.

Porro Patres hanc Verbi vitam varie explicant.

Primo de vita formali : *In ipso vita erat;* hoc est, ipsa Verbi substantia est vita, ipsum Verbum est vita subsistens, ait Oecum. in ep. 1. S. Joann. cap. 1. Ipsum Verbum essentialiter est vita : ipsa enim ejus essentia est vivere et vita. Vivit enim vitam divinam, perfectissimam, immensam, æternam, beatissimam; quæ origo et fons est omnis vitæ angelicæ, humanæ, animalium et plantarum.

Secundo, in Verbo est vita idealis, sive exemplaris, quia in Verbo quasi in idea vivunt sempiternæ rerum omnium rationes, ut ait S. Aug. Verbum enim est omnium creaturarum idea, idea autem est ipsa essentia et vita Dei. Ita S. August. tract. 1. in Joan. *Sapientia Dei*, inquit, *secundum artem continet omnia : terram vides, cœlum, solem, lunam, sunt ista in arte, sed foris corpora sunt, in arte vitæ sunt.* Alio vero loco : *Propterea* (ait Joannes) *quod factum est, in ipso vita erat, omnia quæ facta et vitam non habent, in ipso Verbo Dei vita sunt, in seipsis vita non sunt.* Sic ergo Verbum est vita omnium creaturarum, etiam inanimatarum, quia omnes vivunt in Verbo, utpote quod totum est vita.

Tertio, in Verbo est vita causalis naturalis, quia Verbum causat et efficit omnia viventia, eisque suam vitam communicat; scilicet plantis vitam vegetativam, animalibus vitam animalem, hominibus rationalem, angelis angelicam. Rursum, in Verbo quasi in causa efficiente, est vita, id est omnium rerum vigor, duratio et conservatio, quia hæc per Verbum fiunt : Verbum enim omnibus rebus dat vigere, vivere, durare et permanere. Ita S. Chrys. Cyrillus, Theophyl. Unde Jansenius sic exponit, q. d. Vita naturalis viventium, pendet à Verbo ; quasi sensim Joannes à vita viventium descendat ad hominem, ejusque vitam acceptam à Verbo.

Quarto et magis genuine, *vitam* hic accipias causalem supernaturalem, q. d. In verbo quasi in fonte et causa primigenia erat vita nostra supernaturalis, puta gratiæ et gloriæ, ideoque ut hanc vitam nobis impetraret, incarnatus est et factus homo, ut initio dixi. Supernaturalis enim vita est duplex : inchoata per gratiam, qua homo justus per fidem, spem et charitatem servit Deo, vivitque vitam supernaturalem, in Deum supernaturaliter credendo, sperando, eumque super omnia amando : altera vita supernaturalis est consummata per gloriam, qua Beati Deo fruuntur, deliciantur et beantur in æternum. Alludit ad illud Psal. 45. *Apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen*, hoc est, ait Theodoretus, *apud te est Verbum internum, fons vitæ, et in lumine Spiritus sancti, lumen Unigeniti tui cernemus.* Vide S. Dionysium cap. 6. de Divin. nomin. ubi docet Deum esse originalem vitam. Primo, vitæ angelicæ; Secundo, humanæ; Tertio, animalium; Quarto, plantarum; Quinto, justorum; Sexto, Beatorum.

Et vita erat lux hominum.] Qua homines illuminantur spiritualiter per fidem et gratiam. De spirituali enim et supernaturali luce loquitur, non de corporali et naturali, ut patet ex seq. Sensus est, q. d. Vita nostra, quam paulo ante dixi fuisse in Verbo, erat hæc Verbi illuminatio, qua homines cognitione Dei et salutis suæ illuminavit exterius, per verba et exempla sancta; interius, per lumina cœlestia menti indita, quibus mentem illustravit et illustrat. Hæc est causa cur Verbum sit caro factum, et cur Joannes Baptista à Deo sit missus, ut ei fieret testis, ut paulo post dicam. Sed anticipat Joannes hic, et lucis mentionem interjicit, eo quod homines ingrati tantum vitæ et lucis donum non receperint, quod mox inculcare volebat. Ita Clemens Alexandr. Exhort. ad Gentes : *Verbum*, ait, *quod erat apud Deum, doctor apparuit; Verbum per quod omnia sunt fabricata, et quod cum eo, qui finxit, vitam simul præbuit, ut opifex, bene vivere docuit, cum apparuisset ut magister, ut postea semper vivere suppeditaret ut Deus.*

Symbolice, quomodo Deus sit lux, primo, formalis; secundo, idealis; tertio, causalis ; quarto, supernaturalis omnis omnino lucis, vide apud S. Dionysium de Divin. nomin. cap. 2. 4. et 7.

5. Et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt.] q. d. Lux natura sua solet tenebras illuminando dispellere, et sic Verbum, puta Christus, quia lux est, fecit quantum est ex parte sua; sed tenebræ, id est, homines ignorantia, infidelitate, cupiditatibus et peccatis suis obstinati, mentis suæ oculos clauserunt, et noluerunt hanc lucem admittere.

Nota. Christus, puta Deus, est lux formalis

increata, qua homo vero, etiam est lux causalis, quia ipse hominibus causa est omnis sapientiæ, gratiæ et gloriæ, non tantum dans eis lumen naturale rationis, ut explicant Origenes et Cyrillus : sed etiam et potius dans his lumen supernaturale fidei et sapientiæ : unde à Malachia c. 4. 2. vocatur *sol justitiæ.* Vide ibi dicta.

Nota. Hic Christus homo vocatur *lux*, quia maximè luxit post carnem assumptam : fuit tamen etiam lux ante eam, à mundi exordio : nam sicut sol, antequam horizontem ascendat, aliquos auroræ radios præmittit, quibus mundum illuminat, sic et Christus. Ita S. Augustinus tract. 1. in Joannem. Hoc est quod ait Pater ad Christum : *Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ*, Isaiæ c. 49. 6. Et Christus : *Ego sum lux mundi*, Joan. 8 ac de eo Simeon : *Lumen ad revelationem Gentium, et gloriam plebis tuæ Israel*, Lucæ 2. 32.

Pulchre S. August. hom. 43. inter 50. *Ideo*, ait, *venit Christus illuminator, quia diabolus fuerat excæcator.* Ita S. Gregorius Nyssenus orat. de Nativit. Christi : *Puritas*, ait, *in nostris cordibus versatur, sordes vero puritatem non attingunt, sicut ait Evangelista, quod lux in tenebris lucet, et tenebræ eam complexæ non sint.* Et S. Augustinus epist. 120. ad Honoratum : *Filius*, ait, *Dei non est absens etiam mentibus impiorum, quamvis eum non videant, sicut nec ulla lux videtur, oculis præsentata cæcorum.* Idem l. 1. de Pec. mer. c. 25. *Sicut sol à cæcis, quamvis eos suis radiis quodammodo vestiat, sic à stultitiæ tenebris lumen Dei non comprehenditur.* Lucet autem lux Verbi in tenebris impiorum hominum, per lumen rationis, per creaturarum voces, quæ omnes creatorem esse, esseque venerandum et amandum clamant; per legem naturæ menti inscriptam, per legem novam, per Scripturas, doctores, concionatores, sanctas inspirationes, etc. Unde idem Augustinus tract. 2. in Joan. *Noli cadere*, ait, *in peccatum, et non tibi occidet hic sol; si tu feceris casum, tibi faciet occasum.* Si vis videre lucem, esto et tu lux : si enim tenebras et tenebrosas cupiditates ames, obtenebrabunt, imo excæcabunt te.

Nota. In S. Scriptura, præsertim apud S. Joannem hic, et in epist. fides. et gratia Christi comparantur luci, peccata vero tenebris, ob multas et appositas analogias : lux enim cœlestis et nobilissima inter naturales est qualitas, celerrima, efficacissima, impassibilis, purissima, quæ nullis sordibus, licet iis immista, fœdari potest; afferens splendorem, calorem, lætitiam; faciens res omnes videri, vitam et vigorem omnibus viventibus afferens; talis est et Deus, Deique gratia : contrarium est in peccatis, quorum proinde symbolum sunt tenebræ. Adde, quod gratia ad æternam lucem et gloriam, peccata ad imas et summas tenebras ducant. Vide dicta in epist. 1. S. Joan. c. 1. v. 5. et 6. ubi ex Dionysio de Divin. nomin. c. 15. recensui triginta analogias lucis sive ignis et gratiæ, ac octo analogias tenebrarum et peccatorum. Vide et quæ de umbra mortis dixi Lucæ 1. v. 79. et Isaiæ 9. 2.

Non comprehenderunt.] Græce, οὐ κατέλαβεν, id est, *non apprehenderunt*, ut vertit Vatabl. *non susceperunt* : unde Noster vers. 11. et 12, vertit, *non receperunt.* Verti quoque potest, *non detinuerunt, non occuparunt, non antevarterunt* : et tunc major est amphasis, q. d. Tenebræ, id est, homines infideles et impii, Deum et viam salutis ignorantes, visa luce Verbi, debuerunt eam detinere, imo occupare et antevertere, ut per eam Deum et viam salutis suæ cognoscerent : at tanta fuit eorum cæcitas et pravitas, ut eam ultro se offerentem, illosque ambientem amplecti et recipere noluerint, sed illi clauserint oculos, nec eam admittere, vel recipere voluerint : *Erant enim mala eorum opera*, ut ait Joannes c. 3. 19.

6. Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes.] Cognomen Baptista, à baptismo pœnitentiæ quem instituit. *Missus*, scilicet, ut ait Lucas c. 3. 1. *anno quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris factum est verbum Domini super eum in deserto, et venit in omnem regionem Jordanis*, etc. *Tu igitur*, ait Chrysost. *cum à Deo missum intelligas, nihil jam humanum ab eo dici annunciarive existimes, sed divina omnia. Non enim suum quidquam, sed mittentis arcana denunciat. Idcirco Angelus appellatur, hoc est nuncius : est enim nuncii officium nihil ex se scire.* Ita S. Chrysost. et ex eo Theoph. Dicit ergo Joannem missum à Deo, ut ei pondus auctoritatis addat, ejusque de Christo testimonium, non tam humanum quam divinum esse ostendat.

7. Hic venit in testimonium (ad testandum, sive ut esset testis, ut testimonium perhiberet veritati, scilicet quod Jesus esset Messias salvator mundi) ut testimonium perhiberet de lumine.] Puta ut testaretur Jesum esse verum lumen mundi, et ab eo nos debere omne lumen fidei, et notitiam salutis expectare et postulare.

Nota. Licet lux soleat distingui à lumine, sicut causa ab effectu; lux enim solis producit lumen in aere; hic tamen idem sunt *lux* et *lumen* : pro utroque enim græce eadem est vox φῶς, id est lux, quam noster Interpres copiæ causa nunc vertit *lux*, nunc *lumen.* Rursum græce additur articulus τὸ φῶς, id est, illa lux, scilicet spiritualis, eximia, immensa, divina, ex se lucens, quæ per se et essentialiter est lux, et fons omnis lucis, ac quasi sol quidam divinus, cujus respectu Joann. Baptista erat luna dumtaxat, vel lucifer : quia sicut lucifer sive hesperus præit solem, sic Joannes præivit Christum, quasi solis justitiæ anteambulo. Sensus est, q. d. Quia lux deitatis abscondita erat in humanitate Christi, abjecta, vili et paupere, quasi in lucerna obscura et umbrosa, ut homines eum non viderent, nec cognoscerent : hinc Deus misit Joannem, ut lucem hanc detegeret, ostenderet ac testaretur Jesum vere esse Deum, Deique Filium, et mundi doctorem et redemptorem. Nam, ut ait Paulus : Deus *lucem inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest*, 1. Tim. 6. 16. Rursum Filius est *splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus* (Dei Patris) Hebr. 1. 3. Idem *candor est lucis æternæ, et speculum sine macula Dei majestatis et imago bonitatis illius*, Sapien. 7. 26. Vide ibi dicta.

Ut omnes crederent per illum.] Q. d. Ut omnes Joannem audituri, in Christum, quasi in lucem crederent, et credentes justificarentur ac salvarentur. *Per illum*, scilicet Joannem, qui Christum digito ostendens : *Ecce*, inquit, *agnus Dei qui tollit peccata mundi.* Unde Nonnus : *Per illum*, inquit, id est, *per unius præconis* (Joannis) *vocem.*

8. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine.] Judæi et Scribæ, ob

prædicationem et vitam cœlestem Joannis in eremo, putabant ipsum esse lucem, id est, Christum. Elidit idipsum hoc Joannes Evangelista, q. d. Joannes Baptista *non erat lux*, id est, Messias, doctor et salvator mundi; sed tantum ejus testis et index, qui omnem suam cognitionis, prophetiæ et gratiæ lucem à Christo acceperat. Unde ipse c. 5. 35. vocatur *lucerna ardens et lucens. Sed non proprio igne ardebat*, inquit Origenes, *non propria luce lucebat. Stella erat matutina, sed non à seipso proprium lumen accepit; gratia ipsius quem præcurrebat, in eo ardebat et splendebat. Non erat ille lux, sed particeps luminis : suum non erat, quod in se et per se fulgebat.*

9. Erat (alia à Joanne, puta ipse Christus) lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.] Quæres, cur Christus dicitur *lux vera*, vel, ut Græca nervosius habent, τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, id est, *illa lux illa vera?* Resp. Quia Verbum est prima, increata, naturalis et per essentiam lux : Joannes vero Baptista et ceteri Sancti sunt lux per Verbi communicationem et participationem dumtaxat; quia omnes lumen fidei et gratiæ emendicant à Christo, ceu luna et planetæ à sole : quare si cum Christo comparentur, quia in infinitum ab ejus claritate superantur, non merentur nomen lucis. Christus ergo solus lux est, et solus lucis nomen meretur; sicut Dei nomen est, *Jehova*, sive *qui est*, quia ipse est verum, essentiale, æternum et immensum ens, cetera vero omnia ab eo particulam entitatis hauriunt : quare respectu Dei habent esse adeo imperfectum et deiminutum, ut potius non esse, quam esse videantur : sunt enim quasi umbra entis quaquaversum immensi, quod est Deus, qui proinde verum est ens, sive ὁ ὢν uti dixi Exodi 3. 14. Unde hic cap. 7. 28. Christus ait : *Est verus* (Deus Pater) *qui misit me*.

Secundo, Christus est vera lux mundi, quia ejus doctrina et fides opposita est falsis doctrinis et erroribus Gentilium philosophorum, Saracenorum, hæreticorum, atheorum, etc. *Vera* enim *lux* est mera, pura, sincera, clara, genuina, quæ nil habet ficti, nil obscuritatis, nil umbræ, nil diminutæ lucis.

Tertio, quia Christus longe verius et perfectius nos illuminat, quam omnis lux corporea, ut ab ea metaphora ducatur, in qua proinde lux spiritualis dicitur mereri sola nomen lucis, lux vero corporea ejus dumtaxat esse velut umbra. Simili modo et sensu ait Christus cap. 15. 1. *Ego sum vitis vera*, ac cap. 6. 55. vocat se verum panem. Sic alibi sæpe verum vocatur id quod perfectum est, eminens et excellens.

Quarto, Christus est lux vera, quia latissime et plenissime quaquaversum lumen suum diffundit : unde ubique ipse est vera lux : nam, ut explicans subdit Joannes, *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Omnes enim fideles et Sancti, quanticumque et quotquot fuerunt à principio mundi, sunt et erunt, omne suum fidei et gratiæ lumen hauserunt, hauriunt et haurient è Christo. Joannes vero Baptista lux fuit Judææ dumtaxat, qui est angelus terræ, idque tempore Herodis tantum. Simile est de ceteris Sanctis.

Denique Joannes et ceteri exterius tantum, sonora voce auditores suos docuerunt, mentem vero per se et immediate illustrare non potuerunt : utrumque autem facit Christus. Vox enim ferit aures dumtaxat, sed Christus sua gratia mentem ferit et illuminat : unde ipse solus dicitur *illuminare omnem hominem.*

Hac de causa Christus passim à Joanne vocatur *veritas;* ut cum Christus ait cap. 14. *Ego sum via, veritas et vita.* In Christo enim fuit omnis veritas, illaque quadruplex; scilicet veritas entis, veritas mentis, veritas oris, veritas operis.

Latet in occulto veritas : sic vera deitas latebat occulta in humanitate Christi. Eadem tamen semper latere non potest. Nam ut ait Cicero pro Cœlio : *O magna vis veritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contraque fictas omnium insidias, facile se per seipsam defendat.* Hinc veritas premi potest, opprimi non potest; perinde ut sol nubibus tectus latet, sed mox radiorum suorum vi nubes dissipat, et clarus effulget : sic et veritas, sic et Christus.

Quocirca veritas græce dicitur ἀλήθεια, ab privativo, et λήθη, id est oblivio, quod oblivionem arceat, quodque in eam nulla cadat oblivio, nullus error, nulla falsitas. Hanc haurimus à Christo, *tanquam à Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis umbratio.* Jacobi 1. 17.

Porro magna est affinitas verbi, et veri sive veritatis. Unde licet nonnulli apud Augustinum lib. de Princip. Dialec. cap. 6. *verbum* derivent à verberando, vel verberatu, ut verbum sit verber, eo quod verberato lingua intra palatum aere, formatur verbum : melius tamen Varro, et ex eo S. August. l. 15. de Trin. c. 11. *verbum* à vero et veritate deducunt, eo quod verbum sit vera cogitationis, et rei cogitatæ intellectæque imago. *Quando ergo quod est in notitia, hoc est in verbo*, ait S. August. *tunc est verum verbum et veritas;* hoc autem semper est in Verbo hoc divino : nam humanum sæpe fallit et fallitur.

Illuminat omnem hominem.] Quantum in ipso est : unde qui non illuminantur, sibi tribuant culpam, quia lumen fidei et gratiæ à Christo oblatum recipere nolunt; sicut sol illuminat omnes qui in domo sunt, quantum est ex parte sua; sed si quis fenestram claudat, impediet ne sol illum illuminet : hæc ipsus erit culpa, non solis : alludit enim ad solem, qui totum mundum illuminat. Ita S. Chrysost. Cyrillus, Theophyl. Euthym. Et patet ex præced. Idem enim ducit cum eo quod dixit v. 5. *Lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt.* Loquitur de lumine supernaturali et gratiæ, licet S. Cyrill. explicet de lumine naturali rationis. Deus enim dedit cuique homini lumen rationis, ut per illud sciat quid bonum sit, quid malum; quid amplectendum, quid fugiendum.

Porro S. August. arctiùs hæc accipit : nam ut contra Pelagianos doceat non omnibus hominibus dari gratiam, scilicet congruam et efficacem, quæ eos convertat, justificet et beet; hac de causa Τὸ *omnem hominem* sic Primo, exponit, ex omni hominum genere aliquos illuminat, v. g. aliquos ex Indis, aliquos ex Persis, aliquos ex Afris, aliquas ex viris, aliquos ex feminis, aliquos ex pueris, etc., ut sit distributio, non pro singulis generum, sed pro generibus singulorum, ut vocant Logici.

Secundo, sic exponit, q. d. Omnis homo qui illuminatur, à Christo illuminatur; *quia nisi ab ipso nullus illuminatur*, ait S. Aug. Enchir. 102.

et lib. 1. de Pec. mer. cap. 25. Sic vulgo dicimus : Hic Magister docet omnes pueros hujus civitatis, scilicet eos qui doceri volunt : q. d. Nullus est qui doceat in hac urbe, nisi hic magister; quare qui doceri vult, hunc adeat oportet. Simili modo S. August. exponit illud. 1. Timoth. 2. 4. *Deus vult omnes homines salvos fieri.* Vide ibi dicta.

Venientem in hunc mundum.] Id est, nascentem in hoc mundo : est hebraismus : sic enim solent Hebræi hominem, vel hominis nativitatem describere. Græcum ἐρχόμενον, verti potest, *veniens*, scilicet lux, q. d. Lux veniens in hunc mundum, id est, Christus nascens in mundo, quantum est ex se, illuminat omnem hominem. Ita S. August. lib. 1. de Pec. mer. cap. 25. Simili enim modo de Christo dicitur c. 3. v. 19. *Lux venit in mundum.* Et cap. 12. 46. *Ego lux in mundum veni.* Verum Interpretes fere omnes Græci et Latini vertunt, *venientem* in accusativo.

10. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit.] *In mundo erat*, scilicet Verbum, sive Filius Dei: hic enim qua Deus, ab initio mundi erat in eo per essentiam, præsentiam et potentiam, atque per vim suam et providentiam mundi conservatricem et gubernatricem, juxta illud Pauli Actor. 17. 27. *Non longe est ab unoquoque nostrum : nam in ipso vivimus, et movemur, et sumus.* Ita S. Chrysost. S. August. ceterique Græci et Latini. Aliter Maldonatus : Verbum, inquit, in mundo erat per humanitatem assumptam, postquam per incarnationem factum est caro. Verum de incarnatione aget vers. seq.

Et mundus per ipsum factus est.] To *et* accipitur pro *quinimo*, aut nervosius pro *quia*, ut sit causale, q. d. Ideo Verbum erat in mundo, quia per ipsum mundus creatus est, conservatur et subsistit. Verbum enim est quasi basis, imo quasi anima mundi, uti censuit quoque, gentilis licet, Plato Sapienter Philo : *Creatori*, ait, *proprium est benefacere; creaturæ gratias agere.* Verum ipsa sui officii sæpe obliviscitur, Deus nunquam, imo in ingratos quoque beneficus est.

Et mundus eum non cognovit.] Est hellenismus : græcizat enim interpres, quia vertit, *eum*, scilicet λόγον, id est, Verbum : λόγος enim Græcis est masculini generis, cum alioqui latine dicendum fuisset *illud*, scilicet Verbum. Simile est Hebr. cap. 9. v. 2. et alibi, ut ibidem annotavi. Inculcat Joannes ingratitudinem mundi, quod suum auctorem, quem semper habet præsentem, et à quo creatus est et conservatur, puta Verbum, sive Filium Dei, non cognoverit.

Porro ludit in voce *mundus.* Primo enim proprie mundum accipit pro toto universo, et omnibus quæ in eo sunt : hæc enim omnia à Verbo sunt facta. Cum ergo subdit : *Et mundus eum non cognovit*, per mundum intelligit incolas mundi, puta homines mundo deditos, et divina non sapientes : hi enim non cognoverunt suum auctorem, puta Verbum, sive Filium Dei. Ita S. August. S. Chrysost. Theoph. et Euthymius.

Nota hic, ex mundi opificio naturaliter posse cognosci Deum unum in essentia, non autem trinum in personis, ac consequenter ex eo non posse cognosci Verbum, qua Verbum. Culpat ergo mundum, id est mundanos homines Joannes, quod Verbum, non qua Verbum, sed qua Deum mundi creatorem, ex mundi fabrica, quasi ex ungue leonem, et ex pictura Apellem non cognoverint. Et sic respondetur rationi Maldonati, qui ex hisce verbis contendit Joannem loqui hic de Verbi incarnatione, q. d. Mundani non cognoverunt Verbum incarnatum, scilicet Jesum esse Deum, Deique Filium : nam iidem cognoverunt ex mundi fabrica deitatem, sive unum Deum mundi opificem. Hæc Maldonatus. Sed respondetur eos non cognovisse Verbum, ut Verbum, sive personam Filii, ut dixi : quinimo multi ex mundi fabrica non cognoverunt Deum ejus fabricatorem. Fateor nonnullos, ut Patriarchas et Prophetas, cognovisse Verbum, sive Dei Filium, de eoque prophetasse. Verum id illud cognoverunt ex peculiari Dei revelatione, non ex fabrica mundi. Deplorat ergo Joannes humanæ infirmitatis, post lapsum in peccatum, cæcitatem et ignorantiam, quod cum fide amiserit cognitionem sui creatoris et Salvatoris, puta Verbi, sive Filii Dei.

11. In propria venit, et sui eum non receperunt.] Arabic. *ad proprios venit, et proprii eum non receperunt.* Unde per *propria* vel *proprios* S. August. Cyrillus, Chrysost. Theophyl. Euthymius accipiunt Judæos : hi enim erant populus Deo proprius, Deique cultui et Ecclesiæ dicatus. Melius idem per *propria et proprios* accipiunt totum mundum, omnesque homines mundi incolas. Idem enim dicit Joannes, aliisque verbis more suo repetit et inculcat cum eo quo paulo ante dixit : *In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit.* Audi S. Cyrillum in conc. Ephesino : *Venit Unigenitus ad proprios, et præcipue ad Israelitas, simul atque carne sumpta factus est homo.*

Et sui.] Non omnes, sed multi : nam nonnulli Jesum ut Christum receperunt, sicut duodecim Apostoli, 72. discipuli, et alii usque ad 500. 1. Corinth. 1. 5. 6. sed hi præ reliquis Judæis, qui eum non receperunt, fuere pauci : quæ sane fuit magna Judæorum ingratitudo et malitia, Christi vero mortificatio, contemptus et humiliatio non exigua ; Dei autem consilium admirabile, et judicium inscrutabile, ut per Judæorum repulsam; Evangelium ab Apostolis transferatur ad Gentes toto orbe diffusas, uti docet Apostolus Rom. 11.

12. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine ejus.] Id est, in nomen ejus, hoc est in eum : nomen enim Christi ejus personam significat. Pronomen *qui* refert non ad filios Dei; sed ad *quotquot.* Patet ex Græco ὅς, quod cum sit masculinum, nequit referri ad neutrum τέκνα, id est *filios*, sed ad ὅσοι, id est *quotquot.* Sensus est, q. d. Quotquot Christum receperunt, puta omnibus his qui credunt in nomen ejus, ejusque fidei et legi obediunt, dedit potestatem filios Dei fieri : sic explicat S. Joannes epist. 1. c. 5. 1. *Omnis*, inquit, *qui credit quoniam Jesus est Christus, ex Deo natus est.*

Potestatem.] Græce ἐξουσίαν, id est, dignitatem, potestatem, facultatem, libertatem et jus; ut scilicet hoc ipso, quo Christum fide et fidei Sacramento, id est baptismo, aut certe fide per charitatem formata, quæ votum, sive desiderium baptismi includit, recipiunt; simul quidem tempore, sed posterius natura justifi-

centur fiantque et sint (Græcum enim γίνεσθαι et fieri et esse significat) filii Dei adoptivi per participationem et gratiam, sicut ipse Christus Filius est Dei naturalis per suam hypostasin divinam.

Quocirca Clemens Alexand. adhort. ad Gentes, ait Christum sua incarnatione terram in cœlum mutasse, ac ex hominibus angelos imo deos fecisse, ideoque ipsum pulchrum esse aurigam, qui currum, sive bigam fidelium, puta Judæorum et Gentium, agat in cœlum, dirigatque ad beatam immortalitatem.

Igitur vox ἐξουσία significat tum dignitatem filiationis divinæ, tum libertatem arbitrii nostri, ad eam libere per fidem capessendam. Non enim ait, fecit illos filios Dei, sed dedit potestatem, id est liberam facultatem, filios Dei; si videlicet libere illi credere et obedire velint. Negat hoc calvinus et Beze; sed asserit S. August. de Spiritu et littera c. 31. quia *hanc*, inquit, *dicimus potestatem, ubi voluntati adjacet faciendi. Unde hoc quisque in potestate habere dicitur, quod si vult non facit, si vult non facit.* Idem asserit S. Chrys. Theophyl. Euthym. Beda et alii passim. Audi S. Chrys. *Quemadmodum ignis, si metallorum terram attigerit, eam quamprimum aurum reddit : sic et longè magis pro luteis aureos eos baptisma facit, quos abluerit; cum Spiritus sanctus tanquam ignis illa ipsa hora animas nostras ingrediatur, et terrena absumpta similitudine, cœlestem illam novam et claram, tanquam ex fornace fulgentem referat. Et cur non dixit : Fecit eos filio Dei fieri, ut ostenderet multa nobis opus esse diligentia, ut adoptionis nobis per baptisma impressam imaginem puram servemus atque intactam. Præterea quod nemo hanc nobis potest auferre potestatem, nisi primum nobis ipsis abstulerimus.* Et paulo post : *Simul autem declarare voluit, gratiam non temere, neque sine labore nostro in nos infundi, sed cum ipsi volumus, cum eam inquirimus : in nostra enim potestate est filios Dei fieri. Quippe nisi primum ad eam accipiendam promptum animum exhibeamus, neque divinum ad nos munus accedit, neque quidquam in nobis operatur. Ubique igitur non violentum, non coactum, sed voluntarium penitus et liberum nobis ostendit arbitrium.*

Dices : Fides, æque ac filiatio Dei est donum Dei, ergo illud non est positum in arbitrio hominis. Resp. negando sequelam : Deus enim fidem, spem, charitatem, reliquasque virtutes et dona sua hominibus non indit invitis, vel incogitantibus, sed cogitantibus, volentibus, consentientibus et cooperantibus libere. Hoc est enim quod ait hic S. Joannes, Deum dedisse potestatem filios Dei fieri his qui libere Christum per fidem et obedientiam receperunt, exclusis iis, qui eum recipere noluerunt. *Datur potestas ut filii Dei fiant, qui credunt in eum, cum hoc ipsum datur ut credant in eum*, ait S. August. lib. 1. contra 2. epist. Pelag. cap. 3. Datur autem hoc à Deo, cum Deus ita per gratiam suam illuminat et movet mentem hominis, ut ipsa libere consentiat et credat.

Filios dei fieri.] Quomodo id fiat, et quanta hujus filiationis sit dignitas, utilitas, hereditas, fuse ostendi Osee 1. 10. ad illa : *Ducetur eis, Filii Dei viventis.* Unde Cyrillus : *Ascendamus*, inquit, *ad supernaturalem dignitatem per Christum : non tamen ut proprie sicut ille, sed ut similitudine illius per gratiam filii Dei simus, Alia est enim naturæ ratio, alia adoptionis.*

13. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate (Arabicus, *appetitu*) carnis neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.] S. Joannes hic ponit antithesim humanæ generationis et divinæ, ut hujus præ illa præstantiam demonstret. Igitur ut vilitatem humanæ per exaggerationem ostendat, asserit Primo, eam fieri *ex sanguinibus* id est ex sanguine (est hebraismus) tum menstruo mulieris, ex quo coagulo formatur fœtus, tum seminali viri : viri enim semen, quia sanguinei alimenti est residuum, vocatur sanguis.

Secundo, asserit eam esse et fieri *ex voluntate*, id est concupiscentia (sic enim sumitur *voluntas* Isaiæ 58. 3. et Ephes. 2. 3. alibi) *carnis :* quod alibi dicitur esse ex carne et sanguine, in quo consistit voluntas, id est, concupiscentia viri, sub quo pari ratione feminam accipe. Explicat enim quæ sit voluntas carnis, per *voluntatem viri*, q. d. Voluntas, id est, appetitus et concupiscentia carnis, est voluntas, id est concupiscentia viri et feminæ in actu generationis : hunc enim vult et appetit carnalis appetitus et concupiscentia.

Ex adverso divina generatio filiorum Dei non ex sanguinibus, nec ex voluntate et concupiscentia carnis et viri, uti et filiorum hominum, sed est *ex Deo*, id est, ex Dei voluntate, prædestinatione, electione, charitate. Rursum *ex Deo*, id est, ex Dei spiritu et gratia, per quam mens hominis, antea carnalis, regeneratur et justificatur, itaque homo fit spiritualis, justus, sanctus, amicus, imo filius Dei. Tertio, *ex Deo*, quia in hac hominis justificatione et regeneratione, Deus non tantum dat ei suam gratiam, spiritum et charitatem, ceterasque virtutes, sed et seipsum, ut homo justificatus vere et proprie habeat in mente inhabitantem ipsi similem Spiritum, imo totam S. Trinitatem, ideoque fiat divinus, imo filius et heres Dei, ac coheres Christi, uti fuse ostendi Osee 1. 10.

Aliter S. August. hic tract. 2. explicat. Τὸ *ex voluntate carnis. Carnem*, ait, *pro femina posuit, quia de costa cum facta esset, Adam dixit : Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea. Et Apostolus ait : Qui diligit uxorem suam, seipsum diligit; nemo enim unquam carnem suam odio habet. Ponitur ergo caro pro uxore, quomodo et aliquando spiritus pro marito. Quare? Quia ille regit, hæc regitur : ille imperare debet, ista servire : nam ubi caro imperat, et spiritus servit, perversa domus est.*

14. Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.] Sic ad Verbum habent Syrus, Persicus, Ægyptius et Æthiopicus; Arabicus vero, *et Verbum*, inquit, *factum est corpus. Caro* ergo hic est corpus humanum, indeque homo. Hinc Apollinaris hæresiarcha negabat Verbum assumpsisse animam humanam et mentem : ejus enim loco asserebat esse mentem Verbi divini, ipsamque ejus divinitatem. Ita refert S. Aug. hæresi 55. Verum hæc est hæresis : fides enim docet Verbum assumpsisse, uti veram carnem humanam, sic et veram animam rationalem, ac proinde habere duas naturas integras et impermistas, scilicet divinam et humanam, ac consequenter habere duas voluntates, et duplicem mentem; divinam et humanam : ita ut hæ

duæ naturæ cum suis potentiis, subsistant in unica persona Verbi, in qua persona facta est hæc unio, non autem in natura, ut contra Nestorium definit Consilium Ephesinum, et contra Euthychetem Concil. Chalcedonense.

Ex hac autem unitate personæ sequitur Primo, ut Theologi docent, communicatio idiomatum utriusque naturæ, ut in Christo quidquid competit humanitati et homini, id ipsum dicatur et prædicetur de divinitate et Deo, ac vice versa, v. g. vere dicimus hunc hominem (Jesum) esse Deum, esse omnipotentem, esse creatorem, fuisse ab æterno, atque vice versa Deum, sive Filium Dei, vere esse passum, crucifixum, mortuum : quia scilicet una eademque persona divina est in Christo Deo et homine, qui hæc omnia subiit, licet secundum duas et diversas naturas; actiones enim et passiones sunt suppositorum, sive personarum, in quacumque natura illæ subsistant. Audi S. August. in Dialogo 65. quæst. ad Orosium qu. 4. *Verbum caro factum est, non carne mutatum, ut non desisteret esse quod erat, sed cœperit esse quod non erat. Assumpsit enim carnem, non se convertit in carnem. Carnem istam à parte totum hominem intelligimus, id est carnem et animam rationalem. Et sicut primus homo et carne et anima mortuus fuerat, ita etiam oportuit, ut per mediatorem Dei et hominum, hominem Jesum Christum, et carne et anima vivificaretur.*

Sequitur secundo, quod *Verbum factum est caro*, non eo modo quo aqua fit vinum, dum mutatur et convertitur in vinum; aut sicut cibus fit caro nostra, dum in eam convertitur : nec rursum eo modo, quo aurum fit statua, scilicet accedente ad auri materiam forma accidentaria statuæ, sed simili modo, quo anima et caro juncta fiunt unus homo. Ita S. Athanasius in Symbolo : *Unus*, inquit, *non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus.* Sed homo unus est essentialiter; Christus vero unus est personaliter. Aut eo modo, quo homo accedente veste fit vestitus. Scilicet ut verbo accesserit nova substantia, quasi vestis, sed substantialis, non accidentalis : substantia enim carnis et naturæ vestivit se Filius Dei, eamque substantialiter in eadem hypostasi Verbi sibi copulavit, intimeque univit.

Caro ergo hic, uti et passim in Scriptura, per synecdochen Hebræis familiarem, significat totum hominem : q. d. *Verbum factum est caro*, id est, Filius Dei factus est homo. Simili modo potuisset S. Joannes dicere *Verbum Dei factum est anima*, id est, homo animatus et vivus : maluit tamen dicere *caro* potius quam *anima*, ut ostenderet quantum Dei benignitas, nostri amore, pro nobis sese exinanierit; scilicet quod Deus factus sit caro vilissima et infima, ut nos ex carne per concupiscentiam et peccatum corruptissima, fieremus quasi dii et filii Dei, ipsique Deo consanguinei. Ita S. Cyrillus, S. Chrysostomus et alii. *Carnem*, ait S. Cyrillus ep. 8. ad Nestorium, *animatam anima rationali uniens Verbum sibi secundum substantiam, ineffabiliter factus est homo.*

Symbolice Glossa : Verbum, inquit, factum est caro, quasi mutatum in lac propter parvulos, ut eorum fieret cibus, præsertim in Eucharistia. Nunc singula verba ad incudem revocemus, et penitius expandamus.

Et.] Hæc vocula nectit hanc sententiam præcedentibus, partim historice, partim causaliter. Historice; q. d. Verbum illud æternum, cujus generationem divinam enarravi, quodque dixi fuisse apud Deum, imo fuisse Deum ipsum per quem omnia facta et creata sunt, ideoque ipsum fuisse, esseque vitam rerum omnium ; hoc Verbum, inquam, in tempore à Deo statuto factum est caro, dum in B. Virgine carnem nostram assumpsit, et nono post mense ex ea natum est, ac Jesu nomen accepit; ut Τὸ et capiatur pro idcirco, ideo, hac de causa ; q. d. Verbum factum est caro, id est Filius Dei factus est homo, hac de causa, ut filios hominum ex sanguinibus et carne in peccato natos expiaret, et filios Dei efficeret, uti præcessit. Unde S. August. *Ne miraremur et horreremus tantam gratiam, et nobis incredibile videretur homines ex Deo nasci; quasi securitatem faciens hoc dixit* : q. d. Quid miraris homines ex Deo nasci? attende ipsum Deum ex hominibus natum. Et S. Chrysost. *Factus est*, inquit, *filius hominis dilectissimus Filius Dei, ut filios hominum faceret filios Dei.*

Verbum.] Græce ὁ λόγος, id est illud Verbum, scilicet æternum et divinum, de quo huc usque fuit sermo : Verbum, inquam, manens Verbum, manens in sua deitate, hypostasi, majestate et gloria divina, factum est caro, id est homo, hoc est assumpsit et induit humanam naturam. Unde S. Athanasius ep. ad Epictetum dat simile illud, Galat. 3. *Christus pro nobis factus est maledictum : Sicut enim Christus dicitur maledictum, non quod ipse maledictum factus sit, sed quod pro nobis maledictum* (id est crucem quæ à Judæis habebatur maledicta et execrabilis) *suscepit; ita non quod ipse conversus sit in carnem, sed quod carnem pro nobis susceperit, dicitur factus caro.*

Eadem maledicti similitudine exponunt Τὸ *Verbum caro factum est*, S. Gregorius Nazianzenus epist. ad Cladonium, S. Ambrosius, S. Flavianus Patriarcha Antioch. (cujus verba sunt : *Verbum caro factum est, non quod in carnem mutatum sit, neque quod Deus esse destitit, sed quod Dei consilio et dispositione carnem assumpsit*) S. Ignatius, S. Irenæus, S. Hippolytus, S. Basilius, S. Chrys., S. Greg. Nyssenus, Amphiloch. et alii, quorum verba recitat Theodoretus dialogo, cui titulus, *Immutabilis*, ubi confutat Eutychianos illos, qui dicebant, Verbum incarnatione mutatum esse et transformatum in carnem. Alios vero, qui dicebant carnem mutatam esse in Verbum, ac Verbum absorpsisse, sive absumpsisse carnem, sicut mare sorbet rivulum in se influentem, confutat dialogo 2. cui titulus, *Inconfusus*. Tertios denique, qui dicebant deitatem in Christo esse passam et crucifixam, confutat 3. dialogo, cui titulus, *Impassibilis.*

Denique audi S. Cyrill. in Concilio Ephesino : *Nomine carnis intelligi debet totus homo, ut cum dicitur : Videbit omnis caro salutare Dei. Et : Non adhæsi carni et sanguini, Galat. 1. Atque eodem quoque modo nonnunquam accipitur anima, ut, In septuaginta quinque animabus descenderunt patres in Ægyptum, Act. 7. non enim dixeris, quod nuda et sine carne anima in Ægyptum*

descenderint. Quoties igitur audiemus carnem factum esse Verbum, hominem intelligamus ex anima et corpore factum. Idem alibi hoc repetit additque, *Non secundum translationem, vel conversionem, vel commutationem, transformatione facta in carnis naturam, neque habens temperationem vel commixtionem, vel consubstantiationem*, etc. Idem habet Conc. Toletan XV. quod celebratum est æra 726. qui fuit annus Christi 688. Anni enim Christi sequuntur Æram Hispanicam annis 38.

Caro.] Id est homo. Opponit Verbo carnem, quasi summo imum, beato miserum, glorioso vilissimum, infirmissimum et spurcissimum. Quid enim miserius, vilius, infirmius, spurcius carne humana? quæ longe infirmior, miserior, spurcior est carne asinina, bovina, equina et ceterorum animalium; et tamen ad carnem talem demittere sese dignatum est Verbum Dei, nostri amore. Hæc est ejus φιλανθρωπία et amoris extasis, quam celebrat Apostolus epist. ad Titum cap. 3. 4. Audi S. Bernardum serm. 3. de Nativit. *Verbum caro factum est, caro infirma, caro infantilis, caro tenera, caro impotens; omnis operis, omnis laboris impatiens.* Et mox : *Dum esset in principio apud Deum, lucem habitabat inaccessibilem, et non erat qui caperet illud. Quis enim investigavit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? Carnalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei : sed jam capia et carnalis, quia Verbum factum est caro. Si nihil præter carnem novit audire, ecce Verbum caro factum est; audiat illud vel in carne. O homo in carne tibi exhibetur sapientia illa quondam occulta; ecce jam trahitur de occultis, et ipsis sese ingerit sensibus carnis tuæ. Carnaliter (ut jam dixerint) prædicatur tibi, Fuge voluptatem : quia posita est mors secus introitum delectationis.*

Verbum ergo factum est caro, id est homo, dum hominem assumpsit, hominem, inquam existentem, sed non subsistentem. Naturam enim hominis existentem assumpsit, at non personam hominis : nec enim Verbi persona facta est persona hominis; quia hoc est impossibile. Verbum ergo assumens essentiam et existentiam hominis, non assumpsit ejus subsistentiam, sed essentiam et existentiam hominis : eo ipso temporis instanti, quo à Spiritu sancto formata et facta est, præveniens ne per se subsisteret velut persona, eamdem sibi in unitate personæ suæ divinæ conjunxit, fecitque ut in eadem subsisteret. Quare humanitas Christi non in se, sed in persona Verbi subsistit.

Factum est.] Non quod Verbum mutatum sit in carnem, uti volebat Apollinaris, teste S. August. hæresi 55. Nec vice versa, quod caro mutata sit in Verbum, quia, ut ait S. Chrys. *longe ab illa immortali natura est transmutatio :* qui enim caro fiat Deus, id est quomodo creatura fiat creator? Nec Tertio, quod ex carne et Verbo, ceu duabus partibus, conflata sit tertia natura, sicut ex carne et anima conflatur et componitur homo, uti volebat Euthyches, cujus error damnatus est in Concilio Chalcedonensi. Nec Quarto, quod Verbum factum sit caro, id est homo subsistens, quasi non solum naturam, sed et personam assumpserit, uti volebat Nestorius, quasi *invento homine virtutibus prædito, illi se adjunxerit Verbum*, ait Theophyl. sicut Prophetis se adjungit Spiritus sanctus, Tobiæ Raphael angelus, et sagis magisque dæmon; sed quod carnem, id est naturam hominis, suæ hypostasi univerit, feceritque ut in eadem subsisteret, homo Jesu, in qua subsistebat Deus Verbum, sive Deus Filius. Porro Verbum non per imaginationem vel apparentiam et phantasma dumtaxat, ut volebant Manichæi, sed reipsa, et in rei veritate, *factum est caro*, id est homo : factum, inquam, non à se solo, sed à tota S. Trinitate : tota enim S. Trinitas fuit causa efficiens incarnationis Verbi, sed ita, ut ipsa non ad Patrem et Spiritum sanctum, sed ad solum Verbum, sive Filium, hypostatice terminaretur, solusque Filius fieret homo. *Solum enim Verbum carnem ipsa Trinitas fecit*, ait S. Fulgentius lib. de Fide ad Petrum c. 2.

Verbum ergo carne vestitum, fuit quasi sol nube vestitus, aut sicut ignis ferrum sibi uniens et igniens, aut sicut ignitus carbo, ait S. Cyrillus. Unde ejus typus et symbolum est carbunculus, ut dixi Apoc. 21. 29. Rursum fuit sicut margarita in concha, sicur fulgut in nube, sicut aurum in fornace, sicut angelus in corpore. Insuper S. August. lib. 15. de Trinit. cap. 11. *Sicut Verbum*, ait, *nostrum vox fit, nec mutatur in vocem, ita Dei Verbum caro factum est, non mutatum in carnem.* Et gesta Conc. Eph. *Ut cum sermo induerit litteras et elementa, visibilis fit et tractabilis; sic Verbum Dei tractabile invenitur.*

Plura de Verbi incarnatione dixi in epist. 1. S. Joan. c. 11. ad illa : *Et manus nostræ contrectaverunt*, ubi expendi quatuor tanti Sacramenti circumstantias, scilicet, quis, quid, cur, cui, Verbum factum sit caro : ac inter alia ostendi id factum esse hoc fine et fructu nostro, ut Verbum quod antea qua Deus, erat pater noster, per humanitatem assumptam fieret quasi mater nostra, itaque diceretur et revera esset πατριμητωρ, id est, *patrimater*. Addidique ex Damasceno, Deum assumpsisse hominem, ut per eum totum mundum sibi uniret, et quasi deificaret : homo enim est microcosmus, sive totius mundi summa et compendium.

Et habitavit in nobis.] Græce, ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, hoc est tentorium vel tabernaculum fixit in nobis, id est, inter nos, ad modicum tempus, quasi hospes et peregrinus in terra aliena : erat enim ipse civis, incola et dominus cœli ac paradisi, juxta illud Jerem. 14. 8. *Quare quasi colonus futurus est in terra, et quasi viator declinans ad manendum?* vide ibi dicta. Christus ergo sui exemplo voluit docere, Christianis terram esse quasi hospitium, patriam vero esse cœlum, ad quod proinde, contemptis rebus terrenis, tota mente et nisu contendere debent : hac de causa homo factus, inter homines in terra quasi peregrinus versatus est, cum eis familiariter colloquens, conversans, et docens terrena relinquere, et ambire cœlestia, juxta illud Baruch. 3. 38. *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.*

Paulo aliter S. Chrysost. et Cyrillus : *In nobis*, inquiunt, id est in natura nostra, puta in humanitate quam assumpsit, ut nos redimeret. Causam dat S. Chrysostomus : *Deus verbum*, inquit, *sibi sanctum templum construxit, ac per illud ex cœlis deductam agendæ vitæ rationem ad*

vitam nostram introduxit. Citat et laudat hæc S. Chrysostomi verba Theodoretus Dialogo, *Immutabilis.* Causa ergo fuit hæc, ut cœlestem vivendi rationem è cœlis afferret, illamque homines doceret.

Et vidimus gloriam ejus.] Græce ἐθεασάμεθα, id est spectavimus, quasi in theatro mirum novumque spectaculum, ut scilicet Verbum carne velatum, in ea gloriam deitatis suæ ostenderet, per miracula, per virtutes heroicas, per sapientiam et doctrinam divinam, etc. Sic Apostolus ait 1. Corinth. 4. 7. *Spectaculum* (græce, *theatrum*) *facti sumus mundo, angelis et hominibus.* Audi S. Augustinum : *Nativitate ista collyrium fecit, unde tergerentur oculi cordis nostri : ejus gloriam nemo posset videre, nisi carnis humilitate sanaretur : caro te obcœcaverat, caro te sanat; sic venit medicus ut de carne vitia carnis extingueret.*

Gloriam quasi unigeniti a Patre.] Arabicus, *quasi unici qui est à Patre.* Sensus est, q. d. Vidimus Christi gloriam, talem et tantam, qualis et quanta decebat unigenitum, vel quæ ostenderet eum esse unigenitum Dei filium : cui scilicet, ut ait S. Basilius, Deus Pater omnem gloriam, omnem substantiam dedit sicut solent parentes filiis suis unigenitis relinquere omnem suam hereditatem. Hanc Christi gloriam vidit S. Joannes cum sociis, in transfiguratione in monte Tabor, in gloriosa ejus resurrectione, in ascensione in cœlum, in missione Spiritus sancti, in cœlesti et divina ejus doctrina, vita et miraculis. Ergo vox *quasi* non similitudinem, sed veritatem denotat. Ita S. Chrysost. *Verbum Quasi*, inquit, *hoc in loco non similitudinis est, neque parabola, sed confirmationis et definitionis certissime.* q. d. *Vidimus gloriam, qualem deceat, et credibile sit habere unigenitem et dilectissimum omnium, regis Dei Filium.* Et Theophyl. *Spectavimus gloriam, non talem qualem habebat Moyses, vel cum qua gloria Cherubim et Seraphim Prophetæ apparuerunt; sed talem gloriam, qualem decuit esse unigeniti à Patre, quæ illi naturaliter inest. Nam, velut, hic non similitudinis, sed confirmationis et determinationis indubitatæ verbum est.* Et Euthym. *Gloriam, non qualis est Sanctorum beatorum, vel angelorum, sed gloriam vere unigeniti, nam hic dictio* ὡς *(tanquam) idem significat quod vere.*

Porro gloria deitatis Christi, per carnem assumptam, quasi per velum transparuit et emicuit, ait Euthymius, qui et addit : *Quæ autem erat illa Verbi gratia? Certe nunquam antea visa, variaque miracula, perlucida ac supernaturalis transformatio, et tempore passionis solis præter naturam obscuratio, formidabilis veli scissio, horribilis terræ motus, petrarum scissiones, monumentorum apertiones, mortuorum suscitationes, quodque omnium caput est, mirabilior quam dici aut cogitari queat, Domini resurrectio, et post hanc quæcumque gloriosa Apostoli deinceps conspexerunt.*

A Patre refer ad *unigeniti :* hoc enim unice genitus prodiit à Patre. Addit hoc : *Quia*, ut ait S. Bern. serm. 2. de Pentec. *totum paternum est, quod de corde Patris Christus attulit nobis, ut nihil in Filio Dei, nisi dulce, nisi paternum humani generis trepidatio suspicetur.* Sublimius et magis ad litteram S. Cyrillus : *Firma*, ait, *et immutabilis supernaturalis illa natura est, eodemque modo semper se habens, propriis semper dignitatibus æqualiter abundat. Quamvis ergo Verbum caro factum sit, non tamen infirmitate carnis superatum est, nec de prisca majestate atque omnipotentia decidit, quoniam homo factum est. Vidimus enim*, inquit, *gloriam Christi à Deo, sublimiorem creaturarum gloria, ut mentis quisque compos, nulli alii, quam unigenito Dei Filio, convenire illam fateretur.*

Plenum gratiæ et veritatis.] Erasmus et Cajetanus hæc jungunt sequentibus, referuntque ad Joannem Baptistam; de quo sequitur, non ad Christum, de quo sermo præcessit. Sic ergo vertunt et nectunt, *Plenus gratia et veritate Joannes testificatur de ipso*, scilicet Jesu, quod ipse sit Christus, quia, inquiunt, græce est πλήρης, id est, *plenus* in nominativo masculino. Verum hæc dispunctio, versio et expositio est contra omnes Patres, et contra perpetuum Ecclesiæ consensum, ac contra dispunctionem codicum Græcorum, Latinorum, Syrorum, Arabicorum, etc., qui constanter post Τὸ *veritatis*, ponunt punctum. Insuper repugnat sequentibus : nam explicans Joannes quomodo Christus sit plus gratia et veritate, subjicit dicens : *De plenitudine ejus omnes accepimus.* Nec obstat quod in textu Græco sit πλήρης, id est, *plenus*, tum quia in multis codicibus ponitur πλήρη, in accusativo, id est *plenum;* in alii Τὸ πλήρη, in margine ponitur : quod si velimus legere πλήρης, id est *plenus* in nominativo, tum verba præcedentia legenda sunt per parenthesin, hoc modo (*et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre*) ut legunt Biblia Lovan. Hentenii, et ita servatur idem sensus : nam πλήρης refertur ad λόγος, q. d. Verbum caro factum erat plenum gratiæ et veritatis. Alludit ad verbum humanum, cujus summa laus est, si sit gratiosum et verum, sive verax; sic enim Verbum divinum, non tantum in se, qua Verbum Dei Patris (quis enim de eo dubitet?) sed etiam qua caro factum, sive qua homo in se quasi in fonte et capite, non participando, sed per se, et quasi nativa sua vi, omnibus gratiæ, tam gratum facientis, quam gratis datæ, donis à Deo fuit cumulatum, atque ore et opere, in omnibus suis dictis et factis, eximiam gratiam præ se tulit, juxta illud : *Mirabantur omnes in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius*, Luc. 4. 22. Idem fuit plenum veritate; quia omnes errores, item umbras legis veteris detexit, ipsamque veritatem olim à Prophetis promissam exibuit. Insuper in ipso *sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi*, Coloss. 2. v. 5.

Plenum gratiæ.] *Non enim gloriam potestatis aut claritatis* vidimus, ait S. Bernardus, serm. 6. in vigilia Nativit. *sed gloriam paternæ pietatis*, gloriam gratiæ, de qua Apostolus : *In laudem*, inquit, *gloriæ gratiæ suæ*, Ephes. 1. Unde Apostolus 1. Timoth. 3. 16. exclamat : *Magnum*, inquit, *est pietatis sacramentum* (scilicet Verbum caro factum) *quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.* Vide ibi dicta. Quam plena, et quaquaversum perfectissima fuerit gratia Christi, vide docentem S. Thomam 3. p. q. 7. art. 9. et seq. ibique Suarez, Vasquez et ceteros.

Et veritatis.] Apte veritatem jungit gratiæ :

quia, ut ait S. Bern. serm. 74. in Cant. *Veritas capreæ oculos habet, gratia hinnuli hilaritatem: utraque res necessaria mihi; et veritas quidem, cui abscondi non possim; gratia autem, cui nolim. Alioquin sine alterutra visitatio plena non erit; cum et illius severitas absque hac, onerosa, et hujus hilaritas absque illa, dissoluta possit videri. Amara est veritas sine condimento gratiæ, sicut absque veritatis fræno levis, et nesciens modum, plerumque et insolens ipsa devotio.*

Hujus rei symbolo pontifex Aaronicus, qui Christi erat typus, in rationali pectoris sui gestabat inscriptum: *Urim ve-tummim*, id est, *doctrina et veritas*; vel ad Verbum, *illuminatio et perfectio*, hoc est *veritas et gratia*: quæ duo in Christo excelluerunt, ac sacerdoti cuilibet maxime necessaria sunt, ut iis Christo assimiletur. Vide dicta Exodi 28. v. 30.

Ergo licet B. Virgo, S. Stephanus, et alii dicantur, pleni gratia præ ceteris hominibus; tamen respectu Christi non fuere pleni. Christus enim est quasi oceanis et mare gratiarum, quod in omnes fideles, Apostolos, Martyres, Confessores, Virgines rivos gratiarum emanat. B. Virgo vero, S. Stephanus, aliique Sancti sunt quasi fontes, qui ex Christo, quasi ex mari, aquam gratiæ hauriunt, eamque quasi rivi, vel fontes pleni, eructant. Hoc est quod ait Apostolus Coloss. 2. 9. *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* Et: *Unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi,* Ephes. 4. 7. *Filio autem non ad mensuram Deus dedit spiritum,* ut inferius dicetur cap. 3. 34.

15. Joannes testimonium perhibet (id est perhibuit) de ipso, et clamat dicens: Hic erat, quem dixi: Qui post me venturus est, ante me factus est: quia prior me erat.] Probat ea quæ dixi de Verbo incarnato, quodque ipsum fuerit plenum gratiæ et veritatis, ex testimonio irrefragabili S. Joannis Baptistæ. Ipsum enim Judæi habebant quasi Prophetam et virum divinum, q. d. Non solum nos vidimus Jesum Christum plenum gratiæ et veritatis; sed et Joannes à Deo missus idipsum de eodem palam testatus est et asseveravit.

Audi S. Cyrill. in Concil. Ephesino: *Joannes de Christo, quem prædicabat, ait: Qui post me venit, hoc est, post me in lucem prodiit, is prior me est, hoc est dignitate et gloria me præstat, sed et ipsa quoque subsistendi ratione, ut Deus me antevertit. Quomodo ergo idem Joannes prior et posterior secundum tempus extitit? Quia Verbum Deus erat, et factum est caro: prius proinde erat ut Verbum, posterius vero ut homo.*

Et clamat. Græce ἔκραγε, id est clamavit: fuit enim ipse *vox clamantis in deserto*, Isaiæ, 40. 23. q. d. *Quem non ipse solus audivi, sed late per omnes sparsus est clamor ejus*, ait Cyrill. *Quia non in occulto, nec demissa balbutientique voce, sed tuba sonantius*; atque ut ait Chrysost. *Fidenter et libere, omni abjecta fortitudine, Dei adventum prædicavit.*

Hic erat, quem (de quo) dixi.] v. 27. et 30. q. d. Joannes antequam Christum vidisset et novisset, de eo dixit, quod ipse venturus esset ad salvandos homines; ac eo viso idipsum repetiit et confirmavit: testi ergo tam fideli et constanti credendum est. Ita Theophyl. *Ne enim videatur,* inquit, *gratificans personæ Jesu, de eo honestiora testari, ideo dicit: De quo dicebam; hoc est, etiam priusquam viderem eum.*

Qui post me venturus (id est *prædicaturus*, ait S. Chrysost.) est, ante me factus est.] Id est, mihi prolatus, mihi honore præpositus est, quia à Deo destinatus, et in baptismo declaratus est redemptor orbis, Matth. 3. Ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym. Unde Beda: *Quod ait, Ante me,* inquit, *non ad ordinem temporis, sed ad distantiam pertinet dignitatis.* Et S. Aug. *Non factus est, antequam factus essem ego* (Nam Joannes Christo sex mensibus fuit senior, et ante Christum cœpit prædicare), *sed antepositus est mihi, hoc est, ante me factus est.*

Quia prior me erat.] Quia scilicet Jesus fuit ab æterno; cum ipse verus sit Deus, Deique Filius. Ita S. August. Chrysost. Theoph. Euthym. Rursum *prior*, id est prior natura, dignior majestate, excellentior divinitate. Non dicit Joannes: Christus proficiendo in virtute et gratia me superavit, ait Chrysost. sed, *prior me erat*, hoc est, *semper me superior, semper gloriosior erat*, inquit Cyrill. utpote verus Deus existens.

16. Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia.] Prosequitur et explicat quod dixit vers. 14. Verbum incarnatum fuisse *plenum gratiæ et veritatis*; quia de hac gratiæ et veritatis ejus plenitudine omnes nos Apostoli et Christiani, imo omnes fideles ante Christum accepimus: nam Henoch, Noe, Moses, Abraham, ceterique Prophetæ et Patriarchæ, ex prævisis Christi meritis sanctificati et salvati sunt. Origenes et Theophylactus censent hæc verba adhuc esse Joannis Baptistæ de Christo. Melius S. Chrysostomus, Cyrillus, Euthimius et alii censent esse verba Joannis Evangelistæ, confirmantis precedentia verba Baptistæ.

De plenitudine ejus.] Hoc est, de eo plenissimo: Christus enim quasi caput Ecclesiæ, in omnes fideles, quasi in membra sua, non plenam omnemque gratiam suam, sed partem ejus ad libitum diffundit. *Sancti*, ait Beda, *non plenitudinem spiritus ejus, sed de plenitudine ejus, quantum ipse donat, accipiunt. De plenitudine namque filii*, inquit Cyrillus, *quasi jugi fonte, gratiarum donum scaturiens, in singulas animas, quæ dignæ sunt, defluit.* Hoc est quod ait Apostolus: *Benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo*, id est, per Christum, Ephes. 1. *Ipse enim fons est et radix bonorum omnium*, inquit Chrysostomus. *Ipse vita, ipse lux, ipse veritas, non in seipso bonorum divitias continens; sed in universos diffundens, quibus diffusis plenus permanet: neque ex eo quod aliis suppeditet, minuitur, sed divitias suas elargitur semper uberius: cumque omnes his bonis impertiat, in eadem permanet perfectione.*

Et gratiam pro gratia.] Græce, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος; ubi examinandum est τὸ ἀντί, id est, *pro*. Primo, aliqui sic exponunt: *gratiam pro gratia*, q. d. Gratiam super gratiam, id est, omnem gratiam accepimus à Christo, quod Hebræi dicunt חן על חן *chen al chen*. Verum τὸ ἀντί, græce non capitur pro ἐπί, id est *super*: unde hanc expositionem confutat hic Ribera; sed eam sequitur et propugnat Joannes Alba Electorum sacræ Scripturæ capit 13. additque *gratiam pro gratia*, hoc est copiosam, abundantem et exuberantem. Sic in Prophetis *plaga super plaga*, vocatur maxima plaga: et *contritio super con-*

tritione, vocatur summa contritio : et *pellem pro pelle*, Job 1. hoc est, pellem super pellem, id est universum gregem, et armenta universa dabit homo pro anima et vita sua. Hæc ille. Huc accedit Suarez 3. p. q. 19. a. 4. disp. 41. sect. 2. *Gratiam pro gratia*, inquit, hoc est gratiam secundam pro gratia prima, hoc est, gratiam crescentem et majorem accepimus omnes non tantum homines, sed et angeli : hos enim gratiam accepisse à Christo censet Suarez.

Secundo, Maldonatus, *gratiam pro gratia*, hoc est, unus unam, alius pro illa aliam accepit gratiam. q. d. Omnes quidem accepimus gratiam à Christo, sed hic illam, alius aliam, et quisque suam ab aliis disparem et diversam. Verum hoc quoque obscurius est, nec satis respondet Græco ἀντὶ, quod vicem et successionem, non distributionem significat.

Tertio, S. August. q. d. Gratiam vitæ æternæ, id est gloriam beatificam, pro gratia hujus vitæ accepimus in spe, et reipsa post mortem accipiemus à Christo : gratia enim est semen gloriæ, et vice versa gloria est consummatio gratiæ.

Quarto, alii q. d. Legem Evangelicam à Christo accepimus pro lege veteri : utraque enim est gratia, quia gratis data à Deo. Ita S. Cyrillus, Chrysost. Leontius, Theophyl. Euthym. Jansenius, Ribera, Verum huic obstat, quod Joannes mox v. 17. legem opponat gratiæ, æque ac Mosen Christo.

Quinto, alii q. d. *Gratiam pro gratia*, id est, in Christi gratia nos omnes sumus gratiam consecuti, et per eum grati facti Deo. Unde Paulus passim dicit nos in Christo justificatos et sanctificatos. Ita Zacharias Chrysopolitanus et Toletus. Hic sensus aptus est, sed non præcisus : Græcum enim ἀντὶ, id est *pro*, non capitur pro *in*.

Sexto ergo genuine et præcise, Græcum ἀντὶ duo significat, scilicet Primo et proprie, vicariam successionem, ut respondeat Hebr. תחת *tachat*, idemque sit quod *vice*, *loco*, *pro* : q. d. Pro gratia Christi, nos quasi ejus successores et filii, vicariam et similem illi gratiam accepimus. Sicut enim Christi gratia fecit illum Deo gratum, sanctum, amicum et Filium Dei naturalem : sic eadem nos facit Deo gratos, sanctos, amicos et filios Dei adoptivos. Ita S. Chrysost. Cyrillus, Theophyl. et alii. Secundo, ἀντὶ sæpe, licet improprie, sumitur pro *propter*, q. d. Propter gratiam, vel per gratiam Christi quasi fontem et originem nos gratiam accepimus : explicat enim id quod præcessit : *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus*, per hoc quod subdit, *Et gratiam pro gratia.* Gratia enim à Deo, per Christum quasi caput, ad nos quasi membra derivatur et dimanat, uti docet Apostolus Eph. 1. Voluit enim Deus Christum constituere quasi fontem communem gratiæ, ex quo omnis gratia ad fideles deflueret, ut Christo debeamus omnem gratiam et salutem acceptam ferre, illique juges et immensas agere gratias. Propter Christum enim sibi gratissimum et dilectissimum, quasi mediatorem, Deus nos sibi reconciliavit, suaque gratia et amicitia donavit, juxta illud Matth. 3. 17. et c. 17. 5. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui;* ut nemo nisi per ipsum mihi placere possit. Ita Vatab. Franc. Lucas et alii. Hinc patet nos à Christo accipere gratiam eamdem quam ipse in se habet : eamdem, inquam, specie, non tamen numero (licet id quidam opinati sint :) hoc enim est indecens et impossibile juxta legem ordinariam.

Posset Tertio, Τὸ ἀντὶ notare quamdam æqualitatem : sic enim dicitur ἀντίθεος, id est Deo æqualis, qui Deo se æquat, Deumque se facit, ut fecit Lucifer, et faciet Antechristus : ἀντίδοσις est æqua remuneratio et compensatio meritorum : ἀντίθετα sunt ex æquo composita et sibi opposita : ἀντίτυπος est respondens ex adverso, compar et ejusdem formæ : ἀντίτεχνος est æmulus, qui cum æquali de arte certat : antipodes sunt qui ex adverso æquis vestigiis insistunt. Sic sensus esset, q. d. Per Christum accepimus gratiam gratiæ Christi quasi æqualem; quia per illam elevati sumus, factique ordinis divini, scilicet filii Dei, et divinæ consortes naturæ 2. Petr. 1. 4. Sic Apostoli erant quasi æquales et suppares Christo : unde ipse eos *fratres* appellat : sicut Pontifex Cardinales vocat fratres, itaque eos quodammodo sibi æquat. Fidelis ergo, præsertim Sacerdos, Religiosus, Apostolus, cogitet se instar Christi vivere debere, ut cœlestem Christi vitam agat : ut quisquis eum viderit, vel audierit, Christum se in viva sui imagine vidisse et audisse autumet.

Sub *gratia* hic veritatem comprehende. Dixit enim Christum plenum gratiæ et veritatis, et de utriusque plenitudine nos omnes accepisse : per Christum enim accepimus veritatem, id est Dei cognitionem, fidem, prudentiam, sapientam, intellectum salutis et rerum divinarum; item peccatorum remissionem, cum Deo reconciliationem, justitiam, adoptionem in filios Dei, charitatem, humilitatem, mansuetudinem, ceterasque virtutes et dona : quæ omnia hic nomine gratiæ intelliguntur.

16. Quia lex Moysen data est, gratia et veritas per Jesum facta est.] Dat causam cur per Christum acceperimus gratiam pro gratia; quia scilicet Moses, qui apud Judæos erat summus Propheta et legislator, legem tantum dare potuit, quæ doceret et juberet mandata Dei, sed gratiam ad illa implenda conferre nequivit. Christo ergo opus fuit, qui gratiam ad legem implendam præstaret. Unde Arabicus vertit, *gratia et veritas necessariæ fuerunt per Jesum Christum.* Opponit ergo et anteponit Christum Mosi, ac gratiam et veritatem legi. Primo, quod Moses directe in lege doceret dumtaxat, quid Deus vellet à Judæis fieri, puta præcepta decalogi, cum promissione bonorum temporalium, scilicet copiæ frumenti, vini et olei, si illa servarent : at vero viam salutis, pœnitentiæ, remissionis peccatorum, justificationis et sanctitatis, qua pervenitur ad vitam æternam, non doceret, multo minus eam conferret. Christus autem illam docuit, et reipsa contulit per gratiam et veritatem, quam è cœlis attulit. Hoc est quod cecinit Zacharias Luc. 1. *Ad dandam scientiam salutis plebi ejus in remissionem peccatorum eorum.* Ita S. Chrysost. *Per Christum*, inquit, *facta est gratia, quia cum potestate remittebat peccata, regenerabat*, etc. *Veritas, quia figuras adimplevit.*

Secundo, in lege triplicia erant præcepta, moralia sive decalogi, judicialia et cæremonialia : duobus prioribus opponit gratiam, sine qua illa impleri non poterant, ideoque hominem ea transgredientem faciebant reum mortis præsentis et æternæ : gratia vero facit, ut fidelis eadem implens ex amore Dei, mereatur vitam

æternam: tertiis vero, puta cæremonialibus, opponit veritatem, quia cæremonialia erant typi et umbræ Christi, ejusque Sacramentorum, quas umbras implevit Christus, itaque veritatem attulit. Unde S. August. hic: *Quomodo*, ait, *exhibita est veritas? quia factum est quod promissum est.* Idem lib. 17. contra Faustum cap. 6. *Ipsa lex*, ait, *cum impleta est* (per Christum) *gratia et veritas facta est: gratia pertinet ad charitatis plenitudinem, veritas ad prophetiarum impletionem:* sic et S. Athanasius serm. 2. contra Arrian.

Tertio, quia Moses obscuram et modicam dedit Dei et SS. Trinitatis cognitionem, claram vero et eximiam Christus. Unde Beda hæc omnia complectens, *Christus*, ait, *homo factus enarravit quid de veritate Trinitatis sentiendum, qualiter ad ejus contemplationem properandum, quibus actibus perveniendum sit:* enarrabit etiam, cum electos ad claritatem suæ visionis inducet.

Dicit ergo hoc Joannes, ut Judæos à Mose, cui nimis inhærebant, traducat ad Christum, scilicet à lege ad Evangelium, ejusque gratiam.

Symbolice et anagogice, S. August. lib. 13. de Trinit. c. 19. per *gratiam* accipit ipsum Verbum in tempore incarnatum, per *veritatem* vero visionem Dei æternam, ad quam ipsum vos ducit. Audi ipsum: *In rebus enim per tempus ortis, illa summa gratia est, quod homo in unitate personæ conjunctus est Deo, in rebus vero, æternis, summa veritas recte tribuitur Dei Verbo. Quod vero ipse idem est unigenitus à Patre, plenus gratiæ et veritatis, id actum est, ut idem ipse sit in rebus, pro nobis temporaliter gestis, cui per eamdem fidem mundamur, ut eum stabiliter contemplemur in rebus æternis.*

18. Deum nemo vidit unquam: unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.] Dat causam, cur non Moses, vel quis alius, sed solus Christus perfectam de Deo et rebus divinis veritatem nos docuerit, quia ipse solus vidit Deum, q. d. Hæc quæ hucusque de Deo, de Verbo, deque ejus divinitate, creatione, vita et luce, etc., dixi, adeo sublimia sunt, ut, cum Deum nemo mortalium viderit præter Dei Filium, ac consequenter nec Moses; hinc nemo, nec Moses quidem, sed solus Dei Filius incarnatus hæc perfecte enarrare potuerit. Patet ex præcedent. Ita passim Patres, qui ex hoc loco docent Mosen non vidisse Dei essentiam, sed corpus quoddam luminosum dumtaxat, ab angelo assumptum, Dei gloriam aliquo modo oculis Mosis repræsentans, uti fuse ostendi Exodi 33. 19. et seq. Idem docet hic S. August. licet contrarium sentiat epist. 112. cap. 13. ubi asserit Mosen vidisse Dei essentiam. Audi Bedam: *Nemo corruptibili adhuc et mortali carne circumdatus, incircumscriptam divinitatis potest lucem intueri. Unde manifestius dicit Apostolus: Quem nullus vidit hominum, sed nec videre potest.* Et S. Gregorius in Catena: Quamdiu, ait, hic mortaliter vivitur, videri per quasdam imagines potest Deus, sed per ipsam naturæ speciem non potest.

Tropologice, S. Gregorius lib. 18. Mor. c. ult. et penult. docet neminem posse videre Deum et divina, nisi prius huic mundo ejusque voluptatibus moriatur. Explicans enim illud Job 28. *Abscondita est ab oculis viventium;* causam subjicit: *Quoniam*, inquit, *quisquis sapientiam, quæ Deus est, videt, huic vitæ funditus moritur, ne jam ejus amore teneatur. Nullus quippe eam vidit, qui adhuc carnaliter vivit, quia nemo potest Deum simul amplecti et sæculum. Qui enim Deum videt, eo ipso moritur, quo vel intentione cordis, vel effectu operis, ab hujus vitæ delectationibus tota mente separatur. Unde adhuc ad eumdem quoque Moysen dicitur: Non enim videbit me homo, et vivet; ac si aperte diceretur: Nullus unquam Deum spiritualiter videt, et mundo carnaliter vivit.*

Unigenitus qui est in sinu Patris.] Syrus, *in gremio;* S. Cyrillus, *in utero* (hunc enim quoque significat Græcum κόλπος, græce, εἰς κόλπον, id est *ad sinum*, puta ad pectus et cor Patris. Est catachresis: per *sinum* enim significatur summa Filii cum Patre conjunctio, communicatio, et secretorum cognitio, q. d. Filius qui Patri est intimus, conjunctissimus, et ὁμοούσιος, sive consubstantialis, ac consequenter sapientiæ, consiliorum et secretorum omnium Dei Patris est conscius et particeps, ideoque ea optime et intime novit; hic, inquam, solus eadem plane et plene enarrare potuit, et de facto enarravit. Ita S. Chrysostomus, Cyrillus, Augustinus, Theophylactus, Euthymius et alii. Unde S. Ambrosius serm. 18. explicat sinum hunc, ut sit intimum naturæ secretum. Notat sanctus Athanasius lib. 3. de Unica Trinit. substant. dictum esse Unigenitum in sinu esse Patris, ne per hoc quod caro factus est, divisus esse credatur à Patre, cum revera maneat, et etiam sit apud Patrem, sicut erat in principio et semper.

Audi S. Chrysostomum, qui per *sinum* significari censet, quod Filius non tantum videat, sed et comprehendat Patrem: *Multi*, ait, *Deum cognoscimus, non tamen ipsam substantiam qualis est, nisi solus Unigenitus, qui certam notionem, visumque et comprehensionem habet, qualem Filium de Patre habere par est. Sicut enim cognoscit me Pater, inquit, et ego cognosco Patrem* (Joannes c. X. 10. 15.) *Quare animadverte quanta cum exuberantia loquatur Evangelista. Siquidem cum dixisset: Deum nemo vidit unquam, non prosecutus est, Filius qui vidit narravit; sed aliud quiddam amplius quam videre potuit, dicens: Qui in sinu est Patris. Qui enim tantum videt, non certam habet rei visæ cognitionem: qui vero in sinu immoratur, omnia ei perspicua sunt et certa. Ne igitur audiendo: Nemo cognoscit Patrem nisi Filius* (Matth. 11. 27.) *diceres quod, licet majorem ceteris de Patre habeat cognitionem, non tamen qualis est novit, ideo in sinu Patris eum esse inquit Evangelista: quo uno verbo multam substantiæ cognitionem, propinquitatem, parem Patri cognitionem, potestatem ostendit.*

Alludit ad illud Davidis de Christo Psalm. 109. 4. *Ex utero ante luciferum genui te*, id est, ex intellectu meo fœcundo, velut verbum dixi, et velut filium genui te. Unde S. Hieronymus ibidem: *Ex utero*, inquit, id est, *de mea substantia, de mea natura, de meis visceribus, de medullis divinitatis meæ. Totum quidquid est in divinitate, dedit Filio, quem generavit.* Et S. Aug. in Psalm. 109. *Qui est sinus*, ait, *ipse est uterus, et sinus et uterus pro secreto positus est. Quid est ex utero? Ex secreto, et occulto, de meipso, de substantia mea, hoc est ex utero.* Sic et Theodoret. *Ex utero*, ait, id est, *ex substantia mea: ut enim ex utero homines gignunt, et ea quæ gignuntur eamdem ha-*

bent naturam, quam genitores : sic ex me genitus es, et genitoris in teipso substantiam ostendis.

Porro ipse Hier. hunc Ps. 109. versum ita vertit, *quasi de vulva orietur tibi ros adolescentiæ tuæ;* Aquila, *de vulva diluculo surgentis tibi ros pueritiæ tuæ;* Quinta editio, *de vulva super auroram tibi ros adolescentiæ tuæ*, hoc est, ex divinitate mea genui te Deum, juxta illud Symboli, *Deum de Deo.* Ita S. Hilar. Amb. August. Athanas. et alii contra Arianos. *Ros* idem est Hebræis, quod Latinis flos. Ros, ait R. Salomon, designat suavitatem, hilaritatem, dulcedinem puritatem generationis cœlestis, sicut ros nascitur ex aurora cœlesti.

Ipse enarravit.] Græce ἐξηγήσατο, id est declaravit, clare exposuit, dilucide explicavit discipulis suis, et per eos in totum mundum propagavit, ait S. Chrys. ἐξηγεῖσθαι enim est res occultas et absconditas explanare, et dilucide exponere, uti Christus exposuit nonis arcana Patris de S. Trinitate, de Verbo, de hominum vocatione, gratia, beatitudine, resurrectione, gloria cœlesti, pœnis inferni, etc. *Vox* ἐξηγήσατο ait S. Chrys. *expressiorem certioremque doctrinam demonstrat.* Et mox : *Enarratio hoc loco doctrinæ evidentiam significat : quare et Verbum, et magni consilii appelatur.* Et nonnullus interjectis : *Quid amplius à Filio didicimus, qui in sinu est Patris? longe ab expressiorem et magis perspicuam doctrinam accepimus; videlicet quod Spiritus Deus est, et qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare, quod Deum videre est impossibile, quod eum nemo novit nisi Filius, quod Pater est dilectissimi unigeniti; et alia multa.*

19. Et hoc est testimonium Joannis, quando miserunt Judæi ab Hierosolymis sacerdotes et Levitas ad eum, ut interrogarent eum, Tu quis es?] Joannes Baptista sæpius testimonium perhibuit Jesu, quod ipse esset Messias, sive Christus, tam ante ejus baptismum quam post. Joannes Evangelista ergo hic omisso testimonio, quod perhibuit Joannes Baptista Jesu, ante ejus baptismum, utpote à ceteris tribus Evangelistis enarratum; hic recenset testimonium ejusdem de Jesu, postquam ipse eum baptizavit; quia illud fuit publicum, juridicum et celeberrimum, utpote à pontificibus et magistratibus juridice postulatum, et acceptum per legatos ad Joannem missos. Causa hujus legationis et quæstionis fuit, quod pontifices viderent Joannem in deserto vitam agere angelicam, prædicare tanto spiritu, baptizare, movereque homines ad pœnitentiam, quod nemo ceterorum Prophetarum fecerat. Putarunt ergo pontifices sui officii esse, ut ab eo quærerent, quis esset? præsertim quia ex translato à Juda ad Herodem sceptro, et ex completis 70 hebdomadibus Danielis, sciebant jam imminere tempus adventus Messiæ. Quare Joannem suspicabantur esse Messiam. Unde rogant eum : *Tu quis es*?

Aliam causam affert S. Chrysost. hic, scilicet id eos rogasse ex odio et invidia Jesu; ut enim Jesum ostenderent non esse Messiam, titulum Messiæ ad Joannem transferre conati sunt. Ægre enim ferebant Joannem sibi præponere Jesum, eumque facere Messiam. Idem S. Chrysost. hom. 11. in Matth. censet id eos rogasse ex invidia Joannis; quod scilicet dolerent Joannem vitæ sanctitate, prædicatione et baptismo ita inclarescere, sibique præferri, ac populum à Scribis et Sacerdotibus ad se traducere. Verum esto aliqua nonnullorum invidia hic sese miscuerit; tamen vera et propria est causa, quam dixi : Dei enim consilium erat Joannem ita exaltare, ut pontifices compelleret eum rogare, an ipse esset Messias ut rogatus juridice responderet id quod erat, scilicet se non esse Messiam, sed Jesum esse Messiam, ut hoc Joannis testimonio convicti, cogerentur Jesum pro Messia recipere; et, si non reciperent, essent inexcusabiles.

Tu quis es?] Videntur pontifices eorumque legati tacite, vel expresse interrogasse Joannem, an ipse esset Christus, dixisseque : Tu quis es, es-ne Christus? Nam v. sequ. Joannes interrogationi eorum respondens, ait : *Non sum ego Christus.* Evangelista tamen solam priorem interrogationem hic refert, utpote præcipuam, ut ad suum propositum pertinentem; nimirum ut Baptista ad eamdem respondens se esse vocem clamantis in deserto, ad parandam viam Messiæ, eamque indicandum, testificaretur Jesum esse Messiam, quem illi quærebant. Ita Jansen. Maldonat. Cajetanus et alii.

Porro sciebant pontifices Joannem esse filium Zachariæ sacerdotis, ideoque sacerdotem; cum ergo rogant : *Tu quis es?* rogant quis es munere, dignitate, officio? q. d. Quod munus geris? quod officium à Deo accepisti? ad qui te misit Deus prædicare et baptisare? Majora enim officia Deus solebat committere sacerdotibus,

Tropologice, quisque se crebro interroget : Tu quis es? obeundo singula prædicamenta. Primo *Substantiæ :* Tu quoad substantiam quis es? Audiat conscientiam sibi respondentem : Dei creatoris mei nomen est : *Ego sum qui sum.* sive *qui est*, Exodi 3. Ergo meum, qui sum creatura, nomen est : *Ego sum qui non sum*, Quia ex me nihil sum, sed ex meo nihilo eductus sum à Deo factusque homo : quare anima et corpus quæ habeo, non mea sunt, sed Dei, qui ea creavit ex sua essendi plenitudine, mihique eadem dedit, vel potius commodavit, ut iis utar ad ejus voluntatem, amorem et cultum : quare par est ut ea in ipsius obsequio impendam et exhauriam. Sic Joannes respondet : *Non sum ego Christus.* Et S. Franciscus : Quis tu, Domine? quis ego? Tu abyssus sapientiæ, patientiæ, virtutis, omnisque boni : ego abyssus ignorantiæ, infirmitatis, peccatorum, omnisque mali et miseriæ. Tu abyssus entis; ego abyssus nihili. Hinc Christus apparens sanctæ Catharinæ Senensi, dixit : *Beata eris si noris, quis sim ego, quæ tu : Ego sum qui sum, tu es quæ non es.*

Secundo, *Quantitatis.* Quis, id est quantus, es tu? Si continuam quantitatem spectes; sum quatuor cubitorum : quisque enim homo in altitudine tantum habet, quantum habet in latitudine, si brachia extendat : brachia autem extensa habent mensuram quatuor cubitorum uniuscujusque, ut patet si quis ea complicet, et complicando jungat. Si discretam quantitatem, id est numerum, spectes; ego inter tot hominum milliones, sum unus, exiguus et pusillus; ergo par est ut meam parvitatem agnoscam, meque sub Deo et angelis summe deprimam et humiliem : si enim Christus fuit despectus et novissimus virorum, Isaiæ 53. 3. quantulus sum ego?

Tertio, *Qualitatis.* Quis? id est, qualis es tu?

corpore sum infirmus, miser, ærumnosus. Anima sum rationalis, similis angelis; sed appetitu sensitivo et concupiscentia similis sum asinis et bestiis; sequar ergo rationem, ut assimiler angelis; non concupiscentiam, quæ me similem faciat bestiis.

Quarto, *Relationis.* Quis? id est cujus filius es tu? Sum filius Adæ, primi peccatoris, ideoque peccator natus sum in peccatis, vivo in peccatis, moriar in peccatis, nisi Christi gratia ex iis me eripiat, sanctificet et salvet: illam ergo humiliter et assidue implorabo.

Roga Salomonem regem sapientissimum, opulentissimum et felicissimum: Quis es tu? respondebit tibi, Sapient. 7. 1. *Sum quidem et ego mortalis homo, similis omnibus, et ex genere terreni illius, qui prior factus est, et in ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, et delectamento somni conveniente. Et ego natus accepi communem aerem, et in similiter factam decidi terram, et primam vocem similem omnibus emisi plorans: in involumentis nutritus sum et curis magnis. Nemo enim ex regibus aliud habuit nativitatis initium. Unus ergo introitus est ad vitam, et similis exitus.*

Quinto, *Actionis.* Quis es tu? quid agis, quid exerces tu? Exerceo artem fabrilem, sartoriam, pistoriam, ago prætorem, pastorem, causidicum, etc. Vide ut ea sic agas, sicut lex divina exigit, nimirum sobrie, recte et pie vivas in hoc sæculo, exspectans beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei; ut per temporalia bona sic transeas, ut non amittas sed acquiras æterna. Age, stude, labora, vive æternitati. Hoc age: hoc enim est omnis homo. Hinc S. Bern. crebro tibi dicebat: *Bernarde dic, quare hic?* atque hoc stimulo ad omne virtutum studium se excitabat?

Sexto, *Passionis.* Quis es tu? quid pateris? Patior in corpore famem, sitim, frigus, fatigationem, æstum, morbos et tribulationes assiduas, adeo ut vix momentum horæ sit, quin hoc illudve, imo multa simul mihi patienda occurrant. In anima longe majora et acerbiora patior; scilicet dolores, angores, scrupulos, mœrores, iras, indignationes, caligines, pavores, etc., ut videar esse scopus, in quem omnes ærumnæ sua tela conjiciant, meque suis sagittis configant. Esto ergo adamas patientiæ, ut patienter et generose omnia sustineas, itaque patientiæ coronam in cœlo æternam adipiscaris.

Septimo *Ubi.* Quis es tu? Ubi es tu? sum in terra, situs inter cœlum et infernum, ut, si sancte vivam, in cœlum transferar; si impie, in infernum, in incendia conjiciar. Vive ergo sollicite, caute et sancte, ne infernus, sed cœlum post mortem brevi te excipiat.

Octavo, *Quando.* Quis es tu? quando natus es tu? quamdiu vixisti? quando morieris? Heri natus, hodie vivo, cras moriar. *Hesterni quippe sumus, et ignoramus quoniam sicut umbra dies nostri sunt super terram,* Job. 8. 9. Nascendo morimur: mox enim ut nati sumus, tendimus, imo veloci passu currimus ad mortem. *Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna, quæ præteriit,* Ps. 89. 4. Despice ergo temporalia cuncta, quæ instar avis prætervolant; ama et ambi cœlestia, quæ cum Deo et angelis in omne ævum perdurant, ita æternus eris, in æternum felix, et in perennibus gaudiis æternabis. *Nam ut beati atque æterni simus in æternum,* ait S. Greg. l. 18. Moral. in fine, *imitemur æternum. Et magna nobis est æternitas, imitatio æternitatis.*

Nono et decimo, *Situs et Habitus.* Quis es tu? quem habes situm, quem habitum? Nunc sto, nunc sedeo, nunc jaceo. Habitum et vestem gero Christiani, Sacerdotis, Episcopi, Religiosi. Vide ut tuo habitu et statu condigne vivas: nec enim habitus facit Christianum vel monachum, sed vitæ puritas, humilitas, charitas, sanctitas.

Et confessus est (veritatem), et non negavit (non revocavit, non retractavit): et confessus est, Quia (quod) non sum ego Christus.] Hoc est, publice, plane et plene confessus est se non esse Christum. Hebræi enim cum quid asseverare et valde confirmare volunt, idipsum assertive congeminant, et nevative triplicant. Hinc patet, legatos rogasse Joannem, an ipse esset Christus? ipse enim ad hoc respondit: *Non sum ego Christus.* Ita Nonnus: *Sacerdotes convenæ,* ait, *interrogabant celeri sermone: Quis es tu, num Christus es?* Ubi Nota insignem humilitatem S. Joannis, qui nomen Christi sibi oblatum constanter refutavit, quia amabat veritatem et Jesum, cui titulus Christi debebatur: *Hoc fidelis servi* ait Chrysost. *officium est, non solum domini sui gloriam non aucupari, sed et à multitudine tributam propulsare.* Hæc pariter insignis ejus fuit prudentia, qua maluit *solide subsistere in se, quam humana opinione rapi inaniter super se,* ait S. Greg. Mundani homines solent se jactare dicereque: Ego sum nobilis, dives, sapiens, prætor, Canonicus, Episcopus. At Joannes docet non dicere: *Ego non sum,* quia si quid sum, à Deo sum.

Et interrogaverunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit: non sum.] Negante Joanne se esse Christum, rogant legati, an sit Elias: hic enim raptus est à Deo, ut sit præcursor Christi, quem ipsi sub hoc tempus exspectabant, juxta illud Malach. 4. 5. *Ecce ego vobis mitto Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini Magnus et horribilis;* scilicet, ante diem judicii, cum Christus redibit, ut sit judex omnium: sed Scribæ id non intellexerunt: putabant enim unum tantum fore adventum Christi, scilicet gloriosum, quem præcedet Elias; ut etiamnum putant Judæi, qui proinde Christum necdum venisse credunt, sed venturum cum Elia exspectant; cum tamen ex eodem Malachia, c. 13. v. 1. cognoscere debuissent, alium fore præcursorem primi adventus Christi in carnem, scilicet Joannem Baptistam: *Ecce ego,* ait Dominus, *mitto angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam.*

Propheta es tu? Et respondit: Non.] Græce, ὁ προφήτης, id est *ille propheta* per excellentiam. q. d. Es-ne tu novus et magnus Propheta, ceteros omnes superans, qualem unum cum Messia venturum opinamur, ut sit ejus præco. Ita S. Chrysost. Cyrill. Theophyl. Euthymius, sed errant: Christus enim non eguit Propheta, uti Moses, quia elinguis, eguit Aarone, Exodi 7. v. et 2. sed ipse Christus sibi fuit Propheta, præco, sacerdos, legislator, princeps. Porro Joannes non fuit Propheta hoc sensu, quia non

prædixit futura, sed Christum præsentem indicavit, et digito demonstravit: fuit ergo ipse plus quam Propheta, ut ait Christus Matth. 11.

22. Dixerunt ergo ei : Quis es ? ut responsum demus his, qui miserunt nos ? quid dicis de teipso?] Quem te esse dicis ?

23. Ait : Ego vox clamantis in deserto : Dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias Propheta.] c. 40. 3. ubi hunc locum explicui. Audi Patres illum interpretantes : *Servus sum*, inquit, *et vias præparo Domino corda vestra*, ait Theophyl. *Venio*, inquit, *dicturus, in januis ipsum jam esse, qui expectatur, ut parati sitis proficisci, quocumque jubebit*, ait Cyrillus. Denique S. Augustinus : *Non vobis videtur præconis esse dicere: Excite, facite viam?*

24. Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis.] Addit hoc Joannes, ut occasionem suggerat, cur ipsi Joannem Baptistam de baptismo examinarent. q. d. Legati hi ad Joannem missi erant Pharisæi, ideoque in Scriptura versati æque ac versuti, vafri et captiosi. Sciebant ergo Messiam quidem baptizaturum in remissionem peccatorum, quia id prædixit Ezechiel cap. 36. 25. et Zachar. 13. 1. de aliis vero Prophetis et Sanctis, quod baptizaturi essent, non legerant in Scriptura; rogant ergo Joannem, ut dicat qua auctoritate sibi baptismum assumat, præsertim cum se non tantum Christum, sed et Prophetam esse negaret. Videntur ergo hi Pharisæi non jussu Pontificum, sed se examinasse Joannem de Baptismo, quasi illi suboffensi, et gloriæ ejus invidentes, quasi ipse sibi per baptismum plus æquo tribueret.

25. Et interrogaverunt eum, et dixerunt ei : Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta? Pharisæi hi ex arrogantia, ait S. Cyrillus, insultant Joanni. q. d. Nec Elias, nec Elisæus, nec alii Prophetæ ausi sunt sibi arrogare munus baptizandi : qua fronte ergo, qua audacia, tu qui non es Propheta, illud usurpas, tibique arrogas ? Ita et S. Augustin. Causam dat S. Cyrillus dicens : *Consueverant enim semper ex protervia Pharisæi præsentes contemnere, et venturum simulato afficere honore, et, ut ipsi magni apud Judæos essent, et divitias ingentes sibi accumularent, neminem præter se pati honorari.*

26. Respondit eis Joannes, dicens : Ego baptizo in aqua : medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis.] q. d. Deus misit me baptizare aqua, ut vos excitem ad pœnitentiam et lacrymas, quibus vos disponam ad baptismum Christi : ipse enim vos baptizabit Spiritu sancto, in remissionem peccatorum, uti exprimunt tres ceteri Evangelistæ; ideoque Joannes idipsum hic subticet et omittit.

Medius vestrum stetit.] q. d. Christus in medio vestrum versatur, et tamen *vos* eum *nescitis*, id est, non agnoscitis pro Messia, sed Jesum, id est merum hominem esse, eumque pauperem, vilem et abjectum existimatis. *Vide mansuetudinem et veritatem sancti*, inquit Theophyl. *mansuetudinem quidem, eo quod nihil asperum ad eos loquitur, quamvis insolentes essent, veritatem autem, quia liberrimus testis erat gloriæ Christi, neque Domini gloriam occultabat, ut sibi nobilitatem pareret.*

27. Ipse est, qui post me venturus (prædicaturus et baptizaturus) est, qui ante me factus est.] id est mihi prælatus et præpositus est, ut dixi vers. 15. q. d. Veniet post me Christus, vos baptizans, ut suo baptismo meum perficiat, et pœnitentes abluat et justificet, q. d. ait Cyrillus. *Ego præparando lavo aqua inquinatos peccatis, ad initium pœnitentiæ, et hoc pacto ab his minoribus ad sublimiora vos præparo : Majorum autem rerum et summæ perfectionis largitor post me venturus est*, quasi dicat, Meus baptismus est tantum dispositio et præparatio ad baptismum Christi, ait S. Chrysostomus, meus aqueus est et corporeus, Christi vero igneus et spiritalis.

Cujus ego non sum dignus ut solvam ejus corrigiam calceamenti.] Quasi dicat, *Ego inter postremos etiam Christi servos annumerari non mereor, propter magnitudinem consideratæ in eo divinitatis*, ait Euthymius : *Solvere enim calceamenta vilissimi servi officium est*, ait sanctus Chrysostomus. Vide dicta Matth. cap. 3. vers. 11.

28. Hæc in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans.] *Bethania.* Ita habent Biblia Romana, Syra, Arabica et multa Græca, etiam Vaticana, Beda, Alcuinus, Glossa, Lyranus. Verum Origenes, S. Chrysost. Theophylact. Euthym. S. Epiphan. et S. Hieron. in Locis Hebr. pro *Bethania* legunt *Bethabara*, ubi Gedeon cecidit Madianitas. Verum respondeo cum Toleto, unum eumdemque esse locum *Bethania* et *Bethabara*, aut certe unum alteri fuisse vicinum, vel in altera Jordanis ripa oppositum. Fuit hic locus ille, in quo Hebræi venientes ex Ægypto primum duce Josue transierunt Jordanem, ut ingrederentur in terram Chanaan sibi à Deo promissam : *Beth abara* enim hebr. idem est, quod *domus transitus; Beth ania* idem est quod *domus navis; domus* id est locus. Erant enim hoc loco paratæ naves, quibus viatores trajicerent Jordanem. *Bethania* ergo hic derivatur à *Beth*, id est domus, et אני *oni* per א, id est navis. Alia igitur fuit hæc Bethania à Bethania Marthæ et Lazari. Hæc enim hebr. scribitur per *ain* בית עני *Beth oni*, et significat *domum humilitatis.*

Igitur Joannes hunc locum elegit ad baptismum, tum ob aquarum copiam, tum quia vicinus erat deserto, in quo ipse degebat; tum ob memoriam prisci trajectus Israelis ibidem facti : tum quia ibi ob trajectum magnus erat hominum concursus. *Unde et usque hodie*, ait S. Hieron. in Locis Hebr. *plurimi è fratribus, hoc est de numero credentium, ibi, renasci cupientes, vitali gurgite baptizantur:* in memoriam Christi, qui ibidem à Joanne baptizatus est. Distat hic locus Jordanis a mari Mortuo, sive à lacu Asphaltite, quatuor leucis sive horis.

Nota. Christus à Joanne baptizatus die sexta Januarii ; inde à baptismo 55 die, ait S. Epiphanius hæresi 51. puta prima die Martii, Joannes hoc testimonium perhibuit Jesu absenti, quod ipse esset Messias, sive Christus. Mox sequenti die, scilicet die 2. Martii, Jesus præsentem se stitit Joanni, tuncque Joannes iterum ei testimonium perhibuit, dicens : *Ecce agnus Dei.* Unde sequitur :

29. Altera die vidit Joannes Jesum venientem ad se, et ait : Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.] Nota. Jesus à Joanne baptizatus ivit in desertum, ibique jejunavit 40. diebus, mox tentatus à diabolo, ut patet Matth. 3. è

monte ubi eum diabolus tentans, sed victus reliquerat, descendit, rediitque ad Joannem, ut eum, à quo paulo ante hos dies fuerat baptizatus, visitaret et audiret; sed maxime, ut Joannes testimonium, quod sibi absenti coram legatis Judæorum dederat, præsenti iteraret confirmaretque, ac coram Judæis omnibus testaretur ipsum esse Christum, eumque digito demonstraret, ut nullus tergiversationi esset locus.

Ecce agnus Dei.] Nonnus paraphrastice vertit, *et cum erexisset digitum, commonstrabat testi populo prope venientem. Illud verbum, Ecce ponitur*, ait Chrysost. *eo quod multi jam ipsum inquirebant, ideo præsentem ostendit, dicens : Ecce hic est, de quo jam sermo habitus est. Brevi admodum tempore*, ait Cyrillus, *Propheta simul et Apostolus Baptista effectus est : quem enim venturum prædicabat, hunc jam monstrat præsentem.*

Agnus.] Græce ὁ ἀμνὸς, scilicet *ille agnus* singularis, et divinitus à Mose et Isaia prædictus et præfiguratus, ait S. Chrysost. et Theophyl. Alludit ad Isaiæ c. 53. v. 7. *Oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os suum : sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum.* Et ad Jerem. c. 11. vers. 19. *Et ego quasi agnus qui portatur ad victimam.* Vide ibi dicta, ubi et addidi nomen Jesus græce Ἰησοῦς, per anagramma litteris transpositis idem esse quod σὺ ἦ οἱ, id est, *tu es ovis.*

Christus à Joanne baptizatus, et ab ejus assecla Joanne Evangelista in Apocal. crebro vocatur *agnus;* Primo, quia ipse præsignatus erat agno paschali, et jugi sacrificio, quo quotidie agnus mane et vesperi Deo in Templo immolabatur, aliisque agnis, qui ex lege pro peccato sacrificabantur, nec tamen peccatum abolere poterant, unde repræsentabant Christum, qui illud suo sanguine aboliturus erat. Ita Origenes, S. Cyrillus, Euthym.

Secundo, quia Christus ab Isaia et Jeremia vocatus est agnus, pro mundi redemptione offerendus. Ita S. Chrysostom. Cyrillus, Theophylactus, Euthym.

Tertio, dicitur agnus ob summam et agninam innocentiam, mansuetudinem, patientiam, obedientiam usque ad mortem, quam silens instar agni sustinuit. Ita S. Augustin. Unde S. Petrus epist. 1. c. 2. 22. *Qui*, inquit, *peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus : qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur.* Hinc et S. Joannes in Apocal. delectatur voce agni, et cum Christo quasi agno dissuaviatur, ab eoque agninam simplicitatem, puritatem et mansuetudinem imbibit, ut nos idem facere verbo et exemplo doceat.

Jam vero Christus dicitur *agnus Dei*, id est, non ovium, sed Dei Filius, quia à Deo, id est jussu et voluntate Dei, pro hominum redemptione est immolatus : sicut vocatur sacrificium Abrahæ, quod Abraham obtulit, ait Theophyl. Euthym. Et Maldon. Aut quia ipsimet Deo est oblatus et immolatus. Aut *Dei* id est divinus, propter divinitatem, quæ in ipso erat. Aut, ut Clemens Alex. lib. 1. Pædag. c. 5. et ex eo Toletus in c. 1. S. Joannis, quia pro nobis factus est puer et infans Patris; pueros enim agnos vocamus. Verba clementis sunt : *Quoniam Scriptura pueros et infantes agnos vocat, Deum qui est Verbum, qui propter nos homo factus est, qui nobis in omnibus assimilari volebat, vocavit Agnum Dei, filium Dei, infantem Patris*, q. d. Christus est Agnus Dei, id est, Filius Dei; agnus enim filium notat.

Porro Christus quoad fortitudinem, victoriam, regnum et triumphum, est leo de tribu Juda; quoad lenitatem et candorem, est agnus, ac per illa factus est leo : fuit enim ipse agnus in passione, leo in resurrectione.

Qui tollit peccatum.] Tum quoad maculam, quam peccatum post actum, animæ imprimit; tum quoad reatum pœnæ et gehennæ, cui peccatorem facit obnoxium et reum : *tollit*, inquam, ejus expiationem et pœnam in se suscipiendo, itaque morte sua, in cruce, pro peccato ex justitia et æquitate satisfaciendo. Dicit hoc Joannes, ne quis putet Christum accessise ad baptismum suum, ut eo peccata sua ablueret, uti faciebant ceteri, eo quod ipse nullum haberet peccatum, essetque innocentissimus et sanctissimus, ideoque à Deo factus esset victima pro peccatis totius mundi, ut omnia expiaret, omnesque in se credentes et pœnitentes sanctificaret. *Qui non assumpsit de massa nostrum peccatum*, ait S. August. *ipse est qui tollit nostrum peccatum.*

Peccatum.] Ita legunt Græca, Romana, Syra, licet nonnulla legant cum Arabico, *peccata* in plurali; sed eodem redit sensus. Per *peccatum* intelligit primum et universale peccatum Adæ, puta originale, quod ipse per generationem in posteros omnes transfudit, et ex quo cetera omnia actualia, tam venialia, quam mortalia oriuntur. Christus ergo tollit *peccatum*, id est, omnem peccatorum colluviem et scaturiginem. Ita Theophyl. Beda, D. Thomas, Glossa, Jansen. et alii, juxta illud Isaiæ 53. 6. *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum*, etc., *et iniquitates eorum ipse portabis.* Et illud : *ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.* 1. Joan. 2. 2. *Unus pro omnibus occiditur*, ait Cyrillus, *ut omne genus hominum Deo Patri lucrifaciat.* Est enim in Christo perennis vis peccata expiandi, per omnia sæcula, per omnes homines, qui ejus fidem, baptismum et pœnitentiam suscipere volunt.

30. Hic est de quo dixi (vers. 15. et 27.) post me venit vir, qui ante me factus (mihi præpositus) est : qui a prior me erat.] Utpote æternus verusque Deus : *Baptista*, ait Cyrillus, *ultro et sponte gloriæ Christi cedit, nec ex charitate magis, quam ex veritate, adeoque necessitate id facit.*

31. Et ego nesciebam eum, sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptisans.] q. d. Ne putetis, ô Scribæ et Judæi, me Jesum asserere esse Messiam, familiaritatis, cognationis aut gratiæ causa, quasi illi familiaris amicus sim vel fuerim : assevero enim vobis, quod ego *nesciebam eum*, quia nunquam eum antea vidi, nec ante baptismum allocutus sum; sed ut eum vidi, ex Dei afflatu et inspiratione ipsum agnovi, ut dixi Matth. 3. 14. *Quid mirum*, ait S. Chrys. *si Christum nesciebat, qui in deserto, extra paternam domum, à puero versatus erat?*

Sed ut manifestetur in Israel.] Judæis,

quibus per Prophetas promissus est Messias, *ut omnes adducantur ad fidem in illum*, ait Theophylactus. Unde Nonnus paraphrastice vertit, *sed ut ipse habens incognitam faciem, manifestaretur omnibus Israelis* (Jacobi patriarchæ) *filiis, rectore carentibus, ego veni præcursor viæ non prædicatæ, baptizans indoctum, ignarum, erronem populum.*

32. Et testimonium perhibuit Joannes, dicens : Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de coelo, et mansit super eum.] Puta in Christi baptismo. Vide dicta Matth. 3. 16. Nonnus vertit, *testimonium dixit, quod vidisset descendentem ex ethæreis finibus Spiritum Dei, alarum prudenti plausu et vibratione delatum, ad expressam imitationem columbæ, donec super ipsum venit, et ibi manebat.*

33. Et ego nesciebam : sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto.] *In aqua;* Nonnus, *baptizare non ignitis et spiritu carentibus lavacris.* Itentidem Baptista ingeminat, se non ex visu et aloquio, sed ex Dei revelatione nosse Jesum esse Christum, ut nemo ejus testimonio refragari audeat. Ita S. Cyrillus.

Nota Τὸ *manentem.* Hinc enim liquet proprium fuisse Christi, habere omnes gratias Spiritus sancti, ac prophetiam per modum habitus : at in aliis manere solum ea dona quæ ad vitæ sanctitatem necessaria sunt; juxta illud Joan. 14. *Apud vos manebit.* Ita S. Hieron. in Jerem. cap. 28. et Ezech. 35. S. Gregor. hom. 1. in Ezech. et alii. Vide Suarez tract. de Fide, disp. 8. sect. 6. n. 6.

34. Et ego vidi (Spiritum sanctum in Jesum, cum à me baptizaretur, descendentem et manentem) et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.] Græce οὗ ὅς, id est, *ille filius;* scilicet naturalis, divinus et ὁ μούσιος Patri, ideoque *omnium Patris bonorum heres*, ait Cyrillus, *ad quem nos per adoptionem conformamur, ad hujusmodi dignitatem per gratiam ejus invitati.*

35. Altera die (postridie) iterum stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo.] Dicit Evangelista Joannem Baptistam tribus diebus continuis, ter testimonium perhibuisse Jesu, quod ipse esset Christus, ut illud plane firmaret et solidaret. Primum enim dedit authenticum et juridicum rogatus à legatis Judæorum, die prima Martii v. 19. secundum dedit postero die venienti et præsenti jam Jesu, die 2. Martii vers. 29. tertium dat hic die 3. Martii, coram discipulis suis, ut eos ad Jesum traducat. Vide Chronotaxim. n. 10. et 11.

36. Et respiciens Jesum ambulantem, dicit : Ecce agnus Dei.] q. d. Ecce Christus instar agni immaculati, destinatus in victimam, ut Deo in cruce immoletur, pro peccatis totius mundi. Sicut enim agnus paschalis assabatur distentus in veru, sic Christus distentus in cruce assus fuit, tum dolore clavorum, tum potius amore electorum. Dicit hoc Baptista, q. d. discipulis suis : Quid me sequimini ? illum sequamini, qui est agnus Dei, pretium mundi, ait Interlin. Sic et S. August. Chrysost. et alii. Unde Nota prudentiam et modestiam Joannis, qui discipulos non cogit, nec impellit ad sequendum Christum, sed dumtaxat illis eum indicat, ut illi tantum bonum agnitum sponte sua ardentius sequantur, et constantius retineant; sicut qui gemmam, quæ vili pretio venditur, quanti sit pretii, mercatoribus indicat, facit ut ultro eam ambiant, et coemant. Unde Chrysost. *Nullo*, ait, *hortatu* (*suspiciosum enim fuisset*) *sed solo auditu secuti sunt.*

37. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, et secuti sunt Jesum.] Objicit Chrys. *Atqui et alii erant Joannis discipuli. Sed illi non modo non secuti sunt, sed æmulabantur* honorem Joannis sui magistri, eumque præferebant Christo, ut patet c. 3. 26. Et Euthym. *Inter multos auditores*, ait, *hi soli audisse dicuntur, auribus videlicet animæ, cum alii utique audissent auribus corporis.*

Duo.] Quorum unus erat Andreas, ut patet vers. 40. alter ignoratur. Porro S. Chrysost. Quare ait, alterius nomen non ponitur? quia est ipse qui scribit (Joannes), aut quia ille non erat insignis. Prius est verisimilius, ait Franc. Lucas : et favet quod Joannes et Jacobus fuerint in piscatione socii Petri et Andreæ, Matth. 4. ubi paulo post Andream et Petrum, vocat Christus ad se Joannem et Jacobum. Item quod Joannes in Apocalypsi gaudeat Christum vocare agnum, quasi qui hoc nomen audierit et imbiberit à magistro suo Joanne Baptista. Denique tanta puritas, virginitas et sanctitas S. Joannis Evangelistæ, videtur manasse à puritate et sanctitate Joannis Baptistæ. Accedit S. Epiphanius hæresi 51. qui asserit alterum horum duorum fuisse Joannem, vel fratrem ejus Jacobum, id est alterutrum filiorum Zebedæi. Joannem fuisse, opinantur quoque Theophyl. Euthym. et S. Cyrillus in Catena. Alcuinus vero in Catena. S. Thomæ: Alter, inquit, erat Philippus. Verum Philippus vocatus fuit à Christo v. 43. in Galilæa.

Secuti sunt Jesum.] Ut eum plenius nossent, ait Euthymius, et cum eo familiaritatem contraherent, ac, si commodum experirentur illum, plane sequerentur, futuri ejus perpetui discipuli : nam hic eos se totos Christo necdum addixisse sed tantum probare voluisse, patet ex sequent.

Alleg. Beda : Sequentes Jesum, ait, reliquerunt Joannem; sequentes Evangelium, legem amiserunt : sic tamen secuti sunt Evangelium, ut testimonio uterentur è lege.

38. Conversus autem Jesus, et videns eos sequentes se, dicit eis : Quid quæritis? Qui dixerunt ei : Rabbi (quod dicitur interpretatum magister) ubi habitas?] *Quid quæritis?* Vox est non ignorantis, sed invitantis, et eorum verecundiam sublevantis. Audi Cyrillum : *Interrogat quid quærerent, non quia ignoraret, qui universa novaret ut Deus, sed ut colloquendi principium interrogatio fieret.* Sic sanct. Chrysostom. *Qui humanorum cordium scrutator est*, ait, *is interrogat, non ut sciat* (*scit enim*) *: sed ut rogando eos sibi conciliet, ut familiares reddat atque audentiores, seque suo eos dignari colloquio ostendat. Credibile enim erat eos subvereri et formidare, cum se rudes intelligerent, et tantum de illo magistri accepissent testimonium.*

Rabbi.] Syrus, *Rabboni*, id est *magister noster;* Arabicus, *Rabban*, id est, *magister.* Hac voce discipuli Christum honorant, ejusque gratiam

sibi conciliant, et se ejus velle fieri discipulos insinuant. Ita Beda : *Ipsa interrogatio*, inquit, *indicium est fidei : quando enim dicunt, Rabbi, quod intelligitur magister ; et sequuntur eum, utique magistrum sequuntur et dicunt. Magistrum appellaverunt*, ait Cyrill. *à quo discere cupiebant.* Et Chrys. *Nec ex eo solum, quod sequerentur, sed etiam ex interrogatione eorum ostendit desiderium. Siquidem cum nihil adhuc magnum neque vidissent, neque audissent ab eo, magistrum appellant, se discipulis annumerant, et cur sequantur ostendunt ; ut videlicet aliquid utile decerperent.*

QUOD DICITUR INTERPRETATUM, MAGISTER.] Hæc verba sunt non discipulorum, sed Joannis, eorum vocem Hebraicam, *Rabbi*, Græcis et Latinis, qui hebraice ignorant, interpretantis.

UBI HABITAS ?] Græce ποῦ μένεις, id est, *ubi manes*, ubi moraris ? hospitium enim Christus in terris habuit, non propriam habitationem et domum, juxta illud Matth. 8. 20. *Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos, Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Rogant hoc discipuli, ut domi cum Christo secreto colloqui et ab illo de rebus divinis, et iis quæ ad vitam perfectiorem pertinent, instrui possent, ac significant se velle fieri ejus familiares et domesticos. Ita S. Chrys. et Theophyl. Euthymius.

39. DIXIT EIS : VENITE, ET VIDETE. VENERUNT, ET VIDERUNT UBI MANERET, ET APUD EUM MANSERUNT DIE ILLO : HORA AUTEM ERAT QUASI DECIMA.] Ab ortu solis, hoc est quarta post meridiem, et secunda ante occasum solis, quæ apud Italos est hora vigesima secunda. Erat enim dies tertia Martii, uti dixi v. 28. et 35. cum non longe abest æquinoctium, quo dies et noctes sunt æquales, diesque est duodecim horarum, et totidem nox. Addit hoc Joannes, ut ostendat et Christi zelum, qui imminente nocte, noluit eos rejicere in sequentem diem, sed statim cum eis negotia salutis peragere : æque ac discipulorum erga Christum ardorem, qui de nocturno hospitio non solliciti, maluerunt apud Christum audiendo pernoctare, quam domi in lecto decumbere. Ita Euthymius. Nam eos mansisse apud Christum, non duabus tantum, quæ supererant, diei horis, ut nonnulli putant, sed per integrum diem naturalem, qui noctem comprehendit, ideoque per noctem totam ; patet ex eo quod duabus quæ supererant diei et lucis horis, nec satis cum Christo suo tractare, nec Christum pernosse, nec ad Joannem ante noctem redire potuissent. *Non enim convenit*, ait Cyrillus, *ut sito satiati à divina doctrina recedamus.*

Porro quæ et quanta audierint à Christo : quanto pietatis affectus hauserint, quos charitatis ignes à Christo afflatos senserint, soli illi norunt qui experti sunt. Unde exclamant S. Aug. *Quam beatum diem duxerunt, quam beatam noctem! Quis est qui nobis dicat, quæ audierint illi à Domino?* Certe id ex affectu æstimare licet. Nam Andreas ita amore Christi fuit accensus, ut fratrem Petrum mox Christo lucrari, ejusque amore accendere sategerit, ut patet ex v. seq.

40. ERAT AUTEM ANDREAS FRATER SIMONIS PETRI, UNUS EX DUOBUS, QUI AUDIERANT A JOANNE (dicente de Jesu, *Ecce agnus Dei*) ET SECUTI FUERANT EUM.] Scilicet Jesum. Ingerit hoc Joannes, ut ostendat qua ratione ad Christum adductus sit Petrus, qui fuit princeps Apostolorum, et caput totius Ecclesiæ; nimirum quod Andreas lætus de invento et audito Christo ad eum fratrem suum Petrum, quem unice diligebat, adduxerit, ut tanti boni eum faceret consortem. Signum ergo et effectus vocationis divinæ est zelus hic, quo quis ejusdem alios, præsertim intimos suos, participes facere, et ad Deum traducere studet et ardet. Sicut enim ignis parit ignem, sic zelus zelum. Porro videtur Petrus, æque ac Andreas, fuisse Joannis Baptistæ discipulus; vel certe studiosus auditor : uter fuerit senior ignoratur. Andreæ ergo decus et laus est, conversio Petri.

41. INVENIT (quem studiose quærebat; Syrus, *vidit*, postridie scilicet illius diei, quo cum Christo manserat et pernoctarat v. 39.) HIC PRIMUM (ante alios amicos et notos) FRATREM SUUM SIMONEM, ET DICIT EI : INVENIMUS MESSIAM (QUOD EST INTERPRETATUM CHRISTUS).] q. d. Messiæ nomen Hebræum, si græce interpreteris, idem est quod Christus, id est latine unctus; scilicet unctione non corporali, sed spirituali gratia, tum unionis hypostaticæ, tum habitualis eximiæ, per quam à Deo creatus, et quasi consecratus est primo, sacerdos ; secundo, doctor ; et tertio, propheta ; quarto, rex ; quinto, legislator ; sexto, redemptor orbis est. Græce τὸν μεσσίαν, id est, illum Christum, illum unctum, quem scilicet velut eximium, unicum et singularem Prophetam, à Prophetis promissum, quasi restauratorem Israelis omnes avidissime expectant. Ita Euthymius.

INVENIMUS (scilicet ego cum socio meo) MESSIAM.] Quem ego et tu cupidissime expectamus, vestigamus et scrutamur. Videtur ergo Andreas, æque ac Petrus, partim ex oraculis Prophetarum, partim ex Joannis de Christo jam nato testimonio, Christi videndi desiderio arsisse : nam ut ait Beda : *Nemo invenit, nisi qui quærit, iste qui invenisse se dicit, ostendit quia diu quæsierit.* Et S. Chrysost. *Hoc verbum, invenimus*, inquit, *animæ est maxime ejus præsentiam desiderantis, et cœlitus adventum expectantis : cujus adventu exultans, altos Evangelii gestiat fieri participes. Hoc fraterni animi, cognati amoris, sinceri est affectus officium, ut in spiritualibus quam diligentissimam curam adhibeamus, invicem opitulemur.* S. Chrys. de more secutus Euthym. *Sermo*, inquit, *est admodum lætantis : Invenimus quem quærebamus, quem venturum sperabamus, quem Scripturæ annunciaverunt.* Andreas ergo cum socio lætitia de Christo invento quasi de summa felicitate gestiens, ut eamdem communicet fratri suo Petro, exclamat : *Invenimus Messiam.* Quare *non amplius*, ait S. Chrys. *ad Joannem reversi sunt, sed ita Christo affixi sunt, ut Joannis ministerium susciperent, et ipsi Christum prædicarent.*

Hinc Moraliter discimus, Deum per gratiam suam occurrere animæ se desideranti, eoque magis eam implere, quo magis se desiderat, et sit; imo hoc ipsum sui desiderium solet Deus prius animæ immittere, ut per illud animam ad se suaque dona præparet, eorumque capacem efficiat. Sicut enim quo majus est vas, eo majoris vini vel olei est capax : sic quo majus est in anima Dei et virtutis desiderium, eo magis illa ipsius est capax, juxta illud Thren. 3. 25.

Bonus (beneficus, liberalis) *est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum.*

42. Et adduxit eum ad Jesum.] *Credibile est*, ait S. Chrys. *Andream plura persuasioni accommodata narrasse, aderat quoque alter discipulus, qui ista adjuvabat : verum Andreas, cum suum non esset officium, neque ad tanti luminis narrationem sufficeret, ad fontem ipsum quem invenerat, fratrem adducit :* Porro Petri animus ad hæc verba, velut ignis præsente stipula, desiderio videndi audiendique Christi exarsit. Unde pergit S. Chrys. *Considera*, ait, *à principio obedientem et benevolum Petri animum : cucurrit è vestigio nil moratus. Adduxit, inquit, eum ad Jesum; sed nemo ejus damnet nimiam in credendo facilitatem : non enim dicit statim persuasisse, sed tantum adduxisse ad Jesum, ut inde totum disceret.*

Intuitus autem eum Jesus (quasi subjectum appositum ad prædicandam et illustrandam suam gloriam, ideoque eum destinans suum successorem et vicarium, puta Pontificem Ecclesiæ) dixit : Tu es Simon filius Jona : tu vocaberis Cephas. Quod interpretatur Petrus.] Pater ergo Simonis Petri vocabatur *Johanan*, sive *Joannes*, et per crasin *Jona;* sicut *Jehoscua* contrahitur in *Josue* et *Jesus*. Ita Nonn. et alii. Dicit hoc Christus, ut Petro arcana pandat, seque eorum conscium, ideoque cardiognosten, et Deum esse ostendat. Nam, ut ait Cyrill. *antequam aliquid de eo quæsisset, tam ipsum, quam patrem ejus nomine appellat, et hac re discipulum instruit, eum se esse, qui cuncta etiam antequam fiant novit.*

Tu vocaberis Cephas.] Promittit Christus Simoni nomen *Cephas*, id est Petrus, q. d. Ego tibi, ô Simon, aliud nomen indam, vocabo te *Cephas*, id est Petra, vel Petrus, quia te faciam petram Ecclesiæ, ut tibi tuæque fidei, æque ac regimini, quasi fundamento petrino et solidissimo, incumbat firmissima Ecclesiæ meæ fabrica. Promissum hoc præstitit Christus, Matth. 16. 18. dicens : *Tu es Petrus, et super hanc petram* (id est, super te, quem voco *Cephas* id est petram) *ædificabo Ecclesiam meam.* Vide ibi dicta. Ita S. Cyrill.

43. In crastinum voluit (Jesus) exire in Galilæam.] Ut ex ea vocaret viles ac rudes piscatores, quos Apostolos suos crearet, et Evangelii præcones efficeret, ne fides Christiana putaretur esse opus hominum, non Dei. Apostoli enim fuere Galilæi; Galilæi autem erant pauperes et ignobiles præ Judæis, qui ex Juda, quæ erat tribus regia, erant oriundi. Ita S. Chrysost. Euthym. et alii.

In crastinum.] Puta postridie illius diei, qua Andream et socium hospitio exceperat, quæ fuit dies 3. Martii, ut dixi v. 35. Postridie ergo, id est die 4. Martii, ivit Jesus in Galilæam, et vocavit Philippum : singulos enim actorum Christi dies accurate hic consignat Joannes, et quid quoque die ab eo gestum sit, enarrat.

Et invenit Philippum.] Non casu vel fortuito, sed destinato consilio vadens ad eum locum, ubi sciebat esse Philippum : ibi eum invenit, quem studiose quærebat, quia eum destinabat Apostolum.

Et dicit ei Jesus : Sequere me.] Hæc est prima vocatio exterior Christi : Petrus enim et Andreas prius vocati sunt interius per internam inspirationem; non exterius per externam vocem Christi, sed audita voce Joannis Baptistæ magistri sui dicentis de Christo, *Ecce agnus Dei*, ab eo non vocati, ultro et sponte sua Jesum adierunt, exploraturi ejus doctrinam et vitam, non autem quasi certi et stabiles futuri ejus discipuli. Ita Toletus. Philippo ergo hoc decus et hæc laus debetur : quod primus omnium à Christo dicente, *Sequere me*, exterius vocatus sit, et interius mentem ejus impellente Spiritu S. vocationi huic obediens, illico Christum secutus sit, quia ipse erat studiosus legis Mosaicæ, et sollicitus de adventu, Christi, ait, Theoph. atque ut S. Chrysost. *in perscrutanda veritate diligentissimus.*

Unde S. Aug. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 17. *Jam Philippus*, ait, *sequebatur, quem sic vocaverat, ut diceret ei : Sequere me.* Causam dat Theoph. vim attractivam vocis Christi : *Videtur enim*, ait, *primum vox Domini animum illius stimulo quodam charitatis tetigisse. Non enim simpliciter Salvatoris vox dicebatur, sed dignos statim flagrare faciebat intrinsecus ad amandum ipsum, sicut et Cleophas dixit : Nonne cor nostrum ardens erat, cum loqueretur nobis in via ?*

Porro Clemens Alexand. l. 3. Strom. c. 2. certo asserit Philippum esse illum, qui petens à Christo, dicensque, *Domine permitte me primum ire, et sepelire patrem meum*, hoc à Christo responsum tulit : *Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos*, uti dixi Matth. 8. 22.

44. Erat autem Philippus a Bethzaida, civitate (patria) Andreæ et Petri.] Addit hoc Joannes, ait Theoph. ut insinuet Andream et Petrum prius insinuasse Philippo, quasi civi et vicino suo invenisse Messiam, illumque esse Jesum Nazarenum. Quare Philippum mox à Christo vocatum, dum ab eo audiret, *Sequere me*, illico eum fuisse secutum, quia jam animo erat præparato et Christi avido. Idem probabile esse asserit Franc. Lucas. Solebat enim Christus discipulos præmittere, qui viam sibi sternerent, et auditores ad suum adventum præpararent.

Porro Bethsaida erat adjacens mari Galilææ, (sita juxta Corozaim et Capharnaum) in qua domum habebat Petrus et Andreas, quam Christus ingressus, socrum Petri in lecto decumbentem, à gravi febre liberavit, et apprehensa manu sospitem erexit, Matth. 8. Hæc ergo fuit patria trium Apostolorum, Petri, Andreæ et Philippi, dicta *Bethzaida*, hebr. quasi domus venationis, vel piscationis, quia in ea habitabant piscatores qui in vicino mari pisces venabantur et capiebant, quales fuere Petrus et Andreas.

Invenit Philippus Nathanael, et dicit ei : Quem scripsit Moyses in lege, et Prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph a Nazareth.] *Invenit non casu*, ait Cyrillus, *sed multo quæsitum studio : studiosissimum enim Scripturarum virum diligentissimumque cognoverat. Invenit* autem, ut videtur, illum in Cana Galilææ, (inde enim oriundus erat Nathanael, ut patet Joan. 21. 2.) quando scilicet Philippus cum Jesu vocatus ad nuptias, eodem ivit, ut audiemus cap. 2. 1.

Nathanael.] Amicum et familiarem suum. Quæres quisnam fuit hic Nathanael ?

Primo, Claudius Espencæus scribens in epist. 2. ad Tim. c. 4. digess. 25. ait, nonnullos putare Nathanaelem fuisse Ursissinum, sive Ursinum, primum Bituricensium Episcopum.

Secundo, Græci in Menologio asserunt Nathanaelem eumdem esse cum Simone Chananæo Apostolo : sic enim habent die 22. Aprilis : *S. Apostoli Nathanaelis, qui fuit Simon Zelotes ex Cana Galilææ, ubi Christus invitatus ad nuptias, aquam in vinum convertit.* Idem habent die 10. Maii. Favet huic sententiæ quod Nathanael oriundus fuerit ex hac Cana, Joan. 21. 2.

Tertio, verisimilius Rupertus et Jansen. hic, et Abulensis in c. 10. Matth. v. 3. ad illa : *Philippus et Bartholomæus*, censent Nathanaelem esse Bartholomæum Apostolum. Probant id Primo, quia Evangelistæ semper jungunt Philippum Bartholomæo, sicut hic Joannes eumdem jungit Nathanaeli. Secundo, quia Bartholomæi vocationem factam à Christo nusquam legimus, nisi sit hæc ipsa Nathanaelis. Tertio, quia ceteri tres Evangelistæ, qui Bartholomæi meminerunt, non meminerunt Nathanaelis : ac vice versa Joannes, qui meminit Nathanaelis, non meminit Bartholomæi, quasi hi duo unus idemque sint. Quarto, quia Joannes c. 21. 2. Nathanaelem Petro, Thomæ, Jacobo et Joanni Apostolis in piscatione et visione Jesu associat. Videtur ergo ipse quoque fuisse Apostolus, nec apparet quis alius fuerit, quam Bartholomæus. Quinto, quia Bartholomæus non videtur esse nomen proprium, sed significare filium Tolmai : proprium ergo ejus nomen videtur fuisse Nathanael. Sic enim Barjona, id est filius Jonæ, dictus est Petrus, qui proprio nomine vocabatur Simon, ac deinde à Christo vocatus est *Cephas*, id est Petrus. Sexto, quia de Nathanaele ait Christus : *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est*, ac deinde Christus ei promittit visionem angelorum super se ascendentium et descendentium. Videtur ergo Christus eum intime dilexisse, ac selegisse in suum familiarem et Apostolum.

Negat tamen idipsum S. August. hic tract. 17. ac ex eo Toletus, Ribera, Maldonat. et Baronius, moti hac ratione, quod Nathanael videatur fuisse legis doctor : nam ex lege disserit cum Philippo; Christus autem non legisperitos, sed rudes et idiotas piscatores elegit ad apostolatum. Verum responderi potest Nathanaelem fuisse legis studiosum, non doctorem, æque ac erat Philippus cum eo de adventu Messiæ ex lege disserens, ac Petrus et Andreas. Videntur enim hi omnes fuisse Joannis Baptistæ discipuli, vel auditores, atque ab eo transmissi ad Christum. Sic Saulus sive Paulus erat legis studiosus, at non legisperitus vel doctor. Quod si Nathanael non fuit Apostolus, certe fuit discipulus. Unde L. Dexter in Chronico ad annum Christi 101. n. 5. *Nathanael*, ait, *unus de septuaginta Domini discipulis requiescit in urbe* (Hispaniæ) *Treuga*, prope Legionem, vulgo *Leon*. Idem habet Petrus de Natalib. in Catal. Sanct. ex Vencentio, qui et de eodem addit : *Post expletum prædicationis officium : feliciter in Domino requiescit, pridie Kal. Decembris.*

Porro, *Nathanael* Hebr. idem est quod *donum Dei;* vel *dedit Deus*, vel *da Deus*, ait Pagnin. sive *Adeodatus*. Hinc princeps tribus Issachar tempore Mosis vocatur Nathanael, num 1. 8. et forte ab illo hic Noster Nathanael prognatus, nomen mutuatus est. Hinc et S. August. filium suum divino ingenio præditum vocavit Adeodatum, ut ipse fatetur l. de Beata vita, post initium.

Jesum.] Syrus, *qui est Jesus filius Joseph à Nazareth.* Erat enim Nazareth vicina Canæ Galilææ, tribus horis tantum ab ea distans, ita ut Nathanael ex Cana oriundus, facile nosse posset Jesum filium Joseph, ut vulgo putabatur, oriundum ex Nazareth. Arguit hic Calvinus Philippum stultitiæ et inscitiæ, dicens : *Jesum stultæ dicit filium Joseph, imperite Nazarenum facit, et de Christo quatuor verba profari nequit, quin duos crassos errores permisceat.* Sed stultus et imperitus est Calvinus, sapiens vero et sciens Philippus, qui apud Nathanaelem Jesum ita describit ex vulgi opinione et agnominatione, ut Nathanael eum nosse possit, alioquin plane eum incognitum habiturus. Ita S. Chrysost. Christus enim vere erat Nazarenus patria, quia ibi conceptus erat, esto per occasionem census, natus esset in Bethlehem.

46. Et dixit ei Nathanael : A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei : Veni et vide.] q. d. Nazareth est in Galilæa locus ignobilis et obscursus, ac apud Judæos contemptus. Unde Pharisæi infra c. 7. 57. dicunt, quod *à Galilæa Propheta non surgit;* quomodo ergo, ô Philippe, ex Nazareth natum censes Christum? præsertim quia Christus ex Juda et Davide, nasciturus in Bethlehem prædicitur à Michæa cap. 5. 2. Ita S. Chrysost. qui et addit : *Ostendit igitur et Scripturæ cognitionem, et morum simplicitatem, denique vehemens adventus Christi desiderium, cum Philippi verba non contemnit. Norat enim Philippum in patria commemoranda falli potuisse*, et ex parte falsus est : Christus enim licet conceptus esset in Nazareth, tamen natus erat in Bethlehem, quod hoc tempore ignorabat Philippus. Sic et Theophylact. et Euthym. Porro Joannes Alba in Electis Τὸ *potest* accipit pro *solet*, et hujus acceptionis exemplum profert. q. d. Soletne ex Nazareth bonus aliquis Propheta prodire? q. d. Minime : quomodo ergo tu, ô Philippe, ais ex Nazareth prodiisse Christum?

Veni et vide.] Syrus, *Veni et videbis*, q. d. Nolo tecum de Nazareth disputare, sed veni, vide, et audi Jesum, et experieris quod ego expertus sum, ut rapiaris in ejus amorem, credasque ipsum esse Christum. Audi S. Chrys. *Quomodo hic sit Christus, et quomodo Prophetæ eum prædixerint, non dicit Philippus, sed ducit ad Jesum, sciens ipsum non abscessurum, si illius verba et doctrinam gustaret. Si videris solummodo, dicit, si sermonem cum eo conferas, facillime mihi assenties. Credere autem nos oportet*, ait Cyrill. *ineffabilem quamdam gratiam in sermone ac verbis Christi fuisse, quibus auditorum animi magna jucunditate allicerentur. Scribitur enim quia omnes admirabantur de verbis gratiæ, quæ exibant de ore ejus.*

Porro Nathanael vehementer desiderans videre Christum, Philippo acquievit, ad Jesum cum eo venit, eumque Christum esse agnovit : quare disciplinæ et sequelæ ejus se tradidit.

47. Vidit Jesus Nathanael venientem ad se, et dixit de eo : Ecce vere Israelita, in quo dolus non est.] Qui scilicet imitatur candorem, simplicitatem et sanctitatem Israelis, id est Jacob Patriarchæ, ex quo ipse prognatus est. Unde Syrus vertit, *ecce vere filius Israel :* Jacob enim vir simplex habitabat in tabernaculis, Gen. 25. 27. Ostendit Jesus se scire et videre animi Nathanaelis candorem et statum, ut inde Nathanael cognoscat Jesum non esse merum

hominem, sed et Deum cordium inspectorem. Censet S. Chrys. Christum alludere ad id quod de se Nathanael dixerat Philippo : *A Nazareth potest aliquid boni esse?* q. d. Hoc tuo dicto contra me non offendor, quia scio te id animo candido, et inquirendæ veritatis avido dixisse : scio enim in animo tuo nullum esse dolum, nullum malitiæ fel.

48. Dicit ei Nathanael : Unde me nosti ?] Qui nunquam me vidisti, nec mecum egisti : *Animadverte*, ait Chrysost. *hominis constantiam, non intumuit laudibus, neque his obviam factus est, sed de eo perscrutari pergit, ut de eo certi aliquid intelligat.*

Respondit Jesus, et dixit ei : Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te.] q. d. Cum solus esses sub ficu, putabasque te à nemine videri, ego tamen te vidi, scioque quæ clam et secreto ibi egeris. Vidi deinde et audivi te colloquentem cum Philippo, cum ipse te ad me vocaret, tuque ei objiceres. *A Nazareth potest aliquid boni esse?* q. d. Unde colligas me majorem esse homine, Messiam scilicet Dei Filium. Ita S. Cyrillus, Euthymius, et S. Augustin. serm. 40. de Verbis domini.

Mystice, S. Gregor. lib. 18. Moral. cap. 20. *Cum esses sub ficu*, id est, sub umbra legis, *vidi te*, ut te transferrem ad vitem mei Evangelii.

Tropologice, hinc disce Deum et Christum ubique præsentem intueri, et revereri, cum solus es in cubiculo, imo cum quid secreto cogitas vel desideras in corde, Christus te tuasque cogitationes et desideria videt et introspicit. Vide ergo ne quid cogites, desideres vel agas, quo oculos majestatis ejus offendas. Sic enim vidit hic Nathanaelem, ejusque acta sub ficu. Unde Nonnus vertit, *vidi te sub umbrosa ficu, versantem et meridiantem sub alticomis ramis, oculis et mente videns non præsentem.* Sic Deus vidit Adamum sub ficu comedentem ficum vetitam, Gen. 3.

49. Respondit ei Nathanael, et ait : Rabbi tu es Filius Dei, tu es Rex Israel.] *Filius Dei*, naturalis et consubstantialis ; ideoque Deus : hoc enim nude verba sonant. Ita S. Cyrillus, August. Ammon. Glossa, Dionys. Maldonat. licet S. Chrysost. Euthym. Theophyl. Lyran. Cajetan. Toletus, Barrad. censeant Nathanaelem nescisse Christum esse Deum; sed tantum credidisse eum esse filium Dei adoptivum, per eximiam gratiam, qua eum pollere videbat præ ceteris Prophetis et Sanctis. Nam revelare cordium secreta possunt et prophetæ ex instinctu Dei, uti Eliseus revelavit secretam avaritiam Giezi, et secretas insidias regum Israel, 4. Regione. 5. 26. et cap. 6. 9. et seq.

Crediderim Philippum ex testimonio Joannis Baptistæ de Jesu vers. 34. credidisse Jesum esse Filium Dei, sed in confuso, nec satis distinxisse, an esset naturalis, an adoptivus, idemque declarasse et persuasisse Nathanaeli. Licet enim Joannes Baptista dicens Christum esse Filium Dei intellexerit naturalem, per unionem hypostaticam humanitatis cum Verbo; tamen hanc unionem necdum intelligebant Philippus et Nathanael, donec sensim hac de re planius fuere edocti.

Rex Israel.] Id est, Messias, Davidis et Salomonis regnum filius, ideoque regni Israelis, id est, duodecim tribuum, successor et heres. Hoc enim de ipso prædixerat David, vel potius Deus per Davidem Psal. 2. 6. et 7. dicens in persona Christi : *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem S. ejus, prædicans præceptum ejus, Dominus dixit ad me : Filius meus est tu, ego hodie genui te.* Unde liquet Davidem prædixisse Messiam fore Dei Filium naturalem ; sed hanc ejus prædictionem pauci ante Joannem Baptistam, et Christum illam explicantem, clare pleneque intellexerunt. Concilium Constantinop. œcumenicum in constitutione Vigilii Papæ ad quintam collationem pertinente, anathema dicit iis, qui verba Nathanaelis : *Tu es filius Dei, tu es rex Israel*, ab ipso dicta volunt Christo tanquam domestico Dei, ut non ipse sit Deus, sed ob familiaritatem quam cum Deo habet, Deus nominetur.

50. Respondit Jesus, et dixit ei : Quia tibi dixi : Vidi te sub ficu, credis : majus his videbis.] Scilicet majora mea oracula et miracula, majora mysteria doctrinæ, vitæ, passionis, resurrectionis et ascensionis meæ : ex quibus cognosces me non tantum Israelis, sed mundi totius, adeoque cœlorum et angelorum omnium esse regem et Dominum : *Duo dicit*, ait Chrys. *alterum jam præteritum indicat, alterum ex hoc confirmat futurum : qui enim ejus virtutem jam viderat, facilius quæ futura audit, credit.*

51. Et dicit ei : Amen, amen dico vobis, videbitis cœlum apertum, et angelos Dei ascendentes et descendentes super Filium hominis.] *Cœlum apertum*, non quod vere cœlum scindendum et aperiendum sit, sed quod cœlum angelis intrantibus et exeuntibus aditum dabit et exitum; sicut solet nobis dare ostium dum aperitur : quare vobis videbitur cœlum aperiri, esseque apertum. Est catachresis. Simili modo in baptismo Christi, visum est cœlum Christo aperiri, Matth. 3. 16. et Ezechieli cap. 1. 1. dum vidit in cœlo currum cherubicum gloriæ Dei ; et S. Stephano, dum à Judæis lapidatus, vidit Jesum stantem à dextris Dei, Actor. 7. 55. Vide quæ illis locis annotavi. Hac visione significatur, cœlum per quatuor annorum millia hominibus ob peccata clausum, per Christum fore reserandum.

Et angelos Dei ascendentes et descendentes (Arabicus, *Ascendere et descendere*) supra Filium hominis.] Syrus, *ad Filium hominis*, ut ei quasi regi suo obsequantur. Hoc enim significat Græc. ἐπὶ, quod respondet Hebr. עַל *al.* Unde Vatabl. vertit, *sub Filio hominis*, q. d. Sub imperio et potestate mea, me imperante, ad nutum meum prout ego voluero, vel jussero, ascendent et descendent angeli. Sic et Franc. Lucas.

Nota Primo. Ex eo quod Christus Nathanaelem vocavit Israelitam, in quo dolus non est, liquet eum alludere ad visionem angelorum in scala è terra in cœlum porrecta ascendentium et descendentium, factam Israeli, id est Jacobo Patriarchæ in Bethel, Genes. 28. 12. Ita S. August. l. 12. contra Faustum cap. 26. Israel enim sive Jacob uti pater, sic et typus fuit Christi. Christus enim verus est Israel, id est, dominans Deo, idem est Patriarcha Christianorum, et fundator Bethel, id est domus Dei, puta Ecclesiæ tam cœlestis quam terrestris, tam triumphantis quam militantis.

Nota Secundo, Christum hac phrasi et visione angelorum ad se ascendentium, significare se non tantum Israelis et hominum, sed et cœlo-

rum ac angelorum esse principem, ac consequenter se verum esse Deum, Deique Filium: ideo enim ascendunt et descendunt ad eum angeli, quasi ejus ministri, ut ipsi quasi hero et regi suo assistant et obsequantur, omniaque ejus jussa, tam in cœlo quam in terra, peragant. Ita S. Cyrillus et Chysostomus.

Quæres, quando hic angelorum ad Christum descensus et ascensus contigerit? Primo, S. Chrysostomus et Theophylactus censent eum contigisse, cum Christo agoniam patienti, sanguinemque sudanti in horto apparuit angelus, confortans eum, Lucæ 22. 44. Item cum in resurrectione mulieribus apparuerunt angeli, nunciantes eum resurrexisse, Matth. 28.

Secundo, S. Cyrillus censet id factum in baptismo Christi, tunc enim angelorum ministerio fermata est columba devolans in Christum, quæ erat index Spiritus S. Item vox Patris in aere: *Hic est filius meus dilectus*, Matth. 3. 16. Verum hoc Christi cum Nathanaele colloquium contigit post baptismum Christi.

Tertio, Euthym. id factum opinatur in ascensione Christi: tunc enim omnes omnino angeli eum ascendentem stiparunt, velut famuli principem, et velut milites regem suum.

Quarto, Toletus censet id continuo fieri in Ecclesia, quæ à Christo per angelos regitur.

Quinto, Maldonatus æstimat id fore in die judicii: tunc enim omnes angeli illi assistent, tam boni, quam mali: boni, ut ab eo homines pios cœlo adjudicatos in illud deducant; mali, ut impios ab eo damnatos in tartara abripiant.

Sexto, Franciscus Lucas hæc accipit de Christi miraculis et donis cœlestibus, quibus Christo subservierunt angeli in hac vita, ac post eam. Intelligit ergo Jesus, inquit, ad nutum Filii hominis cœlum ex eo tempore à fidelibus visum iri apertum, ultro citroque discurrentibus angelis: quia brevi è cœlis, jubente Filio hominis; ejusque jussui parentibus angelis, Dei dona magna copia omnibus cernentibus adferenda erant in terram, infirmorum sanatio, leprosorum mundatio, cæcorum illuminatio, claudorum erectio, dæmonum expulsio, mortuorum suscitatio, impiorum justificatio, Spiritus sancti effusio, variorum munerum distributio, mundi conversio, etc. Quæ omnia cum sint manifesta Dei dona, non potuit non videri cœlum apertum, et angelos sanctos, per quos cœlestia ministrantur, Filio hominis ad nutum servire, iis qui viderunt Filium hominis reddentem plurimos horum compotes. Loquitur ergo Christus de omnigenis miraculis et cœlestibus donis, quæ statim à Nathanaelis vocatione editurus erat, toto mortalis vitæ suæ tempore, imo etiam post ascensionem suam in cœlum continue patraturus in gubernatione Ecclesiæ suæ, usque ad extremum judicium et consummationem sæculi. Hæc omnia vera et apposita sunt.

Verum, quia Christus Nathanaeli et Philippo specialiter promittit hanc angelorum visionem, ad inchoatam eorum in se fidem augendam et roborandam: nec in baptismo, passione, resurrectione, vel ascensione Christi, vel alias proprie apparuerunt angeli ascendentes et descendentes ad Christum: hinc planius, simplicius, pressius et germanius dicemus peculiarem et publicam hanc fuisse visionem angelorum, viventi Christo proprie ut verba sonant factam, æque ac eadem facta est Jacobo, qui fuit Christi typus, Gen. 28. 12. Quare illa visio Jacobi similem Christo obventuram angelorum visionem (de qua hic agitur) præsignificat, ac similis jam ante contigerat in nativitate Christi, dum angeli ad eum descendentes cecinerunt: *Gloria in excelsis Deo*, Luc. 2. 13. Porro ubi et quando contigerit hæc angelorum visio, non narrant Evangelistæ, uti et alia multa Christi acta silentio prætereunt. Ita Jansen.

Facta autem est hæc visio hoc fine. Primo, ut per eam ostenderetur Christum homines angelis, terram cœlo reconciliasse, ac utriusque mutuam communicationem et familiaritatem, quæ primitus erat in paradiso, restituisse.

Secundo, ut doceret Christianos esse advenas et hospites in terra, ac versari debere cum angelis, et eorum angelicam vitam imitari, quasi cives Sanctorum et domesticos Dei, Ephes. 2. 19.

Tertio, ut angelos nobis quasi præsides assignaret, qui nos contra dæmones, omnesque malorum incursus tutarentur, et ad heroicas virtutes impellerent, tandemque post mortem in cœlum deducerent. Ascendunt enim in cœlum angeli, ut vota, preces et gemitus nostros ad Deum perferant; descendunt, ut à Deo gratiæ dona ad nos deferant.

Quarto, ut declararetur Christi majestas, et angelorum erga eum obsequium et reverentia Ipse enim, ait Chrysost. constitutus est *supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen, quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro*, Ephes. 1. 21.

Vide quæ de scala Jacob, angelisque per eam ascendentibus et descendentibus fuse dixi Genes. 28. 12.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, JESUS VOCATUS AD NUPTIAS IN CANA, AQUAM IN VINUM CONVERTIT. SECUNDO, v. 13. EJICIT VENDENTES E TEMPLO. TERTIO, v. 18. JUDÆIS PETENTIBUS SIGNUM, QUO OSTENDERET SE A DEO MISSUM, HOC ASSIGNAT : SOLVITE TEMPLUM HOC, ET IN TRIBUS DIEBUS EXCITABO ILLUD.

1. ET die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ : et erat mater Jesu ibi.
2. Vocatus est autem et Jesus, et discipuli ejus, ad nuptias. 3. Et
deficiente vino, dicit mater Jesu ad eum : Vinum non habent. 4. Et
dicit ei Jesus : Quid mihi, et tibi est mulier? nondum venit hora mea.
5. Dicit mater ejus ministris : Quodcumque dixerit vobis, facite.
6. Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem
Judæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas. 7. Dicit eis
Jesus : Implete hydrias aqua. Et impleverunt eas usque ad summum. 8. Et dicit eis
Jesus : Haurite nunc, et ferte architriclino. Et tulerunt. 9. Ut autem gustavit archi-
triclinus aquam vinum factam, et non sciebat unde esset, ministri autem sciebant,
qui hauserant aquam : vocat sponsum architriclinus, 10. et dicit ei : Omnis homo
primum bonum vinum ponit : et cum inebriati fuerint, tunc id, quod deterius est : Tu
autem servasti bonum vinum usque adhuc. 11. Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana
Galilææ : et manifestavit gloriam suam, et crediderunt in eum discipuli ejus. 12. Post hoc
descendit Capharnaum ipse, et mater ejus, et fratres ejus, et discipuli ejus : et ibi man-
serunt non multis diebus. 13. Et prope erat Pascha Judæorum, et ascendit Jesus
Hierosolymam : 14. et invenit in templo vendentes boves, et oves, et columbas, et
numularios sedentes. 15. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de
templo, oves quoque et boves, et numulariorum effudit æs, et mensas subvertit. 16. Et
his, qui columbas vendebant, dixit : Auferte ista hinc, et nolite facere domum Patris mei,
negotiationis. 17. Recordati sunt vero discipuli ejus quia scriptum est : Zelus domus
tuæ comedit me. 18. Responderunt ergo Judei, et dixerunt ei : Quod signum ostendis
nobis quia hæc facis? 19. Respondit Jesus, et dixit eis : Solvite templum hoc, et in tribus
diebus excitabo illud. 20. Dixerunt ergo Judæi : Quadraginta et sex annis ædificatum
est templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud? 21. Ille autem dicebat de templo
corporis sui. 22. Cum ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli ejus,
quia hoc dicebat, et crediderunt scripturæ et sermoni quem dixit Jesus. 23. Cum autem
esset Hierosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa
ejus, quæ faciebat. 24. Ipse autem Jesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset
omnes, 25. et quia opus ei non erat, ut quis testimonium perhiberet de homine : ipse enim
sciebat quid esset in homine.

1. ET DIE TERTIA FACTÆ SUNT NUPTIÆ IN CANA GALILÆÆ : ET ERAT MATER JESU IBI.] *Die tertia*, à Christi abitu in Galilæam, et à vocatione Philippi c. 1. v. 43. Hoc enim ultimum est tempus à Joanne nominatum. Ita Origen. Jansen. Toletus et Francisc. Lucas. Aut potius *die tertia* à visitatione et conversione Andreæ et Petri capit. 1. vers. 35. Illa enim die cœpit Jesus colligere discipulos, iisque se patefacere; inde ergo Joannes computat hic diem tertiam, quo iisdem plane se patefecit, ostenditque se esse Messiam, per conversionem aquæ in vinum.

Hæc ergo est chronotaxis horum Christi dierum. Christus baptizatus fuit à Joanne anno ætatis 31. die 6. Januarii, uti habet Ecclesiæ et Patrum traditio. Eadem die à prandio secessit in desertum, ibique jejunavit per 40. dies. cœpit ergo jejunium die 7. Januarii, finiit die 15. Februarii; inde rediit in Nazareth, ibique mansit per 15. dies; mox 56. die à baptismo, ait S. Epiphan. hæresi 51. puta die 1. Martii, Judæi miserunt legatos ad Joannem Baptistam, qui rogarent an ipse esset Christus? abnuit Joannes, dixitque Jesum esse Christum, uti audivimus cap. 1. vers. 19. Inde postero die, puta 2. Martii, venit Jesus ad Joannem, unde Joannes eum digito ostendens : *Ecce*, inquit, *agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*, capit. 1. vers. 29. Sequenti die, puta 3. Martii, Joannes idem repetiit, et coram discipulis duobus testatus est :

unde illi visitarunt Jesum, unusque ex eis Andreas fratrem suum Petrum ad Christum adduxit, capit. 1. vers. 35. In sequenti crastino, puta die 4. Martii, Jesus ivit in Galilæam, ibique vocavit Philippum cap. 43. fuit hoc crastinum dies secunda ab adventu Andreæ et Petri ad Christum : inde die tertia, puta die 5. Martii, nuptiæ hæ factæ sunt in Cana Galilææ. Unde S. Epiphan. loco citato, ait nuptias has factas die 60. à baptismo Christi. Porro idem S. Epiphanius, contra reliquos Patres et communem Ecclesiæ sensum, opinatur Christum baptizatum fuisse à Joanne, die 8. Novembris, ac proinde inde sexagesimo die, scilicet die 6. Januarii factas esse has nuptias in Cana, ibique Jesum aquam in vinum vertisse, scilicet in festo Epiphaniæ, quo ante 30. annos, Magi duce stella venerant ad Christum in Bethlehem, ibique eum adorarant. Additque in memoriam tanti miraculi, etiamnum eodem die 11. mensis Tybi (quæ apud nos est 6. Januarii) quosdam fontes in vinum converti. Audi eum : *Quapropter etiam in multis locis usque in hunc diem, hoc fit quod tunc factum est divinum signum, in testimonium incredulis : velut testantur in multis locis fontes ac fluvii in vinum conversi : Cibyres quidem urbis Cariæ fons, qua hora hauserunt ministri, et ipse dixit : Date architriclino. Testatur et in Gerasa arabia fons similiter. Nos bibimus de Cibyris fonte; fratres vero nostri de eo qui est in Gerasa, in Martyrum templo, Sed et multi in Ægypto de Nilo hoc testantur : quare in undecimo Tybi, apud Ægyptios omnes hauriunt aquam, et reponunt, tum in ipsa Ægypto, tum in multis regionibus.* Hinc nonnulli putant sequenti anno, qui fuit Christi 32. recurrente eadem die 6. Januarii, nuptias hasce celebratus in Cana. Verum illas eodem anno, quo baptizatus est Christus, puta duobus mensibus à baptismo Christi, contigisse liquet ex historia gestorum Christi, quam per singulos dies (uti paulo ante ostendi) hic pertexit Joannes. Ita Baron. et alii.

Dices : Cur ergo Deus idem miraculum conversionis in vinum quotannis renovavit, die 6. Januarii? Resp. Causa est, quod Ecclesia illo die istud miraculum celebrat, esto illo die non contigerit : voluit enim Ecclesia tria miracula, quibus Christus se primo mundo patefecit, eodem Epiphaniæ, id est, apparitionis Christi, die recolere et celebrare ; scilicet Primo, adventum et adorationem Magorum duce stella ; Secundo, baptismum Christi, in quo vox Patris intonuit : *Hic est filius meus dilectus.* Tertio, conversionis aquæ in vinum in Cana. E tribus hisce duo priora contigerunt eodem die, scilicet sexta Januarii, tertium vero post duos menses contigit, die 6. Martii, ut dixi. Quod ergo illo die canit Ecclesia : *Hodie vinum ex aqua factum est ad nuptias*, idem est ac si diceret : Hodie ejus rei memoria apud fideles recolitur, et in Ecclesia publice quotannis celebratur. Ita Baronius, imo S. Augustinus sermone 127. de Temp. S. Maximus serm. de Epiphania et alii.

Simili modo olim in plerisque locis Occidentis, paschali tempore, quo solemne baptisma in Ecclesia peragi consuevit, è sicco aridoque fonte lapideo, copiosæ ad baptismi usum aquæ exundare consueverunt, non quidem ad ipsam insinuandam diem, qua baptizatus est Christus, sed quod tunc temporis solemne baptisma in Ecclesia peragi consuevit.

NUPTIÆ.] Syrus, *convivium*, scilicet nuptiale. Quæres, cujus fuerint hæ nuptiæ, et quis in iis fuerit sponsus, Beda, Rupertus, Lyranus, Carthusian. hic, et S. Tohm. 2. 2. quæst. 186. articul. 4. ac Dom. soto in 4. dist. 27. quæst. 1. ad 4. et alii putant sponsum fuisse S. Joannem Evangelistam, moti auctoritate S. August. qui hic præfat. in Joannem ait, *Joannem Dominus de fluctivaga nuptiarum tempestate vocavit.*

Verum dico sponsum hic non fuisse sanctum Joannem : nam S. Joannes semper fuit virgo, unde nunquam uxorem duxit : hac enim de causa Christo fuit charissimus, et discipulus ille quem diligebat Jesus, quasi virgo virginem, qui virginitatis propositum per matrimonium nunquam infregisset, imo nunquam infringere destinasset, sed in eo constans per omnem vitam persiiturus erat. Ita docent S. Ignatius, Hieronymus, Augustinus, Epiphanius et alii, quos citat et sequitur Baronius anno Christi 31. Quare quod S. August. ait : *Joannem Dominus de fluctivaga nuptiarum tempestate vocavit*, intellige *nuptiarum* non initarum, sed ineundarum, seu quas inire potuisset, et more gentis inire debuisset, q. d. Christus Joannem juvenem advocavit ad se, ne de nuptiis ineundis cogitaret.

Verisimilius ergo idem Baronius secutus Nicephorum lib. 8. Histor. cap. 30. censet sponsum in hisce nuptiis fuisse Simonem Apostolum, qui à Cana hac cognominatus est Cananæus. Additque Baronius ex Nicephoro locum hunc nuptiarum in Cana Galilææ, à S. Helena Constantini Magni matre insigni Ecclesia ibidem erecta fuisse decoratum et nobilitatum. Simon ergo viso hoc Christi in nuptiis suis miraculo, sponsæ et mundo valedicens, secutus est Christum, ab eoque in 12. Apostolorum numerum est cooptatus; atque hac de causa Christus nuptias ejus adiit : atque eas adeundo, nuptias quidem honoravit, sed eum ab illis ad se evocando cœlibatum et apostolatum nuptiis præstare declaravit.

Tropologice quomodo anima sancta per fidem, spem, castitatem, charitatem, religionem, quasi sponsa nubat Christo, fuse ostendi 2. Corinth. 11. v. 2. ad illa : *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Ipsa ergo est nympha Christi, quæ relictis omnibus mundi illecebris, amorem omnem in Christum transfert, illique caput, id est, mentem, sensusque omnes obnubit et velat, ut supra nubes in cœlo cum eo jugiter versetur, illique se totam dedicat et consecrat. Quare illi optime conveniunt nuptiarum etyma, quæ assignat Festus, dum ait, Nuptias nonnulli à Græco dictas censent : Græci enim novam nuptam vocant νύμφην. Cornificius, quod nova petantur conjugia : Curiatius, quod nova ratio fiat : Ælius et Cincius, quod flammeo (velo nuptiali) caput nubentis obvolvatur, quod antiqui *obnubere* vocarunt, ob quam causam legem Parenstam jubere caput ejus obnubere, qui parentem necasset, quod est obvolvere. Hoc ultimum secutus Varro lib. 4. de Lingua Latina : *Neptunus* dicitur, inquit, quod mare terram obnubit, ut nubes cœlum : à nuptu, id est opertione, ut antiqui : à quo *nuptiæ nuptusque.* Sic sanctus Isidorus lib. 9. Etymolog. cap. 8. *Nuptæ*, inquit, dictæ, quod vultus suos velente translatum nomen à nubibus, quibus tegitur cœlum. Unde et nuptiæ dicuntur, quod ibi primum nubentium capita velantur : obnubere

enim cooperire est, cujus contraria *innuba*, hoc est innupta, quæ adhuc vultum suum non velat. Hucusque Isidorus.

Talis Christi nympha fuit sancta Dympna virgo et Martyr, quæ ob formam à patre Hyberniæ rege in conjugem appetita, fugiens in Brabantiam, in oppido *Geel* non longè ab Antverpia, patris manu obtruncata, nobile pro castitate obiit martyrium : undè meruit ut energumeni ejus sacra lipsana visitantes, à dæmonibus liberentur. Visitavi olim ejus templum, et virginem reveritus colui. Exstat vita ejus apud Surium die 15 Maii.

IN CANA GALILÆÆ.] Addit Τῆ *Galilææ*, ad distinctionem alterius Cana, sive Chana, quæ erat sita in tribu Aser, juxta Sidonem : undè et Sidoniorum vocabatur, licet ipsa quoque esset in Galilæâ, scilicet superiore, quæ gentium dicebatur, de qua Josue c. 19. v. 28. atque ejus incola fuit mulier Cananæa, cujus filiam Christus à dæmone liberavit, Matth. 15. 22. Hæc verò nuptiarum Cana sita erat in tribu Zabulon, in medio Galilææ, puta in Galilæâ inferiore, supra vallem Carmelon, quatuor circiter horis distans à Ptolemaide, tribus vero à Nazareth. Ita S. Hieronymus in locis Hebr. Adrichomius, Franc. Lucas, Maldonatus et alii.

ET ERAT MATER JESU IBI.] *Vocata tanquam familiaris ab his qui nuptias celebrabant*, ait Euthymius : Simon enim chananæus, qui erat hic sponsus, fuit filius Cleophæ, qui erat frater Josephi, sponsi B. Virginis, ut dixi Lucæ 3. 23. Josephi hic, et deinceps non fit mentio, quia ipse jam obierat, ut ex hoc loco colligit sanctus Epiphanius hæresi 78. Franciscus Lucas, Baronius, et alii, licet ex adverso sanctus Cyprianus (vel quisquis est actor) tract. de Passione Domini, et sanctus Ambrosius in capit. 23. sancti Lucæ, opinentur Joseph adhuc fuisse superstitem in passione Christi, ac æquanimiter tulisse sanctum Joannem à Christo sibi præferri in cura B. Virginis.

2. VOCATUS EST AUTEM ET JESUS, ET DISCIPULI EJUS AD NUPTIAS.] Tanquam consobrinus sponsi, puta Simonis Cananæi. Porro Jesus *vocatus*, ait S. Chrysostomus, *nuptiis adfuit, in quibus non dignitati suæ, sed nostræ consuluit utilitati;* nimirum ut primo, consanguineis hunc honorem deferret, eorumque nuptias sua præsentia honestaret. Secundo, ut daret exemplum humilitatis, adiens pauperum nuptias. Unde sanctus Chrysostomus : *Qui non est dedignatus*, inquit, *formam servi accipere, non est dedignatus ad nuptias venire servorum.* Sanctus Augustinus de verbis Domini, sermone 41. *Erubescat*, ait, *homo esse superbus, quoniam factus est humilis Deus : ecce venit ad nuptias, qui cum apud Patrem esset, instituit nuptias.* Tertio, ut in iis sponsorum paupertati et famæ consuleret, convertendo aquam in vinum. Quarto, ut per hoc miraculum se discipulis patefaceret, eisque se Messiam esse ostenderet. Ita Cyrillus. Quinto, ut nuptias approbaret, ac sua præsentia sanctificaret, itaque refelleret Encratitas et Tatianos mox futuros, qui nuptias quasi sordidum diaboli inventum damnabant. Ita sanctus Augustinus sermone 41. de Temp. Cyrillus, Euthymius, Ammon. in Catena, et Beda homil. in Dominica 2. post Epiphaniam, quem audi : *Si nuptiis debita castitate celebratis culpa inesset, non ad eas Dominus venisset : bona castitas conjugalis, melior continentia vidualis, optima perfectio virginalis. Itaque Christus ex Virgine nascitur, à prophetico viduæ Annæ ore benedicitur, ad nuptias invitatus venit.*

ET DISCIPULI EJUS.] Quæres, unde, et qui fuere hi discipuli Jesu? nam Jesu necdum collegerat Apostolos : non enim colligit eos nisi post incarcerationem sancti Joannis-Baptistæ, ut patet Matth., capite 4. v. 12. hæc autem contingerunt ante incarcerationem Joannis, ut patebit capite 3. v. 24.

Respond. Verisimile est discipulos hos fuisse Nathanaelem et Philippum, forte etiam Petrum et Andream, qui, capite 1. 40. tertio ab hoc die Jesum viserant, illique quasi magistro ad tempus adhæserant : nam postea ad suam piscationem et naves redierunt ; unde à Christo vocati ad apostolatum, constanter ei adhæserunt, Matth. 4.

3. ET DEFICIENTE (græce, ὑστερήσαντος, id est, *cum defecisset*, eo quod pauper sponsus parum vini procurasset) VINO, DICIT MATER JESU AD EUM : VINUM NON HABENT.] Sponsi cognati nostri ; q. d. Consulæ ergo, ô fili, eorum verecundiæ, ne coram invitatis confundantur ; scio enim te id posse, cum sis Dei Filius, ac hoc tuam charitatem decere æque ac providentiam, ut hic miraculum patrando, te esse Messiam discipulis tuis et convivis omnibus ostendas. Ita sanctus Cyrillus, Chrysostomus et alii. Audi sanctum Bernardum, sermone primo in Dominicam primam post Octavam Epiphaniæ : *Compassa est enim eorum verecundiæ, sicut misericors, sicut benignissima. Quid de fonte pietatis procederet nisi pietas? Quid, inquam, mirum, si pietatem exhibent viscera pietatis? Nonne qui pomum in manu sua tenuerit dimidia die, reliqua diei parte pomi servabit odorem? Quantum igitur viscera illa virtus pietatis affecit, in quibus novem mensibus requievit? Nam et ante mentem replevit quam ventrem, et cum processit ex utero, ab anima non recessit.*

Nota modestiam Virginis : non enim postulat imperando, vel rogando : Fili ! procura eis vinum : sed tantum eorum necessitatem indicat, aitque : *Vinum non habent*, non dubitans Jesum pro sua providentia et charitate illis succursurum : sic quoque Martha et Magdalena, ægrotante Lazaro miserunt ad Jesum nuntios, ut is eum sanaret, nec tamen id expresse petunt, sed tantum dicunt : *Domine, ecce quem amas infirmatur.* Amanti enim sufficit infirmitatem amati indicare : *Non enim amas et deseris*, ait sanctus Augustinus. Audi sanctum Bernardum sermone 2. de B. Virgine : *Et iis quidem sermo certissimus index ingenitæ mansuetudinis, et virginalis verecundiæ fuit. Aliorum quippe verecundiam suam reputans, sustinere non potuit, non potuit vini dissimulare defectum. Ubi sane increpata est à filio* (*tanquam mitis et humilis corde*) *nec illi respondit, nec tamen desperavit, ministros admonens facere quod diceret eis.*

Porro, certa fiducia impetrandi, tacite vinum hic à filio produci postulat mater, eo quod per 30 annos, quibus cum illo familiariter vixerat, ab eo intellexisset, eum missum à Patre, ut per cœlestem doctrinam et miracula, homines ad se et ad Deum converteret; imo dubitari nequit, quin Christus valedicens matri, iturus ad baptismum Joannis, indeque orsurus suum prædicandi officium, id ipsum expresse matri significarit : quare ipsa opportunum hic tempus rata, quo Jesus per miraculum sibi jam prædicare in-

cipienti auctoritatem et fidem conciliaret, idipsum intrepide poscit à filio, non dubitans quin Christus id facturus esset, tum ut matri et cognatis satisfaceret, tum ut sibi, suæque dignitati et officio prospiceret.

Tropologice, S. Bernardus serm. 2. in Domin. 1. post Octavam Epiphan. loquens de mysticis animæ cum Deo nuptiis : *Hic*, inquit, *nonnunquam vinum deficit, gratia scilicet devotionis, et fervor charitatis. Quoties mihi necesse est, fratres, post lacrymosas querimonias vestras, exorare matrem misericordiæ, ut suggerat suo benignissimo filio, quoniam vinum non habeatis? Et ipsa, dico vobis charissimi, si pie à vobis pulsata fuerit, non deerit necessitati nostræ, quoniam misericors est et mater misericordiæ.*

4. Et dicit ei Jesus : Quid mihi, et tibi est mulier? (q. d. Quid mihi tecum in hac re est negotii?) nondum venit hora mea.] Nota : B. Virgo non ex ostentatione aut intempestive, insolenter vel indiscrete petiit hoc à filio miraculum fieri, uti opinantur sanctus Chrysostomus, Theophylactus, et Euthymius; sed ex necessaria charitate et pietate : ita sanctus Cyrillus, Bernardus, et alii : ergo in ipsa nulla fuit culpa : ergo non vera fuit Christi reprehensio; reprehendere tamen illam videtur, ut non ipsam, sed nos doceret in operibus theandricis, sive in rebus divinis et miraculis, uti parentes nil habent juris et auctoritatis, ita nec eorum affectibus et desideriis, sed tantum Deo et charitati illa esse danda et exhibenda. Vide dicta Lucæ 2. vers. 49 et 51. Sensus ergo est, q. d. Tu, ô mater, in hac re mihi non es mater, sed quasi mulier extera, quia à te humanitatem accepi, non divinitatem; cujus ex hoc miraculum patrare, non secundum tua et cognatorum desideria, sed juxta voluntatem Dei Patris mei : juxta illam ergo illud patrabo, quando venerit tempus, et hora à Deo decreta. Audi S. Augustinum hic tractat. 10. *Dicta est mulier secundum femineum sexum, non secundum corruptionem integritatis. Non dixit Mater, sed Mulier, tanquam Deus*, inquit Euthymius. *Significat*, ait Beda, *se divinitatem, qua miraculum erat patrandum, non temporaliter accepisse de matre, sed per æternitatem semper habuisse de Patre.* q. d. ait Glossa Interlin. Quid est commune deitati meæ et tibi matri secundum carnem? Non tu genuisti deitatem meam, quæ facit miraculum, ait S. Augustinus. Addit S. Chrysostomus : Ita loquitur, ne suspectum esset miraculum (fictum, et ex composito simulatum) : ab his enim qui indigebant, rogari oportuerat, non à matre.

Nondum venit hora mea.] Qua scilicet opportune hoc miraculum edam : volo enim adhuc paulisper expectare, donec vinum omnino deficiat, idque omnes convivæ sentiant et videant, ut clarius et magis pium miraculum appareat, utque omnes advertant, me hoc miraculum patrasse, itaque in me credant : qui enim necessitatem non præsensit, nec beneficium magnopere sentiet. Ita sanctus Chrysostomus. Aliter quoque idem sanctus Chrysostomus et Theophylactus, q. d. Nondum venit hora mea, quia statui primum miraculum facere in Jerusalem, utpote metropoli Judææ: sed ad preces tuas, ô mater, propositum mutabo, faciamque illud hic in Cana Galilææ.

Aliter quoque sanctus Augustinus q. d. Nondum venit hora passionis meæ, qua ostendam quid tibi et mihi sit, ô mater, scilicet, me ex te veram assumpsisse naturam humanam, tuumque esse filium, q. d. ait sanctus Augustinus : Cum infirmitas mea pendebit in cruce, cujus mater es, tunc te agnoscam : commendavit enim matrem discipulo. Non est autem quod hic Mathematici occasionem sumant erroris, quasi Christus sub fato fuerit : nec enim sub necessitate siderum est eorum conditor; in potestate habebat quando moreretur, sed ea uti nondum erat opportunum : vocandi prius erant discipuli, annuntiandum regnum cœlorum, faciendæ virtutes, commendanda divinitas in miraculis, et humilitas in passione mortalitatis : ubi vero tantum fecit, quantum sufficere judicavit, venit hora non necessitatis, sed voluntatis; non conditionis, sed potestatis. Hæc sanctus Augustinus fuse, ideoque ejus verba plura in pauca contraxi. Verum hæc symbolica et mystica sunt, non litteralia.

5. Dicit mater ejus ministris : Quodcumque dixerit vobis, facite.] Tacet modeste mater, jureque cedit filio, utpote Dei filio : alioqui enim, ait sanctus Bernardus dicenti : *Quid mihi et tibi est mulier?* Vere respondere potuisset : *Quid matri est et filio?* Nam ut ait Interlin. et alii, etsi negare videtur filius, scit mater pietatem ejus, et ideo fiducialiter imperat ministris. Et S. Gaudentius Brixianus in hæc verba : *Non mandaret*, ait, *mater : Quodcumque dixerit vobis, facite, nisi Spiritu Sancto post partum plena, faciendi à Christo vini ex aqua universum ordinem prævidisset.* Sic et Eucherius ac Beda. Unde sanctus Bernarpus homil. 2. in hæc verba : *Manifeste*, inquit, *jam video, quod non velut indignans, aut confundere volens Virginis matris teneram verecundiam, dixerit, Quid mihi et tibi? sed propter nos, ut conversos ad Dominum jam non sollicitet carnalium cura parentum.* Nam Christus mox obsequens matri, ut illam honoraret, miraculum patravit. Audi S. Chrysostomum : *Et licet ita responderit, maternis tamen precibus obtemperavit*, etc., *ut matri honorem exhiberet, et non contumax videretur matri, neve genitricem tam multis præsentibus pudore afficeret.* Et Cyrillum : *Quantus honor debeatur parentibus ostendit, cum statim ad actum propter matrem accedit.* Et Euthymium : *Nam quod eam plurimum honoraret, et ex aliis multis manifestum est, et ex eo quod ipsius complevit exhortationem.*

Porro in his Virginis matris verbis, mira elucet ejus mansuetudo, pietas, charitas, prudentia, fiducia, constantia, animique magnitudo.

6. Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Judæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas.] *Hydriæ*, Varro libr. 4. de Lingua Latina, interpretatur *aquales* (ὕδωρ enim est aqua) id est, vasa aquaria ad continendam aquam : hydriis ergo hic usus est Christus, ut clarius constaret nil in eis fuisse vini, ac consequenter clarior esset aquæ in vinum conversio, in hydriis sive vasis aquariis mox ab ipso facienda. Ita S. Chrysost. Theophylact. et alii.

Secundum purificationem Judæorum,] qua Pharisæi juxta traditiones suas, inter epulas sæpe religionis causa manus lavabant; ut si quid immundi in mensa tetigissent, aqua ex hydriis sumpta se expiarent et purificarent Vide dicta Marci 7. 3.

Tropologice, S. Bernardus serm. 1. in Domin. 1. Post Octavam Epiphan. sex hydriæ Purificatoriæ, inquit, sunt sex virtutes animam purificantes. Audi eum illas enarrantem : *Prima hydria, et prima purgatio in compunctione est, de qua legimus : Quoniam in quacumque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum ejus non recordabor. Secunda vero, confessio est. Omnia siquidem in confessione lavantur. Tertia, eleemosynarum largitio. Hinc enim habes in Evangelio : Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis. Quarta, remissio injuriarum, secundum quod orantes dicimus : Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Quinta est afflictio corporis : unde et oramus, ut mundi per abstinentiam Deo canamus gloriam. Sexta, est obedientia præceptorum, sicut audierunt discipuli : quod utinam audire mereamur et nos : Vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. Nimirum quia non erant sicut hi quibus dicitur : Sermo meus non capit in nobis; sed in auditu verbi oderant ei.* Reliqua deinde ita explicat et applicat : *Aqua replentur, ut in timore Dei custodiantur, quoniam timor Domini fons vitæ; aqua, inquam, timor Domini est, etsi minus sapida, sed optime refrigerans animam noxii desideriis estuantem.* Et paucis interjectis: *Sed divina virtute aquæ mutantur in vinum, quando perfecta charitas foras mittit timorem : dicuntur autem lapideæ hydriæ, non tam propter duritiam, quam stabilitatem; capientes singulæ metretas binas vel ternas. Duæ metretæ duplex timor, ne forte trudi in gehennam, ne forte ab æterna vita contingat excludi.*

Capientes singulæ metretas binas vel ternas.] *Metreta* græce idem est quod mensura, ita dicta ἀπὸ τοῦ μετρῆσαι, id est à metiendo. *Metreta* æqualis est Hebræo ephi sive bato, continens congios decem, ait Dioscor. lib. 5. vel, ut S. Epiphan. lib de Ponder. et mensuris, duodecim : congius autem sex continet sextarios, foliettas octo. Breviter Jansenius ex Roberto Cenali, qui post Budæum accuratius de mensuris scripsit : Metreta, inquit, continet 72. sextarios Atticos, id est, libras mensurales 108. hoc est Parisinos quartarios 12. et paulo amplius, hoc est pocula Belgica (vulgo *potten*) duodecim.

Verum adverte hic, sextarium fuisse triplicem, scilicet Romanum, qui continebat 20. uncias aquæ vel vini; Atticum, qui 15. et Hebræum, qui 13. dumtaxat uncias continebat, idemque erat quod Hebr. *log*. Hic autem Hebræus accipiendus videtur. Quare metreta continens 72. sextarios 13. unciarum, continebat 72. libras, et totidem uncias (libram enim accipio vulgarem 12. unciarum) quæ unciæ efficiunt sex libras, ut universim fiant 78. libræ. Quare metreta continebat *boccales* Italicos 13. et foliettas duas. Unum enim boccale continet 4. libras, et 4. uncias, id est, uncias 64. *Folietta* vero est quarta pars boccalis, continens uncias 16. Quare hydriæ, quæ vulgo ostenduntur, quasi reliquiæ nuptiarum in Cana Galilææ, videntur suppositiæ : sunt enim metretis jam dictis minores, et facile portatiles. Vide quæ de mensuris annotavi in fine Pentateuchi. Hydria ergo continens duas metretas, continebat 27. boccales. Sex ergo hydriæ continebant 162. boccales : tantum ergo vini ex aqua hic effecit Christus : sin hydriæ des tres metretas, quælibet hydria continebat 40. boccales, et duas foliettas; quare sex hydriæ continebant 240. boccales cum 12. foliettis, puta pene integram vini bottam : *botta* enim Romana continet boccales 256. Sic ergo pene bottam vini hic in instanti produxit Christus.

Denique Franc. Lucas : Metreta, inquit, idem erat Græcis, quod Hæbræis *bath*, sive batus. *Bath* autem continet sex *hin*; *hin* 12. *log*; *log* sex ova gallinacea communia; quare bath, sive metreta, capit ova 432.

Dicit eis Jesus : Implete hydrias aqua, et impleverunt eas usque ad summum.] Quærit S. Chrysostomus, *Sed cur ipse* (Christus) *hydrias aqua non implevit, deinde in vinum vertit, sed ministris implendas mandavit?* Respondet recte ut miraculi ipsos testes haberet, qui aquam hausissent, ne qua fraus, ne quod præstigium putaretur.

Ad summum,] ne, si quid vacui mansisset, Christus aquæ vinum potens superfudisse putaretur, quod aquæ subjectæ vini saporem communicaret, ac consequenter non mutasse aquam in vinum.

Et dicit eis Jesus : Haurite nunc, et ferte architriclino. Et tulerunt.] *Haurite*, q. d. Ex hydriis magnis haurite, et promitte in poculis minoribus, quæ portatila sunt, ac ferte ad architriclinum, ut is, qualis sit hic potus, quale, inquam, et quam præstans vinum, dijudicet. Hæc enim dicens Christus, subito omnipotenti sua vi, totam aquam sex hydriarum in vinum convertit. Audi Nonnum : *Subito factum et miraculum, et versicolor aqua mutavit fluore rubescente colorem niveum in liquorem vini nigri. Quid enim,* ait Cyrill. *omnipotenti Deo difficile, aut quomodo qui à nihilo ad esse res omnes provocat, non multo facilius unum ad aliud permutabit atque traducet? Sed cur,* interrogat Chrysost. *antequam implerentur, ex nihilo non fecit miraculum, quod longe fuisset admirabilius?* Respondet : *Hoc profecto mirabilius, non tamen ita credibile, et quod tam facile potuisset multitudini persuaderi : hac de causa miraculorum magnitudinem nonnunquam consulto imminuit, ut facilius crederentur.*

Ex hac conversione aquæ in vinum, Patres probant conversionem panis et vini in corpus et sanguinem Christi in Eucharistia, adduntque majus videri miraculum, quod Christus aquam in vinum, quam quod vinum in sanguinem converterit : vinum enim propinquius est sanguini, quam sit aqua vino. Ita sanctus Cyrillus Hierosolymit. catechesi 5. Mystag. sanctus Cyprianus in epistol. contra Aquarios, sanctus Irenæus lib. 3. cap 11. et Isidorus Pelus. libro 1. epistol. 393. Qui quærens cur Christus hoc miraculum voluerit esse primum? Respondet mystice, ut quod legi deerat, suppleret : *Quoniam namque*, inquit, *illa in aquis dumtaxat baptizabat, ipse suo cruore sacram initiationem perfecit, utrumque in seipso miscens, ac legem cum gratia copulans :* aqua enim symbolum fuit legis veteris, quæ omnia per aquam purificabat, sed purificatione corporali dumtaxat. Vinum vero symbolum est sanguinis Christi, qui in cruce fusus animas expiat : Christus enim vinum in sanguinem suum convertit in Eucharistia. Christus ergo initio suæ prædicationis mutans aquam in vinum, signi-

ficabat se legem Mosaicam, instar aquæ insipidam et frigidam, conversurum in Evangelium gratiæ, quæ instar vini est generosa, sapida, ardens, et efficax.

ARCHITRICLINO,] sanctus Gaudentius (et ex eo Baron. qui asserit hanc esse traditionem) Nuptiæ, ait, cum fierent apud Judæos, unus è sacerdotibus dabatur, qui morem disciplinæ legitimæ gubernaret, curamque pudoris ageret conjugalis, simul et convivii apparatum, ministros atque ordinem dispensaret : inde Architriclinus, id est, triclinii, sive mensarum et convivii præfectus dicebatur, qui apud Gentiles Modimperator vocabatur, de quo multa dixi Eccli. capit 32. vers. 1. Unde non mirum huic honestati, adeoque honesto nuptiarum convivio Christum et B. Virginem interfuisse. Jubet ergo Christus aquam in vinum à se conversam ferri Architriclino, quia is ex officio et sollicitudine magis sobrius erat, æque ac saporum vinorumque magis peritus, ideoque optime de hoc vino, ejusque bonitate et excellentia judicare poterat, et miraculum hoc Christi apud omnes celebrare. Ita sanctus Chrysostomus et Theopylactus.

ET TULERUNT.] Liquorem ex hydriis in scypho haustum, quem jam in vinum esse conversum suspicabantur ex odore et colore. Verisimile est enim Christum aquam in vinum rubrum convertisse : tum quia in Palestina non nisi vini rubri est usus : tum quia id asserit Nonnus, Franc. Lucas et alii : tum ut clarius appareret vere aquam in vinum esse conversam. *Tulerunt* ergo, gaudentes se ad tantum miraculum Christo obsecutos et cooperatos esse : non parum enim ad hoc miraculum contulit, ipsorum promptum in haurienda aqua ministerium et obedientia.

9. UT AUTEM GUSTAVIT ARCHITRICLINUS AQUAM VINUM FACTAM, (id est vinum in quod aqua erat conversa), ET NON SCIEBAT UNDE ESSET, MINISTRI AUTEM SCIEBANT, QUI HAUSERANT AQUAM : VOCAT SPONSUM ARCHITRICLINUS, ET DICIT EI : OMNIS HOMO PRIMUM BONUM VINUM PONIT; ET CUM INEBRIATI FUERINT, TUNC ID QUOD DETERIUS EST : TU AUTEM SERVASTI BONUM VINUM USQUE ADHUC.] *Gustavit :* non credidit omnino odori et colori rubro, esse vinum; sed insuper gustavit, ac deprehendit optimum et præstantissimum esse hoc vinum : gustus enim certius de vino judicat, quam visus vel odoratus.

ET CUM INEBRIATI (id est exhilarati) FUERINT.] Ebrietas enim sæpè in Scriptura vocatur liberalior potus mentem exhilarans, sed rationis usu eam non privans : si enim convivæ hi vere fuissent ebrii, utique Jesus eis aquam in vinum non mutasset : fovisset enim et auxisset eorum ebrietatem : sed potius potioni finem imposuisset, eosque domum amandasset. Idem fecisset B. Virgo.

TUNC ID QUOD DETERIUS.] Ratio est, quod stomachus vino refertus, minus recte judicat de vino, sed qualecumque vinum, esto deterius sit, judicat esse bonum, et priori simile, quia ipsum sapit et eructat : ipso enim est plenus. Hic est typus fallaciæ mundi, qui initio res speciosas oculis objicit, deinde sub iis deteriores et viles inducit, itaque sui amatores decipit et illudit.

TU AUTEM SERVASTI BONUM VINUM USQUE ADHUC.] Hinc liquet præstans fuisse hoc vinum, utpote opus Christi et divinum : Dei enim perfecta sunt opera. Sic panes à Christo multiplicati, ad alendum quatuor hominum millia, fuere sapidissimi instar manna. *Ejusmodi enim sunt Christi miracula*, ait, Chrysostomus, *ut quam quæ natura perfecta sunt, longe pulchriora melioraque reddantur, ita et in aliis distortum membrum quod sanabat, validius reddebat.*

Omnia hæc concinne acta et ordinata fuere à Christo, ut testatius et celebrius foret miraculum. Architriclinus enim vocavit sponsum, sciscitans unde esset hoc vinum ? Ille se nihil de eo scire respondit; quare à ministris rei seriem intelligentes, adierunt hydrias, atque omnes eodem vino præstanti plenas repererunt : quare in Jesu auctoris benefactoris sui laudes erumpentes, ipsi ingentes egere gratias, ac miraculum convivis omnibus enarrarunt et celebrarunt. Jesus vanam gloriam fugiens recessit, prius monens, ut vino hoc moderate uterentur, ad Dei laudem et gratiarum actionem. Addit Franciscus Lucas : singuli stupore et gaudio pleni aliquid ex vino illo ex aqua facto, etiam secum in vasculis domum auferre contenderunt, quod vel darent aliis quoque gustandum, vel ad longam servarent memoriam.

11. HOC FECIT INITIUM SIGNORUM JESUS IN CANA GALILÆÆ : ET MANIFESTAVIT GLORIAM SUAM (suam omnipotentiam et divinitatem) : ET CREDIDERUNT IN EUM (id est credere perrexerunt, in fide ejus confirmati sunt) DISCIPULI EJUS,] quinque superius nominati, scilicet Andreas cum socio, Petrus, Philippus et Nathanael.

INITIUM.] Hinc passim Patres et interpretes docent hoc miraculum fuisse absolute primum, quod Christus bublice fecit, ad fidem prædicationi suæ faciendam. Hinc ergo refellitur liber de infantia Salvatoris, quem damnat Gelasius Pontifex, quasi ab hæreticis confictum, in quo narratur Christum, dum puer esset, publice miracula patrasse; nil tamen vetat, ait Maldonatus, si eum privata subinde fecisse concedamus, ac per miraculum subinde inopiæ parentum succurrisse fateamur : unde iis animata fuisse videtur mater, ut simile hic à Christo miraculum fieri peteret, et constanter idipsum ab eo exspectaret. Verum poterat Christus succurrere necessitati matris, peculiari aliqua providentia, citra miraculum.

Hinc collige hoc miraculum mox à baptismo Christi contigisse : nam post baptismum statim cœpit prædicare, et doctrinam suam miraculis confirmare : uti superius ostendi.

Quæres, Cur Christus voluit primum hoc suum esse miraculum? Resp. Quia maxime congruum erat illud loco, tempori et personis. Per hoc enim statim innotuit omnibus suis cognatis, civibus et Galilæis. Vinum enim est potus nobilissimus, qui Deum et homines lætificat, Judic. cap 9. 13. Unde Noe statim à diluvio vinum adinvenit, fuitque typus Christi hic vinum efformantis, Genes. 9. Vide quæ de vini commodis dixi Eccli. cap. 31. v. 33. et seqq. Rursum Christus hoc miraculo ostendit se esse, qui, ut ait S. Augustinus, *omni anno hoc facit in vitibus*, dum in eis succum aqueum in vinum convertit. *Hoc* ergo *miraculo*, ait S. Chrysostomus, *manifeste ostendit, se eum esse, qui in vi-*

tibus aquam transmutavit, et qui pluviam per vitis radicem in vinum vertit, cum quod in planta longiori temporis spatio efficitur, id repente in nuptiis operatus est. Quid enim aliud est vinum, nisi aqua in vite radiis solis percocta?

Symbolica causa est, quod vinum aptissimum sit symbolum gratiæ, charitatis, devotionis, fervoris, fortitudinis, quas suis suggerit Christus. Unde sanctus Bernardus in Sententiis: *Triforme*, ait, *vinum est in scypho Dei, rubicundum in longanimitate Sanctorum, quod lætificat Isaac in ægritudine: album in remuneratione justorum, quo inebriatur Noë: nigrum et acidum in damnationem pravorum, quod Jesus gustat, sed non vult bibere.*

Allegorica causa fuit, quod hæ nuptiæ repræsentabant connubium Christi cum humana natura, factum in incarnatione Christi: unde hoc quoque factum est tertio die, id est, tertio mundi statu: primus enim status fuit in lege naturæ, secundus in lege Mosis, tertius in lege Christi. Idipsum pariter factum est in Galilæa Gentium, quia Christus ad illud vocat omnes Gentes. Item in Cana Galilææ, hoc est in possessionis transmigratione, id est in populo Christiano, qui est possessio Christi, ejus sanguine empta, ideoque è terra in cœlum transmigrat. Hic Christus dat vinum, id est Evangelicam doctrinam et gratiam, quæ mentem fidelis lætificat et inebriat; item vinum in sanguinem Christi conversum in Eucharistia, de quo Zachar. cap. 9. v. ultim. *Quid*, inquit, *bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines?* Ubi multa dixi de hoc vino.

Tropologica causa fuit, ut per hasce nuptias et vinum significaret conjunctionem, et quasi connubium animæ nostræ, per gratiam et charitatem, cum Christo et Deo. Hæc enim fit in Cana Galilææ, id est, in possessione istius mundi, ex quo in cœlum assidue transmigramus. Adest mater Jesu, id est, virginalis castitas, et discipulorum Christi simplicitas, et fides in Jesum, qui, cum humiliter agnoverimus vinum devotionis, et fervoris nobis deficere, illudque ab eo flagitaverimus, ipse aquam, quæ est in sex hydriis, id est in omnem animæ nostræ virium dissolutionem et mollitiem convertet in vinum sapidum cœlestis gratiæ, qua non tantum nos: sed et alios recreemus, inebriemus, ac amore Dei incalescere faciamus.

Anagogice, nuptiæ agni perficientur in cœlo, ubi Christus dabit nobis vinum novum et nectar divinum. Tunc enim inebriabimur ab ubertate domus Dei, et torrente voluptatis suæ potabit nos. Vide dicta Apocalyp. 1. vers. 19 et seq.

13. Post hoc descendit Capharnaum ipse, et mater ejus, et fratres ejus, et discipuli ejus: et ibi manserunt non multis diebus.] Peractis nuptiis in Cana, Jesus cum matre et suis rediit domum, puta in Nazareth, quæ quia altiori loco sita erat, hinc Jesus ex illa proficiscens Capharnaum, que urbs erat loco decliviore ad mare Galilææ, dicitur eo descendisse. Causa descensus fuit, quod Jesus nollet in Nazareth, utpote urbe ignobili et exili, ubi à suis civibus quasi faber et fabri filius contemnebatur, prædicationis et doctrinæ suæ sedem constituere, sed ad hoc destinabat Capharnaum, utpote urbem ob mare et merces celebrem, et populis frequentem, ut ad plures prædicationis suæ fructus dimanaret, uti patet Matth. 4. vers. 13.

Porro hic descensus, et hoc iter Christi contigit ante incarcerationem Joannis Baptistæ, ut clare colligitur ex cap. 3. 24. et cap. 4. 1. alius ergo fuit hic Christi descensus, ab illo, de quo agit Matth. cap. 4. 13. Ille enim contigit post incarcerationem Joannis, cum Christus de facto habitationem suam transtulit Capharnaum, ibique publicam suæ doctrinæ et prædicationis scholam aperuit. Hic vero eamdem dumtaxat præparare, et quasi inchoare cœpit, ut pluribus innotesceret, pluresque discipulos colligeret. Fuit ergo hic obiter, et quasi in transitu, ut scilicet inde pergeret Hierosolymam, ad instans Pascha celebrandum. Ita Jansen.

Et fratres ejus.] Id est cognati et consobrini Christi, puta Jacobus Minor, Joseph, Simon et Judas, Matth. 13. 55. Item Joannes et Jacobus Major: hos enim avide verba sua cœlestia audientes, paulo post in discipulos, ac tandem in Apostolos elegit.

13. Et prope erat Pascha Judæorum, et ascendit Jesus Hierosolymam.] Fuit hoc primum Pascha, tertio mense *Nisan*, sive Martio, post Christi baptismum, qui contigit die 6. Januarii.

14. Et invenit in templo vendentes boves et oves, et columbas, et nummularios sedentes.

15. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de templo, oves quoque et boves, et nummulariorum effudit æs, et mensas subvertit.

16. Et his qui columbas vendebant, dixit: Auferte ista hinc, et nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis.] Hæc omnia explicui Matth. capit. 21. 12. Tantum nota aliam esse hanc ejectionem vendentium è templo ab illa, de qua agit Matth. capit. 21. illa enim contigit paulo ante passionem Christi; hæc vero initio prædicationis ejusdem: hanc enim pie et recte, et ordine congruo, Christus à religione et domo Dei ordiri voluit, ex ea ejiciendo vendentes illam profanantes. Idem Christi exemplo faciat visitator, reformator et concionator Apostolicus.

17. Recordati sunt vero discipuli ejus, quia scriptum est: (psalm. 68. vers. 10.) Zelus domus tuæ comedit me.] Zelus hic fuit justa Christi indignatio, ait Euthymius, aut potius ardor et æstus animi, ad amolliendum ea, quæ Deum (quem summe amabat.) Deique honorem offendebant, qui proinde iram et indignationem, quasi cotem assumpsit, ut eo se acueret, et audacter se, suam vitam et famam, pro tuendo Dei honore exponeret. Hoc enim fecit Christus hic coram avaris et superbis Scribis et pharisæis, sibi aversantibus. Sensus ergo est, q. d. *Zelus*, id est fervor, ardensque studium procurandæ gloriæ templi tui, in quo tu, ô Domine, quasi in domo tua habitas; atque indignatio, quam in vendentes, qui illud profanant et pessumdant, concepi, *comedit me*, id est, absorbuit me; Symmachus, *consumpsit, excidit me*, sicut ignis ferrum igniens illud consumit, et in se transmutat, ut jam non ferrum, sed merus ignis esse videatur.

Quærit sanctus Augustinus : *Quis comeditur zelo domus Dei?* ac respondet : *Qui omnia, quæ forte ibi videt perversa, satagit emendare; non quiescit si emendare non potest, tolerat, gemit, et apud se dicit : Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei*, psal. 118. vers. 139. Unde Beda hic: *Zelemus et nos, fratres,* inquit, *domum Dei; si viderimus fratrem, qui ad domum Dei pertinet, superbiæ tumidum, detractionibus assuetum; si ebrietati servientem, si luxuria enervatum, si iracundia turbidum, si alii cuiquam vitio substratum, studeamus, in quantum facultas suppetit, castigare, polluta ac perversa corrigere : et si quid de talibus emendare nequimus, non sine acerrimo mentis sustinere dolore, et maxime in ipsa domo orationis, ubi corpus Dei consecratur, ubi angelorum præsentia semper adesse non dubitatur, ne quid ineptum fiat, ne quid nostram fraternamve orationem impediat, totis viribus agamus.*

Plura de zelo dixi Deuteronom. capite 32. 10. et Eccl. capite 48. vers. 1. ad illa : *Surrexit Elias quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat.* Elias enim zelans pro Deo, fuit typus Christi zelantis pro domo Dei. Vide et quæ de zelo Pauli dixi, prooemio in Acta Apostolorum numer. 99. et alii.

RESPONDERUNT ERGO JUDÆI, ET DIXERUNT EI : QUOD SIGNUM OSTENDIS NOBIS, QUIA (quod) HÆC FACIS?] q. d. Quod miraculum profers, quo ostendas te vendentes præter morem ejicere è templo, auctoritate accepta à Deo? nam ab homine, v. g. à pontifice, vel à præside te nullam habere scimus. Insinuaverat enim Christus se à Deo missum, imo se esse Dei Filium, nam dixerat vers. 16. *Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis.* Petunt ergo ut ipse miraculo probet se esse Dei Patris Filium, et Messiam; sicut Moses signa et prodigia de cœlo ostendit, ait Rupertus, quibus Pharaoni et Ægyptiis demonstravit se à Deo mitti, ad educendum Hebræos.

JUDÆI,] scilicet ementes et vendentes, quos è templo ejecerat, eorumque fautores et amici, vel patroni, præsertim sacerdotes et Scribæ: hos enim pungebat et urebat Christi animositas : quod ab eo et lucris suis privati, et publica ignominia notati forent.

19. RESPONDIT JESUS, ET DIXIT EIS : SOLVITE TEMPLUM HOC, ET IN TRIBUS DIEBUS EXCITABO ILLUD.] Apposite auctoritatem suam in templum probat, per potestatem suam reædificandi templum

TEMPLUM HOC.] Puta corpus meum, quod Christus hic manu ad pectus admota demonstrabat. Ubi nota, corpus Christi vocari templum, quia in eo inhabitabat plenitudo divinitatis, non tantum per gratiam, ut inhabitat in nobis, sed corporaliter et personaliter, Coloss. 2. vers. 9. Ita Cyrillus. q. d. Vos, ô Judæi increduli, petitis à me signum sive miraculum, en ego vobis illud assigno; nimirum meam à morte resurrectionem, quod quidem vobis, quia increduli estis, obscurum nunc est, sed illud paulo post intelligetis, vel facile intelligere poteritis, cum me videbitis die tertia resurgere : inde enim cognoscetis, quis, qualis, et quantus ego fuerim; nimirum me fuisse dominum corporis mei, ut illud ad libitum mori sinam et rursum vivificem : ac consequenter me multo magis templi hujus esse dominum; utpote quod corporis mei sit typus et umbra, ac proinde potestatem me habere, vos vendentes et ementes ex illo ejiciendi. Ita Beda.

Porro Christus corpus suum potius vocat *templum*, quam aliud quippiam, quia lis hæc in templo, et de templo agebatur, eo quod ex illo vendentes ejecisset. q. d. Ut sciatis, ô Judæi, me dominum esse templi, *solvite*, id est, permitto ut solvatis, ac scio reipsa vos soluturos templum corporis mei, cum me crucifigetis et occidetis, et ego intra tres dies, propria virtute, ait Cyrillus, resuscitabo illud, quasi dominus illius, ac multo magis templi vestri materialis et inanimis, quod tantum figura est templi animati et divini, puta corporis mei. *Solvite, dixit*, ait Euthymius, *non adhortans eos ad sui interfectionem; sed quia cognovit quod facturi erant, figurativo sermone prædixit : solvite ergo, sive in terram subvertite, ab anima separate, et conjunctionem, quæ cum illa est, dissolvite.* Ita Euthymius.

20. DIXERUNT ERGO JUDÆI : QUADRAGINTA ET SEX ANNIS ÆDIFICATUM EST TEMPLUM HOC, ET TU IN TRIBUS DIEBUS EXCITABIS ILLUD?] Nota. Ter ædificatum fuit templum Judæorum; Primo, à Salomone, per septem annos, 3. Regum c. 6. 1. De hoc non agitur hic, tum quia fuit perfectum annis septem, non 46. tum quia jam pridem combustum, et funditus eversum fuit à Chaldæis, quare à Christo hic designari non potuit.

Secundo, post reditum è captivitate Babylonica templum à Chaldæis combustum, reædificatum fuit à Zorobabele et sociis, anno primo Cyri Regis Persarum, usque ad annum sextum Darii Hystaspis, 1. Esdræ 3. 6. quod spatium multi putant fuisse 46. annorum, de iisque hic loqui Judæos. Ita sanctus Chrysostomus, Beda, Theophylactus, Euthymius, Eucherius, Toletus, Jansenius, Maldonatus hic, et Eusebius in Chron. qui annos 46. sic computant. Cyrus regnavit annos 30. Cambyses ejus filius et successor annos novem, Magi annum unum, quibus successit Darius Hystaspis, cujus anno sexto perfectum fuit templum : adde omnes hos annos, et invenies 46. Verum hic computus errat : nam annus primus Cyri, quo ipse Judæis dedit facultatem reædificandi templum, intelligitur non regni, quo scilicet ipse cœpit regnare in Perside, regnavitque deinde per 30. annos; sed monarchiæ, quo scilicet ipse, capta Babylone, et occiso Baltassare, Monarchiam à Babyloniis transtulit ad se et Persas, ac simul Judæos in Babylone captivos liberavit, liberosque in Judæam remisit, data simul potestate reædificandi templi. Quæ omnia fecit Cyrus anno 27. regni sui, qui fuit primus Monarchiæ ejus, quæ tantum tres annos duravit : nam Cyrus tres tantum annos regnavit ut Monarcha : tertio enim anno occisus est à Tomyri Regina Scytharum. Id ita esse ostendi 1. Esdræ 3. 6. quare ab anno primo Cyri, quo cœpit fabrica templi, usque ad sextum Darii, quo finita est, non fluxere 46. anni, sed 15. dumtaxat : Cyrus enim tres annos regnavit ut monarcha, huic successit filius Cambyses, qui post Cyrum patrem sex dumtaxat annis regnavit, deinde Magi per septem menses, denique Darius Hystaspis, cujus anno sexto consummatum fuit templum. Adde omnes hos annos, et invenies quindecim dumtaxat.

Fieri tamen potuit, ut Judæi Chronologiæ profanæ ignari, computarint hic non 15. sed 46. annos; quia scilicet computabant annos 30. regni Cyri non tres monarchiæ dumtaxat : nec mirum eos in hoc computu errasse, cum in eodem errarint tam multi Interpretes eruditi, Græci et Latini, quos paulo ante citavi. Potuerunt ergo Judæi hic annos 46. tribuere fabricæ templi Zorobabelis, et de eo hic loqui.

Tertio, templum hoc reædificatum fuit ab Herode Ascalonita, qui infantes occidit in Bethlehem ac ut regnum Judææ sibi suisque posteris assecuraret et à Judæis haberetur verus Messias, templum eis novum errexit. Et de eo hic loqui Judæos valde est verisimile, ex pronomine *hoc*, quod præses demonstrat templum, cum duo priora jam pridem essent quasi diruta ut demonstrari non possent. Cœpit autem Herodes hanc suam tertii templi fabricam, anno regni sui 18. tunc enim suam de ædificando templo voluntatem indicavit, teste Josepho lib. 15. Antiqu. cap. 14. Quare cum Christus natus sit sub annum regni Herodis 35. uti ostendi Lucæ 2. v. 1. sequitur à cœpto hoc tertio Herodis templo usque ad nativitatem Christi fluxisse 16. annos, quibus adde annos 30. vitæ Christi, habebis 46. quos quærimus : anno enim 30. quo Christus baptizatus est, hæc Christi cum Judæis disputatio contigit, initio prædicationis suæ. Ita Baronius anno Christi 31.

Dices, Josephus loco citato asserit Herodem octo annis perfecisse templi fabricam, ubi ergo sunt 46. anni? Respondeo, Herodem octo annis perfecisse templum, quoad primarias templi partes, scilicet Sanctum, et Sanctum Sanctorum ; tamen multis deinde annis in eodem expoliendo per se et posteros suos laborasse, usque ad annum Christi 30. nam in extruendis atriis, porticibus, omnique ejus ornatu intrinseco et extrinseco, tamdiu laborarunt octodecim hominum millia, teste eodem Josepho l. 20. Antiquit. capite 8. Sensus ergo est, q. d. Per 46. annos in hoc templo erigendo et ornando laborarunt, et etiamnum laborant octodecim hominum millia; et tu solus tantumdem spatio tridui efficies?

Denique nonnulli censent Judæos loqui de utroque templo, scilicet Zorobabelis et Herodis : hoc enim tam duplex, quam simplex, sive unum idemque fuit templum : Herodes enim non tam novum templum extruxit, quam vetus Zorobabelis ornavit : partem enim ejus deposuit dumtaxat, ut altius, augustius et ornatius erigeret, uti ex Hegesippo et aliis nervose probat Vilalpandus lib. 5. de Templo disput. 4. capite 67. et 68. idemque ego multis ostendi Aggæi 2. vers. 10. Templum ergo à Zorobabele 15. annis ædificatum, postea per plures annos auctum et ornatum fuit à Machabæis, à Simone Oniæ filio Pontifice, Eccli. 50. 1. et ab Herode, quorum annos omnes si computes, facile reperies 46. Ita Arias et Franc. Lucas hic, ac noster Gaspar Sanchez, Zachar. 1. vers. 12. Sic Basilica S. Petri Romæ nova (veteri Constantini Magni diruta) ædificata est per centum annos, ac etiamnum in ea continuo ædificari videmus, nunc turres, nunc altaria, nunc sacella, nunc columnas, nunc testudinem, nunc incrustationem, etc.

Symbolice, 46. anni fabricæ templi, significant totidem diebus fabricatum esse corpus Christi. Audi S. August. lib. 14. de Trinit. cap. 5. *Numerus hic perfectioni corporis Christi congruit : quadragesies enim sexies seni, fiunt ducenta septuaginta sex, scilicet novem menses et sex dies; tanto autem tempore perfectio corporis Christi ad partum perducta : conceptus enim VIII. Kalendas Aprilis, quo et passus, natus VIII. Kalendas Januarii.* Idem lib. 83. Quæst. q. 56. *Dicitur conceptio humana sex primis diebus lactis habere similitudinem, sequentibus novem converti in sanguinem, deinde duodecim solidari, reliquis octodecim perfecte formari, deinde usque partum augeri, qui numerus facit quadraginta quinque, addito uno (quod significat summam) quadraginta sex : quæ multiplicata per senarium, qui est hujus ordinationis caput, fiunt ducenti septuaginta sex; itaque quot anni fuerunt in fabricatione templi, tot fuerunt in perfectione corporis Domini.* Idem in Joan. hic tract. 10. *Christus de Adam corpus accepit; græce autem* ἀνατολή *est Oriens,* δύσις *Occidens,* ἄρκτος *Septemtrio,* μεσημβρία *Meridies, quorum primæ litteræ faciunt nomen Adam, nempe à quatuor ventis colligendi electi, cum venerit Dominus ad judicium. Habent et litteræ nominis Adam numerum quadraginta sex, secundum Græcos :* α *enim notat unum, quatuor, rursum* α *unum, et quadraginta : ita fiunt quadraginta sex.* Eadem habet Beda, S. Cyprianus (vel quisquis est autor) tract. de Sion et Sina, Clemens Alexandrin. libr. 6. Strom. et alii.

Tropologice anima fabricat sibi templum virtutis et perfectionis, servando quatuor Evangelia et decalogum (quater enim ducta in 10. faciunt 40. qui est numerus solidus, virtutis solidæ et perfectæ index) per senarium hujus hebdomadæ, id est vitæ.

21. Ille autem dicebat de templo corporis sui.] Quærit S. Chrysost. *Quare dubitantibus non aperuit, se templum carnem suam appellare?* ac respondet : *Quoniam ipsius verbis fidem non habebant,* imo si id aperuisset, Judæi irrisissent eum, et pejus eum tractassent.

22. Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli ejus, quia hoc dicebat, et crediderunt Scripturæ, et sermoni quem dixit Jesus.] *Et crediderunt Scripturæ,* quæ Christum à morte resurrecturum prædixit, quam ipsi antea non intellexerunt, sed tunc demum intellexerunt, cum eamdem reipsa in Christi resurrectione completam viderunt. Talis scriptura est Psalm. 15. 10. *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Et Oseæ. cap. 6. 3. *Vivificavit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos.*

Et sermoni quem dixit Jesus.] Scilicet *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.* Crediderunt huic sermoni, cum viderunt Christum die tertio resurgentem : intellexerunt enim Christum de resurrectione corporis, non de resuscitatione templi, metaphorice locutum fuisse.

23. Cum autem esset Hierosolymis in Pascha in die festo (q. d. In die festo Paschæ) multi crediderunt in nomine ejus.] Id est in nomen ejus ; puta eum vere gerere, et præ se ferre nomen Messiæ, sive eum vere esse Messiam, hoc est Christum, uti ipse se nominabat, et à fidelibus publica fama nominabatur et celebrabatur. Hebræis enim idem est *credere Deo*, et *credere in*

Deum, uti recte probat Jansenius; licet sanctus Augustinus ea hic distinguat.

VIDENTES SIGNA (miracula) EJUS QUÆ FACIEBAT,] ut iis probaret se esse Christum.

24. IPSE AUTEM JESUS NON CREDEBAT SEMETIPSUM EIS, EO QUOD IPSE NOSSET OMNES.] *Non credebat*, id est, *non confidebat;* licet enim sciret eos in se credere, tamen sciebat pariter eos esse mutabiles, et facile ab hac fide posse resilire, ac perverti à tot Pharisæis et Scribis suis hostibus : ipsorum enim magna erat tum auctoritas, tum vis et potestas. Ita S. Chrysostomus, et Euthymius. Qua de causa Christus cum iis, nec secure nec diu versatus est, sed abiit in alia Judææ loca, ut patebit cap. sequenti, vers 22. Sciebat enim non tantum quid jam cogitarent et facerent, sed et quid deinceps contra se cogitaturi et facturi erant, scilicet quod ipsum persequerentur usque ad mortem et crucem.

25. ET QUIA OPUS EI NON ERAT, UT QUIS TESTIMONIUM PERHIBERET DE HOMINE : IPSE ENIM SCIEBAT QUID ESSET IN HOMINE.] Scrutabatur enim cor cujusque, an constans esset, an levis et inconstans. Quocirca, ut ait S. Chrysost. *non curabat exteriora verba, qui in ipsos animos ingreditur, qui in humanas cogitationes irrumpit, qui eorum fervorem mox infrigescere cognoscebat : non opus erat Jesu testibus, ad eas quas formarat mentes cognoscendas. Plus noverat artifex quid esset in opere suo*, addit S. August. *quam ipsum opus, quid esset in semetipso. Creator hominis noverat quid esset in homine, quod ipse creatus homo non noverat. Hæc enim dignitas*, ait Cyrill. *vero Deo solummodo, nec ulli creaturarum attribuitur, esse* παρδιογνώςην *novisseque hominis animum, nullis exterioribus argumentis declaratum.* Unde Psalmista psalm. 32. vers. 15. *Qui finxit sigillatim corda eorum, qui omnia opera eorum intelligit.* Ita Franc. Lucas, Jansenius, Barradius et alii.

Tropologice Beda : *Nunquam simus*, inquit, *de nostra conscientia securi, sed semper sollicite formidemus : quod enim nos latet, æternum arbitrum latere non potest.*

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus primo, Nicodemum docet regenerationem ex aqua et spiritu esse viam ad regnum coelorum. Secundo, v. 14. prædicit exaltationem sui in cruce instar serpentis ænei a Mose erecti, ut salvet mundum. Tertio, v. 26. Joannes Baptista suos discipulos Christi baptismo obmurmurantes retundit, asserens ipsum esse Ecclesiæ sponsum, cui omnia Pater in manu dedit; ut qui credit in eum, habeat vitam æternam.

1. Erat autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Judæorum
2. Hic venit ad Jesum nocte, et dixit ei : Rabbi, scimus quia à Deo
venisti magister : nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi
fuerit Deus cum eo. 3. Respondit Jesus, et dixit ei : Amen, amen dico
tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.
4. Dicit ad eum Nicodemus : Quomodo potest homo nasci, cum sit
senex? Numquid potest in ventrem matris suæ iterato introire, et
renasci? 5. Respondit Jesus : Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua et
Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. 6. Quod natum est ex carne, caro est :
et quod natum est ex spiritu, spiritus est. 7. Non mireris quia dixi tibi : Oportet vos nasci
denuo. 8. Spiritus ubi vult spirat : et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, aut quo
vadat : sic est omnis qui natus est ex spiritu. 9. Respondit Nicodemus, et dixit ei : Quo-
modo possunt hæc fieri? 10. Respondit Jesus, et dixit ei : Tu es magister in Israel, et hæc
ignoras? 11. Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, et quod vidimus
testamur, et testimonium nostrum non accipitis. 12. Si terrena dixi vobis, et non creditis :
quomodo, si dixero vobis cœlestia, credetis? 13. Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui
descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo. 14. Et sicut Moyses exaltavit serpentem
in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis : 15. ut omnis, qui credit in ipsum, non
pereat, sed habeat vitam æternam. 16. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum
unigenitum daret : ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.
17. Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur
mundus per ipsum. 18. Qui credit in eum, non judicatur : qui autem non credit,
jam judicatus est : quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei. 19. Hoc est autem judi-
cium . quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem :
erant enim eorum mala opera. 20. Omnis enim, qui male agit, odit lucem, et non venit ad
lucem, ut non arguantur opera ejus : 21. qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut ma-
nifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta. 22. Post hæc venit Jesus, et discipuli ejus
in terram Judæam : et illic demorabatur cum eis, et baptizabat. 23. Erat autem et Joannes
baptizans in Ænnon, juxta Salim : quia aquæ multæ erant illic, et veniebant, et baptiza-
bantur. 24. Nondum enim missus fuerat Joannes in Carcerem. 25. Facta est autem quæstio
ex discipulis Joannis cum Judæis de purificatione. 26. Et venerunt ad Joannem, et dixerunt
ei : Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic bap-
tizat, et omnes veniunt ad eum. 27. Respondit Joannes, et dixit : Non potest homo
accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cœlo. 28. Ipsi vos mihi testimonium perhibetis,
quod dixerim : Non sum ego Christus : sed quia missus sum ante illum. 29. Qui habet
sponsam, sponsus est : amicus autem sponsi, qui stat, et audit eum, gaudio gaudet propter
vocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum impletum est. 30. Illum oportet crescere, me
autem minui. 31. Qui desursum venit, super omnes est. Qui est de terra, de terra est, et
de terra loquitur. Qui de cœlo venit, super omnes est. 32. Et quod vidit, et audivit, hoc
testatur : et testimonium ejus nemo accipit. 33. Qui accepit ejus testimonium, signavit

quia Deus verax est. 34. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur? non enim ad mensuram dat Deus spiritum. 35. Pater diligit Filium: et omnia dedit in manu ejus. 36. Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

1. Erat autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Judæorum.] *Nicodemus*, et inverse *Demonicus*, græce idem est quod *victor populi*, qualis fuit hic, qui superans metum populi, Pharisæorum et Pontificum, credidit in Christum: unde de eo sic scribit Lucianus in Inventione corporis sancti Stephani, ex ore Gamalielis: *Cognoscentes Judæi illum* (Nicodemum) *esse Christianum, amoverunt eum è principatu suo, et anathematizaverunt eum, et de civitate exultaverunt. Tum ego Gamaliel quasi persecutionem pro Christo passum, sustuli eum in meum agrum, et alui, et vestivi, usque ad finem vitæ ejus, et defunctum honorifice sepelivi juxta Dominum Stephanum.*

Quocirca Nicodemus catalogo Sanctorum asscriptus est in Martyrol. Romano ad diem 3. Augusti, ubi hæc habentur: *Inventio corporis S. Stephani Protomartyris: item sanctorum Gamalielis, Nicodemi et Abibonis*, etc., *sub Honorio principe.*

Princeps Judæorum,] puta vir inter eos primarius, senator et è magistratu. Unde cap. 7. 50. dicitur fuisse è concilio principum. Hæc omnia narrat Joannes, ut insinuet causam, cur noctu venerit, et quam difficilis fuerit ejus ad Christum conversio.

2. Hic venit ad Jesum nocte, et dixit ei: Rabbi, scimus quia a Deo venisti magister: nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.] *Venit*, ut planius dogmata Jesu ex ipsius ore disceret; *Cupiens*, ait Beda, *secreta ejus allocutione plenius discere mysteria fidei*, et viam salutis.

Nocte,] tum ex pudore: pudebat enim eum per diem, spectantibus aliis, Jesum pauperem adire, ejusque fieri discipulum, cum ipse esset magister in Israel, ut ait Christus vers. 10. hoc enim ejus auctoritate et gravitate videbatur indignum: tum ne odium suorum Pharisæorum Christum spernentium incurreret; lucem tamen, quam nocte quæsivit, invenit, ait Rupert. maximaque hausit sacramenta salutis. Quare videtur solus sine famulo et socio noctu ad Christum venisse, cum eo ore ad os collocutus, ejusque doctrinam et spiritum imbibisse. Ita Nonnus.

Venisti magister.] Syrus, *ut sis magister Israelis*, id est, Judæorum. Non dicit: Venisti ut Messias, sive Christus, quia necdum hac de re inaudierat, vel certe idipsum necdum ei certo constabat: Christus enim initio prædicationis idipsum enunciare noluit, sed sensim illud patefacere.

Hæc signa.] Hæc miracula, quæ proximo Paschate vidimus vel audivimus te patrasse in templo, ut quod ex eo solus omnes vendentes et ementes ejeceris.

Nisi fuerit Deus cum eo.] Nisi Dei auctoritate, ope et omnipotentia fulciatur. Miracula enim Dei sunt opera: non enim humana vel angelica vi, sed solo Deo supernaturaliter operante.

3. Respondit Jesus, et dixit ei: Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.) *Amen, amen.* Joannes passim geminat, *Amen, amen dico vobis*, cum alii Evang. habeant unum dumtaxat *amen.* Cur? Resp. Primo, quia ipse præ ceteris altissimas et certissimus habuit revelationes, et altissima mysteria divinitatis cognovit; præsertim in exilio Pathmos, ubi scripsit Apocal. tot habentem sacramenta quod verba, ait S. Hieronymus ac post illam totus senex scripsit Evangelium, cum solus ex omnibus Apostolis esset superstes, ac proinde ipse erat Ecclesiæ os et oraculum, fidei basis et columna, Patriarcharum Patriarcha. Dicit ergo quasi auctoritate pollens, quasi senum senior, quasi patrum Patriarcha: *Amen, amen.* q. d. Ego res sublimissimas et divinas, et quæ omnem sensum et fidem humanam superant, mihi tamen à Christo revelatas, ideoque certissimas, et in se verissimas, ac vobis saluberrimas, summa fide et gravitate annuncio: quia Christus vere geminavit, dixitque *Amen, amen*, ad ostendendam rei gravitatem, sublimitatem, et certitudinem: ceteri vero Evangelistæ brevitatis studio, unico *amen* utrumque Christi *amen* complexi sunt: Ego autem quia præ ceteris Christi sensa æque ac verba ponderavi et penetravi, dico *Amen, amen,* uti Christus ipse dixit.

Secundo, quia *amen* idem est quod *vere:* sanctus Joannes autem delectatur nomine veritatis, itaque vocat Christum, quia ipse est Verbum, ideoque veritas Patris; veritas, inquam, tum speculativa fidei, tum practica prudentiæ et operationis virtutum. Virtutes enim non sunt aliud, quam lumina et veritates practicæ.

Tertio, quia *amen* partim est nomine significans *verum*, partim est adverbium significans *vere:* unde sic explices: Ille qui est *Amen*, hoc est Christus, cujus nomen est verus et veritas, *Amen*, id est, in veritate, sive verissime dicit. Sic ait Apoc. 3. vers. 14. *Hæc dicit Amen, testis fidelis et verus;* græce, ὁ Ἀμήν, id est, *ille qui est Amen*, hoc est stabilis, verus, constans, fidelis, ipsaque stabilitas, veritas et fidelitas. *Amen* ergo est epithetum, quod Christo tribuit sanctus Joannes. Vide dicta Apocal. cap. 3. 14. et cap. 22. 20. ubi dixi nonnullos censere *amen* denotare 99. annos, quos vixit sanctus Joannes.

Quarto, *Amen, amen* notat materiæ, rerumque quæ à Joanne dicuntur, summam veritatem et certitudinem. q. d. Quæ ego dico, sunt *amen, amen*, id est, *vera, vera*, hoc est verissima, certissima, et omni alia veritate veriora, omni alia certitudine certiora.

Quinto, per *Amen, amen* insinuat geminum modum certitudinis; scilicet quod S. Joannes ea quæ scribit cognoverit per duplicem cognitionem naturalem et divinam, puta per experientiam et revelationem: nam et oculis ea vidit, auribusque audivit, et à Christo revelante, cum in sinu ejus recumberet, ea intellexit. Unde epist. 1. cap. 1. sic incipit: *Quod vidimus, quod audivimus, quod manus nostræ contrectaverunt*, etc., *annunciamus vobis.*

Nisi quis renatus fuerit.] Nota. Ex hac Christi responsione colligendum relinquit Joannes, quod Nicodemus tacite vel expresse rogarit Christum, ut se doceret viam ad regnum cœlorum, quod ipse prædicabat : Christus enim huic interrogationi respondet, viam ad cœlum esse baptismum.

Denuo.] Græce ἄνωθεν quod duo significat. Primo, superne, de sursum, cœlitus, q. d. Nisi quis renatus fuerit regeneratione cœlesti et divina, non potest introire regnum Dei. Ita Cyrillus et Theophyl. Secundo, ἄνωθεν significat denuo, iterum, et ita hic accipiendum esse liquet ex responsione Nicodemi vers. 4. Ita S. Chrysostomus, Nonnus, Euthym. Unde Syrus vertit, *à principio*, id est, iterato : q. d. Duplex est hominis nativitas, una naturalis et carnalis, qua ex patre et matre carnaliter nascitur, ideoque carnalis et peccato originali obnoxius in lucem prodit ; quare hæc hominem non cœlo, sed inferno obnoxium facit. Ut ergo homo à peccato hoc, in prima nativitate contracto expietur, necessum est ut accedat secunda nativitas spiritualis, qua in baptismo ex aqua et spiritu renascatur, itaque à peccato expietur et sanctificetur.

Non potest videre regnum Dei.] *Videre*, id est, frui, possidere. Est metalepsis. Sic Latini dicunt hereditatem cernere, id est, adire, possidere, occupare.

4. Dicit ad eum Nicodemus : Quomodo potest homo nasci, cum sit senex ? numquid potest in ventrem matris suæ iterato introire et renasci ?] *Non noverat iste*, ait S. Aug. *nisi unam nativitatem ex Adam et Eva.* Qua de causa addit Cyrill. *spiritualem nativitatem non capiens, nec ultra res humanas quidquam cogitans, corporalem quemdam ventrem, et reditum hominis, et partum fingere cogitur.*

5. Respondit Jesus : Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.] Calvinus ut vim justificandi, et necessitatem baptismi baptismo deroget (censet enim filios fidelium, hoc solo quod fidelium filii sunt, in utero justificari) negat hic agi de baptismo : quare per *aquam*, non aquam, sed Spiritum sanctum, qui credentes in Christum per fidem purgat et aqua, accipit, q. d. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et* (id est ex) *Spiritu sancto.* Sic, inquit Matth. 3. 11. dicitur, *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni*, hoc est in Spiritu sancto, qui instar ignis vos amore Dei accendet et igniet. Ita ipse. Verum hæc omnia absurda sunt, contorta et erronea, et ut hæretica ab Ecclesia damnata.

Primo enim, quorsum hic Christus facit mentionem aquæ, si ex aqua, non homo, sed piscis dumtaxat renascitur ? cur non breviter et clare Nicodemo rerum Christianarum rudi, et ignaro (quem hic catechizat, et ut puerum instruit) dixit : *Nisi quis renatus fuerit ex Spiritu sancto ?*

Secundo, quia simili modo huc alludens Paulus ad Titum 3. v. 5. baptismum vocat *lavacrum regenerationis.* Ergo in eo spirituali nativitate per aquam renascimur, fimusque filii Dei, qui prius eramus filii diaboli et iræ, Ephes. 2. 3.

Tertio, si hunc locum cum Calvino detorquere licet, licebit omnes alios, totamque S. Scripturam detorquere ; nec in ea extabit clarum præceptum, vel institutio baptismi.

Quarto, Calvinus ejusque asseclæ non possunt contra Anabaptistas probare, baptizandos esse infantes, usu rationis et fidei carentes, ex alio S. Scripturæ loco, quam ex hoc. Ergo cum ipsi traditiones non admittant ; ex hoc loco id probent oportet, nisi ab Anabaptistis se victos fateri velint.

Quinto, ita explicant omnes Patres et interpretes orthodoxi, ac Concilium Trident. sess. 7. can. 2. Nec obstat illud Matth. 3. 11. *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni :* quia ibi verus accipitur ignis, æque ac hic aqua ; agitur enim ibidem de Pentecoste, in qua Spiritus S. specie ignis et linguarum ignearum in Apostolos descendit.

Porro recte et congrue aqua in baptismo à Christo est instituta ad hanc spiritalem regenerationem. Primo, quia aqua optime interiorem regenerationem repræsentat : nam ex aqua, initio mundi, cœli omnes, ceteraque omnia genita et producta sunt, uti docui Gen. 1. v. 2. et 3. Secundo quia humiditas, qualis est in aqua, maxime in generatione ad prolem formandam concurrit, ut docent Physici. Rursum, quia justificatio est quædam animæ à sordibus peccatorum expurgatio quæ optime per aquam designatur. Ita D. Thom. 3 part. q. 66. art. 3. qui et addit : *Aqua sua frigiditate temperat superfluitatem caloris et ex hoc competit ad mitigandam concupiscentiam fomitis : sua diaphaneitate est luminis susceptiva : unde competit baptismo in quantum est fide sacramentum. Tertio, quia convenit ad repræsentandum mysteria Christi, quibus justificamur. Ut enim dicit Chrysostomus super illud Joan. 3. Nisi quis renatus fuerit, etc, sicut in quodam sepulchro, in aqua submergentibus nobis capita, vetus homo sepelitur, et submersus deorsum occultatur, et deinde novus rursus ascendit. Quarto, quia ratione suæ communitatis et abundantiæ est conveniens materia necessitati hujus Sacramenti ; potest enim ubique de facili haberi.*

Quæres, cur Christus dicit : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto*, et non potius dicit, *Ex aqua et forma baptismi ?* Aqua enim est materia baptismi : forma vero est, *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Ex materia enim et forma, velut essentialibus sui partibus componitur baptismi Sacramentum. Respond. Quia voluit Christus Nicodemo seni inveterato, novitatem vitæ et generationis spiritualis describere, per analogiam et similitudinem generationis naturalis, ad quam concurrit pater et mater. Simili enim modo ad regenerationem spiritualem, quæ fit in baptismo, concurrit aqua quasi mater, et Spiritus sanctus tanquam pater : ipse enim est primarius agens et effector gratiæ et sanctitatis, per quam filii Dei renascimur in baptismo : sicut in generatione Christi B. Virgo erat mater, Spiritus sanctus erat vice patris, juxta illud : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei*, Lucæ 1. Ita S. Chrysostomus, Euthymius, Ammon. et alii.

Ex hoc loco igitur S. August. lib. 1. de Peccat. cap. 10. contra Pelagium, probat infantes nasci in peccato originali : ideo enim renasci debent in baptismo, ut ab illo peccato expurgentur : ac ridet Pelagianos, qui ut locum hunc eluderent,

dicebant infantes morientes sine baptismo ingressuros in regnum cœli et vitam æternam, non autem in regnum Dei, quasi aliud sit regnum Dei à regno cœlorum.

Denique renatus ex aqua, hic intelligi debet, vel reipsa, vel voto. Qui enim de peccatis conteritur, optatque baptismum, nec eum ob defectum aquæ vel ministri suscipere potest, renascitur ex baptismi voto et desiderio. Ita diserte hunc locum explicat Concilium Trident. sess. 7. can. 4. de Sacramentis in genere.

Nonnulli censent hic institutum esse à Christo baptismi Sacramentum. Verum non est verisimile Christum secreto, coram uno Nicodemo, instituisse publicum baptismi Sacramentum: quare illud publice instituit in suo baptismo, quo in Jordane baptizatus est, vel certe paulo post prædicans et baptizans, uti dixi Matth. 3. sub finem. Baptismus tamen licet jam à Christo institutus non obligavit Judæos, aliosque homines, nisi post mortem Christi in Pentecoste: tunc enim facta est promulgatio legis Evangelicæ, cujus initium est baptismus. De hoc tempore loquitur hic Christus, q. d. Jam instat tempus et obligatio legis Evangelicæ: quare tunc desiit obligare lex vetus, et circumcisio, ac ejus loco successit et obligare cœpit lex nova, et baptismus, in quo nemo, nisi renatus ex aqua et Spiritu sancto poterit introire in regnum Dei; cum scilicet lex nova promulgabitur in Pentecoste. Unde hoc Christi præceptum magis ad futurum in Pentecoste tempus; quam ad præsens spectare, asserit D. Thomas 3. part. quæst. 66. art. 2. ad 3.

Porro Τὸ *nisi quis renatus fuerit*, innuit jam baptismum à Christo paulo ante fuisse institutum: Christus enim id dixit Nicodemo paulo post baptismum suum, cum prædicare et baptizare inciperet: neque illi necessarium ad salutem esse baptismum asseruisset, nisi is jam fuisset institutus.

6. QUOD NATUM EST (quod nascitur, gignitur, producitur) EX CARNE, CARO EST: ET QUOD NATUM EST EX SPIRITU (sancto) SPIRITUS EST.] Dicit hoc Christus, ut necessitatem regenerationis ex aqua et Spiritu sancto ostendat, simul ut ejus rationem, præstantiam et fructum declaret. Tale ergo est Christi argumentum: Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt: sunt enim carnalia, regnum vero Dei est spiritale; ergo cum ex carnali generatione non nascatur nisi caro, id est, homo animalis et carnalis, peccato obnoxius, et ad peccata proclivis, ideoque regno Dei indignus et ineptus; hinc sequitur eum; ut regnum Dei spiritale ingredi possit, debere ex aqua et spiritu spiritaliter renasci, ut spiritus, id est, spiritalis, itaque regno Dei aptus dignusque fiat. Quare non est quod mireris, ô Nicodeme, id quod dixi, oportere te renasci ex aqua et Spiritu sancto: sicut enim caro generat carnem, id est, rem corpoream et carneam, sic Spiritus generat spiritum, id est, rem spiritalem: tale enim est genitum qualis est generans: hic enim in id quod gignit, suam substantiam transfundit, quoad illa transfundi potest. Nam Spiritus sanctus suam substantiam, hoc est divinitatem, in baptizatos transfundere nequit: sic enim eos faceret vere et proprie deos, sicut ipse vere et proprie est Deus, quod est impossibile: transfundit ergo se in eos, quoad fieri potest, per gratiam et dona sua spiritualia, quibus baptizatos sibi similes, id est, spirituales, sanctos, cœlestes et divinos efficit. Ita S. Cyrillus, Chrysost. Euthymius, Theophyl. et alii. Adde tamen, Spiritum sanctum cum donis suis seipsum quoque donare animæ, quam sanctificat, et sibi in filiam adoptat, ideoque justificationem ipsius proprie esse regenerationem spiritalem, per quam renascimur filii, et divinæ consortes naturæ, uti pluribus ostendi Osee 1. v. 10. ad illa, *Dicetur eis, Filii Dei viventis.*

7. NON MIRERIS QUIA DIXI TIBI, OPORTET VOS NASCI DENUO.] Est conclusio illata ex versu præced. uti jam dixi: unde Chrysost. *Non disputamus*, ait, *de carne, sed de spiritu, noli arbitrari quod carnem spiritus pariat, vel caro spiritum.* Ex spiritu ergo renascaris oportet, si spiritus, id est, spiritalis et cœli candidatus fieri exoptas.

8. SPIRITUS UBI VULT SPIRAT: ET VOCEM EJUS AUDIS, SED NESCIS UNDE VENIAT, AUT QUO VADAT! SIC EST OMNIS QUI NATUS EST EX SPIRITU.] Pergit Christus Nicodemo rationem et naturam regenerationis spiritalis explicare, eique admirationem, quomodo illa fieri possit, eximere: q. d. Ne mireris te illam non intelligere, quia ipsa spiritualis est et invisibilis.

Quæres, quis hic intelligatur spiritus? Primo, plane simpliciter spiritus est ventus: huic enim comparat Spiritum sanctum, ut patet ex eo quod subjicit: *Sic est omnis qui natus est ex Spiritu.* q. d. Sicut ventus, quocumque eum trahit voluntas, id est, appetitus suus naturalis ad flandum, ibi flat et spirat, et tamen eum, ejusque determinatum locum non perspicis, nec prævides, sed tantum ejus effectum et vocem, id est sonitum et stridorem percipis: ita multo magis nec tu, ô Nicodeme, nec quis alius, quantumvis subtilis, et perspicax, regenerationem hanc spiritualem, ejusque finem et terminum, vel sensu, vel lumine naturali percipere valet; sed tantum eam cognoscit ex revelatione et afflatu Spiritus sancti, etiamsi symbola ejus externa aquæ et ablutionis in baptismo videat, et oculis conspiciat. Ita S. Chrysostomus. Si venti, inquit, quem sentis, viam nescis, quomodo divini spiritus operationes scrutaberis? Sic et S. Cyrillus, Theophyl. Euthym. Jansen. et alii. Ludit Christus analogice in voce *spiritus*: prius enim per spiritum accipit ventum, deinde accipit ipsum Spiritum sanctum, quia ventus index et symbolum est Spiritus sancti, ut patet Actor. 2. vers. 1. ubi Spiritus sanctus per speciem venti validi descendit in Apostolos.

Secundo, sublimius S. August. Didymus, Nazianz. S. Ambros. S. Gregorius, Origenes et alii, quos citat et sequitur Toletus, per *Spiritum* accipiunt Spiritum sanctum q. d. Spiritus sanctus ubi vult spirat, et quibus vult aspirat suos fidei, pœnitentiæ et gratiæ impulsus. *Et vocem ejus audis*, per prædicationem meam meorumque prædicatorum, ait, S. August. Origenes, Beda, et Rupertus: aut *vocem*, id est, ejus efficaciam et effectum sentis, ait Ammon. *Sed nescis unde veniat, aut quo vadat.* q. d. Nescis quomodo in hominem introeat, et quomodo redeat, ait Alcuinus et Beda, quia natura invisibilis est. Rursum nescis quomodo credentes ad fidem introducat, et quomodo fideles ad spem, charitatem, aliasque virtutes perducat, ait Ammon. Ad hæc nescis quomodo homines in filios Dei regeneret, et ad regnum Dei conducat. Denique

nescis quomodo animam hominis immutet, renovet, sanctificet; nescis ad quantam perfectionem ducat nascentem ex se, ait Glossa.

SIC EST OMNIS QUI NATUS EST EX SPIRITU.] Τό *sic*, juxta hunc sensum, non est vox comparantis, sed confirmantis. q. d. Sic prorsus uti jam dixi, agitur cum omni fideli, qui in baptismo renascitur ex Spiritu sancto. Simile est Marc. 4. 26. *Sic est regnum Dei.* Alludit ad priscos heroes, qui Spiritus sancti impulsu, heroica fortitudinis et virtutum opera ediderunt. Cum enim Samson quid magni aggressus est, dicitur in eum eruisse Spiritus Domini, Judic. 14. vers. 6. et 19. Sic idem spiritus dicitur induisse Gedeonem Judic. 6. 34. et insiliisse in Saul, et mutasse eum in virum alterum, 1. Reg. 10. v. 6. 10.

Tertio, Maldon. per *spiritum* accipit animam. q. d. Quid mirum, ô Nicodeme, si non intelligas quomodo homo ex Spiritu sancto regenerari possit, cum intelligere non possis, quomodo ex spiritu illo naturali quo vivit, generetur? Spiritus enim animalis, *ubi vult spirat*, id est, quæ vult animat corpora et ex mortuis viva reddit; vult autem non omnia quæ homines volunt, sed quæ ita affecta sunt, ut animari ab illo possint. *Et vocem ejus audis*, quia loquentem hominem, hinnientem equum, rugientem leonem vides, et ipsam quodammodo loquentem animam audis: unde intelligis hominem vivere: *Quoniam summus flatus est in naribus nostris, et sermo scintilla ad commovendum cor nostrum;* Sapient. 2. 2. Nescis tamen unde veniat, aut quo vadat, quia ignorans quomodo anima in corpus ingrediatur, quomodo egrediatur è corpore, unde gignatur, aut in quid desinat. Si ergo spiritus, id est, anima illa quæ vult corpora animat, et per ea loquitur, nascitur et moritur; et tamen ejus generationem, modumque quo advenit et abit, ignoras; quid mirum, si non intelligas modum spiritualis regenerationis, quo ex Spiritu in baptismo fidelis renascitur? Hic sensus novus quidem, sed appositus et connexus est. Ducit enim argumentum à generatione naturali animæ, ad generationem spiritualem gratiæ, quæ fit virtute Spiritus sancti, ac ex illius occultatione evincit, hanc longe esse occultiorem. Sic pariter occultissima sunt, quæ Deus in anima operatur, dum eam radiis suæ lucis illustrat, consolatur, corroborat, inflammat, ac subinde à se abalienat, à terra in cœlum rapit, imo in se quasi transformat. Nam, ut ait, S. Dionysius, divinus amor facit extasin, ut terrena bona et mala non sentiat, sed super omnia elevatus, non nisi divina capiat et sapiat.

Tropologice, hinc disce cuilibet ambiendos, consulendos, et sequendos Spiritus sancti instinctus. Unde Aristot. lib. 7. Moral. *His*, inquit, *qui moventur per instinctum divinum, non expedit consiliari secundum rationem humanam, sed quod sequantur interiorem instinctum, quia moventur à meliori principio.*

Melius S. Thom. 1. 2. q. 68. art. 2. ad 3. *Ille*, ait, *cujus scientiæ et potestati omnia subsunt, sua motione à stultitia, et ignorantia, et hebetudine, et duritia, et ceteris hujusmodi tutos nos reddit, quando per ipsius dona ejus instinctum sequimur perfecte.* Porro quomodo Spiritus sanctus occulte animam visitet, experientia sua docet S. Bernard. serm. 74. in Cant.

Rursum S. Gregorius lib. 2. Dialog. c. 21. *Prophetiæ spiritus*, inquit, *Prophetarum mentes non semper irradiat, quia sicut de Spiritu sancto scriptum est, Ubi vult spirat: ita sciendum est, qui et quando vult aspiret.* Probat id exemplo Nathan, 2. Reg. 7. et Elisei 4. Reg. 4.

9. RESPONDIT NICODEMUS: QUOMODO POSSUNT HÆC FIERI?] *Animalis enim homo* (qualis erat adhuc Nicodemus) *non percipit ea quæ sunt Spiritus*, 1. Corinth. 2. 14. sicut rustici non capiunt quæstiones Scholasticas, ac pueri nil noverunt nisi nuces suas, quas sapiunt.

10. RESPONDIT JESUS, ET DIXIT EI: TU ES MAGISTER IN ISRAEL, ET HÆC IGNORAS?] q. d. Tuum erat, ô Nicodeme, qui quasi Rabbinus, ceteros Israelitas doces legem et Scripturas, hæc scire et docere. Hæc enim, quæ de regeneratione baptismi dixi, manifeste prædicta sunt ab Ezechiele c. 36. 24. (*Effundam*, inquit, *super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris*, etc., *et dabo vobis cor novum, et spiritum novum.* Ita S. Chrys.) et ab aliis Prophetis, eademque tibi clare à me jam exposita sunt cur ergo ea ignoras, nimirum quia Judæus es, solum capis Judaicas lustrationes, et cæremonias corporales; Christi vero et Christiana mysteria, licet à Prophetis prædicta, quia spiritualia sunt, necdum cognovisti, sed ea sensim me docente cognosces. Nam ut ex S. August. ait Beda, Christus hæc dixit: *Non insultare ei volens, sed ad humilitatis illum viam provocans*, itaque eum ad res Christianas capiendas disponens.

11. AMEN, AMEN DICO TIBI, QUIA QUOD SCIMUS LOQUIMUR, ET QUOD VIDIMUS TESTAMUR, ET TESTIMONIUM NOSTRUM NON ACCIPISTIS.] q. d. Ego mysteria divina de Deo, de Spiritu sancto, deque ejus regeneratione spiritali in baptismo, etc., quæ tibi, ô Nicodeme, prædico, verissime et certissime scio, quia ego, qua Deus, illa vidi in scientia divina; qua homo vero eadem vidi per visionem beatificam, ac per scientiam infusam. Quare mihi testificanti credere debetis: sed major Judæorum pars incredula mihi non credit, nec testimonium meum recipit; imo tu quoque, Nicodeme, ea necdum credis, quia de iis contra me disputas. Tacite hortatur Christus Nicodemum, ut hæc mysteria ratione non scrutetur, ut ea intelligat, sed fide credat. *Omissa exquisitiore investigandi diligentia*, ait, Cyrill. *simpliciore fide, quod intelligere non poterat, recipiendum esse consulit, auctoritate sua contradicendi iter illi obstruens.* Loquitur Christus de se in plurali: *Quod scimus loquimur*, id est, quo, scio loquor, ad pondus testimonii, quod solet à pluribns dari: et quia innuit Patrem et Spiritum sanctum, plures secum esse testes, qui per os ejus loquantur. In Christo enim *inhabitavit plenitudo divinitatis* (ac consequenter tota S. Trinitas) *corporaliter*, Coloss. 2.

12. SI TERRENA DIXI VOBIS, ET NON CREDITIS: QUOMODO SI DIXERO VOBIS COELESTIA, CREDETIS?] Si tu, ô Nicodeme, per terrenas similitudines, de humana generatione, de carne, de spiritu et vento allatas non capis res divinas, quomodo eas capies, si nude easdem tibi proponam? possem quidem idipsum facere, quia easdem nude vidi, et oculis mentis conspexi; sed oculi tui cæcutientes ad tantam lucem hebescent, ut eam intueri nequeant. Quare suadeo tibi ut ea,

amplius non scruteris, nec de iis mecum disputes, sed simplici fide eas credas.

Paulo aliter S. Chrysost. quem de more Theophylactus et Euthym. sequuntur, q. d. *Terrena*, inquit: *terrenum baptisma dicit, vel quod in terra perficiatur, vel quod ad suæ ipsius ineffabilis generationis comparationem ita appellat.* q. d. Si non capitis terrenum meum baptisma, quomodo capietis mysteria divina de S. Trinitate, de æterna Verbi generatione, processione Spiritus sancti, de justorum felicitate, gloria, etc. Noli ergo, ô Nicodeme, pergere ea curiose exquirere, de iisque mecum disputare; sed mihi quasi testi oculato et divino ea affirmanti simpliciter crede.

13. Et nemo ascendit in coelum, nisi qui descendit de coelo, Filius hominis qui est in coelo.] *Et* ponitur pro *tamen*, vel certe Τὸ *tamen* subauditur. q. d. Mihi non creditis, et tamen nemo alius ascendit in cœlum, ibique illi, quæ prædico, contemplatus est, nisi ego qui sum Deus et homo, ac ut descendi in terram, et naturam humanam assumpsi, ut vos illa docerem. Elevat Christus mentem Nicodemi, ut cogitet se non tantum esse hominem, sed in homine latere Deum, qui est in cœlo, imo cœlum et terram implet, ideoque plane sibi fidem adhibeat, et in se credat. Vult enim probare Christus sibi cœlestia prædicanti, præ omnibus esse credendum, ex eo quod ipse solus in cœlo illa intuitus fuerit, juxta illud cap. 1. 18. *Deum nemo vidit unquam: unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.*

Ascendit.] Græce est ἀναβέβηκεν, id est *ascendit* in præterito, non in præsenti, multo minus in futuro. Quare hic locus de futura Christi in cœlum ascensione intelligi nequit. Porro Christus expresse tantum ait, neminem alium à se ascendisse in cœlum, quo tacite innuit se eo ascendisse, id est, se ibi fuisse, ibique Deum et omnia mysteria divina conspexisse. Est matalepsis. Loquitur enim Christus de se ut homine: homines autem non possunt esse in cœlo, nisi è terra sua in cœlum ascendant. Christus ergo qua Deus ascendit in cœlum, id est ab æterno fuit in cœlo, imo in cœlorum apice et summitate, perinde ac in cœlo foret homo, qui è terra in cœlum conscendisset: unde explicans subdit, *Filius hominis qui est in cœlo.* Ita Toletus.

Subtilius Maldonat. Christus, inquit, qua homo ascendit in cœlum, ab initio suæ incarnationis, non per humanitatis elevationem in cœlum, sed per communicationem idiomatum, quia incarnatus et homo factus mox fuit in cœlo, per communicationem jam dictam, et sic recte dicitur eo ascendisse. Sic ut enim de Deo in Christo incarnato, per communicationem idiomatum recte dicitur, quod Deus sit in tempore natus, passus, crucifixus, mortuus, quia humanitas à Deo assumpta in tempore est nata, passa, crucifixa: sic vicissim de homine Christo per eamdem communicationem vere dicitur. Hic homo fuit ab æterno, hic homo est in cœlo, hic homo adoratur ab angelis; quia scilicet divinitas, quæ est in eadem persona Christi, fuit ab æterno, est in cœlo, adoratur ab angelis.

Addit Emmanuel Sa Christum, qua homo est, ab initio incarnationis dici ascendisse in cœlum quia ex tunc anima ejus vidit Deum, fuitque beata, quæ magna est in cœlum, imo in cœlum cœlorum, ascensio.

Perperam ergo Ubiquetarii hæretici ex hoc loco contendunt corpus Christi ubique esse, eo quod divinitas ejus sit ubique: proprium enim divinitatis est esse ubique, humanitatis vero proprium est esse in certo et determinato loco, quo circumscribitur.

Nisi qui descendit de coelo.] Hinc Valentinus contendebat Christum è cœlo attulisse corpus, quare illud non accepisse in terra, ex B. Virgine, sed per eam solum quasi per canalem transisse, quæ est hæresis jam olim ab Ecclesia damnata. Dicitur ergo Deus, sive Verbum, in incarnatione descendisse de cœlo, per catachresin et metalepsin; Deus enim proprie locum non mutat, aut descendit. Dicitur tamen descendisse, quia in terra humanam naturam assumpsit, itaque per hanc novam in terra incarnationis operationem, hominibus visus est è cœlo in terram descendisse. Loquitur enim Script. anthropopathῶs, sive ex more et sensu hominum, qui concipiunt Deum in terram descendere, sicut homines descendunt ex loco alto in demissum, sive ex monte in vallem. Sic Genes. 18. dicitur Deus descendisse ad videnda et castiganda scelera Sodomæ. Causam dat S. Cyrill. in Conc. Ephesino: *Quia*, inquit, *Deus Verbum semetipsum exinanivit, ac Filius hominis appellatus fuit; manens interim quod erat, hoc est Deus, fit ut tanquam unus cum propria carne consideratus, è cœlo descendisse dicatur.*

Filius hominis qui est in coelo.] Explicat et inculcat quod dixit, *Ascendit in cœlum*, q. d. Christus ascendit in cœlum, id est, qua Deus ab æterno fuit in cœlo, quia ipse semper est in cœlo, tanquam cœlorum conditor, moderator, imperator, dominans in toto universo. *Filius hominis* ergo, id est, Christus homo, dicitur esse in cœlo per communicationem idiomatum, quia ejus divinitas erat in cœlo, ut dixi. His verbis ait in Synodus VI. Œcum. act. 12. *nos instruit, quod divinitati unita est caro passibilis ineffabiliter atque singulariter, ut discrete atque inconfuse sic indivise videretur conjungi, ut nimirum stupenda mente mirabiliter manentibus utrarumque naturarum differentiis cognoscatur uniri.*

14. Et sicut (q. d. Sicut autem) Moyses exaltavit serpentem in deserto; ita exaltari oportet Filium hominis:

15. Ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.] Pergit Christus catechizare Nicodemum: unde sicut v. præced. ei exposuit, se esse Deum, sic hic exponit se factum esse hominem, ut pro hominum redemptione crucifixus, mereatur ut omnis, qui in eum credit, et per mortis ejus meritum salutem sperat, eamdem consequatur. Sicut enim solet Christus de se loquens summis ima, divinis humana, gloriosis funesta jungere et subtexere. q. d. *Quicumque percussus fuerit à serpentibus peccatorum, Christum intueatur, et habebit sanitatem in remissionem peccatorum*, ait Hadrianus I. Papa epist. 3. ad Carolum Regem Francorum, Actor. 5. Idem ex hoc serpente probat licitum esse usum imaginum. Additque: *Figura præstabat vitam temporalem; res ipsa, cujus illa figura erat, vitam æternam.*

Citat Christus historiam Hebræorum Numer. 21. 5. et sequent. cum enim Hebræi in deserto murmurarent contra Deum et Moysen, Deus

misit in eos ignitos serpentes (qui tropolog. ait Glossa significabant incentiva vitiorum) qui eos morderent, et igneo suo veneno necarent, et quasi cremarent. Quocirca Hebræi pœnitentes postularunt à Mose remedium. Moses jussu Dei fabricavit æneum serpentem, cumque in pertica erexit, ut à singulis per tota castra aspici posset: quare qui eum aspiciebant, à morsu serpentum illico per miraculum sanabantur. Hic enim serpens repræsentabat Christum, qui formam habebat peccatoris, at non venenum peccati: Christus enim in cruce erectus est, ut omnis in eum per fidem aspiciens, et salutem sperans, à peccato Adæ per serpentem inducto, ceterisque omnibus, quæ ex eo consecuta sunt, sanetur. Ita S. Aug. de Peccat. merit. lib. 1. c. 32. *Exaltatus serpens*, inquit, *est mors Christi; à serpente quippe mors venit, qui peccatum homini persuasit: Dominus autem in carnem suam non serpentis venenum, id est peccatum, transtulit, sed mortem, ut esset similitudine carnis peccati pœna sine culpa; unde et pœna solveretur et culpa.* Et Theophyl. *In illo serpente*, ait, *species quidem bestiæ, sed non venenum: sic in Christo similitudo carnis peccati, non peccatum.* Audi S. Cyril in Concil. Ephesino acutè et eleganter hæc explicantem: *Et quid istud enigma sibi vult? Cur sublatum serpentem conspicatus vita donatur? Unigenitum Dei Verbum, quod suapte natura vita est, nobis simile, hoc est homo factum est. Est autem homo res quædam noxia, serpenti non absimilis. At vero licet ut homo nobis assimilatus sit, si quis tamen in illum aspexit, morte superior evadit. Sed quid aliud, obsecro, est illum intueri, quam incarnationis illius mysterium exacto animi judicio expendere?* Addit S. Epiph. hæresi 37. Christum comparari serpenti, quia Judæi eum ut serpentem despiciebant et abominabantur: *Instar serpentis*, inquit, *Dominum Salvatorem ignominia afficiebant.*

Plenissimè vero S. Chrys. causam et analogias serpentis ænei et Christi assignat: *Ne enim*, inquit, *quis diceret: Quomodo possunt in crucifixum credentes salvi fieri, cum se à morte non liberaverit? veterem in medium adducit historiam. Nam si ad ærei serpentis simulacrum aspicientes Judæi, à morte liberabantur: quanto majori, qui in crucifixum credunt, beneficio fruentur? Illic enim mortem fugerunt Judæi temporalem, hic sempiternam fideles. Illic ictus serpentum suspensus serpens sanavit, hic incorporei serpentis placas Jesus cruci affixus curavit. Illic corporeis oculis suspicientes, corporis salutem, hic incorporeis omnium peccatorum remissionem consecuti sunt. Serpens illic mordebat, et serpens sanabat; hic mors perdidit, et mors salvum fecit. Ad hæc qui interimebat serpens, veneno sæviebat, qui liberabat nullos. Sic et hic, quæ perdebat mors peccatum habebat, quemadmodum serpens venenum: Domini autem mors ab omni immunis erat peccato, ut æreus serpens veneno. Vides ut figura consentiat veritati.*

Exaltavit.] Id est ex ligno alto suspendit: unde hebr. Num. 21. 9. additur אל נס *al nes*, id est, *super vexillum*, puta super hastam vexillarem, instar vexilli erectam: hoc enim typus et figura erat vexilli crucis Christi, ad quod ipse fideles suos, quasi milites advocat. Hanc autem hastam cum serpente æneo ex illa suspenso, Moses fixit et erexit super tabernaculum, quod in deserto, in medio castrorum situm, Hebræis erat vice templi, teste Justino sub finem Apologiæ 2. ad Antoninum Imper. quo significabatur crucem Christi figendam, et adorandam in templo ab omnibus fidelibus, quasi fidei et religionis Christianæ vexillum et trophæum.

Quærit S. Chrysost. *Cur non dixit suspendi, sed exaltari?* ac respondet: *Ut neque ignominiosum auditori, neque à figura abhorrens videretur.* Plura de hoc serpentis ænei symbolo, et Christi crucifixi typo dixi Num. 21. 9. Hinc liquet inepte Calvinum interpretari hanc Christi exaltationem, esse Evangelii ejus prædicationem, non autem ejus crucifixionem.

Ut omnis qui credit, illique obedit leges ejus servando, sive qui in eum credit, fide non nuda et informi, sed per charitatem formata, habeat vitam æternam,] per gratiam, pœnitentiam, virtutes et bona opera, quæ illi Christus è cruce aspirat hoc fine, ut vitam, felicitatem et gloriam æternam mereatur et assequatur.

Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum (Syrus, *unicum*) daret: ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.] Arabic. *sic dilexit Deus mundum, ut dono dederit Filium suum*, etc. Consentit more suo Ægyptius, ac ceteri. Est occupatio: ne enim Nicodemus miretur et objiciat: Si Filius Dei es, quomodo ergo Deus permittet te suspendi et exaltari in cruce? Occurrit Christus Deum id permissurum, ut igneam et immensam suam in homines charitatem demonstret, quam proinde repræsentabat serpens æneus, qui hebraice vocatur שרף *saraph*, id est, igneus, et igniens, ac ignitos deserti serpentes afflans et comburens. Ita S. Chrysost. et Theoph. Audi S. Ambr. lib. 2. de Jacob et vita beata cap. 6. *Considera affectum et patrium. Quod pietas est, quasi morituri filii suscepit periculum, quasi orbitatis hausit dolorem, ne tibi periret fructus redemptionis. Tantum fuit Domino studium tuæ salutis, ut propemodum de suo periclitaretur, dum te lucraretur.*

Nota, singula Christi verba hic habere magnam emphasim, et emphatice exaggerare amorem Dei. Primo enim ait, *sic*, id est, tanta amoris vehementia, conatu, excessu. Secundo, non rex, non Cæsar, non angelus, sed *Deus.* Tertio, *dilexit;* scilicet prior et gratis, sine merito, imo sine desiderio nostro. Quarto, *mundum* sibi contrarium, hostem et reum damnationis. Quinto, ut non hominem, non angelum, non mundum alterum, sed *filium;* non alienum, non adoptivum; sed *suum* proprium ac naturalem, eumque non unum è multis, sed *unigenitum* et unicum. Sexto, non venderet pretio, non mutuaret, sed gratis *daret*, non ad regnum et triumphos, sed ad mortem et crucem. Septimo, id fecit non sibi, non Christo fructum aliquem quærens; sed ut ipse nos, id est, creator creaturas suas sua morte vivificaret, sua humilitate exaltaret, sua exinanitione, æterna gloria, opibus et bonis immensis cumularet. Hæc est philantropia Dei erga homines, quam celebrat Apostolus ad Titum c. 3. v. 4. Vide ibi dicta.

Dices, Majoris amoris fuisset, si Deus Pater dedisset seipsum nobis, nostramque carnem assumpsisset, quam quod miserit Filium: plus enim dat qui se dat, quam qui alium mittit.

Resp. Hoc verum est in iis qui sunt diversæ

essentiæ, non autem in Deo, ubi Pater et Filius eamdem numero habent essentiam divinam, suntque ὁμούσιοι id est, consubstantiales : quare Pater dando nobis Filium, cum eo dedit nobis essentiam suam, qua nihil majus esse aut dari potest. Fuit ergo donum hoc Patris summum et infinitum. Ita S. Cyrillus hic.

Instabis : Pater non dedit personam suam, sed essentiam dumtaxat. Plus ergo dedisset, si personam suam quoque dedisset : Resp. negando consequentiam : tum quia persona in Deo realiter idem est quod essentia : nihil enim addit essentiæ nisi relationem et oppositionem ad aliam personam : tum quia persona Filii tam digna est quam persona Patris : omnes enim tres personæ divinæ per omnia sunt æquales, ut habet Symbolum S. Athanasii. Adde, Pater dando personam Filii, dedit nobis quoque personam suam, æque ac Spiritus sancti, quia Pater est in Filio, et uterque in Spiritu sancto, ac vicissim Filius in Patre est, et Spiritus sanctus in Patre et Filio, per divinam illam περιχώρησιν sive circumincessionem, de qua dicam Joan. 14. 10.

Porro causas, ob quas Deus Pater proxime dederit personam, non suam, sed Filii sui, sive cur Filius solus carnem nostram assumpserit, non Pater, nec Spiritus sanctus, plures affert S. Thomas 3. part. quæst. 3. art. ult. Inter quas primaria est, quod pater per Filium voluerit nos nostramque naturam sibi adoptare, nosque sibi filios, et consequenter heredes efficere. Filium enim suum fratrem nostrum effecit, ut per eum filii Dei, et consequenter heredes efficeremur, uti indicat hic Christus. Unde Theodoretus citans hæc verba Christi serm. 10. de Providentia, longiuscule post initium, ea sic explicat, q. d. *Tanta est amoris hujus excellentia, ut Filium unigenitum, consubstantialem, ex utero ante luciferum genitum, quo cooperario usus mundum creavit, medicum et salvatorem nostrum decerneret, et per hunc adoptionis in filios Dei donum nobis donaret*, juxta illud Apostoli : *Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui.* Rom. 8. 29.

Adde, in humanis amor descendit, non ascendit : unde magis amat pater filium, quam filius patrem : optat enim post se filium superstitem et heredem relinquere, quasi in filio post mortem victurus et superstes futurus. Atque hoc respectu, et hac analogia cum rebus humanis, dici quodammodo posset major amor Patris, quod dederit nobis Filium, quam si dedisset seipsum : dando enim Filium, dedit quoque seipsum (Pater enim omnia sua communicat et transfert in Filium) dando vero seipsum præcise, non dedisset Filium : Pater enim est ante Filium, non tempore, nec natura, sed origine : Pater enim est origo et principium Filii, non Filius Patris. Hæc intellige, si anthropopathῶs, sive comparative per analogiam ad res humanas de divinis loquamur, uti dixi. Sic enim sæpe loquitur Deus humano more, et ad nostros conceptus descendit, ut divina et incomprehensibilia, per ea quæ apud homines videmus, aliquo modo capiamus.

17. NON ENIM MISIT DEUS FILIUM SUUM IN MUNDUM, UT JUDICET MUNDUM, SED UT SALVETUR MUNDUS PER IPSUM.] Confirmat et exaggerat immensum Dei in homines amorem, per Christum crucifixum demonstratum. q. d. Jure suo poterat Deus Filium mittere in mundum, ut eum tot scelerum reum perderet, et in abyssum gehennæ demergeret : hoc enim justitia exigebat, sed justitiam vicit immensa Dei charitas, quæ mundum, cum dignus esset extremo supplicio, summo affecit beneficio, dando ei salutem per eum.

Nota τὸ *ut judicet*, id est condemnet, puniat, in tartara mittat, ibique comburat; opponitur enim illi τὸ *ut salvetur*. Sic et in seq. et alibi crebro, *judicare*, ponitur pro *condemnare*. Est metalepsis. Hinc S. August. et Theophyl. notant Christum hoc fine incarnatum esse, ut omnes homines salventur, idque ipsum serio optare et velle : quare quod multi ex eis damnentur, per ipsos stare, nec Christi, sed ipsorum esse culpam.

18. QUI CREDIT IN EUM, NON JUDICATUR (non condemnabitur, sed salvabitur:) QUI AUTEM NON CREDIT, jam JUDICATUS, id est condemnatus, EST : quia talis manifeste seipsum per suam infidelitatem condemnat; per illam enim sibi omnem salutis viam, et initium (puta fidem) præscindit : QUIA NON CREDIT IN NOMINE UNIGENITI FILII DEI.] Græce, εἰς ὄνομα, id est, *in nomen*, hoc est, in ipsum Filium Dei : *nomen* enim ponitur pro re nominata metonymice. Aut pro re nominata metonymice. Aut propriè, q. d. Quia mihi homini non dat nomen et titulum Filii Dei : quia enim me solum credit esse hominem, Dei vero nomen mihi denegat; quæ summa est in me et Deum Patrem injuria, æque ac blasphemia, ideoque acrem pœnam et condemnationem meretur. *Magnum*, ait Cyrill. *crimen incredulitatis esse ostendit, quoniam unigenitus ipse sit Filius Dei : nam quanto præstantius est quod contemnitur, tanto majoribus, qui spernit, suppliciis subjacebit :* præsertim quia talis *mendacem facit Deum, quia non credit in testimonium, quod testificatus est Deus de Filio suo*, 1. Joan. 5. 10.

19. HOC EST AUTEM JUDICIUM : QUIA LUX VENIT IN MUNDUM, ET DILEXERUNT HOMINES MAGIS TENEBRAS, QUAM LUCEM : ERANT ENIM EORUM MALA OPERA.] *Judicium*, id est, causa judicii, hoc est, condemnationis. q. d. Hæc est causa cur jam judicati, id est, condemnati sint, qui non credunt in me; quod scilicet magis tenebras, et ignorantiam Dei et agendorum, ac suas terræ delicias et concupiscentias, indeque peccata sua obstinate dilexerint, quam lucem, id est, Christum, qui mundo attulit lucem, id est, cognitionem Dei, salutis, rerum agendarum, et bonæ sanctæque vitæ. Horum enim symbola sunt lux et tenebræ, ob triginta analogias quas recensui, 1. Joan. 5. ad illa : *Quoniam Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ.* Unde Beda : Lucem ait, seipsum appellat, de qua supra cap. 1. *Erat lux vera :* tenebras vero peccata. Porro *lux venit in mundum*, homines excitans, ait Glossa, et admonens cognoscere sua mala. q. d. ait S. Chrysost. *Non ipsi eam quæsierunt, vel laborarunt ut invenirent : ipsa ad eos venit, nec tamen ei occurrerunt.* Christus versu precedenti dedit proximam judicii, id est, condemnationis, infidelium causam, scilicet ipsam eorum infidelitatem : hic dat causam remotam, sed primam, scilicet quod tenebris suarum concupiscentiarum affixi, noluerint admittere lu-

cem veritatis et sanctitatis, quam ipse verbo et exemplo prædicavit. Sic hodie multi fiunt hæretici, ut libertatem carnis sequantur : hanc enim permittit hæresis, vetat vero fides; quare ut hæreticum convertas, hac via utere, ut prius ei vitam honestam, moresque castos et sanctos persuadeas : sic enim facile fidem veram eidem persuadebis.

Posset Secundo, nervosius *judicium* proprie accipi. q. d. Hoc est *judicium*, scilicet condemnationis et reprobationis infidelium, vel quo se quisque eorum condemnat, quod scilicet tenebras prætulerint luci, id est, cupiditatem sanctitati, ignorantiam scientiæ, dæmonem Deo : fideles vero credentes in Christum, tenebras suas confessi abdicarint, ac oblatam sibi Christi lucem receperint, ait S. Augustinus : qui enim tenebras præfert luci, id est, infidelitatem fidei, scelera virtutibus, hic ipso facto seipsum judicat, id est, condemnationis reum, et gehenna dignum confitetur. Quare tali dicet Christus judex : Ego te non judico, quia tua ipsius conscientia te judicat et condemnat.

20. Omnis enim, qui male (græcè φαῦλα, id est prava et perversa) agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus.] *Recusat*, ait Cyrillus, *omnis qui male agit, lucis illuminationem, non quia malorum eum pudeat, pigeatque* (*salvaretur enim si id esset*) *sed quia ignorare meliora mavult, ne conscientiæ stimulis quotidie peccans exagitetur.* Nam, uti notat S. Chrysost. *eos notat, qui semper in malitia perseverant, et usque ad extremum spiritum malitiæ studentes, in malis perseverant operibus, et semper in vitiorum luto versantur.*

21. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo (secundum Deum Deique voluntatem et legem, item per Dei directionem, lucem, gratiam et opem) sunt facta.] *Veritatem*, intellige practicam hoc est, id quod verum, rectum, justum, æquum, et Deo gratum est. Sicut enim est veritas cordis et oris, sic est et operis, qua fit ut opus honestum et sanctum respondeat et adæquetur suæ regulæ, putà vero judicio practico rationis et prudentiæ, sive justitiæ, virtuti; legi et voluntati Dei. Sic cap. 8. 43. de Lucifero dicitur : *Ille in veritate*, id est, æquitate, justitia, et sanctitate, *non stetit.* Et sic Apostolus jubet nos *facere veritatem*, id est, id quod vere bonum, sanctum et Deo gratum est. Idem ingeminat Psaltes Psal. 118.

Sensus est, q. d. *Qui facit*, id est per Dei illuminationem et gratiam, proponit et decernit facere, *veritatem*, id est, id quod vere bonum et sanctum est, *venit ad lucem*, id est, amplectitur meam doctrinam et fidem Christianam : *ut manifestentur opera ejus, quia* (quod) *in Deo sint facta;* quod scilicet Deo placeant, quasi ipsius ductu, monitu, jussu, impulsu facta, ait Euthymius : aut si secus facta sint, ut illa corrigat, et juxta Dei voluntatem emendet et reformet. *Qui veritatem facit*, ait Cyrill. *spiritalem illuminationem non spernit, per ipsam maxime ad eam cognitionem perductus, ut intelligere possit an omnia secundum divina peregerit præcepta, nec voluntatem Dei transgressus sit.* Et S. Chrysost. *Ostendit*, ait, *errantium neminem se fidei subditurum, nisi prius rectam sibi vitam persuadeat, et neminem nisi prorsus malitiæ deditum, in incredulitate persistere.*

Hucusque verba Christi ad Nicodemum, quibus ipse sensim ad Christi fidem et sanctitatem perductus est, ut patet cap. 7. v. 50 et cap. 19. v. 39.

22. Post hæc venit Jesus et discipuli ejus in terram Judæam.] Syrus, *In terram Judææ.* q. d. Jesus à metropoli Judææ, scilicet à Jerusalem, cujus civis fuisse videtur Nicodemus, venit in reliquam Judææ regionem, fugiens sectas et odia Hierosolymitanorum principum. Ita S. Chrysost. Theoph. D. Thomas et alii, licet aliter opinetur Jansen. *In solemnibus*, ait Chrys. *in civitatem veniebat, ut in medium doctrinam Dei proponeret, inde sæpe Jordanem petebat.*

Et illic morabatur cum eis, et baptizabat.] Non tam per se, quam per suos discipulos, ut dicitur cap. 4. v. 2. quos tamen ipse prius baptizabat, idque fecit variis de causis. Prima est, ut ostenderet suum baptismum diversum esse à Joannis baptismo : hic enim à solo Joanne dabatur; Christi vero baptismus dabatur etiam ab aliis, scilicet à discipulis, Christo in eis et per eos potenter operante. Secunda, ut auctoritatem, vim et durationem sui baptismi ostenderet propagandam fore per omnia succedentia sæcula. Ita S. August. et Cyrillus. Tertia, quia ipse majoribus occupationibus docendi, concionandi, ægros sanandi, dæmones expellendi, et miracula patrandi destinebatur. Ita Theoph. Porro discipuli Christi baptizantes, necdum erant apostoli : Apostoli enim vocati et creati sunt à Christo, post incarcerationem Joannis : hæc autem contigerunt ante eam, ut patet v. 24. Discipuli ergo hi necdum erant Apostoli, imo necdum erant sacerdotes, quia sacerdotes à Christo postea creati sunt, in ultima ejus cœna.

Quocirca jam quasi error est dicere, quod hic aiunt Ammonius, Rupertus, Chrys. hom. 28. Theophyl. Tertull. lib. de Baptismo cap. 11. Christum idcirco non baptizasse, eo quod baptismus ante mortem Christi non haberet vim remittendi peccata, et conferendi Spiritum sanctum; hanc enim accepisse à morte Christi : quare discipulos Jesu baptizasse baptismo Joannis Baptistæ, non Christi. Audi Tertull. *Itaque tingebant dispuli ejus ut ministri, ut Joannes ante præcursor, eodem baptismo Joannis, ne quis alio putet, quia nec extat alius, nisi postea Christi, qui tunc utique à discentibus dari non poterat; utpote nondum adimpleta gloria Domini, nec instructa efficacia lavacri per passionem et resurrectionem, quia nec mors nostra dissolvi posset, nisi Domini passione, nec vita restitui sine resurrectione ipsus.*

Audi S. Chrysostomum : *Utrumque* (baptisma, scilicet Joannis et discipulorum Jesu) *enim similiter spiritus expers erat, et unam eamdemque baptizandi causam habebat, ut Christo conciliaret baptizatos.* Et mox : *Quod autem nihil eorum baptisma præstaret, sequentia manifestant.* Probat ex eo : *Spiritus nundum erat datus, quia Jesus nundum erat glorificatus*, Joan. 7. Sed alius illius loci est sensus, ut ibi ostendam. Accedit S. Leo epist. 4. ad Episcopos Siciliæ c. 2. *Proprie*, inquit, *in morte crucifixi, et in resurrectione ex mortuis, potentia baptismatis novam creaturam condit ex veteri, ut in renascentibus et mors Christi operaretur, et vita, discente beato Apostolo Paulo : An ignoratis quod quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus.*

Verum alia est mens Pauli, ut ibi dixi, atque

ipsius, ut opinor, S. Leonis. Nam ante mortem Christus remisit peccata paralytico, Matth. 9. et Magdalenæ, eamque spiritu charitatis implevit, Luc. 7. idque sola voce sine Sacramento: cur ergo idem facere non potuit cum Sacramento baptismi? hoc enim vim suam justificandi trahebat à meritis Christi, tum præsentibus, tum futuris; ac præsertim à morte Christi, quam Christus jam acceptaverat, seque in victimam futuram, pro salute hominum Deo Patri jam sæpe obtulerat. Quocirca sicut Eucharistia ante mortem à Christo instituta sanctificavit Apostolos, sic et baptismus. Ita diserte S. August. hic tract. 15. S. Thomas, S. Bonav. Richard. Scotus, Cajetanus, Sotus, ceterique Doctores, quos citat et sequitur Gabriel Vasquez S. part. qu. 66. a. 3. disp. 140. c. 3.

Similiter parum probabile est, quod censent D. Soto et Melch. Canus tract. de Baptismo, discipulos hic alia forma usos in baptizando, scilicet dicendo : *Ego te baptizo in nomine Jesu Christi ;* cum post ejus resurrectionem dixerint : *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus S.* uti jubet Christus Matth. 28. Aut, ut opinatur Franc. Lucas, dicendo : *Pœnitentiam age, appropinquavit enim regnum cœlorum.* Hoc enim fuit initium prædicationis tam Joannis Baptistæ, quam Christi. Verum hæc minus sunt verisimilia, tum quia sic Christus debuisset formam baptismi mutare : quod incongruum fuisset, sic enim duplex baptisma instituisset, tum quia non est versimile Christum baptizasse in nomine suo, cum tamen ipse per se baptizarit suos Apostolos.

Porro antiquorum Patrum sententia est, ait Enthymius, B. Virginem et S. Petrum à Christo ipso esse baptizatos. Et Evodius S. Petri in cathedra Anthiochena successor, epistola quæ inscribitur Τὸ φῶς, id est *lumen*, asserit Christum suis manibus baptizasse Andream, Joannem et Jacobum, et ab his ceteros Apostolos fuisse baptizatos. Et S. August. epist. 108. docet Apostolos baptismo Christi fuisse baptizatos, antequam ipsi eodem alios baptizarent.

23. Erat autem et Joannes baptizans in Ænnon, juxta (græce ἐγγὺς, id est, *prope*) Salim : quia aquæ multæ erant illic, et veniebant, et baptizabantur.] *Ænnon*, vel *Ennon* oppidum erat apud Jordanem, octo passuum millibus distans à Betsan, quæ postea Scythis illam occupantibus, dicta est Scythopolis : ita dicta ab Hebr. *ain*, et crasi *en*, id est fons, quia, ut sequitur, *aquæ multæ erant illic.*

Juxta Salim.] *Salim* vel *Salem* duplex erat : una quæ postea dicta est Jerusalem, altera juxta Scythopolim, quæ tempore S. Hieronymi dicebatur *Salumias*, ut ipse testatur in Locis Hebr. *Salem* heb idem est quod *sanitas, integritas, pax, perfectio :* hanc enim pœnitentes recipiebant à Joanne transmissi ad Christum, qui non longe à Joanne baptizabat. *Baptizabat Christus*, ait Cyrill. *per discipulos suos, Joannes quoque ipse non per alios, sed manibus suis : nec in iisdem fontibus, in quibus Christus, sed juxta Salim, et in fonte quodam certo atque vicino, quia multæ aquæ erant illic.* Unde colligas Joannem ita baptizasse, ut non solum caput (ad hoc enim modica aqua erat opus) sed et corpus aquis ablueret. Porro Joannes prius baptizarat in Bethania, sive Bethabara, ubi Jesum baptizavit c. 1. 18. Unde putant nonnulli ipsum illum locum cessisse Jesu, ut ipse ibidem baptizaret, ac se transtulisse in Ænnon. Verum hoc invidiam conflasset Jesu, ac lites inter ipsum et Joannis discipulos concitasset. Quare verius videtur, quod Joannes sponte sua subinde locum mutarit, ut totam Jordanis regionem prædicando et baptizando circumiret, pluresque ad suum baptismum alliceret, quibus ipse Jesum esse Messiam annuntiaret, *ut in eum, qui post ipsum venturus erat, crederent*, ait S. Chrys.

Nondum enim missus (græce, βεβλημένος, id est, conjectus, compactus) fuerat Joannes in carcerem.] Hæc vox, ait S. Chrys. innuit Joannem baptizasse usque ad suam incarcerationem : usque ad mortem enim constans perstitit in officio suo, ad quod à Deo missus erat, scilicet ut baptizando et prædicando pararet viam Christo, quod cum sat superque fuisset, Dei nutu permissus est incerari, ut locum cederet Christo, omnesque suos discipulos ad Christum transmitteret, uti reipsa fecit.

Addit hoc Joannes Evangelista, ut innuat se hæc omnia supplere, et addere ceteris tribus Evangelistis : illi enim historiam suam ordiuntur à carcere Joannis.

Facta est autem quæstio ex discipulis Joannis, cum Judæis de Purificatione.] *Autem*, græce οὖν, id est *igitur ;* quia scilicet Joannes baptizabat cum Jesu, ut præcessit : inde enim orta est *quæstio*, id est lis et contentio, *ex discipulis Joannis*, scilicet hanc quæstionem et litem moventibus, utpote zelantibus pro honore et auctoritate magistri sui Joannis, ne ille vilesceret per baptismum Jesu, ad quem plures confluebant, præsertim transmittente, et Jesum sibi præferente ipsum et S. Joanne.

Cum Judæis.] Jesum sequentibus. Græca Complut. habent in singulari, μετὰ Ἰουδαίου, id est, *cum Judæo ;* Syr. addit, *uni ex discipulis Joannis, cum uno Judæo :* quam lectionem sequuntur et exponunt S. Chrysost. Nonnus, Theophyl. et Euthymius : Latini vero, et ex Græcis S. Cyrill. legunt, *cum Judæis* in plurali. Fieri potest, quod unus hanc litem suscitarit, quam deinde plures, ut fieri solet, adauxerint, *de purificatione*, id est, de baptismo Joannis et Jesu, uter scilicet esset melior, magisque purificaret et sanctificaret. Nam *Judæus quidem*, ait Theoph. *præferebat baptisma discipulorum Christi, discipuli vero Joannis baptisma magistri sui ;* utpote qui prior multos, adeoque ipsum Jesum quasi discipulum suum baptizasset. Sed replicabant discipuli Jesu, ipsum multa miracula fecisse, Joannem vero nullum. Rursum Joannem Jesum sibi prætulisse, et asseruisse ipsum esse Messiam, sive Christum, ita sanctus Augustinus, Beda, Cyrillus et Chrysostom. cum suis.

26. Et venerunt ad Joannem, et dixerunt ei : Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum.] *Rabbi*, paraphrastice, eleganter Nonnus : *Rabbi, qui primus salutarium aquarum fuisti præco.*

Qui erat tecum trans Jordanem.] Scilicet Jesus, qui ad te venit ut baptizaretur : hic jam ingratus se tibi æquat, tuum officium invadit, tuum baptismum ambit et usurpat. Dignus ergo est ut eum coerceas, alioqui omnes à te ad illum defluent, cum ignominia et dedecore, tam tuo, quam nostro. Audi S. Chrys. *Quem tu baptizasti*,

quem clarum et conspicuum reddidisti, is eadem quæ tu, audet. Et paulo post : *Qui in discipuli loco habitus est, qui nulla ex parte nobis superior erat, is abs te discedens baptizat. Hæc autem ex animi imbecillitate, et ambitione quadam loquebantur.* Similiter Euthym. *Hic munus tuum contra te exercet, tuamque rapit gloriam. Et insuper exasperare illum volentes, addiderunt : Et omnes veniunt ad eum te relicto.*

27. RESPONDIT JOANNES, ET DIXIT : NON POTEST HOMO ACCIPERE QUIDQUAM, NISI FUERIT EI DATUM DE CŒLO.] Joannes reprimit discipulorum ambitionem et contentionem, imo aperte litem Christo adjudicat, eumque sibi præfert, et novum amplumque ei dat testimonium, quod ipse sit Messias. q. d. Ego non possum sine insigni præsumptione, superbia et ingratitudine, ac consequenter nec volo, nec desidero occupare majorem gradum, majus officium, majorem auctoritatem, quam mihi dederit Deus. *Decet enim hominem concessa sibi de cœlo mensura esse contentum*, ait Cyrillus. Quid ergo vultis ? ut ego Messiæ munus invadam, illudque Jesu præripiam? Deus hoc avertat : si enim id facio, Deus juste me officio et honore meo privabit. Scitis illud vulgo apud nostros Syros jactatum : *Camelus postulans cornua, aures amisit.* Absit igitur à me, ut me Jesu præferam, ut mihi Messiæ nomen et dignitatem arrogem : hoc enim Jesu datum est à Deo, non mihi; mihi sat superque dedit Deus, quod ejus præcursorem et indicem me fecerit : illo ergo contentus vivam et moriar, cætera omnia Jesu Domino meo ultro concedam. Ita August. Beda et alii : licet sanctus Chrysost. cum suis hæc à Joanne dicta putet, non de se, sed de Jesu. q. d. Jesus facit se Messiam, idque probat per miracula, et recte facit : quia hæc dignitas, et hoc officium illi datum est à Deo : nemo enim potest hoc usurpare, nisi cui id dederit Deus, juxta illud Hebr. 5. 4. *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo.* Deus enim cuique distribuit mensuram fidei et gratiæ ultra quam se efferre nequit, et quam recte usurpare potest et debet.

28. IPSI VOS MIHI TESTIMONIUM PERHIBETIS (græce μαρτυρεῖτε, id est, *testes estis*) QUOD DIXERIM : NON SUM EGO CHRISTUS, SED QUIA MISSUS SUM ANTE ILLUM.] Ut scilicet ejus adventum præeam, hominesque præparem, velut ejus præcursor, minister, index et præco. q. d. Scitis me semper professum esse, quod non sim Christus, sed præcursor Christi, cur ergo me jam sollicitatis, ut ego hæc dicta mea revocem, ac me Jesu præponam, illique nomen Christi suffurer, illudque mihi arrogem? Sane hæc intoleranda foret superbia, inconstantia, injuria et blasphemia : sinite ergo me meo officio contentum vivere, mecumque Jesu viam præparate, illique quasi Messiæ, Deo et Domino meo et vestro, vos totos addicite et servite.

29. QUI HABET SPONSAM (cui sponsa assignata et desponsa est) SPONSUS EST; AMICUS AUTEM SPONSI, QUI STAT, ET AUDIT EUM, GAUDIO GAUDET PROPTER VOCEM SPONSI. HOC ERGO GAUDIUM MEUM IMPLETUM EST.] q. d. Jesus Christus per incarnationem despondit sibi Ecclesiam, sive totum cœtum populi fidelis, huicque ille à Deo addictus est, quasi sponsa sponso. Jesus ergo est verus Ecclesiæ sponsus, et sponsus à toto populo fideli summe acceptandus, amandus et colendus est. Quid mirum ergo, si totus populus me relicto ad illum confluat ? Ego enim non sum sponsus, puta Christus, sed amicus sponsi Christi : quare illi non invideo hunc populi confluxum, sed ut amicus ejus mire gaudeo, quod tanto dignus sim habitus ministerio, ut sim sponsi paranymphus, utque sponsam, id est populum fidelem, ad illum traducam, ut omnes eum velut Messiam suum agnoscant, ament et revereantur, ab eoque omnem gratiam et gloriam exspectent : ille enim est sponsus sponsæ, id est, caput et princeps totius Ecclesiæ.

Alludit ad paranymphos, qui sponso erant intimi, et familiarissimi, adeo ut ad ipsum cubile et thalamum nuptialem, cæteris exclusis, admitterentur, ideoque amici sponsi vocabantur. Talis enim erat Joannes Christo. *Sponsus*, ait Cyrill. *celebritatisque princeps Jesus est, minister ego, eaque dignitas mea, ut inter amicos sponsi numeratus, vocem sponsi audiam. Nolite in me sponsi coronam quærere :* sponsi enim coronis nuptialibus coronabantur quasi principes et reges totius familiæ; juxta illud Isaiæ 61. 10. *Quasi sponsum decoratum corona.* Unde Claudianus in nuptiis Honor. Imper. hoc Epithalamium canit :

Tu festas Hymenæe faces, tu Gratia flores
Elige, tu geminas Concordia necte coronas.

Et Plutarch. in Vita Alexandri magni, asserit eum fuisse coronatum, cum uxorem duxit. Est enim corona symbolum hilaritatis, lætitiæ, gratulationis, pulchritudinis, exultationis : quæ omnia abundant in nuptiis et sponsis.

De hisce nuptiis spiritualibus Christi, in quibus multitudo fidelium, quasi sponsa per fidem, gratiam et charitatem, Christo quasi sponso despondetur, dixi Matth. 22. 2.

Nota. Joannes cap. 1. vocavit se servum Jesu, adeoque indignum se esse, qui ejus calceos solvat, professus est; hic vero vocat se *amicum* ejusdem : quia hæc est Jesu, Deique nostri dignatio, ut fideles suos servos in amicos, imo filios sibi assiscat et adoptet. Vocat autem Joannes hic potius se *amicum*, quam servum, quia servi sæpe invident felicitati herorum; amici autem non, sed illi cooperantur, illamque promovent, ac de ea gaudent et exultant. Sensus ergo est, q. d. Ego Joannes adeo non doleo, nec invideo Jesu, quod totus populus ad eum velut Messiam confluat, quia ejus intimus sum amicus, summeque eum amo, atque ut amicus sategi semper, et satago populum fidelem à me ad ipsum amandare, quasi sponsam ad suum sponsum. Hoc enim fuit meum officium, ad quod me Deus misit in mundum, ac scilicet Synagogam, sive Judæos omnes ad Jesum, quasi suum Messiam adducam. Ita S. Chrysost. et ex eo Theophyl. *Hoc*, inquit, *effecturus veni, et tunc maxime dolorem ego pronubus si non fieret, si ad sponsum sponsa, hoc est populus non accederet; non autem nunc cum testimonium nostrum re comprobatur, et onus quoad mihi concreditum fuerat, video profecisse. Hoc mihi curæ fuit, et propterea omnia feci : cum vero in præsentia contigisse videam, gaudeo et exulto.* Idem faciat doctor, concionator, pastor, ut fideles non sibi, sed Christo conquirat, addicat et tradat, uti faciebat Paulus, dicens : *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* 2. Cor. 11.

QUI STAT, ET AUDIT EUM, GAUDIO GAUDET PROP-

TER VOCEM SPONSI.] q. d. Ego Joannes asto sponso Christo, quasi minister, silensque audio *vocem sponsi* cum sponsa sua amice colloquentis; non autem sponsam mihi ipsi appeto, et ambio; sed summe gaudeo, quod vocem ejus audire merear: scilicet audivit Joannes tum baptizans, tum in carcere existens miracula et prædicationem Christi, ideoque discipulos suos ad eum transmisit, Matth. 11. Innuit hic Joannes sibi imminere silentium, ut scilicet officio suo defunctus, à prædicando et baptizando cesset, ac locum cedat Christo, illique velut cursu peracto lampada tradat: quod paulo post factum, cum Herodem reprehendens ob adulterium cum Herodiade, ab eodem in carcerem detrusus est. Ita S. Chrys. Theoph., Euthym.

HOC ERGO GAUDIUM MEUM IMPLETUM EST.] q. d. Cœpi gaudere cum Deo revelante cognovi instare adventum Christi: magis gavisus sum, cum eum præsentem vidi et audivi; at cum totum populum ad eum confluere intellexi, meum gaudium impletum et perfectum extitit. Hujus enim unius gratia ego prædicavi, baptizavi, totamque vitam meam transegi.

30. ILLUM OPORTET CRESCERE, ME AUTEM MINUI.] *Crescere*, scilicet concursu populi, prædicationis celebritate, auctoritate, miraculorum copia et gloria, adorationis religione et cultu, ut totus mundus eum ut Christum agnoscat, amet, colat, adoret; me autem ut merum ejus præcursorem et ministrum æstimet; sicut lucifer (sive stella Veneris) in aurora fulgens, sole appropinquante, per ejus splendorem obscuratur. Ita S. Cyrill. quem audi: *Quousque profunditas aeris nocturnis tenebris obscuratur, aureo fulgore gloriaque integra splendere luciferum, magna omnes prædicant admiratione. Cum autem ad ortum sol festinare videtur, cumque lux ejus nostrum hunc orbem aliquantum illuminaverit, cedit sensim majori lucifer, et Joannis verba non injuria dicere posset: illum oportet crescere, me autem minui.* Sic et S. Chrysostomus ac Theoph. quem audi: *Crescit Christus secundum quod paulatim manifestat se per signa et miracula, non secundum profectum in virtutibus, Absit: hoc enim Nestorii deliramentum esset.*

ME AUTEM MINUI.] Non virtute, nec sapientia, nec meritis: in iis enim assidue crevit Joannes usque ad martyrii lauream; sed quoad honorem, auctoritatem, concursum populi, prædicationem et baptismum. q. d. *Meum feci officium*, jam cessabo, ait Chrys. Hujus rei symbolo Joannes natus est mox post solstitium æstivum, cum dies incipiunt decrescere et minui, puta die 24. junii: Christus vero natus est paulo post solstitium hiemale, cum dies brevissimi crescere incipiunt, puta die 25. decembris, uti solerter annotarunt S. Chrys. hom. de Nativitat. S. Joannis, S. Ambros. serm. 2. de Natali Domini, et S. August. qu. 58. inter 83.

31. QUI DE SURSUM VENIT, SUPER OMNES EST.] Dat causam cur Jesum crescere oporteat; se vero minui; nimirum quod Jesus de sursum, id est, de cœlo ex sinu Patris, quasi unigenitus Dei Filius (*qui ex superiore germinavit radice paternam conservans naturam*, ait Cyrill.) venit in terram carnem assumens: quare ipse *super omnes est*, id est, non tantum me Joanne, sed et omnibus angelis, hominibus et creaturis longe superior est, utpote omnium creator et dominus, ideoque ab omnibus devotissime recipiendus, diligendus, colendus et adorandus.

32. QUI EST DE TERRA, DE TERRA EST, ET DE TERRA LOQUITUR. QUI DE CŒLO VENIT, SUPER OMNES EST. ET QUOD VIDIT, ET AUDIVIT, HOC TESTATUR; ET TESTIMONIUM EJUS NEMO ACCIPIT.] Joannes componit et præponit Christum sibi, quasi cœlestem terreno; quantum ergo cœlum eminet terræ, tantum Christus supereminet Joanni, juxta illud: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis*, 1. Cor. 15. 47. Vide ibi dicta.

Sensus ergo est, q. d. *Qui de terra* natus est, uti ego Joannes natus sum, ac de terra plasmatus et formatus est, instar Adæ, hic terrenus est, et *de terra*, id est terrena loquitur. Sic vers. 6. hominem de carne natum vocavit *carnem*, id est carneum. Hoc autem in Joanne verum est. Primo, si ejus nudam naturam spectes, seclusa Dei gratia, vocatione et revelatione: sic enim Joannes non nisi terreus et terrenus erat, nec nisi terrena sapiebat: quia *si quid divinum audisti à Joanne, illuminantis est, non recipientis*, ait S. Augustinus, quasi dicat, id accepit à Deo, non habet à se.

Secundo, id verum est, si Joannes conferatur cum Christo, cujus origo, natura et loquela longe sublimior erat Joanne, et plane cœlestis divinaque, ac consequenter omnino efficax ad animos hominum, quocumque vellet, promovendos, per internam gratiam, quam cum verbis suis audientium interius inspirabat et imprimebat, uti notat S. Cyrill.

ET QUOD VIDIT, ET AUDIVIT, id est, quod cognovit, quod intellexit, HOC TESTATUR.] Scilicet ipse Christus. Est catachresis. In divinis enim idem est *videre* et *audire*, idemque quod cognoscere; et *videre* significat evidentiam rerum cognitarum, auditus originem, quod scilicet hæc omnia à Patre cum essentia divina acceperit, puta omniscientiam et πανσοφίαν.

NEMO ACCIPIT.] Id est, pauci accipiunt. Est hyperbole. Ita S. Chrysost. licet enim multi confluerent ad Jesum; tamen hi præ ceteris domi manentibus, et Christi prædicationem negligentibus, erant pauci, atque inter hos paucos alii in Christum credebant, alii non credebant, uti Scribæ, Pharisæi, et eorum asseclæ. Tangit Joannes suos discipulos, ait Chrysost. ceterosque Judæos, ait Euthymius, quod pauci ad eum veniant, pauciores in eum credant.

33. QUI ACCEPIT (vel accipit) EJUS TESTIMONIUM (illi credendo) SIGNAVIT QUIA DEUS VERAX EST.] Pro *signavit*, græce est ἐσφράγισεν, id est, sigillavit, sive sigillo (σφραγὶς enim est sigillum) suo obsignavit et confirmavit, q. d. Qui recipit Christi testimonium, illique credit, hic eo ipso testatur, et quasi adhibito suæ fidei sigillo obsignat, profitetur et confirmat veracem esse Deum Patrem, qui per Filium, quasi per os proprium loquitur res verissimas et divinas: Filius enim illas à Patre audivit et accepit. Aut, ut Cyrillus, talis profitetur Deum Filium esse veracem, qui hæc ipsa loquitur, q. d. Qui credit Deo, ejusque Filio, magnum honorem defert Deo, quia credendo profitetur ipsum esse veracem, adeoque esse primam et infallibilem veritatem. Sicut ex adverso qui non credit, valde inhonorat Deum, quia reipsa facit eum fallacem et mendacem:

quæ summa est Dei injuria, contemptus, ignominia et blasphemia. Hoc est quod Joannes ait epist. 1, c. 5. 10. *Qui credit in Filium habet testimonium Dei in se. Qui non credit Filio, mendacem facit eum, quia non credit in testimonium, quod Deus testificatus est de filio suo. Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus. Et hæc vita in Filio ejus.* Vide ibi dicta. Paulo aliter Alcuinus: *Sigillavit*, inquit, id est, *signum posuit in corde suo quasi singulare aliquid et speciale, hunc esse verum Deum, qui missus est ob salutem humani generis.*

Porro Deus dicit signare et sigillare sua dicta et oracula, dum ea per miracula, quasi sigilla sua confirmat: homo vero dicitur signare et sigillare eadem dicta Dei, cum eadem credit esse vera, et à Deo quasi à prima veritate profecta. Fides ergo est sigillum, quo obsignamus dicta Dei: credendo enim profitemur et confirmamus illa esse vera et divina, sicut rex suo sigillo confirmat suas litteras.

Denique Joannes Alba Elect. S. Script. cap. 77. sic explicat, q. d. Deus *signavit*, id est, elegit, et in mente sua designavit descripsitque ad vitam æternam illum, qui accipit testimonium ejus, puta qui credit in Christum, *quia Deus verax est*, ut vitam æternam quam fidelibus promisit, veraciter eisdem largiatur. Sed hic sensus videtur torquere verba S. Scripturæ. Aliud enim est signare electum, aliud signare Dei testimonium. Hic tamen sensus quadrat illi loco Joan. 6. 27. *Hunc enim Pater signavit Deus*, de quo ibidem.

34 Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur: non enim ad mensuram dat Deus spiritum.] Probat quod dixit, eum qui credit Jesu Christo, sigillo fidei suæ signare et testari quod Deus sit verax, eo quod Jesus, quem è cœlo misit Deus in terram, ut in carne assumpta homines doceret et salvaret; Jesus, inquam, non sua, sed Dei mittentis se verba loquitur. q. d. Verba Jesu sunt verba Dei Patris, ipse enim eadem dedit Jesu: quare qui Jesu credit, hic in Deum Patrem credit: Deus enim Jesum misit, et Dei sunt verba, quæ Jesu loquitur. Ita Euthymius.

Non enim ad mensuram dat (Jesu Christo Filio suo) Deus spiritum,] hoc est dona Spiritus sancti. Dicit *dat*, non *dedit*: quia quæ Deus semel dedit Christo, eadem semper dat per conservationem et continuum influxum: conservatio enim non est aliud, quam rei creatæ continuatio, et continuata quasi creatio. Sensus est, q. d. Jesus à Deo missus, verba Dei omniaque divina mysteria eloquitur et prædicat: quia Deus hæc ei communicat sine mensura, et quasi immense: nec enim Deus ita pauper aut parcus est, ut certam habeat spiritus mensuram, qua majorem dare non possit: infinita enim in Deo est hæc spiritus opulentia, quam Jesu, utpote filio suo, dat et communicat. Licet ergo vos, ô discipuli, in me Joanne magistro vestro, magnam videatis divini spiritus in prædicando vim et efficaciam; tamen scitote in Jesu longe esse majorem, imo in eo esse omnem spiritus plenitudinem; in Jesu, inquam, tum qua Deus est, tum qua homo; qua Deus enim, *substantialiter in seipso spiritum possidet*, ait Cyrillus: qua homo est in ipso *inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*, Coloss. 2, 9. Unde *vidimus eum plenum gratiæ et veritatis*, ait Joan. c. 1. 14, *ac in eo omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi* sunt, Coloss. 2. 3. Ita S. August. *Hominibus*, ait, *ad mensuram dat, unico filio non dat ad mensuram.* Et S. Chrys. *Nos omnes ad mensuram operationem spiritus accipimus* (juxta illud: *Et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei*, Rom. 12. 3,) *ille vero sine mensura.*

Dices: Ergone Christus, ut homo est, accipit spiritum et gratiam, absolute et physice immensam et infinitam? Resp. Non: hoc enim fieri nequit, nec hujus capax est anima Christi creata et finita: dicitur ergo sine mensura illi datus spiritus, eo quod Deus abundantissime omnes gratias omniaque dona sua illi communicarit, ut capiti Ecclesiæ; ut, scilicet, ipse illa in homines fideles, quasi in membra sua dispertiretur et distribueret, certa mensura ad libitum: esto enim fideles essent sine mensura et numero, ac successive innumeri et infiniti; tamen Christus quasi caput in omnes, quasi in membra sua, spiritum ut gratiam suam influeret. Vide D. Thomam et scholasticos. 3 part. quæst. 7. artic. 11. et 12. et tota quæstione 8. ubi disputant, an gratia Christi fuerit infinita. Audi S. Hieronym. in cap. 11. Isaiæ: *Super hunc florem, qui de trunco et radice Jesse, per Mariam virginem repente consurgit, requiescet spiritus Domini: quia in ipso complacuit omnem plenitudinem divinitatis habitare corporaliter, nequaquam per partes, ut in ceteris Sanctis, sed juxta Evangelium eorum, quod Hebræo sermone conscriptum legunt Nazaræi: Descendet super eum omnis fons Spiritus Sancti.*

Quocirca quidquid Jesus agit, quidquid loquitur, hoc sanctum, hoc spirituale, hoc divinum est: totus enim possidetur à Spiritu sancto; ille eum regit, agit, movet: ille verba quæ loquitur, cordi et ori ejus inserit: ille miracula, quibus dicta sua confirmet, per eum operatur et patrat: quare qui eum recipit, et in eum credit, Deum Patrem et Spiritum sanctum recipit, in eumque credit, ac credendo signat et confirmat, quod Deus verax est: secus fuit in Joanne-Baptista et Prophetis, qui non ita possidebantur à Spiritu sancto, quin et multa agere et dicere possent ex proprio spiritu, ideoque falli et fallere, uti falsus est Nathan propheta, Davidi quasi ex ore Dei dicens, ut fabricaret templum, 2. Reg. 7. 3.

35. Pater diligit Filium: et omnia dedit in manu ejus.] q. d. Sicut Deus Pater diligit Filium sine mensura, sic *omnia* dat *in manu*, id est, in arbitrio et potestate ejus sine mensura, *omnia*, scilicet corporalia et spiritalia, omnia quæ in cœlo et in terra sunt, ac consequenter omnia dona Spiritus sancti, ut ea ad libitum in fideles suos distribuat. Rursum, *omnia*, id est, omne jus quod S. Trinitas in homines et res creatas habet, hoc dedit Filio, non solum qua Deus, sed et qua homo est, ut possit de iis facere quidquid voluerit. Vide dicta Matth. 28. 18. Audi Eutym. *Tanquam Deus omnia habebat (omnia siquidem per ipsum facta sunt) hoc tamen etiam dedit ei tanquam homini. Convenienti autem modo dictum est, diligit et dedit: sicut inter homines dicitur. Solent namque patres diligere filios, eisque tradere quæ sua sunt.*

36. Qui credit in Filium, habet vitam æternam.] *Habet*, in spe ac jure, quasi in radice et semine, sed necdum in re et fructu, aut etiam actu. Habet enim fidem et gratiam, quæ ei jus tribuit ad gloriam: sed gratiam inchoatam in spiritali Dei cognitione et amore, quæ perficietur post

tem in cœlo. Sic Joan. 17. 3. dicitur : *Hæc est vita æterna* (id est, hæc est via et inchoatio vitæ æternæ) *ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum.* Est metonymia.

Qui autem incredulus est Filio, non videbit (non sentiet, non fruetur, non percipiet) vitam, sed ira Dei manet super eum.] *Manet* æternumque manebit, *ira,* id est Dei vindicta et gehenna, *super eum,* id est, semper eum puniet, ait Euthym. per omnem æternitatem. Audi Cyrillum : *Vitam non videbunt, id est, nec quantum ad visum quidem pertinet nudum, ad vitam Sanctorum pervenire poterunt, non attingent illam beatitudinem, non gustabunt illa gaudia, non videbunt veram illam vitam : suppliciis enim cruciabuntur, quod omni morte tristius est, in solo sensu dolorum animam in corpore retenturi.*

Hucusque Joannis elogia de Christo ad discipulos, quibus illi sensim ad Christum traducti sunt.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Narrat colloquium Christi cum Samaritana quo, Christus eam docet Deum adorandum esse in spiritu et veritate, seque esse Messiam. Secundo, v. 32. Christus Apostolis mirantibus ejus cum muliere colloquium, respondet suum cibum esse facere voluntatem Patris, circa messem et salutem hominum. Unde confluentibus ad se Samaritis prædicans, multos ex eis convertit. Tertio, v. 46. Sanat filium reguli.

1. Ut ergo cognovit Jesus quia audierunt Pharisæi quod Jesus plures discipulos facit, et baptizat, quam Joannes, 2. (quanquam Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus) 3. reliquit Judæam, et abiit iterum in Galilæam. 4. Oportebat autem eum transire per Samariam. 5. Venit ergo in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar : juxta prædium, quod dedit Jacob Joseph filio suo. 6. Erat autem ibi fons Jacob. Jesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem. Hora erat quasi sexta. 7. Venit mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Jesus : Da mihi bibere. 8. (Discipuli enim ejus abierant in civitatem ut cibos emerent.) 9. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana : Quomodo tu Judæus cum sis, bibere à me poscis, quæ sum mulier Samaritana? non enim coutuntur Judæi Samaritanis. 10. Respondit Jesus, et dixit ei : Si scires donum Dei, et quis est, qui dicit tibi : Da mihi bibere : tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam. 11. Dicit ei mulier : Domine, neque in quo haurias habes, et puteus altus est : unde ergo habes aquam vivam? 12. Nunquid tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum, et ipse ex eo bibit, et Filii ejus, et pecora ejus? 13. Respondit Jesus, et dixit ei : Omnis, qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum : qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum : 14. sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. 15. Dicit ad eum mulier : Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniat huc haurire. 16. Dicit ei Jesus : Vade, voca virum tuum, et veni huc. 17. Respondit mulier, et dixit : Non habeo virum. Dicit ei Jesus Bene dixisti, quia non habeo virum : 18. quinque enim viros habuisti, et nunc, quem habes, non est tuus vir : hoc vere dixisti. 19. Dicit ei mulier : Domine, video quia Propheta es tu. 20. Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis, quia Hierosolymis est locus, ubi adorare oportet. 21. Dicit ei Jesus : Mulier crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem. 22. Vos adoratis, quod nescitis : nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judæis est. 23. Sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Nam et Pater tales quærit, qui adorent eum, 24. Spiritus est Deus : et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare. 25. Dicit ei mulier : Scio quia Messias venit, (qui dicitur Christus :) cum ergo venerit ille, nobis annunciabit omnia. 26. Dicit ei Jesus Ego sum, qui loquor tecum. 27. Et continuo venerunt discipuli ejus : et mirabantur, quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit : Quid quæris, aut quid loqueris cum ea?

28. Reliquit ergo hydriam suam mulier, et abiit in civitatem, et dicit illis hominibus :
29. Venite, et videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci : nunquid ipse est
Christus? 30. Exierunt ergo de civitate, et veniebant ad eum. 31. Interea rogabant eum
discipuli, dicentes : Rabbi, manduca. 32. Ille autem dicit eis : Ego cibum habeo
manducare, quem vos nescitis. 33. Dicebant ergo discipuli ad invicem : Nunquid aliquis
attulit ei manducare? 34. Dicit eis Jesus : Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus, qui
misit me, ut perficiam opus ejus. 35. Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt,
et messis venit? Ecce dico vobis : Levate oculos vestros, et videte regiones, quia albæ sunt
jam ad messem. 36. Et qui metit, mercedem accipit, et congregat fructum in vitam
æternam: ut, et qui seminat, simul gaudeat, et qui metit. 37. In hoc enim est verbum verum :
quia alius est qui seminat, et alius est qui metit. 38. Ego misi vos metere quod vos non
laborastis : alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis. 39. Ex civitate autem illa
multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhi-
bentis : Quia dixit mihi omnia quæcumque feci. 40. Cum venissent ergo ad illum Samari-
tani, rogaverunt eum ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. 41. Et multo plures
crediderunt in eum propter sermonem ejus. 42. Et mulieri dicebant : Quia jam non prop-
ter tuam loquelam credimus : ipsi enim audivimus, et scimusquia hic est vere Salvator
mundi. 43. Post duos autem dies exiit inde: et abiit in Galilæam. 44. Ipse enim Jesus testi-
monium perhibuit, quia Propheta in sua patria honorem non habet. 45. Cum ergo venisset
in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidissent quæ fecerat Hierosolymis in
die festo, et ipsi enim venerant ad diem festum. 46. Venit ergo iterum in Cana Galilææ,
ubi fecit aquam vinum. Et erat quidam regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaum.
47. Hic cum audisset quia Jesus adveniret à Judæa in Galilæam, abiit ad eum, et rogabat
eum ut descenderet, et sanaret filium ejus : incipiebat enim mori. 48. Dicit ergo Jesus ad
eum : Nisi signa et prodigia videritis, non creditis. 49. Dixit ad eum regulus : Domine,
descende priusquam moriatur filius meus. 50. Dicit ei Jesus : Vade, filius tuus vivit.
Credidit homo sermoni quem dixit ei Jesus, et ibat. 51. Jam autem eo descendente, servi
occurrerunt, et ei nunciaverunt dicentes, quia filius ejus viveret. 52. Interrogabat ergo
horam ab eis, in qua melius habuerit. Et dixerunt ei : Quia hora septima reliquit eum
febris. 53. Cognovit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Jesus : Filius tuus
vivit : et credidit ipse, et domus ejus tota. 54. Hoc iterum secundum signum fecit Jesus,
cum venisset à Judæa in Galilæam.

1. Ut ergo cognovit Jesus, quia audierunt Pharisæi quod Jesu plures discipulos facit, et baptizat quam Joannes.] Scilicet ante fecerat et baptizaverat, ait S. Augustinus lib. de Consensu Evangel. c. 18. nam Joannes jam erat in carcere. Hæc enim contigerunt occasione incarcerationis Joannis. Jesus enim audiens eum ab Herode incarceratum per calumniam Pharisæorum, qui invidebant Joanni gloriam prædicandi et baptizandi, cum tanto populi confluxu et applausu, præsertim quod ipse sine eorum auctoritate et venia baptizaret et prædicaret, quodque ipsorum vitia taxasset, eosque vocasset genimina viperarum; eum quasi novatorem, qui populi seditionem facile concitare posset, accusarunt apud Herodem, qui pariter Joanni offensus ob ejus reprehensionem, urgente Herodiade, Joannem incarceravit. Jesus id audiens, metuensque eorumdem Pharisæorum invidiam et calumniam, ob majorem populi ad se confluxum, ne se pariter per Herodem vel Pilatum incarcerarent et occiderent ante tempus à Patre præfinitum, è Judæa prudenter secessit in Galilæam. Vide dicta Matth. 4. 12.

2. Quanquam Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus,] tum quia Jesus majoribus officiis prædicandi, ægros dæmoniacosque sanandi occupabatur. Unde et Paulus : *Non misit me Christus baptizare,* inquit, *sed Evangelizare*, 1. Corinth. 1. 17. tum ut ostenderet vim baptismi sui majorem esse Joannis baptismo. Joannes enim per se baptizabat, nec habebat jus delegandi eam potestatem discipulis; sed discipulis baptizantibus, ipse baptizare censebatur : nam ut ait S. Aug. *Præbebant discipuli ministerium corporis, præbebat ille adjutorium majestatis*, ac illis corpus abluentibus, ipse animam à peccatis abluebat. Vide dicta c. 3. 32.

3. Reliquit Judæam, et abiit iterum in Galilæam.] Non formidinis causa, quasi timeret mortem, sed ut Pharisæorum leniret invidiam, ait Chrysost. Pharisæi enim erant potentes; imo sacerdotes, Scribæ, Senatores, ac Magistratus fere erant Pharisæi. Est hic secundus Christi secessus in Galilæam : primus enim fuit cap. 1. 43. Vide dicta Matth. 4. 12.

4. Oportebat autem eum transire per Samariam.] Hæc enim inter Judæam et Galilæam interjacet. Notat Cyrillus, Christum hic non contraire suo præcepto, quo Apostolis jussit dixitque Matth. 10. 5. *In civitates Samaritanorum non intraveritis*, quia ibi vetat Apostolis ne ex pro-

fesso adeant Samaritanos, ibi habitent, diu morentur, iisque continuo evangelizent, ne Judæos Samaritanorum hostes à se et à fide Christi avertant: hic autem Jesus obiter dumtaxat transiit per Samariam, ut iret in Galilæam.

Samariam.] Samaria regio erat, quam occupavit tribus Ephraim, et dimidia tribus Manasse: ita dicta est à regia urbe Samaria, quæ nomen accepit à nomine montis, in quo ædificata erat, qui dictus est *Somer*, 3. Regum 16. 24. Vide Adrichomium, Brochardum, Bredenb. et alios in Descript. terræ sanctæ. Samaria postea dicta est Sebaste, id est Augusta, ubi corpora Elisæi, Joannis Baptistæ, et aliorum Prophetarum sepulta fuere.

5. Venit ergo in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar (quæ sita erat) juxta prædium, quod dedit Jacob Joseph filio suo.] *Sichar*, id est *Sichem*. Ubi Dina corrupta est à Sichem urbis domino, Gen. 33. Urbs hæc à Jeroboam faciente schisma à Roboam sibique regnum decem tribuum, sive Israelis, usurpante, facta et regionis Samariæ metropolis, totiusque regni caput, postea tamen ab Amri hæc dignitas translata est in urbem Samariæ; deinde tempore Alexandri Magni rursum Sichem facta est caput Samariæ, dictaque Neapolis, teste Josepho lib. 11. Antiq. cap. 8. Tempore Christi *Sichem* corrupte dicebatur *Sichar*, hodie *Pelosa* vel *Napolosa* vocatur. Urbs hæc in Scriptura multis heroicis factis est memorabilis. Abraham, ait Toletus, migrans ex Mesopotamia in Chanaan, primo venit in Sichem, ibique primum altare ædificavit Domino, et terræ illius promissionem accepit, ut habetur Gen. 12. et 13. Jacob etiam revertens ex Mesopotamia cum uxoribus et filiis, in Sichem fixit tabernaculum, et ibi emit partem agri à filiis Emor, Gen. 33. Ibi Dina corrupta à filio regis Sichem, et facta est occisio magna à filiis Jacob, Gen. 34. Sichem constituta fuit asylum et refugium fugitivis, Josue 20. Ibi decem tribus, propter stultitiam Roboam, recesserunt à Juda, 3. Reg. 12. Ossa Joseph in Sichem sepulta sunt, ut habetur Josue ultim. S. Hieronym. tract. de Locis Hebr. eamdem dicit Sichem et Salem; unde sequitur Melchisedec typum Christi, etiam hujus urbis regem fuisse: profecto urbs satis per se celebris, multo celebrior propter hoc Christi miraculum facta est.

Juxta prædium quod dedit Jacob (moriens) filio suo Joseph.] Genes. 48. v. 22. Vide ibi dicta. Quocirca Joseph moriens in Ægypto, jussit ossa sua transferri in Sichem, tanquam in prædium sibi proprium, et à patre Jacob testamento sibi relictum, Josue ult. v. 32.

6. Erat autem ibi fons Jacob.] *Fons*, id est puteus effossus à Jacob, ut patet v. 12. Hoc enim significat Hebr. באר *beer*, imo latine, ait S. Aug. *Omnis puteus est fons, non autem omnis fons est puteus. Ubi enim aqua de terra manat, et usui præbetur haurientibus, fons dicitur: sed si in promptu et superficie sit, fons tantum dicitur; si autem in alto et profundo sit, ita puteus vocatur, ut fontis nomen non amittat.* Fons enim à fundendo dicitur, ait Festus, quod aquas effundat, uti effundit puteus. Et Varro lib. 4. de Lingua latina: Fons, inquit, est unde funditur è terra aqua viva. Et S. Isidor. lib. 13. Origin. c. 21. Fons, ait, caput est aquæ nascentis, quasi fundens aquas. Fons Jacob ergo est puteus, quem Jacob, cum ibi habitaret, effoderat ad suum et familiæ usum, Gen. 21. 30. et c. 26. 15. erat enim ibi raritas aquæ: vel quem Jacob à Sichimitis coemerat, uti vult Rupertus.

Jesus ergo fatigatus ex itinere,] quia non curru, nec equo vehebatur, sed pedes incedebat, pedibus obeundo vicos et castella contigua, usque ad mortem: mollem et lascivam vitam expellens, ait S. Chrys. laboriosam autem et difficilem nos erudiens. Idem Christi exemplo fecere Apostoli, ac nuper in India fecit B. Xaverius, ejusque asseclæ. Pie S. Aug. tract. 15. *Non frustra fatigatur Jesus*, inquit, *non frustra fatigatur virtus Dei: non enim frustra fatigatur per quem fatigati recreantur: non enim frustra fatigatur, quo deserente fatigamur, quo præsente firmamur.* Et mox: *Tibi fatigatus est ab itinere Jesus*, etc., *fortitudo Christi te creavit: fortitudo Christi fecit, ut quod non erat, esset: infirmitas Christi fecit, ut quod erat non periret. Condidit nos fortitudine sua, quæsivit nos infirmitate sua: nutrit ergo ipse infirmos, tanquam gallina pullos suos: huic enim se similem fecit.*

Sedebat sic supra fontem.] Græce ἐπὶ τῇ πηγῇ id est *ad fontem*, scilicet juxta puteum; aut proprie *supra fontem*, quia fons, id est aqua scaturiens, erat in imo putei; Jesus autem sedebat in summitate putei.

Sedebat sic.] Id est, prout casus ferebat, prout erat ibi sedendi commoditas. q. d. Sedebat humi sine sede uti sedere solent viatores juxta fontes et puteos, refrigerii et potus causa. Ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym. Secundo, simplicius: *Sedebat sic*, scilicet ut fatigatus ex itinere; q. d. Sedebat habitu ac situ fatigati hominis, sive uti sedere solent homines defatigati et anheli, habitu defatigationem et lassitudinem indicantes. Est mimesis, sive imitatio rei quæ narratur, in voce *sic*. Similis est apud Horatium cum ait:

Leporem positum sic tangere noli.

Et apud Virgilium:

Sic, ô sic positum affati, discedite, corpus.

Ita Cajetanus, Franc. Lucas et alii. Tertio et nervosius posset Τὸ *sic* accipi pro *propterea* q. d. Quia Jesus erat fatigatus, *sic*, id est propterea, sedebat ut quiesceret. Hoc sensu Τὸ *sic* in vulgari loquendi modo sæpe accipitur, ut Hebr. כן *ken*, id est *sic*, ponatur pro על כן *al ken*, id est *super sic*, hoc est, *propterea*. Simile est psal. 60. 9. *Sic* (id est, propterea) *psalmum dicat tibi*. Et Cicero Tuscul. 4. *Sic* (id est propterea) *tot simul virtutes defecerunt*. Ita Toletus et Maldonatus.

Quarto, *sic*, hoc est eo modo quo jam exponam, puta cum circumstantiis quas jam recensebo. sedebat *sic*, id est, sedebat cum esset hora sexta, q. d. et mulier Samaritana veniret haustum aquam, et discipuli abiissent in urbem empturi cibos, uti mox enarrat Joannes.

Hora erat quasi sexta.] Causam dat, cur Jesus sederet ad fontem, scilicet ut fatigatus, æstuans et esuriens, sitiensque, ibidem quiesceret, et refrigerium captaret, panderet et biberet: erat enim *hora sexta*, id est meridies, quando fervet æstus, seseque cibo et potu re-

facere solent viatores. Unde Nonnus vertit, *erat hora afferens sitim.*

7. Venit mulier de Samaria haurire aquam.] *Mulier*, nomine Photina, de qua plura. v. 29.

De Samaria,] scilicet regione, non urbe. Veniebat enim ex urbe Sichar, sive Sichem, fonti sive puteo vicina. q. d. Erat mulier Samaritana, quia Sichimitis, quæ cum Christo Judæo loquebatur. Inter Judæos enim et Samaritanos summa erant dissidia et odia, uti dixi Eccli. 50. vers. 28.

Hinc patet in urbe non fuisse fontes et puteos, saltem tam bonos et communes, sed cives urbe egredi solitos, ad hauriendum aquam ex puteo hoc communi urbi vicino, ob siccitatem soli, et aquæ penuriam. Ita Euthym.

Dicit ei Jesus: Da mihi bibere,] ex situla vel hydria tua. Prævenit Jesus mulierem, ut colloquio occasionem et initium præbeat. Sciebat enim mulierem, utpote Samaritanam, id non facturam, sed Jesum ut Judæum aversaturam, nec voce aut salutatione dignaturam. Porro *ille qui bibere quærebat, fidem mulieris sitiebat,* ait S. Augustinus. Nota hic miram comitatem et charitatem Christi, qua cum vili meretrice captat colloquium, ut eam, et per eam totam urbem convertat.

8. Discipuli enim ejus abierant in civitatem (Sichem) ut cibos emerent.] Nota Τὸ *enim*, dat causam cur Jesus à muliere petierit bibere; quia scilicet discipuli ejus, à quibus alias cibum et potum petere solebat, jam abierant in urbem empturi cibos: volebat enim Jesus juxta puteum prandere, et ex puteo bibere, sitimque restinguere, uti viatores pauperes facere solent, præsertim in Syria, Arabia, aliisque locis calidis et siccis, ideoque aquæ penuria laborantibus. Factum id est tacita Christi providentia, ut, discipulis omnibus in urbem dimissis, solus ipse liberius cum muliere impudica ejus pudori consulens ageret, ejusque impudicitiam detegeret, atque illam ad fidem et pudicitiam converteret. Hic etiam Nota, Christum tunc non mendicato vixisse, sed pretio quod sibi à Magdalena, aliisque feminis oblatum, ipse non ut proprium, sed ut commune cum Apostolis possidebat.

9. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu Judæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? non enim coutuntur Judæi Samaritanis.] *Ergo*, Græcis et Hebræis sæpe est nota initii sermonis, hic tamen est nota illationis ex præcedenti Christi postulatione, q. d. Jesus postularat à muliere aquam: mulier ergo ei postulanti, respondit: *Quomodo tu Judæus cum sis*, etc. Agnovit mulier Jesum esse Judæum ex habitu et Sermone, quem Christus, ut patriæ se accommodaret, civibus suis similem concinne et prudenter servavit. Ita S. Chrysost. Theophyl. et Euthym.

Non enim coutuntur Judæi Samaritanis.] Id est, non habent commercium, non utuntur eadem mensa, poculo, vase. Ita S. August. *Omnino*, ait, *vasculis eorum Judæi non utuntur*, quasi ex schismate eorum impuris et abominandis. Causam dedi Eccli. 50. 28. Hæc verba accipi possunt, vel ut sint Evangelistæ, vel ut sint Samaritanæ, utrumque aptum, utrumque probabile. Ex hoc exemplo disce, quam hæreticorum familiaritatem, libros et colloquia fugere debeamus. Sermo enim eorum ut cancer serpit, ait S. Paulus.

10. Respondit Jesus et dixit ei: Si scires donum Dei, et quis est qui dicit tibi: Da mihi bibere; tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam.] *Si scires donum Dei*, tum commune, quod Deus donavit homini, q. d. Si cognosceres me esse Christum salvatorem mundi. Ita Ammon. et Tolet.; unde explicans subdit: *Et quis est qui dicit tibi: Da mihi bibere.* Tum tibi proprium, quod tibi Deus per me nunc exhibet, ut per meum alloquium, occasionem salutis accipias, in me credas, itaque à me justificeris et salveris. Ita Maldonatus, Franc. Lucas et alii.

Tu forsitan petisses ab eo.] Græc. σὺ ἂν ᾔτησας αὐτὸν, id est, tu utique petiisses; ἂν enim est particula expletiva, rem confirmans. Noster tamen vertit *forsitan*, ut significet liberum petentis arbitrium. Vide dicta Matth. 11. 23.

Et dedisset tibi aquam vivam.] Christus Samaritanam ab aqua corporali, ad spiritualem per anagogen traducit. Idem faciat vir Religiosus et Apostolicus. Nota. Sicut mare consistens, lacus, vel aqua stagnans dicitur mortua, quia non movetur, sed eodem loco semper consistit: sic è contrario *aqua viva* dicitur, quæ fluit, ac præsertim quæ ex fontibus et scatebris, quasi animata spiritu vitali, sponte scaturit et exilit. In viventibus enim motus et spiritus signa sunt et effectus vitæ.

Porro *aqua viva* hic vocatur doctrina Christ, Evangelica, ait Ammon. item Spiritus Sanctusi ejusque gratia, quem Christus docens suis afflat et aspirat. Ita Cyrill. Theophyl. Euthym. et passim alii. Dicitur *aqua*, primo, quia instar aquæ animam à peccatis expurgat, imo novam mundiciem et ornatum animæ confert, quod non facit aqua, juxta illud: *Lavabis me, et super nivem dealbabor*, Psal. 50. Gratia est super naturalis animæ mundicies, decor et ornatus. Unde illud Cant. 1. *Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es.* Rursum aqua lavat, sed corrumpit, debilitat, destruit et consumit. Videmus enim vestes, dum abluuntur, mundari quidem, sed consumi; aquæ enim qualitates corruptivæ sunt: at Spiritus sanctus non sic se habet, sed lavat et roborat animas, majoresque vires accedunt, quo magis lavantur, quod Paulus sentiens Philipp. 4. dixit: *Omnia possum in eo qui me confortat.*

Secundo, quia Spiritus sanctus, ejusque gratia æstum concupiscentiæ refrigerat, omnesque animæ passiones motusque componit et æquat, instar, aquæ. Hinc *aqua* dicitur quasi *æqua*, ait Varro l. 4. de Ling. Lat. et Isidor. lib. 13. Orig. c. 7 et seq. *Aqua*, ait, *quasi æqua, quod superficies ejus æqualis sit. Hinc et æquor appellatum, quia æqualiter fusum est:* licet Festus, *Aqua*, ait, dicitur, quasi *à qua juvamur;* vel, ut alii, *à qua omnia*, quia ex aqua cœli, ær, ceteraque omnia creata sunt, ut dixi Genes. 1. Vide quæ de aquæ dotibus dixi Eccli. 29. ad illa: *Initium vitæ hominis aqua et panis*, et Plinium lib. 31. cap. 1. ubi concludens ait: *Omnes terræ vires aquarum esse beneficii.*

Tertio, quia sitim rerum spiritualium sedat, de quo plura v. 13.

Quarto, quia sicut aqua terram, arbores, herbas, flores, fructus, fœcundat et impinguat : ita gratia animam bonorum operum, et virtutum omnium fœcundam fertilemque efficit; sed pro cujusque conditione, statu et gradu. Verum gratia facit amplius quam aqua : elevat enim animam, ut non tantum fructus et opera naturalia, ut facit aqua; sed et supernaturalia fidei, spei, charitatis, etc., producat, juxta illud, *Qui manet in me, hic fert fructum multum*, Joan. 15. Rursum aqua in piro solum producit pirum, in cruce nucem, in rosa rosam; at gratia in eadem anima omnium virtutum fructus producit; in anima, inquam, quæ ante peccato corrupta, non nisi vitiorum fructus germinabat.

Porro Spiritus sanctus, ejusque gratia dicitur *aqua viva*, Primo, quia Spiritus sanctus in se divinissime vivit vitam beatam et divinam, hancque suam vitam animæ fideli, pœnitenti et sanctæ communicat : imo Spiritus sanctus cum Patre et Filio est ipsa vita increata et essentialis, à qua omnis angelorum, hominum, animalium et plantarum vita, tam naturalis, quam supernaturalis, velut ex fonte, imo ex Oceano promanat.

Secundo, quia, ut ait Theophyl. gratia Spiritus sancti et forma, qua vivitur secundum spiritum, adeoque gratia est quasi anima animæ, anima, inquam, virtutis et sanctitatis.

Tertio, quia per gratiam ipse Spiritus sanctus qui est ipsa vita, nos habitat et vivificat.

Quarto, quia idem efficit ut anima semper ad bonum moveatur, novos jugiter in corde disponens gradus, quibus ad meliora et altiora conscendat, juxta illud psal. 83. 6. *Ascensiones in corde suo disposuit.* Nam, ut ait S. Ambr. Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia, sed cogit animam cum B. Virgine in montana virtutum conscendere.

Quinto, S. Augustin. tract. 15. *Aqua viva*, inquit, dicitur, quæ ita fluit, ut sit conjuncta suo principio, puta fonti et venæ, è qua scaturit; aqua autem mortua vocatur, quæ divisa est et interrupta à suo fonte. Gratia ergo vocatur *aqua viva*, quia à suo fonte, puta à Spiritu sancto nunquam separatur, uti et Spiritus sanctus à sua origine, puta à Patre et filio, inseparabilis est, illisque intime in eadem numero essentia divina unitur. Quare licet animæ sese infundat, tamen à Patre et Filio non recedit, imo ad animam secum Patrem et Filium inducit, ut in eo omnes, quasi in templo suo inhabitent, juxta illud Joan. 14. v. 23. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* Ita S. Cyrillus lib. 2. cap. 22. Gratiam spiritus, ait, vivam appellat, quasi vivificantem, et quia suo etiam principio est conjuncta, nosque conjunctos efficit. Pendet enim semper à Spiritu sancto, et per eam Spiritus in nobis inhabitat, et nobiscum unitur, et per eam nos conjungimur ipsi, juxta illud 1. Cor. 6. *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti.*

Sexto, aqua fontis per canales in valles deducta ex iis rursum impulsu continuo aquæ è fonte profluentis, et sibi continue succedentis, ad tantam altitudinem deduci potest, quanta est altitudo fontis sive scaturiginis, uti experientia constat. Sic gratia cœlestis, quasi fons donorum et virtutum, è cœlo à Spiritu sancto scaturiens, eodem, id est, æque alte ac est origo fontis, puta in cœlum ad Deum, per bona opera et merita exilire nos facit juxta illud v. 14. *Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Et illud Cant. 4. 15. *Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano.* Vide ibi dicta.

11. Dicite ei mulier : Domine, neque (situlam, aut aliud vas) in quo haurias habes (græce, non non habes ἄντλημα, id est, *haustrum*, vel, ut S. August. legit, *hauritorium*) et puteus altus (deorsum, id est profundus) est : unde ergo habes aquam vivam?] Arabicus, *Domine, non est tibi situla, et puteus profundus est : unde ergo tibi aqua vitæ?* Sic et Syrus. Ecce hic fontem vocat *puteum*, eumque profundum, ex quo hauritur aqua ad bibendum. Unde S. Isidorus lib. 13. Origin. cap. 21. Puteus, ait, est locus defossus, ex quo hauritur aqua à *potatione* dictus. Licet Varro de Lingua Latina lib. 4. puteum dici censeat à *putore*, quasi olidum et putidum, ex vaporibus et odoribus, sæpe etiam ex sulphure et alumine, quæ putearios non raro necant, præsertim cum valde profundus est. Rupertus scribit hunc puteum profundum fuisse quadraginta cubitis. Sensus ergo est, q. d. Hic non est alia aqua, quam hujus putei, puteus autem profundus est, nec tu, ô Jesu, situlam habes, qua aquam ex eo haurias : unde ergo est tibi aqua viva?

12. Nunquid tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum, et ipse ex eo bibit, et filii ejus, et pecora ejus?] Nota Samaritani erant Assyrii, qui à Salmanasar in Samariam, quasi novi coloni inducti sunt, cum ipse inde inquilinos, id est, decem tribus Israel, traduxisset in Assyriam, ut patet 4. Regum 17. Hi tamen volebant haberi Judæi, non Assyrii, cum Judæorum respubl. floreret, teste Josepho lib. 11. Antiq. cap. ultim. tum quia ipsi Judææ partem, quæ tribui Ephraim obtigerat, scilicet Samariam, incolebant : tum quia ipsi cum Judæis, qui relicti fuerant, vel eo postea commigrarant, erant mixti. Ita Cyrillus, Theophylact., Euthymius : tum quia ipsi Judæorum religionem ex parte sequebantur : colebant enim Deum Israel simul cum Assyriorum idolis, ut patet 4. Regum 17. Hac ergo de causa mulier Jacobum vocat *Patrem nostrum*, id est patrem Samaritanorum, quasi Samaritani sint Judæi, et Israelitæ ex Jacob progeniti Sensus ergo est, q. d. Jacob non habuit aquam meliorem hac : si enim habuisset meliorem hac, utique ex ea bibisset, tam ipse quam filii ejus et pecora. Si tu ergo, ô Jesu, hic meliorem potes dare vel reperire aquam, necesse est ut tu major sis Jacob patriarcha et patre nostro. Ita S. Chrys. Euthym. et Theoph. quem audi : *Quod ipse* (Jacob) *ex eo bibit, laus est bonitatis aquæ : quod autem et pecora ejus biberint, indicium est copiæ aquarum : non enim solum dulcis, sed et sic larga est, ut suffecerit multitudini pecorum patriarchæ Jacob.* Paulatim Jesus erexit mentem mulieris, ut tandem agnosceret ipsum esse Messiam. Ex eo enim quod dixerat : *Si scires quis est qui dicit tibi : Da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, et dedisset*

tibi aquam vivam; mulier conjecit, vel suspicata est Jesum se facere majorem Jacob.

13. Respondit Jesus, et dixit ei : Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum : qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.] Jesus mulieri extollenti aquam sui putei, modeste ostendit suam aquam vivam longe esse meliorem, ex eo quod sitim omnem, etiam futuram, auferat. Unde tacite illi colligendum relinquit, se esse majorem Jacobo : *Non se majorem dixit,* inquit Chrys., *visus enim esset se tantum jactare nondum cognitus, sed latenter id significat. Non enim simpliciter dixit : Dabo tibi aquam, sed prius Jacob aqua neglecta, suam laudat, à munerum natura, dantium volens differentiam ostendere, et quantum ipse Patriarcham excelleret.* Addit Cyrill. *in infinitum enim differre has sensibiles aquas atque terrenas, ab intelligibililus ostendit*, ut scilicet acuat mulieris orexin et aviditatem cognoscendi et gustandi hanc Christi aquam vivam.

Qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum.] Tropologice S. Aug. Aqua in puteo, ait, est voluptas sæculi in profunditate tenebrosa, quam hauriunt homines hydria cupiditatum; hæ enim faciunt hominem semper sitire; quia cupiditas est insatiabilis.

Qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.] q. d. Qui aquam vivam, id est, gratiam Spiritus S. à me acceperit, nunquam amplius sitiet justitiam, Dei amicitiam, virtutem, sanctitatem, quia ea jam habebit per gratiam; intellige, nisi ipse hanc aquæ gratiam sponte et ultro per peccatum mortale evomat et prodigat. Hæc enim est antithesi Christi. q. d. Aqua communis, qualis est tua ex puteo hoc, ô mulier, semel gustata, tantum ad modicum tempus sitim sedat, quia non manet in stomacho, sed ab eo concoquitur, corrumpitur et evanescit, aut per sudorem, vel urinam excernitur : hæc vero mea aqua viva, puta gratia Spiritus sancti, quantum est ex parte sua, tam efficax est, ut vel semel gustata, semper sufficiat ab adigendam sitim : nam ipsa semper manet in anima, manet, inquam, eadem et immutata. Gratia enim habitualis ex lege Dei ordinaria, affert secum statis temporibus auxilia prævenientia, puta impulsus gratiæ excitantis, qui ad retinendum spiritalem animæ humorem et vigorem, ac ad perseverantiam et salutem, uti necessarii sunt, sic sufficiunt, uti docet Concil. Trident. sess. 6. cap. 16.

Dices : Quomodo ergo Eccl. 24. v. 29. ait Sapientia de se, *Qui bibent me, adhuc sitient,* hoc enim videtur contrarium ei quod Christus hic de sua gratia dicit : *Non sitiet in æternum.* Resp. *Qui bibent me, adhuc sitient,* id est, adhuc concupiscent, ut amplius sapientia Dei, quam jam habent, impleantur, hoc est, optabunt augmentum sapientiæ et gratiæ Dei. Hic vero *sitire* est indigere omni aqua, sive concupiscere aquam gratiæ ad vitam spiritalem necessariam : hoc est optare Spiritum sanctum ejusque justitiam et sanctitatem, quam non habes, ad levandam spiritalem sitim, ariditatem et sterilitatem mentis. Spiritus sanctus enim per gratiam mentem inhabitans, ita mentem sua gratia reficit, potat et satiat, ut mens nihil aliud sitiat aut desideret, sed ipso contenta, saturaque vivat feliciter. Vide dicta Eccl. 24. 29. Sic S. Ignatius Martyr ad leones damnatus, cum in amphiteatrum prodiret, Romanos spectantes compellans : *Ego,* inquit, *huc veni, ut moriar pro Jesu meo, quem insatiabiliter sitio, ut illi in cœlo uniar.*

Nota. Spiritus sanctus per gratiam in hac vita inchoate, sed in cœlo perfecte omnem animæ sitim et desiderium adimplet : item sitim superbiæ ac concupiscentiæ restinguit; denique in cœlo plane tollet omnem, tam corporis, quam animæ sitim et famem, omnem defectum, omnem molestiam per gloriam et dotem impassibilitatis, juxta illud : *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* Psal. 16. 15. Et illud : *Qui replet in bonis desiderium tuum.* Psal. 102. 5 : Et illud : *Non esurient, neque sitient amplius, et non percutiet eos æstus et sol.* Isaiæ 49. 10. Ita S. Aug, *Satiabimur,* inquit, *in bonis domus tuæ. De qua ergo aqua daturus est, nisi de illa, de qua dictum est : Apud te est fons vitæ? nam quomodo sitient, qui inebriabuntur ab ubertate domus tuæ?* Psal. 35. v. 9. et 10. Et Glossa interlin. Promittit, ait, satietatem spiritus, quæ fiet in resurrectione, quia apud eum est fons vitæ, quo inebriabuntur. Gloria ergo cœlestis implet omnes animæ et corporis defectus, omne desiderium, omnem sitim, *quia beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus,* ait Boëtius, juxta illud : *Torrente voluptatis tuæ potabis eos,* Psal. 35. 9.

14. Sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis (Syrus, *aquarum salientium*) in vitam æternam.] Alludit ad fontes, qui tanto impetu et copia aquas continuo effundunt, ut posteriores semper priores propellant, ac licet per valles deducantur, cogant tamen eas per tubos exilire ad tantam altitudinem, quanta est altitudo ipsius primi fontis et scaturiginis. Simili enim modo aqua gratiæ Spiritus sancti è cœlo in mentem sanctam demissa adeo potens est, adeo efficax, ut fiat in ea quasi fons, adeo copiosus, ut mentem faciat exilire ad sui originem, puta ad Deum, ad cœlum et vitam æternam. Gratia enim est semen gloriæ. Unde Arabicus vertit, *aquam quam ego dabo, fiet in eo aqua, quæ scaturiet vitam æternam.* Arabico de more consentit Ægyptius et alii; quare gratia propellit hominem ad cœlum, nec quiescit, donec illum eo evehat, ubi nulla est sitis, nullus defectus, nulla miseria : sed omnis satietas, omnis copia, omnis felicitas : hanc enim significat *vita æterna :* nam hic fons gratiæ, qui est in anima, derivatur à primo fonte, puta à Spiritu sancto qui est in cœlis, sicut fons, qui manuductus exilit in foro vel horto, derivatur à primo fonte, qui est in monte quopiam, ubi primo oritur et ebullit. Hinc dicitur *aqua viva,* quia ad primam altitudinem sui principii, sive primæ suæ originis, exilit, et aquas ejaculatur.

Secundo, *fiet in eo fons,* quia, ut ait Theophyl. aqua gratiæ, quam Christus animæ fideli instillat, in ea semper multiplicatur. Semina enim et principium boni sumunt Sancti per gratiam, ipsi vero cum ea negotiantur et operantur ad ejus augmentum, ut fiat in eis copiosa ad instar fontis, quo non tantum se, sed et multos alios potet et inebriet. Unde S. Chrysost. qui intra se habet fontem, inquit, non afficitur siti. Porro Origenes, Quilibet angelorum, inquit, habet in se fontem aquæ scaturientis in vitam æternam, ab ipso Verbo.

Tertio, sicut fons, quo plus deorsum effluit, eo plus sursum in eum influit : sic quo quis gratiam suam in alios magis effundit, eo majorem à Deo recipit et haurit. Unde S. Basilius, hom. in illud Luc. 12. *Destruam horrea mea : sicut*, ait, *putei continuo exhausti et copiosiore et pulchriore fluunt aqua ; dimissi vero et quieti, facile putent : sic et opes reconditæ, inutiles sunt; translatæ in pauperes, fructum pariunt.* Idem eadem similitudine, docet Clemens. Alex. 3. Pædag. c. 7.

Denique hoc est paradoxum Christi, ut, cum aqua desiliat deorsum, hic ejus fons exiliat sursum, juxta illud : *Sursum versus feruntur sacrorum fluminum fontes.* Magnus hic et mirus est saltus, magna et immensa vis Spiritus sancti, quæ terrea et plumbea hominum corda facit exilire è terra in cœlum, et cœlum empyreum; è gratia ad gloriam, è carne ad spiritum, è morte ad vitam æternam, è bestiis ad angelos, è tempore ad æternitatem, à dæmone ad Deum. Fidelibus ergo dicitur, *sursum corda*, atque hoc certum est signum inhabitantis gratiæ et Spiritus sancti, si mente in cœlis versemur, si cœlestia loquamur et operemur, dicamusque cum Paulo : *Nostra conversatio in cœlis est*, Philipp. 3. Hac de causa Christus è cœlo in terram desiliit, ut nos è terra exilire faceret in cœlum, juxta illud : *Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles*, Cantic. 2. 8. Ita saliebat in cœlum S. Maria Oigniascensis, quæ assidue cum Christo, B. Virgine, S. Joanne Evangelista, Angelis, Apostolis, Martyribus, Virginibus conversabatur, adeoque singulos habitu et voce dignoscebat, uti nos vicinos dignoscimus. Ita Cardin. Jacobus de Vitriaco in ejus Vita, lib. 2. cap. 8. et seq. Qui et addit illam accepta suæ prædestinationis revelatione, ita in spiritu exultasse et jubilasse, ut continue caneret: *Ibo ad sancta Sanctorum. Et quæ sunt sancta Sanctorum?* Extat apud Surium ad diem 23. Junii.

15. Dicit ad eum mulier : Domine da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire.] *Delectata est*, ait S. August. *non sitire, et putabat hoc secundum carnem promissum sibi esse à Domino*, etc. *Ad laborem* (veniendi et hauriendi aquam è remoto ab urbe puteo) *indigentia cogebat, et laborem infirmitas recusabat.* Necdum intellexit mulier carnalis et rudis Christum loqui de spiritali aqua gratiæ ; quare Christus alio telo eam figit, ut altiora de se cogitet. Ait ergo :

16. Dicit ei Jesus : Vade voca virum tuum, et veni huc.] Nota ex Chrysost. Theophyl. Euthym. et aliis, Christum hoc prætextu jubere mulieri, ut vocet virum suum; quod scilicet non satis honestum esset rem tantam, tantumque donum (puta aquam vivam) mulieri nuptæ dare, inscio marito : revera autem volebat Christus ei occulta pandere, ac secretam fornicationem aperire, ut sic illius confessionem ab ea eliceret, eamque ad pœnitentiam excitaret, ac simul illi ostenderet se majorem esse puro homine, esseque Prophetam et Christum, à quo ipsi peccatorum remissio, et salus æterna postulanda et exspectanda sit. Hæc est enim aqua viva, ipsi à Christo proposita.

17. Respondit mulier, et dixit : Non habeo virum. Dicit ei Jesus : Bene (id est recte, vere) dixisti quia habeo virum.] Hinc patet mulierem hanc fuisse viduam et solutam, ac proinde non fuisse adulteram, sed fornicariam dumtaxat, sive meretricem, nisi amasius ejus fuerit conjugatus ; hoc enim posito, uterque fuit adulter. Ita S. August. Τὸ *quia*, more Hebræo per pleonasmum redundat.

18. Quinque enim viros habuisti, et nunc quem habes, non est tuus vir : hoc vere dixisti.] Nonnus, *Quinque enim viros habuisti, vicissim alium post alium : et quem nunc habes, non est egitimus maritus. Quinque viros*, scilicet legitimos, *habuisti.* Ita S. August. Beda, Euthymius, Rupertus et alii passim, licet S. Chrysost. in Psal. 13. et Maldonatus putent illos fuisse illegitimos et adulteros, ac proinde hic à Christo hoc nomine taxari, quod sextum adulterum etiamnum habeat. Prior sensus est germanior : nam Christus ponit antithesin inter quinque priores et sextum, quod illi fuerint legitimi; hic vero sit illegitimus.

Nota hic modestiam, et gratiam corripiendi in Christo : non enim aperte dicit mulieri : Tu es adultera vel fornicaria ; age ergo de tuis fornicationibus pœnitentiam, sed laudans eam, quod veritatem dixit, se non habere virum, addit : *Et nunc quem habes, non est tuus vir*, quo tacite insinuat illam cum eo fornicari, seseque illud, licet occultum, ex Dei revelatione scire, ac proinde se esse Prophetam et Messiam, à quo veniam et gratiam petere debeat.

Nota. S. Basil. ep. 2. ad Amphilochium ait trigamiam, sive tertias nuptias, esse Ecclesiæ inquinamenta, sed Fornicatione meliora. Et ep. 1. ad eumdem : *Trigamos*, ait, *sæpe tribus et quatuor annis segregant, id autem non amplius, sed polygamiam appelant, vel castigatam fornicationem. Et ideo Dominus Samaritanæ quæ quinque maritos jam habuerat : Quem nunc, inquit, habes, non est maritus, nempe quod digni non sint qui à bigamiæ mensura exciderunt, ut vel mariti vel uxoris nomine appellentur.* Verum Ecclesia aliter jam sentit. Certum enim est quartas, quintas, sextas, septimas, etc., nuptias esse licitas, etsi subinde sint indecentes, et incontinentiæ indices : et hoc videtur voluisse S. Basilius.

19. Dicit ei mulier : Domine, video quia Propheta es tu.] Quia occulta mea, tam bona, quam mala revelas, quæ non nisi ex Dei revelatione scire potes, præsertim cum si Judæus et exterus : quare tuam correptionem tam modestam humiliter admitto, meamque fornicationem confiteor. *Una*, ait Rupertus, *eademque confessione, et de se confessa est quod erat, et de illo quod eum esse intelligere poterat.* Et mox : *Minus quidem et longe minus, quam ille erat, confessa est, sed confitendo quantum perceperat, dignam se fecit, cui crederet Jesus totum quod erat.*

20. Patres nostri in monte hoc adoraverunt : et vos dicitis, quia Hierosolymis est locus, ubi oportet adorare.] Mulier agnoscens Jesum Prophetam, proponit ei quæstionem de religione, illo tempore inter Judæos et Samaritanos summe controversam, ut sciret utram partem sequi debeat, ut saluti suæ consulat : hæc enim quæstio plus eam cruciabat, quam sitis aquæ vivæ à Christo promissæ, quam non intelligebat.

Adoraverunt.] Nota per adoratinoem hic et alibi significari omnem ritum publicum colendi

Deum, præsertim per sacrificia, et alias cæremonias à Deo institutas, et à Mose in Levitico ex ore Dei præscriptas: hic enim publicus ritus tantum in tabernaculo à Mose erecto, et postea in templo à Salomone fabricato exerceri poterat, ut patet ex lege quam sancit Deus Deuter. 14. 24. Alioqui enim jure naturæ et divino semper quovis loco Deum privatim adorare et invocare licuit et licet. Ergo *adoraverunt* hic idem est, quod *sacrificarunt*, et victimas in sacrificium publice Deo obtulerunt: quia adoratio, sive cultus externus latriæ est ipsum sacrificium. Sic Genes. 22. 5. ait Abraham pueris suis, *Postquam adoraverimus*, id est, sacrificaverimus, *revertemur ad vos*. Et Actor. 8. 27. *Eunuchus Candacis reginæ venerat adorare*, id est sacrificium offerre, *in Jerusalem*. Ita Suarez tract. de Religione.

In monte hoc.] Garizim, qui imminet turbi Sichem. Unde ex eo Joathan filius Gedeonis Sichimitis maledixit Judic. 9. 7.

Nota. Celebris illo ævo et perpetua fuit quæstio et contentio inter Samaritas et Judæos de adoratione et sacrificio in hoc monte. Nam tempore Alexandri Magni Manasses fratri Jaddi pontificis, qui occurrit Alexandro, eumque Judæis infensum placuit, uxorem duxit alienigenam, scilicet filiam Sanaballat, quem Darius ultimus Persarum rex præfecerat Samariæ. Quare Manasses à fratre Jaddo, ceterisque sacerdotibus templo et sacris exclusus, confugit ad generum suum Sanaballat, qui in Samaria, puta in monte Garizim, nobile templum extruxit, eique Manassen quasi pontificem præfecit. Unde ad illud confluxere multi Judæi transfugæ, præsertim qui contra legem, instar Manassis, alienigenas uxores duxerant: atque utebantur in sui excusationem hoc argumento, quod Sichem, cui imminet mons iste Garizim, celebris esset adoratione et sacrificiis Patriarcharum, ut Jacobi, Genes. 33. 20. Josue, c. ult. v. 1. Mosis et 12. tribuum, Deuter. 27. 12. ubi jussu Dei Moses jubet Josue, ut in monte Garizim ædificet altare, in quo Deo offerat holocausta, ac lapidibus inscribat Decalogum, et coram arca duodecim tribubus promulget Dei legem, cum benedictionibus quas Deus servantibus legem promisit, populo respondente, Amen.

Porro stetit hoc templum in monte Garizim, per 200. annos, usque ad Hyrcanum Simonis fratris Judæ Machabei filium, pontificem et principem, qui illud evertit, teste Josepho l. 3. Antiq. c. 17. qui et c. 16. narrat Samaritas et Judæos litem hanc decidendam detulisse ad Ptolemæum Philometorem, regem Ægypti, qui illam adjudicavit Judæis, utpote qui ex Mosis sententia templum suum fabricassent. Sed hac decisione Samaritæ non fuere contenti, ac in suo schismate, templo et contentione cum Judæis perstiterunt, usque ad templi sui excidium.

21. Dicit ei Jesus: Mulier crede mihi quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem.] Scilicet vos, quicumque ritè, ex Dei præscripto, Deum Patrem adorare voletis. *Adorabitis Patrem* ergo, hoc est, adorabitur Pater. Sensus est, q. d. *Venit hora*, id est. tempus Evangelicæ legis, et doctrinæ à me instituendæ et promulgandæ, per quam jam post mortem meam brevi futuram, abolebitur lex Mosis, omnesque ritus illius colendi Deum in templo Hierosolymitano, vel etiam hoc vestro Garizimitano Hierosolymitani æmulo, quia per totum orbem ædificabuntur Ecclesiæ Christianorum, in quibus Deus adorabitur in spiritu et veritate, uti explicat Christus v. 23. Hoc est quod sub Christo futurum prædixit Malachias c. 10 et 11. *Munus*, ait Dominus, *non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomine meo oblatio munda;* hebr. *mincha*, scilicet, Eucharistia, puta oblatio corporis et sanguinis Christi, quæ sola omnibus priscis animalium sacrificiis successit. Vidi ibi dicta.

22. Vos adoratis quod (Arabicus, *quem*) nescitis: nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judæis est.] Hic Christus directe quæstioni mulieris respondet, ac litem de Deo adorando Judæis adjudicat, Samaritas velut schismaticos condemnans. Ait ergo: *Vos*, ô Samaritæ, *adoratis quod nescitis;* quia Deum Judæorum cum vestris Assyriorum idolis, ac consequenter Deum quasi idolorum socium, ac proinde falsum fictumque colitis. Rursum colitis Deum, à Deo Judæorum diversum, qui scilicet solius terræ vestræ sit Dominus, qui proinde falsus est et confictus à vobis. Patet ex 4. Regum 17. 26. Rursum Samaritæ suas habebant hæreses et errores, quos recenset S. Epiphan. in eorum hæresi. Sic Turcæ et Judæi adorant Deum, quem nesciunt, quia negant eum esse in personis trinum. Sic et Calvinus cum suis, negans Deo omnipotentiam, faciensque eum crudelem, dum asserit eum gehennæ addicere quoslibet, sine eorum demerito, non verum, sed falsum Deum adorat; Deus enim verus omnipotens est et benignissimus.

Secundo et potius, *vos adoratis*, id est, ritum adorandi et sacrificandi habetis, quem *nescitis* esse à Deo profectum; quia scilicet eum vobis vestro ingenio finxistis, contra Dei legem et voluntatem. *Nos* Judæi vero adoramus quod scimus, quia ritum adorandi et sacrificandi à Deo per Mosen in Levitico præscriptum servamus et sequimur.

Quia salus (Syrus, *vita*) ex Judæis est,] tum quia ego Christus, qui sum salutis auctor à Deo missus, non ex Samaritis, sed ex Judæis natus sum, ait S. Chrysost. Cyrillus, Theophyl. Euthymius, Ammonius et alii: tum quia vera Dei cognitio et cultus, qui homines ad salutem ducit, olim in lege veteri à Judæis ad gentes manavit, ac jam in lege nova, à me Judæo ad omnes gentes manabit. Ita iidem.

23. Sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Nam et Pater tales quærit, qui adorent eum.] q. d. Jam est tempus meæ legis Evangelicæ, in qua veri adoratores, scilicet Christiani, sive ex Judæis, sive ex Samaritis, sive ex aliis gentibus, ad me conversi adorabunt Deum, non in monte hoc, nec Hierosolymis dumtaxat, carnalibus animalium sacrificiis, uti faciunt Judæi et Samaritæ, sed ubivis gentium, in spiritu et veritate. Audi Euthym. *Ubi Judæos Samaritanis præposuisset, rursus nunc Judæis præponit Christianos, ut suspicione careat præla-*

tio, et non appareat Judæis gratificari, tanquam Judæus.

IN SPIRITU ET VERITATE.] Sic et Syrus, Arabicus, Ægyptius, Æthiopicus, et Persicus. Nota. Samaritani falso, imo falsum adorabant Deum. quem ignorabant, uti dixi v. 22. Judæi autem adorabant quidem Deum verum, sed præcipue per corporales victimas, ait Euthymius, aliaque corporalia signa, idque certo loco, puta in templo Hierosolymitano, quæ omnia erant umbræ et typi adorationis et cultus spiritualis, inducendi à Christo. Utrisque ergo Christus hic opponit suos fideles et Christianos, qui pro corpore, *in spiritu;* pro umbris, ac falsitate et ignorantia, *in veritate adorant* Deum, qui spiritus est incorporeus, verissimus et purissimus. Spiritus ergo hic significat spiritualem cultum fidei, spei, charitatis, religionis, devotionis, contritionis, ceterarumque virtutum, quibus à Christianis, non per umbras et figuras, sed *in veritate*, id est, verissime, rectissime et propriissime Deus colitur. *In veritate* ergo, hoc est vero, recto, sincero proprio, Deoque digno cultu, quo Deus delectatur et gaudet, juxta illud Psal. 50. 18. *Holocaustis non delectaberis : sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Et illud Psal. 49. 23. *Sacrificium laudis honorificabit me.* Et Psal. 4. 6. *Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino,* Et Psal. 49. 13. *Nunquid manducabo carnes taurorum?* etc. *immola Deo sacrificium laudis.* Ita S. Cyrillus : *Spiritalis adorator*, inquit, *gratus est, qui non forma et figuris Judaicis ad pietatem obumbratur, sed Evangelica virtute fulgens, recta dogmatum disciplina veram peragit adorationem.* Et Theophyl. *Quia multi*, ait, *videntur adorare in anima, non tamen rectam habent scientiam, sicut hærætice, ideo addidit : Et in veritate : oportet enim et mente adorare Deum, et sanam opinionem de ipso habere.* Talis erat Paulus, ait Orig. dicens : *Testis est mihi Deus cui servio* (latria, græce enim est, ὡλατρευω, id est, quem latria adoro) *in spiritu meo*, Rom. 1. 9. Et Glossa : Non in templo, ait, non in hoc monte, sed in intimo templo cordis, et in veritate cognitionis adorandus est Deus. Samarita ergo Deum adorat in monte, localiter; Judæus in umbra, figuraliter; Christianus in spiritu et veritate, vere et spiritualiter. Nam, ut ait S. Chrysost. : *Priora figura erant, nunc totum est veritas.*

Secundo. Vatabl. Τὸ *in veritate*, exponit, *in integritate*, vel in perfectione : veri enim, id est, integri et perfecti, adoratores adorant Deum, in spiritu et perfectione fidei, spei, charitatis, ceterarumque virtutum, uti faciunt Christiani : umbratici vero et imperfecti adoratores adorant Deum corporeis signis et sacrificiis, uti faciebant Samaritæ et Judæi.

Symbolice, S. Athanasius epist. ad Serapionem : Oportet, ait, adorare Deum, scilicet, Patrem in veritate, id est, in Filio et in Spiritu sancto, hoc est, oportet adorare Deum trinum et unum, oportet adorare S. Trinitatem, ac tres ejus personas.

Alii, Oportet adorare Deum, inquiunt, in Spiritu, hoc est, per Spiritum, sive instinctu Spiritus sancti.

Mystice, Theophyl, per spiritum, inquit, actio insinuatur, per veritatem contemplatio : omnes enim Christiani serviunt Deo, in vita, vel activa, vel contemplativa.

Objiciunt hæretici : Deus à Christianis adorandus est in spiritu et veritate ; ergo à baptismo rejiciendæ sunt omnes corporeæ cæremoniæ et ritus.

Respond. nego consequentiam : quia hæ non sunt umbræ et figuræ legis veteris, sed ornamenta, excitamenta, et effecta spiritus, ideoque ad spiritum pertinent; alioqui enim omnia Sacramenta, ipsaque Eucharistia, quæ in symbolis corporeis consistunt, à lege nova abjicienda forent : quod est absurdum etiam apud hæreticos. Sine Sacramentis enim et sacrificiis Ecclesia nequit consistere, quia sine iis nequit esse visibilis, et nequit uniri ac congregari. Denique hæ cæremoniæ à Christianis obeuntur et manant ab interno spiritu fidei, spei, charitatis et devotionis ; ergo ad spiritum pertinent, quasi effectus ad causam, ac quasi actus externus ad internum. Secus erat in crassis, rudibus et carnalibus Judæis, qui totam suam devotionem in externis sacrificiis et ritibus collocabant. Ita Cyrillus, Maldon. Jansen. Toletus et alii hic, ac S. Ambrosius. l. 3. de Spiritu sancto cap. 12. et Hilarius lib. 2. de Trinitate.

Denique S. Cyrillus scripsit septemdecim libros de Adoratione in spiritu et veritate, quos Romæ edidit Angelius, anno Domini 1588. Videre idipsum Gentiles : unde Cato,

> Si Deus est animus, *ait*, nobis ut carmina dicunt,
> Hic tibi præcipue pura sit mente colendus.

24. SPIRITUS EST DEUS : ET (id est, idcirco) EOS QUI ADORANT EUM, IN SPIRITU ET VERITATE OPORTET ADORARE.] Est hæc ratio à priori, q. d. Deus est purissimus et verissimus spiritus, ergo non nisi adoratione in spiritu et veritate delectatur. *Si corpus esset Deus*, ait S. Aug. *oportebat eum adorari in monte, qui corporeus est mons ; vel in templo, quia corporeum est templum.* Jam autem quia Deus est spiritus, hinc in spiritali mente, spiritali amore et devotione colendus et adorandus est. Hinc patet contra Anthropomorphitas et Audianos, ac contra Tertulianum libr. Contra Praxeam, item contra Lactantium lib. de Ira Dei, Deum nullum licet tenuissimum habere corpus, sed purissimum esse spiritum, ideoque purissimo spiritu adorandum. Falsum ergo est illud Tertull. axioma : *Quod incorporale est, nihil est.* Sed videntur hi duo abusi voce corporis, ac pro illud non aliud quam solidam substantiam intellexisse, esto sit incomposita.

Audi S. Augustinum hæc verba Christi explicantem, lib. de Speculo, cap. 1. et seq. *Spiritus est Deus*, etc. *spiritus incomprehensibilis, incorporeus, immutabilis, incircumscriptus, ubique totus, nunquam divisus*, etc.; *ubique præsens, ineffabiliter omnia penetrans, omnia continens, omnia sciens, cuncta prospiciens, omnia potens, universa gubernans, totus in cœlo, totus in terra, totus ubique.* Et nonnullis interjectis : *Semper agens, semper quietus, colligens et non egens, omnia portans sine onere, omnia implens sine inclusione, omnia creans et protegens, nutriens et perficiens. Quærens, cum nihil desit tibi; amans, nec æstuans; zelans, et securus es; pœnitet te, et non doles; irasceris, et tranquillus es; opera mutas, sed consilium nunquam recipis.* Et Paulo inferius : *Qui tenes omnia, imples omnia, circumplecteris omnia, superexcellis omnia, sustines omnia : nec ex*

alia parte sustines, atque ex alia superexcedis; neque ex alia parte imples, atque ex alia circumplecteris; sustinendo superexcedis, et superexcedendo sustines. Qui corda fidelium doces sine strepitu verborum, qui attingis à fine usque ad finem fortiter, et omnia disponis suaviter.

Idem per umbram videre Philosophi, quorum definitiones Dei recenset Minucius Felix in Octavio : nimirum

Quid est Deus? Respondet Pythagoras : *Deus est animus per universam rerum naturam commeans, ex quo etiam animalium omnium vita capitur.*

Quid est Deus? Respondet Anaxagoras : *Deus est descriptio et modus infinitæ mentis.*

Quid est Deus? Respondet Thales : *Est mens quæ ex aqua cuncta formavit :* aquam enim ipse statuit initium rerum omnium.

Quid est Deus? Respondet Xenophanes : *Deus est infinitum omne cum mente.*

Quid est Deus? Respondet Democritus : *Deus est natura, et intelligentia quæ imagines fundat.*

Pseusippus : *Deus,* ait, *est vis naturalis, qua omnia reguntur.*

Aristoteles : *Deus est mens, quæ mundum gubernat.*

Heraclides : *Deus est divina mens.*

Zeno : *Deus est una mundi providentia.*

Cleanthes : *Deus est animus, et ratio mundi.* Unde Virgilius :

> Spiritus intus alit, totamque infusa per artus,
> Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.

Chrysippus : *Deus est vis divina, rationalis natura, et fatum rerum.*

Xenophon : *Forma Dei veri videri non potest, et ideo eam quærere non oportet.*

Aristo : *Deus est, cujus essentia et majestas comprehendi non potest.*

Quid est Deus? Respondet Plato in Timæo : *Deus est mundi parens, artifex animæ, cœlestium terrenorumque fabricator, quem et invenire difficile præ nimia et incredibili potestate; et cum inveneris, in publicum dicere impossibile.*

Quid est Deus? Audi Arnobium lib. 1. Contra Gentes eum invocantem : *O maxime, ô summe rerum invisibilium procreator, ô ipse invisus, et nullis unquam comprehense naturis : dignus, dignus es vere (si modo te dignum mortali dicendum est ore) cui spirans omnis intelligensque natura, et habere et agere nunquam desinat gratias : cui tota conveniat vita genu nixo procumbere, et continuatis precibus supplicare. Prima enim tu causa es, locus rerum ac spatium, fundamentum cunctorum quæcumque sunt, infinitus, ingenitus, immortalis, perpetuus, solus, quem nulla delineat forma corporalis, nulla determinat circumscriptio, qualitatis expers ac quantitatis, sine situ; motu et habitu, de quo nihil dici et exprimi mortalium potest significatione verborum : qui ut intelligaris, tacendum est, atque ut per umbram te possit errans investigare suspicio, nihil est omnino mutiendum.*

25. Dicit ei mulier : Scio quia Messias venit (qui dicitur Christus) cum ergo venerit ille, nobis annunciabit omnia.] *Venit*, græce ἔρχεται, in præsenti, id est, adventat, vicinus est, mox aderit Messias : qui omnia religionis dubia nobis resolvet, docebitque ubi, quando, et quomodo Deus adorandus et colendus sit. Sciebat hoc mulier ex communi sermone et fama : jam enim translatum erat sceptrum à Juda ad Herodem : unde ex vaticinio Jacobi, Genes. 49. et ex 70. hebdomadis Danielis jam impletis, omnes sciebant instare tempus adventus Messiæ, idque communi omnium sermone vulgabatur. Unde Judæi putabant Joannem Baptistam esse Messiam, ipse vero asserebat Jesum esse Messiam : quare ex Baptistæ assertione spargebatur rumor, jam venisse Messiam.

Qui dicitur Christus.] Verba sunt non mulieris, utpote Hebrææ, et loquentis hebraice dumtaxat, sed Joannis Hebræum nomen interpretantis, q. d. Messias hebr. idem est quod græce χριστός, latine unctus.

26. Dicit ei Jesus : Ego sum, qui loquor tecum.] q. d. Ego sum Messias, id est Christus, mihi ergo fidem adhibe, et in me crede, meamque doctrinam et legem capesse, ut salveris et beeris. Dixit hoc Christus voce tum externa, tum magis interna, mentem mulieris illuminans, et voluntatem in sui amorem et reverentiam accendens; unde illico credidit mulier, et totam urbem ad credendum excitavit.

27. Et continuo venerunt discipuli ejus : et mirabantur quia (quod) cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit : Quid quæris, aut quid loqueris cum ea?] Origenes, S. Cyrill., S. Chrysost. Theophyl. et Euthymius opinantur discipulos fuisse miratos humilitatem Christi, quod dignaretur cum muliere alienigena et paupere loqui. Verum sic addidisset, *illa*, vel *tali*, dixissetque : *Quod cum muliere tali loqueretur :* quare melius S. Cyprianus tractat. de Singular. Cleric. et alii respondent, insolitum fuisse Christo seorsim loqui cum muliere, idque hoc fine, ut castitatis et honestatis omnibus fidelibus, sed maxime clericis, sacerdotibus, prædicatoribus et Religiosis daret exemplum. Nam recte ait Sapiens : *De vestimento procedit tinea, et à muliere iniquitas viri*, Eccl. 42. v. 13. Et cap. 25. 33. *A muliere factum est initium peccati, et per illam omnes morimur.* Vide ibi dicta. Hinc Eliseus, et omnes Sancti tantopere fugerunt consortia mulierum, ideoque communis fuit ille omnium sensus, feminas parvo fructu, sed magno periculo adiri; periculo, inquam, pudicitiæ propriæ, vel illarum, quæ sæpe vultus virorum tacite delibant et depascuntur; vel certe periculo famæ. A consortio enim feminarum vel flamma procedit, vel fumus : atque licet spiritales subinde videantur et sint, ac spiritalia colloquia misceant; tamen naturali concupiscentia occulte instigante, et dæmone inflammante, facile spiritus in carnem et carnalia degenerat; idque sensum sine sensu colloquentium.

Dices : Ergone negligendæ erunt mulieres? Resp. Nequaquam; sed in publica concione vel catechesi doceantur : si ægrotent, aut alia de causa eas adire sacerdotem oporteat, id fiat loco publico et patenti, uti Christus hic fecit, ac cum teste, quem semper adhibere solebat S. Carolus Borromæus. Ita S. Cyprian. loco jam citato.

Nemo tamen dixit, Quid quæris?] *Quia ma-*

gistrum et timebant et reverebantur plurimum, ait S. Chrysostomus.

28. Reliquit ergo hydriam suam (qua haustura erat aquam ex puteo) mulier, et abiit in civitatem (Sichar, sive Sichem) et dicit illis hominibus.] Incolis Sichem. *Audito*, ait S. Augustinus, *Ego sum, qui loquor tecum, et recepto in cor Christo Domino, quid faceret, nisi jam hydriam dimitteret, et evangelizare curreret?* Sciebat enim Jesum esse Prophetam et virum magnum, ex eo quod sibi secreta revelasset: illi ergo se asserenti esse Messiam credidit, sciens illum esse virum fide dignum, qui falli vel fallere non posset; quare relicta hydria ad puteum, illico cucurrit in urbem, timens ne si moram faceret, Jesus abiret, ac cives suos ad Jesum pro Messia cognoscendum colendumque excitavit. Unde S. Chrysost. *Adeo*, inquit, *audito Jesu incensa est, ut relicta hydria et aqua, cujus gratia eo concesserat, in civitatem properaret, et ad Christum universum populum traheret. Venerat hauriendæ aquæ gratia, et cum verum fontem invenisset, contempsit alterum, et superna veniente gratia apostolico munere fungitur.*

Hic enim est spiritus Christi, ut à se conversis zelum alios convertendi injiciat, ut tanti boni, quod ipsi in se sentiunt, alios faciant participes. Eleganter et pie S. Ambros. serm. 30. *Novo*, inquit, *admirationis genere, mulier, quæ ad puteum Samariæ meretrix advenerat, à Christi fonte casta regreditur; et quæ aquam petere venerat, pudicitiam reportavit. Statim etiam indicante Domino sua peccata recognoscens confitetur, Christum annunciat Salvatorem, et relinquens aquæ vasculum ad civitatem non fert hydriam, sed refert gratiam. Vacua quidem videtur reverti onere, sed plena revertitur sanctitate. Plena, inquam, redit, quia peccatrix advenerat, revertitur prædicatrix: et quæ hydriæ vasculum amiserat, Christi plenitudinem reportabat: in nullo civitati suæ inferens detrimentum: etenim si aquam civibus non intulit, tamen fontem salutis invexit.*

29. Venite, et videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci: nunquid ipse est Christus?] *Miraculi*, inquit Cyrillus, *nàrratione proposita, præparavit auditores ad fidem:* quia, licet, ut ait S. Chrysost. *non omnem vitam suam acceperat à Christo, ex his tamen quæ dixerat, et cetera credidit.* Theophyl. *Accensa divino igne, ad nihil eorum quæ in terra sunt, respicit, non ad confusionem, non ad ignominiam, aut aliud quippiam, non veretur secreta sua pandere.*

Nunquid ipse est Christus?] *Hæsitando loquitur tanquam addubitans*, ait Euthymius, *ut ab illis detur sententia:* ipsa enim non hæsitabat, sed firmiter credebat Jesum esse Messiam. Unde S. Chrysost. *Animadvertite*, inquit, *in mensam mulieris sapientiam, neque affirmat Christum esse, neque reticet: noluit se hujus opinionis auctorem, sed suo ipsorum auditu inductis hoc ipsis persuaderi, quod longe futurum erat probabilius. Proculdubio enim intelligebat, modo fontem illum gustarent, eadem de eo, quæ et ipsa, sensuros.*

Hæc ergo Samaritana, per alloquium et gratiam Christi, ex peccatrice facta est pœnitens et sancta, imo præco Christi, instar S. Magdalenæ.

Porro ipsius nomen proprium fuit Photina, quæ ut Sancta Martyrologio Romano ascripta legitur, die 20 Martii hisce verbis: *Eodem die Sanctorum Photinæ Samaritanæ, Joseph et Victoris filiorum, itemque Sebastiani ducis, Anatolii, Photii, Photidis, Parasceves et Cyriacæ germanarum: qui omnes Christum confessi, martyrium sunt consecuti.* Ubi Baronius: *Agunt de ea* (Photina) *Græci hæc die in Menologio, feruntque eamdem fuisse Samaritanam, de qua Joannes Evang. cap. 4. In vet. Martyrol. Cassinensi de eadem agitur, eamdemque fuisse affirmatur.* Quare plane verisimile est Christum illam hoc colloquio convertisse. Hoc enim ipse intendebat: unde et ipsa credidit ipsum esse Messiam, id est, Salvatorem, et petit implicite ejus gratiam à Christo propositam, dicens: *Domine da mihi hanc aquam:* ac Christus eam compunxit exterius, dicens: *Nunc quem habes, non est tuus vir;* multo magis interius: unde et ipsa fatetur culpam aitque: *Domine ut video, Propheta es tu;* ac plane videtur tunc Christo mentem ejus movente elicuisse actum pœnitentiæ et contritionis, per quem fuit justificata. Hinc et Christi amore incensa, cives suos advocavit, ut Messiam verum agnoscerent, quem ipsa jam agnoverat. Quare caput hujus Samaritanæ religiose Romæ asservatur, in basilica S. Pauli, ubi inter alias Sanctorum reliquias illud mihi ostensum fuit.

Porro Franc. Bivarius in Commentario Chronici L. Dextri, ad annum Christi 60. pag. 117. ex actis Martyrum Italicensum, quæ Jeremias Patriarcha Constant. anno Christi 1580. è Græco in Latinum transtulit, narrat Samaritanam hanc, apud Carthaginem in Africa, prædicasse Evangelium Christi, ideoque cum duobus filiis, Victore et Josepho, ac quinque sororibus, Anatolia, Photi, Photide, Parasceve et Cyriaca, ac cum Sebastiano duce, à Victore ad Christum converso, sub Nerone illustre obiisse martyrium. Nam primo in carcerem teterrimum detrusi, inde in ardentem clibanum totis tribus diebus missi, à quo indemnes extracti, semel et iterum veneno potati fuere: plumbo etiam et resina in liquorem redactis, in ore Photinæ et in auribus ceterorum, sine detrimento susceptis, sæpius bovinis nervis cæsi, pectinibus quoque ferreis à capite in sublime suspensi, excarnificati, atque facibus ignitis ad Martyrum latera applicatis exusti; oculis demum erutis, iterum in carcerem venenosis animalibus scatentem reducti, quo tandem sine cibo et medicamine miserabiliter interirent: sed cum illuc Christi luce ac visione perfunderentur, in pristinam sanitatem reducti, et oculorum beneficio restituti, ac miraculoso cibo, tribus mensibus ac diebus totidem refocillati, rursus ad novum adducti certamen, denuo flagris sævissime laniati, ad ultimum pelle detracta, frustatim cæsi, et capite amputato illustrissimam martyrii palmam perceperunt; una dempta Photina, quæ in veterem cisternam immissa, indeque detracta, flexis genibus impollutum Deo spiritum reddidit 20. die Martii, qua tum à Latinis, tum à Græcis ejus memoria anniversaria celebritate colitur. Hæc Bivarius ex actis ab Jeremia traductis et acceptis, penes quos eorum sit fides. Illis enim in martyrio Samaritanæ et filiorum, adstipulatur Menologium Græcorum, ad diem 20. Martii, quod sic habet: *Eadem die certamen S. Martyris Photinæ Samaritanæ, cum qua Christus locutus est, et Joseph, et Victoris filiorum, nec non Sebastiani Ducis,*

Anatolii, Photii, Photidis, Parasceves et Cyriacæ germanarum sororum, qui omnes Christi fidem confessi martyrii palmam consecuti sunt. Videtur ergo Samaritana hæc suos filios, item fratres ac sorores ad Christum convertisse, ac cum iis martyrii palmam accepisse.

30. EXIERUNT ERGO DE CIVITATE, ET VENIEBANT AD EUM.] Ejusque sapientia et sanctitate ex verbis et moribus ejus perspecta, in eum ut Messiam crediderunt, ut patet ex vers. 42. *Durities Judæorum*, ait Cyrillus, *à Samaritana facilitate arguitur :* quia Samaritani ex uno Christi alloquio, ad eum conversi sunt; Judæi vero post triennalem Christi prædicationem, ac tot tantaque miracula ab eo patrata, in eum credere noluerunt.

31. INTEREA ROGABANT EUM DISCIPULI, DICENTES : RABBI, MANDUCA.] *Hoc*, ait S. Chrysost. *non improbitate quadam, sed amore et studio in magistrum dicebant, cum itinere et æstu fatigatum viderent.* Simul ipsi sibi consulebant : ipsi enim esurientes et fessi optabant manducare, sed non audebant id facere, nisi Christo incipiente, et prius mensæ de more benedicente. Porro Jesus *solebat*, ait Theophyl. *ab aliis oblatos cibos suscipere, qui dat escam omni carni, ut deferentes meritum consequerentur, et ne quis erubescat paupertatem, nec grave putet ab aliis nutriri : proprium enim et necessarium doctoribus, alios habere procuratores ciborum, ut ipsi de nullo curantes verbi ministrationem procurent sollicite.*

32. ILLE AUTEM DIXIT EIS : EGO CIBUM HABEO MANDUCARE, QUEM VOS NESCITIS.] q. d. Ego esurio conversionem Samaritanorum, quam jam per mulierem procuro : quare illa esuries spiritalis omnem corporalis cibi esuriem, si non tollit, certe minuit et supprimit : vos interim fessi et famelici comedite quantum lubet. *Occultius*, ait Cyrillus, *significat, quod si discipuli scirent de Samaritanorum conversione jam agi, de illo cibo magis cogitarent, quam de corporali consulerent.* Et mox : *Nam quoniam orbis futuri erant magistri, exemplo suo eos docet, multo majorem salutis hominum, quam proprii corporis curam esse habendam.*

33. DICEBANT ERGO DISCIPULI AD INVICEM : NUNQUID ALIQUIS ATTULIT EI MANDUCARE?] Non intellexerunt Apostoli Christum loqui de cibo spiritali, puta de conversione Samaritanorum : unde rogant, quis ei cibum corporalem attulerit, de quo ipse dicit : *Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis.* Quocirca S. August. *Quid mirum*, inquit, *si mulier illa non intelligebat aquam, ecce discipuli non intelligunt escam.*

34. DICIT EIS JESUS : MEUS CIBUS EST, UT FACIAM VOLUNTATEM EJUS, QUI MISIT ME, UT PERFICIAM OPUS EJUS.] Nota. Christus hic opus prædicationis et redemptionis hominum, sibi à Patre injunctum, vocat suum, id est, sibi proprium, sibique suavissimum cibum; quia illo, velut cibo delicatissimo pascebatur et delectabatur. Ita Euthymius : *Voluntas Patris, qui ipsum miserat*, inquit, *et opus illius Christo injunctum, salus est hominum;* juxta illud : *Opus consummavi quod dedisti mihi, ut faciam*, Joan. 17. v. 4. Causam dat Theophyl. quia *salutem hominum tanto desiderio avebat, quanto nullus nostrum sensibilem cibum.* Et Chrysost. *Hominum salutem hoc in loco cibum appellat, ut quanta salutis nostræ cura et desiderio teneatur, ostendat.*

Tropologice à Christo discant Christiani, præsertim prædicatores, virique Apostolici, quod eorum cibus spiritalis debeat esse obedientia et zelus animarum : quia Primo, uterque animæ vitam sustentat : Secundo, uterque mentis vires instar cibi vegetat et roborat. Tertio, quia, sicut cibus facit pueros crescere in virum perfectum, sic hæ duæ virtutes faciunt nos crescere in virilem ætatem spiritus et virtutis, quod non erat in Christo : nec enim Christus ullo actu proficere et crescere poterat in gratia, sanctitate et perfectione : illa enim ipse plenus et perfectus erat è primo instanti conceptionis et incarnationis suæ.

35. NONNE VOS DICITIS QUOD ADHUC QUATUOR MENSES SUNT, ET MESSIS VENIT? ECCE DICO VOBIS : LEVATE OCULOS VESTROS, ET VIDETE REGIONES, QUIA ALBÆ SUNT JAM AD MESSEM.] A metaphora cibi transit ad allegoriam messis, è qua fit cibus et panis.

NONNE VOS DICITIS.] Id est, crebro dicere soletis, et nunc reipsa dicitis. Unde videtur quod Apostoli transeuntes per campos et segetes Sichimorum, de messe futura, uti facere solent homines, inter se collocuti fuerint, inde Christus sumpsit occasionem loquendi de messe spiritali, id est, conversione Samaritanorum. q. d. Cura messis corporeæ vos tangit; sed multo magis tangere vos debet cura messis spiritalis, ut me in convertendis Samaritanis adjuvetis.

ADHUC QUATUOR MENSES SUNT, ET MESSIS VENIT.] Maldonatus putat esse proverbium, significans adhuc sat temporis esse, ut de re aliqua, v. g. de messe corporea, cogitetur : at id in messe spiritali dici non posse; cum enim illa jam sit matura, illico illam à Christo et Apostolis demetendam esse : censet enim Maldonatus hæc dicta esse à Christo in fine Martii, sub instans Pascha, de quo cap. seq. v. 1. cum in Judæa messis est vicina, non longinqua.

Melius S. Augustinus et alii, hæc ad litteram, ut sonant, accipiunt : quare hæc dicta videntur à Christo in Januario, post octo menses, quibus Christus in Judæa prædicarat : nam post quatuor menses, puta in Maio, in Judæa maturæ sunt segetes, fitque messis : unde in Pentecoste, quæ incidebat in Maium, ex nova messe offerebant Deo panes primitiarum. Vide Chronotaxim num 15. *Vos*, ait S. August. *quatuor menses computatis usque ad messem; ego vobis aliam messem albam et paratam ostendo.* Unde subdit Christus : *Ego dico vobis, levate oculos vestros, et videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem :* in messe enim segetes prius virides, albescunt et flavescunt. *Regiones albas ad messem* vocat urbem Sichem, locaque vicina Samaritanorum, qui à muliere exciti, turmatim confluebant ad Christum. q. d. Videtis agros hosce non tritico, sed turba populi ad me confluentis refertos, qui paratus est meam doctrinam excipere, in Ecclesiam admitti, ac christianismo initiari : huic ergo messi, ne pereat, demetendæ mecum, ô Apostoli, insistite, et strenue collaborate. Longe, puta ad quatuor menses, abest messis tritici; at instat, et prope est messis animarum : en jam parata est in hisce Samaritis : levate oculos, et respicite campos Sichimorum, è quibus turmatim omnes confluunt ad recipiendum me, meumque Evangelium : hi ergo quasi segetes spirituales, jam albescunt et maturescunt : par

igitur est, ut à me et vobis illico demetantur, et in horreum Dei colligantur. *Jam venientem Samaritanorum turbam videbant*, ait S. Chrysost. *quorum fervorem et promptissimam voluntatem albas regiones appellat. Sicut enim spicæ flaventes messem indicant, et jam manus postulant; ita illi properabant ad salutem, ut et docerentur, et crederent, et à Prophetis persuasi fructum redderent.* Et Theophyl. *Attolite*, ait, *oculos vestros, vel spiritales, vel sensibiles, et spectate multitudinem Samaritanorum, et animas eorum ad fidem alacres et promptas, quæ quasi regiones albæ, opus habent messoribus ad salutem præparatæ.*

Causam dat S. Cyrillus dicens : *Nam sata intellectualia, et spicæ spiritales sunt, qui Prophetarum voce culti, ad fidem Christi perveniunt : quæ seges albescit tunc, cum jam maturus, id est promptus, ad suscipiendam fidem Christi et veram religionem animus est; messoria vero falx, est Apostolorum splendida prædicatio, quæ ad aream, id est, ad Ecclesiam Dei transponit.*

36. ET QUI METIT, MERCEDEM ACCIPIT, ET CONGREGAT FRUCTUM IN VITAM ÆTERNAM : UT ET QUI SEMINAT, SIMUL GAUDEAT, ET QUI METIT.] Invitat Christus Apostolos ad laborandum secum in colligenda hac messe, spe mercedis æternæ. q. d. Qui metit triticum, mercedem accipit, sed temporalem et brevem; qui vero metit mecum hanc messem spiritalem animarum, congregat eam in vitam æternam : hanc enim messor et sibi et suæ messi, id est, animabus à se conversis acquirit, dum eas in cœlum ad vitam æternam, quasi in triumphum ducit. *Hujus terrenæ messis fructus*, ait Chrysost. *ad æternam non pervenit vitam, sed in hac fluxa et caduca consumitur : ille autem perpetuo nos comitatur. Ut* (q. d. Unde fiet, unde consequetur : notat enim fructum hujus messis communem fore satori et messori) *et qui seminat, simul gaudeat, et qui metit.* Satores vocat Mosen et Prophetas, qui magno labore Judæis tradiderunt fidei semina, id est, prima principia, puta Deum esse unum, summe amandum et colendum, venturum Messiam mundi salvatorem, ab illo exspectandum salutem, etc. Messores sunt Christus et Apostoli, qui hæc Prophetarum principia Evangelica doctrina perfecerunt, ac per fidem et gratiam Christi, Judæos et Samaritas sanctificarunt, et in vitam æternam induxerunt. Quare hæc Samaritarum conversio gaudium peperit non tantum Christo et Apostolis, sed et Mosi ac Prophetis, eo quod sua semina non evanuisse, sed ad fructum et messem per Christum perducta esse conspexerunt. Audi S. Chrysostom. *Prophetæ satores, non messuerunt tamen, sed Apostoli. Atqui non propterea voluptate et fructu laborum privantur, sed vobiscum gaudent.* Et S. August. *Si non Prophetæ seminatores; unde ad illam mulierem pervenerat : Scio quia Messias venit? jam ista mulier fructus maturus erat.* Et inferius : *Dispares temporis labores habuerunt, sed gaudio pariter perfruentur, mercedem simul accepturi sunt vitam æternam.* Secus sæpe fit in messe corporali, ubi messor gaudet, sator vero luget, quia sator messori servit, aut messor satorem suo semine et messe privat.

37. IN HOC ENIM EST VERBUM : QUIA ALIUS EST QUI SEMINAT, ET ALIUS EST QUI METIT.] *Verbum*, id est proverbium, vulgo jactari solitum, *quod in ore multorum est*, ait Chrysostom. q. d. Hoc proverbium : *Alius est qui seminat, et alius qui metit*, vulgo de satore et messore frumenti dictum, verius est in satoribus et messoribus animarum. Satores enim fuerunt Prophetæ, messores vero estis vos, ô Apostoli, qui, ut sequitur, sata à Prophetis fidei semina, per meam doctrinam perficietis, et matura jam in horreum Ecclesiæ colligetis. Unde explicans subdit :

38. EGO MISI VOS METERE QUOD NON LABORASTIS (laboriose non seminastis) ; ALII LABORAVERUNT, ET VOS IN LABORES EORUM INTROISTIS.] *Ego misi*, id est, decrevi et destinavi vos mittere : significatur actus inchoatus et destinatus, non perfectus et consummatus. *Alii laboraverunt* q. d. Prophetæ et legis doctores, similesque magno docendi labore, rudes Judæorum animos primis cognitionis Dei, et virtutis pietatisque rudimentis, quasi seminibus imbuerunt, itaque eos ad messem Evangelicam, id est, ad justitiam et sanctitatem christianismi præparaverunt. Vos vero ô Apostoli, *in labores eorum introistis*; quia Judæorum animos jam ad me recipiendum præparatos promptosque et cupidos facile ad me convertetis. Ita Orig. S. Chrys. Theoph. Euthym. et alii.

Porro dicit hoc Christus, ut exemplo Prophetarum laboriose seminantium, animet Apostolos ad evangelizandum, quod facilius erat et minoris laboris. *Ne ad prædicandum dimissi*, ait S. Chrysost., *tanquam maximum onus subeuntes perturbarentur, cogitantes quod Prophetæ amplius laborassent, sicut laboriosior est satio, et majori egebat sollicitudine semina spargere, et ad Dei cognitionem animam erudire : nam in metendo* (quod erat Apostolorum) *et proventus uber, et labor erat remissior.* Simul *Prophetarum voluntatem fuisse demonstrat, ut humanum genus ad Christum allicerent.* Rursum : *Nisi Judæi parati fuissent per Prophetas, non audirent Apostolos*, ait Glossa.

39. EX CIVITATE AUTEM ILLA MULTI CREDIDERUNT IN EUM SAMARITANORUM, PROPTER VERBUM MULIERIS TESTIMONIUM PERHIBENTIS : QUIA DIXIT MIHI OMNIA QUÆCUMQUE FECI,] quia, ut ait Chrysost. *videbant eam, non ad gratiam, neque ut alteri gratificaretur, suam vitam manifestam facere.* Confitebatur ergo coram suis civibus, se cum viro non suo, uti dixerat Christus, in fornicatione vixisse, ut sua ignominia patefaceret Christi, quasi veri Prophetæ ac Messiæ, decus et gloriam.

40. CUM VENISSENT ERGO AD ILLUM SAMARITANI, ROGAVERUNT EUM UT IBI MANERET.] *Ut urbem ingressus salutarem eis doctrinam prædicaret*, ait Cyrillus, utque perpetuo apud eos maneret et habitaret, ait Chrysost. et Theophyl.

ET MANSIT IBI (in urbe Sichem) DUOS DIES] non plures, ne, si diutius apud Samaritas maneret, Judæi calumniarentur eum non esse Messiam, utpote qui Judæis, non Samaritis, erat promissus. Ita Jansenius, Franc. Lucas et alii.

41. ET MULTO PLURES CREDIDERUNT IN EUM PROPTER SERMONEM EJUS] cœlestem et divinum, quibus alta de Deo mysteria promebat; item zelosum et efficacem : nam omnes amore Dei, occultis gratiæ suæ facibus accendebat: quare in ejus admirationem et venerationem rapti, crediderunt eum esse talem, qualem se profitebatur, scilicet Messiam mundi salvatorem.

Et mulieri dicebant : Quia jam non propter tuam loquelam credimus : ipsi enim audivimus, et scimus quia hic est vere Salvator mundi] puta *Messias*, ut addit Syrus, qui à Deo missus est ad salutem, non tantum Israelis, ut volebant Judæi, sed omnium gentium totius mundi : *mundi*, inquam, peccato perditi, ait Chrysost. *quod orbe perdito venerit hic, ut eum servaret.* Merito ergo Chris. tantam, tamque subitam fidem Samaritarum admiratur, cum Judæi ad credendum in Christum fuerint tardi, morosi et difficiles.

43. Post duos autem dies exiit inde, et Abiit in Galilæam] uti initio proposuerat: in Galilæam, inquam, id est, in reliquas Galilææ civitates ac vicos, ait Euthymius, *relicta Nazareth*, patria sua, ut ait Matth. cap. 4. 13. Vide dicta superius v. 3.

44. Ipse enim Jesus testimonium perhibuit, quia (quod) Propheta in sua patria honorem non habet] Τὸ *enim* dat causam, cur Jesus relicta Nazareth patria sua, iverit in ceteram Galilæam ad se non pertinentem; quia scilicet Nazarethani eum, quasi civem suum et fabri filium, contemnebant, Matth. 13. 57. Ita Jansen. Toletus et alii.

Paulo aliter Maldonatus, q. d. Ideo Jesus relicta Bethlehem et Judæa patria sua, abiit in Galilæam, ut superius dixi, quia Propheta in patria non est in honore.

Cum ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidissent quæ fecerat Hierosolymis in die festo : et ipsi enim venerant ad diem festum.] Paschæ, juxta legis decretum. Vide cap. 2. 13. *cum omnia* miracula *vidissent*, præsertim, quod ipse solus omnes ementes et vendentes ejecisset è templo, aliaque plura signa edidisset, ut ait Joannes c. 2. 14. et 23. et c. 3. 2.

Nota Judæi visis tot Christi miraculis, prædicationi ejus non crediderunt, nec eum exceperunt; Galilæi autem visis tot signis, eum benevole exceperunt, sed in eum non crediderunt; Samaritæ vero nullis visis miraculis eum exceperunt, in eumque ut Messiam, à Deo ad salutem totius mundi missum, crediderunt : ita sæpe exteri avide excipiunt, quod domestici fastidiunt et aspernantur.

Venit ergo iterum in Cana Galilææ, ubi fecit aquam vinum (*Ut fidem, quæ ex facto prius miraculo accesserat, sua præsentia confirmaret*, ait Euthymius.) Et erat quidam regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaum.] *Regulus*, id est, nobilis aliquis potens aut princeps. Videtur Interpres in Græco legisse βασιλίσκος, id est regulus, sive parvus rex : jam legunt βασιλικὸς, id est regius, puta Herodis Antipæ regis consiliarius, aut publicus minister, præfectus vel aulicus, et amicus intimus. Syrus, *servius regius ;* Chrysostomus, *quod de regio esset genere, aut alia principatus dignitate fungeretur;* Nonnus, *vir regius regens exercitum.* Origen. Erat hic, ait, forte de familia Tiberii Cæsaris, exercens pro eo aliquod officium in Judæa. S. Hieronym. in cap. 65. Isaiæ interpretatur, *regius*, sive *palatinus.*

Capharnaum] in urbe quæ dicebatur Capharnaum, quod nomen noster Interpres quasi peregrinum et indeclinabile usurpat. Syrus refert ad τὸ *regulus*, alii certius ad τὸ *filius* : filius enim reguli decumbebat æger Capharnai; sed verisimile est eum ibi decubuisse, eo quod pater, puta regulus, ibidem habitaret, atque inde audiens Jesum tot ægros sanantem, è Judæa venisse in Cana Galilææ, eo abiit, ut à Jesu filii sanitatem postularet, ut patet vers. sequenti. Regulus hic videtur fuisse Judæus (non Gentilis, uti opinantur S. Hieron. et Origen.) tum quia parvæ erat fidei : tum quia ut talis à Christo increpatur, cum Gentiles magis solerent esse faciles ad credendum in Christum, ideoque ab eo laudari, ut patet in Centurione et Chananæa. Ita Maldon. Jansenius et alii.

Quidam putant regulum hunc esse centurionem, de quo Matth. capite 8. ita Irenæus libro 2. cap. 39. Sed hi duo diversi fuere. Centurio enim Christum ad se volentem ire, rogat ut maneat; hic vero regulus orat, ut Christus ad filium ægrum veniat : ille ad Jesum descendentem de monte in Capharnaum venit, hic ad Jesum venientem in Cana : illius puer paralysi, hujus febri laborabat : illum Christus descendens et pene præsens, hunc absens curavit : ille erat servus, hic filius. Ita S. Chrisost. Theophyl. Euthymius et alii.

Hic cum audisset quia (quod) Jesus adveniret a Judæa in Galilæam, abiit ad eum, et rogabat eum, ut descenderet, et sanaret filium ejus : incipiebat enim mori] quasi dicat : Regulus audita Christi fama, quod quoslibet ægros sanaret, ex urbe Capharnao profectus est in Cana Galilææ ad Jesum ibi degentem, rogans ut secum ex Cana pergeret Capharnaum, ad sanandum suum filium, quod erat iter 14. leucarum sive horarum, ideoque longum et difficile. Quare minus in Jesum credidit, ait S. Gregorius homil. 28. quem putavit non posse salutem dare, nisi præsentem corpore.

Dixit ergo Jesus ad eum : Nisi signa et prodigia videritis, non creditis.] Signa et prodigia idem fere significant; proprie tamen signa sunt quæ fiunt in re naturali, et per naturam; sed lente operantem, cum Christus in momento, ideoque per miraculum idipsum præstaret; tale est infirmos sanare : prodigia vero sunt, quæ omnem naturæ vim superant, uti est mortuos suscitare. Hinc S. August. *Prodigium*, ait, vocatur, quod *porro dicat*, et futurum aliquod portendat, q. d. *prodigium*, quod futura prædicat, ait Festus.

Arguit Christus reguli parvam fidem, ut in ea crescat, illamque acuat et adaugeat, q. d. Tu cum tuis quædam mea signa et prodigia audisti, nec tamen adhuc credis me esse Messiam, nisi plurima alia faciam, illaque tu ipse videas et oculis tuis conspicias. *Suadet*, ait Chrysost., *non signa nobis, sed doctrinam ejus attendendam.* Et nonnullis interjectis : *Ostendit signa maxime animæ, gratia fieri ; neque minus hoc in loco patrem animi morbo laborantem, quem filium curat*, imo prius curat infidelitatem, vel fidei imperfectionem in patre, deinde febrim in filio : huic enim obstabat patris pro filio obsecrantis imperfecta fides. *Licet enim crediderit*, ait Chrys. *non tamen firmiter, neque integre.* Et Theoph. *Accessit*, ait, *ex fide, sed frigida et imperfecta, quam neque quis fidem recte vocaverit.* Unde Glossa : Per reguli duritiam, ait, significatur duritia Judæorum, qui nec visis miraculis credunt : contra per Samaritanam significatur fides Gentium, quæ solo verbo credidit.

49. Dicit ad eum regulus : Domine, descende

PRIUSQUAM MORIATUR FILIUS MEUS.] Græce, παιδίον μου: id est puerulus meus; scilicet mihi dilectissimus, unicæque meæ deliciæ. *Regulus*, ait Chrysost. *filii dolore affectus, non multum tunc Jesu verbis attendit, sed in solius filii cura versabatur*, etc. *Audi quantum adhuc humi trahatur. Descende*, inquit, *priusquam moriatur filius meus, ac si mortuum suscitare non potuisset, et nesciret ut se puer haberet.*

50. DICIT EI JESUS: VADE (redi Capharnaum, non est opus et ego tecum vadam: absens enim curabo et de facto curo dicendo) FILIUS TUUS VIVIT] id est, sanus est, liberatus à morbo et morte. *Hoc unum idemque dictum*, ait Rupert. *et vera de præsentibus prophetia, et imperium vitæ est.* Fuit enim hic Christi sermo non tantum enunciativus, sed et practicus: reipsa enim operabatur, et efficiebat id quod enunciabat, scilicet vitam et sanitatem infirmi: sicut in Eucharistiæ consecratione, hæc verba: *Hoc est corpus meum*, ita enunciant in ea esse corpus Christi, ut simul illud conficiant, ibique præsens sistant.

Porro Christus ivit ad puerum Centurionis, Matth. 8. ad reguli vero filium hic ire noluit. Primo, quia in Centurione erat fides confirmata, ait S. Chrysost. in regulo vero imperfecta. Secundo, quia, ut ait S. Greg. hom. 28. *Dominus qui rogatur ut vadat, quia non desit ubi invitatur, indicat: solo jussu salutem reddit, qui voluntate omnia creavit.*

CREDIDIT HOMO SERMONI, QUEM DIXIT EI JESUS, ET IBAT.] *Duos*, ait Cyrill. *iisdem verbis Salvator curavit: nam et animum reguli ad fidem induxit, et ac corporis morbo adolescentem eripuit;* ac pater credendo Christo, sanandoque morbum animæ, sua fide quasi meruit filium sanari in corpore.

51. JAM AUTEM EO DESCENDENTE, SERVI OCCURRERUNT EI, ET NUNCIAVERUNT DICENTES, QUIA (quod) FILIUS EJUS VIVERET] sanus et incolumis, ac quasi à morte instante suscitatus ad vitam. *Servi occurrerunt*, ait Cyril. *velocitatem et vim verborum Christi annunciantes, Domino sic dispensante, ut ab eventu rerum reguli fides confirmaretur.*

52. INTERROGABAT ERGO HORAM AB EIS, IN QUA MELIUS HABUERIT. ET DIXERUNT EI: QUIA HERI HORA SEPTIMA RELIQUIT EUM FEBRIS.] *Certior fieri de hora studet*, inquit Cyrill. *ut videat si tempori congruit, in quo à Salvatore sibi gratia fuit concessa.*

HERI HORA SEPTIMA] scilicet ab ortu solis, hoc est, hora prima post meridiem: illa ergo hora sanato filio, illico servi se in iter dederunt, ut patri sanitatem filii adeo desideratam, nunciarent: sed eodem die ad ipsum pervenire non potuerunt, quare reliquo diei tempore, et per noctem sequentem ambulantes, postero mane ad eum pervenerunt. Distabat enim Capharnaum à Cana Galilææ 14. horis sive leucis, ut dixi.

COGNOVIT ERGO PATER, QUIA ILLA HORA ERAT, IN QUA DIXIT EI JESUS: FILIUS TUUS VIVIT: ET CREDIDIT IPSE, ET DOMUS EJUS TOTA.] Ex eadem enim hora collegit filium, non naturæ vi, sed supernaturali Christi jussu, virtute verboque ac nutu sanatum. Reliquerat enim eum moribundum, et agentem animam, ac jam à servis audit, eum subito pristinæ sanitati restitutum, illa hora, qua dixerat Christus, *Filius tuus vivit.* Unde ex tam evidenti miraculo, credidit Christum esse Deum omnipotentem, qui vitæ et mortis haberet imperium, ac esse Messiam, et salvatorem mundi. *Unde datur intelligi*, ait Beda in Catena, *et in fide gradus esse, sicut et in aliis virtutibus, quibus est initium, incrementum et perfectio. Hujus ergo fides initium habuit, cum filii salutem petiit, incrementum, cum credidit sermoni Domini dicentis: Filius tuus vivit; deinde perfectionem obtinuit nunciantibus servis.*

Porro quia regulus hic habitavit Capharnai, æque ac centurio, de quo Matth. 8. non dubium est unum alteri fuisse familiarem, ac centurionem ex hoc miraculo prævio (posterior enim fuit ejus servi sanatio facta à Christo) tantam in Christum fidem concepisse, ut diceret: *Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus*, Matth. cap. 8. vers. 8.

Tropologice, rex, sive regulus, est mens cujusque hominis; filius æger est voluntas ad bonum infirma; servi sunt sensus et membra; febris calida, est cupiditas, et amor terrenorum; febris frigida, est timor eorumdem, uti per novem utrimque analogias ostendi Matth. 8. 14. Hæc sanat Christus; ille ergo adeundus et invocandus est, ut regnum menti integrum restituat, illumque ex regulo regem efficiat. Vide Salmeronem tom. 6. tract. 9. in fine, ubi inter alia ait: Regulus est mens, sive intellectus, non solum quia cognatus Deo est, Regi regum omnium, quemadmodum Paulus ex Poeta quodam dixit: *Ipsius enim et genus sumus;* sed etiam quia in hoc mundo cum dominium habeat in universas creaturas, quæ ad se ordinem habent, prorex Dei est, respectu cujus regulus est, et non rex, ac regnum animæ et corporis habet, et sensus quidem et membra dominio despotico regit, appetitum vero concupiscentis et irascentis animæ dominio politico. Habet etiam insignia regalia, nempe coronam prudentiæ, sceptrum justitiæ, purpuram fortitudinis, et fibulam auream temperantiæ, de qua Poeta describens reginam, dicebat:

Aurea purpuream nectebat fibula vestem.

Audi Theoph. *Regulus est omnis homo, non solum quia regi universorum propinquus secundum animam, sed quia super omnia principatum sumpsit; ejus filius, mens febricitans voluptatibus pravis et desideriis; descensus Christi, condescensus misericordiæ: dicit autem: Vade, id est, profectum continuum circa bonum ostende, et tunc filius vivet; alioquin morietur, si ambulare cessaveris.*

Denique hora septima sanatus est, Primo, quia, ut ait Origenes, septenarius symbolum est sabbati et quietis, in qua sanitas. Secundo, quia idem figura et sancti Spiritus septiformis, in quo est omnis salus. Tertio, quia, ut ait Alcuinus, per septiformem spiritum est remissio peccatorum. Septenarius enim in tria et quatuor divisus, significat sanctam Trinitatem in quatuor mundi partibus dominantem.

54. HOC ITERUM (Arabicus, *etiam*) SECUNDUM SIGNUM FECIT JESUS, CUM VENISSET A JUDÆA IN GALILÆAM] Τὸ *iterum* junge cum Τὸ *venisset.* q. d. Hoc secundum miraculum fuit, quod fecit Christus in Cana Galilææ, cum iterum, id est secundo, è Judæa venisset in Galilæam: primum enim fuit conversio aquæ in vinum, cap. 2. 1. et seq. quod fecit Christus, cum primo è Judæa venit in Galilæam: bis ergo venit è Judæa in

Galilæam, et utrumque suum eo adventum novo miraculo illustravit. *Secundum dixit*, ait Euthym. *non quod post primum, nullum aliud ediderit in tota Palæstina* (nam in Judæa multa jam ediderat) *sed quod post primum, hoc secundum in Cana sit factum.* Dicit hoc Joannes, ut indicet copiam miraculorum, à Christo in Galilæa deinceps patratorum, quam narrat Matth. c. 4. v. 23. et seq. post hoc secundum à Joanne hic recensitum contigisse.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus Primo, ad probaticam piscinam sanat ægrum per 38. annos. Secundo, v. 16. Judæis calumniantibus, quod eum die sabbati sanasset, respondet se omnia sua simul cum Patre operari, q. d. se Patris auctoritate, imo ope et robore, sabbato ægrum sanasse. Tertio, v. 20. asserit se cum Patre mortuos vivificare, et a Patre constitutum esse judicem omnium. Quarto, v. 33. tribus testimoniis probat se esse Messiam : Primo, testimonio Joannis Baptistæ; Secundo, testimonio propriorum operum et miraculorum; Tertio, testimonio Mosis.

1. Post hæc erat festus dies Judæorum, et ascendit Jesus Hierosolymam.
2. Est autem Hierosolymis Probatica piscina, quæ cognominatur
Hebraice Bethsaida quinque porticus habens. 3. In his jacebat multi-
tudo magna languentium, cœcorum, claudorum, aridorum expectan-
tium aquæ motum. 4. Angelus autem Domini descendebat secundum
tempus in piscinam : et movebatur aqua. Et qui prior descendisset in
piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat à quacumque detinebatur
infirmitate. 5. Erat autem quidam homo ibi triginta et octo annos habens in infirmitate
sua. 6. Hunc cum vidisset Jesus jacentem, et cognovisset quia jam multum tempus
haberet, dicit ei : Vis sanus fieri? 7. Respondit ei languidus : Domine, hominem non habeo,
ut, cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam : dum venio enim ego, alius ante me
descendit. 8. Dicit ei Jesus : Surge, tolle grabatum tuum, et ambula. 9. Et statim sanus
factus est homo ille : et sustulit grabatum suum, et ambulabat. Erat autem sabbatum in
die illo. 10. Dicebant ergo Judæi illi, qui sanatus fuerat : Sabbatum est, non licet tibi
tollere grabatum tuum. 11. Respondit eis : Qui me sanum fecit, ille mihi dixit : Tolle gra-
batum tuum, et ambula. 12. Interrogaverunt ergo eum : Quis est ille homo, qui dixit tibi,
Tolle grabatum tuum, et ambula? 13. Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis
esset. Jesus enim declinavit à turba constituta in loco. 14. Postea invenit eum Jesus in
templo, et dixit illi : Ecce sanus factus es : jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid
contingat. 15. Abiit ille homo, et nuntiavit Judæis quia Jesus esset, qui fecit eum sanum.
16. Propterea persequebantur Judæi Jesum, quia hæc faciebat in sabbato. 17. Jesus autem
respondit eis : Pater meus usque modo operatur, et ego operor. 18. Propterea ergo magis
quærebant eum Judæi interficere : quia non solum solvebat sabbatum, sed et patrem suum
dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Respondit itaque Jesus, et dixit eis : 19. Amen,
amen dico vobis : non potest Filius à se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facien-
tem : quæcumque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit. 20. Pater enim diligit filium,
et omnia demonstrat ei, quæ ipsa facit, et majora his demonstrabit ei opera, ut vos
miremini. 21. Sicut enim Pater suscitat mortuos, et vivificat : sic et Filius, quos vult,
vivificat. 22. Neque enim Pater judicat quemquam : sed omne judicium dedit Filio,
23. ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem : qui non honorificat
Filium, non honorificat Patrem qui misit illum. 24. Amen, amen dico vobis, quia qui
verbum meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam, et in judicium non
venit, sed transiit à morte in vitam. 25. Amen, amen dico vobis, quia venit hora, et nunc
est, quando mortui audient vocem Filii Dei : et qui audierint, vivent. 26. Sicut enim Pater

habet vitam in semetipso : sic dedit et Filio habere vitam in semetipso : 27. Et potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est. 28. Nolite mirare hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei : 29. et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ : qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii. 30. Non possum ego à meipso facere quidquam. Sicut audio, judico et judicium meum justum est : quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me. 31. Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. 32. Alius est, qui testimonium perhibet de me : et scio quia verum est testimonium, quod perhibet de me. 33. Vos misistis ad Joannem : et testimonium perhibuit veritati. 34. Ego autem non ab homine testimonium accipio : sed hæc dico, ut vos salvi sitis. 35. Ille erat lucerna ardens, et lucens. Vos autem voluistis ad horam exultare in luce ejus. 36. Ego autem habeo testimonium majus Joanne. Opera enim quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea : ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me : quia Pater misit me : 37. et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me : neque vocem ejus unquam audistis, neque speciem ejus vidistis : 38. et verbum ejus non habetis in vobis manens : quia quem misit ille, huic vos non creditis. 39. Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere : et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me : 40. et non vultis venire ad me ut vitam habeatis. 41. Claritatem ab hominibus non accipio. 42. Sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis. 43. Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me : si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. 44. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis : et gloriam, quæ à solo Deo est, non quæritis? 45. Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem, est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. 46. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi : de me enim ille scripsit. 47. Si autem illius litteris non creditis : quomodo verbis meis credetis?

1. Post hæc erat dies festus Judæorum, et ascendit Jesus Hierosolymam.] Nota. Joannes hic multa Christi in Galilæa gesta omittit; scilicet plurima miracula, vocationem Apostolorum, sermonem Christi in monte; et cetera, quæ narrat Matth. à cap. 4. usque ad 12. nam quod cap. 12. narrat Matth. de discipulis Christi evellentibus spicas, contigit post sequens festum, uti mox patebit. Ita Jansen. Tolet. Franc. Lucas et alii.

Dies festus.] S. Chrysost. Cyrillus, Theoph. Euthym. et Maldonat. putant fuisse Pentecosten. Melius S. Irenæus l. 2. c. 39. Rupertus, Jansenius, Toletus, et Franc. Lucas censent fuisse Pascha, idque probatur Primo, quia cap. 4. v. 35. dixit Jesus adhuc quatuor menses restare usque ad messem, ergo tunc necdum erat Pascha, sed festum grande primo futurum erat Pascha : igitur illud hic intelligitur : nam in Judæa messis fit inter Pascha et Pentecosten.

Secundo, quia Pascha erat festum festorum. Ergo cum absolute dicitur : *Erat dies festus*, intelligit Pascha : hoc enim per antonomasiam et κατ' ἐξοχὴν vocatur *festum*.

Tertio, quia Christus post baptismum suum tres annos cum dimidio prædicavit, ut habet communis Doctorum sententia : hinc oportet in Evangeliis quatuor inveniri Paschata hujus temporis, sive horum trium annorum cum medio : primum Pascha expressit Joan. cap. 2. 13. secundum, hic tertium cap. 6. 4. quartum paulo ante mortem cap. 19. v. 14. aliqui si hic dies festus non fuit Pascha, tria dumtaxat Christi Paschata ex Joanne colligere poteris.

Quarto, quia, ut paulo ante dixi, Christus non potuit tam multa gerere à Pascha usque ad Pentecosten, quod est spatium septem hebdomadarum dumtaxat, omnia scilicet quæ narravit Joannes à c. 2. 39. huc usque, et Matth. à c. 4. usque ad c. 12. ergo anterius illa gesta sunt, scilicet à Januario usque ad Pascha.

Hic igitur finiuntur gesta primi anni prædicationis Christi et trium mensium, qui à die 6. Januarii, quo ipse à Joanne baptizatus est, fluxere usque ad Pascha, quod in Nisan, sive in Martio celebrabant. Finiuntur ergo hic acta Christi à baptismo usque ad secundum Pascha. Vide Chronotaxin, quam Evangeliis præposui.

2. Est autem Hierosolymis Probatica piscina, quæ cognominatur hebraice Bethsaida, quinque porticus habens.] *Probatica*, Græca est vox, idem significans quod pecuaria vel ovina; πρόβατον enim est ovis. Ita dicta fuit hæc piscina, tum quia erat juxta portam adjacentem templo, per quam scilicet greges ovium introducebantur immolandi in templo, de qua 2. Esdræ, cap. 3. v. 1. et 32. tum quia in illa oves, quotidie mane et vespere, Deo sacrificandæ congregabantur et abluebantur. Ita Theophyl. Beda, Jansenius, et S. Hieronymus in Locis Hebr.

Piscina,] puta stagnum aquarum, quod pisces continebat, aut certe continere poterat, etiamsi actu non contineret. Unde græc. κολυμβήθρα, id est natatoria, dicitur, quod in ea pisces, quin et homines, natare possent, etiamsi actu non natarent. Ita S. Augustinus tract. 20. Piscinam hanc extruxit Salomon pro ministerio templi : unde à Josepho lib. 6. Belli c. 6. *Stagnum Salomonis* nuncupatur : in eo enim Nathinæi lavabant victimas, quas tradebant sacerdotibus in templo offerendas. Origenem hujus piscinæ, ex vetusto codice manuscripto, miram recenset Gene-

brardus in fine lib. 1. Chronol. edition. Paris. factæ à Sebastiano Nivellio anno Christi 1600. pagina 174. scilicet eo die quo conceptus est Christus, ingenti terræ motu concussum fuit templum, illoque fontem hunc è terra erupisse, arcana virtute præditum, ut scabie pecudum, elota etiam morbidos quoslibet ibidem ablutos sanaret; atque illum exaruisse, cum ex cedro, palma et oliva ibidem repertis, crux fabricata, est, in qua crucifixus fuit Christus. Verum hæc fabulosa videntur, et rabbinismum olent : Rabbini enim fabulosi sunt, et fabularum architecti. Minus improbabile est, quod ait idem Genebrardus in Notis Chronolog. Beda in cap. 2. Esdræ, et ex iis Serarius in libr. 2. Machab. cap. 1. quæst. 14. scilicet probaticam piscinam esse locum illum, in quo Jeremias abscondit ignem sacrum templi, quem post reditum è Babylone requirentes Judæi, pro igne invenerunt aquam crassam, quæ à Nehemia effusa in lapides templi rursum versa est in ignem; ideoque Rex Persarum Darius Hystaspis, vel ejus nepos Artaxerxes, eo loco, ut ait S. Ambr. 1. Offic. 14. fecit templum, Grece ἱερὸν, id est, sacrum, scilicet ædificium, quale erat hæc piscina, eamque suis porticibus circumsepsit, ut habet Græcus 2. Machab. 1. vers. 24. Verum hæc piscina Nehemia fuit antiquior, et à Salomone ad lotionem pecudum templi erecta; unde et opus Salomonicum à Josepho vocatur, ut dixi; nisi quis dicat, piscinam prius quidem fuisse, sed eo tempore, quo Jeremias in ea ignem sacrum abscondit, et Nehemias aquam crassam in eo inventam rursum in ignem convertit, accepisse hoc donum curandi quoslibet morbos à Deo; ideoque porticibus, columnis, aliisque fabricis à Rege Persarum auctam et illustratam fuisse. Verum hæc incerta sunt, nec a quopiam veterum tradita. Nonnulli Græce codices pro piscina habent πύλη, id est porta; sed S. Chrysostom., Theophylact. Cyrillus, Euthymius, S. Hieronymus et alii passim legunt κολυμβήθρα, id est, natatoria piscina, sive stagnum. Syrus vertit, *baptisterium*, id est lavacrum.

Bethsaida.] Ita legunt codices Romani, et ex Græcis S. Chrysost. et Cyrillus, idque apposite : *Bethsaida* enim Hebr. idem est quod *domus*, id est locus (Hebræi enim omnem locum vocant *domum*) *venationis*, sive piscationis : בית *beth* enim est *domus*, ציד *tsaiid* est venatio, quæ hic erat piscium, hoc est, piscatio in piscina. Et hoc significat Græcum κολυμβήθρα, id est natatoria, in qua scilicet pisces natare solent, vel possunt : κολυμβᾶν enim est natare. Codices vero Græci habent Βηθεσδὰ. Unde S. Hieronymus in Locis Hebr. legit, *Bethesda*, id est, domus effusionis (אשדא *esda* enim est *effusio*, à Chald. שדא *seda*, id est, effudit) quod in illam aquæ pluviæ è tectis, atque aliæ ex aquæductibus effunderentur. Porro Syrus legit, *beth-chesda*, id est, domus misericordiæ (Hebr. enim חסד *chesed* est misericordia) eo quod Deus misericordium suam ibidem declararet in miseros ægros, quos sanabat, sive quod viri probi pauperes ægros ibidem jacentes, suis eleemosynis sublevarent. Porro Arabicus habet, *quæ vocatur Hebraice Bethsaida, cujus interpretatio est piscina ovium*, in qua scilicet, non pisces, sed oves ablutas venabantur et capiebant, ad offerendum eas in templo.

Quinque porticus habens.] Porticus sunt loca superne tecta, inferne aperta ad ambulandum, item ad decumbendum vel quiescendum, ut scilicet ægri in iis quiescereut, tuti à pluvia æque ac æstu solis, indeque in piscinam vicinam illico exilirent, dum angelus ejus aquam commovebat. Unde sequitur :

3. In his jacebat multitudo magna languentium (græce ἀσθενούντων, id est, ægrotantium) cæcorum, claudorum, aridorum (quibus manus, brachium, pes, vel alia pars corporis exaruerat, ut esset vitæ motusque expers, et ad usum inepta) exspectantium aquæ motum.] Nonnus, *semper spectantes saltum excitatæ et motæ aquæ, ut in aqua omnia sanante dissiparent molestum morbum, gnari illic esse effugium omnium morborum, etsi incurabilium scientiis humanis.*

Tropologice Beda : Cæci, ait, sunt scientiæ lumine carentes; claudi, qui ad ea quæ vident implenda vires non habent; aridi sunt ii, qui dilectionis supernæ pinguedine carent : hos solus sanare potest Christus vi gratiæ suæ.

4. Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam : et movebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat a quacumque detinebatur infirmitate.] *Angelus*, sive Raphael, sive quis alius. Raphael enim, quia præest medendis corporibus, vocabatur *Raphael*, id est, medecina, vel medicus Dei. Unde Tobiam à cæcitate curavit.

Secundum tempus,] id est, certo quodam tempore à Deo vel ab angelo destinato, sed hominibus incognito. Unde non videtur solidum, quod ait Cyrill. et Tertull. libr. de Baptismo, semel in anno dumtaxat, scilicet in Pentecoste angelum in piscinam descendisse : sic enim non decubuissent juxta eam ægri, sed domi suæ, indeque instante Pentecoste piscinam adiissent. Unde Euthym. *Dicens*, ait, *Statuto tempore, docuit quod non semper fiebat miraculum, sed certis temporibus, hominibus quidem incognitis, verum frequenter, ut opinor, in anno, propter hoc siquidem decumbebat in porticibus multitudo magna languentium.*

Movebatur aqua.] Græce ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ, id est, *turbabat aquam*. Ita Syrus; Arabicus, *movebat aquam. Motionis sonus, adesse angelos ad sanctificandam aquam significabat*, ait Cyrillus : *Ut esset indicium, quia descenderat angelus, movebatur aqua*, ait S. Ambrosius libr. de iis qui initiantur myster. cap. 4.

Et qui prior descendisset in piscinam aquæ, sanus fiebat], ut ostenderet quid valeat labor et diligentia, quamque ad Dei beneficia captanda, celeres et agiles esse debeamus. Hinc ad manna colligendum oportebat surgere in aurora : nam orto sole liquescebat, *ut notum esset omnibus, quoniam oportet prævenire solem ad benedictionem tuam, et ad ortum lucis te adorare*, ait Sapiens cap. 6. vers. 28. Vide ibi dicta. Deus enim sua dona vigilantibus et sedulis offert, non tardis et dormitantibus. Sic in stadio ille solus, qui aliis omnibus præcurrit, accipit bravium, 1. Corinth. cap. 9. vers. 24. Julius Cæsar in bellis plurimum valere celeritatem asserebat, ac per illam se tot et tanta perfecisse. Unde illud ejus dictum : *Veni, vidi, vici*, teste Plutarcho in Apophth. Roman.

Quæres, cur post motionem, vel, ut græce

est, turbationem aquæ sanabatur is solus, qui prior in aquam descendebat? Resp. Causa litteralis fuit, ut significaretur hanc vim sanandi non provenire ab aquæ natura, sed à motione angeli, et à jussu Dei. Porro motio hæc angeli non imprimebat vim aliquam, vel qualitatem physicam, ad sanandum quoslibet morbos : hanc enim nec angelus poterat efficere, nec aqua recipere : motio hæc ergo tantum signum erat virtutis, præparationis et actionis divinæ, quæ ægrum illum sanatura erat, qui prior diligentia sua se movisset, et in aquam descendisset, ibique Dei beneficium et miraculum, illi quasi occurrendo, primus excepisset. Motio hæc ergo erat invitatio ægrorum, ad captandam sanitatem in aqua mota. Motio enim angeli excitabat omnes ægros ad se movendum, ut alter alterum præveniret, essetque primus in aquam descendens. Qua in re magna erat omnium festinatio et turbatio.

Apposite vero hoc signum motionis usurpavit angelus, quia virtus aquæ dum movetur, acuitur, fitque efficax et vivida. Vita enim in motu consistit; mors in quiete et torpore, hinc aquæ vivæ vocantur illæ quæ moventur et fluunt, uti sunt fontium et fluminum; mortuæ vero quæ stant et stagnant, uti sunt lacuum et piscinarum. Adde, instante sanitate solet æger turbari : confligit enim natura cum morbo, donec illum superet : quare morbus tunc summas et ultimas sui vires exerit et evomit.

Tropologica causa fuit, ut significaretur peccatorem, cum à Deo convertitur et sanatur, prius solere in conscientia variis motibus timoris, pudoris, spei agitari et turbari : hisce enim Deus eum ad pœnitentiam et contritionem commovet, ut per eam sanetur, uti docet Concil. Trid.

Allegorica causa fuit, ut significaretur Christus in aquis passionum agitandus et turbandus, qui per eas nobis sanitatem omnem spiritalem et corporalem meruit et impetravit : de quo mox plura.

A QUACUMQUE DETINEBATUR INFIRMITATE.] Hinc patet hanc piscinæ sanandi vim non fuisse à victimis in ea ablutis, nec à lignis in fundo jacentibus, ex quibus crux Christi sit fabricata, ut aliqui voluere ; sed fuisse supernaturalem et miraculosam, nimirum voluit Deus hoc beneficium publicum populo fideli exhibere, sub tempus Christi (nam ante Christum, in veteri testamento nulla ejus fit mentio) ut Christum ægrum ibidem sanans, ostenderet se esse Deum, qui vim hanc piscinæ dedisset, ideoque sine illa ægrum curare posset. Quare videtur donum hoc Deus ab ingratis Judæis abstulisse, cum ipsi Christum occiderunt : nam nulla deinceps ejus extat memoria. Unde Tertullianus lib. contra Judæos cap. 13. *Piscina Bethsaidæ*, ait, *usque ad adventum Christi curando invaletudines ab Israel, desiit à beneficiis deinde ex perseverantia furoris.*

Allegorice voluit Deus, ut piscina hæc esset index Passionis Christi, ejusque baptismi. Sicut enim angelus descendebat in aquam ; sic Christus descendit ad Passionem et tormenta, iisque quasi aquis immersus fuit et obrutus : unde sicut piscina rubebat sanguine victimarum, quæ in ea abluebantur : sic Christus suo sanguine fuit rubicundus et cruentus, Isaiæ 63. 2. ut ejus merito baptismum (unde Syrus pro *piscina* vertit, *baptisterium*) instrueret, quo fideles aquis abluti, ab omni infirmitate spiritali curarentur. Ita Tertullian. lib. de Baptismo cap. 5. S. Ambros. lib. 1. de Spiritu sancto cap. 7. et S. Chrysost. hic, quem audi : *Siquidem cum vellet Deus appropinquantis baptismatis fidem nos erudire, non solum pollutiones, sed etiam morbos per aquam expulit : propiores enim veritati imagines atque figuræ, illustriores fuere quam vetustiores*, etc. Et August. *Descendere in aquam turbatam*, inquit, *hoc est, humiliter credere in Domini passionem. Ibi sanabatur unus, significans unitatem : postea quisquis veniret, non sanabatur, quia quisquis præter unitatem fuerit, sanari non poterit.*

5. ERAT AUTEM QUIDAM HOMO IBI, TRIGINTA ET OCTO ANNOS HABENS IN INFIRMITATE.] Græce ἐν ἀσθενείᾳ, id est in morbo, in ægritudine; Arabicus, *erat autem ibi vir infirmus per tringinta octo annos;* Syrus, *qui trigesimum octavum annum agebat in mala valetudine.* Infirmum hunc fuisse paralyticum asserit S. Chrysost. Euthym. et Leontius hic, ac S. Ambros. lib. 2. de Sacram. cap. 1. ideoqne Allegor. gessisse typum generis humani, quod à lapsu Adæ, per quinque annorum millia, plurimis infirmitatibus corporis et animæ assidue affligitur.

Tropologice, paralyticus hic repræsentat quemlibet in peccandi consuetudine inveteratum, ideoque suo vitio et habitu languidum, et ad omne bonum invalidum. Sicut enim paralysis dissolvit membrorum nexum et firmitatem, sic et consuetudo peccandi vires animæ enervat, luxat et dissolvit, ut ab ea resurgere illique resistere nequeant, nisi potenti Dei gratia erigantur et roborentur. Hinc patet paralysim hanc naturaliter fuisse incurabilem, nec ulla arte per 38. annos curari potuisse, ideoque eam præ cæteris languentium morbis, sibi curandam sumpsit Christus, ut immensam suam potentiam, æque ac misericordiam in illa ostenderet. Sicut archiatri medicique præstantes infirmos gravissime ægrotantes, qui ab aliis curari nequivere, sibi curandos assumunt, ut in eis artis suæ excellentiam ostendant. Qua de causa Christus Paulum in spiritu gravissimo infidelitatis morbo laborantem, præ aliis Judæis incredulis et impiis, sibi sanandum depoposcit, uti ipse docet initio epist. 1. ad Timoth. Vide ibi dicta : *Magnus*, ait sanctus August. *de cœli descendit medicus, quia magnus in terra jacebat ægrotus.* Symbola numeri 38. vide apud S. Augustinum hic tract. 17, ubi inter cetera ait, eum esse symbolum infirmitatis, sicut quadragenarius symbolum est sanitatis et perfectionis. *Si ergo*, ait, *quadragenarius numerus habet perfectionem legis, et lex non impletur nisi in gemino præcepto charitatis; quid miraris quia languebat, qui ad quadraginta, duo minus habebat?* deerat enim duplex dilectio, Dei scilicet et proximi.

6. HUNC CUM VIDISSET JESUS JACENTEM, ET COGNOVISSET (tum ex ipso infirmo aliisque astantibus, tum ex scientia sua divina animæ suæ à Deo infusa) QUIA JAM MULTUM TEMPUS HABERET (infirmitatis et ægritudinis) DICIT EI : VIS SANUS FIERI?] Sciebat Christus omnino eum cupere sanari, quærit tamen idipsum ex eo, Primo, ut colloquio, indeque sanationi præbeat occasionem et initium : qua in re insignem suam

clementiam ostendit, qui ab ægro non rogatus eum prævenit, et sanare satagit : *Magnum*, ait Cyrill. *misericordiæ Christi est argumentum, non expectare semper laborantium preces, sed sua misericordia prævenire.*

Secundo, ut desiderium sanitatis in ægro excitaret, ac spem opis sibi à Christo afferendæ. Hæc enim erat congrua dispositio ad recipiendam sanitatem.

Tertio, ut in eo attentionem ad instans sanationis miraculum acueret; ut scilicet ægrum faceret attentum ad dicta et facta Christi, ex iisque certo cognosceret, se non à piscina, nec à medicina, sed à solo Christo, qui omnem piscinæ et medicinæ vim superat, curatum esse, ideoque in eum quasi Prophetam ac Messiam crederet, veniamque peccatorum pœnitens peteret et impetraret. Hinc juxta piscinam sanatricem eum sanavit, sed sine tactu piscinæ; ut ostenderet se esse illum, qui piscinæ hanc vim dedisset, ideoque sine piscina, solo verbo posset sanare; ac consequenter se esse omnipotentem, ac Deum verum.

7. Respondit ei languidus : Domine hominem non habeo, ut, cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam : dum venio enim ego, alius ante me descendit.] Ad quæstionem Christi æger directe non respondet : præsupponit enim, ut omnibus notum, se optare sanitatem, sed de modo eam nanciscendi per piscinam sermonem injicit. q. d. Ego ob paralysim ad piscinam ire nequeo, homines qui me eo deferant non habeo : sum enim pauper : tu si in hac re me adjuvare possis, adjuva : putabat enim Christum quærendo : *Vis sanus fieri?* hoc velle. q. d. Vis ut ego te in piscinam deferam, angelo aquam movente, ut in ea sanus fias? Nondum enim cognoscebat Jesum, ejusque potentiam et virtutem, quia nunquam eum viderat.

Hominem non habeo.] Paulo aliter Syrus, *etiam Domine* (cupio sanus fieri) *hominem autem non habeo;* et Arabicus, *utique, Domine, sed non est mihi homo.* Pulchre S. August. *Vere*, ait, *necessarius erat ille homo* (Jesus) *ad salutem, sed homo ille, qui et Deus est.*

Tropologice, pauperes sæpe non habent hominem à quo adjuventur; sed divites et potentes, quorum gratiam et bursam omnes aucupantur.

8. Dicit ei Jesus : Surge, tolle grabatum tuum, et ambula.] *Surge*, sanus à morbo, *tolle grabatum*, id est, lectum tuum (ut dixi Marc. cap. 2. 4.) qui te hucusque tulit, *et ambula*, ut velut fortis lecti tui bajulus, cum eo domum redeas. Hic sermo Christi fuit practicus et efficax. Dicendo enim : *Surge*, ægrum erexit et sanavit. *Non operis imperium fuit*, ait August. *sed operatio sanitatis.* Et S. Cyrill. *Non est hominis tanta potestas et virtus; solius Dei proprium est, ut sic imperare possit.* Jussit Christus eum tollere grabatum, ut omnibus constaret eum esse à se sanatum, imo validum et fortem subito effectum, ut lecti esset portitor. Unde notat hic Euthym. solere Christum post facta à se miracula, quiddam addere, ex quo miraculi veritas et magnitudo cerneretur. Sic hic paralyticum jussit tollere grabatum suum, quod non nisi sanatus, imo fortis ac validus facere potuisset. Sic post multiplicatos à se panes jussit fragmenta panibus majora colligi, Matth. 14. 20. Sic leproso à se sanato dixit : *Vade, ostende te sacerdoti*, Matth. 8. 4. Sic suscitatæ à se puellæ jussit dari manducare, Marci 5. 43. Sic aquam in vinum conversam præcepit ferri architriclino, qui optimum esse vinum pronuntiavit, Joan. 2. 8.

Moraliter Beda : Surge è torpore et ignavia, in quibus prius jacebas, et in bonis operibus proficere stude.

Tropologice S. Gregor. homil. 12. in Ezech. hæc applicat peccatoribus per pœnitentiam justificatis, qui priorum peccatorum, justo Dei judicio, tentationes adhuc patiuntur : *Ægro*, inquit, *ad salutem reducto præcipitur : Tolle grabatum tuum, id est, porta lectum, in quo portatus es : quia necesse est, ut sanatus quisque portet contumeliam carnis, in qua prius jacebat ægrotus. Quid est ergo dicere : Tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam; nisi porta tentationes carnis, in quibus hactenus jacuisti, ac revertere ad conscientiam tuam, ut videas quæ fecisti?*

Sic S. Maria Ægyptiaca per septemdecim annos graves carnis tentationes passa est jam conversa, quia totidem annis prius impudice vixerat, uti habet ejus Vita. Peccata ergo sui ipsorum sunt carnifices, et justi ultores. Quod antea libuit, postea cruciat : quod fecisti volens, idem deinceps patieris nolens.

Symbolice, S. August. tract. 17. *Surge*, inquit, hoc est dilige Deum, qui sursum est, *tolle grabatum tuum*, hoc est, dilige proximum, infirmitates ejus portando, juxta illud : *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi*, Galat. 6. *Cum esses languidus*, ait S. August. *portabat te proximus tuus : sanus factus es, porta proximum tuum*, etc. *Porta ergo eum cum quo ambulas, ut ad eum pervenias, cum quo manere desideras.*

9. Et statim (Syrus, *eo momento :* Christus enim, quia Deus, in instanti sanabat, ut ostenderet hanc sanitatem, non naturaliter, sed vi supernaturali, per miraculum fieri ab omnipotentia Dei) sanus factus est homo ille, et sustulit grabatum suum (Nonnus, *onerosum humerale*) et ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo.] Studio sanavit Christus in sabbato, tum quia sabbatum erat summum apud Judæos festum, quod proinde præ aliis sanctificare oportet bonis operibus, quale erat hic sanatio ægri adeo afflicti, tam beneficia, tam potens et divina : tum quia per hoc Judæis ostendere volebat, se dominum esse sabbati, jubendo ut in illo tolleret grabatum, quod erat lege vetitum, ideoque se esse Messiam ac Deum : tum quia sabbatum erat dies dicata quieti et laudi Dei. Quietem autem à doloribus ægro huic præstitit Christus, ideoque magnam et laudandi Deum occasionem eodem die subministravit.

10. Dicebant ergo Judæi illi, qui sanatus fuerat : Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum.] Nonnus, *Et dicebant cum clamore proferentes criminatricem vocem : Sabbatum est, quod oportet unumquemque hominum transigere totum in otio : non est tibi fas lectum tollere.* In genere verum dicunt : apud Judæos enim summa erat religio sabbati, ideoque omne opus in illo erat vetitum, ut patet Exodi 20. 8. ac nominatim gestatio onerum eo die prohibetur à Jeremia cap. 17. 21. et sequent. *Nolite*, ait, *portare pondera in die sabbati, nec inferatis per por-*

tas Jerusalem; et à Nehemia 2. Esdræ 13. 15. Christus tamen contrarium hic præcipit ægro à se sanato; tum quia ipse dominus erat sabbati, ac proinde in ejus lege dispensare poterat : tum maxime quia opus vetitum à lege in sabbato, erat opus servile, non autem opus pium et divinum, quale hic erat, quod æger sanatus suum tolleret lectum : illud enim ei jussit Christus hoc fine, ut omnes, qui in sabbato turmatim confluebant ad templum, miraculum hoc agnoscerent, indeque Jesum ejus auctorem esse Messiam colligerent, illique gratias agerent, et in eum crederent. Unde sequitur :

11. RESPONDIT EIS : QUI ME SANUM FECIT, ILLE MIHI DIXIT : TOLLE GRABATUM TUUM ET AMBULA.] Subintellige : ille autem fuit vir divinus, et divina virtute me sanavit : ergo Deo charus est et amicus, nec quidquam præcipit, quod Deo displiceat, sed quod Deo gratum esse cognoscit : operatur enim cum Deo et ex Deo : *Non acciperem jussionem,* ait S. August. *à quo acceperam sanitatem?* Justa fuit hæc ægri excusatio, quam Judæi intelligere et acceptare debuissent; sed superbia occæcati illam capere noluerunt, ideoque peccarunt, et Christum persequentes in reatum et gehennam corruerunt.

12. INTERROGAVERUNT ERGO EUM : QUIS EST ILLE HOMO, QUI DIXIT TIBI : TOLLE GRABATUM TUUM ET AMBULA?] Indignantes et minabundi hoc dicunt, q. d. Quis est ille audax et insolens, qui contra legem audet tibi præcipere, ut in sabbato tollas grabatum tuum? utique ille homo non est à Deo, qui sabbatum à Deo sancitum non custodit. Ita illi ex cæco legis suæ, quam non intelligebant, præjudicio; cum ex altera parte cogitare debuissent, illum qui ægrum per miraculum sanaverat, hoc non nisi singulari Dei auctoritate et ope facere potuisse, ac proinde à Deo pariter accepisse jus dicendi eidem in sabbato : *Tolle grabatum tuum et ambula.*

13. IS AUTEM QUI SANUS EFFECTUS FUERAT, NESCIEBAT QUIS ESSET : JESUS ENIM DECLINAVIT A TURBA CONSTITUTA IN LOCO.] Quasi dicat, Sanatus nesciebat nomen Jesu, aut quis esset Jesus, vel quo abiisset; nunquam enim eum ante viderat, aut post, nisi obiter in ipso sanationis actu.

DECLINAVIT.] Causam dat Euthym. *Simul,* inquit, *ut hominem sanaverat, subduxerat se propter turbam, partim quidem fugitans laudem æquorum, partim vero invidiam amputans iniquorum.* De quo et Cyrill. ait : *Medicum non cognovit, non absque dispensatione in multitudine hominum occultatum, ut ira Judæorum aliquantulum defervesceret;* ne, si in ipso indignationis impetu in Jesum incurrerent, eum lapidarent vel occiderent. Tertiam causam dat S. Chrysost. *Quare declinavit? Primum,* inquit, *ut se absente minime suspiciosum esset testimonium :* si enim præsente Christo sanatus ab eo illum Judæis laudasset, visus fuisset in gratiam Christi id facere; jam autem eo absente eum laudans, patet quod non nisi veritatis amore id fecerit.

14. POSTEA INVENIT EUM JESUS IN TEMPLO, ET DIXIT ILLI : ECCE SANUS FACTUS ES : JAM NOLI PECCARE, NE DETERIUS TIBI ALIQUID CONTINGAT.] Arab. *Jam sanus factus es, ne redeas ad peccandum, ne fiat tibi malum majus;* Syrus, *ne peccaveris amplius, ne quid deterius tibi contingat, quam à principio.*

IN TEMPLO.] Hinc videtur quod æger hic sanatus à Christo, mox ut grabatum detulit domum suam, iverit ad templum, ut Deo pro tanto sanitatis beneficio gratias ageret. Ita Euthym. Unde Chrysost. *Magnum profecto,* ait, *et reverentiæ, et pietatis signum : non enim in forum, non in porticus successit, non voluptati, non otio indulsit, sed in templo versatur.*

JAM NOLI PECCARE.] Hinc patet Deum sæpe ægris morbos immittere ob eorum peccata, atque huic de facto ob illa immisisse. Ita Chrysost. Cyrill. Theophyl. et alii. Igitur paralyticus hic ante 38. annos, quibus æger decubuit, cum Christus necdum esset natus, aliquod scelus patravit, quod Deus morbo tam diutino castigare et expiare voluit. Tacite ergo Christus conscientiam ægri, ut sceleris sui sit memor, ac de eo conteratur, illudque deinceps caveat, admonet, simulque se, quasi Prophetam spiritu divino idipsum cognovisse significat. *Ideo autem,* ait Chrysost. Deus *ob animi peccatum corpus flagellat, ut deterioris partis supplicio melior ad quærendum remedium convertatur.* Quare dum cuipiam morbus à Deo immittitur, conscientiam examinet, et peccatum ob quod illum Deus immisit, pœnitendo et confitendo deleat, Deumque exoret, ut sibi peccati culpam et pœnam condonet, itaque morbum auferat. Sublata enim causa tollitur effectus, ut aiunt Philosophi. Hoc consilium ægro suggerit Eccles. c. 38. vers. 10. dicens : *Averte à dilicto, et dirige manus, et ab omni delicto munda cor tuum,* etc., et vers. 15. *Qui delinquit in conspectu ejus, qui fecit eum, incidit in manus medici.* Vide ibi dicta.

Dixi, *sæpe :* nam subinde Deus viris sanctis morbos immittit, ut eorum patientiam probet, augeat et coronet, uti immisit S. Job, cujus tota disputatio cum amicis in hoc cardine versatur, ut amicis urgentibus ipsum peccatis suis causam tot morbis dedisse, ipse ex adverso contendat se à peccatis esse immunem, nec morbos illos commeruisse. Atque Deus cap. ult. ipsi causam adjudicat, amicos vero condemnat. Idem patebit in cæco nato cap. 9. 3. de quo ait Christus : *Neque hic peccavit, neque parentes ejus, sed ut manifestentur opera Dei in illo.*

Porro Christus sicut corpus hujus ægri sanavit ad piscinam, sic sua inspiratione interna, atque hac monitione externa sanavit ejus animam in templo : inspiravit enim memoriam peccatorum juventutis suæ, quibus morbum tam longum meruit, movitque cor ejus, ut de eis contereretur, et veniam à Deo peteret, itaque justificaretur, imo ideo Christus corpus ejus sanavit, ut ejus animam sanaret, uti fecit S. Magdalenæ : sicut dixi Lucæ cap. 7. et 8. *Qui foris ab infirmitate, ipse etiam intus salvavit à scelere,* ait Beda.

NE DETERIUS TIBI ALIQUID CONTINGAT.] *Qui enim priori supplicio non est emendatus,* ait Theoph. *ad majora tormenta servatur, tanquam insensatus et contemptor;* idque *sive in præsenti vita, sive in futura, sive in utraque,* inquit Euthym. *Pejor est morbo recidiva morbi.* Sic pejor est culpa recidiva culpæ, ob majorem ingratitudinem, audaciam, impudentiam : item quia iteratio peccati inducit proclivitatem ad illud peccatum frequentandum, ac tandem consuetudinem et habitum, cui vix resistere potest peccator.

15. Abiit ille homo, et nunciavit Judæis quia (quod) Jesus esset, qui fecit eum sanum.] *Nunciavit*, non ex malevolentia, sed affectu gratitudinis, ne auctorem tanti beneficii celaret. Ita S. August. Chrysostom. et alii. *Abiit et nunciavit*, ait Euthym. *non tanquam iniquus, ut proderet, sed tanquam gratus, ut benefactorem divulgaret. Nam quia crimen incurrere se putabat, si tacuisset, beneficium prædicavit.* Addit Cyrill. *ut non ignorarent medicum, si quis etiam eorum curari desideraret.*

16. Propterea persequebantur Judæi (præsertim Scribæ et Pharisæi. Addunt aliqui codices Græci, item Syr. et Arab. : *Et quærebant eum interficere*) Jesum, quia hæc faciebat in sabbato.] *Propterea*, id est, eo prætextu : vera enim causa erat invidia. Unde Euthym. *Quantum ad id quod apparebat*, inquit, *propter hoc; quantum vero ad id quod occultum erat, propter invidiam.* Invidebant enim Jesu hanc gloriam, dolebantque eum à populo sibi præferri : indignabantur vero sua scelera ab eo reprehendi, ejusque sanctitate refelli. Ipsi enim volebant haberi et coli ut Rabbini et legis doctores, atque ut oracula sapientiæ et sanctitatis : quare Christum eorum scelera detegentem, quasi eos infamantem, oderant et persequebantur calumniis, detractionibus, minis, et tandem eum ad crucem adegerunt.

17. Jesus autem respondit illis : Pater meus usque modo operatur, et ego operor.] *Pater operatur*, inquit S. Augustin. lib. 4. de Genesi ad litter. cap. 12. *et creaturæ præbens congruam gubernationem, et apud se habens æternam tranquillitatem* (quia, ut idem alibi ait, *quietus operatur, et operans quiescit.*) et nonnullis interjectis : *Creatoris namque potentia et virtus, causa subsistendi est omni creaturæ : quæ virtus ab eis quæ creata sunt regendis, si aliquando cessaret, simul et illorum cessaret species, omnisque natura consideret.* Sicut lumen in aere cessat et evanescit, si sol radios suos, quibus lumen producit et conservat, subtrahat. Sensus est, q. d. Vos, ô Scribæ, mihi objicitis legem sabbaticæ quietis, quam Deus vobis præcepit, eo quod ipse in sabbato quieverit ab omni opere suo, Genes. 2. Verum respondeo Deum in sabbato quievisse dumtaxat à novis rerum speciebus producendis, non autem ita, quin usque modo per omnia sabbata operatus sit, et continue operetur; scilicet mundum, et omnia quæ in eo sunt, gubernando, conservando, cœlos movendo, unam rem ex alia producendo, viventia alendo, sanando, etc. Id quod summi est beneficii, idemque est opus non servile, sed liberale, pium et divinum, ac proinde sabbato licitum, imo sabbatum ornans et sanctificans: ita et ego, qui sum Filius Dei Patris, illi æqualis, et ὁμούσιος eadem cum illo operor, ac semper operatus sum : nec ego sine Patre, nec Pater sine me operari potest. Ita S. August. Cyril. Chrys. Beda et alii.

Nota hebraismum : *Et ego operor*, hoc est, *sic* vel *similiter*, aut pariter *ego operor* : To enim *et* cum sit nota conjunctionis, quando similia conjungit, nota est comparationis et similitudinis, idemque est quod *sic*, uti passim fit in Proverbiis.

18. Propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere : quia non solum solvebat sabbatum, sed et patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Respondit itaque Jesus, et dixit eis.] *Patrem suum*; græce πατέρα ἴδιον, id est, *patrem proprium*, quia naturalem. Christus enim solus est filius Dei proprius et naturalis; angeli vero et homines sancti sunt filii Dei, asciti dumtaxat, et à Deo gratis adoptati. Ita Cyrill. Unde Arabicus vertit, *quoniam dicebat, quia Deus pater meus est.*

Æqualem se faciens Deo,] quia dixerat se non similia, sed idem omnino operari, quod operatur Pater, ideoque illi per omnia cooperari, non ut famulum, sed ut filium Patri ὁμούσιον. Ita Chrysostomus. Et Cyrillus : *Hominem*, ait, *esse videntes, et habitantem in eo Deum non cognoscentes, ferre non poterant singulari modo Deum ab eo patrem appellari* : nimirum, ut ait Beda, *quod is, quem verum per infirmitatem carnis hominem cognoverant, verum se Dei filium credi vellet, id est, non gratia adoptatum, ut ceteros Sanctos, sed natura Patri per omnia æqualem : non substantia, sed persona distantem : quia putabant Jesum prædicando se facere quod non esset, non veraciter intimare quod esset. Commoti sunt ergo Judæi et indignati sunt; merito quidem, quod audebat homo æqualem se facere Deo; sed ideo immerito, quia in homine non intelligebant Deum.* Voluerunt ergo pontifices et Scribæ Jesum occidere, quia timebant, ne crescente gloria Jesu, ipsorum auctoritas decresceret, imo ne Jesus persuadens populo se esse Deum, à populo pontificibus præponeretur, ac tandem præficeretur, itaque eos exauctoraret, et novos sacerdotes et pontifices suos induceret, ut reipsa ab eo factum videmus.

Amen, amen dico vobis : non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem : quæcumque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit.] *Non potest. Non ob potentiæ defectum*, ait Euthym. *sed propter inseparabilitatem : nam impossibile est Filium facere quidquam quod non facit Pater.* Sic et S. Chrysost. et S. Augus. *Nisi.* Hæc vox hic non est exceptiva, sed adversativa, idemque significat, quod *sed tantum.* Idem significat Matth. 12. 4. Galat. 2. 6. et infra c. 15. 4.

Quod viderit.] Græce βλέπῃ, id est, *videat;* Syrus, et Arab. *videt :* non enim prius quam operetur, sed simul videt Patrem operantem, dum cum illo operatur: Christus enim qua Deus non simile, sed item numero opus cum Patre producit. Eadem enim actio est Patris et Filii, quam uterque simul videt, et simul operatur. Actio dico, non vero unio hypostatica, nec ea quæ illam sequuntur, quia unio hæc non actionis, sed termini rationem habet. Quare licet tota S. Trinitas, puta Pater, Filius et Spiritus sanctus, actione sua divina operati sint hanc unionem, tamen unio ipsa ad solum Filium terminata est, non ad Patrem et Spiritum sanctum. Quocirca solus Filius incarnatus est, passus, mortuus, etc., non Pater, vel Spiritus sanctus.

Nota. Christus hic tantum vult dicere, se à Deo Patre accipere divinam ejus essentiam, potentiam, scientiam et operationem, quasi ab auctore suo, ac proinde utitur voce *viderit*, quasi Filius non faciat quidquam, nisi quod videt facere Patrem, sive quod videt esse opus Patris sui. Solent enim filii et discipuli inspicere et imitari voluntatem et facta parentum et ma-

gistrorum: eorum enim sunt quasi simiæ. Loquitur enim Christus anthropopathῶς, sive more hominum moderate, et congrue filio, sive ut decet apud homines loqui de patre filium, apud Judæos arrogantes et captiosos, ne eos sat contra se irritatos, magis irritet, et in suam necem provocet.

Adde, Theologice et proprie Christum uti voce *viderit*, quia ipse à Patre procedit ut Verbum, quod est terminus visionis et cognitionis notionalis Dei Patris. Pater enim videns et intelligens se et omnia, producit et gignit Verbum, illique suam visionem et actionem hoc ipso communicat. Nil ergo videt aut facit Filius, nisi quod videt Patrem videre aut facere. Ipse enim est Verbum et idea, in quo, quasi termino, Pater exprimit et imprimit omnem suam visionem et cognitionem, tam speculativam, quam practicam. Sensus ergo est, q. d. Quidquid ego operor, hoc idem Pater operatur, idque eadem omnino visione, cognitione, voluntate, potentia et actione; quare si me accusatis, quod sabbato sanarim paralyticum, Deum quoque Patrem accusatis: ille enim mecum hoc est operatus, quia ipse in me, et per me omnia operatur; imo ego omne opus meum à Patre accepi. Quare si creditis Deum Patrem omnia recte, sapienter et sancte operari, idem de me credatis oportet: ac proinde hanc sanationem ægri in sabbato, fuisse opus prudenter factum, sanctum et divinum.

Similiter facit,] scilicet simili, imo eodem prorsus modo, eadem libertate, eadem potentia, eodem dominio, eadem auctoritate, ait S. Gregor. Nazianz. orat. 2. de Filio. Unde S. Aug. *Non*, inquit, *cum ille* (Pater) *fecerit, alia Filius similiter facit; sed quæcumque ille fecerit, hæc et Filius similiter facit. Si hæc facit Filius que fecerit Pater, per Filium facit Pater.* Et Cyrill. *Similiter operantur, inquit, quæ omnino ejusdem naturæ sunt: quæ autem diversas essendi habent rationes, in iis idem operationis modus esse non potest. Sicut ergo Deus de Deo vero, eadem quæ Pater similiter facere potest.*

20. Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei, quæ ipse facit: et majora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini.] *Demonstrat,* non sicut præceptor disicpulo, ait Euthym. sed sicut pater filio, ac Deus Deo. *Demonstrat* ergo, id est, dat, communicat, præsertim quia, ut dixi, Filius à Patre per demonstrationem, id est, per intellectum et visionem procedit quasi Verbum. Sic *demonstrare* pro dare, exhibere, tribuere sumitur 1. Reg. 14. 12. Exod. cap. 33. 19. Psalm. 4. 6. Psalm. 19. v. 5. Hunc esse sensum patet ex sequent. Porro Pater *demonstrat*, id est, communicat omnia Filio, tum qua Deo, non libera dilectione, sed naturaliter ex fœcunditate naturæ divinæ, cujus signum maximum apud homines est dilectio: qui enim omnia sua filio apud homines communicat; hoc ipso dat signum evidens, quod ipsum summe diligat: tum communicat omnia Filio qua incarnato et homini, cujus communicationis non signum, sed causa est dilectio. *Demonstrare Patrem Filio*, ait Beda, *est per Filium facere quæ facit.*

Præclare S. Athanas. in disput. contra Arrium l. 1. *Dedit*, ait, *Filio Pater omnipotens omnipotentiam, majestatem majestatis, virtutem dedit virtuti, prudentiam dedit prudenti, præscientiam præscienti, æternitatem æternitati, divinitatem divinitati, æqualitatem æqualitati, immortalitatem immortalitati, invisibilitatem invisibilitati, regi regnum, vitam vitæ; et non aliam ab ea quam habet dedit, et quantum habet, tantam dedit.*

Quæres, cur *demonstrare* et ostendere hic et alibi, sumatur pro donare et communicare? Resp. Primo, quia Deus demonstrando Filio se suaque opera, ei communicat suam scientiam, et consequenter suam essentiam. Scientia enim Dei idem est cum sua essentia. Adhæc demonstrando illuminat Filium, hoc est suam sapientiæ, omnisque boni lucem, totumque se illi communicat: Deus enim est lux increata et immensa, uti docet S. Joannes epist. 1. c. 1. vers. 5. Denique demonstrando, id est, intelligendo producit Verbum, id est, Filium: quia in Deo res nobilissima est intellectus, ac nobilissima actio est intelligere, illuminare, demonstrare. Nobilissima enim et princeps animæ potentia est intellectus et ratio, quæ voluntati imperat, eamque cæcam dirigit, et per illam omnes sensus, ceterasque animæ vires movet et regit. Hinc illa sapientum axiomata: Mens universa efficit. Rationis est gubernare. Quantum quisque valet ingenio, tantum habet de imperio. Intellectus enim res concipiendo et intelligendo, sibi per conceptum et intellectionem illas omnes vivaciter incorporat, et quasi possidet: res enim omnes in se vivo quodam modo concipit, earumque speciem in se efformat, quæ rerum bonitatem et pulchritudinem omnem illi repræsentat. Quocirca intellectus est oculus mentis; sicut ergo oculus in corpore est sensus nobilissimus, vivacissimus, efficacissimus, qui rerum omnium formas sibi incorporat; sic multo magis idem facit intellectus in mente. Quocirca Beati in cœlo per intellectum intelligendo et videndo Deum, eum sibi incorporant, illum possident, illoque beantur. Hæc ergo est ratio hujus phrasis, qua ostendere et *demonstrare* sumitur pro dare, communicare, ac in possessionem rei ostensæ et demonstratæ inducere. Et catachresis et metalepsis. Hoc est, quod ait Aristoteles et Philosophi: *Intellectus intelligendo fit omnia*, quia per vivam rerum conceptionem, illis sese, et sibi illas assimilat, itaque illas tenet et occupat, facitque ut in ipso melius et nobilius existant, quam sint in seipsis; et in seipsis enim sæpe sunt inanimes et mortuæ, in intellectu autem sunt animatæ et vivæ, vivunt que actu summe vitali et præstantissimo.

Denique Christus hic apposite contra Judæos calumniantes, quod ægrum sanasset in sabbato, ad majus argumenti pondus et nervum, utitur verbo demonstrandi. q. d. Deus sapientissimus demonstravit mihi hoc opus sanandi in sabbato esse opus suum, id est, divinum, piissimum et sanctissimum, cur ergo vos, ô Scribæ, illud reprehenditis et cavillamini? quis enim audeat esse reprehensor illius, cujus Deus est demonstrator? Ergone sapientiores estis Deo, ac Deum ipsum vultis docere, imo castigare? ô insaniam! ô insanam temeritatem et superbiam!

Et majora his demonstrabit,] et demonstrando dabit et communicabit. *Majora* hæc sunt præclariora mysteria et miracula, ac præsertim

mortuorum suscitatio, et potestas judiciaria judicandi omnes homines. Quæ duo hic subjicit Christus.

Ut vos miremini,] non dicit, ut vos credatis; quia Scribæ et Judæi visis tot Christi miraculis mirati sunt ejus vim et potentiam, sed tamen odio et invidia excæcati, in eum ut Messiam credere noluerunt: Christus tamen ea illa mente et fine fecit, ut in se crederent. ita Cyrill. Sic etiamnum faciunt hæretici; nimirum mirantur Sanctorum orthodoxorum sapientiam, sanctitatem, miracula; sed tamen eorum fidem sequi, et mores imitari nolunt. Hæc est hæresis et erroris cæcitas, obstinatio et malignitas.

21. Sicut enim Pater suscitat mortuos, et vivificat: sic et Filius, quos vult, vivificat.] Ecce hoc est primum majus opus, quod Christus Patrem sibi Filio demonstraturum, id est communicaturum, dixit. Nam ut ait S. August. *Majora sunt opera mortuos suscitare, quam languidos sanare.* Et S. Cyrill. *Nolite*, ait, *mirari hoc, quod unus longo morbo dissolutus, verbo corroboratus, grabatum etiam tulit et abiit, cum mortem omnino destructurus sim, et orbem terrarum judicaturus.*

Sic et Filius quos vult vivificat.] Tacite significat se esse Deum, Patri æqualem in potestate et libertate suscitandi et vivicandi quoscumque voluerit. *Illa particula, sicut Pater*, ait Chrys. *indiscretam potestatem; illa autem, quos vult, æqualem demonstrat.* Similiter Theophyl. *Verbum, Quos vult, indicat suæ cum Patre potestatis æqualitatem.*

Quos vult.] Non alios vult Pater vivificare, alios vero Filius; sed eosdem, quia ejus voluntas conformis, imo eadem numero est cum voluntate Patris. Ita S. August.

Vivificat.] Id est à morte suscitat, tum in hac vita, ut suscitavit Lazarum ac filium viduæ; tum in die judicii omnes omnino suscitabit; Sanctos quidem ad vitam æternam, impios vero ad gehennam et mortem æternam, ut patebit v. 25 et 28.

22. Neque enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio.] Τὸ *enim* omittit Arabicus, sed habet Græcus, et apte: novum enim argumentum suggerit. Est enim hæc secunda ratio, qua Christus se probat esse Deum, estque secundum opus majus, quod Patrem sibi demonstraturum, id est daturum, dixit v. 20. Primum enim est suscitare mortuos: secundum est, potestas judiciaria, quam solus Christus homo accepit à Patre in sua incarnatione, ac solus visibiliter in omnes exercebit in judicii. Ita Beda Chrys. et Cyrill. quem audi: *Aliud quoddam divinum atque præcipuum affert argumentum, quo se natura et vere Deum ostendit. Cui enim orbem terrarum judicare alii convenit, quam soli Deo, quem solum ad judicandum divina Scriptura vocat, dicens: Exurge Deus: judica terram?* Psal. 81. v. 8. Et rursus: *Quoniam Deus judex est, alium humiliat, et alium exaltat*, Psalm. 47. vers. 6.

Filio suo,] uni secum Deo, sed per incarnationem homini facto. *Ac si diceretur*, ait Aug. l. d. Trinit. c. 13. *Patrem nemo videbit in judicio vivorum et mortuorum, sed omnes Filium, quia Filius hominis est, ut possit et ab impiis videri, cum et illi videbunt in quem pupugerunt.*

Dices, Christus creatus est judex ut homo, juxta illud: *Qui constitutus est à Deo judex vivorum et mortuorum*, act. 10. 42. ergo non recte Christus ex eo quod sit judex, probat se esse Deum: Resp. recte id eum probare, quia potestas judiciaria propria est Deo; est enim summa, et juris amplissimi: quare Deus eam communicare noluit; nec congrue potuit puro homini, sed Christo soli, qui Deus est et homo. Ipse enim ut Deus, summam habet auctoritatem judicandi; ut homo vero, habet facultatem judicium hoc visibiliter coram hominibus salvandis et damnandis exercendi: judex enim debet videri à reo, ejusque sententia ab eo audiri.

23. Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem: qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum.] Judæi enim qui hic noluerunt honorificare Filium Dei, nec eum ut talem agnoscere, in die judicii videntes ejus majestatem, et potestatem in judicando divinam, inviti cogentur eum ut Deum agnoscere, honorificare et adorare.

Sicut honorificant Patrem.] Τὸ *sicut* significat æqualitatem, non similitudinem, quia assimilat eos qui sunt ejusdem naturæ, id est, eos sibi mutuo coæquat, scilicet Filium Patri. *Nam*, ut ait S. Cyrill. *si ipse omnia est quæ Pater, quantum ad Deitatis majestatem pertinet, quomodo par non erit æqualiter cum Patre honorari, cui ad identitatem substantiæ nihil prorsus deest?* Sic et S. Augustinus, Chrysost. Theophyl. et alii. Hinc contra Arrianos patet Christum esse Deum, ideoque eadem adoratione adorandum, qua adoratur Pater, scilicet latriâ.

Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum.] Tum quia negando Filium, negat et Patrem; pater enim et filius sunt correlativa, nec pater esse potest, qui filium non habet. In Deo vero qui negat Filium Dei esse Filium, negat Deum Patrem vere et proprie esse Patrem, ac generasse: taciteque asserit, ei defuisse vim generandi Filium sibi consubstantialem et æqualem: tum quia Pater *misit Filium* in mundum, ut per eum honoraretur, ut scilicet agnosceretur esse Pater proprie dictus, ac genuisse Filium sibi ὁμοούσιον cum eoque eadem latria adoraretur: qui ergo negat Filium esse Deum, negat Patrem genuisse Deum, quæ summa est Patris injuria et blasphemia. Aufert enim Patri generationem sibi parem, et se dignam, ac pro divina et increata, creatam et exilem ei attribuit: quare negat eum esse Patrem proprium et divinum.

24. Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, et credit ei qui missit me, habet vitam æternam, et in judicium non venit, sed transiit a morte ad vitam.] *Amen, amen.* Geminatio hæc attentionem excitat. Significat enim rem quam asserit, non tantum esse certissimam, sed et summe necessariam ad salutem æternam. Vide dicta c. 3. 3. *Quia*, id est, *quod. Audit*, ita ut credat et obediat verbo meo. Unde subdit: *Et credit ei qui misit me*, ac consequenter credit mihi quasi Filio, à Patre in mundum ad ejus salutem misso. Non dicit, *Et credit mihi*, sed amplius. Dicendo enim, *Et credit ei qui misit me*, involvit mysterium S. Trinitatis, et Incarnationis: quæ duo sunt præcipua fidei capita, et summe ad salutem necessaria. Ille enim qui misit Filium, est Deus Pater: jam Pater et Filius juncti necessario spirant Spiritum sanctum: en tibi tota S. Trinitas.

HABET VITAM ÆTERNAM.] *Habet*, jure, merito et spe, sed necdum in re. *Habet* ergo, id est certo habebit, si in fide perseveret, illique congruenter vivat usque ad mortem. Vide dicta c. 3. vers. 16.

ET IN JUDICIUM, id est, in condemnationem, puta in gehennam, NON VENIT,] non vadit. Vide dicta cap. 3. 17.

TRANSIIT, id est certo transibit (utitur præterito pro futuro ob rei certitudinem. q. d. Certo et infallibiliter transibit, perinde ac si jam transisset) A MORTE, corporis temporaria, AD VITAM ÆTERNAM,] beatam in cœlis : licet enim reprobi damnandi, suscitandi sint quoque ad vitam, ut ardeant in gehenna; tamen hæc vita gehennalis, continua potius erit mors, quam vita. Nam, ut ait S. August. lib. 6. de Civit. cap. 12. *nulla major et pejor est mors, quam ubi non moritur mors.* In gehenna ergo erit mors vitalis, et vita mortalis, hoc est semper moriens, et nunquam mortua. Rursum planius, q. d. Qui credit et obedit Deo Patri et Filio ab eo misso, *transiit à morte*, animæ per peccatum mortuæ, ad vitam spiritualem gratiæ, ut post mortem naturalem transeat ad vitam gloriæ.

25. AMEN, AMEN DICO VOBIS, QUIA (quod) VENIT HORA, ET NUNC EST, QUANDO MORTUI AUDIENT VOCEM FILII DEI, ET QUI AUDIERINT, VIVENT.] *Ne longe post futuram arbitreris*, inquit Chrys. *subdit, Et nunc est. Nam si futura tantum annunciaret, non immerito esset dubitandum, sed se in terris cum ipsis conversante, hæc ventura dicit.* Nam, ut ait Theoph. *Dicit hic de iis* (tribus) *quos suscitaturus erat, ut de filio viduæ, filia Archisynagogi, et Lazaro*, et maxime de Lazaro : hunc enim in Judæa suscitaturus erat, ceteros duos vero in Galilæa. Christus enim hic loquitur in Judæa Judæis, et hoc significat Τὸ *nunc est.* Assurgit enim Christus à resurrectione spiritali animarum è peccato ad vitam gratiæ factam à se, ad resurrectionem corporum à se factam, dum ipse adhuc in terris viveret, indeque v. 28. assurgit ad plenam resurrectionem et gloriam corporum, quam faciet in die judicii. Nam ex potestate suscitandi animas à morte peccati ad vitam gratiæ, tanquam ex re majori et difficiliori, probat Christus se habere potestatem suscitandi corpora : quod minus et facilius est. Ita Toletus, Jansenius, et Franc. Lucas ex S. Chrysost. et Theophyl. Licet S. Cyrillus, Maldonatus et alii censentes hic agi de resurrectione communi et universali Τὸ *et nunc est*, accipiant de die judicii extremi. Totum enim tempus legis novæ S. Joannes epistola 1. capite 2. vers. 18. vocat horam (id est tempus) novissimam; quia scilicet hoc est ultimus hominum status, ac proinde omnia quæ in eo fiunt, videntur adesse quasi præsentia, et nunc hac hora fieri.

Alii addunt Christum loqui de Sanctis, quos moriens et resurgens à morte suscitavit, Matth. 27. vers. 52. Plenissimus erit sensus, si de omnibus omnino à Christo suscitatis et sanitandis intelligas.

ET QUI AUDIERINT.] Id est, qui senserint vim vocis Christi, sive qui illi obedient, perinde ac si audirent vocem Filii Dei, qui vocat ea quæ non sunt quasi ea quæ sunt. Est catachresis. Constat enim mortuos non audire, ac prius debere à morte suscitari, antequam vocem audire possint.

VIVENT.] Resurgent vi et virtute vocis Christi.

26. SICUT ENIM PATER HABET VITAM IN SEMETIPSO : SIC DEDIT ET FILIO HABERE VITAM IN SEMETIPSO.] *Habere vitam in semetipso* tria significat. Primo, habere vitam à se suaque essentia, non ab alio : Dei enim essentia est vita, et vita est essentia. Deus ergo essentialiter, et per essentiam est ipsa vita essentialis, increata et immensa. Ita S. Augustin. hic tract. 19. *Quid est*, inquit, *Habet Pater vitam in semetipso? Non alibi habet vitam, sed in semetipso : vivere quippe suum in illo est, et non aliunde. Non alienum est, non quasi mutuatur vitam, neque quasi particeps fit vita ejus, vitæ quæ non est quod ipse; sed habet vitam in semetipso, ut ipsa vita sibi sit ipse.* Secundo, habere Deum vitam in se, est esse fontem omnis vitæ, ex quo scilicet omnis angelorum, hominum, animalium, et plantarum vita, quasi ex uberrimo et vitali fonte profluat, nec aliunde profluere possit. Ita S. Euthym. *Habere vitam in semetipso*, ait, hoc est ad modum fontis scaturire facit vitam, juxta illud, *Quoniam apud te est fons vitæ*, Ps. 35. 10. Tertium, quod ex primo et secundo consequitur, *habere vitam in se*, est habere vitam in sua potestate, esse dominum vitæ, dominari viventibus omnibus, ut eis vitam dare, conservare, auferre ad libitum possit. Hinc patet unitas essentiæ, puta Deitatis, in Patre et Filio : nam alioqui si Filius haberet aliam essentiam à Patre, haberet vitam in alio, scilicet in Patre, qui vitam illi dedit : jam autem habet vitam in semetipso, id est in sua essentia divina, quam proinde eamdem omnino habet cum Patre. Ita Chrysostomus : *Ecce*, ait, *quomodo in nullo* prorsus *differunt*, nisi quod alter Pater est, alter Filius.

SIC DEDIT ET FILIO HABERE VITAM IN SEMETIPSO,] qua Filius Deus est idque juxta tres modos jam recensitos. *Ut vita ejus non esset egens vita*, ait Augustinus *ne participando intelligatur habere vitam : si enim participando haberet vitam : posset et amittendo esse sine vita : hoc in Filio ne accipias, ne cogites, ne credas. Manet ergo Pater vita, manet et Filius vita : Pater vita in semetipso, non à Filio; Filius vita in semetipso, sed à Patre.*

Porro S. Cyrillus id ipsum explicat de Christo, non qua Deus, sed qua homo est, q. d. Christus qua homo est, habet vitam in semetipso, hoc est, vitæ et necis in omnes habet potestatem, vitæ necisque omnium est dominus : ipse enim à Patre constitutus est judex vivorum et mortuorum. Unde sequitur.

27. ET POTESTATEM DEDIT EI JUDICIUM FACERE, QUIA FILIUS HOMINIS EST.] q. d. Quia Christus qua Deus, habet vitam semetipso, hinc qua homo, habet potestatem judicandi omnes. Τὸ enim *quia* hic specificative sumitur, non reduplicative, idemque valet quod *quatenus*, ut ὅ τι sumatur pro καθ' ὅτι, Secundo tamen et nervosius, Τὸ *quia* accipias reduplicative et causaliter, ut sonat. Dat enim causam, cur Deus dederit Christo potestatem judiciariam. Causa est, quia Christus Filius hominis est, id est, quia incarnari dignatus est, homoque fieri. q. d. Voluit Deus homines per Christum hominem judicare, ut congruum esset judicium, congruoque modo, scilicet sensibili et humano, fieret, utque sicut ipse per Christum hominem mundum salvat,

sic et per ipsum eumdem judicet; hominem, inquam illum, qui cum Deus esset, vitam humanam induit, eamque pro hominum salute morti exposuit et prodegit. Quare ipse tanta sui exinanitione, qua voluit fieri homo, morique pro hominibus, meruit hanc exaltationem judiciariæ potestatis, ut omnium sit judex, qui omnium fuit salvator. Ita Toletus, Jansen. Maldon. et alii. Audi S. August. *Secundum quod Filius est Dei sicut habet Pater vitam in semetipso, sic et dedit Filio vitam habere in semetipso*: *secundum autem quod Filius hominis est, potestatem dedit et judicium faciendi.* Et paulo post: *Secundum hoc accepit potestatem judicandi, quia Filius hominis est; nam secundum quod Dei Filius est, semper habuit hanc potestatem.* Causam duplicem addit. Prior est: *Adjectum erat*, ait, *ut judicandi viderent judicem; judicandi autem erant boni et mali: restabat, ut in judicio forma servi bonis et malis ostenderetur, forma Dei solis bonis servaretur.* Posterior: *Forma illa erit judex, qua stetit sub judice: illa judicabit, quæ judicata est: judicata est enim inique, judicabit juste.*

28. NOLITE MIRARI HOC, QUIA (quod) VENIT HORA, IN QUA OMNES QUI IM MONUMENTIS SUNT, AUDIENT VOCEM FILII DEI.] *Hora*, id est, tempus legis Evangelicæ, quæ omnium est, ultima et novissima, in cujus fine fiet resurrectio mortuorum et universale jndicium, ut dixi v. 25.

QUI IN MONUMENTIS SUNT,] puta mortui et sepulti, sub quibus etiam mortuos insepultos accipe. Nam, ut ait S. August. *ab his qui naturaliter sepulti sunt, etiam eos significavit, qui naturaliter sepulti non sunt.*

AUDIENT.] Hoc est, sentient sententiam, vim et efficaciam vocis Christi.

VOCEM FILII DEI.] Erit hæc vox tubalis Archangeli, forte Michaelis: *Surgite mortui, venite ad judicium*, idem concrepantibns et consonantibus aliis aliorum angelorum tubis et vocibus. Dicitur vox Dei et Christi, quia ejus jussu, sed angelorum ministerio, formabitur in aere, ita ut per totum orbem resonet, ab eoque efficaciam suscitandi mortuos accipiet, quasi ejus instrumentum, saltem morale. Non enim est necesse huic tubæ vim physicam suscitandi mortuos tribuere. De hac voce et tuba plura dixi 1. Thessal. 4. 16.

29. ET PROCEDENT QUI BONA FECERUNT, IN RESURRECTIONEM VITÆ, beatæ et æternæ: QUI VERO MALA EGERUNT, IN RESURRECTIONEM JUDICII,] id est, condemnationis et gehennæ. q. d. Boni resurgent ad gloriam, mali ad gehennam.

PROCEDENT.] Græce, ἐκπορεύσονται, id est, egredientur, scilicet è suis monumentis et sepulchris resurgent, tendentque ad vallem Josaphat juxta Jerusalem, in qua fiet judicium universale, ut ibi à Christo judice, pro meritis cœlo vel inferno adjudicentur

Objicit hic Christus Judæis sibi incredulis et rebellibus, suam potestatem judiciarem, ut ejus metu eos terreat, conterat et convertat, æque ac fecit in fine vitæ, cum à Caipha Pontifice adjuratus, an esset Filius Dei, respondit se esse, ideoque ad mortem condemnandus addidit: *Verumtamen dico vobis, amodo videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cœli*, Matth. 26. 64.

Nulla enim terribilior res est, et efficacior ad promovendum hominum animos, ut pœnitentiam agant, vitaque sanctam instituant, quam viva repræsentatio judicii extremi. Quocirca Christus ascendens in cœlum per angelos jussit Apostolos prædicare suum ad judicium redditum, Actor. cap. 1. 11. ideoque eumdem Paulus Areopagitis inculcavit, ac inter alios S. Dionysium convertit, Actor. 17. 31. In judicio enim cuique jacietur alea æternitatis, vel beatissimæ vel miserrimæ. *In omnibus operibus tuis* ergo *memorare novissima tua, et in æternum non peccabis*, Eccli. 7. 40. Vide ibi dicta. Sane fatali ille dies mundi ultimus erit decretorius, et horizon æternitatis, qui probos ab improbis disterminabit, et longissime separabit, atque probos omni felicitate cumulabit, improbos omni calamitate obruet, idque in æternum. Hoc mirum et miserabile divortium assidue cogita, stude sanctitati, vive æternitati.

30. NON POSSUM EGO A MEIPSO FACERE QUIDQUAM SICUT AUDIO, JUDICO, ET JUDICIUM MEUM JUSTUM EST: QUIA NON QUÆRO VOLUNTATEM MEAM, SED VOLUNTATEM EJUS, QUI MISIT ME.] Demonstrat Christus judicium suum, quo qua homo omnes homines judicabit, fore justum, ex eo quod ipse aliud judicare et velle non possit, quam id quod judicat et vult Pater: Nam ipse qua Deus idem numero habet judicium, eamdem numero mentem et voluntatem divinam, quam habet Pater: qua homo vero, totus regitur à deitate et Verbo inhabitante, ut aliud judicare et velle nequeat, quam id quod ejus deitas, quasi præses judicat et vult. Ita S. Augustinus, S. Chrysostomus, Euthymius, et alii.

SICUT AUDIO, à Patre verissime judicante judicandum esse, SIC JUDICO,] semper, ac præsertim sic judicabo in die judicii. *Audio*, ergo idem est quod cognosco, intelligo, video: in divinis enim idem est audire et videre, imo idem est in mente: mens enim eminenter continet visum, auditum, ceterosque sensus. Ostendit suum judicium, quo omnes judicabit, fore verum, quia non ex suo, sed ex Dei Patris judicio, quod constat esse verissimum et æquissimum, judicabit. Unde subdit. *Et*, id est itaque, vel idcirco, *judicium meum justum est.* Ita Sanctus Chrysostomus: *Per auditum*, ait, *nihil aliud intelligitur, quam nihil aliud posse, quam quod Pater, q. d. Ita judico, ac si Pater ipse judex sit.*

QUIA NON QUÆRO VOLUNTATEM MEAM, scilicet solam, aut à Patris voluntate diversam talem enim non habeo, SED VOLUNTATEM EJUS QUI MISIT ME,] nam voluntas mea divina eadem numero est cum voluntate Patris: voluntas autem mea humana voluntati divinæ plane conformis est, ab eaque per omnia dirigitur: quare aliud ab illa velle et judicare nequit. Ita S. Aug. *Non quia*, inquit, *ipsius in judicando nulla voluntas est, sed quia non est ita voluntas ejus propria, ut sit à Patris voluntate aliena.* Nam, ut ait Cyrillus, *illius voluntatem quasi regulam in omnibus sequitur*, *ideoque*, ait Euthymius, *illius voluntas etiam mea est.* Dat causam à priori, cur suum judicium futurum sit justum; quia scilicet voluntas ejus plane subjecta et conformis est voluntati divinæ, eo quod subsistat in persona divina Verbi, ab eaque regatur: voluntas enim flectit regitque intellectum, ejusque judicium, quocumque vult. Quare si voluntas humana conformis sit voluntati divinæ, etiam intellectus et judicium humanum conformia erunt intellectui et judicio

divino : præsertim quia in Deo, in re idem omnino est intellectus et judicium, quod voluntas: in Deo omnes potentiæ, omniaque attributa in re idem sunt cum essentia divina, ex qua, quasi ex fonte suo, imo quasi ex omnis boni oceano promanant, in eoque essentialiter coeunt et uniuntur quare ipsa : infallibilis est omnis veritatis et justitiæ norma ac regula, quam Christus in omnibus sequitur, nec ab ea vel hilum deviare potest, ideoque tam voluntas ejus, quam intellectus, et judicium rectissima, verissima et justissima sunt, et erunt semper.

31. SI EGO TESTIMONIUM PERHIBEO DE ME IPSO ; quod sim Filius Dei, ideoque qua homo, Dei judicio et voluntati per omnia conformis, TESTIMONIUM MEUM NON EST VERUM,] id est, legitimum, juridicum et fide dignum. *Verbum* enim hic non opponitur falso, sed illegitimo, infido, incerto : respondet enim Hebr. נאמן *neeman*, id est, fidele, congruum et fide dignum. Fieri enim potest, ut quis verissimum de seipso dicat testimonium, sed tamen apud homines fide careat, propter suspicionem de nimio sui ipsius amore, ait Euthymius.

Est prolepsis, sive occupatio, qua Christus occurrit tacitæ objectioni Scribarum dicentium; Tu, ô Jesu, prædicas te esse Filium Dei, ideoque sequi in omnibus Dei judicium : at non credimus tibi, nisi Dei, vel virorum fide dignorum testimonio id probes ; tuum enim testimonium, hic in re tua, tibique propria, nobis suspectum videtur, nec fide dignum. Respondet Jesus : Fateor, vobisque concedo, testimonium meum de me ipso non esse legitimum, nec fide dignum, si ego solus ex me ipso hoc testificor : do vobis ergo ut mihi soli non credatis; at ego non solus, sed plures alii fide digni idem de me testificantur, ut patebit v. sequenti. Loquitur enim Christus magis ex confessione, et ex communi Judæorum sensu, quam ex suo ut patet Joan. 8. 13. Ubi Judæi Christo in faciem objiciunt, dicuntque : *Tu de teipso restimonium perhibes, testimonium tuum non est verum.* Quibus respondet Christus v. 14. et 16. *Verum est testimonium meum*, etc., *quia solus non sum, sed ego et qui misit me Pater.* Ita S. Cyrill., Chrysost., Leontius, Theophil., Euthym. et alii.

32. ALIUS EST QUI TESTIMONIUM PERHIBET DE ME : ET SCIO QUIA VERUM EST TESTIMONIUM, QUOD PERHIBET DE ME.] *Alius*, scilicet Deus Pater, qui in baptismo meo cœlitus intonuit : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui ;* Matth. 3. 17. Ita S. Cyrillus, Beda, Rupert., Rursum *alius*, scilicet Joannes Baptista mihi attestatur, ut sequitur. Ita S. Chrysost., Leont., Theophil., Euthym., Jansen., Maldon. et alii. *Alius* ergo, id est alii sunt, qui testificantur me esse Filium Dei ; scilicet Deus Pater, Joannes Baptista, Moses, Prophetæ, atque opera mea divina et miraculosa : hos enim omnes testes in sequentibus pro se producit Christus, ut probet se esse Messiam et Dei Filium.

ET SCIO QUIA VERUM est.] q. d. Ego pro me, hisce testibus non egeo : scio enim ex scientia propria et divina, verum esse id quod testantur, scilicet me esse Filium Dei. Quare ego eorum testimonium produco, non propter me, sed propter vos, ut mihi tot testimoniis probato fidem adhibeatis.

33. VOS MISISTIS AD JOANNEM (cap. 1. vers. 19.) ET TESTIMONIUM PERHIBUIT VERITATI.] q. d. Vos misistis legatos ad Joannem, quasi ad virum vestra opinione sanctum, et omni fide dignum, ut eum rogaretis an ipse esset Messias : Joannes respondit non se, sed me esse Messiam, hocque testimonium non dedit meæ amicitiæ aut gratiæ (nam me ante non viderat) sed *veritati :* Ipsum enim nil dare gratiæ, sed omnino veritati, vos ipsi existimastis, cum eum pro Messia recipere voluistis : *ergo testimonium ejus refellere non potestis*, ait Euthymius. Plane convincit Scribas hic Christus ex Joannis testificatione, utpote apud Judæos certa et irrefragabili, se esse Messiam.

34. EGO AUTEM NON AB HOMINE TESTIMONIUM ACCIPIO.] q. d. Ego pro me teste Joanne non egeo : sum enim Deus, Deique Filius, cui Joannes, Moses et Prophetæ credere debent, ab eoque doceri, omnemque gratiam et auctoritatem accipere. Rursum, ut ait Cyrillus : *Ostendit sibi nullius hominis testimonium esse necessarium, cum à splendore signorum ac gloria, natura Deus demonstretur*, q. d. Ego cum sim Deus, hominum testimonio, commendatione, celebratione, non indigeo. Ita Theophylact., Leontius, Maldonatus, Jansenius et alii.

SED HÆC DICO UT VOS SALVI SITIS.] Hoc est, ut ait S. Chrysost. *Ego hominis non indigeo testimonio, cum Deus sim : verum cum Joannes tantæ apud vos auctoritatis sit, cum tanquam Prophetam admiremini, mihi autem ut miracula facienti non credatis; idcirco ejus testimonium vobis in memoriam reduco, omniaque facio ut vos alliciam, et salvos faciam.*

35. ILLE ERAT LUCERNA (græce, ὁ λύχνος, id est, illa lucerna, scilicet eximia et singularis) ARDENS ET LUCENS. VOS AUTEM VOLUISTIS AD HORAM EXULTARE IN LUCE EJUS.] Joannes non erat ipsa lux ex se lucens (hæc enim erat ipse Christus, Joann. 1. v. 9.) sed erat lucerna, quæ lumine à Christo accepto in se Dei cognitione et amore ardebat, aliis vero exemplo sanctitatis, et fervore prædicationis lucebat. Joannem enim misit Deus post longum, per plura sæcula, Prophetarum omnium silentium, quasi cœlestem Prophetam, qui tenebras ignorantiæ Judæorum, velut lucerna illuminaret, eisque veram lucem, puta Christum Dominum, ostenderet, eique facem præferret. Ita S. Cyrillus, Leontius, Theoph. et Euthym. Christus ergo est sol justitiæ, Joannes quasi stella et luna à sole illuminata. Lux enim naturaliter unigenitus est, qui ex luce, id est, ex substantia Patris, effulsit, ait Cyrillus. Joannes vero lucerna fuit, quia luxit luce ab eo derivata et participata; luxit, inquam, oleo, id est, gratia Spiritus sancti, quæ instar olei, animas nostras, quasi lucernas ingressa, nutrit, conservat, auget. Unde ejus typus fuit lucerna oleo ardens in templo, ante Deum residentem in Sancto sanctorum : sic enim Joannes lucet ante Christum. Lucerna ergo ardens ac lucens semper in tabernaculo testimonii fuit Joannes Baptista, ait Cyrillus. Vide dicta Exodi 25. v. 31.

Moraliter S. Bernardus serm. de S. Joanne Baptista, docet sanctos viros et prædicatores, prius in seipsis debere ardere charitate et zelo, antequam aliis prædicando luceant. *Est enim*, ait, *tantum lucere vanum, tantum ardere parum ; ardere et lucere perfectum.* Et inferius : *Ille erat lucerna ardens et lucens. Non ait : Lucens et ardens :*

quia Joannis ex fervore splendor, non fervor prodiit ex splendore : sunt enim qui non eo lucent, quia fervent, sed magis fervent ut luceant. Ac isti plane non fervent charitatis spiritu, sed studio vanitatis. Ac mox triplicem in Joanne ardorem et splendorem assignans, subjicit : *Ardens enim erat in seipso vehementis austeritate conversationis : erga Christum intimo quodam et pleno fervore devotionis : erga peccantes proximos constantia libera increpationis : luxit nihilominus, ut paucis dixerim, exemplo, digito, verbo; et seipsum ostendens ad imitationem, et luminare majus, quod latebat, ad peccatorum remissionem, et ipsas quoque tenebras nostras illuminans.* Et mox : *Considera hominem angelico promissum oraculo, conceptum miraculo, sanctificatum in utero, et novum in novo homine pœnitentiæ mirare fervorem.* Audi Alcuinum hic : *Joannes erat lucerna, illuminatus à Christo luce, ardens fide et dilectione, lucens verbo et actione; qui præmissus est, ut inimicos Christi confunderet, secundum illud: Paravi lucernam Christo meo, inimicos ejus induam confusione.*

Talis fuit S. Athanasius ; unde S. Gregorius Nazianz. orat. 21. quæ est de laudibus Athanasii, ipsum nuncupat oculum mundi, prælatum sacerdotum ; ducem et magistrum Confessorum , vocem sublimem, firmam fidei columnam, post Joannem Baptistam secundam lucernam lucentem et ardentem. Additque : Athanasius *percutientibus erat adamas* (per invictam patientiam) *dissidentibus magnes*, eos ad se alliciens et inter se concilians. Et inferius : *Virgines, inquit, eum ut pronubum laudent, conjuges moderatorem, Anachoretæ excitatorem, Cœnobitæ legislatorem, simplices deductorem, speculationi dediti Theologum, hilares frænum, calamitosi consolatorem, canities baculum, juventus pædagogum, paupertas largitorem, divitiæ dispensatorem, ægrotantes medicum, sani valetudinis custodem; omnes denique eum qui omnibus omnia factus est, ut omnes, vel quamplurimos lucrifaceret.* Et anterius : Ipse, ait, Abrahæ, Isaac, Jacob, Mosis, Davidis, Samuelis, Eliæ, Elisæi, ceterorumque Sanctorum virtutes, *in unam sui ipsius complexus animam, unum ex omnibus virtutis simulacrum numeris omnibus absolutum edidit.* Talis quoque fuit S. Basilius, de quo idem Nazianz. orat. 20. *Basilii vox*, ait, *erat tonitru, quia vita ejus erat fulgur.* Quia vita fulgurabat, ideo voce tonabat.

VOS AUTEM VOLUISTIS AD HORAM (ad modicum tempus) EXULTARE IN LUCE EJUS.] q. d. Initio prædicante Joanne, eum tanta vitæ Sanctitate et zelo, gavisi estis et exultastis, quod tantus Propheta cœlitus exortus esset, quem sperabatis fore vestrum Messiam ; sed ubi Joannes vestra scelera taxare cœpit, ac indicare me esse Messiam, me inquam, pauperem et humilem, vos Joannem sprevistis, nec testimonio ejus de me credidistis; quia si credidissetis, me pro Messia recepissetis. Hoc est quod ait Lucas cap. 7. 30. *Pharisæi autem et legisperiti consilium Dei spreverunt in semetipsis, non baptizati ab eo*, scilicet Joanne. Ita S. Cyrillus, Crysostomus et alii.

36. EGO AUTEM HABEO TESTIMONIUM MAJUS JOANNE. OPERA ENIM, QUÆ DEDIT PATER UT PERFICIAM EA; IPSA OPERA, QUÆ EGO FACIO, TESTIMONIUM PERHIBENT DE ME, QUIA PATER MISIT ME,] *majus Joanne*, id est, majus testimonio Joannis : *Majus*, id est certius, efficacius, magis convincens me esse Messiam, Dei Filium, à Deo missum ad hominum salutem. Hoc majus testimonium sunt mea opera, id est, miracula, *quæ dedit mihi Pater*, ut iis probes me ab eo missum. Nam *Joannis testimonium poterat quispiam calumniari, tanquam ad gratiam factum* (ait Euthym.) *verum opera omni suspicione libera, cunctorum ora contentiosa obturant. Opera enim etiam insanis persuaderent*, inquit Chrysost. Addit S. Cyrillus : *Quoniam ergo non dignus vobis Joannes fide videtur, majorem testem offero, cujus splendor mentis vestræ oculos ita perstringat ut nihil omnino dicere possitis : non enim verbis, nec auctoritate hominum rem meam approbo, sed miraculorum splendore ac gratia, me ex Deo natum, et natura Deum ostendo.*

OPERA (miracula) QUÆ EGO FACIO, TESTIMONIUM PERHIBENT DE ME], quia miracula (quale fuit recens paralytici sanatio, v. g. ait Theoph.) mea sunt opera supernaturalia, quæ à nulla creata causa fieri possunt, sed Deo soli sunt propria : unde ipsa sunt quasi sigillum Dei, quibus ipse mihi testimonium perhibet, meamque doctrinam obsignat et confirmat. *Quia sunt opera solius divinæ virtutis*, ait Euthymius. Unde Lyranus : *Firmum*, ait, *testimonium est per opera soli Deo possibilia, qui non potest testis esse falsitatis.* Sic et S. Chrysost. Cyrill. et alii.

Hinc sequitur, Judæos potuisse, et debuisse certo cognoscere Jesum esse Messiam, sive Christum et Dei Filium, ex miraculis quæ patrabat. Primo, quia Jesus illa faciebat hoc fine et scopo, ut iis probaret se esse Christum et Deum. Hoc ergo evidens erat in attestante, scilicet in miraculis, quæ testabantur ipsum dicere verum, scilicet se esse Deum Deique Filium. Secundo, quia Jesus fecit omnia miracula, quæ Prophetæ prædixerunt à Christo esse facienda, uti ipse ostendit Matth. 11. v. 4. et 5. Tertio, quia, licet aliqui Prophetæ et viri sancti nonnulla miracula ediderint, non tamen tot et tanta, quot et quanta edidit Jesus. Rursum Prophetæ faciebant miracula non sua virtute, sed invocatione Dei; Christus autem sua virtute, sua auctoritate, suo jussu et imperio quasi Dominus illa efficiebat. Inde ergo facile erat cognoscere ipsum esse Messiam et Deum. Ita S. Athanasius lib. de Incarnat. Verbi. Hinc etiam multi è Judæis ipsum ut talem agnoverunt; alii tamen, præsertim Principes et Scribæ, licet secreto et sedate omnia Jesu gesta considerantes, iis convincerentur ipsum esse Messiam; tamen alias ira et invidia contra eum acti cæcatique, ipsum ut talem non agnoverunt, aut potius agnoscere noluerunt.

Igitur duobus maxime modis miracula Jesu probant eum esse Deum. Primum, ratione modi faciendi, ut dixi : quod præpotenti illa vi, sibi propria, uteretur in peragendis miraculis. Deinde nonnulla etiam sibi miracula reservavit, quæ ipsa sui natura convincunt et damnant eum esse Deum : qualia sunt, quod natus est de Virgine : quod secreta cordium, et quid esset in homine, nosset, et sciret omnia ; quæ causa fuit quamobrem Apostoli dicerent se credere, quod à Deo exiisset. Item, quod futura omnia quæ in passione, morte et post resurrectionem juxta Scripturam eventura erant, prædixit : quod, cum

voluit, animam suam in cruce posuit, ac deinde tertia die resumpsit : quod ascendit in cœlum : quod misit Spiritum sanctum ; denique quod mirificam illam vim portandorum miraculorum in Apostolos, et septuaginta duos discipulos transfudit. Hoc quoque singulare in Christo, eique soli servatum, quod dicturus sum : Vis scilicet et potestas semper et ubique prompta et parata, et nusquam restricta, tam grandia edendi miracula, tam incredibilia et naturæ facultatem superantia : tam plena et perfecta, tam salutaria, tam vera, tam certa ac clara, tam divina ac convenientia Filio Dei. Inter quæ maxime eminet salutifera illa et præsentanea virtus sanandi omnes morbos omnium, uti diximus, quotquot eum adibant sanitatis recuperandæ gratia, omnibus locis, omni tempore. Hæc absoluta potentia et perpetua virtus, solius est Christi. Nec in veteri testamento Eliæ, aut Elisæo, aut etiam in legis promulgatione Moysi, aut angelis unquam concessa fuit : quippe qui tantum ex intervallo miracula ediderunt, ut ex historiarum collatione constat. Præterea miracula eorum certo numero comprehendebantur ; Christi miraculorum continua series erat, nec ullus numerus iniri poterat. Ita S. Augustinus epist. 3. ad Volusianum, S. Cyrillus et Chrysostomus, quos citat et sequitur S. Thomas 3. part. quæst. 43. art. 4. Quibus adde ea quæ Chisti mortem quasi effectus consecuta sunt, uti fuere totius mundi per duodecim Apostolos piscatores ad Christum conversio, fervor fidelium primitivæ Ecclesiæ Actor. 2. et sequ. Martyrum innumerorum invictum robur, imo in tormentis exultatio, etiam puerorum, virginum et feminarum, etc. Quæ omnia clamant Christum ut Dei Filium esse colendum, amandum et adorandum, utpote qui solus hæc opera divina Deoque propria efficeret. Hæc est gloria Verbi incarnati, quam celebrat S. Joan. c. 1. v. 14. Evangel.

37. Et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me : neque vocem ejus unquam audistis, neque speciem ejus vidistis.] *Testimonium perhibuit*, cum in meo baptismo cœlitus intonuit : *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui*, Matth. 3. 17. Ita S. Chrysost. Rursum *testimonium perhibuit de me*, per Scripturas, puta per Mosen et Prophetas, qui de me, meisque operibus ante tot centenos annos prophetarunt, uti mox explicat Christus vers. 39. Ita Theophyl. Nonnus, Euthymius et alii. Addit S. Augustinus. et S. Hilarius lib. 6. de Trinit. Patrem testificari Jesu, quod ipse sit Filius Dei, cum ejus operibus, id est, miraculis cooperatur, eique vim illa operandi tribuit. Verum hoc testimonium includitur in ipsis miraculis, de quibus egit versu præced.

Nota. Christus hic præter testimonium Joannis, tria alia majora adducit, quibus se probat esse Messiam, primum ex miraculis, vers. 36. secundum ex voce Patris in baptismo, tertium ex Scripturis v. 39.

38. Et verbum ejus non habetis in vobis manens (Arabicus, *non est firmatum in vobis*) quia quem misit ille, huic vos non creditis.] Connexio, et consequenter argumentatio horum verborum est obscura, quam proinde varii varie elucidant.

Primo, plane et genuine sic exponas, ut sit occupatio et concessio. q. d. Vos ô Scribæ, mihi alleganti testimonium Dei Patris de me, objicietis vos illud non audisse, eo quod vocem Dei propriam et naturalem non audiveritis, nec speciem et faciem ejus videritis, sicut vidit Moses, legem à Deo accipiens in Sina, Exodi 19. cui proinde vos credere asseritis. Respondeo : Concedo id quod dicitis, sed addo, quod nemo, ne Moses quidem, nec majores vestri legem à Deo accipientes in Sina, audierunt propriam Dei vocem, nec ejus speciem et faciem viderunt, sed tantum copiosum ignem, quo tegebatur Deus, viderint, et vocem in aere ab angelo vice Dei formatam audierint. Ego enim solus, qui sum filius Dei naturalis, ideoque Deo intimus, vocem ejus propriam audivi, et speciem, sive faciem ejus divinam vidi, et video assidue ; sed tamen vos urgeo et convinco, quod verbum Dei mihi attestantis audistis, cum in baptismo meo Deus Pater publico sono edixit : *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui*, Matth. 3. 17. Rursum quod verbum Dei de me audistis in S. Scripturis, puta in Mose et Prophetis, qui me esse Messiam et Deum attestantur. Verum vos, licet hoc Dei de me Verbum et testimonium audiveritis ; illud tamen non habetis in vobis manens, quia illud non penetratis mente, non capitis, non intelligitis, non comprehenditis, non creditis, eo quod id me, velut à Deo Patre missum, credere nolitis : qua in re graviter erratis et peccatis. Si enim verbum angeli, vice Dei cum Mose, quasi servo tuo loquentis, audistis, illique creditis ; multo magis verbum Dei mihi attestantis quod sim ejus filius, audire, illique credere deberitis ; præsertim cum Moses mihi testimonium perhibeat, meque à vobis audiri jubeat, ut sequitur. Ita Euthymius : *Cum sermo*, ait, *qui per legem datus est ac Prophetas, clamet quod Pater Filium suum missurus sit ad salutem vestram, et quod vos illi credere oporteat, vos huic quem ille misit, non credentes, non auscultatis prædicto ejus sermoni, ac proinde nec habetis in vobis manentem.* Hic sensus videtur clarus, planus et genuinus.

Secundo, tamen S. Hilarius lib. 9. de Trinit. totum hunc locum sic nectit et explicat, q. d. Propterea vocem ejus non audistis, nec speciem vidistis, nec verbum ejus manet in vobis, quia mihi non creditis : quasi dictum sit : Si mihi crederetis, vocem Patris audiretis, et speciem videretis : qui enim videt me, videt et Patrem ; similiter qui audit me, audit et Patrem, et verbum Patris in eo manet.

Tertio, S. Cyrillus et Chrysost. censent hæc dici à Christo ad confundendos Judæos, jactantes quod Deum audissent et vidissent in Sina decalogum promulgantem. q. d. Erratis, et falso jactatis, ô Judæi, vos Deum audisse et vidisse in Sina : nam Deus purus est spiritus, qui nec vocem, nec speciem propriam habet, sicut habet homo : quare illa vox quam audistis, et species ignis quam vidistis in Sina, non fuit vox, nec species vera et propria Dei ; sed symbolum et signum dumtaxat corporeum, vobis corporatis et rudibus arcanam et invisibilem deitatem, instar umbræ repræsentans.

Quarto, S. Athanasius lib. 4. Contra Arrian. per *verbum*, græce λόγον intelligit Christum Dei Filium, qui est verbum Patris, quem apte jungi cum specie et forma Dei asserit, eo quod ipse character sit, et viva imago Patris, sensumque esse, q. d. Vos vocem Dei non audistis, nec armam vidistis, et cum superesset vobis modus

unus, ut in me, qui sum Verbum Patris, et imago ejus substantiæ, quemque qui videt, videt et Patrem, crederetis, hunc modum contemnitis et non creditis mihi, propterea Patris cognitionem non habetis, et divina notitia privati estis.

Quinto, Toletus, q. d. Vos, ô Judæi, perterriti voce tubali angeli, et igne fulgurante in Sina, petiistis vocem hanc terribilem amplius non audire, nec ignem horribilem videre, sed ut Deus vobis per Mosen, quasi internuncium loqueretur, idque à Deo obtinuistis; sed verbum et pactum ejus, ad quod vos obligastis, non servatis: acceptastis quidem pactum ejus, nempe vos audituros, quem ille miserit Prophetam de gente vestra; ad verbum et pactum ejus non manet in vobis, quia quod pepigistis, implere non vultis: Ecce enim ego sum quem ille misit, et vos non mihi creditis, nec auditis me, sicut promisistis.

Verum primus sensus maximè videtur congruus et appositus.

39. SCRUTAMINI SCRIPTURAS, QUIA VOS PUTATIS IN IPSIS VITAM ÆTERNAM HABERE: ET ILLÆ SUNT QUÆ TESTIMONIUM PERHIBENT DE ME.] *Scrutamini*, tam in Græco, quam in Latino, potest esse modi indicativi et imperativi: in Indicativo modo accipit Cyrillus, q. d. Vos, ô Scribæ, assidue scrutamini et versatis Scripturas, quæ testimonium perhibent de me; sed vos illud capere et intelligere non curatis, quia ad me venire non vultis. Melius S. August. S. Chrys. Theophyl. Euthymius et alii accipiunt in Imperativo, q. d. Vestigate Scripturas, et in iis invenietis Deum Patrem mihi perhibere testimonium.

Porro per Tὸ *scrutamini*, Christus, ait Chrys. *Judæos ad Scripturam, non simplicem et nudam lectionem, sed ad investigationem perquam diligentem relegavit: non enim dixit, Legite scripturas, sed Scrutamini,* id est, diligenter quærite, et quasi effodite latentes in ea de me, rebusque divinis thesauros, sicut qui scrutantur venas auri et argenti, terram effodiunt ut aurum inveniant. *Effodere profundius jubet, ut ea quæ alte in modum thesauri recondita sunt, possint invenire,* ait ex S. Chrysost. Euthym. Sic et Theoph. *Dixerat eis,* ait, *verbum Dei, hoc est Scripturæ, quæ de me testantur, non sunt in vobis. Igitur quomodo poterunt habere verbum Dei? inquit, Scrutamini Scripturas.* Sic Scripturas scrutabantur ii quibus prædicabat Paulus Actor. 17. 11. sed sincere et solius veritatis cognoscendæ studio: quare in Script. invenerunt Christum, quem eis prædicabat Paulus.

QUIA VOS PUTATIS IN IPSIS, id est in earum intelligentia, fide et observatione, VITAM ÆTERNAM HABERE.] Si quis enim credat et faciat, quæ jubet Script. vitam æternam assequetur. Hinc patet Judæos plerosque ac nominatim Pharisæos, credidisse animæ immortalitatem, aliamque post hanc superesse vitam, in qua probis vita æterna, improbis, mors æterna, à Deo irroganda sit. Dico plerosque; nam Sadducæi hæc omnia negabant, ut patet Actor. 23. v. 8.

ET (id est *etenim*: Hebræum enim *vau*, id est *et*, sæpe est causale, idemque valet quod *nam, quia, etenim.* Ita Euthymius: dat enim causam cur dixerit, *Scrutamini Scripturas;* quia scilicet) ILLÆ SUNT QUÆ TESTIMONIUM PERHIBENT DE ME,] scilicet multæ ad litteram, plures in sensu allegorico et mystico: quia *finis legis est Christus*, Roman. 10. 4. nam, ut ait Petrus: *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus, omnes qui credunt in eum,* Actor. 10. 43. Lector ergo sacræ Scripturæ, ac præsertim Interpres, doctor et prædicator, scrutetur Scripturas, et in omnibus inveniet Christum vel in veritate apertum, vel sub umbris et figuris opertum, celatum et velatum. Vide nostrum Josephum Acostam lib. de Christo revelato, ac S. Cyprian. lib de Testimon. contra Judæos.

40. ET (tamen) NON VULTIS VENIRE AD ME UT VITAM HABEATIS.] q. d. Non vultis mihi adhærere, in me credere, meam doctrinam et legem capessere, ut vitam æternam à Script. prædicatam acquiratis. Ad illam enim ego solus sum via, veritas et vita. Joan. 14. 6.

41. CLARITATEM (Græce, δόξαν, id est gloriam) AB HOMINIBUS NON ACCIPIO.] Est occupatio. q. d. Vos, ô Scribæ, suspicamini, et mihi objicitis, quod ego tam magnifica de me prædicem, meamque dignitatem et auctoritatem tam impense probare coner ex studio vanæ gloriæ, quod scilicet vener auram populi, ab eoque glorificari, magnusque, imo filius Dei haberi cupiam. Respondeo, me hæc de meipso prædicare, non propter me ut gloriam hominum aucuper, sed propter vos, ut scilicet vos salvem: vestræ enim salutis sum avidus, illamque sitio: scio enim neminem posse salvari, et vitam æternam possidere, nisi per me, utpote quem Deus constituit mundi salvatorem. Ita S. Chrysost. Cyrill. Leontius et alii, idque patet ex sequentibus.

42. SED COGNOVI VOS, QUIA DILECTIONEM DEI NON HABETIS IN VOBIS.] q. d. Scio et penetro intima cordis vestri (sum enim cardiognostes et cordium inspector, quia Deus) videoque in iis nil esse amoris divini, sed illa plena esse ambitione, avaritia, superbia: quæ est causa cur tam clara testimonia, quæ ego pro me profero, accipere, et in me credere nolitis. q. d. Radix vestræ incredulitatis et obstinationis non est mea gloriæ ambitio, sed vestra, vesterque defectus charitatis. Si enim vere Deum diligeretis, eique uni placere studeretis, utique me ab eo missum, et tam clare in Script. descriptum agnosceretis. Sic et hodie hæreseos causa in multis est vitiatus amor; quia scilicet multi amant libertatem carnis, quam docet hæresis, nec amant Deum, qui eam stringit et vetat.

Aliter hæc cum præcedentibus nectit Cyrillus, q. d. Non hæc magna de me prædicavi propter claritatem, ut scilicet humanam laudem aucuper; sed ut cognoscatis (sicut ego cognosco) dilectionem Dei non esse in vobis, qua privati, quomodo poteritis ad me, qui Filius sum Dei, venire?

Aliter quoque Chrys. et Euthym, q. d. Vos, ô Scribæ, me persequimini, non ex zelo Dei, quod Deum, Deique honorem diligatis, sed ex odio et invidia: nam ego tot testimoniis probavi me esse à Deo missum.

Aliter denique Toletus et Maldonatus, q. d. Ego prædico me esse Messiam et Dei Filium, non quod quæram vanam hominum gloriam; sed quia cognovi, id est, cognosco, vos dilectionem Dei, quæ ad vitam æternam ducit, non

habere : ut scilicet ad dilectionem hanc per fidem, qua in me credatis, adducam.

43. Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me : si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.] *In nomine Patris*, quasi Filius missus à Deo Patre, ut ejus nomine et auctoritate, atque ad illius unius laudem et gloriam impleam illa, quæ ipse vobis de Messia promisit; nimirum ut per illum Dei notitiam, gratiam, salutem et vitam æternam vobis largiatur; idque tot testimoniis quæ Pater mihi dedit, vobis clare probavi : et tamen *non accipitis me*, sed ut pseudoprophetam refutatis : quare justo Dei judicio fiet, ut, si alius pseudopropheta ad vos venerit; non missus à Deo, sed *in nomine suo*, id est, sua auctoritate, sua ambitione, sua audacia sese ingerens, fingens, jactansque se esse Messiam, illum ut talem recipiatis. *Alius* ergo hic erit Antichristus, cui credent Judæi, qui Christum respuerunt, juxta illud Pauli 2. Thessal. 2. 10. *Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut judicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.* Vide ibi dicta. Ita S. Chrysost. Cyrill. August. Beda, Leontius et passim veteres. Rursum *alius* quilibet pseudopropheta, fingens se esse Christum, ideoque Antichristi præcursor, hic accipi potest, qualis fuit paulo post Christum Ægyptius ille, qui triginta hominum millia post se duxit in exitium, de quo Josephus lib. 2. belli c. 12. Item *Ben chosba*, id est, filius mendacii, qui se falso vocabat *Barchocaba*, id est filium stellæ, sub Adriano Imper. de quo Eusebius. lib. 4. Histor. c. 6.

44. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam quæ a solo Deo est, non quæritis ?] q. d. Vos gloriam humanam, brevem et exilem captatis; quare me spernitis, qui gloriam humanam contemno, et contemnendam doceo; sectandam vero esse divinam et æternam, quam Deus Sanctis inchoat in terra, sed perficiet in cœlo, ubi eos omni gloria cumulabit ac beabit? Ita Theophyl.

Rursum q. d. Vos vultis coli à populo, quasi sapientes summique legis doctores, ac religiosissimi ejus observatores : quare non vultis mihi subjici, meique fieri discipuli. Ambitio ergo est, quæ vos excæcat, et in infidelitate vestra obdurat.

45. Nollite putare quia (quod) ego accusaturus sum vos apud Patrem : est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis.] Audi Cyrill. *Non opus est alio accusatore, sed etiam ceteris omnibus silentibus, solam Moysis legem, ad condemnationem non credentium in se Judæorum sufficere asserit.* Mosen nominat, quia Judæi totam suam fidem et spem in Moyse locabant. Unde dicebant : *Nos Moysi discipuli sumus : nos scimus quia Moysi locutus est Deus, hunc autem nescimus unde sit*, Joan. 9. 28. Quare Christus *Sagaciter hoc in ipsorum caput retorquet*, ait Euthymius. Unde sequitur :

46. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi : de me enim ille scripsit.] *Forsitan :* sic Interpres noster vertere solet Græcum ἄν, id est *utique;* quod proinde confirmantis est, non dubitantis. q. d. Si Moysi crederetis, utique mihi quoque crederetis. Quare veteres nonnulli non legunt Τὸ *forsitan*. Vide dicta Matth. 11. 23.

De me enim ille scripsit,] tum in Levitico, totoque Pentateucho : nam omnes ejus cæremoniæ et historiæ fere me præfigurarunt. Ita S. Chrysostomus et Cyrillus, tum clare et diserte de me scripsit Deut. 18. v. 15. et 18. dicens : *Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, similem tui, et ponam verba mea in ore ejus* etc.; *qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.* Rursum scripsit de Christo Moses Genes. 49. 10. ubi et tempus venturi Messiæ ex oraculo Jacobi assignat dicens : *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est.* Jam autem à Juda sceptrum defecerat, translatumque erat ad Herodem; ergo erat jam tempus adventus Messiæ.

47. Si autem illius litteris non creditis : quomodo verbis meis credetis?] Est argumentum ad hominem : Judæi enim Mosen præferebant Christo : quare recte contra eos argumentatur: Si vos Moysis, quem vos summi facitis, litteris, quas de me scripsit, non creditis, multo minus meis verbis credetis. Frustra ergo tot testimonia profero, cum vos in mei odio et rebellione obfirmatos obstinatosque videam. Sermonem ergo finio, taceo, et abeo.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus quinque panibus et duobus piscibus pascit quinque hominum millia. Secundo, v. 17. ambulat super mare. Tertio, v. 27. disputat de cibo animæ spiritali. Quinto, v. 55. agit de pane Eucharistiæ.

1. Post hæc abiit Jesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis : 2. et
sequebatur eum multitudino magna, quia videbant signa quæ faciebat
super his qui infirmabantur. 3. Subiit ergo in montem Jesus : et ibi
sedebat cum discipulis suis. 4. Erat autem proximum Pascha, dies festus
Judæorum. 5. Cum sublevasset ergo oculos Jesus, et vidisset quia
multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum : Unde ememus
panes, ut manducent hi ? 6. Hoc autem dicebat tentans eum : ipse enim
sciebat quid esset facturus. 7. Respondit ei Philippus : Ducentorum denariorum panes non
sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat. 8. Dicit ei unus ex discipulis ejus,
Andreas frater Simonis Petri : 9. Est puer unus hic, qui habet quinque panes ordeaceos,
et duos pisces : sed hæc quid sunt inter tantos? 10. Dixit ergo Jesus : Facite homines
discumbere. Erat autem fœnum multum in loco. Discubuerunt ergo viri, numero quasi
quinque millia. 11. Accepit ergo Jesus panes : et cum gratias egisset, distribuit discumben-
tibus : similiter et ex piscibus quantum volebant. 12. Ut autem impleti sunt, dixit discipulis
suis : Colligite quæ superaverunt fragmenta, ne pereant. 13. Collegerunt ergo, et imple-
verunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus ordeaceis, quæ superfuerunt
his qui manducaverant. 14. Illi ergo homines cum vidissent quod Jesus fecerat signum,
dicebant : Quia hic est vere propheta, qui venturus est in mundum. 15. Jesus ergo cum
cognovisset, quia venturi essent ut raperent eum, et facerent eum regem, fugit iterum in
montem ipse solus. 16. Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli ejus ad mare.
17. Et cum ascendissent navim, venerunt trans mare in Capharnaum : et tenebræ jam factæ
erant : et non venerat ad eos Jesus. 18. Mare autem, vento magno flante, exurgebat.
19. Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque aut triginta, vident Jesum ambu-
lantem supra mare, et proximum navi fieri, et timuerunt. 20. Ille autem dicit eis : Ego
sum, nolite timere. 21. Voluerunt ego accipere eum in navim : et statim navis fuit ad
terram, in quam ibant. 22. Altera die, turba quæ stabat trans mare, vidit quia navicula
alia non erat ibi nisi una, et quia non introisset cum discipulis suis Jesus in navim, sed
soli discipuli ejus abiissent : 23. aliæ vero supervenerunt naves à Tiberiade juxta locum ubi
manducaverant panem, gratias agente Domino. 24. Cum ergo vidisset turba quia Jesus
non esset ibi, neque discipuli ejus, ascenderunt in naviculas, et venerunt Capharnaum
quærentes Jesum. 25. Et cum invenissent eum trans mare, dixerunt ei : Rabbi, quando huc
venisti? 26. Respondit eis Jesus, et dixit : Amen, amen dico vobis : quæritis me, non quia
vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, et saturati estis. 27. Operamini non cibum,
qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis. Hunc
enim Pater signavit Deus. 28. Dixerunt ergo ad eum : Quid faciemus ut operemur opera
Dei ? 29. Respondit Jesus, et dixit eis : Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit
ille. 30. Dixerunt ergo ei : Quod ergo tu facis signum ut videamus, et credamus tibi? quid
operaris? 31. Patres nostri manducaverunt manna in deserto, sicut scriptum est : Panem
de cœlo dedit eis manducare. 32. Dixit ergo eis Jesus : Amen, amen dico vobis : Non
Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum.
33. Panis enim Dei est, qui de cœlo descendit, et dat vitam mundo. 34. Dixerunt ergo ad
eum : Domine, semper da nobis panem hunc. 35. Dixit autem eis Jesus : Ego sum panis

vitæ : qui venit ad me, non esuriet : et qui credit in me, non sitiet unquam. 36. Sed dixi vobis,
quia et vidistis me, et non creditis. 37. Omne, quod dat mihi Pater, ad me veniet : et eum,
qui venit ad me, non ejiciam foras : 38. quia descendit de cœlo, non ut faciam voluntatem
meam, sed voluntatem ejus qui misit me. 39. Hæc est autem voluntas ejus, qui misit me,
Patris : ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die.
40. Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me : ut omnis, qui videt Filium, et credit
in eum, habeat vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. 41. Murmurabant
ergo Judæi de illo, quia dixisset : Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi, 42. et dice-
bant : Nonne hic est Jesus filius Joseph, cujus nos novimus patrem, et matrem? Quomodo
ergo dicit hic : Quia de cœlo descendi? 43. Respondit ergo Jesus, et dixit eis : Nolite
murmurare in invicem : 44. nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum :
et ego resuscitabo eum in novissimo die. 45. Et scriptum in Prophetis : Et erunt omnes
docibiles Dei. Omnis, qui audivit à Patre, et didicit, venit ad me. 46. Non quia Patrem vidit
quisquam, nisi is, qui est à Deo, hic vidit Patrem. 47. Amen, amen dico vobis : Qui credit
in me, habet vitam æternam. 48. Ego sum panis vitæ. 49. Patres vestri manducaverunt
manna in deserto, et mortui sunt. 50. Hic est panis de cœlo descendens : ut si quis ex ipso
manducaverit, non moriatur. 51. Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi. 52. Si quis
manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum : et panis, quem ego dabo, caro mea est pro
mundi vita. 53. Litigabant ergo Judæi ad invicem, dicentes : Quomodo potest hic nobis
carnem suam dare ad manducandum? 54. Dixit ergo eis Jesus : Amen, amen dico vobis :
Nisi manducaveretis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam
in vobis. 55. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æter-
nam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. 56. Caro enim mea, vere est cibus : et
sanguis meus, vere est potus. 57. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem,
in me manet, et ego in illo. 58. Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter
Patrem : et qui manducat me, et ipse vivet propter me. 59. Hic est panis, qui de cœlo des-
cendit : Non sicut manducaverunt patres vestri manna, et mortui sunt. Qui manducat hunc
panem, vivet in æternum. 60. Hæc dixit in synagoga docens, in Capharnaum. 61. Multi
ergo audientes ex discipulis ejus, dixerunt : Durus est hic sermo, et quis potest eum audire?
62. Sciens autem Jesus apud semetipsum quia murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit
eis : Hoc vos scandalizat? 63. Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius?
64. Spiritus est, qui vivificat : caro non prodest quidquam. Verba, quæ ego locutus sum
vobis, spiritus et vita sunt. 65. Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt. Sciebat enim
ab initio Jesus qui essent non credentes, et quis traditurus esset eum. 66. Et dicebat :
Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo.
67. Et hoc multi discipulorum ejus abierunt retro : et jam non cum illo ambulabant.
68. Dixit ergo Jesus ad duodecim : Nunquid et vos vultis abire? 69. Respondit ergo ei
Simon Petrus : Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. 70. Et nos credimus,
et cognovimus quia tu es Christus Filius Dei. 71. Respondit ei Jesus : Nonne ego vos duo-
decim elegi : et ex vobis unus diabolus est. 72. Dicebat autem Judam Simonis Iscariotem :
hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex duodecim.

1. POST HÆC ABIIT JESUS TRANS MARE GALILÆÆ, QUOD EST TIBERIADIS.] q. d. Mare hoc nunc vocatur *Galilææ*, quia illi erat conterminum; nunc *Tiberiadis*, quia illi adjacebat civitas dicta Tiberias à Tiberio Cæsare, in cujus gratiam fuit condita ab Herode Tetrarcha, teste Josepho l. 18. Antiq. cap. 3. Nominat Tiberiadem, quia juxta eam erat desertum, in quo Christus quinque panibus pavit 5000. uti ostendi Matthæi 14. 13.

POST HÆC,] non statim, sed post unum fere annum. Curatio enim paralytici, indeque consequens disputatio Christi cum Judæis, de qua paulo ante cap. 5. egit Joannes, contigit initio anni 2. prædicationis Christi; hæc vero quæ hic narrat, contigerunt in fine ejusdem anni. Id patet ex eo quod Christus paralyticum curarit in Paschate, ut patet cap. 5. v. 1. hæc autem gessit instante Paschate sequentis anni, ut patet hic v. 4. Omittit ergo Joannes hic ea quæ gessit Christus toto anno 2. prædicationis suæ, scilicet creationem duodecim Apostolorum, sermonem Christi in monte, quem recenset Matth. cap. 5. 6. et 7. missionem Apostolorum ad prædicandum, multaque alia, quæ recensui in chronotaxi à num. 20. usque ad 29. Omittit autem idcirco, quod illa plene et fuse narrata sint ab aliis Evangelistis. Hic vero inserit narrationem multipli-

cationis panum factæ à Christo, etiamsi ab aliis Evangelistis recensitæ, eo quod illa fuerit occasio sermonis Christi de cibo spirituali et cibo Eucharistiæ, quam fuse hic subjungit Joannes, eo quod ab aliis Evangelistis sit prætermissa.

2. ET SEQUEBATUR EUM, navi euntem, TURBA MAGNA,] pedestri itinere fluxuoso circumeundo mare Galilææ, ut ait Matth. c. 14. 13.

5. DICIT AD PHILIPPUM : UNDE EMEMUS PANES, UT MANDUCENT HI?] Nota. Hic fuit ordo rei gestæ : Christus videns è monte turbam se sequentem et quærentem, ex monte ad illam descendit, illamque benigne excepit, docuit, et ægros in illa sanavit usque ad vesperam, qua imminente discipuli monuerunt Christum ut turbam dimitteret, ac corpus cibo reficeret : Christus vero jussit, ut ipsi prius turbam famelicam pascerent. Negant ipsi sibi id esse possibile, eo quod ducentorum denariorum panes tantæ turbæ non sufficerent : mox Christus rem proponit Philippo, forte quia is magis sollicitus, præ aliis urgebat Christum, ut dimissa turba cœnaret; Philippus idem respondit quod ceteri, ducentorum denariorum panes non sufficere. Jam cetera usque ad v. 27. prosequitur Matth. cap. 14. v. 13. et seq. ubi illa explicui.

11. ACCEPIT ERGO JESUS PANES : ET CUM GRATIAS EGISSET Deo Patri, suspiciens in cœlum, implorando Dei opem ad multiplicandos panes, ipsos benedixit, ut habent alii Evangelistæ, et Syrus hic, DISTRIBUIT DISCUMBENTIBUS, inter distribuendum panes miraculose multiplicans : SIMILITER AUTEM ET EX PISCIBUS, QUANTUM VOLEBANT,] pari modo et miraculo eos sensim multiplicans. Christum hac in re imitati sunt S. Dominicus et S. Franciscus : Cum enim in Capitulo generali Ordinis Minorum nihil esset edulii, pleni fide dixerunt : *Eamus, et omnipotentem deprecemur Deum, qui 5000. hominum præter mulieres et pueros in deserto satiavit : neque enim nunc minoris est potentiæ aut misericordiæ, ut de ejus desperemus bonitate.* Persliterunt ita in oratione, donec de divina eis constituit voluntate. Hora igitur prandii, jussit S. Franciscus fratres in refectorio discumbere. Quod dum faciunt, viderunt ingredi in triclinio viginti adolescentes egregios, succinctos et expeditos ad serviendum, qui et ministrarunt panem, vinum et omnes genus obsonii necessarium, recumbentibus numero quingentis. Finito vero prandio, inclinato capite et salutatis Fratribus, bini suo ordine exierunt è refectorio, admirantibus Fratribus, et Deum collaudantibus pro tanta in suos cura et providentia. Ita Annales Minorum Lucæ Waddingi, anno Christi 1219. n. 11. Idem Romæ fecit S. Dominicus, ad Sixtum : cum enim domi nihil esset cibi, jussit Fratres mensæ accumbere, illique benedixit : et ecce ingressi duo angeli, specie elegantium juvenum, singulis Fratribus (erant enim centum) singulos candidissimos panes apposuerunt, unus à dextris, alter à sinistris, et submissis capitibus disparuerunt. Ita habet vita S. Dominici lib. 3. cap. 4. Romæ locum hunc visitavi, et veneratus sum, ibique totam rem depictam conspexi.

15. UT RAPERENT EUM, ET FACERENT EUM REGEM.] Messiam scilicet, quem Judæi putabant sibi daturum copiam frumenti, vini, olei, auri et argenti, ideoque eum hic regem inaugurare volebant, non tam Christi, quam suo, quod ab eo exspectabant commodo. Talem Messiam etiamnum exspectabant crassi Judæi, qui instar Salomonis eis det copiam frugum et opum terræ.

17. ET CUM ASCENDISSENT NAVIM, VENERUNT (græce ἤρχοντο, id est, *veniebant*, hoc est, ut Syrus, *tendebant*, pergebant : nam erant adhuc in mari, ibique tempestatem passi sunt, quam Christus sedavit, ut sequitur) TRANS MARE (Galileæ) IN (id est versus) CAPHARNAUM,] quod situm erat in terra Genesar, ut ait Matth. cap. 14. 43. Jusserat Christus ut irent Bethsaidam, teste Marco cap. 6. 54. sed cum paulo post ipsi, absente Christo, tempestate maris et vento jactarentur, ultra Bethsaidam, versus Capharnaum, ibique Christus ambulans super mare, illudque sedans eis occurreret : hinc præterita jam Bethsaida, mutato consilio perrexerunt Capharnaum, ubi erat domus et sedes Christi prædicantis : inde rursum postea profecti sunt Bethsaidam, ubi Christus cæcum curavit, ut habet Marcus, cap. 8. 22.

19. CUM REMIGASSENT ERGO QUASI STADIA VIGINTIQUINQUE AUT TRIGINTA,] id est, milliaria italica fere quatuor, nam stadium est octava pars milliaris.

21. VOLUERUNT ERGO (cupiverunt et invitarunt jam agnitum, quem paulo ante putantes esse spectrum, horrebant et aversabantur) ACCIPERE EUM IN NAVIM (et de facto acceperunt, ut ait Marcus, cap. 6. 51.) ET STATIM (Christi præsentis ope et virtute) NAVIS FUIT AD TERRAM IN QUAM IBANT.] Nonnus, *Divina agitatione*, ait, *navis spontanea appellebat ad longinquum portum, veluti mens alata*, puta ad terram Genesar, ut habet Matth. c. 14. 34. sive Genesareth, ut habet Marcus cap. 6. 53. quæ prius Cenereth, sive Ceneroth dicebatur ab urbe ita dicta, quæ vicina erat Capharnao, à qua totum mare Galilææ vicinam dictum est stagnum Cenereth, sive Genesareth. Porro, in terra hac Genesareth sita erat urbs Capharnaum, ad quam navigasse et appulisse Jesum cum discipulis, diserte testatur Joan., cap. 6. v. 17. et 24. ac 25. Ibi enim habuit prolixam illam de pane cœlesti et Eucharistia disputationem, quam fuse recenset Joan. cap 6. nam ibidem, v. 60. diserte ait : *Hæc dixit in synagoga, docens, in Capharnaum.* Si quis tamen malit Jesum præcise in terram, id est, in urbem Cenereth, navigando appulisse, et inde pedibus ivisse ad vicinam urbem Capharnaum, non repugnabo.

Nota. Tò *et statim* : inde enim sequitur, Christum effecisse, ut navis hæc quasi in momento, involarit in portum urbis Capharnaum ; ideoque in momento quasi confecerit octo vel novem passuum millia, quæ conficiunt totidem millia italica : nam tantum distabat Bethsaida à Capharnao. Jam enim discipuli navigantes è loco, ubi Christus paverat 5000. (qui erat medius inter Bethsaida et Tiberiadem) per 25. vel 30. stadia, uti dixi v. 19. id est, per quatuor fere milliaria italica, versabantur circa, vel paulo ultra Bethsaidam, cum Christus ambulans super mare, occurrens, navimque ingressus, effecit ut navis ex eo loco volans, quasi in momento perveniret ad portum Capharnai. Ergo effecit ut navis octo vel novem milliaria, quasi in momento conficeret. Hinc disce omnes tuas actiones cum Christo, imo duce Christo peragere : cum illo enim magna efficies, sine illo nihil. Sic Petrus tota nocte sine Christo laborans, nullos pisces

cepit; ipso autem præsente et jubente laxans retia, cepit ingentem piscium copiam, Joan. 21. 3. et sequ. Et iterum Lucæ, 5. 5. Igitur, ut ait Nazianz. in Carm.

Felix qui Christum fortunis omnibus emit.

22. ALTERA DIE, TURBA, QUÆ STABAT TRANS MARE, VIDIT QUIA ALIA NAVICULA NON ERAT IBI NISI UNA, ET QUIA NON INTROISSET, CUM DISCIPULIS SUIS JESUS IN NAVIM, SED SOLI DISCIPULI EJUS ABIISSENT.] *Trans mare :* intellige respectu discipulorum, qui jam in aliud maris littus navigarant : q. d. Postridie ejus diei, quo Christus panibus quinque paverat 5000. turba quæ ab eo pasta fuerat trans mare, hoc est in loco pridiani pastus et convivii persistens, cum sciret unam tantum ibi fuisse naviculam, quam soli Christi discipuli conscenderant, relicto in terra Jesu, subaudi, requisivit ibidem eumdem Jesum : non enim sciebat ipsum noctu supra mare ambulantem, ingressum navim appulisse Capharnaum. Sciebat enim ipsum terra non potuisse hoc iter conficere, quin à turba ipse videretur et teneretur.

23. ALIÆ VERO SUPERVENERUNT NAVES A TIBERIADE, JUXTA LOCUM UBI MANDUCAVERANT PANEM, GRATIAS AGENTE DOMINO.] Syrus, *cum benedixisset Jesus*, et benedictione sua panes multiplicasset. Hinc patet locum, in quo Christus panes multiplicavit, fuisse juxta Tiberiadem, ideoque prænavigandum fuisse iis, qui Tiberiade navigarent Bethsaidam et Capharnaum, ut patet ex vers. 24. Sensus est, q. d. Sparso hoc Christi multiplicationis panum miraculo, multi tum aliunde, tum ex vicina Tiberiade, navibus venerunt ad locum, in quo Christus panes multiplicarat, ut Jesum tanta patrantem viderent et audirent.

25. ET CUM INVENISSENT EUM TRANS MARE, DIXERUNT EI : RABBI, QUANDO HUC VENISTI?] *Trans mare*, puta in synagoga urbis Capharnai, ut patet v. 59. *Quando*, et quomodo *huc venisti?* Scimus enim hesterno die solos discipulos in deserto Bethsaidæ navim conscendisse, te vero ibidem in terra remansisse. Nesciebant enim Christum nocte media super mare ambulasse.

26. RESPONDIT EIS JESUS, ET DIXIT : AMEN, AMEN DICO VOBIS : QUÆRITIS ME, NON QUIA VIDISTIS SIGNA, SED QUIA MANDUCASTIS EX PANIBUS, ET SATURATI ESTIS.] Christus modestiæ causa non respondet directe interrogationi illorum, ne cogatur dicere se ambulando super mare eo venisse, itaque se jactare videatur. Respondit ergo id quod magis interrogantium intererat, scilicet, ut à se requirant cibum animæ potius quam corporis. Ait igitur : Quæritis me, non quia vidistis signa, miracula per quæ fidem, pœnitentiam, aliasque virtutes evangelicas, quibus ad vitam æternam pervenitur, docere et persuadere laboro. q. d. Quæritis me, non ut à me cibum animæ accipiatis, quo perveniatis ad vitam æternam, *sed quia manducastis ex panibus*, quos miraculose multiplicavi, ideoque sapidissimos effeci, ut rursus vobis similes impertiar. Multi enim sunt amici ollæ et mensæ, potius quam Christi et salutis æternæ : carnales enim non nisi carnalia sapiunt, quia spiritualia non capiunt.

27. OPERAMINI NON CIBUM, QUI PERIT, SED QUI PERMANET IN VITAM ÆTERNAM, QUEM FILIUS HOMINIS DABIT VOBIS. HUNC ENIM PATER SIGNAVIT DEUS.] *Operamini*, græc. ἐργάζεσθε, id est opera, studio et labore vestro contendite, et sedulo curate, ut acquiratis cibum, non corporis qui perit, sed animæ qui non perit. Unde Arabicus vertit, *operamini non ob cibum periturum* (ut eum operando lucremini : *Omnis enim labor hominis in ore ejus*, ait Sapiens, ut scilicet ori suo cibum laborando comparet) *sed ob cibum permanentem in vitam æternam.* Ergo *operamini toto animo*, inquit Eutymius, *omni cura continue. Non præcipit tantum operari cibum animæ, sed admonuit corporalem cibum obiter curare, animæ vero toto studio.* Similiter Theophylactus : *Oportet vos non omnino deditos esse ventri, sed maxime spiritalem agere curam, et non omnem sollicitudinem in corporalem cibum insumere.*

Assurgit Christus, et turbas traducit à pane corporali, quo paulo ante illas in deserto paverat, ad panem spiritalem multo digniorem, magisque necessarium. q. d. Ego dedi vobis panem hordeaceum illaboratum, id est, sine opere et labore vestro : at vos operamini et laborate totis viribus, ut panem spiritalem comparetis, qui vos alat, ducatque ad vitam æternam. Simili modo, c. 4. ab aqua puteana, Samaritanam traduxit ad aquam spiritalem, ut fideles suos, præsertim sacerdotes et Religiosos, doceret idem facere, ut in colloquiis populum à rebus corporalibus ad spirituales traducere et evehere satagant. Unde ex hac Christi sententia recte colligit Cyrillus : *Nulla igitur*, inquit, *carnis cura nobis habenda est, sed necessariis et æternis invigilandum : non enim differt à bestiis qui corporis voluptates consectatur, sed qui virtutibus inhæret, et spiritali vitam peragit lege; illisque qui omnino deditus est, quæ nobis divinitus concessa, iter ad superos præparant, is mihi videtur seipsum cognovisse, nec ignorasse se rationale animal ad imaginem creatoris esse productum.* Et inferius : *Operemur igitur* (*ut Salvator ait*) *non eum cibum, qui lapsus in ventrem, et brevi nos voluptate afficiens, per alvum tandem emissus perit, sed cibum spiritalem, qui corda confirmat, et in vitam æternam perducit, quem largiturum se pollicetur.*

Quæres, quis est cibus permanens in vitam æternam, quem Christus operando comparari jubet? hæretici dicti Massaliani, sive Euchitæ, id est peccatores, censebant esse orationem. q. d. Christus : Nolite operari manibus, quia opus manuum perit, sed mente semper Deum orate, quia oratio est cibus spiritus, qui permanet in æternum. Hi enim hæretici dicebant non esse laborandum manibus, sed semper orandum, uti refert S. Chrys. hic S. Aug. lib. de Hæres. et alii. Verum hæc est hæresis, quam convellit Paulus 2. Thessal. 3. 10. *Si quis*, inquit, *non vult operari nec manducet.* Et 1. Corinth., 4. 12. loquens de se : *Laboramus*, inquit, *operantes manibus nostris.*

Dico ergo cibum hunc permanentem esse fidem, charitatem, gratiam, opera bona, ut explicant Judæi vers. sequent. item Sacramenta, omniaque illa quæ nos ducunt ad vitam æternam, ac præsertim Eucharistiam, de qua v. 54. Ita Jansenius, Maldonatus, Bellarminus et alii. Sensim enim et gradatim Christus à minoribus et communibus, ad majora et singularia, puta ad Eucharistiam, conscendit. Unde S. August. *Credere in eum*, inquit, *est manducare cibum*,

qui permanet in vitam æternam. Ut quid paras dentem et ventrem? crede, et manducasti.

Secundo, magis apposite, proprie et precise, cibus hic spiritalis est Eucharistia, uti Christus diserte explicat v. 54. ipse enim primo in genere, per modum thesis, cibum hunc vocat celestem, et permanentem in vitam æternam : mox v. 35. à thesi descendit ad hypothesin, ac cibum hunc determinat, asseritque se esse hunc cibum : *Ego*, inquit, *sum panis vitæ :* ac tandem, v. 54. et sequent. clare rem totam aperit, dicitque suam carnem et sanguinem in Eucharistia, esse hunc panem et cibum : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis,* inquit, *et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Et v. 56. *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.* Post sesquiannum enim, paulo ante mortem, instituturus erat Sacramentum Eucharistiæ, in eoque carnem et sanguinem suum nobis daturus in cibum et potum spiritalem animæ, intermediis autem hic sententiis crebro hortatur ad fidem, quia hæc summe in Eucharistia est necessaria.

Sensus ergo est, q. d. Operamini opera fidei, credite in me, meisque dictis fidem adhibete, ita quæretis, et reipsa acquiretis cibum Eucharistiæ, qui animam vestram non tantum alet, sed et ducet ad vitam æternam : Christus enim distinguit opus fidei à cibo Eucharistiæ, qui opere fidei parandus est, sicut distinguitur medium à fine, ad quem ducit. Unde mox Judæis opus, quo quasi modo et medio cibum hunc acquirent, poscentibus Christus, v. 29. respondet : *Hoc est opus Dei ut credatis in eum, quem misit ille.* Ita Theophyl. *Cibum manentem*, inquit, *mysticam dicit sumptionem carnis Domini.* Et Rupertus : *Qui permanet in vitam æternam, id est, qui in hac mortali vita manducatus, ad hoc valet, ad hoc proficit, ut vitam det mundo æternam.* Sic et Toletus, Franc. Lucas et alii.

Hunc enim Pater signavit Deus.] Græce, ὁ Θεὸς, q. d. Pater cœlestis, qui est ille magnus, summusque Deus, *signavit;* græce, ἐσφράγισε, id est, *sigillavit.* Jam signatio vel sigillatio hæc Christi est triplex, quarum prima parit secundam, secunda tertiam : prima est divinitatis Christi, secunda et tertia humanitatis ejusdem. Primo ergo, Cyrillus, lib. 3. c. 29, sic explicat : *Signari*, inquit, *pro ungi posuit, (signabatur enim qui ungebatur) aut naturaliter ad formam Patris (ut ita dicam) se esse formatum, signationis nomine denotavit; ut dicere videretur : Non est mihi difficile permanentem cibum vobis largiri, quo ad æternæ vitæ inauditas delicias deducemini.* Filius enim est character hypostaseos Dei Patris : character autem quo signatus est à Patre, non est aliud nisi ipsa forma et substantia Deitatis. Hæc Cyrill. quin et Paulus Hebr. 13. *Qui*, inquit, *cum sit splendor gloriæ, et figura* (græce, χαρακτὴρ) *substantiæ ejus.* Unde sanct. Greg. Nazianz. orat. 42. Filio hæc dat elogia : *Ille fons vitæ et immortalitatis, illa architypi expressio,* (id est similitudo, signaculum, ac velut expressa effigies Dei, ait ibidem Nicetas) *illud immotum sigillum* (id est, quod non alteratur, nec ad aliam formam commutatur, ut explicat Nicetas) *illa per omnia similis imago, ille Patris terminus et ratio;* græce ὅρος καὶ λόγος, quæ duo pro eodem accipit Nicetas, q. d. Filius est Dei Patris sermo, puta definitio, demonstratio : sicut enim definitio demonstrat id quod definitur, sic Filius demonstrat, et quasi definit Patrem. Hæc Nicetas.

Secundo, S. Hilarius lib. 8. de Trinit. magis proprie et apposite : Pater, inquit, signavit Filium, non in divinitate, communicando illi suam Deitatem, sed in humanitate, cum eam univit Verbo, eique communicavit Verbi divinitatem. Nam sigillum, inquit, solet imprimi in materia diversa, quæ sigillata dicitur ; sic humanitas sigillata est divinitate Filii. Sic et sanct. August. et ex eo Toletus : Quia, inquit, Filius, qui est imago et character Patris, est humanitati unitus, propterea humanitas dicitur habere sigillum et characterem Patris.

Tertio, S. Chrys. et alii multi : Pater, inquit, Filium signavit, id est voce è cœlo delapsa in baptismo : *Hic est Filius meus dilectus*, ostendit, demonstravit, manifestavit, ac miraculis suis, velut sigillis, ipsum Filium suum esse, et Messiam promissum confirmavit, qui congruentem cibum impertire valeat omnibus avidis vitæ æternæ. Eodemque recidit, si *signavit* interpreteris, auctoritatem dedit, quia solemus impresso sigillo, fidem et auctoritatem litteris conciliare.

Hic sensus facilior est et planior, sed secundus solidior et sublimior. Verum tertius hic sequitur ex secundo, eumque complet et perficit. Pater enim per suam vocem et miracula, quasi sigilla sua, hominibus testatus est, se humanitatem Jesu signasse divinitate Verbi, illique impressisse formam divinitatis suæ, hoc est, testatus est hunc hominem, puta Jesum vere esse Deum, Deique Filium, ut illi auctoritatem docendi, leges ferendi, et Ecclesiam novam instituendi daret, et apud homines conciliaret. Unde Glossa, *Signavit*, inquit, *hoc est, proprio signo à cæteris discrevit.*

28. Dixerunt ergo ad eum : Quid faciemus ut operemur opera Dei ?] Cyrillus opinatur Judæos id rogare ex arrogantia, quasi stomachantes in Christum, quod eos velut animæ suæ incurios reprehendisset. q. d. Tu nos reprehendis, quasi panes tuos corporeos sectemur, cibum vero animæ negligamus. Dic ergo nobis, quæ nova Dei opera affers, quibus Deo placeamus, et animas nostras pascamus, præter illa quæ nobis dedit Moses, et in Pentateucho conscripsit?

S. Chrysost. vero censet Judæos hæc ex gula dixisse, eo quod panibus Christi, quibus pasti erant, rursus inhiarent : rogare ergo quæ sint opera Dei, quibus Christus velit ut animas suas pascant, non quod intendant illa facere, sed ut Christi sibi benevolentiam conciliarent, itaque eum ad panum prorogationem invitent.

Melius S. August. tract. 27. et alii sentiunt, Judæos idipsum animo sincero opera hæc operandi dixisse. Multi enim inter eos doctrina Christi excitati, et miraculo hoc panum stimulati, erant salutis suæ cupidi : rogant ergo Christum, quæ opera peragere debeant, quibus cibum illum permanentem, qui animas alat, et ad vitam æternam ducat, à Deo obtineant. Unde Jesus sincere rogantibus, sincere respondet, docetque quænam sint opera Dei, non id facturus, si ficte et simulate rogassent.

Opera Dei igitur vocant, non tantum illa quæ grata sunt Deo, nec illa quæ sint cibus animæ, illam alens in vitam æternam, ut vult Leontius : quia ex lege Mosis sciebant, quænam opera es-

sent grata Deo, et ab eo præcepta, sed *opera Dei* intelligunt illa, quæ proprie Deus per Jesum, quem signavit v. 27. destinavit sanxitque, ut per ea consequamur cibum hunc spiritalem à Jesu prædicatum, qui nos alat, ducatque ad vitam æternam. Cum enim audissent cibum hunc esse vitæ æternæ et Deum signasse Christum, ut cibum hunc daret, recte *opera Dei* appellant ea, quæ necesse erat operari, ut cibum hunc assequerentur. Quænam ergo illa sint, quærunt à Jesu, non dubitantes ipsum, qui tam potens et liberalis fuerat in corporibus eorum pane alendis, æque imo magis potentem et liberalem fore, in cibo animæ edocendo et suggerendo. Ita Toletus.

29. Respondit Jesus, et dixit eis : Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille,] id est, in me, qui tot argumentis et miraculis probavi me esse Messiam à Deo missum : nam modestiæ causa de se loquitur in tertia persona. q. d. Opus, quo cibum animam alentem in vitam æternam à Deo impetrabitis, est ut credatis in me. Ego enim in me credentibus hunc cibum confero : quia ego ipse sum hic cibus, ut ait ipse v. 35.

Ut credatis,] et credendo mihi obediatis, meamque legem et doctrinam observetis, et opere impleatis. Sub fide ergo, quasi sub radice Christus et Paulus omnia opera charitatis, pœnitentiæ, temperantiæ, ceterarumque virtutum, quæ fides excitat et generat, intelligit; uti fuse ostendi canone 2. et 3. in S. Paulum. Unde Theophyl. *Fides*, inquit, *profecto est opus sanctum et perfectum, et sanctificans illos qui illam habent. Dux enim sit diligens fides ad omnem bonam operationem, et bona operatio conservat fidem. Nam et opera sine fide mortua sunt, et fides sine operibus.*

30. Dixerunt ergo ei : Quod ergo tu facis signum, ut videamus et credamus tibi.] *Dixerunt :* qui in turba erant audaciores, Jesum minus cognoscentes et æstimantes. Jam viderant signum multiplicationis panum, quibus Christus pridie paverat quinque millia hominum; sed illud parvi æstimant, ac majus et mirabilius flagitant. q. d. Tu, ô Jesu, rem magnam, imo summam, à nobis flagitas, ut scilicet in te, quasi in Messiam et Dei Filium credamus : ad hoc non sufficit miraculum multiplicationis panum à te heri factum : nam Moses simile, imo majus fecit; ergo ede signum cœleste et divinum ac condignum, quo Deus testetur te esse Filium suum, et nostrum Messiam. Unde explicantes subdunt :

31. Patres nostri manducaverunt manna in deserto, sicut scriptum est (psal. 77. vers. 24.) Panem de coelo dedit eis manducare.] q. d. Moses aluit patres nostros in deserto (puta sexcenta et plura hominum millia) cibo cœlesti et suavissimo, scilicet manna, idque quotidie per quadraginta annos, quod longe majus est tua hesterna panum multiplicatione : nec tamen Moses idcirco voluit haberi credique Messias et Dei Filius. Cum tu ergo, ô Jesu talis haberi velis, necesse est ut majora Mose edas miracula. Ita S. August. et S. Cyrillus, qui et addit : *Tale etiam à Christo flagitant signum, parumque putantes, quod uno die miraculose nutriti sunt, longi temporis otiosa petunt alimenta. Sic enim assensuros se doctrinæ illius polliceri videntur.* q. d. Ale nos per omnem vitam, sicut aluisti heri, uti Moses aluit patres nostros per quadraginta annos : et tunc nos credemus tibi asserenti te esse Messiam Dei Filium. Ita Judæi utpote animales et carnales; cum potius secundum rationem et spiritum sic ratiocinari debuissent. Jesus hic multiplicavit panes, ægros quoslibet curat, dæmones ejicit, mortuos suscitat, pluraque edit signa, quæ non fecit Moses, idque hoc fine et scopo, ut iis quasi Dei signaculis, probet se esse Messiam à Deo missum : ergo vere ipse est Messias. Miraculum enim etiam unicum, certum est testimonium illius rei et veritatis, ad quam probandam inducitur. Moses autem dans manna, aliaque signa edens, illa non fecit hoc fine, ut iis probaret se esse Messiam, sed tantum populi ducem et legislatorem à Deo missum : unde ei credidit populus, talemque ipsum habuit. Vos ergo similiter mihi, ait Jesus, credite, meque talem, qualem me esse per miracula demonstro, habetote, scilicet Messiam.

Panem de coelo.] Id est cœlestem, in cœlo id est in aere, ab angelis formatum, indeque in castra Hebræorum depluentem, vel potius ningentem aut grandinantem : manna enim instar granorum grandinis ex aere descendebat, Hebr. psal. 77. 24. est, דגן שמים *degan scamaim*, id est, *triticum cœlorum*, id est cœleste. Vide dicta Exodi 16. 14. ubi fuse egi de manna.

32. Dixit ergo eis Jesus : Amen, amen dico vobis : Non Moyses dedit vobis panem de coelo, sed Pater meus dat vobis panem de coelo verum.] Christus hic retundit cavillum Judæorum, eisque ostendit se majorem esse Mose, majoremque panem dare, quam fecerit Moses dando manna. Opponit ergo et præponit panem suum, id est seipsum, sive corpus suum in Eucharistia, uti ipse explicat vers. 35. 51. 54. et seqq. manna Mosaico in tribus. Primum est, quod manna dederit Moses, qui erat merus homo, idque soli Israeli, puta solis Judæis in deserto : at panem suum dat Deus Pater, idque toti mundo.

Secundum, quod manna non erat vere panis de cœlo, sed ex aere tantum, ut ros vel grando descendens; dici tamen panem cœli abusive, sicut dicuntur *volucres cœli*, qui in cœlo, id est in aere volitant : at panis suus proprie è summo cœlorum, imo è sinu Dei Patris descendat, ac proinde solus sit vere cœlestis et divinus, cujus proinde manna dumtaxat erat typus et umbra. Ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym.

Tertium inde consequens est, quod manna ad tempus dumtaxat aluit corpus : at panis Christi corpus et animam alat et vivificet in æternum. Ita S. Chrysost. Leont. Cyrill. Esto enim mortem temporalem Christus et Eucharistia à Christianis devote communicantibus non auferat; facit tamen, ut ipsi à morte resurgant, et deinceps non moriantur in æternum. Resurrectio enim est effectus Eucharistiæ, uti patebit v. 50.

Quartum addit Cyrillus l. 3. c. 33. quod Moses non formarit, nec dederit manna, sed Deus per angelos, ad preces Mosis : at panem hunc Eucharistiæ formet et reipsa det ipse Christus : ipse enim sua omnipotentia, quam à Patre cum essentia divina accepit, panem et vinum in corpus et sanguinem suum transsubstantiat, transelementat et transformat.

PANEM DE COELO VERUM.] Hoc est Primo, vere cœlestem et divinum, non tantum quoad locum, quod scilicet ex cœlo descendat, sed etiam quoad naturam et substantiam. Panis enim hic est ipse Christus, qui qua Deus, essentiam habet cœlestem et divinam, scilicet eamdem cum Patre deitatem. Secundo, *verum*, ait Cyrillus, Chrysostomus et Augustinus respectu manna : hoc enim Eucharistiæ erat figura dumtaxat. In Eucharistia ergo est veritas, in manna umbra veritatis. Tertio, *verum*, quia vivificum, qui scilicet dat vitam, tum animæ, tum corpori, ut ait Christus vers. sequ. Ita Cyrillus et August. Quarto, *verum*, id est perfectum, eximium, in quo est omnis plenitudo, tam essendi quam alendi, quia omnis essentia creata, uti erat manna, si cum essentia increata, puta cum Deo, qualis est Christus in Eucharistia, conferatur, non habet esse verum, sed tantum umbraticum. In solo ergo Deo et Christo est veritas, id est soliditas et plenitudo essendi, ac instar panis perfectissime alendi. Hoc est quod Deus ait Moysi : *Ego sum qui sum. Sic dices filiis Israel. Qui est, misit me*, Exodi 3. 14. Vide ibi dicta.

33. PANIS ENIM DEI EST, QUI DE COELO DESCENDIT, ET DAT VITAM MUNDO.] Probat Christus non manna, sed panem suum, id est seipsum esse panem verum, id est vere cœlestem et divinum, duobus argumentis. Primo, quia hic solus vere de cœlo descendit. Secundo, quia hic solus veram vitam dat mundo, puta vitam beatam et æternam, quæ solo est vera vita. Nota. Hic panis vocatur *Dei*, quia à Deo solo formatus, et quia soli Deo proprius : Deus enim vivit seipso et sua divinitate : et quia panis hic vere est Dei Filius, ipseque Deus.

DESCENDIT.] Non in præterito, sed in præsenti. Græcum enim καταβαίνων, est præsentis temporis. Τὸ ergo *descendit*, significat continuationem descensus Christi in altare Eucharistiæ usque ad finem mundi. Quoties enim sacerdos consecrat Eucharistiam, toties Christus, qui post mortem ad cœlum ascendit, ex eo ad species panis consecratas descendit, in illisque se præsentem sistit et exhibet.

DAT.] Arabicus *dono dat*. Ingens utique donum est Christus, qui est ipsa vita, vivificans omnes fideles rite communicantes per universum mundum, eisque dans vitam cœlestem, divinamque gratiæ, et postea gloriæ in omnem æternitatem.

34. DIXERUNT ERGO AD EUM : DOMINE, SEMPER DA NOBIS PANEM HUNC,] illaboratum, ut sine labore, in suavi otio panem hunc læti comedamus, qui nobis vitam proroget, instar ligni vitæ in paradiso, ut annos Nestoreos vivamus. Judæi enim carnales necdum intelligebant panem Christi spiritualem, nec nisi terrenum cogitabant. *Adhuc sensibile quiddam*, ait Chrysost., *suspicabantur, adhuc ventrem implere exspectabant.* q. d. ait August. Da panem, *qui reficiat, et non deficiat*. Nam, ut ait Cyrillus : *Etsi multis verbis carnali eos à sensu Salvator removerit, nihil tamen proficiunt, neque à carnalibus ullo modo recedunt : quippe panem audientes, quo vita mundo datur, terrestrem intelligebant. Similes sunt Samaritanæ illi mulieri, quæ cum longam de intelligibili aqua Christi orationem audisset, ad sensibilium memoriam aquarum labebatur, dicens : Da mihi Domine hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire.*

35. DIXIT AUTEM EIS JESUS : EGO SUM PANIS VITÆ : QUI VENIT AD ME NON ESURIET : ET QUI CREDIT IN ME, NON SITIET UNQUAM.] Syrus et Arabicus *in æternum*. Hic Christus Judæis postulantibus panem alentem in vitam æternam, illum aperit et offert, asseritque esse seipsum. Ipse enim per gratiam et spiritum suum, quem fidelibus inspirat, eos alit, ut semper vivant; sed proprie eos alit per panem Eucharistiæ, de quo omnis hic Christi est sermo. Audi Cyrillum : *His verbis subostendit sanctissimi sui corporis vitam et gratiam, qua in nobis unigeniti proprietas, id est vita, et ingreditur et permanet.* Christus enim in Eucharistia recte vocatur panis : Primo, quia panem consecrando transformat in corpus suum, quod sub speciebus panis, annihilata panis substantia, solum remanet. Secundo, quia instar panis famem aufert, nutrit, sustentat vitam, satiat, exhilarat. Audi Cyrillum : *Non enim illud verum manna, et verus cœlestis panis fuit : sed ipse unigenitus Filius verus panis est, qui cum sit ex substantia Patris, naturaliter vita et cuncta vivificans. Ut enim panis hic terrestris facit, imbecillitatem carnis nostræ sustinens atque conservans, ita et ipse per Spiritum sanctum, spiritum nostrum vivificat, et corpus ipsum à corruptione liberat.*

PANIS VITÆ.] Id est vivus, vitalis, vivificus, imo ipsa vita. Alludit ad lignum vitæ, Gen. 2. 9. Sicut enim hoc lignum, id est arbor vitæ, suo fructu sive pomo, Adæ in paradiso dedisset vitam; Primo, longævam, ad aliquot annorum millia, donec Deus eum è paradiso vivum transtulisset in cœlum : Secundo, sanam et robustam : Tertio, constantem, ut nunquam morbum aut senium sensisset : Quarto, lætam et hilarem; pepulisset enim omnem mœstitiam et melancholiam : sic multo magis hæc omnia præstat Eucharistia, quæ non tantum longævam, sed et æternam vitam communicantibus confert : unde arbor vitæ fuit figura Eucharistiæ, uti docet S. Irenæus lib. 5. cap. 2. Porro Eucharistia non tantum animam, sed et corpus nutrit et vegetat, uti docent Theologi : imo S. Joannes Abbas teste Palladio in Lausiaca cap. 61. S. Catharina Senensis, S. Maria Oigniacensis, S. Ebrulphus Abbas apud Surium tom. 6. pluresque alii sola Eucharistia, sine alio cibo, multo tempore vixerunt. Quin et Ludovicus Pius Imp. in supremo morbo, quo obiit, totos 40. dies jejunus transegit, Eucharistiam solam quotidie sumens, ut qui adfuit ei scriptor testatur, quem citat Thom. Bozius tom. 2. de Signis Eccles. lib. 15. cap. 2.

QUI VENIT AD ME, NON ESURIET, ET QUI CREDIT IN ME, NON SITIET UNQUAM.] Quia dabo ei panem, qui omnem famem; et potum, qui omnem sitim satiet. Dixit Christus se esse panem vitæ, hic modum panem hunc assequendi assignat; nimirum, ut quis ad eum veniat, hoc est, in eum credat, uti Christus mox exponit. Ita S. August. ad Christum enim venimus, passibus non corporis (sic enim Judæi increduli et crucifixores ad eum venerunt) sed mentis; scilicet, fidei, obedientiæ et charitatis, *non esuriet*, unquam : hoc enim repetendum est ex Τὸ *non sitiet unquam*. Sensus est, q. d. Manna comestum sedabat famem, sed ad tempus dumtaxat; at ego qui sum panis vitæ, si vel semel comedar in Eu-

charistia, comedenti confero plenam satietatem, ut alium cibum non requirat; imo ut nullam deinceps esuriem sentiat, quia confero illi vitam gratiæ et gloriæ, beatam et immortalem, quæ omne hominis desiderium implet et satiat, ut patebit vers. 40. et seq.

Et qui credit in me, non sitiet unquam.] Quia dabo ei in Eucharistia potum sanguinis mei, quo plene refectus et satiatus nunquam sitiet. Audi Cyrill. *Quid igitur Christus pollicetur? corruptibile certe nihil, sed benedictionem, quam communicatione corporis atque sanguinis Christi assequimur : unde ad eam incorruptionem integre reducemur, ut cibo et potu corporali non indigeamus. Vivificat enim corpus Christi, et ad incorruptionem sua participatione reducit.* Esto enim fideles laici non sumant, nec bibant Eucharistiam sub specie vini, uti faciunt sacerdotes, sed eam comedant sub specie panis dumtaxat; tamen sub illa non tantum comedunt corpus Christi, sed et bibunt sanguinem Christi, quia sanguis à corpore Christi, utpote immortali et glorioso, separari nequit. In spiritualibus enim idem est esurire et sitire, idem est cibus et potus. *Qui venit ad me*, inquit Aug. *hoc est, quod ait, Et qui credit in me, et quod dixit : Non esuriet; hoc intelligendum est, non sitiet unquam : utroque enim illo significatur æterna satietas, ubi nulla est egestas.* In summa : *Non sitiet unquam*, id est quod Psal. 35. vers. 9. ait : *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Simili modo dixit Samaritanæ : *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum*, cap. 4. v. 13. Vide ibi dicta.

36. Sed dixi vobis, quia et vidistis me, et non creditis.] *Dixi*, alias, etiamsi id nullibi sit scriptum à Joanne. Ita Chrysost. Euthym. et alii. Rursum *dixi*, id est, sat superque ostendi et probavi vobis, *quia*, id est quod, *vidistis*, id est cognovistis, hoc est ex tot signis et miraculis quæ edidi, cognoscere potuistis et debuistis *me*; et tamen ex obstinatione animi in me *non creditis*. Nam cap. 5. vers. 3. et seq. fuse arguit Judæos, quod visis tot signis, in se non credant. Ita Euthym. *Vidistis*, ait, *me, sive cognovistis quis ego sim, et à testimonio Joannis, et à signis quæ edidi, et à testimonio Scripturarum, quas vobis aperui, sed voluntarie malum operantes non creditis.*

37. Omne, quod dat mihi Pater, ad me veniet : et eum qui venit ad me, non ejiciam foras.] Est occupatio. q. d. Objicietis mihi : Si sciebas nos tibi prædicanti non credituros; cur ergo nobis prædicas? Resp. Quia ex vobis sunt aliqui, qui in me credent; nimirum illi quos Pater elegit, mihique dedit, ut sint mei discipuli et filii : quo tacite innuit Judæos plerosque, ob suam incredulitatem, non esse sibi datos, nec ad fidem à Deo electos, sed pro iis Deum multos alios, præsertim ex Gentibus elegisse, unde ait : *omne quod dat mihi Pater*, in genere neutro, non *Omnis*, ut magis significet universitatem omnium gentium. *Omne* ergo, id est omnis gentis, omnis generis, omnis ætatis et sexus universitas et populus, cui Pater inspirat affectum fidei, ut sponte et libere in me credat, hic per fidem ad me veniet, fietque Christianus et meus discipulus : quare ego eum à me non repellam, nec è domo, id est Ecclesia mea, foras ejiciam, uti vos, ô Judæi increduli et rebelles, à me meaque Ecclesia repello, compellamque in tartara; sed ultro et amanter eum complectar, mecumque ducam ad Ecclesiam triumphantem in cœlis.

Nota. Christus hic ut Judæos incredulos et pervicaces retundat, terreat et percellat, assurgit ad secretum voluntatis et prædestinationis Dei. Vult enim docere, quod fides sit donum Dei, quo illi careant. Dat ergo Pater Christo fideles ab æterno, prædestinando, et in tempore vocando ad fidem, ea ratione et modo, ut vocati libere Deo vocanti obsequantur et credant, itaque veniant ad Christum. Hæc enim est causa actualis fidei, sive cur quis hic et nunc actu credat in Christum, scilicet gratia Dei excitans hominem ad credendum, et homo libera sua voluntate gratiæ Dei consentiens et credens. Igitur dat Pater nos Christo, cum per gratiam suam prævenientem et cooperantem, facit nos actu converti, et libere credere Christo : nam, ut ait hic ipse, omnis qui à Patre datur Christo, reipsa venit ad Christum. Ita S. August. Cyrill. Leont. Chrysost. et alii.

Adverte, Christum hic proprie loqui de prædestinatione ad fidem et gratiam, non ad gloriam, æque ac Paulus. Alludit ad Psal. 2. 8. *Postula à me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ.* Unde ait in futuro : *Ad me veniet*, ut Gentes per prædicationem Apostolorum ad se venturas innuat. Audi Cyrill. *Jam jam venturas Gentes significat, et jacturam gratiæ, quam facturi erant Judæi, minatur.*

Porro Deus Pater dat fideles Christo, quia Christus hoc obedientia et passione sua meruit. Merita enim Christi sunt causa, non tantum vocationis temporariæ, sed et prædestinationis æternæ fidelium : Deus enim ob prævisa Christi merita, fideles prædestinavit et elegit, uti docet Paulus Ephes. 1. 4. dicens : *Elegit nos in ipso* (Christo) *ante mundi constitutionem, ut essemus sancti.* Et mox : *Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum, per Jesum Christum in ipsum.*

Non ejiciam foras.] *Non repellam à me, mea Ecclesia, meo cœlo, sed magna cura refocillabo*, ait Theophyl. Alludit ad hospitem, qui peregrinos sibi benevolos et amicos ad suum hospitium admittit. Ita Euthym. *Non abjiciam eum*, ait, *hic à mea familiaritate, neque ibi à regno cœlorum.* Et Cyrill. *Non abdicabitur*, inquit, *neque ut inglorius ejicietur, nec erit expers meæ benignitatis, sed recondetur in horreum, et in cœlestes mansiones divertet, ingredieturque quo mens hominum nequaquam cogitavit.*

Nota. S. Chrysostomus et Cyrillus lib. 3. c. 39. dicunt illos à Patre dari Filio, qui se per bonum liberi arbitrii usum, Dei vocatione et gratia dignos reddiderunt; quod postea crude secutus Pelagius gratiæ necessitatem negavit, dicens liberum arbitrium sibi sufficere ad bene operandum. Verum hic est error, quem confutat S. August. *Credere*, inquit, *Dei gratiæ est; posse credere, naturæ.* Quocirca ipse hic et alibi docet omnes quidem posse credere, bene operari et salvari, quia liberum in omnibus arbitrium gratiæ Dei est capax, et sæpe sufficientem ad salutem gratiam à Deo accipit; solos illos tamen actu credere, bene operari et salvari, quibus Deus dat gratiam efficacem, sive congruam;

quam scilicet prævidet persuasuram libero arbitrio, ut sibi cooperetur, de quo plura v. 44.

38. QUIA DESCENDI DE COELO, UT FACIAM VOLUNTATEM EJUS QUI MISIT ME.] Dat causam Christus, cur non ejiciet foras eum, quem Pater sibi dederit, quia scilicet ipse venit in carnem et mundum, hoc fine dumtaxat, ut faciat Patris voluntatem, quæ est, ut eos, quos Pater vult dare Christo, et salvare, hos Christus acceptet et salvet. Unde explicans subdit : *Hæc est autem voluntas*, etc. Audi S. Cyrill. in Concil. Ephesino hæc profunde pertractantem : *Dum non suam, sed sui Patris voluntatem se perficere addit, Judæorum vesaniam ex obliquo perstringit, utpote qui suam semper voluntatem constituere satagentes, divinasque leges floccifacientes, de Domini sui placitis nihil quidquam pensi haberent : dum, inquam, suum hoc loco promptum obsequendi studium palam commendat, illorum rebellionem neutiquam obscure incusat.*

39. HÆC EST AUTEM VOLUNTAS EJUS, QUI MISIT ME, PATRIS : UT OMNE QUOD DEDIT MIHI, NON PERDAM EX EO, SED RESUSCITEM ILLUD IN NOVISSIMO DIE.] *Omne*, id est omnes omnino, cujuscumque sit gentis, gradus, status, ætatis vel sexus, ut dixi vers. 37. *Non perdam*, id est non sinam perire. Explicat enim id quod dixit : *Non ejiciam foras :* unde id exponens et perficiens addit : *Sed resuscitem illud in novissimo die*, puta in ultimo mundi die, sive in die judicii, ut scilicet eum in cœlum admittam, ibique eum beem immortalitate et gloria, tam corporis, quam animæ in æternum. Tunc enim cessabit cœlorum motus, ac consequenter tempus, quod motus illorum est mensura ; quare erit tunc dierum, mensium et annorum omnium statio et finis.

40. HÆC EST AUTEM VOLUNTAS PATRIS MEI, QUI MISIT ME : UT OMNIS, QUI VIDET FILIUM, ET CREDIT IN EUM, HABEAT VITAM ÆTERNAM, ET EGO RESUSCITABO EUM IN NOVISSIMO DIE.] *Qui videt*, græce, θεωρῶν, id est considerans et contemplans Filium, eumque videns oculis, non corporis, sed mentis, hoc est, in eum credens, illique obediens. Notat Lactant. lib. 7. cap. 9. ex Trismegisto quod hoc verbum θεωρῶν, proprie sit rerum divinarum.

ET EGO RESUSCITABO.] Græcum ἀναστήσω potest verti et in futuro indicativi modi, *resuscitabo;* et in aoristo conjunctivi, *ut resuscitem*, uti vertit Interpres vers. 39. Inculcat Christus resurrectionem, quia *spes Christianorum est resurrectio mortuorum*, ait Tertull. lib. de Resurrect. Audi S. Chrysost. homil. 46. *Vitæ ubique meminit :* nam ejus *trahimur cupiditate, et nihil suavius quam non mori. Etenim in veteri Testamento, longa vita et multi dies promittebantur : nunc vero non simpliciter vitæ longitudo, sed vita sine fine promittitur; simul et ostendere vult, quod supplicium ex peccato inductum nunc revocat sententiam illam mortis solvendo, et vitæ sempiternæ inducendo, contra superiorum temporum institutionem.*

41. MURMURABANT ERGO JUDÆI DE ILLO, QUIA DIXISSET : EGO SUM PANIS QUI DE COELO DESCENDI, ET DICEBANT : 42. NONNE HIC EST JESUS FILIUS JOSEPH, CUJUS NOS NOVIMUS PATREM, ET MATREM? QUOMODO ERGO DICIT HIC : QUIA DE COELO DESCENDI?] Murmuratio de rebus bonis, ait Cyrill. est quasi paterna hæreditas à parentibus sub Mose, ad Judæos sub Christo descendens. Causam murmuris dat Theophyl. *Huc usque quidem*, ait, *existimabant de pane sensibili eum loqui, et mansuete eum ferebant : nunc autem quia revelavit eis, quod de spirituali pane sermonem haberet, contempto illo murmurant :* quia non capiebant quomodo Christus esset panis vivus, et quomodo de cœlo descendisset, et quomodo ipsi eum manducarent : suæ enim gulæ inhiabant.

43. RESPONDIT ERGO JESUS, ET DIXIT EIS : NOLITE MURMURARE IN INVICEM.] Græce, μετ' ἀλλήλων id est cum invicem, inter vos mutuo, vel etiam contra vos mutuo : innuit enim alios pro se, alios contra se fuisse; atque hac ratione inter se his Christum accusantibus, illis eum defendentibus, certasse, itaque inter se murmurasse. Ita Jansen.

NOLITE MURMURARE.] Quia nullam murmurandi occasionem vobis præbeo : nam ego puram meramque dico veritatem, quæ licet ob sui sublimitatem à vobis non capiatur, vos tamen estis in culpa ; tum quia mihi obstrepitis et rebellatis, nec à me explicationem meorum dictorum quæritis, tum quia lumen ad mea dicta intelligendum à Deo non flagitatis. Unde subdit :

44. NEMO POTEST VENIRE AD ME, NISI PATER, QUI MISIT ME, TRAXERIT EUM : ET EGO RESUSCITABO EUM IN NOVISSIMO DIE.] Nota Primo. Potuisset Christus, ut recte advertit Chrysost. respondere et dicere : Non est mirum quod vos, ô Judæi, hæc quæ dico, quod scilicet ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi, non intelligatis, nec credatis, quia carnales, duri et protervi estis; sed mavult suavius et divinius respondere, scilicet, quod nemo in se credat, nisi cui hoc datum sit à Patre, ut sic ii, qui credebant contra alios, qui non credebant, non contenderent, et increduli agnoscerent sibi deesse lumen divinum, ad proxime et plane credendum necessarium, illudque humili prece à Deo et Christo flagitarent; non autem murmurarent, aut certe se deesse illi lumini à Deo oblato, illique esse rebelles adverterent.

Sensus ergo est, q. d. Nolite vos, ô mihi credentes, contra incredulos murmurare, eo quod meæ doctrinæ tot miraculis confirmatæ non credant; quia fides est donum supernaturale Dei, nec potest quis credere in me, nisi Pater traxerit eum ut credat : illi autem necdum trahuntur à Patre : quare nolite eis indignari, sed rogate Patrem, ut trahat eos, sicut traxit vos : sic enim æque ac vos in me credent. Vos quoque, ô increduli, nolite murmurare contra me, meaque dicta, et meos credentes; quia traxit illos Pater, ut credant in me : rogate ergo potius Patrem, ut vos quoque trahat : sic enim æque ac illi credetis in me, et cum illis unanimiter in mea fide, doctrina et Ecclesia conspirabitis. Dicite ergo cum sponsa : *Trahe me post te ;* quia sic tracti *curremus in odorem unguentorum tuorum*, Cantic. 1. 3. Vide ibi dicta.

Nota Secundo, τὸ *traxerit*, non significare coactionem aut necessitatem, nec opponi libertati arbitrii, quasi illam homini adimat, uti volunt Lutherani et Calvinistæ : sic enim trahuntur ligna et saxa : apud homines autem, trahit sua quemque voluptas, hoc est libertas, non necessitas. Ostendis puero saccharum, trahis illum ad te : ostendis ovi ramum viridem, trahis illam ad te : uterque enim trahitur pabuli ille-

cebra : similiter trahitur hominis voluntas, sicut ferrum trahit magnes : sic occulta amoris vi ad Christum tracta fuit S. Agnes. Trahimur *monitione*, ait Cyrill. *doctrina, revelatione ineffabiliter facta.* Audi S. August. hic tract. 26. *Noli cogitare te invitum trahi : trahitur animus et amore.* Et mox : *Quomodo voluntate credo, si trahor? Ego dico, Parum est voluntate, etiam voluptate traheris. Quid est trahi voluptate? Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui. Est quædam voluptas cordis, cui panis dulcis est ille cœlestis. Porro si poetæ dicere licuit : Trahit sua quemque voluptas ; non necessitas, sed voluptas ; non obligatio, sed delectatio ; quanto fortius nos dicere debemus, trahi hominem ad Christum, qui delectatur veritate, delectatur beatitudine, delectatur justitia, delectatur sempiterna vita, quod totum Christus est.* Et post nonnulla : *Da amantem, et sentit quod dico; da desiderantem, da esurientem, da in ista solitudine peregrinantem atque sitientem, et fontem æternæ patriæ suspirantem; da talem, et scit quid dicam : si autem frigido loquor, nescit quid loquor.* Idem sermone de Verbis Apostoli : *Non dixit*, inquit, *duxerit, sed traxerit. Ista violentia cordi fit, non carni. Quid ergo miraris? Crede et venis; ama, et traheris. Ne arbitreris istam asperam molestamque violentiam, dulcis est, suavis est, ipsa suavitas te trahit. Nonne ovis trahitur, cum esurienti herba monstratur? Et puto quia non corpore impellitur, sed desiderio colligatur. Sic et tu veni ad Christum, noli longa itinera meditari. Ubi credis, ibi venis. Ad illum enim qui ubique est, amando venitur, non navigando.*

Tractus Dei ergo significat vim et efficaciam gratiæ, sed suavem et blandam, quæ liberum arbitrium non cogat, sed allectet, mulceat et blandiendo flectat ut credat. Item significat imbecillitatem et vitiosas cupiditates hominis, quæ fidei et sanctitati Christianæ repugnant, ut homo ad fidem et virtutem Christianam, vehementi gratiæ Dei impulsu, non tam duci, quam trahi indigeat. Hoc est quod ait Christus Matth. 11. *Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.* Ebriosus enim debet inferre vim suæ gulæ, luxuriosus suæ libidini, avarus suæ cupiditati, ambitiosus suæ ambitioni. Igitur tractus gratiæ voluntatem in carnem depressam, sursum ad cœlestia elevat, renitentem allicit, infirmam corroborat, tristem exhilarat, timidam animat ad bonum. Quocirca hac Christi sententia passim Patres Latini cum S. August. usi sunt contra Pelagianos, ut probarent necessitatem gratiæ. Excipio Græcos, ut S. Chrysost. Cyrill. et eorum sequaces, qui Pelagium præcesserunt, ideoque de gratia parce loquuntur, ut liberum hominis arbitrium contra Manichæos extollant. Unde Theophyl. hic ex S. Chrysost. Sicut, ait, magnes non trahit nisi ferrum, sic Deus non trahit nisi idoneos; qui scilicet libero arbitrio bene utendo, gratia Dei se dignos efficiunt. Quare caute legendus est hic S. Chrysost. dum ait, eos qui trahuntur à Deo, hoc ipsum promereri aliqua prævia liberi arbitrii bona voluntate. Hoc si de primo gratiæ tractu, ac de libero arbitrio nudo, omnique gratia destituto accipias, Pelagianum est : Catholicum autem, si de ulteriori tractu ad majorem fidem et virtutem, ac de libero arbitrio, jam ab aliqua priori gratia prævento et excitato intelligas.

Nota Tertio. Quidam à Deo trahuntur inchoative, sive quantum est ex parte Dei, quantumque sufficit, ut possint converti : qui tamen ad Christum non veniunt, nec sese convertunt; quia scilicet Deum trahentem sequi nolunt : et sine tractu hoc simpliciter impossibile est venire ad Christum; perinde ac impossibile est homini sine alis volare. Et de hoc tractu, ait Maldon. si quæras cur hic ad Christum trahitur, ille non? respondeo, quia hic Christum trahentem sequi voluit, ille vero noluit; imo nonnulli jam credentes in Christum, offensi hac carnis ejus manducatione, ab eo resilierunt, uti testatur Joannes vers. 67. dicens : *Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro, et jam non cum illo ambulabant :* ac diserte de Juda proditore v. 71. *Nonne*, ait, *ego vos duodecim elegi, et unus ex vobis diabolus est?* Alii vero à Deo trahuntur complete, id est pertrahuntur ad Christum, qui scilicet Deum trahentem sequuntur, et de talibus hic quoque agit Christus, ut patet v. 37. *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet : Omnis qui audivit à Patre, et didicit, venit ad me.* Idem enim hic est trahi à Patre, quod audire, doceri, discere à Patre. *Quid est trahi à Patre, nisi discere à Patre ?* ait S. August. Ita complete trahuntur illi, quibus Deus gratiam dat, non tantum prævenientem, eamque efficacem et congruam, (priores enim qui inchoate trahuntur, habent dumtaxat sufficientem) sed et cooperantem. Congrua dicitur, quia eorum qui trahuntur, ingenio, affectui et moribus congruit. Unde Deus prævidet ipsos de facto illi libere consensuros et cooperaturos, itaque convertendos, credituros, recteque operaturos. Et de his ait S. August. *Si non traheris, ora ut traharis.* Et : *Cur hic trahatur, ille non trahatur, noli judicare, si non vis errare.*

Porro hæc gratia efficax et congrua est necessaria ad conversionem, fidem et salutem, non simpliciter, sed ex hypothesi, posita scilicet præscientia Dei, qua ipse prævidet hanc gratiam persuasuram libero arbitrio, ut se ad Deum convertat, alteram vero, quæ solum sufficiens est, idipsum illi non persuasuram. Unde pariter prævidet Deus, nos gratiæ efficaci et congruæ libere consensuros, sufficienti vero et incongruæ non consensuros, idque ex mera arbitrii libertate. Hoc est quod ait Christus : *Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum.* Quare gratia congrua usque ad finem vitæ, est magnum perseverantiæ donum, quod est causa nostræ salutis æternæ, ac proinde sub meritum non cadit ; sed est peculiare et summum Dei beneficium, quod Deus suis prædestinatis et electis confert, eosque à non electis et reprobis secernit et distinguit, uti fuse docet S. August. de Præd. Sanct. c. 16. et ex eo S. Thom. et Scholastici, ac Concil. Trident. sess. 6. cap. 13. Quocirca hæc gratia congrua nobis assidue ac humillime à Deo postulanda est per Christi merita : in ea enim vertitur cardo salutis nostræ, quia Deus promisit se daturum nobis quidquid in nomine Christi petierimus, Joan. 15. 16.

Denique tractum Dei sæpe impedit ingens cordis humani malitia et obduratio, perinde ac magnetis tractum ferri indomabilis adamas, qui non ferro, nec igne, sed solo hircino sanguine vincitur et frangitur. Audi Plinium lib. 37. cap. 4. *Adamas dissidet cum magnete in tantum, ut juxta positus ferrum non patiatur abstrahi, aut si admotus magnes apprehenderit, rapiat atque aufe-*

rat. Idem tradit August. in lib. 21. de Civit. c. 4.

ET EGO RESUSCITABO EUM IN NOVISSIMO DIE.] Ostendit Christus fructum hujus tractus Dei Patris. q. d. Ego autem illum, qui à Deo tractus venerit ad me, et in me crediderit, mihique obedierit, hoc præmio donabo, ut eum resuscitem ad vitam et gloriam æternam; si videlicet in mea fide et obedientia usque ad mortem perseverarit.

45. EST SCRIPTUM IN PROPHETIS : ET ERUNT OMNES DOCIBILES DEI.] Arabic. *à Deo.* Citat Isaiæ c. 54. 13. *Universos filios doctos à Domino.* Simile habet Jerem. c. 31. 33. et 34. et Ezechiel c. 11. 19. et c. 36. 26. et Joel cap. 2. 28. Vide ibi dicta. Quia insolens videbatur Judæis, quod dixerat Christus : *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum;* hinc Christus idipsum confirmat ex Isaia et Prophetis, qui asserunt omnes filios, sive discipulos Christi et Ecclesiæ fore theodidactos, id est doctos à Deo : doceri autem à Deo, est trahi à Deo : *docibiles* enim idem est quod *doctos.* Hebr. enim est לִמּוּדֵי *limmude.* Sic sæpe alibi verbalia desinentia in *bilis*, Interpres noster Latinus pro participio passivo accipit, ut *incredibilis* idem sit quod incredulus, plaga *desperabilis* sit desperata, verbum *persuasibile* sit verbum persuasum, vel persuadens.

Erunt autem docti à Deo, scilicet interius mentem docente, illuminante, afflante, implente ad vocem externam Christi, ejusque discipulorum, ut illi credant, et obediant; cum prius in lege veteri Deus exterius magis, quam interius, scilicet per Prophetas, per sacerdotes, per S. Scripturas doceret populum. Quare *ubi Deus est magister, ibi cito discitur quod docetur*, ait S. Leo serm. de Pentecoste. Audi S. August. in epist. 1. S. Joan. tract. 3. *Sonus verborum nostrorum aures percutit, magister intùs est.* Et mox : *Omnibus locutus sum, sed quibus unctio illa intus non loquitur, quos Spiritus S. intus non docet, indocti redeunt. Magisteria forinsecus adjutoria sunt quædam et admonitiones : cathedram in cælo habet, qui corda docet : propterea ait et ipse in Evangelio : Nolite vobis dicere Magistrum in terra : unus est magister vester Christus. Ipse vobis ergo intus loquitur, quando nemo hominum illic est*, etc. *Ubi illius inspiratio, illius unctio non est, forinsecus inaniter perstrepunt verba.*

OMNIS QUI AUDIVIT A PATRE, ET DIDICIT (Arabicus, *et scit*) VENIT AD ME.] Ecce hic tractum Patris explicat. q. d. Trahitur à Patre, qui interius ab eo docetur, id est cujus intellectus à Patre illuminatur, et voluntas inflammatur, ut mihi credat, meque sequatur : et didicit, vel discit, hoc est, meam illuminationem in intellectu, et meum impulsum sive inflammationem in voluntate excipit, illique acquiescit, et libere consentit : ille *venit ad me*, id est credit in me quasi Messiam, mihique obedit : duo enim pedes, non corporis, sed animæ, quibus illa venit ad Christum, sunt intellectus à Deo illustratus, et voluntas ab eodem impulsa et inflammata. Hinc S. August. de Præd. Sanct. cap. 8. infert, aitque : *Si omnis qui audivit à Patre, et didicit, venit, profecto omnis qui non venit, non audivit à Patre, nec didicit : nam si audisset et didicisset, veniret.* Ac subdit : *Valde remota est à sensibus carnis hæc schola, in qua Pater auditur, et docet, ut veniatur ad Filium. Ibi est et ipse Filius, quia ipse est Verbum ejus, per quod sic docet : nec agit hoc cum carnis aure, sed cordis. Simul est et ibi Spiritus Patris et Filii : neque enim ipse non docet, aut separatim docet : inseparabilia quippe didicimus esse opera Trinitatis.* Et post nonnulla : *Cur ergo non omnes docet ut veniant ad Christum, nisi quia omnes quos docet, misericordia docet : quos autem non docet, judicio non docet; quoniam cujus vult miseretur, et quem vult obdurat : sed miseretur bonum tribuens, obdurat digna retribuens*, etc. *Hæc itaque gratia, quæ occulte humanis cordibus divina largitate tribuitur, à nullo duro corde respuitur. Ideo quippe tribuitur, ut cordis duritia primitus auferatur. Quando ergo Pater intus auditur et docet, ut veniatur ad Filium aufert cor lapideum, et dat cor carneum, sicut Propheta prædicante promisit. Sic quippe facit filios promissionis vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam.*

46. NON QUIA (non quod) PATREM VIDIT QUISQUAM, NISI IS QUI A DEO EST, HIC VIDIT PATREM.] *Ne suspicarentur Judæi crassi et rudes*, ait Euthymius, *quod sensuali modo audiat quisquam à Patre, videns eum humano modo*, ait : *Non quia*, etc. subaudi, sed quod invisibiliter Deum in mente loquentem, revelantem, illuminantem, et fidem Christi persuadentem audiat. q. d. Deus est magister invisibilis, qui à discipulis non videtur, Deus est doctor, non oculorum, nec aurium, sed cordium et mentium.

NISI IS QUI A DEO EST.] Puta ego, qui qua Deus, sum Dei Filius, ex ipso natus, ideoque ipsi intimus, ipsum per essentiam continue video et intueor; qua homo vero, ab eo sine opera viri formatus, semper ipsius beatifica visione fruor. Ita Cyril. *Tanquam Patri consubstantialis*, ait, *videbit profecto eum ex quo est.* Et Euthym. *Utpote ejusdem naturæ, substantiæ et scientiæ, et qui est in sinu Patris.*

47. AMEN, AMEN DICO VOBIS : QUI CREDIT IN ME, HABET VITAM ÆTERNAM.] *Habet*, jure et merito, sive in certa spe, sed necdum in re. Redit Christus ad vers. 29. et fidem in se iterum iterumque inculcat, quia hæc est principium omnis boni, radix salutis, ac medium necessarium ad obtinendum à Christo panem vitæ, puta Eucharistiam.

VITAM ÆTERNAM.] *Ita nolentes*, ait Chrysost. *firma præmii spe ad fidem impellit : quid enim melius aut suavius mortem et corruptionem timentibus, quam vita æterna?*

48. EGO SUM PANIS VITÆ] alens me comedentes in vitam æternam. q. d. Ego iis, à quibus cum vera vivaque fide comedor, tribuo vitam æternam. Idem sæpe repetit et confirmat, et ne temere dixisse videatur, quia Judæis videbatur res hæc plane paradoxa et impossibilis.

49. PATRES VESTRI MANDUCAVERUNT MANNA IN DESERTO, ET MORTUI SUNT. 50. HIC EST PANIS DE COELO DESCENDENS : UT, SI QUIS EX IPSO MANDUCAVERIT, NON MORIATUR.] *In deserto.* Ista particula, ait S. Chrysost. *significat manna non diu durasse, neque in terram promissionis venisse : mox enim ut illam attigerunt, cessavit manna.* Verum hic Christi panis est perpetuo durans, ait Theophyl. Audi Josue c. 5. 12. *Defecitque manna postquam comederunt de frugibus terræ, nec usi sunt ultra cibo illo filii Israel, sed comederunt de frugibus terræ Chanaan.* Deus enim, sicut non deficit in necessariis, ita in superfluis non abundat.

Et mortui sunt.] q. d. Manna patres more aliorum ciborum aluit, et ab eis mortem non arcuit, nec arcere potuit; meus autem panis illam arcet.

Ut si quis ex ipso manducaverit, vera fide, viva, et charitate formata, non moriatur in æternum.] q. d. Manna non habuit vim vitalem præservandi à morte corporea, multo minus animas patrum vestrorum : hic vero meus panis vim habet liberandi à morte, non tantum corporis, sed et animæ, idque in æternum : licet enim mortem temporalem corporis non auferat; faciet tamen, ut ex ea fidelis vir resurgat et deinceps non moriatur in æternum : de quo plura v. 55. et sequenti.

51. Ego sum panis (id est cibus. Est hebraismus) vivus, in me ipso, et me vivum comedentes vivificans, eisque meam vitam communicans; cum manna esset in se inanime et mortuum, ideoque vitam comedentibus se tribuere non posset : qui de coelo descendi (ratione divini suppositi, ait Suarez). *Cum de cœlo cibum quærerent*, ait Chrysost. *ideo frequenter se de cœlo descendisse testatur.*

52. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.] Hic enim panis dat animæ vitam gratiæ, durantem usque ad vitam gloriæ in omnem æternitatem; corpus vero faciet resurgere à morte, ut gloriosum vivat pariter in æternum.

Calvinus et hæretici contendunt panem hunc non esse corpus Christi in Eucharistia, sed esse panem mysticum : nos enim mystice comedere corpus Christi per fidem, cum in eum credimus. Idem è Catholicis sensit Jansenius hic, Cajetan. Gabriel, Ruardus Tapper. Nicolaus Cusanus et Hesselius, quos citat Bellarm. lib. 1. de Eucharistia c. 5. contra quos integrum librum scripsit Didacus Castillus, et alterum Nicolaus Sanderus, illosque refutant Toletus, Maldonat. Bellarm. et alii passim.

Dico ergo, Christum ab hoc loco deinceps loqui ad litteram de Eucharistia. Id adeo certum est, ut Maldon. dicat idipsum negare esse temerarium, et pene erroneum.

Probatur Primo, quia id clarissime hic asserit Christus, passim jubens nos manducare suam carnem, et bibere suum sanguinem, adeo ut clarius Eucharistiæ dogma exprimere non potuerit : nil enim aliud hic ingeminat, nil aliud audis, quam, *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem. Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem.* Sane incredibile videtur, quod Christus rem per se claram, et à se toties repetitam, nimirum credendum esse in se, voluerit tot verbis et metaphoris manducandi suam carnem et sanguinem obscurare, præsertim cum prævideret hac de causa multos, etiam discipulos, à se discessuros.

Secundo, quia utramque Eucharistiæ speciem distinguit : carnem enim suam facit cibum, quem comedamus : sanguinem vero suum facit potum, quem bibamus. *Nisi*, inquit vers. 54. *manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Ergo loquitur de Eucharistia, in qua vere et proprie manducamus Christi carnem, et bibimus ejus sanguinem. Nam in spirituali manducatione Christi, quæ fit per fidem, potus à cibo, et sanguis à carne distingui nequit : nec enim speciatim et seorsim credere debemus carnem, et deinde sanguinem Christi, sed sufficit in genere et totaliter credere in totam humanitatem Christi.

Tertio, quia nusquam in Scriptura efficacia et fructus Eucharistiæ, item præceptum universale illam sumendi, clare exprimitur, et inculcatur, nisi hic. Hoc enim præceptum cum sit grave, et omnes fideles obliget, clare exprimi debuit.

Quarto, si S. Joannes hic non agat de Eucharistia, ergo nusquam de illa egit. Quis hoc credat de Benjamino Christi, qui in cœna ultima, ubi Christus Eucharistiam instituit, supra pectus recubuit, illum scilicet augustissimum hoc dilectionis Christi monumentum et mysterium omisisse, et silentio involvisse?

Quinto, quia simili modo c. 3. baptismi institutionem narrat, ac de eo disputationem Christi cum Nicodemo; sicut hic narrat mysterium Eucharistiæ, ac de ea Christi disputationem cum Judæis. Hæc enim sunt duo Sacramenta fidelibus necessaria, ac quasi duæ bases et columnæ Ecclesiæ Christianæ.

Denique, hæc est communis sententia Patrum, tam Græcorum, quam Latinorum, item Interpretum ac Doctorum Scholasticorum, scilicet S. Cyrilli, Chrysost. Theoph. Euthym. S. Thomæ, Ruperti, Lyrani, Maldonati, Toleti hic et aliorum variis in locis, quos fuse citant Toletus, Ribera, Maldon. Sanderus et Didacus Castillus scribentes in hoc caput, ac Bellarm. lib. 1. de Eucharistia c. 5.

Pari modo hunc locum de Eucharistia intelligit Conc. Ephesinum epist. ad Nestorium, Nicenum II. act. 6. Cabilonense II. cap. 46. et Senonense cap. 10. ac Trident. sess. 13. cap. 2. et sess. 21. c. 1. Nec dissentit S. Augustinus, quem multi contrarium putant, ut patet eum diligenter legenti : nam ex hoc loco ipse, imo multi veteres, infantibns quoque dandam esse Eucharistiam contendebant, idque factitatum est per sexcentos annos variis in locis, donec Ecclesia contrarium definivit, scilicet, Eucharistiam infantibus non esse necessariam, nec expedire illam eis dare ob periculum irreverentiæ.

Ubi Nota. S. Augustinum, præter explicationem litteralem et genuinam hujus loci, quæ est de Eucharistia, adjungere aliam symbolicam et mysticam, ac per panem et cibum hunc intelligere societatem membrorum et corporis Christi, quod est Ecclesiæ, ut comedere carnem Christi, idem sit quod incorporari Ecclesiæ, illique aggregari et associari, ac consequenter inseri Christo, ejusque spiritum haurire et participare. Id autem facit Augustinus propter Donatistas sui temporis in Africa, quibuscum continua illi fuit disputatio. Hi enim societatem et unitatem Ecclesiæ per schisma disciderant. Accedit Primo, quod Eucharistia hujus societatis fidelium in Ecclesia, non tantum symbolum sit, sed et causa. Sicut enim ex multis tritici granis commolitis fit unus panis, et ex multis uvæ acinis pressis confluit vinum : sic ex multis fidelibus communicantibus fit una societas et Ecclesia. Secundo, quod hæc fidelium unio et societas sit

finis et fructus Eucharistiæ, quæ sine illo nihil ad salutem prodest. Tertio, quod S. Aug. sæpe leviter insinuato, et quasi obiter prætcrito sensu litterali, utpote facili et aperto, inhæreat spiritali et mystico, utpote obscuriori, subtiliori et sublimiori. Idem facit Origen. S. Gregor. S. Hieron. aliique Patres. Ita S. Aug. explicat ejus de more assecla S. Bern. serm. 3. in Psalm. 90. *Quid est*, ait, *manducare ejus carnem, et bibere sanguinem, nisi communicare passionibus ejus, et eam conversationem imitari, quam gessit in carne? Unde et hoc designat illibatum illud altaris Sacramentum, ubi Dominicum corpus accipimus : ut, sicut videtur illa panis forma in nobis intrare; sic noverimus per eam quam in terris habuit conversationem, ipsum intrare in nos, ad habitandum per fidem in cordibus nostris.*

Dices, S. August. lib. 3. de Doctrina Christiana cap. 16. asserit in hisce Christi verbis esse tropum, sive figuram, qua præcipiatur passionibus Christi esse communicandum. Resp. S. August. figuram hanc vocat, eo quod Christi caro hic non præcipiatur carnaliter lanianda, coquenda, itaque comedenda, ut fit in carnibus boum et ovium, sicut Capharnaitæ intelligebant, ideoque offendebantur; sed figurate, id est sacramentaliter. Censet enim hic præcipi, ut in Eucharistia, per species panis et vini à se invicem divisas, et quasi mortuas, repræsentemus passionem et mortem Christi, quæ facta est per divisionem animæ et sanguinis à corpore Christi, illamque deinde per mortificationem imitemur, ac moribus sanctis exprimamus.

Dices Secundo : Christus vers. 27. 29. et 63. agit de manducatione sui spiritali per fidem, ergo et hic de eadem agere pergit, non de sacramentali et corporali, alioqui non loqueretur consequenter et cohærenter. Resp. Primo, negando consequentiam : Christus enim sensim voluit rudes Judæos evehere, ac primo eis faciliora, deinde difficiliora et magis arcana proponere. Unde à multiplicatione panum, qua turbam paverat, assurgit ad manna, inde ad spiritalem fidei cibum, vers. 27. 29. 35. 36. 40. 47. inde hoc versu et deinceps, ad realem sui manducationem in Eucharistia, quæ illius miraculi, et multiplicationis panum, ac totius discursus et disputationis ejus in hoc capite est finis, meta et scopus. Simili modo cap. 4. Samaritanam à corporali aqua et potatione, evexit et traduxit ad spiritalem. Atque hanc evectionem Christus ipse satis insinuat, imo explicat, dum v. 29. et 35. dixit panem illum jam haberi ab iis qui credunt, hic vero ait panem suum (Eucharistiæ) necdum haberi, ac necdum se illum dare, sed daturum in futuro. *Panis*, ait, *quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Causa autem hujus varietatis est, quod Christus vers. 27. et seq. voluerit auditores suos præmunire et præparare ad augustissimum Eucharistiæ mysterium : nam in eo summe requiritur fides, et spiritalis manducatio, sine qua realis et corporalis nil prodest, ut ait S. Aug.

Resp. Secundo, negando antecedens. Christus enim non dixit nos manducare se per fidem, sed fidem requisivit, tanquam medium ad obtinendum ab eo panem et cibum cœlestem, qui non est alius, quam ejus caro et sanguis in Eucharistia, uti v. 27. et seq. annotavi.

Objiciunt Tertio : Christus ait v. 64. *Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam*, sed illud v. 64. explicabo.

Ex dictis liquet, in Eucharistia vere et proprie ipsissimam Christi carnem manducari, ejusque sanguinem bibi, non autem panem, qui sit carnis Christi typus et figura duntaxat, ut volunt Calvinistæ. Nam figura Eucharistiæ potius erat manna Judæorum, utpote cœleste et sapidissimum, quam panis Christianorum vulgaris et aridus. Et si in Eucharistia est nudus panis, non corpus Christi, ergo perperam Christus Eucharistiam præfert ipsi manna, utpote quod erat sapidius et sublimius pane. Atque ita Christum intellexerunt Capharnaitæ et discipuli Christi : scilicet quod vellet vere et proprie carnem suam manducari, etsi modum manducandi sacramentaliter, sub speciebus panis et vini ignorarent, nec eum, etiamsi explicuisset Christus, hoc tempore capere potuissent; et tamen eos, licet graviter offenderentur, non correxit Christus, cum hanc eorum offensam et apostasiam unico verbo impedire potuisset et debuisset, dicendo se loqui mystice; scilicet quod manducare carnem suam non sit aliud, quam credere se esse incarnatum et passum pro salute hominum. Cum ergo hoc non fecerit, certum est ipsum loqui de manducatione carnis suæ reali et sacramentali in Eucharistia. *Attende*, ait Theophyl. *quod panis quia à nobis in mysteriis manducatur, non est tantum figuratio quædam corporis Domini, sed ipsa caro Domini. Non enim dixit : Panis quem ego dabo, figura est carnis, sed, caro mea est. Transformatur enim arcanis verbis panis ille per mysticam benedictionem, et accessionem S. Spiritus, in carnem Domini. Et quomodo*, ait, *non apparet nobis caro, sed panis? ut non abhorreamus ab ejus usu. Nam si quidem caro apparuisset, insuaviter affecti essemus erga communionem. Nunc autem condescendente Domino nostræ infirmitati, talis apparet nobis mysticus cibus, qualibus alioquin assueti sumus.*

52. Et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.] Græca habent, *Panis autem quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita :* itaque legit Syrus, S. Cyril. Theoph. et Theodor. Arabic. *et panis quem ego dabo, est corpus meum, quod ego do pro mundi vita.* Sic et Syrus. Sensus est, q. d. Panis, id est cibus Eucharistiæ, quem ego dabo in ultima cœna, est caro mea, quam ego dabo, id est offeram Deo in cruce, lytrum et pretium, ad mundum è morte redimendum, ut scilicet mundum peccato mortuum, ad vitam gratiæ et gloriæ resuscitem. Aut potius, q. d. Panis Eucharistiæ, quem ego dabo in cibum pro mundi vita, erit hæc caro mea, quam in crucem et mortem quoque tradam pro mundi vita; sed ita ut in cruce dem eam ad vitam perditam mundo restituendam; in Eucharistia vero dem eam in cibum, ut mundus per mortem meam resuscitatus ad vitam gratiæ, in ea alatur, crescat et perficiatur. q. d. Dabo veram carnem meam in cruce, quasi frumentum in molendino, molendam et pinsendam, ut ex ea fiat panis Eucharistiæ, frugifer et vitalis, alens fideles in vita gratiæ, ducensque ad vitam gloriæ. Huc respiciens S. Ignatius jam damnatus ad leones, cum eos rugientes audiret: *Frumentum*, ait, *Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis Christi mundus inveniar.*

Ex τῷ *dabo*, quod est futuri temporis, omnes

veteres, et passim moderni hunc locum accipiunt de Eucharistia, adduntque nonnulli, Christum non tantum in cruce, sed et in Eucharistia dare, id est offerre Deo carnem suam pro mundi vita. Christus enim non tantum in cruce obtulit se Deo, quasi victimam cruentam pro mundi vita, sed et pro eadem se offert quotidie in Eucharistia, quasi victimam incruentam. Est enim Eucharistia sive Missa, sacrificium juge, sed incruentum. *Non dixit*, inquit Euthym., *Panis quem do, sed quem dabo : daturus namque erat in ultima cœna, quando sumptum panem actis gratiis fregit, deditque discipulis, et ait : Accipite et comedite, hoc est corpus meum.* Et mox : *Dabo in mortem. Hoc enim crucifixionem suam præsignat, et ultroneam passionem.* Audi et Theophyl. *Quamvis à Patre dicatur esse traditus; attamen et seipsum tradidisse dicitur, et illud quidem est, ut discamus ejus cum Patre concordiam; hoc autem, ut liberam voluntatem Filii non ignoremus.*

53. Litigabant ergo Judæi ad invicem, dicentes : Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?] *Litigabant*, græce ἐμάχοντο, id est pugnabant, verbis certabant, contendebant, rixabantur ad invicem, aliis Christum accusantibus, aliis eum defendentibus.

Quomodo.] Quando subit quæstio, Quomodo aliquid fiat, simul subit et incredulitas, inquit Chrysost. *Nam cum oporteat eos*, ait Cyrill. *qui divinam virtutem Salvatoris, ac potestatem signorum miraculo perceperant, sermonem ejus libenter suscipere, et si quæ difficilia videbantur, eorum solutionem quærere, contra omnino faciunt : Et quomodo potest hic*, etc. S. Chrysost. *Si hoc inquiris*, inquit, *cur non quoque idem in miraculo panum dixisti, quomodo eos in tantum auxit? ex eo enim et hæc credere oportuit ei facilia facta esse.* Est ergo *τὸ quomodo* verbum Judaicum, et interrogatio in fidelium. Audiant hoc hæretici, qui dicunt : Quomodo Christus tantus totus esse potest in tam parva hostia? Dicant potius ipsi : Quomodo angelus totus est in puncto? Quomodo Deus est ubique? Quomodo anima tota est in toto corpore, et tota in singulis ejus partibus? Et, si hæc dicere et capere nequeunt, quomodo capient mysterium Eucharistiæ? Credant Deo omnipotenti idipsum asseveranti, etsi modum non intelligant. Plura potest Deus facere, quam homo possit intelligere, ait S. August. *Oportet igitur nos*, ait Theophyl. *cum audiverimus : Nisi ederitis carnem Filii, non habebitis vitam, in sumptionibus divinorum mysteriorum, indubitatam retinere fidem, et non quærere, quo pacto.* Similiter Cyrill. *Sed nos magnum, quæso, à peccatis aliorum profectum faciamus, et firmam fidem mysteriis adhibentes, nunquam in tam sublimibus rebus, illud Quomodo, aut cogitemus, aut proferamus : Judaicum enim hoc verbum est, et extremi supplicii causa.* Quocirca sapienter concludit : *Cum Deus operatur, non quæramus quomodo, sed operis sui viam atque scientiam illi soli concedamus.*

54. Dixit ergo eis Jesus : Amen, amen dico vobis : Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.] Audi S. Chrys. et ex eo Euthym. *Ipsi quidem hoc impossibile judicabant, ipse vero omnino possibile ostendit, neque id tantum, sed et necessarium. Et modum quidem quo id fierit possit, non enodavit*, ait Cyrill., *sed fide quærendum hortatur : illi vero antequam crederent, importune quærebant.* Similiter S. August. *Quomodo quidem detur, et quisnam modus sit manducandi istum panem ignoratis; Verumtamen nisi manducaveritis*, etc.

Nisi manducaveritis.] Est hoc Christi præceptum de sumenda Eucharistia : quare ex ipsa verborum formula liquet illud ad solos adultos pertinere ; licet enim nonnulli veteres idipsum quoque ad parvulos et infantes extenderint, quibus proinde reipsa quoque dabant Eucharistiam, ut patet ex S. August. epist. 23. ad Bonifacium, et ex S. Cyprian. tract. de Lapsis. Imo Constantinopoli et alibi, mos erat reliquias Eucharistiæ dare pueris innocentibus et puris, quos è schola ad hoc vocabant in templum ut liquet ex iis quæ mox dicam de puero Judæo. Verum postea Ecclesia definivit parvulos, utpote necdum ratione utentes, hujus præcepti esse incapaces, et ad reverenter illud implendum parum habiles. Unde Conc. Trid. sess. 21. can. 4. *Si quis dixerit*, inquit, *parvulis, antequam ad annos discretionis pervenerint, necessariam esse Eucharistiæ communionem, anathema sit.* Secus est de decreto Baptismi : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*, Joan. 3. 5. Ibi enim ex formula verborum liquet, baptismum non tantum præcipi, sed quoque ut medium ad salutem necessarium statui, ideoque parvulos non posse salvari, nisi medio baptismo, licet ejus præcepto non obligentur, imo obligari nequeant. Alii hoc de manducanda Eucharistia præceptum ad parvulos extenderunt, in sensu non litterali, sed mystico, scilicet parvulos debere manducare carnem Christi, id est debere fieri participes corporis Christi mystici, quod est Ecclesia, hoc est debere baptizari, ut Ecclesiæ et Christo per fidem, spem et charitatem eis in baptismo infusam, incorporentur. Ita censet et explicat S. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum cap. 53. Innocent. I. Pontifex epist. 93. ad Patres Concil. Milevitani, quæ extat suo ordine inter epistolas S. Aug. ep. 106. et l. 1. contra 2. ep. Pelag. c. 12. Verum hoc remotum est et symbolicum, non litterale et genuinum.

Dices : Parvuli debent uniri Ecclesiæ et Christo : atqui hæc unio est effectus et fructus Eucharistiæ (ut docet Conc. Florent.) ergo illam debent sumere, ut unionem hanc consequantur. Resp. parvulos uniri et incorporari Christo et Ecclesiæ per baptismum; perfectionem vero hujus unionis fieri in Eucharistia, ejusque esse effectum proprium et peculiarem : sed hæc perfectio non exigitur à parvulis, nec necessaria est ad salutem. Ita Suarez.

Et biberitis ejus sanguinem.] Hinc Hussitæ, Lutherus, Calvinus et alii contendunt laicis dandum quoque esse calicem Eucharistiæ, ut communicent sub utraque specie. Verum contrarium habet usus et definitio Ecclesiæ, quæ est optima S. Scripturæ interpres.

Resp. ergo Primo, quoad rem ipso Sacramento contentam, laicos quoque bibere sanguinem Christi, cum corpus ejus sumunt sub specie panis, quia sub ea vi consecrationis ponitur corpus Christi; per concomitantiam vero sub eadem ponitur sanguis Christi, quia corpus Christi non est exangue, nec sanguis à corpore Christi glorioso separari potest. Sicut ergo su-

mens Eucharistiam sub speciebus vini, vi consecrationis verborum directe et primario sumit sanguinem Christi; concomitanter tamen sumit et carnem Christi, quia sanguis Christi sine carne esse nequit : sic vicissim sumens carnem Christi sub speciebus panis, directe sumit carnem Christi, concomitanter tamen sumit et sanguinem. In spiritualibus enim et sacramentalibus, æque ac divinis, idem est cibus et potus, ac consequenter idem est comedere et bibere : quare qui unam tantum speciem sumit, tantum fructus et gratiæ percipit, quantum ille qui utramque sumit. Imo in rebus corporalibus, idem lac simul est cibus et potus, idem panis vino intinctus simul cibat et potat, simul comeditur et bibitur, simul famem et sitim restinguit. Quoad species vero sacramenti, proprie dicitur quis comedere carnem Christi, cum eam sub specie panis manducat; bibere autem ejus sanguinem, cum eum sub specie vini haurit.

Dices : Ergo laici debent utrumque facere, quia Christus idipsum jubet hic. Resp. τὸ *et biberitis*, hic et alibi sæpe per hebraismum sumitur pro, *aut biberitis* : sufficit enim alteram speciem sumere, quia sub qualibet totus et integer continetur Christus. Sic dicitur Exod. 21. v. 13. *Qui percusserit patrem, et* (id est *vel*) *matrem, morte moriatur* : qui enim alterutrum percusserit, reus est mortis. Hic enim τὸ *et* licet disjungat partes subjecti, scilicet patrem et matrem, tamen conjungit et copulat eas in attributo, puta in pœna mortis. *Argentum et* (id est *vel*) *aurum non est mihi*, Act. 3. 6. Similia sunt Exod. 22. 10. Ezech. 44. 22. et alibi. Ita hic quoque accipi potest, ex eo quod Christus v. 51. et 58. de solo pane dicit : *Qui manducat hunc panem, vivet in æternum.* Et ita Christum explicat Paulus dicens : *Quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini*, 1. Corinth. 11. 27. et concil. Trident. sess. 21. can. 1. Bellarmin. Suarez, Toletus, Maldon. et alii.

Adde, ex hebraismo repetendum esse τὸ *nisi*, hoc modo : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et nisi biberitis ejus sanguinem*, hoc est, si neque manducaveritis, neque biberitis, etc. sive, si non manducaveritis, aut non biberitis. Id patet ex Græco, qui pro *nisi* habet ἐὰν μὴ, id est, *si non* manducaveritis, et si non biberitis, hoc est, si neutrum feceritis; si videlicet nec manducaveritis, nec biberitis. Ratio à priori est, quod Christus hic respondeat Judæis inter se litigantibus, dicentibusque de sola carne Christi : *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* quibus ille respondet : *Amen, amen*, id est verissime et certissime, *dico vobis: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis*, etc. Addit vero, *et biberitis ejus sanguinem*, ut confirmet τὸ *nisi manducaveritis carnem* : caro enim vera et viva non est, quæ non habet sanguinem, utque ostendat suam liberalitatem, charitatem, et beneficii magnitudinem, qua in Eucharistia plenam refectionem, quæ in cibo et potu consistit, fidelibus apparat. Hoc ergo magis ad beneficium, quam ad præceptum spectat.

Denique Canon est S. Scripturæ traditus à S. Augustino, lib. 3. de Doctrina Christiana cap. 17. Multa præcepta in Scriptura dantur universæ Ecclesiæ, sed implenda per aliquos, non per singulos. Tale est illud : *Crescite et multiplicamini*, Genes. 1. Jubet enim ut aliqui ducant uxores, et propagent genus humanum, non autem ut omnes et singuli id faciant. Sic hic : *Nisi manducaveritis*, etc. id est nisi sint aliqui (puta sacerdotes) qui Sacramentum Eucharistiæ sub utraque specie sumant, non habebitis vitam in vobis : quia si nulli tales sint, consequenter nulli erunt, qui Sacramentum conficiant, nulli qui ministrent, atque ita peribit totus fructus saluberrimi Sacramenti, inquit Bellarm. l. 4. de Eucharistia cap. 25. Sacerdotum enim est utramque speciem consecrare et sumere, ut perfectum non tantum Sacramentum, sed et sacrificium conficiant, hoc enim utramque speciem requirit, tum ut significetur perfecta refectio, (sacrificium enim est quasi cibus Dei) quæ in cibo et potu consistit, tum ut perfecte repræsentetur passio et mors Christi, in qua sanguis divisus fuit à corpore Christi : sicut vi consecrationis verborum seorsim consecratur et ponitur caro sub specie panis, et sanguis sub specie vini. Olim quidem laici subinde (non semper) communicabant sub utraque specie in primitiva Ecclesia, ut patet ex S. Paulo 1. Corinth. 11. 28. et ex Dionysio de Cœlesti hierarch. c. 3. p. 3. et ex S. Cypriano serm. de lapsis. Verum crescente numero fidelium, Ecclesia ob irreverentiæ periculum, variosque abusus, quos sæpe experta fuerat, merito morem hunc sustulit.

Non habebitis vitam in vobis.] Sine Eucharistia posse haberi vitam spiritalem, qua in gratia et charitate Dei vivat anima fidelis, patet in recens baptizatis : hic tamen dicitur sine illa non posse vitam haberi : quia illa non potest diu retineri, foveri et ali sine hoc cibo, maxime cum præceptum communicandi vel jure naturæ et divino, vel jure humano (Ecclesia enim sanxit ut semel in anno, puta in Paschate, quisque communicet) ad eam sumendum urget et obligat. Unde Rupert. Non censetur, ait, non manducasse, nisi qui manducare noluit, qui non curavit, qui neglexit : sic vulgo dicimus hominem sine cibo non posse vivere, vel habere vitam, scilicet diu. Hinc S. Basil. l. 1. de Baptis. *Qui*, ait, *per baptisma regeneratus est, participatione deinceps divinorum mysteriorum nutriri debet.* Simile dat Dion. Carthus. *Sicut*, ait, *corpus sine corporeo cibo non sustentatur, nec permanet in vita naturali : ita anima sine hoc cibo vivifico non persistit in vita gratiæ spirituali.* Similiter Lyran. *Sicut in vita corporali cibus est necessarius ad vitam conservandam, ita in vita spirituali hoc Sacramentum est necessarium, quia est vitæ spiritualis conservativum : quia sicut baptismus est quædam spiritualis generatio, ita Eucharistia est quædam spiritalis nutritio.*

Ex dictis liquet fructus et effectus Eucharistiæ, per analogiam ex fructibus panis et cibi colligendos esse, quod enim panis et cibus præstat corpori, hoc Eucharistia præstat animæ, subinde etiam corpori; ut scilicet corpus quoque alat, vegetet, vivificet, imo quandoque morbos sanet, et mortis pericula depellat. Quocirca solebant olim nonnulli navim conscensuri, Eucharistiam secum deferre, ut illam in periculo sumerent, imo periculum arcerent. Ita Gregorius S. Gregorii Nazianzeni pater, ardentissima et diuturna febri exhaustus, mortique vicinus, ab ea liberatus, vitæque et sanitati res-

titutus est per Eucharistiam in die Paschatis sumptam, uti refert Nazianzen. orat. quam habuit in funere patris. Idem ibidem narrat matrem suam à gravi et periculoso morbo, panibus à se sacrificante consecratis spiritualiter nutritam, convaluisse. Idem orat. in funere S. Gorgoniæ sororis suæ, testatur illam à membrorum omnium dissolutione, ac gravissimis cruciatibus, quibus affligebatur, per Eucharistiam fuisse sanatam. S. Ambr. orat. in obitu Satyri fratris sui, testatur ipsum in naufragio à certo mortis periculo, per Eucharistiam ad collum appensam evasisse et enatasse. Simile maris periculum effugisse per Eucharistiam Maximianum Syracusæ Episcopum, narrat S. Gregorius lib. 3. Dialog. cap. 36. Sub Justiniano Imper. Constantinopoli Judæi cujusdam filius, cum ceteris Christianorum pueris, reliquias Eucharistiæ more illius ævi sumens, ideoque à patre Judæo in ardentem vitri fornacem (erat enim ipse vitri conflator) conjectus, in illa, virtute Eucharistiæ, vivus et illæsus servatus fuit, anno Domini 552. uti ex Evagrio lib. 4. c. 24. Greg. Turon. l. 1. Mirac. cap. 10. Nicephoro lib. 17. c. 25. narrat Baron. tom. 7. ad annum Christi 552. Denique audi S. Cyrill. hic l. 4. c. 17. fructus et effectus Eucharistiæ recensentem : *Non mortem solum, verum etiam morbos omnes depellit. Sedat enim, cum in nobis maneat Christus, sævientem membrorum nostrorum legem, pietatem corroborat, perturbationes animi extinguit : nec in quibus sumus peccatis considerat : sed ægrotos curat, collisos redintegrat, et sicut pastor bonus, qui animam suam pro ovibus posuit, ab omni nos erigit casu.*

55. Qui manducat meam carnem, et (id est, vel) bibit meum sanguinem, habet vitam æternam : et ego resuscitabo eum in novissimo die.] *Manducat*, intellige digne, ait Rupert., cum debita præparatione et purificatione, præmittendo actum contritionis, et confessionem Sacramentalem, si quis alicujus peccati mortalis sibi sit conscius. Si enim post examen nullius sibi sit conscius, et tamen revera sit in peccato mortali sibi occulto, communio Eucharistiæ illud peccatum abolebit, et communicantem Dei gratiæ et charitati restituet, uti docet Suarez, et passim Theologi. Porro Synodus VI. Œcum. act. 8. hunc locum accipit de Eucharistia, asseritque in ea carnem Christi dici vivificam, quia propria est Verbi, eique hypostatice unita.

Habet vitam æternam.] Quia per Eucharistiam recipit gratiam, quæ eum conservet et ducat ad vitam æternam. Ita Dionys. Carthus. *Habet vitam æternam*, ait, *quia habet meipsum et habet vitam gratiæ, quæ virtute hujus Sacramenti continuatur, donec ad vitam gloriæ sempiternæ pertingat.* Causam dat S. Cyrill. quia caro Christi est caro Dei, *quæ Verbo Dei*, quod naturaliter vita est, conjuncta, vivifica effecta est. Eucharistia ergo animam vivificat, quia gratiam conservat, alit, auget : item peccata venialia abolet, mortalia quoque, si quis illorum sit oblitus : corpus vero à morte suscitabit. Unde sequitur : *Et ego resuscitabo eum.* Porro S. Bern. tract. de Diligendo Deo, Tropolog. hæc Christi verba sic explicat : *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Hoc est*, ait, *qui recolit mortem meam, et exemplo meo mortificat membra sua, quæ sunt super terram, habet vitam æternam.*

Et ego resuscitabo eum in novissimo die.] Quo passio Christi, æque ac Sacramenta, præsertim Eucharistia, ultimum et perfectissimum sui fructum et præmium in Sanctis consequentur. *Ego*, qui realiter contineor et comedor in Eucharistia, *resuscitabo* me comedentem, ut, sicut animæ confero suam gloriam, sic similem conferam et corpori : anima enim gloriosa exigit corpus gloriosum, ut totus homo sit beatus. Audi S. Cyrill. *Ego, dixit, id est corpus meum, quod comeditur, resuscitabo eum. Non enim alius ipse est quam caro sua. Non id dico, quia natura non sit alius, sed quia post incarnationem, in duos se dividi filios minime patitur. Ego igitur, inquit, qui homo factus sum, per meam carnem in novissimo die comedentes resuscitabo : nempe impossibile omnino est, ne interitus et mors ab eo, qui naturaliter vita est, superetur.*

Resuscitabo] ad immortalitatem et gloriam. *Ne putarent*, inquit S. Aug. *sic in isto cibo et potu promitti vitam æternam, ut qui eum sumerent, jam nec corpore morerentur; huic cogitationi dignatus est occurrere, continuo subjiciens : Et ego resuscitabo eum in novissimo die; ut habeat interim secundum spiritum vitam æternam, in requie, quæ Sanctorum spiritus suscipit; quod autem ad corpus attinet, nec caro ejus vita æterna fraudetur, sed in resurrectione mortuorum in novissimo die.*

Quocirca Concil. Nicen. Eucharistiam vocat *symbolum resurrectionis*; et S. Ignatius ep. 14. ad Ephes. nuncupat *pharmacum immortalitatis*; S. Cyrill. hic l. 4. c. 16. nominat *cibum nutrientem ad immortalitatem et vitam æternam*, quæ latius explicat cap. 15. et lib. 10. cap. 13. Hinc S. Chrysostom. lib. 6. de Sacerdotio, asserit animas eorum qui hoc Sacramentum in fine vitæ suscipiunt, ab angelis propter sumptum hoc Sacramentum, hinc recta in cœlum deduci : eorum vero corpora, satellitum more stipantibus angelis, custodiri in vitam æternam. Nyssenus vero Orat. cateches. cap. 37. adjungit, *corpus nostrum non posse consequi immortalitatem, nisi corpori huic immortali Christi fuerit conjunctum.* Similia habet S. Cyprian. serm. de Cœna Domini, et Tertull. lib. de Resurrectione carnis. Imo S. Irenæus lib. 4. cap. 34. ex eo quod communicemus carni et sanguini Christi immortalis, probat resurrectionem, scilicet nos resurrecturos ad vitam immortalem. Hæc omnia sic accipe, non quod per Eucharistiam conferatur corpori aliqua qualitas physica, causans resurrectionem, vel donum aliquod supernaturale, quod ratione gratiæ vel gloriæ animæ sanctæ non debeatur; sed quod resurrectio debita gratiæ, detur etiam Sanctis alio titulo, qui proprius est et specialis Eucharistiæ, scilicet propter specialem conjunctionem cum corpore Christi glorioso factam per Eucharistiam, idque institutione et promissione Christi. Ita Suarez 3. p. q. 79. art. 8. disp. 64. sect. 2. Adde, quod Eucharistia conservet, alat et augeat gratiam, quæ semen est gloriæ. Eucharistia ergo est causa instrumentalis resurrectionis, sed moralis, non physica : propter illam enim Christus nos resuscitabit. Unde non ait : *Eucharistia eum resuscitabit; sed ego resuscitabo eum.*

56. Caro enim mea, vere est cibus : et sanguis meus, vere est potus.] *Vere*, id est, *non*

parabolice, non ænigmatice, ait ex Chrys. Euthymius, non figurate, sed vere et proprie, ut verba sonant. Hinc S. Chrysost. hom. 61. ad Popul. docet, nos in Eucharistia, Christi carni non tantum per amorem et voluntatis consensum, sed realiter quoque et substantialiter uniri et commisceri. *Propterea semetipsum*, inquit, *nobis immiscuit, et corpus suum in nos contemperavit, ut unum quid efficiamur, tanquam corpus capiti coaptatum; ardenter enim amantium hoc est. Hoc itaque Job insinuans dicebat de servis, quibus erat supra modum desiderabilis, quod desiderium ostendentes dicebant : Quis dederit nobis ex carnibus ejus impleri?* Job. 31. Et paucis interjectis : *Non tantum se præbens cupientibus videndum, sed et palpandum et comedendum, et carni dentes infigere, complicari, et omne desiderium implere. Tanquam leones igitur ignem spirantes, ab illa mensa recedamus, facti diabolo terribiles, et caput nostrum mente revolventes, et charitatem quam nobis exhibuit.*

57. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo.] Nota Primo. Delectatur S. Joannes verbo *manet*, illoque aliquando significat moram et temporis durationem, ut cum c. 1. 33. ait : *Super quem videris spiritum descendentem et manentem.* Et c. 3. ult. *Ira Dei manet super eum.* Aliquando vero per τὸ *manet*, insuper significat inhabitationem et intimam conjunctionem, uti hic et epist. 1. c. 3. 9. *Semen ipsius* (id est gratiæ Dei) *in eo manet* et c. 4. 16. *Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.*

Nota secundo, mansionem hanc et conjunctionem animæ cum Christo in Eucharistia, non tantum fieri per ipsam Eucharistiam, per quam Joannes ait nos in Deo manere, et Deum in nobis; sed etiam, idque magis proprie fieri per ipsam Eucharistiam, per quam Christus in ea latens realiter et corporaliter intrat in corpus nostrum, itaque Christus nobis, et nos carni Christi, ac consequenter personæ, divinitati et omnipotentiæ realiter unimur et commiscemur; sicut cibus realiter unitur et commiscemur stomacho et carni nostræ. Ita S. Chrys. *Dicit*, inquit, *In me manet, ut cum ipso se admisceri ostendat.* Euthym. *In me manet, unitur mihi per transumptionem et communicationem meæ carnis meique sanguinis, et unum corpus mecum efficitur;* Theoph. *Hoc loco discimus sacramentum communionis*, ait, *Nam qui edit et bibit carnem et sanguinem Domini, in ipso manet Domino, et Dominus in ipso. Contemperatio enim fit nova et super rationem, ita ut sit Deus in nobis, et nos in Deo.* Similitudinem appositam ceræ affert S. Cyrill. hic l. 4. c. 34. *Sicut*, ait, *si quis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commisceat necesse est; ita si quis carnem et sanguinem Domini recipit, cum ipso ita conjungitur, ut Christus in ipso, et ipse in Christo inveniatur.* Et paulo post : *Sicut parum* (*ut ait Paulus*) *fermenti totam massam fermentat, sic parvula benedictio totum hominem in seipsum attrahit, et sua gratia replet : et hoc modo in nobis Christus manet, et nos in Christo. Vere enim totum fermentum totam massam pertransit. Et sensus quidem loci hujus hic est.* Idem l. 10. c. 13. asserit, *non habitudine solum quæ per charitatem intelligitur, Christum in nobis esse, verum etiam et participatione naturali. Nam quemadmodum si quis igne liquefactam ceram alii ceræ similiter liquefactæ ita miscuerit, ut unum quid ex utrisque factum videatur : sic communicatione corporis et sanguinis Christi, est ipse in nobis, et nos in ipso.*

Idem docet S. Hilarius lib. 8. de Trinitate, et S. Irenæus libro 4. c. 34. Hinc S. Cyrill. Hieros. catechesi 4. Mystag. asseverat, nos in sacra communione fieri christiferos, imo concorporeos et consanguineos Christi. Porro Christus realiter in nobis manet, quamdiu species Sacramentales panis et vini in nobis manent, iis vero à stomacho digestis et consumptis, desinit quidem in nobis esse Christus homo substantialiter, sed tamen ex prævia ejus nobiscum unione et contactu fit, ut vita animæ spiritalis per gratiam alatur, roboretur et conservetur in æternum; corpori etiam quasi semen quoddam immortalitatis inseratur; semen, inquam, morale, non physicum, ut dixi, quale est meritum bonorum operum : sicut enim bonum opus post se relinquit meritum, quasi semen gloriæ, quod est quasi jus quoddam ad vitam æternam : sic simile jus novum, sibique proprium post se ad eamdem vitam, quasi semen gloriæ in nobis relinquit S. Eucharistiæ communio : jus enim hoc communicantibus assignat Christus, ex contactu et comestione sui corporis vivifici : decens enim et congruum est, ut Christus iis, in quibus seipsum impertit, vitam quoque suam gloriosam impertiat. *Oportuit enim certe*, ait Cyrill. *ut non solum anima per Spiritum sanctum in vitam beatam ascenderet, verum etiam ut rude atque terrestre hoc corpus, cognato sibi gustu, tactu et cibo ad immortalitatem reduceretur.* Caro ergo Christi in Eucharistia est instrumentum morale resurrectionis. Vis et ejusdem causam physicam? Accipe. Deitas Christi in Eucharistia est causa physica resurrectionis. Quod ut à fundamentis intelligas, Nota, quod Christus, qua Deus, per gratiam in Eucharistiæ sumptione homini datam et infusam, etiam consumptis calore stomachi Eucharistiæ speciebus, realiter inhabitat in homine, non tantum quasi in templo suo per charitatem, sed quoque quasi cibus in stomacho suo per alimoniam. Sicut enim cibus jam digestus, et in chylum commutatus, nutrit vegetatque stomachum, et per eum omnes artus et membra, in quos eum stomachus transmittit et dispergit : sic pariter deitas Christi cum carne ejus sumpta in Eucharistia, quasi cibus animæ et corporis, cum ab homine digeri consumique nequeat, manet jugiter in animæ quasi stomacho, eumque et per eum omnes animæ vires et potentias nutrit et vegetat. Et hoc est quod ait hic Christus : *Qui manducat meam carnem, in me manet, et ego in eo.*

Deitas enim Christi, quasi cibus manet in anima, semper eam alens, ac vicissim anima manet in deitate Christi, quasi in cibo immortali et vivifico, imo quasi in ipsa vita, qui continuo nos pascit et cibat influxu gratiæ habitualis, ac per stata tempora infusione novæ gratiæ actualis, puta novis sanctis illustrationibus, novis inspirationibus, novis piis affectibus et impulsibus in animam immissis, ut fiamus idem quod ipse est, ait S. Gregorius Nyssen. id est, ut fiamus spiritales, sancti et divini, idque in dies magis et magis, atque ipsam Christi deitatem, quasi lignum vitæ, semper habeamus in stomacho tam corporis quam animæ, ut ipsa suo

tempore, scilicet in die judicii, et communi resurrectione nobis communicet suam vitam immortalem, beatam et divinam. Sic medicina quandoque diu postquam sumpta, consumpta et digesta est, per virtutem quam post se relinquit, operatur et sanat, imo prius sumentes facit ægriores, quia humores pravos exagitat, cum iisque pugnat, donec eos purget et expellat, quibus expulsis corpus pristinæ puritati et sanitati restituit.

Hic est ergo ordo rerum in communione Eucharistiæ, Primo, per Eucharistiæ sumptionem Christi caro et sanguis, totusque Christus, id est ejus humanitas et divinitas, quasi cibus ingreditur in stomachum nostrum, in eoque manet. Secundo, speciebus Eucharistiæ vi stomachi digestis, et in carnem nostram conversis (redit enim per Dei virtutem materia panis et vini, quæ in consecratione fuerat annihilata) Christi caro et humanitas in nobis esse desinit, sed deitas Christi, quasi cibus immortalis, manet in nobis, quæ exinde Tertio, vitam suam supernaturalem animæ communicat, fovet et auget, cibando illam assidue, eo modo quo jam dixi. Quarto, eadem nostrum corpus in resurrectione à morte suscitabit, illudque animæ uniet, itaque toti homini vitam æternæ gloriæ conferet, eo quod Eucharistiam, saltem quoad deitatem Christi quam continet, quasi cibum et pharmacum immortalitatis, semper in corpore et anima habeamus, ac per illam Christus maneat in nobis, ut ipse hic asserit, nimirum quatenus ipse Deus est. Deus autem resurrectionis nostræ erit causa physica, sicut caro Christi ejusdem erit causa moralis; ac licet caro nostra prius moritura sit, uti mortua est caro Christi; cibus tamen hic Eucharistiæ, hoc est Christus qua Deus est, in homine semper manens, eum à morte suscitabit ad vitam æternam. Hoc est quod ait Christus : *Et ego resuscitabo eum in novissimo die. Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum :* Christus enim qua Deus, non qua homo, de cœlo descendit. *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo,* scilicet quasi cibus jugiter eum alens et suscitans ad vitam æternam. Nec enim aliter hæc verba explicari queunt. Sicut ergo cibus, postquam digestus est, suam virtutem alendi relinquit in chylo qui remanet; sic Eucharistiæ species postquam digestæ sunt, suam virtutem alendi in vitam æternam quodammodo relinquunt in deitate Christi, quæ cum gratia remanet : humanitas enim ejus, ex ipsius ordinatione, alligata est speciebus panis et vini, ut, quamdiu illæ manent, maneat et ipsa; iis vero consumptis, evanescat, uti docet S. Thom. ceterique Theologi. Simili modo post opus bonum, manet in nobis non solum gratia habitualis, sed et ipsa deitas, et tota SS. Trinitas quæ nos effici divinæ consortes naturæ, suosque filios, uti fuse ostendi Osee 1. 10. ad illa : *Dicetur eis, Filii Dei viventis :* et rursus ostendam inferius c. 14. 23. ad illa : *Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* Idipsum magis patebit ex v. 58. proxime hic sequenti, et ex v. 64. *Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam.* Ubi Cyrill. per spiritum accipit deitatem Christi: sic et S. Aug.

Ubi obiter adverte triplex discrimen Eucharistiæ et cibi communis. Primum est, quod cibus communis in nobis non maneat, sed in chylum, hoc est materiam quasi lacteam in stomacho, indeque hepate in sanguinem, ac tandem in membris singulis in carnem et substantiam hominis convertatur. At vero in Eucharistia caro Christi non convertitur in substantiam manducantis, sed incorrupta et immutata in se permanet, utpote immortalis et gloriosa. Hoc est quod Christus cuidam Sanctorum dixit : *Non tu me mutabis in te, sed tu mutaberis in me.*

Secundum est, quod cibus communis ex se sit inanimis, sed animetur et vitam accipiat à manducante. At caro Christi in Eucharistia est animata et viva ac vivifica, vitamque dat manducanti.

Tertium, panis et cibus nullam sui partem post se relinquit, quia totus convertitur in chylum, illique suam alendi virtutem communicat et transfundit. At caro Christi in Eucharistia, consumptis speciebus panis evanescens, post se relinquit suam hypostasim, puta Verbi personam, ejusque divinitatem, ob quam Christus dicitur hic manere in manducante, eumque resuscitare, et manducans in Christo. Ita Cyrill. et Patres superius citati, ac S. Ambr. l. 6. de Sacram. c. 1. quem audi : *Quomodo ergo descendit panis è cœlo, et panis vivus? Quia idem Dominus noster Jesus Christus, consors est et divinitatis et corporis : et tu qui accipis ejus carnem, divinæ ejus substantiæ in illo participaris alimento.* Sic et S. Hilar. l. 8. de Trin. *Est,* ait, *ipse in nobis per carnem, dum secum hoc quod nos sumus, in Deo est.*

58. Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem : (sic) et qui manducat me, et ipse vivet propter me.] *Misit me*, in carnem et mundum, per incarnationem ad salutem hominum, *vivens Pater,* qui est ipsa vita divina, substantialis et increata, ideoque qua *Pater*, me gignens eamdem numero mihi communicavit, ut ego similem communicarem humanitati, ad quam assumendam me misit, ut ego similem vitam spiritalem sanctam, beatam et æternam fidelibus me manducantibus communicarem.

Et ego vivo propter Patrem.] Id est, per Patrem, ex Patre. Pater enim me gignendo communicat mihi suam divinitatem, quæ per essentiam est vita. Genuit enim Deus Deum, vivens, viventem. Filius ergo, ait Cyrillus lib. 4. cap. 18. *sicut lumen de lumine est, sic et vita de vita. Et quemadmodum quæ luce indigent, per Filium Pater illuminat, et sapienter per eum facit : sic quæ vita egent per filium, ut per vitam suam, quæ ex ipso emanat, vivificat.* Et post nonnulla : *Vivo,* inquit, *propter Patrem : nam quoniam vita, secundum naturam genitor meus est, et quia ego naturaliter ejus filius sum, hanc naturæ suæ proprietatem, id est vitam, naturaliter mecum habeo.*

Hic Christus dat causam, cur ipse in Eucharistia sit panis vivus et vivificus, qui nos suscitabit à morte in die judicii, ac ipsam vitæ et resurrectionis originem fontemque aperit et assignat : Deus Pater enim est ipsa fontalis vita, juxta illud : *Quoniam apud te est fons vitæ*, Psal. 35. 10. qui hanc vitam Filio suo cum essentia communicat : quo fit ut ipse Filius sit fontalis vita. Quare sicut Pater semper manens in Filio, semper hanc fontalem vitam Filio impertit, sic et Filius missus à Patre in carnem, in eaque manens vi-

vitam hanc divinam carni et humanitati à se assumptæ assidue instillat, ac nobis illam in Eucharistia sumentibus continue in nobis manens similem vitam inspirat. Vivet ergo *propter me*, ut sicut Pater Filio suam communicat vitam, ita Christus suam Christiano eum rite suscipienti. Unde D. Dionysius Areop. de Eccl. hierarch. cap. 1. docet sacerdotem *in deitatis consortium transire;* et cap. 2. communionem esse *deificam;* et c. 3. eos qui digne communicant, *per vitæ sinceræ ac divinæ similitudinem* Christo compaginari. Porro hoc facit Eucharistia puris et pœnitentibus. Unde S. August. serm. 1. de Temp. *Mutet*, inquit, *vitam qui vult accipere vitam. Nam si non mutet vitam, ad judicium accipiet vitam: et magis ex ipsa corrumpitur, quam sanatur: magis occiditur, quam vivificatur.* Nam impuri et impœnitentes ex Eucharistia non vitam, sed mortem corporis et animæ tam præsentem quam æternam percipiunt. Unde S. Cyprian. serm. 5. de Lapsis, locutus de femina indigne communicante: *Non cibum*, inquit, *sed gladium sibi sumens, et velut quædam venena lethalia, palpitans et trepidans concidit: et quæ fefellerat hominem, Deum sensit ultorem.* Ita ille, ubi plures eventus non absimiles enarrat. Guilielmus Durantus in Ration. divin. Offic. lib. 6. c. 10. refert eam pestilentiam, quæ Romæ grassata est tempore Pelagii Papæ usque ad Gregorium Magnum, multaque hominum millia absumpsit, divinitus fuisse immissam in pœnam eorum, qui post quadragesimalia jejunia et Paschalem communionem ad pristina scelera redierunt. Morte plectendi erant qui Eucharistia, quæ est germana vita, abutebantur.

Sensus ergo est, q. d. Sicut Pater per sese vivens, ipsaque essentialis vita, misit me in hunc mundum, hominem me efficiens, et ob id quod ab eo me gignente missus sum, et homo factus vitam habeo à Patre vivente; vitam, inquam, tum humanam ab anima humana, ut explicat S. Augustinus, tum magis apposite divinam ex consortio divinitatis, cui humanitas mea hypostatice est conjuncta, semperque illi conjuncta manet: ita pariter qui me viventem manducat, etiam à me semper quoad deitatem in ipso manente, jugem vitam gratiæ et gloriæ accipiet, ac quoad corpus post mortem ab ea ad vitam beatam et æternam stato à me die suscitabitur. Significat enim Christus vitam quæ originaliter est in Patre, per Filium et Eucharistiam, quasi per organum intermedium nobis communicari. Ita Leontius, Jansen. Franc. Lucas et alii, sed præ aliis S. Cyrill. quem audi lib. 4. c. 18. *Sicut homo factus sum voluntate Patris, qui è naturali vita emanavi, et homo factus vivo, corpusque meum vita replevi: non aliter qui carnem meam manducat, propter me vivet. Mortalem enim carnem assumpsi: sed quia naturaliter vita existens, habito in ipsa, totam ad vitam meam reformavi; non enim sum victus interitu carnis, sed ut Deus omnem interitum et mortem ipse superavi.* Et paucis interjectis: *Quamvis misit me Pater, id est homo factus sum; vivo tamen propter Patrem, id est genitoris naturam ad unguem conservo: sic qui manducatione carnis meæ me recipiet, vivet profecto totus ad me reformatus, qui vivificare possum, quoniam ex vivo Patre sum.* Addit simile ferri igniti: sicut enim ignis ferro ignito suum calorem communicat, sic Christus vivens suam vitam nobis in Eucharistia impertit. Hoc admirans S. August. lib. 7. Confess. cap. 10. exclamat: *O æterna veritas, et vera charitas, et chara æternitas: contremui amore et horrore, tanquam audirem vocem tuam de excelso: Cibus sum grandium: cresce, et manducabis me: nec tu me in te mutabis, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me.*

Nota hic gradationem, qua vita à Deo, quasi per scalas gradatim ad nos descendit. Primus enim gradus est, quo Pater Filio vitam suam divinam communicat. Secundus, quo Filius vitam eamdem humanitati à se assumptæ per communicationem idiomatum impertit. Tertius, quo eidem vitam participatam, puta gratiæ et gloriæ, inspirat. Quartus, quo non æqualem, sed similem nobis in Eucharistia instillat.

Denique significat hic Christus id quod dixi v. præced. deitatem suam, quæ post Eucharistiæ sumptionem jugiter, etiam consumptis speciebus in nobis manet, assidue in nos influere vitam gratiæ, ac post mortem nos ab ea ad vitam immortalem suscitaturam. Hoc est enim quod ait: *Ego vivo propter Patrem, et qui manducat me, et ipse vivet propter me.* q. d. Quia ego deitatem, quæ mera est vita, à Patre accipio, idcirco qui manducat me, et ipse vivet propter me; mea enim deitas in ipso manens, jugiter animæ ipsius vitalis gratiæ afflatus inspirabit; corpus vero post mortem ab ea ad vitam beatam suscitabit. Sicut vis seminalis latens in corde seminis tritici per hiemem quasi mortui, in vere per calorem Solis virtutem suam explicans, granum ipsum tritici quasi à morte suscitat, dum illud germinare facit, ut pro uno triginta et sexaginta producat.

59. HIC EST PANIS, QUI DE COELO DESCENDIT. NON SICUT MANDUCAVERUNT PATRES VESTRI MANNA, ET MORTUI SUNT. QUI MANDUCAT HUNC PANEM, VIVET IN ÆTERNUM.] Idem hic insinuat quod jam dixi in fine versus præced. Christus enim non qua homo, sed qua Deus, è cœlo descendit: quare qui ipsum in Eucharistia manducat, vivet in æternum; quia scilicet Deum et deitatem manducat, quæ manducanti semper præsens et assistens, jugiter suam vitam illi aspirat. Audi S. Ambros. serm. 18. in Psal. 118. *Quomodo*, inquit, *morietur cui cibus vita est?* Et mox mirabiles ejus effectus enarrans: *Accedite*, inquit, *ad eum, et satiamini, quia panis est: accedite ad eum, et potate, quia fons est: accedite ad eum, et illuminamini, quia lux est: accedite ad eum, et liberamini, quia ubi spiritus Domini, ibi libertas: accedite ad eum, et absolvimini, quia remissio peccatorum est.* Et S. Bernardus sermon. de cœna Domini: *Duo*, inquit, *illud Sacramentum operatur in vobis, ut videlicet et sensum minuat in minimis, et in gravioribus peccatis tollat omnino consensum.* Et post pauca: *Si quis vestrum*, inquit, *non tam sæpe modo, non tam acerbos sentit iracundiæ motus, invidiæ, luxuriæ, ac ceterorum hujusmodi, gratias agat corpori et sanguini Domini, quoniam virtus Sacramenti operatur in eo.* Et S. Chrys. in Psal. 22. 5. ad illa: *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me*, ait, *Qui tribulationes carnis habent, veniant ad mensam potentis, et tribulationes fient consolationes.* Denique S. Cyrill. hic l. 3. c. 37. *Vivificat*, inquit, *corpus Christi, et ad incorruptionem sua participatione reducit. Non enim alterius cujusdam, sed ipsius vitæ corpus est; virtutem incarnati Verbi retinens, et plenum potestate illius, quo universa vivunt et sunt.*

60. HÆC DIXIT IN SYNAGOGA DOCENS, IN CAPHARNAUM.] q. d. Hæc Christus non secreto, nec in angulo, sed in publica synagoga coram Scribis, sacerdotibus, totoque populo confluente dixit et docuit. Synagoga enim erat quasi Ecclesia, vel publica schola populi.

IN CAPHARNAUM.] *Ubi multa miracula fecerat, et proinde maxime audiendus erat*, ait Chrysost. Quia enim paradoxa et Judæis incredibilia videbantur, quæ Christus de carne sua comedenda, ac nos à morte ad vitam perennem suscitatura dixerat: hinc voluit ea edicere eo loci, ubi tot miraculis sibi, suæque doctrinæ fidem fecerat, et auctoritatem conciliarat.

61. MULTI ERGO AUDIENTES EX DISCIPULIS EJUS DIXERUNT: DURUS EST HIC SERMO, ET QUIS POTEST EUM AUDIRE.] *Durus*, græce, σκληρὸς, id est, austerus, durus, rigidus, strigosus, immitis; Arabicus, *difficilis;* Euthymius, *ægre admitti potest;* Theophylactus, *asper, et qui suscipi nequeat.*

ET QUIS POTEST EUM AUDIRE?] Quis non dico eum facere, sed vel ad aures admittere sustineat? q. d. Hæc quæ Jesus dixit de carne sua manducanda, ac præsertim præceptum ejus de illa comedenda v. 54. *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis;* videntur creditu difficilia, et practicatu horribilia. Quis enim lanio Christum mactabit et laniabit? quis carnem humanam vorare, quis sanguinem humanam potare sustineat? Hæc enim horrida et barbara videntur, hæ sunt Thyesteæ cœnæ, hæc Anthropophagorum convivia, uti postea Ethnici Christianis objectarunt, non intelligentes carnis Christi in Eucharistia mysterium, ideoque Capharnaitas hosce imitantes, teste Tertull. Eusebio, Arnobio, Athenagora, et aliis in Apolog.

Durus erat hic sermo non in se, sed Judæis crassis et duris, qui putabant carnem Christi laniari, dentibus discerpi et comminui debere instar carnis bubulæ; sed errabant. Nec enim Christus hoc dixerat, nec dicere intendebat, sed volebat nos carnem suam comedere sacramentaliter, hoc est, in Sacramento sub speciebus panis et vini absconditam, quod nullum habet horrorem; sed facillimum et suavissimum esse quotidie sacrificantes et communicantes experimur. Debebant ergo Judæi modum hunc à Christo sibi explicari, humiliter postulare: quod si fecissent, audiissent, capere potuissent, nec durum dixissent. Ita S. Cyrill. *Ad immanes*, inquit, *ferarum mores vocari se arbitrabantur, incitarique ut vellent crudas hominis carnes manducare, et sanguinem bibere, quæ vel auditu horribilia sunt. Illud etiam ad hæc cogitabant, quomodo caro hujus hominis æternam nobis vitam largietur, aut quomodo ad immortalitatem adducere poterit?*

62. SCIENS AUTEM JESUS APUD SEMETIPSUM (græce, ἐν ἑαυτῷ, id est, *in seipso;* Syrus, *in anima sua;* Arabicus, *in semetipso*, id est, per se, per omniscientiam suam, sine alio nuncitante vel revelante: *hoc enim erat divinitatis argumentum, quo secreta revelaret, ait Chrys.*) QUIA MURMURARENT DE HOC DISCIPULI EJUS, DIXIT EIS: HOC VOS SCANDALIZAT?] Syrus, *offendit.* q. d. Ego tot mira et magna facio, quia ad hoc missus sum à Patre, uti per tot miracula probavi: ergo meis dictis et factis scandalizari et offendi non debetis, sed potius lumen et gratiam à Deo, qui me misit, flagitare, ut illa capere possitis.

63. SI ERGO VIDERITIS FILIUM HOMINIS ASCENDENTEM UBI ERAT PRIUS?] *Loquitur de futura sua in cœlum assumptione*, ait Euthym. Hanc enim aliqui ex iis, puta Apostoli et fideles viderunt, alii non credentes etsi non viderunt, ab iis tamen qui viderant, audire, et certo discere potuerunt.

UBI ERAT PRIUS,] *quoad divinitatem*, ait Euthymius: in cœlum enim ascendit quoad humanitatem, subaudi: *quid dicetis?* ait Euthym. adhucne scandalizabimini? credo quod non; certe scio quod jure et merito non facietis. Nam ex meo in cœlum per propriam virtutem ascensu cognoscere poteritis, me è cœlo descendisse, eoque redire ubi eram prius, ac proinde me non tantum esse veracem, verumque Prophetam, sed etiam esse Deum, Deique et Filium, cui omnia sunt factu possibilia, imo facilia, ac proinde me posse carnem meam dare in cibum, ac per illam mortuos suscitare. Ex miraculo ascensus sui in cœlum recte probat Christus suam deitatem et omnipotentiam, ac proinde mysterium Eucharistiæ. Deitati enim nil impossibile est, nil novum, nil paradoxum, imo deitatem nova et paradoxa, quæ naturam et rationem humanam superant, facere decet. Ita S. Cyrillus: *Alia eos*, inquit, *re mirabili ad fidem impellit*, eaque apposita. Ascensus enim Christi in cœlum significabat eum è cœlo descendisse (redibat enim eo unde venerat) ac proinde ipse esse panem vivum, qui de cœlo descendit, quod ipse Capharnaitis persuadere volebat.

Aliter Maldonatus, q. d. Cum audieritis me in cœlum ascendisse, quid dicetis? utique magis scandalizabimini, minus mihi credetis, magnum esse dicetis, qui ope dæmonum instar Simonis Magi, in cœlum volare me simularim.

64. SPIRITUS EST, QUI VIVIFICAT: CARO (Arabicus, *corpus*) NON PRODEST QUIDQUAM. VERBA QUÆ EGO LOCUTUS SUM VOBIS, SPIRITUS ET VITA SUNT.] Syrus, *spiritus sunt et vita sunt.* Hæc Christi verba nobis objectant Calvinistæ, ut probent in Eucharistia realiter et corporaliter non esse carnem Christi, sed tantum spiritaliter et typice per repræsentationem et fidem, quia, inquiunt, *caro non prodest quidquam.* Sed si hoc verum est, ergo frustra Verbum caro factum est, ergo frustra caro Christi passa, crucifixa et mortua est: quod absit. Et quis non videt carnem Christi plus prodesse quam panem merum Calvini, esto melle et sacchara ex gula Calvini conditum? In pane enim ipsius nullus est spiritus, nisi erroris et furoris satanæ.

Primo, ergo S. Cyrill. S. August. Leont. et Rupert. docte hæc verba sic exponunt, q. d. Christus: Caro mea sola non prodest ad servandum eum qui comederit in vitam æternam, quia mera caro mea vitam et resurrectionem non confert, sed spiritus, id est, deitas mea carni conjuncta, vivificat tum animam, tum corpus in resurrectione: et sic caro mea prodest plurimum, quatenus scilicet spiritui Verbi copulata, ex eo haurit vim vivificandi. Simili phrasi sensuque dicimus: Oculus non videt, auris non audit, corpus non sentit, sed spiritus, id est, anima est quæ per oculum videt, per aurem audit, per corpus sentit. Et consequenter: *Verba*, id est res et mysteria carnis meæ in Eucharistia manducandæ, *quæ locutus sum vobis, spiritus et*

vita sunt, id est, sunt spiritus vivus et vivificans, scilicet ipsa deitas mea, quæ purus est spiritus : hæc enim vos in Eucharistia vivificabit, non vero nuda caro mea. Ita S. August. *Caro sola*, inquit, *non prodest, sed accedat spiritus ad carnem, et prodest plurimum. Nam si caro non prodesset, Verbum caro non fieret.* Idem l. 10. de Civit. c. 24. *Caro*, ait, *non per seipsam mundat, sed per Verbum à quo suscepta est.* Et S. Cyrill. *Caro*, inquit, *si sola intelligitur, nihil prorsus vivificare potest, quippe quæ vivificante indiget; sed quoniam cum vivificante Verbo conjuncta est, tota est effecta vivifica. Non enim ad corruptibilem suam naturam junctum Dei Verbum detraxit, sed ipsa ad melioris virtutem elevata est. Quamvis ergo natura carnis, ut caro est, vivificare nequeat; facit tamen hoc, quia totam Verbi operationem suscepit.*

Respondet enim hic Christus Capharnaitis murmurantibus, quomodo caro Christi comesta posset dare vitam æternam. Verum quia Capharnaitæ magis murmurabant de ista comestione carnis Christi, ejusque modo, quem carnalem et ferinum sibi imaginabantur, quod scilicet caro Christi instar carnis vaccinæ deberet mactari, laniari, dentibus conteri et discerpi, ut patet vers. 52. et 60. *Quomodo*, inquiunt, *potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Et vers. 61. *Durus est hic sermo, et quis potest eum audire?* Videtur enim quid inhumanum et barbarum exigere, ut carnem humanam Christi laniemus et voremus instar luporum. Hinc

Secundo, aptius et facilius : *caro*, id est, carnalis intelligentia, qua scilicet vos putatis carnem meam instar carnis ovilæ visibiliter scindendam, masticandam, et manducandam esse, *non prodest quidquam* ad conferendum vitam æternam; sed spiritus et spiritalis intelligentia, qua credimus carnem Christi divinitati unitam spiritali, id est, Sacramentali modo, sub speciebus panis et vini in Eucharistia velatam et occultatam manducandam esse; hæc vitam dat animæ et corpori. Ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym. Nec aliud vult S. August. in Psalm. 98. si attente legatur, ait enim : *Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, et bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendavi; spiritaliter intellectum vivificabit vos. Et si necesse est, illud visibiliter celebrari, oportet tamen invisibiliter intelligi.* Quæ verba Calvinistæ sic accipiunt, q. d. In Eucharistia comedimus carnem Christi, non realiter, sed figurate et mystice per fidem. Sed errant. Sensus enim August. est, q. d. In Eucharistia non comedimus carnem Christi, visibiliter eam laniando, scindendo, masticando, uti intelligebant Capharnaitæ; sed sub sacramento, id est, sacramentaliter et invisibiliter, sub speciebus panis et vini latentem et occultatam. Nam alioqui S. August. repugnaret sibi ipsi serm. 1. in Psalm. 33. et lib. 22. Civit. cap. 8. et alibi, uti manifeste adstruit veritatem corporis Christi in Eucharistia.

Unde subdit Christus : *Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt : spiritus*, id est, spiritalia sunt, et spiritaliter, id est sacramentaliter intelligenda, eo modo quo jam explicui, non vero carnaliter, uti vos Capharnaitæ quasi macellarii intelligitis; itaque *sunt vita*, id est vitalia, et vitam audienti meque manducanti conferunt. Est hebraismus : ponitur enim abstractum pro concreto. Sic sæpe alibi *caro* et *spiritus* sumuntur pro carnali et spiritali intellectu et sensu, ut 2. Cor. 3. 6. *Littera occidit, spiritus autem vivificat*, Matth. 16. 17. *Caro et sanguis non revelavit tibi*, et alibi. Porro familiare est S. Scripturam ludere in significatis verborum. Unde non mirum carnem hic aliter sumi, quam sumatur v. 56. et seq. *Caro mea vera est cibus :* ibi enim vera caro intelligitur, hic vero mystica. Sic Christus lusit in aqua cap. 4. à corporali assurgens ad spiritalem. Sic lusit Apostolus in voce *peccatum*, 2. Corint. 5. ultim. dicens : *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum* (id est, hostiam pro peccato) *fecit.*

Tertio, plenissimus erit sensus, si utrumque jam datum jungas, et in unum cum Beda confles. q. d. Virtus vivificandi, quam habet caro mea comesta in Eucharistia, non tam manat à carne, quam à spiritu Verbi, qui est vivus et vivificans : ac consequenter hæc carnis meæ manducatio non fit modo carnali lanionum, sed modo spiritali et spiritui accommodato, scilicet occulte et sacramentaliter. Utriusque enim contrarium ex verbis Christi crasse intellectis, allegabant et aversabantur Capharnaitæ, ut patet ex dictis. Atque sic hic spiritalis, id est Sacramentalis comedendi carnem Christi modus, sumendo species panis et vini, sub quibus realiter latet corpus et sanguis Christi, ipsaque deitas, nullum horrorem comedenti, nullam etiam læsionem aut noxam carni Christi comestæ infert. Latet enim Christus, estque invisibilis et indivisibilis instar angeli. Ita Euthym. *Spiritalia*, ait, *et vivifica sunt. Oportet namque; non simpliciter eo intueri* (*id enim est carnaliter intelligere*) *sed aliud quippiam imaginari, et interioribus oculis ea aspicere tanquam mysteria.*

65. Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt.] q. d. Causa, cur quidam ex vobis verba mea de Eucharistia non capiant et adversentur, non est quod meus sermo sit durus, ut dicitis; sed quia estis increduli, et tot meis miraculis, signisque credere non vultis : humili enim fide hic opus est, illaque humili prece à Deo Patre postulanda et exspectanda est : vobis autem humilitas tam precis quam fidei deest, ideoque nec oratis Deum, nec creditis mihi. Ita S. August. Beda et Rupert.

Sciebat enim ab initio (suæ prædicationis et conversationis cum suis discipulis : ita S. Chrys.) Jesus, qui essent non credentes (futuri, id est, non credituri, vel in fide non perseveraturi, q. d. Christus, quia Deus, præsciebat futura ab æterno, et hanc præscientiam humanitati suæ communicabat ab initio conceptionis ejusdem) et quis traditurus esset eum.] Hac voce innuit Joannes Judam traditorem fuisse unum è non credentibus; nimirum eum Christi sermone de carne ejus comedenda offensum, aversionem à Christo concepisse, illamque fovisse, ac tandem in proditionem ejus erupisse. Hoc enim verborum connexio hic exigit : alioqui impertinens esset hic traditoris mentio, nisi Judas ex sermone hoc Christi incredulitatis, indeque proditionis sumpsisset originem. Ita S. August. Beda, Franc. Lucas, Emmanuel Sa, et alii.

Addit hoc Christus, ne putetur Judam admisisse ad apostolatum inscius et ignarus futuræ

ejus proditionis; sed eam præscivisse, ac consulto permisisse, ut per eam passio sua, et redemptio hominum per eam à Deo decreta, impleretur.

66. Et dicebat : Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo.] *Nisi* scilicet *Pater traxerit eum*, ut dixit v. 44. Vide ibi dicta. Modeste Christus incredulitatem Judæorum non tribuit culpæ incredulorum, sed ipsos excusat, quod eis non sit datum à Patre, ac simul seipsum solatur. q. d. Non me torqueo, non tristor, quod multi mihi non credant, sed consolor me, quod Pater eos quos elegit, faciet mihi credere, illosque ad me venire faciet, quibus ego contentus sum, ceteros non ambio : quia quos vult Pater, hos volo et ego, quos ipse non vult ego quoque nolo. Peccabant tamen qui nolebant venire, id est, credere in Christum, tum quia habebant gratiam sufficientem, qua possent credere si vellent; etsi non haberent efficacem, qua reipsa et actu crederent : tum quia humiliter non petebant à Deo gratiam efficacem, qua actu crederent : tum quia sua superbia, aliisque peccatis illa gratia se fecerant indignos, imo pervicaces Dei gratiam et fidem repellebant et refutabant, uti docte explicat S. Cyprian. l. 1. ep. 3. ad Cornelium.

67. Ex hoc (tempore, ait Euthym. et alii : aliter Syrus, *propter hunc sermonem;* Arabicus, *propter hoc*) multi discipulorum ejus abierunt retro (reliquerunt Jesum) et jam non cum illo ambulabant.] Discipuli hi non fuere Apostoli : nam hos excipit Christus. v. seq. nec 72. Christi discipuli. Hi enim necdum à Christo erant designati et electi : sed constantiores Christi auditores et asseclæ, *qui*, ut ait Theoph. *sequebantur eum in ordine discipulorum, et manebant apud eum longiori tempore quam turbæ, itaque ad reliquam turbam collati dicebantur ejus discipuli.* Hi ergo hucusque Christi doctrina suavi allecti panibus ab eo per miraculum multiplicatis pasti, et deinceps ab eo similem pastum sperantes, cum audirent Christum loco panis surrogare suam carnem, eamque ab eis manducari velle, ipsum putarunt vel insanire, vel horrenda quædam et ferina machinari, ac forte conjurationem aliquam contra Romanos moliri, eamque haustu carnis et sanguinis sui sancire, uti paulo ante Romæ fecerat Catilina, cujus conjurationem detexit et oppressit Cicero : hac de causa, ut sibi consulerent, à Christo defecerunt.

Unum ex his fuisse S. Marcum, qui postea à S. Petro revocatus Evangelium scripserit, factusque sit Evangelista, diserte tradit S. Epiph. her. 51. sed alii repugnant, qui asserunt S. Marc. non vidisse, nec audisse Christum, sed post ejus mortem conversum fuisse à S. Petro. Ita S. Hier. in Script. Eccles. in Marco, Theodor. in præf. Histor. SS. Patrum, et passim Interpretes in illud S. Petri ep. 1. c. 5. 13. *Salutat vos Marcus filius meus.*

68. Dixit ergo Jesus ad duodecim (Syrus, *dodecadi suæ;* Arabicus, *ad congregationem duodecim*, id est ad cœtum 12. Apostolorum) Nunquid et vos vultis abire?] Aliis ergo scandalizatis et offensis à Christo abeuntibus cum illo *duodecim remanserunt*, ait S. August. *nam neque Judas recessit*, partim ex verecundia, ne solus ex Apostolis abiret, audiretque apostata, partim ut otiosus à Christo aleretur, uti hactenus alitus fuerat, utque gestans loculos quasi procurator familiæ Christi, inde nummos sibi surriperet, seque ditaret : erat enim fur.

Quærit hoc Christus à duodecim Apostolis quinque de causis. Prima est, ut eos suæ libertati relinqueret. q. d. Optionem vobis do, si vultis abire, abite; si mecum manere, manete : nolo enim vos vi aut verecundia detinere. Audi Chrys. *Neque adulatus* est Jesus, neque *expulit, sed interrogavit, non quod eos contemneret, sed ne vi teneri viderentur.* Nam si inviti mansissent, perinde fuisset ac si abiissent.

Secunda, ut suam magnanimitatem ostenderet, nec se egere Apostolorum opera, utpote qui per se omnia posset, ideoque illis dimissis, alios meliores substitueret si vellet.

Tertia, ut intelligerent Apostoli, se manendo non commendare, nec gratiam exhibere Jesu, sed sibi ipsis, *eo quod beneficium potius accipiant, quam præstent*, ait Theophyl.

Quarta, ut hac libertate magis eos sibi devinciret, et ad manendum invitaret. Fit enim sæpè ex naturæ affectu, ut rogati nolimus, non rogati velimus; ut invitati fugiamus, non invitati accedamus : nimirum

Nitimur in vetitum semper, cupimusque ; negata.

Quinta, ut hac interrogatione eorum affectum probaret, constantiam exploraret, ac rectæ de se fidei confessionem ab eis exprimeret. Ita. Cyrill. uti de facto expressisse patet ex vers. sequenti.

69. Respondit ergo ei Simon Petrus : Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ (effectricia, scilicet si quis eis credat et obediat) habes.] *Petrus* quasi ordine major, ait S. Cyrill. fide firmior, Jesu amantior, spiritu ferventior, nomine ceterorum Apostolorum respondit, existimans hanc omnium esse mentem et sensum : quod enim ipse sentiebat de Jesu, hoc collegas suos de eodem sentire censebat.

Ad quem ibimus? q. d. ait S. August. *Repellis nos à te : da nobis alterum te : ad quem ibimus, si te relinquamus?* unde S. Chrysost. *Multæ amicitiæ*, ait, *est hoc verbum : honorabilior enim Christus erat, quam pater et mater.*

Verba vitæ æternæ habes.] Primo, q. d. Verba tua, ô Jesu, sunt suavia, grata, vivifica, quia identidem promittunt vitam æternam. Quis ergo nisi stolidus illa relinquat, et alio abeat? Ita Cyrill. *Non dura*, inquit, *ut illi* (Capharnaitæ) *dicant verba, sed æternæ vitæ habes, quæ conducere credentes possunt ad vitam incorruptibilem :* quare quæ de carne tua manducanda dixisti, ut per eam consequamur vitam æternam, et si necdum satis intelligo, non tamen iis scandalizor vel offendor, sed firmiter credo esse vera, suo tempore illa me plenius intellecturum non dubitans, et ut id facias tacite rogans et obsecrans.

Secundo, q. d. Verbis tuis, ô Jesu, promittis nobis vitam æternam, si carnem tuam comedamus : hæc verba nos ad te alliciunt, et uniunt potius quam abigunt. Quis enim non optet vitam æternam, et modum illam adipiscendi? unde

Arabicus vertit, *ad quem ibimus cum verba vitæ æternæ sint tibi?*

Tertio, q. d. In manu tua est vita æterna, ut eam des cuicumque, et quomodocumque volueris (te ergo solum sequimur) quia à te solo speramus vitam æternam : hanc enim nec philosophi credere potuerunt, nec Judæi sperare, nec Moses promittere. *Hinc* discimus, ait Cyrill. *unum dumtaxat Christum sequendum esse magistrum, qui ad vitam æternam deducere potest.*

Quarto, *verba vitæ æternæ habes*, quia tu es vita æterna, ideo in carne et sanguine tuo non das nisi quod es, ait ex S. August. Interlin. q. d. Tu es verbum Patris, ideoque habes in te vitam æternam, quia tu es ipsa vita æterna. Quid mirum ergo si manducantibus te conferas vitam æternam ? confers enim idipsum quod es.

70. Et nos credidimus (Syrus, *credimus*) et cognovimus (Arabicus *certi sumus*) quia tu es Christus Filius Dei.] Græce in singulis verbis est articulus ὁ χριστὸς, id est ille Christus, à Deo scilicet promissus, et tot sæculis exspectatus : ὁ υἱὸς id est ille Filius, scilicet naturalis et proprius per substantiam, non adoptivus per gratiam. *Illud diligenter considera*, inquit Cyrill., *quod ubique præcipue cum præpositione articuli, Tu es ipse Christus, dicunt, ipse Dei vivi Filius, ab aliis filiis Dei, qui vocati per gratiam adoptati sunt, vere ac naturaliter Filium separantes, cui nos conjuncti per similitudinem Filii dicimur.*

Cognovimus,] ex testimonio Joannis Baptistæ, Prophetæ et magistri nostri, ex tot tantisque miraculis quæ patrasti, ex doctrina tua cœlesti, ex vitæ tuæ sanctitate, et ex moribus tuis, quos assidue tecum conversantes experimur esse cœlestes, angelicos et divinos.

Filius Dei.] Græca addunt, τοῦ ζῶντος, id est viventis. Sic et Syrus et Arabic. q. d. Credimus te esse Filium Dei : quare pariter credimus omnia tua dicta esse divina et verissima, etiamsi ea non intelligamus, ideoque esse vivifica ; ac salutatem et vitam æternam conferre, qui tu es Filius Dei vivi, qui scilicet per essentiam est vita, quam ipse tibi communicat, ac proinde nil à te nisi vitale et vivificum prodire potest, nec aliud à te exspectamus.

71. Respondit eis Jesus : Nonne ego vos duodecim elegi : et (tamen) ex vobis unus diabolus est ?] q. d. Tu, ô Petre, nomine omnium Apostolorum respondes, quasi omnes in me credant, mihique sint fideles amici : sed scito te falli : nam unus ex eis diabolus est, mihi incredulus et infidus, qui me prodet. Ita Theophyl.

Duodecim elegi,] quasi ad apostolatum secundum præsentem flatum aptos et idoneos. Unde videtur quod Judas quoque proditor, cum primitus à Christo electus est bonus probusque fuerit ; improbum enim eligere prudentia et charitas vetant. Ita S. Cyrill. Leontius, Ammonius, Toletus, Maldonatus et alii, ac S. Hieron. lib. 3. contra Pelag. et Tertull. l. de Præscript. adversus hæret. cap. 3. Licet nonnulli putent Judam, cum esset malus, idque sciret Christus, ab eo tamen fuisse electum in Apostolum eo consilio, ut esset aliquis ex suis qui eum proderet, itaque passioni suæ, mortique, indeque redemptioni hominum, occasionem modumque exhiberet. Tribuunt hanc sententiam Bedæ et S. Augustino, sed neuter idipsum dicit, imo uterque potius innuit Judam electum à Christo, cum bonus esset, etiamsi sciretur malus sua culpa futurus. Audi S. August. *Consecratus est duodenarius numerus eorum, qui per quatuor cardines mundi Trinitatem fuerant denuntiaturi ; non autem quia periit inde unus, ideo illius numeri honor ademptus : in locum enim pereuntis alius subrogatus est.* Et paucis interjectis : *Electus est iste, de quo nolente et nesciente magnum aliquid boni fieret : sicut enim iniqui male utuntur bonis operibus Dei, sic è contra Deus bene utitur malis operibus hominum : malo Juda bene usus est Dominus, tradi se pertulit, ut nos redimeret.* Audi et Bedam : *Ad aliud elegit undecim, ad aliud unum; illos, ut in Apostolica dignitate perseverarent; istum, ut per proditionis ejus officium salutem humani generis operaretur.*

Diabolus.] Syrus, *satanas ;* Nonnus, *qui dicetur apud posteros alius novus diabolus.* Christus Judam nominare noluit, ut ejus famæ parceret : *Neque eum manifestavit*, ait Chrysost., *neque latere voluit : illud, ne impudentius contenderet; hoc, ne latere arbitratus licentius ageret.* Simul ut Apostolis timorem injiceret, ne et ipsi instar Judæ apostatarent, aut sibi suæque constantiæ superbe præfiderent. Audi Cyrill. *Acrioribus eos confirmat verbis, diligentioresque facit, periculo ante oculos posito : sic enim dicere videtur : Magna vobis, ô discipuli, vigilantia, magnoque studio ad salutem opus est : lubrica enim admodum perditionis est via.* Et nonnullis interjectis : *Vigilantiores facit omnes, quia quis traditurus sit clare non dicit, sed uni generaliter tantæ impietatis onus imminere affirmans, sollicitos omnes reddit, et horrore ad majorem vigilantiam erigit.* Denique August. *Non illum expressit*, ait, *sed nec siluit, ut omnes timerent quamvis unus periret.*

Quæres, cur Judas vocetur diabolus. Resp. Primo, quia fuit διάβολος, id est, calumniator : nam opera et miracula Christi calumniatus est apud Scribas et principes sacerdotum.

Secundo, fuit *diabolus*, hebr. et syriace, *satan*, id est adversarius, quia Christo se opposuit.

Tertio, fuit *diabolus :* quia Christo incredulus fuit, fur et mendax : diabolus enim mendax est et pater ejus, scilicet mendacii, Joann. 8. Unde Christus ait : *Diabolus est*, in præsenti, non erit, in futuro.

Quarto, fuit *diabolus*, id est minister diaboli instrumentum et organum diaboli. Nam diaboli impulsu prodidit Christum, Deum et Dominum suum, quasi possessus à dæmone. Unde Joannes c. 13. 2. ait intrasse in eum Satanem. Ita S. Chrysost. Euthym. et alii. Sic vulgo *diabolus* vocatur homo scelestus et pessimus.

Quinto, fuit *diabolus*, id est proditor Christi Sic enim διάβολος pro proditore accipitur Eccl. c. 26. 6. per catachresin : nam Noster vertit, *civitatis delaturam*, sive *proditionem*, ut vertit Tigurina et Lyranus. Sic diabolus est proditor angelus, quia angelicum statum sua malitia prodegit, perdidit et prodidit. Ex choris enim angelorum, ac ex cœlo Lucifer proditor sua perfidia secum in tartara detraxit tertiam partem stellarum, Apoc. 12. 4. Cœlum ergo et cœlites prodidit gehennæ et tartaro.

Alludit Christus ad casum Luciferi, qui electus à Deo in principem angelorum, sua superbia se fecit diabolum et principem dæmonum. Simili enim modo Judas electus à Christo ad angelicum Apostolorum officium, inde sua culpa

prolapsus se fecit diaboli socium et diabolum, ut discamus cum timore et tremore operari salutem nostram, ac licet sanctissimo consistamus loco, timere lapsum. Quo enim altior est locus, eo grandior est casus, et profondior ruina.

Perperam ergo nonnulli diaboli nomen hic in bonam partem accipiunt, uti faciunt apud Italos et Belgas nonnulli, qui hominem sagacem, solertem, ingeniosum, vafrum, subtilem, vocant diabolum.

72. Dicebat autem Judam Simonis Iscariotem: hic enim erat traditurus (Syrus, *proditurus*) eum, cum esset unus ex duodecim.] Præmunit Christus Apostolos, ut, cum postea visuri essent Judæ proditionem, scirent illam se prævidisse et prædixisse, ac proinde se non invito, sed certo consilio permittente, illam fieri ad mortem sibi consiliandam, per quam humanum genus redimeretur.

Hic finit Joannes Acta secundi anni prædicationis Christi usque ad tertium, sive acta à secundo Paschate usque ad tertium: nam acta tertii prosequitur capite sequenti. Multa ergo acta secundi anni Christi prætermittit, eo quod illa fuse à ceteris tribus Evangelistis enarrata forent. Finit ergo secundum annum Christi in multiplicatione panum facta ab eodem in Paschate, cujus occasionem Christus longam cum Judæis habuit disputationem de pane spirituali, et carne sua in Eucharistia manducanda. Vide Chronotaxin.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus e Galilæa ascendit Jerusalem ad festum Scenopegiæ. Secundo, v. 12. murmurantibus de se Judæis respondit, se a Deo Patre doctum et missum, ejus ductu et instinctu curare ægros, etiam sabbato. Tertio, v. 32. Pharisæi volentes eum occidere, mittunt satellites, qui eum comprehendant; sed hi audita Christi prædicatione attoniti, eo intacto redeunt dicentes Pharisæis: Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo. Denique, v. 50. Nicodemus Jesum defendens, a Pharisæis arguitur quasi Galilæus et Jesu fautor.

1. Post hæc autem ambulabat Jesus in Galilæam, non enim volebat in Judæam ambulare: quia quærebant eum Judæi interficere. 2. Erat autem in proximo dies festus Judæorum, Scenopegia. 3. Dixerunt autem ad eum fratres ejus: Transi hinc, et vade in Judæam, ut et discipuli tui videant opera tua, quæ facis. 4. Nemo quippe in occulto quid facit, et quærit ipse in palam esse: si hæc facis, manifesta te ipsum mundo. 5. Neque enim fratres ejus credebant in eum. 6. Dicit ergo eis Jesus: Tempus meum nondum advenit: tempus autem vestrum semper est paratum. 7. Non potest mundus odisse vos: me autem odit: quia ego testimonium perhibeo de illo quod opera ejus mala sunt. 8. Vos ascendite ad diem festum hunc, ego autem non ascendo ad diem festum istum: quia meum tempus nondum impletum est. 9. Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa. 10. Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit ad diem festum non manifeste, sed quasi in occulto. 11. Judæi ergo quærebant eum in die festo, et dicebant: Ubi est ille? 12. Et murmur multum erat in turba de eo. Quidam enim dicebant: Quia bonus est: Alii autem dicebant: Non, sed seducit turbas. 13. Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Judæorum. 14. Jam autem die festo mediante, ascendit Jesus in templum, et docebat. 15. Et mirabantur Judæi, dicentes: Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit? 16. Respondit eis Jesus, et dixit: Mea doctrina non est mea, sed ejus, qui misit me. 17. Si quis voluerit voluntatem ejus facere: cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego à meipso loquar. 18. Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit gloriam ejus, qui misit eum, hic verax est, et injustitia in illo non est. 19. Nonne Moyses dedit vobis legem: et nemo ex vobis facit legem? 20. Quid me quæritis interficere? Respondit turba, et dixit: Dæmonium habes: quis te quærit interficere? 21. Respondit Jesus, et dixit eis: Unum opus feci, et omnes miramini. 22. Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem: (non quia ex Moyse est, sed ex patribus) et in sabbato circumciditis hominem. 23. Si circumcisionem accipit homo in sabbato,

ut non solvatur lex Moysi : mihi indignamini quia totum hominem sanum feci in sabbato? 24. Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate. 25. Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis : Nonne hic est, quem quærunt interficere? 26. Et ecce palam loquitur, et nihil ei dicunt. Nunquid vere cognoverunt principes quia hic est Christus? 27. Sed hunc scimus unde sit : Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit. 28. Clamabat ergo Jesus in templo docens, et dicens : Et me scitis, et unde sim scitis : et à me ipso non veni, sed est verus qui misit me, quem vos nescitis. 29. Ego scio eum : quia ab ipso sum, et ipse me misit. 30. Quærebant ergo eum apprehendere : et nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora ejus. 31. De turba autem multi crediderunt in eum, et dicebant : Christus cum venerit, nunquid plura signa faciet quam quæ hic facit? 32. Audierunt Pharisæi turbam murmurantem de illo hæc : et miserunt Principes et Pharisæi ministros, ut apprehenderent eum. 33. Dixit ergo eis Jesus : Adhuc modicum tempus vobiscum sum : et vado ad eum, qui me misit. 34. Quæretis me, et non invenietis : et ubi ego sum, vos non potestis venire. 35. Dixerunt ergo Judæi ad semetipsos : Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum? nunquid in dispersionem Gentium iturus est, et docturus Gentes? 36. Quis est hic sermo quem dixit : Quæritis me, et non invenietis : et ubi sum ego, vos non potestis venire? 37. In novissimo autem die magno festivitatis stabat Jesus, et clamabat, dicens : Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. 38. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. 39. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum : nondum enim erat spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus. 40. Ex illa ergo turba cum audissent hos sermones ejus, dicebant : Hic est vere propheta. 41. Alii dicebant : Hic est Christus. Quidam autem dicebant : Nunquid à Galilæa venit Christus? 42. Nonne Scriptura dicit : Quia ex semine David, et de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus? 43. Dissensio itaque facta est in turba propter eum. 44. Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum : sed nemo misit super eum manus. 45. Venerunt ergo ministri ad Pontifices et Pharisæos. Et dixerunt eis illi : Quare non adduxistis illum? 46. Responderunt ministri : Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo. 47. Responderunt ergo eis Pharisæi : Nunquid et vos seducti estis? 48. Nunquid ex Principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? 49. Sed turba hæc, quæ non novit legem, maledicti sunt. 50. Dixit Nicodemus ad eos, ille, qui venit ad eum nocte, qui unus erat ex ipsis : 51. Nunquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, et cognoverit quid faciat? 52. Responderunt, et dixerunt ei : Nunquid et tu Galilæus es? Scrutare Scripturas, et vide quia à Galilæa propheta non surgit. 53. Et reversi sunt unusquisque in domum suam.

1. POST HÆC AUTEM AMBULABAT JESUS IN GALILÆAM, NON ENIM VOLEBAT IN JUDÆAM AMBULARE, QUIA QUÆREBANT EUM JUDÆI (principes Judæorum) INTERFICERE,] *Post hæc?* Non statim, sed post sex menses. Nam multiplicatio panum et sermo de Eucharistia, de quo cap. præced. contigit sub Pascha, puta, in Martio; quæ autem hic subjungit Joannes, contigerunt in festo Scenopegiæ, quod celebratur in Septembri. Vixit autem deinde Christus sex menses adhuc, scilicet ad proxime sequentem Martium, quo passus et crucifixus est. Hæc ergo et sequentia omnia Christus dixit et egit sex ultimis vitæ suæ mensibus. Omittit igitur hic Joannes ea, quæ gessit Christus hoc tertio anno prædicationis suæ à Paschate usque ad Septembrem, puta gesta sex mensium, inter quæ fuit defensio discipulorum, quod illotis manibus manducarent contra Pharisæos, item filiæ Chananeæ à demone liberatio, nova panum multiplicatio, qua pavit quatuor millia virorum : interrogatio discipulorum quid de se sentirent homines, respondente Petro : *Tu es Christus Filius Dei vivi*, qua de causa Christus eum petram Ecclesiæ constituit. Ad hæc transfiguratio Christi in Thabor, sanatio dæmoniaci, solutio didrachmi telonariis, redargutio Apostolorum inter se contendentium quis esset major, dogma de vitando scandalo parvulorum, eo quod angeli eorum semper videant faciem Patris, etc., quæ in Chronotaxi recensui à n. 31. usque ad n. 38. Causa cur ea omittat Joannes est, quia illa exacte jam narrarant alii tres Evangelistæ.

AMBULABAT JESUS IN GALILEAM.] Græce, *in Galilea.* Jam enim erat Christus in Galilæa : ibi enim panes multiplicavit, et de Eucharistia sermonem habuit in Synagoga Capharnai, quæ erat urbs sita ad mare Galileæ, ut patet c. 6. v. 60. Ambulabat ergo Jesus in Galilæam, sive in ulteriores Galilææ partes. q. d. Jesus ambulabat, obibat, et circuibat urbes, vicos et castella Galilææ prædicans regnum Dei.

NON ENIM VOLEBAT IN JUDÆAM (græce, *in Judæa*) AMBULARE, q. d. Nolebat perambulare urbes et pagos Judææ, sed Galilææ : QUIA QUÆREBANT EUM JUDÆI (Judæorum primores) INTERFICERE,] eo quod sabbatum more Judaico non servaret, sed in eo curaret ægrotos, et quod Patrem suum

diceret esse Deum, ac consequenter se quoque esse Deum, ut Patet cap. 5. 18. Quare videtur Jesus nec in Paschate, nec in Pentecoste hujus anni tertii sui, juxta legem, de more adiisse templum et Hierosolymam; quia sciebat ibi sibi strui insidias, et parari necem ante tempus moriendi sibi à Patre præfinitum, non quod ipse Judæos timeret (qui alias invisibilem se faciens ex manibus eorum elapsus est) vel mortem horreret; sed ut daret nobis exemplum declinandi pericula, et fugiendi persecutores, donec Deus aliud revelet, vel ipse nos in manus hostium tradat, ut fecit S. Athanasius fugiens Arrianos. Ita S. Augustin. Chrysost. et alii.

2. Erat autem dies festus Judæorum Scenopegia.] Græce σκηνοπηγία id est, tabernaculorum fixio, quo scilicet Judæi die 15. mensis septimi figebant tabernacula (quæ ex lignis, ramis, pellibus vel linteis raptim construebant) in iisque per septem dies habitabant, in memoriam protectionis divinæ, quæ patres eorum peregrinantes in deserto, per 40. annos in tabernaculis habitantes manna aluerat, et duce columna ignis et nubis duxerat in terram promissam, Levit. 23. 34. Vide ibi dicta. Unde Arabicus vertit, *cum propinquasset dies festus Tabernaculorum Judæorum.* Corrupte Syrus pro *Scenopegia*, vertit, *Conopea.* Conopeum enim proprie est tentorium seu velum, et papilio ille lineus vel laneus, qui toto circumdatur ad arcendos culices, quo maxime utuntur Alexandrini, quod ex Nilo culices confluant, quos Græci κωνοπας vocant.

Ridiculum est quod Abulensis in Levit. 23. 34. commentans, vocem Græcam *Scenopegia* derivat à κοῖνον, id est commune, et φαγία, id est comestio, eo quod illo festo in communi pranderent, et communia agitarent convivia. Nam σκηνοπηγία derivatur à σκηνή, id est tabernaculum, et πηγία, id est fixio. Errat denique Plutarchus, utpote Ethnicus, ideoque rerum Judaicarum ignarus, qui l. 4. Sympos. quæst. 5. censet festum Tabernaculorum apud Judæos fuisse Bacchanalia : multisque probare conatur ipsos coluisse Bacchum, eo quod tunc thyrsos gestarent (quos gentiles gestabant in honorem Bacchi). Addit Plutarch. *Alii progrediuntur citharis ludentes, quos ipsi Levitas appellant, sive à Lysio, sive ab Evio : utraque enim vox Baccho congruit,* quin et sabbatum censet fuisse festum Bacchi. *Quod enim Sabbos*, inquit, *etiamnum multi appellent Bacchos, eamque vocem edant, dum orgia Bacchi celebrant, licet ostendere ex Demosthene et Menandro.* Verum condonandum est Plutarcho, utpote Græco Hebraicæ linguæ imperito. Constat enim Hebr. *sabbatum* ab Hebr. שבת *scabat*, id est, quiescere, nuncupatum : Levitas vero à Patriarcha Levi patrium nomen sumpsisse.

3. Dixerunt autem ad eum fratres ejus : Transi hinc, et vade in Judæam, ut et discipuli tui videant opera tua, quæ facis.] *Fratres ejus,* non filii Joseph, ut vult Leontius, Cyrill. et Euthym. Joseph enim virgo permansit, æque ac sponsa ejus B. Maria, nec etiam Jacobus et Judas, ut opinatur Chrysostomus : hi enim electi jam in Apostolos à Christo, in illum credebant, ejusque ductum et nutum sequebantur; *fratres*, id est, consanguinei vel cognati B. Virginis, ait S. August. vel etiam Josephi. Vide genealogiam Christi, quam assignavi Lucæ 3. sub finem capitis. *Fratres* ergo, hoc est cognati ejus, non omnes, sed aliqui. Alii enim in eum credebant, alii non.

Transi hinc, et vade in Judæam.] q. d. E Galilæa et Capharnao ignobili, vade nobiscum in nobilem Judæam et Jerusalem, ad instans festum Scenopegiæ, ad quod undique Judæi confluere solent, ut iis per tuam doctrinam et miracula te patefacias. Viderant ipsi, vel audierant Christum præcedenti Paschate et Pentecoste non ivisse in Jerusalem, ac in Galilæa latebras quærere; ex iis ergo eum extrahere volunt, ut in Jerusalem vadat, ibique innotescat et inclarescat.

Ut et discipuli tui videant (græce, θεωρήσωσι, id est, aspiciant, cernant, spectent) opera tua quæ facis.] q. d. Tu, ô Jesu, cognate noster, mira hic operaris in angulo Galilææ, coram paucis et pauperibus discipulis tuis Galilæis : vade nobiscum in Jerusalem Metropolim Judæorum, ibique similia operare, ut discipuli tui, quos ibi nuper prædicando tibi parasti, quosque rursum miracula patrando parabis, non tantum ex plebe, sed etiam ex sacerdotibus, Scribis et principibus in fide tua instruantur, vel jam instructi confirmentur, teque ut Prophetam et Messiam recipiant. His enim optabant Christum maxime innotescere, ut illi quasi principes Jesum esse Messiam, hoc est Christum, declararent, ac ut talem populo recipiendum proponerent. Ipsorum enim erat judicare de Fide, de Prophetis, de Messia, ac quod ipsi decernebant, hoc populus sequebatur et faciebat, Matth. 21. 1.

4. Nemo quippe in occulto quid facit, et (sed) quærit ipse in palam esse.] Græce, ἐν παρρησίᾳ εἶναι, id est proprie, *in libertate esse :* sed quia hic opponitur *occulto*, hinc idem est quod *palam*, publice, clare, manifeste. Sic etiam hanc phrasin usurpat Joan. cap. 5. 13. et cap. 16. 25. 29. et cap. 18. 20. et Marci cap. 8. 32. ita ex Leontio, Maldon, Franc. Lucas et alii.

Si hoc facis, manifesta teipsum mundo.] Tò *si* hic non dubitantis est, sed asseverantis, ait Toletus, idemque valet quod *cum, quia, quandoquidem*, q. d. Cum tanta et tam mira facias in Galilæa, uti oculis videmus, et auribus audimus, fac eadem in Judæa, ut tibi toti Israeli indeque toti mundo innotescas, quis sis, et quam à Deo dignitatem, potestatem, et virtutem acceperis. Nam ut ait Raphael Tob. c. 12. 7. *Sacramentum regis abscondere, bonum est : opera autem Dei revelare et confiteri, honorificum est.* Prætexunt laudem Christi, et gloriam Dei suæ cupiditati et ambitioni : cupiebant enim ut Christo per miracula et famam inclarescente, ipsi quoque quasi ejus cognati inclarescerent, et à populo honorarentur, ac muneribus afficerentur; insuper gratiam principum et pontificum inirent, à quibus ad magna reipubl. officia vel beneficia promoveri sperabant. Sicut cum quis creatur Pontifex, Cardinalis, Episcopus, illico confluunt ad eum cognati, ut per eum honores et opes consequantur. Omnes enim quæ sua sunt quærunt, non quæ Jesu Christi.

5. Neque enim fratres ejus credebant in eum.] q. d. Fratres ejus tam libere, confidenter et audacter admonuerunt Jesum, ut secum iret in Jerusalem, quia non plane et certo crede-

bant ipsum esse Messiam, sive Christum : si enim id credidissent, ipsum reveriti, non ausi fuissent tam libere eum monere, et quasi arguere. Ita Euthymius. Licet enim viderent eum tot signa et miracula facere, illaque vera esse non dubitarent : tamen dubitabant an ipse esset Messias et Dei Filius : licet enim hoc verum esse optarent, et ex parte ob tot ejus miracula crederent; tamen alia ex parte videntes ejus paupertatem et neglectum, dubitabant. Ut ergo certi hac de re fiant, hortantur Christum ire secum in Jerusalem, ut ibi Scribæ et pontifices eum, ejusque opera examinent, ac declarent ipsum esse Christum, ut sic ipse honoretur et celebretur, atque illi quasi cognati, per ipsum.

6. Dixit eis Jesus : Tempus meum nondum advenit : tempus autem vestrum semper est paratum.] Id est, commodum et opportunum. *Tempus meum*, scilicet ascendendi in Jerusalem ad festum Scenopegiæ, *nondum advenit*, quia illud Habeo statum et definitum à Patre, sed ad paucos dies dilatum ob odium Judæorum, quo me prosequuntur : qua de causa ego brevi eodem ascendam, sed clanculum, non autem publice vobiscum : ite ergo vos et præcedite, quia omne tempus vobis est *paratum*, id est, congruum et idoneum; ego deinde vos occulte sequar. Ita Jansen. Franc. Lucas et alii.

Aliter S. Chrysost. Theophyl. Euthym. Leontius, et ex iis Maldonat. q. d. *Tempus meum*, scilicet moriendi in Jerusalem, *nondum advenit :* mortem enim mihi parant Scribæ et principes Hierosolymæ : sed hoc quoque non advenerat : sed advenit paulo post, cum Christus eo ascendit, ut mox patebit. Prior ergo sensus est genuinus.

7. Non potest mundus odisse vos : me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo quod opera ejus mala sunt.] Dat causam cur tempus ascendendi in Jerusalem fratribus, id est cognatis suis, semper sit paratum et opportunum, sibi vero non : quia scilicet illos non oderat mundus, id est, mundani Scribæ et principes, utpote nihil ab eis passi; sed oderant Jesum, utpote suorum scelerum reprehensorem et castigatorem : quare Jesu crucem et mortem parabant, non vero cognatis ejus. q. d. Vos omni hora ire potestis in Jerusalem sine periculo, quia Scribis non resistitis, nec contradicitis, sed eis favetis et obsequimini; ego vero, quia eorum vitia publice castigo; si publice vobiscum eam, in manifestum vitæ periculum me conjicio. Ita S. Chrysost. et Cyrill. qui et causam addit : *Animus enim*, inquit, *voluptati deditus, graviter fert si à voluptate revocetur.* Nolebant enim Scribæ suas voluptates, luxurias, crapulas, injustitias, quas amabant, relinquere, ideoque Christum ab eis avocantem oderant, juxta illud de eis Sapientis oraculum : *Circumveniamus justum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est operibus nostris, et improperat nobis peccata legis, et diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ*, Sap. 2. 12. Vide ibi dicta.

8. Vos ascendite ad diem festum hunc, ego autem non ascendo ad diem festum illum : quia meum tempus nondum impletum est.] *Vos*, qui periculum nullum timetis, ait Euthymius.

Ego autem non ascendo.] Græce, οὔπω ἀναβαίνω, id est *nondum ascendo;* et Arabicus, *nunc non ascendo*. q. d. Nunc vobiscum publice ascendere in Jerusalem nolo, sed expecto, ut tempus impleatur, quo subsidente indignatione Scribarum, qui me initio festi expectant, ut occidant, post tres dies occulte et minore periculo sine vobis ascendam : nam paulo post eum ascendisse patet ex vers. 10. Ita S. Chrysost. Theoph. Euthym. Verisimile est Christum dixisse, uti vertit noster Interpres. *Ego non ascendo* : nam si dixisset, *Ego nondum ascendo*, institissent cognati. Nos ergo te exspectabimus, ut nobiscum ascendas. Sensus tamen Christi erat. q. d. *Non ascendo*, id est nondum ascendo : hoc enim significare intendebat, etsi id cognatis non exprimeret, ad redimendam eorum vexationem.

Secundo, S. August. Cyrill. et Eucherius in quæst. in hunc Joannis locum, sic explicant, q. d. *Non ascendo ad diem festum istum*, hoc est ad diem primum festi instantem, sed, ut dicitur v. 14. *festo die mediante*, id est sub diem quartum festi. Verum verius est Christum decrevisse ascendere ad diem primum festi, ut ostendam v. 14.

Aliter Maldonatus, q. d. Ego non ascendo, subaudi, sicut vos, ô cognati mei, putatis et cupitis, scilicet ut purus homo, ac ut Hierosolymis à populo honorer et celebrer; sed tamen mox eo ascendam, ut Messias Dei filius, ut populum viam salutis doceam; itaque Dei gloriam, non meam quæram et propagem. Verum hoc videtur coactius.

9. 10. Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa. Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit ad diem festum, non manifeste, sed quasi in occulto.] *Tunc*, post tres dies, sub medium festorum v. 14. cum furor Judæorum initio festi ipsum exspectantium exardescens, jam sensim per tot dies defervesceret, ut notat Theophylact. et Euthym. ac S. Augustin. Verius videtur Christum paulo post cognatos ascendisse Hierosolymam, sed occulte, ita ut initio festi interfuerit, idque innuit hic Lucas, de quo plura v. 14.

Non manifeste, sed quasi in occulto.] Unde videtur Christus non recto itinere per Samariam, sed transito Jordane per Peræam profectus juxta Jerichuntem, dimissis populi turbis eum assectantibus, occulte cum paucis sibi charioribus perrexisse Hierosolymam. Id patet conferenti Matth. c. 19. 1. et 2. cum Luca c. 9. 51. et 53. et Marco c. 9. 29. et c. 10. 1.

11. Judæi ergo quærebant eum in die festo, et dicebant : Ubi est ille?] *Festo*, Scenopegiæ, sive Tabernaculorum, de quo v. 2. puta primis festi diebus quærebant Jesum, ut caperent et occiderent. Nam, ut ait Chrysost. *In die festo semper ab cædem ferebantur, et festis eum diebus capere tentabant.* Et Euthym. *Pulchra sane illorum opera in diebus festis, cum illos cædis facerent occasionem*, ut quibus debebant Christum quærere ad fidem, ut in eum crederent, illis quærant eumdem ad necem. Sic et hodie multi in festis, quibus Deo reconciliare se deberent, iisdem Deum maxime potando, scortando, rixando, ludendo et blasphemando offendunt : quare festum agunt non Deo, sed diabolo, qui proinde eis festa ignium pro meritis in gehenna rependit. Est hæc fraus et suggestio diaboli, ut festa profaner, ac cultum Deo in iis debitum adimat, eumque in se transscribat.

Ubi est ille,] Agyrta, impostor, populi seductor? *Ex nimio enim odio eum nominatim appellare non patiebantur*, ait S. Chrysostomus.

12. Et murmur multum (ita legendum cum Romanis, non *multus;* Arabicus, *murmuratio multa;* Euthym. *turbatio et contradictio multa*) erat in turba de eo. Quidam enim dicebant : Quia bonus est. Alii autem dicebant : Non, sed seducit turbas,] ut se novæ sectionis auctorem faciat, et seditionem vel rebellionem concitet.

Bonus est,] vir, imo doctor et Propheta. Hæc enim erat vox et sententia eorum, qui Jesum audierant docentem in Galilæa, ac viderant panes multiplicantem, ægros sanantem, dæmones ejicientem, etc. Contraria vox et sententia erat Scribarum et principum, ac turbæ illos sequentis.

13. Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Judæorum,] puta Scribarum, Pharisæorum et pontificum, quibus Jesus velut vitiorum censor erat invisus. Hos enim passim Joannes vocat Judæos, non Scribas, non sacerdotes, tum ut dignitati, officio et auctoritati eorum non deroget : tum quia, ut ait Cyrillus, *Indignum judicavit homines adeo à pietate remotos sacerdotes, vel seniores appellare. Nemo*, intellige, eorum qui pro Jesu stabant, ac dicebant. *Bonus est*, ait Euthym. Argute S. Aug. *Seducit turbas*, inquit, *clarius sonabant : Bonus est, pressius susurrabant.*

14. Jam autem die festo mediante, ascendit Jesus in templum, et docebat.] Syrus et Arabic. *cum autem dimidiati essent dies festi*, id est, cum ageretur dies quartus, vel quintus festi Tabernaculorum : hoc enim festum celebrabatur per octo dies. Græce, τῆς ἑορτῆς μεσούσης, id est, *cum jam media esset festivitas.*

Ascendit Jesus in templum.] Censent S. Aug. Theophyl. Euthym. et alii, Christum eodem die ingressum esse Jerusalem et templum, scilicet die quarto festi : veniens enim in urbem, pietatis ergo solebat primo adire templum; quod Christi exemplum multi fideles sequuntur. Contrarium censet Toletus, Maldonat. et alii, scilicet Christum paulo post cognatos ascendisse in urbem, ita ut interfuerit initio festi, sed non ascenderit in templum nisi die quarto festi. Id enim plane videtur exigere narratio Joannis hoc versu collata cum vers. 10. et quia Jesus quasi religionis doctor et exemplar, ad aliorum ædificationem voluit totam hanc festivitatem celebrare. Hoc enim lege sancitum erat, Levit. 23. 42. *Habitabitis*, inquit, *in umbraculis septem diebus; omnis qui de genere est Israel, manebit in tabernaculis.* Adde : quisque sibi hæc tabernacula ante diem primum festi, vel in urbe, vel extra urbem extruere debebat : quare idem fecisse Jesum est probabile, nisi dicas eum in tabernaculo amici, vel discipuli alicujus jam parato exceptum fuisse. Denique occulte hoc modo ad diem primum festi ascendens, nullum adibat periculum, nisi adiret templum : unde illud non adiit nisi quarto die : primis enim tribus diebus delituit in tabernaculo.

Primo ergo, Christus ascendit in urbem ante diem primum festi, deinde die quarto festi ascendit in templum : ille ascensus occultus fuit, hic publicus : ille ad diem festum Tabernaculorum, qui celebrabatur non in templo, sed in umbraculis per urbem, vel extra urbem erectis, hic ad docendum in templo.

Quæres, cur Christus primo die ascendens in urbem, non etiam ascendit in templum? Resp. Primo, S. August. Leont. Chrysost. Theophyl. Euthym. ut prius inflammata contra se Scribarum et pontificum in templo degentium ira et indignatio defervesceret.

Secundo, quod ante latuerit, exempli fuit et infirmitatis humanæ; quod postea prodierit, potestatis divinæ, ait S. Aug. et ex eo Beda.

Tertio, ut majus audiendi sui desiderium, per tot dierum moram et exspectationem, auditoribus eum exspectantibus injiceret. Ita Theophylactus.

Quarto, ut liberiores haberet auditores, et ab aliis curis expeditos : hi enim primis diebus in tabernaculis adornandis, rebusque ad festum necessariis comparandis occupabantur. Ita Theophyl.

Et docebat,] more suo ea quæ erant salutis, ducebantque ad regnum cœlorum, idque publice in templo coram Scribis et principibus, quibus erat invisus. Vide hic et imitare Christi magnanimitatem, qua in mediis periculis sine metu periculi versatur, suumque officium intrepide obit, et docet. Etsi enim scribarum contra eum ira per triduum dilata nonnihil deferbuisset, tamen publico hoc docendi actu rursum facile accendi poterat. Sed Jesus magnanime eam contempsit, tum quia ab iis occidi erat paratus, tum quia sciebat quod Deus diverteret eorum contra se cogitationes et consilia, ne in eum manus injicerent, eo quod necdum tempus moriendi ab eo præstitutum advenisset. Quod ergo per triduum latuit, per hoc voluit nos docere prudentiam, ut persecutorum rabiem ad tempus prudenter et silenter declinemus : quod vero quarto die in publicum prodiens prædicavit, per hoc dedit nobis exemplum fortitudinis, ut officium nobis à Deo commissum strenue obeamus, etiam cum periculo vitæ, Deo confidentes, quod ipse vel nos ex illo eripiet, vel dabit vires et fortitudinem illud patiendi et superandi.

15. Et mirabantur Judæi, dicentes : quomodo hic scit litteras, cum non didicerit?] *Mirabantur, orationis et prudentiæ inauditam in eo vim videntes;* ait Cyrill. Nam ut ait Theophylactus, *mirabilia dixit, per quæ illos cohibuit, et mentem eorum in miraculum mutavit*, ut furorem suum in amorem et admirationem Christi converterent. *Audiebant enim*, ait S. August. *eam de lege disputantem, legis testimonia proferentem*, illaque gratia et modo non humano, sed divino explicantem. Nam ut addit August. *multi noverant ubi natus, quemadmodum fuerit educatus, nunquam eum viderant litteras discentem.*

Cum non didicerit.] Inde inferre debuissent Scribæ : Ergo Jesus scientia et sapientia tanta non est studio acquisita, sed à Deo infusa : sed odio cæci et stupidi in admiratione consistunt, nec ulterius ad vestigandam rei, quam admirantur, originem pergunt. Ita S. Chysostomus. Hac enim de causa Deus voluit Jesum non è scholis, sed ab arte fabrili prosilire in cathedram, ut omnes agnoscerent doctrinam non esse humanitus comparatam, sed divinitus inspiratam.

16. Respondit eis Jesus, et dixit : Mea doctrina non est mea, sed ejus, qui misit me.] q. d. Doctrina mea, hoc est, dogmata mea, quæ ego doceo, non à me inventa sunt, nec meo studio acquisita, nec à me primo et originaliter profecta, sed à Deo Patre. q. d. Deus Pater mihi qua Deus sum, suam omniscientiam communicavit : qua homo vero suam scientiam beatificam et infusam rerum omnium mihi indidit, juxta illud Isaiæ 11. 2. *Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis.* Ita S. Chrysost. Leont. Euthym. et alii, qui et annotant Christum hoc ipso innuere se esse Deum, q. d. Ego à Patre cum essentia divina hausi meam omniscientiam et doctrinam. Audi S. August. tract. 29. *Quæ est doctrina Patris nisi Verbum Patris? Ipse ergo Christus doctrina Patris, si verbum Patris. Sed quia Verbum non potest esse nullius, sed alicujus, et suam doctrinam dixit seipsum, et non suam, quia Patris est verbum. Quid enim tam tuum quam tu? Et quid tam non tuum quam tu, si alicujus est quod es.*

Si quis voluerit voluntatem ejus (Arabicus, *placita ejus*) facere : cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego ex meipso loquar.] Syrus, *ex voluntate animæ meæ*, hoc est, à me inventum et confictum, ideoque à Dei voluntate dissonum, et diversum vel adversum. q. d. ait Chrysost. *Si quis sit amator virtutis, verborum meorum vim intelliget*, quod ex Deo manet. A Deo enim manat omnis virtus, cujus ego sum doctor et concionator assiduus. Qui ergo Dei de virtute mandata amat et observat, ille pariter me, meaque dicta amabit et observabit, quia ego non alia dico et doceo, quam quæ Deo sunt placita, ab eoque mandata. Tacite innuit Jesus ipsos amare vitia, non virtutes, ideoque Deo et sibi adversari, ac doctrinæ utriusque reluctari. *Amovete,* ait Chrysost. *dubitationem hanc, et iram et invidiam, et immane contra me odium, et nihil vos impediet, quin cognoscatis, Dei vere verba mea esse. Nunc hæc vobis et tenebras offundunt, et rectum verumque judicium corrumpunt : quæ si rejiceritis, non in hac essetis sententia.*

18. Quia a semetipso loquitur, gloriam propriam quærit : qui autem quærit gloriam ejus, qui misit eum, hic verax est, et injustitia in illo non est.] Hinc à contrario infer cum Cyrill. *Qui autem gloriam Dei non quærit, sed suam, hic mendax simul et injustissimus est; mendax quidem, quia simulatione legis servandæ, suam voluntatem audiri proponit; injustissimus vero, quia legislatoris dignitate neglecta, Dominicis præceptis sua præferre audet.*

Est hæc secunda nota et ratio, qua Christus probat se non loqui ex semetipso, et dogmata quæ tradidit, non esse sua, et à se conficta, sed esse Patris. Estque talis Christi syllogismus in *Baroco :*

Qui loquitur à semetipso, gloriam suam quærit.

Sed ego Jesus non quæro gloriam meam, sed Patris, uti verbis et factis clamo.

Ergo non loquor à meipso, sed ex corde et ore Patris, cujus unius gloriam quæro, et propagare desidero.

Nam ut ait Cajet. *gloria est præcipuum appetibile ex doctrina.* Inde enim philosophi et hæretici suas scholas aperuerunt, in iisque sua commenta docuerunt, ut discipulos post se traherent, qui magistrum suum glorificarent, ab eoque vocarentur Platonici, Pythagorici, Epicurei, Aristotelici, Arriani, Nestoriani, etc. Appetitus enim gloriæ peperit hæreses et sectas tam philosophorum, quam hæreticorum.

Injustitia.] Id est, fraus, dolus, deceptio, quia sincere et veraciter docet ea quæ scit Deo placere, ejusque gloriam promovere, cum alii qui suam gloriam quærunt, ut eam ab hominibus extorqueant, iis adulentur, illosque decipiant, variisque dolis et fraudibus illis illudant.

19. 20. Nonne Moyses dedit vobis legem, et nemo ex vobis facit legem? quid me quæritis interficere?] Primo, sensus est, q. d. Non mirum vos meam et Patris mei legem non admittere, cum Moysis, quem tanti facitis et mihi objicitis, legem non servetis. Nam ut alia omittam, multi è vobis, maxime Primores, me innocentem occidere volunt, quod diserte vetat Moses Exod. 23. 7. Ita S. August. *Si legem facerent*, inquit, *in ea Christum agnoscerent, et præsentem non occiderent.* Et Glossa : *Gloriamini in lege*, inquit, *et contra legem, quæ vetat occidere, quæritis me interficere.* Sic et Chrysost. Theoph. Euthym.

Secundo, magis presse et connexe, æque ac profunde Franc. Lucas sic exponit. q. d. Vos, ô Scribæ et Judæi, me accusatis et deposcitis ad mortem, quasi reum legis neglectæ, et quasi sabbatum violarim, dum in eo paralyticum sanavi : at vos pari modo legem eamdam sabbati violatis, dum in eo circumciditis hominem : majus enim et prolixius opus est circumcidere, quam verbo curare. Quare si ego violavi legem, vos multo magis eamdem violastis; et si vos me judicatis reum mortis, quod legem sabbati transgressus sim in sanando, multo magis judicare debetis vos esse reos mortis, eo quod eamdem legem continue transgrediamini circumcidendo : hoc enim opus meo longe est operosius, magisque carnale et sanguinolentum. Sic enim se mox explicat Christus v. 21. et 22.

Respondit turba, et dixit : Dæmonium habes : quis te quærit interficere?] *Dæmonium habes*, id est, deliras, insanis, uti faciunt energumeni, et possessi agitatique à dæmone, perinde ac fecit Saul 1. Reg. 16. 23. Aut proprie, q. d. Dæmon te instigat ad hanc calumniam, qua nobis falso impingis machinationem homicidii, quod scilicet te velimus occidere ; nil enim tale nobis in mentem venit.

Verba sunt turbæ, è quibus alii bene sentiebant de Jesu, alii male, ita tamen ut nollent eum occidere : sed idipsum volebant Scribæ et principes, eorumque asseclæ, qui turbæ plebis se miscebant : illos ergo hic perstringit Christus; atque illorum occultam cædis suæ machinationem, quam ipsi celabant, propalat, ut sciant ipsum non latere eorum insidias, ideoque esse virum divinum, imo Deum.

21. Respondit Jesus, et dixit eis : Unum opus feci, et omnes miramini.] *Unum opus feci*, quod scilicet paralyticum sanarim sabbato, jusserimque grabatum suum portare c. 19. Jesus convitium convitio non repulit, sed patientia dissimulavit, et modeste ac prudenter radicem convitii evulsit. *Plane non turbatus, sed in veritate sua tranquillus*, inquit Aug., *non reddidit malum*

pro malo, nec maledictum pro maledicto : quibus si diceret, Dæmonium habetis vos, verum utique diceret; non enim talia illi dicerent veritati, nisi eos falsitas diaboli irritaret.

MIRAMINI,] id est mirantes indignamini, quasi contra legem id fecerim; S. Chrysost. *perturbamini et tumultuamini;* S. Cyr. *damnatis;* Euthym. *quæritis me interficere.* Est catachresis et metalepsis. Admiratio enim tanti sceleris, puta violati sabbati, ut ipsi putabant, pariebat in eis indignationem, indignatio tumultum, tumultus machinationem necis.

22. PROPTEREA MOYSES DEDIT VOBIS CIRCUMCISIONEM (NON QUIA EX MOYSE EST, SED EX PATRIBUS) ET IN SABBATO CIRCUMCIDITIS HOMINEM.] *Propterea*, græce, διὰ τοῦτο, id est, *propter hoc.* Obscura est hoc loco hæc particula, et dubium quo referatur. Primo, Theophyl. et Maldonat. referunt ad vers. præced. sicque nectunt : *Omnes miramini propter hoc*, scilicet opus sanationis quod feci in sabbato. Sed repugnat dispunctio codicum Græcorum et Latinorum, qui Τὸ *propterea* ponunt v. 22. sequenti, nectuntque cum τῷ *Moses dedit.*

Secundo, Euthym. et Jansen. censent Τὸ *propterea*, hic non esse causale, sed illativum, q. d. Itaque ut non miremini, sed sciatis me recte fecisse curando ægrum in sabbato, advertite quod subjungo de circumcisione, quæ fit in sabbato. Simili modo sumitur subinde Τὸ *propterea* in Prophetis, ut Jerem. 30. 16. Et sic Τὸ *propterea* reipsa est quoque causale : nam innuit causam ejus, cujus est illativum.

Tertio, S. Cyrill. Toletus et Franc. Lucas, Τὸ *propterea* referunt ad id quod sequitur, *Sed ex patribus*, sicque verba ordinant, q. d. Atqui Moses dedit vobis circumcisionem, non propterea quod illa ex Mose sit, sed proptera quod sit ex patribus : voluit enim Moses præcepta et traditiones patrum studiose conservare, uti par erat : et tamen in sabbato ab eodem Mose sancito, circumciditis hominem.

Quarto, proprie et plenissime, Τὸ *propterea* est causale, et idem quod *propter hanc causam.* q. d. Propterea, vel, ut græce est, *propter hoc*, id est, propter admirationem vestram; quia scilicet vos opus curationis meæ in sabbato ita admiramini et indignamini, ut scilicet eam vobis eximam, et vos mirari desinatis, subjungo argumentum ad id validum, petitum ex circumcisione, quam vos ipsi facitis in sabbato ex decreto Mosis.

NON QUIA EX MOYSE EST, SED EX PATRIBUS.] q. d. Non quod Moyses sit circumcisionis institutor, sed Patriarcha Abraham, qui illam à Deo acceptam tradidit Isaac, Jacob, Joseph, ac hi posteris suis et Mosi, uti ipse narrat, Genes. 17. Addit hoc, ut doceat Judæos non adeo uni debere incumbere Mosi, ut ejus unius præcepta de sabbato servent, ceterorum vero priorum et antiquiorum negligant; quin potius si illa Mosi decretis adversentur, illis velut antiquiora præponi debeant, ita ut lex Mosis eis locum cedat. Sic enim lex circumcisionis data Abrahæ, elidebat legem sabbati datam Mosi, ut si quis natus esset in sabbato, deberet præcise octavo die, id est, sabbato sequenti, circumcidi, nec posset differri circumcisio in posterum diem. Si lex Mosi cedere debet legi Abrahæ, ergo multo magis cedere debet legi Christi et Dei, quæ jubet ut ægro valde afflicto prosis si possis, etiam in sabbato, præsertim si id breviter et verbo facere possis, uti faciebat Christus.

ET IN SABBATO CIRCUMCIDITIS HOMINEM.] *Et*, id est, *idcirco.* q. d. Quia lex circumcisionis fuit anterior, dataque à Deo Abrahæ primo Hebræorum patri et Patriarchæ, hinc prævalet sabbato, quod posterius à Mose jussu Dei institutum est : idcirco si octavus à nativitate pueri dies sit sabbatum, illo operose, magno apparatu et molimine circumciditis puerum, ut servetur lex Dei data Abrahæ : *Octavo die circumcidetur infantulus*, Genes. 17. et Levit. 12. 3.

23. SI CIRCUMCISIONEM ACCIPIT HOMO IN SABBATO, UT NON SOLVATUR LEX MOYSI, MIHI INDIGNAMINI QUIA TOTUM HOMINEM SANUM FECI IN SABBATO?] q. d. Si circumcisio, quæ ex genere suo videtur esse opus servile, operosum et prolixum, æque ac molestum et afflictivum : vulnerat enim et mutilat infantem; licita est tamen, imo præcepta in sabbato; cur mihi pariter non liceat in sabbato hominem per 38. annos paralyticum, toto corpore ægrum et afflictum, morbo et afflictione tanta liberare, ac verbo sanitati restituere, idque ad Dei unius laudem et gloriam? Lex enim eleemosynæ et beneficentiæ est juris naturæ, cui omne jus humanum et divinum, quale est sabbatum, cedere debet.

Nota Τὸ *totum hominem.* Nam, ut notat Euthym. *cum totum ejus corpus paralysi dissolutum esset, totum reddidit sanum.* Apposite Christus suam curationem comparat circumcisioni, quia sicut per hanc resecatur pars superflua præputii, sic per illam resecta fuit paralysis ægri, grassans per totum ejus corpus; sed circumcisio fiebat cum dolore et vulnere, curatio Christi cum voluptate et sanitate integra : nam totum hominem, hoc est, corpus integrum et animam, sanavit. Quare videtur Christus quoque ab anima hujus ægri circumcidisse vitia et peccata, eumque justificasse et sanctificasse, æque ac alios à se sanatos, uti alibi dixi, perinde ac circumcisio circumcidendo carnem circumcidebat et animam; ab illaque resecabat peccatum originale, illique indebat Dei gratiam et justitiam.

24. NOLITE JUDICARE SECUNDUM FACIEM (græce κατ ὄψιν, id est, secundum visum, aspectum, speciem; Syrus, per *acceptionem vultus*, id est, personæ) SED JUSTUM JUDICIUM JUDICATE.] Taxat Judæos de vitio acceptionis personarum, quod in eadem vel simili re Mosen, vel potius seipsos absolvant, Jesum vero accusent et damnent. q. d. Vos judicatis secundum apparentiam et acceptionem personarum, ideoque inique et perverse, quia me accusatis quasi violatorem sabbati, quod ægrum solo jussu potenti et divino dumtaxat sanarim in sabbato; cum vos ex lege Mosis censeatis licere sabbato circumcidere et vulnerare parvulum, ac circumcisi vulnus adhibitis emplastris sanare, sanguinemque restinguere, quod opus longe operosius, molestius et horribilius est. Causa est, quod non judicatis secundum rei operisque veritatem, sed secundum personarum dignitatem : me enim quasi vilem, pauperem et exosum contemnitis et abjicitis : vos vero cum Mose quasi principes et doctores exaltatis et laudatis. Nam revera si secundum opus judicaretis, deberetis me cum

Mose et vobis absolvere; aut si me damnatis, etiam Mosen et vos ipsos damnare : ego enim totum hominem sanavi sabbato, vos vero cum Mose in eodem parvulum circumcidendo, primo vulneratis, deinde sanatis : ac finis et scopus mihi tam pius est, quam Mosi et vobis, imo magis, quia non nisi ad Dei gloriam id feci, ut ostenderem me esse Messiam, ad salutem hominum à Deo missum; quare opus meum curationis fuit magis pium et divinum, quam sit opus vestrum circumcisionis. Ita S. Aug. Leontius, Cyrillus, et Chrysost. Multi putant Christum hic conferre se eum Mose, illique se anteferre; sed aptius dicas Christum hic non cum Mose, sed cum Judæis, qui juxta legem Mosis circumcidebant in sabbato, se comparare. Nam Moses expresse nusquam jussit circumcidi hominem in sabbato, sed Scribæ ex eo quod Moses jusserat circumcidi infantem octavo die, inferebant. Ergo si dies octavus sit sabbatum, illo circumcidendus est, non die sequenti.

25. Dicebant ergo (qui scilicet convicti erant hoc Christi argumento) quidam ex Hierosolymis.] Arabicus et Syrus, *homines aliqui ex Jerusalem :* in hac enim urbe, utpote metropoli Judææ, in qua sola erat templum Dei, crebro docebat Christus, multaque signa edebat, ob quæ Hierosolymitæ multi in eum erant propensi, sed ob metum principum, id palam ostendere non audebant, ait Cyrill. qui et causam adjicit: *Recte docentium quippe sermo tanquam ostium et porta quædam est ad Dei cognitionem, et ad omnem virtutem.*

Nonne hic est quem quærunt interficere ?] *Ili noverant*, ait S. August. *qua sævitia Jesus quæreretur.* Falso ergo et fraudulenter alii dixerunt vers. 20. *Quis te quærit interficere?*

26. Et ecce palam loquitur, et nihil ei dicunt (Nonnus, *quid sibi hoc tantum omnium silentium?*) Nunquid vere cognoverunt principes (Syrus, *seniores populi*) quia hic est Christus ?] Idipsum sane cognoscebant, vel facile cognoscere poterant et debebant; sed superbia et odio excæcati, noluerunt eum ut Christum admittere, sed ad necem persecuti sunt. Non ergo ex amore Jesu, ut putabant hi Hierosolymitæ, illi pepercerunt; sed quia Jesus divina sua virtute cohibebat eorum mentem et manum, ne in se insilirent, quod Hierosolymitæ ignorabant.

27. Sed hunc scimus unde sit : Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit.] q. d. Novimus Jesu parentes esse Joseph et Mariam, cap. 6. 42. at Christus *cum venerit*, *nemo scit*, id est sciet, *unde*, id est, quibus parentibus sit ortus : nam alioqui in genere Christum ex Bethlehem, et semine David nasciturum confitentur ipsimet, vers. 42. Nota, hæc esse verba vulgi imperiti, quod putabat quando Christus veniret, neminem cogniturum ejus parentes proximos, sed eum repente ignotis progenitoribus mundo appariturum. Quare natum in Bethlehem ibidem occulte laliturum, vel transferendum in longinquas regiones, ibique alendum usque ad virilem ætatem, ac tum ex improviso in Judæa appariturum. Alii alias de Christo fabellas confinxere. Ad quas inducti fuere Primo, verbis Isaiæ cap. 53. 8. *Generationem ejus quis enarrabit :* Secundo, ex Melchisedec, qui dicitur fuisse ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ id est, carens patre et matre, Hebr. c. 7. v. 3. Hic enim fuit typus Christi. Tertio, ex illo Michææ c. 5. v. 2. *Egressus ejus à diebus æternitatis;* et ex illo Davidis, *Ex utero ante Luciferum genui te.* Quæ omnino intelligenda sunt, non de humana, sed de divina Christi natura, quam Judæi in Christo negabant : putabant enim ipsum merum fore hominem : quare censebant eum ab æterno fuisse in Bethlehem genitum, inde fuisse occultatum, donec suo tempore Judæis exspectantibus sese conspicuum exhiberet : qua de causa Christus in seq. ad hominem respondet, docetque suam originem humanam ab eis sciri, sed non divinam, uti Prophetæ prædixerant. Ita Toletus, Jansen. Franc. Lucas et alii.

28. Clamabat ergo Jesus in templo docens, et dicens : Et me scitis, et unde sim scitis : et a meipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis.] Est concessio. Loquitur enim Christus concedendo, dandoque Judæis id quod dixerant : *Hunc scimus unde sit.* q. d. Concedo et do vobis quod dicitis, vos nosse meam prosapiam et parentes, etsi in rei veritate fallamini, nec eos noscatis : nam Judæi non noverant Christi divinitatem, ignorabant etiam Christi generationem humanam, quia putabant eum esse filium Joseph. Aliter S. Chrysost. Theophyl. Euthym. et Maldon. q. d. *Me scitis*, id est, me scire et nosse potestis ac debetis, scilicet me esse Messiam Dei Filium. Id enim vobis ex Prophetis probavi, et per miracula mea confirmavi

Clamabat], tum ut ostendat se nosse tacitas Hierosolymitanorum susurrationes, dicentium : *Hunc scimus unde sit : Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit. Quæ secrete loquebantur,* ait Chrysost. *in medium adducit, aperte eos confundens :* tum ut suo clamore prædicationi suæ, quæ erat de re maximi momenti, attentionem conciliet, et pondus addat.

A me ipso non veni,] sed missus à Patre; unde subdit: *Sed est verus*, id est verax et fidelis Deus Pater, qui promissa sua Abrahæ et Davidi facta, de mittendo Messia ad hominum salutem, in me veraciter et fideliter adimplevit : *quem vos nescitis* esse meum Patrem, ac me misisse, ut sequitur, ad mundi redemptionem. Aut *nescitis*, hoc est, ei non obeditis, eum non amatis, nec colitis, perinde ac si eum nesciretis, et non cognosceretis. Ita Theophyl.

29. Ego (Syrus, *ego vero*) scio eum : quia ab ipso sum, et ipse me misit.] *Ab ipso sum*, natus, ait S. Augustinus, per divinam et æternam generationem, utpote ejus filius proprius et naturalis : *et ipse me misit* in mundum per incarnationem. *Vide*, ait Theophyl. *duas hoc loco in Christo naturas manifestari : per hoc enim quod ait, Ab ipso sum, substantia divina declaratur; cum vero ait, Et ille me misit, humana.*

Confutat ergo hic Christus Hierosolymitas excusantes, quod in ipsum non crederent, eo quod nossent ejus parentes, cum Christi parentes nemo sit cogniturus. Ostendit enim eos nec generationem suam divinam et Patrem æternum, nec humanam nosse, quod videlicet non ex Joseph, sed ex Spiritu sancto in Virgine sit formatus et incarnatus. Quare hoc non obstare, quo minus in eum ut Messiam, cujus ignota sit prosapia, credere debent.

30. Quærebant ergo eum apprehendere : et nemo misit in illum manus : quia necdum venerat hora ejus.] *Quærebant. Quinam?* interrogat

Chrysost. ac resp. *Non multitudo, quæ non affectabat principatum, neque capiebatur invidia, sed sacerdotes.* Hi enim invidebant Jesu, quod à populo sibi præferretur, haberetur que Messias : quare eum è medio tollere cogitarunt.

Quia nondum venerat hora ejus,] *quæ teneri ac pati decreverat,* ait Theophyl. *quando enim tempestivum existimavit quod pateretur, tunc et crucifixoribus se permisit. Unde nomen horæ, ostendit evidentem prudentiam et sapientiam Salvatoris :* quod scilicet non nisi hora, id est, tempore opportuno et commodo à se destinato, pati morique voluerit. Passio enim hæc Christo fuit voluntaria et libera, non invita vel coacta, idque significat Τὸ *hora ejus,* id est ab eo electa, et morti suæ destinata. *Hora* vocatur tempus rei conveniens et congruum, ait Cyrillus, qui in exemplari Romano manuscripto fuse hic agit contra Ethnicos illos, qui censent horas alias esse faustas hominibus, alias infaustas. Docet enim horas, æque ac homines, à Deo creatas, illius providentiæ subjici, et ab ea gubernari.

Hic inciditur et sistit Commentarius eruditus S. Cyrill. in Joannem, in fine libri quarti ejusdem : nam quatuor libri sequentes, scilicet quintus, sextus, septimus et octavus, injuria temporum interciderunt : quare supplevit eos Judocus Clictovæus nuper Doctor Paris. Ego vero germanos Cyrilli libros duos sequentes, scilicet quintum et sextum manuscriptos Romæ inveni : quare illos deinceps citabo, uti dixi in proœmio.

31. De turba autem multi crediderunt in eum, et dicebant : Christus, cum venerit, nunquid plura signa faciet, quam quæ hic facit?] *De turba,* quia populus erat simplicior, candidior, humilior, et avidior salutis suæ, quam sacerdotes et principes, qui auctoritati suæ et lucris metuentes, oderant Jesum, qui à populo summus habebatur doctor et Propheta, imo Messias : quare Scribæ et sacerdotes præ Christo parvi fiebant et negligebantur à populo, quod eos valde pungebat, et in Christi odium incitabat.

Christus cum venerit.] q. d. Si adhuc Christus venturus esset, nunquid plura miracula esset facturus, quam Jesus faciat? utique non : cur ergo eum præsentem non accipiamus pro Christo? cur alium incertum exspectemus? Prudentis enim est acceptare certum pro incerto, ac præsens pro futuro. Viderat enim turba, et audierat plurima à Christo patrata esse miracula, quæ subticet Joannes, quia ab aliis tribus Evangelistis fuse jam narrata fuerunt. Ita Chrysost. et Cyrill. quem ex Romano codice manuscripto audi : *Turba in ducendis conjecturis optime se gerebat, gestarum rerum præstantia, suis quasi pedibus ad debitam credulitatem deducta, solam principum doctrinam circa Christum expectans.* Et inferius : *Sed caput evasit in caudam, ut scriptum est. Nam qui præest subsequitur, et cum Pharisæorum improbitate consentiens, in Christum effrænatus impetum facit.*

32. Audierunt Pharisæi turbam murmurantem de illo hæc : et miserunt principes et Pharisæi ministros, ut apprehenderent eum.] *Tanquam populum commoventem ad seditionem,* ait Euthymius; sed revera ex invidia, qua Jesu invidebant sequelam et plausum populi.

Pharisæi,] Græca et Syrus addunt : *Et principes sacerdotum.* Pharisæi enim erant è concilio et magistratu, illique apud pontifices Jesum accusarunt, eosque in suam sententiam occidendi Jesum pertraxerunt.

33. Dixit ergo eis Jesus : Adhuc modicum tempus vobiscum sum : et vado ad eum qui me misit.] *Dixit eis,* scilicet ministris principum missis ad se conprehendendum, *ut eos alliceret,* ait Chrysost. *ostendendo se adventus eorum causam intelligere :* utque illi ad dominos suos hæc referrent. *Adhuc modicum tempus,* q. d. *Non diu vestris heris molestus ero, quia molestæ mihi sunt cum homicidis moræ, aufugiam ab impiis,* ait Cyrill. Ergo adhuc sex menses apud vos vivam, prædicabo et docebo, scilicet à festo Tabernaculorum, quod celebrabatur in Septembri, usque ad Pascha, tunc enim mihi erit hora et tempus moriendi pro salute mundi, à Patre decretum. Quare fustra conamini nunc me capere et occidere : nil enim efficere poteritis Deo invito : ergo frustra laboratis, et contra stimulum calcitratis. Ostendit hic Christus suam magnanimitatem, æque ac providentiam et potentiam divinam, qua principum contra se molimina deridet, et velut telas aranearum difflat.

Vado.] Id est, brevi vadam per mortem ad Patrem, qui me misit. *Dicendo vado,* ait ex Chrysost. Theophyl. *significat mortem suam,* eamque voluntariam; quare in vanum principes conari illi vim inferre ; eumque violenter capere. Nam *vado* idem est quod sponte ibo, meque vobis ad vincula, verbera et mortem offeram.

Ad eum qui misit me.] Hac particula significat Christus Primo, se libenter abiturum ad mortem, utpote per eam iturum ad Patrem. Secundo, persecutiones principum nihil illi nocituras, sed profuturas, quia è terra eum transmittent in cœlum. Ita Chrysost. et Euthym. Tertio, principes terret, quod iturus ad Patrem, illorum contra se odia sit Patri relaturus, et vindictam postulaturus. Ita quoque Chrysost. et Cyrill. in manuscript. quem audi : *Frustra in me impietatis gladium exacuistis, cohibete invidentiæ telum quod ad nihilum recidet, morti vitam non subjicietis,* etc.; *resurgam ad eum, qui misit me, ascendam in cœlum, vestræ nequitiæ accusationem apud angelos et homines præ me ferens. Hi enim redeuntem admirabuntur, illi procedentes obviam interrogabant : Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Ego vero respondebo : His plagatus sum in domo dilecti mei.* Zachar. 13. 6.

34. Quæretis me, et (id est *sed*) non invenietis : et ubi ego sum, vos non potestis venire.] *Quæretis me,* id est quæretis alium Messiam, quem loco Christi habeatis, sed non invenietis, quia nullus alius est Christus, nisi ego, ita Toletus. Sed hoc obscurius est et remotius. Planius ergo et simplicius, q. d. Quando post mortem audietis me resurrexisse, ac per discipulos patrare miracula, quæretis me ut iterum capiatis et occidatis, ut scilicet plane meum nomen, famam, religionem extirpetis et aboleatis : sed non invenietis, quia ego redivivus è terra in cœlum gloriose conscendam : ac licet Apostolos meos necetis ; alios tamen substituam, qui vobis invitis meam doctrinam, et Ecclesiam propagent per universum mundum, ita Rupertus.

Tertio, Jansenius et alii, q. d. Post mortem meam et ascensum in cœlum, prædicante Petro et Apostolis in Pentecoste, multi ex vobis, quod me tot bonorum datorem spreverint, pœnitentes et compuncti, ad me convertentur, tuncque quærent et desiderabunt me videre et audire, quem jam præsentem spernunt; sed non invenient, quia in cœlum conscendam. Sic et Cyrill. qui et moraliter docet, bonum cum præsens est amplectendum esse, ne, si elabatur, frustra illud requiramus. Nam *fronte capillata est, à tergo occasio calva*, ut apprehendi nequeat.

Tropologice, mirare et imitare Christi hic in respondendo æquanimitatem, æque ac constantiam. *Oportet enim*, ait S. Cyrill. *mentem Deo addictam: omnes iræ et passionum velut undarum impetus vitare, et mansuetis cogitationibus, velut serenis zephyris delectari. Plurimum autem satage, ut cum longanimitate verseris, et videaris omnibus patienter adversa tolerare; ac mentem quidem prorsus benignam habeas, verba vero vel ad inimicos, non indecora facias.*

35. Dixerunt ergo Judæi ad semetipsos : Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum? Numquid in dispersionem Gentium iturus est, et docturus Gentes? 36. Quis est hic sermo, quem dixit; quæretis me, et non invenietis : et ubi sum ego, vos non potestis venire?] *In dispersionem gentium;* Syrus, *ad regiones populorum*, hoc est, ad gentes et populos toto orbe dispersos, inde epistolæ, quas ad eos scripsit S. Petrus, Jacobus, Joannes et Judas, dictæ sunt Catholicæ, id est universales, et encyclicæ, id est circulares, quia scriptæ ad fideles per totum orbem sparsos. Judæi vero Gentiles suggillando, vocabant dispersos, quasi toto orbe vagos, ait Chrysost. cum ipsi in Judæa collecti et adunati viverent. Rursum quasi varios errores, superstitiones et cultus dispersos, cum ipsi in unius veri Dei orthodoxa fide et religione adunati conspirarent, ac unanimes soli Deo servirent.

Judæi hic mentem Christi non assequuntur, quia in cœlum ipsum iturum non credebant : verum tamen dicunt : nam Judæis fidem Christi repellentibus, Apostoli eam jussu Christi traduxerunt ad Gentes, uti Judæis exprobrat Paulus Act. 13. 46.

37. In novissimo autem die magno festivitatis stabat Jesus, et clamabat, dicens : Si quis sitit, veniat ad me et bibat.] *In novissimo;* Syrus, *in die autem magno, qui erat ultimus festi*, puta in Octava festi Tabernaculorum : hoc enim festum celebrabatur per octo dies, ac dies octavus tam magnus et celebris erat, quam primus, atque vocabatur dies cœtus sive collectæ, quo scilicet totus populus collectus templum adibat, gratias agens Deo, eique se commendans, inde domum remeabat. Vide dicta Levit. 23. 36 Voluit ergo Christus ultimo hoc festi die, toti populo abeunti sui desiderium, ac de sua religione scrupulum, imo ingentem aculeum injicere. Idem faciat concionator, ut in fine concionis aculeum menti abeuntium infigat, qui deinde assidue eos pungat et stimulet ad vitam in melius commundandam. Ita Chrysost. *Quoniam domum erant abituri*, inquit, *præbet eis ad salutem viatica.*

Symbolice, festum Scenopegiæ erat plenum voluptate et gaudio, ideoque erat typus resurrectionis et gaudii Beatorum, ad quod se ire paulo ante dixerat Christus, atque hic se lumen eo ducens esse dicit. Ita Cyrill.

Si quis sitit,] suam salutem, felicitatem, beatam æternitatem : hæc enim summe cuilibet sitienda et desideranda est, tanquam summum et ultimum hominis bonum, ipsaque beatitudo; hic *veniat ad me*, id est, in me credat, uti Christus explicat vers. seq. *et bibat*, id est, hauriat à me Evangelicam doctrinam, gratiam et spiritum, ipsumque Spiritum sanctum, cum omnibus suis donis et virtutibus, qui eum deducat ad gloriam cœlestem, ubi omnis ejus sitis, omne desiderium, omnis cupido satiabitur et explebitur. His ergo aquis ego potabo eum, satiabo et inebriabo. Alludit ad Isaiæ 55. 1. *Omnes sitientes venite ad aquas*, etc. Vide ibi dicta.

38. Qui credit in me (sicut oportet, scilicet fide charitate formata, sive qui credit, ut simul mihi meisque mandatis obediat) sicut dicit Scriptura.] Hæc verba Chrysost. cum suis refert ad id quod præcessit : *Qui credit in me.* Omnes enim Prophetæ de Christo prophetant, illique credi et obediri jubent. Melius alii passim referunt ad id quod sequitur : *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Sed ubi dicit Scriptura? Primo, Rupertus, et S. Thom. hic, ac S. Hieron. præfat. in Gen. id scriptum putant, Proverb. 5. 16. *Deriventur fontes tui foras, et in plateis aquas tuas divide*, juxta sensum mysticum : nam illius loci alius est sensus litteralis, ut ibi dixi. Secundo, Franc. Lucas id dictum putat Isaiæ 58. 11. *Et eris quasi hortus irriguus, et sicut fons aquarum, cujus non deficient aquæ.* Tertio, plenissime, alii censent id scriptum non in uno loco, sed in multis, idque omnino non quoad verba, sed quoad rem et sensum. Passim enim Prophetæ prædicunt ubertatem spiritus et donorum spiritualium, instar fluminum dandam à Christo, ut Joel, cap. 2. 28. *Effundam*, ait, *spiritum meum* (quasi flumen, imo flumina) *super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri.* Et Isaias cap. 41. 18. *Aperiam in supinis collibus flumina, et in medio camporum fontes : ponam desertum in stagna aquarum, et terram inviam in rivos aquarum.* Et cap. 44. 3. *Effundam enim aquas super sitientem, et fluenta super aridam : effundam spiritum meum super semen tuum, et benedictionem meam super stirpem tuam.* Similia sunt cap. 55. 1. et Ezech. 36. 25. et Eccl. 24. 40. *Ego sapientia*, inquit, *effudi flumina : Ego quasi trames aquæ immensæ de fluvio, ego quasi fluvii dioryx, et sicut aquæductus exivi de paradiso.* Et Cant. 4. 15. *Fons hortorum*, ait, *puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano.*

Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.] *flumina*, ait, non *flumen*, inquit S. Ambros. et Theophylus. ut denotet maximam copiam et abundantiam, æque ac vim, efficaciam et impetum spiritalium gratiarum et operationum, puta flumina charitatis, flumina virginitatis et virginum, flumina martyriorum et Martyrum, flumina sapientiæ, flumina eloquentiæ Christianæ. Ita S. Chrysost. *Flumina dicit*, inquit, *ut abundantiam et copiam gratiæ significet.* Sic et Rupert. Theophyl. et alii, et S. Gregor. homil. 10. in Ezech. *Quia*, inquit, *de mente fidelium sanctæ prædicationes defluunt, quasi de ventre credentium aquæ vivæ flumina decurrunt. Ventris*

autem viscera quid sunt aliud, nisi mentis interna, id est recta intentio, sanctum desiderium, humilis ad Deum, pia ad proximum voluntas?

Rursum S. Chrysost. Considera *Petri linguam, et Pauli impetum, et Stephani sapientiam, quos dicentes nihil effugit, sed omnes sequuntur à fluminibus quibusdam impetu ruentibus rapti*, uti factum est in Pentecoste, cum Petrus flumina spiritus sui eructans, una concione tria, et altera quinque millia Judæorum ad Christum convertit, Act. 2. Hinc S. Hieronym. epistol. 61. ad Pammach. *Paulus*, ait, *vas electionis, tuba Evangelii, rugitus leonis nostri, flumen eloquentiæ Christianæ*, etc. *quem quotiescumque lego, videor mihi non verba, sed audire tonitrua.* Et S. Chrysost. homil. 4. de laudib. S. Pauli : *Paulus*, inquit, *est cœlum solem habens justitiæ, ipse mare sapientiæ purissimum et profundissimum.*

Nota. Christus est fons aquæ vivæ, id est, gratiæ vitalis et vivificæ, juxta illud Psal. 35. vers. 10. *Quoniam apud te est fons vitæ.* Ex hoc fonte si bibamus, id est, si Christo credamus et obediamus, fiet in nobis *fons aquæ salientis in vitam æternam*, ut Christus promisit Samaritanæ 4. 14. Fons hic est Spiritus S. sive ejus gratia abundans et copiosa : ab hoc fonte in anima habitante, plurima et perfectissima spiritualia dona et virtutes, quasi rivi et flumina multa in ipsam animam et corpus, ejusque potentias, actus et operationes, imo et ad proximos manant et profluunt : *Spiritus enim gratia*, ait Chrysost. *cum menti illapsa est, eamque irrigarit, omni fonte uberius scaturit, nunquam deficit, nunquam vacuatur, nunquam stat. Simul igitur et indeficientem copiam, incredibilem operationem, et fontem et fluvios appellavit.*

Rivulus Spiritus S. est fides, ait S. Gregor., rivulus est spes, rivulus est charitas, etc. Id ita esse patet, quia sic explicat Joannes dum subdit : *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.*

De ventre ejus.] *Ventrem* per catachresim vocat interiora animæ. *De ventre* ergo, hoc est de corde et mente, quæ quasi venter est animæ, ita S. Chrys. Leont. Theoph. Euthym. Audi S. Aug. Venter interioris hominis est conscientia cordis, quæ isto liquore purgata fontem habebit, et ipsa fons erit : est autem fons et fluvius manans, benevolentia, quæ vult consulere proximo, et ideo non siccatur, quia manat.

Fluent.] Copiose per actus virtutum, per gratiæ effectus, per operationes et impulsus Spiritus sancti, quibus non se tantum, sed et alios ducant in cœlum. Hujus enim fluminis spiritualis fons, id est, scaturigo et origo est in cœlo, quare vi sua eo resilit unde exiliit, ac homines spiritales eodem resultu suo reducit, juxta illud cap. 4. 14. *Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.*

Aquæ vivæ.] Refer cum Syro ad flumina. q. d. Flumina non aquæ stantis et stagnantis, quæ videtur mortua, sed fluentis et exilientis, quæ videtur viva, fluent de ventre ejus. Fluent, inquam, *flumina*, id est, abundantia aquæ vivæ, id est Primo, charitatis, ait S. August. Secundo, lætitiæ spiritalis, juxta illud Psal. 45. *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei*, ait S. Basil. in Psal. 45. Tertio, doctrinæ Evangelicæ, ait S. Ambros. Quarto, felicitatis et gloriæ cœlestis : hanc enim Joannes comparat fluvio aquæ vitæ splendido tanquam crystallo, procedenti de sede Dei et Agni, Apoc. 22. 1. Vide ibi dicta. Quinto, et plenissime, *aquæ vivæ*, id est omnis gratiæ et gloriæ, omnium charismatum et virtutum, omnium donorum Spiritus sancti. Ita S. Chrysost. S. Cyril. Origen. Leont. et alii, idque patet ex seq.

39. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum : nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus.] *Accepturi* post mortem suam, merito ejusdem in Pentecoste : licet enim ante illam Apostoli, aliique Sancti recepissent Spiritum sanctum, tamen non in illa fluviali copia et abundantia, quæ in illos effusa fuit in Pentecoste : unde ipsi mox, quasi effluentia flumina universum mundum aridum, fluentis suæ prædicationis et virtutis irrigarunt, bonis operibus fœcundarunt, amore Dei inebriarunt, virtutibus omnibus inundarunt, per aquam vivam suæ gratiæ, vitæ et doctrinæ Christianæ.

Nondum enim erat Spiritus (*sanctus*, ut addunt Græca) datus (in tanta copia et effusione, quanta in Pentecoste) quia Jesus nondum erat glorificatus.] Quia nondum à morte resurgens, et in cœlum conscendens, sedebat in gloria ad dexteram Dei Patris; τὸ *enim* dat causam cur dixerit *accepturi* in futuro, non *acceperant* in præterito.

Quæres, cur ante ascensionem Christi Spiritus sanctus non fuit datus visibiliter et copiose, uti post eam in Pentecoste? Resp. Primo, S. Leo serm. 2. de Pentecoste, Ut hæc donatio et effusio Spiritus sancti cognosceretur esse fructus passionis Christi, ejusque ascensionis sive triumphi. Solent enim reges, cum regnum ineunt, vel triumphum de victis hostibus agunt, aurum et argentum copiose in populum spargere, publicæ lætitiæ et gratulationis causa. Sic Christus regnum cœleste iniens, ibique triumphans, mox in Pentecoste in fideles suos copiam gratiarum effudit, juxta illud : *Dextra igitur Dei exaltatus, et promissione Spiritus sancti accepta à Patre, effudit hunc quem vos videtis et auditis*, Actor. 2. 33. Vide ibi dicta. Unde vere S. Leo loco citato : *Domini ascensio*, ait, *dandi Spiritus fuit ratio*, q. d. Ideo Christus ascendit in cœlum, ut inde mitteret Spiritum sanctum.

Secunda causa est, quod missio et effusio Spiritus sancti in Pentecoste fuerit glorificatio Christi : Spiritus sanctus enim per tot tantaque dona gloriam Christi, à quo mittebatur, mire illustravit, dum per illa, tam mira per Apostolos operatus est, imo totum orbem ad Christum convertit, ut fideles ubique terrarum Christum colant et adorent.

Tertia, quia discipuli ante ascensionem Christ non erant capaces tam spiritalis doni : nimis carnaliter enim sentiebant de Christo, cum eoque agebant. Ita Jansen.

Quartam dat S. August. tract. 32. Noluit Dominus, inquit, dare Spiritum S. nisi post resurrectionem, *ut in resurrectionem charitas nostra flagret, et ab amore sæculi separetur, ut tota currat in eum.* Audi S. Cyrill. *Tunc Christus renovatæ naturæ principium extitit, cum vincula mortis parvipendens iterum revixit.* Et inferius : *In Prophetis*, ait, *fuit dives quidam splendor*

S. *Spiritus, faxque prælucens, quæ ad futurorum notitiam eos deduceret; at vero credentibus in Christum non solum facula prælucens Spiritus sanctus, sed ipse inhabitavit Spiritus sanctus quasi in templo suo.*

Tunc ergo flumina gratiarum in fideles non paucos, sed plurimos, è cœlo fluxerunt, imo pluerunt. Inde enim manarunt tot millia Martyrum, pro fide Christi eculeos, ignes, leones generose superantium; tot chori virginum pro virginitate Christi et sua usque ad mortem invicte decertantium; tot examina monachorum et Anachoretarum, qui in cœnobiis et desertis, à mundo separati Deo vixerunt, quasi homines cœlestes, et angeli terrestres; tot ordines Pontificum et Præsulum, qui sanctissime Ecclesias sibi commissas gubernarunt, et ad omnem sanctitatem efformarunt; tot centuriæ Doctorum, Prædicatorum, Confessorum, qui flumina suæ doctrinæ et pietatis per doctrinam et concionem, perque librorum volumina quaquaversum sparserunt, totumque orbem Dei cognitione illustrarunt, ejusque amore succenderunt: de quibus proinde ait Eccli. c. 39. 9. *Ipse tanquam imbres mittet eloquia sapientiæ suæ;* tot denique myriades fidelium tam virorum quam mulierum, quæ sobrie, juste et pie viventes in hoc sæculo, avide exspectarunt, et exspectant, adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi. An non hæc ingens est et perennis Christi glorificatio?

42. Nonne Scriptura dicit, quia ex semine David, et de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus?] q. d. De Bethlehem oppidulo Judææ, ubi natus et educatus est David, nascetur Christus quasi filius Davidis, uti prædixit Michæas cap. 5. 2. Ergo Jesus non est Christus, quia ipse est Galilæus, utpote conceptus, natus et educatus in Nazareth. Sed falluntur et errant: licet enim Christus conceptus et educatus esset in Nazareth, tamen natus erat in Bethlehem, ait Cyrillus, cumque ipsi tot portenta et tam evidentia signa Messiæ vidissent in Jesu, debebant de hoc uno, quod ipsi deesse putabant, certius inquirere, vel Jesum interrogare, quod si fecissent, intellexissent rei veritatem, nec patriam obstare Jesu, quominus ipse esset Christus, cognovissent; sed turbæ ex desidia, Scribæ ex invidia, id investigare neglexerunt, ideoque utrique sunt inexcusabiles.

43. Dissensio itaque facta est in turba propter eum.

44. Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum; sed nemo misit super eum manus.] *Dissensio;* græce, *schisma*, aliis Christum, quasi novatorem accusantibus, aliis quasi Prophetam excusantibus et laudantibus, ac unaquaque parte pro sua opinione rixante, ait Euthymius.

In turba,] *non in principibus: nam principes unius sententiæ fuerunt, ne susciperetur ipse ut Christus*, ait Theophyl.

Quidam, præsertim ministri et satellites ad eum capiendum à principibus missi, volebant apprehendere eum, quasi auctorem schismatis, ne propter eum oriretur tumultus et seditio in populo: sed nemo misit super eum manus.] Christus enim sua facundia et vultus majestate, sed multo magis sua occulta vi divina cohibuit eos, ne in se manus injicerent: necdum enim hora patiendi ab eo electa advenerat. Ita Cyrillus.

45. Venerunt ergo ministri ad pontifices et Pharisæos (quasi ad heros à quibus missi erant) et dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum?] *Quod venerunt*, ait S. Chrys. *longe majus fuit, quam si apud Christum remansissent: sic enim liberati fuissent eorum molestia: nunc præcones fiunt sapientiæ Christi, et majorem præ se ferunt animum.*

Illum] novatorem, seductorem, falsum prophetam, ad quem capiendum vos misimus. Nomine enim proprio Jesu, eum vocare dedignantur.

46. Responderunt ministri: Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo.] Quia hic non est verus homo, ut ceteri, sed homo Deus, quare loquitur et docet non humana, sed divina gratia, facundia, efficacia, majestate. Vide hic quanta fuerit vis dicendi in Christo, quanta auctoritas et dignitas, quæ ministros pontificum obstupefecit, ut licet vellent eum capere, tamen non possent, imo eum amare, revereri et colere cogerentur, idque ingenue et libere coram heris suis principibus, etiam si Christo infensissimis, profiterentur! Atque ita *principum improbitatem coarguit*, ait Cyrill. *ostendens quam imbecilla et temeraria sit contra Deum pugnare. Potuissent sane*, ait Chrys. *se excusare propter turbam* (dicendo: Non fuimus ausi capere Jesum, ne turbam in eum propensam ad seditionem contra nos concitaremus), *sed animi ostendunt rectitudinem*, etc. *Neque tam se illum admirari, quam qui se miserant ad eum ligandum, quem audire debuissent, accusare visi sunt.* q. d. Cur nos misistis ad talem tantumque veritatis doctorem capiendum? Ab eo enim vi sermonis capti sumus; et si vos ipsum audiretis, eadem caperemini. Quare, ut ait Theophyl. *non curarunt iram Pharisæorum, neque quia ut servi missi fuerant; quæ placita erant principibus dixerunt, sed testabantur veritati.* Tanta est efficacia veritatis. Vere sapiens: *Quis*, inquit, *cogitatus coget? Vis veritatis.*

Quare verisimile est multos ex his suavitate et veracitate Christi allectos et delectatos, postea per Petrum et Apostolos in Pentecoste concionantes, perfecte ad Christum fuisse conversos: Deus enim hoc præmium dedisse videtur eorum testimonio de Christo, tam sincero et magnanimo. Imo Glossa: *Laudabiliter*, inquit, *seducti erant, qui dimisso malo infidelitatis transierunt ad fidem.* Denique S. Cyrillus in Manusc. existimat ministros hos ita Christum extulisse supra omnes homines, ut crederent vel suspicarentur eum esse Deum. q. d. Quomodo caperemus eum, qui tantum supra nos extollitur, quantum supra hominem Deus?

47. Responderunt ergo Pharisæi (hostes Christi implacabiles, ut ait Nonnus): Numquid et vos seducti estis] ab hoc plano et impostore? Audi Chrys. *Cum compungi et mutare sententiam oportuisset, accusant eos: mitius tamen, veriti, ne tandem deficerent. Sed interrogandum fuerat, quid admiratione dignum Jesus loqueretur? id certe caverunt*, invidia in Jesum excæcati, et in odio ipsius obstinati. Urget S. Cyrill. *τὸ et vos.* q. d. Turbæ ab ipso seductæ parcatur quod in eum credat: sed vos qui nostri estis ministri, et in eadem nobiscum incredulitate contabuistis, quomodo ab eo tam sito seduci potuistis, ut in eum credatis?

48. Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? q. d. Principes et Pha-

risæi qui sunt prudentes et eruditi in lege, non credunt in Jesum; ergo ipse non est Christus. Est argumentum ab auctoritate, sed fallax et mendax: nam Principes hi et Pharisæi erant jurati Jesu hostes, quia ipse vitia eorum taxabat. Falluntur tamen: nam nonnulli Principum privatim et occulte favebant Jesu, in eumque credebant, inter quos fuit Nicodemus cap. 3. vers. 1. Sapienter S. Aug. Qui non noverant legem, inquit, credebant in eum, qui miserat legem: eum vero condemnabant, qui legem docebant, ut illud impleretur: Ego veni ut non videntes videant, et videntes cæci fiant.

49. Sed turba hæc, quæ non novit legem, maledicti sunt.] Maledicta est: sed dicunt *maledicti* in plurali, quia in turba erant multi. Est syllepsis. Alludunt ad Deut. 27. 26. *Maledictus qui non permanet in sermonibus legis hujus, nec eos opere perficit.* q. d. Maledictus à Deo est, qui à Mose et lege transit ad Jesum, ejusque Evangelium, fitque apostata. Hac voce maledictionis Pharisæi ministros ceterosque perterrefacere conantur, et à fide amoreque Jesu abstrahere. Audi Theoph. *Maledictam turbam aiunt eo quod credidit, ipsi innumeris maledictis digni, utpote increduli in aliis incredulitatis auctores.* Quocirca Rupertus hanc ipsorum maledictionem in ipsosmet retorquens: *Profecto*, inquit, *turba illa verius contra dixisset: Istud vanitatis concilium et Ecclesia malignantium, quæ non facit legem, maledicti sunt.* Nam, ut ait S. Cyrill. *Sapientes dum se venditant, fatui redduntur. Nam dum scire se legem profitentur, semetipsos incredulitatis accusant*, æque ac ignorantiæ, quod Christum lege promissum et jam præsentem non agnoscant, ideoque maledicendi et exterminandi à Deo, uti prædixit Moses Deut. 18. 19.

50. Dixit Nicodemus ad eos, ille, qui venit ad eum nocte, qui unus erat ex ipsis:

51. Numquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, et cognoverit quid faciat? *Lex nostra*, id est, praxis legis nostræ, petita tum ex ipsa lege, tum potius ex ipso jure naturæ et gentium: lex Mosaica enim licet Deut. 13. 14. jubeat examinari crimen rei, antequam damnetur; tamen expresse non jubet eum audiri, nec vetat inauditum condemnari, si testibus, vel aliis argumentis reus esse convincatur. Taxat Nicodemus collegas suos principes, quasi legis et juris naturæ violatores, sed tacite et modeste, veritus eorum iras, unde suadet ut Jesum audiant et examinent. Nam, ut ait S. August. *Credebat* (Sperabat) *quia si tantummodo eum vellent patienter audire, forte similes fierent illis* (ministris) *qui missi sunt tenere, et maluerunt credere.* Porro Cyrill. asserit Nicodemum ex stimulo conscientiæ hæc dixisse. *Sed noxia adhuc verecundia laborans*, inquit, *nec zelo loquendi libertatem admiscens, non sinit inhærentem in se fidem nudam conspici, sed obscuro quodam pallio, simulatione se obtegens, adhuc aliquo modo latet Christi defensor; cum deceat credentes apertam præ se ferre libertatem, ac sine metu et pudore clare fidem veram profiteri*, uti fecit Paulus dicens: *Non erubesco Evangelium; virtus enim Dei est in salutem omni credenti*, Rom. 1. Hæc Cyrillus.

52. Responderunt, et dixerunt ei: Numquid et tu Galilæus es? Scrutare Scripturas, et vide quia a Galilæa Propheta non surgit.] *Galilæus*; Græce, *ex Galilæa.* q. d. Numquid tu ob communem patriam cum Jesu Galilæo, ejus patronus es, fautor et defensor?

Scrutare Scripturas.] *Contumeliose*, ait Chrys. *tanquam inscio Script. respondent. q. d. Acquiesce nobis et disce.* Nam, ut ait Theoph. *Ignominia eum afficientes quasi imperitum, dicunt: Scrutare, hoc est vade, disce, quia ad hoc usque tempus non didicisti, quia à Galilæa propheta non surgit.* Legit interpres cum Nonno et Arabico ἐγείρεται, id est, *surgit*, jam legunt, ἐγήγερται, id est, *surrexit.* Hoc Pharisæorum axioma Primo falsum est: Debora enim prophetissa fuit Galilæa, puta ex tribu Nephthali vel Zabulon, Judic. 4. v. 4. 5. 6. Sic et Anna prophetissa fuit Galilæa, utpote ex tribu Aser, Lucæ 2. 36. Sic Nahum Propheta fuit Elcesæus, id est, oriundus ex Elcese vico Galilææ, ait S. Hieron. proœmio in Nahum. Similiter in Samaria, quæ erat vicina Galilææ, ac in toto regno Israel cujus præcipua pars erat Galilæa, sub regibus idololatris multi fuerunt Prophetæ, qui eos de idololatria redarguerunt, uti Elias, Eliseus et filii Prophetarum, adeo ut Abdias dispensator Achab regis, centum ex eis absconderit in speluncis, ne à Jezabel uxore Achab interficerentur, 3. Reg. 18. 4.

Secundo, temerarium est, quia, etiamsi ante id tempus nemo Propheta ex Galilæa ortus fuisset, jam tamen oriri et nasci poterat: idem enim objici potuisset Eliæ Thesbitæ; Ex Thesbi huc usque non surrexit Propheta: Ergo Elias natus in Thesbi non est propheta: et cuivis alteri prophetæ in sua gente primo.

Tertio, stultum est: quia Nicodemus non dixerat Jesum Galilæum esse Prophetam, sed tantum esse audiendum, nec inauditum esse condemnandum. Ita invidia et odio excæcati, actu furoris abripiuntur, ut multa contra judicium rationis perpetrent imprudenter, false, temerarie, stulte.

53. Et reversi sunt unusquisque in domum suam.] *Timentes ne forte etiam quispiam alius similia Nicodemo diceret*, ait Euthymius: quare distulerunt suum de Jesu capiendo et necando consilium, sed non revocarunt, nec mutarunt. Hanc dilationem fecit Deus per Nicodemi interlocutionem, quia necdum venerat hora, morti Jesu ab ipso decreta.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Jesus adulteram a Scribis accusatam absolvit. Secundo, v. 12. Asserit se esse lucem mundi, ac Judæos nisi in se credant, in peccatis suis morituros. Tertio, v. 25. ait se esse principium, ac credentes in se liberare a peccatis; Judæos vero incredulos esse peccatores, servos peccati v. 34. ac natos ex patre diabolo, v. 44. Quarto, v. 49. Judæis sibi objicientibus quod habeat dæmonium, et sit Samaritanus, respondet se dæmonium non habere, sed Patrem cœlestem honorificare. Quinto, v. 58. asseverat se fuisse ante Abraham, ideoque Judæis eum lapidare volentibus sese abscondit.

1. Jesus autem perrexit in Montem oliveti : 2. et diluculo iterum venit in
templum, et omnis populus venit ad eum, et sedens docebat eos.
3. Adducunt autem Scribæ et Pharisæi mulierem in adulterio depre-
hensam : et statuerunt eam in medio, 4. et dixerunt ei : Magister, hæc
mulier modo deprehensa est in adulterio. 5. In lege autem Moyses
mandavit nobis hujus modi lapidare. Tu ergo quid dicis? 6. Hoc
autem dicebant tentantes eum, ut possent accusare eum. Jesus autem
inclinans se deorsum, digito scribebat in terra. 7. Cum ergo perseverarent interrogantes
eum, erexit se, et dixit eis : Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem
mittat. 8. Et iterum se inclinans scribebat in terra. 9. Audientes autem unus post unum
exibant, incipientes à senioribus : et remansit solus Jesus, et mulier in medio stans.
10. Erigens autem se Jesus, dixit ei : Mulier ubi sunt, qui te accusabant? nemo te
condemnavit? 11. Quæ dixit : Nemo, Domine. Dixit autem Jesus : Nec ego te condem-
nabo. Vade, et jam amplius noli peccare. 12. Iterum ergo locutus est eis Jesus, dicens :
Ego sum lux mundi : qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.
13. Dixerunt ergo ei Pharisæi : Tu de te ipso testimonium perhibes : testimonium tuum
non est verum. 14. Respondit Jesus, et dixit eis : Et si ego testimonium perhibeo de
me ipso, verum est testimonium meum : quia scio unde veni, et quo vado : vos autem
nescitis unde venio, aut quo vado. 15. Vos secundum carnem judicatis : ego non
judico quemquam : 16. et si judico ego, judicium meum verum est, quia solus non
sum : sed ego, et qui misit me, Pater. 17. Et in lege vestra scriptum est, quia
duorum hominum testimonium verum est. 18. Ego sum, qui testimonium perhibeo de me
ipso, et testimonium perhibet de me, qui misit me, Pater. 19. Dicebant ergo ei : Ubi est
Pater tuus? Respondit Jesus : Neque me scitis, neque Patrem meum : si me sciretis,
forsitan et Patrem meum sciretis. 20. Hæc verba locutus est Jesus in gazophylacio, docens
in templo : et nemo apprehendit eum, quia necdum venerat hora ejus. 21. Dixit ergo
iterum eis Jesus : Ego vado, et quæretis me, et in peccato vestro moriemini. Quo ego vado,
vos non potestis venire. 22. Dicebant ergo Judæi : Nunquid interficiet semetipsum, quia
dixit : Quo ego vado, vos non potestis venire? 23. Et dicebat eis : Vos de deorsum estis, ego
de supernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo. 24. Dixi ego vobis,
quia moriemini in peccatis vestris : si enim non credideritis quia ego sum, moriemini in
peccato vestro. 25. Dicebant ergo ei : Tu quis es? Dixit eis Jesus : Principium, qui et
loquor vobis. 26. Multa habeo de vobis loqui, et judicare sed qui me misit, verax est, et
ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo. 27. Et non cognoverunt quia Patrem ejus
dicebat Deum. 28. Dixit ergo eis Jesus : Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognos-
cetis quia ego sum, et à meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hæc loquor : 29. et
qui me misit, mecum est, et non reliquit me solum : quia ego, quæ placita sunt ei, facio

semper. 30. Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum. 31. Dicebat ergo Jesus ad eos, qui crediderunt ei, Judæos : Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis : 32. et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos. 33. Responderunt ei : Semen Abrahæ sumus, et nemini servivimus unquam: quomodo tu dicis : Liberi eritis ? 34. Respondit eis Jesus : Amen, amen dico vobis : quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati. 35. Servus autem non manet in domo in æternum : filius autem manet in æternum : 36. si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis. 37. Scio quia filii Abrahæ estis : sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis. 38. Ego quod vidi apud Patrem meum, loquor : et vos quæ vidistis apud patrem vestrum, facitis. 39. Responderunt, et dixerunt ei : Pater noster Abraham est. Dicit eis Jesus : Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. 40. Nunc autem quæritis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audivi à Deo : hoc Abraham non fecit. 41. Vos facitis opera patris vestri. Dixerunt itaque ei : nos ex fornicatione non sumus nati : unum patrem habemus Deum. 42. Dixit ergo eis Jesus : Si Deus pater vester esset, diligeretis utique me, ego enim ex Deo processi, et veni : neque enim à me ipso veni, sed ille me, misit. 43. Quare loquelam meam non cognoscitis ? Quia non potestis audire sermonem meum. 44. Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit : quia non est veritas in eo : cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, et pater ejus. 45. Ego autem si veritatem dico, non creditis mihi. 46. Quis ex vobis arguet me de peccato ? Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi. 47. Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non audistis, quia ex Deo non estis. 48. Responderunt ergo Judæi, et dixerunt ei : Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes ? 49. Respondit Jesus : Ego dæmonium non habeo : sed honorifico Patrem meum, et vos inhonorastis me. 50. Ego autem non quæro gloriam meam : est qui quærat, et judicet. 51. Amen, amen dico vobis : si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum. 52. Dixerunt ergo Judæi : Nunc cognovimus quia dæmonium habes : Abraham mortuus est, et prophetæ : et tu dicis : Si quis sermonem meum servaverit, non gustabit mortem in æternum. 53. Numquid tu major es patre nostro Abraham, qui mortuus est, et Prophetæ mortui sunt ? Quem te ipsum facis ? 54. Respondit Jesus : Si ergo glorifico meipsum, gloria mea nihil est : est Pater meus, qui glorificat me, quem vos dicitis quia Deus vester est, 55. et non cognovistis eum : ego autem novi eum : et si dixero quia non scio eum, ero similis vobis, mendax. Sed scio eum, et sermonem ejus servo. 56. Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum : vidit, et gavisus est. 57. Dixerunt ergo Judæi ad eum : Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti ? 58. Dixit eis Jesus : Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. 59. Tulerunt ergo lapides, ut jacerent in eum : Jesus autem abscondit se, et exivit de templo.

1. Jesus autem perrexit in montem Oliveti.] Jesus toto die octavo et ultimo festi Tabernaculorum docuerat Hierosolymis in templo, et Pharisæos confutarat : illi vespere domum ad cœnam lautam redierunt de more, Jesum vero nullus invitavit ad hospitium et cœnam, ob metum Principum et Pharisæorum. Jesus ergo è templo jejunus ivit in montem Oliveti, puta in hortum villæ Gethsemani, ut ibi sub dio pernoctaret in oratione, ut colligitur ex cap. 18. vers. 1. et 2. et ex Matth. cap. 26. 36. Cibus ei vel à Martha ex vicina Bethania submissus fuit, vel à discipulis Hierosolymæ coemptus. Hic igitur Christus hortum hunc in monte Olivarum, quasi nocturnum hospitium, imo oratorium elegit et designavit sex mensibus ante mortem, ultimo die festo Tabernaculorum, ad quod deinceps è Jerusalem noctu oraturus secedere solebat. Unde Judas hanc ejus consuetudinem sciens, ibidem eum Judæis prodidit, Matth. 26. 36. Vide ibi dicta.

Mons Olivarum est olei symbolum et misericordiæ, quam ibi ostendit Christus, orans obsecransque Patrem pro venia et salute peccatorum, juxta illud : *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto*, Lucæ 1. Festum Tabernaculorum significabat Christum et Christianos hic esse hospites et peregrinos, qui in tabernaculis versantur, et tendunt ad patriam cœlestem, ideoque ex urbe Jerusalem opulenta et splendida pergunt ad montem olei cœlestis, ut ibi per orationem, gratiam et gloriam à Deo hauriant.

2. Et diluculo iterum venit in templum, et omnis populus venit ad eum, et sedens docebat eos.] Noctem ergo Christus dabat orationi, diem doctrinæ et prædicationi, ut idem facere à Christo discat vir Apostolicus, uti fecit S. Paulus, S. Franciscus Xaverius, et similes.

3. Adducunt autem Scribæ et Pharisæi mulierem in adulterio deprehensam : et statuerunt eam in medio.

4. Et dixerunt ei : Magister, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio.

5. In lege autem Moyses mandavit hujusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis ?] Nota. Hanc adulteræ historiam non habent, nec legunt S. Cyrillus, S. Chrysost. aliique Græci interpretes, neque Lyrus. Legunt tamen eamdem omnes Latini, et Arabicus, ac legendam esse docet Vulgata versio, quam probavit Concil. Trident. sess. 4. Unde patet illam esse canonicam, ac legitimam partem S. Scripturæ.

Lapidare.] Nota Lex Mosis tantum jubebat occidi adulteras, Levit. 20. 10. eas autem lapidari jussere principes ex traditione et explicatione Scribarum et Rabbinorum. Lex enim in simili casu jubebat lapidari feminam viro desponsatam si adulterasset, Deut. 22. 24. Unde Scribæ multo justius hanc lapidationis pœnam ad uxorem adulteram extenderunt. Ita passim Interpretes. Verum Levit. 20. 10. ostendi pœnam mortis intentatam adulteris fuisse lapidationem, quæ ibidem nominatur initio capitis, ideoque ad sequentes casus, et consequenter ad adulteros extendenda est : unde et eadem in fine capitis repetitur, quasi ad ceteros capitis casus pertineat. Idem patet ex Ezech. c. 16. 38. collato cum v. 40. Hinc Susannam quasi adulteram voluerunt lapidare; sed ejus innocentia cognita, senes ejus accusatores falsæ accusationis à Daniele convicti, pœna talionis damnati, lapidati sunt, Dan. 13. 62. Sic et Romani, Saxones, Persæ, Ægyptii, Arabes, Parthi, Turcæ, Brasilii, aliæque gentes adulteria puniverunt morte, uti ostendi Gen. 38. 24. Num. 5. in fine capitis.

Hoc autem dicebant tentantes eum, ut possent accusare eum. Jesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra.] *Ut possent accusare eum*, quasi Mosi et legi contrarium, si diceret adulteram non esse lapidandam ; sin eam lapidandam assereret, ipsum apud populum traducerent, quasi rigidum et immitem, qui summe volebat haberi clemens. Potius vero putabant eum dicturum non esse lapidandam, *ob servandam suæ mansuetudinis formam, ne populorum favores amitteret*, ait Rupert. Sic et Beda, Euthym. et S. August. quem audi : *Animadverterant eum nimium esse mitem, dixerunt ergo apud se : Si eam dimitti censuerit, justitiam non tenebit, quam lex jubet : ut vero mansuetudinem non perdat, in qua jam populis amabilis factus est, eam dimitti debere dicturus est, ita nos ad accusandum occasionem inveniemus : sed Dominus et in respondendo justitiam servavit, et à mansuetudine non recessit.* Putabant ergo eum accusare, quod adulteram absolvens violaret legem, et judicia tribunalium everteret, ac adulterandi januam aperiret. *Dicentes*, ait S. August., *Hostis es legis, contra Mosen judicas, imo contra eum, qui per Mosen legem dedit : reus es mortis, cum illa et tu lapidandus.*

Jesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra.] Primo, ut vultum averteret, dorsumque obverteret non tam infami adulteræ, ut volunt nonnulli, quam ipsis Scribis eam accusantibus. q. d. Quid apud me accusatis adulteram, qui non sum judex civilis, nec peccatorum damnator, sed medicus et salvator ? ita S. August. Jansen. Euthym. Franc. Lucas. Unde Græci codices nonnulli addunt, μὴ προσποιούμενος, id est, *non sibi attrahens*, non usurpans, non advertens, imo avertens se ab eis et eorum accusatione ; licet Toletus et alii vertant, *non fingens, non simulans se scribere*, sed revera scribens in terra : utrumque significat vox Græca, et utrumque verum est, ac huic loco congruum.

Secundo et potius, alludit Christus ad illud Jerem. 17. 1. *Peccatum Juda scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino*; et ut ait S. August. S. Hier. et alii magis proprie ad v. 13. *Omnes, qui te derelinquent confundentur : recedentes à te in terra scribentur, quoniam dereliquerunt venam aquarum viventium Dominum.* q. d. Vos, ô Scribæ, hic ad vivum pinxit Jeremias : vos adulteram accusatis, sed vos majora quam illa perpetrastis scelera ; magis ergo vos quam illa lapidandi, imo ad gehennam damnandi estis. Vestrum enim rebellionis, infidelitatis, obstinationis, persecutionis contra me peccatum est indelebile, ac quasi scriptum stylo ferreo in ungue adamantino, quia vos dereliquistis Dominum, illique dorsum obvertistis ; hinc vicissim ille vos dereliquit, et dorsum suum obvertit, sicut ego vobis obverto, atque vos confundet, juxta illud Jerem. 18. 17. *Sicut ventus urens dispergam eos* (de terra) *coram inimico; dorsum, et non faciem, ostendam eis in die perditionis eorum.* Quæsivistis bona terrena, neglectis cœlestibus, hoc est exilia, brevia, vana, idcirco cum illis brevi transibitis et abolebimini, sicut quod in terra scribitur, cito vel vento flante, vel pede calcante aboletur. Recessistis à Deo, idcirco non in cœlo, sed in terra, imo in centro terræ, puta in inferno, scribemini, eritis folles et fomenta gehennæ. Vide dicta Jerem. 17. Ita S. August. l. 4. de Consensu Evangelii c. 10. S. Ambr. epist. 76. ad Studium : *Scribebat*, ait, *in terra digito, quo scripserat legem : peccatores in terra scribuntur, justi in cœlo.*

Symbolice S. Augustinus loco citato duas alias addit causas. Prima est, ut ostenderet se in terra miracula facere ; quia cum Deus esset, se humiliavit ut homo fieret : miracula enim sunt signa quæ in terra fiunt. Secunda, ut innueret jam adesse tempus, quo in terra, quæ fructum daret, non in lapide sterili, sicut olim, lex ejus conscriberetur. Tertiam addit hic tract. 33. ut significaret se eumdem illum esse qui legem veterem digito scripserat in tabulis lapideis, non autem sic legem novam scribendam, sed in terra fructifera.

Quæres, quidnam Christus scribebat in terra? Respondeo : Christus hæc egit et scripsit in atrio templi, quod erat lapidibus stratum : quare in illis non poterat characteres litterarum exprimere, sed tantum digito circumducto delineare. Videtur autem delineasse aliquid, quod Scribis pudorem et ruborem injiceret, aut eorum peccata argueret : nam hanc scripturam mox verbo explicans subdit : *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat.* Imo S. Hier. lib. 2. contra Pelag. ait Jesum in terra scripsisse *eorum qui accusabant* (Scribarum) *et omnium peccata mortalia.* S. Ambrosius vero epist. 56. *Quid*, ait, *scribebat nisi illud propheticum*, Jerem. 22. v. 29. *Terra scribe hos viros abdicatos ?* quod de Jechonia ad litteram scriptum est. Idem epist. 79. censet Jesum inter alia scripsisse : *Festucam quæ in oculo fratris tui est, vides; trabem vero quæ in oculo tuo est, non vides.* Alii censent scripsisse : *Mane, tekel, phares*, quod Baltassari scriptum attulit exitium, Daniel. 5. v. 25. eo enim alludere videtur. Verum quid in particulari scripserit Christus, certo definiri nequit.

7. CUM ERGO PERSEVERARENT INTERROGANTES EUM, EREXIT SE, ET DIXIT EIS : QUI SINE PECCATO EST VESTRUM, PRIMUS IN ILLAM LAPIDEM MITTAT.] *Cum ergo perseverarent*, quia quid Christus in terra delinearet, non satis perspiciebant, vel certe se perspicere dissimulabant. Urgent ergo eum ut ad quæstionem ipsorum captiosam explicite respondeat, putantes Christum non posse hoc eorum dilemma cornutum evadere, quin aut in legem, si adulteram absolveret, vel in misericordiam suam solitam, si eam damnaret, offenderet.

QUI SINE PECCATO EST.] Græcum ἀναμάρτητος duo significat : Primo, eum qui est impeccabilis, qualis est solus Deus et Beati ; Secundo, eum qui caret peccato. Et sic hic accipitur. q. d. Vos, ô Scribæ, similia, imo majora, quam hæc adultera commisistis peccata, uti vestra conscientia (ad quam vos prudenter et modeste remitto) vobis attestatur. Ergo nolite tam rigide et importune urgere damnationem hujus adulteræ, sed potius conscii vestrorum scelerum ipsius misereamini, illique parcite, quasi peccatores peccatrici, rei reæ, puniendi puniendæ : alioqui si illam condemnatis, vos pariter condemnare debetis; si illam lapidare vultis, vos multo magis lapidandi, imo comburendi estis. Vide hic prudentiam Christi : concedit Scribis adulteram ream esse mortis, itaque legi patrocinatur; sed addit, Scribas illam ad necem tam pertinaciter perurgere non debere, quin potius ei condolere et misereri, cum ipsi exterius coram populo sanctitatem simulantes, interius vero majorem scelerum conscii, sibi à Deo et hominibus indulgeri, et clementiam veniamque exhiberi velint. Ita S. August. *Audistis*, inquit, *Impleatur lex, lapidetur adultera : sed numquid in illa lex punienda est à puniendis?* Et nonnullis interjectis : *Non dixit Jesus, Ne lapidetur, ne contra legem dicere videretur. Absit autem ut diceret, Lapidetur: venit enim non perdere quod invenerat, sed quærere quod perierat. Quid ergo respondit? Qui sine peccato est vestrum, prior in illam lapidem mittat. O responsio sapientiæ! quomodo eos intromisit in se? Foris calumniabantur, seipsos intus non perscrutabantur.* Audi S. Amb. epist. 76. *Quid*, inquit, *tam divinum, quam illa sententia, ut is peccata puniat, qui ipse expers peccati sit? Quomodo enim feras alieni ultorem, et proprii criminis defensorem? Nonne se magis ipse condemnat, qui in alio damnat, quod ipse committit?*

Dices, Christus hic videtur evertere usum et rigorem judicii et tribunalium. Si enim judici dicas : *Qui sine peccato est, primus reum damnet*, nemo eum damnare audebit : omnes enim, quia homines, sunt infirmi et peccatores. Resp. Christum hanc sententiam non torquere in judices, sed contra Scribas, qui quasi privati ex privato zelo contendebant, ut Christus judicium adulteræ sibi usurparet, et juxta legem eam damnaret : quod ipse merito abnuit (quia venerat peccatores salvare, non damnare) et in ipsosmet retorsit. q. d. Si vos, cum non sitis judices, urget tanta cupido vel libido adulterium hoc puniendi, vos ipsi ejus judicium usurpate, et adulteram lapidate, si tam puri et sancti estis, ut nec adulterium, nec aliud scelus commiseritis : nam si Scribæ hi fuissent judices, et adulteram juxta legem ad lapidationem damnassent, neutiquam eam Jesus liberasset, nec à merita legis pœna absolvisset. Porro judicis officium est damnare reum, si is de crimine convincatur, etiamsi ipse ejusdem vel similis sceleris sciat se reum : indecens tamen est, ut ipse, si sit reus, alium ejusdem criminis reum damnet. Quare tacite monet Christus hic judices, ut innocentem vitam agant, itaque digni sint, qui nocentes damnent, ne eis populus occlamet : Si hunc damnas, damna pariter teipsum.

Moraliter docet hic Christus, eum qui vult aliena crimina judicare et carpere, prius debere judicare sua. Causam dat S. Greg. l. 4. Moral. cap. 13. *Qui enim semetipsum prius non judicat, quid in alio rectum judicet, ignorat. Et si novit fortasse per auditum, quod rectum judicare debeat; recte tamen judicare aliena merita non valet, cui conscientia innocentiæ propriæ nullam judicii regulam præbet. Hinc est enim quod insidiantibus quibusdam, et puniendam adulteram deducentibus dicitur : Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. Ad aliena quippe punienda peccata ibant, et sua relinquebant. Revocantur itaque intus ad conscientiam, ut prius propria corrigant, et tunc aliena reprehendant.* Hoc significant illa jactata vulgo proverbia : Tua prius vineta cædito : In tuum ipsius sinum prior inspice : In alienis vitiis sumus lynces, et in nostris talpæ : Aliorum medicus, ipse ulceribus scates : Medice, tibi ipsi medicus esto.

8. ET ITERUM SE INCLINANS, SCRIBEBAT IN TERRA.] Tum ut pudorem rursum eis injiceret, tum ut honeste abeundi Scribis spatium daret. Ita S. Hier. l. 2. contra Pelag. *Dedit*, ait, *verecundiæ eorum clementissimus judex spatium recedendi.* Et Beda : *Alio vultum intendens*, ait, *liberum eis fecit exire, quos sua responsione perculsos, citius exituros, quam plura interrogaturos esse, prævideral.*

9. AUDIENTES AUTEM UNUS POST UNUM EXIBANT, INCIPIENTES A SENIORIBUS : ET REMANSIT SOLUS JESUS, ET MULIER IN MEDIO STANS.] *Audientes*, Græci codices nonnulli addunt : *Et à conscientia redarguti;* Arabicus, *cum autem audissent hoc, ex eo intelligentes ignominiam, cœperunt exire* : quia male sibi conscii erubescebant de suis sceleribus, quodque adulteram damnare vellent, cum ipsi essent adulteri, vel adulteris sceleratiores. Æquam enim sententiam dixerat et dictarat Christus, quæ ipsos, imo quoslibet ferire et compungere potuisset. Quis enim audeat dicere se immunem à peccato, ut quasi sanctus alios peccatores damnare præsumat? Unde S. August. epist. 54. *Puto*, ait, *quod hæc sententia Domini audita, si præsens fuit etiam maritus ipse, qui violatam sui thori fidem vindicari postulabat, exterritus, animum ad voluntatem parcendi ab ulciscendi cupiditate deflexit.*

EXIBANT.] *Abscessu ipso*, ait S. August. confessi de se, reos esse similium scelerum, ac *tanquam zelo justitiæ percussi, sese inspicientes, et reos invenientes, recesserunt*, timentes ne Christus ulterius pergeret eorum scelera in particulari pandere et carpere, uti fecit Matth. 23.

INCIPIENTES A SENIORIBUS.] Senes hi in peccatis consenuerant, erantque inveterati dierum malorum, similes senibus illis judicibus adulteris, qui Susannam innocentem, quasi ream adulterii, ad lapidationem, contra omne jus damnarant, Dan. 13. Senes ergo primi exierunt, *vel quod ipsi plura haberent crimina, qui diu vixerant*, ait Ambros. *vel quia priores vim intellexerunt sententiæ, quasi prudentiores.* Et Rupert. *Seniores primum persenserunt responsum validum*

et inexpugnabile esse, quod calumniari nequirent, utpote ad intelligendum perspicaciores, ideoque primi loco cesserunt.

Remansit solus cum Apostolis et turba populi, in cujus medio erat mulier stans,] ut sequitur, τὸ enim *solus* excludit tantum Scribas, qui Jesum urgebant ad damnandum adulteram. *Relicti sunt duo*, ait S. August. *miseria et misericordia:* nimirum *abyssus abyssum invocat*, abyssus miseriæ adulteræ invocabat abyssum misericordiæ Christi : ideoque ipsa non fugit, quia gratiam Christi erat experta, et majorem ab eo sperabat.

10. Erigens autem se Jesus, dixit ei : Mulier, ubi sunt qui te accusabant ? nemo te condemnavit ?] S. Ambros. legit, *nemo te lapidavit?*

Erigens se, scilicet, ut ait S. August. levans in illam oculos mansuetudinis, qui justitiæ lingua adversarios ejus repulerat. Dixit ei : Mulier.] Primo, ad hoc ut mulier agnosceret à se abactos esse ejus accusatores, ideoque ipsa beneficium et beneficum Jesum agnosceret, et compuncta ab eo criminis veniam posceret. Secundo, ut Christus liberius eam absolveret, eo quod ejus accusatores accusationem dimitterent, et fuga se subducerent, quasi causæ suæ æquitati diffisi.

11. Quæ dixit : Nemo, Domine. Dixit autem Jesus : Nec ego te condemnabo. Vade, et jam amplius noli peccare.] *Nec ego te condemnabo;* græce, κατακρίνω, id est *condemno.* q. d. Ego solus qui ab omni peccato sum immunis, ac à Deo constitutus judex omnium hominum, possem te merito damnare, sed nolo, quia veni non ut judicem mundum, sed ut salvem, Joan. 3. 17. Ita S. August. Audi S. Amb. epist. 76. *Adverte quomodo propriam sententiam temperavit, ut Judæi de mulieris absolutione calumniari nihil possent, sed in se magis calumniam retorquerent, si queri vellent. Dimittitur enim mulier, non absolvitur, quia deerat accusator, non quia innocens appprobatur. Quid ergo quererentur, qui priores à persecutione criminis, et ab executione supplicii destiterunt ?*

Porro Christus hisce verbis adulteram absolvit, tum in foro fori coram populo, tum in foro poli, id est in foro conscientiæ, coram Deo, ut patet ex eo quod subdit : *Vade* (quia dimitto tibi peccata) *et jam amplius noli peccare. Vade*, quasi secura de remisso tibi à me adulterio. Sic enim condonans crimina Magdalenæ dixit : *Vade in pace*, Lucæ 7. Sed Christus id aperte non dicit : tecte enim loquitur, ne Pharisæi habeant quod carpant. Quare Christus adulteræ huic interius inspiravit dolorem de peccatis, et actum contritionis, ac deinde contritæ et pœnitenti peccata remisit, ac culpam simul cum pœna condonavit. *Non damnat*, inquit S. Amb. epist. 58. *ut redemptio, corrigit quasi vita, quasi fons abluit.* Et Euthym. *Satis erat, inquit, talis divulgatio et coram tot adversariis erubescentia pro supplicio, maxime cum sciret, quod illam toto corde pœniteret.* Sic et Toletus, Jansen. Franc. Lucas et alii.

Et (id est *sed*) jam amplius noli peccare.] Græce, *nunc ne amplius pecces;* Arabic. *vade et ex nunc ne revertaris ad peccatum*, quasi sus lota ad luti volutabrum, et canis ad vomitum, 2. Petri 2. v. 22. Sic enim ingrata amplius peccabis, animamque tuam sordidabis ; et si non judices, ego certe in die judicii te condemnabo ad gehennam et mortem æternam. Audi S. Aug. *Nec ego te condemnabo, quid est? Domine, faves ergo peccatis? non plane ita. Attende quod sequitur: Vade, deinceps jam noli peccare. Ergo et Dominus damnavit, sed peccatum, non hominem : nam si peccatorum fautor esset, diceret : Nec ego te condemnabo : vade, vive ut vis, de mea liberatione esto secura.* Quibus addit Beda : *Quoniam misericors et pius est, præterita relaxat : quoniam justus est, et justitiam diligit, ne amplius jam peccet interdicit.*

Iterum ergo locutus est eis Jesus : Ego sum lux mundi.] Glossa hæc nectit immediate præcedentibus de absolutione adulteræ. *Subdit*, inquit, *quid possit ex divinitate, ne ambigatur quod possit peccata dimittere.* q. d. Ne miremini me liberare adulteram à tenebris peccatorum, quia ego sum lux mundi, non creata, sed increata, hoc est Deus. Unde subdit v. 15. *Ego non judico quemquam.* q. d. Ego adulteram non judico, nec absolvo in foro fori, sed tantum in foro poli, puta in foro interno conscientiæ. Planius alii hæc referunt ad v. 2. *Sedens docebat eos*, hunc enim Christi docendi actum interruperunt Scribæ, adducentes adulteram ut eam damnaret ; mox Christus Scribas pudefecit et abegit, ac adulteram absolvit : quo facto quasi finita cum Scribis lite, rursum docere perrexit. Unde signanter addit τὸ *eis*, scilicet *iisdem*, quos paulo ante docuerat ; idque minuit τὸ *iterum ergo*, q. d. Quia Christus quæstionem adulteræ, quæ doctrinam interruperat, jam terminavit, idcirco iterum ad docendum rediit, et doctrinam intermissam resumpsit. Ita Chrysostomus, Theophyl. Leont. Ammon. et alii. Unde Arabicus vertit, *deinde locutus est eis Jesus iterum.* Addit Chrysostomus : Objiciebant Judæi Christo Galilæam, de ipso dubitantes quod ex Galilæa Propheta non surgeret. Ostendit ergo Christus se non esse unum Prophetarum, sed orbis terrarum illuminatorem, imo Deum et dominatorem. Ita Chrysost.

Ego sum lux mundi.] Hinc Manichæi putabant Christum esse solem : sol enim est lux mundi ; ac solem vivere, et esse animatum censuere Platonici : unde de eo aliquando dubitavit S. August. utpote Platonicus, ut patet Ench. c. 58. Audi S. August. hoc eorum delirium recensentem et confutantem hic tract. 34. *Manichæi solem istum carnis oculis visibilem, expositum et publicum, Christum Dominum esse putaverunt.* Et mox : *Non est Dominus Christus sol factus, sed per quem sol factus est. Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Est ergo lux quæ fecit hanc lucem : hanc amemus, hanc intelligere cupiamus, ipsam sitiamus, ut ad ipsam lucem aliquando veniamus, et in illa ita vivamus, ut nunquam omnino moriamur. Ista enim lux est, de qua prophetia olim præmissa ita in psalmo cecinit : Homines et jumenta salvabis, Domine, sicut multiplicata est misericordia tua, Deus.* Et inferius : *Per hoc lumen factum est lumen solis, et lumen quod fecit solem, sub quo fecit et nos, factum est sub sole propter nos. Factum est, inquam, propter nos sub sole lumen, quod fecit solem. Noli contemnere nubem carnis : nube tegitur, non ut obscuretur sol, sed ut temperetur. Loquens ergo per nubem carnis lumen indeficiens, lumen scientiæ, lumen sapientiæ, ait hominibus : Ego sum lux mundi.*

Quomodo Christus qua Deus, sit lux immensa et increata, qua homo vero sit lux creata, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, juxta illud Zachariæ Lucæ 1. *Illumi-*

nare his qui in tenebris, et in umbra mortis sedent, dixi c. 1. 4. Rursum quomodo rex sit quasi sol sui regni, per 18. analogias ostendi Isaiæ cap. 45. 1. quas Christo accommoda : Christus enim est rex mundi.

Mundi.] Hoc est non solius Israelis et Judæorum uti fuit Isaias, Elias, ceterique Prophetæ, sed totius mundi, id est, omnium omnino gentium : quo tacite significat, et prædicit, omnium gentium conversionem ad Christi fidem, atque Evangelium ab incredulis Judæis, transferendum esse ad Gentes in Christum credituras. Ita Cyrill. qui et addit Christum dicendo, *Ego sum lux mundi*, alludere ad columnam ignis, quæ noctu prælucebat, et præibat Hebræis per desertum euntibus in terram promissam. Simili enim modo Christus, quasi fax lucidissima, in tenebris errorum et vitiorum mundi nobis prælucet, viamque præit in cœlum, Exod. 13. 21. Num. 14. 21.

Qui sequitur me, in me quasi in Christum credendo, meisque jussis obtemperando, non ambulat in tenebris.] Errorum et vitiorum, in quibus ambularunt Philosophi, ceterique mundi sapientes. q. d. Qui me lucem sequitur, hic sine errore et peccato vivit, in luce veræ fidei et virtutis.

Sed habebit lumen vitæ.] Modo per fidem, postea per speciem, ait S. August. qui et addit : *Concordant hæc verba cum illis Psalmi : In lumine tuo videbimus lumen, quoniam apud te est fons vitæ. In istis corporalibus aliud lumen, aliud fons ; apud Deum quod lumen, hoc fons : qui tibi lucet ut videas, ipse tibi manat ut bibas : si sequaris istum solem visibilem, te deserit in occasu ; à Deo si non facias casum, nunquam ad te ille faciet occasum.*

Lumen vitæ ergo juxta August. et Bedam est lumen gloriæ, beans fideles et Sanctos Christi, quod illi ab ipso percipient in cœlo. Planius alii per *lumen vitæ* accipiunt lumen fidei, sapientiæ et prudentiæ Christianæ, quod nos ducit ad lumen gloriæ, ipsamque beatitudinem. Fides enim est quasi fax, quæ fidelibus in tenebris errorum et vitiorum hujus mundi ambulantibus prælucet, ut videant verum iter virtutis, per quod inoffenso pede contendant in cœlum ad felicitatem æternam. Ita Cyrill. *Qui sequitur me*, inquit, *vitæ lumen lucrabitur, id est, eorum, quæ in me sunt mysteriorum revelationem ipsum in æternam vitam potentem deducere.* Posset Tertio, *lumen vitæ* exponi lumen vivificans : fides enim cum Dei gratia et charitate conjuncta, est lumen divinum et supernaturale, quod animam vivificat, eique vitam gratiæ hic aspirat, et in cœlo vitam gloriæ aspirabit.

Moraliter hic disce Christi doctrinam et vitam esse imitandam omni homini, qui vult veraciter illuminari, et ab omni mentis cæcitate purgari : quare hanc Christi sententiam quasi axioma, imo basin sapientiæ et sanctitatis, Thom. à Kempis præposuit aureo suo libello de Imitatione Christi, qui quot habet sententias, tot habet gnomas, imo gemmas practicæ et salutiferæ veritatis, quas quotidie magno gustu fructuque lectito, atque iterum iterumque lectitare semper desidero. Novi nonnullos perfectionis studiosos, qui singulas suas actiones ad aliquam Christi actionem, doctrinam vel sententiam, velut ad exemplar referre, eique conformare satagebant, ut illam velut ideam semper intuentes, eamdem in omnibus suis actibus exprimere conarentur : quæ sane pia, utilisque ad omnem sanctimoniam est praxis. Hac enim de causa Christus datus est nobis, ut esset speculum sanctitatis. Quid enim sanctius Sancto Sanctorum ? quid lucidius sole, ipsaque luce ? quid sapientius ipsa sapientia ?

13. Dixerunt ergo ei Pharisæi : Tu de teipso testimonium perhibes : testimonium tuum non est verum.] *Verum*, id est legitimum, ut recipi credique debeat. Nemo enim, licet sanctus, in judicio accipitur testis de seipso, sed testes alios proferre debet. Vide dicta cap. 5. 31.

Pharisæi.] Jam subduxerant se Pharisæi, qui adulteram accusarant, pudefacti à Christo ; sed præter illos alii erant Pharisæi in turba, qui, ut sociorum ignominiam vindicarent, et suam in Christum malevolentiam ostenderent, hoc illi opposuerunt, ut eum vicissim pudefacerent et confunderent. Ita Cyrill. *In ignorantia enutriti*, inquit, *Emmanuelem non intelligentes, ipsam gloriam affectare suspicantur, et tanquam in unum ex nostris invehuntur.*

14. Respondit Jesus, et dixit : Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum : quia scio, unde veni, et quo vado.] *Verum*, hoc est non tantum verax in se, sed et legitimum, ut à quolibet, etiam judice, acceptari credique debeat. *Verum est testimonium luminis, sive se ostendat, sive abdat*, ait S. August. q. d. Lux ipsa non eget alio teste, quia ipsa seipsam clare sua luce ostendit, quod sit lucida, clara et fulgida. Sic Christus est lux mundi, quæ clare se mundo ostendit per opera et miracula divina : quare alio teste non eguit Christus : tamen pro se alium testem profert, eumque summum et irrefragabilem, scilicet Deum Patrem. Unde subdit :

Quia scio unde veni, et quo vado.] q. d. Ideo *verum*, id est legitimum est testimonium meum de me, in foro non humano, sed divino, quia testimonio Dei Patris confirmatur, ait Glossa : idque ego scio, sed vos nescitis, quia scire non vultis, cum id ex meis miraculis et argumentis cognoscere et scire deberetis. Ego enim scio unde sim, missus scilicet è cœlo in terram, et cujus legatus sim, nimirum Dei Patris : sum enim Dei Filius, et Deus verus de Deo vero ; unde peracta mea in terris legatione, per mortem ad Deum Patrem, qui me misit, *vado*, id est vadam illico et revertar. Ita S. Aug. Ammon. Leontius, Chrysost. et Theoph.

Nota. Christus obscure loquitur, tum modestiæ causa, ne se jactare videatur ; tum ne Judæorum sibi offensorum magis in se iras accendat ; alioqui poterat clare dicere : Ego sum Dei Filius et Deus ; ergo testimonium meum verum et legitimum est, quia Deo Deique Filio credere debetis. Dei enim, qui est prima et irrefragabilis veritas, testimonium est irrefragabile. Patrem intelligi volebat, ait S. Augustinus, à quo nec veniendo discessit, nec redeundo nos dereliquit. Sicut autem sol iste illustrat faciem videntis et cæci, sed videt ille, iste non videt : sic sapientia Dei ubique præsens est, etiam infidelibus ; sed isti, quibus eam videant, oculos cordis non habent : unde subjungit : Vos secundum carnem judicatis, etc. velut inter fideles suos et inimicos distinguens. Sic August.

15. Vos secundum carnem judicatis.] Primo, q. d. Vos, ô Pharisæi, secundum carnem, id est, carnalem affectum quo me ex odio aversamini, non ex rei veritate et æquitate de me judicatis. Ita S. Chrysost. qui ait : Secundum carnem vivere, est male vivere, ita secundum carnem judicare est injuste judicare.

Secundo, planius, *vos secundum carnem*, quam in me videtis, hoc est, ex solo meo corpore, quod cernitis, judicatis me esse merum hominem, non Deum. Ita Theophylactus : Quia, inquit, in carne sum ; carnem me solam putantes, non autem Deum, falso judicatis. Ita quoque Ammonius, Leontius, Euthymius : favet Arabicus, qui vertit, *vos corporeum judicatis*, ideoque judicatis veritatem mentiri, ait Cyrillus; ego enim sum veritas.

Tertio et planissime, *Vos secundum carnem*, id est, juxta carneos vestros sensus et oculos judicatis, q. d. Vos ex solis sensibus de me judicatis, scilicet secundum id quod in me videtis oculis carnis; nimirum me esse hominem vilem, pauperem, infirmum, abjectum, non Messiam, non Deum, qui in carne hac, velut candela in laterna, absconditus est et latet, ideoque judicio vestro me condemnatis, quasi superbum et blasphemum, eo quod asseram me esse Dei filium; quod non faceretis, si non ex carneis oculis, sed ex ratione et spiritu veritatis de me judicaretis. Hæc enim vobis dictaret me esse eum, quam assero, scilicet Messiam Dei Filium. Ita S. Augustinus. Videbant hominem, ait et Deum non credebant. Et Glossa : Hominem putant, ait, cui in laude sua credendum non sit.

Porro Christus, ait Cyrill., hic facit ut medicus, qui phreneticorum ægrotantium contumelias nihili facit, ac licet ab eis probris appetitus, congruentem tamen eis adhibet medicinam : pugnat enim contra ægritudinem, quæ hujus insaniæ est causa, non contra ægrum, sed pro ægro, ut eum sanitati corporis et mentis restituat.

Ego non judico quemquam,] supple secundum carnem, ideoque erronee et falso, ut vos facitis; sed secundum rationem et spiritum, ideoque vere et recte judico. Ita S. August.

Secundo, S. Chrys. Quia, inquit, possent Judæi objicere Christo, si nos secundum carnem perperam judicamus de te, cur tu nos non judicas, et de pravo judicio convincis? His respondet Christus : Ego nunc non judico quemquam, q. d. Non est meum de vobis judicare : ego enim veni in mundum, non ut eum judicem, sed ut salvem et redimam. Sed judicabo vos in die judicii ; si enim nunc judicarem, utique vos condemnarem ; sed nunc tempus judicii non est.

Tertio, pro genuino sensu hujus loci Nota, Τὸ *judico* hic præcise non significare *sententiam judiciariam profero*, vel, ut judex decido, sed idem esse, quod *quemlibet actum judicialem exerceo.* Unde hic idem est quod *testor*, vel *testimonium profero.* In judicio enim varii sunt actus; scilicet accusatores accusant, testes testantur, judex sententiam profert : hos omnes significat Τὸ *judico ;* quare *judico* hic idem est quod testor. Adde, qui testantur in judicio, judicem quasi cogunt ad judicandum juxta suum testimonium, hinc testari reipsa est quasi judicare ; unde testis subinde idem est quod judex, uti ostendi Isaiæ cap. 55. 4. Tota enim hæc Christi cum Judæis quæstio est de testimonio, an scilicet Christi de se testimonium sit legitimum, et in judicio acceptandum. Sensus ergo est, q. d. Non est necesse ut ego Jesus de me, vel alio quopiam, q. d. de vobis, tester, et testimonium perhibeam : sunt enim alii, qui id faciant ; si tamen illud faciam, ac revera tester de me, uti facio vers. 18. proxime sequenti, recte faciam, et verissimum erit meum hoc testimonium, quia solus non sum, sed mecum est et testatur Deus Pater meus. Ita S. Ambrosius libr. 5. epistol. 20. Maldonatus et alii. Hunc esse sensum liquet ex sequent. præsertim ex vers. 17. et 18. ubi Τὸ *judico* Christus explicat per *testimonium perhibeo. Ego sum*, inquit, *qui testimonium perhibeo de meipso, et testimonium perhibet de me, qui misit me Pater.* Porro utitur Christus verbo *judico*, quia videbatur adulteram paulo ante quam judicasse, et judicialiter absolvisse versu undecimo; idque ægre ferebant Pharisæi adulteræ accusatores, et Christi hostes. q. d. Ego adulteram judicialiter non judicavi, nec judicialem absolutionis sententiam pro ea protuli, sed tantum dixi : *Nec ego te condemnabo ;* potuissem tamen judicialiter eam absolvere, quia sum Deus, Deique Filius : quare nec merus sum homo, uti vos, ô Pharisæi, putatis; nec sum solus, quia mecum est Deus Pater meus. Et hoc sensu *judico* hic proprie sumitur pro *judicialem sententiam profero.*

16. Et si judico ego (id est, testor de meipso, uti dixi) judicium (id est, testimonium) meum verum est (id est, legitimum, et in tribunali à judice acceptandum) quia solus non sum; sed ego, et qui misit me, Pater.] S. Chrys. exponit q. d. Si ego judicarem, juste vos condemnarem, quia non solus id facerem, sed ego et Pater; at vero tempus nunc judicii non est, sed misericordiæ. Verum genuinus sensus hujus loci est quem dedi v. 15.

Quia solus non sum, sed ego et qui misit me Pater,] *quia formam servi accepi, sed formam Dei non amisi*, ait S. August. *Missio tua Domine incarnatio est.* Et Interlin. Etsi homo sum, inquit, Patrem tamen non deserui : etsi missus sum per carnem, tamen ego et Pater semper simul sumus per deitatem : quare idem utriusque est judicium, eadem pariter voluntas. Unde alibi ait : *Nihil facio à meipso.* q. d. ait Cyrillus : *Non sum unquam progressus ad aliquam ultionem, quæ Deo Patri non insit ; quæcumque Patris natura et vult, et cogitare nata est, ea penitus etiam in me sunt, quia ex illius sinu eluxi, verusque illius substantiæ fructus existo.*

17. Et in lege vestra (Deuteron. 17. vers. 6. et cap. 19. v. 15. vide ibi dicta) scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est,] juridice, id est, in jure et judicio pro vero legitimoque habetur, et à judice acceptatur, ut secundum illud sententiam juridice veram, id est legitimam, licet speculative subinde, et in re ipsa falsam, proferat. Judex enim debet judicare secundum allegata et probata; quare si testes sint falsi, vel occulte muneribus corrupti, falsum testimonium dicant, judex bona fide eos sequens, in foro fori justam sententiam profert, sed in rei veritate injustam et falsam. Sensus est, q. d. Si duorum testimonium in jure habetur

verum et legitimum, quanto magis duarum personarum divinarum, scilicet Dei Filii et Dei Patris testimonium, in omni tribunali, non tantum pro vero, id est legitimo, sed etiam pro verissimo, et in se sincerissimo æquissimoque, habendum est? Unde idipsum explicans, sibique applicans Christus, subdit : *Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, et testimonium perhibet de me, qui misit me Pater.* Quod autem Deus Pater secum sit et testetur, quodque ipse sit Dei Patris et Filius, hoc ex miraculis, aliisque testimoniis Christus sat superque superius probavit. Unde illud hic quasi jam probatum præsupponit.

Symbolice S. August. *Magnam,* ait, *habet quæstionem, et valde videtur res in mysterio constituta, ubi Deus dixit : In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Nam et Susanna duobus falsis testibus urgebatur, et universus populus mentitus est contra Christum. Per mysterium ergo hoc modo Trinitas commendata est, in qua est perpetua stabilitas veritatis; si vis habere bonam causam, habe duos, vel tres testes, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum.*

18. Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso, et testimonium perhibet de me, qui misit me Pater.] Probat Christus suum de se testimonium esse verum hoc syllogismo :

Ex lege Deuter. 17. 6. duorum testimonium in jure et judicio verum est;
Atque mihi duo majores hominibus, scilicet Deus Filius et Deus Pater, testimonium perhibent:
Ergo hoc eorum testimonium de me omni jure verum est.

Dices : Nullius de seipso testimonium in judicio accipitur verum et legitimum : ergo nec Christi de seipso testimonium accipi debet ut legitimum. Resp. negando consequentiam : nam Christus, ut Deus, perhibet testimonium de se, ut homo est; duo autem sunt Deus et homo, ac in Christo alius erat Deus ab homine : alius, inquam, in natura, non in persona. Unde ex hoc loco colligunt Patres contra Nestorianos et Eutychianos, in Christo unam fuisse personam, scilicet divinam; duas vero naturas, scilicet divinam et humanam. Ita S. Cyrillus, Chrys. Theophyl. Leontius, Ammon. in Catena Græca, et S. Ambr. lib. 5. de Fide c. 2. Porro Deus Pater et Deus Filius perhibuere testimonium de Jesu, quod esset Messias, per opera divina, præsertim miracula, quæ per eum, et pro eo operati sunt, uti dixi cap. 5. v. 31. et 32. ac præsertim cum Pater in Christi baptismo de cœlo intonuit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui,* Matth. 3. ita Beda.

19. Dicebant ergo ei : Ubi est Pater tuus?] ut cum adeamus, et ejus de te testimonium audiamus. q. d. Quis est pater tuus? Nos solum te videmus, ostende nobis tecum esse Patrem tuum. Et ubi est, vel quis est pater tuus, quem tantopere et toties jactas? Fingunt et simulant studium veritatis cognoscendæ, ut ex ore Christi eliciant claram vocem, qua dicat suum patrem esse Deum in cœlo, ut ea audita, ipsum ut Blasphemum accusent imo lapident, uti facere voluerunt cap. 5. 18. et cap. 10. 31. Ita S. Chrysost. Theophyl. Rupertus et alii.

Minus probabiliter Cyrillus et Leontius censent Pharisæos id dixisse per contemptum et sarcasmum, hoc est hostilem irrisionem. q. d. Tuus pater est ignotus et incertus : ostende ergo eum nobis; putabant enim Christum esse spurium, et ex adulterio natum. Mitius S. August. et Beda censent eos de Patre carnali, puta Josepho, locutos, eo quod eum non cognoscerent. Verum prior sensus est germanus.

Respondit Jesus : Neque me scitis, neque Patrem meum : si me sciretis, forsitan et Patrem meum sciretis.] Christus directe et clare ad quæstionem respondendo dixisset : Pater meus est in cœlo : sed id facere noluit, quia sciebat Pharisæos captiose quæstionem hanc proposuisse, ut eum illaquearent et caperent : indirecte ergo et tecte hypocritis respondet; *Neque me scitis, neque Patrem meum.* Quo responso tacite ad quæstionem eorum directe respondet, sed ita tecte, ut Pharisæi eum calumniari et accusare non possint. q. d. Vos, ô Pharisæi, putatis me merum esse hominem, ac proinde non alium habere patrem, quam hominem in terra, puta Josephum, sed erratis : neque enim cognoscitis me ita esse hominem, ut pariter sim Deus, ac proinde neque patrem meum cognoscitis : nec enim Joseph est pater meus, qua homo sum; nec alius mihi est pater quam Deus in cœlo, quod vos non cognoscitis, licet tot miraculis à me probatum sit, quia obstinati in vestro carnali sensu id agnoscere non vultis.

Dices : Quomodo hæc consentiunt cum eo quod dixit Christus c. 7. 28. *Et me scitis, et unde sim scitis?* Resp. Ibi locutus est Christus de se ut homo est, quem sciebant conceptum in Nazareth; hic vero loquitur de se ut Deus, et sic eum nesciebant. Addit Origen. ibi loqui Christum Hierosolymitis, qui eum noverant; hic vero Pharisæis, qui eum non noverant, imo erant ejus hostes.

Nam si me sciretis, forsitan (græce, ἂν quod non est dubitantis, sed asserentis, idemque valet quod *utique*) et Patrem meum sciretis.] q. d. Si enim sciretis me esse Deum, sciretis pariter patrem meum non in terra, sed in cœlo quærendum, nec alium esse quam Deum, Patrem. Ita Theoph. Leont. Euthym. Rupert. et alii. Simili modo ait Christus Philippo cap. 14. 9. *Philippe qui videt me, videt et Patrem meum.*

Paulo aliter S. August. q. d. Idcirco quæritis quis sit pater meus, quia me non nostis; putatis enim me non esse Deum æternum in cœlo.

Secundo, pressius et profundius S. Cyrillus in manuscript. *Concursat,* ait, *cum Patris appellatione Filii mentione : simulque rursus Filii significationem genitoris nomen comitatur : atque idcirco tanquam janua quædam Filius est, in Patris cognitionem ducens. Ita sane dicit c. 14. v. 6. Ego sum via, veritas et vita : nemo venit ad Patrem nisi per me.* Unde infert : *Addiscamus ergo quid secundum naturam, et ita deinde tanquam in imagine et charactere exactissimo bene intelligemus archetypum. Videtur enim in Filio Pater, et veluti in speculo, in natura propria prolis apparet.* Filius enim, ut ait Sapiens c. 7. 25. *est candor lucis æternæ, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius :* et, ut ait Paulus Hebr. 1. v. 3. ipse est *splendor gloriæ, et figura* (græce, character) *substantiæ ejus.*

Aliter Origen. qui *nosse* vel *scire* sumit pro *amare.* q. d. Si me amaretis, utique et Patrem

meum amaretis. Qui enim male vivunt, practice Deum non cognoscunt: hinc et de filiis Heli dicitur, quod ignorabant Dominum.

20. HÆC VERBA LOCUTUS EST JESUS IN GAZOPHYLACIO, DOCENS IN TEMPLO (hoc est in atrio templi: hoc enim atrium erat quasi templum laicorum) ET NEMO APPREHENDIT EUM, QUIA NECDUM VENERAT HORA EJUS.] Rupert. censet *gazophylacium* hic nominari, quasi causam cur Christus non fuerit apprehensus; quia scilicet hæc dixit in gazophylacio, qui erat locus semotus, ad quem tantum conveniebant sacerdotes lucris intenti, qui ex eo pecuniam efferre, et laici, qui in illud pecuniam inferre volebant. Verum gazophylacium erat locus omnino publicus, ad quem plurimi confluebant. Erat enim porticus ampla, juxta atrium templi, in quo omnis templi gaza, id est pecunia et supellex, servabatur. Sensus ergo est, q. d. Christus hæc palam et loco publico, ubi facile à Pharisæis sacerdotibus capi poterat, clare, libere, fidenter et magnanime locutus est; nec tamen à Pharisæis hostibus suis comprehensus fuit, quia ipse eorum mentem et manus vi divina continebat, eo quod necdum hora passioni ejus à Deo destinata advenisset. Ita S. August. Beda, Euthymius, Leont. Theophyl.

Porro de gazophylacio audi Adrichomium in Descript. Jerusalem num. 103. Gazophylacium, hebr. *Corban* sive *Corbana*, dictum, arca et ærarium erat, in quo ad sacrificiorum necessaria, ad pauperum alimoniam, et ad templi fabricam offerebatur, et oblata servabatur pecunia, ex qua etiam Joas rex, sicut in Regum lib. legimus sarta tecta templi instaurari curavit. Hoc ærarium cum Heliodorus à Syriæ rege missus spoliare tentaret, cælitus ab angelis flagellatus est. Atque Pilatus cum sacrum hunc thesaurum, simili pene temeritate, ad aquarum inductionem expendere vellet, populari tumultu impeditus fuit: quem tamen Romani in urbis expugnatione diripuerunt. Juxta hunc locum Lysimachum occisum legimus. Hic etiam Christus se lucem mundi, et principium, seque à Judæis in cruce exaltandum esse docuit. Hic sedens viduam pauperculam duo æra minuta offerentem, plus omnibus divitibus dedisse pronunciavit, Marci 12. Lucæ 21. Jam vero ab arca hac æraria, tota porticus in qua erat arca, vocatur hic et alibi *gazophylacium:* non enim in arca, sed in porticu arcæ dixit hæc Christus.

Alia causa, cur Christus hæc locutus sit in gazophylacio, secretior, sed proximior fuit: quia gazophylacium Pharisæis erat latebra tenebrarum, hoc est officina avaritiæ, aliorumque vitiorum et errorum, quos recenset Christus Matth, cap. 5. et cap. 23. ut quod docerent filios parentibus egentibus dicere *corban*, id est, aurum meum dicatum est gazophylacio, Deo ergo dandum est, non tibi, ô pater; quod assererent juramentum per templum non obligare, sed per gazam et aurum templi factum obligare; quod decimarent mentham, anethum et cyminum, relinquentes misericordiam et fidem; quod populum expilarent et diriperent. Has illorum tenebras ibidem redarguit Christus, ideoque contenta voce clamavit: *Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulat in tenebris.* q. d. Ego sum vera lux sapientiæ et sanctitatis, quæ doceo gazas terrenas, utpote exiles, viles et caducas, spernere; ambire vero gazas cœlestes, utpote ingentes, pretiosas et æternas. Quare nolite sequi tenebrosos et avaros Pharisæos, suo gazophylacio et lucris terrenis, quasi talpas sordide inhiantes, quia brevi totum illud diripiet Vespasianus et Romani. Me potius sequimini, qui lux sum mundi; ego enim prædico paupertatem spiritus, quasi viam ad immensas cœli opes. Edico enim: *Beati pauperes spiritu, quoniam vestrum est regnum cœlum*, Matth. 5. Et ex adverso: *Væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram*, Lucæ 6. 24. Atque hæc fuit causa tantæ antipathiæ, et odii Pharisæorum in Christum, ideoque eum assidue usque ad necem et crucem persecuti sunt; imo ex hoc gazophylacio deprompserunt triginta denarios, quos dederunt Judæ, ut Christum sibi proderet, quod summum fuit sacrilegium. Unde ibidem Christus vers. 28. prædixit se per illud exaltandum in cruce, tuncque ad se omnia tracturum.

Mysticam causam dat Origenes: Christus, inquit, hæc edixit in gazophylacio, quia gazophylacium, vel potius gaza, sunt divini ejus sermones, imaginem magni regis impressam habentes; sicut pecunia quæ in gazophylacium injiciebatur, gerebat effigiem Cæsaris. Numismata, ait Origenes, sunt divina verba: conferat autem quisque ad gazophylacium, id est ad Ecclesiæ ædificationem, quidquid potest ad honorem Dei et utilitatem communem. Et Beda, In gazophylacio, ait, Christus loquitur; quia in parabolis tectis et clausis loquebatur ad Judæos. Cœpit autem tunc gazophylacium quasi aperiri, cum discipulis eas explicuit, et mysteria cœlestia in eis latentia reseravit.

QUIA NECDUM VENERAT HORA EJUS,] non fatalis, sed opportuna et voluntaria, ait Interlin. puta à Deo statuta. *Nonnulli*, ait S. August. *hoc audientes, sub fato fuisse Christum credant, sed quomodo fatum habet, per quem factum est cœlum et sidera, cum tua voluntas, si recta sapias, transscendat et sidera? nondum ergo venerat hora, non qua cogeretur mori, sed qua dignaretur occidi.*

21. DIXIT ERGO ITERUM EIS JESUS.] Dubium est unde inferatur Τὸ *ergo*, et quid significet. Primo, aliqui censent Τὸ *ergo* hic, uti et alibi, non esse illativum, sed inceptivum, tantumque significare novi sermonis Christi exordium.

Secundo, pressius Origenes autumat Τὸ *ergo* connectere sequentia cum præcedentibus, ac indicare illa eodem loco et tempore à Christo esse dicta, quo præcedentia.

Tertio, Maldonatus refert ad id quod dixerat Christus v. 19. *Neque me scitis, neque Patrem meum.* q. d. Veniet ergo tempus, cum et me Deum esse cognoscatis, et quæratis me, et non inveniatis, quia in peccatis vestris moriemini; aut veniet tempus, quo quæretis me, id est cognoscere voletis, sed non poteritis, quia à peccatis vestris non discedetis.

Quarto et magis apposite, Rupert. et Toletus Τὸ *ergo* referunt ad id quod proxime præcessit, *Et nemo apprehendit eum.* q. d. Quia Jesus videbat Pharisæos satis intelligere sua, licet obscure dicta, nec tamen credere, sed magis in iram et odium, ad eum capiendum et occidendum, exardescere; idcirco addidit, dixitque:

Ego vado, et quæretis me. Aut q. d. Quia Pharisæi volebant eum comprehendere, sed impediebantur virtute divina, ab breve tempus, hac de causa subjunxit, *Ego vado*, etc.

Iterum.] Nam jam ante idem dixerat famulis Pharisæorum cap. 7. 33. Ita Rupert. q. d. Christus id quod coram famulis dixerat, iterum repetiit, dixitque ipsis heris, scilicet Parisæis :

Ego vado, et quæretis me, et in peccato vestro moriemini.] *Vado*, id est, brevi vadam ex hac vita per mortem et crucem ad Patrem. *Christo mors*, ait S. August., *profectio fuit, quia in illa non mansit, sed per illam profectus est in cœlum ad vitam immortalem.*

Et quæretis me.] Id est, quæretis alium Messiam, quia non creditis me esse Messiam; sed non invenietis, quia non est alius præter me; ita Tolet. Secundo, simplicius *quæretis me*, ut iterum crucifigatis et occidatis. Vide dicta cap. 7. 34. Ita Origen. et S. August. quem audi : *Quæretis me, non desiderio, sed odio : quæsierunt Christum postquam abscescit ab oculis hominum, et qui oderant, et qui amabant, illi persequendo, isti habere cupiendo.* Unde explicans subdit :

Et in peccato vestro moriemini.] *Et*, id est idcirco, q. d. Quia quæretis me post resurrectionem, ut rursum occidatis, utpote obstinati in vestra contra me infidelitate, odio et malitia; idcirco in eadem moriemini, ideoque damnabimini ad tartara. Quare *quo ego vado, vos non potestis venire*, quia ego in cœlum ibo, vos in tartara : frustra ergo quæretis me in terra, cum ego ascensurus sim in cœlum, quo vos non potestis conscendere. Aliter Euthym. *In peccato vestro*, ait, hoc est propter peccatum vestrum perfidiæ, *moriemini*, id est, occidemini à Tito et Romanis, indeque ibitis in mortem secundam gehennæ, quæ pejor est et longior, utpotæ æterna. Sed prior sensus planior est et nervosior. Terret enim Christus sæpe Pharisæos denunciatione diei judicii, quo ipse è cœlo descendet judicaturus omnes homines pro meritis, ideoque infideles, quales erant perfidi Pharisæi, damnaturus ad ignem inferni.

Apposite Origen. *Non potestis*, inquit, quia non vultis : si enim voluissent et non potuissent, non dixisset, *In peccato vestro moriemini :* omne enim peccatum est voluntarium et liberum.

Aliter S. August. qui censet Christum Tò *non potestis* dixisse quoque suis discipulis, q. d. *Quo ego vado, non potestis venire modo : non abstulit spem, sed prædixit dilationem.* Verum id quod sequitur : *Et in peccato vestro moriemini*, evincit hæc non ad discipulos, sed ad Pharisæos dici.

22. Dicebant ergo Judæi : Nunquid interficiet semetipsum, quia dicit : Quo ego vado, vos non potestis venire?] Ministri Pharisæorum audientes hæc Christi verba : *Quo ego vado, vos non potestis venire*, quia Christi odio et livore carebant, sapientius intulerunt c. 7. 35. *Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum ? nunquid in dispersionem gentium iturus est, et docturus gentes?* At Pharisæi ira et odio Christi excæcati, quia omnino eum occidere cupiebant, ac simul putabant Christum non posse manus eorum evadere, nisi ipse se interficeret, hinc dicunt: *Nunquid interficiet semetipsum ?* q. d. Eat quocumque volet, nos persequemur eum, eat ad Gentes, inde retrahemus eum et occidemus. Ergo per hoc quod dicit: *Quo ego vado, vos non potestis venire*, vult significare quod interficiet seipsum, ut à nobis capi, excarnificari et occidi non possit. Præsumptuosa et fatua erat hæc eorum cogitatio, sed quam odium et livor eis dictabat: nam alioqui multis modis potuisset Christus se ab eis subducere, uti alias facerat. Christi vero mens hic longe alia erat, scilicet se iturum in cœlum, quo Pharisæi non poterant venire. Nam si non alio quam in mortem iturus erat, et ipsi ad eamdem ituri erant, imo poterant ipsi quoque seipsos interficere. Unde S. August. ait : *Quo vado, dixit, non quo itur ad mortem, sed quo ipse ibat post mortem.*

23. Et (idcirco) dicebat illis : Vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo.] Dat causam Christus, cur quo ipse vadit, Pharisæi venire non possint, q. d. Vox ex terra estis, et terrena sapitis, ac proinde peccatis vestris estis affixi, ibitisque deorsum in profundum profundi : ego vero de cœlo descendi, et cœlestia sapio, ac proinde post mortem in cœlum redibo, quo vos me sequi non poteris, ideoque me quærentes non invenietis : ego enim sum quasi aquila cœlestis habitans in altissimis montibus æternitatis; vos vero estis quasi vermes, et scarabæi in terra repentes : quomodo ergo ad me evolare poteritis? Ita Rupert. et S. August. quem audi : *Vos de deorsum estis, ideo terram sapitis, quia sicut serpentes terram manducatis : quid est, terram manducatis? terrenis pascimini, terrenis delectamini, terrenis inhiatis, sursum corda non habetis.*

Secundo, S. Chrysost. Theophyl. Euthym. Leont. Ammon. et ex Latinis S. August. et Beda censent Christum hic dare causam, cur Pharisæi verba Christi : *Quo ego vado, vos non potestis venire*, quæ ipse dixerat de suo in cœlos reditu, illi non de illo, sed de suiipsius interfectione intellexerint; quia nimirum terreni et carnales erant, ideoque cœlum non sapiebant, et cœlestia non intelligebant. Utrumque huic loco appositum et congruum est.

Ethice : *Vos de deorsum estis*, quia nati ex Adam terreno et peccatore, inde concupiscentiam terrenam traxistis, quam proinde quasi nativam sequentes, avaritia, superbia, ira et odio æstuantes, non nisi opes, delicias et honores terrestres concupiscitis : *ego* vero *de supernis sum*, quia qua Deus natus sum ex Patre cœlesti, qua homo vero ex Spiritu S. non ex Adam, aliove patre terreno; quare cœlestis mihi est indoles, cœlestis amor, cœlestia desideria, ad quæ vos terrestres et animales aspirare non potestis, nisi per meam fidem et spiritum renascamini et reformemini, ut ex animalibus fiatis spiritales, ex terrestribus cœlestes, juxta illud quod dixi Nicodemo cap. 3. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei.* In re ergo idem est : *Vos de deorsum estis, ego de supernis sum*, cum eo quod Joannes dixit cap. 1. 12. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis; neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Et cum eo quod ait Apostolus : *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis; qualis terrenus, tales et terreni;*

et qualis cœlestis, tales et cœlestes. Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem cœlestis, 1. Corinth. 15. 47. Et illud : *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens : quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram*, Coloss. 3. Vide utrobique dicta.

Physice docet hic Christus, locum in quo quis nascitur, educatur et vivit, suas qualitates eidem affricare : perinde enim ac pisces viventes in aqua, sunt humidi et aquosi, nec extra aquam vivere possunt : lupi vero, leones, equi, boves viventes in terra, sunt terrei, nec extra terram vivere queunt; aves vero viventes in aere, sunt aereæ, nec extra aerem volare possunt : sic pariter Pharisæi nati in terra Chanaan, sive in Judæa, erant corpore et mentes terrestres, Chananæi et Judæi : juxta illud Ezech. 16. 3. *Generatio tua de terra Chanaan, pater tuus Amorrhæus, et mater tua Cethæa :* Christus vero natus et conversans in cœlo, erat cœlestis, angelicus et divinus.

Metaphysice : *Vos de deorsum estis*, hoc est, *vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis perficere : ille homicida ab initio*, ut explicat Christus v. 44. q. d. Vos infernales estis, ac patrem vestrum diabolum imitamini, quia sicut ille Adamum per pomum occidit, sic vos me vultis occidere : *Ego* vero *de supernis sum*, quia sum Filius Dei altissimi. Audi S. August. hic tract. 38. *Ille erat de supernis : de quibus supernis? de aere? Absit, ibi et aves volitant : de cœlo, quod videmus? Et hoc absit, ibi et stellæ, et sol et luna circumeunt : de angelis? neque hoc intelligatis : per illum et angeli facti sunt, per quem omnia facta sunt. De quibus ergo supernis Christus? Ab ipso Patre, nihil illo Deo superius, qui Verbum genuit æquale sibi, coæternum sibi, unigenitum sibi, unigenitum sine tempore, per quem conderet tempora : sic ergo accipe Christum de supernis, ut excedat cogitatione tua omne quod factum est, universam omnino creaturam, omne corpus, omnem conditum spiritum, omnem rem quoquo modo mutabilem.*

Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo.] *De mundo*, id est de terra hac terreni estis, ut explicet id quod dixit : *Vos de deorsum estis.* Secundo et pressius, *de mundo estis*, id est mundani estis, mundanos favores, opes et honores ambitis, vitam agitis talem, qualem agunt mundani, et mundo dediti, ut Tò *de deorsum estis*, naturam eorum explicet; Tò vero *vos de mundo hoc estis*, eorumdem qualitatem, quæ ex natura consequitur, ait Toletus. Audi S. August. tract. 38. *Nemo dicat : De hoc mundo non sum : quisquis es homo, de hoc mundo es, sed venit ad te, qui fecit mundum, et liberavit te de hoc mundo : si delectat te mundus, semper vis esse immundus : si autem jam non te delectat hic mundus, jam tu es mundus : verumtamen si per aliquam infirmitatem adhuc te delectat mundus, habitet in te qui mundat, et eris mundus; si autem fueris mundus, non manebis in mundo, nec audies quod audierunt Judæi : Moriemini in peccatis vestris.*

24. Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris,] tum infidelitatis, tum ceteris omnibus, quia nullius peccati fit remissio, nisi per fidem in Christum, quem vos respuistis. Unde subdit :

Si enim non credideritis quia ego sum,] scilicet Messias mundi salvator, quem me esse assidue doceo et profiteor, ac per tot signa et miracula probo et evinco. Ita Lyran. Jansen. Maldon. Subtilius S. August. Beda et Toletus : *quia ego sum*, supple *qui sum*, id est sum Deus. Hoc enim proprium est Dei, Exodi 3. Rupertus vero sic q. d. *Quia ego sum*, scilicet *de supernis*, uti præcessit, *moriemini in peccato vestro*, quia nullus est qui peccata auferat et condonet, nisi ego, quem vos aspernamini.

25. Dicebant ergo ei : Tu quis es?] Dixerat Christus : *Si non credideritis quia ego sum*, etc. Unde Pharisæi id non intelligentes, vel se non intelligere simulantes, apposite rogant : *Tu quis es?*

Dixit eis Jesus : Principium, qui et loquor vobis.] S. August. sæpe Beda, Rupert. Bernard. et S. Ambros. l. 3. de Fide cap. 4. *Principium* accipiunt ut nominativi casus. q. d. Ego sum principium, id est, ego sum primus et novissimus, vel ego sum principium rerum omnium, quia per Verbum Dei facta sunt omnia, juxta illud : *Verbo Domini cœli firmati sunt.* Verum nota pro *principium*, græce non est ἀρχὴ in nominativo casu, sed ἀρχὴν in accusativo, ita enim constanter habent Græca et Græci : et sic Septuag. vertere solent Heb. בראשית *berescit*, id est, *in principio.*

Viderunt hoc SS. August. et Ambr. unde Secundo, sic exponunt q. d. Credite me esse principium per quod facta sunt omnia ; sed supplent Tò *credite*, quod non est in textu. Quare dicendum est hic esse græcismum. Græci enim subintelligunt præpositionem μετα, ut ἀρχὴν sit idem quod κατ' ἀρχὴν, id est juxta principium, vel à principio, aut in principio : hoc enim est Hebr. *berescit.* Sensus ergo sum à principio, id est, ab æterno (Ideoque ante Abraham, ut ait ipse v. 58.) Deus verus de Deo vero, ideoque sum principium temporis et ævi, ac rerum omnium, *qui* tamen *et loquor vobis*, id est, qui etiam hoc ipsum vobis annuncio : ideo enim carnem assumpsi, et factus sum homo, ut hoc evangelizem, et eos qui hoc credunt, salvem. Legit noster interpres cum Arabico ὅς, id est, *qui*, jam legunt ὅτι, id est *quod*, q. d. Ego sum à principio, quod ipsum loquor et assevero vobis. Aut potius q. d. Ego cum sim Verbum, quod à principio, id est ab æterno, dixit et locutus est Pater, jam homo factus, etiam idipsum loquor, et annuncio vobis. Filius enim est Verbum, quo loquitur Pater; ipse quoque Filius est Verbum, quod loquitur nobis. Vox ergo *principium* magis competit Verbo, quam Spiritui sancto : tum quia Filius cum Patre est principium Spiritus sancti, ipse vero Spiritus sanctus nullius alterius personæ divinæ est principium, sed tantum creaturarum : tum quia Filius est principium procedens à principio, puta à Patre. Unde *principium* significat ejus originem, qua genitus est à Patre : id ita esse liquet ex eo quod v. 27. subdit Joan. *Et non cognoverunt, quia Patrem suum dicebat Deum :* hoc enim significat Tò *à principio*, quod noster sagaciter, non verbo tenus, sed quoad sensum vertit, *principium.* Significatur enim hic verbum æternum, quod fuit à principio, ideoque ipsum esse principium genitum à Patre, ita ut ipsum cum Patre sit principium tam spiritus sancti, quam creaturarum omnium. Igitur Tò *à*

principio duo significat, Primo ab æterno, Secundo, à Deo Patre genitum, q. d. Ego sum Verbum ab æterno à Deo Patre genitum. Quare idem est dicere : Ego sum à principio, sive ego sum principium, cum eo quod ait Joan. cap. 1. 1. *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Et cum eo quod idem ait Apoc. 1. 8. de Christo : *ego sum* ω et α, *principium, et finis.* Et c. 3. 14. *Qui est principium creaturæ Dei.* Et Paul. Coloss. 1. 18. *Qui est principium.* Vide ibi dicta. Sic Plato : Deus, ait, *est qui principium, medium, et finem rerum omnium complectitur.* Et Virgil. *Ab Jove principium.* Et S. Greg. Nazianz. *A te principium, tibi desinet.* Et hoc voluere S. August. Ambr. Rupert. Beda et Bern. initio citati, qui Τὸ *principium* accipiunt in casu nominativo, etiamsi græce sit in accusativo. Audi Glossam : *Pater est principium, non de principio. Filius est principium à principio, id est, à Patre, qui omnia per Filium operatus est. Ipse enim est manus dextra, fortitudo, sapientia et Verbum Patris.* Grecum ἀρχὴ non tantum principium, sed et principatum significat, q. d. Christus : Ego sum principium, cui competit principatus, dominium, regnum et imperium rerum omnium, ut alludat ad illud Psalm 109. *Tecum principium* (græce ἀρχὴ, id est principatus) *in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum. Ex utero ante Luciferum genui te.* Et ad illud Proverb. 8. 22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quid quam faceret à principio.* Ubi Septuag. vertunt, *Dominus condidit me principium viarum suarum in opera sua.* Vide ibi dicta. Audi S. August. lib. 3. Contra Maximinum cap. 17. tom. 6. *Pater est principium, non de principio; Filius principio: sed utrumque simul, non duo, sed unum principium : sicut Pater Deus, et Filius Deus, et ambo simul non duo Dii, sed unus Deus.* Vide D. Thom. et Schol. 1. p. q. 36. art 4. ubi docent Patrem et Filium non duo, sed unum esse principium Spiritus sancti.

Moral. hinc disce ad Christum, qua Deus et homo est, referendum esse principium et finem omnium actionum Christianarum, ut utrumque ei offeramus, et ad utrumque gratiam ab eo flagitemus. Ipse enim eorum omnium principium est et finis. Ita fecit S. Paulus, qui Epistolas suas orditur à Christo, et in eo finit, æque ac fecit S. Petrus, Joannes, Jacobus et Judas. Idem fecit S. Greg. Nazianz. qui monosticha Alphabeti ab hac ἀρχὴ orditur : *Agendorum principium, inquit, et finis sit Deus.* Et S. Paulinus :

In te compositæ mihi sit spes unica vitæ.
Tu mihi principium, tu meta et terminus idem.

Sicut ergo ab unitate oriuntur omnes numeri, à centro omnes lineæ, quæ ad circumferentiam ducuntur ; sic pariter à Christo oriuntur omnes actiones Christianæ et sanctæ; quare in ipso, quasi sui centro et principio coire, uniri, inchoari et terminari debent. Vide dicta Deut. 6. v. 6. A Christo ergo, ô Christiane, incipe, et in Christum tuum desine. Hoc est quod sancit Apostolus Coloss. 3. 17. *Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Jesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum.*

Aliter Græca trajiciunt, indeque vertunt et explicant Nonnus, Vatabl. et Maldon. nimirum sic : Ego sum is, vel id, qui, vel quod, à principio vobis loquor, et jam pridem prædico, me scilicet esse Messiam vestrum, quem si velletis, jam pridem ex loquela mea cognoscere potuissetis. Unde Syrus vertit, *etiam id quod incepi loqui vobiscum*, et Vatabl. *principio*, vel *in primis, quod et loquor vobis*, sicque explicat, q. d. *Omnino hoc ipsum sum quod à principio dixi*, scilicet mundi lux et salus, ut subaudiatur, *et non creditis mihi.* Verum hæc trajectio est insolita et dura.

Alii denique hæc referunt ad sequentia. q. d. *In primis*, id est ante omnia, *quia et loquor vobis*, subaudi; et tamen non creditis, propterea *multa habeo de vobis loqui et judicare.* Sed hoc frigidum est, et supplet Τὸ *et tamen non creditis*, atque ad questionem Pharisæorum nil facit, merumque est responsionis effugium. q.d. Christus : Vos indigni estis quibus respondeam, sed digni quos judicem et damnem.

26. Multa habeo de vobis loqui, et judicare.] q. d. Multa possem contra vos loqui, et de multis vos judicare, id est accusare et arguere, ac in die judicii ea arguam, judicabo et condemnabo. Ita S. Cyrill. *Non unum*, inquit, *tantum, sed multa accusabo, et in nulla re mentior, sicut vos : possum condemnare vos tanquam incredulos et infideles, tanquam arrogantes, tanquam contumeliosos, tanquam Deo repugnantes, tanquam impudentes, tanquam inquam ingratos, tanquam malignos, tanquam voluptatum potius, quam Dei amatores, tanquam humanam captantes gloriam, Dei vero gloriam non quærentes.*

Sed qui me misit, verax est : et ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo.] q. d. Sed, omissis multis, quæ in vobis juste carpere possem, hoc tantum præcipuum dicam in confutationem vestræ infidelitatis, qua doctrinam meam ridetis; quod Deus Pater, qui misit me in carnem et mundum, verax est, et ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo, ac proinde illa quæ prædico, vera, sunt, ideoque ob omnibus credenda. Ita Jansen. *Ideo*, ait Aug. *verus in judicio ego, quia filius veritatis, et veritas sum.* Porro alii varie id explicant.

Primo Toletus ex Chrys. Theoph. et Euthym. q. d. Multa possem de vobis loqui et judicare, sed id modo non faciam, quia Pater qui verax est in promissisit, sicut promis missurum me in mundum ad eum salvandum, non ad judicandum; ita veraciter idipsum præstat, jubetque ut id faciam : quare ego illi obsequens nolo jam vos judicare, sed tantum loquor ea quæ audivi à Patre, scilicet ea quæ ad salutem mundi spectant.

Secundo, Maldonatus, q. d. Multa possem de vobis vere, ac meo jure dicere atque judicare ; quod si fecero, nemo poterit judicium meum reprehendere, quia *qui misit me verax est, et ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo.* Verum dure hic pro *sed*, substituitur *quia.*

Tertio, Rupert. Τὸ *sed* refert superius ad Τὸ *principium.* q. d. Licet dixerim me esse principium, id est principem Deum, ac idipsum loquar, asseramque vobis, tamen idipsum non loquor ex meipso ; sed est Deus Pater, qui misit me, jussitque ut hæc quæ ab ipso audivi, loquar et prædicem.

Quarto, alii, q. d. Vos quidem non creditis me esse Messiam, sed tamen scitote, quod Pater cœlestis, qui misit me quasi Messiam, et legatum suum, vult me idipsum loqui et prædicare.

Quinto, alii, q. d. Multa habeo de vobis judicare in die judicii, quem vos non exspectatis, nec creditis, sed est Pater meus verax, qui sicut promisit me fore judicem in illo die, ut cuique pro meritis fidei vel infidelitatis, præmia vel supplicia assignem, ita reipsa præstabit, et opere complebit. Verum sensus quem initio dedi, planus videtur et genuinus.

Quæ audivi ab eo,] tum qua Deus, tum qua homo. Unde interlin. ait: *Idem est audire ab eo, quod esse ab eo.* Et August. *Dat gloriam Patri æqualis Filius.* q. d. *Do Gloriam ei cujus sum filius, quomodo tu superbis adversus eum cujus es servus?*

27. Et non cognoverunt quia Patrem ejus (id est suum) dicebat Deum.] Græca jam tantum habent, *Quod Patrem suum eis dicebat*, id est quod Patrem suum eis indicabat esse Deum: et sic cum Græco legunt Syrus, Chrys. Theop. Euthym. August. et Beda; sed eodem redit sensus, quem Latina versio longe melius et clarius expressit, cui plane consentit versio Arabica. Quare omnino verisimile est olim in Græco extitisse Tò *Deum.* Loquebatur Jesus tecte et obscure, ne Pharisæorum odia contra se inflammaret: si enim clare dixisset, Ego sum unigenitus Dei Patris Filius; lapidassent eum quasi blasphemum. Dixit ergo involute et tecte: *Ego sum principium*, vel, ut græce est, *à principio*, id est à Deo Patre ab æterno genitus: et, *Qui misit me verax est.* Quare ex his verbis Pharisæi non cognoverunt Jesum asserere, quod Deus esset suus Pater: aliqui tamen argutiores ex eis, id subodorari et suspicari potuerunt, sed clare id non cognoverunt, unde eum arguere nequiverunt: certe neutri cognoverunt, id est, crediderunt id esse verum; idque factum est Dei consilio, ne impediretur Christi passio, indeque hominum redemptio: *Si enim cognovissent nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*, ait Paulus 1. Corinth. 2. 8. Unde S. August. *Differo*, ait, *cognitionem meam, ut impleam passionem meam*, per manus vestras, ait Interl.

28. Dixit ergo eis Jesus: Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, et a meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hæc loquor.] *Cum exaltaveritis*, cum me in crucem sustuleritis: crux enim erat in alto. Christus crucifixionem suam vocat *exaltationem:* quia, etsi videretur summa esse ejus depressio, dedecus et ignominia; tamen revera ex Dei providentia, facta est summa ejus exaltatio, decus et gloria, ut omnes gentes Christum crucifixum adorent, et ab eo veniam, gratiam et gloriam sperent et exspectent: hoc enim tanta sui humiliatione meruit Christus, juxta illud Pauli: *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genuflectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum*, Philip. 2. Idem facit Deus cuilibet Christiano et Christi asseclæ, qui propter Christum deprimitur, vel ultro se humiliat et deprimit, juxta illud ejus decretum: *Omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur.*

Tunc cognoscetis quia (quod) ego sum,] scilicet Messias Dei Filius, quem me esse prædico, non autem merus homo, uti vos nunc existimatis. In Christi enim cruce, morte, resurrectione et deinceps, multi Judæorum visa tanta Christi patientia, charitate, zelo, tantisque prodigiis et miraculis compuncti crediderunt in eum: unde iis visis dicebat Centurio, *Vere filius Dei erat iste:* idque Christus sua cruce meruit, à Patre petiit et impetravit, ut patet Lucæ 23. 48. Act. 2. 41. Ita S. August. *Videbat*, ait, *sibi aliquos post passionem suam credituros. Dicit vero hoc illis, ne quisquam sibi male conscius desperet, qaando eis condonatur homicidium, qui occiderunt Christum.* Sic et S. Chrys. Cyrillus Leont. Euthym. Theoph. et alii.

Et a meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hæc loquor.] Idem sæpe Christus inculcat, tum ut humiliter de se loquatur, tum ut doctrinæ suæ auctoritatem ex Deo Patre conciliet. Ita Chrys. Porro *non sic Pater docuit Filium; quasi indoctum genuerit: sed hoc est docuisse, scientem genuisse: hoc est Filio esse, quod nosse. Pater gignendo dedit ei sicut esse, ita et nosse*, ait August.

29. Et qui me misit, mecum est.] Hoc addit, ait S. Chrysost. ne Patre quasi se docente, minor esse putaretur: illud dispensationis, hoc deitatis est. Et S. August. Misit, ait, Pater Filium, sed non recessit à Filio. Porro Pater est cum Filio, non tantum per indiscretam, et eamdem numero essentiam deitatis, ut explicat S. August. sed etiam per singularem providentiam, regimen et gubernationem humanitatis ab eo assumptæ: hanc enim Deus quasi auriga regebat et dirigebat ad omne opus, quo fiebat ut singula Christi opera essent eximia, perfecta, heroica, divina. Ita Rupert. Euthym. et alii.

30. Hæc illo loquente multi crediderunt in eum.] Multi ex simplici, candida et docili turba, sed pauci, vel nulli ex superbis et invidis Pharisæis. *Crediderunt in eum:* tum qui rationum ejus evidentia convincebantur; tum quia gratia, spiritu, vi et efficacia sermonum ejus capiebantur dicentes: *Nunquam locutus est homo, sicut homo hic*, c. 7. 46.

31. Dicebat ergo (ut eos in fide jam accepta confirmaret) Jesus ad eos, qui crediderunt ei, Judæos: Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis.] *Judæos* intelligit plebeios, quos opponit principibus, Pharisæis, et sacerdotibus incredulis: *Si vos manseritis in sermone meo*, id est, si in mea doctrina et fide, quam jam accepistis, perseveraveritis, inquit Aug. Leont. Chrys. Cyrill. et Theoph. *vere discipuli mei eritis*, scilicet fideles et constantes, ut per persecutiones et cruces me generose sequamini usque in cœlum, ibique me discipuli et asseclæ, imo filii et heredes sitis in felicitate et gloria, sicut hic fuistis in fide et tribulatione: quare digni eritis discipulorum meorum uti nomine et titulo, sic et merito ac præmio.

32. Et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos.] Per *veritatem* ipsum Christum,

qui est via, veritas et vita, intelligunt Græci, S. Chrysost. Cyrill. Euthym et Theophyl. q. d. Si permanseritis in fide mea, cognoscetis me esse veritatem, adumbratam in umbris et figuris legis veteris, à quibus proinde liberabo vos, ut serviatis Deo, non in corporeis cæremoniis et figuris, sed in spiritu et veritate fidei, spei et charitatis, ut dixi cap. 4. 23.

Secundo, et magis proprie ad mentem Christi, q. d. Si manseritis in mea doctrina, quam ego vos docui, per ipsam ejusdem experientiam et praxin cognoscetis, et quasi gustabitis quam illa sit vera, salutaris, sincera et pura; atque eadem ipsa vos *liberabit*, græce, ἐλευθερώσει, id est liberos et ingenuos reddet, libros inquam, à jugo et servitute peccati. De hac enim proprie hic agi patet, ex eo quod subdit v. 34. *Qui facit peccatum, servus est peccati.* Fides enim mea deducet vos ad pœnitentiam, contritionem et charitatem, quæ abolet omne peccatum. Ita Rupertus, Jansenius, Maldonatus et alii, ac S. August. serm. 48. de Verbis Domini secundum Joannem : *Si non delectat veritas*, inquit, *delectet libertas*, etc.; *plane reddidit libertatem, si abstulit iniquitatem.*

Anagogice liberabit vos mea doctrina à corruptione hujus mortalitatis, mutabilitatis, corruptionis, et exilii, quia deducet vos ad libertatem beatæ immortalitatis, et gloriæ filiorum Dei. Ita S. August. hic tract. 40. *Quid*, ait, *promittit credentibus, fratres? et cognoscetis veritatem. Quid enim non illam cognoverant, quando Dominus loquebatur? Si non cognoverant, quomodo crediderunt? Non quia cognoverunt, crediderunt, sed ut cognoscerent, crediderunt : credimus enim ut cognoscamus, non cognoscimus ut credamus : quod enim cognituri sumus, nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Quid est enim fides, nisi credere quod non vides? fides ergo est, quod non vides, credere; veritas, quod credidisti, videre.*

Disce hic quadruplicem esse servitutem, quam abstulit, et quadruplicem libertatem, quam attulit Christus. Prima servitus fuit sub onere legis veteris, quam Christus abstulit per libertatem Evangelii.

Secunda servitus fuit sub jugo peccati : hanc abstulit Christus per libertatem justitiæ.

Tertia servitus fuit sub domino concupiscentiæ, quam Christus abstulit per libertatem spiritus, ac dominium charitatis et gratiæ.

Quarta servitus fuit sub morte et mortalitate, omnibusque hujus vitæ ærumnis, quam auferet Christus per libertatem resurrectionis et gloriæ. Quare non agitur hic de libertate arbitrii, quasi peccatores adeo sint servi peccati, ut careant libero arbitrio, quod eis restituat Christus, cum eos justificat. Peccator enim non nisi per liberum arbitrium peccat, et pœnitens non nisi per liberum arbitrium gratia Dei adjutum, pœnitet et justificatur.

Quare inepte Calvinus hic negans tam peccatoribus quam justis liberum arbitrium : *Nos*, inquit, *servitutis propriæ conscii, non nisi Christo liberatore gloriemur.* Censet enim ipse nos intrinsece non esse liberos, sed extrinsece per libertatem Christi : sicut idem censet nos intrinsece non esse justos per inhærentem nobis justitiam, sed tantum extrinsece per justitiam Christi nobis à Deo imputatam : quorum utrumque hæresis est non tantum impia, sed et imperita, inepta et solida.

33. RESPONDERUNT (Judæi, non tam credentes in eum, de quibus vers. præced. quam increduli, ut patet ex sequent.) EI : SEMEN ABRAHÆ SUMUS, ET NEMINI SERVIVIMUS UNQUAM : QUOMODO TU DICIS : LIBERI ERITIS?] Christus dicendo, *Si manseritis in sermone meo*, etc., *cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos*, tacite, Judæis objecerat ignorantiam et servitutem, quasi ex utraque eos sit liberaturus per veritatem et libertatem. Judæi de stirpe Abrahæ gloriantes, senserunt se pungi à Christo, ac dissimulantes ignorantiam superbe servitutem arripiunt negantque se esse vel fuisse servos, ac proinde libertate Christi non egere. q. d. Nos sumus filii magni patriarchæ Abrahæ, ideoque ingenui et liberi, nec ulli servivimus unquam ; quare neque nativitate, neque conditione sumus servi. Sic hodie multi, ait S. Chrysost., si arguantur eorum mores impuri et improbi, dissimulant ; sed si tangatur eorum genus et nobilitas, exiliunt velut phrenetici. Verum Judæi non intellexerunt Christum : Christus enim non de servitute et libertate civili, sed spiritali loquebatur, quod scilicet è servitute peccati per libertatem gratiæ eos liberaret.

Quæres, an vere Judæi dicant, *Nemini servivimus unquam?* nam olim servierant Ægyptiis, cum liberati et educti fuere à Mose; item Babyloniis, cum sub Joachin et Sedecia capti et abducti fuere in Babylonem ; item Philistæis, Ammonistis, etc., tempore Judicum. Resp. S. Chrysostomus, S. August. Leont. Beda, Judæos gloriabundos plus æquo suum genus extollere, ideoque falsum dicere et mentiri; sed hoc sensu mendacium suum velare, quod licet à Babyloniis, Ægyptiis, aliisque gentibus fuerint subacti, nunquam tamen in servos, id est, in mancipia, fuerint distracti et venditi.

Secundo, Cajet. Toletus, Jansen. et alii respondent, patres quidem horum Judæorum serviisse Babyloniis et Ægyptiis, hosce vero Judæos tempore Christi nemini serviisse, quia licet subessent Romanis et Tiberio Cæsari; tamen eorum non erant servi et mancipia, sed subditi dumtaxat : necdum enim fuerant à Vespasiano et Tito excisi, tunc enim ab eis omnes Judæi vel occisi fuere, vel ut mancipia capti et divenditi, adeo ut captivorum fuerint. 97 millia, occisorum vero et mortuorum undecies centena millia, teste Josepho lib. 7. Belli cap. 17.

Hic sensus magis congruus videtur. Nam dicere, quod Patres, ipsorum nemini serviissent unquam, fuisset nimis splendidum mendacium, quod sol ipse erubuisset et Christus illico confudisset. Dicunt ergo : *Nos semen Abrahæ sumus, et nemini servivimus unquam.* q. d. Nos neque origine et genere sumus servi, quia sumus filii nobilis et inclyti Abrahæ : neque etiam sumus servi fortuna et conditione, quia nemini servivimus unquam. Ergo nullo modo sumus servi, sed omni ratione liberi, ingenui et nobiles; quia licet Romanis subsimus, eis tamen subsumus politice ut subditi, non despotice ut servi et mancipia.

34. AMEN, AMEN (id est, vere vere, vel certo certo, id est, verissime et certissime. *Veritas*, ait S. August. *dicit : multum commendat, quod ita pronunciat.*) DICO VOBIS : QUIA OMNIS QUI FACIT PECCATUM, SERVUS EST PECCATI.] Christus Judæis objicientibus se non esse servos, sed liberos, respondet se loqui servitute, non civili, sed mystica, qua quis servit peccato. Porro verecunde et modeste loquitur in genere et in tertia persona, cum proprie velit dicere : Vos facitis peccata multa, ideosque servi estis peccati, à qua servitute nemo vos liberare potest, nisi ego. *O miserabilis servitus*, exclamat S. Aug. tract. 41. causaque subdit : *Servus hominis aliquando sui domini duris imperiis fatigatus, fugiendo quiescit : servus peccati quo fugit? secum se trahit quocumque fugerit. Non fugit seipsam mala conscientia, non est quo eat, sequitur se, imo non recedit à se : peccatum enim quod facit, intus est.* Causam aliam dat S. Petrus epist. 2. c. 2. 19. dicens : *A quo enim quis superatus est hujus et servus est.* Vide ibi dicta. Adde tertiam : Qui facit peccatum servus est diaboli, qui instigat ad peccatum, sicut qui facit justitiam, servus est Dei, qui ad eam impellit. Diabolus autem summus est tyrannus, qui peccatores quasi mancipia exagitat, et ex uno scelere in aliud et aliud semper, ac tandem in gehennam pertrahit, uti videre est in sagis et magis. Quarto, quia peccatum post se relinquit concupiscentiam, et inclinationem ad peccatum iterandum, quæ concupiscentia etiam post dimissum peccatum manet ad pœnam et tentationem. Unde Apostolus Rom. 7. ait se venumdatum sub peccato, ut quod nolit hoc agat (ut scilicet motus concupiscentiæ invitus sentiat) et bonum quod velit, nequeat perficere, ideoque exclamat : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Quinto, quia peccator peccato quod fecit, quasi vinculis alligatur, ut se ab eo expedire nequeat, nisi Christus eum gratia sua liberet, juxta illud Prov. 5. 22. *Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suorum constringitur.* Et Isaiæ. 5. 18. *Væ qui trahitis iniquitatem in vinculis vanitatis, et quasi vinculum plaustri peccatum.* Vide utrobique dicta. Audi S. Gregorium 4. Moral. cap. 42. *Qui se pravo desiderio subjicit, iniquitatis dominio dudum libera mentis colla supponit; sed huic domino contradicimus, cum iniquitati quæ nos ceperat, reluctamur.* Idem 25. Moral cap. 20. *Quanto aliquis libentius peragit perversa quæ vult, tanto iniquitatis servitio obnoxius obligatur.* Est prosopopœia : peccato enim, quæ res inanima est, tribuitur persona heri, sive domini et tyranni, Primo, ut significetur vis et tyrannis peccati et concupiscentiæ. Secundo, quia sub peccato intelligitur diabolus, qui in regno peccati imperat, et peccatoribus dure dominatur. Tertio, ut indicetur reatus peccati, quo peccatum peccatorem reum facit mortis et gehennæ.

Præclare S. Ambrosius in Psal. 118. Serm 12. ad illa : *Tuus sum ego, salvum me fac. Non potest*, inquit, *dicere sæcularis : Tuus sum : plures enim dominos habet. Venit libido, et dicit : Meus es, quia ea quæ sunt corporis concupiscis. Venit avaritia, et dicit : Meus es, quia argentum et aurum quod habes, servitutis tuæ pretium est. Venit luxuria, et dicit : Meus es, quia unius diei convivium pretium tuæ vitæ est. Venit ambitio, et dicit : Plane meus es : nescis quod ideo imperare aliis te feci, ut mihi ipse servires? nescis quod ideo potestatem in te contuli, ut meæ te subjicerem potestati? Veniunt omnia vitia, et singula dicunt : Meus es. Quem tanti competunt, quam vile mancipium est?* Porro peccator qui nequit dicere Deo, *Tuus sum ego*, audit à diabolo, *Meus es tu.* Nam, ut subjicit S. Ambros. *Venit et introivit in eum Satanas, et cœpit dicere, Non est tuus Jesu; sed meus est. Ea quæ mea sunt cogitat, quæ mea sunt in pectore voluit : tecum epulatur, et mecum pascitur : à te panem accipit, à me pecuniam : tecum bibit, et mihi tuum sanguinem vendit : tuus est Apostolus, et meus mercenarius.*

35. SERVUS AUTEM NON MANET IN DOMO IN ÆTERNUM : FILIUS AUTEM MANET IN ÆTERNUM,] q. d. Qui servus est peccati, uti vos, ô Judæi, estis, hic more servorum non habet jus manendi semper in domo heri, puta in Ecclesia Dei : nam post mortem ejicietur in tenebras exteriores gehennæ, uti eodem vos ejiciemini. At filius semper manet in domo heri, utpote patris sui, hoc est, ego semper maneo apud Deum Patrem meum in cœlo : quare si per me, meamque gratiam à servitute peccati liberati fueritis, mecum quasi filii adoptivi semper in domo Dei, id est in Ecclesia, tam militante per gratiam, quam triumphante per gloriam in æternum felices et gloriosi manebitis. Ita S. August. Cyrillus, Beda et alii. Unde sequitur :

36. SI ERGO VOS FILIUS LIBERAVERIT, VERE LIBERI ERITIS.] Nota Τὸ *vere.* q. d. Nec Abraham, nec Moses, licet Deo charissimi servi, vos à peccato liberare poterunt, sed ego solus qui sum verus Dei Filius, Messias, redemptor, et salvator mundi. Ita S. Chrysostomus, Theophil. Euthym. et alii.

37. SCIO QUIA FILII ABRAHÆ ESTIS, SED QUÆRITIS ME INTERFICERE,] quod non fecit Abraham. q. d. Natura quidem estis filii Abrahæ, sed imitatione degeneres. Quare prosapia Abrahæ vobis non proderit, nisi ad majorem damnationem : Abraham enim in die judicii damnabit vos, dicetque : Ego vos non agnosco pro filiis, quia Christum filium meum, et fratrem vestrum, persecuti estis, et crucifixistis : ite ergo christicidæ in ignem æternum. Ita se Christus explicat v. 40.

QUIA SERMO MEUS NON CAPIT IN VOBIS,] Id est, ut Vatabl. *non habet locum in vobis;* quia scilicet eum capere non vultis; Arabicus, *non est firmus in vobis.* Unde Origenes et Chrysost. censent hæc dici ad eos, qui ante crediderant in Christum, sed obiter et leviter, ac repente, cum audirent se à Christo servos vocari irritati et excandescentes, mutata sententia et fide in perfidiam, volebant eum occidere. Planius et probabilius dicemus Christum hæc dicere ad incredulos, qui jam ante ei necem machinabantur.

38. EGO QUOD VIDI APUD PATREM MEUM, LOQUOR : ET VOS QUÆ VIDISTIS APUD PATREM VESTRUM, FACITIS.] q. d. Sicut ego loquor et doceo ea quæ vidi et audivi (in spiritualibus enim et divinis idem est *videre* et *audire*, ut dixi c. 5. 30.) hoc est, cognovi et intellexi à Deo Patre meo, sic pariter vos ea quæ vidistis, id est audistis, (Unde Græci codices nonnulli cum Chrysost. et Leontio legunt, ἠκούσατε, id est, audistis) et didicistis à patre vestro diabolo, non tantum loquimini, sed reipsa facitis, præsertim dum molimini me occidere. Ita S. August., Beda., Leont., Euthym., Rupertus. Diabolum enim hic vocari patrem Judæorum, non vero Abraham, clare docet Chris-

tus v. 44. dicens : *Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis perficere : ille homicida erat ab initio.*

39. RESPONDERUNT, ET DIXERUNT EI : PATER NOSTER ABRAHAM EST,] quia Christus alium videbatur eis assignasse patrem, nec eum nominarat, ut eum ex ore ejus eliciant, repetunt, replicantque : *Pater noster Abraham est*, nec alium agnoscimus patrem.

DICIT EIS JESUS : SI FILII ABRAHÆ ESTIS, OPERA ABRAHÆ FACITE.] *Non negat eorum originem*, ait S. August., *sed facta condemnat. Caro eorum ex illo* (Abraham) *erat, vita non erat.* Græci nonnulli codices, et illos secutus Arabicus habent : *Si filii Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis.*

40. NUNC AUTEM QUÆRITIS ME INTERFICERE, HOMINEM, QUI VERITATEM VOBIS LOCUTUS SUM QUAM AUDIVI A DEO : HOC ABRAHAM NON FECIT.] Clare explicat, probatque Judæos non facere opera Abrahæ, quia Abraham neminem læsit, sed Lot et quotquot potuit salvavit : Judæi autem Christum lædere et occidere satagebant. Simili modo Hebræi in *Pirke avoth* c. 5. *Ex tribus*, inquiunt, *cognoscet quis sit discipulus Abrahæ, et quis Balaam. Qui enim oculo est gratioso, spiritu benigno, et anima satiabili, cui facile satisfit, hic est discipulus Abrahæ. Qui est oculo livido et invido, spiritu superbo, et anima insatiabili, hic est discipulus Balaam.*

41. VOS FACITIS OPERA PATRIS VESTRI.] Perstat Christus in eo quod dixit, Judæos non Abrahæ, sed alterius patris, cujus opera imitentur, esse filios, scilicet diaboli, quem necdum nominat, sed nominabit v. 44.

DIXERUNT ITAQUE EI : NOS EX FORNICATIONE NON SUMUS NATI : ET UNUM PATREM HABEMUS DEUM.] Primo, Origen., Cyrillus et Leontius censent Judæos vocem Christi dicentis, quod alium ab Abraham haberent patrem, scilicet adulterum, irritatos, implicite et tacite convicium in ipsum retorsisse : q. d. Nos non sumus filii adulteri, sed talis tu ipse es : nam pater tuus non est Joseph, sed alius quis occultus adulter. Unde Origenes : *Atrocius*, inquit, *respondent, latenter designantes ex adulterio natum Christum.* Hoc enim in vulgus sparserant Pharisæi nonnulli, Christo invidentes ; ut ei famam et auctoritatem adimerent. Hoc si verum est, fuit atrox hæc in Christum et B. Virginem calumnia et blasphemia.

Secundo, mitius, Euthymius et Rupertus, q. d. Nos non sumus filii Agar, quæ fuit ancilla et concubina (hoc est secundaria uxor) Abrahæ, ex Ismaele ejus filio, et Agarenis ejus posteris prognati ; sed sumus filii Saræ, quæ fuit libera et domina, ideoque primaria uxor Abrahæ, ac ex illa per Isaac, qui fuit primarius filius, indeque hæres benedictionum Abrahæ, descendimus : Filii enim concubinarum videbantur illegitimi et spurii, eo quod hæreditate patris excluderentur, etsi revera essent legitimi, sed secundarii.

Tertio, q. d. Nos non sumus nati ex fornicatione spirituali, id est ex idololatria, hoc est, non sumus filii Gentium idololatrarum, v. g. Agarenorum, sed sumus filii Abrahæ et Saræ, fidelium fidelis proles. Unde explicando subdunt : *Unum patrem habemus Deum.* Objicit Rupertus sic debuisse eos addere vocem adversativam *sed*, quam tamen omisere, ac dixisse : Non sumus ex fornicatione, id est, ex idololatria nati, *sed* unum habemus Deum Patrem, quem colimus. Respondit Maldon. τὸ *sed*, et similes particulas sæpe omitti et subintelligi. Fornicatio enim in Script. præsertim apud Prophetas, mystica intelligitur, id est, idololatria, quia per eam anima relicto Deo, qui est verus ejus sponsus, prostituit se idolis et dæmonibus, quasi adulteris. Ita S. Augustinus, Maldonatus et alii. Alludit ad Osee 1. 2. *Sume tibi uxorem fornicationum, et fac tibi filios fornicationum, quia fornicans fornicabitur terra.* Huc accedit Theophylactus, qui exponit q. d. Non sumus nati ex conjugiis Judæorum cum uxoribus gentilibus : hæc enim conjugia lege erant vetita, ideoque illegitima et adulterina à Judæis habebantur.

Quarto, simpliciter et plane, Judæi Christo objicienti alium patrem ab Abraham, scilicet diabolum (quem licet Christus non expresserit, Judæi tamen eum ab ipso intelligi subodorati sunt) utpote cujus opera sequerentur, respondent plene, ideoque bifariam, q. d. Nobis non alius adulter, ut tu objicis, sed verus pater in terra est Abraham, in cœlo vero unus est Deus : quare nos non sumus ex fornicatione, sed ex legitimo conjugio Abrahæ cum Sara prognati, ac consequenter eumdem Deum verum colimus, quem coluit Abraham pater noster : falso igitur criminaris nos quasi spurios, non facere opera Abrahæ, nec ejus fidem et pietatem imitari, nec Deum ejus colere, sed diabolum, ejusque opera et instinctus perficere. Inique ergo Deum Abrahæ verum tibi soli approprias, quasi tui solius patrem, nosque ab ejus filiatione excludis, et alteri, scilicet diabolo, assignas, facisque spurios et adulterinos, ideoque infames et vitiosos. Solent enim spurii levitatem et vitia parentum ex semine contrahere, ideoque esse leves, petulantes, lascivi : qua de causa Jure Canonico sunt irregulares et inhabiles ad sacerdotium.

41. DIXIT ERGO EIS JESUS : SI DEUS PATER VESTER ESSET, DILIGERETIS UTIQUE ME : EGO ENIM EX DEO PROCESSI, ET VENI.] Multi eorum ex fornicatione nati erant (et hoc satis insinuavit Christus, digito scribens in terra, cum accusarent adulteram v. 7. et 8.) sed hoc omisso, ait Chrysostomus utpote occulto, turpi, infami et invidioso, Christus ostendit eos non esse ex Deo, hoc syllogismo :

Qui diligit Deum, diligit pariter Dei filium :
Atqui vos non diligitis Dei filium, scilicet me, qui vobis per tot miracula idipsum probavi :
Ergo vos quoque non diligitis Deum.

Sicut Ariani, qui negant Christum esse Dei Filium, negant pariter Deum Patrem : nec enim Pater est, aut dici potest, qui non habet filium.

EGO ENIM EX DEO PROCESSI (græce, ἐξῆλθον, id est, *exivi*, ita Arabicus) ET VENI.] Græce ἥκω, id est, *venio*, id est, jam veni. S. August., Beda, Leont., Ammon. et S. Hilar. lib. 6. de Trinit. censent hic denotari utramque Christi generationem, scilicet divinam et humanam, q. d. Processi à Patre per æternam generationem, veni in mundum per incarnationem nuper factam. *Quod de Deo processit Verbum, æterna processio est*, ait S. August. ; *venit autem ad nos, quia caro factum est : adventus ejus, humanitas ejus.*

Planius Jansenius, Maldonatus, et alii utrumque, scilicet *processi et veni*, referunt ad incarnationem, sed ita ut æterna ejus generatio simul innuatur, et quasi præsupponatur. q. d. Exivi à Deo et veni in mundum, qui ante à Deo genitus exieram, eramque in cœlo Deus, Deique

Filius. Hoc enim sensu ait Christus c. 16. 27. *Pater amat vos, quia vos me amastis, et credidistis quia à Deo exivi*, scilicet missus in carnem et mundum.

NEQUE ENIM A MEIPSO VENI, SED ILLE ME MISIT.] *Docet sibi non à se esse originem*, ait Hilar. lib. 6. de Trinit. Addit Origen. Hoc dicit propter quosdam à se venientes, et non missos à Patre, quos taxat Jerem. c. 23. 21. dicens : *Non mittebam eos, et ipsi currebant : non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant.* Hoc notent Lutherus, Calvinus, ceterique hæresiarchæ, qui à nullo auctoritatem habente missi, seipsos intruserunt in cathedras Ecclesiæ ad innovandam et pervertendam veram Dei fidem et religionem.

43. QUARE LOQUELAM MEAM NON COGNOSCITIS? QUIA NON POTESTIS AUDIRE SERMONEM MEUM.] *Non potestis*, quia affixi vestræ superbiæ, avaritiæ, odio et invidiæ contra me, non vultis me *audire* et cognoscere. *Ideo audire non poterant*, ait sanctus Augustinus, *quia corrigi credendo nolebant; sed*, ut ait Glossa, *quia ex diabolo estis, in eo perseverare elegistis.* Sic et S. Chrysost., Theophyl., Leont. et Euthym. Vide S. Greg. Nazianz. orat. 4. de Theolog., ubi docet *non posse* in Scriptura subinde idem significare, quod *non velle.* Sic Matth. 19. 12. dicitur : *Qui potest* (id est qui vult), *capere capiat.* Secundo, magis proprie et nervose. q. d. Ideo sermones meos non intelligitis, quia ferre me docentem non potestis, et dicta mea ne ad aures quidem admittere vultis, adeo sum vobis invisus, et tanto mei odio laboratis, in eoque mentem obstinastis et obdurastis. Ita Emman. Sa.

44. VOS EX PATRE DIABOLO ESTIS.] *Imitando, non nascendo*, ait sanctus Augustinus, citansque illud Ezech. 16. 3. *Pater tuus Amorrhæus, et mater tua Cethæa*, addit : *Judæi imitantes impietates eorum, invenerunt sibi parentes, non de quibus nascerentur, sed quorum mores sectantes, pariter damnarentur.*

Porro, per *diabolum*, hic S. Epiphan. hæresi 38. et 40. accipit Judam proditorem, qui idcirco à Christo cap. 6. 70. vocatur diabolus : auctor vero Quæst. novi et veteris testamenti apud S. August. per *diabolum* intelligit Cain, qui Abelem fratrem occidit, sicut Judæi Christum. Sed certum est per *diabolum* hic ad litteram accipi Luciferum, ut patet ex seq. hunc enim quasi patrem, secuti sunt Judæi persequentes Christum, *Non utique successione carnis, sed criminis*, ait S. Ambros. lib. 4. in Lucam.

ET (id est quia) DESIDERIA (græce ἐπιθυμίας, id est, concupiscentias, cupiditates) PATRIS VESTRI VULTIS FACERE.] Ut me occidatis. Explicat, et dat causam, cur dixerit eos esse ex patre diabolo; quia scilicet diaboli opera, suggestiones, instinctus sequuntur, et reipsa exequuntur.

Non dixit, opera, inquit S. Chrysost. sed *desideria*, ostendens vehementer et illum, et ipsos cædibus delectari. Dæmon enim ardet cupiditate occidendi, et perdendi omnes homines, tum quia ipsis gloriam, à qua ipse excidit, invidet; tum ut Deo, quem quasi tortorem suum odit, noceat, eique homines adimat : hos enim Deus creavit ad imaginem suam, atque ad suam gratiam et gloriam æternam vocavit et prædestinavit.

ILLE HOMICIDA ERAT AB INITIO, ET IN VERITATE NON STETIT.] *Homicida*, græce, significanter ἀνθρωποκτόνος; Arabicus, *occisor hominum*, fuit diabolus *ab initio*, creationis tam mundi, quam sui, puta sexto mundi die, quo creatus est Adam : mox enim ut ipse creatus est, Lucifer illi invidens eodem die ipsum omnesque ejus posteros occidit : quia persuasit ei, ut pomum à Deo sub pœna mortis vetitum comederet, itaque eum in mortem impulit. q. d. Sicut diabolus ab initio Adamum, omnesque ejus posteros occidit, ita nunc per vos, ô Judæi, me pariter, per quem morte redimendi sunt homines, conatur occidere : perstat enim semper in sua ira, odio, nocendi et occidendi cupiditate, instar pardi et lupi, qui humanis carnibus pascitur; ideoque eorum necem et sanguinem assidue sitit. Quare ille idem est Lucifer, qui ab initio mundi Cainum impulit, ut Abelem fratrem necaret : item fratres Josephi, ut eum neci destinarent, ipse reliquos homicidas ad homicidia instigavit, et etiamnum instigat : multo magis idem ille sitit necem et exitium animarum, etsi proprie de cæde corporum hic agatur : hanc enim Judæi, instigante diabolo, machinabantur Christo. Ita Euthym. et S. August. lib. 2. contra Litt. Petil. cap. 13.

ET IN VERITATE NON STETIT.] Hoc est, in integritate, rectitudine et perfectione, puta in gratia, justitia et sanctitate, in qua conditus erat à Deo, *non stetit*, id est, non permansit. Sic dicitur verum aurum, quod purum et perfectum est, non adulteratum : sic Nathanael vocatur *verus Israelita, in quo dolus non est*, cap. 1. v. 47. Rursum *in veritate*, id est in officio suo, puta in eo, quod æquum et justum erat ipsum facere : hoc enim passim apud Joannem, Davidem et Salomonem significat *veritas.* Vide dicta c. 3. 21. Triplex enim est veritas, cordis, oris, et operis. Veritas cordis est, qua cor, sive mens, vere rem concipit et intelligit, sicut ipsa in se est; hæc opponitur falsitati et errori. Veritas oris est, qua quis vere loquitur id quod in corde sentit, hæc opponitur mendacio. Veritas operis est, qua quis operatur vere, id est conformiter ad judicium rationis practicæ, sive qua quis operatur id quod vere in praxi, juxta dictamen rectæ rationis, faciendum esse judicat. Hæc opponitur iniquitati et peccato : atque hæc ipsa hic intelligitur. q. d. Diabolus, id est Lucifer cum asseclis, *non stetit*, id est, non perseveravit, *in veritate*, id est in eo, quod ipsum in praxi vere facere oportebat; quia scilicet noluit subesse Deo, cui ipse ut creatura subesse debebat, sed superbiens contra eum insurrexit, voluitque ei esse par, quasi alter Deus, unde à sua rectitudine, gratia, statu et loco excidit, et dejectus fuit in tartara juxta illud : *Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris?* Isaiæ 14. 12. Ita S. Chrys. hom. 54. S. Leo serm. 10. de Quadrag. et alii. Hinc S. August. lib. 4. contra Adimant. c. 4. per *veritatem* accipit legem, q. d. Diabolus non perstitit in lege Dei. Alii per *veritatem* accipiunt fidelitatem. q. d. Diabolus non perstitit in fidelitate et obedientia, quam Deo creatori suo debebat.

Secundo, S. Irenæus l. 5. cap. 22. et 23. et ex eo Tolet. proprie hic *veritatem* accipiunt pro veracitate, quæ opponitur mendacio. q. d. Diabolus ab initio fuit mendax; suo enim mendacio decepit Adamum et Evam, dicens : *Non moriemini*, si ex pomo vetito comedatis, *sed eritis sicut dii, scientes bonum et malum*, Gen. 3. Hic sensus valde congruit cum sequentibus, ubi dici-

tur : *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, et pater ejus.* Christus enim videtur taxare hic duo vitia Judæorum quæ à patre diabolo didicerunt : primum, est homicidii, quo sibi necem machinabantur, sicut diabolus occidit Adamum : secundum, est mendacii et calumniæ, quo mentiebantur Christum esse falsum Prophetam, magum, dæmoniacum, etc.

Tertio, Orig. hic tom. 24. accipit veritatem judicii practici quam deseruit Lucifer, cum peccavit, judicans sibi esse superbiendum et rebellandum Deo, quod practice erat falsum et erroneum. Nam ut dicitur Proverb. 4. *Errant qui operantur malum,* et è contrario sapiunt qui operantur bonum, quia sequuntur verum judicium practicum rectæ rationis. Omnia hæc vera sunt, et huic loco congruunt, atque ex primo consequuntur. Quia enim Lucifer non stetit in veritate operis et officii sui, hinc pariter excidit à veritate cordis et mentis, ut judicia practice falsa sibi persuaderet, atque à veritate oris, id est, à veracitate, ut suis mendaciis deciperet Evam, ceterosque homines.

Non stetit.] Hinc recte colligit S. August. lib. 11. de Civit. c. 13. et seq. atque ex eo Theologi, diabolum à Deo creatum esse in gratia et justitia, sed in ea non stetisse, id est, non perseverasse : quare errare Manichæos, dicentes diabolum natura sua esse malum, ac à malo Deo creatum esse malum. Manichæi enim abutebantur illo dicto S. Joannis epist. 1. c. 3. *Ab initio diabolus peccat.* Alius autem est illius loci sensus, ut ibi dixi.

Quia non est veritas in eo.] Scilicet nec veritas cordis, nec oris, nec operis, uti jam dixi : hæ enim tres veritates quasi sorores sunt connexæ, et se mutuo comitantur : hic tamen proprie *veritas* significat veracitatem : probat enim diabolum non stetisse in veritate operis ex effectu ; quia scilicet excidit à veracitate, mentitur, fallit et decipit : quia enim diabolus excidit à veritate operis et officii sui, hinc pariter excidit à veritate oris, id est, à veracitate, hoc est, mentitur, et plurima mendacia profert ut sequitur. Ita S. August. loco jam citato.

Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, et pater ejus.] Arabicus, *quando loquitur mendacium, tantummodo loquitur quod est illi.* q. d. Diabolo, postquam à veritate officii et gradus, statusque sui angelici excidit, atque sua libertate ex angelo pulcherrimo, se fecit teterrimum cacodæmonem, proprium, et quasi innatum est fallere et decipere, ejusque officium peculiare et proprium est mentiri, ut homines seducat, et in gehennam, suumque regnum pertrahat. Hoc enim totus agit, huc omnes suas cogitationes et studia confert ; aliud non cogitat, nec desiderat, nec molitur.

Secundo, *ex propriis,* id est, ex propria inventione ; quia diabolus fuit inventor mendacii, ac primo omnium mentitus est, cum decepit Evam. Homines vero post illum, ab illo decepti, cœperunt fallere et mentiri, ideoque non ex propriis, sed ex alieno, puta ex diaboli imitatione et suggestione, fallunt et mentiuntur. Ita Origen. S. Chrysost. et S. August. probantque ex eo quod sequitur : *Quia mendax est, et pater ejus.*

Tertio, *ex propriis,* id est, ex intrinsecis, ex intimis animæ suæ penetralibus, quod Hebr. dicunt *benaphsco,* id est, *ex anima sua,* loquitur quia intime gaudet mendaciis, gestitque cum mentiri et fallere potest, sicut fur gaudet suis furtis.

Quia mendax est.] Ex continuo fallendi et mentiendi usu, habitu et officio, adeo ut totus ex fraudibus et mendaciis consutus et conflatus videatur ; quod si aliquando verum dicit, coactus dicit, aut certe hoc fine dicit, ut per verum persuadeat falsum, et in fraudem inducat.

Et pater ejus.] *Ejus,* scilicet diaboli, ait Nonnus. Unde Caiani hæretici per diabolum accipiebant Cain. S. Epiphan. vero hæresi 38. accipit ipsum Judam proditorem, quorum pater fuit diabolus mendax, æque ac ipsi fuere mendaces. Manichæi vero, teste S. August. tract. 62. dicebant ipsum diabolum habere patrem, scilicet Deum malum, à quo creatus foret, qui mendax esset, æque ac filius ejus diabolus. Verum dico, diabolus dicitur hic pater *ejus,* scilicet *mendacii* quod præcessit, quodque rursum in concreto *mendax* includitur. Diabolus autem dicitur *pater mendacii.* Primo, *pater,* id est inventor, quia primus mentitus est, artemque mentiendi et fallendi adinvenit, quam deinde homines docuit. Sic Genes. 4. v. 20. dicitur Jabel *pater habitantium in tentoriis,* frater ejus Jubal *pater canentium cithara et organo ; pater,* id est inventor. Secundo, *pater,* quia ipse gignit et fingit mendacia, sicut figulus ex luto format et fingit vasa testacea, ipse ergo est *pater,* id est figulus, mendacii. Ita S. August., Leont., Chrysostomus et alii. Est hebraismus. Audi Origenem : *Diabolus mendacium genuit. Seductus est à seipso : in hoc deterior, quod alii ab eo falluntur, ipse sibi deceptionis est auctor.* Et S. August. *Non omnis qui mentitur est pater mendacii, sed qui aliunde mendacium non accepit, ut diabolus.*

Hinc diabolus est pater et auctor hæresum, ideoque hæresiarchæ habuerunt dæmonem paredrum sive assessorem, qui eis hæreses et argumenta ad eas confirmandas suggessit, uti de se fassus est Lutherus. Talem habuit Arius, Eunomius, Calvinus, etc. et talem habebit Antichristus, unde Apostolus 1. Timoth. 4. v. 1. hæreses vocat *doctrinas dæmoniorum.* Vide ibi dicta.

45. Ego autem si veritatem dico, non creditis mihi.] Est hæc minor propositio, quam sub majore subsumit Christus, ut probet Judæos esse ex parte diabolo. Hic enim ejus est syllogismus :

Quicumque credit mendacio, non veritati, hic est filius diaboli, qui est mendax, et pater ejus.
Atqui vos creditis mendacio, non veritati.
Ergo vos estis filii diaboli.

Si, id est, *quia,* ut habet Græcus, et nonnulli Latini. q. d. Quia ego veritatem dico, vere vestra vitia taxans, ac vere asserens me esse Messiam, vestrum doctorem et salvatorem mundi, idque per miracula probo, vos quia non vultis vestra vitia dimittere, nec ea redargui ; hinc mihi veritatem dicenti et docenti credere non vultis, sed diabolo, qui suis mendaciis vobis persuadet me esse pseudoprophetam, meaque miracula esse præstigias, ideoque esse ficta, non vera. Hinc Arabicus omisso *si* vertit, *ego autem veritatem loquor, et non creditis mihi.*

46. Quis ex vobis arguet me de peccato ?] Est occupatio : occurrit enim objectioni Judæorum. Hi enim excipere poterant ac dicere : Nos non

credimus tibi, quia tu legem nostram violas et peccas, v. g. sabbatum violas, dum in eo curas paralyticos. Respondet Christus : Proferte aliquod peccatum, quo legem violem, illudque probate, et patiar mihi à vobis non credi : nam alias demonstravi curationem meam in sabbato esse legis non violationem, sed sanctificationem. Proferte ergo aliud meum peccatum si potestis, meque de illo arguite. En mei censuram et judicium vobis, licet juratis meis hostibus, permitto. Magna fuit hæc Christi innocentia et confidentia, qua non tantum peccatum, sed vel umbram et suspicionem peccati à se removet, ita ut nullus quidquam ei objicere posset, quod vel minimam peccati haberet speciem. Ipse enim erat impeccabilis, tum propter visionem beatificam, qua fruebatur, uti ob eamdem Beati in cœlo sunt impeccabiles : quia enim Deum vident summum esse bonum, hinc necessario illud totis viribus amant, et oderunt quidquid illi displicet : tum propter unionem hypostaticam cum Verbo : quia enim humanitas ejus subsistebat in persona Verbi; hinc Verbum humanitatem suam immunem ab omni peccato, in plena sanctitate conservabat. Si enim humanitas Christi peccasset, persona Verbi peccasset, quod est impossibile. Actiones enim virtutum vel vitiorum sunt personarum, et personis attribuuntur. Hinc S. Ambros. in psalm. 40. v. 13. Deum Patrem ita Christum alloquentem inducit: *Inter peccatores versatus es, omnium peccata suscepisti, peccatum pro omnibus factus es, sed nullus usus ad te potuit transire peccati. Ita inter homines versatus es, quasi inter angelos versareris. Fecisti terram esse, quod cœlum est, ut et ibi peccatum tolleres.*

Si veritatem dico, quare non creditis mihi?] Alteram Judæorum exceptionem hic excludit. Dicere enim potuissent Judæi : Nos non credimus tibi, non ob peccatum aliquod à te commissum; sed quia illa quæ dicis et doces, non sunt vera. Occurrit Christus, aitque : Ego tot rationibus et miraculis probavi vobis doctrinam meam, ut nemo prudens, et odio non excæcatus dubitare possit, quin illa sit verissima. Si ergo mea vita est innocentissima, et mea doctrina est verissima, cur mihi non creditis? Veritatem ergo hic non nude assertam, sed ratione demonstratam accipe, ut veritas veritatis demonstrationem complectatur.

47. Qui ex Deo est, verba Dei audit : propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.] Christus hic veram causam assignat, cur Judæi sibi non credant; quia scilicet non Deum, sed diabolum, quasi patrem sequuntur et audiunt. q. d. Hæc vera est ratio à priori, cur mihi non credatis : quia scilicet non estis ex Deo nati, sed ex diabolo, hoc est, quia non Dei spiritum et instinctum, sed diaboli auditis et sequimini : *Quicumque enim spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei,* Rom. 8. Diabolus enim corda vestra cupiditate, odio et invidia mei excæcavit: quare vos verba Dei, quæ ego à Deo missus, vobis annuntio, non auditis, quia illa audire et intelligere non vultis. Quia ergo non estis Dei veracis, sed diaboli mendacis filii, hinc ejus mendaces suggestiones auditis, eisque obeditis; Dei vero veracia verba, à me prolata, ad aures admittere non vultis.

Porro S. August. tract. 42. et S. Gregor. homil. 18. hanc sententiam intelligunt de electis et reprobis. q. d. Qui à Deo prædestinatus et electus est, hic verba Dei audit; propterea vos ea non auditis, quia non estis à Deo prædestinati, sed reprobati. Verum hic sensus est accommodatitius, non litteralis et genuinus. Nam, ut recte advertit Toletus et Maldonatus, hæc non fuit præcisa causa, cur Judæi non crederent Christo, sed ea quam dixi. Nam multi ex his qui nunc non crediderunt Christo, postea prædicante Petro et Apostolis, crediderunt et salvati sunt, ut patet Actor. 2. Vice versa nonnulli, qui nunc crediderunt Christo, postea à fide ejus defecerunt, ideoque reprobati sunt, ut colligitur ex Joan. cap. 6. 67.

Denique perperam ex hoc loco Manichæi teste S. August. hic, inferebant aliquos homines ex natura sua esse bonos, eo quod à Deo bono creati, particulam ejus naturæ et bonitatis acceperint; alios vero natura sua esse malos, eo quod à malo principio conditi sint.

Moraliter ex hac Christi sententia infert S. Gregor. hom. 18. aitque : *Interroget se unusquisque, si verba Dei in aure cordis percipit, et intelliget unde sit. Cœlestem patriam desiderare veritas jubet, carnis desideria conteri, mundi gloriam declinare, aliena non appetere, propria largiri. Penset ergo apud se unusquisque vestrum, si hæc vox Dei in cordis ejus aure convaluit, et quia jam ex Deo sit, agnoscet.* Et paulo post : *Et sunt nonnulli, qui libenter verba Dei suscipiunt, ita ut etiam in fletibus compungantur, sed post lacrymarum tempus, ad iniquitatem redeunt. Hi profecto verba Dei non audiunt, quia hæc exercere opere contemnunt.*

Hinc colligit S. Gregor. signum divinæ prædestinationis esse, si quis verba Dei audiat, ejusque sanctis inspirationibus obediat : reprobationis vero, si quis illas repellat, justa illud Proverb. 1. *Quia vocavi, et renuistis,* etc. *ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis id quod timebatis advenerit.* Nam, ut ait Christus Joan. 10. *Oves meæ vocem meam audiunt.* Sicut enim ovis, quæ audit vocem pastoris, secura est à lupo et salva; quæ vero non audit, errans à lupo devoratur : sic et qui Christi pastoris vocem audiunt, salvantur; qui non audiunt, à dæmone devorantur. Quocirca Christus clare edicit : *Beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud,* Lucæ c. 10. Hinc S. Bernard. serm. 1. in Septuag. monachis suis hoc maximum prædestinationis dat signum, quod verba Dei cum fructu audiant. Eorum enim quasi perpetuus erat pastus, quidquid procedit de ore Dei, legendo, meditando, orando investigare, et opere adimplere.

48. Responderunt ergo Judæi, et dixerunt ei : Nonne bene (recte, vere) dicimus nos, quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes?] *Dicimus,* id est diximus, et dicere solemus : hinc constat id eos dicere solitos, etiamsi id alibi scriptum non sit. Sed cur Christum vocarunt Samaritanum? Primam casam dat Rupertus, quod Christus cum Samaritanis versatus fuisset cap. 4. 40. Unde objiciebant ei, quod esset transfuga, et ex Judæo effectus Samaritanus. Secundam dat Maldon. quod Judæi Christum vocarint *Galilæum,* quia conceptus et educatus erat in Nazareth, quæ est urbs Galilææ. Galilæi autem vicini erant Samaritanis, unde quasi similes, vel iidem, pari loco et vilitate à Judæis habebantur. Tertia et potissima causa fuit, quod Sama-

ritani partim erant Judæi, partim Gentiles, quia cum Deo Judæorum colebant Deos Assyriorum, à quibus prognati erant, 4. Reg. 17. Sic Christus eis videbatur partim Judæus, partim Gentilis; quia novam fidem et religionem inducebat : quare videbatur legem adulterare, æque ac majorum traditiones, atque legem miscere cum Evangelio, uti Samaritani judaismum miscebant et corrumpebant gentilismo. Denique Samaritanus idem apud Judæos erat, quod schismaticus et apostata : Samaritani enim à Judæis fecere schisma, et templum sibi erexerunt in monte Garizim, quasi æmulum et oppositum templo Judæorum Hierosolymitano, uti dixi cap. 4. v. 9. Ita Origen. Theophyl. Ammon. Leont. Euthym. Quare vocare quemquam Samaritanum, ingens erat convicium et probrum ; quale nunc apud Hispanos est vocare aliquem Maurum, vel Maranum.

Et dæmonium habes?] Primo, *quia in Beelzebub principe dæmonium ejicis dæmonia*, uti ipsi objiciunt Christo Lucæ 11. 15. Ita Theophyl. Secundo, quia Christus faciebat se Deum, itaque gloriam Dei ad se transferebat, sicut dæmon, scilicet Lucifer, appetiit esse Deus, et gloriam Dei sibi vindicare. Ita Leont. Hic sensus videtur genuinus, et ita intellexit Christus : unde respondet : *Ego gloriam meam non quæro.* Tertio, *dæmonium habes*, id est, deliras, insanis, perinde ac lunatici et energumeni, à dæmone agitati delirant et insaniunt. Sic enim dicitur cap. 10. 20. *Dæmonium habet et insanit, quid eum auditis?* et cap. 7. 20. *Dæmonium habes, quis te quærit interficere?* Atrox hoc fuit Judæorum in Christum convicium et blasphemia, ideoque stupenda Christi in eo tolerando modestia et patientia, ut patet ex modestissimo ejus responso. Ait enim :

49. Ego dæmonium non habeo, sed honorifico Patrem meum, et vos inhonorastis me.] Mirare hic Christi in tanta contumelia mansuetudinem, qua ut verax illam ut falsam negat, sed ut potens convicium non reddit. Unde S. Gregor. hom. 18. *Ecce*, inquit, *injuriam suscipiens Deus, non contumeliosa verba respondet : cum à proximis contumeliam accipis, etiam eorum vera mala tacere debes, ne ministerium justæ correptionis in arma vertatur furoris.* Et Chrysost. *Ubi oportebat Dominum eos docere, et contra eorum superbiam invehi, asper erat; ubi vero exprobrantes sufferre, multa mansuedine utebatur : ut scilicet disceremus, quæ ad Deum pertinent, vindicare; quæ vero ad nos, despicere.* Et August. *Imitemur ejus patientiam, ut perveniamus ad potentiam.*

Dissimulavit Christus nomen Samaritani, quia merum erat convicium contra se, non contra Deum jactum : suam ergo injuriam ulcisci noluit, sed Dei honorem tueri; et quia omnes sciebant ipsum esse Galilæum, non Samaritanum : et quia refutando se habere dæmonium, refutabat pariter se esse Samaritanum. Samaritani enim quasi schismatici, erant mancipia dæmonis. Aliam causam, sed mysticam, non litteralem dat S. Gregor. hom. 18. *Samaritanus*, inquit, *interpretatur custos, et ipse veraciter custos est, de quo Psalmista ait : Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilant qui custodiunt eam; et cui per Isaiam dicitur : Custos quid de nocte? Custos quid de nocte? Respondere noluit Dominus : Samaritanus non sum : sed, Ego dæmonium non habeo. Duo quippe ei illata fuerunt : unum negavit, aliud tacendo consensit. Custos namque humani generis, et si Samaritanum se non esse diceret, esse se custodem negaret.*

Ego dæmonium non habeo.] Sed vos potius habetis, ait Leont. q. d. Ego adeo Dei gloriam non adimo, nec eam mihi usurpo, uti fecit dæmon, puta Lucifer, ut assidue honorificem Deum Patrem, dicamque omnia me ab illo habere, me ab ipso esse missum, ejus voluntati per omnia obedire, me universa mea illi accepta referre, et ad ejus honorem gloriamque dirigere : vos potius inhonoratis Deum Patrem, quia inhonoratis et acerbissimis conviciis afficitis me, qui sum Dei Patris Filius, et legatus in mundo. Ita Leontius. Ceteri generalius explicant de peccato, q. d. Ego honorifico Patrem per opera sancta, vos eum inhonoratis per peccata vestra. Ita S. August. Chrysost. Beda, Theophyl.

50. Ego non quæro gloriam meam (sed Dei Patris) : est qui quærat, et judicet.] q. d. Est Deus Pater, qui requiret et judicabit, id est, vindicabit et puniet acerrime eos, qui gloriam meam non ferunt, nec quærunt, sed omnibus modis dehonorant et deturpant, uti vos facitis. Ita Chrysost. Leont. Theophyl. Euthym.

Dices, Id contrarium videtur illi dicto Christi cap. 5. 22. *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio.* Resp. Ibi Christus loquitur de judicio publico et universali, quod Pater commisit Filio, ut illud peragat in die extremi judicii; hic vero loquitur de judicio privato et quotidiano, quo solet Deus Pater injurias Filio, ejusque Sanctis factas in hoc mundo vindicare, sicut fecit dum Judæos per Titum et Romanos evertit, ob cæsum ab eis Christum ; idque hoc loco tacite innuit et prædicit Christus. Ita Jansenius, Maldon. et alii. Aliter Glossa : *Est qui judicet*, inquit, hoc est qui discernat meam gloriam à vestra, qui secundum sæculum gloriamini, juxta illud Davidis : *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta.*

51. Amen, amen dico vobis : si quis sermonem meum servaverit, non gustabit (id est, non sentiet, non experietur) mortem in æternum.] Christus tam atroci Judæorum convicio non commotus ad indignationem, sed potius ad eorum commiserationem, perstat in sua sententia et doctrina, ostenditque se non quærere gloriam suam, sed Judæorum salutem. Unde ait : *Amen, amen*, id est, in veritate, verissime et certissime dico, et, ut censet August. juro vobis, quod, si mea dogmata servaveritis, nunquam moriemini morte animæ, id est, nunquam peccabitis (peccatum enim est mors animæ), sed semper vivetis, hic in Dei gratia, et in cœlo in Dei gloria : corpore autem moriemini quidem, sed ab hac morte ego vos in die judicii suscitabo, faciamque ut deinde in omni felicitate corporali et spirituali vivatis in omnem æternitatem. Ita S. August.

52. Nunc cognovimus quia dæmonium habes.] Dæmon enim tibi suggerit, ut tam superba, quam falsa et absurda loquaris; nimirum quod tuus sermo profligabit à tibi credentibus mortem, cum videamus omnes omnino mori, etiam Prophetas et Sanctos, qualis fuit Abraham. Sed ut ait S. Gregor. hom. 18. *Solum carnis mortem aspicientes, in veritatis sermone caligabant.* Nam, ut ait Beda, Abraham, quem citant, mortuus quidem erat corpore, anima autem vivebat. Disce hic, ô Religiose, ô prædicator, ô Christiane,

à Christo tuo pro bono opere recipere calumnias, pro beneficiis maledictictiones et maleficia : disco etiam ingratis benefacere : Christus enim assidue Judæos docens, sanans, à dæmonibus liberans, ab eis contumelias et probra sibi illata benigne sustinuit, pro beneficiis ingratitudinem, pro miraculis blasphemias, pro doctrina irrisiones et reprehensiones recepit, et tamen ingratis benefacere non destitit. Hic est apex patientiæ et charitatis.

Abraham mortuus est, et Prophetæ : et tu dicis : Si quis sermonem meum servaverit, non gustabit mortem in æternum.] q. d. Abraham et Prophetæ, qui Dei sermonem servarunt, mortui tamen sunt. Ergo tu blasphemas, dum te facis non solum majorem Abraham et Prophetis, sed et Deo ipso, utpote qui dicis sermonem tuum posse credentes servare immunes à morte, cum Dei sermo Abraham et Prophetas à morte liberare non potuerit. Sed alius et potentior erat sermo Dei in ore Christi promulgatus, quam sermo Dei prolatus ad Abraham et Prophetas; nec Abraham et Prophetæ mortui erant quoad animam, ac licet corpore mortui, resuscitandi tamen erant à Christo ad vitam æternam.

53. Nunquid tu major es patre nostro Abraham, qui mortuus est? et Prophetæ mortui sunt. Quem teipsum facis?] Contenti fuere Abraham nominare, quia Abraham erat pater Synagogæ et credentium omnium : quare absurdissimum putabant, horrendum et blasphemum, si Christus se præferret Abrahæ, uti revera prætulit : erat enim ipse Deus et homo, cum Abraham merus esset homo; sed id ignorabant, vel potius credere nolebant Judæi.

54. Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est (Arabicus, *non esset gloria mea quidquam*) : est Pater qui glorificat me.] *Hoc ait propter illud quod dixerunt : Quem teipsum facis?* inquit S. August. *refert enim gloriam suam ad patrem suum, de quo est, et qui Deus est.*

Gloria mea nihil est.] Id est, nullius ponderis est, nullius valoris, nullius momenti, idque apud vos, ut ait Chrysost. sed et apud ceteros homines. Nam in omni tribunali nulli creditur de seipso, sed aliis, puta testibus pro ipso testantibus. Hoc est quod asseruit c. 5. vers. 31. *Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum* (id est legitimum) : *alius est qui testimonium perhibet de me.* Hinc Salomon sancit, aitque Proverb. 27. 2. *Laudet te alienus, et non os tuum : extraneus, et non labia tua.* Objiciebant Ariani : Pater glorificat Filium, ergo ipse major est Filio. Respondet S. Augustin. *Hæretice, non legisti ipsum Filium dicentem, quod glorificat Patrem suum : sed et ille Filium glorificat, et Filius Patrem glorificat; pone perniciem, agnosce æqualitatem, corrige perversitatem.*

55. Et non cognovistis eum, ego autem novi eum.] Primo et plane, q. d. Vos Deum verum, quem colitis, non cognoscitis, qui nescitis ipsum esse unum in essentia, et trinum in personis : putatis enim unum esse in persona, sicut unus est in essentia : nescitis Deum esse Patrem, et me Filium genuisse, ac mecum spirando produxisse Spiritum sanctum. Si enim id sciretis, utique cognosceretis, et crederetis me esse Messiam Dei Filium; ac vice versa : *Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis,* ait Christus cap. 14. 7. Ita S. Chrysost. Theophyl. et Beda.

Secundo, S. Augustin. q. d. Creditis unum esse Deum, licet eum non cognoscatis, id est, licet eum non videritis, nec audieritis, juxta illud cap. 5. 37. *Neque vocem ejus unquam audistis, neque speciem vidistis.* Ergo pariter mihi ejus Filio credere deberetis, ob tot signa et prodigia, quæ edo, etsi divinitatem in me latentem non videatis.

Tertio, *Non cognovistis eum*, id est, non credidistis illi testimonium de me perhibenti, dicentique : *Hic est filius meus dilectus :* non enim cognovistis, vel cognoscere noluistis hanc veram veri Dei fuisse vocem.

Quarto, Euthym. *Non cognovistis*, id est, non ostendistis vos ipsum cognoscere, quia vivitis impie, non ut Dei cultores, sed ut Gentes idololatræ, estisque ex illis, de quibus dicit Paulus ad Titum c. 1. v. 16. *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.*

Et si dixero quia non scio eum, ero similis vobis, mendax.] Maldon. censet Judæos à Christo vocari mendaces, quia ei dixerant : *Samaritanus es, et dæmonium habes :* hæc enim erant duo crassissima mendacia, imo blasphemiæ. Magis ad rem S. Chrys. Ammon. Theophyl. asserunt eos à Christo mendaces vocari, qui cum dicerent se nosse Deum, mentiebantur : non enim credebant eum habere filium, ac trinum esse in personis, uti dixi v. 55.

Sed scio eum, et sermonem ejus servo.] Τὸ *et* per *quia* exponit Theophyl. q. d. Ostendo vita et factis me Deum Patrem nosse, revereri et colere, quia sermonem ejus reverenter observo, et constanter adimpleo. Melius *et* accipias pro *ideo, idcirco,* q. d. Quia ego nosco Deum Patrem, ejusque majestatem, potentiam et sanctitatem clare perspicio; idcirco illam ut homo summe revereor, ejusque sermonem, id est, præcepta plane pleneque observo, quæ vos, ô Judæi, non observatis, quia ejus majestatem non nostis, nec perspicitis, ideoque eam non reveremini. Ita Theophyl. Porro S. Augustin. *Sermonem Patris, inquit, tanquam Filius loquebatur, et ipsum erat Verbum Patris, quod hominibus loquebatur.* q. d. Apte Christus dixit *sermonem*, non præceptum, quia ipse erat λόγος, id est Verbum, vel sermo Patris, atque idipsum eum loqui et prædicare hominibus præceperat Pater, ut scilicet ipsi tam Deum Patrem, quam Deum Filium agnoscerent, crederent, colerent.

56. Abraham pater vester exultavit, ut videret diem meum : vidit, et gavisus est.] *Exultavit*, id est, exultanti animo expetivit, ait Vatabl. Arabic. *desideravit.* Nam, ut ait S. August. *Non timuit, sed exultavit, credens exultavit, sperando, ut videret intelligendo.* Est catachresis.

Diem meum.] Quem? S. August. accipit diem æternitatis, quo ab æterno Filius à Patre erat genitus. q. d. Cupiebat Abraham cognoscere meam generationem æternam ac divinitatem, ut eam crederet, et per eam salvaretur. *Vidit,* inquit S. August. *diem meum, quia mysterium Trinitatis agnovit.* S. August. ut magistrum more suo sequitur Beda. Huc accedunt S. Hieron. in cap. 8. Daniel. et S. Gregor. hic hom. 18. qui diem hunc accipiunt illum, quod per tres angelos sibi apparentes, et unum ex eis dumtaxat loquentem, quasi per symbolum illi revelatum est mysterium S. Trinitatis. Nam tres vidit, et unum adoravit. Gen. 18. 2.

Verum alii passim accipiunt hic diem humanitatis Christi, non Deitatis. Unde Primo, S. Chrysost. Ammon. Theophyl. Leont. Euthym. per diem Christi accipiunt diem passionis, crucifixionis et mortis. q. d. Abraham optabat videre crucem et mortem meam, ut per eam ipse, ceterique homines salvarentur.

Secundo et planius, accipias diem quo incarnatus, et quo post novem menses natus est Christus. q. d. Abraham exultavit ut videret diem, quo ego incarnarer et nascerer, quia ex me sperabat salutem sibi, totique mundo. Omnes enim Prophetæ et Patriarchæ, quorum pater et patriarcha erat Abraham, summe desiderabant adventum Messiæ, et Verbi incarnationem, Christique nativitatem, ut per illum à peccatis, æque ac è limbo liberarentur. Unde Joannes Alba Elector. S. Script. cap. 97. Abraham, inquit, desideravit videre diem Christi, hoc est potiri felicitate et gratiis à Christo allatis. Videre enim sæpe significat potiri, frui, possidere, per catachresin. Ut : *Credo videre bona* (hoc est, frui bonis) *Domini in terra viventium.*

VIDIT, ET GAVISUS EST.] *Vidit*, id est, per fidem cognovit et credidit, ac rursum, quasi per figuram inspexit, cum jussus fuit à Deo immolare Isaac filium, Gen. 22. 10. et 18. hæc enim immolatio erat typus et figura immolationis Christi in cruce. Ita S. Chrysost. S. August. Theophyl. Euthym. Leont. Ammon. Addit S. August. et S. Bernard. serm. 6. de Vigilia Natalis Domini, respici hic ad factum Abrahæ, quo manu admota femori adjuravit servum suum, significans ex femore suo nasciturum Christum, Gen. 24. 2.

Secundo, alii : *Vidit*, inquiunt, id est, per propheticam revelationem cognovit, sicut ceteri Prophetæ. Verum hæc non fuisset visio, sed prævisio et prophetica prænotio, quæ spectat futurum, cum visio sit rei præsentis. Ita Eucher. in quæst. in Joannem.

Tertio ergo et genuine, Abraham in limbo existens *vidit*, id est, cognovit diem et tempus, quo incarnatus et natus est Christus, non tantum ex eo quod Simeon, qui Christum ulnis exceperat, paulo post moriens, descendensque in limbum, annuntiaret Abrahæ natum esse Christum, seque eum vidisse et ulnis gestasse (idem Abrahæ nuntiavit Anna prophetissa, item Zacharias, Anna mater Deiparæ, ac Joannes Baptista, qui ante Christum mortui descenderunt ad limbum) ; sed insuper idipsum proprie *vidit*, id est oculis mentis, per Dei et angelorum revelationem, perque claram cognitionem, sive abstractivam, sive potius intuitivam : hanc enim proprie significat τὸ *vidit*. *Videre* enim idem est quod intueri, aspicere. Abraham ergo è limbo, oculis mentis à Deo elevatis, vidit Christum incarnari et nasci, sicut angeli et Beati è cœlo vident quæ fiunt in terra et inferno. Et S. Anselmus oculis corporeis à Deo elevatis, vidit ea quæ in loco secreto post murum agebantur. Hoc enim summe desiderabat Abraham videre, et quasi præsens aspicere. Atque hoc Abrahæ tanquam patri Christi, cui promissio solemnis de Christo ex se nasci turo sæpius à Deo facta fuerat, ob ejus fidem, obedientiam, sanctitatem, ac tot tantaque merita quasi debebatur, ut scilicet Abrahæ patri fidei et credentium, qui per duo millia annorum, sine sua culpa, imo cum magna sanctitate, fide, et spe detinebatur in limbo, avidissime exspectans Christum liberatorem, ad suam et sociorum patrum consolationem, ac ad leniendam tam longam anxiamque Christi exspectationem, cognosceret diem quo incarnatus et natus est Christus. Natus enim est Christus post Abraham anno bis millesimo, uti ostendi in Chronotaxi, quam præfixi Pentateucho. Abraham ergo per bis mille annos avide exspectavit Christum, languens et suspirans ad ejus diem natalem : quare Deus illum ipsi revelavit, et in spiritu ostendit : tuncque exultavit et jubilavit Abraham, omnesque Sancti in limbo. Ita Jansen. Maldon. et alii. Denique angeli, qui solantur animas in Purgatorio, multo magis solabantur animas Abrahæ, Patriarcharum et prophetarum in limbo : quare eis Christi adeo exoptati nativitatem annuntiaverunt, uti iidem eamdem annuntiaverunt pastoribus, Lucæ 2.

Dicit hoc Christus Primo, hoc fine, ut ostendat se majorem esse Abrahamo, esseque Deum. Secundo, ut ostendat quantam de se absente existimationem habuerit Abraham, quem Judæi Abrahæ filii præsentem jam contemnebant. Tertio, ut oblique eos pungat, q. d. Abraham tantum mei desiderium habuit, vos vero me respuitis : ergo non estis genuini Abrahæ filii, sed spurii et degeneres : unde ait, *Abraham pater vester*, hoc est Abraham, cujus vos filios esse gloriamini, cum ego de eo non glorier, sed potius Abraham de me glorietur et exultet.

57. DIXERUNT ERGO JUDÆI AD EUM : QUINQUAGINTA ANNOS NONDUM HABES, ET ABRAHAM VIDISTI ?] Ut vicissim Abraham te quoque viderit, vidensque exultarit, uti dixisti. Hinc S. Irenæus lib. 2. 39. et 40. colligit Christum in terris ad 50. annos vixisse, sed falso. Communis est enim doctorum sententia, Christum non vixisse nisi 34. annos, eosque non plenos ; scilicet explesse 33. annos, et mortuum esse anno ætatis 34. per tres menses inchoato. S. Chrysost. et Euthym. pro 50. legunt 40. quia Græce litteræ μ et ν quæ sunt notæ 40. et 50. vicinæ sunt, ut ex una in aliam facilis sit lapsus. Sed passim Latini, Græci, Syrus et Arabicus legunt 50. Videntur Judæi respicere ad annum sæcularem, puta quinquagesimum, qui erat annus jubilei. q. d. Tu, ô Jesu, nondum unum sæculum explesti, necdum jubileum absolvisti ; quomodo ergo dicis te vidisse Abraham, qui vixit ante quadraginta sæcula, sive ante 40. Jubileos? ita Severus Antioch. in Catena. Euthym. vero censet Christum ob maturitatem judicii, ac ob vultus et morum gravitatem ; addunt alii ob itinera et labores in prædicando exantlatos, Judæis visum fuisse 50. annorum. Sed facillime dicas, Judæos, ne carpi, vel erroris argui possent, majorem posuisse ætatis Christi numerum et terminum, ad quem certo sciebant Christum non pervenisse. Si enim dixissent 40. timebant ne forte in eo errarent, et à Christo redarguerentur. Multi enim sunt 40. annorum, qui intuentibus videntur vix excedere trigesimum.

58. DIXIT EIS JESUS : AMEN DICO VOBIS, ANTEQUAM ABRAHAM FIERET, EGO SUM.] Id est fui ab æterno, quia ego sum qui sum, Exodi 3. id est, ego sum Deus. Τὸ ergo *sum*, notat æternitatem, quia illa semper est præsens, caretque omni præterito et futuro. *Ego* ergo *sum* æternus, immutabilis, idemque semper et constans. Ita S. August. Beda, S. Gregor. Leont. Euthym. Quare ego qua Deus non tantum 50. annos, sed et

sæculum Abrahæ infinitis durationis passibus anteeo et antecedo. Nam, ut ait Tertull. lib. de Trinit. *Nisi fuisset Deus, consequenter cum ex Abraham fuisset, ante Abraham esse non posset.* Audi S. August. verba Christi prementem et exprimentem tract. 43. in fine : *Antequam Abraham fieret, intellige fieret ad humanam naturam, Sum vero, ad divinam pertinere substantiam. Fieret, quia creatura erat Abraham. Non dixit, antequam Abraham esset, ego sum : sed antequam Abraham fieret, qui nisi per me, non fieret, ego sum. Neque hoc dixit, Antequam Abraham fieret, ego factus sum. In principio enim fecit Deus cœlum et terram : nam in principio erat Verbum. Antequam fieret Abraham, ego sum. Agnoscit creatorem, discernite creaturam. Qui loquebatur, semen Abrahæ factus erat, et ut Abraham fieret, ante Abraham ipse erat.*

59. Tulerunt ergo lapides, ut jacerent in eum,] tanquam blasphemum, eo quod se præferret Abrahæ, et conferret æquaretque Deo æterno. Blasphemus enim jubetur lapidari, Levit. 24, 16. Liquet Judæos hosce non fuisse eos, qui vers. 30. dicuntur credidisse in Christum, ut vult Theoph. sed alios Christo adversos et incredulos. Apte S. August. *Quo*, ait, *curreret tanta Judæorum duritia, nisi ad lapides?* Et S. Greg. hom. 18. *Quem intelligere non poterant, obruere quærebant.*

Jesus autem abscondit se, et exivit de templo.] *Abscondit*, non in angulo aliquo templi : ibi enim eum Judæi sedulo scrutati invenissent, sed *abscondit se* ab oculis eorum, quia vi divina eis se fecit invisibilem, quod et Beati facere possunt : invisibilis ergo per medios hostes ivit illæsus, et è templo exiit, cedens illorum furori. Ita Leont. Theoph. Euthym. et alii. Audi S. Gregor. hom. 18. *Si potentiam exercere voluisset, eos in suis actibus ligaret, aut eos in pœnas subitæ mortis obrueret, sed qui pati venerat, judicium exercere nolebat.* Et S. August. *Magis erat commendanda sapientia, quam exercenda potentia. Deserit eos quasi correctionem non suscipientes, non abscondit autem se in angulo templi, quasi timens, aut in domunculam fugiens, aut post murum aut columnam divertens, sed cœlica potestate invisibilem insidiantibus se constituens, per medium illorum exivit, tanquam homo à lapidibus fugit : sed væ illis, à quorum lapideis cordibus Deus fugit.*

Moral. docemur hoc exemplo, ait S. Greg. iram superbientium etiam cum resistere possumus, humiliter declinare. Unde Arabicus vertit, *et retrocessit Jesus, et exiit de templo, et transivit per medium eorum excurrens sic.*

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus cæcum natum die sabbati illuminat. Unde v. 14. Pharisæi Christum quasi sabbati violatorem criminantur, verum cæcus jam videns eum defendit, ideoque v. 34. extra Synagogam ejicitur, sed eum recipit, edocetque Christus.

1. Et præteriens Jesus vidit hominem cæcum à nativitate. 2. Et interroga-
verunt eum discipuli ejus : Rabbi, quis peccavit, hic, aut parentes ejus,
ut cæcus nasceretur? 3. Respondit Jesus : neque hic peccavit, neque
parentes ejus : sed ut manifestentur opera Dei in illo. 4. Me oportet
operari opera ejus, qui misit me, donec dies est : venit nox, quando
nemo potest operari : 5. quamdiu sum in mundo, lux sum mundi.
6. Hæc cum dixisset, expuit in terram, et fecit lutum ex sputo, et linivit
lutum super oculos ejus, 7. et dixit ei : Vade, lava in natatoria Siloe (quod interpretatur
Missus). Abiit ergo, et lavit, et venit videns. 8. Itaque vicini, et qui viderant eum prius quia
mendicus erat, dicebant : Nonne hic est, qui sedebat, et mendicabat? Alii dicebant : Quia
hic est. 9. Alii autem : Nequaquam, sed similis est ei. Ille vero dicebat : Quia ego sum.
10. Dicebant ergo ei : Quomodo aperti sunt tibi oculi? 11. Respondit : Ille homo, qui
dicitur Jesus, lutum fecit, et unxit oculos meos, et dixit mihi : Vade ad natatoria Siloe,
et lava. Et abii, et lavi, et video. 12. Et dixerunt ei : Ubi est ille? Ait : Nescio. 13. Addu-
cunt eum ad Pharisæos, qui cæcus fuerat. 14. Erat autem sabbatum, quando lutum fecit
Jesus, et aperuit oculos ejus. 15. Iterum ergo interrogabant eum Pharisæi quomodo vidis-
set. Ille autem dixit eis : Lutum mihi posuit super oculos, et lavi et video. 16. Dicebant
ergo ex Pharisæis quidam : Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit. Alii
autem dicebant : Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Et schisma erat inter
eos. 17. Dicunt ergo cæco iterum : Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? Ille
autem dixit : Quia propheta est. 18. Non crediderunt ergo Judæi de illo, quia cæcus

fuisset, et vidisset, donec vocaverunt parentes ejus qui viderat : 19. et interrogaverunt eos, dicentes : Hic est filius vester, quem vos dicitis quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc videt? 20. Responderunt eis parentes ejus, et dixerunt : Scimus quia hic est filius noster, et quia cæcus natus est : 21. quomodo autem nunc videat, nescimus : aut qui ejus aperuit oculos, nos nescimus : ipsum interrogate : ætatem habet, ipse de se loquatur. 22. Hæc dixerunt parentes ejus, quoniam timebant Judæos : jam enim conspiraverant Judæi, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret. 23. Propterea parentes ejus dixerunt : Quia ætatem habet, ipsum interrogate. 24. Vocaverunt ergo rursum hominem, qui fuerat cæcus, et dixerunt ei : Da gloriam Deo, nos scimus quia hic homo peccator est. 25. Dixit ergo eis ille : Si peccator est, nescio : unum scio, quia cæcus cum essem, modo video. 26. Dixerunt ergo illi : Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos? 27. Respondit eis : Dixi vobis jam, et audistis : quid iterum vultis audire? nunquid et vos vultis discipuli ejus fieri? 28. Maledixerunt ergo ei, et dixerunt : Tu discipulus illius sis : nos autem Moysi discipuli sumus. 29. Nos scimus quia Moysi locutus est Deus : hunc autem nescimus unde sit. 30. Respondit ille homo, et dixit eis : In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis unde sit, et aperuit meos oculos : 31. scimus autem quia peccatores Deus non audit : sed si quis Dei cultor est, et voluntatem ejus facit, hunc exaudit. 32. A sæculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati. 33. Nisi esset hic à Deo, non poterat facere quidquam. 34. Responderunt, et dixerunt ei : In peccatis natus es totus, et tu doces nos? Et ejecerunt eum foras. 35. Audivit Jesus quia ejecerunt eum foras : et cum invenisset eum, dixit ei : Tu credis in Filium Dei? 36. Respondit ille, et dixit : Quis est, Domine, ut credam in eum? 37. Et dixit ei Jesus : Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est. 38. At ille ait : Credo, Domine. Et procidens adoravit eum. 39. Et dixit Jesus : In judicium ego in hunc mundum veni : ut qui non vident videant et qui vident cæci fiant. 40. Et audierunt quidam ex Pharisæis, qui cum ipso erant, et dixerunt ei : Nunquid et nos cæci sumus? 41. Dixit eis Jesus : Si cæci essetis, non haberitis peccatum, nunc vero dicitis : Quia videmus. Peccatum vestrum manet.

1. Et præteriens Jesus vidit hominem cæcum a nativitate.] Arabicus, *cæcum natum. Præteriens*, id est transiens per medios suos hostes, turbamque populi. Unde hæc vox significat cæci curationem statim (licet id alii negent) ab egressu Christi è templo contigisse; cum scilicet invisibiliter abeuntem secuti discipuli : mox ubi oculos hostium effugerat, rursum visibilem factum, agnitumque consecuti sunt. Causam dat S. Chrys. *Exiens è templo*, inquit, curavit cæcum, sui absentia furorem mitigans, et per signi operationem eorum duritiem molliens.

Vidit.] Hoc est benignis, fixisque in eum oculis intuitus, tanquam ejus misertus, eumque visui redditurus. Unde hic Christi intuitus dedit occasionem discipulis quærendi causam cæcitatis ejusdem. Ita S. Chrysost. Ipse, inquit, vidit cæcum, non cæcus ad eum accessit. Respexit vero ita attente, ut discipuli interrogarent id quod sequitur. Mystice, infideles et peccatores cæci sunt: quare Christum videre et quærere nequeunt, sed necesse est ut Christus eos prior aspiciat, oculisque gratiæ suæ complexus illuminet.

Cæcum a nativitate,] ut ostendatur cæcitas fuisse naturalis et incurabilis : nam cæci per casum facti, ut per humores oculum obducentes, vel per pelliculam oculo obnatam, illis discussis, et hac acu diducta, naturaliter à medicis et chirurgis curantur : quod vero cæcus à nativitate curetur, *non artis est, sed potestatis*, ait S. Ambros. *Donavit enim Dominus sanitatem, non medicinam exercuit. Eos enim sanavit Dominus, quos nemo curaret.*

Porro cæcus hic vocabatur Cedonius, sive Celidonius, qui qualis, quantusque per Christum evaserit, dicam v. 38.

Mysticè, cæcus à nativitate est genus humanum, Adæ peccato originali occæcatum, ait S. August. et Beda, quod Jesus præteriens viam mortalitatis nostræ, ait Glossa, miserens vidit et illuminavit. Nam, ut ait S. Augustinus, contigit cæcitas in primo homine per peccatum, de quo omnes originem duximus : cæcum ergo humanum genus est à nativitate. Et Beda : Christi iter, ait, est de cœlis in terram descensus, vidit autem cæcum, cum misericorditer respexit humanum genus.

Rursum, hic cæcus natus notat Gentiles in cæca infidelitate et idololatria natos et educatos, ad quos Christus expulsus de cordibus Judæorum, transivit, ait Beda, eosque luce fidei et Evangelii sui illuminavit, idque in hac cæci illuminatione, quasi in typo designare et præsignificare voluit Christus, inquit S. Cyrill. Rupert et Beda.

2. Et interrogaverunt eum discipuli ejus : Rabbi, quis peccavit, hic, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur?] Interrogatio hæc processit ex rudis vulgi opinione, qua censent morbos esse pœnas peccatorum, et, ut ait S. Ambr. *debilitates corporum referunt ad merita delictorum.* Interrogant ergo, an hujus cæcitatis causa sit culpa cæci, vel parentum? Qua in re errant. Etsi enim id sæpe fiat, at non semper:

Job enim innocens à Deo morbis multis afflictus fuit, ad probandam et augendam ejus patientiam, æque ac Tobias, aliique multi, idque hic vers. seq. docet Christus. Unde S. Chrysost. et Theophyl. aiunt hanc interrogationem esse impertinentem et absurdam.

Alii putant discipulos ad hoc interrogandum fuisse commotos, ex illo Christi ad paralyticum dicto c. 5. 14. *Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat.*

Hic.] Quia propriæ cæcitatis, utpote pœnæ, videtur causa esse culpa propria, non aliena. Et verè peccatum originale est causa omnium pœnarum et malorum, quæ nobis in hac vita accidunt, ac nominatim morborum, qui infantibus obveniunt, uti docet S. August. lib. 3. contra Julianum cap. 4. sed tamen ipsum non fuit causa propria, cur hic præ aliis infantibus cæcus nasceretur. Unde S. August. ait: Non quidem hic aut sine peccato originali natus erat, aut vivendo nihil addiderat: habebat ergo peccatum ipse, et parentes ejus; sed non ipso peccato factum est, ut cæcus nasceretur.

Porro S. Cyrillus putat discipulos fuisse imbutos errore Pythagoræ et Platonis, qui censebant animas ante corpora extitisse, et ob peccata sua in corpora fuisse detrusas, quod postea sensit Origen. Leontius vero putat discipulos loqui de peccato cæci, non ante nativitatem præterito, sed post eam futuro; quasi illud futurum prævidens Deus punierit prævia cæcitate. Verum sive hic, sive quis alius fuerit discipulorum sensus (quem difficile est conjectare) certum est eos errasse: nec enim animæ fuerunt ante corpus, nec Deus punit peccata futura, sed præterita.

Aut parentes ejus.] Solet enim Deus sæpe parentes ob sua peccata punire in filiis: hi enim sunt partus et membra parentum. Unde ob parentum libidines, aliasque iniquitates, proles sæpe nascuntur debiles, infirmæ, cæcæ, mancæ, deformes, monstrosæ, aut cito moriuntur, uti mortuus est infans Davidis ex adulterio genitus, 2. Regum 12. 14. Hoc est quod Deus sanxit Exodi. 20. 5. *Ego sum Deus zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam et quartam generationem.*

3. Respondit Jesus: neque hic peccavit, neque parentes ejus; sed ut manifestentur opera dei in illo.] Christus non negat cæcum et parentes ejus peccasse peccato originali, aliisque actualibus illud consequentibus; sed negat eum ob hæc peccata, præ aliis, qui eadem et majora commiserant, cæcitate damnatum. Ita S. August. Chrys. Leont. Beda, Theoph. Euthym. frustra ergo Pelagiani hoc loco abutuntur, ut peccatum originale negent et tollant.

Causa igitur cur Deus huic cæco cæcitatem immiserit, fuit, *ut opera Dei*, id est, miraculosa Dei virtus et operatio in eo per Christum curando eluceret, ut per hoc Christus cognosceretur à Deo missus, esseque verus Messias. Ita Patres jam citati. Mysticam causam dat Glossa, scilicet ut cæcum illuminando, inquit, et per eum, quid in cæcitate generis humani facturus significando, Filius Dei manifestetur. q. d. Ideo Christus cæcum illuminavit in carne, ut significaret se simili modo homines illuminaturum in mente per suam gratiam et doctrinam Evangelii. Hinc et cæcus hic non solum carne, sed et mente à Christo illuminatus est, ut patebit vers. ult. Quocirca dum cæcus natus fuit, non injusta passus est, sed beneficium accepit per cæcitatem, ait S. Chrysost. per hanc enim interioribus respexit oculis, et quidem eum, qui ex non ante eum deduxit ad esse, atque clarius ab eo, tam sensus quam mentis lumen accepit.

3. Me oportet operari opera ejus qui misit me, donec dies est: venit nox, quando nemo potest operari.] S. Chrysost. Theoph. Euthym. Leont. et Rupertus per *diem* accipiunt præsens sæculum usque ad finem mundi, per *noctem* vero sæculum futurum. Verum hic dies ad operandum statutus est omnibus hominibus: Christus vero diem hunc sibi appropriat, suæque operationi attribuit; quare melius et pressius S. August. Beda, Cyril. per *diem* accipiunt tempus vitæ Christi; quo corporaliter præsens erat mundo, *noctem* vero vocat mortem et tempus absentiæ suæ. Ergo venit *nox*, hoc est instat mihi mors, post quam nec ego, nec quis alius operari potest. Sensus est, q. d. Sicut homines noctu ob tenebras operari non possunt, ita ego post mortem nil operabor eorum, quæ nunc pro salute et redemptione hominum operor. Sic c. 8. 56. dixit: *Abraham exultavit ut videret diem meum*, id est, diem meæ nativitatis et vitæ inter homines. Dicit hoc Christus, ut sternat viam ad cæci illuminationem. q. d. Ego missus sum in mundum, ut assidue operer ea, quæ sunt salutis hominum, v. g. ut cæcos illuminem: en hic cæcus se offert; utar ergo occasione, et eum illuminabo.

Symbol. interlin. Nox, inquit, est persecutio Apostolorum, et maxime persecutio Antichristi.

Tropologicè, Cuique homini tempus vitæ est dies ad operandum, et merendum gloriam sempiternam: nox vero est mors ejusdem. Quare qui sapit, sequatur consilium Sapientis: *Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas.* Eccles. 9. 10. Vide ibi dicta. Unde S. August. hic: Nox, inquit, est de qua dicitur: Projicite eum in tenebras exteriores: ibi ergo erit nox, ubi nemo potest operari, sed recipere quod operatus est: dum vivis, operare, ne nocte illa præveniare. Sic et Philosophi ac Poetæ vitam vocarunt diem, mortem vero noctem. Unde Pythagoras aiebat vitam hominum similem esse diei solemni, ad quem multi conveniunt, alii certaturi, alii negotiaturi, nonnulli sectatores futuri. Ita refert Laertius l. 8. c. 1. Et Epicharmus cum audisset disputantes de vivendi spatio, dum quidam tres, quidam quatuor, alii plures sibi tribuerent annos adhuc vivendos, dixit: *Quid mutuo contenditis et litigatis de paucis diebus? omnes enim qui convenimus, quodam fato propinqui sumus morti.* Ita Ælianus libro 2. de varia histor. Anonymus alter rogatus, qualis esset hominis vita? cum parumper se ostendisset, mox se abscondit, significans brevem et diariam, imo momentaneam esse hominis vitam. Thales aiebat nihil interesse inter vitam et mortem. Cuidam vero obstrepenti: Cur tu ergo non moreris? Respondit: Ob hoc ipsum, quia nihil interest: potius enim habetur id quod accersitur. Ita Laertius lib. 1. c. 1. Musonius interrogatus, *quis optime extremum diem clauderet?* respondit: *Qui semper postremum vitæ diem sibi instare proposuerit.* Ita Maxim. serm. 36.

Secundus Philosophus interrogatus ab Adriano Imperatore, *quid esset mors?* respondit: *Æternus somnus, dissolutio corporum, divitum pavor, pauperum desiderium, inevitabilis eventus, incerta peregrinatio, latro hominis, somnii pater, fuga vitæ, vivorum discessio, resolutio omnium.* Ita Laertius. Hinc illud:

In æternam clauduntur lumina noctem, id est, mortem. Et: *Omnes una manet nox: Omnibus una nox dormienda:* sed ab hac nocte evigilabimus in resurrectione.

Quocirca Messodanus vir sanctissimus, jam senex, cum ab amico in crastinum vocaretur ad convivium: *Cur me vocas in crastinum*, inquit, *qui à multis annis crastinum non habui, sed mortis adventum in singulos dies expectavi;* uti cuique fideli et Religioso faciendum esse monuit S. Antonius apud S. Athanasium et Barlaam Apud Damascen. in historia. Quocirca sapienter S. Hieron. *Facilè*, inquit, *contemnit omnia, qui semper se cogitat moriturum*, qui quemlibet diem auguratur sibi fore ultimum: nam.

Stat sua cuique dies, breve ut irreparabile tempus
Omnibus est vitæ,

ait Virgil. 10. Æneid.

5. QUANDIU SUM IN MUNDO, LUX SUM MUNDI.] q. d. Lucis autem est illuminare; ergo hunc cæcum illuminabo, ut me mundi lucem et solem esse ostendam. Vide dicta cap. 1. v. 9. et c. 8. v. 12.

6. HÆC CUM DIXISSET, EXPUIT IN TERRAM, ET FECIT (Syrus, *pinsuit*) LUTUM EX SPUTO, ET LINIVIT LUTUM SUPER OCULOS EJUS.] Christus cæcum illuminavit per lutum, quod natura sua magis oculos obturat et excæcat, ut ostenderet se non naturaliter, sed supernaturaliter, puta per id quod plane morbo erat contrarium, ipsum curare. Symbolica causa fuit, ait S. Chrysost. ut significaret se esse eum (Deum) qui initio mundi hominem quasi figulus è luto formarat, Genes. 1. ac proinde suum jam esse, hominem à se formatum, sed cæcitate deformatum illuminando refingere et reformare; atque consequenter se pariter esse Dominum omnium, etiam sabbati, ut eo operari, et cæcum curare possit, quidquid obstrepant Pharisæi. Ita Cyrill. Leont. Theoph. Unde Glossa interlin. Ecce collyrium, ait, quo ungitur genus humanum, scilicet cogitatio suæ vilitatis, quod ex luto factum sit, ut per eam superbia, quæ illud excæcavit, curetur, juxta illud: *Memento homo quia pulvis es, et in pulverem reverteris.*

Saliva sua Christus usus est, ait Cyrill. Primo, ut ostenderet carnem suam quoque salutiferam esse, et vim medendi supernaturalem habere. Secundo, quia saliva providentiæ, ac consequenter visus recuperandi, erat symbolum; saliva enim ex cerebro (ubi est sedes judicii et prudentiæ) descendente, ciborum sapores dijudicamus. Unde et saliva à sale dicitur, quod fere salis saporem habeat: sal autem symbolum est sapientiæ. Aut saliva dicitur quasi salvia, quod instar salviæ multos morbos sanet et salvet, uti docet Galenus et Plinius lib. 22. cap. 25. et lib. 28. 4. Hominum saliva jejuna, ait, contra serpentes præsidio est, etc. Idem lib. 28. 4. ait lippitudines oculorum quotidiana jejunæ salivæ inunctione sanari, multaque alia salivæ commoda affert, sed quæ sortilega et magica sunt. Tertio, sputo usus est, ait Chrysost. ut nihil asscriberetur fonti Siloe, sed virtuti oris ejus, ex quo sputum manabat: suo enim ore jubens cæcitatem abegit. Quartam causam dat idem Chrysost. ut miraculum hoc apud omnes foret magis testatum et celebre; ac Quintam, ut fidem et obedientiam cæci probaret. Audi Chrysost. *Quare eum mittit ad Siloe? ut omnes viderent euntem, et lutum super oculos habentem. Non autem erat timendum, ne Siloe curatio asscriberetur; multi enim laverant ibi, et curati non fuerant. Adde, quod fides cæci demonstrata est, qui non contradixit, nec apud se ita cogitavit, Lutum magis excæcat, sepe lavi in Siloe, et nihil adjutus sum, si virtutem Christus haberet, præsens curasset; sed simpliciter obedivit.* Verba S. Chrysost. æque ac S. August. quia fusiora sunt, in pauca contraxi, ne lectorem prolixiore citatione morer et fatigem.

Allegorice, S. August. Christus fecit lutum de saliva, inquit, quia Verbum caro factum est: unxit oculos cæci, sed nondum ille videbat: quando enim unxit, forte catechumenum fecit. Mittit ad piscinam Siloe; baptizatus enim in Christo illuminatur. Et Glossa: Saliva, ait, est sapientia, quæ ex ore Altissimi prodiit; terra est caro Christi: ungere oculos est cathecumenum facere. Qui credit verbum carnem factum, mittitur ut lavet, id est, baptizetur, in Siloe, id est in misso, hoc est in Christo: baptizatus autem lumen mentis recipit per fidem, gratiam et charitatem, quæ illi à Deo in baptismo infunduntur.

7. ET DIXIT EI: VADE, ET LAVA IN NATATORIA (piscina, in qua natant pisces; Syrus, *in baptisterio*) SILOE, QUOD INTERPRETATUR MISSUS.] Arabicus, *vade et lavare in fonte Siloe, cujus interpretatio est missus.*

Nota Primo, Siloe fons est ad radices montis Sion, qui non jugiter, sed incertis horis diebusque, inquit S. Hieron. ebullit cum sonitu, inde silet, id est, abscondit se sub terra, et per canales in piscinam Siloe defertur, unde per tubos cum silentio et suaviter derivatur in hortos regios, eosque rigat. Audi S. Hieron. in Isaiæ c. 8. *Siloam autem fontem esse ad radices montis Sion, qui non jugibus aquis, sed incertis horis diei ebulliat, et per terrarum concava, ad antra saxi durissimi cum magno sonitu veniat, dubitare non possumus, nos præsertim qui in hac habitamus provincia.* Hæc Hieron. Quomodo vero fons ille primum eruperit precibus Isaiæ, et unde nomen acceperit, Epiphan. his verbis ejusmodi recenset historiam: *Fontem quippe Deus Siloam causa Prophetæ effecit: quoniam priusquam moreretur, pusillum precatus est, uti undas illinc erumpere dignaretur, et confestim dimisit illi cœlitus aquam viventem, unde sortitus est locus ille appellationem Siloam: quod si quis interpretetur, sonat demissum. Sub Ezechia quoque rege, antequam stagnum piscinasque fabricasset, precibus Isaiæ effectum, ut exigua lympha scaturiret; quod populus in obsidione hostium teneretur, ne ipsa periret undis destituta civitas. Milites igitur perscrutabantur undique, ubinam sedare sitim daretur, ignorabant enim. Urbe quippe jam potiti obsidebant Siloam: quandocumque itaque indigentes Judæi aquatum venerant, scaturiebat eis unda, et aquabant: exterarum vero nationum homines reperire nesciebant, latex namque aufugiebat. Eoque usque ad hodiernum*

diem eructatur clanculum, quo significetur mysterium.

Hæc omnia S. Epiphan. lib. de Vita Prophetar. cap. 7. in Isaia. Quocirca Baronius tomo 1. anno Christi 33. cap. 26. Huic fonti Siloe, inquit, similis videtur fons ille sive fluvius, item in Palæstina, Sabbaticus dictus, eo quod die sabbati tantum fluat, ceteris diebus alveo sicco appareat, uti narrat et certo asseverat Josephus libro 7. Belli Judaici, cap. 14. Sic enim fons Siloe interruptis diebus ebulliens et fluens, maxime die sabbati, qui apud Hebræos erat solemnis et sacer, fluxisse videtur. Quare hac de causa Christus cæcum hunc ad oculos in Siloe lavandos, die sabbati pariter misisse videtur. Ita S. Irenæus l. 4. c. 19. *Siloa*, inquit, *sæpe sabbatis curavit, et propter hoc assidebant ei multi die sabbatorum.*

Nota Secundo. Ex hoc fonte Siloe, cum interruptis vicibus emanet, atque in Palæstina, utpote calida regione, sit aquarum penuria : derivabatur aqua fluens silentio et sine strepitu, ut habet Isaias c. 8. 6. in κολυμβήθραν, id est, natatoriam, sive piscinam, ut vertit Noster cap. 5. 2. et inde in hortos aqua deducebatur, ideoque fons hic ab emissis hoc modo et derivatis aquis dictus est Siloe, et magis proprie Chald. *schiltucha*, id est missus, emissus, à radice שלח *schalach*, id est misit, emisit, dimisit.

Quæres, cur Christus cæcum illuminaturus miserit eum ad fontem vel piscinam Siloe? Resp. Quia Siloe erat typus Christi. Primo, quia Christus à Patre missus erat in mundum, ad eum luce et doctrina divina illuminandum, cujus virtute cæcus hic illuminabatur, non autem aquarum Siloe vi aut efficacitate, ait S. Chrysost. et Irenæus lib. 4. c. 19.

Secundo, sicut aquæ Siloe vadunt cum silentio, ut ait Isaias cap. 8. 6. Sic Christus est lenis, mansuetus, et quasi agnus ductus ad mortem : ipse enim missus et emissus est à Patre, à quo arcano silentio procedit, qua Deus in cœlis, et qua homo per Virginem in terris. Rursum Christus est Siloe, id est fons aquæ salientis in vitam æternam.

Tertio, quia Christus est fons gratiarum, qui sua charismata, quasi per rivos in fideles emanat et distribuit, juxta illud Isaiæ 12. 3. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus salvatoris.* Et illud Zachar. 13. 1. *In die illa erit fons patens domui David, et habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris et menstruatæ.* Vide ibi dicta. Fons enim est Christus. Hinc, si credimus S. Epiphan. fontis Siloe auctor fuit Isaias, qui suo tam nomine, quam prophetica vita et martyrio expressus fuit typus Jesu Christi. Hinc et Isaias juxta Siloe fuit sepultus. Vide tabulam urbis Hierosolymæ apud Adrichomium.

Quarto, quia juxta aquas Siloe, sive Geon (utroque enim nomine fons hic vocabatur) Salomon unctus est in regem, 3. Reg. c. 1. 45. Hinc aquæ Siloe significant regiam stirpem et sceptrum Davidis et Salomonis. Eo ergo misit Christus cæcum, ibique eum illuminavit, ut innueret se esse filium Davidis et Salomonis, hoc est, se esse Messiam.

Quinto, quia Messiæ nomen erat *Siloach*, quod Latini et Græci pronunciant *Siloe*, id est, missus, vel mittendus, scilicet legatus à Deo, juxta illud Genes. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est :* Hebr. *donec veniat Siloach :* pro quo corrupte jam legitur *Siloh* littera ח *cheth* in vicinam ה *he* conversa et corrupta. Chald. *donec veniat Messias :* Misit ergo Christus cæcum ad Siloe, ut refricaret Judæis oraculum Jacobi Patriarchæ de Messia. q. d. Ego qui in *Siloe* curo cæcum, sum *Siloach* sive *Siloe*, id est Messias, missus et legatus a Deo Patre, quem hoc nomine *Siloe* venturum prædixit Jacob, ante 1500 annos. Atque hac de causa Christus passim hic disputans contra Pharisæos, se vocat *Siloach*, id est, missum et legatum Patris, sive eum quem misit Pater, hoc est Messiam, cujus nomen ex officio erat *Siloach*. Proprium enim Christi officium fuit agere legatum Dei apud homines : quare proprium officii et dignitatis ejus nomen fuit *Siloach*, id est missus.

Sexto, Siloe erat typus baptismi Christi, quo spiritualiter illuminamur : unde et baptismus græce vocatur φωτισμὸς, id est, illuminatio, Hebr. 6. 4. ita Rupert. Beda, Jansen. Maldon. et Ambros. epist. 75. et S. Aug. hom. 43. inter 50. Unde S. Irenæus l. 5. c. 15. censet cæcum hunc non tantum corpore, sed et mente fuisse illuminatum in Siloe, uti fit in baptismo.

Denique, magna est affinitas fontis et lucis, ablutionis et illuminationis. Fons enim est quasi oculus et lux terræ, et flumina sunt quasi limpida agrorum lumina. Unde Hebr. עין *ain* tam oculum, quam fontem significat. Sicut enim oculus est quasi lux totius corporis, sic fons est quasi lux terræ, et sicut ex oculo manent lachrymæ, sic ex fonte aquæ. Hinc et Hebr. נהר *nahar* tam flumen, quam lumen significat, et verbum נהר *nahar*, tam confluere quam illuminare denotat : quin et Cicero ac Quintil. lumina ingenii, animi, orationis, virtutis, vocant flumina. Imo Psaltes lumen gloriæ vocat fontem sive flumen vitæ : *Quoniam*, inquit, *apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen*, psalm. 35. 10. Quocirca Christus hic lucem jungit fonti. Cum enim dixisset : *Ego sum lux mundi*, illico misit cæcum ad fontem Siloe, ut ibi lumen oculorum reciperet. Aquæ enim crassos et noxios humores oculorum abluunt et abstergunt, itaque eos illuminant. Unde medici suadent mane aqua fontana abluere oculos, ad acuendum eorum visum.

Porro Barthol. Salligniacus libro 10. Itinerarii Hierosol. cap. 1. et ex eo Adrichomius in Siloe pag. 171. n. 200. Siloe, inquit, fons, cui piscina sive natatoria Siloe, quæ et piscina inferior nuncupatur, conjuncta est, in Occidentali latere vallis Josaphat, è radice montis Sion scaturit. Aqua ejus clara, dulcis et uberrima, cum silentio placideque fluit in torrentem Cedron. Et paulo post : *Fontis hujus aqua hodie adhuc ipsis etiam Saracenis in pretio est. Nam cum corpore naturaliter instar hircorum fœteant, in hoc fonte se, et pueros suos lavant, eaque lotione fœtorem suum mitigant. Quin et eam Turcæ magni faciunt, quod ejus usum oculorum visui conferre experiantur.* Nimirum sicut Christus baptizatus in Jordane, suo contactu aquas sanctificavit, iisque vim peccata abluendi in baptismo indidit : sic et per aquas Siloe illuminans cæcum, aliquam similem alios illuminandi vim eisdem communicasse videtur, ut, cum omnes aquæ fontanæ oculos clarificent, præ cæteris tamen id faciant aquæ Siloe. Quocirca S. Helena mater Constantini Imperatoris ad fontem Siloe magnifica et miri-

tea construxit opera, ait Nicephorus libro 8. capite 30. Audi S. Chrysostomum hic : Significat, ait, quod in Siloe erat virtus Christi, quæ cæcum curavit. Sicut enim Apostolus dixit Christum esse portam spiritalem, ita et Christus erat Siloe spiritalis. Sic et Cyrillus, ac sanctus Basilius in Isaiæ c. 8. v. 6. et Eusebius l. 7. Demonstr. cap. 2.

Quod interpretatur Missus,] quia hic erat typus Messiæ, cujus nomen erat *Siloach*, id est, missus, vel mittendus à Deo, uti jam dixi. Nam ut ait S. Aug. *Nisi ille fuisset missus, nemo nostrum esset ab iniquitate dimissus.*

Abiit ergo, et lavit, et venit videns,] virtute non aquarum Siloe, sed Christi aquis hisce, quasi instrumento utentis ad cæci illuminationem, sicut utitur aquis baptismi ad mentis purificationem et illuminationem. In Siloe, inquit, Chrysost. erat virtus Christi, quæ cæcum curavit. Meruit hoc non de condigno, sed de congruo cæci fides et obedientia, qua credidit se, lutum oculis suis à Christo impositum abluendo aquis Siloe, visum recuperaturum : nisi enim hoc credidisset, lutum super oculos non gestasset, cum irrisione intuentium, nec ad Siloe ivisset, eoque lutum ab oculis abstersisset. Minus vere ergo Glossa hic ait : *Quomodo iste sine fide sanatus est, cum nemo legatur à Christo sanatus exterius sine sanatione interiori? hoc de illis dicitur, qui propter peccata infirmabantur; at iste propter Dei gloriam languebat :* nam, ut ostendi, magna fuit cæci hujus fides et obedientia, ac per eam pariter justificatus est, ut audiemus in fine capitis. Sic Elisæus per aquas Jordanis Naaman Syrum purgavit à lepra, 4. Regum 5. Idem per sal in aquas amaras et salsas injectum eas dulcoravit, 4. Reg. 2. 20. Causas varias, cur in Siloe illuminatus sit, dedi paulo ante. Hinc S. August. Dies, inquit, erat Christus, qui inter lucem et tenebras divisit, cum cæco cæcitatem depulit, eique visum restituit.

8. 9. Itaque vicini, et qui viderant eum prius quia mendicus erat, dicebant : Nonne hic est, qui sedebat, et mendicabat? Alii dicebant : Quia hic est. Alii autem : Nequaquam, sed similis est ei. Ille vero dicebat : Quia ego sum.] Magnitudo facti, ait Chrysostomus, incredulitatem inducebat : et aperti oculi vultum cæci mutaverant, ait S. Augustinus, ut eum intuentes dubitarent, an videns hic esset prior ille cæcus; sed diligenter inspicientes per longam viam euntem, agnoverunt eumdem esse, nec id negari posse. Ita Chrysostomus :

Mendicus.] Mirabilis Dei clementia, ait Chrys. eos qui mendicabant, cum multa devotione curabat, ignobiles etiam sua dignos ducens providentia : pro salute enim omnium venerat. Sic hodie ad B. Virginem Lauretanam et Sichenensem, plerique pauperes et tenuis fortunæ miracula et beneficia per B. Virginem impetrant : tum quia ipsi majori sunt in necessitate et egestate, quam divites : tum quia magis innocentis sunt vitæ : tum quia majorem præ se ferunt fidem et devotionem : tum quia Deus eorum, utpote derelictorum, peculiarem gerit curam, juxta illud : *Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adjutor.* Unde S. Jacob. cap. 2. 5. *Nonne,* ait, *Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide?* Et Christus : *Pauperes evangelizantur,* Matth. 11. Assecla Christi ergo pauperes non spernat, sed exemplo Christi ambiat.

10. 11. Dicebant ergo ei : Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respondit : Ille homo, qui dicitur Jesus, lutum fecit, et unxit oculos meos, et dixit mihi : Vade ad natatoria Siloe, et lava. Et abii, et lavi : et video.] *Ille homo,* quia nondum sciebat Jesum esse Deum, ait Euthym. et Theophyl.

Qui dicitur Jesus.] Nomen Jesu cæcus didicerat, vel ex communi fama, vel interrogando à circumstantibus. Quod Jesum non vocet Rabbi vel Dominum, partim simplicitati et candori ejus, partim veracitati asscribendum : ne quid enim suæ de Christo existimationi dare videretur, nude veritatem aperit, eumque Jesum dumtaxat nominat : forte etiam id facit, ne Judæos Christo infensos magis contra eum concitaret.

Ad natatoria,] scilicet stagna in plurali. Ita Roman. et alii legunt, *ad natatoriam,* scilicet piscinam. Idem ergo est sensus.

12. Et dixerunt ei : Ubi est ille? Ait : Nescio.] Jesus enim fugiens laudem se subduxerat. Recedebat Christus ubi curasset, ait Chrysost. non enim quærebat gloriam, nec se ostentare.

13. Adducunt eum ad Pharisæos qui cæcus fuerat. Erat autem sabbatum, quando lutum fecit Jesus, et aperuit oculos ejus.] *Ad Pharisæos,* ut illi quasi Rabbini et principes rem examinent. Consilio Dei id factum est, ut miraculum fieret testatissimum et celeberrimum, ipsique Pharisæi illud negare non possent. Unde S. Aug. *Cæcus,* inquit, *confitebatur, et cor impiorum frangebatur.* Adducunt ergo cæcum ad Pharisæos, quasi ad judices, ideoque in domo judicii congregatos, ait Theod. Heracleensis in Catena. Hæc autem domus videtur fuisse synagoga, juxta templum : agebatur enim hic quæstio religionis et fidei, ut scilicet Pharisæi, quasi doctores et judices examinarent hoc miraculum, et ex eo judicarent, an ejus patrator esset Propheta et Messias, an non.

Erat autem sabbatum.] Hoc addit, ait Chrys. demonstrans illorum malam mentem : quærebant enim occasionem contra Jesum, et volebant miraculo detrahere per apparentem legis prævaricationem. Nam revera facere lutum, ut illo cæcum illumines, in sabbato, uti fecit Christus, sabbati non est prævaricatio, sed sanctificatio.

17. Dicunt ergo cæco iterum : Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit : Quia Propheta est.] *Propheta,* id est, vir sanctus, eximius, thaumaturgus et divinus. Sic Gen. 20. 7. Abraham vocatur Propheta, id est vir sanctus et eximius. Vide dicta 1. Cor. 14. initio capitis, et Eccli. 48. v. 12. ubi varias nominis Prophetæ significationes recensui. Adhuc inunctus, ait S. August. in corde nondum Filium Dei confitebatur, non tamen mentiebatur : ipse enim Dominus de se ait ; *Non est propheta sine honore, nisi in patria sua.*

Tu quid dicis de illo?] Iterum iterumque interrogabant cæcum, ex acerbo odio et invidia in Christum; tum ut cæcum in eamdem cum Christo culpam et calumniam involvant; tum ut ex ore ejus aliquid eliciant, quo sibi contradicat, itaque eum mendacii arguant; sed Deus invidos et astutos comprehendit in sua astutia, dum effecit ut per hoc crebrum examen, magis constans cæci confessio, indeque Christi miraculum et gloria elucesceret. Ita Leontius et alii. Sapienter S. Chrysost. Hæc, ait, est veritatis natura,

ut per quæ putatur insidias pati, fortior fiat, quod et nunc accidit : parentes in medium ducuntur : qui maxime suum filium cognoscebant, qui filii dicta confirmant.

18. 19. NON CREDIDERUNT ERGO JUDÆI DE ILLO, QUIA CÆCUS FUISSET ET VIDISSET, DONEC VOCAVERUNT PARENTES EJUS QUI VIDERAT : ET INTERROGAVERUNT EOS, DICENTES : HIC EST FILIUS VESTER, QUEM VOS DICITIS, QUIA CÆCUS NATUS EST? QUOMODO ERGO NUNC VIDET?

20. 21. RESPONDERUNT EIS PARENTES EJUS, ET DIXERUNT : SCIMUS QUIA HIC EST FILIUS NOSTER, ET QUIA CÆCUS NATUS EST : QUOMODO AUTEM NUNC VIDEAT, NESCIMUS : AUT QUIS EJUS APERUIT OCULOS, NOS NESCIMUS : IPSUM INTERROGATE : ÆTATEM HABET IPSE DE SE LOQUATUR.] Pharisæi cæci responso confusi, convertunt se ad ejus parentes ex majori livore et rabie, ut ex eorum ore eliciant quippiam, quo vel cæcum, vel Christum redarguant; scilicet vel cæcum hunc non fuisse natum cæcum, vel non fuisse plane cæcum, sed lusciosum, vel per artem magicam, ut ait Chrysost. non per miraculum à Christo fuisse illuminatum. Quærebant, ait S. Augustin. quomodo hominem calumniarentur, ut eum de synagoga ejicerent, uti paulo post fecerunt. Et Theophyl. hoc eorum fuisse dilemna asserit : Aut falsum est quod filius vester nunc videat, aut quod antea cæcus fuit : constat autem eum videre : falsum ergo est quod dicit, se cæcum fuisse. Parentes autem caute respondent; Scire se filium hunc esse suum, ac cæcum esse natum, sed à quo et quomodo sit illuminatus, nescire. Prudenter, ut nec veritatem negent, nec periculum excommunicationis incurrant : sed timide; unde aiunt, *Ætatem habet.* q. d. ait Augustin. Juste cogeremur loqui pro infante, quia ipse pro se loqui non posset : at hic est vir qui pro se loqui potest; ergo *ipsum interrogate.*

22. HÆC DIXERUNT PARENTES EJUS, QUONIAM TIMEBANT JUDÆOS : JAM ENIM CONSPIRAVERANT JUDÆI, UT, SI QUIS EUM CONFITERETUR ESSE CHRISTUM, EXTRA SYNAGOGAM FIERET.

23. PROPTEREA PARENTES EJUS DIXERUNT : QUIA ÆTATEM HABET, IPSUM INTERROGATE.] *Extra synagogam;* Græce, ἀποσυνάγωγὸς, hoc est *asynagogus,* scilicet ejectus è synagoga, et quasi excommunicatus. Verum, ut ait S. August. jam non erat malum fieri extra synagogam : quia illi expellebant, sed Christus expulsum suscipiebat. *Propterea parentes dixerunt :* quia imbecilliores erant filio, ait Theoph. qui testis aderat intrepidus veritatis.

24. 25. 26. 27. VOCAVERUNT ERGO RURSUM HOMINEM, QUI FUERAT CÆCUS, ET DIXERUNT EI : DA GLORIAM DEO, NOS SCIMUS QUIA (quod) HIC HOMO PECCATOR EST. DIXIT ERGO EIS ILLE : SI PECCATOR EST, NESCIO : UNUM SCIO, QUIA CÆCUS CUM ESSEM, MODO VIDEO. DIXERUNT ERGO ILLI : QUID FECIT TIBI? QUOMODO APERUIT TIBI OCULOS? RESPONDIT EIS : DIXI VOBIS JAM, ET AUDISTIS : QUID ITERUM VULTIS AUDIRE? NUNQUID ET VOS VULTIS DISCIPULI EJUS FIERI?] *Da gloriam Deo.* Est modus, sive phrasis obtestandi et adjurandi apud Hebræos, ut patet Josue 7. 19. q. d. Dic veritatem ad Dei gloriam : fatere tu idipsum, quod nos scimus esse verum, scilicet hunc hominem, puta Jesum, esse peccatorem, atque hac veritatis, quæ latebat, confessione à te manifestata, glorificabis Deum, qui est prima et æterna veritas. *Dare gloriam Deo*, inquit Glossa, est veritatem de aliquo, quasi Deo præsente dicere. q. d. Confitere istum non esse Deum, sicut nos, sed peccatorem; nimirum prætextu religionis, ait Chrysost. ad hoc volunt cæcum inducere, ut neget se à Christo curatum, aut ficte et magice per præstigias curatum. q. d. ait Interlin. Nega beneficium et miraculum, quod à Jesu accepisti : quod est blasphemare, non Deo gloriam dare.

SI PECCATOR EST, NESCIO; UNUM SCIO, QUIA CÆCUS CUM ESSEM, MODO VIDEO.] Prudenter et caute respondet : quia nec patet calumniæ, nec veritatem celat, ait Interlin. Objicit Chrysost. Quomodo dixit cæcus paulo ante, *Propheta est*, qui non dicit : *Si peccator est, nescio?* Respondet : Non dicit asserendo, nec timendo, sed quia volebat Jesum à rei testimonio, non à sua voce, ab incusatione eripi. q. d. Nunc dicere vel disputare vobiscum nolo, an Jesus sit peccator, necne : unum dico, quod certo scio, me jam esse videntem, qui prius fui cæcus.

QUOMODO APERUIT TIBI OCULOS?] Modum curationis iterum inquirunt, more canum, ait Chrys., qui leporem nunc huc, nunc illuc investigant.

QUID ITERUM VULTIS AUDIRE?] q. d. Inaniter interrogatis, non volentes addiscere, sed cavillari, ait S. Chrysost.

NUNQUID ET VOS VULTIS DISCIPULI EJUS FIERI?] Sicut ego jam video, et non invideo, ait Interl. Imo discipulum me esse Jesu profiteor, ac vos pariter ejus discipulos fieri opto : loquebatur hæc, ait S. August., jam stomachans adversus duritiem Judæorum, et ex cæco videns, non ferens cæcos. Nota hic heroicam constantiam et magnanimitatem cæci, in tuendo Jesu coram Pharisæis juratis Christi hostibus, unde meruit à Christo suscipi et exaltari.

28. 29. MALEDIXERUNT ERGO EI, ET DIXERUNT : TU DISCIPULUS ILLIUS SIS : NOS AUTEM MOYSI DISCIPULI SUMUS. NOS SCIMUS QUIA MOYSI LOCUTUS EST DEUS : HUNC AUTEM NESCIMUS UNDE SIT.] *Maledixerunt,* dicendo : Maledicte, esto maledictus, maledicat tibi Deus, ito in malam crucem; aut quid simile; aut *maledixerunt,* id est, maledicta et convitia in eum jecerunt; Arabic. *opprobriis eum affecerunt.* Verum inefficax fuit eorum maledictio, et à Christo conversa in benedictionem : laus enim piorum est, ab impiis maledici. Unde S. Aug. maledictum est, ait, si cor discutias, non si verba perpendas : tale autem maledictum sit super nos, et super filios nostros.

HUNC AUTEM NESCIMUS UNDE SIT,] an à Deo missus, uti fuit Moses, an à diabolo. Ita Euthym.

30. RESPONDIT ILLE HOMO (cæcus à Christo illuminatus), ET DIXIT EIS : IN HOC ENIM (q. d. Hoc sane. Est hebraismus) MIRABILE EST, QUIA VOS NESCITIS UNDE SIT, ET APERUIT OCULOS MEOS.] q. d. Vestrum, utpote doctorum et legis peritorum, erat, scire Jesum, qui tanta patrat miracula, et me modo illuminavit, non nisi à Deo missum esse : Deus enim est, qui per eum miracula operatur. Ubique signum illuminationis suæ inducit, ait Chrysost., quia hoc depravare non poterant, sed ab eo convincebantur.

SCIMUS AUTEM QUIA PECCATORES DEUS NON AUDIT.] Quæres, quomodo hoc sit verum? Nam Deus peccatores, si pœnitentes veniam petant, illam eis indulget, et peccatoribus bona temporalia, quin et spiritualia petentibus sæpe elargitur. Resp. Primo : Deus ordinarie peccatores non exaudit, peccatores, inquam, in peccato perseverantes : aliquando tamen eos exaudit,

sed id rarum est. Ita Jansen. Id ita esse patet ex Scriptura. Audi Isaiam : *Aggravata est auris ejus, ut non exaudiat, sed iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum*, Isaiæ 59. 1. et 2. Et : *Qui declinat aures suas, ne audiat legem oratio ejus fiet execrabilis*, Prov. 28. 9. Et, *Peccatori dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* Psalm. 49. 16. Et, *Maledicam benedictionibus vestris*, Malach. 2. 2. De justis autem dicitur : *Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum*, Psalm. 33. 16. Et, *Oculi Domini an timentes eum*, Eccl. 15. 20.

Secundo, et magis proprie ad rem propositam, Deus non exaudit peccatores; nimirum hac ratione et modo, ut ad declarandam eorum sanctitatem (quæ nulla vel ficta et simulata est) miracula faciat, uti facit per Jesum, ad testandum ipsum esse Messiam : de hac enim re hic agebatur. Ita Theophyl. Euthym. et Maldon. hic, ac Suarez tom. 2. de Relig. lib. de orat. c. 25. Deus, inquit, peccatores non audit, si orent mala intentione, v. g. ad confirmationem hypocrisis vel mendacii.

Tertio, S. August. lib. 3. de Baptism. contra Donat. c. 20. respondet, cæcum hunc id dixisse generaliter, cum adhuc esset catechumenus, et necdum satis in fide instructus : nam generaliter idipsum non esset verum. Quare sententiam hanc non omnino esse veram, nec esse sententiam S. Scripturæ, sed S. Scripturam tantum asserere illam prolatam esse à cæco : quod verum est et canonicum.

Audi S. August. *Hæc adhuc inunctus loquitur : nam et peccatores Deus exaudit : alioqui frustra publicanus diceret, Deus propitius esto mihi peccatori; ex qua confessione meruit justificationem, sicut et cæcus ille illuminationem.*

Ex hoc loco S. Cyprianus epistol. 64. et 80. et ejus sequaces Donatistæ, inferebant baptismum à ministro hæretico collatum, esse invalidum, ideoque iterandum; quia hæreticus est magnus peccator, quem Deus non audit. Sed perperam : nam simili modo Catholici sacerdotis qui in peccato vivit, baptisma esset irritum et iterandum : hic enim est peccator. Dico ergo, alia est vis Sacramenti, alia orationis. Sacramentum enim habet vim ex opere operato, oratio vero ex opere operantis, puta ex sanctitate et meritis orantis. Quare si peccator, v. g. hæreticus, baptizet, validum est Sacramentum, suamque habet vim ex institutione Christi, qui per Sacramentum gratiam confert : Christus enim est principalis auctor baptismi, qui per ministrum, quasi instrumentum baptizat. Adde, esto Deus non audiat preces peccatoris in quantum ipse persona privata est; audit tamen ejusdem preces, quatenus ipse persona publica est, puta minister Ecclesiæ, ecclesia enim est sancta, quia puta caput, puta Christum, habet sanctum, multaque membra, hoc est multos fideles habet sanctos, quorum preces Deus exaudit.

32. A SÆCULO NON EST AUDITUM, QUIA (quod) QUIS APERUIT OCULOS CÆCI NATI,) q. d. Esto, Moyses et Prophetæ multa fecerint miracula, nunquam tamen cæco nato visum restituerunt : Jesus ergo, qui mihi cæco nato visum reddidit, magnus Propheta in mundum à Deo missus sit oportet, imo major Mose et Prophetis ceteris. Pungit et retundit dictum Pharisæorum : *Tu discipulus illius sis, nos autem Moysi discipuli sumus.* q. d. Vos Mosen antefertis Christo; ego vero Christum antefero : vos Moysi discipuli esse vultis, ego malo Jesu esse discipulus. Ita Cyr. Leont. et alii.

33. NISI ESSET HIC A DEO, NON POTERAT FACERE QUIDQUAM.] In curanda cæcitate mea. Dicit hoc cæcus libere, constanter et veraciter, ait S. August. Dei enim opus supernaturale et proprium est illuminare cæcos.

34. RESPONDERUNT, ET DIXERUNT EI : IN PECCATIS NATUS ES TOTUS, ET TU DOCES NOS?] *Totus*, scilicet et anima et corpore ; nam ob peccatum tuum cæcus es natus, hinc stigma peccati in oculis ostentas. Censent enim cum Pythagora, Platone et aliis, animam ante corpus extitisse, et ob peccata in corpus deforme, v. g. cæcum, esse detrusam. Ita Cyrill. Leont. et alii. Aliter Maldon. q. d. Ab utero matris usque in hodiernum diem nil didicisti, nisi peccare. Sic et S. Chrysost. et Theoph. A prima ætate, inquiunt, continuo peccas.

ET TU DOCES NOS?] q. d. Tu, ô cæce peccator, vis docere nos, qui sumus videntes, sapientes et justi?

ET EJECERUNT EUM FORAS,] extra domum privatam, in qua erant, quasi stultum et indignum, cum quo tanti magistri disputarent, ait Maldon. vel, ut Theophyl. ex S. Chrysost. extra templum, ac consequenter extra synagogam, ait Leont. hoc est, excommunicaverunt eum, et extra cœtum, sive Ecclesiam suam, ejecerunt; sed invenit eum Dominus templi (Christus) ait Chrysost. et suscepit. Utrumque eos fecisse est credibile, scilicet cæcum ex domo, et hoc symbolo ex Ecclesia sua ejecisse. Hoc enim apud eos jam decretum erat, ut patet vers. 22. Atque hoc satis significant vers. 28. cum dicunt : *Tu illius discipulus sis, nos autem Moysi discipuli sumus.* q. d. Abi à Mose et nobis, ô apostata, ad tuum Jesum; nimirum huc eos agebat livor et odium Christi. Denique idipsum suadet, quod hæc acta sint in domo judicii, quæ videtur fuisse domus publica, non privata, puta synagoga juxta templum, ut dixi vers. 31. Ita S. Chrysostom. Theophyl. Leont. Idipsum magis patebit c. 10. v. 1. ubi ob cæcum hunc è synagoga expulsum, Christus ait se esse ostium ovilis Dei, id est, Ecclesiæ.

35. 36. 37. 38. AUDIVIT JESUS QUIA EJECERUNT EUM FORAS : ET CUM INVENISSET EUM, DIXIT EI : TU CREDIS IN FILIUM DEI? RESPONDIT ILLE, ET DIXIT : QUIS EST, DOMINE, UT CREDAM IN EUM? ET DIXIT EI JESUS : ET VIDISTI EUM, ET QUI LOQUITUR TECUM, IPSE EST. AT ILLE AIT : CREDO, DOMINE. ET PROCIDENS ADORAVIT EUM.] Christus cæcum, à Judæis ob sui confessionem ejectum, benigne suscipit, ejusque constantiam remunerat; quare quem prius carne, eumdem nunc mente illuminat. Nam cum eum carne illuminavit, simul ei communia et confusa quædam fidei semina injecerat, quæ nunc particulatim efformat et perficit, ut Jesum quem quasi illuminatorem sui credebat esse Prophetam, sed hominem, nunc credat esse quoque Deum, Deique Filium. Unde Glossa : Habebat cæcus, inquit, jamdudum cor paratum ad credendum, sed in quem credere deberet, ignorabat. Unde ait : *Quis est, Domine, ut credam in eum?* Discit ergo hoc à Christo, ut scilicet in se, quasi in Messiam, Dei Filium, ideoque Deum verum, credat.

ET CUM INVENISSET,] utique studio Christi quæsitum eo loci, ubi ipsum esse sciebat. Nemo

enim invenit, nisi id quod antea quæsivit : nimirum pastoris boni est quærere ovem errantem, quæ se in viam reducere nequit, nisi ab illo quæsita et reducta. Unde S. August. tract. 4. *Illi pellunt*, inquit, *excipit Dominus : magis enim quia expulsus est, Christianus factus est.*

Credis?] Jesus non requisivit fidem cæci in sanatione corporis, sed hic in sanatione mentis eam exposcit : quia ut ait S. August. serm. 15. de Verbis Apostoli : *Qui fecit te sine te, non justificat te sine te; fecit nescientem, justificat volentem.*

Et dixit ei Jesus : Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est.] *Et vidisti eum*, nunc cum se tibi ipse videndum offert, quem hucusque cæcus videre non potuisti. Nam cæcus illuminatus fuerat in Siloe absente Christo, unde Christum hucusque non viderat. Insinuat ergo Christus se esse eum, qui ipsi paulo ante visum restituit. Reducit enim ei in memoriam sanitatem, ait Theoph. et quod ab eo virtutem videndi acceperat, ut sic credat ipsum non tantum esse Filium hominis, sed et Filium Dei.

Credo Domine, et procidens adoravit eum,] Jesum, tanquam genuinum et proprium Dei Filium, ideoque Deum verum latria adorandum. Porro cæcus, Christo interius eum illustrante et impellente, dicens *Credo*, simul elicuit actus spei, contritionis, charitatis, religionis et adorationis erga Christum; et per illos à peccatis purgatus et justificatus est. Quocirca vir sanctus et Apostolicus evasit : scripsit ejus vitam Petrus de Natal. Episc. Esquilinus in Catologo Sanctorum lib. 5. cap. 102. *Cedonius Episcopus*, inquit, *vel Sidonius, fuit ille cæcus à nativitate, quem Dominus lutum ex sputo faciens, et oculos liniens, illuminavit, ut habetur Joan. 9. qui et ab aliquibus dicitur fuisse unus ex 72. Christi discipulis. Sive autem ex numero illorum fuerit, sive non; planum habetur ex chronicis et gestis discipulorum, quod Christi discipulus fuit : et post ascensionem Domini ab Apostolis baptizatus, sancto Maximino specialiter adhæsit; et cum eodem, et Lazaro atque sororibas ejus naviculæ impositus, à finibus Judæorum expulsus fuit. Postquam autem præfati Sancti provinciam Provinciæ, ad quam Deo duce applicuerunt, ad Christum converterunt : et postquam beatus Lazarus Marsiliæ, et beatus Maximinus Aquis ordinati sunt, ipse in ministerio Maximini Aquensis civitatis Episcopi permansit; et ejusdem prædicationis coadjutor : ubi et post dies multos in pace quievit, et juxta magistrum reconditus jacuit, ut supra dictum est.*

39. Et dixit Jesus.] Nonnulli codices addunt ei, scilicet cæco; sed cum Romanis, Græcis, Syro et Arabico delendum τὸ *ei.* Christus enim hæc dixit non ad cæcum, sed ad Pharisæos.

In judicium ego in hunc mundum veni (Arabicus, *veni ut judicem hunc mundum*) ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant.] *In judicium*, id est, ad condemnationem, ait Cyrill. Leont. Theophyl. et Chrysost. ut scilicet superbos et mundanos Pharisæos, qui sibi videntur videre et sapere, cæcitatis arguam, convincam et condemnem.

Melius alii accipiunt *judicium* non condemnationis, sed examinis et discretionis. q. d. Ego incarnatus sum et veni in terram, ut discernam et separem credentes ab incredulis, bonos à malis, pios ab impiis; nimirum ut humiles, qui antea in ignorantia Dei et salutis vivebant in cæcitate mentis, instar cæci hujus mihi credentes, Dei et rerum ad salutem spectantium cognitione illuminem; superbos vero mihi credere nolentes, uti sunt Pharisæi scientia legis inflati, superbia sua excæcari permittam, ac excæcatos cæcitatis arguam et refutem. Ita S. August.

Posset Secundo, *judicium* hic significare arcanum Dei consilium, et mirabile decretum, sed justo ejus judicio statutum et fixum, quo Deus effecit ut Gentiles Deum ignorantes, ideoque cæci lumen fidei Christi viderent, illudque humiliter et avide susciperent : Scribæ vero Pharisæi, et mundi sapientes sua scientia inflati, per infidelitatem excæcarentur, Christique fidem et lucem repellerent. Humilitas ergo Gentes insipientes, se Christo subdentes fide Christi illuminavit : superbia vero Scribas sapientes Christum repellentes infidelitate cæcavit. Ita Cyrill. vel potius Clictovæus, qui Cyrillum hic supplevit. Hoc est quod exclamat Apostolus Rom. 11. *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus!* Nimirum, *judicia Dei abyssus multa.* Causam præmisit Apostolus ibidem vers. 25. dicens, *Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret.* Ita Clictovæus in impresso, et Cyrillus in Catena. Porro Theodor. in Catena, hæc ad Paulum et Judam adaptat : Paulus enim ex cæco videns, Judas autem ex vidente cæcus factus est.

Ubi Nota τὸ *ut, propterea, ideo, idcirco*, etc., apud Joannem sæpe non causam, sed effectum vel consecutionem significare. Non enim hac causa et hoc fine venit Christus, ut Scribæ excæcarentur, sed cæcitas eorum ex adventu et prædicatione ejus consecuta est, non per actionem Christi, sed per ipsorum superbiam et culpam. Ita Cyr. Chrys. Theoph. Euthym. et alii.

40. Et audierunt quidam ex Pharisæis, qui cum ipso erant, et dixerunt ei : Nunquid et nos cæci sumus?] Senserunt Pharisæi Christi dicto, *Ut videntes cæci fiant*, se tangi et pungi, Christumque loqui de cæcitate non corporis, uti vult Theophyl. sed animi : ita Cyrillus et Leont. Videbant enim se corpore non esse cæcos, quare si eos oculis captos dixisset, ipsum stolidum explosissent; rogant ergo : *Nunquid et nos cæci sumus?* q. d. Itane tu venisti, ut cæcos corporaliter illumines, et nos spiritualiter videntes, legisque doctores excæces, et insipientes amentesque efficias? Ostende nobis hanc cæcitatem et amentiam.

41. Dixit eis Jesus : Si cæci essetis, non haberetis peccatum; nunc vero dicitis : Quia videmus. Peccatum vestrum manet.] Arabicus, *firmatum est.* Primo, Chrysost. Theophyl. Euthymius exponunt de cæcitate corporis. q. d. Si cæci essetis corpore minus superbiretis et peccaretis. Cæcitas enim corporis humiliaret animum vestrum.

Secundo, et magis genuine, S. Aug. tract. 44. *si cæci essetis*, scilicet vestro sensu et judicio, hoc est, si cæcos, id est, ignorantes et insipientes in rebus salutis vos esse humiliter agnosceretis, non haberetis peccatum; quia cæcitatis vestræ remedium quæreretis, et à me quærentes acciperetis. Sic et Beda, Maldon. et alii.

Tertio, præcise et scholastice, q. d. Si essetis cæci, scilicet per ignorantiam Script. et legis naturalis; non haberetis peccatum juxta igno-

rantiam hanc operando, et me Messiam vestrum non agnoscendo: scilicet si ignorantia vestra esset plane inculpata et invincibilis, haberetis quidem aliquod peccatum, sed minus grave et excusabile, atque facile à me, ignorantiam vestram mea doctrina dispellente, possetis illuminari et curari : nunc vero apud vos *dicitis : Quia* (quod) *videmus,* hoc est, putatis vos videre esseque sapientes, ut de Christi adventu et persona optime judicetis : *Idcirco,* ut habet Græcus, Arabicus et Syrus, *peccatum vestrum manet.* q. d. Idcirco vos ex malitia et arrogantia permanetis in vestro infidelitatis contra me peccato, idcirco obstinatis et obfirmatis animum, ut me Messiam esse credere nolitis, etiamsi ego idipsum plurimis signis et miraculis verum esse demonstrarim. Quocirca nulla ratione à me illuminari et curari potestis, quia obstinate me audire non vultis. Ita Theophyl. Jansen. et alii.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, CHRISTUS DE SE DUAS PARABOLAS DAT, UNAM OSTII, ALIAM PASTORIS OVIUM, ET UTRAMQUE SIBI ATTRIBUIT. UNDE AIT V. 7. EGO SUM OSTIUM OVIUM; QUI ERGO PER ME NON INTRAT IN OVILE, ILLE FUR EST ET LATRO. ET V. 11. EGO SUM PASTOR BONUS, ETC. ET ANIMAM MEAM PONO PRO OVIBUS MEIS. SECUNDO, JUDÆI INTER SE DE JESU DISSENTIENTES V. 19. ROGANT EUM UT CLARE DICAT AN IPSE SIT MESSIAS, ID EST CHRISTUS. RESPONDIT JESUS SE ESSE CHRISTUM, SED JUDÆOS ID NOLLE AGNOSCERE, EO QUOD NON SINT OVES SUÆ. HINC TERTIO, JUDÆI V. 31. TOLLUNT LAPIDES, UT IN EUM JACIANT, SED CHRISTUS SE ET SUA DICTA TUETUR ILLO DICTO PSALM. 81. EGO DIXI, DII ESTIS. QUARE JUDÆIS EUM CAPERE VOLENTIBUS, IPSE INVISIBILITER ELABITUR.

1. AMEN, amen dico vobis : qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed
ascendit aliunde, ille fur est, et latro. 2. Qui autem intrat per ostium,
pastor est ovium. 3. Huic ostiarius aperit, et oves vocem ejus audiunt,
et proprias oves vocat nominatim, et educit eas. 4. Et cum proprias
oves emiserit, ante eas vadit : et oves illum sequuntur, quia sciunt
vocem ejus. 5. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo : quia
non noverunt vocem alienorum. 6. Hoc proverbium dixit eis Jesus. Ille
autem non cognoverunt quid loqueretur eis. 7. Dixit ergo eis iterum Jesus : Amen, amen
dico vobis, quia ego sum ostium ovium. 8. Omnes quotquot venerunt, fures sunt et latro-
nes, et non audierunt eos oves. 9. Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur :
et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet. 10. Fur non venit nisi ut furetur, et
mactet, et perdat. Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeant. 11. Ego sum pastor
bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. 12. Mercenarius autem, et qui non
est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, et dimittit oves, et
fugit : et lupus rapit, et dispergit oves : 13. mercenarius autem fugit, quia mercenarius
est, et non pertinet ad eum de ovibus. 14. Ego sum pastor bonus, et cognosco meas, et
cognoscunt me meæ. 15. Sicut novit me Pater, et ego agnosco Patrem : et animam meam
pono pro ovibus meis. 16. Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili : et illas oportet
me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus pastor. 17. Propterea
me diligit Pater : quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. 18. Nemo tollit
eam à me : sed ego pono eam à meipso, et potestatem habeo ponendi eam : et
potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi à Patre meo. 19. Dissensio
iterum facta est inter Judæos propter sermones hos. 20. Dicebant autem multi ex ipsis :
Dæmonium habet, et insanit : quid eum auditis? 21. Alii dicebant : Hæc verba non sunt
dæmonium habentis, nunquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire? 22. Facta
sunt autem Encænia in Hierosolymis : et hiems erat. 23. Et ambulabat Jesus in templo, in
porticu Salomonis. 24. Circumdederunt ergo eum Judæi, et dicebant ei : Quousque ani-
mam nostram tollis? si tu es Christus, dic nobis palam. 25. Respondit eis Jesus : Loquor
vobis, et non creditis : opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium
perhibent de me ; 26. sed vos non creditis quia non estis ex ovibus meis. 27. Oves meæ
vocem meam audiunt : et ego cognosco eas, et sequuntur me : 28. Et ego vitam æternam

do eis : et non peribunt in æternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea. 29. Pater
meus quod dedit mihi, majus omnibus est : et nemo potest rapere de manu Patris mei.
30. Ego et Pater unum sumus. 31. Sustulerunt ergo lapides Judæi, ut lapidarent eum.
32. Respondit eis Jesus : Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum
opus me lapidatis ? 33. Responderunt ei Judæi : De bono opere non lapidamus te, sed de
blasphemia : et quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum. 34. Respondit eis Jesus : Nonne
scriptum est in lege vestra : quia ego dixi, Dii estis? 35. Si illos dixit deos, ad quos sermo
Dei factus est, et non potest solvi Scriptura : 36. quem Pater sanctificavit, et misit in mun-
dum, vos dicitis : Quia blasphemas : quia dixi, Filius Dei sum? 37. Si non facio opera
Patris mei, nolite credere mihi. 38. Si autem facio : et si mihi non vultis credere, operibus
credite, ut cognoscatis, et credatis quia Pater in me est, et ego in Patre. 39. Quærebant
ergo eum apprehendere : et exivit de manibus eorum. 40. Et abiit iterum trans Jordanem,
in eum locum, ubi erat Joannes baptizans primum, et mansit illic. 41. Et multi venerunt
ad eum, et dicebant : Quia Joannes quidem signum fecit nullum. 42. Omnia autem quæ-
cumque dixit Joannes de hoc, vera erant. Et multi crediderunt in eum.

1. Amen, amen (id est in veritate, sive verissime et certissime) dico vobis : qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro.] Proponit hic Christus parabolam ostii ovilis, ut per eam ostendat quis ipse sit, et quales sint sui æmuli et adversarii, puta scribæ et Pharisæi. Incepit hæc parabola v. 1. et finitur v. 11. ubi Christus aliam pastoris parabolam inducit.

Occasio et causa, cur Christus hanc parabolam proposuerit, fuit quod Pharisæi cœcum à se illuminatum ob Christi fidem et confessionem, è Synagoga quasi ex ovili suo ejecerant, quo facto significabant Jesum non esse Messiam, nec membrum Synagogæ, sive Ecclesiæ suæ ; sed esse pseudoprophetam, ac consequenter eos qui in ipsum credebant, uti crediderat cæcus ab eo illuminatus, errare in fide, et aberrare à Synagoga, esseque Ecclesiæ suæ apostatas. Proponit ergo Christus parabolam ostii ovilis, ut per illam doceat contrarium ; scilicet adeo se non esse pseudoprophetam, ut potius omnes alii, qui per ipsum tanquam verum ovilis, id est Ecclesiæ Dei, ostium, in illam non intrant, sed seductores et falsarii : illi vero sint legitimi pastores, Prophetæ et doctores, qui per ipsum in hoc ovile, id est in Ecclesiam Dei, intrant. Quare Synagogam Pharisæorum jam judaizantem, esse Synagogam non Dei, sed Satanæ : veram autem Dei Ecclesiam esse Christianam, quam Christus instituebat, Synagogæ Judaicæ surrogabat, ac proinde cæcum à Synagoga excommunicatum, per fidem in Christum ingressum esse in Ecclesiam veram, scilicet Christianam.

Ut totam parabolam lector facile comprehendat, totam ejus synopsin hic oculis subjiciam. Primo, ovile Dei est Ecclesia, quæ vetus apud Judæos, Synagoga dicebatur. Secundo, herus ovilis, id est dominus Ecclesiæ, est Deus Pater. Tertio, ostium est Christus, sive fides in Christum, qui clausus est Scriptura legis et Prophetarum, velut ostio suis seris obserato. Quarto, ostiarius est Spiritus sanctus. Quinto oves sunt non soli prædestinati, ut opinatur S. Augustin. et electi ad gloriam, sed quivis fideles et discipuli Christi, sive omnes qui sunt in Ecclesia. Sexto, veri pastores et Prælati sunt, qui per Christum intrant. Septimo, his ostiarius, id est Spiritus sanctus, aperit ostium, quia fides in Christum, per quam ingrediuntur in Ecclesiam, est donum Spiritus sancti, ipseque Spiritus sanctus eis potestem veram et legitimam impertit, ut quæ ipsi fecerint, rata sint et habeantur à Deo. Octavo, hi educunt oves, id est, fideles ad pascua sacræ doctrinæ, gratiæ, et virtutum, eisque suo vitæ probæ exemplo præeunt ; ac nominatim eas vocant, quia sigillatim uniuscujusque curam gerunt, et singulos ad meliora hortantur, stimulant, compellunt. Nono, qui per Christum non intrat in ovile, sed vel per murum in illud transilit, vel per fenestram aut maceriam in illud irrumpit, ille fur est et latro ovium, id est fidelium : hos enim mactare et perdere satagit. Cetera fere sunt emblemata, quæ ad elegantiam pertinent, nec rei per eam significatæ sunt applicanda.

Nunc singula sigillatim expendamus, et ad incudem revocemus.

Qui non intrat per ostium in ovile (græce αὐλὴν id est stabulum) ovium, sed ascendit aliunde (Arab. *per alium locum*), ille fur est et latro,] q. d. Qui per me Christum, qui sum ostium Ecclesiæ, in eum non intrat, ille non est pastor, sed fur et latro, qui fideles laniare, necare et perdere molitur. Tales fuere Judas Galilæus et Theodas, Actor. 5. v. 36 et 37. ac similes, qui se finxerunt esse Messiam, aut id quod Messiæ erat proprium, sibi arrogare et profiteri conati sunt. Tales etiam jam esse incipiebant Scribæ et Pharisæi, qui antea per merita Christi legitimam à Deo docendi et gubernandi populum potestatem acceperant, ideoque ejus veri erant pastores et doctores : jam autem Christo præsenti se opponentes, et populum ab eo avertentes, fiebant lupi, imo fures et latrones fidelium. Ita S. August. et ex eo Glossa. Contra Pharisæorum, inquit, qui se videre jactabant, arrogantiam similitudinem proponit, ostendens nec sapientiam, nec bonam vitam quidquam valere, nisi per eum. Et Chrysost. dicens, Abunde, inquit, Scribas significat, qui docebant doctrinas et mandata hominum, et legem transgrediebantur. Tales quoque olim fuere pseudoprophetæ, et nunc sunt hæretici, de quibus Jeremias c. 23. 21. *Ipsi*, inquit, *currebant, et ego non mittebam eos.* Audi S. Aug. *Dicant Pagani vel Judæi, vel hæretici, Bene vivi-*

mus; si per ostium non intrent, quid eis prodest? non bene vivere dicendi sunt, qui finem bene vivendi vel cæcitate nesciunt, vel instatione contemnunt.

Tropologice addit August. Humilis janua est Christus: qui intrat per hanc januam, oportet humilem esse, ut sano capite (ne in superliminare attollens caput impingat) possit intrare: qui non se humilliat, sed per maceriam vult ascendere, ideo exaltatur ut cadat. Idem S. Aug. serm. 49. de Verbis. Domini: Intrat per ostium, inquit, qui intrat per Christum, ejusque passionem imitatur et humilitatem. *Fur* est, quia oves, id est fideles, Christo surripere, sibique arrogare contendit. Idem *latro* est, quia fidelium animas occidit, et gehennæ mancipat. Ita S. Aug. Fur est, inquit, quia quod alienum est, suum dicit; nimirum oves Dei suas faciendo, ait Glossa. Latro est, quia quod furatur occidit, ait S. August.

Tropologice, festive noster Salmeron tom. 7. pag. 88. In Ecclesiam, inquit, id est, ad beneficia Ecclesiastica, varii varie intrant. Primo, nonnulli per ostium, sive portam Cæsaream; nimirum aulici per commendationem Cæsarum, regum, principum. Secundo, alii intrant per portam auream, scilicet divites. Tertio, alii per portam sanguineam, puta per parentes, cognatos et amicos potentes. Quarto, alii per portam munerariam, hoc est per dona et munera. Quinto alii per portam famulariam, scilicet servi et famuli, qui propter obsequia ab Episcopis promoventur ad beneficia. Hi jacent languentes, et expectantes aquæ, id est sedis vacantis, motum: tunc enim qui prior est in gratia apud successorem, beneficium obtinet.

2. Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium,] S. Chrysost. per *ostium* intelligit S. Scripturas: hæ enim, inquit, Dei cognitionem aperiunt, oves custodiunt, lupos prohibent, hæreticis aditum præcludentes. Sic et Theoph. Leont. et Euthym. Accedit Theodor. Heracleotes in Catena. Qui et aliam causam addit: S. Script. est ostium, inquit, quia ille verus est pastor, cui ostium ingressum, id est S. Scriptura auctoritatem præbet, et fidem conciliat. Verum S. Aug. Cyril. Beda, Rupertus hic, et S. Greg. hom. 15. in Ezech. per *ostium* intelligunt Christum. Ipse enim v. 7. diserte ait: *Ego sum ostium.*

Dices: Christus est pastor ovium; ergo nequit esse ostium: pastor enim intrat per ostium, ergo ipse non potest esse ostium. Resp. S. August. Dominus (Christus) ipse ostiarius, et pastor, et ostium ipse, se aperit qui seipsum exponit: vel ostiarius et Spiritus sanctus, de quo Dominus: *Ipse vos docebit omnem veritatem:* ostium ergo est Christus, qui est veritas, quam qui docet, ostium aperit. Hæc Aug. Et Glossa: Omnes, ait, qui veritatem tenent et docent, in Christo pastore sunt unus pastor: sibi Christus soli tenuit quod ostium est per quem oves intrent ad Deum: intrat autem pastor ostium: Christum enim Christus ipse et alii pastores prædicant. Simplicius cum Maldon. dicas Christum pastorem per ostium, id est, per seipsum intrare in Ecclesiam, quia sua auctoritate in eam intrat, ceteri vero intrant auctoritate à Christo acceptâ. Nec enim in parabolis omnia ad amussim accommodare est possibile. Porro Syri et Hebræi gaudent parabolis, easque conduplicant et multiplicant, imo unam alteri inserunt et commiscent. Unde Christus Scribis non nisi in parabolis loquebatur, Matth. 13. 35. Sic hic Christus parabolas ostii et pastoris commiscet.

Huic ostiarius aperit.] Id est Moyses, inquit Chrysost. Theophyl. Euthym. cui ostium, id est Dei eloquia credita sunt. Moyses enim Christo testimonium perhibens, eum quasi principem in Ecclesiam inducit, juxta illud c. 5. 46. *Si crederetis Moysi, crederitis forsitan et mihi, de me enim scripsit.*

Secundo, Cyrill. ostiarium censet esse angelum, qui præest toti Ecclesiæ, puta S. Michaelem. Ostiarius est Christus ipse, ait S. Aug. verbis jam citatis.

Tertio et genuine, idem S. Aug. Chrysost. Theophyl. Rupert. Maldon. et alii: Ostiarius, inquiunt, est Spiritus sanctus, per quem nobis Scripturæ reseratæ Christum pastorem indicant, ait Theophil. Aut potius Spiritus sanctus Christo aperuit ostium in Ecclesiam, dum eum Ecclesiæ pastorem constituit, et suo testimonio, gratia et miraculis auctoravit, ut cum in Christi baptismo specie columbæ in eum descendit, ac deinde per eum cæcos illuminavit, ægros sanavit, mortuos suscitavit. Idem alios quoslibet pastores, legitimos Christi successores præficit Ecclesiæ, facitque ut ab Ecclesia agnoscantur et recipiantur, ac per eos ceteros fideles in Ecclesiam inducit. Idem pseudopastorum, ut hæreticorum, fraudes detegit, facitque ut ab Ecclesia expellantur.

Et oves vocem ejus audiunt.] q. d. Sicut oves ex consuetudine, et ex pastorali cura et benevolentia pascendi agnoscunt suum pastorem, ejusque vocem audiunt, id est, sentiunt, dignoscunt, et quid ille velit intelligunt, illudque ei obediendo exequuntur et faciunt, ut, dum pastoris præeuntis sibilum audientes, illum relicto etiam pabulo, sequuntur: sic pariter fideles et Christiani Christum verum pastorem, et illos, quos ipse sibi vicarios substituit, agnoscunt, ejusque vocem audiunt, illique per omnia obediunt. S. August. et ex eo Beda, per oves solos prædestinatos accipiunt: hi enim oves vocantur, et ab hædis discernuntur, Matth. c. 23. 33. Sed ibi agitur de judicio, ubi electi et salvandi à reprobis secernuntur: hic vero agitur de Ecclesia in terris militante, ubi electi cum reprobis commisti sunt, nec ab iis secerni possunt. Quare utrique vocantur oves: oves ergo sunt omnes fideles: hi enim sunt in ovili, id est in Ecclesia, et Christum pastorem agnoscunt, amant, et colunt.

Et proprias oves vocat nominatim.] Arabicus, *et vocantur oves ejus nominibus suis. Nominatim,* id est, sigillatim. q. d. Pastor singularum ovium curam gerit, omnesque et singulas evocat, ut se ad pascua præeuntem sequantur: ac si qua ægra sit, illam solam avocat, ungit, medetur, imo, si opus sit, in humeros tollit. Adde, solent pastores solertiores suis vaccis, canibus, ovibus nomina imponere, ac per ea illas ad se evocare. Sic pariter Christus, et quilibet post eum pastor Christianis, dum eos baptizat, nomen proprium indit, illoque eos compellat et vocat, ac singulorum curam gerit, ut eos verbo exemplo et SS. Sacramentis pascat,

itaque ad salutem et gloriam cœlestem deducat.

Notat Leont. Christum hic tradere octo veri pastoris signa et munia. Primum est, quod per ostium ingrediatur; Secundum, quod ostiarius illi aperiat; Tertium, quod oves ejus vocem agnoscant, illique pareant; Quartum, quod singulas oves nominatim appellare possit; Quintum, quod oves educat; Sextum, quod ante eas vadat; Septimum, quod oves eum sequantur; Octavum, quod animam suam ponat pro ovibus. Talis fuit S. Chrys. qui cùm de expulsione ejus ageretur, hom. 11. sic suos affatur: *Vos estis mihi pater, vos mihi mater, vos mihi vita, vos mihi gratia: si vos proficitis, mihi placebit. Vos estis corona mea, et divitiæ meæ, vos estis thesaurus meus. Ego millies pro vobis immolari paratus sum: et nec gratia mihi in hoc est, sed debitum reddo. Bonus enim pastor debet animam suam pro ovibus suis ponere: hujusmodi enim mors immortalitatem parit.*

Et educit eas,] ad pascua, quæ non extra, sed intra ipsum ovile, hoc est, in ipsa Ecclesia continentur. In Ecclesia enim pastor docet populum, Missam celebrat, baptizat, Sacramenta administrat, etc. Adde, Ecclesia est cœtus fidelium: ubi ergo sunt fideles, ibi pariter est Ecclesia, vel pars Ecclesiæ.

4. Et cum proprias oves emiserit (ad pascua) ante eas vadit,] ut iter præeat, ut eas à lupo et raptore defendat, ut per rectum iter commodumque eas ad meliora pascua se sequentes deducat. Sic pariter Christus, et quilibet verus pastor Primo, fidelibus iter in cœlum præit sanctæ vitæ exemplo. Cogitet ergo pastor, se fidelium debere esse in sanctitate anteambulonem et ducem, eosque omnes præire, ut cunctis illustre det virtutum exemplum, in quod singuli intuentes ipsum ad alta sequantur, juxta illud S. Petri epist. 1. c. 5. 3. *Non dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo.* Secundo, pastor fideles ab hæreticis, scandalis, ceterisque noxis sua vigilantia et robore tuetur et defendit. Tertio, eis rectum iter in cœlum commonstrat, ac melioribus, quibus potest documentis, consiliis, monitis eos pascit ac nutrit. Ita Theoph. Beda, Euthym. et alii.

Anagogice, S. Aug. *Quis*, ait, *est qui oves præcessit, nisi qui surgens à mortuis jam non moritur, et Patri dixit: Quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum.*

Et oves illum sequuntur, quia sciunt vocem ejus.] Hoc est dignoscunt vocem pastoris sui à voce cujusvis alterius, ideoque ejus vocem et sibilum sequuntur.

5. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo; quia non noverunt vocem alienorum,] v. g. hæreticorum, Judæorum, Paganorum, omniumque improborum et fraudulentorum; hos enim quasi lupos fugiunt veri fideles, qui sunt genuinæ Christi oves.

6. Hoc proverbium dixit eis Jesus. Illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis. *Proverbium*, græce, παροιμίαν id est, parœmiam, similitudinem, parabolam, ut vertit Arabicus. Vide dicta Proverb. 1. v. 5. *Illi autem*, scilicet Pharisæi et Judæi, contra quos parabolam hanc intorsit Christus, quin et Apostoli eamdem non intellexerunt, eo quod in se involuta sit, ænigmatica et obscura.

7. Dixit ergo eis iterum Jesus: Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium.] Maldonat. censet hic Christum duplex ostium statuere, scilicet ostium domus, et hoc esse S. Script. et ostium ovilis, et hoc esse Christum. Credo, inquit, alio sensu dixisse Christum: *qui non intrat per ostium; alio vero Ego sum ostium.* Nam cum dixit, *Qui non intrat per ostium*, de ostio, per quod pastores, cum dixit, *Ego sum ostium*, de ostio, per quod oves ingrediuntur et egrediuntur, loquebatur, quod diversum omnino est; illud est porta prima domus, hoc ostiolum ovilis; per illud pastorem, per hoc oves dixit ingredi debere; illud quod esset, non declaravit, hoc se esse dixit: *Ego*, ait, *sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur, et ingredietur et egredietur, et pascua inveniet.* Verum hæc distinctio ostii subtilior est, quam solidior: ubique Christus de uno eodemque ostio, scilicet ovilis, loquitur. Quod enim ante parabolice et obscure dixit v. 1. *Qui non intrat per ostium*, etc. *fur est et latro*, cum illud discipuli non intelligerent, Jesus eis parabolam explicuit, dicens: *Ego sum ostium ovium: omnes quotquot venerunt, fures sunt et latrones. Ecce*, ait S. Aug. *quod clausum est aperuit. Ipse est ostium: intremus, ut nos intrasse gaudeamus.* Rursum hæc distinctio difficultatem quidem unam evadit, scilicet quomodo Christus, quasi pastor per ostium, id est per S. Script. sibi attestantes, ingrediatur in domum Ecclesiæ: alteram tamen, quomodo scilicet idem sit pastor et ostium, non evadit. Dicendum ergo, Christum hic miscere more Syrorum inter se duas parabolas, unam ostii, alteram pastoris, ut dixi v. 2. Duo enim hic docere intendit Christus. Prius, neminem posse ingredi in Ecclesiam, indeque in cœlum, hoc est, neminem posse justificari et salvari, nisi per se, scilicet per fidem, credendo Jesum esse salvatorem mundi; hoc ostendit per parabolam ostii. Sicut enim non patet ingressus in ovile, nisi per ostium, sic nec patet ingressus in Ecclesiam militantem et triumphantem, nisi per Christum. Posterius, se verum esse pastorem, qui animam ponat pro ovibus suis, ceteros vero mercenarios: quare oves se sequi debere non mercenarios: hoc ostendit per parabolam pastoris: porro, quia hoc posterius priori immistum et connexum est, idcirco parabolam ostii parabolæ pastoris immiscet et innectit.

8. Omnes quotquot venerunt, fures sunt et latrones, sed non audierunt eos oves.] Dices: ergone omnes Prophetæ, qui venerunt ante Christum, populumque docuerunt, fures sunt et latrones? Respondent S. Augustinus lib. 16. contra Faustum c. 12. et S. Hieron. lib. 2. contra Pelag. et Beda hic, Prophetas non venisse sua sponte, sed missos esse à Deo. Rursus eos non venisse præter Christum, sed cum Christo; ut scilicet quasi ejus præcursores ipsius adventum prænunciarent. Quare Prophetas non diversos, sed eosdem censeri cum Christo, quia Christi causa, jussu et ductu venerant. Audi S. Aug. *Prophetæ non præter Christum venerunt: venerunt enim cum verbo Dei: venturus præcones misit, et eorum quos miserat, corda possidebat.* Addit Euthymius, Prophetas venisse quidem ante Christum, sed per ostium ingressos fuisse.

Denique Christus proprie hic agit de iis, qui venerant ante ipsum titulo pastoris, sive Messiæ. q. d. Omnes qui ante me venerunt, seseque venditarunt pro pastore Ecclesiæ à tot sæculis expectato, scilicet pro Messia, sive Christo, hi fures sunt et latrones, quia oves, id est fideles, ut fures, Deo et Christo surripere, sibique asscribere, eosque laniare et perdere conati sunt. Tales fuere Judas Galilæus, Theodas, et post Christum Simon Magus, Barchochabas, pluresque alii, qui sibi Christi nomen et titulum arrogarunt. Ita S. Cyrill. Chrys. Theophyl. Euthym. et alii.

Sed non audierunt eos oves,] quia deprehenderunt eos non afferre signa Messiæ à Prophetis prædicta, sed velle fideles Christo surripere, eosque sibi arrogare, mactare, et in gehennam præcipitare.

9. Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur : et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet.] Rupert. censet hic aliud ostium à priori diversum statui, et aliud ovile, juxta illud v. 16. *Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili.* Verum frustra. Nam unum est tantum ovile Christi, puta una dumtaxat Ecclesia. Unde v. 16. subjicit Christus : *Et fiet unum ovile, et unus pastor.* Idem ergo hoc est ostium cum eo quod præcessit. Ostium enim jam dictum Christus partim confirmat, partim explicat, dum subdit : *Per me si quis introierit*, id est, si quis in me crediderit, itaque per fidem et gratiam meam ingrediatur Ecclesiam, hic *salvabitur,* id est justificabitur et beabitur, si videlicet in fide, gratia et charitate mea usque ad mortem persistat. Ita S. Greg. ep, 49. lib. 7. *Ille,* ait, *ad ovile ovium intrat per ostium, qui intrat per Christum. Ipse autem per Christum ingreditur qui de eodem creatore et redemptore humani generis vera sentit et prædicat, et prædicata custodit.*

Et ingredietur et egredietur.] Non significat ingressum in Ecclesiam, et egressum ex ea, ut patet, sed *egredietur,* scilicet ad pascua, et post pastum *ingredietur* in locum, ubi recubet, uti faciunt oves. q. d. Fidelis quasi ovis ingredietur caulam Ecclesiæ bene pastus, et rursum esuriens egredietur ad pascua animæ suæ, sine ullo periculo, me pastore ducente et reducente. Ita Maldonatus.

Aut potius *ingredi* et *egredi* apud Hebræos significat libere versari, suo munere fungi, solitum agere, et quævis negotia paragere, atque nectendum est cum eo quod sequitur : *Et pascua inveniet.* q. d. Fidelis ubique libere sine metu versabitur, suo munere fungetur, ac quidquid agat, tam domi, quam foris, ubique pabulum animæ inveniet. Significat enim hæc phrasis Primo, securitatem ; Secundo, fiduciam ; Tertio, libertatem conversandi ubilibet, suo munere fungendi, et quælibet negotia peragendi pro Christo, et per Christum. Ita Cyrillus, Chrysost. Theophyl. Euthym.

Symbolice et Tropologice, S. August. Beda et S. Gregor. homil. 14. Ingreditur fidelis intra se per contemplationem, egreditur per actionem ad bona opera. *Ingredietur,* ait S. Aug. *ad internam meditationem, et egredietur ad externam actionem.* Auctor de Spiritu et anima : *Ingredietur,* inquit, *ad divinitatem meam, et egredietur ad humanitatem, et in utriusque contemplatione mira pascua inveniet.* Denique alio loco Greg. *Ingredientur,* ait, *et egredientur, et pascua invenient : intus quippe habent pascua contemplationis, foris pascua boni operis ; intus mentem devotionibus impinguant, foris se piis operibus satiant.* Denique Theoph. *Ingredietur,* ait, *qui curam egerit interioris hominis ; egredietur, qui mortificaverit membra sua super terram.*

Anagogice, Rupertus, Ingreditur fidelis Ecclesiam per fidem, ut in ea pascua inveniat ; egreditur, cum ex ea moriens migrat in cœlum. *Ingreditur,* ait S. Aug. *per ostium fidei in Ecclesiam, et egreditur per idem ostium fidei vivent's in vitam æternam, ubi pascua inveniet.* Et S. Greg. *Ingredietur,* ait, *ad fidem, egredietur autem ad spem, pascua vero inveniet in æterna satietate.*

10. Fur non venit nisi ut furetur, ut et mactet, et perdat. Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeant.] Ostendit quis sit finis et scopus ejus quem paulo ante furem vocavit, et quis ex adverso suus. q. d. Fur et latro ovium, qui per ostium, id est per me, non intrat in ovile Ecclesiæ, sed aliunde clam irrumpit, puta hæreticus, schismaticus, Scriba, Pharisæus, ac præsertim Pseudochristus, qui se pro Messia venditat, uti fecit Theodas, et Judas Galilæus ; hic non venit, ut oves, id est fideles, tueatur et salvet, sed ut eos furetur, ac Deo et Ecclesiæ, cujus sunt proprii, surripiat, eosque ad se, id est ad synagogam Satanæ, transferat, ibique eos per hæresim et vitia mactet, ac in gehennam ducat et perdat. Ego vero qui sum verus ovium, id est fidelium, pastor, è cœlis veni et descendi in terram, non mei, sed fidelium causa, ut scilicet per me à peccatis liberati *vitam* gratiæ *habeant*, imo *abundantius habeant.* Græce περισσὸν ἔχωσιν id est, *abunde habeant*, vel *abundantem habeant*, scilicet vitam : enim περισσὸν potest accipi ut adverbium, vel ut nomen adjectivum, q. d. Ego veni ut dem fidelibus vitam, non qualem qualem, sed περισσὸν id est præstantem, eximiam, abundantem, novam, modum excedentem, ut scilicet abundent mea doctrina et gratia, per eamque in spiritu vegeti, læti, pingues et abundantes donis spiritalibus vivant, tum in hoc sæculo per gratiam, tum in futuro per gloriam. Ita S. Chrysost. Cyrill. Theophyl. Euthym. Beda et alii. Huc accedit expositio Ruperti ; ut Christiani, inquit, abundantiorem habeant gratiam, quam Judæi in lege veteri. Hinc et Arabicus vertit, *ut abundantius eis sit ;* Vatablus, *ut abundent pascuis.* Hanc abundantem spiritus vitam à Christo aspiratam videre licet in S. Petro, Paulo, ceterisque Apostolis ; in S. Stephano, Laurentio, ceterisque Martyribus ; in S. Athanasio, Gregorio, ceterisque Confessoribus ; in S. Cæcilia, Catharina, ceterisque virginibus, etc. Hinc illa ardens Pauli vox : *Quis me separabit à charitate Christi ? Tribulatio, an angustia ?* etc. *Certus sum quia neque mors, neque vita,* etc. Rom. 8.

11. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis.] Grece ὁ ποιμὴν, ὁ καλὸς, id est, *ille pastor, ille bonus,* scilicet per excellentiam, hoc est præclarus, optimus et præstantissimus, imo unicus et singularis ille princeps pastorum, qui solus ita animam meam pro ovibus, id est fidelibus meis, ponam, ut eos mea morte à morte redimam, ac vitam præsentem et æternam eis conferam : quod non fecere Prophetæ, nec Apostoli, nec quis

alius. Esto enim ipsi pro fidelibus non suis, sed Christi occisi sint; tamen eos morte sua à peccatis non redemerunt, nec sanctificaverunt, vel bearunt. Ita Rupert. Chrysost. Theophil. Euthym. Addit S. August. et Beda, Prophetas et Apostolos censeri unum eumdemque pastorem cum Christo, quia Christo fuere subordinati, ab eoque missi, directi, adjuti et protecti. Christus ergo est eximius ille et unicus pastor, quem venturum prædixit Ezechiel pastorum principem, dicens cap. 34. 23. *Suscitabo super eas*, (oves meas) *pastorem unum, qui pascat eas, servum meum, David* (puta Christum Davidis filium) *ipse pascet eas, et ipse erit eis in pastorem*, etc. Vide ibi dicta.

Transit Christus à parabola ostii ad parabolam præclariorem pastoris. Ipse enim ita est ostium, per quod oves, id est fideles, ingrediuntur in Ecclesiam, ut idem sit pastor ovium, non qualis qualis, sed principalis, singularis et divinus: unde ipse per ostium, id est per seipum, puta sua auctoritate intrat ad oves, id est fideles Ecclesiæ.

Porro Christus gaudet titulo pastoris, ut proprio et suavissimo. Hinc olim pingebatur ut pastor humeris suis ovem bajulans, uti etiamnum videre est in picturis antiquissimis, quæ extant in basilica Lateranensi, in Ecclesia SS. Cosmæ et Damiani, in cryptis et cœmeteriis S. Priscillæ, S. Laurentii, S. Sebastiani, etc. Hinc prisci Patriarchæ et parentes, typique Christi, fuere pastores ovium, ut Abraham, Isaac, Jacob et Moses, qui pascendo oves didicit pascere et regere homines, ait Philo. Hinc et David à pastu ovium traductus est ad regnum. Hinc et Homerus Agamemnonem regem Græcorum passim vocat ποιμένα λαῶν, id est, pastorem populorum. Vis ergo nosse et sequi officium veri pastoris, inspice et fac sicut pastor ovium se gerit erga suas oves: esto tam eminens doctrina et sanctitate inter fideles tuos, ut inter oves irrationales videaris esse pastor rationalis, ac quasi angelus inter homines, ait S. Chrysost.

Primo ergo, sicut pastor oves singulas agnoscit, curat, compellat; sic et pastor animas singulas suæ curæ commissas agnoscat, curet, instruat, moneat, dirigat.

Secundo, pastor oves educit ad meliora pascua: idem faciat pastor fidelium.

Tertio, pastor ante oves vadit: sic pastor suos fideles præeat virtutis exemplo. Hoc est quod Paulus præcipit Tito, quem Cretæ Episcopum constituerat cap. 2. 7. *In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate*, etc.

Quarto, pastor fugat lupos, serpentes omniaque ovibus damnosa: sic Parochus fuget hæreticos omnesque noxios. Rursum pascat oves sua doctrina et Sacramentis, non vero impinguet semetipsum lacte et lana ovium, Ezech. 34. 2. Ne sit ergo mercenarius, ut sua lucra quærat, suos honores, ut urbanos nobilesque pastoratus ambiat, rusticanos et ignobiles aspernetur; Christus enim obiit vicos et castella, aitque: *Pauperes evangelizantur*, Matth. 11. Memorabile hac in re exemplum dedit Joannes Fischerus Episcopus Roffensis, qui exiguum et tenuem suum Episcopatum noluit commutare cum locuplete et honorato, quem ei offerebat Henricus VIII. Angliæ rex, dictitans se facilius et melius Christo in die judicii rationem redditurum pro paucis ovibus et lucris, quam pro multis. Nam si multi, inquit, scirent, quam ratio hæc futura sit exacta, non ambirent, magnos et opimos Episcopatus. Ita Sanderus in Schism. Anglic.

Quinto, pastor agnos tenere pascit, fovetque: oves infirmas consolidat, ægrotas sanat, confractas alligat, errantes reducit, Ezech. 34. 4. Vide ibi dicta, præsertim sub finem capitis. Idem Christianis faciat Parochus et Episcopus. Exemplus illustre est in Vita S. Abrahami, quam conscripit S. Ephrem: Hic enim ex Anachoresa factus Pastor populi ferocis, barbari et indomabilis ab eo male acceptus, et crebro verberatus usque ad mortem, sua tamen invicta patientia, mansuetudine et charitate eum domuit, et Christi legibus subjecit.

Sexto, verus ovium pastor fuit Jacob, qui de se ait: *Die noctuque æstu urebar et gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis*, Genes. cap. 31. 40. et nascente Christo pastores noctu vigilabant super gregem suum. Unde hujus vigiliæ merito allectus angelus, eis apparuit nuncians Christi ortum, Lucæ 2. Sic Parochus et Episcopus sit vigil, gregique suo invigilet. Prima ejus dos sit vigilantia.

Septimo, pastor pro tuendis ovibus vitam suam periculo exponit. Idem faciat Parochus cum ingruit persecutio, pestis, hostis, uti fecit S. Athanasius, S. Chrysost. S. Basilius, S. Ambrosius.

Denique S. Petrus summus Ecclesiæ Pastor, hæc pastoribus sibi subditis dat præcepta, ep. 1. c. 5. 2. *Pascite qui in vobis est gregem Dei, providentes non coacte, sed spontanee secundum Deum: nec turpis lucri gratia, sed voluntarie; neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Et cum apparuerit princeps pastorum. percipietis immarcescibilem gloriæ coronam.* Vide ibi dicta. Plura et particularia pastorum documenta vide apud S. Gregor. in exacto et eximio ejus Pastorali. Et apud S. Bernard. in aureis libris de Considerat. ad Eugenium Pontificem, ac S. August. tractat. de Pastoribus et ovibus tom. 9.

Porro horum omnium origo, fons et causa, ideoque summa et compendium est charitas. Hæc enim omnia jam recensita, sunt munia et officia charitatis: charitas enim summe amat Deum, et fideles sibi à Deo commissos propter Deum. Unde S. August hic tract. 123. *Amor*, inquit, *in eo qui pascit oves, in tam magnum debet spiritalem crescere ardorem, ut vincat etiam mortis naturalem timorem.* Hinc Christus volens Petrum Ecclesiæ pastorem constituere: *Petre*, inquit, *amas me? eoque respondente: Domine tu scis quia amo te;* subjecit, *Pasce oves meas*, uti audiemus cap. ult.

BONUS PASTOR ANIMAM SUAM DAT PRO OVIBUS SUIS.] *Animam*, id est vitam. Hæc pars, uti et et illa v. 3. *Proprias oves vocat, nominatim*, non tam parabolæ, quam rei per parabolam significatæ convenit: pastor enim ovium pluris debet facere vitam suam, utpote hominis, quam suarum pecudum et bestiarum; potest tamen ipse oves suas tueri, uti et alia bona contra lupos et fures cum discrimine vitæ. Verum pastor animarum ex officio, debet vitam suam temporalem periculo exponere, pro vita spirituali et salute

fidelium sibi commissorum. Hinc tempore pestis tenetur eis assistere, vel providere de alio idoneo, qui ægrotis Sacramenta administrat, uti fecit S. Carolus Borromæus, qui inde sanctitatis nomen adeptus est. Sic omnes Apostoli, uno excepto S. Joanne, pro fidelibus sibi commissis mortem oppetiverunt, et martyrium obierunt, æque ac omnes pene Pontifices Romani à S. Petro usque ad Silvestrum per 300 annos. Horum omnium dux fuit Christus, qui solus, quasi optimus pastor, pro ovibus suis dedit vitam suam in redemptionis lytrum et pretium, cum ceteri omnes id fecerint ac fidæi speculum dumtaxat, et virtutis exemplum.

12. Mercenarius autem, et qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit : et lupus rapit, et dispergit oves,] *Mercenarius;* græce, μισθωτὸς; hebr. שכיר *sachir*, est qui pro mercede temporali oves pascit unde non ovium bonum, sed suum lucrum quærit et spectat. Mercenarii, ait S. August. sunt, qui non ea quæ Christi et ovium, sed quæ sua sunt, quærunt. Sic et S. Basil. orat de S. Mamante. Porro Apostoli licet oves non suas, sed Christi paverint, ab eoque mercedem spiritalem receperint; non tamen fuere mercenarii, quia non sua temporalia, sed Christi fidelium lucra spiritualia et æterna quæsiverunt. Unde S. Greg. hom. 14. *Non Pastor*, inquit, *sed Mercenarius vocatur, qui non pro amore intimo oves Dominicas, sed ad temporales mercedes pascit. Mercenarius quippe est, qui locum quidem pastoris tenet, sed lucra animarum non quærit : terrenis commodis inhiat; honore prælationis gaudet, temporalibus lucris pascitur, impensa sibi ab hominibus reverentia lætatur.*

Videt lupum venientem.] *Tranquillitatis enim tempore*, ait S. Greg. *plerumque ad gregis custodiam sicut verus pastor, sic etiam Mercenarius stat; sed lupus veniens indicat, quo quisque animo super gregis custodiam stabat. Lupus enim super oves venit, cum quilibet injustus et raptor fideles quosque atque humiles opprimit. Sed is qui pastor esse videbatur et non erat reliquit oves et fugit : quia dum sibi ab eo periculum metuit, resistere ejus injustitiæ non præsumit.*

Fugit.] *Non mutando locum*, ait S. Greg. *sed subtrahendo solatium. Fugit, quia injustitiam vidit, et tacuit. Fugit, quia se sub silentio abscondit. Quibus bene per Prophetam dicitur : Non ascenditis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in prœlio in die Domini*, Ezech. 13.

Et lupus rapit.] *Lupus* Primo, est hæreticus; Secundo, quivis sceleratus, qui fideles verbo vel exemplo rapere et pervetere studet; Tertio, lupus est diabolus, ait S. Gregor. *qui rapit oves, cum hunc ad luxuriam pertrahit, alium ad avaritiam accendit, alium in superbiam erigit, alium per iracundiam dividit : hunc invidia stimulat, illum in fallacia supplantat. Quasi ergo lupus gregem dissipat, cum fidelium populum diabolus per tentationes necat. Sed contra hæc Mercenarius nullo zelo accenditur, nullo fervore dilectionis excitatur : quia dum sola exteriora commoda requirit, interiora gregis damna negligenter patitur.*

Hinc per antithesin Christus colligendum relinquit, quod bonus pastor dum vidit lupum venientem, non fugit, nec dimittit oves, sed pro iis stat et pugnat usque ad mortem, adeoque pro ovibus animam suam ponit, ut paulo ante dixit. Quando pastori in persecutione fugere liceat, quando non, dixi Matth. 10. 23. Vide S. August. epist. 180 ad Honoratum. Liberalius hic utor verbis S. Gregorii, quia ipse rem hanc optime explicat, utpote quam per longam praxim et experientiam exactam optime callebat.

13. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, et non pertinet ad eum de ovibus.] *Sola enim causa est*, ait S. Greg. *ut Mercenarius fugiat, quia Mercenarius est. Ac si aperte diceretur : Stare in periculo ovium non potest, qui in eo quod ovibus præest, non oves deligit, sed lucrum terrenum quærit. Dum enim honorem amplectitur, dum temporalibus commodis lætatur, opponere se contra periculum trepidat, ne hoc quod diligit, amittat.*

Hinc Arabicus vertit, *Mercenarius tantummodo fugit quia mercede conductus est, et* (idcirco) *non habet curam de ovibus*, utpote alienis, non suis, nec ad se pertinentibus : græce οὐ μέλει αὐτῳ, id est, *non est ei cura de ovibus;* Vatabl. *oves non sunt ei curæ.* Nemo enim curat tam diligenter res alienas quam suas : quare vitam suam magis amat et curat mercenarius, quam oves alienas : veniente ergo lupo fugit, ut vitæ suæ consulat magis quam ovium.

14. Ego sum pastor bonus, et cognosco oves meas (*quas pasco* ut addit Arabicus) et cognoscunt me meæ.] Idem repetit Christus, et confirmat ex conditionibus boni pastoris, quas sibi convenire ostendit, inter quas prima est, quod cognoscat oves suas, et cognoscatur ab ovibus. Per *oves*, ut dixi, intellige non solos prædestinatos, ut vult S. Augustin. et Beda, sed quoslibet fideles : hi enim sunt in ovili Christi, id est in Ecclesia. Hos ergo cognoscit Christus, non tantum divinitatis, suæ, ut ait Cyrill., sed et humanitatis suæ (Christus enim ut homo est pastor Ecclesiæ) providis benignisque oculis, ut sciat qui et quales sint ejus fideles, quæ eorum dotes, æque ac infirmitates : ut illas augeat, has curet et sanet. Agnoscit ergo eas tum speculative, tum practice, id est approbat, amat et sedulo curat eas, eisque de omnibus providet abunde, ut dixi vers 10. imo eas omnibus suis donis, beneficiis et gratiis cumulat.

Et cognoscunt me meæ,] oculis fidei, spei et charitatis, quia in me credunt, sperant, meque summe amant. Τὸ *et* significat effectum. q. d. Quia ego agnosco et diligo oves meas; hinc vicissim oves me agnoscunt et diligunt, quia amantem sui redamant : magnes enim amoris est amor : si vis amari, ama. Efficax philtrum et illicium est amor. Ita Theophil. Ad hæc Christi amor erga nos causat amorem vicarium in nobis erga Christum : quia enim Christus amat nos, hinc inspirat nobis charitatem, qua ipsum redamemus. Hæc enim charitas summum est bonum, non Christi, sed nostrum, adeoque ipsa nos ad cœlum deducit, et beatos efficit.

15. Sicut novit me pater, et ego agnosco patrem,] supple, sic pariter agnoscunt me oves meæ, et ego agnosco illas, uti præcessit : inde enim pendet hæc sententia et comparatio, quam indicat τὸ *sicut*, ut advertit Cyrillus, qui sic explicat, q. d. Sicut Pater agnoscit me Filium, quasi sibi proprium, ac vicissim ego agnosco Patrem, quasi mihi proprium; sic pariter ego agnosco fideles meos, et illi vicissim me agnoscunt. Hac comparatione significat Christus tum

causam et originem, tum intentionem et magnitudinem agnitionis et amoris, qua suas oves, id est fideles, persequitur. q. d. Cognitio et amor immensus, quo Pater me persequitur, et ego Patrem, est origo, fons et causa cognitionis et amoris, quo ego prosequor fideles, et illi me tum quia amor divinus et increatus est fons omnis amoris humani et creati, tum quia Pater vult ut ego magno et insigni amore amem fideles, sicut ipse immense amat me, et ego illum : vult enim per me filium naturalem fideles meos adoptare, eosque facere sibi filios adoptivos : quare eos ut filios summe amat et diligit. Idem facio et ego, quia Patris amori et voluntati per omnia consentio et respondeo, imo idem mihi cum Patre est amor, sicut eadem est voluntas, natura et divinitas.

Adverte, τὸ *sicut* significare similitudinem, non æqualitatem. Nam Pater increato, ideoque infinito amore diligit Filium, æque ac Filius Patrem : Filius vero ut homo, diligit fideles suos amore creato et finito, similique ab eis diligitur. Erit tamen quædam hic æqualitas, si cum Maldon. sic exponas et transponas, ut cum Christus dicit, *Cognosco oves meas*, loquatur ut Deus; cum vero dicit, *Novit me Pater, et ego agnosco Patrem,* loquatur de se ut homine. Nam quemadmodum Christus, tanquam Deus oves suas novit, oves autem ipsius, tanquam homines illum vicissim cognoscunt : ita Pater Filium, ut Deus hominem novit; et Filius ut homo Patrem suum recognoscit, et Deum suum, sicut et nos, appellat : *Ascendo,* inquit, *ad Deum meum, et Deum vestrum,* infra c. 20. 17.

Et animam meam pono pro ovibus meis.] Refer hæc non ad proxime præcedentia, sed ad v. 14. *Ego cognosco oves meas : cognosco* practice, hoc est, amo oves vehementissime. q. d. Quia ego summe amo fideles, *et*, id est idcirco, *animam meam pono,* id est brevi ponam pro eis. Interposuit enim Christus τὸ *sicut novit me Pater,* ut originem et vehementiam amoris sui erga fideles, per amorem erga Patrem repræsentaret : nam hic amor stimulavit eum ut animam suam pro ovibus poneret. Τὸ *pono* significat mortem Christo non fuisse coactam, sed voluntariam, electam, et dilectam pro salute fidelium. Ita Leont. idque exprimit Christus v. 18. *Nemo*, inquit, *tollit eam à me; sed ego pono eam à meipso.* Rursum *pono,* id est ad modicum tempus depono, puta ad tres dies animam meam deponam in limbo patrum, ita ut tertio die illam resumam, et gloriose resurgam. Mors ergo Christi non tam fuit mors, quam depositum animæ in limbo ad tres dies.

16. Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili : et illas oportet me adducere, et vocem meam audient.] *Alias oves* vocat, quæ needum in præsenti sunt, sed postea futuræ sunt oves, id est fideles per anticipationem. Τὸ *habeo* ergo ample accipitur, extenditurque ad futurum : *habeo*, id est, brevi habebo. Gentiles intelligit, qui idola colebant, ideoque erant oves non Christi, sed Satanæ, quas Christus ex ovili Satanæ transtulit in ovile suum, id est, in Ecclesiam suam, quam primitus ex Judæis collegerat. Prædicit ergo hic vocationem et conversionem Gentium, ut ostendat se fore regem et pastorem omnium gentium, æque ac hucusque fuerat Judæorum, ac proinde non curare si Judæi pauci sibi sint increduli et rebelles, cum in eorum locum surrogaturus sit Gentes plurimas et numerosissimas. Ita Rupertus. Unde subdit : *Et vocem meam audient,* quo dicto tacite pungit Judæos. q. d. Scio Judæos plerosque in me non credituros : sed parvi hoc facio : nam eorum loco Gentes omnes avide *vocem meam* per ora Apostolorum loquentem audient, illique obedient, et in me credent.

Et fiet unum ovile, et unus pastor.] Nonnulli vulgo sic explicant. q. d. Sub finem mundi Deus per Eliam omnes Judæos, et per Henoch omnes Gentes simul ad Christum convertet, sicque ex utrisque, id est ex omnibus hominibus, fiet una Ecclesia, et unus pastor Christus, ejusque vicarius summus Pontifex ; unde exspectant Pontificem, sub quo id futurum sit, qui proinde vocandus sit *pastor angelicus,* uti nominatur in catalogo Pontificum, quem obscure per symbola conscripsit S. Malachias : extat apud Arnoldum Wion in Vita S. Malachiæ. Verum errant : nam nec Elias omnes Judæos, nec Henoch omnes gentes ad Christum convertet. Erunt enim tunc multi infideles et asseclæ Antichristi. Porro longe alia est mens Christi hic, nimirum hæc, q. d. Post meam mortem et resurrectionem Apostoli spargentur per omnes Gentes, illasque ad me convertent; quare tunc Gentes, antea aversæ à Judæis, simul cum eis aggregabuntur Ecclesiæ meæ, quæ cœpit ex Judæis ; tunc ergo fiet *unum ovile,* id est, una Ecclesia collecta ex Judæis et Gentibus in me credentibus, et unus pastor, nimirum Christus, ejusque vicarius Pontifex Romanus. Quare id non quasi adhuc futurum exspectatur, sed jam pridem factum est tempore Apostolorum, et tempore Constantini Magni, qui primus Christianus Imperator omnes pene gentes suo imperio subditas Christianas effecit. Graphice idipsum ob oculos ponit Apostolus Ephes. 2. toto cap.

17. Propterea me diligit Pater : quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam.] Ne Judæi Christum, eo quod sese pro ovibus suis moriturum dixerat, contemnant quasi mortalem, et in cruce moriturum ; occurrit Christus hanc mortem sibi in optatis esse, et gloriosam fore, eo quod ex amore et obedientia Patris eam sponte sit obiturus, ideoque à Patre diligendus, honorandus et exaltandus, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum, Philip. 2. q. d. Mors crucis mihi est dilecta et electa, quia eadem est dilecta et electa à Patre. Pater enim decrevit me crucifigi, et mori pro salute hominum, mihique jussit crucem et mortem hanc capessere. Quare ego ipsi obediens, ex ejus amore ultro eam capesso. Idcirco me tam sui amantem, sibique in re tam ardua obedientem summe diligit Pater, ideoque summe me exaltabit et glorificabit.

Pono animam.] *Animam* proprie accipe cum S. Augustino, Beda et aliis, qui hinc contra Apollinarium negantem in Christo fuisse animam creatam, eo quod loco animæ esset ipsa Verbi divinitas, probant vere in Christo fuisse animam humanam. Alii per *animam* accipiunt vitam metonymice : hanc enim causat anima unita corpori. Eodem ergo uterque sensus redit.

Ut iterum sumam eam.] Τὸ *ut* refer ad *pono.* q. d. Animam meam non perdo, non interimo, non annihilo, sed ad breve tempus pono, ut tertio die resurgens iterum sumam eam. Cyrillus vero refert ad τὸ *diligit Pater.* q. d. Propterea diligit

me Pater, quia non solum pono animam meam pro ovibus meis, sed etiam quia iterum sumo eam, id est non solum quia morte mea oves meas libero, sed etiam quia resurgendo vivifico. *Traditus est*, inquit D. Paulus, *propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram*, Roman. 4. 25.

18. Nemo tollit eam a me; sed ego pono eam a meipso.] Explicat et confirmat quod dixit : *Ego pono animam meam.* q. d. Nemo animam, id est vitam, tollit à me per vim ab invito, sed ego sponte eam pono pro salute hominum, puta *à meipso*, id est, *mea voluntate*, ut vertit Arabicus, et libertate : licet enim Judæi me per vim occisuri sint, tamen hæc vis eorum nil contra me valeret, nisi ego sponte illam admitterem. Rursum admissa earum vi, in mea adhuc potestate et libertate est mori, vel non mori. Possum enim mea divinitate ita fulcire et roborare corpus meum, ut nullis clavis, plagis, flagellis, quin et vulneribus sponte acceptis possit interimi; perinde ut fulcio corpora Beatorum, eaque reddo impassibilia. Ita Toletus. Hinc Christus in cruce clamans exspiravit, ut ostenderet se sponte et libere mori, cum adhuc vivere posset, si vellet : qui enim habebat vires ad clamandum, habebat etiam vires ad adhuc vivendum. Unde centurio videns quod clamans exspirasset, dixit : *Vere Filius Dei erat iste*, Matth. 27. Hinc et Christus habuit superiorem quamdam et excellentem voluntatem, ut posset cum vellet morti tradi, non ante, inquit Suarez 3. p. q. 20. art. 2.

Et potestatem habeo ponendi eam (per mortem voluntariam et liberam) : et potestatem habeo iterum sumendi eam,] per potentem et gloriosam resurrectionem, quam faciet anima mea beata, per vim divinitatis sibi hypostatice conjunctæ. Significat ergo hic Christus se esse Deum æque ac hominem : ut homo enim ponit animam, ut Deus illam resumit. Ita Cyrillus.

Hoc mandatum accepi a Patre meo.] Arabicus præponit, *quia.* Dat enim Christus causam, cur positurus sit animam, seseque facturus victimam pro salute mundi; scilicet quia id ei erat mandatum à Patre, ne Judæi, vel quis alius ei objiciat : Tu ex te assumpsisti hoc officium et dignitatem; ut habearis et colaris quasi mediator, Messias et salvator mundi.

Hinc patet Christum accepisse à Patre mandatum durum et grave, patiendi scilicet et moriendi in cruce, indeque die tertia resurgendi. Unde Apostolus Philip. 2. *Factus est*, inquit, *obediens* (Patri mandanti : obedientia enim proprie dicta præsupponit præceptum, imo ejus est correlativum : nam obedientia est rei præceptæ obedientia, ac vicissim præceptum est obedientiæ præceptum : hoc enim est formale obedientiæ objectum) *usque ad mortem, mortem autem crucis.* Ita S. Aug. tract. 82. Cyrill. et S. Ambros. lib. 5. de Fide cap. 5. S. Thomas, Suarez et Theologi 3. part. quæst. 20. art. 2. et q. 47. art. 2. Porro hoc mandatum physice non determinabat voluntatem Christi ad illud implendum, quare illam in se indifferentem et liberam relinquebat; sed ad personam Verbi pertinebat, voluntatem Jesu prævenire tot tantisque gratiæ auxiliis, quibus ipsam libere consensuram et mandatnm impleturam præsciebat; atque hoc respectu, scilicet ob custodiam Verbi continuam, humanitas Christi dicitur impeccabilis extrinsece, non quod Verbum illam prædeterminaret, sed quod congrua illi auxilia suggereret, quibus prævidebat illam libere præceptum facturam. Per hanc enim præscientiam futurorum conditionalium optime salvatur libertas Christi, uti fuse docet Suarez 3. part. q. 18. Atque hac tam generosa obedientia in re adeo difficili Christus meruit nobis salutem, et sibi gloriam, ut ibidem asserit Apostolus. Hoc Dei Patris mandatum, et hanc Christi obedientiam tibi ob oculos pone, ô Religiose, cum tibi à Superiore quid difficile et arduum imperatur. Præclare R. Juda in Pirke avoth c. 5. *Esto*, inquit, *audax ut leopardus, agilis ut aquila, celer ut hinnulus, animosus ut leo, ut exequaris voluntatem Dei patris tui, qui in cœlis est.*

20. Dicebant autem multi ex ipsis : Dæmonium habet, et insanit : quid eum auditis? Alii dicebant : 21. Hæc verba non sunt dæmonium habentis, numquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire? *Dæmonium habet :* quia superbit ut Lucifer, dum ejus instinctu patrem suum facit Deum, seque filium Dei constituit.

Insanit.] Syrus, *insaniendo insanit*, id est, summe delirat et insanit, dum se ait animam ponere, id est, sponte mori, cum videamus eum vivere; et nemo sponte moriatur, sed necessitate naturæ, vel vi illata coactus. Porro Christus ad hæc probra et calumnias non respondit, tum quia indigna erant responso, tum quia jam ante iis responderat, tum quia permisit alios sibi faventes pro se respondere, ut sequitur : aliis enim magis creditur, quam sibi de seipso testanti. Ita Theophylactus.

22. Facta autem sunt Encænia in Hierosolymis, et hiems erat.] *Encænia*, Syrus, *festum Encæniorum*, hoc est, festum dedicationis templi, cum scilicet novum (καινὸν enim est novum : unde ἐγκαινίζειν est renovare, dedicare, initiare : unde Encænia idem sunt quod renovalia vel initialia) templum Deo dicatum est, sive primitus ædificatum à Salomone 3. Regum 8. ut vult Cyrillus; sive reædificatum à Zorobabele, post reditum à captivitate Babylonica, 1. Esdræ 6. 16. ut opinantur S. Chrysost. Theophyl. Leontius, Euthym. sive (quod longe verius est) rursum dedicatum à Juda Machabæo. Hic enim templum profanatum, et ex parte dirutum ab Antiocho Epiphane, rursus consecravit et dedicavit, 1. Machab. 4. 59. jussitque hujus dedicationis memoriam, et festum solemne quotannis per octo dies renovari et celebrari die 25. mensis Casleu, id est Decemb. Casleu enim incidebat partim in Nov. partim in Decembr. Unde sequitur : *Et hiems erat.* Hoc festum celebrabatur magna populi lætitia, ob restitutam Hebræis à Juda cum templo religionem et libertatem. Unde et *festum luminum* vocabatur, ait Josephus lib. 12. Antiq. c. 11. præsertim quia eodem die celebrabant festum *dati*, id est cœlitus restituti, *ignis*, quo cremari solebant victimæ, ut patet 2. Machab. 1. vers. 18. Quare omnia quæ narravit Joannes à cap. 7. 2. hucusque, contigerunt duobus mensibus, scilicet Octobri et Novembri, puta à festo Scenopegiæ, ut ibi dicitur, id est Tabernaculorum, quod celebrabatur in fine Septembris, usque ad festum Encæniorum, quod celebrabatur in Decembri : inde vero usque ad sequens Pascha in Nisan, sive Martio, supersunt tres circiter menses, quibus Christus omnia gessit, quæ deinceps usque ad finem libri narrat Joannes hic, et Lucas à cap. 15. usque ad finem Evangelii.

Tropol. Encænia hæc significabant renovationem animæ peccato pollutæ, quæ per pœnitentiam rursus se sanctificat, et consecrat Deo. Vide Riberam lib. 4. de Templo cap. 17.

Et hiems erat.] Hoc dicit Evangelista, ait Theophyl. ad significandum proximum tempus passionis : in vere enim sequenti passus est Dominus. Addit Cyrillus hoc dici, ut significetur causa, cur Jesus ambularit in porticu ; quia scilicet hiems erat tempusque frigidum, vel pluvium : quare Jesus non in atrio, quod erat sub dio, sed in porticu superne tecta ambulabat, ut ab injuriis aeris se defenderet. Mystice per hiemem, ait Glossa, significatur Judæorum frigiditas, qui non accedunt ad ignem, id est in Christum non credunt. Audi S. August. Judæi frigebant diligendi charitate, et ardebant nocendi cupiditate ; non accedebant prosequendo, sed premebant persequendo. Et Theoph. Tu etiam, inquit, dum hiems est, id est, vita præsens turbinibus iniquitatis concutitur, spiritualia encænia templi tui celebra, renovando teipsum semper, et ascensiones in corde tuo disponens, eritque tibi Jesus præsto in porticu Salomonis, pacificum statum tribuens. Sic et S. Greg. 2. Moral. c. 2.

23. Et ambulabat Jesus in templo.] Hoc est, in porticu templi, ut sequitur. Porticus enim templi est pars extima templi, ideoque templum vocatur.

In porticu Salomonis.] q. d. Cum dico Jesum ambulasse in templo, intelligo non ipsum templum (in templo enim non decet ambulare) sed porticum templo adjacentem. Quæres, quænam fuit hæc porticus? Nota. Templum Judæorum proprie duas habebat partes : prior dicebatur hebraice *Hechal*, latine *Sanctum*, in quo soli versabantur sacerdotes, in eaque tria munia peragebant; scilicet Primo, quotidie mane et vespere adolebant Deo thymiama in altari thymiamatis. Secundo, accendebant septem lucernas, quæ erant in candelabro. Tertio, quovis sabbato novos panes duodecim, juxta 12. tribus, ponebant coram Domino, in mensa panum propositionis, et veteres auferebant. Posterior hebr. dicebatur דביר *debir*, latine *oraculum et Sanctum sanctorum*, in quod solus pontifex semel in anno ingrediebatur, puta in festo expiationis, ut præscribitur Levit. 16. Cum ergo utraque pars templi solis sacerdotibus prognatis ex tribu Levi pateret, Christus autem non fuerit sacerdos oriundus ex Levi, sed ex tribu Juda : hinc sequitur Christo non licuisse ingredi templum, hoc est Sanctum, multo minus Sanctum Sanctorum.

Porro ante templum hoc bipartitum, erat אילם *ulam*, id est, atrium vel vestibulum, sub dio, pariter bipartitum. Prior enim ejus pars vicina Sancto, erat atrium sacerdotum, in quo sacerdotes offerebant victimas in altari holocaustorum. Posterior ejus pars erat atrium exterius, contiguum atrio interiori sacerdotum, vocabaturque *atrium laicorum;* in quo scilicet populus orabat, et spectabat sacrificia, quæ fiebant in atrio sacerdotum : unde hoc atrium erat templum populi, in eoque versatus est et docuit Christus. Hoc atrium à latere circumcirca habebat porticus superne tectas, ad quas populus tempore pluviæ, venti, grandinis, etc. se reciperet, uti patet 3. Reg. 6. 3. Has porticus hic vocari *porticum Salomonis*, censet Ribera lib. 1. de Templo cap. 6. Adrichom. et alii. q. d. Joannes : Christus ambulabat in templo, at non in ipso atrio templi, sed in porticu, quæ cingebat atrium.

Alii cum Vilalpando, Maldonato, et aliis verisimilius opinantur, peculiarem hanc fuisse porticum, quæ dicta sit Salomonis, eo quod Salomon diu post ædificatum templum, complanato montis clivo, ad partem Orientalem templi porticum hanc ædificarit, teste Josepho libr. 6. Belli c. 6. qui ait Salomonem montem Sion, in quo erat templum, muro cinxisse, et planitiem aggere munivisse, ac in planitie porticum extruxisse. Dicta ergo fuit *Salomonis*, non quod in ea Salomon soleret orare, ut vult Interlin. sed ad distinctionem aliarum porticuum, quas alii deinde, ac præsertim Herodes, templo adjecerunt : sive ipsa porticus à Salomone ædificata, reliquo templo à Chaldæis combusto, sola superstes manserit, ut censet Baron. et alii; sive quod eodem loco, et eadem forma et modo, reædificata sit, quo primitus à Salomone fuerat constructa. Plura de hac porticu dixi Actor. 3. v. 11.

Circumdederunt ergo eum Judæi (Judæorum Scribæ et principes Christo infensi) et dicebant ei : Quousque animam nostram tollis ?] Syrus, *retines?* Arabicus, *affligis?* hoc est, quousque nos tenes suspensos, dubios et ambiguos. Sic enim nos affligis : videris enim mentem nostram suspendere, dum mentis nostræ cogitationes et curas tenes in suspenso. Optamus enim videre Messiam, ac cupimus ut tu sis, teque Messiam esse profitearis. Fingunt enim se id cupere, ut confessionem ex ore Christi eliciant, quam calumnientur. Nam, ut ait S. Aug. non veritatem desiderant, sed calumniam præparant, ut accusent eum, quod se faciat Messiam. Sic et Chrys. Theoph. Euthym. sed Christus, ait Glossa, sic responsionem temperat, ut nec calumniæ locus sit, et fidelibus constet ipsum esse Christum Dei Filium.

25. Si tu es Christus, dic nobis palam.] Græce παῤῥησία id est, libere, fidenter, clare, ut te pro Messia nostro publice omnes colere et venerari possimus. Ita isti hypocritæ et insidiatores Christi, de quibus vere prædixit David : *Circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me*, Psalm. 21. 17. *Circumdederunt me sicut apes, et exarserunt sicut ignis in spinis*, Psal. 117. 12. Nam, ut ait Chrysost. Christus palam omnia dicebat, et nihil occulte loquebatur. Unde S. Augustin. Quærebant, inquit, audire : Ego sum Christus : quod si diceret, calumniarentur, quasi sibi arrogaret regiam potestatem.

25. Loquor vobis, et non creditis : opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me.] q. d. Palam et clare dixi vobis me esse Messiam, sed vos mihi non creditis, unde dixistis cap. 8. 15. *Tu de te ipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum.* Porro ego id quod de me dixi, scilicet me esse Messiam, operibus Dei et miraculis confirmavi, et assidue confirmo : hæc enim ego facio *in nomine*, id est, auctoritate, voluntate, jussu, vi, et potentia supernaturali Dei Patris : quare illa testimonium perhibent de me, quod ego sim Dei Patris filius, ab eo quasi Messias missus et legatus in terram : sed vos in perfidia obstinati, operibus hisce non creditis, imo ea esse opera diaboli calumniamini; quomodo ergo verbis meis credetis ? ita Chrysost.

26. Sed vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis.] Quia scilicet non vultis mihi quasi pastori subjici, non vultis meî esse fideles et discipuli, non vultis me pro vestro Messia et Salvatore agnoscere: sed ipsi vultis me vobis subjicere, ac mei esse non pastores, sed Superiores, censores et calumniatores. Ambitio ergo est, quæ facit vos mihi invidere primatum Ecclesiæ, ideoque mihi credere nolle. S. August. per *oves* accipit prædestinatos, q. d. Vos non creditis, quia non estis prædestinati, sed reprobi. Verum hæc causa non est propria, nec adæquata : non propria, quia reprobatio Dei non est causa, sed potius effectus infidelitatis et peccati. Non enim quia Deus reprobaverat Judæos, ideo ipsi erant infideles, et peccabant; sed quia ipsi volebant esse infideles et peccare, ideo fuere à Deo reprobati. Non adæquata, quia multi ex Judæis erant prædestinati, qui tamen tunc non credebant in Christum, sed postea prædicante Petro et Apostolis, Actor. 2. in eum crediderunt. Rursum nonnulli tunc credebant in Christum, qui tamen non erant prædestinati, quia postea vel à fide, vel à charitate per peccatum exciderunt, uti excidit Judas, Nicolaus Antiochenus, et alii.

27. Oves meæ vocem meam audiunt.] Christus Judæis subsumendum relinquit : Vos autem vocem meam non auditis, ergo non estis ex ovibus meis. Hoc enim probare intendit. Vide dicta v. 4.

28. Et ego vitam æternam do eis : et non peribunt in æternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea.] Duplices sunt oves Christi; Primo, omnes fideles et Christiani; Secundo, omnes et soli prædestinati electique ad gloriam. His secundis proprie competunt hæc verba Christi : priores enim, puta fideles omnes, sunt oves Christi gregales et communes, è quibus multi pereunt et damnantur. Ita S. Augustin. Ostendit, ait, quare non pereant : de ovibus enim de quibus dicitur : *Novit Dominus qui sunt ejus*, nec lupus rapit, nec fur tollit, nec latro interficit. Posteriores ergo sunt oves Christi, è grege fidelium selectæ et singulares, è quibus nullus perit, sed omnes salvantur : de prioribus tamen quoque ait Christus, *Ego vitam æternam do eis*, quantum scilicet ex me est; quia nimirum promitto eis vitam æternam, meamque opem et gratiam, omniaque necessaria ad illam ipsis offero, optoque ut salventur. Quod ergo nonnulli ex eis pereant et damnentur, non mea, sed ipsorum est culpa, qui me audire, gratiæque meæ cooperari nolunt. Nam nec diabolus, nec quis alius tam potens est, ut eas rapere possit de manu mea, si ipsi in ea permanere velint, nolintque rapi. Gratia enim mea, quam eis do, tam potens est et valida, ut, si ei cooperari usque ad finem vitæ velint, nemo eos possit à me abripere; sed si ipsi libere me relinquant, non est hic raptus, sed liber eorum abitus, apostasia, discessus. Ita Cyrillus, Leontius, Theophyl. Maldon. Vult enim dicere Christus, nullam esse tantam vim, quæ fideles à se abstrahere et abripere possit, esto ipsorum libertatis sit posse à Christo abire, eumque deserere.

Ego ergo omnibus ovibus, id est Christianis, *do vitam æternam*, videlicet quantum est ex parte mea, si nimirum ipsi oves meæ maneant, ac in fide et obedientia mea persistant. *Do eis*, inquam, *vitam æternam*, in hoc sæculo per gratiam in spe, reipsa daturus in futuro per gloriam. Hac enim promissione invitat Judæos, ut velint esse oves, id est, fideles sui, ac redarguit eos, quod oves suæ esse nolint.

Denique fideles sunt *in manu*, id est, tutela, protectione, providentia, benevolentia, beneficentia Christi : horum enim omnium symbolum est manus. Hinc *manus*, ait S. Isidor. lib. 11. Etymol. cap. 1. *dicitur, quod sit totius corporis munus. Ipsa enim cibum ori ministrat, ipsa operatur omnia atque dispensat : per eam accipimus et damus.*

29. Pater meus, quod dedit mihi, majus omnibus est (ita legendum cum Roman. S. Augustin. Ambros. Tertullian. Rupert. Beda. Licet Græca et Syrus habeant μείζων, id est, *major*) : et nemo potest rapere de manu Patris mei.) Probat Christus neminem posse oves rapere de manu sua. Quia, inquit, id quod gignendo dedit mihi Pater, puta natura divina, ejusque omnipotens vis et potestas, omnibus rebus creatis, etiam angelis et dæmonibus, est major, ac proinde sicut nemo potest eas rapere de manu Patris, sic nec de mea, quia eadem est manus, id est, vis et potestas Patris et mea. Ita S. August. Beda, Maldonat. hic, et S. Ambros. lib. 3. de Spiritu sancto c. 18. Hilarius lib. 7. de Trinitat. et Tertul. libro contra Praxeam. Opponit Christus hoc Judæis, qui eum putabant merum esse hominem. q. d. Vos me contemnitis, quasi nil habeam nisi naturam humanam vobis communem, quam dedit mihi mater mea : sed scitote Patrem æternum mihi insuper dedisse naturam et hypostasim divinam, quæ omni natura humana, angelica et creata longe major, sublimior et potentior est.

Aliter alii, q. d. Ecclesia, ovesque, id est fideles, mihi à Patre commissæ, sunt majus quid rebus ceteris, id est, pluris faciendæ sunt quam quidvis aliud, quas sicut nemo rapere potest de manu Patris, sic nec de mea. Sed prior sensus uti sublimior, sic et nervosior est.

Porro Græci et Syrus legunt, *Pater meus, qui dedit mihi, major omnibus est*, idque sic exponit Cyrillus q. d. Pater meus, qui omnium rerum est Dominus, omniaque regit et gubernat, mihi filio suo incarnato dedit, id est commisit, curam ovium, id est fidelium; mihi, inquam, qui sum vita, ut eamdem vitam gratiæ et gloriæ eisdem communicem. *Pater* autem *major omnibus est :* unde nemo potest oves rapere de manu Patris, ac consequenter nec de mea, quia eadem est potestas Patris et mea, qua Deus sum : qua homo vero, manus mea fulcitur omnipotenti manu Patris. Unde Interlin. *de manu* exponit *de me, qui sum manus Patris.* Nam, ut ait August. Solent homines dicere manus suas illos, per quos faciunt quod volunt. Et sic utraque lectio et expositio eodem redit.

30. Ego et pater unum sumus,] non tantum voluntatis concordia et consensu, uti volunt Ariani, sed *unum* in essentia et deitate, eadem numero, non specie : alioqui enim plures essent dii. Loquitur enim Christus hic, qua Deus est, et Verbum Patris : unde S. Athanas. August. Cyrill. Basil. Ambros. ceterique Patres hinc

probant Filii divinitatem contra Arianos. Et ita intellexerunt Judæi, qui idcirco voluerunt Christum lapidare, ut sequitur, quasi blasphemum, eo quod se faceret Filium Dei, Deoque Patri æquaret. Ita quoque exposuit Christus, quia cum Judæi ob hoc ejus dictum vellent eum lapidare, confirmans illud, respondit, quod *Filius Dei sum.* Denique id patet ex argumentatione Christi : Christus enim probat neminem posse oves rapere de manu sua, ex eo quod nemo possit eas rapere de manu Dei Patris, eo quod ipse et Pater unum sint. q. d. Quia unum sum cum Patre in essentia, hinc eamdem cum eo habeo manum, id est, potestatem et omnipotentiam : ubi enim eadem est essentia, ibi eadem quoque est potentia. Ergo nemo potest rapere oves de manu mea, quia manus mea est manus Patris, de qua nemo eas rapere prævalet. Ita S. Hilar. libro 8. de Trinit. Unum sunt, inquit, Pater et Filius, non solum voluntate et unanimitate, ut dicunt hæretici (quomodo dicitur de fidelibus cap. 17. *Ut sint unum, sicut et nos unum sumus*) sed natura, honore et virtute. Et S. Augustinus. A Charybdi, inquit, et Scylla liberat, cum dicit, *unum*, ab Ario; cum dicit, *sumus*, à Sabellio : *unum* enim significat unitatem essentiæ, *sumus* pluralitatem personarum, quam negabat Sabellius, dicens Deum esse unum in persona, sicut est unus in essentia. Idem Augustinus libro 6. de Trinit. cap. 2. Unum sunt, inquit, secundum essentiam, non secundum relationem, quæ constituit personam. Vide Bellarmin. lib. 1. de Christo cap. 6.

Sustulerunt ergo lapides Judæi, ut lapidarent eum,] quasi blasphemum, eo quod se faceret Dei filium, ideoque Deum. Ecce hic produnt Judæi suam hypocrisim, malignitatem, livorem et odium in Christum, quodque non sincere, sed ficte et insidiose rogarint eam, ut palam ediceret se esse Christum. Sed Christus, quia Deus, continuit eorum mentes et manus, ne lapides, quos tenebant, in eum jacerent. Apte S. Augustinus more suo : Duri, inquit, ad lapides cucurrerunt. Mystice S. Hilar. libro 7. de Trinit. Et nunc, inquit, hæretici verborum lapides injiciunt, et Christum de throno suo, si possent, detraherent : instigati nimirum à Lucifero, qui thronum hunc divinitatis ambivit, ideoque eum Christo invidet, et per hæreticos auferre satagit.

32. Respondit eis Jesus : Multa bona opera ostendi (id est, exhibui, præstiti, uti dixi, c. 5. v. 20.) vobis ex Patre meo; propter quod eorum opus me lapidatis?] *Respondit*, non verbis, utpote quæ nulla præcesserunt, sed intentioni et machinationi Judæorum. *Respondit* ergo, id est interrogavit (est catachresis) qua de causa, sive propter quod opus vultis me lapidare ? *Opera* vocat miracula, quæ auctoritate et ope supernaturali Dei Patris fecerat, cæcos illuminando, energumenos sanando, mortuos suscitando, etc. Ubi tacite arguit, pungitque eorum ingratitudinem et malignitatem. q. d. Ego vestros cæcos, claudos, ægros omni ope humana destitutos virtute divina curavi, cur ergo vos ingrati tot beneficiis meis rependitis maleficia, meque vultis lapidare?

33. Responderunt ei Judæi : De bono opere (propter bonum opus) non lapidamus te, sed de blasphemia : et (id est) quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum.] Ecce Judæi, ait S. August. intellexerunt, quod Ariani non intelligunt. Senserunt enim non posse dici : *Ego et Pater unum sumus*, nisi ubi æqualitas est Patris et Filii.

Respondit eis Jesus : Nonne scriptum est in lege vestra (id est, in veteri Scriptura, sive Testamento, nimirum psal. 81. 6.) Quia ego dixi : Dii estis? *Dii*, hebr. *Elohim. Elohim* enim est plurale, et tam Deum, quam deos significat. Dicitur enim Deus *Elohim*, quatenus orbem regit et gubernat, ac quatenus judex est, scelerumque vindex et ultor. Unde angeli et judices, qui hanc potestatem regendi et judicandi à Deo accipiunt et participant, vocantur *elohim* psal. 81. 6. Hi ergo vocantur dii, non natura, nec unione hypostatica, ut Christus, sed participatione eminentiæ et judicii divini. Sic Exodi 7. 1. ait Deus Mosi, *constitui te Deum Pharaonis : Deum*, id est principem, castigatorem et vindicem vice Dei. Et Exodi 22. 28. *Diis*, id est, judicibus, *non maledices.* Et psal. 8. 6. *Minuisti eum paulo minus ab Angelis;* hebr. *ab Elohim.* Sed tunc, ut advertit S. Hilar. l. 7. de Trinit. ex adjunctis nomen *Elohim*, limitatur, ut appareat illud non Deum, sed angelos vel judices significare, ut hoc psalm. 81. limitatur, ex eo quod additur : *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat.* Dii ergo qui judicantur sunt homines vel angeli; qui vero eos dijudicat, solus est Deus, unus et verus, sicut hic Christus quasi Deus, Pharisæos et principes Judæorum, qui quasi quidam terrestres erant dii, velut summus judex dijudicat, examinat et coarguit, ait S. August. Atque ut hoc innueret Christus, hac de causa locum hunc psalmi præ aliis citavit; hebr. enim psal. 81. sic habetur : *Elohim judicat elohim*, id est, Deus, qui per essentiam est *Elohim*, id est, gubernator et judex omnium, judicat *elohim*, id est, judices, quibus divinam suam potestatem regendi et judicandi communicavit. q. d. Summus et cœlestis Elohim judicat inferiores et terrestres elohim, id est, judices et principes. Unde Chald. vertit, *Deus cujus majestas commoratur in congregatione justorum, qui potentes sunt in lege, in medio judicum in veritate judicat.* Idem Chald. psal. 81. v. 6. pro, *Ego dixi, Dii estis, et filii Excelsi omnes*, vertit, *estis sicut angeli Dei excelsi :* quod proprie de judicibus dicitur; potest tamen extendi ad omnes Israelitas et fideles, uti extendit ibidem S. Augustinus. Hi enim sunt filii Dei. Nam alibi ubi elohim absolute ponitur, nec ex adjunctis limitatur, significat Deum unum et verum.

Christus ergo hic, ait Chrysostomus, non destruit opinionem Judæorum existimantium, quod ipse se Deo parem diceret, sed magis confirmat.

35. Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est (quos sermo Dei judices constituit, id est, quibus Deus suo sermone et jussu auctoritatem judicandi dedit per Mosen, ejusque successores. Item proprie, ad quos sermo Dei factus est illo psal. 81. quo mandat Deus judicibus ut recte judicent, quasi participantes suam auctoritatem, suique vicarii, ideo dii quidam terræ. Ita Euthym.) et non potest solvi, irritari, fieri falsa et mendax, Scriptura. q. d. Nemo potest irritare, et auferre à judicibus

nomen deorum, quod Scriptura divina et irrevocabilis eis dedit: QUEM PATER SANCTIFICAVIT, ET MISIT IN MUNDUM (me scilicet) VOS DICITIS: QUIA (quod) BLASPHEMAS, QUIA DIXI: FILIUS DEI SUM.] Est argumentum non à pari, ut volunt Ariani, sed à minori ad majus q. d. Si judices, qui participant potestatem Dei, vocantur dii, quanto magis ego vocandus sum Deus, qui sum Filius Dei naturalis, ab eo sanctificatus missus in mundum!

Acutius quam germanius S. Augustin. et Beda censent in eo quoque argumenti vim esse, quod dicat: *Ad quos sermo Dei factus est*, quasi diceret: Si illi, qui sermonis Dei participes fuerunt, Scriptura teste, *quæ solvi*, id est, mentiri, *non potest*, dii merito vocati sunt: quanto magis ego, qui non sermonis Dei particeps, sed ipse Dei sermo sum, Deus vocari possum!

Nota, Τὸ *quem Pater sanctificavit*, Primo idem est quod cui Pater sanctitatem, qua ipse sanctus est, communicavit, sive cui Pater gignendo ut sanctus esset dedit, quia sanctum genuit, ait S. Aug. Nam sanctus Deus Pater genuit sanctum Deum Filium. Sic et Beda, Toletus et alii: Filius ergo est sanctus per generationem et essentiam.

Secundo, Christum, qua homo est, Pater sanctificavit per unionem hypostaticam: per hanc enim præcise summe sanctificata est humanitas Christi; hoc ipso enim quo hypostasis Verbi, quæ ipsa est sanctitas increata et infinita, humanitatem assumpsit, sibique hypostatice copulavit, eam plane sanctificavit, ideoque sanctitatem eximiam charitatis, gratiæ, omniumque virtutum animæ ejusdem infudit. Ita S. Hilar. Jesus, ait, sanctificatus est in Filium, dicente Paulo, quod *prædestinatus est Filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis.* Sic et S. Chryst. et S. Athanas. libr. de Incarnatione Verbi sub initium. *Sanctificavit* ergo idem est quod *signavit*, uti dixi c. 6. v. 27.

Tertio, Theophyl. *Sanctificavit*, inquit, hoc est, sanxit sacrificari pro mundo, in quo se ostendit non esse Deum, ut ceteri: salvum enim facere mundum, Dei opus est, non autem hominis deificati per gratiam. Simili modo, ait Christus c. 17. vers. 19. *Pro eis ego sanctifico* (id est, sacrifico, et in sanctam victimam offerro) *meipsum.*

Quarto, Maldonatus: *Sanctificavit*, inquit, hoc est, designavit et destinavit ad officium Salvatoris, ut homines sanctificaret et salvaret, ut alludat ad Jerem. 1. 5. *Antequam exires de vulva, sanctificavi te;* hoc est, destinavi te Prophetam. Unde explicans subdit: *Et Prophetam in Gentibus dedi te;* quamquam et alius sit germanior illius loci sensus, ut ibi dixi.

37. SI NON FACIO OPERA PATRIS MEI, NOLITE CREDERE MIHI.] Identidem Christus appellat ad opera sua, id est, miracula quæ faciebat jussu et potestate supernaturali Dei Patris: hæc enim utpote divina, evincebant ipsum esse Dei Filium, à Deo missum ad mundi salutem.

38. SI AUTEM FACIO, ET SI MIHI NON VULTIS CREDERE, OPERIBUS CREDITE, UT COGNOSCATIS, ET CREDATIS QUIA PATER IN ME EST tam divina operans; ET EGO IN PATRE,] per eamdem deitatem et omnipotentiam, quam ab eo accepi. Unde S. August. Cyrill. Leontius, Beda et Euthym. censent τὸ *Ego in Patre, et Pater in me est*, idem esse cum τῷ *Ego et Pater unum sumus.* Audi S. August. tract. 48. Non possumus dicere: *In Deo sumus, et Deus in nobis. Ego et Deus unum sumus, numquid possumus dicere? In Deo es, quia Deus continet te: Deus est in te, quia templum Dei factus es, sed numquid, quia in Deo es, et Deus est in te, potes dicere: Qui me videt, Deum videt, quomodo Unigenitus dixit: Qui me videt, videt et Patrem, et ego et Pater unum sumus? Agnosce proprium domini, et munus servi. Proprium Domini est æqualitas Patris, munus servi est participatio Salvatoris.*

39. QUÆREBANT ERGO EUM JUDÆI APPREHENDERE: ET EXIVIT DE MANIBUS EORUM,] ut eorum furor, ait Chrysost. per absentiam sedaretur. Acute, sed symbolice S. August. *Non apprehenderunt*, inquit, *quia manus fidei non habuerunt.* Exivit autem virtute divina, faciendo se invisibilem, uti fecit, c. 8. v. 59.

40. ET ABIIT ITERUM TRANS JORDANEM, IN EUM LOCUM, UBI ERAT JOANNES BAPTIZANS PRIMUM,] puta in Bethania, sive Bethabara, ubi Christus à Joanne fuerat baptizatus: nam postea Joannes baptizavit in Ænnon juxta Salim, c. 3. 22. et crebro mutans locum alias Jordanis regiones baptizando obivit, ut dixi superius. Secessit Christus in Bethabara, ut turba ipsum eodem secutura, recordaretur testimonii, quod ibidem ipsi perhibuerat Joannes, scilicet ipsum esse Messiam, æque ac testimonii Dei Patris in ejus baptismo intonantis: *Hic est filius meus dilectus*, Matth. 3. itaque in eum crederent, uti et factum esse patet ex v. seq. Ita S. Chrysost. Leont. Theoph. Euthym.

ET MANSIT ILLUC,] donec imminente Paschate et passione sua, rediit in Judæam et Jerusalem, ibique suscitavit Lazarum: unde Scribæ et principes irritati, eum ceperunt et crucifixerunt, uti patebit c. sequenti.

41. ET MULTI VENERUNT AD EUM, ET DICEBANT: QUIA (quod) JOANNES QUIDEM SIGNUM FECIT NULLUM.] q. d. Et tamen credidimus ei. Ergo multo magis debemus credere Jesu dicenti se esse Messiam, qui id probat per tot signa et miracula. Ita Chrysost.

Est altera ratio, quæ persuasit hisce credere in Christum; nimirum quod reipsa deprehenderent Jesum esse fortiorem Joanne, in patrandis miraculis, in efficacia sermonis, in vitæ sanctitate, uti eis prædixerat Joannes, unde inferebant: Si cetera, quæ dixit Joannes de Jesu, vera esse cernimus, ergo pariter verum est id quod idem Joannes asseruit de Jesu, scilicet ipsum esse Messiam.

42. ET MULTI CREDIDERUNT IN EUM.] Græca addunt, *ibi*, puta in Bethabara, ob memoriam testimonii Dei Patris, ac Joannis Baptistæ, ut dixi v. 40. Nimirum, ut ait S. Augustin. *apprehenderunt permanentem, non quomodo Judæi volebant apprehendere discedentem: et nos ergo per lucernam veniamus ad diem: Joannes enim lucerna erat, et diei testimonium perhibebat.*

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus a morte sepulchro suscitat Lazarum. Hinc v. 47. pontifices invidentes Christo cogunt contra eum concilium, in quo Caiphas pontifex prophetat expedire, ut Christus pro populo moriatur : quare v. 54. Christus eorum iras declinans, ad paucos dies secedit in Ephrem.

Ante hoc caput Jansenius et alii claudunt acta tertii anni prædicationis Christi : nam hæc Lazari suscitatio et historia contigit circa quartum et ultimum Christi Pascha, ut patet v. 55. quo ipse occisus et crucifixus est : quare videtur ipsa contigisse sub illud tempus, quo ipsa solet legi ab Ecclesia in Missæ sacrificio, scilicet quatuordecim diebus ante Parasceven et passionem Christi. Ita censent viri eruditi. Vide Chronotaxim, quam Evangeliis præposui.

1. ERAT autem quidam languens Lazarus à Bethania, de castello Mariæ,
et Marthæ sororis ejus. 2. (Maria autem erat, quæ unxit Dominum
unguento, et extersit pedes ejus capillis suis : cujus frater Lazarus
infirmabatur.) 3. Miserunt ergo sorores ejus ad eum, dicentes : Domi-
ne, ecce quem amas, infirmatur. 4. Audiens autem Jesus, dixit eis :
Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur
Filius Dei per eam. 5. Diligebat autem Jesus Martham, et sororem ejus
Mariam et Lazarum. 6. Ut ergo audivit quia infirmabatur, tunc quidem mansit eodem loco
duobus diebus : 7. deinde post hæc dixit discipulis suis : Eamus in Judæam iterum.
8. Dicunt ei discipuli : Rabbi, nunc quærebant te Judæi lapidare, et iterum vadis illuc?
9. Respondit Jesus : Nonne duodecim sunt horæ diei? si quis ambulaverit in die, non
offendit, quia lucem hujus mundi videt. 10. Si autem ambulaverit in nocte, offendit, quia
lux non est in eo. 11. Hæc ait, et post hæc dixit eis : Lazarus amicus noster dormit : sed
vado ut à somno excitem eum. 12. Dixerunt ergo discipuli ejus : Domine, si dormit, salvus
erit. 13. Dixerat autem Jesus de morte ejus : illi autem putaverunt quia de dormitione somni
diceret. 14. Tunc ergo Jesus dixit eis manifeste : Lazarus mortuus est : 15. et gaudeo
propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi, sed eamus ad eum. 16. Dixit ergo Thomas,
qui dicitur Didymus, ad condiscipulos : Eamus et nos, ut moriamur cum eo. 17. Venit
itaque Jesus : et invenit eum quatuor dies jam in monumento habentem. 18. (Erat autem
Bethania juxta Hierosolymam quasi stadiis quindecim.) 19. Multi autem ex Judæis vene-
rant ad Martham et Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo. 20. Martha ergo ut
audivit quia Jesus venit, occurrit illi, Maria autem domi sedebat. 21. Dixit ergo Martha
ad Jesum : Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus : 22. Sed et nunc scio,
quia quæcumque poposceris à Deo, dabit tibi Deus. 23. Dicit illi Jesus : resurget frater
tuus. 24. Dicit ei Martha : Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die. 25. Dixit
ei Jesus : Ego sum resurrectio, et vita : qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet :
26. et omnis qui vivit, et credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc? 27. Ait illi :
Utique Domine, ego credidi, quia tu es Christus filius Dei vivi, qui in hunc mundum
venisti. 28. Et cum hæc dixisset, abiit, et vocavit Mariam sororem suam silentio, dicens :
Magister adest, et vocat te. 29. Illa ut audivit, surgit cito, et venit ad eum : 30. nondum
enim venerat Jesus in castellum : sed erat adhuc in illo loco, ubi occurrerat ei Martha.
31. Judæi ergo, qui erant cum ea in domo, et consolabantur eam, cum vidissent
Mariam quia cito surrexit et exiit, secuti sunt eam, dicentes : Quia vadit ad monumentum,
ut ploret ibi. 32. Maria ergo, cum venisset ubi erat Jesus, videns eum, cecidit ad pedes
ejus, et dicit ei : Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus. 33. Jesus ergo, ut

vidit eam plorantem, et Judæos, qui venerant cum ea, plorantes, infremuit spiritu, et tur-
bavit seipsum, 34. et dixit : Ubi posuistis eum? Dicunt ei : Domine, veni, et vide. 35. Et
lacrymatus est Jesus. 36. Dixerunt ergo Judæi : Ecce quomodo amabat eum. 37. Quidam
autem ex ipsis dixerunt : Non poterat hic, quia aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non
moreretur? 38. Jesus ergo rursum fremens in semetipso, venit ad monumentum : erat
autem spelunca : et lapis superpositus erat ei. 39. Ait Jesus : Tollite lapidem. Dicit ei
Martha, soror ejus qui mortuus fuerat : Domine, jam fetet, quatriduanus est enim.
40. Dicit ei Jesus : Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? 41. Tule-
runt ergo lapidem. Jesus autem elevatis sursum oculis, dixit : Pater gratias ago tibi
quoniam audisti me. 42. Ego autem sciebam quia semper me audis, sed propter populum,
qui circumstat, dixi : ut credant quia tu me misisti. 43. Hæc cum dixisset, voce magna
clamavit : Lazare, veni foras. 44. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes et
manus institis, et facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Jesus : Solvite eum, et sinite
abire. 45. Multi ergo ex Judæis, qui venerant ad Mariam et Martham, et viderant quæ fecit
Jesus, crediderunt in eum. 46. Quidam autem ex ipsis abierunt ad Pharisæos, et dixerunt
eis quæ fecit Jesus. 47. Collegerunt ergo Pontifices et Pharisæi concilium, et dicebant : Quid
facimus : quia hic homo multa signa facit? 48. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum :
et venient Romani, et tollent nostrum locum, et gentem. 49. Unus autem ex ipsis Caiphas
nomine, cum esset pontifex anni illius, dixit eis : Vos nescitis quidquam, 50. nec cogitatis
quia expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat. 51. Hoc
autem à semetipso non dixit : sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit, quod Jesus
moriturus erat pro gente, 52. et non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant
dispersi, congregaret in unum. 53. Ab illo ergo die cogitaverunt ut interficerent eum.
54. Jesus ergo jam non in palam ambulabat apud Judæos, sed abiit in regionem juxta
desertum, in civitatem quæ dicitur Ephrem, et ibi morabatur cum discipulis suis. 55. Proxi-
mum autem erat Pascha Judæorum : et ascenderunt multi Hierosolymam de regione ante
Pascha, ut sanctificarent seipsos. 56. Quærebant ergo Jesum : et colloquebantur ad invi-
cem, in templo stantes : Quid putatis, quia non venit ad diem festum? Dederant autem
pontifices et Pharisæi mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit, indicet, ut apprehen-
dant eum.

1. Erat autem quidam languens (Arabicus, *infirmus*) Lazarus a Bethania, de castello Mariæ, et Marthæ sororis ejus.] Syrus, *erat autem quidam, qui morbo detinebatur, Loozar ex Beth Anio* (domo afflictionis) *pago, frater Mariam et Mortho;* Vatabl. *ægrotabat autem Lazarus;* Nonnus, *morboso gravia habens genua flagellabatur Lazarus æstu, membrivora plaga tabefactus, vicinus morti.* Ergo morbus hic erat gravis et lethalis, nam paulo post mortem attulit.

Lazarus,] nobilis et dives, ideoque alius à Lazaro mendico et ulceroso jacente ad fores Epulonis, Luc. 16.

A Bethania, de castello Mariæ et Marthæ.] Est appositio, q. d. A Bethania, id est ex castello (hoc est, oppido vel pago) Marthæ et Mariæ Magdalenæ, in quo scilicet ipsæ habitabant, ejusque erant non tam dominæ, quam honoratiores incolæ, ac Christi discipulæ et hospites. Ita Theophyl. Leontius, et alii. Sic c. 1. 44. Bethsaida vocatur civitas Petri et Andreæ, quia ipsi ejus erant incolæ, et non domini.

Mystice, *Bethania* hebr. idem est Primo quod domus afflictionis, ut vertit Syrus, idque hic congruit. Lazari enim morbus et mors affligebat tam ipsum, quam sorores ejus. Secundo, *Bethania*, idem est quod domus obedientiæ. Unde S. Bernard. serm. ad milites templi, c. 13. *Hoc loco*, ait, *intimatum est, quod nec studium bonæ actionis, nec otium sanctæ contemplationis, nec lacrymæ pœnitentis extra Bethaniam accepta esse poterunt illi, qui tantam habuit obedientiam, ut vitam ipsam perdere maluerit, factus obediens Patri usque ad mortem.*

Tertio, *Bethania*, ait Pagnin. idem est quod domus responsionis, vel exauditionis Domini, quia ibi Christus Mariam et Martham pro vita Lazari orantes exaudivit. Radix enim ענה *ana* per *ain*, significat affligi, obedire, respondere et exaudire.

Transit Joannes à gestis Christi in festo Encæniorum, ut patet cap. 10. 22. ad gesta Christi paulo ante ultimum Pascha, ut patet hoc cap. v. 55. hoc est, salit à Decembri ad Martium : omittit ergo gesta Christi in Januario et Februario, quia illa fuse recenset Lucas à c. 15. usque ad 19. ex quo eadem summatim recensui in Chronotaxi num. 51. usque ad 57.

2. Maria autem erat, quæ unxit Dominum unguento, et extersit pedes ejus capillis suis.] Luc. 7. 37. ostendi eamdem fuisse Mariam, quæ bis, vel ut alii, ter unxit Christum, nimirum Mariam Magdalenam, esto aliqui opinentur fuisse duas, alii tres. Minus recte ergo Leontius, quem

sequuntur moderni hæretici, τὸ *unxit* accipit de unctione non præterita Lucæ, sed paulo post futura sex diebus ante mortem Christum, de qua cap. seq. v. 3. ut hic sit anticipatio.

CUJUS FRATER LAZARUS INFIRMABATUR.] Arabicus, *erat autem Lazarus infirmus frater ejus.* Addit hoc Joannes, ut insinuet causam suscitationis Lazari, nimirum quod frater esset Magdalenæ, quæ tota devota suo Jesu, ab eo impetravit fratris Lazari suscitationem.

3. MISERUNT ERGO SORORES EJUS AD EUM (Jesum) DICENTES : DOMINE, ECCE QUEM AMAS, INFIRMATUR.] Cyrill. Theophyl. et Leont. censent hæc verba esse admirantis et admirationis, q. d. Qui fieri potuit, ut ille quem tu amas, Domine, qui vitæ et necis habes imperium, in morbum inciderit? quomodo tui amantem ausa fuit ægritudo invadere? et quomodo eum tenet languor, quem tui occupat amor?

Simplicius alii censent sorores ex modestia et fiducia id dixisse. Audi S. August. et ex eo Bedam: *Non dixerunt : Veni, amanti enim tantummodo nuntiandum fuit. Non ausæ sunt dicere : Veni et sana. Non ausæ sunt dicere : Ibi jube et hic fiet; cur enim non et istæ, si fides centurionis illius inde laudatur? Ait enim : Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus. Nihil horum istæ, sed tantum. Domine, ecce quem amas infirmatur, sufficit ut noveris : non enim amas et deseris.* Est ergo insinuatio hæc oratio, sed occulta et implicita, quia significat necessitatem et desiderium remedii, quæ sæpe efficacior est postulatione aperta, quia magis humilis, verecunda, reverens et confidens. Ita ex S. Thoma Suarez tract. de Oratione.

Itaque hæc petitio sororum præ se fert Primo, magnam fidem : non enim dicunt : Veni, accelera, ne mors eum præoccupet. Credunt enim Christum posse curare absentem, imo mortuum suscitare. Ita Cyrill. Theophyl. Rupert. Secundo, ingentem fiduciam, qua confidebant Christum solo nuntio morbi accepto, illi remedium allaturum. Unde verba et preces non multiplicant. Tertio, eximiam charitatem : *Ecce quem amas*, inquiunt. q. d. Tu nos amas, et nos te : sufficit ergo amanti amati morbum indicare. Amor enim precibus omnibus prævalet. Quarto, resignationis : resignant enim se totas in providentiam Christi, ut illi de morbo, et morbido hoc statuat et disponat, quod ejus prudentiæ et charitati libuerit. Quare efficax fuit hæc earum oratio, nobisque crebro est imitanda et usurpanda.

Tropologice, Rabanus, et ex eo Glossa : Lazarus, inquit, est peccator, qui à Domino amatur; ipse enim non venit vocare justos, sed peccatores : sorores sunt viri sancti, vel bonæ cogitationes, quæ pro peccatis dissolvendis orant.

Porro, ipsæ sorores non iverunt ad Jesum, sed nuntios dumtaxat miserunt, tum quia feminæ erant, quas decet domus cura, et dedecet longum iter : tum quia Lazaro fratri ad mortem decumbenti debebant assistere; tum quia Christi benignitati et amori confidentes, solum nuntium sufficere existimabant. Ita S. Chrysost. Cyrill. et Euthymius.

4. AUDIENS AUTEM JESUS, DIXIT EIS : INFIRMITAS HÆC NON EST AD MORTEM (Syrus, *non est lethalis*; Arabicus, *non est infirmitas mortis*) SED PRO GLORIA DEI, UT GLORIFICETUR FILIUS DEI PER EAM.] *Non est ad mortem.* Primo, quia hæc mors Lazari, non tam erit mors, quam somnus : nam illico ex ea evigilabit et resurget. Unde v. 11. ait : *Lazarus amicus noster dormit, sed vado ut à somno excitem eum.*

Secundo, q. d. Infirmitatis Lazari finis et scopus non est mors, sed gloria Dei : Deus enim non immisit morbum hunc Lazaro hoc fine, ut vitam ei per mortem adimat, sed potius ut vitam ei majorem restituat, itaque gloriam Dei adaugeat. Ita S. August. *Non est ad mortem*, inquit, *quia et ipsa mors non erat ad mortem, sed potius ad miraculum, quo facto crederent homines in Christum, et vitarent veram mortem.*

Tertio, *non est ad mortem*, scilicet talem, qualis esse solet communis hominum mors; nimirum, ut homo in ea permaneat, nec amplius ad hanc vitam et hoc sæculum redeat : licet enim mors separaret animam Lazari à corpore, tamen non imponebat finem huic sæculo, ut ad illud non rediret; quod tamen facit mors. Nam mox à Christo resuscitatus ad illud rediit, magis vivus, sanus et vegetus quam ante. Ita S. Chrys. Cyrill. Theoph. Euthym. et alii. Unde Nonnus vertit, *non est ad æternam mortem.*

SED PRO GLORIA DEI.] Per gloriam Primo, Andreas Cretensis in Catena intelligit crucem et mortem Christi : hanc enim Judæi invidi irrogarunt Christo ob suscitatum ab eo Lazarum, et hæc maxime glorificavit Christum. Secundo, Theodorus Heracleotes in Catena accipit gloriam, quæ obventura erat Christo, ob divulgationem et celebritatem hujus suscitationis factæ ab eo per totam Judæam, imo per totum orbem. Tertio, et genuine, gloriam Dei accipe, quia homines videntes Lazarum à Christo suscitatum, in eum ut Messiam et Dei filium crediderunt, itaque tam Christum, quam Deum Patrem gloriam glorificaverunt. Sic enim hanc gloriam explicat Joannes dicens vers. 45. *Multi ergo ex Judæis qui venerant ad Mariam et Martham, et viderant quæ fecit Jesus, crediderunt in eum.* Unde S. August. *Talis glorificatio,* ait, *non ipsum auxit, sed nobis profuit.*

5. DILIGEBAT AUTEM JESUS MARTHAM, ET SORORAM EJUS, MARIAM, ET LAZARUM,] ob singularem earum erga se amorem, devotionem, liberalitatem, qua Jesum cum Apostolis alebant; Martha enim habebat curam hospitalitatis Jesu; Maria à Christo sanata et conversa totam se ei addixerat, imo eum per oppida proficiscentem ac prædicantem comitabatur, sumptusque suppeditabat, Lucæ 8. v. 2. Lazarus sorores imitabatur. Dilectionis Jesu mentionem injicit hic Joannes, non tam ut illam fuisse causam ægrotationis Lazari significet, ut censet Cyrillus, q. d. Ideo Jesus immisit morbum Lazaro, quia illum, ejusque sorores diligebat, juxta illud : *Ego quos amo, arguo et castigo,* Apocal. 3. 19. sed ut significet Jesum accepto nuntio plane menti et memoriæ infixisse morbum Lazari, ut eum sanaret, sed modo et tempore opportuno. Dilectio enim faciebat eum sollicitum de Lazari salute, ideoque Lazari causa fecit omnia, quæ v. sequenti, et deinceps narrat Joannes, illudque significat τὸ *ergo*, cum statim subdit : *Ut ergo audivit*, q. d. Diligebat Jesus Lazarum, ut ergo audivit eum

ægrotare, cœpit serio cogitare de eo sanando, omniaque sua ita disposuit, ut congruo eum tempore vitæ et sanitati restitueret.

Porro adeo Jesus dilexit Lazarum et sorores ejus, ut propter eas Lazarum à morte suscitarit, etiamsi sciret suscitationem Lazari sibi fore causam mortis et crucis : ob Lazarum enim suscitatum Pharisæi Christum occiderunt. Vita ergo Lazari fuit mors Christi.

6. UT ERGO AUDIVIT QUIA (quod) INFIRMABATUR, TUNC QUIDEM MANSIT IN EODEM LOCO (in Bethabara cap. præced. v. 20.) DUOBUS DIEBUS.] Tum ut hominum multitudini ad se confluenti satisfaceret, eique ostenderet se esse Messiam à Joanne ibidem demonstratum, tum ut illud idem confirmaret miraculo insigni, et omni exceptione majori, scilicet suscitatione Lazari. Mansit ergo ibidem per biduum, ut interim moreretur Lazarus, quia volebat non ægrum sanare, sed mortuum, imo sepultum quatriduanum et fetentem suscitare : quod longe erat majus tam beneficium quam miraculum, ne calumniæ Judæorum foret locus, ut dicerent Lazarum non vere fuisse mortuum, ideoque nec suscitatum, sed tantum syncopen vel deliquium animi passum, ex illo non ope Christi, sed vi naturæ et juvenilis vigoris, ultro ad se rediisse. Ita S. Chrysostomus. Theoph. et Rupert.

7. DEINDE POST HÆC DIXIT DISCIPULIS SUIS : EAMUS IN JUDÆAM ITERUM.] Nimirum ex Bethabara eamus in Bethaniam, ad suscitandum Lazarum. Præmonendo præmunit Christus Apostolos timidos : timebant enim redire cum Jesu in Judæam, eo quod Judæi paulo ante cap. præcedent. v. 31. voluissent eum lapidare. Ita S. Chrysostomus : Nusquam alias, inquit, Dominus prædixit discipulis, quo iturus esset, nisi hic, quia valde formidabant, ne si repente (sine præmonitione) discederet, conturbarentur : formidabant vero et pro ipso, et pro se : nondum enim erant in fide firmati. Ita quoque Theophyl. Euthym. et Theodor. Heracleotes. Porro S. August. *Christus*, ait, *è Judæa discessit ut homo, ne lapidaretur ; sed in redeundo, quasi oblitus infirmitatem, ostendit potestatem.*

8. DICUNT EI DISCIPULI : RABBI (ô magister, et Domine noster) NUNC QUÆREBANT TE JUDÆI LAPIDARE, ET ITERUM VADIS ILLUC?] *Nunc*, id est, paulo ante : nam exinde jam duo menses effluxerant, uti initio capitis dixi, et colligitur ex cap. præced. v. 22. et sequent. Dicunt hoc discipuli, quia à Judæis metuebant Christo, et magis sibi ipsis. Ita Chrysostom. Theophyl. Euthymius.

9. RESPONDIT JESUS : NONNE DUODECIM SUNT HORÆ DIEI?] Primo, Lyran. ejusque sequaces sic exponunt, q. d. Sicut per diem mutantur duodecim horæ, cum eis mutatur aura aeris : sic Judæorum animi facile mutari possunt, ut qui ante me oderant jam ament et suscipiant.

Secundo, S. August. Beda et Rupertus. q. d. Sicut duodecim horæ sequuntur diem, id est, solem, ejusque cursum, ut sibi ex ordine vicissim succedant : sic vestrum est me sequi : ego enim sum quasi vester sol et dies, vos autem me stipatis quasi duodecim horæ. Audi S. August. Ut se diem ostenderet, duodecim discipulos elegit : in hoc autem verbo non ipsum Judam, sed ejus successorem prævidebat. Et Glossa : Se dicit Christus diem, in quo debent ambulare, ne offendant, et sine quo ambulantes, offendunt, ut modo discipuli nolentes eum mori, qui pro hominibus venit mori : illos autem dicit horas, quæ diem sequuntur.

Tertio, S. Cyrill. q. d. Adhuc aliquot horæ meæ diei, id est vitæ, supersunt, quibus oportet me prædicare et benefacere Judæis : *veniet nox*, id est cædes et mors mea, ob quam tenebris excidii et calamitatum per Titum eos involvam ; nox enim symbolum est vindictæ et calamitatum.

Quarto et genuine, q. d. Certum et statutum est diei tempus, scilicet duodecim horarum (erat enim jam Martius, cujus 21. est æquinoctium, quo dies sunt æquales nocti, ac consequenter duodecim horarum : quamquam et aliis mensibus Judæi dividebant diem in 12. horas, sed inæquales, æque ac noctem in quatuor vigilias, quæ in hieme erant longiores, in æstate breviores) intra quod duodecim horarum spatium, si quis ambulet, offendere non potest, quia lucem habet, qua videt saxa, aliaque offendicula, ideoque cavet ne in ea impingat : sic pariter mihi certum à Deo Patre constitutum est vitæ tempus, in quo ambulare, vivere, et opera mea ad quæ missus sum, operari debeo : quod proinde diem appello ; ac proinde in illa à Judæis nihil mihi aut vobis timendum est periculi : nec enim ante constitutum mihi tempus à Patre, hoc est, antequam vitæ meæ nox et occasus veniat, occidi possum. Ita Rupert. Tolet. Maldon. et alii.

10. SI QUIS AMBULAVERIT IN DIE, NON OFFENDIT, QUIA LUCEM HUJUS MUNDI VIDET : SI AUTEM AMBULAVERIT IN NOCTE, OFFENDIT, QUIA LUX NON EST IN EO.] Primo, S. August. exponit, q. d. Hortor vos, ô discipuli mei 12. ut me sequamini, sicut duodecim horæ sequuntur diem et solem, si non vultis offendere et impingere. Et S. Chrysost. Ne formidetis Judæos, inquit, nihil enim dignum morte gessimus. Vel, si quis lucem hujus mundi videt, securus est : multo magis qui mecum est, securus est, nisi se amoverit à me.

Secundo, S. Cyrill. q. d. Quamdiu est dies vitæ, hoc est, quamdiu ego vivo, Judæis benefacio, nihil vobis à Judæis timendum est : hæc enim dies est, id est, tempus benignitatis et beneficentiæ : at ubi venerit nox, id est, tempus vindictæ, quo Deus per Titum exscindet Hierosolymam et Judæam, tunc vobis timendum, et è Judæa fugiendum erit.

Tertio et genuine, q. d. Dum dies est, id est, dum tempus vitæ mihi suppetit, non offendetis, ô discipuli, me sequendo in Judæam : at ubi venerit nox, id est mors, et vitæ meæ occasus ; tunc Judæi vos persequentur, et occident quasi meos discipulos, sicut me persecuti sunt et occiderunt. Ita Rupert. Toletus et Maldon.

Mystice, qui diem, id est, solem et lucem fidei et gratiæ sequitur, non offendit, non ruit in peccata; at qui nocte, id est, in tenebris ignorantiæ et concupiscentiæ ambulat, hic ruit in varias culpas et pœnas. Ita Interlin. Unde Apost. *Eratis*, inquit, *aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino : ut filii lucis ambulate : fructus enim lucis est in omni bonitate, et justitia, et veritate*, Ephes. 5. 8.

11. HÆC AIT, ET POST HÆC DICIT EIS : LAZARUS AMICUS NOSTER DORMIT : SED VADO UT A SOMNO EXCITEM EUM.] Mortem vocat *somnum*, quia mox ab ea suscitandus et evigilaturus erat Lazarus. Audi S. August. Domino dormiebat, qui eum tanta facilitate excitavit de sepulchro, quanta tu excitas dormientem de lecto ; hominibus autem mortuus erat, qui eum suscitare non poterant. Sic Paulus mortuos dormientes appellat, quia sunt resurrecturi.

12. DIXERUNT ERGO DISCIPULI EJUS : DOMINE, SI DORMIT, SALVUS ERIT.] Arabicus, *si est dormiens, expergiscetur.* Solet enim somnus in ægrotis rediturae sanitatis esse argumentum et præsagium, ac sæpe causa. Ita Cyrill. August. Jansen. Maldon. et alii. Somnus enim naturam vegetat, cerebrum confortat, humores superfluos concoquit et consumit, sudorem ciet, calorem naturalem fovet et auget, itaque materiam morbi superat, dissipat et absumit, vel ejicit. Sensus est, q. d. Si dormit Lazarus, sinamus eum dormire, ut scitius convalescat, quare non est quod ad eum pergamus. Ita S. Augustinus et Cyrillus.

13. DIXERAT AUTEM JESUS DE MORTE EJUS : ILLI AUTEM PUTAVERUNT QUIA (quod) DE DORMITIONE SOMNI DICERET.] Quia simpliciter acceperunt τὸ *dormit* ut sonat ; non symbolice, ut Christus intelligebat, de morte.

14. TUNC ERGO JESUS DIXIT EIS MANIFESTE : LAZARUS MORTUUS EST.] Ostendit Christus se esse Prophetam, imo Dei Filium, eo quod arcana et absentia revelet : talis enim erat hæc mors Lazari, quam hic clare enunciat, ut discipulis errorem de ejus somno eximat. Nuntius enim morbum dumtaxat nuntiarat Christo, non mortem.

15. ET GAUDEO PROPTER VOS, UT CREDATIS, QUONIAM NON ERAM IBI.] Hæc ultima necte cum *gaudeo,* uti nectit Arabicus. q. d. Gaudeo me non fuisse ibi, scilicet in morte Lazari præsentem, ut vos in me credatis, scilicet firmius, perfectius et robustius, ait S. August. visa ejus resuscitatione, quam facturus sum : si enim fuissem præsens ægrotanti, ad preces Marthæ et Mariæ debuissem ægrum sanare, alioqui Judæi culpassent me impotentiæ vel immisericordiæ : aut certe debuissem recens mortuum illico suscitare, quod minus fuisset miraculum, magisque dubium : jam autem à quatuor diebus defunctum suscitabo, ut omnes videant hanc suscitationem omnem naturæ vim excedere, esseque clarum miraculum, nec nisi Dei solius opus. Ita Cyrill. Euthym. Rupert. et alii. Aliter S. August. et Beda. q. d. Gaudeo me non fuisse præsentem Lazaro morienti, ut absens vobis mortem ejus annuntiem, indeque cognoscatis me esse Messiam, et in me magis credatis : Lazarus enim æger fuerat nuntiatus, non mortuus. Christus ergo mortuum nuntians, ostendebat se non humanitus, sed divinitus id scire. Quomodo enim, ait August. lateret eum qui creaverat ? ad cujus manus anima morientis exierat ? Prior ratio uti validior, ita germanior est.

SED EAMUS AD EUM.] Christus de mortuo, quasi de vivo loquitur, quia mox facturus erat ut esset redivivus. Ita Cyrill.

16. DIXIT ERGO THOMAS, QUI DICITUR DIDYMUS, AD CONDISCIPULOS : EAMUS ET NOS, ET MORIAMUR CUM EO.] *Thomas*, inquit Pagnin. in Interpret. nomin. Hebr. idem est quod abyssus sive vorago; hæc enim hebr. dicitur *tehom.* Aut תהום geminus sive gemellus, id est, eodem partu cum alio natus : תאמים *teomim* enim sunt gemelli eodem partu editi, quasi conjunctis corporibus.

QUI DICITUR DIDYMUS.] Syrus, *qui dicitur gemellus.* Thomas ergo non fuit binomius, ut scilicet duo habuerit nomina, primo Thomæ, secundo Didymi, uti vult Nonnus, sed unum idemque : Hebr. enim Thomas idem est quod græce δίδυμος, latine gemellus. Sicut hebr. Messias idem est quod græce χριστός latine unctus, Angelus Caninius in Hebr. nomin. c. 13. *Dicitur* ergo idem est, quod *interpretatur.*

Thomas igitur dictus est Didymus, id est, gemellus, sive, quod eodem partu cum fratre altero natus sit, uti Jacob et Esau fuere gemelli, ut vult Euthymius, sive quod hoc nomen à majoribus acceperit; quomodo apud Romanos quosdam Spurios, alios Crassos, alios Claudios vocatos legimus, etiamsi illi ipsi nec spurii, nec crassi, nec claudi forent. Ita Toletus, Maldon. et alii.

Addit Leontius, Joannem solius Thomæ nomen interpretari, ut significetur aliqua ejus excellentia, Theoph. vero, ut significentur ejus mores, inquit, quod scilicet esset Didymus, id est gemellus, varius, inconstans, dubius, duplex; sed hoc huic loco non quadrat : quadrat tamen c. 20. v. 24. ubi Thomas ob incredulitatem resurrectionis Christi vocatur Didymus. Potius videtur Thomas hic dici Didymus, quasi gemellus frater Christi : talem enim se hic ostendit, dum pro Christo, et cum Christo vivere et mori paratum sese offert, ac alios ad idem faciendum hortatur, dicens : *Eamus et nos, et moriamur cum eo.* Solent enim gemelli mutuo sese valde diligere, imo moribus et amoribus esse similes, ut uno gaudente, ridente, flente, gaudeat, rideat, fleat et alter, imo uno ægrotante vel moriente, ægrotet vel moriatur et alter. Hoc subinde fit, at non semper. Nam Jacob et Esau moribus fuere dissimiles et diversi, imo invicem adversi.

EAMUS ET NOS, ET MORIAMUR CUM EO,] non Lazaro, ut volunt nonnulli : hoc enim insulsum videtur, sed Christo, qui paulo ante dixerat : *Eamus ad eum.* Thomas, ait Beda, præ omnibus socios hortatur, ut eant et moriatur cum illo, in quo magna ejus apparet constantia. Et Interlin. Ecce verus amantium affectus, vel cum eo vivere, vel cum eo mori : quales apud Gallos erant Soldurii, quorum lex et fœdus erat in bello, vel simul vincere, vel simul occumbere, teste Julio Cæsare in Comment. quo videtur allusisse S. Paulus dicens 2. Corinth. 7. 3. *In cordibus nostris estis ad commoriendum et convivendum*, ut ibidem dixi.

Porro quod Thomas ait : *Eamus et moriamur,* perinde est ac si dicat : Si imus cum Jesu, nobis cum eo moriendum est, ob summa Judæorum contra illum odia. Si ergo ipse it, eamus et nos, quasi generosi ejus discipuli et milites, ac cum eo quasi duce nostro animose moriamur : si ille mortem spernit, imo invadit, nos quoque spernamus et invadamus. Non enim satis intellexerat, quod Christus v. 9. insinuarat, nihil adhuc

à Judæis imminere periculi. Ita Cyrill. Offert ergo se pro Christo certæ morti, hanc enim imminere putabat : quod insigne fuit fortitudinis ejus eximiæ, æque ac amoris in Christum singularis argumentum.

17. VENIT (*in Bethaniam*, ut addunt nonnulli codices Græci) ITAQUE JESUS, ET INVENIT EUM QUATUOR DIES JAM IN MONUMENTO HABENTEM.] Hoc est, à quatuor diebus sepultum. Venit enim nuntius à sororibus ad Jesum de morbo Lazari, ait Chrysost., eo die quo Lazarus est defunctus, deinde duobus sequentibus mansit Jesus in Bethabara, die quarta demum ivit Bethaniam : quare videtur Lazarus eodem die, quo sorores nuntium miserunt ad Christum, fuisse mortuus et sepultus : alioqui enim veniente Christo, non fuisset quatriduanus in morte et sepulchro, uti hic dicitur.

Probabilius Euthymius et Maldonat. censent Lazarum quidem eo die, quo nuncius ad Christum venit, fuisse defunctum ; sed postero die sepultum, ne forte quid occultæ vitæ in eo lateret, inde Christum biduo mansisse in Bethabara, quarto die inde discessisse versus Bethaniam : sed quia hoc iter erat decem circiter horarum (ut patet ex tabulis Geographicis terræ sanctæ, quas edidit Adrichom. et alii.) quod ægre à Christo et Apostolis pedibus confici potuisset uno die ; hinc Christum postero mane, qui dies quintus erat à sepultura Lazari, appulisse Bethaniam, ac suscitasse Lazarum : nec enim decebat eum vespere (ne phantatisca videretur suscitatio) sed mane, vel plena die suscitari. Quare Lazarus jam erat quatriduanus, hoc est, integros quatuor dies exegerat in monumento, sive sepulchro, jamque agebatur quintus dies à sepultura, ut constaret omnibus eum non tantum esse mortuum, sed fœtentem, et à vermibus comestum. Hinc suscitatio ejus facta à Christo fuit certissimum et clarissimum miraculum, quod à Scribis nullo modo obscurari, aut vellicari potuit.

Tropologice, quatriduanus est peccator habens habitum peccandi, qui peccato immortuus, in eo quasi sepultus, sine spe veniæ et vitæ spiritalis, quasi desperatus jacet. Primus enim dies est, quo quis consensus voluntatis peccat. Secundus, quo quis peccatum opere consummat. Tertius, quo illud frequentat, ejusque consuetudinem et habitum sibi inducit. Quartus, quo hic habitus callum obducit, et quasi in naturam vertitur, juxta illud S. August. l. 8. Confess. c. 5. *Ex voluntate perversa facta est libido ; et dum servitur libidini facta est consuetudo ; et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas : quibus quasi ansulis quibusdam sibi innexis, unde et catenam appellavi, tenebat me obstrictum dura servitus.* Talis ergo magna et rara Christi gratia, ab hoc peccati sepulchro excitandus est : quod ut significaret Christus, magna voce clamavit : *Lazare, veni foras.* Ita S. Augustinus.

Rursum Alcuinus : Primus dies, inquit, est elatio in corde : secundus, consensus voluntatis in peccatum : tertius, factum, cum illud opere exequimur : quartus, consuetudo, cum illi consuescimus, et consuescendo inhæremus. Sic fere et S. August. l. 1. de Serm. Domini in monte, c. 23. *Sicut*, inquit, *tribus gradibus ad peccatum pervenitur, suggestione, delectatione, consentione; ita ipsius peccati tres sunt differentiæ, in corde, in facto, in consuetudine, tanquam tres mortes. Una quasi in domo, id est, cum in corde consentitur libidini : altera jam prolata quasi extra portam, cum in factum procedit assensio : tertia, cum vi consuetudinis malæ, tanquam mole terrena, premitur animus, quasi in sepulchro jam putens. Quæ tria genera mortuorum Dominum resuscitasse, quisquis Evangelium legit, agnoscit. Et fortasse considerat, quas differentias habeat etiam ipsa vox resuscitantis, cum alibi dicit : Puella surge; et alibi : Juvenis tibi dico surge; alibi, infremuit in spiritu, et flevit, et rursus fremuit, et post deinde voce magna exclamavit, Lazare veni foras.* Vide eumdem de Verbis Domini secundum Joannem tract. 44. *Prima*, ait, *est titillatio delectationis in corde ; secunda, consensus; tertia, factum ; quarta, consuetudo.*

Tertio Glossa ex S. Augustino et Beda. Primus dies mortis est, inquit, quo nascimur cum peccato originali. Secundus, quo ad annos discretionis venientes naturalem legem transgredimur. Tertius, quo legem contemnimus. Quartus, quo ipsum quoque Christi Evangelium et gratiam aspernamur : ex adverso S. Bernard. serm. 4. de Assumpt. per quatuor dies accipit quatuor motus et actus pœnitentis ; primus est timoris ; secundus, certaminis contra peccata ; tertius, doloris ; quartus, pudoris eorumdem.

18. ERAT AUTEM BETHANIA JUXTA HIEROSOLIMAM, QUASI STADIIS QUINDECIM.] Stadium est octava pars milliaris Italici, sive mille passuum : continet ergo 125. passus : quare quindecim stadia continent 1785. passus : sedecim enim stadia continent duo millia passuum, faciuntque duo milliaria Italica. Addit hoc Joannes, ut significet multos Hierosolymis venisse in Bethaniam, utpote adeo vicinam, ut Martham et Mariam, ob Lazari mortem mœstas solarentur. Ita S. Chrys. Theophyl. Cyrill. et alii. Unde sequitur :

19. MULTI AUTEM EX JUDÆIS VENERANT AD MARTHAM ET MARIAM, UT CONSOLARENTUR EAS DE FRATRE SUO.] *Multi*, præsertim cognati, affines, amici : erant enim hæ sorores honoratæ, divites et nobiles ; quæ multos habere solent vel amicos vel asseclas. Accedit, quod acerbus sit funeris fraterni luctus, ad quem proinde leniendum multi, etiam exteri et incogniti, consolandi causa accurrere solent. Est enim hic mortis luctus toti naturæ nostræ communis, unde et communis in eo omnium accedit consolatio. Ita Chrysostom. Theoph. Euthym.

20. MARTHA AUTEM UT AUDIVIT QUIA JESUS VENIT, OCCURRIT ILLI : MARIA AUTEM DOMI SEDEBAT.] Silentio, luctui et orationi more suo vacans : quare nuntius adventus Christi, non ad Mariam, sed ad Martham pervenit : Martha enim erat senior, et domui præerat, totaque actuosa et negotiosa : quare litteræ et nuntii omnes ad illam primo deferebantur, non ad Mariam. Sed cur ipsa Mariæ non significavit Christum adventare? R. Primo, quia occursus adventantis Christi moram nullam patiebatur. Videtur enim Christus domui fuisse vicinus, cum Martha ei occurrit. Secundo, quia Martha secreto volebat agere cum Christo, ut ab eo exploraret, num quæ spes foret fratris resuscitandi vel adjuvandi, ut patet ex v. seq. Tertio, quia Maria, ut dixi, quieti et orationi erat addicta. Quarto, quia, si Mariam evocasset, omnes Judæi eam secuti fuissent; itaque tumultus exortus fuisset, et forte eorum cum Christo

disputantium lis et contentio. Ita Leontius. Denique lætitia ob adventantem Christum, totam eam rapiebat ad occurrendum Christo, ut de sorore vocanda non cogitaret. Malim hoc dicere, quam, quod nonnulli autumant, eam hanc laudem occursus Christi voluisse præripere sorori suæ : hoc enim nimis inane et femineum est, ac tanta, tamque sancta virgine indignum.

21. Dixit ergo Martha ad Jesum : Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus,] quia scio te tam potentem, ut mortem arcere possis; scio pariter te ipsius et nostri adeo amantem, ut eum mori non permisisses. Tacite, inquit Chrysost., Cyrill. et Theoph. sed reverenter, dolendo, quasi arguit Christum, quod serius venerit. Verum huic sententiæ obstat, quod eodem die, quo venit nuntius de morbo Lazari ac Christum, ipse sit mortuus. Quare etiam si statim Christus accinxisset se ad iter, tamen, antequam venisset Bethaniam, Lazarus fuisset mortuus. Erat enim iter novem horarum. Potius ergo Martha incusat seipsam, quod non citius nuntium miserit ad Christum, aut certe in genere dolet et luget Christi absentiam, quod scilicet non fuerit præsens, ut Lazaro ægrotanti sanitatem restitueret; quomodo dolemus de casuali medici absentia, si quis eo absente in morbum incidat. Non videtur Martha adhuc habuisse perfectam fidem de Christi deitate, omniscientia et omni potentia. Si enim hanc habuisset, credidisset Christum etiam absentem scivisse mortem Lazari, eumque potuisse curare. Eum ergo credebat esse Prophetam præ ceteris Prophetis; non tamen Deum, sed evecta et illuminata à Christo mox id credidit, v. 28.

22. Sed et nunc scio quia quæcumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus,] ac consequenter si poscas à Deo resuscitationem Lazari, licet quatriduani jam in sepulchro, dabit eam tibi Deus. Putabat, ait Cyrillus, quod Christus veniret, non ut suscitaret Lazarum, sed ut se et Mariam solaretur; idcirco rogat eum ut Lazarum suscitet, sed tacite, et cum modesta humilique voluntatis suæ in Christum resignatione. Unde, ut advertit S. August. *Non dixit : Sed et modo rogo te, ut resuscites fratrem meum : unde enim sciebat, si fratri ejus resurgere utile fuerit? hoc tantum dixit : Scio quia potes; si vis, facies : utrum enim facias, judicii tui est, non præsumptionis meæ.*

Dices : Cur Martha non servavit corpus Lazari insepultum, et balsamo conditum, usque ad adventum Christi, ut sic facilius Christum permoveret ad eum suscitandum? Resp. Quia Judæis mos erat postero die defunctos sepelire. Secundo, quia nesciebat an Christus eum esset suscitaturus, nec ne. Tertio, quia quatriduanum mortuum domi detinere insepultum, fuisset res insolens, fœtida, et calumniis obnoxia. Quarto, quia credebat Christum etiam sepultum posse suscitare, uti ipsa hic dicit. Denique Christus hanc mentem ei injecerat, ut naturæ cursum sequens fratrem mortuum sepeliret, hoc fine ut ipse jam sepultum suscitaret, itaque majus foret ejus miraculum et beneficium. Hic enim est mos Dei.

Hinc moraliter disce, Deum sæpe permittere nos in tribulationes incidere, easque sinere ut crescant ad summum, ac tum vi magna succurrere, ut suam omnipotentiam, summamque clementiam et providentiam ostendat. Quare tunc fideli non est desperandum, sed augenda spes et oratio, ac maxime sperandum. Cum enim omne humanum deficit auxilium, tunc prope est et accurrit divinum, aiebat Philo legat. ad Cajum imper. Sic Deus succurrit Abrahæ in arctis posito, Genes. 20. et Joseph in carcere oblivioni tradito, Genes. 41. 12. Item Hebræis à Pharaone oppressis, Exodi 1. et seq. ac præsertim cum eosdem hinc mari, inde montibus, aliunde exercitu Pharaonis undique cinctos, diviso mari rubro salvos per illud traduxit, ac Pharaonem insequentem reducto mari, cum toto exercitu submersit, Exodi 14. Sic tempore Judicum permisit eosdem opprimi nunc à Madianitis, nunc à Moabitis, nunc ab Ammonitis, nunc à Philistinis, ut eos induceret ad ferventer orandum, et clamandum ad se; quo facto illico mittebat eis Gedeonem, Aod, Samsonem, aliosque judices, qui eos liberarent. Sic Judæos neci destinatos ab Holoferne liberavit per Judith, et ab Aman per Mardochæum, et ab Antiocho per Machabæos. Sic Davidem in spelunca à Saule circumdatum liberavit, misso ad Saulem nuntio, Philistæos Judæam populari, 2. Reg. 23. 26. et 27.

Simili modo in bellis sæpe desperatio est causa spei, imo victoriæ : milites enim de vita desperantes, pro ea pugnant acerrime, ne moriantur inulti : quare sunt formidabiles, et sæpe hostes victores vincunt. Unde illud militare axioma : Hostem ne cogas ad desperationem. Hosti fugienti aureum sterne pontem. Cum desperato manus ne conferas.

Dei ergo proprium est, ut defectum naturæ supplere, sic et derelictis desperatisque succurrere, juxta illud : *Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adjutor.* Et illud : Deus ex machina : Deus ex improviso apparens.

23. Dicit illi Jesus : Resurget frater tuus.] Mœstam Martham de morte fratris solatur Jesus spe resurrectionis, sed ambiguæ, ut sensim illam evehat ad tanti miraculi, quo eum mox suscitare destinabat, fidem et spem, qua se disponat, et quasi mereatur illud. Ita Leontius.

24. Dicit ei Martha : Scio quia resurget in resurrectione (Syrus, *in consolatione*) in novissimo die.] Christus dixerat Lazarum resurrecturum, sed ambigue non exprimendo an nunc, an in die judicii. Martha ergo ut hujus ambigui resolutionem ex ore Christi eliciat, subdit : Scio eum resurrecturum in die judicii : verum hoc non erit ei peculiare beneficium, sed commune omnium hominum : sin ante illud resurrecturus sit, et nunc à te suscitandus, clare velim edicas : erit enim hoc singulare illi nobisque omnibus privilegium. Disce hic, Judæos, et præsertim Pharisæos, credidisse immortalitatem animæ, indeque resurrectionem corporum, idque patet 2. Machab. 12. 46. Job 19. 25. Actor. 23. 8. Martha enim hic loquitur ex Judæorum sensu, licet Theophyl. autumet ipsam didicisse resurrectionem à Christo.

25. Dicit ei Jesus : Ego sum resurrectio et vita.] Syrus, *ego sum consolatio et vita.* Syri enim resurrectionem vocant *consolationem,* quia illa hominibus in hujus vitæ omnimoda desola-

tione, summa est consolatio tum animæ, tum sensuum et membrorum omnium, ac totius hominis.

Ego sum resurrectio, et vita,] non formalis, sed causalis, q. d. Ego sum qui resuscito, ego qui vitam præbeo (sic 1. Cor. 1. dicitur: *Qui factus est nobis justitia, et sanctificatio, et redemptio,* hoc est, justificator, sanctificator, redemptor) per me et mortui resurgunt, et viventes vivunt; itaque possum ego jam statim ante resurrectionem communem, fratrem tuum à morte redivivum suscitare. Unde S. August. *Dicis,* inquit, *Resurget frater tuus in novissimo die: verum dicis; sed per quem tunc resurget, potest et modo, quia ego sum resurrectio et vita:* hoc est, ego sum causa resurrectionis et vitæ, ita ut omnes per me resurgant, ac nemo nisi per me resurgere valeat. Causa sum, inquam, quadruplex, scilicet meritoria, efficiens, exemplaris et finalis. Ego enim merui mea morte omnium resurrectionem, eamdemque physice efficaciam in die judicii, ac ejusdem exemplar dedi in mea resurrectione, quæ est finis resurrectionis omnium. Resurgent enim fideles omnes hoc fine, ut mihi resurgenti in gloria conformentur, neque glorificentur in æternum.

Porro Christus tacite respondet illo dicto Marthæ: *Quæcumque poposceris à Deo, dabit tibi Deus:* quæ verba innuunt imperfectam Marthæ fidem, ait Theoph. quare eam perficit Christus. Illa enim dicebat: Quæcumque petieris, etc. Christus autem ostendit se esse, à quo oporteat petere, ait Chrysost. Dicit ergo: *Ego sum resurrectio,* q. d. Mihi non est opus poscere à Deo resurrectionem fratris tui, quia ego ipse per me eamdem præstare possum: sum enim resurrectio et vita, nimirum resurrectio mortuorum, et vita viventium, quia mortuos à morte suscito, et viventibus vitam tribuo. *Vitam* intelligit, qua surgentes vivunt, et aliquid amplius. Ita Chrys., Theophyl., Euthym. et alii. Unde aliqui sic exponunt: Ego sum resurrectio et vita, id est, ego sum resurrectio ad vitam, ut sit Hendiadys. Hinc vitam hanc explicans subdit:

Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet.] Christus Marthæ petenti Lazaro restitui vitam corporis, amplius respondet et tribuit, nimirum vitam quoque animæ, ut scilicet anima ejus vivat hic novam vitam per majorem gratiam, et in futuro per gloriam. Vivet anima, ait S. August. donec resurgat caro, nunquam postea moritura. Sensus ergo est, q. d. Non tantum frater tuus me suscitante resurget, sed et quilibet fidelis, qui credit in me fide viva, per charitatem formata, *etiamsi mortuus fuerit, vivet;* tum quia anima ejus semper vivet per vitam charitatis et gratiæ, ac gloriæ in cœlo: tum quia corpus ejus à morte per me suscitabitur ad vitam beatam et æternam in die judicii, quod proprie hic spectat Christus. Quare licet illud moriatur, tamen erit hoc ad tempus modicum dumtaxat, ita ut mors illa non tam mors, quam somnus et dormitio esse videatur: nam ex ea evigilabit et resurget in die judicii. Unde sanctus Cyprianus libro de Mortali, hunc locum citans et explicans: *Si in Christum credimus,* inquit, *fidem verbis et promissis ejus habeamus, et non morituri in æternum, ad Christum, cum quo et victuri et regnaturi semper sumus, læta securitate veniamus. Quod interim morimur, ad immortalitatem morte transgredimur: nec potest vita æterna succedere, nisi hinc contigerit exire: non est exitus iste, sed transitus, et temporali itinere decurso, ad æterna transgressus.*

26. Et omnis qui vivit, et credit in me, non morietur in æternum.] Probat Christus se esse resurrectionem et vitam, id est causam resurrectionis et vitæ omnibus fidelibus et sanctis; resurrectionem quidem, dicens: *Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet;* quia scilicet à morte per me suscitabitur ad vitam beatam: vitam vero, dicens: *Et omnis qui vivit, et credit in me, non morietur in æternum.* q. d. Ego sicut fideles mortuos ad vitam beatam suscitabo, sic et viventes adhuc, qui in me credunt, in vita æterna conservabo, faciamque ut non moriantur in æternum: quia licet ad modicum tempus ex debito naturæ moriantur, tamen paulo post à morte eos suscitabo ad vitam æternam, ita ut non tam mortui fuisse, quam dormiisse videantur. Quare ergo omnium tam mortuorum, quam viventium fidelium sum resurrectio et vita, quia per resurrectionem omnibus tribuam vitam perpetuam. Ita S. Chrysost., Cyrillus, Theophyl., Leont., Euthym. Infideles enim et impii, licet resurrecturi quoque sint ad vitam; tamen quia resurgent ad tormenta gehennæ, hinc vita eorum potius mors dicenda est, quam vita.

Rursum nonnulli magis ample sic exponunt, q. d. Omnis qui vivit vita naturali, et credit in me, itaque per fidem charitate formatam vivit vita gratiæ supernaturali, hic non morietur in æternum: quia anima ejus non morietur per peccatum mortale, sed permanebit in vita gratiæ: intellige, nisi ipse ultro eam peccando prodigat et abjiciat: quoad corpus vero, licet moriatur ad breve tempus, tamen non manebit in morte, sed suscitabitur ad vitam æternam: juxta illud cap. 3. 15. *Ut omnis qui credit in me, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Hic sensus undequaque planus est: Christus tamen magis hic spectat resurrectionem corporis, quam vitam animæ, agit enim de suscitando Lazaro.

Credis hoc?] Fidem resurrectionis Christus exigit, non à Lazaro, utpote mortuo, sed à sorore ejus Martha, ut per hanc ipsa impetret fratris suscitationem, simul ut et ipsa excitetur ad majorem resurrectionis fidem, et spem, itaque majori studio et sanctitate ad eam se comparet. Sic à patre poscente filium liberari à dæmone, exigit Christus fidem, ut crederet se posse hoc facere, Marci 9. 29. et à portitoribus Paralytici similem exigit fidem, Matth. 9. 3.

27. Ait illi: Utique Domine, ego credidi, quia (quod) tu es Christus (Messias Judæis promissus) Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti.] Arabicus et Græcus, ἐρχόμενος, id est, *veniens* (quod erat nomen Messiæ); Syrus, *venturus es,* ut mundum redimas et salves.

Filius.] Græce, ὁ υἱὸς, id est, *ille Filius,* scilicet verus, naturalis et unicus Dei. Marthæ fidem imperfectam perfecit Christus, dicens: *Ego sum resurrectio et vita.* Unde ipsa interius illuminata à Christo, in actum fidei perfectum erupit, dixitque: Credo te esse Messiam verum

Dei Filium, ideoque Deum, ac omnis resurrectionis et vitæ causam primam. Credo te ut Deum, posse Lazarum et quoscumque defunctos velis, illico suscitare et vivificare. Ita S. Augustinus, Cyrillus, Leontius, Maldonatus, Ribera, et S. Hilarius, lib. 6. de Trinit.

At vero S. Chrysostomus, Euthymius et Toletus censent Martham non intellixisse verba Christi dicentis : *Ego sum resurrectio et vita,* etc., ideoque in genere et in confuso dixisse : Credo te esse Christum filium Dei vivi, non distinguendo, an filius Dei naturalis esset, an adoptivus, sed eximius et singularis præ ceteris Sanctis et Prophetis.

28. Et cum hæc dixisset, abiit, et vocavit sororem suam silentio, dicens : Magister (Arabicus et Syrus addit, noster) adest, et vocat te.] Hinc patet Jesum jussisse vocari Mariam, licet Evangelista id ante non narrarit brevitatis studio, contentus idipsum hic per Marthæ jussum Christi exequentis verba insinuare. Ita sanctus August., Cyrill., Leont., Toletus, Maldon., et alii.

Silentio ,] quia Maria circumdata erat Judæis eam consolantibus. Secreto ergo eam vocat Martha, ne Judæorum tumultum excitet, si dicat palam Jesum adesse, et vocare Mariam. Paulo aliter Theophylactus Christi præsentiam, inquit, vocationem reputavit. Præsentia enim Christi ultro vocabat Mariam: sicut amor vocat amantem ad amatum.

29. Illa ut audivit, surgit cito, et venit ad eum ; 30. Nondum enim venerat Jesus in castellum (Syrus, *in pagum,* in Bethaniam) sed erat adhuc in illo loco, ubi occurrerat ei Martha,] quia Jesus volebat adire sepulchrum Lazari, quod more Judæorum erat extra pagum, vel oppidum ; hinc noluit Bethaniam ingredi, ne mox rursus egredi deberet ad sepulchrum. Mansit ergo extra eam, ut vicinior esset sepulchro, ibique exspectavit Mariam, quæ evocata, audito nomine Jesu, ardens ejus amore et desiderio, illico advolavit, perinde ut filii accurrunt audientes matrem peregre rediisse. Ita S. Chrysostomus *Nec dignitas,* inquit, *nec luctus, nec assidentes eam sunt remorati*, etc. *Ferventior erat sorore : non enim est turbam verecundata , nec Judæorum de Christo opinionem timuit, sed omnia humana contempsit præsente magistro.*

31. Judæi ergo qui erant cum ea in domo, et consolabantur eam, cum vidissent Mariam, quia cito surrexit et exiit, secuti sunt eam, dicentes : Quia vadit ad monumentum, ut ploret ibi.] Martha secreto in aurem dixerat Mariæ Jesum adesse ; illa ergo sola hoc audivit, non Judæi, qui proinde subitum ejus velocemque abitum videntes, putarunt eam ire ad monumentum fratris, planctus et ploratus causa, ideoque secuti sunt eam. Dei providentia id factum est, ut Judæi plurimi sequentes Mariam, viderent Jesum suscitantem Lazarum, itaque hujus suscitationis forent testes irrefragabiles, atque in eum crederent, et alii alios ad credendum inducerent. Ita S. August.

32. Maria ergo, cum venisset ubi erat Jesus, videns eum, cecidit ad pedes ejus, et dicit ei : Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus.] Cecidit ad pedes reverentiæ et gratitudinis causa, utpote quos nuper lacrymis rigans, et capillis tergens, audierat : *Remittuntur tibi peccata tua, vade in pace,* Lucæ 7. Idem autem dicit quod soror ejus Martha, quia idem ei erat doloris sensus, eadem fides, indeque eadem verba quæ Marthæ ; non tamen dicit omnia quæ Martha, lacrymis nimirum impedita, ait Beda.

Si fuisses hic.] Quia ut ait Interlin. te præsente, nulla infirmitas ausa fuit apparere, apud quas vita noverat hospitari.

33. Jesus ergo, ut vidit eam plorantem, et Judæos qui venerant cum ea, plorantes, infremuit spiritu, et turbavit seipsum.] Quæres : qualis hic fuit Christi fremitus et turbatio? Primo, Eusebius Emissenus, vel potius Gallus (quo nomine jam impressus est in Biblioth. Patrum ultimo Parisiis et Coloniæ edita) hom. in hæc verba : *infremuit,* inquit, id est ingemuit, ut doceret nos super peccantes gemere : sed gemitus est miserantis, fremitus vero indignantis. Nonnus vertit, *paterno agitatus* vel *commotus spiritu.* Sed hoc nimis generale est, nec quis vel qualis fuerit hic motus, explicat.

Secundo, Theophyl. per *spiritum* accipit divinitatem. q. d. Jesus spiritu, id est, divinitate sua, potenter quasi fremendo repressit lacrymas, et commiserationis affectum, qui in ipso ob ploratum Mariæ et Judæorum exoriebatur, ne ulterius prorumpens in lacrymas, et in ploratum cum aliis se effundens, vocem flebilem et lacrymabilem emitteret, qualis virum tam gravem et sanctum dedecebat.

Huc accedit S. Chrysost. hom. 62. et Euthymius. Cyrillus, et Leontius, qui per *fremitum* accipiunt affectum animositatis, indignationis et iræ, quo Christus sibi quasi vim inferens, commiserationis affectum, et lacrymas in se exorientes, vultu severo torvoque cohibuit et repressit. q. d. Christus *infremuit spiritu,* id est, comminatus est spiritui, cohibuit spiritum, et naturam suam humanam, ne in fletum prodiret. Verum obstat Primo, quod necdum plane exortus erat hic commiserationis affectus, cum Christus fremeret, sed paulo post, cum turbavit seipsum. Secundo, quod in Christo hæ passiones et affectus non erant involuntarii et violenti, sed voluntarii et libere assumpti, ut mox dicam. Tertio, quia post fremitum turbavit seipsum. Ergo fremitum non repressit, sed potius turbando auxit.

Dico ergo, Christum hic elicuisse affectum actumque fremitus, id est, indignationis in spiritu, id est, in mente, et intimis animi sensibus, quem signo et fremitu, id est, voce indignante, exterius ostendit, ut significaret dolorem, quem conceperat ex morte Lazari, ac ploratu Mariæ et Judæorum, de quo mox plura : utque hoc fremitu quasi se pareret et animaret ad arduum cum morte duellum, ut innueret quam difficilis foret quatriduani à morte suscitatio, præsertim resistente diabolo, ob gloriam, quam inde Christo obventuram prævidebat. Unde sanctus Augustinus, *In voce frementis*, ait, *apparet spes resurgentis ;* imo prævidebat Jesus, se ob suscitationem Lazari ab invidis Pharisæis crucifigendum ; hoc tamen non obstante se vicit, et

Lazarum suscitare voluit : qui fuit actus heroicæ fortitudinis, quem hoc fremitu patefecit. Sic milites instante prælio fremunt, et iras excitant, acuuntque ad instantem pugnam arduam et periculosam : ita enim est cos virtutis et fortitudinis. Hinc leones cum tauris et elephantis dimicaturi iras acuunt, rugiuntque, ut animos viresque exsuscitent, ac hostem rugitu percellant. Hinc et ingruente tentatione dæmonis, carnis, vel mundi, ira in eos acuenda est, ut illam superemus; ira enim vincitur concupiscentia, æque ac operis ardui difficultas.

Porro fremitus, id est indignatio hæc, Primo, erat in mortem et diabolum, cujus invidia mors intraverat in orbem terrarum, quæ tanti luctus et ploratus hujus fuerat causa. Ita Cyrillus, Augustinus, Beda, Lyranus, Jansenius, et Ribera.

Secundo, et magis particulatim, ac proinde ad rem præsentem, fremebat, id est indignabatur Jesus contra judaicam perfidiam Pharisæorum et Scribarum illorum, propter quam Lazarum mori decreverat Deus, ut eum Jesus resuscitaret, quia scilicet ex ejus morte tot lacrymæ et ploratus Marthæ, Mariæ et amicorum omnium processerant. Ita Toletus. *Ira*, ait S. Basilius hom. de Ira, *est rationi adjutrix contra peccatum, seu miles apud ducem. Nervus est animæ indignatio, fortitudinem, constantiamque ac robur ad res bene et ordine gerendas præbens : quæ animam voluptate lascivientem, velut ferro quodam cohibet. Sicut canis pastori, sic rationi ira obediens, vitia quasi lupos allatrat et fugat*, juxta illud psal. 4. *Irascimini, et nolite peccare.* Sic Christus assumens iram, vendentes è templo flagello ejecit, Joan. 8. Sic Moses occidens 22. millia, idololatriam vituli cohibuit, Exodi 32. Sic Elias tres quinquagenarios ad se capiendum à rege missos, igne cœlesti consumpsit, 4. Regum 1. Irascendum ergo est peccato, concupiscentiæ, tentationi. Audi S. Gregorium Nazianzenum qui sic carmen de Ira orditur :

Irascor iræ, dæmoni intus condito.

Ira enim est quasi dæmon internus, cui proinde irascendum est. Hæc enim est justa ira, *quæ est quasi miles quidam, rationis satelles, cupiditatis vindex*, ait Nicetas in orat. 43. Nazianz. De sancto Malachia Episcopo Hiberniæ sic scribit S. Bern. in ejus Vita : *Ira ejus in manu ejus. Vocata veniebat, exiens non erumpebat : nutu, non impetu ferebatur. Non urebatur illa sed utebatur.* Et paulo ante : *In sua tribulatione patiens, in aliena compatiens erat, plerumque et impatiens. Siquidem repletus zelo, pro aliis in alios movebatur, ut eripiens inopes, et reprimens fortes, consuleret omnibus in salutem.* Et inferius : *sine turbatione versabatur in turbis : sine otio tempus, quod otio dederat, transigebat.*, etc. Hoc est quod ait Christus Isaiæ 63. 5. *Salvavit mihi brachium meum, et indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. Et conculcavi populos in furore meo, et inebriavi eos in indignatione mea, et detraxi in terram virtutem eorum.*

Et turbavit seipsum.] Hoc est, elicuit in se libere et sponte affectum magnum tum indignationis jam dictæ, tum commiserationis et lacrymarum, ob ploratum communem Marthæ, Mariæ et ceterorum : illis enim non condolere, nec compati inhumanum fuisset; iis ergo se Jesus turbavit.

Nota. Hæ passiones indignationis, tristitiæ, commiserationis, fletus ita fuerunt in Christo, ut rationem et voluntatem ejus non prævenirent, iisque invitis exorirentur, uti oriuntur in nobis ; sed potius rationem sequerentur, et ab ea imperarentur et excitarentur. Unde eas semper dirigebat et moderabatur recta ratio. Hinc ait : *Turbavit seipsum*, non autem, turbatus est. Quare hæ passiones in Christo non tam fuere passiones, quam propassiones libere assumptæ, uti ex Damasceno docent Theologi. Poterat enim Christus eas pro arbitrio suo excitare, sopire, moderari, regere, flectere, multo magis quam auriga regit suos equos et currum. Vide dicta Matth. 26. v. 27. unde ait S. August. *Quis eum posset, nisi ipse turbare? turbatus est, quia voluit; esuriit, quia voluit : in illius potestate erat sic vel sic affici.* Causam dat Theoph. *Ostendit*, inquit, *se verum esse hominem, et non apparentem, et docet compati.*

Turbavit ergo seipsum inducens affectum doloris, iræ et compassionis, eumque ostendens mutato vultu et voce præ dolore. Igitur propria causa hujus fremitus et turbationis Christi fuit mors Lazari, indeque ploratus Mariæ et Judæorum, ut patet ex ipsis verbis. Ait enim : *Jesus ergo ut vidit eam plorantem, et Judæos, qui venerant cum ea, plorantes, infremuit spiritu, et turbavit seipsum.* Jesus enim videns tantas afflictiones Marthæ et Mariæ suarum discipularum, ac communem omnium ploratum ob mortem Lazari; excitavit in se fremitum, hoc est actum indignationis, quo indignabatur familiam hanc adeo sibi hospitalem, amicam et devotam in tantam afflictionem et luctum incidisse, quæ merebatur omnem consolationem et omne gaudium. Quare consequenter indignabatur totum genus humanum, tam nobile, integrum, sanum et immortale à Deo conditum, in has morborum et mortis ærumnas, indeque in tot ploratus et gemitus incidisse (hoc enim videbatur indignum), indeque indignabatur peccato, æque ac diabolo, qui tantæ indignitatis, ac horum omnium malorum fuit origo et causa, atque indignatione hac plane obfirmavit animum, mala hæc imprimis à Martha et Maria, suscitando statim Lazarum, ac deinde à toto genere humano, per suam crucem et mortem jam instantem, depellere. Miseria ergo Lazari et hominum excitavit commiserationem Christi, commiseratio excitavit indignationem in tantas ærumnas, indignatio auxit commiserationem, simulque cum ea excitavit zelum, et propositum ærumnas illas depellendi, etiam cum jactura vitæ suæ per mortem in cruce, qua res tanta illi emenda erat, juxta illud Isaiæ c. 63. 4. *Dies ultionis in corde meo*, etc. *indignatio ipsa auxiliata est mihi.*

34. Et dixit : Ubi posuistis eum? dicunt ei : Domine, veni et vide.] Sciebat Christus locum sepulturæ Lazari : nam ut arguit S. August. *Scisti quia mortuus sit, et ubi sit sepultus, ignoras?* Interrogat tamen, quia humano more cum hominibus agebat, et interrogando parabat se, viamque sternebat ad Lazari suscitationem, ac simul Mariam, Martham et Judæos excitabat ad tanti miraculi attentionem, ut attente considerarent omnia dicta et facta Christi, qui eum erat suscitaturus.

Symbolice, S. Gregor. libro 4. ep. 42. Christus ait, Evæ peccatum mulieribus memorans, di-

cit : Ego virum in paradiso posui, quem vos posuistis in sepulchro.

Veni, et vide.] Avide invitant Jesum, ut veniat et videat, sperantes eum, qui mortuos exteros suscitarat, etiam Lazarum domesticum, adeo sibi dilectum, suscitaturum. Unde mystice Interlin. *Vide*, inquit, id est miserere: nam, ut ait S. August. videt Dominus quando miseretur, juxta illud : *vide humilitatem meam, et dimitte omnia peccata mea.* Aliter S. Chrysost. et ex eo Theophyl. Ita videbatur iturus, ait, ut lacrymaturus, non ut resuscitaturus.

35. Et lacrymatus est Jesus,] viso Lazari sepulchro (licet Chrysost. lacrymatum putet cum infremuit, et turbavit seipsum, quod pariter est probabile) ut significaret dolorem conceptum ex ejus morte, et suum in eum amorem.

Secundo, ut cum sororibus et Judæis lacrymantibus, collacrymaretur, idemque nos facere doceret. Ita S. Aug. Audi S. Ambr. l. 4. in Lucam in fine Procemii : *Christus omnibus omnia factus est, pauper pauperibus, dives divitibus, flens flentibus, esuriens esurientibus, sitiens sitientibus, profluus abundantibus. In carcere cum paupere est, cum Maria flet, cum Apostolis epulatur, cum Samaritana sitit.*

Tertio, ut lacrymas orationi addens, eam faceret vehementiorem et efficaciorem : lacrymæ enim vehementis doloris et afflictionis, æque ac affectus et desiderii sunt signum : quare orationes lacrymis conditas, et quasi armatas Deus exaudire solet. Sic Christus in cruce *preces supplicationesque, cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia,* Heb. 5. 7. Sic Tobias cap. 12. 12. audivit à S. Raphaele : *Quando orabas cum lacrymis, et sepeliebas mortuos*, etc., *ego obtuli orationem tuam Domino.* Sic Jacob luctans cum angelo, obtinuit benedictionem, Genes. 32. 36. Quare? quia *flevit et rogavit eum*, Osee 12. 4. *Lacrymæ pœnitentium*, ait S. Bernard. *vinum sunt angelorum.* Mentis enim compunctio in oratione est, quæ movet, et quasi cogit Deum ad miserendum, juxta illud : *Cor contritum et humiliatum Deus non despicies*, ps. 50. 19. sicut lacrymæ infantis movent matrem, et ab ea impetrant quod ille petit : Deus enim exhibet viscera matris.

Alii alias lacrymarum Christi dant causas. Primo, Cyrillus ait Christum flevisse humani generis miserias per peccatum invectas. Secundo, Andr. Cretensis ait eum flevisse Judæorum incredulitatem, quodque viso suscitationis Lazari miraculo, non essent tamen in Christum credituri. Tertio, Isidor. Pelus. in Catena, et Rupert. censent Christum flevisse, eo quod Lazarum ex limbo, hoc est ex portu et statu quietis revocaturus esset ad procellas, pericula et ærumnas hujus vitæ.

Porro Christus ter legitur lacrymatus. Primo, hic in morte Lazari ; Secundo, in cruce, Hebr. 5. 7. Tertio, videns Jerusalem, ejusque excidium, Lucæ 19. 41. Porro S. Bernard. serm. 3. in die Nativ. *Lacrymæ Christi*, ait, *mihi et pudorem pariunt et dolorem*, etc. *Adhucne ludam et deludam lacrymas ejus?* Et mox : *Compatitur Filius Dei, et plorat ; homo patitur, et ridebit?* Et S. August. hic tract. 49. *Flevit*, ait, *Christus, fleat se homo : quare enim flevit Christus, nisi quia flere hominem docuit? Quare fremuit, et turbavit semetipsum, nisi quia fides hominis sibi merito displicentis, fremere quodammodo debet in accusatione malorum operum, ut violentiæ pœnitendi cædat consuetudo peccandi?*

37. Quidam autem ex ipsis dixerunt : Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur?] Utique id facere poterat, sed noluit, quia longe amplius facere decreverat, scilicet mortuum et quatriduanum suscitare : quod Judæi putabant impossibile, ideoque mirantur Christum non impedivisse Lazari mortem. *Qui noluit facere, ut non moreretur*, ait S. August. *plus est quod facturus est, ut mortuus suscitetur.*

38. Jesus ergo rursus fremens in semetipso, venit ad monumentum.] De hoc fremitu dixi vers. 33. Nota. Christus hic ter valde commotus, et lacrymatus fuit. Primo, v. 33. cum vidit Mariam et Judeos plorantes. Secundo, v. 34. cum vidit sepulchrum Lazari. Tertio, hic cum ad illud pervenit, ut ostenderet quam miseranda esset sors Lazari mortui, et typice sors peccatorum per peccata spiritualiter mortuorum, ac in gehennæ tormentis perpetim moriturorum. Hæc enim ipsi in agonia mortis sanguineas elicuit lacrymas, Lucæ 22. 44.

Erat autem spelunca, et lapis superpositus erat ei.] Judæi enim nobiliores in speluncis, sive cryptis sepeliebantur, ut patet in sepulchro Abrahæ, Genes. 23. 9. Isaac et Jacob, Gen. 49. 31. Joseph. ab Arimathia, Matth. 27. 60.

Mystice, S. August. Lapis hic, inquit, notat legem Mosaicam, quæ in tabulis lapideis scripta, omnia concludebat sub peccato.

Tropologice idem Augustin. serm. 44. de Verbis Domini secundum Joannem : *Moles illa*, ait, *imposita sepulchro, ipsa est vis duræ consuetudinis, qua premitur anima, nec resurgere, nec respirare permittitur.*

39. Ait Jesus : Tollite lapidem.] Jussit hoc Christus Primo, ut Judæi sublato lapide viderent corpus Lazari, itaque ipsum non tantum mortuum cernerent, sed et putidum olfacerent, itaque suscitationem ejus pluris facerent. Ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym. hic, et S. Ambros. lib. de Fide resurr. Secundo, ut coram corpore Lazari orationem faceret, illudque mortuum Deo sisteret; ac ab eo resuscitari flagitaret.

Tropol. S. Bern. serm. 4 de Assumpt. *Tollatur lapis*, ait, *sed maneat pœnitentia, non jam premens et onerans, sed vividam et robustam mentem roborans, atque confirmans : nimirum cujus cibus sit (quem antea nesciebat) Domini facere voluntatem ; sic et disciplina non jam constringit liberum, secundum illud : Justis non est lex posita ; sed voluntarium regit, et dirigit in viam pacis.*

Dicit ei Martha, soror ejus qui fuerat mortuus : Domine jam fœtet, quatriduanus (à quatuor diebus sepultus) est enim.] Orig. Cyrill. et Rupert. censent Martham id suggerere, ne Christus deformitate et fœtore cadaveris Lazari offenderetur. Chrysost. vero Theoph. Euthym. Leont et Maldon. quia diffidebat Lazarum quatriduanum à Christo suscitari posse, ne id tentaret Christus : quod ipsa nullo modo fieri posse putabat, ideoque innuit reprehensio ejus mox facta à Christo : *Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei?*

Mystice S. August. serm. 44. de Verbis Domini secundum Joannem : Quatriduanus Lazarus, ait, significat peccatorem in peccati consuetudine sepultum, et quasi desperatum ; *ut dicatur, qua-*

triduanus est, jam putet. Venit ergo Dominus, cui utique facilia erant omnia, et difficultatem quamdam ostendit. Ibi infremuit spiritu, ostendit multo clamore objurgationis opus esse ad eos qui consuetudine duruerunt. Tamen ad vocem clamantis Domini rupta sunt vincula necessitatis. Tremuit inferni dominatio, redditus est Lazarus vivus. Liberat enim et de mala consuetudine Dominus quatriduanos mortuos: nam ipse quatriduanus Christo volenti resuscitare dormiebat.

40. Dicit ei Jesus : Nonne dixi tibi, quoniam (quod) si credideris, videbis gloriam Dei.] Puta miraculosam resuscitationem Lazari, per quam glorificetur Deus auctor tanti miraculi. Ita Euthym. Maldonat. et alii. Hæc enim resuscitatio magnam gloriam attulit Christo et Deo. Tacite hic Christus coram Judæis incredulis insinuat se esse Deum: ipse enim suscitaturus erat Lazarum suo imperio, suaque virtute, quod opus est solius Dei.

Videbis gloriam Dei ergo idem est quod *videbis gloriam meam*, qui sum Deus, Deique Filius. Ita Leont. et Euthym.

Sed ubi id Marthæ dixit Christus ? Resp. Christum id non verbo tenus, sed quoad rem et sensum dixisse nuntiis à Martha missis v. 4. cum ait : *Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam.* Ita S. Chrysost. Theoph. et Rupert. Rursum et clarius ipsi Marthæ v. 23. *Resurget frater tuus.* Et v. 25. *Ego sum ressurrectio et vita, qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet,* etc. *Credis hoc?*

Si credideris.] Excitat Christus nutantem Marthæ fidem et spem : licet enim ipsa ante Christo occurrens dixerit v. 27. *Ego credidi quia tu es Filius Dei vivi.* Et v. 22. *Scio quia quodcumque poposceris à Deo, dabit tibi Deus;* tamen cum ad rem ventum est, cum, inquam, Christus Lazarum suscitaturus jussit aperiri sepulchrum, cœpit Martha titubare, unde dixit : *Domine jam fœtet : quatriduanus est enim.* Habuit ergo alternantes motus gratiæ et naturæ, fidei et diffidentiæ, spei et desperationis de resurrectione Lazari, quales in nobis experimur, cum conversi ad Deum speramus omnia, licet difficilia, nos superaturos ; conversi vero ad nostram infirmitatem, cum jam rem arduam aggredi debemus, trepidamus, hæremus, et pene diffidimus illam à nobis posse confici. Sic tirones ante prælium animos ingentes ostentant, at ubi prælium ingruit, primo hostium incursu terrentur et diffugiunt. Unde illud : *In pace leones, in prælio cervi.* Veterani vero milites ante prælium trepidant ut cervi, in prælio vero consistunt, pugnantque ut leones. Hoc discrimine veteranum dignoscas à tirone.

41. Tulerunt ergo lapidem,] quo sublato cadaver Lazari olidum et putidum apparuit, ut omnibus constaret eum vere esse mortuum, utque Christus ipsum ut talem Deo per preces sisteret, ac resuscitandum offerret.

Jesus autem elevatis sursum oculis (ad Deum Patrem, ut nos in oratione oculos, et magis mentem ad Deum in cœlum elevare doceret. Ita Damasc. in Catena, ibidem Andr. Cretensis addit Christum in cœlum, quasi in patriam suspexisse, ut inde in terram se venisse innueret) dixit : Pater gratias ego tibi, quoniam audisti me.] Hinc nonnulli opinantur Christum, cum spiritu infremuit v. 33. tacite in mente orasse Patrem, ut Lazarum suscitaret, ac ab eo responsum tulisse, Lazarum ab eo fore suscitandum, ideoque Christum hic dicere : *Pater gratias tibi ago, quoniam audisti me.* Hoc est probabile.

Secundo, alii putant Christum antea non orasse, quare Patrem non exaudisse ejus orationem, sed desiderium, quo desiderabat Lazarum suscitare. Deus enim piorum vota prævenit, et desideria exaudit, juxta illud : *Desiderium animæ ejus tribuisti.* Et : *Desiderium pauperum exaudivit Dominus*, psalm. 9. Et : *Antequam clament ad me, ego exaudiam*, Isaiæ 65. 24. Sic sensus erit, q. d. Gratias tibi ago, ô Pater, quia annuisti votis meis ; et voluisti Lazari resurrectionem, quam me velle et desiderare videbas. Ita S. Chrysost. Euthym. Titelman. Jansen. et Ribera. Porro improbabile est quod addit Orig. cum Christus pararet se ad orandum pro suscitatione Lazari, Deum Patrem eum prævenisse, ac ante orationem, animam Lazari corpori restituisse. Nam non ante, sed post eam fuisse corpori restitutam, patet ex v. 43. et 44.

Tertio, plane et plene, q. d. Gratias tibi ago, ô Pater, quia hactenus me orantem semper exaudisti, et assidue exaudis, ac præsertim nunc, cum tacite saltem et mentaliter, pro suscitatione Lazari te invoco et obsecro. Assecuras enim me, quod mox eum suscitabo. Docet hic Christus nos modum orandi, ut scilicet initio orationis gratias agamus Deo pro beneficiis acceptis. Hæc enim gratiarum actio Deum nobis conciliat, flectitque ad nova beneficia quæ poscimus, largiendum. Qui enim gratus est pro minoribus, majora meretur accipere. Est hæc fiducialis filiorum oratio. Unde subjicit Christus :

42. Ego autem sciebam quia (quod) semper me audis, sed propter populum, qui circumstat, dixi : ut credant quia tu me misisti.] q. d. Quod vocaliter dixi v. 41. *Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me*, non dixi propter me, quasi novum mihi sit me à te audiri : ego enim scio, quod semper me vel sola mente orantem audis ; sed propter populum astantem, ut is credat quod me miseris, ex eo quod videat me exaudiri à te, uti jam me exauditum videbit, cum ope tua supernaturali suscitabo Lazarum.

43. Hæc cum dixisset, voce magna clamavit : Lazare veni foras.] *Voce magna*, Primo, ut ostenderet vocem hanc habere vim magni et potentis imperii, quo à morte suscitabat Lazarum, quasi Deus imperans naturæ et morti. Unde Cyrill. *Deo dignum*, ait, *et regium imperium est : Lazare veni foras.* Dixit enim hoc non obsecrando, sed jubendo et imperando. Magna vox ergo significat magnam vim et potentiam, quæ Lazarum à morte ad vitam revocabat. Hoc enim opus erat difficillimum, ideoque summam et divinam exigebat potentiam, æque ac vocem. Rursum vox magna manabat à magna animi affectione et contentione, quam hic habuit Christus, ejusque erat indicium.

Secundo, ut significaret animam Lazari è loco remoto, puta è limbo patrum, et centro terræ, ad corpus in terra sepultum revocari : remotis enim magna voce inclamamus, ut audiant : quamquam animabus separatis clamore non sit opus : hunc enim non magis audiunt, quam vocem submissam, cum sint nudi et incorporati spiritus.

Tertiam causam dat Theoph. Altius clamavit, inquit, propter Gentilium errorem, fabulantium

in tumulis esse animas defunctorum : quasi enim longe manentem in limbo vocat per clamorem.

Symbolica et anagogica causa fuit, ut hac voce magna repræsentaret vocem tubalem Archangeli in die judicii, qua suscitabuntur omnes mortui. Unde S. Chrys. Cyrill. Theoph. Euthym. asserunt Christum hic reipsa monstrare voluisse quod dixerat c. 5. 25. *Venit hora, et nunc est, quando mortui audiunt vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent.* Audi S. Ambros. l. de Fide resurrectionis : *Ostendit tibi Dominus quamadmodum resurgas. Non enim unum Lazarum, sed fidem omnium suscitavit. Quod si credas cum legis, mens quoque tua, quæ mortua fuerat, in illo Lazaro reviviscit. Quid enim sibi vult, quod Dominus ad monumentum accessit, magna voce clamavit: Lazare exi foras, nisi ut futuræ resurrectionis specimen præstaret, exemplum ederet? cur voce clamavit, quasi spiritu non soleat operari, quasi tacitus non soleat imperare? sed ut illud ostenderet, quod scriptum est : Quoniam in momento oculi, in novissima tuba surgent incorrupti.*

Tropolog. magna vox Christi significat magnum impulsum gratiæ excitantis, qua opus est ut peccator è consuetudine peccati, in qua sepultus jacet, ad gratiam et novam vitam evocetur. Ita S. Aug. cujus verba recitavi vers. 39. Hinc illud Pauli Ephes. 5. 14. *Surge qui dormis, et exurge à mortuis, et illuminabit te Christus.*

LAZARE.] Vocat eum nomine proprio, *Ne, ut* ait S. Ambr. de Fide resurrect. *alius resuscitatus pro alio videretur, aut fortuita magis resurrectio, quam imperata :* Rursum mortuum quasi viventem compellat, quia Deo etiam omnes mortui vivunt, ait S. Chrysost. Theophyl. Euthymius.

VENI FORAS.] Non quasi jam ante resurrexeris, et nunc tantum foras extra sepulchrum proditurus sis; uti hinc male collegit Orig. Sed, *veni foras*, id est, resurge, redi ex atris et arcanis mortis et inferni antris; redi, ô Lazari anima, ex intimis limbi patrum sinimus in corpus hoc, indeque in vitam, auram, et lucem hanc omnibus viventibus communem.

Tropol. audi S. Greg. hom. 26. *Veni foras: Omnis quippe peccator, dum culpam suam intra conscientiam abscondit, introrsum latet, in suis penetralibus occultatur : sed mortuus venit foras, cum peccator nequitias suas sponte confitetur. Lazaro ergo dicitur, Veni foras : ac si aperte cuilibet mortuo in culpa diceretur : Cur reatum tuum intra conscientiam tuam abscondis? foras jam per confessionem egredere, qui apud te interius per negationem lates. Veniat itaque foras mortuus, id est culpam confiteatur peccator. Venientem vero foras solvant discipuli, ut pastores Ecclesiæ ei pœnam debeant amovere, quam meruit, qui non erubuit confiteri quod fecit.*

Paulo aliter S. Bern. serm. 4. de Assumpt. *Lazare veni foras*, q. d. *Quousque conscientiæ tuæ caligo te detinet? quamdiu in cubiculo tuo corde compungeris? Veni foras, procede, respira in luce miserationum mearum. Hoc enim est quod in Propheta legisti : Infrenabo os tuum laude mea, ne pereas.*

44. ET STATIM PRODIIT QUI FUERAT MORTUUS, LIGATUS PEDES ET MANUS INSTITIS.] *Statim.* Notatur vis vocis Christi, quæ celerrime mortuum suscitavit, ut dictum foret factum.

INSTITIS.] Græce] κειρίαις id est fasciis funereis et sepulchralibus. Ita Syrus, quibus manus et pedes mortui constringuntur, ut in loculum arctum inferri, ibique apte componi possint. Arabicus vertit, *linteaminibus;* Nonnus, *à pede usque ad caput constrictum complicatis totum corpus habebat fasciis sepulchralibus.* Porro instita proprie est tenuissima fasciola, quæ stolæ extremitatem ambibat, eique subsuebatur, qua honestæ matronæ utebantur. Unde Horat. lib. 1. Serm. satyra 2.

Quarum subsuta talos tegat instita veste.

ET FACIES ILLIUS SUDARIO ERAT LIGATA,] more Judæorum, ut mortuus significaretur, ac ne cui facies pallida et horrida horrorem incuteret.

Quæres, cur Christus mortuum suscitans, non simul vincula ejus dissolvit?

Resp. Primo, SS. Aug. Chrysost. Cyrill. Leont. et alii, ut Judæi viderent eumdem Lazarum suscitari, qui paulo ante ut mortuus, ab ipsis fuerat fasciis et sudario obvolutus; non vero esse phantasma, vel virum quempiam in sepulchro absconditum, ad fucum faciendum.

Secundo, ut duplex esset miraculum : primum enim fuit mortui suscitatio : secundum, quod mortuus suscitatus quidem, sed adhuc pedibus colligatus, et faciem obvolutus, directe tamen ambularet, et extra sepulchrum recta ad Christum pergeret. Ita Chrysost. et Theophyl.

Tropol. S. August. tract. 49. *Processit, ait, et adhuc ligatus est, adhuc involutus; tamen jam foras processit. Quid significat? Quando contemnis, mortuus jaces; et si tanta, quanta dixi, contemnis, sepultus jaces; quando confiteris, procedis. Quid est enim procedere, nisi ab occulto velut exeundo te manifestari? sed ut confitearis Deus facit, magna voce clamando, id est magna gratia vocando.*

Rursum S. Greg. 4. Mor. c. 25. *Redemptor noster, ait, puellam in domo, juvenem extra portam, in sepulchro autem Lazarum suscitavit. Adhuc quippe quasi mortuus jacet in domo, qui latet in peccato. Jam quasi extra portam adducitur, cujus iniquitas usque ad inverecundiam publicæ perpetrationis aperitur. Sepulturæ vero aggere premitur, qui in perpetratione nequitiæ etiam usu consuetudinis pressus gravatur. Sed hos ad vitam miseratus revocat, quia plerumque divina gratia non solum in occultis, sed etiam in apertis iniquitatibus mortuos, et mole pravæ consuetudinis pressos, respectus sui lumine illustrat.*

Anagog. S. Aug. lib. 83. Quæst. quæst. 65. Lazarus, inquit, exiens de monumento, est anima recedens à carnalibus vitiis, sed ligata, id est nondum aliena à molestiis carnis, dum in corpore vivit; facies sudario est tecta : plena enim cognitio in hac vita haberi non potest: sed dicitur, *Solvite eum :* post hanc enim vitam auferentur velamina, ut facie ad faciem videamus.

45. DIXIT EIS JESUS : SOLVITE EUM, ET SINITE ABIRE,] domum suam. Jussit hoc Christus Judæis, ut ipsi Lazarum contrectantes, miraculum à se factum, ejusque suscitationem quasi manibus tangerent et palparent. Ita S. Chrys. Theoph. Euthym.

Symbol. Christus peccatores peccatorum funibus constrictos mittit ad Apostolos et sacerdotes, ut ab iis solvantur et absolvantur, dicens: *Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta*

et in cœlis, Matth. 18. 18. Ita S. Aug. *Quid*, ait, *est Solvite et sinite abire? quæ solveritis in terra, soluta erunt et in cœlo.* Sic et Beda, Rupert. et S. Gregorius hom. 26. in Evang. et lib. 21. Moral. c. 9.

Porro advertit S. Gregor. Christum prius suscitasse Lazarum ad vitam, deinde misisse eum solvendum ad discipulos, ut significaretur peccatorem prius debere excitari à Christo ad pœnitentiam, et propositum novœ vitæ, deinde à peccatis absolvi ab Apostolis. Addit S. Gregor. optandum esse, ut Christus prius eum per actum contritionis perfectæ vivificet et justificet, culpamque aboleat, ac deinde eum sacerdotes à pœna absolvant. Verum hoc rarum est, nec necessarium. Multi enim non contriti, sed attriti dumtaxat peccata sua confitentur sacerdoti, qui ab eo vi Sacramenti absolvuntur tam à culpa, quam à pœna.

Denique Lazarum ingentes egisse gratias Christo (etsi id sileat Joannes) nulli est dubium: nam et vitam, quam ab ipso acceperat, eidem dedicavit factus ejus discipulus, prædicator et Episcopus Massiliensis. Unde ut talis catalogo Sanctorum asscriptus legitur in Martyrol. Rom. die 17. Decembris, atque in ejus honorem magnificam basilicam extruxit Leo VI. Imper. teste Zonara l. 3. Vitam ejus ex actis S. Marthæ, Magdalenæ, et Maximini collectam, paucis ita describit Petrus de Natal. Episcopus Esquilinus l. 1. Catal. Sanctor. c. 72. *Lazarus Episcopus, frater Marthæ et Mariæ Magdalenæ, nobilis, de genere Judæorum, dives ac præpotens, patre Syro, matre Eucharia exortus: quatriduanus defunctus à Domino ex mortuis suscitatus, discipulus Christi, et Apostolorum consocius fuit, et in die Pentecostes unus ex numero centum viginti discipulorum extitit, in quos Spiritus sanctus corporaliter effusus est. Et deinde una cum ceteris prædicationi verbi Domini instabat, distractisque omnibus, sicut et ceteri, pretium Apostolorum pedibus præsentavit, et Apostolicam vitam et formam assumpsit. Verum persecutione Judæorum, quæ facta est post Stephani lapidationem, ita cuncti discipuli dispergerentur per civitates præter Apostolos, ut dicitur Actuum* 8. *ipse una cum sororibus suis, et S. Maximino, et S. Cœlidonio, qui fuerat cœcus à nativitate, et cum Marcella pedissequa Marthæ, naviculæ sine remo vel duce impositi sunt, et mari expositi, à Judæorum finibus expulsi. Qui Deo duce Massimiliam pervenerunt; ubi prædicante Magdalena, et omni provincia ad Deum conversa, ipse anno* 14. *à clero et populo Episcopus Massiliensis constitus est. Et postquam Magdalena deserta montium petiit, ipse Massiliæ degens Dei populum feliciter gubernavit, ubi et in Domino requievit* 16. *Kal. Januarii; cujus ibidem in matrice Ecclesiæ caput ostenditur. Dicitur quod Lazarus à Domino suscitatus, confestim Christum interrogavit, an eum iterum mori oporteret: et quod de cetero nunquam risit.*

45. Multi ergo ex Judæis, qui venerant ad Mariam et Martham, et viderant quæ fecit Jesus, crediderunt in eum.] Evidentia enim et magnitudine tam miraculosæ suscitationis Lazari convincebantur Jesum esse Prophetam, imo Messiam, uti ipse profitebatur.

46. Quidam autem ex ipsis abierunt ad Pharisæos, et dixerunt eis quæ fecit Jesus.] Dubitat S. Aug. an bono animo, an malo id fecerint: sive annunciando ut crederent, sive prodendo ut sævirent, ait Glossa: poterant enim bono id facere, scilicet hac mente, ut Pharisæos, si non ad Christi fidem, certe ad mitiorem in Christum animum inflecterent, uti opinatur Orig. Verum alii passim censent id eos malo animo fecisse: quare visa Lazari suscitatione non crediderunt (S. Joannes enim opponit hos iis qui crediderunt v. præced.) in Christum, imo non crediderunt verum esse miraculum, sed magicum et præstigiosum, uti nunc hæretici, cum vident miracula B. Virginis Lauretanæ, vel Sichenensis, eadem calumniantur, dicuntque esse vel conficta, vel præstigiosa. Probabiliter suspicatur Euthym. hos Christi delatores fuisse illos, qui v. 37. dixerant: *Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur?* Quid ergo intendebant hac sua denuntiatione? Primo, Pharisæorum gratiam captare, male de Christo, et hoc ejus miraculo loquendo, ait Cyrill. Secundo, calumniari hanc suscitationem, quasi præstigiosam, ac Christum quasi præstigiatorem accusare, ait Euthym. Tertio, per hanc suscitationem, Pharisæorum invidiam et indignationem in Christum magis accendere, ait Rupert. Unde et mox Pharisæi coacto concilio Jesum occidendum decreverunt. Addit Theoph. et Leont. intendisse eos Christum accusare quasi sacrilegum, eo quod mortui corpus effodisset. Magna ergo fuit eorum malitia et malignitas, qua Christo pro tanto beneficio, tantum maleficium, pro miraculo blasphemiam, pro vita mortem rependerunt, eumque Pharisæis ad crucem damnandum objecerunt et adegerunt.

47. Collegerunt (convocarunt) ergo pontifices et Pharisæi concilium, et dicebant: Quid facimus (quid facere nos oportet? Syrus, *quid agemus?*) quia hic homo signa multa facit?] Debebant ipsi ex tot Jesu signis et miraculis convinci, et credere ipsum esse Messiam Dei filium, sed odio et invidia excæcati, contrarium dicunt et agunt, unde nec nominare eum dignantur, sed dicunt: *Hic homo*, quasi merus et vilis esset homo (hominem adhuc vocant, ait Chrys. qui tantam deitatis ejus demonstrationem susceperant) ac de ejus cæde deliberant, eisque vitam eripere destinant, qui Lazaro vitam reddiderat, et à quo vitam æternam petere et sperare debebant. Ita S. Chrysost. Cyrill. Theophyl. *Non dicebant: Credamus*, ait S. August., *plus enim perditi homines cogitabant, quomodo nocerent ut perderent, quam quomodo sibi consulerent, ne perirent.* Infatuatum est ergo insipiens cor eorum, quo sibi totique suæ Judæorum nationi exitium præsens et æternum accersiverunt.

Quanta insipientia, ait Origen. et cæcitas, qui cum testificentur multa peregisse miracula, se putent contra illum posse aliquid, quasi ab eorum insidiis se non possit eximere.

48. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: et venient Romani, et tollent locum nostrum, et gentem.] q. d. Romani perdent Judæam, totamque gentem Judaicam. S. Chrys. et Theoph. per *locum* accipiunt Hierosolymam metropolim Judææ, indeque totum ejus regnum. Maldonat. vero accipit templum: hoc enim cum suis victimis et lucris eripi sibi à Romanis metuebant pontifices.

Omnes credent in eum.] Vide hic invidiæ genium, et effectum ipsa condignum: pontifices volentes Christi gloriam obscurare, eam magis

illustrant, dicendo quod omnes in eum credituri sint. Cur ergo vos quoque in eum non creditis? Audi S. Greg. l. 6. Moral. c. 13. *Intulerunt ei mortem, ut ab eo absconderent fidelium devotionem: sed fides inde crevit, unde se hanc extinguere infidelium crudelitas credidit.*

Et venient Romani, et tollent (Vatabl. *transferent nos alio*) locum nostrum, et gentem.] Nonnulli opinantur eos hoc sentire, q. d. Si omnes credant in Jesum, omnes à nobis, nostroque Judaismo, Synagoga et republica ad eum abibunt, et sic nullus erit, qui pro nobis contra Romanos nobis jugum inducere volentes depugnet. Unde S. Aug. *Timebant, ait, ne, si omnes in Christum crederent, nemo maneret, qui contra Romanos civitatem, templumque defenderet. Temporalia ergo perdere timuerunt, et vitam æternam non cogitaverunt, ac sic utrumque amiserunt. Tulerunt autem Romani et locum et gentem, expugnando et transferendo.*

Verisimilius alii, q. d. Si omnes credant Jesum esse Messiam regem Judæorum, irritabuntur contra nos Romani Judææ domini, quod nobis novum regem et Messiam, puta Jesum creaverimus, ac à Cæsare Tiberio ad eum defecerimus: quare armati venient et tollent, græce, ἀροῦσι, id est capient, vastabunt et perdent Hierosolymam et Judæam, cum tota Judæorum gente et republica. Ita Chrysost. Volebant, inquit, populum concitare, ut periclitaturum ex suspicione tyrannidis. q. d. Si Romani viderint Jesum turbas ducentem, suspicabuntur tyrannidem, et destruent civitatem. At quos Christus armigeros circumducebat et equites? Verum livor et odium excæcabat eos, ut plane errarent et paralogizarent. Nam Primo, Jesus erat rex Judæorum, non temporalis, sed spiritalis, qui regnum temporale Cæsaris non tangebat, imo augebat. Dabat enim ei tributum, aliisque dandum esse docebat, adeoque cum populus eum regem temporalem creare vellet, aufugit, Joan. 6. 15. Secundo, Judæi pluris facere debebant salutem animæ æternam, quam temporalem corporis. Quare potius perdere debuissent corpus, quam animam; potius Judæam, quam cœlum. Adde: Christus, si in se credidissent, ab eis omne malum, etiam temporale, avertisset. Tertio, si credidissent in Jesum, ab eo didicissent obedire Romanis, quasi rerum dominis, eisque tributa pendere: quare à Romanis nil eis metuendum fuisset. Quarto, ideo Romani perdiderunt Judæam, quia ipsi suum occiderunt Messiam, justa Numinis vindicta, uti censuit ipse Titus eorum eversor, teste Josepho. Ita S. Chrys. Cyrill. Euth. Theoph. qui et addunt, pontifices non vere hoc in animo sensisse, nec metuisse Romanorum adventum et excidium propter Jesum, sed idipsum tantum invidiæ et odio suo in Jesum, quasi velum prætexuisse. Porro ipsi excæcati occidentes Jesum, in Romanorum gladium et excidium, ac, quod magis est, in mortem æternam et gehennam incurrerunt.

Sic hodie Machiavelistæ et Politici, qui politiam præferunt religioni, regnum fidei, rempub. Ecclesiæ, et bona terrena cœlestibus, temporalia æternis, utraque perdunt, uti recte advertit S. Aug. Illustre exemplum hoc sæculo fuit Volsæus, qui offensus Carolo V. suasit Henrico VIII. Angliæ regi, ut Catharinam uxorem Caroli amitam repudiaret, quod ipsum desiderare sciebat; sed tandem ipse justo Dei judicio in Henrici indignationem incidit, ac ab eo captus, dixit: *Juste hæc patior, quia dum regis gratiam cum offensa Dei aucupatus sum, Dei gratiam amisi, nec regis gratiam acquisivi.* Ita Sander. in Schism. Anglican. Hi ergo hinc discant, quod fides et pietas non tollunt politiam et regnum temporale, sed potius conservant et augent: infidelitas vero et impietas illud evertunt. Unde notat Chrys. hom. 6. Judæos à Deo non fuisse punitos, nisi cum Dei fidem et cultum deseruerunt, idque probat ex historia Achior. Judith c. 5.

49. Unus autem ex ipsis, Caiphas nomine, cum esset pontifex anni illius, dixit illis.] Consultantibus ceteris, nec quid facto opus esset invenientibus, vel definientibus, Caiphas quasi pontifex consilium suggerit, et rem totam definit. Dicitur autem *pontifex anni illius*, quia cum ex lege Exodi 28. deberet pontificatus durare pontifici usque ad mortem, ac post eam in filium primogenitum, jure quasi hæreditario derivari; Romani præsides eos crebro mutabant vel pro arbitrio, vel accepto ab ambientibus pretio. Audi Josephum l. 18. Antiq. c. 3. Augusto Cæsari in imperio successit Tiberius: *A quo, ait, quintus Judæorum præses missus est in Annii Rufi locum Valerius Gratus. Hic adempto Anano sacerdotio Ismaelem Fabi filium jussit esse pontificem: quo paulo post dejecto, in Eleazarum Anani pontificis filium eum honorem transtulit. Elapso deinde anno, et hunc redegit in ordinem, et Simoni Camithi filio pontificatum tribuit, hic quoque anno in hac dignitate exacto, jussus est eam cedere Josepho, qui cognominabatur Caiphas.*

Non ergo annuus apud Judæos erat pontificatus, ut ex hoc loco colligere videtur S. Aug. sed per annos plures vel pauciores, imo per eumdem annum subinde mutabatur.

Porro *Caiphas*, ait Pagnin. hebr. idem est quod *vomens ore* (קאה *kaa* enim est vomere, פה *pe* est os) vel *sagax investigator* et scrutator. Apte quia evomuit hic impiam in Christum sententiam, ejusque sagax fuit scrutator et inventor.

50. Vos nescitis quidquam, nec cogitatis quia expedit vobis ut unus homo moriatur pro populo, et non tota gens pereat.] q. d. Vos quasi plebeii et privati estis bardi et stipites, nil hac in re intelligitis, nec quid facto sit opus cognoscitis, nil expeditis, nil definitis, nullum consilium congruum suggeritis, sed ego quasi pontifex à Deo illuminatus, rem verbo expedio, consilium optimum do, et rem totam definio, dicendo: *Expedit ut unus homo*, puta Jesus, licet de nullo crimine accusatus, imo innocens et Propheta, ac tanti miraculi opifex, *moriatur* (occidatur à nobis) *pro populo*, ut scilicet populus propter eum non periclitetur apud Romanos; ne videlicet Romani propter Jesum, quasi Messiam et regem Judæorum, tollant eorum locum et gentem, itaque gens tota non pereat, sed eo sublato incolumis salvaque consistat. Hoc ergo fuit impium, falsum et injustum judicium Caiphæ, scilicet expedire ad salutem populi, ut Christus innocens occideretur, ne propter eum Romani Judæam et Judæos vastarent. Ratio ejus erat, quia præstat unum perire, quam multos, juxta illud: Satius est ut pereat unus, quam unitas et communitas. q. d. Quid ergo cunctamini? quid deliberatis? mihi non est dubium

expedire unum Jesum pro omnibus Judæis mori. Ita Toletus, Jansen. Maldon. et alii.

Symbol. Origenes, Nil noverant, inquit, qui Jesum non noverant, juxta illud:

Si Jesum noscis, satis est, si cetera nescis.
Si Jesum nescis, nil est, si cetera noscis.

51. HOC AUTEM A SEMETIPSO NON DIXIT: SED, CUM ESSET PONTIFEX ANNI ILLIUS, PROPHETAVIT, QUOD JESUS MORITURUS ERAT PRO GENTE] Judæorum. Nota, Caipham cum aliis principibus sacerdotum Christo infensissimum, ex privato in eum odio idem voluisse clare dicere, quod alii tacite innuebant, sed non exprimebant, scilicet Christum esse tollendum è medio pro salute populi, ne à Romanis invaderetur, uti jam dixi: sed Spiritus illi volenti hoc eloqui, quasi pontifici et capiti Ecclesiæ, ea verba objecit, quibus contrarium potius diceret, et verissimam in Christum fidem confirmaret et definiret, scilicet expedire ut Christus pro populo, id est pro salute populi moreretur, ac morte sua quasi dato pretio eumdem à peccato, diabolo, morte et gehenna redimeret, ne alioqui ille periret in æternum. Hoc enim verba Caiphæ proprie et præcise significant: alioqui enim secundum impiam in Christum Caiphæ mentem, ipse potius dicere debuisset sic: Expedit ut unus Jesus moriatur præ toto populo, vel potius quam totus populus; jam autem non dicit *præ*, sed *pro populo*: quod proprie significat pro salute populi, ut salvet populum: ac licet hoc Caiphas non intelligeret, multo minus intenderet; solerter tamen id suggerente Spiritu sancto advertit hic S. Joannes, et sicut ipse advertit, sic et alii viri sinceri et probi Caipham audientes, idipsum tunc advertere potuerunt, æque ac nos advertimus. Hinc disce, quantam curam habeat Deus Ecclesiæ, quamque assistat Pontifici, qui ejus est caput, præsertim in lege nova, quam instituit, sanxit, regitque Christus, quasi ejus caput et sponsus, ne scilicet Ecclesia Christi sponsa à fide et veritate aberret.

Porro, quia Caiphas hoc mysterium non intellexit, hinc proprie Propheta non fuit, ut notat Origenes, quia Spiritus sanctus per os ejus locutus est, sicut angelus locutus est Balaam impio per os asinæ, Numer. 22. et seq. Caiphas ergo scelestissime verba Spiritus sancti detorsit ad necem Christi. Intendit enim dicere expedire ut Christus tolleretur, ne Judæi per eum Romanos Cæsares et præsides offenderent. Unde S. Chrysost. ait Spiritum sanctum Caiphæ linguam, non cor movisse.

Dices: Ergo Caiphas hic erravit in fide. Resp. nego consequentiam, imo veram fidem definivit, scilicet expedire ut Christus pro salute mundi moreretur, uti jam dixi; esto id ipse non intelligeret, nec dicere intenderet: intendebat enim Christum esse tollendum, ne propter eum populus à Romanis vastaretur, qua in re licet erraret contra justitiam et pietatem, non tamen contra fidem. Error enim hic versabatur circa factum politicum, scilicet an Christus esset occidendus pro statu politico, nec ne. Adde, pontifex Judaicus non habebat illam infallibilem assistentiam Spiritus sancti, quam à Christo, et post Christum habent Pontifices Christiani; præsertim cum jam Synagoga Judæorum præsente Christo cadere inciperet, et ejus loco surgeret et succederet Ecclesia Christi. Unde paulo post Caiphas cum toto concilio Sanedrim, Jesum quasi pseudo-messiam reum mortis proclamavit; qui erat error in fide: quare tunc desiit eorum Synagoga esse Ecclesia Dei, cœpitque esse Synagoga Satanæ, dum Christum à Deo missum negavit et occidit: de quo Matth. 27. v. 1. et seq.

Denique prophetia hæc Caiphæ fuit de morte Jesu certo futura, certo, inquam, in causis. Intendebat enim Spiritus sanctus hoc per os ejus significare, scilicet expedire ut Christus moreretur pro salute hominum, ac pro ea certo moriturum, ex odio, prava mente, et sententia Caiphæ, ejusque sociorum, quam hic vultu et gestu satis ostenderunt. Unde paulo post Jesus reipsa ab eis occisus est et mortuus. Quare quidquid hic fuit prophetiæ, non meritis Caiphæ, sed pontificali ejus officio dedit Spiritus sanctus. Ita S. Aug. Chrys. Cyrill. Theoph. Eutym. Beda, et ceteri.

52. ET NON TANTUM PRO GENTE (sua Judaica) SED UT FILIOS DEI, QUI ERANT DISPERSI, CONGREGARET IN UNUM.] q. d. Expedit mori Christum, non tantum pro sua gente, et nostra, id est pro Judæis, sed etiam pro Gentibus universis credituris in Christum, ac per totum mundum dispersis. Hi enim vocantur *filii Dei*, non jam actu et reipsa, sed in Dei præscientia et prædestinatione: quia scilicet per Dei gratiam futuri erant fideles et sancti, ideoque filii Dei. Ita S. Aug. et Chrys. Hoc est quod prædixit Christus c. 10. 16. *Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili* (ex Synagog. Jud.) *et illas oportet me adducere, et fiet unum ovile, et unus pastor.*

53. AB ILLO ERGO DIE (græc. *hora*) COGITAVERUNT UT INTERFICERENT EUM.] Ecce hic clare patet iniqua mens, intentio et sententia Caiphæ et sociorum. Pro *cogitaverunt*, græce est, συνεβουλεύσαντο, quod nonnulli vertunt, *consultabant.* Ita Vatabl. Arabic. *consuluerunt*; melius Cyrill. Leont. et Chrysost. *consultationem finierunt, et firmarunt communi decreto, et quasi senatus consulto.* Unde noster vertit, *cogitaverunt*, id est decreverunt; Syrus, *machinabantur, ut eum interficerent.*

54. JESUS ERGO JAM NON IN PALAM (græce, ἐν παῤῥησίᾳ, id est, libere aperte, publice) AMBULABAT.] Audi Cyrill. *Tanquam Deus, quid de se statuissent Judæi, nemine nuntiante cognovit, tanquam homo se subduxit,* quia necdum venerat hora mortis ejus à Patre decreta. Fecit hoc ut nobis exemplum daret, per fugam pericula vitæ declinandi. Ita idem Cyrill. Theoph. Origen. Aug. Beda. Rupert.

SED ABIIT IN REGIONEM JUXTA DESERTUM, IN CIVITATEM QUÆ DICITUR EPHREM, ET IBI MORABATUR CUM DISCIPULIS SUIS.] *Ephrem* idem est quod *Ephraim:* græci enim pro *Ephraim* dicunt *Ephrem*, ut ps. 77. *Filii Ephrem intendentes, et mittentes arcum.* Leontius opinatur Ephrem esse Bethleem, in qua natus erat Christus: sed hoc parum est verisimile, quia Bethleem erat vicina Jerusalem, et ibi maxime à pontificibus se quærendum sciebat Jesus. S. Hier. in Locis Hebr. et ex eo Jansen. putant *Ephrem* esse *Ephron*, de quo 2. Paral. 13. 19. sed ibi Ephron scribitur per *ain* et *nun;* Ephraim vero sive Ephrem scribitur per *aleph* et *mem.* Ribera et alii putant Ephrem sitam fuisse supra Jericho, juxta ejus desertum: Adrichom. vero pag. 26. num. 40. Ephrem collocat in quinto milliario Bethelis versus

Orientem, septem horis distantem à Jerusalem, juxta desertum Hai, non longe à torrente Carib, ad quem Elias fugiens Jezabel secessit, ibique pastus fuit à corvis, 3. Reg. 17. Successit eo Jesus, tum ut iras pontificum ad tempus declinaret, tum ut in hoc secessu orationi et contemplationi vacans, animaret et armaret se ad instantem mortem, et arduum cum pontificibus; imo cum Lucifero in cruce duellum. Hinc *Ephraim* et *Ephrem* hebr. idem est quod fertilitas, ac Christi typus fuit Ephraim filius Joseph, cui pater hoc nomen indidit, vaticinando dicens: *Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ*, Genes. 41. 52. sic enim crevit Christus in terra, quam sterilem ipse fertilem virtutum et Sanctorum effecit.

Hinc Ephraim symbolice typus est Ecclesiæ Gentium, quæ fructum hunc copiosum protulit. Ita Orig. *Conversabatur Jesus*, ait, *dudum inter Judæos, Verbum scilicet divinum per Prophetas; sed abiit, nec est apud illos; accessit autem ad villam, quæ est prope desertum, de qua dicitur: Multi filii desertæ magis quam conjugatæ: interpretatur autem Ephrem fertilitas. Fuit vero Ephraim frater Manasse, senioris populi oblivioni traditi: post populum enim oblivioni datum prætermissum, prodiit ex Gentibus abundantia. Discedens ergo Dominus à Judæis, venit in terram totius orbis, prope desertam Ecclesiam, quæ dicitur civitas fœcunda, ibique moratur cum discipulis usque nunc.*

Tropologice, Ephrem sita juxta desertum, symbolum est animæ sanctæ vacantis solitudini et orationi: hæc enim fit Ephrem, id est fructifera bonorum operum: quare in ea per gratiam suam copiosam commoratur Jesus.

55. Proximum autem erat Pascha Judæorum,] scilicet ultimum Pascha Christi, quo ipse quasi agnus paschalis in cruce immolatus est pro salute mundi, ideoque illud avide expectabat. Syri pro *Pascha* dicunt *Pezcho*, quod interpretantur *hilaritas*, quia erat hoc festum ceteris hilarius, æque ac Christianis summe est hilare, ob Christi in eo factam in cruce redemptionem nostram, ac resurrectionem.

Et ascenderunt multi Hierosolymam de regione (de vicinis oppidis, pagis et vicis, ita Syrus) ante Pascha ut sanctificarent seipsos,] id est, ut sacrificiis et cæremoniis purgarent se ab omnibus immunditiis legis, ac orationibus et sacrificiis se præpararent ad Pascha rite celebrandum et comedendum, ut ait S. Thomas et Jansen. et ideo aliquot diebus ante pascha erant in Jerusalem.

56. Quærebant ergo Jesum: et colloquebantur ad invicem, in templo stantes: Quid putatis quia non venit ad diem festum? Dederant autem pontifices et Pharisæi mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit, indicet, ut apprehendant eum.] *Quia* (quod) *non venit?* græce, ὅτι οὐ μὴ ἔλθῃ, quod Cyrill. Leont. et Vatabl. vertunt negative, *quod non venerit.* S. Chrysos. vero, Theophyl. et Maldon. vertunt dubitative, *num venturum non esse ad diem festum?* accedit Syrus, *quid putatis non venturum esse ad festum;* et Arabic. *videturne vobis ipsum non venire ad festivitatem?* Cyrill. putat hanc esse interrogationem eorum, qui in Christum credebant, qui non credentibus interrogando dicebant: Quare Jesus de more non venit ad commune hoc Paschæ festum? Utique quia ut Deus præsentit sibi in eo à Scribis parari insidias. Planius S. August. Chrysost. Beda, Theophyl. Rupert. Euthym. censent hanc esse interrogationem pontificum, Pharisæorum, eorumque asseclarum et ministrorum, qui Jesum comprehendere decreverant, ideoque indignantes rogare: Cur Jesus non venit ad festum Paschæ? Itane hoc festum non celebrabit? Itane erit legis contemptor et violator, uti nos ei objicimus? cur diebus hisce paschæ præviis non comparet, ut se cum ceteris purificet, et ad tantum festum comparet?

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Jesus Bethaniæ convivio excipitur, in quo Magdalena ungit Christum, qui contra murmur Judæis eam defendit. Secundo, v. 12. Christus postero die, id est in Dominica palmarum, vectus asino, cum pompa quasi Messias Jerusalem ingreditur. Tertio, v. 24. per parabolam grani frumenti, quod moriens copiose resurgit, prædicit instantem sibi passionem, et vox de coelo eum clarificat, ut exaltatus a terra omnia trahat ad seipsum. Quarto, v. 37. narrat Judæos per tot signa Christi non credidisse in eum; nonnullos tamen occulte credidisse.

1. JESUS ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat
mortuus, quem suscitavit Jesus. 2. Fecerunt autem ei cœnam ibi: et
Martha ministrabat, Lazarus vero unus erat ex discumbentibus cum
eo. 3. Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici, pretiosi, et
unxit pedes Jesu, et extersit pedes ejus capillis suis: et domus impleta
est ex odore unguenti. 4. Dixit ergo unus ex discipulis ejus, Judas
Iscariotes, qui erat eum traditurus: 5. Quare hoc unguentum non
væniit trecentis denariis, et datum est egenis? 6. Dixit autem hoc, non quia de egenis per-

tinebat ad eum, sed quia fur erat, et loculos habens, ea quæ mittebantur, portabat.
7. Dixit ergo Jesus : Sinite illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud. 8. Pauperes enim
semper habetis vobiscum : me autem non semper habetis. 9. Cognovit ergo turba multa
ex Judæis, quia illic est : et venerunt, non propter Jesum tantum, sed ut Lazarum vide-
rent, quem suscitavit à mortuis. 10. Cogitaverunt autem principes sacerdotum, ut et
Lazarum interficerent : 11. quia multi propter illum abibant ex Judæis, et credebant in
Jesum. 12. In crastinum autem, turba multa, quæ venerat ad diem festum, cum audissent
quia venit Jesus Hierosolymam : 13. acceperunt ramos palmarum, et processerunt obviam
ei, et clamabant : Hosanna benedictus, qui venit in nomine Domini, Rex Israel. 14. Et
invenit Jesus asellum, et sedit super eum, sicut scriptum est : 15. Noli timere filia Sion :
ecce rex tuus venit sedens super pullum asinæ. 16. Hæc non cognoverunt discipuli ejus
primum : sed quando glorificatus est Jesus, tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de
eo, et hæc fecerunt ei. 17. Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo quando
Lazarum vocavit de monumento, et suscitavit eum à mortuis. 18. Proptera et obviam
venit ei turba : quia audierunt eum fecisse hoc signum. 19. Pharisæi ergo dixerunt ad
semetipsos : Videtis quia nihil proficimus? ecce mundus totus post eum abiit. 20. Erant
autem quidam Gentiles, ex his qui ascenderant ut adorarent in die festo. 21. Hi ergo
accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaida Galilææ, et rogabant eum, dicentes :
Domine, volumus Jesum videre. 22. Venit Philippus, et dicit Andreæ : Andreas rursum
et Philippus dixerunt Jesu. 23. Jesus autem respondit eis, dicens : Venit hora, ut clarifi-
cetur Filius hominis. 24. Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram,
mortuum fuerit, 25. ipsum solum manet : si autem mortuum fuerit, multum fructum
affert. Qui amat animam suam, perdet eam : et qui odit animam suam in hoc mundo, in
vitam æternam custodit eam. 26. Si quis mihi ministrat, me sequatur, et ubi sum ego, illic
et minister meus erit. Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus. 27. Nunc
anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater, salvifica me ex hac hora. Sed propterea veni
in horam hanc. 28. Pater clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de cœlo : Et clarificavi, et
iterum clarificabo. 29. Turba ergo, quæ stabat, et audierat, dicebat tonitruum esse factum.
Alii dicebant : Angelus ei locutus est. 30. Respondit Jesus, et dixit : Non propter me hæc
vox venit, sed propter vos. 31. Nunc judicium est mundi : nunc princeps hujus mundi
ejicietur foras. 32. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. 33. (Hoc
autem dicebat, significans qua morte esset moriturus. 34. Respondit ei turba : Nos audi-
vimus ex lege, quia Christus manet in æternum : et quomodo tu dicis, Oportet exaltari
Filium hominis? Quis est iste Filius hominis? 35. Dixit ergo eis Jesus : Adhuc modicum,
lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant :
et qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. 36. Dum lucem habetis, credite in lucem,
ut filii lucis sitis. Hæc locutus est Jesus : et abiit, et abscondit se ab eis. 37. Cum
autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum : 38. ut sermo Isaiæ prophetæ
impleretur, quem dixit : Domine, quis credidit auditui nostro? et brachium Domini
cui revelatum est? 39. Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias :
40. Excæcavit oculos eorum, et induravit cor eorum : ut non videant oculis, et non
intelligant corde, et convertantur, et sanem eos. 41. Hæc dixit Isaias, quando vidit
gloriam ejus, et locutus est de eo. 42. Verumtamen et ex principibus multi crediderunt
in eum : sed propter Pharisæos non confitebantur, ut è synagoga non ejicerentur.
43. Dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei. 44. Jesus autem
clamavit, et dixit : Qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui misit me. 45. Et
qui videt me, videt eum, qui misit me. 46. Ego lux in mundum veni : ut omnis, qui credit
in me, in tenebris non maneat. 47. Et si quis audierit verba mea, et non custodierit : ego
non judico eum, non enim veni ut judicem mundum, sed ut salvificem mundum. 48. Qui
spernit me, et non accipit verba mea : habet qui judicet eum : sermo, quem locutus sum,
ille judicabit eum in novissimo die. 49. Quia ego ex meipso non sum locutus, sed qui misit
me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, et quid loquar. 50. Et scio quia manda
tum ejus vita æterna est. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.

1. Jesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitavit Jesus.] Jesus ex Ephrem, instante Paschate, quo sibi moriendum erat in cruce, venit in Bethaniam, ut ad mortem se pararet, imo morti se offerret, ejusque occasionem daret per Judæ proditoris avaritiam. To *ergo* dat causam, cur Jesus non Jerusalem, sed Bethaniam primo venerit, q. d. Cum pontifices cap. præced. vers. ultim. mandatum dedissent ut Jesus apprehenderetur, ipse id spiritu divino sciens, à Jerusalem divertit, ac Bethaniam venit, ubi Lazarum suscitaverat, et multos benevolos habebat, ideoque apud eos secure degere poterat, ut inde quasi agnus paschalis immolandus pro salute mundi, paulo post in Dominica palmarum Jerusalem solemni pompa ingrederetur.

Porro Bethania, quæ adjacet monti Oliveti, hebr. idem est quod domus obedientiæ, ex qua Christus ire voluit in Jerusalem ad crucem. Unde Glossa : Venit, ait, in Bethaniam, id est domum obedientiæ, ipse Patri obediens usque ad mortem, obedientiam docens Ecclesiam quæ est in Monte olei, id est misericordiæ, nec potest abscondi, in qua suscitat sepultos à peccatis gravibus. Ibi fit cœna in fide et devotione justorum. Martha ministrat, dum quilibet fidelis opera devotionis Domino impendit; Lazarus, id est suscitati, cum iis qui manserunt in justitia, læti epulantur de præsentia Domini.

Ante sex dies Paschæ.] Id est ante sex dies, qui præcedunt Pascha, puta feria sexta, sive die Veneris vespere, Jesus ex Ephrem venit Bethaniam, inde sequenti sabbato fecerunt ei convivium, ac postero die, puta Dominica palmarum, solemniter ingressus est Jerusalem : Pascha enim eo anno incidebat in feriam quintam, sive in diem Jovis proximæ hebdomadæ : quare sex dies diem Paschæ præcedentes, ante quos Jesus venit Bethaniam, hi sunt, sabbatum, Dominica, feria prima, secunda, tertia, quarta. Venit ergo feria sexta, cum sequenti hebdomade feria sexta esset crucifigendus. Non venit sabbato, quia eo juxta legem non licebat iter agere, sed quiescendum erat.

Symbolice, Glossa : Deus, ait, sex diebus omnia fecit, sexta die hominem condidit, sexta mundi ætate eumdem redimere voluit, sexta feria passus est, sexta hora crucifixus.

Quem suscitavit Jesus.] Ut hujus suscitationis suæ recentis memoriam, et admirationem civibus Bethaniæ sua præsentia renovaret, itaque eos excitaret, ut se postera die Dominica solemniter ingressurum Jerusalem, quasi Messiam cum ramis ovantes clamantesque Hosanna comitarentur.

2. Fecerunt autem ei cœnam ibi, et Martha ministrabat : Lazarus vero erat unus ex discumbentibus.] Hæc cœna eadem est cum illa, quam narrat Matthæus cap. 26. ubi eam explicui.

Lazarus vero unus erat ex discumbentibus.] Ut non phantasma, sed vera ejus resurrectio probaretur. Nam, ut ait S. Aug. *vivebat, loquebatur, epulabatur, veritas ostendebatur, infidelitas Judæorum confundebatur.*

3. Maria (Magdalene) ergo (ne Martha ministrante ipsa partibus suis deesset, ut ipsa plus ceteris Christum honoraret, omnesque superaret obsequio, quos vincebat amore) accepit libram unguenti nardi pistici, pretiosi.] Syrus, *multi pretii.* Ex libra quis suspicetur unguentum hoc fuisse spissum et crassum : crassa enim ponderantur libra, liquida vero mensurantur amphora. Nardinum enim unguentum ex variis aromatibus commixtum erat, ut docet Plin. l. 13. c. 2. ideoque densum. Verum hoc liquidum fuisse, non spissum, colligitur ex eo quod effusum fuerit super caput Christi, ut ait Matth. c. 26. 7. Liquida enim subinde in vasis ponderantur, aut certe nardus ipsa, ex qua liquor unguenti distillatur et elicitur. Aut potius libra hæc non ponderalis erat, sed mensuralis. Sicut enim Romanis, ita et Judæis, qui jam Romanis suberant, duplex erat libra : mensuralis erat mensura cornea, qua oleum admetiebantur, intersecta lineis quibusdam, ipsam in duodecim partes æquales, quæ unciæ dicebantur, dividentibus, ait Franc. Lucas.

Mystice S. August. Unguentum quo Maria unxit Jesum, justitia fuit, ideo libra fuit. Et Gloss. Maria olim pœnitens unxit pedes, nunc vero ubi non pœnitentium rudimenta, sed perfectorum justitia designatur, caput et pedes ungit, unde libra dicitur unguenti, id est justitiæ perfectio : caput ungit, qui alta de Christo prædicat, pedes qui infima veneratur.

Nardi pistici.] Hoc est, unguenti nardini pistici, sive ex nardo pistica confecti.

Quæres, quænam est nardus pistica ? Primo, Auctor Comment. in Marcum, c. 14. qui extat inter opera S. Hier. *pistici* interpretatur *mystici,* sed hoc tam ridiculum est, quam S. Hieronymo indignum. Secundo, S. Augustin. hic tract. 50. Pistica, ait, dicta est à loco unde afferebatur : sed hoc incertum est, et æque incognitus est locus pisticus, atque nardus pistica. Tertio, Maldonat. *Pisticus*, inquit, dicitur ἀπὸ του πίνειν, id est potare, bibere : *pistici* ergo idem est quod potabilis et liquidi, ut in caput et pedes Jesu effundi posset : alia enim unguenta sunt spissa et crassa. Quarto, alii *pisticum* derivant à πιέζω id est premo, quasi pisticus sit πιέςικος, id est pressus, expressus : unde teste Franc. Luca, unus codex pro *pistici* habet *pestici.* Sed hi duo ultimi nil insigne, nil novum huic unguento tribuunt, nec *pisticus* eo sensu usitatum est.

Quinto, communius et significantius, alii passim : *pistici*, inquiunt, id est *fideles* (πίςις enim est fides), hoc est puri, sinceri, non sophistici, non misti, nec adulterati : nam facile nardum pseudonardo, sive lavendula et aliis herbis adulterari docet Plinius lib. 12. cap. 12. Ita Euthymius et Theoph. in Marci cap. 12. Baron. Ribera, Vatablus, Jansen. Toletus et alii. Verum nil de pistica nardo apud Dioscoridem, Plinium, aut alios legimus, et si à fide dicta esset, πιςὸς vel πιςὴ dicenda fuerat, non πιςικὴ.

Sexto ergo, Τὸ *pistici* idem est quod *spicati*, (sic enim legunt omnes fere codices veteres et novi, paucis exceptis minoris fidei, qui pro *spicati*, ex Græco habent *pistici.* Vide Franc. Lucam in Notis hic) ut habet Marc. 14. 3. Id ita esse colligitur, ex eo quod Græci codices tam in Marco, quam in Joanne constanter habent πιςικῆς. Ergo cum Latinus Vulgatus Interpres Marci (qui fuit vel ipse Marcus, vel aliquis ei familiaris et coævus) τὸ πιςικῆς interpretetur *spicati*, non dubium quin in Joanne quoque ita hoc loco interpretandum sit : nam de hac nardo

Joannem hic idem velle dicere, quod de ea dixerat Marcus, patet conferenti utrobique Syra, Arabica, Greca et Græcos interpretes. Secundo, quia pro τὸ πιςικῆς, Syrus tam in Marco, quam in Joanne vertit, *nardin risoio*, id est *nardum capitalem*, hoc est, primam et præstantissimam; Arabicus, *optimam* : talis autem est nardus spicata. Tertio, quia apud omnes constat, quæ sit nardus spicata, de pistica nihil uspiam legimus. Nardus enim et spicas et folia habet; ex utrisque conficitur unguentum; illud spicatum, hoc foliatum dicitur. Vide Plinium libr. 12. Spicatum autem, quia plus habet substantiæ et medullæ, hinc præstantius est quod Galenus ναρδόςαχυν, officinæ *nardispicam* nuncupat. Videntur ergo Græci Latinam vocem *spicati* corrupisse, et corrupte per metathesin, sive litterarum transpositionem pronunciasse πιςικῆ sive quod hoc pronunciatu esset facilius et suavius, (unde Græcis difficile est pronunciatu *spicati*, imo ipsi nullum habent nomen vel verbum, quod post *sp* habeat *cappa*) sive quia non intelligebant τὸ *spicati*, sive quia τὸ πιςικῆς magis accedit ad Græcum πίςις, id est fides. Pro σπικατῆς ergo, vel σπικιτῆς dixerunt πιςικῆς; unde et unus manuscriptus codex in Joanne habet *spiciti*. Porro Joannes diu scripsit post Marcum, cum ergo ex Marco vox πιςικῆς pro *spicati* apud fideles esset usu recepta, Joannes eamdem retinuit ad fidem rei tam obscuræ. Ita Francisc. Lucas, et nonnulli recentiores linguarum periti.

Simili modo pleraque nomina ex una in aliam linguam transeuntia, per metathesin deflexa et corrupta sunt, ut *effeta* pro *hippateach*, *golgota* pro *gulgolta*, *psomtomphanic*, ut vertunt Septuag. pro *sophnepaneach*, id est salvator mundi, Gen. 41. 45.

Sic pro Hebr. *sippor* Latini per metath. dicunt *passer*, pro *darag gradus*, pro *mecar mercor*, pro *erets terra*, pro *Jesaiahu Isaias*, pro *Jecheskiel Ezechiel*.

Sic pro ἅρπαξ Latini dicunt *rapax*, pro μορφὴ *forma*, pro νεῦρον *nervus*, pro κρέας *caro*, pro χρίκος *circus*, pro χρινω *cerno*, pro ἄκρα *arx*, pro ταχὺ *cito*. Sic Itali pro *carmes* aiunt *cremesi*, pro *paludes paduli*, pro *Hieronymo Gerolamo*, pro *vespertillio pistrello*.

Sic Hispani pro *parabola* dicunt *palabra* (Itali et Galli *parola*, unde *parlare*), pro *periculum peligro*, pro *miraculum milagro*, pro *oblivio olvido*.

Sic pro Hebræo *Jehochanan*, Latini et Græci dicunt *Joannes*, Itali *Giovanni*, Hispani pronunciant *Juan*, alii *Goan*, Germani *Hans*, Illirici *Juan*, Galli *Jean*, Flandri, *Jan*, rustici *Hensen* et *Hennen*.

Moraliter hic disce bona opera, quibus quasi unguentis pretiosis ungimus Christum, debere esse spicata, sive pistica, id est sincera, solida, eximia, præstantia : talia enim tanto Domino debentur. Hinc victimæ Abel placuerunt Deo, quia meliores, Caini displicuerunt, quia deteriores, Genes. 4. Quocirca David psalm. 65. 15. *Holocausta medullata* (pinguia et plena medullis) inquit, *offeram tibi*. Et ps. 19. 9. *Holocaustum tuum pingue fiat*. Azarias in medio ignis orans, ait : *Suscipiamur*, etc., *sicut in millibus agnorum pinguium*, Daniel 3. 40. Imo Deus olim ex victima adipem sibi deposcebat, Levit. 3. 16. *Omnis adeps*, ait, *Domini erit jure perpetuo*. Et Numer. 18. 17. *Adipes adolebis in suavissimum odorem Domini*. Rursum Levit. 23. 19. jubet Deus ut victima sibi immolanda sit mascula, et carens omni macula, id est vitio, scilicet ut sit integra et perfecta, unde cæcas, fractas, scabiosas sibi offerri vetat. Denique Num. 18. 29. ita sancit Deus : *Omnia quæ offeretis ex decimis, et in donaria Domini separabitis, optima et electa erunt*.

Et unxit pedes Jesu.] Addit Matth. *et caput*. Mystice, Alcuirius, Caput, ait, est divinitatis sublimitas; pedes, humilitas incarnationis. Vel caput est ipse Christus, pedes sunt pauperes, qui sunt membra Christi : hos ungimus, dum eis damus eleemosynam.

Et extersit pedes ejus capillis suis.] Est hysteron proteron. Prius enim pedes tersit à pulvere et luto, deinde unxit : Christus enim incedebat nudipes solea tantum calceatus, quam deponebat more gentis mensæ accubiturus : si enim Maria prius unxisset pedes Jesu, et postea capillis extersisset, potius unxisset ipsa capillos suos, quos minime unctos volebat et indignos unctione censebat, quam pedes Jesu. Adde, unguentum hoc odoratum et pretiosum non erat abstergendum, sed in pedibus Christi, ad eos fovendos relinquendum.

Capillis suis,] ut eos, in quibus olim vane gloriata erat, sordidaret sordibus pedum Jesus, ac cum illis totum suum caput pedibus ejus summa humilitate et reverentia substerneret. *Nam cum capillis abstergeret pedes ejus, honorabilius in toto corpore membrum, caput dico suum, pedibus Christi subjiciebat*, ait Chrysost. etc., *neque tanquam homini adest, sed tanquam Deo*.

Et domus impleta est ex odore unguenti.] Mystice S. August. Mundus, ait, impletur bona fama pietatis et virtutis, qualem hic exercuit Maria, juxta illud Pauli : *Christi bonus odor sumus*, bonis vitæ in vitam, sed malis mortis in mortem; uti hic contigit. Unde sequitur :

4. Dixit ergo unus ex discipulis ejus, Judas Iscariotes, etc. 5. Quare hoc unguentum non vænijt trecentis denariis, et datum est egenis ?] Matth. et Marcus addunt : *Ut quid perditio ista unguenti?* Resp. Beda : Non perditio est, sed sepulturæ officium : nec mirum mihi dedisse bonum odorem fidei, cum ego pro ea fusurus sim sanguinem.

6. Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, et loculos habens, ea quæ mittebantur (offerebantur Christo) portabat.] *Fur*, imo sacrilegus, utpote *in suum usum rapiens, quæ in divinum dabantur*, ait Theophyl. nam *ministerio portabat, furto exportabat*, ait S. August. Cupiebat enim Judas unguentum hoc venumdari, sibique pretium dari, cumque sciret Christum nolle tantum pecuniæ in loculis suis asservari, sed velle illud in pauperes distribui; in partem aliquam in pauperes distribuisset, reliquam sibi suffuratus fuisset. Vide hic, ut occasio faciat furem, quamque periculosum sit viris sanctis et religiosis tractare pecunias, præsertim toti communitati communes : facile enim quid ex eis suggerente concupiscentia, in suos vel suorum usus avertitur.

Sed cur Jesus Judæ commisit loculos, cum sciret eum fore furem ? Resp. Quia Judas aptior erat ad res temporales procurandas, quam

ceteri Apostoli : furtum vero permisit, quia inde nata est occasio proditionis et passionis suæ, quam ipse ambiebat. Rursum S. August. Quia, inquit, Ecclesia loculos habitura erat, fures admisit, ut ejus Ecclesia potentes fures dum patitur, toleraret; ut doceret tolerandos esse malos, ne corpus Christi dividamus : tolera malum bonus, ut venias ad præmium bonorum. Addit Chrysost. Commisit Dominus furi loculos, ut omnem ei abscinderet proditionis occasionem, ne videretur ob pecuniæ defectum eum prodere. Theophyl. vero : Quidam, ait, dicunt Judam, ut omnium minimum, pecuniæ administrationem suscepisse.

Denique S. Bernardus l. 4. de Consider. cap. 6. docet Christum hic Prælatos docere voluisse, ut rerum temporalium curam facile cuivis confidant, spiritualium vero dispensationem sibi reservent, cujus contrarium nonnulli faciunt. Rursum fecit id Christus, ne miremur si in Sanctorum cœtibus, monasteriis, congregationibus, subinde reperiantur aliqui vitiosi et scandalosi. Unde S. Aug. ep. 137. cum unus è monachis suis scandalum dedisset, ob quod populus illi occlamabat, prudenter respondit : *Quamtumlibet vigilet disciplina domus meæ, homo sum, et inter homines vivo, nec mihi arrogare audeo, ut domus mea melior sit quam arca Noe, ubi inter octo homines reprobus unus inventus est : aut melior sit quam domus Abrahæ, ubi dictum est, Ejice ancillam et filium ejus : aut melior sit quam domus Isaac, cui de duobus geminis dictum est : Jacob dilexi, Esau autem odio habui : aut melior sit quam domus Jacob, ubi lectum patris filius incestavit : aut melior sit quam domus David, cujus filius cum sorore concubuit; cujus alter filius contra patris tam sanctam mansuetudinem rebellavit : aut melior sit quam cohabitatio ipsius Domini Christi, in qua undecim boni perfidum et furem Judam toleraverunt : aut melior sit postremo quam cœlum, unde angeli ceciderunt.*

Nimirum permittit id Deus sapienti sua providentia, ut ex unius vel paucorum improbitate ceterorum probitas et sanctitas per antithesim magis resplendeat, sicut lux inter tenebras, aurum inter plumbum, sol inter nubes, sapiens inter stultos magis emicat et refulget : contrarium enim contrarii oppositum magis elucescit, uti docet Ecclesiast. c. 33. 15. Vide ibi dicta.

ET LOCULOS HABENS, EA QUÆ MITTEBANTUR, PORTABAT.] Hinc recte colligit Jansenius et alii, Christum cum suo Apostolorum collegio habentem loculos, ipso facto, suoque exemplo ostendisse, Ecclesiam licite habere loculos et opes, nec derogare perfectioni, habere commune marsupium pro sumptu opportuno et moderato. Nihil enim imperfectionis fecit Jesus in vita sua, utpote qui perfectionis omnis fuerit magister.

Hoc ut à fundamentis intelligas. Nota. Christum, licet ratione unionis hypostaticæ cum Verbo, haberet excellens et quasi divinum in omnes creaturas dominium; tamen paupertatem, id est carentiam humani dominii, prout illud est in usu hominum professum esse, ut perfectioris vitæ esset magister, ejusque nobis daret exemplum. Patet id ex Matth. 8. 20. *Vulpes*, ait, *foveas habent, et volucres cœli nidos : Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Et Matth. 19. 21. *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus*, etc., *et veni, sequere me.* Et v. 27. *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te.*

Nota Secundo, Christum habuisse dominium pecuniarum, et rerum sibi à fidelibus oblatarum, in communi, non in particulari : quia loculi hi ad totum collegium Apostolorum pertinebant, quod illorum habebat dominium : non ergo Christus ipse illos habebat quasi proprios, ut illorum particularis esset dominus. Hinc et c. 4. 8. dicuntur discipuli abiisse in civitatem, ut cibos emerent. Et c. 6. Jesus ait ad Philippum : *Unde ememus panes ut manducent hi?*

Igitur ex hoc Christi exemplo sequitur, perfectioni nihil derogare habere bona in communi, ut habent passim ordines Religiosi, uti definit Joannes XXII. Extravag. *Ad conditorem.* Potest enim pro diversitate personarum, statuum et finium, quos quisque sibi proponit, aliquando hoc esse perfectius, et aliquando non. Videtur tamen Christus aliquando caruisse omni dominio, etiam in communi, ut cum ait : *Filius hominis non habet ubi caput reclinet :* cum mulieres eum sequentes, eum alerent, Luc. 8. 3. item in cruce, ubi rebus omnibus, etiam vestibus, ultro se abdicavit. Et hoc tantum videtur velle Nicolaus IV. (qui in speciem videtur Joanni XXII. adversari) c. *Exiit qui seminat*, de verb. signific. in 6.

Porro loculos in communi non officere perfectioni, ratione à priori probat S. Thom. 2. 2. q. 188. art. 7. Quia, inquit, paupertas tantum est instrumentum perfectionis, ex eo quod tollat tria divitiarum damna, quæ sunt impedimenta charitatis; primum est, sollicitudo eas parandi et servandi : secundum, earum amor : tertium ob eas superbire. Atqui habere loculos in communi, nec sollicitudinem eorum affert, nec amorem, nec superbiam. Ergo hoc non est charitatis impedimentum, sed potius adjumentum. Nam minuit sollicitudinem, quam sæpe experiuntur pauperes plane et mendici in mendicando, et procurando sibi victum et vestitum. *Manifestum est enim*, ait S. Thomas, *quod minimam sollicitudinem ingerit servare res usui hominum necessarias, tempore congruo procuratas.*

Quocirca omnes veteres Religionum fundatores, viri sancti et sapientes, sanxerunt ut Religiosi haberent bona in communi, ut sine cura vacarent orationi, studio, prædicationi, sicut patet ex Constitut. S. Basilii, S. Aug. Epistola 109. S. Benedicti, S. Bernardi, S. Brunonis, S. Romualdi, S. Dominici. Unde nata est Justiniani Imper. Constitutio in auth. col. 1. constit. 5. §. *Illud*, et coll. 9. constit. 15. §. *Si qua*, qua jubet ut eorum bona, qui Monachi fiunt, eo ipso ad eorum monasteria pertineant. Tota enim paupertatis vis in eo sita est, ut nihil proprium et singulare habeatur, licet deinde sit aliquid commune, ex quo juxta formam Apostolicam dividatur singulis, prout cuique opus est : Apostoli enim cum fidelibus primis, qui erant sanctissimi et religiosissimi, possidebant bona in communi, quæ deinde singulis pro necessitate cujusque distribuebant, ut patet Actor. 2. et seq. Vide ibi dicta. Hoc est quod de Religiosis suæ ætatis ait S. Hier. epist. 22. *Non licet dicere cuiquam : Tunicam et sagum, tex-*

taque: jinneis strata non habeo. Præfectus omnium ita universa partitur, ut nemo quid postulet nemo non habeat. Si quis vero cœperit ægrotare, transfertur ad exedram latiorem, et tanto senum ministerio refovetur, ut nec delicias urbium, nec matris quærat affectum.

Idem passim docent Patres et Scholastici. Vide Suarez 3. p. q. 40. art. 3. disput. 28. sect. 2. Bellarm. in lib. 4. de Summo pontif. c. 14. De Soto lib. 4. de Justitia, quæst. 1 art. 1.

Dices : Nicolaus IV. loco jam citato insinuat, quod loculos habere sit perfectionem minuere : ait enim Christum cum loculos habuit, sese infirmioribus accommodasse, ut omnibus esset exemplo : Resp. Suarez, Nicolaum solum asseruisse, in genere paupertatis minorem, minusque rigidam esse illam, quæ loculos habere permittit; inde vero non concludi, id majoris esse perfectionis absolute : potest enim quod minus perfectum est in paupertate, magis esse perfectum in charitate, vel alia virtute. Agit enim Nicolaus de Franciscanis (qualis ipse fuit) quorum Religio pro scopo et fine habet paupertatem summam, ut se S. Francisco fundatori conformet, qui summe summam paupertatem et nuditatem rerum omnium adamavit. At vero aliæ Religiones alios habent fines pios et sanctos, quos convenientius est habere bona in communi : quare hoc in iis congruentius et perfectius est. Sic Carthusiani sancte servant silentium et solitudinem. Alii magnam sectantur vitæ austeritatem. Qui vero prædicationi et missionibus ad infideles vacant, inter homines versentur, et magnis viribus sint oportet, ut magnos instituti sui labores sustinere valeant : quare austeritatem vitæ charitate in proximum compensant. Utrique ad suum institutum et finem sibi propositum congrue, pie et apposite. Diversus enim finis diversa exigit media. Denique Concil. Trident. sess. 25. cap. 3. concedit omnibus Religiosis, exceptis Franciscanis, ut bona immobilia possidere possint.

7. Dixit ergo Jesus : Sinite illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud.] *Ut servet*, id est ut servasse ostendatur. Unde græce est in præterito, *in diem sepulturæ meæ servavit illud.* Sic et Syrus. Cetera huc spectantia explicui Matth. c. 26. 12. etc. Audi S. August. *Non illi ait : Propter furta tua dicis ista : furem noverat, et prodere nolebat, sed potius tolerabat, et ad perferendos malos in Ecclesia, nobis exemplum patientiæ demonstrabat.*

9. Cognovit ergo turba multa ex Judæis, quia illic (in Bethania) est : et venerunt, non propter Jesum tantum, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit a mortuis.] *Curiositas*, ait S. August. *eos adduxit, non charitas*, ut scilicet Lazarum à morte redivivum viderent, audirent, interrogarent ubi post mortem fuisset, quid vidisset, quid egisset? Ita Cyrillus, Theoph. Leont.

10. Cogitaverunt (græce, ἐβουλεύσαντο, id est *consultaverunt* : Ita Syrus Arab. et Vatabl. et consultando decreverunt) autem principes sacerdotum, ut et Lazarum interficerent.] Vide hic virulentam principum invidiam et malitiam, qua invidentes Jesu gloriam, invident Lazaro et vitam, ne vita gloriam Jesu ejus adaugeat. Instabat enim festum Paschæ, quo omnes Judæi convenientes Hierosolymam, visuri erant Lazarum à morte suscitatum, ac admiraturi Christi virtutem eum suscitantem, ideoque multi in eum credituri: quod ut impediant principes, Lazarum è medio tollere decernunt. Verum recte exclamat in eos S. Aug. tract. 50. *O stulta cogitatio et cæca sævitia! Dominus Christus, qui suscitare potuit mortuum, non possit occisum? Quando Lazaro inferebatis necem, nunquid auferebatis Christo potestatem? Si aliud vobis videtur mortuus, aliud occisus; ecce Dominus utrumque fecit, et Lazarum mortuum, et seipsum suscitavit occisum.*

Denique Lazari suscitatio erat opus proprium Deo : qui ergo eum occidere satagebant, contra Deum pugnabant, eumque quasi ad duellum provocabant.

11. Quia multi propter illum abibant ex Judæis, et credebant in Jesum.] *Abibant*, græce ὑπῆγον, id est subducebant se, relinquebant eos, deferebant eorum factionem, τὸ *ex Judæis* refer ad *multi*, uti refert Syrus et Arab. et colligitur ex Græco : potest tamen referri quoque ad τὸ *abibant*, q. d. Multi Judæorum abibant à Judæis Christo adversantibus, et transibant ad Christum.

12. In crastinum autem.] Hoc est, die crastino, sive postero à cœna Jesu facta sabbato in Bethania, puta die Dominica palmarum, quæ erat quinta ante diem Paschæ, eratque dies decima mensis Nisan, quo Christus quasi agnus paschalis, solemni ritu ingressurus erat Jerusalem, ut ibi fieret victima et piaculum mundi : nam die decimo agnus paschalis, qui erat Christi typus, immolandus die 14. inducendus erat in Jerusalem, juxta legem Ex. 12. 3. Cetera quæ sequuntur usque ad v. 17. de pompa Christi ingredientis in Jerusalem, explicui Matth. 21. 7.

17. Testimonium ergo perhibebat (de suscitatione Lazari, quod scilicet Jesus Lazarum vere, non ficte à morte suscitasset) turba quæ erat cum eo (Jesu) quando Lazarum vocavit de monumento.

18. Propterea et obviam venit ei turba, quia audierunt eum fecisse hoc signum.] Joannes dat causam, cur cives Hierosolymæ nunc turmatim occurrant Jesu cum tanto plausu, quod nunquam antea fecerant, quia scilicet turba, quæ suscitationi Lazari interfuerat, hoc Jesu miraculum per totam Hierosolymam sparsit, dicens se illud oculis suis vidisse. Hæc ergo tanti miraculi novitas excitavit cives, ut turmatim occurrerent Jesu acclamantes Hosanna ipsi quasi suo Messiæ et Regi.

19. Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos (inter se conferentes consilia :) Videtis quia nihil proficimus? ecce mundus totus post eum abiit.] Arabicus, *totus mundus sequitur illum.* Est hyperbole, q. d. Plurimi abeunt à nobis, creduntque in Jesum. Viderant enim ingentem hominum turbam illi quasi Messiæ occurrere, et acclamare Hosanna, eosque ex omni sexu, ætate, genere, nimirum tam viros quam feminas, tam senes quam pueros, tam Judæos quam Gentiles, ut patet v. seq. Notat Cyrillus Pharisæos hic tacite prophetare, quod omnes gentes totius mundi ad Christum converterentur, licet id ipsi non intelligerent.

S. Chrysost. et Theophyl. censent eos, qui hæc dicebant, fuisse credentes in Christum, aut certe in illum propensos, quasi ipsi aliis incredulis Christum persequentibus dicant :

Videmus quod persequendo Christum, nihil contra eum proficimus, sed potius ejus sectam et gloriam augemus : nam totus mundus post eum abiit; cessemus ergo ab eo persequendo. Unde Græca, Syrus et Arabicus habent, *videtis nos nihil proficere.*

Verius Cyrillus, Euthym. et alii, censent eos fuisse incredulos et Christi hostes ; tales enim erant Pharisæi. q. d. Nuper omnes cum Caipha decrevimus Jesum occidere, interim idipsum facere differimus et tardamus : et ecce dilatione et tarditate hac nostra nihil proficimus, sed potius malum augemus : nam totus mundus post eum abiit : quanto sacius fecissemus, si nuper, cum decrevimus eum occidere, statim eum occidissemus, antequam secta ejus adeo cresceret et inclaresceret. Quid ergo nunc nobis faciendum incumbit? ut quantocius decretum nostrum exequamur, eumque è medio tollamus. Quid igitur cunctamur quid moras nectimus? si tardamus, omnes à nobis ad Jesum abibunt, nec eos revocare poterimus : turba vincemur, nisi astu vincamus.

20. Erant autem quidam Gentiles ex his, qui ascenderant ut adorarent in die festo.] Mirum est nonnullos putare hos fuisse Judæos inter Gentiles commorantes, cum Joannes diserte dicat eos fuisse Gentiles. Fuere ergo hi partim proselyti, hoc est, qui Judæorum religionem jam amplexi erant, vel potius amplecti cogitabant, uti opinantur Chrys. Theophyl. Euthym. ; partim vero Gentiles, qui unum esse Deum censebant, quem cum viderent à Judæis adorari tanta majestate in templo Hierosolymitano, à tanta hominum multitudine in Paschate, ipsi idem cum eadem facere destinarant, præsertim allecti fama sanctitatis et miraculorum Jesu, quem videre et audire cupiebant, uti ait hic Joannes. Ita Cyrill. Leont. et Theophyl. Simili modo Eunuchus Candacis reginæ venit adorare in Jerusalem, ad quem angelus misit alterum Philippum, scilicet Diaconum (non hunc Apostolum) qui eum ad Christum convertit, Act. 8. Sic etiam Gentilium reges templum Jerusalem venerabantur, et ei dona mittebant, ut Cyrus 1. Esdræ 1. Darius Hystapis, ibidem c. 6. Seleucus et alii reges Asiæ, 2. Machab. 8.

21. Hi ergo accesserunt ad Philippum (Apostolum) qui erat a Bethsaida Galilææ, et rogabant eum dicentes : Domine, volumus Jesum videre.] Philippum præ aliis adierunt, vel quia is eis erat notus, vel quia primus eis occurrit, vel quia voce et vultu majorem candorem, facilitatem, et benignitatem præ se ferebat, itaque omnes ad se alliciebat, Christum enim ipsum, utpote virum sanctissimum, et Prophetam eximium, adeoque Judæum (Judæi enim abhorrebant à Gentilibus) illi cum Gentiles essent, accedere non audebant, ait Cyrill. Chrysost. et Leont. Mediatorem ergo inter se et Christum adhibent Philippum, ut is ad eum aditum faciat.

22. Venit Philippus, et dicit Andreæ (quasi majori et antiquiori Apostolo) Andreas rursum et Philippus dixerunt Jesu.] Andreas enim majoris apud Christum erat auctoritatis, utpote qui primus omnium Jesum adierat, et ad eum Petrum fratrem suum adduxerat c. 1. 40. Communicato ergo inter se consilio, rem totam deferunt ad Jesum, antequam ipsos Gentiles adducant, quia audierant à Jesu : *In viam Gentium ne abieritis*, Matth. 10. 5.

23. Jesus autem respondit eis, dicens : Venit hora ut clarificetur Filius hominis.] Græce δοξασθῇ, id est *glorificetur.* Ita Syrus et Arabicus. q. d. Nolite Gentiles arcere à me, sed eos ad me adducite. Quod enim dixi olim ; *In viam Gentium ne abieritis*, vobis dixi initio prædicationis meæ, qua ad Judæos solos à Deo destinabar, nunc autem cum finitur prædicatio, æque ac vita mea, cumque Judæi prædictionem meam repellant, ego illam per vos transferam ad Gentes. Instat ergo nunc hora, id est, tempus, quo ego post mortem meam (et per eam) quæ mihi imminet, ac per meam è morte resurrectionem, ascensionem in cælum, et missionem Spiritus sancti, non tantum à Judæis, sed à Gentilibus per totum orbem clarificer, id est velut Messias salvator agnoscar, colar, adorer per vestram, ò Apostoli mei, ubique prædicationem.

Porro Christi clarificatio, Christianorum omnium clarificatio est. Nam ut ait S. Augustin. serm. 176. de Temp. *Nos Christi mors vivificavit, nos resurrectio erexit, nos ascensio consecravit.* Quia, ut idem ait serm. 184. *cum Jesus ascendit Spiritus S. ad nos descendit.*

24. Amen, amen dico vobis : nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet : 25. si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.] Docet Christus claritatem sive gloriam jam dictam, sibi per mortem et crucem obventuram, ne illa turbentur et scandalizentur Apostoli et fideles. Audi S. Aug. tract. 51. *Seipsum Jesus dicebat : ipse erat granum mortificandum et multiplicandum ; mortificandum in infidelitate Judæorum, multiplicandum in fide omnium populorum.* q. d. Sicut granum tritici seminatum in terra, nisi in ea moriatur, id est, corrumpatur, mortificetur, et in aliam substantiam, scilicet in germen terræ calore resolvatur, non germinat, nec fructum facit : sin autem moriatur, germinando multum fructum affert, seque multiplicat, ut unum granum ex se producat 20. 30. 60. grana. Supple : Sic pariter ego, qui sum quasi granum tritici, et cœlo in terram jactum, mori debeo, ut per mortem meam, ejusque meritum, æque ac exemplum multos virtutum et fidelium fructus, eosque insignes et celebres proferam, scilicet tot millia Martyrum, Virginum, Doctorum, Confessorum, ceterorumque fidelium, per totum orbem sparsa, et futuris sæculis spargenda. Idem contingit in morte Martyrum, ut uno moriente, multi pro eo surgant, et fidem Christi amplectantur. Quocirca Ecclesia hæc legit in festo S. Laurentii, ceterorumque Martyrum. Vere Tertull. in fine Apolog. *Sanguis Martyrum*, inquit, *est semen Christianorum.* Unde addit idem ibidem : *Cruciate, torquete, damnate, atterite nos : probatio est enim innocentiæ nostræ iniquitas vestra.* Et mox : *Exquisitior crudelitas vestra, illecebra est magis sectæ : plures efficimur, quoties metimur à vobis.* Exemplum illustre sanctus Gregorius lib. 3. Dialog. c. 31. dat S. Hermenigildum, qui propter orthodoxam fidem occisus à patre Leovigildo rege Arriano, ipsum et fratrem suum Reccaredum, totamque Visigothorum gentem ab arrianismo ad rectam fidem convertit. *Unus* ergo. ait Gregorius, *in gente illa mortuus est, ut multi viverent, et dum unum granum fideliter cecidit*

ad obtinendam fidem animarum, seges multa surrexit.

Anagogice, Beda: Seminatus est Jesus, inquit, de semine Patriarcharum in agro mundi hujus, id est, incarnatus est: solus mortuus est, cum multis surrexit. Denique audi S. Bern. serm. 15. in Cant. *Moriatur granum, et surgat gentium seges. Oportet pati Christum, et surgere à mortuis, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum, non solum in Judæam, sed etiam in omnes gentes quatenus ab uno nomine, quod est Christus, millia millium credentium Christiani dicantur, et dicant, Oleum effusum nomen tuum.*

QUI AMAT ANIMAM SUAM, PERDET EAM: ET QUI ODIT ANIMAM SUAM IN HOC MUNDO, IN VITAM ÆTERNAM CUSTODIT EAM.] Primo, q. d. *Qui amat animam*, id est, vitam suam præ mea fidei professione, ut malit fidem negare, quam vitam amittere, hic *perdet* animam et vitam, quia incurret mortem æternam et gehennam. *Qui* vero *odit animam*, id est, vitam, ut malit eam potius quam fidem amittere, hic *custodit eam*, ut in æternum beatus vivat in cœlo. Rursum, *qui amat animam suam*, id est, animæ suæ desideria et concupiscentias, præ voluntate et mandatis meis, ut malit concupiscentias suas sequi, quam mandata mea, hic *perdet* animam suam in gehenna: *qui* vero eam *odit*, resistendo ejus concupiscentiis legi Dei contrariis, hic *custodit eam*, ut æternam beatitudinis vitam à me consequatur. Ita fecere Martyres, Anachoretæ, Religiosi, Virgines, ceterique Sancti. Uterque sensus huic loco est congruus, et à Christo intentus, ideoque, jungendus, uti jungunt S. Chrys. Theophyl. Euthym. Videbat enim Christus Apostolos et Christianos post mortem suam persecutionem et martyria passuros à Judæis et Gentibus: voluit ergo contra illa ipsos hic præmonere et præmunire. q. d. Me defuncto insurgent contra vos Scribæ, principes et tyranni: videte ergo ne fidem meam negetis, ut vitam temporalem conservetis, quia hoc faciendo perdetis vitam æternam et beatam, quam acquiretis, si vitam temporalem pro fide mea morti exposueritis.

Rursum voluit Christus fideles omnes docere, quod assidue concupiscentiis resistere, cum eisque luctari debeant. *Caro enim concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem*, Gal. 6. Hoc est quod ait Christus Matth. 10. 39. *Qui invenit animam suam, perdet illam.* Et c. 16. 25. *Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet illam: qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.* Et Eccl. 18. 30. *Post concupiscentias tuas non eas, et à voluntate tua avertere. Si præstes animæ tuæ concupiscentias ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis.* Vide ibi dicta.

Porro perperam hunc locum intelligebant hæretici dicti Circumcelliones, qui teste S. August. hic, seipsos occidebant, ut sic vitam æternam à Christo hic promissam consequerentur. Aliud enim est odisse animam, aliud eam occidere, quod omni lege vetitum est.

Denique audi S. Aug. tract. 51. *Qui amat animam suam, perdet eam. Quod duobus modis intelligi potest: Qui amat, perdet, id est, si amas, perdes: si cupis vitam tenere in Christo, noli timere mori pro Christo. Item alio modo: Qui amat animam suam, perdet eam: noli amare, ne perdas: noli amare in hac vita, ne perdas in æterna vita. Hoc autem quod posterius dixi, magis habere videtur Evangelicus sensus.* Et nonnullis interjectis: *Magna et mira sententia, quemadmodum sit hominis in vitam suam amor, ut pereat; odium, ne pereat: si male amaveris, tunc odisti; si bene oderis, tunc amasti. Felices qui oderunt custodiendo, ne perdant amando.* Unde post multa concludit: *Cum ergo causæ articulus venerit, ut hæc conditio proponatur, aut faciendum esse contra Dei præceptum, aut ex hac vita emigrandum: quorum duorum homo si cogatur alterum eligere, comminante mortem persecutore, ibi eligat Deo dilecto emori, quam offenso vivere; ibi oderit in hoc mundo animam suam, ut in vitam æternam custodiat eam.* Audi et S. Chrys. *Amat animam in hoc mundo, qui desideria ejus inconvenientia facit; odit autem, qui non cedit ei noxia concupiscenti. Dixit vero, odit: sicut enim eorum, qui odio habentur, nec vocem audire sustinemus, ita animam contraria Deo volentem cum vehementia avertere oportet.* Et Theoph. quia grave erat audire odio habendam animam, consolatur dicens: In hoc mundo, in quo temporis brevitatem indicat, emolumentum æternum subjungens. Addit Chrysost. Christum, cum videret discipulos de morte sua contristandos, eos erexisse ad majora, q. d. *Quid dico: Si mortem meam generose non feretis: nisi vos ipsi moriamini, nullum vos sequetur emolumentum.* Hæc Chrysost. hic tract. 66.

Hæc ergo Christi sententia est axioma, basis, fundamentum et compendium vitæ Christianæ. Ipsa enim est radix et principium virtutum omnium, quæ ex illa, perinde ac conclusiones ex præmissis eliciuntur: qui ergo in schola Christi doctus, eximius et perfectus evadere cupit, hanc gnomen assidue ruminet, expendat, voluntati imprimat, et opere exequatur, ut omnes suas actiones illi quasi Lydio lapidi adaptet, adæquet et conformet: ita verus et singularis Christi discipulus, assecla et imitator evadet, ac pro vita temporali quam negligit, beata vitæ æternæ gaudia nanciscetur.

26. SI QUIS MIHI MINISTRAT, ME SEQUATUR.] q. d. Qui cupit meus esse minister, assecla et discipulus, me imitetur per mortem et mortificationem, ac per bona opera, ait S. Chrysost., ut vias meas ambulet, ait S. August. non suas, non quæ sua sunt quærens, sed quæ Jesu Christi, quæcumque bona, sive in temporalibus, sive in spiritualibus faciens propter eum.

ET UBI SUM EGO, ILLIC ET MINISTER MEUS ERIT.] Ecce fructum (pergit S. Augustin.) et mercedem: gratis amatur, et operis quo ministratur illi pretium est esse cum illo, ut ibi sit adoptatus, ubi est unitus; nimirum in cœlo, in visione et possessione Dei, in felicitate et gaudio æterno. ita S. Chrys. Vide dicta Lucæ, 22. 7. et seq.

SI QUIS MIHI MINISTRAVERIT, HONORIFICABIT EUM PATER MEUS,] honore cœlesti, coram angelis, Beatis et toto mundo. Non dixit: Ego honorificabo eum: nondum enim de eo decentem opinionem habebant, sed majorem de Patre ait Chrysost.

27. NUNC ANIMA MEA TURBATA EST] Nota. Christus hic, quia mortis post tres dies sibi instantis (dixit enim hæc Dominica Palmarum) mentionem fecerat, permisit in se excitari naturalem ejus horrorem, uti fit in nobis, et hoc horrore seipsum turbavit. Unde ait, *salvifica*, id est, eripe me *ab hac hora*, et horrore mortis mihi

imminentis. Simile fuit in horto, cum tristis usque ad mortem oravit : *Transeat à me calix iste.*

Causam dat S. Chrysost. Exhortatus, inquit, fuerat Christus suos ad sui sequelam per mortem ; ne ergo dicant eum extra dolorem existentem facile de morte philosophari, et alios ad eam adhortari, ostendit etiam se in agonia esse, et tamen mortem non recusare, ut nos eum sequamur, idemque faciamus in horrore mortis et mortificationis.

Causam secundam dat S. Cyrillus, ut se ostenderet non tantum Deum, sed et verum hominem esse, passionibus et ærumnis nostris obnoxium.

Tertiam dat S. Aug. et ex eo Beda, ut Christus in se nostras infirmitates suscipiens curaret, nosque roboraret. Audi August. *Sequi jubes animam meam, sed turbari video animam tuam : quale fundamentum quæram, si petra succumbit? Agnosco misericordiam tuam, Domine : nam qui charitatis voluntate turbaris, infirmos, ne desperando pereant, consolaris : in se caput nostrum suscepit membrorum suorum affectum.* Et rursum : *Sicut nos excitavit ad summa, ita nobiscum patitur ad infima.* Et mox Christum nobis ita loquentem inducit : *Audisti ad te vocem fortitudinis meæ : audisti in me vocem infirmitatis tuæ : vires suggero ut curras, nec reprimo quod acceleras : sed transfero in me quod trepidas, et substerno quo transeas.*

Et quid dicam? Pater, salvifica me ex hac hora.] Theophyl. et Leont. sic exponunt, q. d. In hac turbatione et agonia hæreo, et animo fluctuo, et nescio quid agam vel dicam. Dicamne ergo : Pater salvifica me ex hac hora? fugiamne mortem? minime; sed vincam meam agoniam, et ultro morti obviam ibo.

Simplicius et planius alii, q. d. Quid in hac agonia dicam? quo confugiam? quem invocem? utique Patrem qui salvat. Dicam ergo : *Pater, salvifica me ex hac hora*, id est, libera me ab hac agonia mortis. Nam, ut ait S. August. Beda, et Rupert. similis est hæc oratio illi in horto : *Pater mi, si fieri potest, transeat à me calix iste:* quæ fuit oratio partis inferioris, sive appetitus naturalis, qui mortem horrebat; unde mox eam pars superior, puta mens et voluntas superior, correxit, dixitque : *Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat.* Eodem modo et hanc corrigit, dum statim subjicit :

Sed propterea veni in horam hanc.] Est correctio, qua Christus corrigit partem inferiorem, quæ dixerat : *Salvifica me ex hac hora*, q. d. Etsi naturaliter horream mortem, absolute tamen nolo naturale meum desiderium impleri, cum ad hoc venerim in mundum, ut hanc mortis horam subeam, et calicem passionis bibam. Ita S. August. Beda, Rupert. et alii.

28. Pater, clarifica nomen tuum.] Ut per mortem mihi à te decretam, quam libenter accepto, clarificem, id est glorificem nomen tuum, per meam extremam obedientiam et religionem, qua me tibi in victimam pro peccatis totius mundi offeram, itaque homines peccato perditos vitæ gratiæ restituam, tibique reconciliabo, ac in cœlum deducam, ut te glorificent in æternum. Ita S. Augustin. Chrysost. Euthym. Sic de Petro dicitur cap. 21. 19. *Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum.* Audi Augustin. Clarifica me passione et resurrectione. Et S. Chrysost. Quod pro veritate moritur, gloriam Dei vocat : futurum enim erat, ut post crucem cognosceretur ab orbe nomen Dei. Et Glossa : Salvationem quæro, sed passionem non recuso, propter quam passionem clarifica me, quod est gloria nominis tui.

Secundo, *clarifica nomen tuum* hoc quoque momento, ut Gentiles, qui ad me venerant, itemque Judæi cognoscant me à te missum, ut homines morte mea redimam, ideoque te, tuamque beneficentiam clarificent. Hanc enim orationem exaudiens Pater respondit illico : *Et clarificavi, et iterum clarificabo.* Ita Theodorus Heracleot.

Venit ergo vox de coelo : Et clarificavi, et iterum clarificabo.] *Clarificavi*, Primo, communicando ei quasi filio meo unigenito meam claritatem, id est majestatem, gloriam et divinitatem ab omni æternitate, juxta illud cap. 17. *Et nunc clarifica me tu, Pater, apud temetipsum, claritate quam habui priusquam mundus esset apud te.* Ita S. August. et Beda.

Secundo, per eumdem creando mundum, et omnia quæ in eo sunt in tempore. Ita Rupert.

Tertio, et aptissime, per vocem è cœlo in baptismo delapsam, *Hic est filius meus dilectus :* item per tot tantaque miracula, et virtutum opera, quæ Christus passim edidit : et in præsenti, hac voce mea è cœlis clarifico, *et iterum clarificabo*, scilicet in morte, et post mortem Jesu, quando per ejus resurrectionem, ascensionem in cœlum, missionem Spiritus S. Apostolorum prædicationem et miracula, omnes Gentes ipsum quasi Christum Filium Dei, ac consequenter Deum Patrem agnoscent, colent, amabunt, adorabunt. Ita Chrysostom. Cyrillus, Theophyl. Leont. Euthym. Jansen. Maldonat. et alii.

29. Turba ergo, quæ stabat et audiebat (hanc vocem tubalem Dei Patris) dicebat tonitruum esse factum,] quia vox hæc maxima, crassissima et resonantissima erat instar tonitrui. Forte etiam quia confuse, non articulate vocem excipiebant, uti excipitur sonus confusus tonitrui. Unde Chrysost. *Aperta quidem*, inquit, *et significativa erat vox, sed et crassis et carnalibus cito evolavit, tantumque sonum retinuerunt.* Et mox : *Qui quod articulata quidem esset, noverant, sed quid significaret non capiebant.* Sed verius est, ait Rupert. et ex eo Maldonat. omnes hanc vocem articulate loquentem intellexisse, ejusque significationem cognovisse, verbi gratia, quod Jesus esset Filius Dei, Messias et Salvator : verum propter vocis magnitudinem persuadere sibi non potuisse veram esse vocem, sed aut tonitru esse, seque falli, qui humanam articulatamque vocem audisse sibi viderentur, aut certe vocem esse angeli. Atque propterea hoc Evangelistam commemorasse, ut doceret vocem non fuisse tacitam aut obscuram, ita ut solus audiret Christus, nec alii ejus essent testes; sed tam magnam, tam claram fuisse, ut non solum omnes audierint, verum ita audierint ut alii tonitruum, alii vocem angeli, nemo humanam esse, judicaverint. Atque hoc ipsum indicabat vocem esse divinam, quod illi existimarent esse tonitruum : nam et tonitrua voces Dei vocari solent.

Symbol. Tonitruum hoc significabat Jesum esse filium Dei altitonantis, ac proinde ipsum quoque esse Deum altitonantem : tonitruum enim hic ad suum quasi recurrit auctorem, ut

ipsum veneraretur, et Gentilibus indicaret. Rursum significabat Jesum, qua homo erat, non tantum ore tonare, et corde fulminare, ut dura hominum corda permoveret ad pœnitentiam, et frigida ad amoris ardorem; sed etiam Apostolos, ceterosque suos faceret tonantes et fulminantes. Unde ipse Joanni et Jacobo id indidit nomen *Boanerges*, id est filii tonitrui, Marci cap. 3. 17. Hinc et Paulus à S. Hieron. epist. 61. vocatur *tuba Evangelii, rugitus leonis nostri, tonitru Gentium.* Subdit enim : *Quem quotiescumque lego, videor mihi non verba, sed audire tonitrua.* Audi S. Chrysost. hom. 32. epist. ad Roman. in Moral. *Tonitru ita terribile non est, sicut vox Pauli dæmonibus. Si enim vestimenta ipsius horruerunt, multo magis vocem. Ipsa vinctos illos et captivos egit, hæc orbem terrarum expurgavit, hæc morbos dissolvit, vitium expulit, veritatem superinduxit, Christum habuit inhabitatorem. Is ubique cum illo profectus est : et quod erant Cherubim, hoc erat et vox Pauli. Quemadmodum in potentatibus illis sedit Deus; ita et in lingua Pauli.* Sic *S. Basilii oratio erat tonitru, quia vita ejus erat fulgur*, ait Nazianz. orat. 20. Hinc vox Christi assimilatur voci aquarum multarum, Apoc. 1. 15. et voci multitudinis, Daniel. 10. 6.

Alii dicebant : Angelus ei locutus est.] Erat enim vox hæc augustior humana, ideoque angelica, imo divina. Angelus enim subiens personam Dei Patris, vocem hanc instar tonitrui in aere formarat.

30. Respondit Jesus et dixit : Non propter me hæc vox venit, sed propter vos,] ut scilicet in me credatis, itaque salvemini : ego enim hac voce non egeo. Sum enim Verbum Patris, quod increata et immensa laude et gloria glorificat Deus Pater et Spiritus S. quare creata et modica vocis hujus laude non egeo : vos vero illa egetis, quia mihi nonnulli è vobis objiciunt, me non esse Dei Filium, nec à Deo missum; alii de eo dubitant : contrarium enim utrisque hæc vox Patris vobis proclamat, ut omne dubium vobis eximat. Ita S. August. Beda, Rupert. Cyrillus, Chrysost. Theoph. Euthym.

31. Nunc judicium est mundi : nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.] *Judicium* sæpe condemnationem quæ fit in judicio, metonymice significat, et sic hoc loco accipit Chrysostomus, Theophyl. et Euthym. q. d. Nunc instat mundi, id est Judæorum mundanorum, condemnatio, et vindicta Dei, eo quod me innocentem, imo Messiam et Dei Filium ad mortem condemnarint. Melius alii accipiunt *judicium*, non pro condemnatione nocentis, sed pro innocentis absolutione, vel potius oppressi ab oppressore et tyranno liberatione. q. d. *Nunc est*, id est, nunc instat tempus, quo mundus per tyrannidem oppressus à diabolo, ab eo liberetur. Instat enim mors mea, per quam homines à peccato, et consequenter à potestate et tyrannide diaboli liberabo, ac diabolum, qui hucusque mundo tyrannice dominatus est, ejiciam foras, ut scilicet extra mentes fidelium et Sanctorum ablegetur in mentes infidelium et impiorum. Unde ergute Rupert. *Duos*, inquit, *mundos vult intelligi, videlicet alterum inimicum, alterum reconciliatum : sive alterum damnatum, et alterum salvatum, dum dicit primo sine articulo : Judicium est mundi : secundo autem signanter cum articulo, Princeps, inquit, hujus mundi. Quod ergo judicium mundi, et quæ est ejectio principis hujus mundi? utique præsens passio ipsius, qui hæc loquitur, Domini nostri Jesu Christi, judicium est mundi, id est salvatio, discernens à reprobis universitatem electorum, qui fuerunt ab initio sæculi usque ad horam ejusdem passionis : ejectio vero principis hujus mundi, qui principatum tenet in amatoribus hujus mundi, reconciliatio est Gentilium electorum, in quibus diabolus per idololatriam inhabitabat, ante sæpe dictam clarificationem ejusdem Domini nostri Jesu Christi.* Significat hic ergo Christus Primo, se mundum, id est gentes è toto mundo in se credituras, per mortem suam liberaturum à peccato et diabolo. Secundo, se diabolum ejecturum ex animis fidelium, item ex aris et templis, ut in iis deinceps colatur Deus verus ejectis idolis et dæmonibus. Tertio, se diabolo adempturum vim et potestatem, qua ante suum adventum, tentando validissime homines, omnes pene trahebat ad peccatum, indeque ad suum jugum : quare infregit vires diaboli Christus, ut nunc nec toties, nec tam valide sicut ante homines tentare possit, atque hominibus gratiam potentem largitur, qua facile, si ei conniti velint, tentationi resistere valeant.

Quarto, Christus multos dæmones ejecit à corporibus hominum, totoque terræ ambitu, eosque in infernum relegavit. Unde Prosper in dimidio temp. cap. 2. legit, *Nunc princeps hujus mundi missus est deorsum*, in tartara. Hinc et dæmones expulsi à Christo, cum rogabant ne mitteret ipsos in abyssum, Lucas 8. 31. Audi S. August. *Providebat post passionem et glorificationem suam, per universum mundum multos populos credituros, è quorum cordibus diabolus, quando ei ex fide renuntiant, foras ejicitur. Est quidem et de veterum justorum cordibus ejectus, sed dicitur nunc ejiciendus, quia quod in paucissimis factum est tunc, in multis magisque populis mox erat futurum. Ejicitur quidem diabolus foras, attamen tentare non cessat; sed aliud est intrinsecus regnare, aliud forinsecus oppugnare.* Simile dat S. Chrysost. *Ut si quis*, ait, *debitores feriat, et in vincula mittat, eademque dementia eum, qui nihil debet, in carcerem ducat; is eorum quæ in alios fecit pœnas dabit : sic diabolus per ea quæ in Christum ausus est, eorum etiam, quæ in nos fecit pœnas dedit.*

Hoc est quod Christus dixit Luc. 11. 21. *Dum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. Si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, et spolia ejus distribuet.*

Christus igitur hic videns Gentiles sui videndi cupidos, indoluit totum mundum gentilismo oppressum, in idolis adorare diabolum; quare optavit mortem suam accelerari, ut eis à Deo fidem et gratiam impetraret, ac Apostolos mitteret, qui eos ad Deum converterent; ideoque ait, *Nunc judicium mundi est, nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.* Simili modo S. Greg. teste Joanne Diacono in ejus Vita lib. 1. cap. 21. cum Romæ videret venales juvenes Anglos, vultu venustos, et rogaret qui et quales essent, unde venirent, an regio eorum Christiana foret vel Pagana, cumque Paganam audisset, acriter ingemiscens: *Heu, proh dolor!* inquit, *quam splendidas facies princeps tenebrarum nunc possidet, tantaque frontis species vacuam ab interna Dei gratia mentem gestat. Rursum interrogavit quod esset vocabulum gentis illius? Mercator respondit : Angli vocantur. At ille : Bene, inquit, Angli,*

quasi angeli : quia et angelicos vultus habent, et tales in cælis angelorum decet esse concives. Iterum ergo interrogavit, quod nomen haberet ipsa provincia? Mercator resp. Provinciales illi Deiri vocantur. Et Gregorius : Bene, inquit, Deiri, quia de ira sunt eruendi, et ad Christi gratiam convocandi. Rex, ait, illius provinciæ quomodo nuncupatur? Mercator respondit : Ælle vocatur. Et Gregorius alludens ad nomen dixit : Bene, quia rex dicitur Ælle; Alleluia etenim in laude creatoris, in partibus illis oportet decantari. Mox itaque accessit ad Pontificem Benedictum, ab eoque petiit in Angliam mitti, ut Anglos converteret, unde ipse ab Anglis quasi eorum Apostolus colitur.

Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum.] *Si exaltatus fuero*, per resurrectionem et ascensionem in cœlum, ait Chrysost. Melius alii passim, q. d. Si exaltatus fuero in crucem, id est, si in alta cruce crucifixus fuero. Unde Joannes id explicans subdit : *Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus.* Loquitur Christus, ait Maldonatus, de se tanquam de milite cum diabolo pugnante : solet miles eo fortior esse, et adversario superior, quo ex altiore loco pugnat : significavit ergo se ex cruce sua, tanquam ex altissima et munitissima arce pugnaturum, diabolumque victurum esse : propterea genus illud mortis *exaltationem* appellavit. Traxit exaltatus omnia ad semetipsum, quemadmodum aquila in sublime volans prædam trahit.

Sic Marcus Arethusæ in Syria Episcopus, sub Juliano Apostata suspensus in alto, ac melle perunctus, ut vespis et apibus fieret pabulum, suos tortores irridebat, dicebatque *illos esse humiles et terrenos, se vero arduum et sublimem*, ait Theod. lib. 3. Hist. cap. 7. et Sozomen lib. 5. cap. 10. Magis ad litteram alludit Christus ad id quod dixit cap. 3. vers. 14. *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in illum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Moraliter docet hic Christus crucem non esse horrendam, sed ambiendam, quia sola crux exaltat.

Omnia.] Id est animam et corpus, ait S. Aug. et Beda. At Rupert. *omnia*, hoc est cœlum, terram, homines, angelos et dæmones : quia scilicet efficiam, *ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum*, Philip. 2.

Tertio et planissime, *omnia*, id est omnes homines omnium gentium, qui in me credere volent, puta omnia hominum genera, ait S. August. Unde S. Cyrill. Chrysost. et Theophyl. pro *omnia* legunt *omnes*, sed τὸ *omnia* magis emphaticum est, q. d. Omnia spolia diaboli, puta omnia mundi opima, hoc est totius mundi gentes, quæ in me credent. Quem enim paulo ante vocavit *mundum*, hic vocat *omnia* : Arabicus, *traham ad me unumquemque :* Syrus, *omnes.*

Traham.] Id est, abstraham ab invito diabolo, ut ipsos non invitos, sed volentes blandiendo suaviter, sed efficaciter traham ad meipsum, ut eos fratres meos, imo filios efficiam; ut, sicut ego sum filius Dei naturalis, sic illi sint filii Dei adoptivi. Græce enim est ἑλκύσω, id est, traham per vim, scilicet invito diabolo, ei violenter prædam eripiens, ac homines animans et roborans, ut sibi, suisque concupiscentiis vim faciant, juxta illud : *Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud*, Matth. 11.

Audi S. Leonem serm. 8. de Passione eleganter et pathetice totum hunc locum pertractantem : *O admirabilis potentia crucis, ô ineffabilis gloria passionis! in qua et tribunal Domini, et judicium mundi, et potestas est crucifixi. Traxisti enim, Domine, omnia ad te, et cum expandisses tota die manus tuas ad populum non credentem et contradicentem tibi, confitendæ majestatis tuæ sensum totus mundus accepit. Traxisti, Domine, omnia, cum in execrationem Judaici sceleris, unam protulerunt omnia elementa sententiam, cum obscuratis luminaribus cœli, et converso in noctem die, terra quoque motibus quateretur insolitis, universaque creatura impiorum se usui negaret.* Efficacius deinde hunc Christi tractum prosequitur et perurget : *Traxisti, Domine, omnia ad te, quoniam scisso templi velo Sancta sanctorum ab indignis pontificibus recesserunt, ut figura in veritatem, prophetia in manifestationem, et lex in Evangelium verteretur. Traxisti, Domine, omnia ad te, ut quod in uno Judææ templo obumbratis significationibus tegebatur, pleno apertoque sacramento universarum ubique nationum devotio celebraret. Nunc enim et ordo clarior Levitarum, et dignitas amplior seniorum, et sacratior est unctio sacerdotum : quia crux tua omnium fons benedictionum, omnium est causa gratiarum, per quam credentibus datur virtus de infirmitate, gloria de opprobrio, vita de morte.*

Porro Christus à terra exaltatus in crucem, ut medius penderet inter cœlum et terram, traxit ad se omnia. Primo, quia cœlum terræ, angelos Gentibus, Gentes Judæis, Deum hominibus reconciliavit : *Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriæ solvens, inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso, in unum novum hominem, faciens pacem, et reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso*, Ephes. 2. 14.

Secundo, quia omnes totius mundi gentes ad fidem et amorem sui traxit : traxit autem illas à terra ad crucem, puta ad pœnitentiam, continuam mortificationem, martyrium, et à cruce ad cœlum : traxit, inquam, Primo, sanguinis sui merito et pretio; Secundo, suo exemplo; Tertio, suo amore. Quis enim Christum ex amore pro nobis ultro morientem non redamet? Quis non dicat cum S. Ignatio Martyre inter leones constituto : *Amor meus crucifixus est?* Vide dicta Zachariæ 13. 6. ad illa : *His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.*

Tertio symbolice, Christus in cruce traxit ad se omnia, id est, Deum creatorem cum omnibus creaturis. Deus enim hoc Christi sacrificio placatus fuit hominibus, sol et cœli obstupuerunt; unde quasi lugentes creatoris sui mortem, radios à terra subtraxerunt; luna sub sole se abscondit, aer tenebris densissimis sese involvit, terra tota è centro convulsa et conquassata intremuit, petræ scissæ sunt, et monumenta aperta, ut tam sepulti, quam vivi mortem Christi plangerent, uti insinuavit S. Leo. Omnes ergo creaturæ ad Christum crucifixum quasi se erexerunt, tanquam obstupescentes, et offerentes se ad pugnandum pro eo contra Judæos christicidas, eosque disperdendum.

Porro perperam hinc colligebant Origenistæ : Christus traxit ad se omnia : ergo etiam damnatos ex inferno traxit et salvavit, quia, ut explicat S. Gregor. lib. 6. epist. 15. Christus traxit

omnia, scilicet electa : *nam trahi ad Deum post mortem non potuit*, inquit, *qui se à Deo male vivendo separavit.*

Symbolice, S. Bern. serm. 21. in Cant. hanc Christi sententiam sibi omnibusque Religiosis adaptat. Hi enim per contemptum terrenorum, et amorem cœlestium, exaltantur à terra, itaque omnia ad se trahunt : quia omnia tam adversa, quam prospera eis cooperantur in bonum, atque ipsi omnia quasi calcando possident; *fideli* enim *totus mundus divitiarum est.*

33. Hoc autem dicebat significans qua morte esset moriturus,] nimirum morte crucis : in hac enim pendens exaltatur à terra. Sunt verba non Christi, sed Joannis verba Christi interpretantis; unde parenthesi intercipiuntur.

Respondit ei turba : Nos audivimus ex lege, quia (quod) Christus manet in æternum, et quomodo tu dicis, Oportet exaltari Filium hominis?] Intellexerunt Judæi, quod Christus de morte sua in cruce dixisset : exaltari enim à terra idem est quod crucifigi; quærunt ergo quomodo se dicat moriturum, cum lex asserat Christum non moriturum? Aliter S. Augustin. *Intellexerunt*, ait, *eum hoc dixisse, quod ipsi facere cogitabant, nec verborum obscuritatem eis aperuit infusa sapientia, sed stimulata conscientia.*

Ex lege.] *Lex* vocatur totum vetus testamentum. Ergo Christum mansurum in æternum, ideoque non moriturum, Judæi colligebant ex illo Michææ 5. 2. *Egressus ejus ab initio à diebus æternitatis.* Et Psalm. 109. 4. *Tu es sacerdos in æternum.* Psalm. 88. 30. *Ponam in sæculum sæculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cœli.* Et v. 38. *Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum, et testis in cœlo fidelis.* Et Psalm. 71. 5. *Et permanebit cum sole, et ante lunam in generatione et generationem.* Isaiæ 9. 7. *Vocabitur pater futuri sæculi.* Similia sunt Isaiæ 40. 8. Ezech. 37. 27. Daniel. 9. 26. Verum hæ Script. loquuntur de regno Christi glorioso, quod post mortem resurgens et ascendens in cœlo adeptus est : hoc enim erit æternum. Nam alioqui Christum ante hoc regnum moriturum expresse prædixit Isaias toto cap. 53. David Psalm. 21. 12. et 17. Dan. c. 9. 26. Jerem. c. 11. 19.

Quis est iste Filius hominis?] q. d. Si tu es ille Filius hominis, de quo loqueris (uti apparet ex eo, quod te soleas Filium hominis appellare) quomodo ergo vis haberi Christus? Christus enim secundum legem, id est, juxta oracula Prophetarum jam citata, est æternus, nec mori potest, cum tu ex adverso dicas Filium hominis debere mori et exaltari in cruce. Quod si quis alius est Filius hominis, de quo loqueris, edicito quis ille sit? Ita Tolet. et Jansen. Paulo aliter Maldonat. censet Judæos hic, quasi Christum convicissent, ei insultare, et victo illudere : Quis est iste Filius hominis? quemadmodum si barbarus miles, et victoria insolens capto à se in bello regi, et in servitutem redacto dicat : Quis est iste rex? et quemadmodum eidem Christo iisdem postea Judæi capto dixerunt : *Ave rex Judæorum.*

35. Dixit ergo eis Jesus : Adhuc modicum, lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant : et (id est quia) qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat.] Christus noluit directe ad objectionem Judæorum respondere, quia sciebat eos indignos et incapaces esse responsi, ait Cyrill. Indirecte ergo respondet, ut se quasi luce utantur : brevi enim hanc lucem extinctum iri per mortem, cum frustra eam sint requisituri : quod si hac luce uti velint, ab ea illuminationem recepturos, qua objectionis suæ solutionem videant, ceteraque ad salutem necessaria cognoscant. Latini passim τὸ *modicum* referunt ad *lumen*. q. d. Habetis adhuc modicum luminis et intelligentiæ, quo intelligitis Christum mansurum in æternum. Sed non cognoscitis ipsum moriturum quoque et resurrecturum. *Ambulate* ergo *dum lumen habetis*, hoc est, pergite et proficite in indaganda et cognoscenda veritate, dum hoc intelligentiæ lumen habetis. Sic enim cognoscetis qua ratione Christus moriturus quidem sit, sed tamen resuscitatus mansurus sit in æternum. S. August. Beda, Rupert. S. Bernard. serm. 49. in Cant. Lyran. et alii.

Verum τὸ *modicum* non refertur ad lumen, sed ad χρόνον, id est tempus. Græca enim habent, ἔτι μικρὸν χρόνον, τὸ φῶς μεθ' ὑμῶν ἐςι, hoc est : *Adhuc ad modicum tempus lux vobiscum est.* Ita Syrus et Arabicus : *Lumen*, ait, *est vobiscum tempore modico.* Christus vocat seipsum *lumen* vel *lucem*, sive solem mundi, ob causas quas recensui, c. 1. 4. et epist. 1. Joan. 1. 5.

S. Chrysost. ergo et Theophyl. censent Christum hic se assimilasse luci, sive soli, quia sicut lux solis noctu non extinguitur, sed absconditur duntaxat ad modicum tempus, ut mane rursum oriatur et luceat toto die; sic et se moriturum quidem, sed tertio die resurrecturum, indeque victurum et regnaturum in æternum, quod quærebant Judæi.

Secundo, planius et germanius exponas, q. d. Ego Christus, qui sum lux mundi, eum illuminans doctrina et cognitione Dei, salutis et rerum divinarum, adhuc modico tempore (per tres dies) vobiscum, ô Judæi, corporaliter ero, conversabor, docebo, prædicabo : quare, si sapitis, quandiu me sic habetis vobis præsentem, ac doctrina et miraculis prælucentem, ambulate, id est amplexamini, et sectamini hanc lucem, id est, ut sequitur, credite in me, audite me, interrogate me, ego omnia vestra dubia resolvam, ac nominatim quomodo Christus moriturus sit, et tamen mansurus in æternum, quod nunc mihi proposuistis : nam si id non feceritis, brevi à vobis auferetur hæc lux, id est, brevi ego moriar, ac tum tenebræ errorum vos occupabunt et involvent. Licet enim Apostolos post me relicturus sim, qui lucem Evangelii à me allatam prosequentur; tamen illos parvi facietis et persequemini, frustra me, qui sum ipsa originalis lux, requisituri. Simili modo Christus iisdem Judæis cap. 7. 33. ait : *Adhuc modicum tempus vobiscum sum, et vado ad eum qui misit me. Quæretis me, et non invenietis.*

Lucem ergo Christus vocat seipsum, suamque vitam. Quare minus apte et genuine Chrysost. Theoph. et Rupert. per *lucem* accipiunt cujusque fidelis vitam, quæ cuique quasi sua dies est. q. d. Ambulate, id est, bene agite, credite in me, dum lux vitæ vobis suppetit : nam post eam succedent tenebræ mortis, cum credere et bene agere non licebit.

Symbolice, Leont. per *tenebras* accipit peccata; Rupert. vero damnatorum pœnas : inter has enim una sunt tenebræ exteriores, Matth. 8. 12.

36. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis.] Ecce hic explicat τὸ *am-*

bulate dum lucem habetis, per *credite in lucem*, scilicet in me, qui sum lux mundi; credite, inquam, quod ego sim Messias Filius Dei, et salvator mundi, mihique et Evangelio meo obedite. Ita Cyrill. Theoph. *ut sitis filii lucis*, ut scilicet sitis filii mei, qui sum lux mundi, ac consequenter filii gratiæ, charitatis, virtutis et sanctitatis in hac vita, ac filii resurrectionis, felicitatis, et gloriæ in altera. Vide dicta 1. Joan. 1. 5. *Quoniam Deus lux est.* Et in Evang. ejusdem cap. 1. 4. Et Ephes. 5. 8. *Ut filii lucis ambulate: fructus enim lucis est in omni bonitate, et justitia, et veritate.*

Tropologice: Cum sentis Spiritus sancti illuminationes, instinctus, afflatus, eos illico sequere et exequere, quia instar fulguris apparent et disparent. Sic S. Franciscus cum audiret Dei inspirationem, licet iter agens, subsistebat, ut eam exciperet, statimque eam in opus conferebat.

Hæc locutus est Jesus, et abiit, et abscondit se ab eis.] Quia prævidebat eorum cogitationes, quod vellent eum capere ante præfinitum à Patre tempus. Ita Chrysost. Theophyl. et alii. *Abscondit se*, modico tempore, puta noctu. Nam Christus hisce tribus ultimis vitæ suæ diebus per diem docebat in templo, noctu vero secedebat in Montem Oliveti, indeque in Bethaniam, ut patet Lucæ 21. 37. Unde Maldon. censet Christum se abscondisse secedendo in Bethaniam.

Ab eis.] Non *ab eis*, ait S. August. et ex eo Beda, qui credere et diligere cœperant; non *ab eis* qui cum ramis palmarum et laudibus obviam venerant, sed *ab eis* qui videbant, et invidebant, quia nec videbant, sed in lapidem illum cæcitate offendebant.

Symbol. Rupertus: Abscondit, inquit, Christus se ab eis, non loco, sed gratia; quia eos in sua infidelitate reliquit, excæcavit et obduravit, ut sequitur

37. Cum autem tanta (Græce, τοσαῦτα, id est tot et tanta, sive tam magna) signa fecisset coram eis, non credebant in eum.] S. Chrysost. Theophyl. et Euthym. opinantur Jesum hoc tempore multa miracula patrasse, ut iis Judæos ad credendum in se permoveret, de iisque hic loqui, sed illa à Joanne brevitatis studio esse omissa. Melius alii censent Joannem loqui de omnibus miraculis, quæ toto prædicationis tempore Jesus operatus est. Dat enim causam, cur Jesus dixerit, *Credite in lucem*, quasi dicat, Ego tot signis probavi me esse Messiam et doctorem mundi, cur ergo in me non credidistis? Non est quod plura à me expectatis. Ego enim jam ad finem mortemque pergo. Si ergo sapitis, antequam abeo, illico credite in me.

Causa cur pauci in Jesum crediderint, ac plurimi non crediderint, fuit partim eorum animalis vita, qua bonis terrenis, suisque cupiditatibus affixi, bona cœlestia et mundanorum contemptum, quæ Christus prædicabat, non capiebant; partim timor Scribarum, pontificum et principum, quos sciebant Jesu adversari: populus enim sequitur fidem suorum principum: partim Christi paupertas, modestia, humilitas, quam ipsi spreverunt. Sperabant enim, et etiamnum sperant, Messiam suum venturum cum magna pompa, magnisque opibus, quasi alterum Salomonem regem Israelis.

38. Ut sermo Isaiæ Prophetæ impleretur, quem dixit: Domine, quis credidit auditui nostro? et brachium Domini cui revelatum est?] Τὸ *ut* non finem et scopum à Deo intentum, sed consecutionem, sive id quod secutum est significat, q. d. Unde ex Judæorum incredulitate secutum factumque ut sermo Isaiæ, qua eam prædixit, impleretur. Ita Chrysost. Cyrill. et alii.

Quis credidit auditui nostro?] Citat Isaiæ c. 53. 1. ubi ea plenius explicui: quare breviter hic perstringam.

Auditui nostro.] Id est, prædicationi et sermoni audito, quem scilicet Judæi à me Christo, meisque apostolis evangelizantibus audierunt. q. d. Quam pauci Judæi crediderunt Evangelio, quod à me et Apostolis prædicatum ipsi audierunt? Est hebraismus: nam שמעה *scemaa*, id est, *auditus*, ponitur pro prædicatione quæ auditur, scilicet potentia vel actus ponitur pro suo objecto, quod crebrum est apud Hebræos.

Brachium Domini.] Id est, Christus, q. d. Quam paucis Judæis Christus cognitus et revelatus fuit! Christus enim dicitur *Brachium Domini*, quia à Patre ὁμούσιος procedit, sicut brachium à corpore et capite illi consubstantiale emanat. Secundo, quia Christus qua Deus, Patris est brachium, id est virtus, robur et fortitudo, per quam omnia potenter operatur. Tertio, quia Christus, qua homo in carne assumpta, apud homines magnæ virtutis et potentiæ Dei opera exercuit. Ita S. August. Beda, Rupert. Tolet. Jansen. Maldon. et alii hic, ac S. Hier. in Isaiæ c. 53. et S. Athanas. lib. de communi essentia Patris et filii, et Spiritus sancti. Potest Secundo, simplicius et planius *brachium* accipi pro divina virtute et potentia, quæ in miraculis Christi se exerebat. q. d. Quam pauci Judæi agnoverunt Dei virtutem, in Christo tot tantaque operantem. Ita Jansen. et Maldon.

39. Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias: Excæcavit oculos eorum, et induravit cor eorum: ut non videant oculis, et non intelligant corde, et convertantur, et sanem eos.] *Propterea*, etc. *quia*. Nota, has duas particulas causales hic non sumi proprie, nec causam significare q. d. Causa incredulitatis Judæorum fuit Dei exæcatio, ut vult Calvinus; sed tantum significare consecutionis necessitatem, et sequelæ ordinem, q. d. Fieri non poterat, ut, cum Isaias dixerit et prædixerit, Judæos non credituros in Christum, ipsi tamen ei crederent, quia non potest mentiri Scriptura, nec falli præscientia Dei, quæ eos non credituros per Isaiam prædixit. Id autem prædixit, quia prævidebat eos sua libertate, pertinacia et malitia non credituros Christo. Ideo enim Deus prævidit eos non credituros, quia ipsi libere non erant credituri. Non autem ideo ipsi non crediderunt, quia Deus prævidebat eos non credituros. Prius enim est ipsos non credituros, quam Deus eos non credituros prævideat: Deus enim prævidet futurum, quia id revera futurum est: nil enim Deus prævidere potest, nisi quod jam revera fore vel futurum præsupponitur. Objectum enim visum prius est ipsa visione; nil enim videri potest, nisi quod jam est vel erit. Ita Chrysostomus, Jansenius, Maldonatus et alii.

Verum S. August. et ex eo Toletus sic exponit, q. d. Propterea Judæi non poterant credere Christo, quia ipsi obdurati et excæcati erant, sicut prædixit Isaias: sed tunc τὸ *non poterant*, non absolutam necessitatem, sed vel moralem,

id est magnam difficultatem, vel conditionalem significat. q. d. Judæi non poterant credere Christo, posito eo quod ipsi suis vitiis, tenebris et erroribus affixi, iis adhærere animum obfirmarant, ideoque sua malitia se obdurassent et excæcassent. Alioqui enim excæcati et obdurati, quia habent liberum arbitrium, nec gratia sufficiens eis deest, absolute possunt suam obdurationem deponere, seseque ad Deum convertere.

EXCÆCAVIT OCULOS EORUM ET INDURAVIT COR EORUM.] Citat Christus Isaiæ c. 6. 9. et 10. Ubi fuse hæc explicui : quare breviter ea hic repetam. Nota Primo, excæcari proprie intellectum, obdurari vero affectum et voluntatem. Secundo. excæcationis et obdurationis directam et propriam causam esse propriam hominis libertatem et malitiam, juxta illud Sapient. cap. 2. v. 21. *Excæcavit illos malitia eorum :* Unde Arabicus hic vertit, *Excæcati sunt oculi eorum, et indurata sunt corda eorum;* Syrus, *Occæcati sunt oculi eorum, et tenebris offusa sunt corda eorum.* Deus tamen dicitur hominem excæcare et obdurare indirecte et improprie, quia illi lumen veritatis et gratiæ sensim subtrahit, ac errorum et vitiorum occasiones ei à diabolo, carne et mundo objici permittit, ad puniendum priora ejus peccata.

Porro in Isaia pro *excæcavit* est, *excæca cor populi :* quæ sunt verba Dei ad Isaiam, sed eodem redit sensus. *Excæca* enim idem est quod, prædic eum à me indirecte excæcandum. *Excæcavit* ergo idem est quod *excæcabit;* ponitur enim præteritum pro futuro, ut significetur rei certitudo, scilicet rem tam certo futuram, ac si jam facta esset; nimirum tam certo excæcandos fore Judæos, ac si jam excæcati essent.

41. HÆC DIXIT ISAIAS, QUANDO VIDIT GLORIAM EJUS, ET LOCUTUS EST DE EO.] *Gloriam ejus*, scilicet Christi, sive filii Dei incarnati, de quo sermo præcessit et sequitur. Ita Cyrillus, Nonnus, Leont. Augustinus et passim veteres contra Arianos. Hinc ergo patet, Christum Dei Filium vere esse Deum, Patri ὁμούσιον, qui scilicet eamdem cum Patre habeat substantiam, majestatem et gloriam. Nam verba hæc, et gloriam hanc divinam fuisse Dei Patris non negant Judæi, nec de eo dubium esse potest; hic vero dicitur eamdem gloriam fuisse Filii. Eamdem fuisse Spiritus S. patet Act. c. 28. 25. ideoque S. Trinitati sic coram Isaia apparenti, Seraphini acclamabant ter : *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus sabaoth; plena est omnis terra gloria ejus.*

Hæc ergo gloria, quam vidit Isaias cap. 6. fuit gloriosa effigies, qua sanctæ Trinitatis essentia, et personæ singulæ clare ei per symbolum aliquod imaginarium, modo nobis ineffabili repræsentabantur. Effigies autem hæc fuit species humana : Deus enim visus fuit Isaiæ, quasi homo vel rex sedens in throno excelso : unde tam faciem, quam pedes Dei nominat et describit Isaias. Denique hæc species gloriose adornata fuit ingenti lumine et majestate : unde Joannes illam hic vocat *gloriam.* Itaque Isaias in illa visione, ait Ribera, Maldonat. Toletus et alii, cognovit apertissime, quantum ab homine in hac mortalitate cognosci potest, tres personas in unitate essentiæ, tum ex clamore Seraphim, tum ex altissima revelatione quam habuit, et ideo dicit : *Quando vidit gloriam ejus,* id est, quando ei per revelationem ostensa est persona Filii coæqualis et consubstantialis Patri et Spiritui sancto. Plura de hac visione dixi Isaiæ 6. 1.

42. VERUMTAMEN ET EX PRINCIPIBUS MULTI CREDIDERUNT IN EUM : SED PROPTER PHARISÆOS NON CONFITEBANTUR, UT E SYNAGOGA NON EJICERENTUR.] *Principes* vocat non summos pontifices et magistratus : hic enim paulo post Jesum ceperunt et occiderunt, sed Primores et Proceres, ut vertit Syrus, qui ceteris sapientia, auctoritate, opibus eminebant, tam inter sacerdotes, quam inter laicos. Ita Rupertus. Hi ergo convicti veritate, ac sanctitate et miraculis Jesu, crediderunt ipsum esse Messiam; sed id palam profiteri non audebant, ne extra synagogam pellerentur. Hoc enim jam decretum erat à Pharisæis, ut audivimus c. 9. 22.

43. DILEXERUNT ENIM GLORIAM HOMINUM MAGIS QUAM GLORIAM DEI.] *Gloria* hic Primo active accipi potest. q. d. Dilexerunt glorificare magis homines, puta Judæos et Pharisæos, dicendo illos esse sapientes et veros legis doctores, quam Jesum à Deo missum, ut profiterentur ipsum esse Messiam, lucem et doctorem mundi.

Secundo, et potius passive. q. d. Dilexerunt magis glorificari ab hominibus, quam à Deo, ut scilicet à Pharisæis audirent : Vos estis veri Israelitæ, qui in fide patrum constantes, Mosen priscum novatori Jesu, antiquam Israelitarum religionem novitiæ Christianorum sectæ prætulistis. Ita S. August. Cyrill. Beda, Chrys. Theoph. et alii. Hi ergo habebant fidem Christi, sed non charitatem : si enim eam habuissent, magis dilexissent gloriam Dei quam hominum, et fidem Christi, quam corde tenebant, ore professi fuissent : *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem,* Rom. 10.

Tales hodie multi sunt in Anglia, Germania, Polonia, qui fidem et pietatem in mente colunt, sed exterius ostendere non audent, ne hæreticorum vel mundanorum irrisiones et scommata incurrant, contra quos fulminat Christus : *Qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua, et Patris et sanctorum angelorum,* Lucæ 9. 26.

Sapienter Glossa ex S. August. tract. 53. in fine : Ideo, ait, crux figitur in fronte, ubi est sedes verecundiæ, ne de Christi nomine erubescamus, magisque Dei, quam hominum gloriam quæramus.

44. JESUS AUTEM CLAMAVIT, ET DIXIT : QUI CREDIT IN ME, NON CREDIT IN ME (tantum, ut addit Arabicus) SED (etiam) IN EUM, QUI MISIT ME.] An Jesus hæc dixerit eodem tempore quo præcedentia vers. 35. ut vult Maldonat. antequam se absconderet et abiret, ut dixit vers. 36. (quasi illud ibi dicatur per anticipationem, cum recto ordine ponendum sit in fine capitis) an vero alio tempore, ut vult Theophyl. incertum et ambiguum, ideoque problema est. Christus enim hisce tribus ultimis vitæ suæ diebus, noctu secedebat in Montem Oliveti et Bethaniam, mane vero redibat ad templum, ibique docebat et concionabatur. Cum videret ergo alios sibi non credere, alios vero credere, sed non audere fidem suam profiteri, ex pudore et metu Pharisæorum, *clamavit* contenta voce ut pudorem hunc et metum eis eximeret : *Qui credit in me,* non credit in merum pauperem, miserumque hominem, sed in hominem qui simul est Deus, ideoque *credit in Deum, qui misit me,* puta in Deum Patrem, qui sum ὁμούσιος et

consubstantialis. q. d. Non vos pudeat meæ paupertatis et humilitatis, quia, et si exterius pauper sim et humilis, interius tamen sum dives et sublimis : sum enim Deus de Deo : quare qui in me credit, in Deum credit. Quid autem dignius et gloriosius, quam in Deum credere? Quid metuat vel erubescat, qui in Deum credit? addit Cyrillus : *Clamavit* Jesus, ut significaret se nolle timide et occulte coli, sed velle ut fidem libere et clare profiteamur et proclamemus. Tertio, *clamavit*, quia parum illi temporis ad prædicandum restabat, ait Rupertus : nam post tres dies crucifixus est. q. d. Qui vult me audire, credere et salvari, illico id faciat: nam post triduum nemo me audire poterit. Ita S. Chrysostomus. Quid formidatis, ait, credere in me, in Deum fides pervenit per me, sicut qui fluminis aquam accipit, non accipit eam quæ est fontis. Et S. August. *Quia*, ait, *homo apparebat hominibus, cum lateret Deus, ne putarent eum esse tantum quod videbant* (hominem) *talem ac tantum se credi volens* (Deum) *qualis et quantus est Pater, inquit : Qui credit in me, non credit in me; id est, in hoc quod videt, sed in eum, qui me misit, id est Patrem.*

Hinc ergo patet Filium esse Deum, Deoque Patri consubstantialem. Negabant id Ariani et objiciebant : Qui credit Apostolis à Deo missis, in Deum credit; et tamen non credit Apostolos esse Deos. Ergo Pariter qui credit Christo à Deo misso, esto in Deum credat, non tamen credit Christum esse Deum. Resp. negando sequelam. Nos enim credimus quidem Apostolis, sed non in Apostolos. Christus autem hic ait : *Qui credit in me, credit in eum qui misit me.* Nemo autem credit in aliquem, nisi in eum qui est Deus. Ergo si in Christum credimus, credimus ipsum esse Deum, cumque non nisi unus sit Deus, credimus ipsum eumdem numero esse Deum cum Deo Patre, ideoque ait : *Qui credit in me, credit in eum qui misit me.* q. d. Qui credit in me Dei Filium, credit pariter in Deum Patrem meum, quia una utrique est natura, una majestas. Ita S. August. Cyrill. Theoph. Euthym. et alii. Unde ut id clarius significet, subdit Christus :

45. Et qui videt me, videt eum, qui misit me.] Quia unica est utrique natura; quare eo modo, quo per humanitatem videt deitatem meam in ea latentem, eodem modo videt quoque deitatem Patris mei, cum una sit eademque. Ita S. August. Ostendit, ait, adeo nihil distare inter se et Patrem, ut qui se videret, videret et Patrem.

Audi S. Cyrillum in Concil. Ephesino : *O fideles auditores mei, ne parva et humilia de me opinemini. Quin potius id de me persuasum habetote, nempe si in me quem in hoc corpore cernitis, credideritis, non in unum aliquem ex multis credituros vos esse, sed in ipsum Patrem per me Filium, qui licet vestri causa caro factus sim; Patri tamen omnino æqualis, nullaque in re ab eo divulsus aut separatus sum, utpote eadem qua ille natura, potentia ac gloria præditus.*

46. Ego lux in mundum veni : ut omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat.] Identidem Christus se vocat lucem mundi, quæ veram in Deum fidem, cultum, pietatem, virtutem, omniaque ad salutem conducentia ostendat, ac infidelitatis, idololatriæ, errorum et vitiorum omnium tenebras dispellat, ut quod sol in mundo est corporaliter, hoc ipse in mundo sit spiritualiter. Nomen *lux*, ait Cyrillus, indicat divinitatem : Deo enim proprium est esse lucem mundi. Deus enim per essentiam est lux spiritualis, increata, immensa, à qua omnis lux creata tam spiritualis, quam corporalis; tam angelorum et hominum, tam solis et cœlorum, quam elementorum, velut radius à sole derivatur. Proprium vero Filio est, quod à Deo Patre per modum radii et lucis procedat, juxta illud Symboli Niceni : *Lumen de lumine, Deum verum de Deo vero :* ipse enim procedit à patre per intellectum et cognitionem, quasi verbum mentis, quod quasi lucidissimum speculum omnia repræsentat. Quocirca de eo ait Sapient. c. 7. 26. *Candor est lucis æternæ, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius.* Atque ex Sapientiæ Apostolus Hebr. 1. 3. *Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus*, etc. Et Eccl. 24. 6. *Ego feci in cœlis ut oriretur lumen indeficiens.* Hæc de Christo qua Deus est; qua homo vero, missus est à Deo Patre in mundum, ut eum tenebris ignorantiæ, infidelitatis et peccatorum obsitum, quasi sol cœlestis illuminaret, uti dixi c. 1. 9. et seq.

Symbolice S. Greg. l. 25. Moral. c. 4. *Lux æterna*, ait, *quæ Deus est, quanto immutabiliter fulget, tanto penetrabiliter videt, et neque occulta nescit, quia cuncta penetrat; neque penetrata obliviscitur, quia incommutabilis durat. Proinde quoties indignum aliquid corde concipimus, toties in luce peccamus, quia ipsa nobis et non sibi præsentibus præsto est, et perverse gradientes in ipsam impingimus, à qua per meritum longe sumus. Cum vero nos videri non credimus, in sole clausos oculos tenemus. Illum videlicet nobis abscondimus, non nos illi.*

Idem Greg. l. 7. epist. 32. ad Dominicum : *Lux gregis*, ait, *flamma est pastoris. Decet enim pastorem, decet Dominicum sacerdotem moribus et vita clarescere, quatenus in eo, tanquam in vitæ suæ speculo, plebs commissa et eligere quod sequatur, et videre possit quod corrigat.*

47. Et si quis audierit verba mea, et non custodierit, ego non judico eum.] *Non custodierit*, id est, mente non retinuerit, *non crediderit*, ut habent Græca (quæ habent πιστεύσῃ, id est, crediderit, pro quo Noster cum Syro et Arabico legit τηρήσῃ, id est, custodierit) et sic explicat Christus v. seq. *Ego non judico*, q. d. Ego non veni in carnem et mundum, ut eum judicem et damnem, sed ut redimam et salvem. Talis tamen qui non credit in me, jam judicatus est et damnatus per suam ipsius malitiam et infidelitatem, atque per æternum Patris mei decretum. Patet ex sequenti, ita Cyrillus, Theoph. Leont. et alii. Vide dicta cap. 3. 18. Hoc autem decretum Patris ego exequar in die judicii, cum quasi judex redibo ut judicem mundum, qui jam veni quasi redemptor, ut salvem mundum. Unde Chrys. *Ego non judico*, hoc est, ait, q. d. Ego non sum causa perditionis illius, sed ipse sui ipsius, qui verba mea spernit.

Non enim veni ut judicem mundum, sed ut salvificem (salvum faciam) mundum,] id est, homines mundi incolas : quia nunc tempus est misericordiæ, post autem judicii, ait S. Augustinus.

48. Qui spernit me, et non accipit verba mea : habet qui judicet eum.] q. d. Qui *non ac-*

cipit, id est, animo non amplectitur (et, ut paulo ante dixit, non custodit) hoc est non credit verba mea, habebit Deum Patrem vindicem, qui eum puniet et damnabit per me judicem in die judicii. Nam, ut ait S. August. l. 1. de Trinit. *Non judicabit Christus ex potestate humana, sed ex potestate Verbi Dei.*

SERMO, QUEM LOCUTUS SUM, ILLE JUDICABIT EUM IN NOVISSIMO DIE.] S. Aug. tract. 54. per *sermonem* accipit Christum; hic enim erit judex in die judicii: *Satis*, ait, *manifestavit seipsum judicaturum in novissimo die; seipsum quippe locutus est. seipsum annuntiavit, seipsum januam posuit, qua ipse ad oves pastor intravit.*

Planius et nervosius alii. q. d. Sermo meus à Judæis auditus, et non creditus, contra eos in die judicii accusabit eos, eosque dignos gehenna muta voce proclamabit. Ita Rupert. *Ille sermo*, ait, *quem audierunt, quem verum esse nescire non possunt, utpote magnificis operum testimoniis comprobatum, ille judicabit eum, ille arguet, ille convincet eum. Ubinam iste talis judex sedebit? Quales de solio suo voces aut sententias judicii sui dabit? Prope aderit, intus sedebit, in conscientia cujusque justas sententias terribiliter personabit.* Est prosopopœia. Sermo enim Christi hic inducitur quasi persona et testis accusans incredulos apud Christum judicem in die judicii.

49. QUIA EGO EX MEIPSO NON SUM LOCUTUS, SED QUI MISIT ME PATER, IPSE MIHI MANDATUM DEDIT QUID DICAM, ET QUID LOQUAR.] Τὸ *quia dat* causam cur sermo Christi Judæos condemnaturus sit; quia scilicet Christus hunc sermonem locutus est, non ex se, sed ex Patris mandato: quare qui illi non credidit, Deo non credidit: qui illum sprevit, Deum sprevit, ideoque eum judicem et vindicem experietur. Ita Syrus, Paulo aliter Rupert. *Inde*, inquit, *sermo, quem locutus sum, fortitudinem habet judicandi, quia ego eum à meipso non loquor.* Porro S. August. S. Ambros. et Beda censent Christum hic de se loqui, quatenus Deus est. q. d. Ego Christus qua Deus, ex me non loquor, sed ex Patre, qui dedit mihi mandatum quid dicam et loquar, hoc est, dedit mihi divinam naturam, et cum ea omniscientiam, omnemque dicendi et loquendi vim. Audi S. Aug. *in Sapientia Patris, quod est Verbum, omnia mandata sunt Patris: dicitur autem mandatum datum, quia non est à seipso is, cui dicitur datum. Est autem dare Filio, Filium gignere.* Porro Chrys. *Omnia hæc*, ait, *propter eos dicebantur, ut nullam habeant excusationem.* Et Glossa: *Mandatum dedit Filio Pater, ipsum Verbum et sapientiam, in qua sunt omnia mandata, gignendo, sicut ei vitam dedit ipsum, qui vita est, gignendo.*

Simplicius S. Cyrill. Chrys. Leont. et Theoph. putant Christum hic loqui de se, quatenus ipse homo est: sic enim proprie accepit à Patre mandatum hæc illave dicendi et loquendi, non alia. Demisse enim de se loquitur Christus, ut superbos Judæos, qui non credebant ipsum esse Deum, permoveat. q. d. Esto purus essem homo, ut vos putatis, tamen mihi credere deberetis, quia ego nihil ex me loquor; sed omnia quæ loquor à Patre audivi, imo ab eo mandatum illa dicendi accepi. Hinc colligunt Doctores Theologi (et si nonnulli id negent) Christum accepisse à Deo mandatum, uti dicendi omnia quæ dixit, sic et agendi omnia quæ egit. Si enim minora uti sunt loqui et dicere, mandavit illi Pater, ergo et majora, uti sunt operari, et facere virtutes et miracula.

Accommodatitium est quod ait Rupertus: *Mandatum à Patre accepi, quid nunc dicam patienter contradicentibus, et quid in futuro judicio loquar terribiliter, ubi nemo contradicere audebit.*

QUID DICAM, ET QUID LOQUAR.] Inter *dicere et loqui* hoc interest, quod *dicere* sit graviter quid asserere, docere, prædicare; *loqui* vero sit familiariter quid eloqui. Unde Varro l. 5. de Lingua Latina: *Loquor*, ait, *dicitur à loco; infans enim primo fari dicitur, deinde loqui. Loquitur ergo, qui suo loco quodque verbum sciens ponit.* Hinc *loquax*, qui nimium loquitur; eloquens qui copiose loquitur, *colloquium*, cum conveniunt in unum locum loquendi causa. Hinc et *allocutum* mulieres ire aiunt, cum eunt locutum ad aliquem, consulendi causa. Ibidem Varro *dico* derivat à Græco δικάζω, id est, judico, sive jus dico. Hinc illa: *Indico bellum, Indico funus, Addixit præmium.* Hinc *dictum* in mimo, *dictata* in ludo, *dictator* magister populi, quod is à Consule debeat dici. Hinc *doceo* declinatum, vel quod cum docemus, dicimus, vel quod qui docentur, inducantur in id quod docentur, ab eo quod scit ducere, qui est *dux* aut *ductor*, qui ita inducit, ut doceat: à docere *disciplina*, *et discere*, litteris paucis commutatis. Ab eodem principio *documenta*, id est, exempla, quæ docendi causa dicuntur. Hæc omnia Varro. Paulo aliter Rhetores: Loqui, inquiunt, est simpliciter disserere, vel enuntiare: dicere vero est ornate, disposite et diserte perorare. Loqui ergo est Dialecticorum, dicere Oratorum, ita Cicero lib. de Oratore, et Quintilianus l. 10. c. 7.

50. ET SCIO QUIA MANDATUM EJUS VITA ÆTERNA EST.] Hoc est, causa est, et via ducens homines ad vitam æternam, juxta illud: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*, Matth. 19. Porro mandatum formaliter quoque est vita æterna, quia mandatum Dei est lex æterna, quæ vivit in ideis et æternis rationibus, quæ sunt in viva mente Dei. Verum de eo non agit hic Christus: asserit ergo mandatum esse vitam æternam causaliter, non formaliter; quia scilicet, causat, meretur et efficit vitam æternam. Dicit hoc Christus, ait Chrys., ut Judæos invitet ad sibi credendum in illis, quæ mandato Patris loquebatur; invitet, inquam, spe summi præmii, scilicet vitæ æternæ, ac consequenter timore summi supplicii, si non credant, nimirum mortis æternæ in gehenna: hanc enim per antithesin tacite eis comminatur, ac ne de eo dubitent, asseveranter ait, *scio.* q. d. Ex certa scientia dico et assevero, quod mandatum Dei est causa vitæ æternæ, quia ego id à Deo ipso audivi, indeque certissime scio id ab eo esse decretum, ut sit inviolabile. Simili modo ait Christus Joan. 17. 3. *Hæc est vita æterna* (id est, via ad vitam æternam), *ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.*

Alludit Christus ad illud Eccli. 1. 5. *Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis, et ingressus illius mandata æterna.* Et ad Baruch. c. 3. 9. *Audi, Israel, mandata vitæ*, etc. *Disce ubi sit prudentia, ubi sit virtus, ubi sit intellectus, ut scias simul ubi sit longævitas vitæ et victus, ubi sit lumen oculorum et pax: Si ergo*, ait S. Aug. serm. 186. de Temp. in fine, *vultis vivere de Spiritu S. tenete charitatem, amate veritatem, desiderate unitatem, et pervenietis ad æternitatem.*

Christus igitur omnem suam doctrinam, omnesque suas ad populum conciones conclusit hac gnome : *Mandatum ejus vita æterna;* ut æternitatis jugem memoriam, et æternæ vitæ desiderium, quasi stimulum ad suam fidem moresque sectandum, iturus jam ad mortem, Judæis omnibusque posteris infigeret. Nil enim ita mentem ad bonum exstimulat, atque æternitatis seria et crebra meditatio. Nam, ut ait Psaltes Psal. 118. *Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis.* q. d. Omnes res sublunares suum habent finem, at vere mandatum Dei non habet finem, sed durat in æternum, atque sui observatores ducit ad beatam æternitatem, contempores vero ad supplicia et incendia æterna. *Momentaneum quod cruciat, æternum quod delectat. Momentaneum quod delectat, æternum quod cruciat.*

Symbolice S. August. *Si vita æterna,* inquit, *est ipse Filius, et vita æterna est mandatum Patris; quid aliud dictum est, nisi, Ego sum mandatum Patris?*

Quæ ergo ego loquor (id est, qui meipsum Verbum annuntio, ait Interlinearis) sicut dixit mihi Pater, sic loquor,] id est, ait Interlinearis, *Sicut verax me veritatem genuit, sic veritas me veritatem annuntio.* Et S. August. *Ita ille dixit ut verax, ita iste loquitur ut veritas; verax genuit veritatem.*

Hic redit Commentarius genuinus S. Cyrillus impressus, inchoatque librum nonum; nam quatuor medii libri Cyrilli, scilicet quintus, sextus, septimus et octavus, interciderunt : unde eos supplevit Judocus Clictovæus, uti superius monui. Ego tamen manuscripto Cyrilli usus sum.

CAPUT DECIMUMTERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus ante institutionem Eucharistiæ lavat discipulorum pedes. Secundo, v. 17. prædicit se mox prodendum a Juda, eumque Joanni per buccellam panis indicat. Tertio, v. 34. dat novum dilectionis mandatum, ac Petro trinam sui negationem prædicit.

1. Ante diem festum Paschæ, sciens Jesus quia venit hora ejus ut transeat ex hoc mundo ad Patrem : cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. 2. Et cœna facta, cum diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas Simonis Iscariotæ : 3. sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, et quia à Deo exivit, et ad Deum vadit : 4. surgit à cœna, et ponit vestimenta sua : et cum accepisset linteum, præcinxit se. 5. Deinde mittit aquam in pelvim, et cœpit lavare pedes discipulorum et extergere linteo, quo erat præcinctus. 6. Venit ergo ad Simonem Petrum. Et dicit ei Petrus : Domine, tu mihi lavas pedes? 7. Respondit Jesus, et dixit ei : Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea. 8. Dicit ei Petrus : Non lavabis mihi pedes in æternum. Respondit ei Jesus : Si non lavero te, non habebis partem mecum. 9. Dicit ei Simon Petrus : Domine, non tantum pedes meos, sed et manus, et caput. 10. Dicit ei Jesus : Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed et mundus totus. Et vos mundi estis, sed non omnes. 11. Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum, propterea dixit : Non estis mundi omnes. 12. Postquam ergo lavit pedes eorum, et accepit vestimenta sua : cum recubuisset iterum, dixit eis : Scitis quid fecerim vobis? 13. Vos vocatis me Magister, et Domine : et bene dicitis : sum etenim. 14. Si ergo ego lavi pedes vestros, Dominus, et Magister : et vos debetis alter alterius lavare pedes. 15. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis. 16. Amen, amen dico vobis : Non est servus major domino suo : neque Apostolus major est eo, qui misit illum. 17. Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea. 18. Non de omnibus vobis dico : ego scio quos elegerim : sed ut adimpleatur Scriptura : Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum suum. 19. Amodo dico vobis, priusquam fiat : ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum. 20. Amen, amen dico vobis : Qui accipit si quem misero, me accipit : qui autem me accipit, accipit eum qui me misit. 21. Cum hæc dixisset Jesus, turbatus est spiritu : et protestatus est, et dixit, Amen, amen dico vobis : Quia unus ex vobis tradet me. 22. Aspiciebant ergo ad invicem discipuli, hæsitantes de quo diceret. 23. Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Jesu, quem diligebat Jesus. 24. Innuit ergo huic Simon Petrus : et dixit ei : Quis est, de quo dicit? 25. Itaque cum recubuisset ille supra pectus

Jesu, dicit ei: Domine quis est? 26. Respondit Jesus: Ille est, cui ego intinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Iscariotæ. 27. Et post buccelam, introivit in eum satanas. Et dixit ei Jesus: Quod facis, fac citius. 28. Hoc autem nemo scivit discumbentium ad quid dixerit ei. 29. Quidam enim putabant, quia loculos habebat Judas, quod dixisset ei Jesus: Eme ea, quæ opus sunt nobis ad diem festum: aut egenis ut aliquid daret. 30. Cum ergo accipisset ille bucellam, exivit continuo. Erat autem nox. 31. Cum ergo exiisset, dixit Jesus: Nunc clarificatus est Filius hominis: et Deus clarificatus est in eo. 32. Si Deus clarificatus est in eo, et Deus clarificabit eum in semetipso: et continuo clarificabit eum. 33. Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis me: et sicut dixi Judæis; Quo ego vado, vos non potestis venire: et vobis dico modo. 34. Mandatum novum do vobis: Ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut et vos diligatis invicem. 35. In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem. 36. Dicit ei Simon Petrus: Domine, quo vadis? Respondit Jesus: Quo ego vado, non potes me modo sequi: sequeris autem postea. 37. Dicit ei Petrus: Quare non possum te sequi modo? animam meam pro te ponam. 38. Respondit ei Jesus: Animam tuam pro me pones? Amen, amen dico tibi: Non cantabit gallus, donec ter me neges.

1. Ante diem festum Paschæ,] id est pridie Paschatis, puta die 13. primi mensis, cum postridie, scilicet die 14. juxta legem à Judæis celebrandum esset Pascha, inquiunt Græci. Ipsi enim ex hisce Joannis verbis contendunt Christum ob instantem passionem suam, uno die anticipasse Pascha, illudque celebrasse die 13. ac proinde agnum comedisse cum pane fermentato, non in azymo. Usus enim azymi panis incipiebat cum Paschate die 14. Quocirca Christum consecrasse Eucharistiam tunc in pane fermentato, ideoque ipsi eamdem consecrant et celebrant in pane fermentato, non azymo.

Verum hoc repugnat ceteris tribus Evangelistis, qui asserunt Christum celebrasse Pascha, et instituisse Eucharistiam primo die azymorum, quo Judæi immolabant pascha, id est, agnum paschalem. Ergo id fecit eodem die, quo Judæi, scilicet 14. die mensis, non 13. Sic enim lex Exodi 12. sancit et præscribit. Quod ergo Joannes ait, Christum id fecisse *ante diem festum Paschæ*, intellige eum id fecisse die 14. ad vesperam, quæ præcedebat festum Paschæ, hoc est primum diem azymorum, qui erat 15. dies, puta mane diei feriæ sextæ, sive diei Veneris, quo crucifixus est Christus.

Pro quo Nota. Quod licet immolatio agni fieret die 14. ad vesperam, tamen festum primæ diei azymorum proprie incipiebat postero mane diei 15. Atque hoc respectu ait Joannes, Christum celebrasse pascha ante diem festum Paschæ, quia celebravit die 14. ad vesperam, quæ erat pridie primæ diei azymorum, quæ incipiebat sequenti mane diei 15. Ceteri vero tres Evangelistæ, quia vesperam diei 14. qua immolabatur agnus paschalis, nectunt cum postero mane diei 15. quasi unum eumdemque diem festum (festa enim ab Hebræis inchoabantur à vespera pridiana, et durabant ad vesperam postridianam, uti etiamnum fit in Vesperis officii ecclesiastici:) hinc dicunt Christum celebrasse Pascha et Eucharistiam primo die azymorum, id est, 14. die mensis ad vesperam, quia hæc erat inchoatio festi: vespera enim hæc erat confinium diei 14. et diei 15. finiebatur enim in ea dies 14. et incipiebat dies 15. quare ad utrumque diem pertinebat. Unde si eam accipias ut finem diei 14. censenda est ipsa esse ante diem 15. sive ante diem festum Paschæ, hoc est, ante primum diem azymorum. Sin vero eamdem accipias ut initium festi postridie 15. celebrandi, sic ipsa pertinebat ad diem 15. vocabaturque dies 15. sive prima dies azymorum, uti eam vocant tres ceteri Evangelistæ, sicut dixi Matth. 26. 17.

Sciens Jesus quia venit hora ejus, ut (per crucem et mortem) transeat ex hoc mundo ad Patrem.] Alludit ad nomen Paschæ. Pascha enim idem est quod transitus, vel potius transultus, ut dixi Exodi 12. q. d. Sciens Jesus jam esse Pascha, id est, festum transitus, quo Hebræi olim duce Mose, exierunt ex Ægypto, et transierunt in terram promissam per immolationem agni (hujus enim sanguine liberati sunt ab Angelo percutiente Ægyptios) quæ erat typus immolationis suæ futuræ in cruce, per quam ex hoc mundo transiturus erat in cœlum, et redditurus ad Patrem in die ascensionis suæ, ita ut nos eodem faceret transire, et post mortem ex mundo salire in cœlum: hoc, inquam, sciens, ipse ad hunc diem se comparavit per actus heroicos summæ humilitatis, qua pedes discipulorum lavit, et summæ charitatis, qua Eucharistiam instituit. Hisce enim se comparavit ad mortem, et disposuit ad martyrium, ut nos doceret idem facere, scilicet sub finem vitæ multiplicare et intendere actus virtutum, præsertim humilitatis et charitatis, idque Primo, quia decet nos quotidie cum vita crescere et proficere, uti in annis, sic et in virtutibus, ultimosque vitæ dies et horas sanctissimè transigere, ac cœlitum (ad quos aspiramus et contendimus) vitam, cogitationes et mores inchoare, sicut motus naturales eo velociores sunt, quo magis ad terminum suum appropinquant, v. g. lapis sua gravitate eo velocius descendit, quo magis appropinquat ad suum centrum.

Secundo, quia decet nos fratribus, sociis, amicis, totique mundo, cum ex eo abimus, magnum virtutis exemplum relinquere. Tenacius enim ea inhærent animis amicorum, quæ abeuntes, vel morientes eis facimus et exhibemus.

Tertio, quia decet nos hac ratione ad generosam mortem, ac subinde ad martyrium præparari, illudque quasi à Deo emereri. Sic S. Laurentius biduo ante martyrium ad illud se com-

paravit, lavando pedes pauperum, eisque thesauros Ecclesiæ, juxta S. Sixti Pontificis mandatum, distribuendo: atque hæc fuit illi occasio, imo causa et meritum martyrii tam gloriosi. Idem fecere SS. Marius et Martha conjuges, eorumque filii Abacum et Audifax Persæ, qui Romam venientes, ac visitantes Martyres carceri inclusos, eorumque pedes lavantes, et alimenta ministrantes, meruere et ipsi illustrem martyrii agonem. Sic S. Cyriacus, Largus, Smaragdus et Sisinnius Diaconi, servientes decem millibus militum Christianorum, ac postea Martyrum, qui à Maximiano Imp. damnati erant ad convehenda saxa, portandam arenam, parandam calcem, etc., pro fabrica thermarum Diocletiani Imper., ac senum onera humeris suis gestantis, eisque eleemosynas à S. Marcello Pontifice, et Thrasone viro divite submissas afferentes et distribuentes, nobilem martyrii lauream in præmium adepti sunt, ut patet ex eorum actis apud Surium.

Porro aliter fideles et pii transeunt de hoc mundo, aliter infideles. Nam, ut ait S. August., tract. 55. *Aliud est transire de mundo, aliud transire cum mundo: aliud ad Patrem, aliud ad hostem. Nam et Ægypti transierunt: non enim persequendo manserunt; non tamen pertransierunt per mare ad regnum, sed in mari ad interitum.*

Cum dilexisset suos (fideles et domesticos, puta Apostolos quibus mox pedes lavit) qui erant in mundo.] Cyrillus putat hoc addi ad distinctionem angelorum, qui sunt in cœlo, non in mundo, id est in terra: S. Chrysost. vero, Theophyl. et Euthymius ad distinctionem Patriarcharum et Prophetarum, qui jam non erant in mundo, sed limbo, utpote vita functi. Germanius et aptius referas ad id quod præcessit: *Ut transeat ex hoc mundo.* q. d. Jesus transiturus ex hoc mundo, cum in mundo, id est, in tot tantisque mundi ærumnis, periculis, percutionibus, post se relicturus esset Apostolos filios suos dilectissimos; hinc eorum misertus, antequam abiret, summam in eos dilectionem ostendit, ac summum contra omnes mundi tribulationes remedium dedit, nimirum Eucharistiam, ut in ea ipse præsens illis semper adesset, eosque contra omnia adversa muniret et roboraret.

In finem dilexit eos.] *In finem*, scilicet vitæ, id est usque ad mortem, ait Cyrill., S. August. et Rupert. sive *semper*, ut explicat S. Chrysost. hom. 69. et ex eo Ribera. Unde Nonnus: *Cum suos socios*, inquit, *dilexisset ab initio, sic dilexit et ad finem; Æ*thiopicus, *in sempiternum.*

Secundo, *in finem*, scilicet amoris et dilectionis. q. d. Extremo amore, et summe dilexit eos: ut Græcum τέλος, id est finis, ponitur pro τελείωσις, id est perfectio, uti explicant S. Chrysost., Leontius, Theophyl. Accedit Euthymius, qui *in finem* exponit *vehementer:* τέλος enim est rei finis, ultimum, extremum et summum, summa perfectio, exitus, consummatio, apex et culmen. q. d. Christus hactenus valde dilexit discipulos suos, sed jam ab eis abiturus et transiturus ad Patrem, perfectissimum amorem eis ostendit, lavando eis pedes, Eucharistiam instituendo, et ardentissima charitate eos exhortando, et inflammando ad Dei amorem, constantiam, omnemque virtutem. Prior sensus planior est et simplicior, ideoque Primo à Christo intentus; posterior vero significantior et prægnantior, ideoque eum comitanter hic innuit et intendit Christus. ita Toletus. Significat enim tantum fuisse suum erga discipulos amorem, ut licet sciret sibi instare atrocissimam mortem; tamen ejus quasi oblitus, totum se in amorem et obsequium discipulorum effuderit. Quocirca S. Thomas opusc. 57. loquens de institutione Eucharistiæ ex summo Christi amore, ait: *Unde ut arctius charitatis hujus immensitas fidelium cordibus infigeretur, in ultima cœna, quando pascha cum discipulis celebrato, transiturus erat de hoc mundo ad Patrem, hoc Sacramentum instituit, tanquam passionis suæ memoriale perenne, figurarum veterum impletivum, miraculorum ab ipso factorum maximum, et de sua contristatis absentia solatium singulare.*

Symbolice, S. August. et Beda per finem accipiunt Christum. Christus enim *est finis legis*, Rom. 10. 4. Dilexit ergo ipse suos *in finem*, id est, propter se, aut suam gloriam illis communicando. Audi S. August. *In finem dilexit, ut et ipsi de hoc mundo ad suum caput dilectione transirent; quid est enim in finem, nisi in Christum? finis enim legis Christus, finis perficiens, non interficiens: vel in finem, id est, usque ad mortem, non tamen dilectionem morte finivit, vel usque ad mortem dilexit, id est, usque ad mortem dilectio ipsa illum perduxit.* Et interlin. dilexit suos in finem, inquit, nimirum pro eis moriens, ut ejus dilectione ipsi transirent de mundo.

2. Et cœna facta, cum diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas (filius) Simonis Iscariotæ.] q. d. Peracta cœna agni legalis, item cœna communi, ante cœnam sacram, id est, ante institutionem Eucharistiæ, Christus lavit discipulorum pedes. Volebat enim hac lotione ostendere, quanta puritate et humilitate accedendum sit ad Eucharistiam. Nota. Christus hic triplicem cœnavit cœnam cum Apostolis. Prima fuit cæremonialis, qua comedit agnum paschalem. Secunda fuit communis, sive usualis: quia enim in amplius familiis multarum et edacium personarum, agnus non sufficiebat ad explendam omnium famem, hinc post ejus esum succedebat cœna communis, qua alias carnes et cibos more aliorum dierum comedebant. Tertia fuit cœna Eucharistiæ. Itaque Christus post duas priores cœnas, ante hanc tertiam lavit Apostolorum pedes, ob causam jam dictam. Unde liquet lotionem hanc pedum factam à Christo, non fuisse illam communem et usitatam apud Judæos et Gentiles, qua hospitibus et convivis ante convivium, pedes (iis enim nudis incedebant) lavare solebant, sed fuisse lotionem Sacramentalem, qua scilicet Christus discipulos præparabat ad Eucharistiam sumendam: Christus enim lotionem communem traduxit ad lotionem cæremonialem et sacram. Perperam ergo nonnulli ex hoc loco arbitrantur, Christum lavisse pedes discipulis post Eucharistiam, ante sermonem illum prolixum, quem post eam ad ipsos habuit, uti subdit Joannes. Ita arbitratus est S. Cyprianus (vel quisquis est auctor) tractat. de Ablutione pedum: *Jam*, inquit, *Sacramenta corporis sui Apostolis Dominus distribuerat, jam exierat Judas, cum repente de mensa surgens, linteo se præcinxit, et ad genua Petri lavaturus pedes ejus, ipse genibus flexis Dominus, servo consummatæ humilitatis obtulit famulatum.*

Cum diabolus, etc.,] q. d. Cum Christus jam prodendus esset à Juda, suasu diaboli, et occidendus à Judæis, voluit Christus ante mortem sibi instantem, sui memoriale perpetuum nobis

relinquere, scilicet Eucharistiam, quæ ejus passionem et mortem pro nobis obitam, jugiter in memoriam revocaret, itaque nos in ejus amorem vicarium accenderet. Secundo, meminit Joannes proditionis Judæ, ut Christi eximiam humilitatem, patientiam et charitatem exageraret, q. d. Christus cum jam sciret se venditum, et mox prodendum à Juda, adeo tamen in amore discipulorum perstitit, ut eis, imo ipsi Judæ, pedes lavare voluerit. Ita S. Cyrillus, Chrysost. August. Theophyl. Euthym. et Rupert. Dicit autem diabolum proditionem hanc immisisse in cor Judæ, ut ejus indignitatem et atrocitatem significet, scilicet eam fuisse tantam, ut non nisi diaboli opus esse potuerit.

3. SCIENS QUIA OMNIA DEDIT EI PATER IN MANUS, ET QUIA A DEO EXIVIT, ET AD DEUM VADIT.] Primo, q. d. Cum sciret Christus se esse talem et tantum, ut omnia haberet in sua potestate, imo se esse verum Deum de Deo vero, ac, uti à Deo exierat, sic ad Deum mox rediturum, et sessurum à dextris Dei; tamen adeo se dimisit et humiliavit, ut genu flexo voluerit lavare pedes discipulis suis, imo ipsimet Judæ proditori suo. Ita Cyrill. August. Beda et S. Greg. l. 3. Moral. c. 12. Addit Maldonatus Christum scivisse omnia sibi à Patre tradita esse, id est, jam sibi licere ex Patris præscripto perficere omnia, quæ sibi commisisset; ante non licuisse sibi mori, quia tempus à Patre constitutum nondum advenerat, jam venisse tempus, quo omnia sibi concessisset, omnia sibi licere agere, quæ ad hominum redemptionem pertinerent; tale autem erat lavare pedes discipulis, ideoque eos lavare voluit.

Secundo, aptius et efficacius, Joannes hic assignat tria motiva, sive tres causas, quæ Christum impulerunt ad hanc lotionem pedum discipulorum. Prima est, quia *omnia dedit ei Pater in manus*, id est, quia Pater ei credidit hominum salutem, ejusque omnimodam curam ei tradidit et commisit: hæc enim eum incitavit, ut stupenda hæc summæ humilitatis et charitatis opera hominibus ante discessum suum ederet, et imitanda relinqueret. Quid sit Christo omnia à Patre esse tradita, dixi Matth. 11. 27.

Altera causa fuit, quia *à Deo exivit*, q. d. Decuit ut Christus Filius Deo Patri summam hac lotione charitatem et reverentiam exhiberet: nulla enim re magis honoratur et delectatur Deus, quam humilitate nostra. Humilitas ergo est summa laus Dei.

Tertia fuit, *quia ad Deum vadit.* q. d. Sciebat Christus instare sibi mortem, et ultimum vitæ actum pro salute hominum, qui debet esse excellentissimus et summæ virtutis, quare summum hic humilitatis et charitatis actum edere, et posteris quasi testamento relinquere voluit: ita Toletus.

SURGIT A COENA, ET PONIT VESTIMENTA SUA: ET CUM ACCEPISSET LINTEUM, PRÆCINXIT SE.] Joannes sigillatim omnes lotionis Christi actus, conditiones et circumstantias recenset, ut ostendat quam Christus in hoc opere, uti et ceteris omnibus, fuerit attentus, sedulus, exactus, eximius, servansque τὸ πρέπον, id est decorum, ut nos idem doceret facere etiam in rebus minimis, juxta illud: *In omnibus operibus tuis præcellens esto.* Eccli. 33. 23.

PONIT VESTIMENTA SUA,] scilicet extimam tunicam, retenta interiore, ne corpus nudaret; aut potius vestem cœnatoriam, quam supra vestem communem cœnaturi de more assumebant: græce enim est ἱμάτια, id est, *vestes extimas*, hoc est, vestem extimam, qualis est toga, vel pallium. Est enallagi numeri, quia ponitur numerus pluralis pro singulari.

PRÆCINXIT SE] linteo, tum ne vestes suas sordidaret, tum ut expeditior esset ad opus lavandi, tum ut et pedes ablutos extergeret, tum ut ad servile hoc ministerium servilem habitum, et vestem congruum assumeret, itaque plane se demitteret et humiliaret. *Quid autem mirum*, ait S. August., *si surrexerit à cœna, et posuerit vestimenta sua, qui cum in forma Dei esset, semetipsum exinanivit?* Humilitas enim est propria Christi et Christianorum virtus. Humilitas est virtutum thesaurophylacium, ait S. Basil. cap. 16. Constit. Humilitas est Christianismi signum, ait S. Macarius homil. 15. quo qui caret, vas est diaboli: humilitas est saburra virtutum.

Audi S. August. in Psal. 23. conc. 1. *Quod David prostravit Goliam, Christus est qui occidit diabolum. Quid est autem Christus qui diabolum occidit? Humilitas occidit superbiam. Cum ergo Christum nomino, fratres mei, maxime nobis humilitas commendatur. Viam enim nobis fecit per humilitatem, quia per superbiam recesseramus à Deo: redire ad eum nisi per humilitatem non poteramus, et quem nobis præponeremus ad imitandum, non habebamus. Omnis enim mortalitas hominum superbia tumuerat. Et si existeret aliquis humilis vir in spiritu sicut erant Prophetæ, Patriarchæ, dedignabatur genus humanum imitari humiles homines. Ne ergo dedignaretur homo imitari hominem humilem, Deus factus est humilis, ut vel sic superbia generis humani non dedignaretur sequi vestigia Dei.*

5. DEINDE MITTIT AQUAM IN PELVIM, ET COEPIT LAVARE PEDES DISCIPULORUM, ET EXTERGERE LINTEO, QUO ERAT PRÆCINCTUS.] Notant S. Chrysostomus, Theoph. et Euthym. Christum hæc omnia per se solum, sine alicujus ope vel ministerio fecisse, ut nos erudiret quam sedulo, accurate et studiose aliis servire debeamus. Addit Euthym. Christum per se ab hero domus pelvim petivisse, aquam hausisse et bajulasse. *Quid mirum*, ait S. August. tract. 55. *si misit aquam in pelvim, unde lavaret pedes discipulorum, qui in terram sanguinem fudit, quo immunditiam dilueret peccatorum? quid mirum, si linteo, quo erat præcinctus, pedes quos laverat tersit, qui carne, qua erat indutus, Evangelistarum vestigia confirmavit?*

Symbolice S. Ambros. Prol. l. 1. de Spiritu S. *Hæc erat aqua*, inquit, *ros ille cœlestis; hoc prophetabatur, quod rore illo cœlesti discipulorum suorum Dominus Jesus pedes lavaret.* Et mox: *Veni ergo Domine Jesu; exue te vestimenta tua, quæ propter me induisti, esto nudus, ut nos misericordia tua vestias. Præcinge te propter nos linteo, ut nos tui muneris immortalitate præcingas. Mitte aquam in pulvim, lava non solum pedes, sed etiam caput. Nec solum corporis nostri, sed etiam mentis vestigia volo exuere, omnes nostræ sordes fragilitatis, ut et ego dicam: Nocte exui tunicam meam, quomodo induam eam? lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Cant 5. Vide ibi dicta.

6. VENIT ERGO AD SIMONEM PETRUM,] ut scilicet à Petro, quasi à capite et primate Apostolorum, uti alias, ita et hic lotionem inciperet. Si enim prius venisset ad alios Apostolos; utique illi hanc Domini sui tantam, tamque insolitam demissionem recusarent, æque ac Petrus; sed,

cum Petrum à Christo reprehensum acquiescere viderunt, acquieverunt deinde et ipsi, sibique pedes à Christo lavari permiserunt. ita S. Aug., Beda, Rupert., Maldon. et alii.

Tropolog. indicat hic Christus visitationem, et reformationem à capite, et iis qui præsunt, inchoandam esse : sic enim fideles eis subditos facile licebit reformare. Origen. tamen et Leontius censent Petrum in hac lotione fuisse ultimum. Idem cum Chrysost. Theophyl. Euthym. opinantur Christum primo omnium lavisse pedes Judæ, ut eum emolliret, et à scelere proditionis revocaret, utque nobis daret exemplum amoris inimicorum, ut maleficia beneficiis compensemus, ipsisque eo magis benefaciamus, quo magis ipsos in nos maleficos sentimus.

Et dicit ei Petrus ; Domine, tu lavas mihi pedes?] Id est, lavare paras. Significatur actio inchoata, vel potius destinata : necdum enim Christus lavare cœperat. Dixit hoc Petrus stupens, et admirens tantam Christi humilitatem, ex profunda ejus reverentia, ait Cyrill. unde verba ejus singula habent emphasin. *Tu*, qui es Rex regum : et Dominus dominantium : *mihi*, qui sum vilis piscator, et terræ vermiculus : *lavas*, manibus tuis benedictis : *pedes* meos lutulentos, spurcos, et fœtidos. *Cogitanda sunt hæc*, ait August., *potius quam dicenda : ne forte quod ex iis verbis aliquatenus dignum concepit anima, non explicet lingua.*

7. Respondit Jesus, et dixit ei : Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea.] Significat Christus in hac lotione pedum occulta latere mysteria, quæ Petrus necdum cognoscebat. *Petrus*, ait S. Ambros. lib. de iis qui initiantur, cap. 6. *non advertit mysterium, et ideo ministerium recusavit, quod gravari humilitatem servi crederet, si sibi obsequium Domini patienter admitteret.* Ait ergo Christus : Hoc mysterium modo nescis, sed scies postea. Scilicet Primo, cum paulo post v. 14. dicam me hoc facere, ut tibi, et Apostolis, ceterisque fidelibus dem exemplum summæ humilitatis et charitatis, quod imitemini. Ita Cyrill.

Secundo, quia hac lotione significatur pœnitentia, quæ præmitti debet Eucharistiæ, uti tu, ô Petre, intelliges post missionem Spiritus sancti, ipse enim vos docebit omnia. Ita S. Cyprian. tract. de Cœna Domini, S. Pacianus epist. 1. contra Novat. S. Gregor. lib. 9. epist. 39. idque insinuant quoque S. August. et Bernardus. In hujus rei symbolo sacerdotes Aaronici, ingredientes templum ad sacra faciendum, lavabant manus et pedes in labro æneo, ad hoc erecto ante Sanctum, idque puritatis corporalis causa, ut per illam puritatis spiritalis in mente admonerentur, Exodi 30. 19.

Peculiaris est hic S. Ambrosius, qui lib. 3. de Sacram. cap. 1. et lib. de iis qui initiantur, c. 6. censet hanc corporalem pedum ablutionem omnibus fidelibus esse necessariam ante baptismum, ut per eam præparentur ad sacram Synaxim, sicut ad eamdem Christus hic præparavit Apostolos pedes eis abluendo. Quare hanc pedum lotionem esse Sacramentale quippiam, sive ritum sacrum à Christo hic sancitum, quo contra diaboli supplantationem muniamur. Hinc ipse inter alias baptismi cæremonias, sive ritus, annumerat pedum lotionem : unde illa in usu fuit Mediolani, ut mox dicam. Hinc et S. Bernardus serm. de cœna Domini, hanc pedum ablutionem vocat Sacramentum, innuitque eam valere ad remissionem peccatorum venialium : *Nam ut de remissione quotidianorum non dubitemus*, inquit, *habemus ejus sacramentum, pedum ablutionem.* Sed S. Bernardus ibi per *sacramentum* intelligit symbolum, typum, figuram, significationem mysticam, uti ipse paulo post explicat. de quo mox plura.

Symbolice, Origenes, et S. Hieron. epist. ad Damasum de prima visione Isaiæ censent Christum lavisse pedes Apostolis, ut eos præpararet in prædicationem Evangelii, juxta illud : *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!* Isaiæ 52. 7. Rom. 10. 15.

Secundo, S. Ambros. lib. de iis qui initiantur myster. cap. 6. censet Christum in baptismo abluere peccata actualia, abluendo caput ; hic vero abluendo pedes, abluisse reliquias peccati originalis, id est, motus concupiscentiæ : hac enim lotione pedes, id est affectus eorum, roborasse, ut cupiditatibus generose resistant.

Tertio, S. August. et S. Bernard. de cœna Domini : Pedibus, inquit, quibus terram calcamus, significantur terreni amores, sordes et defectus, qui, dum in terra, id est, inter res terrenas, conversamur, veluti pulvis aut lutum nostris pedibus, id est affectibus, adhærescunt, quos abluere oportet per lacrymas et pœnitentiam, præsertim ante sanctam communionem.

Quarto, S. Cyprian. de Cœna Domini, et S. Gregor. lib. 9. epist. 39. Pedum, inquit, qui sunt infima et ultima pars hominis, lotio, significat non tantum exteriora opera nobis esse scrutanda, sed descendendum nobis esse in imas et intimas conscientiæ latebras, easque ab omni occulta macula, et prava intentione esse expurgandas, per contritionem, lacrymas et gemitus.

Ex hac Christi lotione pedum manavit consuetudo Mediolani, et in nonnullis aliis Ecclesiis, ut baptizandis pedes abluerentur ab Episcopo, ac deinde à sacerdotibus et clericis in fonte, qui ad hoc erectus erat ante fores Ecclesiæ; Episcopus deinde pedes à se ablutos osculabatur, et posterior pars pedis imi super Episcopi caput imponebatur. Hunc morem refert et defendit S. Ambr. l. 3. de Sacram. c. 1. dicitque eum à S. Petro et Christo hoc loco manasse, unde miratur eum in Ecclesia Romana non servari. Et Concil. Toletan. XVII. cap. 3. sancit, ut Episcopi et sacerdotes lavent pedes fidelium in cœna Domini, ad exemplum Christi, jubetque revocari ejus usum intermissum. Hoc autem Concilium celebratum fuit æra 732. hoc est. anno Christi 694.

Causam hujus lotionis mysticam affert idem Ambrosius lib. de Initiandis cap. 6. dicens : *Mundus erat Petrus, sed plantam lavare debebat : habebat enim primi hominis de successione peccatum, quando eum supplantavit serpens, et persuasit errorem : ideo planta ejus abluitur, ut hereditaria peccata tollantur.* Alludit ad illud Dei ad serpentem de homine : *Tu insidiaberis calcaneo ejus*, Genes 3. 15. Idem Ambrosius lib. 3. de Sacram. cap. 1. *Quia Adam*, ait, *supplantatus à diabolo est, et venenum ei effusum est supra pedes, ideo lavas pedes, ut in ea parte, in qua insidiatus est serpens, majus subsidium sanctificationis accedat, quo postea te supplantare non possit. Lavas ergo pedes, ut laves venena serpentis. Ad humilitatem quoque proficit, ut in myste-*

rio non erubescamus, quod non dedignamur in obsequio.

Alia causa magis litteralis erat, quia baptizandi olim nudis pedibus incedebant, ut humilitatem præ se ferrent. Unde hæc nuditas vocatur humilitas pedum à S. Augustino lib. 2. de Symbolo ad catech. cap. 1. quare sordes nudis pedibus contractas abluebant. Hic mos à Mediolanensi Ecclesia ad alias manavit, ut patet ex S. Augustino epist. 118. ad Januarium, et epist. 119. Unde et Palladius in Lausiaca cap. 73. narrat Serapionem Sindonitam duos mimos convertisse, eisque pedes abluisse, ac deinde eos baptizasse; postea vero, quia nonnulli putabant hanc ablutionem pedum ad salutem sufficere, nec opus esse baptismo, hinc ablutio illa vetita fuit in Concilio Elibertino cap. 48. Ecclesia tamen Mediolanensis in sua consuetudine pedes abluendi perstitit : abluere autem pedes baptizandorum solebat die Jovis sancto, eadem die, qua Christus lavit pedes Apostolorum, ac deinde Vigilia Paschatis eosdem baptizabat. Postea cœperunt pedes abluere post baptismum, ipso sabbato sancto. Verum quia hæc ablutio pedum derogare videbatur baptismo, quasi ipse non omnem culpam et pœnam peccatorum aboleret, sed pro venialibus abolendis opus adhuc esset ablutione pedum : hac de causa Concilium Elibertinum in Hispania ritum hunc abluendi pedes sustulit. Ita Gabriel Vasquez 3. p. tract. de Baptismo disput. 166. cap. 5. in fine. Ubi et addit in Hispania ritum hunc abluendi pedes viguisse, alioqui enim illum ibidem non vetuisset Conc. Elibertinum. Fuse de hoc ablutionis pedum ritu agit Josephus Vicecomes, lib. 3. de Ritibus Baptismi cap. 17. et seq. omniaque à me dicta confirmat et probat. Porro ex S. August. epist. 119. liquet baptizandos die Jovis sancto, non solum pedes, sed et totum corpus abluisse, ut sordes corporis jejunio quadragesimali contractas abluerent, itaque se ad baptismum sabbato sancto decenter suscipiendum disponerent, ne corpore immundo et sordido illum susciperent. Rursum apud varios, imo apud eosdem, variis temporibus varius erat abluendi mos. Alii enim ante baptismum, alii post eum, alii tam ante, quam post abluebant : alii pedes dumtaxat, alii pedes et totum corpus : nunc autem hæc omnia cessant; jamdiu enim hic abluendi ritus exolevit, uti notat Vasquez.

Hinc rursum Mediolani, eodem die Jovis sancto, Episcopus multis è clero Christi exemplo pedes lavabat. Idem faciunt Superiores in multis Capitulis et monasteriis. Imo Romanus Pontifex quotannis eodem die, ut hanc lotionem Christi repræsentet, solet duodecim pauperibus manibus propriis pedes abluere, eosque deinde nova veste donare, et convivio excipere.

8. Dicit ei Petrus : Non lavabis mihi pedes in æternum.] Origenes accusat Petrum protervæ audaciæ et inobedientiæ : sed recte excusat eum S. August. tract. 56. quod hæc ejus vox processerit à summa fide, reverentia, timore, humilitate et dilectione. q. d. Ego sum vilis homuncio, tu es Rex gloriæ et Dominus majestatis : quare non patiar te mihi lavare pedes : *Ego* (sunt verba Cypriani tract. de Ablut. pedum) *si oportuerit me mori tecum, paratus sum; hoc enim debeo; hoc amplector. Pro te libenter cervicem porrigo percussori; sed Deum meum, et Dominum meum ad pedes meos prostratum non patior, non audeo sustinere.*

Respondit ei Jesus : Si non lavero te, non habebis partem mecum.] Primo, S. August. hoc mystice accipit. q. d. Nisi per pœnitentiam (quam lotio pedum repræsentat et excitat) lavero peccata tua venialia, non dabo tibi Eucharistiam, quam jam instituere paro, nec ingredieris cœlum, quia nil coinquinatum in illud ingreditur. Sic et S. Cypr. tract. de Ablutione pedum.

Secundo, S. Chrysost. et Cyrillus, q. d. Nisi susceperis humilitatis documentum, quod ego hac lotione pedum tibi trado, non habebis partem mecum : quia soli humiles Dei gratiam et gloriam nanciscuntur.

Tertio, genuine ad litteram, q. d. Si, ô Petre, te mihi resistentem non lavero, id est, si obstinate persistas in inobedientia, ut nolis tibi à me lavari pedes : tu quia inobediens, non habebis partem mecum, id est non communicabis mecum in mensa Eucharistica, non dabo tibi partem panis consecrandi in corpus meum, à sacra sinaxi te excludam, non habebo te familiarem, et mensæ sacræ socium. Minatur enim Christus Petro privationem suæ familiaritatis et Eucharistiæ non autem gratiæ et gloriæ : licet enim ægrius Petrus obediret, id tamen erat ex profunda humilitate et reverentia, ideoque venia dignum. Ita Toletus, qui et rationem addit : Minatur, inquit, Petro, quod non sit ei daturus Eucharistiam, per quam Christus in eo, et ipse in Christo mansurus erat : ad hoc enim præcipue lavabat ipsorum pedes, ut dispositis et mundis seipsum in cibum daret, et realiter cum eis uniretur. Et hoc est quod Petro comminatur : Si non te lavero, non eris particeps mei : nam convivium mei ipsius modo præparo, iis solis quos lavero daturus. Petrus verbum hoc distincte non intellexit, tunc quando prolatum est : sed id tantum concepit nihil se cum Christo habiturum commune, ab eoque se separandum, nisi lotus fuisset; quod quidem magna erat pœna : postea tamen rei mysterium cognovit. Similis phrasis est 3. Reg. 12. 16. ubi populus offensus sævitia Roboam ait : *Quæ nobis pars in David? vel quæ hereditas in filio Isai?* q. d. Nolumus deinceps amici familiares, et subditi esse familiæ Davidis, sed alium nobis creabimus regem.

Ita S. Basilius orat. de Peccato : *Hanc ob rem*, inquit, *à Christo in Petrum ejusmodi factæ sunt minæ, ut, nisi promptitudine ac velocitate obedientiæ voluntatem suam correxisset, non illi illæ beatitudines à Deo in eum profectæ, non dona, non promissiones, non etiam illa ipsa Dei, et Patris talis ac tantæ erga unigenitum filium propensæ voluntatis declaratio suffecissent ad præsentem inobedientiam expiandam.*

Hinc idem S. Basil. ex hoc loco duas insignes, colligit regulas morales, reg. 12. c. 2. Prima est, *Qui jussis Domini adversatur, licet id pio et amico animo faciat, is tamen ob eam causam abalienatur à Domino.* Altera est, *Quod quidquid à Domino dicatur, id summa cum animi expletione debemus suscipere.*

porro ex hoc loco S. Ambros. putavit lotionem pedum omnibus fidelibus esse necessariam in baptismo, quasi præparationem et dispositionem ad Eucharistiam à Christo sancitam, uti dixi v. 7.

Dicit ei Simon Petrus : Domine, non tantum

PEDES MEOS, SED ET MANUS, ET CAPUT.] Petrus ictus hac Christi comminatione, quasi fulmine, illico Christo obedit, ac plura quam Christus postularat, offert, scilicet manus et caput, quæ alias subinde lavari solent. Hinc S. Basilius in Regul. brevior. resp. 60. utilem dat regulam: *Rescindendum*, inquit, *est quidquid præter præceptum Domini ante statutum est. Hoc aperte demonstrat in apostolo Petro, qui ante statuerat: Non lavabis mihi pedes in æternum; ubi vero affirmative audivit Dominum dixisse: Nisi lavero te, non habebis partem mecum; confestim sententiam mutavit, et dixit: Domine non tantum pedes, sed et manus.*

Rursum Basilius respons. 233. ex hoc loco docet obedientiam ceteris virtutibus esse præferendam: Petrus, ait, cum ei talium ac tantorum recte factorum testimonium à Domino fuisset datum, atque eo modo appellatus, et beatus laudatus, ubi una tantum in re, ab obedientia visus est discedere, atque hoc ipsum non ex negligentia superbiave, sed ex reverentia honoreque erga Dominum suum; propter hoc ipsum tantum ei dicitur: *Nisi lavero te, non habebis partem mecum.*

10. DICIT EI JESUS: QUI LOTUS EST, NON INDIGET NISI UT PEDES LAVET, SED EST MUNDUS TOTUS.] Nota, Christum hic alludere ad eos, qui se lavant in balneis, qui toti quidem loti et mundi ex eis exeunt; sed quia pedibus nudis terram calcant, itaque pedes inquinant, idcirco eos tantum deinde lavant. Nota Secundo, Christum per anagogen, hic more suo à lotione corporali ad spiritualem assurgere. q. d. Qui lotus est spiritaliter per baptismum, quo ego vos, ô Apostoli, ablui; aut qui lotus est per contritionem et pœnitentiam, hic totus est mundus in anima, sed tamen indiget ut solos pedes lavet, id est, ut animi affectus, qui ex terrenarum rerum, in quibus versantur, contagio subinde maculantur, et leves sordes contrahunt, sæpe expurget per contritionem, castigationem corporis, et similes virtutes (quarum hæc lotio mea est symbolum) præsertim ante sacram Synaxim et sumptionem Eucharistiæ. Sic fere S. August. Beda, Rupertus, et S. Bernardus serm. in cœna Domini; quem audi: *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet. Lotus est, qui gravia peccata non habet, cujus caput, id est intentio, et manus, id est operatio et conversatio, munda est; sed pedes, qui sunt animæ affectiones, dum in hoc pulvere graduntur, ex toto mundi esse non possunt, quin aliquando vanitati, aliquando voluptati, aut curiositati, plusquam oporteat, cedat animus vel ad horam. In multis enim offendimus omnes. Verumtamen nemo contemnat aut parvipendat. Impossibile est enim cum eis salvari, impossibile est ea dilui nisi per Christum Jesum, et à Christo.*

Igitur Christus hac lotione pedum expurgavit Petri et Apostolorum peccata, venialia præsertim, quia per illam, ac per tantam suam demissionem compunxit eorum mentes, eosque admonuit internæ lotionis per contritionem faciendæ in anima, per quam venialia peccata expiantur.

Hac de causa sacerdotes in veteri testamento lavabant pedes et manus ante sacrificium, uti jam dixi. Idem fecere Gentiles multi, quos recenset Brissonius lib. 1. de Formulis Roman. pag. 4. Idem olim fecere Judæi, ut patet Marci 7. 4. et etiamnum faciunt.

Denique, S. August. epist. 108. ad Seleucianum, ex τῷ *qui lotus est*, probabiliter colligit Petrum et Apostolos ante Eucharistiam fuisse baptizatos: tum quia nemo capax est Eucharistiæ, nisi baptizatus: tum quia ante mortem Christus eos baptizavit: nam post mortem neminem baptizavit: constat autem ipsos omnes à Christo, vel immediate, vel mediate fuisse baptizatos. Denique τὸ *lotus* proprie lotionem, quæ fit in baptismo, notare videtur.

ET VOS MUNDI ESTIS, SED NON OMNES.] Tacite Christus pungit Judam, ut à sua proditionis machinatione et scelere resipiscat; noluit tamen eum nominare, ne infamaret, et ne Apostoli in eum ut proditorem insurgerent, eumque male tractarent.

11. SCIEBAT ENIM QUISNAM ESSET, QUI TRADERET EUM: PROPTEREA DIXIT: NON ESTIS MUNDI OMNES.] Hinc S. August. lib. 2. Contra Petil. cap. 22. colligit Judam tunc præsentem fuisse, ac proinde à Christo lotum S. Synaxim sumpsisse; licet S. Cyprian. tract. de Ablut. pedum neget Judam lotioni, et consequenter Eucharistiæ interfuisse.

13. VOS VOCATIS ME MAGISTER ET DOMINE; ET BENE DICITIS: SUM ETENIM.] *Magister et Domine.* Christus non tantum qua Deus, sed etiam qua homo erat magister et dominus omnium hominum et totius mundi, nec tantum exterius loquendo docebat, uti faciunt communes magistri, sed interius mentes illuminabat, et voluntatem quocumque vellet impellebat; unde ipse solus perfectus, cœlestis et divinus est magister, uti ipse ait Matth. 23. 10. Vide ibi dicta.

EXEMPLUM ENIM DEDI VOBIS, UT QUEMADMODUM EGO FECI VOBIS, ITA ET VOS FACIATIS,] non mihi, utpote jam eunti ad mortem, sed aliis proximis vestris, cum necessitas aut pietas id exiget; v. g. cum hospites peregre veniunt. Nam, ut ait S. Gregorius præfat. in libros Dialog. *ad amorem patriæ cœlestis plus exempla, quam prædicamenta succendunt.* Unde *Jesus cœpit* Primo *facere*, deinde *docere*, Actor. 1. vers. 1. plusque docuit facto, quam verbo. Hinc S. Basil. lib. 1. Moral. regul. 70. cap. 10. docet eum qui præest, debere prius facere ea, quæ subditos facienda esse docet, ac cap. 24. docet eum uti dignitate, sic et humilitate subditos præire oportere. Prævidebat Christus Apostolos paulo post inter se superbe disceptaturos, quis eorum esset major, unde hoc humilitatis exemplum eis præmisit, objecitque, ut hanc eorum ambitionem infringeret et comprimeret, atque ita eam reipsa, si non elisit, certe infregit.

Ex hac Christi sententia usus invaluit, ut multi Prælati, imo principes et reges die Jovis sancto subditorum vel pauperum pedes lavent; imo S. Ambros. censuit Christum hic idipsum præcipere, uti superius dixi. Ita pedes pauperum laverunt S. Ludovicus rex Franciæ, S. Elisabetha uxor Lantgraviæ Hassiæ, S. Hedwigis Ducissa Poloniæ, S. Brigida, aliique plures. Vide Gretserum in Pedilavio.

16. AMEN, AMEN DICO VOBIS, NON EST SERVUS MAJOR DOMINO SUO, NEQUE APOSTOLUS MAJOR EST EO QUI MISIT ILLUM.] Insistit Christus humilitati Apostolis inculcandæ, quia prævidebat eorum de primatu contentionem mox secuturam, q. d. Si ego vester dominus me humiliavi, et lavi pedes vestros, multo magis decet vos humiliare, et pedes alterutrum lavare. Si enim dominus

lavit, lavet et servus : nec enim servus dedignari potest opus, quod fecit dominus : nec apostolus sive legatus recusare potest officium, quod præstitit ejus Prælatus, vel princeps qui eum misit.

17. Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea.] q. d. Si hæc scitis, uti scire vos scio (quis enim nescit dominum esse majorem servo, et Prælatum suo apostolo sive legato?), beati eritis, si uti scitis, sic et feceritis ea, opereque compleveritis. Beati, inquam, in spe, sed necdum in re : futuri autem beati in re post mortem, si usque ad eam hæc facere perrexeritis, et in mei sequela perseveraveritis, uti vos omnes facturos et perseveraturos scio, uno excepto Juda : unde eum excipiens subdit :

18. Non de omnibus vobis dico] vos hæc quæ dixi facturos, quia scio Judam id non facturum.

Ego scio, quos elegerim.] S. August. tract. 59. explicat de æterna Dei prædestinatione, ac electione ad gloriam. q. d. Non de omnibus dico, sed de iis tantum, quos elegi ad gloriam, ad quam non elegi Judam, ac proinde de eo non sum locutus, sed eum excipio. Verum hoc duriusculum videtur : tum quia culpa omnis in Judam rejicienda est, non in Christum, Christique electionem, à qua Judam exclusit. Unde vers. seq. Christus culpam in Judam conjicit : tum quia Christus, quando loquitur de æterna Dei electione et prædestinatione ad gloriam, nunquam solet eam sibi tribuere, sed Patri : ipsa enim est pars primaria providentiæ, quæ Patri appropriatur. Agit igitur Christus hic de temporali sua electione, qua ut homo elegit duodecim Apostolos, et inter eos ipsum quoque Judam, de qua dicitur Lucæ 6. *Vocavit ad se discipulos, et elegit duodecim ex ipsis, quos et Apostolos nominavit;* inter duodecim autem unus erat Judas. Loquitur ergo Christus hic de electione ad apostolatum, ait Toletus et Maldon. q. d. Ego scio et scivi, quos et quales elegerim in Apostolos ; scio et scivi, qui eo digni, qui indigni futuri sint, qui perseveraturi, ideoque beati futuri, qui non; scio eos, qui hæc quæ dixi facturi sint, qui non; uti scio et scivi Judam à me electum ea non facturum, sed fore meum proditorem : quare non ex ignorantia elegi eum in Apostolum, quasi ignorarim eum me proditurum ; imo idipsum optime præscivi et prævidi, sed tamen elegi eum, ut ejus malitia uterer ad commune bonum, scilicet ut per eam impleretur mea passio, et per eam hominum salus et redemptio. Unde subdit :

Sed ut impleatur Scriptura : Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum suum.] q. d. Sciebam Judam fore proditorem, sed tamen elegi eum in Apostolum, ut per eum impleretur mea passio, et consequenter Scriptura, quæ eam, ejusque modum prædixit; scilicet illam fore inchoandam per proditionem unius mihi familiaris et domestici, puta Judæ, qui mea amicitia et familiaritate perfide abusus est ad me prodendum; atque ego id permittere volui, ut ex ejus malitia ingens bonum eliciam, scilicet mundi redemptionem, sicut permisi lapsum Luciferi et Adami, ut inde elicerem Christi incarnationem.

Levabit calcaneum.] Citat psal. 40. 9. ubi Septuag. vertunt, *magnificavit super me supplantationem;* S. Hieron. *levavit contra me plantam,* id est me decipere, supplantare, prodere et perdere conatus est; imo reipsa me dolo et fraude supplantavit, me cadere fecit in manus Judæorum, me adegit ad crucem et mortem. Nam *supplantare* proprie est plantam, seu pedem vel calcaneum inter alterius crura immittere in lucta vel cursu ; itaque facere ut pedes currentis ad pedem supplantantis illisi impingant, cadant et corruant.

Loquitur David ad litteram de Architophel, proditore suo apud Absalomum filium suum, ut habet Chaldæus; mystice de Juda proditore Christi, cujus typus fuit Architophel, sicut David Christi.

19. Amodo dico vobis, priusquam fiat ; ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum.] *Amodo*, græce ἀπ᾽ ἄρτι, quod verti potest Primo, *ex nunc, ex hoc tempore,* ut vertit Syrus ; Secundo, *confestim, jam jam,* cito, illico ; et sic hic accipitur, et hoc significat *amodo :* notat enim instantem proditionem Judæ. q. d. Jam jam post paucas horas Judas prodet me, ideoque id vobis prædico, ut, cum mox videritis me prodi, capi, occidi, non turbemini, sed *credatis,* id est, in fide mea perseveretis *quia ego sum,* scilicet, quod ego sim Messias Filius Dei, sponte me offerens morti pro redemptione hominum : ideo enim hæc prædico, ut sciatis me hæc omnia præscire, et posse præcavere, meque subducere, sed nolle, imo velle pati pro salute mundi : tunc pariter videbitis me vere dixisse non omnes vos esse mundos, sed Judam esse immundum et scelestum, ideoque reprobandum et damnandum, cum videritis eum ex sceleris conscientia et immanitate laqueo se præfocare. Hæc ergo mea prædictio conjuncta cum rei prædictæ eventu, vos in fide mea nutaturos stabiliat et confirmet. Ita Cyrillus.

20. Amen, amen dico vobis : Qui accipit si quem misero, me accipit : qui autem me accipit, accipit eum qui me misit.] Non apparet quomodo hæc verba cohæreant cum præcedentibus. Primo, Chrysost. homil. 71. et ex eo Theophyl. hæc referunt ad passionem et crucem Christi quasi ad eam fortiter imitandam hortetur Apostolos per sui exemplum. q. d. Nolite timere persecutiones, mortes et cruces, quas prædicando fidem meam patiemini : quia in hac re me sequemini; patiemini enim ut mei legati, à me missi, et consequenter à Deo Patre. Quare passio hæc vobis non erit ignominiæ, sed gloriæ. Verum hic non agitur de passione, sed de susceptione Apostolorum.

Secundo, Cyrillus lib. 9. cap. 12. putat Christum hic ostendere immanitatem proditionis Judæ argumento ducto à contrario, q. d. Sicut qui à me missum excipit et honorat, me excipit et honorat : sic ex adverso qui à me missum respuit, non tantum mihi, sed et Deo, qui me misit, gravem contumeliam et injuriam irrogat. Verum hic multa supplere oportet, quæ non dicit Christus.

Tertio, Cajetanus, Jansenius et Ribera probabilius censent Christum, cum jam finire vellet sermonem de ablutione pedum, nunc addere nonnulla, et ad ipsum redire : exhortarique omnes fideles, ut recipiant missos ad se Apostolos, benefaciant eis, sicut ante exhortatus fuerat Apostolos, ut benefacerent fidelibus ; qua in re etiam Apostolos consolatur, ut ait Chrysost. homil. 71. quos pro omnium salute, in charitatis officiis laborare jusserat.

Quarto, magis particulatim et proprie, Toletus opinatur hæc pertinere ad exemplum lotionis pedum datum à Christo, ut hoc Apostoli et fideles imitentur, nec ab eo excusent se, quod hæc lotio sit vilis, hominemque vilem et abjectum efficiat, cum Christus ipse eam usurparit, et usurpando honorarit, atque quasi nobilitarit, q. d. Nolite subterfugere hospites, eisque pedes abluere; quia qui hospites fideles, præsertim Apostolos, hospitio accipit, eisque pedes lavat, me qui eos misi quasi hospitio accipit: qui autem me accipit, accipit, et Patrem qui misit me.

Ergo qui meos fideles et legatos recipit, Deum recipit, et honor qui eis impenditur, Deo impenditur: ac vice versa qua injuria quis eos afficit, eadem me, et Deum ipsum afficit. Docet ergo hic Christus humilitatis officia, quale est lavare pedes, esse obeunda etiam ab Apostolis et Prælatis, nec recusari debere ob officii dignitatem, ne illa vilescat et contemnatur, quia per illa potius honorabuntur, ut veri imitatores et vicarii Christi, quia qui eos honorat, Christum et Deum ipsum, qui eos misit, honorat. Humilitas ergo Prælatos non dedecorat, sed ornat et decorat. Ita Toletus, Jansen. et alii. Hinc noster S. Franciscus Xaverius navigans in Indiam, cum ægrorum lectos sterneret, cibos coqueret, medicinas porrigeret, audiretque sibi objici, hæc tam vilia munia dedecere Legatum Apostolicum, qualis ipse erat, respondit ea decere discipulum Christi, quia Christus similia obivit, eaque quasi nobilitavit. In schola enim Christi sola humilitas nobilitat et exaltat, quia Christo Deo et Domino nostro nos assimilat. Ita Tursellinus in ejus Vita. S. Carolus Borromæus in supplicatione publica, nudis pedibus, laqueo ad collum appenso crucem bajulans incedebat, pauperibus serviebat, peste laborantibus ministrabat, vilia quæque obibat; et tamen per hæc dignitatem Archiepiscopalem et Cardinalitiam non turpavit, sed magis ornavit, ac sancti Cardinalis nomen obtinuit: sicut enim gemma carbunculi in pala ornat annulum aureum, sic humilitas exornat purpuras et coronas.

21. Cum hæc dixisset Jesus, turbatus est spiritu: et protestatus est (id est palam, aperte, et clare testatus est) et dixit: Amen, amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me.] Syrus, *hæc dixit Jeschua, et infremuit spiritu, et testatus est, dixitque: Amin, amin dico vobis, unus ex vobis prodet me;* Arabicus, *commotus est spiritu*, etc. Turbatio ergo hæc fuit ingens dolor et indignatio ob scelus Judæ, quod ille jam jam cum esset proditurus Judæis: ob hujus enim sceleris immanitatem, æque ac ob Judæ perditionem et damnationem, intimis animi sensibus indoluit Christus, et infremuit spiritu; hunc autem dolorem non involuntarie passus est, sed libere admisit Christus, imo ultro assumpsit hic, æque ac in morte Lazari c. 11. 33. ut ibi dixi. De hac Christi prædictione proditionis Judæ, dixi Matth. 26. v. 21. et seq.

Quæritur hic, quando hæc Christi prædictio contigerit, an ante institutionem Eucharistiæ, an post? Joannes enim illam institutionem hic omittit, quia à ceteris tribus Evangelistis diserte fuit enarrata; Matthæus autem et Marcus prædictionem hanc Christi præponunt institutioni Eucharistiæ, Lucas vero postponit. Sunt hic tres sententiæ probabiles.

Prima est Jansenii et Franc. Lucæ, qui censent Christum prædixisse Judæ proditionem post institutionem Eucharistiæ, ut habet Lucas; quare Matthæum et Marcum, qui ante Eucharistiam prædictionem hanc enarrant, uti anticipatione: unde ipsi institutionem Eucharistiæ collocant immediate ante hunc versum 21. Joannis. Ratio est, quia, si ante Eucharistiam Judæ proditionem prædixisset, turbasset Apostolos, et commovisset ad iram, ac minus dispositos attentosque ad Eucharistiam reddidisset. Verum hæc ratio non concludit. Nam ante Eucharistiam prædixit Christus suam passionem et mortem, quæ multo magis apostolos turbavit, ac paulo post Eucharistiam, ut ipsi fatentur, prædixit proditionem Judæ, quæ tunc eos turbavit, ut ad recollectionem animi, quæ post Eucharistiam requiritur, minus attenderent. Denique hæc Christi prædictio proditionis Judæ ante Eucharistiam, valuit tum ad Judam à scelere deterrendum, tum ad Apostolorum animos compungendos, et sollicitos reddendos, ut conscientiam suam quisque examinaret, ne in ea Christus quid inveniret, quod ipse æque ac scelus Judæ revelare et carpere posset.

Secunda sententia plane contraria est Baronii anno Domini 34. cap. 58. et aliorum, qui censent Christum prædixisse Judæ proditionem, non post, sed ante institutionem Eucharistiæ, ut habent Matthæus et Marcus: quare Lucam, qui eam illi postponit, uti postpositione. Putat ergo Baron. rem gestam esse eo ordine, quo à Joanne recensetur; nimirum post pedum ablutionem de sua proditione Jesum sermonem habuisse, tunc et Joanni de proditore roganti signum illud per intinctam buccellam dedisse; sed quod dicit accepta buccella continuo exiisse, id quidem non ita accipiendum putamus, ait Baron., ut tunc temporis statim, et nulla interposita mora abierit: sed quod velut furore quodam percitus, non exspectaverit prolixam illam post cœnam habitam à Domino orationem. Nam S. Lucas aperte testatur Judam cum ceteris permansisse, usque ad finem communicationis Eucharistiæ, post quam nihil jam videbatur esse reliquum in mensa (secundum prædictum Judæorum ritum) quo potuerit panis intengi: sicque nec dici posse videtur, illum panem intinctum fuisse Eucharistiam.

Verum Judas post buccellam *exivit continuo,* imo eodem momento, ut habet Syrus; non ergo expectavit prolixam Apostolorum synaxin, si illa post datam buccellam contingit. Unde verisimilius alii hujus sententiæ sectatores opinantur, buccellam hanc Judæ à Christo datam fuisse ipsam Eucharistiam: post hanc enim indigne sumptam, à diabolo actus quasi in furorem, illico exiit ad scelus, quod machinabatur, perficiendum. Porro in institutione Eucharistiæ, et post eam Christus accubuit mensæ, ibique prædixit proditionem Judæ, ut habet Lucas. Ergo omnino verisimile est mensam tunc necdum fuisse sublatam, sed in ea ex tribus Christi cœnis præcedentibus, remansisse panem et ciborum reliquias, ex quibus Christus buccellam accipere, et intingere, intinctamque Judæ dare posset.

Tertia ergo sententia inter duas jam dictas media verior videtur, scilicet Christum prædixisse proditionem Judæ, tam ante Eucharis-

tiam, quam post eam illam iterasse; tum quia valde illam, ejusque atrocitatem sensit et indoluit, imo turbatus est spiritu, ut ait hic Joannes: tum ut Judæ suum scelus objiceret, ac se illud scire indicaret, eumque ab illius executione absterreret: tum ut Apostolorum animos compararet, et hac prædictione præmuniret, ne mox reipsa visuri Judæ proditionem, et Jesu captivitatem percellerentur, sed in fide Jesu constanter persisterent. Hac ratione enim conciliamus optime Matthæum et Marcum cum Luca, ut utrique verum dixerint, remque suo ordine narrarint. Est hæc sententia expressa S. August. lib. 3. de Consensu Evang. c. 1. Euthymii et Toleti, qui asserunt hunc fuisse rei gestæ ordinem. Peracta jam paschatis agni cœna, et communi incepta, illis cœnatibus surrexit Christus, lavitque discipulorum pedes, quibus lotis, iterum recumbens dixit omnia hæc, quæ Joannes narrat: spiritu ergo turbatus de suo loquitur traditore, et interrogat unusquisque: *Nunquid ego sum?* et audit Judas, *Tu dixisti.* His peractis Eucharistiam instituit; qua instituta, et mysterio peracto, iterum de traditore loquitur, ut refert Lucas c. 22. *Verumtamen*, inquit, *ecce manus me tradentis mecum est in mensa*, etc. Tunc interrogat Petrus Joannem: *Quis est de quo dicit?* et Joannes interrogans Jesum audit: *Cui ego panem intinctum porrexero.* Et post hanc buccellam introivit in Judam Satanas, et recessit, quo recedente, et cœna omnino absoluta, Christus habet ad suos discipulos mirabilem concionem à Joanne paulò post descriptam. Hinc patet institutionem Eucharistiæ non ante hanc versum, ut vult Jansen. sed ante v. 32. *Erat ergo unus*, etc. collocandam esse.

22. Accipiebant ergo ad invicem discipuli, hæsitantes de quo diceret,] imo interrogantes singuli: *Nunquid ego sum Domine?* ut habet Matth. cap. 26. 22. Nam ut ait Chrysost., *quia nominatim non dixit, in omnes induxit timorem: et licet sibi male conscii non essent, tamen Christo magis quam propriis cogitationibus credebant.* Et ut Origenes, *recordabantur velut homines, mutabiles esse affectus etiam provectorum.*

23. Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Jesu, quem diligebat Jesus.] Puta ipse Joannes. Τὸ *ergo* continuat sermonem prædictionis Christi de proditione Judæ, etsi is interruptus fuerit per institutionem Eucharistiæ, eo quod illam hic omittat Joannes: Eucharistiam enim instituit Jesus immediate ante hunc versum, post primam prædictionem proditionis Judæ, quam recensent Matthæus et Marcus: deinde instituta jam Eucharistia, et peracta S. Synaxi, Christus eamdem prædictionem iteravit et resumpsit, dicens ut habet Lucas c. 22. 21. *Verumtamen ecce manus tradentis me mecum est in mensa;* cumque Apostoli cuperent scire nominatim quis ille foret, Petrus avidior et ferventior ceteris, innuit Joanni in sinu Jesu recumbenti, ut à Jesu eum sibi designari postularet, ut hic narrat Joannes, idque insinuat τὸ *ergo.* q. d. Joannes erat vicinior et charior Jesu, illique proximus, utpote in sinu ejus recumbens: *ergo*, id est hac de causa, innuit Petrus Joanni, ut à Jesu suo dilecto nomen proditoris exquireret. Dicitur autem Joannes in sinu Jesu recubuisse, quia veteres non assidebant mensæ, sed recumbebant bini vel terni in singulis lectulis mensalibus, ita ut cubito dextro innixi, non tam sederent, quam jacerent ad mensam, quo fiebat ut secundus ad sinistram primi proxime sequens, in ejus sinu quasi jacere et recumbere videretur. Vide Ciacconum de Triclinio.

Quem diligebat Jesus,] non tantum amore amicitiæ humanæ, velut ætate minimum, ut vult Toletus; sed etiam amore charitatis, ob virginitatem et puritatem, modestiam et mansuetudinem, moresque suaves et sanctos, quibus ceteros antecellebat.; ita Cyrill. Chrysost. Theophyl. Euthym. et S. Hieron. epist. ad Heliodorum. Hinc tamen non sequitur Joannem absolute omnibus Apostolis fuisse sanctiorem: poterat enim Petrus illo esse in charitate ardentior; ideoque sanctior. Sanctitas enim maxime in charitate consistit, illaque mensuratur, ut, quanta est charitas, tanta sit gratia et sanctitas cujusque.

Porro quod Joannes in sinu, et supra pectus Jesu recubuit, non solum fuit præsentis amoris indicium, sed etiam futuræ rei signum, *quod* scilicet *inde vocem sumeret, quam postea cunctis sæculis in auditam emitteret*, ait Beda.

24. Innuit ergo huic Simon Petrus: et dixit ei: Quis est de quo dicit?] Hinc patet Petrum Joanni innuisse: non tantum signo nictus et nutus, ut vult S. August. sed etiam modeste verbo suggerendo dixisse: *Quis est de quo dicit?* uti narrat hic Joannes. ita Origen. Chrysost. et Cyrill. Rogat autem id Petrus; non quia Apostolorum princeps, licet id velit Cyrill. nec quasi metuens sibi, ne ipse foret proditor, ut opinatur Chrysost. sed ex zelo, ut tantum scelus et Christi proditionem impediret, uti in horto Christi captivitatem impedire voluit, amputando aurem Malcho eum capere volenti.

25. Itaque cum recubuisset ille supra pectus Jesu, dicit ei: Domine quis est? 26. Respondit Jesus: Ille, est, cui ego intinctum panem porrexero; et cum intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Iscariotæ.] *Cum recubuisset.* Videtur Joannes innuenti Petro, vel vestem ejus secreto trahenti aures et corpus admovisse, itaque à sinu Christi nonnihil recessisse, ut audiret Petri petitionem, qua audita rursus corpus reclinasse, et recubuisse ad pectus Jesu, ut id quod suggesserat Petrus, posceret à Jesu.

Intinctum panem.] Nota, Judam interfuisse celebrationi agni paschalis, item Eucharistiæ, eamque cum aliis Apostolis sumpsisse, uti docent S. Augustin. Chrysost. Cyrill. et alii passim; imo nonnulli opinati sunt hunc *panem intectum* fuisse Eucharistiam, sed perperam: nec enim Christus *panem intinctum* consecravit, sed panem siccum, æque ac vinum purum et merum. Quare post S. Synaxim, Christus ex mensa accepit partem, sive buccellam panis residui, eamque intinxit in embamma, vel jusculum aliquod delicatius, quod adhuc erat in mensa (nec enim decet in convivio ab hero dari convivæ panem siccum) illamque dedit Judæ, ut hoc signo ipsum esse proditorem à se designatum indicaret Joanni: nec enim alii Apostoli verba Christi ad Joannem de signo hoc proditoris audierunt, utpote modeste à Christo soli Joanni in aurem dicta.

Porro Christus eum apposite hoc signo indicavit, quia panis mensalis signum est pacis et amicitiæ: unde per illum Christus non tantum personam proditoris, sed et ejus qualitatem, modumque proditionis demonstravit; quod Judas simili amicitiæ symbolo, puta osculo, eum

proditurus esset. Mystice, intinctio hæc panis fictionem et fraudem animi in Juda denotabat, ait S. August.

Rursum S. Cyrillus et August. aiunt Judam à Christo buccella panis indicatum fuisse, ut impleretur illud psalm. 40. *Qui manducat mecum panem, levavit contra me calcaneum :* imo Chrys. ait tacite ipso facto Christum hic idipsum Judæ exprobrasse, q. d. Quomodo non pudet te, ô Juda, me prodere, qui mensæ meæ es socius et conviva.

Denique Judas accepta à Christo buccella, ex conscientia sceleris, et hoc indicio Christi sentiens se notari, impudenter et obstinate in proposito prodendi Christum perstitit. Nam omnino detectum et infamatum se videns, quasi amens et furens, instigante diabolo egressus est ad scelus perficiendum, abiitque ad principes sacerdotum, ut ab eis satellites postularet, qui se duce et indice Jesum comprehenderent: licet enim Matth. hæc verba et responsum Christi ponat ante Eucharistiam : unde S. August. lib. 3. de Consensu Evangelist. c. 1. censet ante eam esse dicta ; tamen ex verbis Lucæ et Joannis liquet ea dicta esse post Eucharistiam : Matthæus enim more suo omnes has Christi prædictiones Judæ in unum convolvit, ne cogeretur eas dissecare, et iterato narrare post Eucharistiam. Nam plane verisimile est Judam audito Christi responso : *Tu dixisti*, confusum et indignantem illico exiisse. Exiit autem illico post acceptam buccellam, ut ait hic Joannes. Ergo statim post acceptam buccellam rogavit : *Nunquid ego sum Rabbi?* et audiit : *Tu dixisti*, iisque auditis erubescens et indignans confestim exivit. Unde sequitur :

27. Et post buccellam (græce, ψωμίον, id est, buccellam, offulam) introivit in eum satanas,] eum impellens et exagitans ad vindicandam hanc suam infamiam, ut scilicet Christum suum scelus prodentem Judæis proderet. Satanas ergo qui prius in Judam ingressus erat ad proditionem machinandam, ut dictum est v. 2. hic rursus in eum ingressus est, ad eam perficiendam, et in opus conferendam ; tum quia Judas jam ab Apostolis et Christo audiens *proditor*, ulterius inter eos manere non audebat, ne ab eis male mulctaretur ; tum quia hora proditioni congrua, et à Juda destinata imminebat, scilicet qua post cœnam sciebat Christum de more iturum ad Montem oliveti, orationis causa, ubi facile comprehendi poterat. Quare Joanni non opus fuit Judam à Christo sibi indicatum Petro roganti indicare; quia mox ipse Judas seipsum prodidit, tum sua interrogatione, tum suo discessu et exitu.

Introivit ergo hic in Judam satanas, ut eum totum quasi possideret, idque certo et firmiter, unde mox eum ad laqueum adegit, non quod buccella à Christo data in eum diabolum immiserit : nam hæc amoris Christi fuit indicium, quo ejus animum ad se redamandum allicere volebat; sed quod Judas huic amori Christi ingratus; eam in sinistram partem acceperit : putabat enim quod Christus ex odio et vilipendio, ut ejus scelus Apostolis proderet, buccellam ei daret. Quare Judas tunc apostolatui Christi, et collegio Apostolorum nuncium remittens, abiit ad familiam et famulatum Sanatæ et Judæorum, velut transfuga et apostata. Ita S. Chrys. S. Aug. et Cyrillus, qui notat beneficium ingratis nocere, non ex se, sed ex eorum vitio et ingratitudine. Audi S. Ambrosium lib. 2. de Cain et Abel cap. 4. *Ubi se satanas immisit in corde Judæ, Christus recessit ab eo, momentoque eo quo illum recepit, hunc amisit. Denique sic scriptum est : Post buccellam introivit in eum satanas.* Introivit autem tribus de causis. Primo, propter ingratitudinem, ait S. Augustin. cum enim omnia officia charitatis Christus erga illum præstitisset, nec ita moveretur, relictus est plene possidendus à diabolo. Secundo, quoniam diabolus ex verbis illis Domini, et ex signis cognovit jam illum esse obstinatum in malo, et relictum à Domino, ut ait Chrysost. homil. 71. et Euthymius Matth. 26. Tertio, quoniam ipse Judas intellexit se jam omnibus manifestum esse, et quasi segregatum à dispulis et à magistro, et ideo confirmatus est in malo, et plane cor suum tradidit diabolo, quasi desperans ; ideo etiam continuo exivit, non sustinens Domini et Apostolorum conspectum, aut metuens ne ab eis laceraretur, ait Euthym. ex S. Chrysostomo. Ita Ribera. Sic videmus peccatores, cum eorum peccata occulta publicantur, frontem perfricare, mentem obstinare, fremere et furere, ut sua crimina defendere velint, et in iis glorientur, ac in profundum scelerum omnium ruant. Vide hic in Juda, quomodo homo deserens Christum, sensim deseratur à Christo, ac desertus invadatur à Satana, invasus possideatur ; possessus in omne nefas, indeque in abyssum præcipitetur : sicut Judas ex Apostolo factus est diabolus, æque ac Lucifer ex pulcherrimo angelo factus est teterrimus cacodæmon, et sicut ex suavissimo vino fit acidissimum acetum, et ex monacho, v. g. Luthero, fit hæreticus, imo hæresiarcha.

Et dixit ei Jesus : Quod facis, fac citius.] *Citius*, id est, cito, ut vertit Syrus : ponitur enim comparativus pro positivo. Non præcipit Christus Judæ proditionem, sed permittit. Hæc ergo verba sunt Christi, non præcipientis, sed prædicentis. q. d. Ne putes te latere me : scio te machinari meam proditionem. Non præcepit facinus, ait S. August. sed prædixit, non tam in perniciem perfidi sæviendo, quam ad salutem fidelium festinando. Secundo, permittentis, q. d. Age quod cœpisti, perfice quod destinasti ; possem te mille modis impedire, ne scelus perficias ; sed nolo, imo permitto te tuæ libertati : fac quod mente designasti. Tertio, sunt exprobrantis, ait Chrysost. q. d. Scio te mihi, à quo tot dona accepisti, extrema mala moliri : hæccine sunt tua maleficia, quæ tot beneficiis meis rependis? sed age quod agis. Etsi enim tuum scelus aperuerim, non id feci eo animo, quasi illud extimescam et impedire velim; si vellem enim, valerem et facerem; sed ut tuam malitiam et impudentiam tibi in faciem objiciam et exprobrem. Quarto, sunt animi celsi, contemnentis omnia Judæ machinamenta. q. d. Adeo non curo, nec timeo omnes tuas contra me machinationes, ut summe desiderem meam captivitatem et mortem per te accelerari, ut citius Deo Patri me in victimam offeram, et homines redimam : *Quod facis ergo, fac citius.* Audi S. Leonem serm. 7. de passione : *Vox hæc non jubentis est, sed sinentis; nec trepidi, sed parati, qui habens omnium temporum protestatem, ostendit se moram non facere traditori, et sic ad redemptionem mundi paternam exequi voluntatem ;*

ut facinus quod à præsentibus parabatur, nec impelleret, nec timeret. Quinto, sunt verba excludentis Judam incorrigibilem à sua familia et societate Apostolorum. q. d. Quoniam tu te à nobis separare vis, excludo te à mea mensa, domo, apostolatu, societate: vade ergo ad tuos Judæos et Satanam, cui te mancipasti. Ita S. Ambrosius lib. 2. de Cain c. 4.

Porro nove Cyrillus lib. 9. c. 17. secutus Origenem, censet hæc à Christo dici non Judæ, sed Satanæ, in Judam introeunti. Nam sicut, inquit, si vir fortis, adversus quem fremens quispiam feratur, ipse vero viribus suis fretus, casurum illum non dubitet, magnaque voce minitans dicat: Quod facis, fac citius, ut meæ dexteræ vires experiaris; non tam properantis mori verba esse diceremus, quam præscientis potius quia cadet adversarius. Sic Dominus noster velocius currere diabolum, ad ea quæ præparavit, jubet, ut citius victus atque vinctus à tyrannide sua orbem dimittat. Verum liquet ex antecedentibus et sequentibus hæc dici Judæ, non Satanæ, uti passim docent Patres et interpretes.

28. Hoc autem nemo scivit discumbentium ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant quia loculos habebat Judas, quod dixisset ei Jesus: Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum: aut egenis ut aliquid daret.] Licet enim ex verbis Christi scirent Judam fore proditorem; tamen non sciebant eum tam cito, scilicet eadem nocte, Christum proditurum; sed suo tempore. Quare non intellexerunt Christum dicentem: *Quod facis, fac citius*, de proditione sua loqui, sed ad emendum necessaria pro instante Paschate transtulerunt. Erat enim Judas procurator Christi et Apostolorum.

30. Cum ergo accepisset ille buccellam, exivit continuo,] tum quia post buccellam possessus fuit à diabolo, qui eum impulit ad exeundum, ad perficiendam proditionem. Tum quia Christus verbis jam dictis, eum à sua familia et domo ejiciens, eum expulit. Utrumque respicit et notat τὸ *ergo*. Porro exeunte immundo, ait S. August. omnes mundi cum suo mundatore manserunt, velit triticum zizaniis separatis.

Moraliter notat Cyrillus lib. 9 c. 19. diabolum impulisse Judam, ut illico exiret ad Christum prodendum, ne virtute Eucharistiæ, licet indigne sumptæ, eum pungentis et stimulantis, pœniteret et resipisceret. Audi eum: *Diabolus magnas ad imperandum eis, quos omnino jam cepit, possidet vires: timet ne morando locus pœnitentiæ detur, et quasi à temulentia mentem suam rectius cogitans homo eripiat, ea de causa festinat et impellit: nam et Judam, cum post panem sparaverit, tum moram, tum benedictionis virtutem timens, ne scintillam in animo ejus accenderet, ac inde illuminaret, et ad meliora retraheret, magna præcipitem egit celeritate.* Origenes vero addit tam efficacem fuisse Christi doctrinam, ut proditorem suum postea commoverit ad pœnitentiam, ut diceret: *Peccavi tradens sanguinem justum*, imo ad tantum dolorem, ut seipsum non ferens, nec vivere sustinens, laqueo se necarit. *Ostendens*, ait, *quantum potuerit Jesu doctrina, etiam in peccatore, fure et proditore, non valente in totum contemnere quæ à Jesu didicerat.* Hinc colligas, quod iis qui vehementi tentatione à dæmone pulsantur, ut scelus illico perpetrent, injiciendæ sint moræ, ut rem differant: ipsa enim dilatione, re maturius considerata, videtur sceleris turpitudo, damna et pœnæ, quæ hominem ab eo absterrent: audiuntur prudentium consilia, remoræ variæ interjici possunt. Denique ipse æstus tentationis ipsa mora defervescit et languescit.

Ex adverso in bonis virtutum propositis exequendis, v. g. in statu sacerdotii vel Religionis capessendo, festinato opus est, ne parentes, socii, diabolus, moras injiciendo rem totam disjiciant et dissipent, uti sæpe fieri videmus. Audi S. Chrysost. hom. 57. ad Pop. *Dum fervens est tibi hic amor, abi statim ad illos ipsos angelos, cumque magis accende. Ne dicas: Alloquar prius propinquos, resque meas expediam. Torporis initium est hæc dilatio. Patrem sepelire discipulus voluit, nec id Christus permisit. Quid ita? quoniam acer instat diabolus, ut se in animum insinuet, et si vel brevem arripuerit vacationem, vel prorogationem, ad magnum inducit teporem. Ideo quidam admonet: Ne differas de die in diem.* Et S. Anselmus epist. 1. *Festina*, ait, *ad tantum bonum, quia nullo bono efficacius pervenies ad summum bonum. Plures vidi promittentes et differentes, quos ita mors tulit, ut nec id perficerent, quo se impediebant; nec id inciperent, quod promittebant.* Atque idem mox subjicit: *Qui differt in futuram, et forsitan non futuram ætatem, suam vitam corrigere, certum bonum dimittit procul dubio, et contemnendo quod perdit, probat se non amare quod expectat, et meretur non accipere.* Et S. Bernardus serm. in illud; *Ecce nos reliquimus omnia. Cum à Deo*, inquit, *verbum esse non dubites, quid opus est deliberatione? Vocat magni consilii angelus; quid aliena consilia præstolaris? quis enim fidelior, quisve sapientior illo? Deduc me, Domine, et deducar; fortior esto, et invalesce. Novi ego quænam sint quæ oportet fieri cito.* Vide S. Thom. opusc. 17. c. 9. et 10.

Erat autem nox.] Addit hoc Joannes Primo, ad historiæ integritatem, ut tempus notet, quo Christus à Juda proditus, à Judæis captus fuit. Secundo, ut indicet diaboli festinationem, Judam nocte intempesta, ad conquirendum lictores forte dormientes impellentis. Tertio, hoc subditur, ait Chrysost. hom. 71. ut discas Judæ temeritatem, quando nec tempus importunum cum tenuit.

Symbol. Glossa: Nox, ait, congruit sacramento: erat enim qui exiit filius tenebrarum, faciens opera tenebrarum. Nox ergo indicat tenebras mentis, in quibus Judas versabatur, ait S. Ambros. lib. 2. de Cain cap. 4. item impœnitentiam, et damnationem ad tenebras gehennæ, ad quos Juda tendebat. Audi S. Gregorium 2. Moral 2. *A qualitate temporis finis exprimitur actionis, sicut non rediturus ad veniam, ad traditionis perfidiam nocte Judas exiisse perhibetur, cum egrediente illo ab Evangelista dicitur: Erat autem nox. Hinc enim et iniquo diviti dicitur: Hac nocte repetent animam tuam abs te. Anima quippe, quæ ad tenebras ducitur, non in die repeti, sed in nocte memoratur.*

31. Cum ergo exiisset, dixit Jesus: Nunc clarificatus est (græce est, ἐδοξάσθη, id est, ut Syrus et Arabicus, *glorificatus est*) Filius hominis, et Deus clarificatus est in eo.] *Clarificatus est*, id est, jam jam clarificabitur et glorificabitur. Ponitur enim præteritum pro futuro instanti et imminenti. q. d. Judas jam exiit ad me prodendum et occidendum, ergo imminet mihi crux et mors,

quæ adeo non cedit mihi ad ignominiam, ut per eam summe sim glorificandus. In ea enim agnoscar non tantum esse filius hominis et homo, sed et Filius Dei ac Deus : agnoscetur enim in humanitate mea latens divinitas ex obscuratione Solis et fissione petrarum, ex apertione sepulchrorum, et sepultorum resurrectione, ex concussione totius terræ, etc. hæc enim omnia significabant Deum pati, et mori in cruce. Item ex ejus effectu : nam per crucem subjugabo mihi totum mundum, omnes dæmones, ac peccatum, mortem et gehennam, quasi omnium Deus et Dominus. Ita S. Chrys. Cyrill. Origenes, Theophyl. Euthym. Ubi Nota. Per hæc signa, et per hos effectus Deus et deitas Christi non tantum clarificavit humanitatem Christi, sed et seipsam quoque : in iis enim apparuit immensa deitatis Christi bonitas, potentia, sapientia, majestas, et gloria. Hoc est quod sequitur :

32. Si Deus clarificatus est in eo, et Deus clarificabit eum in semetipso : et continuo (græce, εὐθὺς, id est, cito, statim. Ita Syrus) clarificabit eum.] Primo, *si*, id est *quia*, q. d. Quia Christus factus obediens Patri usque ad mortem crucis, hac sua obedientia, reverentia et sacrificio summe clarificavit, id est, honoravit et glorificavit Deum Patrem; hinc vicissim Deus Pater clarificabit et glorificabit Filium *in semetipso*, nimirum declarando et demonstrando divinitatem in ipso latentem ; idque faciet *continuo* et cito, quia die tertia eum in morte redivivum et gloriosum suscitabit, ac 40. die triumphantem in cœlum conscendere, et die 50. Spiritum sanctum è cœlis in Apostolos mittere efficiet : è quibus omnibus maxime clarescet latens in eo gloriosa divinitas. Per hæc omnia enim innotuit toti mundo, Jesum non tantum esse hominem, sed et Deum, Deique Filium. Ita Cyrill. et Chrysost. Duplex, ait Origenes hom. 6. in Exod. fuit Christi glorificatio : prior, in morte, qua glorificatus est in humilitate mortalitatis; posterior, in resurrectione, qua glorificatus est in sublimitate immortalitatis.

Secundo, nervosius S. Hilarius lib. 5. de Trinit. et ex eo Toletus, censent Deum dici clarificatum in Christo, cum in ejus morte et resurrectione ipse ostendit suam divinitatem, ac sese esse Filium Dei et Deum verum demonstravit, suscitando seipsum à morte, in cœlum vi sua ascendendo, inde mittendo Spiritum sanctum, ac per Apostolos plurima miracula patrando : hoc enim exigit τὸ *in eo*, et *in semetipso*. q. d. *Si Deus clarificatus est in eo*, id est, si Deus in eo (Christo) esse, et sub humanitate ejus absconditus latere jam jam declarabitur, cum magna ejus claritate et gloria ; ergo *et Deus clarificabit eum in semetipso*, ostendens scilicet eum in semetipso habere latentem divinitatem, idque faciet continuo, hoc est illico, q. d. Latuit in Christo Deus et divinitas, usque ad mortem, sed in morte ejus emicuit, seseque exeruit, ac ostendit Christum non tantum esse hominem, sed et Dei Filium ; utpote, qui virtute divinitatis suæ se à morte suscitarit, in cœlum ascenderit, indeque miserit Spiritum S. Nam, ut ait Origenes : *Filius et totius divinæ gloriæ fulgor, ut Paulus ait, unde splendores perveniunt ad totam rationalem creaturam : totum enim divinæ gloriæ fulgorem capere solus Filius potest.* Hic fulgor in morte ejus emicuit, sicut faces ardentes inclusæ lagenis testaceis, iis complosis et confractis à militibus Gedeonis emicuerunt, et terruerunt fugaruntque Madianitas, Judic. 7. 19. Sic pariter Christi corpore in morte confracto, emicans per signa jam dicta, ejus divinitas eum glorificavit, quia per eadem signa, ac plura, quæ secuta sunt, ut miracula Apostolorum, et conversionem totius mundi, ostendit eum vere esse Dei Filium omnipotentem, et Patri coæqualem, ideoque fugavit diabolum, peccatum et mortem.

Porro τὸ *in semetipso* potest referri Primo, ad Filium hominis. q. d. Deus clarificavit Christum hominem, ostendendo quod ipse ut homo in seipso contineat inhabitantem Deum, Verbique deitatem. Secundo, ad τὸ *Deus*, q. d. Deus glorificavit hominem Christum, ostendendo quod ipse in seipso, hoc est in Deo, puta in hypostasi divina Verbi, subsistat : humanitas enim in Christo non habet suam subsistentiam humanam, sed subsistit in eadem subsistentia divina, in qua subsistit Verbum, quæ magna est humanitatis Christi exaltatio, sublimitas et gloria.

33. Filioli. Nota hic teneritudinem affectus, et amoris Christi erga suos fideles et Apostolos : non enim ait *filii*, sed *filioli :* materna ergo viscera erga eos, quasi infantes recens à se genitos ostendit. Rursum *filioli*, quia Apostoli adhuc parvuli erant in fide et amore Christi : nam ejus plenitudinem, et quasi virilem ætatem acceperunt à Spiritu S. in Pentecoste. Symbol. Cyrillus : Omnes Sancti, inquit, quantumcumque perfecti, respectu Christi sunt filioli, id est parvuli.

Adhuc modicum (modico tempore) vobiscum sum,] quia post horam à Juda prodar, et tradar Judæis. Christus hic suis ultimum dicit vale, q. d. Valete, ô filii mei dilectissimi : ego enim à vobis abeo ad mortem, deinceps vobiscum more solito non versabor, sed redibo ad cœlum.

Sic S. Antonius moriens, ad suos discipulos conversus ait : *Valete viscera mea. Antonius enim migrat, et jam non erit in præsenti sæculo vobiscum.* Ita S. Athanas. in ejus Vita. Et S. Ephrem in suo Testamento : *Dimittite me, quia deficiens abeo. Reminiscamini autem mei abjecti in vestris piis orationibus. Etenim in vanitate vitam peregi meam.* Et S. Dominicus vocatus ab angelo dicente : *Veni, dilecte mi, ingredere in vera gaudia ;* suis edixit : *Vos quidem, carissimi, nunc me sanum videtis : sed ego ante celeberrimam B. Matris Dei Assumptionem, ad Dominum proficiscar.* Dictum, factum. Ita habet ejus Vita lib. 4. c. 12. Et sanctus Franciscus : *Valete, filii omnes, in timore Domini, et permanete in eo semper, et quoniam futura tentatio et tribulatio appropinquat, felices qui perseverabunt in his quæ cœperunt. Ego vero ad Deum propero, cujus gratiæ vos omnes commendo.* Ac paulo post dicens : *Me exspectant justi, donec retribuas mihi*, spiritum Deo reddidit. Ita S. Bonaventura in Vita ejus lib. 1. c. 14.

Quæretis me : et sicut dixi Judæis (c. 7. v. 34.) : Quo ego vado, vos non potestis venire : et vobis dico modo.] q. d. Ego per mortem redeo ad cœlum : vos, ô Apostoli, mea præsentia destituti, in tribulationibus et persecutionibus ; quæ vos manent, quæretis me, et optabitis me præsentem, ut me in dubiis consulatis, et in adversis consolationem ac confortationem à me accipiatis ; sed *quo ego vado, vos non potestis venire :* tum quia vestra virtute, vestris pedibus, vestris naturæ viribus, me in cœlum scandentem sequi non potestis : tum quia supernaturales gratiæ

vires necdum habetis, ut me sequi possitis: necdum enim estis tam fortes, ut me ad crucem, mortem et martyrium comitari valeatis: necdum estis ita in gratia, virtute et charitate perfecti, ut apti et digni sitis regno cœlesti. Denique necdum ad illud potestis venire, quia Pater meus cœlestis decrevit, vos post meam mortem mittere evangelizatum per totum orbem, ut omnes gentes ad meam fidem et salutem perducatis. Hisce ergo verbis tacite Christus Apostolos hortatur, et roborat ad omnia adversa pro fide sua fortiter toleranda. Ita Cyrillus, lib. 9. 22.

Sicut dixi Judæis.] Addit hoc, ait Chrys. ut ostendat id non esse novum et recens, sed jam diu ante à se prævisum et prædictum, ac à Patre decretum. Rursum, ut ostendat eos à Judæis persecutionem passuros et occidendos, sicut ipse ab eis afflictus et occisus fuit. Tertio, ut indicet ipsos tribulationes multas, ac tandem mortem passuros, sicut Judæi passi sunt, sed dispari causa et fine: Judæi enim ob scelera sua excisi iverunt in tartara; Apostoli vero ob Evangelium occisi, avolarunt in cœlum.

Et vobis dico modo.] Tum ut prædictione hac mea vos modo præmuniam et obarmem contra omnes tribulationes vobis imminentes: tum ut sciatis modo, id est hoc tempore, vos necdum me sequi posse, secuturos tamen postea, cum in virtute et meritis fueritis perfecti, cumque me morientem sequentes morte vestra, pro fide mea merebimini lauream martyrii in regno cœlorum. Unde clare id explicans Christus v. 36. ait Petro: *Non potes me modo sequi, sequeris autem postea.*

34. Mandatum novum do vobis: Ut diligatis invicem.] Cur *novum?* Varii varias dant causas. S. August. *Novum*, inquit, quia per dilectionem fidelis exuit veterem hominem, et induit novum: Jansen. *Novum*, inquit, hoc est à Christo renovatum, eo quod in mentibus hominum foret antiquatum: Maldonatus, *novum*, id est, præstans, eximium. Sicut Apocal. 7. dicuntur virgines canere *canticum novum*, id est, singulare et eximium.

Verum dico mandatum dilectionis dici *novum*, quia novi testamenti est proprium, et præcipuum, ac à Christo verbis et exemplis præcipue commendatum, sicut ex adverso mandatum timoris erat antiquum, et præcipuum apud Judæos. Lex enim nova est amoris, sicut lex vetus est timoris.

Secundo, *novum*, quia Christus hoc dilectionis mandatum hic explicatius, arctius, et firmius quam antea fuerat, ac proinde novum, nobis tradidit, ideoque effudit Spiritum sanctum in Pentecoste, ut novum hoc amoris mandatum novo amoris spiritu impleremus,

Tertio, et magis proprie ad rem præsentem, *novum* dicitur ratione novi objecti, et causæ diligendi: Christo enim, qui est caput Ecclesiæ, incarnato, facta est singularis communicatio, et unio membrorum Ecclesiæ, tum inter se, tum cum Christo capite suo jam homogeneo: unio, inquam, tum per naturam humanam à Christo assumptam, tum per gratiam, quam ipse in nos, ceu caput in membra, influit, tum maxime per Sacramentum Eucharistiæ hic recenter ab eo institutum, quæ unio fundamentum est, et radix magis singularis, et arctioris amoris Christi et Christianorum, majorisque obligationis ad amandum sese invicem: per hanc enim arcte uniti sumus non tantum humanitati Christi, sed et deitati, totique S. Trinitati, ac in ea, et per eam nobis invicem.

Hunc sensum innuit Christus, dum subdit: *Ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* q. d. Quia ego nove et singulariter dilexi vos, assumens carnem vestram, eamque vobis dans, quasi cibum animæ vestræ per Eucharistiam, quam paulo ante institui, ut in eo omnes vos mihi unirem, ac in me vos vobis mutuo arctissime copularem; hinc pariter exigo à vobis novum et singularem amorem, quo vos, ô Christiani, invicem diligatis, non tantum sicut homo diligit hominem, quia ejusdem naturæ humanæ consortem, sed sicut Christianus diligere debet Christianum, id est, eum qui summe ibi in Christo unitus, ejusdem Ecclesiæ et Eucharistiæ Christi est consors et particeps.

Recte enim advertit Toletus hoc Christi præceptum, non omnibus hominibus, sed solis Christianis hic dari: hi enim se invicem diligere debent, non tantum quasi proximos propter Deum, sed quasi fratres, et unius corporis Christi membra, propter Christum.

Vide dicta 1. Joan. 2. 8. ad illa: *Mandatum novum scribo vobis*, ubi fuse octo rationes recensui, ob quas dicitur *novum.*

Hæc dilectio, ait Tertull. l. de Patientia, *est summum fidei sacramentum*, id est signum et symbolum Christianorum. Unde idem Tertull. Apolog. c. 39. ait Gentiles admirantes hanc mutuam Christianorum dilectionem, dicere solitos: Videte quomodo Christiani se mutuo diligant, et ut alter pro altero mori sit paratus, ut ex uno patre et eadem matre nati videantur, quos nec lingua, nec natio, nec patria consuetudo, nec nativi loci diversitas dividit. Hæc est illa, ait Toletus, quam si servaremus omnes, sicut non natio beatior ulla est quam Christiana, ita nec ulla foret illa fortior aut potentior. Unde S. Pachomius militans in exercitu Constantini Imper. videns Christianorum charitatem, qua militibus cibum, potum, omniaque necessaria ultro et gratis offerebant, à gentilismo conversus est ad christianismum, imo ad monachismum, adeoque cœnobiticæ vitæ fundator et princeps evasit.

Sicut dilexi vos, ut et vos diligatis invicem.] Ut scilicet sicut ego, cum in forma Dei essem, vestri amore formam servi assumpsi, ut vos docerem, salvarem, bearem; sic et vos ad infima et aspera quæque demittatis, ut vobis invicem succurratis: ego jam pedes vestros lavi, et vos invicem pedes lavate: ego me in cibum dedi in Eucharistia, et vos proximos vestros pascite: ego jam pro vobis crucifigar et moriar, et vos mortem quamlibet corpoream excipite, ut animas salvetis: ego amavi vos nullis vestris meritis præcedentibus, cum inimici essetis; amavi vos, non meam utilitatem, sed vestram salutem quærens, amavi usque ad sanguinis effusionem; amavi, ita ut nihil tam abjectum et laboriosum esset, quod recusaverim, si vobis utile esset; hæc eadem vos præstare debetis fratribus. Ita S. Chrysost. et Cyrill. Hoc est quod ait Joan. epist. 1. cap. 3. 16. *In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere.*

Nota, Τὸ *sicut dilexi vos*, potest referri Primo, ad id quod præcessit, quasi pertineat ad sub-

stantiam hujus mandati. q. d. Mando vobis ut diligatis vos invicem, simili modo quo ego dilexi vos, scilicet, ut, sicut ego prior dilexi vos, sic et vos priores diligatis invicem, et vos mutuo amore præveniatis. Ita sanctus Chrysost. Rursum, ut, sicut ego pro vita vestra spirituali dedi vitam meam corporalem, sic et vos pro salute animarum impendatis vitam corporis. Ita Cyrillus. Secundo et melius, referas τὸ *sicut dilexi vos*, ad id quod sequitur, *ut et vos diligatis invicem*, ne sit tautologia, et idem quod ante dictum est, iterum repetatur. Unde Complut. Toletus et alii ante τὸ *sicut dilexi vos*, ponunt duo puncta. Et Syrus clare hæc distinguens vertit, *præceptum novum do vobis, ut diligatis alius alium, prout ego dilexi vos, vos quoque diligatis alium;* ut prior pars significet substantiam præcepti, scilicet juberi ut diligamus nos invicem; posterior vero pars post duo puncta, significet modum præcepti, nimirum ut diligamus invicem, simili modo quo Christus nos dilexit, uti paulo ante exposui. Insuper ut addat nobis stimulum acrem ad diligendum invicem. q. d. Stimulus ingens vobis, ô Christiani (hos enim omnes Christus alloquitur, quia Apostoli hos omnes repræsentabant) ad mutuum amorem esse debet dilectio Christi, qua vos dilexit. Primo, quia Christus sicut vos dilexit, sic dilexit et socios vestros, omnesque fideles; hos ergo, quos Christus adeo dilexit, vos quoque, ô Christi asseclæ, diligite. Secundo, Christus vos diligens pro compensatione suæ dilectionis, hoc exigit à vobis, ut et vos diligatis proximos. Hanc ergo talionem dilectionis, et vicarium amorem illi rependite quoad potestis: nec enim vestra dilectio, utpote vilis et exigua, dilectionem Christi, utpote eximiam et inexhaustam, æquare poterit, etiamsi cresceret assidue usque ad diem judicii. Tertio, q. d. Christus: Ego proximos vestros vobis in dilectione mea conjunxi, astrinxi et associavi, æque ac in communione corporis et sanguinis mei in Eucharistia. Vos ergo ita vobis mutuo in me conjuncti, et quasi consanguinei, imo fratres effecti, ut tales vos invicem diligite et redamate.

35. In hoc cognoscent omnes quia (quod) discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.] q. d. Schola mea est doctrina et disciplina dilectionis, schola mea est academia charitatis; si ergo me doctorem audire et sequi, si discipuli mei esse, ac ut tales ab omnibus haberi et agnosci cupitis, vos invicem diligite. Hoc ergo privilegium soli concessum est charitati: non enim miracula, non ingenium, non eloquentia, non robur, non quid aliud, sed sola dilectio facit nos Christi discipulos, ait Chrysost. Ipse enim dilectionis est magister, primipilus, rex, dux et princeps.

Hinc dilectio proximi à S. Jacobo c. 2. 8. vocatur lex regalis, ob septem causas, quas ibidem recensui. Hinc et Paulus Roman. 13. 8. *Qui diligit proximum*, ait, *legem implevit.* Tales fuere primi Christiani, de quibus Lucas ait Act. c. 4. 32. *Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una, erantque illis omnia communia.* Vide ibi dicta. Appositum exemplum dat Dorotheus doctrina sexta. Sicut, inquit, in circulo, lineæ à circumferentia ductæ ad centrum, quo magis accedunt ad centrum, eo magis accedunt ad se invicem; quo vero magis recedunt et elongantur à centro, eo magis recedunt à sese invicem. Sic pariter quo quis magis accedit ad amorem Dei et Christi, eo magis accedit ad amorem proximi: quantum vero recedit ab amore Dei, tantum quoque recedit ab amore proximi. Deus enim est centrum mundi, æque ac cordis et amoris nostri; proximi vero sunt quasi lineæ ductæ ad centrum. In Deo ergo omnis proximorum amor coit et unitur. Audi S. August. *Non est prætermissum illud magnum mandatum de diligendo Deum: qui enim spiritualiter diligit proximum, quid in eo diligit, nisi Deum? Sic et qui Deum diligit, non potest contemnere præcipientem ut diligat proximum; bene itaque intelligentibus utrumque mandatum, invenitur in singulis.* Hinc S. Basil. in Regulis fusius disp. reg. 3. docet nos amori Dei satisfacere per amorem proximi: *Quippe*, ait, *cum ipse beneficium illud perinde accipiat, ac si in se proprie fuisset collatum*, juxta illud: *Quod uni ex minimis meis fecistis*, Matth. 25.

36. Dicit ei Simon Petrus: Domine, quo vadis?] Rogat hoc Petrus, non ut sciat, sed ut Christum, quem summe amabat, sequatur, ait Chrysost. Verum Petrus plus æquo de se præsumebat, ait Cyrillus: putabat enim se posse Christum sequi per omnia, quod necdum poterat. Unde Christus eum reprimens, subjicit: *Non potes me sequi modo, sequeris autem postea.*

Romæ extat locus sacello decoratus, ante portam S. Sebastiani, in quo Christus visibiliter occurrens S. Petro, è carcere Mamertino rogatu Christianorum fugienti, rogantique: *Domine, quo vadis?* respondit: *Vado Romam iterum crucifigi.* Unde S. Petrus intelligens Christum de se loqui, Romam ad carcerem rediit, ac paulo post à Nerone crucifixus est: quocirca sacellum illud usque hodie vocatur, *Domine, quo vadis?*

37. Dicit ei Jesus: Quo ego vado, non potes me modo sequi.] Quia necdum recepisti Spiritum sanctum, cujus robore mortem superes, ait Cyrillus. Oportebat enim Christum præcedere, et mortem superare. q. d. Nunc non habes eam animi firmitatem et id robur, ut pro me mori possis: veniet in te Spiritus sanctus, et tunc poteris, ait S. August. tract. 66. Rursum, Petrum Christus destinarat, ut post se esset caput Apostolorum, Ecclesiæ princeps et gubernator, ac Pontificatus Romani fundator, etc. hæc ergo prius Petrum peragere congruebat.

Sequeris autem postea] me in cruce, et per crucem ad cœlum. Ita Cyrill. Hanc primam Christi sequelam in eadem cruce, merebatur tunc amor et fervor Petri.

38. Dicit ei Petrus: Quare non possum te sequi modo? animam (vitam) meam pro te ponam.] Dicit hoc Petrus ex solito suo fervore et zelo, sed non secundum scientiam, ignaro scilicet et indiscreto: suspicabatur enim Christum ad mortem, uti prædixerat, ire; quare ei se comitem, et fidum Achatem in omni periculo offert. q. d. Paratus sum tecum omnem periculorum aleam subire, offero me tibi socium ad omnia adversa, mortem tecum, et pro te, libens excipiam. Laudandus pius erga Christum Petri affectus, esto carens effectu, et evanidus: necdum enim alas amoris, ad in tam sublimem crucem volandum, à Spiritu S. acceperat.

Respondit ei Jesus: Animam (vitam) tuam pro me ponis? Amen, amen dico tibi: Non cantabit gallus, donec ter me neges.] Christus Petrum sibi præfidentem humiliat, permittitque

eum cadere in sui negationem, ut discat non suis viribus, sed Christi gratiæ confidere. Quocirca sæpius id Petro prædixit Christus : nam hæc apud Joannem prædictio diversa est ab aliis, quas commemorant ceteri tres Evangelistæ. Porro, quando et quomodo Petrus ante secundum et ultimum galli cantum ter Christum negarit, ostendi Matth. 26. v. 70. et seq. Audi S. Chrys. hom. 72. *Experientia cognosces nihil esse dilectionem tuam sine gratia divina : unde constat hunc casum Jesum pro ipsius utilitate permisisse.* Et sanctus Aug. tract. 66. *Itane facies pro me, quod ego nondum pro te? animam tuam pro me pones; præire potes, qui sequi non potes? quid tantum præsumis? quid esse te credis? audi quid sis, Non cantabit gallus, donec ter me neges.*

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo Christus abiens e terra solatur discipulos, dicens quod vadat eis parare locum in domo Patris. Secundo, v. 6. Thomæ roganti, quo vadis? et qua via? respondet Christus : Ego sum via, veritas, et vita; ac Philippo cupienti sibi ostendi Patrem : Philippe, inquit, qui videt me, videt et Patrem meum. Tertio, v. 16. promittit se suis alium Paracletum e cœlo missurum. Quarto, Judæ Thaddæo respondens, ait eum se diligere, qui servat mandata sua. Quinto, v. 27. pacem suam eis donat.

1. Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, et in me credite. 2. In
domo Patris mei mansiones multæ sunt, si quo minus dixissem vobis :
Quia vado parare vobis locum. 3. Et si abiero, et præparavero vobis
locum : iterum venio, et accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, et
vos sitis. 4. Et quo ego vado, scitis, et viam scitis. 5. Dicit ei Thomas :
Domine, nescimus quo vadis : et quomodo possumus viam scire?
6. Dicit ei Jesus : Ego sum via, et veritas, et vita : nemo venit ad
Patrem, nisi per me. 7. Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis : et
amodo cognoscetis eum, et vidistis eum. 8. Dicit ei Philippus : Domine, ostende nobis
Patrem, et sufficit nobis. 9. Dicit ei Jesus : Tanto tempore vobiscum sum : et non cogno-
vistis me? Philippe, qui videt me, videt et Patrem. Quomodo tu dicis : Ostende nobis
Patrem? 10. Non creditis, quia ego in Patre, et Pater in me est? Verba, quæ ego loquor
vobis, à me ipso non loquor, Pater autem in me manens, ipse facit opera. 11. Non
creditis quia ego in Patre, et Pater in me est? 12. Alioquin propter opera ipsa credite.
Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora
horum faciet; quia ego ad Patrem vado. 13. Et quodcumque petieritis Patrem in nomine
meo, hoc faciam : ut glorificetur Pater in Filio. 14. Si quid petieritis me in nomine meo,
hoc faciam. 15. Si diligitis me, mandata mea servate. 16. Et ego rogabo Patrem, et alium
Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, 17. Spiritum veritatis, quem
mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum : vos autem cognoscetis
eum, quia apud vos manebit, et in vobis erit. 18. Non relinquam vos orphanos : veniam
ad vos. 19. Adhuc modicum : et mundus me jam non videt. Vos autem videtis me : quia
ego vivo, et vos vivetis. 20. In illo die vos cognoscetis, quia ego sum in Patre meo, et vos
in me, et ego in vobis. 21. Qui habet mandata mea, et servat ea : ille est, qui diligit me.
Qui autem diligit me, diligetur à Patre meo : et ego diligam eum, et manifestabo ei
meipsum. 22. Dicit ei Judas, non ille Iscariotes : Domine, quid factum est, quia manifes-
taturus es nobis teipsum, et non mundo? 23. Respondit Jesus, et dixit ei : Si quis diligit
me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et man-
sionem apud eum faciemus. 24. Qui non diligit me, sermones meos non servat. Et sermo-
nem, quem audistis, non est meus : sed ejus qui misit me, Patris. 25. Hæc locutus sum
vobis, apud vos manens. 26. Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in
nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis.
27. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis : non quomodo mundus dat, ego do

vobis. Non turbetur cor vestrum, neque formidet. 28. Audistis quia ego dixi vobis : Vado, et venio ad vos. Si diligeretis me, gauderitis utique, quia vado ad Patrem : quia Pater major me est. 29. Et nunc dixi vobis priusquam fiat : ut, cum factum fuerit, credatis. 30. Jam non multa loquar vobiscum : venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam. 31. Sed ut cognoscat mundus quia diligo Patrem, et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Surgite, eamus hinc.

1. Non turbetur cor vestrum : Creditis in Deum, et in me credite.] Videbat Christus animos discipulorum turbatos, hoc est mœstos, pavidos, anxios et consternatos, ex eo quod eis prædixerat instare suum discessum, et passionem per proditionem Judæ ac scandalum Petri ter se negaturi. Timebant enim ne et ipsi metu Judæorum victi Christum negarent. Si enim Petrus, qui videbatur fortis ut petra, erat eum negaturus ; quid facturi erant ceteri eo debiliores et timidiores ? Huic turbationi medetur Christus dicens : *Creditis in Deum, et in me credite.*

Pro *creditis*, græce est, πιστεύετε, quod tam est imperativi modi, quam indicativi. Unde Syrus et Arabicus vertunt, *Credite in Deum, et in me credite.* Sensus est. q. d. Si creditis in Deum ; uti scio vos credere, in me quoque credite, et consequenter sperate. Ego enim sum Deus, Deo Patri consubstantialis, ut ac fide et fiducia omnem turbationem et pavorem superetis, et promissorum meorum fiatis participes. Hoc enim fiet, si aciem mentis per fidem et spem in me uno defigatis, ac omnem pavorem vestrum, sollicitudinem et anxietatem in me, quasi Deum et Dominum vestrum conjiciatis. Ego enim esto corpore abeam à vobis, spiritu tamen, cura et gubernatione mea semper vobis adero.

Audi S. Chrysost. Divinitatis virtutem ostendit, ea prodens quæ illi habebant in mente. q. d. Timetis adversa, quæ mihi et vobis eminent : metum ponite : quia fides in me et in Patrem, potentior est his quæ supervenient, et nihil contra eam potest prævalere. Et S. August. *Ne mortem Christi tanquam homines timerent, et ideo turbarentur, consolatur eos. Deum se esse contestans q. d. Mortem metuitis huic formæ servi, non turbetur cor vestrum, suscitabit illam forma Dei.* Porro Christus hic facit, ait Ribera, quod facere solent agricolæ, qui vitem ut imbecillem ulmo adjungunt, ut inde firmitatem accipiat, ad scandendum et crescendum, etiam si venti et imbres in eam sæviant : ita Dominus ad se, tamquam ad murum firmissimum Apostolos adjungit per fidem, ut fiat illud psal. 26. *Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo?* Audi et Cyrillum : *Quis superabit divinis armis undique cataphractos ? arma vero, latusque clypeus, qui telis hostium frangi non potest, fides est.* Idem sibi à Christo dici putet Christianus, cum tentatione, turbatione, aut pavore gravi pulsatur. Credis in Deum, et in Christum tuum crede ; ille tibi aderit, vires dabit, viam evadendi aperiet, victorem te faciet.

2. In domo Patris mei mansiones multæ sunt.] Dixerat Christus se iturum ad Patrem, et Petrum se postea eodem secuturum, de ceteris discipulis tacuerat : timebant ergo illi, ne domo Patris et cœlo excluderentur. Hunc timorem eis eximit Christus. q. d. Ne metuite : esto enim vos modo mecum comites in regnum Patris mei non assumam : tamen faciam ut me suo tempore sequamini, nec putetis solum Petrum me eodem secuturum, quasi ibi non sit locus nisi mihi et Petro, assero vobis ibidem vobis non defore locum, quia in domo Patris mei mansiones multæ sunt : quare non est quod timeatis, ne illæ omnes à me et Petro, vel aliis præoccupentur, ut vobis in cœlo locus non supersit. Cœlum enim empyreum vastissimum est, et plurimas habet mansione, quæ omnibus omnino hominibus capiendis sufficient. Audi S. August. *Hoc subjungit, quia sibi discipuli metuebant, cum Petro dictum esset. Non cantabit gallus, ut à turbatione recreentur, fidentes etiam post pericula tentationum, se apud Christum cum Deo mansuros esse.* Et Chrysost. *Quia Dominus dixerat Petro : Sequeris autem postea ; ne existiment ei soli hanc promissionem datam, ostendit et illos etiam in eam regionem suscipiendos.*

Porro *τὸ multæ* insinuat varios in cœlo beatitudinis et gloriæ fore gradus et ordines. q. d. Suus cuique Sancto in cœlo erit locus, sua cuique beatitudo, sua cuique gloria, sed pro meritis dispar. Ita Patres contra Jovinianum, qui uti censebat virtutes esse pares, sic et paria eorum fore præmia in cœlo. Unde Interlin. Mansiones multæ, hoc est, inquit, diversa præmia meritorum.

Audi S. August. *Mansionem pro suo quisque accepturus est merito. Est quidem denarius æqualis, id est vita æterna, quod ad æternitatem pertinet, sed sunt diversæ meritorum dignitates. Fit quidem per charitatem, ut quod habent singuli, commune sit omnibus : sic enim quisque etiam ipse habet, cum amat in altero, quod ipse non habet. Respuendus est autem illorum error, qui putant ideo dictum multas esse mansiones, quia extra regnum cœlorum erit aliquid, ubi beati maneant parvuli ex hac vita decedentes sine baptismo : absit enim ut regnantium quisquam sit extra regnum, nec Dominus dixit, In beatudine, sed, in domo Patris mei.*

Rursum S. Gregor. l. 4. Moral. cap. 31. *In multis mansionibus*, ait, *erit retributionum diversitas concors : quia tanta vis amoris in illa pace nos sociat, ut quod in se quisque non acceperit, hoc se accepisse in alio exultet. Unde et non æque laborantes in vinea, æque cuncti denarium sortiuntur. Et quidem apud Patrem mansiones multæ sunt ; et tamen eumdem denarium dispares laboratores accipiunt, quia una cunctis erit beatitudo lætitiæ, quamvis non una sit omnium sublimitas vitæ.* Has mansiones multas, magnitudine lucis plenas, Stephano cuidam ostensas narrat idem S. Gregorius 4. Dialog. c. 36. Igitur Christus hisce verbis, et hac ostentatione præmii cœlestis, animat Apostolos, ut tentationes et persecutiones sibi imminentes non reformident, sed ambiant, utpote per quas præmium hoc consecuturi sint.

Si quo minus dixissem vobis : Quia vado vobis parare locum.] *Si quo minus*, id est, si secus

esset, si aliter se res haberet, si videlicet in domo Patris non essent mansiones multæ, *dixissem vobis quia* (quod) *vado parare vobis locum.* q. d. Dixissem quod à vobis abeam, et vadam ut parem vobis locum in cœlo, nisi jam ibidem multæ mansiones paratæ essent; sed quia illæ jam paratæ sunt, idcirco non dixi vobis; vadam illas paratum. Secundo, ex Græco et Syro, qui carent τῷ *quia*, Arias Montanus et Ribera sic simpliciter exponunt. q. d. Multæ mansiones sunt in domo Patris mei: quod si ita non esset, plane vobis dicerem, nec vos vana spe deciperem, quoniam eo ut parem vobis locum. q. d. Cum tantum vos amem, ut recedam à vobis causa parandi vobis locum, quomodo hoc non dicerem, aut in re tanta paterer decipi, quos tantopere diligo? parare autem locum est in possessionem cœli venire, quod usque ad illud tempus fuerat hominibus clausum. q. d. Me ascendente aperientur vobis cœli juxta illud, *Attolite portas principes vestras, et introibit rex gloriæ.* Et Michææ 2. *Ascendet enim pandens iter ante eos.*

Dices: Si Apostolis jam paratæ erant mansiones in cœlo, quomodo ergo Christus vadit parare eis locum? Resp. Utrumque verum est. Nam Primo, hæ mansiones à Deo paratæ erant Apostolis et ceteris electis ab æterno, ex Dei prædestinatione quasi in actu primo. Secundo, Christus tamen vadit, ut paret eas quasi in actu primo. Secundo, Christus tamen vadit, ut paret eas quasi in actu secundo, ut scilicet de facto Apostolos in eas inducat: tum quia Christus iter in cœlum, antea clausum et invium, sua in illud ascensione aperuit, stravit et complanavit; tum quia ipse sanguine suo et morte in cruce, solvit Deo pretium mansionum harum cœlestium, illoque eas nobis coemit. Ita S. Cyrill. tum proprie, quia Christus è cœlis misit Spiritum sanctum, qui sua gratia, virtutibus et meritis heroicis Apostolos, ceterosque electos cœlo dignos efficeret. Ita S. August. *Quomodo*, ait, *parat, si jam multæ sunt? nondum sunt si parandæ sunt: easdem quæ prædestinando præparavit, præparat operando. Jam ergo sunt in prædestinatione; alioqui dixisset, Ibo et præparabo, id est prædestinabo: sed quia nondum sunt in operatione, dicit: Si abiero et præparavero*, etc. *Parat modo mansiones, præparando mansores: domus enim Dei, de qua Apostolus, Templum Dei sanctum quod estis vos, adhuc ædificatur, adhuc præparatur: dicitur vero abire, ut præparet, quia justus ex fide vivit: si autem vides, non est fides; id ne videatur, latet ut credatur tunc locus paratur, si ex fide vivatur, creditus desideretur, ut desideratus habeatur: vadit latendo, venit apparendo sed nisi maneat regendo, ut proficiamus bene vivendo, non parabitur locus, ubi possimus permanere perfruendo.* Et Gloss. *Credendi colligitur meritum, eunti redditur præmium, desiderium, dilectionis præparatio est mansionis.*

3. Et si abiero, et præparavero vobis locum: iterum venio, et accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, et vos sitis.] *Si*, id est, *cum*, q. d. Cum in cœlum abiero, ibique vobis, vestrisque successoribus, id est omnibus electis, locum præparavero, dando eis successive per singula sæcula usque ad finem mundi, Spiritum sanctum, ejusque gratiam et merita, quibus se ad gloriam cœlestem præparent, eaque se dignos efficiant: quo facto iterum veniam in die judicii, ut vos omnes accipiam ad meipsum, ut digno præmio in cœlis coronam. Sæpe enim in Evangeliis prædixit Christus se rediturum in extremo judicio, ut fideles et Apostolos, qui pro eo laborarunt, et multa passi sunt, ad se recipiat et glorificet.

4. Et quo vado, scitis, et viam scitis.] *Scitis*, id est scire facile potestis, et debetis, quia sæpe à me audistis, quod eam ad Patrem in cœlum, ac viam in cœlum esse meam fidem, doctrinam, vitam, passionem et crucem. Et sciebant Apostoli Christum hæc dixisse; sed necdum illa intelligebant, unde nec eorum meminerant. Unde August. *Sciebant quidem*, ait, *sed se scire nesciebant;* sciebant habitu, nesciebant actu: sciebant confuse et obscure nesciebant distincte et in particulari, quomodo scilicet Christus sit via, Pater vero sit meta et terminus viæ. Ita Ribera, Toletus, Maldon. et alii.

5. Dicit ei Thomas: Domine nescimus quo vadis, et quomodo possumus viam scire?] q. d. Cum nesciamus quo eas, quomodo possumus scire viam, quæ eo, quo is, tendit? qui enim nescit terminum, viam quoque ad terminum nesciat oportet. Audivimus quidem te dicere, quod eas in domum Patris tui, ubi mansiones multæ sunt, parare nobis locum; sed ubi est hæc domus Patris? ubi mansiones illæ multæ? Si domus hæc est cœlum, uti suspicamur, clarius et explicatius nobis idipsum edicito, plenius has mansiones exponito, ubinam et in qua regione illæ sitæ sunt? Magna enim, et quasi immensa est cœli, imo cœlorum plurium vastitas. Ita Thomas. *Christus vero*, ait Cyrillus, *nihil ad tantam curiositatem respondit: non enim totam rem exponit: sed ea opportuno tempori relicta; quod modo necessarium est, illud explanat.* Unde sequitur:

6. Dicit ei Jesus: Ego sum via, et veritas, et vita.] Breviter sensus genuinus est. q. d. Quæris, ô Thoma, duo, scilicet meam viam, et ejus terminum, nimirum quo vadam, et qua via? Resp. Ego sum via, quam quæris; via, inquam, non fallax; sed vera, quæ ducit ad veram vitam, puta ad Deum Patrem in cœlis, ubi est domus Patris mei, in qua mansiones multas esse dixi, unde id explicans subdit: *Nemo venit ad Patrem nisi per me.* Pater ergo est terminus; ego sum via. Est hendiadys: *Via et veritas*, id est via vera. Rursum, *Veritas et vita*, est vera vita. Τὸ enim *veritas*, cum ponatur inter *via et vita*, ad utrumque referri potest. Jam: *Ego sum via*, hoc est, mea fides, doctrina, gratia et vita est via quæ ducit ad cœlum. Sæpe enim in Scriptura Christus ponitur pro adjunctis Christo, puta pro Christi fide, gratia, doctrina. Aut *ego sum via*, id est, ego sum doctor, index et dux viæ veræ, quæ recta ducit ad æternam et beatam vitam. q. d. *Ego sum via*, quia indico et doceo veram fidem, et sanctam conversationem, quæ vera est via ad vitam æternam. Alludit ad illud Isaiæ 30. *Et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, et aures tuæ audient verbum, post tergum monentis: hæc est via, ambulate in ea.*

Verum, quia aliæ viæ sunt veræ et rectæ, aliæ falsæ et erroneæ, juxta illud: *Est via quæ homini videtur recta, et novissima ejus ducunt ad mortem*, Prov. 16. hinc Christus vocatur *via et veritas*, id est via vera et recta, juxta illud Isaiæ 35. *Et hæc vobis erit directa via, ita ut stulti*

non errent per eam. q. d. Judæi, Gentiles et philosophi multa dixerunt et docuerunt de beatitudine, et beata vita, et de virtutibus: quæ quasi via ad illam ducunt, sed in multos errores inciderunt, ideoque homines non ad vitam, sed ad interitum et gehennam duxerunt: quia sicut non veram, sed fucatam et falsam beatitudinem, beatamque vitam constituerunt in opibus, honoribus, deliciis et vanis scientiis: sic non veram, sed fucatam et falsam vitam ad beatam vitam inierunt, aliosque docuerunt. At ego doceo veram fidem, pietatem, charitatem, ceterasque virtutes, quibus quasi recta via pervenitur ad veram vitam æternam, quæ est apud Patrem, et consequenter apud me. Nam ego et Pater unum sumus. Sicut ergo Pater est vita beata, tum formalis, tum causalis, quia eamdem nobis communicat; tum objectiva, quia Deus est objectum visionis beatificæ, sic et ego sum eadem ipsa veritas et vita. Ego sum ergo, qui rectam viam in cœlum vobis demonstro: ego sum qui quasi veritas omni errore mentis vos libero: ego sum, qui ad veram vitam vos duco. Quare nolite turbari mea morte instante, et vestra secutura; sed credite et sperate in me. Ego enim tam me, quam vos à morte ad beatam vitam et gloriosam suscitabo: ego enim sum via, veritas et vita.

Hinc patet, quod Christus sit via. Primo, quia ipse per meritum passionis suæ nobis viam in cœlum aperuit. Ita Jansenius et Maldon. Secundo, quia ipse sua doctrina nobis viam eamdem ostendit. Tertio, quia ipse inspirat nobis fidem, gratiam et sancta opera meritaque, quibus quasi viis tendimus ad vitam æternam. Quarto, quia ipse hanc viam in cœlum sua sancta vita et passione prævivit, primusque calcavit, ut eum in eadem sequentes et imitantes, perveniamus ad cœlum quo ipse ascendit et pervenit.

Hic est genuinus hujus loci sensus. Verum, quia aurea hæc est Christi gnome, audi varios et elegantes Patrum de eo partim sensus, partim sententias.

Primo igitur, S. Leo serm. 2. de resurrec. *Christus*, ait, *est via sanctæ conversationis, veritas doctrinæ divinæ, vita beatitudinis sempiternæ.*

Secundo, S. Cyrill. lib. 9. c. 33. Christus, ait, nobis est via per vitæ actionem, veritas per fidei rectitudinem, vita per sanctificationis fontem. Additque: *Tria sunt*, ait, *necessaria ut cœlestes mansiones consequamur, operatio virtutis, fides recta spes vitæ:* et ideo Dominus dicit, *Ego sum via*, quia legem nobis dedit, et verbo et exemplo docuit nos mundum contemnere, et sancte operari. Veritas est, quia ipse est rectissima regula fidei nostræ, et docuit nos veritates divinas. Vita est, quia vitam quam speramus, nemo nobis largiri potest nisi ipse. Sic sensus erit, q. d. Nemo venit ad Patrem (qui est ipsa vera vita et beatitudo) nisi per charitatem ambulet in me, qui sum via, ac per fidem credat in me, qui sum veritas: et per spem confidat in me, qui sum vita æterna.

Tertio, S. Bern. serm. 2. de Ascens. *Sequamur*, ait, *Domine te, per te, ad te, quia tu es via, veritas et vita: via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio.* Idem Bern. serm. 7. in Cœna Domini: *Ego*, ait, *sum via, per quam est eundum; et veritas, ad quam veniendum, et vita, in qua permanendum. Ego sum via sine errore, veritas sine falsitate, vita sine morte. Ego sum via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio. Ego sum via habilis, veritas irrevocabilis, vita interminabilis. Ego sum via lata et spatiosa, veritas potens et copiosa, vita delectabilis et gloriosa.* Hucusque S. Bernard. vel quisquis est auctor: stylus enim arguit alium esse auctorem.

Quarto, S. August Christus, ait, est via secundum humanitatem, qua ad nos venit, et rediit ad Patrem, idem est veritas et vita secundum divinitatem. Audi eum serm. 55. de Verbis Dom. secundum Joannem: *Qua vis ire? ego sum via: quo vis ire? ego sum veritas: ubi vis permanere? ego sum vita. Veritatem et vitam omnis homo cupit; etiam Philosophi Deum esse vitam quamdam et veritatem viderunt, viam non omnis invenit. Verbum ergo Dei, quod apud Patrem est veritas et vita, assumendo hominem factum est via: ambula per hominem, et pervenies ad Deum, melius est in via claudicare, quam præter viam fortiter ambulare.* Idem August. hic trac. 69. *Per formam servi*, ait, *Dominus venit ad nos, et rediit ad se, carnem de morte ad vitam reducens: venerat per carnem Deus ad homines, veritas ad mendaces: est autem Deus verax, sed omnis homo mendax; non reliquit autem se, cum veniret ad nos: nam et qui loquitur, quodammodo ad auditores procedit, nec se relinquit; cum autem tacet, veluti ad se redit, et cum illis manet, si teneant quod audierunt. Ipse Dominus per seipsum, et ad seipsum, et ad Patrem, et nos per ipsum, et ad ipsum, et ad Patrem imus.*

Quinto, S. Hilar. lib. 7. de Trinit. *Non nos seducit*, ait, *qui via est; nec illicit per falsa, qui veritas est; nec in mortis relinquit horrore, qui vita est.* Idem lib. de essentia Patris et Filii: *Nec ducit*, ait, *per erratica, quia est via; nec illudit per falsa, quia est veritas; nec in mortis horrore relinquit quia est vita: si via, duce alio non indigetis: si veritas, non loquor falsa: si vita, etiam morientes ad me venietis.*

Sexto, S. Chrysost. hom. 72. *Sum via*, ait, *quia per me venietis: sum veritas, quia sine dubio hæc erunt quæ dixi: sum vita, quia neque ipsa mors prohibere poterit, quo minus ad me perveniatis.* Huc accedit Toletus qui sic explicat: *Ego sum via*, quia per me à peccato ad justitiam, ab hoc sæculo ad æternam beatitudinem transeundum est: *Ego sum veritas*, qui justitiam et beatitudinem, quam promitto, reipsa præsto; ergo ne dubitetis me venturum ad vos, et assumpturum ad me: at ne aliquando turbemini, cum vos occidi et necari propter me videritis, dicentes: Quomodo ergo ibimus ad te? *Ego sum vita*, qui vos resurgere à morte faciam, ut assumam vos ad me: mors enim non poterit impedire, quo minus ad me veniatis, quia ego sum vitæ causa.

Septimo, S. Ambr. l. de Bono mortis c. 12. Christus, ait, *Ego sum via, veritas et vita. Nemo venit ad Patrem nisi per me. Ingrediamur hanc viam, teneamus veritatem, vitam sequamur. Via est quæ perducit, veritas quæ confirmat, vita quæ perseverantibus redditur.* Et post pauca: *Sequimur te, Domine Jesu, sed ut sequamur accersi, quia sine te nullus ascendit. Tu enim via es, veritas et vita, quia in via possibilitas, in veritate fides, in vita præmium. Suscipe nos quasi via, confirma quasi veritas, vivifica quasi vita.*

Symbolice, Christus est via incipientium, purgans eos per odium peccati, et detestationem vitæ prioris; idem est veritas proficientium, illuminans eos per exempla virtutum, ac stu-

dium novæ sanctæque conversationis : idem est vita perfectorum, uniens eos Deo, per puri amoris affectum. Audi S. Bernard. serm. 7. in cœna Domini multa conglomerantem : *Ego sum via incipientium, veritas proficientium, vita pervenientium : ego sum via lucis et serena; veritas vivens absque pœna, vita felix et amœna : ego sum via in patibulo, veritas in inferno, vita in resurrectionis gaudio : ego sum via, in qua non est spina vel tribulus; veritas, in qua non est falsitatis stimulus; vita, in qua reviviscit mortuus : ego sum via recta, veritas perfecta, vita sine fine mansura : ego sum via reconciliationis, veritas retributionis, vita æternæ beatitudinis. Nemo venit ad Patrem, nisi per me. q. d. Nemo venit ad me veritatem et vitam, nisi per me viam.*

Tropologice, S. Basilius notat Christum dici viam, ut denotet Christianos quotidie in via virtutis ambulare et proficere debere, juxta illud Psaltis : *Ibunt de virtute in virtutem : videbitur Deus deorum in Sion. Audientes viam*, ait, *seriem et ordinem intelligimus per opera justitiæ, perque illuminationem scientiæ ducentem ad legitimam profectum, semper ad anteriora festinantes, et ad ea quæ restant nosmetipsos extendentes, donec perveniamus ad beatum finem, quæ est Dei cognitio, quam Dominus per sese, in ipsum credentibus largietur. Revera enim bona est via, exorbitationis errorisque nescia, Dominus noster Jesus, ad Patrem, qui vere est bonus, perducens. Nemo, inquit, venit ad Patrem, nisi per me. Talis est noster ad Deum reditus per Filium.* Hucusque S. Basilius lib. de Spiritu sancto c. 8. qui Christus ait esse viam, non tantum per fidem, sed etiam per operationem virtutum. Rursum, Theophyl. Cum exerces, inquit, vitam activam, fit tibi Christus via; veritas autem, cum in contemplativa perseveras : adjecta est autem vita, quia ad Deum referenda est actio et contemplatio.

Anagog. S. August. in Sententiis n. 268. *Dominus ait : Ego sum via, veritas et vita, id est, per me venitur, ad me pervenitur, in me manetur. Cum enim ad ipsum pervenitur, etiam ad Patrem pervenitur, quia per æqualem ille cui æqualis est cognoscitur, vinciente atque agglutinante nos Spiritu sancto, ut in summo atque incommutabili bono sine fine maneamus.* Hinc S. Bernardus moriens apparuit cuidam absenti dicens se sursum conscendere, *quia sursum est veritas* : nam in terra deorsum nil est nisi vanitas et falsitas, ut docet Ecclesiastes. *Nulla* (aiebat S. Bern.) *hic scientia, nulla veri cognitio; sursum scientiæ plenitudo, sursum vera notitia veritatis.* Ita habet Vita ejus lib. 4. cap. 3. Et S. Benedicto moriente, de eo duobus ejus manachis hæc visio exhibita est. *Viderunt namque*, ait S. Greg. lib. 2. Dialog. cap. 37. *quia strata palliis, atque innumeris corusca lampadibus, via recto Orientis tramite ab ejus cella in cœlum usque tendebatur. Cui venerando habitu vir desuper clarus assistens, cujus esset via quam cernerent, inquisivit. Illi autem se nescire professi sunt. Quibus ipse ait : Hæc est via, qua dilectus Domino cœlum Benedictus ascendit.*

Nemo enim venit ad Patrem, nisi per me.] Ego enim sum via ad Patrem, qui est terminus : Pater enim est ipsa vita beata, omnes Sanctos beans, uti jam dixi. *Nemo*, Scilicet hominum. Addit Suarez : *nemo* quoque angelorum : hos omnes enim omnem suam gratiam et gloriam accepisse à Christo, ejusque meritis, ipse censet, multisque probat 3. p. q. 19. art. 4. disp. 42. sect. 1.

7. Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis.] Occurrit Christus objectioni. Poterant enim discipuli objicere : Tu, ô Christe, asseris te esse viam : Patrem vero terminum, ad quem vadis. At nos non cognoscimus Patrem; unde nec cognoscimus terminum, ad quem tibi nobisque eundum est; fac ergo ut Patrem cognoscamus. Rursum, si Pater est terminus, tu via, quomodo ergo dixisti : *Ego sum via, veritas et vita*, id est, ego sum via et terminus viæ? Respondet Christus utrumque esse verum. Ego enim, inquit, unam cum Patre habeo essentiam, unam eamdemque divinitatem. Quare *si cognovissetis me* plane et perfecte, *et Patrem meum utique cognovissetis.* Cognoscebant quidem et credebant Apostoli Christum esse Dei Filium, sed necdum credebant eum esse consubstantialem Patri, et eamdem numero cum eo habere essentiam et deitatem, sed id postea recepto Spiritu sancto cognoverunt. Unde subdit :

Et amodo cognoscetis eum, et vidistis eum.] Ita Roman. et S. Chrysost. quoque S. Hilar. legunt *agnoscetis* in futuro. q. d. Jam jam cognoscetis Patrem in Pentecoste per illuminationem Spiritus sanctus imo jam *vidistis eum in me : qui* enim *videt me, videt et Patrem meum*, uti subdit Christus. Græcus, Syrus et Arabicus habent, γινώσκετε, id est, *cognoscitis*, in præsenti. q. d. Jam cognoscitis Patrem, quia vidistis eum in me tot virtutes et miracula operantem. Esto enim non videritis eum nude in sua essentia, et deitate; vidistis tamen eum velatum in me, meaque humanitate ceu nube, per signa et miracula, quæ quasi fulmina et tonitrua ex ea evibrat. Ita S. Cyrill. Chrys. et alii.

Dicit ei Philippus : Domine ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.] Philippus non intellixit responsum Christi, quomodo scilicet qui cognoscit Christum, cognoscat et Patrem, instat ergo ut Christus Patrem ipsum ostendat. q. d. Ais Patrem in te esse, et quasi latere absconditum. Aperi te, et eum nobis ostende. Pater enim est principium, fons et origo divinitatis, ut ait S. Dionys, c. 3. de Divin. nomin. S. August. l. 5. de Trinit. cap. 13 et 14. et Concil. Tolet. VI. in confess. fidei.

Et sufficit nobis.] Primo, S. Chrys. q. d. Non aliud cupimus, quam ostendi nobis Patrem.

Secundo, S. Cyrillus, *Sufficit nobis*, scilicet ad beatitudinem, ut omni turbatione, mœrore et pavore liberemur, quia Pater cum sit Deus, ipse beabit nos.

Tertio, *sufficit nobis*, ad confundendum Judæos, qui negant te esse Dei Filium. Ita quoque Cyrill.

Quarto, simplicius : *Sufficit nobis*, ut tibi, iisque quæ jam dixisti, et nobis promisisti de mansionibus multis in cœlo, credamus et fidem adhibeamus. q. d. Pro omnibus rationibus, quas ô Christe accumulas, ut nos de tua morte mœstos soleris, unam poscimus, ut ostendas nobis Patrem : hæc enim una nobis vice omnium erit et sufficiet. Sic fere S. Hilar. l. 7. de Trinit.

Anagogice, interlin. Pater sufficiet nobis, quia in eo sufficientia erit nobis. Et Glossa. q. d. In quo sufficientia, et non in te. Audi S. August. lib. 1. de Trinit. c. 8. *Illa lætitia, quæ nos adimplebit cum vultu suo, nihil amplius requiritur : quod bene intellexerat Philippus, ut diceret : Do-*

*mine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis; sed nondum intellexerat se posse dicere: Domine, ostende nobis te, et sufficit nobis; quod ut intelligeret, responsum est ei: Tanto tempore vobiscum sum,*etc.

Hinc verum est illud S. August. *Sufficis tu Deo, sufficiat tibi Deus tuus.* Deus enim est *Suddai,* id est sufficientia, copia, abundantia bonorum omnium, uti ostendi Gen. 17. 1. Ipse enim solus est saties cordis, requies animi, jubilus mentium. Unde Psaltes: *Satiabimur cum apparuerit gloria tua,* psal. 16. 15. Et: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos,* psalm. 35. 9. Et: *Quid enim mihi est in cœlo, et ad te quid volui super terram? defecit caro mea, et cor meum. Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum,* psal. 72. 25.

Ratio à priori est, quod Deus hominem crearit ad imaginem et similitudinem suam; quare indidit ei capacitatem infinitam, et desiderium infinitum, quod multis bonis finitis expleri et satiari non potest. Ergo necessum est, ut solus Deus, qui est bonum infinitum, illud impleat et satiet, juxta illud S. Aug. lib. 1 Confes. c. 1. *Fecisti nos, Domine, ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* Unde idem S. Aug. in psal. 102. *Pecori*, ait, *bonum est implere ventrem, dormire, gustare, vivere, sanum esse, generare. Tale tu bonum quæris? Cohæres Christi, quid gaudes quod socius es pecorum? erige spem tuam ad bonum bonorum omnium, ipse erit bonum, à quo tu in tuo genere factus es bonus, et omnia in genere suo facta sunt bona: qui satiat in bonis desiderium tuum.* Idem in psal. 62. *Amas divitias*, ait, *ipse Deus tibi erit divitiæ tuæ: amas fontem bonum? quid præclarius illa sapientia? quid lucidius? Quidquid hic potest amari, pro omnibus tibi erit, qui fecit omnia. Tanquam adipe et pinguedine repleatur anima mea.*

9. Dicit ei Jesus: Tanto tempore vobiscum sum (per triennium conversatus docui vos quis ego sim) et non cognovistis (Græca, Chrysost. et Cyrill. legunt, *non cognovisti* in singulari) me,] quod scilicet non tantum sim homo, sed et Dei Filius, non essentia et existentia ab eo diversus, sed ipsi Deo Patri ὁμούσιος et consubstantialis. Idcirco enim me viso cupis videre Patrem, quod putes Patrem à me plane esse diversum, et diversam habere naturam. q. d. Vidi Jesum Dei Filium, superest ut videam ejus Patrem ab eo diversum, uti apud homines fit. Hæc est radix erroris tui; quocirca eam succidens tibi assevero, dicoque:

Philippe, qui videt me, videt et Patrem.] q. d. Cum ego et Pater unum plane et idem simus, puta una essentia divina, una, inquam, non tantum specie, sed una in individuo: hinc qui videt me per humanitatem, quam assumpsi, eo modo quo videt me, videt et Patrem meum, quia ego et Pater unum sumus. Ubi Nota. In Christo humanitas videbatur per se, divinitas vero per accidens, quia non in se, sed tantum per humanitatem videbatur, sicut videtur anima per corpus, in quo movetur et operatur. Quare qui oculo corporeo (de quo maxime rogabat Philippus, et respondebat Christus; nam oculo mentis ait, illos se non cognovisse, scilicet plene et perfecte) videbat per se hunc hominem, puta Jesum, indirecte et per accidens videbat ejus deitatem, quia hic homo revera erat Deus. Quocirca cum unus idemque sit Deus; qua ratione videbat Deum Filium, eadem videbat et Deum Patrem; loquor quoad essentiam, quæ utrique eadem est et communis, non quoad personam: persona enim Filii assumpsit humanitatem, non vero persona Patris. Quare qui directe videbat hunc hominem, directe videbat personam Filii Dei in homine latentem, non vero personam Patris, nisi per concomitantiam, uti dicam vers. 10. Simili modo, qui oculo mentis videbat, et ex miraculis cognoscebat hunc hominem, puta Jesum esse Dei Filium, cognoscebat quoque ex eisdem Deum esse ejus Patrem; tum quia Deum Filium nemo generare potest, nisi Deus Pater; tum quia una est tantum divinitas, quæ proinde eadem numero est in Patre et Filio: quare qui videt sive cognoscit deitatem Filii, cognoscit quoque deitatem Patris, cum una sit eademque. Ita S. August. Cyrillus, Chrysost. Hilarius et alii Patres passim contra Arianos, qui ex hoc loco probant Primo, Jesum vere fuisse Deum, ita ut qui videret hunc hominem, videret pariter et Deum. Secundo, aliam esse personam Filii Dei, aliam Dei Patris: quod negabat Sabellius: hanc enim diversitatem personarum notant hæ voces: *Me et Patrem meum:* alia enim est persona Patris, alia Filii, utpote à Patre geniti. Tertio, Filium esse Patri ὁμούσιον: nisi enim esset ὁμούσιος Patri, posset videri Filius non viso Patre, et vice versa, posset videri Pater non viso Filio, ut in humanis fit, ubi sæpe filii cognoscuntur non cognitis parentibus. Erras ergo, ô Philippe, dum viso me cupis videre Patrem, quasi alium Deum, aliamque deitatem sis visurus, cum non nisi una sit eademque: *Quomodo* ergo *tu dicis, Ostende nobis Patrem?* Jam enim eum tibi in meipso ostendi, uti dixi.

Denique Hilarius lib. 7. de Trinit. et Ribera censent eum qui videt Filium, videre et Patrem: quia Filius est character et figura substantiæ Patris, id est expressa plenaque imago et similitudo Patris, sicut in imagine expressa in cera videtur ipsa forma sigilli, ex quo impressa est. Verum Christus hic non tam agit de similitudine, quam de identitate naturæ divinæ, ut recte advertit Toletus.

Hic verus est sensus, quo Christus directe respondet interrogationi et menti Philippi: verum quia Christus arrepta interrogationis occasione solet altius assurgere, et auditores evehere, ac sublimiora docere, eodemque sermone complecti; hinc Secundo, hic locus accipi potest de omni et propria cognitione Patris et Filii, sive per fidem, sive per speciem. q. d. Qui videt me secundum divinitatem, videt et Patrem, quia licet ipse sit à me distinctus, tamen ego in ipso sum, et ipse in me est per naturæ identitatem: quare qui videt, id est credit, me esse Dei Filium, videt pariter, id est credit, Deum esse meum Patrem; et qui per visionem beatificam videt me intuitive, intuitive videt et Patrem. Ita ex S. Cyr. Aug. Chrysost. et Hilar. Maldon. hic, et Suarez lib. de Attrib. divin. c. 23. n. 11. qui hinc docet Beatos videntes divinam essentiam, videre pariter tres in illa personas.

10. Non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est?] Nota Primo. Hic rursus significatur distinctio personarum divinarum: nec enim recte quis dicitur esse in seipso, sed in alio. Secundo, significatur identitas naturæ divinæ: quia enim Pater et Filius sunt et existunt in una eademque natura divina; hinc Pater est in Filio, et Filius in Patre. Probat id Christus ex

effectu, quia scilicet ipse doctrinam et opera sua habebat à Patre, et cum Patre communia : ergo et eamdem cum eo naturam habebat communem. Ita Cyrill. et Leont. Hinc consequenter Tertio, hac gnome significatur perfecta et intima conjunctio et inhabitatio unius personæ divinæ in alia, et è converso; qua fit ut Pater sit in Filio et Spiritu sancto, Filius in Patre et Spiritu sancto, Spiritus sanctus in Patre et Filio : quam Damascenus lib. 1. de Fide c. 11. vocat περιχώρησιν, et ex illo Scholastici vocant circumincessionem : de quo mysterio agit S. August. lib. 6. de Trinit. cap. ult. S. Hilar. lib. 4. de Trinit. S. Ambros. in c. 13. epist. 2. ad Corinth. *Singula*, ait S. Aug. *sunt in singulis, et omnia in singulis, et singula in omnibus, et omnia in omnibus, et unum omnia.* Singulæ ergo personæ divinæ in aliis singulis non tantum quoad essentiam, sed etiam quoad relationem et personam sibi propriam inexistunt, quia omnes sibi invicem sunt intimæ et conjunctissimæ, uti ex Suarez et aliis fusius ostendi Isaiæ cap. 45. 14. ad illa : *Tantum in te est Deus.* Unde sequitur, quod qui plene cognoscit videtque unam personam, v. g. Filium, uti vident Beati, non tantum videat deitatem communem Patri et Filio, sed videat quoque ipsam personam Patris : tum quia persona Patris est intima personæ Filii : tum quia ad eam relationem et ordinem essentialem includit : Pater enim essentialiter est qui gignit Filium : et hoc est quod ait hic Christus : *Non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est?* Addit S. Hil. quod Filius sit Patri simillimus, utpote ejus character et viva imago.

Verba, quæ ego loquor, a meipso non loquor.] q. d. Verba quæ ego loquor, non sunt humana, sed divina ; quare non à mea humanitate, sed à divinitate, quam à Patre accepi, velut à propria causa proficiscuntur : unde qui me loquentem audit, non tam me, quam Deum Patrem in me et per me loquentem audit. Nota. Deitas communis Patri et Filio erat causa efficiens verborum divinorum, quæ promebat Christus; res tamen verbis significata sæpe erat propria personæ Filii, non Patris, ut cum dicebat : Ego sum Dei filius, Ego sum Verbum, Ego carnem assumpsi, Ego quæ dico et facio, accepi à Patre. Hæc enim dicebat de seipso, non de Patre, ut patet : nec enim Pater factus est homo, sed Filius : Pater tamen æque ac Filius erat causa efficiens, uti incarnationis, ita et verborum à Verbo incarnato prolatorum. Opera enim S. Trinitatis ad extra, ut aiunt Theologi, sunt indivisa, et tribus personis divinis communia.

Pater autem in me manens ipse facit opera.] *Pater*, tanquam primum principium, non tantum creaturarum, sed et cetérarum personarum divinarum, puta Filii et Spiritus sancti. Cum enim Pater generando communicavit suam deitatem Filio, communicavit quoque eidem suam omnipotentiam, virtutem et operationem. Quare si non Filius, sed Pater ipse humanitatem assumpsisset, idem prorsus locutus et operatus fuisset quod locutus et operatus est Filius : tum quia Pater locutus et operatus est in Filio : tum quia eadem est deitas et omnipotentia Patris et Filii : quæ omnia loquebatur et operabatur in Filio per humanitatem assumptam. Unde Apostolis colligendum relinquit Christus, q. d. Idcirco cum me videtis et auditis, Patrem meum à vobis videri et audiri putate. Ex his autem dictis et factis meis, ait Ribera, potestis intelligere, quam bonus sit Pater meus, quam mansuetus, quantum vos amet; ex miraculis meis potestis cognoscere meam omnipotentiam, me scire omnia, et habere in me omnia bona ; ex quo intelligitis eadem similiter habere Patrem, et in eo vos veram omnium bonorum influentiam habituros; et cum hæc externa in tantorum bonorum cognitionem vos ducant, quid futurum putatis, si meam et Patris essentiam sine speculo et ænigmate intueremini? Itaque non loquitur de cognitione essentiali, sed de ea, quæ potest haberi in via.

11. Non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est? 12. Alioquin (Syrus, *sin minus*) propterea ipsa credite.] Pro *non creditis*, Græca habent πιςεύετε μοι, id est, *credite mihi;* et sic legit Syrus, Arabicus, Euthym. Cyrill. et Hilarius lib. 7. de Trinit. sed eodem redit sensus, et unus alterum includit, q. d. Non creditis quod ego sim in Patre, et Pater in me? Credite, quia ego vobis hoc assevero. Alioqui, si mihi id simpliciter asseveranti non creditis, credite saltem propter ipsa opera, quia Pater operando in me et per me tot tantaque miracula, per opera ipsa ostendit se in me habitare, ac per me tanta operari, sicut anima ostendit se esse in corpore per motum, visum, auditum, tactum, aliaque opera vitalia, quæ ipsa per corpus operatur.

Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet.] Probare vult Christus Patrem esse in se, et se in Patre : vis argumenti in eo consistit. q. d. Qui credit Patrem esse in me hic per hanc fidem, sive vi et virtute hujus fidei similia miracula et opera divina faciet, qualia ego facio, imo majora faciet quam faciam ego. Ergo fides illa vera sit oportet, quæ scilicet credit Patrem in me esse et operari. Pater enim operatur per fidem veram, illique per opera miraculosa testimonium veritatis perhibet, non vero fidei falsæ : alioqui enim ipse, qui est prima veritas, testis et approbator esset falsitatis et mendacii.

Et majora horum faciet,] non quilibet fidelis qui in me credit, sed aliqui ex illis, ut Apostoli et viri Apostolici.

Quænam fuere hæc majora? Primo, Origenes hom. 7. in Num. censet majora hæc esse, quod homines fragiles vincant carnem, dæmonem et mundum : plus enim, inquit, est quod Christus vincat in nobis, quam quod vincat in se.

Secundo, S. Chrys. Majora, inquit, sunt, quod S. Petrus sua umbra sanarit quoslibet infirmos, Act. 5. 15. id enim non fecit Christus, et similia.

Tertio et potius, S. August. tract. 72. majora hæc esse censet, conversionem omnium gentium totius mundi, factam per 12. Apostolos. Christus enim longe pauciores convertit, scilicet quingentos dumtaxat aut circiter : tot enim nominantur 1. Cor. 15. 6. Audi S. August. cujus verba prolixa in pauca contraxi : *Quæ sunt ista majora, an forte quod ægros umbra sanabat? majus est enim quod sanet umbra, quam fimbria: sed quando ista dicebat, verborum suorum facta commendabat; cum enim dixit : Pater in me manens, ipse facit opera : opera dicebat verba, quæ loquebatur, quorum fructus erat fides illorum; evangelizantibus autem discipulis, non tam pauci, quam illi erant, sed Gentes etiam crediderunt : discessit ab ore Domini dives tristis; et tamen postea quod ille unus non fecit, fecerunt multi, cum*

per discipulos loqueretur: non de Apostolis autem tantum loquebatur dicens, Qui credit in me, etc. *Ipsum quidem credere in Christum opus est Christi, quod operatur in nobis, non utique sine nobis, ipse facit ut faciamus, id est, ut ex impiis justi fiamus.* Subdit deinde rem miram et paradoxam : *Et hoc majus esse dixerim, quam creare cœlum et terram : hæc enim transibunt, prædestinatorum autem salus et justificatio permanebit. Sunt et in cœlis angeli opera Christi, etsi æqualis sit potentiæ istos creare, et impios justificare, hoc majoris est misericordiæ. Quamquam omnia Christi opera intelligere, ubi ait, Majora horum faciet, nulla necessitas cogit: horum enim forte dixit quæ tunc faciebat; faciebat autem verba fidei: minus est autem verba justitiæ prædicare, quod fecit propter nos, quam impios justificare, quod ita facit in nobis, ut faciamus et nos.* Et Glossa : *Quod facit in nobis non sine nobis, majus est his, quæ sine nobis facit, ut cœlum et terra. In illis enim est tantum opus Dei, in istis imago Dei.*

Quæres : Cur Christus voluit majora per Apostolos, quam per se operari? Resp. Primo, quia sensim voluit fidem in se disseminari et crescere, ne, si subito cresceret, putaretur esse phantasma, et Christus magus vel impostor esse crederetur : quod enim sensim crescit, sensim sui fidem acquirit, ac magis crescit, et durabilius est : quod enim cito fit, cito perit.

Secundo, ut magis Christi æquanimitas et modestia, æque ac potestas et magnificentia commendaretur : utpote qui non tantum in se tam potens fuerit ad tanta operandum, sed et vim ac efficaciam habuerit eamdem potentiam in Apostolos transfundendi, ut similia, imo majora facerent. Hæc enim fecerunt Apostoli non virtute sua, sed Christi, scilicet vi, auctoritate et potestate à Christo accepta; quare Christus major erat illis, per quos majora hæc operabatur.

Tertio, quia decebat Christum prius pati et mori, ac per passionem et mortem mereri hæc opera mirabilia, quæ deinde per Apostolos operatus est.

Quarto, quia decebat Christum prius resurgere, ascendere in cœlum, indeque mittere Spiritum sanctum, qui tam mirabilia operaretur. Nam mundi conversio fuit effectus, æque ac decus, ornamentum et coronis resurrectionis Christi, ascensionis et missionis Spiritus sancti. Hanc causam subdit Christus, dicens : *Quia ego ad Patrem vado.*

Discant hic à Christo Prælati, Principes et Superiores minora et abjectiora sibi servare, majora et speciosiora subditis relinquere. Sic enim laudem humilitatis et subditorum gratiam, et populi gloriam consequentur. Majora enim facient per subditos, quam per seipos : quod enim subditus facit, hoc Superior per subditum censetur facere. S. Ignatius fundator Societatis nostræ, creatus Generalis, publice catechizabat, sociis vero sibi subditis ampla concionum pulpita concedebat. Idem sanxit, ut Rectores Societatis, initio Rectoratus sui publice catechesin exerceant.

Quia ego ad Patrem vado.] q. d. Ego post mortem adepta victoria, de peccato, morte, dæmone, mundo et inferno triumphans, ad solium Patris gloriosus conscendam, ac proinde majora per vos edam opera, quam ipse in hac vita luctans adhuc ediderim. Tempus humilitatis et abjectionis meæ completum est, gloriam meam recipiam : non est cur vultum meum abscondam in paupertate et humilitate, sicut feci, quia locum dare volui passioni meæ et redemptioni hominum : at ea peracta, mox gloriosus ad Patrem conscendam, qui nomen meum toto orbe volet manifestari, celebrari, coli et adorari per prædicationem Apostolorum : quare per eos majora operabitur, quam per me in vita operatus sit. Ita Cyrill. l. 9. c. 41. Toletus, et alii.

13. Et quodcumque petieritis Patrem (ita Roman. S. Chrysost. Cyrillus, et alii, licet Græca, Arabicus, et Syrus jam non habeant τὸ *Patrem*) in nomine meo, hoc faciam : ut glorificetur Pater in Filio.] Hæc verba pertinent ad id quod præcessit : *Et majora faciet; quia ego ad Patrem vado.* Post fidem enim, de qua dixit v. præced. *Qui credit in me, majora horum faciet*, hic subnectit professionem fidei, suique nominis invocationem, ac petitionem horum majorum. q. d. Ego quidem à vobis, ô Apostoli, abeo vadoque ad Patrem, sed loco præsentiæ meæ relinquo et do vobis invocationem nominis mei, ut per eam postuletis majora hæc, et impetretis. Quare Christus hic suam divinitatem, et eamdem cum Patre auctoritatem significat, ait Cyrillus : gloria enim Filii est, quod per ejus invocationem Pater Apostolis concedat tam magna, imo majora, quam per Filium, dum viveret, operatus est. Et sic Pater in Filio, et Filius in Apostolis glorificatus est.

In nomine meo.] Id est, invocato nomine meo, aut, q. d. Si petatis per merita mea, per meam virtutem et fidem, uti facit Ecclesia, quæ omnes orationes concludit dicens : *Per Dominum nostrum Jesum Christum*, etc.

Hoc faciam.] Efficiam ut Pater vobis concedat, imo ego in Patre, et cum Patre idipsum faciam, et vobis præstabo, ut omnis horum majorum, quæ operabimini, vis, virtus et gloria mihi ascribatur, non vobis. Nam dum oratur Pater, oratur et Filius, ait Suarez lib. 1. de Oratione in communi cap. 9. in fine. Aut certe, ut idem addit ibidem, *Pater* hic sumitur essentialiter pro Deo, et tota S. Trinitate, ut sumitur cum oramus : *Pater noster qui es in cœlis;* et sic nomine Patris intelligitur quoque Filius et Spiritus sanctus. Prius est germanius : quia Christus hic passim Patrem à se distinguit.

Ut glorificetur Pater in Filio.] Solet Christus modestiæ causa omnem suam gloriam transcribere in Patrem, ceu ad primum fontem et principium. Rursum hinc disce non esse poscenda opera mira et miracula, nisi ad gloriam Dei, sive cum gloria Dei illa fieri exigit et postulat.

14. Si quid petieritis me in nomine meo, hæc faciam.] Arabicus, *faciam vobis quod volueritis.* Quod Christus vers. præcedenti dixit de Patre, hic dicit de seipso, ut ostendat se eumdem Deum esse cum Patre, utpote qui se orantes exaudiat, et faciat omnia quæ Pater. Unde Cyril. asserit Christum hic significare suam divinitatem. Nonnulli censent idem prorsus hic dici, et confirmari quod dixit v. præced. Unde Chrysost. et Nonnus hunc versum omittunt, sed legunt eum Syrus, Arabicus, S. Aug. S. Cyril. Theoph. Euthym.

Melius Toletus et alii censent aliud hic dici : illud enim v. præced. *Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo*, pertinere ad petitionem

majorum, de quibus ipse dixerat, *Et majora horum faciet :* hoc vero versu Christum dicere se exauditurum preces particulares, ut, licet ad Patrem abeat, sitque absens corpore; tamen semper spiritu sit præsens, eorumque preces audiat, et eorum necessitatibus succurrat, ut quidquid in nomine ejus, id est, per merita ejus petant, hoc ipse eis faciat et largiatur. Objicit S. August. *Rogavit Paulus ut discederet angelus satanæ, nec tamen accepit; sed vide dictum esse, In nomine meo, quod est Jesus : quod enim petimus contra salutem, non petimus in nomine Salvatoris; quia salvator ei non erit, si quod ejus salutem impedit, fecerit. Novit medicus quid pro sua, quid contra suam salutem poscat ægrotus, et ideo contraria poscentis non facit voluntatem, ut faciat sanitatem; aliquando vero etiam quædam eorum quæ in nomine ejus petimus, non tunc quando petimus facit, sed tamen facit : differuntur enim, non negantur.*

15. Si diligitis me, mandata mea servate.] Christus hic suis discipulis ultimum dicens vale, ultima dat monita, eaque tria de tribus præcipuis virtutibus Theologicis, scilicet de fide, spe et charitate conservanda et exercenda. De fide, dicens v. 1. *Creditis in Deum, et in me credite.* De spe, dicens v. 3. *Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.* Petitio enim, sive oratio est actus spei. De charitate, dicens hic : *Si diligitis me, mandata mea servate;* suntque hæc tria inter se connexa. Fides enim parit spem, spes parit charitatem. Sensus ergo est, q. d. Si vultis obtinere hæc mea promissa, et impetrare ea quæ postulatis in nomine meo, ut ego ea vobis à Patre impetrem, imo per me elargiar, me vestri adeo amantem redamate, in dilectione mea perseverate et crescite. Hoc autem facietis, si mandata mea, quæ vobis dedi, observetis. q. d. Si mihi placere vultis, et per me omnia quæ petitis obtinere, mandata mea servate. Ita Ribera, Toletus, Maldonat. et alii. Christus ergo abiens monet suos, ut persistant in sua fide, spe, dilectione, et observatione mandatorum. Si id fecerint, ingens promittit præmium, dicens :

16. Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis.] q. d. Si perseveretis in mea dilectione, et mandatorum observatione, meis precibus vobis impetrabo Spiritum sanctum, quem in vos effundet Pater in Pentecoste, qui magna, imo majora, per vos operabitur, quam ego operatus sim.

Et rogabo,] qua homo : Christus enim qua homo pro nobis orat, ait S. August.

Et alium Paracletum.] *Alium,* scilicet à me. Hinc patet quod Christus quoque fuerit Apostolorum et fidelium Paracletus, id est Primo advocatus, intercessor, orator juxta illud Pauli : *Advocatum habemus apud Deum Patrem, Jesum Christum,* ait S. August. Secundo, exhortator, incitator, impulsor : Tertio, consolator, ut vertit Syrus : hæc tria enim significat Græcum παράκλητος. Sed abiens Christus, misit alium Paracletum, scilicet Spiritum sanctum, qui in his tribus Christo successit. Ipse enim Primo, est advocatus fidelium, quia *postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus,* Rom. 8. 26. Ipse pariter est noster exhortator et consolator; quæ duo hic maxime spectat Christus. q. d. Ego huc usque vos, ô discipuli mei, docui, rexi, consolatus sum, ac proinde ob instantem meum discessum contristamini; sed animos erigite, et confidite : ego enim mei loco vobis submittam alium Paracletum, qui vos non ad modicum tempus, ut ego, sed tota vita vestra doceat, incitet, consoletur et protegat. Unde Euthymius sic exponit : Dabit vobis alium Paracletum, id est, alium admonitorem ac præceptorem in certaminibus virtutis, solatium ac subsidium in afflictionibus. Spiritus sanctus ergo est Paracletus, id est Primo, adhortator, excitator, impulsor, quia Apostolos excitabat ad ardua virtutum opera pro Dei gloria capessenda, utque libere evangelizarent toto orbe, non timentes tyrannos, tortores, eculeos, ignes, imo ambientes mortem atrocissimam et martyrium pro Christo. Secundo, consolator, quia eos in adversis, ærumnis, dubiis, tentationibus, consolabatur, et roborabat : nam Spiritus sanctus est quasi ignis lucens et ardens, ideoque omnem animi caliginem, timorem et torporem dispellens. Ita S. Chrys. et, ut ait S. Bern. serm. 2. de Pentecoste : *Quos repleverit, et spiritu fervere, et in veritate cognoscere facit.* Et paulo ante : *Paracletus donat pignus salutis, scientiæ lumen, et robur vitæ, ut quod per naturam est impossibile, per ejus gratiam fiat possibile, imo facile.* Vide quæ de Spiritu sancto dixi Act. 2. v. 1. et seq. Isaiæ 11. v. 1. et seq. et alibi.

Dabit vobis,] ô Apostoli, proxima Pentecoste. Hinc S. Hieron. q. 9. ad Hedibiam, refellit hæresim Montani, Priscillæ et Maximillæ, cujus sectator fuit Tertullianus, qui dicebant diu post Apostolos primum in Montanum hæresiarcham Spiritum sanctum descendisse, anno Domini 220. ideoque Montanum esse Paracletum à Christo promissum. Vide S. Epiph. hæresi 48. et S. Aug. hæresi 26. et 86.

Ut maneat vobiscum in æternum.] Ex hac Christi promissione fit, ut Spiritus sanctus semper maneat in Ecclesia, ac fidelibus assistat, ut Paracletus, id est, consolator in afflictionibus et impulsor ad quælibet, etiam heroica, virtutum opera. Objicit S. August. *Quomodo mandata servabimus, ut eum accipiamus, quem nisi habuerimus, mandata servare non possumus? Respondet : Habet Spiritum sanctum, qui diligit, et habendo meretur ut plus habeat, et plus habendo plus diligat. Jam itaque Spiritum habebant discipuli, sed dandus eis erat amplius ; habebant occulte, accepturi erant manifeste.* Et S. Chrysost. *Purgatis discipulis per passionem, et ad pericula agonesque missis, oportebat Spiritum sanctum abundanter dari.*

Spiritum veritatis.] Cur Spiritus sanctus dicitur *spiritus veritatis?* Respondet Primo, Cyrill. quia ipse est Spiritus Filii, sive procedens per spirationem à Filio, cui appropriatur sapientia et veritas, juxta illud v. 6. *Ego sum via, veritas et vita.*

Secundo, quia Spiritus sanctus Jesum esse Deum, Deique Filium, Messiam et Salvatorem, mundo manifestavit. Hoc enim urgebat hic Christus dicens vers. 9. *Philippe, qui videt me, videt et Patrem,* etc. *ego in Patre, et Pater in me est.* Ita S. Basil. lib. 2. de Spiritu sancto cap. 18.

Tertio, Euthymius : Spiritus sanctus, ait, dicitur *spiritus veritatis,* id est, verissimus et præstantissimus, et opponitur angelo, animæ et vento, qui spiritus sunt; sed analogice et participative, cum Spiritus sanctus per essentiam purissimus et potentissimus sit Spiritus.

Quarto, *veritatis;* quia dignus est fide, ait S. Chrysost.

Quinto, alii *veritatis*, hoc est, novi Testamenti, Huic enim Spiritus sanctus reservatus est, utpote spiritus libertatis et amoris; cum in veteri esset spiritus servitutis et timoris.

Sexto et planissime, Spiritus sanctus est *spiritus veritatis*, quia omnis veritatis est auctor, ac solus puræ et integræ veritatis est doctor et largitor, qui docet nos omnes veritates ad salutem necessarias, liberatque ab omnibus erroribus. Sic enim explicat Christus dicens c. 16. *Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem* (sic Is. 11. 2. idem Spiritus vocatur sapientiæ, consilii, pietatis, fortitudinis; quia nobis inspirat sapientiam, consilium, pietatem, fortitudinem) omnem, inquam, veritatem, sed maxime Evangelicam, quæ triplex est, scilicet Prima, res ipsa Christi, ejusque gratia per umbras, ceremonias, et figuras veteris legis præfigurata et adumbrata. Secunda, promissionum omnium Dei complementum : has enim complevit Christus, idque Apostolis ostendit Spiritus sanctus. Tertia, divinarum rerum cognitio, in quantum illa ad salutem est necessaria.

Spiritus veritatis ergo opponitur spiritui malo mundi, qui mendax est, errans et fallax. Unde subdit Christus : *Quem mundus non potest accipere.* Hinc S. August. lib. de Gratia novi Testamenti, docet Spiritum sanctum esse animam Ecclesiæ : *Spiritus sanctus*, ait, *est Patris et Filii amor et connexio, ad ipsum pertinet societas, qua efficimur unum : corpus hominis multis constat membris, et vegetat omnia membra una anima, faciens in oculo ut videat, in aure ut audiat, et sic in ceteris: ita Spiritus sanctus membra corporis Christi, quod est Ecclesia, continet et vegetat.*

Quem mundus non potest accipere.] *Mundus*, id est, homines mundani, animales et carnales, qui cupiditatibus terrenis, scilicet vanis opibus, honoribus, deliciis inhiant, non sunt capaces Spiritus sancti, quia hic totus est cœlestis, spiritalis, divinus, qui docet terrena omnia ut vana contemnere, et cælestia ut vera et solida diligere et amplecti. Nam ut ait apostolus Rom. 8. *Prudentia carnis inimica est Deo.* Unde S. Basil. lib. de Spiritu sancto : *Sicut*, ait, *in speculo impurgato rerum imagines recipi viderique nequeunt, sic homo illustrationem Spiritus sancti recipere non potest, nisi peccatum, et carnis affectionem abjiciat.*

Quia non videt eum, nec scit eum] quia habet oculos mentis terrenos, carnis cupiditatibus oppletos et occæcatos. Unde nec *scit eum*, id est, non cognoscit eum practice, ita scilicet ut eum amet, cupiat, gustet et ambiat.

Vos autem cognoscetis eum (scientes ejus vim, efficaciam, doctrinam, sanctitatem, vitam cœlestem et divinam :) quia apud vos manebit, et in vobis erit.] Ipse enim sua præsentia in vobis suam vim, gratiam, operationem divinam exeret, quo fiet ut eum cognoscatis, cognitum ametis, amatum aliis aspiretis. Sicut sentitur vis piperis, si conteratur; item vis ignis latentis in ligno, dum per flammam in ingens incendium erumpit.

Manebit.] Legit Interpres cum S. Augustino et Nonno μηνεῖ, jam alio accentu legunt Græca, Syra, Theophy. et Euthym. μηνεῖ, id est *manet.* Audi S. Bernardum serm. 20. inter parvos : Spiritus sanctus *procedit, spirat, inhabitat, replet, glorificat. Procedere dicitur duobus modis, unde, et quo. Unde? à Patre et Filio. Quo? ad creaturam. Procedendo prædestinat; spirendo vocat quos prædestinavit; inhabitando justificat quos vocavit; replendo accumulat meritis quos justificavit; glorificando ditat præmiis quos accumulavit meritis.*

18. Non relinquam vos orphanos (me patre vestro orbatos et destitutos) veniam ad vos.] Quia Christus discipulos vers. 13. vocavit filiolos, merito ait, *Non relinquam vos orphanos*, id est, sine patre, quia, licet abeam à vobis ad Patrem, et alium Paracletum vice mei vobis missurus sim; non tamen idcirco ego vos deseram, et orphanos relinquam, sed vadens redibo, et *veniam ad vos.* Fecit id Christus Primo et proprie, cum post resurrectionem corporaliter Apostolis apparuit, eosque docuit, solatus est, et exhilaravit. Ita S. Augustin. et Euthym. Secundo, fecit id in Pentecoste, cum visibiliter misit eis Spiritum sanctum in specie linguarum ignearum. Ita Cyrill. Jansen et alii. Tertio, fecit id invisibiliter, cum è cœlo spiritualiter eos sæpe visitavit, eisque dona sua cœlestia communicavit. Ita S. Chrysost. Quarto, faciet in die judicii visibiliter, cum in judicio Apostolos faciet sibi assessores, eosque secum cum triumpho in cœlum deducet. Hæc magis explicabit Christus in sequent.

19. Adhuc modicum : et mundus me jam non videt. Vos autem videtis me.] Ita legunt Romana et Græca, sed Syrus, S. August. Chrysost. Theophyl. Euthym. Toletus legunt, *videbitis* (Arabicus vertit, *vidistis*), quia præsens hic de more ponitur pro futuro jam instanti et imminenti. q. d. Modicum mihi tempus vitæ restat, scilicet paucæ horæ, post quas in cruce moriar, et subtrahar ab hac vita et sæculo; quare homines mundani amplius me non videbunt, vos autem, ô discipuli, me videtis, id est videbitis, quia tertio die à morte resurgam, et me vobis videndum exhibebo. Ad litteram enim loquitur de visione sensibili. Ita S. August. Toletus et alii.

Tropologice, mundus sicut me non videbit oculo corporis, sic nec oculo mentis, quia non credet in me, nec cognoscet me esse Messiam Dei Filium; vos autem idipsum clarius cognoscetis per illustrationem Spiritus sancti, quem recipietis in Pentecoste. Ita Ribera.

Anagog. mundus me non videbit post diem judicii gloriose regnantem in cœlo; vos autem sic me tunc videbitis, quia vos gloriæ meæ consortes efficiam. Ita S. Cyrill. Chrysost. et alii.

Quia ego vivo, et vos vivetis.] q. d. Videbitis me, quia ego tertia die à morte resurgam, rursumque vivam; vos pariter vivetis, ut me redivivum videre possitis, utque meam mortem et resurrectionem toti mundo prædicare valeatis, q. d. ait Theophyl. Cum me redivivum videritis, lætabimini, et tanquam mortui reviviscetis apparitione mea, sicut Jacob audiens Joseph vivere, quem putabat esse mortuum, quasi de gravi somno evigilans revixit, Genes. 45. 26. Rursum, *vos vivetis* plenius in die judicii, quando per meam vitam et resurrectionem, vos ad eamdem vitam beatam et gloriosam resuscitabo, ut mecum in omni felicitate et gloria, beati vivatis in cœlo per omnem æternitatem. Ita S. August. Cyrill. Chrysost. Euthym. Dicit in præsenti, *vivo*, ut significet se illico à morte resurrecturum. Audi S. August. *De præsenti se dixit vivere, illos de futuro victuros : ejus enim mox futura erat resurrectio, illorum autem in sæculi finem diffe-*

renda : quia vero vivit ille, ideo et nos vivemus; per hominem quippe mors, et per hominem resurrectio mortuorum.

20. In illo die vos cognoscetis, quia ego sum in Patre meo, et vos in me, et ego in vobis.] q. d. Postquam resurrexero, ac præsertim postquam ascendens in cœlum miserim in vos Spiritum sanctum, per ipsius illustrationem clarius et certius cognoscetis hæc tria : scilicet quod *ego sum in Patre,* per unitatem essentiæ divinæ, quod scilicet sim verus Deus, Deique Patris Filius. *Secundo,* quod *vos* sitis *in me* per amorem, curam et custodiam, quod scilicet ego singulariter vos amem, curem, custodiam. Addit subtiliter Cyrillus : quod sitis *in me* per unionem substantiæ. Cum enim vestram carnem et substantiam assumpsi, totam naturam humanam mihi univi, omnesque homines quasi mihi copulavi. Tertio, quod *ego* sim *in vobis,* vos scilicet per gratiam meam inhabitans, illuminans, et dirigens ad omne bonum, et ad vitam æternam in cœlis. Unde Interlin. *cognoscetis,* inquit, quod *ego* sum *in Patre,* sicut radius in sole, unum cum ipso : *et vos in me,* quasi palmites in vite : *et ego in vobis*, sicut vitis in palmite, vobis succum et vitam gratiæ jugiter instillans et influens. Addit S. Hilar. lib. 8. de Trinit. Christum esse in nobis quasi cibum in stomacho, per communicationem Eucharistiæ : *Ille, ait, in Patre per naturam divinitatis, nos in eo per corporalem ejus nativitatem ; et ille rursum in nobis per Sacramenti mysterium ; ait enim : Qui edit carnem meam, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo.*

21. Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est qui diligit me.] q. d. ait Glossa, Non solum vos Apostoli vivetis et cognoscetis, sed quicumque me diligit, ideoque mandata mea custodit. Toletus hæc accipit de fidelibus communibus, qui tempore Christi, præter Apostolos, credebant in eum : hos enim hic ab eo moneri, ut in sua fide, dilectione et obedientia perseverent. Sic enim fore ut vicissim diligantur ab ipso ; et à Patre, utque eis se post resurrectionem manifestet, ostendens se à morte resurrexisse redivivum et gloriosum, uti fecit apparendo plusquam quingentis fratribus, 1. Corinth. 15. 6. Hic sensus verus est et appositus, sed arctior ; Christus enim loquitur omnibus fidelibus cujuslibet ævi et temporis. Sensus ergo est, q. d. Qui habet mandata mea, id est, qui præcepta quæ à me audivit, tenet memoria, animo et affectu, *et servat ea,* ut ea opere exequatur ; *qui habet in memoria, et servat in vita,* ait S. Aug. *qui habet in sermonibus, et servat in operibus : qui habet audiendo, et servat faciendo : qui habet faciendo, et servat perseverando, ille est qui diligit me :* quia facit quæ mihi grata sunt et placent, quæ ego amo et cupio, quæ ego volo ab illo fieri, quæ ego illi mandavi, et mando sub pœna meæ offensæ, iræ, vindictæ et gehennæ. Simili phrasi et sensu dixit c. 5. 38. *Et verbum ejus non habetis in vobis manens.* Nam, ut ait S. Gregor. hom. 30. probatio dilectionis, exhibitio est operis : nunquam amor Dei est otiosus : operatur enim magna, si est ; si vero operari renuit, amor non est.

Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo.] Quia mandata mea sunt mandata Patris : ego enim illa à Patre accepi : quare qui illa servat, reveretur et diligit Patrem, ac rem gratissimam illi præstat. Hinc ejus amorem vicissim in se prolicit, ut amans Deum Patrem, ab eo redametur, et ad majores gratias ab eo evehatur, majoraque ab eo beneficia recipiat : magnes enim amoris est amor. Ubi Nota. Non nos prius diligimus Deum, sed Deus prior diligit nos, ideoque aspirat nobis gratiam, qua eum vicissim diligamus : quam si acceptemus, eumque diligere incipiamus, ipse rursum magis diligit nos, majoremque gratiam et charitatem nobis infundet.

Et ego diligam eum.] Non tantum qua Deus : sic enim eadem dilectione qua Pater, diligam eum ; sed etiam qua homo pergam eum diligere, et majoribus gratiis ac donis eum afficiam et cumulabo, tum in hac vita, tum in futura. Unde S. August. *Ad hoc diligam, ait, ut manifestem : nec enim tunc non diligebat ; nunc ad hoc nos dilexit, ut credamus; tunc ad hoc, ut videamus; nunc diligimus credendo quod videbimus, tunc diligemus videndo quod credidimus.*

Et manifestabo ei meipsum.] Tum in hac vita per clariorem indies mei, meorumque mysteriorum et donorum cognitionem, non tantum speculativam, sed et practicam et experimentalem, qua Sancti gustant et sapiunt Christum, quamque dulcis sit Dominus, ideoque in pios gratitudinis, amoris, laudis et jubilationis affectus erumpunt, quales eructat Paulus 1. Cor. 2. et alibi. Ita Cyrill. tum clarissime in cœlo, ubi videbit per speciem Christum Deum et hominem, quem hic credidit per fidem. Ita S. Aug. tract. 75.

22. Dicit ei Judas, non ille Iscariotes (sed Thadæus, frater S. Jacobi Minoris, auctor epistolæ Canonicæ) Domine, quid factum, id est, quid causæ, est? Est hebraismus : Hebræi enim dicunt מה היה *me haia*, id est, quid fuit, id est, quæ causa est, quia (quod) manifestaturus es nobis teipsum, et non mundo ?] Dixisti enim : *Mundus me jam non videt, vos autem videtis*, id est, videbitis, quæ verba dixerat Christus de sua morte, resurrectione, et apparitione facienda Apostolis, non Judæis mundanis et incredulis ; sed Judas ea non intelligebat, ideoque rogat ea sibi explicari. Causam quærit, ait S. August. quare non se mundo, sed suis manifestaturus sit. Respondet autem Dominus, quia hi diligunt, illi vero non diligunt. Utitur Judas voce *manifestaturus*, quia eadem immediate ante usus fuerat Christus dicens : *Manifestabo ei meipsum.* Hæc ergo vox hæsit in mente Judæ, licet priora Christi dicta ipse respiciat.

23. Respondit Jesus, et dixit ei : Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.] q. d. Ne putes, ô Juda, me post resurrectionem soli tibi, tuisque sociis Apostolis appariturum, quasi fructus meæ vitæ et passionis ad vos solos arctetur, totusque mundus ab eo excludatur : nam etsi solis vobis, et paucis aliis visibiliter sim appariturus, tamen invisibiliter apparebo omnibus iis in mundo existentibus, qui meam fidem et doctrinam per te, ceterosque Apostolos prædicandam susceperint, dilexerint et servarint. *Quisquis enim diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum,* æque ac vos dilexit, eo sensu et modo, quo explicui v. 21.

Et ad eum veniemus.] Ego et Pater, et consequenter Spiritus sanctus : ubi enim est una per-

sona divina, ibi sunt ceteræ duæ. q. d. Esto ego post resurrectionem ad vos solos visibiliter sim venturus, tamen invisibiliter per gratiam meam veniam ad omnes fideles, qui in me credunt, et me meamque doctrinam diligunt et servant; atque sicut ego veniam ad eos, sic veniet et Pater et Spiritus sanctus, ut in anima ejus maneamus, et habitemus quasi in domo et templo nostro.

Nota. Deus, qui ubique est, ideoque immobilis, dicitur venire et manere, non per loci mutationem, sed per novam operationem, quam hoc vel isto loco exercet. Sic dicitur venire ad fideles et justos per gratiam, et novam operationem; quia scilicet eos in justitia conservat, promovet, tuetur, et una cum libero eorum arbitrio ipsum juvans cooperatur: prævenit enim eorum intellectum sua illuminatione, et voluntatem sua pia affectione, qua eam impellit ad opera bona, licet ardua, eique suæ gratiæ concursu ad eadem efficienda collaborat. Ita S. Augustin. Chrys. Cyrillus et alii.

Audi S. Aug. *Dilectio sanctos discernit à mundo, quæ facit unanimes habitare in domo, in qua facit Pater et Filius mansionem, qui et dilectionem donant, quibus in fine donabunt suam manifestationem; veniunt ad nos, dum venimus ad eos; veniunt subveniendo, illuminando, implendo; venimus obediendo, intuendo, capiendo.*

Denique pie S. Bern. serm. 3. de Adventu: *Beatus*, inquit, *apud quem mansionem facies, Domine Jesu. Beatus, in quo sapientia ædificat sibi domum, excidens columnas septem: beata anima, quæ sedes est sapientiæ. Quænam est illa? Anima utique justi. Merito plane, quia justitia et judicium præparatio sedis tuæ. Quis in vobis, fratres, qui desiderat in anima sua sedem parare Christo? Ecce quænam illa serica, quæ tapetia, quod pulvinar oporteat præparari? Justitia et judicium, inquit, præparatio sedis tuæ. Justitia virtus est, quod suum est unicuique tribuens. Tribue ergo tribus quæ sua sunt. Redde superiori, redde inferiori, redde æquali, cuique quod debes, et digne celebras adventum Christi, parans ei in justitia sedem suam.*

Hinc disce Deum justo non solum dare gratiam suam, sed etiam seipsum, ita ut realiter Deus Pater, Filius et Spiritus sanctus in anima justi, quasi in templo suo inhabitent, eamque sua præsentia ornent, suisque donis cumulent, uti fuse ostendi Osee 1. 10. ad illa: *Dicetur eis, Filii Dei viventis.*

Tropolog. S. Trinitas venit ad tres animæ potentias, quas ad sui imaginem creavit, ut eas inhabitet, in eisque sui imaginem concupiscentiis depravatam reformet, renovet et perficiat. Patri appropriatur memoria, quia ipse ex fœcunda memoria omnes res concipiens, produxit Verbum, genuitque Filium. Filio appropriatur intellectus, quia ipse per intellectionem genitus est, quasi verbum mentis, idea, imago et exemplar rerum omnium. Spiritui S. appropriatur voluntas, quia ipse procedit per actum voluntatis, puta amoris Patris et Filii, quasi utriusque amor et nexus. Pater ergo reformat memoriam, dum ex ea delet species rerum vanarum, turpium, illicitarum; ac infert species rerum divinarum, ut non recordetur nisi Dei, ejusque cultus, amoris, pietatis, ceterarumque virtutum. Filius reformat intellectum, ut non cogitet nisi ea, quæ sunt salutis et sanctitatis. Spiritus sanctus reformat voluntatem, ut eadem amet et ambiat. Quocirca anima sancta jugiter cogitet se esse templum S. Trinitatis, juxta illud 2. Corinth. 6. *Vos estis templum Dei vivi, sicut dicit Deus* (Levit. 26. 12.) *Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos; et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus.* Ergo in conspectu tantæ majestatis digne ambulet, ut ei jugiter serviat fide, spe et charitate.

In veteri templo tria erant vasa, altare ad Deo adolendum thymiama, candelabrum septem lucernis lucens, et mensa panum propositionis. Sit pariter in anima sancta altare orationis, sanctas laudes et pia desideria ad Deum exhalans, sit candelabrum septem donis Spiritus S. præfulgens, sit denique mensa beneficentiæ et charitatis. Tunc in ea fiet illud Apoc. c. 21. 3. *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis, et ipsi populus ejus erunt, et ipse Deus cum eis erit eorum Deus.* Vide S. Bern. serm. 27. in Cant. ubi docet animam sanctam esse cœlum, in quo coruscat sol charitatis, luna continentiæ, et astra ceterarum virtutum.

24. Qui non diligit me, sermones meos non servat.] Causa ergo, cur quis Dei præcepta non servat, est quod Deum non diligit. Si enim diligeret Deum, Dei jussa servaret. Unde S. Greg. hom. 30. *Tanto*, ait, *quisque à superno amore disjungitur, quanto inferius delectatur: de dilectione Dei ergo lingua, mens, et vita requiratur.*

Et sermonem (sermo, est antiptosis) quem audistis, non est meus; sed ejus qui misit me, Patris.] Audi S. Aug. *Dixit singulariter, et non suum, sed Patris, se intelligi volens, qui Patris est Verbum, imago et Filius: recte auctori tribuit quod facit æqualis, à quo habet hoc ipsum, quod illi est æqualis.* Et Chrys. *Significat se nihil extra Patrem loqui, nec præter id, qaod illi videtur.*

25. Hæc locutus sum vobis, apud vos manens. 26. Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis.] Ita hæc dispungenda sunt cum Romanis, Græcis, Syris, Arabicis. Quare minus apte S. Chrysost. Τὸ *apud vos manens* (Arabicus, *apud vos stans*) refert ad τὸ *Paracletus.* q. d. Abeo, sed mei loco manebit apud vos Spiritus S. referendum enim est ad Christum, qui præcessit, q. d. Hæc quæ huc usque ex ore meo audistis, locutus sum vobis, dum apud vos manerem, vosque docerem: sed scio multa ex iis à vobis non capi, nec intelligi, sive propter vestram ruditatem, sive propter rerum à me dictarum novitatem et sublimitatem. Faciam ergo ut Pater mittat vobis Spiritum sanctum, quasi paracletum, id est instructorem et consolatorem, qui hæc omnia, quæ ego dixi vobis, in memoriam reducat et explicet, ut ab eo illustrati, omnia facile intelligatis, quique vos de meo abitu mœstos consolabitur, et in quavis Judæorum persecutione, aliaque quavis tribulatione solabitur et roborabit, ut eam superetis. Hic denique vos sanctificabit, adeoque faciet ut alios plurimos pari modo sanctificare valeatis. Vocatur enim ipse, et revera est Spiritus sanctus, quia ipse est ipsa per essentiam increata et perfecta sanctitas, à qua omnis sanctitas hominum et angelorum, velut radius à sole emanat et profluit. Id Apostolis præstitisse Spiritum sanctum, patet Actor. c. 1. 2. et sequent. Audi Chrys.

Frequenter eum Paracletum vocat, propter eorum tristitiam. Et Glossam: *Cum sit consolari Trinitatis opus, ad Spiritum sanctum tamen pertinet, quia is in Scriptura bonitatis, per quam nos Deus consolatur, nomine designatur.*

QUEM MITTET PATER IN NOMINE MEO.] Id est, per me, ait Cyrillus, quia Spiritus sanctus à Patre et Filio procedit: quare Pater cum Filio, vel per Filium, uti spirat, sic et mittit Spiritum sanctum. Secundo, *in nomine meo*, id est propter me et merita mea. Tertio, *in nomine meo*, id est pro me, meo loco, ut meum opus, quod ego cœpi, prosequatur, ut mea negotia tractet, ut scilicet meam fidem, doctrinam, Ecclesiam per prædicationem Apostolorum disseminet per omnes gentes. Ita Maldon. Tolet. et alii.

ILLE VOS DOCEBIT OMNIA.] Quæ scilicet ad mysteria mei adventus et incarnationis pertinent; *omnia*, quæ ad Ecclesiæ instructionem, fundationem, stabilitatem, sunt necessaria. Audi Didymum l. de Spiritu S. *Docebit omnia in Christi fide perfectos, spiritualia et intellectualia sacramenta; docebit autem, invisibiliter menti divinorum scientiam infundens.* Et Greg. hom. 30. *Nisi Spiritus S. cordi adsit audientis, otiosus est sermo doctoris: nemo ergo docenti homini tribuat, quod ex ore docentis intelligit: nisi intus sit qui doceat, doctoris lingua exterius in vacuum laborat.* Et August. *Non Filius sine Spiritu S. dicit, nec docet sine Filio Spiritus Sanctus, sed omnia dicit et docet Trinitas; sed nisi hæc sigillatim commendaretur, eam nullo modo humana caperet infirmitas.*

ET SUGGERET.] Græce, ὑπομνήσει, id est in memoriam revocabit, ita Arabic. Cyrill. August. Euthym. Unde ex hoc loco notat S. August. externam vocem Apostoli, vel prædicatoris, non sufficere ad rei prædicatæ intellectum vel assensum, sed Spiritus sancti opus esse, qui mentem interius illuminet ad illa intelligenda, et voluntatem inclinet ad eadem amplectendum, ac memoriam confortet ad eadem retinendum. Idem docent omnes doctores orthodoxi, ac Concil. Arausicanum, Milevit. et Trident. Audi S. Aug. *Suggeret, id est, commemorabit vos: pertinet enim ad gratiam etiam non oblivisci saluberrima monita.* Et Theoph. *Docuit Spiritus sanctus quæcumque non dixerat Christus, tanquam non valentibus portare; commemoravit autem quæ dixerat Dominus, sed obscuritatis causa, vel intellectus tarditate, commendare memoriæ nequiverunt.* Minus genuine Interlinearis: *Docebit*, ait, ut sciatis, *suggeret* ut velitis: *suggeret* enim ad memoriam pertinet, ut recordemini, et recordando intelligatis.

QUÆCUMQUE DIXERO VOBIS.] Græce εἶπον, id est *dixi*. Ita Arabicus: Syrus vero vertit, *dico*.

27. PACEM RELINQUO VOBIS, PACEM MEAM (Arabic. *meam propriam*, quæ ita mea est, ut mihi sit propria) DO VOBIS: NON QUOMODO MUNDUS DAT, EGO DO VOBIS.] Hæc est Christi valedictio: Hebræi enim, cum quem advenientem salutant, vel abeunti valedicunt, aiunt: *Pax tecum:* ubi pacis nomine salutationem, et apprecationem omnium rerum prosperarum, omnis boni, omnis felicitatis significant. q. d. Christus: Ego abiens vobis, ô Apostoli, vestrisque posteris do, et quasi hæreditate relinquo meam benedictionem, qua vobis omne bonum à Deo apprecor, eamque non falsam, inanem et brevem, uti facit mundus, sed veram, solidam et æternam, non verbis adulando, uti faciunt mundani, sed reipsa spondens, et dans opem et gratiam, qua secure ad æterna bona pertingatis, atque alios plures ad eadem vestra prædicatione, charitate, oratione et sanctitate perducatis. Ita Maldon.

Paulo aliter Jansenius et Toletus: Pax hæc, inquiunt, est illa, de qua Paulus Philip. 4. dicit: *Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, et intelligentias vestras in Christo Jesu.* Continet autem pax hæc Primo, amicitiam cum Deo: Secundo, tranquillitatem animi, et serenitatem in tentationibus et persecutionibus: Tertio, mutuam inter ipsosmet concordiam. Hæc homines facit fortes in omni periculo, et in omni molestia adhibet consolationem: hanc Dominus relinquit suis, non divitias, aut temporales possessiones: super omnes enim divitias hujus sæculi, pax eminet.

Audi S. Aug. de Verbis Domini secund. Joan. *Non poterit ad hæreditatem Domini pervenire, qui testamentum pacis noluerit observare, nec potest concordiam habere cum Christo, qui discors voluerit esse cum Christiano; pax et serenitas mentis, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis.*

Symbol. S. Aug. hic: *Pacem*, ait, *relinquit in hoc sæculo, in qua manentes hostem vincimus; pacem dabit in futuro, quando sine hoste regnabimus. Pax vobis ipse est, et cum credimus quia est, et cum videbimus eum sicuti est. Notandum vero cum dicit Dabo, addidisse, Meam, pacem suam volens intelligi, qualem habet ipse, in quo nihil repugnat, quia nullum habet peccatum; pax vero quam nobis reliquit, nostra potius dicenda est, quam ipsius: talem habemus pacem nunc, in qua adhuc dicamus: Dimitte nobis debita nostra. Est et inter nos ipsos nobis pax, invicem enim credimus et diligimus; sed nec ipsa plena est, quia cogitationes cordis invicem non videmus. Possunt et domini verba sic accipi, ut ejusdem sententiæ repetitio videatur.*

28. NON TURBETUR COR VESTRUM, NEQUE FORMIDET. AUDISTIS QUIA DIXI VOBIS: VADO, ET VENIO AD VOS.] Addit hoc Christus, quia videbat Apostolos propter suum abitum mœstos, timidos et pusillanimes ob odia Judæorum, et prælia sibi imminentia, ait Chrysost. ne pastore absente, lupus opes invadat, ait S. August. Solatur ergo eos, erigitque dicendo: Nolite turbari, mœrere, angi et formidare ob meum discessum, quasi sitis futuri oves sine pastore, filii sine patre, discipuli sine magistro, expositi Judæorum injuriis. Ego enim, ut dixi, *vado* quidem ad mortem, sed mox die tertia resurgam, *tuncque* venio, id est, illico veniam, et redibo ad vos.

SI DILIGERETIS ME, GAUDERETIS UTIQUE, QUIA VADO AD PATREM (Arabicus, *gauderetis utique de progressu meo ad Patrem*): QUIA PATER MAJOR ME EST.] Diligebant Apostoli Christum, ideoque de ejus discessu tristabantur: cum ergo ait Christus: *Si diligeretis me*, loquitur communi hominum more, estque modus loquendi et solandi amicos, ob discessum amici mœrentes. q. d. Si, quod vera et sincera dilectio postulat, mihi exhiberetis, ô Apostoli, vobis gaudendum erat, non dolendum de meo abitu, cum mihi, imo et vobis, sit valde utilis et commodus futurus. Vado enim ad Patrem, qui major me est, id est à consortio hominum vado ad Deum, ab humana miseria et contemptu vado ad divinam fe-

licitatem, exaltationem, honorem et gloriam, ut vobis locum parem, et ad eamdem vos suo tempore assumam et traducam. Ita Cyrill.

Audi S. August. *Gratulandum naturæ humanæ, eo quod sic assumpta est à Verbo, ut immortalis constitueretur in cœlo, atque ita fieret terra sublimis, ut sederet ad dextram Patris, quis non suam naturam jam immortalem gratuletur in Christo, atque id se speret futurum esse per Christum?*

Quia Pater major me est.] Hic erat Achilles Arrianorum, quo probant Filium non esse Deum, sed primam Dei creaturam. Verum S. Athanas. August. Basil. Nazianz. ceterique Patres, eis optime respondent, Christum hic loqui de se, non qua Deus, sed qua homo erat : sic enim erat Patre, imo angelis quoque minor. Id ita esse liquet ex eo, quod Christus hic det causam, cur ad Patrem vadat, *Quia*, inquit, *Pater major me est.* Atqui Christus vadit ad Patrem, qua homo est conscendens in cœlum : nam qua Deus, semper est in cœlo cum Patre. Unde S. August. *Ergo*, inquit, *et ibat per id quod uno loco erat, et manebat per id quod ubique erat*, id est, ibat per humanitatem, manebat per deitatem. Igitur quoad humanitatem, non quoad deitatem Pater erat illo major. Simili modo Filius ipse, qua Deus est, major est seipso qua homo est, æque ac Pater : huic enim ipse ὁμοούσιος est, et per omnia æqualis. Sensus ergo est q. d. Gaudendum vobis est, ô Apostoli, de meo discessu, quia vado ad Patrem, et ascendo in cœlum, ad majorem honorem et dignitatem, ut majora à Patre mihi vobisque laboris et passionis meæ præmia impetrem, scilicet mihi sessionem ad dextram Patris, imperiumque totius mundi, adorationem omnium angelorum, conversionem omnium gentium ad meam fidem et cultum; vobis vero Spiritum S. omniaque ejus dona, quibus armati totum mundum mihi vobisque subjiciatis, ac vobiscum ad gloriam cœlestem perducatis. Hæc enim, quæ longe majora sunt, quam hactenus vidistis et accepistis, vadens ad Patrem, ab eo postulabo et impetrabo.

Porro nonnulli, ut Arrianis per omnia satisfaciant, subtilius sed intricatius respondent Patrem esse majorem Filio, non tantum, qua homo, sed etiam qua Deus est, quia nomen Patris apud homines natura sua videtur honorificentius, quam nomen filii : Pater enim est principium et causa filii. Major ergo est Pater Filio, non magnitudine, non tempore, non virtute, non dignitate, non adoratione, sed ratione cujusdam apud homines honoris, id est, ratione originis : quia Pater est origo Filii : Filius vero non est origo Patris. Ita S. Athanas. serm. contra Arrian. S. Hilar. lib. 9. de Trinit. S. Greg. Nazianz. in orat. 4. de Theol. Cyrill. l. 2. Thesauri c. 3. Leont. Chrys. Theoph. Euthym. hic. Licet à parte rei in divinis filiatio, à qua dicitur filius, sit tam præstans, tam eminens, tam honorifica et honoranda, quam est paternitas in Patre; imo sicut Filius habet à Patre quod sit Filius, sic vicissim Pater habet à filio quod sit Pater. Pater enim est, qui habet filium : quare hic origo passiva, quæ est in Filio, in se tam est digna et præstans, quam origo activa, quæ est in Patre. Nam tantum est gigni Deum, quantum est gignere Deum; ideoque tantum esse Filium quantum est esse Patrem. Denique uterque habet eamdem prorsus in individuo essentiam divinam, ac proinde eamdem majestatem, eamdem omnipotentiam, sapientiam, sanctitatem, etc. quare alter altero major esse nequit. *Major est*, ait S. Hilar., *donans donantis auctoritate, sed minor non est, cui unum esse donatur. Major*, intellige ex usu et æstimatione hominum, non Dei. Unde Maldon. opinatur Hilarium, et similes plus æquo concessisse Arrianis. Quare Damasc. lib. 1. de Fide c. 9. id corrigens, ait : *Pater major est, non natura, non dignitate, sed tantum origine.* Vide Suarez l. 2. de Trinit. c. 4. nec aliud, ut opinor, voluit S. Hilar.

Tertio, S. Chrysost. Leont. Theoph. Euthym. respondent Patrem majorem esse Filio, non in se, sed in opinione hominum. Apostoli enim putabant Filium esse minorem Patre. Verum hoc durum videtur : Christus enim veritatis magister debebat loqui ex veritate, et Apostolorum, quasi discipulorum suorum, errorem corrigere.

Porro, analogia generationis divinæ cum humana, quæ Arrianos fefellit, in multis dispar est et diversa. In humanis enim pater major est filio. Primo, quia Filio est prior et senior : Secundo, quia illo statura et quantitate est major : grandis enim generat infantem parvulum : Tertio, quia producit naturam aliam et exilem, à sua numerice differentem, quam filio communicat, quare illo ejusque natura, utpote cujus est auctor, est major : Quarto, quia libere generat filium : poterat enim non generare. At in divinis prorsus alia est ratio; nam Pater Filio, nec ætate nec statura est major, sed coævus, par et æqualis; nec aliam à sua deitatem generat, sed eamdem, quam habet, Filio communicat : nec libere generat, sed ex naturali naturæ divinæ fœcunditate hunc Filium sibi æqualem producit, nec alium producere potest. Hæc enim deitatis fœcunditas tam poscit esse in Filio, quam in Patre, adeoque poscit esse in tribus personis, iisque totam sese æqualiter communicat et infundit. Denique S. Cyrill. in Concil. Ephesino probat Patrem majorem esse Christo qua homo est, non qua Deus, hac ratione : *Hunc* (nempe Filium) *agnoscimus perinde atque Patrem, nec converti, nec mutari posse, nullius rei indigentem, perfectum Filium, similem Patri, et ab eo solum, quia ingenitus sit, discrepantem. Nam est accurata et expressa Patris imago; atque constat imaginem plene complecti debere eas omnes res, quibus exemplar ipsum quod majus est, perfectius exprimatur, sicut ipse Dominus docuit, Pater major me est.*

29. Et nunc dixi vobis priusquam fiat : ut, cum factum fuerit, credatis.] q. d. Nunc meum discessum et mortem, indeque resurrectionem et reditum ad vos vobis prædico, non ut mihi condoleatis, et vobis consulatis; sed ut, cum hæc ipsa reipsa compleri videritis, credatis me hæc omnia præscivisse et præordinasse, ac proinde mortem subiisse non ex necessitate, sed libera voluntate, pro vestra mundique salute, ideoque credatis me esse Messiam Dei filium, salvatorem mundi. Audi S. August. *Hæc est laus fidei, si quod creditur non videtur, sed ex rebus, quæ videntur acquiritur in nobis, ut ea credantur, quæ non videntur; visuri erant discipuli post mortem viventem, et ad Patrem ascendentem, eoque credituri Filium esse Dei, qui hæc posset facere et prædicere, antequam faceret; credituri autem fide, non nova, sed aucta : aut certe cum mortuus esset, defecta, cum resurrexisset, refecta.*

30. Jam non multa loquar vobiscum: venit enim princeps mundi hujus.] q. d. Jam non est tempus plura loquendi, sed sermonem finio, quia princeps hujus mundi diabolus, cui se mundani homines subjecerunt, voluntate sua peccando, per suos satellites *venit*, id est, adventat, ut me capiat et occidat. Dixit enim hoc Christus cum adventarent satellites cum Juda, missi à principibus ad ipsum comprehendendum.

Et (sed) in me non habet quidquam.] q. d. Venit quidem ut me capiat, sed in me nil habet juris, quia nihil in me inveniet peccati, propter quod Adamum et posteros ejus mori fecit: quare injuste mihi innocenti mortem inferet, idque ego patiar, ut morte mea injusta eum jure suo spoliem, hominesque ab ejus potestate et tyrannide eripiam. Ita Cyrill. et Chrys. Innocentia ergo Christi, morsque innocentis nos omnes nocentes à noxa liberavit. Et hæc erat magna Christi consolatio, quam Apostolis hic ingerit. Aut, ut Maldon. q. d. Venit diabolus ut me per Judæos capiat et occidat, sed *in me non habet quidquam*, id est, non poterit me vincere aut perdere, uti sperat: licet enim moriturus sim, tamen id faciam non ejus potentia et vi, sed mea voluntate et libertate, ut Patris voluntati satisfaciam. Patet ex seq.

Porro, S. Ambr. l. de Fuga sæculi c. 4. et S. Hilar. l. 9. de Trinit. legunt, *in me invenit nihil*, scilicet quod suum sit, id est, nullum peccatum. Rursum iisdem legunt sit: *In me non invenit nihil*, sicque explicant: in me non invenit peccatum, quod est nihil.

31. Sed ut cognoscat mundus quia diligo Patrem, et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio.] q. d. Moriar, non coactus à Judæis dæmonis ministris, sed libere, ut amori et obendientiæ Patris satisfaciam. Ipse enim mihi mandavit, ut mortem hanc capessam pro redemptione hominum, quare sic facio, et eam capesso. Ita S. Chrysostomus, Cyrill. Euthym. et alii.

Dices, Christus accepit mandatum à Patre patiendi, moriendi et agendi ea quæ agebat. Ergo non poterat velle contrarium, nec fuit liber, quia sic peccasset: Christus autem est impeccabilis duplici titulo, scilicet Primo, propter unionem hypostaticam cum Verbo: Secundo, propter lumen gloriæ; quia videt Deum; Christus enim et Beati, quia clare vident Deum esse bonum immensum, toti rapiuntur in ejus amorem, ut nil possint amare aut velle, quod illi sit contrarium vel displiceat. Resp. unionem hypostaticam cum Verbo fecisse Christum impeccabilem, eo quod Verbi officium erat humanitatem illam sibi hypostatice unitam custodire et præservare, ut nullum peccatum admitteret, ne Verbum, sive Deus, sustentans illam humanitatem peccasse diceretur. Actiones enim sunt suppositorum, sive personarum. Verbum autem custodivit humanitatem ne peccaret, non physice prædeterminando voluntatem humanam Christi ad parendum mandato Patris, sed tantum sua gratia congrua assidue ita ipsam præveniendo, suaviterque dirigendo et impellendo, sicut ex præscientia futurorum conditionalium præsciebat, quod ipsa tali gratiæ consensura foret, ideoque semper Dei voluntati libere se subderet, nec vel venialiter illum offenderet. Porro lumen gloriæ necessitavit quidem Christum quatenus ipse erat beatus, ut actu beatifico subderet se visæ per hoc lumen Dei voluntati et decreto mortis; non tamen necessitavit eum, quatenus ipse erat viator, quia qua viator habuit scientiam infusam, uti nos habemus fidem, secundum quam libere actum amoris et obedientiæ elicere poterat, vel non elicere pro arbitrio, uti nos libere similes actus elicimus. Elicuit ergo actum liberum, quo mandato Patris obediens, mortem crucis acceptavit, dicens: *Ecce venio ut faciam Deus voluntatem tuam*, Psal. 39. 7. et Hebr. 10. 9. nec prior actus determinavit posteriorem eo quod sint omnino disparati, et alterius ordinis: prior enim est actus beati, posterior est actus viatoris. Vide Scholasticos.

Surgite eamus hinc.] Hæc verba pendent à præcedentibus, iisque sunt connexa q. d. Ut mundus cognoscat me diligere Patrem, et mandatum ejus de more capessenda ultro exequi, surgite, habeamus hinc ad hortum Gethsemani, ubi Judas et Judæi me exspectant, ut capiant et occidant. Ita S. August. tract. 70. Hilar. lib. 9. de Trinit. Tolet. et alii.

Minus recte ergo Chrys. Euthym. et Ribera exponunt. q. d. Quia video vos, ô Apostoli, esse timidos et pusillanimes, ob Judæos mihi imminentes et adventantes, surgite ergo, et eamus in locum, vel in partem domus secretiorem et tutiorem, ubi securius et quietius me cetera prosequentem audiatis.

Mystice, Cyrill. l. 10. c. 12. S. Greg. Nazianz. orat. de amore pauperum, et S. Ambr. l. de Bono mortis c. 5. exponunt q. d. *Surgite*, id est, animum attollite à terra in cœlum, ut mente versemini in cœlestibus: sic enim omnem metum excludetis, nec mortem timebitis, sed ambietis, quasi per eam recta ituri in cœlum.

Quæres, an vere Christus surrexerit ex mensa, domoque exierit versus hortum Gethsemani, ac in via perrexerit loqui ea, quæ narrat Joannes tribus cap. seq. quibus finitis, transierit torrentem Cedron, et hortum ingressus sit, in quo orans à Juda osculo proditus, et à Judæis captus est, uti narrat Joannes c. 18. 1. et seq.? Affirmant Cyrill. August. Beda et Tolet. estque probabile. Probabilius tamen negant Jansen. Maldon. et alii, qui censent Christum hic domo aut loco non exiisse, tum quia Joannes id factum esse non narrat, tum quia in via eundo, Christus non potuisset commode dicere eaque sequuntur, usque ad c. 18. ita ut Apostoli omnes, cum magno agmine sequentes, omnia illa audirent et intelligerent: tum quia Christum finito omni sermone tandem egressum esse asserit Joan. c. 18. 1. Tum denique quia Matthæus cap. 26. 30. et Marcus cap. 14. 27. affirmant Christum domo egredientem non concionatum esse, sed hymnum cantasse. Dicit ergo: *Surgite*, quia vere è mensa Christus surrexit, et in pedes se erexit, jussitque Apostolis idem facere, ut secum abirent in Montem Oliveti, ubi sciebat se capiendum; sed ut solent valedicentes chari et amici, qui ægre suis, quos summe amant, extremum valedicunt, et ægre ab eis avelluntur sermonem abruptum resumere et prolongare; sic Christus stando novum et longiorem sermonem hic resumpsit, eumque protraxit à cap. 15. seq. usque ad c. 18. 1. ubi sermonem finiens, abiit trans torrentem Cedron. in Montem Oliveti. Hic enim est mos amantium, dum sibi mutuo valedicunt. Sic Ovidius à suis abiturus in exilium, ita de

se ægre valedicente canit. l. 1. Tristium elegia 3.

> Ter limen tetigi, ter sum revocatus, et ipse
> Indulgens animo, pes mihi tardus erat.
> Sæpe vale dicto, rursus sum multa locutus,
> Et quasi discedens oscula summa dedi.

Tropologice, cum imminet res ardua à Deo decreta, vel à Superiore mandata, v. g. iter periculosum, mors, martyrium, generose et alacres nos offeramus Deo in victimam charitatis et obedientiæ, et ob amorem Deo ultro periculo occurramus, dicentes cum Christo: *Surgite, eamus.* Qui enim primum impetum timoris audacter ei occurrendo infringit, hic dimidium difficultatis vicit, et reliquum facile pervincet, uti quotidie experimur, juxta illud:

> Dimidium facti, qui bene cœpit, habet.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus ait se esse vitem, nos palmites, ideoque nos in eo quasi palmites in vite manere debere, ut uvas et vinum spiritale proferamus. Secundo, v. 10. inculcat dilectionem Dei et proximi. Tertio, v. 20. prædicit mundi persecutiones, post mortem suam in Apostolos irruituras, eisque opponit v. 26. Paracletum a se mittendum.

1. EGO sum vitis vera: et Pater meus agricola est. 2. Omnem palmitem in
me non ferentem fructum, tollet eum: et omnem qui fert fructum,
purgabit eum, ut fructum plus afferat. 3. Jam vos mundi estis prop-
ter sermonem, quem locutus sum vobis. 4. Manete in me: et ego in
vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manse-
rit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis. 5. Ego sum vitis, vos
palmites: qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum:
quia sine me nihil potestis facere. 6. Si quis in me non manserit: mittetur foras sicut
palmes, et arescet; et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet. 7. Si manseritis in me,
et verba mea in vobis manserint: quodcumque volueritis petetis, et fiet vobis. 8. In hoc
clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, et efficiamini mei discipuli.
9. Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos. Manete in dilectione mea. 10. Si præcepta mea
servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut et ego Patris mei præcepta servavi, et
maneo in ejus dilectione. 11. Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, et
gaudium vestrum impleatur. 12. Hoc est præceptum meum; ut diligatis invicem, sicut
dilexi vos. 13. Majorem hæc dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro
amicis suis. 14. Vos amici mei estis? si feceritis, quæ ego præcipio vobis. 15. Jam non
dicam vos servos: quia servus nescit quid faciat dominus ejus. Vos autem dixi amicos:
quia omnia quæcumque audivi à Patre meo, nota feci vobis. 16. Non vos me elegistis: sed
ego elegi vos, et posui vos ut eatis et fructum afferatis; et fructus vester maneat: ut quod-
cumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis. 17. Hæc mando vobis, ut diligatis
invicem. 18. Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. 19. Si de
mundo fuissetis, mundus quod suum erat, diligeret: quia vero de mundo non estis, sed
ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. 20. Mementote sermonis mei, quem
ego dixi vobis: Non est servus major domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequen-
tur: si sermonem meum servaverunt, et vestrum servabunt. 21. Sed hæc omnia facient
vobis propter nomen meum: quia nesciunt eum, qui misit me. 22. Si non venissem, et
locutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de
peccato suo. 23. Qui me odit, et Patrem meum odit. 24. Si opera non fecissem in eis, quæ
nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem et viderunt, et oderunt et me, et
Patrem meum. 25. Sed ut adimpleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est: quia odio
habuerunt me gratis. 26. Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre,
spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me: 27. et vos
testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

1. Ego sum vitis vera.] Græce est geminus articulus, ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὸς, id est *illa vitis illa vera:* Syrus, *ego sum vitis illa veritatis.* Proponit hic Christus parabolam vitis et palmitum, hoc

scopo et fine, ut ex ea Apostolos doceat debere manere in sua fide et dilectione, nec ab ea discedere ob instantem passionem et mortem : sic enim fructum vitæ æternæ sibi et aliis allaturos. Hunc esse scopum et fructum parabolæ patet ex præced. et seq. præsertim ex illo v. 9, *Manete in dilectione mea.*

Christus se comparat viti, non qua Deus est, ut volebat Arrius, inde probans Filium esse Patre, utpote agricola, minorem, sed qua homo: sic enim homines ei inferuntur, quasi palmites : hi enim cum vite sunt ejusdem naturæ et homogenei. Unde S. Hilarius lib. 9. de Trinit. *Idcirco,* ait, *Christus carnem assumpsit, ut illi quasi viti nos homines carnei, quasi palmites inferi possemus,* Sed tamen caro Christi non haberet illam vim producendi palmites, id est, fideles et sanctos omnis generis, nisi ei conjuncta esset divinitas, ideoque Cyrill. l. 10. c. 13. ait Christum esse vitem ratione divinitatis. Et S. August. tract. 81. *Quamvis Christus*, ait, *vitis non esset, nisi homo esset; tamen istam gratiam palmitibus non præberet, nisi Deus esset.*

Quæres, cur Christus potius viti se comparet, quam pomo, piro, nuci, alterive arbori? Resp. S. Athanas. in Disput. contra Arrium, et ex eo Ribera, Toletus et alii, ob multas vitis dotes, quibus aliis arboribus, præcellit, quæ optime Christo conveniunt, nimirum Primo, propter fructuum copiam: est enim fœcundissima inter omnes plantas : quod et David Psal. 127. significavit, dicens ; *Uxor tua sicut vitis abundans.* Secundo, propter suavitatem fructus, est enim dulcissimus et suavissimus. Tertio, propter vinum, quod ex ejus fructu conficitur, quod lætificat cor, multosque parit effectus similes Christi adventus fructibus. Quarto etiam, qui inter omnes plantas maxime ramos diffundit et expandit; ut considerata trunci quantitate mirum in modum palmites extendat, in quo Ecclesiæ extensio significatur, ex qua Psal. 80. in figura illius populi dictum est, *Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumen propagines ejus.*

Quinto, vitis habet flores odoratos et folia latissima, quibus umbram facit; unde iis pira, poma, cerasa, pruna, aliosque fructus contegere, et mensæ inferre solemus. Folia Christi sunt gratiæ externæ loquendi, prædicandi, conversandi, etc.

Sexto, vitium principatus peculiaris est Italiæ, ut eo omnium gentium bona vicisse videatur, ait Plinius l. 14. in proœmio. Sic pariter vitis, id est Ecclesiæ, principatum et Pontificatum tenet Roma.

Septimo, tanto potentoria sentiuntur vina, quanto proprior fuerit uva terræ, ait Plinius l. 17. c. 22. sic Christi potentiam sensimus, dum ad terram descendit, et ex ea carnem assumpsit.

Octavo, vetustioribus vitibus vinum melius, novellis copiosius, ait Plinius l. 16. c. 27. Rursum, vina nonnulla durant ducentos annos; tumque melis asperi saporem habent, ait Plinius l. 14. c. 4. Herbipoli Reverendissimus D. Godefridus Episcopus gustandum mihi dedit vinum centum annorum. Hinc illud : *Vino vetere utere.* Sapientia enim est senum.

Nono, raphanus et laurus odore aut succi mixtura lædunt vitem, ait Plinius lib. 17. c. 24. Idem l. 20. c. 9. docet brassicam viti esse inimicam. Brassicam, ait, vitis fugit, aut si fugere non potest, moritur : ex adverso arbor viti gratissima est populus, cui se alligat, et quasi maritat.

Decimo, nec est ulli ligno æternior materia, quam viti, ait Plinius l. 14. c. 1.

Undecimo, vitis sola bis parturit, cum primum emittit uvam, iterum cum digerit, ait Plinius l. 16. c. 25. Rursum, vites nonnullæ sunt biferæ, aliæ triferæ.

Duodecimo, Cato de cultura vitium ita præcipit: *Quam altissimam vineam facito, alligatoque recte, dum me nimium constringas,* etc., quæ fuse recitat Plinius l. 17. c. 22.

Denique, vites multiplici, magna et assidua egent cultura : Oportet enim eas fodere, plantare, statuminare, alligare, pastinare, ablaqueare, stercorare, putare, defrondere, etc. Sic multa, magna, et continua cura eget Ecclesia et anima sancta, quæ Christo quasi viti inseritur. Plures vitis dotes et analogias recensui Ezech. c. 15. 2.

Porro, propriæ et potissimæ causæ sunt duæ, cur Christus hic comparaverit se viti, non piro, nuci, alterive arbori. Prior est, quod jam recenter Christus Eucharistiam instituerat, ac sub specie vini Apostolis sanguinem suum bibendum dederat, et fidelibus omnibus per omnia sæcula bibendum reliquerat, ut eo quasi musto in amore ejus exardescerent, et tentationes omnes superarent. Quocirca cum paulo ante monuisset Christus Apostolos, ut in dilectione ejus persisterent, etiamsi viderent eum prodi à Juda, capi, crucifigi et occidi ; hinc jam idem hic inculcat per parabolam vitis. q. d. Sicut palmes semper inhæret viti, nec ullo frigore, vento, fulmine, ab ea se divelli patitur, ut fructum ferat : sic et vos, ô Apostoli, in mea dilectione persistite, nec ob meam passionem et mortem à mea fide et amore desciscite : sic enim fructum insignem et copiosum proferetis.

Posterior causa est, quod Christus jam ibat ad passionem, crucem et mortem, quam optime repræsentat vitis per suas uvas : sicut enim è calcata uva exprimitur vinum præstans et sapidum : sic è calcato Christo in torculari crucis, expressus est sanguis, quo redemptus est mundus. Alludit ergo Christus ad illud Genes. 49. 11. à Jacobo de se prædictum : *Ligans ad vineam pullum suum, et ad vitem, ô fili mi, asinam suam. Lavabit in vino stolam suam et in sanguine uvæ pallium suum: pulchriores sunt oculi ejus vino.* Vide ibi dicta. Hinc S. Hilarius lib. 9. de Trinit. *Ad consummanda*, ait, *passionis sacramenta exurgens, corporeæ assumptionis mysterium pandit, per quam et tanquam viti palmites insumus.* Glossa quoque sic exponit, q. d. *Me præcedentem ad passionem debetis sequi, quia ego sum vitis, id est, caput vestrum, ejusdem naturæ vobiscum.*

Vide S. Bern. (si tamen ipse est auctor : nam stylus dissonat) tract. de Passione hoc titulo : *Ego sum vitis vera,* qui totus est de hac re, ubi inter alia cap. 1. ait : plantari solet vitis in terra, non seminavi, translata de sua vite : sic vitis primo nata de vite est Christus, quasi Deus genitus de Deo, Filius de Patre; sed ut majorem ferret fructum, plantatus est in terra, id est, in Virgine Maria conceptus. Deinde omnes conditiones vitis Christo adaptat. Unde c. 2. agens de præcisione vitis: *Quomodo,* ait, *amputa fuit in Christo gloria? cultro ignominiæ : potentia? cultro abjectionis : voluptas? cultro doloris : divitiæ? cultro paupertatis.* Cap. 3. agit de circum-

fossione vitis, docet que simili modo Judæos foveas insidiarum fodisse Christo, ut eum caperent in sermone, sed eo illæso, ipsosmet in fossas suas incidisse. Cap. 4. agit de vinculis vitis, eaque applicat funibus, quibus ligatus fuit Christus, dum caperetur, et dum alligaretur columnæ, et flagellaretur, item coronæ spineæ, qua caput ejus Judæi vinxerunt; item clavis ferreis, quibus alligatus fuit cruci. Cap. 5. agit de cultura vitis. Cap. 6. de foliis vitis, quæ sunt latissima, per eaque accipit verba Christi, præsertim septem ultima, quæ in cruce edidit: hæc enim quasi umbra nos in omni tentatione solantur, protegunt et tutantur.

Quæres Secundo, cur Christus dicatur *vitis vera?* Resp Primo, Ribera, quia ipse simillimus est viti, ipsique verissime competunt omnes proprietates vitis. Secundo, Euthym. *Vera,* ait, hoc est quæ veritatis fructum profert. Tertio, idem Euthym. *Vera,* inquit, spiritalis et incorruptibilis.

Verum dico Christum vocari *vitam veram*, quia vere habet naturam, indolem, proprietates et dotes vitis. Sicut enim vera vitis veros palmites et veras uvas producit, sic Christus veros fideles, verasque virtutes progignit per suam gratiam, quam eis velut succum viniferum instillat. Sic igitur ipse dicitur *vera vitis*, non corporalis, sed spiritualis. Vera ergo vitis opponitur viti falsæ et fallaci, quæ speciem habet vitis, sed non naturam, quæque non uvas, sed labruscas, nec vinum, sed omphacium profert: quales sunt vites Sodomæ, quæ exterius proferunt uvas in speciem pulchras, sed ubi eas attigeris, in favillam resolvuntur, et in fumum abeunt et evanescunt, teste Josepho l. 2. de Bello c. 5. Tales vites quoque fuere Judæi, à Deo ad idola et vitia desciscentes, de quibus Deut. 32. 31. dicitur: *De vinea Sodomorum vinea eorum, et de suburbanis Gomorrhæ: uva eorum, uva fellis et botri amarissimi, sed draconum vinum eorum, et venenum aspidum insanabile.*

Secundo, Christus est *vitis vera,* græce, ἡ ἀληθινή, id est, *illa vera*, id est, verissima, singularis, perfecta, eximia, cui ceteræ vitæ omnes comparatæ non sunt veræ vites, sed umbræ vitium. Sic dicitur Christus lux vera, vita vera, panis verus, quia lucet, vivificat, nutrit magis quam ulla corporea lux, vita et panis. Vide dicta c. 1. 9. Christus ergo est vitis electa, Hebr. *sorec*, id est, singularis et præstantissima, de qua Isaias c. 5. 2. quæ ramos suæ fidei et Ecclesiæ propagavit per totum orbem, ac ubique producit uvas, id est, agmina Martyrum, Virginum, Confessorum et Sanctorum omnium, juxta illud Zachar. 9. 17. *Quid enim bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines?*

Alludit Christus ad illud de se à Siracide 250. annis ante prædictum: *Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris: et flores mei fructus honoris et honestatis.* Eccli. 24. 23. vide ibi dicta. Et ad illud Davidis Psal. 79. 21. *Plantasti radices ejus, et implevit terram: operuit montes umbra ejus, et arbusta ejus cedros Dei: extendit palmites suos usque ad mare.*

Et pater meus agricola, id est, viticola, est,] qui scilicet me quasi vitem plantavit in terra, meosque palmites, id est, Apostolos ceterosque fideles excolit, inutiles resecando, utiles purgando, ut fructum majorem afferant, ut sequitur. Ager ergo hic non solum agrum seminis, sed et vineam, hortum, pratum, et quidquid camporum est complectitur. Audi S. August. de Verbis Domini secundum Joan. serm. 59. *Colimus Deum adorando, non arando; et colit nos Deus meliores reddendo: extirpat enim verbo suo mala semina de cordibus nostris; aperit cor nostrum tanquam aratro sermonis; plantat semina præceptorum, expectat fructum pietatis.*

Objiciebant Ariani: Vitis et Agricola sunt diversæ naturæ; ergo cum agricola sit Deus Pater, vitis sit Christus; nequit Christus esse Deus. Resp. Athanas. Basil. et Ambros. Christum esse vitem quoad humanam naturam à se assumptam, et sic diversæ esse naturæ ab agricola, id est, Deo Patre. Rursum, etsi demus Christum esse vitem, etiam qua Deus est, nil concludit argumentum. Nam in comparatione similium, non identitas vel similitudo naturæ, sed id in quo ponitur similitudo, spectandum est. Similia enim communiter sunt diversæ et dissimilis naturæ, sed comparantur in dote aliqua, in qua conveniunt et assimilantur viti et agricolæ, non in identitate naturæ, sed in similitudine palmitum et fructuum, scilicet uvarum, quas proferunt. Porro Filius quoque et Spiritus sanctus est agricola hujus vitis, sed Christus de more soli Patri id attribuit, quia Pater est origo Filii et Spiritus sancti, ac principium divinitatis, ut ait Dionysius de Divin. nominib. Ita S. Augustinus.

2. Omnem palmitem.] Christus de vite nil dicit, sed de palmitibus, quia Christus qui est vitis, sibi sufficit, discipuli autem multo egent auxilio et cultura Dei, ait Chrysost. Sed et Christi mentem Deus assiduis illustrationibus et impulsibus excolebat et incitabat ad opera heroica.

Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum: et omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat.] q. d. Omnem fidelem, sive Christianum, qui per fidem et baptismum mihi quasi palmes viti insertus est, si non ferat fructum bonorum operum, Deus Pater tollet eum, id est, velut infrugiferum et inutilem palmitem abscindet à vite, tum separando eum occulte à communione spiritus et gratiæ Christi, publice etiam separando eum à Christo per excommunicationem aut permissionem lapsus in hæresim: tum in morte separando eum à Christi Sanctorumque consortio: eum vero qui fert fructum, purgabit à luxurie frondium, à vermibus, omnique noxa, id est, ab amore vanitatum et sordium hujus mundi, ut fructum plus afferat. Loquitur Christus primo et proxime Apostolis, deinde ceteris fidelibus. Sic enim Deus Pater paulo ante separavit Judam proditorem à Christo et Apostolis, cogens eum egredi ex eorum domo et familia: Petrum vero aliosque Apostolos purgavit à nimio amore hujus vitæ ac timore Judæorum, quo perciti Christum dum comprehenderetur, vel negarunt, vel fugerunt, quando in Pentecoste misit in eos Spiritum sanctum, qui omnem hunc amorem et timorem resecuit, ut Dei amore pleni Judæorum manus et minas non timerent. Ita S. August. Chrysost. Cyrill. Addit Cyrillus aliam expositionem, ut palmes infructuosus sit populus Judæorum, qui propter infidelitatem suam excisus est, palmes autem fructuosus sint fideles, tam ex Judæis quam ex Gentibus, quos purgat Pater, sed diversimode: nam Judæis Mosaicæ legis ruditas tollitur, Gentibus impuritas morum, et idololatriæ voluntas.

Sed hic sensus scopo Christi non congruit. Loquitur enim de fidelibus duntaxat: quare Judæi non possunt dici palmites in Christo manentes. Porro falx vel culter, quo Deus palmites, id est fideles purgat, Primo, est sermo Dei. Unde de eo subdit v. 3. *Jam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.* Sermo enim Dei docet, incitatque ut mentem à sordibus expurgemus. Secundo, sunt tribulationes, afflictiones, persecutiones, paupertas, fames, etc., hæ enim nos ab amore mundi avocant, et ad Deum confugere compellunt. Ita Cyrillus. Audi S. Gregorium libro 7. epist. 32. *Palmes fructuosus purgari dicitur: quia per disciplinam reciditur, ut ad uberiorem gratiam perducatur. Sic enim spicarum grana tribulis attrita aristis et paleis nudantur. Sic olivæ prælo pressæ in olei pinguedinem defluunt. Sic botri vinearum tunsi calcibus, in vinum liquescunt.*

Tertio, sunt illustrationes, terrores, increpationes, quas Deus mentibus fidelium immittit, ut eis sarmenta vitiorum expurget et resecet. Sic à Deo increpitus fuit S. Hieron. imo vapulavit, quod studiosius Ciceronem, quam S. Scripturam lectitaret. Audi eum epist. 22. ad Eustochium: *Raptus in spiritu ad tribunal judicis pertrahor: ubi tantum luminis, et tantum erat ex circumstantium claritate fulgoris, ut projectus in terram sursum aspicere non auderem. Interrogatus de conditione, Christianum me esse respondi. Et ille qui præsidebat, Mentiris, ait, Ciceronianus es, non Christianus. Ubi enim thesaurus tuus, ibi et cor tuum. Illico obtumui, et inter verbera (nam cædi me jusserat) conscientiæ magis igne torquebar, illum mecum versiculum reputans: In inferno autem quis confitebitur tibi? Clamare autem cœpi, et ejulans dicere: Miserere mei, Domine, miserere mei. Hæc vox inter flagella resonabat*, etc. Et mox: *Liventes fateor me habuisse scapulas, plagas sensisse post somnum, et tanto dehinc studio divina legisse, quanto non ante mortalia legeram.* Sic S. Catharina Senensis ob levem in oratione distractionem, acriter à Christo reprehensa, adeo erubuit, ut diceret malle se coram toto mundo confundi, quam similem castigationem et confusionem iterum subire. Simile de se refert S. Brigida in suis Revelat. Hinc patet necessitas æque ac vis et integritas bonorum operum, nec sufficere solam fidem ad salutem, uti volunt hæretici. Hunc enim fructum requirit hic Christus, quem nisi inveniat, minatur cuilibet palmiti, id est, cuilibet fideli, præcisionem à vite, id est, damnationem æternam. Quare errabant Begardi et Beguinæ, dicentes viros perfectos non obligari ad bona opera, quos proinde damnat Clemens V. in Concilio Viennensi, ut patet in Clement. *Ad nostrum*, de hæret. Ac contra eos Christus urget τὸ *in me.* q. d. Indignum est, ut aliquis fidelis manens in me, nullum charitatis et virtutum fructum ferat, sed sit iners et otiosus; cum ego qui sum Sanctus Sanctorum, Deique Filius, tot assidue proferam, adeoque tota vita mea non sit aliud quam labor in evangelizando, ac crux et martyrium in patiendo.

Patet Secundo, errare Lutherum, dum ait omnia fidelium opera esse peccata, eo quod ex innata concupiscentia emanent, nec fiant in charitate perfecta: si enim hoc verum esset, Christus ea non requireret, nec ea vocaret fructum, sed potius damnaret ut venenum. Vide Conc. Trident. sess. 6. can. 25.

Patet Tertio, errare pariter Lutherum, dum ait per quodlibet peccatum mortale fidem amitti: quod damnat Tridentinum ibid. can. 28. Nam Christus loquitur hic de fideli, qui in se manet per fidem, nec habet fructum charitatis. Habet ergo talis fidem, sed non charitatem.

3. Jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis.] Ecce hæc est falx, qua Deus Pater suos Apostolos καθαίρει, id est, purgat et mundat, ut sint καθαροὶ, id est, puri et mundi, scilicet sermo Christi. Nam, ut ait Paulus Hebr. 4. *Vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque ac medullarum.* Sensus ergo est, q. d. Sermo meus, id est doctrina mea, quam vos docui, vobisque persuasi, ut illi credatis et obediatis, hæc est falx, quæ vos purgavit ab errore et vitiis, vosque mundos, sanctos, Deoque gratos effecit.

Loquitur Christus proprie de sermone post ultimam cœnam, qui proxime præcessit c. 13. et 14. nam, ut recte advertit Tolet., hic sermo igniit corda discipulorum jam in Christo fructum ferentia, et per gratiam et dilectionem ac fidem unita purgavit, ut plus afferrent fructus; purgavit autem à multis imperfectionibus, tum illustrando et docendo, tum increpando et admonendo, tum instruendo, tum demum affligendo: nam dolore et timore eos affecit, quibus eorum fides aucta est, et dilectio ferventior, et spes robustior est effecta.

Hoc enim Christi sermone Apostoli purgati sunt ab ignorantia quadam: nam Petrus nesciebat, quo Jesus vaderet; Thomas ignorabat viam, Judas alter Patrem videre quærebat: has ignorantias resecuit Dominus. Purgati sunt etiam à vana quadam confidentia: nam Petro eorum primo dictum est: *Ter me negabis.* Purgati sunt à carnali quodam affectu; quia nimirum intenti et addicti erant præsentiæ sensibili Christi, semper ea frui cupientes: jam autem audiunt Dominum abire ad Patrem, eosque remansuros. Purgantur à pusillanimitate, qua recedente Christo jam fere de sua salute desperabant. Multæ aliæ erant imperfectiones, quas Dominus à suis discipulis resecuit hac nocte cœnæ.

Porro quærit S. August. tract. 80. *Quare non dicit: Jam vos mundi estis propter baptismum, quo loti estis, sed, Propter verbum?* et respondet; *Quia etiam in aqua baptismi verbum Dei est, quod mundat: detrahe verbum, et quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, et fit Sacramentum.*

Sed hac responsione, juxta ea quæ dixi, non est opus. Nam non loquitur Christus de munditie per baptismum vel Eucharistiam accepta, sed de ea, quam Apostolis sermo Christi jam dictus contulit: ille enim leves imperfectiones post Baptismum et Eucharistiam in Apostolis remanentes purgavit et sustulit. Unde notat S. August. aitque: *Jam vos mundi estis, mundi scilicet atque mundandi: neque enim nisi mundi essent, fructum ferre potuissent, et tamen omnem qui fert fructum purgat agricola, ut fructum plus afferat.*

4. Manete in me, ut in vite palmites, non aridi et infrugiferi per solam fidem, sed ut frugiferi et vivi per charitatem et studium bonorum ope-

rum; ET EGO IN VOBIS.] Hæc particula partim est promissio Christi. q. d. Si maneatis in me per fidem charitate formatam, vobis promitto, quod ego vicissim manebo in vobis, sicut vitis manet in palmitibus per continuum influxum, ut eis vitale alimentum succumque ad uvas gignendum subministret. Simili enim modo ego vobis Spiritum gratiæ subministrabo, ad producenda bona charitatis et virtutum opera. Ita S. August. Beda et Euthym. Partim est præceptum, q. d. Curate ut vos in me maneatis, et ego vicissim maneam in vobis, quia sine me nihil potestis facere. Hoc autem curabitis, si maneatis in mea dilectione: sic enim efficietis ut ego vicissim in vobis maneam per meam gratiam, ac continuo spiritum meum in vos immittam et influam, quo in vita spiritali vegetemini et crescatis, ac spiritalia opera edere pergatis. Ita Tolet. Ribera et alii. Audi S. Greg. in Opusc. in exposit. 6. Psal. pœnitentialis, in illis verbis: *Sustinuit anima mea in verbo ejus*, ita ait: *Ubi manendum est, nisi in Christo? deficient domus, palatia corruent, destruentur civitates ab imis sedibus, turres evellentur, cœlum et terra transibunt, verbum autem Domini manet in æternum: maneamus ergo in eo, qui manet in æternum.*

Hæc est conclusio Christi, qua discipulos hortatur, ut in ipso, ipsiusque doctrina et dilectione perseverent, quam deinceps probat septem rationibus. Prima ratio est, quod sine ipso nil boni et salutiferi possint facere. Secunda, v. 5. quod si in ipso maneant, multum fructum proferent. Tertia, v. 6. ex pœna, quia si in ipso non maneant, arescent, et in ignem gehennæ mittentur. Quarta, v. 7. quia si ipso maneant, impetrabunt à Deo quidquid postulabunt. Quinta, v. 8. quod hoc modo valde glorificabunt Deum, ejusque gloriam per totum orbem promovebunt. Sexta, v. 9. quia ipse continue et mirifice dilexit eos: par ergo est ut ipsi vicissim eum diligant, et in ejus dilectione persistant. Septima, v. 11, quod per hoc sint futuri in perenni gaudio. Audi primam:

SICUT PALMES NON POTEST FERRE FRUCTUM A SEMETIPSO, NISI MANSERIT IN VITE: SIC ET VOS, NISI IN ME MANSERITIS.] q. d. Sicut palmes à vite haurit vitam et succum ad producendum uvas, sic et vos à me hauritis vitam gratiæ et spiritum ad producendum bona opera, quæ mereantur vitam æternam. Ex hoc loco ergo patet hominem non à se suisque naturæ viribus, non etiam exterius ab homine docente vel suadente, sed ab interna Christi gratia, partim actu præveniente, partim habituali, haurire vim producendi bona opera, præsertim supernaturalia, ac vim per illa merendi augmentum gratiæ et gloriæ: quia palmes nil habet à se, sed omnem succum, efficientiam et vim producendi uvas haurit à vite. Ita definit, et sic hunc locum explicat Concil. Trident. sess. 6. c. 16. causamque subdit: *Cum enim ille ipse Christus Jesus tanquam caput in membra, et tanquam vitis in palmites, in ipsos justificatos jugiter virtutem influat; quæ virtus bona eorum opera semper antecedit, comitatur et subsequitur, et sine qua nullo pacto Deo grata et meritoria esse possent; nihil ipsis justificatis amplius deesse credendum est, quo minus plene illis quidem operibus, quæ in Deo sunt facta, divinæ legi pro hujus vitæ statu satisfecisse, et vitam æternam suo etiam tempore, si tamen in gratia decesserint, consequendam vere promeruisse censeantur.*

Objicit Calvinus: Ergo homo non habet liberum arbitrium, nec per illud cooperatur gratiæ, sed gratia sola totum opus facit: sicut enim palmes omnem succum uvarum haurit à vite, et nil succi habet ex se, sic homo omnem vim bene operandi haurit à gratia, et per consequens nihil habet ex se, quo gratiæ cooperetur, et quod operi ex gratia facto communicet. Resp. primo, negando consequentiam: nec enim in simili omnia sunt similia, ut debeant aut possint rei assimilatæ applicari, sed in eo tantum, in quo collocatur ipsa similitudo. Christus ergo hic in eo tantum suam collocat similitudinem, quod, sicut palmes omnem suum vigorem et succum ad producendas uvas trahit, sugitque à vite, sic et fidelis à gratia Christi haurit omnem succum, vim et vigorem ad producendum opera supernaturalia; sed dissimilitudo est in eo, quod homo, cum sit rationalis, gratiæ cooperetur, idque libere: quod non facit palmes in vite, cum sit stipes irrationalis: nam à libera hominis cooperatione habet opus bonum quod sit liberum et humanum, sicut ab influxu gratiæ habet quod sit opus supernaturale, Deo dignum et gratum.

Secundo, nego antecedens: nam palmitem, præter vigorem et succum, quem à vite accepit, etiam natura sua aliquid ad uvas producendas cooperari, patet ex eo, quod, si alius palmes non frugifer, aut alterius fructus frugiferi, v. g. palmes, pomi, piri, cerasi, insereretur viti, nihil produceret, vel certe produceret poma, pira, cerasa, non uvas; quod ergo producat uvas, habet ab hoc palmite vitifero.

Fateor tamen ipsam cooperationem liberi arbitrii esse etiam à gratia, hoc sensu, quod nisi liberum arbitrium à gratia præventum esset, elevatum, roboratum et incitatum ad cooperationem, et nisi gratiam adjutricem et cooperantem haberet, non posset ei cooperari, aut quidquam facere: de quo mox plura. Et hæc est secunda ratio, qua Christus stimulat Apostolos, ut in se maneant.

5. EGO SUM VITIS, VOS PALMITES; QUI MANET IN ME, ET EGO IN EO, id est, qui ita manet in me, ut ego etiam maneam in eo, hoc est, qui manet in me, non per solam fidem, sed per fidem charitate formatam, ita ut ego vicissim eum redamem, meoque spiritu imbuam, HIC FERT FRUCTUM MULTUM,] bonorum operum et meritorum, quibus augmentum gratiæ et gloriæ continue promeretur. Hinc Conc. Milevitanum et Arausican. damnat Pelagianos dicentes: A Deo habemus quod homines simus, sed à nobis quod justi simus: quos August. tract. 21. vocat non assertores, sed præcipitatores liberi arbitrii, et adversus eos ita concludit: *Qui à semetipso se ferre fructum existimat, in vite non est; qui in vite non est, in Christo non est; qui in Christo non est, Christianus non est.*

QUIA SINE ME (non tantum generali et naturali, sed et speciali ac supernaturali gratiæ auxilio præveniente et concurrente) NIHIL POTESTIS FACERE,] nihil scilicet fructus, qui sit fructus vitis, id est Christi, vel gratiæ, uti præcessit, hoc est, nihil vita æterna aut gratia dignum et meritorium (quod uvæ et vinum, qui est liquor præstans, repræsentant) uti volebant Pelagiani, qui censebant opera bona et meritoria posse abso-

lute fieri per liberum arbitrium, facilius tamen per gratiam. Verum Christus non ait: *Difficilius*, sed, *nihil* potestis sine me facere. Audi Conc. Arausican. cap. 7. *Qui dixerit nos posse bonum aliquod, quod ad salutem pertineat vitæ æternæ, per naturæ vigorem cogitare aut eligere, aut Evangelii prædicationi credere absque illuminatione et inspiratione Spiritus Sancti qui dat omnibus suavitatem in consentiendo et credendo veritati, hæretico fallitur spiritu, non intelligens vocem Dei in Evangelio dicentis : Sine me nihil potestis.* Et quomodo hoc intelligat, videtur exponere c. 9. dicens : *Divini est muneris, cum et recte cogitamus, et pedes nostros à falsitate et injustitia tenemus : quoties enim bona agimus, Deus in nobis, atque nobiscum ut operemur operatur.* Non enim ait Christus : Sine me nihil facile, aut nihil magnum potestis facere; sed simpliciter *nihil*, nec magnum, nec parvum, nec facile, nec difficile potestis facere, uti recte advertit S. August. hic tract. 81. et l. 1. de Gratia Christi, c. 29.

Porro inepte Calvinus per τὸ *nihil* putat tolli cooperationem liberi arbitrii, cum τὸ *nihil* potius eamdem statuat. Nam si nihil boni supernaturalis operari possumus sine Christo, ejusque gratia; ergo cum illa aliquid operari possumus. Unde Apostolus : *Abundantius omnibus illis laboravi*, inquit, *non ego* (solus meis viribus) *sed gratia Dei mecum*, 1. Cor. 15. 10. Sic sine concursu Dei generali et naturali nil possumus facere, cum eo tamen possumus multa, ut ambulare, loqui, fabricare, etc.

Perperam denique ex hac Christi gnome : *Sine me nihil potestis facere*, inferunt Catholici nonnulli : Ergo omnia infidelium (qui carent fide et gratia Christi) opera sunt peccata ; nam τὸ *nihil* refertur ad opera gratiæ Christi, non naturæ : hæc ergo naturalia possunt facere infideles, ut honorare parentes, pascere esurientes, benefacere proximis ; non autem illa quæ sunt gratiæ Christi, sive quæ sunt frugifera ad promerendam vitam æternam. Inter gratiam enim et peccatum medium est natura, sive opus naturaliter honestum, quod nec peccatum est, nec gratiæ opus.

Vos palmites.] Notat Cyrillus nos Christo quasi palmites viti jungi et inhærere, tum spiritaliter per fidem, spem et charitatem ; tum corporaliter, ut vitis sit Christi humanitas, cujus nos sumus palmites propter identitatem naturæ humanæ, præsertim in Eucharistia, in qua Christo non tantum ut palmites vitis, sed etiam ut cera liquefacta, alteri ceræ liquatæ jungimur et permiscemur. Unde sicut de Eucharistia dixit Christus c. 6. *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, non habebitis vitam in vobis :* sic hic de vite et palmite ait v. 6. *Si quis in me non manserit, mittetur foras, sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet.* Et Jerem. c. 2. *Ego te plantavi vineam electam, omne semen verum ; quomodo ergo mihi conversa es in pravum vinea aliena?* Christus ergo dicitur *vitis vera*, Hebr. נאמן *neeman*, id est fidelis, vera, sincera, quia suos palmites nunquam deserit, nec influxu suo destituit, sed eis jugiter succum vinosum instillat, ut veras uvas, vinumque charitatis, gratiæ et gloriæ producant. Dicit enim hoc Christus Apostolis, ob instantem sibi mortem timidis et diffidentibus. q. d. Esto jam patiar et moriar; tamen mox resurgam, nec vos, ô Apostoli, deseram, sed quasi vitis vos ut palmites meos servabo, fovebo, vivificabo, ut uvas virtutum producatis. Nolite ergo timere, nec fugere, et à me desciscere, quia sic vobis ipsis meam gratiam et vitam spiritalem adimetis, quam conservabitis et augebitis, si in mea fide et dilectione constantes perstiteritis. Sicut enim palmes non potest vivere nec crescere, sine influxu vitis, quæ omnem succum vitalem ei subministrat ; sic nec justus potest in gratia vivere et crescere, sine influxu meritorum Christi.

6. Si quis in me non manserit (per fidem charitate formatam) mittetur foras sicut palmes (inutilis et infrugifer) et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet,] id est *ardebit*, ut vertit Arabicus. q. d. Sicut palmes inutilis à vite resecatur, et foras extra vineam projicitur, ubi omnino arescit et in fasciculos colligitur, ac in ignem mittitur, illicoque ardet : sic pariter fidelis, qui in me per fidem et charitatem non manet, post mortem mittetur foras, id est, separabitur ab Ecclesia et populo fideli, qui sunt membra Christi, ubi prorsus arescet, id est, omni bono gratiæ succo privabitur, ac à dæmonibus cum aliis reprobis colligetur, et quasi in fasciculos colligabitur, ut in ignem gehennæ mittatur, ibique illico ardeat in perpetuum. Jam singula verba singulas continent pœnas, ideoque seorsim expendenda sunt.

Prima ergo pœna est, quod *mittetur foras*, id est à Christo, à Deo, à cœlo, à consortio angelorum et Sanctorum separabitur.

Secunda, quod *arescet :* peccatores enim in hac vita sæpe retinent fidem et spem, sæpe gratiæ illuminationes et impulsus divinos ad pœnitendum sentiunt, crebro à concionatoribus, magistris, sociis, etc., monentur ut vitam emendent, sæpe opera moraliter bona faciunt. Manent enim in Christo quasi in vite, à quo humorem aliquem bonitatis sugunt. Ac post hanc vitam à Christo separati, nil humoris, nil gratiæ à Christo sugere queunt, sed omnia Dei dona eis auferentur, Lucæ 19. 26. ut ad nihil sint apti, nisi ut fiant folles et fomenta gehennæ.

Tertia, *colligent eum*, quo significatur reprobos in fasces colligandos, ut in ignem præcipitentur, à quo nunquam se liberare poterunt, juxta parabolam Matth. 13. 41. Simul significatur ligandam in eis fore voluntatem, rationem et libertatem arbitrii, ut deinceps nil boni velle aut facere possint.

Quarta, *in ignem mittent*, scilicet in gehennam ardentem igne et sulphure, ubi fumus tormentorum ascendit in sæcula sæculorum, uti ex Isaia ait Joan. Apoc. 14. 11.

Quinta, *ardet*, id est, illico et jugiter ardebit in perpetuum. Unde S. August. tract. 81. *Ligna vitis præcisa*, ait, *nullis agricolarum usibus prosunt, nullis fabrilibus operibus deputantur. Unum de duobus palmiti congruit, aut vitis aut ignis : si in vite non est, in igne erit.* Est hoc tertium Christi argumentum, quo discipulos hortatur, ut in ipso maneant. Sequitur quartum petitum à præmio.

7. Si manseritis in me (id est, si perseveraveritis in mea dilectione et gratia) et verba mea in vobis (in vestra memoria, ut assidue eorum recordemini ; et voluntate, ut ea diligatis ; et operatione, ut jussa mea perpetim exequamini) manserint : quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis], quia nihil petetis, nisi juxta voluntatem meam, et juxta formulam petendi à me

præscriptam, Matth. 6. v. 9. nimirum nihil petetis, nisi quod scietis Deo gratum fore, ac ad Dei gloriam vestramque et proximorum salutem pertinere, quia manentes in Jesu (id est, Salvatore) non possunt velle, nisi quod est salutis, ait S. Augustinus. Palmes enim in vite existens, si quid petere posset, nil aliud peteret, nisi conservari in vite, et ejus influxu uvas producere: sic justi petunt in Christi gratia conservari, et bona opera efficere, illudque impetrant. Si enim quid carnale, vitiosum, inhonestum, noxium aut inutile et supervacaneum peterent, peterent id quod Christo ingratum, ab eoque vetitum est, ideoque illum offenderent, quare nec in eo manerent, nec impetrarent quæ petunt. Unde S. Augustinus ad verba ejus, inquit, pertinet oratio, quam nos docuit (Matth. 6. 9.) ab hujus verbis et sensibus non recedamus petitionibus nostris, et quidquid petimus fiet nobis.

8. In hoc clarificatus est (hoc est, mox post mortem meam et adventum Spiritus Sancti clarificabitur, id est glorificabitur) Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, et efficiamini mei discipuli.] Est hoc quintum Christi argumentum, quo impellit discipulos, ut in ipso, ejusque dilectione maneant, quod scilicet hoc cessurum sit ad magnam Dei gloriam. q. d. Manete in me, meaque dilectione, quia per hoc clarificabitur, id est, glorificabitur Deus Pater, nimirum *ut*, id est *si* (sic cap. 17. 3. ait: *Hæc est vita æterna, ut*, id est, si, *cognoscant te solum Deum verum*) in me manendo *plurimum fructum afferatis,* nimirum ingentem animarum messem, et totius mundi conversionem, itaque *efficiamini mei discipuli,* scilicet perfecti et eximii: jam enim erant Christi discipuli, sed novitii et imperfecti. q. d. Glorificabitis Deum Patrem, si in me manentes meam fidem toto orbe prædicetis: quod facietis, si in mea doctrina et disciplina persistatis, crescatis et perficiamini: sic enim tolletis idololatriam omnium gentium, et unius Dei cultum per veram sanctitatem ubique inducetis, quæ ingens erit diaboli ignominia et Dei gloria; tum quia Deus adorabitur, non diabolus; tum quia conversio Gentium erit opus non vestrum, sed Dei, qui sua gratia id efficiet. A quo enim faciemus fructum, nisi ab illo, cujus misericordia prævenit nos? ait S. August.

Rursum, *et efficiamini mei discipuli,* hoc est, mei imitatores, in zelo et prædicatione Evangelii, ac animarum per totum mundum conversione. Est catachresis: discipulus enim ponitur pro imitatore, quia discipuli est imitari magistrum: ita perfecte Christum prædicantem usque ad mortem imitati sunt Apostoli, dum pro Evangelio vitam impenderunt usque ad mortem et martyrium.

9. Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos. Manete in dilectione mea.] Est sexta ratio, qua Christus incitat discipulos, ut in ipso ejusque fide et charitate persistant. Τὸ *sicut* non æqualitatem dilectionis, sed similitudinem significat. Longe magis enim Pater diligit *Christum, quam Christus diligat nos.* Sensus ergo est, q. d. Sicut Deus Pater me hominem sine ullis meis meritis, gratis præ aliis omnibus dilexit, et evexit ad hypostasim Verbi, ut fierem Dei Filius, mundi salvator et redemptor, ideoque vitis non vinifera sed salutifera: sic simili modo ego vos præ aliis hominibus gratis, sine vestris meritis dilexi, et evexi ad apostolatum, ut mihi proxime inseramini quasi palmites viti, ac ego per vos non tantum vestram, sed et multorum, imo omnium gentium salutem operer. Curate ergo ut in hac mea dilectione maneatis, hoc autem curabitis me diligentes, mea mandata servantes: sic enim mirebimini vicissim à me solito more diligi et beneficiis jam dictis assidue à me augeri. Ita S. Aug. Chrys. et Cyrillus.

Alium quoque sensum affert Cyrillus. q. d. Sicut dilexit me Pater, dans potestatem ejiciendi dæmones, et patrandi miracula: sic et ego dilexi vos communicando vobis eamdem potestatem. Hoc verum est, sed partiale, non totale, nec Dei Christique dilexioni adæquatum. Et Euthymius, q. d. Sicut Pater dilexit me facientem voluntatem suam, sic et ego dilexi vos facientes voluntatem meam.

Nota hic Christi prædestinationem, electionem, dilectionem et gratiam esse medium, finem et exemplar nostræ prædestinatonis, dilectionis, electionis et gratiæ. Unde S. August. de Prædestinatione Sanctorum c. 15. *Ea gratia*, ait, *sit ab initio fidei suæ homo quicumque Christianus, qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus: de ipso spiritu et hic renatus, de quo est ille natus: eodem spiritu fit in nobis remissio peccatorum, quo spiritu factum est ut nullum haberet ille peccatum.* Vide dicta Rom. 1. 4.

Manete in dilectione mea.] *Mea*, activa, qua scilicet ego vos diligo. q. d. Curate ut ego semper vos diligam. Magna enim res est diligi à Christo; et magnarum gratiarum origo et causa. Rupertus tamen dilectionem Christi hic accipit passivam, q. d. Manete in dilectione mea, pergite me diligere. Hoc quoque appositum est, non proprie et directe, sed consequenter. q. d. Curate ut vos diligam: hoc autem curabitis, si me diligere pergatis, ego enim diligentes me diligo, quare sicut Pater assidue me diligit, ideoque per me tot miracula et salutem mundi operatur, facitque me coli et adorari quasi Deum: sic et ego vos assidue diligo, ideoque tot beneficiis, donis, et gratiis apostolicis orno et cumulare pergo; curate ergo ut in hac mea dilectione et gratia conservemini: sic enim donorum dictorum augmentum in dies à me percipietis. Modicam ergo vestram dilectionem mihi exhibete, sic majorem longe meam erga vos dilectionem experiemini. Vide hic, quam præstans, eximia et divina virtus sit amor et dilectio: *Fidem*, ait Climacus gradu 30., *ut solis radium, spem ut lumen, charitatem ut plenum orbem seu circulum contemplor.* Et inferius: *Charitas*, ait, *ex natura suæ qualitatis est similitudo Dei, quantum mortales assequi possunt: secundum efficaciam autem, est quædam ebrietas animæ: secundum proprietatem denique, est fons fidei, æqui ac patientis animi profundum, pelagus humilitatis.*

10. Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea.] q. d. Si me amare, et mea jussa servare pergatis, manebitis in mea gratia, favore et dilectione, ut ego vicissim vos amare, et gratiis meis cumulare pergam.

11. Sicut et ego Patris mei præcepta servavi, et maneo in ejus dilectione.] q. d. Sicut ego Patris jussis obedire pergo, ideoque ejus gratiam et dilectionem erga me conservo. Audi S. Augustinum: *Præcedit dilectio observationem præceptorum: unde enim præcepta servet, non habet*

qui non diligit; quod ergo hic ait, ostendit non unde dilectio generetur, sed unde monstretur, ut nemo se fallat dicendo, quod eum diligat, si ejus præcepta non servet : quemquam hoc ad dilectionem, qua nos diligit, referendum est, ut sensus sit : Ex hoc scietis, quod in dilectione, qua vos diligo, manetis, si mea præcepta servatis; non enim ut nos diligat, prius præcepta servamus, sed nisi nos diligat, servare non possumus : hæc est gratia quæ humilibus patet, superbos latet.

Prior ergo est dilectio Dei, quæ causat in nobis dilectionem et observationem mandatorum, quæ vicissim efficit ut dilectio Dei erga nos conservetur et perseveret, sicut ignis ligna ascendit et ignit, et ab eorum ignitione conservatur et durat.

12. HÆC LOCUTUS SUM VOBIS, UT GAUDIUM MEUM IN VOBIS SIT, ET GAUDIUM VESTRUM IMPLEATUR.] Est hæc septima et ultima Christi ratio, qua suadet ut maneant in sua fide et charitate : si enim id fecerint, maximo gaudio afficient tum Christum, tum seipsos.

Quæres, quodnam sit hoc gaudium? Primo, Jansen. c. 131. Concordiæ sic exponit. q. d. Hæc vobis dixi, ut in vobis semper sit gaudium simile gaudio quod est in me, qui gaudeo quod à Patre diligor, ita vos mandata mea observate, ut semper à Patre meo diligamini et gaudeatis, et hoc vestrum gaudium impleatur per meam resurrectionem ac missionem spiritus sancti, ac deinceps cum majora Dei erga vos amoris indicia videritis, quod plane implebitur in æterna felicitate. Simili enim modo ait Christus c. 17. *Hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.*

Secundo, S. Cyrillus. lib. 10. c. 21. et ex eo Ribera sic exponit, q. d. Hæc locutus sum vobis, ut gaudeatis in rebus, quibus ego gaudeo, scilicet laboribus et periculis pro hominum salute susceptis.

Tertio, Chrysost. hom. 76. *Hæc,* ait, *locutus sum, ne à me discedatis, et à gaudio quod habuistis, ex eo quod mei discipuli eratis, decidatis, ne à cursu desistatis, sed in finem usque hæc lætitia perduret :* q. d. Etsi incidat tristitia, hanc auferam, ut ad finem veniat gaudium.

Quarto, S. Aug. tract. 83. exponit de gaudio, quod Deus habuit ab æterno de nostra gratia et salute. q. d. *Hæc locutus sum vobis, ut id in quo ab æterno ego gavisus sum, sit in vobis, nempe gratia et salus : gaudium vestrum autem, quod habetis de meo consortio, impleatur, paulatim proficiendo usque ad æternam beatitudinem.* Audi S. Aug. *quod est gaudium nostrum quod dicit implendum, nisi ejus habere consortium? gaudium quidem ipse perfectum de nobis habebat, quando nos præsciendo et prædestinando gaudebat, sed illud gaudium in nobis non erat, quia nec nos eramus; cœpit autem esse, quando vocavit nos : inchoatur in fide renascentium, implebitur in fide resurgentium.*

Quinto, alii censent idem esse gaudium *meum* et *vestrum.* Gaudium enim discipulorum subjective, quia iis quasi subjectis inerat. q. d. Hæc locutus sum vobis, ut afferam et efficiam in vobis gaudium spiritale et cœleste, quod est meum, meique amore et sequela. idem quoque est vestrum, quia vos gaudebitis, illudque implebitur sensim in hac vita, et plene in futura.

Sexto et planissime gaudium duplex hic pro præmio discipulis affert Christus; primum, est suum; secundum, est discipulorum. q. d. Hæc locutus sum vobis, ut vos ea facientes gaudio me afficiatis : gaudent enim parentes et magistri, cum vident filios et discipulos dictis suis obedientes probe se gerere, et hoc significat τὸ *ut gaudium meum in vobis sit,* id est de vobis sit, ut scilicet propter vos mihi morigeros ego gaudeam. Unde S. August. *Quid est,* inquit, *gaudium Christi in nobis, nisi quo dignatur gaudere de nobis?* Secundum gaudium est discipulorum, de quo ait : *Et gaudium vestrum impleatur :* gaudium hoc erat, quo discipuli gaudebant de Christo, quod ejus essent discipuli et sequaces. Sicut enim Christus gaudebat de iis quasi bonis discipulis, sic vicissim ipsi gaudebant de Christo, quasi cœlesti et optimo parente ac magistro. Respicit enim Christus ad parabolam vitis et palmitum, cui explicationem, quasi post parabolam subjunxit, dicens v. 4. *Manete in me, et ego in vobis.* q. d. Sicut vitis, si gaudere posset, gauderet de palmitibus sibi inhærentibus et uvas producentibus, ac vicissim palmites gauderent, quod viti inhærentes ex ea sugerent succum ad producendum uvas : sic pariter si vos, ô discipuli, in me, quasi in vite per amorem manseritis, et ego vicissim mansero in vobis per assiduum gratiæ et Spiritus influxum, ad producendum bona opera, et ego gaudebo de vobis mihi inhærentibus, et vos gaudebitis de me, quod ex me hauriatis gratiam et spiritum ad convertendum omnes gentes, quod gaudium sensim hic implebitur, sed plane consummabitur in æterna gloria, tam vestra, quam Gentium à vobis conversarum. Ita Maldonatus Toletus et alii.

Denique posset τὸ *in vobis* simpliciter ut sonat, accipi, q. d. Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum, quo gaudeo de Dei gloria et totius mundi salute per me peragenda, in vos quasi Apostolos et cooperatores meos transfunderem, utque gaudium hoc crescente labore et fructu vestro crescat pariter, donec impleatur tum in hac vita, tum magis in futura : sic enim gaudium meum fit vestrum : bonum enim meum est vestrum, sicut bonum vitis est bonum palmitum.

Hic sensus videtur simplicissimus, ideoque genuinus : nam τὸ *ut gaudium meum in vobis sit,* perinde est ac si dicat, Ut gaudium meum in vos derivetur, vobis communicetis, itaque fiat vestrum. Unde perficiens subdit : *Et gaudium vestrum impleatur.* q. d. Ut gaudium meum quod vobis cœpi communicare, fecique vestrum, compleatur, fiatque plenum et perfectum : impleri enim nequit, nisi illud idem quod inchoatum et inceptum est. Et sic se explicat Christus c. 17. *Ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.*

Præclare S. Bernardus ep. 114. *Et revera,* inquit, *illud verum et solum est gaudium quod non de creatura, sed de creatore concipitur : et quod cum possederis, nemo tollet à te. Cui comparata omnis aliunde jucunditas, mœror est; omnis suavitas, dolor est; omne dulce, amarum; omne decorum, fœdum; omne postremo, quodcumque aliud delectare possit, molestum.* Idem alibi : *Certum,* ait, *inhabitantis in anima Spiritus Sancti signum est, spiritalis lætitia,* et juge mentis in Deo suo gaudium. Mens enim in Deo exultans et jubilans, ex Deo inhabitante exultat et jubilat.

13. Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem (Arabicus, *ut diligat alter vestrum alterum*) sicut dilexi vos.] Græce est geminus articulus ad emphasim ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμὴ, id est, *hoc præceptum hoc meum.* Refer hæc partim ad τὸ *si præcepta mea servaveritis*, partim ad τὸ *in dilectione mea*, quod est scopus totius parabolæ à principio capitis huc usque. Sensus ergo est, q. d. Jussi vobis ut præcepta mea servetis, inter quæ præcipuum esse scitote hoc, *ut diligatis invicem sicut dilexi vos.* Rursum jussi dicens : *Manete in dilectione mea*, id est, pergite me diligere, in eoque perseverate : illud autem facietis, si diligatis invicem, ac in proximos vestros beneficia et officia charitatis conferâtis. Mihi enim nihil conferre potestis, sed quod proximis contuleritis, ego mihi quasi omnium parenti collatum existimabo. Unde vocat hoc *præceptum meum* : alludit enim ad illud c. 13. 44. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*, ubi fuse illud explicui. Nam quod hic vocat *meum*, ibi vocat *novum*. Hoc enim præceptum dat Christianis : hos enim repræsentabant Apostoli : voluit enim Christus per Apostolos eorumque posteros convertere totum mundum, hoc enim erat ejus, utpote Salvatoris, officium, ad quod à Patre in mundum erat missus. Jubet ergo ut ex sui amore ament et procurent omnium gentium salutem, ac pro ea omnes dotes et labores impendant, omnia pericula subeant, omnes persecutiones sustineant, ac denique sanguinem profundant, et mortem subeant. Sic enim ipse dilexit eos ceterosque homines, ut pro eis vitam impenderit, mortemque crucis sustinuerit. Porro hoc præceptum in primis concernit Apostolos, quia eis jubet Christus ut se invicem singulari amore diligant, et se mutuo juvent : tum quia ipsi inter se et cum Christo erant conjunctissimi, utpote Christi Apostoli : tum quia Christus per ipsos munus suæ legationis et prædicationis in toto orbe obiturus et perfecturus erat. Quare ad hoc quisque alteri cooperari et opitulari debebat : unio enim hæc, et mutua cooperatio plurium efficacissima est ad omnes difficultates superandas, et ad gentes quaslibet quantumvis barbaras convertendum, uti hodie in Religionibus et Religiosis, virisque Apostolicis inter se unitis experimur, juxta illud Prov. 18. 19. *Frater qui adjuvatur à fratre, quasi civitas firma.* Et illud Eccl. 4. 12. *Funiculus triplex difficile rumpitur.* Vide ibi dicta.

Hoc Christi exemplum secutus S. Eligius Noviomensis Episcopus, moriens anno Christi 665. teste Sigeberto in Chron. hoc ultimum suis dedit monitum : *Si mihi amoris vicem rependitis, mandata præpotentis Dei servate : Jesum semper suspirate, præcepta ejus vestris animis affigite, ejus nomen, ita ut ego, amate : incertum vitæ lubricæ occasum ab oculos perpetim habete : Dei tremenda judicia nunquam non formidate. Ego jam ingredior viam universæ carnis. Itaque me post hac habituri hic non estis. Ego autem certe cupio dissolvi, et, si Domino sic visum est, ire ad requiem.* Ita Andoenus Rothom. Episc. lib. 2. Vitæ ejus c. 32.

13. Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat pro amicis suis.] Ita legendum cum Græcis, Romanis, Arabico et Syro, qui clare vertit, *charitas major ista nulla est, qua quis animam suam ponat pro amicis suis.* Perperam ergo nonnulli interserendo τὸ *quam*, legunt *quam ut animam suam ponat pro amicis suis.* Hæc enim lectio retento τῷ *hæc*, vertit sensum, et contrarium significat, scilicet q. d. Hac mea dilectione nulla major est, nisi illa, qua quis animam suam ponat pro amicis suis : quod falsissimum est : quæ enim major dilectio quam Christi? Contrarium ergo intendit dicere Christus, uti mox patebit. Christus igitur hic proponit modum et terminum sive apicem suæ dilectionis, qua scilicet ipse nos dilexit, et vicissim vult ut diligamus invicem. q. d. Ego vos dilexi, à vobis ergo idem requiro, et jure reposco, ut scilicet summe diligatis invicem. Maxima enim et summa dilectio est, qua quis non tantum opes et famam, sed et animam, id est vitam ipsam ponit, id est sponte offert prodigitque pro amicis suis : hanc ego pono, id est brevi ponam et impendam pro vobis : vos ergo vestram pariter ponite pro amicis et proximis vestris, ut pro eorum salute nullum laborem, nullum periculum, nullam persecutionem, nullam mortem, nullum tormentum recusetis, sed ultro ambiatis.

Dices, Major charitas est, si quis vitam ponat pro inimicis, quam sit illa quæ vitam ponit pro amicis. Respondeo, Primo, nonnulli sensum esse q. d. Inter homines nulla potest esse major dilectio, quam mori pro amico; sed mea erga vos adhuc est major, quoniam morior pro inimicis. Dicere autem *pro inimicis*, non erat necesse, quoniam nunquam id inter homines fit. Unde Pyladis et Orestis amicitia, tanquam res admodum rara, omnium litteris et voce commendata est, quod alter pro altero mori voluerit : et hoc est argumentum Pauli Rom. 5. *Vix enim pro justo quis moritur : nam pro bono forsan quis audeat mori? commendat autem charitatem suam Deus.* Unde S. Bern. serm. de Feria 4. hebdomadæ sanctæ ait : *Tu majorem habuisti Domine, ponens eam pro inimicis tuis.*

Secundo, et magis genuine, Ribera et Tolet. respondent, non conferri hic amicos cum inimicis, sed actus amicitiæ inter se, q. d. Inter omnes actus et officia amicitiæ, nullus major est illo, quo quis vitam ponit pro amico suo, quod ego facturus sum pro vobis, qui amici mei estis, si tamen præcepta mea servaveritis. Non enim dicitur amicus, qui non diligit, licet diligatur : *Amicitia* enim *est mutua benevolentia non latens*, ait Aristot. 8. Ethic. c. 2.

Tertio, et plenissime, *amici* hic vocantur non qui diligunt, sed qui diliguntur, quales possunt esse etiam inimici, q. d. Major dilectio esse nequit, quam sit illius, qui vitam ponit, et mortem oppetit pro amicis, id est pro iis quos diligit, et loco amicorum habet, etiamsi ipsi revera ejus non sint amici, sed hostes et inimici : quomodo Christus vitam suam posuit, et in cruce mortuus est pro omnibus hominibus, qui primitus erant peccatores, ideoque ejus inimici, sed ex eis multi per ipsius mortem, indeque manantem gratiam facti sunt justi, ideoque ipsius amici et discipuli. Idem fecere Apostoli, virique Apostolici Christum secuti. Idem facere debet quilibet Christianus, ut scilicet cum periclitatur salus animæ proximi, licet inimici, pro ea vitam exponat.

Instabis, Cur ergo Christus hos vocat amicos, non inimicos? Resp. Primo, quia loquitur Apostolis, qui jam per ejus vocationem et gratiam erant sui amici, licet ante fuissent pec-

catores et inimici. Secundo, Rupert. respondet, *ut suavitate locutionis dulcedinem in auditoribus sensim diffunderet ejusdem, quam illis mandabat, dilectionis.* Tertio, ut doceret ex parte Christi et nostra diligendos esse omnes homines quasi amicos, etiamsi ipsi ex parte sua nobis sint infensi et inimici. Charitas Christi enim ad omnes se extendit, tamque inimicos, quam amicos diligit : quare inimicos habet pro amicis et dilectis, atque hac ratione quoslibet etiam inimicos sibi amicat, eosque ex hostibus facit amicos, tam Dei quam sui. Magnes enim amoris est amor, nec quidquam amore potentius : hic enim cogit hostes ad redamandum sui amantem.

Denique nonnulli hanc Christi sententiam accipiunt de salute non tantum spiritali et æterna, sed et corporali et temporali : unde dicunt actum heroicæ charitatis esse, si quis vitam temporalem prodigat pro vita temporali proximi : hoc enim ordo charitatis permittit : imo subinde suadet. Unde S. Greg. lib. 3. Dial. c. 37. laudat Sanctulum presbyterum, qui ut Diaconum quemdam à Longobardis morti destinatum ab ea liberaret, se pro eo morti obtulit; sed Deus carnificis manum stitit, ut gladium elēvatum in ejus collum vibrare non posset, quod admirantes Longobardi, eum ut Sanctum revereri cœperunt, omnesque captivos ipso petente liberos dimiserunt. Tanta est vis charitatis, ut vitam suam offerens multorum vitas redimat. *Cum,* ut ait S. Greg. *se unus pro uno morti obtulit, multos à morte liberavit.*

VOS AMICI MEI ESTIS (eritis) SI FECERITIS (græce, *si facitis,* id est si feceritis : Ita Euthym.) QUÆ EGO PRÆCIPIO VOBIS.] Pertinet hæc gnome ad id quod præcessit : *Animam suam ponat pro amicis suis.* q. d. Ego animam, id est vitam meam, ponam pro vobis, quasi amicis meis, vos vicissim amorem amori reddite, ac me vestri tam amantem redamate, ut mihi amico vestro sitis amici : hoc autem facietis, si mea præcepta servetis, interque præcipuum, et cetera complectens est illud, ut diligatis invicem, quod paulo ante vobis inculcavi.

14. JAM NON DICAM VOS SERVOS : QUIA SERVUS NESCIT QUID FACIAT (id est facere destinet, cogitet, intendat, quæ sint ejus secreta concilia) DOMINUS EJUS.

15. VOS AUTEM DIXI AMICOS : QUIA OMNIA QUÆCUMQUE AUDIVI A PATRE MEO, NOTA FECI VOBIS.] S. August. tract. 85. quærit quomodo hoc verum sit : nam vere Apostoli manebant servi Christi, eisque cum aliis dicturus erat Christus in die judicii : *Euge bone serve et fidelis,* etc., ac respondet duplicem esse servitutem, unam servilem, qua mancipia ex timore serviunt heris, alteram liberalem et filialem, qua filii ex amore serviunt parentibus : Apostolos ergo non fuisse servos Christi priori modo, sed posteriori : sic enim servi quoque sunt amici. Huc accedit Rupertus. *Non dicam vos servos,* hoc est, inquit, peccatores et inimicos, quia vos jam per baptismum et gratiam meam justos et amicos meos effeci.

Secundo, alii urgent τὸ *jam* q. d. *Jam non dicam vos servos,* sed alio tempore dixi et dicam vos servos : sed subtilior est hæc responsio, quam solidior. Vult enim dicere Christus se deinceps eos non vocaturum servos.

Tertio, Tolet. *Jam non dicam vos servos,* scilicet eo modo, inquit, quo Judæos vocavi servos, quia feci eos servire servitutem duram sub lege veteri, à qua ego vos per Evangelium meum libero. Verum hoc nimis generale est et remotum.

Quarto ergo genuine, sensus est q. d. Ego vos, licet natura et conditione servi mihi sitis ; tamen dignor eo honore, ut quasi fidissimos mihi amicos meos, eosque intimos efficiam et nominem, eo quod omnia quæ audivi à Patre meo quasi legatus communicanda hominibus, non turbis, non Scribis, sed vobis solis communicaverim.

Dicit autem *jam,* quia jam ambiens multa eis revelavit, quæ prius tacuerat, alia quoque, quæ prius obscure per parabolas dixerat; jam dilucide et clare eis exposuit : *jam* ergo ambiens majorem confidentiam et amicitiam eis exhibuit, dum omnia omnino ad quæ à Patre legatus erat, eis solis aperte explicuit : quare eos hic nobiliore dignitate, conditione et nomine donat, scilicet amicorum. Hanc rationem dat hic ipse Christus : non ergo negat eos manere servos, sed asserit se eos licet servos elevare in amicos singulares, eosque hoc nomine et hac prærogativa dignari, ut servi fiant amici. Ita Maldonatus, Ribera, Jansenius, et alii, et ante omnes S. Irenæus lib. 4. cap. 27.

SERVUS NESCIT,] scilicet communiter et plerumque : nam aliquando heri habent servos prudentes et fideles, quibus concilia et secreta sua fidunt et communicant, tuncque eos habent loco amicorum; at raro hoc fit, ut omnia secreta sua eis revelent : Christus autem loquitur de eo quod communiter apud homines fit.

OMNIA QUÆ AUDIVI A PATRE NOTA FECI VOBIS.] Dices : hoc videtur repugnare illi quod mox dicit Christus c. seq. v. 12. *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.* Resp. Leont. et Euthym. Christum omnia revelasse Apostolis, quæ Pater tunc illis revelari volebat, scilicet omnia quæ capere poterant. Secundo, melius S. Augustinus et Beda respondent τὸ *nota feci,* accipi pro *mox nota faciam,* scilicet post 50. dies in Pentecoste : omnia enim quæ capere poterant, eis nota fecit Christus, cetera quæ capere non poterant, paulo post nota facturus erat per Spiritum sanctum; ideo enim abibat, ut eis illum mitteret, qui omnia revelaret.

Aliter Maldonatus, *Nota feci,* id est, inquit, nota facere decrevi, scilicet per Spiritum sanctum quem missurus sum.

Moraliter ex hac Christi gnome disce mentes sanctas Deum valde amantes, quæ terrena omnia calcantes in cœlis habitant, ac cum Deo per orationem familiariter versantur, cum eoque quasi amici crebro colloquuntur, à Deo illuminari, ut altissima ejus mysteria et secreta consilia, ac sacræ Scripturæ intelligentiam, imo futura quoque quæ ipse facere destinat, ab eo audiant et discant, quasi qui in intimum Dei conclave inducantur, ibique fiant ejus velut secretarii, uti fuere Isaias, Jeremias, Daniel, ceterique Prophetæ. Docet id diserte S. Bern. tract. de Interiore domo c. 69. *Certum,* ait, *signum tibi sit quæcumque est, anima, quod dilectum tuum minus diligis, vel ab illo minus diligeris, si ad theoricos illos excessus nondum vocaris, vel vocantem sequi non merueris. Quomodo enim perfecte diligis vel diligeris, si in summorum desiderio ad superna non raperis, et ad theoricos et anagogicos illos conatus mentis alienatione non*

transis? Vis nosse quia sublimitas divinarum revelationum sit manifestum divinæ dilectionis indicium? Jam non dicam, inquit, vos servos, sed amicos, quia omnia quæ audivi à Patre meo, nota feci vobis. Satage ergo Deum tuum intime et summe diligere, et omni hora in divinæ contemplationis gaudium summo cum desiderio anhelare; collige teipsam ad temetipsam, et in solo divinitatis desiderio requiesce. Idem docet S. Basil. S. Maximus et alii, quorum verba recitavi Eccli. 37. v. 18. ad illa : *Anima viri sancti enuntiat aliquando vera, quam septem circumspectores.* Hac enim Dei amica conversatione et familiaritate, donum intelligentiæ et prophetiæ adeptus est S. Franciscus, S. Catharina Senensis, S. Franciscus Xaverius, aliique plurimi, ac primitus Henoch, Noe, Abraham, Moses, etc. quia cum Deo ambulabant, cum eoque familiariter conversabantur, et quasi amicus cum amico colloquebantur.

16. Non vos me elegistis : sed ego elegi vos.] Sanct. August. hic et lib. 1. de Prædestinat. Sanctus cap. 17. et alibi, eumque secuti Beda hic, et Prosper. contra Collat. per electionem intelligunt Dei prædestinationem. q. d. Ego vos sine ullis meritis prædestinavi et elegi ad gloriam. Verum hoc non recte respondet τὸ *non vos me elegistis :* nec enim Apostoli poterant Christum eligere ad gloriam cœlestem ; nec videtur Christus hic Apostolis suam prædestinationem revelare voluisse : hanc enim ipse solet Patri attribuere : Patri enim attribuitur providentia, cujus pars est prædestinatio.

Magis ad litteram ergo sensus est, q. d. Non vos priores me elegistis in magistrum et dominum, sed ego prior vos elegi et vocavi, meaque vocatione et gratia effecti, ut essetis mei amici, discipuli et Apostoli. Ita S. Cyrill. Chrys. Leont. Theoph. Euthym. Maldon. Tolet. et alii. Unde Chrysost. Leont. et Theoph. censent Christum hic parabola vitis et palmitum, de qua vers. 1. persistere. q. d. Sicut agricola eligit optimas vites et palmites, quos in vinea sua plantet : sic ego vos, ô Apostoli, elegi, ut in vinea Ecclesiæ meæ, quasi vites optimas per gratiam meam effectas plantarem ad uvas, id est, fideles plurimos et præstantissimos, producendum. Accedit Rupert. qui sic explicat, q. d. Non vos me elegistis, uti populus sibi eligit creatque regem, cui jus regium attribuit; sed ego vos Apostolos creavi, vobisque vim et auctoritatem tanti officii et dignitatis, puta Apostolatus, contuli.

Porro dicit hoc Christus Primo, ut ostendat eximium suum in Apostolos amorem, quod prior eos præ ceteris omnibus hominibus, qui nobiliores, doctiores, eloquentiores erant, solos elegerit in Apostolos, hoc est, in amicos singulares, et Ecclesiæ suæ principes : quare tacite monet eos, ut ipsi vicissim Christum redament, et in amore obsequioque ejus sint constantes. Ita Chrys. Theophyl. Euthymius.

Secundo, ut ipsi celsitudinem suæ dignitatis et Apostolatus, ad quam à Christo vocati sunt considerantes, illi satisfacere satagant, ac Christum imitentur : ut, sicut ipse prior eos vocavit ad suam fidem et apostolatum, sic et ipsi priores præveniant omnes gentes, ut prædicando eas ad Christum adducant. Ita Cyrill. et Leontius.

Addunt nonnulli Christum voluisse Apostolis dare stimulum humilitatis. q. d. Esto vocarim vos amicos, et secretorum meorum conscios ; tamen nolite ob hoc superbire : non enim vos hoc meruistis, sed ego gratis vos ad hoc elegi et exaltavi.

Et posui vos ut eatis (evangelizatum per omnes gentes) et fructum afferatis, et fructus vester maneat.] S. Chrys. cum suis censens hic alludi ad parabolam *vitis*, τὸ *posui* explicat *plantavi*, quasi vites fructiferas in vinea Ecclesiæ meæ. Simplicius Maldon. *posui* explicat *declaravi*. Cum enim aliquis eligitur magistratus, prius eligitur, hoc est, designatur, deinde declaratur, et in officio ipso constituitur : hoc est *posui vos*. Prius Christus Apostolos elegit, Matth. 10. 1. Marc. 3. 14. Luc. 6. 3. deinde velut in possessione apostolatus posuit, mittens ad prædicandum Evangelium, Marcus 6. 7. et Luc. 9. 12.

Simplicissime τὸ *posui*, exponas *statui*, *constitui*, *collocavi*, ut hoc verbo Christus Apostolorum auctoritatem, æque ac firmitatem et fructum significet, quod scilicet ipsi à Christo sint auctorati, ideoque firmati, ut nemo eos hac dignitate spoliare valeat, nec impedire, quin fructum et messem animarum per totum orbem amplissimam proferant.

Et fructus vester maneat.] Cyrill. hoc refert ad Evangelium, quod manet, cum lex vetus non manserit, sed sit abrogata per Christum. Planius et plenius τὸ *maneat* referas tum ad conversionem omnium gentium factam ab Apostolis, quæ etiam post mortem eorum mansit manebitque alternatim et successive usque ad finem mundi : partim ad gloriam et beatitudinem sempiternam, quam sibi suisque fidelibus Apostoli prædicando conciliarunt : hoc enim quasi fructus et merces eorum cœlestis manet, æternumque manebit. Omnia hæc eo fine dicit Christus, ut suum in Apostolos amorem eximium testetur, utque eos ad apostolatus celsitudinem contemplandam excitet, et ad tanti muneris sedulam ferventemque executionem exstimulet, utpote quorum labor, et laboris fructus mercesque perennabit in omne ævum.

Ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis.] Τὸ *ut* non tam finem intentum, quam consecutionem, sive effectum, significat. q. d. Si fructum ad quem vos elegi, afferatis, sequetur et fiet, ut Pater det vobis quidquid petetis, eo sensu quem dedi cap. 14. 13. *Det*, græce est δῷ, quod Secundo, verti potest, *dem* in prima persona, uti vertit Chrys. Theophyl. Euthym. Unde Theoph. ex hoc loco contra Arianos colligit Filium esse Deum Patri ὁμοούσιον, utpote qui æque ut pater postulata ut Deus largiatur. *In nomine meo*, scilicet per merita mea. Porro S. August. *Hoc*, ait, *petimus in nomine Salvatoris, quod pertinet ad rationem salutis.*

17. Hæc mando vobis, ut diligatis invicem. Primo Jansen. Maldon. et alii sic exponunt : *hæc*, id est *hoc* (ut vertit Arabicus) mando vobis ut diligatis invicem.

Dicit tamen *hæc* in plurali, ut significet multa quidem esse præcepta particularia à se mandata; sed hæc omnia unico communi et facili charitatis præcepto concludi, ut, si illam habeas et expleas, omnia habeas et expleas. q. d. Hæc sunt quæ mando vobis, hæc sunt omnia

mandata mea, ut diligatis invicem : quod magnam habet vim et energiam, æque ac charientismum et suadendi gratiam. Unde iterum iterumque hoc præceptum Christus repetit et inculcat.

Secundo, planius cum S. Chrys. Theophyl. Euthym. et Ribera exponas, si conjunctio *ut* significet finem, et sit sensus. Hæc quæ de amore meo commemoravi; non exprobrandi causa dixi, nec aliam ob causam, quam ut vos mutuo amaretis, atque ita pro salute hominum quidvis æquo animo perferretis. Huc pertinet expositio S. August. tract. 87. *Quoniam dixerat*, inquit, *Posui vos ut eatis et fructum afferatis, nunc dicit ; Hæc mando vobis ; docere volens fructum quem laturi sumus, esse dilectionem proximorum.* Et rursum : *Fructus spiritus*, *inquit Apostolus, et charitas, de hac ergo mandat : merito vero dilectionem sæpe commendat, tanquam sola præcipienda sit, ut sine qua non possunt prodesse cetera bona, et quæ non potest haberi sine ceteris bonis, quibus homo efficitur bonus.*

Tertio, Theodorus Heracleot. hæc refert ad sequentia, q. d. Mando vobis dilectionem mutuam, ut per eam odiis et persecutionibus mundi, quæ vobis imminent, simul uniti valide resistere possitis.

18. SI MUNDUS VOS ODIT, SCITOTE (græce, γινώσκετε, quod et *scitote* et *scitis*, verti potest, QUIA ME PRIOREM VOBIS ODIO HABUIT.] Græce est πρῶτον ὑμῶν, quod verti potest Primo, ut nomen, q. d. Primum vestrum. q. d. Oderunt me, qui sum vobis prior, id est præstantior et dignior (ut dictum est c. 1 15.) imo primus omnium. Secundo et melius, ut adverbium, q. d. *Prius quam vos*, ut vertunt Syrus et Arabicus, hoc est ante vos odit me mundus, ego prius viam odii calcavi, stravi, vobisque complanavi, ut vos me eadem sequentes, faciles, læti et gloriantes incedatis : ego enim me vobis in persecutionibus non tantum comitem, sed et antesignanum, ducemque et ductorem præbeo. *Mundum* vocat homines mundanos. Primo, Judæos, Secundo ; Gentiles mundi vitiis addictos, ideoque doctrinæ et spiritui Christi et Apostolorum adversarios Porro S. August. *Aliquando, ait, Ecclesia mundi nomine appellatur, ut illic, Deus erat in Christo, inquit, mundum reconcilians sibi : mundus igitur odit mundum, inimicus reconciliatum damnatus salvatum, inquinatus mundatum.*

Præmunit Christus Apostolos contra instantia Judæorum Gentiumque odia et persecutiones : tela enim prævisa minus feriunt, ut illa generose superent imo, spernant, et in iis quasi tesseris Christi glorientur et exultent. q. d. ait Ribera : Nihil miremini, aut turbemini, cum vos mundus oderit, me prius odit quam vos ; gaudete quod mei imitatores eritis : et tamen nihil vobis nocebit ejus odium, sicut nec mihi nocuit : persequitur vos mundus, quia de eo non estis, id est, quia ejus operibus non favetis, sed contradicitis ut ego, et cum hoc dicit, relinquit subintelligendum : sed tamen ego vos amabo, quia mei estis, et electi à me, ut mundi opera damnetis ; multo autem magis vobis amor meus proderit, quam mundi odium oberit.

Unde infert S. August. aitque : *Cur ergo se membrum super verticem extollit? Recusas esse in corpore, si non vis odium mundi sustinere. Cum capite debemus pro dilectione Christi etiam mundi odium sustinere. Necesse est enim ut oderit nos, quos cernit nolle quod diligit.* Grandis ergo est hæc consolatio membri ex capite, ait Interlin. Audi S. Cyprian. lib. 4. epist. 6. de Exhort. martyrii : *Filius Dei passus, ut nos filios Dei faceret ; filius hominis pati non vult, ut esse Dei filius perseveret? Si odio sæculi laboramus, odium sæculi sustinuit prior Christus. Si contumelias in hoc mundo, si fugam, si tormenta toleramus ; graviora expertus est mundi factor et dominus, qui et admonet dicens : Si sæculum, inquit vos odit, mementote quoniam me primo odiit.*

Audi denique S. Bern. hom. 47. in Cant. *Utrumque es mihi Domine Jesu, et speculum patiendi, et præmium patientis.* Seu, ut paulo ante dixerat : *Pugnantis forma, et gloria triumphantis. Tu doces manus meas ad prælium exemplo virtutis tuæ : tu caput meum post victoriam tuæ coronas præsentia majestatis : sive quia pugnantem te specto, sive quia te expecto non solum coronantem, sed etiam coronam : in utroque mirabiliter tibi me allicis, uterque funis vehementissimus ad trahendum.*

19. SI DE MUNDO FUISSETIS (essetis) MUNDUS QUOD SUUM ERAT DILIGERET : QUIA VERO DE MUNDO NON ESTIS, SED EGO ELEGI VOS DE MUNDO, PROPTEREA ODIT VOS MUNDUS.] Aliam causam adjicit, ait Chrysost. ostendens esse virtutis argumentum à mundo odio haberi ; malitiæ vero, diligi. Sensus est, q. d. Si vos diligeretis opes, honores, delicias libidines, etc., uti, diligit mundus, ipse vos ut sui similes diligeret. At cum videt vos hisce suis cupediis contraria diligere, et diligenda docere, scilicet contemptum terrenorum, opum, honorum, deliciarum, libidinum et desideriorum terrestrium, idcirco odit vos mundus. Similitudo enim morum et amorum est causa dilectionis, dissimilitudo vero est causa aversionis et odii, ut docet Aristoteles in Ethicis, imo S. August. S. Thomas, et alii.

Objicit S. August. Mali etiam persequuntur malos, scilicet impii reges et judices, homicidas et adulteros puniunt, ac respondet : odit quidem mundus quod suum est, ex ea parte qua sceleratis nocet : sed tamen diligit quod suum est ex ea parte qua ipsis favet. Unde Jansenius : quamvis mundus, inquit, ex aliqua sui parte malos odiat in aliquo genere mali ; tamen non sunt aliqui mali, quos mundus ex magna sui parte non diligat : contra autem, justos non pars mundi, sed totus mundus odit. Mihi videtur aliter respondendum : mundani homines diligunt suos, id est, fautores et participes suorum consiliorum : si quando vero alios mundanos oderunt, causa est quod illi consiliis eorum adversantur, itaque jam alieni sunt et adversarii : atque ideo Christum odio persequebantur, quoniam eorum opera reprehendebat, et hominibus nota faciebat, ut dicitur Sapient. 2 et eadem de causa odio habituri erant Apostolos. Ita Ribera.

20. MEMENTOTE SERMONIS MEI, QUEM EGO DIXI VOBIS (c. 13. 16.) NON EST SERVUS MAJOR DOMINO SUO.] Ut detrectare possit agere aut pati, id quod Dominus egit et passus est. Si ergo ego odia Judæorum, imo crucem et mortem passus sum, vos eadem subterfugere non debetis. Nam ut ait S. Petrus epist. 1. cap 2. 21. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus.*

SI ME PERSECUTI SUNT, ET VOS PERSEQUENTUR: SI SERMONEM MEUM SERVAVERUNT, ET VESTRUM SERVABUNT.] *Sermonem*, id est doctrinam, legem, præcepta. q. d. Sicut me persecuti sunt, sic et vos persequentur: et sicut meæ prædicationis doctrinam non susceperunt, nec servaverunt, sed spreverunt et irriserunt; sic et vestram non suscipient, sed spernent et irridebunt. Loquor de rebellibus et incredulis, qui Apostolos probris, sanis, verberibus, tormentis, morte persecuti sunt: nam qui Apostolis crediderunt, omni honore, et reverentia eos prosecuti sunt.

SED HÆC OMNIA FACIENT PROPTER NOMEN MEUM? QUIA NESCIUNT EUM, QUI MISIT ME.] *Propter nomen meum*, id est, propter me (*nomen* enim significat rem nominatam, per metonymiam) quia scilicet mei vocamini et estis. q. d. Gaudete in persecutionibus, quia illas sustinebitis propter me, qui sum vester Deus et Dominus propter quem gloriosum est pati, quique vos roborabit, ut omnes pervincatis, et de omnibus triumphetis.

QUIA NESCIUNT EUM QUI MISIT ME.] q. d. Quia non sciunt Deum Patrem misisse me, dicuntque me fingere quod sim Dei Filius, et Messias ab eo in mundum missus: si enim hoc scirent et crederent, non me persequerentur, nec contra Deum pugnare auderent. q. d. Hoc vobis gloriosum erit, quod non tantum pro me, sed et pro Deo Patre, qui misit me, persecutiones sustineatis: persecutoribus vero id ipsum erit dedecorosum æque ac noxium, quod me persequendo, Deum Patrem, qui misit me, persequantur, ideoque ipsi acriter in hac vita per excidium à Tito et Romanis punientur, acerrime deinde in gehenna ardentes perpetim cruciabuntur: licet enim nesciant Deum esse patrem meum; tamen id ex tot rationibus et miraculis, quibus idipsum probavi, scire deberent; nesciunt ergo, quia scire nolunt.

22. SI NON VENISSEM, ET LOCUTUS FUISSEM EIS, PECCATUM NON HABERENT: NUNC AUTEM EXCUSATIONEM NON HABENT DE PECCATO SUO.] *Peccatum*, scilicet incredulitatis et odii; quo me meamque doctrinam et vitam calumniantur et insectantur. Nota Scribæ et Pharisæi, antequam veniret Christus, habebant veram fidem, non tantum in Deum, sed et in Christum venturum. At ubi ipse venit, noluerunt eum agnoscere, eo quod eum pauperem et humilem viderent, ac quod eorum vitia taxaret. Quare tunc facti sunt increduli, fidemque perdiderunt sua obstinatione: Jesus enim abunde eis probavit se esse Messiam, sive Christum: quare sunt inexcusabiles, quod ei non crediderint.

23. QUI ME ODIT, ET PATREM MEUM ODIT,] quia ego à Patre missus veni, et quæ ipse me voluit loqui, illa locutus sum: quare me spernendo et odiendo, spernunt et odio prosequuntur Deum Patrem: sicut qui legatum spernit, spernit regem, à quo missus est. Ergo Judæi contra Deum pugnant, qui acriter hanc sui injuriam vindicabit.

25. SED UT ADIMPLEATUR SERMO, QUI IN LEGE (in veteri testamento, puta Psalm. 68. 5. et Psalm. 24. 19. *Et odio iniquo oderunt me*) EORUM SCRIPTUS EST: QUIA (quod) ODIO HABUERUNT ME GRATIS.] *Gratis*, id est sine causa, sine mea culpa, ideoque inique et injuste: nullam enim causam, sed summam amoris eis præbui. Sunt verba Isaiæ et Davidis in typo Christi, sive in se repræsentantium odium Judæorum in Christum. Nota. Τὸ *ut* rursum non finem intentum, sed id quod ex Judæorum incredulitate et obstinatione secutum est, significat, q. d. Atque ita secutum est, quod Isaias et David fore prædixerunt, scilicet quod Judæi Christum sine causa odio prosequerentur, ideoque forent christicidæ et deicidæ, ac proinde reprobandi et exterminandi à Deo.

26. CUM AUTEM VENERIT PARACLITUS, QUEM EGO MITTAM VOBIS A PATRE, SPIRITUM VERITATIS, QUI A PATRE PROCEDIT, ILLE TESTIMONIUM PERHIBEBIT DE ME: 27. ET VOS TESTIMONIUM PERHIBEBITIS, QUIA AC INITIO MECUM ESTIS.] q. d. Licet abunde Judæis demonstrarim divinitatem meam, ut sint jam inexcusabiles; tamen adhuc magis demonstrabo per adventum Spiritus sancti, qui perhibebit de me testimonium, veniens de cœlo tantummodo in vos qui in me credidistis, ac deinde in eos qui per prædicationem vestram credent, ita ut omnibus sit notus ejus adventus, cum videant vos linguis loqui, et Scripturas explicare, et miracula facere: vos etiam prædicando Evangelium perhibebitis testimonium omnibus de me, et de doctrina mea et operibus, cum mecum fueritis ab initio, quo docere homines cœpi, et inter eos versari.

PARACLITUS.] Id est consolator et exhortator. Audi Didymum lib. de Spiritu sancto: *Ab operatione nomen imponit: reddit enim à perturbatione alienos, et incredibile gaudium tribuit, sempiterna enim lætitia in eorum corde versatur, quorum Spiritus S. habitator est.*

QUEM EGO MITTAM VOBIS A PATRE.] Ex hoc loco Græci recentiores contendunt Spiritum sanctum à solo Patre procedere et spirari, non à Filio, ideoque publicum schisma ab Ecclesia Latina fecerunt anno Domini 1054. cum Michael Patriarcha Constant. Pontificem Romanum et Latinos hac de causa excommunicare est ausus: atque hac de causa anno Domini 1452. in ipso festo Spiritus sancti, puta in feriis Pentecostes, capta fuit Constantinopolis à Turcis, imperator occisus, et Imperium Græcorum extinctum est. Hic ergo Græcorum est error: nam, ut recte advertit S. Hilarius lib. 8. de Trinit. et August. lib. 4. de Trinit. c. 20. hoc loco potius contrarium significatur, scilicet Spiritum S. procedere à Patre et Filio. Hoc enim significat τὸ *quem ego mittam*. Nam in S. Trinitate nulla persona mittitur ab aliqua, nisi quæ procedit ab ea quæ mittit. Unde Pater nunquam dicitur mitti, quia à nullo procedit. Filius vero dicitur mitti à Patre, non à Spiritu sancto: Spiritus sanctus dicitur mitti à Patre et Filio, quia ab utroque tanquam uno spirationis principio procedit. Ita hunc locum intellexerunt Patres Latini æque ac Græci veteres, citati à Conc. Florent. sess. 18. et 25. ubi facta est unio Græcorum cum Latinis, Græcique admiserunt Spiritum S. procedere à Patre et Filio. Vide Bessarionem Cardin. in orat. pro unione cap. 7. Quocirca cum in Symbolo Conc. Nicæni dictum esset dumtaxat, *Credo in Spiritum sanctum;* Conc. Constantinop. addit, *Ex Patre procedentem;* sed cum oriretur lis de Filio, Ecclesia addidit, *Filioque* uti docet Conc. Florent sess. 7. Idipsum clare patet ex verbis Christi cap. 16. *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt; propterea dixi, Quia de meo accipiet,*

et annunciabit vobis. Si enim omnia quæ habet Pater, Filii sunt; ergo ipse etiam spirat Spiritum S. Ita hoc intellexerunt omnes Patres ejusdem Concilii. Unde in litteris unionis universa Synodus ait : *Et quoniam omnia quæ Patris sunt, ipse Pater unigenito Filio suo dedit, præter esse Patrem, hoc ipsum quod Spiritus S. procedit ex Filio, ipse Filius à Patre æternaliter habet, à quo etiam æternaliter genitus est.* Vide Bellarm. lib. 2. de Christo c. 20. et sequ. fuse et exacte hæc pertractantem.

Porro mitti dicitur una persona divina ab alia cum ex voluntate illius, à qua procedit, alicubi incipit esse novo modo, quo ibi prius non erat, uti Filius missus est à Patre in carnem, ut fieret homo; Spiritus sanctus à Patre et Filio missus fuit in Apostolos, interius per gratiam copiosam, qua eorum mentes illuminavit, et voluntatem inflammavit, ut Christo, ejusque doctrinæ testimonium constanter perhiberent : exterius vero idem fecit per linguas igneas, quibus eis efficaciam verborum indidit, ac per miracula, quæ per eos patravit.

Mittam a Patre.] Dicit hoc Christus Primo, plane, q. d. Cum ad Patrem in cœlos ascendero, tunc ego cum Patre mittam vobis Spiritum sanctum. Secundo, Theophyl. *à Patre*, inquit, id est approbante Patre, et simul mittente. Tertio, *à Patre*, quia Filius à Patre habet essentiam divinam, et consequenter vim spirandi, et mittendi spiritum sanctum, ut scilicet cum Patre eadem actione et spiratione spiret, ac eadem missione mittat Spiritum. Sic dicitur Genes. 19. *Pluit Dominus à Domino*, id est, pluit Filius à Patre, quia licet una sit utriusque actio creandi et pluendi, eam tamen habet Filius à Patre. Ita S. Hilar. lib. de Synodis et Conc. Sirmiense in Histor Tripart. lib. 5. cap. 3.

Quarto, *à Patre*, q. d. Mittam vobis Spiritum sanctum, qui est apud Patrem, utpote ei coæternus et consubstantialis. Ita Ribera.

Quinto, τὸ *à Patre* elidit hæresim Eunomii, qui docebat Spiritum sanctum non à Patre, sed à Filio procedere, ita ut Spiritus sanctus sit quasi filius Filii, et nepos Dei Patris, quem refutat S. Basil. lib. 2. contra eumdem, docens Spiritum S. à Patre et filio procedere. Sic et S. Cyrill. lib. 10. cap. 33. docet Spiritum esse Filii et Patris, et à Patre procedere, sed per Filium quod non aliud significat, quam quod nos dicimus, Filius producit Spiritum S. à Patre, id est habet à Patre producere Spiritum S. sicut Deus per verbum omnia creavit : omnia enim per ipsum facta sunt.

Rationem à priori dat S. Thomas, Suarez, Vasquez, Valentia et alii 1. par. q. 36. art. 2. quia si Spiritus sanctus non procederet à Filio, non distingueretur à Filio. In divinis enim nulla est distinctio, nisi ob processionem unius ab alio, et relationis oppositionem.

Spiritum veritatis.] Cur ita vocetur dixi c. 14. 17.

Qui a Patre procedit.] Ita loquitur Christus, ac seipsum subticet; Primo, quia Pater est primum principium spirationis Spiritus sancti, ut dixi. Secundo, quia Christus humilitatis et reverentiæ causa, ut ejus nobis det exemplum, omnia sua, quæ auctoritatis sunt, solet referre ad Patrem. Tertio, quia si dixisset, *Qui à me procedit*, non apte subderet ; *Ille testimonium perhibebit de me :* ille enim testis qui ab aliquo procedit, si de eo testetur apud homines, de fide suspectus esse solet.

Porro Jansen. c. 135. et Arias Montanus dicunt hæc verba intelligi de processione non divina et æterna, sed temporali et humana, qua Spiritus sanctus mittitur ad Apostolos aliosque fideles. Verum de divina hic agi liquet. Primo, ex eo quod plane idipsum verba significent, cum ait : *Qui à Patre procedit ;* nam cum de temporali agitur, additur quippiam id indicans, ut cum c. 16. ait : *Exivi à Patre, et veni in mundum.* Secundo, quia de temporali processione immediate ante dixit : *Quem ego mittam vobis à Patre;* ergo hic non temporalem sed æternam intelligit. Tertio, quia ita intellexerunt Patres in conc. Florent. sess. 18. et 23. Quarto, quia processio sive missio temporalis includit et præsupponit æternam. Nam ut paulo ante dixi in divinis non dicitur mitti persona una ab alia, nisi illa quæ ab alia procedit.

Ille testimonium perhibebit (Syrus, *ille testabitur*) de me,] quod sim Dei Filius, Messias, mundi salvator : idque faciet tum per internam inspirationem et illuminationem, tum per externa miracula. Porro in teste tria requiruntur, Primo sapientia, ut sciat veritatem : Secundo, bonitas, ut eam sincere narret, nec fallat aut decipiat : Tertio, potentia et auctoritas, ut talis ab omnibus habeatur, et omni exceptione sit major. Hæc tria perfectissime conveniunt Spiritui sancto : ipse ergo perfectissimus est testis Christi.

Et vos testimonium perhibebitis quia ab initio mecum estis.] Græce μάρτυρεῖτε, quod tam est modi indicativi, ut significet *testimonium perhibetis*, quam imperativi, ut significet, *perhibete.* Unde Syrus vertit, *sed et vos testamini, quippe qui ab initio mecum sitis.* Sic et Cyrill. Quod ergo noster vertit, *perhibetis*, idem est quod *perhibete.* Jubet enim ut prædicando testentur esse Christum Dei filium : nam sæpe futurum sumitur pro imperativo. Fecerunt id Apostoli : nam ut dicitur Act. 4. *Virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Jesu Christi Domini nostri.*

Ex hoc loco disce, quis, qualis et quantus sit Spiritus sanctus : scilicet Primo, ipsum esse tertiam in S. Trinitate personam, distinctam à Patre et Filio : ab utroque enim ipse procedit et mittitur procedens autem et missus à mittente distinguitur. Secundo, Spiritum sanctum vere esse Deum, Deo Patri ὁμούσιον, quia ab eo procedit, ut Deus à Deo. Tertio, ipsum procedere non à solo Patre, nec à solo Filio; sed conjunctim ab utroque, quasi ab uno spirationis principio. Quarto, ipsum non procedere à Patre per generationem, ut sit Filius; sed per spirationem, ut sit Spiritus sanctus. Unde sanctus Athanas. Basil. Nazianz. Chrysost. August. et alii passim refellunt Macedonium hæreticum, dicentem Spiritum sanctum, cum à Patre non procedat per generationem ut Filius, hinc non esse ei consubstantialem, nec esse Deum. Quinto, ipsum esse paracletum, id est consolatorem et exhortatorem ad omne bonum. Sexto, ipsum esse Spiritum veritatis, quia docet omnem veritatem, veramque fidem, doctrinam et prudentiam. Septimo, ipsum esse testem Christi ejusque doctrinæ; testem, inquam, omni exceptione majorem ac divinum, imo

ipsum Deum. Hinc ad Spiritum sanctum multi referunt illud ænigma Mercurii Trismegisti: *Monas genuit monadem, et in se reflexit ardorem.* q. d. Pater unicus unicum genuit Filium, eumque amore divino complectens produxit Spiritum sanctum, qui est quasi amor Patris et Filii: unde ab utroque procedit, quasi amor reflexus et notionalis Patris et Filii. Licet alii magis genuine Trismegisti dictum explicent de creatione mundi. q. d. Unus Deus unum creavit mundum, non actus necessitate aliqua, sed ex puro amoris ardore, ut scilicet sua bona angelis, hominibus, ceterisque mundi creaturis communicaret.

CAPUT DECIMUMSEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prædicit Christus imminentes apostolis persecutiones, ac contra eas promittit eis Spiritum sanctum, qui arguet mundum de peccato, de justitia et de judicio, ut Christum clarificet. Secundo, v. 16. Modicum, inquit, et non videbitis me; et iterum modicum, et videbitis me, illudque explicat. Tertio, v. 23. Si quid, inquit, petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis; ac tandem: In mundo, ait, pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum.

1. Hæc locutus sum vobis, ut non scandalizemini. 2. Absque synagogis
facient vos: sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur
obsequium se præstare Deo. 3. et hæc facient vobis, quia non noverunt
Patrem, neque me. 4. Sed hæc locutus sum vobis: ut cum venerit hora
eorum reminiscamini, quia ego dixi vobis. 5. Hæc autem vobis ab initio
non dixi, quia vobiscum eram. Et nunc vado ad eum, qui misit me: et
nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis? 6. Sed quia hæc locutus sum
vobis, tristitia implevit cor vestrum. 7. Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego
vadam: si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum
ad vos. 8. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio.
9. De peccato quidem, quia non crediderunt in me: 10. de justitia vero, quia ad Patrem
vado, et jam non videbitis me: 11. de judicio autem, quia princeps hujus mundi jam judi-
catus est. 12. Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare modo. 13. Cum
autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur à
semetipso: sed quæcumque audiet, loquetur, et quæ ventura sunt annunciabit vobis.
14. Ille me clarificabit: quia de meo accipiet, et annunciabit vobis. 15. Omnia quæcumque
habet Pater, mea sunt. Propterea dixi: quia de meo accipiet, et annunciabit vobis.
16. Modicum, et jam non videbitis me: et iterum modicum, et videbitis me: quia vado
ad Patrem. 17. Dixerunt ergo ex discipulis ejus ad invicem: Quid est hoc, quod dicit
nobis: Modicum, et non videbitis me: et iterum modicum, et videbitis me, et quia vado
ad Patrem? 18. Dicebant ergo: Quid est hoc, quod dicit, Modicum? nescimus quid loqui-
tur. 19. Cognovit autem Jesus, quia volebant eum interrogare, et dixit eis: De hoc
quæritis inter vos, quia dixi, Modicum, et non videbitis me: et iterum modicum, et vide-
bitis me. 20. Amen, amen dico vobis: quia plorabitis, et flebitis vos, mundus autem
gaudebit: vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. 21. Mulier
cum parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus: cum autem pepererit puerum, jam non
meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. 22. Et vos igitur
nunc quidem tristitiam habetis, iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et
gaudium vestrum nemo tollet à vobis. 23. Et in illo die me non rogabitis quidquam.
Amen, amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.
24. Usque modo non petistis quidquam in nomine meo: Petite, et accipietis, ut gaudium
vestrum sit plenum. 25. Hæc in proverbiis locutus sum vobis. Venit hora cum jam non
in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre annunciabo vobis. 26. In illo die in nomine
meo petetis: et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem de vobis: 27. ipse enim Pater
amat vos, quia vos me amastis, et credidistis, quia ego à Deo exivi. 28. Exivi à Patre, et
veni in mundum: iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem. 29. Dicunt ei discipuli

ejus : Ecce nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicis. 30. Nunc scimus, quia scis
omnia, et non opus est tibi ut quis te interroget : in hoc credimus quia à Deo existi.
31. Respondit eis Jesus : Modo creditis? 32. Ecce venit hora, et jam venit, ut dispergamini
unusquisque in propria, et me solum relinquatis : et non sum solus, quia Pater mecum est.
33. Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis : sed
confidite, ego vici mundum.

1. HÆC LOCUTUS SUM VOBIS, UT NON SCANDALIZEMINI.] Syrus, *ut non offendamini.* Primo, nonnulli censent hoc pertinere ad id quod Christus dixit Matth. 26. 31. *Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte*, quod paulo ante hæc verba dixit Christus, ut sensus sit, q. d. Prædixi, et præmonui vos hac nocte scandalum in me passuros, cumque videritis me capi, fugituros : idque feci hoc fine, ut minus foret hoc vestrum scandalum, minorque turbatio, dum cogitabitis hoc à me fuisse prædictum, ideoque mox à fuga colligetis animos, et ad me redibitis.

Secundo, S. Cyrill. lib. 10. c. 34. Maldon. et alii referunt ad odia et persecutiones, quæ Apostolis imminere paulo ante prædixit Christus, ut se contra illa præmuniant : mala enim quæ ex improviso ingruunt, valde percellunt etiam viros fortes, quia inopinata : prævisa vero et provisa tela minus feriunt. *Hæc* ergo, inquit Christus, de mundi in vos odio et persecutione locutus prædixi vobis, *ut non scandalizemini;* ne scilicet iis offensi et fracti deficiatis à mea fide, et à mentis constantia.

Tertio, Beda, Euthymius et alii referunt ad Spiritum sanctum de quo proxime sermo præcessit. q. d. Hæc de Spiritu sancto in vos venturo prædixi, ut, cum videritis vos persecutionibus agitari, non scandalizemini, sed iis generose resistatis, cogitantes Spiritum sanctum vobis opem allaturum. Huc fere accedit S. August. tract. 93. *Merito*, inquit, *promisso Spiritu sancto, quo in eis operante fierent testes ejus, subjunxit : Hæc locutus sum vobis. Cum enim charitas Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, sit pax multa diligentibus legem Dei, ut non sit scandalum.*

Quarto, optime Tolet. Ribera et alii, secundam et tertiam expositionem jungentes, sic explicant : *Hæc locutus sum vobis*, scilicet quæ dixi de persecutione et odio mundi in vos, et etiam de adventu Spiritus sancti vos confirmaturi : *Ut non scandalizemini*, id est, ne offendatis in via æternæ vitæ, qua ibatis, et recedebatis à me, quasi ego eam non prænoverim, aut vos admonere noluerim, aut quasi intolerabilia sint quæ patimini, et præter opinionem acciderint. Scandalum ergo, id est offendiculum Apostolorum removet Christus : tum quia præmonet instans periculum : tum quia contra illud Spiritus sancti promittit auxilium. Hunc esse sensum patet ex sequent., præsertim in Syro et Arabico, qui addunt conjunctionem causalem *enim*, per quam sequentia huic versui nectunt, quasi causam effectui, q. d. persecutiones fore causam scandali.

2. ABSQUE SYNAGOGIS FACIENT VOS.] Syrus, et Arabicus, *ejicient enim vos de synagogis suis;* græce, ἀποσυναγώγους ποιήσουσιν ὑμᾶς, id est, *alienos à synagogis*, et ut verbotenus dicam, *extrasinagogos facient vos*, hoc est, expellent vos è suis cœtibus, et quasi excommunicabunt vos. Ita Vatabl. Synagoga græce proprie idem est quod latine congregatio, cœtus, collectio. Hinc cœtus populi fidelis sive Judæorum vocabatur Synagoga, uti nunc cœtus Christianorum vocatur Ecclesia. Hinc rursum locus, sive oratorium, ad quod conveniebant Judæi orationis et legis audiendæ causa, vocabantur Synagoga. Quia enim Deus jusserat ut unicum dumtaxat in Judæa esset templum, in quo sibi sacrificia offerrentur, quod nec omnes Judæos capere, nec ab omnibus qualibet hebdomada adiri poterat; hac de causa in qualibet urbe Judæi extruxerunt synagogam unam vel plures (unde Hierosolymis tempore excidii per Titum fuere 480. synagogæ) ad quam incolæ quolibet sabbato conveniebant, non sacrificii, sed orationis causa, utque legem à Scribis explicari audirent. Quare videntur synagogæ cœpisse tempore Judicum, paulo post ingressum Hebræorum in terram Chanaan. Hinc extra synagogam ejici, erat idem quod excommunicari : uti de cæco nato dixi capite 9. Sed Christus hic Apostolis à Judæis excommunicandis promittit Ecclesiam, imo principatum Ecclesiæ suæ. Ita S. August.

SED VENIT HORA (instat tempus) UT OMNIS QUI INTERFICIT VOS, ARBITRETUR OBSEQUIUM SE PRÆSTARE DEO.] q. d. Non tantum è Synagogis vos ejicient, sed et occident, et occidendo putabunt se sacrificium offerre Deo. Unde Syrus omittens τὸ *sed* vertit, *venietque hora, cum quisquis interficiet vos, putabit oblationem se offerre Deo.* Maldonat. vero τὸ *sed* accipit pro *quia.* Septuag. enim Hebræum כִּי *ki*, id est, *quia*, sæpe vertunt ἀλλά, id est *sed.* Melius dicas *sed* poni pro *sed et*, *imo*, uti ponitur. 2. Corinth. c. 7. 11. cum ait : *Quantam in vobis operatur sollicitudinem, sed* (id est, *sed et*) *defensionem, sed indignationem*, etc.

OBSEQUIUM.] Græce, λατρείαν, id est, *sacrificium*, ut vertit Arabicus, sive *oblationem*, ut Syrus. Latria enim significat servitutem et cultum soli Deo debitum, qualis est adoratio et sacrificium. q. d. Judæi et Gentiles vos quasi victimas pro peccato mactabunt, et immolabunt Deo. Censebunt enim vos esse homines impios, scelestos, religionis avitæ eversores, Dei inimicos, ideoque mundi catharmata et piacula, uti ait Paulus 1. Corinth. c. 4. 13. Quare putabunt se vos occidendo facere sacrificium Deo gratissimum. Porro S. August. tract. 93. censet hoc dici à Christo ad consolationem Apostolorum. q. d. Ejicient vos Judæi; sed ego vos colligam, et tantam hominum multitudinem ad me converteris, ut Judæi metuentes ne templum suum et lex deseratur, interfecturi sint vos, maximum hac cæde honorem se Deo habere existimantes, quo ejus templum, legemque defendant.

Hoc christi oraculum Martyres Lugdunenses sub Marco Antonio Vero Imper. in se impletum fatentur in Epist. encyclica, quam refert Euseb.

l. 5. c. 1. cum enim servi eorum minis Gentilium adacti, testati fuissent eorum Thyesteas cœnas et Œdipia incesta, quod scilicet vorarent humanas carnes, et promiscuos haberent concubitus, omnes simul adversus Christianos fremere, et insatiabili odio furere cœperunt. *Tunc vidimus*, inquiunt, *compleri illud Christi : Veniet tempus, in quo qui occiderit vos, putet se obsequium offerre Deo.*

Nota. Loquitur hic Christus de persecutione non tantum Judæorum, sed et Gentium, ac præsertim Principum et imperatorum Roman. qui à Nerone usque ad Constantinum per 300. annos acerrime persecuti sunt Apostolos, omnesque Christianos, ut Romæ dumtaxat affecerint martyrio plusquam ducenta millia Christianorum. Causa erat prima, quod dæmon et idolorum sacerdotes persuadebant principibus per Christianismum everti eorum imperium, quasi populus ab eorum fide et obedientia avocaretur ad fidem et obedientiam Christi, ideoque terram et terrenos principes negligeret, eo quod ambiret cœlum et cœlestia.

Secunda, quod ipsi suam religionem avitam et antiquam, puta cultum suorum deorum (verius dæmonum) putabant esse basim sui imperii : hanc autem destrui videbant per Apostolos et Christianos.

Tertia, quod Apostoli novam, et mundo portentosam religionem inducerent, et docerent hominem crucifixum, puta Christum, esse colendum et adorandum.

Quarta, quia videbant per Apostolos, suos mores impios, puta luxurias, ebrietates, odia, rixas, superbiam, invidiam, corrigi et castigari.

Quinta, quia dæmon et idolorum sacerdotes eis persuadebant, Christianam religionem esse causam omnium malorum et cladium publicarum, v. g. famis, belli, pestis, inundationum, ut patet ex Tertull. Athenagora, Justino et aliis in Apolog. pro Christianis.

3. Et hæc facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me.] Dat causam persecutionum, ut per eam persecutores non excuset, sed potius accuset, et Apostolos consoletur. q. d. Causa cur vos Judæi et Gentes persequentur, est, quia nesciunt, imo scire nolunt, me esse Filium Dei Patris; quod tamen ego tot miraculis et rationibus eis probavi, et vos probabitis : quare hæc ignorantia peccatum eorum non minuit, sed potius aggravat, quia et crassa imo affectata : vobis vero in persecutionibus solatium erit, quod me et Patrem cognoscatis, colatis et ametis, ac pro utroque patiamini : si enim gloriosum est pro patre et republica, multo gloriosius est pro Deo mortem oppetere. Ita S. Augustin. Addit Chrysost. hæc dici à Christo, ut Apostoli persecutiones Judæorum et Gentium contemnant. Sicut, inquit, princeps vel legatus principis, si relicto à tergo comitatu solus urbem ingrediatur, ideoque non cognoscatur ac indigne tractetur, et à nonnullis quasi peregrinus irrideatur, parvi hæc omnia facit; quia paulo post adventante suo comitatu faciet se cognosci, et irrisores suos pudefaciet.

4. Sed hæc locutus sum vobis : ut, cum venerit hora, eorum reminiscamini (recordemini) quia (quod) ego dixi vobis,] τὸ *sed* est adversativum, sed cujus adversi? Primo, Cyrill. lib. 10. c. 13. adversum ita supplet, q. d. *Non hæc ea de causa dixi, ut vigor vestræ mentis enervetur, et antequam pericula veniant, formidetis; sed ut recordati hæc vobis à me prædicta fuisse, magis admiremini, et in ipso tempore periculorum, certior ab eventu rerum, stabiliorque in me fides efficiatur.*

Secundo, Rupertin. nil supplens pressius sic explicat : *Hæc*, inquit, *facient vobis, sed vos consolamini. Nam idcirco nunc ea prædico vobis, ut, cum venerit hora, eorum reminiscamini, quia ego dixi vobis; et reminiscentes illud quoque non obliviscamini quod pollicitus sum, quia in omnibus pressuris nec capillus de capite vestro peribit, et inimicis occidentibus corpora, in patientia vestra possidebitis animas vestras.* Prior pars huic loco convenit, posterior non : Christus enim eos reminisci jubet eorum, non quæ olim, sed quæ paulo ante dixerat.

Tertio, Toletus sic nectit. q. d. Illi vos occident, quia non noverunt Patrem, neque me : sed ego prædico quæ futura sunt alia de causa, scilicet ut reminiscamini, quando illa hora venerit, me omnia ista vobis prædixisse.

Quarto et genuine, Ribera et Maldonat. q. d. Ista quidem patiemini, sed ego adversus illa antidotum vobis porrigo, quod memineritis me, ut qui Deus sim, ista minime latuisse, et potuisse vitare si vellem, ac mihi ut Deo confidatis, quod scilicet ego vobis ut Deus adero, vosque roborabo, ut omnia adversa fortiter superetis, ac deinde martyrii laurea vos ornem et coronem.

Pronomen *eorum* S. August. Beda, Rupert. jungunt cum *hora :* melius S. Chrysost. Theoph. Euthym. jungunt cum *reminiscamini.*

5. Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram.] Est occupatio : Christus enim occurrit tacitæ Apostolorum objectioni : illi enim dicere poterant : Cur ab initio, cum nos vocasti ad Apostolatum, hoc nobis non dixisti, ut dispiceremus an ea amplecti, teque sequi expediret, an non? Respondet Christus se consulto id fecisse, quod tum eorum necdum erant capaces, quodque ipse cum eis erat, qui eos per omnia dirigeret et protegeret : jam autem abiens eos sibi relinquebat, ita tamen ut sua gratia eos semper roboraret, ac misso Spiritu sancto illuminaret et confirmaret.

Sed quæ sunt hæc nova, quæ nunc primo Apostolis dicit, nec ante dixit? nam et persecutione eis prædixit Matth. 10. 17. et Luc. 12. v. 12. Primo, S. August. tract. 94. (quem de more sequitur Beda et Rupert.) ut hoc effugiat, totum hunc locum accipit de adventu Spiritus sancti, q. d. Quæ dixi de adventu Paracleti, prius non dixi, quia ego ipse vobis aderam tanquam paracletus, id est, consolator et exhortator : jam vero abiens ad Patrem dico, et promitto vobis alium Paracletum. Hic sensus partim satisfacit, partim non, quia τὸ *hæc*, non solum adventum Spiritus sancti, sed et persecutiones prædictas respicit.

Secundo, Glossa τὸ *hæc* refert ad omnia præcedentia consolationis Christi verba. q. d. Hæc vos consolando dixi, non prius, quia dum vobis aderam, ego ipse vos consolabar. Hoc nimis amplum est et generale.

Tertio, Jansenius et Maldon. censent illa quæ habet Matth. c. 10. de persecutionibus non tunc, sed posterius esse dicta, ibique ob loci opportunitatem inseri per anticipationem. Probant

Primo, quia cum primum Apostoli à Christo missi sunt ad prædicandum per Judæam, nullam persecutionem passi sunt, et ita non opus erat eo tempore ista dicere. Secundo, quoniam illa intelliguntur de persecutione Gentilium, tunc autem prohibiti sunt prædicare Gentilibus : *In viam Gentium ne abieritis.* Tertio, quoniam omnia fere quæ sunt in eo loco Matth. ab illis verbis : *Ecce ego mitto vos*, Marcus et Lucas commemorant dicta alio tempore et diversis locis : ex quibus inferunt dicta fuisse post resurrectionem, cum mittebantur ad Gentes, posita autem esse ibi, propter materiarum convenientiam.

Hanc responsionem multis impugnant Ribera et Toletus, sed argumenta eorum non convincunt.

Quinto, facillime et planissime dicas : etsi quædam de persecutionibus jam ante Apostolis prædixerat Christus; non tamen omnia quæ hic particulatim prædicit, nec cum tanto pondere, et atrocitatis significatione : nam non prædixit eos à Judæis fore excommunicandos, uti hic ait: *Absque synagogis facient vos;* nec mortem et martyrium omnes passuros : licet enim Luc. 21. dicatur : *Et morte afficient ex vobis;* tamen hoc de paucis accipi poterat, non de omnibus : nec τὸ *ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo :* nec τὸ *venit hora*, q. d. Jam jam instant vobis persecutiones, flagella, carceres, mortes et martyria : minus enim terrent mala diu post futura, quam statim imminentia et præsentia. Ita Chrysost. Theophyl. Euthym. Tolet. Ribera et alii. His adde ex S. Aug. persecutionum remedium, scilicet Spiritus S. in eos mittendi auxilium, quod ante non prædixit.

Quia vobiscum eram.] q. d. Huc usque hæc de persecutionibus vobis imminentibus vobis non dixi, quia dum vobis aderam, ego omnia Judæorum odia, maledicta et maleficia à vobis averti, et in me excepi, jam autem abiens scio, quod ipsi vos propter me invadent : quare vos hac de re præmoneo, ne improvisa tela vos percellant et prosternant, ut vos contra illa armetis et præmuniatis; at vero ego ipse mittam Spiritum sanctum, qui vos præmuniat, et undique obarmet.

Moraliter disce hic Deum initio vocationis tironibus non revelare status, ad quem eos vocat, difficultates, tentationes, cruces, ne vocari percellantur, et id ad quod vocantur refugiant; sed ubi in vocatione sua firmati et roborati fuerint, hæc eis immittit, aut à dæmone, carne et mundo immitti permittit, ut eos velut milites suos ad prælia exerceat, ac vincere discat, ut vincentes coronet. Hinc de Hebræis ex Ægypto exeuntibus dicitur, Exod. 13. 17. *Non eos duxit Deus per viam terræ Philisthiim, quæ vicina est : reputans ne forte pæniteret eum, si vidisset adversum se bella consurgere, et reverteretur in Ægyptum; sed circumduxit per viam deserti.* Hac de causa novitios in Religione Deus præservat à tentationibus, eosque consolationibus spiritualibus mulcet, uti mater lactat infantem.

5. Et nunc vado ad eum qui misit me.] q. d. Per crucem et mortem vado ad resurrectionem, ut gloriose conscendam in cœlum, et redeam ad Patrem, qui misit me in terram.

Et nemo ex vobis interrogat me, quo vadis?] Licet enim idipsum rogarit Thomas cap. 14. 5. tamen nec ipse, nec quis alius responsum Christi obscurum satis intellexit, nec institit, ursitque Christum, ut illud, ejusque rationem et modum sibi perfectius explicaret : quia omnes erant tristitia ex abitu Christi concepta absorpti. Ita Cyrill. Euthym. Maldonat. Jansen. et alii.

Tacite ergo Christ. reprehendit Apostolos, quod non magis interrogarent quo eat, id est, ad quæ gaudia pergat, ad quam gloriam, ad quod regnum, et quod auxilium inde eis sit allaturus, quæ præmia daturus : hæc enim eorum mœrorem si non discussissent, certe minuissent.

6. Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.] Maldonat. rursum τὸ *sed* exponit per *nam*, ut det causam cur discipuli non interrogent Jesum, quo vadat, esse tristitiam. q. d. Non interrogatis me, quia tristitia oppleti estis. Tolet. vero τὸ *sed* explicat per *imo*, ut sit auxesis. q. d. Non solum me non interrogatis quo vadam, imo potius quia hæc, nempe discessum meum, audistis, tristitia estis obruti. Simpliciter τὸ *sed* accipias ut adversativum interrogationis. q. d. Non me interrogatis, sed tristitia absorpti siletis, ut pavidi mures. Tacite eos objurgat, quod adeo se tradiderint tristitiæ et mœrori ob suum abitum, ut nec linguam, nec animum habuerint interrogandi id, quod tristitiam lenivisset, ac summæ erat consolationis et gaudii, scilicet quod iret ad Patrem, ut mitteret ipsis Spiritum S. et ut in cœlis pararet eis locum.

7. Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis ut ego vadam.] Primo, S. Chrys. h. 77. sic explicat, q. d. Non ad gratiam loquor, sed licet majorem in modum contristemini, quod expedit audiendum est; vos quidem ut adessem velletis, usus aliud postulat : diligentis autem est, cum utilitatem cognoscit, non permittere ut ea dilecti priventur. Sic fere et Cyrill. lib. 10. cap. 39. *Magno*, inquit, *vos dolore moveri sentio, quia ego abire constitui : nec id injuria, præsertim cum magnas vobis futuras tentationes audieritis : verum quoniam jucundis utilitas præponenda est, veritatem vobis aperiam.*

Verum Christus hic *veritatem* non opponit gratiæ, sed tristitiæ, ac veritatem refert ad consolationem Apostolorum : hæc enim dicit, ut eis tristitiam eximat per lætum consolationis nuntium. q. d. Vos tristamini de meo abitu, quasi de summo vestro malo, derelictione et desolatione; sed scitote vos errare, atque in veritate expedite vobis, ut ego vadam, discessus enim meus ad Patrem erit vobis utilissimus : nam inde Spiritum S. in vos mittam, qui vos omni virtute et gaudio replebit : quare abitus meus cedet ad vestram non tantum utilitatem, sed et voluptatem, uti in Pentecoste reipsa sentietis, unde de eo subjicit :

Si enim non abiero, Paracletus (Spiritus S. consolator et exhortator vester) non veniet ad vos : si autem abiero, mittam eum ad vos,] ob causas quas recensui cap. 7. 39. ad illa : *Nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus.* Discipuli enim, sicut pueri cum matre, et pulli cum gallina, nimis addicti humanæ conversationi et colloquiis cum Christo, ejusque præsentiæ corporali, non erant capaces Spiritus sancti ejusque donorum spiritualium : quare abscessit Christus, ut ab eo quasi ablactati, et toti in Spiritum sanctum intenti, ab eo elevarentur ad heroica opera, quibus totum mundum converterent. Unde Spiritus

sanctus in Pentecoste adveniens, ipsos ex discipulis fecit magistros, eosque orbis doctores creavit. Vide S. August. tract. 94. et S. Gregor. l. 8. Moral. c. 33.

Porro apposite à Christo Spiritus sanctus hic vocatur Paracletus, ut significet ipsum discipulos ob suum discessum mœstos summe consolaturum, omnique gaudio repleturum. Hinc S. Chrysost. hom. 77. contra Macedonium probat Spiritum sanctum vere esse Deum : nam si Spiritus S. non esset creator, sed creatura, quomodo expediret propter ejus adventum ab Apostolis discedere Christum, qui erat creator, et Deus? Rursum ne Spiritum S. idem esse cum Filio putetur, addit Christus : *Mittam eum ad vos;* mittens enim à misso realiter et personaliter distinguitur. Denique τὸ *mittam* significat Spiritum sanctum è Filio æque à Patre procedere. In S. Trinitate enim quæcumque persona aliam mittit, eamdem producit, id est, gignit vel spirat, uti Pater mittens Filium, eumdem gignit : idem cum Filio mittens Spiritum sanctum, eumdem spirat.

8. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio.] Per *mundum* accipit Judæos, æque ac Gentiles mundanos, in Christum non credentes et infideles. Hos Spiritus sanctus arguet, id est, Primo increpabit, objurgabit, redarguet : Secundo, suis argumentis convincet, ut palam pateat ipsos esse convictos; esto id ipsi in infidelitate sua obstinati nolint fateri se de ea esse convictos, nec velint in Christum credere, ut faciunt hæretici in sua hæresi pertinaces.

9. De peccato quidem, quia non crediderunt in me.] Ita Rom. et Arabic. licet Syrus et Græca legant in præsenti, πιςεύουσιν, id est, credunt. Sensus est, q. d. Spiritus sanctus, quem ego mittam in Pentecoste, arguet et convincet tam Judæos, quam Gentes infideles hostes meos de peccato, tum magnæ infidelitatis, ait S. Chrys. et S. August. tum quovis alio, ait Cyrillus, quia auditis licet tot rationibus, et visis tot miraculis, noluerunt tamen in me credere. q. d. Demonstrabit eis Spiritus, tum exterius per ardentem prædicationem, sanctitatem et miracula, quæ per Apostolos patrabit; tum interius mentes eorum per internas inspirationes illuminans, statum animæ suæ, ut scilicet ipsi sciant, et licet inviti, agnoscant se esse in pristinis infidelitatis aliorumque scelerum peccatis, ac in iis manere, eo quod ab illis liberari non possint, nisi per fidem in me, quam recipere noluerunt. Demonstrabit enim eis non esse alium Salvatorem, qui peccata expiare possit, nisi me : *nec enim est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri*, ait S. Petrus Act. 4. 12. Quocirca hac Petri et Apostolorum prædicatione multi commoti in Christum crediderunt, alii in sua infidelitate persistentes, inexcusabiles facti seipsos damnationis et gehennæ reos effecerunt. Unde Act. 2. dicitur : *His auditis compuncti sunt corde, et dixerunt ad Petrum, et alios Apostolos : Quid faciemus viri fratres?* Ita Cyrillus, Leontius et alii.

10. De justitia vero, quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me,] q. d. Spiritus sanctus arguet et convincet falsam esse mundi justitiam; Judæorum quidem, quia ipsi eam quærebant in cæremoniis legis et lustrationibus corporeis, quæ non valent abluere animam : Gentilium vero, quia ipsi justitiam quærebant in morali honestate, sive in operibus naturaliter et moraliter honestis; Christum autem ab utrisque idcirco spretum et æstimatum injustum, convincet et ostendet solum esse justum, omnisque justitiæ fontem et parentem. Ita Cyrillus l. 6.

Tropologice S. Bernard. in parvis serm. 21. *Spiritus sanctus*, ait, *arguit mundum de peccato, quod dissimulat : de justitia, quam non ordinat, dum sibi, non Deo eam dat : de judicio, quod usurpat, dum tam de se, quam de aliis temere judicat.*

Quia ego ad Patrem vado,] q. d. Mundo et mundanis scandalum est, ex eoque arguunt me esse injustum et impostorem, quia cum ego videar esse homo communis et merus, non divinus, nova tamen et paradoxa doceam : sed mox contrarium eis patebit, me scilicet à Deo Patre missum in terras, ut morte mea in cruce mundum Deo Patri reconciliem, et ad jus filiorum eveham : quia scilicet ascendens in cœlum ad eum redibo, ut mundus amplius me non videat, nec infirmæ carnis meæ visu scandalizetur; indeque mittam Spiritum S. qui fideles in me credentes justificabit et sanctificabit : unde clarum toti mundo evadet, me non esse merum hominem, sed hominem Deum, mundi justificatorem et salvatorem. Ita Leontius, Chrysost. Theophylact. Euthym. Addit Chrysost. Spiritum sanctum ad invocationem nominis Jesu sua dona et gratias in fideles distribuisse.

Et jam non videbitis me.] Non loquitur de personis, sed de genere. q. d. Homines, quales vos estis, non videbunt me. Dixit autem, *non videbitis me*, potius quam, non videbunt me; quia Apostoli, non mundus, eum in cœlum scandentem conspecturi erant. q. d. Videbitis quidem me ad Patrem ascendentem, sed ulterius in hac vita me non videbitis.

Ita Maldon. Ribera et alii. Addit Toletus hoc dicere Christum, ut significet non opus esse, ut iterum veniat in mundum passurus et moriturus : unica enim morte consummavit justitiam pro omnibus præteritis, præsentibus et futuris. Vado, inquit, ad Patrem meum ac vestrum, nec jam videbitis me iterum in hoc sæculo, sicut adhuc vidistis, quasi iterum sit opus mori et pati. Totam enim justitiam nunc consummavi; ideo mundus arguendus est, et convincendus de justitia statim post hunc meum discessum : quod scilicet illa jam per me perfecta sit et consummata. Addit S. August. *Arguitur*, ait, *mundus de peccato, quia in Christum non credit; de justitia vero eorum qui credunt : fidelium enim comparatio infidelium est vituperatio; quia vero infidelium vox esse consuevit. Quomodo credimus quod non videmus? ideo credentium justitiam sic definivit : Quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me; beati illi qui non vident et credunt. Erit itaque vestra justitia, de qua mundus arguitur, quoniam in me, quem non videbitis, credetis.* Idem S. August. de Verb. Domini serm. 61. *Illi*, ait, *non crediderunt, ipse ad Patrem vadit; illorum ergo peccatum, ipsius autem justitia : quod enim ad nos venit, misericordia est; justitia vero, quod ad Patrem vadit, secundum illud Apostoli : Propter quod et Deus exaltavit illum.* Idem de Quæst. novi et vet. Testam. quæst. 89. *Per id quod regressus est, probavit se inde venisse.* Et Chrysost. *Ire ad Patrem argumentum fuit quod irreprehen-*

sibilem vitam egisset, ne possint dicere, Peccator est, et non est ex Deo.

11. DE JUDICIO AUTEM, QUIA PRINCEPS HUJUS MUNDI JAM JUDICATUS EST.] Primo, S. Chrysost. et Euthym. exponunt, q. d. Spiritus S. arguet et convincet falsum esse mundi judicium, quo me judicabit miracula, hoc est, mira in speciem facere, per opem et præstigias dæmonis : nam ostendet dæmonem à me judicatum esse, expulsum et damnatum.

Secundo, Theoph. q. d. Spiritus S. condemnabit mundum ignaviæ, eo quod vulneratum et enervatum à Christo Satanam ipse mundus prosternere, calcare et vincere noluerit.

Tertio, Cyrill. q. d. Spiritus S. redarguet mundum quasi seductum, eo quod in damnato à me dæmone spem suam habeat et collocet, sive quod omisso Deo, diabolum in creaturis et idolis adorarit.

Quarto, Tolet. et alii, q. d. Spiritus S. ostendet mundo me justum judicem esse vivorum et mortuorum, dum faciet ut mundus videat principem suum, id est diabolum, à me judicari, id est, damnari et expelli : si enim dæmones judico et damno, multo magis homines.

Quinto, et aptissime, q. d. Spiritus S. faciet ut mundus videat suum judicium, id est, condemnationem, quia faciet ut mundus cernat se damnatum in suo capite et principe, puta diabolo, quem colebat et imitabatur, quando efficiet ut Apostoli invocato nomine Jesu eum ex templis et idolis, in quibus eum adorabat mundus, ac ex mentibus et corporibus hominum ab eo possessorum ejiciant, ejusque regnum evertant : quia si Deus angelis peccantibus non pepercit, nec parcet mundo peccanti : et si non pepercit capiti et principi, scilicet diabolo, non parcet quoque membris et subditis ejus. Ita S. August. Beda, Rupertin. Maldonat. Ribera et alii.

Quocirca hoc eodem Christi argumento utuntur S. Justinus in Dial. cum Tryphono, Tertull. lib. ad Scapulam, et Apolog. cap. 37. Cyprianus ad Demetrianum, Origen. lib. 1. contra Celsum, S. Athanas. lib. de Incarnat. Verbi, Lactantius lib. 2. c. 6. et alii, ut mundum, id est Gentiles, convincant, cogantque fateri se à Christo et christianismo superatos et damnatos esse, eo quod videant suum principem, id est dæmonem, à Christianis expelli, tam è templis, quam è mentibus et corporibus hominum.

Audi S. August. de Verbis Domini secundum Joan. serm. 60. *Hoc ipso quod foras missus est, judicatus est; et de hoc judicio mundus arguitur, quia frustra de diabolo queritur, qui non vult credere in Christum, quem judicatum, id est, foras missum, et propter nostram exercitationem forinsecus expugnare permissum, non solum viri, sed etiam mulieres et pueri Martyres vicerunt.* Idem in Joan. hoc loco. *Judicatus, id est, judicio æterni ignis irrevocabiliter destinatus; et de hoc judicio mundus arguitur, quia cum suo principe judicatur, quem superbum et impium imitatur. Credant itaque homines in Christum, ne arguantur de peccato infidelitatis, quo peccato omnia detinentur; transeant in numerum fidelium, ne arguantur de justitia eorum, quos justificatos non imitantur, caveant futurum judicium, ne cum mundi principe damnentur quem imitantur.*

12. ADHUC MULTA HABEO VOBIS DICERE (de fidei mysteriis, de Gentium conversione, de Ecclesiarum fundatione et gubernatione, de sacerdotibus et Episcopis, totoque ordine hierarchico instituendo, etc.) SED NON POTESTIS PORTARE MODO.] Id est, nunc non potestis ea capere, mens vestra nondum sustinet tantum rerum pondus audire et comprehendere : tum quia adhuc imbecilla est et rudis, ac carnalibus Judæorum ritibus assueta, tam sublimia et spiritualia necdum concipere potest; tum quia totam eam occupat tristitia, quæ non sinit eam ad tam multa et grandia attendere et assurgere; sed mox mittam vobis Spiritum sanctum, qui vos illuminando idoneos et capaces reddet, ut ea portare et comprehendere possitis. Ita S. Chrysost. Cyr. Theophyl. et S. August. Excitat Christus Apostolos, ut ipsi animos attolant, ac desiderium concipiant, ad tanta mysteria per adventum Spiritus sancti cognoscenda. Hinc disce, Apostolos et Ecclesiam sensim in cognitione mysteriorum fidei profecisse et crevisse, sicut solis lumen crescit à diluculo gradatim usque ad meridiem. Unde Ecclesia *progreditur quasi aurora consurgens*, Cant. 6. 9. Sic et quilibet fidelis sensim in fide et sanctitate proficit, juxta illud Prov. 4. 18. *Justorum semita quasi lux splendens procedit, et crescit usque ad perfectam diem.* Vide ibi dicta.

13. CUM AUTEM VENERIT ILLE (Paracletus) SPIRITUS VERITATIS (ob causas quas recensui c. 14. 17.) DOCEBIT VOS OMNEM VERITATEM,] quam scilicet vos in hac vita scire convenit, tum ut vos ipsos, tum ut omnes Gentes in viam salutis dirigatis. Ita Cyrillus, Theophylactus, Euthym. Nam alioqui omnem omnino veritatem non in hac vita, sed in cœlo eos docturus erat. Ita S. August. et Beda. Pro *docebit* græce est ὁδηγήσει, id est, ducet recta via ad veritatem quasi dux viæ; Syrus, *deducet vos in omnem veritatem.* Via enim veritatis est studium, vestigatio S. Script. libri Patrum, oratio et invocatio Spiritus sancti : hisce enim quasi viis pervenitur ad veritatem. Hinc rursum patet spiritum sanctum sensim docuisse Apostolos plura et majora mysteria, ita ut Apostoli pedetentim in eorum cognitione profecerint. Nam in Pentecoste ipsum non docuisse omnia, patet Actor. 10. ubi diu post eam S. Petro revelavit Evangelium prædicandum esse non solum Judæis, sed et Gentibus, ac imprimis Cornelio Centurioni : et Actor. 15. Gentes non esse circumcidendas, nec obligandas ad servandam legem Moysi. Quocirca Ecclesia feria IV. Pentecostes sic orat : *Mentes nostras, quæsumus, Domine, Paracletus, qui à te procedit, illuminet et inducat in omnem, sicut tuus promisit Filius, veritatem.*

NON ENIM LOQUETUR A SEMETIPSO (Syrus *ex mente sui ipsius :*) SED QUÆ AUDIET LOQUETUR.] Primo, S. Chrysost. exponit. q. d. Spiritus sanctus non loquetur contraria iis, quæ ego locutus sum et docui, sed conformia : nam quæ audiet à me, loquetur. Sic et Cyrillus, Theophylactus, Rupert. et Maldonat. Addit Chrysost. homil. 77. hoc adjici, ne quis ex eo quod dixit Spiritum sanctum docturum omnem veritatem, opinetur ipsum esse majorem Filio, qui omnem veritatem non docuit.

Secundo, S. Ambros. lib. 2. de Spiritu sancto cap. 12. *Non loquetur à semetipso*, id est, inquit, non sine Patris et mea communione. q. d. Non loquetur nisi ea quæ audit : quare quæ ipse loquetur, etiam Pater et Filius loquentur.

Tertio, S. Aug. Spiritus sanctus non loquitur à semetipso, hoc est, inquit, non est à seipso, sed spiratur à Patre et Filio.

Quarto, optime exponas jungendo secundum et tertium sensum. q. d. Spiritus sanctus *non loquetur à semetipso*, hoc est, non sine meo et Patris arbitrio, quia non ex se est, sed ex Patre et me est; et quod subsistit et loquitur, à Patre et à me illi est, ait Didymus lib. de Spiritu sancto. Igitur τὸ *non loquetur à semetipso* Christus explicat per antithetum dicens, *Sed quæ audiet loquetur*. Alludit ad homines, qui dicuntur loqui à semetipso cum quid fabulantur et fingunt : hi enim non ex re et rei veritate, sed ex cerebri sui fictione loquuntur. *Loqui* ergo *à semetipso* est fingere, fallere, mentiri, quod facere nequit Spiritus sanctus. Rursum voluit Christus docere originem veritatis, æque ac Spiritus sancti, esse tam Patrem, quam se; quare Spiritum sanctum eamdem veritatem docturum, quam ipse docuerat : quia *quæ audiet*, id est, quæ ab æterno audivit, audit et audiet semper, sive quæ cum essentia divina haurit tam à Patre quam à Filio, hæc loquetur. Simili modo superius Christus sæpe dixit, se non ex seipso loqui, sed ea quæ audivit à Patre : Patri enim convenit auctoritas originis, uti essentiæ, sic et scientiæ. Audi S. Augustin. tract. 99. *Audire illi scire est, scire vero esse. Ab illo à quo procedit, illi est essentia, scientia et audientia. Semper audit Spiritus sanctus, quia semper scit.* Et Didymum : *Loqui Patrem, et audire Filium, ejusdem naturæ in Patre et Filio, consensusque significatio est. Spiritus vero sanctus, qui est Spiritus veritatis et sapientiæ, non potest Filio loquente audire quæ nescit, cum hoc ipsum sit, quod profertur à Filio, id est, procedens veritas à veritate, consolator à consolatore, Deus de Deo.*

Rursum S. August. tract. 99. *Non moveat*, inquit, *quod verbum futuri temporis positum est : est enim illa sempiterna audientia, quia sempiterna scientia. In sempiterno autem, sine initio et fine cujuslibet temporis verbum ponitur, nec mendaciter dicimus Fuit, et Est, et Erit; fuit, quia nunquam defuit; erit, quia nunquam deerit; est, quia semper est.*

ET QUÆ VENTURA SUNT ANNUNTIABIT VOBIS.] q. d. Spiritus sanctus docebit vos omnem veritatem, quæ vos et vestrum officium concernit, non tantum præteritam et præsentem, sed et futuram ; ac proinde vos non tantum Apostolos et Evangelistas, sed et Prophetas constituet, indendo vobis donum prophetiæ. Hoc enim habuisse Apostolos patet Actor. 11. 28. et 20. 29. et 21. 11. Imo Apocalypsis S. Joannis fere est continua prophetia. Decebat enim Apostolos priscis Prophetis non esse inferiores, sed superiores. Unde Didymus lib. de Spiritu sancto : Per Spiritum veritatis, ait, futurorum Sanctis scientia certa conceditur : unde et Prophetæ futura quasi præsentia intuebantur. Spiritus sanctus enim est Spiritus veritatis, qui scilicet novit et revelat omnes veritates, etiam futuras. Est enim Spiritus æternæ sapientiæ, quæ amicos Dei et Prophetas constituit, Sapient. 7. 27. Causam dat S. Chrysost. Excitavit, ait, per hoc Apostolorum mentem : ad nihil enim ita avidum est genus humanum, ut ad sciendum futura. Ab hac ergo sollicitudine eos liberavit, ostendens futura eis revelanda, ne incauti errarent.

Anagogice, Beda : *Ventura annuntiabit*, id est, gaudia cœlestis patriæ ad memoriam reducet : nuntiabit etiam mala, quæ vobis pro confessione Christi ventura sunt. Et Interlin. Non solum, ait, quæ futura sunt in tempore annuntiat, sed magis æterna, quorum amore inflammat.

14. ILLE ME CLARIFICABIT.] Id est, glorificabit, ostendendo me esse Dei Filium, Messiam, doctorem et salvatorem mundi. Undi S. Augustin. *Ille me clarificabit, diffundendo in cordibus charitatem, et spirituales faciendo, declaravit eis Filium Patri esse æqualem, quem secundum carnem prius tantummodo noverant. Item per ipsam charitatem fiducia repleti Apostoli, et timore depulso, annuntiaverunt hominibus Christum, et sic ejus fama toto orbe diffusa est : quod enim facturi erant in Spiritu sancto, hoc eumdem Spiritum dixit facturum.*

QUIA DE MEO (Arabicus, *de eo quod est mihi*) ACCIPIET.] Scilicet à me meam essentiam divinam, ait Nazianz. orat. de fide, ac consequenter meam voluntatem et scientiam : hanc enim vobis annuntiare debet, inquit Cyrill. Chrysostom. Jansenius, Toletus et alii. Audi Didymum : *Dans Filius, non privatur his quæ tribuit, nec cum damno suo impartitur aliis, nec Spiritus sanctus accipit quod ante non habuit; sic est intelligendus Spiritus sanctus à Filio accipere, ut una cognoscatur dantis et accipientis substantia : sic et Filius à Patre accipit ea in quibus subsistit.*

Aliter Maldonatus. q. d. *De meo accipiet*, id est, meo nomine veniet, nec aliam quam meam doctrinam vobis quasi legatus meus exponet. Sed hoc videtur alienius. Perperam Nonnus vertit, *De meo Patre accipiet*, quasi Spiritus sanctus à Patre solo procedat, non à Filio. Non enim ait Christus : Ille Patrem clarificabit, quia de Patre accipiet, sed, *ille me clarificabit, quia de meo accipiet.*

Ex hoc loco Patres, imo Concil. Florent. sess. 25. probant Christi divinitatem, et processionem Spiritus sancti à Filio, æque ac à Patre. Citat eos fuse Maldon. hic in fine hujus versus, et Bellarm. lib. 2. de Christo cap. 24. et 25. Unde docte Theodorus Heracleotes in Catena Græcor. hoc loco : *Spiritus sanctus*, inquit, *testis fuit divinitatis Unigeniti, cum ex ejus esset essentia, essentiamque ejus declararet :* nec enim spirari potest Spiritus sanctus, nisi ab eo qui est Deus.

Dices : Cur ergo Christus non dixit, Me accipiet, sed *de meo*. Resp. quia Spiritus sanctus à Filio non accipit totum quod est in Filio : non enim accipit filiationem, sed essentiam, ex qua et filiatione constituitur filius secundum nostrum modum concipiendi. Et sic explicat Christus v. seq. dicens : *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi, Quia de meo accipiet.* Unde patet τὸ *de meo*, idem esse cum τῷ *omnia quæ habet Pater, mea sunt ;* scilicet ipsa deitas cum omnibus suis attributis. Hinc Theophyl. exponit : *De meo*, id est, de thesauro divinitatis, qui est in me, *accipiet*. Perperam ergo hæretici ex τῷ *de meo*, contendebant Spiritum sanctum non natura, sed participatione esse Deum, uti refert S. Aug. tract. 100. et Cyrill. l. 13. Thesauri c. 4. participat enim ipsam naturam divinam, quæ nullas habet partes, sed tota est indivisibilis et simplicissima.

ACCIPIET.] Id est, accepit ab æterno, accipit et accipiet semper. Futurum enim omne tempus complectitur, et melius convenit æternitati, quia

hæc in æternum durat, uti semper durat spiratio Spiritus sancti. Sensus totius hujus loci est, q. d. Ne tristemini, quod me abeunte, vestro doctore privemini : nam mittam Spiritum sanctum, qui cum merus sit Spiritus divinus, docebit vos omnia, quæ salutis et spiritus sunt : eo autem docente ego vos doceo, quia à me accipit omnia, à quo procedit; ille claritatem et gloriam meam vobis demonstrabit, quia à me accipiet omnia quæ dicturus est vobis, et ita per ipsum vobis loquar, et me demonstrabo vobis : nec miremini quod de Spiritu sancto dixerim, *De meo accipiet:* nam ego per æternam generationem accepi à Patre omnia, quæ ipse habet; et ideo accepi ab ipso, quod unum sim cum ipso principium Spiritus sancti. Ita Ribera.

15. OMNIA QUÆCUMQUE HABET PATER, MEA SUNT : Arabicus, *omnia quæcumque sunt Patri, sunt mihi;* Nonnus, *sors mea sunt omnia quæ habet Pater meus.* Probat Spiritum sanctum à se accipere essentiam et scientiam, ex eo quod omnia quæ habet Pater sua sint (omnia enim sua excepta paternitate, ait Concil. Florent. Pater generando communicavit Filio) ergo et virtutem spirandi Spiritum sanctum, quam habet Pater, communicavit Filio. Unde explicans subdit : PROPTEREA DIXI : QUIA DE MEO ACCIPIET, ET ANNUNTIABIT VOBIS.] q. d. Ideo dixi, *De meo accipiet*, quia accipiet omnia quæ habet Pater, quæque ipse mihi communicavit : omnia enim quæ Patris sunt, mea quoque sunt, atque ego eadem Spiritui sancto spirando communico, nimirum meam Deitatem, omniscientiam, omnipotentiam, etc. Ita Didymus : *Patris nomine*, ait, *se Filium esse declaravit, non paternitatem usurpavit* (uti voluit Sabellius) *quæ Pater habet juxta substantiam, id est, æternitatem, immutabilitatem, bonitatem, hæc eadem habet et Filius.* Et S. Hilarius lib. 8. de Trinit. *Docet*, ait, *à Patre accipienda, à se tamen accipi, quia omnia quæ Patris sunt, sua sunt, non habet universitas diversitatem.* Hinc rursum colligitur Spiritum sanctum procedere à Filio : quia omnia, quæ habet Pater, habet Filius excepta paternitate : atqui Pater habet vim et actionem spirandi Spiritum sanctum, ergo eamdem habet et Filius. Confirmatur : quia si Pater et Filius non haberent omnia communia excepta relatione opposita, distinguerentur plusquam relatione, et proinde distinguerentur substantia : nam Pater ut spirator, non est relativum ad Filium, ergo si ut spirator distinguitur à Filio, distinguitur per spirationem, non ut relatio est, sed ut est forma quædam in Patre subsistens : proinde Pater et Filius in substantia differunt, quæ est hæresis Ariana.

16. MODICUM, ET JAM NON VIDEBITIS ME : ET ITERUM MODICUM, ET VIDEBITIS ME : QUIA VADO AD PATREM.] Syrus, *paulisper, et non videbitis me; et iterum paulisper, et videbitis me, quippe qui abeam ad Patrem.* q. d. Modicum tempus (post paucas horas) à Judæis capiendus, passurus, et in cruce moriturus sum, moxque sepeliendus, et tunc mœsti *non videbitis me :* sed post aliud modicum tempus, iterum *videbitis me.* Nam post triduum à morte resurgam, et me vobis videndum magno cum gaudio exhibebo : quoniam paulo post iturus sum ad Patrem, et ascensurus in cœlum, ac glorificandus sessione ad ejus dexteram : nec enim à morte detineri potero, sed mox eam in me vincam, faciamque ut et vos eamdem vincatis et superetis. Ita Chrysost. hom. 78. Cyrill. Leont. Theoph. Euthym. Ribera, Toletus, Jansen. Mœstos enim de suo abitu Apostolos solatur Christus absentiæ suæ brevitate, quod illa brevis et modica sit futura, ac mox magno gaudio compensanda, et ingenti gloria cumulanda.

Aliter S. Augustin. Beda et Maldonatus, q. d. Modico et parvo tempore vobiscum commorabor in terra, scilicet per 40. dies usque ad ascensionem meam in cœlum, postquam amplius non videbitis me; sed post aliud modicum tempus hujus sæculi, iterum videbitis me, nimirum in die judicii, et communi omnium resurrectione, quando vos in corpore et anima in cœlum mecum assumam, beabo et glorificabo : *quia ad Patrem vado*, ut gloriam quam passione mea merui, sedens ad dexteram ejus obtineam, ibique cum eo gloriose regnem usque ad diem judicii, quando redibo, ut vos ad regnum meum transferam : quia tantum hujus sæculi tempus, licet plurium sit millium annorum, si comparetur Dei æternitate, modicum est exile instar puncti.

Audi S. Aug. tract. 101. *Modicum est hoc totum spatium, quod præsens pervolat sæculum. Unde dicit idem Evangelista epist.* 1. *c.* 2. *Novissima hora est.* Et post nonnulla : *Hoc modicum longum nobis videtur, quoniam adhuc agitur; cum finitum fuerit, tunc sentiemus quod modicum fuerit : non ergo sit gaudium nostrum quale habet mundus, de quo dictum est : Mundus autem gaudebit; nec tamen in hujus desiderii parturitione sine gaudio tristes simus, sed sicut ait Apostolus, spe gaudentes, in tribulatione patientes : quia et ipsa parturiens, cui comparati sumus, plus gaudet de mox futura prole, quam tristis est de præsenti labore.* Hinc Psaltes, et ex eo S. Petrus epist. 2. c. 3. v. 8. *Unus dies apud Dominum*, inquit, *sicut mille anni, et mille anni sicut dies unus.* Vide ibi dicta.

17. DIXERUNT ERGO EX DISCIPULIS EJUS AD INVICEM : QUID EST HOC, QUOD DICIT NOBIS : MODICUM, ET NON VIDEBITIS ME; ET ITERUM MODICUM, ET VIDEBITIS ME, ET QUIA VADO AD PATREM? 18. DICEBANT ERGO : QUID EST HOC, QUOD DICIT, MODICUM? NESCIMUS QUID LOQUITUR.] Videbatur Apostolis hoc Christi dictum esse obscurum, imo ænigma : nec mirum, cum etiamnum multis Christianis tale esse videatur. Studio id fecit Christus, ut mœstos eorum animos novitate hac phrasis acutæ et involutæ erigeret, et ad ejus explicandæ interrogationem impelleret, cui ipse deinde respondens mœstitiam eorum depelleret, vel certe leniret. Causam duplicem dat S. Chrysostom. Theophyl. Euthym. Primam, quod revera dictum hoc in se esset obscurum. Secundam, quod Apostoli mœstitia erant prægravati, et quasi oppressi. Tertiam dat Rupertus, quod Apostoli necdum caperent resurrectionis mysterium, nec certo crederent Christum die tertio à morte resurrecturum. Quartam dant S. Augustin. et Beda, quod τὸ *modicum* à Christo repetitum et inversum turbaret eos. Modica enim voluptas hujus vitæ parit in altera, vertiturque in æternum et immensum gaudium, uti dicere solebat S. Franciscus : *Quod enim in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis*, 2. Corinth. 4. 17. Elige.

19. COGNOVIT AUTEM JESUS, QUIA VOLEBANT (de-

siderabant, sed mœsti et pavidi non audebant) EUM INTERROGARE.] Cognovit id Christus non ex Apostolorum vultu, gestibus et nutibus; sed vi divinitatis suæ, introspiciendo secretas eorum in mente cogitationes et arcana desideria. Prævenit ergo eorum interrogationem, ut ostenderet se esse cardiognosten, id est, cordium inspectorem, ideoque Deum. Ita Cyrill.

20. AMEN, AMEN DICO VOBIS, QUIA PLORABITIS, ET FLEBITIS (Arabicus, *ululabitis;* Syrus, *lamentabimini*) VOS, MUNDUS AUTEM GAUDEBIT : VOS AUTEM CONTRISTABIMINI, SED TRISTITIA VESTRA VERTETUR IN GAUDIUM.] Subaudi, Et vicissim mundi gaudium vertetur in tristitiam et luctum. Ita Rupert.

Primo, S. Chrysost. Cyrill. Leont. Theophyl. Euthym. et Rupertus, qui v. 16. intellexerunt de morte et resurrectione Christi, sic exponunt, q. d. Post modicum tempus, imo post paucas horas, cum videbitis me capi, crucifigi, mori, sepeliri, vos, ô discipuli mei, de tam acerbo meo vestroque casu lugebitis; mundani vero Judæi hostes mei gaudebunt, quod me scelerum ipsorum insectatorem morte mulctarint; sed paulo post tristitia et luctus vester vertetur in gaudium, cum tertio die me resurgentem et redivivum videbitis, tuncque Judæi tristabuntur et indignabuntur, quod me mortem ipsorum calcasse et superasse dolebunt. Hic sensus proprie et primario à Christo intenditur. Explicat enim illud v. 16. *Modicum, et non videbitis me*, etc. Secundario tamen intendit significare Apostolorum persecutiones et afflictiones suis similes et pro se tolerandas. Unde

Secundo, S. August. Beda et Maldon. qui τὸ *modicum* v. 16. exponunt de tota præsenti vita, totoque hujus temporis sæculo, sic explicant, q. d. Vos, ô Apostoli, post meum in cœlum ascensum, prædicantes meam legem, et fidem, persecutionibus, laboribus et ærumnis afflicti dolebitis et lugebitis; mundani vero gaudebunt, quod vobis dominentur, vosque affligant, crucient et occidant : sed in fine hujus sæculi ego veniam et liberabo vos, ut mecum in æterna beatitudine gaudeatis.

Moral. Pios in hac vita adversis affligi, impios in prosperis exultare docet sæpe sacra Scriptura, ut Job cap. 21. 7. David ps. 72. v. 2. 3. 4. Habacuc cap. 13. Jerem. c. 12. 1. Idem docet nos quotidiana experientia. Sed eadem docet in exitu et morte pios gaudere, impios lugere, ut patet Lucæ 6. 25. Jacobi 5. v. 2. et 3. Rom. 8. 18. *Difficile, imo impossibile est*, ait S. Hier. epist. 34. ad Julianum, *ut et præsentibus quis et futuris fruatur bonis, ut et hic ventrem, et ibi mentem impleat, ut de deliciis transeat ad delicias, ut in utroque sæculo primus sit, ut et in cælo, et in terra appareat gloriosus.*

Quocirca Tertull. lib. de Spectac. cap. 28. hæc Christi verba eleganter et pathetice pertractans : *Vicibus*, inquit, *disposita res est. Nunc illi lætantur, nos conflictamur. Sæculum*, inquit, *gaudebit, vos tristes eritis. Lugeamus ergo dum Ethnici gaudent, ut, cum lugere cœperint, gaudeamus; ne pariter nunc gaudentes, tunc quoque pariter lugeamus. Delicatus es, Christiane, si et in sæculo voluptatem concupiscis, imo nimium stultus, si hoc existimas voluptatem.* Et paulo post : *Dicas velim : Non possumus vivere sine voluptate, qui mori cum voluptate debebimus! Nam quod est aliud votum nostrum, quam quod et Apostoli, exire de sæculo, et recipi apud Dominum? Hæc voluptas, ubi et votum.* Mox fidelium gaudia hujus vitæ hæc assignat : *Quæ major voluptas, quam fastidium ipsius voluptatis, quam sæculi totius contemptus, quam vera libertas, quam conscientia integra, quam vita sufficiens, quam mortis timor nullus; quod calcas deos nationum, quod dæmonia expellis, quod medicinas facis, quod revelationes petis, quod Deo vivis! Hæ voluptates, hæc spectacula Christianorum, sancta, perpetua, gratuita*, etc. *Ad signum Dei suscitare, ad tubam angeli erigere, ad martyrii palmas gloriare. Aspice impudicitiam dejectam à castitate, perfidiam cæsam à fide, sævitiam à misericordia contusam, petulantiam à modestia obumbratam, et tales sunt apud nos agones, in quibus ipsi coronamur.* Et mox : *Quæ illa exultatio angelorum, quæ gloria resurgentium Sanctorum! quale regnum exinde justorum! qualis civitas nova Jerusalem!*

Idipsum 700. annis ante prævidens Isaias graphice describit c. 65. 14. *Ecce servi mei comedent, et vos esurietis : ecce servi mei bibent, et vos sitietis : ecce servi mei lætabuntur, et vos confundemini : ecce servi mei laudabunt præ exultatione cordis, et vos clamabitis præ dolore cordis, et præ contritione spiritus ululabitis.* Vide ibi dicta.

Hinc S. Cæcilia Evangelium Christi semper gestans in pectore, illudque prædicans, Tiburtium pluresque alios ad Christum convertit, quibus hoc imprimis inculcabat : *Nolite, ô filii hominum, hujus vitæ fugientem quærere lætitiam, ut lætitiam illius vitæ æternam possideatis, quæ hanc vitam excipit. In hac enim vita breve tempus vivitis : in illa vero in omne ævum.* Cumque Almachius præfectus eam cum suis insipientem assereret, quod, spretis hujus mundi gaudiis, austeram et lugubrem Christianorum vitam amplexa foret : resp. S. Valerianus S. Cæciliæ sponsus : *Veniet tempus, quo accipiemus millecuplos fructus nostræ afflictionis; et nobis lætantibus, flebunt illi qui nunc efferuntur lætitiis : est enim nunc tempus seminandi. Qui ergo in hac vita seminant, quæ sunt ad tempus, lacrymas, in illa beata et æterna vita metent gaudium sempiternum.*

Denique S. Cyprian. tract. de Mortal. ex hac Christi gnome, evincit in peste et morte Christiano non esse tristandum, sed gaudendum, quod per eam ad Christi visionem et summum gaudium veniat. Audi eum : *Cum ergo Christum videre gaudere sit, nec possit esse gaudium nostrum, nisi cum viderimus Christum, quæ cæcitas animi, quæve dementia est, amare pressuras, et pœnas, et lacrymas mundi, et non festinare potius ad gaudium, quod nunquam possit auferri!*

21. MULIER CUM PARIT, TRISTITIAM HABET, QUIA VENIT HORA EJUS (ut magno labore et dolore parturiat) : CUM AUTEM PEPERERIT PUERUM, JAM NON MEMINIT PRESSURÆ PROPTER GAUDIUM, QUIA NATUS EST HOMO IN MUNDUM.] Syrus, *mulier cum parit ægritudine afficitur, quia venit dies partus ejus : cum autem pepererit filium, non meminit angoris, propter gaudium illud, quod natus sit homo in mundo;* quia scilicet mater videt infantulum, quem enixa est, quem sperat in vita sibi auxilio fore et honori, in morte vero eumdem post se successorem et superstitem in mundo relinquere, ut per eum stirps sua et familia propagetur. Quia enim homines optant semper esse et vivere, nec id in seipsis consequi possunt, cum mortis legibus subjaceant; hinc gaudent filios edere, ut

in illis perdurent, et quasi æternitatem quamdam consequantur. Sic regina gaudet cum primogenitum peperit, quia regem se peperisse censet.

Apposita est hæc Christi parabola, qua passionis et mortis suæ tempus comparat parturitioni, resurrectionem vero gaudio post partum. Christus enim in passione cruciatus fuit doloribus et angoribus, instar mulieris parturientis; at peracto partu, cum se merito mortis suæ resurgentem vidit, nosque similiter resurrecturos cognovit, mirifice gavisus est, et magno gaudio Apostolos et fideles omnes perfudit. Hos enim quasi infantulos suos parturiit, pro iis moriens in cruce. Ita S. Chrys. Cyrill. Theophyl. Euthym. Simili modo, juxta sensum S. Augustini et Bedæ paulo ante datum, idem applices persecutionibus et doloribus Apostolorum et fidelium in hac vita, ac gaudio et exultationi eorumdem in communi omnium resurrectione : de quo mox plura.

Puerum.] Quia, ut ait S. August. majus gaudium esse consuevit quando non puella, sed puer (masculus) nascitur, ut mystice significetur fideles debere esse masculo et virili animo, ad fortia agendum et patiendum : vocati enim sunt ad cœlestium contemplationem; imo cœli expugnationem, non ad mollitiem hujus sæculi, ait Interlin. Porro puer hic mox homo vocatur, cum dicitur : *Natus est homo in mundum ;* ut significetur resurrectio Christi : per resurrectionem enim Christus quasi denuo natus est, non puer, sed homo et vir perfectus. Ita Chrys. Non dixit *puer*, inquit, *sed homo*, occulte suam resurrectionem insinuans, æque ac nostram post mortem beatitudinem, tunc enim nascemur in vitam æternam, ait Alcuinus. Unde Beda : *Non debet*, inquit, *videri novum, si natus dicatur qui ex hac vita migraverit : ut enim procedens de matris utero in hanc lucem ingreditur, ita solutus à carnis vinculis ad lucem æternam sublimatur. Unde Sanctorum solemnia non funebria, sed natalitia vocantur.*

Porro, dolori parturientis recte comparatur dolor discipulorum : Primo, quia uterque fuit acerbissimus, ac acerbior est in partu masculi quam feminæ, ait Aug. tract. 101. Secundo, quia uterque est brevis. Ita Chrysost. serm. 78. Tertio, uterque est periculosus : Quarto, uterque vertitur in gaudium, ille nativitatis pueri, hic resurrectionis Christi et discipulorum : ita Cyrill. Quinto, sicut idem puer natus est causa doloris dum paritur, et gaudii dum natus est : sic idem Christus morte sua magnum dolorem creavit discipulis ; resurrectione vero sua magnam lætitiam. Sexto, utriusque gaudium est mirificum et summum, quod omnem præcedentem dolorem absorbet.

22. Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis, iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum : et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.] Est postparabola, sive applicatio parabolæ, ejus scopum fructumque significans. *Et*, id est *sic*, similiter, simili modo. Connectit enim similia, scilicet mulierem parturientem cum patiente Christo et Apostolis. q. d. Sicut mulier parturiens cruciatur et gemit, edita vero prole gaudet : sic et vos in mea passione et morte imminente tristabimini, sed die tertio resurgens, et quasi ex sepulchro renatus videbo vos, tuncque mire gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet, sed vobis manebit perenne, quia immortalis et gloriosus resurgam, nec amplius mori potero, sed semper vivam vitam beatam, ut vobis in omni persecutione et afflictione adsim et opituler, vosque omnibus adversis superiores efficiam, et tandem glorioso martyrio coronem, itaque ad cœlestia gaudia traducam, quæ nemo tollet à vobis, quia erunt sempiterna. Primo ergo loquitur Christus de gaudio Apostolorum ob suam ; secundario vero, ob ipsorummet resurrectionem, felicitatem et gloriam, uti jam dixi. Hanc enim parturit labor et dolor hujus vitæ, sicut prolem parit parturitio puerperæ.

Præclare S. Cyprianus ad Demetrianum : *Pœnam*, ait, *de adversis mundi ille sentit, cui et lætitia et gloria omnis in mundo est. Ille mæret et deflet, si sibi male sit in sæculo, cui bene non potest esse post sæculum, cujus vivendi fructus omnis hic capitur, cujus hic solatium omne finitur, cujus caduca et brevis vita hic aliquam dulcedinem computat et voluptatem ; quando istinc recesserint, pœna jam sola superest ad dolorem. Ceterum nullus iis dolor est de incursatione malorum præsentium, quibus fiducia est futurorum bonorum. Denique nec consternamur adversis, nec frangimur, nec dolemus, neque in ulla aut rerum clade, aut corporum valetudine mussitamus : spiritu magis quam carne viventes, firmitate animi infirmitatem corporis vincimus.* Et inferius pluribus interjectis : *Viget aput nos spei robur, et firmitas fidei, et inter ipsas sæculi labentis ruinas erecta mens est, et immobilis virtus, et nunquam non læta patientia, et de Deo suo semper anima secura.*

Tristitiam habetis.] Tristamini ob meum abitum ad mortem, deinde post mortem meam tristabimini ob persecutiones et cruces vobis ingruentes. Sic et tristabuntur ceteri fideles, qui per lacrymas et pressuras ad gaudia æterna contendunt, ait Alcuinus. Porro, ut advertit S. Aug. in hisce pressuris *non sumus sine gaudio tristes, sed, sicut dicit Apostolus, spe gaudentes : nam et mulier parturiens, cui comparati sumus, plus gaudet de mox futura prole, quam tristis est de præsenti dolore.*

Tropolog. mens peccatoris pœnitentis, item mens justi, cum meditatur martyrium, ingressum Religionis, vel aliud opus arduum et heroicum, est quasi mulier parturiens, quia magno labore et dolore fœtum conversionis suæ, martyrii, Religionis, etc. enititur et parit. Lege et S. August. in Confess. lib. 8. c. 8. ubi narrat quanto molimine parturierit propositum novæ vitæ. Hoc est quod ait Isaias cap. 26. *Sicut quæ concipit, cum appropinquavit ad partum, dolens clamat in doloribus suis ; sic facti sumus à facie tua, Domine ; concepimus, et quasi parturivimus, et peperimus spiritum salutis.* Sed hæc parturitio parit ingens gaudium. Impii vero similiter parturiunt sua scelera cum ingenti labore et dolore, sed hic vertitur in æternum gehennæ tormentum, juxta illud Isaiæ 59. *conceperunt dolorem, et pepererunt iniquitatem.* Et psal. 7. *Ecce parturiit injustitiam, concepit dolorem, et peperit iniquitatem.* De his dictum est Sapient. 2. *Lassati sumus in via iniquitatis, ambulavimus vias difficiles*, et reliqua.

Rursum prædicator, confessarius et quivis alius, qui animas Deo lucrari satagit, id facit cum magna parturitione. Unde S. Gregorius lib. 30. Moral. cap. 9. talem comparat cervæ parturienti, quæ difficillime parit, ideoque præ dolore rugit. Explicans enim illud Job cap. 39. 1.

Numquid, etc. *parturientes cervas observasti? Perpaucorum est pensare*, inquit, *quis labor sit in prædicationibus Patrum; quantis doloribus, quasi quibusdam conatibus animas in fide et conversatione parturiunt, quam cauta se observatione circumspiciunt, ut sint fortes in præceptis, compatientes in infirmitatibus, in minis terribiles, in exhortationibus blandi, in ostendendo magisterio humiles, in rerum temporalium contemptu dominantes, in tolerandis adversitatibus rigidi; et tamen dum vires suas sibimet non tribuunt, infirmi: quantus sit eis dolor de cadentibus, quantus de stantibus timor; quo fervore alia adipisci appetunt, quo pavore alia adepta conservant.*

Et gaudium vestrum nemo tollet.] Quia gaudium ipsorum Christus est, qui jam non moritur, ait Interlin. Rursum id verius erit in cœlo. Unde S. August. *Nec vero finis nobis sufficit*, inquit, *nisi cujus nullus est finis.*

23. Et in illo die me non rogabitis quidquam.] Græcum ἐρωτήσετε, et Latinum *rogabitis* duo significat, Primum, proprie *interrogabitis*, ut vertit Syrus, et sic legunt nonnulli codices Latini. Secundum, petetis, orabitis, postulabitis, juxta illud c. 14. 16. *Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis.*

Primo ergo, Cyrillus priore modo accipit, refertque ad diem resurrectionis et Pentecostes, q. d. Cum resurrexero, et Spiritum sanctum misero in Pentecoste, non erit opus me quidquam interrogare, quia partim ego resurgens, partim Spiritus sanctus adveniens docebit vos omnia, quæ ad vestrum officium et apostolatum spectant. Multa enim discipuli ignorantes rogarant Christum, ut, *Domine, quo vadis? Quomodo possumus vias scire? Ostende nobis Patrem. Cur manifestas te nobis, non mundo?* ut patet c. 14. v. 5. 8. 22. et hic v. 17. non intelligentes τὸ *modicum*, volebant eum interrogare: Christus ergo apposite eis respondit, brevi se per Spiritum sanctum ita illuminaturum illos, ut quasi θεοδίδακτοι non opus habeant quidquam amplius interrogare eorum quæ ante adventum Spiritus sancti rogare solebant, uti paulo ante eum rogarunt: *Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel?* Act. 1. Sic et Euthym.

Secundo, S. Chrys. hom. 78. Theoph. Ribera et alii τὸ *rogabitis* exponunt *petetis, orabitis, postulabitis.* q. d. In illo die cum ad vos per resurrectionem redibo, non indigebitis me rogare, et in vestris necessitatibus precari, sed satis vobis erit invocatio mei nominis apud Patrem, ut me etiam absente omnia ab illo impetretis. Huic expositioni favet id quod sequitur: *Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.*

Tertio, S. Aug. tract. 101. utrumque sensum jam datum jungit, refertque ad diem cœlestis gloriæ: tunc enim non opus erit quidquam interrogare vel obsecrare, cum omnia abunde per gloriam suggerantur et suppeditentur. Audi S. Aug. *At postquam resurrexit, interrogatum legimus à discipulis, quando regnum restitueret Israel; rogatus est etiam à Stephano, cum esset in cœlo, ut spiritum ejus susciperet; puto ergo quod hic dicit referendum esse ad tempus, quo videbimus eum sicuti est, ubi nihil desiderandum remanebit, nihil quærendum latebit.*

Amen, amen dico (in veritate, verissime et certissime promitto, S. August. ait, *juro*: censet enim ipse *amen* esse juramentum) vobis; si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.] Est nova hæc Apostolorum consolatio, novum quoque documentum eis datum a Christo, ut eo se absente utantur, ad omnia quibus egent impetrandum à Patre, nimirum petendo ea ab ipso in nomine Christi. q. d. Nolite, ô discipuli, tristari de meo abitu et absentia, quia certo vobis promitto Deum Patrem vobis daturum quidquid in nomine meo petieritis. Petite ergo et accipietis. Solebatis omnia quibus egebatis, à me petere; nunc ego abeo, et mei loco Patrem substituo: quod à me petebatis, petite à Patre; ille tam facile, tam amanter et liberaliter vos audiet et exaudiet, sicut ego vos audire et exaudire solebam. Nec absentiam causemini, vel distantiam, quod Pater fit in cœlis, vos vero in terris. Nam et Pater in terris est, cum sit ubique, imo intra vos est, in anima et mente vestra est, non tantum per essentiam, præsentiam et potentiam, sed et per gratiam. Anima enim vestra ejus est sedes et templum, in qua ipse à vobis laudari, orari et invocari cupit. Ibi ergo eum vobis præsentem, imo familiarem et intimum invocate; ibi ipse vos exaudiet.

Singula verba habent emphasim. Primo, *dico vobis.* q. d. Vobis hoc spondeo, quia vos estis intimi mei amici, discipuli et Apostoli, quos ego summe diligo, ut vestri curam singularem geram, vobisque de omnibus provideam. Primario ergo, hæc Christus dicit Apostolis; secundario, fidelibus omnibus quavis ætate viventibus, quia horum personam sustinebant, et hos repræsentabant Apostoli.

Secundo, *quidquid*, scilicet vobis salutare, et Deo honorificum, quod sit aliquid (solidum et utile, Deoque gratum) non nihil, ait Interlin. Et S. Aug. Aliquid, inquit, quod non in corporatione beatæ vitæ sit nihil. Qui ergo petit rem illicitam vel noxiam, ut vindictam de inimicis, non exauditur, quia non petit aliquid (salutiferum) sed nihil: peccatum enim est non ens, et quasi nihil. Licet quidem res temporales et adiaphoras, ut sanitatem, opes, officium, dignitatem petere à Deo; sed illas referre oportet ad finem honestum, ut scilicet per ea magis placeamus Deo, ac plura bona opera exercere possimus.

Tertio, *petieritis*: græce αἰτήσητε, id est, poposceritis, oraveritis, precabimini, imploraveritis, contenderitis, expostulaveritis, mendicaveritis, invocaveritis, scilicet, uti decet et par est, nimirum Primo, humiliter; Secundo, reverenter; Tertio, fiducialiter; Quarto, ardenter; Quinto, perseveranter.

Quarto, *Patrem.* q. d. Magna spe amore petite, quasi filii à patre: ipse enim paterno affectu vos summe diligit.

Quinto, *in nomine meo*, id est, per me et mea merita, non per vestra, de quo mox plura.

Sexto, *dabit vobis*, secure et certe, si ita petatis, uti oportet,

In nomine meo.] q. d. Abiturus relinquo vobis nomen meum, hoc allegate apud Patrem, et omnia obtinebit. Ostendit nominis sui virtutem, ait Chrysost. solum enim nominatus apud Patrem, facit mirabilia. q. d. Ne existimetis de reliquo me non futurum vobiscum, aut vos derelictos: nomen enim meum magnam dabit securitatem. Hæc Chrysost.

Quæres: Quid est petere in nomine Christi? Resp. Primo, S. Greg. hom. 27. *Nomen filii Jesus est, Jesus autem salvator, vel etiam salutaris dicitur: ille ergo in nomine Salvatoris petit, qui*

illud petit, quod ad veram salutem pertinet. Nam si id quod non expedit petitur, non in nomine Jesu petitur Pater. Unde et eisdem Apostolis adhuc infirmantibus Dominus dicit : Usque modo non petistis quidquam in nomine meo, ac si aperte diceretur : Non petistis in nomine Salvatoris, quia nescitis quærere æternam salutem. Hinc est quod et Paulus non exauditur, quia si liberaretur à tentatione, ei non prodesset ad salutem 2. Corinth. 12. Et inferius : *Pensate petitiones vestras, videte si in nomine Jesu petitis, id est, si gaudia salutis æternæ postulatis. In domo enim Jesu, Jesum non quæritis, si in æternitatis templo importune pro temporalibus oratis. Ecce alius in oratione quærit uxorem, alius petit villam, alius postulat vestem, alius dari sibi deprecatur alimentum.* Et S. August. *Non petitur*, ait, *in nomine salvatoris, quidquid petitur contra rationem salutis, et qui sentit de Christo, quod non est de unico Dei Filio sentiendum, non petit in ejus nomine : accipit autem, qui ut debet petit, quando debet accipere : quædam enim non negantur, sed ut congruo dentur tempore, differuntur.*

Sic et Beda, Rupertus et S. Thom. Hæc vera sunt, sed symbolica, non litteralia.

Secundo ergo, magis ad litteram. S. Cyrillus, et ex eo Jansenius : In nomine meo, dicit, inquit, ut Christus se mediatorem et collargitorem ostendat : nam quatenus Deus, nobis cum Patre bona largitur; quatenus mediator est, nostras preces ad Patrem adducit, ipse enim nobis libertatem atque fiduciam ad Patrem largitur.

Tertio, Euthymius, *in nomine meo*, inquit, hoc est tanquam mei, tanquam Christiani.

Quarto, et genuine, S. Chrysost. Theophyl. Toletus, et alii, petere in nomine Christi, inquiunt, est petere per Christum, sive per Christi merita, dignitatem et auctoritatem. Christus enim sua passione et morte meruit, ut quod ejus nomine petimus, à Deo impetremus. Quare impetratio hæc respectu nostri est gratia, respectu Christi est quasi justitia. Nomen ejus in Script. significat vires, virtutem, merita, gratiam, dignitatem, auctoritatem. Petere ergo in nomine Christi, est petere allegando merita Christi, in iisque confidere, non in suis propriis; ut Deus non in nostram indignitatem et peccata, sed in faciem Christi sui respiciat, et ob ejus sanctitatem et merita nobis donet, quod non meremur. Christus ergo hic non solum Deum, sed Deum incarnatum, obedientem usque ad mortem crucis significat. Hic enim meruit ut Pater nostras preces exaudiat. Sic explicat Ecclesia, quæ omnes orationes suas concludit : *Per Dominum nostrum Jesum Christum.* Sic Judæi orabant Deum per merita Abraham, Isaac et Jacob parentum suorum : Christiani vero per merita Christi, qui in infinitum illorum merita superat.

Quinto, Ribera sic explicat : Petite *in nomine meo*, hoc est, petite quasi à me missi, quasi ego per vos hoc petam à Patre; sicut rex à Pontifice petit quippiam per legatum suum. Petite, non quasi vobis donandum, sed mihi, sicut fratres Joseph rogant, ut iniquitatem ipsorum condonet patri, quasi pater illam in se susceperit et postulet illam sibi condonari, non fratribus, Genes. 50. Simili enim modo Christus donat nobis sua merita, suam auctoritatem et gratiam, quam habet apud Patrem, ut per illam petamus.

Hinc rursum, petere in nomine Christi, est petere ea quæ Christus nobis cupit, et dari nobis vult, scilicet quæ ad salutem animæ spectant. Unde hæc oratio est efficax, et exauditur à Deo. Quocirca valde pia et efficax est illa nonnullorum oratio : Domine, da mihi hoc, quod Christus Dominus in me desiderat, quod ipse mihi dari cupit, pro quo ipse moriens in cruce oravit, et mihi donari postulavit. Rursum quod B. Virgo mihi optat, quod ipsa pro me precatur : ipsa enim me, meamque salutem adamat, et melius me novit, quid mihi ad eam sit utilius. Hic sensus pius est, sed quartus magis litteralis et genuinus.

Dabit vobis.] Dices : Experimur multos multa petere à Deo, nec impetrare : quomodo ergo hic dicitur, *Dabit vobis?* Resp. Causa cur non impetrent est, quod non petant ea quæ petere oportet, vel ea ratione et modo, quo oportet, uti docet S. Jacobus, in epist. c. 4. Affirmativæ enim promissiones in Script. requirunt certas conditiones quas ipsa alibi explicat. Sic oratio et impetratio requirit Primo, humilitatem et reverentiam : quare qui illa caret, sed superbe et præsumptuose orat, uti fecit Pharisæus ille Luc. c. 18. hic nihil impetrat.

Secundo, requirit contritionem de peccatis, ut orans sit amicus, vel serio cupiat fieri amicus Dei ; hostes enim et inimicos suos non exaudit Deus. Quare peccatores, qui in peccatis suis persistere volunt, non audiuntur à Deo. Vis ergo ut te audiat Deus, tu prior audi, et adimple legem ipsius, fac prior voluntatem Dei ; sic Deus faciet voluntatem tuam, et tua vota implebit : hoc est quod ait Isaiæ 1. *Non exaudiam, quia manus vestræ plenæ sunt sanguine.*

Tertio, requirit magnam fidem et spem, sive fiduciam impetrandi per merita Christi id quod petimus. Hac fiducia multi carent, ideoque non impetrant : *Postulet*, ait S. Jacob. cap. 1. *in fide nihil hæsitans.* Hinc S. Basilius Constitut. monast. cap. 2. causam, cur non exaudiamur, assignans, ait : *Non recte petisti, quia aut dubitabundus, aut aliud agens petisti.*

Quarto, requirit perseverantiam, ut patet Lucæ 11. v. 7. et 8. Vide ibi dicta. Denique recte notat S. Aug. Hic tract. 73. Deum subinde negare id quod petimus, quia hoc magis expedit saluti nostræ et gloriæ Dei. Deus ergo non exaudit nos ad voluntatem, sed ad salutem. Sic Paulum orantem liberari à stimulo carnis non exaudivit, quia hic illi utilior erat ad humilitatem, et ad continuam cum eo luctam et victoriam. Unde audivit : *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur*, 2. Cor. 12. 9.

Vobis.] Hinc S. August. tract. 102. censet hic dumtaxat promitti orationis effectum, si pro nobis ipsis oremus, non autem si oremus pro aliis. *Exaudiuntur Sancti*, ait, *pro seipsis, non pro omnibus : non enim dictum est, Dabit, sed Dabit vobis.* Verum melius et liberalius S. Basil. in Regul. brevior. reg. 261. Toletus et alii, censent id promitti, sive pro nobis, sive pro aliis oremus. Nobis enim dat Deus, quod aliis dat pro quibus oramus; dat enim nobis orantibus orationis fructum. Et hoc magis congruit liberalissimæ Dei beneficentiæ. Adde, orare pro aliis opus esse majoris charitatis, præsertim si pro inimicis oremus; unde talis oratio exaudiri solet, uti exauditus est Christus orans pro suis

crucifixoribus : et S. Stephanus orans pro Saulo. Ratio est quam dat S. Gregor. hom. 27. *Virtus*, inquit, *veræ orationis est celsitudo charitatis. Et tunc quisque quod recte petit adipiscitur, cum ejus animus in petitione nec inimici odio fuscatur. Sed plerumque reluctantem animum vincimus, si etiam pro inimicis oramus.*

Porro, quod subinde pro aliis orantes non exaudiamur, vel est culpa nostra, vel illorum pro quibus oramus, qui sua ignavia vel malitia indignos se reddunt Dei gratia, imo subinde Deo obstrepunt, eumque vocantem spernunt.

Exemplum est in Vitis Patrum. Quidam enim tentatus spiritu luxuriæ postulavit preces sancti cujusdam Anachoretæ, ut illi liberationem impetraret. Oravit ille semel et iterum, sed frustra. Miranti respondit Deus : Tentatus non meretur audiri, quia ipse sua ignavia fovendo cogitationes obscœnas, iisque colludendo, causa est tentationis suæ. Anachoreta id ipsum narravit tentato, qui compunctus ex Anachoretæ consilio dedit se orationi, vigiliis et jejuniis, ac tentatione liberari meruit. Tentati ergo orantibus pro se cooperari et collaborare debent, ut audiantur, sicut æger cooperari debet medico, ut sanetur; quod si facere nolit, frustra desudat omnis medici labor et industria.

24. Usque modo non petistis quidquam in nomine meo.] Scilicet, quia vos huc usque confisi meæ præsentiæ, à me præsente omnia petiistis, et ego pro vobis Patrem rogavi, et illa impetravi : jam autem abiturus vos remitto ad Patrem, ut ab eo petatis illa quibus indigetis per interpositionem nominis mei. Licet ergo Apostoli invocato nomine Christi dæmones ejicerent, et ægros sanarent; tamen nihil hucusque à Patre per merita Christi petierant, eo quod ipsum haberent præsentem et ad manum, ac ab ipso peterent quæcumque vellent.

Petite et accipietis.] Quia ego meis meritis à Patre vobis idipsum impetravi, q. d. Non est quod tristemini, ô discipuli, de meo abitu, quia Pater meus, me absente à vobis invocatus per nomen meum, majora vobis dabit, quam ego dederim. Ita Euthym. Maldon. et alii. Vide dicta Matth. 7. 7.

Ut gaudium vestrum sit plenum.] Primo S. August. tract. 102. hæc verba refert ad *petite*, q. d. Petite, ut Deus plene me absente vos soletur, plenoque gaudio cumulet in æterna felicitate.

Secundo, S. Cyrillus refert ad τὸ *accipietis*. q. d. Si petatis et oretis, accipietis à Deo plenum gaudium, nimirum remissionem peccatorum et gratiarum copiam.

Tertio, et genuine, τὸ *ut* non causam vel finem intentum, sed effectum et consecutionem significat, q. d. Incipietis gaudere, cum videbitis me resurrexisse, uti dixi c. 22. Sed ut vestrum hoc gaudium perficiatur et compleatur, petite in nomine meo gratias omnes, quibus opus habetis : sic fiet ut illas impetrantes à Patre, plenum habeatis gaudium, nec quid amplius in hac vita desideretis. Ita Ribera, Toletus, Jansenius et alii.

Hæc in proverbiis locutus sum vobis. Venit hora, cum jam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis.] *In proverbiis*, id est, per proverbia. Ita Arabicus; græce, *in paræmiis;* Syrus, *in Parabolis*. Proœmio in Proverb. dixi proverbium, parabolam, et parœmiam sæpe pro eodem sumi, ac significare quemvis occultum, obscurum et involutum sermonem, etiamsi is proprie dictam parabolam non contineat. Sic hic sumitur, q. d. Quæ hactenus dixi de *modico*, de Spiritu sancto, de abitu ad patrem, de gaudio vestro, etc. jam vobis videntur obscura et quasi ænigmata : sed experientia ipsa vos hæc omnia mox clarissime docebit; cum scilicet hæc ipsa ego palam et aperte *annuntiabo vobis*, tum per meipsum, postquam resurrexero, per 40. dies, quibus usque ad ascensionem vobiscum versabor, vobisque aperiam sensum sacræ scripturæ, Actor. 1. 3. Ita S. Chrysostom. Theophyl. Euthym. tum maxime per Spiritum sanctum, quem vobis mittam in Pentecoste, ut clare et distincte vos doceat mysteria meæ fidei, eorumque amore inflammet. Ita S. August. Beda. Maldon. et alii. Porro S. Gregorius. libr. 30. Moral. cap. 5. hanc Christi promissionem refert ad statum beatitudinis in cœlo: tunc enim plenissime implebitur, cum videbimus Deum facie ad faciem.

26. In illo die in nomine meo petetis : et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem de vobis.] q. d. Ego cap. 14. 16. dixi : *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis :* quare tunc rogavi Patrem pro vobis; at nunc deinceps mea rogatione non erit opus; quia mox mittam Spiritum sanctum, qui vos docebit rogare Patrem in nomine meo magno affectu : quare Pater vobis orantibus omnia concedet, quia ipse vehementer vos amat : mea ergo rogatione, et meis precibus tunc non indigebitis, illis scilicet, quas in terra vobis præsens ad Deum fudi. Nota. Hinc nonnulli Patres censent Christum in cœlo non orare pro nobis oratione proprie dicta, sed tantum repræsentatione vulnerum suorum, quæ Patris ostendit. Citat eos noster Vasquez 3. p. tom. 1. ad q. 21. Verum longe probabilius est Christum in cœlo pro nobis orare oratione proprie dicta, uti ostendi Rom. 8. 24. Alia ergo est hic mens Christi, nimirum illa quam explicui, quod non sit opus sua in terris præsentia, ad orandum pro eis more solito.

27. Ipse enim Pater amat vos : quia vos me amastis, et credidistis quia ego a Deo exivi.] Pater prævenit nos in amore, et prior amat nos, dum nos peccatores ad pœnitentiam et sui amorem vocat et excitat : quare tunc incipimus Deum amare, tuncque Deus nobis charitatem et gratiam justificantem infundit, qua nos facit amicos et filios Dei. Quare Deus tunc majori amore nos redamat, tanquam suos amicos et filios. Hinc patet charitatem esse amicitiam inter Deum et homines : ipsa enim facit ut nos amemus Deum, ac vicissim ut Deus amet nos, sicut amicus amat amicum, et vicissim ab eo redamatur.

Credidistis quia a Deo exivi.] Id est, credidistis quod sum Dei Filius, ab eo missus in carnem et mundum, ad vestram aliorumque salutem.

Dices : Si Deus amat nos, cur ultro non dat ea, quibus scit nos indigere, sed vult rogari et obsecrari? Resp. Primo, quia hoc postulat Dei majestas et reverentia, ut scilicet orando eam revereamur, testemurque nos ejus beneficentia indigere, nec ullum nostræ necessitati posse succurrere, nisi ipsum. Hoc ergo orationis tri-

butum illi debemus, ut nostram indigentiam, et ejus liberalitatem supplices profiteamur.

Secundo, id postulat hominis conditio, ut se à Deo pendere, ali, foveri, protegi et in omnibus ipsius ope et largitione indigere agnoscat, imo se Dei esse mendicum, ait S. Aug. Palam fateatur. Humiliet ergo se coram Deo, et ab eo demissa cervice petat et mendicet ea quibus eget.

Tertio, idipsum postulat rei quæ petitur dignitas : petimus enim à Deo gratiam et gloriam, quibus nil est præstantius. Vult ergo illa Deus oratione, quasi pretio emi, ut homo pluris ea æstimet, nec amittat, sed studiose conservet. Ita S. Basil. in Constit. monast. c. 2.

Quarto, idipsum postulat orationis utilitas et præstantia, quæ ingentia oranti commoda confert. In ea enim exercemus Primo, fidem : quia credimus Deum esse omnipotentem, sapientissimum et optimum, ut possit, sciat et velit donare ea quæ petimus : Secundo, spem : speramus enim eum daturum necessaria, imo utilia vitæ præsenti et æternæ, quæ flagitamus : Tertio, charitatem, qua quasi filii à patre amantissimo eadem petimus. Hanc causam dat S. Chrysost. in psalm. 4. *Quoniam*, inquit, *oratio non est parvum vinculum dilectionis in Deum, quæ cum eo colloqui nos assuefacit, et ad sapientiæ studium nos deducit. Si enim, qui cum magno aliquo et admirabili viro multum versatur, ex ejus consuetudine maximum fructum accipit, quanto magis qui cum Deo perpetuam habet consuetudinem !* Est enim oratio, ut idem alibi ait, colloquium cum Deo, quæ hominem facit quasi angelum Deo familiarem. Vide eumdem lib. de Orando Deum, et Climacum gradu 28. initio, ubi plurima et præstantissima orationi dat elogia, additque : *Oratio est pia quædam tyrannis Dei :* vim enim facit Deo, eumque quasi cogit ad præstandum ea quæ petuntur.

28. Exivi a Patre, et veni in mundum : iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem.] *Exivi à Patre*, non tantum per exitum temporalem ad generationem humanam, nascendo ex Virgine, ut vult Jansen. sed etiam per exitum et generationem æternam, qua à Patre genitus sum Dei Filius. Ita Patres. Audi S. Aug. tract. 102. *Exiit à Patre, quia de Patre est, et in mundum venit, quia mundo suum corpus ostendit, quod de Virgine assumpsit.* Et Cyrill. *Exivisse à Deo nihil aliud est, nisi natum esse, effulsisseque à substantia Patris eo processu quo est, et ita propria intelligitur subsistentia.* Et Euthym. *Exivi à Patre, significat eum de substantia Patris esse, sive legitimum Patris Filium.* Ita etiam Beda, S. Thom. et Lyran. Ribera, Toletus et alii. Id magis patebit ex v. 30. Sic Heb. 7. de filiis dicitur : *Ipsi exierunt de lumbis Abrahæ*, et Isaiæ 39. *De filiis ejus, qui exibunt à te, quos genueris.* Exire ergo à Patre, idem est quod ab eo gigni.

29. Dicunt ei discipuli ejus : Ecce nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicis. 30. Nunc scimus quia scis omnia, et non opus est tibi, ut quis te interroget : in hoc credimus, quia a Deo existi.] q. d. Jam clare intelligimus quod antea non capiebamus. Dixeras enim obscure : *Modicum et non videbitis me*, etc. jam clare idipsum explicas, dum ais ; *relinquo mundum, et vado ad Patrem.*

Nunc scimus quia scis omnia.] q. d. Ex eo quod videamus et audiamus te arcanas nostras cogitationes, dubitationes et desideria de interpretatione illius : *modicum et non videbitis me*, etc. v. 19. scire et prævenire respondendo, ut tibi non sit opus rogare aliquem, ut cognoscas quid ille cogitet, ac rogare et scire desideret ; ex eo, inquam, quod antevertisti nostras cogitationes, *scimus quia* (quod) *scis omnia*, etiam arcana cordium, *et non opus est tibi, ut quis te interroget :* cum enim vellemus te de *modico* interrogare, tu id perspiciens interrogationem nostram prævenisti, et dubitationem nostram ultro explicuisti. *In hoc credimus quia* (quod) *à Deo existi.* q. d. Per hoc firmius credimus (et in fide nostra corroboramur) te esse verum Dei Filium ab eo genitum, eo quod scis omnia, et secreta cordium pervides : quod proprium est Dei. Ita Cyrill. Aut, ut Toletus : *In hoc credimus.* q. d. Vel hoc solum satis est nobis, ut credamus te exisse à Deo, quod secreta nostra reveles, iisque respondeas. Et si alia argumenta (quæ multa habemus) deessent, hoc unum nobis sufficeret ad credendum in te.

31. Respondit eis Jesus : Modo creditis ? 32. Ecce venit hora, et jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, et me solum relinquatis : et non sum solus, quia Pater mecum est.] Ita Roman. Theoph. Euthym. Jansen. et alii per interrogationem legunt, q. d. Modo creditis ? sed brevi ostendetis quam parva parumque solida sit fides, cum me videntes capi à Judæis diffugietis. Alii legunt assertive, imo Syrus et Arabicus legunt imperative, *modo credite ;* sed eodem sensus redit. q. d. Modo fidem habetis in me, sed longe debiliorem, quam putatis, uti mox ostendetis, cum me relicto aufugietis.

Ut dispergamini unusquisque in propria.] Id est unusquisque vestrum seorsum fugiet, quo eum impetus et timor tulerit, non exspectabit alter alterum, nec in locum certum omnes convenietis, sed unusquisque in locum, qui se primo fugienti obtulerit.

Et non sum solus.] q. d. Non hæc dico mei causa, sed vestri : ego enim vestra protectione non egeo, cum mecum habeam Patrem, ejusque omnipotentiam.

33. Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum.] *Hæc*, scilicet de mundo in me et vos odio et persecutione vers. 5. et cap. 15. 18. et 19. *locutus sum* et prædixi, *ut in me pacem habeatis*, hoc est, ut in me confidentes certamque spem reponentes, animo sitis tranquillo, stabili, et inter fluctus persecutionum quieto, immobili et imperterrito. Patet ex seq.

In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum.] *Vici*, inchoate per sanctam vitam, et cœlestem doctrinam, sed jam jam eumdem plene et perfecte devincam per heroicam passionem et mortem. q. d. Confidite in me, quia, sicut ego vici mundum, sic et vos vincetis, si in fide et dilectione perseveretis : si ergo in me manseritis, vos quoque meo exemplo per gratiam et robur Spiritus sancti, quod vobis suggeram, superabitis mundum, id est omnia Judæorum gentiumque odia, terrores, tentationes et persecutiones. Nam, ut ait Joan. ep. 1. 5. *Omne quod natum est ex Deo, vincit mundum : et hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra.* Vide ibi dicta. Sub mundo diabolum mundi principem, ceterosque adversarios Christi qui

in mundo sunt, accipe. Ita Toletus, Ribera et alii. Confidite igitur in omni pressura mundi, quia ego mundum vici, non mihi, sed vobis: vici enim, ut vos vinceretis, ut vobis vincendi normam et ideam darem, ut vobis à Deo vincendi gratiam impetrarem. Certate ergo generose, quia ego certabo in vobis, et vincam in vobis, dum vos victores efficiam. Nam, ut ait S. Aug. hic tract. 103. *Non vicisset ille mundum, si ejus membra vinceret mundus.*

Hisce Christi verbis confisi et roborati Montanus, ejusque socii Martyres, discipuli S. Cypriani, exultabant in carcere cæco et horrido, quia, ut aiebant ipsi : *Ubi tentatio est grandis, ille ibi major est, qui eam vincit in nobis : et non est pugna, qua non sit, Domino protegente, victoria.* Ita habent eorum Acta apud Surium, die 24. Febr. Et ipse S. Cyprian. ep. ad Fortunatum de Exhort. martyr. *Si quis,* inquit, *Dominica præcepta custodiens, et fortiter Christo adhærens, contra eum* (adversarium) *steterit, vincatur necesse est, quia Christus invictus est.* Idem lib. 2. epist. 2. ad Donatum : *Nihil,* ait, *appetere jam, nihil desiderare de sæculo potest, qui sæculo major est.* Idem l. 4. epist. 6. ad Tibaritan. *Miles Christi,* ait, *præceptis ejus et monitis eruditus, non expavescit ad pugnam, sed paratus est ad coronam.* Et anterius : *Gaudere nos et exultare voluit in persecutionibus Dominus, quia quando persecutiones fiunt, tunc dantur coronæ fidei, tunc probantur milites Dei, tunc Martyribus patent cæli.* Et post nonnulla : *Solus non est, cui Christus in fuga comes est : solus non est, qui templum Dei servans, ubicumque fuerit, sine Deo non est : et si fugientem in solitudine ac montibus latro oppresserit, fera invaserit, fames aut sitis aut frigus afflixerit, vel per maria præcipiti navigatione, properante tempestas ac procella submergerit; exspectat militem suum Christus ubicumque pugnantem, et persecutionis causa pro nominis sui honore morienti præmium reddit, quod daturum se in resurrectione promisit.* Idem tract. de Mortalitate : *Agnoscere se debet,* ait, *qui Deo militat, qui positus in cælestibus castris divina jam sperat; ut ad procellas et turbines mundi, trepidatio nulla sit in nobis, nulla cunctatio, quando hæc ventura prædixerit Dominus, providæ vocis hortatu instruens et docens, et præparans atque corroborans.* Idem. ep. 1. ad Cornelium ait, *Milites Christi, vinci non posse, mori posse, et hoc ipso invictos esse, quia mori non timent.* Pathetice vero Confessores in carcere martyrio destinati, ad S. Cyprian. quasi Martyrum tubicinem scribentes lib. 5. ep. 12. *Quid gloriosus,* inquiunt, *quidve felicius ulli hominum poterit ex divina dignatione contingere, quam inter ipsos carnifices interritum confiteri Dominum Deum? quam inter sævientia sæcularis potestatis varia et exquisita tormenta, etiam extorto, et excruciato, et excarnificato corpore, Christum Dei Filium, etsi recedente, sed tamen libero spiritu confiteri? quam impedimentis omnibus sæcularibus ruptis, in conspectu Dei jam se liberum sistere? quam cæleste regnum sine ulla cunctatione retinere? quam collegam passionis cum Christo in Christi nomine factum fuisse?*

Sic mundum vicit S. Chrys. cum enim de ejus expulsione ageretur, habuit hac de re homiliam 11. ad suos, in qua ira orditur ; *Multi quidem fluctus et undæ immanes, sed submergi non vereor: quia supera petram sto. Insaniat licet mare, petram non potest evertere. Sed quid putant? Ne mortem verear, cui vivere Christus est, et mori lucrum. Ne exilium pertimescam, qui noverim Domini esse terram et plenitudinem ejus. Sed bonorum proscriptionem metuam, qui sciam quod nihil intulerim in hunc mundum, sed neque auferre quid possim? Quidquid terroris habet mundus, contemno : quidquid delectabile habet, rideo. Divitias non cupio, paupertatem non horresco, mortem non timeo.*

CAPUT DECIMUMSEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus hic more patris amantissimi, qui moriens filiis vale dicit, post prolixam adhortationem et consolationem discipulorum, a c. 13. huc usque productam, jam sermonem suum concludit oratione, qua eos Deo commendat et resignat. Orat ergo hic Primo, pro sua et Patris clarificatione. Secundo, v. 9. pro suorum discipulorum custodia et salute. Tertio, v. 20. pro iis qui per Apostolorum prædicationem credituri sunt in ipsum, ut Deus servet eos a malo, et ut omnes sint unum, ac mundus cognoscat ipsum fuisse a Patre missum ad hominum salutem.

1. Hæc locutus est Jesus : et sublevatis oculis in cœlum, dixit : Pater venit
hora, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te : 2. Sicut dedisti
ei potestatem omnis carnis, ut omne, quod dedisti ei, det eis vitam
æternam. 3. Hæc est autem vita æterna : ut cognoscant te, solum Deum
verum, et quem misisti Jesum Christum. 4. Ego te clarificavi super
terram : opus consummavi, quod dedisti mihi ut faciam : 5. et nunc
clarifica me tu Pater apud temetipsum : claritate, quam habui prius,
quam mundus esset, apud te. 6. Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de
mundo : Tui erant, et mihi eos dedisti : et sermonem tuum servaverunt. 7. Nunc cognoverunt, quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt: 8. quia verba, quæ dedisti mihi, dedi eis :

et ipsi acceperunt, et cognoverunt vere quia à te exivi, et crediderunt quia tu me misisti.
9. Ego pro eis rogo : Non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi, quia tui sunt :
10. et mea omnia tua sunt, et tua mea sunt : et clarificatus sum in eis. 11. Et jam non sum
in mundo, et hi in mundo sunt, et ego ad te venio. Pater sancte, serva eos in nomine tuo,
quos dedisti mihi : ut sint unum, sicut et nos. 12. Cum essem cum eis, ego servabam eos
in nomine tuo. Quos dedisti mihi, custodivi : et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis,
ut Scriptura impleatur. 13. Nunc autem ad te venio : et hæc loquor in mundo, ut habeant
gaudium meum impletum in semetipsis. 14. Ego dedi eis sermonem tuum, et mundus eos
odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut et ego non sum de mundo. 15. Non rogo ut
tollas eos de mundo sed ut serves eos à malo. 16. De mundo non sunt, sicut et ego non
sum de mundo. 17. Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est. 18. Sicut tu me
misisti in mundum, et ego misi eos in mundum. 19. Et pro eis ego sanctifico meipsum : ut
sint et ipsi sanctificati in veritate. 20. Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis, qui
credituri sunt per verbum eorum in me : 21. ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me,
et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint : ut credat mundus, quia tu me misisti. 22. Et
ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis : ut sint unum, sicut et nos unum sumus.
23. Ego in eis, et tu in me : ut sint consummati in unum : et cognoscat mundus quia tu me
misisti, et dilexisti eos, sicut et me dilexisti. 24. Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum
ego, et illi sint mecum : ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi : quia dilexisti me
ante constitutionem mundi. 25. Pater juste, mundus te non cognovit : ego autem te cogno-
vi : et hi cognoverunt, quia tu me misisti. 26. Et notum feci eis nomen tuum, et notum
faciam : ut dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit, et ego in ipsis.

1. HÆC LOCUTUS EST JESUS : ET SUBLEVATIS OCULIS IN COELUM, DIXIT : PATER VENIT HORA, CLARIFICA (Syrus et Arabicus, *glorifica*) FILIUM TUUM, UT FILIUS TUUS CLARIFICET (Syrus et Arabicus, *glorificet*) TE.] Est hæc Christi ituri ad passionem ultima et quasi cygnæa oratio, ideoque plena dulcedinis, amoris et ardoris, qua docet nos Primo, instante tribulatione ad orationem confugere, et à Deo robur petere ad illam superandam. Secundo, patres tam corporales quam spiritales, dum abeunt vel moriuntur, debere suos filios Deo per orationem commendare. Tertio, concionatores oportere studere orationi, ut per eam impetrent tum vim dicendi, movendique animos auditorum, tum auditoribus gratiam, ut audita capiant, ament, et opere exequantur, *ne inanis verbositas locum habeat*, ait Cyrillus lib. 11. c. 14.

SUBLEVATIS OCULIS,] ut simili gestu nos in oratione mentem à terra in cœlum ad Deum sustollere doceret. Ita Chrysost.

Singula verba habent emphasim. *Pater*. Orat Christus ut homo, sed homo Deus, sive Deo hypostatice unitus. Quare Deum vocat Patrem, quia ipse genuit Filium, qua Deus est, ipsique hominem assumptum hypostatice univit. Patris nomen fiduciæ et amoris est illicium : quid enim neget pater filio? Idem majestatis et potentiæ est indicium. Nam ut ait Cyrill. lib. 1. Thesauri cap. 6. in Deo majus est esse patrem, quam dominum, quia ut pater genuit filium sibi ὁμοούσιον, ut dominus creavit creaturas, quæ in infinitum minores sunt Filio.

VENIT (græce ἐλήλυθεν, id est, *venit* in præterito) HORA,] id est, tempus opportunum, scilicet pene ultima hora libertatis et vitæ meæ ; jam instat mihi captivitas, passio, crux et mors, quando ego maxime ego tua, ô Pater, gratia et auxilio : tunc enim maxime occultabitur mea divinitas, quando ut seditiosus, et affectator regni Judaici cum latronibus infami cruci suffigar : quare oro ut hanc infamiam abstergas, deitatem meam ostendas, meque clarifices. Audi nunc S. Aug. *Ostendit omne tempus, et quid quando faceret, vel fieri sineret, ab illo esse dispositum, qui tempori subditus non est. Venit hora, non fato urgente, sed Deo ordinante : absit ut sidera mori cogerent siderum conditorem.*

CLARIFICA FILIUM TUUM.] Syrus et Arabicus *glorifica*. Quæres, quam gloriam et glorificationem hic petat Christus? Primo, nonnulli accipiunt passionem, crucem et mortem : hæc enim fuit ingens Christi gloria ; quia per eam homines Deo reconciliavit, peccatum abolevit, diabolum vicit, mortem destruxit, vitam et gloriam nobis procuravit. Ita Origen. hom. 6. in Exod. S. Ambr. lib. 4. Hexam. c. 2. et S. Hilarius lib. 3. de Trinit. quem audi : *Conspuendus erat, flagellandus, crucifigendus; sed clarificat Pater deficiente sole, tremente terra, proclamante centurione.* Crux ergo in se ingloria Christo, in fructu eidem fuit gloriosa. Vide Origen.

Secundo, S. August. tract. 104. et Ribera censent gloriam hanc Christi esse resurrectionem, ascensionem in cœlum, sessionem ad dexteram Dei, et missionem Spiritus sancti. q. d. Ego pro gloria tua, et pro salute hominum, quos ab æterno elegisti, ignominiosæ morti me offero, tu me clarifica, ut in passione verus filius tuus appaream, et postea resurgam et ascendam in cœlum : ut ita verus Deus ab hominibus credar, propter quos morior, ac divinitas et potentia et bonitas tua cognoscantur et ab omnibus adoreris. Audi S. Aug. *Si passione clarificatus dicitur, quanto magis resurrectione? ait ergo, Clarifica, q. d. Venit hora seminandæ humilitatis, fructum non differas claritatis.*

Tertio, magis præcise et genuine, gloria hæc fuit manifestatio Christi, ut mundus agnosceret eum esse Christum Dei Filium, ac in eum credens justificaretur et salvaretur. Hic enim erat

finis et scopus incarnationis, et totius œconomiæ Christi, sicque explicat Christus v. 2. et seq. ubi hanc gloriam vocat sui Deique manifestationem Sensus ergo est, q. d. Ecce tu, ô Pater, me filium tuum misisti in carnem et mundum, ut mea passione et morte eum perditum redimam et salvem ; instat mihi passio et mors in cruce infamis, ob quam multi patientur in me scandalum, et à salute per me parta excident : rogo te, ô Pater, ut me mundo notifices et glorifices, ne homines me ut vilem, sceleratum et infamem, ob mortem crucis contemnant, sed Filium tuum, Deumque verum agnoscant, itaque gratiam, justitiam et salutem consequantur. Petit ergo Christus patefieri mundo consilium Dei de ipso incarnando, crucifigendo, et morituro pro hominum salute, ut scilicet tantum Dei opus suum finem et scopum, qui est salus hominum, assequatur. Ait igitur, *Clarifica*, id est glorifica, me crucifixum et morientem, per miracula, scilicet terræ motum, eclipsim solis, scissionem veli in templo, scissionem petrarum, apertionem sepulchrorum, item per celerem resurrectionem et gloriam corporis : ad hæc per ascensionem in cœlum, missionem Spiritus sancti, et omnium gentium conversionem ad fidem meam, ut ex iis omnes gentes credant me esse Deum, et Messiam salvatorem mundi, ac per hanc fidem sanctificentur et beentur.

Hinc patet omnes hasce tres expositiones eodem recidere, et in idem terminari. Et hoc proprie significat gloria, quæ non est aliud, quam nominis claritas. Unde Quintil. *Consentiens laus bonorum*, ait, *gloria appellatur*. Et Cicero pro Marcello : *Gloria est illustris ac pervagata multorum et magnorum, vel in suos cives, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum.* Idem lib. 2. Offic. *Perfecta gloria*, ait, *conflat ex tribus his, si diligit multitudo, si fidem habet, si cum admiratione quadam honore dignos putat.* Unde Isidorus l. 10. Etymol. litt. G. *Gloriosus*, inquit, *à frequentia claritatis dicitur, pro c. g. littera commutata. Gloriosus à laurea dictus, quæ datur victoribus.* Ita S. Cyrillus hanc Christi gloriam explicat lib. 11. 14. Cyprian. lib. de Duplici martyrio, Hilar. libro 3. de Trinit. Basilius l. 4. contra Eunom. sub finem, et alii. Addit Euthym. q. d. Clarifica, id est, notifica mundo, me ex mero et summo amore libere pro eis mortem crucis subiisse ; hoc enim coget omnes gentes me colere et redamare. Hinc patet, hanc clarificationem proprie esse humanitatis Christi, ut scilicet illa cognoscatur esse unita Deo : consequenter tamen esse quoque divinitatis Christi, quia hæc sequitur ex illa. Ex hoc enim quod notum fuit mundo, humanitatem Christi unitam fuisse Deo : notum quoque factum est, Deum ex immensa misericordia demisisse se ad carnem, et crucem pro nobis subeundam ex summo nostri amore.

Objiciebat Arius : Filius petit clarificari à Patre, ergo Pater major et clarior est Filio. Retorquet hoc in ipsummet S. Basilius : nam subdit Christus : *Ut et Filius clarificet te.* Tam ergo Filius clarificat Patrem quam Pater Filium.

Moraliter docet Christus hic, quod Deus ignominiam suo nomine susceptam vertat in gloriam, eoque majorem, quo major fuit ignominia, adeoque veram viam ad gloriam esse ignominiam, crucem et mortem, juxta illud. Philipp. 2. *Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*, etc., *propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum.*

Sic S. Petrus et Paulus Romæ à Nerone ludibrio habiti, et quasi superstitiosi ; hostesque imperii, cruce et gladio plexi, pervenerunt ad summam gloriam, ut jam non tantum Romæ, sed et toti Romano Imperio dominentur, ac S. Petrus Trajanum, S. Paulus Antonium Imp. sua columna triumphali dejiciens, ejus locum occuparit.

Viderunt id per umbram Gentiles. Unde Agesilaus rex Spartæ rogatus, *qua ratione perpetuam sibi gloriam parare posset?* Respondit : *Si mortem contempseris. Nihil enim præclari geri potest ab eo, cujus animum metus mortis occupavit.* Ita Plutarchus in Lacon. Sic Alexander, Julius Cæsar, Scipio, Marcellus, Annibal, etc., gloriam bellicam sibi paravere mortis contemptu : unde de iis sic canit Horatius l. 1. Carm. ode 12.

Crescit occulto velut arbor ævo
Fama Marcelli, micat inter omnes
Julium sidus, velut inter ignes
Luna minores.

Hinc Hispani etiamnum hoc habent axioma : Ducem belli, qui gloriæ sit avidus, debere mortem contemnere, ut gloriam emat vitæ prodigalitate. Idipsum magis dicant viri Apostolici :

Ardua per præceps gloria vadit iter.

Quid enim est gloria terrena ad cœlestem, humana ad divinam, temporalis ad æternam? Hinc Paulus 2. Corinth. 4. *Non sunt*, inquit, *condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Unde eamdem mox vocat *æternum gloriæ pondus*, quia virtutis heroes glorificabit S. Trinitas, omnes angelorum myriades, omnia beatorum Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Confessorum, Virginum agmina in omnem æternitatem.

Ut filius tuus clarificet te.] q. d. Oro, ô Pater, ut clarifices, id est, notum et clarum toti mundo me efficias, ostendendo me non esse merum hominem, sed hominem Deum, ac Filium tuum à te missum in carnem ad salutem hominum : hoc autem oro, non propter me, quasi ego hujus claritatis et gloriæ sim avidus, sed ut claritas et gloria ad te redeat, velut ad fontem et auctorem omnis gloriæ meæ, ut scilicet ego manifestatus et clarificatus à te, majori pondere vicissim clarificem, id est, notum et clarum efficiam te toti mundo. Fecit hoc Christus Primo, quia dum clarificatur Filius, clarificatur et Pater, ait Cyrillus. Sic et S. Hilarius lib. 3. de Trinit. Ostendit, ait, eamdem in utroque divinitatis virtutem : claritas enim Filii est claritas Patris. Secundo, quia dum innotuit mundo magnum hoc pietatis sacramentum, scilicet Verbi incarnatio, et per illam hominum salus et redemptio, omnes illud audientes et credentes laudarunt immensam Dei Patris misericordiam, sapientiam et omnipotentiam, quam in hoc suo opere ostendit. Tertio et maxime, clarificavit Christus Patrem viva voce doctrinæ et prædicationis suæ. Prædicavit enim Christus mysterium S. Trinitatis, ac passim hic apud Joannem Patrem suum dilaudat, dicens se ab eo missum, et illi omnia sua accepta referre. Audi S. August. *Quomodo Filius Patrem clarificavit? Erat in Judæa tantummodo notus Deus ;*

factum est vero per Evangelium Christi, ut Pater innotesceret Gentibus, ait ergo : Clarifica, etc. q. d. *Resuscita me, ut innotescas toti orbi per me.*

Nota τὸ *Filius tuus :* nam, ut ait S. Hilar. lib. 3. de Trinit. *Multi sunt filii, sed ipse proprius et verus, origine, non adoptione; veritate, non nuncupatione ; nativitate, non creatione.*

2. Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis.] Id est, omnis hominis. Τὸ *sicut* Primo, similitudinem; Secundo, causam, ait Euthym. et Ribera; Tertio, proportionem et æqualitatem, ait Toletus, significat. q. d. Quia dedisti mihi, ô Pater, potestatem in omnes homines, da pariter et claritatem ad potestatem hanc necessariam, illique proportionatam, scilicet parem et æqualem ; ut, sicut potestas mea est amplissima, utpote in omnes homines, sic et claritas mea sit amplissima, et per omnes gentes spargatur. Sic dicit vice-rex regi : Quia dedisti mihi potestatem vicariam, ô rex, da quoque ministros et sumptus ad potestatem et dignitatem hanc sustinendam necessarios. Potestas autem Christi est auctoritas, jus et imperium Christi, non tantum qua Deus, sed etiam qua homo est, in omnes homines. Pater enim omnes homines Christo homini, quasi suo principi et salvatori subjecit, omnesque curæ et gubernationi Christi commisit, ut quantum in se est, omnes salvare satagat. Posuit igitur in manu Christi salutem omnium hominum. Τὸ ergo *omnis carnis*, id est, omnis hominis, ostendit non ad solos Judæos, sed ad totum orbem terrarum prædicationem Evangelii extendendam, ait Chrysost.

Ut omne, quod dedisti ei, det eis vitam æternam.] Est hebraismus. *Omne* enim significat omnem hominem; sed dicit *omne*, ut magis universitatem exaggeret. Rursum mutat numerum singularem in pluralem, dicens *eis*, ut indicet in hac universitate non esse unum, vel paucos, sed plurimos. Adde, τὸ *eis* per pleonasmum Hebræis usitatum redundat. Sensus est, q. d. Clarifica et notifica me mundo, ut officio et potestate mea mihi à te tradita rite perfungar, scilicet ut omnes homines, quantum in me est, deducam ad vitam æternam ; hæc enim claritas, quæ est fides in me, necessaria est ut salutem consequantur. Dices, Christus non dat omnibus hominibus vitam æternam, quia pauci salvantur, et plures damnantur. Respond. Chrysost. et Toletus, Christum, quantum est ex parte sua, dare omnibus vitam æternam, quia omnibus dat sua merita, suam doctrinam, sua Sacramenta, suam gratiam, ceteraque salutis media, quibus si recte utantur, pervenient ad vitam æternam : quia vero plures iis uti nolunt, hinc plures sua culpa et ignavia damnantur, quam salventur. Addit Jansen. Christum proprie loqui de solis prædestinatis, et electis : hos enim proprie Pater dedit Filio, ut patebit v. 16. Christus ergo electis dat vitam æternam efficaciter, reprobis vero sufficienter duntaxat, quia his dat sufficientem gratiam, illis vero efficacem : unde hi salvari possunt, sed illi soli actu salvantur.

3. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te, solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.] Cohæret hæc gnome apte cum præced. dat enim causam Christus cur petat clarificari; quia scilicet hæc claritas est cognitio Dei et Christi, quæ unica est via ad vitam æternam. Hic ergo est totus Christi discursus : Clarifica me filium tuum, ô Pater, ut Filius clarificet te, ut per hanc clarificationem et manifestationem, qua fideles agnoscent te esse verum Deum, meque esse verum filium, mundi redemptorem, consequantur vitam æternam : nam vita æterna in hoc consistit, ut cognoscant te verum Deum, et Jesum Christum, quem misisti, ut credentes in eum salventur : nemo enim nisi per fidem, qua credit in Christum, salvari potest.

Hæc est autem vita æterna.] Primo, S. Thomas 1. p. q. 12. art. 4. et 6. et 1. 2. q. 3. art. 4. et lib. 3. Contra gentes cap. 61. et alibi, hæc verba accipit in sensu formali, indeque probat essentiam beatitudinis sitam esse in actu intellectus, non voluntatis, puta in visione Dei. Sic ergo exponit, q. d. Clarifica me, ut per hanc claritatem fideles in me consequantur vitam æternam, quæ consistit in cognitione, id est, visione Dei, id est, Patris et Filii.

Secundo, Cajetanus, Titelmann. et Jansenius censent cognitionem hoc loco accipi, ut communis est cognitioni viæ et patriæ; atque ideo non dictum esse, ut videant te, quod Beatorum est, sed *ut cognoscant te*, quod etiam convenit viatoribus : q. d. Ego daturus sum illis vitam æternam ; vita autem æterna hic inchoatur per fidem, et postea consummabitur in visione : quare sine fide assequi eam homines non possunt, ideo peto ut me clarifices.

Tertio, et genuine, hæc verba ad litteram explicanda sunt in sensu non formali, sed causali, q. d. *Hæc est vita æterna*, id est, hæc est causa vitæ æternæ, vel hæc est via ad vitam æternam ; nimirum ut per fidem cognoscant homines, et credant te esse solum verum Deum, et Jesum Christum à te missum ad eorum salutem. Fides enim in Deum et Christum est recta via ducens nos ad vitam æternam, juxta illud Joann. 3. *Ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Et c. 6. *Qui credit in me, habet vitam æternam.* Est metonymia, quia ponitur effectus pro causa, scilicet vita æterna pro fide. Similis est Joan. 6. *Ego sum resurrectio et vita*, id est, ego sum causa, vel auctor et effector resurrectionis et vitæ. Et c. 12. *Scio, quia mandatum ejus vita æterna est*, id est, causa vitæ æternæ. Et 1. Joan. 5. *Hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra.* q. d. Fides est causa victoriæ nostræ. Ita Cyrillus l. 11. c. 16. *Radicem*, inquit, *atque originem æternæ vitæ fidem, et veræ pietatis virtutem esse affirmat.* Fides enim est quasi inchoatio visionis beatificæ, in qua vita æterna et beatitudo consistit : fides enim parit spem, spes charitatem, charitas bona opera, quibus meremur vitam æternam.

Denique audi S. August. tres hosce sensus complectentem et connectentem : *Si cognitio Dei est vita æterna, tanto magis in vita æterna, quanto magis in hac cognitione proficimus; erit autem hæc perfecta, quando nulla mors erit : summa Dei tunc clarificatio; quia summa gloria : definitur autem gloria, Frequens de aliquo fama cum laude : quod si homo laudatur, cum famæ creditur; quomodo Deus laudabitur, cum videbitur ! Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te.*

Ut cognoscant te, solum Deum verum.] Ergo solus Pater est verus Deus, ergo Filius non est verus Deus, inferunt Ariani. Hic est eorum Achilles. Respondent Primo, S. Augustinus tract. 105. Beda, S. Thomas et alii

hic, copulam et jungere Jesum Christum cum Deo Patre sub una deitate. q. d. *Ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum;* supple, et repete esse pariter solum Deum verum. Ratione id probat S. Hilar. l. 9. de Trinit. nam alioqui hæc propositio esset hiulca, pendens et imperfecta: nam si de Patre credendum est eum solum verum Deum, de Jesu Christo nihil diceretur credendum, nisi intelligamus illum etiam esse Deum verum, æque ac est pater. Sic ergo ordinanda est sententia : *Ut cognoscant te, et quem misisti Jesum Christum*, esse *solum verum Deum*, scilicet tam Filium, quam Patrem esse Deum verum. Unde Patres ex hoc loco probant Christi divinitatem, ut S. Cyprianus libro 1. contra Judæos, S. Ambros. libro 5. de Fide cap. 2. S. Hilarius lib. 9. de Trinit. in medio, S. Basil. l. 4. contra Eunom. in fine, Chrysost. Cyrillus Theophylus et alii.

Secundo, plenius respondent S. Chrysostomus, Cyrill. Leont. Toletus, Ribera et alii, vocem exclusivam *solum* hic non excludere Filium et Spiritum sanctum, sed tantum idola et falsos deos, qui aliam habent naturam et deitatem à vera deitate, quæ una est in S. Trinitate, ideoque eadem numero in Patre, Filio et Spiritu sancto. Pro quo Nota τὸ *solum* hic non esse subjectum, sed prædicatum : non enim sensus est q. d. Ut cognoscant te, ô Pater, qui solus es Deus verus; sed q. d. Ut cognoscant te, qui es ille Deus, qui solus verus est Deus; qualis quoque est Filius et Spiritus sanctus; clarius hoc significatur in Græco : ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, id est, *ut cognoscant te, qui es solus verus Deus;* et Syrus, *ut cognoscant te esse Deum veritatis solum;* et Arabicus, *ut cognoscant te esse Deum verum solum.* Idem innuit comma, quod Romani et Complut. ponunt post τὸ *ut cognoscant te.* Nam Filium etiam esse Deum, satis insinuat, cum asserit in ejus æque ac Patris cognitione consistere vitam æternam. Vita enim æterna necessario consistit in summo bono et vero Deo, ut notat S. Ambros. libro 5. de Fide c. 2. Christus ergo modestiæ causa expresse non vocat se Deum. sed missum à Patre, hoc est Messiam et redemptorem mundi. Talis enim erat qua incarnatus et homo factus.

Hinc collige, ad salutem et vitam æternam requiri cognitionem, id est, fidem, tum incarnationis Jesu Christi, tum Trinitatis : nam Pater non potest plene cognosci sine Filio et Spiritu sancto : paternitas enim in Patre requirit spirationem Spiritus sancti.

Et quem misisti Jesum Christum.] Nomen enim Messiæ, sive Christi, est *missus*, sive *mittendus*, ut supra dixi. Dices : Omittitur hic Spiritus sanctus, ergo ille non est Deus, utpote in cujus cognitione et visione non consistat beatitudo nostra. Respondi jam, τὸ *solum* excludere dumtaxat deos Gentium, qui aliam habent naturam à Deo vero, non autem Spiritum sanctum, qui habet eamdem.

Sed cur hic nominatur Filius dumtaxat, non Spiritus sanctus? Resp. Primo, Euthym. *Quia nondum tempus erat, ut de eo doceret : primum enim oportebat Filii cognitionem mentibus discipulorum insinuari, deinde etiam illis ea revelari quæ sunt Spiritus sancti.* Sed obstat quod jam Christus discipulis promiserat Spiritum sanctum, multaque de eo dixerat.

Secundo, Ribera id censet fieri propter auctoritatem originis; quare sicut Filius omnia tribuere solet Patri, quia ab eo procedit, ita nunc cognitioni Patris et Filii tribuitur vita æterna; et licet subintelligatur etiam Spiritus sanctus, non tamen nominatur, quia Pater et Filius sunt principium ejus, ipse vero nullius personæ divinæ principium est, sed à Patre et Filio habet quidquid habet, quomodo explicui c. 15. in illis verbis, *Qui à Patre procedit.*

Tertio, planius dicas Christum hic non meminisse Spiritus sancti, quia totus erat in inculcanda fide sui ipsius, ut scilicet ipse crederetur esse verus Deus, Deique filius, et homo. Hoc enim tunc maxime erat inculcandum : tum quia novum et difficile erat creditu : tum quia hoc erat basis reliquorum credendorum : tum quia hoc credito credebatur et Spiritus sanctus : hunc enim à se procedere et à se mittendum jam dixerat Christus. Intelligitur ergo hic Spiritus sanctus, quia, ut ait S. Augustinus, ipse est Spiritus Patris et Filii, tanquam charitas substantialis amborum.

4. Ego te clarificavi (græce, ἐδόξασα, id est ut Syrus et Arabicus, *glorificavi*) super terram : opus consummavi (Syrus *absolvi*) quod dedisti mihi ut faciam.] q. d. Opus prædicationis et redemptionis, ad quod me quasi legatum tuum misisti in mundum, jam jam post paucas horas passionis et mortis meæ consummabo, finiam et absolvam prædicationem Evangelii per omnes Gentes ex decreto tuo commissurus Apostolis. Audi S. Augustinum : Clarificavi te his, quos dedisti mihi, cognitum te faciens. Clarificatur Deus, cum annunciatus hominibus innotescit, et per fidem credentibus prædicatur. Nam ut ait S. Chrys. in cœlo jam glorificatus fuerat, et ab angelis adoratus : de ea ergo gloria loquitur, quæ ad culturam hominum pertinet.

5. Et (id est, *idcirco*, quia scilicet jam opus legationis meæ consummavi, ac me amore tui humiliavi, et abjeci me usque ad mortem crucis) nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum, claritate, quam habui prius, quam mundus esset, apud te.] S. August. et ex eo S. Thomas, accipit claritatem, quam Christus ut homo habuit ab æterno, non actu, sed in decreto et prædestinatione Dei. Petit, inquit, ut, quam habuit claritatem in prædestinatione, habeat perfectione et redditione, scilicet in dextera Patris : videbat enim glorificationis prædestinatæ tempus advenisse. Sic et Suarez : Clarifica, inquit, me gloria resurrectionis, ad quam ante mundum me prædestinati.

Simplicius alii accipiunt de claritate, id est, gloria divinitatis, quam Christus ab æterno habuit apud Patrem ut Filius, sedendo ad dexteram ipsius, hoc est, ipsi in dignitate et gloria par et æqualis, utpote Deus verus de Deo vero. Sensus ergo est q. d. *Clarifica*, id est, glorifica me Pater claritate et gloria illa, quam habui apud te ab æterno : hoc est, fac, ô Pater, ut moriturus mox resurgam et ascendam in cœlum, sedeamque ad dexteram tuam quasi filius tuus, itaque glorificer, et ab hominibus agnoscar non tantum esse homo, sed et Deus : quod scilicet ob divinam naturam humanitati conjunc-

tam, humanitas mea gloriosissime evecta sit ad dexteram tuam, sicque divina natura humanitati meæ sibi conjunctæ suam divinitatis gloriam, quam habuit ab æterno, communicarit. Petit ergo divinitatem in humanitate sua latentem agnosci, itaque utramque clarificari et glorificari. *Clarifica* igitur me tu Pater, *apud temetipsum*, scilicet assumendo me ad te, ut ad dexteram tuam sedeam, inquit Chrysost., Cyril. Theophyl. Euthym. S. Thomas, *claritate quam habui apud te* q. d. Colloca me ad dexteram tuam, ut omnes intelligant me habere eam claritatem, quem revera ab æterno habui apud te, scilicet me esse filium tuum naturalem æqualem tibi. Ita Cyrill. et Hilar. l. 3. de Trinit. ita quoque S. August. Leont. Toletus, Ribera, Jansen. Maldon. et alii hic.

Triplex ergo hic claritas Christi significatur et involvitur. Prima est, claritas increata et infinita, puta gloria divinitatis et filiationis divinæ, quod scilicet ipse vere sit Deus, Deique Filius : hanc enim gloriam habuit apud Patrem ante mundi creationem. Secunda est claritas creata et finita, puta gloria humanitatis, quam ipsa nacta est in resurrectione, ejusque dotibus gloriosis, ac mox in ascensu ad cœlum et sessionem ad dexteram Dei : Christus enim non tantum qua Deus, sed et qua homo, post ascensum in cœlum sedet ad dexteram Dei, uti fuse explicui Coloss. 3. v. 1. Hæc autem secunda claritas Christi ostendit primam : ex eo enim quod Christus, qua homo, ascendens ad cœlum sedet ad dexteram Dei, innotuit Christum esse Deum, Deique Filium, ac ut talem sedere ad dexteram Dei, id est, illi divinitate, gloria et adoratione esse parem et æqualem. Sensus ergo est. q. d. Fac, ô Pater, ut claritatem, id est gloriam quam habui, qua Deus, ante mundum, nunc habeam et participem ut homo, id est, fac ut ego, qui ab æterno, qua Deus, sedi ad dexteram tuam, nunc ad eamdem sedeam ut homo. Hoc enim significat *apud temetipsum*, scilicet in tempore, post ascensum in cœlum. Tertia claritas est, qua utraque claritas jam dicta manifestata est Apostolis ceterisque fidelibus. Nam cum hi viderunt Christum gloriose in cœlum scandere, angelos illi applaudere, ac Christum è cœlo mittere Spiritum sanctum cum operatione tot signorum et miraculorum, quibus ipsi ad Christum converterunt totum orbem : ex his omnibus, inquam, cognoverunt ipsi Christum non fuisse merum hominem, sed et Deum, Deique Filium, ac ut talem sedere ad dexteram Dei in summa majestate et gloria, idque per omnes gentes prædicarunt.

Petit ergo Christus primam suam claritatem et gloriam patefieri per secundam, scilicet per ascensum humanitatis in cœlum ; et secundam per tertiam, scilicet, ut secunda manifestetur Apostolis, cæterisque fidelibus. Summa, postulat Christus, ut divinitas velut margarita abscondita in luto et testa humanitatis, et passionis suæ, illa per mortem diffracta emicet, et radios suæ gloriæ ubique diffundat : sicut sol nube velatus, dum illam suo fulgore diffringit et dissipat, radiosque suos curuscos quaquaversum spargit ; tumque Christi claritas, id est gloria ejus, toto orbe splendescet. Hoc autem factum est in Christi resurrectione, ascensu in cœlum, missione Spiritus sancti, conversione Gentium. Hinc S. Chrys. per *claritatem* accipit passionem.

Audi S. Chrys. alloquentem : *Quid dicitis? Ad crucem cum latronibus ac prædonibus ducendus, maledictorumque necem subiturus, deinde et conspuendus, et virgis percutiendus es atque alapis, et ista vocas gloriam? Utique, inquit : nam pro dilectis ista patiar,* etc., *si gloria illi non in patrio throno, sed in contumelia reputata est; multo magis mihi istud pro gloria ducendum est.* Et paulo ante : *Si Christus*, ait, *tanti non duxit esse in gloria, quanti quod mei gratia crucem subiret ; quid, quæso, illius nomine ferre non debeo?*

Nota τὸ *apud temetipsum*, et *apud te.* Primo, idem est quod *à te :* deitatem enim suam, omnemque gloriam accipit Filius à Patre. Secundo, idem est quod *coram te :* nam licet nullus esset angelus vel homo Christum glorificans, ipse tamen coram Patre haberet infinitam laudem et gloriam : hac enim Pater laudat et glorificat Filium, ac vicissim Filius Patrem. Idem dico de Spiritu sancto. Hoc est, quod ad finem singulorum Psalmorum canimus : *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto : Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum, Amen.* q. d. Opto Deo Patri et Filio et Spiritui sancto gloriam immensam et divinam, qualem habuit à principio, id est, ab æterno, et nunc habet, et habebit in perpetuum, quæ est gloria, qua una persona divina ceteras sibi socias immensa laude glorificat, et vicissim eadem ab illis glorificatur. Pater enim immense glorificat Filium et Spiritum Sanctum, et hi vicissim tam Patrem, quam se invicem immense glorificant. Tertio, τὸ *apud temetipsum* proprie idem est quod *apud te;* scilicet qua Deus sedens in throno divinitatis ad dexteram tuam, quasi tibi ὁμούσιος, par et æqualis, juxta illud c. 1. 1. *Et Verbum erat apud Deum*, vide ibi dicta ; qua homo vero supra omnes angelos et creaturas elavatus, proxime assidens Deo.

Perperam ergo nonnulli hæretici, teste S. August. tract. 105. hanc clarificationem sic factam opinantur, ut humanitas in cœlo conversa sit in divinitatem : hoc enim est impossibile, et sic non glorificaretur humanitas Christi, quæ passa est, utpote quæ amplius non est, cum sit conversa in divinitatem, sed sola divinitas. Participavit ergo humanitas gloriam divinitatis præ omnibus beatis angelis et hominibus, utpote sibi hypostatice unitæ, perinde ac aer participat lumen solis, et Beati participant gloriam Dei. Ita S. Chrysostomus, Cyrillus, Hilarius, Ambrosius et Athanasius scribentes contra Arrianos.

Nec mireris id nonnullos sensisse de Christo : nam idem senserunt de Beatis omnibus, scilicet illos in cœlo revera transformandos in Deum, ex eo quod ait Apostolus 1. Corinth. 15. 28. *Ut sit Deus omnia in omnibus.* Fuit hic error Contemplativorum, sed phanaticorum, ut ibi dixi.

6. Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo.] Explicat τὸ *ego te clarificavi, opus consummavi*, per *manifestavi nomen tuum hominibus.* Hoc enim erat opus illi à Patre commissum. Ita Chrys. *Nomen tuum*, non quo

Deus, sed quo Pater es et vocaris, quodque me Filium generaris tibi consubstantialem, ait Cyrillus. Audi Interlinearem. *Nomen tuum, non quo diceris Deus, quod erat notum Judæis, sed quo diceris Pater meus, quod sine Filio non noscitur.* Et S. August. *Nam quod Deus dicitur, nec Gentibus incognitum: in hoc quod fecit mundum, notus in omnibus Deus: in hoc quod non cum diis falsis colendus, notus in Judæa Deus; in hoc quod Pater Christi, nunc per Christum manifestatus.* Et Chrys. *Se Filium Dei Patris manifestaverat jam et verbis et rebus.*

QUOS DEDISTI MIHI DE MUNDO.] Quos scilicet *dedisti mihi* per vocationem et gratiam, non tantum sufficientem, sed et efficacem: sive, quos *dedisti mihi* perfecte et complete: nimirum tam quantum est ex parte tua, vocando eos per gratiam prævenientem, libero eorum arbitrio congruentem, quæ actu persuaderet eis tui fidem, amorem et sequelam; quam, quantum est ex parte ipsorum, qui à te sic vocati, per gratiam tuam sponte sua vocationi tuæ obsecuti sunt, tibique obedierunt, ut se mihi et meæ fidei darent, itaque se separarent de mundo, id est, de numero infidelium et peccatorum, mundi cupedias et vanitates captantium. Hic S. Cæcilia dicebat, *se nullam velle habere amicitiam cum mundo.*

Loquitur proprie de Apostolis, ceterisque suis discipulis: atque hac phrasi significat Primo suum dominium et potestatem, quam ut homo habebat, in discipulos ceterosque homines à divinitate manare et derivari. Secundo, Deum Patrem gratia sua eos prævenisse, ac movisse ad Christi fidem et sequelam. Tertio, Patrem eos separasse à mundo, ac tradidisse Christo, ut per eum salventur. Quarto, se habere voluntatem humanam cum Patris voluntate conformem, illique per omnia subditam. Quinto, Deum Patrem elegisse eos quos volebat Christo tradere in Apostolos et discipulos, illosque Christo proposuisse, ac Christum Patri obsequentem eos acceptasse.

TUI ERANT, ET MIHI EOS DEDISTI: ET SERMONEM TUUM SERVAVERUNT.] Christus valedicturus Apostolis, eis benedicit, et omnia bona à Deo apprecatur. Hic ergo per orationem eos Deo commendare incipit, ac rationem addit, dicens: *Tui sunt*, etc. quia nimirum ab æterno eos amasti, elegisti tibique ascivisti, ut è numero mundanorum per gratiam tuam separarentur et salvarentur, scilicet, adduxisti eos ad me, ut in me crederent, meumque sermonem, id est meam doctrinam et legem servarent, itaque gloriam æternam, ad quam eos elegisti, consequerentur: nam ut dixit c. 6. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum.* Qui ergo tui sunt, hoc est, à te dilecti et electi, cura, conserva, protege eos ut tuos: hoc oro, quia sicut tui sunt, sic mei quoque sunt; tu enim *mihi eos dedisti:* tuos igitur æque ac meos ama, guberna, et rectis viis dirige in vitam æternam.

7. NUNC COGNOVERUNT, QUIA OMNIA QUÆ DEDISTI MIHI, ABS TE SUNT.] Scilicet quod omnia mea dicta et facta, non à me, sed à te primitus sint profecta, ideoque meam doctrinam et legem mihi à te esse datam et dictatam.

8. QUIA VERBA, QUÆ DEDISTI MIHI, DEDI EIS: ET IPSI ACCEPERUNT, ET COGNOVERUNT VERE QUIA A TE EXIVI (à te processi et genitus sum quasi filius, uti dixi c. 16. 30.) ET CREDIDERUNT QUIA TU ME MISISTI. q. d. Cura eos, quia ego eos curavi et docui, ipsique me et meam doctrinam ultro acceptarunt, ac crediderunt me esse tuum Filium à te missum in mundum ad ejus salutem, scilicet me esse Messiam, sive Christum salvatorem mundi.

9. EGO PRO EIS ROGO (ut eos conserves, et crescere facias in tui meique cognitione et amore): NON PRO MUNDO ROGO, SED PRO HIS QUOS DEDISTI MIHI: QUIA TUI SUNT.] Hinc hæretici dici Prædestinati, tempore S. Augustini (abutentes scriptis S. Aug. de Prædestinatione et gratia) docuerunt Christum pro solis prædestinatis orasse, natum et passum esse: quare prædestinatis nil obesse, quæcumque committant scelera, ac reprobis nil prodesse bona opera quæcumque faciant. Hæc hæresis hisce sæculis renovata est à Joanne Hus et Mart. Luthero. Ita Prateolus ex Sigeberto in Catal. hæret.

Verum S. Scriptura docet Christum natum et passum esse pro omnibus hominibus, etiam reprobis, aut potius ob sua scelera reprobatis vel reprobandis, ut patet Luc. 23. 34. 2. ad Corinthios 5. 14. et 15. Joan. 1. 9. 1. Timoth. 2. 4. ubi dicitur: *Qui* (Deus) *vult omnes salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire*, scilicet per Christum: quia Christus, quantum est ex parte sua, providet omnibus hominibus de mediis necessariis ad salutem: instituit enim Sacramenta pro omnibus, Apostolos misit ad omnes gentes, doctrinam et gratiam suam offert omnibus. Sufficienter ergo ex parte sua egit, ut omnes salvarentur. Peculiariter tamen hic orat pro suis fidelibus, oratione efficaci, ut Deus eos in fide et gratia data custodiat. Ita S. Augustinus, qui et alibi ait: *Non pro mundo rogo*, Hoc est, inquit, pro his, qui in finem vitæ permansuri sunt. Mundus, id est, infideles et impii.

Secundo, et melius ac præcisius, Christus hic orat tantum pro suis Apostolis et discipulis (quia eis hac oratione benedicens valedicit) ut conserventur à Deo Patre in fide, gratia et concordia, in qua jam erant. Id patet ex v. 11. et 20. ubi post orationem factam pro Apostolis, orat pro ceteris fidelibus per eorum prædicationem credituris. Ergo pro eis hic non oravit. Porro, *pro mundo*, id est, mundi amatoribus et incredulis: quia et crucifixoribus suis, oravit Christus alibi præsertim in cruce, ut sese converterent, pœnitentiam agerent, itaque veniam, gratiam et salutem consequerentur, dicens: *Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt*, Lucæ 23. vers. 34. cujus orationis vi, multi ex eis paulo post, prædicante S. Petro, conversi sunt, ut patet Actor. 2. Hic tamen pro eis non oravit (nec enim omnia omnibus, neque semper et ubique postulanda sunt): sed tantum pro Apostolis, quia eis hic valedicit, et orando benedicit, ut dixi: Apostoli enim erant futuri propagatores Evangelii et principes Ecclesiæ.

10. ET MEA OMNIA TUA SUNT, ET TUA MEA SUNT: ET CLARIFICATUS SUM IN EIS.] Probat quod dixit, *quia tui sunt*, et à te mihi dati: nam *mea omnia tua sunt, et tua mea sunt.* q. d. Abiturus tibi, ô Pater, commendo meos discipulos, quasi filios, quia tui sunt, à te electi in vitam æternam, et meæ fidei commissi et dati à te; tui, inquam,

sunt adhuc, licet mihi dati sint, quia omnia mea tua sunt; et licet dixerim à te mihi datos esse, semper quoque mei fuerunt, quia omnia quæ tu habes, mea sunt propter essentiæ unitatem. Ita Cyrill. et Chrys.

Et clarificatus sum in eis.] Quia ipsi in me credunt, me amant, colunt, adorant, deprædicant, quasi Messiam et Dei Filium. Ita Cyrill. et Chrysost. Moral. disce hic Deum et Christum glorificari in nobis cum bene agimus, ac præsertim cum ejus fidem prædicamus, et infideles vel impios ad eum convertimus.

Aliter S. Aug. tract. 107. qui præteritum accipit pro futuro ob ejus certitudinem. q. d. Oro pro Apostolis, quia per ipsos glorificandus sum in orbe, cum ipsi à morte mea meam divinitatem ubique Gentium prædicabunt.

11. Et jam non sum in mundo (id est, mox non ero in vita et terra hac, quia post paucas horas occidar) et hi in mundo sunt, et (id est, *quia*) ego ad te venio.] q. d. Ego ab illis abeo, et ad te redeo: ipsi autem manent in mundo, ut meum tuumque Evangelium toto orbe prædicent, ideoque diaboli, æque ac Judæorum et Gentium odiis, persecutionibus, et mille periculis exponentur: tu ergo, ô Pater, eos custodi: nec enim est alius me absente, qui eos tueatur.

Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi: ut sint unum, sicut et nos.] Patri dat epithetum sancti, quia agit de sanctitate, petitque ut Pater sanctus Apostolos in sanctitate conservet et promoveat. Sic v. 25. ait: *Pater juste, mundus te non cognovit.* q. d. Justus es, qui injusto et superbo mundo mysteria meæ humilitatis et redemptionis abscondis. Sic Deus Paulum in tribulatione consolans, ab eo vocatur *Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis*, 2. Cor. 1. Idem vero Davidem in prælio roborans, et victorem faciens, sic ab eodem compellatur: *Diligam te, fortitudo mea: Dominus firmamentum meum, et refugium meum.*

Serva eos in nomine tuo.] Id est tua virtute, tuo auxilio, tua omnipotentia, ut semper in me, meoque ac tuo amore et cultu persistant. Hinc patet Apostolos post adventum Spiritus sancti non amisisse Dei gratiam, nec peccasse mortaliter, quia hoc hic orat Christus, cujus oratio, utpote ardens et efficax, à Patre fuit exaudita. Ita Ribera.

Ut sint unum sicut et nos.] Scilicet consensu, voluntate et spiritu, sicut nos unum sumus natura, et eadem essentia divinitatis, ut scilicet uno charitatis spiritu conjuncti, semper me sequantur, nec inter se discordia dividantur: sed habeant unitatem spiritus per concordiam, quam nos habeamus per eamdem essentiam. Ita S. August. et S. Ambr. libr. 4. de Fide cap. 2. Unde notat S. Cyrill. hic et S. Athan. serm. 4. contra Arian. τὸ *sicut* similitudinem quamdam et imitationem significare, non identitatem. q. d. Ut imitentur nostram unitatem per consensum animorum, quam nos habemus per eamdem numero essentiam et voluntatem.

Nota. S. Cyrill. et S. Hilarius libro 8. de Trin. τὸ *ut sint unum*, referunt ad S. Synaxim, puta ad Eucharistiam, quasi optet Christus, ut Apostoli per sumptionem corporis sui in Eucharistia, fiant unum et secum, et inter se, idque vere, corporaliter et substantialiter, sicut ipse vere cum Patre unum est substantialiter. Sicut enim Pater unitur Filio in eadem essentia divinitatis: sic Apostoli et fideles omnes uniuntur sibi invicem in eadem substantia humanitatis et divinitatis Christi, quam sumunt in Eucharistia.

12. Cum essem cum eis, servabam eos in nomine tuo.] Id est tua auctoritate, tua potestate, tua virtute, tuis auspiciis, quasi tuus ad eos legatus. Ita Cyrill. Ipsi enim cognoscentes me à te missum, libenter et fortiter mihi adhæserunt, scientes se per me adhærere Deo, ab eoque benedici et protegi: quos enim custodit Filius, hos custodit et Pater. Alii *in nomine tuo* Hoc est, inquiunt, propter nomen tuum, scilicet propter te, tuamque immensam bonitatem.

Quos dedisti mihi, custodivi: et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis.] Puta Judas, ob sua scelera furti et proditionis, perditioni et gehennæ destinatus. Nomen enim *filius*, cum jungitur genitivo pœnæ vel præmii, idem est quod dignus, vel reus et destinatus: sic *filius mortis* vel *gehennæ*, est reus mortis et gehennæ.

Hinc patet, Christum pro Juda hic non orasse: illum enim excipit, quasi jam sua culpa perditum et alienatum, tam à se et sua familia, quam ab Apostolorum cœtu et consortio. Jam enim ab ea recesserat, ut Christum Judæis proderet. q. d. Judas non erat ex eis, qui erant tui, et à te electi, mihique à te dati; sed ipse suâ avaritia se perdidit, dum me prodidit, ideoque à me in numerum reproborum transiit.

Ut Scriptura impleatur.] τὸ *ut* non finem intentum, sed effectum et consecutionem significat. q. d. Atque ita factum est ut impleretur Script. quæ mentiri nequit, dum Psal. 108. Judæ perditionem describit, dicens inter alia: *Dum judicatur, exeat condemnatus, et episcopatum* (Apostolatum) *ejus accipiat alter*, scilicet Matthias. Hunc enim Psalmum ad litteram de Juda explicat S. Petrus Actor. 1. 20.

13. Nunc autem ad te venio (id est mox per mortem et resurrectionem ad te redibo et ascendam): et hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.] Syrus et Arabicus, *ut sit gaudium meum plenum in eis. Gaudium meum*, quod scilicet ego habeo, vel quod ego eis communicavi et dedi. q. d. Hæc dico de mea resurrectione et ascensu in cœlum, redituque ad Patrem, ut Apostoli mei de tantis bonis mecum plene gaudeant, sperentque se mox à me in cœlum ad eamdem gloriam meam fore recipiendos. Vide dicta cap. 15. vers. 11.

Aliter S. Augustin. Quod sit hoc gaudium, inquit, supra expressit dicens: *Ut sint unum, sicut et nos unum sumus:* hæc est pax et beatitudo futuri sæculi.

15. Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos a malo. 16. De mundo non sunt, sicut et ego non sum de mundo.] *Ut eos serves à malo:* Primo, culpæ, quæ sola verum est malum. Secundo, pœnæ, q. d. Ut eos serves in quavis tribulatione et adversitate, ita ut vel ab ea illos protegas, vel in illa robores, ut illam gloriose tolerent et superent. Tertio, *à malo*, id est à diabolo, ejusque insidiis et tentationibus: græce enim est articulus, ἐκ τοῦ πονηροῦ.

De mundo non sunt.] Hoc repetit: paulo ante

enim hoc dixit, ut daret causam cur mundus eos odisset; quia scilicet illi moribus, affectibus et vita erant dissimiles, imo contrarii; hic vero id repetit, ut ostendat cur Pater eos cordi et curæ habere servareque debeat, quia scilicet ipsi mundo relicto, Dei Christique cultui et curæ se totos tradiderunt. Unde subdit :

17. Sanctifica eos in veritate. Τὸ *sanctifica* non actum inchoatum (quia jam Apostoli erant sancti, sumpserantque paulo ante S. Synaxim) sed proficientem et perfectum significat, juxta illud Apocal. 21. *Qui sanctus est, sanctificetur adhuc.* q. d. Confirma, promove, et perfice eos in sanctitate, sive per Spiritum sanctum in Pentecoste veritatem Evangelicam perfectam eis infunde, ut tam interna quam externa sapientia et sanctitate repleantur, itaque tam vita quam verbo veri sint orbis doctores, sacerdotes, et Ecclesiarum principes, qui suam sanctitatem, quasi ignem divinum omnibus afflent et aspirent. Unde sequitur : Sermo tuus veritas est.] Id est doctrina tua per me eis tradita veritas est. q. d. Non Moses, non Philosophi, sed sermo tuus hanc veritatem Evangelicam docet. Mosis ergo et Judæorum sanctitas fuit cæremonialis et umbratica : philosophorum vel ficta, vel moralis et naturalis; Christi vero supernaturalis, cœlestis et divina. Alii, *sanctifica eos in veritate*, hoc est, inquiunt, sanctifica eos vere, id est integre et perfecte, quam Apostolus vocat *sanctitatem veritatis*, id est veram, sinceram, integram, Ephes. 4. 24. Integra enim magnaque sanctitas requiritur in Apostolo ad prædicandum assidue, ad resistendum tyrannis, ad laborandum nocte et die, ad mortem et martyrium subeundum. Vide 2. Corinth. 11.

Secundo, sic exponi potest : *sanctifica eos in veritate*, id est sanctifica eos in me, qui sum *via, veritas et vita*, cap. 14. 16. q. d. Fac eos meæ bonitatis et sanctitatis participes. Ita S. August. tract. 108. Cyrillus, Rupertus, S. Thomas.

Posset Tertio, cum Maldon. τὸ *sanctifica eos in veritate*, exponi, q. d. Eos uti sanctos ministros et præcones Evangelii segrega, designa et consecra; sed *in veritate*, non in umbris, uti olim Aaron cum suis filiis, Levit. 9. umbratice et typice sanctificatus est, id est consecratus sacerdos et pontifex. Unde Chrysost. *sanctifica eos in veritate*, Hoc est, inquit, segrega eos sermoni et prædicationi. Sic Jeremias cap. 1. 5. dicitur in utero sanctificatus, id est, designatus, et quasi consecratus Propheta.

Posset Quarto, τὸ *sanctifica eos in veritate*, sic accipi, q. d. Fac eos sanctas victimas, ut per martyrium tibi sanctificentur et immolentur. Decet enim Apostolos fieri Martyres, ut sanctitatem doctrinæ suæ sanctitate martyrii sui confirment et obsignent. Unde et de facto omnes Apostoli fuere Martyres, instar Christi, qui vers. 19. ait : *Pro eis ego sanctifico*, id est, offero et immolo meipsum. Sic enim in Levitico passim victimæ dicuntur sanctificari, cum Deo immolantur, de quo rursus v. 19.

Nota. Christus ut homo triplicem habuit sanctitatem, quam Apostolis et fidelibus communicavit. Prima fuit infusa, scilicet gratia, charitas, ceteræque virtutes, animæ Christi à Deo in primo conceptionis ejus instanti inditæ, uti nobis Deus easdem per Christi merita infundit. Secunda fuit, sanctitas divina; qua nimirum Deitas ipsa sanctissima est, et fons omnis sanctitatis hominum et angelorum : hanc enim habuit Christus ut homo per communicationem idiomatum : per hanc enim attributa Deitatis, inter quæ unum est sanctitas, vere attribuuntur Christo homini, utpote qui in eadem persona Verbi cum Deitate subsistit. Tertia sanctitas Christi hominis, præcise facta est per ipsam ejus unionem hypostaticam cum Verbo : per hanc enim præcise humanitas Christi sanctificata fuit, effectaque sanctissima : nam etiamsi Christus ut homo nullam habuisset gratiam infusam, ipsa tamen ejus unio hypostatica cum Verbo summa erat ejus sanctificatio et sanctitas. Hinc humanitas Christi, quia Verbo unita, peccare non poterat, eratque plane impeccabilis, Deo gratissima et acceptissima, imo Christus ut homo, erat Dei Filius, non adoptivus ut nos, sed proprius et naturalis.

Sermo tuus veritas est.] q. d. Evangelium quod à te acceptum prædico, non est umbra, uti fuit lex vetus, sed in spiritu et veritate consistit, uti dixit cap. 4. 24. Vide dicta cap. 15. 3. ad illa : *Jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis.* Nam, ut dictum est cap. 1. 17. *Lex per Mosen data est; gratia et veritas per Jesum Christum facta est.*

Moral. Disce hic quam sanctus esse debeat Christianus, præsertim Religiosus et Apostolicus, qui alios sanctificare cupit; nimirum, ut sit similis Apostolis, imo Christo, eorumque mores et actus sanctissimos imitari satagat. Vide Nyssen. tract. Quid nomen Christiani exigat : *Christianismus*, inquit, *est imitatio divinæ naturæ :* Christianus enim sanctitatem Dei et Christi imitari debet quam maxime potest, ut Christus in ejus sermone, habitu et operatione jugiter resplendeat, ut qui eum videt vel audit, Christum se videre et audire existimet. Hoc est quod Deus sancit Levit. 20. 26. *Eritis mihi sancti, quia sanctus sum ego Dominus, et separavi vos de ceteris populis, ut essetis mei.* Sanctitas ergo est aversio à mundo, et conversio unioque cum Deo et Christo. Quocirca Apostoli magis sua sanctitate et charitate ardente, quam prædicatione converterunt orbem; imo ideo ore tonabant, quia vita fulgurabant, juxta id quod de S. Basilio ait Nazianz. *Oratio ejus erat tonitru, quia vita erat fulgur.* Hac de causa Christus Apostolis hic non sapientiam, ut Salomon, sed sanctitatem à Deo efflagitat. Vide ideam S. Pauli, sive viri Apostolici, quam præfixi Actibus Apostolorum. Vere S. Gregor. lib. 6. in lib. 1. Regum cap. 3. *Sanctificatio corporis*, inquit, *pudicitia est; sanctificatio mentis charitas et humilitas.*

18. Sicut tu me misisti in mundum, et ego misi eos in mundum.] Est nova ratio cur Christus Apostolos Patri commendet, ut eos servare et sanctificare debeat. q. d. Sicut tu me misisti in mundum, ut eum peccatis perditum reparem et sanctificem : sic et ego Apostolos mitto per omnes gentes, ut illas sanctificent. Quare indigent magna sanctitate, tum ne illarum illecebris capiantur, vel persecutionibus prosternantur; tum ut illas vitiis plane depravatas sanctificent. Quare par est, ô Pater, ut eos in dies magis et magis sanctifices, ut ipsi alios plurimos sanctificare valeant.

19. Et pro eis ego sanctifico meipsum : ut sint

ET IPSI SANCTIFICATI IN VERITATE.] Primo, S. Augustin. τὸ *sanctifico* proprie accipit q. d. Ego qua Filius Dei, sanctifico hominem à me assumptum, ut per eum sanctificem Apostolos. Audi S. August. *Quando Verbum caro factum est, tunc sanctificavit se in se, id est hominem se in Verbo se, quia unus Christus Verbum et homo : propter sua vero membra dicit : Et pro eis ego sanctifico meipsum, hoc est, ipsos in me, quoniam in me etiam ipsi sunt et ego. Ut sint et ipsi sanctificati in veritate. Quid est, Et ipsi, nisi quemadmodum ego, et in veritate, quod sum ego?*

Secundo et genuine, *sanctifico*, id est in sanctam hostiam me tibi offero et immolo, hoc est, post paucas horas offeram et immolabo in cruce, ut per illam ipsi *sint sanctificati in veritate*, id est ut ipsi per sermonem tuum, qui veritas est et non umbra, sanctificentur, et vere tui sint, tibique se dedicent ad labores Apostolicos, ut ad te omnes gentes convertant, ideoque pro te omnes persecutiones, ærumnas et afflictiones invicto animo sustineant, ipsamque mortem et martyrium subeant, tanquam se tibi, æque ac ego, sanctificantes, id est, offerentes et immolantes. Ita S. Chrysost. homil. 81. et fuse Cyrill. Rupert. et S. Thom. Jansen. Maldon. Toletus, Ribera, et alii.

20. NON PRO EIS AUTEM ROGO TANTUM, SED ET PRO EIS, QUI CREDITURI SUNT PER VERBUM EORUM IN ME.] Hucusque oravit Christus pro Apostolis, sub quibus ceteros à se immediate conversos, ut 72. discipulos intelligit : nunc orat pro ceteris fidelibus, qui per eorum prædicationem successive quovis sæculo, usque ad finem mundi in eum credituri sunt. Orat ergo pro tota Ecclesia, et pro omnibus Christianis quavis ætate futuris. Horum enim ipse est Pater et Patriarcha, Rex et Princeps, Pontifex et Hierarcha. Hos omnes et singulos ergo Christus ut homo (nam ut homo hic pro eis orat) distincte et perfecte, perinde ac si extitissent et præsentes fuissent, videbat in essentia divina, ait Toletus; aut potius per scientiam infusam : hæc enim Christi hominis erat, quatenus ipse erat viator ; cum visio essentiæ divinæ foret ipsius, non qua viator, sed qua beatus erat, ita Suarez. Videbat ergo in ea me et te, et quemlibet alium fidelem post mille annos nasciturum, ac pro omnibus et singulis Deum rogabat, atque gratiam cuique propriam impetrabat : quare hujus Christi orationis vi, singuli fideles nascituri suo tempore fidem, gratiam, salutem, omniaque sua bona et Dei dona consequuntur, sed quisque sua et sibi propria, quæ Christus pro eo petiit et postulavit. Igitur tunc Christus oravit pro S. Stephano, S. Laurentio, S. Vincentio, ceterisque Martyribus, ut martyrii lauream nanciscerentur ; pro S. Athanasio, S. Augustino, S. Hieronymo, etc. ut Doctores Ecclesiæ fierent ; pro S. Agnete, Cæcilia, Catharina, etc. ut virginitatem suam quasi hostiam Deo immolarent, et sanguine suo purpurarent. Idem dicas de ceteris Christianis. Tunc ergo æque ac in cruce Christus orans pro omnibus et singulis, omnes et singulos parturiit, quasi suos Benoni, imo Benjaminos. Hoc cogitet et expendat quilibet fidelis, ac Christo parenti suo pro tanta parturitione sui immensas agat gratias, atque uti filius patri amorem amori, sanguinem sanguini, mortem morti rependat et reddat.

21. UT OMNES UNUM SINT.] Per unam fidem, spem, charitatem, concordiam. Vide dicta v. 11. Adverte, Christum hic orare dumtaxat pro fidelibus : iis enim valedicit; non pro infidelibus, pro quibus alibi, et præsertim in cruce oravit. Rursum disce hic, quam Christiani debeant inter se esse uniti et concordes, ac quam longe discordes, et qui lites seminant, à spiritu Christi absint.

SICUT TU PATER IN ME, ET EGO IN TE, UT ET IPSI IN NOBIS UNUM SINT.] Nam *Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo*, 1. Joan. 4. 16. Per fidem ergo et charitatem unimur Primo, Deo et Christo, deinde nobis invicem, velut membris unius corporis mystici Christi, quod est Ecclesia. Τὸ *sicut* non identitatem, ut volebant Ariani, sed similitudinem dumtaxat significat. Pater enim et Filius unum sunt per eamdem numero essentiam et Deitatem : nos vero unum sumus per eamdem qualitatem, puta charitatem et concordiam ; per hanc tamen ita unimur Deo, ut eum possideamus, et vicissim ab eo possideamur. Audi S. August. (vel quisquis est auctor) lib. de Salutaribus documentis c. 9. *Si aliquid in hoc sæculo possidere delectamur, Deum qui possidet omnia, qui creavit omnia, expedit ut mente possideamus, et in eo habeamus quæcumque feliciter et sancte desideramus; sed quoniam nemo possidet Deum, nisi qui possidetur ab eo, simus nos ipsi facti Dei possessio, et efficietur nobis possessio Deus. Et quid potest esse in mundo felicius, quam cui efficitur suus imperator et redemptor sensus, et hæreditas dignatur esse ipsa divinitas? Omnes enim ex illo fructus percipimus, si in illo et de illo semper vivimus. Quid, rogo, homini sufficit, cui ipse conditor non sufficit? Quid ultra quærit, cui omne gaudium et omnia suus redemptor esse debet?*

Per amorem ergo ita unimur Deo, ut cum eo fiamus quasi unus spiritus, ut absorbeatur in nobis quidquid est cupiditatis terrenæ, et tota mens transeat per affectum in Deum, itaque quasi deificetur; sicut si gutta aquæ infundatur vino generoso, illico tota in illud transit, et sicut ferrum si igniatur, transit in ignem, manente licet ferri natura : et sicut aer à sole illuminatus, transit in lumen, adeo ut ipse nil nisi lumen solis esse videatur. Unde S. Bernardus serm. 71. in Cantic. *Quis est*, inquit, *qui perfecte adhæret Deo, nisi qui in Deo manens tanquam dilectus à Deo, Deum nihilominus in se traxit vicissim diligendo? Ergo cum undique inhærent sibi homo et Deus, inhærent autem undique intima mutuaque dilectione inviscerati alterutrum sibi, per hoc Deum in homine, et hominem in Deo esse haud dubie dixerim.*

Hanc unionem sentiunt sapiuntque, qui cum Magdalena agunt vitam contemplativam. In ea enim amans anima defluit à seipsa, et velut ad nihilum redacta, in abyssum æterni amoris collapsa absorbetur, et sibi omnino mortua, solum vivit Deo, nil sciens, nil sentiens præter ipsum. Perdit namque se in vastissima divinitatis solitudine ac caligine, sed sic se perdere utilius et jucundius est, quam se invenire : ibi enim quidquid humanum est, exuens, et quidquid divinum est, induens, transformatur atque transmutatur in Deum. O vere beata anima, quæ propria omni operatione seposita, in vi memorativa nudatur omnibus imaginibus; in

intellectu sentit et fovet præfulgidas illuminationes Solis justitiæ; in vi concupiscibili sentit æstum quemdam quieti amoris, sive contactum Spiritus sancti, in similitudinem veri fontis affluentem rivis æternæ suavitatis. Nam cum ea ab omnibus libera et semota, simplex existat, et munda ut tersum speculum, eam assidue Dominus sui divini fulgoris radiis illustrare solet. Quia cum Deus ipse est agens, homo est patiens. Nam dum vires animæ silent, et à propria actione quiescunt, atque ab omni denique externa imagine liberæ sunt, Deus ipse loquitur, eas mentis vires pro libito disponit et afficit, nobilissimum opus in ea peragens. Igitur, ô anima generosissima, ô nobilissima, te puram et liberam custodi, noli ad varietatem sensuum foras excurrere, sed cohibitis sensibus intus habita, ad Deum ardenter convertere, millies per diem in abyssum divinitatis immersa, ibi ultro citroque natare curato. Anhela ad illam supernaturalem spiritus cum Deo unionem, revola in Deum à quo ducis originem, qui lux est increata, et lux simul æternitatis. Quocirca merito exclamat S. Bernard. tract. de Amore divino cap. 4. *O felicem, imo felicissimam animam, quæ Deo sic à Deo meretur affici, ut per unitatem spiritus in Deo solum amet Deum, non suum aliquod privatum, nec nisi in Deo amet semetipsam, et Deus in ipsa amet vel approbet, quod amare vel approbare debet Deus, id est seipsum, imo quod solum debet amari, et à creatore Deo et à creatura Dei. Amoris enim vel nomen vel affectus, nulli competit vel debetur nisi tibi soli, ô vere amor amande Domine.* Unde subjungens ita cum S. Joanne concludit : *Et hæc est in nobis voluntas filii tui, hæc pro nobis oratio ejus ad te Deum Patrem suum : Volo ut sicut ego et unum sumus, ita et in nobis ipsi unum sint. Hic est finis, hæc est consummatio, hæc est perfectio, hæc est pax, hoc est gaudium in Spiritu sancto, hoc est silentium in cœlo.*

Ut credat mundus, quia tu me misisti.] *Ut credat*, non tantum per unitatem et conformitatem doctrinæ, ut vult Euthym. sed potius per unitatem et unionem cum Deo et Christo. q. d. Vel ex hoc solo mundus credet Christum Dei filium, quod videat Christianos tam Deo et Christo, quam sibi invicem amore esse conjunctos et unitos : videbit enim talem unionem non posse fieri nisi à Christo et Deo : quare per hoc allicietur, ut et ipse incredulus incredulitatem deponat, et credat in me. *Mundus* ergo hic in bonam partem accipitur, æque ac Joan. 3. *Non enim venit Filius hominis ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.* Et 2. Corinth. 5. *Quoniam Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* Minus recte igitur Jansenius per mundum hic accipit reprobos. q. d. Ut credat mundus, videlicet coactus evidentia miraculorum et sanctitatis discipulorum, et mundani, inviti licet, confiteantur me esse Deum, quemadmodum ait Jacobus capite 2. *Dæmones credunt, et contremiscunt.*

22. Et ego claritatem, quam dedisti mihi dedi eis : ut sint unum, sicut et nos unum sumus.] Pater enim et Filius sunt unus Deus, non duo Dei. Per *claritatem* Primo, accipe gloriam filiationis divinæ : hanc enim habet Christus ut Deus per naturam, ut homo per unionem hypostaticam; et hanc dat et communicat fidelibus sanctis, ut scilicet eam habeant non per naturam, sed per adoptionem, sintque filii Dei, non naturales, ut est Christus, sed adoptivi. Ita Jansen. et ante eum S. Ambrosius lib. 5. de Fide cap. 4.

Secundo, Maldon. per *claritatem* accipit dilectionem, quà clarificaverat eum Pater, ostendendo in baptismo et alias ipsum esse filium suum dilectum.

Tertio, per *claritatem* Leontius et Ribera accipiunt Eucharistiam : in hac enim Deitas et humanitas Christi nobis datur : hæc enim summa est claritas et gloria. *Quoniam unus panis et unum corpus multi sumus omnes, qui de uno pane et de uno calice participamus*, 1. Corinth. 10. Ita quoque Cyrillus lib. 11. cap. 26. et Hilarius lib. 8. de Trinit. exponunt hanc claritatem ipsam divinitatem Verbi carni unitam, quam ut homo accipit Christus à Patre, quando Verbum caro factum est; hanc dedit nobis Deus et Christus, quando suam carnem cibum nostrum effecit, et nobiscum per Sacramentum mirabile realiter unitus est.

Huc accedit Toletus, qui sic exponit, q. d. Ego jam eos effeci unum per meam claritatem, quam à te accepi; da tu, ô Pater, Spiritum sanctum, ut per eum quoque unum fiant. Claritas hæc est divinitas ipsius Filii, quam ut homo dicit se accepisse à Patre per unionem hypostaticam : hanc divinitatem unitam carni suæ dedit nobis Christus in Sacramento, quod tunc quando hæc loquebatur jam instituerat.

Symbol. S. Chrysost. et Euthym. per *claritatem* accipiunt tum potestatem miraculorum, quam Christus discipulis dedit, tum unitatem concordiæ, de qua dictum est, *Ut sint unum :* hæc enim duo erant efficax confirmandæ fidei veritatis argumentum, nempe miracula, et tam mira in eis concordia.

Anagog. S. August. tract. 110. Claritas hæc, inquit, est gloria corporis. q. d. Immortalitatem et gloriam, quam dabo carni et humanitati meæ post tres dies in resurrectione, *ego dedi*, id est, dabo fidelibus certissime in communi omnium resurrectione.

23. Ego in eis, et tu in me : ut sint consummati in unum : et cognoscat mundus quia tu me misisti, et dilexisti eos, sicut et me dilexisti.] *Ut sint consummati in unum*, ut scilicet sit consummata et perfecta eorum unio, velut multorum membrorum in uno corpore et capite. Sicut enim multa membra unum corpus efficiunt, sic multi fideles unum Christi corpus mysticum, quod est Ecclesia, coagmentant. Rursum omnia membra uniuntur et consummantur in uno capite : sic omnes Christiani in uno Christo et Deo. Audi Toletum hæc de Eucharistia apposite exponentem : Modum quo unio hæc claritatis et divinitatis fiat, exponit : Ego, inquit, in eis sum per carnem meam in cibum verum et realem eis datam; tu autem in me es, quia divinitas tua est carni meæ unita : si igitur divinitas est in carne, et caro est in credentibus, fit ut in credentibus, etiam divinitas sit per mediam carnem Christi. Habent ergo credentes in se et carnem Christi, et per eam divinitatem in se, fiuntque unum, et quamdam habent unitatem per Christum ratione carnis suæ, et sic consummantur in unum, id est, fiunt

unum perfecte, dum non solum uniuntur inter se et cum Deo, quantum ad animas, quod fit per Spiritum sanctum, sed etiam quantum ad corpora ipsa.

Hinc S. Dionys. de Divin. nomin. cap. 4. docet amorem divinum ire in orbem, esseque circulum; quia scilicet à Patre in Filium tendit, inde in Spiritum sanctum, ab eoque in Patrem et Filium redit: Spiritus sanctus enim est rationalis amor Patris et Filii. Rursum amor Dei est circulus, quia ex Deo in creaturas, præsertim homines et angelos, se exerit, eosque ad Deum redamandum fruendumque convertit: Deus enim sicut est causa efficiens amoris, sic ejusdem est finis. Amor enim amantem transfert in amatum: anima enim magis est ubi amat, quam ubi animat. *Itaque Paulus*, ait S. Dionys. *ille magnus jam divino amore captus, præditusque ejus vi, quæ hominem è statu suo dimovet, divino ore: Vivo autem, inquit, jam non ego; vivit vero in me Christus: ut verus amator, et à mentis, quemadmodum ipse ait, statu dimotus, Deo degit, non suam vitam, sed amantis, tanquam valde diligendam.* Et nonnullis interjectis amorem ita definit, *quod sit motum afferens, et ad se deducens atque evehens*, etc. *qui ante in bono est, et ex bono ad ea quæ sunt manat, rursusque ad bonum revertitur. In quo et fine et principio se carere divinus amor eximie declarat, quasi circulus quidam perpetuus, qui boni causa, ex bono, in bono, et in bonum conversione ab omni errore libera se volvit, atque in eodem loco, eademque ex parte et progreditur semper, et manet, et restituitur.*

Probat deinde idipsum auctoritate S. Hierothei magistri sui, qui ait: *Amorem sive divinum, sive angelicum, sive spiritalem, sive, ut ita dicam, animalem, sive naturalem, vim quamdam conjungentem miscentemque intelligamus, quæ superiora quidem impellit, ut inferioribus prospiciant et consulant; paria autem, ut inter se societate jungantur; inferiora vero, ut se convertant ad superiora.* Hinc et Ægyptii Deum pingebant quasi circulum, sed alio respectu, scilicet ut eum esse æternum, ac principio et fine carere, itemque esse immensum significarent. Unde illud: *Deus est circulus, cujus centrum est ubique, circumferentia nusquam.* Persæ quoque Jovem cœli circulum nuncupabant. Saraceni etiam Deum vocant circulum, ut illo ipsius æternitatem repræsentent, teste Pierio Hierogl. 39. cap. 8.

Sed ut ad prius S. Dionysii, quod huic loco proprium est, revertar, idem S. Dionys. eodem capite longius post initium, de sole, qui expressa est Dei imago, sic ait: Itaque ἥλιος, id est sol, dicitur quod omnia ἀολλῆποιεῖ, id est congreget, colligatque dispersa. Additque, pulchrum et bonum, quod est objectum et causa amoris, græce dici κάλλος, *quod ad se* καλεῖ, *id est vocet, omnia, ac tota in totis in se colligat*, hoc est quod hic ait Christus: *Ut sint unum sicut et nos unum sumus. Ego in eis, et tu in me, ut sint consummati in unum.* Nam ut ait Apost. Ephes. 4. *Unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ: unus Deus, una fides, unum baptisma: unus Deus et pater omnium.* Vide ibi dicta. Ibi enim Paulus multis commendat hanc fidelium unionem et unitatem.

Tropolog. animæ sanctæ student perfectæ unioni cum Deo et Christo, ut cæterorum quasi obliti, cum semper habeant præ oculis, illi per omnia placere et cum illo jugiter mente conversari satagant; quare à rebus exterioribus, quoad licet, se abstrahunt, et interius cum Christo agunt et colloquuntur. Cujus internæ unionis tria dat signa R. D. Bartholomæus de Martyribus, Archiep. Bracarensis in aureo suo Compendio spiritualis doctrinæ capite 15. ante finem, quod post ejus mortem edidit Ludovicus Granatensis, ejusque lectione valde se in spiritu profecisse profitetur, uti et ego de meipso profiteor. Primum signum est, si intellectus jam ex se non emittat cogitationes alias nisi quas fidei lumen excitet; et voluntas longo usu exercitata non producat actus amandi nisi erga Deum, vel relative ad Deum. Secundum, si cum primum reliquerit occupationem externam, cui insistebat, mox intellectus et voluntas in Deum facillime convertantur: sicut lapis remoto obstaculo, in centrum suæ quietis descendere properat. Tertium, si finita oratione, ita exteriorum omnium obliviscitur, ac si illa nunquam vidisset aut tractasset, et ita se erga externa gerit, quasi denuo mundum ingrediatur, et denuo metuit confligere cum negotiis exterioribus, ea naturaliter abhorrens, nisi charitas compelleret: talis anima à rebus omnibus externis libera, facile ad se intrat, ubi solum Deum videt et se in Deo, et frequenter fervidis actibus amandi unitivis insistit. Hæc autem fervens dilectio sex gignit effectus, ut inquiunt Sancti. Primus dicitur illuminatio, id est quædam sapida ac experimentalis Dei, ac propriæ nihilitatis cogitatio et cognitio: Secundus, inflammatio: Tertius, suavitas seu delectatio: Quartus, ardentissimum desiderium possidendi bona divina: Quintus, satietas: sic enim satiatur anima illo Dei adventu, ut nil aliud velit aut cupiat. Sextus, raptus, seu mira elevatio animæ in Deum, in qua explicari nequit, quid tunc anima de Deo sentiat. Hos effectus prædictos sequuntur alii duo, scilicet securitas, qua nil anima timet pati propter Deum, et qua certissime confidit se nunquam ab eo separandam, et plena quies, cum nil sit quod pavorem inferre valeat, et hoc dicitur *pax exuperans omnem sensum.* Hic est Domini paradisus, ad quem ascendere possumus in terra existentes, licet inter homines corpore versemur. Deinde tria media ad hanc cum Deo et Christo unionem consequendam ex S. Thoma assignat, nimirum animi strenuitatem, severitatem et benignitatem. Est autem strenuitas quædam animi fortitudo, quæ omnem expellit negligentiam, qua homo disponitur ad bona opera omnia confidenter, vigilanter atque eleganter perficienda. Severitas est animi fortitudo adversus concupiscentias, illas restringens, et una secum afferens ardentem asperitatis, utilitatis et paupertatis amorem. Benignitas est dulcedo animi expellens omnem rancorem, iracundiam, invidiam, austeritatem, amaritudinem, obdurationem erga proximum. Prius enim oportet animam purgari à fæcibus terrenarum affectionum, quam possit simpliciter ac pure in Deum tendere. Sicut enim peculiare ac proprium est igni, seclusis impedimentis sursum ascendere, et proprium locum petere; ita animæ pravarum affectionum pondere solutæ, in Deum, qui locus est ipsis proprius, elevari solent.

Et cognoscat mundus (fideles in mundo) quia

TU ME MISISTI.] Unde cognoscet? Resp. Primo, S. August. tract. 110. fideles id cognituros in cœlo per visionem beatificam. Verum hic ad litteram agitur de cognitione hujus vitæ per fidem.

Secundo, alii respondent id cognituros ex claritate, quam v. 22. Christus ait se accepisse à Patre, et dedisse fidelibus. Unde S. Ambros. loco ibidem citato, per *claritatem* intelligens filiationem Dei sic exponit Cognoscent fideles; quod tu me Filium tuum in carne misisti ex filiatione, quam eis communicavi, adoptans eos in filios Dei : inde quoque cognoscent te dilexisse eos, sicut dilexisti me: sed me ut filium naturalem, illos vero ut adoptivos.

Tertio, Cyrill. lib. 11. cap. 27. et Hilar. lib. 8. de Trinit. et ex eis Toletus per *claritatem* accipientes Eucharistiam sic explicant. q. d. Ex Eucharistia cognoscent fideles hæc duo, scilicet me esse filium tuum à te missum, quia aliter uniri non poterant nobiscum, nisi divinitatem haberem in ea carne quam dedi eis in Eucharistia : Secundo, dilexisse eos sicut dilexisti me, quia divinitatem, quam meæ carni indidisti, dedisti eis, dando eis carnem meam in Eucharistia.

Quarto, simplicius Ribera : cognoscit id mundus ex sanctitate et mutua charitate Apostolorum, qua fiet *ut sint consummati in unum*, uti præcessit : nam ut recte ait Chrysost. hom. 81. potentiorem ad persuadendum Dominus concordiam judicat quam miracula : *et dilexisti eos*, adoptans eos in filios, faciensque Apostolos : *sicut dilexisti me*, dum me Filium genuisti, et legatum in mundum misisti. Erigit Christus animos Apostolorum ad omnia ardua pro Christo subeunda, utpote cum videant se charissimos Deo et similes Christo.

24. PATER, QUOS DEDISTI MIHI, VOLO UT UBI SUM EGO, ET ILLI SINT MECUM : UT VIDEANT CLARITATEM MEAM, QUAM DEDISTI MIHI : QUIA DILEXISTI ME ANTE CONSTITUTIONEM MUNDI.] Christus ostendit Apostolis, ait Chrysostomus, quæ præmia illos maneant post mortem, ut magis amorem Christi erga se cognoscant, et fortiores reddantur, simulque, ut ait Cyrillus, docere vult non alios gloriam suam visuros esse, quam pro quibus oravit, et qui per ipsum Patri adjunguntur, et ideo dicit : *Quos dedisti mihi.*

Ait ergo. *Volo*, id est, summe cupio et desidero, ô Pater, ut fideles quos elegisti et dedisti mihi, mecum sint in cœlo, ibique videant claritatem, id est gloriam, non tantum humanitatis meæ ad dexteram Patris elevatæ, uti explicant S. August. et Cyrillus, sed etiam divinitatis meæ; in hujus enim visione consistit essentialis beatitudo nostra; sed tum τὸ *quia*, cum subdit : *Quia dilexisti me*, non significat causam, sed signum dilectionis. q. d. Ex eo quod me ab æterno dilexeris infinito amore, quasi ex signo manifesto colligitur; quod mihi gignendo dederis meam claritatem et divinitatem : hanc enim dedit Pater Filio, dum eum genuit; genuit, inquam, non ex amore libero, sed ex naturali divinitatis suæ fœcunditate. Prius ergo Pater genuit Filium, deinde eum jam à se genitum dilexit, quia eum per omnia sibi similem genuerat. Ita Jansen.

ANTE CONSTITUTIONEM (id est, ut Arabicus, *productionem*) MUNDI.] Syrus, *ante jacta mundi fundamenta :* hoc enim significat Græcum πρὸ καταβολῆς τοῦ κόσμου : nam καταβάλλειν, est jacere fundamenta domus vel fabricæ. Ita S. Hieronym. in cap. 6. ad Ephes. significat hæc phrasis mundum nulla sui parte esse æternum, sed tam quoad materiam, quam quoad formam cæterasque dotes et qualitates, à Deo in initio temporis esse creatum : nunc enim fuere primordia mundi.

25. PATER JUSTE, MUNDUS TE NON COGNOVIT : EGO AUTEM TE COGNOVI : ET HI COGNOVERUNT, QUIA TU ME MISISTI.] Cur Patri dat epithetum justi? Primo, S. August. tract. 111. respondet Patrem justum dici, quia juste mundum et infideles cognitione sui privavit : nam quod aliquibus non revelatur Dei veritas, justitia ipsius est, propter eorum peccata; quod vero aliis manifestetur, misericordia est.

Secundo, Cyrillus lib. 11. c. 29. censet Patrem vocari justum, quia diabolum, qui mundum captivum detinebat, ne ad immortalitatem, ad quam creatus erat, pervenire posset, damnavit et dominio privavit, ut supra dictum est. Sensus igitur est : *O Pater juste, mundus non cognovit* hanc tuam justitiam, quam pro mundo erga diabolum exercuisti; quam si novisset, omnes ad te accurrissent.

Tertio, Toletus censet Patrem vocari justum, quia Apostolis Christum sequentibus præparavit claritatem, id est gloriam cœlestem, quam eis hic postulavit Christus, à qua mundum incredulum exclusit. Hæc enim gloriæ retributio est actus justitiæ, juxta illud 2. Tim. 4. *Quam reddet mihi justus judex.*

Quarto, planius et germanius Ribera τὸ *juste* refert ad sequentia : *Mundus te non cognovit*, etc. postquam enim Christus Apostolis postulavit sanctificationem et claritatem, sive gloriam cœlestem; nunc quasi exultans spiritu, quod tanta dona Pater prædestinarit Apostolis Christum sequentibus, quæ negavit incredulis, v. g. Scribis et Pharisæis, qui superbia excæcati Christum sequi noluerunt, ait, *Pater juste.* q. d. Justum sane est, ô Pater, ut superbi abjiciantur, et hæc bona parvulis istis dentur; illi superbi te non cognoverunt, nec coluerunt; ego te cognovi et amavi, et discipuli mei me imitantes cognoverunt et amaverunt te, et crediderunt in me : istis ego, quia superbi non erant, magnam tui cognitionem dedi, et majorem dabo, postquam resurrexero, et Spiritum sanctum misero. Sic eadem de causa exultavit Christus in spiritu Matth. 11. 25. dicens: *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.*

26. ET NOTUM FECI EIS NOMEN TUUM, ET NOTUM FACIAM (post resurrectionem et missum Spiritum sanctum, ut dixi) : UT DILECTIO, QUA DILEXISTI ME, IN IPSIS SIT, ET EGO IN IPSIS.] Ut scilicet dilectionem tuam, qua me et ipsos propter me diligis, erga ipsos continues, ac majorem re ipsa semper eis ostendas, eisque in dies magis benefacias, ac tuis gratiis et beneficiis cumules, ut quotidie magnis passibus in sanctitate et opere Apostolico progrediantur : atque hac ratione ego tecum in ipsis perseverem, arctiusque persistam per crescentem in eis semper tuam gratiam et charitatem. Deus enim cum diligit creaturas rationales, donum gratiæ et dilectionis sive charitatis pretiosissimum et divinissimum

eis infundit, quod non facit irrationalibus, ut cœlo, soli, stellis, dum eas diligit, id est, ex amore creat, ornat et gubernat. Hoc significat *τὸ ut dilectio in ipsis sit;* nam ut ait Paulus, *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis*, Rom. 5.

Paulo aliter Rupertus: Ut Spiritus sanctus, inquit, qui est dilectio tua qua me diligis, in ipsis semper sit et firmiter permaneat. Sed hoc eodem redit. Nam Spiritus sanctus à charitate separari nequit, sicut nec ignis à calore. Quare, cui datur charitas, huic datur et Spiritus sanctus: et quamdiu manet in homine charitas, tamdiu manet et Spiritus sanctus, imo tota S. Trinitas, ut dixi c. 14. v. 23.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DESCRIBIT CHRISTI PASSIONEM, SCILICET V. 1. CAPTIVITATEM IN HORTO: V. 13. ADDUCTIONEM AD ANNAM: V. 17. TRINAM PETRI NEGATIONEM: V. 19. EXAMEN JESU FACTUM A PONTIFICE, ET ALAPAM JESU INFLICTAM: V. 24. MISSIONEM JESU AD CAIPHAM: V. 28. ACCUSATIONEM EJUS APUD PILATUM: V. 33. EXAMEN JESU FACTUM A PILATO, QUI DEPREHENSA EJUS INNOCENTIA EUM LIBERARE SATAGIT, CONFERENS EUM CUM BARABBA. PASSIONEM CHRISTI EXPLICUI MATTH. CAP. 26. ET 27. HIC ERGO BREVITER PERSTRINGAM EA DUNTAXAT, QUÆ JOANNES HABET PROPRIA ET SINGULARIA.

1. Hæc cum dixisset Jesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem
Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse, et discipuli. 2. Sciebat
autem et Judas, qui tradebat eum, locum: quia frequenter Jesus
convenerat illuc cum discipulis suis. 3. Judas ergo cum accepisset
cohortem, et à pontificibus et Pharisæis ministros, venit illuc cum
laternis, et facibus, et armis. 4. Jesus itaque sciens omnia, quæ ventura
erant super eum, processit, et dixit eis: Quem quæritis? 5. Responde-
runt ei: Jesum Nazarenum. Dicit eis Jesus: Ego sum: Stabat autem et Judas, qui tradebat
eum, cum ipsis. 6. Ut ergo dixit eis: Ego sum: abierunt retrorsum, et ceciderunt in
terram. 7. Iterum ergo interrogavit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt: Jesum
Nazarenum. 8. Respondit Jesus: Dixi vobis, quia ego sum: si ergo me quæritis, sinite
hos abire. 9. Ut impleretur sermo, quem dixit: Quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis
quemquam. 10. Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum: et percussit pontificis
servum: et abscidit auriculam ejus dexteram. Erat autem nomen servo Malchus. 11. Dixit
ergo Jesus Petro: Mitte gladium tuum in vaginam. Calicem, quem dedit mihi Pater, non
bibam illum? 12. Cohors ergo, et tribunus, et ministri Judæorum comprehenderunt,
Jesum, et ligaverunt eum: 13. Et adduxerunt eum ad Annam primum: erat enim socer
Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. 14. Erat autem Caiphas, qui consilium dederat
Judæis: Quia expedit unum hominem mori pro populo. 15. Sequebatur autem Jesum
Simon Petrus, et alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, et introivit
cum Jesu in atrium pontificis. 16. Petrus autem stabat ad ostium foris. Exivit ergo disci-
pulus alius, qui erat notus pontifici, et dixit ostiariæ, et introduxit Petrum. 17. Dixit ergo
Petro ancilla ostiaria: Nunquid et tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille: Non sum.
18. Stabant autem servi, et ministri ad prunas, quia frigus erat, et calefaciebant se: erat
autem cum eis et Petrus stans, et calefaciens se. 19. Pontifex ergo interrogavit Jesum de
discipulis suis, et de doctrina ejus. 20. Respondit ei Jesus: Ego palam locutus sum
mundo: ego semper docui in synagoga, et in templo quo omnes Judæi conveniunt,
et in occulto locutus sum nihil. 21. Quid me interrogas? interroga eos, qui audierunt
quid locutus sim ipsis: ecce hi sciunt quæ dixerim ego. 22. Hæc autem cum dixisset,
unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, dicens: Sic respondes pontifici?
23. Respondit ei Jesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si
autem bene, quid me cædis? 24. Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem.
25. Erat autem Simon Petrus stans, et calefaciens se. Dixerunt ergo ei: Numquid et tu ex

discipulis ejus es? Negavit ille, et dixit : Non sum. 26. Dicit ei unus ex servis pontificis, cognatus ejus, cujus abscidit Petrus auriculam : Nonne ego te vidi in horto cum illo? 27. Iterum ergo negavit Petrus : et statim gallus cantavit. 28. Adducunt ergo Jesum à Caipha in prætorium. Erat autem mane : et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha. 29. Exivit ergo Pilatus ad eos foras, et dixit: Quam accusationem affertis adversus hominem hunc? 30. Responderunt, et dixerunt ei : Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. 31. Dixit ergo eis Pilatus : Accipite eum vos, et secundum legem vestram judicate eum. Dixerunt ergo ei Judæi : Nobis non licet interficere quemquam. 32. Ut sermo Jesu impleretur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus. 33. Introivit ergo iterum in prætorium Pilatus, et vocavit Jesum, et dixit ei : Tu es rex Judæorum? 34. Respondit Jesus : A temetipso hoc dicis, an alii dixerunt tibi de me? 35. Respondit Pilatus : Numquid ego Judæus sum? Gens tua, et pontifices tradiderunt te mihi : quid fecisti? 36. Respondit Jesus : Regnum meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent ut non traderer Judæis : nunc autem regnum meum non est hinc. 37. Dixit itaque ei Pilatus : Ergo rex es tu? Respondit Jesus : Tu dicis quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati : omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. 38. Dicit ei Pilatus : Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exivit ad Judæos, et dicit eis : Ego nullam invenio in eo causam. 39. Est autem consuetudo vobis, ut unum dimittam vobis in Pascha : vultis ergo dimittam vobis regem Judæorum? 40. Clamaverunt ergo rursum omnes, dicentes : Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.

1. Hæc cum dixisset Jesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse, et discipuli ejus.] Jesus finito ardenti sermone post cœnam, eoque prolixo (incipit enim cap. 13. et hic finitur) quo Apostolis ultimum vale dixit, ad passionem et mortem properat, illique se offert, ultro occurrit vadens in hortum, ibique exspectans Judam et Judæos, à quibus sciebat se capiendum. Magnanimitatis hoc dedit exemplum, ut arenam locumque duelli cum morte, peccato et diabolo mox ineundi primus capessat, quasi certus de victoria et triumpho.

Hinc colligitur Jesum statim finito hoc sermone transisse torrentem, ac consequenter contentionem Apostolorum de primatu, non post sermonem, ut vult S. August. sed ante eum contigisse. De hymno incertum est : nam eum à Christo et Apostolis decantatum fuisse post sermonem, insinuat Matth. dicens cap. 26. 30. *Et hymno dicto exierunt in montem olivarum.* Ante sermonem vero hymnum fuisse dictum suadere videtur ratio, quod hic hymnus fuerit gratiarum actio : statim ergo post cœnam et Eucharistiam cantatus fuit ante sermonem. Ita Chrysost. Theophylact. Euthym. in Matth. cap. 26. et Ribera hic. Vide Chronotaxim.

Egressus est] è domo et cœnaculo, ubi totum sermonem habuit et finivit. Franc. Lucas tamen et alii censent partem sermonis à c. 14. 31. ubi ait Christus : *Surgite, eamus hinc*, hucusque habitam fuisse post egressum è domo, in itinere versus torrentem Cedron, et tunc *egressus est*, exponi debet *transgressus est*.

Trans torrentem Cedron.] *Torrens* proprie est rivus, ex aquæ pluviæ confluxu productus, qui hieme fluit cum impetu, æstate siccatur, quales plurimos et ingentes vidi in Alpibus, et talis hic fuisse videtur. Unde Syrus vertit, *trans vadum Cedron*, quia vadari et pedibus transiri poterat. Torrens hic significat vehementiam et impetum Christo à Judæis in passione illatum, sed illico transeuntem. Ivit ergo Jesus per torrentem, ut innueret se ire in torrentem passionum, ait Jansen. juxta illud Psal. 109. *De torrente in via bibet.* Unde nonnulli opinantur Jesum à Judæis captum reductumque per torrentem, in eumdem præcipitatum fuisse, ait Adrichom. in Descript. Jerusalem n. 207. juxta illud Psal. 68. 1. *Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia*, id est, non est locus in quo subsistere queam.

Cedron.] Græce, τῶν κέδρων, id est, *cedrorum*, eo quod torrens hic, hinc et inde plantatas haberet cedros, ait S. Thom. et Lyran. Favet Arabic. qui vertit *trans torrentem cedri.* Verum *Cedron* est vox Hebræa, non Græca, quæ hebr. non cedrum (hæc enim dicitur ארז *erez*) sed obscuritatem, nigredinem, caliginem et tenebras significat, teste S. Hieron. in Locis Hebr. Dictus ergo est torrens hic *Cedron*, id est, obscurus, ater, vel niger, sive ab umbrositate loci; erat enim arboribus consitus, sive ab aquarum nigredine, sive à cadaverum combustorum fuligine, de quo mox. Quare Cedron est nomen singulare, non plurale, ac proinde corrupte in Græcis legitur articulus pluralis τῶν cum legendus sit τοῦ.

Est hic torrens situs ab Oriente Jerusalem, inter eam et montem Oliveti, ac labitur per vallem profundam Josaphat, eamque fœcundat. In hac valle, ait Adrichom. in Jerusalem n. 204. pii reges Juda, Asa, Ezechias et Josias templi combusserunt idola, eorumque cineres in torrentem Cedron projecerunt. Hæc vallis commune totius civitatis cœmeterium erat, ubi vulgus et ignobiles omnes sepeliebantur : extra urbem enim Judæos

sepeliri mos erat, ibique nunc Turcæ sepeliuntur. In hac quoque valle, die illa cunctis mortalibus tremenda, omnes undique homines ad extremum et generale judicium sunt congregandi, ut à Christo judice recipiant debita pro meritis præmia quisque suis.

Meminit igitur Joannes torrentis Cedron, Primo, ad historiæ exactam certitudinem; Secundo, ob figuram. David enim cum suis fugiens Absalomum, mœstus transgressus torrentem Cedron, typus fuit Christi eumdem torrentem transgredientis, at non fugientis, sed offerentis se persequenti Judæ et Judæis. Tertio, ut ostenderet se ire ad passionem, ut expiaret non sua, sed Adæ et posterorum ejus peccata omnia, quantumvis immania, qualia in valle et torrente hoc committebantur. Torrens enim Cedron labitur per vallem *Gehennom*, ubi infantes à parentibus idolo Moloch immani patricidio vivi cremabantur. Quarto, ut locum passionis verteret in locum triumphi : nam et ex vicino monte Oliveti, ubi pati cœpit, oransque sudavit aquam et sanguinem, 40. die post resurrectionem triumphans ascendit in cœlum : atque in fine mundi rediturus ad judicium judex sedebit supra vallem Josaphat, Joel. 3. v. 2. et supra torrentem Cedron, ut judicet tam Judæos se persequentes, quam omnes homines pro meritis; eos scilicet, qui passioni suæ grati fuere, adjudicando cœlo : qui vero ingrati, gehennæ, quam ad vivum repræsentabat hic vallis Gehennom, per quam fluit torrens Cedron.

Ubi erat hortus,] quia in horto paradisi peccavit Adam comedens pomum vetitum, hinc peccatum ejus Christus expiare incipit in horto : *Ad pristinum enim recurrere omnia oportebat*, ait Cyrill. Addit Chrysost. *Etenim in horto tanquam in carcere commoratur*, ut scilicet, ait Theoph., *laborem minuat Judæis se quærentibus*. Subjungit Theoph. tertiam causam dicens; *Orandi causa solitaria loca, et silentii officinas quærere solebat*, ut nos idem faciamus. Cetera dixi Matth. 26. Symbolice : Nota, Christum primo ivisse in desertum, Matth. 4. inde per sata, Matth. 12. denique in hortum hic, ut doceret nos ire ad sata prædicationis, inde ad passionem et crucem. Audi S. Ambrosium libr. 4. in Lucam : *Videte*, inquit, *quibus itineribus ad paradisum reducamur. Nunc in deserto Christus est; agit hominem, instruit, informat, exercet, ungit oleo spiritali. Ubi videt robustiorem, per sata et fructuosa traducit; ut quando quærebantur Judæi, quod discipuli ejus sabbato de segete spicas vellerent : jam enim Apostolos suos in agro culto et fructuoso opere collocaverat. Postea in paradiso constituit tempore passionis, quando transivit torrentem Cedron, ubi erat hortus.*

4. Jesus itaque sciens omnia, quæ ventura erant super eum. Addit τὸ *sciens*, ne quis putet ipsum inscium et invitum incidisse in manus Judæorum, sed scientem, volentem ultro se eis tradidisse : unde et eis obviam processit, et dixit : quem quæritis?] Judas jam osculatus fuerat Jesum, osculoque signum dederat cohorti, ut Jesum caperent; sed noluit Jesus eo signo capi, ne invitus videretur captus. Omnipotenti ergo vi divinitatis suæ cohortem detinuit, locoque suo fixit, ut dato signo ad eum capiendum accurrere non auderent, imo non possent. Hinc Christus ultro eis obviam intrepide processit, et rogavit: *Quem quæritis?* quasi eos lacessens ad se invadendum.

5. Responderunt ei : Jesum Nazarenum.] Non dicunt : Quærimus te, sed Jesum. Ergo non agnoverunt eum, licet osculo à Juda indicatum et proditum, quia Jesus eos aorasia et cæcitate percussit, ut præsentem non agnoscerent, cum tamen ministri pontificum eum sæpius antea vidissent et audissent. Ita Chrysost. hom. 82. *Vides*, ait, *vim insuperabilem, quomodo in medio existens eos excæcavit.* Et Cyrill. *Potestas ergo divina enituit, qui quamvis se quærentibus offerret, minime tamen cognoscebatur.*

Stabat autem et Judas qui tradebat eum, cum ipsis.] Judas jam antecesserat cohortem, ut oscularetur Jesum; sed osculo dato videns cohortem non accurrere ad Christum capiendum, sed immotam consistere, perfidiæ suæ conscius, et impœnitens obstinatusque redit, non ad discipulos Jesu, sed ad cohortem, ut ab ea contra Jesum, cujus potentiam metuebat, defenderetur, ideoque cum ea à Christo in terram afflictus et prostratus est. Ita S. August. licet Euthym. et Ribera censeant Judam accessisse ad Christum, eumque osculatum esse, postquam cum Judæis in terram prostratus fuisset; quod etiam est probabile, et majorem Judæ impudentiam arguit.

6. Ut ergo dixit eis : Ego sum; abierunt retrorsum,] quasi vi spiritus et vocis Jesu dicentis *ego sum* repulsi, retroacti, et supini in dorsum prostrati. Non enim proni antrorsum in pectus ceciderunt, ne vis prosternens aliunde, puta à tergo, manare videretur; sed retrorsum ut liquido constaret eos vi oris et sermonis Christi prosterni, nec illius faciem et sermonem ferre vel sustinere posse. Jesus enim dicens, *Ego sum*, refricavit eis memoriam nominis, quod Deus sibi indidit, dicens Mosi Exodi 3. *Ego sum qui sum.* q. d. Hoc est nomen meum, quo vos prosterno, et si velim annihilo, quia *Ego sum qui sum.* Ergo *vos estis qui non estis :* nam omne vestrum esse non à vobis, sed à me continuo accipitis.

Tropologiam et allegoriam hujus fulmineæ prostrationis satellitum dedi Matth. 26. 50.

8. Si ergo me quæritis, sinite hos abire.] Cur id jussit Christus? Resp. Primo, quia ad ipsum spectabat, ut solus sua morte homines redimeret quasi mediator, redemptor et salvator mundi. Ita Cyrill. *Semovit*, ait, *à periculo discipulos suos, non ignorans ad se solum certamen illud et opus salutis nostræ pertinere : regnantis enim et non servientis naturæ opus est.* Secundo, quia Apostolos destinarat sibi superstites, ut post mortem, suam resurrectionem, doctrinam et legem toto orbe promulgarent. Tertio, ut ostenderet suum erga eos amorem et curam, quo quasi bonus pastor ovium salutem curat, suam negligit, imo animam suam ponit pro ovibus, ut sua morte illis vitam daret. Hanc rationem insinuat Joannes v. q. dicens :

9. Ut impleretur sermo, quem dixit (cap. 17. v. 12.) Quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam.] Id est, non permisi periri ullum ex undecim Apostolis, quos dedisti mihi, ô Pater : nam Judas veluti filius perditionis, illi non fuit datus absolute à Patre. Quæres de qua per-

ditione et morte loquitur Christus, animæ ne, an corporis? Alii hanc, alii aliam: ego utramque accipio. Corpore enim periissent hic discipuli, quia cum Jesu magistro suo fuissent comprehensi et occisi, præsertim quia Petrus cohorti restiterat, et Malchum vulnerarat. Anima quoque periissent, quia infirmi et pavidi ob Judæorum minas Christum negassent, æque ac negavit Petrus, itaque occisi à Judæis et corpus et animam perdidissent: mortui enim fuissent in peccato mortali negationis. Ita Rupertus, Cajetan. Ribera, Franc. Lucas, Toletus et alii.

10. Erat autem nomen servo Malchus.] Nomen servi exprimit ad mysterium: *Malech* enim hebr. et chald. *Malcha*, unde *Malchus*, idem est quod *Rex*: et erat servus Pontificis, significatque populum Judæorum, qui quondam rex fuerat et liber, sed postea servus factus est pontificum et sacerdotum, qui eum suis traditionibus et cæremoniis onerabant et præterea devorabant, ut vidimus Matth. 23. Iste Petro et Apostolis prædicantibus Evangelium, dextram auriculam amisit propter infidelitatem suam et odium Christi, id est, surdus factus est ad audiendum evangelium et ad audiendum ea quæ necessaria sunt ad salutem, donec eum Dominus convertat, et ei auriculam restituat. Ita S. Cyrillus hic et S. Ambrosius in Lucæ cap. 22. et S. Hieronimis in Matth. cap. 26. addit S. Ambros. Petrum imitari voluisse zelum Phinees, qui principem Israel fornicantem cum filiabus Moab occidit, ideoque pontificatum adeptus est, Numer. 25. Minuit ergo culpam Petri amor et zelus erga Christum; peccavit tamen, quia inconsulto Christo gladium strinxit, præsertim cum paulo ante ab ipso audisset, quod sponte iret ad passionem et mortem.

12. Ligaverunt eum,] à quo solvi velle debuerunt, et forte erant in eis, qui postea liberati ab eo dixerunt: *Dirupisti vincula mea*, ait S. Aug. Christus si voluisset, omnia vincula Judæorum facilius rupisset, quam Samson rupit, stupea vincula Dalilæ, Judic. 15. 9. sed noluit: Primo, ut peccatum Adæ manibus commissum expiaret: quia enim primus Adam nimis libere manus ad pomum vetitum extendit, hinc Christus secundus Adam manibus ligari voluit, ut Adæ peccatum et cetera posterorum ejus, quæ fere manibus committuntur expiaret.

Secundo, ut satisfaceret typo: Isaac enim qui fuit typus Christi, immolandus ad Abraham ligatus fuit: solebant enim victimæ ligari, ne immolationi reluctarentur, Genes. 22. 9.

Tertio, ut his vinculis amore nostri susceptis injiceret nobis vincula charitatis, quibus nos traheret ad se redamandum, juxta illud Osee 11. *In funiculis Adam trahameos, in vinculis charitatis.*

Porro, Judæos dure et crudeliter ligasse Christum, liquet, tum ex odio immani, quo ipsi eorumque heri pontifices ardebant in Christum; tum quod ulcisci vellent prostrationem ignominiosam, quam passi fuerant, et vim à Petro Malcho sibique illatam. Plura hac de re dixi Matth. 26. v. 55.

13. Et adduxerunt eum ad Annam primum: erat enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius.] Quæres: cur Judas et Judæi primum duxerint Christum ad Annam, non ad Caipham, cum à Caipha, utpote pontifice, judicandus esset, non ab Anna?

Resp. Primo, ut honorarent Annam, quasi seniorem et socerum Caiphæ, quem proinde ipso Caiphas *quasi patrem honorabat*, ait Euthym. et ex ejus concilio populum regebat.

Secundo, quia domus Annæ erat in via euntibus ad Caipham, ait S. August.

Tertio, quia Annas præ ceteris videtur optasse et procurasse ut Christus caperetur. Unde satellites hi Christum ei quasi in triumphum ducunt, ait S. Chrysost., ut eum exhilarent, ac vicissim aliquo xenio et munere ob adductum Christum ab eo donentur.

Quarto, ut Annam, qui vespere præcedente à ceteris senioribus ob frigus noctis domum dormiturus abierat, inde evocarent ad concilium universale, contra Jesum jam captum postero mane in domo Caiphæ celebrandum.

Quinto et potissime, quia ab Anna Judæ fuit promissum pretium venditionis Christi, scilicet triginta argentei. Adducit ergo Judas Jesum ad Annam, ut pro eo triginta denarios sibi ab eo promissos accipiat, uti de facto illum ab eo accepisse censet sanctus Cyrillus, idque colligitur ex eo, quod in primo principum cum Juda pacto de Christo prodendo, principes non numerarint 30. denarios, sed tantum promiserint, ut patet Matth. 26. 15. hac nocte ergo accepit illos Judas in domo Annæ, quos paulo post videns Christum Pilato traditum, facti pœnitens projecit in templo, Matth. 27. vers. 3. Nam in domo Caiphæ eos accipere non potuit; tum quia Caiphas circa Christum, ut inveniret falsos testes, ut eum examinaret, ut concilium convocaret, etc., ita occupabatur, ut tempus non haberet agendi cum Juda. Unde Judas non videtur cum satellitibus progressus ultra domum Annæ, nec ingressus in domum Caiphæ: nam si in ea fuisset Judas, sane eam ingredi ausus non fuisset Petrus, metu ne à Juda proderetur: quia si Judas adfuisset, cum Petrus ter Christum in domo Caiphæ negavit, utique vel publice eum falsi arguisset, vel secreto ministros monuisset, Petrum fuisse secum discipulum Christi, ut eum comprehenderent.

Pontifex anni illius,] quia Romani præsides sæpe et subinde singulis annis mutabant Judæorum pontifices, novosque creabant, uti quotannis creantur novi consules; licet Pilatus hoc proprii habuerit, ut pontificem Caipham quem reperit, non mutarit. Quare Caiphas toto triennio, quo Christus prædicavit, perpetuum gessit pontificatum.

22. Unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu.] Vide August. tract. 113. ubi connumeratis multis suppliciis, quibus servus dignus fuerat, ait: *Quid enim horum per potentiam jubere non potuisset, per quem factus est mundus, nisi patientiam nos docere maluisset, per quam vincitur mundus?* Vide et dicta Matth. 26. 59.

Porro, Christus non porrexit alteram maxillam, ne videretur culpam agnoscere. Sic et Paulus jussus injuste percuti à pontifice, ait ex zelo justitiæ: *Percutiat te Deus paries dealbate*, Actor. 23. Addit S. August. *Jesum non solum alteram maxillam iterum percussuro, sed totum corpus figendum præparasse in ligno*, ut suum dogma Matth. 5. 39. facto sanciret.

24. Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem.] q. d. *Miserat autem Annas Jesum ligatum ad Caipham pontificem.* Ita Syrus, Arabicus, et Cyrillus. Est enim hic hysterologia. Nam Joannes quasi oblitus narrare missionem Jesu ab Anna ad Caipham, hic eam' interserit, ut indicet quis fuerit pontifex qui examinavit Jesum, cujus minister alapam dedit eidem, nimirum fuisse Caipham, non Annam. Caiphas enim erat pontifex, non Annas : quare hic versus recto ordine ponendus est post v. 13. nam trina negatio Petri, et examen Jesu, omnia quæ post v. 13. narrat Joannes, contigerunt in domo Caiphæ pontificis, non Annæ, ut patet ex S. Matthæo, Marco, et Luca.

28. Adducunt ergo Jesum a Caipha in prætorium,] scilicet in domum et aulam Pilati, qui erat prætor, id est præses et judex tam criminalis quam civilis Judææ. Ita legendum cum Roman. Græco, Syro et Arabico. Quare vitiosum codicem habuit S. August. qui tract. 114. legit: *Adducunt ergo Jesum ad Caipham in prætorium*, indeque coactus est dicere aut Caipham in domum Pilati venisse, aut utrumque in eadem domo habitasse : cujus contrarium liquet ex Evangelio.

Porro omnis magistratus, cui parebat exercitus, dicebatur Prætor, ait Victorinus ; à præeundo, ait Varro, quasi Præitor, quod præiret jure et exercitu. Inde ejus domus et locus in quo jus dicebat, vocabatur prætorium : ibi ergo erat tribunal, in quo reorum causa agebatur, ideoque pontifices eo duxerunt hic Jesum, ut à Pilato damnaretur.

Et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur (ingressu in domum præsidis Ethnici et idololatræ) sed ut (puri et mundi) manducarent pas ha.] *Pascha* hic non significat agnum paschalem, ut volunt Chrysost. et Cyrill. (hunc ·nim pridie in cœna jam comederant) sed victimas paschales, quæ per septem dies paschales immolabantur : hæ enim non nisi à mundis comedi poterant. Vide hic hypocrysin pontificum . qui videri volunt religiosissimi, cum sint sceleratissimi, imo christicidæ. Unde exclamat S. August. *O impia et stulta cæcitas : habitaculo videlicet contaminarentur alieno, et non contaminarentur scelere proprio !* Vide S. Cyrillum.

31. Nobis non licet interficere quemquam.] Hinc videtur quod Romani Judæis, utpote jure belli subactis, abstulerint jus damnandi et morte plectendi reos, illudque sibi vendicarint: hoc enim omnino hæc eorum verba significabant. Ita Rupertus S. Thomas, Jansen. Suarez et alii.

Dices ,Judæi lapidarunt S. Stephanum, et præcipitarunt S. Jacobum. Resp. id eos fecisse non ordine juris sed tumultu et furore populi. Unde Josephus lib.20. Antiquit. cap. 8. alias 16. asserit Ananum pontificem fuisse pontificatu à præside Romano privatum eo quod S. Jacobum jussisset occidi. Hinc et Actor. 18. Judæi Paulum non sunt ausi occidere, sed occidendum tradidere Gallioni proconsuli. Instabis ; Pilatus jam dederat pontificibus licentiam judicandi et occidendi Jesum, dicens : *Accipite eum vos, et secundum legem vestram judicate.* Ergo id facere poterant. Resp. potuisse quidem pontifices id facere, se noluisse hanc licentiam Pilati acceptare, sed tacite quasi dixisse : Vos Romani abstulistis nobis jus gladii absolute; nolumus ergo illud in hoc uno casu ut Jesum occidamus, usurpare. Aut ergo reddite nobis jus occidendi absolute, aut vos hunc cum aliis occidite. Dicebant hoc, quia volebant Jesum , quasi seditiosum et regnum Judææ affectantem, ignominiosissima morte plecti, nimirum crucifigi à præside Romano (Romani enim affectantes regnum crucifigebant) atque hujus Jesu necis invidiam cupiebant à se in Pilatum transferre, ne à populo quem Jesu sciebant addictum, lapidarentur ; aut convitiis incesserentur.

Alii aliter respondent, nimirum S. Augustin. et Cyrillus, et ex eis Suarez 3. part. quæst. 47. artic. 4. non licuisse Judæis occidere in festo Paschæ ob festi solemnitatem, sed alias id eis licuisse. Ribera vero respondet Pharisæos ex speciali et propria secta hoc observasse, ut neminem ad mortem damnarent, ut refert Josephus filius Gorionis libr. 4. Historiæ Judaicæ c. 6. Illi ergo specie religionis dixerunt : *Non nobis licet;* multi enim, et præcipui ex his qui mortem Christi procurabant, erant Pharisæi, et quia auctoritatem apud populum habebant, eos alii imitati sunt.

32. Ut sermo Jesu impleretur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus.] Nimirum se tradendum Gentibus, et ab eis crucifigendum. Hoc enim prædixit Christus Joan. 12. dicens : *Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Hoc autem dixit significans qua morte esset moriturus.* Item Matth. cap. 20. 18. et alibi.

33. Introivit ergo iterum in Prætorium Pilatus.] q. d. Egressus erat Pilatus ad pontifices, ut accusationem eorum contra Jesum audiret, qua audita iterum ingressus est, ut de ea Jesum examinaret. Hoc significat τὸ *iterum* (quod tamen omittit Syrus) scilicet regressum post egressum.

Et dixit ei ; tu es rex Judæorum ?] Supple hic ex Luca c. 23. 2. Pontifices cum viderent sola sua auctoritate non moveri Pilatum ad Jesum damnandum, accusasse eum dicendo : *Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dare Cæsari, et dicentem se Christum regem esse ;* hoc tertium ut verisimilius ceteris arripiens Pilatus , rogavit Jesum : *Tu es rex Judæorum ?* Cetera dixi Matth. 27. 11.

37. Tu dicis, quia rex sum ego.] Id est, ego vere rex sum Judæorum, uti tu dicis, id est, sum Messias sive Christus, ut regnem in fidelibus per fidem et gratiam, eosque ad regnum cœleste perducam. Hoc enim significat hic hebraismus.

Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.] Ut prædicem veritatem Evangelicam, quæ in tribus maxime consistit. Primo, in vera cognitione Dei, scilicet deos Gentium esse falsos, et verum Deum esse unicum in essentia, et trinum in personis, scilicet Patrem, Filium et Spiritum sanctum. Verum enim est passio entis, sicut et bonum. Omne enim ens est verum, id est, res vera, non ficta, et in se bona. Quare Deus qui est ipsum ens juxta illud : *Ego sum qui sum ;* idem pariter est ipsum verum et bonum, quia

est ipsa per essentiam entitas, veritas et bonitas. Rursum Filius qui procedit à Patre, ut verbum, est ipsa veritas, non tantum entis, sed et mentis. Unde S. Augustinus : *Cum Jesus*, inquit, *veritati testimonium perhibet, sibi perhibet : ipse enim est veritas.*

Secundo, in cognitione Incarnationis Verbi, ut sciat Filium Dei esse missum à Deo Patre in carnem et mundum, ut eum salvaret : quare neminem nisi per fidem in ipsum posse salutem consequi, juxta illud c. 17. v. 3. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te, solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.*

Tertio, in cognitione veræ Beatitudinis, scilicet eam consistere non in opibus, honoribus, deliciis, scientiis, regnis terrenis, uti docebant Philosophi ; sed in regno cœlorum, id est in visione et possessione Dei. Unde summa prædicationis Christi erat hæc : *Pœnitentiam agite ; appropinquavit enim regnum cœlorum*, Matth. 3.

Dicit Christus se natum ad veritatem testificandam hoc fine. Primo, ne miretur Pilatus quod se regem fassus sit. q. d. Hoc fassus sum, quia vere sum rex ; debeo autem testari veritatem, quia ad hoc natus sum. Secundo, ut Pilatus cognoscat innocentiam et integritatem Jesu : hæc enim in veritate consistit. Tertio, ut eum submoneat justitiæ, ut scilicet vere justeque causam suam judicet, nec falsis pontificum criminationibus et clamoribus vinci se sinat, ut contra veritatem et justitiam se condemnet.

Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.] Ex veritate esse dicuntur veritatis studiosi et cupidi, qui scilicet veritatem, hoc est, verum Deum, verum Messiam, veramque felicitatem et salutem, serio et cordate quærunt, eamque inventam omnibus posthabitis amplectuntur. Hi opponuntur *iis, qui sunt ex contentione*, Roman. 2. id est, iis qui non nisi contendere, litigare et argutari contendunt, quales erant tum Philosophi. Hinc *esse ex veritate* idem est quod *esse ex Deo :* qui enim est filius Dei, hic est filius veritatis : Deus enim est veritas, juxta illud cap. 8. 47. *Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis :* quia licet ex Deo sitis per creationem, non tamen estis per electionem, fidem et gratiam. *Gratiam commendavit, quæ secundum propositum vocat*, ait S. August. *Qui enim accepit testimonium ejus* (Joannis Baptistæ de Jesu) *signavit quia Deus verax est*, Joann. 3. 33. Hoc quam verum sit, etiam voces hostium indicant. Scribit enim Josephus 18. Antiq. cap. 4. *Eodem tempore fuit Jesus vir sapiens* (*si tamen eum virum fas est dicere*) *erat enim mirabilium operum patrator, et doctor eorum qui libenter vera suscipiunt*, etc.

Tacite Christus respondet Pilati objectioni : Si tu testimonium perhibes veritati, cur ergo pontifices et Scribæ, qui sunt veritatis professores, te non audiunt, imo te persequuntur ad necem ? Respondet Christus : Quia ipsi non sunt ex veritate, sed ex mendacio : sectantur enim falsas suas opiniones, et cupiditates opum et honorum, quas eis suggerit pater eorum mendax diabolus. Unde Christus eis ait : *Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis perficere*, ut me occidatis, Joann. 8. 44.

38. Dicit ei Pilatus : Quid est veritas ?] Putabat Pilatus Christum esse Philosophum vel Prophetam, qui de veritate, scientia et sapientia more philosophico specularetur et loqueretur. Itaque Jesum rogat quæ sit illa veritas, cui testandæ se natum dixerat. Verum, quia hoc parum ad rem quam agebat Pilatus, faciebat, ut se à Jesu, quem videbat esse virum gravem, sapientem et innocentem, expediret, excogitavit medium appositum ad eum liberandum, scilicet ut in Paschate de more unum reum liberaturus, Jesum cum Barabba infami latrone conferret, ut Judæi Jesum potius quam Barabbam liberari peterent. Relicto ergo Jesu in prætorio foras erupit, ut Judæis idipsum proponeret.

Symbol. quid est veritas? Resp. S. August. in Sentent. sent. 386. veritas est ipse Deus, *qui est prima vita et prima essentia, uti est prima sapientia. Nam hæc est illa incommutabilis veritas, quæ lex omnium artium recte dicitur, et ars omnipotentis artificis.* Idem epist. 9. *Incomparabiliter*, ait, *pulchrior est veritas Christianorum quam Helena Græcorum. Pro ista enim fortius nostri Martyres adversus hanc Sodomam, quam pro illa illi heroes adversus Trojam dimicaverunt.* Imo Christus ipse primus pro veritate Martyr occubuit.

Quid est veritas? Audi Lactantium lib. de Ira Dei cap. 2. tres ejus gradus assignantem : Primus gradus est, inquit, intelligere falsas religiones, et abjicere impios cultus deorum humana manu fabricatos. Secundus vero, perspicere animo, quod unus sit Deus summus, cujus potestas ac providentia effecerit à principio mundum, et gubernet in posterum. Tertius, cognoscere ministrum ejus ac nuntium, quem legavit in terram ; quo docente, liberabit ab errore quo implicati tenebamur, formatique ad veri Dei cultum, justitiam disceremus.

Quid est veritas ? *Ego sum via, veritas et vita*, ait Christus Joan. 14.

Quid est veritas? *Est præstantissimum bonum*, ait S. Basil. apud Antonium in Melissa c. 21. *Quid est veritas?* Est Deus, ait S. Dion. *utpote unum non multo secundum naturam. Verum quippe unum est, mendacium autem multiplex.*

Quid est veritas? *Est facultas res obumbratas in lucem producens*, ait Philo ibidem.

Quid est veritas ? *omnium rerum fortissima est veritas*, ait Nazianz. orat. 13.

Quid est veritas? *Est firma comprehensio entis in animo*, ait S. Chrys. ibidem. Hinc illud Zorobabelis, *Fortis rex, forte vinum, fortes mulieres, sed fortissima est veritas*, 3. Esdræ 3. Addit ibidem Zorobabel c. 4. 36. *Omnis terra veritatem invocat, cœlum etiam ipsam benedicit, et omnia opera moventur, et tremunt eum.* Et v. 40. *Et non est in judicio ejus iniquum, sed fortitudo, et regnum, et potestas, et majestas omnium ævorum. Benedictus Deus veritatis.* Quocirca Alphonsus rex Aragon. *Veritas*, ait, *omnibus quidem innata esse debet ; principum tamen præcipuum debet esse ornamentum, adeo ut ad fidem faciendam tantum habeat unum principis verbum, quantum privatorum jusjurandum.* Ita Panorm. lib. 1. de Gestis

Alphonsi. Hinc pontifex Aaronicus in Rationali scriptum gerebat. *Urim vetummim*, id est, *doctrina et veritas*, Exodi 28.

Idem per umbram videre Gentiles apud Stobæum serm. 11. Unde Menander : Quid est veritas? *Veritas*, ait, *cœli civis est, et sola fruitur convictu deorum.*

Plato suavissimam narrationem veritatem esse dicebat. Jamblichus, *Veritas*, ait, *ut Græcum ejus etymon indicat, circa deos et incorruptam deorum actionem versatur.* Æschines : *Adeo valida est veritas, ut omnes humanas cogitationes superet.* Plato rursum lib. 5. de Legibus : *Veritas*, ait, *tam diis quam hominibus ad omnia bona dux est. Hujus quilibet, qui felix et beatus futurus est, ab eo particeps sit oportet, ut quam plurimum temporis verax in vita degat.* Trismegistus : *Veritas in solis æternis corporibus est, quorum et ipsamet corpora vera sunt. Universa igitur super terram non veritas sunt, sed veritatis imitationes et umbræ. Veritas absolutissima virtus est, ipsumque summum bonum, quod nec à materia turbatur, neque corpore circumdatur, nudum, conspicuum, augustum, mutationis et alterationis expers bonum.*

Plutarchus apud Antonium in Melissa cap. 21. *Æqualitas trutina*, inquit, *veritas autem ratione philosophiæ examinatur.* Ibidem Evagrius : *Veritatem tacere*, ait, *est aurum sepelire.* Et Democritus : *Pietas*, ait, *palam declaranda, et veritas constanter defendenda est.* Et Epictetus : *Nihil veritate pretiosius haberi debet, ne amicitia quidem, utpote obnoxia affectibus, qui quod justum est turbant et obumbrant.* Unde illud : *Amicus Plato, magis amica veritas.* Idem : *Immortalis*, ait, *et æterna res est veritas. Non donat autem nobis pulchritudinem paulatim tabescentem, neque dicendi fiduciam è justitia prodeuntem aufert : sed quæ juxta et legitima sunt exhibet, discernens ab eis injusta, et redarguens.* Demosthenes rogatus, *Quid Deo simile haberent homines?* respondit, *Benigne facere, et veritatem amare.* Ita Val. Max. s. 8.

Pythagoras dicebat *hæc duo divinitus data hominibus esse longe pulcherrima, veritatem complecti, et beneficiis operam dare : utrumque enim immortalium deorum operibus comparari posse.* Ita Ælian. lib. 12. de Varia histor.

CAPUT DECIMUMNONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NARRAT V. 1. CHRISTI FLAGELLATIONEM, CORONATIONEM, PURPURAM, ALAPAS, OSTENSIONEM POPULO SIC CLAMANTI : CRUCIFIGE EUM, QUIA FILIUM DEI SE FECIT. ET V. 12. SI HUNC DIMITTIS, NON ES AMICUS CÆSARIS : QUA VOCE VICTUS PILATUS TRADIDIT JUDÆIS JESUM. HI ERGO CRUCIFIXERUNT EUM IN GOLGOTHA, HOC TITULO : JESUS NAZARENUS REX JUDÆORUM : MOX MILITES VESTES EJUS DIVISERUNT. INDE V. 25. JESUS MATRI SUÆ JOANNEM IN FILIUM ASSIGNAT ; V. 28. CLAMAT : SITIO ; V. 30. CONSUMMATUM EST, ET EXPIRAT. V. 34. LANCEA LATUS EJUS APERITUR, INDEQUE EXIIT SANGUIS ET AQUA. DENIQUE V. 38. JOSEPH ET NICODEMUS JESUM UNGUNT, ET IN MONUMENTO NOVO SEPELIUNT.

1. HUNC ergo apprehendit Pilatus Jesum, et flagellavit. 2. Et milites plec-
tentes coronam de spinis imposuerunt capiti ejus : et veste pupurea
circumdederunt eum. 3. Et veniebant ad eum, et dicebant : Ave rex
Judæorum : et dabant ei alapas. 4. Exivit ergo iterum Pilatus foras, et
dicit eis : Ecce adduco vobis eum foras, ut cognoscatis quia nullam
invenio in eo causam. (5. Exivit ergo Jesus portans coronam spineam,
et purpureum vestimentum.) Et dicit eis : Ecce homo. 6. Cum ergo
vidissent eum pontifices et ministri, clamabant, dicentes : Crucifige, crucifige eum. Dicit
eis Pilatus : Accipite eum vos, et crucifigite : ego enim non invenio in eo causam.
7. Responderunt ei Judæi : Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quia
filium Dei se fecit. 8. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit. 9. Et
ingressus est prætorium iterum : et dixit ad Jesum : Unde es tu? Jesus autem responsum
non dedit ei. 10. Dicit ergo ei Pilatus : Mihi non loqueris? nescis quia potestatem habeo
crucifigere te, et potestatem habeo dimittere te? 11. Respondit Jesus : Non haberes potes-
tatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi,
majus peccatum habet. 12. Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Judæi autem clama-
bant, dicentes : Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Omnis enim, qui se regem facit,
contradicit Cæsari. 13. Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Jesum :
et sedit pro tribunali, in loco qui dicitur Lithostrotos, Hebraice autem Gabbatha. 14. Erat

autem Parasceve Paschæ, hora quasi sexta, et dicit Judæis : Ecce rex vester. 15. Illi autem clamabant : Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus : Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices : Non habemus regem, nisi Cæsarem. 16. Tunc ergo tradidit eis illum ut crucifigeretur. Susceperunt autem Jesum, et eduxerunt. 17. Et bajulans sibi crucem, exivit in eum, qui dicitur Calvariæ, locum, Hebraice autem Golgotha : 18. ubi crucifixerunt eum, et cum eo alios duos, hinc et hinc medium autem Jesum. 19. Scripsit autem et titulum Pilatus : et posuit super crucem. Erat autem scriptum : Jesus Nazarenus, Rex Judæorum. 20. Hunc ergo titulum multi Judæorum legerunt : quia prope civitatem erat locus, ubi crucifixus est Jesus. Et erat scriptum Hebraice, Græce et latine. 21. Dicebant ergo Pilato pontifices Judæorum : Noli scribere, Rex Judæorum : sed quia ipse dixit : Rex sum Judæorum. 22. Respondit Pilatus : Quod scripsi, scripsi. 23. Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus (et fecerunt quatuor partes : unicuique militi partem) et tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. 24. Dixerunt ergo ad invicem : Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cujus sit. Ut Scriptura impleretur, dicens : Partiti sunt vestimenta mea sibi : et in vestem meam miserunt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt. 25. Stabant autem juxta crucem Jesu mater ejus, et soror matris ejus Maria Cleophæ, et Maria Magdalene. 26. Cum vidisset ergo Jesus matrem, et discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suæ : Mulier, ecce filius tuus. 27. Deinde dicit discipulo : Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua. 28. Postea sciens Jesus quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit : Sitio. 29. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus. 30. Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit : Consummatum est. Et inclinato capite tradidit spiritum. 31. Judæi ergo (quoniam Parasceve erat), ut non remanerent in cruce corpora sabbato (erat enim magnus dies ille sabbati), rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum crura, et tollerentur. 32. Venerunt ergo milites : et primi quidem fregerunt crura, et alterius qui crucifixus est cum eo. 33. Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura : 34. sed unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua. 35. Et qui vidit, testimonium perhibuit : et verum est testimonium ejus. Et ille scit quia vera dicit : ut et vos credatis. 36. Facta sunt enim hæc, ut Scriptura impleretur : Os non comminuetis ex eo. 37. Et iterum alia Scriptura dicit : Videbunt in quem transfixerunt. 38. Post hæc autem rogavit Pilatum Joseph ab Arimathæa (eo quod esset discipulus Jesu, occultus autem propter metum Judæorum,) ut tolleret corpus Jesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo et tulit corpus Jesu. 39. Venit autem et Nicodemus, qui venerat ad Jesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ et aloes, quasi libras centum. 40. Acceperunt ergo corpus Jesu, et ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire. 41. Erat autem in loco, ubi crucifixus est, hortus : et in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus erat. 42. Ibi ergo propter Parasceven Judæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum.

1. Tunc ergo apprehendit Pilatus Jesum, et flagellavit.] *Tunc*, postquam scilicet dixisset Judæis, ut eorum furorem in Jesum restingueret, *Corripiam illum, et dimittam*, uti supplet Lucas cap. 23. v. 22. *flagellavit.* Incolæ terræ sanctæ tradunt Jesum flagellatum fuisse primo, funibus crassioribus ; secundo, funiculis nodosis, additis ferreis scorpionibus ; tertio, catenis ; quarto, virgis spineis ; sed respondet Ribera traditiones incolarum terræ sanctæ parum fidei habere, quoniam non manserunt in ea Christiani à tempore passionis usque ad nos, ut ita ab antiquis per manus veniret traditio : sed omnes sunt advenæ, et sæpe locum mutant, ideoque veterum traditiones non retinent.

2. Et veste purpurea (Syrus, *coccinea*) circumdederunt eum.] Vide dicta Matth. 27. 30. quibus adde S. Athanasium, qui tract. de Cruce et passione asserit Christum in chlamyde coccinea portasse hominum sanguinem, quia homicidiis diabolus terram polluerat : in spinis, peccata ; in calamo, chirographum, quo nos diabolus tanquam suos scripserat : quæ omnia Christus abstulit passione sua. *Præterea*, inquit, *arundinem accepit Dominus, diabolo ignorante se dare illi gladium contra seipsum : dicitur enim arundo serpentibus lethalis esse, atque inde potissimum interfici ; ita Christus cepit arundinem, ut nos liberaret à versutia serpentis.*

7. Debet mori quia filium Dei se fecit.] Quasi blasphemus, sacrilegus, imo ἀντίθεος. Audi sanctum Augustinum, *Ecce altera major invidia, parva illa videbatur affectasse regnum ; et tamen neutrum sibi Jesu mendaciter usurpavit : est enim*

Dei unigenitus, et rex à Deo constitutus super montem Sion, et utrumque demonstraret nunc, nisi quanto erat potentior, tanto mallet esse patientior.

11. Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet.] Difficilis est hic connexio, quam exigit τὸ *propterea :* sed omissis variis variorum explicationibus, plana est Jansenii, Cajetani et Riberæ expositio. q. d. Tu non habes in me ullam potestatem, et quia ego innocens sum, et quia possem me eripere si vellem; sed Pater meus vult ut me tibi tradam atque subjiciam, ut perficiatur opus humanæ redemptionis, atque ad hoc permisit, ut tu Judæorum accusationi et voluntati acquiescas, et in me exerceas tuam potestatem, quam minime exerceres, nisi isti me accusassent : propterea isti qui te obtendunt, et urgent ut potestatem istam permissam exerceas, magis peccant quam tu.

12. Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum.] Jam ante idipsum quæsierat, sed nunc maxime, postquam audivit ipsum esse Filium Dei, ac peccatum sibi objicientem, timuit ne Dei vindictam incurreret, si filium ejus damnaret. Sed vicit timor Cæraris timorem Dei, ut sequitur. Suspicabatur Pilatus Jesum esse Jovis, Herculis, Apollinis, vel alterius dei filium : Gentiles enim multos deorum filios numerabant, eosque quasi semideos colebant. Ita Cyrillus.

13. In loco qui dicitur (græce) Lithostrotos, id est lapide stratus : Hebraice autem Gabbatha.] Id est altus : גאה *gaba* enim altum significat, quia erat in loco sublimi, ut solent esse tribunalia, ut judex à circumfusa multitudine videri et audiri possit. Dicit hoc Joannes, ut notet Jesum publicam et atrocem hanc damnationis judiciariæ sententiam et ignominiam, pro publicis nostris peccatis ultro suscepisse. Ad Gabbatha multis gradibus marmoreis ascendebatur, qui Romam translati, juxta basilicam Lateranensem magna fidelium religione frequentantur, et scalæ sanctæ nomen obtinent.

14. Erat autem Parasceve Paschæ,] hoc est sabbati paschalis : hoc enim quia incidebat intra octavam Paschæ, ceteris sabbatis erat solemnius, ideoque dicebatur *magnum*, ut patet vers. 31. Sensus ergo est, q. d. Erat feria sexta, sive dies Veneris, in qua fiebat παρασκευή, id est præparatio ciborum, et rerum necessariarum ad sequentem diem sabbati : illo enim, utpote sanctissimo, nec cibos coquere, nec quid aliud facere licebat. Unde solum sabbatum præviam suam habebat Parasceven, qua cetera festa carebant. Quare perperam Græci Parasceven Paschæ interpretantur pridie Paschæ, quo agnum immolabant. Nam ex Matth., Marco et Luca constat Christum crucifixum esse primo die azimorum, hoc est postridie Paschæ, quo agnum immolaverant : ergo Joannes primum diem azimorum vocat hic Parasceven Paschæ, id est pridie sabbati paschalis.

Hora quasi sexta.] Arabicus, *et erant sex horæ*, scilicet ab ortu solis. Dices : Marcus c. 15. v. 25 ait : *Erat autem hora tertia, et crucifixerunt eum.* Varii varie respondent. Primo, aliqui apud Theophyl. censent ex Marco corrigendum esse Joannem, scribendumque hic, *hora quasi tertia.* Verum obstant omnes codices Græci, Latini, Syri, Arabici, qui in Joanne habent, *Hora quasi sexta.*

Secundo, S. Hieronymus in psalm. 77. ex adverso ex Joanne vult corrigi Marcum, ut in eo legatur, *Erat autem hora sexta.* Errorem autem contigisse censet ex affinitate notarum ternarii et senarii, quarum una pro alia irrepserit. Græci enim γ est nota ternarii, ς vero senarii. Verum omnia exemplaria in Marco habent, *Erat autem hora tertia;* nullum vero habet, *sexta.*

Tertio, Euthym. in Marc. 15. censet à Marco dici Christum crucifixum *hora tertia*, quia illa hora postularunt Judæi eum crucifigi, clamando, *Crucifige, crucifige eum :* sed aliud est postulare ad crucem, aliud crucifigere.

Quarto, S. August. tract. 117. et in psalm 63. et lib. 3. de Consensu Evang. c. 13. respondet fuisse horam tertiam, quando Pilatus Jesum damnavit ad crucem, sed hanc à Joanne vocari sextam, facto computu à principio, quo cœpit Jesus præparari (hoc enim significat Parasceve) ad mortem, quod fuit hora nona præcedentis noctis, quando à Caipha proclamatus est reus mortis : nam ab hac nona noctis hora usque ad horam tertiam diei sex intercedunt horæ, qua Christus, qui vere est pascha, id est agnus paschalis, in cruce immolatus est. Verum hoc violentum esse agnoscit ipse S. Augustinus. Unde ipse

Quinto, respondet Jesum crucifixum esse linguis Judæorum *hora tertia*, qua ipsi clamaverunt, *Crucifige, crucifige eum :* lingua vero et sententia Pilati, *hora sexta :* sed hoc jam rejeci in Euthymio.

Sexto ergo, communiter respondent interpretes Christum crucifixum *hora tertia*, ut ait Marcus, sed finiente, hoc est inchoante *hora sexta*, ut ait Joannes. Nam horæ Romanorum et Hebræorum ternas nostras complectebantur : dividebant enim diem æque ac noctem in quatuor vigilias sive excubias militares, quas horas nuncupabant, quare quælibet ex eis continenebat tres horas nostrates.

Septimo, probabiliter Ribera censet Christum dici crucifixum hora tertia, quia illa hora Pilatus clamantibus Judæis *crucifige* publice assensus est, ut vitaret populi tumultum, unde jussit eum flagellari, quasi parans eum ad crucem (occidendi enim rei prius flagellari solebant) sperans tamen atrocitate flagellationis molliendos fore Judæorum animos : at cum vidit eos in clamore contra Jesum perseverantes, hora sexta pro tribunali sedens, judiciariam et irrevocabilem in eum sententiam crucifixionis protulit. Favet Lucas 23. 14. ubi ait Pilatus : *Nullam causam mortis invenio in eo, corripiam ergo illum et dimittam. At illi instabant vocibus magnis postulantes ut crucifigeretur, et invalescebant voces eorum; et Pilatus adjudicavit fieri petitionem illorum. Dimisit autem illis eum, qui propter homicidium et seditionem missus fuerat in carcerem.* Patet etiam ex Matth. 27. ubi cum Pilatus vidisset Judæos petere Barabbam, et non Christum, *accepta aqua lavit manus coram populo dicens : Innocens ego sum, etc., vos videritis, et respondens universus populus, dixit : Sanguis ejus super nos :*

ergo antequam solveretur Barabbas, decrevit Christum crucifigi. Confirmatur ex B. Clemente lib. 5. Constit. Apost. c. 16. aut juxta recentiorem translationem cap. 13. ubi ita ait : *Ligno crucis hora quidem sexta affixerunt, hora vero tertia sententiam contra eum pronuntiatam acceperunt.* Et lib. 8. c. 40. et juxta novam translationem 34. ait : *Tertia* (scilicet *hora*) *quod ea hora Pilatus judicium adversus Dominum pronuntiavit; sexta, quod ea hora in crucem actus est; nona, quod tunc omnia mota et tremefacta sunt Domino crucifixo.* Denique S. Ignatius epist. 5. ad Trallianos sic ait : *Die ergo Parasceves, hora tertia accepit sententiam à Pilato permittente Patre; sexta vero crucifixus est; nona autem emisit spiritum.* Ergo hora tertia Pilatus tulit sententiam, id est, consensit populo, ut crucifigeretur ; sed sexta hora formalem et irrevocabilem crucis sententiam in eum dictavit. Unde et Telesphorus Papa in sua epist. *Reliquis*, ait, *temporibus Missarum celebrationes ante horam diei tertiam minime sunt celebrandæ, quia et eadem hora Dominus crucifixus*, id est crucifigi jussus, vel potius permissus fuit à Pilato. Quocirca cum ait Marcus : *Et erat hora tertia, et crucifixerunt eum; τὸ crucifixerunt* actum inchoatum significat, non perfectum. q. d. Hora tertia cœperunt Judæi agere de crucifixione Christi, clamantes, *Crucifige, crucifige eum;* ac Pilatus eis consensit, ideoque jussit eum flagellari, quasi parans eum ad crucem et necem; sed sub finem horæ tertiæ, incipiente jam hora sexta, Pilatus Jesum juridice damnavit, et statim eum crucifixerunt. Marcus ergo originem et initium crucifixionis per horam tertiam indicavit; Joannes vero ejus executionem et complementum per horam sextam assignavit.

15. Non habemus regem, nisi Cæsarem.] *Agnum rejecerunt;* ait, Cassiod. hic, *vulpem elegerunt*, scilicet Herodem à Romanis et Cæsare sibi regem creatum. De Herode enim ait Christus : *Dicite vulpi illi*, Lucæ 13. 32.

17. Et bajulans sibi crucem.] Ex lege et more Romanorum. Audi S. Augustinum tractatu 117. *Grande spectaculum ; sed si spectet impietas, grande ludibrium ; si pietas grande mysterium : si spectet impietas, grande ignominiæ documenmentum; si pietas grande fidei monumentum : si spectet impietas, ridet regem, pro virga regni lignum sui portare supplicii; si pietas, videt regem bajulantem lignum ad semetipsum figendum, quod fixurus etiam erat in frontibus regum, in eo spernendus oculis impiorum, in quo erant gloriatura corda Sanctorum.* Et affert illud Gal. 6. *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.*

23. Erat autem tunica inconsutilis, desuper (ἐκ τῶν ἄνωθεν, id est, *ex summis*, id est ex summo usque ad imum) contexta per totum.) q. d. Tota à cervice ad talos erat continua serie contexta, sine ulla sutura vel scissura, sicut solent interulas et caligas in Belgio à summo ad imum integras, gemina acu, filis opere reticulato intextis pertexere. Unde Arabicus et Syrus vertunt, *erat autem tunica absque sutura desuper, sed contexta tota.* Origenis interpres tract. 35. in Matth. *sursum textilis per totum.* Sic et Nonnus. Tradunt, ait Euthymius, eam à B. Virgine fuisse contextam. De eadem plura dixi Matth. 27. 35.

Allegor. Tunica inconsutilis Christi est Ecclesia, quam scindere non licet, et si scindas, schisma facies.

Tropologice S. Bern. serm. 1. de Annunc. *Tunicam inconsutilem*, ait, *ego divinam arbitror esse imaginem; quæ nimirum non assuta, sed insita atque impressa naturæ, dividi scindique non potest.*

25. Stabant autem juxta crucem Jesu mater ejus, et soror (consobrina) Matris ejus Maria Cleophæ (scilicet uxor, ac mater Sanctorum Judæ et Jacobi Minoris Apostolorum) et Maria Magdalene.] Quæ longe magis in amorem Jesu exarsit, dum vidit eum sanguine abluere peccata sua, quæ ipsa nuper lacrymis abluerat. Voluit hoc Christus : tum ut magis pateretur matris dolentis aspectu : tum ut ipsa sibi compatiendo perfectum patientiæ et charitatis nobis daret exemplar. Ecce hic impletur illud : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*, Luc. 2. scilicet, ut ait Damasc. lib. 4. 15. *Dolores partus, quos effugit pariens, illos tempore passioni sustinuit ex materna compassione viscerum, lacerum reparturiens.* Nimirum quo sanctior quis est et Christo vicinior, eo major calix passionis illi à Christo propinatur. Euthymius asserit B. Virginem propinquius cruci astitisse, viscerum inflammatione Judæorum timorem vincente. Stabat ergo corpore erecta et excelsa, animo excelsior, spectans et admirans magnum hoc pietatis sacramentum, scilicet Deum in cruce. Hinc Sophronius apud S. Hieron. serm. de Assumptione B. Virginem vocat martyrem, imo plusquam martyrem : *Quia*, inquit, *mente passa est, plusquam martyr fuit. Nimirum et ejus dilectio amplius fortis, quam mors fuit, quia mortem Christi suam fecit.* Sic et S. Idelphonsus sermon. 2. de Assumptione : *Plusquam Martyr fuit quia in animo non minus amoris quam mœroris fuit : est intus gladio vulnerata : parata enim stetit, si non deesset manus percussoris. Beata Dei genitrix jure plusquam Martyr mater est, quæ nimio amore vulnerata testis extitit Salvatoris, et pro mœrore in animo cruciatum sustinuit passionis.* Hæc Ildephonsus.

S. Anselmus lib. de Excellentia Virg. c. 5. *Quidquid*, ait, *crudelitatis inflictum est corporibus Martyrum, leve fuit, aut potius nihil comparatione tuæ passionis, quæ nimirum sua immensitate transfixit cuncta penetralia tua, tuique benignissimi cordis intima : et utique pia Domina non crediderim te potuisse ullo pacto stimulos tanti cruciatus, quin vitam amitteres sustinere ; nisi ipse spiritus vitæ, spiritus consolationis, spiritus scilicet dulcissimi filii tui, pro quo moriente torquebaris, te intus doceret non esse mortem eum absumentem, sed magis triumphum omnia ei subjicientem ; quod in ipso fieri coram moribundo videbas.* S. Bernardus in lament. B. Mariæ. *Nec lingua*, ait, *poterit loqui, nec mens cogitare valebit, quanto dolore afficiebantur pia viscera Mariæ. Nunc solvis Virgo cum usura, quod in partu non habuisti à natura. Dolorem pariendo filium non sensisti, quem millies replicatum filio moriente passa fuisti.*

S. Mechtildis lib. 1. Revel. c. 56. narrat se vidisse Seraphinum quemdam salutasse Virginem *ob amorem, quo Deum*, inquit, *præ omni creatura in terris dilexit, quia amor in passione unigeniti sui*

in ea tantum prævaluit, ut omnem humanum affectum penitus devinceret et extingueret; quia omni creatura in morte Filii Dei dolente, ipsa sola cum divinitate immobilis, et gaudens filium suum pro mundi salute voluit immolari.

Joannes Gerson scribens in *Magnificat*, asserit B. Virginem stantem juxta crucem habuisse altissimum actum obedientiæ, offerendo filium Patri, et conformando se in acerbissima filii morte cum divina voluntate : neque enim minori fortitudine prædita fuit, quam mater illa septem Macchabæorum, de qua 2. Machab. 7. sic scribitur : *Supramodum autem mater mirabilis, et bonorum memoria digna, quæ pereuntes septem filios sub unius diei tempore conspiciens bono animo ferebat, propter spem quam in Deum habebat, singulos illorum hortabatur voce patria, fortiter repleta sapientia, et femineæ cogitationi masculinum animum inserens, dixit ad eos*, et quæ sequuntur. Neque minori constantia quam S. Felicitas, qua hortante septem filii ejus in fide perseverantes pro Christo varie sunt necati, et quam S. Symphorosa, quæ septem pariter filiis fidei magistra, et dux ad martyrium extitit.

Quantus tunc fuerit dolor Virginis, ex ejus revelatione descripsit S. Brigitta lib. 1. Revelat. cap. 10. 27. 35. et. lib. 4. c. 23. et 70. ubi inter cetera ait : *Dolor filii erat dolor meus, quia cor ejus erat cor meum.*

Denique Adrichom in Descript. Jerusalem ex Saligniaco, Bredenbachio et aliis, singula loca passionis Christi graphice depingens et dimetiens, asserit B. Virginem cum Joanne, Magdalena, ceterisque mulieribus, firma mentis fideique constantia stetisse quindecim ulnis, quæ nunc octodecim gradibus metiuntur, distantem à cruce Christi, atque hunc locum adhuc pia veneratione à fidelibus decorari.

Quæres : quid de spasmo Beatæ Virginis sentiendum. Resp. Beatam Virginem spasmum, id est deliquium animi, passam esse, indeque corruisse in terram ex ingenti dolore, dum primum Jesum in cruce pendentem aspexit, tradit S. Brigida lib. 1. Revelat. c. 10. et lib. 4. c. 70. S. Bonavent. in Meditat. vitæ Christi cap. 77. et 79. S. Bernard. in opusc. de Lamentatione Virginis. Favent S. August. epist. 58. Laurent. Justin. de Triumphali agone Christi cap. 21. Dionys. Carthus. hic Daniel Mallonius de Stigmat. sacræ sindonis cap. 17. ad finem. Confirmat idipsum Primo, ex eo quod nonnulli chorographi terræ sanctæ scribunt in via Calvariæ templum esse jam dirutum, quod nunc est stabulum equorum Turquarum, diciturque S. Maria de spasmo, quod ibi corruerit exanimata Virgo, videns filium suum in cruce in via illa, quæ vulgo Amaritudinis dicitur. Secundo, quod Cajetanus in opusculo de Spasmo Virginis Mariæ, in fine 2. tom. opusculorum, refert celebratam esse festivitatem spasmi Virginis cum Octava, et qui celebrabant petierunt à Summo Pontifice Indulgentias.

Ex adverso B. Virginem deliquium passam esse negat Maldon. hic, qui asserit contrarium dicere esse errori affine, Cajetanus, Jansenius, Toletus, Christophorus à Castro de Deipara c. 16. Medina 3. part. q. 27. Molan. lib. 4. c. 8. de Imagin. Suarez 3. part. q. 27 disp. 4. sect. 3. Probant id tum ex ratione conformitatis voluntatis ejus cum divina, per quam volebat filium suum pro humani generis redemptione mori; tum ratione constantiæ et fortitudinis animi, qua ipsa prædita erat; tum etiam ratione decentiæ cujusdam, quam decuit Virginem servare : non enim inquiunt Cajetanus, Suarez et Toletus, conveniebat matrem Dei corporales quosdam defectus habere, aut aliquod dissonum et indecorum in ratione esse : gratius enim erat quod compateretur secundum rationem, quam secundum partem sensitivam.

Hæc sententia verior, et B. Virgine dignior videtur : si quis tamen priorem sententiam sequi malit, dicat cum Salmerone l. 10. tract. 41. Beatam Virginem principio erectæ crucis ex doloris vehementia in terram corruisse, postea vero resumpto animo semper stetisse, ut ait hic Joannes. Rursum dicat spasmum hunc non illam à se alienasse, ut rationis esset impos; hoc enim fuisset indecens ; sed tantum mentem à sensibus abstraxisse, ut virium defectu in terram laberetur : idque factum ipsa non invita, sed permittente, ut suum erga Christum eximium amorem, indeque dolorem hominibus testaretur. Simili enim modo Christus in horto assumpsit passiones pavoris, tædii et angoris, ut sudaret sanguinem. Hæ ergo passiones Christo, ac B. Virgini erant voluntariæ, et sponte assumptæ, vel permissæ. Uterque enim liber erat à concupiscentia, ac plenum passionum suarum habebat dominium, æque ac habuit Adam per justitiam originalem in statu innocentiæ.

Audi S. Ambrosium serm. de Institut. Virgin. cap. 7. *Stabat ante crucem mater, et fugientibus viris stabat intrepida. Videte utrum pudorem mutare potuerit mater Jesu, quæ animum non mutavit. Spectabat piis oculis filii vulnera, per quem sciebat omnibus futuram redemptionem : stabat non degeneri mater spectaculo, quæ non metueret peremptorem : pendebat in cruce filius, mater se persecutoribus offerebat; non ignara mysterii fuit quod genuisset resurrecturum.* Et sanctus Anselmus hic : *Stabat Maria in fide Jesu constanstissima et patientissima : nam discipulis fugientibus, cunctis viris recedentibus, in gloriam totius feminei sexus, inter tot pressuras filii sui constanter ipsa sola stabat in fide Jesu firma, et pulchre stabat, ut decet pudicitiam virginalem : non se laniabat in tanta amaritudine, non maledicebat, non murmurabat, nec vindictam hostium à Deo petebat; sed stabat disciplinata, verecunda Virgo, patientissima, lacrymis plena, doloribus immersa.*

Imo B. Virgo spectans in cruce pia Christi vulnera, adeo confortata est, ut etiam ipsa pro salute mundi mori esset parata, ait S. Ambrosius in cap. 23. Lucæ : non enim fide, robore et ardore charitatis erat inferior Abrahamo, qui propria manu unicum suum filium Isaac Deo jubente immolare voluit, Genes. 22. Accedebat certa fides et spes resurrectionis, quæ valde dolorem leniebat, et animum Virginis corroborabat. Certo enim credebat Christum, uti prædixerat, tertia die gloriose resurrecturum.

26. CUM VIDISSET ERGO JESUS MATREM, ET DISCIPULUM STANTEM, QUEM DILIGEBAT, DIXIT MATRI SUÆ : MULIER ECCE FILIUS TUUS.] Verberat Christus matris cor telo tum amoris, tum doloris, q. d. En mater in cruce morior, ut vides; deinceps tibi

adesse, servire, providere et opitulari corporaliter non potero, uti hactenus feci. En loco mei tibi in filium assigno Joannem; nimirum pro Deo hominem, pro magistro discipulum, pro filio naturali adoptivum, ut hic quasi virgo, tui quasi Virginis Deiparæ amantissimus, omne solatium, omne obsequium præstet, quod tum tua dignitas, ac senescens ætas meretur, tum Joannis alacritas et charitas promittit et spondet. Docet ergo hic Christus, filios parentum curam gerere debere usque ad extremum spiritum, ait Theoph. ex Chrysost. Audi S. August. *Moralis hic insinuatur locus: exemplo suo suos instruxit præceptor bonus, ut à filiis piis impendatur cura parentibus: tanquam lignum illud, ubi erant fixa membra morientis, etiam cathedra fuerit magistri docentis.* Nam ut ait Cyrill. *Oportebat ab ipso et per ipsum primum nos discere; nec quando intolerabiles imminent ærumnæ, negligendos esse parentes.* Admirare autem cum Theophyl. *quomodo in cruce omnia absque turbatione facit, matris curam agens, prophetias implens, latroni paradisum aperiens: ante crucem autem laborans, sudans, anxius.* Nam ut Euthymius ait, *ibi naturæ infirmitas, hic autem patientiæ vehementia apparet.* Commendat Christus matrem Joanni, quem eidem pro se in filium substituit, ut tam matri de tali filio, quam Joanni de tali matre prospiciat. Causas cur id fecerit, dat S. Cyprian. vel quisquis est auctor, Tractatu de Passione Christi: Prima est, ut matri jam senescenti de cura et obsequio filii provideret. q. d. Ego sum filius tuus, ô mater; et quia morior, tui curam gerere nequeo: illam ergo in Joannem resigno et transfero.

Secunda, ut virginem virgini commendaret; nam *pura puro commissa est*, ait Theoph. Quare Nonni paraphrasis est; *Dixit: Mulier amans virginitatis mater, ecce virginem filium; et vice versa dixit discipulo: Virginitatis studiose, ecce virgo parens tua absque partu.* Et Ambros. cap. 7. de Instit. virgin. ait: *Sed cum quo Virgo habitare debebat, quam cum eo, quem filii heredem, integritatis sciret esse custodem?* Atque hac quidem re Jesus quasi filius de matris pudore sollicitus, maternæ virginitatis perseverentiam voluit comprobatam, quod scribit Ambros. ejusdem lib. cap. 6. *Ne quis eam convitio temeratæ integritatis aspergeret.*

Tertia, ut ostenderet Josephum non esse suum Patrem, hinc eo abrogato Joannem ei in cura matris substituit. Sed audi ipsum Cyprianum: *Provides sedulo benedictæ inter mulieres Apostolicam clientelam, et obsequium Virginis virgini discipulo tradis: ut jam non Joseph tanti mysterii oneretur præpositura, sed Joannes, quia jam exigebat ratio, ut conjugis removeretur opinio, nec ultra pater Christi æstimaretur, qui eatenus vicem patris et conjugis tenuerat.* Occurrit deinde tacitæ objectioni dicens: *Habebat Joseph in hac Christi dispositione rationabilem contradictionem, cum alteri commendaretur Maria, si se cognovisset carnalem maritum; sed quia in spiritu actum erat conjunctionis illius mysterium, passus est Joseph æquanimiter sibi eum in hoc servitio præponi, quem digniorem se judicabat; et ideo maxime, quia magistri electio sic negotium ordinabat.*

Adverte hic auctorem (sive Cyprianus, sive quis alius fuerit) hunc opinari Josephum in passione Christi fuisse superstitem et vivum, cujus contrarium passim opinantur Interpretes, idque verisimilius videtur: nulla enim ejus fit mentio; imo videtur Christus matrem Joanni commendasse hac de causa, quod Joseph jam esset vita functus: si enim vixisset, utique illi matrem suam velut sponsam charissimam commendasset, uti primitus eam commendarat dum incarnaretur et nasceretur, atque ejus fidelitatem, et sedulitatem, tum in fuga in Ægyptum, tum alias semper expertus erat.

Quarta causa, cur Christus Joanni præ aliis Apostolis matrem commendarit, fuit quod Joannes solus cum matre Christo crucifixo usque ad mortem intrepidus et constans, inter tot Judæorum odia et opprobria astiterit: meruit ergo ipse, ut à Jesu quasi in fratrem adoptaretur, ac pro se quasi filius matri virgini surrogaretur. Porro Christus in Joanne ceteros Apostolos, imo fideles omnes, quasi filios matri suæ assignavit, et commendavit, maxime eos qui virgines castique sunt, ac proxime Christum in cruce sua consectantur: sic enim fiunt amicissimi ac intimi Christo ejusque matri, uti fuit S. Joannes, qui proinde à S. Cypriano loco citato, vocatur *cubicularius Christi.*

Quem diligebat,] cui exterius majora dilectionis signa exhibebat, eo quod ceteris esset junior, verecundior, modestior, castior et virgo, ac Jesum præ aliis diligeret, ideoque aliis fugientibus solus cum matre astaret cruci, ut superius dixi.

Mulier, ecce filius tuus.] Dicit Christus, *mulier*, non *mater*, ne nominando matrem, ipsius animam majori dolore afficiat. *Ne*, ut canit Baptista Mantuanus, *materna pium laceraret viscera nomen.* Secundo, ne astantes Judæos et Scribas contra eam concitet. Tertio, ut ostendat, se affectus humanos erga parentes exuisse. Quarto, quia ad mortem et cœlum tendens parentelas humanas hujus vitæ abdicavit, et abdicandas esse docere voluit. Quinto, ut matrem ad fortitudinem et animum excelsum omnia hæc fortiter tolerandi excitet, memoremque faciat se esse illam, de qua prædixerat Salomon: *Mulierem fortem quis inveniet?* Prov. 31. 1. B. Virgo enim amplius et diutius passa fuit quam Christus. Nam passio Christi desiit in morte, tunc autem B. Virginis passio et compassio non desiit, sed crevit: nam Christi corpus mortuum de cruce depositum ipsa excepit cum redivivo dolore, ac deinde per tres dies sepulturæ cruciatus Christi crucifixi, quos ipsa cominus oculis aspexerat, vivi hærebant in imaginatione ejus, eamque cruciabant, usque dum Christus resurgens sua apparitione, consolatione et gloria eos abstersit. Rursum B. Virgo relicta fuit à Christo post se, ut illa Apostolorum et fidelium foret mater, eos lapsos colligeret, afflictos solaretur, titubantes solidaret, dubiis et anxiis consuleret, eosque per omnia dirigeret, instrueret, animaret. Unde ipsa statim Apostolos à Christo capto diffugientes collegit: Petrum ob negationem Christi pusillanimem spe veniæ erexit, omnesque morte Christi turbatos fide resurrectionis Christi mox futuræ confirmavit. Deinde cum principes Judæorum Apostolos incarcerarent, flagellarent, occiderent, ipsa omnes hasce persecutiones quasi sibi illatas, vive sentiebat, sed excelso animo superabat, et Apostolos superare verbo et exemplo docebat.

Hæc omnia prævidens Christus dixit: *Mulier*, q. d. O mater esto deinceps mulier fortis et generosa, quæ mei loco sis basis, petra et columna meæ Ecclesiæ, ut eam robore tuo fulcias, et omnes contra eam tentationum procellas tua constantia, consilio, oratione elidas et dissipes, non tantum nunc, sed et omnibus deinceps sæculis, usque ad finem mundi. Quocirca ipsa à fidelibus totaque Ecclesia in Litaniis vocatur et assidue invocatur: *Consolatrix afflictorum, Refugium peccatorum, Salus infirmorum, Turris Davidica, Fœderis arca, Auxilium Christianorum, Stella matutina, Janua cœli, Mater admirabilis, Virgo virginum, Regina Apostolorum, Martyrum, Confessorum, et Sanctorum omnium.*

Audi S. Bern. serm. 4. de Assumpt. *Sileat*, ait, *misericordiam tuam Virgo beata, si quis est qui invocatam te in necessitatibus suis sibi meminerit defuisse.* Et mox: *Quis ergo misericordiæ tuæ, ô benedicta, longitudinem et latitudinem, sublimitatem et profundum queat investigare? Nam longitudo ejus usque in diem novissimum invocantibus eam subvenit universis. Latitudo ejus replebit orbem terrarum, ut tua quoque misericordia plena sit omnis terra: sic et sublimitas ejus civitatis supernæ invenit restaurationem, et profundum ejus sedentibus in tenebris, et in umbra mortis obtinuit redemptionem. Per te enim cœlum repletum, infernus evacuatus est, instauratæ ruinæ cœlestis Jerusalem. Ad hunc misericordiæ cumulum tota sollicitudine miseria nostra recurrat.* Idem homil. 4. super *Missus est: Ex ore tuo* (ô Virgo) *pendet consolatio miserorum, redemptio captivorum, liberatio damnatorum, salus denique universorum filiorum Adam, totius generis tui.* Idem serm. 2. in die Pentecostes: *Ad illam* (B. Virginem) *sicut ad medium, sicut ad arcam Dei, sicut ad rerum causam, sicut ad negotium sæculorum respiciunt et qui in cœlo habitant, et qui in inferno, et qui nos præcesserunt, et nos qui sumus, et qui sequuntur, et nati natorum, et qui nascentur ab illis. Illi qui sunt in cœlo, ut resarciantur: qui in inferno, ut eripiantur: qui præcesserunt, ut Prophetæ fideles inveniantur; qui sequuntur, ut glorificentur. Eo beatam te dicunt omnes generationes genitrix Dei, domina mundi, Regina cœli. In te enim angeli lætitiam, justi gratiam, peccatores veniam invenerunt in æternum. Merito in te respiciunt oculi totius creaturæ, quia in te, et per te, et de te benigna manus Omnipotentis, quidquid creavit, recreavit.* Nam ut ipse ait serm. 3. super *Missus*: In B. Maria inhabitavit plenitudo divinitatis corporaliter, putà θεάνθρωπος, ut ait S. Dionysius ex quo theandricæ, id est, Dei viriles actiones, quibus homines Deo reconciliavit, promanarunt. Idem serm. 3. inter parvos: *Ave Maria, gratia plena: quia Deo et angelis et hominibus grata. Hominibus per fœcunditatem, angelis per virginitatem, Deo per humilitatem.* Idem. serm. de Beata Maria: *Eva spina fuit, quæ et virum suum usque ad mortem pupugit, et posteritati sui peccati aculeum infixit; rosa Maria. Eva spina vulnerando; Maria rosa omnium affectus mulcendo. Eva spina infigens omnibus mortem: Maria rosa reddens salutiferam omnibus sortem.*

27. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua.] q. d. Hanc ama, observa, juva ut matrem, ac vicissim ad eam, quasi ad matrem in omni difficultate, tentatione, persecutione, afflictione, recurre. Illa te materno affectu suscipiet, fovebit, solabitur, proteget, opem à filio poscet, etc. Porro verba Christi non sunt ut hominum, oralia dumtaxat et inefficacia, sed ut Dei, realia et efficacia, ac perficiunt id quod dicunt: quare S. Joanni impresserunt filialem affectum, et spiritum erga B. Virginem, quasi erga matrem suam. *Jam papæ!* exclamat Theophyl. *quomodo honorat discipulum, fratrem suum illum faciens? usque adeo bonum est* juxta crucem stare, *et manere apud patientem Christum.* Et Chrysost. *O honorem quem discipulo tribuit! cum enim jam abiret, matris curam discipulo reliquit: nam cum par esset utpote matrem dolere, et protectionem quærere, merito dilecto commendat, cui etiam inquit: Ecce mater tua, ut dilectione devincirentur.*

Ecce mater tua,] et tuorum collegarum Apostolorum, ceterorumque fidelium, quorum personam Joannes hic repræsentat: quare fideles omnes ad eam quasi ad matrem confugere oportet cum magna fiducia et amore, uti docet S. Bern. cujus verba jam recitavi. Ipsa ergo vera est fidelium Eva, id est, mater viventium. Ita ad illam recurrere omnes sapientes, et Sancti quolibet ævo.

Audi S. Augustinus, serm. de Passione. *Ecce mater tua; Curam, inquit, illius habe, eam tibi commendo, suscipe matrem tuam. Dum hæc pauca diceret, illi duo dilecti lacrymas fundere non cessabant; tacebant ambo illi Martyres, et præ nimio dolore loqui non poterant; isti duo virgines Christum audiebant et voce loquentem, et ipsum videbant paulatim morientem, amare flebant, qui amare dolebant: nam gladius doloris Christi animas utrorumque transibat.*

Et (hoc est, *igitur*, quia scilicet Jesus id jusserat) ex illa hora accepit eam discipulus in sua.] Ita legendum cum Græcis, et Romanis; Syrus et Arabicus, *apud se.* Nonnulli legunt, *in suam*, scilicet habitationem vel domum. Unde Nonnus paraphrastice vertit, *Virginem partu felicem convictricem habuit discipulus intra domum suam.* Nam filii solent parentes senes in domum suscipere et alere: et quos in curam nostram, hos et in domum suscipimus. Audi Bedam: Alia littera habet *in suam*, scilicet matrem, ut quidam volunt; sed congruentius subauditur, in suam curam. Et S. August. *Suscepit eam in sua, non prædia, quæ propria possidebat; sed officia, quæ propria dispensatione curabat.* Omnia ergo hæc eodem redeunt. Hinc S. Joannes abiens Ephesum eodem secum duxit B. Virginem. Unde in Synodo Ephesina cap. 26. in epistola Synodica dicitur, quod B. Virgo et S. Joannes quandoque incoluerint Ephesiorum civitatem. Vide Chrystophor. à Castro in Historia Deiparæ.

Hoc ergo fuit testamentum Christi, cujus testamentarius et executor fuit J. Joann. *Testabatur enim de cruce*, ait S. Ambros. in c. 23. Luc. *et testamentum ejus signabat Joannes, dignus tanto testatore testis.*

Hinc rursum collige Josephum sponsum Virginis jam vita fuisse defunctum. *Neque* enim, ait S. Ambrosius, loco jam citato, *abrogaretur uxor marito, sed quæ pro mysterio conjugium prætexuit, completis mysteriis jam conjugio non egebat.* Et Epiphan. hæresi. 78. sic ait: *Dicit autem Evangelium: Et ab illa die accepit eam ad sua, sive apud seipsum. Si vero habuisset virum, si habuisset domum, si habuisset filios, in sua seces-*

sisset, et non ad alienum. Hinc vide quam pauper, et paupertatis studiosa fuerit B. Virgo.

28. Postea sciens Jesus, quia jam omnia consummata sunt, ut impleretur Scriptura, dixit: Sitio.] *Postea*, post tres fere horas: nam ante tenebras initio crucifixionis matrem commendavit Joanni; in fine vero paulo ante mortem dixit, *Sitio*, ut impleretur Script. psalm. 68. 22. *Et in siti mea potaverunt me aceto.* q. d. Ut hoc quoque tormentum propinationis aceti patiar, clamo me sitire. q. d. Ait Augustinus: *Hoc minus fecistis, date quod estis:* nimirum estis acetosi et acerbi, date ergo acetum, non vinum.

Sitiebat Christus; tum quia nec ederat, nec biberat quidquam à cœna pridiana, tum quia humorem omnem exsuderat, et sanguinem in flagellatione et crucifixione effuderat; tum quia dolores acerrimi sitim ingentem excitabant. Nam, ut ait Cyrillus: *Dolores innatum calorem exagitant, vel quod in profunditate est humidum consumunt, et igneis ardoribus dolentis viscera urunt.* Hinc fauces siccantur et præ siti arescunt; tunc ergo impletum fuit in Christo illud psal. 21. 6. *Aruit tanquam testa virtus mea, et lingua mea adhæsit faucibus meis.* Quæ Christi verba usurpans Cancellarius Lovaniensis, me præsente ante 40. annos moriens aiebat, nunquam se illa ita intellexisse, uti tum ad vivum intelligebat, cum simili siccitate faucium et siti se laborare sentiret, et ex illa metiretur quanta fuisset Christi sitis et siccitas. Mystice, sitiebat Christus animarum salutem. Vide Bellarm. de septem Christi verbis in cruce. Nimirum, *sitit sitiri Deus*, ait Nazianz. in Tetrastichis, ut scilicet insatiabiliter eum amemus, et optemus, dicamusque cum Psalte: *Sitivit* (instar cervi anheli, ut præcessit) *anima mea ad Deum fortem vivum: quando veniam, et apparebo ante faciem Dei?*

29. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus.] Hunc versum explicui Matth. 27. v. 48.

30. Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit: Consummatum est. Et inclinato capite tradidit spiritum.] q. d. Consummata jam sunt omnia tormenta, æque ac mysteria, quæ Pater à me sustinenda vel peragenda ab æterno decrevit, ac nascenti mihi sustinere et peragere præcepit, quæ proinde à Prophetis de me prædici voluit. Restat ergo catastrophæ mortis, ut morte consummem cursum et passionem meam, ac morte mea reatum mortis, quem Adam peccando induxit, expiem, itaque homines vitæ restituam. Mortem ergo amplector, et in manus Patris meum resigno spiritum. Vide dicta Matth. 27. 48. et seq.

Nota. Christus septem edidit in cruce verba, quorum quatuor recensent Matth. Marc. et Luc, tria vero Joannes. Primum fuit: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Secundum ad latronem: *Hodie mecum eris in paradiso.* Tertium ad matrem: *Mulier ecce filius tuus;* ac ad Joannem: *Ecce mater tua.* Quartum. *Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Quintum: *Sitio.* Sextum: *Consummatum est.* Septimum: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.*

31. Judæi ergo (quoniam parasceve erat) ut non remanerent in cruce corpora sabbato (erat enim magnus dies ille sabbati) rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum crura, et tollerentur.] Lege sancitum erat Deuter. 21. 22. *Quando peccaverit homo quod morte plectendum est, et adjudicatus morti appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadaver ejus in ligno, sed in eadem die sepelietur.* Sequitur causa: *Quia maledictus à Deo est qui pendet in ligno, et nequaquam contaminabis terram tuam.* Vide ibi dicta. Maxime vero hoc faciendum erat in parasceve sabbati, ne suspensorum cadavera, si in patibulo remanerent, sabbatum, quod erat solemnissimum festum, deturparent, funestarent, et sui cruciatus horrore fœdarent, ait S. August. Debebant ergo rei mori et sepeliri ante solis occasum; sabbatum enim incipiebat à vespera et solis occasu; *ne occideret sol in hominis supplicio*, ait Theophyl.

Erat enim magnus dies ille sabbati.] Quia scilicet erat sabbatum paschale, sive incidens intra octavam Paschæ, ideoque ceteris solennius, quia duplici titulo festum; scilicet primo, sabbatis secundo, Paschæ.

Ut frangerentur eorum crura,] id est, validis mallei aut vectis ferrei ictibus rumperentur. Nonnus, *ut secarentur:* nimirum hoc fine *ut citius morerentur;* tum *ob magnitudinem doloris*, ut ait Cyrillus; tum ob sanguinis defluentis copiam; tum quia cruribus et *genibus inest vitalitas*, ait Plinius lib. 11. cap. 45. *Namque in ipsa genu utriusque commissura; dextra lævaque à priori parte, gemina quædam buccarum inanitas inest, qua perfossa ceu jugulo, spiritus fugit.*

Sed cur non lancea, cur non gladio cor transfoderunt? hoc enim facilius erat, et celeriorem mortem reis afferebat? Resp. crurifragio ipsos usos fuisse ad majus latronum tormentum, sicut etiamnum latrones multis cedibus infames in rota crurifragio puniuntur. Verisimile est Judæos in odium Christi id fecisse, ac crurifragium Christo inferre voluisse, ut eum magis cruciarent, imo Baron. censet idcirco eos Christo acetum dedisse, ut ejus vi diutius viveret, et vivus servaretur ad crurifragium. Verum Christus citius mortuus fuit, non quod horreret et fugeret crurifragium, sed tum ob mysterium, de quo mox; tum quia tot flagellis, plagis, crucitatibus excruciatus erat, ut eum vires et vita deficerent. De crurifragii supplicio vide Lipsium, libr. 2. de Cruce, cap. 14.

Et tollerentur,] è cruce, et sepelirentur. Videntur Judæi non tam religione sabbati, et legis Deuteron. 21. jam citatæ, ursisse Jesum tolli è cruce, quam ob timorem, pudorem et sceleris conscientiam. Videbant enim ejus morte solem obscurari, velum templi scindi, terram tremere, saxa rumpi, etc., et ab his omnibus judicium suum contra Christum damnari. Quare metuebant ne vel Deus, vel populus Jesu favens in ipsos quasi christicidas insurgeret: jusserunt ergo eum è cruce, quasi è triumpho suo tolli, ac sepeliri. Ita Franc. Lucas.

33. Ad Jesum autem cum venissent.] Hinc liquet eos cogitasse Christo pariter inferre crurifragium. Audi Euthymium: *Postremo ad eum venerunt, majore contumelia, in gratiam Judæorum, ipsum afficere volentes.* Ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura,] quia frangenda erant crura, ut mors illi accelerarctur imminente sabbato. Noluit Jesus crura sibi frangi.

quia illico integer voluit resurgere. Audi Lactantium, lib. 4. cap. 26. *Sic integrum corpus patibulo detractum est, et sepulchro diligenter inclusum, ne diminutum ad resurgendum inhabile redderetur.*

Hinc patet Christum jam fuisse mortuum, ac proinde Christo mortuo vice crurifragii latus fuisse lancea perfossum: non autem vivo, ut quidam sensere, quorum dux fuit quidam Petrus Joannes, teste Prateolo, lib. 14. cap. 20. Horum error damnatus est in Concilio Viennensi Clement. prima. Nimirum Christus sicut in vita manus, pedes, caput, totumque corpus flagellis, clavis et plagis pro nobis dedit; sic in morte voluit dare nobis suum cor: hoc enim lancea perfossum fuit, indeque sanguis et aqua emanavit, ut scilicet ipse cor proprium, et totum se quantus, quantus erat, nobis donaret.

Dices: Christus jam mortuus erat; ergo nihil hac cordis perfossione meruit. Resp. eum meruisse. Nam Christus vivens sciebat sibi hoc vulnus in corde post mortem inferendum, illudque vivens acceptavit, et Patri pro nobis obtulit: illo ergo meruit, et operatus est salutem nostram. Dices Secundo: Videmus ex corpore hominis occisi manare sanguinem, si coram illo compareat is qui eum occidit: ergo hoc naturale est. Resp. Non naturale est, sed instar miraculi: fit enim ex singulari Dei providentia, ad indicandum et confundendum occisorem. Multo magis in Christo id fuit miraculum, uti mox ostendam.

Sed unus militum lancea latus ejus aperuit.] Fecit hoc subdubitans an mortuus esset, ait Cyrillus; ut scilicet sciret an revera obiisset, et, si non obiisset, hoc vulnere mortem illi acceleraret, et reipsa inferret. Militum enim horum, utpote custodum, officium erat efficere ut sententia judicis Pilati compleretur, nec damnati dimitterentur, donec constaret eos mortem fuisse. Addit Chrysost. *Ad conciliandam Judæorum gratiam latus ejus aperuerunt, et mortuo adhuc insultant. O pessimam voluntatem ac sceleratissimam!* Militem hunc nonnulli putant fuisse Centurionem, nomine Longinum, qui visis miraculis Christi expirantis exclamavit: *Vere filius Dei erat iste*, Matth. 37. 54. Idcirco autem eum perforasse latus Christi, ut ostenderet eum jam esse mortuum: nam sui muneris erat curare ne Christus vivus de cruce deponeretur, alioqui capitis periculum aditurus. Verum quis credat hoc eum ausurum fuisse in eum, quem jam Dei filium proclamarat? Nazianz. in Carm. de Christo patiente, insinuat eum fuisse cœcum, et hic à Christo fuisse illuminatum. Alii alia narrant, quæ hic congerit Barradius, sed incerta et apocrypha, ait Baron.

Nota. Primo, Miles hic transfodiens latus Christi, videtur fuisse unus ex custodibus, qui latronum crura jam fregerant, fracturi etiam crura Christi, si is adhuc vixisset; sed cum eum mortuum cernerent, latus perfoderunt, ut plene omnes viderent eum esse mortuum, ideoque se ejus crura non fregisse.

Secundo, pro *lancea* græce est λόγχη, id est, cuspis hastæ. Nazianz. vocat ξίφος, id est, *ensem; Nonnus machæram;* Theophyl. *rhomphæam*, quæ apud veteres significat genus ferramenti, quod neutram in partem inclinat, nam venit à ῥέπω, id est, vergo, inclino.

Tertio, pro *aperuit* græce est ἔνυξε, id est, compunxit, transpunxit; sed Noster legit ἤνοιξε, id est, aperuit: quod eodem redit.

Quarto, apertura hæc et vulnus lateris Christi fuit ingens, et tantum, ut manus illi imponi posset: id patet ex verbis Christi ad Thomam Joan. 20. 27. *Infer digitum tuum huc, et vide* (tange) *manus meas, et affer manum tuam, et mitte in latus meum.* Sicut ergo vulnera clavorum in manibus Christi tanta erant, ut eis posset imponi digitus Thomæ; ita vulnus lateris tantum fuit, ut ei posset imponi Thomæ manus.

Quinto, vulnus hoc fuisse in dextro latere docent veteres et pictores, putantque aliqui id prædictum ab Ezech. c. 47. 2. *Et ecce aquæ redundantes à latere dextro, cum egrederetur vir ad Orientem.* Unde et S. Franciscus recipiens à Christo crucifixo quinque stigmata, accepit stigma in latere dextro, æque ac in manibus et pedibus, teste S. Bonaventura in ejus Vita, Bibaden. Luca Tudensi lib. 2. contra Albig. cap. 11. atque ex eo Lucas Waddingus in Annalibus Minorum, anno Christi 1224. n. 19.

Sexto, hinc patet Christum habuisse quinque vulnera, scilicet duo in manibus, duo in pedibus, unum in latere.

Septimo, vulnus hoc videtur totum latus Christi penetrasse, ut videlicet lancea hæc adacta per dextrum latus Christi, transierit per cor et pericardium, atque cuspis ejus exierit per latus sinistrum ad papillam. Nam utrumque Christi latus fuisse transfossum tribus locis docet Prudentius, scilicet in Passione Christi:

Trajectus per utrumque; latus laticem atque cruorem
Christus agit: sanguis victoria lympha lavacrum est.

Et Peristephanon hymno 8.

Ipse loci est Dominus, laterum cui vulnere utroque.
Hinc cruor effusus fluxit, et inde latex.

Et *Cuthemerinon* hymno 9.

O novum cæde stupenda vulneris miraculum!
Hinc cruoris fluxit unda, lympha parte ex altera.
Lympha nempe dat lavacrum, tum corona ex sanguine est.

Idem insinuat Cyprianus tract. de Passione Christi, cum ait: *De latere tuo, ô Christe, divisis limitibus aqua et sanguis emanant.* Hinc et Theophyl. hoc vulnus lateris vocat τύπους, in plurali, idque confirmatur ex eo, quod vulnus dextri lateris tantum fuit, ut Thomas manus imponere posset: quod autem Prudentius notat separatim per alterum vulnus sanguinem fluxisse, per alterum vero aquam, videtur significare quod per majus sive potentius vulnus (quod procul dubio fuit in latere dextro) ob capacitatem tantum eruperit sanguinis, ut aqua per se conspici nequiverit; per sinistrum vero, utpote minus et pericardio vicinius, eruperit aqua: pericardium enim continet liquorem jam dictum, et in Christo continuit aquam: unde pertusum lancea effudit eam per latus vicinum, puta sinistrum. Ita Prudentius. Verum quia hoc lateris sinistri vulnus exiguum fuit, hinc non computatur, Christusque non sex, sed quinque habuisse vulnera dicitur.

Porro S. Brigita lib. 4 Revel. c. 40. *Aperto la-*

tere, ait, *et extracta lancea, sanguis in cuspide quasi brunei coloris apparuit, ut ex eo hoc intelligeretur cor transfixum.* Et l. 7. c. 15. *Infixit lanceam in latere ejus dextro.* Et lib. 2. c. 21. *In corde punctus erat tam amare et immisericorditer, quod pungens non destitit, donec lancea attigit costam, et ambæ partes cordis essent in lancea.*

Et continuo exivit sanguis et aqua.] Non prius sanguis, deinde aqua, ut vertit Nonnus; sed simul sanguis et aqua, impermista tamen, ut unum ab altero discerni posset. Naturaliter hoc fieri non poterat: tum quia sanguis in mortuo ex frigore condensatur et congelascit; unde effluere nequit, ut docent Medici, et S. Ambros. in Lucæ c. 23. ac experientia quotidiana; tum quia aqua ex eodem profluere non potest: aqua enim hæc fuit pura et vera, non phlegma, nec serum sanguinis, uti definit Innoc. III. lib. 3. decret. tit. 41. de Celebr. Missarum c. 8. Errat ergo Calvinus, dicens aquam pericardio contineri, quo in Christo lancea perfosso naturaliter aquam effluxisse. Id enim falsum esse docent medici, qui asserunt liquorem illum pericardii non aquam esse, sed humorem biliosum. Quare miraculosum fuisse hunc sanguinis et aquæ fluxum, docet Ambr. in cap. 23. Lucæ, Euthym. et Theoph. quem audi: *Contumelia in miraculum vertitur, et sanguinem quidem ex mortuo corpore prodiisse admirabile est; verumtamen posset quis sycophantarum dicere, quod verisimile sit vitalem quamdam virtutem adhuc fuisse in corpore: aqua autem egressa omnem controversiam miraculo tollit.* Et paulo post: *Confundantur Armenii, qui non admiscent in mysteriis aquam vino. Non enim credunt (ut videtur) quod aqua ex latere egressa sit, quod admirabilius; sed sanguis tantum. Et hoc loco destruunt magnum miraculum. Itaque sanguis symbolum hominis crucifixi, aqua vero, quod is sit super hominem, hoc est Deus.* Vide nostrum Adamum Contzen, et Franc. Lucam hic.

Et continuo exivit sanguis et aqua.] Hoc factum est ad mysterium, non ad meritum: meritum enim in morte Christus consummavit, nec enim jam mortuus mereri potuit. Ad quod mysterium? Resp. Primo, ad significandam veritatem corporis humani in Christo, ex quatuor elementis more ceterorum hominum compositi. Hoc est quod ait Joannes epist. 1. c. 5. v. 7. *Tres sunt qui testimonium dant in terra: Spiritus, et aqua, et sanguis: et hi tres unum sunt.* Vide ibi dicta.

Secundo, ut significaretur ex morte et latere Christi, quasi secundi Adæ dormientis in cruce, Ecclesiam quasi Evam Christi sponsam formatam esse. Hoc intellige non proprie et præcise; sed symbolice et figurate; quod scilicet per mortem et sanguinem Christi Ecclesia redempta, instituta et sanctificata sit. Unde S. Ambr. in cap. 23. Lucæ: *Ex illo*, ait, *corpore defuncto vita manabat. Aqua enim et sanguis exivit: illa quæ diluat, iste qui redimat;* quodque, ut ait Cyrill. et Chrysost. aqua significet baptismum, qui est principium Ecclesiæ, et Sacramentorum ceterorum; sanguis vero repræsentet Eucharistiam, quæ omnium Sacramentorum finis est et complementum, ad quæ duo quasi ad principium et finem, cetera Sacramenta omnia reducuntur. Unde S. August. tract. 120. ait omnia Sacramenta ex latere Christi emanasse: quod intellige non merito, sed mysterio, ut dixi. Audi S. August. *Non dixit: Percussit aut vulneravit; sed aperuit, ut illic quodammodo vitæ ostium panderetur, unde Sacramenta Ecclesiæ manarunt, sine quibus ad veram vitam non intratur.* Et Chrysostom. *Quia hinc habent ortum sacra mysteria, cum accesseris ad tremendum calicem, ita accedas ut ab ipso bibiturus Christi latere.* Ratio est, quia, ut ait S. Chrysostom. et ex eo Theophyl. *Ecclesia et fit et consistit per Sacramenta.* Nam Baptismo nascitur, Confirmatione roboratur, Eucharistia pascitur et perficitur, Pœnitentia sanatur, Extrema-Unctione munitur, Ordine gubernatur, Matrimonio propagatur.

Denique hujus rei symbolo, in consecratione calicis Eucharistici miscendam esse aquam vino, ut repræsentetur hæc effusio sanguinis et aquæ ex latere Christi, docet S. Cyprian. tract. de Passione, Ruffinus in Expos. Symbol. et alii.

Tropolog. Tertullianus lib. de Baptismo, ait Christum effusione sanguinis et aquæ innuisse duplicem baptismum, scilicet aquæ et sanguinis, sive Sacramenti et martyrii.

Anagogice, reseratio hæc lateris Christi in morte, adumbrabat per mortem ejus reseratum jam esse cœlum, quod per quatuor annorum millia clausum fuerat. Addit Ruffin. in Expos. Symboli: *Produxit aquam*, ait, *quæ credentes diluat: produxit et sanguinem, qui condemnet incredulos.* Plura vide apud Suarez 3. p. q. 51. disp. 41. sect. 1. ubi tamen opinatur solum Christi latus sinistrum, in quo est cor, lancea fuisse transfixum, ac prius effluxisse sanguinem, deinde aquam, quæ pariter sunt probabilia.

Et qui vidit, testimonium perhibuit.] Puta ego ipse Joannes, qui vidi, testor ita esse. Loquitur de se in tertia persona modestiæ ergo.

Facta sunt enim hæc, ut Scriptura impleretur (in sensu allegorico, non litterali, nam litteralis est de agno Paschali): Os non comminuetis ex eo.] Jusserat Deus Exodi 12. 46. ut in agno Paschali comedendo ossa nulla comminuerent. Causa litteralis erat, quia festinantes eum comedere debebant, ut non haberent tempus ossa comminuendi, et ex illis medullam exsugendi. Causa allegorica erat, quod agnus ille erat typus Christi in cruce immolandi, cujus nullum os comminui voluit Deus: idque, quia decebat corpus Christi sanctum et divinum mox resurrecturum, integrum permanere, uti jam dixi. Symbolice, ut per hoc significaretur Primo, deitatem Christi (quæ erat quasi os sustentans carnem Christi) in passione integram illæsamque permansisse. Ita Rupert. in c. 12. Exodi.

Secundo, ossa, id est, virtutem et robur (hujus enim symbolum et causa sunt ossa) Christi, qua homo per passionem non fuisse imminutam, sed potius adauctam: nam et mens Christi in Deo jugiter fixa, ac voluntas ejus voluntati Dei fortiter et constanter unita permansit. Ita S. Hippolytus Martyr apud Theodor. dial. 3.

Allegorica causa fuit, ut significaretur ossa corporis Christi, hoc est, sanctos Apostolos non fore confringendos. Ita S. August. in Ps. 34. S. Hier. in Psal. 21. et S. Greg. 24. Mor. c. 30.

Huc pertinet S. Hilar. in Psal. 40. cum ait: Non confracta Christi ossa, quia Ecclesia ex osse

formata, non debuit ossium fractione debilitari.

Tropologicam vide apud S. Bernard. serm. de cute, carne et ossibus animæ: ubi docet animæ cutem esse bonas cogitationes, carnem esse pias affectiones, ossa esse sanctas intentiones et proposita; quæ intentiones deficientibus piis cogitationibus et affectionibus, integræ et solidæ servandæ sunt: si enim rumpantur, homo rumpitur et corruit.

37. ET ITERUM ALIA SCRIPTURA DICIT: VIDEBUNT IN QUEM TRANSFIXERUNT.] Syrus, *perfoderunt*. Citat Zachar. 12. 10. ubi illud explicui.

38. POST HÆC AUTEM ROGAVIT PILATUM JOSEPH AB ARIMATHÆA (EO QUOD ESSET DISCIPULUS JESU, OCCULTUS AUTEM PROPTER METUM JUDÆORUM) UT TOLLERET CORPUS JESU. ET PERMISIT PILATUS. VENIT ERGO, ET TULIT CORPUS JESU.] Hæc explicui Matth. 27. 58. *Tulit corpus Jesu.* Sepeliendum, ait Chrysost. non ut condemnatum, sed ut corpus Prophetæ magni et admirabilis. Nondum enim credebat Joseph eum esse Deum, et tertia die resurrecturum. Erat ergo in eo fides Jesu, sed imperfecta. Ita Chrysost. Vide hic ut Deus humiles exaltet. Quam enim ignominiosa fuit passio et mors Christi, tam gloriosa fuit ejus sepultura, juxta illud Isaiæ 11. *Et erit sepulchrum ejus gloriosum.* Vide ibi dicta.

39. VENIT AUTEM ET NICODEMUS, QUI VENERAT AD JESUM NOCTE PRIMUM.] Vox *Primum*, ait S. Aug. cum *nocte* jungenda est: significatur autem non tunc solum venisse, sed tunc primum; venisse vero etiam postea, ut fieret audiendo discipulus.

FERENS MIXTURAM MYRRHÆ ET ALOES, QUASI LIBRAS CENTUM.] Ut magnifice Jesum tantum Prophetam condiret et sepeliret. Magna enim fuit copia unguenti, quæ centum libras ponderabat; sed voluit Nicodemus totum corpus Jesu (quod procerum erat et magnum) non tantum circumcirca copiose perfundere et opplere, sed et in unguento hoc balsamando, quasi immergere et sepelire, ut in eo non tam condi, quam innatare videretur. Forte etiam omnes hasce centum libras non insumpsit, sed ex eis quantum necessarium erat et utile, dumtaxat deprompsit. Mercedem hujus officii, charitatis et sepulturæ Christi, amplam ab eodem recepit Nicodemus: nam per ejus gratiam non tantum Christianus, sed et Confessor ac semimartyr evasit. Audi quid Gamaliel apud Lucianum in epist. de Inventione corporis S. Stephani de eo narrat: *Cognoscentes Judæi illum esse Christianum, amoverunt eum à principatu suo, et anathematizaverunt eum, et de civitate exulaverunt. Tum ego Gamaliel quasi persecutionem pro Christo passum, sustuli eum in meum agrum, et alui, et vestivi usque ad finem vitæ ejus, et defunctum honorifice sepelivi juxta dominum Stephanum.* Hinc et Nicodemus in Martyrologio Sanctis ascriptus est cum S. Stephano die 3. Augusti.

ACCEPERUNT ERGO CORPUS JESU, ET LIGAVERUNT ILLUD LINTEIS (scil. sindone, cui impressa sunt cicatricum Christi vestigia, quæ hodie Taurini in Pedemontio religiose servatur, de qua vide Palæotum) CUM AROMATIBUS, SICUT MOS EST JUDÆIS SEPELIRE.] Morem hunc recensui Matthæi 27. 59.

Hanc Christi sepulturam imitati sunt primi Christiani, qui in sepeliendis mortuis et aromatibus condiendis effusas faciebant impensas, ut patet ex Tertull. in Apologet. Prudent. in *Catemer.* Hym. in exequiis defunctorum, Nyssen. orat. in funere Meletii, Nazianz. ep. 18. et aliis. Porro Christiani hunc ritum accepere à Judæis, Judæi ab Ægyptiis, teste Tacito lib. 21. Annal. qui ea arte sic desiccabant corpora defunctorum, ut eadem quasi ænea efficerent, appellarentque lingua Ægyptia Gabbaras, ut tradit S. August. serm. 120. de Divers. c. 12.

41. ERAT AUTEM IN LOCO, UBI CRUCIFIXUS EST, HORTUS (ubi enim sepeliretur Jesus omnis viroris et vigoris auctor, nisi in horto? Causas dedi Matth. 27. v. 60.), ET IN HORTO MONUMENTUM NOVUM, IN QUO NONDUM QUISQUAM POSITUS ERAT.] Audi S. Aug. *Sicut in Mariæ Virginis utero nemo ante illam, nemo post illum conceptus est; ita in hoc monumento nemo ante illum, nemo post illum sepultus est.*

42. IBI ERGO PROPTER PARASCEVEN JUDÆORUM (sabbati imminentis, quo nil operari, nec quem sepelire licebat. Ita Chrys. Theoph. Euthym.), QUIA JUXTA ERAT MONUMENTUM (quia scilicet monumentum hoc vicinum erat Golgothæ, ubi crucifixus fuerat Jesus), POSUERUNT JESUM.] *Volebant*, ait Euthym. *Jesum in alio digniore monumento, quod longius à civitate distabat, collocare.* Sed noluit Deus, voluitque eum juxta Golgotha et Jerusalem sepeliri. Causam dat S. Chrysost. *Ut discipuli eo facile se conferre possent, et quæ fierent in propinquo intuerentur: et ut sepulturæ testes, non ipsi tantum, sed et inimici essent. Signaculum enim et custodes sepulchro impositi sepulturæ erant testimonio. Mortem non minus quam resurrectionem manifestari Christus voluit: nam mors si tunc dubia fuisset, resurrectionis ratio non constaret. Neque horum tantum gratia prope voluit sepeliri, sed ne falso quispiam potuisset furatum insimulare.*

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus e sepulchro resurgens apparet Primo, Magdalenæ specie hortulani : Secundo, v. 19. decem Apostolis, iisque insufflans dat Spiritum sanctum, et potestatem remittendi peccata. Denique v. 26. iisdem rursus apparet et Thomæ, eique vulnera sua palpanda offert.

1. UNA autem sabbati, Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ
essent, ad monumentum : et vidit lapidem sublatum à monumento.
2. Cucurrit ergo, et venit ad Simonem Petrum, et ad alium discipulum
quem amabat Jesus, et dicit illis : Tulerunt Dominum de monumento,
et nescimus ubi posuerunt eum. 3. Exiit ergo Petrus, et ille alius
discipulus, et venerunt ad monumentum. 4. Currebant autem duo
simul, et ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, et venit primus
ad monumentum. 5. Et cum se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamen introivit.
6. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, et introivit in monumentum, et vidit linteamina
posita, 7. et sudarium, quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positum, sed
separatim involutum in unum locum. 8. Tunc ergo introivit et ille discipulus, qui venerat
primus ad monumentum, et vidit, et credidit : 9. nondum enim sciebant Scripturam, quia
oportebat eum à mortuis resurgere. 10. Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos.
11. Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fleret, inclinavit se, et
prospexit in monumentum : 12. et vidit duos angelos in albis, sedentes, unum ad caput, et
unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu. 13. Dicunt ei illi : Mulier quid ploras?
Dicit eis : Quia tulerunt Dominum meum; et nescio ubi posuerunt eum. 14. Hæc cum
dixisset, conversa est retrorsum, et vidit Jesum stantem : et non sciebat quia Jesus est.
15. Dicit ei Jesus : Mulier, quid ploras? quem quæris? Ille existimans quia hortulanus esset,
dicit ei : Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum : et ego eum tollam.
16. Dicit ei Jesus : Maria. Conversa illa, dicit ei, Rabboni (quod dicitur Magister.)
17. Dicit ei Jesus : Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum : vade autem
ad fratres meos, et dic eis : Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum; Deum meum,
et Deum vestrum 18. Venit Maria Magdalene annuncians discipulis : Quia vidit Domi-
num, et hæc dixit mihi. 19. Cum ergo sero esset die illo, una sabbatorum, et fores essent
clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum, venit Jesus, et stetit in
medio, et dixit eis . Pax vobis. 20. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus et latus. Ga-
visi sunt ergo discipuli viso Domino. 21. Dixit ergo eis iterum : Pax vobis. Sicut misit me
Pater, et ego mitto vos. 22 Hæc cum dixisset, insufflavit : et dixit eis : Accipite Spiritum
sanctum : 23. quorum remiseritis peccata, remittuntur eis : et quorum retinueritis, retenta
sunt. 24. Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando
venit Jesus. 25. Dixerunt ergo ei alii discipuli : Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis :
Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, et mittam digitum meum in locum clavo-
rum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam. 26. Et post dies octo, iterum
erant discipuli ejus intus; et Thomas cum eis. Venit Jesus januis clausis, et stetit in
medio, et dixit ; Pax vobis. 27. Deinde dicit Thomæ : Infer digitum tuum huc, et
vide manus meas, et affer manum tuam, et mitte in latus meum : et noli esse incredulus,
sed fidelis. 28. Respondit Thomas, et dixit ei : Dominus meus, et Deus meus. 29. Dixit
ei Jesus : Quia vidisti me Thoma, credidisti : beati qui non viderunt, et crediderunt :
30. Multa quidem et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ
non sunt scripta in libro hoc. 31. Hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia Jesus est
Christus Filius Dei : et ut credentes, vitam habeatis in nomine ejus.

1. Una, id est prima die SABBATI,] id est post sabbatum, vel *sabbati*, id est hebdomadæ (hæc enim à potiore die sabbati vocatur sabbatum) puta die Dominica, sive die Paschalis, quo Christus resurrexit. Vide dicta Matth. 28. v. 1.

MARIA MAGDALENE VENIT] cum sociabus, quas nominant Matthæus, Marcus et Lucas; sed hic sola nominatur, quia ipsa ceterarum erat dux, omnibus ferventior et operosior.

CUM ADHUC TENEBRÆ ESSENT] mistæ luci orienti, puta in aurora, sive in *profundo diluculo*, ut ait Lucas. Nota hic diligentiam, vigilantiam, ardorem sanctæ Magdalenæ. In aurora quærit Christum, hinc prima eum quasi solem orientem videre meretur. Audi S. Ambros. in tit. psalm. 55. *Pro susceptione matutina. Hanc*, ait, *matutinam susceptionem possumus asscribere Mariæ Magdalenæ, quæ mature ac diluculo ad monumentum vigilans, Salvatoris resurrectionem Domini prima suscepit : et clarescente mundi sole, Solis justitiæ ortum præ omnibus sola cognovit, ac susceptione quidem matutina gavisa est diem redditum; sed magis gavisa Christum à mortuis suscitatum : atque in ipsa completa est prophetia : Ad vesperam demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia.*

AD MONUMENTUM,] ut Jesum sepultum ungeret, ait Nonnus.

ET VIDIT LAPIDEM SUBLATUM] atque angelos dicentes Christum resurrexisse; sed Magdalena hoc non credidit, nec intellexit; unde festina, et anhela recurrens ad Petrum et Joannem, ait: *Tulerunt Dominum meum*, id est è sepulchro ablatum est corpus Jesu Domini mei, nescio à quo, et ubi collocatum sit. Vide ordinem et seriem totius rei gestæ, quem recensui Matth. 28. 8. Apposite S. Hieron. ep. 150. ad Hedibiam : *Error mulieris*, ait, *cum pietate sociatus est : pietas in eo, quod desiderabat eum, cujus noverat majestatem : error in eo, quod dicebat : Tulerunt, etc.*

2. CUCURRIT ERGO, ET VENIT AD SIMONEM PETRUM, tanquam Apostolorum primum, et jam à Christo designatum suum vicarium et successorem, Matth. 16. ET AD ALIUM DISCIPULUM QUEM AMABAT Jesus.] Ad Joannem, quem sciebat à Christo præ aliis diligi, ac proinde fore diligentiorem in exquirendo Christi corpore, quod jam è sepulchro sublatum deprehenderat, præsertim quia viderat Joannem secum assistere cruci, ac proinde magis curaturum et indagaturum corpus Christi.

4. CURREBANT AUTEM DUO SIMUL.] Præ ceteris cucurrerunt, qui præ ceteris amaverunt, ait S. Gregor.

PRÆCUCURRIT,] quia junior, agilior et cupidior videndi corpus Christi, quod paulo ante viderat ita deformatum in cruce.

5. ET CUM SE INCLINASSET, ut prospicerent in sepulchrum, VIDIT POSITA LINTEAMINA, scilicet, sindonem cui involutum fuerat Jesu corpus in sepulchro; NON TAMEN INTROIVIT.] Reverentiam deferens Petro, quasi seniori et dignori, ut is prior introiret, ait Lyran., aut timore impeditus, et sacro quodam horrore corporis Christi ibidem sepulti correptus.

6 VENIT ERGO SIMON PETRUS SEQUENS EUM, ET INTROIVIT IN MONUMENTUM.] Petrus, ait Chrysost. ut fervidus introit, et diligenter universa inspicit : jam enim milites sepulchri custodes, viso angelo et terræ motu, perculsi aufugerant et se absconderant. Ita S. Hieron. q. 6. ad Hedib.

7. ET VIDIT LINTEAMINA POSITA, ET SUDARIUM QUOD FUERAT SUPER CAPUT EJUS (vultum obtegens, uti mortuis fieri solet honestatis causa) NON CUM LINTEAMINIBUS POSITUM, SED SEPARATIM INVOLUTUM IN UNUM LOCUM.] *Signum hoc resurrectionis erat*, ait Chrys. *non enim si transtulissent corpus, nudassent; nec si essent furati, de hoc fuissent solliciti, ut sudarium involverent, et seorsum ponerent; ideo Joannes præmisit sepultum cum myrrha, quæ conglutinat corpori linteamina, ut ne deciperis à dicentibus furto sublatum; quis enim fur circa rem superfluam tantum laboraret?*

8. TUNC ERGO INTROIVIT ET ILLE DISCIPULUS, QUI VENERAT PRIMUS AD MONUMENTUM.] Mysticè, S. Gregor. homil. 22. per Petrum accipit Synagogam Judæorum, per Joannem Ecclesiam Christianorum. q. d. *Venit Synagoga prior ad monumentum, sed non intravit, quia legis quidem præcepta, et prophetias de passione Dominica accepit, sed credere in mortuum noluit : secuta posterior Ecclesia Gentium mediatorem Dei et hominum Jesum Christum, et cognovit carne mortuum, et credidit viventem Deum.*

Tropolog. Toletus, Per Joannem, ait, omnes Christiani, per Petrum, Pontifices Christi vicarii significantur : prior ingreditur Petrus, quia dignitate omnes antecedit Christianos Christi vicarius : at posterior pervenit Joannes, quia fieri potest, ut qui prior est dignitate, sit posterior merito et sanctitate.

ET VIDIT, ET CREDIDIT,] uterque, scilicet Petrus et Joannes; *credidit*, inquam, non Christum resurrexisse, sed Magdalenam verum dixisse, scilicet corpus Christi esse è monumento sublatum, ait S. August. Theophyl. et Jansen. Addit Cyrill. Chrysost. Euthym. et Nyssen. orat. de resurrect. utrumque credidisse, quod Christus resurrexerat. Planius et verius est, hæc verba ad solum Joannem, non ad Petrum spectare. q. d. Joannes visis linteaminibus et sudario seorsim involuto, memor fuit Christum prædixisse se tertio die resurrecturum : quare prædictionem Christi cum his signis conferens, credidit eum resurrexisse : Petrus vero ob resurrectionis novitatem, et ingens Christi redivivi videndi desiderium, tardius idipsum credidit. Unde signanter angelus ait mulieribus : *Dicite discipulis ejus, et Petro*, Marci 16. 7.

9. NONDUM ENIM SCIEBANT SCRIPTURAM, QUIA OPORTEBAT EUM A MORTUIS RESURGERE.] Refer hæc ad τὸ *credidit*, q. d. Tunc primum Joannes credidit Christum resurrexisse, cum antea nec ipse, nec alii Apostoli id credidissent, quia nondum intelligebant Scripturas, quæ eum resurrecturum prædixerant. Licet enim Christus iis asseverasset se resurrecturum, tamen ob rei novitatem et magnitudinem ipsi id non capiebant, sed putabant Christum loqui figurate et parabolice, uti facere solebat.

10. ABIERUNT ERGO ITERUM DISCIPULI AD SEMETIPSOS.] Arabicus et Syrus, *ad locum suum.* q. d. Petrus et Joannes viso Christi sepulchro vacuo redierunt domum, Petrus admirans, Joannes credens eum resurrexisse : sola Magdalena ad sepulchrum remanente, ut certius quid de Christi dilecti sui corpore cognosceret. Ita S. Aug. tract. 121. *Unde contigit ut eum tunc sola videret, qui remanserat ut quæreret; quia nimirum*

virtus boni operis perseverantia est, ait S. Gregor. homil. 25.

11. Maria autem stabat ad monumentum foris, plorans,] quia anxia quærebat undique corpus Jesu, cujus amore ardebat; eratque quasi ebria, nec inveniebat, ideoque mœsta plorabat. Addit S. August. *Oculi qui Dominum quæsierant, et non invenerant, lacrymis vacabant, amplius dolentes quod ablatus de monumento, quam quod occisus in ligno : quia tanti magistri, cujus vita subtracta fuerat, nec memoria remanebat.*

Dum ergo fleret, inclinavit se, et prospexit in monumentum.] Licet enim jam ante prospexisset, et sepulchrum corpore sublato vacuum vidisset; tamen iterum iterumque prospexit. Nam ut ait S. Greg. hom. 25. *Amanti semel aspexisse non sufficit, quia vis amoris intentionem multiplicat inquisitionis : perseveravit, ut quæreret; unde et contigit, ut inveniret : factumque est ut desideria dilata crescerent, et crescentia caperent quod invenissent.*

12. Et vidit duos angelos in albis, sedentes, unum ad caput, et unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu.] Omnia hæc, scilicet angeli, vestes albæ, sessio, symbola sunt resurrectionis et gloriæ Christi, ad eamque credendam præparant animum Magdalenæ. Porro unus sedet ad caput, alter ad pedes Christi, ut significent tam pedes, quam caput et intermedia membra, id est totum Christi corpus resurrexisse; et angelorum habitum, immortalitatem et gloriam per resurrectionem induendo ad angelorum consortium transisse, ideoque in sepulchro duos hos angelos quasi custodes reliquisse, qui idipsum Magdalenæ nunciarent.

Mystice, Origen. Angelus ad pedes, ait, vitam activam; angelus ad caput vitam contemplativam repræsentat. Utraque enim est ex Jesu, circa Jesum, per Jesum, et propter Jesum.

13. Dicunt ei illi : Mulier, quid ploras?] q. d. Non est plorandi jam locus, sed ridendi et gaudendi, quia nullum hic dilecti tui corpus mortuum vides; inde enim colligere debes Jesum tuum resurrexisse, ac jam non inter mortuos, sed inter vivos, imo inter gloriosos angelos, quales nos sumus, vitam beatam, et cœlestem agere.

Dicit eis : Quia tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum,] q. d. Tres ob causas ploro. Primo, ob tam indignam cædem et mortem Domini mei Jesu Christi. Secundo, ob corpus ejus è sepulchro ablatum : hoc enim si viderem, oscularer, plorarem, ungerem, itaque non nihil dolorem meum lenirem. Tertio, quia nescio quo illud transtulerunt : nescio ubi illud requiram. Si enim id scirem, illico eo accurrerem, illudque amplecterer, et dissuaviarer. Vide hic ut Jesus animas diligentium se sinat ad tempus in tenebris ignorantiæ, ut sui desiderium in eis acuat et accendat, illudque acutum et accensum plena deinde sui revelatione consoletur et lætificet.

14. Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum, et vidit Jesum stantem : et non sciebat quia Jesus est.] Nota, Christus apparuit à tergo Magdalenæ, ita ut angeli in eum inspicientes surgerent, et caput illi inclinarent, aliaque reverentiæ et adorationis signa ei exhiberent : et hæc fuit occasio, vel causa, cur Magdalena converterit se retrorsum, ut videret, quis ille esset, quem angeli tam reverenter salutabant. Ita S. Chrysost. homil. 85. et S. Athanas. vel quisquis est Auctor quæst. 78. ad Antiochum. Alii putant Christum pedibus strepitum à tergo Magdalenæ excitasse, ut ipsa se retrorsum ad Christum strepentem converteret.

Et vidit Jesum.] Nimirum *prima meretur gaudia, quæ plus ardebat ceteris.*

Et non sciebat quia Jesus est,] quia alia specie, scilicet hortulani, ei apparebat, uti euntibus in Emmaus specie peregrini. Gloriosa enim corpora possunt apparere ea specie et forma qua volunt, idque faciunt non mutando ipsam sui vultus figuram et formam, sed impediendo ne hæc vultus figura integras sui species, sed refractas, dimidiatas et distractas ad oculum intuentis jaciat. Egit hoc Christus, ne primo aspectu eam percelleret, ait Chrysost. Rursum, quia ipsa fervebat amore Jesu, hinc Jesus ei apparet; sed quia non credit Jesum vivere, uti angeli ei dixerant, hinc Jesus nonnihil se ei abscondit, et talis apparuit ei exterius, qualis erat in corde ipsius interius. Ita S. Greg. hom. 23. agens de discipulis euntibus in Emmaus, quibus Christus apparuit uti peregrinus.

15. Dicit ei Jesus : Mulier, quid ploras? quem quæris?] Audi S. Ambrosium lib. 3. de Virgin. enucleate singula expendentem : *Mulier cur ploras? Qui non credit, mulier est : nam qui credit, in virum perfectum resurgit, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Mulier, inquit, non de sexu, sed de cunctatione convitium est; et bene mulier, quæ nutabat, quia Virgo jam crediderat. Quid ploras? id est, tu tibi es causa plorandi, quæ es Christo incredula. Ploras, quia Christum non vides? crede et videbis, adest Christus, nec unquam iis à quibus quæritur deest; non lacrymis opus est, sed fide prompta et Deo digna : noli cogitare mortalia, et non plorabis; noli cogitare peritura, et flendi causam habere non poteris. Certe, inde ploras, unde alii gratulantur. Quem quæris? non vides quia Christus adest?*

Scripsit de Magdalena insignem piisque affectibus plenam Origenes homiliam, in qua inter cetera ait : *Amor faciebat eam stare, et dolor cogebat eam plorare. Stabat, et circumspiciebat si forte videret quem diligebat. Plorabat vero, quia sublatum existimabat quem quærebat. Dolor renovatus erat, quia prius doluerat defunctum, et nunc dolebat sublatum. Et iste dolor major erat, quia nullam consolationem habebat.* Et nonnullis interjectis fontem doloris aperit, dicens : *Petrus et Joannes timuerunt, et ideo non steterunt. Maria autem non timebat, quia nihil suspicabatur sibi superesse quod timere deberet. Perdiderat enim magistrum suum, quem ita singulariter diligebat, ut præter ipsum nihil posset diligere, nihil posset sperare. Perdiderat vitam animæ suæ, et jam sibi melius arbitrabatur fore mori quam vivere, quia forsitan inveniret moriens, quem invenire non poterat vivens, sine quo tamen vivere non valebat. Fortis est ut mors dilectio. Quid enim aliud faceret mors in Maria? facta erat exanimis, facta insensibilis : sentiens non sentiebat, videns non videbat, audiens non audiebat : sed neque ibi erat ubi erat, quia tota ibi erat ubi magister erat : de quo tamen ubi esset nesciebat. Non quæro angelos, quia possunt dolorem meum augere, non delere, sed meum et angelorum Dominum.* Et post plura, quæ in hanc rem sanctis affectibus æstuantia interserit,

subjicit : *Angustiæ mihi sunt undique, et quid eligam ignoro. Si juxta monumentum maneo, ego illum non invenio : si à monumento recessero, nescio infelix quo vadam, nescio ubi eum quæram. Discedere à monumento, mors mihi est : stare ad monumentum, irremediabilis dolor est. Melius autem mihi sepulchrum Domini custodire, quam ab eo longius ire. Si enim longius abiero, forte cum rediero, ipsum sublatum inveniam, et sepulchrum destructum. Stabo igitur et hic moriar, ut saltem juxta sepulchrum Domini mei sepeliar. Revertere, revertere, dilecte mi, revertere dilecte votorum meorum.* Denique ista subjungit: *Dulcis magister, ad quid, quæso, provocas spiritum hujus mulieris? ad quid commoves animam ejus? Tota pendet in te, tota manet in te, tota sperat de te, et tota desperat de se. Ita quærit te, ut quærens nihil quærat, nihil cogitet præter te. Ideoque forsitan non cognoscit te, quia non est in sese, sed propter te est extra se. Cur ergo dicis : Quid ploras? Quem quæris?*

Illa existimans quia hortulanus esset (horti in quo erat sepulchrum Jesu) dicit ei.] Non quod appareret Jesus ligonem aut sarculum manu tenens; sed, quod Theophyl. et Euthym. aiunt, *à communi et viliori habitu; et quia in horto erat, arbitrata est hortulanum esse;* (nam de militum absconsorum præsentia nihil scivisse videtur) quodque sine pallio, ut verisimile est, appareret quasi domi esset. Sciebat Josephum Arimathæum horti dominum illic non habitare; putavit ergo eum esse, cui colendi et custodiendi horti incumbebat cura. Ita Franc. Lucas. Pergit Origenes : *O Maria si quæris Jesum, cur non cognoscis Jesum? Et si cognoscis quid quæris Jesum? Ecce Jesus venit ad te, et quem quæris, quærit à te : Mulier quid ploras? Et tu eum hortulanum existimas, ut ipsum non cognoscas. Etenim Jesus est et hortulanus, quia ipse seminat omne semen bonum in horto animæ tuæ, et in cordibus fidelium servorum.* Unde S. Greg. hom. 25. *An non*, ait, *ei hortulanus erat, qui in ejus pectore per amoris sui semina virtutum virentia plantabat.*

Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum; et ego eum tollam.] *Eum.* Quem? nec enim eum nominat, sed Jesum, quo plena erat, intelligit. Ita S. Thomas et alii, qui dicunt hunc esse affectum vehementer amantium, ut de quo ipsi cogitant, putent alios etiam cogitare : licet fieri potuerit, cum eum prope se videret, existimaret intellexisse quod ipsa angelis responderat : *Quia tulerunt Dominum meum :* quod videtur subindicare Chrysost. Audi Origenes : *Tantus dolor eam invaserat de morte tua, ut non posset cogitare de vita et resurrectione tua. Denique Joseph posuit in monumento corpus tuum : Maria sepelivit ibi pariter spiritum suum, et ita indissolubiliter junxit, et quodammodo univit eum cum corpore tuo, ut facilius posset separare animam se vivificantem à vivificato corpore suo, quam spiritum suum te diligentem à defuncto corpore suo. Spiritus enim Mariæ magis erat in corpore tuo, quam in corpore suo : cumque requirebat corpus tuum, requirebat pariter spiritum suum : et ubi perdidit corpus tuum, perdidit cum eo spiritum suum. Quid igitur mirum si sensum non habebat, quæ spiritum amiserat? Quid mirum si te nesciebat, quæ non habebat spiritum quo scire debebat? Redde ei itaque spiritum suum, quem habet in se corpus tuum, et mox recuperabit sensum suum, et relinquet errorem suum.*

Et ego eum tollam.] Quid si sit in atrio principis sacerdotum? *Ego eum tollam.* Quid si in domo Pilati? *Ego eum tollam :* quia omnia vincit amor, qui omnia etiam impossibilia sibi possibilia, imo facilia reputat. Ita Origen. et Chrys. Licet S. Hieron. q. 5. ad Hedibiam, hæc verba ignorantiæ et inconsiderationis esse putet.

16. Dicit ei Jesus : Maria. Conversa illa, dicit : ei Rabboni (quod dicitur Magister).] Vocavit illam non tantum nomine proprio, sed etiam eo vocis sono, suavitate, gratia et efficacia, qua eam solebat in vita vocare : indeque ipsa statim Christum agnovit. Unde Christi dignationem admirans exclamat Origen. *O mutatio dexteræ Excelsi. Conversus est dolor magnus in gaudium magnum, mutatæ sunt lacrymæ doloris in lacrymas amoris. Ubi Maria audivit, Maria : (sic enim consueverat eam vocare magister suus) persensit in nomine quamdam singularem vocationis dulcedinem, et per eam cognovit ipsum à quo vocabatur esse magistrum suum. Tunc revixit spiritus ejus, et reversus est sensus ejus. Cumque Jesus vellet adhuc adjungere, non potuit hæc Maria patienter expectare, sed præ nimio gaudio interrupit ea, dicens : Rabboni : Non enim arbitrabatur se indigere verbo, quæ invenerat Verbum, et longe utilius arbitrabatur tangere Verbum, quam audire quælibet verba. O amor fortis et impatiens! Non sufficiebat illi videre Jesum, et loqui cum Jesu, nisi etiam tangeret Jesum : sciebat enim quia virtus de illo exibat et sanabat omnes.*

Conversa illa, dicit ei : Rabboni, quod dicitur (interpretatum) Magister.] *Conversa illa :* quia cum Jesus tardaret respondere, illa à Jesu averterat vultum ad angelos, quasi rogatura ab eis, qui sit ille hortulanus secum loquens, et cur ei assurrexerint, eumque tam reverenter salutarint; sed audiens à Jesu se compellari suo nomine *Maria*, ex voce agnoscens Jesum, illico gaudio rapta rursum ad eum faciem totamque se convertit. Vox ergo pastoris penetrans in aures animumque oviculæ, oculos ei mox aperit, sensus omnes occulta vi et solita dulcedine demulcet, excitat et abripit, ut ipsa insperato et inexplicabili gaudio ebria dicat : *Rabboni*, id est magister mi, en ego tua discipula, tua filia spiritualis me totam ibi dedo, in te redivivo rursus vivo, exulto et jubilo. Ita Cyrill. Chrysost. et alii. Quare provoluta in genua voluit more suo reverenter non caput, sed pedes tangere, deosculari, et cum iis dissuaviari : sicut Sunamitis tenuit pedes Elisæi Prophetæ, 4. Reg. 4. 27. Id liquet ex eo quod Christus id prohibens, subjicit.

Rabboni,] id est *magister mi*, sed τὸ *mi* non addidit Joannes, quia græce addi non solet; sicut additur hebraice et syriace, ubi in eamdem cum *Rabboni*, id est *magister*, coalescit dictionem. Ita Franc. Lucas. Unde tam Joannes, quam Latinus, Syrus et Arabicus vertunt *magister*, omisso τῷ *mi*. *Rabboni* ergo, et Chald. *Ribboni*, idem est, quod *Rab* et *Rabbi*, ubi ultimum *jod* accipi potest, vel ut heemanticum, vel ut pronomen affixum significans *mi*. Addit Caninius in Nomin. Hebr. cap. 6. *Rabboni* significare magistrum, dominum, principem, esseque nomen augustius quam sit Rabbi. Unde non nisi post resurrectionem à Magdalena Christo glorioso tributum fuisse, cum ante eam Christus vocaretur dumtaxat Rabbi, Joan. 1.

17. Dicit ei Jesus : Noli me tangere, nondum

ENIM ASCENDI AD PATREM MEUM : VADE AUTEM AD FRATRES MEOS, ET DIC EIS : ASCENDO AD PATREM MEUM, ET PATREM VESTRUM; DEUM MEUM, ET DEUM VESTRUM.] Difficilis est hic locus, et difficilior connexio. Quæ enim causa hic significatur, dum ait : *Noli me tangere, quia nondum ascendi ad Patrem?*

Primo, S. August. tract. 121. sic explicat et connectit. q. d. Noli me tangere, quia necdum digna es mei contactu : nondum enim in corde tuo ascendi ad Patrem; quia necdum perfecte credis me esse Dei Filium, et ad Deum Patrem ascendere. Sic fere et S. Hieron. quæst. 5. ad Hedibiam. Verum hoc mysticum potius videtur quam litterale; æque ac est illud S. Leonis, qui serm. 2. de Ascensione sic exponit : *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum : hoc est, nolo ut ad me corporaliter venias, nec ut me sensu carnis agnoscas. Ad sublimiora te differo, majora tibi præparo : cum ad Patrem ascendero, tunc me perfectius veriusque palpabis, apprehensura quod non tangis, et creditura, quæ non cernis.*

Secundo, Cyrillus lib. 12. c. 50. Vetuit, ait, sui contactum, significans neminem ad corpus suum gloriosum, jam etiam in Sacramento Eucharistiæ tangendum et sumendum accedere debere, nisi prius accepto Spiritu sancto, quem hic nondum miserat, sed 50. post die misit in Pentecoste. Verum hac ratione nec aliæ mulieres, nec Thomas, nec ceteri post resurrectionem potuissent tangere Christum : quod tamen fecerunt.

Tertio, S. Chrysost. hom. 85. Theoph. et Euthym. aiunt Christum prohibuisse Magdalenam à sui contactu, quia volebat magis reverenter quam ante ab ea tangi, utpote redivivus jam, immortalis, cœlestis et gloriosus, qui amplius cum hominibus non versaretur, sed cum angelis et Beatis. Verum non apparet quomodo Magdalena, quæ summe erat Christi uti amans, sic et reverens, in hac ejus reverentia defecerit : reverebatur enim eum non jam ut mortalem, sed immortalem et gloriosum. Deinde quid hoc facit ad illud : *Nondum enim ascendi ad Patrem?*

Quarto, Justinus quæst. à Gentibus propositarum quæst. 48. et ex eo Toletus, Franc. Lucas, et alii sic exponunt. q. d. Noli me tangere : sum enim jam cœlestis, non terrestris : licet enim necdum ascenderim ad cœlum, brevi tamen eo ascendam; volo enim te et alios sensim abducere à solita mea præsentia et conversatione. Sed audi Justinum : *Illud, Noli me tangere, Mariæ à conservatore dictum est hoc sensu : Noli me sequi, ita ut mecum semper versere ea ratione, qua antequam in crucem agerer. Volebat enim sensim ac pedetentim discipulos à consuetudine adspectus præsentiæque corporis sui abducere. Itaque nec semper visus est discipulis, in diebus quibus cum eis in terra post resurrectionem versatus est, nec omnino se inaspectabilem eis præbuit; sed utramque intervallo spatioque adhibito faciebat, ut et videretur ipsis, et non videretur.* Verum hæc expositio obscura est, et multa supplere cogitur, ac invertit τὸ *nondum enim ascendi*, in τὸ *licet enim nondum ascenderim, brevi tamen ascendam.*

Quinto ergo, magis et connexe et genuine exponas, ut τὸ *noli me tangere*, explices in actu omnino perfecto. Magdalena enim tota Christo addicta, cum videret eum resurrexisse, ineffabili gaudio perfusa, accidit ad ejus pedes, ibique hærere volebat, nec iis deosculandis exsatiari poterat. Quare Christus eam prohibet, jubetque ne ibi hæreat, sed Apostolis mœstis suam resurrectionem annunciet. Sensus ergo est, q. d. *Noli me tangere*, id est noli in hoc mei contactu diutius immorari, noli in osculis pedum meorum nimis diu dissuaviari ; sæpius enim postea id tibi facere licebit. *Nondum enim ascendi.* Est hebraismus, hoc est, nondum enim ascendo, vel non ascendam tam cito ad cœlum, sed adhuc 40. dies in terra versabor, ac me vobis videndum tangendumque exhibebo. Idcirco propera ad alias mulieres, quæ è sepulchro sequentes Petrum et Joannem, in Jerusalem ad domos suas redeunt, ac cum iis illico perge ad fratres meos Apostolos, de mea morte tristes, atque dic illis me resurrexisse, et brevi in cœlum ascensurum; sed prius ab eis videndum et consalutandum, ut eis tristitiam eximas, eosque summo gaudio perfundas : sæpe enim verba Hebræorum actum non inchoatum, sed continuatum et perfectum significant, uti alias ostendi. Ita hunc locum explicat Vatabl. Emman. Sa, Suarez 3. part. disp. 49. sect. 3. Dominicus Banes 1. p. quæst. 1. art. 10. dub. 6. ubi ait hanc esse communem recentiorum sententiam. Sic et Ribera hic : Sciebat, ait, Magdalena Christum ascensurum in cœlum, nec postea se fruituram ejus conspectu, ideo occasionem datam tangendi Christum sibi elabi noluit. Sed Christus illi ait : *Noli me tangere.* q. d. Adhuc habebis tempus me tangendi, et alloquendi : adhuc enim sum in terra, necdum ascendi in cœlum. Quare noli hic morari, sed gaudio quo frueris, fac ut eodem fruantur Apostoli mei. Neque enim fas est te in summo hoc resurrectionis meæ gaudio solam versari, et Apostolos meos mœstitia tabescere. Unde postea Christus permisit se ab ea et sociabus tangi, dicens : *Avete : illæ autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus*, Matth. 28. 9. quia jam erant in via, ut nuntiarent Apostolis Christum resurrexisse.

Porro Christus dicens, *Noli me tangere*, digitis frontem Magdalenæ tetigit, illique eorum vestigia impressit. Audi Silvestrum Prieratem apud Surium in Vita S. Magdalenæ. Cum anno Domini 1497. devotionis gratia antrum, in quo pœnituit B. Maria Magdalena, et sacras ejus reliquias apud S. Maximinum visitassem, ostensum est mihi pluries sacrum et venerabile caput ejus, grande valde, et totum undique usque ad os denudatum, excepta ea parte frontis, quam Salvatorem omnium diximus tetigisse : ibi enim pellis ad instar Æthiopissæ clare apparet, et in pelle duæ fossæ duarum extremitatum digitorum : quarum altera multo est reliqua evidentior atque profundior, et sub pelle caro ad albedinem declinans.

Secundo, moralem causam dat S. Epiphanius hæresi 26. quod Christus, ut daret nobis exemplum purissimæ et perfectissimæ castitatis, noluit permittere ut Magdalena hic, utpote mulier, sola solum se tangeret : paulo vero post in præsentia aliarum mulierum id permisit. Unde hoc Christi exemplum secuti sunt S. Augustinus, S. Ambrosius, S. Martinus, S. Chrysostomus, S. Borromæus, plurimique alii, qui nunquam cum mulieribus nisi aliis præsentibus loqui voluerunt, ut testes haberent suæ integritatis.

Tertio, allegoricam causam dat Rupertus :

Maria, ait, hic gessit typum Ecclesiæ è Gentibus vocandæ et congregandæ, quæ contactu non corporali, ut Judæi, sed spirituali, hoc est fide, ad Christum post ascensionem ejus erat perventura : qua de re multa habet Chrysolog. serm. 75. et sequent.

Denique valde probabile est quod docet S. Aug. lib. 3. de Consensu Evang. cap. 24. Theophyl. et Euthym. in cap. ult. Matthæi, ac S. Hieron. epist. 150. ad Hedibiam quæst. 5. scilicet Magdalenam viso hic Christo, post ejus alloquium eo disparente festinasse, gressumque accelerasse, assecutam fuisse mulieres socias, quæ Petrum et Joannem redeuntes secutæ domum revertebantur : ipsæ enim, quia mœstæ, dubiæ et fluctuantes, quid actum esset de corpore Christi, lente et tarde incedebant. Illas ergo festinans assecuta est Magdalena, ibique Christum omnibus apparentem rursum vidit, adoravit, et tetigit pedes ejus; idque satis insinuat Matth. c. ult. v. 9. esto id neget Toletus.

Tropologice, hic disce gratius esse Christo, ut quis mœstis vel afflictis in gravi tristitia, angore, dolore et afflictione constitutis assistat, quam sibi, adeo ut concionem et Missam quoque in die festo postponat auxilio ægroti vel afflicti, cum necessitas et pietas, vel charitas illud exigit, juxta illud : *Misericordiam volo, et non sacrificium*, Osee 6. 6. et Matth. 9. 13. Vide ibi dicta.

Symbolice, S. Bernard. serm. 5. in festo omnium Sanctorum : *Noli me tangere*, ait, *nondum enim ascendi ad Patrem meum : verbum gloriæ est. Nempe filius sapiens gloria patris. Noli ergo, ait gloria, noli me tangere. Noli interim quærere gloriam, fuge potius, et vide ne me omnino tetigeris, donec perveniamus ad Patrem, ubi sit gloriatio omnis jam secura.*

Vade autem ad fratres meos.] Christus Apostolos vocat fratres ex mera miraque dignatione, cum eorum sit caput, dominus et princeps, non tantum qua Deus, sed etiam qua homo : quia scilicet omnes homines sunt fratres ratione naturæ humanæ, quam eamdem traxerunt ex primo parente Adamo, et quia filii sunt ejusdem Dei Patris per gratiam. Proprie vero, quia erant Apostoli : Apostoli enim inter se erant fratres. Christus autem erat Apostolus, id est legatus à Patre in mundum missus ad prædicationem Evangelicam, in qua Petrum, Joannem, et ceteros quasi fratres sibi associavit. Sic Pontifex Cardinales et Episcopos vocat fratres, cum sit eorum Superior et Hierarcha. Dicit hoc Christus, ut Apostolos ob fugam pusillanimes animet, et in spem erigat. q. d. Esto ipsi me in passione deseruerint; ego tamen eos non desero, sed amo ut fratres, imo propterea resurgendo carnem humanam resumpsi, ut me fratrem eorum ostendam, juxta illud : *Quanto magnus es, humilia te in omnibus*, Eccli. 3.

Et dic eis ; Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum ; Deum meum, et Deum vestrum,] q. d. Dicito Apostolis ut recordentur illius quod eis ante passionem dixi, scilicet me post paucos dies ascensurum in cœlum ad Deum Patrem.

Dicit autem, *Patrem meum, et Patrem vestrum. Meum natura*, ait S. August. *vestrum gratia*, ut ostendat se esse fratrem eorum, utpote qui communem cum eis habeat Deum Patrem, sed hic naturalem, illi adoptivum. Ita S. Ambros. lib. 3. de Virgin. Porro S. Hilar. lib. 11. de Trinit. *Est ei Pater, ait, ut ceteris ex ea parte qua homo est, et Deus ei ut cunctis, ex ea natura qua servus est. Unde ait; Vade ad fratres meos : unigenitus enim Deus sine fratribus est.* Planius dicas Christum vocare *Patrem* et simul *Deum*, ut per *Patrem meum* suam naturam divinam, per *Deum meum* naturam humanam à se assumptam ostendat, quodque idem ipse verus Deus sit et verus homo. Ita S. Ambros. loco citato, juxta illud Hebr. 2. *Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur ex uno omnes : propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens : Narrabo nomen tuum fratribus meis.*

Sensus ergo est, q. d. Dic Apostolis ut timorem et mœstitiam deponant : ego enim jam à morte resurrexi, eosque ut fratres amo, ideoque mox in cœlum ascendam, ut eis ibidem parem locum, ipsique me eo sequantur, utque inde mittam eis Spiritum sanctum, qui eos faciat heroicos Evangelii mei præcones.

18. Venit Maria Magdalene annuncians (Syrus, *evangelizavit*) discipulis; Quia vidi Dominum, et hæc dixit mihi.] En Magdalena hic à Christo fit Apostolorum apostola et evangelista. Unde ipsa post resurrectionem Christi à Judæis pulsa in exilium, et Massiliam appulsa, ibidem incolarum fuit Apostola. Meruit hoc incenso suo in Christum amore, fide, constantia, per quam ipsa sola, Apostolis remanentibus, ante solis ortum, ejus sepulchrum adiit, et indefessa apud illum permansit, donec Jesum suum videret.

19. Cum ergo sero esset die illo, una sabbatorum, et fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum ; venit Jesus, et stetit in medio, et dixit eis ; Pax vobis.] *Una sabbatorum*, id est prima die hebdomadæ, puta die Dominica, sive die Paschatis, qua Christus resurrexit. Vide dicta Matthæus 28. 1.

Et fores essent clausæ.] Calvinus, ait Christum fores clausas aperuisse, vel certe per fenestram apertam ingressum esse, ne cogatur penetrationem dimensionum admittere, quodque duo corpora possint esse in eodem loco, uti in Eucharistia totum Christi corpus est in loci puncto. Idem de corpore Christi hic censet Durandus in 4. dist. 44. q. 6. putat enim ne divina quidem potentia fieri posse, ut duo corpora se penetrent. Verum contrarium omnino hic significat Joannes : idcirco enim ait fores fuisse clausas, ut per illas Christum penetrasse significet, uti penetravit clausum matris uterum nascendo, et lapidem sepulchri resurgendo, idque ut ostenderet omnipotentiam suæ divinitatis, ac dotes resurrectionis et corporis gloriosi. Ita omnes Patres et ceteri Interpretes Orthodoxi, quos fuse hic citat Adamus Contzen, Maldonat. Bellarmin. controv. de Eucharistia lib. 3. cap. 6. et alii. Audi ex eis præcipuos. Ex Latinis S. Aug. partim serm. 169. et 160. de Tempor. partim epist. 3. ad Volus. *Moli corporis*, ait, *ubi divinitas erat, ostia clausa non obstiterunt. Ille quippe eis non apertis intrare potuit, quo nascente virginitas Matris inviolata permansit. Hic si ratio quæritur, non erit mirabile : si exemplum poscitur, non erit singulare. Demus Deum aliquid posse, quod nos fateamur intelligere non posse. In talibus rebus tota ratio facti est potentia Creatoris.* S. Ambros. in cap. 24. S. Lucæ : *Clausis omnibus per invia septa corporibus, inoffensa compage corpus inser*

tum est : et ideo mirum quomodo se natura corporea per impenetrabile corpus infuderit, invisibili aditu, visibili conspectu, etc. *Non ergo per corpoream naturam, sed per resurrectionis corporeæ qualitatem impervia usu, clausa penetravit.* S. Hil. post medium lib. 3. de Trinit. *Et cum eo clausam domum intelligentiæ tuæ visus introeat. Integra sunt omnia et obserata, sed ecce assistit medius, cui per virtutem suam universa sunt pervia.*

Ex Græcis Justinus in respons. ad quæstiones à Gentibus propositas resp. 117. *Ut Dominus*, ait, *non corporis in spiritum mutatione in mari ambulavit; sed divina sua vi mare quod ambulando trajici non potest, pervium fecit, non solum corpori suo, sed etiam Petri : sic divina sua vi, et ex monumento exiit, cum saxum in monumentum positum esset, et ad discipulos ingressus est occlusis foribus.* S. Epiph. hæresi 64. Origenis longe post medium : *Quemadmodum*, ait, *Dominus noster resurrexit ex mortuis, non aliud corpus suscitans, sed ipsum quod erat, et non aliud ab eo quod erat, sed ipsum quod erat in spiritualem subtilitatem transmutans, et spirituale totum counitens, ingressus est per fores conclusas ; id quod fieri nequit hic in nostris corporibus propter crassitudinem, et quod nondum in spiritualem subtilitatem sint counita.* S. Cyrill. in hunc locum : *Clausis foribus repente Dominus, omnipotentia sua natura rerum superata, ingressus ad Discipulos est*, etc. *Nam cum Deus verus sit, rerum naturæ non subjacet.* Euthym. ex S. Chrysost. *Januas non pulsavit ne turbarentur, sed clausis iis introivit tanquam Deus.*

Tropol. Christus apparet eis qui fores mentis mundo et carni occluserunt, eisque adveniens suavissimam, nec expectatam dat pacem. Ita S. Greg. l. 4. in lib. 1. Reg. c. 5. *Clausas*, ait, *januas habent, qui contra humani lapsus negligentiam, officia corporis sub forti custodia stricta retinent. Intus etiam sunt, quia in interna dilectione supernæ vitæ requiescunt. Quibus profecto resurgens Dominus apparet : quia ejus gloriam tanto clarius aspiciunt, quanto per mundi contemptum passionis ejus mysterium strictius sequuntur. Hi etiam repleri Spiritu sancto quasi in domo possunt; quia illi percipiunt abundanter gratiarum ejus dona, qui ad ea percipienda sese visibilia contemnendo paraverunt.*

Et stetit,] repente se stitit, et visibilis apparuit sine prævio adventus sui signo. Nonnus, *stetit, ut penna vel cogitatio*, id est ea velocitate, qua volat avis vel cogitatio, se præsentem exhibuit.

In medio.] Id est inter Apostolos.

Tropologice S. Bern. serm. 6. de Ascens. *Falleris*, ait, *Thoma sancte, falleris, si videre Dominum speras ab Apostolorum collegio separatus. Non amat veritas angulos, non ei diversoria placent. In medio stat, id est, disciplina communi, communi vita, communibus studiis delectatur.*

Et dixit eis : Pax vobis.] Est Hebræorum usitata salutatio, qua iis quos salutant omne bonum apprecantur. Pax enim affert omne bonum, bellum vero omne malum, uti dixi Coloss. 3. v. 15. et alibi.

20. Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus et latus.] Nota. Ex hoc versu, et clarius ex v. 27. liquet Christum post resurrectionem in corpore suo glorioso servasse quinque vulnerum suorum non solum cicatrices, sed etiam foramina, idque vere, non ficte, ut contra Porphyrium docet S. August. 49. ad Deo gratias. Quare vulnera hæc non implevit carne gloriosa, quæ speciem clavi haberet, (uti factum esse in eorumdem stigmatibus impressis S. Francisco, narrat S. Bonavent. in ejus Vita) sed ea aperta servavit, ut patet ex vers. 27. Ubi Thomas in ea jussu Christi suum digitum et manum immisit. Idque fecit Primo, ut hæc irrefragabilia essent signa et argumenta veritatis corporis et resurrectionis ipsius, scilicet ipsum verum habere corpus, vereque à mortis resurrexisse. Ita Cyrill. et Leontius. Audi S. Aug. *Clavi manus ejus fixerant, lancea latus ejus aperuerat : ubi ad dubitantium corda sananda, vulnerum sunt servata vestigia.*

Secundo, in signum et trophæum victoriæ de peccato, mundo, carne et diabolo per passionem suam partæ. Ita S. Aug. et S. Amb. in c. ult. Lucæ.

Tertio, ad majorem in nobis fiduciam excitandam, eo quod Christus vulnera hæc Patri exhibens, per ea pro nobis interpellet, et omnia impetret. Ita S. Anselm. in c. 9. ad Heb. et Cyprian. serm. de Baptismo Christi.

Quarto, ad accendendum nostrum amorem, ut Christum pro nobis vulneratum imitemur, et redamemus, ac pro eo vicissim vulnera quælibet, mortemque ipsam libenter suscipiamus. Ita S. Ambr. loco citato, et S. Greg. in Cant. c. 2.

Quinto, ut iis Christus judex in die judicii Judæorum et reproborum impietatem et ingratitudinem redarguat, quod tantam neglexerint gratiam. Ita S. Aug. Passim enim Theologi cum S. Cyrillo l. 12. cap. 58. docent Christum vulnera hæc ascendendo in cœlum intulisse, ibique in æternum ea servaturum: idque colligitur ex Zach. 13. 6. et Joan. 19. 37.

Porro speciali Dei miraculo factum est, ut illa vulnerum foramina in Christo non impediant, quo minus nervi et arteriæ continuæ sint, optimeque dispositæ, tum ad continendum sanguinem, tum ad omnes actiones et motus vitæ à Christo obeundos. Vide Suarez 3. p. q. 44. art. 4. disp. 47. sect. 2.

Hinc consequenter S. August. lib. 22. de Civit. c. 20. opinatur in Martyribus simili modo mansuras vulnerum, quæ acceperunt, cicatrices, quales cernimus in plagis jam sanatis (nec alia S. Aug. ibidem videtur ponere in Christo) non enim iis, quibus abcissum est caput aut alia membra, aliter manere possunt in corpore integro et glorioso, nisi per sui signa et cicatrices. Audi S. Aug. *Nescio autem quomodo sic afficimur amore Martyrum beatorum, ut velimus in illo regno in eorum corporibus videre vulnerum cicatrices, quæ pro Christi nomine pertulerunt? et fortasse videbimus. Non enim deformitas in eis, sed dignitas erit, et quædam quamvis in corpore non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit ; nec ideo tamen si aliqua Martyribus amputata et ablata sunt membra, sine ipsis membris erunt in resurrectione mortuorum : quibus dictum est, Capillus capitis vestri non peribit.* Additque : *Non sunt deputanda vitia virtutis indicia.*

Videtur hoc de Martyribus negare S. Cyrillus lib. 12. 58. sed vere non negat : quia non loquitur de Martyribus, sed de iis qui laborant aliquibus naturæ defectibus, ut luscis, cæcis, surdis : hi enim non cæci et surdi, sed videntes et audientes resurgent.

Gavisi sunt ergo discipuli, viso (et ex cicatricibus agnito) Domino.] De quo audi S. Aug.

22. Civit. 19. *Claritas qua justi fulgebunt sicut sol, in Christi corpore, cum resurrexit, abscondita fuisse potius, quam defuisse credenda est : non enim eam ferret humanus atque infirmus aspectus, quando à suis ita deberet attendi, ut posset agnosci.*

Gavisi sunt,] tum quia Christum de morte ob quam mœrebant, ad vitam resurrexisse videbant : tum quia ab eo omnia bona ab eo promissa, sibi seipsa jam danda sperabant.

21. Dicit ergo eis Jesus iterum : Pax vobis.] Cur *iterum?* Audi varios, qui varias causas assignant. Interlin. *Iteratio confirmatio est, dat eis pacem super pacem, sicut promisit per Prophetam.* Beda : *Repetit, quia gemina est virtus charitatis, vel quia ipse est qui fecit utraque unum.* Glossa : *Pacem offert, qui propter pacem venerat; iterat ut monstret per suum sanguinem pacificata, quæ in cœlis, et quæ in terra.* Chrysost. *Quia prælium implacabile habebant cum Judæis, rursus eis pacem annunciat ut consoletur, simul demonstrans crucis efficaciam, per quam solvit omnia tristia, et contulit omnia bona, et hæc est pax. Mulieribus vero supra annunciatum gaudium, susceperant enim maledictionem hanc : In dolore paries; et erant in mœrore.*

Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.] *Sicut,* id est, simili potestate, auctoritate, sine, modo, amore.

Nota. Hac vocula *sicut*, Christus Apostolos quodammodo sibi æquat et pares efficit, scilicet proportionaliter, ut suos successores et vicarios.

Primo ergo, τὸ *sicut* significat similitudinem in officio. q. d. Simili potestate et auctoritate speciali, qua Pater me misit ad instituendam et regendam Ecclesiam, ego pariter vos mitto, ut sitis ejus doctores et rectores sicut ego sum : ac potestatem habeatis etiam remittendi peccata, sicut ego habeo, ut sequitur. Ita Rupert. Chrysostom. Cyrill. Theophyl. qui asserunt Christum hisce verbis Apostolos creasse suos vicarios, orbis doctores et pastores, eisque suum officium et auctoritatem, id est omnem potestatem Ecclesiasticam communicasse : ac consequenter eosdem creasse hic Episcopos : licet noster Franc. Turrian, ex Ammonio, Theophane, Damiano et aliis velit Apostolos creatos esse Episcopos in Pentecoste. Ita ipse scribens in S. Clementis lib. 6. Constit. Apostol. c. 11. pag. 227. Bellarm. vero l. 1. de Romano Pontifice cap. 24. ex Turrecremata censet solum Petrum ordinatum fuisse Episcopum à Christo, cæteros vero Apostolos ordinatos esse Episcopos à S. Petro. Verum probabilius Suarez opinatur omnes Apostolos ipso Christo ordinatos fuisse Episcopos, licet de locis et tempore dubitet. Ita ipse tracat. de Fide disp. 10. sect. 1. n. 8. favet S. Augustin. in Quæst. novi et veteris testamenti, q. 97. dicens : *Ipse enim priusquam in cœlos ascenderet, imponens nomen Apostolis, ordinavit in Episcopos.*

Secundo, τὸ *sicut* significat similitudinem principii. q. d. Sicut Deus Pater misit me, ita et ego illi par Deus, vos mitto. Ita Theophylactus, principium ergo missionis tam Christi quam Apostolorum est à Deo, imo est ipse Deus.

Tertio, τὸ *sicut* significat similitudinem in fine : utrique enim missi sunt ad eumdem finem, scilicet ad fidem propagandam, et ad salutem totius mundi. Ita Cyrill. et Leont.

Quarto, in modo, ut scilicet miraculis vestra dogmata confirmetis, ô Apostoli, sicut ego eadem confirmavi.

Quinto, in amore reciproco, q. d. Quo amore misit me Pater ad sanguinem ejus amore fundendum, eodem ego vos mitto. Summus enim Dei amor est, cum ipse quem suum testem et Martyrem efficit. Ita Toletus.

Audi S. Greg. *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos,* q. d. *Ea charitate vos diligo, cum inter scandala persecutorum vos mitto, qua me charitate Pater diligit, quem venire ad tolerandas passiones fecit.*

22. Hæc cum dixisset, insufflavit, et dixit eis : Accipite Spiritum sanctum.] Cur *insufflavit?* Resp. Primo, ut significaret naturam Spiritus sancti, illumque à se æque ac à Patre spirari et procedere. Sicut enim homo insufflando in aliquem, ex ore suo halitum sive spiritum suum corporeum alteri immittit; sic Pater et Filius spirando producunt Spiritum Sanctum, eique suum spiritum et divinitatem communicant. Spiritus sanctus ergo est quasi flatus divinus, procedens ex Spiratione Patris et Filii. Ita S. August. tract. 121. Cyrill. Beda et alii. Porro insufflatio hæc Christi non fuit ipse Spiritus sanctus. q. d. Accipite hanc insufflationem, quæ est Spiritus sanctus, sed fuit ejus signum. q. d. Accipite in hac insufflatione, sive per hanc insufflationem, ut per signum et causam instrumentalem donum Spiritus sancti.

Secundo, ut significaret Spiritum sanctum sibi et Patri esse ὁμουσιον, hoc est, consubstantialem, perinde ac halitus insufflando emissus est consubstantialis spiritui illius, qui eum emittit et exsufflat. Ita Cyrill. et Leont.

Tertio, ut ostenderet illum se esse, qui primitus Adæ inspiravit spiraculum vitæ, juxta illud Genes. cap. 2. 7. *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem,* id est, factus est homo animal vivens : eo enim hic alludit. q. d. Sicut ego qua Deus olim insufflando Adæ indidi illi animam, quæ dedit ei vitam naturalem et animalem : sic nunc ego vobis insufflando de Spiritum sanctum, qui dat vobis vitam supernaturalem et divinam. Idem ergo ego, qui fui olim creator hominum, jam sum eorum recreator et restaurator. Ita Cyrill. lib. 12. c. 56. Leont. Euthym. et S. Athanasius ad Antioch. q. 64.

Quarto, addit Cyrill. et S. Basilius lib. de Spiritu sancto cap. 16. et ex eo S. Ambros. serm. 20. in psalm. 118. Christum hac insufflatione significasse se primitus insufflasse in Adamum non tantum animam, sed et gratiam; sed quia ipse illam peccando perdidit, hinc se insufflando eamdem Apostolis, et per eos ceteris hominibus restituere : se ergo gratiæ amissæ esse restauratorem. q. d. Accipite Spiritum sanctum, quem peccando in Adamo perdidistis, eumque per Sacramentum pœnitentiæ pœnitentibus afflate, ac per eum peccata eorum remittite, eosque vitæ spirituali per gratiam restituite. Audi S. Cyrillum : *Primo, per Verbum Dei factus est homo, et inspiravit Deus in eum spiraculum vitæ, Genes. 2. et sui spiritus participatione eum munivit : verum quoniam per inobedientiam decidit, et pristinum decus amisit, formavit eum rursus Deus Pater, et in novam reduxit vitam per Filium : ut ergo ipsum*

esse discamus, qui initio naturam nostram creavit, et Spiritu sancto signavit, rursus in initio renovandæ naturæ sufflatione Spiritum discipulis largitur, ut sicut creati ab initio sumus, sic etiam renovemur.

Symbolice, hæc insufflatio repræsentat peccatum esse quasi nubem atram. Sicut enim hæc flante vento dissipatur: sic sufflante Spiritu sancto dissipatur omnis peccati nebula, juxta illud Isaiæ 44. *Delevi ut nubem iniquitatem tuam.* Rursum flatus hic repræsentat potestatem judiciariam remittendi peccata, quam hic Christus dat Apostolis. Hæc enim exercetur flatu vocis dicentis : *Ego te absolvo.*

Tropologice, Flatus hic notat sacerdotem, ut peccata remittat, debere ingenti spiritu, charitate et zelo pollere, quem pœnitentibus inhalet, ut eos ad veram pœnitentiam, dolorem et contritionem impellat, per quam eosdem ad remissionem peccatorum disponat. Ita videmus Confessarios magno spiritu præditos, multos magnosque peccatores spiritu oris sui compungere, convertere et sanctificare : uti legimus S. Ambrosium audiendo peccata confitentium illacrymari solitum, ac suis lacrymis eosdem ad lacrymas et contritionem commovisse.

Accipite Spiritum sanctum.] Nota : Apostoli jam acceperant in baptismo et S. Synaxi Spiritum sanctum, erantque justi et sancti; ejus vero plenitudinem ex Christi promissione accepturi erant in Pentecoste, ut per eam Gentes ad Christum converterent : tunc enim Spiritus sanctus visibiliter in eos per linguas igneas descendens, eos omnibus donis, ac præsertim efficacia prædicandi, cumulavit. Hic ergo Christus Apostolis Spiritum sanctum, quem jam habebant, dat ad alium usum et effectum, quem necdum habebant, scilicet ad remittendum peccata. *Accipite* ergo *Spiritum sanctum,* hoc est, accipite potestatem remittendi per Spiritum sanctum peccata, ita Theoph. Euthym. et Rupert. Id facit ut significet se ad id venisse, juxta illud Isaiæ 27. 9. *Et iste omnis fructus ut auferatur peccatum ;* ac se æque ac Patrem dare Spiritum sanctum. Hinc patet Spiritum sanctum dari non tantum per gratiam gratum facientem, sed etiam per gratiam gratis datam, qualis est potestas remittendi peccata, quæ datur sacerdotibus etiam in peccato mortali existentibus, dum ordinantur. Nam Spiritus sanctus est primarius auctor, qui in Sacramento operatur, et per illud peccata remittit, etiamsi ejus minister sit impius. Unde Cyrillus et Chrysost. sic exponunt : *Accipite Spiritum sanctum,* id est, accipite potestatem remittendi peccata per Spiritum sanctum, vobis in Sacramento cooperantem, et peccata remittentem. Rursum per Spiritum sanctum cum S. Aug. hic, et S. Ambros. serm. 10. in psalm. 118. accipias ipsam Spiritus sancti gratiam et charitatem: hæc enim hic à Christo major et auctior infusa fuit Apostolis, eademque sacerdotibus dum ordinantur infunditur vi Sacramenti Ordinis, (nisi ipsi obicem ponant, velintque in peccatis suis perseverare, vel nolint de præteritis conteri) ut rite et sine peccato Sacramentum Pœnitentiæ administrare possint, et peccatores absolvere. Sacerdos enim qui alios absolvit, à peccato purus esse debet; alioquin peccat, sed tamen pœnitentem vere absolvit et justificat. Ex dictis liquet Spiritum sanctum habere primam et summam potestatem remittendi peccata, eamque communicare Apostolis, ac proinde ipsum vere esse Deum. Ita S. Basil. lib. 5. contra Eunom. S. Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto c. 19. et Chrysost. hom. 6. in epist. 2. ad Corinth. Porro eadem potestas communis est toti sanctæ Trinitati, sed appropriatur Spiritui sancto, sicut et bonitas et amor, et omnia opera sanctificationis : Patri vero appropriatur potentia, Filio sapientia, ejusque opera.

Nota Secundo, Spiritum sanctum, ejusque potestatem remittendi peccata hic dari Apostolis, non tam propter ipsosmet, utpote futuros judices reorum in tribunali pœnitentiæ, quam propter reos pœnitentes : unde eadem datur etiam sacerdotibus malis dum ordinantur : sicut potestas judicandi in foro sæculari dari potest judici impio : si tamen ipsi se per pœnitentiam ad ordinationis Sacramentum rite suscipiendum disponant, accipient in eo Spiritum sanctum, etiam ad sui sanctificationem, ut aptiores sint ad alios, puta pœnitentes sanctificandos, sicut hic factum est Apostolis.

Notat Tertio, S. Cyrill. et ex eo Maldon. etiam Thomæ licet absenti, hic à Christo inspiratum fuisse Spiritum sanctum, eique collatam fuisse potestatem remittendi peccata ; sicut olim spiritus prophetiæ per Mosen datus fuit Eldad et Medad, licet absentibus, Num. 11. vers. 26. Verius tamen videtur contrarium. Nam Thomas tunc erat incredulus, ideoque incapax Spiritus sancti, quare Spiritus sanctus, et potestas remittendi peccata Thomæ à Christo data fuit octavo die, cum ei Christus apparuit, et vulnera sua ostendit, itaque eum convertit. Ita Toletus, Ribera et alii.

Denique Nota hoc Christi exemplum pro cœremoniis Ecclesiasticis. Christus enim cœremonia insufflandi contulit Apostolis Spiritum sanctum, et potestatem remittendi peccata. Ergo cœremoniæ Ecclesiasticæ non sunt res otiosæ, frivolæ et superstitiosæ (uti volunt hæretici) sed decoræ, efficaces et religiosæ.

23. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis : et quorum retinueritis, retenta sunt.] Calvinus hoc detorquet ad prædicationem Evangelii. q. d. Quibus prædicaveritis Evangelium, si ipsi ei credant, hoc ipso per fidem remittentur eis peccata. Verum nemo non videt hanc expositionem esse contortam, violentam, ineptam et ridiculam. Nam sic non Apostoli, sed ipsi credentes quasi judices credendo, per fidem suam sibi ipsis remitterent peccata, quod est absurdum : nemo enim seipso superior, aut sibi ipsi judex est, ut sibi peccata remittat.

Secundo, hæc duo, scilicet prædicare Evangelium et remittere peccata, sunt plane diversa et disparata : prius enim est opus Apostoli prædicantis; posterius vero est actus Judicis judicantis. Remittere enim peccata, est actus judicialis.

Tertio, Evangelium omnibus est prædicandum; hæcque Calvini absolutio omnibus etiam impiis dari potest : Remittuntur tibi peccata, si credis Evangelio. Christus autem non omnibus vult peccata remitti, sed aliquorum peccata jubet retineri, scilicet quorum retinenda censuerint et judicarint Apostoli, eorumque successores.

Quarto, quia Christus jam ante potestatem prædicandi clare dederat Apostolis, eosque ad prædicandum miserat. Lucæ 10. 1. imo eis man-

datum dederat prædicandi ubique, Matth. ultim. et Marc. ult. 15. *Euntes,* ait, *in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ.* Quorsum igitur hic illud verbis tam obscuris et inintelligibilibus repeteret?

Dico ergo : De fide est hunc locum intelligi debere de Sacramento Pœnitentiæ, in quo sacerdos quasi judex vere remittit non tantum pœnas, sed et culpas peccatorum pœnitentium, seseque per confessionem accusantium. Id patet ex ipsis verbis, quæ omnia sonant et significant potestatem judiciariam remittendi, aut retinendi peccata pro suo judicio, hic à Christo dari Apostolis quasi judicibus in foro et tribunali conscientiæ. Ita hunc locum intellexere omnes Patres, totaque Ecclesia quovis sæculo, uti definit Conc. Trident. sess. 14. can. 3. *Si quis dixerit,* ait, *verba illa Domini Salvatoris : Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt : non esse intelligenda de potestate remittendi et retinendi peccata in Sacramento Pœnitentiæ, sicut Ecclesia Catholica ab initio semper intellexit, detorserit autem contra institutionem hujus Sacramenti ad auctoritatem prædicandi Evangelium, anathema sit.* Christus ergo hoc loco Sacramentum Pœnitentiæ per modum judicii instituit, uti definit idem Concilium ibidem can. 1. *Dominus,* ait, *Sacramentum Pœnitentiæ tunc præcipue instituit, cum à mortuis excitatus insufflavit in discipulos suos, dicens : Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis : et quorum retinueritis, retenta sunt. Quo tam insigni facto, et verbis tam perspicuis, potestatem remittendi et retinendi peccata, ad reconciliandos fideles post baptismum lapsos, Apostolis et eorum legitimis successoribus fuisse communicatam, universorum Patrum consensus semper intellexit.* Patrum testimonia citat Bellarm. l. 3. de Pœnitentia c. 2. ac inter alios S. Greg. hom. 26. dicentis : *Principatum divini judicii sortiuntur, ut vice Dei quibusdam peccata retineant, quibusdam relaxent.*

Sensus ergo est. q. d. Accipite Spiritum sanctum, per quem trado vobis potestatem ordinis, quam etiam qui est in peccato, habere potest; et simul trado vobis gratiam et sanctificationem, ut digne et sancte hanc potestatem exerceatis, non in aliorum solum salutem, sed etiam in vestram. *Quorum remiseritis peccata :* vere enim remittetis et ministri mei, et non tantum remissa esse ostendetis, etc., *et quorum retinueritis;* vel non absolvendo eos, quia ad vos non veniunt, vel quia absolutione indignos putabitis, etc., *retenta sunt,* in cœlo à Deo.

Dices : Cyrillus hic exponit hunc locum de prædicatione Evangelii. Resp. Cyrillus de ea non exponit τὸ *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis,* sed τὸ *sicut misit me Pater, et ego mitto vos,* scilicet ad prædicandum Evangelium. Instabis : Cyrillus explicans τὸ *quorum remiseritis peccata,* ait dupliciter remitti peccata, scilicet baptismo et pœnitentia. Resp. Utrumque verum est, sed et utrumque non est ad mentem Christi hoc loco : Christus enim loquitur proprie de tribunali Pœnitentiæ. Cyrillus vero sententiam Christi extendit ulterius, scilicet ad baptismum. Nam Christus proprie agit de judiciaria remissione peccati, qualis non est in baptismo, sed in Sacramento Pœnitentiæ dumtaxat, uti exponunt ceteri Patres, et Concil. Trident locis jam citatis. Vide S. Chrys. hic, et l. 3. et 6. de Sacerdotio, ubi ostendit sacerdotes digniores esse non tantum regibus, sed et angelis, quibus potestas remittendi peccata non est concessa.

Porro ex eo quod Christus hic instituit tribunal hoc Pœnitentiæ, consequenter hoc ipso confessionem Sacramentalem sanxit, et jure divino præcipit; alioqui enim frustra erexisset hoc tribunal. Non enim possunt remitti peccata in hoc tribunali à sacerdote, nisi cognoscantur : cognosci autem non possunt, nisi pœnitens ea confiteatur, quia sæpe sunt occulta, imo in mente abscondita. Quare necesse est ut peccator pœnitens hic accusatoris sui personam subeat, idemque sit reus, accusator et testis contra se, ac à sacerdote quasi judice, peccatorum, de quibus se accusat, et quorum ipsum pœnitet, veniam humiliter flagitet : qui si eum vere pœnitentem viderit, in eum sententiam absolutionis proferens, eum ab omnibus absolvet, omniaque ei in nomine Christi, quasi ejus vicarius condonabit : Christus enim ratam habet sententiam sacerdotis, et quod ille condonat, ipse quoque condonat; quod ille retinet, Christus quoque retinet. Jubet enim sæpe in Evangelio Christus ut omnes de peccatis pœnitentiam agant, ideoque tota concionum ejus summa erat hæc : *Pœnitentiam agite,* Matth. c. 3. hanc autem agere debent eo modo quo Christus instituit, nimirum suscipiendo Sacramentum Pœnitentiæ, hoc est confitendo peccata sacerdoti in sacramento Pœnitentiæ et ab eo absolutionem flagitando. Ita Concil. Trident. sess. 14. c. 5. *Ex institutione,* ait, *Sacramenti Pœnitentiæ jam explicata, universa Ecclesia semper intellexit institutam etiam esse à Domino integram peccatorum confessionem, et omnibus post baptismum lapsis jure divino necessariam existere : quia Dominus noster Jesus Christus è terris ascensurus ad cælos, sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit, tanquam præsides et judices, ad quos omnia mortalia crimina deferantur; in quæ Christi fideles ceciderint, quo, pro potestate clavium, remissionis aut retentionis peccatorum sententiam pronuncient. Constat enim sacerdotes judicium hoc incognita causa exercere non potuisse, neque æquitatem quidem illos in pœnis injungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat, et non potius in specie, ac sigillatim sua ipsi peccata declarassent. Ex his colligitur oportere à pœnitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent, in confessione recenseri, etiamsi occultissima illa sint.* Errat ergo Cajetanus dicens, hic non tradi præceptum Confessionis. Error hic post Concil. Trident. est hæresis, sed Cajetanus Concilium hoc antecessit.

Et quorum retinueritis, retenta sunt.] Nota, τὸ *retinueritis* non significat negationem dumtaxat absolutionis, sed potestatem positivam. Sensus enim est : *Quorum retinueritis,* id est, quos indignos absolutione judicaveritis ob suam indispositionem, quos repuleritis, quos rejeceritis ab absolutione, quos judicaveritis peccati reos, ideoque gehenna dignos; hos pariter tales judicabit Deus, qui solus primario et propria auctoritate peccata condonat vel retinet. Solius enim Dei proprium est condonare offensam in se commissam : sed ipse hac in re loco suo quasi Vicarios suos constituit Sacerdotes. Hoc est quod Christus ait Matth. 18. v. 18. *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in*

cœlo. v. g. Sacerdos si videt pœnitentem non habere serium de peccatis dolorem, aut non habere serium propositum emendationis, quia non vult relinquere concubinam, vel alias propinquas peccandi occasiones, aut non vult restituere famam, vel opes proximo surreptas, debet ei negare absolutionem, et judicare ipsum absolutionis incapacem, et in peccato suo manere una cum reatu gehennæ.

Denique Nota. Licet Apostoli à Christo ordinati sint Sacerdotes ante passionem, in ultima cœna post institutam Eucharistiam illis verbis : *Hoc facite in meam commemorationem*, Lucæ 22. 19. tamen tunc acceperunt solam potestatem consecrandi Eucharistiam ; hic vero post resurrectionem Christi ab eo accipiunt aliam potestatem, scilicet remittendi peccata : sunt enim hæ diversæ potestates, et dividi separatique possunt. Nam Christus habuit potestatem excellentiæ, qua potuit aliter instituere Sacerdotes, quam postea fuerunt in Ecclesia constituendi, quia jam in ordinatione Sacerdotum materia est calix et patena cum pane et vino ; forma vero, *Accipe potestatem offerendi sacrificium* : quare cum ea Episcopus tradit cuipiam, et formam jam dictam pronuntiat, hoc ipso perfectum consecrat Sacerdotem, ac consequenter confert ei potestatem tam remittendi peccata, quam sacrificandi. Quocirca cum postea dicit : *Accipe potestatem remittendi peccata* : hæc verba non sunt de essentia formæ, sed tantum declarant potestatem per prima verba illi traditam, uti contra Paludanum docet D. Soto in 4. distinct. 24. q. 1. art. 4. et ex eo Gregor. de Valent. tract. de Ordine disp. 9. q. 1. punct. 5.

24. Thomas autem unus ex duodecim (Apostolis) qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venit Jesus.] *Didymus*, id est, gemellus, ob causas quas recensui cap. 11. v. 16. Hic tamen dicitur *Didymus*, id est, geminus, varius, anceps, dubius, duplex, quia nutabat et dubitabat in fide resurrectionis Christi. Quare infirmior quidem tunc fuit aliis Apostolis : sed à Christo rursus apparente conversus factus est omnibus fortior et fidelior, utpote qui solus totum pene orbem terrarum evangelizando percurrit. Vide Thomam Stapletonum lib. de tribus Thomis in Vita S. Thomæ Apostoli, ubi ostendit eum prædicando obiisse orbem, et pervenisse usque ad extremos Garamantas et Indos, nec tantum Parthis, Medis, Persis, Carmanis, Hyrcanis, Bactris, sed et Abyssinis, ipsisque Sinis evangelisasse, imo in novum orbem, in Americam, inquam, penetrasse.

Non erat cum eis.] Quia, ut ait S. Chrysost. Theoph. et Euthym. Apostoli omnes in passione Christi fugientes dispersi fuere, sed die Dominico sensim se collegerunt, redieruntque ad cœnaculum, ubi cum Christo ultimam cœnam cœnarant; unde eodem die, sed sero Christus resurgens ibidem apparuit illis : Thomas vero necdum ex fuga redierat. Probabilius S. August. Beda, Lyranus, D. Thomas, Cajetan. Toletus et Ribera, respondent Thomam fuisse cum ceteris Apostolis, cum duo discipuli ex Emmaus redeuntes narrarunt se vidisse Christum, sed quia hæc narratio videbatur Thomæ incredibilis et fictitia ; hinc ipse offensus credulitate Apostolorum illi credentium, ipsos reliquit et abiit ; sic enim abire solemus, cum sermo cujuspiam nobis displicet. Id innuit Lucas c. ult. cum ait, mulieres è sepulchro redeuntes narrasse ea quæ viderant, undecim Apostolis ; ergo aderat tunc Thomas ; et solus duodecimus Judas aberat, utpote jam suspensus. Quare cum ait Lucas c. 24. v. 11. *Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista* ; videtur notare Thomam.

25. Dixerunt ergo ei alii discipuli : Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis : Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, et mittam digitum meum in locum clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam.

Nisi videro.] Peccavit hic Thomas, Primo, incredulitate; Secundo, pertinacia ; Tertio, superbia ; Quarto, irreverentia : ceteris enim omnibus Apostolis dicentibus Christum resurrexisse obstinate restitit, nec fidem habere voluit. Quinto, præsumptione, quia non aliter voluit credere, nisi manum et digitos in vulnera Christi inferret. Itane, ô Thoma, præsumis leges Christo præscribere ? Sexto, quod in hac incredulitate obstinate manserit per octo dies; forte etiam ipsa Christi matre contestante ut crederet. Quare fuit incredulus non circa modum resurrectionis, ut vult S. Ambros. in Luc. cap. ult. sed circa ipsam resurrectionis Christi veritatem, quasi alii Apostoli fuissent illusi et decepti, nec verum Christum, sed phantasma Christi specie larvatum vidissent, ut recte advertit Origen. lib. 2. contra Celsum. Sic et S. August. lib. 16. contra Faustum cap. 33. et S. Gregorius homil. 26.

Porro hæc Thomæ incredulitas orta fuit partim ex eo, quod ipse non crederet Christum esse Deum : si enim credidisset, facile cognovisset Christum potuisse corpus suum è morte ad vitam suscitare. Mirum est ergo, Cyrillum dicere, quod Thomas crediderit Christum esse Deum. Partim ex nimia tristitia et dolore, præsertim quod ceteris Apostolis Christum videntibus, solus ipse eum non vidisset. Hoc enim pungebat et cruciabat cor ejus : unde in has voces acres doloris indices erupit. Ita Cyrillus lib. 12. c. 57. Permisit id Deus, tum ut ipse Thomas, tum ut nos omnes in humilitate, æque ac fide resurrectionis Christi per novam Christi apparitionem firmaremur. Ita S. Gregor. hom. 26. S. Aug. serm. 161. de Temp. et alii.

Fixuram.] Græce τύπον, id est, *figuram*, et sic legunt multi codices Latini : sed eodem redit sensus : figura enim hæc intelligitur figura relicta ex clavorum fixione. Unde Arabicus vertit, *vestigium*; Syrus, *locum clavorum*, Radix enim τυπόω idem est quod *signo*, *insculpo*, *imprimo*, *figuro*, uti fit in incisione æris, argenti vel auri ; sic enim clavis et lancea incisa manibus et lateri Christi, insculpta et impressa fuere vulnera. Pulchre S. August. 159. de Temp. *Manus*, ait, *quærebat et latus, et, dum curiosus existit in vulnere, mortem incurrit in fide : voluit Dominus ut videret, ne incredulitate animam perderet.*

26. Et post dies octo, hoc est, octavo die (non nono) à Dominica resurrectionis Christi jam finiente, et in vesperam noctemque vergente, puta Dominica in Albis, sive in octava Paschæ, quando hoc mysterium recolimus, et in Missa hoc Evangelium legimus. Unde notat Cyrill. Apostolos jam tunc ex indiciis apparitionem Christi, cœpisse die Dominico conventus Ecclesiasticos agere, et quasi consecrare diem Domi-

nicum, eo quod illo die Christus resurrexisset: quare Christum ad Dominicam sabbato substituendam sensim Apostolos direxisse.

ITERUM ERANT DISCIPULI EJUS INTUS.] In cœnaculo Hierosolymitano paulo ante dicto. Parum ergo probabile est quod ait S. Hieronymus in Matth. cap. ult. v. 16. Item Rupert. et Ribera hic, Christum apparuisse Thomæ et Apostolis, non in Jerusalem, sed in Galilæa: ibi enim postea Christus apparuit non tantum Apostolis, sed et ceteris fidelibus.

ET THOMAS CUM EIS: VENIT JESUS JANUIS CLAUSIS, ET STETIT IN MEDIO, ET DIXIT: PAX VOBIS.] Nota hic miram Christi dignationem, qua ut Thomam infidelem et pertinacem convertat, iterum ei se non tantum videndum, sed et palpandum offert. Verum id fecit non ob Thomam solum, sed et propter ceteros Apostolos, ut eos nosque omnes in fide resurrectionis firmaret.

27. DEINDE DICIT THOMÆ: INFER DIGITUM TUUM HUC, ET VIDE MANUS MEAS, ET AFFER MANUM TUAM, ET MITTE IN LATUS MEUM (Ecce clementiam Christi, qua per omnia ad ea quæ postularat Thomas, se demittit, ejusque votis per omnia obsecundat, ut eum convertat. En, ait Chrysost. ut Christus etiam pro una anima vulnera sua ostendat, et cum crassioris esset ingenii, à crassissimo sensuum fidem sibi quærat; id est, à tactu) ET NOLI ESSE INCREDULUS, SED FIDELIS.] q. d. Putas, ô Thoma, me non scire ea quæ de me absente dixisti: sed scito me ea scire, imo præsentem audivisse. Audivi te enim ex incredulitate dicentem: *Nisi mittam digitum meum in loca clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam.* Facito, sicut dixisti; en tibi offero perforatas manus latusque meum, ut ea contrectes, palpes, imo digito et manu tua metiaris, ut deponas tuam incredulitatem, ac deinceps credas me resurrexisse; eumdem, inquam, numero, qui in cruce transfixus pependi, non alium. Hac ratione curat alterum Christus vulnus infidelitatis Thomæ: ostendit enim se omnia etiam secreta nosse, esseque cardiognosten, id est, cordium cognitorem, ideoque Deum, quod Thomas non credebat. Sanat ergo Christus morbum à radice: ideo enim Thomas non credebat Christum resurrexisse, quia non credebat ipsum esse Deum.

Quæres, an vere Thomas tetigerit vulnera Christi? Glossa dubitat; Euthym. putat non tetigisse: sed contrarium sentit S. August. qui tract. 121. ait: *Videbat tangebatque hominem, et confitebatur Deum quem non videbat, neque tangebat: sed per hoc quod videbat atque tangebat, illud jam remota dubitatione, credebat.* Idem ait S. Greg. Cyrill. Theoph. et Beda. Idem sentire videtur sanctus Chrysostomus, nec videtur dubitandum, quia cum Dominus dixerit: *Infer digitum tuum huc,* nisi factum esset; non præteriret Joannes eum sine tactu credidisse.

Adde, Christum præcipere hic Thomæ ut inferat digitum, cui præcepto sane Thomas obedivit. Certa ergo res est, ait Toletus, et in confesso apud omnes, Thomam secundum Domini præceptum vulnera Christi tetigisse: hoc enim jussit Christus, ut argumentum efficax resurrectionis suæ, non tantum Thomæ, sed et fidelibus sæculorum omnium relinqueret. Unde S. Augustinus serm. 147. de Tempor. *Voluit,* inquit, *quibusdam dubitantibus exhibere in illa carne cicatrices vulneris, ut sanaret vulnus incredulitatis.* Et S. Ambros. in cap. ult. Lucæ: *Tactu,* ait, *suo debuit me docere, sicut docuit et Paulus.* Audi S. Greg. hom. 26. *Non hoc casu, sed divina dispensatione gestum est. Egit enim miro modo superna clementia, ut discipulus ille dubitans dum in magistro suo vulnera palparet carnis, in nobis vulnera sanaret infidelitatis. Plus enim Thomæ infidelitas ad fidem, quam fides credentium discipulorum profuit, quia dum ille ad fidem palpando reducitur, nostra mens omni dubitatione postposita in fide solidatur.* Rursum S. Augustinus serm. de Tempore 161. *Thomas ergo cum esset sanctus, fidelis et justus, hæc omnia sollicite requisivit; non quod ipse aliquid dubitaret, sed ut omnem suspicionem incredulitatis excluderet. Nam suffecerat illi ad fidem propriam vidisse quem noverat, sed nobis operatus est ut tangeret quem videbat, ut, si forte diceremus delusos fuisse oculos, non possemus dicere manus illius fuisse frustratas. In resurrectionis enim manifestatione de aspectu ambigi potest, de tactu non potest dubitari.*

Dices: Christus ait, *Vide,* non tange, *manus meas.* Ergo Thomas eas vidit, sed non tetigit. Resp. *vide,* id est tange, ut ipso tactu videas, id est certo cognoscas me crucifixum eumdem numero resurrexisse. Ita S. Augustinus tract. 121. Visus enim quia generalis et nobilissimus est sensus; hinc pro quolibet sensu, etiam tactu, capitur, uti ostendi Exodi 20. v. 10. ad illud: *Populus videbat,* id est, audiebat *voces.*

Dices, secundo: Corpus Christi gloriosum est subtile, ergo impalpabile. Respondent Cyrillus, Chrysostom. Leont. Theophyl. divina dispensatione fuisse palpatum à Thoma ad fidem resurrectionis faciendam: nimirum modus ille resistentiæ, qui est in corpore (quo scilicet unum corpus alteri resistit, ideoque ab eo est palpabile) quæ est passio et proprietas quantitatis, est in potestate Christi et ceterorum Beatorum, ut maneat vel tollatur à Deo ad libitum eorum. Idem est de visibilitate; unde Christus quando volebat, videbatur; quando nolebat, non videbatur. Vide dicta Lucæ ult. v. 39.

Porro, digitus hic S. Thomæ religiose asservatur Romæ in Basilica S. Crucis in Jerusalem (ubi cominus eum aspexi, et deosculatus sum) una cum S. Cruce, titulo, clavo, et spinis coronæ spineæ, quæ S. Helena è Jerusalem eodem transtulit. Ex eo vero quod ait Christus: *Affer manum tuam, et mitte in latus meum:* collige vulnus lateris Christi fuisse ingens et immane, utpote in quod totam manum suam, quæ magna et crassa erat, mittere potuerit Thomas: unde illud ipse pro se susceptum admirans exclamavit: *Dominus meus et Deus meus,* ac in eo commorari, et per illud in cor Christi ingredi desiderabat, uti multi Sanctorum desiderarunt, ac inter alios S. Bernardus, S. Franciscus et S. Elzearius Comes Arriani. Vide S. Bernard. serm. 61. in Cant.

28. RESPONDIT THOMAS, ET DIXIT EI: DOMINUS MEUS, ET DEUS MEUS.] Dixit hoc Thomas, non ante, ut vult Euthym. sed post contactum Christi, ut patebit v. seq. Mansit ergo Thomas incredulus, donec tactu explorans vulnera Christi, ex iis reipsa cognovit ipsissimum esse Jesum, qui jam apparebat redivivus, et qui in cruce vulnera jam dicta susceperat. Ita Tertull. lib. de

Anima c. 28. S. Ambros. in psalm. 43. S. Hilar. l. 3. de Trinit. Cyrill. lib. 12. 58. Greg. hom. 26.

DOMINUS MEUS, ET DEUS MEUS.] Supple, Tu es, ô Christe; græce est utrobique articulus ὁ, quo eum verum esse Deum significat, non participatione, sed natura, ait Cyrillus, scilicet ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου; Syrus, *Domine mi, et Deus mi.* Agnoscit, et damnat hic Thomas humilis et pœnitens priorem suam incredulitatem, idque facit magno fidei, spei, pœnitentiæ et charitatis affectu. Voce *Dominus* confitemur humanam Christi naturam; voce *Deus* divinam. q. d. Ego, quia non credebam te esse Deum, hinc non credebam te resurrexisse: jam quia resurrexisse te video, credo pariter te esse Deum, ideoque quod tu vi divinitatis tuæ corpus tuum à morte ad vitam suscitaris. Ita Hilar. lib. 7. de Trinit. et S. Ambros. in psalm. 43. qui et addit τὸ *Dominus* significare Christum esse redemptorem nostrum, utpote qui nos sanguine suo emerit, ideoque jure emptionis et redemptionis omnium sit Dominus. Hisce verbis ergo Thomas Christo adorationem latriæ exhibuit, ait Franc. Suarez. Audi S. August. *Videbat tangebatque hominem et confitebatur Deum, quem non videbat, neque tangebat: sed per hoc quod videbat atque tangebat, illud jam remota dubitatione credebat.* Hinc Conc. Constantinop. Œcumenic. V. in Constit. Vigilii Papæ, quæ pertinet ad collationem quintam, anathema dicit Theodoro Mopsuesteno, qui illud, *Dominus meus et Deus meus*, dictum volebat à Thoma, non Christum Deum confitente, sed ex miraculi stupore et admiratione Deum collaudante.

Nota τὸ *meus.* q. d. Licet Jesus omnium sit Dominus et Deus; meus tamen proprius est, quia ipse me ovem perditam quasi pastor bonus requisivit; quare vicissim eum intimis animæ medullis diligo et veneror, quasi meum singularem Deum et Dominum: Tu ergo, ô Jesu, mihi es Deus et Dominus, quia tuis hisce vulneribus, quæ jam palpavi, et verissima cognovi, mihi meruisti et impetrasti hanc fidem, qua credo te vere resurrexisse, et hanc spem, qua spero per merita vulnerum tuorum obtinere gratiam et gloriam; et hunc charitatis fervorem, quo te ardentissime ut Deum et Dominum meum diligo, tibique me totum offero et consecro in servum perpetuum, ut nihil deinceps agere velim, nisi quod tibi placeat, nisi quod te laudet et glorificet. Utinam hunc cordis mei sensum toti mundo pandere et aspirare valerem! Utinam omnibus gentibus hanc tui fidem, spem et amorem deprædicare et communicare possem! summa, tu mihi semper eris Dominus meus et Deus meus. Sic S. Franciscus crebro dicebat: *Deus meus et omnia.* Et regius Propheta: *Quid enim mihi est in cœlo, et à te quid volui super terram? deficit caro mea et cor meum: Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum*, psal. 72. 26.

29. DIXIT EI JESUS: QUIA VIDISTI (id est, tetigisti, et tangendo vidisti, id est, certo cognovisti) ME, THOMA, CREDIDISTI: BEATI QUI NON VIDERUNT, ET CREDIDERUNT.] q. d. Beatus es, Thoma, qui me tetigisti, ideoque credidisti me resurrexisse, esseque verum Deum, juxta illud: *Beati oculi, qui vident quæ vos videtis*, Luc. 10. 23. Verum magis beati sunt, qui me non viderunt nec tetigerunt, et tamen in me crediderunt, quia ibi fides majus habet meritum, ubi humana ratio non præbet experimentum, ait S. Gregorius. Dicit, *crediderunt;* quia ceteri Apostoli, et per eos multi fideles jam crediderant Christum resurrexisse: sed sub præterito *crediderunt* intelligit præsens *credunt*, et futurum *credent.* q. d. Beatiores sunt et erunt, qui cum me non viderint, in me tamen credunt, vel credent ob rationem jam dictam. Addit S. August. eos qui credent, jam credidisse in Dei præscientia et prædestinatione, ideoque dici *crediderunt;* sed hoc subtilius et acutius est quam solidius.

Hinc S. Gregor. homil. 26. S. Hilar. lib. 7. de Trinit. et S. August. tract. 121. docent Thomam aliud vidisse, aliud credidisse: vidisse scilicet Christum jam resuscitatum, credidisse vero eum esse Deum, ac consequenter eum seipsum suscitasse: unde dixit, *Dominus meus, et Deus meus.* q. d. Christus, Quia tu, ô Thoma, vidisti et tetigisti humanitatem meam jam resuscitatam, idcirco credidisti divinitatem in ea latentem et resuscitantem. Resurrectio enim Christi confirmavit omnia ejus dogmata, inter quæ unum erat se esse Messiam Filium Dei, moriturum in cruce pro salute hominum, ac tertio die à morte surrecturum: quæ omnia hic credidit Thomas.

Rursum, id quoque quod sub sensum cadit, quodque videmus et tangimus, credere possumus fide divina, sed ob aliam rationem formalem. Videmus enim, quia oculis illud aspicimus: credimus vero, quia idipsum revelavit Deus, maxime si sensus errare possit, aut involvat aliquid quod non videtur, uti hic est resurrectio Christi jam præterita: de fide resurrectionis enim dubitavit, et arguitur hic Thomas.

Dices, S. August. tract. 40. ait: *Fides est credere quod non vides.* Resp. Id verum est hoc sensu, quo præcipua objecta materialia fidei talia sint, ut non videantur, at non omnia: formale autem fidei objectum, scilicet revelatio Dei semper talis est, scilicet invisibilis.

Licet ergo Thomas quatenus vidit Christum resuscitatum, eatenus formaliter id non credidit: tamen quia Christum, qua homo erat jam suscitatus, vidit et audivit idem asserere et revelare: hinc credidit Deo per os Christi et Apostolorum dicenti et revelanti illud, scilicet non phantasma in specie et forma Christi, uti antea putabat Thomas, sed ipsum Christum vere à mortuis resurrexisse et apparuisse Apostolis. Sic dicimus: Quia vidisti miracula, quia audisti prædicationem Evangelii, ideo credidisti; ubi vox *quia* non rationem, aut causam formalem credendi (hæc enim est unica Dei revelatio) sed disponentem et moventem ad credendum significat.

Potest Tertio, sic exponi: *Quia vidisti me, Thoma, credidisti: credidisti*, inquam, fide non divina, sed humana: sic credimus, id est, assentimur iis, quæ videmus et scimus. Credere ergo idem est quod assentiri. Ita Toletus. Audi S. Gregor. *Tangebat hominem, et Deum confitebatur.* Theophyl. *Qui prius fuerat infidelis, post lateris tactum optimum se Theologum ostendit, duplicem naturam et unam hypostasim Christi edisserens. Dicens enim Dominum, naturam humanam; dicens Deum, divinam confessus est in uno et eodem.*

30. MULTA QUIDEM ET ALIA SIGNA FECIT JESUS IN CONSPECTU DISCIPULORUM SUORUM, QUÆ NON SUNT SCRIPTA IN LIBRO HOC.] *Signa fecit*, tum per totam vitam, ait Euthym. et Ribera, tum proprie post resurrectionem suam, ait Chrysostom. et Theophylact. quia de ea sermo proxime præcessit; et hæc signa Christus fecit coram solis Apostolis, cetera vero coram populo et turbis. q. d. Præter signa Apostolis et Thomæ exhibita, quæ jam recensui, Jesus multa alia edidit, quibus iis sua dogmata, sed maxime suam resurrectionem confirmavit, quæ ego Joannes scribere nolo, ne prolixior sim, et quia multa ex illis jam ab aliis Evangelistis præscripta sunt. Ita S. Thom. Lyran. Cajetan. Ribera, Toletus et alii.

Videtur enim Joannes hac clausula finire librum sui Evangelii de Christo, Christique vita, morte et resurrectione, ait S. August. tract. 127. nam quæ sequuntur cap. ult. non tam ad fidem resurrectioni Christi conciliandam apud Apostolos, utpote, qui jam illam credebant, quam ad mysteria Ecclesiæ et primatum Petri pertinent, ut scilicet ostendatur multiplicatio fidelium in Ecclesia, quibus Christus abiens in cœlum præfecit Petrum, eumque sui Vicarium in ea regenda constituit. Minus verisimile est quod censet Jansen. c. 147. Joannem voluisse hic finire Evangelium; sed cum postea memoriæ ejus occurrerent, quæ cap. ult. narrantur, eadem addidisse. Videtur enim non tantum Spiritus S. sed et Joannes non ex recordatione, sed destinato proposito illa addidisse.

31. HÆC AUTEM SCRIPTA SUNT, UT CREDATIS QUIA (quod) JESUS EST CHRISTUS (scilicet Messias redemptor mundi, à Deo olim Abrahæ et Davidi promissus, et nunc reipsa in carnem missus) FILIUS DEI : ET UT CREDENTES, VITAM (gratiæ in præsenti, et gloriæ in futuro æternam) HABEATIS IN NOMINE EJUS.] Id est, per nomen ejus, hoc est, per eum, ait Chrysost. scilicet per merita et satisfactionem Christi, quæ nobis per fidem et Sacramenta applicantur, si scilicet credamus in eum ejusque præceptis obediamus. Credere ergo oportet eum esse primo, Jesum, id est, Salvatorem mundi; Secundo, esse Christum, id est, Messiam à tot sæculis exspectatum; Tertio, esse Deum, Deique Filium; Quarto, quod ipse credentibus in se sibique obedientibus dabit vitam æternam. *Ille enim vere credit, qui exercet operando quod credit*, ait S. Gregor.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

CHRISTUS APPARET PETRO ET SEX EJUS SOCIIS IN CAPTURA PISCIUM. SECUNDO, v. 13. PETRO PLUS CETERIS SE DILIGENTI OVES SUAS PASCENDAS, ET FIDELES OMNES REGENDOS COMMITTIT, EISQUE MORTEM CRUCIS PRÆDICIT. HINC TERTIO, v. 22. PETRO ROGANTI QUID DE JOANNE FUTURUM SIT, CHRISTUS RESPONDET : QUID AD TE? TU ME SEQUERE.

1. POSTEA manifestavit se iterum Jesus discipulis ad mare Tiberiadis.
Manifestavit autem sic : 2. Erant simul Simon Petrus, et Thomas, qui
dicitur Didymus, et Nathanael, qui erat è Gana Galilææ, et filii
Zebedæi, et alii ex discipulis ejus duo. 3. Dicit eis Simon Petrus : Vado
piscari. Dicunt ei : Venimus et nos tecum. Et exierunt, et ascenderunt
in navim : et illa nocte nihil prendiderunt. 4. Mane autem facto stetit
Jesus in littore: non tamen cognoverunt discipuli quia Jesus est. 5. Dixit
ergo eis Jesus : Pueri, nunquid pulmentarium habetis? Responderunt ei : Non. 6. Dicit
eis : Mittite in dexteram navigii rete, et invenietis. Miserunt ergo ; et jam non valebant
illud trahere præ multitudine piscium. 7. Dixit ergo discipulus ille, quem diligebat Jesus,
Petro : Dominus est. Simon Petrus cum audisset, quia Dominus est, tunica succinxit se
(erat enim nudus) et misit se in mare. 8. Alii autem discipuli navigio venerunt (non enim
longe erant à terra, sed quasi cubitis ducentis) trahentes rete piscium. 9. Ut ergo descen-
derunt in terram, viderunt prunas positas, et piscem superpositum, et panem. 10. Dicit
eis Jesus : Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc. 11. Ascendit Simon Petrus : et traxit
rete in terram, plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus. Et cum tanti essent,
non est scissum rete. 12. Dicit eis Jesus : Venite, prandete. Et nemo audebat discumben-
tium interrogare eum : Tu quis es? scientes, quia Dominus est. 13. Et venit Jesus, et
accipit panem, et dat eis, et piscem similiter. 14. Hoc jam tertio manifestatus est Jesus
discipulis suis, cum resurrexisset à mortuis. 15. Cum ergo prandissent, dicit Simon Petro
Jesus : Simon Joannis diligis me plus his? Dicit ei : Etiam Domine, tu scis quia amo te.
Dicit ei : Pasce agnos meos. 16. Dicit ei iterum : Simon Joannis diligis me? Ait illi : Etiam
Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei : pasce agnos meos. 17. Dicit ei tertio : Simon Joan-

nis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me? et dixit ei : Domine, tu omnia nosti : tu scis quia amo te. Dixit ei : Pasce oves meas. 18. Amen, amen dico tibi : cum esses junior, cingebas te, et ambulabas ubi volebas : cum autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo tu non vis. 19. Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum. Et cum hoc dixisset dicit ei : Sequere me. 20. Conversus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Jesus, sequentem, qui et recubuit in cœna super pectus ejus, et dixit : Domine, quis est qui tradet te? 21. Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit Jesu : Domine, hic autem quid? 22. Dicit ei Jesus : Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? tu me sequere. 23. Exiit ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur. Et non dixit ei Jesus : Non moritur, sed : Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? 24. Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, et scripsit hæc : et scimus, quia verum est testimonium ejus. 25. Sunt autem et alia multa, quæ fecit Jesus : quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.

1. POSTEA MANIFESTAVIT SE ITERUM JESUS AD MARE TIBERIADIS,] quod et Galilææ dicebatur : in ea enim erat civitas Tiberias dicta, quia in honorem Tiberii Cæsaris ædificata ab Herode. Unde liquet Petrum ceterosque Apostolos ex Jerusalem et Judæa ivisse in Galilæam, uti jusserat Christus Matth. 28. 10. in Galilæa enim hæc Christi apparitio contigit, in qua Christus in cœlum iturus, ut gubernationi fidelium provideret, Petrum caput Ecclesiæ, suumque in terris vicarium designavit, adeoque hæc subjungit Joannes, itaque suum concludit Evangelium.

ITERUM.] Fuit hæc Christi apparitio respectu Thomæ secunda, sed respectu aliorum Apostolorum tertia, qua per ingentem piscium capturam ingentem Gentium conversionem fore præmonstravit.

2. MANIFESTAVIT AUTEM SIC : ERANT SIMUL SIMON PETRUS, ET THOMAS QUI DICITUR DIDYMUS, ET NATHANAEL, QUI ERAT A CANA GALILÆÆ, ET FILII ZEBEDÆI, ET ALII EX DISCIPULIS EJUS DUO.] Plures et honoratiores è discipulis congregari voluit Christus, ut eo gloriosior foret sua apparitio, utque coram iis quasi primariis Petrum in terris Vicarium declararet, quem proinde, ut talem ceteri Apostoli et fideles agnoscererent et colerent.

3. DICIT EIS SIMON PETRUS : VADO PISCARI (Syrus, *abeo venatum pisces :* sicut enim venamur in terra lepores, et in aere aves, sic et in mari pisces). DICUNT EI : VENIMUS ET NOS TECUM. ET EXIERUNT, ET ASCENDERUNT IN NAVIM : ET ILLA NOCTE NIHIL PRENDIDERUNT.] Varii varias piscationis hujus dant causas. S. Chrysost. *Quia Dominus*, ait, *non continue cum eis erat, neque eis aliquid erat commissum, artem piscatoriam tractabant.* S. Gregor. homil. 24. *Negotium, quod ante conversionem sine peccato extitit, post conversionem repetere culpa non fuit. Itaque Petrus ad piscationem rediit : Matthæus ad telonium non rediit. Sicut enim pleraque, quæ sine peccato exhiberi, aut vix, aut nullatenus possunt, ad quæ post conversionem non est redeundum.* S. August. *Non fuerant prohibiti Apostoli ex parte sua licite victum necessarium quærere, si quando unde viverent aliud non haberent. Sic Paulus ne Gentes offenderet, si potestate, quam cum ceteris prædicatoribus habebat, uteretur, artem quam non noverat didicit, ut dum suis manibus transigitur doctor, nullus gravaretur auditor. Quanto ergo magis B. Petrus, qui piscator fuerat, quod noverat fecit, si aliud unde viveret non invenit! Quod si quis dicat : Cur non Dominus quod eis promisit, scilicet apponenda his omnia, si quærerent regnum Dei, implevit? Respondendum, implesse : quis enim alius pisces qui caperentur apposuit? qui non ob aliud credendus eis ingessisse penuriam, qua cogerentur ire piscatum, nisi dispositum volens exhibere miraculum.* Adde, hanc piscationem contigisse ante Pentecosten, et ante adventum Spiritus sancti, à quo jussi sunt evangelizare : quare cum Apostoli tunc necdum haberent quod evangelizando agerent, et pauperes essent, arteque piscatores, recte ad suam piscandi artem redierunt, ut illa victum sibi pararent : post adventum vero Spiritus sancti piscationem exercuisse non leguntur, quia toti erant in Evangelio prædicando, et fidelibus ad omnem perfectionem dirigendis, qui proinde paupertatis Evangelicæ studiosi, omnes suas facultates deferebant ad pedes Apostolorum, ut qui illas inter se ceterosque fideles distribuerent. In necessitate tamen et penuria licite potuissent ad suam piscationem redire, sicut Paulus rediit ad suam scenofactoriam, ne aliis in quærendo victu gravis foret. Hoc enim majoris perfectionis est, ideoque consilium Evangelicum, scilicet, ut quis gratis evangelizet, et labore manuum sibi victum paret. Denique iverunt piscatum discipuli, ut otium fugerent, et ad animi laxamentum. Huc facit quod scribit Cassianus collat. 24. cap. 21. venatorem quemdam videndi S. Joannis causa ipsum adiisse, eumque invenisse perdicem manu molliter demulcentem : quod cum ille miraretur, audiisse à Joanne : *Quid est quod manu tua gestas?* Cui ille : *Arcus*, inquit. *Et cur*, ait, *non eum tensum ubique semper circumfers?* Cui ille respondit : *Non oportet, ne jugi curvamine rigoris fortitudo laxata mollescat atque depereat, et cum oportuerit ut fortia in aliquam feram spicula dirigantur, rigore per nimietatem continuæ tensionis amisso, violentior ictus non possit emitti. Nec nostri*, inquit B. Joan. *animi te offendat, ô juvenis, tam parva hæc brevisque laxatio : qui nisi remissione quadam rigorem intensionis suæ interdum relevet ac relaxet, irremisso vigore lentescens, virtuti spiritus, cum necessitas poscit, obsecundare non poterit.* Habet idem Hincmarus Remensis Archiepiscopus in Vita S. Remigii apud Surium Jan. 13.

NOCTE.] Nox enim piscationi aptissima est, quia per diem pisces timidi aspectu strepituque hominum terrentur et fugiunt, ac in profundum sese abdunt. Mystice, Theophyl. Nocte, inquit, hoc est, ante solis Christi præsentiam, Prophetæ nihil ceperunt, quia etsi unam nationem Israel corrigere conarentur, illa tamen frequentior in idololatriam labebatur.

NIHIL PRENDIDERUNT.] Quia sine Jesu piscabantur, ut discerent omnem suæ piscationis animarum utilitatem (ad quam à Christo dirigebantur) et fructum à Christo pendere, ideoque illum ab eodem esse flagitandum, juxta illud Psalm. 126. *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam.*

4. MANE AUTEM FACTO STETIT JESUS IN LITTORE; NON TAMEN COGNOVERUNT DISCIPULI, QUIA (quod) JESUS EST.] Ut ostenderet hanc piscium capturam fore gratiæ suæ, non industriæ ipsorum. Mane enim pisces fugiunt lucem et strepitum, seseque in ima demergunt.

NON COGNOVERUNT.] Quia alia forma eis apparuit, æque ac Magdalenæ cap. 20. 14. nimirum volebat Christus potius ex opere et miraculo capturæ piscium, quam ex forma agnosci: hoc enim decebat Deum incarnatum.

Mystice, S. Gregor. hom. 24. *Mare*, ait, *præsens sæculum significat, quod se causarum tumultibus et undis vitæ corruptibilibus illidit, soliditas autem littoris perpetuitas est quietis æternæ. Discipuli ergo adhuc fluctibus mortalitatis vitæ inerant; Dominus autem jam littore stabat, ad quod Petrus, cui specialiter Ecclesia commissa est, pisces pertrahit, stabilitatem æternæ pacis fidelibus ostendens, quod egit verbis et epistolis, agitque quotidie miraculorum signis.*

5. DIXIT ERGO EIS JESUS: PUERI, NUMQUID PULMENTARIUM HABETIS?] q. d. O piscatores, habetisne pisces quos mihi vendatis? Christus enim hic discipulis ignota specie apparuit, quasi vir gravis et mercator, qui pisces ab eis emere vellet. Ita Chrysost. Unde eos quasi operarios et se inferiores *pueros* vocat phrasi Hebræa. Vel *pueros*; græce, παιδία, id est, puerulos nominat, quasi filios ad amoris blanditias: *puer* enim Hebræis nunc filium, nunc servum et operarium significat.

PULMENTARIUM.] Græce προσφάγιον, id est, obsonium, puta cibum, qui ad panem adhibetur, et cum pane comeditur. Sic enim Plinius lib. 18. cap. 8. Horatius, Persius et alii *pulmentum* usurpant pro omni cibo, qui ad pultem sive panem additur. Prisci enim Hebræi et Latini admodum frugales et temperantes, pulte pro pane utebantur, teste Plinio. Unde et Romani dicebantur pultiphagi. Ita Plautus in Mostell. *Non enim*, ait, *hæc pultiphagus opifex opera fecit barbarus.* q. d. Hæc non fecit Romanus vel Italus, qui pulte vescitur.

Pulmentarium ergo idem est quod obsonium, vel ὀψάριον, uti ait Joan. hic vers. 9. et 13. Quæ vox, ut vult Eustat. in Iliad. λ p. 814. dicitur ὑπὸ τοῦ ὀψὲ, id est à *sero*, vel quod sero veteres cibum hunc sumerent; vel potius, quod, cum initio simplicioribus escis essent contenti, sero delicatis hujusmodi obsoniis voluptatis causa uti cœperint. Alii dictum putant ἀπὸ τοῦ ὀψᾶν, id est assare, quod veteres assis magis carnibus et piscibus, quam elixis vescerentur: ὀψᾶν, autem dictum volunt quasi ὀπτᾶν, ab ὄπτησις, vel ὄψις, id est visus, aspectus, intuitus; quia assatio crebram rei quæ assatur inspectionem et experientiam requirit.

Porro, per *pulmentarium* vel opsarium Christus pisces intelligit, quia, ut ait Plutarchus l. 4. Sympos. cap. 4. cum multa sint obsonia, piscis tamen vel solus, vel præcipue obsonium dicitur, quia virtute, simplicitate, et facilitate coquendi reliquis antecellit. Et quia prisci plerique, imo omnes ante diluvium non carnibus, sed piscibus vescebantur, uti ostendi Genes. 9. Quare Joan. hic vers. 9. et 13. æque ac cap. 6. 9. et 11. per obsonium, vel opsarium, non nisi pisces intelligit, uti et Athenæus lib. 9. de Cœnis sapientum.

RESPONDERUNT EI, NON.] Interrogatione sua Christus cogit discipulos fateri suam penuriam et indigentiam, ut ejus opem et levamen ab ipso exspectent.

6. DICIT EIS: MITTITE IN DEXTERAM NAVIGII RETE, ET INVENIETIS.] Quia scilicet Jesus occulta vi ad dexteram navigii multitudinem hanc piscium congregaverat, unde Apostoli ad sinistram piscantes tota nocte nil ceperant. Hinc moraliter discimus, quod sæpe frustra laboramus et fatigamur, quia ad sinistram sine Jesu, non ad dexteram cum Jesu piscamur et operamur.

Anagogice, per pisces ad dextram significantur electi, ad dexteram Christi collocandi in die judicii; reprobi vero ad sinistram, Matth. 25. Vide symbola dexteræ quæ recensui Proverb. 3. 16. et cap. 4. v. 27. Eccles. 10. 2. Cant. 2. 6.

Audi nunc S. August. tract. 122. *In captura piscium commendatur Ecclesiæ Sacramentum, qualis futura est in ultima resurrectione: ad quod commendandum valet, quod tanquam finis est interpositus libri, quod esset secuturæ narrationis quasi procemium: et septem discipuli suo numero finem significant temporis; universum enim tempus septem diebus volvitur; et littus finem sæculi significat: est enim finis maris: et sicut hic significata est Ecclesia, qualis in fine sæculi futura sit; ita alia piscatione significata est qualiter nunc sit. Itaque ibi non stabat Jesus in littore, sed ascendit in navim; illic non mittuntur retia in dexteram, ne soli significentur boni, nec in sinistram, ne soli mali; sed indifferenter, ut significentur permixti boni et mali; hic vero mittitur in dexteram rete, ut soli boni significentur, qui pertinent ad resurrectionem vitæ, et in littore, id est in fine sæculi, cum resurrexerint apparebunt. Habet enim istos Ecclesia post finem vitæ hujus in somno pacis, velut in profundo latentes, donec ad littus rete perperveniat; et quod in prima piscatione duabus naviculis, hoc isto loco centum et centum cubitis est figuratum, scilicet utriusque generis electi, circumcisionis et præputii.*

MISERUNT ERGO; ET JAM NON VALEBANT ILLUD TRAHERE PRÆ MULTITUDINE PISCIUM.] En merces et fructus promptæ obedientiæ, præsertim homini extero, ut videbatur, et incognito: sed Christus ad illam cor eorum interius inclinavit. Multitudo hæc piscium mystice repræsentabat multitudinem fidelium, quam Petrus et Apostoli reti prædicationis Evangelicæ postea ceperunt, et ad Christum converterunt. Ita S. Augustin. S. Gregor. S. Chrysost. Cyrill. et ceteri.

Dixit ergo discipulus ille, quem diligebat Jesus (Joannes, qui hoc titulo sese indicat, eoque gloriatur, et merito) Petro: Dominus (Jesus) est.] Quæres, unde Joannes primo agnoverit Jesum? Cyrillus id tribuit Joannis acumini et celeritati ingenii. Sic et Chrys. Petrus, ait, ferventior erat, sed Joannes perspicacior, et ideo primo cognovit Christum. Verum respondeo Joannem dum Petrus occuparetur in attractione retis tot piscibus pleni, accuratius Jesum inspexisse, ac Jesum pristinam suam speciem primo objecisse S. Joanni, quia eum maxime diligebat, et quia ipse purissimus erat. Unde recte S. Hier. epist. ad Pammachium contra errores Joannis Hierosol. *Prior*, ait, *virginitas* (Joannis) *virginale corpus* (Christi) *agnoscit. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.*

Porro Beda : Cognovit, ait, Joannes primo Dominum, sive miraculo piscationis, sive sono præcognitæ vocis. Et solent similes, ideoque amantes se invicem ex quadam sympathia, et vultus gestuumque similitudine agnoscere. Hinc vulgo dicimus : Faber fabrum, fur furem, sanctus sanctum agnoscit. Joannes autem erat intimus Christo, unde et in cœna in ejus pectore recubuit; quare melius Christi mores gestusque perspexit quam ceteri.

Mystice : quo quis Deo per orationem familiarior, intimior et similior est, eo magis Deum Deique attributa perspicit, penetrat, contemplatur, admiratur. Denique sicut Joannes ob virginitatem fuit dilectus à Christo, sic et ipse vicissim castos et virgines mire diligit. Audi quod scribit Adelredus Abbas in Vita S. Eduardi regis apud Surium Jan. 5. S. Eduardus nulli petenti in nomine S. Joannis Evangelistæ, denegabat : hunc enim post Apostolorum principem arctius diligebat. Unde contigit quod quidam peregrinus absente camerario, in nomine S. Joannis Evangelistæ importune à rege eleemosynam postularet. Cui rex pretiosum annulum, cum nil aliud in promptu haberet, dedit. Accidit post hæc duos Anglicos ad adorandum Salvatoris sepulchrum Hierosolymam proficisci. Qui die quadam à publica strata declinantes, devia quæque sectati sunt, et sole ruente nox obscura adducta est. Et cum nescirent, quid agerent, quo se verterent, apparuit eis senex quidam venerandus, qui eos ad civitatem reduxit. Susceptis autem hospitio mensa paratur, lautissimeque refecti dant membra quieti. Mane autem facto egressis illis de civitate ait senex : *Viri fratres, cum summa prosperitate vos repatriaturos non dubitetis, quoniam prosperum iter faciet vobis Deus : et ego ob amorem regis vestri, in omni via firmabo super vos oculos meos. Ego enim sum Apostolus Christi Joannes, qui regem vestrum ob meritum castitatis summa dilectione complector. Hunc ergo annulum, quem mihi in habitu peregrini apparenti tribuit, reportate, denuntiantes ei obitus sui diem instare : quem infra sex menses visitans visitabo, ut mecum sequatur Agnum quocumque ierit.* His dictis disparuit. Hac de causa virginitatis et castitatis studiosi solent sibi patronum adsciscere S. Joannem, eumque invocare, præsertim dum tentatione carnis pulsantur, atque ejus opem experiuntur. Ut unum è multis referam, S. Coleta virgo miræ austeritatis et sanctitatis, reformatrix Ordinis S. Claræ, ut virginitatem illibatam servaret, patronum sibi delegit S. Joannem, nec incassum : nam apparuit ei S. Joannes, eamque annulo aureo quasi sponsam virginemque sibi despondit; quem annulum multi deinde castitatis studiosi ambiverunt, uti narrat auctor Vitæ S. Coletæ c. 20. apud Surium tomo 7. ad diem 6. Martii.

Simon Petrus cum audisset, quia (quod) Dominus est, tunica succinxit se : erat enim nudus.] Græce, τὸν ἐπενδύτην διεζώσατο, id est, *super indumentum indutus* aut *circumcinctus est*, puta tunicam induit. Ita Syrus et Arabicus : unde patet eum antea non fuisse omnino nudum (hoc enim indecens et insolitum est) sed eo modo quo solent operarii se nudare extimis vestibus, ut in interula vel indusio consistant. Ita Beda. Porro Theophyl. Quod se præcinxit, ait, pudoris est signum; præcinxit vero se lineo amictu, quem Phœnices et Tyrii piscatores sibi circumvolvunt cum nudi sunt.

Et misit se in mare.] Ut natando, inquit Chrys. Leont. Theoph. et Tolet. aut pedibus mare pervadendo, ait Beda et Maldon., pergeret ad Jesum; erant enim prope terram. Petrus ferventior erat, ideo promptius quam alii venit ad Christum, ait Chrysostomus. Quare improbabile est Petrum hic ambulasse super aquas. Hoc enim temerarium fuisset, cum à Christo non juberetur id facere, ut alias jussus fuit, Matth. 14. 28.

8. Alii autem discipuli navigio venerunt (non enim longe erant a terra, sed quasi cubitis ducentis) trahentes rete piscium.] *Cubitis ducentis*, id est, sexaginta passibus aut trecentis pedibus : cubitus enim est sesquipes, passus vero quinque pedes continet. Mystice Beda : Per ducentos cubitos, ait, gemina charitatis virtus exprimitur : per dilectionem enim Dei et proximi Christo appropinquamus.

9. Ut ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, et piscem superpositum, et panem.] Aliud fuit hoc Christi miraculum, quo ipse subito discipulis venientibus piscem assavit, et paravit prandium. Putat Cyrill. piscem hunc à Christo è mari secreto et celerrime fuisse eductum; Chrys. vero censetè nihilo fuisse creatum. Verisimilius Leontius, Theophyl. Euthym. Tolet. et Maldon. asserunt, quod Christus piscem, uti et prunas, ignem et panem subito ex aere vicino, aut alia materia, produxerit, sicut produxit panes, cum eos multiplicavit, Joan. 6. 11. Fecit id Christus Primo, ut ostenderet capturam tantam piscium suum esse opus, seseque omnes illos pisces in dexteram navigii collegisse, ut ibi à Petro et sociis caperentur. Secundo, ut se iis non indigere, sed Apostolorum causa hoc quæsisse et fecisse demonstraret. Mystice, ex S. August. Beda : Piscis assus, ait, est Christus passus : ipse latere dignatus est in aquis generis humani, capi voluit laqueo nostræ mortis, et qui nobis factus est piscis humanitate, extitit panis reficiens divinitate.

10. Dicit eis Jesus : Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc.] Ut scilicet coram omnibus multitudinem piscium, et magnitudinem miraculi à me patrati cernatis et æstimetis, ex eoque certius me agnoscatis, reverentius colatis, et ardentius redametis.

Mystice, S. August. tract. 123. *Piscis assus, ait, est Christus passus ; ipse est panis, qui de cœlo descendit, huic incorporatur Ecclesia ad partici-*

pandum beatitudinem sempiternam, propter quod dictum est: Afferte de piscibus, quos prendidistis, ut omnes qui hanc spem gerimus, per illum septenarium numerum discipulorum, per quem nostra universitas figuratur, nossemus tanto Sacramento nos communicare, et eidem beatitudini sociari.

11. Ascendit Simon Petrus (in navim, in qua erat rete cum piscibus) et traxit rete in terram, plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus.] *Petrus*, ut dux ceteris tamen sociatus, ut colligitur ex v. 6. nec enim rete tanta piscium mole oneratum solus attrahere potuisset; licet S. Gregorius et Rupertus putent solum Petrum rete attraxisse, non suis viribus, sed ope divina. Ubique hic innuitur primatus Petri: nam primus vocat socios ad piscandum et primus venit ad Christum: ipse quoque rete attraxit, ut significaretur omnes pisces, id est omnes fideles ab eo trahendos et regendos fore. Joannes ergo fuit magis dilectus, sed Petrus magis honoratus à Christo, ceterisque prælatus. Sic subinde subditi sunt sanctiores suis rectoribus, sed rectores subditis sunt digniores, et auctoritate eminentiores.

Piscibus centum quinquaginta tribus.] Cur præcise centum quinquaginta tres? Causam litteralem dat S. Hieronymus in Ezech. c. 47. 9. quod totidem sint species piscium, nimirum 153. quasi ex singulis speciebus unum piscatus sit Petrus. Audi eum: *Aiunt qui de animantium scripsere naturis, de quibus Oppianus Cilix est Poeta doctissimus, centum quinquaginta tria esse genera piscium, quæ omnia capta sunt ab Apostolis, et nihil remansit incaptum; dum et nobiles, et ignobiles; divites, et pauperes, et omne genus hominum de mari hujus sæculi extrahitur ad salutem.* Intellige hoc sic, quod primariæ et præcipuæ piscium species sint 153. Nam alioqui absolute longe recenset plures Guilielmus Rondeletius lib. de Piscibus. Hoc ergo numero, ceu symbolo, significavit Christus omnes gentes concludendas esse reti Ecclesiæ et Evangelicæ prædicationis, cujus caput et princeps est Petrus, ejusque successor Pontifex Romanus.

Symbolice, Cyrillus l. 12. c. 63. Centenarius, ait, significat plenitudinem Gentium intraturam in rete Petri et Ecclesiæ; quinquagenarius vero, pauciores è Judæis salvandos: tria denique repræsentant mysterium S. Trinitatis, in cujus fide et cultu tam hi quam illi congregantur et salvantur. S. Aug. vero tract. 122. *Numerus centum quinquaginta trium*, ait, *ter habet quinquagenarium, et insuper ipsa tria, propter mysterium Trinitatis: quinquagenarius est jubileus, in quo cunctus populus ab omni operatione quiescebat.* Jubileus repræsentabat statum Evangelii et gratiæ.

Addit S. Greg. homil. 14. denarium symbolum esse Decalogi legis veteris, septenarium vero septiformis spiritus et gratiæ in lege nova. Ternarium symbolum esse S. Trinitatis, ejusque fidei. Jam multiplica 17. per tria, habebis quinquaginta et unum; hæc rursum multiplica per tria, habebis 153. ut significetur omnes omnino fideles in rete Ecclesiæ per Petrum et Apostolos fore congregandos, per fidem unius trinique Dei, in quo solo est vera hominum requies. Addit Eusebius Emissenus homil. in hoc Evangelium feria quarta post resurrectionem: Tres sunt mundi partes, quæ per tres quinquagenas piscium significantur, scilicet Asia, Africa, Europa, quæ omnes in fide S. Trinitatis adunantur in Ecclesia.

Particularius et planius Rupert. et Maldonat. Per tres hosce numeros, inquiunt, significatur triplex genus hominum, qui salvantur: per centenarium conjugati: horum enim maxima est multitudo; per quinquagenarium vidui et continentes, quorum minor est numerus; per ternarium virgines, quorum minimus. Plura habet Petrus Bongus libr. de mysteriis Numerorum ad num. 153.

Et cum tanti (numero et quantitate, id est, tot et tam magni. Ita S. August.) essent, non est scissum rete.] Chrysost. id miraculo tribuit, ita ut tria hic miracula fecerit Christus, quibus suam resurrectionem et omnipotentiam probavit. Primum enim fuit in captura tot piscium; secundum, in productione sui piscis, panis et prunarum; tertium hic, in retis integritate, quod significat unitatem et integritatem Ecclesiæ, quæ nullo schismate rumpi scindique potest: qui enim faciunt schisma, hoc ipso se separant ab Ecclesia, et consequenter Ecclesiam suæ unitati et integritati relinquunt.

12. Dicit eis Jesus: Venite, prandete.

Nota Primo. Probabile est etiam ex piscibus, quos ceperant Apostoli, aliquos cum pisce Christi (hic enim solus non suffecisset refectioni octo virorum) prunis fuisse impositos jussu Christi, dicentis: *Afferte de piscibus quos prendidistis nunc*, ut scilicet ex iis aliquos assemus ad commune prandium. Id fecit Christus, tum ut veritas, æque ac usus et fructus tanti miraculi, puta multiplicationis piscium, certo omnibus constaret: tum ut omnibus sufficerent pisces ad commune prandium. Ita S. August. tract. 123. Euthym. et Maldonat.

Nota Secundo. Verisimile est iisdem de causis Christum cum discipulis hic prandisse, uti more suo facere solebat, ad veritatem resurrectionis suæ confirmandam. Ita Leont. et Theoph. hic, ac S. Gregor. hom. 24. idque colligitur ex v. seq. Quomodo corpus gloriosum cibum comedat, quidque ex eo faciat, dixi Lucæ 24. 43. et Actor. 1. 4.

Anagog. Cyrillus: Simili modo, ait, post labores hujus vitæ, quibus animas Deo piscamur, Christus parabit prandium cœleste, in quo perpetim cum eo epulabimur in deliciis divinis, juxta illud: *Ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo*, Lucæ 22. 30.

Et nemo audebat discumbentium.] Græce μαθητῶν, id est, *discipulorum.* Sic et Syrus ac Arabicus. Unde Jansenius et Emmanuel Sa putant hic legendum, *discentium*, id est discipulorum; sed Roman. legunt. *discumbentium*, idque melius congruit huic loco. Unde videtur quod Græca hic potius sint mendosa, quam Latina. Ita Toletus.

Interrogare eum: Tu quis es? Scientes, quia (quod) Dominus est.] Quia scilicet, ut advertit Chrys. homil. 86. Christus necdum in propria specie et forma se eis objiciebat, sed augustiore, ex qua an vere esset ipse Jesus hæsitarent, cuperentque eum rogare: *Tu quis es?* Verum ex lineamentis, dictis et factis agnoverunt ipsum esse Jesum, ut de eo jam non dubitarent. Quare partim ex reverentia Christi, partim ex certi-

tudine agnitionis, non fuere ausi ipsum hac de re interrogare.

Minus genuine S. August. tract. 123. τὸ *interrogare* interpretatur *dubitare :* hæc enim differunt, sicut effectus et causa.

13. ET VENIT JESUS, ET ACCIPIT PANEM, ET DAT EIS, ET PISCEM SIMILITER.] q. d. Cum discipuli jussu mensæ accubuissent, venit quoque ipse, eidemque accubuit, ac tam suum panem piscemque, quam pisces ab eis captos (ait S. August. tract. 123. Unde pro *piscem* græce est ὀψάριον, id est, *obsonium*, scilicet piscium) jam assos inter eos distribuit, ipseque similiter ex eis manducavit, ut eis se vere resurrexisse ostenderet.

14. HOC JAM TERTIO MANIFESTATUS EST JESUS DISCIPULIS SUIS, CUM RESURREXISSET A MORTUIS.] *Tertio*, scilicet computando eas apparitiones, quæ factæ sunt pluribus Apostolis simul, quas solas Joannes hic commemorat : sic enim hæc fuit ordine tertia ; alioqui alias omnes, quas alii Evangelistæ narrant numerando, hæc ordine fuit septima, uti ostendi Matth. 28. 10. ubi omnes suo ordine recensui.

15. CUM ERGO PRANDISSENT, DICIT SIMONI PETRO JESUS : SIMON JOANNIS (scilicet fili. Vide dicta c. 1. 42. addit hoc ut distinguatur à Simone Chananæo) DILIGIS ME PLUS HIS ?] Christus abiturus in cœlum hic suum in terra Vicarium designat, ac summum Pontificem creat Petrum, ut una Ecclesia ab uno pastore regatur. Promiserat Christus idipsum Petro Matth. 16. 18. sed hoc loco idipsum præstat, eumque principem et rectorem totius Ecclesiæ constituit, ne quis propter trinam Petri negationem, Christum suam de eo sententiam mutasse autumet. Ita Cyrill.

Mystice, Alcuinus hic : *Simon*, ait, hebr. idem est quod obediens; *Joannes* idem est quod gratia. Sic vocatur Petrus, utpote obediens gratiæ Dei : quod enim ardentiori charitate eum amplectitur, non meriti humani, sed divini est muneris.

DILIGIS ME PLUS HIS ?] Primo, quia hoc munus pascendi et regendi omnes fideles, quod tibi imponere destino, maximum poscit Christi et fidelium amorem. *Interrogatur amor,* ait S. August. *et imperatur labor,* quia ubi est amor, non est labor.

Secundo, ut ostendat Christus quantopere oves suas diligat, utpote quas credere nolit, nisi ei qui se, et consequenter oves suas summe diligat. Ita Chrys. hom. 87. Audi eum : *Quod nobis maxime tribuit divinam benevolentiam, est proximorum curatio. Præteriens autem Dominus alios, Petro de talibus loquitur : erat enim Apostolorum eximius, et os discipulorum, et vertex collegii. Unde et ei fratrum prælationem committit q. d. Animam quam dixisti te positurum pro me, hanc da pro ovibus meis.*

Tertio, quia Petrus ter Christum paulo ante negaverat, ac triplex hæc negatio illi pœnitenti à Christo fuerat remissa ; hinc jure ab eo, cui majorem contulerat indulgentiam, majorem poscit amorem. *Cui enim minus dimittitur, minus diligit,* Lucæ 7. 47. Ita Cyrillus.

Porro Jesus interrogat, sciens quod se plus omnibus diligeret Petrus, ait S. August. licet enim Joannes tenerius diligeret Jesum ; tamen Petrus eumdem diligebat robustius et ardentius, ut patet ex omnibus ejus circa Jesum factis et dictis. Sic parentes tenerius diligunt filios parvulos, fortius autem et solidius eos, qui jam juvenes vel viri sunt : unde eis majora donant quam parvulis. Audi S. August. serm. de passione : *Cum moreretur Dominus, timuit et negavit : resurgens Dominus amorem inseruit, timorem fugavit. Negavit mori timens; resurgente Domino quid timeret, in quo mortem mortuam reperiret ?*

DICIT EI (Petrus) : ETIAM DOMINE, TU SCIS QUIA AMO TE.] Hinc patet, ait S. August. *amo* et *diligo* hic idem significare, etsi Latine plus significet amo, quam diligo. Non audet dicere Petrus, Amo te plus ceteris ; sed, Amo te : tum quia corda ceterorum non noverat ; tum quia casus eum fecerat modestiorem et cautiorem. Nam aliis se prætulerat dicendo, Matth. 26. *Domine, etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor;* et tamen paulo post turpius quam alii cecidit, negavitque Christum, quod ceteri non fecerunt.

DICIT EI : PASCE AGNOS MEOS.] *Pasce*, sicut pastor pascit oves ducendo eas ad pascua, et pascendo regit dirigitque, ne à grege aberrent, ne noxia pascua adeant, nec à lupo rapiantur. Hinc pascere in Script. significat regere, et principes vocantur pastores, quia si recte subditos suos regere velint, debent facere id quod faciunt pastores, dum suas oves pascunt. Unde psal. 22. 1. ubi noster vertit, *Dominus regit me :* hebr. est יהוה רעי *Adonai roi*, id est, *Dominus est pastor meus*, sive pascit me. Quocirca subdit : *In loco pascuæ ibi me collocavit.* Sic David ex pastore ovium factus est à Deo rex hominum. *Pascere*, id est, regere, *Jacob servum suum, et Israel hæreditatem suam,* ps. 77. 71. Sic Cyrus vocatur pastor, id est, princeps et rex à Deo constitutus, Isaiæ 44. 28. *Qui dico Cyro, Pastor meus es.* Et Psal. 2. 9. *Reges eos in virga ferrea*, hebr. תרעם *tirem*, id est, pasces eos. Et passim alibi Hebr. רעה *raa*, Græcum ποιμαίνω, et Latinum *pasco* significat regere, ut videre est Michææ 5. 2. Matth. 2. 6. Actor. 20. 28. Apoc. 2. 7. et c. 12. 5. et c. 19. 15. Sic Homerus Agamemnonem regem Græcorum vocat ποιμένα λαῶν, id est pastorem populorum.

AGNOS MEOS.] Christus quasi primus Ecclesiæ pastor, hic fideles suos nunc *oves*, nunc blandius *agnos* vocat; idque tum propter vitæ novitatem : baptismo enim regenerati facti sunt quasi agni novelli Dei; tum propter agninam innocentiam, quam baptismo adepti sunt; tum propter sequelam Christi, qui à Joanne Baptista vocatus est *Agnus Dei, qui tollit peccata mundi,* Joan. 1. Igitur vox *oves* significat Christum esse pastorem Christianorum, vox vero *agnos* significat Christum esse patrem, imo matrem eorumdem, utpote quos per baptismum genuit Deo, et in filios sibi adoptavit. Iidem ergo sunt agni et oves, ait Jansenius. Unde Æthiopicus pro *agnos* habet *oves*, ac τὸ *oves* tertio repetit. Addit Euthym. Theoph. et Ribera *agnos* vocari, ut nomen ipsum indicat, recens ad fidem conversos, et teneriores in fide, quorum magnus futurus erat numerus incipientibus Apostolis prædicare; atque hi majori cura indigebant, quoniam majori labore erant educandi et sustentandi : ideo Dominus dicit bis : *Pasce agnos meos*, ut hac repetitione ostenderet se optare, ut Petrus maximam

illorum curam haberet: *oves* autem vocat jam robustiores in fide, quos cur ita vocet diximus c. 10. Rursum per agnos intelligit fideles simplices; per oves magistros, pastores, Episcopos et Apostolos, qui quasi matres sunt fidelium. Ita Bellarm. lib. 1. de Pont. c. 16.

Ex hoc ergo loco patet S. Petrum, et ejus successorem Romanum Pontificem, esse caput et principem Ecclesiæ, omnesque fideles, etiam Episcopos, Patriarchas et Apostolos, illi subjici, et ab eo pasci regique debere. Id Primo colligitur ex eo, quod Christus hic solum Petrum interrogat, idque Tertio, quasi principem et os Apostolorum, ait S. Chrys. Theoph. Euthym. Insuper tacite hic significat Christus Petrum se plus ceteris Apostolis amare, ac proinde eum dignum esse, qui sibi in amore et cura gregis, id est, Ecclesiæ et fidelium, succedat. Ruit enim potestas, quam non fulcit charitas.

Secundo, id patet ex verbo *pasce*, id est *rege*, ut dixi, ac ex voce *agnos* et *oves*: hac enim voce Christus significat omnes fideles Ecclesiæ, sibi quasi primo Pastori subditos, nullum enim excipit. Qui ergo sunt oves Christi, hi sunt et oves Petri: illi enim eos pascendos et regendos committit hic Christus. Qui vero non sunt oves Petri, uti sunt hæretici, hi quoque non sunt oves Christi. Apostoli ergo ceteri, quia erant oves Christi, idcirco erant pariter oves Petri. Unde Petrus eos dirigere, et sicubi errarent corrigere, dissidia eorum componere, ac per omnia gubernare debebat: Christus enim instituit optimum regimen in Ecclesia, quod est monarchicum; tum ut una esset Ecclesia; tum ad tollenda schismata, uti docet S. Cyprian. l. de Unitate Ecclesiæ: *Primatus*, ait, *Petro datur, ut una Christi Ecclesia, et cathedra una monstretur*. Et S. Hieron. epist. 57. ad Damasum: *Inter duodecim*, ait, *unus eligitur, ut capite constituto schismatis tollatur occasio*. Audi S. Leon. serm. 3. de Assumptione sua ad Pontificatum: *De toto mundo unus Petrus eligitur, qui universarum gentium vocationi, et omnibus Apostolis, cunctisque Ecclesiæ Patribus præponatur: ut, quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint, multique pastores; omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit et Christus. Magnum et mirabile, dilectissimi, huic viro consortium potentiæ suæ tribuit divina dignatio, et si quid cum eo commune ceteris voluit esse principibus, nunquam nisi per ipsum dedit, quidquid aliis non negavit.*

Audi pariter S. Bern. libr. 3. de Consid. ad Eugenium Pontificem versus finem: *Habent illi*, id est, Episcopi, *sibi assignatos greges singuli singulos, tibi universi crediti sunt: uni unus, nec modo ovium, sed pastorum tu unus omnium Pastor. Unde id probem quæris? ex verbo Domini. Cui enim, non dico Episcoporum, sed Apostolorum, sic absolute et indiscrete totæ commissæ sunt oves? Si me amas, Petre, pasce oves meas; quas? illius vel illius populos civitatis aut regionis, aut certe regni? Oves meas, inquit: cui non planum non designasse aliquas, sed assignasse omnes? nihil excipitur, ubi distinguitur nihil.* Et Innocent. III. cap. *solitæ*, de majorit. et obedientia, ait: *Nobis autem in beato Petro sunt oves Christi commissæ, dicente Domino: Pasce oves meas; non distinguens inter has oves et alias, ut alienum à suo demonstraret ovili, qui Petrum et successores ipsius et magistros non regnosceret et pastores.* Vide dicta Matth. 16. 18. Vide et Bellarm. lib. 1. de Pontifice c. 14. 15. et 16. ubi docet Christum hoc præcepto, quod dedit Petro, dicens: *Pasce oves meas*, hoc ipso simul instituisse Pontificatum quasi principatum Ecclesiasticum, illumque tradidisse S. Petro, ejusque successoribus Romanis Pontificibus: ac cap. 14. probat hæc verba soli Petro à Christo esse dicta, cap. 15. per verbum *pasce* significari regimen et potestatem regendi, capite 16. per oves significari omnes fideles, etiam Apostolos totamque Ecclesiam: quæ omnia negant Calvinus, Lutherus et hæretici.

Ex hoc loco Theologi et Suarez tract. de Indulgentiis, docent Petro, et Pontificibus ei succedentibus à Christo datam esse potestatem dandi Indulgentias, idque probant. Nam sub illo verbo *pasce* includitur omnis actus jurisdictionis, qui ad claudendum vel aperiendum regnum cœlorum conferre potest, ut hoc modo donatio sit æqualis promissioni; sed remissio pœnarum per Indulgentias est unus ex actibus, quibus aperitur regnum cœlorum: ergo ille etiam comprehenditur sub universali munere pascendi oves Christi.

16. Dicit ei iterum: Simon Joannis, diligis me? ait illi: Etiam, Domine, tu scis quia amo te.] Audi Chrys. *Rursum formidat priora, ne forte æstimans se diligere, si non diligat corripiatur, sicut prius correptus est se existimans fortem, itaque ad ipsum Christum confugit.*

Dicit ei iterum: Pasce agnos meos.] Sic etiam habet Arabicus. Verum Græcus et Syrus pro *agnos* habent πρόβατα, id est *oves*, sed valde verisimile est Nostrum cum Arab. in Græco legisse προβάτια, inserto *iota*, id est, *oviculas*, quales sunt agni: horum enim præcipue habenda est cura pastori, ideoque illam hic repetendo et geminando Christus inculcat. q. d. ait S. Augustin. *Sit amoris officium pascere Dominicum gregem, sicut fuit timoris indicium negare pastorem.*

Hinc S. Greg. 1. part. pastor. c. 5. *Qui*, inquit, *virtutibus pollens gregem Dei pascere renuit, pastorem suum convincitur non amare.*

17. Dicit ei tertio: Simon Joannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me? et dixit: Domine, tu omnia nosti: tu scis quia amo te. Dixit ei: Pasce oves (Syrus, *oviculas*) meas.] Cur Christus ter Petrum interrogat de amore, et ter repetit: *Pasce oves meas?* Respond. Prima causa est, ut Petrus triplicem Christi negationem triplici et constanti singularis amoris ejusdem professione expiet, commutet et adaugeat. Ita Cyrillus, Leont. Theophylact. Beda et S. August. tract. 123. quem audi: *Redditur trinæ negationi trina confessio, ne minus amori lingua serviat quam timori, et plus vocis elicuisse videatur mors imminens quam vita præsens. Sit amoris officium pascere Dominicum gregem, si fuit timoris indicium negare pastorem. Qui hoc animo pascunt oves Christi, ut suas velint esse, non Christi, se convincuntur amare, non Christum, vel gloriandi, vel dominandi, vel acquirendi cupiditate, non obediendi et subveniendi, et Deo placendi charitate. Contra hos ergo vigilat toties inculcata vox Christi quos Apostolus genit sua quærere, non quæ Jesu Christi. Nam quid est aliud: Si diligis me, pasce oves meas; quam si diceretur: Si me diligis, non te pascere cogita, sed oves meas; sicut meas pasce, non sicut tuas: gloriam meam*

in eis quære, non tuam; dominium meum, non tuum? Discant hic Episcopi et Prælati lapsos Sacerdotes, ceterosque secundo et tertio examinare de emendatione, ut securi sint antequam eos officio suo restituant.

Secunda est, ut Christus ostenderet quanti oves suas faceret, quamque in die judicii pastores et Episcopos examinaturus sit de earum cura, ac præsertim de amore. Quocirca S. Bernardus serm. 18. in Cantic. invehitur in eos, qui cum purum habeant charitatis, ambiunt tamen aliis præesse, sicque se et alios perdunt; aut si subditos salvent, seipsos perdunt: *Tu frater,* inquit, *cui firma satis propria salus nondum est, cui charitas adhuc nulla est, aut adeo tenera atque arundinea, ut omni statui cedat, omni credat spiritui, omni circumferatur vento doctrinæ: tu, inquam, ita in propriis te ipsum sentiens, quanam dementia, quæso, aliena curare, aut ambis, aut acquiescis.*

Tertio, ut indicet pastores triplici modo quasi pabulo oves pascere debere, scilicet veritatis verbo, vitæ exemplo, et temporali subsidio, de quo vide S. Gregor. hom. 14. in Evangel. et S. Bernard. serm. 2. de Resurr. ait ter à Christo repeti *pasce*, ut pastor oves pascat mente, lingua et manu. *Pasce*, inquit, *mente, pasce ore, pasce opere. Pasce animi oratione, verbi exhortatione, exempli exhibitione.* Idem Epist. 201. *Pasce*, ait, *verbo, pasce, exemplo, pasce sanctarum fructu orationum.* Hinc ille amor et zelus animarum in S. Petro, et consequenter in S. Joanne, qui in Evangelio et Epistolis suis passim spirat amorem et ignem divinum. Memorabile est exemplum in juvene illo à S. Joanne converso, et Episcopo cuidam commendato, sed ab eo neglecto, indeque latronum principe facto, quem S. Joannes senex ad pœnitentiam et vitam sanctam reduxit. Rem gestam ex Clem. Alexand. fuse describit Euseb. lib. 3. hist. c. 23. et S. Chrys. epist. 5. ad Theodorum lapsum.

Contristatus est Petrus.] Quia ex ter iterata interrogatione sibi videbatur Christo de amore suspectus; aut certe timebat ne sibi contingeret quod in passione, et, sicut tum negavit, sic et aliquando non amaret Christum. Ita S. Chrysost. Leont. Theophyl. Euthym. Unde Dominus eum mœstum consolatur, dicens Petrum, Christi amore et exemplo, quasi verum pastorem pro ovibus crucifigendum. Ita iidem.

Pasce oves meas.] Ut meas, ait Glossa, non ut tuas: gloriam meam in eis quære, non tuam; mea lucra, non tua. Audi S. Aug. *Non ergo nos, sed ipsum amemus, et in pascendis ovibus ejus, quæ sunt ejus, non nostra quæramus: qui se, non Deum amat, non se amat: qui enim non potest vivere de se, moritur amando se: cum ille diligitur de quo vivitur, non se diligendo magis se diligit, qui propterea non se diligit, ut eum diligat de quo vivit.* Talis pastor erat S. Paulus S. Petri collega, dicens: *Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem*, Roman. 9. 7. Ubi D. Chrys. *Omni*, inquit, *pelago latior, omni flamma vehementior erat hæc dilectio, ac nulla illam pro dignitate dictabit oratio.* In primis emphaticum est illud: *Ego ipse. Quid est*, inquit Chrys. *Ego ipse? Qui omnium magister sum effectus; qui officia meritaque infinita coegi; qui coronas infinitas exspecto.* Et nonnullis interjectis, optationem anathematis Pauli sic explicat, q. d. *A cœlorum regno libens exciderem, et ab illa arcana gloria, maximam omnium existimans consolationem mihi affore, si amplius non audiam conviciis illum affici, cujus amore tantopere ardeo.*

18. Amen, amen dico tibi: cum esses junior, cingebas te, et ambulabas ubi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget (Arabicus et Syrus, *cinget tibi lumbos tuos*) et ducet quo tu non vis.] Scilicet per voluntatem naturæ et sensitivam: nam voluntate rationali Petrus summe id appetebat. Sensus est, q. d. Cum senueris, ô Petre, Romæ à Nerone crucifigeris, ait S. August. quasi novæ Christianorum sectæ prædicator, et quasi Simonis Magi, qui Neronem suis magicis præstigiis dementabat, eversor et occisor. Unde S. Chrysostom. Prædicit, inquit, illi martyrium; ostendens quomodo et quantum Christum et oves amare oporteat, scilicet usque ad crucem.

Cum esses junior.] Per hoc ostenditur, ait Chrys. quod Petrus non erat juvenis, nec senex, sed vir perfectus. Talem enim decebat esse Pontificem et Apostolorum Principem, ut ætas auctoritatem ei conciliaret, et tamen ad labores Apostolicos apta foret et valida. Additque causam: *In sæcularibus juvenis quidem utilis, senex inutilis est; at in divinis non ita: sed cum supervenit senectus, tunc virtus clarior: quia vero Petrus semper volebat pericula subire pro Christo, dicit se impleturum ejus desiderium, ut quæ juvenis non est passus, patiatur senex.*

Sensus est, q. d. Cum junior esses, et viribus corporis magis ad tolerandos labores valeres, ipse te cingebas, id est, liber eras, et pro arbitrio tuo surgebas è lecto cum volebas, et vestiebas te, et ibas quo volebas: cum autem senueris, eo tempore, quo homines otium et requiem quærunt, tu nequaquam quiesces, sed magis laborabis: ligabunt enim te et agent in crucem, ubi manus extendes, id est, crucifigeris.

Minus recte ergo Lyranus τὸ *alius cinget te*, sic explicat, q. d. Alius funibus te alligabit cruci, non clavis affiget. Nam τὸ *cinget* non ad crucem, sed ad lumbos, ut vertunt Arab. et Syrus, ac ad brachia et manus Petri pertinet. q. d. *Alius*, scilicet lictor vel carnifex, func ligabit tibi lumbos et brachia, ut te quasi reum ducat, trahatque quo non vis, scilicet ad crucem. Porro S. Petrum non funibus, sed clavis cruci fuisse affixum, diserte docet S. Chrys. hom. in principem Apost. *Gaudeas*, inquit, *Petre, qui ligno crucis fruitus es, et ad magistri similitudinem recta quidem figura, sicut Dominus noster, crucifigi noluisti; sed magis inverso capite, veluti è terra ad cœlum iter parans. O clavos illos beatos, qui membra illa sanctissima pertransierunt!* Idem docet Prudentius *peristeph.* hymno 12. S. Maximus serm. 1. in Natali Apost. Theod. serm. de Charitate.

Præclare S. Aug. tract. 123. *Ille*, ait, *negator et amator, præsumendo elatus, negando prostratus, flendo purgatus, confitendo probatus, patiendo coronatus, hunc invenit exitum, ut pro ejus nomine perfecta dilectione moreretur, cum quo se moriturum perversa festinatione promiserat: facit ejus resurrectione firmatus, quod temere pollicebatur infirmus: jam non metuit vitæ hujus interitum, quia resurgente Domino, vitæ alterius præcessit exemplum.*

19. HOC AUTEM DIXIT, SIGNIFICANS QUA MORTE CLARIFICATURUS ESSET DEUM.] Græce δοξάσει, id est, *glorificaturus esset.* Sic et Syrus et Arabicus. Petrus ergo moriens in cruce glorificavit Deum, adeoque mors hæc in cruce non fuit ignominiosa, uti censebat Nero et Romani, sed laus et gloria tam Dei, quam Petri. Primo, quia Petrus crucifixus et mortuus est pro veritate fidei hoc autem gloriosum est : hoc ipso enim factus est Martyr, ac sua morte obsignavit et confirmavit fidem à se prædicatam.

Secundo, glorificavit Deum ; quia pro Deo, Deique filio Jesu Christo, quem prædicabat, crucifixus est ; quid autem gloriosius, quam mori pro Deo ?

Tertio, quia in morte crucis similis fuit Christo crucifixo, ut, cui similis fuerat in vita et pontificatu, similis quoque esset in cruce et morte : nam *gloria magna est sequi Dominum*, ait Eccli. c. 23. 38. Ita Chrys. Non dixit *moriturus*, inquit, sed *clarificaturus*, quia pati pro Christo honor est et gloria. Hinc martyrium crucis nobilius est ceteris martyriis, unde et à multis crucifixis fuit exoptatum. Christus enim crucem in ea moriens nobilitavit ; ideoque S. Andreas frater S. Petri, adeo ambiebat crucem, ac moriens in ea exultabat et jubilabat. Hac de causa ipse S. Petrus noluit crucifigi eo modo quo Christus, ne Christo in gloria crucis æquaretur ; sed inverso modo, scilicet capite deorsum, et pedibus in altum sublatis, uti docet S. Aug. serm. 28. de Sanctis. Et S. Maxim. serm. 1. de Natali Apost. *Hic est*, ait, *Petrus, qui cum ad crucem tanquam Christi discipulus duceretur, verso se poscens corpore crucifigi, passionem non timuit, sed æqualitatem crucis Dominicæ declinavit, ut ostenderet universis admirandæ se humilitatis virtutem, novique mysterii disciplinam et inter tormenta servasse.* Theod. aliam quoque affert causam, sic dicens : *Cum ad mortem crucis à Nerone damnatus esset, rogavit carnifices ne similiter atque Dominus trabi figeretur, sed contrario modo : veritus* (*quod est verisimile*) *ne eadem passio eumdem sibi ab insipientibus honorem conciliaret : ideo rogavit ut manus inferius, superius autem pedes affigerentur.* Ita quoque Theodor. orat. de charitate.

Quarto, quia Petrus in cruce moriens pro Christo magnam ab eo gloriam consecutus est, tum in cœlo, tum in terra, qua glorificavit Deum, tanquam hujus gloriæ suæ fontem et auctorem. Hinc fideles toto orbe, quin et reges et principes Romam confluunt, ut locum crucis et sepulturæ B. Petri, ejusque basilicam in Vaticano, quæ orbis est miraculum, visitent et venerentur. Ita S. Augustin. serm. 28. de Sanctis : *Nunc*, inquit, *ad memoriam piscatoris flectuntur genua Imperatoris : ibi radiant gemmæ diadematis, ubi fulgent beneficia piscatoris.* Et alibi scribens ad Madaurenses : *Videtis et Imperii nobilissimi eminentissimum culmen, ad sepulchrum piscatoris Petri submisso diademate supplicare.* Et Chrysost. hom. *quod Christus sit Deus : Relictis omnibus*, inquit, *ad sepulchra piscatoris et pellionis currunt et reges, et præsides, et milites. Et Constantinopoli reges nostri magnam gratiam putant, si non prope Apostolos, sed si vel extra eorum vestibula corpora sua sepeliantur fiantque piscatorum ostiarii reges.* Idem Chrys. in Psalm. 48. *Quot reges urbes everterunt, portas extruxerunt, et nominibus suis inscriptis decesserunt ; nec tamen eis quidquam profuit, sed silentio et oblivioni mandati sunt ? Piscator autem Petrus, qui nihil fecit eorum, quoniam virtutem est prosecutus, et civitatem maxime regiam occupavit, etiam post mortem resplendet sole clarius.* Horum sepulchris urbem esse munitam alibi idem tradit cum ait : *Hoc corpus plebem hanc munit, quod quavis turri, innumerisque mœnibus ac vallis est tutius ; et cum ipso corpus etiam beati Petri*, etc. Vide eumdem Chrysost. hom. 32. in epist. ad Romanos. Merito ergo Prudentius loco jam citato, de morte S. Petri in cruce loquens ait : *Vide superba morte laureatum.* Superba ergo est mors crucis, in qua pie superbiat Christianus, juxta illud Isaiæ 60. 15. *Ponam te in superbiam sæculorum.* Et c. 61. 6. *Fortitudinem gentium comedetis, et in gloria eorum superbietis.*

Moraliter hic disce, cum S. Petro et Paulo gloriari in cruce Domini nostri Jesu Christi, tibique gratulari, cum Christus te ejus participem facit, ac particulam aliquam crucis suæ tibi immittit, sive per morbum, sive per persecutionem, sive per vilipensionem, sive per aliam afflictionem. Nulla enim re magis glorificatur Deus, quam martyrio et cruce, si patienter et hilariter toleretur. Crux ergo Christi et Christiani est decus et gloria, non dedecus et ignominia.

ET CUM HOC DIXISSET, DICIT EI : SEQUERE ME.] Nota cum Cyrillo. Chrysost. Toleto, Jansen. Ribera et aliis, Christum hic facto significare Petro idipsum quod verbo dixerat. Igitur ipse surgens et abiens è convivii loco, invitat Petrum ut se præeuntem pedibus eundo sequatur, idque ut significet eum se secuturum ut legitimum Vicarium, in his quæ jam ei prædixerat, scilicet in cura ovium pastorali, et in supplicio crucis. Ait ergo : *Sequere me.* Primo, q. d. *Sequere me*, uti eundo, sic et mihi succedendo in regimine Ecclesiæ : succede ergo mihi ut pastor et rector totius Ecclesiæ meæ.

Secundo, *Sequere me*, ut, sicut ego præcessi ad crucem, sic tu me ad eamdem subsequaris. Nec tibi dura videatur crux pro me subeunda, quia ego primus illam pro te subivi, et ad eam tibi ceterisque fidelibus prævi, et viam complanavi. Decet enim ut me, sicut in vita et officio pastorali, sic et in morte cruceque sequaris, ut pro ovibus vitam ponas, ac ceteris fidelibus sis dux ad crucem et martyrium. Unde Glossa : *Si pastor*, ait, *immolatus est ut ovis, qui de ovibus fiunt pastores, non metuant immolari.* Hinc Petro Romæ à Nerone in carcere Mamertino incluso, cum Christiani ei fugam suaderent, et precibus suis illum ad eam pene cogerent, ille, ut eis satisfaceret, fugit ; sed extra portam, quæ nunc S. Sebastiani dicitur, occurrit illi Christus, qui rogatus à Petro : *Domine, quo vadis ?* Respondit ; *Venio Romam iterum crucifigi.* Intellexit Petrus Christum non in suo, sed in Petri Vicarii sui corpore velle crucifigi. Protinus ergo ad carcerem rediit, et paulo post crucem subiit. Locus hic occursus et colloquii Christi cum Petro etiamnum hodie juxta Romam extat, et sacello decoratus religiose visitur, vulgoque vocatur : *Dmine quo vadis ?* Ita ex S. Ambrosio, S. Gregorio, Hegesippo et aliis Baron. tom. 1. anno Christi 69. c. 6.

Tertio, *Sequere me* in cura pastorali, et modo pascendi regendique fideles, ut eos pascas tam

verbo quam exemplo, ac præsertim eximia charitate, sicut ego eos pavi, atque per omnia meæ doctrinæ et vitæ vestigia sequaris. Mea enim vita est idea et exemplar perfecti pastoris, quam proinde te, tuosque successores semper præ oculis habere et imitari volo.

Audi Theoph. in hoc quod ait, *Sequere me*, cunctorum fidelium Prælatum eum instituit, simul et vult ut se sequatur in cunctis verbis et operibus. Denique ostendit affectionem ad ipsum : qui enim nobis astrictiores sunt, hos non sequi volumus.

Præclare S. Iræneus lib. 4. 28. *Sequi Salvatorem*, ait, *est participare salutem, et sequi lumen est participare lumen : qui autem in lumine sunt, non ipsi lumen illuminant, sed illuminantur et illustrantur ab eo.*

20. Conversus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Jesus, sequentem, qui et recubuit in cœna super pectus ejus, et dixit : Domine, quis est qui tradet te? 21. Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit Jesus : Domine, hic autem quid?] Petrus obediens Christo incipiebat ipsum sequi; mox sequebatur et Joannes, cetérique ejus socii. Petrus ergo sollicitus de Joanne et sociis conversus retrospexit, viditque eos sequentes; ac. ceteris omissis, rogat Christum quid de Joanne sit futurum; an videlicet Joannes simili modo Christum sit secuturus sicut ipse, et in cruce moriturus? Rogavit hoc Petrus, tum quia Joannem præ ceteris amabat; tum quia sciebat ipsum à Christo præ aliis diligi, ideoque in pectore ejus recubuisse. Mirabatur ergo quod Christus Joannem à se adeo dilectum hic prætermitteret; unde eum illi revocat in memoriam, q. d. Quid fiet de Joanne tibi adeo dilecto? Sane sicut illum in cœna mihi prætulisti; ita nunc in officio pastorali eum mihi jure præferre poteras, meque illi quasi pastori subjicere; sed quoniam aliter tibi visum est, saltem scire velim quæ illius futura sit sors et mors. Tum denique quia Petrus hic Joanni reddit vicem in rogando : sicut enim Joannes in cœna urgente Petro rogaverat Jesum, quis eum traditurus esset : sic hic vicissim Petrus rogat Jesum de Joanne, cogitans Joannem desiderare scire quid de se futurum foret, nec tamen audere id à Christo petere. Audi Chrys. *Quia magna ei prædixerat Dominus, et orbem terrarum commiserat, et martyrium prænuntiaverat, et amorem testatus est ampliorem, volens et Joannem communicatorem accipere, dixit : Hic autem quid? q. d. Nonne eadem nobiscum veniet via : valde enim Joannem amabat Petrus, eumque putans velle interrogare de seipso, nec audere, pro eo suscepit interrogationem.*

Hinc discant prælati non sequi suos affectus, nec indulgere amori, sed sequi in omnibus rationem, ut eos pastores constituant, non qui sibi sunt chariores, sed qui ad illud officium sunt aptiores : sicut Christus hic non Joannem, licet sibi cognatum prædilectum, sed Petrum, constituit suum Vicarium, successorem, et Pontificem Ecclesiæ.

22. Dicit ei Jesus : Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te?] Est hic triplex lectio. Prima Græcorum, indeque Syri, Arabici et Æthiopici : *Si eum volo manere.* Secunda, S. Hier. lib. 2. contra Jovinian. et aliorum, *si sic.* Tertia, Latinorum, præsertim Romanorum : *Sic eum volo manere*, itaque leguntS. Augustin. Beda, Rupertus, Glossa, S. Thomas, Lyran. Ribera et alii. Tertiam hanc lectionem multis statuere conatur Georgius Trapezuntius, licet Græcus, lib. ad Papam hac de re edito : quamvis eum refellat Bessarion. Cardinalis, qui primam statuit. Primæ enim favet, quod facile Latinum *si* verti potuerit in *sic*, addita littera *c*; Græcum autem ἐὰν, id est, *si*, difficile verti potuerit in οὕτως, id est, *sic*. Rursum, quod prima planum exhibeat sensum, q. d. Si velim Joannem manere in vita, nec crucifigi, uti te volo, quid ad te, tu me sequere, et Joannis curam mihi relinque. Vult enim Christus reprimere dumtaxat curiositatem Petri, ut sibi soli intentus non curet de Joanne, ejusque curam sibi permittat. Ita S. Cyrillus, Toletus, Maldon. Franc. Lucas, et alii.

Tertiæ vero lectioni favet Primo, quod Romana editio jussu Pontificis correcta eam sequatur, uti et plerique codices et interpretes Latini. Secundo quod juxta eam Christus magis satisfaciat interrogationi Petri. Tertio, quod ex ea discipuli facilius conceperint opinionem de Joanne, quod non esset moriturus. Quarto, quod Trapezuntius græce apprime peritus, ostendit Græcam vocem ἐὰν, et Latinam *si*, hanc habere vim, ut indicativo verbo conjuncta affirmative capiatur : cum subjunctivo vero, suspensive dubitativeque. Aliud enim est dicere : Si amo te, non detraho tibi : aliud vero, Si te amarem, non tibi detraherem. Nam in prima propositione amor affirmatur, in secunda non affirmatur, sed cum dubitatione ponitur. Probat hoc ex Prisciano, natione etiam Græco, in libro de Constitutione. Cum igitur Evangelista verbum indicativi ponat, affirmat. Propterea, inquit Trapezuntius, Patres non *si*, sed *sic* interpretati sunt; ne scilicet particula *si* Latinæ Græcæque linguæ sciolos, propter duplicem potestatem turbaret. Latinum ergo *si* hic et alibi est affirmantis, non dubitantis. Unde Virgil. 6. Æneidos : *Si te fata vocant*, ait, id est, cum te fata vocent. Et lib. eodem :

Si potuit manes arcescere conjugis Orpheus.

Affirmat enim potuisse. Cicero orat. 1. in Catilinam : *Si illustrantur, si erumpunt omnia*, id est, quia illustrantur et erumpunt omnia tua machinamenta, ô Catilina, muta mentem, resipisce, et consule tibi ac Reipub.

Nota. Ex τῷ *sic eum volo manere donec veniam*, multi censuerunt S. Joannem non esse mortuum, sed venturum cum Elia et Enoch, ut certet contra Antichristum. Id enim asserere videtur angelus Apoc. 10. 11. dicens Joanni : *Oportet te iterum prophetare Gentibus.* Ita censuit S. Hippol. tract. de Consummatione sæculi, Dorotheus et Metaphrastes in Vita S. Joannis, Damascenus orat. de Transfigurat. idque confirmat ex illo Lucæ 9. 27. *Sunt aliqui hic stantes, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei.* Sic et S. Ambros. idem intelligit lib. 7. in Lucam in principio, ac Georgius Trapezuntius tract. in τὸ *sic eum volo manere*, Catharinus in c. 2. Gen. Huc quoque inclinant Theophyl. Salmeron et Barradius hic, et Euthym. in Matth. c. 43.

Alii vero, quos refert et refellit hic S. August. tract. 124. opinantur S. Joannem intra sepulchrum vivere, eo quod sepulchri ejus terra dicatur continuo ebullire, putentque id fieri S. Joannis respiratione et anhelitu.

Ex adverso Theoph. vult S. Joannem occisum à Trajano Imper. idque probat illo Matth. 20. v. 23. *Calicem meum bibetis.*

Verum dico : Longe verius est, et mihi certum, S. Joannem naturali morte esse defunctum. Id enim passim tradunt Patres, ut Irenæus, Tertul. Euseb. S. Hieron. S. August. S. Chryst. S. Ambros. Beda et alii, ex quibus Baronius docet S. Joannem obiisse anno Christi 101. Clementis Pont. 9. Trajani Imp. 2. ætatis suæ 93. à passione Christi 68. Obiisse, inquam, Ephesi, et juxta eam urbem esse sepultum, Onesimo S. Pauli discipulo in episcopatu Ephesino illi succedente. Idipsum confirmat Ecclesiæ traditio, quæ celebrat festum S. Joannis tanquam vita functi, ac jam beati, et cum Christo regnantis in cœlo. Hoc enim nulli nisi post mortem contingit.

Porro modum, quo mortuus est Joannes, describit Gregor. Turonensis lib. 1. Hist. Franc. c. 26. *Joannes*, inquit, *Evangelista senex et plenus dierum se deposuit in sepulchro.* et lib. 1. de Gloria Martyrum c. 30. *Joannes vivus descendens in tumulum, operiri se humo præcipit. Cujus nunc sepulchrum manna in modum farinæ hodieque eructat, ex quo beatæ reliquiæ per universum delatæ mundum salutem morbidis præstant.* Petr. Damiani vero serm. 2. de S. Joanne Apostolo : *Jam vero*, ait, *illa beatæ migrationis ejus novitas mirabilis quem non moveat? quis felicissimæ consummationis gloriam non obstupescat? Quia enim mirabiliter vixit, mirabiliter obiit; et quia non communem cum hominibus vitam duxit, non communi hominum morte transivit. Nam ut historiæ continent, quadratam in Ecclesia foveam fieri jussit, moxque in eam descendens, extensis manibus post prolixa fusæ orationis verba migravit.* Subjungit deinde novum miraculum. *Mox autem tanta super eum lux cœlitus est immissa, et nullus eam ferret aspectus. Postmodum vero inventa est fovea, nihil aliud in se continens nisi manna, quod videlicet, sicut dicitur, usque hodie scaturire non desinit. Sic nimirum, sic dilectum auctori vitæ discipulum transire de sæculo dignum fuit, ut tam fieret à dolore mortis extraneus, quam à corruptione carnis fuerat alienus.*

Addit Nicephor. lib. 2. c. 42. corpus S. Joannis, uti et B. Virginis, post sepulturam non fuisse inventum; quare resurrexisse, rursumque animatum et gloria donatum à Christo cœlis fuisse illatum. Cujus sententiæ meminit quoque S. Ambros. serm. 20. in psal. 118. et S. Hieron. (vel quisquis est auctor) serm. de Assumptione, nec eam rejiciunt. Joannem resurrexisse, pie quoque opinatur D. Thom. hic et B. Petrus Damian. serm. 2. de Joanne Apostolo. Causam dat Damianus : *Pium*, ait, *est arbitrari, ut, sicut de beata genitrice Dei creditur, ita etiam beatus Joannes jam resurrexisse probabiliter asseratur : quatenus sicut in virginea fuerunt integritate participes, ita nihilominus in anticipata resurrectione merito videantur æquales, nec sit in resurrectione diversitas, quibus tanta fuerat unanimitas conversationis in vita. Si enim beatissimi virgines isti, videlicet Joannes et Maria, nullatenus surrexissent, cur in eorum tumulis sepulta cadavera non jacerent, cum scilicet beatorum Petri, et Pauli, ceterorumque Apostolorum ac Martyrum corpora suis quæque noscantur mausoleis tumulata.*

Idem opinantur Dionys. Carthus. Hugo de S. Victore, Albertus Magnus, Lud. Gran. serm. 3. de S. Joanne, et multi recentiores; licet hæc opinio nec in Script. nec in veterum traditione certum habeat fundamentum; imo et obstat quod in Concilio Ephesino jubentur coli reliquiæ Martyrum, ac præcipue S. Joannis. Et Cœlestinus Pontifex in epist. ad Concilium Ephesinum : *Ante omnia*, ait, *vos præcipue considerare; iterum atque iterum recolere decet, quibus Joannes Apostolus prædicavit, cujus reliquias præsentes honoratis.* Idem fere habetur in Synodo VII. generali act. 5. sub finem. Si S. Joannis reliquiæ sunt Ephesi, ergo ipse necdum resurrexit; nisi quis dicat reliquias ibi, non corporis, sed vestium, librorum, et similium ustensilium, quibus usus est Joannes, intelligi; aut certe capillorum, barbæ, vel sanguinis in phlebotomia emissi. Unde jam reliquias aliquas corporis S. Joannis non est reperire. Vide Baronium et Suarez 3. p. q. 59. art. 6. disp. 55. sect. 3.

Dices : Quomodo igitur S. Joannes à Patribus et ab Ecclesia vocatur Martyr, si naturali morte est defunctus? Resp. cum S. Hieron. in cap. 20. Matth. S. Joannem esse Martyrem, quia ipse in ferventis olei dolium missus est Romæ ante portam Latinam, à Domitiano Imper. propter prædicationem Christi, ut docet Tertull. c. 36. de Præscrip. et antiquissima Ecclesiæ Romanæ traditio confirmat, ubi in hujus rei memoriam ecclesia eodem loco erecta visitur : quin et res gesta quotannis ab Ecclesia recolitur 6. Maii. Licet enim tunc S. Joannis non sit mortuus, sed illæsus exierit; tamen, quia ipse voluntarie se morti tam acerbæ pro Christo obtulit, et quia oleum illud bulliens sufficiens erat causa ad mortem illi inferendam; imo illam naturaliter et necessario illi intulisset, nisi miraculose à Deo S. Joannem illæsum conservante, vimque bullientis olei inhibente, fuisset impedita : hinc Joannes jure suo Martyr est, et Martyr nuncupatur.

Porro hic locus (uti et ille Lucæ 9. 27. et alter Apoc. 10. 11. uti ibidem ostendi) contrariæ sententiæ non patrocinatur. Sensus enim est primo, q. d. Ego te, ô Petre, volo me sequi per crucem, Joannem autem volo manere *sic*, id est, sine cruce et morte violenta, *donec veniam*, ut scilicet eum naturali morte defunctum ad me in cœlum assumam. Ita S. August. Beda, S. Thom. Rupert. et Maldon.

Secundo, q. d. Volo Joannem in vita permanere, donec veniam ad publicum Hierosolymæ et Judææ, quæ me occidit, excidium. Veniam enim per Titum et Romanos ulturus meam, id est Messiæ, cædem, communi totius gentis Judaicæ clade et strage. S. Petrus enim et ceteri Apostoli occisi sunt ante excidium Hierosolymæ, solus vero Joannes illi fuit superstes : adeoque duo hi fratres Jacobus et Joannes, initium et finem dederunt martyrio Apostolorum : inter eos enim primus occubuit Jacobus, ultimus Joannes. Ita Theoph. Toletus, Ribera, Suarez et alii. Addunt nonnulli apud Theoph. Joannem in Judæa mansisse usque ad ejus excidium, idque hic à Christo significari. Ita D. Thom, et Ribera, q. d. Volo Joannem manere in Judæa usque ad ejus excidium, et tunc eum educam ad prædicandum in Asia.

Voluit Christus Joannem tandiu manere superstitem, quatuor de causis. Prima est, ut Joannes esse basis et columna Ecclesiæ contra hereticos jam subnascentes, omnibusque testaretur dicta et gesta Christi ab Evangelistis, æque

ac à se hic conscripta, esse verissima, imo se illa oculis suis vidisse et auribus audivisse. Secunda, ut hæc longævitas esset ei loco martyrii : valde enim Joannes desiderabat mori, ut frueretur Christo, dicens : *Veni, Domine Jesu*, Apoc. Tertia, ut imminente excidio Judææ moneret Christianos ex ea egredi, ut eos egressos esse testatur Euseb. libr. 3. Hist. cap. 4. Quarta, ut omnibus testaretur excidium Judææ inferri ob occisum ab ea Christum, idque à Christo esse prædictum, Matth. 23. 37. atque hac ratione fideles in Christi fide firmaret; infideles autem Judæos ad eam converteret.

Denique sive legas *si*, sive *sic*, idem erit sensus, si dicas τὸ *si* subintelligi. Unde nonnulli legunt *si sic*, ut Christus loquatur per concessionem. q. d. *Sic eum volo manere*, hoc est concedo, vel esto ut velim Joannem sic manere, sive, si sic eum volo manere, quid ad te? Videtur enim Christus tantum retundere velle curiositatem Petri, uti superius ex Cyrillo et Chrysost. dixi. Et hoc modo omnium trium lectionum idem erit sensus et consensus.

Porro, S. Cæsarius frater S. Gregorii Nazianzeni dial. 5. sic nove exponit : *Sic eum volo manere*, id est, inquit, volo Joannem manere apud mare Tiberiadis, in quo paulo ante cum Petro piscatus fuerat 153. pisces : ad illud enim stabant piscantes : te vero, ô Petre, volo à mari recedere, et me sequi. Hoc nimis litterale et grammaticum, ideoque frigidum videtur, nisi aliquem è sensibus jam datis adjungas, quasi significatum rei significanti. Unde addunt aliqui apud Theophilius *donec veniam*, id est, dum hunc volens dirigam ad prædicandum : te namque, ô Petre nunc dirigo ad orbis Pontificatum.

Anagog. repræsentatur hic in Joanne vita contemplativa et beata, et in cœlis triumphans, in Petro vero activa, laboriosa, et in terra militans. Audi S. Aug. trac. 124. *Cur Joannem plus dilexit Dominus, cum Dominum plus dilexerit Petrus? quantum intelligo, melior est, qui plus diligit Christum; felicior, quem plus diligit Christus. Puto ergo duas vitas hic significatas, unam quæ in fide est, per Apostolum Petrum, propter apostolatus sui primatum; itaque, ei dicitur : Sequere me, per imitationem scilicet perferendi temporalia mala. Alteram vero, quæ in spe per Joannem, de quo dicitur : Sic eum volo manere donec veniam, scilicet sempiterna bona redditurus.* q. d. *Perfecta me sequatur actio, infirmata meæ passionis exemplo, inchoata vero contemplatio maneat, id est, exspectet perficienda cum venero. In activa vita quanto magis Christum diligimus, tanto facilius liberamur à malo; at ipse nos minus diligit quales sumus, et ideo liberat ne semper tales simus, illic nos amplius diligit, ubi quod ei displiceat, et quod à nobis auferat, non habebimus. Amet et eum Petrus, ut ab ista mortalitate liberemur; ametur Joannes, ut in illa immortalitate servemur. Minus Joannes diligit, quia manet, id est exspectat, necdum habens illum amorem, qui tunc multo amplior erit. Hoc ergo significatum est per Petrum plus amantem, sed minus amatum : minus enim nos amat Christus miseros quam beatos. Minus vero veritatis contemplationem, qualis tunc futura est, amamus, quia nondum novimus nec habemus.*

Brevius utrumque complectitur Glossa, dum ait : *Quod magis diligat, est manifesta misericordia, sed occulta justitia : commendantur hic duæ Ecclesiæ vitæ : ad procellosæ gubernaculum dantur claves, ad liganda et solvenda peccata; propter illam quietam requiem super pectus Jesu discumbitur, unde veritas bibitur, et quod virgo est Joannes, convenit futuræ vitæ, ubi nec nubent, nec nubentur.*

Tropol. repræsentatur hic virginitatis et virginum incorruptio, integritas et immortalitas, ut semper in eodem statu vivi vegetique manere videantur, uti S. Joannes diutissime mansit. Unde Sapiens c. 4. 1. exclamat : *O quam pulchra est casta generatio cum claritate! immortalis est enim memoria illius*, etc., *et in perpetuum coronata triumphat.* Rationem dat. c. 6. dicens : *Incorruptio facit esse proximam Deo.* Vide ibi dicta. Quia enim casti imitantur castitatem et puritatem Dei, hinc Deo assimilantur, ideoque ab eo diliguntur, hauriuntque miram sapientiam, sanctitatem et sanitatem longævam hic, in cœlis vero æternam, ut hausit S. Joannes. Hac de causa B. Petrus Damiani serm. de Excellentia S. Joannis, eum nuncupat *organum divinorum mysteriorum, jubar cœli aquilam cœlestem*, etc.

23. EXIIT ERGO SERMO ISTE INTER FRATRES, QUIA DISCIPULUS ILLE NON MORITUR.] q. d. Inde rumor sparsius fuit inter Apostolos et discipulos, quod Joannes non esset moriturus, sed in vita mansurus, donec veniret Christus ad diem judicii, ac tunc eum vivum secum duceret in cœlum. Nec mirum : nam, ut paulo ante dixi, multi è Patribus idem opinati sunt.

ET NON DIXIT EI JESUS : NON MORITUR ; SED, SIC EUM VOLO MANERE DONEC VENIAM, QUID AD TE?] Est correctio : corrigit enim Joannes falsam suspicionem discipulorum de se, quod non esset moriturus. Unde colligitur alium fuisse sensum verborum Christi, ac Joannem vere esse mortuum, uti ostendi v. 22.

24. HIC EST DISCIPULUS ILLE QUI TESTIMONIUM PERHIBET DE HIS, ET SCRIPSIT HÆC, (puta Joannes, qui de se modestiæ causa loqui solet in tertia persona) ET SCIMUS, QUIA (quod) VERUM EST TESTIMONIUM EJUS.] q. d. Non mei unius hoc est testimonium; sed ego et omnes, qui cum Christo versati sumus, aut eorum auditores et discipuli fuimus illum discipulum vera testari et scribere. Ita Euthym. Toletus, Ribera, Maldon. Pauci enim tunc erant superstites ex iis qui cum Christo versati fuerant, sed multi ab iis idipsum audierant. Scripsit enim Evangelium hoc Joannes contra Cherintum, Menandrum Ebionem, aliosque hæreticos jam tum suborientes, qui negabant Christum esse Deum, ideoque detrahebant ejus prædicationi et Evangelio, quasi falso et ficto. Unde refert S. Iren. l. 3. c. 3. et S. Epiphan, hæresi 30. S. Joannem ductu Spiritus sancti ivisse ad balneum, rogasseque quis in eo lavaretur, ac audito Ebionem in eo versari, flevisse, et sociis dixisse : *Festinate, fratres, egrediamur hinc, ne cadat balneum, et pereamus cum Ebione, qui intus est in balneo, propter ipsius impietatem.*

25. SUNT AUTEM ET ALIA MULTA QUÆ FECIT JESUS : QUÆ SI SCRIBANTUR PER SINGULA, NEC IPSUM ARBITROR MUNDUM CAPERE POSSE EOS, QUI SCRIBENDI SUNT (id est qui scribendi forent) LIBROS.] Syrus, *quæ si sigillatim scriberentur, ne ipse mundus quidem, ut puto, sufficeret iis qui scriberen-*

tur litteris; Arabicus, *mundus non caperet ea in scriptis libris.* Primo, S. August. tract. 125. Beda, Rupert. S. Thomas, Lyran. et alii τὸ *nec mundum capere posse libros,* exponunt non de spatio locorum, sed de capacitate legentium q. d. Totus mundus non caperet, id est non intelligeret, non penetraret mysteria doctrinæ et vitæ Christi, quia sunt profunda et divina. Sed hoc modo ne unam quidem Christi sententiam de mysterio SS. Trinitatis, Incarnationis, Eucharistiæ, etc., capere, id est, penetrare, quis potest.

Secundo, S. Hieron. in cap. 21. Matth. Nicephor. lib. 1. histor. c. 24. et Ribera hic τὸ *capere* interpretantur per fidem, hoc est credere. q. d. Si tot tamque inaudita et stupenda miracula Christi narrarentur, homines mundani non possent ferre; sed putarent aut magicis artibus delusos esse oculos hominum, aut somnia esse aut fabulas, nec posse ab ullo tot et tanta fieri : ideo Evangelistæ de maxime mirabilibus pauca dicunt. Sed obstat quod mundus incredulus ne unum quidem signum Christi credit: fideles autem omnia credidissent. Adde, dici *libros,* non *signa.*

Tertio ergo et genuine, est hyperbole. q. d. Singula Christi acta dictaque scriberentur, tam multa et magna scribenda forent, ut mundus libris impleretur, ut plurimi et quasi innumerabiles libri scriberentur. Sic vulgo dicimus. In bibliotheca innumeri, id est plurimi, sunt libri : et Totus mundus hoc dicit id est, plurimi hoc dicunt : *Ecce totus mundus post ipsum abiit,* Joan. 12. 19. hoc est, plurimi sequuntur Jesum. Ita Cyrillus, Augustinus Chrysost. Leont. Beda, Theoph. Euthym. Cajetan. Jansen. Toletus et alii. Hinc patet Evangelistas plurima dicta factaque Christi omisisse, et pauca tantum scripsisse, ut ex illis Christum Deum et hominem agnosceremus, et quasi ex ungue leonem æstimaremus.

Dices : Nimis magna videtur esse hæc hyperbole : nam totus mundus innumeras librorum myriades caperet. Resp. non esse nimis magnam, imo æquo esse minorem, si cum rerum scribendarum magnitudine, præstantia et majeste comparetur. Pro quo Nota, in Christo duas fuisse naturas, divinam et humanam, indeque duplices, imo triplices actiones; scilicet Primo, divinas, uti sunt omnia cognoscere et comprehendere, amare Patrem infinito amore, spirare Spiritum sanctum, etc., de quibus si pro dignitate scribendum foret, infiniti scribendi essent libri, quos mundus non caperet: quotquot enim ab hominibus scriberentur, nunquam æquarent, multo minus exhaurirent vel unam Christi actionem, utpote divinam, et per omnia infinitam. Sic Christus unico verbo et conceptu mentis suæ omnia cognoscit, comprehendit, dicit et lòquitur; et tamen unicum hoc verbum tam fœcundum est et sublime, tamque multa continet, ut omnes angeli et homines infinitis verbis et libris illud adæquare, pleneque exprimere nequeant. Imo angelus unus Seraphinus plus cognoscit, dicit et facit uno actu, quam infimi angeli et homines plurimis actibus : multo magis idipsum facit Christus, qui longe omnes Seraphinos superat. Secundæ actiones Christi fuere humanæ, uti sunt loqui, fabricare, comedere ambulare, etc.; hæ si nude considerentur, paucis libris scribi possent; sed si considerentur ut fiebant à Christo, ac dirigebantur ab interno spiritu prudentiæ, charitatis, aliarumque virtutum, nullo hominis calamo digne describi possent : quia nullus scribendo valet assequi, et ex æquo exprimere spiritum et virtutes Christi : Christus enim faciebat omnia sua tam integre, tam heroice, tam angelice, cum omnibus suis circumstantiis, ut nulli scriptores ea pro dignitate scribere, et oculis subjicere possent. Singulæ enim actiones Christi, plurimas in se continebant virtutes, excellentias, perfectiones, ideoque nostris perpluribus adæquari nequeunt, sicut præstantiam adamantis nulla lapidum congeries et copia adæquare valet. Tertiæ actiones Christi fuere mixtæ, id est partim humanæ, partim divinæ, quæ idcirco à S. Dionysio theandricæ, id est Dei viriles, appellantur, uti sunt prædicare Evangelium, suscitare mortuos, facere miracula, instituere Eucharistiam, ceteraque Sacramenta, etc., quæ Christus faciebat ut homo, sed directus à deitate sibi hypostatice unita. Hæ actiones multo minus pro dignitate ab omnibus mundi scriptoribus, qui sunt, fuerunt et erunt, explicari et representari queunt, quia sunt actiones immediate manantes à Deo, ideoque divinam in se continentes vim et excellentiam, quæ omne hominum ingenium, omnem scriptorum calamum manumque longe superant et transscendunt, juxta illud Job. 11. 7. *Forsitan vestigia Dei comprehendes, et usque ad perfectum omnipotentem reperies? excelsior cœlo est, et quid facies? profundior inferno, et unde cognosces? longior terra mensura ejus, et latior mari.* Denique veritas hujus hyperboles patet ex eventu et experientia. Videmus enim de vita et gestis Christi quotannis fieri tot conciones, lectiones, sermones; tot scribi libros, tot commentaria, ut eos numerare sit impossibile : adeoque si mundus duraret in æternum, idem quotannis semper fieret, quæ omnia si in unum colligas, mundus ea non caperet. Unde S. Leo serm. 9. de Nativ. *Excedit,* inquit, *humani eloquii facultatem divini operis magnitudo; et inde oritur difficultas fandi, unde adest ratio non tacendi,* etc. *Et ideo nunquam materia deficit laudis, quia nunquam sufficit copia laudatoris.*

Tropol. hinc à Christo disce illud : *Annos virtutibus imple,* ut scilicet multa magnaque et heroica virtutum opera assidue edas, easque de virtute in virtutem, donec videas Deum deorum in Sion. Christus enim tribus annis et tribus mensibus quibus prædicavit, tot tantaque dixit et fecit, ut nullis libris pro dignitate conscribi possint. Dic ergo tibi illud Zeuxis pictoris eximii : *Pingo æternitati, vivo æternitati.* Pingo vitæ sanctæ imaginem, imo ideam, quam in cœlo Deo et angelis ostendam, ut jugiter eorum oculos feriat, ut Beati per omnem æternitatem illam mirentur et celebrent. Imitare ergo Christum, sequere orthodoxam ejus fidem et vitam. Veritas cana est, fides prisca est, quam Christus Petro, Petrus suis successoribus Pontificibus et Ecclesiæ Romanæ quasi depositum inviolate servandum tradidit. Fuge ergo omnem fidem novam et novitiam, quam Novatores à se confictam obtrudunt : fides enim nova infida est, fallax et mendax est: non fides, sed perfidia est. Romanis scribens Paulus cap. 1. 8. hanc laudem, hoc decus assignat : *Fides vestra*

annuntiatur in universo mundo. Romanam Ecclesiam S. Irenæus, S. Polycarpi, indeque Joannis discipulus lib. 3. c. 3. et 4. nuncupat dives depositorium Ecclesiasticarum traditionum, *eo quod Apostoli plenissime in eam contulerint omnia quæ sunt veritatis, ut omnis quicumque velit, sumat ex ea potum vitæ.* S. Cypr. epist. 45. eamdem vocat matricem Ecclesiarum. *Ad hanc enim Ecclesiam*, ait Irenæus, *propter potentiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est eos qui sunt ubique fideles : in qua semper ab his, qui sunt, undique conservata est ea quæ ab Apostolis est traditio.* Tertull. lib. de Præscript. contra hæreticos cap. 36. *Habes Romam*, inquit, *unde nobis quoque auctoritas præsto est. Statu felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt : ubi Petrus passioni Dominicæ adæquatur* (crucifixus ut Christus) *ubi Paulus Joannis* (Baptistæ, qui gladio truncatus est) *exitu coronatur, ubi Apostolus Joannes posteaquam in oleum igneum demersus, nihil passus est, in insulam relegatur.* Hieronym. præfat. in lib. 2. Comm. in epist. ad Galat. *Vultis scire*, ait, *ô Paula et Eustochium, quomodo Apostolus unamquamque provinciam suis proprietatibus denotarit? usque hodie eadem vel virtutum vestigia permanent, vel errorum. Romanæ plebis laudatur fides. Ubi aliquando tanto studio et frequentia ad ecclesias, et ad Martyrum sepulchra concurritur : ubi sic ad similitudinem cœlestis tonitrui Amen reboat, et vacua idolorum templa quatiuntur : Non quod aliam habeant Romani fidem, nisi hanc quam omnes Christi Ecclesiæ, sed quod devotio in eis major sit et simplicitas ad credendum.*

Evangelium igitur fidemque Christi disce ab Ecclesia Romana, illamque vita et moribus exprime, atque in hoc ipso quotidie magnis virtutum passibus progredere et profice, ita Christum sequeris et consequeris in cœlesti gloria. Opus quod hic in momento operaris, in æternum manebit et te oblectabit; opus quod hic non operaris, in æternum tibi peribit, nec illud unquam récuperare poteris. Hoc à te ipse exiget in ultimo et decretorio mundi die, quando cum omnibus angelis judex sedebit, judicabitque vivos et mortuos, ac te de fide vitaque Christiana sincere et severe examinabit, ut, si eam recto tramite sectatus fueris, te cœlo; sin autem, inferno adjudicet, idque in æternum. Jacis hic aleam de tua æternitate : vide ut secure jacias : jactus enim est irrevocabilis.

Crede, stude, vive, pinge

ÆTERNITATI.

O qnam longa, quam profunda, quam immensa, quam beata vel misera est sæculorum omnium domina, intermina, et vivens semper ÆTERNITAS!

O fragilitas humana, exiguum est quidquid agis propter spem æternorum!
Euseb. Emissen. hom. de S. Maximo.

INDEX
LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ

QUI

APUD COMMENTARIA IN MATTHÆUM, MARCUM, LUCAM ET JOANNEM EXPLICANTUR.

(Prior numerus paginam, secundus columnam designat : si unicus tantum occurrat numerus, ad præcedentem referri indicio est.)

EX GENESI.

EX EXODO.

EX LEVITICO.

EX NUMERIS.

EX DEUTERONOMIO.

EX LIBRO JOSUE.

EX LIBRO JUDICUM.

EX LIBRO RUTH.

EX LIBRO I. REGUM

EX LIBRO II. REGUM.

EX LIBRO III. REGUM.

EX LIBRO TOBIÆ.

EX LIBRO JUDITH.

EX LIBRO ESTHER.

EX LIBRO JOB.

EX LIBRO PSALMORUM.

EX PROVERBIIS SALOMONIS.

EX ECCLESIASTE.

EX CANTICO CANTICORUM.

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

EX ECCLESIASTICO.

EX ISAIA.

EX NOVO TESTAMENTO.

EX S. JOANNE.

EX ACTIBUS APOSTOLORUM.

EX EPISTOLA AD ROMANOS.

EX I. AD CORINTHIOS.

EX II. AD CORINTHIOS.

EX EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

EX EPISTOLA AD COLOSSENSES.

EX I. AD TIMOTHEUM.

EX EPISTOLA AD HEBRÆOS.

EX EPIST. CATHOLICA S. JACOBI.

EX II. EPIST. S. PETRI.

INDEX
RERUM ET VERBORUM

QUÆ

APUD COMMENTARIA IN MATTHÆUM, MARCUM, LUCAM ET JOANNEM CONTINENTUR.

B

CHRISTI JESU *incarnatio, conceptio, nativitas, infantia, fuga, nomen.*

Ejus sepultura, resurrectio, apparitiones.

Ejus deitas, dignitas, vita, officia, gloria, judicandi potestas, virtutes, et alia.

D

G

H

M

N

O

S

T

INDEX
MATERIARUM MORALIUM

QUÆ

HOC OCTAVO COMMENTARII TOMO UBERIUS DEDUCUNTUR

VERBIS EVANGELII PER DOMINICAS, FESTOS DIES, ET FERIAS NONNULLAS OCCURRENTES ACCOMMODATARUM, IN GRATIAM ET SUUM CONCIONANTIUM.

Meminerint porro hi, suis Evangelia singula capitibus quærere et consulere, ubi uberiorem et peculiarem eorum explicationem, tam quoad sensum litteralem, quam moralem et allegoricum, reperient; quasdam tamen materias, quæ extra ordinem esse videntur, hoc in indiculo visum fuit coacervare.

DOMINICA RESURRECTIONIS DOMINI.

FERIA II. POST PASCHA.

FERIA IV. POST PASCHA.

FERIA V. POST PASCHA.

DOMINICA IN ALBIS.

IN FESTO VEN. SACRAMENTI.

DOMINICA II. POST PENTECOST.

DOMINICA III. POST PENTECOST.

DOMINICA IV. POST PENTECOST.

DOMINICA V. POST PENTECOST.

DOMINICA VII. POST PENTECOST.

DOMINICA VIII. POST PENTECOST.

DOMINICA IX. POST PENTECOST.

DOMINICA X. POST PENTECOST.

DOMINICA XI. POST PENTECOST.

DOMINICA XII. POST PENTECOST.

IN FESTO S. NICOLAI EPISCOPI.

IN FESTO CONCEPTIONIS B. VIRGINIS.

IN FESTO CONVERSIONIS S. PAULI.

IN FESTO PURIFICATIONIS B. VIRGINIS.

IN FESTO CATHEDRÆ S. PETRI.

IN FESTO S. MATTHIÆ APOST.

IN FESTO ANNUNTIATIONIS B. VIRGINIS.

IN FESTO S. MARCI EVANGELISTÆ.

IN FESTO S. PHILIPPI APOSTOLI.

IN FESTO INVENTIONIS S. CRUCIS.

IN FESTO NATIVITAT. S. JOANNIS.

IN FESTO SS. APOST. PETRI ET PAULI.

IN FESTO SS. SIMONIS ET JUDÆ APOST.

IN FESTO OMNIUM SANCTORUM.

IN COMMEMORAT. FIDEL. ANIMAR.

IN FESTO S. MARTINI.

IN FESTO S. CATHARINÆ VIRGINIS ET MARTYRIS.

IN COMMUNI APOSTOLORUM.

IN COMMUNI PONTIFICUM.

IN COMMUNI MARTYRUM.

FINIS.